00035282

THE
ASIATIC SOCIETY OF BOMBAY
Town Hall, Bombay.

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 15 June, 2016

Commentariorum
ad Moenum

SAMUELIS PUFENDORFI COMMENTARIORUM DE REBUS SUECICIS LIBRI XXVI.

B.2455
35282

AB EXPEDITIONE

GUSTAVI ADOLFI

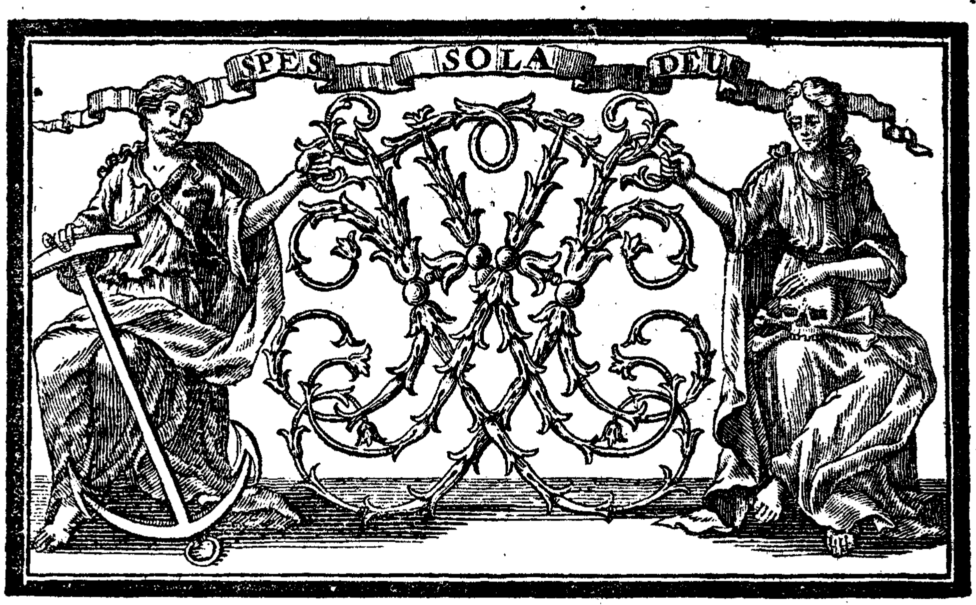
REGIS IN GERMANIAM

ad abdicationem uſque

CHRISTINÆ.

Editio altera emendatior.

Cum Privilegio Sacræ Cæſareæ Majeſtatis ſpeciali.

FRANCOFURTI ad MOENUM.

Sumptibus FRIDERICI KNOCHII,

M. DCC. V.

00035282

SERENISSIMO
A T Q U E
P O T E N T I S S I M O
PRINCIPI AC DOMINO, DOMINO
CAROLO XI,

SUECORUM, GOTHORUM, VANDALORUMQUE REGI, ET PRINCIPI HÆREDITARIO, MAGNO DUCI FINLANDIÆ, DUCI SCANIÆ, ESTHONIÆ, LIVONIÆ, CARELIÆ, BREMÆ, VERDÆ, STETINI, POMERANORUM, CASSUBIÆ, ET VANDALIÆ, PRINCIPI RUGIÆ, DOMINO INGRIÆ ET WISMARIÆ; NEC NON COMITI PALATINO RHENI, BAVARIÆ, JULIACI, CLIVIÆ ET MONTIUM DUCI, DOMINO MEO CLEMENTISSIMO.

POſtquam in morem eruditos inter invaluit, operibus ſuis, quos publicam in lucem emittunt, certos patronos adſciſcere, teſtandæ in hos devotioni, aut ut iſtis ab horum auctoritate favoris quid aut tutelæ concilient; haud ſane alterius quàm MAJESTATIS TUÆ auguſtum nomen potiori jure in frontiſpicio hujus libri fulgere debuit. Tuis quippe auſpiciis, Tuoqve autoramento iſthæc ſcripto ſuſcepta fuit, ſic ut peculiari nomine ad neminem propius, quàm

MAJESTATEM TUAM ſpectet, Tuumque adeo opus habendum ſit, quo publicæ memoriæ conſignari voluiſti geſta Tuæ gentis, quo tempore illa ab omni retro memoria viris armisque quàm maximè floruit. Id inſtitutum quantum favoris MAJESTATI TUÆ orbem apud eruditum conciliet, ſimul quam præclare de Anteceſſoribus Tuis, ac nomine Suecico merearis, fidentius exponerem, ſi ingenio ac ſtylo meo argumenti ſplendorem æquare valuiſſem. Nec ideo tamen improbum fuerit ſperare, aliquod operæ pretium à me factum, quod cordatis ſolida rerum magis, etſi non niſi nativa ſimplicitate commendata, æſtimentur, quam adſcititii cultus anxietas. Quos & ipſa rerum pondera ita explebunt, ut qui ab autoris eloquentia accedere poterat ornatum parum deſiderturi ſint; ſicuti qui fulgorem gemmæ mirantur, metallum, cui hæc includitur, inter vilia ducunt. Jam igitur MAJESTATIS Tuæ cura extat juſta Hiſtoria belli, quod hoc ſeculo maxima mole geſtum fuit, nec minus glorioſiſſimæ Suecico nomini pacis, quæ poſt exhauſtas omnes tergiverſationum artes demum multos per annos vix evaleſcere potuit: quam non incertis è rumoribus, conjecturisque, aut ad libidinem detortis aut interpolatis narrationibus, ſed è documentis omni exceptione majoribus ſumma fide expreſſam damus. Non amplius igitur invidorum malignitati, aut temporum injuriæ obnoxia erit gloria rerum à Suecica gente per Germaniam geſtarum, & quo ſucceſſu iſta non minus armorum vigore, quam conſiliorum ſoliditate & conſtantia formidoloſam Europæ tunc potentiam libraverit, veteremque Gothorum famam renovarit, eo majori cum favore, quo meliore pro cauſa, & placidiore nunc exitu, quam ab iſtis olim pugnatum fuit. Nam qui de alienis certare Regiam Laudem jactant, non cogitare videntur, omne Regnum ſub graviore Regno eſſe, & nihil veræ laudis habere famam, quæ per aliorum injuſtam oppreſſionem paratur. Enimverò genuina illa, ac nulli querelæ obnoxia gloria eſt, niſi apud eos, queis injuriæ materia ſubtracta fuit, evolutos fortunis ſuis Principes Proceresque reſtituiſſe, ac libertatem Germaniæ inſtauraſſe, jam exitio propinquam, & plures ſecum in ſervitium pertracturam, ſi ſcopum tunc ſuum attingere potuiſſet enormis dominandi libido. Et quod præcipuum eſt, puriora per Germaniam ſacra conſervata, queis exitium intentabat avaris juxta, crudelibusque ſacerdotum inſtinctibus excitata ambitio. Nam etſi vis atque arma, & quicquid terroris lucrive ſpecie animos mortalium labefactat,

ab-

abſurdum ſit inſtrumentum promovendæ religioni, quæ niſi à libera, & de veritate iſtius ſolide perſuaſa mente proficiſcatur, inanis habenda eſt: haut nefas tamen fuerit vim expromere, ſaltem adverſus illos quorum imperio plane non ſis obnoxius, qui ad diverſa ſacra compellere inſtituant. Cum vel delicatiſſima pars libertatis humanæ ſit, invitum non cogi ad profitenda dogmata, quæ vel ſuperſtitio, vel ſacerdotum faſtus aut avaritia commenta eſt. Ex eo quippe genere eſſe, queis Noſtrates Eccleſiæ à Romana diſſentiunt, nemo inficias iverit, niſi rerum plane ignarus, aut cui præjudicio mens occæcata fuit, vel in ſilicem frons obduruit; eo nocentiore inſtituto, quod tanto plus fraudium & violentiæ adhibeatur, quam magis veritatis fundamento ea ſcita deſtituuntur, iſtiusque ſectæ ſacerdotes proniores ſint ad exitio involvendos à ſe diſſentientes, ſtimulosque aliorum ambitioni ſubdendos. Cum igitur Suecicis armis effectum ſit, ne magna Germaniæ pars tunc ſacerdotum dominatum iterum ſubiret, ſimul Principum, Ordinumque libertas, quæ non parum titubabat, firmaretur, ingens ſane nomini Suecico apud iſtam nationem favor partus eſſe debet, ipſis quoque cordatioribus adverſæ factionis probantibus modeſtiam modico præmio adquieſcentis victoriæ. Tanti erga Germaniam meriti monumentum MAJESTATIS Tuæ proviſu condi eo plus gratiæ habet, quo magis conſilia Tua eo collimant, ut beneficium iſtud perſiſtat illibatum perpetuumque, cognatasque inter gentes æterna pax atque amicitia perſiſtat, in ordinem redactis, qui alterare eandem aut evertere auſi fuerint. Quantum porro favoris huic ineſt officio, quod Anteceſſoribus Tuis MAJESTAS TUA procurato hoc opere exhibuit? A quibus cum Regnum ad Ipſam longe ornatius auctiusque ſit devolutum, nil aliud, quod ipſorum meritis reponi queat, ſupereſt, quam glorioſam eorundem memoriam à temporum injuria conſervaſſe, ac ne quid de illâ deterere aliorum malevolentia aut inſcitia valeat effeciſſe. Præſertim cum & divus Parens Tuus non modicam partem hujus Operis faciat, cui etſi pax mature ſuperveniens occaſionem tunc ſubtraxiſſet oſtendendi, quas imperandi artes parendo didiciſſet; eo ipſo tamen cæterorum hoc bello Imperatorum famam ac merita æquaſſe judicandus eſt, quod prudentia ſua atque conſtantia effecit, ut ſolidos pacis fructus Germania perciperet, nec inanes tabulas executione caſſas Suecia domum reportaret, poſtquam hoſtium artes eo demum incumbebant, ut quorum armis concedere cogebantur, eos eluſa conventorum impletione irritos haberent. Præterea & iſthoc

MAJESTATIS Tuæ inſtitutum populo Tuo non poteſt non eſſe gratiſſimum, dum tot civium Tuorum toga ſagoque præclarorum facinora oblivione ſepeliri non pateris. Is quippe egregiis viris debetur honor, ut, cum mortalitatis lex omnes necis ſorte æquarit; memoria tamen ſuperſtes iſtos vulgo ſecernat. Et hic quam maxime durabilis eſt virtutis fructus, quem poſteritas læta commemoratione rependit, quando cætera temporum injuria & varietas dudum abſorpſit. Redundat autem & hoc in MAJESTATIS TUÆ decus, præclaris geſtis nobilitatæ nationi imperare; & eo acrius ad parem virtutem enitentur poſteri, ubi viderint majorum facta condigno monumento honeſtari, diſpari plane à veterum Gothorum conditione, quum iſti quidem ad exterminandas bonas literas nati viderentur, illi autem, quos præſens ſeculum tulit, Gothi gloriam armis partam ope literarum conſervare nitantur; quæ ſi rectè æſtimes, omnibus rebus amœnam quandam lucem affundere valent, ſicuti & amotis illis quantaſcunque opes illætabili quodam ſqualore obfuſcari adparet. Denique & illos, queis non niſi curioſitatem ſuam demulcere cordi eſt, non parum hoc opere MAJESTAS Tua ſibi obſtrinxit, quo vix aliud hoc ſeculo tot memorabiles caſus, eventusque, tam acrem armorum & conſiliorum contentionem, tantamque rerum converſionem complectitur. Me quidem, cum MAJESTATIS Tuæ egregia deſtinata induſtria mea æquare conarer, uſque adeo pulcerrimi argumenti ſpecies ceperat, ut ſupra vires connixus tantum non labori huic immorerer. Licuit tamen favente Numine ſuperare exitiabilem morbum, ut reliquo MAJESTATIS Tuæ deſiderio ſatis fieri queat, quo Divi Parentis Tui geſta peculiari volumine componi imperaſti. Ad quæ perficienda ingens mihi ſtimulus addetur, ſimul exhauſti laboris ærumnoſiſſimi ſolamen erit, ſi ſerena fronte opus hoc MAJESTAS Tua ſuſcipere dignata fuerit. Quod & ipſum læti inſtar augurii me eriget, ab Orbe literato idem improbatum non iri, ubi ei, cujus autoritate ſuſceptum eſt, æſtimetur. Ita DEUS O. M. MAJESTATEM Tuam Regni ſui Orbisque Chriſtiani bono diu incolumem omnique felicitate mactam conſervet.

REGIÆ MAJESTATIS TUÆ

Holmiæ Kal. Sextil.
A°. 1685.

Devotiſſimus

SAMUEL à PUFENDORF.

LECTORI BENIVOLO
SALUTEM.

CUm & communis mos, & ipſa decori ratio prodeunte in publicum hoc Opere quædam præfari exigat, id quidem ſupervacuum fuerit multa ſuper argumenti præſtantia memorare, quod ſui nobilitate omnibus ſeſe ultro commendat. Cui ſi à ſcriptore par cultus acceſſiſſet, ipſe operis titulus ſplendidiſſimi elogii vicem implere poſſet. Enimvero tam vaſtam juxta, arduamque materiam ad faſtidioſi guſtum ſeculi adornare longe ſupra ingenii mei menſuram poſitum fuit; quin nec licuit ſaltem id temporis adhibere, quod eidem expoliendæ requirebatur. Nam cum initio huic functioni me admoveret Sereniſſimus ac Potentiſſimus Sueciæ Rex, CAROLUS Undecimus, Dominus meus Clementiſſimus, divi Parentis ſui CAROLI GUSTAVI hiſtoriam condere jubebat. Quæ etſi quantumcunque ingenium defatigare poterat; tamen poſtquam fontes hiſtoriæ Suecicæ adire mihi licuit, inſtinctu quodam raptus ſum ad hunc prius laborem abſolvendum; cum noſſem & exterorum multos indignari, caliginem, quæ tam illuſtria geſta per aliorum inſcitiam aut malignitatem paſſim obfuſcat, domeſtici ſcriptoris diligentia non diſpelli; ſimul perſpicerem raros in his oris dari, qui operi difficillimo ætatem impendere velint, iſto præcipue fructu contenti, quem conſcientia meriti in publicum, & qualiſcunque nominis celebritas non niſi nobilioribus animabus adprobat. Et quia cum expeditione GUSTAVI ADOLFI,glorioſiſſimi Regum, nova velut tela rerum Suecicarum ſurgit, plurimum lucis ſequentium temporum hiſtoriæ acceſſurum judicavi, ſi iſta prius rite digeſta fuerit. Sed cum CAROLUS GUSTAVUS ſubinde aurem velleret, hoc ſcriptum non licuit decimum in annum premere incerto mortalibus vitæ ſpatio, & quia ſatius duxi utcunque adornatum in lucem me vivo producere, quam poſt fata mea orbum aliorum novercali forte curæ transmittere. Cæterum hoc opere non diffiteor levamenti multum mihi acceſſiſſe è labore Bogislai Philippi Chemnitzii, qui bellum Germanicum à principio ad finem contexuit; cujus prima pars ad mortem Guſtavi Adolfi Latino & Teutonico ſermone, altera Axelio Oxenſtierna res Germanicas moderante Teutonico ſolo prodiit, quo & conſcripta ſunt reliqua volumina, quæ Archivo Regio inedita cuſtodiuntur. Nec pauca tamen ejus viri induſtria noſtræ curæ reliqua fecit; quod facile deprehendet, cui iſthanc hiſtoriam cum illius ſcriptis conferre libido aut facultas eſt. Nam haut eo minus omnia Archivi Regii acta iſtorum annorum evolvenda fuerunt; ubi plurima ab eo præterita inveni, quæ maximè ad rem mihi facere videbantur: è reliquis multa ſuperflua; & lectori faſtidium paritura amputare placuit, aut quantum per molem rerum dabatur, in caſtigatam brevitatem redigere. Sed quæ cum aliis extra Germaniam aut ipſa in Suecia acta ſunt, illi prætermiſſa, ſuo quæque loco inſerui, ut quid toto hoc tempore negotiorum Sueciæ cum exteris interceſſerit, heic uno obtutu conſpici queat. Domeſtica, niſi quæ ſummam rerum ſpectant, tangere omiſi; quod iſtis exteri parum capiantur, apud quos CHRISTINÆ Reginæ

geſta

geſta cumprimis illuſtrare inſtituimus. Cæterum in hoc opere, quod præcipuum hiſtorici officium eſt, fidem ſumma religione præſtitimus. Conſilia authenticis ex actis depromſimus, à nobis nullibi interpolata; eventus è litteris Ducum bellicorum & Legatorum repræſentavimus. Adverſæ partis conſilia & acta non ulterius fere tradere curæ fuit, quam qua noſtrorum velut oculis incurrerunt. Ejusdem arcana conjiciendo rimari, aut interpretari temerarium fuit habitum. Quin & lectori judicium ubique integrum reliquimus, quid nobis videatur, haut interpoſito; cum aliena geſta memorare, non cenſuram in eadem exercere conſtitutum fuerit. Affectibus porro uſque adeo nihil me dediſſe in aprico eſt, ut nec illorum offenſam metuam, qui tunc cum Suecia adverſis non minus conſiliis quam armis certavere. Quibus tamen ſi forte diſpliceat, non nulla à me publicata, quæ taceri, aut oblivione ſepeliri maluiſſent, noſſe debent, ea lege natos eſſe Principes, ut ipſorum egregia aut prava facta non poſſint non in multorum notitiam incurrere, quæ qualiacunque invenerit ad poſteritatis memoriam transmittere ſuo jure haut dubitat Hiſtoria, cujus liberrimam cenſuram nemo Principum niſi recte agendo effugerit. Et ſi maxime in præſens civibus ſilentium metus imperet, ſequentis tamen temporis, aut exterorum calamos ne potentiſſimus quidem Monarcha coërcuerit. Dictionem ſectatus ſum quantum licuit planam atque perſpicuam, nullo fuco, aut adſcititiis ornamentis turgidam; nec abſtinui aliquando vocabulis, ac loquendi formulis communi uſu hujus ſeculi receptis, utut antiquæ Latinitati ignoratis. Id quod cordati facile condonabunt, qui ſolida rerum, non floſculos verborum, aut acumina ſententiolarum ex ejusmodi ſcriptis petunt. Præſertim ſi vaſtitatem operis, & tempus, quo id abſolvimus, cogitare velint. Nam quadriennii ſpatio iſta conſcripſimus, cum aliis negotiis ſubinde diſtracti, tum nec curis illis vacui, queis merito levari debuerant, qui operam ſuam ejusmodi monumentis condendis addixere; ſic ut de ſingulis dictionibus in conſilium ire, aut Taciti ſententias hinc inde intexere, mihi haut vacaverit. Et ita contumax eſt materia tractatuum, ut ſi ad veterum Scriptorum indolem flectere eandem inſtituas, obſcuritate præter neceſſitatem ipſam involuturus, cordatisque indignationem aut nauſeam moturus ſis; quibus in hiſtorico id maxime quæritur, ut neque falſi quid dicat, nec veri quid non dicat. Quod cum optima fide à me præſtitum ſit; facile id cætera ſupplebit, quæ longior fortaſſe cura demulcendis delicatis addere poterat. B. V.

PRÆFATIO BIBLIOPOLÆ
AD
LECTOREM.

CUm anno ſuperiori Perilluſtris Domini Baronis de PUFENDORF *Introductionem ad Hiſtoriam Europæam, Latino ſermone redditam, & ſupplemento uſque ad initium ſeculi decimi octavi, itemque Compendio Hiſtoriæ Suecicæ auctam*, in lucem publicam proferrem, promiſi, proximè editurum me Ejuſdem Auctoris COMMENTARIORUM DE REBUS SUECICIS LIBROS XXVI. quibus res geſtas GUSTAVI ADOLPHI, AB EXPEDITIONE IN GERMANIAM, AD ABDICATIONEM CHRISTINÆ æternitati conſecravit. Quod tum temporis ſum pollicitus, id reapſe nunc præſto, & ſic præſtare ſum conatus, ut non ſine cauſa LECTORUM gratiam & benevolentiam mihi promittere poſſim. Primùm enim Editionem, quæ in Belgio apud Batavos prodiit, ab innumeris, quibus ſcatebat, erratis typographicis, quæ B. Auctor in Manuali ſuo ipſe correxerat, mihique ante obitum communicaverat, emaculavi. Adjeci deinde haut pauca, quæ PUFENDORFIUS in ſecunda hac Editione addi volebat, quibus ea, quæ obſcurius tunc dicta videbantur, illuſtravit, & quæ deerant ſupplere voluit. Typo uſus ſum planè novo, eoque nitidiſſimo, qui in Papyro paulo majori ſplendorem huic operi conciliabit peregregium. Et ne quid amplius poſſet deſiderari, duobus uſus ſum VIRIS DOCTISSIMIS, iisque oculatis, qui ter relegerent plagulas, quæ ex officina mihi reddebantur, adeoque efficerent, ut hæc Editio ſine maculis, quantum humana fieri poteſt induſtria, conſpiciendam ſe præberet. Nullis peperci ſumtibus, nullis laboribus, dedique operam, ut deſiderio B. AUCTORIS, Ejusque VIDUÆ, quæ mihi Optimi Mariti exemplar, quo familiariter uti ſolebat, ſuppeditavit, plane & ex ipſorum voto ſatisfacerem. Si Tibi, LECTOR BENEVOLE, hi conatus mei non diſplicent, efficiam, ut deinceps quoque, vel in edendis libris PUFENDORFIANIS, vel aliis, quos in manibus habeo, diligentiam meam probare poſſim. VALE!

IN AMPLISSIMI & CLARISSIMI *VIRI* SAMUELIS PUFENDORFI SERENISSIMO SVECORUM REGI A Conſiliis & Secretis, *NEC NON* Regni Suecici Hiſtoriographi, *Commentarios Rerum Suecicarum*, CARMINA.

Ἡρακλεῖα κακῶν ἀλκτῆρα βορήιον, ἀνδρῶν
  Ἄλγος δυσμένων, ἔρκος ἑῶν ἑτάρων.
Χριστίνην πάσης ἡρωΐδα κρείσσονα φήμης
  Πουβενδορβιάδης ἱστορεῖ λιγέως.
Ἠνορέῃ Γουσταῦος ἀγακλέος ἔμμορε τιμῆς,
  Χριστίνη σοφίῃ, εὐεπίῃ σελίδες.

JOANNES GEORGIUS GRÆVIUS.

PRincipis herois princeps certamina vates
  Divino cecinit carmine Mœonides.
Vidit, & ingemuit, fortunatumque vocavit
  Dux Macedo Hæmonium, buſta ſub ipſa, ducem.
Quid faceret, ſi Guſtavum ſpectaret Adolphum,
  Et Puffendorffi prælia ſcripta manu!
Ederet hîc iterum gemitus, puto, teque beatum
  Diceret ad tumulum mœſtus, Adolphe, tuum.

Aliud.

Docta manus Coi Venerem depinxit Apellis;
  Dat Puffendorffi Pallada docta manus.
Tam pulchris certe vivisque coloribus illam
  Exprimit, ut ſimilis vix magis ipſa ſibi.
Ante Jovis magni natam, Jovis ante ſororem
  Vicit in Ideis Cypria diva jugis.
At nunc germanamque Jovis, natamque Diones
  Vincit in Arctois docta Minerva jugis.

P. FRANCIUS.

AD

AD LECTOREM.

ARma virumque legis, quo Gothica Principe ſigna
 Extimuit dubiis debilis Iſter aquis.
Quo ducente caput Germania ſuſtulit altum;
 Soſpite quo faciles ſenſit habere Deos.
Chriſtinæ pia geſta legis, gelidosque Triones
 Inter Hyperboreas incaluiſſe nives:
Et Clarias, Phœbo non indignante, ſorores
 Templa ſibi Arctois conſtituiſſe jugis.
Filia magnanimo non inficianda parenti;
 Gradivum Aonios juſſit amare choros.
Magnæ molis erat bellacem condere Suecum:
 Majus erat docta geſta referre fide.
Quamlibet invicto jactet ſe Suecia Marte,
 Non alia condi debuit ille manu.

JANUS BROUKHUSIUS.

HOrrida Barbaries totum fœdaverat orbem,
Cimmeriaque omnes nocte offuſcaverat artes,
Et quæ Blanduſiæ vitro ſplendentior olim
Manarat, tetra Aſphalti jam tetrior unda
Per terras ſeſe diffuderat Hippocrene.
Nam Latiæ expulſæ Veneres, Veneresque Pelasgæ,
Perque ſcholas omnes Thomas ſua ſceptra tenebat
Et Duns, raſorum par non ignobile fratrum,
Sed tenebris merſum, ac fœda ſtribligine plenum,
Albertusque utroque prior. Sed clarior oris
Verticis Aonii lux tandem affulſit opacis,
Heſperiæ imprimis magnæ, quam, nocte fugata,
Veſtierat primum meliori lumine Phœbus.
Tumque Arpinatis Pitho tumulata revixit
Rhetoris, Andinique Erato auguſtiſſima Vatis,
Et voces ſonuit Latium, velut ante, politas.
Nec ſua non Grajis rediit laus priſca Camenis,
Hellados umbroſis poſtquam de fontibus actæ,
Lautia in Italiæ atque aliis reperêre Lyceis
Apenninicolas ultra, gelidamque Pyrenen,
Et fines, Hetruſce, tuos. Illuſtria ſed qui
Hiſtoris Arcadici aut Patavini exempla referrent,
Geſtaque victuris mandarent omnia chartis
Majeſtate ſtyli gemina, geminoque nitore,
Rari apparebant, Græcæ poſt famina linguæ
Reddita, & Auſoniæ. Juſto ergo concita Zelo
Mnemoſyne, Ardalidum mater grandæva Sororum,
Quæ promit, repetitque altæ monumenta ſenectæ,
Excitat haut cunctata Viros, qui, quicquid ab ævi
Principiis geſtum memorabile, pace vel armis,

Signa-

Signarent faſtis per ſecula duraturis;
Utque erat ætatis Dea non ignara futuræ,
Sic & fatidicas præſago pectore voces
Edidit has tota Aonidum præſente Corona:
Sint ſua, ſint priſcis, dulces, mea gaudia, Natæ
Lumina, Thucydidæ, Herodoti, atque Polybii Achivis;
Sint ſua & antiquis radioſa Quiritibus aſtra,
Liviadæ, Flori, ac Criſpi, queis ore rotundo,
Nec ſine divino penetrantis acumine mentis,
Enarraſſe datum eſt clarorum facta virorum
Inclyta, & Irenes oleas, palmasque Gradivi.
Non effœta adeo ſunt poſtera ſecula, tantis
Ut ſimilem Hiſtoricis nequeant producere in auras,
Barbaries poſtquam ceu nox aterrima ceſſit,
Pulchrior & noſter terris illuxit Apollo,
Hucusque obſcuræ velatus ſyrmate nubis.
Scilicet ut forti videre hæc tempora Achilli,
Leuctrico & Heroi æquales, queis Græcia palmas
Victrices antiqua dedit, videre Camillis
Invicta virtute pares, magnisque Metellis,
Romulidisque aliis Mavortia caſtra ſecutis:
Taliter haut deſunt, nec deerunt, credite Muſæ,
Poſtea, perpetuis qui inſcribant nomina Regum,
Magnanimumque ducum felicia prælia faſtis,
Et proprium mittant ſic ipſi in ſecula nomen.
Jamque alii atque alii monumenta hæc talia promti
Condere, deſcribunt, Aquilæ quæ fata biroſtri,
Quæ fortuna Tago ſiet, quid Lilia ſpirent
Francica; quid regnis demtum adjectumve Britannis,
Quid Gothicis, Boreo poſitis ſubſidere ſceptris;
Auſonios quid turbet agros, Hadriæque profundum,
Cur Scytha Sauromatam vexet, Ruſſumque propinquum,
Quem Thrax infeſtet, quid Thraca & terreat ipſum.
Tres vero ante alios dein iſto ex ordine ſurgent,
Nulli antiquorum, quos Hellas, Romaque jactat,
Ingenio, calamo, atque oculata mente ſecundi.
Ac primum hos inter generoſo ſtemmate cretus
Belga, ſed Alſatiæ affixus felicibus arvis
Relligionis opus tractans excurret in omnes
Europæ latebras, momentaque cuncta notabit.
Alſaticum excipiet Gallus, clariſſimus Heros,
Seu ſpectes præluſtre genus, ſeu flumina fandi,
Candidulamve fidem. Patriæ nam fata potentis,
Ætati propiora ſuæ, dum deteget orbi,
Crimina nec Regum, poſt dotes, fœda tacebit,
Europæque ſimul memoranda noviſſima vaſtæ
Inſeret æternis tabulis. Sed tertius illis
Non minor, Arctoi degens ſub climate cœli,
Aſt olim in Myſeo prognatus SAXONIS agro,
SUECICI ALEXANDRI dum facta ingentia pandet

Divino

Divino eloquio, ter denos geſta per annos
Teutoniæ bella à primo, quod dicitur, ovo
Limpidus exponet poſtremi Livius ævi,
Nec vicinarum ſecreta indicta relinquet
Gentium Ariſtorida vel longe oculatior Argo.
Dixerat. Applaudit canæ mox conſonus Ordo
Theſpiadum Matri, memorique hæc mente reponit
Dicta, ſecuturis implenda fideliter annis,
Quin & Apollo Pater lætum ter ſternuit omen.
Nec Dea vana fuit venturi temporis augur.
Ille etenim Argyropes Cato cordatiſſimus almæ
SLEIDANUS, telam poſtquam anno eſt orſus ab iſto,
Tezelio quo ſe oppoſuit (qui cœlica nummis
Vendiderat per Saxoniæ Myſiæque feraces
Terras) cœleſti Lutherus percitus œſtro,
Lucem Evangelii tenebroſa ex nocte reductam
Oſtentans Orbi, variarum pondera rerum
Expendit pariter filumque extraxit ad illud
Tempus, quo Fratri Imperii commiſit habenas
Ter magnus Carolus, quo ſidera & ipſe petivit
Autor. Eum excepit Gallorum è gente THUANUS,
Regni & grande decus, quo non facundius alter
Candidiusque ſui percenſuit omnia ſecli
Geſta per Europam, rabioſa Calumnia quicquid,
Et Lojoliticæ contra evomat ira cohortis.
Jamque illos ſequitur, Myſiæ ingens gloria terræ,
Aſtrum & Hyperborei nitidum PUFEDORFIUS axis,
Tertius æternis celebrandus laudibus Hiſtor.
GUSTAVI hic etenim (at quam celſi Herois!) ADOLPHI
Res cedro dignas, fauſtiſſima ſceptraque magnæ
Virginis, ac veterum nulli imparis Heroinæ
CHRISTINÆ, auguſto pulchroque volumine condens,
A Pace, ex altis Pragæ projecta feneſtris
Quæ fuit, orſa capit, natasque exinde procellas
Teutonici Imperii, longique incendia belli,
Quicquid & hæc aliis actum per tempora regnis,
Æternante ſtylo ſerum transmittit in ævum.
I nunc, atque tuos tollas ad ſidera priſcos,
Græcia Thucydidas, tuque alma Oenotria, Criſpos,
Liviadasque Tuos! habet en! Germanicus orbis,
Gallia habet, quin Suecia habet vel ſola, coruſco
Quo Veſtros ſplendore poteſt feciſſe minores,
Magnificosque illis facile extorquere triumphos.

Scrib. Lipſiæ XV. Cal. Sept. Anno CIↃ IↃC XXCIV.

L. JOACHIMUS FELLERUS, Cygneus,
Poeſ. P. P.

Eidem.

EXpoſuit claro naturæ fœdera ſoli
 Hactenus Arctoæ ſtella coruſca plagæ:
Omnibus oſtendens eſſe inſita ſemina juris,
 Et cuncta innata ſecula lege regi.
Quanquam & ſub duro mores riguere metallo,
 Perpetuos cunctis gentibus eſſe tamen.
Maxima nunc Gothicæ gentis regnique Trionum
 Teutonico ſignat prælia geſta ſolo.
Et formidatæ Germani ſedibus Arcti
 Fortunas, clades, fœdera, bella notat.
Magni Gradivum GUSTAVI in imagine monſtrans,
 Nulla cui heroem ſecla dedere parem.
Palladis & vultus ſiſtens, quos FILIA Regis
 Magnanimi ingenio prodigioſa refert.
Quæ licet Aoniis patrium diadema Deabus
 Poſthabuit, Muſis cedere ſceptra jubens:
Sceptra tamen retinet, Clariæ ſed ſceptra cohortis,
 Quam poſito regni pondere Diva regit.
Mox etiam CAROLI GUSTAVI ingentia facta,
 Clara per Eoas occiduasque plagas:
Et CAROLI, regni jam qui moderatur habenas,
 Inſeret æternis inclyta geſta libris.
Sic memores Regum faſtos, ſic tempora ſignans
 Clarus Hyperboreæ conditor Hiſtoriæ:
Aureaque oſtentans Geticæ diademata gentis
 Sceptraque per Regum continuata manus:
Dividit Arctois famam cum Regibus ipſis,
 Æquales titulos conciliatque ſibi.
Fortibus eſt ingens laus inclareſcere factis,
 Non minus egregie ſcribere geſta decus.

Fridericus Benedictus Carpzovius,
Curiæ Lipſienſis Senator.

Eidem.

DOcte PUFENDORFI, cujus nunc altera ſurgit
 Gloria, diffuſæ nobile mentis opus.
Adſpice, quam rapidis Dea vecta per æthera pennis
 Pergat in amplexus obſequioſa Tuos:
Quamve renaſcenti qua fulget lucidus ortu
 Cynthius, occiduas quave reviſit aquas,
Læta Tuis meritis nomenque decusque rependat,
 Et memor ad mundi cantet utrumque latus.
Namque Tui ingenii, meliore excocta metallo,
 Contra omnem ſtabunt, ſigna repoſta, necem.

Non

Non illis ferrum, nec fulminis ira, nec ignes,
Ullaque nec poterit longa nocere dies.
Nec furor Invidiæ, nec ſquallida teſqua valebunt
Barbariæ, cultus obtenebrare Tuos.
Antea quæ terris, primæva repagula, leges,
Gentibus & mores compoſuiſſe dabat;
Ecce per immenſi ſpacioſa volumina ponti
Hiſtoria, moles ingenioſa ruit.
Inque unis *Sueonum* rebus (mirabile dictu)
Totius Europæ pandit, & Orbis opes;
Armaque, Conſilia, & motus quoque, ſpeſque, metuſque,
Quicquid & in vaſto corpore labis erat.
Magnanimus tantum nec quantus ſtaret in armis
GUSTAVUS, ſecli gloria prima ſui:
Proque aris fuſus mox Regius ipſe, pavori
Intactus, flueret, victima ſacra, cruor.
Pondere, nec quantus rerum, quo numine plenus
OXENSTIERNIADES, maximus Orbis Atlas,
Axem humero ferret ſtellis ardentibus aptum,
Divinæ, ſolus, perpete mentis ope.
Gallia ſed quicquid ferroque animoque valeret;
Et quid ſperaret, quidve timeret Iber;
Auſtriacasque vices, & Boica damna recenſes,
Et ſi quid paſſa eſt Saxonis ora tui.
Velivolis quicquid Batavi ſucceſſibus auſi;
Quicquid pernici Sarmata fiſus equo.
Indicti tibi nec reliqui, quos illa ſolerent
Mergere belliferis tempora ſæva malis.
Usque adeo hæc orbis totum complectitur orbem
Pagina; poſtgenitis lux data clara viris.
Hic tuus eſt campus, (rumpantur ut ilia Codris)
In quo te ſummus quærit & ambit honos.
Quippe tuo par eſt Majeſtas inclyta rerum
Ingenio: par eſt rebus & hocce tuum.

NICOLAUS WOLF.
in Acad. Upſal. P. P.

Ἄλλοι μὲν χρυσὸν καὶ κτήματα μυρία κόσμου
Ὅσσα Δύσις τηλοῦ Ἀντολίη τε φέρει,
Προφρονέως σφετέρου κατέχοιεν ἀγάλματα θυμοῦ,
Ἡδέα τῆς κραδίης παίγνια καὶ φαέων
Τῶν πάντων γε μὲν οὐδὲν ἐς αὔριον οὐδὲν ἔμιμνεν,
Ἴκελα γὰρ ῥοδίων στέμμασιν ἀκρεμόνων.
Ἡ δ' ἀρετὴ αἰῶνα πολύχρονον ἐκτρίβουσα
Γηράσκει μοῦνη καὶ πολιοκρόταφος.
Τὴν μὲν Ἀχελλεὺς οἶδε παλαίφατος ἔντεσι χαίρων
Τὴν στόλος Ἀτρείδεω καὶ Φρυγίης πρόμαχοι.
Θῆβαι τ' ὠγύγιαί τε καὶ Ἑλλάδος εὖχος Ἀθῆναι,
Καὶ Λακεδαιμονίων δῆμος ἐγερσιμύθων.

Η τε Γόθοις ἤρτυνε μέγα κλέος ὑμετέροισιν,
Η μὲν ἀν' Ευρώπης ἠδ' Ασίης πεδία.
Σεύουσ' ἄλκιμον ἔγχος ἀρήϊα φῦλα δάμασσε,
Στησαμένη κρατερῇ πολλὰ τρόπαια χερί.
Ουδ' ἔτι νῦν Αρκτος προτέρης ἐκλήθετο φήμης
Ουτε βίης, αἰνῶν οὔποτε φυλοπίδων.
Τοῦτό γε ΠΟΥΦΕΝΔΟΡΦΕ τεὴ σελὶς ἐξανύουσα
Δεικνύει ὑψηλῆς ὥσπερ ἀπὸ σκοπιῆς.
ΓΟΥΣΤΑΥΟΝ θ' ἥρωα θεῶν γένος ἐκ ἀνθρώπων,
Ουδέ τι γὰρ φύσιος τέκμαρ ἔην βροτέης,
Καὶ στρατὸν ἀλκήεντα, πέραν προβιβάντα θαλάσσης,
Χειμάῤῥῳ τ' ἴκελον πάντα κλυεῖν παταμῷ
Τῶν ἔτι που χαίρων κατὰ πείσεα μνήσεται Αλβις
Αλβις ἀεὶ Ρήνῳ ἐχθρὸς, ἀεὶ Ροδάνῳ.
Τῷ μὲν ἐλευθερίη ἐπανήλυθε δηρὸν ἀποῦσα
Ἄμπαυσις τε λυγρῆς ἀτρέμα δουλοσύνης
Τοῖς δὲ κακὴν ἐπάγει πολέμου φλόγα θέσπις Ενυὼ
Πήμασιν Αὐστριακῶν πλεῖστα χαριζομένη.
Α δειλοὶ βασιλῆες οἳ ἤλιτον ἀφροσύνῃσι
Λαὸν ἑὸν σμυγερῇ δέντες ἀμηχανίῃ
Νήπιοι οὐδ' ἴσασιν ὅτι τόδε λέξεται αἰών.
Αι δὲ βίβλοι αἶσχος ἐκβοάωσι κακῶν·
Τῶν δ' ἐσθλῶν φήμη τε τό τε κλέος οὔποτ' ὀλεῖται
Συμμίμνει τ' ἄστροις σύν τε καὶ ἠελίῳ
Σοι δὲ χάρις τ' ἀγαστὸν ὅτι κύδηνας ΑΔΟΛΦΟΝ
Θριξὶν ἑοῦ δάφνην ἀμφιβαλὼν θαλερήν.
Τῷ ὅσον εὐκλείης μεγάλους ἐπέβησας ἀνάκτας
Τόσσον ἔχεις τῇ σῇ κ' αὐτὸς ἐχεφροσύνῃ.

JOSEPHUS JOH. THUUN.

SAMUE-

And. Math. Wolffgang Sculps. Aug. Vind.
SAMUEL
LIBER BARO DE PUFENDORF.

SAMUELIS PUFENDORFI
RERUM SUECICARUM

Ab expeditione Regis GUSTAVI ADOLFI *in Germaniam*

LIBER PRIMUS.

Statum Germaniæ, & reliquæ Europæ tunc temporis complectens.

EPITOME.

INgreſſus operis. 2. *Præcognita hujus hiſtoriæ.* 3. *Origo diſſidiorum Germaniæ à Religione. Lutherus in Pontificem ſcribit.* 4. *Cauſæ progreſſuum Lutheri.* 5. *Luthero favent Principes.* 6. *An Carolus V. diſſidium aluerit?* 7. *Reformatio religionis inſtituitur.* 8. *Remedia diſſidii fruſtra tentantur.* 9. *Indulta Cæſaris pro religione Lutheri, & artes. Auguſtana Confeſſio. Fœdus Smalcaldicum.* 10. *Concilium indicitur.* 11. *Bellum Smalcaldicum exardeſcit.* 12. *Quomodo victoria uſus Cæſar? Cur Carolus Monarchiam in Germania ſtabilire non potuerit?* 13. *Mauritius bello Cæſarem petit. Tranſactio Paſſavienſis.* 14. *Pax religioſa ſancitur.* 15. *Poſt pacem querelæ continuantur.* 16. *Proteſtantes in partes ſciſſi.* 17. *Proteſtantium religio extenditur, & premitur.* 18. *Vnio Evangelicorum.* 19. *Liga Pontificiorum.* 20. *Lutherana religio per Provincias Cæſaris invaleſcit.* 21. *De illa opprimenda conſilium initur. Ferdinandus Hungariæ & Bohemiæ Rex deſignatur.* 22. *Motuum Bohemicorum initium. Proceres feneſtra dejiciuntur.* 23. *Compoſitio amica fruſtra tentatur. Bellum ſuadent Batavi atque Vnioniſtæ.* 24. *Bellum Bohemicum ſurgit.* 25. *Matthias Cæſar moritur. Bohemi Ferdinandum Regem abnuunt.* 26. *Ferdinandus Cæſar creatur.* 27. *Bohemi Fridericum Palatinum Regem eligunt.* 28. *Bethlenus in Hungariam irrumpit.* 29. *Fridericus coronatur.* 30. *Ferdinandus res ſuas reparat.* 31. *Inter Vnionem & Ligam res componitur.* 32. *Fridericus undique invaditur.* 33. *Bohemiam Bavarus irrum-*

irrumpit. 34. *Fridericus vincitur, & Bohemia decedit;* 35. *Idem proſcribitur.* 36. *Cum Bethleno pax fit. Lutherani ſacerdotes Bohemia pelluntur.* 37. *Spolia Friderici dividuntur.* 38. *Chriſtiani Brunſuicenſis expeditio. Prælia ad VViſelochum, ad VVimpinam, ad Hæchſtam.* 39. *Fridericus exercitum dimittit. Prælium ad Floreacum.* 40. *Conventus Ratisponenſis, ejusque indoles.* 41. *Electoratus in Bavarum confertur.* 42. *Per Inferiorem Saxoniam geſta. Chriſtianus Brunſuicenſis apud Stadloam vincitur.* 43. *Bethlenus bellum renovat.* 44. *Nova fœdera contra Auſtriacos ineuntur. Bellum in Saxoniam inferiorem transfertur.* 45. *Ejus præludia. VVallenſteinius exercitui Cæſareo præficitur.* 46. *Bellum in Saxones exaſperatur.* 47. *De pace fruſtra agitur.* 48. *A Mansfeldio acta. Prælium ad pontem Deſſavienſem. Mansfeldius moritur.* 49. *Cæſaris fortuna per Saxoniam. Prælium ad Lutheram.* 50. *Vinarienſis exercitus è Sileſia pellitur. Cæſarei in Holſatiam penetrant.* 51. *Conventus Mulhuſinus.* 52. *Mare Balticum tentatur à Cæſare. Meclenburgici Principes ditione ſua exuuntur.* 53. *Pomerania invaditur. Stralſunda fruſtra obſidetur.* 54. *Pax cum Dano Rege fit.* 55. *Bellum Mantuanum.* 56. *Status Germaniæ miſerrimus.* 57. *Edictum de reſtituendis bonis ſacris.* 58. *Conventus Ratisponenſis.* 59. *Status & inclinatio Galliæ.* 60. *Hiſpaniæ.* 61. *Angliæ.* 62. *Pontificis atque Italorum.* 63. *Poloniæ.* 64. *Daniæ.* 65. *Belgarum Fœderatorum.* 66. *Et Muſcoviæ.* 67. *Status Sueciæ.*

LIBER I.

Ingreſſus Operis.

SUecorum res domi foriſque geſtas ab eo tempore, quo Rex GUSTAVUS ADOLFUS arma in Germaniam adverſus Cæſarem Ferdinandum II. tranſtulit, componere eſt animus. Id enim argumentum ſcriptionis potiſſimum arriſit, quod tunc novo ſplendore inter Europæ populos eniteſcere Suecicum nomen cœpit, hactenus intra ſeptentriones ſuos coërcitum, poſtquam ſtabilita intus libertate per bella ſat aſpera in Danos, Polonoſque, & Moſcos majoribus auſis præluſerat. Sed tunc patentiorem ingreſſus campum Guſtavus Adolfus formidatam dudum vicinis Auſtriacam potentiam ad æquilibrium revocare inſtituit. Eo apud Luzenam cæſo, quam orſus erat Rex telam magno animo, pari prudentia pertexere cœpit Axelius Oxenſtierna, Regni Cancellarius, conſiliorum etiam vivo Rege ipſo arbiter, fortem & fidelem operam navantibus nationis Suecicæ Ducibus. Mox Chriſtina ſuſceptis Regni habenis majori vigore ac ſucceſſu bellum perſecuta eſt, ductuque demum Caroli Guſtavi ſummum eidem diem impoſuit, qui conſtantia ac prudentia ſua obtinuit, ne Cæſari pacis leges eludere liceret. Quamvis autem fructus belli longe infra deſtinata Guſtavi ſtetit: egregium tamen utique operæ pretium factum, conſtituta libertate Germaniæ, prolatis Regni finibus, partaque ingenti gloria, nec minore invidia, odioque, aliorum bellorum longo poſt tempore fomite. Nec temere ulla hoc ſeculo ſcriptionis materies illuſtrior, ſive conſiliorum in diverſa tendentium ambages, ſeu ipſam belli molem, ac memorabiles præliorum exitus, & inopina eventuum ſpectes. Cæterum me præter ipſarum rerum magnitudinem excitavit quoque Fortiſſimi Regum CAROLI UNDECIMI voluntas, qui huic me labori maturiores annos impendere juſſit. Simul æternitati ſacrata nomina, GUSTAVUS & CHRISTINA, & qui ſub horum auſpiciis militarunt Heroës merebantur, ut non tumultuaria Hiſtoria, aut ex libidine ſcriptorum infenſorum, rerumve intima ignorantium aut ineptorum interpolata poſteritati traderentur. Nam ab iis, qui manum memorandis iſtis rebus hactenus admovêre, non parum noſtræ quoq; induſtriæ relictum fatebitur, cui iſthæc cum illorum operibus conferre tanti fuerit. Ad memoriam quoque geſtorum valiturum erat, iſta ſermone omnibus Europæ Eruditis noto, adornari.

Præcognita hujus hiſtoriæ.

§. 2. Sed antequam iſtarum rerum narrationem ordiar, neceſſum videtur exponere, qui tum temporis Germaniæ, quæ illi bello arenam præbuit, tum Sueciæ atque vicinorum fuerit ſtatus, qui apud ſocios hoſteſque animorum habitus, quæ ſpes & fiducia, quive metus, quid firmum aut debile; ut non nudi tantum eventus, qui ſæpe etiam à ſapienter proviſis aberrant, ſed & eorum rationes noſcantur; ſimul quis conſilia conatuſque ſuos temporibus dextè adaptaverit, aut cui imprudentia ſua ne querendi quidem idoneum prætextum reliquerit. Inprimis autem multum lucis operi accedet, ſi ab ovo repetatur, qua occaſione in id miſeriæ barathrum devoluta fuerit Germania, quo tempore cum exercitu in eam Guſtavus Adolfus Rex ingreſſus eſt.

Origo diſſidiorum Germaniæ à religione.

§. 3. *Cum igitur ejus regionis populi, qui validiſſimam Europæorum nationem conſtituunt,* prioribus abhinc ſeculis inter moderatam Cæſarum poteſtatem, atque Ordinum libertatem ſic ſatis eſſent compoſiti, & non niſi peculiaribus paucorum litibus aliquando concuterentur, poſt initium proxime elapſi ſeculi in partes ſcindi, ac graviſſimorum ſemina motuum concipere cœperunt. Occaſionem præbuere, quæ circa corrigenda hactenus recepta dogmata ritusque Martinus Lutherus diſputare inſtituerat. Is anno milleſimo quingenteſimo decimo ſeptimo arguebat, inutile abolendis animi ſordibus remedium eſſe *Indulgentias*, quæ tunc ſupplendo Pontificis ærario, & ut materia largitionum eſſet, paſſim venum exponebantur. Ei, ut ſolet, ſtatim ſeſe æmuli, aut quorum quæſtus agebatur, opponebant, queis ratiocinandi compendium videbatur, hominem objecta Eccleſiæ & Pontificis Romani autoritate protelare. At iſte intrepidus & cedere neſcius, cum animadverteret, Pontificem, velut abdicato judicis munere, apertè in partes inſtitorum deſcendere, fundamenta autoritatis illius, quæ omni exceptione major jactabatur, curatius rimari aggreſſus eſt. Quæ cum minus firma deprehendiſſe ſibi videretur, ad alia quoque dogmata excutienda ſe vertit, quæ lucro ſacerdotum, aut imbuendis ſuperſtitione vulgi animis reperta accuſabat.

Lutherus in Pontificem ſcribit.

Cauſæ progreſſum Lutheri.

§. 4. Iſtum virum quare tantus paſſim applauſus exceperit, has rationes adferunt non ſolum, qui ejuſdem ſectam ſequuntur, ſed & plurimi è Romanæ Eccleſiæ addictis, qui clara in luce poſita emendari, quam magno paratu defendi honeſtius ducunt. Quæ primum ab illo lis *Indulgentiarum* præconibus intentata fuerit, ita manifeſta ſubnixam æquitate, ut initio hoſce impudentiæ notatos conſtet etiam ab aliquibus ex ipſis Cardinalibus ac Theologis, quos poſtea Lutherus experiebatur infenſiſſimos: nec Cæſarem Maximilianum ab eodem alienum fuiſſe. Importunos quoſdam Monachos, & quæſtores lucro ſuo metuentes ita inficete vociferatos, ut dicto citius è parva ſcintilla vaſtum incendium conflarent. Ea tempeſtate multis tædium moviſſe inania ceremoniarum, ac ad frivolam potius ſubtilitatem, quam ſolidam pietatem adornata religionis ſcita. Monachos irretitis ſuperſtitione vulgi animis pro lubitu inſultaſſe. Mores ſacri ordinis à ſummo ad imum non minus exoſos, quam deſpectos. Alexandri VI. & Julii II, qui nuper Pontificatum geſſerant, memoriam ob libidines, avaritiam, inſolentiam, & quia bellis omnia permiſcuerant, pleriſque deteſtatam. Epiſcoporum multos negotiis aularum implicitos; cæteros per ignaviam, luxum & venationes infulam proſtituiſſe. Tum vulgus ſacerdotum & monachos ruditate, ſegnitie, avaritia, aliiſque vitiis inquinatos. Qui primi calamum in Lutherum ſtrinxerunt, inſcitos fuiſſe jejunæ ſophiſticæ alumnos, qui ad inſolitum diſputandi genium attoniti hæſerint. Porro ruditatem ſordeſque Monachorum barbarie priorum ſeculorum obumbratas per renaſcentes bonas literas in claram lucem protractas. Unde infenſos Monachos clamorem in harum cultores ſuſtuliſſe; & qua via certiſſimam ſibi victoriam ſperabant, literarias quæſtiones ad *Inquiſitorum* tribunal pertrahere connixos; eruditis contra iſtorum, vecordiam omni ludibriorum genere exagitantibus. Eo certamine adhuc fervente controverſiam Lutheri interveniſſe. Unde Monachis viſum eruditos quoque huic negotio intricare, ut utroſque junctim perderent. Quam ob cauſam bonarum literarum cultores per Germaniam paſſim Lutheri partibus

acceſſiſſe. Præſertim cum Eraſmus Roterodamus jam antea magnam partem ſuperſtitionis notaſſet, atque illuſtrato Codice Novi Fœderis & antiquis Eccleſiæ Doctoribus, viam ad ſolide tractanda ſtudia ſacra præiviſſet. Denique & Leonis Papæ imprudentiam Luthero non parum favoris conciliaſſe, eidemque neceſſitatem attuliſſe ad extrema deſcendendi, quod litem ſtatim ſuam feciſſet, & per novum diploma ſancitis *Indulgentiis*, omnem viam temperamento quodam rem componendi abrupiſſet. Nec minus peccaſſe Cardinalem Cajetanum repulſo aſpere Luthero, cum demum hic ſilentium promiſiſſet, modo & adverſæ parti ſcriptioni interdiceretur.

Luthero favent Principes.

§. 5. Ingens tamen cauſæ Lutheri momentum attulere Principes, quorum dignationem ſacerdotum faſtu hactenus proculcatam iſte è divinis literis vindicatum ibat; ſimulque docebat, ipſis fas eſſe Eccleſiæ malis medicinam diſpicere, ac ſacerdotum vitia corrigere; tum bona ſacra, quibus Monachi ſegnitiem ſuam alant, ad genuinos uſus revocare. Inde iſti paſſim clauſtris ſuis exturbati, eorumque reditus ſuſtentando cultui publico, ſcholiſvè adpliciti ſunt, aut ærariis Principum acceſſere. Quæ res non minus adverſæ partis animos, quam repudiata dogmata, mutatique ritus irritavere.

An Carolus V. diſſidium aluerit?

§. 6. Sunt qui arguunt Carolum V. Cæſarem Lutheri cœpta connivendo aluiſſe aſtuto conſilio, ut poſt obtentu veteris cultus reſtituendi Principes liberaſque civitates invadere, viamque ad dominatum ſibi per Germaniam munire poſſet. Ipſi quippe exemplum Concilii Conſtantienſis fuiſſe imitandum, & cum Wormatiæ ſua ſcripta retractare abnueret, flammis dandum; cum ſi qua labes ſit non ſervatæ fidei, utilitate Reip. penſetur, amputata tot bellorum radice. Enimvero Carolum adhuc juvenem inter primordia imperii talia jam tum animo volutaſſe, haut crediderim. Ac ſublato licet Luthero non defuturi erant, qui telam ab ipſo cœptam pertexerent. Vix etiam inter iſta initia Carolo conſtare poterat, tot Germaniæ populos Lutheri ſcita amplexuros. Quin vero ſimilius eſt, Carolum hautquaquam rebus ſuis expedire judicaſſe Fridericum Saxoniæ Electorem offendere, Principem potentem, magnæque autoritatis, deteſtante inſuper facti turpitudinem Ludovico Electore Palatino, aliiſque, Hiſpania vix ſatis adhuc pacata, imminente Auſtriacis ditionibus Turca, Galloque in atrociſſima bella jam jam erupturo, cui maxime exoptandum fuerat, inter Cæſarem & Principes Germaniæ ſemina ſimultatum ſpargi. Fortaſſis etiam indecorum judicabat autoritati Pontificis Romani, quæ divinitus conſtituta jactatur, ſi aliter ſarta tecta ſervari, quam Cæſare fidem fallente, non poſſe videretur.

Reformatio Religionis inſtituitur.

§. 7. Quanquam autem Cæſar proſcripto Luthero ſatis declaraſſet, haut ſibi placere quicquam circa ſacra novari: non ideo tamen, qui Lutherum ſequebantur, ab inſtituto ſibi diſcedere fas judicabant. Iniquiſſimum & liberis hominibus intolerabile eſſe, vi metuq; ipſos adigere velle, ut quæ vera agnoſcunt, abnuant, quæ falſa, aſſerant, præcipue circa cultum Numinis, qui niſi ex liquida veritatis perſuaſione procedat, inanis ſit. Etiam errantium pœnam non aliam eſſe debere, quam doceri. Se cauſam ſuam è divinis literis coram arbitris rerum intelligentibus, & non obnoxiis diſceptare paratos, & in hunc campum ultro Pontificem cum ſuis provocare. Hanc conditionem dum is accipere detrectat, manifeſtum eſſe, ipſum cauſæ ſuæ diffidere. Denique ſi Cæſar edicti ſui rationem velit haberi, neceſſum eſſe, ut cauſam prius probe cognoverit. Jam autem eundem de ipſorum doctrina infenſiſſimis hoſtibus credere, qui omnes aditus obſideant, ne, quid à Luthero tradatur, is liquido noſcat.

Remedia diſſidii fruſtra tentantur.

§. 8. Porro quo minus Cæſar edicti ſui adverſus Lutherum autoritatem violentius aſſereret; non ſolum ingruens bellorum turbo prohibebat; ſed & quia Germaniæ Ordines in Conventu Noribergenſi Anno 1522. agnoverant, rem eo usque jam progreſſam, ut niſi in Concilio aliquo componi non poſſit, ad quod Lutherus jam provocaverat. Cujus deſiderium tunc omnes fere, etiam qui à Luthero alieni erant, corripuerat, coërcendo Eccleſiaſticorum dominatui, & abolendis pecuniarum aucupiis, queis Principes, juxta ac plebs mire premebantur. Quarum rerum capita Legato Pontificis in iſto conventu fuerant exhibita. Ejusmodi autem Concilium Lutherus cum ſuis cupiebat, ubi è ſolis divinis literis omnia definirentur, nulla traditionum, juris Canonici, aut Theologiæ Scholaſticæ ratione habita, & ubi nec Pontifex præſidis munere fungeretur, nec ſoli ſuffragia ferrent, qui ſectam iſtius ſequerentur: qui & ipſi tantiſper ſacramento, quo eidem tenebantur, forent exſolvendi; utque locus conventui celebrando in Germaniæ urbe aliqua non obnoxia deligeretur. Neq; enim quid æqui ſperari poſſe, ubi omnia è nutu ejus, qui hoſtem ſe ipſorum profitebatur, gererentur, & ubi illa ipſa, quæ impugnabantur, normæ vicem ſubitura eſſent. Aſt Cæſar etſi facile perſpiceret, Pontificem nunquam in has leges deſcenſurum, nec ut eum invitum huc pertraheret, rationes ipſius ferrent: tamen cum nullo æquitatis colore Luthero addictorum poſtulata repudiare poſſet, laxioribus verbis de curando Concilio pollicebatur, ut tamen ad omnes, quæ ab iſtis adjiciebantur, conditiones haut quicquam ſeſe obſtringeret, ac protrahendo promiſſo effugium ſibi reſervaret. Quo ex inſtituto duplicem ſibi fructum ſperabat, tum ut Pontificem, cujus autoritas plurimum ad ſtabiliendas aut turbandas Italiæ res valebat, acrius aut ſegnius urgendo Concilium terreret aut conciliaret, eoq; ad rationes ſuas attemperaret; (nam magnopere hunc à Concilio abhorrere conſtabat;) tum & Ordines Lutheri ſequaces ſpe Concilii lactaret, quoad rebus ſuis compoſitis aliam viam iis coërcendis inire poſſet.

Cæſar Concilium promittit.

Indulta Cæſaris pro religione Lutheri, ejusque artes.

§. 9. Iſthac rerum facie declinare Cæſar non poterat, quin Lutheri dogmata amplexis pacem, & ſacrorum ſuorum libertatem indulgeret, ſed ampliorem aut ſtrictiorem, prout res ipſi proſperæ aut difficiliores fluerent, & laxioribus verborum formulis conceptam, tum ejusmodi rationibus innixam, ut facile precariam tantum appareret, & ubi commodum Cæſari videretur, revocandam. Unde in Conventu Spirenſi Anno 1526. quilibet circa religionem ita ſe jubebatur gerere, prout Deo, Cæſarique id approbari poſſe confideret. Quod cum Luthero addicti laxius velut in ſui favorem interpretarentur, alio Decreto in Conventu Spirenſi An. 1529. eam licentiam arctius conſtringere tentabat Cæſar, belli jam Gallici cura ſolutus. Quo decreto cum Saxoniæ Elector, & alii quidam Principes ſe nolle teneri proteſtarentur, *Proteſtantium* vocabulum illis partibus adhæſit. Sequenti anno Cæſar, rebus Italiæ ex voto compoſitis, & Pontifice acerrimos ſtimulos ſubdente, iſtis in ordinem redigendis animum adplicuit,

cuit,

cuit, quo & Pontificem ſibi obſtringeret, & addictiori obſequio Germanos adigeret.

Auguſtana Confeſſio.

Audita tunc Auguſtæ Vindelicorum Proteſtantium Confeſſio, cui adverſa pars aliud ſcriptum propere conſarcinatum opponebat, ſed cujus exemplum tradere Proteſtantibus recuſabat, quod hi pudore ac diffidentia cauſæ fieri interpretabantur. Inde cum Cæſar poſtularet, ut omnia in integrum reſtituerentur uſque ad Concilium, ſuper quo convocando cum Pontifice acturus ſit, ac in neutrum horum Proteſtantes ſalvis ſuis rebus conſentire poſſent, graviora veriti Auguſta repente diſceſſerunt. Res jam utrinque ad arma ſpectabat, & Proteſtantes fœdere Smalcaldiæ inito ducibus Joanne Friderico Saxoniæ Electore, & Philippo Haſſiæ Landgravio ad repellendam, ſi qua ob religionem intentaretur, vim ſe comparaverant.

Fœdus Smalcaldicum.

Sed Albertus Moguntinus, & Ludovicus Palatinus Electores, oſtentato ancipiti certamine & metu Turcæ, diviſæ in ſe Germaniæ incubituri, rem ad compoſitionem deduxerunt, ut Cæſarem inter & Proteſtantes pax eſſet uſque ad futurum Concilium: interim ne quis alteri noxam obtentu ſacrorum inferret: & quæ Proteſtantibus à Tribunali Spirenſi intentabantur lites, tantiſper ſuſpenderentur: Proteſtantes contra ad bellum in Turcas auxilia ferrent. Eam tranſactionem Cæſar ratam habuit, ac *liberum* Concilium ocyus indicendum promiſit, vocabuli iſtius cavillatione, ubi res ſuæ ferrent, facile eandem eluſurus.

Concilium indicitur.

§. 10. Cæſar dehinc Concilium ſibi cordi eſſe videri volebat; nec minus Pontifex cum apertior tergiverſatio indignam Vicario Chriſti diffidentiam proditura eſſet, ejuſdem ſe cupidum profitebatur. Invitantur igitur ad Concilium Proteſtantes eo ambitioſius, quod conſtaret, nunquam ipſos ejuſmodi conſeſſui, qualem inſtruebat Pontifex, cauſam ſuam ſubmiſſuros. Ita Cæſari, poſtquam fidem ſuam ſuper indicendo Concilio jam liberaſſet, nihil amplius obſtare videbatur, quo minus Proteſtantes velut cauſæ ſuæ cognitionem adſpernantes, armis invaderet. Ad quæ capienda Paulus III. Anno 1536. iſtum impenſe impellebat, non tam ſtudio religionis, quam ut alteri cuipiam ad ditionem Mediolanenſem via ſterneretur, dum Cæſar difficili bello per Germaniam diſtringitur. Id enim cumprimis libertati Italiæ fore periculoſum, ſi Cæſar inde Neapoli, hinc Mediolano potitus velut compedibus vinctam eam regionem teneret. Sed Cæſar, cui nihil potius erat, quam nobilem illam & opportunam provinciam familiæ ſuæ adjungere, tunc quidem bellum in tempora ſibi magis commoda differebat. Et interea diverſos congreſſus utriuſque partis doctoribus indicebat, num quæ ad concordiam dogmatum reducendam per iſtorum colloquia inveniri via poſſet: non quod aliquem ex iſtis ſucceſſum ſperaret, ſed ut ſtudium ſuum circa religionem eo plauſibilius jactare, & culpam durantis diſſidii Proteſtantium pertinaciæ impingere liceret.

Bellum Smalcaldicum ardeſcit.

§. 11. Inter has fruſtrationes aderat Annus 1546. quo dudum gliſcens ſub cineribus incendium in flammam demum erupit. Ita ſuas res Cæſar tunc diſpoſuerat, ut iſti bello jam unice vacare poſſet, cum Turca induciis, pace cum Franciſco initis, à quo nihil novi metuebat bellorum feſſo, & affecta valetudine de extremis cogitante. Valida Pontifex auxilia & auri vim ex Fœdere ad iſtud bellum conferebat; etſi non tam internecio Proteſtantium eidem cordi foret, quam ut Cæſar ancipiti & diuturno bello implicitus de Concilio & reformatione conticeſcerit. Eoque Pontifex iſtam belli cauſam tum aliis modis, tum literis publice ad Helvetios ſcriptis evulgaverat, ut tanto promptius vires ſuas conjungerent Proteſtantes. Contra Cæſar quidvis potius quam religionem apud Germanos obtendere; Proteſtantes fœderi Smalcaldico non adſcriptos in ſuas partes ſolicitare, de ſacris ſecuros eſſe jubere. Id tantum abs ſe agi, ut Saxonis & Haſſi, ſociorumque inſolentiam coërceat, qui nulla jam amplius Cæſaris reverentia pro libidine omnia gerant, & everſo antiquo Reip. ſtatu ſummam rerum ad ſe trahere conentur. Quem enim legibus reliquiſſe locum, qui complures Epiſcopos pecuniis emunxerint, Henricum Brunſuicenſem ditione exuerint, Ulricum Wurtenbergicum jure ejectum, ditione ejus jam in Ferdinandum Regem translata, armis reſtituerint; exteros in ipſum incitent, tribunal denique Spirenſe flocci faciant? Ea quippe ac multa alia poſt Cæſar proſcriptionis edicto objecit; quæ iſti falſa, aut licita, aut tranſactione dudum ſopita excuſarunt. Cæterum quanquam Cæſar deſtinata ſua ſolicite diſſimularet, cavere tamen non poterat, quin claris indiciis Proteſtantes ea deprehenderent. Igitur haut ſegniter & ipſi arma corripuerunt, antequam Cæſar copias ſuas contraxiſſet. Et videbatur iis in proclivi fuiſſe Cæſarem opprimere, ſi, quæ initio ſemel atque iterum offerebatur rei bene gerendæ occaſio, ea dextre uſi forent. Enimvero poſtquam Cæſari ſpatium dabatur exercitum evocato paſſim milite firmandi, facile erat mora, & haut facta pugnandi copia diſſolvere exercitum mole ſua laborantem, prælioque magis quam bello paratum, non proviſo commeatu, qui tantæ multitudini diu & eodem in loco ſufficere poſſet, & mox deficiente pecunia, quam ſociæ urbes parce atque ægre conferebant. Cum contra Cæſari in promptu forent ſuæ atque Pontificis opes, & è provinciis Ferdinandi fratris atque Bavari affatim ſubveherentur, quæ ducendo bello neceſſaria eſſent. Sed nec apud Proteſtantes ſolidis & concordibus conſiliis res gerebatur. Saxoni maxima autoritas, ſed qui remiſſiore ac leniore animo videbatur, quam qui in Duce belli civilis requirebatur. Haſſus manu ſtrenuus, ſed impetu potius quam conſilio valens. Et pleraque ſapienter diſpoſita per incuriam executioni dari negligebantur, uti ſolet inter diviſa multorum imperia. Poſt cum Dux Mauritius agnati Electoris terras à tergo invaderet, hic ad ſua defendenda properans cæteris quoque dilabendi neceſſitatem aut excuſationem attulit. Nec deinceps ulli in commune conſulere curæ fuit. Ita Cæſaris arbitrio ſuperior Germania relicta, quæ nulla amplius reſiſtendi facultate ſupplici prece delinito victori ſe ſubmiſit. Urbes pecunia & tormentis multatæ impenſas belli ſolvebant. Inſequenti anno Cæſar Saxonem improviſo adventu oppreſſum tumultuario ad Mulbergam prælio cepit. Landgravio, cum deprecatione ſe defungi poſſe crederet, manus injectæ. Ita tantopere formidatum fœdus Smalcaldicum Cæſar intra vertentem annum incruento bello, redactis in poteſtatem Ducibus, proſtravit. De ſacris tamen victos eſſe ſecuros jubebat, etſi nollet eam cautionem ſcripto reconciliationis inſeri, ne bellum ea cauſa ſuſceptum videretur. Id enim & Proteſtantes, qui caſtra ipſius ſequebantur, graviter offendiſſet, & Eccleſiaſticos, qui jam veteres ritus ubique reſtitutum iri ſperabant, ſiniſtris ſuſpicionibus impleviſſet. Et ſatis adparebat, id agi à Cæſare, ut conniven-

tia potius adverſus Proteſtantium Religionem uteretur, quam perpetuis pactis eidem libertatem ſanciret.

Quomodo victoria uſus Cæſar?

§. 12. Cæterum ſunt, qui Carolum victoria non ſatis dextre uſum arguant. Capto enim Saxone debuiſſe munita quæpiam loca in Electoris ditione, aut vicinis Epiſcopatibus valido præſidio firmare, quod modicis ſumptibus illæ ipſæ regiones potuiſſent alere, prohibendis in futurum motibus. Dediſſe uni proteſtantium, quod alteri ademerat; cum ſatius fuiſſet, Mauritium bene licet meritum modico in præſens dono delinitum per pollicitationes in futurum prominentes obſequiis ſuis adſtringere, quoad plenam victoriæ ſuæ meſſem colligere licuiſſet. Alium potuiſſe inveniri in familia Saxonica aut Luneburgica, qui dignitate Electorali auctus Cæſaris rationibus addictius ſe attemperaſſet. Mauritium ditionibus tam opportunis potitum eo provectum fuiſſe, ut Cæſaris nutus impune poſſet negligere. Enimvero etſi Cæſarem de Mauritio ſua ſpes fefellerit, quem fortaſſe in officio continere poterat dilata Electoratus dignitate, & ditionibus victi tantiſper ſequeſtro depoſitis: Si quis tamen curatius rem expenderit, facile agnoſcet, Cæſari rationem conſilii conſtitiſſe. Neque enim Germaniæ invitæ ſub jugo retinendæ ſufficiebat illa victoria, per ſolertiam potius & diſtractis in partes Proteſtantibus, quam ipſius armis parta, ac ſparſis potius adverſariorum viribus, quam extinctis, exigua rerum converſione facile iterum coalituris. Nec in proclivi erat Cæſari tantum comparare aut alere exercitum, quantus violento imperio premendis populis tam validis requirebatur; cum præſertim ditiones Auſtriacas in Germania ſitas in Ferdinandum fratrem transtuliſſet, propriis opibus firmandis intentum. Tum conteſtim Pontifex, Galluſque in diverſa parte excitato bello ipſum diſtracturi, & Germanis jugum excutiendi anſam præbituri erant. Igitur tectiore via graſſari tutius ducebat, ac populum Religionis uſu, Principes beneficiis & arte obnoxios ſibi reddere inſtituebat. Quo fundamento jacto Philippus demum filius deſideratæ Monarchiæ faſtigium impoſiturus ſperabatur, quem ſibi Ferdinandoque in Imperio ſucceſſorem dare magnopere laborabat. Et ceſſiſſet fortaſſe ſolicitationibus fratris Ferdinandus, cui hæc res velut præcipuum ſtabilimentum potentiæ Auſtriacæ ingerebatur; ni Maximilianus Ferdinandi filius, quem Cæſar obtentu regendæ per ipſius abſentiam Hiſpaniæ amoverat, repente advolans patri perſuaſiſſet, ut ſibi potius, quam fratris filio proximus eſſe vellet. Et oſtentatus licet per Comitia Principibus Germaniæ Philippus, gratiæ ipſorum irrepere haut poterat, lingua, moribus merum Hiſpanum referens. Ac ſine dubio Germaniæ Ordines libertati ſuæ magis cautum credebant, imperante Ferdinando mediocris potentiæ Principe, & cui auxilia contra Turcas ferenda imputare poſſent; quam Philippo tot regnorum domino, & qui Germaniam appendicis fere loco habiturus erat, cæterarum ipſius ditionum commodis ſubſervituram. Ea res Cæſaris deſtinata evertit, & Ferdinandum, quo Cæſareum faſtigium ſuæ domui firmaret, Proteſtantium favorem captare ſubegit. Porro Cæſar, dum victor omnia pro lubitu in Germania agit, inter alia futuri dominatus firmamenta hoc quoque aſtute providerat, ut in Comitiis Auguſtanis Anno 1548. milite armato obſeſſis provinciæ Burgundicæ intra Imperii Germanici complexum adſcriberentur, ut hoc obtentu Galliam Germaniæ viribus, ipſoſque Germaniæ Ordines quantum vellet atterere poſſet; nunquam deſutura cum Gallis litium materia, & quia bello inter Gallos Auſtriacoſque exorto primum ſemper impetum iſtæ Provinciæ erant excepturæ. Simul cum Concilium Tridenti indictum ſecurius circa definiendas religionis controverſias procederet, quam ut ullus apud Proteſtantes inde fructus ſperari poſſet, temperatam quandam fidei formulam *interim* obſervandam conſcribi curabat, quam iſtis omni arte obtrudebat, ut, ubi ſemel de dogmatibus ſuis aliquid remiſiſſent, gradatim e[illegible]mum eo, quo tendebat Cæſar, deduci poſſent. Verum formula illa utrique parti exagitata, ac Proteſtantibus pleriſque obnixe repudiata, turbarum ac querelarum affatim; Cæſaris rationibus emolumenti nihil attulit.

Mauritius bello Cæſarem petit.

Cur Carolus Monarchiam in Germania ſtabilire non potuerit.

§. 13. Interim altiſſimam animo coquebat indignationem Mauritius Saxoniæ Elector, cujus fidem ſecutus Landgravius Cæſaris poteſtati ſe commiſerat, à quo cum iſte præter opinionem detentus, & in cuſtodia duriter habitus fuiſſet, Landgravii uxor filiique, ut fidem interpoſitam liberaret, inſtabant. Ac intolerandum planè videbatur Mauritio, honoris ſui à Cæſare tam exiguam rationem haberi, ut ſibi libertas ſoceri plus ſatis caſtigati poſt toties adhibitas enixiſſimas preces abnegaretur. Et fallebatur Carolus, ſi ornamenta in Mauritium à ſe collata, quæ hic vel ob merita, vel jure, vel, uti quidam crediderunt, ex pacto ſibi deberi judicabat, eo valitura credebat, ut idem æquo animo alienæ fraudis inſtrumentum haberi vellet. Stimulabat quoque magis magiſque nutans Proteſtantium religio, ac Ordinum libertas, cujus nupero bello proditæ infamiam ſibi impactum iri providebat, ni mature malo imminenti occurreretur. Et ſpes erat, ſilentio & celeritate adhibita Cæſarem imparatum poſſe opprimi. Ipſe igitur militem, quo in obſidio Magdeburgi uſus erat, velut ob nondum ſoluta ſtipendia ſub ſignis retinuerat, & per vicina loca diſpoſuerat, mox ad nutum ipſius concurſurum. Adſciſcebatur in ſocietatem belli Galliarum Rex Henricus II. qui & pecuniam militi in ſtipendium ſuppeditabat, & ipſe valido cum exercitu Rhenum verſus procedebat. Sic rebus tecte diſpoſitis, ac Cæſare per Legatos & literas obſequium ſimulantes in ſecuritatem dato, repente in expeditionem provolavit Mauritius, ut iſti ſpatium contrahendis idoneis copiis non relinqueretur. Auguſta Vindelicorum, & in aditu Alpium ſita arx Ereberga, ac mox Oenipons capitur, unde paulo ante Cæſar Villacum ſumma cum trepidatione profugerat. Enimvero bellantibus ſeſe ſtatim medium ingerebat Ferdinandus Rex, ad amicam compoſitionem diſſidentes inducere laborans. In quam Cæſar, licet omnis partæ nuper victoriæ, & per tot annos conſumtæ induſtriæ fructus periturus erat, eo facilius conſenſit, quod & hinc Hungariæ minaretur Turca, illinc Gallus ingrueret; & Ferdinandus Frater parum, aut nihil in Proteſtantes auxilii collaturus eſſet. Ac bello extracto miſera per Germaniam ſacerdotes Pontificios manebat vexatio; quin fortaſſe plenam veteres ritus trahebant ruinam. Sed nec Mauritius ab æquis conditionibus alienum ſe oſtendebat, indignante licet in ſinu Galliarum Rege, cui Proteſtantibus pacatis tota belli moles incubitura erat, & qui ampliorem ejus ſocietatis fructum, quam interceptas Metim, Tullum ac Virodunum ſperaverat; palam quoque fremente Alberto Brandeburgico, qui rapinis & exactionibus ſuis tam cito finem imponi nolebat. Iſti quippe ſtolidum videbatur, diuturno & ancipiti bello quærere, quod citra ſangui-

ſanguinem & incolumi patria aſſequi dabatur. Simul occultus metus ſuberat, ne Cæſar Johannem Fridericum nuper captivitate exſolutum ſubornaret ad ablatam dignitatem Electoralem ac ditionem vindicandam. Igitur poſt unum & alterum Mauritii cum Ferdinando, & hujus cum Cæſare congreſſum opinione citius Paſſavii de ſumma rerum tranſigitur, ac ſacris Proteſtantium ſecuritas ſancitur, donec in proximo Ordinum Imperii conventu via iniretur in perpetuum iſtud diſſidium extinguendi.

Tranſactio Paſſavienſis.

§. 14. Elapſo abhinc triennio An. 1555. in Comitiis Auguſtanis, ſacris Proteſtantium ampliſſime cavebatur, Pace quam vocant *Religioſa* inter perpetuas Imperii leges relata. Poſtquam enim diu ſuper ratione diſſidia circa religionem componendi nequidquam diſceptatum eſſet, tandem expeditiſſimum fuit viſum ad Auguſtanam Formulam adornatis ſacris pacem indulgere. Cujus præcipua capita ſunt; ne partes ſe invicem obtentu religionis invadant, lædant, aut ad eandem ejurandam vi adigant. Bona Eccleſiaſtica à Proteſtantibus hacten⁹ occupata penes ipſos maneant, nec in occupatores eo nomine apud Tribunal Spirenſe actio detur. Epiſcopis nulla in participes Auguſtanæ Confeſſionis juriſdictio ſit, ſed ipſis circa ſacra ſua diſponere liceat. Ne quis alteri ſubjectos in ſuam religionem pertrahat, eorumvè defenſionē hoc obtentu ſuſcipiat. Subditis tamen diverſa à Principe ſuo ſacra amplexis liberum ſit bonis ſuis divenditis alio migrare. Si diſſidium religionis per licita media non componatur, pax iſthæc in perpetuum duret. Circa id præcipue acerrima ſurgebat diſceptatio: num Præſulibus Catholicis fas foret Proteſtantium doctrinam amplecti, ut cum dignitate ditiones ſimul ſacras retinere liceret. Id quod Proteſtantes obnixe urgebant. In magnam ſuæ religionis redundare contumeliam, ſi eandem profeſſi munere ſacro, & emolumentis excidere debeant. Multis hac ratione ad veros circa divina ſenſus aditum obſtrui. Haut quicquam ſibi in animo eſſe, bona ſacra in profanos uſus, aut Principatus hæreditarios convertere; Capitulis ſua Jura, & electionem illibatam fore. Enimvero cum iſthoc poſtulato jugulum Romani ritus per Germaniam peti ſatis pateret, non minus præfracte iſtis Pontificii ſe Ordines opponebant, jactantes; non deteriore ſe jure, quam Proteſtantes, circa res ſuas ſervandas eſſe debere. Si ipſis juſtum videatur quæ invaſerint retinere; nec ſibi vitio vertendum, ſi caveant, ne quæ adhuc reſtant amittantur. Si ipſi ſacerdotes ſuos, ubi ſacra mutare velint, munere dimoveant; quomodo ab ipſis poſtulari poſſe, ut ſui Præſules doctrina ejurata functionem, & bona eidem deſtinata retineant? Se non minus ample de veteri ſua religione, quam Proteſtantes de novata ſentire. Denique tranſeat qui velit in ipſorum partes, modo beneficiis, quæ à priori religione obtinebat, renunciet. Cum hæc res exitum non inveniret, & neutra pars ſententia cederet; tandem Ferdinandus Rex velut pro imperio in favorem Pontificiorum decreto Comitiorum inſeruit; ut ſi Præſul ad Proteſtantium ſacra tranſeat, munere ac bonis ſacris excidat, illæſa tamen exiſtimatione. Quo temperamento ſibi hautquaquam ſatisfactum fremebant Proteſtantes. Quid enim exiſtimatio, munere & bonis amiſſis? Ac poſtea ſæpius aſſerebant, in eam clauſulam ſe nunquam conſenſiſſe; & cum quæ in Comitiis ſciſcuntur pactorum habeant indolem, quæ alteram partem non niſi è conſenſu ſuo ſtringant, per merum Cæſaris arbitrium ſibi tam duram legem non potuiſſe dici.

Pax religioſa ſancitur.

Reſervatum Eccleſiaſticum.

§. 15. Ita quidem tunc ſuper ſacris lege publica cavebatur, per quam tamen non uſque adeo radix diſſidiorum exciſa fuit, quo minus novorum materia motuum inde pullulare potuerit, utraque parte circa propaganda ſua dogmata ſatagente. Inde mox in conventu Ordinum partes ſeſe mutuo arguere, quod poſitos in Decreto Auguſtano terminos migrarent, cum utrinque verba legis in ſuum favorem raperent. Neque vero in expedito erat judicem idoneum, & utrique parti æque acceptum invenire. Nam Cæſar quidem, adſtipulantibus Ordinibus Pontificiis, ad ſe & ſtata Germaniæ Tribunalia, Spirenſe & Aulicum pertinere contendebat, ſi quid in pacem illam peccatum argueretur, aut ſi ſuper genuino ejuſdem ſenſu ambigeretur. Neque enim tam frequentibus litibus judicem debere aut poſſe ſalva republ. deeſſe. Contra Proteſtantes jactare; Cæſarem alteri partium addictum, non poſſe non in eam, cui ipſe adhæreat, ſectam propendere. Nec à Tribunali Spirenſi aut Judicio Aulico æqui ſe quid ſperare. Eam juriſdictionem anſam præbituram variis ipſos modis exagitandi, & penitus demum opprimendi. Pacem illam uti partis utriuſque conſenſu factam; ita per deputatos utriuſque partis diſceptandum & componendum, ſi quid controverſiæ circa eandem obortum fuerit. Ac ut oſtenderent, vires ſibi animumque eſſe contra eundi, ſi qua vis intentaretur, ſimul quia verebantur, ne per Concilium, cui jam utcunque ultimam manum imponere Pontifex ardebat, pacem expiraſſe adverſa pars cavillaretur, Naumburgi conventum agitant obtentu ſummo, ut variantia Auguſtanæ Confeſſionis exempla in concordiam redigerent. Sed nec Ferdinando, Maximilianoque aut Rudolpho vires erant armis Proteſtantes terrendi; & oborti deinceps per Belgium atque Galliam tumultus Hiſpanorum cogitationes alio averterant. Igitur tutius viſum tantiſper quieſcere, & quæ conſilio provideri poterant, interea curare, donec opportunitatem rei gerendæ tempus adduceret.

Poſt pacem querelæ continuantur.

§. 16. Porro parti Pontificiæ ſpem opprimendi aliquando Proteſtantes faciebat ortum inter hoſce diſſidium, dum dogmatibus primum, inde conſiliis diverſi, ac tandem infenſi contra utroſque demum prævalendi viam communi hoſti muniunt. Originem diſſidio præbuit diverſa interpretatio verborum quibus myſtica ſacratur Cœna, dum Lutherus ſimpliciter vocabulis inhærendum cenſet; Zvvinglius autem, qui apud Helvetios ſacra reformarat, iſta rationi magis & ſenſuum judicio adaptare ſtudet. Eam litem verborum amarulentia auctam, Pontificii in utilitatem ſuam callide convertere, ac jam in Conventu Spirenſi Anno 1529. diffidentiæ ac ſimultatis inter ipſos ſerendæ occaſionem arripuere. Sed Landgravius Haſſiæ iſtorum aſtutia animadverſa concordiam propoſita conciliationis ſpe hactenus conſervaverat. Et mox eradicando ſi fieri poſſet diſſidio colloquium Marpurgi Lutherum inter & Zvvinglium inſtituit. Ibi cum in cæteris quidem convenirent, ſed in iſto capite neuter à ſua ſententia diſcederet, tandem in fine colloquii, opera Landgravii eo uſque eſt conſenſum, ut partes caritatem ſibi invicem exhiberent, Deumque orarent, concordiæ viam pandere vellet. Id conſilium cum calida ingenia negligerent, Proteſtantium res in partes diſtracta haut leviter debilitata eſt. Sed & poſt ad alia capita, uti ſolet, irritatis ſemel animis, diſſenſus ſe diffudit, & incaleſcentibus calamis id ſibi præcipuum negotium datum crediderunt, uter alterius ſententias maximæ ab-

Proteſtantes in partes ſciſſi.

ſurditatis arguere poſſet. Cum porro in decreto Auguſtano cautum eſſet, ut ea ſecuritate ac pace tantum fruerentur vel veteri religioni, vel Auguſtanæ Confeſſioni addicti, excluſis qui diverſa ſentirent; Pontificii in dubium vocabant, num ea pax ad Calvinianos, quos vocabant, pertineret; præſertim poſtquam *Formula Concordiæ* à plurimis Auguſtanæ Confeſſioni addictis recepta foret, qua iſtorum doctrina plane damnabatur, abrupta quoque omni compoſitionis amicæ ſpe; utut iſti ab Auguſtana Confeſſione ſe haut diſceſſiſſe contenderent. Sane Proteſtantium ſacerdotes ad eos, qui Calvinum ſequebantur, nec Auguſtanam Confeſſionem, nec eidem ſuperſtructam pacem ſpectare clamitabant. Aſt Principes paulo lenius, non quidem per omnia ipſos ſecum convenire diſſerebant; nec tamen tanti eſſe iſtum diſſenſum, ut ideo pace ſint excludendi; ac ſpem eſſe, eoſdem errorem ſuum exuturos. Inde & iſtos in Conventibus Ordinum ad deliberationes ſuper communi ſecuritate & negotiis ſacra ſpectantibus admiſerunt, etſi paulo frigidius, & velut qui non proprio jure niterentur, ſed precario ſub ipſorum patrocinio ac privilegiis deliteſcerent. Quæ res Calvinianos ſubegit, ut ſeparata per conſilia ſalutem ſuam munire conarentur. Nec parum deinceps acerbitati animorum acceſſit, quod Lutherani Doctores Palatinatu, & inde Marpurgo, ac vice verſa Calviniani Electoratu Saxoniæ expulſi eſſent; gliſcente quoque in hoſce invidia è tumultibus per Belgium ac Galliam exortis, velut Calviniana Religio homines turbidos & novarum rerum adpetentes faceret. Simul Pontificii Lutheranis ſedulo inſuſurrabant, utroſque à Calvinianis exitium manere, ſiquidem hi vires expromendis quæ animo agitarent nacti eſſent.

Proteſtantium religio extenditur & premitur.

§. 17. Interea Proteſtantium religio nova ſubinde incrementa capiebat late per ditiones Cæſaris effuſa, & quia per utramque Saxoniam non pancos Præſulatus ac alia bona ſacra Principes ditionibus ſuis, abolito ritu Pontificio, adjungebant. Præſul quoque Halberſtadienſis, & mox Magdeburgicus ductis uxoribus, & adſcitis Proteſtantium ſacris Epiſcopatus retinebant, fruſtra Pontificiis decretum Auguſtanum violari clamitantibus. Idem paulo ante tentaverat Gebhardus Truchſeſius Colonienſis Archiepiſcopus; ſed cui mox à Pontificiis validus æmulus immiſſus fuerat Erneſtus Bavarus, vibrante inſuper fulmen Pontifice, ac Rudolpho Cæſare dignationem Electoralem ipſi abrogante: magno & religionis repurgatæ & libertatis Principum præjudicio, ſi ſoli Cæſari poteſtas concederetur propria autoritate aut præeunte Pontificis decreto ditione aliquem exuendi. Equidem vi tueri Gebhardum moliebatur Johannes Caſimirus Palatinus, verum irrito conatu, cum Saxo & Brandeburgicus non niſi preces apud Cæſarem interponerent, arma una cum cæteris procul haberent, pacis amore, an invidia in Palatinum, qui Calvinianam doctrinam ibi ſtabiliturus erat. Qui & ipſe tamen mox negotium deſeruit ad Palatinatum adminiſtrandum revocatus; & copias ipſius metus intentatæ à Cæſare proſcriptionis non parum terruerat. Hic tamen eventus Saxonicos Præſules haut commovit, validis ſociorum viribus circumfuſos, & à vicinia Cæſaris Hiſpanorumque remotos. Eoque & fulmen in iſtos evibrare Pontifex neglexerat, velut ludibrio futurum. Argentoratenſem quoque Epiſcopatum armis tandem adhibitis ad ſe raptare laborabant inde Proteſtantes, hinc Pontificii; quo tamen demum hi licet paululum admutilato potiebantur opibus Cardinalis Lotharingii, & poſt Leopoldi Auſtriaci, in quos Præſulatum iſtum Pontificii contulerant. Contra Præſul Salisburgenſis & Wurtzburgenſis aliique, tum præcipue Ferdinandus Archidux per Stiriam, & alias ſibi ſubjectas provincias Lutheranos non ſine aſperitate expellebant, Donavverda quoque ob turbatam Monachorum pompam proſcripta; ac Bavaro obtentu ſumtuum in exſecutionem proſcriptionis factorum detenta, ſatis arguebat, Pontificiis non deeſſe animos Proteſtantibus in ordinem redigendis, ſi occaſio arrideat.

Unio Evangelicorum.

§. 18. Rebus ita quotidie magis exulceratis, cum ſatis adpareret denuo ad manus deventum iri, multi è Proteſtantibus per ſuperiorem Germaniam, qui periculo ſe proximos ducebant, mature in fœdus mutuæ defenſionis cauſa conjunguntur. Ejus autor & conciliator erat Elector Palatinus, qui cum principem inter Ordines Proteſtantes locum obtineret, præcipuam quoque curam communis ſalutis ſibi incumbere judicabat. Simul metuebat, ne in ipſum ac cæteros, quos Calvinianos vocabant, Pontificiorum vis primum erumperet, præſertim cum ipſi ob interfuſos terris ſuis Præſules multæ lites cum his intercederent. Ac meminerat Superiorem maxime Germaniam Carolo V. proculcatam. Eidem fœderi nomina dederant reliqui Calviniani, & è Lutheranis, qui per viciniam commode auxilia invicem ferre poterant. Cauſæ fœderis (*Unionem Evangelicam* ipſi vocabant) hæ præcipue allegabantur; ut importunos proceſſus apud Aulam Cæſaris & Cameram Spirenſem ſibi intentatos amoliantur, per quos obtentu adminiſtrandæ juſtitiæ ſacra, libertas, ac fortunæ ipſorum evertantur: ut quæ adverſus leges pacis religioni conceſſæ ſibi inferantur repellant, quibus remedium adhibere Cæſar tot precibus licet fatigatus negligat: ut conſiliis Pontificiorum Monarchiæ Hiſpanicæ obſtetricantium obviam eant, cujus præcipuum fulcrum ducatur oppreſſis Proteſtantibus Germaniam jugo ſubdidiſſe. Hujus igitur fœderis ſocii, cum apud aulam Cæſaris, & in Conventibus Ordinum intrepide exponerent, queis religio ac libertas ſua injuſte lædebatur, eademque corrigi enixe flagitarent, ingentem Cæſaris atque Pontificiorum invidiam incurrerunt. Ac vulgo clamitabatur; illos hoc agere, ut veterem Reip. formam plane evertant, & ſubruto Cæſaris faſtigio ſummam rerum ad ſe trahant. Cæterum quamdiu verbis tantum res gerebatur, magni momenti ſibi iſta Unio eſſe videbatur. Ubi ad arma deventum fuit, vires ejuſdem longe tenuiores adparuerunt, quam pro tanta mole ſuſtinenda; & qui ante periculum atrociter loquebantur, poſt potentiam ſe ſuam nimis liberaliter æſtimaſſe, & ſpei minus ſolido ſubnixæ fundamento plus juſto indulſiſſe agnoſcebant. Ut vix alius ejus fœderis uſus fuerit, quam ut dudum ſub cineribus gliſcens incendium eo maturius in flammam erumperet. Porro præter Pontificios iſtam Unionem averſabatur quoque Joannes Georgius Saxoniæ Elector, æmulatione in Palatinum, quod ſibi Proteſtantium antiquiſſimo & potentiſſimo præcipuas deberi partes putaret, ſi quid communi iſtorum nomine gerendum foret. Accendebat odia Theologorum intemperies, & Auſtriaci ſubinde ingerebant; Calvinianis Lutheranos juxta atque Catholicos exterminare propoſitum eſſe. Ac tanti ipſis videbatur Saxonem à Fœderatis disjungere, ut præter gravitatem Auſtriacæ Domui ſolitam ſat familiariter Dreſdam accederent, quo ſuis partibus illigato perſuade-

ſuaderent, ubi in arma eruptum à Cæſare fuerit, non religionis negotium agi, ſed ut turbidi ac petulantes Calviniani coërcerentur. Simul inani *infeudatione* ditionum Juliacenſium eundem inefcaverant, quas tamen ipſi jam ſpe devoraverant compeſcendis rebellibus Batavis, & firmando Belgio. Igitur Saxo Cæſaris autoritatem quovis modo aſſerere, & quæ Fœderati coarctandæ illius juriſdictioni poſtulabant velut iniqua rejicere, ac ſubinde monere, ne fervide nimis cauſam ſuam urgendo extremis rempublicam admoverent. E Domo Haſſiaca Caſſellanus Unioni nomen dederat, eoq; Darmſtadienſis, cui cum iſto, ſuper ditione Marpurgenſi lis erat, in Cæſaris partes conceſſit. Inferioris Saxoniæ Principes tanquam à periculo longius remoti de fœderibus jam tum cogitare præmaturum ducebant.

Liga Pontificiorum.

§. 19. Cum autem circa ſucceſſionem Juliacenſem controverſia quam maxime ferveret, Principes *Unioni* adſcripti, qui hactenus literarum fere commercio ſocietatem aluerant, Anno decimo hujus ſeculi Halæ Suevorum conventum celebrabant, arctius ſtringendo fœderi, & ut mature bello gerendo neceſſaria providerent, urgente eam rem cumprimis Henrico Galliarum Rege, qui & ipſe tunc ſocietati illi una cum Belgis Fœderatis ſe jungebat. Ac videbatur tunc periculum propius admotum, ſoluto ante biennium citra fructum Conventu Ordinum, in quo Fœderati querelis ſuis ſatisfieri fruſtra poſtulaverant: & quia vim jam parabant Auſtriaci occupandis ditionibus Juliacenſibus, quarum poſſeſſionem Brandeburgicus Elector, & Palatinus Neoburgicus arripuerant, uterq; Unioni adſcriptus, ejusque auxilio non parum confiſus. Etſi poſtea Neoburgicus ex affinitate Bavarica, & adſcitis ſacris Pontificiis majus cauſæ ſuæ præſidium ſperaret. Iſte igitur Evangelicorum Conventus Pontificios adverterat, ut & ipſi congreſſu Wurtzburgi indicto oppoſitum iſti fœdus inirent, (*Ligam Catholicam* vocabant,) tuendis ſuis ſacris ac ditionibus, ſi qua vis aut injuria inferretur, cujus dux Maximilianus Bavarus vetus Palatini æmulus conſtituitur. Ac armorum utrinque apparatus ſtrepitum ac terrorem dabat, videbanturque jamjam in ſe velut impetu incurſuri. Sed prævalente ratione, cum utraque pars nil præter defenſionem ſuarum rerum obtenderet, nec cauſa adpareret, quare ſe invicem nullo manifeſto emolumento perdere vellent, intra primos motus ea res ſtetit. Et Cæſar ut fœderibus atque armis ſuperſederent hortabatur, ne quid ipſe tunc tentaret domeſticis turbis prohibitus. Gliſcebat tamen utrinq; diffidentia, pruritusque bellandi, præſertim poſt ſolutum fruſtra Conventum Ratisponenſem An. 1613. in quo Unioni adſcripti Proteſtantes ſæpius ingeſtas querelas contra enormem Judicii Aulici autoritatem, Tribunalque Spirenſe in Pontificios pronum ingeminabant; ſimul quod decretum Auguſtanum in alienos ſenſus traheretur, & ipſorum ſalus in lubrico poneretur, ſi, quod hactenus factum erat, ſuffragia in Conventibus Ordinum circa negotia religionis, & alia ad ſtatum ipſorum pertinentia, numero valerent, quo ſemper Pontificii vincere poſſent. Quibus & ſimilibus ut Cæſar medicinam faceret interpoſita tranſactione, quæ omnem deinceps litium materiam extingueret, poſtulabant, teſtati ſe ad publicas conſultationes non progreſſuros, niſi petitis ſuis ſatisfieret. Sed cum Cæſar Saxonis & Pontificiorum, qui non minus prolixum querelarum adverſus Proteſtantes catalogum obtulerant, favore confiſus non niſi inanibus verbis & in futurum prominentibus iſtos differre inſtitueret, irritatis utrinque animis, & infecta re diſceſſum. Sic igitur atroci incendio digeſta erat copioſiſſima materia; levi quantumvis occaſione flammam conceptura, quam ſeditioſorum turbo libellorum, à male feriatis ingeniis in publicum emiſſorum, non ſegniter provocabat. Nec ulla in medio potentia erat, quæ tumentes utrinque animos premeret, modica Cæſarum autoritate, qui jam dudum partis Pontificiæ acceſſio habebantur, & ex iſto Ordinum diſſidio viam aliquando ad utroſque opprimendos ſibi munitum iri ſperabant.

Lutherana religio per provincias Cæſaris invaleſcit.

§. 20. Non minor bellorum fomes per provincias Cæſari peculiares gliſcebat, apud quas demum incendium erupit, quo tota Germania conflagratura erat. Cauſa itidem è ſacris Auguſtanis, quæ iſtas per regiones late ſe diffuderant; quorum dum ſecuritas nimis forſan intempeſtive quæritur, maturius exitium inveniebatur. Jam Ferdinandus I. populis Auſtriæ id anxie deſiderantibus, uſum Calicis indulſerat, ſed precario, & iterum ſuſpendendum, quoad in tributa extra ordinem conſentirent. Verum Maximilianus ampliſſime cultui Auguſtanæ Confeſſionis caverat, adhibitis in conſilium Joachimo Camerario, & Davide Chytræo, clari nominis inter Lutheranos viris. Id privilegium cum poſt abolere conaretur Matthias, Auſtriaci captis armis ipſius copias profligarunt, ut tunc quidem cœptum perſequi non auderet. Nec minus Bohemiæ ſubjectisque provinciis ea ſe religio infuderat, cui itidem Maximilianus, & inde Rudolfus, etſi non ſine antegreſſo motu, & intercedente Saxone, ſecuritatem *literis* quas vocant *Majeſtatis* promiſerat, conceſſo quoque Proteſtantibus Conſiſtorio minore & Academia Pragenſi, quibus tuendis certi *Defenſores* conſtituebantur, & nova templa extruendi facultate. Adverſus hasce literas Præſules graviter fremebant; eas ſeni Rudolfo vi extortas, ſupra cujus poteſtatem fuerit talia indulgere, nec proceres Pontificios in eas conſenſiſſe. Inde horum aliqui in Proteſtantes ſibi ſubjectos ſævire, Jeſuitæ novam Pragæ Academiam veteri oppoſitam erigere, omnia conviciis & invectivis perſtrepere, *Defenſorumque* actiones velut contra majeſtatem regiam ſuſceptæ accuſari. Nec deerant, qui literas illas ex aſtuto Jeſuitarum conſilio datas arguerent, ut iiſdem abuſi Proteſtantes in turbas erumperent, ipſique anſam arma adverſus ſe capiendi præberent. Iſtas porro literas Matthias, cum Bohemiæ regnum ſuſciperet, confirmavit.

De illa opprimenda conſilium initur.

§. 21. Invaleſcens illa per ditiones Cæſaris religio magnam Pontifici eidemque addictis ſollicitudinem injecerat, ne tam validæ provinciæ penitus Proteſtantibus accederent, neu ſubjectorum conſenſus ipſos quoque Principes Auſtriacos eodem traheret, aut renuentes ejiceret: unde certiſſima ritibus Pontificiis per reliquam Germaniam ruina imminebat. Omnia igitur circumſpicientibus, qui huic incommodo medicinam adferre poſſet, maxime idoneus judicabatur Ferdinandus, Cæſaris Ferdinandi è Carolo filio nepos, Maria Bavarica genitus, quæ zelum in religionem Pontificiam è domo paterna hauſtum mariti penatibus jam antea ſat calidi intulerat, eumque omni modo in filium transfundere laborabat, uſa quoque opera præceptoris Proteſtantibus infenſiſſimi. In hunc ergo ſacerdotum maxime favor inclinabat, quod fratres Rudolfi ſenes nimis in Proteſtantes viderentur, ac è pleriſque nulla ſobolis ſpes. Hunc fovere, hunc omni modo extollere, ac rebus gerendis admovere, eidemque captandæ Ordinum Imperii benevolentiæ occaſionem dare, denique faſtigium Cæſareum, & tam opimum patrimonium defuncto Rudolfo deſtinare. Qui & ipſe in ſpecimen odii adverſus Proteſtantes eos ſub ini-

tium hujus ſeculi Stiria aliisque ſibi ſubjectis locis ejecerat, quamvis Maximilianus iisdem ſuper religione ampliſſimo diplomate caviſſet, poſtquam duos milliones extra ordinem tributi nomine ſolviſſent; nec minorem ſummam contuliſſent, cum Ferdinandi pater Carolus iſtud privilegium retractatum iret. Enimvero Ferdinandus eo usque pro Romano cultu incaluerat, ut aperte profiteretur, malle ſe vitæ omniumque bonorum jacturam facere, quam ſacra ab iſto diverſa in ſuis ditionibus tolerare. Ne tamen hic Rudolfo ſuccedere poſſet, Matthias Rudolfi frater impediebat; cui indignum videbatur ſibi juvenem & gradu remotiorem in cernenda tanta hæreditate præferri. Eoque ut ſibi vivo Rudolfo ſucceſſionem firmaret, hunc admoto armorum terrore cogebat, ut magna ditionum parte ſibi cederet. Atque hoc ut volentibus ſubjectis fieret, firmata ab ipſo ſacrorum libertas non parum conferebat. Cum tamen nulla ſobolis ſpes ipſi, fratribusque ſupereſſet, quo religio Pontificia, ac Domus Auſtriaca novo munimento inſiſteret, tandem is ſuaſu ac conſenſu fratrum Ferdinandum adoptavit.

An. 1617.

In cujus favorem etiam Philippus Hiſpaniarum Rex juri, quod in Regnum Bohemiæ ſibi ferebat competere, renunciavit ea lege, ut iſtius ſobole maſcula extincta ſucceſſio ad Reges Hiſpaniæ iterum devolveretur. Inde à Matthia Ferdinandus Bohemis Rex deſignandus offertur; qui & in hunc conſentiunt ea conditione ut poſt ſuſceptum regimen privilegia ipſorum confirmet, ac vivo Matthia citra hujus atque Ordinum conſenſum negotiis Regni ſe non immiſceat: alias Ordines nullo obſequio ipſi fore devinctos.

Ferdinandus Bohemiæ & Hungariæ Rex deſignatur.

Inauguratione facta Cæſar una cum Ferdinando Dreſdam ad Saxoniæ Electorem profectus eſt, ut tanta amicitiæ oſtentatione ipſius ſibi favorem pigneraret, apiſcendo Cæſareo faſtigio, & ſi quis motus apud Bohemos aut ab Unione erumperet. Mox & Hungarica corona eidem Presburgi imponitur, quo tamen Matthias ob ingraveſcentem valetudinem accedere non poterat, fixa Viennæ aula. Quæ res motus Bohemicos maturaſſe videtur.

Motuum Bohemicorum initium.

§. 22. Cum enim Cæſaris valetudo promiſſum Ordinibus Bohemiæ conventum, qui ſuffocandis in herba tumultuum ſeminibus neceſſarius erat, impediret, Ordines Evangelici una cum Defenſoribus congrediebantur, ſuper conſervandis literis Majeſtatis, & tuenda religione conſilia collaturi. Inter alia plurimum querelarum audiebatur ſuper Abbate Braunavienſi, cujus ſubjecti Evangelici templum ſibi extruere cœperant. Id cum inhiberet Abbas, cauſatus Præſulum Catholicorum ſubjectis id juris non eſſe, ac iſti haut eo magis deſiſterent, à Cæſare quoque literæ idem vetantes veniunt. Aſt Braunavienſes ad Defenſores Pragam ſe conferunt, qui una cum Magiſtratibus Regni & Deputatis decernunt, iſtis jus extruendi templa è privilegio competere. Quo decreto iidem confiſi ſtructuram ſuam urgent; Abbas contra præcipuos civium in carcerem rapit.

1618.

Pragenſis quoque Præſul in ſibi ſubjecto oppido Cloſtergrabio templum collecta ſtipe ſat magnifice extructum ſolo æquaverat. Defenſores ad Cæſarem & Magiſtratus Regni ſcribunt emendationem petentes, ſimul conventum Ordinum Evangelicorum indicunt, diſpiciendo remedio adverſus hanc, & graviorem, quæ imminere videbatur, oppreſſionem. Ea deſtinata Cæſar ægre ferre, velut contra ſe ſuſcepta, quod ſuo juſſu templa iſta deſtructa diceret; & ut conventu ſuperſedeatur, jubere. Aſt illi per privilegia id ſibi licere, nec in Cæſarem quid ſuſcipi teſtati, in propoſito ſuo pergunt. Poſt deliberationem in arcem ad Magiſtratus Regni adſcendunt, querelas ſuas expoſituri; quibus cum Wilhelmus Slabata & Jaroslaus Martinizius durius reſpondiſſent, hoſce correptos una cum Secretario Philippo Fabricio per feneſtras præcipitant.

1618. Proceres feneſtra dejiciuntur. d. 23. Maji.

Fuere qui traderent, inſtinctu Henrici Matthæi Comitis Turrii hoc factum, ut ob atrocitatem facinoris deſperata venia pertinacius deſtinata perſequerentur. Inde copiæ ſcribuntur, captivi carcere emittuntur, alii eodem conjiciuntur. Summæ rei adminiſtratio triginta directoribus creditur, legatiq; ad Sileſios, Moravos, Luſatos atq; Hungaros mittuntur ex fœdere auxilia petituri. Jeſuitæ Regno velut malorum autores proſcribuntur; qui tamen culpam in Calviniſtas regerunt, literasq; Majeſtatis, quas ita importune iſti crepent, Rudolfo vi metuq; extortas arguunt. Sed & Cæſar factum Bohemorum improbat, & arma omittere jubet, oſtentata veniæ ſpe; ni pareant, & ipſe arma minatur.

Compoſitio amica fruſtra tentatur.

§. 23. Ut ad amicam compoſitionem cœptæ turbæ deducerentur, Cæſarem vehementer hortati ſunt tum multi alii, tum Ordines Auſtriæ atque Sileſiæ; ac poſt Socii Unionis Roteburgi ad Tuberum congregati idem ſolicite petierunt, non obſcure innuentes, ſe ex eo, quod in Bohemos ſit ſtatuendum, conſilia capturos. Obtulit quoque interpoſitionem ſuam Saxoniæ Elector, una cum Moguntino, Palatino ac Bavaro, quin & ipſe deſignatus Rex Ferdinandus. Nec Bohemi abnuebant, modo ut Cæſar copias in Regnum mittere ſuperſederet. Sed cum ab hoc nollet deſiſtere Cæſar, & ut Bohemi copias dimitterent omnino poſtularet: illi in caſſes allici, & inermes inimicorum ſe libidini dedendos ſuſpicati in ſolis demum armis præſidium ſibi repoſitum judicarunt. Nativam quippe Principum Auſtriacorum manſuetudinem immitium ſacerdotum inſtinctu expugnari, ſubinde ingerentium, hæreticis fidem ſervandam non eſſe, ac nullum illuſtrius pietatis ſpecimen edi poſſe, quam velut Divini Numinis hoſtes exterminare, qui Pontificis Romani autoritatem adorare detrectant. Nec parum eam diffidentiam accendebant Belgæ Fœderati, à Bohemis in auxilium ſollicitati, qui diligenter monebant, ne tractatuum ſpecie circumveniri ſe patiantur; exemplo quoque ſuo ad prægravem dominatum excutiendum ipſos animabant, omne ſtudium velut in communem cauſam polliciti tanto prolixius, quod è re ſua *ducerent alibi Auſtriacis negotium faceſſi, ut expiratis mox induciis Hiſpani* minore mole ipſis incumberent.

Bellum ſuadent Batavi & Unioniſtæ.

Addebat quoque Bohemis fiduciam *Unio*, quæ pacem quidem amplectendam, ſed non minus defenſioni invigilandum ſuadebat; ſimul communis religionis cauſam tum apud illos tum alibi agi aſſerebat. Per quas ambages auxilia ſua ipſis non defore inſinuabat. An quidam ex iſto fœdere eos aperte in bellum incitaverint, tanquam parum compertum aſſeverare non auſim. Diverſa ratione Bavarus oleum flammæ addebat, quem Bohemi miſſo legato ſibi conciliare conati fuerant, aperte ipſorum facta damnans, nullaque ratione excuſari eadem poſſe exprobrans; ut armati venia deſperata ſatius judicarent non inulti perire. Nam ſi de venia & ſacrorum libertate certi fuiſſent, facile perſuaderi potuiſſe videbantur, ut præſentia tuta, quam nova & periculoſa mallent. Nec deſunt, qui arguant, vicinos Principes Palatinum, Saxonem, & Bavarum remiſſius egiſſe, quam pro tanto periculo, diſcordantibus inter ſe ſtudiis; an quia malo ingraveſcente auxilium ſuum carius imputaturi erant, aut ex alterius ruina incrementa ſibi ſperabant.

Bellum Bohemicum ſurgit.

§. 24. *Cum igitur literis hinc inde ſcriptis pa*rum proficeretur, Cæſare jubente in Bohemiam irrum-

irrum-

1618. irrumpit Henricus Dampierus, quem mox ſequitur, qui Bohemos rebelles publice pronunciat. Statim cædes, incendia, rapinæ, ſtupra velut in hoſtico, cum Bohemi adhuc Cæſaris fideles ſe ſubjectos profiterentur; minæ quoque ſuper mutanda religione, præpoſtera rei gerendæ auſpicia conſternatos ad obſequium reducere conantibus. Miſſus iſti in ſubſidium Carolus Bucquoius veteranus apud Belgas dux cum amplioribus copiis & mandatis. Contra Bohemis ſubſidio cum valida legione acceſſit Erneſtus Mansfeldius, Petro Erneſto Lucemburgi quondam Gubernatore genitus; qui cum apud Hiſpanos ob genus maternum impar exiguam ſui rationem haberi cerneret, ad Proteſtantes ſe contulerat, non poſtrema belli fax. Is urbem Pilſenam Cæſari faventem vi expugnavit. Sed adverſus Budevveiſam immiſſum à Bucquoio præſidium conatus irritos reddebat. Modicæ hinc velitationes, pari fere damno & quibus ad ſummam rerum nihil profectum eſt. Sed cum Bohemi numero prævalerent, quibus etiam è Sileſia auxilio ſubmiſſæ copiæ acceſſerant, & Cæſarei ad fines Auſtriæ locis impeditis ſe tenerent, Turrius Comes cum parte exercitus in Auſtriam irrupit, cauſſatus prædam è Bohemia eo avectam ſe repetiturum; an ut & ibi bellum accenderet, ac Auſtriæ populos, qui & ipſi ob violata privilegia fremebant, ad arma ſecum conjungenda animaret.

§. 25. Poſt imbutos utrinque civili ſanguine gladios exigua pacis ſpes ſupererat ex interventu Palatini, Saxonis, Moguntini ac Bavari, cui tentandæ dies Egræ dicta fuit. Verum antequam ea cederet, Cæſar Matthias menſe Martio Anno 1619. fato fungitur, haut leve turbis latius ſpargendis momentum.

1619. Matthias Cæſar moritur.

Nam non Bohemi ſolum velut ad interregnum devoluti pro arbitrio circa ſummam rerum diſponere; ſed & Auſtriæ Ordines jam commodum temp⁹ adveniſſe credere adverſus incommoda, quibus hactenus preſſi fuerant, ſibi in poſterum proſpiciendi, novi Principis autoritate nondum coalita, & incumbentibus Bohemiæ turbis.

Bohemi Ferdinandum Regem abnuunt.

Ac apud Bohemos quidem Ferdinandus, quem Moguntinus tanquam legitimum Bohemiæ Regem ad futuri Cæſaris electionem non ſine gravi Bohemorum præjudicio evocaverat, ſuſcepta Regni adminiſtratione per literas Præſidibus ſub Matthia conſtitutis magiſtratum prorogat. Nec minus miſſo diplomate Bohemorum privilegia confirmat, prout cum Rex deſignaretur pollicitus fuerat. Enimvero Bohemi apud Palatinum & Saxonem queruntur, à Ferdinando regimen invadi non præſtitis prius quæ debebantur; ſimul quod munus continuare jubeat malorum omnium Regno autores, eoque crimine ab ordinibus loco motos: quodque externum militem è Regno non deducat, & alibi copias contra ipſos conſcribat. Sed & Sileſii juramentum dicere abnuerunt, niſi poſito bello, & confirmatis privilegiis. Nec minus Moravi cum Luſatis in Bohemorum placita tranſierunt. Multa inde à Bohemicis Directoribus conſtituuntur in uſum Regni & ſecuritatem ſacrorum; ſimul perpetuum fœdus inter Bohemiam, eique annexas Provincias feritur, cui dein Auſtriæ, & mox Hungariæ Ordines ſociantur. Nam Auſtriæ quidem regimen Albertus Archidux in Ferdinandum per literas tranſtulerat, quas dum Ordinibus Ferdinandus exhibet, ac ut iiſdem obſequium præſtent poſtulat, hi negotii gravitatem cauſſati ſpatium deliberandi petunt, tum ut miles amoveatur, ac querelis medicina fiat, antequam juramento adigantur. Interea ſibi provinciæ adminiſtrationem, quoad in novi Principis verba juratum ſit, veteri jure competere aſſerunt. Inprimis Superioris Auſtriæ populi firmiter poſtulatis ſuis inſiſtere, & cupide Bohemico fœderi accedere. Inferioris Auſtriæ Ordines cunctabundos prævalidis adhuc Pontificiis Comes Turrius eodem compellebat, exercitu ipſis Viennæ mœnibus, ubi tunc Ferdinandus agebat, admoto, cujus occupandæ ſpem per quorundam intus proditionem conceperat. Et in ſummo periculo verſabatur Ferdinandus, ni Mansfeldius interim à Bucquoio in Bohemia vapulaſſet; cujus cladis terror Turrium Vienna abſtractum Bohemis ſubſidio feſtinare coëgit. 1618.

Ferdinandus Cæſar creatur.

§. 26. Sed Ferdinandus, cum nihil rebus ſuis utilius judicaret, quam Corona Cæſarea potiri, relicto domi fratre Leopoldo Francofurtum ſe contulit, ut præſentia ſua celeritatem ei negotio adderet. In quo quantum ad ſummam rerum momenti ſitum eſſet cum Bohemi ſatis intelligerent, apud Electores ſcriptis literis impedire conati ſunt, ne Ferdinandus velut Rex Bohemiæ ad electionem admitteretur: contendentes, jus eligendi Cæſarem non competere, niſi qui Electoratum reipſa, & citra contradictionem poſſideat: interregni tempore id jus penes Ordines Bohemiæ eſſe. Eoque & ipſi Legatos Francofurtum deſtinarunt, velut Regno Bohemiæ vacante electioni interfuturos. Qui tamen non longius quam Marpurgum uſque proceſſere, cum Electores eorum petita negligerent, aut ſe non ſatis idoneos tantæ rei judices ferrent, interpoſita proteſtatione domum reverterunt. Eo conatu depulſi Bohemi, ſaltem ut electio ſuſpendatur, quouſque turbæ compoſitæ ſint, petierunt. Idemque ſuadebat Palatinus; qui cum antea Monachium ipſe profectus Maximilianum ut ad faſtigium Cæſareum adſpirare vellet, fruſtra incitaſſet, nunc inter alia diſſerebat; circumſtrepentibus armis electionem non ſatis fore liberam, & ante omnia id agendum, ut excluſo milite externo, & compoſitis motibus Bohemicis inteſtina Germaniæ ſecuritas conſtituatur; quæ nunc eo uſque periclitetur, ut Unio in ſui defenſionem copias conſcribere neceſſarium judicaverit. Quæ tamen non impediebant, quo minus menſe Auguſto Electores (Friderico Palatino excepto, qui ſuffragio ſuo Maximilianum Bavarum deſignabat,) Ferdinandum Cæſarem renunciarent, cum denuo Bohemis ſequeſtres ſe obtuliſſent, deſignato ad menſem Novembrem Ratiſponam conventu; quã conditionem Ferdinand⁹ à ſe acceptari ſignificabat.

Bohemi Fridericum Palatinum Regem eligunt.

§. 27. Aſt Bohemis potius viſum indicto Ordinum Regni Conventu fœdus inter ſe cum adjunctis Regno provinciis, & utriuſque Auſtriæ populis firmare, legeſque concipere, in quas Reges deinceps ſint adſciſcendi, adjecta clauſula commiſſoria, ni iiſdem ſtetur. Inde ulterius progreſſi Ferdinandum Regno excidiſſe decreverunt, quod contra leges metu aut per largitiones corruptis ſuffragiis Rex deſignatus ſit, & conditionibus, ex quibus electionem ſuſpendiſſent Ordines, contravenerit, jam ſub Matthia hoſtilia in Regnum molitus, & adhuc immiſſo milite ſæviens, qui & cum Hiſpano pactum ſuper ſucceſſione in fraudem liberæ electionis Ordinibus competentis inierit. Mox Fridericus Palatinus Elector Rex ab iſtis deſignatur, eique miſſis legatis Regnum offertur. Fuerant, qui de Joanne Georgio Saxoniæ Electore, aut Carolo Emanuele Sabaudiæ Duce eligendo mentionem injicerent. Sed hic remotus nimis, nec tantæ moli par judicabatur; ille Auſtriacis nimium addictus, nec Bohemis ſatis æquus metuebatur, & ne inſignia feuda, quæ à Regno Bohemiæ obtinebat, avelleret. In Friderico præter mite ingenium ſpectabatur vicinia, & quod Gallis Britannisque, ac Belgis amicitia, affinitate, aut fœdere innexus, caputque Unionis eſſet. Si

1619. quid adverſi accidiſſet, omnes, quos Auſtriaca potentia æmulatione accenderet, auxilio accurſuros ſpes erat. Fridericum, ut tam periculoſo bello aſſerendum diadema, diſſuadentibus licet Saxone & Brandeburgico Electoribus, Bavaroque, tum Polono, ipſoque ſocero Jacobo Magnæ Britanniæ Rege, ſuſciperet, præter ſplendorem faſtigii regii, & tam opimarum ditionum acceſſionem, ſtimulabant præcipites quidam homines, in ſpes inanes proni, aut è novis rebus ſuarum fortunarum incrementa aucupantes; quos inter Ludovicus Camerarius præcipuus habebatur. Qui fortiter audentibus omnia prona jactabant. Ignavum eſſe ultro oblatum reſpuere, quod alii tot ultro provocatis periculis quæſitum iverint. Si ipſe abnuat, non defore, qui cupide amplectantur tam egregiam fortunæ augendæ occaſionem, degenerem ipſius modeſtiam irriſuros. Batavos induciis mox expiraturis ſat negotii Hiſpano daturos; Unionem veteres ipſius ditiones protecturam. Denique omni humana providentia potius habendum Divini Numinis auxilium, cui in proclivi ſit veræ religionis aſſertoribus adverſus Antichriſti ſatellites victoriam largiri. Nec tamen deerant, qui tutiora ingererent; nec præſentem fortunam ſat ſplendidam apiſcendo ambiguæ ſpei Regno aleæ exponendam. Ingentes Domus Auſtriacæ vires, immenſam pecuniam, ſpectatos bello duces, militum affatim. Addictiſſima Ferdinando Pontificiorum per Germaniam ſtudia, cujus magnitudini innexam Romanæ religionis incolumitatem haut falſo credant. Ipſi contra neque duces, neque exercitum, nec pecuniam tanto bello parem. Galliam non ſatis firmata intus pace tantis Palatinæ Domus incrementis vix favorem accommodaturam memoria expeditionum quondam ſublevandis Hugenottis ſuſceptarum. Socerum pacis dulcedine faſcinatum nunquam arma in Hiſpanos ſumturum. Languidum à Batavis auxilium, qui incendio à ſe avertendo alienas ædes inflammari gaudeant. Saxonem ac Bavarum æmulos, ac ſine dubio in Ferdinandi partes tranſituros. Danum nimis remotum. Nec in ſociis Unionis multum præſidii, quos facile tædium belli ſit capturum, ſi onera penes ſe, lucrum penes alios eſſe perſpexerint. Tum facilem inter tam multos diſſenſionem, diverſas ſpes; nec in arduo fore aliquos metu, aut oſtentatis præmiis ſocietate avellere. Ipſos porro Bohemos rerum novarum avidos & inſtabiles, *non amore in ipſum coronam* obtuliſſe, ſed quia cæteri eam abnuerant. Metu depulſo æque Friderici ipſos, quam Ferdinandi faſtidium ſubiturum; ac popularis licentiæ cupidos metu Regem ſumſiſſe, ne omni auxilio deſtituerentur. Tranſylvanum ingenio mobili ſuas tantum res agere, quem levis rerum converſio partibus abſtrahere queat. Cæteros Germaniæ Principes, ubi nullus ob ſacra metus, non temere bellum adverſus Cæſarem ſumturos. Denique ſi ſemel Ferdinandus acie vincatur, non deeſſe unde vires reficiat. Ipſi pulſo unde alium exercitum? Et ubi non amplius metuat Ferdinandus, Cæſaris perſonam exſerturum, & non edictis minus quam armis fore formidandum. Sed hæc atq; talia canentes timidi audiebant, & qui fortunæ bona ultro in ſinum delapſa amplecti neſcirent, præſertim cum Mauritius Arauſionenſium Princeps, & Dux Bullionæus Fridericum ad audaciam incitarent. Creditum quoque ab uxore Eliſabetha Jacobi VI. Britanniæ Regis filia dubitanti calcar additum; ingerente; indecorum eſſe velut cælitus oblatum ſceptrum repudiari ab eo, qui Regis filiam in thorum aſſumere auſus ſit.

Betlenus in Hungariam

§. 28. Sed & multum fiduciæ addebant Friderico Hungari, qui tunc quoque frænum mordere incipiebant ob moleſtias religionis cauſa illatas, & quia metuebant, ne Bohemis oppreſſis & ipſi conſcientiæ ſervitio ſubderentur; inde quoque aucta conſternatione, quod poſt *tot interceſſiones* miles è Bohemia non revocaretur, omni immanitatis genere ibi graſſari pergens. Hi ergo à Gabriele Betleno Tranſylvaniæ Principe, quem & Bohemi ſollicitaverant, auxilium ſibi petendum ſtatuerunt. Qui poſtquam pacem cum Turcis firmaſſet, magno cum exercitu in Hungariam Superiorem irrupit & Caſſoviam plurimaque alia oppida ipſumque Presburgum in poteſtatem redegit. Is terror Bucquoium Bohemia evocaverat, quem Bohemi junctis Tranſylvanorum copiis inſecuti circa Viennam poſt acrem velitationem trans Danubium rejecerunt. 1619. irrumpit.

§. 29. Interea Fridericus Pragam ſe contulerat, ac ſolenni ritu coronam Regni Bohemiæ ſuſceperat, Moravis inde, Sileſiiſque in verba ſua adactis; factique ſui rationes publico ſcripto reddit. Nec minus Betlenus ab Hungariæ Ordinibus abdicato Ferdinando Princeps Hungariæ declaratur, fœduſque inter id Regnum atque Bohemos ſancitur. Etſi paulo ante Ragozius ab Humanajo Cæſareo duce, qui ſub primam Betleni irruptionem in Poloniam concedens favore Regis validam manum comparaverat, profligatus fuiſſet; quæ res Betlenum Vienna abſtrahebat, ac Ferdinando reſpirandi ſpatium dabat. Nam Betlenus parte copiarum in Hungariam Superiorem miſſa, cum cæteris Presburgum ipſe ſe conferebat. Inde in aliquot menſium inducias conſentit, compoſitione ad conventum Neoſolæ habendum rejecta. In quo etſi fœdus Hungarorum & Tranſylvanorum cum Bohemis decerneretur, ac abdicato Ferdinando Betlenus Hungariæ Rex proclamaretur; id tamen pro Ferdinando effectum fuit, ut diſtracto interim Betleno tota belli moles in Fridericum incumberet. Quæ quidem tanta ſe conglomeravit, ut facili negotio ipſum opprimendum adpareret. Fridericus coronatus. 1620.

§. 30. Nam Ferdinandus primo Friderici electionem irritam declarare. Mox Bavarum, quem poſt coronationem domum revertens Monachii adierat, inito fœdere rationibus ſuis illigare. Inde ad Conventum, quem Mulhuſii Electores Eccleſiaſtici una cum Saxone, Bavaroque & Ludovico Haſſo, omnes ipſi addictiſſimi agitabant, querelas ſuas deferre, eorumque auxilia implorare. Qui Friderici conatus improbant, atque ut ultro Regno cedat hortantur; Bohemos cæteroſque ut arma deponant non ſine minis monent. Simul ab Unione, ne huic negotio ſe immiſceat, poſtulant, cautione interpoſita religionem Proteſtantium aut bona ſacra haut quicquam peti. Ferdinandus quoque pro Cæſarea autoritate Ordinibus ut quieſcant imperat, ductoreſque ac milites ſacramento Friderici avocat. Quæ omnia eo majorem habuerunt efficaciam, quod ipſe Fridericus antehac Ferdinandum Bohemiæ Regem & inde legitimum Cæſarem agnoviſſe videretur. Legationibus quoque Rex Daniæ & Inferioris Saxoniæ Principes demulcentur. Inferioris Auſtriæ Ordines in verba Ferdinandi jurant, fœderique cum Bohemis renunciant, poſtquam ille ipſis verbo ſuper libertate ſacrorum caviſſet. Ferdinandus res ſuas reparat.

§. 31. Inter hæc poſt minacia utrinque ſcripta *Unio & Liga* contractis copiis, hæc circa Donaverdam, illa ad Ulmam caſtra caſtris oppoſuerant. Et jamjam ad manus videbantur deventuri, qui tam ferociter ante periculum locuti fuerant. Sed mox congreſſu utriuſque partis Ulmæ indicto res componitur, ac Unio Bohemiæ defenſionem abdicat ſolius *Palatinatus tutela ſuſcepta*. Quæ res non parum Friderici partes debilitavit; præſertim cum Inter Unionem & Ligam res componitur.

anteà;

[illegible] [illegible] magnificis verbis vires *Unionis* oſtentaſſent, [illegible]m ad tam ancipitia conſilia impulerant. [illegible] autem hoc modo tranſigeretur Galliæ Regis Legati, qui Ulmæ tunc aderant, multum momenti attulerant. Scilicet quod nollet Gallus tanta opum acceſſione Palatinum extolli, ne iſte uti olim res Reformatorum per Galliam fulciret, quos ipſe in ordinem redigere propediem meditabatur. Unde & idem Daniæ Regem, & Saxonem, ne Friderico aſſiſterent, monuerat. Nec deerant, qui Joachimum Erneſtum Brandeburgicum Unionis ducem auro corruptum arguerent.

Fridericus undique invaditur.

§. 32. Poſtquam compoſitione facta Unionis copiæ in Palatinatum Inferiorem deſcendiſſent, Bavarus qui ſupra triginta militum millia ſub ſignis habebat, in ſuperiorem Auſtriam tendit, eamque ſub Ferdinandi obſequium redigit, hinc in Bohemia cum Cæſareis Ducibus copias conjuncturus. E diverſa parte Coſacci Poloniæ Regis inſtinctu Sileſiæ ac Moraviæ infuſi late terrorem dabant. Saxo jamdudum in Auſtriacos pronus, quod oppreſſis hiſce Electoratus ejus Domui à Carolo V. collatus periclitaturus videbatur, tum pollicitis ſuper cauſa Juliacenſi ad ipſius votum decidenda inescatus, ſtimulantibus inſuper quibuſdam ſacerdotibus, qui Lutheranis Pontificios proniores quam Calvinianos clamabant, in Luſatiam cum exercitu irrumpit, expugnataque per vim Budiſſina, pleraque ejus provinciæ oppida recipit; fruſtra renitente Marchione Jægerndorfio, qui ad defendendam eandem à Friderico miſſus erat. E Belgio Ambroſius Spinola cum viginti millibus peditum, quatuor equitum in Palatinatum Inferiorem movebat, cui protegendo Unionis copiæ ad Oppenheimum caſtra poſuerant haut quicquam Spinolæ pares, quippe tumultuario collectæ, nec diſciplina ſatis compoſitæ, ac præter ducum diſſenſionem cum ſtipendii penuria conflictantes. Sunt qui judicent, graviter ab illis peccatum, quod non obviam Spinolæ extra Palatinatus fines proceſſerint, veluti ad defenſionem, quam ſolam ſibi propoſitam teſtabantur, neceſſarium foret primum ictum excepiſſe. Cujus rei culpam multi in Jacobum Regem conjiciunt, qui noluerit Spinolam ab *Unione* laceſſi, antequam is hoſtilia in Palatinatum exercere cœpiſſet. Iſte enim, præterquam quod ſenio & indole ab armis abhorreret, generum Bohemia expelli haut ægre ferebat, quem & nunquam Bohemiæ Regem voluerat agnoſcere, ſeu factum improbans, ſeu ne exiſtimationis ſuæ cauſa pro genero arma ſumere cogeretur, ſi in auſa ipſius conſenſiſſet, quibus ſuſtinendis eundem haut ſufficere credebat. Cui tamen ut avitæ ditiones ſalvæ manerent, apud Hiſpanos facile ſe obtenturum autumabat. Inde nil præter modicum pecuniæ, & quod ſtipis inſtar habebat, Friderico ſubmiſſum, & ad tria millia peditum Britannorum ductu Horatii Veerii connivente magis quam jubente ipſo Unioni acceſſere. Igitur Spinola à tergo Batavos haut metuens, quibus aliena pericula in ſe derivare, aut inducias ante tempus abrumpere non placebat, cum per Moſellam in Palatinatum irrupturus crederetur, apud Confluentes Rhenum trajecit, & Landgravio Mauritio obiter perterrefacto Francofurtum verſus iter inſtituit. Ei cum copias ſuas ad Mœni ripas *Unio* opponeret, ipſe repente apud Moguntiam Rhenum ſuperavit, ac pleraque Palatinatus oppida maligne munita in poteſtatem redegit, illuſo *Unionis* exercitu, cui Henricus Arauſionenſis cum equitatu Batavico acceſſerat. Nam neque Spinola ſui copiam locis æquis fecit, nec diſſenſionem inter duces adverſæ partis occultas per artes alere neglexit. Et crediderunt multi, ſemel atque iterum occaſionem rei bene gerendæ Unioni allubuiſſe, ſed quam Marchio Anſpacenſis, penes quem ſummum exercitus imperium, vario obtentu eluſerit auro Hiſpanico, uti putabatur, corruptus, & de cætero bellandi artibus Spinolæ nullo modo comparandus. Igitur nullo operæ pretio facto in hiberna diſpergitur *Unionis* miles, ipſe quoque partem perituri Palatinatus comeſturus. Et Hiſpanos late regione potitos Palatinatus ſpolia haut ſatiabant, quo minus & ad vicinos paſſim rapaces manus extenderent. 1620.

Bohemiam Bavarus irrumpit.

§. 33. Haut ſegnius in Bohemia Friderici res peſſum ibant, hoſtium armis, ac inteſtina labe. Ipſi neque vis animi, nec autoritas, nec pecunia tantæ moli par. Et refrixerat favor ſubjectorum, nativa ingenii mobilitate, &, quod inconſultos motus ſequi ſolet, novitatis faſtidio. Proceres, qui Britannicos theſauros, ac confluentia undique auxilia novasque ſibi per Auſtriacas ditiones ſatrapias ſomniaverant, cum nihil horum adpareret, à Rege alienabantur. Vulgus belli incommoda, tributorum gravitatem, & hoſtilem juxta ac proprium militem per viſcera Regni graſſantem tacite execrabatur. Nec paucos Fridericus offenderat remotis è templo arcis imaginibus, intempeſtiva ſcrupuloſæ religionis oſtentatione ipſis quoque Lutheranis inviſa, apud quos vis pietatis valet, inania transmittuntur. Exinde neglectus, aut contumacia adverſus novum Regem ejusque juſſa, confuſa conſilia, pecunia, & alia bello neceſſaria maligne ſuppeditata, miles diſciplinæ inſolens, ignavus, ad imperia ducum piger, & ob tardius ſoluta ſtipendia fremens. Et ipſe Fridericus ingruente hoſte animis cecidiſſe viſus erat, quem & multi parum circa conciliandos militum animos ſategiſſe arguebant. Sic labantibus ejusdem rebus ingruunt Cæſarei, quibus Bavarus poſt ſubactam Superiorem Auſtriam ſe junxerat, hujus maxime conſilio certi quamprimum prælio cum hoſte decernere, aut ſi pugnæ copiam is non faceret, caput Regni Pragam petere. Nam metus erat, ne declinato primo impetu Bohemi ſe firmarent, aut Betlenus à tergo nudatam milite Auſtriam invaderet, hyemsque vicina luesq; contagioſa tunc graſſans exercitum re infecta diſſolvere ſubigeret. Unde & re infecta dimiſſus eſt à Friderico ablegatus ad Bavarum Schlammersdorfius tribunus, diem locumque colloquio dici petens, in quo amicæ compoſitionis via tentaretur. Nam Bavarus abrupte nullam aliam pacis legem aſſeveravit, quam ut prius pacatum Bohemiæ regnum Ferdinando tradatur; quod moras à Friderico quæri judicaret. Igitur occupatis in tranſitu compluribus oppidis, ac ſecundo conflictu equeſtri terrefactis Hungaris, cum Mansfeldius circa Pilſenam remorari eos injecta deditionis ſpe fruſtra conatus eſſet, recta Pragam tendunt, quo etiam Chriſtianus Anhaldinus exercitus Bohemici dux properaverat, Monte Albo prope Pragam inſeſſo; cui tamen ut munitionibus caſtrorum frontem circumdare poſſet, hoſtis ſpatium non concedebat.

Frid[illegible] vincitur & Bohemia decedit.

§. 34. Igitur invadentibus Cæſareis prælium committitur, & cum Anhaldinus junior primum oppoſitas ſibi turmas impuliſſet, mox ipſe rejicitur, & ſaucius capitur. Is terror Hungaros equites, antequam manum cum hoſte conſeruiſſent, conſternatos in fugam impulit. Certatim inde cæteri ſe proripuerunt. Intra horam parta victoria, quæ tanto Regno jugum impoſuit. Equidem Fridericus ſuaſu Turriani ſenioris, & Hohenloici, qui deſperata victoria mature ſe Pragam contulerant, ad Bavarum miſerat, viginti quatuor horarum ſpatium petituros tentandæ compoſitioni. Sed cum hic octo duntaxat

1620. taxat horas concederet ea lege, ut Fridericus Regno Bohemiæ, annexiſque provinciis repudiatis, interea temporis ad Cæſaris obſequium rediret; hic deſperatis rebus, & ne à Bohemis Cæſari dederetur veritus, poſtera luce cum uxore & parvulis liberis raptim Praga profectus eſt, quæ mox Cæſareos admiſit. Inde Uratiſlaviam ivit, Sileſios ad conſtantiam hortatus, ſpe facta res ſuas afflictas mox aliorum accurſu Principum reparatum iri. Sed cum Moravos jam Cæſaris ſe gratiæ ſubmiſiſſe, ac Sileſios Saxoni ad deditionem invitanti aures præbere intelligeret, & miſeris nihil fidum, Berolinum, & hinc ad Batavos conceſſit. Nec moram Sileſii faciebant, non tam metu armorum, quam quia Saxo de privilegiis & libertate ſacrorum ipſis caverat, auxilium ſuum pollicitus, ſi hæc violari contigerit. Qui ſero poſtea agnovit ſe à Cæſare deceptum fuiſſe, ut Sileſios deciperet. Mansfeldius tamen, cui in ſolis armis cenſus, & quod amitteret præter vitam non erat, collectis prælii Pragenſis reliquiis, & quos fides aut veniæ deſperatio ultima tentare ſubigebat, afflictas Friderici res ſuſtentare incaſſum conatus eſt; eo majorem gloriæ campum ſibi aperiri arbitratus, quo pluribus cum difficultatibus confligebatur. Simul oſtenſurus, quanto potior ipſe Anhaldino foret, cui ſummum à Friderico imperium ipſo poſthabito delatum doluerat; & quia nullum apud Auſtriacos gratiæ locum ſibi relictum intelligebat; qui repetita proſcriptione, & pronunciata in caput ejus pecunia implacabile odium teſtabantur. Igitur Pilſena ac Tabore, vicinisque oppidis firmatis, citra pecuniam non ſpernendum comparat exercitum, quem prædis late actis alit.

Fridericus proſcribitur.

§. 35. Aſt Cæſar ut perculſum Fridericum penitus opprimeret, ac Germaniæ Principes ab auxilio eidem ferendo abſterreret, iſtum proſcribit,
1621. una cum Johanne Georgio Marchione Jægerndorfio, Chriſtiano Anhaldino & Georgio Friderico Hohenloio Comite; etſi paulo poſt Anhaldinus & Hohenloius in gratiam recepti. Tum Bavaro injunctum, ut Superiorem Palatinatum, Alberto Auſtriaco, ut Inferiorem occupent. Eam proſcriptionem illegitimam, & *Capitulationi*, quam vocant, Cæſareæ repugnantem multi arguebant, adverſus inauditum & indefenſum extra judicii formam in propria cauſa, & quia Friderico lis non cum Cæſare, ſed cum Archiduce fuerat. Cæſar contra in notorio & enormi crimine id poteſtatis ſibi competere afferebat eo ſecurius, quod armis & felicitate ſua confiſus Germaniæ Principes jam deſpicere inciperet. Nam nec *Unio* moram amplius faciebat, rebus male geſtis ultro ſeneſcens; & Ferdinandi literis territa, ſimul perſuaſionibus Moguntini & Darmſtadienſis diſſoluta Friderici rebus plane renuntiat. Mauritius quoque Haſſus gratiam ſibi Cæſaris conciliare properabat. Non nihil metus Cæſari faciebat conventus Saxonum Inferiorum à Chriſtiano IV. Rege Daniæ Segebergæ indictus, & quæ ibi paratæ eſſe copiæ dicebantur. Ac erat Dano ad audendum ſat animi. Sed cum alii literis Cæſaris deliniti aut territi nollent, alii nihil poſſent, temerarium eidem viſum tantam rem aggredi, præſertim cum Jacobus Rex verbis potius quam armis agendum cenſeret. Legatos tamen ad Cæſarem miſit, Friderico veterem dignitatem & ditionem ſalvam petituros; quos æque, ac imbelles Jacobi preces Cæſar eluſit. Qui & ideo in paucorum menſium inducias per Palatinatum Inferiorem conſenſerat, ut iſtum inani ſpe lactaret, ac Hiſpani per otium ibi res ſuas firmare poſſent, quas adminiſtrandas Spinola in Belgium remeans Gonſalo Corduæ tradiderat. Interim Mansfeldium in Bohemia graſſantem hinc Saxones, inde Joannes Tillius Bavarici exercitus dux oppidis in[illegible]ſis proturbarunt; qui in finibus Superioris Palatinatus non tam copiis ſat numeroſis, quam aſtutia ſua confiſus hærebat. Ei ne in Bohemiam regredi poſſet Tillius obſtitit; ac interea iſtam ditionem in verba Bavari adegit. Igitur Mansfeldius, ne velut indagine cingeretur, intercluſo commeatu, & graſſantibus per ipſius caſtra morbis, eidem illuſit ſimulatis pactis, quibus magnam pecuniæ ſummam ſibi ſtipulatus fuerat, & traditis munitionibus, quas ſervare non poterat. Inde cum è difficilibus locis ſe extricaſſet, irriſo Tillio in Palatinatum Inferiorem ſe proripuit, & Corduam obſidione Franckendaliæ depulit. Mox inſtante Tillio Spirenſem in ditionem, & hinc Alſatiam ſeceſſit, magna quacunque tranſibat populatione facta.

Cum Betleno pax fit.

§. 36. In Sileſia tamen non parum adhuc turbarum dabat Jægerndorfius, occupata Neuſſa, Glatzio, & Troppavia, & excurſionibus in Bohemiam factis. Is inde per Moravos in Hungariam tendebat ad Betlenum, qui magno cum exercitu è Tranſylvania in Hungariam veniebat, loca ſibi à Cæſareis interim erepta recuperaturus, Filleccam, Presburgumque, ſimul Neuheuſelio ſubventurus, in cujus obſidio Bucquoius ceciderat. Neque tamen aliquod operæ pretium factum, niſi quod Auſtriæ & Moraviæ vaſtitas inferretur. Ac Betlenus Friderici res deſperatas videns, tum conſtantiæ Hungarorum diffiſus, quorum multi Cæſaris gratiæ jam acceſſerant, pacem tandem Niclasburgi cum Cæſare init honeſtis conditionibus, quod hic metueret, ne bello per Hungariam extracto Turca ſe immiſceret, & quia potius erat rebus per Germaniam incumbere. Et cedebat quidem Betlenus vocabulo Regis Hungariæ, ſed viciſſim titulum Principis Imperii, & Caſſoviam cum ſeptem diſtrictibus in Hungaria, inque Sileſia Oppelam & Ratiboriam Ducatus, quoad viveret, accipiebat. Nullo dein negotio Jægerndorffii copiæ Sileſia pelluntur, & loca ab ipſius ac Mansfeldii milite inſeſſa recuperantur. Sic pacata Bohemia, adjunctisque Provinciis Cæſar Lutheranos concionatores Bohemia & Auſtria pellit, ſpreta Saxonis interceſſione, cujus auxilio non amplius indigebat, cauſatus ipſos, dum publice perorant, rebellionem Bohemorum probaſſe. Quæ res non modicum ruborem incuſſit quibuſdam Lutheranis ſacerdotibus, qui ſubdolis Pontificiorum blanditiis decepti infenſis animis ad Calvinianorum excidium incumbendum clamitaverant, cum nunc ſero perſpicerent, pari ſe cum hiſce dignatione apud Pontifici addictos haberi.

Lutherani Sacerdotes Bohemia pelluntur.

Spolia Friderici dividuntur.

§. 37. Cura hinc Cæſari erat, ut perpetuo vinculo Bavarum partibus ſuis adjungeret; qui magna apud Pontificios Ordines autoritate non æquo animo laturus videbatur, quæ Cæſar minuendæ Ordinum libertati jam animo agitabat. Igitur de transferenda in ipſum Electorali dignitate ac Palatinatu Superiore antehac promiſſo cum Hiſpanis egit, inſtigante etiam Pontifice Romano, qui hoc modo faſtigium Cæſareum apud Pontificios, ac vetera ſacra firmari oſtendebat, numero prævalentibus Electoribus Catholicis. Quanquam autem Hiſpanis parum conſultum videbatur, tantopere extolli veterem Domus Auſtriacæ æmulum; prævaluit tamen Cæſaris voluntas, qui & hoc modo ære alieno, quo iſti ob præſtita auxilia obſtrictus erat, tradita tantiſper in pignus Auſtria Superiore, facta de alieno ſolutione liberari poterat; ſimul æterni ſemina diſſidii Bavaros inter, ac reliquam Palatinorum Domum ſparſurus, quali diſtractione nuper Domum Haſſiacã, & olim Saxonicam Auſtriaci Cæſares debilitaverant. Hiſpani tamen Palatinatũ Inferiorem ſibi utiq; ſervare cupiebant, continendis in officio

Belgis,

1621. Belgis, ac frænandæ Germaniæ valde opportunum, Belgicisque & Auſtriacis provinciis interjectum. Nec obliti fuerant, quantum olim fomenti ſeditio Belgarum inde ceperat. Ei negotio ne Saxo acriter nimis ſe opponeret, repetitis veteribus blandimentis efficere conabantur. Ac alias non parum autoritatis ipſius, ac Brandeburgici interceſſioni detractura erat opinio invidiæ, qua hoſce in Bavari incrementa aduri aliis perſuadere in proclivi erat. Regis Jacobi poſtulata, quantumvis æquiſſimis conditionibus adornata, quia armis non fulciebantur, variis dilationibus eluſa.

Chriſtiani Brunſuicenſis expeditio. §. 38. Extremum conatum inſtaurandis Palatini rebus expromebant Chriſtianus Brunſuicenſis Dux, Georgius Fridericus Marchio Durlacenſis & Mansfeldius. Ille collectis copiis Palatinatum verſus tendebat, & capto Amœnoburgo Haſſiam graviter infeſtabat. Sed coëuntibus Bavaricis atque Hiſpanis retro in Weſtphaliam vertit, & expilata Paderbornenſi atque Monaſterienſi ditione militem ſuum auget, inſtruitque. Mansfeldius per Alſatiam graſſabatur, ac novis Hagenoam munitionibus circumdabat, cum Tillius interim per Palatinatum minora oppida conſectatur. Mox acriter bellum repetitur, poſtquam Fridericus è Batavis trajecto mari per Galliam Lotharingiamque ignotus ad Mansfeldium pervenerat, qui tunc ſe ſuasque copias opimis conditionibus Hiſpanis venditabat. Inde trajecto Rheno Tillium apud Wiſelochum acri pugna caſtigat. Qui tamen mox acceptam cladem reparavit victo apud Wimpinam poſt aſperrimam pugnam Durlacenſi, qui poſt prælium ad Wiſelochum copias ſuas, quas reducendo Friderico collegerat, à Mansfeldio ſeparaverat, ut Bavari vires facta in ipſius ditiones irruptione diſtraheret; an ob æmulationem inter ipſum & Mansfeldium, gloriam profligati hoſtis cum hoc partiri dedignans. Huic tanta clade perculſo paulo poſt Cæſar acrius incumbit, pronunciata adverſus ipſum ſententia, qua Eduardi Fortunati liberis Superiorem Marchionatum Badenſem cum omni emolumento hactenus percepto reſtituere jubetur. Dum Mansfeldius in Palatinatu rem gerit, Leopoldus Archidux Hagenoam recuperare laborat; ſed quem iſte repente ingruens non ſine clade repellit. Inde reverſus Ludovici Darmſtadienſis ditionem male mulctat, & ipſum cum filio captivum abducit, paulo poſt tamen pecunia emunctum iterum dimittit. Interea Brunſuicenſis valido cum exercitu è Weſtphalia Rhenum verſus progreditur, & male habita Fuldenſi atque Darmſtadienſi ditione Hœchſtam oppidum capit, Mœnum ibi ponte tranſiturus. Verum ingruente celeriter Tillio ac Cordua, aſperrimo cum hiſce prælio confligere cogitur. In quo cum poſt ſex horarum pugnam hoſtes indefeſſos urgere cerneret, ſuos prælio excedere, Mœnumque ſuperare juſſit. Incumbentibus tamen hoſtibus fuga magis quam receptus fuit, ac fatiſcente ponte plurimi flumine aut ferro hauſti. Inde majorem copiarum partem prælio ereptam Mansfeldio junxit, ac una cum iſto complura Alſatiæ oppida ſubegit.

1622. Prælium ad Wiſelochum. 29. April.

Prælium ad Wimpinam, 6. Maji.

Prælium ad Hœchſtam. 19. Junii.

Fridericus exercitum dimittit. §. 39. Interea Daniæ Rex & Saxoniæ Elector apud Cæſarem pro Palatino intercedere non deſtiterunt, quibus iſte ſolita clementiæ profeſſione ſpem reconciliationis fecit; qua etiam Hiſpani Jacobum Regem lactabant. Et quia Cæſar cauſam dilatæ compoſitionis in pertinaciam Friderici rejiciebat, qui refectis ſubinde copiis pacem Germaniæ turbare non ceſſaret, Jacobus Rex ac cæteri pro illo reſtituendo verba interponentes, quo iſtud tergiverſandi prætextum Cæſari præriperetur, eidem perſuadebant, ut promovendæ amicæ tranſactioni Brunſuicenſi ac Mansfeldio miſſionem daret; præſertim cum difficile ipſi futurum ſit à pecunia deſtituto tantum exercitum in Germania ſuſtentare. Enimvero exarmatus jam Fridericus impune ſpernitur, & cœptus Bruxellis tractatus varias per fruſtrationes trahitur. Donec totum negotium ad conventum Ratiſponenſem, quem Cæſar indicebat, rejiceretur. Interim Jacobus Rex primaria Palatinatus oppida, quæ Friderico adhuc reſtabant, Heidelbergam, Manheimium & Franckendaliam in tutelam ſe ſuam recipere profitetur, velut non auſuris Auſtriacis tam aperte ipſius autoritate inſultare. Aſt Tillius, neglecto inani terriculamento, Heidelbergam vi, Manheimium deditione capit. Leopoldus quoque Alſatiæ loca à Mansfeldio occupata recuperat, & Spiræ, Wormatiæque præſidium imponit. Ac paſſim miles Cæſareanus eo petulantius Proteſtantibus erat moleſtus, quod nemo quem metueret ſupereſſet. Mansfeldius enim ſacramento Friderici ſolutus Cæſari primum miniſteria ſua offerebat. Sed mox Bullionæi pollicitationibus allectus per Lotharingiam in Metenſem tractum una cum Chriſtiano Brunſuicenſi ducit, magno per Galliam terrore dato, ne partibus Hugenottorum, quos bello tunc in ordinem redigere Ludovicus Rex laborabat, accederet. Sed inani Gallis tractatu illudens, an ipſe illuſus, cum validas adverſus ſe copias colligi videret, ad Batavos tranſire conſtituit. Ac depoſitis Sedani machinis majoribus, relictoque ibidem Friderico per Hannoniam feſtinato itinere in Brabantiam rapitur, undecim dierum ſpatio quinquaginta novem milliaria cum exercitu emenſus. Ei apud Floreacum Cordua ſe objecit, iter ipſi interclуſurus. Acre ibi prælium, & magna utrinque cædes. Perruperunt tamen Mansfeldiani, fame licet & tanto itinere confecti, ac apud Bredam Mauritio Arauſionenſi juncti haut modicum momentum attulerunt, ut Spinola obſidionem Bergarum ad Zomam ſolveret. Inde Mansfeldius tacito Batavorum impulſu Friſiam Orientalem, opimam regionem irrupit, copias ibi ſuas refecturus, ac firmatis viribus denuo belli aleam tentaturus, poſtquam ita aperte Jacobi Regis credulitatem ab Auſtriacis ludibrio haberi adparebat. 1622.

Prælium ad Floreacum.

Conventus Ratiſponenſis, ejusque indoles. §. 40. Ferdinandus autem, cum artes juxta atque arma ita feliciter ubique ſuccederent, jam opportunum tempus adveniſſe judicans, quo dudum deſtinata circa Electoralem dignitatem in Bavarum transferendam exſequeretur, pro quo etiam Galliæ Rex nitebatur, conventum Ratiſponæ indictum obit; ſimul ſpecimen daturus imperii proprio ex lubitu atque uſu ſpreta Ordinum autoritate gerendi. Neque enim univerſos Ordines convocaverat, ſed Electores duntaxat, & pauculos ſibi fere obnoxios. Moguntinus quippe Palatino dudum infenſus hoc deſtructo Viæ quam vocant Montanæ inhiabat. Colonienſis Bavarica ſtirpe ortus pro ſua Domo nitebatur. Trevirenſis quoque atrocibus in Fridericum odiis quantalibet libertatis publicæ jactura litaturus erat. Salisburgenſem ut nihil voluntati Cæſaris aut Bavari adverſum mutiret, ditio utrique interjecta ſubigebat. Ludovicus Haſſus dudum Cæſari velut mancipio addictus fuerat, ut hunc faventem ſibi circa ditionem Marpurgenſem haberet; de qua ſub finem conventus ſententia pronunciata eſt. Brandeburgici exigua eo tempore habebatur ratio. Saxo, ut conventui intereſſe vellet, ambitioſe ſolicitabatur. Sed iſte matris fun⁹ obtendens obnixe recuſabat, indignatus pulſos Bohemia 1623.

1623. Lutheranos ſacerdotes, & ut deſtitutæ libertatis exprobrationem apud cæteros Proteſtantes declinaret; cum neque honeſte Cæſaris acta probare, nec coram pertinaciter abnuere citra iſtius offenſam poſſet; nec ſuam autoritatem ita coram vilipendi vellet; armis autem cum Cæſare ubique tunc victore collidi minime omnium conſultum duceret. Legatos tamen arctiſſimis mandatis circumſcriptos miſit, quod & Brandeburgicus fecit. Igitur, quos intimos ſibi ac fidiſſimos conſiliarios vocabat, Cæſar exponit, quid circa transferendam Electoralem dignitatem in Bavarum exſolvendo ſuo promiſſo, & ob iſtius in rempublicam & ſe merita decreverit; ſimul circa remedia ſtabiliendæ pacis ac ſecuritatis conſilium ipſos poſcit. Additur in ſpeciem de pecunia adverſus Turcam, de compeſcendis Batavis; ne ob ſolum Palatinum negotium conventus indictus videretur. Ac in Eccleſiaſticis quidem, qui majorem partem faciebant, nulla mora erat, quin citra exceptionem Cæſaris deſtinatis applauderent. Haſſus callide negotium ad Electores rejiciebat. Soli Saxonici ac Brandeburgici Legati diſſentiebant; ejusmodi agendi modum in cauſa tam ardua Capitulationi Cæſareæ, legibusque Imperii minus congruere aſſerentes, nec filiis fratrique, & agnatis innoxiis Friderici ob delictum jus quæſitum auferri debere, inaudita prætertim indefenſaque cauſa. Neque hanc ſibi pacis conſtituendæ idoneam viam videri; ſed Fridericum potius in gratiam recipiendum. Iſthæc à Conventu quidem Cæſari exponebantur, ſed molliter, ut demiſſe potius monere, quam contradicere videri vellent. Paulo ferocius proteſtabatur Wolfgangus Wilhelmus Neoburgicus; ſe adverſus *Aurea Bullæ* conſtitutionem tanquam proximum agnatum atque innoxium injuſte præteritum.

Electoratus in Bavarum confertur.

§. 41. Sed Cæſar in colorem ſibi ſufficere judicans majoris partis aſſentationem, neglectis qui contradicebant ſolenni ritu ſeptemviralem dignationem Bavaro confert; ac ne plane rationes eorum, qui molliora ſuadebant, inſuper habuiſſe videretur, addit; quamprimum à ſe Conventum indicendum, ubi ſuper Palatini liberis, agnatisq; amica ratione aut formato judicio diſceptandum ſit; ac poſt mortem Bavari eam rem nemini præjudicio fore. Actui tamen inaugurationis Saxonis atq; Brandeburgici Legati, Neoburgicusque, & Hiſpanus orator, ne quod agebatur adprobare viderentur, intereſſe recuſabant. Gallus contra legatis ſuis injunxerat, ut deinceps huic Electoris titulum tribuerent, Palatino negarent. Iſthoc negotio pertinacem futuris motibus materiam ſuffici, ſimulque introducendo Germanis inſolito dominatui, & opprimendæ Proteſtantium religioni fundamenta jaci, prudentes facile agnoſcebant. Nec in Republica tam inconcinne diſpoſita unquam occaſionem defore jactato juſtitiæ vocabulo ſubvertendi inviſos, aut opibus eminentes, ſi penes unum ſit de ſtatu bonisque Principum decretoriam ſententiam ferre, in ſolius judicis emolumentum redundaturam. Cæterum quia Brunſuicenſi atque Mansfeldio copiæ adhuc erant non ſpernendæ, & Inferiores Saxones factum non obſcure improbabant, Saxoque Elector ac Brandeburgicus queri non deſiſtebant, ſua monita ſuper obſervandis Imperii legibus non fuiſſe audita; nec per clauſulam à Cæſare adjectam Palatini filiis agnatisque conſultum, quorum jus in dubium vocetur, & à lubitu Cæſaris incertove judicii eventu in infinitum forte extrahendo ſuſpendatur: igitur demulcendo Saxoni ablegatur Ludovicus Haſſus recenti juſtitiæ beneficio obſtrictus. Is poſtea adjuncto Moguntino Tillioque Sleuſingæ cum Saxone congreſſus plene huic ſatisfecit, ut non ſolum Bavarum Collegam ſibi in Septemviratu agnoſceret, ſed & omne ſtudium ſervandæ autoritati Cæſareæ polliceretur. Id quod etiam Brandeburgicus triennio poſt allaborante Saxone fecit. Nec parum momenti heic attulit Luſatia, quæ ob factos in bellum Bohemicum ſumptus Saxoni addicebatur. Tum ipſi atque Colonienſi commiſſum, ut Ludovicum Haſſum in poſſeſſionem ditionis Marpurgenſis mitterent. His pondus addebant Tillii copiæ, quibus iſthoc obtentu per Haſſiam Inferiorem hoſpitia aſſignabantur. Cæſar quoque oſtentandæ clementiæ Wilhelmum & Fridericum Duces Saxoniæ, quos captivos tenebat, dimiſit, ac Chriſtianum Anhaldinum in gratiam recepit. Nec mora, quin Bavaro in perpetuum Electoratus confirmaretur, cautione tamen addita, cæteris Electoribus id præjudicio non fore. 1623.

Per inferiorem Saxoniam geſta.

§. 42. Interim Inferioris Saxoniæ Principes, quibus Ratiſponæ acta magnopere diſplicebant, copias comparabant, invaleſcente præſertim per Weſtphaliam Corduæ, & Joannis Jacobi Comitis Anholtini milite. Dux copiarum adſciſcitur Chriſtianus Brunſuicenſis, obtentu ſumpto, ut hoc modo à Mansfeldio abſtractus eo facilius Cæſari reconciliari poſſet. Sed Tillius, cui iſtius motus obſervare injunctum erat, admoto ad fines agri Brunſuicenſis exercitu minabatur Friderico Ulrico Brunſuicenſi; ſe Saxonicas ditiones ingreſſurum, ni frater ipſius arma deponat. Iſte contra ferociter petere, ut Tillius finibus ſuis abſcedat. Quod hic floccipendens jam late per ejuſdem provinciam graſſari incipit. Unde territi Principes, nondum ſat proviſis quæ tanto bello gerendo requirebantur, Chriſtiano denunciant, ut aut à Cæſare oblatam gratiam amplectatur, aut Inferioris Saxoniæ finibus faceſſat. Igitur veritus iſte, ne amicis juxta atque inimicis invadentibus in anguſtias redigatur, per Weſtphaliam ad Mansfeldium tendere conſtituit. Sed inſequens acriter Tillius ultimum ipſius agmen carpebat. Inter aſperas velitationes aliquot impedita loca ſuperantur. Sed apud Stadloam totus Brunſuicenſis exercitus conſiſtere coactus eſt, qui nuper collecto & inexercitato milite conſtans Tillianis par non fuit. Magnam ibi cladem accepit Chriſtianus, amiſſis machinis, impedimentisque, & magna copiarum parte conciſa, capta, aut diſſipata. Ipſe cum reliquiis apud Batavos receptus fuit. Tillio Friſiam Orientalem, cui Mansfeldius inhærebat, invadere animus erat. Sed cum Batavi Embdæ præſidium firmaſſent, ac Mansfeldius immiſſis terræ aquis aditum interclusiſſet, retro cedebat. Perſuadebant tamen Batavi Mansfeldio, ut accepta pecuniæ ſumma Friſiam ſat jam exhauſtam relinqueret. Qui antequam exercitum dimitteret, cui ulterius alendo nulla ratio ſuppetebat, validam manum per Monaſterienſem & Paderbornenſem ditionem effudit, rapinis ſtipendiorum vicem ſuppleturis, aut importunos petitores amoliturus, ſi conciderentur. Neque difficile fuit cupienti exercitum perdere. Nam qui prædas actum iverant cæſi, aut diſſipati; cæterorum pars maxima ſtipendiorum inopia dilabebantur. Ipſe Dux cum reliquis in Batavos abiit, alia via bellum reparaturus. Interim Cæſarei Lipſtadium & ditionem Marcanam atque Ravensbergenſem, aliaque loca in poteſtatem redegerunt. Sed quæ unica Friderico reſtabat Franckendalia per Jacobum Regem in Iſabellæ Belgicæ manus ſequeſtris titulo ad octodecim menſes conſignatur; quod iſte certiſſimam ſpem foveret, ſe per matrimonium, de

Chriſtianus Brunſvicenſis apud Stadloam vincitur.

quo

1623. quo inter Carolum Walliæ Principem, & Mariam Regis Hiſpaniæ ſororem contrahendo agitabatur, Friderici reſtitutionem obtenturum. Verùm ea ſpes irrito connubio poſt evaneſcebat; ac Hiſpanis ſolitum per connubia terras adquirere, non amittere. Qui & repetentem poſt ex pacto id oppidum uſitato ludibrio differebant.

Betlenus bellum renovat.

§. 43. In diverſa parte Betlenus Turcicis auxiliis ſuffultus, & quod à Brunſuicenſi atque Mansfeldio aliquod operæ pretium factum iri ſperaret, bellum acriter reparabat, cauſatus nuperâ pace ſibi promiſſa ſervata non fuiſſe. Igitur percurſa Hungaria in Moraviam penetrat, ipſa quoque Bohemia jam trepidante. Ei à Cæſare obviam miſſus cum exercitu Nigromontius Marchio male habetur, & intercluſo commeatu ad extremam neceſſitatem redigitur; cum repentinus pavor Betlenum retro vertit è falſo rumore, velut multa millia è Germania Cæſari in auxilium advolarent. Petitas ab ipſo duorum menſium inducias Cæſar rejiciebat, & qui præda onuſti domum diſcedere conabantur Turcæ, male multabantur. Mox tamen idem Betleno honeſtis conditionibus pacem dabat, quod Turcico bello implicari nollet, & rebus ſuis in Germania promovendis vacare ſatius duceret.

Nova fœdera contra Auſtriacos ineuntur. 1624.

§. 44. Poſt pulſos ubique, qui adverſus Cæſarem arma geſſerant, bellum deſiiſſe videbatur, pax nondum erat. Neque enim Cæſaris miles minus gravis Germaniæ incumbere pergebat; & armis parta armis utique retinenda erant. Et qui Palatino favebant, non ceſſabant omnes vias afflictam ipſius fortunam inſtaurandi tentare, poſtquam circa eundem reſtituendum Cæſar verbis ſat æquum, re implacabilem ſe exhibebat. Nam quid iſti Cæſaris gratia, dignitate ac ditione ablatis? Ac jamdudum viciniſ immenſum gliſcens Auſtriacorum potentia formidinem incutiebat. Igitur in fœdus coëunt Gallus, Britannus, Danus, adjunctis Sabaudo, Venetiſque & Batavis, diverſo ſinguli reſpectu; ſed in eo omnes conveniebant, ut Auſtriacorum progreſſus ſiſterentur. Præcipue tamen obtentui ſumebatur Palatinus in avitum patrimonium reponendus, & ut Hiſpani Valle Tellina, clauſtris Italiæ, excuterentur. Et circa Vallem Tellinam quidem res ex deſtinato ſuccedebat. Friderici ſpes, ſimulque Proteſtantium fortuna in deterius ibant; & quo plures contra tendebant, eo latius Auſtriaci dominatum per Germaniam proferebant.

1625. Atque Gallum quidem internos Regni ſui morbos exſcindendi cura Germaniæ negotiis admodum vacare non ſinebat. Angli conatus adverſus Hiſpanum irriti; mox orta cum Gallis ſimultate, & ægreſcentibus civium animis diſtrahebatur. Venetis Sabaudoque circa propiora tantum ſolicitudo. Batavos erepta Breda Hiſpani cominus urgebant. Hinc tota belli moles in Saxoniam Inferiorem, Daniæque Regem Chriſtianum IV. incumbere, magni animi Principem, & qui inter arma ubique ſtrepentia quieſcere ignavum ducebat. Quem & miſeratio in Palatinum ſtimulabat, & cura pro Chriſtiano Brunſuicenſi ſororis filio. Simul opimos Præſulatus Bremenſem, Verdenſem, Mindenſemque, ac plures fortaſſe in filios ſuos transvolvendi occaſionem jam præberi rebatur, non modicum familiæ ſuæ decus, ac Regno levamentum.

Bellum in Saxoniam Inferiorem transfertur.

Eum in finem ſe Circuli Saxonici Inferioris ducem creari curaverat, abdicante id munus Chriſtiano Lunæburgenſi, in Cæſaris partes una cum Duce Georgio prono ob adjudicatam Lunæburgenſib⁹ ditionem Grubenhagenſem; cæterum provectior ætas, ac tantis laboribus impares vires obtendebantur. 1625. Contra Dano præcipue favebant Brunſuicenſes Duces ipſius è ſorore nepotes, Chriſtianus Wilhelmus Adminiſtrator Magdeburgicus affinis, & Mechlenburgenſes Duces. Inde miles conſcribitur, & cætera bello neceſſaria magno ſtudio parantur, ſociis non ſpernendam pecuniæ ſummam ſuppeditantibus. Mansfeldius quoque in Anglia, & Chriſtianus Brunſuicenſis in Gallia non invalidas copias conſcripſerant, quæ per Galliam in Alſatiam irrumpere debebant; ſed quas poſtea, Gallis promiſſum tranſitum negantibus, in Batavos adduxerunt; mox poſt fruſtra tentatam Bredæ liberationem in agrum Colonienſem effuderunt, numeris non parum minuentibus crebras ob mortes ac deſertiones. Iſtis Anholtinum Tillius oppoſuerat. Ipſe contractum è Wetteraviæ Haſſiæque ſtativis exercitum in Brunſuicenſium fines ducebat, velut Mansfeldio iter in eum tractum interclſurus, ac Huxteram, Holzmundamque tranſeundo Viſurgi opportuna loca occupabat.

Ejus belli præludia.

§. 45. Frequens inde literarum Danum inter Saxoneſque Inferiores, ac Tillium commutatio. Illi arma nullius in offenſionem ſibi comparata teſtabantur, ſed tuendis ſuis finibus adverſus militum injurias, quas non mediocres hactenus experti eſſent. Simul petebant, ut Tillius exercitum removeat; & ne Cæſar circa poſſeſſos hactenus ab ipſis Præſulatus quid novet, non obſcura ambage inſinuabant. Tillius ferociter reſpondere; milites Cæſaris aves non eſſe, ut in aëre vitam agitare queant. Cæterum ſi ipſi prius exercitum dimittant, ſe quoque abiturum; ac Cæſarem in fide adverſus ipſum perſiſtentibus pacem circa profana ſacraque in Imperio ſancitam ſartam tectamque præſtiturum. Inter haſce diſceptationes magno utrinque ſtudio bellum parabatur; cum neque Saxones Tillio inermes ſe exponere conſultum ducerent, & Cæſar iſta Germaniæ parte non domita nihil à ſe actum crederet. Atque hic quidem ſive Tillium ſolum ei bello non ſufficere ratus, ſive à Bavarico Duce id negotium confici nolens, cujus fructus ſibi ſuiſque deſtinatum ibat, Albertum Wallenſteinium Fridlandiæ Ducem novo cum exercitu ſubmittit, qui occupata ditione Halberſtadienſi, ac Magdeburgica compedes Albi injiceret, dum Tillius circa Viſurgim frænandum ſatagit.

Wallenſteinius Cæſareo exercitui præficitur.

Bellum in Saxonia exaſperatur.

§. 46. A literis inde paulatim ad manus res deducitur. Dano primordia belli non ſatis auſpicata fluxerant, qui dum vallum Hamelæ obequitat, improviſo lapſu in foſſam præcipitans aliquot per dies exiguam vitæ ſpem ſuis reliquerat. Eo caſu perterriti ejus duces cum exercitu retro Verdam conceſſerunt, ne forte Tillius capite deſtitutis ingrueret, utque Brunſuicenſis per Weſtphaliam adventantis copias ſibi eo tutius adjungerent. Aſt Tillius occaſionibus imminens nudata præſidiis à Dano loca Hamelam, Mindam, aliaque occupat. Sed ab obſidio Nyenburgi non ſine damno repellitur, quod tamen ulciſcendi paulo poſt fortuna locum præbet. Rex enim Callenbergam à Tillio nuper occupatam recuperare cupidus Fridericum Saxoniæ Ducem & Joannem Michaëlem Obentrautium cum aliquot legionibus eo mittit. His Tilliani obviam procedunt, ac non procul Hanovera utrumque poſt acrem pugnam magna cum copiarum parte cædunt. Poſt tamen Rex oppidum Stolzenaviam recuperat. At Fridlandus pontem Deſſavienſem caſtello firmat. Miles inde in hiberna utrinque deductus, quæ dum in Lubecenſium agro pro more licentius ſumit Mansfeldius,

1625. feldius,ab iſtis ſubito irrumpentibus ſat duriter habetur.

De pace fruſtra agitur,

§. 47. Neque tamen, tum per modicas velitationes majoribus auſis præluditur,de pace ſarcienda cura decedit,circa quam in conventu Brunſvigæ indicto ſequeſtre Saxoniæ Electore ſatagitur. Et Saxones quidem copias ſe ſuas dimiſſuros profitebantur, dummodo Cæſarei deductis præſidiis, & reparato damno provincia excederent, ac Cæſar circa Præſulatus à Proteſtantibus poſſeſſos nihil innovaret. Tillius contra poſtulare, ut iſti priores exercitum ſolverent, Luneburgico, qui à Cæſaris partibus ſtabat, damnum datum repararent, à Dano ſe removerent, inque poſterum
1626. militem non conſcriberent. Sed cum neutra pars de poſtulatis ſuis quidquam remitteret, Tillio viribus prævalente, Saxonibus non ſat inter ſe concordibus,nihil effectum fuit; præſertim cum Cæſareani ſuper Præſulatibus cavere nollent, eoque ſatis quid animi ſuper iſtis Cæſari foret proderent. Danus quoque, inſtaurato nuper cum Anglis, Bataviſque fœdere firmatus majore animo, quam ſucceſſu bellum ſumebat.

A Mansfeldio acta.

§. 48. Aſt Mansfeldius regione inter Lubecam & Hamburgum male habita, cum neque diutius ibi propter inopiam hærere, nec operæ pretium facere poſſet,in ſuperiores Germaniæ partes diſtrahendo hoſti tendere conſtituit; ægris quoque Sileſiorum ac Moravorum in Cæſarem animis ob infeſtata ipſorum ſacra,ut duce tantum illis ad reparandum bellum opus videretur.

Prælium ad pontem Deſſavienſem.

Igitur ſumto per Brandeburgicas terras itinere in Anhaltinam ditionem accedens caſtellum ponti Deſſavienſi à Fridlando adpoſitum expugnare aggreditur, infauſto conatu. Nam repente ſuperveniens Fridlandus magna cum clade Mansfeldium repellit, ac cum reliquiis copiarum retro in Marchiam cedere cogit. Danus contra Oſnabruga occupata, filium primogenitum ejus præſulatus Coadjutorem creari curat,præpropere nimis; cum mox Danica præſidia per Comitem Anholtinum inde ejicerentur. Sed Chriſtianus Brunſuicenſis, poſt fruſtra tentatam Goslariam,cum Northeimum,Goettingam, & Mundam præſidiis firmaſſet, Guelferbytum revertit, ubi paulo poſt non ſine veneni ſuſpicione extinguitur. Contra Tillius ex agro Paderbornenſi in Haſſiam progreſſus Hirsfeldiam, & alia complura loca occupat,Munda quoque per vim expugnata, atroci militis præſidiarii & civium cæde edita. Ubi & Landgravius Mauritius cavere Cæſari, & agnato Ludovico Darmſtadienſi Rheinfelſam & Chattorum arcem Rheno imminentem ſententia lata huic adjudicatam, tradere cogitur. Enimvero Mansfeldius reparatis utcunque copiis,aſſumtoque Johanne Erneſto Vinarienſi Duce in Sileſiam tendit, inde ad Betlenum tranſiturus, qui & ipſe denuo fortunam adverſus Cæſarem tentaturus erat. Fridlandus ubi Mansfeldii conſilium animadvertiſſet, raptim copiarum partem per Luſatiam præmittit, quæ extremum iſtius agmen carperet,ipſe toto cum exercitu inſecuturus. Ac Mansfeldius quidem poſt multa in itinere exhauſta incommoda tandem in Hungariam per Sileſios penetrat, ubi Betlenus ſe jam movere cœperat. Sed incumbente acriter Fridlando perterritus Betlenus, & quia Turcarum auxilia ob acceptam à Perſis cladem languide accedebant,pro more ſuo ſuper induciis tractare inſtituit.Igitur Mansfeldius,conſignatis Betleno copiarum reliquiis & tormentis, per Turcicas ditiones ad Venetos iter ſuſcipit, fortunæ damna alia via reparaturus; ni

Mansfeldius moritur.

morte in Boſnia oppreſſus Auſtriacos pertinaci hoſte liberaſſet. Interim Johannes Erneſtus Vinarienſis in Sileſia reſtitans non modice vires ſuas firmabat, & apud Troppaviam munitis locis metabatur,inde per Sileſiam, Moraviamque late excurrens. 1626. Adverſus iſtum Fridlandus factis cum Betleno induciis tendebat; ſed mors fato propera Ducem iſtum magni animi,nec minora minantem medios inter conatus abripuit, Cæſarique facilem victoriam ibi præbuit.

Cæſaris fortuna per Saxoniam.

§.49. Nec minus in Saxonia Cæſari ſupra votum res fluebant, ubi Tillius Goettingam deditione ceperat,ac Danos ab obſidione Callenbergæ ſubmiſſo Ludovico Jacobo Furſtenbergio non ſine clade repulerat. Sed cum Northeimum obſidere parare 1627.
ret, Rege cum univerſo exercitu adproperante, Goettingam recedebat, ubi aliquot legiones à Fridlando & Luneburgico ſubmiſſæ ipſi jungebantur. His copiis auctus Regem in Eichsfeldiam tranſgreſſum inſequi conſtituit. Qui numero ſe inferiorem videns per impedita loca Guelferbytum retro tendebat. Sed Tillius abeuntem premere, & per triduum velitationibus infeſtare,donec ad Lutteram oppidum pugnandi explicata acie Rex copiam faceret. Ubi hic magno prælio victus cum reliquiis copiarum Guelferbytum,inde infra Hamburgum conceſſit. Impetus victoris infeſſa à Dano Saxoniæ loca Bremam uſque, Guelferbyto paucisque aliis exceptis trahebat; & Fridericus Ulricus Brunſuicenſis Dux, aliique Cæſaris gratiam paciſci properabant. Inter quos & Joannes Albertus, ac Adolfus Fridericus Mechlenburgici Duces, cum Cæſarea præſidia recipere decreviſſent, præveniente Dano, & præcipuis ipſorum oppidis militem immittente,deſtinata exſequi prohibebantur. Unde Cæſari in Duces offenſæ anſa ſumebatur, quam poſt ditione exuti ſenſere. Eodem tempore in Auſtria Superiore à ruſticis quoque tumultuatum,ob prohibitam Proteſtantium religionem iratis, quos repetitis præliis acriter reſtitantes Godofredus Henricus Pappenheimius tandem in ordinem redegit.

Vinarienſis exercitus ex Sileſia expellitur.

§.50. Impulſas Dani per Germaniam res plane peſſumdare in proclivi deinceps Cæſareis ducibus fuit, Rege fruſtra renitente, qui Adminiſtratorem Magdeburgenſem, & Turrium Comitem in Sileſiam miſerat, exercitui in locum defuncti Johannis Erneſti Vinarienſis præfuturos. Sed Fridlandus ſuppletis ſuis copiis, & occupatis oppidis Liſchvvicio, Carnovia, Koſelia & Troppavia iſtum exercitum tota Sileſia exturbabat. Pars militum, quæ ſub Carpezano Tribuno fuerat, poſt miſſionem diſperſa; reliquos ſub Baudiſio duce per Poloniæ fines in Marchiam evadere conantes immiſſus à Fridlando Pechmannus Tribunus cecidit, quo tamen in prælio & ipſe occubuit. Regi interim ex Anglia ſex militum millia ſub Morgano duce auxilio venerant, ſimul ab Anglo Galloque pecunia ſubmiſſa, ſerum ſubſidium, nec reparandis tot cladibus ſufficiens. Ipſe poſitis inter Viſurgim atque Albim caſtellis progreſſus Cæſareorum ſiſtere nitebatur, ac per excurſiones Luneburgenſis ditionem vaſtabat. Sed non diu hærere ibi dabatur. Tillius quippe apud Tangermundam Albi ſuperato, loca per Marchiam à Danis infeſſa occupat; iiſdemque Havelberga exturbatis Havelam fluvium tranſit. Mox incumbente ſimul Fridlando Boizeburgum, ac Lauenburgum recuperat,ac Regiis ſemper cedentibus in Holſatiam tandem penetrat.

Cæſarei in Holſatiam penetrant.

Cæſæ ibi, quas Durlacenſis Marchio ducebat, copiæ; nec minus illæ, quæ in intimam Jutiam Alburgum uſque refugerant. Captum quoque Rensburgum; ſic ut Regi è Cimbrica Cherſoneſo præter Crempam & Gluckſtadium nihil reſtaret. Interea Furſtenbergius Northeimum cepit non ſine ſuorum clade, actis ad deſperationem præſidiariis ob negatas honeſtas deditionis conditiones, quas tamen poſtea

bis

1627. bis acriter ab oppugnatione repulſus ultro offerre cogebatur. Nyenburgum quoque Anholtino ſe ſubmiſit, qui omnem ad Viſurgim tractum, & Bremenſem ditionem, Stada excepta, in poteſtatem redegit. Tandem & Pappenheimio Guelferbytum deditur, obſtructo Ockeræ alveo inundatum. Iſte rerum ſucceſſus Georgium Wilhelmum Brandenburgicum Electorem ſubegit, ut Bavarum Collegam agnoſceret, quod hactenus abnuerat, ſeque in poteſtate Cæſaris fore teſtaretur, ejuſdem militi tranſitum hoſpitiaque pollicitus, ſuoſque Dano militantes avocans. Inde late per Marchiam, Mechlenburgicam ac Pomeraniam Cæſaris miles ſe diffundit, ac provinciales graviſſimis exactionibus pro libidine exhaurit.

Conventus Mulhuſinus.

§. 51. Modica inter hæc pacis mentio, non quod ea Cæſari cordi eſſet, ſed ne populi tot incommodis belli in deſperationem verterentur. Nam legatis Danicis ad Conventum, quem Electores inter ſe Mulhuſii agitabant, acceſſus negabatur, tum ejuſmodi pacis leges dicebantur, quas Regem nunquam accepturum patebat. Inanis quoque opera Colmariæ à Wurtembergico & Lotharingico Ducibus ſumebatur circa conciliandum Cæſari Palatinum. Nam & tales conditiones à Cæſare proponebantur, quas præſtare penes Palatinum non erat, & ab hoc oblatæ moderatiores plane reſpuebantur. Cæterum è Mulhuſino conventu nullus in publicum fructus, niſi quod Cæſar per iſtum ad evertendam plane Ordinum libertatem viam ſibi ſtrueret, dum velut in Comitiorum locum iſtos è paucis, ſibique fere obnoxiis congreſſus fovet, quibus ſola conſultandi, nulla decernendi facultas relinquebatur, & quorum conſilia pro lubitu Cæſar adſpernari poterat. Sed & ex eodem Conventu prætextus à Cæſare quæſitus eſſe videtur revocandis bonis ſacris, quæ poſt transactionem Paſſavienſem in Proteſtantium manus pervenerant; dum Electores Eccleſiaſtici ſcripto Cæſari demonſtrant; ipſius munus eſſe petitis Catholicorum heic ſatisfacere; ac paci Auguſtanæ repugnare, iſtos Epiſcopatus à Proteſtantibus ſub Præſulum aut Adminiſtratorum vocabulo detineri. Quo quidem in negotio non expers lucri erat Cæſar, dum filium Leopoldum Wilhelmum Halberſtadienſis Epiſcopatus, & Abbatiæ Hirſchfeldenſis Adminiſtratorem renunciari curat, in quem etiam Pontifex Præſulatum Magdeburgenſem contulerat, utut Electoris Saxoniæ filius Auguſtus abdicato Chriſtiano Wilhelmo à Canonicis ei regimini deſignatus foret. Iſtum Bremenſis & alii Epiſcopatus ſequuturi erant, pretium belli & ſervituræ Saxoniæ compedes.

Mare Balticum tentatur ab Auſtriacis.

§. 52. Neque his ſeſe finibus ſucceſſu irritata dominandi cupido coërcebat: ſed & Maris Baltici tentatum imperium frenando Septentrioni, ſimul ſubjugandis Batavis, quorum commercia navigatione illius maris fundantur, cujus faucibus occupandis Cæſar inhiabat. Ea res quanti momenti viſa fuerit, vel inde judicare licet, quod per tam varias vias & artes eandem perficere laborarint Auſtriaci, ne quidem poſt tot irritos conatus cupidine extincta. Quos junctim heic recenſere ab inſtituto noſtro haud alienum fuerit. Ut igitur commerciis Baltici maris Batavos arcerent Hiſpani, ſocietatem cum Polonis & Hanſeaticis inire inſtituerunt, oblato iiſdem mutuo in Hiſpania mercaturæ uſu & libera per omnes Auſtriacæ ditionis partes navigatione, ea tamen lege, ut reliquis fœderibus in perpetuum renuncient. Jam primum regnante Stephano Batoreo Gedanum venit Legatus Philippi II. expoſiturus Regi & Proceribus Poloniæ ſummam frumenti penuriam, qua Hiſpania premeretur, eoſque obſecravit, ut pro veteri amicitia, quæ inter duo regna illibata ſemper viguerit, concedere vellent ab ipſo omne Poloniæ frumentum coëmi eodem pretio, quod peregrini mercatores Gedani eſſent ſoluturi. Ea ratione Polonos Regem Catholicum ſibi obligaturos & ſumtuum compendium facturos, quibus opus ſit frumento Gedanum uſque devehendo. Sed Stephanus re deliberata concedendum non judicavit, ſapienter judicans, mercatores peregrinos alias in oras deflexuros, & ſic Poloniam mercibus, quibus carere nequeat, vino, pannis, aromatibus, deſtituendam. Ita repulſi Hiſpani eundem Legatum aliquanto poſt Gedanum miſere, qui ad Senatum admiſſus, ac de benevolentia & amicitia Regis ſui præfatus, rogabat omne civitatis frumentum ſibi venale concedi, majus pretium offerens, quam mercatores peregrini ſolent. Hoc petitum etſi ſe, natui multis nominibus eſſet ſuſpectum, non ignaro, quo hæc conſilia pertinerent, vix tamen honeſte ſe poterat expedire. Sed cum Legatus cuipiam è primoribus civitatis interroganti, quid tanta copia frumenti facturus eſſet, reſpondiſſet; ſat quidem improvide; quid eorum referret, etiamſi in mare projiceret, modo ad aſſem ipſis ſolveretur; eo reſponſo accepto Senatus unanimi voce profeſſus eſt, ſe Legati poſtulata nunquam admiſſurum, ne tam horrendæ profuſionis particeps fiat, & quod hac arte & monopolio ſubductis mercibus peregrinis maximum damnum civitati inferendum ſit. Hac repulſa haut quidquam protelati Hiſpani Regem Sigiſmundum III. in partes ſuas pertrahere conati ſunt, ut ejus opera commercium Gedanenſe ſoli obtinerent. Eo fine ipſi matrimonio jungitur Anna Auſtriaca, Ferdinandi II. ſoror, & ea mature defuncta ejuſdem ſoror Conſtantia. Ex qua affinitate factum, ut magna auxilia equitum Coſaccorum Cæſari ſubſidio mitterentur, Polonicæque naves claſſi ad Wiſmariam ſtruendæ ſubmitterentur. Ideoque Rex Sigiſmundus tentavit quoque omnem pulverem tormentarium tota Boruſſia coëmere, quo Hollandos eo belli inſtrumento excluderet. Ita Hiſpani, favore Regis confiſi, denuo rem Gedani tentant, pro Batavicarum navium jactura Hiſpanicas, Italicas, Indicaſque, præter inſignes immunitates, offerentes. Unde Anno 1627. Philippus IV. Gedanum ablegavit Baronem Auchium Belgam, qui Gedanenſibus d'Auchy. ſummum Regis ſui deſiderium cum ipſis amicitiam ſocietatemque contrahendi ſignificaret, ampliſſimaque privilegia polliceretur, ſi in Hiſpania mercaturam facere vellent, unde plus utilium mercium, quam ex Hollandia percepturi ſint. Sed ad hoc negotii opus fore, ut Rex Catholicus perpetuum procuratorem Gedani alat, qui literas commeatus det, rerumque invectarum libellos aſſertorios ſignet, ac ſubſcriptione firmet. Ad hanc Legati propoſitionem cum Gedanenſes directe reſpondere non poſſent, quod ea res ad omnes civitates Hanſeaticas pertineret, à quibus divelli nequeant, ad proxima earum Comitia id negotii rejecerunt. Poſt Anno 1637. Legatus Hiſpanicus volumen articulorum Regi Ordinibuſque Poloniæ Warſaviæ obtulit, qui ſpectarent ad inſtituendum cum utriuſque Regni, Hiſpaniæ & Poloniæ, ſubditis mutuum mercaturæ uſum; quibus inter cætera caveretur, ne ex portu Gedanenſi ulla ſolveret navis Hiſpaniam verſus, quæ telis, funibus, cera, & nitro non foret onuſta, quo his mercibus Hiſpania inſtrueretur, Hollandia privaretur. Et ne Gedanenſes navibus in Hollandia ſtructis, imo ne illis quidem uterentur, quæ Gedani ad modum Hollandicarum navium ædificatæ ſint. Et cum Gedanenſes monuiſſent, mutatione navigationis & mercaturæ ſuæ civitati ingens damnum illatum iri,

1627. iri, iſte pollicebatur ex Hiſpania vina, pannos, aromata, ſalem & omnia ſimilia. Rex Poloniæ Uladiſlaus ob contractam eo anno cum Auſtriacis affinitatem, ducta Cæcilia Renata, Ferdinandi III. ſorore, articulorum libellum ſtatim Gedanum miſit, Senatores urbis exhortatus, ut Hiſpanorum poſtulatis faciles ſe præbeant. Sed qui iſta velut altius penetrantia conſtanter reſpuerunt. Nec minus ut Hanſeaticos ſpecie ſocietatis ad miniſteria ſua diſponerent Hiſpani, laboratum. Horum caput Lubecam, quæ circa id tempus quinquaginta circiter navibus portus Hiſpanicos frequentabat, Anno 1625. Legati adiere Comes Schvvartzenbergius Aulæ Cæſareæ præfectus, Baro Auchius jam dictus, & Gabriel de Roy, qui Cæſaris & Hiſpaniarum Regis tantam in eam ſocietatem benevolentiam teſtabantur, ut amplas immunitates per Germaniam & Hiſpaniam jam ultro oblatum eant; & quia ad utriuſque regionis inſigne commodum videatur facere, ſi arctiſſima inſuper mutuæ navigationis & mercaturæ ſocietas ineatur. Ea de re cum Senatores Urbis Legatos rogarent, ut mentem ſuam diſtinctius exponerent, & quibus modis id fieri queat; hi reſponderunt: neceſſarium eſſe aliquot navium claſſem inſtrui, quibus Cæſar naves ſuas adjungat inſignibus & apluſtribus Imperii ornatas, & ſi opus ſit Rex Catholicus iiſdem auxiliares naves ſubmittat, ad tuendam Hanſeaticorum ſecuram navigationem, quocunque vela facere placeat. Addito, ad ſecuram & conſtantem commercandi ſocietatem ſtabiliendam utique requiri, ut Urbes Hanſeaticæ cæteris fœderibus nuncium remittant, neque ullum aliud abſque Cæſaris conſenſu, extra intrave Imperium deinceps contrahant. De novo hoc negotiandi & navigandi modo delegati Urbium ad ſuos ſe relaturos receperunt, quod ipſi hac de re nihil in mandatis habeant. Sed quia ob continuam bellorum tempeſtatem ab eo tempore nullus Hanſeaticarum Urbium conventus fuit habitus, negotium id in ſuſpenſo fuit relictum. Et quanquam monopolium mercium Hiſpanicarum lucrumque ingens inde redundaturum plauſibiliter jactaretur; ea tamen illecebra haut quidquam capiebantur Hanſeatici, minitante Daniæ Rege, & quod tot populi mari potentes ipſos talia conantes facile repreſſuri eſſent. Poſt aliquot menſium interpoſitam moram Lubecenſes excuſavere ſe Cæſari, rogantes uti ſibi ejus pace liceat hærere intra limites priſtinæ negotiationis, & vitata invidia illam cum omnibus tranquille & citra contentionem exercere; cæterum ſe de obſequio Cæſari debito nihil detracturos. Enimvero quod amicitiæ incitamentis obtinere non poterant Auſtriaci, id violentis remediis ut aſſequerentur, operam dederunt, quo dominatum in partibus Borealibus, poſſeſſo mari Baltico, ſtabilirent. Eo fine Philippus II. Daniam opprimere conſtituit, haut difficulter pertracto in ſocietatem Joanne, Rege Sueciæ, ob odia inter illas gentes, & quod ſpes foret hac occaſione fines regni proferendi. A Philippo quoque inſtigatus Romanus Pontifex, & ipſe Daniam ad cultum ſui revocare cupidus, Stephanum Batoreum gloria facti præmiiſque adduxerat, ut exercitu quadraginta millium equitum ſub ſpecie belli in Turcas aut Ruſſos gerendi conſcripto Pomeraniam pervaderet, ac inde Holſatiam & Jutiam, regiones apertas, intraret. Interea dum hinc Polonus, inde Suecus invadunt, Hiſpanicam claſſem Selandiam inſulam cum Hafnia & Cronenburgo occupaturam. Ac jam ſpe devoraverant multas aureorum myriades, quas fretum illud Regis ſui ærario quotannis infert, quod Dano tam improviſa procella oppreſſo nullum præter Norvvegiam refugium fore putarent. Jam quoque Hiſpani conſtituerant inſtaurandis per Daniam ſacris Romanis omnes regni incolas partim in Hiſpaniam ad agros colendos, partim in Americam ad metalla effodienda transportare, deductis in horum locum coloniis ex Hiſpania & Belgio; tum famæ captandæ omnia bona Eccleſiaſtica reſtituere. Ac ut Dania perpetuo in fide Romana perſiſteret, ipſi Hiſpani freti Oreſundici poſſeſſionem conſervaturi erant, Regi Sueciæ præmii loco data Scania, Hallandia & Bleckingia. Stephano præter immortalem gloriam ob navatam promovendæ religioni operam ad dies vitæ è vectigalibus freti Danici annua centena aureorum millia, & à Pontifice ſexagena millia deſtinabantur. Enimvero id conſilium fruſtra fuit, quod negotia à pluribus pendentia, quorum rationes ſibi ex amuſſim conformes non ſunt, raro ita diſponi queant, ut omnes pari ſtudio ad eadem perficienda incumbant. Sed poſt pulſo è Germania Rege Daniæ facilis via dari viſa dominatum maris & Borealium regnorum invadendi, occupata Meclenburgica, quam mox Pomerania ſecutura erat. Fridlandus quoque à Cæſare inaudito hactenus exemplo ſupremus claſſis præfectus per Oceanum ac mare Balticum declaratur, collato in eundem Meclenburgico Ducatu, quem velut in pignoris vicem ob ſumtus in id bellum factos tantiſper obtineret; qui tamen paulo poſt pleno feudi jure in eundem transſcriptus eſt. Eum quippe Cæſar ſibi competere aſſerebat jure belli & retentionis, quod Duces iſti Dano faviſſent, & minus parate ſervitio ſe viderentur expoſuiſſe. Is color tunc ſuffecit, ut Duces Meclenburgici avita ditione exuerentur, qua Maris Baltici imperium affectantibus opus erat; cum paulo poſt tamen Dano, qui iſtos bello implicarat, ſuæ ditiones à Germanico Imperio dependentes gratis reſtituerentur. Occupato littore, portuque, claſſi comparandæ incumbitur, negotiumque datum Comiti Manſfeldio, Wiſmariæ tunc Præfecto, ut quindecim naves bellicas extruendas curaret, quibus intra paucos menſes perfectis, cum & Sigiſmundus Poloniæ Rex ſuas aliquot naves ſubſidio adjunxiſſet, Sueciæ Regem ita res ea advertit, ut principiis iſtis utique obſiſtendum ſibi decreverit, ubi invaleſcerent, in exitium ipſius juxta Daniæque Regis redundaturis. 1627.

§. 53. Inde & Pomeraniæ manus injiciebantur, 1628. quæ licet toto bello extra omne armorum contagium remota immenſo Cæſarei militis agmine inundabatur; cujus unicus Dux proliſque expers minore cum invidia Cæſarem hæredem habiturus videbatur. Eumque in finem jam Bavarus actionem in Pomeraniam, à Ludovico Romano Ludovici IV. Imperatoris filio derivatam, ubi Ducem fato fungi contingeret, meditabatur, qua Brandenburgicus ſucceſſione excluderetur; quæ quantumvis infirmis & obſoletis nixa rationibus ſufficere poterat, ut Cæſar ſequeſtris titulo eam regionem velut litigioſam occuparet. Ut Stralſunda invaderetur, facile erat prætextum comminiſci. Poſtulabatur, ut ea præſidium Cæſareum reciperet, & magnam pecuniæ ſummam ſolveret, & alia, quibus litis materia quærebatur. Cum ea urbs tardius in ſui perniciem conſentire videretur, mox obſidione cingitur. Cives hoſtis hactenus ſemper victoris inſolentia haut territi ad vim propulſandam ſtrenue ſe parant, quibus aliquot cohortes peditum Danus auxilio miſerat. Sed præcipua fiducia in Rege Sueciæ erat, qui cum facile intelligeret, quanti ſua intereſſet Cæſarem litore Baltico non potiri, ultro pulverem pyrium, quem iſti à Gedanenſibus petierant, ſubmiſit, ac per Legatum auxilia prolixe obtulit, cupienteſque valido

Pomerania invaditur.

milite

1628. militeſirmavit. His ſubſidiis aucti oppidani acriter ſæpius repetitos Cæſareorum inſultus repulerunt, eoſque poſt amiſſa duodecim militum millia obſidium ſolvere coëgerunt. Tentata quidem poſt cum urbe compoſitio; ſed illa nihil fidi à Cæſare expectans fœderi Sueciæ Regis innexa eſt, eidem facilem mox in Germaniam ingreſſum factura. Ac Fridlando, ut Suecicum præſidium oppido deduceretur poſtulanti, ab Axelio Oxenſtierna Sueciæ Cancellario reſponſum: neque urbis neque Regni Sueciæ ſecuritatem permittere, ut miles amoveatur, niſi utrique ſolida præſtetur cautio, quæ haut quicquam nudis verbis ac literis viri quantumvis magni ineſſe cenſeatur.

Pax cum Daniæ Rege fit.

§. 54. Interea ad finem tendebat bellum cum Dano, cui ad extremum uſque fortuna adverſa reflabat. Nam & Stada à Morgano inſeſſa, & Crempa, fame compulſa, utraque cervices victori ſubmittebat, ut toto in continente nihil præter Glucſtadium Regi ſupereſſet, Batavis ad id ſervandum acriter connixis. Rex equidem claſſe oram Holſatiæ, recuperata inſula Femera tentare; inde repulſus Rugiæ fruſtra aſſidere, mox Uſedomum & Wolgaſtum in Pomerania occupare. Sed ſupervenientibus Cæſareis non ſine clade rejectus naves conſcendit, & re infecta Hafniam navigavit, cauſatus non ideo ſe veniſſe, ut ea loca retineret, ſed ut Ducem Pomeraniæ ulciſceretur, quod tormenta Cæſareis oppugnandæ Stralſundæ commodaſſet. Hunc ut pacem deſideraret, res ubique adverſæ ſubigebant, & Daniæ Senatores bellum deteſtantes; & quod à Gallis Angliſque deſtitutum ſe perſpiceret. Nec ſatis arridebat, quod Batavi non alia lege militem mittere vellent, quam cuſtodiendis arcibus freto Oreſundico adpoſitis. Cæſar autem, Saxone, Holſatiæque Duce Friderico ſolicitantibus, duriſſimas iſti pacis conditiones propoſuerat, & Fridlandus rem extrahebat tentaturus, num in inſulas quoque penetrare poſſet. Quem in finem, cum ab Hanſeaticis commodato obtinere non poſſet, naves apud Wiſmariam ædificare inſtituit; & in locum equitum, qui dimittebantur, peditem ſcribit, velut navibus imponendum. Sed cum eam rem tardius procedere, ac facilius titulum Præfecti maris adſumi, quam claſſem hoſtibus formidatam parari poſſe cerneret, ſimulque judicaret, quantopere Regis iſtius amicitia firmandis novis ſuis in Meclenburgica rebus utilis eſſe poſſet: pacem Dano dedit, Lubecæ concluſam honeſtis utiq; conditionibus, ſi præſentem hujus fortunam ſpectes; quippe per quam omnes bello amiſſæ ditiones ipſi reſtituebantur. Sed in qua nulla mentio Ducum Meclenburgenſium fiebat, quos Regis amicitia in exitium traxerat. Atque inſuper Regi facultas conceſſa novum vectigal in Albi flumine exigendi. Erant qui crederent, Fridlandum occaſionem honeſte bello ſeſe extricandi cupide amplexum, quod deficientibus ſtipendiis, quæ tanto exercitui ſufficerent, & corrupta plane diſciplina rem ſuo ex ingenio gerere non poſſet, ac metueret, ne gloria parta bello diutius extracto deſtrueretur.

Bellum Mantuanum.

§. 55. Sed & Cæſarem, ut cum Dano æquis conditionibus tranſigeret, non parum moviſſe videtur negotium Mantuanum, ſub illud tempus obortum. Cum enim Vincentius Mantuæ Dux ſine prole deceſſiſſet, hæreditatem ipſius velut proximus agnatus adibat Carolus Nivernenſis, quem Hiſpani in Gallia natum Mediolano vicinum averſabantur, ac provincias iſtas ſibi adjungere cupiebant. Cui rei prætextum Cæſar ſuppeditabat, eaſdem velut dubio ſucceſſionis jure ob litem à Guaſtallæ Duce, & Sabaudo motam ſequeſtris nomine occupare inſtituens. Eoque fine validæ in Italiam copiæ mittebantur, quibus Mantua quidem urbs in prædam ceſſit. Verum irrito Caſalis obſidio, & acriter connitentibus Gallis, Electoribuſque, & quia Suecorum Rex ingruebat, Nivernenſis Ducatum obtinuit; & Cæſar nihil aliud lucratus eſt, quam ut florem exercitus ſui fruſtra perderet, & Gallos excitaret, ut Auſtriacorum progreſſibus eo majori ſtudio ſe objicerent. 1629.

Status Germaniæ tunc miſerrimus.

§. 56. Cæterum quo magis Cæſari hactenus omnia ſupra votum ſucceſſerant, eo gravius Germania ſub tam ſævi ac diuturni belli onere ingemiſcebat; nec ullus malorum finis & modus, extinctis licet aut profligatis, qui Cæſaris arma provocaſſe arguebantur. Nam cædes, incendia, ſtupra, direptiones bonorum, & omne genus ſævitiæ atque injuriæ belli genio imputabantur, quamdiu ſupereſſet, qui reſiſteret. Nunc cum poſt victoriam quoque belli calamitates non ceſſarent, non pacem, ſed Germaniæ ſervitium quæri adparebat. Et cum finis belli adeſſe crederetur, legionum numerus immenſum augebatur, ut à Fridlando jactatum ſit, Cæſarem ſupra centum ſexaginta millia militum ſub ſignis habere. Ducum quoque inferiorum numerus præter morem multiplicatus, ut integræ legiones ex iſtis ſolis componi poſſent; quibus id unicum negotium, civium opes exhaurire congeſta immenſa pecuniarum vi, nec minore in luxurioſas epulas, veſtes ac pretioſos equos diſſipata. Hi toti Germaniæ velut in prædam ſibi conceſſæ intolerandis modis inſultare, hoſpitia ubicunque placeret ſumere, inconſultis Principibus, ad quos eæ terræ ſpectabant. Nec ullus imperandi aut extorquendi modus; & abreptis quæ occurrebant, in corpora ſæviebatur, depromendis quæ occultata arguebant. Nullum quoque malis levamentum, ſive ad ſummos exercituum duces, ſive ad ipſum Cæſarem querelæ deferrentur. Omnes culpam malorum in alios amovere, omnes verbis improbare, nemo medicinam adferre. Et tamen publicum latrocinium exercentibus non niſi Cæſaris miniſteria, ſalus patriæ ac publicum bonum crepabantur. Plerique tamen invidiam tantæ oppreſſionis in Fridlandum derivatum ibant, qui inſolita fortuna ebrius velut dictatorem ageret, nec Cæſaris mandatis, niſi quantum ipſi collibitum, pareret. Et erant viro immenſi ſpiritus; ſed qui tamen haut quicquam culpa abſolveret fortunæ ſuæ autorem Cæſarem, qui miniſtri ſui facta ſibi præſtanda norat. Equidem mittebantur, qui in militum facinora inquirerent, ac legiones aliquot ſacramento exſolverent. Sed nullum inde malis levamentum; quin contra obſervabatur, quo plus pecuniarum conferretur, eo minus illam expenſis ſufficere, velut omnia abyſſo abſorberentur. Accedebant & alia, indignationem plurimorum, querelamve in præſens, metum in poſterum excitantia. In fiſcum redacta eorum bona, qui ſuperioribus temporibus militaſſe ſub Palatino ipſiuſque partes ſectantibus arguebantur, velut in legem majeſtatis deliquiſſent. Quæ calamitas inprimis Equeſtri ordini per ſuperiorem Germaniam incumbebat. Nec audiebantur Principes, qui iſta bona ſibi tanquam Feudi dominis vindicatum ibant, ſi fiduciarii poſſeſſores iiſdem ob delicta excidiſſent. Nam eam prædam Cæſaris conſiliarii ſibi deſtinaverant, ne in direptione Germaniæ ipſi ſoli ſpoliorum expertes forent. Eo indignior autem videbatur iſta res, quod executio commiſſa foret cuidam Rudolfo Oſſæ, qui non ita pridem vili miniſterio Hanoviæ Comiti addictus jam in ſummos æque ac medios inſolenti rigore graſſabatur.

Edictum de reſtitu-

§. 57. Enimvero extremam Proteſtantibus injiciebat deſperationem Edictum à Cæſare promulgatum

1629. *tione bonorum ſacrorum poſt tranſactionem Paſſavienſem, per Proteſtantes occupatorum.*

gatum ſuper reſtituendis bonis ſacris poſt tranſactionem Paſſavienſem per Proteſtantes occupatis; quo religionis juxta ac libertatis ſuæ oppreſſionem quæri judicabant. Seculum jam fere erat, ex quo ejus rei ſuſcipiendæ occaſionem Pontificii anhelaverant, quæ nunc proniſſima videbatur allubeſcere, dudum ſepulta Unione, Saxonia Inferiore domita, Dano repulſo, Turca quieſcente, exhauſtis Proteſtantium viribus; cum contra Cæſar infinitis copiis, ac valido Ligæ exercitu Germaniæ incumberet. Igitur ad expromendos conatus, qui ſub pietatis ac juſtitiæ vocabulo venditabantur, Cæſarem alias ſatis proclivem ſtimulabant ſacerdotes; ac Liga Heidelbergæ congregata auxilium exſequendo negotio liberaliter offerebat. Diu tamen deliberatum, num ſatius foret pedetentim progredi, & facto à debilioribus initio cæterorum patientiam tentare; ac potentiores Proteſtantium excipere ſerendo inter ipſos diſſidio. Super forma quoque negotii diſceptatum, an non minus invidioſum foret, ad querelam Pontificiorum ſententiam velut pro tribunali promulgare. Sed fiducia potentiæ, cui nemo amplius par credebatur, ſuadebat eo modo rem proponi ac ſuſcipi, qui maxime liberam Cæſaris poteſtatem de ſumma rerum pro lubitu ſtatuendi referre videretur. Igitur edictum promulgatur, quo bona à Proteſtantibus poſt Paſſavienſem tranſactionem occupata, ſive ditionibus ipſorum ſubjecta fuerint, ſeu præter Imperium ſuperiorem non agnoverint, Pontificiis reſtitui jubentur; ſimul declaratur, non eſſe Proteſtantibus juſtam querendi cauſam, ſi Lutherani Pontificiorum Ordinum ditionibus expellantur; & quod pax religioni conceſſa ad eos ſolos pertineat, qui Auguſtanam Confeſſionem amplectuntur. Quo ipſo Calvinianos excludi in aprico erat. In recuſantes proſcriptio decernitur, & exſecutio citra exceptionem confeſtim facienda. Ac ut inſultatio eo foret manifeſtior, ab Auguſtana urbe initium fit, abs qua Proteſtantium Confeſſioni nomen inditum, cujus cives publico exercitio Lutheranæ religionis arcebantur. Inde paſſim per omnes Germaniæ regiones conſtituuntur, qui res ex edicto ordinent, ſpretis quæ cum cæteri, tum Saxoniæ Elector ſuper iſtius iniquitate querebantur; cui præcipue à reliquis eidem religioni addictis exprobrabatur intempeſtivum pro Cæſare adverſus Palatinum ſtudium, quo fonte hæc peſtis promanaverit. Quem & ipſum graviſſime offenderat, quod nullo diſcrimine tamdiu poſſeſſis bonis exui videret, qui pro Cæſare arma geſſerant, & qui in diverſa parte fuerant. Quo inſolentius autem Pontificii ſacerdotes tanta victoria exſultabant, eo altius Proteſtantium lamentationes ira mixtæ reſonabant, quorum multis metum adimebat deſperatio, alii proprias & exterorum vires circumſpiciebant, præſertim cum Cæſaris exercitum non mediocriter debilitaſſent validæ in Italiam, Hiſpaniſque contra Batavos, & Polonis adverſus Suecie Regem in Boruſſiam miſſæ copiæ, quarum maximam partem belli incommoda morbique abſumſerant.

Conventus Ratisponenſis.

§. 58. Sopiendis tamen querelis Cæſar conventum Electorum Ratiſponam indicit, velut malis medicinam facturus, cum interim nihilo ſegnius Edicti exſecutio procederet, ac Cæſar filio Leopoldo Bremenſem quoque Præſulatum deſtinaret, urbemque Magdeburgenſem occupare conaretur, magnum momentum frænandæ Saxoniæ. Ad iſtum conventum ipſe Cæſar acceſſerat, & Electores Eccleſiaſtici, Bavaruſque; ſed Saxo atque Brandenburgicus ſæpius licet invitati venire abnuerant, edicto offenſi, & quia Cæſari pro filio ſuo, ut Rex Romanorum deſignaretur, prenſaturo, in os negare nolebant. Proponitur ibi à Cæſare; culpam malorum penes ſe haut eſſe, ſed penes Palatinum, cui omnis obtinendæ reſtitutionis ſpes ſit præſcindenda, ejuſque ac Batavorum machinationibus obviam eundum. 1630. Additur de jure Cæſarum per Italiam aſſerendo; ac Sueco nihil cauſæ competere, quare Germaniam invadat. Denique ut de alendo exercitu, corrigenda militari diſciplina, ac pecuniis in ſtipendium commode colligendis decernatur. Contra Saxo abrogationem Edicti per Legatos enixe exigebat, prolixe expoſito, quam duriter Proteſtantes per Cæſareum exercitum habiti ſint; ac ut res ad compoſitionem deducatur. Super hoc poſtulato ipſi Catholici haut eadem ſentiebant; cum alii ſublata aut ſuſpenſa edicti executione ad pacem Germaniæ ſtabiliendam incumbere ſatius ducerent; cæteri ut ex tenore Edicti bona ſacra Proteſtantibus eripiantur contenderent. Illi diſſerebant: moderatione adhibita poſſe Proteſtantes revocari ad concordiam, ut non modo imminentem è Suecia hoſtem deſtituant, ſed & pro communi Germaniæ ſalute conſilia opeſque Cæſari adjungant. Et in hanc ſententiam ab initio propendebat ipſe Cæſar, & Electores Catholici, & non pauci utrorumque conſiliarii. Ac inprimis Bavarus per moderata conſilia pacem reducendam ſuadebat, qui imminentem tempeſtatem ſatis proſpiciebat. Cui & Tillius adſentiebat, utut fortuna hactenus ſecundiſſima uſus, idemque ad omnia pericula interritus, qui omnibus modis concordiam ſaltem in Germania inſtaurandam ingerebat, ne Imperium domeſtico ſimul ac externo hoſti lacerandum exponeretur, cui & optime perſpectum erat, quibus defectibus Catholicorum vires laborarent. Et jam ſpes erat facta Saxoni & Brandeburgico poſſeſſionem bonorum ſacrorum ad quadraginta annos retinendi, ut hac illecebra deliniti cæteri Proteſtantes, quos Edicti executio nondum tetigerat, ſimili benignitate contenti reliquis poſtulatis deſiſterent, mallentque certi temporis uſuram, quam incertas ſpes ab exterorum auxilio, qui ſæpe illos, quibus ſervandis arma movere profitentur, exitio involvunt. Sed ſacerdotes fere duriora ingerebant, ſuperiorum annorum proſperis ſucceſſibus, & continua velut victoriarum ſerie feroces. Jam maturuiſſe meſſem congerendis in Eccleſiæ horreum per tot luſtra interverſis reditibus. In expedito eſſe validos exercitus, qui hoſtem domeſticum contineant, externum reprimant. Vix poſſe ignaviæ notam declinari, ſi à ſubjectis, à devictis, ab egentibus Cæſar autoritatem & edictum ſuum convelli patiatur. Quando tandem Cæſar munere ſuo functurus ſit, quo defenſor Eccleſiæ audit, ſi nunc divinitus oblatam occaſionem negligat? Agi heic Dei gloriam, Eccleſiæ decus, fidei amplificationem, ſalutem infinitarum animarum. Proteſtantes hactenus pactis non ſtetiſſe. Ad ſpolia Paſſavienſi conventione condonata ſubinde nova adjeciſſe: nec uſurpationum finem fore, ſi nunc denuo ad novam tranſactionem admittantur. Paſſavii tranſactum ob ſpem finiendarum per Concilium controverſiarum: Ea ſpes cum hodie nulla ſit, jam tandem ad juris remedium confugiendum, & ab injuſtis poſſeſſoribus bona Eccleſiæ vindicanda. Nec vero Cæſari circa illa bona diſponendi, aut tranſigendi, condonandive facultatem competere, ſed ſolam tuendi & exequendi operam eidem relictam. Nec multo levius crimen eſſe Eccleſiam ſpoliare, & eidem cum poſſis & debeas ablata non vindicare. Cur denique Cæſar præſenti ſuarum victoriarum fructu gaudeat, Eccleſia [illegible]ginta annos rejiciatur, forte in ſeculum [illegible]? Ad hæc

1630.

regerebant, qui moderata ſuadebant: Priores Cæſares, Maximilianum, Rudolfum, Matthiam bona ſacra non vindicaſſe, quos tamen nemo officii erga Eccleſiam neglecti arguerit. Nullo jure teneri aliquem ad inſtituendas vindicias, ubi id futurum ſit cum evidenti periculo non modo non recuperandi amiſſa, ſed & perdendi, quæ adhuc reſtent. Debere Cæſarem Eccleſiæ protectionem, ut tamen quid reip. rationes ſuadeant ferantque præ oculis habeat, ne plus damni adferat intempeſtive ſuſcepta defenſione, quam vitaturus eſſet mali tantiſper quieſcendo. Sed nec teneri ſolum Cæſarem ſumtus in eam defenſionem facere, immunibus & otioſe deſidentibus, quorum bona defenduntur. Denique magnas eſſe Catholicorum vires: ſed nec adverſæ partis opes ſpernendas, deſperatione cumprimis irritatæ, & ubi exterorum auxilia acceſſerint. Haut eo ſecius tamen pervicere tandem ſacerdotes, peſſimi fere in publicum conſultores, apud animos ſibi obnoxios, pacem iraſque Numinis, velut in ſua manu ſitas ingerentes. Itaque Cæſar ſolitis verborum blandimentis, & deſignato Francofurti conventu, ubi de iſto negotio ageretur, à fortioribus conſiliis Saxonem avertere nitebatur. Quæ ludibria tamen ipſum non movebant, quo minus Proteſtantium pleroſque Lipſiam invitaret, ac cum ipſis decerneret vim opponere, ſi quæ vis ſibi ob Edictum iſtud intentaretur. Nec parum fiduciæ acceſſerat, quod Ratiſponæ animadverſum eſſet, Catholicos bello feſſos, multoſque ex iis inopiæ obtentu belli continuandi conſilia deteſtari, velut aperta impotentiæ profeſſione. Cæterum de injuriis & oppreſſionibus Cæſareani exercitus, ac inſolentia Fridlandi, ejuſque dictatoria poteſtate Pontificii juxta atque Proteſtantes querebantur, quem *odium ac nauſeam generis humani* vocitabant. Simul immenſæ pecuniarum ſummæ, quibus Ordines emuncti fuerant, recenſebantur magna cum invidia Cæſaris, qui culpam in pertinaciam hoſtium, & fatalem temporum infelicitatem retorquebat. Sed Fridlandum cumprimis urgebat Bavarus odio peculiari in hominem, tum ut hac via nimiam Cæſaris potentiam deſtrueret. Cujus autoritatem circa diſponendam rem militarem Fridlandus non mediocriter imminuerat, derivatis quoque in ſe pleriſque bellorum emolumentis. Et Bavarus ſibi ſummum belli arbitrium non obſcure ambiebat; ſed cui ſe Cæſaris Conſiliarii vehementer opponebant, veriti, ne Bavarus tanta potentia ſubnixus ſummam rerum in ſe traheret, & ſibi quam Cæſari vincere mallet. Præſertim cum & ipſe, ut Rex Romanorum deſignaretur, clam prenſaret, inclinantibus non parum in ipſum Moguntino, Colonienſi & Saxone. Nec deerant qui proponerent, exercitum triginta millibus conſtantem ad defenſionem Imperii comparandum; cui Saxoniæ Elector ſit præficiendus, quo ipſe in Suecum irritaretur. Sed quod conſilium Saxone recuſante fruſtra fuit. Porro Cæſar, cum Sueciæ Rex inter cauſas belli ejectos ditione ſua Meclenburgicos Duces ferret, conatus fuerat Fridlando perſuadere, ut Meclenburgicum Ducatum, ejuſque titulos utriuſque Luſatiæ commutatione redimi pateretur; nam Saxoni pecunia ſatisfieri poſſe, ab ipſo Fridlando & Meclenburgicis depromenda. Sed Fridlandus, cauſatus id agi per Imperii Principes, ut ipſe præmio laborum, meritorumque privetur, à Cæſare petebat, ut hic ſua ipſe beneficia, fidumque clientem tueretur. Sed cum acerrime Fridlandi abdicationem urgerent Electores, inter alias hac quoque uſi ratione, quod Meclenburgica ditio facilius inermi, quam armato avelli poſſit; Cæſar tandem renitens licet in abdicationem ejuſdem conſenſit, velut magnam partem invidiæ in iſtum devoluturus. Nec ille in ordinem ſe redigi adeo ægre ferre viſus fuit, quod provideret brevi fore, ut ablatum imperium ſibi non ſine precibus iterum offerretur. Sed & complures legiones Cæſaris dimittebantur, levandis Germaniæ oneribus, & militum exactionibus modus ſtatuebatur. Retinuit tamen ſub ſignis Cæſar triginta novem millia, Ligiſtæ tricies mille trecentos, ſelectum, veteranum & victorem militem. Iſta Cæſari, cum rationibus ipſius haut ſane congruentia, urgentibus Electoribus extorta non parum progreſſus Sueciæ Regis promoviſſe videntur, qui dum contemnitur, velut levi negotio trans mare repellendus, opinione citius adverſus vacuas Cæſaris legiones idoneo duce deſtitutas invaleſcebat; ſimul Proteſtantes, qui jam jam ultima à Cæſare metuebant, in novas ſpes erigebantur. Sic ut iſte materiam rebus, quas deinceps geſſit in Germania, repererit probe jam digeſtam ac maturam.

Status & Inclinatio Galliæ.

§. 59. Id bellum dum deflagrat, è reliquis Europæ populis quidam his, alii illis partibus ſtudebant, prout rationibus ſuis expedire judicabant, nonnulli per otium aliena certamina ſpeculabantur. Et Galli quidem ſecundas in hoc bello à Suecis partes agebant, læti jam tandem ſe inveniſſe, qui potentiam Auſtriacorum immenſo militum numero ſuccinctam cominus contunderet, iſtamque ipſius Germaniæ viribus oppugnatum iret. Galli quippe, ſtatim atque Auſtriaci Principes, adjunctis ſibi per connubia Burgundicis atque Hiſpanicis opibus, reliquis Europæ populis formidabiles fieri cœpere, eoſdem intra limites coërcere præcipuum negotium habuerunt. Inde tanto ardore Franciſcus Carolo V. ſe objicere, nec fortuna licet acriter reflante defatigari; ut quod tunc Europa in unius Domus patrimonium haut conceſſerit, non minimam partem iſti Regi debeat. Quin nec Arctois Regnis Chriſtierni jugum excutere in proclivi futurum erat, ſi Carolo ipſius affini per bella Gallica vacaſſet, de iſto reſtituendo impenſe cogitare. Sed poſt præmaturam Henrici II. mortem Gallia inteſtinis malis implicita ſat habuit exitium Hiſpanorum artibus ſibi intentatum evitaſſe. Hinc exhauſtas vires ſapientia & virtute Henrici IV. jam feliciter reſumentem infelix hujus cædes non leviter afflixit. Poſt cujus fata fœminæ puerique ſub regimine per mutatos primarios miniſtros, interque ambitionem procerum, artes Hiſpanorum, ac turbulentiam Hugenottorum, conſilia vacillabant. Eoque erumpentes primum per Germaniam turbas Gallia in commodum ſuum vertere neglexerat. Hiſpanus quippe Pontifici perſuaſerat, oppreſſionem Domus Auſtriacæ cum ruina ritus Catholici conjunctam; tum illo munimento convulſo Germaniam Turcis in prædam exponi. Unde Pontificis legatus Ducem Luynæum, flagrantiſſima tunc Ludovici Regis gratia florentem, in favorem Auſtriacorum pertraxerat; qui, Regina Maria in eandem ſententiam adducta, Regem matris, & amici autoritati obnoxium à Palatini cauſa avertit, ac ut Ferdinandi rebus ſtuderet, permovit. Credebatur etiam Luynæus conſilia rationibus Galliæ adverſa ſecutus conſervandæ ſuæ potiſſimum fortunæ, quam adverſus inſtabilia aulæ Hiſpanorum favore fultum ibat. Hiſce deſtinatis eo tectius & efficacius expromendis Gallus pacis ſe arbitrum ſimulans, Proteſtantes inanibus promiſſis lactatos avertebat, ne Palatini cauſam eo, quem tempus requirebat, ardore ſuſciperent, quando Ferdinandi res in anguſto erant: eoſque permovebat, ut in pernicioſum Palatino tractatum Ulmæ con-

1630. conſentirent, quo Cæſar ſpatium nactus eſt vires undique contrahendi. Quem errorem mox alio errore Unio cumulabat, dum arma exuit, quæ Liga in Proteſtantium exitium retinebat. Sed & quæ poſt Chriſtiano Brunſuicenſi auxilia dabantur, modica erant, & ab ipſis Gallis Hiſpanorum ſine dubio artibus corrumpebantur. Cæterum poſtquam Cardinalis Richelius ſummam rerum per Galliam tractare cœpit, meliore fide ac prudentia ejus Regni conſilia proceſſerunt, qui enormes Auſtriacorum progreſſus ſibi utique ſiſtendos decrevit. Propior tamen cura urgebat Hugenottos, qui diviſum fere cum Rege imperium tunc tenebant, eo redegiſſe, ut nocere amplius non poſſent, aut Regis deſtinata divertere; præſertim cum iſtos occultis Hiſpanorum machinationibus ad res novandas ſtimulari conſtaret. Id negotium antequam confectum foret, præmaturum viſum rebus Germaniæ manum admovere; eoque Angli fœdus ad bellum Auſtriacis inferendum invitantis repudiatum. Interea ſatis habebatur per alios Cæſari negotium faceſſere, miſſiſque legatis Daniæ Regem, Inferioris Saxoniæ Principes, & urbes maritimas ad bellum ſtrenue ſumendum incitare, pecuniaſque ac militem ſubſidio offerre. Simul multa millia militum in finibus Campaniæ diſponebantur, ſuſpicioni Hiſpanis injiciendæ velut in Belgium irruptura. Et cum Dani res laborarent alio miſſo legato pax aut induciæ tentabantur; tum ut recte animi Electorum averterentur, ne Ferdinandi filium Cæſarem deſignarent, ſolicitato cumprimis Bavaro, num ipſe forte cupidine faſtigium Cæſareum affectandi imbui poſſet. Sed proxima cura erat Rhætorum libertatem vindicare, ac Nivernio Mantuæ & Montisferrati poſſeſſionem ſalvam præſtare eo majore vi, quod Rupellæ pertinacia jam tandem fracta fuiſſet. Verum ne tota belli mole hinc Cæſar, inde Hiſpanus ingrueret, Gallus Batavos quidem, ne inducias ab Hiſpanis propoſitas inirent, permovebat, novo fœdere illis innexus. Pariter Suecorum Regem in Auſtriacos promiſſo ſubſidio pecuniario firmabat; quoad tandem ipſe apertum in bellum adverſus eoſdem erumperet.

Hiſpaniæ. §. 60. Ex adverſo Hiſpania, præcipuam Auſtriacæ potentiæ partem abſolvens, cum ſub Philippo II. Monarchiæ ſuæ per Europam colophonem impoſitura crederetur, retro ire cœperat, Belgicis tumultibus, & inani in Angliam conatu laſſata, & incaſſum cadentibus, quæ circa Galliam machinabatur. Quanquam autem poſt aſtu & conſiliis res ſuas ſuſtentare non omiſit; vetus tamen bellandi gloria valde decoxit, attenuato militis indigenæ numero, & non ſufficientibus Americæ theſauris, dum per Regum incuriam miniſtri opes publicas raptant, & Hollandi fontes divitiarum Indiam utramque infeſtant. Sic ut Cæſari tanta pecuniæ ac militum vi, quantam res ipſi9 requirebant, ſuccurrere non poſſet. Cum ipſe nimia ſui fiducia, & contemtu Suecorum robur exercitus ſui in gratiam Hiſpanorum per Mantuanam expeditionem, & irruptione in Velaviam nôn parum deſtruxiſſet; nec hiſce ad compeſcendos ſimul Batavos ac delaſſandis Gallis vires ſufficerent.

Angliæ. §. 61. Angliam Eliſabetha Regina per bellum adverſus Hiſpanos opibus, civiumque virtute, ac gloria apud exteros extulerat. Sed Jacobus Rex ad ignavam pacem revolutus Palatini exilium, ſibi non parum ignominioſum, manibus velut in ſinum compreſſis ſpectabat, utut civibus ad tolerandos belli ſumtus potuiſſet uti ſatis pronis; & ludibrio ſe ab Hiſpanis per inania tractatuum haberi malebat, quam tantopere inviſum gladium ſtringere. Sub vitæ ſinem viſus erat bona fide incaleſcere velle, cum ſubſidia, quæ Mansfeldio duce adornabat, ſera jam forent, nec pro tanta hoſtium potentia Filius ipſius Carolus juventa animoſior, quæ pater neglexerat, correcturus videbatur, maritima adverſus Hiſpanos ſuſcepta expeditione; ſed quæ in irritum cadebat, claſſe apud Gades repulſa. Mox oborta cum Gallo lis Hiſpanici belli oblivionem induxerat. Cum nec heic melius deſtinata ſucceſſiſſent, ægreſcentibus civium animis cum utroque Regum pax inibatur, quos ſimul hoſtes feciſſe rationibus Angliæ ſummopere repugnabat. Nec deinceps inteſtina Regni lues exterorum rebus ſerio vacare permiſit; eoque ad bellum noſtrum nihil aut parum momenti attulit, ut vix ſatis dignoſcere liceat, in quas partes favore inclinarit. 1630.

§. 62. Romanus Pontifex hactenus Auſtriacis atque Hiſpanicis partibus addictiſſimus habebatur, quod hi ſingulare ſtudium ritus Catholici præ ſe ferrent, ac deſtinata ſua vocabulo ejuſdem aſſerendi aut propagandi expromere ſolerent. Coquebat tamen iſtius animum cœca quædam adverſus horum progreſſus invidia, metusque, ne poſtquam oppreſſis æmulis arbitria rerum per Europam ad ſe traxiſſent, ſedis quoque Romanæ in ordinem redigendæ libido ſubiret. Cum enim tunc Pontificis autoritas atque ſecuritas quam maxime effloreſcat, quando potentia Principum Chriſtianorum, & inprimis Galli, Hiſpanique, probe librata fuerit: poſt mortem Henrici II. Gallia per inteſtinos morbos languente, iſte ingratiis Hiſpano obnoxius agere cogebatur. Neque deerant huic rationes Pontifices ſibi obſtringendi, quicquid vel interna animi propenſio, vel rerum ſuarum conditio contra tenderet. Nam & per factionem, quam prævalidam inter Cardinales Hiſpanus fovebat, à Pontificatu excludebantur, qui animi ab ipſo averſi ſigna dederant. Et nepotes Pontificis, quos brevis patrui vita circa corradendas opes feſtinare ſubigebat, ſtipendiis, beneficiis, prædiis, matrimoniis devinciebantur. Qui talibus ineſcari noluerant, poſt fata Pontificis patrui acerrimas moleſtias ſentiebant. Igitur in ſinu gaudebat Pontifex per Suecos Galloſque enormibus Auſtriacorum incrementis modum ſtatui. Quanquam enim ut Proteſtantes oppreſſi ad obſequium Sedis Romanæ reducerentur, optare muneri ipſius decorum videbatur; potius tamen ipſi erat Proteſtantes ſupereſſe, quam ut ſumma rerum per Europam ad unum devoluta, ipſe intra primævos modeſtiæ ſacerdotalis terminos redigeretur. Præſertim cum in controverſia Mantuana Auſtriaci oſtendiſſent, ſe non Catholicis minus, quam Proteſtantibus infeſtos incumbere, ubicunque occaſio imperii proferendi allubuerit. Pontifex igitur per progreſſus Suecorum diuturno Hiſpanorum velut pædagogio ſolutus, & ſui jam juris factus, dolorem adverſus hæreticorum quos vocat victorias verbis teſtari ſatis habebat; de cætero favorem in hunc aut illum pro ſola ſua utilitate diſpenſare certus, & prout momenta bellorum inclinare videret; ipſe ab omni armorum aut ſumptuoſæ ſocietatis conſortio remotus. Et eodem fere animo circa præſens bellum cæteri Italiæ Principes erant, cumprimis Veneti, quos antea armis cum Ferdinando colliſos nuper hujus in negotio Mantuano conatus offenderat, juxta ac terruerat. Eoque incendium eidem domi ortum lætabantur, quo aliena invadendi otium non foret. Qui tamen cum antea Guſtavo Regi annuam pecuniam bello in Auſtriacos gerendo oſtentaſſent, poſt quando in rem præſentem veniendum erat, excuſationum affatim, argenti nihil repræſentabant.

Pontificis, atque Italorum.

Poloniæ. §. 63. Poloni Succis antea per prægraves utrique vicinos Moſcos conciliati, cum arctiore vinculo nationes jungendæ viderentur vocato in Regnum Sigiſmundo Sueco, præter ſpem inimicitiarum occaſio inde extitit. Et ſane profundius rem expendentibus patebat, neutri Regno eam conjunctionem per communem Regem expedire. Nam & Suecia peculiarem ſibi Regem poſtulat, ac alterius Regni acceſſio fieri adſpernatur; & Polonicæ libertatis haud intereſt Regem habere luculento nimis patrimonio ſuccinctum. Inde cum Sigiſmundus Sueciæ Regno excidiſſet, Polonia bello cum Suecis præter Reip. ſuæ rationes implicabatur; in quo Poloni primum Livonia pulſi; poſt per Boruſſiam ſtrenue arma cientem Guſtavum Adolfum ſenſerant. Hinc in ſexennium factæ induciæ annitentibus Galliæ, Angliæque Regibus, & Brandeburgico Electore; etſi Cæſar avertendis Guſtavi conatibus contra tenderet. Sed Polonos belli cum Guſtavo tædium ceperat, & ſubſidio miſſus à Cæſare in Boruſſiam miles exiguo operæ pretio facto inolitam Polonis adverſus Germanos averſationem accenderat. Quanquam igitur Poloniæ Regis animus Guſtavo alienus, & in Cæſarem pronus foret; parum tamen Suecis Poloni metuebantur ob interpoſitas inducias, & munita per Boruſſiam loca ab iſtis inſeſſa; & quia Polonis major emolumentorum ſpes è bello adverſus Moſcos oſtendebatur. Unde & hi otioſos fere belli Germanici ſpectatores agebant. Nec tanto exercitu ſubnixos Suecos laceſſere tutum viſum, ne repente tota belli moles in ipſos devolveretur.

Daniæ. §. 64. Dania, utut à multis ſeculis Sueciæ inſidiari, ejusque incrementa & vires ſubruere, contrariamque fere conſiliorum viam inire ſolita, iſto tempore Suecis minus formidabatur, quod & vires Chriſtiani bello adverſus Cæſarem infeliciter geſto forent attritæ, & non minus ipſius quam Suecorum intereſſet Auſtriacorum potentiam accidi, ipſosque à litore maris Baltici eliminari, veteribus ejus oræ dominis reſtitutis. Ac ipſe Danus expertus crediderat, tantum à Suecis provocari hoſtem, ut dum eidem colluctantur conſumpturi potius, quam aucturi vires ſint. Ac ſi fortunam eo bello Sueci adverſam experirentur, ipſe vicinos debiles & injuriis opportunos habiturus erat. Sin ſecundæ iſtis nimium res fluerent, eo certiora ſibi Auſtriacorum auxilia ſperabat, ubi in Suecos forte bello certandum foret. Credebatur quoque aliqua animorum conjunctio inter utrumque Regem, dum Halmſtadii quondam magna familiaritatis ſpecie congrediuntur, contracta, qualis quidem in Principes cadere poteſt, quibus Regnorum ſuorum ſalus, & utilitas ſupra omnes affectus eſt. Et notum erat Guſtavi Regis dictum; ſe præ omnibus Principibus æſtimare Daniæ Regem, & cum nemine magis quam cum ipſo, ut amicitiam colere poſſit, optare; modo ne vicinus ſit. Quod ſi forte Danos inolitum odium Sueciæ impegiſſet, non defuturus huic erat Batavus, cujus intererat Auſtriacos Suecico bello diſtineri. Igitur Danus ſaltem primos intra annos ejus belli eventus otioſe ſpeculaturus videbatur, certiſſimo ſibi lucro ducens, quod Cæſar, Suecusque pariter inviſi vires ſuas mutuo attererent; prout res ſe darent conſilium deinceps capturus.

Belgarum Fœderatorum. §. 65. Belgis Fœderatis ea tempeſtate Guſtavi deſtinata duplici nomine favore proſequenda erant, & quod Auſtriacorum vires per ipſum diſtraherentur, & ut gliſcentibus Sueciæ opibus Danus coërceretur, aucto vectigalis Oreſundici ſubinde moleſtus. Etſi cum converſione rerum iſte quoque favor ſeſe facile circumacturus erat. Jam anno quarto decimo labentis ſeculi fœdus Suecos inter Belgasque pro aſſerenda commerciorum libertate, ac mutua defenſione ictum, ac Sueciæ amicitia ſat diligenter culta, quamdiu Danus faucibus Maris Baltici incubans metuebatur. Ea formidine expirante, amicitia quoque iſta refrigeſcebat. Hinc cum flagrante per Boruſſiam bello Rex Guſtavus à navibus ad portus Boruſſicos commeantibus vectigalia exegiſſet, eum belli nervum Petri Spiringii induſtria ſuggerente, eademque in Sueciæ quoque portubus intendiſſet, ægre id ferebant Batavi, eoque bellum illud Suecos inter Polonosque per legatos componere licet fruſtra laborabant. Indignatio tamen premebatur, ne Guſtavum à bello Germanico diverterent; ad quod ſuſcipiendum, cum ipſe antehac eosdem, ac Arauſionenſem Principem miſſo Legato Theodorico Falckenbergio conſuluiſſet, illi acriter eum ſtimulaverant. Guſtavus autem quanquam iſtorum amicitiam cœptis ſuis utilem videret, malebat tamen pecuniam ab iisdem velut ſuo jure ſumere, vectigalibus exactis, quam precibus ambire. Etſi eadem vectigalia effecerant, ut cum poſtea Guſtavus Germaniam ingreſſus ſubſidium pecuniarium Batavos poſceret, de quo antehac amplam ſpem fecerant, illi ſatis tarde huic expendendo manum admoverent, velut ſolutione in anteceſſum facta. Simul quia volebant Gallos primum aperte in partes deſcendere; ac metus, ne Auſtriacorum potentia Mari Baltico invaleſceret, evanuerat. Eoque tergiverſabantur, quoad vectigal illud Boruſſicum aboleretur, & ipſa portoria per Sueciam ad antiquum modum redigerentur. Sed cum Sueci neceſſitates belli excuſarent, ac ſubſidio iſto carere, quam vectigalia remittere mallent, & Batavis poſt ſubactam Germaniam univerſa belli moles incubitura erat, qua facile reſpublica ipſorum una clade accepta opprimi potuiſſet; tandem pecuniam ſubminiſtrabant, ſed velut donationem ultroneam, & decretis pro re nata factis, ac ut certo cum Suecis fœdere adſtringi nollent, quo hoſce magis haberent obnoxios, ac rivos pro lubitu claudere poſſent. Maximum tamen ad Germanicum bellum Batavi momentum attulere, licet ſuum tantum gerentes negotium, quod continuatis adverſus Hiſpanum armis Auſtriacas partes inſigniter debilitarent, ac translatis in utramque Indiam armis nervum rerum gerendarum iſti non mediocriter acciderent.

§. 66. Cum Czare denique Moſcoviæ Sueci poſt pacta Stolbovienſia bona fide tunc pacem agitabant; atque iſte inteſtinis turbis, & infelici contra Polonos bello debilitatus gaudebat à Suecia nihil hoſtile ſibi imminere. Quin omni ſtudio Suecorum amicitiam conſervare cura erat, poſtquam finitis mox induciis bellum in Polonos reſumere conſtituerat. Unde Suecis in res Germaniæ intentis haut metus erat, ne iſte forte à tergo ingrueret; id quod Sueci à Moſcorum amicitia præcipuum expectant. Et Moſcoviæ.

§. 67. Sic igitur Guſtavo Adolfo Sueciæ Regi, quo tempore arma Domui Auſtriacæ intulit, ſat rationum erat, ut de auxilio aut favore Gallorum, Belgarum Fœderatorum, & Anglorum ſibi polliceretur, nec ex Italia, Polonia, Moſcovia, Daniaque deſtinatis ſuis impedimentum, ſaltem circa initium metueret. Domi quoque res ipſi probe diſpoſitæ. Summus in eundem omnium Regni ordinum amor, ſumma veneratio, ut ad externum bellum profecto nihil turbarum intus metuendum foret. Miles indigena Status Sueciæ.

ab ipſo egregia diſciplina imbutus, ac certaminibus adverſus Moſcos, Polonosque duratus; nec minor in conductitio è Germanis Scotisque fiducia. Regnum ipſe acceperat tenui civium cenſu, modicis ærarii reditibus; quorum ille ut gliſceret, excultis metallifodinis, artibus manuariis, navigatione, maxima toto imperii ſui tempore cura fuit. Unde & tributa ac vectigalia, quæ ultra veterem modum exigebantur, cives lubenter tolerabant, cum perſpicerent, viciſſim à Rege operam poni, ut ipſis ſuppetat, unde dare queant. Tum ne opes publicæ peculatui obnoxiæ forent, cura ærarii in affinem Joannem Caſimirum Palatinum collata, virum diligentiſſimum atque innocentiſſimum; qui cum ſumma religione iterum exſolveret, quod quisque Regi credidiſſet, huic ubi neceſſitas exigeret, omnes privatorum opes patebant. Unde id ſaltem opum Guſtavo è Suecia erat, quod apparando & incoando bello ſufficeret: ac certa ſpes erat, ubi initia recte ſe darent, ipſam Germaniam, amicosque ſuppeditaturos, quæ bello intra juſtam molem alendo ſufficerent. Præcipuum tamen tunc rebus Sueciæ robur ab ipſo Rege, belli juxta ac pacis artibus pollentiſſimo; cui apud Germanos ſummam admirationem conciliabat, quod raro exemplo ſummam belli ac conſiliorum pari dexteritate tractaret, ac affabilitate, eloquentia, humanitate, liberalitate quorumcunque animos velut faſcino in ſui amorem trahere calleret. Quem cum præter egregios, fidosque duces Axelius Oxenſtierna conſilio ſublevaret, vir prudentia, ingenio, rerum uſu, fideque in Regem & patriam ſummus, & cui parem hiſce artibus Suecia nunquam vidit; memorandos ſane rerum ſucceſſus ſperari conveniens erat.

SAMUELIS PUFENDORFI RERUM SUECICARUM LIBER SECUNDUS

EPITOME.

1. *Veteres de bello Germanico conſultationes.* 2. *Danus ſe bello Germanico immiſcet.* 3. *Sueciæ periculum propius admovetur.* 4. *De bello in Cæſarem deliberatio.* 5. *Cæſarei Stralſundam infeſtant.* 6. *Guſtavus Rex ejus defenſionem ſuſcipit.* 7. *Ejus rei rationes.* 8. *Oxenſtierna Stralſundam ſoli Sueciæ conciliat.* 9. *Dux Pomeraniæ Suecos Stralſunda dimovere conatur.* 10. *Danicum præſidium Stralſunda educitur.* 11. *Conſultationes aliæ ſuper bello Germanico.* 12. *Legati Suecici à tractatibus Lubecenſibus rejiciuntur.* 13. *Pax Lubecenſis Guſtavo ſuſpecta.* 14. *Guſtavus ad Electores ſcribit. Legatio ad Fridlandum decernitur. Fridlandi reſponſum.* 15. *Cæſaris conatus in Boruſſia contra Guſtavum in irritum cadunt. Induciæ in Boruſſia ineuntur.* 16. *Novæ conſultationes ſuper bello Germanico.* 17. *Futuræ expeditionis adparatus.* 18. *Tractatus de pace Gedani inſtitutus.* 19. *Guſtavi circa eum conſideratio.* 20. *Expeditio ideo non differtur.* 21. *Tractatus in irritum cadit.* 22. *Rugia Inſula à Suecis occupatur.* 23. *Guſtavus expeditioni Germanicæ accingitur.* 24. *Quam Legati Pomerani ſiſtere fruſtra laborant.* 25. *Guſtavus in Pomeraniam adpellit. Uſedomum, Wollinum, & Caminum occupantur.* 26. *Stetinum Suecos recipit.* 27. *Fœdus inter Regem, & Ducem Pomeraniæ.* 28. *Stargardia capitur. Conſpiratio in Regem detegitur.* 29. *Anclamum, & Uckermunda occupatur. Wolgaſtum deditur.* 30. *Cæſareorum miſer ſtatus.* 31. *Magdeburgenſium turbarum initia.* 32. *Guſtavus in Meclenburgicum cogitat. Paſevvalci excidium.* 33. *Geſta per Meclenburgicam.* 34. *Ducis Lauenburgici infauſtus conatus.* 35. *Cæſarei Colbergæ obſidionem fruſtra ſolvere laborant.* 36. *Navis prætoria Cæſareorum fugatur.* 37. *Comes Oldenburgicus neutralitatem ambit.* 38. *Cæſarei Gryphenhaga & Gartzio ejiciuntur.* 39. *Edicta Cæſaris, literæque in Guſtavum.* 40. *Conſilia in futurum annum.* 41. *Magdeburgi res male geritur.*

Veteres de bello Germanico conſultationes.

GUSTAVO ADOLFO Sueciæ Regi, ut arma in Germaniam transferret, non repentino impetu in mentem venit. Sed multos ante annos ea expeditio apud ipſum aliosque conſultationibus agitata, ac ſubinde dilata fuit, propioribus negotiis urgentibus, & quia occaſio ejus ſuſcipiendæ nondum ſatis maturuerat. Jam is anno hujus ſeculi quarto decimo ut *Unioni* nomen daret, per Joannem Zobelium à Mauritio Landgravio Haſſiæ miſſum ſolicitabatur; quando incumbens ſibi cum Ruſſis Polonisque bellum excuſabat; cæterum prolixe verbis ſtudium in illas partes teſtatus. Complures poſt annos cum Angliæ Rex toties ab Hiſpanis ludificatus ſerio tandem proſtratas Palatini res armis inſtauratum iret, Guſtavus in ſocietatem belli invitabatur, oblato in exercitum qui communi ſumtu parabatur ſummo imperio. Et erat ipſe pronus in eam expeditionem, tertiam onerum partem in ſe ſuſcepturus Galliæ quoque Rex ad communem adverſus Auſtriacos cauſam ſuſcipiendam hortabatur. Etſi quod iſtius legatus laxis duntaxat verborum formulis uteretur, magis explorandi cauſa acceſſiſſe credebatur, quid animi viriumque huic foret; cum nondum Europæ conſtaret, quantum momentum in Guſtavo, & Suecia foret. Sed magnæ tunc id negotium premebant difficultates. Cum enim non alibi commodius quam in Sileſia ſedes belli conſtitui poſſe videretur, primo omnium opus erat Suecis valido oppido, portuque ad Auſtralem Maris Baltici oram exponendo militi, & ad aſſervandum belli adparatum, utque rebus adverſis receptus foret ſimul; ubi eodem penetratum fuiſſet, ne Polonus à tergo infeſtus incumberet, metuebatur. Caveri ſibi quoque Guſtavus poſtulabat, ne ſi ipſe foris cum hoſte luctaretur, Danus interea Sueciam invaderet; tum quod ærarium continuis bellis exhauſtum foret, ut pecunia ſibi à ſociis in anteceſſum numeraretur.

Danus ſe bello Germanico immiſcet.

§. 2. Circa iſta dum conſultatur, Daniæ Rex ſeu invidia in Guſtavum, ſeu ipſe expeditioni huic inhians, ſe negotio ingeſſerat; in quem ſocii magis inclinare cæperant, quod & is commodiore ſitu ad effundendum in Germaniam bellum, quam Suecus gauderet, ac Principes inferioris Saxoniæ plerosque fœdere amplexus eſſet; ſimul longa pace magnam vim pecuniæ accumulaſſe crederetur. Eum Regem ut in iſthoc bellum pertraherent, circa quod jam plures per annos ſategerant, Belgæ, Angli, Galli, hoc demum artificium adhibuere, ut per Bellinum Legatum Brandeburgicum Guſtavo ſummam ejus belli directionem offerrent. Quam hic non adſpernatus ut exercitum tuto in Germania exponere poſſet, Wiſmariam, & Bremam ſibi cum dominorum conſenſu tradi poſtulabat. Id ſecreto inſinuatum Dano præcipuam vim habebat ad ipſum in arma pertrahendum. Et excipiebatur vox ejusdem ſat ferox, qua iſtud factum abominabatur. Ne tamen Guſtavi animus ob antehabitum ſibi Danum offenderetur, propoſitum eſt, ut uterque Regum ſeorſim in Cæſarem duceret, ac ſociorum copiæ, ſubſidiumque pecuniarium inter utrumque divideretur. Quod & ipſum haud expediebatur, negantibus ſociis pecuniam ſibi ſuppetere, qua utriq; Regi ſatisfieret; nec qua ratione portu, & munito oppido in adverſo maris Baltici litore Guſtavus potiretur adparebat. Nec deerant malevoli, qui Guſtavum ſumtibus ſociorum abuſurum cavillabantur ad proprium negotium adverſus Po-

lonos agendum. Guſtavus tamen offenſam diſſimulare, ac gratum ſibi teſtari; repertum eſſe, qui cauſam communem aſſerere, ac iſto ipſum onere levare velit, commodiusque poſſit; nec ſe recuſare, quo minus certam rei gerendæ partem ſocii, ſi velint, ſibi mandent. Interea Danus avertendæ Cæſaris ſuſpicioni, & ne Tillius nondum parato ſibi ingrueret, bellum à ſe in Suecos parari ſparſerat, quibuscum ſibi non conveniret. Et perſtrinxerat quoque is rumor Guſtavi animum, Danis nunquam ſatis fidentem; eoque ne forte imparatus opprimi poſſet, in omnem caſum res ſuas diſpoſuerat. Sed mox inani terriculamento diſcuſſo, cum Danus quoque minaci Guſtavi Legatione compulſus ipſi prout poſtulaverat caviſſet, bellum quidem Germanicum tunc ſepoſuit, in quo primarias ſibi partes Danum vindicare cernebat; nec ut eodem in negotio ſocias operas jungerent tanti animi Reges, æmulatio patiebatur. Igitur ad Polonicum bellum Guſtavus ſe adplicabat, cujus gerendi neceſſitas ipſi impoſita erat, quod, cum ſalvis induciis per Poloniæ fines in Sileſiam tendere non poſſet, hiſce prout conventum fuerat ſtato die renunciaſſet, quas prorogare alias in proclivi erat. Nam evaneſcente jam in Sileſiam expeditione inducias denuo, aut pacem à Polonis petere turpe erat, quam bonis conditionibus niſi armorum ſuffragio obtinere non licebat. Simul novo hoſte in Cæſarem movente hunc ab auxilio Polonis ſubmittendo averti judicabat. Eoque in Livoniam primo tranſlatum à Guſtavo bellum, Poloniſque erepta pleraque, quæ adhuc in ea provincia ipſis reſtabant, tum in Lithuaniam penetratum, diffundendo latius terrori, & ut Polonicam nationem eo citius belli tædium caperet, cujus damna ad ipſam, emolumentum ad alios perveniebat. Majus mox operæ pretium factum redacta in poteſtatem non exigua Boruſſiæ parte; qua ut Guſtavum iterum dimoveret, Elector Brandenburgicus ſubinde bellum Germanicum ipſi oſtentabat.

Sueciæ periculum propius admovetur.

§. 3. Enimvero mox majoribus curis Guſtavum inquietabant res Germaniæ, poſtquam Regis Daniæ arma peſſum ire cœpiſſent, ac Cæſar oppreſſa Inferiore Saxonia ad Mare Balticum victricia ſigna promoviſſet. Jam enim quam maxime rem ſuam agi judicabat, poſtquam adparebat, Cæſarem ad ſubigendum Mare Balticum, ac Septentrionis Regna animum adjeciſſe, eaque jam adeo ſpe devoraſſe, velut ſolidum monarchiæ ſuæ fundamentum, ac ad frænandos Europæ maritimos populos cumprimis neceſſarium. Neque ignorabat, Cæſarem per Legatos apud Poloniæ Regem contendiſſe, ne in pacem aut inducias cum Sueco conſentiret; palam quidem pollicitus intra biennium Sueciæ & provinciarum ipſi ademtarum reſtitutionem: clanculum autem ab eodem ſtipulatus, ut ſibi quidem Sueciam ſubjugandam concederet, pro qua ipſi familiæque hæreditarium in Regnum Poloniæ jus oppreſſa Ordinum libertate ſit traditurus. Quin & cum Electore Brandeburgico agebatur de cedenda Cæſari Boruſſia, quæ jam olim ad Imperium Romanum pertinuerit; in cujus compenſationem Meclenburgica ditio in ipſum ſit conferenda. Neque dubitaverat à Pomeraniæ Duce Arnheimius poſtulare, ut is adminiſtrationem ditionis ſuæ in manus Cæſaris conſignaret, receptis ſibi quoad viveret certis reditibus, ne is Cæſari obſtaculo foret circa deſtinata ad Imperii Romani amplificationem tendentia. Quibus conſiliis ut occurreret Guſtavus, bellum in Boruſſia magna vi gerere conſtituit, adigendis eo citius Polonis, ut ad compoſitionem ſecum deſcenderent; ac ut Germaniæ rebus eo propior eſſet. Tum vicinos Mari Baltico Principes, urbesque ſibi conciliare ſtudet, ſpe ſui auxilii adverſus oppreſſionem Cæſaris facta. Daniæ quoque Regem ad conſtantiam hortatur, cumque ipſo fœdus ſuper mutua defenſione Regnorum, marisque Baltici facit, octo naves bellicas in auxilium offerens; quas tamen niſi à ſuo præfecto imperia accipere nolebat. Tum Hanſeaticos monitis minisque abſterret, ne à Cæſare inanibus ac doloſis promiſſis inneſcari ſe patiantur, neu Fridlando quas petebat naves concedant.

De bello in Cæſarem deliberatur. 1628.

§. 4. Inde Guſtavus Rex ſub initium anni vigeſimi octavi Selectis Ordinum, quos tunc convocaverat, aperit, quæ pericula Sueciæ immineant, è vicinia Cæſaris, qui jam oram Maris Baltici, & partem Daniæ corripuerat. Neque de iſtius infenſo in ſe animo amplius dubitandum. Nam ſuperiore æſtate non modicas turmas ductu Adolfi Holſatiæ Ducis auxilio Polonis miſſas. Literas ſuas ad Transſylvaniæ Principem ſcriptas, & quæ non Cæſarem ſed Polonum profeſſum ſibi hoſtem ſpectabant, interceptas divulgataſque, latore hoſtiliter habito. Sibi præterea militem in Germania conducere, aut bello neceſſaria coëmere à Cæſare vetitum, cum utrumque Polonis permitteretur. Cives denique mercatoreſque ad Germaniæ portus adpellentes hoſtium modo vexatos, navibus mercibusque vi abreptis. Compoſitionem quoque cum Polonis omni modo ab iſto impeditam; in quam plurimi ejus nationis proclives fuerint, qui è Cæſaris cum Rege ſuo conjunctione, exteriſque auxiliis ſuæ libertati exitium metuebant. Cæterum Selecti ad mentem plane Regis cenſebant: haut quidquam conſultum eſſe eo usque expectare, quoad intra limites bellum recipiatur, ſed obviam periculis eundum, & arma in regiones Cæſari inſeſſas transferenda; neque concedendum, ut ipſius potentia ad Mare Balticum radices agat. Quæ conſilia tunc intra paucorum conſcientiam coërcebantur; mox ut expromerentur infeſti Cæſaris conatus propius ſubinde advoluti ſubigebant; & fata tantis deinceps rebus gerendis, ac ſecuturæ mox converſioni pronam ultro viam ſtruebant.

Cæſarei Stralſundam infeſtant.

§. 5. Fridlandus enim, ſubacta Meclenburgica, & inundata milite Pomerania, cum ad Imperium Maris Baltici quod meditabatur cumprimis neceſſariam judicaſſet Stralſundæ poſſeſſionem, omnibus modis eam in poteſtate habere conſtituit. Nec prætextum illi oppido invadendo deeſſe poterat, cum jam Germaniæ res eo rediiſſent, ut Cæſar, ipſiusque duces quidvis ſibi à quibusvis poſtulare fas crederent, ac hoſtis in vicem habere, qui veteris libertatis memor minus promte ſervitio occurrere videretur. Quin eousque iſtorum hominum inſolentia exceſſerat, ut in conventu Lubecenſi à Cæſareis Legatis, cur Pomeraniæ Dux tam male haberetur, hæc cauſa allegaretur; quod is in ſalutem Cæſaris poculum cereviſia plenum bibiſſet. Ut igitur litis materiam ſtrueret Fridlandus, militem ſuum hoſpitio intra urbem recipi poſtulabat. Id quod Stralſundenſes abnuebant, aliorum exemplo edocti, quid iſto vocabulo peteretur. Cum hac via res non ſuccederet, ut Legioni equeſtri per oppidum tranſitus in Rugiam inſulam detur, imperat. Sed iſti pellucentes nimium inſidias adſpernati, modeſte tranſitum per urbem excuſant; navigia tamen pontoneſque, ac nautas trajiciendo equiti promte offerunt. Cum & hic laqueus fruſtra fuiſſet, centum quinquaginta millia nummorum uncialium exiguntur. Eam pecuniam Stralſundenſes perdere fruſtra nolebant, niſi ipſis adverſus militum hoſpitia deinceps caveretur. Eo ſuper negotio dum diſceptatur, interim Arnheimius Fridlandi juſſu Denholmiam inſulam urbi adſitam occupat, ac

muni-

1628. munitionibus amplecti inſtituit, ſummo cum oppidi periculo. Mox tamen re denuo ad tractatus deducta Stralſundenſes conſentiunt, ut Cæſarei inſulam quidem retineant, nullis tamen eam munimentis firment, neu tormenta eodem advehant; ſimul triginta millia uncialium ſolvunt, partem majoris ſummæ. Aſt Cæſarei pecunia potiti validum ſtatim caſtellum Urbi exadverſum munire properant, machinis mox inſtruendum, quas jam jam è continenti navigiis trajecturi erant. Simul obſeſſis quæ terra ad urbem ducebant viis commeatum præcludere incipiunt; quod conſpicati Stralſundenſes inſulam in poteſtatem redigunt, amoto citra noxam Cæſareo milite. Mox & nova rixæ materia cuditur. Aſſervabantur in Urbe duo tormenta ad Nobilem neſcio quem ſpectantia. Hæc à Cæſareis emta dum oppido educuntur, rumor dicitur, eadem mox adverſus Urbem adhibenda. Unde conſternata vulgi fex ad portas illa ſiſtere. Brevi tamen tumultus ſedatur, & poſt triduum tormenta oppido emiſſa, ac in autores turbarum animadverſum. Id factum Cæſarei, quo tamen nihil damni ſibi datum probare poterant, atrociter differre, velut admiſſo læſæ majeſtatis crimine; adjuncto Stralſundenſes adfuiſſe, cum Daniæ Rex naves quasdam apud Wolgaſtum incenderet. Hæc ſatis videbantur Fridlando, ut Urbem vi ſubigendam decerneret; cujus tanta eo tempore confidentia erat, ut ſi vel ferreis catenis affixa Cœlo foret Stralſunda, à ſe tamen eam inde detrahendam fremeret: Nec mora validum exercitum oppido admovet.

Guſtavus Rex ejus defenſionem ſuſcipit.

§. 6. Contra cives ſedulo quæ ad vim propulſandam faciunt comparare, militem conſcribere, auxilia Hanſeaticorum implorare, proteſtati, ni valida manus ſubſidio mittatur, neceſſum ſibi fore exterorum Principum opem reſpicere. Duci quoque Pomeraniæ denunciant, ne Cæſareis obſidio neceſſaria ſubminiſtret; aliàs ſe abdicata ipſius clientela Sueciæ Regis præſidium admiſſuros. Nam hic & antea ejus oppidi benevolentiam ſibi conciliarat, ac eo tempore pulveris pyrii aliquantum ultro miſerat, quem ipſos à Gedanenſibus ex literis à ſua claſſe interceptis petere intellexerat. Adjungebat literas, quibus eos ad libertatem ſtrenue tutandam hortabatur, auxilio ſuo prolixe oblato; quæ miſſus mox Legatus iterabat. Interea dum Cæſareus miles jam propius urbi admovetur, Hanſeatici miſſis Legatis rem ad compoſitionem deducere laborabant. Sed duces Cæſarei intolerabiles primum pacis leges ferre: mox dum non nihil de illis remittendo in ſecuritatem oppidanos ſolutos arbitrantur, repente violentam oppugnationem aggrediuntur. Unde cum Hanſeatici viderent, inanibus ſibi tractatibus tantum illudi, re infecta diſceſſere. Nam quod jam in aula Cæſaris conceptum erat decretum de omittendo Stralſundæ obſidio, & ut oborta lis amice componeretur, id ut iterum aboleretur, miſſo nuncio Fridlandus effecerat. Quæ res neceſſitatem Stralſundenſibus afferebat auxilium Sueciæ Regis jam antea oblatum amplectendi, idque ut maturaretur ſolicite inſtandi; utut Daniæ quoque Rex militem, bellique adparatum ſubmitteret, cujus pariter magnopere intererat, ne oppido iſto Cæſar potiretur.

Rationes defenſæ à Suecis Stralſundæ.

§. 7. Cæterum ut Guſtavus Stralſundæ defenſionem ſuſciperet, graves cauſæ, & quæ apud rerum civilium peritos neceſſitatis vim habent, ſubigebant. Jam ora Meclenburgicæ ac Pomeraniæ occupata Stralſundam Cæſarei deſtinaverant novæ Dunquerquæ vicem in Mari Baltico ſubituram, ex qua Arctoos populos, & qui ejus maris commerciis utuntur, deprædarentur. Ea ſemel inſeſſa nemo erat, qui ipſos iterum expellere valeret. Quod ſi ruentem Germaniam fulcire animus eſſet, rem ſuſcipiendam, quamdiu ſupereſſent, qui ſervari poſſent. Nam hactenus preſſam quidem Germaniam, ſed ut jugum excutere iterum queat: & multos avide circumſpicere aliquem, quo autore in Cæſarem inſurgant. Sed ſubactis cunctis, omnique obſtructo aditu ſerum parari auxilium. Igitur tuendam utique Stralſundam, qua à Suecis obtenta hoſtis intra Pomeraniam ſiſti queat, ubi vires ſuas fruſtra ſit conſumturus. Quæ & ipſis commodum ad Germaniam adpulſum, portumque, & rebus adverſis refugium præſtare queat, occaſionemque bellum procul Sueciæ finibus in alieno ſolo habendi. Aſt ubi hoſtis eandem ſubegerit, quietam ei Pomeraniæ poſſeſſionem relinqui, quæ ubi enormibus expenſis reſectis ſobrie fuerit adminiſtrata, cæteris ejusdem deſtinatis utiliſſima eſſe poſſit. Ac ſatius eſſe ſub Stralſundæ mœnibus, quam Suecico in litore cum Cæſareis decernere. Cumque Cæſar jam ſatis hoſtilem in Suecos animum declararit, non negligendam occaſionem, quæ ad honeſtam & tutam pacem viam queat pandere. Nam qui inermis ab armato pacem expoſcat, ludibrio haberi. Nec æqua ſe à Cæſare obtenturum, ni, quas vires Suecia, iſti hactenus fere ignorata aut ſpreta, ſepoſuerit, cominus oſtendatur. Denique Danum jam illi oppido auxilia ſubmiſiſſe, quem ſolum ejus arbitria invadere in futurum rebus Sueciæ ſummo præjudicio periculoque eſſe poſſit. Nec ulterius dubitatum, quin fœdus cum Stralſundenſibus iniretur defendendo oppido portuique, & ut Mari Baltico, commerciisque ſecuritas præſtaretur. Salva tamen ſibi Urbs jura ac privilegia antiqua, fœderaque alia reſervabat; nec ideo à complexu Imperii Romani, ac Provinciæ Pomeraniæ divellebatur. Ea tunc Suecicis Danicisque auxiliis ſuffulta inſultus Cæſareorum fortiter repellebat, ac per Brandenburgicos, Pomeranosque Legatos conceptas pacis conditiones tanquam indecoras atque inſidioſas reſpuebat; donec Fridlandus poſt amiſſa multa militum millia obſidium re infecta ſolvere cogeretur. 1628.

Oxenſtierna Stralſundam ſoli Sueciæ conciliat.

§. 8. Non multo poſt Stralſundam è Boruſſia appellebat Axelius Oxenſtierna Regni Sueciæ Cancellarius, fœderis cum Stralſundenſibus per miniſtrum Regium initi ratihabitionem afferens; tum ut Urbis conditionem propius inſpiceret, & quæ defenſioni in poſterum neceſſaria forent, diſponeret. Operæ quoque pretium videbatur civium animos rebus Sueciæ penitius conciliatos adverſus ſolicitationes Cæſareorum præmunire, & ut ſolo Suecorum præſidio Danis amotis uterentur perſuadere. Ac illud quidem Stralſundenſes, propria jam experientia edocti, facile perſpiciebant, ſibi haut conſultum arma exuere, ac ſolis Cæſareorum verbis ſuam ſalutem ſuperſtruere. Nec minus patebat, ſuas vires tantæ potentiæ repellendæ non ſufficere. Danici quoque militis ipſos tædium ceperat, præſertim cum Fridlandus graviter quereretur, quod à Dano tunc Cæſaris declarato hoſte præſidium accipere non dubitaſſent. Inde ab ſeſe acta minus in reprehenſionem patere arbitrabantur, ſi adverſus militis Cæſarei injurias auxilio Sueciæ Regis ſe tuerentur, cui nullum tunc cum Cæſare condictum bellum erat. Etſi revera Fridlandi nihil intereſſet, uter ipſius deſtinata infringeret. Et gaudebant oppidani contubernio militis Suecici ob modeſtiam & diſciplinam nationis, quem tantum non in tutelaris genii vicem habebant. Cæterum id anxii circumſpiciebant, quomodo Danicum præſidium abſque ejus Regis offenſa amolirentur.

Dux Pomeraniæ Suecos

§. 9. Eodem tempore Stralſundam accedebat Ducis Pomeraniæ Legatus, qui exponebat; conveniſſe inter Ducem & Fridlandum, ut amoto ex-

1628. terorum præſidio Stralſunda proprio, Ducisque milite firmaretur; eamque ſponſionem præſtandam Ducem periculo ſuæ ditionis recepiſſe. Igitur petebat, ne Sueci concederent ſæviendi occaſionem præberi Fridlando viro impotentis animi, & qui jus ſibimet pro lubitu dicere poſſit. Pollicebatur quoque Ducem omni cura cuſtodiæ urbis proſpecturum, ac ne ex eadem cuipiam in Mari Baltico damnum detur, operam daturum. Ad quæ reponebat Oxenſtierna: Conventionem Ducis iniquitatis plurimum, ſecuritatis nihil habere, qua etiam Rex Guſtavus non obſcure notetur, velut qui rebellionem alienorum civium foverit. Regi ſuo hautquidquam placere, ſecuritatem ac ſalutem Regni ſui ſuperſtruere verbo aut literis viri quantumvis potentis: ſed opus eſſe, ut vel arma armis opponantur, vel eadem utrinque exuantur. Inde proponebat, ut primum Danicus miles, ſuper quo tam aſperam querelam moverat Fridlandus, honeſto modo amoveretur: utque ex fœdere Sueciæ Rex Germanico Imperio amicus innoxiam urbis tutelam ſuſciperet, quoad vel univerſæ Germaniæ pax foret reſtituta vel miles Cæſareus è Pomerania ac reliquo maritimo tractu ſit deductus; id quod veræ inſtar cautionis Stralſundæ, marisque Baltici accolis cæteris futurum ſit. Hoc obtento Suecis neque animum neque cauſam eſſe urbem eam ulterius milite ſuo inſidendi. Regem quoque Guſtavum mediatorem fore componendæ ſi qua eſſet adverſus Stralſundenſes litis; nec diſplicere ſuper induciis Fridlandum inter & urbem tantiſper conveniri tollendo prætexto, quare tanto exercitu Pomerania opprimatur.

Stralſunda dimovere conatur.

Danicum præſidium Stralſunda educitur.

§. 10. Hæc cum æqua viderentur Legato Pomerano, & ipſe certum hominem cum Oxenſtierna Hafniam ablegat, qui à Daniæ Rege peteret, ut militem ſuum Stralſunda evocaret. Hafniam delatus Oxenſtierna id quidem Daniæ Regi facile probabat, non niſi unius Principis præſidium Stralſundam capere, quisquis demum is ſit; neque confidendum eſſe præſidio urbis proprio, Ducisve, aut Hanſeaticorum, qui domeſticis rebus tuendis non ſufficiant, ac facile blanditiis, minisve, aut inſidiis Cæſareorum in fraudem induci queant. Sed Stralſunda penitus decedere ad palatum non erat Dano, quo bellum in Pomeraniam derivare poſſet, & quia exiſtimationem ſuam in eo verti judicabat. Cum tamen temperamentum de imperio in præſidiarium militem alternis vicibus gerendo non expediretur, tandem is infelici bello; malisque Regni ſui inteſtinis fractus, & quia ſi pertinaciter contra tenderet vi cogi poterat, conſenſit, ut præſidium ejus Urbis penes ſolum Sueciæ Regem foret; honori tamen Regis Daniæ datum, ut ex ipſius milite treceni ibidem manerent, imperio præfecti Suecici tantiſper ſubjecti.

Aliæ conſultationes ſuper bello Germanico.

§. 11. Enimvero Guſtavus facile judicabat è Stralſundæ defenſione Cæſarem jam antea ſatis infenſum longe acrius irritatum iri; ac citra ambages Oxenſtiernæ Fridlandus ſignificaverat, auxilio Stralſundenſibus ſubmiſſo pacem inter Cæſarem, Guſtavumque abruptam. Neque ſpes erat controverſiæ per amicam compoſitionem finiendæ ob Cæſaris ſpiritus, quem Legatis ultro adire, velut iram ejus placaturis, indecorum erat; nec fruſtra metuebatur, eo indignitatis ſeſe demittentem cum ignominia repulſum iri. Nam & proximo anno Anglico Legato, & à quibusdam Germaniæ Principibus miſſis aurem accommodare dedignatus erat. Quin quæ ſuper pace agitaturi ſint Auſtriaci, ficta fore ac falſa, in ſoporem dandis cæteris, quoad ipſi Germaniam plane ſub jugum redegerint, ut inde eo commodius collectis viribus Succiam invadere poſſint. Eoque ita res ſuas diſponere conſtituebat Guſtavus Rex, ut in Germania potius Cæſari occurreret, quam domi bellum exciperet, poſtquam hic omni ora Maris Baltici potitus eſſet. Quem in finem claſſis quoque augebatur, & ut navium bellicarum numerus gliſceret, privati privilegiis invitabantur ſuis ſumtibus naves bello idoneas exſtruere, quæ pro mercibus, quas veherent, minus vectigalis quam inermes ſolverent, ſed belli tempore ſtipendia merere tenerentur. Nam non ea ſola cura urgebat, ne Cæſar claſſem pararet, aut Mare Balticum prædonibus infeſtum redderet, quibus coërcendis portus Wiſmarienſis Suecorum navibus obſidebatur: ſed & ne Angli demum, Batavique ejus maris defenſionem non ſine gravi Sueciæ præjudicio ſuſciperent. Cæterum cum bellum adhuc Polonicum tunc flagraret, aliqui cenſebant, totam armorum molem in Cæſarem volvendam, & loca per Boruſſiam occupata tantum tuenda; quod majus Sueciæ periculum à Cæſare, quam à Polono immineat. Sed Regi potius viſum, ſequenti anno ultra Stralſundæ tutelam in Germania nihil moliri, quod eo transgreſſis duo ſtatim validi exercitus ſub Fridlando & Tillio ducibus occurſuri, & velut in litore primo pugnam conſerturi eſſent. Ac ſpes erat Germaniæ res ejusmodi auſis mox fore magis opportunas. Eoque decernebatur, belli impetum in Polonos vertendum, ac Gedanum in anguſtias redigendum, intercluſa Viſtulæ navigatione. Quæ res & inter Polonos querelas excitatura ſit, interceptis ipſorum commerciis, ut tandem vel invitum Regem ſuum ad ineundam cum Suecis pacem compulſuri ſint. Credebatur quoque eo anno finem iſti bello poſſe imponi. Simul metus erat, ne Brandenburgicus Polonorum partes aperte amplecteretur, ni valido ibi Succorum exercitu premeretur. 1628.

Legati Suecici à tractatu Lubecenſi rejiciuntur.

§. 12. Non tamen uſque adeo belli adverſus Cæſarem cupidus erat Guſtavus, ut non mallet amica via rem componere, dummodo honeſtis conditionibus, & quæ ſibi vicinisque tutæ forent, decidere poſſet. Eoque Legatos Lubecam, ubi tunc de pace inter Cæſarem, Daniæque Regem tractabatur, deſtinabat Joannem Sparrium, Carolum Banerium, & Joannem Salvium tentaturos, num in herba poſſent opprimi, quæ à Cæſare ſparſa jam erant hoſtilitatis ſemina. Summa mandatorum erat, à Cæſare peterent, ut ex utroque Circulo Saxonico copias ſuas abduceret, munimenta ad Mare Balticum & Oceanum recens exſtructa dirueret, nec in toto hoc tractu præſidium uſpiam locorum relinqueret; claſſes præterea bellicas amoveret, ac portibus Germaniæ antiquam libertatem concederet: tum in priorem ſtatum reponeret Pomeraniã, Meclenburgicos, Holſatosque Duces; Oldenburgicum, & Friſiæ Orientalis Comites, nec non quicquid eſt Urbium per utramque Saxoniam. Si quid à Meclenburgicis Ducibus peccatum ſit, id multa pecuniaria è ſententia Electorum & Ordinum Imperii expietur; Regemque Guſtavum cauturum judicatum ſolvi, modo iſti ſtatim in ſuas ditiones reponantur. Tum promiſſuri erant, Suecicum militem mox Stralſunda educendum, ſi damna urbi hoc bello data ſarciantur, ejusque libertati, ſecuritatique idoneè caveatur. Denique ne Guſtavo fraudi ſit ei oppido ſuppetias tuliſſe; neve Cæſar deinceps Polonis contra ipſum adſiſtat. Quæ conditiones etſi ſummam æquitatem habebant, & citra quas nec Germaniæ vicinæ, nec Sueciæ ſecuritas conſtare poterat, facile tamen prudentiores prævidebant, Cæſarem tot victoriis inflatum, & tantis exercitibus ſuccinctum, ægre ad eas, ni vis admoveatur, deſcenſurum. At vero id à Guſtavo fuiſſe captatum, ut ignominioſe rejectis ſuis Legatis

1629. gatis plauſibilem armorum in Cæſarem cauſam nanciſceretur, quod quidam malevoli cavillabantur, id abſurdum plane commentum erat. Nam & jam antea non pauca Cæſaris in ipſum hoſtilia facta extabant; ac nemo tantam inhumanitatem expectare poterat, quæ à cultiorum gentium more plane abhorrebat. Nam præmiſſus à Legatis Joannes Salvius è Dania Joannem Lehuſium Lubecam ablegaverat, qui Cæſareis Miniſtris adventum Legatorum Suecicorum denunciaret, ac fide publica eorundem ſecuritati caveri poſtularet. Quem citra reſponſum non citra contemtum Cæſarei juſſu Fridlandi dimittebant, extrema interminati, ſi Legati Suecici in Germaniam, & præcipue Lubecam accedere auderent: id quod inſtigantibus Danis factum, poſtea compertum eſt. Nec iterato licet per literas à Salvio compellati, ſcripto reſpondere dignati ſunt. Qua contumelia Guſtavus permotus Legatos ex itinere domum revocavit. Sed poſt longam demum moram velut injuriam iſtam emendaturi per literas excuſabant Cæſarei; ſibi nihil in mandatis fuiſſe datum, ut ipſis ſuper acceſſu caveant. Quod ſi autem quid habeant bono publico, pacique promovendæ inſerviens, Cæſarem iisdem eſſe adeundum.

Pax Lubecenſis Guſtavo ſuſpecta.

§. 13. Pax porro Lubecæ opinione citius Cæſarem inter Daniæque Regem coiens Guſtavi animum aliquandiu non parum tenebat ſuſpenſum. Nam & per hanc nihil ſecuritati Maris Baltici cavebatur, nec ſuper eadem, prout fœdere vix ante annum cum Dano convenerat, ſat ſincere communicatum fuerat. Igitur ejus anni expeditionem in Boruſſiam haut præcipitandam judicabat, num forte clandeſtini quid conſilii adverſus ipſum à Cæſare Danoque captum fuiſſet. Fixum quippe hoc eidem ſedebat, ſiquidem adpareret Danum quid in Sueciam moliri, cæteris omnibus poſthabitis hunc in ordinem redigere, adſcitis in ſocietatem Batavis. Neque pernicioſius quid rebus Sueciæ judicabat, quam novo bello implicitum Danorum inſidiis nudum latus præbere. Sed cum nihil manifeſti periculi ex hac parte adpareret, placuit dilato bello Germanico rem eo anno in Boruſſia tantum gerere, ubi finis belli ſpe præcipiebatur. Nam de ſolis Polonis, ni Cæſaris milite firmarentur, non difficilis expectabatur victoria. Quod ſi autem iisdem Cæſaris auxilio ſuffultis par aut ſuperior fuiſſet Guſtavus, Polonis ad incitas redactis pacis leges dici pro lubitu poſſe; præſertim ſi inter Germanos Polonosque inolita dudum æmulatio erupiſſet. In Germania autem ſufficere videbatur Stralſundam cuſtodire, ac Wiſmarienſem & Roſtochienſem portum claudere prohibendis Fridlandi prædationibus.

Guſtavus ad Electores ſcribit.

§. 14. Interea Guſtavus literis ad Electores ſcriptis, cum ſuper aliis injuriis à Cæſare illatis, tum præcipue ſuper contumelioſa Legatorum ſuorum rejectione conqueritur; & quam injuſte à Cæſareis Stralſunda fuerit habita exponit, cujus innocentiam adverſus extrema intentantes tueri fas ſibi duxerit. Simul poſtulat, autoritatem ſuam apud Cæſarem interponant, quo lis illa amice removeatur, ac ad tutam pacem via ineatur. Alias excuſatum ſe apud Orbem Chriſtianum fore, ſi per iniquitatem Cæſaris ſua ſibi ſecuritas diverſa ratione aſſerenda fuerit.

Legatio ad Fridlandum decernitur.

Sed & nova Legatio à Senatu Regni ad Fridlandum decernitur, num controverſia ad tractatum deduci, atque interim induciæ in Boruſſia, & apud Stralſundam iniri poſſint. Id enim non parum favoris cauſæ ſuæ conciliaturum rebatur Guſtavus, ſi ſemel licet tam aſpere rejectus denuo promptum ſe teſtaretur Stralſunda decedere, modo ſecuritati Regni ſui idoneè caveretur. Sumtuoſam autem Legationem ad Cæſarem adornare non placebat, ne fortaſſis illa occaſionem majoris offenſæ præberet, ſi Cæſar Guſtavo titulum Regis in Poloni gratiam tribuere abnueret. 1629. Porro Senatus potius quam Regis nomine Legatus ad Fridlandum mittebatur propter moroſitatem viri, qui ubi forte, ut ſolebat, in contumelioſa dicta prorumperet, minori injuria Senatum quam Regem adſperſurus erat; & quia infra faſtigium regium videbatur miniſtrum Cæſaris per Legatos adire. At Steno Bielkius, cui Legatio illa injuncta fuerat, Stralſundam delatus, cum mutatam rerum faciem, ac Arnheimium jam valido cum exercitu in Boruſſiam tendere intelligeret, ulterius progredi haut conſultum ducebat. Per literas tamen adventus ſui cauſam Fridlando exponit, & quæ ſpes amicæ compoſitionis adſit exquirit, & num Arnheimii expeditionem ſiſtere velit; citra quod nihil pacati expectari queat.

Fridlandi reſponſum.

Ad quæ Fridlandus reponebat; Exundante militum multitudine Cæſarem eas copias ſuo ſacramento exſolviſſe, & ut apud Polonum ſtipendia facerent permiſiſſe. Eas, cum jam alieno ſub imperio ſint, ſibi revocandi jus non eſſe. Id ludibrium licet Legatus multis rationibus deſtrueret, cum tamen nihil æqui à Fridlando obtineri poſſet, quid inter ſe Fridlandumque actum eſſet, prout in mandatis habebat, ad Electores refert, quo de injuria Cæſaris manifeſtius conſtaret. Enimvero ab hiſce nequidquam mali medicina expectabatur, qui ad literas à Rege ante hac ſcriptas ſat frigide reſponderant, nulla de injuriis reparandis facta mentione. Quin & Regis vocabulum in literarum inſcriptione omiſerant, manifeſto ſervitii documento, quo tunc à Cæſare premerentur, cujus affectus iræque ipſis per omnia exprimendi forent. Neque enim adeo ignari rerum erant Electores, ut ad ſe pertinere controverſiam, quæ Guſtavum inter Sigismundumque agitabatur, crederent; aut iſti præjudicio fore, ſi ipſi Regium titulum tribuere abnuerent ei, qui viginti per annos in poſſeſſione Regni fuerat, quemque omnis reliqua Europa Regem agnoverat. Etſi Guſtavo exprobrante ipſi poſtea veteres ſcribarum ſuarum formulas excuſarent.

Cæſaris conatus in Boruſſia contra Guſtavum in irritum cadunt.

§. 15. Quanquam autem Cæſar crediderat, ſe miſſo in Boruſſiam exercitu Guſtavum huc redacturum, ut in Germania quid deinceps tentandi facultas eidem adimeretur; cujus fiducia quoque Polonus pertinaciter pacem abnuerat, velut auxilio Cæſarei militis Suecos vi Boruſſia ejecturus: is tamen conatus plane in contrarium vertebat. Nam neque operæ pretium à Cæſareis factum, quorum magnam partem ferrum, peſtis, aliaque belli incommoda abſumſerant; & acerrime inter ſe irritati Polonorum, Germanorumque animi, dum neque hi pro aliis pugnare ſerio ſatagunt, & illi horum auxilio non indiguiſſe videri volunt. Vehementer quoque Polonis ſuſpectabantur prævalida illa auxilia, ne forte iisdem Rex ad ſubvertendam ipſorum libertatem abuteretur. Unde ut armis Suecorum tandem liberarentur, acerrime apud Regem ſuum inſtabant; cum præſertim ab altera parte Moſcoviticum bellum imminere ſentirent. Galliæ quoque, & Britanniæ Reges per Legatos, & Brandenburgicus Elector bellantibus medii interveniebant; quorum opera tandem in ſexennium induciæ concluſæ honeſtiſſimis pro Guſtavo conditionibus, quippe per quas inſignia Boruſſiæ oppida, ac vectigal in portu Gedanenſi, ac Pillaviano, ſecuturis bellis utile inſtrumentum, retinebat.

Induciæ in Boruſſia ineuntur.

Cæterum ea præcipue de cauſa Gallus Britannusque ad iſtam transactionem incubuerant, ut Guſtavus belli Polonici cura ſolutus Germaniæ rebus ſerio vacare poſſet. Ac Gallicus quidem

1629. dem Legatus Hercules Charnacæus expeditioni Germanicæ accelerandæ fœdus ſui Regis ſubſidiumque pecuniarium offerebat: affirmans Galliæ Regem à Bavaro ſociisque ad res Germaniæ ſuſcipiendas ſolicitari, quo potentiæ Auſtriacæ, ipſis æque ac Proteſtantibus formidatæ, occurreretur. A quo negotio non alienum ſe Guſtavus laxioribus verborum formulis declarabat, quod non ſatis candide in eo negotio Legatus verſari videretur, ut ſerio rem ageret, an expiſcandi duntaxat gratia iſta jactaret, liquido diſcernere haut liceret. Magis cordi res eſſe videbatur legato Britannico Thomæ Rovvio, qui omnibus modis impediverat, ne ſuper controverſiis cum Cæſare per tractatus iſtos tranſigeretur; quod Guſtavo quieſcente tota belli moles in Batavos incubitura erat, quos vel unica clades accepta in exitium tractura inemendabili cum damno omnium Proteſtantium videbatur. Contra & Guſtavus miſſo Jacobo Spenſio Angliæ Regem ad ponendas cum Gallo controverſias ob ingruens ab Auſtriacis bellum hortatus erat, & ut præbita pecunia in futuram expeditionem firmare ipſum velit.

Propior conſultatio ſuper bello Germanico.

§. 16. Enimvero quo propius rei gerendæ tempora admoverentur, eo curatiore trutina apud Guſtavum ea expeditio expendebatur. Jam enim in apertam hoſtilitatem deſcenderat Cæſar, præter alias injurias juſto exercitu in Boruſſiam adverſus Guſtavum miſſo. Nec qua ratione honeſta aut tuta pax per tractatus obtineri poſſet adparebat. Neque ulli prudenti dubium erat, quin bellum cum Cæſare ſerius ocyus gerendum foret. Id duntaxat ambigebatur, num domi bellum à Cæſare illatum expectare propulſareque, an eidem in Germania occurrere ſatius foret. Re in Senatu propoſita non deerant, qui priorem in ſententiam velut tutiorem propenderent, eamque non ſpernendis rationibus adſtructum irent. Diuturno bello exhauſtum ærarium, afflictas civium opes, populum quietis indigum. Arduum eſſe ob cauſam alienam Auſtriacæ gentis potentiam laceſſere. Quanto ſatius Regi parto tot victoriarum fructu, gloriaque frui, ac poſt tot labores dulcedine pacis gaudere. Sacra ne aboleantur Deo curæ fore. Meclenburgenſium Ducum fortunas conſilio facilius, quã armis reſtitui poſſe, eorumque cauſam Electoribus commendandam. Denique à Germania tanto mari dirempta, & claſſibus non inſtructa Sueciæ nil periculi imminere. Qui tamen fortiora ſuadebant, ſolidius momenta præſentium temporum æſtimaſſe videbantur. Cæſari quippe propoſitum eſſe Proteſtantium ſacra extirpare; eoque prætexto ad ſubjugandam Germaniam uti; hinc Septentrionem invadere, citra quem quieta Monarchiæ per Europam poſſeſſio fruſtra ſperetur. Utrumque negotium totis viribus aggrediendum, ſtatim atque bellum Italicum ſit compoſitum. Germaniç ſervitio magna jam poſita fundamenta. Ditiones Cæſaris hæreditarias frænum accepiſſe, Auguſtano ritu inde ejecto. Principes Germaniæ, firmamenta ſuæ patriæ ac ſecuritatis vicinorum, alios ditionibus ſuis exutos, alios ita debilitatos, ut adverſus ingruentem dominatum vix hiſcere audeant. Proteſtantium fortunas ademtis bonis Eccleſiaſticis ſubrui. Ipſos Catholicos jam enormem potentiæ molem, quam ſuis auxiliis excitaverint, horrere. Omnia exercitibus inundari, qui immenſo militum numero turgeant, certatim confluentibus, qui prædis impune actis, & emuncta civium pecunia ſaginari cupiant. Oram Maris Baltici, & in diverſa parte Vallem Tellinam munimentis inſeſſam, premendæ ſimul Germaniæ, & invadendis exteris. Jam Viennæ agitari ſuper conſtituendo militari ærario, quo perpetui exercitus quatuor ſuſtententur; in Hungaria adverſus Turcas; in Italia aut ejus finibus; ad ripam Rheni premendis Gallis, Batavisque; & ad littus Maris Baltici Arctoos in populos. 1629. Obtentui ſumi Germaniæ defenſionem; revera id agi, ut eadem opera Germania ſub jugo habeatur, & per occaſionem vicini invadantur. Ea deſtinata ſi plenam maturitatem nanciſcantur, torpentibus interea quorum intereſt, quid periculi ipſos maneat? aut quæ vires radicatam iſtam potentiam moliendi? Vehementer falli, qui putent Sueciam extra periculum conſtituram propter litora ſcopulis infeſta, & quia hinc Danus, inde Polonus objacent. Miſeram enimvero Sueciam, ſi extra rupes ſuas proſpicere non audeat; & quid navigationi atque commerciis futurum, unde præcipua Regno opum materia, ſi mari hoſtis potiatur? Sed nec ideo certiorem ſpem amicæ transactionis allubeſcere, quod Auſtriaci nunc blandiorem, quam antea, vultum videantur ſumere. Nam deſtinata illis ſua fixa manere; ſchema temperari, prout res ipſis fluant. Paulo ante enim, cum omnia ſupra votum ipſis ſuccederent, & Danus ceſſim ſemper iret, dictis factisque maximam inſolentiam præ ſe tuliſſe. Aſt nunc, poſtquam ad Stralſundam fortuna eorum adhæſit, claſſis argento onuſta Batavis in prædam ceſſit, Gallus ſubacta Rupella ſerio in bellum Mantuanum incubuit, mollius paulo procedere. Inde Dano pacem datam ſatis æquam, reſtitutis ditionibus, quas per occaſionem iterum involare facile ſit. Et Arctoo tantiſper lateri quietem concedi, quoad alibi negotiis urgentioribus proſpexerint. Interea claſſem inſtrui, ac validis munimentis litus Maris Baltici premi. In Germania poſt attritos pleroſque Principes magnis jam Urbibus manus injici. *Auguſtam Vindelicorum jugo ſubditam*, Magdeburgum tentari; hinc Brunsvigæ, Hildeſiæ, Bremæ, Lubecæ, cæteris eadem imminere. Hoſtibus per alios negotium faceſſi, amicos auxiliis ſublevari, utrinque propriam potentiam quæri. Exercitus in Boruſſiam, in Italiam, & adverſus Batavos miſſos, quorum conatibus ſi par fortuna arriſiſſet, quæ Europæ facies futura erat? Sed nunc ſepoſita pauliſper ſuperbia modeſtiam ipſos ſimulare. Fridlandum Magdeburgo mitiores leges ferre, nec ſolitam adverſus Hanſeaticos aſperitatem amplius expromere. Suecos minus contemptim haberi, quibuscum Dano arbitro transacturum ſe jactet. Eundem, ſtatim atque Suecicæ naves portu Wiſmarienſi abſceſſiſſent, ſuas quoque exarmaſſe, velut abjecta de invadendo Mari Baltico cogitatione. Tres quippe adhuc ſupereſſe populos, reliquis debilitatis aut oppreſſis, qui Cæſaris deſtinata infringere poſſint, audeantque, Gallos, Suecos, atque Batavos. Eos ut disjungant, ac ne in ipſos pariter impingantur, operam Auſtriacos dare: præſertim poſtquam Sueci bellum Polonicum ab ſe amoliti ſint, Hiſpani in Belgio langueant, ac Gallo res in Italia non improſpere cedant. Inprimis ne Sueci Gallique Germaniæ ſe rebus pariter immiſceant iſtis formidari, quorum his apud Catholicos, illis apud Proteſtantes magna ſit autoritas, utrisque par metus, ne Cæſaris opes ſub jugum redacta Germania immenſum gliſcant. Igitur id nunc agi, ut Hollandi per inducias, Sueci pacis oſtentatione ſopiantur, quoad Gallia fracta leges ipſis placitas acceperit. Et quieſcentibus nunc Suecis, Gallo neceſſitatem imponi durioribus forte conditionibus cum Cæſare tranſigendi, nec eidem deinceps, quid Sueciæ fiat, curæ fore. Sedendo exitium ad pauculos duntaxat annos differri, intra quos Cæſar dominatum Germaniæ, marisque Baltici ſibi firmaverit; ac inſidioſæ quietis dulcedinem mox in gravius periculum remedii neſcium verſuram. Igitur invitantem occaſionem,

&

1629. & pronam rei bene gerendæ ſpem non negligendam, quibus incolumitas ſua ſerio cordi eſt, ac Cæſaris conatibus obviam eundum, dum via adhuc iſtis ſiſtendis patet. Jam enim omnia adeſſe, quæ requirantur, ut bellum juſte ac prudenter ſuſceptum dicatur. Poſt graves injurias à Cæſare illatas in bellum jam proruptum, cujus honeſte ponendi vias Cæſar hactenus eluſerit. Pacem fœde mendicari, nec ideo obtineri, niſi exercitu in Cæſaris ditione transmiſſo. Stralſundam præſenti rerum conditione diu ſuſtineri non poſſe; eam porro abdicare ſumma cum ignominia conjunctum. Nec minus ignavum ſacrorum participes Cæſaris libidini exponere, quos niſi in veterem ſtatum arma noſtra repoſuerint, ex illo latere nunquam Sueciæ ſecuritatem perſtituram. Equidem arduum eſſe cum Auſtriaca Domo velle collidi, tantis opibus exercitibusque ſubnixa. Non deeſſe tamen vires, quæ iſti opponi queant. Suppetere militem indigenam, non mercede conductum, aut propter periculorum ignorationem laborisque fugam in cauponis per crapulam data fide autoratum; ſed certo judicio ac delectu habito conſcriptum, laborum, frigoris, inediæ, vigiliarum patientem, nullis adſuetum deliciis, exiguo contentum vivere, obſequio paratum, diſciplinæ obſervantiſſimum, & ſi Duces idonei ſint, quorumvis periculorum, mortisque contemtorem. Eſſe præterea militis externi copiam, veterani, egregii, bellorum adſueti, & odio peculiari in Cæſarem fere ardentis; qui in Boruſſia ſuppetente è vectigalibus pecunia commode colligi, ac inde citra Sueciæ incommodum in Germaniam effundi poſſit. Ac ubi ſemel in Germania pes figatur, militem non defuturum, ibidemque maximam virium ſuarum partem Regem inventurum. Quicquid porro Regis ibi acceſſerit viribus, id Cæſari deceſſurum; cujus legiones non parum attenuandæ ſint, ſi non amplius univerſam Germaniam exactionibus detur exhaurire. Commeatum porro, ac reliquum belli paratum ſi Germania non ſuppeditet, mari poſſe ſubvehi, abundante navium copia. Eſſe præterea res Germaniæ in præſens confuſas ac turbulentas, plerorumque animos à Cæſare alienatos, conſumpta jam plane *ſincerationum*, quas vocant, fide, quibus hactenus credulitati Ordinum illuſerit. Inter ſpem metumque hærentes nunc utcumque coërceri: ubi dux & autor adpareat, certatim in exoſum dominum inſurrecturos, Stralſundam aditum in Germaniam pandere, qua poſſeſſa prohiberi nequeat, quo minus bellum in hoſtilem terram transferatur. Inſtigare quoque Gallos, Anglosque, qui nervum rerum gerendarum ſuppeditaturi ſint. Nec Batavos communi cauſæ defore, aut ſi propriæ neceſſitates prævertant, ſaltem favore noſtra arma proſecuturos. Galliam ſine dubio in partem belli venturam, ubi nos ſtrenue rem aggreſſi fuerimus. Non audiendos, qui tam importune onera & incommoda belli occinant. Præterquam enim quod reſpublica hautquidquam ad querelas vulgi, ſed pro neceſſitatibus temporum gerenda eſt, non omni pacis fructu cariturам Sueciam intus tranquillam, & bello alias in terras effuſo. Ac bonos cives intellecta belli neceſſitate Reipubl. oneribus ſeſe non ſubtracturos. Equidem non plane inſuper habendam vicinorum invidiam, ac ſine dubio Anglos, Batavosque ægre ferre Boruſſiæ portus à Suecis inſideri; Danum inſuper quævis Sueciæ incrementa anxia mente librare, & velut ſuam ruinam adſpicere. Sed uti illos credibile ſit vectigalium moleſtiam condonaturos cauſæ communi per nos ſuſceptæ, quæ citra pecuniam ſuſtineri nequit; ita Dani motus probe obſervandos, & ne cum Cæſare luctantem Sueciam à tergo invadere impune queat, nihil diſſoluti, aut invalidi domi relinquendum. Et quanquam metui quoque poſſit, ne Germanorum in arma noſtra favor refrigeretur, ipſique periculo ſervitii depulſo externa auxilia faſtidiant; non parum tamen ad eos in fide retinendos conducturum, ſi militis noſtri diſciplina atque modeſtia Cæſareorum licentiæ invidiam faciat; ſique Suecia nunquam cauſam ſuam ab Ordinum libertate, ac Religionis ſecuritate ſejungat. Et ut maxime prima belli ſcena in amicorum Principum terris ſit ſtruenda; tamen cum illi jugo longe aſperiore jam premantur, quod non niſi hac ratione excutere queant, præſtare ipſis ab amico medicinam experiri non usque adeo gratam, quam citra omne remedium perire. Quod ſi Deus cœptis faveat, mox ad Cæſaris & Catholicorum, qui cæteris hactenus inſultarint, ditiones viam aperiri, quæ copioſum ac ſibi ipſi alendo ſufficiens bellum polliceantur. Denique licet egregia auſis omnia ſecus cadant, nihil atrocius tamen ipſos tunc, quam quieſcentes manere, ac Germania pulſis mare, claſſem, aſpera litorum, ac in defenſionem patriæ ardentes civium manus ſupereſſe. 1629.

§. 17. Iſtæ igitur, ſimilesque rationes, hisque potentior quidam velut Genii inſtinctus uti apud Regem magnanimum prævalebant illis, qui pacis bona, ſed mox in atrocius bellum eruptura ingerebant: ita eædem apud Ordines Regni expoſitæ effecerant, ut & ipſi ſuaderent, terra marique bellum eſſe parandum, ac in ſuo potius hoſtem invadendum, quam domi expectandum. Si qua tamen via oſtendatur honeſtam ac tutam pacem per tractatus obtinendi, eam haud repudiandam. Igitur Rex omni cogitatione in bellum defixa futuræ expeditioni ſumma vi accingitur, ac poſt initas licet cum Polono inducias non modo quas habebat copias ſub ſignis retinet, ſed & easdem auget, confluente ad ipſum egregio milite, quem Daniæ atque Poloniæ Rex, Brandenburgicus Elector, & Gedanenſes exauctoraverant. Tres quoque legiones apud Batavos per Theodoricum Falkenbergium, quinque in Anglia per Jacobum Spenſium, & plures in Urbibus Germaniæ maritimis conſcriptæ. Nec Cæſareanorum minæ ardorem ſub tanto duce militandi infringere valebant. Expeditionis adparatus.

§. 18. Haut ſecius tamen inter armorum ſtrepitus pacis vocabulum & ſpes jactabatur. Daniæ quippe Rex ſucceſſibus Guſtavi in Boruſſia ægreſcens, cupidusq; quovis modo materiam ipſi rei bene gerendæ ac augendæ potentiæ præſcindere; ſimul ut Sueci Stralſunda extraherentur, neve Rugia inſula forte potirentur, apud Cæſarem Guſtavumque ſedulo inſtiterat, ut Gedani congreſſus ſuper tractanda pace ſuſciperetur, cui ſequeſtrem ſe ipſe offerebat. Ac Cæſar quidem facile in eum conventum conſenſit, quod ſperaret, iſto ludibrio ſe impediturum, ne hoc anno in Germaniam trajiceret Guſtavus. Interim ſe, poſito bello Italico, & rebus Germaniæ digeſtis, Guſtavum plane excluſurum, vel ut primo in aditu ſiſteretur effecturum. Laborabant quoque circa hunc conventum Brandenburgicus Elector, & Pomeraniæ Dux, veriti, ne Guſtavo in Germaniam adpellente belli ſedes ipſorum in ditionibus ſumeretur. Nam Cæſar militum hoſpitiis liberari flagitantibus metum Suecicæ irruptionis obtendebat, quæ ſola ſpem pacis per univerſam Germaniam conſtituendæ remoraretur; quo metu amoto copias ſe ſuas amoturum pollicebatur. Cumque iidem ea ſuper re apud Oxenſtiernam per Legatos inſtarent, hic laxioribus verborum formulis Regis ſui animum paci pronum reſponderat, quod animadverteret iſtos etiam hoc agere, ut Regis deſtinata expiſcarentur. Nam antea Brandenburgicus aliquoties per Bellinum, Tractatus de pace Gedani inſtitutus. 1630.

Goezium,

1630. Gœzium, & Kneſebecium cum Guſtavo Rege ſuper transferendis in Germaniam armis egerat. Sed & Poloniæ Rex inſtigabatur, ut circa eum conventum ſatageret, velut Cæſar cum Bavariæ Duce induciis Polonicis incluſus eſſet. Contra Angliæ Regis Legatus mire ab iſtis tractatibus abhorrebat, quod metueret, ne ratio aliqua iniretur Guſtavo ſatisfaciendi. Quo facto conclamatum videbatur de rebus Germaniæ in integrum reſtituendis. Eoque ut bellum potius ſuſciperetur inſtabat, fœdus ac pecuniam à Rege ſuo oſtentans.

Guſtavi circa eum conſiderationes.

§. 19. Aſt Guſtavus, cum quo Cæſaris conſilia tenderent facile perſpiceret, nec æqui aliquid ſperandum ſibi cum iſto tractanti Danis intervenientibus, quos ſe ultro offerentes citra offenſam rejicere non potuerat, hautquidquam armorum curam ſeponebat. Neque tamen eo minus in tractatus conſenſit, ne pacem, quam Cæſarei ſubinde crepabant, ipſe ſolus impedire videretur; ac ut hoſtium motus & conſilia eo penitius exploraret. Suberat & alia ratio, quod Legatus Gallicus ſuſpicionem animi parum ſinceri incurrerat, velut de fœdere propoſuiſſet ſpeculandi duntaxat cauſa, & quo Galli bellum Italicum melioribus ponere conditionibus poſſent. Igitur ſuſceptis cum Cæſare tractatibus facile adpariturum ſperabat, num Gallis cum Guſtavo fœdus cordi foret, & quis Angliæ Regi animus, cui itidem de iſtis ſignificabatur. Legatis autem qui Gedanum deſtinabantur, injungebatur primo omnium procuratorium Legati Cæſarei inſpicere, num hic ab ipſo Cæſare; an à Fridlando mandatum accepiſſet, tum quæ agendi poteſtas in eundem collata foret. Nam cum miniſtro Cæſaris non niſi per inferioris dignationis delegatos acturus erat: & ſi quid vitioſi procuratorium contineret, eo clarius Cæſaris ludibria pellucebant. De cætero eædem fere pacis leges proponendæ erant, quas in conventu Lubecenſi ferendas diximus, niſi quod iis, qui in priorem ſtatum reſtitui poſtulabantur, adderentur Adminiſtrator Magdeburgicus, & Joannes Adolfus Bremenſis Archiepiſcopus. Quod ſi ſecuritati Sueciæ, Mariſque Baltici, & utriuſque Circuli Saxonici in poſterum ſolide caveatur, per Guſtavum moram non fore, quin ſtatim præſidium Suecicum Stralſunda deducatur.

Expeditio ideo non differtur.

§. 20. Interea cum nonnulli ſuaderent, expeditionem in Germaniam eſſe ſuſpendendam, quoad de eventu tractatuum conſtaret; Cancellarius tamen aliique Regi ingerebant; hos à Cæſare adornatos non niſi extrahendo tempori. Ubi tempeſtas mari trajiciendo, belloque gerendo elapſa ſit, obtentum non defore negotium abrumpendi. Interim militem mercenarium dilapſurum, quem neque in Boruſſia detinere, nec in Sueciam trajicere liceat: equitatum imprimis ſelectum, qui ſemel dimiſſus poſt non ita facile colligi queat. Ejus ſervandi nullam eſſe rationem, niſi materia rei gerendæ in Pomerania detur. Res quoque Proteſtantium in Germania præcipiti lapſu ruere, quibus niſi mox ſuccurratur, remedio non amplius locum fore. Et his plane ſub jugum redactis tam pulchram occaſionem expiraſſe, nunquam forte redituram. Nec ſalva exiſtimatione Stralſundæ defenſionem abdicari poſſe. Igitur conſultiſſimum fore, ſub umbone pacis tractatus continuare. Id quod & Ordines Sueciæ probabant, orantes, ſi tuta & honeſta pax obtineri poſſit, ne illa repudietur; ſin minus, ut bellum alacriter ſumatur.

Tractatus in irritum cadit.

§. 21. Cæterum Gedanum præmature quidem pervenerat Cæſaris legatus Carolus Hannibal à Dona, non tam quod iſti pax tantopere cordi eſſet, quam ut Guſtavi motus propius exploraret, ac diſſidia inter hunc, Gedanenſesque excitaret, aleretve; ſimul ipſius delectus, quantum poſſet ea in Urbe impediret; tum ut Cæſar mature auxilia Ordinum petere poſſet, ſi nulla pacis ſpes adpareret. Serius advenere Danici Sequeſtres Otto Schielius, & Martinus à Meden. Guſtavus autem cum audiſſet, unicum duntaxat à Cæſare Legatum veniſſe, & ipſe ſolum Cancellarium iſti tractatui ſufficere judicabat, retentis tribus reliquis, qui adhuc in Suecia hærebant, Gabriele Oxenſtierna, Carolo Banerio, & Petro Sparrio. Sed quia Dani horum quoque adventum impenſe urgebant, profecti & iſti ſunt magis in honorem Regis Daniæ, quam quod neceſſarium id judicarent. Interea temporis Suecos inter atque Gedanenſes controverſiæ quædam enatæ erant, quæ nondum quidem apertam in hoſtilitatem eruperant, ut tamen Legati Suecici non ſatis tutum judicarent ei ſe Urbi credere, Cancellarius cumprimis, cui ſumma rerum per Boruſſiam incumbebat. Igitur ut ſuper ea re cum Danicis Legatis conſultaret, Cancellarius eosdem Elbingam ad ſe, aut in locum aliquem intermedium, tutumque invitaverat. Aſt illi hoc præfracte abnuere; neque ſe de mutando tractatuum loco, in quem ſemel conſenſum ſit, quidquam admittere poſſe, neque ſuper hoc quidquam in mandatis habere. Eadem cum ſemel iterumque, miſſis quoque internuntiis, Sueci repeterent, ac Danici Legati idem reſponſum ingeminarent, tandem cum de adventu Guſtavi in Germaniam, proſperisque ejus initiis allatum eſſet, Cæſareus, Danicique Legati re infecta Gedano diſceſſere, culpa ſoluti conventus in Oxenſtiernam rejecta. Qui contra recte à ſe factum defendebat, quod iſtorum ſe ludibrio præbere noluerit. Et ſane de iſtius tractatus ſucceſſu nemo prudentior prolixe ſibi pollicebatur. Nam & Suecis merito ſuſpectus erat præproperus Cæſarei Legati adventus, & quod cum iſto Danici Legati frequenter congrederentur; cum tamen iidem adeo pertinaciter colloquium cum Oxenſtierna extra Gedanum abnuerent; ac magis partis adverſæ in modum, quam mediatorum agerent, qui circa ejusmodi officium adeo difficiles eſſe non ſolent. Sed nimirum Cæſaris Legatio id ſpectabat, ut Guſtavi arma differrentur. Dani autem utique Suecos Stralſunda extrahere, & ne Rugiam inſulam invaderent, impedire cupiebant, cui ipſi mire inhiabant. Guſtavo tamen jam feliciter bellum auſpicante, facile perſpiciebant, aliis nunc conditionibus, quam de quibus ipſi in mandatis acceperant, tranſigendum fore. Eoque cum ſuper tractatuum loco Sueci ſcrupulum moviſſent, iſti eam occaſionem avide arripiebant negotium abrumpendi, culpamque in Suecos devolvendi. Enimvero quam parum Cæſari pax cordi tunc fuerit, vel hinc judicare licet, quod Danici Legati Suecis indicium facerent, in mandatis Cæſareis non Sueciæ Regis, ſed ſolius Stralſundæ mentionem fieri, quod Guſtavo Regium titulum tribuere Cæſar nollet. Quæ res ſtatim tractatum ſolutura, vel donec nova afferrentur diplomata, in autumnum usque dilatura fuerat, in irritum deducta ejus anni expeditione. Quin & ex interceptis Cæſarei Legati literis conſtabat, ipſum parum ſibi promiſiſſe de fructu mediationis Danicæ propter Danorum in Suecos odium. Unde quid ſermonum inter ipſos miſtum fuerit, non difficulter colligebatur. Sperabat autem Guſtavus, non temere Danum deinceps mediatorem ſe ingeſturum, poſtquam Gedani operam luſerat.

Rugia inſula à Suecis occupatur.

§. 22. Interea intellectum fuerat, Daniæ Regem ſuper inſula Rugia tradenda cum Pomeraniæ Duce agitare, mutuo *oblatis trecentis uncialium millibus; quem in contractum* [illegible] *quoque* con-

conſenſerat, qui ſperabat, hoc modo vel inſulam eam adverſus Suecorum invaſionem munitum iri, vel Daniæ Regem bello quoque immiſcendum, ſi pax Gedani non coiret. Ea res Suecos valde ſolicitos habebat, ne Rugia à Danis inſeſſa expeditio in Germaniam interciperetur, aut bellum cum hiſce gerendum foret. Præſertim cum Daniæ Rex caſtellum in Rudena inſula, oſtio Penæ fluminis objacente, exſtructum iret, Stralſundenſes ad vectigal ibi ſolvendum adacturus. Viſum igitur Alexandro Leslæo Stralſundæ Præfecto, & Stenoni Bielkio Legato conatus iſtos antevertere, & Rugiæ poſſeſſionem ocyus invadere. Re quippe perpetrata non amplius Danum formidabant, quem haut credebant offenſa intempeſtive oſtentata Guſtavi arma in ſe à Cæſare averſurum: cui ſatius erat è colliſione iſtorum ſuum emolumentum captare. Accedebat, quod nulla alias ratio ſuppeteret diutius ſuſtentandi turmas equitum, quas Leslæus interea Stralſundæ conſcripſerat. Inſidebant Rugiam Cæſarei tribus caſtellis, ad Veterem, Novumque trajectum, & apud Guſtovium pagum in oppoſito Brandeshagæ litore, cui in continenti exadverſum aliud exſtructum erat, impediendæ Stralſundenſium navigationi. Hæc expugnare cum Leslæus decreviſſet, primo quidem Hiddenſæam Inſulam in occidua Rugiæ ora modico freto diviſam invadit, avertendis hanc in partem hoſtium animis. Inde caſtellum ad Veterem trajectum Cæſareanis reſiſtere non auſis occupatur, novisque operibus firmatur. Paulo poſt & munimentum ad Novum trajectum poſt intercluſum commeatum à præſidiariis vitam & res ſalvas ſibi ſtipulantibus deditur. Ea loca recuperaturus Cæſareus Tribunus Joannes Gœtzius cum tribus peditum millibus, ſex equitum turmis in inſulam trajecerat. Sed diſpoſito velut ad vim in munimentum vetus faciendam milite, cum Suecos ad ſtrenue reſiſtendum paratos animadverteret, re infecta abiit, totaque inſula, quam prius expilaverat, Suecis ceſſit, niſi quod valido præſidio tertium quod reſtabat caſtellum Guſtovium dictum inſideret. Cum vis non ſucceſſiſſet, alia via Suecos inſula dimovere Cæſarei inſtituunt, per Pomeraniæ Ducis Legatos propoſitione facta ſuper concedenda inſulæ ab utraque parte belli immunitate. Qua ſuper re dum miſſis hinc inde literis diſceptatur, Leslæus ſub initium menſis Junii trajectis ſubito copiis, cum Cæſarei è continenti ſuis ſuppetias ferre fruſtra conati eſſent, caſtellum Guſtovium vi expugnat, præſidiariis cæſis, aut captis. Sic tota ea inſula levi negotio Sueci potiti ſunt. Quo facto Cæſarei in oppoſito continentis litore ſitum Brandeshagæ caſtellum ultro deſeruere.

Guſtavus expeditioni in Germaniam accingitur.

§. 23. Inter iſta belli præludia Guſtavus invitante jam anni tempeſtate, proviſisque quæ tantæ expeditioni neceſſaria videbantur, denuo literas ad Electores ſcribit, quibus de titulo Regio ſibi denegato querebatur, & quod ſuper injuriis ſarciendis ne verbo quidem mentionem feciſſent: profeſſus quanquam adhuc optet æquas pacis rationes poſſe inveniri: ſibi tamen vitio datum à cordatis non iri, ſi præteritis edoctus exemplis alia via, quam per inania tractatuum, ſecuritati ſuæ conſultum eat. Qua ex re ſi forte innoxio cuipiam incommodi quid obtingat, non ſibi imputandum, ſed illis, qui ad talia ſuſcipienda neceſſitatem attulerint. Inde & cauſas, quibus ad expeditionem hanc adactus ſit, ſcripto typis impreſſo publicat. Alia clarigatione apud Cæſarem opus haut judicabat, à quo belli injuriarumque initium factum erat, quarum reparationem ipſe manu ſibi quæſitum ibat, poſtquam amica ratione eandem obtinere deſperaverat. Domi res probe diſponuntur, imprimis adverſus Danum, quem ſatis norat à Cæſare ad invadendam Sueciam *ſtimulatum iri*. Tum convocatis eum in finem Regni Ordinibus valedicit, exercitumque, & belli adparatum ſtudioſe congeſtum claſſi imponit. Cæterum copiæ, quæ tunc Guſtavum è Suecia ſequebantur, ſatis modicæ pro tanta belli mole erant; quæ tamen poſtea è delectibus per Boruſſiam, Germaniamque maxima capiebant incrementa. Equitum duæ erant legiones Weſtro-Gothorum ſub Erico Sopio, Smalandorum ſub Comite Petro Brahæo Tribunis. Quatuor inde peditum Suecorum legiones, Tribuni Nicolaus Braheus, Georgius Johannis F. Lilius & Duvvalius uterque Axelii prænomine ductabant. Duabus Germanorum peditum legionibus Theodoricus Falkenbergius, & Nicolaus Theodorici F. præerant, quibus duo Tribuni Hallii ſigna adjungebantur. Alias duas legiones recens conſcripſerat Dodo Cniphuſius, ſummus vigiliarum præfectus, & Mitſchefalius; & unam Scotorum Maccaius Tribunus. Quæ copiæ ſedecim alas equitum, ac nonaginta duas peditum cohortes explebant. Univerſum peditatum Joannes Banerius, rem tormentariam Leonardus Torſtenſonius moderabantur.

Legati Pomerani expeditionem ſiſtere laborant.

§. 24. Jam claſſis exercitu onuſta in portu Elsnabbenſi ſtabat, ventum ſecundum expectans, qui complures per dies adverſus reflaverat; cum à Pomeraniæ Duce Legati Regem adeunt, orantes, ut iſta expeditione ſuperſedeatur, ne belli ſedes Pomeraniam jam antehac ſatis exhauſtam plane in vaſtitatem det. Id cum abnueret Guſtavus, ut neutrarum ipſi partium eſſe liceret inſtabant. Quod & ipſum negabatur, utrinque allata cauſa, quod ex ea potiſſimum provincia ſibi à Cæſareis hoſtilia forent intentata, quorum culpam non ſatis à ſe Pomerani videbantur amoliri poſſe. Cæterum hoc reſponſo, ſpeciem aſperitatis habente, Legatos dimittere placuit, non quod ſerio Pomerani injuriæ inſimularentur; ſed quia non ſatis gratum amicitiæ ſpecimen videbatur Martis arenam in alicujus ditione conſtituere; id quod tamen neceſſitas ac ratio belli ſubigebat. Igitur offenſæ quid præ ſe ferre malebat; ſimul ut eo citius Ducem in partes ſuas flecteret metuentem, ne utrinque hoſtiliter haberetur. Ne tamen is forte ad deſperata conſilia impelleretur, ſpes amicæ transactionis injicitur, quamprimum in Germaniam ipſe adpuliſſet. Atque in eandem ſententiam literas ad Ducem Rex deinde dabat, ſtatim atque Pomeraniam ingreſſus fuerat.

Guſtavus Pomeraniam adpellit.

§. 25. Transmiſſo feliciter mari dies viceſima quarta Junii Regis claſſem ad Rudenam inſulam ſtitit, unde alias ipſi conſilium fuerat copias in Rugiam exponere, ibique bellum auſpicari. Sed cum hoſtem jam à Leslæo tota Rugia pulſum intelligeret, in Uſedomiam inſulam exſcenſionem facit. Ipſe ſimul ac terram tetigit, in genua provolutus Divini Numinis favorem tantis cæptis expoſcit. Tum ne forte hoſtis in primo litore adhuc incompoſitum adoriretur, ſedulo caſtra munit. Ibidem adjungitur Stralſunda evocatus Leslæus cum ſua legione, & Hallii ſex, quatuor Jacobi Duvvalii Tribunorum cohortes, quas equitum turmæ nonnullæ ſequebantur. Inter prima belli opera erat diſciplinam militarem ſeveris edictis ſancire, ac ut rapinis injuriisq; adverſus pacatos abſtineatur prohibere. Quæ res mirum ipſi favorem conciliabat apud iſtos, qui hactenus rapacitatem ac libidinem Cæſarei militis toleraverant. Cæterum cum nihil hoſtium in ſe tendere conſpiceret, ad caſtellum Wolgaſto oppoſitum copias promovet; quod ſtatim ab hoſtibus reſiſtere non

Uſedomia, Wollinum & Camiauſis

1630. ... num occupantur.

auſis magna cum trepidatione deſeritur. Hinc ad alterum inſulæ latus, qua Suina flumen Wollinum dirimit, itur; ad cujus utramque ripam exſtructa caſtella Cæſarei, ipſumque Wollinum oppidum præcipiti fuga deſeruere. Poſt redactas in poteſtatem inſulas Pomeraniæ adſitas in continentem ponte refecto exercitus traducitur, ac Caminum oppidum, quod Cæſarei prius expilatum deſeruerant, occupatur.

Stetinum Suecos recipit.

§.26. Sed majus operæ pretium in Stetino erat, ubi Ducis ſedes hactenus à Cæſareo præſidio ſola immunis; urbs poſitu cumprimis opportuna, inferre, ſeu arcere bellum opus ſit. Et qui iſta potiebatur, ipſum Ducem in poteſtate, atque obnoxiam totam provinciam habiturus erat. Ad idem oppidum invadendum non minus quam Guſtavus animum intenderat Torquatus de Comitibus, Cæſareis copiis per eas oras ſummo cum imperio præfectus. Qui primo turrim medio in aggere, quo Stetinum Dammo conjungitur, intercipere fruſtra conatus, quod turris iſta, adjectique pontes firma ſtatione ex urbe miſſa inſiderentur, validam inde manum ad Gartzium contrahebat, vi ſubito admota urbem oppreſſurus; eaque deſtinata intra proximum biduum exſecutioni daturus credebatur. Sed Guſtavus iſtos conatus antevertere properans, minoribus navigiis, quæ magno numero collegerat, exercitum, bellicumque inſtrumentum imponit, ac intra duas horas vento mire favente per ſex milliaria adverſo Odera ſubvectus ad Stetinum improviſus adeſt. Miles cum minoribus machinis ſtatim in terram expoſitus, & in aciem digeſtus intra tormenti jactum oppido ſuccedit. Cui obviam miſſus à Sigefrido Damitzio præſidii Ducalis præfecto tympanotriba cauſam adventus ſciſcitatur, ac ut extra teli jactum recedatur poſtulat. Aſt Rex ipſum præfectum reſponſa accepturum venire jubet. Qui & mox, nonnullis à Duce delegatis comitantibus, adeſt. Cui Rex: neceſſitate belli adductum ſe acceſſiſſe indicat, ac ut amice intra Urbem admittatur, petit, ne viam vi facere, quod quidem in proclivi ſit, cogatur. Pomerani obſequium & fidem Cæſari debitam excuſare, & ut potius exhauſta provincia plane decedat rogare. Contra Rex non ut eos Romano Imperio abſtrahat veniſſe teſtatus, ſed ut ipſos, cæteroſque per Germaniam iniquiſſimo ſervitio oppreſſos in libertatem vindicet, Ducis colloquium expoſcit. Atque interim oppidanos, qui magno numero ſpectatum confluxerant, humaniter allocutus admirationem juxta & amorem ſui excitabat. Duci cum conſiliariis ſuis prodeunti, comiterque excepto Rex prolixe, quibus cauſis expeditionem hanc ſuſceperit, exponit; ac ut ultro admittatur, adhibitis multis rationibus ac promiſſis, poſtulat. Adverſus abnuentem vires ſibi in promptu eſſe oſtendit multa cum facundia, quam majeſtas oris, ac militaris ardor immenſum animabat. Dux multa excuſans ad iſta petita tergiverſari. Sed cum Guſtavus Torquati conatus omnino prævertendos contenderet, ſimul in promptu ſibi demonſtraret paucas intra horas urbem maligne adhuc munitam vi expugnare, deſignatis quoque locis, qua impreſſionem facturus erat; Dux tandem ut Suecicus miles urbe reciperetur con-

10. Julii. ſentit. Nec mora, ea ipſa qua venerant die Sueci non per portas, ſed per opera adhuc imperfecta vallum recta adſcendunt. Miles Pomeranus permiſſu Ducis ſacramento Guſtavi accedit.

Fœdus inter Regem & Ducem Pomeraniæ.

§. 27. Mox fœdus Guſtavum Regem inter & Pomeraniæ Ducem Bugiſlaum XIV. initur, ſuper mutua cumprimis defenſione, ſalvo tamen jure Romani Imperii in eam provinciam, ac ut Duci ditio ſua ſalva ſit, & quæ à Rege loca jam occupata ſunt, aut deinceps occupabuntur Duci reſtituantur. Id tamen præcipue ſibi Rex reſervabat; ſi Duci humanitus quid contingat, antequam Brandenburgicus Elector hanc conventionem adprobet, aut ad liberandam à Cæſareis provinciam operam conferat, aut ſi eidem ſuper ſucceſſione ab aliis lis moveatur, ut tunc Guſtavo ac ſucceſſoribus Pomeraniam ſequeſtri ac clientelæ titulo detinere tantiſper jus ſit, quoad lis compoſita fuerit, & ſucceſſor ſumtus belli abſque Pomeraniæ onere exſolverit, ſimulque fœdus hoc ratum habuerit. Quod fœdus ſequenti anno ab Ordinibus Provincialibus confirmatum fuit. Petebant quoque Ducis miniſtri Stralſundam obſequio Principis reſtitui, diſſidiis juxta provinciæ leges compoſitis. Sed Stralſundenſes acriter obſiſtebant, cauſati, ſe per pravos Ducis conſultores in graviſſima pericula & incommoda præcipitatos, omnique iſtius ope deſtitutos fuiſſe. Quo ipſo, ſi quæ ſibi adverſus Ducem obligatio fuerit, eam expiraſſe videri. Nec Guſtavus æquum judicabat, urbem invitam Ducis poteſtati ſubdere: diſſidiis tamen ipſorum componendis arbitrum ſe offerebat. Porro cum novis munitionibus Stetinum firmari neceſſarium videretur, ita Regem inter atque oppidanos convenit, ut miles laborem iſtum ſubiret, modica ab hiſce mercede exſoluta. Ita paucos intra dies valida opera perfecta. Tum & ſuper præſidio Suecico, quatuor militum millibus conſtante, cum Duce transigitur: ut Rex ſtipendium, oppidani hoſpitium præbeant; in quod ſpecies ſummi Imperii penes Ducem, vis penes præfectum Regium relinquebatur. Cæterum hanc Guſtavi receptionem Dux literis apud Cæſarem excuſatum ibat, culpam in Cæſareum militem conferens, qui poſt expilatam per triennium provinciam ad iſtius adventum trepidus diffugerit; neque ſibi ad Regis ingruentis impetum ſuſtinendum vires fuiſſe. Nec tamen à Rege aliud quæri, quam ut vicini Ordines in priorem ſtatum reponantur, ac licentiæ militum modus ſtatuatur. Enimvero iſthæc excuſatio Cæſari ſuſpicionem haut adimebat, quo minus Dux jam ante clandeſtinis pactis Regem ultro invitaſſe, atque omnia è compacto egiſſe crederetur. Eoque tam atrox Cæſareorum in Pomeranos odium exarſerat, ut ſi qui eorum Regi militantes in iſtos inciderent, extra cæterorum captivorum ſortem ponerentur. Cui crudelitati vindicandæ paria Sueci in Croatas ſtatuebant, per immanitatem ac libidines toto iſto bello præcipue infames. Nec ideo cæterorum in Cæſareanos ardor remittebat.

Stargardia occupatur.

§. 28. Proximum hinc fuit Stargardiam occupare, ſeptem hoſtium cohortibus inſeſſam. Eo miſſus tribunus Damitzius cum milite nuper à Pomeraniæ Duce in Guſtavum tranſcripto, ut fidei ac virtutis prima ſpecimina ederet. Quæ nec infra expectationem fuere. Oppidum primo aſſultu expugnatum; magna Cæſareorum pars cæſa; qui ſupererant Gartzium ſemiermes dimiſſi. Magna ibi annonæ vis bellicique adparatus in prædam ceſſit.

Conſpiratio in Regem detegitur.

Eos per dies in caſtris ad Stetinum conſpiratio detegebatur, quam unus & alter Italus iniverant, qui velut deſerta Cæſaris militia ad Suecos ſe contulerant. Deprehenſus quoque fuerat in caſtris explorator, eorundem ſitum delineaturus, & ipſe deſtinati ſceleris conſcius. Hujus indicio alius proditur, qui ultro fatebatur, ſæpius ſe ſclopeto manum admoviſſe patrando facinori, ſed ſemper velut oborto torpore deſtinata exſequi non potuiſſe. Ei præmium laqueus fuit. Alter cui nomen Quintini de Ponte fuit, [illegible] ad hoſtes

trans-

1630. transfugio idem ſupplicium declinabat. Et plures ferebantur à Cæſareis ſubornati, quorum tamen conatus Numinis favor à capite Regis avertit.

Anclamium & Ukermunda occupatur. §. 29. Interea Cæſareorum dux Torquatus ut adverſus Guſtavum ad Stetinum metantem ſe firmaret, copias è caſtris ad Stolpam tum præſidia Anclamo & Ukermunda ad ſe Gartzium evocat. Utrumque oppidum mox à Suecis occupatum. Ad Wolgaſtum expugnandum Cniphuſius mittitur, qui oppidum quidem primo impetu capit. Sed circa arcem multus labor exhauriebatur, ex qua Cæſarei Stechtero duce maſcule reſiſtebant, qui primus adverſus Suecos aliquid conſtantiæ oſtentabat. Diu tamen tormentis operibusque ad anguſtias redactus extremam vim honeſta deditione antevertit. Clempenoam arcem durante Wolgaſti obſidio à Cniphuſio interceptam, & à Savellio Duce non ſine operoſo adparatu recuperatam vix operæ pretium eſt memorare. Eodem quoque tempore Cniphuſii de intercipienda per inſidias Grypsvvalda conatus in irritum cecidere.

VVolgaſtum deditur.

Cæſareorum miſer ſtatus. §. 30. Hæc Guſtavi per Pomeraniam primordia non ſolum ægram militiæ Cæſareæ conditionem iis in oris denudabant, ſed & multos dura hactenus paſſos, aut in poſterum metuentes ad novas ſpes erigebant. Ac vigorem quidem roburque exercitus Cæſarei deſtruxerat collapſa plane diſciplina, dum duces non niſi corradendæ pecuniæ incumbunt, ac gregarius miles rapinis, injuriis, atque libidinibus graſſatur, ac nullas niſi in miſeros paganos iras ſumit. Inde per avaritiam atque luxum militum inducta provinciis paupertas ſuis demum autoribus graviſſima incubuit. Eoque inopia, deſertionibus, ac transfugiis exhauſti numeri: cæteros, qui apud ſigna manſerant, rerum omnium difficultate fractos, recens atque vegetus hoſtis plane exanimaverat. Tum plerique nullo in Cæſarem ſtudio, ac nil niſi bellum ſecuti cum iſtius res ſeneſcere viderent, & ipſi in novas partes, quæ ſecunda fortuna ferebantur, inclinabant. Accedebat, quod amoto Fridlando qui ſolus tanto bello par videbatur, ſucceſſoribus neque autoritas, neque uſus rerum aut conſtantia eſſet, Guſtavi auſpiciis comparanda. Ac Fridlandus invidiæ ſe imparem, nec firmam ſibi Meclenburgici Ducatus poſſeſſionem cernens, in ſinu gaudebat res ibi collabi, quo majus ſui deſiderium, pretiumque apud Cæſarem aliorum clades faceret. Sed & Bavarus, Ligæque Socii haut ægre ferebant, Cæſarem iſtis locis pelli, cujus fortuna & ipſis, qui ad eandem tam multa contulerant, formidabatur. Unde nec intra principia Guſtavi progreſſus ſiſtere laborabant, quos & ipſi emolumento ſibi ceſſuros ſperabant, præſertim ſi ultra Pomeraniam, & Meclenburgicam non procederent. Igitur tunc Guſtavo quam maxime Cæſareos Pomerania proturbante ipſi circa diminuendos Cæſaris exercitus ſatagebant, velut iſtum ad rem ſtrenue urgendam invitarent. Illi autem, quos hactenus Cæſar oppreſſerat, aut qui paria horrebant, ad famam Guſtavi animos reſumere, plerique tamen alios circumſpicere, ac è ſucceſſu rerum conſilia capturi maturiorem erumpendi occaſionem aucupari.

Magdeburgenſium turbarum initia. §. 31. Primus aperte in partes deſcendere properabat Chriſtianus Wilhelmus, Brandenburgicus Marchio Præſulatus Magdeburgici Adminiſtrator. Eum Cæſar proximis annis occaſione belli à Daniæ Rege moti ditione ſua exuerat, quæ Pontificis proviſu in Cæſaris filium Leopoldum Wilhelmum conferebatur. Unde paſſim per Præſulatum, & in ipſa Magdeburgi urbe ritus Pontificii introduci cœperant, qua Præſuli atque clero patronatus jura competebant. Quæ res Magdeburgenſium animos non mediocriter irritabat: eaque inclinatio Adminiſtratori fiduciam ditionis recuperandæ faciebat. Jam ante civitas ea à Cæſareis partibus alienata fuerat per inſolentiam Fridlandi, qui cum fas ſibi crederet quoscunque lubitum eſſet hoſpitiis militum premere, ad hanc quoque Altringerum miſerat, uni legioni hiberna, aut eidem alendæ pecuniam poſtulaturum. Quod cum cives jam antea ſat feroces jugique impatientes abnuiſſent, iſte offenſus civitatis, velut quæ Cæſari & reipublicæ nihil hactenus contulerit, aditus obſideri, commercia intercipi, meſſemque corrumpi jubet, Hanſeaticis per legatos in caſſum circa compoſitionem laborantibus. Ita inter Cæſareos & Magdeburgicos per ſemeſtre amplius variis excurſionibus & velitationibus certatum; donec Fridlandus, cum Magdeburgicos quinquaginta uncialium millia arcendis in futurum damnis fruſtra popoſciſſet, copias inde avocaret, nec ipſas à damno immunes, quippe bis mille deſideratis. Adminiſtrator porro in Sueciam profectus erat, antequam ſuper expeditione in Germaniam certi quid ſtatutum foret, ac poſt crebris apud Guſtavum literis inſtiterat de bello in Cæſarem ſumendo. Et cum jam Guſtavus in procinctu ſtaret, per Legatum Joannem Stalmannum auxilia flagitabat. Vaſta illi, ac ſpecioſa conſilia, ſed incerto favore hominum, ac ſpe nimis facili fere nitentia; ad quæ in rem deducenda ipſe Guſtavum magnam pecuniæ ſummam poſcebat. Guſtavus, cui quæ proponebantur, lubrico valde ſuperſtrui fundamento videbantur, imprudens judicabat ſpem non ſatis exploratam pretio emere; eoque per proprios belli adparatus tantum pecuniæ ſibi haut ſupereſſe cauſabatur. Quia tamen illi conatus, ſi eventus reſponderet, diſtrahendis hoſtibus valde conducturi erant, petita plane rejicere conſultum non ducebat. Igitur promittebat, ſi ductores poſſet invenire Adminiſtrator, qui ſuis ſumtibus militem conducerent, ſe ſumptus factos ipſis refuſurum, eum in finem ſumma centies mille uncialium deſignata. Sed quia ſolum Adminiſtratorem tanto negotio imparem judicabat, ſolicite monebat; ne deſtinata ſua præcipitaret, aut immaturis auſis occaſionem prodigeret. Sed prius alios Principes clam in ſocietatem oſtentato Sueciæ auxilio pertraheret: interim avertendæ Cæſaris ſuſpicioni per idoneos homines veniam præteritorum, aut vitæ ſuſtentandæ ſubſidia peteret, caute tamen, & ut citra perfidiæ opprobrium pedem, ſi res ferret, retrahere poſſet. Aſt ubi ſe eouſque progreſſum videret, ut commode auxilium ipſi ferre queat, demum in apertum erumperet. Nam tunc hoſtibus in ſe converſis ſpatium ipſi fore res Magdeburgi ſtabiliendi. Sin Adminiſtratori hoſtis ingruat, ſe rebus per provincias mari vicinas compoſitis Cæſareorum tergo inhæſurum. Enimvero Adminiſtrator ſapienter conſulta corrumpebat impatientia moræ, dum nulla re ſatis proviſa exeunte menſe Julio poſt tentatos oppidanorum animos Magdeburgum clam ingreditur. Ubi cum applauſu receptus fœdere Urbem Guſtavo ac ſibi ſociat, promulgatoque edicto totam provinciam in auxilium ſuum excitat. Tum raptim collecta manu loca 1630.

1630. quædam vicina in poteſtatem redigit. Halam tamen, quam irruerat, obtinere non potuit, arce ibi Mauritioburgo excluſus. Nonnullæ quoque Croatarum turmæ conciſæ, & Mansfelda arx aſtu militari intercepta. Ac jam magnum videbatur excitaſſe incendium, quod averſis in Pomeraniam ac Meclenburgicam Cæſareis pauci, qui obſiſterent, initio adeſſent. Rex autem quid actum foret intelligens, aulæ ſuæ præfectum Theodoricum Falckenbergium Magdeburgum mittit legati autoritate inſtructum, res ibi ſua prudentia moderaturum, qui & evitatis, quæ tendebantur, inſidiis eodem incolumis penetravit.

Guſtavus in Meclenburgicam cogitat.

§. 32. Aſt Guſtavus Rex egregiis copiis auctus, quas Guſtavus Hornius è Finlandia, Livoniaque adduxerat, accedentibus quoque è Boruſſia quibusdam legionibus, haut diu otioſus deſidere ſuetus in Meclenburgicam movere inſtituit. Quanquam enim Pomeraniæ Dux ſuaderet, ut Torquatum Gartzio & Gryphenhaga exturbatum iret, unde is circumjectam regionem late vaſtabat: tamen quod idem omnes illuc vires contraxiſſet, ac locis probe munitis conſediſſet, ancipitis rem aleæ tentare præter neceſſitatem haut conſultum ducebat; præſertim cum ſpes eſſet, per propinquam hiemem & urgente commeatus inopia diviſas ultro copias facilius opprimi poſſe. Igitur cura exercitus & caſtrorum ad Stetinum Hornio commendata, ipſe milite inſtrumentoque bellico in naves impoſito Stralſundam tendit. Sed vix diſceſſerat Rex, cum Cæſarei tempus rei bene gerendæ adveniſſe rati caſtra apud Stetinum invadere conantur. Acriter tamen ab Hornio repulſi non citra damnum pedem referunt. Et hoc unicum tota æſtate virilioris auſi apud Cæſareos ſpecimen fuit. Crudelitatis autem atque libidinis in provinciales exempla edebantur longe plurima. Quæ inter atrocitatis magnitudine imprimis circumfertur Pencuni direptio, ac longe ſævius Paſevvalci excidium, quod per triennium militari hoſpitio exhauſtum tribunus Joannes Gœtzius octodecim uncialium millia poſcebat, âque miſeris omni ſævitiæ genere extorquere ſatagebat. Interea duæ Suecorum cohortes apertum ingreſſæ oppidum exactores proturbant, ac idem tumultuario munire opere aggrediuntur. Sed advolans cum trium millium manu Gœtzius Suecos adhuc imparatos, ac laxiori loco defendendo impares opprimit. Inde in oppidanos omne genus immanitatis, nefandæque libidinis exercitum, ædesque flammis abſumtæ magnam armis Cæſareis infamiam, invidiamque conflarunt.

Paſevvalci excidium.

Guſtavus Meclenburgicam ingreditur.

§. 33. Cæterum Rex Stralſundam delatus, cum in animo haberet Roſtochium repente mari invadere, reflantibus per complures dies ventis conſilium mutat, ac terra in Meclenburgicam ire conſtituit. In itinere munimentum ad Damgardiam expugnatur, in quo præſidiarii ad unum cæſi. Caſtellum ad Rekenitzam fluvium, & Ribnitza, primum ab ea parte Meclenburgicæ oppidum, poſt brevem moram deditur. Gregarius miles in verba Guſtavi adactus, ductores captivitatem ſubiere. Inde Rex edicto provinciales monet, ut trucidatis aut ejectis Fridlandianis ad priſtinos dominos redeant, ac armati apud exercitum ſuum ſe ſiſtant: ni faciant extrema velut in rebelles minatus. In eandem ſententiam Roſtochienſes peculiari edicto excitantur. Et tranſiiſſent hi ſine dubio in partes Guſtavi, ni Cæſarei obtentu tranſitus per oppidum ſumendi validum præſidium immiſiſſent, à quo oppidani deinceps peſſime fuerunt habiti. Dum Ribnitzæ 1630. Rex agit Brandenburgicus Elector per Legatum petit, ut neutri bellantium parti addicto ſibi eſſe liceat. Id quod duplici nomine rebus ſuis incommodum judicabat Guſtavus, tum quod magna pars hoſtium in Marchia conſediſſet, quos utique inde exturbari neceſſum erat; tum quod adpareret, iſtum hac ratione è Suecorum armis fructum velle capere, periculo, impenſisque belli in ſolum Regem devolutis, ſimul pro rerum ſucceſſu in utramvis partem conſilia flexurum. Non tamen abrupte petita renuit, ſed non aliam *neutralitatis* conditionem oſtendit, quam ut aut eadem ſibi, quæ hoſti in Marchia permitterentur, aut ut hoſtis penitus eadem faceſſeret. Eo cum reſponſo Legatus tunc dimiſſus. Quia autem Cæſarei ſub Savellio Duce numeroſas copias Regi objecerant, non ultra tunc progrediendum ratus ipſe Stralſundam revertit, cura belli his in oris Joanni Banerio commiſſa.

Ducis Lauenburgici infauſtus conatus.

§. 34. Eodem tempore in diverſa parte ad Albim novi motus, ſed qui inter principia ſuffocabantur, exſurgebant. Meclenburgici Duces ditione ſua exuti ſub adventum Guſtavi in ſpem quidem erecti fuerant hujus ope amiſſa recuperandi. Suadentibus tamen amicis, & Saxoniæ cumprimis Electore, tutius viſum, precibus reſtitutionem à Cæſare efflagitare, quam ipſi ſuo ſuffragio ſe promoturos pollicebantur. Sed cum nihil æqui à Cæſare alluceret, qui & Apologiam eorum, velut in qua ipſe injuriæ inſimularetur, aſpere exceperat, clam ſe ad Regem convertunt, atque ſcribendo militi operam dare incipiunt: cui negotio Rex nomen ſuum diſſimulandis iſtorum cœptis accommodabat. Et cum Franciſcus Carolus Lauenburgicus Dux, à Falckenbergio perſuaſus, militiæ Regiæ nomen dediſſet, ac delectus palam agere cœpiſſet, ſub iſtius nomine conatus ſuos obtegebant. Verum præmature erumpente conatu, poſtquam is Boitzeburgi, Lauenburgi, & Neuhuſii militem ſuum diſtribuiſſet, advolante primum Reinachero tribuno, & mox Pappenheimio, auſis impar Raceburgi oppreſſus in hoſtium poteſtatem venit. Qui caſus Suecorum in illis oris inſtitutos delectus diſſipavit. Interim ad Stetinum aliquoties modicis velitationibus varia fortuna certatum; in quarum una progreſſis longius Regiis Cæſarei magno numero ingruentes quinquaginta ex illis ceciderunt, aut ceperunt, inter quos Tiſenhuſius, Sackius, Lilieſparrius, & Witzlebius alarum præfecti.

Cæſarei Colbergæ obſidionem fruſtra ſolvere laborant.

§. 35. Antequam in Meclenburgicam iret Rex, Colbergam valido præſidio inſeſſam, & quæ circumjectam regionem excurſionibus male habebat, obſidio eminus circumdare inſtituit, cum vim adhibere ſupervacuum duceret, quod oppido ab annona maligne foret proſpectum. Id obſidium ut ſolverent Cæſarei, ſimul equitatui è Boruſſia adventanti occurrerent, viginti ſex equitum alas, & circiter bis mille quingentos pedites è caſtris ad Gartzium expediunt. Eorum conatibus intercipiendis Hornius non minorem manum Colbergam verſus ducebat. Jamque in propinquo aderant Cæſarei, quos Regii firmato pede expectabant, cum ab exploratoribus cognitum retro iſtos abire. Igitur Sueci quantum poſſunt cedentes inſequi, donec nebula cœlum obumbrante qui longius præceſſerant equites ad Falkenbergam pagum Cæſareis impingerentur. Anceps ibi pugna, & velut

lut

1630. lut in tenebris commiſſa, ac nonnulli Suecorum longioribus hoſtilis peditatus tubis aſpere excepti, retro ad ſubſequentes ſuos pedites ceſſerant. Sed nebula proſpectum adimente, an quod inſidias metuerent, Cæſarei perculſis non inſtabant, ac in tutiora ſe recipere potius erat. Quæ res Colbergenſibus non parum deſperationis attulit.

Navis prætoria Cæſareorum fugatur.

§. 36. Ineunte menſe Decembri cum Suecorum naves, quæ fauces portus Wiſmarienſis obſidebant, paulisper receſſiſſent, Cæſarei repente portu erumpentes aliquot onerarias involaverant. Sed Suecis ſtatim reverſis cum cæteræ refugiſſent, prætoria quadraginta machinis inſtructa longius progreſſa in portum Lubecenſium Travemundam compellitur. Eam ut Suecis traderent Lubecenſes, aut ipſis portu extrahendam permitterent, fruſtra poſtulabat Joannes Salvius, quod iſti eandem à ſe retineri penſandis damnis, quæ ea claſſis ſuis civibus dederat, æquius jactarent. Nec ultra quid ſuper ea re actum, poſtquam Cæſarei militem, armaque iſti navi ultro detraxiſſent.

Comes Oldenburgicus neutralitatem ambit.

§. 37. Eodem tempore Comes Oldenburgicus, ut neutras ſibi partes ſequi liceret, ambire cœperat. Cui Rex oſtendit, id præſenti bello minime omnium quadrare, cum hautquaquam Cæſar eam exemptionem ultro ipſi permiſſurus ſit, ac per eandem ſibi ratio bellandi in arctum redigatur. Sibi quippe ejus vocabuli obtentu arma ab hiſce regionibus procul habenda, quibus tamen hoſtis ad commodum ſuum ſit uſurus; ac in ſe ſolum belli onera devolvi. Cum ſatius ſit, quicquid eſt Proteſtantium ad communem cauſam aſſerendam omnibus viribus conniti. Quod ſi tamen eam vehementer deſideret, non in alias leges ipſam concedi à ſe poſſe, quam ut tota Comitis ditione Cæſareus, ac Ligiſticus miles dimoveatur, nec ullum deinceps ſubſidium Regis hoſtibus inde accedat. Simul ut Cæſar, Ligaque eam immunitatem ratam habeant, & ipſe Comes iis ſeſe viribus inſtruat, ut Cæſareis adverſus *Neutralitatis* leges tentare quid auſis par repellendis ſit. Quibus conditionibus à Comite ſatisfieri non poſſe facile adparebat.

Cæſarei Gryphenhaga & Gartzio ejiciuntur.

§. 38. Interea Cæſar in Torquati locum Hannibalem Schaumburgium exercitui præfecerat; quem hic magnis miſeriis conflictantem recipiebat, frigore ac rerum penuria abſumtis plurimis; nec pauci quotidie ad Regem transfugiebant. Igitur circa Gartzium ad utramque Oderæ ripam militem per hiberna diſponit. Aſt Suecos pauco contentos hiems domeſticâ longe mollior hautquidquam remorabatur; ac è Boruſſia dudum expectatus equitatus terreſtri itinere acceſſerat, non repugnantibus magis quam annuentibus Polonis, per quorum terras transeundum erat. His copiis auctus Rex Cæſareos Gryphenhaga & Gartzio expellere conſtituit, ac

21. Decemb.

contractum ad Dammum exercitum, qui tunc duodecim peditum legionibus, octoginta quinque ſignis equitum conſtabat, poſtridie Gryphenhagam ducit. Cum nemo in Campum prodiret, oppidum tormentis quaſſatur, ac mox edita ruina oppugnaturis via fit. Erant in oppido bis mille quingenti pedites, quibus Ferdinandus de Capua Neapolitanus præerat, qui velut de obtinendo oppido deſperans pridie ſigna Gartzium in caſtra miſerat. Unde animis lapſus miles, cum Suecos alacriter muris ſuccedere cerneret, effuſa per pontem in alteram Oderæ ripam fuga Gartzium mature ſe proripit, paucis deſideratis. Ipſe tamen præfectus duobus vulneribus ſaucius cum nonnullis ductorum, & quicquid inerat machinarum in regiorum poteſtatem venit. Ea res tantum Cæſareis pavorem injecit, ut licet in altera Oderæ ripa Guſtavus adhuc hæreret, paucis duntaxat præcurſoribus adparentibus caſtellum Marvvitzianum Gartzio oppoſitum, & ipſum mox Gartzium magna cum trepidatione deſererent. Annona & pulvis tormentarius igne abſumtus; duæ inſignis magnitudinis machinæ in flumen dejectæ, totidem nimio pulvere diruptæ, ne Sueci potirentur. Minora tamen quædam tormenta, & adparatus bellici nonnihil victoribus ceſſit. Hoſtis receptu fugæ ſimili Francofurtum ad Oderam ſe contulit. Ea conſternatio & cæteros, qui per Pomeraniam ac Novam Marchiam hiemabant, afflavit, ut alii Francofurtum, alii Landsbergam faceſſerent, Suecis extremos cædentibus, ac omnia fere impedimenta intercipientibus. Inprimis Pirizæ hoſpitatos Croatas Baudiſius peſſime multaverat, opima ipſe præda ditatus. Sparriana legio Cuſtrini tranſitu impetrato ſalva evaſerat. Sed idem tunc inſequenti Regi denegabatur; cum alias ad Francofurtum conſternatos primo impetu debellari poſſe adpareret. 1630.

Edicta Cæſaris literæque in Guſtavum.

§. 39. Dum ita Guſtavus hoſtem pleraque Pomerania profligat, Cæſar edictis atque literis Ratiſponæ iſtum oppugnare inſtituit. Ac primo decretum ſuffragantibus Electoribus factum, quo per ſingulos Imperii Circulos Ordines ad conferendam in hoc bellum pecuniam ſollicitantur; de qua antequam diſpoſitum foret, conſueta hactenus belli onera continuanda. Inde Guſtavi Regis delectus edictis inhibentur, & qui jam nomina ipſi dederant avocantur. Literæ quoque à Cæſare ad Regem ſcribuntur, quibus mirari ſe ferebat invaſionem nulla à ſe cauſa præbita, nec præmiſſa clarigatione factam; ac ut Germanico ſolo iterum decedat monebat: alias ſibi totius Germaniæ viribus ſubnixo Imperii dignitatem ac defenſionem curæ fore. Electores quoque ad Regis literas reſpondent, cauſas, quas hic pro armorum ſuorum neceſſitate allegaverat elevantes, & ad hæc ponenda hortati. In quibus id inſolentiæ quid habere videbatur, quod in literis hiſce nomina ſua Regis nomini præpoſuiſſent. De quo etiam in reſponſo ſuo Rex monet, ſimul cauſas belli, injuriasque ſibi illatas repetit, quæque ipſi in contrarium attulerant refellit; teſtatus præterea, ſe hautquidquam Imperio hoſtem veniſſe, ſed potius ut oppreſſos Ordines in priſtinam libertatem vindicaret. Ac tandem ab ſe quoque pacem honeſtam ac tutam optari, ſi quidem adverſa pars eandem ſibi cordi eſſe propoſitis æquis conditionibus oſtenderit. Paria fere ad Cæſaris literas reponebantur, addito, pacis quæ jactaretur firmitatem à ſe non verborum formulis æſtimari, ſed ut reſtitutis in antiquum ſtatum Imperii rebus ſibi de præteritis læſionibus ſatisfiat, ac in poſterum idoneè caveatur.

Conſilia in futurum annum.

§. 40. Cæterum ex his Cæſaris atque Electorum literis id quidem ſatis patebat, illum bello adverſus Guſtavum libenter ſuperſedere velle. Et conſtabat, jam antea Brandenburgicum promiſſis à Cæſare oneratum, ſi Guſtavo ut quieſceret perſuadere poſſet. Sed cum nulla alia pacis conditio offerretur, quam ut Guſtavus, nulla pro Regni ſui vicinorumque ſecuritate obtenta cautione, ad priſtinum ſtatum metus atque ſuſpicionis plenum revolveretur, & quæ hactenus magno labore, pari ſumtu, parta erant gratis dimitteret; ignavo plane modo cœptam abrumpere telam exiſtimatione ac magnitudine animi

1630. mi ſui indignum judicabat. Et amoto Guſtavo deſtinatis ſuis facile potiturus Cæſar videbatur, qui graſſante quam maxime per Pomeraniam Guſtavo Proteſtantium ſacra infeſtare non ceſſabat: Idemque poſt occaſione data, cedente licet Guſtavo, omiſſurus non erat ulciſci tentatam dominatus ſui remoram. Igitur id facile Guſtavo conſtabat, non tuto ſe, aut honeſte arma ponere poſſe, niſi pace ſacrorum per Germaniam denuo ſtabilita, ac vicinis Principibus in integrum reſtitutis; quorum ſtabilita fortuna Sueciæ quoque ſecuritatem ab illa parte præſtitura erat. Nec minus certum erat, Cæſarem conſiliis ſuis, hucusque tanto ſucceſſu ad exitum prope deductis, niſi magna vi dimotum non iri. Eoque Guſtavus ad atrociſſimum quod inſtabat bellum ſummo ſe ſtudio præparabat, quod in ditiones Cæſaris hæreditarias, & qui hactenus ipſius auſis obſtetricati erant, *Ligiſtarum* terras transferre meditabatur. Cui fini futurum in annum quinis exercitibus rem gerere conſtituerat, diſtrahendis in diverſa Cæſaris viribus; quorum duo poſt Pomeraniam plane purgatam Cæſareos Marchia quoque exturbare, & inde in Sileſiam irrumpere debebant; tertius Meclenburgicæ recuperandæ, quartus Magdeburgum, quintus ad Viſurgim deſtinabatur, adſcitis in ſocietatem Archiepiſcopo Bremenſi, & Georgio Luneburgico Duce, qui jam fœderi pronos ſe oſtenderant. Etſi poſt invitantibus rebus ab ea conſiliorum deſignatione non nihil diſceſſum. Spem autem rei bene gerendæ felix ejus anni ſucceſſus faciebat, & quod jam nonnulli Ordines Guſtavi amicitiam ambirent, quos inter Wilhelmus Haſſiæ Landgravius duriſſime à Cæſare hactenus habitus ſe ſuaque Guſtavi patrocinio commendatum ibat. Sed & Electoris Saxoniæ amicitia cum Cæſare jam nutabat, in quem plerique Proteſtantium reſpiciebant; & quia hic nondum de vi Cæſari opponenda conſtituerat, reliqui quantumvis clam invitati Guſtavi auxilium implorare diſtulerant. Sed iſtum in Guſtavi partes aperte transgreſſum cæteri Proteſtantes citra moram ſecuturi erant. Cæterum & hoc patebat, non amplius Guſtavum à Cæſare, ut antea contemni, cui ſuper titulo Regio nihil amplius ſcrupuli movebat; & ipſi Dani fatebantur, ad ſuum Regem literas pari verborum humanitate à Cæſare nunquam fuiſſe datas. Minus quoque jam Guſtavo Danus ſuſpectabatur, offenſus Cæſari, quod is in Hamburgenſes pronior ab ipſo circa vectigal in Albi flumine novata aboleri juſſiſſet. Veritus quippe Cæſar erat, ne ſi ipſe Hamburgenſes Dano pecunia emungendos deſtitueret, illi aperte ad Guſtavi ſe partes adplicarent. Inde & Guſtavus obtentu tranſitum ſibi per Dani ditiones in Sueciam hiberna tempeſtate impetrandi, Joannem Salvium miſerat, qui ipſius animum tentaret, num fœdere ſibi adverſus Cæſarem conjungi vellet, oſtentatis Epiſcopatibus, quorum poſſeſſione aut ſpe filii ipſius exciderant. Hic tamen de fœdere abnuebat, præſertim cum ex altera parte Hiſpani omnibus modis ipſum demulcere laborarent, oblato inter alia imperio in claſſem, quam hactenus in Mari Baltico parturiverant; quod judicarent Suecos Germania expelli non poſſe, niſi mari exutos. Quin & Bremenſis ditio, atque Wiſmaria Dano offerebantur, ſi in Guſtavum arma movere vellet. Nec ipſe Rex à talibus conſiliis adhorrebat. Refragante tamen Senatu ob Guſtavi metum & pacis cupidinem vel invito quieſcendum erat, alias per invidiam & pudorem maxime anxio, quod Guſtavi gloria res ejus per Germaniam male geſtas velut proſtitueret, & hic oram [illegible] tici magis magisque amplecti viden[illegible] tamen ſopiendo diſſimulare viſum [illegible] quod is vectigal ad Rudenam inſu[illegible] ret.

§. 41. Inter cætera tamen ad votum ſuccedentia Guſtavum cumprimis Magdeburgi ſtatus ſolicitum habebat, poſtquam Adminiſtratoris res, remittente quæ primis auſpiciis afflaverat fortuna, ceſſim ire cœpiſſent. Magdeburgi res male geritur. Cui ſi ab initio pecuniæ affatim in promptu fuiſſet, facile erat validum contrahere exercitum, confluentibus ad eum provincialibus, ac raro per eam ditionem Cæſareo milite. Sed deficiente rerum gerendarum nervo ſtatim delectus languere; nec à Magdeburgicis, ut pecuniam ad hunc finem mutuo darent, ullo modo impetrari poterat; qui deflagrante primo favore adeo moroſos ſe deinceps exhibebant, ut ne tecto quidem militem recipere dignarentur. Et licet Guſtavus ea re cognita multa uncialium millia cambio trajiceret; tamen invaleſcentes interim Cæſarei deinceps prohibebant, quo minus idoneus militum numerus cogi poſſet. Cum etiam Guſtavus Adminiſtratori ſuaſiſſet, ut ante omnia Magdeburgo tanquam rerum capiti proſpiceret, nec plura complecti conaretur, quam commode tueri poſſet; hic recens collectum militem paſſim per oppida munimentis deſtituta diſperſerat, quem levi negotio Cæſarei opprimebant. Nicolaus quoque Bockius tribunus, qui antea Mansfeldam arcem aſtu interceperat, cum ab Adminiſtratore Magdeburgum evocaretur, Halam deflectens cum duobus militum millibus quos ducebat Cæſareis ſuccubuit; & mox Mansfelda arx, & Querfurtum oppidum hiſce deditum. Magdeburgi quoque confuſa rerum facies. Oppidani, qui ab initio ſibi perſuaſerant, Guſtavum ſepoſito omni reſpectu confeſtim cum exercitu advolaturum, ac uno momento tranquillas ipſis res præſtiturum, cum id ratio belli nondum permitteret, de prima animorum alacritate multum remiſerant. Quos frequentes Adminiſtratoris querelæ ſuper mora auxilii Regii magis exulcerabant; qui & ipſe nec gerendis rebus idoneus, nec alieni conſilii patiens erat. Et quia è Regis conſilio commeatus non ſtatim in Urbem congeſtus, ſed per minora Oppida relictus erat; eo ab hoſtibus intercepto Falckenbergius cum penuria conflictari cœpit, quod Oppidani nihil annonæ militi, niſi præſenti data pecunia, præbere vellent. Ipſi quoque cives factionibus inter ſe diſtracti, pars in Suecum, alii in Saxonem, aut Cæſarem proni, ne quid in commune decerni poſſet impediebant. Et vix menſe demum Januario ſequentis anni multo ambitu à diſcrepantibus impetrari poterat, ut ſexcentis militibus per urbem hoſpitia concederentur. Nec parum dejecit animos, quod cum menſe Decembri mille milites tribuni Sneidevvini ductu Novam Alvenslebiam repentino aſſultu occupaſſent, trucidatis quos ibi deprehenderant Cæſareis, illi mox ab hiſce obſeſſi in turpes ſe conditiones dedidiſſent. His igitur difficultatibus implicitus Adminiſtrator Regem de auxilio ſæpius, idque anxie interpellaverat. Nec minus ferre opem Rex ardebat. Sed tam longe à mari in mediterranea loca progredi per flumina & terras alienas, relictis à tergo hoſtibus, ac nullo receptu, ſi res ſecus caderet, aut major hoſtium vis ingrueret, ſummamque totius belli in diſcrimen dare, imperatorium non erat. Igitur antequam è Boruſſia equitatus adveniret, per ambages inde hoſtem avertere parabat, ſu-

ſcepta

1630. cepta in Mecleburgicam expeditione, & per Ducem Franciſcum Carolum tentatis ad Albim oppidis. Qui conatus ſi ex voto ſucceſſiſſent, facilior Magdeburgum via pandi videbatur. Poſt adventum autem equitatus Boruſſici, quanquam & hic itinere defeſſus quiete indigeret, & difficiles hiberna tempeſtate viæ, ac Garzio inſidens Cæſareus miles obſtarent: prævalente tamen pro urbe cura rem tentare inſtituebat. Sed prius ab Adminiſtratore edoceri volebat, quanta is cum manu ipſi obviam ire poſſit, & num ſuo exercitui eo venienti annonæ copia ſit futura. Et jam in planicie ad

Paſevvalcum copias convenire juſſerat, cum literæ Falkenbergii allatæ nunciabant, res ibi non 1630.
ita male, uti primum videbantur, ſe habere, ac nondum extrema imminere, etiamſi ſuppetiæ adhuc differantur, modo pecunia ſubmittatur, & oppidanorum animi literis confirmentur. Igitur Guſtavo potius viſum ad propiora ſe convertere, ac Oderæ incumbentem hoſtem deturbare. Simul Magdeburgicos conſilii ſui rationem edocet, ipſosque ad conſtantiam hortatus, ſuam pro ipſorum ſalute aſſerenda opem in poſterum pollicetur.

SAMUELIS PUFENDORFI RERUM SUECICARUM LIBER TERTIUS.

EPITOME.

1. *Acta cum Brandeburgico Electore. Is ambiguum ſe gerit.* 2. *Fœdus cum Gallia Rege.* 3. *Ejus fœderis ſumma.* 4. *Sueci occupant Lackenizam, Prenzloam, Novum Brandeburgum.* 5. *Demminum, & alia iſto tractu oppida.* 6. *Grypsvvalda fruſtra tentatur. Colberga deditur.* 7. *Oldenburgicus, & Friſiæ Orientalis Comes neutralitatem denuo ambit.* 8. *Tillius in Guſtavum movet; Novum Brandeburgum expugnat.* 9. *Rex citeriori Pomeraniæ proſpicit.* 10. *Tillius retro Magdeburgum tendit.* 11. *Guſtavus Francofurtum expugnat, Landsbergam deditione capit.* 12. *Acta cum conventu Lipſienſi.* 13. *Spandoa Guſtavo traditur.* 14. *Saxo ad liberandum Magdeburgum Guſtavo jungi detrectat.* 15. *Magdeburgi excidium.* 16. *Ejus culpam Rex ab ſe removet.* 17. *Acta cum Brandenburgico.* 18. *Legatus Moſcoviticus auditur. Grypsvvalda capitur.* 19. *Guſtavus Albim verſus movet; caſtra ad Werbenam ponit.* 20. *Superior Germania fœderi Lipſienſi renuntiat.* 21. *Tillius in Thuringiam movet. Tilliani vapulant.* 22. *Meclenburgici Duces ditionem ſuam armis vindicant.* 23. *Hamiltonius è Britannia copias adducit.* 24. *Benedictus Oxenſtierna è Gallia redit.* 25. *Fœdus cum Wilhelmo Haſſiæ Landgravio.* 26. *Tillius Saxoniæ Electorem invadit.* 27. *Hic Guſtavo jungitur.* 28. *Deliberatio de ſumma belli.* 29. *Prælium ad Lipſiam.* 30. *Lipſia recuperatur. Cæſareani ad Mersburgum vapulant. Anhaldini Principes in protectionem Guſtavi concedunt.* 31. *Conſultatio de bello in futurum gerendo.* 32. *Proteſtantes per Superiorem Germaniam à Rege ſolicitantur. Guſtavus Erfordiam occupat.* 33. *Tillius copias recolligit: Guſtavus in Franconiam irrumpit; Kœningshoviam, & Herbipolin capit.* 34. *Tillii conatus.* 35. *Guſtavi per Franconiam ſucceſſus.* 36. *Hanovia à Suecis intercipitur.* 37. *Francofurtum ad Mœnum Suecos admittit:* 38. *Georgius Landgravius incaſſum de pace proponit.* 39. *Regii Rhingoam occupant.* 40. *Tillius Noribergam fruſtra tentat.* 41. *Rex in Palatinatum vertit.* 42. *Sueci Rhenum transmittunt. Oppenheimum expugnatur. Moguntia deditur. Manheimum intercipitur.* 43. *Hornius Mergentheimum, Winsheimum, & Heilbrunnam.* 44. *Tillius Wilzburgum occupat.* 45. *Roſtochium capitur. Virmondius vapulat.* 46. *Wiſmaria deditur.* 47. *Inferior Saxonia Guſtavo ſtudet.* 48. *Cum Guſtavo fœdus ineunt Archiepiſcopus Bremenſis.* 49. *Georgius Luneburgicus & Fridericus Ulricus Brunſuicenſis Dux.* 50. *Cæſareani in Luſatiam irrumpunt, & recedunt. Saxoniæ Elector à Cæſare tentatur.* 51. *Saxones Bohemiam invadunt.* 52. *Fridlando à Cæſare ſumma belli offertur.* 53. *Dani habitus tunc erga Sueciam.* 54. *Ordinum Sueciæ conſilium de pace.*

1631. Acta cum Brandeburgico Electore.

PUlſis jam pleraque Pomerania Cæſareis bellum in Brandeburgici Electoris ditiones volvebatur, qui anceps conſilii, dum neutri ſe parti penitus addicere audet, ſuſpectans ipſe ac ſuſpectus fluctuabat. Equidem provincias ipſius Cæſarei hactenus graviſſime affixerant; idemque Cæſari non parum inviſus erat tanquam vetus *Unionis* ſocius, & qui diu Bavarum agnoſcere Collegam detrectaverat. Nec dubium habebatur, quin ſi deſtinata ſua ad exitum deducere Cæſari

licuiſſet, eandem cum Meclenburgicis ſortem ſubiturus fuerit, connectendæ cum Pomerania Sileſiæ. 1631.
Nec obſcure jactaverat Fridlandus: in tabulario Meclenburgico ejusmodi iſtius ſcripta inventa, quæ ſat cauſæ præbeant ipſum ditione multandi. Idem contra Suecos in Pomerania pedem figere ægris oculis adſpiciebat. Ac inter tam validos hinc inde hoſtes medius ab utrisq; conculcandus videbatur. Tunc autem Guſtavum commotum intelligens ob negatum Cuſtrini tranſitum, quem hoſtibus conceſſerat, ad eum ablegat Sigismundum

Goetzium

1631. Goetzium Cancellarium obtentu ſumto, quod ipſe à cæteris Electoribus pacis conciliator inter Cæſarem ac Regem conſtitutus ſit, cui negotio operam ſuam offerebat, petens ut ſignificet Rex, in quas conditiones tranſigere velit. Inde in poſterum tranſitum copiis Regis, omneque officiorum genus pollicetur; modo viciſſim Rex recipiat; ſe adverſus præcipuas ipſius munitiones nihil tentaturum, reditus alendis præſidiariis, ac aulæ ſuæ neceſſarios non intercepturum, nec aliis juribus, bonisque ſuis, ac civium ſuorum manus injecturum; denique bello poſito omnes provincias, quæ ad ipſum jure ſpectant, ab omni onere liberas ſibi redditurum. Ad ea Rex reponebat; paci ſe ſemper paratum, dummodo ab altera parte ea ſerio quæratur: de quo antequam conſtet, præmaturum eſſe ſuper conditionibus agere. De oblato tranſitu gratum ſibi, eoque ſe non niſi bona fide, & citra noxam uſurum. Eundem tamen elapſa jam hoſtis profligandi occaſione tanti ſibi non eſſe, ut antequam arctiore fœdere jungatur Elector, in ea, quæ proponat Legatus, obſtringi velit. Circa quæ tamen ipſi ſatisfacturus ſit, ubi arma ſecum jungere placuerit. Atque eodem tempore à Rege miſſus Berolinum veniebat Joachimus Mitzlaſius Tribunus Electori perſuaſurus, ut arma ſua Regiis ſociet, ſtabiliendæ per Germaniam paci ſacræ ac civili, ac reſtituendis in integrum oppreſſis, utque Auſtriacorum dominatio ſiſtatur; promittens ſe Pomeraniam, magna ex parte jam hoſti ereptam, morte Ducis inſecuta ipſi, hæredibusve traditurum. Quod petitum Elector eludebat obtentu fidei Cæſari datæ, & quod ſibi prius cum Saxone ex pacto conſultandum ſit. Sumtis quoque in Cæſarem armis hoſtem ſe declaratum iri, & hoc ipſo inutilem fore ad cauſam communem apud iſtum agendam, ac impoſitum ſibi à Collegis Mediatoris officium obeundum. Tum per incerta belli & caſuum humanorum fortunas ſuas maximo diſcrimini exponi. Nec provincias ſuas penitus exhauſtas multum momenti Guſtavi rebus poſſe addere. Tranſitum tamen innoxium, ſi à Rege neceſſitate exigente petatur, ſe libenter conceſſurum. Quæ ſat benevolentiæ in Regem præ ſe ferebant, ni interea Schvvarzenbergium Comitem cum hoſte colludere, ac varia in fraudem Guſtavi machinari è literis interceptis intellectum foret. Quas Rex Electori tranſmittebat, addito; ſi clam ipſo talia patrarentur, cavendum ab ejusmodi miniſtris; ſin ipſe horum conſcius ſit, ſibi eadem documento eſſe, ut circa tractatus deinceps majorem circumſpectionem adhibeat.

Is ambiguum ſe gerit.

Fœdus cum Galliæ Rege concluditur.

§. 2. Aſt cum Galliæ Rege fœdus feliciter tunc ad finem perducebatur, poſtquam tractatus ſemel atque iterum interrupti fuerant. Invitaverat ad iſthoc fœdus Guſtavum Legatus Gallicus Hercules Charnaſſæus, dum circa conciliandas cum Polonis inducias ſatagit: nec Guſtavus abnuebat. Sed cum ſub initium anni ſuperioris circa ejusdem conditiones in Suecia agi cœpiſſet, inſolentia Charnaſſæi, & agendi modus ſuſpicionem excitabat, veluti res ab ipſo non ſerio ageretur, & quaſi non niſi Guſtavi conſilia rimatum veniſſet. Ita enim lubrice omnia tractabat, ut ſi viſum foret, facile eludi conventa iterum poſſent. Et contendebat quidem Charnaſſæus, ut Guſtavus acceptis trecentis uncialium millibus ſtricte ſe obligaret ad bellum per ſexennium cum exercitu triginta ſex millium in Germania gerendum: cum contra Galli aperte in bellum deſcendere nollent, expenſaque modica pecuniæ ſumma periculum Guſtavo relinquere cuperent, victoriæ fructum ſibi vindicaturi. Quam conditionem Guſtavus reſpuebat, qui nullo modo vel ad certum copiar[illegible] rum vel ad belli continuationem ulte[illegible] rationes ſui Regni admitterent, ten[illegible] Neque tanti videbatur ea pecuniæ ſ[illegible] mercenarii ad inſtar alteri obnoxius e[illegible] mnem ſibi aditum cum Cæſare tractand[illegible] re vellet. Verebatur quoque, ne ali[illegible] fœdus ambiebant, aut ad idem invitab[illegible] gniores ad contrahendum fierent, ſi no[illegible] jam utique vi Gallici fœderis certos a[illegible] Germania belligerandum. Nec ſatis [illegible] yerat Legatus, id à ſe ſpectari, ut irru[illegible] Germaniam Guſtavo Gallus eo tauti[illegible] ditionibus cum Cæſare circa bellum Italicum tranſigere poſſit. Sane conſtat, Guſtavi victoriam apud Francofurtum ad Oderam pacem Italicam confirmaſſe, quæ non parum nutabat, quod Hiſpani Mantuam & munimenta per Rhætiam quatuor auri millionibus licitarentur. Sed ea clade audita Galli animoſius tractatus impletionem urgebant, Cæſare tergiverſari non amplius audente. Suſpectus quoque tunc temporis erat Danus, cui ad Inſulam Rudenam vectigal exigebatur, conſiliis quoque ſuper Rugia occupanda agitatis, & familiari nimis cum Fridlando literarum commercio. Nec adhuc de Batavorum in ſe animo certus erat, portoria per Boruſſiam ægre tolerantium, qui una cum Dano clam Gedanenſes in ipſum animabant; ſic ut longius progreſſura ea lis à tergo relinquenda haut videretur. Denique & ille adhuc metus urgebat, ne forte media deficerent ſuſtentando equitatui per Boruſſiam ſelecto, quo tantum bellum ordiens Guſtavus carere non poterat. Ne tamen negotium plane abrumperetur, Laurentius Nicolai à ſecretis epiſtolis in Galliam mittitur, qui dextre inſinuaret, per Guſtavum non ſtare, quo minus fœdus coëat, ſi æquæ conditiones offerantur. Poſtea transgreſſo in Germaniam Guſtavo cum ſuper legibus fœderis jam conventum foret, alia per Gallici Legati inſolentiam remora objicitur, an quod poſt Mantuanam controverſiam compoſitam Guſtavi opera Galliæ ſuperflua videretur, aut quia bello cœpto adigi poſſe ſperabatur, ut iſti magis obnoxius agere vellet. Nam & *protectionis* vocabulum formulæ fœderis injecerat magna cum Guſtavi offenſione, qui neminem præter Deum & enſem protectorem agnoſcere ſe ferebat: & in utroque inſtrumento, etiam eo quod à Guſtavo ſubſcribendum erat, ut Regis ſui titulus præponeretur obnixe contendebat; etſi ſuper eo poſtulato in mandatis ipſius nihil adparebat. Et cum ipſi objiceretur; utrumque Regem eſſe, parisque adeo dignationis, regerere non dubitaverat; dari purpuram diverſi pretii. Aſt Guſtavus dignitatis ſuæ tenaciſſimus auxilio Gallico carere, quam de antiquiſſimi Regni faſtigio [illegible] concedere malebat: [illegible] non ſperare, ea dunt[illegible] cum inire velle, ut ſibi [illegible] aliquid detrahatur. A[illegible] nullam in ſe moram o[illegible]

Galli prærogativam fruſtra affectant.

§. 3. Ita tandem B[illegible] fœdus iſthoc concluſ[illegible] rebatur communium [illegible] libertas recuperanda, [illegible] ceani, marisque Ba[illegible] rum libertas, reſtitu[illegible] mani Ordinum, utqu[illegible] tusque Oceani, ac [illegible] deſtruantur, & in eu[illegible] in quo ante proximum bellu[illegible] Ad quem finem cum hactenus preces [illegible] munium amicorum [illegible] ſtituiſſe; eoque Guſta[illegible]

Ejus primo

ſex equitum ſuo ſumtu in Germania habiturum, Galliæ Rege quadringenta uncialium millia quotannis conferente. Cavebatur inſuper, ut cum Duce Bavariæ & Liga amicitia aut neutralitas ſervaretur, ſiquidem ipſi reciprocam præſtiterint, utque circa ſacra Sueciæ Rex non aliter ſe gereret, quam ſecundum Imperii leges, ac in quibus locis exercitium ritus Catholici reperiretur, in integro relinqueret. Quæ verba fœderi inſeri omnibus modis contendebat Gallus, ne ad detrimentum ritus Pontificii quid egiſſe argueretur, aut quod ſperaret, hac ratione ſe Ordines Catholicos à Cæſaris partibus abſtracturum. Nec Guſtavo conſultum videbatur profeſſam Romanorum ſacrorum extirpationem præ ſe ferre, ne in deſperationem iſti adigerentur; & quia ſatis actum judicabat, ſi Proteſtantium libertatem aſſeruiſſet. Iſta tamen omnia præcipue huc ſpectabant, ut potentia Auſtriacorum intra terminos coërceretur, ne ſubacta Germania ad vicinos dominatum proferret; qui ſcopus niſi reſtituta Ordinum Germaniæ libertate obtineri haut poterat. Cæterum fœdus hoc rebus Guſtavi non parum ſplendoris ac firmamenti addebat propter autoritatem vireſque ejus Regni, & quod auri Gallici fama venales animas certatim delectibus Suecicis alliceret. Nam alias omnibus erat perſuaſum, ſolius Sueciæ opes tanto bello ſuſtinendo non ſufficere, ni alienis pecuniis ſuffulciantur. Et ipſe Cæſar ideo remiſſius, quam res exigebat, principiis Guſtavi obſtiterat, quod crederet, ejus conatus mox ultro per pecuniæ inopiam expiraturos, indicio inde ſumto, quod iſte ulterius, cum commode poſſet, non proceſſiſſet. Enimvero Guſtavus ideo progreſſus ſuos inhibuerat, quod equitatum è Boruſſia deſideraret, & haut prudentis duceret loca maritima in hoſtium poteſtate à tergo relinquere. Duraturum autem erat fœdus ad menſem usque Majum anni trigeſimi ſexti; ni pax interea coaleſceret, conſenſu partium prorogandum. Formulam ejus fœderis nomine Guſtavi Regis ſubſcripſere Guſtavus Hornius, Joannes, & Carolus Banerii; nomine Regis Chriſtianiſſimi Hercules Charnaſſæus.

Sueci occupant Læckenizam, §. 4. Cæterum quæ aliis nationibus quietem imperat aſperitas hiemis, Suecos haut retardabat, quo minus bellicis facinoribus operarentur. Et quidem in excurſiones avidus erat Suecicus miles ad intercipiendos potiſſimum Croatas, armis pretioſis, nummiſque onuſtos. Læckenizæ quoque arx à Leſlæo levi negotio expugnata. Rex autem poſtquam Hornio curam novæ Marchiæ, & Ulterioris Pomeraniæ commendaſſet, exercitus majore parte per Stetinum in Uckermarchiam ducta

Prenzloam Prenzloam occupat. Inde Novum Brandeburgum procedit, à Franciſco Marazino tribuno ſexcentis cum militibus inſeſſum, ſed qui poſt paucos tormentorum ictus ſe dedebat, pactus, ut cum armis & impedimentis oppido excederet, nec intra tres menſes contra Regem militaret. Pari facilita-

Treptoam, te Clempenoa Suecos admiſit. Treptoam Cæſa-rei ad famam adventantis Regis ultro deſeruerant.

Loizenſem arcem, Sed qui Loizenſi arci præerat Peralta centurio Hiſpanus natione, populari jactantia neſcio quæ inuſitata conſtantiæ ſpecimina minatus, mox ludibrio fuit, precibus muliercularum, quibus paulo ante ſe ferro indutum oſtentaverat, exoratus, ut poſtulante Rege ſtatim ipſe extra munitionem procederet, quæ ſibi dicerentur leges arrepturus.

Demminum, §. 5. Inde Demmino exercitus admovetur, munito oppido cum adjuncta arce, cui Savellius Dux præerat cum duabus peditum legionibus, ſua & Holckiana. Ejus viri fœdum ſordidæ avaritiæ ſpecimen ferebant, quod cum poſt abrepta in tributum cætera equis demum ruſticorum manum injeciſſet, nec qui vel redimeret, vel emeret ſtrigoſa jumenta inveniretur, eadem demum carnifici addixerit, exiguum ſibi corii pretium ſtipulatus. Cum ſub veſperam acceſſiſſet Rex, machinæ mox per ſuggeſtus raptim extructos collocatæ; & eadem adhuc nocte munitionibus exterioribus ſuccedens Teuffelius tribunus ſemilunare opus impetu cepit, Cæſareoſque eruptione facta ipſum inde expellere conantes cum clade rejecit. Ex altero latere arcem in paludibus ſitam, ſed quæ gelu adhuc adſtrictæ accedentes ferebant, adoriebatur Cniphuſius immiſſa modica peditum manu, ad cujus conſpectum Cæſarei ſtatim arcem igne ſuppoſito relinquunt, in adſitam turrim craſſiſſimam ſe recipientes. Quam tormentis disjicere cum ſerum videretur, ad ejuſdem fundamenta cuniculus agitur; cujus terrore iſti ſtatim Regis ſe arbitrio permiſere, traditis ſeptem Holckianæ legionis ſignis. Ea ab altera oppidi parte oſtentata obſeſſorum animos fregerunt, qui mox in has leges convenerunt, ut ſignis explicatis, ſarcinis armiſque ſalvis cum duobus tormentis excederent, ac intra tres menſes adverſus Regem ad confinia Pomeraniæ, & Meclenburgicæ arma ne ferrent. Ita triduo oppidum captum, quod minimum tres ſeptimanas Regem diſtinere poſſe crediderat Tillius, intra quod ſpacium ipſe cum exercitu ingruens Guſtavum ad iniquam pugnam compellere, aut cum ignominia obſidio dimovere deſtinaverat; eoque Savellium Viennam ad dicendam cauſam ablegabat. Et quia hic eam velut arcem belli elegerat, non modica ibi frumenti, apparatuſque bellici vis cum triginta ſex grandioribus machinis inventa. Dum ad Demminum Rex hæret, Joannes Moltkius alæ præfectus cum triginta ſex equitibus exploratum miſſus, agglomerante ſe agreſtium manu Malchinum duabus cohortibus inſeſ- & Malchinum. ſum aſtu tentare inſtituit. Eoque frequentibus circum excitatis ignibus, & appenſis ad arbores ignitis funiculis magnæ manus ſpeciem per noctem aſſimilaverat. Inde ſummo mane præſidiariis Regis nomine, quem toto cum exercitu adeſſe fingebat, deditionem imperat, iiſque territis ut confeſtim armis poſitis prodeant injungit. Cum pavor juſſa facere ſubegiſſet, inermes à tantuplo paucioribus ad Regem deducuntur.

§. 6. Reſtabat in citeriore Pomerania ſola Grypswalda, cui Franciſcus Ludovicus Peruſius præerat. Grypswalda fruſtra tentatur. Eum Banerius, quem Rex iſti oræ præfecerat, per literas ſolicitat, ut deſperato ſubſidio imminentem neceſſitatem honeſta deditione prævertat. Sed qui magnifice de Cæſaris fortuna præfatus ad extrema oppidum ſe defenſurum reſpondebat. Nec ſegnius quam loquebatur faciebat. Nam & oppidum operibus inſigniter firmabat, & deficientibus nummis argenteis ſtanneos cudebat impreſſo lemmate; *neceſſitas Gryphiswaldenſis*, emiſſaque inutili turba accurate ac ſobrie annonam diſpenſabat, donec extrema tandem fames id oppidum relinquere ſubigeret. Circa initium menſis Martii Franciſcus de Mœurs Colbergam per quinque menſes circumſeſſam deficiente annona, ac deſperata liberatione Bootio tribuno tradiderat, pactus ut explicatis more militari ſignis, integriſque armis, & ſarcinis cum duobus tormentis excederet. Colberga deditur. E mille quingentis, qui oppido exierant, quadringenti ſacramento Regis acceſſerunt. Tormentorum & adparatus bellici magna vis ibi reperta. Triduo poſt deditum oppidum aliquot naves annona onuſtæ Roſtochio, Wiſmariaque aderant, ſed quæ comperto illud à Suecis teneri, retro vela dabant. Quanquam ne portum intrare poſſent, extructis ad ejus oſtium caſtellis proviſum erat. Hoc igitur

1631\. modo ejectis Ulteriore Pomerania Cæſareis, ut à diuturnis belli oneribus reſpirarent provinciales, Guſtavus diſciplinam militarem ſeveriſſimis legibus ſanxit, & quæ militi ſuo præbenda forent, ad modeſtum ac tolerabilem modum redegit.

Oldenburgicus, & Friſiæ Orientalis Comes Neutralitatem denuo ambiunt.

§. 7. Circa finem ſuperioris anni Antonius Guntherus Oldenburgicus Comes exemtionem à bello apud Regem ambiverat; de qua nunc ineunte menſe Martio una cum Friſiæ Orientalis Comite denuo per legatos inſtabat, producto Cæſareo reſcripto Electorum interceſſione obtento, quo is promiſerat, ſe militem ex utroque Comitatu abducturum, nec oneris quid deinceps imperaturum, ſi Rex viciſſim caveat, ſe loca, quibus Cæſareus miles excederet, haut invaſurum. Sed cum à legatis nihil proponeretur, quo modo Regi cavere vellent, ſe intra neutralitatis leges bona fide verſaturos, neque Regi ex illis provinciis damni quid datum iri; res ad exitum perduci tunc non poterat. Præſertim cum Reſcriptum Cæſareum à ſolo Secretario ſubſcriptum foret; cui multum fidei adhibere præterita exempla vetabant. Spes tamen fiebat, ſiquidem idoneè caveatur, militem Cæſareum provinciis ſemel emiſſum deinceps iterum non admittendum, nec quid ſubſidii ullo modo hoſti durante bello præſtandum, Comites iſtos à Rege omni bellorum moleſtia eximendos. Cæterum quare iidem tantopere circa id negotium ſatagerent, cauſa erat; quod ſibi ab Hamiltonio metuerent, qui illa ora copias in Anglia Scotiaque conſcriptas exponere conſtituerat; & quia Oldenburgicus Guſtavum ſibi peculiariter offenſum ſuſpicabatur ob patrata à ſe in Archiepiſcopum Bremenſem Guſtavi avunculum. Inſtigabat etiam Tillius, deſtinatis Guſtavi explorandis, & ut ſecuritati ſuæ ab ea parte proſpiceretur, ſibique copias inde fidentius abducere liceret. Quin & conſtabat, Batavos ſucceſſibus Guſtavi invidentes noluiſſe in propinqua ſibi loca bellum transferri. Qui & ſegniter valde ad ſublevandam cauſam communem pecuniam depromebant; ut Guſtavus minaretur, ni aliam ſecum rationem inirent, pacem ſe cum Cæſare facturam, exiguo ipſis emolumento ceſſuram. Alias conſtabat iſtiusmodi à belli oneribus exemtiones Guſtavi rebus damno cedere; quippe queis impediebatur, ne qua ſibi commodiſſimum foret hoſti noxam ſtrueret. Et quicquid promitteret Tillius, Comitatus iſtos denuo invaſuris metuebatur, quamprimum ratio belli id ſuaderet. Sed nec meritus erat Oldenburgicus, ut præ cæteris ipſi favoris quid exhiberetur.

Tillius in Guſtavum movet.

§. 8. At Cæſar cum ſuffectos abdicato Fridlando duces Guſtavi auſpiciis impares cerneret, imperium in exercitus ſuos Tillio confert, Ligiſtici hactenus exercitus duci, bellandi callentiſſimo, & tot adoreis inſigni. Quem & magna Ducatus Brunſuicenſis parte donaverat, egregio liberalitatis in benemeritum ſpecimine, ſi dono injuria in veterem dominum abfuiſſet. Nam ipſi Duci pauculas præfecturas reliquerat, cætera ditione Hildeſienſi Epiſcopo addicta, qui litem ante ſeculum cœptam nunc demum Marte ſuffragante obtinuerat. Is igitur Tillius cum poſt amiſſum Gartzium è Schaumburgio miſerum Cæſarei militis ſtatum intellexiſſet, excitis quæ per Germaniam paſſim diſperſæ erant copiis, menſe Januario Francofurtum venit, & quæ ex uſu videbantur ibi, atque Landsbergæ diſpoſuit; inde in Hornium moturus, qui Soldini, ac circumjectis locis ſtativa habebat. Sed quia hic abſente Rege rem in diſcrimen mittere veritus Piritzam, & hinc Stargardiam retro ceſſerat, in omnes hoſtis motus intentus; Tillius menſe Februario, poſtquam Francofurtum valido præſidio firmaverat, in Guſtavum ire conſtituit, damnum Demmini acceptum, de [illegible] audiverat, ulturus. *Iram ejus pri*[illegible] Novum Brandeburgum, quod C[illegible] duabus *legionibus* ſua, & Scotica *Mac*[illegible] Ei Rex, ut ex invalido oppido in tu[illegible] ret, ſcripto mandatum transmiſerat[illegible] hoſte interceptum hunc ſtimulabat[illegible] raptim equitatu oppidum cingeret[illegible] cum reliquo exercitu inſecutus ex iti[illegible] gam arcem impetu capit, ad unum [illegible] rant quinquaginta militibus. Hinc [illegible] oppugnandum Novum Brandenbu[illegible] titur. Obſeſſi ſtrenue reſiſtunt, & [illegible] ſultantes repellunt, ſæpius licet ad deditionem invitati, ſpe auxilii à Rege ſubmittendi extremam vim expectaturi. Igitur demum facto ab univerſis aſſultu levidenſes munitiones perrumpuntur, & Suecici poſt aſperrimam pugnam numero obruuntur. Cniphuſio, & nonnullis Præfectis ac ſexaginta gregariis vita conceditur, cæteris omnibus trucidatis. Nec pauciores tamen è Tillianis ceciderant. Eo obſidio durante agmen equitum Roſtochio ductu tribuni Wingerskii ad Tillium tendens per Rheingravium ex improviſo ingruentem diſſipatur. Banerius quoque cum Cronbergio tribuno Cæſareo non procul Novo Brandeburgo pugnam æquo fere Marte committit.

9\. Martii.

Novum Brandeburgum à Tillio expugnatur.

Rex Citeriori Pomeraniæ proſpicit.

§. 9. Contra Rex ut Brandeburgo ſubveniret, jam exercitum ad Paſevvalcum convenire juſſerat. Sed prævertente hoſtium violentia conſilium mutare neceſſum fuit. Igitur ad impetum Tillii à Citeriore Pomerania avertendum Hornio, cui ex Ulteriore provincia evocato hæc cura injungebatur, mandatum, Fridlandiam, & Treptoam invalida oppida deſereret, ſed Clempenoæ, Landscronæ, & Spantcoæ arces valido præſidio inſideret ad diſtinendum hoſtem: cæterum Demmino, & Anclamo tuendo maxime incumberet. In Pena quoque flumine navigia diſpoſita, & ad Stolpam atque Gutzcoam viarum anguſtiæ excitatis caſtellis interſeptæ. Nec minus Tribſeſæ ad impetum excipiendum omnia proviſa. Quod ſi utique Anclamum Tillius invadere conaretur, decretum erat Regi, caſtris ad Cabelam locatis hoſtem à tergo circumcluſum commeatu, & pabulo prohibere, carptimque vires ejus atterere. His ita diſpoſitis ipſe Odera ſuperato alibi occaſionem rei gerendæ aucupaturus, ad Suetam caſtram metatur, juncto ibi duobus navalibus pontibus flumine.

Tillius Magdeburgum tendit.

§. 10. Aſt Tillius facile animadvertens, quibus difficultatibus ſe induturus eſſet, tentata Citeriore Pomerania, ac famem præcipue metuens in regione jam evaſtata, direpto Novo Brandeburgo ac dejectis munitionibus, Rupinum retrovertit, in itinere Miroa arce in deditionem accepta. Tum miſſus cum viginti quinque equitum alis Rudolfus Coloredus ad exploranda Regis caſtra, num iis forte expelli poſſit. Sed cum ea jam munita, ac ſe à Guſtavo intrepide expectari intellexiſſet, Coloredo revocato Cæſareas copias Francofurtum remittit, ipſe Magdeburgum toto impetu adoriri certus, quo iſtum, quem viribus imparem ſibi judicabat, in patentia camporum eliceret, prælii que neceſſitatem eidem imponeret, ni Magdeburgum perire vellet, maximi momenti urbem, & Guſtavi æque ac Cæſaris deſtinatis opportunam.

Guſtavus Francofurtum expugnat.

§. 11. Tillio digreſſo Guſtavus Rex Hornium è Citeriore Pomerania, cui nullum amplius ab hoſte periculum, ad ſe evocat, Nova Marchia Cæſareos ejecturus, qu[illegible] rentes Mitslavii nov[illegible] preſſerant. Contract[illegible] cofurtum tendit, ex [illegible] bergæ, & Zedenici a[illegible]

1631. ſidebat Francofurtum cum juſto fere exercitu Schaumburgius, quo etiam Fridericus Tieffenbachius accurrit, qui ſumma rerum in ſe ſuſcepta ædificiis ſuburbanis ignem injecit. In accedentes Suecos eruptionem ſtatim faciunt Cæſarei; ſed non ſine damno repelluntur. Noctu Sueci in ſuburbiorum parietinis communire ſe, & actis obliquis foſſis ad munitiones propinquare incipiunt. Quod etiam ſequenti die continuatum inter vana Cæſareorum ludibria, velut iſtis ſat animi non eſſet aſſultum tentandi. Sed mox impetu facto exteriore munitione hoſtis ejicitur, ſimul tormentis Gubenenſis porta acriter verberatur. Tum quidam ſclopetarii præeunte cohortis vicario Andrea Anero injuſſi vallo ingruunt, ac dum propugnatores inter fumum fragoreſque oculis & auribus non ſatis conſtant, ad ſummum enituntur. Rex occaſionem rei bene gerendæ forte oblatam ſolerter amplexus, illico cæteris quoque invadendi ſignum dat. Nec mora Cæſarei vallo depulſi per interiorem portam in oppidum ſe conjiciunt; quos è veſtigio Sueci inſecuti una irrumpunt, diverſis quoque locis interea vallo ſuperato. Irruentes undique expellere iterum conabantur equites Cæſarei: ſed quos Baudiſſius cum equitum legione per apertam portam invadens facile disjecit. Nec inde aliud quam cædes tanto atrocior, quod ruentes ad pontem quo Odera jungitur currus ſimul militeſque, dum pro ſe quiſque primus evadere nititur, ſibi invicem impedimento forent. Nec paucos ponte detruſos flumen hauriebat. Caſtellum, quod trans pontem erat excitatum, itidem deſeritur, machinis in aquam provolutis, & igne ponti injecto. Cæſorum in urbe mille ſeptingenti amplius numerati ſunt, inter quos inſignes ductores Hedonius, Hardeccius, Herberſteinius, alii Capti circiter octingenti, quos inter tribuni Sparrius, Morvallius, Butlerus junior. E Regiis trecenti cecidere. Præda inſignis ac bellici adparatus magna vis cum viginti & uno tormentis, nec non viginti quatuor ſigna in Regiorum manus pervenerunt. Qui cladi ſuperfuerant cum Tieffenbachio Glogoviam Majorem ſe contulere. Oppidum ipſum tres per horas militi ad direptionem patuit, ibi inter cæteros Pelargus Calvinianus Theologus ſuper ſua domo exſpoliata apud Regem queſtus id reſponſi retulit: divinitus ipſum pœnas luere ob falſa dogmata per Eccleſiam ſparſa. Id dictum ab ipſo ad Bremenſes, & inde ad alios ejus ſectæ vulgatum non parum illos perturbavit, velut jam ab omnibus hominibus deſertos, poſtquam tam infenſum ſentirent Guſtavum, de cujus præſidio tantum ſibi polliciti fuerant. Sed id dictum mox in favorem vertit Guſtavus, poſtulato à Theologis Berolinenſibus, ut quouſque cum Lutheranis Eccleſiis in ſingulis fidei capitibus conciliari poſſent, ſcripto conſignarent, ad Theologos Suedicos tranſmittendo; quod iſti interpretabantur, velut Rex unionis inter Eccleſias Proteſtantium ſpem non abjeciſſet; cum revera non niſi metum illic eximere vellet, quaſi opiniones eorundem ferro impugnatum veniret. Cæterum Tillius cum ad ſuppetias Francofurto ferendas in viam ſe jam dediſſet, res perditas intelligens ad Magdeburgi obſidium retro abit, omni urbem eam vi oppugnaturus, quo Regem ab invadenda Sileſia diverteret. Sed Rex invitantem fortunam ſecutus ſelectas copias Landsbergam rapit, quam tres Cæſareorum legiones, quindecim equitum alæ inſidebant ſub Cratzio juniore tribuno. Is, dum in adventantes Suecos eruptionem tentat, occiſus ſuorum animos non parum fregit. Caſtellum ultra Wartam fluvium à Tupadelio primum expugnatur levi negotio, dum

Landsbergam deditione capit.

trecenti qui inerant pedites armis abjectis ſe dedunt. Ipſe Rex flumen ponte raptim ſtructo tranſiens opinione citius ad oppidum ſe oſtendit, ac repulſis qui eruperant, intus concluſis deditionem imperat. Qui metu conſternati honeſtis conditionibus poſtridie oppido cedunt plures numero, quam illi, qui ad ipſos oppugnandos venerant. 1631.

Acta cum Conventu Lipſienſi.

§. 12. Circa id tempus ad finem tendebat Conventus Lipſienſis, ad quem Saxoniæ Elector pleroſque Proteſtantes convocaverat. Eum Cæſari hactenus plus ſatis addictum aperte jam erumpentes iſtius artes, & proditæ cauſæ communis exprobratio tandem ad fortia conſilia excitaverant. Sed præcipue tam ipſius, quam cæterorum animos Guſtavi Regis in Germaniam adventus erexerat, ut edicto ſuper bonis ſacris reſtituendis ſe opponere, & oppreſſionem Cæſaris amoliri fœdere inito, paratiſque armis auderent. Cæterum obtentui ſumebatur, congreſſus Francofurti ad Mœnum indictus, quo amica compoſitio Catholicos inter & Proteſtantes tentanda foret; cui negotio præparando ut ſententias prius inter ſe conferant Proteſtantes opus ſit. Iſto conventu demum concludebatur, à Cæſare literis maſcule ſcriptis abolitionem edicti, & finem oppreſſionum petendum; nec minus arma paranda, quibus vis à quocunque intentata, ac injuriæ militis Cæſarei propulſentur; ac ut invicem ſibi auxilium ferant, ſi quis eorum impetatur. Addita tamen proteſtatio: ſalvam ſibi conſtare debitam Cæſari reverentiam. Eodem certos homines occulto miſerat Guſtavus, qui ad fortia auſa congregatos animarent, tentaturos quoque, num univerſi Proteſtantes fœdere ipſi innecti, ac junctim bellum in Cæſarem ſumere velint. Aut ſi hoc anceps nimis videatur, ut arma ipſi comparent ſuæ libertati tuendæ, Regios autem conatus pecunia, præbito commeatu, tranſituque, & aliis modis foveant. Sed cum univerſi communi decreto iſta probare metuerent, ſinguli tentabantur, ac Saxoniæ cumprimis Elector, cui præcipuæ tunc opes, & à cujus autoritate plerique pendebant. Huic diligenter de ſcopo Regis, qui cum libertate Ordinum, & religionis Proteſtantium foret conjunctus, exponebatur. At hic nihil aliud, quam Regis deſtinata laudare, ac ſtudium ſuum teſtari; ſed quamlibet Conventionem abnuere. Nec Magdeburgenſibus aliud præſtare, quam ut recte & ſparſim delectus per ſuam ditionem in iſtorum uſum permitteret, ac ut pulvis pyrius, & frumentum ad eam urbem deveheretur. Quæ ipſa res tamen exitum non habebat, dum cui ejus deducendi cura demandata erat, circa intercipiendum Ladronium Comitem in Tilliana caſtra tendentem ſatagit, neglecta ad urbem perrumpendi occaſione. Cæterum Saxo, quare Guſtavo fœdere jungi tergiverſaretur, has rationes jam antea Charnaſſæo à Galliæ Rege miſſo expoſuerat; quod metueret, ne Guſtavus proprium duntaxat negotium ageret, ac deſideriis ſuis potitus ipſum deſtitutum Cæſaris libidini exponeret; neu paria in ſe ſtatuerentur, quæ Brandenburgicus in Boruſſia expertum ſe querebatur, cujus terra evaſtata, ac munitiſſimæ urbes præſidiis inſeſſæ fuerint, vix unquam forte recuperandæ. Addebatur, ſi Guſtavo quid humanitus accidat, quem tantis auſis parem ſubiturum? Enimvero id revera agebat Saxo, ut fœdere Proteſtantibus inter ſe ſociatis ipſe ſummam rerum moderaretur, atque exercitu, quem iſti conſcripturi eſſent, ſuffultus neutrius ſe partis ferret, vireſque Cæſaris ac Guſtavi æqua lance libraret. Nam ſi Guſtavo jungeretur, hic ſine dubio ſummum belli arbitrium ſibi vindicaturus erat. Ac nimis abruptum videbatur, cum profeſſo Cæſaris hoſte ſociari; præſertim cum ipſe nondum exer-

1631. exercitum paraſſet. Simul fœdere iſto viam ſibi præcludere nolebat, quominus, quandocunque commodum videretur, ad amicitiam Cæſaris redire poſſet. Interim & ipſe, & plerique Germaniæ Ordines Proteſtantes hactenus Guſtavo favebant, ut dum hic cum Cæſare colluctatur, militem conſcribere, & occaſionem libertatis ſuæ reſtituendæ arripere vellent. In Cæſarem autem arma ſtringere non niſi tunc decretum erat, quando ipſe extrema intentaret. Contra Cæſari fixum ſedebat, Saxonem quamprimum ſe moveret tota belli mole obruere; quo proſtrato reliquis Proteſtantium nec animum nec vires fore in ipſum quid tentandi; quos quidem adeo contemnebat, ut jactaret, Saxone remoto cæteros vix decem legionibus continuo alendis ſufficere. Et ſane mox patebat, quam levi negotio Cæſar pleroſque per Superiorem Germaniam fœderi Lipſiaco renuntiare coëgerit; cui deſtruendo Liga quoque Pontificia conventu Dunckelſpulæ habito ſe adſtrinxerat; quæ & literis datis iſtorum inſtitutum improbavit; & ut eodem ultro deſiſtant, impenſe hortata eſt.

Spandoa Guſtavo traditur.

§. 13. Enimvero ſcrupuloſa iſta Saxonis & aliorum circumſpectio Guſtavum monebat, ut & ipſe inter ambiguos caute procederet, nec eo usque ſe penetraret, ut ſummam rerum ſuarum ab aliorum placito fideque nudis verbis innixa ſuſpenderet. Unde quamquam Magdeburgi liberatio magnopere cordi ipſi foret; temerarium tamen judicabat eo prorumpere, imminentibus à tergo munimentis, quæ receptum intercludere poſſent. Eoque antequam Magdeburgum iret, Cuſtrinum ſibi, & Spandoam, Oderæ & Havelæ clauſtra, à Brandeburgico tantiſper tradi utique cupiebat; atque interim firmato præſidiis Francofurto, & Croſna cum robore exercitus Copenicum usque progreditur. Præmiſſi ſunt inde ad Electorem Guſtavus Hornius, & Jacobus Steinbergius, ſuper traditione iſtorum oppidorum tranſacturi. Sed cum reſponſum, quod reportabant, Regi non ſatisfaceret, poſtridie Rex ipſe cum Electore in colloquium ad Berolinum deſcendit, modica militum manu ſtipatus. Inter moroſam Electoris tergiverſationem Rex exercitum propius urbem accedere jubet, minatus, ſi omnes ipſum deſtituant, ſe quoque abdicata communi Proteſtantium cauſa, acfirmatis in Pomerania locis maritimis cum Cæſare tranſacturum, & Holmiam reverſurum. Ubi quæ ipſum cæteroſque Proteſtantes fortuna ſit manſura, brevi in aprico fore. His rationibus expugnatus vix demum ſequenti die Elector in Spandoæ traditionem conſenſit, ſalvis tamen ſuis juribus, & ut illa citra moram reſtitueretur, ubi Magdeburgo ſubventum, aut Guſtavus in tutum ſubductus ſit. Nec mora deducto Electoris præſidio, Spandoam miles Suecicus ſacramento Brandenburgici ſimul adactus duce Axelio Lilio ingreditur. Potsdamum inde promota caſtra, ac Cæſareus miles, qui Vetus Brandeburgum, Ratenoam, & alia Albi vicina loca inſidebat, ad famam adventantis Regis intra Tillii caſtra ſe recepit.

Saxo ad Magdeburgum liberandum Guſtavo jungi non vult.

§. 14. Cum Saxone autem Guſtavus jam antea per literas egerat, ut apud pontem Deſſavienſem copias ſecum jungeret, Magdeburgi liberationem pariter ſuſcepturus; utque ſuo exercitui annonam, ac pyrium pulverem, & machinas præberet. Sed iſte hæc omnia abnuere, fidem Cæſari debitam excuſans, & quod ingruentibus ex Italia Cæſareis ditiones ſuas milite nudare haut poſſit. Tranſitu porro Regi conceſſo facile bellum in ſuam provinciam attrahi. Annonam etiam Cæſari petenti negatam. Iſta effugia quanquam Rex prolixis literis elevaret, addita proteſtatione, per ſe non ſtetiſſe, quo minus Magdeburgo ſubveniretur, quam urbem ſervari Saxonis magis & Brandeburgici, 1631. quam ſua intereſſe; is tamen nullo modo à ſententia dimovebatur. Ea re Guſtavus Magdeburgum tendere prohibebatur. Nam & inter tergiverſationes iſtas non parum temporis incaſſum elabebatur, & cur Saxoni, ac Brandenburgico non ſatis fideret, affatim cauſæ habebat; inter duos autem parum fidos amicos medium ſe immittere periculoſæ plenum aleæ. Sed & miles Guſtavi hiberno labore attenuatus, & exhauſtus ob ſtipendia non ſoluta fremebat. Nulla quoque annonæ copia, circumjectis locis per hoſtem vaſtatis; cum hic contra numero & robore copiarum longe prævaleret. Nihiloſecius ſecundo Havela Rex progredi, Albique propinquare conſtituerat, ſi qua occaſio daretur Tillium vi aggrediendi, aut alia ratione obſidio Magdeburgi abſtrahendi.

Magdeburgi excidium. 10. Maji.

§. 15. Inter has moras ſuprema dies Magdeburgo illuxerat. Ea urbe, in qua maximum momentum ad ſiſtendos Guſtavi impetus, ſimul coërcendis Saxoniæ, & Brandenburgi Electoribus poſitum erat, Tillius utique potiri connitebatur. Ac primo literis Adminiſtratorem civesque, ac magnificis promiſſis Falckenbergium tentare. Sed cum hac via nihil proficeretur, ad vim converſus munimenta, quæ extra urbem Magdeburgenſes hinc inde extruxerant, expugnat. Inde ſuburbiis Sudenburgo, & Neuſtadio ab ipſis civibus ignis injectus, cum quicquid militum ſupereſſet defendendæ urbi ægre ſufficeret, errore Adminiſtratoris, qui dum novos delectus per minuta provinciæ oppida ſpargit, magnam copiarum partem fruſtra prodegerat. Adpropinquabant jam urbi Cæſarei, cum Adminiſtrator civesque inducias peterent, quo ad Saxonem & Brandeburgicum mittere poſſent, autoritatem ſuam componendis turbis interpoſituros. Sed abnuit Tillius, ne interim Guſtavus Rex occaſionem arriperet obſeſſis ſuccurrendi. Qui & minabundus utrumque Electorem monet, ne Magdeburgo ſuppetias ferant, neu Guſtavo tranſitum eodem concedant. Tentatæ equidem ab oppidanis aliquoties eruptiones, ſed modico obſidentium damno, qui brevi ad labrum foſſæ penetrant, ac magno machinarum impetu munitiones disjiciunt. Jam opera ad valli pedem promota erant, cum Tillius tubicinem in urbem mittit, ut 7. M
extrema per deditionem prævertant imperaturum, quem illi ad tertium usque diem detinebant, quo ipſum reſponſo dato dimittere decreverant, ni fatum urbis eo die ingruens obſtitiſſet. Decretum fuerat Tillio, primo diluculo diei decimæ Maji undiquaque impetum in urbem dare, quando poſt pervigilatam noctem plerique domum dilapſi eſſent, cæteri inſomnia marcerent. Idem tamen de ſucceſſu ambiguus denuo in conſilium rem deducit, ut ad ſeptimam horam matutinam oppugnatio differretur. Igitur cum vallum civibus, periculo ſe jam defunctos arbitrantibus, fere nudatum foret, & Falkenbergius in curiam conceſſiſſet tubicini reſponſum adornaturus, quo nondum reverſo nihil à Tillio tentatum iri credebatur, Pappenheimius ſubito aſſultu munimentum novum, quod ſuburbio Neuſtadio objacebat, invadit, quo facile ſuperato mox in urbem penetrat. Id nonnulli inſtinctu centurionis cujusdam Itali à Pappenheimio ſuſceptum tradunt inſcio Tillio, qui licet copias ad impetum faciendum diſpoſuiſſet, oſtentare vim, quam inferre maluerit, ut integra urbe potiretur. Tumultu excitato advolat Falckenbergius, & acriter incurrentibus undique civibus hoſtem retro ferre pedem cogit. Sed cum ipſum aſpere conſerta pugna feralis globus ſtraviſſet, animi civium non parum minuebantur. Et quanquam

cæteri

cæteri ductores dubiam adhuc hoſti victoriam reddebant; tamen cum & horum plerique cecidiſſent, & Pappenheimius frangendæ pertinaciæ ignem proximis ædibus injeciſſet, cives in domos ſuas dilabi cœperunt. Interim equitatus quoque in urbem penetraverat, ac flammam exortus turbo longe lateque diſtulerat. Tum vero nullum crudelitatis ac libidinis genus ab efferati militis rabie omiſſum; cum interim ignis avaritiæ materiam pleramque abſumere properaret, velut præda tam opima multans, qui victoria tam atrociter abuſi eſſent. Magnitudinem cladis miſeræ ædificiorum atque hominum reliquiæ ſatis arguebant. Nam ex tanta multitudine quadringenti duntaxat cives ſuperfuere, & præter ædem primariam centum quinquaginta piſcatoriæ ad Albim domus. Extremum malorum fuit à Tillio indicta Numini ſupplicatio poſt edita plus quam barbaræ immanitatis ſpecimina. Et vero fructum ſuæ victoriæ ipſi corruperant Cæſarei deſtructa urbe, qua integra vicinis regionibus late frænum injecturi erant. Simul ad tam crudele exemplum tota Germania animis Proteſtantium deſperatio, odium, vindictæ ardor adverſus talium auctores gliſcebant.

Hujus culpam Guſtavus à ſe removet.

§. 16. Cæterum ne ab imperitis aut malevolis culpa perditi Magdeburgi in Guſtavum devolveretur, ipſe ſcripto publice emiſſo edocuit, non minimam cladis ſuæ cauſam Magdeburgenſes ipſos præbuiſſe intempeſtiva tenacitate, ac inhumanitate adverſus milites, & quod tanto hoſti repellendo idonea parare media neglexiſſent, plus ſatis alienis confiſi auxiliis, cum propriis ſtare potuiſſent. Regi pronam ſemper fuiſſe voluntatem, ſed quam effectui dare ineluctabiles rerum difficultates prohibuerint; ac cæco impetu accurrere molientem, ſe ipſum, ſummamque rerum, ac tot oppreſſorum ſpes perditurum fuiſſe nullo urbis fructu. Hoſtem Gryphenhaga ac Gartzio exturbatum penitus profligare in proclivi fuiſſe, ac uno impetu Magdeburgum tendere, ni tranſitum ad Cuſtrinum denegaſſet Brandeburgicus. Inde Francofurto, & Landsberga pulſum hoſtem, tergo progredientis hæſurum. Nec tamen ſibi licuiſſe ſalutem ſuam, exercitusque ab arbitrio Brandeburgici ſuſpendere, nulla accepta cautione. Citra hujus, atque Saxonis favorem Magdeburgi liberationem tentare haut quicquam cum proſperi ſpe ſucceſſus potuiſſe. Utrumque autem ita ambigue ſecum egiſſe, ut quid ſolidi ab ipſis expectare poſſet, non adpareret.

Acta cum Brandeburgico.

§. 17. Idem audita Magdeburgi expugnatione retro ad Spandoam movebat ſpeculaturus, quo Tillius deinceps ſe converſurus eſſet, aut quid cæteri Proteſtantes, ac vicini cumprimis Electores edito tam atroci exemplo in amicam ipſis urbem capturi forent. Simul verebatur ne augeſcentes in Sileſia Cæſaris copiæ aliquid à tergo molirentur, ſi ipſe rebus hac parte nondum ſat firmatis longius progrederetur. Quas & nuper Croſnam impetu expugnare conatas Broſſartus præſidii præfectus cum damno inde rejecerat. Etſi autem conditio, qua Guſtavo Spandoa tradita à Brandeburgico fuerat, expiraſſe jam videretur; tamen cum neque verſus Albim progredi auderet, ni firmus ad Havelam receptus foret, neque longius ab Odera diſcedere, ni tranſitu ad Cuſtrinum hoſtis excluderetur; ante omnia Electorem quovis modo inducere conabatur, ut aut icto fœdere in partes ſuas deſcenderet, aut Spandoam, Cuſtrinumque in ſuam poteſtatem traderet. Alias enim facile erat hoſti hiſce in oris belli ſedem figere, ac Guſtavum mare verſus propellere; quo ipſo quicquid à tergo erat Proteſtantium Cæſaris arbitrio exponebatur. Enimvero iſthæc à Guſtavo propoſita longe recuſare Brandeburgicus; cujus Conſiliarii partim in Cæſarem erant proclives, cæteri Magdeburgica calamitate attoniti à belli malis ſe removere, ac oſtenſo in neutram partem ſtudio ſibi utcumque cavere ſatis habebant, de communi Proteſtantium cauſa ſecuri. Guſtavus ut deſtinatis ſuis potiretur, in varias ſe formas vertere. Ac primo ſimulare, velut in diverſa ſe cum exercitu recepturus, & ſuas tantum res curaturus ſit, poſtquam intelligat, adventum ſuum nonnullis parum gratum eſſe. Ejusmodi diſceſſum cum Elector deprecaretur, quippe tunc Cæſareorum libidini exponendus, Guſtavus de fœdere, ac armorum conjunctione proponit. Aſt Elector per media conſilia urgentes utrinque difficultates eluctari cupidus, *neutralitatem* occinere, conventus Lipſienſis decretum, conſultandi cum Saxone & Ordinibus Provincialibus neceſſitatem excuſans. Inde Rex de fœdere quidem in præſens omittit, de Spandoa retinenda urget. Sed & heic Brandenburgicus vocabula pacti ingerere, Spandoæ reſtitutionem, & Guſtavi abitum poſtulare, multa ſuper militum petulantia queſtus. Igitur Guſtavus tergiverſationum feſſus demum amicus, an hoſtis eſſe velit, ut intra triduum ſignificet, poſtulat. Nam ut bona fide neutrarum eſſe partium poſſit Elector, poſitum provinciæ ipſius non permittere. Amicus ſi eſſe velit, eosdem ſecum amicos hoſtesque icto fœdere habendos. Sin minus, Spandoam ſe confeſtim redditurum, ſed mox hoſtilia adverſus ipſum exerciturum; ſilentium belli indicium habiturum. Heic Arnheimius interveniens Guſtavo, ut de Spandoa poſtulanda deſiſteret, perſuadere conabatur, velut quo minus eam annueret Electorem ſua dignitas, pactaque cum Saxonica Domo, & Imperii leges prohiberent. Sed cum Guſtavus longe ſolidiores rationes opponeret, tandem ſpem faciebat, reſponſo magis liquido Electorem ipſi ſatisfacturum. Aſt cum Elector nil niſi fœdus deprecaretur, tandem Rex illudi ſibi, & inani diſceptatione tempus extrahi indignatus, Electori quidem ſtatim Spandoam fidei ſuæ liberandæ conſignat; ſed mox cum exercitu Berolinum tendit, præmiſſo tubicine portas reſerari imperans, & hoſtilia minatus, ſi quis reſiſtere audeat. Sic tandem abſumta tergiverſandi facultate concluſum, ut Spandoam iterum Rex præſidio ſuo cuſtodiret, quoad bellum duraret; & apud Cuſtrinum tranſitu, receptuque ſi opus foret, frueretur. Spandoæ præſidium Electori, Cuſtrinenſe Regi juramento cavere ſuper obſervatione horum pactorum adigebatur. Ut autem hoc modo procederet Rex, non tam propter ipſum Electorem, quam propter Conſiliarios ejusdem neceſſum erat, quibus, ne Sueciæ ſalutem cauponari poſſent, facultas præſcindenda videbatur. Et quia Pomerania fundamentum erat rerum Suecicarum per Germaniam, ne ex Marchia hoſtis in illam effundi poſſet, firmius quam per verba ac literas caveri Guſtavus volebat. Contra Elector, ſi ſecius res ceciſſet, excuſatum ſe Cæſari fore credebat, neceſſitate à Guſtavo allata. Etſi Cæſar, quas ſui purgandi cauſa ſcribebat literas Elector, inter inania putaret.

Muſcoviticus auditur.

§. 18. Poſt initam cum Brandenburgico conventionem exercitus in caſtra ad Spandoam redit, ac Ratenoam, Vetusque Brandeburgum præſidiis amplectitur. Ipſe Rex raptim Stetinum delatus Czaris Moſcoviæ Legatum audit, qui ut arma in Suecia emere, ac militem, quem in Germania conducturus erat, per Ingriam deducere liceret petit. Quod facile Guſtavus annuit, cui optandum erat bellum Polonos inter Ruſſosque exardeſcere, ſibi ab utrisque tantiſper cautionis loco futurum. Hinc ad urgendum Grypsvvaldæ obſidium abiturus erat,

quæ

1631. *Grypſvvalda capitur.*

quæ ſola Cæſareis in Pomerania reſtabat: verum rem ſperato citius confectam reperit. Nam Achatius Tottius, cui ejus obſidii cura demandata fuerat, equites nonnullos exploratum circa oppidum præmiſerat, in quos ipſe Peruſius præſidii præfectus longius quam par erat, progreſſus impingitur, ac diffugientibus qui comitabantur Croatis occiditur, eam laudem meritus, quod optime omnium è Cæſareis ducibus ſtationem ſuam in Pomerania defendiſſet. Præſidiarii tamen amiſſo quantumvis ſtrenuo duce, adverſus adventantem cum exercitu Tottium ferociam primo oſtentare, & acri eruptione in ſubeuntem peditem decertare. Sed poſtridie animis lapſi honeſtas conditiones pacti oppidum dedunt: in quo munitiones, & alia ita præclare diſpoſita reperiebantur, ut ſi Peruſius vixiſſet, aliquot menſium obſidionem tolerare potuiſſe videretur. Cum autem præſidiarii, quibus tutum iter Roſtochium verſus promiſſum erat, Havelbergam tenderent, ſuperveniens tribunus Hallius equites diſſipavit; pedites mille quingenti arma deponere juſſi, plerique ſacramento Regis acceſſere. Qui licet adverſus pacta ſe violatos quæri non poſſent, quod diverſum convento iter ingreſſi forent; factum tamen Guſtavo diſplicuit, eoque in autores ſi deprehenderentur animadverti, qui captivi ſuperfuerant, liberos dimitti juſſit. Interea exercitus ad Spandoam levibus excurſionibus hoſtem laceſſebat. Ac inter cæteros Baudiſſius Ortenburgico Comite, & Hallio tribuno comitantibus Albim vado tranſiens ducentos Cæſareos equites Werbenæ cædit, captis qui necem effugerant. Sed dum ipſe atque Ortenburgicus ſiti æſtuque inflammati raptim ſe frigida proluunt, graviſſimum morbum ambo contrahunt, ex quo Ortenburgicus paulo poſt extinctus eſt, juvenis manu conſilioque pollens, & qui magnam de ſe expectationem concitaverat. A Regiis quoque Havelbergæ Baſilica occupata, & nonnulli Cæſareorum Burgi non procul Magdeburgo oppreſſi. Ex adverſo Cæſarei è Sileſia Goetzii Tribuni ductu recentem militem à Nicolao Bockio collectum nocturna irruptione diſſipant; etſi pleriſque cum ipſo tribuno tenebræ effugium dabant. Quos tamen mox Guſtavus Hornius ultus eſt, ſeptem Cæſareorum alis Grunbergæ oppreſſis.

Guſtavus Albim verſus movet.

§. 19. At Guſtavus purgata jam à Cæſareis Pomerania, partem copiarum ad ejus provinciæ munitiones cuſtodiendas, & ut Meclenburgicis Ducibus, qui tunc ſua armis recuperatum ibant, adſiſterent, ſub Tottio reliquit; cæteros ad exercitum in Marchiam ire juſſit. Ubi maxima peditatus parte ſub Joanne Banerio ad Vetus Brandeburgum ſubſiſtente, ipſe ſelectis cum ſclopetariis, & univerſo pene equitatu Jerichoam cœnobium venit, ac dimiſſo paſſim equite vicinam regionem ad uſque Magdeburgenſem pontem explorat. Ad cujus adventum Pappenheimius, qui hactenus Burgi ſtativa habuerat, celeriter ſe Magdeburgum recepit. Rex nullo cis Albim hoſte reperto ad Tangermundam id flumen trajicit, & in arcem oppido adſitam refugos Cæſareos cædit, ac ponte navali Albim ibi jungit. Eodem cum omnes copias contraxiſſet, deliberabat, num expediret ad recuperandum Magdeburgum incumbere. Sed quod Tillius cum exercitu non procul abeſſet, qui ſine dubio obſeſſis auxilio venturus erat; nec cum Saxoniæ Electore quidquam adhuc conveniſſet, munito ad Albim loco exercitum continere inſtituit, expectaturus, quo Cæſaris arma in fœderis Lipſiaci ſocios per Superiorem Germaniam, ac gliſcens inter Saxonem & Tillium diffidentia eruptura forent. Huic rei maxime opportunus locus viſus, ubi Havela Albi abſorbetur. Nam Havela commodam commeatus ſubvectionem, & ne hoſtis tergum circumire poſſet, præſtabat. Unde & Havelberga Cæſarei exturbati, Winkelio tribuno per flumen humero tenus in oppidum irrumpente: ubi qui in armis deprehenſi reſtiterant trucidati; quadringenti amplius, qui armis abjectis ſalutem petierant, capti. Werbenam igitur tranſlata caſtra, medio inter oppidum ac Albim loco pone aggerem coërcendis exundationibus quondam ſtructum, qui tunc munimenti in vicem adaptabatur. Simul ponte fluvius inſternitur, ac validum caſtellum in angulo, quo Havela Albi miſcetur, excitatur. Ac ne præſidium Cæſareorum, quod Dæmitzam inſidebat, in Suecorum pabulatores incurrere poſſet, ſtationes equitum idoneis locis diſponuntur.

1631. *Caſtra ad Werbenam ponit.*

Superior Germania fœderi Lipſienſi renunciat.

§. 20. Interea Cæſar per exercitum Egonis Furſtenbergii ductu ex Italia reducem Superioris Germaniæ Proteſtantes, cum literæ nihil proficerent, ut fœdus Lipſienſe ejurarent, cogere inſtituit. Ibi Memminga primum, & Campodunum ſubacta, ac pecuniis emuncta. Inde Ducis Wurtenbergici Tutor trepida deditione tranſigit, cum jam in itinere eſſent tria militum millia, auſpiciis Guſtavi Regis à Schlammersdorfio conducti, & manus peditum Ulmenſium, qui auxilio mittebantur. Hinc Ulma & quicquid urbium per Sueviam, ſimul Circulus Franconicus Lipſienſi decreto renunciant. Miles ab his conſcriptus exautoratur, & magnam partem Cæſaris ſacramento accedit, ingenti inſuper pecuniæ ſumma exſoluta. Ita paucos intra dies iſto tractu Lipſienſe fœdus nullo negotio everſum.

Tillius in Thuringiam movet.

§. 21. Sed non pari facilitate res Tillio ſuccedebat circa cæteros Lipſiaci decreti ſocios in ordinem redigendos. Is relicto cum idoneis copiis Pappenheimio ad defenſionem Magdeburgi, & vicinorum locorum, Thuringiam verſus movebat, ut Haſſiæ Landgravio Wilhelmo, Saxoniæque Ducibus, & cumprimis Electore perdomitis Proteſtantium fœdus plane diſſiparet. Ac jam in ditione Vinarienſi, atque Schvvartzburgenſi hoſtili modo graſſabatur. Frankenhuſa direpta, & in cineres data. Erfordia blanditiis & prompto obſequio eundem à ſe avertit. Hinc Mulhuſam ſe contulit, unde legatum cum duriſſimis mandatis ad Wilhelmum Landgravium miſit; quem ubi hic animoſo cum reſponſo rejeciſſet, ac jam Tillius arma in iſtum expediret, à Pappenheimio de impreſſione Guſtavi ad Albim nuntius venit. Igitur potius viſum dilato Haſſo illuc totis viribus incumbere, & vel præliandi neceſſitatem ipſi imponere, vel trans Albim eundem rejicere. Quo repulſo in proclivi fore ſibi ſperabat Lipſiaci fœderis reliquias opprimere. Nam ſe quidem militum robore Guſtavo longe præſtare judicabat. Igitur circa Julii menſis initium Mulhuſa digreſſus Tillius per Mansfeldam, & Aſcaniam Wolmerſtadium feſtinato itinere pervenit. Cujus adventu cognito Guſtavus Rex cum magna equitum & dimacharum parte verſus iſtum procedit, tentaturus num recens adventanti de improviſo clades aliqua inferri poſſit. Nec ſucceſſu res caruit. Nam in tres equitum legiones Montecuculi, Bernſteinii, & Holckii, quæ in vicis Burgſtallo, Reindorffio, & Angero hoſpitabantur, noctu impreſſio à Rege facta, & earum magna pars cæſa; cæteri in fugam diſperſi. Eo in conflictu tribunus Bernſteinius cecidit. Sed è Regiis Carolus Ludovicus Palatinus Lauterenſis, dum ante Rheingravii legionem acriter pugnam ciet, graviter ſaucius paulo poſt non ſine magno Regis dolore decedit. Inde Tillius toto cum exercitu Werbenam movet clam præmiſſis, qui ſub ipſius adventum tormenta Suecica clavis configerent, & oppidum incenderent, num forte eo tumultu in caſtra Regia penetrari poſſet. Sed detecta proditione Guſtavus tormenta,

Tilliani vapulant.

menta,

1631. menta ſilere, & magnum ignem Werbenæ excitari juſſerat, ut eo fidentius Tilliani caſtrorum munimentis ſuccederent, velut peractis inſidiis. Tanto majore damno in propiores fulminatum, ac Tillius amiſſis plurimis re infecta in caſtra ſua ſe recepit. Inde quotidianis velitationibus inter equites utrinque certatum, nullo in ſummam rerum momento. Sed cum Tillius Guſtavum in aciem elicere non poſſet, nec munitiſſima ejus caſtra oppugnare auderet, pabuli quoque & commeatus inopia urgente, cum Guſtavo contra opportunitate fluminum omnia bello trahendo neceſſaria ſuppeterent, retro vertit, ac evocatis Vetere Marchia præſidiis Wolmerſtadium exercitum reducit.

Meclenburgici Duces ditionem ſuam armis vindicant.

§. 22. Dum Tillius in Thuringia moratur, Regina Maria Eleonora è Suecia cum aliquot millium ſupplemento in Pomeraniam adpulerat, quorum partem ad ſe Rex in Marchiam accivit, partem Ducibus Meclenburgicis ad vindicandam avitam ditionem auxilio ire juſſit. Iſti enim hactenus inani ſpe ex Ratisponenſi conventu concepta, à quo ad cognitionem Electorum rejecti fuerant, tandem fallacium morarum feſſi occaſionem fortiter arripere decreverunt. Quibus inter alia hoc quoque animum addebat, quod ad Conventum Lipſienſem à Saxone evocati, eoque ipſo legitimi Principes agniti fuerant. Illi igitur ſuper juſtitia conatus ſui publico ſcripto teſtati partem copiarum à ſe collectarum Stralſundam navibus transportaverant, quæ per Ribnizam ſub Tottii imperio, adſiſtente Joanne Alberto Duce, in Meclenburgicam irrumpebat. Suana, Guſtrovia, Butzovia ab hoſtibus deſertæ ultro patuerunt. Plavia arx, & Miroa poſt exiguam moram dedita. Oppreſſæ quoque hinc inde aliquot hoſtium alæ, & opima præda à Regiis parta. E diverſa provinciæ parte Dux Adolfus Fridericus cum tribuno Lohuſio irrumpens recta Suerinum, priſtinam aulæ ſuæ ſedem properabat, in cujus ſuburbio ducenti dimachæ (quos militari vocabulo *dragones* vocant,) deprehenſi partim cæduntur, cæteri in ſtipendia Regis tranſeunt. Mox oppidum expugnatum paucis utrinque cadentibus; cæteri hoſtium in arcem refugere natura munitam, & proviſo ſatis commeatu, ſed tormentis deſtitutam. Adverſus quos deditionem recuſantes à Tottio Georgius Johannis, & Laurentius Caggius tribuni obſeſſoribus auxilio miſſi. Sed poſtquam machinis arx verberata, & omnia violentæ oppugnationi parata forent, obſeſſi honeſtas conditiones pacti arcem tradiderunt, ac pars Dœmitzam, cæteri Wiſmariam dimiſſi; etſi plerique gregariorum ultro Regiæ militiæ nomina darent. Sic Meclenburgica levi negotio ad antiquos dominos rediit, exceptis Wiſmaria, Roſtochioque, & Dœmitzæ arce, quas adhuc Cæſareus miles tenebat. Circa has habito conſilio decretum, ut Roſtochium obſidio cominus premeretur, Dœmitzæ, ac Wiſmariæ præſidia diſpoſito locis idoneis equite eminus includerentur. Principes iſti terris ſuis jam redditi feriis indictis, ſolennique pompa Guſtroviam ingrediebantur, cui maximum ſplendorem conciliabat Guſtavus Rex, eodem excurrens, quem immenſus populi plauſus proſequebatur.

Hamiltonius è Britannia copias adducit.

§. 23. Circa idem tempus in Germaniam adpellebat Jacobus Hamiltonius Marchio cum ſex Anglorum Scotorumque millibus, quos auſpiciis Guſtavi Regis propriis ſumtibus adjuvante quoque Angliæ Rege conſcripſerat; in quos tamen Guſtavus diſerte ſummum ſibi imperium reſervaverat. Eas copias Guſtavus Viſurgi immittere deſtinaverat, quibus ſe juncturus erat Joannes Adolfus Archipræſul Bremenſis, jamdudum in partes Guſtavi pronus, ſimul & è Batavis aliqua manus expectabatur; quo illis in oris excitato bello Tillii animus, viresque diſtraherentur. Sed quia Batavos non parum ſuſpicionis inceſſerat, quod bellum ea ratione finibus ipſorum advolvi videretur; igitur neque promovendæ Hamiltonii expeditioni quidquam gratificari volebant, & ne Wilhelmi Naſſovii copiæ iſtis jungi poſſent, præter neceſſitatem eas ſuo ſacramento adigebant. Cæterum cum naves, quæ Hamiltonii copias vehebant, Viſurgim verſus tendentes jam Heiligenlandiam inſulam in conſpectu haberent, adverſo vento abreptæ curſum mutare, & per Oreſundam in Pomeraniam dirigere inſtituerunt. Id conſilium è Daniæ Regis ſuggeſtionibus aliqui captum arguebant, qui Suecos in Bremenſi ditione pedem figere, quam alicui è filiis ſuis ſpe deſtinaverat, abhorrebat. Ipſe tamen Hamiltonius cauſabatur tironem ſe militem in ora hoſtibus infeſſà exponere non fuiſſe auſum, quod intellexiſſet nondum ibidem præſto adeſſe equeſtres pedeſtresque copias, quas eodem ſe miſſurum Rex promiſerat. Ita iſte præmiſſo ad Regem Leslæo, qui de adventu ſuo edoceret, & quo deinceps tendendum foret mandata exciperet, ad Penemundam militem in terram exponit, & per Pomeraniam in Novam Marchiam adſcendit, ductis ſecum compluribus machinis leviori pondere à ſeipſo primum inventis. Rex igitur ex eventu conſilio mutato ad Oderæ tutelam eas copias adhibere conſtituit, poſtquam Hornium, qui hactenus circa Francofurtum adverſus Cæſareos excubaverat, ad ſe Havelam verſus evocaſſet, in cujus locum Hamiltonius ſubiturus erat. Enimvero miles iſte Britannicus egregia ſpecie, & armis, veſtibusque bene inſtructus, ſequente autumno morbis fere conſumtus paulatim evanuit inſolentia aſperioris cœli, victusque, & tam laborioſæ militiæ intolerans, ac ſæviente tunc paſſim contagio. Nec memorabile quid ab eo geſtum, niſi quod menſe Octobri repentina in Cæſareos Gubenæ hoſpitantes impreſſione ducentos eorum cecidit, trecentos captivos abduxit. 1631.

Benedictus Oxenſtierna è Gallia redit.

§. 24. E Gallia quoque revertebat tunc Benedictus Oxenſtierna menſe *Martio illuc miſſus, ut*, quæ recens contractum fœdus requirebat, honoris verba expromeret, & promiſſam pecuniam dicto die exigeret. Qui honorifice in ea aula habitus, quæ poſtulabat facile obtinuit, nequicquam ringente Curtio, quem Cæſar diſturbando fœderi miſerat. Sed quæ de quater mille Gallis Guſtavo ſubmittendis petebantur, Rex iniquitate temporum excuſabat, quod domi mater cum fratre turbas excitaſſet, quibus compeſcendis milite ſuo ipſe opus habeat. Sed qui ad Venetos miſſus fuerat Chriſtophorus Ludovicus Raſchius fœdus iisdem cum Gallico Legibus conciliaturus, in quod proclives iſtos eſſe Legatus Gallicus Charnaſſæus fidem fecerat, præter inania nihil retulit, quod iſti metu Italici belli jam ſoluti, iis quæ propius ipſos non tangebant immiſceri nollent. Nec ab Helvetiis, qui itidem in belli ſocietatem ſolicitabantur, quidquam obtentum, Cæſare veterem ipſorum cum Auſtriacis neceſſitudinem ingerente.

Fœdus cum Wilhelmo Haſſiæ Landgravio.

§. 25. Dum in caſtris ad Werbenam hæret Guſtavus, ad ipſum acceſſerat Wilhelmus Haſſiæ Landgravius, fœderi de quo jam ſuperiore anno actum fuerat, ſupremā manum impoſiturus. Ejus ſumma huc redibat, ut Rex Landgravio in protectionem, & clientelam recepto adverſus quoſcunq; conſilio auxilioque pro viribus adſiſteret, nec cum Cæſare aut Pontificiis pacem iniret, niſi ipſo incluſo, ac in ſtatum, qui ante motus Bohemicos fuerat, reſtituto. Nec minus eidem opem ferret, ſi eo nomine à quopiam infeſtaretur, quod alicui è vicinis Pontificiis Statibus quid eripuerit. Contra Regi Landgravius fidem promittebat, quodque eoſdem cum ipſo hoſtes amicoſque habiturus, nec abſque ejuſdem conſenſu de pace tranſacturus ſit. Conventum

1631. quoque, ut requirente belli neceſſitate Regio militi Landgravii munita loca pateant, ut tamen receptus iisdem miles Landgravio quoq; juramento ſe obſtringat, eidemq; jura ſua ſalva ſint, nec minus ceſſante neceſſitate gratis iſta reſtituantur. Regi quoque in exercitum, quem propriis ſumtibus Landgravius erat conſcripturus, ſummum imperium reſervabatur; cui regendo Rex ſe abſente idoneũ ducem Landgravio adjuncturum ſe receperat. Quæ ipſa tamen ducis Regii dignatio in Landgraviũ conferebatur. Inſuper quid Landgravii ſubditi Regio militi ditiones iſtius tranſeunti præſtare deberent, definitum. Tum ne qua repetitio eſſet ſumtuum, quos alteruter in alterius auxilium impendiſſet. Ad eandem formam pleraque fœdera, quæ poſt cum aliis Germaniæ Principibus feriebantur, concepta inveniuntur. Sic Landgravius inter primos fuit Germanorum Principum, qui citra hæſitationẽ in partes Guſtavi deſcenderet, ad ſuam communemq; Proteſtantium ſalutem ac libertatem adſerendam, Cæſarei nominis terriculamento ſepoſito. Tanto acrius in ipſum exarſerat Tillius, qui & literis provinciales in abſentem concitare nequidquam conatus erat, & Fuggerum Comitem cum decem legionibus à Liga recens conſcriptis in Haſſiam irrumpere juſſerat. Quibus nihil territus Landgravius ad vim repellendam ſtrenue arma comparabat.

Tillius Saxoniæ Electorem invadit.

§. 26. Enimvero Tillius, poſtquam re infecta ab oppugnando ad Werbenam Guſtavo recedere coactus fuerat, ad evertendum Saxoniæ Electorem velut caput Proteſtantium, injuſſu quantumvis Bavari, ſe accingit; eo commodius tota deinceps belli mole Guſtavo incubiturus, ſi nihil à tergo intutum reſtaret: ultro quoque Suecorum res per Germaniam collapſuras ratus, ſi omnes Proteſtantes Cæſaris jugum ſubiiſſent. Primo tamen Cæſar diſſimulata offenſa per legatum Hegenmullerum à Saxone poſtulabat, cæteros ſocios permoveret, ut à decreto Lipſienſi deſiſterent, velut ipſe ejuſdem præcipuus autor non foret. Tum ut idem Cæſarem inter Sueciæque Regem mediatoris partes ſuſciperet, facultatem offerebat. Aſt cum neque hæc legatio, neque ſubſecutæ Cæſaris literæ iſtum à decreto Lipſienſi dimoverent; tandem Tillio ut vim ipſi admoveret injunctum, capitali Cæſaris errore, quod Saxoni, ut cum Guſtavo id dudum captanti ſe jungeret, neceſſitatem adferret, qui alias ab extranea ſocietate vehementer abhorrebat. Cum facile fuiſſet vel ſolitis verborum blandimentis Saxonem demulcere, vel poſitis inter Guſtavum Saxonemq; caſtris utrumque cunctando atterere. Sed nimirum præteritæ felicitatis recordatio nimiam Tillio velut vinci neſcio fiduciam inſpirabat, ut ultro iſtorum conjunctionem procuraret, velut uno utrumque ictu perditurus. Qui ubi Furſtenbergii copias jam in propinquo eſſe intelligeret, per delegatos Wolmerſtadio miſſos denuo imperat, ut decreto Lipſienſi renunciet, delectibusque habendis abſiſtat, ac ſuas copias Cæſari tradat adverſus Suecum ducendas una cum tributis ad eas alendas deſtinatis. Quæ poſtulata Saxo abnuere, juſtitiamque decreti Lipſiaci adſtruere, ac vim deprecari. Tillius interea Wolmerſtadio Iſlebiam caſtra contulerat, ut copias ex Italia reduces quindecim millium numero ſub Furſtenbergii ductu ſibi adjungeret. Hinc recta in Electoris ditiones cum exercitu quadraginta millibus bellatorum conſtante ingruit, Hala demum literis miſſis denuntians, ni poſtulatis ſatisfiat, vim inferendam. Tum ſtatim hoſtili modo terras ipſius ingreſſus Merſburgum occupat, ac Lipſiam per unum diem tormentis verberatam ad deditionem compellit.

Saxoniæ Elector

§. 27. Ita tandem Elector, qui copias ſuas Torgam contraxerat, quod hactenus adverſatus fuerat, miſſo Arnhemio Guſtavi auxilium implorat; qui cum eam tempeſtatem iſti incubituram prævidiſſet, Werbena Vetus Brandeburgum ſe contulerat, quo propius periclitanti adeſſet. 1631.

Guſtavo fœdere jungitur.

Quia tamen Regis ſocietatem ſæpius oblatam Elector repudiaverat; decorum videbatur non ſtatim velut ad nutum iſtius accurrere. Eoque primum Arnheimio frigidius reſpondebatur: dolorem ſe ex Electoris calamitate concipere, quam dudum ipſi prædixerit: quamque declinare licuiſſet, ſi in tempore fides ſibi foret habita. Venturum ſe tamen eidem auxilio, licet alio jam ire deſtinaverit, ſi quidem Witteberga in receptus ſecuritatem ſibi tradatur, Electoris filius primogenitus in caſtra ſua militatum veniat, ſtipendium trium menſium ſuo exercitui ſolvatur, proditores, quos circa ſe Elector habeat, ſibi dedantur, aut ab ipſo plectantur, ac fœdus mutuæ defenſionis, & ut eoſdem uterque hoſtes habeat, ſecum feriatur. Aſt Elector, cujus tempora ſcrupuloſas licitationes non ferebant, non Wittebergam ſolum, ſed univerſum Electoratum in receptum offerebat; nec filium modo, ſed & ſe ipſum ad exercitum Regis affore. De ſtipendio quoque, & proditorum ſupplicio, ſi indicentur, liberaliter promittere; ditiones denique ſuas, ipſamque vitam cauſæ communi ſe impenſurum. Contra Rex, ne magnitudine animi Saxoni concederet, reponebat; cauſam ſibi fuiſſe, quare cautionem iſthanc exegerit, quod Elector hactenus ita difficilem ſe poſtulatis ipſius exhibuiſſet. Sed nunc, poſtquam generoſa conſilia ab ipſo capeſſi videat, cæteris omiſſis hoc unum poſtulare, ut ſtrenue ad communem cauſam aſſerendam ſe accingat. Quod ſi tamen exercitui ſuo unius menſis ſtipendium exſolvere velit, ipſum brevi hujus impenſæ fructum uberem capturum. Nec mora fœdus in has leges concipitur, ut ſociatis viribus Rex defenſionem Electoris ſuſcipiat, in ejus præjudicium nihil agat; junctis utrinq; exercitibus ſumma directio eorum, quæ communi conſilio decreta fuerint, penes Regem ſit; neuter abſque alterius conſenſu de pace tractet; Regi locis ad Albim opportunis tranſitus concedatur, ejusque exercitui, quamdiu in territorio Electoris hoſpitatur, proque ejus ſalute pugnat, neceſſaria ab hoc alimenta præbeantur. Fœdere icto Guſtavus exercitum tredecim peditum, novem prope equitum millibus conſtantem Wittebergæ trans Albim ducit, & inde apud Dibenam Saxonicis copiis jungit.

Deliberatio de ſumma belli.

§. 28. Ibi præſente quoque Brandenburgico Electore, qui cum Guſtavo advenerat, de belli gerendi ratione deliberabatur. Rex etſi & ipſe in prælium ardebat, tamen ut in omnem eventum excuſatus eſſet, ac non niſi volentibus Electoribus alea tentaretur, in ſpeciem prælium diſſuadebat, circumſpecte procedendum diſſerens, Tilliumque à tergo circumeundum, num qua occaſio ipſi nocendi inveniri, aut idem in æquum locum protrahi poſſit. Neque enim credebat Guſtavus, cautum ſenem relicto tuto loco citra neceſſitatem prælii aleam tentaturum; cum facile ipſi foret intra caſtra ſe continendo hoſtium impetum eludere, ac inani labore eoſdem defatigare. Periculũ quoq; ingerebat tum ſibi tum præcipue utriq; Electorum imminens, ſi clades aliqua fuiſſet accepta. Aſt Saxo cui animus moleſtiarum ac periculorum belli inſolens, eoq; omnis moræ impatiens erat, prælio certandum contendebat, ac vel ſolum ſe in Tillium iturum jactabat; cauſatus provinciam ſuam utrique exercitui alendo imparem eſſe. Huic ergo concedens Rex, cum prælium ſederet, confeſtim in hoſtem movendum ſuadebat, antequam Altringeri copiæ, quæ jam Erfordiam attigerant, Tillio jungerentur, & Tieffenbachius è Sileſia ingrueret. Unde Brandenburgico ad ſua digreſſo recta Lipſiam verſus tenditur, Regio exercitu dextram

1631. dextram, Electoris ſiniſtram manum obtinente. Tum animatos ſuos, & inſtructos Rex monebat; equos cataphractorum gladiis in vulnere circumtortis foderent, ubi ſeſſorum corpora in ictus non paterent. Contra Tillius cognita Regis & Electoris conjunctione aliquandiu dubitabat, trahere bellum, an prælium tentare ſatius foret. Nam & ipſe tuto loco conſederat, ac hoſtis mora facile atteri poſſe videbatur: & adventante propediem Joanne Altringero, ſi utiq; acies placeret, auctioribus copiis certaturum. Eoque caſtra ad Lipſiam munitionibus circumdari, machinaſq; idoneis locis diſponi mandaverat. Sed Pappenheimius aliique duces fiducia ſui, & contemtu hoſtium, ut tutiora conſilia abdicaret, permovebant; recens conſcriptos Saxones, & fractos laboribus Suecos Cæſareo militi perpetuis victoriis aſſueto pares haut futuros. Obſervatum eſt ab illis, qui omina captant, conſultationē iſtam in ſuburbio Lipſiaco intra veſpillonis ædes habitam, pictis ad parietem ſandapilis. Igitur Cæſarei ſummo mane relictis ad Lipſiam caſtris in aciem diſpoſiti verſus Breitenfeldæ campos uno à Lipſia milliari procedunt, ubi tot victoriarū gloriam fructusque paucarum ſpatio horarum perdituri erant. Tillio ſimul laudem prudentiæ ſuæ prodigente, qua hactenus jactaverat; nunquam altius ſe aquam ingredi, quam fundum conſpicari poſſit.

Prælium ad Lipſiam.

§.20. Sic igitur in prælium ad Lipſiam tantopere celebratum deſcendebatur, quo ſupra ſeptuaginta quinque millia bellatorum patentiſſima planitie concurrebant. Ubi Tillius præcepta loci commoditate elatiora campi elegerat, in quibus tormenta diſponebat acie retro lenes illos clivos explicata. Simul zephyrus à tergo inſurgens pulvere fumoque hoſtium ora impleturus erat. Exercitum ejus componebant ſeptendecim peditum, totidem equitum legiones. Pedes in quatuor grandiores phalanges more Hiſpanico digeſtus; ad utrumq; latus eques ſe exporrigebat. Verum univerſæ copiæ unicam tantum aciem faciebant, nullis reſervatis qui ſecundā ut ſolet aciem formarent. Tanta illis victoriæ fiducia erat, velut uno tantum impetu ad proſternendos hoſtes opus habituris. Enimvero mox obſervatum fuit, Tillium, poſtquam hoſtes ita fidenti animo, ac bene diſpoſitis ordinibus gradum inferre conſpiceret, expalluiſſe, ac vix lingua, auribusq; ſatis competiiſſe, quaſi nunc demū ancipitia fortunæ conſideraret, & quantum eſſet, quod aleæ expoſuerat; an futuræ cladis præſagium mentem externaverat? Aſt Regio, Saxonicoq; exercitui, priusquam patentibus campis aciem extendere poſſet, per objacentem rivum attenuato agmine tranſeundum erat; ut multi judicarent, ſi intra eas anguſtias impeditis hoſtis ingruiſſet, ipſorum ordines facile turbari potuiſſe. Sed Tillio potius videbatur occupati ſemel loci commoditatibus inhærere; an quia nihil veterano ſuo militi par credebat? Jam igitur apertam nacti planitiem Sueci, Saxoneſque illi à dextris, hi à ſiniſtris ſeorſim utrique duabus aciebus compoſiti conſtiterant. In dextro Suecorum cornu primam aciem implebant Oſtro-Gothi, Smalandi, Weſtro-Gothi, & duæ Finnonum equeſtres legiones; poſt quos Rheingravii eques in ſubſidiis ſtabat. Secundam aciem Livoni, Curlandique, tum Damitzii, & Sperreuteri tribunorum legiones componebant. Eum locum tuendum Rex ipſe ſibi ſumſerat, adjuncto Joanne Banerio, ſi quis forte caſus ipſum alio avocaret. In ſiniſtri cornu prima acie Hornii, Callenbachii, & Baudiſii, ſecunda Hallii & Curvillii equites collocati; quam ſtationem Guſtavo Hornio Rex commiſerat, quæ medium univerſi corporis locum adſiſtentibus à ſiniſtra Saxonibus obtinebat. Interſtitia turmarum ſelecti ſclopetariorum manipuli occupabant, longioribus tubis hoſtiles equites exceptūri. In medio pedes conſiſtebat, cujus primam aciem abſolvebant quatuor phalanges; prima Dalecarlorum ſub Achatio Oxenſtierna; altera Regis prætoria ſub Maximiliano Teuffelio, tertia è Suecis Germaniſque mixta ſub Erico Handio, quarta, vetuſtior cœrulea dicta, ſub Winckelio tribuno. Quibus ſubſidio ſtabat legio equitum prætoria ſub tribuno Uslario, & tria valida peditū agmina ſub Ramſæo, Hamiltonio, & Monavio, Scotis tribunis. In ſecunda acie tres phalanges erant ſub Turrio Comite, Hebronio, & Vitztumio. Cochtitzii, & Schaffmanni equites aciem claudebant. Saxonum acies ſex equitum, totidem peditum legiones continebat, queis ex judicio Regis diſpoſitis Arnheimius imperabat. Acie ſic inſtructa cum Regios jam intra tormenti ictum ſucceſſiſſe Tillius judicaret, trium machinarum irritis ictibus ipſos ſalutabat. Rex duobus more Suecico reſpondebat, quorum prior Baumgartnerum tribunum diſcerpſit. Tormentis inde continuo fulminare Tillius, ſed rarius Rex, quoad è propinquo certiores ictus dirigi poſſent. Circa ſecundam horam pomeridianam ad manus venitur. Cæterum quia Tillio ventus à tergo flabat, Rex ſiniſtram verſus quantum poterat aciem circumagere, ut ventus utriq; æquus foret. Id cum Tillius animadverteret, quo venti opportunitatem retineret ad dextram manum aciem protrahebat. Sed eo ipſo ſiniſtrum ejus cornu, & Holſatica peditum legio à cætero corpore divellebatur, ut longe maturius heic, quam aliis partibus, pugna committeretur. Equites quoque Cæſarei, immiſtos primæ Suecorum aciei peditum manipulos declinantes, circuitu facto in Rheingravii legionem, & ſecundam aciem dextri cornu ferebantur. Verum hæc moderante Banerio, cui Rex è prima acie opportune ſubſidia ſubmittebat, tanto impetu in ſiniſtrum hoſtium cornu invehebatur, ut illud poſt brevem pugnam in fugam propelleret. Holſatica tamen peditum legio acerrime reſiſtens ingruentes aliquoties Suecorum equites non ſine damno rejecerat, donec equite juxta, ac ſelecto pedite incumbente ad internecionem cæderetur. Univerſus porro Tillii peditatus cum equitibus, qui latera utrinque tegebant, nec non dextrum cornu clivo deſcendens frontem ita circumegerat, ut Regiis fere præteritis tota mole in Saxones incumberet, quod eos recens conſcriptos facilius pulſum iri Tillius crediderat, quorum ſtrage Regios quoque terror invaſurus eſſet; an quod iſtos tormenta Regia dexterrime excuſſa in eam partem averterant? Quicunque igitur horum in ſiniſtrum Regis cornu impingebantur, facile diſſipati in fugam propellebantur. Sed Saxonici cum primis pedites, & turmæ equitum, quos Vaſalli armaverant, impreſſionem Cæſareorum haut ſuſtinentes ſolutis ordinibus, armiſque abjectis terga fugæ dabant. Quo ſucceſſu præmature nimis inflati Cæſarei jam paſſim nuntios victoriæ dimittebant, evanidum ſuis gaudium daturos. Et pars dum præfervide Saxones perſequuntur, aut ad impedimenta diripienda diſcurrunt; ordines ſolvebant. Reliqui Saxonicos adhuc reſiſtentes circuitu capto à tergo circumventum ibant, Elector in iſto tumultu Eilenbergam verſus ſe proripuerat; Arnheimius ad Regem advolabat, conſilium, & opem ipſius expoſcens. Aſt Rex hautquicquam territus ſiniſtrum ſuorum cornu, & duas peditum phalanges è ſecunda acie Hebronii, & Vitztumii frontem Cæſareis à ſiniſtra ingruentibus obvertere jubebat. Ac ſiniſtrum quidem cornu latus hoſtium, phalanges frontem invadebant. Heic eques Cæſareus circa reliquias Saxonum diſſipandas occupatus pugnæ feſſus, & in prædam cædemque ordinibus pene ſolutis effuſus, ab integris compoſi- 1631.

1631. tiſq; Regiis ſtatim in fugam pellitur. Sed pedes acerrime pugnam ciebat. Sic ut aſperrimo hocce conflictu Teuffelius, qui duas iſtas phalanges adduxerat, ac complures alii ductores occumberent. Tandem Hornius cum reliquis è ſiniſtro cornu equitibus, ac ſelectis ſclopetariorum, cui è dextro cornu Weſtro-Gothos Rex ſubſidio miſerat, redintegratis aſſultibus undiquaque incumbebat; machinæ quoq; legionariæ undique advectæ obſtinatorum hoſtium agmina lacerabant, ut tandem convulſis ordinibus loco propellerentur. Quatuor tamen legiones, denſa pulveris nube tectæ integræ evaſerunt. Interea Rex cum dextro cornu ad ſylvulam in clivo ſitam progreſſus tormenta hoſtium in poteſtatem redigit, & iterum pedem obfirmantes diſſipat. Sed præcipuum peditatus Suecici robur, tota nempe prima acies quatuor phalangibus conſtans, & tertia phalanx ſecundæ aciei fere ſpectatores alieni certaminis ſteterant. Sic poſt atrocem quinque horarum pugnam plena victoria Guſtavo ceſſit, equitatu Regio terga fugientium cædente, quoad nox perſequendi finem imperaret. Plurimos tamen diſperſos, ac palantes ruſtici poſt trucidavere, dato vicatim per campanas ſigno exciti. Nuntius quoque à Rege ad Electorem miſſus è ſummo mœrore iſtum ad immenſam lætitiam revocabat. Victor exercitus in loco pugnæ pernoctavit. Cæſareorum aliqui Lipſiam ex acie ſe receperunt; plures Mersburgum, Halam, & ulteriora trepidi petivere. Ipſum Tillium præfectus alæ ſub legione Rheingraviana Fridericus cognomine Longurionis vulgo nuncupatus, in turba eminus agnitum aſſecutus fuerat, ac oblatam vitæ gratiam adſpernantis caput, dorſumque breviore ſclopeto non ſegniter contuderat. Et vivo aut mortuo potitus fuiſſet, ni Rudolfus Maximilianus Dux Lauenburgicus à latere advolans Friderici caput globo transverberaſſet, ac fatiſcenti jam ſeni effugium præbuiſſet. Qui Halam primum, ubi vulneribus plagiſque medicamenta adhibuit, inde Halberſtadium contendit, quindecim peditum ſignis comitantibus, quæ non ſupra ſexcenta capita ſequebantur. In itinere Pappenheimius ſe adjungebat cum quadraginta equitum alis, quæ vix mille quadringentos homines continebant. E Cæſareis in illa planitie cæſi numerabantur ſeptem millia ſexcenti, præter eos qui in fuga perierunt. Saxonum ſupra tria millia cecidiſſe feruntur: Regiorum circiter duo millia deſiderati, maximam partem equites. E captivis quinque millia ſtipendio Regis accedebant. Occubuere ibi è præfectis Cæſareis Otto Fridericus Schœnburgius, Ormarus Ervvittius, Baumgartnerus, Baro Grottius & plurimi alii. Adolfus Holſatiæ Dux ex vulnere paulo poſt decedebat. Sed & Rex egregiorum virorum jacturam fecerat, Maximiliani Teuffelii, Callenbachii, Hallii, Adercaſii, Damitzii, & compluríum inferioris ordinis. Curvillius levi vulnere in fronte perſtrictus ſuffuſis cruore oculis in hoſtes aberrans captivus abductus eſt. Saxones Bindauffium, Euſtachium Læſerum, duos Starſchedelios, Diſcavium, Lammingerum, alios amiſere. Tormenta viginti ſeptem, maxima prædæ vis, ſupra centum vexilla equeſtria ac pedeſtria in Regis poteſtatem pervenerunt. Iſthæc victoria non ſolum Cæſarem ac Ligiſtas in ſummam conſternationem conjecit, ſed & Polonos haut mediocriter perturbavit, qui jam de Boruſſia invadenda agitabant, ſi adverſi quid Guſtavo accidiſſet. Contra quicquid erat Proteſtantium animos inde ſumebat excutiendo Cæſaris jugo, ac nulla amplius ejuſdem reverentia in partes Guſtavi tranſibat.

Der lange Fritz.

Lipſia recuperatur.

§. 30. Rex altero à victoria die Lipſiam acceſſit, quam Wangelerus Tribunus cum præſidio mille militum tenebat, in quam & plurimi è prælio profugerant. Sed cum Wangelerus deditione imperata deliberandi ſpatium poſtularet, Rex Saxoni urbis ſuæ expugnationē commiſit, qui & paucos poſt dies deditione eandem recepit. Et è præſidiariis quidem qui Pontificia ſacra colebant hac lege dimiſſi, ut ne deinceps contra Regem, Electoremve arma gererent; Proteſtantes ſtatim Electoris ſacramento acceſſere. Qui in oppidum è prælio ſe abdiderant, captivitatis ſortem ſubiere, quos inter Coroninus, & Blancardus tribuni, Reinardus Walmerodius Quæſtor exercitus, & multi alii non infimæ notæ. Rex interea cum expedita equitum caterva Mersburgum properaverat, ubi valida manus prælio profuga iterum coiverat, è qua mille amplius cæſi, quingenti capti, ſed qui plerique poſt militiam Guſtavi ſubibant. Inde Halam itum, quæ una cum arce Mauritioburgo nullam moram fecit: præſidiariorum plerique legiones Suecicas ſupplevերunt. Oppidum iſtud juramento Regi fidem dedit. Magdeburgici Præſulatus regimen Ludovico Anhaltino Principi tantiſper commiſſum. Paulo poſt & univerſi Principes Anhaldini in protectionem Regis ſe conferunt, promiſſo ad belli ſumtus certo in menſes tributo, operaque ſubditorum gratuita, ſi in ditione ipſorum vel munitionem extruere, vel Albim ponte inſternere vellet. 1631.

Cæſarei ad Mersburgum vapulant.

Anhaldini Principes in protectionem Guſtavi ſuccedunt.

§. 31. Halæ inter Regem & Electorem, qui huc poſt receptam Lipſiam ſe contulerat, conſultabatur, quæ via bello gerendo deinceps inſiſtenda foret. Ac id quidem utrique diſplicebat, Tillii fugientis veſtigia legere, qui per Halberſtadienſem, ac Brunſuicenſem agrum ad Viſurgim ſe proripuerat; ne belli ſede in Inferiorem Saxoniam tranſlata amici Principes belli incommodis involverentur, cæteri per Superiorem Germaniam ſub cultro relinquerentur, Cæſareis ac Pontificiis provinciis immunibus, per quas facile exercitus reparari poterat. Sed cum duæ paterent viæ, per quas bellum hoſtium terris infundi poſſet, una ad dextram per ſaltus Thuringicos in Franconiam, altera ad ſiniſtram in Cæſaris ditiones hæreditarias, Saxo quidem hiſce Guſtavum immittere laborabat, ipſe in Franconiam ſuo cum exercitu moturus. Nec defuerunt qui crederent, ſi in prima conſternatione Guſtavus eodem irrupiſſet, ipſi in proclivi fuiſſe Cæſarem in ſummas anguſtias conjectum Vienna exturbare, & propioris damni ſenſu ad pacem amplectendam cogere, populis ei ſubjectis certatim ad Guſtavum defecturis, quos ob violentam ſacrorum mutationem exulceratos ſolus metus utcunque in officio continebat. Quo ipſo eidem facultas ſubtrahebatur tanta mole bellum inſtaurandi. Præſertim cum nullæ ibi copiæ eſſent, quæ torrentem ſiſtere poſſent. Et capite obtrito reliqua membra ultro collapſura. Poſſe interim Ordines Evangelicos cum Catholicis committi. Certe id optimum judicaverat Oxenſtierna, qui cum poſt Francofurti ad Mœnum Regem adiiſſet, de victoria gratulatus addiderat; optaſſe ſe, ut hoc officio Viennæ potius fungi licuiſſet. Et cum Rex exciperet, Tillio huc vertente eandem ſibi viam fuiſſe inſiſtendam; iſte reponebat: Regem iſtuc tendentem facile Tillium eodem tracturum. Præſertim cum & Principes, in quorum terras bellum transferebatur, ejus incommodis in ſe devolutis offenderentur, & Guſtavo Rege ad Rhenum progreſſo Gallus Anglusque ad æmulationem provocandi eſſent. Quin & Pater Joſephus Ratiſponæ cum Moguntino, Colonienſi, Treverenſi, ac Bavaro Electore egerat, ut ſi Guſtavus arma in Sileſiam transferret, ipſi ſuas ditiones tueri ſatis haberent. Hoc autem in Bavarum tendente neceſſitas eidem adſerebatur cum Cæſare arma ſociandi. Enimvero Guſtavus ſibi utique in

Conſultatio de bello in futurum gerendo.

Franconiam abeundum contendebat, quod Tillius adſcito Altringero, Fuggeroque validum brevi exercitum ad Viſurgim erat contracturus, ſine dubio in illum iturus, qui ad dextram ſe converteret, velut in propiorem. Eoque Saxones recenti adhuc clade perculſos, & numero inferiores hoſti ea parte objicere haut conſultum ducebat Rex, præcipue ſub Arnheimio Duce, qui conſilio quam manu promtior nuper rebus nutantibus haut nimium conſtantis animi ſpecimen ediderat. Et ipſo in ditiones Cæſaris hæreditarias digreſſo tota belli moles in Saxonem incubitura erat. Suberat & metus, ne Saxo in illas oras concedens Proteſtantium ſe ibi caput ferret, viresque Regi etiam formidandas compararet. Et quia ſummam rerum in eo verti judicabat Guſtavus, ut omne Proteſtantium nomen fœdere ſibi illigaretur, ipſi illuc vertere placebat: ſimul ut belli calamitates in Ligiſtarum ditiones effunderet, & Tillio ingruenti frontem obverteret. Saxonem autem vicinis Sileſiis immittere viſum, in ipſum pronis tanquam ſponſorem quondam ſacrorum & libertatis, apud quos jam fidem ſuam liberandi occaſio advenerat. Cæterum eo congreſſu Guſtavus Saxonem omnibus modis demulcere tanto beneficio obſtrictum, & ultro ipſi gratias agere, quod tam ſolicite prælium ſuaſiſſet; cum Saxo vereretur, ne Rex ſibi præproperam fugam, & rem male à ſuis geſtam exprobraret. Unde hic diffundente ſe in lætitiam animo jactabat, ſe omni ope connixurum, ut in Romanorum Regem Guſtavus eligatur: ſed quem affectum facile deinceps Auſtriacorum artes refrigerabant.

Proteſtantes per ſuperiorem Germaniam à Rege ſolicitantur.

§. 32. Rebus ita conventis Rex Martinum Chemnitium, & Marcum Relingium in Superiorem Germaniam præmittit, qui Proteſtantes ibi, ac inprimis validas urbes in ipſius partes ſollicitarent. Hi paſſim animos in Guſtavum propenſiſſimos invenerunt, niſi quod Noribergenſes publice aliquid decernere verebantur, fidem Cæſari nuper ſcripto datam cauſati, qui & amplis promiſſis eos ſibi adjungere ſtudebat. Cui tergiverſationi abrumpendæ Rex per literas atrociſſima quæque minatur, ni partibus ſuis aſſocientur. Qui terror omnem dubitationem eximebat; an ipſi ultro metu compelli cupierant? Dehinc Guſtavus Hala digreſſus per Querfurtum Erfordiam verſus tendit, quæ urbs Guſtavo legatos obviâ mittebat præſidium & vim hoſtilem deprecaturos. Rex cætera prolixe pollicitus, de præſidio abnuit, quod ratio belli non ferat tam opportuna urbe à tergo relicta ulterius progredi. Legatis cum hoc reſponſo dimiſſis Wilhelmus Saxoniæ Dux Vinarienſis cum Curvilliana equeſtri legione portas Erfordiæ ſubito irrumpit, ac in medio foro diſpoſitis turmis ſenatui imperat, ut claves portarum ſibi tradant; id quod poſt modicam tergiverſationem factum, ſimulque ad portas Suecorum ſtationes diſpoſitæ. Poſtridie Rex ipſe urbem ingreditur, ac poſtquam cives delinifica ſua Suada permulſiſſet, ut lubenter facere vellent, quod vi cogi poterant, conventione inita in fidem & tutelam eos recipit. Pontificii, qui in oppido erant, peculiariter fidem ſuam Regi obſtringere cogebantur. Inde munitiones veteres reparari, novas adjici jubet, ac urbi præfectum imponit Georgium Ludovicum Comitem Lœvvenſteinium cum aliquot peditum, & una equeſtri legionibus, quæ novis adjunctis delectibus in juſtum exercitum augendæ erant, ſub Wilhelmi Ducis Vinarienſis imperio rem geſturum, qui cum fratribus Alberto, Erneſto, & Bernhardo fœdere ſe Regis illigaverat.

Guſtavus Erfordiam occupat.

22. Sept.

Tillius copias recolligit.

§. 33. Interea Tillii audita clade Altringerus, qui cum ſex millibus ad iſtum properans jam circa Erfordiam adpulerat, in tutiora ſe receperat. Fuggerus quoque & Merodius, qui cum exercitu decem millibus conſtante Haſſiam invaſerant, inde faceſſunt. Quibus digreſſis Wilhelmus Landgravius Faccham aſſultu iterum expugnat, præſidio Cæſareo, quod ibidem agitabat, maximam partem cæſo, Tillius autem Halberſtadium delatus palantes ex fuga iterum colligere cœpit. Mox tamen metuens ne à Regiis opprimeretur, abducto ſecum Joanne Reinhardo Metternichio Halberſtadienſis præſulatus adminiſtratore, ac Pontificio clero in Hildeſienſem agrum, inde Huxteram abit, ubi Ritbergii, & Sultzii Comitum, Farensbachiique tribunorum legionibus auctus ulterius in Paderbornenſem ditionem procedebat. Sed cum audiret Guſtavum in Franconiam irrumpere, in Haſſiam, adjunctis ſibi ad Fritzlariam Altringeri & Fuggeri copiis, ſe confert, num iſtius in Pontificiorum ditiones ruentis impetum ſiſtere poſſet. Etenim Rex per Arnſtadium, & Ilmenoam ſumto itinere intra triduum ſaltus Thuringicos ſuperaverat, caſtroque inferioris Masfeldæ munito potitus, cujus præfectum venationi vacantem Regii equites interceperant, totum Hennebergicum Comitatum in poteſtatem redegerat. Inde Kœnigshoviam, munitum Wurtzburgenſis præſulatus oppidum, minis ac terrore perculſis oppidanis cepit, ubi inſignis annonæ copia, & adparatus bellici nonnihil repertum. Inconditæ agreſtium manus, quæ ingruentibus Suecis ſe hinc inde opponere audebant, nullo negotio cæſæ, aut diſſipatæ. Hinc Suinfurtenſes accedentis Regis fidei citra moram ſe permiſere. Mox Wurtzburgum properatum, cujus ſuburbia refractis portis miles irrumpit, ipſumque mox oppidum poſt tentatam nequidquam defenſionem deditur, in arcem refugientibus, qui Regis clementiæ diffiſi erant. Iſta in abrupta rupe trans Mœnum ſita opere antiquo, & anguſta foſſa cingebatur; extra foſſam ſemilunare munimentum portam obtegebat, qua parte clivo molliore adſcenditur. Eo in latere tormentis arcem quatere, & obliquis foſſis actis vallo ſuccedere inſtituit. Quatuor dies in opere abſumti, obſeſſis acriter in ſubeuntes ex arce detonantibus. Hinc Axelii Lilii legione præeunte in exterius propugnaculum impetus fit. Eo poſt acre certamen ſuperato, qui in arce erant, ut Suecorum ferro ſuos eriperent, pontem penſilem, quo labra foſſæ jungebantur, demittunt. Verum cum is cadaveribus cæſorum oneratus attrahi iterum non poſſet, Sueci eundem transgreſſi portam arcis occluſam admoto crepitaculo (*petardam* vocabulo militari adpellant) disjiciunt, ac in arcem interiorem irrumpunt; ubi quicquid in armis repertum ad ſeſquimille militum neci datum. Præfecti arcis, qui occultos ſe theſauros monſtraturum promiſerat, vitæ, ac imbellis ſexus pudicitiæ parcitum. Illa in arce ingens auri argentique facti atque infecti vis, è tota provincia eodem congeſta, adparatus quoque bellici, annonæque & vini ingens copia, nec non triginta tormenta & generoſis equis plenum equile in Regis poteſtatem pervenerunt.

Guſtavus in Franconiam irrumpit.

Kœnigshoviam & VVurtzburgum capit.

Tillii conatus.

§. 34. Tillius cum ſatis intelligeret, quantum momenti in hac arce ſitum foret, omni ſtudio ad eam conſervandam properaverat, jam valido iterum exercitu ſuccinctus, quem recenſione ad Fuldam facta octodecim peditum millibus, centum octoginta duabus equitũ turmis conſtantem comperiebat. Ei ſeſe ad Miltenburgum junxerat Carolus Lotharingiæ Dux cum octodecim millium exercitu, qui ſecurus offenſæ, quam Galliæ Rex ob arma in ſocium ſumta concepturus erat, Auſtriacis partibus totum ſe adplicabat, ſpe ut creditur facta Electoralis dignitatis, quæ Saxoni & Brandenburgico velut rebellibus adimenda foret. Sic numero jam longe Regiis ſuperior Tillius Wurtzburgum libe-

1631.

liberare, ſimul ad prælium elicere Regem conſtituerat, num forte cladem Lipſiæ acceptam eluere poſſet. Sed audita Wurtzburgenſis arcis præpropera expugnatione aliam conſiliorum rationem inibat. Ac primo quidem ut Mœnum fluvium in poteſtate haberet, Hanoviæ quatuor adhuc cohortes præter tres illas, quæ ad tutelam oppidi excubabant, Cæſari juxta atque Comiti ſacramento devinctæ, recipi in caſſum poſtulabat. Bobenhuſæ tamen arx aſtu ab ipſo intercepta, & valido præſidio firmata. Inde quatuor ipſius legionibus ſubita Suecorum irruptione non ſine clade pulſis, Rotenburgum ad Tubarum vertit, quod oppidum poſt defenſionē fruſtra tentatam deditione facta à Lotharingico milite male habebatur. Quo exemplo territum Winsheimum adventanti Tillio portas ultro reſerabat.

Guſtavi per Franconiam ſucceſſus.

§. 35. Porro ad famam irrumpentis in Franconiam Guſtavi conventus, qui inter Pontificios ac Proteſtantes Ordines Francofurti agitabatur, re infecta ſolvebatur, veluti jam lite ſuper bonis Eccleſiaſticis alio diſceptationis genere expedienda. Tum Proteſtantes per Franconiam, gravibus hactenus injuriis à Cæſare & Pontificiis preſſi, ad ſocietatem & protectionem Regis ſe conferebant, promiſſa ad belli ſumtus certa pecuniæ ſumma. Chriſtianus quoq; Marchio Culmbacenſis ad normam Haſſiaci fœderis cum Rege tranſegit. Apud Pontificios contra ſumma conſternatio; quorum plurimi ſecundo Mœno, ac Rheno Coloniam, aut alia in loca ſe recipiebant. Sed qui domi remanentes clementiæ Regis ſe ſubmiſerant, moderato tributo ſoluto ab injuriis tuti præſtabantur, nec ob diverſa ſacra cuipiam vis illata. Quem in finem etiam Wurtzburgi regimen præſulatus à Guſtavo conſtitutum è ſuis, & provincialium delectis, quod loco Epiſcopi profugi Franciſci Hazfeldii eam provinciam adminiſtraret; edictoq; omnibus provincialibus, ut iſti parerent, injunctum, gravi in immorigeros denunciata pœna. Bambergenſis quoq; Epiſcopus jam in certas leges cum Guſtavo tranſigere cœperat; ſed mox adpropinquante Tillio, & abeunte in diverſa Guſtavo, tractatum abruperat.

Hanovia à Suecis intercipitur. 1. Nov.

§. 36. Inde Guſtavo intercipiendæ Hanoviæ conſilium ſuggeſtum, cujus exſecutio Chriſtophoro Hubaldo commiſſa. Is aliquot equitum ac ſelectorum dimacharum centuriis ſtipatus raptim per unum diem noctemq; emenſo itinere, ut nuntios deſtinatorum ſuorum præverteret, Kalendis Novembris intra quintam & ſextam matutinam ſuperata retro arcem foſſa in vallum enititur, ac oppreſſis excubitoribus, refractaque porta oppidum vetus irrumpit; moxque portam, qua novum oppidum diſcriminatur, obſerat, atque præſidio inſidet, excludendis qui ex hoc ſuppetias laturi accurrebant. Brandiſius præſidii præfectus, qui ſub initium tumultus Cæſareos adeſſe crediderat, ſegnius rem agere; poſt comperta re ſero ad defenſionem accingi, ac certum hominem confeſtim Steinheimum mittere, Cæſareas copias ibi agentes arceſſiturum. Eoque cum Hubaldus novæ jam urbi vim intentaret, callido conſilio inducias petebat. Sed dilationem omnem abnuente Hubaldo, ut clementiæ ſe Regiorum citra pactum ſtatim committeret, adegit. Sic Brandiſius, cæterique præfecti, quorum non pauci Lipſiaco prælio profugi vulneribus curandis ibi vacabant, captivorum ſortem ſubiere; gregariorum plerique militiæ Regiæ nomen dederunt. Hubaldus ob facinus hocce Tribuni dignatione auctus eſt. Rex qua fortuna invitabat inſecuturus, relicto cum parte exercitus in Franconia Hornio Wurtzburgo Aſchaffenburgum pergit, quod prius direptum Cæſarei deſeruerant. Qui Steinheimi præſidium agebant, poſtquam muri tormentis pauliſper percuſſi forent, liberum diſceſſum pacti ſe dediderunt.

Francofurtum ad Mœnum Suecos admittit.

§. 37. Inde Francofurtum recta itum, quo Rex Philippum Reinhardum Solmenſem Comitem præmiſerat oppidanis perſuaſurum, ut ultro in ipſius partes tranſirent. Qui initio neutralitatem ſurdis ad iſtam Regis auribus per legatos Offenbachum miſſos ingerebant. Quibus Rex, nullo modo à ſe tanti momenti urbem à tergo relinqui poſſe reponebat, minis quoque adverſus abnuentes intermiſtis: cæterum non niſi ſexcentos ſuorum Saxenhuſæ præſidio recipi poſtulabat. Legatis in urbem reverſis Rex non expectato ipſorum reſponſo 16. Nov.
ſummo mane exercitum inſtructum ad Saxenhuſam ſiſtebat, ac ut citra moram portæ recluderentur imperabat. Quæ mox ut paterent, favor, terrorque Regii nominis efficiebat. Potior pars exercitus cum ipſo Rege per Saxenhuſam, pontemque, quo Mœnus inſternitur, urbem ingreſſa, altera porta Hœchſtam verſus iterum exiit. Sexcenti tantum Saxenhuſæ præſidio relicti. Sed plus ad urbem in officio continendam valebat amor civiū, quem in tranſitu Rex ſolita ſibi humanitate pigneraverat. Cum Francofurtenſibus conventum, ut durante hoc bello Regi, ejusque exercitui per urbem tranſitus concederetur, hoſtique negaretur. Rex contra urbi defenſionem & ſalva ſua jura ac privilegia promittebat, ac ſi de pace tractandum foret, ſe effecturum, ut iſthæc conventio *fraudi ipſis* non ſit. Eodem die Hœchſta ſe dedit, trecentis Cæſareis, qui præſidio erant ſub Regia ſigna transgreſſis.

Georgius Landgravius incaſſum de pace proponit.

§. 38. Ibidem Georgius Haſſiæ Landgravius conventione cum Rege inita Ruſſelsheimum Mœno trajiciendo opportunum præſidio Regio inſidendum tradebat. Qui & de *pace inter Cæſarem* atque Regem concilianda mentionem injiciebat; ſe ipſum cum Marchione Culmbacenſi è parte Proteſtantium, & ex altera Leopoldum Archiducem, & *Wolfgangum Wilhelmum Palatinum* Neoburgicum ſequeſtres offerens, inani cœpto, & quod Regi cordatiſque ludibrio erat. Neque enim ipſe idoneus tanto negotio autor, & crudius adhuc erat bellum, quam ut tam celerem medicinam admitteret. Ut tamen iſte de fide & obedientia, quam Cæſari deberet, ſervanda proteſtaretur, velut æquum utrique parti pacis conciliatorem ſe reſervaturus, facile indulgebat Rex in Electoris Saxoniæ ſoceri gratiam, & quia id rebus ſuis exiguo præjudicio eſſe poterat. Ditio quoque ejuſdem belli oneribus exemta, quoad de eventu horum tractatuum conſtaret. Eodem tempore Wilhelmus Landgravius evocante Rege cum pleriſque copiis aderat, qui poſt occupatam Mundam jam ditioni Paderbornenſi, & aliis vicinæ VVeſtphaliæ locis imminebat. Sed his rebus dilatis Regium exercitum augere potior cura erat.

Regii Ringoam occupant.

§. 39. Cæterum Anſelmus Caſimirus Moguntinus Elector incendio proximus, præſertim cum Regem multa navigia, ac vim inſtrumentorum moliendæ terræ comparare audiret, quantum poterat defenſionem adornare, oſtium Mœni, quo Rheno infunditur, palis ac demerſis navigiis obſtructum ire, Hiſpanorumque ultra duo millia Moguntiam recipere. Ipſe tamen aleæ Martis diffiſus cum Epiſcopo VVormatienſi aſſumtis pretioſiſſimis rebus Coloniam faceſſit. Interea Regii Rhingoam, cujus aditum Hiſpani ſubitariis munimentis, ac valido præſidio firmaverant, armatis etiam delectis provincialium, irruperant, & Walloffii quicquid in armis repertum erat cæciderant. Reliqui incolæ pecunia multati ob capta arma, & in protectionem Regiam fide data recepti; tributi nomine impoſitum, quantum antea Electori Moguntino penſitaverant. Rex vero, cujus copiæ per

oppo-

1631. oppoſitam Moguntiæ ripam tendebant, Erenfelſa arce, & Turre Murium vulgo dicta per ducem Bernhardum occupata, Rhenum jam tranſmittere parabat; quando Tillius Norribergæ imminens cœpta iſta differre ſubigebat: quam urbem periculo eripuiſſe majus operæ pretium erat.

Tillius Noribergam fruſtra tentat.

§.40. Is quippe medio menſe Novembri poſt Pappenheimium à ſe in Weſtphaliam dimiſſum iſti urbi caſtra admotum ibat, quo Guſtavum Rheni ab ora retraheret. Et cum oppidani imperatam ab ipſo pecuniam, & commeatum abnuerent, ad vim faciendam comparare ſe videbatur. Neque ſegniter ad defenſionem ſe accingere oppidani, & qui recens ibi ſub Henrico Wilhelmo Solmenſi Comite ſcribebatur miles aſſiduis eruptionibus in Cæſareos velitari. Rex quoque ut ſubſidio veniret, ſolicitis literis implorabatur. Enimvero Tillium, ut mox cœptis deſiſteret, cogebat pulvis tormentarius à gregario quodam incenſus, qui ab Ulmenſium ſtipendiis non ita pridem ſub Cæſaris ſigna compulſus, nunc ad veteres partes tranſiturus id operæ pretium prius facere voluerat. Miles quoque Lotharingicus tiro propinquante bruma ob cœli inclementiam morbis affligi. Sed & gravior cauſa ſuberat, quod Altringerus Bavarum ſuſpectum haberet, ne, quod Galli vehementer urgebant, cum Guſtavo tranſigeret, ac pro fortunæ varietate favorem quoque ſuum adplicaret. Eoque iſte ſubjectas ſibi copias in Bohemiam deducebat. Unde Tillius validiſſima exercitus parte nudatus motis Noriberga caſtris Lotharingorum reliquias ad Rhenum ſe refocillatum dimittebat. Cæteras copias ipſe circa Norlingam & per Superiorem Palatinatum, tegendæ Danubii ripæ, & Bavariæ diſponebat.

Rex in Palatinatum vertit.

§.41. Aſt Rex, qui exercitu à Rheni ripa revocato Noribergæ ſuppetias ferre conſtituerat, audito Tillii diſceſſu denuo ad Rhenum vertit. Et quia jam ad fines Palatinatus ab Hiſpanis inſeſſi promoverat, quibuscum pacem ſervare maluiſſet, prius Bernhardum Ducem ad Gubernatorem Hiſpanicum Philippum de Sylva miſit, ſciſcitatum quid ab ipſo expectandum ſibi foret. Qui reponebat: nihil ſe aliud in mandatis habere, quam ut Moguntino adverſus Suecos auxilium ferat. Unde apud Guſtavum deliberabatur, num bellum peculiariter Hiſpanis indicendum foret, an vero alibi pax cum illis colenda, nec hoſtile quid in eosdem tentandum, niſi qua Germaniæ rebus ſe immiſcerent. Ac prævaluit poſterius conſilium, ne Suecorum commercia mari per Dunquercanos turbarentur: Et quia Guſtavum Galli nonnulla ſuſpicione perſtrinxerant, valido cum exercitu Metim usque progreſſi, rem ſibi cum Hiſpanis integram cupiebat. Accedebat, quod jam multi ex ipſis Germaniæ Principibus Guſtavi progreſſibus inviderent; nec Polono, Danoque ſatis fideretur, ac plerique miniſtri, à quibus Anglus pendebat, in Hiſpanum propenderent, nec à Batavis fere præter ſterilem favorem quid expectandum foret. Sed nec opes Sueciæ tunc ferebant validam claſſem, qua ad bellum Hiſpano inferendum utique opus erat, armari. Unde nihil hoſtile adverſus Hiſpaniæ Regnum profeſſus Hiſpanum militem velut belli Germanici appendicem in Palatinatu invadere decrevit, quod alias nulla ratio foret Fridericum in ditiones ſuas reponendi. Quod ſi Hiſpani aliis quoque in locis hoſtilia adverſus Suecos ſumſiſſent, Angli, Batavique non defuturi ſperabantur; & Galliam, ut æmulatione ſepoſita arctius jungeretur, rationes ſuæ compulſuræ erant.

Sueci Rhenum tranſmittunt.

§.42. Igitur Rex per Francofurtum, Darmſtadiumq; tranſitu capto oppida ad Viam Montanam ab hoſtibus deſerta, Gernsheimumque occupat, ſimul ad Stockſtadium, paulo ſuprà ſtelliforme munimentum, quod Hiſpani in adverſa Oppenheimo ripa excitaverant, Rhenum tranſmittere parat. 1631. Impoſiti duobus majoribus navigiis trecenti è legione prætoria ſub tribuno Nicolao Brahæo Comite primi trajecere, & exſcenſione in alteram ripam facta quatuordecim Hiſpanorum alas ſumma vi ter irruentes, toties inſigni cum ſtrage repulere. In cuius tranſitus memoriam pyramis eo loco erecta nuperis adhuc annis perſiſtebat. Mox ſtelliforme munimentum, quod emiſſis telis Suecos ultro laceſſierat, deditione captum. Sed Oppenheimum vi expugnatum, quingentis Hiſpanorum cæſis. Quo Regis ſucceſſu territi qui Steinium caſtellum inſidebant, id ſubjecto igne ultro deſeruere. Lotharingi quoque Wormatia peſſime divexata ſe ejiciebant. Ab Oppenheimo exercitus ſtatim Moguntiæ admotus, ubi Hiſpani quidem initio ſat acriter tormentis in propinquantes fulminabant. Sed cum propius jam munimentis ſuccedentes Sueci aſſultum minarentur, fracti animis honeſtis conditionibus oppidum dederunt, ipſi à Regiis Lucenburgum deducti. Maxima ibi adparatus bellici, annonæque & vini copia reperta. Paucos poſt dies Rheingravius cum legione ſua novem Hiſpanorum alas ad Trarbacum in fugam conjecit, tribus vexillis ademtis. Inde ab ipſo Simmera occupata, & Baccharacum oppidum ſcalis admotis captum: Stalecca arx ſequenti demum menſe in poteſtatem venit. Poppartum quoque, & Veſalia ſuperior Regios citra pugnam admiſit. Ex altera Rheni ripa Wilhelmus Landgravius poſt Falkenſteinum, & Reiffenbergam arces occupatas, Kœnigsſteinum, munitiſſimum caſtrum, deditione cepit; quod Rex Stolbergio Comiti, cui à Moguntino Electore id olim ereptum fuerat, reſtituit. Ab eodem Landgravio quoque Cauba, Gundelfelſa, & Palatina arx in Rheno ſita expugnatur. Wetzlariam, & Gelnhuſam, nec non Fridbergam Wetteraviæ oppida Hiſpani ultro deſerebant. Circa idem tempus Spira Nemetum in Regias partes tranſiit, una cum Landavia & Weiſſenburgo. Unde Hiſpani, qui Germersheimi, & Neuſtadii hoſpitabantur, ultro dilapſi. Tandem Manheimum à Bernhardo Duce aſtu interceptum. Is ſummo mane cum trecentis ſuorum recta ad portam ruebat, Cæſareum præfectum ſe ferens à Regiis inſequentibus preſſum; ac cum præſidiarii incautius portam velut amico reſerarent, ipſe irrumpens Germanis quidem parcebat, Hiſpanorum ducentos quinquaginta leto dabat. Maravallius centurio oppidi præfectus cum lytro ſoluto Heidelbergam dimiſſus eſſet, ob negligentiam capite pœnas luit. Et ita quidem ſub anni finem ad Rhenum Guſtavo Regi res ex voto fluebant.

Oppenheimum expugnatur.

Moguntia deditur. 13. Dec.

Manheimum capitur. 29. Dec.

Hornius Mergentheimum, Winsheimum, & Heilbrunnam capit.

§.43. Nec minus Hornius in Franconia relictus feliciter rem geſſit, cui Mergentheimum, quingentorum militum præſidio inſeſſum, poſt brevem defenſionem altero quam acceſſerat die patuit. Et quanquam liber militi diſceſſus permitteretur; magna tamen gregariorum pars deſertis ductoribus militiæ Regiæ nomen dedit. Eo loco magna vis annonæ inventa, quam congeſtis à vicinia copiis Sueci augebant. Neque Winsheimum Cæſareo milite vacuum moram fecit, quo minus Regios ultro admitteret. In Heilbrunna majus momentum fuit, quam Lotharingica legio Pfalzburgii Principis nuper defuncti inſidebat, exarmatis, ne forte frænum morderent, oppidanis. Eam nocturno impetu intercipere Hornius ſtatuerat, & jam omnibus exploratis, ac diſpoſitis propius oppidū ſuggreſſus erat, cum repente conſilium mutat, quod levi momento ejusmodi nocturni conatus incaſſū cadant: & quia metuebat, ne per tenebras irrita-

1631. ta licentia miles oppidum ſat locuples diriperet. Igitur expectata luce copiis ante mœnia explicatis tubicinem mittit, qui deditionem imperaret. Quo citra reſponſum dimiſſo Lotharingi ad defenſionem acriter comparare ſe viſi ſunt. Sed poſtquam inſequenti nocte molendinum foſſæ imminens, quod quadraginta ſclopetariis iſti tuebantur, impetu expugnatum eſſet, è quo adverſum oppidi propugnaculum à Regiis infeſtabatur, illi animis fracti, honeſtis legibus deditionem fecerunt. Dimidia tamen fere legionis pars, quæ Gallis conſtabat, militiam Regis ultro ſequebatur; reliqui Philipsburgum deducti. Opportunus urbis ſitus monebat, ut validum præſidium imponeretur, ac novæ munitiones prioribus adderentur.

Tillius Wiltzburgum occupat.

§. 44. Heilbrunnæ captæ fama effecerat, ut Tillius ſex legiones, quas per agrum Wurtenbergicum in hiberna diſtribuere deſtinaverat, ex itinere revocaret. Ne tamen ſub finem anni nihil ageret, VViltzburgum Marchionis Anſpacenſis munitiſſimam arcem occupat, minis exterrita Principe vidua, quæ cum ſobole ditionis hæredi ibi degebat, velut totam provinciam flamma ferroque vaſtaturus, ni arx dederetur. E qua deinceps Cæſarei per vicinam regionem ingentia damna dederunt.

Roſtochium capitur.

§. 45. Dum Guſtavus per Superiorem Germaniam victricia arma circumfert, quæ in Meclenburgica ſub Achatio Tottio hærebant copiæ caſtellum ad Varni oſtium trecentis è Roſtochio delectis inſeſſum jam ante Lipſiacum prælium expugnaverant. Cum enim præfectus poſt toleratam paucorum dierum verberationem ſuper deditionis legibus tractaret, miles abjectis armis Regio ſacramento accedebat. Hinc Roſtochio obſidium circumpoſitum, quod non minore virtute defenſum, quam oppugnatum, cum Virmondius oppidi Præfectus extrema tentare conſtituiſſet ſpe ſubſidii à Tillio ſubmittendi. Sed idem nuntio cladis ad Lipſiam acceptæ perculſus, & quia miles ad ſeditionē inclinabat, de urbe dedenda paciſci cœpit. Nec honeſtas ipſi concedere conditiones abnuebant Sueci, quod is nulla adhuc neceſſariarum rerum inopia premeretur. Igitur bis mille quingenti pedites, (6. Octobr.) duæ Germanorum equitum, una Croatarum turma oppido exceſſere, qui una cum Fridlandi miniſtris Meclenburgicæ regendæ deſtinatis trans Albim verſus Viſurgim à Regiis deducebantur. Eo cum perveniſſent, Wolfgangus Mansfeldius Comes, qui Magdeburgenſi, & Halberſtadienſi provinciæ Cæſaris nomine præerat, Virmondium arceſſebat, ut Halberſtadio oppido Suecos expelleret. Qui & Bœnnighuſii legione equeſtri adſumta id oppidum tormentis verberare inſtituit. Sed mox deficiente pulvere pyrio abſiſtere coactus Magdeburgum evocatur, ut itinera à Suecis obſeſſa commeatui in urbem ſubvehendo laxaret. In hujus motus intentus Joannes Banerius, qui iſtis in oris curabat, Wanslebiæ hærentem inproviſo invadit. Ubi equites oppido progreſſi poſt acrem conflictum diſſipantur. Qui in oppido remanſerant, ut ad Viſurgim deducerentur, paciſcebantur. Sed gregarius miles in præfectos inſurgens traditis quatuordecim pedeſtribus, duobus equeſtribus ſignis Banerii militiam ſequebatur: peditum mille ſeptingenti, equitum ſupra centum erant. Paulo poſt Calba Veteris Marchiæ arx, & Manſfelda Banerii ductu ſub Regis poteſtatem redacta.

Virmondius vapulat.

Wiſmaria deditur.

§. 46. Roſtochio capto Wiſmaria ſtatim circumſeſſa, cui Tribunus Grammius præerat. Accedentes primo ad oppidum Suecos Cæſarei eruptione facta excepere; ſed poſt acre certamen cadentibus utrinque non paucis in oppidum repulſi ſunt. Nec deinceps erumpendi libido erat, & quod nulla auxilii ſpes affulgeret, id potius ſpectabant, ut honeſtis conditionibus oppido faceſſere poſſent. Igitur Grammius ab obſeſſoribus petebat, ut ſibi ad Tieffenbachium in Sileſiam nuntium liceret mittere, qui de oppidi ſtatu referret: interea quoad ille rediret, in menſem induciæ eſſent, quo elapſo oppidum dederetur. Quæ tamen induciæ Guſtavo poſt diſplicuere, quod metueret, ne Tottio interea ad alia digreſſo occultis Ducum Meclenburgenſium artibus id ageretur, ut excluſis Suecis ipſi ſoli oppido potirentur; quod ipſe tamen ſuo utique præſidio teneri cupiebat. Igitur Tottio mandatum: diligenter proſpiceret, ne ſibi illudatur, ac ſi forte jam digreſſus ſit, ut mox copias oppido iterum admoveat. Et ipſe Grammius ultra conventum deditioni diem moras nectebat. Qui tandem urgente Tottio oppido excedebat. (11. Januarii A. 1632.) Sed cum is in fraudem Suecorum nonnulla conventis adverſa admiſiſſet, ac præfecto Regio militem ipſius ad Suecica ſigna ſolicitanti necem inferri juſſiſſet, iratus Tottius miſit, qui aliquot milliaria jam progreſſum retro traherent. Ab his nonnulli Cæſareorum primo impetu cæſi, bis mille capti ſacramento Regis adacti; cæteri diſpergebantur. Ipſe Grammius, donec cauſam dixiſſet, Grypsvvaldam captivus abductus. Wiſmariæ magna vis adparatus bellici terra marique, quem Fridlandus eo congeſſerat, inventa. Menſe quoque decembri Dæmitzæ arx, Lohuſio tribuno operam navante, honeſtis conditionibus Cæſareum militem emiſit.

Inferior Saxonia Guſtavo ſtudet.

§. 47. Porro Lipſienſis victoria Inferioris Saxoniæ Ordinibus, quorum plerique jam antea Guſtavo ſtudebant, animos addiderat, ut aperte in iſtius partes tranſirent, jugum à Cæſare impoſitum excuſſuri. Eum in finem menſe Novembri indictus Hamburgi conventus; in quo aliqui certam pecuniæ ſummam Guſtavo decernebant, ut ipſorum defenſionem ſuſciperet. Verum id impediebat Daniæ Rex, cæca jam dudum invidia ægreſcens, cauſatus parum id è dignitate fore, ſi tributariorum conditionem ſubiiſſe videantur. Cum igitur placuiſſet copias conſcribi, Danus id laborabat, ut filius Ulricus iisdem præficeretur. Sed obnitebantur Georgius Luneburgicus Dux, & Archipræſul Bremenſis, uterque Dano infenſiſſimus; nec apud cæteros memoria belli Danicis auſpiciis infeliciter geſti exoleverat. Ei quoque conatui ut manibus pedibusq; obſiſteret, Joannes Salvius juſſus fuerat, quod nunquam eandem conſiliorum viam cum Suecis inituri Dani judicarentur, neque Guſtavus ſocium circa dirigendum bellum Germanicum admittere vellet. Quin & cum delectus, quos eo tempore Danus agere ferebatur, Guſtavum gravi ſuſpicione perſtringerent, clam Joanni Banerio in mandatis erat datum, ut eos quacunque ratione diſſiparet, & una cum Achatio Tottio, ni iſte quieſceret, in Holſatiam irrumperet, denunciato ſimul, fore ut cum Cæſare tranſigatur, totaque belli mole in ipſum ruatur. Sed Dani deſtinata tunc leviori negotio eludebantur. Tandem Hamburgi concluſum, ut ſex millia peditum, quingenti equites liberando à Cæſaris militibus Circulo conſcriberentur, pro re nata Guſtavi Regis copiis jungendi, cui ſummum belli arbitrium deferebatur. Et iſta quidem ab univerſis decreta.

Cum Guſtavo fœdus init Archiepiſcopus Bremenſis.

§. 48. Sed & nonnulli peculiari fœdere Guſtavo innexi; quos inter Johannes Adolfus Archipræſul Bremenſis Guſtavi avunculus, olim bello Danico Cæſari fidus, eamque ob cauſam à Dano Femera Inſula patrimonii ſui parte multatus. Nec eo ſecius per ſacrum iſtud Edictum præſulatu ſuo exutus fuerat, qui in Cæſaris filium Leopoldum Wilhelmum conferebatur, non niſi modica penſione

annua

1631. annua iſti relicta. Qua injuria idem irritatus Junio menſe fœdus interventu Joannis Salvii cum Rege concluſerat, ut hujus auxilio ſua bona ac jura ab aliis detenta vindicaret, ipſe viciſſim ad præſens bellum militem pecuniamque pro virili pollicitus. Verum Tillius, quem ea conſilia non fallebant, provinciales ab ejusmodi conatibus minis deterrebat, & ipſum Archiepiſcopum intercipere laborabat, ni hic ab amico ſubmonitus Bremam refugiſſet. Cæterum cum Hamiltonii copiæ, quæ iſtis cœptis deſtinabantur, alio vertiſſent, Tottio poſt prælium Lipſienſe injungebatur, ut poſt Meclenburgicam liberatam huc arma transferret, & Archiepiſcopo ſe conjungeret. Aſt hic moræ impatiens, cum tirone milite, quem ipſe conſcripſerat, ſolus periculum facere conſtituit, Langvvedela, & Verda occupatis. Mox tamen Reinacherus tribunus adjuncto Maximiliano Gronsfeldio Comite cum trium millium manu repente ingruens, iſtis oppidis eum iterum expellit, ac oppreſſis, diſſipatisque ejusdem copiolis Bremam repetere cogit.

Georgius, Fridericus Ulricus, & Chriſtianus, Duces Brunſuicenſes & Luneburgenſes.

§. 49. Georgius quoque Luneburgicus Dux Regem Wurzburgi adiens inita conventione duas equitum, quatuor peditum legiones Guſtavi auſpiciis conſcriptum ibat, quem Rex annua quinquies mille uncialium penſione donabat. Nec minus Fridericus Ulricus Brunſuicenſis Dux, poſtquam ſe Guelferbyto Brunſvvigam ſubduxiſſet, fœdere ſibi auxilia Regis ſtipulatus ditiones ſuas à Cæſareis vindicare inſtituebat. Denique Chriſtianus Luneburgicus Dux, idemque Epiſcopus Mindenſis tractatu cum Salvio inito ſe ad Guſtavi patrocinium conferebat; Regis operam ſtipulatus, ut quæ ab Hildeſienſibus ſacerdotibus ad ejus familiam ſpectantia bona detinebantur, ipſi reſtituerentur. Tum ut præſidium haberet adverſus Franciſcum Wilhelmum Comitem Wartenbergium, Oſnabrugenſem Epiſcopum, qui bullis Pontificiis & Cæſareo munitus diplomate Mindenſem Epiſcopatum conabatur vindicare. Quæ tamen conventio à Rege poſt ratihabita non fuit, ac Salvio injunctum, ut ejusmodi fœderibus contrahendis tantiſper ſuperſederet, quoad appareret, quomodo deinceps res ſe daturæ eſſent: quippe cum Rex iſta oneri ſibi magis, quam emolumento cedere judicaret. Circa idem tempus cum Brandenburgico quoque Electore ſuper juſto fœdere per Salvium agebatur. Sed cum iſte pronum quidem verbis ſe ad id profiteretur, moram tamen ponderandis ejus capitibus poſceret, & hic per urgentia negotia alio avocaretur, tunc quidem ea res infecta manſit.

Cæſarei in Luſatiam irrumpunt, & recedunt.

§. 50. Cæterum poſt cladem ad Lipſiam acceptam Cæſarem ſtatim pœnitere cœperat conſilii, quod Saxoniæ Electorem deſperationi admotum in partes Guſtavi propuliſſet; eoque ſi qua poſſet ad ipſum ſibi iterum conciliandum omnes artes expediebat. Ac primo quidem menſe Septembri, quæ in Sileſia hærebant copiæ Goetzio Duce Luſatiam Inferiorem rapinis, ferro, flammaque populabantur. Tieffenbachius quoque Superiorem Luſatiam ingreſſus non minorem vaſtitatem dabat, ac Budiſſinam, Goerlicium, ac Zittaviam ut præſidia admitterent adigebat. Sed cum Electoris copiæ eodem moverent, iſti non expectato eorum congreſſu, deſertis quæ inſederant oppidis, pars in Sileſiam, reliqui in Bohemiam retro cedebant terrore Saxonum, an quod, uti ferebant, ita Cæſar juſſiſſet. Nam & turpe videbatur ad primam offenſam deſtruere præmium, quod pro navata tam utili opera Cæſar antehac Saxoni tribuerat; & tam abruptus rigor in perpetuum alienaturus erat, quem ad veterem Domus Auſtriacæ cultum revocaſſe præcipuum labantibus ſuis rebus fulcimentum credebat. Igitur cum abductis copiis animus Saxonis præparatus videretur, tribunus Franciſcus Paradiſius Dreſdam ablegatur velut à Marchione de Cadreita Hiſpaniæ Regis Oratore. Ut enim Cæſaris nomine arma præcipitanter aut injuſte illata excuſarentur, & crimine agnito ab inferiore venia peteretur, iſtius faſtigio indignum videbatur. Hic ergo Hiſpaniæ Regis nomine multo cum artificio Electoris animum mitigare ſatagebat, culpam in Tillium conferens, qui citra conſenſum & contra mentem Cæſaris in ipſum impegiſſet; ſed qui jam ſat pœnarum ſuæ temeritatis dediſſet. Inde plurima de vetere Auſtriacorum cum iſto conjunctione memorans, & quare Cæſaris amicitia longe præferenda ſit ſocietati extranei Regis, momentaneo fortunæ favore, & mox remiſſuro inflati, & qui ſibi dominatum, ſociis ſervitium ſtrueret, petebat; ut ſcripto Elector conſignaret, quibus rebus læſum ſe à Cæſare putaret; tum conſtitueret, qui ſuper loco tractatuum convenirent, quibus ipſe Orator Hiſpanicus adeſſe decreverit, omnem navaturus operam, ut & Cæſar eodem ſuos legatos mittat, & Electori plane ſatisfaciat. Neque enim à Cæſare pacem cum univerſis ambiri, modo Elector æquis conditionibus ſecum tranſigi patiatur, de quo cum primis Cæſari Hiſpanoque Regi cordi ſit. Enimvero manifeſtius pellucebant laquei, quam ut Saxo iſtis tunc capi poſſet. Igitur viciſſim Paradiſio merita Saxonis erga Cæſarem occinebantur, & quam malignum ipſi præmium perſolutum fuiſſet. Sane per Tillium ejusque ſuperiores non ſtetiſſe, quo minus Electoris ſaluti ad Lipſiam exequiæ irentur. Iſtius facta nunc abnuere, poſtquam ſecius alea ceciderit, ſerum eſſe. Nec ſibi incognitum, quid Viennæ in ſe decretum, & quibus ſua, ac Brandeburgici mitra deſtinata fuerit. Ipſos adverſarios fateri, ſe à Cæſare coactum ad amicitiam Sueciæ Regis amplectendam, cujus virtute obtinuerit, quod per innocentiam, ac merita ſua non poterat. Iſtius poſt tantum beneficium amicitiam repudiare cum ſumma infamia fore conjunctum. De cætero ſe pacem univerſæ Germaniæ ex animo vovere, ſed ſuper ea cum Rege agendum eſſe, qui honeſtas conditiones non ſit abnuiturus. Peculiares conventiones nihil ſecuritatis, plurimum turpitudinis habere. Iſthoc tamen Regis Hiſpaniæ officium multo cum verborum honore penſatum, & ipſe Legatus largis prolutus poculis amice dimiſſus. Ita quidem tunc reſpondebatur à Saxone, recenti Cæſaris injuria, & Guſtavi beneficio, & quod in devia abeuntem omnes Proteſtantes execraturi fuerant. Quin & ipſe Cæſar inter ancipitia probatam levitatem veris mox pretiis æſtimaturus erat; & à Guſtavo vindicta præſens imminebat.

1631. Saxoniæ Elector à Cæſare tentatur.

Saxones Bohemiam invadunt.

§. 51. Igitur ſpretis tunc Auſtriacorum illecebris potius videbatur Saxoni poſt deſertam à Cæſareis Luſatiam Arnheimium cum exercitu Bohemiæ immittere; qui poſt Sluckenoam, Terſchenam, Auſſigum, & Leitmericiam nemine reſiſtente occupatam, tandem Pragam verſus progreditur, quam tantus terror afflaverat, ut togati primum Cæſaris miniſtri, & ſacerdotum plerique, poſt miles è Sileſia huc miſſus, una cum Fridlando, Balthaſare de Marradas, Wangelero, & aliis præfectis inde faceſſerent. Præſidio viduata urbs absque mora adventantes Saxones admiſit. Paulo poſt quoque ad Limburgum Cæſarei à Saxonibus non perfunctorie vapulabant. Egra dehinc, Schlakenvverda, Falckenoa, & plura alia Bohemiæ oppida, diſtrahendo potius militi, quam uſui alicui inſervitura, in Saxonum poteſtatem conceſſerunt. Sed qui majus ad premendum Cæſarem mo-

men-

1631. mentum allaturi erant, ſi, quod Guſtavus ſæpius iteratis literis inculcabat, progreſſibus ſuis alacriter incumbere, & circumlato per Moraviam, Auſtriamque bello delectus Cæſaris diſſipare voluiſſent. Sed dum iidem luxu immerſi torpent, ſpatium dabatur Matthiæ Gallaſio Pilſenam valido præſidio firmandi, ac ne iſti ulterius progredi poſſent prohibendi, Guſtavo nequidquam aſperis literis in ipſorum negligentiam invehente. Et ſatis animadvertebant ſagaciores, de induſtria ſucceſſus ſuorum ſtetiſſe Electorem, ut Cæſari ſpatium daretur exercitum recolligendi, & in immenſum gliſcentes Guſtavi vires librandi; cujus beneficio & amicitia ita gaudebat, ut tamen, ne olim ſibi ab ipſo leges imponerentur, formidaret. Præſertim cum crederet, eo ſe jam provectum, ut quandocunque libitum foret lautis cum Cæſare conditionibus decidere, & ad priſtinam cum ipſo conjunctionem redire poſſet. Nec deerant miniſtri in Cæſarem proni, qui iſthæc ſubinde Auſtriacorum illecebris dudum faſcinato inſinuarent; atque invidia, & ſuſpicione in Guſtavum ejusdem animum inficerent.

Fridlando à Cæſare ſumma belli offertur.

§. 52. At Viennæ trepidatio indies augeri, quo majora quotidie hoſtis incrementa capiebat; uti ſolet apud eos, quos adverſorũ ſecuros ex improviſo fortuna deſtituit. Inde paſſim dimiſſi legati quiritantes, ni omnibus viribus ſubveniatur, de Catholica religione actum eſſe; nimirum quia Proteſtantes ab exitio ſibi intentato reſpirare videbantur. Pontifex cumprimis atque Italiæ Status ſuper auxiliis, & pecunia ſolicitabantur; ſed qui in ſinu lætabantur, ita repente ad humiles preces deſcendiſſe, qui paulo ante omnes territaverant. Nec aliud fere præter verba, & excuſationes retulere legati. Ac Pontifex ipſe Cardinalis Borgiæ proteſtationem, Hiſpani Regis nomine factam, quod penes Pontificem culpa ſit futura, ſi religio Catholica detrimenti quid capiat, ſurda aure transmittebat. Ea maxime ſolicitudo Cæſarem exercebat, cui deinceps ſumma belli committeretur, poſtquam Tillio omnia infeliciter cedebant, & is Bavarum magis quam Cæſarem reſpiciebat. Et quærebatur, qui Guſtavo opponi, ſuumque ſibi exercitum ipſe facere poſſet. Qui in aula Cæſaris aderant Hiſpani ſuadebant, ut Hungariæ Rex Ferdinandus expeditionem ſuſciperet, omnem nobilitatem domi deſidem ſimul excitaturus; pronis quoque futuris omnibus ad conferend. pecunias, cujus penuria tunc maxime laborabatur, ſi Cæſaris filius accingeretur. Præſentiam Principis inſignem rebus gerendis vigorem additurum firmandæ militis fidei, & conſiliis promte expediendis. Si privato committatur quod reliquum eſt armorum, è quo ſpes, & ſalus publica dependet, metuendum eſſe, ne is hoſtium corruptionibus ſe præbeat, vel propria utilitate, aut ambitione ductus hero ſuo leges præſcribere audeat. Enimvero huic conſilio ſe opponebant Germani, quod ſuſpicarentur Ferdinando in expeditionem prodeunte ſummam rerum penes Hiſpanos plerisque inviſos fore, qui propter conjugem Hiſpanicam apud iſtum plurimum valebant. Anceps quoque videbatur Guſtavo objicere juvenem belli expertem, cui ſi ſecius quid obveniſſet, omnia conclamata fore. Igitur demum omnes in Fridlandum reſpicere, bellandi veterem, confidentem, ſumma apud milites autoritate, & cui pecuniæ immenſa vis in promptu. Quem & ipſe tandem Cæſar probabat, vel quod filium tantæ molis capacem haut judicaret, ſeu vanitate quod creditur Aſtrologica perſtrictus, quæ Fridlando fauſtiſſima quæque pollicebatur. Id maxime metuebatur, ne parum eſſet homini ſuperbiſſimo, quod Cæſar ante in ipſum acta damnaret, veniamque peteret, ac ſuam eidem ſalutem debere non adſpernaretur. Quicquid tamen indignitatis heic erat, id ingens neceſſitas devorare ſuadebat. Et quia ipſe ad aulam accedere faſtidiebat, quod honorem ac titulum Principibus Imperii ſolitum tanquam Dux Meclenburgicus poſtularet, Znaimum Moraviæ oppidum, ubi tunc agebat, mittebatur Joannes Baptiſta Werdenbergius Comes, & Hermannus Queſtenbergius, mox Joannes Ulricus Eggenbergius Princeps, ſumma ipſi amicitia juncti. Heic quo acerbius iſte ingratum Cæſaris animum, Bavari atque Tillii prave conſulta à ſe haut quidquam reparanda exprobrabat, eo ſubmiſſius illi excuſationes, promiſſa, preces ingerere, quoad tandem velut importunitate rogantium victus hactenus duntaxat flecteretur, ut in amicorum gratiam citra ullum imperii vocabulum ad menſem usque Martium delectibus habendis ſe vacaturum diceret. Interea Cæſar diſpiceret, quem exercitui ducem daret, aut quod ipſe potius judicet, de pace ageret. Nec mora, dimiſſis undiquaque veteranis ductoribus miles contrahitur, ſeptuaginta legiones, uti jactabatur, impleturus. Pecuniam ad tantos adparatus locupletiſſimus quisque ultro conferebat; cæteri cogebantur. Neque Bavarus audiebatur, qui quemvis alium quam Fridlandum ſumma rerum admotum voluiſſet, metuens, ne iſte tanta potentia ſuccinctus Ratisponæ antea in ſe declamata ulciſceretur. Quem & ipſum Cæſari ſuſpectum tunc reddebat cum Gallo conjunctio, uti ſecundæ fortunæ ſocium, ita labantibus rebus ſibi ſeorſim conſulturum. Qui & neceſſitatibus Cæſaris ad ipſum emungendum uti velle videbatur, dum hypothecam ſibi veterem in Auſtriam ſupra Anaſſum reſtitui petebat, quod Palatinatu in ejus vicem antehac tradito jam hoſtis potiatur. Paulo poſt tamen, ut Fridlandi tergiverſatio expugnaretur, à Cæſare in has leges fuit deſcendendum. Fore Fridlandum totius Auſtriacæ Domus aſſenſu exercitus Generaliſſimum in forma abſolutiſſima, nec Cæſarem ipſum, nec Cæſaris filium eo munere functuros. Cæſarem recuperata Bohemia Pragæ fixurum domicilium, Marradam vero cum duodecim armatorum millibus præſto futurum, donec pax generalis convenerit. Bohemos enim absque Rege præſente, Regem ſine præſidio tutos eſſe non poſſe. Cæſarem de ordinaria remuneratione Fridlando cauturum, addicta ad ſecuritatem aliqua provincia è Cæſareo patrimonio. Extraordinariæ mercedis loco futurum ipſi ſupremum regale jus in occupatas provincias: Jus item Fiſco addicendi per Imperium, in forma abſolutiſſima. Penes eundem fore, excluſis ab ea cognitione non modo Cæſareæ, ſed Spirenſis etiam Cameræ Judicibus, arbitrium & publicationem bonorum, noxa Capitali commiſſorum, poteſtatem item condonandi. Si cui in aula Cæſaris literæ ſecuritatis aut noxæ venia fiat, nullius foret roboris citra Fridlandi aſſenſum & confirmationem, & hæc quidem ad ſolam fidem & famam poſſint extendi, veniam vero realem à Fridlando duntaxat peti & impetrari oportere. Si quando pacis in Imperio tractatio ſuſciperetur, habitum iri cauſæ Fridlandi privatæ, de Ducatu præſertim Megapolitano rationem, quæ in acta publica referatur. Omnes belli continuandi ſumtus Fridlando debere ſuppeditari. Omnes Cæſaris hæreditarias provincias Fridlando ad ſuum & exercitus receptum fore apertas. 1631.

Dani habitus tunc erga Sueciam.

§. 53. Eodem anno domi in bellum Germanicum verſis animis id præcipuum negotium erat, veteranum & indigenam militem Guſtavo ſubmittere; in cujus locum ſcribebatur, qui ſufficeret repellendo Dano, ſi quid forte in Sueciam moliretur. Etſi hic quoad eventus belli adhuc in obſcu-

1631. ro lateret, utrinque ab omni belli conſortio reducere ſe ſtatuiſſet, ut ſi penes Cæſarem victoria ſtaret, quietis præmium amiſſos Epiſcopatus filiis ſuis obtineret: circa quos Guſtavus quoque, ſi vinceret, facilis ſperabatur. Nec ab hoc propoſito Cæſaris ſolicitationes ac promiſſa dimovebant. Quin & cum legiones aliquot velut in defenſionem Regni ſui conſcribere ſtatuiſſet; Senatus refragabatur, ærarii inopiam cauſatus, & ne temere aliena in ſe arma verteret. Nec obſcure interminatus fuerat Guſtavus, ſi quidem Dani circulos ſuos turbatum irent, ſe cum Cæſare transacturum, ac tota belli mole in ipſos ruiturum. Id tamen nunquam ſibi perſuadere Danus poterat, Suecis eousque res ſucceſſuras, ut adverſus Auſtriacorum potentiam diu conſiſtere poſſent. Igitur ad proſperas Guſtavi res lætitiæ imitamenta præ ſe ferre, ad nuntium victoriæ Lipſienſis Glucſtadii feſtivo tormentorum ſonitu detonare, Hafniæque per omnia templa Deo laudes grateſque decernere, magis quia Tillius vapularat, quam quod Sueci viciſſent. Cæterum anxius livor ſuberat, & cum aperta via non auderet, per ambages ſucceſſus iſtos inhibere moliebatur. Eum in finem tentabat circa pacem Ruſſos inter Polonoſque conciliandam ſatagere; Anglos, Hollandoſque, & Saxonem invidia in Suecos accendere; pacem Hiſpanos inter, Hollandoſque ſuadere, ut iſti totis viribus Cæſari ſuccurrere poſſent. Cum Ruſſis quoque fœdus renovabatur infarctis quibusdam clauſulis Sueciæ præjudicio cedentibus; etſi Ruſſi tunc, qua pellicere eos conabatur, ſequi abnuerent. Interim ipſe domi rebus bene diſpoſitis, & claſſe cumprimis aucta temporum opportunitatibus invigilabat. 1631.

Ordinum Sueciæ conſilium de pace.

§. 54. At Sueciæ Ordines ante Lipſienſem adhuc victoriam conventu habito id conſilii Guſtavo ſuggerebant, ut pacem quidem circa ſacra Germaniæ procurare laboraret, modo Proteſtantes, quorum præcipue intererat, manum communi cauſæ admovere vellent. Quod ſi autem iſti otioſi laboris alieni fructum aucupari, & in ſolam Sueciam devolvere onus inſtituerent vires iſtius ſuperans; neminem Regi vitio daturum, ſi honeſtis conditionibus pacem quærat, ut tamen loca ad mare Balticum à Cæſare in priorem ſtatum reponantur, inque eadem Guſtavo patrocinii atque protectionis jus maneat. His obtentis circa refuſionem ſumtuum faciles ſe fore.

SAMUELIS PUFENDORFI
RERUM SUECICARUM
LIBER QUARTUS

EPITOME.

1. *De neutralitate Bavaro, Ligæque concedenda fruſtra agitatur. Galliæ, & Bavari conſilia. Conditiones à Guſtavo Bavaro latæ.* 2. *Trevirenſis neutralitatem amplectitur. Lotharingius compeſcitur.* 3. *Fœdus cum Guſtavo ineunt Fridericus Ulricus Brunſuicenſis, Brunsvviga, Ulma, Lubeca, Luneburgum, Brema, Comites Wetteraviæ, Duces Meclenburgici.* 4. *Fridericus Palatinus ad Guſtavum venit.* 5. *Hiſpani ad Moſellam vapulant. Crucenacum à Guſtavo expugnatur, ut & Bobenhuſa, Braunfelſa, & Kirchberga.* 6. *Per Alſatiam geſta.* 7. *Magdeburgum à Cæſareis deſeritur. Wilhelmi Vinarienſis Ducis, & Wilhelmi Landgravii geſta.* 8. *Legatio ad Hollandos.* 9. *Hornius in ditionem Bambergenſem movet; idem Bamberga pellitur, & duas hoſtium legiones cædit.* 10. *Rex in Tillium vertit.* 11. *Tillius in Bavariam recedit.* 12. *Eum Guſtavus inſequitur.* 13. *Et Donavertam capit,* 14. *Licumque tranſit. Tillius cadit.* 15. *Guſtavus Auguſta potitur.* 16. *Ad Ingolſtadium de vita periclitatur.* 17. *Ratiſpona à Bavaro intercipitur.* 18. *Legati Danici ad Regem veniunt.* 19. *Miniſter Gallicus fruſtra de neutralitate agit.* 20. *Guſtavus complura Bavariæ oppida capit. Bavari equites vapulant.* 21. *Suecorum per ſuperiorem Sueviam progreſſus. Ruſticorum per Sueviam motus. Oſſæ irritus conatus. Bavarici Weiſſenburgum expugnant.* 22. *Rex in Franconiam regreditur. Wilhelmus Dux in Suevia bene rem gerit.* 23. *Cronacum à Regiis fruſtra obſidetur.* 24. *Fridlandus in Bohemiam movet. Saxones rem male gerunt. Elector Saxoniæ à malevolis ſolicitatur.* 25. *Ad eum Solmenſis à Rege mittitur. Arnheimii cum Fridlando commercia.* 26. *Saxones Bohemia pellantur.* 27. *Pappenheimii per Saxoniam ſucceſſus. Regiorum per ditionem Bremenſem geſta.* 28. *Eam Cæſarei in Danum transferre laborant. Dani Friburgum occupant: iterum inde ejiciuntur.* 29. *Sueci male rem gerunt: eos Pappenheimus cædit, qui & de Stada in Danum transferenda tractat; mox eam deſerit.* 30. *Oſſa ad Rhenum Suecis aliquid damni infert.* 31. *Hiſpani in Palatinatum irrumpunt; vapulant; Spiram occupant;* 32. *è Palatinatu non ſine clade faceſſunt.* 33. *Bavarus, & Fridlandus junctim in Regem eunt. Rex Bavarum inſequitur.* 34. *Legatus Ragotzii dimittitur. Regiorum ſtatio cæditur.* 35. *Rex ad Noribergam ſtatum capit. Regii exploratores cæduntur. Fridlandus caſtra caſtris Guſtavi confert.* 36. *Pappenheimius per Saxoniam graſſatur. Haſſi vapulant. Pappenheimius Callenbergæ obſidium ſolvit. Ea cum Steinbruco ab hoſte deſeritur.*

37. *Her-*

37. Hermanſteinum Gallis traditur. Confluentes ab Hornio capiuntur. 38. Bavari Fridbergam, Landsbergam & Fieſſam recuperant : eædem mox à Suecis recipiuntur. 39. Acta cum Saxoniæ Electore. 40. Velitationes ad Noribergam. Lichtenavia ab hoſte capitur. Hoſtium commeatus intercipitur. Cæſarei vapulant. 41. Guſtavo auxilia paſſim adveniunt. 42. Is caſtra Fridlandi ad Noribergam oppugnat. 43. Hamiltonius Marchio in Angliam mittitur. 44. Regii Duderſtadium expugnant ; Guelferbytum fruſtra obſident. 45. Baudiſius in Weſtphaliam abit. Paderbornæ obſidio decedit. Ad Brackelam conflictus. Baudiſius Pappenheimio cedit. 46. Guelferbyti obſidio ſolvitur. Pappenheimius Hildeſiam capit; in Thuringiam abit. Cauſæ rei à Regiis per Saxoniam male geſtæ. 47. Cæſarei in Luſatiam irrumpunt. Arnheimius Glogoviam expugnat. 48. Regii & Brandenburgici Saxonicis junguntur. Tranſactio cum Saxonibus ſuper conjunctione. 49. Æmulatio inter Regios & Saxonicos ſuper præcedentia. Diſſenſio Ducum circa invadendum hoſtem. Cæſarei caſtris ad Stenaviam faceſſunt : ad Wratislaviam conſident ; ea caſtra deſerunt. 50. Holckius in Miſniam irrumpit. 51. Cæſareorum in Alſatia conatus. Philipsburgum fruſtra tentatur : Galli Treveros occupant. Cæſareani ad Wiſelochum vapulant. 52. Hornius in Alſatiam movet. Ehenheimum ſuperius, Offenburgum, & Ortenburgum capitur. Hornius Benfeldæ obſidium ſuſcipit. 53. Guſtavus caſtra ad Noribergam movet. Cæſarei Noriberga diſcedunt. Guſtavus Danubium verſus tendit. Rainum recuperat. 54. Ab Electore Saxoniæ auxilium poſcitur. 55. Fridlandus Miſniam verſus tendit ; Coburgenſem arcem fruſtra oppugnat. Gallaſius in Miſnia graſſatur. Pappenheimius Fridlando jungitur. 56. Rex in Thuringiam abit. Cancellarius ad habendum Proteſtantium conventum ablegatur. Rex ad Naumburgum caſtra munit. Georgius Luneburgicus Regi jungi cunctatur. 57. Per Bavariam, & Sueviam geſta. 58. Hornius Benfeldam expugnat. Lotharingiæ Ducis poſtulata. Sletſtadium capitur. Colmaria, & Hagenoa ſe dedunt. Pro Baſileenſi Epiſcopo Helvetii intercedunt. Hornius in Sueviam abit. 59. Fridelsheimum à Regiis capitur. Frankendalia deditur. Fridericus Palatinus moritur. 60. Baudiſii in Colonienſem ditionem expeditio. 61. In Sileſia geſta. 62. Diſſidia inter Regios & Saxonicos. 63. Prælium ad Lutzenam. Rex cadit. 64. Pappenheimius prælium inſtaurat; is occumbit. 65. Guſtavi Regis elogium. 66. Saxoniæ Elector ſua recuperat. 67 Legatio ad Polonos mittitur. 68. Dani habitus tunc erga Sueciam.

1632. De neutralitate Bavaro Ligæque concedenda fruſtra agitur.

Circa initium anni triceſimi ſecundi apud Guſtavum Regem per Legatos Gallicos Marchionem Brezæum, & Charnaſſæum ſuper *neutralitate* Bavaro ac Ligæ concedenda ſatagebatur; de qua & in fœdere Gallico expreſſe cautum erat, & Bavarus menſe Majo ſuperioris anni fœdus mutuæ defenſionis in annos octo cum Gallo ferierat. (d. 30. Maji 1631.) Eo Rex Galliæ tenebatur ad defenſionem Bavari, ejusque provinciarum hæreditariarum & adquiſitarum propriis ſumtibus expedire novem peditum millia cum convenientibus tormentis, ſi hoſtiliter invadantur; ut tamen penes Bavarum optio ſit, vel militem ipſum, vel pecuniam petere tanto militum numero alendo ſufficientem. Viciſſim Bavarus eadem conditione tria peditum millia, equites mille promittebat. Tum ut neuter alteri arma inferat, nec directe aut indirecte milite, paratu bellico, aut pecunia adſiſtat alterutrum invadere cupientibus. Promittebat quoque Gallus, ſe agniturum, ac tuiturum dignitatem Electoralem in perſona Maximiliani, ejusque Domo Bavarica contra omnes, qui tentarint illam dignitatem transferre, aut ipſum in ejusdem exercitio impedire. Reſervaverat ſibi Bavarus juramentum ſuum ſalvum, quo Cæſari atque Imperio obſtrictus ſit. Tunc ut illud in præſens ſummo ſilentio prematur, utrinque promiſſum. Sane optabat quidem imminutionem potentiæ Auſtriacæ Gallus, non minus atque ipſe Pontifex; ſed nequid ſacra Romana detrimenti caperent. Cum autem Guſtavus poſt Lipſienſe prælium tanto cum ſucceſſu terris Pontificiorum bellum immitteret, paſſim ab hiſce clamores tollebantur, velut jam de ſua religione actum foret. Idemque Epiſcopus Wurtzburgenſis, qui ditione ſua profugus Lutetiam Ligæ nomine profectus erat, magna cum aſſeveratione inculcabat, non ſine aſſenſu ſacerdotum plebisque; qui inſuper fremebant, Hugenottis jam veteres ſpiritus redire, eorundemque proceribus clandeſtina cum Guſtavo commercia intercedere, poſtquam hic bellum ad confinia Galliæ promoverit, (1632.) quem in Cæſaris ditiones recta iviſſe Galliarum Rex maluiſſet. Unde ſedandis Cleri, vulgique vocibus, qui ſocietate Suecica religionem Catholicam prodi clamabant, ipſe Rex ſparſerat, exercitus, quos tum comprimendis à fratre motibus conſcribebat, adverſus Guſtavum parari. Quo tempore & à Gallis Argentoratum tentabatur, titulo idem adverſus Suecos protegendi, eoque fine validum præſidium urbi immittendum offerebatur, applaudentibus primariis civibus auro corruptis. Sed cum re ad concilium relata unus ex infimo civium genere exemplum Metenſis urbis oſtendiſſet, conatus Gallorum in irritum cadebat, cum jam miles horum velut re confecta in vicina urbi proceſſiſſet. Enimvero Richelius Cardinalis, (Galliæ conſilia.) penes quem tunc ſumma conſiliorum per Galliam erat, negabat Auſtriacorum vires eousque jam depreſſas eſſe, ut ſucceſſibus Guſtavi remora injicienda ſit. Præſertim cum Auſtriaci internas Galliæ turbas, quas Regina mater, Duxque Aurelianenſis excitatum ibant, foverent, qui & ipſi in exitium Richelii incumbebant. Fœdus cum Bavaro adverſus Auſtriacos, non adverſus Suecos conceptum, ac intra meræ defenſionis terminos conſiſtere. Quos cum tranſſilierit Bavarus, & invito Galliæ Rege Tillium Saxoni immiſerit, non teneri Gallos ad avertendum malum, quod iſte ſuo ſibi jumento arceſſiviſſet, Bavaro fruſtra excuſante, Tillium Cæſaris legatum injuſſu Maximiliani Ligiſtico milite adverſus Saxonem uſum eſſe. Miſſi tamen Legati ad Guſtavum, qui ſuper exemtione à bello in ſpeciem agerent, quo Bavaro utcunque ſatisfieret, & ut tentarent, num huncce Cæſareis partibus dimovere poſſent, quem alias Gallus unquam firmamentum religionis Catholicæ per Germaniam fovebat, & in quem faſtigium Cæſareum Auſtriacis extortum ſi qua poſſet conferret; cumque ut vel vi partibus Cæſareis Guſtavus abſtraheret, haut ſane ægre laturus erat. Et vero ſat conſtabat, (Bavari conſilia.) id à Bavaro agi, ut vel Gallos cum Suecis

com-

1632. committeret, vel ut ipſe à belli moleſtia tantiſper ſemotus otio potiretur reparandis viribus, quo majoris deinceps ſua auxilia licitantibus addicere poſſet. Ea in negotiatione cum Brezæus circa religionem Catholicam importunius Regem urgeret, in jurgium res erumpebat, Guſtavo minante, ſibi haut in arduo eſſe non levius quam Auſtriacis Galliæ quoque bellum movere, quæ ſibi nequaquam formidoloſa ſit. Aliàs Guſtavo Regi ut acta ſua Gallo probaret, ſedulo opera dabatur. Unde & antea Guſtavum Hornium cubicularium nobilem ad iſtum Meti agentem miſerat, removendis ſecius ſuſpicandi cauſis, ac ut rationes oſtenderet, quare ipſe ad Rhenum arma tranſtuliſſet. Et nunc demonſtrabat, per ſe non ſtetiſſe, quo minus Liga neutralitatem amplecteretur. Enimvero hanc bello adverſus ipſum ſe immiſcuiſſe; ad Lipſiam copiis ſuis pugnaſſe, poſtea Fuggerum cum exercitu in ipſum miſiſſe. Nec alia via fœderi Gallico ſatisfieri potuiſſe, cujus præcipuum caput erat, oppreſſos aut ſpoliatos reſtituere. Neque vero adparebat, quomodo rationes ſuas à Cæſare tunc ſejungere poſſet Bavarus, quamdiu metuebat, ne Friderico detracta ſpolia iterum ipſi extorquerentur, nevè in vindictam ſumendam incumberent, quibus hactenus pro lubitu inſultaverat. Qui & extraneos licet omnes peroſus, Gallo adrepebat, ut Auſtriacis neceſſitatem afferret amicitiam ſuam majori cum cura amplectendi. Addebant aliqui, dogmata ſacerdotum, à quibus Bavarus dependebat, iſtam neutralitatem plane reſpuere, quod Auſtriacis oppreſſis protectio religionis Catholicæ ab his ad Gallos transferenda ſit, quæ hiſce minus tuto, quam illis crederetur. In honorem tamen Regis Galliæ & ne in deſperationem Pontificios conjiceret, non recuſabat Guſtavus, quo minus cum Bavaro ſociisque ſuper immunitate à moleſtiis belli intervenientibus legatis Gallicis Moguntiæ ageretur. Ac promittebat Guſtavus ſe loca Pontificiorum nondum à ſe occupata hoſtilitati exemturum, ac per Inferiorem Palatinatum capta Bavaro, quoad cum Friderico tranſactum ſit, nec non Trevirenſi Electori ſua redditurum, dummodo Ligiſtæ viciſſim Inferiore Saxonia decedant, copias ſuas ditionibus Proteſtantium deducant, easque ad duodecim uſque millia exautorent, ut tamen dimiſſi ad Cæſarem non tranſeant, & qui retinerentur ſparſim habeantur; tum ne Cæſari delectus apud ſe concedant, tranſitum utrique pariter aut intercludant, aut indulgeant. Nominatim tamen ab hac pactione excludebatur Bambergenſis Præſul, quod inani tractatu antea Guſtavo illuſiſſet. Hujus pacti ſponſor, ac vindex Galliæ Rex poſtulabatur. Ex adverſo legati Gallici à Bavaro formulam pacti offerebant, in qua præcipue loca quævis Pontificiis ablata reſtitui poſtulabantur. Sed cum ſtolidum Guſtavo videretur in gratiam ſubdolæ neutralitatis iſta amittere, ſcriptum legatis reddebat, denuntians, prius à ſe expoſitis conditionibus inhærendum, aut communi paci operam dandam. Simul cum legati intra duas ſeptimanas reſponſum, & conſenſum Ligæ in eas leges promitterent, in id ſpatium ut hoſtilia ceſſarent Guſtavus indulgebat ea conditione, ut Pappenheimius ſtatim è Saxonia Inferiore, & miles Ligiſticus è Bohemia revocaretur. Sed cum à Bavaro præter inania verba nihil reponeretur, ac contra delectibus agendis apud ipſum omnia perſtreperent, & Pappenheimius urgendæ in Saxoniam Inferiorem expeditioni incitaretur, ludibrium iſtud Guſtavus non amplius ferens, quas in aliud octiduum

Conditiones à Guſtavo Bavaro latæ.

inducias prorogari poſtulabat Brezæus, abnuebat. 1632.
Et ſane non tam Guſtavo quam Gallis tunc à Bavaro fuiſſe illuſum eventus mox docuit, dum Legatis Gallicis quam maxime ſatagentibus, ipſe interim Viennæ novum fœdus conjunctionemque cum Cæſare concludit.

§. 2. Nec melius ſuccedebant, quæ Palatinus Neoburgicus, & Ferdinandus Elector Colonienſis ſeorſim ſuper neutralitate tractare cœperant. Nam neque conditiones hiſce propoſitæ ſatis arridebant, & cum Rex in ſuperiora tenderet, periculo ſe defunctos arbitrati ulterius eandem ambire ſuperſedebant. Trevirenſis tamen Elector Philippus Chriſtophorus eam amplectebatur, renitente licet ipſius Clero, qui in Hiſpanorum partes propendebat. Et magnum in iſto Principe momentum erat intercludendis auxiliis, quæ ex Belgio ab Hiſpanis ſubmitti poſſent; præſertim poſtquam menſe Majo Hermanſteinumpignus fidei in Gallorum manus conſignaverat; viciſſim tamen ſibi à Gallo ſtipulatus, ut ejus opera Hiſpanis Treverorum urbe ejectis, ibi auſam ſibi figere integrum ſit. Sed Lotharingiæ Dux, etſi Guſtavo arma in ſe citra cauſam arrepta expoſtulanti multa cum verborum humanitate amicitiam in poſterum polliceretur, validiore vinculo conſtringendus erat, ob lubricum ingenium, & bellandi pruritum. Igitur Galliæ Rex, nî quieſceret, eum à ſe compeſcendum receperat, ſimul Cæſareos Mojenvico & aliis locis, quæ in Metenſi provincia antehac occupaverant, exturbabat, ipſe quoque paulatim in id bellum deſcenſurus, cujus primum impetum feliciter fregiſſe Guſtavus videbatur.

Trevirenſis neutralitatem amplectitur.

Lotharingus compeſcitur.

§. 3. Circa idem tempus Guſtavus audita Pappenheimii in Saxoniam inferiorem irruptione, Banerio, qui circa Magdeburgum curabat, metuens, arma eodem transferre meditabatur, eoque cum Regina, quam recens ad ſe accedentem Hanoviæ exceperat, jam Gelnhuſam pervenerat. Sed cum iſtum Magdeburgo exceſſiſſe renuntiaretur, retro Francofurtum abit, quo tunc quamplurimi Principes, atque Legati confluxerant ambiendæ ipſius amicitiæ. Quos inter Fridericus Ulricus Brunſuicenſis Dux, ſuper fœdere, quod ſuperiore anno conceptum fuerat, jam plene tranſegit, ſocietatem belli pollicitus, ſibique viciſſim Guſtavi auxilia ad occupandum præſulatum Hildeſienſem, & recuperanda majoribus ſuis quondam erepta ſtipulatus. Brunſvviga quoque, Ulma, Lubeca, Luneburgum, atque Brema fœderi ac clientelæ Regis accedebant; nec minus Comites Wetteraviam & Weſtervvaldiam incolentes: qui proximis abhinc annis magna fortunarum ſuarum parte à ſacerdotibus Pontificiis ſpoliati jam ope Regis ſua recuperatum ibant. Cum Ducibus quoque Meclenburgicis tunc fœdus abſolutum, ſuper quo diu inter ipſos, atque Joannem Salvium diſceptatum fuerat. Nam hic poſtulabat, ut Wiſmaria, & Caſtellum ad Varni oſtium perpetuo jure Suecicæ Regno transſcriberetur; id quod Duces enixiſſime deprecabantur. Et ſatius demum judicabatur iſtam rem ad finem belli differre declinandæ multorum invidiæ, & ſuſpicioni, velut in proprium duntaxat emolumentum Suecis bellum gereretur. Igitur ſufficere viſum, præſidium Wiſmariæ & Varnemundæ, ac vectigalia tolerandis belli ſumtibus paciſci ſalvis Ducum juribus, quos viciſſim Rex in poſſeſſione ditionum ſuarum tuiturum ſe recipiebat.

Fœdus cum Guſtavo ineunt Fridericus Ulricus Brunſuicenſis,

Brunſvviga, Ulma, Lubeca, Luneburgum, Brema.

Comites Wetteraviæ,

Duces Meclenburgici.

§. 4. Menſe quoque Februario ad Guſtavum è Fridericus

 Bata-

1632. *Palatinus ad Guſtavum venit.* Batavis accedebat Fridericus Palatinus Bohemiæ quondam Rex, per iſtum ditiones ſuas recuperaturus, de quo antea ipſi ſpes facta fuerat. Et egerat jam ſuper iſtius reſtitutione cum Galliæ Rege Guſtavus, ut eadem bona cum ipſius gratia fieret; cui etiam propoſuerat, ut quia poſſeſſa ſemel Electoralis dignitas Bavaro haut facile iterum eripi poſſit, uterque eadem deinceps gauderet, quod ſeptenarius Electorum numerus nulla lege æterna ſit ſancitus. Cæterum excipiebatur à Guſtavo Fridericus omnibus amicitiæ ſignis, & honore Regibus ſolito. Magis tamen ad palatum fuiſſet, ſi valida militum manu ſuccinctus adveniſſet ad ſua recuperanda operæ quid collaturus. Nec ſuccedebat fœdus, de quo cum Regis Angliæ legato ſuper iſtius reſtitutione tractabatur; ubi cum Guſtavus ſtipendium in tria equitum, octo peditum millia ad finem uſque belli poſtularet, iſte vehementer recuſabat, quod minoris Palatinatum emi poſſe diceret. Et provocabatur ad ſcriptum à Guſtavo ſub initium belli emiſſum, quo reſtituendis ſe oppreſſis & ejectis Ordinibus Germaniæ arma ſumſiſſe dixerat; veluti æquum foret, penes ipſum ſolum belli pericula & ſumtus, penes alios immunes emolumentum eſſe. Aſperaverat quoque Guſtavi animum Legatus iſte, dum in patrocinium ſuum ſuſcipere conabatur Anglos quoſdam ductores ſub Guſtavo ſtipendia merentes, quos miſſione, aut ſupplicio hicce damnaverat. Ad extremum tamen hæ conditiones Friderico proponebantur, ut Auguſtanæ Confeſſioni in Palatinatu libertas foret, & interea is à ſolo Guſtavo dependeret. De cæteris deinceps pro temporum ratione tranſigendum.

Hiſpani ad Moſellam vapulant. §. 5. Enimvero ſolis hiſce negotiis totam hiemem terere hautquidquam Guſtavo dignum videbatur; ſed cum induciis, quas Ligæ indulſerat, præterlapſis audiſſet, Hiſpanos ad Moſellam manu coacta Crucenaci & Frankendaliæ præſidia firmaturos, quæ oppida ipſis adhuc in Palatinatu reſtabant, iiſdem repente Ottonem Ludovicum Rheingravium immiſit. Is obſervato ex inſidiis Moſellæ, qua tranſmiſſuri erant, trajectu, primæ Hiſpanorum legioni tranſitum permiſit; ſecundam, quæ ſequebatur, rejecit in adverſam ripam: tum primam adortus ſic profligavit, ut pauci cladem evaſerint. Septingenti Hiſpanorum cæſi, multique captivi, cum octo vexillis ad Regem deducti. *Crucenacum à Guſtavo capitur,* Rex perterritis hac clade inſtandum ratus Crucenaco ſtatim exercitum admovet. Oppidum primo impetu captum, pleriſque Hiſpanis in arcem ſe recipientibus. Qui in eandem mox impetum dederant, ab Hiſpanis acriter repellebantur. Sed cum cuniculus actus munimentorum partem disjeciſſet, armis poſitis, vitæque venia petita Regis arbitrio ſe dedebant, quos hic non niſi gladiis accinctos dimittebat. E Regiis id obſidium ducentos abſumſit, quos inter inſignes Wolmarus Roſladinus, & Wolfartus Hallius erant. *ut & Braunfelſa, Bobenhuſa, Kirchberga.* Paulo poſt quoque Braunfelſa Wetteraviæ arx, & Bobenhuſa, illa à Philippo Reinhardo Solmenſi, hæc à Wolfgango Henrico Iſenburgico Comite circumſeſſa, in Regis poteſtatem pervenit. Et Rheingravius Kirchbergam in tractu, quem Hunsruckam vocant, ſitam vi expugnat; ubi quicquid Italorum & Burgundionum inerat cæſi, Germani Regis militiæ tranſcripti. Eodem tempore Regis juſſu novo munimento, quod Guſtaviburgum adpellant, qua Mœnus Rheno infunditur, fundamenta jaciebantur, quod ut incolis frequentaretur, ſequenti anno Oxenſtierna viginti annorum immunitate, aliiſque privilegiis donabat.

§. 6. In ſuperiori quoque Rheni tractu nonnihil 1632. exſiſtebat motuum, dum Argentinenſes Lotharingos per Alſatiam prædis agendis vacantes ſubito invadunt, ac aliquot centuriis cæſis cæteros in patriam remigrare cogunt. *Per Alſatiam geſta.* Ab Hanoviæ Comite juſſu Regis munimenta ad Druſenheimum, & Lichtenaviam, quibus Cæſarei Rheno velut frænum utrinque injicere conati fuerant, ſolo æquabantur. Et Chriſtianus Palatinus Birkenfeldenſis, qui nuper militiæ Regiæ nomen dederat, in Badenſi provincia, & vicino tractu novum exercitum concurrente alacriter milite conſcriptum ibat. Contra Rudolfus Oſſa Cæſareus dux aſſumtis bis mille militibus Briſaco movens Loram, Offenburgumque occupatum præſidio firmavit. Inde Wilſtadium, quod Regius centurio cum ſexaginta peditibus tuebatur, vi expugnatum in cineres redegit.

§. 7. In Saxonia Inferiore Laurentius Caggius *Magdeburgum à Cæſareis deſeritur.* Mansfeldium Comitem Magdeburgo præfectum inſeſſis circa vicinis oppidis ad famem redigere conabatur, cum Pappenheimius à Bavaro iſti ſuccurrere jubetur: aut ſi hic prohiberetur, Mansfeldio injunctum, ut ſe ſubjectumque militem honeſta pactione conſervaret. Et jam hic ſuper dedendo oppido cum Banerio agere cœperat; cum Pappenheimius è Colonienſi provincia movens Viſurgi tranſmiſſo, & coacta è vicinis præſidiis valida manu, obſidium ſolvere inſtituit. Banerius militem laboribus fractum recenti hoſti objicere, ac injuſſu Regis aleam prælii tentare conſultum haut judicans, Halberſtadio prius milite firmato trans Salam ſe recepit, caſtris Calbæ opportuno ad defenſionem loco poſitis. Pappenheimius Magdeburgum delatus, cum vaſtatis circa locis oppido de annona proſpici haut poſſet, & Cæſareis exercitum ſupplere tunc maxima cura eſſet, corruptis, aut in Albim præcipitatis quæ avehi non poterant tormentis, & convaſatis cæteris poſt igne corrupta militum tuguria, molendina, navigiaque, & pontem, præſidium deſolata urbe educit, ac Guelferbytum abit. Habebat etiam in mandatis Pappenheimius munimenta urbis disjicere: ſed adſidens in vicinia Banerius moram ibi trahere non patiebatur. Pappenheimio digreſſo Banerius militem urbi immittit, & convocatis civium reliquiis ejus inſtaurandæ initium facit. Sed Pappenheimium Luneburgenſibus dira minitantem junctus Banerio Wilhelmus Vinarienſis Dux in Weſtphaliam abſcedere coëgit. Et cum is nullam pugnandi copiam facturus videretur, Banerius ad ſtationem ſuam circa Magdeburgum rediit. *Wilhelmi Ducis Vinarienſis acta.* Wilhelmus autem Dux circa oram ſylvæ Herciniæ aliquamdiu hærens legionem hoſtium ad Hamelam ſecurius hærentem opprimit. Inde Goslariam, & Northeimum ab hoſtibus deſertum facile in poteſtatem redigit. Gœttingam trecentorum duntaxat præſidio inſeſſam aſſultu expugnat, hoſtium pleriſque occiſis, ibique non modico belli adparatu potitur. Mox quoque Duderſtadium agri Eichsfeldici caput eidem ſe ſubmittit, & quæ ibi præſidium agitabat cohors Regiæ militiæ nomen dat. *Wilhelmi Landgravii geſta.* Sed & Wilhelmus Landgravius à Guſtavo redux Paderbornenſis provinciæ oppida tributum antea conventum propter adventum Pappenheimii abnuentia ad obſequium reducit. Ac Warburgum, quod pluribus hoſtium cohortibus tenebatur, vi expugnat, multis primo impetu trucidatis. Qui terror Stadhagam, & Volcmarſam imperata facere coëgit. Idem quoque Ericiburgum ditionis Grubenhagenſis arcem, & Amænoburgum deditione in poteſtatem accepit.

Legatio ad Hollandos. §. 8. Inter Iſthæc Guſtavus menſe Februario ad Batavos Legatum miſerat Benedictum Oxenſtiernam.

1632. ſtiernam. Nam & ipſi Cornelium Pavium ad Regem ablegaverant, qui ſuper proſperis ſucceſſibus gratularetur, ac de ſtudio Reipublicæ in communem cauſam prolixe teſtaretur. Iſtis non minus honorificorum verborum ab Oxenſtierna repoſitum. Enimvero id præcipue ſpectabatur, ut ſi forte Rex Coloniæ, aut vicinis locis arma admoveret, ſiniſtra ſuſpicionum iſtis adimeret. Eoque ad explorandum penitus ipſorum animum offerebat Rex, ſe cum iiſdem copias ad debellandum Belgium Hiſpanicum ſociaturum. Sed Fridericus Henricus Princeps Arauſionenſis id averſabatur, ea conjunctione gloriam ſuam obfuſcatum iri metuens, & quia alienis auſpiciis militare nolebat. Et qui prudentiores apud iſtos haberi volebant, inconſultum ducebant, letalem velut plagam Auſtriacis inferre, ne prægravis illa potentia in Suecos, Gallosvè transiret; cum nihil ſua intereſſet, hos an illos metuerent. Legatus tamen multo cum verborum honore dimiſſus; ſimulque ſignificatum, ſequenti æſtate valido ſe cum exercitu Hiſpanis in Belgio incubituros, ne ipſis ſpatium ſit miſſis in Germaniam copiis Guſtavi progreſſus turbandi.

Hornius in ditionem Bambergenſem movet.

§. 9. Sed majoribus mox rebus occaſio ſtruebatur, dum Hornius à Rege in Franconia relictus Bambergenſem Præſulem ipſius juſſu invadit, qui antea ſimulato tractatu eidem illuſerat. Sub finem Januarii primus impetus ad Hogſtadium fit, ubi obſeſſores à vicini fluminis exundatione, & erumpentibus ex oppido præſidiariis nonnihil damni accipiunt. Tribunus quoque cui ab Hiſpania cognomen [d'Eſpagne.] Forcheimo cum mille militum manu, qua Comitis Solmenſis legio tendebat, impetum fecerat, ac recens conſcriptos in fugam dederat, ni Cochtizkius accurrens hoſtem demum non ſine clade repuliſſet. Inde territi obſeſſi oppido tradito plerique Suedicæ militiæ nomina dant. Bamberga præſidiarius miles Forcheimum ſe receperat; eoque ab Hornio præmiſſæ quinque equitum alæ, duæ peditum cohortes facile in oppidum receptæ. Sed cum eodem mox quinque cohortes è provincialium ſelectis accederent, oppidani pactorum immemores cum hiſce in Suecos impetum faciunt. Poſt modicam tamen pugnam miles à Suecis profligatus unde venerat faceſſebat, oppidani in curiam incluſi extrema expectabant. In quos nihil durius ſtatutum, quam ut quorundam domibus direptis univerſi armis exuerentur. Præcipui ſacerdotum rebus pretioſis convaſatis jam antea in tutiora ſe receperant. Turbidum continuis imbribus cœlum impediebat, quo minus Forcheimo exercitus admoveri poſſet; nec præter modicas velitationes quidquam tunc patratum. Sed Bambergæ Præſul à Bavaro obtinuerat, ut Tillius juberetur milite hibernis excito Hornium, priusquam pedem figere poſſet, inde exturbare. Exercitus in Superiore Palatinatu convenire juſſus viginti millia capitum explere ferebatur, quibus tamen aliquot millia ſelectorum provincialium admixta erant. His copiis ſuccinctus Tillius per Noribergenſium territorium Forcheimum verſus tendit. Hornius audito hoſtium motu, cum parum decorum judicaret loco nuper occupato ſtatim iterum faceſſere, munimenta oppido circumponere loci genio licet repugnante aggreditur. Verum antequam opus abſolvi poſſet, Tilliani aderant, & Baudiſſianam equitum legionem, per errorem longius progreſſam, antequam recipere ſe poſſet, in fugam propellunt, ſimul imperfecta opera ſuburbio prætenſa irrumpunt. Quo terrore conſternatus quoque Solmenſis Comitis pedes tiro, Hornio nequicquam obluctante, per pontem Mœno impoſitum in oppidum refugit, inſequente eodem hoſtium legione; quam tamen mox Hornius tota vi connixus trans pontem iterum non ſine clade rejicit. In eo tumultu quadringenti circiter Regiorum periere, ac Solmenſis Comes è vulnere paulo poſt obiit. Hornius ponte dejecto ad alteram Mœni ripam hoſtem velitando tam diu detinebat, quoad impedimenta præmitterentur, & tormenta navigiis impoſita ſecundo flumine aveherentur; hinc ad Eltmanum Mœno iterum tranſmiſſo Hasfurtum ſe recipiebat. Ubi cognito hoſtilem equitatum per vicinos vicos ſecurius agere, duas equitum legiones Oberheidæ hoſpitantes improviſus opprimit, & exceptis quatuor alis, quæ amandatæ fuerant, concidit, Croatarum quoque manu male multata. Id damnum ne hoſtis ulciſci poſſet, Hornius conſultum ducebat cum exercitu Suinfurtum ſe recipere, quoad ſubmiſſis aliunde auxiliis firmaretur. Cæterum quod initio ad Bambergam male res geſta foret, Rex inde factum judicabat, quod Hornius mandata ſua, ut nihil aleæ belli committeretur, ſtricte nimis fuiſſet interpretatus. Nam ideo haut fuiſſe expectandum, quoad hoſtis vim admoveret, ſed alacriter periculo occurrendum, & à circumſpectione omnem timoris ſpeciem removendam fuiſſe.

Hornius Bamberga pellitur.

Hornius duas hoſtium legiones cædit.

1632.

§. 10. Aſt Rex, ne Hornii ad Bambergam receptus ſuis terrorem, hoſtibus animos daret, ſepoſita Heidelbergæ & Philipsburgi oppugnatione, quam animo agitabat, in Tillium ire conſtituit; rebus tamen ad Rhenum prius diſpoſitis: quarum ſumma directio penes Oxenſtiernam Cancellarium relicta. Rei militaris cura Chriſtiano Palatino Birkenfeldenſi, & Bernhardo Duci commiſſa, quorum tamen æmulatio rebus gerendis non parum impedimenti afferebat, quoad Bernhardus Dux ad Regem evocaretur. Et jam tum querebatur Oxenſtierna, melius res procedere ſub ductu mediocris ſortis hominum, quam ejusmodi Principum, qui imperata non ulterius exſequi ſoleant, quam ipſis placitum, quosque pœnæ metus non coërceret. Joanni Sparrio Moguntiæ Gubernatori peculiariter injunctum, ut Pontificios ſacerdotes jurejurando prius adactos protegat, nec ſacra ipſorum turbari patiatur. Severiſſimis quoque edictis militum petulantia coërcita, vias infeſtantium, aut concuſſionibus, angariisque provinciales opprimentium. Et quia non modicæ Gallorum copiæ ad Saram flumen hærebant, à Brezæo Legato Galliæ diligenter inquiſitum, num illæ forſan aliquid infeſti meditentur: qui amica omnia ab iſtis expectanda ſancte confirmabat. Inde præmiſſis ad Noribergenſes, Suinfurtenſesque literis, quibus ad conſtantiam eos hortatur, & de adventu ſuo certiores reddit, ac ſumto per Hæchſtam, Steinhemum, Aſchaffenburgumque itinere, Hornio Kitzingæ jungitur, ubi per triduum exercitus ſubſiſtebat, quod Wilhelmus Saxoniæ Dux, & Joannes Banerius cum milite ſuo huc evocati nondum appuliſſent.

Rex in Tillium tendit.

§. 11. Tillius autem ſeu viribus, ſeu fortunæ ſuæ diffiſus, Guſtavi adventum haut præſtolandum ſibi ratus, receptum circumſpicere cœperat ad Forcheimum copiis contractis. Nec minor ſolicitudo Bavarum tenebat, qui procellam mox ſibi incubituram proſpiciebat. Et initio dubitaverat, num Tillium juberet in Bohemiam ſe, & Auſtriam recipere, quo Regem veſtigiis ipſius inhæſurum Bavariæ finibus averteret. Sed cum iſtud conſilium, ſi Rex Tillio non inſiſteret, univerſam

Tillius in Bavariam recedit.

1632. ejus ditionem præſenti exitio expoſiturum eſſet, Tillius eodem evocabatur, num forte Danubii, Licique objectu Regis impetum ſiſtere poſſet. Tum anxiis precibus Fridlando, ut ad auxilium ferendum acceleraret, tantum non ſupplicabatur. Sed quem hautquicquam iſtæ preces movebant, nondum exolita eorum memoria, quæ Bavarus ante biennium Ratiſponæ ipſi ſtruxerat. An quod exercitu à ſe comparato ſuæ potius gloriæ, quam alienæ inſervire, Tilliumque æmulum invidia attracti in Bavariam hoſtis onerare vellet. Nec ægre ferebat Bavarum paulisper caſtigari, ut deinceps auxilia ſuá tanto carius eidem imputare poſſet. Quin & Cæſar malebat tempeſtatem iſtam in Bavarum, quam in ſe deſævire, quo Regi interim alibi occupato ipſe ſpatium haberet exercitum prout res requirebat adornandi.

Guſtavus Tillium inſequitur.

§. 12. Cæterum Rex Tillio Danubium verſus tendenti acceleratis quantum poterat itineribus inſtans, Winsheimum, inde Furtam pervenit. Hinc ipſe, comitante Friderico Rege ac Principum Procerumque manu Noribergam invitante Senatu divertit, ibique omnia honoris & lætitiæ ſigna; immenſumque populi in ſe affectum pari humanitate excepit. Quam tamen hoſpitalitatem vix paucas per horas deliberare permittebat potior hoſtis perſequendi cura: eoque prandio peracto ad exercitum, qui Suabacum præceſſerat, pergebat, icto prius cum Noribergenſibus fœdere, quo Rex ipſis defenſionem, hi viciſſim fidem eidem ſtudiumque, & patentem belli uſibus ſuam urbem offerebant. Suabaco Neumarcum recta in hoſtem ducebat Guſtavus; ubi ab antecurſoribus nonnullæ ultimi agminis turmæ deprehenſæ tarditatis ſuæ pœnas luebant. Miſſi etiam, qui Wilzburgum dedi imperarent, dira minati Pappenheimio juniori, qui ibi præſidebat, ni arce excederet. Sed ille ſeu conſtantia animi, ſeu quod crederet Guſtavum veſtigiis Tillii inhærentem tempus obſidio ejus loci non conſumturum ferociter abnuebat: ac Guſtavo potius erat Tillium non amittere. Cumq; animadverteret iſtum Ingolſtadium verſus iter intendere, ipſe ad dextram flectens Donavvertam petere inſtituit, eodemque per regionem inſidiis opportunam hoſte ad ſiniſtram intra modicum in-
26. Mart. tervallum incedente inoffenſus pervenit, in proximo monte caſtra metatus.

Rex Donavvertam capit.

§. 13. Oppidum tuebatur Rudolfus Maximilianus Lauenburgicus Dux cum octo cohortibus, ac provincialium manu, & aliquot equitum turmis; qui deditionem imperanti Regi ferociter reſpondebat. Nec ſegniter in Regios ſubeuntes tubis longioribus fulminare, & cum equitatu eruptionem tentare. Sed non ſine clade repulſus, cum ex altero quoque oppidi latere Hebronus tribunus Wernitzam flumen transgreſſus mœnia infeſtare inciperet nocte impedimentis trans pontem miſſis ipſe ſummo mane luce adhuc dubia cum pleriſque eodem evaſit, Suecis interea continuo in pontem detonantibus. Qui per Wernitzam, qua Hebroni ſtatio erat, erumpere tentaverant, cæſi omnes captivè. Inter hæc Regius miles oppidum irrumpere, ac morantes trucidare, illæſis tamen oppidanis, niſi quod primo tumultu quædam domus direptæ ſunt. Quo minus fugientium tergis hærere poſſent Regii obſtructa fimo porta efficiebat; quæ antequam pandi poſſet, iſtis in tutiora elabendi ſpatium dabatur. Hoſtium ibi circiter quingenti perierunt. Oppido priſtina conditio, & Auguſtana ſacra à Rege reſtituta. Hinc ad utramque Danubii ripam diffuſus regius miles longe lateque oppida arceſque Ulmam uſque in poteſtatem 1632. redigebat.

§. 14. Proxima Regi cura erat Licum tranſmittere, cujus tranſitu Regem Tillius omni ſtudio arcere conabatur, eoque caſtra ſupra Rainum oppidum in ſylva concædibus & ſubitariis operibus muniverat, ripa crebris ſtationibus Auguſtam usque firmata. Simul iſti urbi præter ſex cohortes, quæ jam ibi præſidio erant, duodecim cohortes peditum, duas equitum alas immittit, ac cives Proteſtantium ſacris addictos exarmat. Rex Northeimi oppoſito hoſtibus loco caſtra ponit; & quanquam peritiſſimus quisque judicabat fluvium ſine plurimo ſanguine ſuperari non poſſe; Rex tamen conſiderata loci Rex Licum tranſit. natura fiduciam concepit in conſpectu hoſtium tranſeundi; quod & ripa, quam ipſe inſiderat, elatior alteri depreſſiori velut dominaretur, & Licus in arcum ſinuatus Tillianis quidem caſtris circumfunderetur, ſed eo ipſo magnam eorundem partem machinarum ictibus exponeret. Igitur à Rege tres ſuggeſtus extructi, ab utroque latere ejus flexus, & in medio, quibus ſeptuaginta duo variæ magnitudinis tormenta impoſita. Tum ad ripam lorica excitata, qua tecti ſclopetarii continuo tubos in hoſtem diſplodebant. Cæterum globi tormentorum decuſſatim totis Tillii caſtris volitantes, hoſtem miſere affligebant, ac nullibi tuto conſiſtendi locum præbebant. Interea Licus ponte ſternitur, fumi nube opus facientes obtegente: quo intra triduum abſoluto trecenti Finnones præmiſſi ſemilu- 5. April. narem loricam ponti protegendo ſubito extruunt; in quos terna vice hoſtis impetum faciens ipſorum conſtantia, & globorum ex altera ripa imbre magno cum damno repellitur. Equites quoque vado reperto tranſierant, ac turmas quaſdam Bavarorum velitationem auſas in caſtra rejecerant. Unde Tillius ſtationem hanc parum fidam deſerere conſtituit, metu ne ab hoſte jam fluminis potente cingeretur; an quia vulnera ducum, & conſternatio exercitus exterrebat; eoque præmiſſis ſub veſperam impedimentis noctu cum milite raptim Neoburgum, & Ingolſtadium ſe recepit. Iſto in conflictu Altringerus glande caput graviter perſtrictus vix tandem ex vulnere iterum convaluit. Sed Tillius ſupra dextrum ge- Tillius obit. nu trilibri globo percuſſus ac Ingolſtadium ægre delatus paucos poſt dies inter maximos cruciatus expiravit, cum moribunda jam voce Ratiſponam cuſtodiendam ingeminaret. Magnus ſine dubio, & multarum palmarum imperator, qui omnibus militiæ gradibus defunctus ſummam ſibi experientiam comparaverat. Sed cujus gloriæ atrox Magdeburgi excidium non modicam labem adſperſit; nec multo poſt auſpiciis Guſtavi impar ſuccubuit. Cumprimum in aulam Bavaricam accederet, ipſe ſermone, cultuque modeſtus contemtum ſui apud aulicos excitaverat, adeo ut quidam Ducem monerent, otioſum menſarum aſſeclam amoveret. Sed qui altius inſpecta viri indole, magna ſe facinora ab iſthoc expectare reponebat. Veneris vinique expertem tota ætate ſe fuiſſe ipſe jactaverat. Cæterum jam Rex manum inſtruxerat, quæ ductu Nicolai Brahei ſuperato ponte in hoſtium caſtra impreſſionem faceret, cum illuceſcente die iſta vacua apparuerunt. Immiſſus tergis abeuntium equitatus circa mille hoſtium trucidavit. Raina oppidum à Bavaro deſertum, ultro Suecos admittebat.

§. 15. Lico tranſmiſſo Rex Auguſtam verſus ad Lechuſam caſtra ponebat, cujus antecurſoribus

bus

1632. bus Fridbergæ incolæ claves ſponte obtulerant. Ex altera quoque Lici ripa Leonardus Torſtenſonius cum majoribus machinis, & delecta equitum peditumque manu non procul urbe ſtationem capiebat. Interim legatus Neoburgo aderat hoſtilia deprecaturus; cui graviter prius increpito Rex commeatum exercitui ſuo ſubvehi, ac miſſa equitum manu iſtud oppidum à Bavaricis relictum occupari, pontemque refici imperavit. Porro ad Auguſtam diſpoſita tormenta in ſpeciem tantum & nulla diſploſione facta, licet Bavaricis continuo ex urbe fulminantibus. Sed literis miſſis à Senatu primum poſtulatum, ut præſidium urbe dimoveatur: qui iſthoc in ſua poteſtate haut eſſe excuſabat. Mox Hornius ad Præfectum præſidii literas dat, quibus monet, ne intempeſtiva defenſione pulcerrimam urbem exitio involvat, non ſatis munitam, lubrica intus civium fide, ac nulla auxilii ſpe. Quibus perſuaſus iſte cum ſuis militari more egreſſus Ingolſtadium deducitur, ac ſtatim viginti quatuor Suecorum cohortes in urbem immittuntur. Inde Senatus ac civium delecti ad Regem in caſtra Lechuſam evocantur, de futuro urbis ſtatu acturi; tandemque conſtitutum, ut munia publica Pontificiis erepta penes Proteſtantes eſſent. Sed ſumma poteſtas, ſacrorumque cura & quæ bellum ſpectant, Regis arbitrio reſervata. Quibus tranſactis Rex urbem ingreſſus ad ædem D. Annæ recta contendit, ubi ſacra ritu Proteſtantium hactenus abrogata maxima cum civium lætitia inſtaurabantur. Hinc cives ſubjectionem ac fidem Regi Regnoq; Sueciæ juravere; id quod à plurimis ſecius acceptum, velut ipſe altiora animo agitaret, quam quæ in vulgus de cauſis belli ſui ſparſerat. Ob reſtituta tamen iſti urbi priſtina ſacra Saxoniæ Elector ſupplicationem per univerſam ſuam ditionem decernebat.

Guſtavus Auguſta Vindelicorum potitur. — *20. April.* — *14. April.*

§. 16. Occupata Auguſta Rex id agitabat, quomodo valido ad Danubium oppido potiri, ſimul Electorem citeriore Bavaria excludere poſſet; eoque Ingolſtadii pontem deſtruere, objectisque munimentis tranſitum ibi intercludere, ac Ratiſponam in poteſtatem redigere conſtituerat. Enimvero Ingolſtadium progreſſus Rex validum ab hoſte caſtellum cis pontem excitatum, ac in altera ripa caſtris ad oppidum poſitis hoſtem inſidentem reperit. Et cum ad manus veniretur, hoſtis acerrime vim illatam repellebat. Equidem à Regiis caſtellum unum ponti præjacens expugnabatur, in quo hoſtium ad trecentos cæſi, captivè. Sed cum in majus propugnaculum proxime pontem ſitum impreſſio tentaretur, cum clade repulſi præfectos nonnullos, ac multos gregarios amiſere. Eadem quoque dies ipſi Guſtavo Regi pene ſuprema illuxerat. Cum enim is loci habitum contemplaturus paulo propius hoſtium munimentis ſucceſſiſſet, hi è comitatu quis eſſet ſuſpicati tormentum in eum direxerant, quo emiſſus globus tantum non ſuras Regis perſtringens equum diſcerpſit, ut Rex ſanguine oppletus in terram provolveretur: Is tamen mox ſub equi cadavere ſe extricans, in pedes erectus ſuos è ſumma conſternatione maximo gaudio perfundebat. Ac citra ullum animi perturbati ſignum Deo Cuſtodi gratias perſolvens alio equo adſcenſo qua cœperat, pergebat. Sed paulo poſt alius globus Chriſtophori Badenſis Marchionis capiti certiore ictu impactus ipſum exanimem illico proſtravit. Cujus egregii ſane Principis mors ut parcius lugeretur, periculum Regis effecerat. Nec tamen Guſtavus, ſuis licet obteſtantibus, ne caput ſuum, à quo tot millium ſalus dependeret, ita liberaliter caſibus objiceret, ideo ſegnior ad quævis pericula reddebatur, metuendi ignarus, & quia perſuaſus erat, nil præter Numinis beneplacitum ſibi eventurum. 1632.

20. April.

§. 17. Cæterum Rex Hornium cum valida manu Ratiſponam verſus dimiſerat, ut eam urbem quacunque ratione in poteſtatem redigeret. Sed Bavarus, qui ſine dubio id agi præſenſerat, paulo ante aſtu, atque inſciis civibus bis mille peditum, equites quadringentos urbi immiſerat, prodente præfecto præſidii, quod paulo ante ſuaſu Bavari & Ordinum Provincialium Bavariæ oppidani ſuo ſacramento adactum admiſerant. Ac ne jugum urbs iterum excutere poſſet, civibus ſtatim arma ademta. Sic Hornius ſpe Ratiſpona potiundi evolutus, Rege revocante reliquo exercitui ſe iterum jungit.

Ratiſpona à Bavaro intercipitur. 17. April.

§. 18. Dum ad Ingolſtadium hæret Guſtavus, Legati à Rege Daniæ ipſum adibant Tago Tottius, & Chriſtianus Thomæ F. Seſtædius Senatores Regni. Occaſio mittendi erat, quod paulo ante Baudiſius, cum ob privata negotia Holſatiam adiret, à Guſtavo Daniæ Regis animum tentare juſſus eſſet, num & ipſe ad communem Proteſtantium cauſam adjungere ſe vellet, ſpe facta reſtituendorum filiis ipſius Epiſcopatuum, quibus tractatu Lubecenſi exciderant. Qua ſuper re ut mentem ſuam Guſtavo viciſſim exponeret, ſimul abſtergendis ſuſpicionibus, quas ex actis quibuſdam iſtius Guſtavus conceperat, iſtos ablegaverat. Ac Iſabella Belgii Princeps vehementer apud eum Regem inſtiterat, ut bellantibus ſe medium interponere aggrederetur. Hi poſt præmiſſa honoris verba, quod arma cæteris Proteſtantibus non ſociaret Daniæ Rex, pacis Lubecenſis pactum excuſabant; ſecurum tamen Guſtavum eſſe jubebant, nulla ipſum ratione armis tam piis remoram injecturum. Memoratis dein bellorum incertis exquirebant, num gratum Guſtavo ſit futurum, ſi Daniæ Rex interventu ſuo ad honeſtam, fidamque pacem reducendam incumbat. Ad quæ à Guſtavo repoſitum: Nihil magis ſibi quam ſtabilem, æquam, fidamque pacem cordi eſſe. Sed cum eam non tam ſibi, quam ſacrorum ſociis per Germaniam quæſitum eat, prius inter Proteſtantes conſiliorum, armorumque firmam ſocietatem ineundam: cum citra iſtam ſtatim poſt pacem factam ad vetera conſilia Auſtriaci ſint reverſuri; ac ſingulos disjunctosque mox idem periculum ſervitii manſurum, à quo vix jam reſpirare cœperint. Igitur ſi Daniæ Rex de pace concilianda ſerio curare inſtituat, Proteſtantes prius ad firmam ſocietatem, ac ſolida conſilia diſponendos, ut aliquid validius exiſtat, quo adverſarii à pace violanda abſterreantur, quam chartæ ſigillique reverentia. Eo confecto tunc demum ex interventu ſuo ſolidos ipſum fructus ſperare poſſe. Iſtud reſponſum ſic ſatis Dano probatum, ac non nihil inde invidia adverſus Guſtavum remittere viſa, velut qui non tam ſuam quam communibus ſacris addictorum cauſam ageret. Saltem legati inſignem humanitatem, qua à Rege excepti erant amplis verbis deprædicabant.

Legati Danici ad Regem veniunt.

§. 19. In eadem quoque caſtra acceſſerat Regis Galliæ miniſter ad Bavari aulam reſidens, (de S. Stephano nomen erat,) velut fœderatum Regem heri ſui ſalutaturus: ſed ſine dubio à Bavaro ſubornatus, num forte Guſtavi impetus eludi, ac inani tractatu tempus extrahi poſſet. Hic cum ſuper neutralitate Bavaro concedenda, ejusque conſiliis excuſandis irreverentius perſtreperet, Rex tandem importunam loquacitatem coërcebat, cum nullo à Galliæ Rege mandato inſtructus veniret, ac inani verborum profuſione Guſtavum obtundere conaretur, ut ſe Bavaro illudendum præbere vellet. Idemque cum Guſtavo Regis Galliæ offenſam ob

Miniſter Gallicus fruſtra de neutralitate agit.

1632. male habitum Bavarum ipſi fœderatum oſtentaſſet, iſte reponebat: de ſua amicitia Gallo ſatis ſe teſtatum, à quo etiam benevoli animi multa ſpecimina perceperit. Quod ſi tamen hic aliorum ſiniſtris perſuaſionibus ſeductus amicitiam abrumpat, haut ideo animis ſe collapſurum; cum experiundo didicerit, Martem cuique genti eſſe æqualem. Idem San-Stephanius cum queſtus eſſet, contra fœdus à Rege templa per Franconiam, & Bavariam direpta; cui rei ni medicina adferatur, Regem Galliæ velut primogenitum Eccleſiæ id impediturum cum exercitu quinquaginta millium: Guſtavus Rex regerebat; ad Gallum itineris labore levandum cupere ſe cum centum millibus apud Pariſios eidem occurrere. Et ſane iſto tempore Guſtavi progreſſus Gallis non parum invidiæ ac ſolicitudinis injecerant; quo antehac velut mercenario ſe uſuros crediderant, à nutibus Richelii, & Patris Joſephi pendente; cum Guſtavo longe ſublimiores eſſent ſpiritus, quam ut ob ſubſidium pecuniarium alteri obnoxius eſſe vellet. Cujus & animum non leviter perſtrinxerat, quod cum Galli de Colloquio inter utrumque Regem propoſuiſſent, ſummæ conſiliorum melius dirigendæ, ſed locum Ludovici tenera valetudine itineris moleſtiam non ſuſtinentis Richelium ſuppleturum; Guſtavus offenſus reſponderat; ad ejuſmodi colloquium ſe quoque miniſtrum miſſurum; nec Regem Galliæ ſe majorem agnoſcere, ut colloquium ſuum refugere debeat. Aucta mox utrinque fuerat offenſa, quod cum Regina Mater, & Aurelianenſis Dux Hayum ad Guſtavum Regem miſiſſet Moguntiæ tunc agentem, ut componendo ipſorum cum Rege diſſidio operam navaret, Charnaſſæus Richelii juſſu iſtum non procul Moguntia interceptum Metim abduxerit; Guſtavo indignante velut Legato ad ſe miſſo intra territorium ſuum violato: Gallo contra ſuſpicante altius penetrantia apud Guſtavum fuiſſe agitata. Cæterum abeunti San-Stephanio ſignificatum, non aliis legibus Guſtavum Bavaro *neutralitatem* concedere poſſe, quam ſi copias iſte dimittat, Cæſari auxilium non ferat, Regis amicis ac fœderatis erepta reſtituat, idonea inſuper cautione conventa ſervatum iri præſtita. Sed Bavarus eas conditiones nihil moratus, rebus ad Ingolſtadium diſpoſitis Ratiſponam movens, ut Cæſaris ditionibus propior eſſet; omnem cogitationem ad conjungenda cum Fridlando arma conferebat.

Guſtavus complura Bavariæ oppida capit.

§. 20. At Guſtavus conſilio occupandæ Ratiſponæ depulſus, & ipſe Ingolſtadio diſcedit, Bavari ditionibus repoſiturus, quæ is hactenus aliis tot per annos intulerat. Mosburgum igitur, Landshutumque, & Freiſinga cum cognomine Epiſcopatu in poteſtatem redigitur, deditiſque magna pecuniæ vis ad redimendam direptionem imperatur. Sed ut in tecta militum ſe iracundia effunderet, ipſi provinciales in cauſa erant, dum in Regios palantes, & qui prohibendis excurſorum injuriis paſſim diſtributi erant, atrociſſime ſæviunt, ac omni cruciatus genere vexatos necant. Qua agreſtium immanitate efferatus miles, cædibus, & incendiis commilitonum ſuorum manibus litabat. Freiſingæ ad Guſtavum acceſſerat Miniſter Gallicus, qui haut neſcius irarum Regis in Bavarum, eum permulcere ſatagebat, ut Monachio parceret, in quam urbem multi exemplum Magdeburgi reponendum cenſebant. Et hactenus annuebat Rex, ut ab incendio, & cæde eſſent liberi, ſi ſponte venirent in manus. Sin ſecus, alia omnia experturos, ſumendamque vindictam de tot conſiliis, quæ in ea urbe in ipſum ſocioſque ſint cuſa. Id reſponſum Gallus ſtatim Monachienſibus ſignificavit, vehementer ſuadens, ut prompta deditione iram victoris placarent. Sed cum hi tempus extrahere conarentur, ſi qua forte interim converſio rerum fieret, Rex abrupta mora in ipſos cum exercitu pergit. Qui nullum tergiverſationi locum amplius relictum cernentes, magna cum ſubmiſſione portarum claves Regi adventanti obviam ferunt. Monachium aulæ Bavaricæ ſedem Rex ingreditur, comitante Friderico Bohemiæ Rege, Auguſto Palatino Comite, Wilhelmo Saxoniæ, & Johanne Holſatiæ Ducibus plurimiſque aliis proceribus. Ut cives tanto curatius ab injuriis militum defenderentur, Rex Hebronum tribunum egregie meritum, ſed Pontificiæ religioni fervide addictum, id muneris in magni beneficii locum ambientem, urbi præfecerat. Eorum tamen, qui alio ſe contulerant, domus direptæ. Rex armamentarium Electoris ingreſſus è vacuis vehiculis ſuſpicatus tormenta non procul abeſſe, & mox prodente ruſtico ſub pavimento defoſſa invenit, numero centum quadraginta, magnitudine ac opere pleraque inſignia, quæ omnia ſtatim Auguſtam avecta. In una quoque machinarum triginta aureorum millia abſcondita prædæ cedebant. Non deerant, qui Guſtavo ſuaderent, ut magnificam Bavari arcem, ac Monachium oppidum flammis daret ulciſcendis, quæ à Bavaro in alios hactenus patrata fuerant. Verum longe iſtam odiorum acerbitatem averſabatur Guſtavus, nec ſe veterum Gothorum immanitatem imitaturum, qui virtuti ſuæ haut modicam maculam adſperſerant deſtruendo, quod uſpiam egregium erat. Urbi trecenta uncialium millia imperata, quorum dimidia pars ſtatim exſoluta; pro reliqua prædes dati Auguſtam deducti. Bavarus interea, qui circa Ratiſponam hærebat, mille equites Freiſingam verſus miſerat, ſi forte Suecos per hoſpitia ſparſos opprimere poſſent. Sed hi excubiis probe diſpoſitis, & præcognito iſtorum adventu eoſdem ita exceperunt, ut pleriſque cæſis, captiſvè, reliqui trepida fuga ad ſuos ſe reciperent.

7. Maji.

Bavari equites vapulant.

Suecorum per Superiorem Sueviam progreſſus.

§. 21. Dum hæc in Bavaria geruntur, quæ ad Auguſtam, & in Suevia à Rege relictæ copiæ erant nequidquam deſides Memmingam, Campodunum, & pleraque per Algoam loca occupant. Landsberga quoque, & Fieſſa ad Licum ſita oppida in poteſtatem rediguntur. Weishornum, & Echinga exarmantur, quatuordecim tormentis, & duobus mortariis Ulmam inde avectis. Leutkirchæ ala equitum Rudolphi Oſſæ à Georgio Chriſtophoro Tupadelio tribuno oppreſſa, & præter pauculos, qui primo impetu cædebantur, tota capta. Neque in univerſo iſto tractu repertus, qui Regiis reſiſteret, niſi quod ruſticorum aliquot millia apud Weingartum Suendio tribuno inſtigante arma ſumſere. Sed qui mox adventantibus Regiis eadem poſuerunt, duce ſuo in Suecorum manus dedito. Mox tamen cum Regii receſſiſſent, alia agreſtium multitudo ad Bregentiam coiens Wangam, & Ravensburgum, debili præſidio inſeſſa, expugnat, obvioſque Regios trucidat. Horum exemplo Algovienſes quoque Agricolæ circa Campodunum arma induunt. Sed coëuntibus ex Auguſta, Ulmaque, & vicino tractu Regiis, cæſi, disjectique poſito pugnandi pruritu arma Campodunum deferunt, Regiiſque ſe ſubmittunt, ac ſeditionis autores ipſimet trucidant. Interea Oſſa collecta quater millium manu Briſaco in ſuperiorem Sueviam movebat, & confluente ad ipſum ruſticorum Bregentinorum turba jam ferocior Memmingæ primum minitatur. Mox deſperato ſucceſſu Biberacum aggredi, clam accerſentibus quibuſdam Pontificiæ religioni addictis. Sed oppidani Proteſtantium ſacra amplexi bis aſſultantem hoſtem acerrime repellunt, quadrin-

Ruſticorum per Sueviam motus.

Oſſæ irritus conatus.

dringentis cæſis, ipſis quoque fœminis in ſubeuntes ſaxa, & ferventem aquam effundentibus. Oſſa tamen cognito Guſtavi Regis adventu, qui è Bavaria Auguſtam delatus aſſumta manu jam Memmingam attigerat, relictis aliquot tormentis Lindaviam ſe mox recepit. Contra Bavaricis Rege abſente denuo in Suecos ad Monachium reſtantes aliquid tentare placebat, num forte improvidis clades inferri poſſet. Eoque omnis equitatus adjunctis bis mille peditibus ductu Johannis Philippi Cratzii Comitis Ratiſpona movere jubetur. Sed hic vix Pfaffenhoviam progreſſus; intellecto equitatum Regium in ſe tendere, Ingolſtadium itinere mutato deflectit, & ne nulla plane re geſta rediret Weiſſenburgum Norici oppidum adoriri inſtituit. Ubi præſidio impoſitus à Rege miles per aliquot dies ſat acriter reſiſtebat; ſed laceris jam mœnibus, & deſperato ſubſidio, honeſtas conditiones pactus oppido excedit. Aſt Bavarici cauſati quædam à Suecis præter pactum exportata, in egreſſos impetum faciunt, eosque ad ſuam militiam cogunt, cæſis qui recuſabant. In oppidum quoque ſævitum, ac primarii cives ſacerdotesque in captivitatem abducti velut permutandi cum obſidibus, quos Landshutenſes Regi, quoad imperata pecunia exſolveretur, tradiderant. Eam fidei violationem Rex Bavaro aſperis literis exprobrabat, Cratzium flagitii autorem pœna affici, captosque dimitti poſtulans, Monachienſibusque paria interminatus.

Bavarici Weiſſenburgum expugnant.

§. 22. At Rex, poſtquam inter Bavarum, & Fridlandum ſuper exercituum conjunctione agitari intellexiſſet, Memminga Auguſtam, inde in Bavariam regreſſus copias Landshuto, Freiſinga, Monachio, aliisque eo tractu locis eductas in unum contrahit, ac Rainam, Donavvertamque iter remetitur. Ipſe cum equitatu, & delecto ſclopetario equis impoſito Weiſſenburgum liberaturus fruſtra accelerabat, quo hoſtis jam potitus erat. Diſcedens Rex copiis, quas in Superiore Suevia relinquebat, Wilhelmum Saxoniæ Ducem præfecerat; qui ad Bregentiam Hannibalis Comitis Alta-Embſii legionem opprimit, ac quingentis amplius cæſis quadringentos cum ipſo Comite capit. Ad Weingartum quoque hoſtilem equitatum acri conflictu fundit, quinque vexillis eidem ereptis. Ipſe tamen paulo poſt in Saxoniæ confinia regreditur, militem, qui ſparſim ibi hoſpitabatur, in unum contracturus, ut qua neceſſitas exigeret, occurrere poſſet. In ejus locum ſumma rerum ipſius fratri Bernhardo committebatur, quem Rex Chriſtiani Palatini Birkenfeldenſis æmulum, & parere ipſi dedignantem à Rheno huc evocaverat.

Guſtavus in Franconiam regreditur.

Wilhelmus Dux in Suevia bene rem gerit.

§. 23. Dum iſta per Bavariam, & Sueviam geruntur, in Franconia Dux Coburgicus, & Marchio Culmbacenſis Cronacum per delectos provincialium oppugnare conati fuerant; cujus rei curam ſuſceperat Haſvertus tribunus, Kœnigshovio Regis nomine præfectus. Verum nihil glorioſi ejusmodi adjutoribus patrare dabatur. Cum enim capto ſuburbio hoſtem in oppidum rejeciſſet, ac diſpoſitis in propinquo monte tormentis in urbē fulminare cœpiſſet, ſtatim atque hoſtis paria reponere, quamvis ictibus incaſſum cadentibus, inſtitueret, ipſe ſonitus imbelle vulgus adeo terrebat, ut fruſtra retentante tribuno trepidi diffugerent. Et hoſtis intra illam conſternationem oppido erumpens tribus machinis potiebatur. Eandem ſortem ſubiit Muffelius tribunus ex altera parte oppidum pari armatorum genere adortus, qui itidem dilapſis quos adduxerat duorū tormentorum, & unius mortarii jacturam faciebat. Haud quidquam tamen animo dejectus Haſvertus aſſumto milite ſuo denuo obſidium tentat, & aliquoties eos, qui obſeſſis ſuppetias latum venerant, ſtrenue profligat. Sed cum hoſtis, contracta per Superiorem Palatinatum manu, nonnullas Suecorum turmas Pegnitii hoſpitantes oppreſſiſſet, ac Baireuto extrema minaretur, Chriſtianus Marchio delectus ſuos Haſverto junctos ad propria tuenda revocabat. Quibus digreſſis hic non amplius cum ſuis obſidio continuando par omiſſo Cronaco in tutiora ſe recepit. Eodem tempore Bambergenſes, quos Johannes Georgius Marchio Brandeburgicus, & Paulus Kevenhullerus eminus circumſidebant, eruptione in Marchionis ſtationem facta complures equites concidebant. Sed mox accurrente cum ſuis Kevenhullero hoſtes quadringentis amiſſis intra oppidum rejecti.

Cronacum à Regiis fruſtra obſidetur.

§. 24. Dum Bavariæ inſultat Guſtavus, Maximilianus Bavarus Fridlandum ſepoſita veterum ſimultatum memoria anxie ſuper auxilio ferendo ſolicitabat: nec Cæſar ejus precibus ſuos hortatus ſuccenturiare omittebat, cum ne imperari ſibi poſſet pacto iſte caviſſet. Enimvero ſtatim annuere faſtui ſuo indecorum Fridlandus ducebat, ſimul inter iſtas calamitates aliquantiſper Bavarum luctari in ſinu gaudebat, velut in offenſarum ultionem. Ac Saxones Bohemia exturbare antiquiſſimum habebatur. Unde menſe Aprili contracto ad Znaimum exercitu, qui ad quadraginta bellatorum millia adſcendere ferebatur, recta in Bohemiam tendit, eo minus negotii heic habiturus, quo negligentius à Saxonibus res hactenus adminiſtrata fuerat, qui luxuriæ, ſocordiæque immerſi ipſum delectibus habendis per otium vacare paſſi fuerant. Cum invitantem fortunam ſtrenue ſecutis licuiſſet in Moraviam, Auſtriæque viſcera bellum transferre, iſtosque populos ob interdicta Proteſtantium ſacra æſtuantes in Cæſarem excitare, vetus imperium exuere cupidos, & in Saxonem pronos, ni mox eum favorem effrænis militum licentia conſumſiſſet. Cæterum quod tam male res ibi à Saxonibus gereretur, plerique flagitium Arnheimii ſuſpicabantur, qui memor adhuc militiæ ſub Fridlando actæ amicitiam iſtius nondum exuerat, & occultum adverſus Guſtavum odium alebat, à quo objectam ſibi quondam ignaviam queſtus mordaci reſponſo rejectus fuerat. Is igitur cum Saxoniæ Electorem aperta via à Guſtavo recentibus hujus meritis abſtrahere non auderet, obliquis tramitibus rem aggreſſus ultro corruptis per Bohemiam ſucceſſibus facilem ibi Fridlando ſtruebat victoriam, ut oſtentato nunc terrore & periculo, mox prono ad inolitam Cæſaris amicitiam aditu, dulcique pacis vocabulo animum Principis labefactaret. Et ſperabantur iſtæ artes eo facilius ſucceſſuræ, quod Saxoni quidem ingenium erat probum, rectique amans, ſed idem flexile, & conſiliorum cum difficultate conjunctorum non ſatis capax. Ipſe quoque vergente jam ætate, venationibus ultra modum deditus, voluptatibusque innutritus, eoque graviorum curarum, ac periculorum inſolens, ac pecunias coacervare gaudens, facile belli tædium concipiebat, & ad pacem quacunque via anhelabat. Nec deerant, qui variis ſuſpicionibus ipſum exagitarent: Guſtavum altiora affectare, ac de Imperio in aliam formam redigendo meditari, ſub qua duriores ipſum conditiones, quam Auſtriacorum regimine, ſint manſuræ. Ingerebantur quoque fratres Vinarienſes, veteres Domus ipſius æmuli, Guſtavi gratia præcipue florentes; & quod Fridericum Palatinum Bohemiæ Regem agnoſceret, qui reſtitutus veterum offenſarum ultionem ſumturus metuebatur. Nec conſiliarii tantum talia, ſed & Daniæ Rex ſubinde inculcabat, qui ad æquilibrium reducendæ Guſta-

Fridlandus in Bohemiam movet.

Saxones rem male gerunt.

Elector Saxoniæ à malevolis ſolicitatur.

1632. vi potentiæ tertias quasdam partes, ac fœdus inter Anglos, Danos, Batavosque, & Saxonem parturiebat; cui & uterque Saxoniæ Circulus innectendus erat, in ſecuritatem utriusque maris, quo Germania alluitur. Et invidioſe traducebatur Auguſta Vindelicorum Regno Sueciæ juramento adſtricta, velut Germania iſti Regno ſubjicienda foret. Turpe eſſe Saxoni, qui hactenus Proteſtantium caput fuerit, Suecorum deinceps auſpicia ſequi.

Solmenſis à Guſtavo ad Saxonem mittitur.

§. 25. Et mox manifeſtius res patuit, cum Guſtavus in Bavariam tendens Philippum Reinhardum Solmenſem Comitem ad Saxonem mitteret, qui exponeret; iſta expeditione bellum ab amicorum finibus in hoſtium viſcera derivari; poſtularetque, ut ſi tota hoſtium moles Regi incumberet, magna exercitus ſui parte Elector Regi ſubveniret; ſin Electoris terras hoſtis inundaret, tantiſper in locum tutum copias ipſi ſuas contrahendas, quoad Rex cum exercitu adproperaret. Ac conſultiſſimum videbatur Regi, ut Elector cum majore copiarum parte per Superiorem Palatinatum ad Danubium ſe conferret, occaſionem capturus hoſtem à tergo invadendi, & plebem ruſticam per Auſtriam ad arma concitandi, cum Rex interim trans Danubium hoſtem urgeret. Enimvero nihil minus, quam fortia conſilia locum inveniebant apud Saxonem, quem hoſtium ſolicitationes jam in transverſum agere cœperant. Nam Fridlandus ut iſtum Guſtavi partibus abſtraheret, aut ſaltem ſuſpicionum ſemina inter eos ſpargeret, Sparrium tribunum Pragam miſerat, qui Arnheimium ingentibus promiſſis ad Fridlandi colloquium invitaret.

Arnheimii cum Fridlando commercia.

Et dabat Elector Arnheimio veniam eundi, velut quod ſalvo fœdere cum Guſtavo fieri poſſet, idque ipſi quoque Solmenſi ſignificabat. Sed cum Hofkirchius Pragæ tunc præfectus, cui & ipſe Arnheimius ſuſpectus erat, quasdam literas inter illum, & Sparrium commeantes, ac non obſcuris in Guſtavum aculeis refertas intercepiſſet, ac Solmenſi transmiſiſſet; hic vehementer iſta commercia diſſuadebat. Nec eo minus Elector, facile probata Arnheimii excuſatione, poſt ſecretiorem cum eo deliberationem in Bohemiam ipſum remittit, facta cum Fridlando colloquendi poteſtate. A quo iſte amplis promiſſis onuſtus redit, Fridlando dignitatem, religionem, bona ſacra, ſive ante ſive poſt Paſſavienſem transactionem occupata, ſalva pollicente iis, qui oblatæ paci aures præberent. Etſi Brandeburgicus Elector Saxoni ſuaderet, ne cum Fridlando in tractatus deſcenderet, ejusque fraudibus ſe præberet. Sed ipſe Fridlandus, per blanda pariter atque aſpera Saxonis animum verſandum judicans, literis ad hunc ſcriptis abrupte, ac non ſine minis, pax placeret, an non, exquirit: tum denunciat, quamvis ampla poteſtate de pace tractandi ſit inſtructus, citra moram tamen ſibi cum exercitu progrediendum. Quanquam autem Elector peculiarem pacem, quam Fridlandus inſinuabat, abnueret, ac nihil à ſe, niſi cum conſenſu Regis Sueciæ, Ordinumque Proteſtantium agi poſſe teſtaretur: tamen è reſponſis, quæ Solmenſi dabantur, ſatis adparebat, ejus animum jam nutare. Nam initio quidem placebat, ut Rex validum exercitum in Superiorem Palatinatum, Saxo in Pilſenenſem diſtrictum mitteret, ubi prout res exigeret facile conjunctio fieri poſſet. Sed tandem diſceſſuro nil niſi de pace amplectenda ingeminabatur; de conjunctione armorum nihil, aut ambigue. Et mox eventus docebat, id ab Arnheimio fuiſſe actum, ut Saxonicæ primum copiæ, inde hoſtiles exercitus in Electoris terras pertractæ eandem evaſtarent, quo huic neceſſitas admoveretur pacem inconſulto Rege amplectendi.

Saxones Bohemia pelluntur.

§. 26. Interea Fridlandus poſt recepta minora oppida Pragam verſus movet, è qua paulo ante Hofkirchius duas legiones, unam peditum, equitum alteram eduxerat; ac disjectis muris vi urbem oppugnat. Ac primum quidem aſſultum ſtrenue repellebant Saxones. Sed inſtaurato impetu hoſti cedentes in arcem ſe recipiunt; ac mox poſitis armis, ac relictis viginti quatuor peditum, duobus equitum vexillis urbe inglorii excedunt. Praga amiſſa Saxonicus exercitus aliquandiu Leutmericiæ ſubſiſtebat, ubi Fridlandus denuo propoſitis pacis conditionibus inhiantes circumvenire conſtituerat. Sed illi animadverſis inſidiis tempeſtive in Miſniam retro ceſſere, unica Tetſchenæ arce apud Bohemos ſervata. Mox Egra, Falckenoa, atque Elleboga Saxones levi negotio ejiciuntur. Ita Fridlandus Bohemiam eadem facilitate recuperabat, qua à Saxonibus parta fuerat. His peractis quanquam Fridlando animus foret perculſum ſemel Saxonem urgere, & primo impetu obrutum ad pacem amplectendam cogere: tamen Bavari precibus, hortatuque Cæſaris expugnatus, & ne videretur Guſtavum formidare, ad ferendum Bavaro auxilium proficiſcitur.

Pappenheimii per Saxoniam ſucceſſus.

§. 27. Porro non iſte ſolum Fridlandi ſucceſſus Cæſaris animos ac res erigebat; ſed & quæ ſtrenue ac feliciter per Inferiorem Saxoniam à Pappenheimio gerebantur, qui rapta hinc inde expedita manu late terrorem circumferebat. Poſtquam enim Wilhelmus Saxoniæ Dux, & Banerius à Rege in Franconiam evocati forent, Pappenheimius ſub initium Martii ad Viſurgim reverſus Caggii, Reinoldique Roſæ dimachas prope Huxteram ſubito ingruens diſperſerat, quibus ſubſidio accurrens Schafmanni legio, in vicino pago tendens, eodem perculſa turbine pedem retulerat. Culpa cladis acceptæ in Roſam conferebatur, qui arcem in vicinia ſitam, ac receptui opportunam præſidio firmare neglexerat. Centum tunc è Regiis occiſi, ducenti capti, reliqui diſperſi ad ſigna poſt rediere. Eo ſucceſſu irritatus Pappenheimius, Regias & Haſſiacas copias, quæ ſub Laurentio Caggio, & Uſlario Huxteræ hærebant, circumfundere, & ad pugnam elicere ſtatuerat. Sed hæ annonæ ac pulveris nitrati penuria laborantes, numeroque hoſti impares, tormentis, quæ avehi à properantibus non poterant, in Viſurgim projectis, deſertaque Huxtera mature Eimbecam ſe recipiebant; unde Caggius Magdeburgicum agrum, Haſſi Goettingam, & Haſſiæ fines petebant, Pappenheimio, ſi illuc verteret, ſeſe objecturi. Aſt hic poſt expugnatam Eimbecam, quæ ægre ab irato æquas conditiones exorare poterat, in Bremenſem ditionem tendit, cujus magnam partem Archiepiſcopus auxilio Regii militis expulſis Cæſareis ſibi vindicaverat.

Regiorum per ditionem Bremenſem geſta.

Nam circa Bremervœrdam tribunus Dumenius paucos excurſores vagari juſſerat; in quos ducenti è præſidiariis erumpentes inſidiis Regiorum circumventi, reditu ad arcem intercluſo cæduntur, capiunturve. Ita arx defenſoribus vacua in poteſtatem Regiorum venit. Ottersbergam Præſul ſuo milite recuperat. Buxtehudam Tottius poſt bidui acerrimam oppugnationem ad honeſtas deditionis leges adigit.

Cæſarei Bremenſem ditionem in Danum transferre laborant.

§. 28. Enimvero Cæſarei, queis exercitus tunc augere, ac ſparſas colligere vires maxima cura erat, clandeſtinis cum Daniæ Rege pactis Bremenſem Præſulatum, quem à ſe obtineri poſſe deſperaverant, in iſtum transferre conabantur, ea ratione Suecos cum Danis commiſſuri. Danus autem etſi ditione iſta Fridericum filium potiri ſummopere cuperet, cum Suecis tamen eo nomine bello implicari abhorrebat. Eoque caute procedendum ratus ſpecimen prius capere volebat, quomodo

Sueci

1632.

Sueci eam rem laturi eſſent, ex eventu conatum expromturus, aut inhibiturus. Igitur Penzius Gluckſtadii præfectus velut proprio auſu ſupra trecentos milites Friburgo, unde Cæſarei præſidium ſuum amoverant, immittit, non hoſtili facie, ſed velut hoſpites, qui ſuo ære citra incolarum moleſtiam victitarent, nec vigilias ac ſtationes obire curarent.

Dani Friburgum occupant. 12. Febr.

Enimvero is conatus Suecos eo magis excitabat, quod Danum tunc valde ſuſpectum redderet invidia, qua in Guſtavum flagrabat, & quæ ab iſto occulte per Angliam, Hollandiam, Ruſſiamque obtentu veterum fœderum renovandorum, ac per diverſa Germaniæ loca, miſſo quoque ad Fridlandum & Tillium internuntio in fraudem Suecorum agitabantur. Unde principiis obſtandum iſti judicabant, qui circa idem tempus in Bremenſem provinciam irruperant, ac Buxtehudam obſidebant. Sed ne ſtatim inconſulto Rege hoſtilia adverſus Danum ſumerent, id conſilii Archiepiſcopo ſuggerebatur, ut propriis copiis Friburgum recuperaret, quo ipſi tanquam ſequeſtres intervenire, & ex eventu conſilia capere poſſent. Ac ſtatim Salvius cum Penzio congreſſus, ut Danicus miles Friburgo educeretur poſtulabat, quod Guſtavus Præſulis patrocinium ſuſcepiſſet. Sed Penzius id abnuere, defectum mandati obtendens; nec alio id fine factum teſtari, quam ut Friderico Regis filio jus ad eam ditionem conſervaretur. Cui tamen revera nihil juris vivo adhuc Præſule competebat; & facilis via potiundæ provinciæ oſtendebatur, ſi communi cauſæ ſociare ſe vellet.

Dani Friburgo ejiciuntur. 3. Mart.

Igitur ne Danii iſtis in oris radices agerent, Archiepiſcopi miles noctu Danos Friburgi agitantes opprimit, ac nonnullis primo impetu cæſis cæteros ipſo cum ductore capit. Inde ſtatim à Regiis Stadæ obſidium eminus circumpoſitum, ac Suingæ oſtium armatis navigiis clauſum, ne flumine ſubſidiorum quid Stadenſibus advenire poſſet. Qua in re tanto magis à Suecis feſtinabatur, quod è Baudiſio, qui tunc in aula Danica agebat, intellexiſſent, ex pacto cum Reinachero Stadæ præfecto id oppidum Danis tradendum: Regem tamen Daniæ ſuis mandaſſe, ut ſi quis ſe opponeret, vim nequaquam adhiberent, ne bello cum Suecis anſa præberetur. Et Guſtavus Rex interim ſuis injunxerat, ut Archiepiſcopum velut ſuo nomine cum Danis agere ſinerent, ac ſe mediatores ferrent, & ubi opus ſit tecte iſti auxilia ſubminiſtrarent. Quod ſi contra tenderent Dani, in Holſatiam irrumperent velut ſub auſpiciis Archiepiſcopi, cujus defenſio ſibi ex fœdere incumberet. Igitur Daniæ Rex, cum animadverteret eam rem Suecis cordi eſſe, evitandæ cum his colliſioni occupationem Friburgi velut injuſſu ſuo factam excuſabat. Nam voluiſſe quidem ſe, ut filius ſuus ea provincia potiretur: eum tamen agendi modum à ſe Penzio non præſcriptum. Ita quidem ea res intra primos motus tunc ſtetit.

Sueci male rem gerunt. 14. Mart.

§. 29. Enimvero adverſus Cæſareos non ita feliciter res procedebant. Nam expugnaverat quidem delecta Suecorum manus caſtellum ad Suingam, cæſis primo impetu non paucis hoſtium. Sed cum iſtis non ſat maturæ ſuppetiæ ferrentur, quindecim è Stadæ præſidiariis delectæ centuriæ poſtera die animadverſa Regiorum paucitate id munimentum iterum expugnant, & qui inerant partem cædunt, reliquos captos abducunt. Interea Pappenheimius, Rethemo & Verda occupatis, ac præſidio firmatis, Archiepiſcopi equites ad Alleram flumen fuderat; ac licet à Finnonibus primum ipſius agmen non ſine clade repelleretur, totus tamen exercitus ingruens obſiſtentes facile perrumpebat; ac citato agmine Stadam prius adpellebat, quam Tottius copias ſuas contrahere, ac iſti ſeſe objicere poſſet. Nec deerant, qui aliquid negligentiæ interveniſſe arguerent, quod aditus provinciæ non ſatis diligenter explorati, aut firmati, nec mature diſperſus per agros miles contractus foret.

1632.

Pappenheimius Suecos cædit.

Inde Pappenheimius in tres legiones per Kedingenſem agrum hoſpitantes ſubito impetu facto quadringentos cædit, multos capit. Reliquis Hadelenſis tractus receptum præbuit, qui provincialium ope vim hoſtium feliciter repellebant. Cum ibi aliquot dies Pappenheimius conſumſiſſet, interea Tottius è vicinis provinciis coeuntes copias in Oldelandiam contrahebat; in quam cum Pappenheimius impetum faceret, acriter repulſus Stadam re infecta revertit.

De Stada in Danum transferenda agit.

Cæterum cum huic nulla ratio ſuppeteret oppido cum annonæ penuria conflictanti proſpiciendi, & veterano milite qui ad ter mille quingenta capita ibi præſidium agitabat, alibi uti cuperet; de Stada in Daniæ Regem transferenda tractat; quod eam in Suecorũ aut Archiepiſcopi manus incidere doleret, ac per iſtam Suecos, Danosque committere cuperet. Ac movebat quidem id oppidum Dano ſalivam, eoque Penzius ad Salvium mittebatur expiſcaturus, num bona cum gratia Suecorum id fieri poſſet, miſericordiam inter alia obtendens, quod Pappenheimius minaretur, ni Danus conditionem acciperet, ſe oppidum, totamque regionem evaſtaturum. Proponebatur etiam, ut Archiepiſcopus in ſpeciem Præſulatum Friderico reſignaret, fiducia inita, Præſuli dum viveret reditus ſalvos fore. Sed Salvius re ad Guſtavum Regem rejecta, interim ut ejusmodi conatibus, præjudicium Regi aut Archiepiſcopo adferentibus ſuperſedeatur poſtulabat. Ordines quoq; provinciales Holſatiæ eo tempore Rensburgi congregati, cum Daniæ Rex ſumtus peteret conſcribendis ſex millibus ad provinciæ defenſionem, reſpondebant; optimam defenſionem eſſe cum Guſtavo amicitiam colere; ac iſtis delectibus nihil aliud effici, quam ut Sueci in Holſatiam alliciantur. Igitur cum Pappenheimius Stadam non alia lege tradere vellet, quam ut Danus Bremenſem provinciam milite Sueco, & Epiſcopali evacuaret, hic recuſabat, quod non niſi ſolita & amica via Præſulatum filio ſuo conciliare cuperet.

Stadam deſerit.

Unde Pappenheimius paucis machinis ſecum abductis, cæteris corruptis, aut in aquam præcipitatis, claves oppidi magiſtratui tradit, ac cum omni præſidio Stada excedit, Verdam atque Roteburgum iter inſtituens.

5. Maji.

In tranſitu Bremervœrdam violento aſſultu tentabat, ſed unde non modica ſuorum cum ſtrage rejiciebatur. Eo digreſſo Sueci ſtatim caſtello ad Svvingam, & Stadæ præſidium immittunt. Imperium in copias Suecicas per iſtum tractum Baudiſius in Achatii Tottii locum valetudinem adverſam excuſantis ſuſcipiebat.

Oſſa ad Rhenum Suecis nonnihil damni infert.

§. 30. Neque interim in Superiori Germania ab actionibus bellicis ceſſabatur, ubi Cæſarei circa diſſipandos Suecorum delectus, qui paſſim ibi habebantur, ſatagebant. Ac ſub finem quidem menſis Februarii ſeptem equitum alæ Heidelberga egreſſæ Rheno ad Philipsburgum trajecto Lauterburgi aliquot equitum peditumque Regiorum recens conſcriptorum cohortes prodentibus oppidanis oppreſſerunt. Ab iiſdem Belluni quoque cohors Regiorum afflicta fuit. Paulo poſt Oſſa cum ter mille peditibus, duabus equitum alis per Alſatiam deſcendens hiſce jungitur, ac Weiſſenburgum facili negotio in poteſtatem redigit. Inde novis auctus ſubſidiis Rheno transmiſſo in Badenſem provinciam irrumpit, & occupato Durlaco ſeniorem Marchionem illic commorantem adigit, ut novos ſuos delectus Cæſaris militiæ transſcriberet. Sed eam neceſſitatem equites, qui in diverſa abie-

rant,

 rant, declinabant. Hinc Stolhofio vis admota, quod Strasburgius equitum præfectus modica manu tuebatur; qui poſt repulſos binos aſſultus cum ſubſidia nusquam comparerent, deditionem facere cogebatur. Mox in Lichtenaviam verſus impetus, cui Hornbergius centurio modica cum manu præſidebat, qui ſpe auxilii deditionem ad extrema differebat, quoad hoſtis ſe arbitrio permittere neceſſum foret. Oppidum prius direptum mox incendio deletur.

Hiſpani in Palatinatum irrumpunt.

§. 31. Ad alteram quoque Rheni ripam Hiſpani turbas dabant, qui ductu Joannis Ritbergii Comitis menſe Aprili Moſellam transgreſſi ter equitum, decies mille peditum numero, per abſentiam Regis antea acceptæ cladis ultionem minabantur. Ab his Kirchberga poſt aliquot tormentorum ictus, inde Simmera, Poppartum, Superior Veſalia, & Alzæa nullo reſiſtente occupata. Iis obviam iturus Oxenſtierna, cui Rex ſummam rerum ad Rhenum commiſerat, copias Moguntiam contrahit, revocato quoque Palatino Birkenfeldio, qui ad ſiſtendos Oſſæ progreſſus abierat. Ac præmiſſus quidem Rheingravius cum ſua legione equeſtri, & mille ſelectis ſclopetariis vicum Ulmæ Inferioris vocabulo inſedit, Birckenfeldio cum reliquo equitatu ſenſim inſequente, ac in omnes occaſiones intento. Nec diu hoſte tam propinquo rei gerendæ materia deerat. Nam Hiſpanici exercitus Quæſtor Lucas Cayerus aſſumtis duodecim equitum turmis Rheingravium, quem ruſticorum indicio in vico Ulma hærere intellexerat, opprimere conſtituit, reliquo equitatu ſubſequi juſſo. Rheingravius adventante Hiſpano pavorem ſimulans retrocedebat, quo hunc ferociter inſtantem in inſidias pertraheret, quoad univerſo Suecorum equitatui, cujus conſpectum interjectus collis hoſti ademerat, impingeretur. Heic vero Rheingravius converſis equis, ac Torſto Stalhantſchius, aliiq; in Hiſpanos magno ardore invecti, eos in effuſam fugam propellunt, ac una cum his, qui ſubſidio futuri eminus ſubſequebantur, ad peditum usque agmen rejiciunt, nemine reſiſtere auſo. Hac in fuga Hiſpani quatuor turmarum præfectos, & quaſi trecentos gregarios deſiderarunt. Duo præfecti cum Cayeri vicario Antonio Alcurio, nec pauci gregarii cum ſeptem vexillis in Suecorum manus pervenerunt. Cautius ergo deinceps iter continuantes Hiſpani ad Novam Leiningam Philippo de Sylva Palatinatui ab Hiſpanis præfecto junguntur, qui manum è Frankendaliæ Heidelbergæ, ac Philipsburgi præſidiis eduxerat. Inde ſubito Spiram Nemetum adoriuntur, quam tribunus Horneckius cum legione nuper conſcripta obtinebat, ac per triduum muros tormentis, oppidum globis ignivomis infeſtant, civibus magis quam militibus ſtrenue reſiſtentibus. Sed mox concidens animis Horneckius cum hoſtibus pro ſe ſuoque milite paciſcebatur, excluſis oppidanis. Qui poſt ejus diſceſſum fruſtra quæſita transactione magna pecuniæ vi emungebantur: ac multæ inſuper domus, & quidquid opum à provincialibus eodem congeſtum fuerat, Hiſpanis in prædam cedebant. Id factum ægerrime ferens Cancellarius, qui jam ad ſubveniendum obſeſſis Wormatiam usque proceſſerat, Horneckium ad cauſam dicendam cuſtodiæ dabat.

Hiſpani vapulant.

Hiſpani Spiram capiunt.

§. 32. Ad Spiram Hiſpani integrum menſem nulla re memorabili geſta deſidebant, quod copias à Conſalvo Cordua adducendas expectarent, qui Guſtavum à ſe trans mare repellendum per vaniloquentiam jactabat. Et jam iſte Treveros pervenerat, cum irrumpente in Belgium Hiſpanicum Arauſionenſi Principe, & Cordua, & qui ad Spiram hærebant domum revocantur. Hoſtium motu cognito Oxenſtierna contractis ſtatim apud Moguntiam copiis in omnes partes intentus, poſtquam abitum moliri iſtos conſtabat, inſequi conſtituit, ac duobus ab Alzæa milliaribus in conſpectu habuit, impedita montibus ſylvisque loca ingredientes. Quæ cauſa fuit, quod grave peditum agmen ac machinæ non ſat mature poſſent adpellere, cum Hiſpani præmiſſis impedimentis, ac pedite magno ſtudio iter accelerarent. Rheingravius tamen in ultimum agmen invectus late ſtragem terroremque dabat, ereptis hoſti tribus vexillis. Sed idem mox in ſylva fervidius inſtans, antequam cæteri ſuorum ſubſequi poſſent, converſo in ipſum toto hoſtili equitatu retro cedere cogebatur; & ſurgebat aliqua inter recens conſcriptos trepidatio, quam unus & alter ſuſpendio dein expiabat. Mox tamen iterum collectos Regios, quo minus rē eo die gerere poſſent, ingruens nox impediebat, per tenebras & ignoto hoſtium ſtatu ſylvis ſe committere non auſos. Sed interea hi viam præceperant, ponte poſt ſe dejecto, & parte impedimentorum combuſta. Unde poſtera luce tardius inſequi Sueci poterant circa pontem reparandum occupati, & hoſtis interea Lautreccam evaſerat. Cæterum cum adpareret ab Hiſpanis prælium declinari, ac pedites machinæque magna cum difficultate iter molirentur, placuit exercitum retro Crucenacum ſubducere. Ac metus erat, ne Cordua Treviris ſubſidio ſuis advolans pugnam ancipitem redderet per loca cumprimis equeſtre prælium adſpernantia. Nec ob Pappenheimium copias hinc inde raptantem longius à Rheni, Mœnique ripa digredi conſultum videbatur. Immiſſi tamen abeuntibus diverſo itinere Rheingravius, & Stalhantſchius cum expedita manu, qui ultimo agmini imminentes plurimos tardius progreſſos concidebant, hoſte nullibi conſiſtere auſo, quoad non citra trepidationem, amiſſis in hocce receptu tertia amplius copiarum parte, & plerisque impedimentis, Treveros perveniret. Circa idem tempus Argentoratenſes fœderi Regis Guſtavi acceſſere non modicum rebus per Alſatiam dein gerendis momentum.

Hiſpani è Palatinatu non ſine clade faceſſunt.

§. 33. Enimvero qua Guſtavus ipſe curabat major jam rerum moles ſurgere, in quem Bavarus, Fridlandusque omnibus viribus ruebant, quod hoc oppreſſo cæteros Proteſtantes facile ſub jugum redituros ſperarent. Ac fiduciam rei ex voto conficiendæ præbebant copiæ Suecicæ per totam tunc Germaniam ſparſæ, quæ antequam coire poſſent, de ſumma rerum transactum iri putabant. Eoque Bavarus, firmatis idoneo præſidio Ratiſpona, & Ingolſtadio, cum exercitu per Superiorem Palatinatum Ambergam, inde Weidam movet, ut Fridlando, qui Egram proceſſerat, conjungeretur. In itinere Sulzbacum à Schœnburgio Barone acriter oppugnatum, nec ſegnius ab incolis defenſum æquis demum legibus deditur: quibus tamen violatis Bavarici oppidum Principisque aulam expoliant. Guſtavus autem Bavari itinere comperto Auguſtæ, Rainæ, & Donavvertæ ſufficiens præſidium relinquit, ac ad Rhenum Hornio, Banerio ad Donavvertam, & Bernhardo Duce in Superiore Suevia præeſſe juſſis, cum reliquo exercitu raptim in Superiorem Palatinatum tendit, itinere per Furtam, Lauffam, & Hersbruccam ſumto. Ubi miſſa equitum manus, quæ Sulzbacum recuperaret; cujus præfectus citra moram pactus, ut impedimentis ſalvis excederet, oppidum dedidit. Sed nec id pactum ſervatum, ut Bavaricorum exemplis in Weiſſenburgenſes, & ipſos Sulzbacenſes editis par referretur. Eoque digredientibus circumfuſus Regius miles præfectum cædit, gregariorum quadringentos vitæ veniam petentes militiæ Regis adigit. Cæterum conſilium erat Guſta-

Bavarus, & Fridlandus junctim in Guſtavum eunt.

Guſtavus Bavarum inſequitur.

1632. vo Bavarum, ne Fridlando jungi poſſet, impedire, & ſi occaſio daretur opprimere, eoque & ipſe Weidam properabat. Sed Bavarus citato gradu unius diei iter anteceperat, ac triginta ſex Croatarum turmis, duabus peditum legionibus jam firmabatur. Regi autem antequam Weidam perveniret, aſpretum ſeſquimilliaris longitudine denſis ſylvis horridum, ac duo flumina ſuperanda erant. Quorum objectu Regis iter ſiſtere, aut caſtris ad oppidum poſitis bellum extrahere, ac Fridlandum ad ſe evocare Bavaro in proclivi erat. Igitur mutato conſilio Rex viam qua venerat relegens Hersbruccam redit, præſidiumque Sulzbaco loco parum munito excedere jubet.

Legatus Ragozii dimittitur.

§. 34. Hersbruccæ Guſtavus Bonzidajum Ragozii Tranſylvaniæ Principis legatum cum reſponſo domum remittit. Occaſio legationis fuerat, quod Catharinæ Betleni viduæ, quæ Reginæ Sueciæ ſoror erat, controverſiæ quid cum Ragozio, & Ordinibus Tranſylvaniæ propter bona dotalitia interceſſiſſet. Ei componendæ à Rege in Tranſylvaniam mittebatur Paulus Strasburgius, inde Conſtantinopolim ire juſſus, ut negotium iſtud aulæ Turcicæ commendaret. Utrinque res ex voto confecta. Sed ſimul inquirebatur, quid de Guſtavo ejusque expeditione Turcæ ſentirent. Qui quidem judicium ſuum inſolitis, queis Strasburgium excipiebant, honoribus ſatis teſtabantur, ringente quantumvis Cæſareo Oratore, cujus in iſtum calumnias Vezierus facile agnoſcebat, eludebatque. Præter hoc nihil peculiariter ibi vel quæſitum, vel tractatum fuit. Sed Ragozius tentabatur, num irruptione in Hungariam facta Cæſaris vires diſtrahere vellet. Qui tamen per legatum ancipitia belli excuſabat, & ne in ſe ab aliis deſtitutum tota belli moles incumberet. Nec quidquam tunc aliud Rex repetitis hortatibus efficiebat, quam ut amicitiæ longo poſt tempore fructum pariturræ ſemina jacerentur. Ibidem cum tenderet Guſtavus, quadraginta ſex Croatarum vexilla exploratum miſſa in Regiorum ſtationem ſex

Regiorum ſtatio cæditur.

equitum alis conſtantem impingebantur. Quos Regii licet numero impares impreſſione acerrima facta in fugam conjiciunt. Sed dum inconſultius ordinibus ſolutis inſequuntur, Croatæ converſi numero iſtos obruunt, & ad ducentos cædunt; reliqui pleriſque ductoribus amiſſis hinc inde ſparſi. Nonnullos, quibus ab initio vitæ veniam fecerant, Croatæ poſt jugularunt.

Guſtavus ad Noribergam ſtatum capit.

§. 35. Aſt Guſtavus, qui huc usque de Saxoniæ Electore ſolicitus fuerat, ut ſi is ab hoſte invaderetur, ſubſidio adeſſe ſtatim poſſet, cum in ſe univerſas hujus vires ruere animadverteret, ad ſui conſervationem omnes cogitationes intendit. Et quia hoſtis numero longe prævalebat, rationis erat opportuno loco conſidere, ubi neque invitus ad prælium, neque ad receptum cogi poſſet, quoad copiæ ſuæ undique excitæ convenirent. Quanquam autem ipſi ſpatium foret Mœnum attingendi, ad quem tutius atque commodius caſtra metari, ſubſidioque adventantes excipere licuiſſet; prævalebat tamen Noribergæ reſpectus, quam à Rege deſertam Fridlandus militi ſuo in prædam oſtentabat, ut eo terrore cæteros ad obſequium reduceret, ac Guſtavi exiſtimationem deſtrueret, velut qui ſociis exitii duntaxat cauſa foret. Unde ut hunc iſta urbe diverteret, Fridlandus Adorphum, & Oelsnitzam iter ſimulabat, velut in Saxoniam moturus, ut Rege Noriberga digreſſo, ipſe raptim agmine reflexo eam opprimeret. Sed Guſtavus artium iſtarum intelligens, expoſita Noribergenſibus præſenti neceſſitate, confirmatisque eorum animis caſtra ad urbem metari, eaque magno ambitu munimentis complecti inſtituit; quæ paucos intra dies multis operarum ex oppido millibus in eam firmitatem ſurgebant, ut hoſtis quantumvis numero prævalens eadem oppugnare nunquam auſus ſit. 1632. Interim Fridlandus Bavaro junctus Weidam, Ambergam, Sulzbacumque tranſiens quatuor militum millia Neumarcum præmiſerat. Hos Tupadelius tribunus, cum ſua dimacharum legione & quatuor equitum alis exploratum miſſus, invadere auſus eſt ruſtico cuipiam fidem adhibens, qui bis mille capita manum eam non excedere magna adſeveratione firmaverat; etſi Croata interceptus verum numerum edidiſſet. Ac profligaverat quidem iſte primo impetu quatuor Croatarum turmas, cæſis non paucis. Sed altius hoſti ſe immergens mox circumfunditur, numeroque obrutus totam fere legionem amittit, ac ipſe vivus cum duobus equitum vexillis in hoſtium manus incidit.

Regii exploratores cæduntur.

Rex ad primum conflictus rumorem cum magna equitatus parte Neumarcum verſus properabat, ſed in itinere rem confectam audiens in caſtra revertit. Fridlandus luſtrato ad Neomarcum exercitu ſupra ter centum vexilla equitum, ducentas peditum cohortes invenerat, magna cum fiducia jactans, intra quatriduum appariturum, utrum ipſe, an Sueciæ Rex dominus orbis ſit futurus.

30. Jun. Fridlandus caſtra caſtris Guſtavi confert.

Inde movens in Noribergæ conſpectu loco celſiore, qui Pegneſo flumini imminet, caſtra Regiis caſtris confert, eaque & ipſe validis munitionibus circumdat. Quanquam enim præ ſe tulerat Fridlandus, velut primo impetu caſtra Regis invadere vellet, ac Guſtavus iſto adventante, ut oſtenderet ſe hoſtium numero non terreri, equitatum ſuum ante caſtra aperto campo, ſed interlabente fluento in aciem diſpoſuerat: tamen mox aliam ſe bellandi rationem auſpicaturum ferebat, ac ſat præliis certatum, nec è re Cæſaris eſſe iſtam aleam denuo tentare. Eoque Regem annona ac pabulatione intercludere aggrediebatur, ut ipſi neceſſitas fieret pacis petendæ, aut in diverſa abeundi, Noriberga ſuæ libidini expoſita. Quo fine Forcheimum, Neomarcum, Svvabacum, aliaque vicina loca validis præſidiis firmabat, & equitatum, quo præpollebat, longe lateque agros perſultare, & itinera infeſtare jubebat. Et ſane in Regiis caſtris ad extremum pabuli anguſtia laborabatur. Sed annonæ affatim Noriberga ſuppeditabat, cujus cives & ipſi in caſtris vigilias, & alia militaria munia obibant; quibus Rex tutiores, & ab hoſte averſas ſtationes aſſignaverat.

Pappenheimius per Saxoniam graſſatur.

§. 36. Dum magni iſti bellatores ad Noribergam tempus extrahunt, in diverſis partibus hautquicquam ceſſabatur. Et Pappenheimius quidem poſt deſertam Stadam per Brunſuicenſem agrum Haſſiam verſus iter intenderat. Ejus adventum cum præſentirent Haſſi, qui Volcmarſiæ, & Mundæ hoſpitabantur, Caſſellam ſe celeriter non citra impedimentorum jacturam recipiunt. Nec minus ab iſto novi delectus vicina per oppida diſturbantur. Viciſſim tamen Haſſi ſex Pappenheimianorum equitum turmas Witzenhuſæ opprimunt, ac ducentis cæſis pleroſque cæteros cum præfectis ſuis capiunt, prædaque opima potiuntur. Inde Pappenheimius in Eichsfeldiam tendere, occupatoque Duderſtadio Thuringiæ imminere. Unde Haſſi ipſius abitu reſumtis animis ad Volcmarſiam oppugnandam redibant. Hanc liberaturus Pappenheimius quinquaginta quinque equitum vexilla trans Viſurgim ad Pollam raptim ducit, cui ſe cum nonnullis copiis Gronsfeldius Comes jungebat. Continuato per totam noctem itinere rubeſcente aurora Volcmarſiam perventum eo ipſo ſere momento, quo Haſſi oppidum deditione receperant, quorum quatuordecim alæ ſub dio tendebant. Hi conſpecto hoſte ante ſylvam in clivo

ordines

ordines inſtruere, & ſubeuntium primos aſſultus fortiter ſuſtinere: mox ſuperante multitudine evadendi vias circumſpicere. Sed foſſa transverſa ſylvam interſecans impediebat, quo minus maturo ſibi receptu conſulere poſſent. Unde novem vexilla in manus hoſtium pervenere, ducenti cum duobus præfectis cæſi, decem ductores, ducentique gregarii capti, quinque inſuper machinæ & unum mortarium. Reliquiæ cladis Caſſellam receptum habuere. Hoc facinore patrato Pappenheimius Warburgi peditatum ſibi adjungit, ac ſuperato Viſurgi Callenbergam recta tendit, quæ à Georgio Luneburgico Duce, & Baudiſſio obſidebatur. Hi Gronsfeldium cum quatuor legionibus ſubſidio venientem acriter, & non ſine clade repulerant; & ad internecionem cecidiſſent, ni ponte poſt ſe dejecto ſubſequentes eluſiſſet. Sed cum de adventu Pappenheimii audiſſent, obſidium deſerere, & ad Hildeſiam pedem figere conſultum judicabant. Nam copiæ ipſorum ad octo millia peditum, quatuor equitum adſcendebant; cum hoſtis equitatu par, quatuor peditum millibus excederet. Pappenheimius Callenberga movens ante Regiorum caſtra acie explicata conſtitit, ac in proximo monte machinis Hildeſiam verberare inſtituit. Cui non ſegniter ex oppido reſponſum; ac emiſſi caſtris Finnones cum undecim hoſtium turmis velitatione ſuſcepta, unum vexillum cum præfecto turmæ capiebant, cæſis circiter ducentis. Unde Pappenheimius nihil diſſoluti heic inveniens Roteburgum retro, & mox Gronaviam diſcedit, miſſis qui Callenbergæ præſidio educto munitiones ſubito deſtruerent. Glenius quoque tribunus amotum Peina arce præſidium Guelferbytum abducit, relictis ibidem ſedecim tormentis. Mox & Steinbrucca miles exemtus. Utramque arcem ab hoſte deſertam Georgius Dux præſidio firmabat. Iſtis peractis Pappenheimius ad Pollam Viſurgi transmiſſo Rhenum verſus properat, Trajecti ad Moſam à Batavis obſeſſi liberationem tentaturus.

Haſſi vapulant.

Pappenheimius Callenbergæ obſidium ſolvit.

Callenberga, & Steinbrucca ab hoſte deſeritur.

§.37. Interim ad Rhenum Trevirenſis Elector ex pacto Gallis arcem Hermanſteinum ſeu Ehrenbretſteinum ſub finem Maji conſignarat, eluſo præfecto & præſidio, eam traditionem averſante. Quam rem ægre ferens Trevirenſis Clerus in Hiſpanum pronus ipſa Treverorum metropoli, & Confluentibus præſidium Hiſpanicum recepit. Unde Rheno tantum flumine diſcretæ nationes æmulæ crebra invicem infenſi animi facinora exercebant, Hiſpanis tunc illas per oras prævalentibus, donec Hornius Moguntia movens Confluentes acri obſidio premere inſtituit. Et reſiſtebant quidem ab initio fortiter Hiſpani, ſed propius ſuccedentibus Suecis oppidum dedunt, pacti ut ſalvis armis & impedimentis more militari excederent. Id oppidum paulo poſt Gallis, & Electori Trevirenſi reſtitutum, Hornio tranſitum illac Suecis liberum ſtipulante. Iiſdem conditionibus Sueci etiam Veſalia Superiore, Popparto, & aliis provinciæ Trevirenſis locis excedunt. Inde Hornius Græffenburgum Moſellæ incumbentem arcem, quæ Hiſpanis ſæpius tranſitum præbuerat, poſt brevem verberationem dedente Hiſpano centurione capit. Kirchbergam autem ne hoſtibus uſui eſſe poſſet, munitionibus nudat.

Hermanſteinium Gallis traditur.

Confluentes ab Hornio capiuntur. 21. Jun.

§. 38. Circa idem tempus relicti in Suevia Bernhardus Dux, & Banerius tumultuantes ruſticos compeſcebant. Sed in Bavaria Cratzius Fridbergam proditione incolarum portas ultro aperientium occupabat, trucidatis Regiis, qui protegendo adverſus populatores oppido ibi morabantur. Ab eodem quoque Landsberga vi expugnata, civibus itidem in Regios inſurgentibus. Cochritzkius tamen tribunus, qui ibi præſidebat, cum ducentis circiter equitibus evaſerat, amiſſis pleriſque dimachis. Fieſſam Leopoldi Archiducis miles duabus peditum, una equitum legione conſtans, poſt triduum tormentis verberatam vi capit; poſtquam Torſius præſidio præfectus majore globo diſcerptus fuerat. Sed iſta damna ſtatim ulciſcebantur Regii. Nam in Fridbergam Banerius manum Auguſta emittit, quæ extrema licet tentantibus civibus vi oppidum expugnat, trucidatis quicunque ſe offerrent puberibus. Imbellis ætas ſexusque in publicum prodire juſſi, ac poſt tectis ignis injectus. Bernhardo Duci Landsbergam moventi magiſtratus oppidanus claves obviam ferebat ſedandæ indignationi ob antehac patrata. Et veniam ſupplicibus dabat Dux, validoque oppidum præſidio firmabat. Idem mox duas Leopoldinas deſultorum cohortes, & equitum turmam Roshaupti concidit. Inde Fieſſam itum, quæ ab ipſo vi expugnata. Ubi in primo fervore trecenti trucidati, capti mille, ac centum, quos inter nonnulli magnæ dignationis viri. Gregariorum plerique Regiæ militiæ nomina dedere. Ea clade tantus hoſtibus incuſſus terror, ut tria in montanis caſtella Erebergam verſus Regio milite nondum viſo trepidi deſererent. Et jam ipſi Erebergo metuebatur, clauſtriſque montium, quibus Tirolenſis provincia aditur, cum Bernhardus Dux & Banerius à Rege in Franconiam evocantur. Quibus digreſſis hoſti in proclivi fuit loca jam memorata recuperare.

Bavari Fridbergam, Landsbergam, & Fieſſam recuperant.

Eædem mox à Suecis recipiuntur.

§.39. Inter armorum tota Germania perſtrepentium tumultum, non modica Guſtavum cura exercebat, ne Saxonem ſociorum præcipuum Cæſaris artes in transverſum agerent, isque intempeſtiva pace deſtinata ipſius turbaret; quem quacunque ratione Suecorum partibus abſtrahendum Hiſpani ſuadebant. Igitur poſt Solmenſem Comitem Rex ad eundem mittebat Auguſtum Palatinum Sulzbacenſem, inſignis prudentiæ Principem, qui & de auxilio Regis, ſi forte Fridlandus ingrueret, ſecurum ipſum eſſe juberet; ſimulque moneret, ne præpropero deſiderio pacis, quam ſubinde idem oſtentabat, faſcinatus transactionem præcipitaret, antequam ſolida futuræ ſecuritatis fundamenta præſtructa forent. Ita enim judicabat Guſtavus, Ordines Proteſtantes in unum eſſe corpus redigendos, quod ab unius directione dependeret, armaque eorundem & conſilia combinanda, ut ſi forte adverſa pars conventa violare vellet, in promptu vires eſſent tuendæ libertati. Alias enim præcocem pacem, & haut proviſis prius armis, quæ adverſariorum potentiam librare queant, non niſi brevem malis pauſam procurare, acrius mox incubituris. Nec Proteſtantium ſacris ſecuritatem perſtituram, ſi ad priſtinum ſtatum revolvatur Germania. Eum in finem conventum omnibus Proteſtantibus indicendum, ubi de hiſce rebus ſtatuatur, in quo ut omnia tanto expeditius procedant, ſibi prius cum Electore ſuper præcipuis capitibus eſſe conveniendum. Nec obſcure Palatinus inſinuabat; huc provectas Evangelicorum res, ut ſuis ſacris addictum creare Cæſarem queant; ad quod faſtigium ut admoveatur Guſtavus Rex, jam ſerio rationem eſſe ineundam. Sane Evangelicorum ſuffragia ipſum abunde meritum. Multorum Catholicorum ditiones occupatas; reliquos forte, ſublato Reſervato Eccleſiaſtico, haut ægre in partes tranſituros. Nam à Ferdinando tam atrociter violatis Imperii legibus dignationem Cæſaream dudum commiſſam. Ad quæ Elector ſpecioſorum verborum affatim reponebat, ſed quæ deſtinata Regis hautquidquam implerent. Nec ſuper communi Proteſtantium fœdere, militiaque inter ipſos ordinanda mentem ſuam aperire volebat, quod ſummam hujus directionem penes Guſtavum fore provideret.

Acta cum Saxoniæ Electore.

1632. ret. Etſi Brandeburgicus Elector miſſo Legato id fœdus vehementer ſibi probari teſtabatur, & ut quamprimum eo fine Proteſtantium conventus indiceretur monebat. Qui quidem eo tempore rebus Guſtavi valde pronum ſe oſtendebat ſpe matrimonii Chriſtinam inter Guſtavi filiam, & iſtius filium Fridericum Wilhelmum contrahendi, ſuper quo tunc tractatus fervebat. Quo ipſo controverſiæ præverti poſſe ſperabantur, quæ olim occaſione Pomeraniæ inter ipſos orituræ videbantur. Sed apud Saxonem jam tum deprehendebantur ſemina conſiliorum, quæ poſt in apertum eruperunt, Suecos nimirum quocunque modo amoliendi, poſtquam ope ipſorum voto ſuo potitus eſſet. Aliquot tamen legiones mittebantur, quæ Regis exercitum ad Noribergam augerent.

Velitationes ad Noribergam. §. 40. Ad eam urbem, cum nondum omnes Guſtavi copiæ conveniſſent, crebræ committebantur velitationes his aut illis funeſtæ, caſtris ita propinquis, & quia è longinquo petendum erat pabulum, quod tantæ jumentorum multitudini arenoſum ſolum maligne præbebat. Unde frequentes invicem inſidiæ, aliis, & quandoque iis qui poſuerant, exitioſæ. Eas minutatim enumerare tædioſum fuerit ob ſimilitudinem eventuum, & quia in tanta rerum mole minuta parum curabantur. Igitur præcipuas velut in exemplum attigiſſe ſuffecerit. *5. Julii.* Initio à Regiis tres Croatarum alæ obtritæ, vexilla, & plerique ductorum capti. Cratzenſteinius quoque tunc legionis vicarius, dum per excurſionem Caſſellam ſuperioris Palatinatus Cœnobium & Pfaffenhoviam arcem expugnat, integram Croatarum alam cæcidit. Contra manus Regiorum, quæ Sulzbacum verſus exploratum iverat, ad Hambacum in inſidias præcipitans poſt ſtrenuam pugnam opprimitur, ac octoginta cæſis pauci evadunt. Mox vices rependunt Regii, fuſis ad Feuchtam centum quinquaginta Croatis, quos partim trucidabant, cæteros agreſtium ſævitiæ jugulandos relinquebant. Paulo poſt Croatæ ſtationem excubitorum Regiorum Furtam verſus locatam, dum parum intenta agit, opprimunt, integra pene ala conciſa. Inde ad Heubacum pari damno concurſum, cadentibus utrinque quinquagenis. Aliquot poſt dies ipſe Rex cum ſelectis turmis eodem accedit, ac in validam hoſtium manum incidens, acri certamine centum quinquaginta occidit, cæteris in fugam conjectis. Eam jacturam hoſtis mox pabulatoribus Regiis rependit, quorum manu apud Furtam deprehenſa ducentis equis, & compluribus vehiculis potitur, reliquos ſub ipſa caſtra inſecutus. Quo ſucceſſu invitante paucos poſt dies prope Lauffam in ſylva pabulatoribus inſidias ſtruebat, ac arridente cœptis primis fortuna multos jam currus abducebat. Sed didito rumore advolantes mox Regii prædam recuperabant, centum inſuper ex hoſte cæſis. *Lichtenavia ab hoſte capitur.* Inter quæ Lichtenavia Noribergicæ ditionis arx per ignaviam à præfecto hoſtibus tradita non parum Guſtavi rebus obfuit, quod iſta à Regiis obtenta commeatus ac pabulum tuto, & recto itinere ſubvehi potuiſſet. Nam decreverat Rex partem copiarum huc collocare, quæ ad latus hoſtis poſita interclusa ſubvectione caſtrorum movendorum neceſſitatem adferret. Inde Tupadelius (quem antea captum Fridlandus liberaliter habuerat, & poſtquam multa in laudem Regis, & de pacis deſiderio ipſo audiente jactaſſet, gratis dimiſerat,) Regi indicat, à Fridlando magnam annonæ vim, quam vix mille vehicula caperent, Freiſtadii congeſtam, mox in caſtra hoſtium deducendam. *Hoſtium commeatus intercipitur.* Huic intercipiendæ Tupadelius cum aliquot equitum deſultorumque turmis mittitur; qui per noctem portis crepitaculo refractis oppidum irrumpit, idque trucidatis obviis diripit. *28. Julii.* Armenti ad mille capita abducta, & ſi quæ facile aſportari poterant; reliqua immiſſo igne corrupta, nullo Regiorum damno, niſi quod per nocturnum errorem Joannes Kevenhullerus à ſuis globo trajectus occubuerat. Interea Rex, quo receptui ſuorum caveret, cum quingentis ſclopetariis & equitatus parte Burchtanum verſus proceſſerat, ubi forte fortuna in Sparrium ſupremum vigiliarum præfectum incidebat, qui cum viginti octo equitum vexillis, & quingentis peditibus Regios pabulatores captabat. *Cæſarei vapulant.* Illos inter & Regios antecurſores acre certamen ſumitur; ſed ingruente cum cætera manu Rege hoſtilis eques ſtatim in fugam conjicitur. Pedes tamen, qui ſylvam vicinam inſederat, acerrime reſiſtebat; ita ut è Regiis tribunus Riſius, duoque nobiles miniſtri aulæ Bojus, & Cratzenſteinius caderent. Tandem tamen ſylva expulſi maximam partem trucidantur. Occubuerunt eo conflictu Cæſareorum ſexcenti circiter, nec paucos paludum voragines hauſere. Ipſe Sparrius, Terskiusque legionis vicarius cum quatuor centurionibus, & gregariis plus centum cum tribus vexillis equeſtribus in Regiorum manus pervenerunt.

Guſtavo auxilia paſſim adveniunt. §. 41. Interea exciti à Guſtavo plerique ducum, qui per diverſa Germaniæ loca rem gerebant, in Franconiam properabant. Cancellarius Oxenſtierna cum Chriſtiano Palatino Birkenfeldenſi pluribus equitum peditumque legionibus ſtipatus à Rheni ora Wurtzburgum proceſſerat, Wilhelmus Saxoniæ Dux contracto milite, qui per Thuringiam, ac Magdeburgenſem agrum vicinaque loca hoſpitatus erat, Suinfurtum tenebat. Eodem è Suevia Bernhardus Dux, & Joannes Banerius feſtinabant. Adventabat quoque cum ſelecta manu Wilhelmus Landgravius, quibus aliquot Electoris Saxoniæ legiones Hofkirchii ductu accedebant. Hi ergo poſt proſperos aliquot cum Cæſareanis, qui longe lateque vagabantur, velitationes apud Kitzingam luſtrato exercitu, qui peditum quindena, equitum novena millia explebat, Winsheimum procedunt. Heic agentibus Rex ſcripſerat; caute iter facerent, ac opportuna ſtativis loca deligerent, ne ab hoſte inviti ad pugnam adigi poſſent. Tum oſtenſa triplici via, qua ipſi conjungi poſſent, utram eligerent in ipſorum judicio relinquebat. Quod ſi hoſtis in ipſos iret, jubebantur commoditate locorum tecti unicum tantum ſuſtinere diem. Regi quippe decretum erat hoſte diſcedente ſimul movere, & tergo abeuntis inhærere. Quod ſi hoſtis circumflexam frontem Regi obverteret, Rex aut idoneo loco capto impetum iſtius eluſurus, conjunctioniq; viam inventurus; aut conflictui initium daturus erat, cujus ſtrepitu, aut ſigno, quod convenerat, audito, ipſi à tergo hoſtem invaderent. Enimvero hæc cura tunc ſupervacua erat, quod Fridlando fixum ſederet, fortunæ nihil credere. Eoque Regii ſumto per Neuſtadium ad Aiſcham, & inde Bruccam itinere citra ullum ab hoſte obſtaculum caſtra & Noribergam tenuerunt.

Rex caſtra Fridlandi ad Noribergam oppugnat. §. 42. Tanta jam acceſſione auctus Rex, cujus copiæ tunc ad ſeptuaginta quinque bellatorum millia adſcendere ferebantur, per otium diu deſidere indignum ducebat: ſed paucis ad quietem diebus ex itinere fatigato militi conceſſis; quo urbem tantæ multitudini diu alendæ imparem exoneraret, hoſtem in prælium provocare, aut abnuen-

1632. nuentem caſtris expellere conſtituit. Igitur è caſtris progreſſus exercitu in aciem digeſto æquis
21. Aug. locis pugnandi copiam hoſti faciebat. Sed is jam numero inferior in caſtris ſe continebat, poſtquam Pappenheimius creberrimis licet nuntiis ſollicitatus venire abnuerat, Fridlandi imperium dedignatus, ambitione hoc non inferior, nec bellandi peritia multum concedens. Eoque non niſi paucas turmas emittebat, quæ mox acrius incumbentibus Regiis in caſtra pedem referebant. Inter quæ præludia Banerius brachium globo trajectus poſt diuturnam curationem vix reſtitutus eſt. Subſequenti nocte altioribus locis tres ſuggeſtus ſtruebantur, è quibus octodecim grandioribus tormentis Rex in caſtra Fridlandi fulminabat modico hoſtium damno, quod pedes vallo tectus latitaret, cæteri in remotiorem ſylvam receſſiſſent. Unde Rex parum hoc modo proſici cernens, & quod interjectum fluentum eo loci caſtra hoſtium oppugnari non permitteret, apud Furtam, unde Cæſareos ejecerat, intra tubi longioris jactum ab hoſte caſtra metatur, ex ipſa loci propinquitate eidem turbando occaſionem aucupaturus. Et eo tempore exploratores referebant, hoſtem in receptu eſſe, nec niſi paucas in caſtris legiones reſtare tegendis abeuntium tergis. Unde Rex ſtatim ſuos propius vallum ſuccedere jubebat. Quanquam autem mox patebat exploratores, ſpecie hoſtium tentoria mutantium deceptos, falſa retuliſſe; Rex tamen ideo cœptis non deſiſtebat, diſſuadentibus licet ducibus, ac milite alias pugnandi avidiſſimo ad irritum laborem parum prono. Ipſa quippe difficultas animum ſtimulabat; ac ſunt qui tradant, ſubornatos fuiſſe à Rege duos, qui caſtra hoſtium ingreſſi ſub ipſum aſſultus momentum pulveri pyrio tuguriiſque ignem injicerent. Sed quorum unus in furto deprehenſus vecordia animi ea deſtinata prodiderat, atque irrita reddiderat. Unde
24. Aug. atrox certamen ſurgit Suecis per acclivia ad caſtrorum munimenta ruentibus, hoſte contra in ipſos continuum glandium imbrem effundente. Primum impetum ſua cum legione dabat Wilhelmus Burtius, quo vulnerato Ericus Handius tribunus cum pluribus aliis ſuccedebat. In hos equitatus hoſtilis caſtris effuſus non leviter Regios turbabat; quo in tumultu Handius letali vulnere ſauciatus, Leonardus Torſtenſonius captus eſt. Hoſte tamen mox intra caſtra rejecto impetus recruduit, & per decem continuas horas ad noctem uſque pugnatum, cunctis legionibus ordine pugnam excipientibus, ac integris in feſſorum locum ſemper ſubeuntibus; nec eo magis hoſtium munimenta perrumpebantur. Dum hac parte pugna fervet, Rex ad Redneſum flumen in modica ſylva ſeptingentis ſclopetariis ſtationem aſſignaverat, quibus Roſteinius tribunus cum ala ſua adjungebatur. Hic otioſum agere ſpectatorem dedignatus & ipſe hoſtiles ſclopetarios laceſſere cœpit. Sed idem mox vulnere accepto cum è pugna ſe ſubduxiſſet, ipſius ala duce deſtituta ingruentibus Cæſareis in fugam effundebatur, ni Torſto Stalhantſchius cum ala Finnonum ſubſidio veniſſet, qui hoſtem turbatis inſtantem acriter repulit, & ſub ipſa uſque caſtrorum munimenta perſecutus eſt. Hic tamen iterum quatuor vexillis erumpentibus pedem referebat, cum Henricus Nædingius cum Finnonum turma hoſtem denuo ſub caſtra rejiciebat. Eas alternantis fugæ vices conſpicatus Jacobus Fuggerus Comes cum validiſſimis turmis prorumpens oppoſitum equitem late ſubmovebat, ad ipſam uſque ſylvam ſclopetariis infeſſam perſequendi ardore delatus; ubi aſperrimo glandium imbre exceptus ipſe ad necem ſaucius in Regiorum manus pervenit. Tandem cum Rex operam à ſuis ludi videret, ut eos pugnæ ſubduceret, neve in abſcedentes hoſtis erumpens turbarum quid daret, ſollicitus erat. Cum circumſpiceret, cui mandata ad legiones perferenda daret, Hebronum tribunum Scotum prope ſe animadvertit veterem & egregium militia, ſed qui non ita pridem miſſionem obtinuerat, ac ſacramento ſolutus in caſtris hærebat; caput ſuum exſecratus ſi pro Rege gladium amplius ſtringeret. Cauſa irarum erat, quod cum nuper primi agminis honos juniori cuipiam tribuno obtigiſſet, & Hebronus huic ſecundus incedere dedignatus Vicarium ſuum miſiſſet, ipſe interim apud Anglicanum Legatum hærens; Rex iſti pronum in miſſifices animum, & indecorem aulici habitum, functionemque exprobraverat. Ad eum Rex converſus, offenſæ ſecurus, laudata viri virtute poſtulabat; legionibus receptum imperaret, isque ut citra confuſionem fieret operam daret. Ille non minus generoſe; Ea ſola cauſa eſt, inquit, quare contra deſtinata mea hanc Tibi, Rex, operam abnuere non audeam, quod illa ſine periculo obiri nequeat. Eoque vectus magna cum dexteritate imperata perficit. Nec eo ſecius, licet honeſtis conditionibus ſolicitatus, miſſione uti præfracte perſeverabat. Bernhardus tamen Dux montis partem prope Burgſtallum (id veteri arci vocabulum) occuparat, eamque ad ſequentem uſque diem tenebat; unde hoſtem monte quem inſederant, & caſtris expellendi aliqua ſpes erat. Sed quod machinas eodem attrahere ſuprà humanas vires crederetur, & per noctem cadens imber ſolum lubricum, & excitandis munimentis incommodum effeciſſet; Rex incertam aleam tanto cum ſanguine tentare veritus, poſtridie ſuos inde reduxit. E Regiis eo conflictu duo millia ceciſſe feruntur, quos inter inſigniores Bootius ſummus vigiliarum præfectus, Burtius tribunus, Scepterus, & Maccajus legionum vicarii, & plures alii inferioris ordinis. Vulnerati Roſtenius legionis equeſtris tribunus, Erbacenſis, Caſtellenſis, Eberſteinius, Turrius junior Comites, alii. Capti Torſtenſonius, & Ericus Handius, quorum hic poſtea è vulnere Ingolſtadii deceſſit. Apud Cæſareos præter mille gregarios, & quod excedit, deſiderati Jacobus Fuggerus, tribuni Marius Caraffa, Joannes Baptiſta Chieſa è vulnere paulo poſt decedens, & plures alii: Fridlando, Bernhardoque Duci equi, queis vehebantur, globis trajecti. Regi ipſi globus ocream ad dextri pedis pollicem ſtringens partem ſoleæ revulſerat. Ferunt nonnullos Germanos, ac præcipue Wilhelmum Landgravium aliquod offenſæ concepiſſe, quod Rex Germanos primum aſſultum dare juſſiſſet, velut popularium ſuorum ſanguini parceret, & Haſſos repulſos, quaſi non ſat acriter connixos increpaſſet, immiſſis mox Finnonibus iſtorum ſegnitiem penſaturis; qui tamen nec ipſi munitiones hoſtium perrumpere valuerunt. Poſtera die nihil aliud, quam velitatum, exiguo utrinque damno; nec per ſequentes dies, quouſque inde diſceſſum, quidquam memorabile patratum.

§. 43. Dum Furtæ hæret Rex, Marchionem Hamiltonium in Angliam ablegat per novos delectus ſupplendis ab ipſo adductis copiis, quas morbi bellorumque incommoda fere abſumſerant; ſimul ut Angliæ Regem edoceret cauſas imperfecti adhuc fœderis. Equidem ſuper iſto Wurtzburgi cum Hornio, Moguntiæ cum Cancellario, Marchio Hamiltonius in Angliam mittitur.

ac

1632. ac Monachii cum ipſo Rege actum fuerat, ubi de pleriſque convenerat; ac cætera mox promiſſa utrinque moderatione compoſitum iri ſpes erat. Sed cum Tractatus ad Noribergam inſtauraretur, novæ ab Henrico Vanio Anglicano Legato conditiones proponebantur, adjectis ad articulos jam tranſactos appendicibus. Unde nihil ſerii ab iſto agi adparebat. Et conſtabat Fridlandum ei Legato perſuadere conatum, ne fœdus iſtud perficeret: ſe quippe apud Cæſarem effecturum, ut Fridericus in utrumque Palatinatum reſtituatur. Nec minus Dano cordi erat ſiſtendæ Guſtavi potentiæ, Anglorum animos avertere. Quæcunque cauſa earum tricarum fuerit, id ſane tunc animadvertebatur, in Anglicana ſocietate Guſtavo nihil fiduciæ eſſe reponendum.

Regii Duderſtadium expugnant.

§. 44. Dum hæc ad Noribergam geruntur, Georgius Luneburgicus Dux, & Baudiſius junctis copiis Duderſtadium expugnare conſtituunt, è quo vicina regio crebris excurſionibus infeſta habebatur. Inſidebant id oppidum undecim peditum centuriæ, equites quadringenti, quibus magnus agreſtium numerus prædarum cupidine acceſſerat. Nec munitiones ſpernendæ erant, cum poſt exterius & ſpatioſius vallum interjectis pratis hortiſque aliud vallum prætenſa foſſa, firmæque ſtructuræ murus ſupereſſet, diuturni obſidii opus, ſi præſidiariis ſat conſtantiæ ad propugnandum fuiſſet. Verum poſt ſextum diem, cum Regii ad exterius jam foſſæ labrum acceſſus promoviſſent, repente obſeſſi animis collapſi deditionem ultro offerunt. Sed dum ſuper conditionibus tractatur, eadem adhuc veſpera gregarii ſubito tumultu in præfectos ſuos exſurgunt, ut hi Regiorum defenſionem adverſus iſtos implorare cogerentur. Igitur poſtridie immiſſæ oppido duæ legiones, & cum præſidiariis ita tranſactum, ut gregarii Regiæ militiæ adſcriberentur; ductores vero, inter quos Heiſlerus oppidi gubernator, octo turmarum præfecti, & decem centuriones captivitatis ſortem ſubirent. Duodecim quoque tormenta, & inſignis annonæ copia victoribus ceſſit: Duderſtadio capto vicina quoque loca, quæ Pappenheimii miles tenebat, moram non faciebant. Et plerique agreſtium, qui in armis reperiebantur trucidati, vicique exuſti libidinem prædandi cæteris adimebant. Duderſtadii munitiones, quod numeroſo præſidio ad ſui defenſionem indigerent, ſolo æquatæ.

Guelferbytum fruſtra obſidetur.

Eo peracto Georgius Dux cum Lohuſio, & parte copiarum ad Guelferbyti obſidium ineunte Auguſto menſe accedit, quod ſuperiore menſe Dux Brunſvvicenſis raptim collectis copiis eminus claudere cœperat, meſſe circum corrupta, & ſubvectione impedita. Cum ad ſummam rerum ſatius fuiſſet, ejus oppidi claudendi curam armatis provincialibus adjuncta modica militum manu committere, ac toto exercitu Weſtphaliæ infuſo Pappenheimium Trajecto redeuntem intercludere; ſimul in regione militis boni feraciſſima delectus hoſtium, qui ſub Gronsfeldio calebant, diſſipare, & Regias copias novis ſupplementis firmare. Enimvero prævaluere privati reſpectus, & Baudiſius partem duntaxat copiarum in Weſtphaliam deduxit; cæteri Guelferbyto adſidebant, cujus præſidiariis non plus quam duorum menſium alimenta ſupereſſe intellexerant. Ibi hærentibus nihil memorabile contigit, niſi quod obſeſſi crebris eruptionibus Regios turbarent: & aliquando Quæſtor exercitus Ericus Andreæ Trana comprehenſus in oppidum abduceretur, qui poſtea eluſa aſtu cuſtodia poſtliminio ad ſuos rediit.

Baudiſius in Weſtphaliam abit.

§. 45. Baudiſius autem juncta Haſſiacorum manu Volcmarſiam, qua pleriq; cives alio diffugerant, direptam prius, muriſque, ac portis nudatam incendio delet in ultionem perfidiæ quondam in Haſſos exercitæ. Quo terrore compulſi Warburgenſes, ac vicinorum oppidorum incolæ ultro miſere, qui imperata ſe facturos denuntiarent. Inde Paderbornæ exercitus admotus, quam Weſtphalus tribunus cum duobus peditum millibus, quatuor equitum alis, & ſeſquimille delectis provincialium ſtrenue propugnabat. Ad quam Baudiſius fruſtra vires ſuas atterebat, quoad Pappenheimius apud Trajectum repulſus, ac menſe Septembri in Weſtphaliam reverſus ad iſtud oppidum obſidio eximendum acceleraret. Cujus adventu audito Baudiſius viribus impar Paderborna relicta Huxteram recedit, plures ad ſe copias evocaturus.

Paderbornæ obſidio decedit.

Nec multo poſt Gronsfeldius equitum manum & ſeſquimille pedites ſecum trahens Brakelam, quæ ſexcentis Baudiſii deſultoribus inſidebatur, interceptum venerat. Eos ut hoſtium faucibus eriperet Baudiſius, Jacobum Mercierium, Devvitzium, Pleſſiumque tribunos tribus cum legionibus mittebat. Quibus ingruentibus hoſtis callide retro cedebat, quoad in locum à ſclopetariis ſuis inſeſſum eos pelliceret. In has inſidias præcipitans Mercierius præter complures gregarios duos turmarum præfectos, tria vexilla amiſerat, ac jam campo pellebatur, cum erumpentes oppido dimachæ opportune adſultarunt, ac ſuis ſpatium ordines reſtituendi fecerunt. Inde verſa fortuna hoſtis non ſine clade pulſus duo tormenta, totidem vexilla amiſit.

Ad Brackelam conflictus.

Aſt Pappenheimius undecim peditum, duodecim equitum legionibus ſuccinctus in Baudiſium, qui numero impar, nec aperto campo ſui copiam facere audens ad Huxteram ſubitariis operibus ſe muniebat, recta tendit; ſimul Gronsfeldium cum parte copiarum ad Pollam trans Viſurgim mittit, ex utraque fluminis ripa impetum in ipſum daturus. Ac jam ſumma vi in ipſius caſtra fulminabat, cum hic viribus inferior, & defectu farinæ mox imminentem famem metuens, quod hoſtis rivos, quibus molendina impelluntur, alio advertiſſet, receptui ſe diſponit, impedimentis, machiniſque præmiſſis, ac ingruentibus tenebris in tutiora ſe recipit, dum Pappenheimius circa tormenta in commodum magis locum diſponenda ſatagit. Sed cum repetita verberatione à Baudiſio non reſponderetur, quod res erat conjectans ſtatim equites tergis abeuntium immittit; qui in Treſcovii legionem impacti ipſum tribunum, cum præfecto vigilum, & turmæ ductore capiunt. Coëuntibus tamen mox aliis legionibus iſti non modica cum clade & trium vexillorum jactura repelluntur. Utrinque ad quadringentos deſiderati.

Baudiſius Pappenheimio cedit.

Guelferbyti obſidio ſolvitur. 25. Sept.

§. 46. Poſt Baudiſium Viſurgis ripa dejectum Merodius Comes cum viginti duabus equitum alis, quæ tamen ſeptingenta capita non excedebant, Guelferbytum repente tendit, ac dum Dux Georgius Brunſvvigæ valetudinis curandæ cauſa abeſt, è vicina ſylva erumpens nemine reſiſtere auſo in oppidum penetrat. Inde præſidiariorum acceſſione auctior in Kingii & Mitſchevalii tribunorum ſtationes invadit, eaſque expugnat; ubi Regiorum centum viginti cæſi, ad octingentos ipſo cum Kingio ſaucio capti, & cum duobus tormentis, ſex ſignis Guelferbytum abducti. Qui conatus Merodio eo facilius ſuccedebat, quod Georgius Dux magnam copiarum partem Lohuſii ductu Baudiſio in ſubſidium ire juſſerat. Is tamen cum Seſam perveniſſet, adverſis nuntiis perculſus, omiſſo quod inſtituerat itinere, Herciniæ aſpera, & Goſla-

1632.

Pappenheimius Hildeſiam capit.

riam petebat. Re ad Guelferbytum feliciter geſta Pappenheimius Hildeſiæ exercitum admovet, quam quingentorum militum præſidium, tam ſpatioſæ urbi defendendæ impar numerus, obtinebat. Nam Marretichius tribunus à Georgio Duce cum ſua legione eodem miſſus, audito rumore de mille equitibus viam inſidentibus, re infecta pedem retulerat. Ac initio quidem defenſionem meditabantur pauci illi præſidiarii cum oppidanis: ſed mox territi, oſtentatis ad Guelferbytum captis ſignis, & mendaci jactatione de clade Georgii Ducis, & Baudiſii, adjectis minis, nullum veniæ locum fore, ſi ulterius obſtarent, urbem in eas leges Pappenheimio dediderunt, ut cives ducenta millia uncialium ſolverent redimendæ direptioni, ſacra priſtina ſalva retinerent, nec ultra bis mille militum præſidio onerarentur: miles ſacramento Cæſaris accederet. Sed ruptis iſtis legibus longe majore argenti ſumma urbs emuncta, aliiſque oneribus miſere oppreſſa fuit. Quo exemplo edocta Hanovera Pappenheimium, ampliſſimas conditiones offerentem, conſtanter repudiabat, omnibus ad acerrimam defenſionem comparatis. Brunſvviga quoque de ſe ſolicita quingentos à Georgio Duce pedites admittebat. Et jam Pappenheimii terror ipſum Magdeburgum afflabat, ubi à Laurentio Caggio omnia hoſti repellendo comparabantur. Sed is relicto Brunſvvicenſi agro, ac imperio iſtorum locorum in Gronsfeldium conſignato, in Thuringiam tendebat cum Fridlando ſe conjuncturus. Cæterum quod hac æſtate Regiis res tam male in Saxonia ſuccederent, in cauſa erat Ducum diſcordia, atque æmulatio, conſilia, & vires ſociare abnuentium. Neque enim Pappenheimium Trajecto ſuccurrentem ad Rhenum uſque perſequebantur, nec reditu eundem excludere laborabant. Ac ipſo poſt reverſo diſtracti diverſis locis tendebant, Baudiſius ad Huxteram, Georgius Dux ad Guelferbytum, Lohuſius Goſlariæ: Franciſcus Carolus Dux Lauenburgicus ſparſim per hoſpitia militem habebat. Duo porro Principes Luneburgicus, & Lauenburgicus neque imperare, neque parere docti. Lohuſius invidia in Baudiſium flagrabat tanquam juniorem, & ſibi prælatum; qui & tacitam animo indignationem alebat, quod de Wiſmariæ præfectura in ipſum conferenda dubitatum fuerat. Baudiſius equeſtris militiæ peritiſſimus, pedeſtris rei non ita gnarus, & alieni imperii promtiſſimus exſecutor, ſummam rerum maximo cum labore adminiſtrabat. Ordines quoque Inferioris Saxoniæ ſuſtentando exercitui neceſſaria tarde, & gravatim conferebant. Adverſus tales Pappenheimium invaleſcere, mirum non erat.

21. Sept.

Pappenheimius in Thuringiam abit.

Cauſæ rei à Regiis per Saxoniam male geſtæ.

Cæſarei in Luſatiam irrumpunt.

§. 47. Interea Electoris Saxoniæ copiæ poſt cladem in Bohemia acceptam denuo ſe movere cœperant. Quanquam enim Fridlandus poſt eaſdem Bohemia pulſas edictum publicaverat, ne quis Electoris ſubjectos ullo modo læderet, ac Balthaſar Marradas, Bohemiæ tunc præſes, ruſtrium colluviem Miſniæ fines infeſtantem coërcuerat: tamen cum iſta amicitiæ imitamenta nihil profeciſſent, mox infeſta manus è Sileſia Luſatiæ immittitur, quæ Lubena, Zittavia, Gerlizioque occupatis agros late populabatur. Et Lubena quidem Cæſareos Saxonici iterum ejiciebant, trucidatis fere ſeptingentis. Sed mox Cæſarei par pari referebant, idemque oppidum denuo vi expugnatum vaſtabant, Saxonico milite cæſo, aut ſub Cæſaris ſigna coacto. Inde menſe Julio Arnheimius poſt fruſtra tentatam Zittaviam, quam ſex millia Cæſareorum Svvarzburgio duce inſidebant, in Sileſiam vertit, ad Glogaviam Majorem irrumpit. Gœtzius tribunus, qui oppido præfuerat, cum ſex equitum turmis, decem peditum ſignis trans pontem ſe in Baſilicam receperat; ſed Saxonicis acerrime inſtantibus enixa prece has tandem deditionis leges impetrabat, ut miles depoſitis armis, ſigniſque relictis dimitteretur. Ita Pragæ accepta ignominia aliquatenus expiata, ac Saxones denis peditum, ſex equitum vexillis cum præda non ſpernenda potiuntur. Poſt Lubena quoque, & Steinavia oppidum una cum munimento ad Oderæ tranſitum facile Arnheimio ceſſit. Sed cum Cæſareani duces ad Lembergam copias contraherent, ac Arnheimius Glogaviam regrederetur, Regias ac Brandeburgicas copias expectaturus, Steinavia cum adjuncto caſtello à Cæſareis nullo negotio recuperatur. Atque hi jam quindecim millia explentes Glogoviam petebant, quando Regii ac Brandeburgici ductu Jacobi Duvvalii, qui ad Oderam & Wartam hactenus curaverat, Saxonibus juncti iſtorum impetum ſtiterunt.

1632.

Arnheimius Glogaviam expugnat. 31. Julii.

Regii & Brandeburgici Saxonibus junguntur.

§. 48. Cæterum ſuper hac expeditione, & conjungendis copiis ante ſex menſes Brandeburgicus cum Saxone egerat; quod tegi ſimul, & incommodis belli exonerari ſuas ditiones judicaret armis in Sileſiam tranſlatis. Sed tunc Saxo, imminente ſibi hoſte copias dividere conſultum haut ducens, abnuerat. Inde ut Guſtavus quaſdam copias ſuis ſociaret Brandeburgicus petierat. Sed cum hic gravioribus curis diſtineretur, Brandeburgici rei gerendæ avidi ſoli tribuno Borgſtorfio duce irruptionem tentant. Vix tamen Freiſtadium uſque progreſſi, ingruente Croatarum manu pedem referunt. Igitur ea Brandeburgicorum expeditio interquieſcebat, donec Arnheimius in Sileſiam transgreſſus iſtorum conjunctionem ultro ſolicitabat. Quanquam autem de Regis animo nondum conſtaret; tamen Arnheimii poſtulata non plane repellenda videbantur. Nam ubi Saxonicis res ſuccederet, hos ſibi ſolis loca à ſe occupata vindicaturos; quo ipſo Regiis poſtea & Brandeburgicis acceſſus in eam regionem præcludendus erat. Sin iſti ſoli hoſtibus cederent, non minus Marchiam, quam Luſatiam horum incurſionibus expoſitum iri. Sed junctos Saxonicis Regios & Brandeburgicos in partem victoriæ venturos, & ſociatos hoſti facilius pares fore. Inde Brandeburgici à Duvvalio, ut ei ſe expeditioni jungere velit, petunt; qui proprio auſu id negotii ſuſcipere metuens, re cum Stenone Bielkio per Pomeraniam Legato communicata tandem conſenſit, ne communi cauſæ defuiſſe videretur; ſtipulatus tamen ſibi in Brandeburgicas copias ſummum imperium, & honoris prærogativam, evitandis è plurium æquato imperio malis, & quia Guſtavus ſummam belli directionem ſuo ſibi jure vindicabat. Neque circa iſthæc concedenda Brandeburgici ſcrupuli quid movebant. Cum tamen poſtea ſuper hac expeditione à Conrado Borgſtorfio ad Regem relatum eſſet, hic, ſi quid jam peractum foret, id quidem retractare nolebat; ſed ſi nondum conjunctio facta eſſet, rem in integro relinquendam, quoad ipſe, aut Cancellarius eas in oras perveniſſet. Sed Duvvalius Regiæ voluntatis ignarus acceptis à Stenone Bielkio certis mandatis ad Zullichoam Brandeburgicis copiis junctus Glogoviam verſus tendit. Cum tamen Arnheimius obviam mitteret, qui ad accelerandum iter hortaretur, quod hoſte propinquante periculum gliſceret, Duvvalius antequam copias ſociaret,

poſtu-

1632. poſtulabat, ut Regius ac Brandeburgicus miles pari numero Glogoviam admitteretur, ac quæ deinceps occupanda eſſet loca Regio, & utriuſque Electoris præſidio firmarentur, nec ſuis minus, quam Saxonicis ſuper commeatu proſpiceretur, copiiſque Regiis ob dignationem Domini prærogativa ubivis ſervaretur. Arnheimius cæteris poſtulatis non admodum repugnare viſus, primum plane rejiciebat, quod à ſolis Saxonibus Glogovia expugnata foret. Sed cum alia ſe lege proceſſurum ulterius negaret Duvvalius, quod receptus ſui ſecuritatem ab alterius quantumvis fœderati, & amici arbitrio dependere nollet, tandem poſt longam diſceptationem Arnheimius hactenus conſenſit, ut Glogoviam Regis & utriuſque Electoris miles æquo jure obtineret, Baſilica autem trans flumen ſita Saxonicis ſolis relinqueretur. Ita ex Regio ac Brandeburgico milite octo peditum ſigna oppido immiſſà. Sed ut hic miles expeditione finita ad placitum Saxonum oppido iterum decederet, id quod Arnheimius petebat, ad iſtud ſe obſtringere Duvvalius abnuebat. Inde conventum, ut deinceps occupanda loca in utilitatem trium Principum, quorum copiis res gerebatur, verterentur; ac præcavendæ æmulationi Arnheimium inter ac Duvvalium adjunctum: ut omnia conſilia fideliter invicem communicentur: & quæ communi conſenſu decreta ſint, ea Duvvalius Regiorum ac Brandeburgicorum, Arnheimius Saxonicorum opera executioni mandet. Ita ad Glogoviam luſtratæ copiæ, quæ ad ſedecim millia capitum adſcendere judicabantur, è quibus ſexaginta ſex peditum, equitumque ſigna Duvvalius adduxerat. Has cum in ſe tendere hoſtis audiiſſet, ipſe retro Steinaviam properabat.

Tranſactio cum Saxonicis ſuper conjunctione.

§. 49. Enimvero poſtridie ſtatim inter Regios & Saxonicos æmulatio erupit, exorta ſuper prærogativa primæ aciei contentione. Eam enim Duvvalius ob Regis dignitatem ſemper & ubique vindicabat; contra Arnheimius æquum cenſebat, ut alternis agmen ducerent, clauderentvè. Et fremebant Saxones, ſe quoque nauci hominum loco non cenſeri; atque interim per pontem, anguſtamque viam progreſſi locum præceperant. Sed tandem cum hoſtis non procul abeſſet, gradum ſiſtentes Duvvalio hônoratiorem in acie locum concedebant. Steinaviæ adpropinquantibus hoſtis ſe initio objicere viſus; ſed mox facili negotio in caſtra rejicitur, in quæ Fœderati tormentis non ſine clade iſtius acerrime fulminabant. Inter quæ vetus Duvvalii legio, Mauritio Duvvalio præeunte, Steinaviam impetu irrumpit, ac hoſtile præſidium partim cædit, partim in Oderam præceps agit; ipſum oppidum igne forte fortuna orto hauſtum. Dum ita fortuna primo labori adſpirat, non minus Arnheimio quam Duvvalio placebat inſtandum ſucceſſui, ac hoſtem territum in ipſis caſtris invadendum; ubi omnia terroris plena conſpiciebantur. Sed ſtatim atque tympanotriba ab hoſte miſſus literas neſcio cujus argumenti ad Arnheimiũ detuliſſet, in diverſam hic diſcedere ſententiam, cauſatus anguſtias quaſdam prius ſuperandas, quam ad hoſtem perveniatur, ac ſolem ad occaſum vergere. Duvvalius, qui primam aciem obtinebat, ac jam ſub hoſtium caſtra provectus impetum dare ardebat, miſſo ſemel iterumq; nuntio ab Arnheimio poſtulabat, ut ſibi cum hoſtibus implicito, ſi opus foret, ſuccurreret; ſed qui non ſine admiratione omnium id recuſabat; ſic ut & iſti pugna ſuperſedendum foret. Interim hoſtis inſomnem per noctem adeo ſe firmaverat, ut intra caſtra ipſum oppugnare anceps foret. Inde viſum fœderatis dimidio ſupra Steinaviam milliari Oderam ponte inſternere, ut ab utraque fluminis ripa hoſtis ſtativa infeſtari poſſint. Id opus cum hoſtis impedire fruſtra conatus eſſet, copias ſuas Oderam ſenſim traducere cœpit. Sed transgreſſis pleriſque Duvvalius in caſtra hoſtium impetum facit, ac qui reſtiterant tanto terrore implet, ut nulla pugnæ cura pro ſe quiſque ad pontem ruerent, Regiis, dum fugientium tergis inſtant, multos cædentibus, nec paucos intercluſo ponte in flumen propellentibus. Poſt hæc Duvvalius tergiverſante licet Arnheimio caſtellum trans flumen ſitum per ſexaginta ſclopetarios oppugnari jubet: Ejus præſidiarii armis illicò abjectis vitæ veniam petunt, eaque impetrata quadringenti circiter militiæ Regiæ nomina dant. Interim dum Cæſarei ſolutis ordinibus Wratislaviam curſum intendere incipiunt, Duvvalius Arnheimium obſecrare, ne hoſtem, cujus proterendi iterum occaſio ſit, elabi ſinant, cum Odera ab equite vado facile tranſiri poſſit. Et verbo Arnheimius conſilio tam expedito adſentit; ſed dum nihil agendo moras nectit, duarum prope horarum ſpatium hoſti ad ſe ſubducendum largitur. Demum iterum inſtanti reſpondet; ſat victoriæ eo die partum, ac veſperam ingruere, hoſtemque multum jam viæ præcepiſſe. Ita Cæſareus exercitus quarta ſui parte deminutus Wratislaviam evadit, ac caſtra inter Oderæ, Olaviæque fluenta loco commodiſſimo ponit. Sed dum oppidanos receptum liberumvè tranſitum per urbem poſcit, & ut tormentis ipſorum protegeretur, hi præter ſpem abnuunt. Ea quippe fiducia huc fugam intenderat, cum alias montana circa Glatzium petere tutius fuiſſet. Poſtridie eodem accedunt Fœderati, quorum antecurſores hoſtem ſtatim trans Olaviam rejiciunt. Mox tormentis caſtra verberata, quibus multum damni datum, ut hoſtis ſtatu quem ceperat, deſerto, tutiora petere cogeretur. Unde gregariis tantus terror incuſſus, ut à præfectis vix ſtricto ferro contineri potuerint, quo minus caſtris ſe proriperent. Sub noctem tamen Olaviæ flumini non ſatis confiſi caſtris motis in altera Oderæ ripa conſident, ponte quo is jungitur flammis abſumto. Arnheimius cum eo loco Oderam in conſpectu hoſtium tranſire arduum judicaret, manum mittebat, quæ pontem ad Olaviam oppidum in poteſtatem redigeret, ipſe cum parte exercitus eodem ſubſecutus. Sed pontem ab hoſte jam dejectum reparari neceſſum erat, fruſtra in altera ripa opus impediente tribuno Eckſtedio. Nec tamen prius tranſire flumen audebat Arnheimius, quam Cæſareos caſtra ad Wratiſlaviam deſeruiſſe, ac Fœderatorum res ibi potiores comperit. Tunc demum Cæſareorum, qui tranſitu fluminis ipſum arcuerant, itidem ſe recipientium tergis incumbit, illata clade haut mediocri, interque alios tribuno Eckſtedio capto. Reliquiæ Cæſarei exercitus, quæ vix amplius ſex millia implebant, Oppelam ſe, & Coſelam recipiunt. A quibus, quod res tam male geſta fuerit, nonnulli cauſam in ducum multitudinem conjiciebant.

Æmulatio inter Regios & Saxones ſuper præcedentia.

Diſſenſio ducum circa invadendum hoſtem.

1632.

Cæſariani caſtris ad Stenaviam faceſſunt.

Cæſarei ad Wratislaviam conſident.

Cæſareani caſtra ad Wratiſlaviam deſerunt.

§. 50. Hiſce ſucceſſibus ſiſtendis Fridlandus Henricum Holckium cum ſex militum millibus Electoris Saxoniæ ditionibus immittit, ut ejus miles ad ſua defendenda è Sileſia revocaretur. Is primo Voigtlandiam omni crudelitatis ac libidinis genere vaſtat. Mox Zvviccaviam, quam nullo militum præſidio ſoli oppidani per aliquot dies ſat acriter defenderant, ad deditionem redigit. Inde ulterius per Miſniam prolata populatio, & Auguſtoburgum arx, Tſchopaviaque direpta. Oederæ cives, cum vi majori temeraria audacia obniterentur, ad internecionem fere cæſi, oppidumque flammis abſumtum. Quam ſortem etiam Frauenſteinum ſubiit. Totoque illo tractu ſub Dreſdæ uſque conſpectum rapinis, incendiiſque ſævitum.

Holckius in Miſniam irrumpit.

1632. *Cæſareorum ex Alſatia conatus.*

§. 51. Ad ſuperiorem Rheni ripam nova eo tempore belli flamma ſurgebat. Tres quippe legiones, binæ equitum Bronckhorſtii, & Roellingeri, una peditum Metternichii tribuni in Juliacenſi agro & circa ad Trevirenſis provinciæ defenſionem conſcriptæ, cum Confluentes expugnatos audiſſent, flexo per Lucenburgenſem agrum & Lotharingiam itinere in Alſatiam penetraverant. Ibi adjuncta ſibi è vicinis oppidis manu duce Montecuculo trans Rhenum movent, infeſtandæ Wurtenbergicæ, ac Durlacenſi ditioni. Ac jam Durlacum oppreſſerant, Brettamque diripuerant, Regiis, qui ibi hoſpitabantur, ſua ſub ſigna compulſis. Adverſus iſtos Julius Dux Wurtenbergicus ſex millia peditum, octingentos equites contrahit, numerum hoſte ſuperiorem, ſed provinciæ fere delectis conſtantem; quem cum ideo æquis locis eidem objicere non auderet, impeditis ſe tenebat. Unde Cæſarei iſtis contemtis in agrum Wurtenbergicum irrumpunt, & Cnutlingam, cujus incolæ arma oppoſuerant, cædibus ac incendio plane evaſtant. Igitur Dux Wurtenbergicus Guſtavi Hornii auxilium implorare, quem Rex eo tempore rebus ad Rhenum præeſſe juſſerat. Qui eo minus ſocio Principi ſubvenire dubitabat, quod Galli tunc deturbatis Moſellæ ripa Hiſpanis Regiorum terga ad Moguntiam tuta præſtarent. Galli quippe poſt Lotharingiæ Ducem in ordinem redactum menſe Junio ad confinia Germaniæ progreſſi, Electoris Trevirenſis, qui ad ipſorum patrocinium ſe contulerat, oppidis aliena præſidia exturbare inſtituerant. Et circa Philipsburgum quidem conatus irritus erat, cujus Præfectus Baumbergius, cum Elector Spiram comitante legato Gallico progreſſus literis per tubicinem miſſis imperaret, ut una cum præſidio oppido digrederetur, reſponderat; ſe Cæſari ſacramentum dixiſſe, eique jam militare: ſimul ſuſtinendo obſidio ſtrenue ſe parabat. Ea ſpe dejecti Galli Auguſtam Treverorum deflectunt, eamque menſe Auguſto Hiſpanis, qui hactenus illi incubuerant, eripiunt. Hornius igitur ea parte tutus, & ſi forte Pappenheimius ingrueret facili per pronum fluvium regreſſu, aſſumtis copiis, quæ iſtius oræ præſidiis commode detrahi poterant, Manheimum pervenit. Ibi repente conſilium capit liberandæ equitum alæ, quam Wiſelochi Metternichius Heidelbergæ præfectus contracta ex iſto oppido & Philipsburgo manu circumſidebat. Sed qui audito Hornii adventu propere per montana Heidelbergam ſe receperat, ut non niſi pauci morantes in præcurſorum Regiorum manus inciderent. Cæterum iſte antequam de Hornio nuntium accepiſſet ad Montecuculum miſerat, qui ſubſidia ab ipſo peterent. Hi in reditu omnium rerum ignari à Regiis excubitoribus intercipiuntur, è quibus cognitum, potiorem equitatus partem poſtridie ad Wiſelochum Metternichio præſto fore. Eam occaſionem amplexus Hornius copias ſuas opportunis locis diſponit arctiſſime conſtipatas, & proviſo ne quis nuntius hoſti venire poſſet. Nec mora Montbellionius & Vitztumius tribuni cum mille circiter equitibus propinquabant, non exploratis inſidiorum locorum receſſibus; & jam ulterius penetraverant, quam ut citra pugnam recedere poſſent. Hos deprehenſis inſidiis receptum molientes immiſſus ab Hornio eques invadit. Nec iſti ſegniter reſiſtunt, & incumbente contra Rheingravio acerrima pugna conſeritur. Sed cadente Montbellionio Cæſarei demum in fugam pelluntur, quos Regii per duo milliaria Mergelsheimum usque perſequuntur. Ceciderunt in eo conflictu præter Montbellionium, ejusque vicarium, & aliquot alarum præfectos gregariorum amplius trecenti; non paucos è latebris protractos calones confecerunt: pauciſſimi captivitatem effugerunt. Ea clade audita Montecuculus propere ad Philipsburgum tranſmiſſo Rheno periculum evaſit, quod poſtera die ab Hornio ipſi imminebat.

Philipsburgum fruſtra tentatur.

Galli Treveros occupant.

Cæſarei ad Wiſelochum vapulant.

1632. *Hornius in Alſatiam movet.*

§. 52. Hornius ſucceſſu invitante in Superiorem Rheni tractum movere conſtituit, ut mediam Marchionatus Badenſis partem, cujus Princeps Cæſari ſtipendia faciebat, tributis ſubjiceret, eamque Durlacenſi ante duo luſtra à Cæſare ereptam, & in Eduardi Fortunati liberos tranſlatam reſtitueret. Simul ut Rheno ad Argentoratum tranſmiſſo Montecuculum ſi poſſet Briſaco excluderet. Igitur relicto ad Stolhoviam cum peditibus Hubaldo tribuno, qui oppidum iſtud centum triginta militum præſidio inſeſſum expugnaret, ipſe equitatum trans pontem Argentoratenſem rapit; nec tamen hoſtem adſequi valuit, qui accelerato noctes diesque itinere jam ſe Briſacum abdiderat. Exin Hornius, adhibito in conſilium Duce Wurtenbergico, ex utroque Rheni latere hoſtem urgere conſtituit. Et Wurtenbergico quidem relictum, ut vallem Kentzingenſem ab hoſtibus purgaret fixo ad Offenburgum pede, quod nullo tunc præſidio tenebatur. Ipſe autem ad Alſatiam ſubigendam animum adjecit, magni momenti provinciam, & colligendis copiis valde opportunam; in qua primordia novi exercitus Oſſa moliri cœperat, quæ diſturbari, tamque opimorum hoſpitiorum commoditatem Regiis acquiri, magnum operæ pretium erat. Accedebant hortatus Argentoratenſium, qui omnia expeditioni neceſſaria, ſuumque militem offerebant. Ea cum ſententia ſtaret, poſtquam Hubaldus ſubacta Stolhovia cum peditatu pontem Argentoratenſem tranſiiſſet, ad Ehenheimum Superius itur, quod Cæſarei adventu Regiorum cognito raptim deſeruerant. Nec eo minus oppidani in ſubeuntes jaculari incipiunt; qui tamen mox pœnitentia ducti portas aperiunt, ac temerariam ferociam non modica pecuniæ ſumma luunt. Interim Offenburgici ſimulata induciarum pactione Wurtenbergicis obſidentibus illuſerant, dum per illas trecentos pedites, centum viginti equites Briſaco venientes admittunt; quibus confiſi ſtrenue defenſionem adornant, nec paucos Wurtenbergicorum incautius ſubeuntes proſternunt. Quo intellecto Hornius, metu ne in longum extraheretur obſidium, eodem cum peditum legione, aliquot equitum turmis advolat, ac majore cum vigore oppido vim admovet. Qua compulſi obſeſſi deditionem faciunt. Miles dimittitur; oppidani direptionem non modica ſumma pecuniæ redimunt, ac in Regis verba jurant. Triduo poſt Ortenburgum caſtrum Hornio deditur, ad quod ipſe vitæ periculum adierat, latus globo perſtrictus. Mox vicina quoque oppida Gengenbacum, Cellæ ad Hammersbacum, Hauſena, Wolfacum, totaque Kentzingana vallis Rotvvilam usque imperata facit. His rebus confectis Hornius in Alſatiam regreditur, Benfeldæ obſidium circumpoſiturus, oppido munitiſſimo, & quod magni momenti ad reliquam provinciam ſubjugandam eſſe poterat. Datum & aliquid Argentoratenſibus, magno tunc in Regias partes ſtudio pronis, qui tam moleſtis vicinis liberari optabant. Et capta Benfelda aditus Regiis ſemper in Alſatiam iterum patebat, ſi vel maxime exercitus alio fuiſſet evocatus, cum cætera oppida hoc digreſſo facile ab hoſte recuperari poſſent. Nec minus promtum ſe Inferioris Alſatiæ Equeſter Ordo ad tributa Regiis ſolvenda exhibebat. Quibus rationibus motus Hornius tota vi ad oppugnandum id oppidum convertebatur.

Ehenheimum Superius capitur.

Offenburgum cum Ortenburgo capitur, 2. Sept.

Hornius Benfeldæ obſidium ſuſcipit.

§. 53. At Guſtavus Rex cum nulla occaſio, aut

ſpes

1632. ſpes amplius alluceret Fridlandum è latebris ſuis protrahendi, caſtra tandem movere conſtituit, num forte ſe digreſſo aliquid in Noribergam tentaturus eſſet.

Guſtavus caſtra ad Noribergam movet.

Igitur præmiſſis impedimentis cum exercitu in aciem digeſto extrema fere hoſtilium caſtrorum ſtringens Neuſtadium ad Aiſcham ſe confert: hoſte adeo immoto, ut neque ultimum agmen tentaret, & ipſam equitum ſtationem ante caſtra excubantem intra vallum retraheret. Noribergæ tamen quater mille quingenti pedites, alaq; equitum & deſultorum relicta ſub Cniphuſio duce: Oxenſtiernæ ibi tantiſper ſumma rerum credita. Nec defuturus Rex erat; ſi quid hoſtis in urbem tentaret.

13. Sept.

Sed hic demum eo die, quo Rex Winsheimum movebat, caſtra ad Noribergam deſerebat, pluribus circa vicis incendio abſumtis; ſimul vicinis oppidis parum munitis præſidia deducta, niſi quod Lichtenaviam retinere operæ pretium videbatur.

Cæſarei Noriberga diſcedunt.

Forcheimi Fridlandus Bavaricas quaſdam copias Danubium verſus, & Gallaſium ad Bohemiæ confinia dimittebat, inde in Electoris Saxoniæ ditionem iturum; quem tota belli mole obruere ardebat, quo iſtum Regiis partibus abſtraheret; Regemque Bavaria, & hæreditariis Cæſaris ditionibus averteret. Rex porro audito Fridlandi diſceſſu & ipſe exercitum ſuum dividit, & cum parte quidem Bernhardum Ducem Kitzingam ad Franconiæ defenſionem ire jubet; cum cæteris ipſe per Rotenburgum ad Tubarum Dunkelſpulam, Nordlingamque Donavvertam contendit.

Guſtavus Danubium verſus abit.

Conſilium quippe eidem erat in Bavariæ viſcera denuo bellum immittere, ac tumultuantibus per Superiorem Auſtriam agreſtibus quas petierant ſuppetias mittere. Id quod Oxenſtierna vehementer ſuadebat, quod hac ratione deſtinata hoſtis, belli ſedem Proteſtantium in terras transferre ſatagentis, quam commodiſſime infringi viderentur. Nam Bavarus, ni regrederetur, Guſtavo omnia ſua prædæ exponebat, damnis domi accipiendis longe ſuperaturis emolumenta, quæ foris captabantur. Neque Cæſari magis cordi erat integrum Imperii Circulum, quam unam provinciam hæreditariam conſervaſſe. Nec ideo cœptis hiſce deſiſtendum rebatur, etſi maxime Electoris Saxoniæ ditio belli incommoda pauliſper ſentiret; quod ſalvis munitiſſimis locis cætera facile recuperari poſſent. Unde ſtatim Guſtavus Donavvertæ Danubium ſuperat, recuperandæ Rainæ, quam Bavarus auxilio Florentinarum copiarum ceperat, quas duo fratres Magni Duces Hetruriæ Cæſari ex Italia adducebant,

26. Sept.

Caſpare Wilhelmo Mitſchefalio tribuno præſidii præfecto languidam aut nullam defenſionẽ auſo, cum jam Regis copiæ in propinquo verſarentur. Iſto quippe oppido ab hoſtibus inſeſſo Auguſta Vindelicorum magnis mox difficultatibus involvenda erat.

27. Sept. Guſtavus Rainam oppidum recuperat.

Nec mora ad Marcbiberacum ponte Licum inſterni jubet. Poſtridie ad Oberndorffum aliquot Centurias Croatarum fundit, ac fugientibus ſeptem vexilla eripit. Ponte perfecto exercitus, & tormenta transmittuntur, ac ſtatim acceſſus ad munitiones oppidi promoventur, denſa nebula Regios obtegente, quo minus hoſtis certos ictus in ipſos dirigere poſſet. Unde præſidiarii quadringenti animis fracti oppidum eadem die dedunt, gladiis duntaxat cincti diſcedentes. Ita paucas intra horas oppidum ſat munitum, quod ſex minimum, aut octo dies obſidium ſuſtinere poſſe credebatur, Rex recepit. Nec eo minus Mitſchefalius feſtinatam deditionem capite luit. Paucas poſt dies Landsberga ad Licum denuo in Regiorum poteſtatem conceſſit, cujus præſidiarii ſexcenti armis ademtis albos geſtantes baculos oppido abierunt.

§. 54. Enimvero quo minus Guſtavi arma in Bavariæ intima, atque Auſtriam penetrarent, Elector Saxoniæ in cauſa erat, qui Cæſareo exercitu inundatus enixiſſimis precibus Regem obſecrabat, ne de fortunis omnibus periclitanti ſuccurrere differret. 1632.

Guſtavus ab Electore Saxoniæ in auxilium poſcitur.

Regi deſtinata ſua interrumpi ſine dubio moleſtum erat; nec Elector, ipſiusvè miniſtri ſuas actiones ipſi hactenus ſatis adprobaverant. Nam & Arnheimius non obſcuris indiciis cum Cæſare colludere, iſtiusque exercitus in Saxoniam invitare credebatur, ut eo terrore Elector animo inter adverſa mollior ad tranſigendum cum Cæſare adigeretur. Eoque fine expeditio in Sileſiam inconſulto Rege videbatur ſuſcepta, ut omni præſidio nudata Miſnia hoſti pateret. Neque ignorabat Guſtavus, quæ ſub initium anni in congreſſu Saxoniæ, Brandeburgicique Electoris ab iſto Arnheimii potiſſimum inſtinctu fuerant jactata: quodque Saxo velut indignum ſuo faſtigio reſpuerat duci ab Rege mittendo ſummam belli concedere, ſi utriusque exercitus conjungendus foret: ac cum de adventu Joannis Banerii fama tunc percrebeſceret, Arnheimium aperte declaraſſe; ſtatim ac iſte acceſſiſſet, ſe imperio exercitus abiturum. Eoque Electori ſedebat, non niſi extremis impendentibus Regis opem implorare. Nec ignota erant, quæ Saxoni continuo cum Cæſare commercia intercederent, ſane in Guſtavi emolumentum haut tendentia. Sed his non obſtantibus Guſtavus omiſſis cæteris deſtinatis auxilium iſti ferre properabat, ne idem terrore compulſus ad pacta cum Cæſare deſcenderet, ſibi, cauſæque Proteſtantium valde noxia. Urgebant inſuper res per Inferiorem Saxoniam male à ſuis geſtæ, & Pappenheimius ibidem pro lubitu graſſans. Nam ſi res ipſius per utramque Saxoniam peſſum ire contigiſſet, ultro collabi neceſſum erat, quæcunque per Superiorem Germaniam ſtruebantur. Igitur Guſtavus rebus Auguſtæ, Rainæ, & Donavvertæ adverſus Bavari impetum diſpoſitis, relictisque eo tractu aliquot millibus, quibus Chriſtianum Palatinum, quoad Banerius à vulnere convaleſceret, præficiebat, cum reliquo exercitu Nordlingam, inde per mediam Franconiam Miſniam verſus fatalem ſibi terram tendit, cui etiam univerſus Cæſaris exercitus ſe infuderat.

§. 55. Fridlandus quippe, poſtquam Culmbacenſem ditionem rapinis atque incendiis fœde deformaſſet, ideo quod Blaſſenburgum arx minis ipſius cedere abnuerat, Forcheimo Bambergam, inde Coburgum abierat.

Fridlandus Miſniam tendit.

Ei oppido præerat Tupadelius tribunus cum dimacharum legione, qui ſub adventum hoſtium cum pleriſque in arcem ſecedebat, relicto ad oppidi defenſionem centurione cum centum ſexaginta gregariis, ac provincialium ſelectis. Hi primum ad ſtrenue repugnandum ſe comparant; ſed mox Ducis conſiliarii, & oppidanus magiſtratus ſuos arma ponere jubent, hoſtemque inſciis Regiis recipiunt. Qui tamen conglobati per circumfuſos hoſtes in arcem ſe recipiunt, Tupadelio opportune in ipſorum ſubſidium erumpente.

Fridlandus Coburgenſem arcem fruſtra oppugnat.

Inde acceſſus arcem verſus à Fridlando agi juſſi. Sed cum loci aſperitas laborantium opera reſpueret, hic atrociſſimis minis, ac ipſa patibuli oſtentatione Tupadelium nequidquam territare inſtituit. Qui haut eo ſegnius rem gerit, ut iſte poſt triduum amiſſis amplius quingentis re infecta obſidium ſolveret, oppido tamen prius direpto, in quod tota circum vicinia pretioſiſſimas res congeſſerat. Heic diviſis copiis Bavarus quidem cum ſuis, & aliquot Cæſareis legionibus Ratiſponam abiit. Fridlandus autem per Voigtlandiam in Miſniam contendit, quam præmiſſus ab ipſo Gallaſius miſere habebat, direptis, aut incendio deletis plurimis oppidis, viciſque. Qui & poſt Chem-

Gallaſius in Miſnia graſſatur.

1632. niciam deditione captam Holckio junctus Freibergam occupat. Inde cum Albim apud Miſenam tranſire fruſtra tentaſſet, transverſam provinciam populabundus ad Altenburgum Fridlando jungitur. Inde Lipſiam verſus itum, ubi Pappenheimius quoque accedebat, qui poſt perſultatam Inferiorem Saxoniam, Thuringos qua tranſibat diripuerat, jamque ad invadendam Erfordiam animum adjecerat, cum audito Regis adventu inde flectit, & ad Mersburgum transmiſſo Sala cum Fridlando Lipſiæ exercitum admovet; quæ una cum arce facili negotio capitur. Unde Pappenheimius Halam tranſiens oppido mox potitur, ſed qui in arce agebant Regii ſubeuntes ſtrenue repellebant.

Pappenheimius Fridlando jungitur.

§. 56. Porro dum Guſtavus à Danubio movet, Cniphuſius Noribergæ relictus Lauffam, quæ valido Cæſareorum præſidio tenebatur, expugnaverat. Hunc cum Bavarici Coburgo reverſi viciſſim circumſidere inſtituerent, Rege cum valida equitum manu accurrente ſe recipiunt. Quibus tamen inſtans Rex quinque deſultorum, duas Croatarum turmas aſſequitur, cæſisque ducentis, ac captis duobus vexillis reliquos diſſipat. Inter quæ Regius exercitus per Franconiam ad radices ſaltuum Thuringicorum magnis itineribus proceſſerat, quem Rex ordinatis in Franconia rebus ibidem aſſecutus, ſaltibus ſuperatis ad Arnſtadium Bernhardo Duci jungitur, qui hucusque viam anteceperat ſiſtendis Pappenheimii per Thuringiam progreſſibus. Eo ex loco Rex Oxenſtiernam in Superiorem Germaniam ablegat, quem alias, ſi ipſe apud Danubium manſiſſet, dirigendis per utramque Saxoniam rebus deſtinaverat. Cauſa mittendi erat, quod Regi in animo eſſet, Proteſtantes univerſos arctiore inter ſe vinculo nectere, ac rem militarem concinna forma diſponere, frangendo eo melius hoſti, ac ut diſciplina fere collapſa inſtaurari poſſet. Superiori quippe Germaniæ poſt tot victorias haut eo ſecius belli incommoda incumbebant, quod Ordines remiſſius cauſæ communi manus admoverent. Quorum auxilio Rex deſtitutus ob anguſtias rei pecuniariæ nec exercitum pro hoſtium potentia augere, nec militum licentiam ſtipendiis non ſolutis coërcere poterat. Unde ad tollenda iſthæc mala, ſtabiliendisque ſuis ac Proteſtantium rebus neceſſarium judicabatur univerſorum conſilia atque arma arctius inter ſe, & cum Rege ſociari. Cui negotio initium facturus Rex quatuor ſuperioris Germaniæ Circulos, Suevicum, Franconicum, & utrumque Rhenanum, conventu Ulmam indicto, combinare inſtituerat; & quod ipſe in Saxoniam evocatus ibi adeſſe non poſſet, Oxenſtiernam cum ampliſſimis mandatis eodem ablegarat, cui etiam ſumma in exercitus ibi commorantes autoritas, pacisque ac belli directio collata. Qui ex itinere Wurtzburgo datis ad Ordines iſtorum Circulorum literis expoſito Regis conſilio, rerumque tractandarum capitibus ad conventum Ulmæ agendum eosdem invitat. Dimiſſo Oxenſtierna Rex Erfordiam tendebat, ubi ultimum vale Reginæ non amplius videndæ dixit. Inde per Butſtadium Naumburgum itur, ubi audito Fridlandum Weiſſenfelſæ conſediſſe, caſtra munitionibus circumdantur. Cæterum arceſſierat quoque Rex ad ſe ex Inferiore Saxonia Georgium Luneburgicum Ducem cum ſuis copiis; cui mandatum Halæ pedem firmare, aut ſi per hoſtem id non poſſet, flexo ad dextram per Eichsfeldiam itinere Regi ſe jungere. Aſt ille peditibus Magdeburgi relictis ſolo adſumto equitatu diverſum iter ingreſſus trans Albim Witebergam ſe contulerat. Ubi denuo licet admonitus, ut omni ratione ad Regem perrumperet, in ipſo rerum diſcrimine non adfuit. Cum enim Regi nuntiatum eſſet, Fridlandum Weiſſenfelſa Lipſiam verſus movere, & ipſe Naumburgo Weiſſenfelſam tendebat, inde Lutzenam usque cedentis veſtigiis inſiſtens, ubi fatali prælio decertabatur. De quo antequam memoremus, recenſenda videntur, quæ in aliis Germaniæ partibus ad finem usque ejus anni geſta ſunt.

Rex in Thuringiam tendit.

Oxenſtierna ad habendum Proteſtantium conventum ablegatur.

Rex ad Naumburgum caſtra munit.

Georgius Luneburgicus Regi jungi cunctatur.

1632.

6. Nov.

§. 57. Ac in Bavaria quidem Chriſtianus Palatinus Birkenfeldenſis Monachium opprimere conſtituerat, irrito eventu, quod per opaca nebulæ poſterius agmen à priore aberraſſet. Ex adverſo Bavarus Aichachum oppidum una Regiorum cohorte inſeſſum levi negotio recuperarat. Inde Rainæ exercitus admovetur. Sed cum in altera Lici ripa ad Oberndorfum Birckenfeldenſis conſediſſet, iſto omiſſo Landsbergam invadit, ac, cum qui propugnabant tandem pulvere pyrio deficerentur, eam capit: Miles gregarius ſub Bavarica ſigna redactus, præfecti Ingolſtadium captivi abducti. Inde transmiſſo Lico in Sueviam irrumpit Bavarus, occupato inter alia Guntzburgo, & Kaufbeura, Regiis, quod viribus impares forent, objicere ſe non auſis. Contra in Superiore Suevia Wurtenbergicæ copiæ Huſingam oppidum expugnabant, quadringentis amplius agreſtibus qui reſtiterant cæſis. Ab iisdem quoque Rotvvila, poſt ſuſtentatam aliquandiu oppugnationem deditione capitur.

Per Bavariam & Sueviam geſta.

§. 58. In Alſatia Hornius ad Benfeldam oppugnandam omnibus viribus connitebatur, quam natura atque opere munitiſſimam, abundante adparatu bellico Bulachius cum præſidio ſufficienti acerrime defendebat. Eoque omnia, quæ recentioris militiæ ſolertia invenit, adhibita; obliqui acceſſus ad foſſam promoti, vineæ per foſſam actæ, murus perfractus, vallo in ipſo cuniculi inſtituti, averſum ab oppido Illæ flumen. Cæſarei quoque Duces, Wilhelmus Marchio Badenſis, Oſſa, Salmenſis Comes, coacta è vicinis præſidiis & ſelectis provincialium valida manu, quæ ad decem millia adſcendere credebatur, ter ſtativa obſidentium perrumpere conati, ter re infecta repulſi erant. Ita poſt ſex ſeptimanarum obſidium præſidiarii deſperato auxilio deditioni ſe offerunt, Hornio honeſtas conditiones non abnuente, quod in deſperationem actis obſeſſis difficilis adhuc labor reſtaret adulto jam autumno, & quia integro potius vallo, quam disjecto oppidum capi volebat; ſimul quia ſervari potius quam perdi malebat, qui ex vicino agro eo confugerant. Igitur Cæſarei honeſtiſſimas leges ſtipulati oppido excedunt. Nec eo minus quadringenti iſtorum deſertis ſuis ducibus, Regiæ militiæ ultro nomina dederunt. In oppido viginti quatuor tormenta ænea cum non modica vi apparatus bellici annonæque reperta. Poſt Benfeldam deditam complura parum munita Alſatiæ loca haut gravatim imperata fecerunt. Inde ad Sletſtadium oppugnandum Hornius convertitur, quod Breitenbachius cum decem peditum cohortibus, una equitum ala ſtrenue tuebatur. Ei oppido dum Hornius adſidet, Lotharingiæ Dux per Legatum ipſi exponebat; ob debitum ducenties mille uncialium, quo Argentoratenſis Epiſcopatus ſibi obſtrictus ſit, vi ſententiæ Cæſareæ Tabernas, Dachſteinum, & Ruffacum oppida ſibi tradenda; id quod ne ipſe impediret, poſtulabat, omnia amicitiæ officia viciſſim pollicitus. Eo negotio Hornius ad Regem rejecto, de duobus poſterioribus oppidis excuſabat, quod iſta deditioni imperatæ jam annuiſſent; à Tabernis tamen oppugnandis in ipſius gratiam ſe abſtenturum, quoad à Rege reſponſum veniſſet. Id tamen Lotharingi gratiæ non dabat Hornius, ſed quia oppugnatione oppidi valido præſidio inſeſſi inſtante hieme im-

Hornius Benfeldam expugnat.

28. Octob.

Lotharingiæ Ducis poſtulata.

plicari

1632. plicari nolebat. Nec eo ſecius poſt Lotharingus, inita cum Salmenſi Comite Epiſcopatus Argentoratenſis Vicario fiducia, poſſeſſionem Tabernarum & Dachſteinii invadit, auxilium ſuum ad totius Diœceſeos defenſionem pollicitus. Quo facto Moltzeimum quoque ab Hornio ſibi reſtitui poſtulabat velut præfecturæ Dachſteinenſis partem, quam Regii citra vim admotam occuparant. Id quod Hornius recuſabat, etſi ſatis pateret à Duce obtentum quæri bello ſe immiſcendi. Interim duodecim Cæſareorum equitum alæ Rhenum ad Briſacum tranſierant, quibus propoſitum erat, aſſumto in Burgundia recens conſcripto pedite, & quem vicina præſidia ſuppeditabant, Sletſtadii obſidium ſolvere. Sed in iſtas Rheingravius cum legione ſua propere movebat, ac famam adventus ſui prævertens in hoſpitiis nec opinantes opprimebat. Trecenti cæſi, ducenti cum quibuſdam præfectis ſeptemque vexillis capti. Ipſe Badenſis Marchio ægre ſe fuga ſubduxerat. Igitur oppidum completa foſſa, ac disjecto per cuniculos muro, ignivomis inſuper globis confertim jactis, honeſtis legibus deditionem facit. Sub idem tempus Regii quinque equitum turmas, & mox duas peditum cohortes oppreſſerant. Aſt Colmarienſes, qui hactenus animis ambigui Sletſtadienſis obſidii eventum ſpeculati erant, cum interſeptis itineribus multarum rerum inopia laborare inciperent, ac cominus periculum ſibi imminere cernerent, præſidiarios urbem ſuo arbitrio ſubjicere parantes prævertunt, vique in iſtos converſa partem trucidant, cæteros cum præfecto in cuſtodiam dant. Mox Hornium, conventione prius inita, urbe recipiunt; à quo ſtatim ſacra Proteſtantium ritu, quæ ante quinquennium abolita fuerant, reſtituuntur. Tandem & Hagenoa minis Hornii territa æquis cum ipſo conditionibus decidit. Poſt pleramque Alſatiam ſubactam Baſileenſis Epiſcopus ſibi metuens ad Pontificiorum Helvetiorum protectionem confugiebat; qui miſſa ad Hornium legatione, ut ipſius terris Solodurienſium ditioni immiſtis abſtineretur, petebant. Hic reponebat, adverſus Helvetios nihil hoſtile ſibi eſſe; ſed cum iſte Præſul Helvetico fœdere non contineatur, ac Ligæ addictus Regiis ſe partibus hoſtem tulerit, omitti adverſus ipſum non poſſe, quæ belli ratio latura ſit. Inde Hornius rebus per Alſatiam feliciſſime geſtis, & aucto inſigniter exercitu à Sueviæ Ordinibus adverſus Bavari irruptionem in auxilium evocatur. Igitur præfecto Alſatiæ rebus Ottone Ludovico Rheingravio, (qui mox Senheimum, & Thannam Suntgoviæ oppida in ditionem redigebat,) cum parte copiarum ad Schonaviam Rhenum tranſit, & occupatis in itinere Kentzinga, Friburgoque per Nigræ Sylvæ tramites Ulmam verſus properat.

Sletſtadium capitur.

6. Dec.

Colmaria, & Hagenoa ſe dedunt.

Pro Baſileenſi Epiſcopo Helvetii intercedunt.

Hornius in Sueviam abit.

§. 59. In Palatinatu Inferiore Hiſpani Fridelsheimum Frankendaliæ vicinum oppidum adhuc obtinebant, unde crebris excurſionibus circumjectam regionem infeſtabant. Eo nido ut Hiſpanos exturbaret, ſimul Frankendaliæ arctius includendæ, Otto Rheingravius oræ iſtius Regius præfectus rogatu provincialium oppidum illud reſiſtentibus ſtrenue per octiduum Hiſpanis expugnat. Ita in arctum redacta Frankendalia, præfectus ejusdem ad Iſabellam Belgii Principem literas dat, miſeram præſidii conditionem exponentes. Illæ à Regiis interceptæ occaſionem præbuerunt cum præfecto ſuper oppidi deditione agendi. Sed prima vice colloquium irritum erat, Hiſpano ampliora, quam pro præſentis ſtatus ſui anguſtiis, poſtulante. Sed poſt circa finem Octobris conſenſu Iſabellæ tractatus reſumtus, ac tandem his legibus concluſus, ut Hiſpani militari more, ſalvis impedimentis, & quinque tormentis, quæ Hiſpaniæ Regis inſignia præ ſe ferebant, oppido excederent, & ad Moſellam usque deducerentur. In oppido triginta novem tormenta ærea, ac bellici adparatus affatim repertum. Ejus tamen recuperati gaudio frui Friderico Bohemiæ Regi haut conceſſum, quem mors ſub id tempus Moguntiæ rebus humanis exemit, cum jam maxime poſt diuturnum exilium ſpes reſtitutionis cominus affulgeret.

Fridelsheimum à Regiis capitur.

1632.

Frankendalia deditur. 26. Nov.

§. 60. Eodem tempore Wilhelmus Baudiſius digreſſo in Thuringiam Pappenheimio in Weſtphaliam denuo movet, ac nullo obſiſtente per Occidentalem ſylvam in Bergenſem Ducatum, & Colonienſem Diœceſin penetrat. Ac initio Lincium oppidum Rheno adſitum, nec non Blanckenburgum, & Windecca arces deditione captæ. Siburgum autem, cum adjecta Abbatis arce in prærupto monte poſita, vi expugnatur. Mox & idem Drachenfelſa arce, ac Leoburgo potitur. Inde ad Lincium Rheno transmiſſo Saffenbergam arcem impetu capit, cæſis qui propugnaverant. Andernaci, cum oppidani ſupra vires ferocirent, trajecto qui ad deditionem invitabat tympanotriba, quicquid in armis occurrebat trucidatum, ac oppidum direptum. Inter quæ Colonienſes Tuitium, urbi trans Rhenum objacentem vicum, amplis munitionibus circumplecti inſtituunt, ac monente licet aliquoties Baudiſio, ut cœpto deſiſterent, opus ſtrenue urgent. Igitur hic cum ſelecta manu advolans noctu eum vicum exiguo ſuorum damno irrumpit; Colonienſi milite, poſtquã acriter initio reſtiterat, in D. Urbani ædem refugo. Sed orta luce cum Colonienſes tormentis ex adverſa ripa in Tuitium fulminarent, quorum ictibus Regii expoſiti erant, & quia ampla munimenta non niſi validiſſimo præſidio retineri poterant; Baudiſius iterum inde ducentis circiter captivis militibus abductis recedit. Eo in receptu quidam milites prædam ſectantes à Colonienſibus intercepti, mactatique. Quorum unus in ædem ſacram pertractus, dum furibunda plebs necem intentat, per deſperationem nitrato pulveri, qui ibi aſſervabatur, ignem injecit, cujus impetu ædes cum omnibus qui intus ac circa erant trecentis circiter in aërem evibratur. Colonienſes tamen ea clade non territi, acrius ad muniendum Tuitium incumbunt, ita ut Baudiſius denuo id irrumpere tentans fruſtra fuerit. Ad hujus progreſſus ſiſtendos Iſenburgi Inferioris Comes copias cogebat. Sed & Gronsfeldius Colonienſi Electore implorante, cum jam maxime Haſſiam perſultare inciperet, Rhenum verſus movebat. Cuius retrocedentis veſtigia inſecutus Jacobus Mercierius impetu in hoſpitia ejus nocturnas per tenebras facto tres equitum alas penitus obtrivit.

Baudiſii in Colonienſem ditionem expeditio.

§. 61. In Sileſia tanto ſucceſſu cœptæ res ad vadum velut adhæreſcebant, prævaricante ut adparet Arnheimio, qui ehilo ſuorum impetu hoſtibus reſpirandi ſpatium concedebat. His quippe è Wratiſlaviæ vicinia depulſis, non arduum videbatur ab ea urbe obtinere, ut præſidium reciperet, ſi quidem ſerio, & unanimi conſilio à Fœderatis rem geri ſenſiſſet. Sed cum hos in diverſa tendere ſubolerct, & ipſa tergiverſari incipiebat. Ac Duvvalius quidem rem urgendam cenſebat, dum recens in partes Proteſtantium favor, & averſus à Cæſareis memoria veterum nuperarumque injuriarum animus foret. Cumque à cæteris rem ſegnius geri cerneret, ipſe moræ impatiens ſeorſim ad magiſtratus miſerat, poſtulans citra ambages declararent, hoſtes ſe, an admiſſo in urbem præſidio amicos gerere vellent. Qui rigido iſthoc poſtulato primum perculſi, exiguo ad deliberandum ſpatio petito,

In Sileſia geſta.

poſtridie

1632. poſtridie reſponſuros ſe pollicebantur. Verum interventu Arnheimii ardor Duvvalii eluſus, ac poſtera die oppidanis reſponſo ſuperſedere impune licuit. Inde animo agitaverat Duvvalius vi urbem ad imperata cogere non ſine ſpe certi ſucceſſus, quod Baſilica, & Cœnobium in arena ſitum duabus portis imminerent, & ex iiſdem late in vallum deſpectus eſſet; ac in proclivi foret corruptis molendinis populoſam urbem fame urgere: ſimul plerique civium, & miles recens à magiſtratu conſcriptus in Fœderatorum partes propenderet. Sed & iſthæc deſtinata multum reluctante Arnheimio incaſſum cadebant. Igitur Duvvalii conſiliis repudiatis per integrum menſem extracta cum urbe negotiatio inani tandem exitu, ut ſexcentos pedites, centum equites à Fœderatis in Baſilica, & Cœnobio arenario collocatos urbs ſuis ſumtibus aleret. Quo ſpatio dum otioſi deſident Fœderati, vires hoſti reparare in proclivi erat.

Diſſidia inter Regios & Saxonicos.

§. 62. Interea ſiniſtræ ſuſpiciones, & diſſidia variis de cauſis inter Fœderatos gliſcere. Nam & ſolus Ducatus Lignicenſis, belli incommodis plane exhauſtus, cum præfectura Drachenbergenſi Suecis in hoſpitium ab Arnheimio aſſignatus erat, cum ipſe reliquam ſibi Sileſiam vindicaret; & aſtute Duvvalius cum Joanne Chriſtophoro Kætterizio Brandeburgico ductore commiſſus, ut hic plane iſtius ſe imperio ſubduceret. Sed & inter diſcordias ducum in immenſum proruperat licentia militum, ſacra & profana impune temerantium, dum flagitia quilibet in alterius ſubjectos conjicit, accuſatque, nemo ulciſcitur. Sic ut qui maxima cum lætitia adventantes Fœderatos exceperant populi, eoſdem jam pluſquam hoſtilia paſſi deteſtari inciperent. Importune quoque Arnheimius inſtare, ut Sueci Glogovia velut ex pacto, & Cœnobio ad Wratislaviam velut extra hoſpitia ſua poſito decederent, variis artibus eam in rem adhibitis. Multa denique ambigua loqui, & agere, ut amicus, an hoſtis Cæſaris eſſet diſcernere vix poſſes. Certe Fridlandum dixiſſe conſtat: Cæſaris res in Sileſia extra periculum conſtitutas, bellum ibi moderante Arnheimio in Cæſarem prono. A quo etiam iſti ſuperiore anno octoginta millia uncialium numerata erant, velut reliqua è ſumtibus in Boruſſicam expeditionem impenſis; tum & ſpes Principatus facta: eoque à Guſtavo Comitis dignationem non ſine ſupercilio repudiaverat. Nec illud ſatis digerebant cordati, quod Electoris mandata ſemel iterumque repetita, ut in Miſniam cum exercitu regrederetur adverſus Cæſareos undique ingruentes, vario obtentu eluderet. Contra Duvvalio, manu quam ingenio promptiori, ad omnes iſtius machinationes agnoſcendas, aut diſcutiendas non ſat ſolertiæ erat. Eoque Rex iſtis cognitis Andream Cochtitzkium juniorem mittebat, Sileſium natione, & multa apud populares ſuos autoritate, qui ampliſſimis inſtructus mandatis Regii apud Sileſios Legati titulo negotiorum civilium cura Duvvalium levaret. Is Arnheimio congreſſus poſt acrem diſceptationem deprehendit, illum ſummam rerum per Sileſiam ſibi vindicare; Regios in acceſſorii loco habere, pro lubitu ſuo retinendos, aut dimittendos; ſuiſque conſiliis cauſæ communi non parum obſtare. Eoque judicabat, aut Arnheimium inde dimovendum, aut magnæ autoritatis ducem, copiaſque Saxonicis pares à Rege in Sileſiam mittendas. Nec paulo clarius, quæ animo agitaret, exſerebat Arnheimius; quando audita Regis morte cum Wratislavienſibus de recipiendo præſidio tractare denuo inſtituit, excluſis plane Regiis, quorum mandata Guſtavo defuncto expiraſſe jactabat. Hinc ergo factum, ut progreſſus Fœderatorum tam ſecundi repente ſiſterentur, ac hoſtis collecto è trepidatione animo complura loca, & inter ea Neiſſam reciperet. Ad quam recuperandam dum Regii Saxonicique movent, ac jam prope ab hoſte abſunt, hi repente in diverſa abeunt, deſtituto Duvvalio; qui tamen non deſerente conſtantia hoſtem intra mœnia compellit, poſt & ipſe in tutiora ſe recipit. Et quanquam ſub finem anni ab Electore cum imperio miſſus Franciſcus Albertus Lauenburgicus Dux medicinam malis ſperaretur allaturus concepto tractatu, quo Suecis quicquid trans Oderam ad Poloniæ fines porrigitur hoſpitiorum loco aſſignabatur, citeriore regione Saxonibus reſervata; tum ſuper re communi conſilio gerenda, diſciplinaque militari inſtauranda decernebatur: irrita tamen omnia erant, quod tractatus iſte utriuſque partis ſubſcriptione non firmaretur alentibus confuſionem, qui ejuſdem autores fuerant. 1632.

Prælium ad Lutzenam.

§. 63. Sed ut ad Regem revertamur, is comperto hoſtem Weiſſenfelſa moviſſe, & ipſe Naumburgo relicto mox eodem pervenit non eo animo, ut prælio decerneret, ſed ut per vicina hoſpitantes opprimeret. Ubi à præcurſoribus Regiis una Croatarum ala, quæ ultimum agmen tegebat, ad internecionem fere cæditur, vexillo quoque, cui Imperii Romani aquila, & Fortuna pro inſigni erat, erepto, quod multis in læti ominis vicem acceptum. Captorum indicio cognitum Pappenheimium cum legionibus aliquot in diverſa abiiſſe. Diminuto igitur Fridlandi exercitu Rex Georgium Luneburgicum Ducem non amplius expectare, ſed recta in hoſtem ducere, ac prælio certare ſtatuit, priuſquam Pappenheimius revocari poſſet. Fridlandus adventu Regis cognito ad Rippacum vicum aciem explicuerat; ubi inter ſelectas turmas acriter velitatum, ac minoribus machinis certamini proluſum, quoad nox pugnam dirimeret. Uterque exercitus eam noctem in acie perſtabat; ac Regi animus erat ante ſolis ortum hoſtem adoriri, ni denſiſſima nebula lucem expectari ſubegiſſet. Tunc vero poſt fuſas ad Divinum Numen preces ordines obequitans, prout quemque acceſſerat ſolita ſibi facundia ad virtutem accendebat. Exercitus, uti ſuperiore anno ad Lipſiam in duas acies erat digeſtus. In primæ aciei dextro cornu Smalandus, Oſtro-Gothus, Uplandus, Weſtro-Gothus, ac Finnonicus eques conſiſtebat; poſt quos in ſecunda acie Uſlarii, Landgravii Haſſiæ, Beckermondi, Bulachii, Goldſteinii, & Wilhelmi Saxoniæ Ducis legiones equeſtres collocatæ erant. Hoc in cornu ipſe Rex verſabatur. Siniſtri cornu primam aciem Bernhardi Ducis, Carbergii tribuni, tum Curlandus, Livonuſque, & Curvillii eques; ſecundam Stechnicius cum Gallis, Steinbachii, Brandenſteinii, & Lœvvenſteinii Comitum, Anhaldini Principis, & Hofkirchii turmæ explebant. Id cornu Bernhardus Dux moderabatur. Equitum turmis manipuli ſelectorum peditum hinc inde interjecti erant. In medio octo peditum phalanges, quaternæ in utraque acie cernebantur. In prima acie ad dextram conſiſtebat Suecorum phalanx, inde prætoria ſeu flava, tum vetuſtior cœrulea ſub Winckelio tribuno, quartam phalangem Bernhardi Ducis, & Wildenſteinii tribuni legiones componebant. His omnibus præerat Nicolaus Braheus Comes prætoriæ tribunus. In ſecunda acie prima phalanx ex Boſii tribuni, & VVilhelmi Saxoniæ Ducis legionibus conſtabat: inde Cniphuſiana legio, tum Turrius Comes cum ſuis, Haſſiſque adſiſtebant, ſiniſtrum latus Mitslafius, Roſſius, Gerſtorfius tribuni claudebant. Ea parte Cniphuſius curabat. Horum terga Ohmius tribunus cum equite ſuo fulciebat. Peditatum viginti majora tormenta,

equi-

equitatum quadraginta minora præcedebant. Sed nec Fridlandus imperatorii muneris quid omittebat, qui ab initio id tantum à Rege agi credebat, ut Georgii Luneburgici & Saxonicis copiis apud Torgam hærentibus acceſſum ad ſe tutum præſtaret. Sed cum prælio utique confligendum videret, citatos per nuntios Pappenheimium Hala revocat, ac ut iſti ſpatium redeundi foret, tempus quantum poterat extrahit; cui propoſito denſa nebula, quæ totum campum obtegebat, non parum velificabatur. Hujus enim ob caliginem cum Rex ita mature ſicut conſtituerat in hoſtem movere non poſſet, Fridlandus interea exercitum Lutzenam usque retraxerat, eaque ad dextram relicta in latiſſima planitie pone viam regiam ordines explicarat, quam foſſa, qua ligna defluere ſolent, altius raptim excavata præmuniebat, diſpoſitis in ea ſclopetariis, qui tranſitum Regiis difficilem redderent. Ad eam foſſam ſeptem majora tormenta locaverat, reliquis quatuordecim in colliculum ad molam alatam, unde in totam planiciem deſpectus erat, ſubductis. Acies Suecicæ fere ſimilis, niſi quod univerſus peditatus in quatuor ingentes phalanges eſſet digeſtus. Poſt matutinum tempus velitando fere tranſactum, cum ſol altior nebulas diſcuſſiſſet, Rex in hoſtem, qui Lutzenam impediendæ ab hac parte Regiorum impreſſioni incenderat, recta vadit, ita ut circa undecimam horam prælium committi inciperet. Primo igitur ad foſſam, quam viæ prætendi diximus, acerrime coitur, è qua Fridlandici ſclopetarii ferociter reſiſtebant. Hos Suecica phalanx ingruens, & mox prævalens ad internecionem fere cæcidit, ac ſeptem tormenta ibidem poſita in poteſtatem redegit. Altera phalanx quam prætoria legio componebat, foſſa celeriter ſuperata in quartam hoſtiū phalangem numero longe ſuperiorem tanto impetu incumbebat, ut eam disjectis ordinibus facile diſſiparet. Inde & in alteram proxime adſtantem pari ferocia impingebat, ut & ipſa cederet. Sed cum ad tertiam hoſtium phalangem perventum eſſet, hæc adjungentibus ſe quarta phalange, & duobus equitum agminibus prætoriam iſtam, rareſcentibꝰ jam diuturno conflictu ordinibus, ac viribus langueſcentibus, una cum Winkelii legione, quæ huic ſubſidio venerat, à fronte lateribusque circumventā non ſine clade repellebat, recuperatis quæ amiſſa fuerant tormentis. Quartam primæ aciei Regiæ phalangem tormenta hoſtium ad molam alatam poſita ita infeſtarant, ut illa poſt molitoris tuguriū paululum ſecederet, ac tormentis inde in hoſtem pugnaret. Et ea quidem ab initio pedeſtris prælii facies erat. Sed æquitatui non minus remoræ foſſa iſta adferebat, dum multi inde ægrius eluctati tarde ordines inſtaurant, nec pro ardore Regis in hoſtem rapiuntur. Igitur Rex in Smalandorum fronte conſiſtens, quibus Fridericus Stenbockius tribunus erat, invocato Salvatoris nomine, & ſuos cohortatus ut ſe ſtrenue ſequerentur, foſſam ſaltu ſuperat, & cum paucis queis par alacritas in grandem cataphractorum catervam acerrime impingitur, cæteris adhuc circa foſſam hærentibus. Fuere qui crederent, Regem opinione citius in hoſtem delatum, quod oculorum acies ad propinqua tantum pertingens paulo remotiora non diſcerneret. *Rex cadit.* Eo in conflictu Regis brachium ſclopeti ictu trajicitur, fracto quoque oſſe; cujus vulneris dolorem etſi is aliquantiſper diſſimularet, alacri vultu ac voce ſuos ad pugnam capeſſendam incitans; tamen promanante ubertim ſanguine, viribusque deficientibus à Franciſco Alberto Lauenburgico Duce, qui latus ipſius ſtipabat, petit, ut è tumultu prælii in tutiorem locum deduceretur. Inter quæ cataphractus advolans admoto ad Regis tergum ſclopeto medium globo trajicit, quem alii ſubtribunum ſub Gœtzii legione Pontificiæ religionis Falckenbergium nomine, ejus Falckenbergii, qui Magdeburgi occubuit gentilem ferebant, Paderbornenſi ditione oriundum; qui Regem agnoverit. Id quod apud Cæſareos conſtanter jactatum fuit; etſi & iſte mox iterum à Suecis occiſus memoretur. Quanquam autem Rex adhuc ſeſe conaretur eripere, hoſte tamen acriter ingruente cum ſuccuſſationem ferre non poſſet linquentibus viribus equo defluxit, qui ſtapedibus hærentem aliquantiſper trahebat, donec inter hoſtes vivus adhuc procumberet. Tandem interroganti quis eſſet, Regem ſe Sueciæ reſpondit. Unde hic ſaucium ad ſuos raptare conatus, cum Sueci equites Regis equum ſeſſore vacuum conſpicati acerrimam in hoſtes impreſſionem feciſſent, ſclopeto ejus capite trajecto faceſſebat. Alii ad induſium usque veſtibus ſpoliatum gladio inſuper transfodiebant. Poſt dimidiam horam corpus à Regiis recuperatum. Ab aliis traditum reperi, dum poſt vulnus in brachio acceptum prælio excedit à ſuis turmis longiuſcule aberraſſe, ac in hoſtilium equitum manum forte incidiſſe, à qua binis ictibus corpus, caputque trajectus neci datus, nec agnitus in campo jacens relictus ſit. Enimvero pertinax eo tempore rumor erat, Regi poſt vulneratum brachium à Franciſco Alberto Lauenburgico Duce letalem ictum illatum; ſuſpicione inde orta, quod nuper miſſione à Cæſare obtenta ad Saxoniæ Electorem ab iſto ablegatus fuerit, ut hunc Regiis partibus abſtraheret; quodque ſtatim poſt prælium ad Lutzenam relictis Suecis operam ſuam Saxoniæ Electori addiceret. Sane cum ad Regem in caſtra Noribergica tanquam voluntarius miles accederet, Oxenſtierna dubitare ſe profitebatur, quantum ipſi foret fidendum. Ferunt etiam interrogatum, quare ipſe, qui proxime circa Regem verſatus erat, illæſus manſiſſet, reſpondiſſe; id debere ſe viridi teniæ, qua corpus cinxerat, quaſi eo ſigno à Cæſareanis eſſet agnoſcendus. Et ipſe poſt veſtem Regio ſanguine adſperſam oſtentaverat. Atque iſthæc mihi omnia expendenti vero quam ſimillima videntur. Sane quin Cæſarei crediderint, Suecorum res ſola Guſtavi virtute ſtare, eoque ſublato iſtas quoque ultro ruituras, dubitare non licet: nec minus, ipſos omnes vias circumſpexiſſe, eundem è medio demovendi. Ejusmodi porro facinori patrando quis idoneus magis reperiri poterat, quam Franciſcus Albertus, cui Principis Germaniæ dignatio, & ſacra quæ profitebatur, hactenus ſaltem fidem apud Regem magnanimum, & in ſuſpiciones non pronum adſtruebant, ne facile ſicarii perſonam ſuſcepiſſe crederetur; eoque inobſervato ſceleri patrando occaſionem per otium licebat captare, cum familiarem ad Regem acceſſum nobilitas, & militaris vitæ profeſſio conciliaret. Ipſe porro pauper, ſtipendiis Cæſaris innutritus, queis nulla idonea cauſa deſertis ad hoſtem Regem acceſſerat, ejusque lateri diligentius, quam pro vulgari officio adhæſerat; ac peracto flagitio confeſtim à Suecis digreſſus fuerat, quorum & partes capitali odio ſemper proſecutus, iisque impugnandis demum immortuus eſt. Fridlando inſuper, & plerisque Cæſareis ducibus intima familiaritate innexus. Principe autem loco natum eſſe, & ſacra Reformata profiteri uti per ſe aliquem à ſcelere immunem non præſtat; ita ſubdolus animus eo ſchemate minus ſuſpectus tanto fidentius ad faciendam cædem adrepere poterat. Cæterum fama mortis Regiæ cito per exercitum diſpalata usque adeo Regiorum animos non fregit, ut potius immenſum inflammati mortem tam cari capitis ulciſci, aut cum ipſo occumbere arderent.

Sueci

1632. Sueci cumprimis, ac Finnones, quibus prima acies dextri cornu conſtabat; in ſiniſtrum hoſtium cornu tanto impetu ruebant; ut hi vim eorum non amplius ſuſtinentes terga verterent. Croatæ tamen aciem ab hoc latere claudentes dextro Regiorum cornu circuito in impedimenta invaſerant, ac non parum conſternationis ibi dederant, ſed mox advolantibus è ſecunda acie dextri cornu VVilhelmi Saxoniæ Ducis, Bulachii, & Goldſtenii legionibus, & ipſi in præcipitem fugam compellebantur. Nec ſegnius in ſiniſtro cornu à Bernhardo Duce, & Cniphuſio res gerebatur; quorum ille dextrum hoſtium cornu adortus loco depellebat, captis, quæ ad molam alatam ſtabant, tormentis; hic autem eousque gradum inferebat, ut ſeptem illas machinas, quas ſub initium à Regiis captas hoſtis recuperaverat, denuo eidem extorqueret. Quibus in hoſtium aciem converſis hoſce ſolutis ordinibus retro pellebat. Quo tempore etiam currus aliquot hoſtium, pulvere nitrato onuſti igne concepto late ſtragem terroremque per hoſtilem exercitum dederant.

Pappenheimius prælium inſtaurat. §. 64. Profligatis ubique Cæſareis Pappenheimius interea Hala evocatus, ut erat ingenio ferox, & manu promtus, magno ardore ad tam nobilem pugnam rapiebatur. Nec tamen in tempore aciei Cæſareorum nondum inclinata adeſſe poterat, quod miles Halæ in prædam effuſus tardius ad ſigna rediret. Loco tamen conflictus cum equitibus & dimachis, quos raptim conglomeraverat, adpropinquabat, quo tempore jam perditæ plane res Cæſareorum videbantur. Ejus adventu prælium inſtauratur, atrox, ancepsque. Nam Cæſarei acerrima impreſſione facta Regiós loco iterum depellebant, recuperatis quoque tormentis. Sed hi mox redintegrato impetu hoſtem, Pappenheimii letaliter vulnerati caſu exterritum, denuo profligant, tormentisque iterum potiuntur; quoad nocturnis tenebris ingruentibus Cæſarei magna cum ſtrage campo pulſi victoriam Regiis ceſſere. Bernhardus Dux, reſtitutis quantum tempus ferebat, ordinibus, noctem in loco conflictus exigebat. Numerus utrinque cæſorum ad novem millia adſcendiſſe fertur; quos inter à Cæſaris partibus erant Abbas Fuldenſis qui ſpectatum venerat, Lanius, VVeſtrumius, Foveſius tribuni, Taxhemius, Lambertus, Cammerhofius ſubtribuni. *Pappenheimius occumbit.* Pappenheimius globo minoris tormenti femur contuſus poſtridie Lipſiæ ingentes inter cruciatus expiravit, vir animo, manuque æque promtus, & qui ſupra centum cicatrices corpore præferebat. Nec Bartholdus VVallenſteinius Comes, Senior Breunerus rei tormentariæ præfectus, & Comargus tribunus vulneribus diu ſupervixere. E Regiis in ipſo prælio cecidere Uſlarius ſummus vigiliarum præfectus, & Gerſtorfius tribunus. Nicolaus quoque Brahæus Comes poſt edita cum legione ſua eximiæ fortitudinis ſpecimina genu graviter ſaucius paulo poſt obiit. E vulneribus quoque deceſſere Erneſtus Anhaltinus Princeps, & Wildenſteinius tribunus.

Guſtavi Adolfi Regis elogium. §. 65. Sed multorum millium inſtar erat ipſe Guſtavus Adolfus Rex, in medio victoriarum curſu interceptus; Princeps omni laude ſuperior, & quem ipſi quoque hoſtes ſumma admiratione ſunt proſecuti. Corpus ipſi juxta proceritatem, magnæ vires, par agilitas, artus firmi beneque compacti, laboris militaris ſumma tolerantia. Singularis in quovis actu gratia, decorque: facies eximiam humanitatem majeſtate temperatam ſpirabat, quæ apud adſpicientes reverentiæ non minus, quam amoris excitabat. Idem faſtigii velut ſui oblitus quibusvis ſe familiariter diſpenſabat, illæſa tamen majeſtate, ut neminem magis alliciendis hominum animis idoneum diceres. Juvenilibus annis præter Latinam, Gallicam quoque & Italicam linguam didicerat, Hiſtoriarum inſuper veterum & recentium callens, & literarum quantum Regi decorum; quibus delenifica plane eloquentia accedebat. Mira præterea ſagacitas, circa enodandas difficultates perſpicacia, in conſiliis promptitudo. Animus timere neſcius, & inter difficillima quæque acrius inſurgens. Summa rei militaris peritia, ac arte non minus, quam aperta vi Martem tractare callidus. Liberaliſſimus, ſed & accuratus officii exactor. Neque ullum hoc ſeculo imperatorem Guſtavo prætuleris. Cujus in re militari hæc præcipue inventa commendantur; in conflictu equeſtri poſt diſploſum ſclopetum non in gyrum ſinuari, ſed ſtricto gladio recta in hoſtem ruere; peditum phalanges non ultra tres aut ad ſummum ſex ordines denſare; ſclopetarios ſariſſophoris dextre miſcere. Summa porro in Deum pietas, & ſacrorum reverentia (quæ primo loco memoranda erat,) quam ſeriam fuiſſe, nec captandæ populari auræ compoſitam tum infinitis documentis toto vitæ curriculo, tum memorabili cumprimis dicto colligere licuit. In caſtris ad VVerbenam cum præter ſolitum clauſis foribus intra conclave ſolus egiſſet, Jacobus Steinbergius Conſiliarius Aulicus ad ipſum negotii quid relaturus aperto paululum oſtio attente Sacra Biblia legentem animadvertit. Unde turbare eundem veritus ſtatim oſtium tacite clauſum ibat. Sed Rex levatis oculis agnitum intrare juſſit, & meditationes ipſius à ſe interrumpi veniam petenti dixit: Se heic è verbo Dei ſolatium ſibi petere. Nam ſentire ſe, nullis mortalium à Diabolo inſidias infenſius ſtrui, quam quibus actionum ſuarum ratio ſoli Deo eſt reddenda. Juſtitiæ inſuper, legumque cura, nec minor circa ærarium ſolicitudo, ut illud, ſed & ſimul civium res familiaris innoxias per artes, induſtriamque gliſcerent. Quibus omnibus ſummum populi in ſe amorem meritus eſt, poſſeditque nullo temporis tractu abolendum. Nec tamen deſunt faſtidioſi nimis magnarum animarum æſtimatores, qui reprehendunt, quod immemor faſtigii ſui, & quid rerum ab ipſo penderet, caput ſuum nulli non periculo objicere, & non rarius militem, quam ducem agere voluerit. Enimvero id commune habet cum omnibus, qui bello ad ſumma ſunt eluctati: quibus non licet ea circumſpectione corpus ſuum cuſtodire, ſicuti qui poſſeſſam diu potentiam per miniſtros propugnant, magnitudine ſua velut in tutum ſubducta; cum hi præſentia, exemploque ſuo cæteris omnibus vigorem adſpirare debeant. In iracundiam pronior videbatur, ſed quæ raro ultra verba ſæviebat; & mox bile deferveſcente etiam inferioris ſortis hominibus ſatisfaciebat. Ac ubertim id penſabat ingenii bonitas, ac quod nihil acerbitatis animo reſideret. Neque vero mirum erat facile ſcintillas quasdam concipere temperamentum igneum in tanta negotiorum mole, ac perpetua ſpirituum agitatione. Ac ſubinde jactabat; cum ipſe diverſa aliorum ingenia tolerare cogatur, ſuam quoque bilem veniam mereri. Nec parum extremis temporibus inquietabant in transverſum abeuntia amicorum conſilia, ut paucis ante mortem diebus diceret: nullam aliam ob cauſam ſe mortem optare, quam quod bellum ſibi cum invidis amicis inſtare prævideat tanto difficilius, quod orbis ejus cauſas vix perſpecturus ſit. Nec Gallici Scriptores abnuunt, ni fata Guſtavum Regem ad Lutzenam abripuiſſent, Gallos, aliosque ipſius ſocios in eundem arma fuiſſe capturos. Sane Galliæ Rex, cum de Guſtavi victoria ad Licum audiſſet, Legato Veneto Joanni Soranzio dicebat: Jam tempus eſſe, ut ipſe, & Reſpublica junctis conſi- 1632.

Vid. Vittor. Siri Memoire Recondite Volum. VII. pag. 547.

liis

1632. liis ac viribus cogitent de ſiſtendo celeri nimium curſu victoriarum iſtius Gothi. Eandem ob cauſam, ut in varias ſcindi curas ſolent magna agitantium animi, cum quibuſdam amicis diſſeruerat; perſpici à ſe belli Germanici molem, Evangelicorum Principum, & aliorum amicorum invidiam, ac renitentiam: nec Sueciæ in proclivi fore per Germaniam parta diu tueri, præſertim longius à mari diſſita. Igitur ſibi potius videri de Imperio ſeptentrionis condendo meditari, quod terras ad utrumque maris Baltici latus ſitas complectatur. Natus erat Holmiæ anno ſuperioris ſeculi nonageſimo quarto, die nono Decembris; Regni gubernaculo admotus anno milleſimo, ſexcenteſimo undecimo, nondum expleto ætatis anno ſeptimo decimo, ſummas inter difficultates, quas feliciter ſuperavit, ac poſtquam Danum neceſſaria pro ſtatu rerum pace amolitus eſt, Ruſſos, Polonoſque ad glorioſas ipſi tranſactiones adegit. Demum ad temperandam Auſtriacam potentiam converſus tantillo temporis ſpatio Germaniæ maximam partem à Baltico Mari ad Alpes uſque victoriis ſuis peragravit. Nec ſi vita ſuperfuiſſet, iſtis finibus arma ipſius videbantur includenda. Quin jam animo agitaſſe dicitur, ſi Fridlandum contudiſſet, commiſſa belli Germanici cura Oxenſtiernæ, Bernhardoque Duci, cum ſelecto exercitu bellum in Hiſpaniam transferre, conſcenſa apud Batavos claſſe, exſcindendis velut radicibus potentiæ Auſtriacæ, poſtquam ea per Germaniam in ordinem redacta foret. Et exſcenſione in Luſitaniam facta ſpes erat facile in partes tranſituros populos, qui Caſtellanorum jugo excutiendo nullam occaſionem videbantur abnuituri. Id quod conſilium jam antea Magdeburgicus Adminiſtrator ſuggeſſerat, cum in Suecia Guſtavum ad bellum Germanicum ſolicitaret, qui claſſem ſibi eo fine è Gothoburgenſi portu accommodari petierat. Sed Regi neque iſte tantæ expeditioni idoneus dux, nec tempus ſat maturum adhuc videbatur. Enimvero Deo aliter placuit, qui illum anno ætatis ſuæ trigeſimo octavo rebus humanis eripuit. Et ipſe fatum brevi imminens non obſcure præſagiebat, dum paucos ante dies Naumburgi infinito populi plauſu offenſus dixit; enormem iſtum populorum amorem ſiniſtri loco ominis ſibi eſſe, & quod tantum non Numinis in vicem habeatur, ne Deus ipſo crepto doceat, non nimis fiduciæ ullo in mortalium locandum. Corpus exenteratum & unguentis conditum, per Witebergam, Vetusque Brandeburgum in Pomeraniam devectum patria poſt ſinu ſuo recepit.

Saxoniæ Elector ſua recuperat. §. 66. Cæterum poſt exactam in loco prælii noctem octodecim Croatarum turmæ appropinquare viſæ, velut tormenta ac impedimenta Cæſareorum in tutum deductura. Sed cum Regios in ſtatu ſuo conſpicarentur, trepidi Lipſiam faceſſebant. Aſt Bernhardus Dux, ad quem ſummum in exercitum imperium ab obitu Regis devolutum erat, ut militem vulneribus ac labore exhauſtum refocillaret, Weiſſenfelſam redit, Saxonicis & Luneburgicis, qui in itinere erant, junctus victoriam proſecuturus. Hoſtis contra campo relicto tenebris tectus per ſilentium majorem partem Lipſiam ſe receperat, quo etiam Fridlandus circa mediam noctem vix octoginta equitibus ſtipatus veniebat. Sequenti die reliquiæ exercitus ibidem convenere, heſternæ cladis faciem præ ſe ferentes. Sed ſtatim ſub veſperam inde diſceſſum, & per Zwiccaviam iter in Bohemiam ſumtum tanto properantius, quod metus eſſet, ne à Saxonibus iſtud intercluderetur. Eo digreſſo ſtatim Regius, Saxonicusque eques Torga veniens Lipſiam irrumpit, cæſis qui obſtiterant Cæſareis. Inde junctus Saxonicis copiis Bernhardus Dux trium legionum reliquias, quæ Chemnitzium inſidebant, duris ſat conditionibus ad deditionem adegit, ademtis ſignis viginti quatuor. Sed dum oppido excedunt, gregarius miles præfectis infenſus in ipſorum impedimenta involat, ac inde paucis Italis exceptis in Regiorum militiam tranſit. Freibergam Cæſarei ultro deſeruere. Qui Pleiſſenburgum Lipſiæ arcem obtinuerant, ſolis gladiis accincti dimiſſi ſunt. Sed cum ad Bohemiæ fines perveniſſent, ruſticis invadentibus retrocedere, & Regiorum ſigna ſequi cogebantur. Tandem & Zwiccavia, non ſtrenue minus defendente Suiſio Cæſareano duce, quam oppugnante Cniphuſio recuperata, ac mille centum quinquaginta pedites ſub viginti quinque ſignis, ſexcentique equites honeſtis conditionibus dimiſſi. Sic ante exitum ejus anni Cæſarei tota Electoris Saxoniæ ditione iterum ejecti ſunt. 1632.

§. 67. Eodem anno legatio ad Polonos miſſa, cui occaſionem dederat Chriſtophorus Radzivilius, qui vergente ad extrema Sigiſmundo Rege favorem in Guſtavum prolixe conteſtatus fuerat, pollicitus ſe operam daturum ut is Poloniæ Rex deſignetur. Quam rem non plane ſpernendam judicabat Guſtavus non tam deſiderio Coronæ Polonicæ, quam ut occaſio panderetur tollendæ controverſiæ, quæ cum Polonia ſibi intercedebat, aut diſtrahendis in diverſa Polonorum animis, ac ut ipſe ſuam in eo populo factionem haberet. Inde ut Polonorum animos præpararet, Jacobum Rouſſelium miſerat; ſed qui præpoſtera rem via aggreſſus datis ad Poloniæ Ordines literis, animos eorum non mediocriter irritaverat; cum per ambages inſinuaſſe deberet rem ipſorum legibus vetitam, vivo Rege de Succeſſore agere. Unde & Guſtavus hominem ob ſtolide tractatum negotium in cuſtodiam dari jubebat. Quæ ipſa res Uladislaum Sigismundi filium primogenitum advertebat, ut ſuarum rerum ſolicite ſatageret. Unde & mox defuncto patre titulum Regis Sueciæ adſumebat, nequidquam vetante Senatu Poloniæ; cui is reſpondebat; eum à patre in ſe tranſmiſſum ſine ignominia omitti non poſſe; & abſque illo nihil, quod cum Guſtavo tractet, ſibi ſupereſſe: eoque prætenſionem illam utique retinendam, cujus ceſſione opimæ à Suecis conditiones obtineri queant. Idemque Evangelicos potiſſimum, quos ob ſacrorum ſimilitudinem in Guſtavi partes tranſituros metuebat, ſibi conciliabat, ſingularem erga iſtos favorem oſtentans; univerſis præterea pollicitus, ſe conſiliis & amicitiæ Auſtriacorum renuntiaturum, & ut cum Guſtavo bene ſibi conveniat operam daturum. Sic ut omnes in Uladislaum inclinarent, præter Clericos, qui illum ſacris Pontificiis non ſatis fervide addictum judicabant, utpote unica Miſſa per ſemeſtre contentum, & quod Bibliorum Teutonicam Lutheri verſionem lectitaret; quam ne ſacerdotes deprehenderent, iis conclave ſuum ingreſſis Livium eadem forma compactum ſubſtituebat; Cæterum Radzivilii promiſſis inductus Guſtavus Stenonem Bielkium, & Joannem Nicodemi, morte Sigiſmundi cognita mittebat, quibus injunctum ut laborarent; ne quis filiorum Sigiſmundi Rex eligeretur, aut ſi id impediri non poſſit, ut prætenſioni ad Sueciam prius renuntiarent, quo duraturæ paci fundamenta ponerentur. Tum ut inſinuarent, quæ commoda in Rempublicam redundatura ſint aſſumto in Regem Guſtavo, cujus potentia ipſos à Moſcis, Tartaris, Turciſque tutos præſtitura, pacemque cum Suecia Moſcoviaque

Legatio ad Polonos mittitur.

1632. datura ſit; cum contra Uladiſlao Rege cum utrisque bellum mox ſit exarſurum, & filium ſine dubio veſtigiis paternis inſiſtentem, Auſtriacisque conſiliis implicitum libertati ipſorum inſidiaturum. Deniq; cum religio, cui Guſtavus innutritus ſit, omnem coactionem adſpernetur, nemini ob diverſa ſacra moleſtiam ab ipſo creandam. Quæ rationes, ſi quibusdam ſaltem ſe adprobarent, id effecturæ videbantur, ut in partes, ac diverſa ſtudia ſciſſo populo electio ſuſpenderetur. Hæc ut in animos Polonorum influerent, Legati proponere jubebantur, bellum inter Suecos Polonosque culpa Sigiſmundi exortum, qui inſtinctu ſacerdotum ſacra Suecorum immutare, ipſosque opprimere aggreſſus ſit; ac inde Rempublicam Poloniæ liti alienæ immiſcuerit. Cum autem nexu adverſus ipſum nunc ſoluti ſint, ac ſuo nomine nihil controverſiæ cum Suecia habeant; ipſorum intereſſe media circumſpicere, quæ conciliandis inter ſe ambobus Regnis inſerviant, nevè propter inanem prætenſionem eorum Reſpublica bello involvatur. Id quod fieri poſſit, ſi prætereantur, qui iſtas prætenſiones jactant, ac potius eligatur Princeps, ex quo inter utrumque Regnum concordia, æternaque fœderatio, & plurima alia beneficia provenire apta ſint. Aut ſaltem ſi eligendum adſtringant, ut prætenſionem abdicet, quo tandem aliquando paci via pandatur. Enimvero Legati, quanquam Brandeburgicus Elector, quocum id negotium communicare in Boruſſia juſſi erant, debili fundamento Radzivilii promiſſa inniti judicaret; properato tamen itinere non prius cognoverant, in Radzivilio nihil opis eſſe, quam eousque progreſſi forent, ut retro pedem ferre non amplius poſſent. Nam excuſabat Radzivilius, ſuper hoc negotio miniſtros Regios non ſat diligenter ſecum communicaſſe, interim omnes in Uladiſlaum inclinaſſe, nec ſe torrenti potuiſſe reſiſtere. Igitur Legati de Guſtavo mentionem fruſtra injicere indecorum judicabant; cui diverſitatem religionis objici audiverant, & quod Polonis prægravis videretur futurus. Nec Suecos æquo animo laturos in Polonia ipſum agere. Ingratum quoque eſſe regios liberos præteriri, & iſthac electione hoſtilia in Auſtriacos ſuſcipi. Nec deerant, qui vim mendaciorum de Guſtavo ſpargerent avertendis Polonorum animis. Eoque laxioribus tantum verbis apud Ordines inſtabant, ut, antequam ad electionem procederent, ſemina diſſidii duo inter Regna exſcinderent. Enimvero id nullo modo obtineri poterat, ut electio ſuſpenderetur, quod plerique magnis cum ſumtibus conveniſſent, ac interregni tempore lubricus reipublicæ ſtatus foret. Ut prætenſioni ad Sueciam renuntiaretur, multi æquum judicabant; ſed in eo differebant, utrum ea à Sigiſmundi filiis ſimpliciter facienda eſſet, an vero in manus Reipublicæ velut ſequeſtro tantiſper deponenda, ut penes hanc arbitrium belli paciſque foret. 1632. Quorum poſterius Legatis diſplicebat, quod faciliùs cum uno, quam cum pluribus tranſegeris. In eo tamen omnes conveniebant, ceſſionem citra intervenientem tractatum, & abſque ſatisfactione aliqua non faciendam. Sed dum quotidie reſponſum expectant Legati, Uladiſlaus concordibus ſuffragiis Rex declaratur, 3. Novem. tanto properantius, quod Poloni metuerent, ne mora interpoſita per Legatorum poſtulata diſſidii quid in populo oriretur, aut ne Guſtavus orba Republica quid moliretur. Et urgebant electionem maxime Evangelici, ut hoc officio Uladiſlaum ſibi eo magis devinctum haberent. Poſt electionem reſponſum Legatis dabatur frigidum & abſurdum, velut quæ proponebantur à Polonis intellecta non fuiſſent, dum gratum ſibi eſſe dicebant, quod Guſtavus agnoſcat, bellum à ſe injuſte Poloniæ illatum, & quod jam pacem petat, ad quam & ipſi pronos ſe ſignificabant. Quod reſponſum cum Legati reſpuiſſent, omiſſis abſurdis aliud traditum fuit. Uladiſlaus tamen ſingularem affectum in Guſtavum præ ſe ferebat, & quod magno deſiderio amicitiam cum ipſo jungendi teneatur, ut fortaſſe diſſidium illud penitus componi potuerit, ſi pauliſper idem ſupervixiſſet. Ita iſti Legati re infecta, & novo Rege non ſalutato diſcedunt.

§. 68. Daniæ Rex quanquam poſt ſopitum circa Friburgum negotium, miſſamque legationem ſtudium erga Guſtavum præ ſe ferret, teſtatus quoque ob minuta quævis inter vicinos non ſtatim turbandum; haut ideo tamen ſinceræ amicitiæ fidem adſequebatur. *Dani habitus tunc erga Sueciam.* Nam & ab ipſo foveri conſtabat diſſidia Bremenſem inter Præſulem & Ordines Provinciales, hiſce auxilium contra Suecos & Præſulem pollicitus, quo Friderico filio viam ad eam provinciam muniret. Et ne Fridericus Gottorpienſis Dux aperte in Guſtavi partes deſcenderet impediebat, dum ipſe eam occaſionem avide captat ejus ditionem invadendi, ſi Dux eo nomine Cæſaris edicto notatus eſſet. Sed & cum ex eventu conſilia temperare conſtituiſſet, Cæſari ſe venditabat, eoque filium Ulricum, quantumvis cupidiſſimum ſub Guſtavo militare nolebat, quod de hujus rebus adhuc dubitaret, ac de Epiſcopatibus filiis ſuis cautum vellet, ſi penes Cæſarem victoria foret. Cum Fridlando quoque amicitia alebatur, quo paci inter ipſum, Saxoniæque Electorem conciliandæ idoneus magis arbiter foret. Nec minus per Holckium magnis ipſum promiſſis Cæſar ſollicitabat ad invadendos, quos Sueci ad mare Balticum occupaverant, portus, interrumpendæ inter Germaniam, Sueciamque communicationi. Quæ quidem ipſi mire animum movebant; diſſuadente tamen Senatu, & ne proditæ Proteſtantium religionis argueretur quieſcere, & ulterius eventum ſpeculari tutius tunc ducebat.

SAMUELIS PUFENDORFI RERUM SUECICARUM LIBER QUINTUS

EPITOME.

1. *Motus animorum poſt mortem Guſtavi apud hoſtes;* 2. *apud æmulos;* 3. *apud Proteſtantes;* 4. *apud Gallos, Anglos, & Batavos;* 5. *apud Danos,* 6. *Polonos, & Ruſſos.* 7. *Quæ tunc in Suecia difficultates, quæ adverſus iſta remedia.* 8. *Oxenſtiernæ circa bellum Germanicum conſultationes.* 9. *Is deſtinata ſua Proteſtantibus aperit:* 10. *noviſque mandatis è Suecia inſtruitur.* 11. *Ejus cum Saxone Electore congreſſus;* 12. *Brandeburgicus cauſæ communi favet.* 13. *Conventus Inferioris Saxoniæ inhibetur.* 14. *Legati Gallici cum Oxenſtierna acta. Saxo, & Brandeburgicus Dreſdæ conveniunt.* 15. *Ad eoſdem Legati Gallici propoſitio.* 16. *Landgravii Georgii cum Cæſareanis congreſſus.* 17. *Oxenſtierna Erfordienſibus claves oppidi reſtituit.* 18. *Conventus Ulma Heilbrunnam transfertur.* 19. *Oxenſtiernæ circa bellum deinceps adminiſtrandum diſpoſitio.* 20. *Bernhardus Dux in Franconiam,* 21. *Hornius in Sueviam abit. Bavarici Memmingam, & Campodunum expugnant. Iidem ab Hornio vapulant. Hornius Altringerum Wurtembergico agro arcet; legionem hoſtium opprimit.* 22. *Hagenoa ab hoſte intercipitur; Neoburgumque ad Rhenum. Briſacenſes vapulant. Ruſtici per Suntgoviam tumultuantes compeſcuntur. Briſacenſes denuo vapulant.* 23. *Dilsberga capitur. Geſta per ditionem Colonienſem. De neutralitate Circuli Weſtphalici fruſtra agitur.* 24. *Geſta per Weſtphaliam. Gronsfeldius vapulat.* 25. *Wilhelmus Landgravius in Weſtphaliam irrumpit.* 26. *Geſta per Sileſiam. Poloni domum abeunt. Inter Duvvalium & Arnheimium diſſenſio. Status per Sileſiam confuſus.* 27. *Conventus Ordinum in Suecia decretum. Forma Regiminis.* 28. *Conventus Heilbrunnenſis. Oxenſtiernæ propoſitio.* 29. *Ordinum deliberatio.* 30. *Oxenſtierna rem urget.* 31. *Daniæ Rex mediationem ſuſcipit. Ejus apud Electores de pace propoſitio.* 32. *Saxonis conſilia pleriſque diſplicent.* 33. *Plures pacis mediatores ſe offerunt. De mediatorum multitudine judicium.* 34. *Fœdus Heilbrunnæ concluditur.* 35. *Oxenſtierna Palatinatum reſtituit; Id quod Saxo improbat. Brandeburgicus connubium Chriſtinæ Reginæ affectat.* 36. *Fœdus cum Galliæ Rege renovatur.* 37. *Cum Anglico Legato, & Hollandis acta.* 38. *Dux Bernhardus in Bavariam tendit; cui Hornius jungitur.* 39. *Torſtenſonius Landsbergam expugnat.* 40. *Conſpiratio in exercitu Suecico. Ducis Bernhardi poſtulata. Conſpiratio militum ſopitur.* 41. *Geſta ad Rhenum.* 42. *Sueci Andernaco ſuccurrunt; Engerſam & Montaburium Gallis tradunt.* 43. *Hamelæ obſidium fervet.* 44. *Haſſi Paderbornam expugnant; Lipſtadium fruſtra tentant. Aſſeburgii legio deletur.* 45. *Wilhelmus Saxoniæ Dux rem bene gerit.* 46. *In Sileſia res male geritur.* 47. *Dux Bernhardus Aichſtadium capit; Ingolſtadium intercipere fruſtra conatur.* 48. *In Briſgovia geſta.* 49. *Heidelberga à Suecis capitur.* 50. *Hamelæ obſidio continuatur.* 51. *Croatæ à Tupadelio vapulant.* 52. *In Sileſia fœderati ſe movent. Fridlandus in Sileſiam irrumpit; prælium cum Fœderatis declinat.* 53. *Ejus ad Fœderatos ſuper pace propoſitio. Induciæ cum Fridlando ineuntur. Turrius Fridlando aures præbet.* 54. *Conventus Heidelbergenſis.* 55. *Helvetii Fœderi Heilbrunnenſi adſcribi abnuunt. Neoburgicus neutralitatem ambit.* 56. *Daniæ Regis mediatio inanis. Locus & tempus tractatuum abſurde conſtituitur. Brandeburgico is tractatus diſplicet.* 57. *Oxenſtierna ad Danubium exercitui ſatisfacit.* 58. *Elector Treverenſis Philipsburgi præſidium fruſtra tentat.* 59. *Guſtavi Regis corpus in Sueciam defertur.* 60. *Hornius Pappenheimum expugnat. Croatæ, & Memmingenſes vapulant. Hornius Neumarcum expugnat.* 61. *Rheingravius Neuburgum, Rætelam, & urbes ſylveſtres occupat.* 62. *Briſacenſes vapulant. Montecuculus capitur.* 63. *Cum Lotharingis hoſtilitas erumpit.* 64. *Siburgum fruſtra tentatur. Hamela in extremis agit. Prælium ad Oldendorpum. Hamela capitur. Hollandis miles ſubſidio mittitur.* 65. *Cronacum fruſtra tentatur.* 66. *Induciæ per Sileſiam Oxenſtiernæ ſuſpectæ. Induciæ abrumpuntur.* 67. *Bellum in Sileſia recrudeſcit.* 68. *Sileſii Ordines conventum agitant. Induciæ denuo ineuntur.* 69. *Conventus Francofurtenſis. Syndicus Ratiſponenſis capitur. Decretum Conventus Francofurtenſis.* 70. *Acta cum Legatis Gallicis. Legati à Fœderatis ad Regem Galliæ mittuntur.* 71. *Salvus conductus ad tractatus pacis informis.* 72. *Acta cum Legato Brandeburgico. De Pomerania Brandeburgici poſtulatum.* 73. *Acta cum Rago-*

1633. *zio.* 74. *Arnheimii cum Oxenſtierna congreſſus ſuper Fridlandi defectione.* 75. *Lichtenavia expugnatur.* 76. *Hornius Conſtantiam fruſtra oppugnat. Helvetii propter Conſtantiæ obſidium turbantur.* 77. *Obſidium Conſtantiæ ſolvitur.* 78. *Bavari Neoburgum expugnant. Bernhardus Dux in Sueviam tendit.* 79. *Prælium ad Pfaffenhoviam. Lotharingus caſtigatur. Dachſteinum expugnatur.* 80. *Bavari Biberacum capiunt. Dux Feriæ cum exercitu in Germaniam venit. Sueci, & Bavari ex adverſum metantur.* 81. *Ad Briſacum geſta. Rheingravius Lotharingum perſequitur.* 82. *Landgravii per Weſtphaliam progreſſus. Bœnnighuſius in Haſſiam irrumpit. Oſnabruga capitur.* 83. *Holkius in Miſniam irrumpit; eam deſerit & moritur.* 84. *In Sileſia induciæ renovantur. Ulricus Holſatiæ Dux interficitur.* 85. *Sileſii Legatos ad Oxenſtiernam mittunt.* 86. *Tractatus pacis in Sileſia abrumpuntur. Sueci ad Steinaviam conſident. Arnheimius in Miſniam abit.* 87. *Legatorum apud Galliæ Regem acta.* 88. *Ab Hollandis poſtulata. Cum Colonienſi de neutralitate fruſtra tractatus.* 89. *Acta cum Palatino Neoburgico.* 90. *Dani de pace acta.* 91. *Cæſarei, & Bavari in Alſatiam tendunt. Briſaci obſidium ſolvitur.* 92. *Hornius in Alſatiam redit.* 93. *Ferianus, & Altringerus ſe disjungunt;* 94. *Mox conjunguntur. Bavarici male multati domum redeunt. Dux Feriæ moritur.* 95. *Wertanus Aichſtadium capit. Ratiſpona à Duce Bernhardo expugnatur.* 96. *Idem Straubingam capit. Chamum capitur.* 97. *Dux Bernhardus Iſaram tranſit.* 98. *In Alſatia hoſtis ſe iterum movet. Galli Philipsburgo inhiant.* 99. *Per Weſtphaliam geſta. Landgravius Werlam capit; Cæſarei Buckenburgum; Landgravius Saltzcotam expugnat; Marcaniſque oppidis præſidia imponit.* 100. *Clades Suecorum ad Steinaviam.* 101. *A Fridlando recuperatur Lignicia, Glogovia major, Francofurtum, Gorlicium, & Budiſſina.* 102. *Fridlandus Electoribus conditiones pacis offert. Brandeburgici ad eas reſponſum.* 103. *Sueci in Pomerania hoſtem ſiſtere laborant. Landsberga deditur.* 104. *Schafgotſchii per Sileſiam irriti conatus. Cum Wratislavienſibus acta.* 105. *Arnheimius Francofurtum fruſtra obſidet. Cæſarei vapulant.* 106. *Brandeburgici circa Pomeraniam poſtulata.* 107. *Polonorum eo anno habitus.* 108. *Moſcovitica legatio.* 109. *Tartarica legatio.* 110. *Acta cum Holſatiæ Duce.* 111. *Dani adverſus Suecos habitudo.* 1633.

Motus animorum poſt mortem Guſtavi apud hoſtes;

EREpto rebus humanis ad Lutzenam Guſtavo Adolpho Rege, diverſi animorum motus apud illos, quos ea mors ullo modo ſpectabat, ſe exſerebant, prout quemque odium, ſtudiumve, aut æmulatio in iſtum tenuerat. Ac apud Cæſareos quidem, quantumvis acie victos, ac propoſito ſuo evolutos Saxonem opprimendi, bellique ſedem in Proteſtantium terras transferendi, amiſſo inſuper Pappenheimio, ac tot bellatoribus, gaudium prævalebat Regis morte conceptum: quo ſublato Suecorum arma ultro collapſura, ac ſocii capite deſtituti, interq; ſe diviſi facilem de ſe præbituri victoriam ſperabantur. Eoque Viennæ, Monachii, Bruxelliſque publica lætitiæ ſigna edita, ac Madriti duodecim dies ludis ſcenicis, quorum argumentum Guſtavi mors, dati; non minus gloriæ Regis, quam impotentiæ animi apud hoſtes indicium. Et quanquam Fridlandus Cæſari ſuaderet, ut amneſtia univerſis promulgata ad pacem conſtituendam animum adplicaret; potius tamen huic videbatur, ſi qua poſſet vetera deſtinata hactenus interrupta inſtaurare; quo fine feſſus miles hibernis refici, novoſque per delectus diminuti numeri ſuppleri. Pari ardore Bavarus copias ſuas augebat, ut firmato trans Licum in Sueviâ pede Proteſtantibus denuo incumbere poſſet. Hiſpaniæ quoque Rex maximâ vi argenti in Italiam miſsâ, novum ibi exercitum conſcribi jubebat, qui Cæſari primum in Germaniâ operam navaret, inde in Belgium transgreſſus Hollandos capto Trajecto ſuperbientes coërceret. Ac ut Hiſpanus ſumtibus ſufficere poſſet, Papa per annos aliquot decimas è ſacerdotum bonis iſti per ſua Regna capere indulſerat. Sed & aliæ artes adhibebantur dividendis inter ſe, & in Suecos irritandis Proteſtantibus. Quo fine ſtatim à Guſtavi morte ad Wurtenbergicum, aliosque à Cæſare literæ mittebantur multa cum conteſtatione ſinceri adfectus, vetera Auſtriacorum adverſus credulos aucupia. Ipſum quoque Oxenſtiernam lautiſſimis Cæſar conditionibus internuncio Arnheimio licitabatur, num decus, emolumentumque Sueciæ, remque Proteſtantium deſtituere vellet: ſed cui quævis proditionis merces vilis habebatur.

§. 2. Quos verò hactenus cæca adverſus Guſtavum invidia, metuſque potentiæ nimium gliſcentis exercuerat, morte iſtius auditâ in ſinu gaudebant. *Apud æmulos;* Idemque uti antea Ordinibus Germaniæ inſuſurraverant, à Guſtavo id agi, ut ipſos jugo Suecico ſubdat; ita nunc occaſionem ſibi datam rebantur progreſſus Suecorum ſiſtendi, ac ad æquilibrium deducendi, iiſdem ſi poſſent intra veteres limites compactis non citra ſpem prædæ ex turbido petendæ.

§. 3. Aſt apud Proteſtantes, qui Guſtavi ope ſacra, libertatemque ſuam adverſus Ferdinandi dominatum firmaturos ſe ſperaverant, immenſus luctus, & inviſa apud Lutzenam victoria, quæ irreparabili damno Regis emta fuerat, cum quanticunque exercitus jactura facili negotio ſarciri potuiſſe videretur. *Apud Proteſtantes;* Sed nunc qui pari autoritate, providentia, conſtantia, ac felicitate ſummæ rerum ſubiret non adparebat. Et erat iſte caſus eò acerbior, quod Guſtavus tunc quam maximè agitaret Proteſtantes communi vinculo innectere, ac rem militarem ita diſponere, ne populi nimio oneri ſuccumberent. Quod negotium nunc magnis difficultatibus videbatur involvendum. Statim quippe poſt Guſtavi fata diffidentia, ac diſſidia prorumpebant tum inter ipſos Proteſtantes, tum præcipuè cum corona Sueciæ, cui ſummam belli directionem Guſtavo delatam deinceps relinquere multi faſtigio ſuo indignum ducebant; quod tamen non ita pridem plane ruebat, nî iſte in tempore ſubveniſſet. Quin & ipſe Pomeraniæ Dux, tam indigne à Cæſare habitus, & qui magnum hactenus in Suecorum partes affectum præ ſe tulerat, inter pocula jaciebat: Sibi hautquidquam in animo eſſe penitus jugum Suecicum ſubire; ſe ipſum milites conſcripturum, ac oppidis ſuis præſidia impoſiturum: Saxoni ac Brandeburgico Electoribus, nec non Mecklenburgicis Ducibus ſat virium eſſe ſibi ipſis defendendis: imperia Regis quoad is

vixerit

1633. vixerit, ſe ferre potuiſſe; alterius cujuſcunque deinceps non laturum. Quæ ab ingenio Principis aliena per malevolos indita judicabantur. Huic porro divortio à Suecia procurando adhibebatur amabile pacis vocabulum, cujus illecebris vivo adhuc Rege cum alii, tum imprimis Saxoniæ Elector tentatus fuerat, ſed qui tunc ob iſtius reverentiam caute & recte tantum eas ſolicitationes admiſerat: nunc eo remoto iſtis palam aurem præbebat. Quanquam enim ubique jactaretur, iſta ad ſolidam, & univerſos complexam pacem ſpectare; facile tamen providebant prudentiores, ſiquidem id negotium præcipitetur, nec viæ à Guſtavo deſignatæ inſiſtatur, hunc ipſum velut cuneum fore diſſociandis Proteſtantibus, ſummæque adeò rerum evertendæ. Præſertim cum aperte à quibuſdam ſpargeretur; amicitiam cum Suecis colendam, ut tamen cuique libera & incircumſcripta agendi facultas reſervetur. Ex quo non obſcure colligebatur, eos Suecorum opera uti velle, quouſque res ſuas viderentur ſtabiliviſſe; extra periculum conſtitutos ut iſti vacuis manibus domuitionem adornent poſtulaturos. Nec deerant, qui rerum ſuarum ſeorſim deinceps ſatagere inſtituerent, velut fœdera, & belli arbitria in Guſtavum collata cum ipſo expiraſſent. Quos inter Dux Brunſuicenſis ſeparatos delectus agere meditabatur, quibus promovendis poſtulabat, ut Sueci hoſpitiis, militumque conquiſitionibus in ſua, ac Luneburgica ditione abſtinerent, indicto inſuper Luneburgi conventu Circuli Inferioris Saxoniæ, quem peculiare in corpus ſociare agitabat. Sic & Wetteravici Comites militem conſcribere cœperant, ut hoc obtentu à conventis pecuniarum collationibus ſe ſubtraherent. Ex quo & illud conſecuturum erat, ut dum iſti novas copias magno cum temporis diſpendio conſcriptum eunt, veteres legiones ſubtracta ſtipendiorum materia extabeſcerent. Erant etiam, qui cum inter dura iſta tempora non omnia ex voto ſuccederent, exuta reverentia erga eos, queis omnem recuperandæ priſtinæ fortunæ ſpem debebant, alia præſidia circumſpicerent. Sicuti Ordines Provinciales Bremenſis Præſulatus, cum Cancellarii Oxenſtiernæ interceſſionem peterent amovendis quibuſdam ab Archiepiſcopo gravaminibus, inter alia minabantur, ni confeſtim ſibi conſulatur, ſeſe aliena patrocinia ambituros. Ex ejuſmodi igitur diſſidiorum ſcintillis jam tum prorumpentibus prudentiores concordiam inter Proteſtantes, & cum Suecis haut diuturnam, fidamque augurabantur; eoque conjunctionem animorum armorumque, quam Guſtavus meditatus fuerat, & citra quam optatus bello finis fruſtra ſperabatur, ægrè coituram. Præſertim cum omnibus fere perſuaſum foret, quæ hactenus egregie geſta forent ſolius Guſtavi auſpiciis, non viribus Sueciæ deberi. Apud quoſdam tamen ea ratio ad concordiam non parum valebat, quod alias Galli non modicam Germaniæ partem avulſuri viderentur.

apud Gallos, Anglos, & Batavos; §. 4. Reliquos autem Europæ Status, quos, ut bello in Auſtriacos faverent, ſua quemque utilitas ſubigebat, mors Guſtavi non mediocriter perturbabat, non tam amore in ipſum, quam quod ſpem frangendæ iſtorum potentiæ hujus virtuti ac felicitati ſuperſtruxiſſent; nec credere poſſent repertum iri, qui tantam molem pari vigore ſuſtineret. Equidem non deerant, qui judicarent, amicitiam inter Gallos Suecoſque cum Guſtavi morte mox expiraturam fuiſſe, abſque Richelio ſi fuiſſet. Is quippe fulcrum ſibi adverſus Ducis Aurelianenſis factionem in Suecorum, aliorumque exterorum fœderibus quærebat. Simul metuebat, ne Suecis conciliatis Auſtriaci totam belli colluviem in Galliam effunderent; nevè fœderis Gallici vinculo exſoluti Sueci Pontificia ſacra profeſſos ubique expellerent, unde plus ſubſidii ad bellum gerendum, quam è Gallica liberalitate ipſis proventurum erat. 1633. Spes quoque ſubibat, confuſis rebus tractum Transrhenanum à Baſilea ad Moſellam uſque invadi poſſe; quam in rem ut operam navaret Oxenſtierna, ampliſſimis promiſſis onerandus videbatur. Quibus rationibus motus Galliæ Rex Oxenſtiernam, aliaque exercituum Suecicorum capita excitabat, ut deſtinata Regis ſui pro virili perſequantur; pollicitus ſe de ſtudio ſuo in eam cauſam nihil remiſſurum, quin ſubſidia pecuniaria aucturum, ac propediem miſſurum, qui cum Guſtavo initum fœdus renovet. Etſi conſtet, nuntiatâ Guſtavi morte, Pariſiis in aula ad magnitudinem lætitiæ nihil defuiſſe, niſi quod ignes feſtivi non incenderentur. Eadem Batavi per Legatum Cornelium Pavium ingerebant, promtiores ſe quam hactenus ad pecunias ſuppeditandas fulciendis Proteſtantium armis ſpondentes. Quæ & ipſa Regis Angliæ Legatus Robertus Amſtruterus prolixe inſinuabat. Nec minus tamen animadvertebatur, ipſos in Saxoniæ Electorem oculos convertere, autoritate & potentia inter Proteſtantes præcipuum, quem per miniſtros ſuos ſtimulabant: rem à Guſtavo cœptam, ejuſque morte prope collapſam maſcule amplecteretur, ac in iſto diſcrimine cauſæ communi ſe hautquicquam ſubtraheret.

§. 5. Apud Daniæ Regem non parum remittere apud Danos; videbatur morte Guſtavi æmulatio, quam tanti ſucceſſus excitaverant; quod iſto remoto Suecorum res ultro huc devolutum iri putaret, ut ſibi non magnopere ab iſtis foret metuendum. Et quanquam Cæſar ipſum in Suecos ſtimulare non ceſſaret, oblato milite & argento, ſimul oſtentata Circuli Inferioris Saxoniæ præfectura cum duodecim millium exercitu, quo antea Holſatiæ Ducem ineſcare fruſtra laboraverat; ac limis oculis ab eodem adſpicerentur urbes maritimæ à Suecis inſeſſæ; tamen & nervus rerum gerendarum deerat, ac pudor prohibebat abrupta cum Suecis pace res Proteſtantium per Germaniam ſubvertere, quorum ruina tandem & ipſum involutura erat. Præſertim cum Sacerdotes & plebs apud Danos Guſtavi geſtis mire adplauderent. Concordiam tamen illis, penes quos deinceps rerum adminiſtratio futura eſſet, optabat magis quam ſperabat, eoque conſultiſſimum judicabat iſtos animum ad pacem mature adplicare. Sed & ſpes oriebatur filio ſuo Ulrico Chriſtinam Regni Sueciæ hæredem connubio jungendi. Quo ſuper negotio ſtatim à Guſtavi morte Senatores Regni Daniæ ad Oxenſtiernam ſcribebant; idemque apud Reginam viduam paulo poſt Chriſtianus Penzius Legatus ambibat. Quod intempeſtivum ſane petitum honorificis in ſpeciem verbis rejectum, obtenta negotii gravitate atque indole, ſuper quo certi quid ſtatui nefas foret, niſi ex voluntate Senatus Ordinumque Regni, & antequam Chriſtina adulta conſentire poſſet.

§. 6. Apud Uladiſlaum Poloniæ Regem, cui apud Polonos. cum Guſtavo, ſi paulum ſupervixiſſet conventurum videbatur, ſpes Regno Sueciæ potiundi reviviſcebat, teneris Chriſtinæ annis, & tanto bello implicita Suecia. Ac jurato iſte Ordinibus Poloniæ promiſerat, ſe huic Regno ablata recuperaturum. Etſi Ordines ſecreto iſtum pacto adſtrinxiſſent, ut, ſi Livoniam per tranſactionem recipere poſſet, titulo Regis Sueciæ cederet. Igitur clandeſtinis ſollicitationibus nonnullos Suecorum corrumpere, ac in ſuas partes traducere conabatur. Nec dubium habebatur, quin mox in arma iturus fuerit, ni ingruens à Ruſſis bellum magno Sue-

1633. ciæ bono ipſum avertiſſet. Contra Ruſſorum Czar Michael Fœdorovicius Guſtavi morte non mediocrem dolorem teſtabatur ob amiſſam auxilii ſpem, quam ſibi ab iſto in bello adverſus Polonos conceperat.

Quæ tunc in Suecia difficultates; quæ adverſus iſtas remedia.

§.7. Aſt apud Suecos eo acerbior luctus omnium animos, queis ullus publicarum rerum ſenſus, occupabat, quo propius tanti Regis jactura ipſos tangebat; & quod repente Regnum è ſummo gloriæ faſtigio ad metum graviſſimarum calamitatum videretur devolutum. Nam firmata licet per Ordines Chriſtinæ ſucceſſione: tamen eorum, penes quos ipſa minorenni rerum adminiſtratio futura erat, autoritas nondum ſatis coalita exteris juxta ac civibus continendis vix ſuffectura credebatur. Magna inſuper ærarii tenuitas, & apud pleroſque libido publicis oneribus humeros ſubtrahendi; ægris præcipue rureſtrium animis ob frequentes delectus, & diuturni belli onera, quæ maximam partem in iſtos ſolent incumbere. Quin perſuaſerant pravi quidam homines, & rerum novarum cupidi non paucis imperitis, apud Smalandos præſertim, Finnoſque; Sigiſmundi filios Confeſſionem Auguſtanam amplecti, eoque maxime idoneos eſſe, quid ad Coronam Sueciæ admittantur; idque etiam Guſtavo, poſtquam nulla prolis maſculæ ſpes, placuiſſe. Nec dubium erat, quin vicini omnem lapidem moturi eſſent, ſi qua ſtatum Sueciæ turbare daretur. Neque tamen Senatus, cui in expeditionem profecto Rege cura Regni commiſſa erat, in publica conſternatione animis plane concidebat, aut clavum è manibus amittebat; ſed præcipuum fundamentum futuri ſtatus habebatur, CHRISTINAM Guſtavi Adolphi filiam, quam anno milleſimo ſexcenteſimo viceſimo ſeptimo hæredem Regni non extante prole maſcula deſignaverant, Reginam proclamare, & univerſos Ordines in ejus verba adigere. Tum prohibendis Principum Polonicorum machinationibus placuit, abdicationem Sigiſmundi renovari, perduellionis pœna in eos ſancita, qui de ejus prole revocanda mentionem feciſſent; ſimul literarum commercia cum Polonis, in Boruſſia cumprimis & Livonia, abſque peculiari Senatus permiſſu interdici, & quæ in Regnum mitterentur literæ diligenter excuti. Ac ne forte ſub legationis ſpecie corruptelæ tentarentur, decretum, ſi qui è Polonia acceſſum peterent Legati, diplomatibus ſecuritatis inſeri, ut neque aperte aut per ambages, nec publice aut privatim de Sigiſmundi prætenſione vel verbo meminiſſent; ſi ſecus fecerint, ſecuritatem expiraturam, & eos tanquam privatos cauſam dicturos. Quibus legibus nullus Legatus acceſſurus credebatur. Tum ſtatutum, ut tutela Reginæ, Regnique adminiſtratio penes quinque Collegiorum capita eſſet, quibus ſumma rerum de conſilio Senatus tractanda. Nam uni adminiſtrationem deferre, quod olim in Sueciâ factitatum, ambitioni viam pandebat. Et numerus iſte non nimis amplus, ut remora inde negotiis provenire poſſet; nec anguſtus nimis, ut uno aut altero mortuo novi ſtatim ſufficiendi forent, qui à prioribus diſpoſita everterent. Sed & Johannes Caſimirus Palatinus, qui Guſtavi ſororem in matrimonio habebat, & cui is ærarii curam commiſerat, Regni adminiſtratione plane ſe excludi in ſinu dolebat, ſimulans quoque in Germaniam ſe remigraturum, ut rogaretur. Quem Senatus, qui ſummam rerum ſibi utique ſervare cupiebat, blandis, iiſque ambiguis reſponſis differebat, quouſque ſe ſtabiliſſet. Unde & ſtatim poſt Guſtavi mortem novem in Senatum adſumebantur, velut à Rege deſignati, iſti Ordini firmando. Quæ omnia in Conventu Ordinum, qui ad Februarium menſem indicebatur, publicâ lege ſancienda erant. Cæterum Guſtavi morte nuntiata, Præſides mox Provinciarum, & Epiſcopi, fidei ſuæ erga Regni hæredem patriamque admonebantur, utque populum in officio continere ſtuderent, omnes diſſidiorum occaſiones averterent, nec oppreſſione, injuriiſve plebis animos irritarent. Sed & ea cura erat, ut præſentium temporum neceſſitate perſuaſus populus recepta hactenus tributa deinceps quoque toleraret; à quibus non temerè alicui immunitatem indulgere placebat, avertendæ cæterorum invidiæ. Si quod tamen periculum tumultus immineret, nonnulla onerum remiſſione plebem demulceri conſultum videbatur. Adverſus exteros munimenta limitanea idoneis præfectis, præſidiiſque, ſimul annona & adparatu bellico firmabantur, ſed citra ſtrepitum, & ne vicinorum animi adverterentur. Tum Præſidibus injunctum, pacta cum vicinis accuratè obſervare, erga eoſdem amicitiam oſtendere, nihil controverſiæ præcipue in Ruſſiæ finibus movere, minutas offenſiones diſſimulatione tranſmittere, æquis ipſorum petitis, ſalvâ tamen Regni Majeſtate, annuere. De cætero in omni actu intrepidos animos conſtanteſque præ ſe ferre, velut morte Guſtavi nihil amiſſum foret, Regnique jura ac dignitatem maſcule tueri ſedebat. Nec minus omnia ad bellum ſuſcipiendum domi parabantur, miles, arma, commeatus; tum claſſis omni ſtudio augebatur & inſtruebatur, ut proximo vere navigationi foret idonea. Nec placebat plus militis indigenæ aut pecuniæ in Germaniam trajicere, quam tuendis maritimis urbibus opus erat, ne Suecia viris, opibuſque exhauriretur: cum iniqum videretur, eos, quorum res præcipuè agebatur, alieno ſibi ſanguine libertatem gratis comparare velle. Unde & à Cancellario quædam pedeſtres legiones, indigena milite conſtantes, ad loca maritima, & in Boruſſiam mittebantur firmandis ibi præſidiis, & ut paulatim in patriam reducerentur. Oram autem Germaniæ maritimam, quantum fieri poterat, non niſi modicis tributis onerari placebat, retinendo iſtorum populorum favori; & qua iſta non pertingebant ſuſtentandis præſidiis, è Suecia ſupplebatur. Ita diſpoſitos, ſi concordes inter ſe agerent, haut temere quis laceſſiturus erat; cum vacillantibus & animo lapſis nemo non inſultaturus foret. Circa Moſcum cumprimis viſum amicitiam cum ipſo ſtudioſe colere, ſed cum gravitate, & non velut ex metu; ac quamprimum ſplendida legatione eundem adire; fœdus tamen adverſus Polonos petentem probabili obtentu differre, eamque rem integram ſervare. Danus etſi non temere tunc quid moturus crederetur; ſi tamen armis invaderet, copiis quæ ad Viſurgim rem gerebant injungebatur, ut ſtatim in Holſatiam Jutiamque ſe penetrarent. A connubio Chriſtinæ cum Ulrico omnes abhorrebant; ac cum apud Guſtavum ſtatim poſt prælium ad Lipſiam per Einhuſium ſubtribunum Rex Daniæ id ambiiſſet, iſte id petitum abrupte rejecerat, nec de eo cogitandum dixerat. Inde & diligenter inculcabatur Reginæ Viduæ Mariæ Eleonoræ, ne deinceps iſtis procationibus aurem præberet, aut ullam ſpem Danis voto ſuo potiundi faceret. Fore enim alias, ut Proceres ſe iſti negotio opponant, ac Polonicorum Principum ambitus denuo ſtimuletur; unde ortis turbis inteſtinis ipſam Chriſtinam de Regno periclitaturam. De cætero tutiſſimum videbatur ſimplicem cum Danis amicitiam colere, beneficium ab illis aut arctius vinculum ne affectare, omnemque offenſam quantum fieri poterat evitare. 1633.

§.8. Enimvero Axelius Oxenſtierna quem ad Conventum Ulmæ indictum properantem nun- Oxenſtiernæ circa

1633. bellum Germanicum conſultationes.

tius de morte Regis Hanoviæ aſſequebatur, præter luctum omnibus bonis civibus communem graviſſimis curis diſtrahebatur, quæ ſublato capite circa Germanicas res conſiliorum via ineunda foret. Nam & is antea vivo Guſtavo magnam negotiorum partem ſuſtinuerat, quæ nunc in ſolidum ipſius humeris incumbebant. Hunc igitur ex una parte terrebat non tam potentia hoſtium, quam concordia, & acerrimum pro cauſa ſua ſtudium, par in adverſam partem odium placari neſcium, quod tantis cladibus irritatum ad vindictam ſumendam nunc eo ſit enixius incubiturum, quo major ſpes ſucceſſus allubeſcat, Proteſtantibus capite ſuo orbis, conſternatis, ac conſilii expertibus. Equidem Proteſtantium rem per Guſtavi arma victricia longe potiorem, copiasque hoſti haut impares; ſed diſcrepare conſilia, nec in unum ſcopum tendere, eoque concordiam inter eos ſervare in arduo fore. Hactenus Regis autoritatem utcunque eos continuiſſe; hoc vinculo abrupto, diſſociatis per hoſtium artes animis armisque, ſummam rerum collapſuram. Sibi ruentes res nomine Reginæ Sueciæ fulcire conaturo obſtare dignationem Electorum & Principum, quorum ſupercilium laturum non ſit, ut Vir Equeſtri loco natus, & extraneus tanta inter ipſos poteſtate polleat. Præterea exercitus numeroſi, animis ægri, & queis magnam partem Germani Principes præerant à Guſtavo conſtituti, & ab ipſo ſolo dependentes, qui num ipſius directionem æquo animo eſſent admiſſuri, dubium reddebant ſpiritus, qui natales illuſtres comitari ſolent. Ex adverſa parte animo obverſabatur ignominia, ac inevitabile damnum ac periculum, quod Suecicam nationem manſurum erat, ſi quæ tanto ſanguine & labore, pari ſumtu per ſuperiorem Germaniam parta erant, citra antegreſſos tractatus pro derelictis haberentur. Utcunque res caderet, honeſtius ac tutius eſſe vi Germania expelli, quam per ignaviam ultro faceſſere. Actum eſſe cum Suecis, ſi præſentium temporum difficultatibus territi manus ſtatim dent: ubi periculis intrepide obnitantur, ſpem honeſtæ transactionis ſupereſſe. Periculum quod nunc longius à Sueciæ finibus remotum videatur, ſi turpiter bellum deſeratur, reciprocante velut æſtu mox iſtam inundaturum. Hoſtem, ſi denuo ſuperior evadat, jugo Proteſtantes ſubditurum, aut penitus excidio daturum; à quorum tamen incolumitate magnam partem Sueciæ ſecuritas dependeat. His quippe oppreſſis hoſtem tot cladibus efferatum in Suecos malorum ſuorum autores bilem effuſurum, eosque ſuperiori Germania excedentes non ad littus tantum maris ſecuturum, ſed & ut in Sueciæ fines penetret tentaturum, reponendis, quæ inde accepit, damnis. Quod ſi per diſtractionem animorum deſtinata Guſtavi eo quo ipſe orſus erat ſplendore ad finem deduci nequeant; ſaltem tamen continuato per Germaniam bello hoſtes à Sueciæ finibus longe removeri, æmulosque ne quid moliantur cohiberi, quoad nova & inſolita hactenus imperii forma ſub minorenni Regina ſtabiliatur, ac domi omnia rite diſponantur. Nec eo ſecius tamen connitendum, ut firmata Proteſtantium religione & libertate, honeſtaque pace conſtituta arma non inglorie exuere liceat.

Oxenſtierna deſtinata ſua Ordinibus Proteſtantibus exponit.

§. 9. Hæc igitur ſententia cum ſederet, ſtatim atque Francofurtum ad Mœnum pervenit Oxenſtierna, quosdam Ordinum è quatuor ſuperioribus Circulis, qui tunc ibi agebant, ad ſe evocat, & quid hoc rerum articulo ſuſcipiendum ſit, eorum ſententiam exquirit. Aſt cum illi dolore & deſperatione oppleti ipſum conſilia ac ſolatia poſcerent, is de habendo apud Ulmam quatuor ſuperiorum Circulorum conventu exponit, ubi de arctiore inter ipſos & cum Corona Sueciæ fœdere, ſimulque diſponenda re militari ſit agendum; cui conventui ut Regis nomine præſit ſibi in mandatis datum. Spem quoque ſibi eſſe Saxonem, & Brandeburgicum Electores, ac cæteros utriusque Saxoniæ Ordines ei fœderi acceſſuros. Quod ſi ergo conventum iſtum adhuc celebrari placeat, ſeſe omni ſtudio in id negotium incubiturum. Prius tamen ſuſcepto ad memoratos Electores itinere tentaturum, num hi paribus legibus ad amplectendam cauſam communem permoveri queant. Hæc omnibus qui tunc aderant, aliisque abſentibus, quibus hæc per literas ſignificabantur, cum probata forent, ipſi totum negotium magno ſtudio commendabatur. Cæterum quare Oxenſtierna tanto ſtudio conventum iſtum adproperaret, arcana cauſa ſuberat, quod Saxoniæ Elector de univerſis Proteſtantibus in concilium cogendis agitaret, in quo ipſe directoris ſibi partes arrogaturus erat; quas ipſi deferre Suecicæ Coronæ indecorum, abnegare anceps erat. Quanquam & Brandeburgicus directionem iſtam citra exceptionem agnoſcere recuſabat. Hoc igitur ſuperiorum Circulorum conventu Oxenſtierna Saxonis deſtinata diſturbatum ibat; ac facilius ſibi cum iſtis Ordinibus conventurum judicabat, queis nihil æmulationis, aut controverſiæ cum Suecis intercederet. Saxo autem etſi quo iſta ſpectarent, intelligeret, aperte tamen contraniti non audebat, ne ad alia conſilia capeſſenda Oxenſtiernam adigeret, magis ſibi forte moleſta. Per ambages tamen remoram injicere conabatur, ſcriptis ad Wurtenbergicum, Badenſemque, & alios literis, quibus monebat, negotium id utique ſic tractarent, ne Germanica libertas detrimenti quid caperet, ipſique liberas manus retinerent; nullo cum fructu, quod Brandeburgicus contra iſtos vehementer ad conſilia Oxenſtiernæ amplectenda hortaretur.

Oxenſtierna novis mandatis è Suecia inſtruitur.

§. 10. Hic igitur per literas Duces, præfectosque Regios, nec non præcipuos Ordinum Germaniæ, quæ præſens tempus requirebat, monet. Inde rebus ad Rhenum, & Moguntiæ diſpoſitis VVurtzburgum profectus tribuno Claudio Hasverto injungit, ut contractis quibusdam copiis obſervet, ne tumentes animis provinciales novas res moliantur. Erfordiam delatus, in Sueciam ad Senatum mittit, qui faciem rerum per Germaniam, & quid ſibi cum Ordinibus Francofurti convenerit, exponat; ſimul novis ut ipſe mandatis inſtruatur petat. Quæ & paulo poſt ampliſſima allata ſunt, quibus apud omnes & ſingulos Germaniæ Ordines, vicinos itidem Reges ac Reſpublicas, ſimul ad exercitus Suecicos Legatus cum plena ac liberrima poteſtate conſtituebatur, dirigendis belli pacisque conſiliis, abs quo omnes miniſtri Regii ſagati togatique imperia accipere debeant, ac penes quem ſit pacem, inducias, fœdera per ſe ſuosve delegatos concludere, & omnia ſuo ex judicio agere, quæ Regno Sueciæ ac communi Proteſtantium cauſæ commodo duceret. Super ſumma autem rerum per Germaniam ea ſententia Senatus erat, quam miſſo Petro Brahæo Comite ipſi exponebant, res quidem magnis periculis & difficultatibus implicitas fere ab exterorum arbitrio dependere: memoriæ tamen Regis ſuæque nationi indecorum, patriæ exitioſum fore, easdem nullo ulterius conatu evertere. Igitur bellum continuandum, quousque favente Numine felix illi finis imponi queat. Eoque fœderibus renovatis

1633. Proteſtantes adſtringendos junctis conſiliis armisque rem gerere, nec niſi obtenta utrinque ſatisfactione diſſociari. Quod ſi ſtatim conditiones patriæ decoræ ab ipſis obtineri queant, eas amplectendas eſſe. Sed ſi de præmiis Suecorum ad pacis tractatus rejicere, ac hiſce ſociati bellum continuare velint, ita ut interim quilibet, quæ poſſidet, retineat; providendum Cancellario, ut maximi momenti loca, & præcipue maritima, & quæ per Saxoniam ſitu Sueciæ opportuna ſunt, probe cuſtodiat, præſidio ex indigenis, & quos fidiſſimos norit, impoſito, ut iſta eousque obtineri poſſint, quoad Sueciæ ſit ſatisfactum, quæ loca quoque retinendo plebis favori tributis parcius ſint oneranda. Quod ſi autem animadvertat, id ab Ordinibus Germaniæ agi, ut Suecos, poſtquam eorum opera res ſuas reparaſſe viſi fuerint, citra ullam laborum penſationem ejicere iterum inſtituant, ei iniquitati extrema opponenda, & per externa fœdera conatus ipſorum frangendos, Galloſque, Anglos, & Batavos translatis in eos quibuſdam ſuperioris Germaniæ locis in bellum pertrahendos, vel etiam alicui è Germaniæ Principibus, ſi quis velit, eam regionis partem conſignandam; ipſi autem adſumtis copiarum optimis, & fidiſſimis verſus Mare Balticum tendendum, firmatoque inter Albim & Oderam pede hoſtem litore arcendum, quoad honeſtis conditionibus pacem facere detur. Ad extrema tamen hæc uti non deſcendendum, niſi neceſſitas ſubigat: ita iſta potius arripienda, quam id tolerandum, ut patria pro tot impenſis, effuſoque tot fortium virorum, & qui omnem æſtimationem ſuperat, inclutiſſimi Regum ſanguine nil præter dedecus, dolorem, ingratorumque hominum ludibria reportet. Ac ſatius eſſe per vim expelli, quam ultro cedendo præter certiſſimum patriæ damnum ignaviæ nota Suecicum nomen adſpergere.

Oxenſtiernæ cum Saxoniæ Electore congreſſus.

§. 11. Hunc igitur ſcopum cum in univerſum ſibi propoſuiſſet Oxenſtierna, circa ſingula negotiorum pro re nata conſilium capturus, Erfordia Electoris Saxoniæ congreſſum per literas petit; qui Dreſdam ipſum invitat, alia loca ab hoſte fere vaſtata excuſans. Eo cum perveniſſet, non minus honorifice, ac ſi Rex adhuc viveret, excipitur. Inde proponit; ſe poſt mortem Regis exercitus ne diſſiparentur continuiſſe, ſuperiorisque Germaniæ Ordines hortatum, ut conjunctim rem gerant, quoad honeſta pace potiri liceat; quo fine iſtos quoque arma retinere conſtituiſſe. Sed cum Elector è præcipuis Suecorum fœderatis ſit, ab eo ſe exquirere voluiſſe, quam viam ipſe ineundam, & quousque Sueciæ deinceps in hanc cauſam deſcendendum judicet. Id quod tamen non tanquam Legatus, ſed privato tantum nomine petat, ut inde quæ ex uſu patriæ ſuæ videantur eſſe, conſilia capere poſſit. Ad ea Saxo prolixe de ſua in perſequendo bello conſtantia, ac ut perculſo hoſti acriter inſtetur ſuadere, Suecis ex una, ſe ex altera parte in Bohemiam & Moraviam irrumpentibus, ne vires recolligendi ſpatium iſti relinquatur. Addit tamen; certum finem deſignandum, ob quem arma ſint gerenda, ac oblatam pacem non repudiandam. Heic Oxenſtierna; de ſcopo armorum dubii nihil eſſe: qui ſit ſincera & univerſos complexa pax, per quam ſacra Proteſtantium, & libertas Ordinum in tuto collocetur. Cavendum tamen, ne vocabulo pacis peſtilens ludibrium ſubſit. Victoriam perſequendam, ſed ne intempeſtivo conatu ejus fructus corrumpatur. Ante omnia res occaſu Guſtavi fere collapſas eſſe inſtaurandas, Proteſtanteſque arcto invicem vinculo innectendos, ut hoſtis intercepta fallaciarum via ſerio animum ad pacem applicare cogatur. Nec minus declarandum, quousque & qua ratione cenſeat, Sueciæ Regnum iſti ſe bello debere immiſcere. Heic Saxonici nil niſi priora ingeminare, de irruptione in Bohemiam, & ne pax rejiciatur. Et quanquam Oxenſtierna rerum ordinem inverti oſtenderet, & prius de rebus rite diſponendis, quam de victoria agendum; nihil tamen præter inanes verborum ambages exſculpere licebat. Tandem cum iſti ſententiam Oxenſtiernæ noſſe cuperent, hic citra præjudicium ſuperiorum ſuorum multis demonſtrabat; triplicem eſſe viam labantes Proteſtantium res ſervandi. Vel enim omnes eos inter ſe, & cum Suecia fœdere ad finem usque belli innectendos, ſumma directione, uti antea vivo Guſtavo, huic relicta, cui tamen Concilium ex Ordinibus circumponendum ſit, ne ad unius placitum res adminiſtrentur. Vel in duo corpora diſcedendum, quorum uni Suecia, altero Saxo præſit, communicatis conſiliis rem geſtura, ſibique invicem auxilio futura, ac non niſi conjunctim ad pacem deſcenſura. Vel ſi Suecorum auxilio carere ſe poſſe judicent, hos idonea penſatione dimittendos, & ab Ordinibus ſolis rem ſuſcipiendam, ut tamen Suecia poſt pacis tractatibus includatur. Ex his utra via arrideret, Saxonici ut declararent nulla ratione adduci poterant. Nam quod poſtea ex aliis intellectum, primam improbabant, quod Elector alterius directionem extranei præſertim dedignaretur; nec minus poſtremam, quod quæ præmia Suecis danda forent non diſpicerent: media non diſplicebat, ſi quæ eam circumſtabant difficultates ſuperari poſſent. Tandem Oxenſtiernæ ſignificatum; non poſſe Saxoniæ Electorem ſuper tanti momenti re decernere, niſi collatis cum Brandeburgico conſiliis. Id tamen iſte ſancte aſſeverabat; ſe communi cauſæ deinceps non minus acriter incubiturum; nec de pace acturum niſi ex fœdere communicata re cum Suecis, aliiſque quorum intereſt: nec beneficiorum à Guſtavo acceptorum unquam immemorem fore, gratiamque filiæ, ac Regno Sueciæ relaturum. Præter iſthæc nihil Oxenſtierna extundere poterat; niſi quod ſatis intelligeret, ab iſta aula tunc maſcula conſilia, & vigorem tantis rebus parem abeſſe; nec paucos in Cæſarem inclinare. Iſtos homines proſperis & copioſis rebus adſuetos, duraque pati indociles reflante fortuna animum ſtatim deſpondere, ac ab inani ſpe malorum remedia expectare. De cætero ſolenne iisdem, ſenſus ſuos tegere, in diem omnia differre, prolixarum orationum, & dubitationum, nec non ceremoniarum affatim, ſolidi nihil expromere. Si quis ut ad rem accederetur, inſtantius urgeret, imperioſe ſecum agi querebantur.

Brandeburgicus cauſæ communi favet.

§. 12. Cum nihil amplius heic obtineri poſſe cerneret Oxenſtierna, inde ad Brandeburgicum Electorem proficiſcitur; qui majus in cauſam communem ſtudium oſtendebat, & quæ ab iſto ſuper Proteſtantium conjunctione proponebantur utique probabat, addito; ſi vel maxime unus aut alter Ordinum in tranſverſum abeat, ſe ideo hautquaquam ceſſurum, ſed reliquis ſociatum omnia ſua communi ſaluti impenſurum. Eoque fine conventum Ulmæ properandum cenſebat, datis quoque ad Ordines ibi congregatos literis, quibus ad concordiam & maſcula conſilia amplectenda eos hortabatur, ac ut cum Suecis ſocietatē omnino conſervent, ne ſi iſti à cæteris deſtituti ad peculiares tractatus ineundos adigantur, ipſi irato hoſti in prædam exponantur, qui ſummam ſpei in eo collocet, ut Ordines

1633. nes inter ſe, & à Suecis divellantur. Eadem quoque peculiariter Wilhelmo Haſſiæ Landgravio, & Duci Wurtenbergico, quorum magna iis in Circulis autoritas, ingerebantur.

Conventus Inferioris Saxoniæ inhibetur.

§. 13. Interea Fridericus Ulricus Brunſvvicenſis Dux conventum Inferioris Saxoniæ Luneburgum indixerat, ſimul copias ſuo nomine conſcribere cœperat. Id quod eo tendere judicabat Oxenſtierna, ut is Circulus Suecis avulſus ſuas ſeorſim rationes iniret; præſertim cum Saxoniæ Elector ad Præſulem Bremenſem, aliosque ſcripſiſſet; ut amicitiam quidem cum Suecis colerent, ſed usquequaque tamen liberam ſibi, nullaque obligatione circumſcriptam agendi facultatem retinerent. Igitur iſti mature obviam ire conſtituit, miſſis ad Ducem Dodone Cniphuſio, & Jacobo Steinbergio, qui oſtenderent; non debuiſſe id fieri inconſulta Corona Sueciæ, Magdeburgicum jam Præſulatum poſſidente, cui antiquitus jus conventus eo in Circulo indicendi competat. Et cum ſeparati ejusmodi congreſſus non niſi ad diſſociandos Proteſtantes faciant, eo conventu ſuperſedendum: alias ſibi conſtitutum vi eundem impedire. Ad quæ Dux quidem cauſabatur; arma ſibi parari expellendis ditione ſuâ Cæſareis præſidiis: conventus indici ſolere à proximis Principibus, Directore impedito: non conſtitiſſe, quousque Sueci Magdeburgicam ditionem ſibi vindicare decreverint: ejusmodi conventus legibus Imperii conformes, quos ſi impedire velint Sueci, viſum iri eos libertatem Germaniæ oppreſſuros: nec eousque diffidendum Principibus, velut ipſi cauſam communem deſtituere velint. Ad quæ iſti reponebant; non tam conventum, quam modum convocandi improbari, excluſa Suecia; eo fine bellum geri, ut Imperii leges vigori ſuo reſtituantur; id quod per fœdera obtinendum, quæ non permittant inſcia Suecia ſeparata conſilia capeſſere: Ita tandem Dux cedebat, ac Ordinibus qua de cauſa conventus omitteretur, ſignificari curabat. Quæ res inter alios Regem Daniæ non mediocriter mordebat, præſertim quod animadverteret Suecos ſuſpicari, ipſo inſtigante conventum illum indictum. Ejusmodi igitur conatibus obſervandis atque diſturbandis Joanni Salvio Legati munus per Inferiorem Saxoniam prorogatum. Stenoni quoque Bielkio Pomeraniæ utriusque cura commiſſa. Cæterum quare deinceps Sueci univerſam Inferiorem Saxoniam fœdere ſibi illigare non tentaverint, cum tamen pleriq; Ordines peculiari pacto illis jam juncti forent, cauſa erat, quod metuerent, ne Brandeburgicus & Meclenburgenſes eo ſibi fœdere caverent, nihil de Pomerania & Meclenburgica decerptum iri ſarciendis Suecorum impenſis. Quod Suecos neque annuere Regni ſui rationes, nec abnuere præſentium temporum conditio permittebat. Eoque potius videbatur occaſionem declinare, qua ad animi ſui ſenſa circa eam rem intempeſtive pandenda urgeri poterant, ac futuræ opportunitati iſta reſervare.

§. 14. Berolino Halam digreſſus Oxenſternius ſevera edicta per Marchiam promulgat, ut copiæ absq; provincialium vexatione tranſitum faciant, ac prædabundi coërceantur, conſtituto qui iſta executioni dari curaret. Ibidem à Galliæ Rege Legatus acceſſit Grangius, qui prolixe hujus ſtudium in Suecorum ac Proteſtantium arma teſtabatur, & quod idem ſolennem Legationem ad Cæſarem miſſurus ſit, de ſua cum Suecis ſocietate expoſiturum, iſtumque ad æquas pacis conditiones amplectendas hortaturum; cui conciliandæ operam ſuam offerat. De *neutralitate* quoque Ordinum Pontificiorum ut cum Suecis, ſociisque agatur, petebat. Quod poſtremum ad futurum conventum Oxen-

Legati Gallici cum Oxenſternio congreſſus.

ſtierna rejiciebat. Idem Gallum mediatorem probabat, ut eſſet, quem Dano adjungeret, cui ſoli Sueciæ negotia committi tutum non videbatur. De cætero an Rex Galliæ ad Cæſarem Legatos mittere vellet, ipſius judicio relinquebat. Qua ſuper re Saxonis, & Brandeburgici Electorum ſententiam quoque exquiri poſſe, qui Dreſdæ tunc congreſſi erant, annitente Brandeburgico, ut Saxonem ad conſilia ab Oxenſtierna propoſita permoveret. Ubi integrum menſem ſuper pacis mediis, conditionibusque, aut bello continuando diſceptatum nullo cum fructu. Nec diſſimulabant Saxonici, vehementer ſibi diſplicere, quod Oxenſtierna in Epiſcopatibus per Suecos occupatis multa donaret, ac cæteris fœderatis inconſultis conventum Ulmæ indixiſſet; quodque Ducis Brunſuicenſis delectus, ac conventum Luneburgicum inhibuiſſet; velut is dictatoriam ſibi per Germaniam autoritatem arrogatum iret. Ac præcipue cum ſuper indicendo omnium Proteſtantium conventu Saxonici proponerent, & Brandeburgicus moneret, ut prius de ejusdem moderamine cum Oxenſtierna conveniretur, illi non modice incaleſcebant, frementes ſub directorii vocabulo Suecos arbitrium belli pacisque per Germaniam invadere; quod nec aliis, nec Saxoni ullo modo ferendum ſit, cui Lipſienſi conventu ſummæ rei inter Proteſtantes moderamen ſit commiſſum. Id quod tamen Brandeburgicus aſpernabatur, nec minore ſe dignatione quam iſtum habendum contendebat. Qui & id ingerebat; poſtquam Proteſtantes propriis ſe tueri viribus nequeant, ſatius eſſe exterorum auxilio uti, licet fors particula aliqua decerpenda Imperio ſit, quam una cum libertate ſacra ipſorum plane opprimi. Tum ſerio & omni conatu in bellum incumbendum, nec temperatis intempeſtiva erga hoſtem reverentia armis cauſam prodendam; cum nihil pernicioſius ſit, quam media & ambigua conſilia ſequi, ubi extrema ab hoſte intentantur. Nihil tamen iſta valebant, ut Saxo preſſe deſtinata ſua declararet, aut ab Oxenſtierna propoſitis ſe adplicaret; ſed in univerſum ſtudia ſua erga communem cauſam, quam deſerturus hautquaquam ſit, teſtari ſatis habebat.

Saxo & Brandeburgicus Dreſdæ conveniunt.

§. 15. Nec majus operæ pretium apud Saxonem faciebat Legatus Gallicus Grangius, qui poſt oblatam Regis ſui ad futuros pacis tractatus interpoſitionem multis oſtendebat; non ſatis conſtare, num pax Cæſari cordi ſit, jam magna mole bellum reparanti, ac morte Guſtavi reſumtis animis. Eoque acrius concordiam Proteſtantibus amplectendam, omni privato reſpectu, atque æmulatione ſepoſita, nec per peculiares tractatus in diverſa abeundum. Tum bello communem ab omnibus ſcopum præfigendum, & quicquid copiarum eſt, in unum velut corpus redigendum, ſummæ rei moderamine in unum collato, ut omnia eo celerius atque tectius expediri queant. Cum autem id bellum Regis Sueciæ auſpiciis cœptum, geſtumque hactenus ſit, cui Proteſtantes fœderibus ſeſe adjunxerint, directione belli eidem relicta; par eſſe, ut & deinceps eadem penes Sueciæ Coronam maneat, dignatione cæteris potiorem, & in cujus manu plerique exercitus, hoſtibusque ereptæ provinciæ ſint. Eamque rem à Rege ſuo vehementer ſuaderi. Enimvero Saxo præfracte abnuebat à ſe belli moderamen Suecis concedi poſſe. Brandeburgicus contra Legato adſtipulabatur de concordia, ac maturandis belli adparatibus; nec minus de belli directore, verum non eo modo, ut bellum & pax in unius arbitrium conferatur, id quod libero populo intolerandum ſit; ſed ut ab univerſis confœderatis certi quidam delegentur congruis mandatis inſtructi, qui conſilio bellico adjuncti de omnibus

Ad eosdem Legati Gallici propoſitio.

1633. omnibus negotiis conſultent, atque decernant, quos inter uni directionem tam in deliberando, quam exſequendo eo quod decretum ſit deferendam. Eidem quoque placebat Proteſtantium militiam in unum corpus redigi. Sed ea de re omnium quorum intereſt conſenſu decernendum; & quia de moderamine Coronæ Sueciæ relinquendo Saxo in dubium revocet, ſe ſuo ſuffragio rem definire non poſſe, ſed eandem ulteriori conſultationi eſſe reſervandam. Sic & iſte Legatus re infecta Dreſda diſceſſit.

Landgravii Georgii cum Cæſareanis congreſſus.

§. 16. Porro cum Cæſarei valde cuperent cognoſcere, quid iſto congreſſu decretum foret, à Cæſare Leutmericiam ablegatur Epiſcopus Viennenſis, & Queſtenbergius; qui Georgium Haſſiæ Landgravium tunc Dreſdæ agentem ad ſe invitant, velut ſuper pacis negotio cum ipſo collocuturi. De qua profectione nihil ſibi ante, quam Landgravius jam diſceſſurus eſſet, conſtitiſſe Brandeburgicus teſtabatur. Saxo autem ei ſe itineri non obſtitiſſe ferebat, ut quid conſilii foret Cæſari expiſcaretur. Revera autem congreſſum iſtum Antonius Wolfius Landgravii Cancellarius procuraverat, Cæſareis partibus addictiſſimus, quo Cæſarem de rerum ſtatu iſtorumque conſiliis, ac Dreſdæ inter Electores actis edocere poſſet. Neque vero aliud ibi propoſitum ferebatur, quam de Cæſaris in pacem ſtudio. Quod Landgravius probaſſe ſe ajebat, ſed ut illa univerſos complecteretur, & Cæſar præcipue Palatinatum reſtitueret, Suecisque ſatisfaceret. Peculiares tractatus in caſſum tentari. Fridlandus tamen iſtum congreſſum ſe inſcio ſuſceptum indignabatur, ex pacto belli paciſque arbitria ſibi competere jactitans. Qui & circa id tempus ſuper affectato Bohemiæ Regno in ſuſpicionem venerat; multosque in Cæſaris aula, & inter eos conjunctiſſimum ſibi quondam Eggenbergium Principem à ſe alienaverat, quod prædia eorundem contributionibus oneraret, easque à detrectantibus manu militari extorqueret.

Oxenſtierna Erfordienſibus claves oppidi reſtituit.

§. 17. Aſt Oxenſtierna Hala in ſuperiorem Germaniam tendens Erfordiæ litem inter urbis Senatum, & præſidii præfectum ſuper clavibus portæ cujuſdam fervere deprehendit. Cum enim illæ hactenus penes præfectum fuiſſent, ex quo tempore Wilhelmus Vinarienſis Dux urbem occupaverat, eas nuper oppidani incuria militum in portæ clauſtris relictas ad Conſulem detulerant, fruſtra repoſcente Præfecto, quoad Oxenſtiernæ arbitrio res committeretur. Qui cum oppidanis rem magnopere cordi eſſe videret, univerſas urbis claves iſtis conſignavit, quod ea tempeſtate homines benevolentia magis quam vi in officio continendos judicaret; ſimul conſtituit, ut præſidium Regium urbe ejusque territorio educeretur, civesque deinceps milite à ſe conſcripto, qui tamen ſimul Coronæ Sueciæ verbis ſit adigendus, urbem cuſtodirent. Et ubi plus militum intromitti neceſſum ſit, id absque civium onere fieret. Ab eodem quoque Thuringiæ Ordines invitabantur, ut ſuperiorum Circulorum Ordinibus ſe adjungerent, ac militem ſtipendiumque conferrent, quorum prius ob Saxoniæ Electorem abnuebant: cætera ſat liberaliter offerebant, ni idem miſſa ibi in hoſpitium legione non pauca intercepiſſet.

Conventus Ulma, Heilbrunnam transfertur.

§. 18. Wurtzburgum delatus Oxenſtierna res per Sueviam paulum mutatas deprehendit, quod ingruentibus ibi Bavaricis itinera circa Ulmam parum tuta forent. Igitur placebat conventum ibi indictum Heilbrunnam transferre, quo ad Calendas Martias Ordines eorumque Legati invitabantur. Wurtzburgi quoque offendit Manaſſem Paſſæum Marchionem Feuquierium à Galliæ Rege ad eum conventum Legatum, qui de ſtudio Regis in communem cauſam prolixe teſtatus, ſi forte Sueci iſtis locis hoſti impares forent, ad duodecim millia auxilio pollicebatur. Simul Regi moleſtum eſſe oſtendebat, Lotharingiæ Ducem occupatis Tabernis Alſatiæ, & Dachſteino bello ſe immiſcuiſſe; pro quo facinore ſi caſtigetur, id Rege non invito fieri. Quæ Oxenſtierna libens acceptabat, addito; ſolum Galliæ Regis reſpectum obſtitiſſe, quo minus iſte dudum hoſtilia expertus fuerit. Idem Legatus ut Oxenſtiernam plane Gallorum rationibus adjungeret, multa de Regis ſui in ipſum benevolentia memorabat, pollicitus quoq; auxilium Regis, ſi privatas augere opes cuperet: quin & autoritatem ejuſdem, ſi Reginam filio ſuo vellet connubio jungere, ac militem pecuniamque, ſi ea ex cauſa bellum ſit gerendum. Quæ cum eo ſpectarent, ut Oxenſtiernæ opera Galli tractu Germaniæ Transrhenano ſibi opportuno potirentur, obtentu modeſtiæ velut votis ſuis ſuperiora ab ipſo eludebantur. Paulo poſt idem Heilbrunnam adpellens Ordines magno numero conveniſſe invenit, ita ut ſtatim manus negotio admoveri potuerit. De quo antequam exponamus, prius quid actionum bellicarum per hibernos menſes patratum ſit, referemus.

Oxenſtiernæ circa bellum deinceps adminiſtrandum diſpoſitio.

§. 19. Ut ſtatim poſt prælium ad Lutzenam in Bohemiam bellum transferretur, Saxoniæ Elector ſuaſerat, ne hoſti ſpatium recolligendi vires relinqueretur. Id conſilium quantumvis ſpecioſum Oxenſtiernæ non probabatur, quod exercitus hautquidquam diſpoſitus eſſet tantæ expeditioni cum aliqua ſucceſſus ſpe ſuſcipiendæ, pleriſque animo ægris, & novum laborem eo anni tempore adſpernantibus. Et cum hoſtes locis ſibi opportunis invadendi eſſent, ubi ſecus res cecidiſſet, irreparabile damnum accipiendum erat. Pars quoque exercitus in Saxoniam Inferiorem mittenda erat reprimendo Gronsfeldio; & cum hoſtis proximo Vere bellum magna mole inſtauratum iret, copias hiberna expeditione atterere haut conſultum videbatur. Igitur deſignationem Regis paulo ante mortem conceptam Oxenſtierna ſequi conſtituit, ac majorem exercitus tunc in Miſnia hærentis partem ad quatuordecim millia Georgio Luneburgico in Saxoniam & Weſtphaliam, reliquam Bernhardo Duci in Franconiam deducendam tradebat, quorum illi Cniphuſius, huic Lohuſius adjungebatur. Luneburgico in mandatis datum; de tranſitu ad Viſurgim ſibi primum proſpiceret, & ſi per Gronsfeldium liceat, unum atque alterum munitum locum ei flumini adſitum occuparet; aut ad Amiſiam usque penetraret, poſitaque ibi velut arce belli hoſtem quantum poſſet Weſtphalia depelleret. Dum interim Wilhelmus Landgravius Weſtphalis ab altera parte incumbit, & præcipue prohibet, ne hoſtiles circa Viſurgim copiæ, cum iis quæ ad Rhenum hærebant, ſeſe conjungere poſſent. Bernhardus Dux Bambergam tendebat, copias ſuas quiete refecturus, ſimul tuendæ Franconiæ, ac imprimis Noribergæ, & ut copiis ad Danubium, ſi opus foret, ſubſidio venire poſſet. Hisce hactenus per invaletudinem Banerii Chriſtianus Palatinus Birckenfeldenſis præfuerat; ſed cum iisdem, prævalente hoſte, ſuppetias ex Alſatia Hornius ferret, iſte ad Oxenſtiernam ſe conferebat; à quo copiis ad Rhenum præficiebatur, miſſionem flagitante Baudiſio. In Sileſiam denique, ubi confuſe hactenus res geſta fuerat, Senior Turrius Comes cum imperio mittitur, affinitatibus, autoritate, & gratia ibi locorum prævalens. Cui injungitur, eos, qui ultro Suecorum partibus acceſſerant, velut amicos habere, & omni modo *Sueciæ devincire:* inde cum Saxonicis & Brandeburgicis ducibus communicato conſilio hoſtem

Pro-

1633. Proteſtantium terris arcere. Ut tamen ſemper ad Marchiam, & Pomeraniam reſpiciat; cui, ſi hoſtis ingruat, Sileſia deſerta ſit ſubveniendum, nec unquam eo usque in Auſtriacas provincias penetrandum, ut non ſtatim iſtis locis ſubſidio accurri poſſit. Turrium tamen in Sileſiam cum ita amplis mandatis miſſum fremebat Arnheimius, velut is in ipſum quoque exercere imperium obtenderet. Et quanquam Oxenſtierna ſcriptis ad Saxonem & Arnheimium literis declararet, Turrio in Suecicas duntaxat copias imperium commiſſum; non ideo tamen æmulatio tollebatur, quod Arnheimius in Sileſia ſuo tantum arbitrio rem gerere, Suecosque in appendicis loco habere vellet; & quia ſuperiori æſtate Arnheimii proditione Saxonum res per Bohemiam peſſum iviſſe Turrius arguerat.

Bernhardus Dux in Franconiam abit. 28. Januar.

§. 20. Diſtributis hoc modo inter Duces provinciis, Bernhardi quidem Ducis copiæ Franconiam ingreſſæ ex itinere Staffelſteinam vi expugnatam diripiunt. Inde Bambergam nemine repugnante occupant, receptis in fidem Sacerdotibus, cæterisque civibus, qui remanſerant. Nec ad Martium usque menſem memorabile quid actum, niſi quod Bulachio cum majore equitatus parte in ſuperiorem Palatinatum ituro Joannes Wertanus improviſo ingruens damni nonnihil intulerat: & oppidum Hochſtadium, ex quo itinera circa Noribergam infeſta habebantur, cum deditionem ferociter abnueret, vi expugnabatur cæſis omnibus puberibus. Ædificia direpta fortuito exortus ignis abſumebat. Inde cum Forchemo obſidium circumponere intempeſtivum Duci videretur, propius Danubium proceſſit, ut vel hoſtem Hornio incumbentem diſtraheret, vel ſi res ferret huic junctus iſtum invadere poſſet.

Jean de Wert. 23. Febr. 28. Febr.

Hornius in Sueviam tendit.

§. 21. Hornius quippe re per Alſatiam bene geſta Sueviæ adverſus Bavaricos auxilio venturus trajecto Rheno ex itinere Kentzingam, & Friburgum Brisgoviæ occupaverat. Inde duobus Wurtenbergenſium millibus, qui Rotvvilam occupaverant, auctus Danubium verſus properat, & Banerii copiis valde quidem deminutis ad Geckₗingam jungitur, hoſte iter ejus ſiſtere non auſo. Quo tamen antequam perveniret Hornius, hoſtis jam per Sueviam progreſſus fecerat non ſpernendos. Altringerus quippe Bavaricus dux, poſt Landsbergam ad Licum expugnatam, Sueviam irrumpens, Memmingam levi negotio occupaverat, nec præſidiariis, quas pacti fuerant, deditionis leges ſervaverat, gregariis ſub ſigna ſua redactis, ac oppidanis magna pecuniæ ſumma emunctis. Inde Campodunum invaditur, quod ducenti præſidiarii Suecici una cum civibus ad decimum usque diem acerrime propugnabant, fæminis quoque lapides & ferventes aquas apportantibus. Ac jam tres hoſtium aſſultus maſcule repulerant; cum tandem impetu à meridie ad veſperam continuato hoſtis numero prævalens oppidum irrumpit, ac cædibus, ſtupris, rapinis, incendio omnia miſcet. Qui in arcem refugerant cives pecunia vitam redimere cogebantur. Nec eo minus oppido magna argenti vis imperata, primariique cives cum uxoribus & liberis captivi Lindaviam, aut ad Tirolenſes abducti. Inde Biberaco hoſtis minitari videbatur, quod Hornius immiſſis ducentis dimachis, & promiſſo ſubſidio ad tolerandam obſidionem firmabat. Sed cum è præcurſoribus, qui turmam hoſtium oppreſſerant, intellexiſſet, Bavaricos circa Memmingam, & Campodunum diviſis copiis hærere, ipſe transmiſſo ad Kirchbergam Illaro ex alterâ parte fluminis iſtos urgere conſtituit. Ac primo quidem non procul Memminga ſtatio hoſtilis ducentorum dragonum opprimitur. Sed iſti ad Memmingam conſiſtere non auſi, immiſſis ei oppido duabus legionibus Campodunum retrocedunt. Quos Hornius non procul eo oppido aſſequitur, duasque equeſtres legiones, & quicquid deſultorum habebant, conſpiciente toto exercitu Bavarico, cædit. Quo conflictu ſeptem vexilla, ac ſubtribunus cum aliquot ductoribus à Regiis capti, tribunusque Gallebertus occiſus. Ac ni nox incidiſſet, totus hoſtium equitatus, qui jam vacillabat, in fugam dari poterat. Sed Altringerus nocte tectus ad Leibuſſum recedebat, objacente anguſto tranſitu, quem pluvia præſertim tempeſtate in conſpectu hoſtilis exercitus tranſire arduum erat. Igitur Hornius Ottenbeuram regreditur, reficiendo pauliſper militi, & ut hoſtis conatus obſervaret. Quem cum diutius ibi hærere videret, facto per Mundelheimum & Kaufbeuram itinere, à Lico eum intercludere inſtituit, ut interea Banerio occaſio foret Landsbergam tentandi. Eo conſilio Altringerus animadverſo, ut Hornium retardaret, trecentos milites raptim Kaufbeuræ immittit. Ipſe per noctem bipartito copias apud Schongam & Fieſſam trans Licum rapit, & conjunctis iterum iisdem ad Schongam conſidet. Hornius interim Kaufbeuræ immiſſum militem modicâ vi adhibita in poteſtatem redigit. Sed cum hoſtem trans Licum inſequi agitaret, cognoſcit ſeptem legiones è Bohemia & turmas aliquot è Franconia iſti ſubſidio properare. Igitur poſt eam acceſſionem hoſti ſe imparem judicans, præſertim cum Banerii miles male habitus eſſet, ac Wurtenbergici carptim domum faceſſerent, paulum ſe reprimere ſatius ducebat, ac interim à Bernhardo Duce poſtulabat, ut is cum ſuo exercitu propius Danubium accederet. Et quia hoſtis Suevia exceſſerat, Campodunum in poteſtatem redigere ſtatuebat, quod per biduum obſeſſum poſtera die capiendi ſpes erat. Aſt Altringerus legionibus è Bohemia auctus Lico iterum transmiſſo recta Mundelheimum, & inde Biberacum tendebat, ut hoc raptim occupato Wurtenbergicæ ſe infunderet, opimis ibi hibernis fruiturus. Eo voto ne potiri hoſtis poſſet, Hornius deſerto Campoduni obſidio Biberacum properat, idque præſidio firmat. Inde ad Munderdingam Danubium tranſit hoſtem anteverſurus, ac capta idonea ſtatione eidem ſe objecturus; quod non conſultum videretur absque neceſſitate prælii aleam tentare. Nec hoſtis minus, cui non prælium, ſed Wurtenbergica præda cordi erat, magnis itineribus ad Danubium feſtinabat, quem pridie ponte ad Greiſſingam extructo cum majore copiarum parte tranſierat. Ubi poſtremum Hornii agmen præter hujus imperium in primum hoſtium agmen acriter impetum facit, idque retro agit: ſed mox tota vi incumbente hoſte pedem refert, quoad Hornius ſubſidio accurrens iſtum ſiſteret. Inde Hornius copias ſuas in aciem ad Lauteram in monte explicat; quod idem Altringerus in ſubjecta valle facit. Nihil tamen inter illos actum, quam ut tormentis ſe mutuo impeterent, exiguo utrinque damno. Nam è Suecis non ſupra quinquaginta deſiderati ſunt. Ita citra ullum impedimentum Pfullingam Hornius proceſſit, contentus hoſtem Wurtenbergica arcuiſſe, quam conſervari Suecicarum rerum tantopere intererat. Et quia Bavaricis plures legiones è Bohemia accedere dicebantur, Hornius Rheingravio mandabat, ut præcipuis per Alſatiam, & Briſgoviam locis præſidio firmatis cum majore equitatus parte ad ſe accederet. Enimvero hoſtis Wurtenbergica excluſus fruſtra tentato Biberaco copias bifariam divisit; ac peditatum plerumque per oppida inter Licum & Illarum diſtribuit, cæteris verſus Bodamicum lacum dimiſſis, quo in tractu tribunorum

4. Januar.

Bavarici Memmingam & Campodunum expugnant.

3. Jan.

9. Jan. Bavarici ab Hornio vapulant.

Hornius Altringerum Wurtenbergico agro arcet. 2. Febr. 8. Febr.

Sant

1633. Sant Andreani, & Forbeſii novos delectus diſſipabat, iſto quoque capto. Hornius autem cognito hoſtem copias ſuas laxius per hoſpitia ſparſiſſe, aſſumta valida equitum manu nocte Dietfurti Danubium tranſit, & orto die tribuni Hiſpani legionem Simmeringæ & propinquis vicis metantem opprimit, & pleriſque ductoribus ipſo cum tribuno & quinque vexillis captis totam fere legionem deſtruit; ipſe re bene geſta in ſtativa ſua regreditur.

Hornius legionem hoſtium opprimit. 27. Febr. d'Eſpagne.

§. 22. In Alſatia Hornio digreſſo hoſtis iterum criſtas erigere, & impoſitum ſibi jugum excutere nitebatur. Et Hagenoæ quidem nonnulli cives Pontificiis ſacris addicti, adſumtis in ſocietatem quibusdam ruſticis, Cæſareum præſidium, quod nuper Tabernis Lotharingo traditis exceſſerat, in id oppidum introducere moliebantur, cujus ope Suecos apud ſe hoſpitantes trucidarent. Dolus hoc modo inſtruebatur. Ruſtici militum quosdam curribus fœno ac ſtramine onuſtis abditos ſub portam usque vehebant; qui repente proſilientes vigiles ſecuros jugulant, ac mox cæteros, qui extra oppidum inſidiarum cauſa latitabant, ſigno dato immittunt, civibusque ſimul inſurgentibus facile Suecicos opprimunt; quos partim ferro, partim fuſtibus atrociter necant, præfecto Croneckio, aliisque ductoribus captis. Cæſorum corpora centum triginta veſtibus ſpoliata extra mœnia canibus lanianda projiciuntur. Triduo poſt eodem delatus Salmenſis Comes ad illud oppidum muniendum omni vi incumbere cœpit, Argentorato inde multas moleſtias daturus. Sletſtadii ſimilis ſtruebatur ſcena; ſed conſilio detecto exitium, quod Suecicis parabatur, in autorum capita vertebat. Ea res Argentoratenſes advertit, ut ab inſidiis probe ſibi caverent, ac Equites Ordinis Teutonici, Monialesque domicilia mœnibus contigua deſerere, alibique ſedes capere cogerent. Briſacenſes quoque Rheingravio circa occupandam Thannam, Altkirchamque, & Pfirtam, aliaque Suntgoviæ loca diſtento, Neuburgum ad Rhenum ſubito opprimunt, cohortemque Suecicam ibi præſidio locatam partim cædunt, partim capiunt. Is ſucceſſus audaciam addebat, ut eadem circa Langendenzlingam tentarent, quo tribunus Einhuſius Schafelitzkium & Canofskium ad epulas invitaverat. Sed hi media inter pocula nunciato hoſtium adventu equites ſuos raptim ad pugnam cient; qui vix in ordines ſe utcunque diſpoſuerant, cum hoſtis adeſſet, pugnamque inciperet, ac iſtos numero inferiores Friburgum verſus propelleret, ubi Canofskii legio hoſpitabatur. Hic mox excitatis ſuis Einhuſii turmis auxilio advolat, iisque junctus Briſacenſes invadit, & acrem poſt conflictum in fugam conjicit, cæſis circiter quadringentis, totidem captis, quorum plurimi poſt è vulneribus obiere. Sed & agreſtium in Suntgovia ad quatuor millia conglobati Pfirtam, Altkirchamque intercipiunt, & quos ibi ac per vicina paſſim deprehendunt Suecicos atrociter trucidant. Ad hos compeſcendos Rheingravius validam manum Thannam verſus rapiebat; quo antequam veniret, jam tribunus Harpſius coactis novendecim equitum turmis apud Blotzheimum eos in aperta camporum pertractos miſere multaverat, cæſis mille amplius, totidem captis. Quo cognito Rheingravius, ut iſtum motum penitus ſedaret, Befortum tendit, ubi Montecuculus Comes cum aliquot equitum turmis, & magna parte agreſtium agebat. Sed hic inconditæ turbæ diffiſus non expectato Rheingravii adventu Briſacum ſe recipiebat. Agreſtes in cœmeterio vici Dommerskirchæ oppreſſi, veniam fruſtra implorantes immanitatis ſuæ pœnas dederunt occiſis

Hagenoa ab hoſte intercipitur.

5. Januar.

Neuburgum ad Rhenum opprimitur.

28. Januar.

Briſacenſes vapulant.

Ruſtici per Suntgoviam tumultuantes compeſcuntur.

29. Jan.

mille ſexcentis. Quæ clades tamen non deterruit 1633. ruſticos per Briſgoviam, quo minus & ipſi in Suecicos interceptos ſævirent; qui tamen pariter pœnas dederunt ſuſpendio necati, aut ad opus faciendum abducti. Nec eo ſecius Briſacenſes denuo fortunam tentare auſi mille numero Kentzingam interceptum tendunt. Quibus Suecici, deſtinatis ipſorum proditis in itinere inſidias ponunt; in quas dum præcipitant, cæſis aut captis pleriſque, pauci incolumes evaſere; quos inter Wilhelmum Badenſem Marchionem brachio arreptum eques ignotum jam trahebat, ſed mox ſplendidius veſtitum nactus dimittebat.

Briſacenſes denuo vapulant.

§. 23. In Palatinatu Ludovicus Schmidbergius legionis vicarius oppidum Dilsbergam ſubito aſſultu, arcem paulo poſt deditione ceperat. Quod non parum conferebat coërcendis Heidelbergenſis præſidii excurſionibus. Ad inferiorem Rheni tractum Baudiſſius Andernacum ſuperiore anno captum pro temporis ratione munitionibus firmabat; ſimul Nordburgum in Eifalia Ducis Areſcotani oppidum in poteſtatem redegerat. Iſti amoliendo Elector Colonienſis cum urbe Colonia ubique auxilia conquirit; cui & à Gronsfeldio valida manus ſub tribuno Henrico Weſtphalo; & ab Iſabella Belgii Principe aliquot Hiſpanorum millia ſub Iſenburgi Inferioris Comite ſubmittuntur. Et ne Elector adverſus neutralitatis cum Batavis initæ leges peccaſſe argueretur advocatis in ſuam ditionem Hiſpanis, illæ copiæ dicis cauſa Hiſpanorum ſacramento ſolutæ Cæſaris militiæ tranſcribuntur. Hæ igitur primo Nonnenwertam, inſulam in Rheno ſitam, opprimunt, cæſis Suecicorum quinquaginta, centum captis. Inde Ohlbergam ad Aram fluvium deditione capiunt; ut & arces Saſtenburgum, & Landscronam: ſed illius præfectus acerrime reſtiterat; hujus autem per ignaviam prodita arce cum cohorte ſua ad hoſtes tranſibat. Contra Baudiſſius Hammerſteinam arcem occupaverat, & non paucos Hiſpanorum Rimagi oppreſſos cæciderat. Verum hoſti magna mole ingruenti impar, numeris ob continuos labores valde deminutis, ac legionibus aliquot equitum ad Landgravium miſſis, ceſſim ire Lohnſtenum ſuperius usque cogebatur, ubi Lani fluminis objectu, & locis opportunis Wetzlariam usque inſeſſis hoſtem tranſitu arcebat. Unde repulſus Iſenburgicus omni vi ad oppugnandum Andernacum vertitur, quod præſidiarii maximam partem Finnones ſub tribuno Joſia Ranzovio ſtrenue propugnabant. Interea de neutralitate Circulo Weſtphalico concedenda intervenientibus Hollandis tractari cœptum, qui graſſantes in vicinia exercitus haut citra ſuſpicionem adſpectabant. Eoque ut utriusque partis copiæ inde excederent, nec deinceps eodem ſe penetrarent, caveri cupiebant. Baudiſſius autem, quanquam citra ſuperiorum mandata ad ejusmodi tractatus deſcendere non auderet: tamen honori Hollandorum, & Principis Arauſionenſis id daturum ſe promittebat, ut per menſem induciæ eſſent, ipſeque ſuas copias inde educeret, paucis tantiſper locis præſidio inſeſſis; ut tamen Colonienſis Elector, & Palatinus Neoburgicus caverent nihil in ea loca tentatum iri, quoad tractatus perficeretur. Eam conditionem cum iſti abnuerent, incaſſum id negotium evanuit.

Dilsberga capitur. 12. Januar.

Geſta per ditionem Colonienſem.

17. Febr.

De neutralitate Circuli Weſtphalici fruſtra agitur.

§. 24. Georgius Luneburgicus Dux, militiæ Suecicæ per Saxoniam & Weſtphaliam præfectus, facto per ditionem Brunſvicenſem & Luneburgenſem itinere ad Bremam cum exercitu Viſurgim tranſit. Hinc cito agmine Cniphuſium in Weſtphalos irrumpere jubet, qui primo impetu Vechtam, Cloppenburgum, Haſelunam, Meppam, Furſtenaviam, aliaque loca totamque adeo

Geſta per Weſtphaliam. 4. Febr.

pro-

1633. præſulatum Oſnabrugenſem, excepta metropoli, ac vicinum tractum in poteſtatem redigit. Et quia plerique agreſtes domibus ſuis profugerant, ne permiſſa rapinæ militari regio mox ſolitudo fieret, edicto promulgato ſecuritatem imperata facientibus promittit, refractariis extrema interminatus. Sed cum hiberna tempeſtate Oſnabrugam, adſitamque arcem Petersburgum obſidere non liceret, præcipuum tunc videbatur de tuto ſibi ad Viſurgim trajectu proſpicere, quod Brema longius mare verſus poſita, nec Suecorum arbitrio ſubdita foret. Ei uſui Rintela opportuna viſa, Hamelam, Mindamque interjectu ſuo ſeparans. Igitur verſo itinere Hervordiam, Flotamque arcem, & Bilefeldam occupat, Sparenberga arce eminus circumſeſſa. Nec minus Lemgoviam, ac Lybbecam præſidio firmat, ac cum Mindenſi præſulatu ſuper tributis tranſigit. Mox Rintelam itum, ubi cum tumens nivalibus aquis Viſurgis vado tranſiri non poſſet, navigia conquiruntur, ut ad alteram ripam trajectus firmari poſſet. Interea Gronsfeldius Comes Guelferbyto quatuor menſium alimenta intulerat, & mox contractis copiis inter Hamelam, & Mindam ad Viſurgis ripam conſederat, Suecicos tranſitu prohibiturus, ſtructoque contra Rintelam ſuggeſtu in adverſos tormentis detonabat; quibus hi non

2. Mart. ſequius reſpondent. Verum detumente paulatim flumine Georgius Dux monſtrante ruſtico vadum reperit, quo equitatus ſummo mane trans fluvium miſſus repente in hoſtem invectus quatuor turmarum ſtationem opprimit. Mox in pedites, qui ripam cuſtodiebant, irruens multos eorum interficit, quingentos cum tribus centurionibus capit, ac quatuor vexillis duobus

Gronsfeldius vapulat. tormentis potitur. Mox in eos qui per vicina metabantur, itum: qui conſiſtere non auſi, raptim Mindam, alii Hamelam faceſſunt, plerisque impedimentis amiſſis. Ita profligatus Gronsfeldius cum in aperto Suecis imparem ſe judicaret, plerumque equitatum, & quidquid peditum ad præſidia oppidorum opus non erat, Rhenum verſus ad Iſenburgicum dimittit, ipſe tantisper intra oppida vim Suecorum propulſaturus. Interea Oſnabrugenſes Furſtenaviam proditione quorundam civium ſubito irrumpunt, ac pleroſque Suecicorum cædunt, capiuntve. Cæ-

1. Mart. teris arx ſuffugium præbuit, quam iſti oppugnare non auſi, cum proditoribus abiere. Sed cum eadem circa Lybbecam tentarent, conatu propalato irriti fuere. Contra Sueci Buckeburgum præſidio inſident, coërcendis Mindenſium excurſionibus, & Hamelæ obſidium circumponunt, ſpe modico negotio illa potiundi. Inde præſulatui Oſnabrugenſi neutralitatem, menſtruum tributum ſtipulati, concedunt. Quam etiam Palatinus Neoburgicus Weſtphalicis ſuis ditionibus ambibat, & ut Sparenbergæ obſidium ſolveretur. Quod Georgius Dux demum annuit, cum copias diffundere inutile eſſet. Polla quoque arx ab Uslario poſt bidui verberatio-

16. Mart. nem deditione capitur, octoginta qui exceſſerant præſidiariis Suecicam militiam amplectentibus.

Wilhelmus Landgravius in Weſtphaliam irrumpit. §. 25. Diverſa parte Wilhelmus Landgravius irruptione in Weſtphaliam facta Tremoniam paululum tergiverſantem ad præſidium accipiendum adigit. Reclingshuſa ultro imperata facit. Jacobus Mercierius tribunus Dorſtenam mittitur, quæ nec ipſa diu moram facit, & centurio oppidi præfectus captivi ſortem ſubit, miles gregarius ſacramentum mutat. Inde Haltera haut reluctans jugum accipit. Coſfelda quindecim 1633. centuriis provincialium impigre per aliquot dies defenſa tandem & ipſa flectit, ac Haſſiacum præſidium accipit. Inde Dulmena, Borca, Bocholtum, & alia minora oppida ultro imperata faciunt. Sed cum inter iſtos ſucceſſus Landgravium hinc Rheingravius, & Baudiſius frequentibus literis ſuper auxiliis adverſus hoſtem ſibi imminentem ſolicitarent, inde Georgius Dux ad copias ſecum jungendas invitaret, quo hoſtem ad Viſurgim eo gravius urgere poſſet: ut utrisque gratificaretur Monaſterienſi præſulatu iterum excedit, Borca, Coſfelda, & Dorſtena præſidio inſeſſis, ac quinque legiones ſub tribuno Pleſſio ad Baudiſium Dillenburgum verſus mittit. Cum reliquo exercitu Paderbornam obſidet, ut è propinquo, ſi res exigeret, Georgio Duci adſiſtere poſſet.

§. 26. In Sileſia ſub finem anni præcedentis Geſta per Sileſiam. Franciſcus Albertus Dux Lauenburgicus cum equitatu Olavia Grotcaviam verſus iverat, tribuni Winſii legionem non procul inde hoſpitantem oppreſſurus. Sed hic re cognita ſtatim Neiſſam ſe recepit; ubi ad arma conclamatum, & ſparſæ Cæſareorum copiæ in unum contractæ. Unde Dux retro Lovvitzam recedebat. Interea Gallaſius valida cum manu à prid. Kal. Jan. Fridlando miſſus Grotcaviam adpellebat, cæteris ſe Cæſareis juncturus: qui mox equitum manum in Saxones emittit. Illi in pabulato- 2. Jan. res quoſdam incidentes, eos non ſine vulneribus in caſtra compellunt. Quo tumultu excitatus Lauenburgicus, cum legionibus ſuis invectus acriter eoſdem repulit; queis Cæſareus exercitus decem millibus militum conſtans in propinquo, ſuffugium fuit, de quo Saxonibus nihil plane erat cognitum. Cæſarei in aciem diſpoſiti adverſus Saxones progredi incipiunt, tentaturi, num his conſiſtendi audacia foret nullo peditatu ſuffultis. Sed cum Saxones impigre ad prælium committendum ſe accingerent, Cæſarei ad trecenteſimum paſſum ſubſiſtentes tormentis iſtos impetebant. Inter quæ nocte ingruente hoſtis Grotcaviam, Saxones Olaviam indemnes recedebant. Eo in conflictu Cæſareorum ſupra centum quinquaginta, Saxonum vix triginta ceciderant. Cum autem hoſtis latius ſe diffunderet, intercepta quoque arce Kœnigsberga, 4. Jan. & Olaviam uſque excurreret, Saxones iterum Suecis jungi cupiebant. In quod Duvvalius non prius conſentire volebat, quam Lauenburgicus ſcripto promitteret, Suecicas copias pari cum Saxonicis conditione habendas. Quo obtento cum omnibus ſuis Olaviam ſe conferebat. Aſt Cæſa- 7. Jan. rei conjunctione iſtorum cognita Neiſſam ſe recipiunt, ſera jam pœnitentia ducti neglectæ occaſionis Saxones ſolos apud Grotcaviam invadendi. Quo tempore Briegenſis Dux, poſtquam diu inter utriusque partis ſolicitationes anceps hæſiſſet, cum tandem à Fœderatorum exercitu vis oſtentaretur, Briegæ præſidium recipit trecentos Suecos, totidem Saxones, ac æquis legibus cum iſtis tranſigit, quæ tamen ipſum fidem Cæſari datam exuere non cogerent. Briega in poteſtatem redacta Fœderato- 19. Jan. rum exercitus quievit, quoad Arnheimius adventaret; qui ſumto per Ducatum Lignicenſem, Suecorum hoſpitiis aſſignatum, itinere non ſine ambage Wratiſlaviam verſus tendebat. Interea hoſtis Strelenam, Falckenbergam, Reichenbacum, & Landshutam receperat, ac parum aberat, quin Briegam ex improviſo irrumperet. Oppelam quoque oppidum occupaverat; ſed arcem

1633. 27. Jan. præfectus acriter defendebat, quoad hoſtis trecentis deſideratis inde pelleretur. Apud Olaviam conjuncti iterum Saxonicis Sueci, ad Strelenam bis mille Polonos cum ſexaginta deſultoribus pugnæ paratos offendunt. Quos Duvvalius acriter invectus poſt exiguam moram in fugam conjicit, cæſis non paucis, & centum captis. Mox Strelena recuperatur, ubi cum Duvvalius relicti ab hoſte adparatus bellici dimidiam partem ſibi vindicaret, Saxones contradixerunt, cauſati ſuis potiſſimum auſpiciis bellum geri. Et cum vilem particulam velut ex gratia poſt offerrent, Duvvalius ignominioſum donum reſpuebat; quæ tamen offenſa tunc diſſimulata fuit.

Poloni domum abeunt. Cæterum Poloni, quorum aliquot millia Hannibal Dona opimis promiſſis exciverat, cum nec ſtipendia ſolverentur, & prædæ loco vulnera forent, Cæſaream militiam pertæſi domum inglorii revertunt, Arnheimio liberam abeundi facultatem concedente. Aſt hoſtis poſt conflictum apud Strelenam Grotcavia movebat, deſertoque Reichenbaco & Landshuta apud Neiſſam caſtris munitis conſidebat.

30. Jan. Contra Fœderati Wanſenam recedebant, Jacobum Duvvalium cum viginti amplius cohortibus adventantem expectantes. Is poſtquam acceſſiſſet, Grotcoviam iſti invadunt, à Butlari legione inſeſſam, quæ ſpe ſubſidii à Cæſareis ferendi non procul inde metantibus ſtrenue reſiſtebat. Sed urgente ex una parte Duvvalio cum Suecis ex altera Clitzingio cum Saxonibus, deditionem facere cogitur ea lege, ut poſitis armis ſacramentum mutaret. Ubi iterum diſſenſio Arnheimium inter & Duvvalium erupit. Obſeſſi quippe poſtquam ſuper deditione cum Duvvalio, & Clitzingio non abſque præſcitu Arnheimii tranſegiſſent, iſtorum arbitrio relinquebatur, ad Suecos, an ad

Inter Duvvalium & Arnheimium diſſenſio. Saxones quiſque ſe conferre vellet. Sed cum iſtorum pleríque Suecicas partes elegiſſent, nec ſupra triginta Saxonicis accedere cuperent, Arnheimius indignatus cum Lauenburgico advolat, Duvvalii pacto ſe hautquicquam teneri clamitans; ſimul omnes deditos ad Saxones paucis exceptis abſtrahit. Qua injuria offenſus Duvvalius ab exercitu Wratiſlaviam diſcedebat, relicto imperio in Suecicas copias Felſio Baroni, & tribuno Bohmio. Saxonibus tamen petentibus iterum redibat, diſſidio iſto utcunque obliterato. Aſt hoſtis acceſſu Fœderatorum perterritus, Neiſſa triginta quatuor vexillis ſub Schafgotſchii ductu firmata, in Bohemiam recedebat; quem Fœderati non ultra Ormachiam arcem, quam & ipſi occupabant, perſecuti ſunt.

13. Febr. Ubi hoſte omiſſo Schvveidnitzam vertunt, ibique exercitu luſtrato in hiberna diſcedunt. Repetita inde à Duvvalio vetus adverſus Arnheimium querela ſuper anguſtiis hoſpitiorum Suecis aſſignatorum, quibus ni remedium adferretur, metuendum erat, ne miles Suecicus ad Saxones, qui lautius habebantur, tranſiret; petitumque ut Sueci pari cum Saxonibus conditione forent, & Odera utrorumque hoſpitia dirimeret, Suecis Polonicum, Saxonibus Bohemicum latus obtinentibus; utque loca ad Oderam ſita pari utrinque militum numero inſiderentur. Ad quæ Arnheimius nihil, quod ad rem faceret reſpondere, ac in diem negotium extrahere, quoad infecta re Dreſdam abiret, reditum ſui intra duas ſeptimanas pollicitus. Eo digreſſo Sueci veteribus hoſpitiis in Lignicenſi Ducatu coarctabantur, reliquis per Saxones præreptis. Ita quieſcentibus Fœderatis, Fridlandus per otium copias ſuas ex hæreditariis Cæſaris ditionibus augebat, vi ad militiam abreptis, quos ſtipendiorum prompta ſolutio non permovebat. 1633. Et ut ignominiam cladis ad Lutzenam acceptæ leniret, non paucos Pragæ velut eo prælio turpiter profugos ſupplicio afficiebat. Circa id tempus fato fungebatur Andreas Cochtizkius, Regius per Sileſiam Legatus. Paulo 7. Febr. poſt eodem adpellebat Henricus Matthæus Turrius Comes, qui ſtatim per publicas literas commiſſum 26. Febr. ſibi in Suecicas copias ſummum imperium paſſim promulgabat; hautquidquam par emendandis malis, quæ Suecorum arma eas per oras premebant. Evangelicos quippe per Sileſiam in partes Fœderatorum proniſſimos turbabant diſſidia inter Suecicos, Saxonicoſque duces poſt Guſtavi mortem apertius erumpentia; Status per Sileſiam confuſus. dum Saxones rem ſuo tantum arbitrio gerere, Suecique in auxiliariorum loco uti vellent, his vehementer repugnantibus. Unde Sileſii ancipites utros potiſſimum reſpicerent hærebant, cum in illa colliſione nemo eorum cauſam ſerio ſuſciperet; quin nemo eos obſequio Cæſaris ſubducere poſtularet. Et Sueci prævalentibus ibi Saxonibus paulo minus quam ab hiſce pendere, ac inter moleſtas diſſimulationes tempus tranſigere cogebantur, ſatis habentes, quod in partem adhuc rerum ibi admitterentur. Neque ex hiberna iſthac expeditione, & quod ita repente à fugiente hoſte receſſum erat prudentes præclari quid augurabantur. Superiore anno, dum intempeſtive Fœderati in diverſa abeunt, Neiſſa & vicina loca amiſſa erant. Ea hac expeditione recuperabantur, ſed direpta ac fere deſtructa; ac Neiſſa tamen in manibus hoſtium remanſerat. Pleraque tranſeuntibus hinc inde exercitibus, poſt hoſpitiis militum vaſtata. Militum affatim; ſed quorum plures hiberna expeditio abſumſerat, quam novi delectus ſupplebant. Non nihil damni hoſtibus illatum; ſed quod jacturam, quam Fœderatorum copiæ fecerant, non æquaret. Nec minus altius ſuſpicandi anſam præbebat, quod prout quiſque in partes fidiſſimus, duriſſime haberetur; qui tamen nihil magis querebantur, quam iſthoc modo media ſibi communem ſublevandi cauſam ſubtrahi, exhauſto per tranſeuntes exercitus, & hoſpitia in amicorum terris ſumta ſtipendiorum fonte.

§. 27. Interim in Suecia conventu Ordinum indicto fundamenta rebus domi foriſque deinceps gerendis firmantur, Conventus Ordinum in Suecia, decretum. 14. Mart. dum Chriſtina, Guſtavi Adolfi filia Sueciæ Regina denuo declaratur, eique ab omnibus fides datur. Simul antea facta Sigiſmundi, filiorumque ejus à Regno Sueciæ excluſio denuo ſancitur, pœna perduellionis in eos ſtatuta, qui de iſtis recipiendis mentionem facerent. Tum Reginæ tutela, Regnique adminiſtratio quinque ſummorum Collegiorum capitibus, quorum locum uno vel altero abſente ſenior Collegii ſuppleturus erat, confirmatur, queis tamen in conſilium Senatus Regni adhibendus erat. Cæterum ab Oxenſtierna Guſtavo adhuc in Boruſſia bellum gerente, ejus juſſu concepta erat Regiminis forma, uti ipſe ferebat; Forma Regiminis. quam Rex ſibi prælectam minutiis quibuſdam exceptis probaverat, ſed mole rerum præpeditus, ac morte ingruente eam ſubſcribere, ac promulgare non poterat. Id ſcriptum poſt mortem Regis ab Oxenſtierna ad Senatum miſſum, ut quæ optima ipſis viderentur, retinerent, cætera mutarent aut omitterent. Idem tunc ſelectis Ordinum communicatum vehementer arriſit; ſed quo minus in pragmaticæ ſanctionis vicem promulgaretur, tempus tunc non tulit. Ut tamen eam formulam in gubernan-

do

do Regno Adminiſtratores interim præ oculis haberent, placuit. Denique firmando adverſus aliorum invaſiones Regno novi delectus, in quos vivo adhuc Guſtavo conſenſum fuerat, ocyus agi jubentur. Ut tamen ſub recenti imperio plebis animi placarentur, cui præcipuum querelarum argumentum tributa fere ſunt, ea quæ nuperis annis augmenta vectigalibus addita fuerant, remittuntur; etſi alias tempora Regni reditus augeri potius ſuaderent. Iſta omnia ſumma Ordinum conſenſu decreta Polonorum, Danique machinationes non parum diſturbarunt, qui Suecia poſt Guſtavi mortem motibus inteſtinis convulſa, in turbido piſcandi occaſionem oblatum iri ſperaverant; ſed nunc poſtquam nihil intus vacillare deprehenderent, falſo ſe rationes iniiſſe taciti indignabantur.

Conventus Heilbrunnenſis. §. 28. Nec minus res Suecorum per Germaniam firmabat Conventus Ordinum Proteſtantium Circuli Franconici, Suevici, & utriuſque Rhenani Heilbrunnæ indictus, quem Saxoniæ Elector per literas variis rationibus apud præcipuos Ordinum impedire fruſtra ſategerat. Is quippe velut Lipſiaco decreto caput Proteſtantium declaratus ſibi jus convocandi competere obtendebat, eoque communem Proteſtantium conventum animo agitabat, ut ſibi arbitrium belli paciſque vindicaret, & Ordines ad ſtipendia ſuo exercitui ſolvenda adſtringeret. Sed Ordines neglecto Saxone circa initium Martii frequentes convenerant, Wurtenbergicus Dux, Badenſis Marchio, & complures comites; cæteri Legatos miſerant. Cum in Oxenſtiernæ hoſpitio convenirent, & is inter quoſdam ſuper priore loco controverti animadverteret, præveniendis hiſce litibus nulla ſedilia inferri jubebat, & ſtans apud ſtantes exponebat: quæ cauſa Guſtavo Regi fuerit arma capiendi; utque ipſius progreſſibus Proteſtantes animos ſumſerint fœdus Lipſiæ ineundi, libertati ſuæ, ſacriſque defendendis. Oxenſtiernæ propoſitio. 1. Mart. Eo fœdere vi hoſtium diſſipato, pleroſque Ordinum peculiaribus pactis Guſtavo innexos arma cum ipſo adverſus Cæſarem Ligamque ſociaſſe. Inde Regi conſilium fuiſſe univerſos in unum corpus componere, ſumma rerum rite digeſta; eoque fine quatuor ſuperiorum Circulorum conventum indixiſſe; cui cum ipſe adeſſe, in Saxoniam avocatus non potuerit, ſe à Rege deſtinatum fuiſſe, ut ejus nomine quæ in rem communem viderentur exponeret. Nec evocato licet rebus humanis Rege negotium iſtud à ſe abdicatum. Et quanquam univerſos per Germaniam Proteſtantes in concilium coire optandum fuerit; cum tamen res moram non ferat, & in amplis ejuſmodi conventibus negotia non ſine magnis ambagibus evolvantur, ſe communem conventum expectare nec voluiſſe, nec potuiſſe. Inde petebatur, ut deliberare, ac decernere velint de Circulis iſtis fœdere inter ſe connectendis ad reſtituendos oppreſſos Ordines, vindicandaſque Imperii leges, ac ut Coronæ Sueciæ ſatisfactio præſtetur: neve in peculiares tractatus ſinguli cum hoſtibus deſcendant; & quæ pœna in eum ſtatuenda ſit, qui à fœdere ſeceſſionem fecerit. Cumque Cæſar adverſus jurata pacta hactenus libertatem publicam oppreſſum iverit, ſtrenue auxiliantibus Ligiſtis, an non tam ille, quam hi hoſtium vocabulo publice nuncupandi ſint? Præter hæc de numero exercituum, novis delectibus, ſumma belli directione, diſciplinaque militari agendum erat. Ac denique ſi placuerit Sueciæ auxilio ad ſcopum iſtum obtinendum uti, quouſque judicent eidem in cauſam deſcendendum, & quid viciſſim Sueciæ, ſi ipſa aliunde invadatur, expectandum ſit. Iſta capita cæteris, qui ad Conventum non acceſſerant; & inprimis Saxoniæ Electori ab Oxenſtierna tranſmittebantur. Quæ pleriſque probata Saxoni hautquidquam ad palatum erant: qui & ideo literis ad Conventum ſcriptis oſtendebat magni momenti iſta eſſe; nec dubitare ſe, quin expenderint, quid Imperio debeant, quæ ad univerſos Proteſtantes, 3. April. quæ ad Electores pertineant; ſimul ne temere in extrema eatur monebat.

§. 29. Ad iſta porro deliberanda cum Ordines Ordinum deliberatio. deſcenderent, ab initio nonnullis, ac præcipue Suevicis videbatur de fœdere ad conventum univerſorum Proteſtantium rejicere, ubi etiam de directione rerum ſit conſtituendum, quæ tantiſper Oxenſtiernæ deferenda ſit. Poſt tamen univerſi ſententiam ſuam ſuper ſingulis capitibus ſcripto conceptam Oxenſtiernæ obtulerunt. Qui præfatus quæ modeſtia requirebat, non pauca circa id ſcriptum libere monebat; velut quod circa pleraque nihil certi decernatur, ac res in longum extrahatur; & quod ſcrupuloſe nimis & 17. Mart. ambigue quædam concepta videantur, cavillandi anſam præbitura; cum tempus nunc non ferat formularum aucupia trutinare, ſed hoſtiles gladios jugulo omnium imminentes averruncare. Fœdus inter ſe, & cum Suecis à confirmatione communis conventus Proteſtantium videri ſuſpenſum, labili nimis fundamento. Præpoſteram religionem eſſe, cum arma adverſus Cæſarem arripuerint, hoſtis vocabulo abſtinere; cum ni juſti Cæſaris hoſtes eſſe velint, non poſſint non rebelles eſſe. Etſi Suecorum parum intereſit, qui aperte ſe Cæſaris hoſtes ferant. Conſultiſſimum porro eſſe proprio milite, argentoque rem gerere; ſi quid ab exteris obtineri queat, in lucro putandum. Directionem belli ab Ordinibus ſibi delatam, etſi cum infinita moleſtia conjunctam, ſe ideo non recuſare, quod alias patriæ ſuæ rebus conſuli nequeat. Sed ut in ſingulis Circulis peculiares directores conſtituantur, qui in ipſius acta cenſuram quandam exerceant, id ſe ferre nolle: neque eam jam rerum faciem, ut omnia ad unguem exigi queant. Quia porro militi ſtipendium non ſolvatur, rapto eum vivere non adeo grande piaculum habendum; cum is conductus ſit, ut in hoſtem, non ut in famem pugnet: ac non magis de petulantia militum, quam eorundem conſervatione diſpiciendum. De cætero amputandis moris, quas multitudo conſultantium pariebat, pollicebatur Oxenſtierna, ſe ſalvo ipſorum judicio ſententiam ſuam ad modum fœderis conceptam declaraturum. Enimvero id quoque ab Oxenſternio obſervabatur, non ſolum multos occultas per artes Cæſaris, ac conſilia Saxonis vacillare, qui omni modo laborabat, ne ſummæ rei directio ipſi committeretur; ſed & quemlibet privato ſuo emolumento inhiare, & alios bona Eccleſiaſtica, alios inſignia feuda, & ſimile quid captare: quæ niſi ſtatim annuerentur, offenſa in promtu erat. Quam ob cauſam ipſe quoque Rex Guſtavus jam pleramque partem occupatarum terrarum aliis donaverat, aut promiſſis adſignaverat, ac inter alios Wilhelmo Haſſiæ Landgravio Fulda, Paderborna, Corbeia, & Monaſterienſis præſulatus ceſſerant: quæ promiſſa Oxenſtiernæ utique implenda erant, ut è provinciis bello occupatis nihil Suecis præter Moguntinam ditionem, de qua tamen & ipſa nonnullæ particulæ decerpebantur,

1633. tur, reſtaret. Nec aliud quid ſuppetebat, ut ad communem cauſam amplectendam alacres fierent, niſi ut in partem prædæ admitterentur. Quorundam donationibus ea lex dicebatur, ut ipſi militibus ſatisfacerent. Alii pecunias ultro offerebant.

Oxenſtierna rem urget.

§. 30. Id tamen Oxenſtierna pro cujusque captu adhibitis rationibus effecerat, ut Ordines in plerisque capitibus propius ad ſcopum accederent, ac formulam fœderis à ſe conceptam expendendam aſſumerent. Qui ut decretum maturarent, ille potentiam ac vigilantiam hoſtium oſtendebat, quibus nihil magis cordi, quam iſtos inter ſe diviſos opprimere; qui & ipſi non procul abſint, ſed in viſceribus eorum hæreant. Apud noſtros exercitus plus ſpei, quam virium; qui hactenus non tam ſtipendio, præmiisque, quam promiſſis allecti officium fecerint, fragilibus ad diuturnitatem vinculis. Gemina hiſce ingerebat Legatus Gallicus Feuquierius, ad Societatem Suecicam amplectendam ipſos hortatus, ſimul Regis ſui ſtudium in eas partes extollens. Et hæc quidem palam. Sed idem in occulto apud ſingulos efficiebat, ut quod Oxenſtiernæ deferebatur directorium moleſtis conditionibus circumſcriberetur, per quas ejus vis valde enervaretur, idemque maximo cum labore & moleſtia ipſi foret gerendum. Tum & ne Moguntina ditio in ipſum conferretur, impediebat, eo uſus prætexto, quod pacem utique pro ſcopo belli habentibus cavendum ſit, ne tali ratione tractatus reddant difficiliores. De cætero tam hujus quam Oxenſtiernæ hortamenta non parum conferebant ad maturandum decretum, in quod citius, quam à multis creditum fuerat, ab univerſis eſt conſenſum.

Daniæ Rex mediationem ſuſcipit.

§. 31. Dum iſta Heilbrunnæ agitantur, interea Daniæ Rex tanto diligentius pacis ſe conciliatorem ferebat, quod metueret, ne res ſuas in Germania poſt Guſtavi mortem ita ſtabilirent Sueci, ut deinceps haut facile inde poſſent dimoveri. Et plane in eo Danus cum Cæſare conſpirabat, ut Sueci Germania, & præcipue maris Baltici ora ſpecie tractatuum depellerentur, & vacuis manibus, aut erubeſcendo præmio domum ablegarentur. Conſtabat quoque Cæſarem Dano Bremenſem, Verdenſem, & Butzovienſem Præſulatus promiſiſſe, à filio ipſius poſſidendos, & ut per vectigal in Albi inſtitutum Hamburgenſes emungere liceret, ſi pacem Germaniæ ex dignitate & emolumento Cæſaris procurare amotis ſimul Suecis poſſet. Quod ipſum & Saxo omnibus modis quærebat; qui à Legato Grangio petierat, ut Galliæ Rex Suecis perſuaderet, ſumma argenti loco præmii accepta ſolo Germanico decedere. Enimvero uti Cæſari Saxonique nullus mediator Dano potior videbatur, redigendis ad æquilibrium Suecis: ita hi nemini minus, quam Dano cauſam ſuam committere cupiebant. Cum tamen ſe ultro offerentem ita abrupte rejicere non poſſent, obliqua ratione eludere conabantur, propoſitis ad mediandi ſimul officium Gallis, Hollandiſque, quorum illis è mari Baltico nulla æmulatio, & proficuum Suecorum potentiam gliſcere, Auſtriacis ad latus poſitam. Quos ſi Cæſar recuſaret, aut iiſdem Hiſpanum adjungere vellet, occaſionem datum iri ſperabant, omnes mediatores una cum Dano amoliendi. Cæterum ab initio Danus eo faciliorem deſtinatis ſuis ſucceſſum ſibi pollicitus fuerat, quod Suecorum res in Germania ultro corruituras putaret, Saxone in diverſa abeunte, & Ordinibus imperia à Viro equeſtris dignationis, eoque extraneo accipere dedignaturis, cujus & ipſe autoritatem limis oculis adſpiciebat. Quin & aliquid turbarum inteſtinarum in Suecia oriturum ſperabatur. Hoc igitur conſilio Danus jam ſub finem anni nuper elapſi operam ſuam circa conciliandam pacem Cæſari per literas, & mox miſſo legato obtulerat. Idemque poſtea per Reventlovium apud Saxonem, & Brandeburgicum Electores tunc Dreſdæ congregatos inſinuaverat. Id Daniofficium Saxo quidem citra exceptionem acceptabat. Sed Brandeburgicus majore cum circumſpectione honeſtam tutamque pacem à ſe optari quidem reſpondebat; id tamen valde metuendum eſſe, ne pars adverſa ejus vocabuli illecebris ipſos circumvenire conetur. Igitur primo omnium diſpiciendum, quæ paci ſtabiliendæ cautio inveniri queat. Tum tollenda, cuæ Proteſtantibus juſtam diffidendi cauſam præbent. Quod ſi tamen æqua ſtabiliſque pax, & cui nihil inſidiarum ſubſit, opera Daniæ Regis procurari queat, id gratiſſimum ſibi fore, ſeque ea ſuper re cum Oxenſtierna, aliiſque communicaturum. Conſultum tamen ſibi videri, certas pacis leges alteri parti proponere, ad quas expediendas citra ambages accedatur; cum hactenus obſervatum ſit, omnes tractatus eludendis Evangelicis ſuſceptos. Iſthanc Legati Danici propoſitionem, ſuumque reſponſum Saxo Oxenſtiernæ quidem modeſtius ſignificabat; ſe de prono ipſius in pacem animo non dubitare, utque autoritate ſua iſtos tractatus promovere velit, petebat. Sed cæteros Ordines impenſius ad pacem amplectendam hortabatur, addito, ſe communem conventum, quem indicere in animo habuerit, differre, ne forte congreſſus pacis cauſa mox inſtituendus iſtius concurſu impediatur. Ut tamen eo paratiores ad omnia ſint, ſe decem, aut octo dies ante dictam conventui diem legatos ſuos miſſurum, idemque ut cæteri faciant hortari, quo conſilia invicem conferri, & de compacto omnia geri poſſint.

10. Febr.

Dani apud Electores de pace propoſitio.

Saxonis conſilia plerisque diſplicent.

§. 32. Enimvero quæ à Saxone proponebantur, non omnibus ad palatum erant. Nam & plus ille ſibi, quam par erat, arrogaverat non ſine diminutione aliorum, quorum intererat; dum inconſultis cæteris tantum non præſcribere aggreditur, quid ipſis ſequendum ſit. Nec obſcure adparebat, Cæſarem peculiares cum Ordinibus tractatus agitare, excluſis Suecis; quorum tamen Rex Guſtavus ita de iſtis meritus erat, ut citra illos pax concludi nec poſſet, nec deberet. Eam ſuſpicionem augebat, quod Wartenslebius Legatus Danicus, Vienna Dreſdam regreſſus, cum retuliſſet, quam ample Fridlandus, ac Cæſaris conſiliarii de ſtudio ſuo in pacem jactaſſent; adderet, de Suecis nullam mentionem factam. Denique & id neceſſarium videbatur, inter Ordines prius, quam ad tractatus accederetur, conveniri ſuper formula ſalvi conductus, mandatorumque, & in quas leges pax concludenda ſit. Nam iſta ad conventum de pace dilata facile diſſidium inter ipſos excitare poſſe, adverſariis tantopere captatum. Nec propoſitos à Saxone decem aut octo dies tantæ molis negotio, & quod ad tam multos pertineat ſufficere; inprimis ſi quis conventuum Teutonicorum indolem ſpectet.

Plures pacis Mediatores ſeſe offerunt.

§. 33. Præter Daniæ Regem pacis conciliatorem quoque verbo ſe ferebat Galliæ Rex, etſi revera ipſi magis placeret bellum in Germania continuari, quod eo modo turbas Galliæ inteſtinas intercipi crederet; ſimul particulæ cuipiam Germaniæ inhiaret. Angliæ Regem Danus ſibi hujus operæ ſocium adſciſcere cupiebat. Quin & Poloniæ Rex, & Hollandi, & Palatinus Neoburgi- 1633.

cus

De Mediatorum multitudine judicium. cus, & Moguntinus atque Colonienſis Electores aliquas circa pacem partes ſibi aſſertum ibant. Eam tamen mediatorum multitudinem prudentiores parum proficuam judicabant, ob æmulationem interſe, diſcrepantes utilitates, & conſilia in diverſum tendentia, tractatibus ingenti remoræ futura. Quin & facile inter tot Principes ſuper priore loco, uti in tractatibus Boruſſicis factum, diſſidia oriri poſſe, ad quæ componenda aliis mediatoribus opus ſit futurum. Fortaſſe quoque Mediatorum quoſdam privata ſua negotia in hunc tractatum deducturos; uti jam à Polono Legato propoſitum ſit, annon ſimul controverſia inter Suecos Polonoſque componi queat? Eorum porro aliqui huic aut illi parti parum grati. Moguntinus & Colonienſis Ligæ præcipui, quicum Suecis bellum erat. Neoburgicus Brandeburgico ſuſpectus, & Hiſpano nimis devotus. Gallus, Anglus, & Batavi Evangelicis grati, Cæſareis inviſi, quod Gallus, & Hollandi Suecorum fœderati forent, Anglus Palatinæ cauſæ ſtuderet. Ac non obſcure Reventlovio Cæſarei ſignificaverant; ſi iſti tractatibus immiſcerentur, à ſua parte Hiſpanum adſciſcendum: quo interveniente omnia ſine dubio difficiliora fore. Polonus Auſtriacis gratus, à Suecis nullo modo admitti poterat. Aſt Dani mediationem Saxo ſtatim acceptaverat, & Cæſar probabat, cui reſpuendæ Sueci non ſat coloris reperiebant. Unde & ipſe præ cæteris pacis negotium perſequebatur. Super quo etiam Oxenſtierna, cum Heilbrunnæ de ſumma rerum foret tranſactum, ſelectis Ordinum ſecreto, proponit, ut antequam diſcedant deliberent, quibus conditionibus pax placeat; quæ ſuper ea Directori mandata ſint danda; qui Mediatores, & quouſque admittendi; num induciæ tantiſper ineundæ, quas hoſtis adpetere, nec Saxo recuſare videatur, ipſe tamen Proteſtantium rebus exitioſas judicet? Tandem quid agendum, ſi Saxo ſeparatim cum Cæſare tranſigat, quem ab hoc non abhorrere, tum alia indicia, tum geſta per Sileſiam arguant? Ac Guſtavum Regem jam de hoc caſu cogitaſſe, nec magnopere eum formidaſſe, modo copiæ iſtius Cæſari non accederent, & tranſitus per ejuſdem ditionem relinqueretur. Verum quod Legati ſuper hiſce in mandatis ſe haut habere excuſarent, nihil certi tunc decretum.

Fœdus Heilbrunnæ concluditur. 13. April. §. 34. Aſt ſuper negotio, ob quod conventus Heilbrunnæ indictus erat, ita demum concludebatur; ut inter Ordines quatuor Circulorum invicem, & cum Regina Sueciæ fœdus ſit pro aſſerenda libertate Germaniæ, legibusque Imperii, utque Ordines Proteſtantes reſtituantur, pax circa ſacra & profana ſtabiliatur, ac Coronæ Sueciæ pro meritis ſatisfactio præſtetur. Quæ tamen ſingulis Ordinibus cum Suecis intercedebant pacta ſalva perſiſtere jubebantur, quantum illis hoc fœdere non ſit derogatum, quæ nec ipſa huic fœderi obeſſe debeant. Inde directio rerum, quæ ad fœdus ſpectant, Oxenſtiernæ defertur, cui Conſilium quod vocabant *Formatum* adjungebatur. Cautum quoque, ne cuipiam peculiares cum hoſte tractatus ſuſcipere liceat, niſi de Conſilii conſenſu; qui ſecus fecerit hoſtis loco ſit. Tum de ſuſtentandis exercitibus, ſtipendiis, adparatu bellico, commeatu, diſciplinaq; militari conſtitutum. Promittebant quoque Ordines, ſe Suecos in poſſeſſione eorum, quæ armis in Germania occuparint, defenſuros, quoad idonea iiſdem, & æqua ſatisfactio obtingat. Quæ omnia tamen Ordines licitæ defenſioni, cujus neceſſitatem iniquitas adverſariorum impoſuerit, à ſe ſuſcipi teſtabantur, non ut cuiquam injuſta vis inferatur, & ſalva imperii 17. April. majeſtate. Id fœdus Oxenſtierna ſtatim Saxoniæ Electori, cæteriſque per Germaniam Proteſtantibus communicat. A Fœderatis autem Ordinibus cætera eorum Circulorum membra, quæ ad conventum legatos non miſerant, ad fœdus amplectendum invitantur. Galliæ quoque Rex rogatur, ut deinceps eam cauſam favore auxilioque ſuo ſublevare velit; ſimul quod ordines fœderi inter Ipſum Suecoſque tunc renovato non acceſſerint, defectus mandatorum obtenditur. Nec minus, quæ ex re videbantur, ad Angliæ, Daniæque Reges perſcribuntur. Præter fœdus autem quod paſſim publicabatur, ſeparata capita concipiebantur, quę ad executionem fœderis ſpectabant. Denique & cum Equeſtri Ordine, qui per hos Circulos habitat, ſuper conferendis pecuniis tranſactum. Quia porro hoc fœdere *Neutralitas* inter Evangelicos ſublata erat, & qui ejus obtentu communi cauſæ ſe ſubtrahere conarentur, hoſtium loco habendi decernebantur, Georgius Landgravius ſibi metuens poſt cum Cancellario agebat, ut ſibi certam pecuniæ ſummam contribuenti à belli conſortio remoto eſſe liceret. Quod etſi palam annuere Oxenſtierna propter exemplum nollet; connivere tamen, & decretum Heilbrunnenſe circa illum exſequi differebat; Saxoniæ Electore pro genero intercedente, quem omnibus modis conciliare communis cauſæ intererat. Quanquam autem quæ huic bello gerendo deſtinabantur media tantæ moli haut ſufficerent, cum tributa ab Ordinibus deſcripta non multum ſupra vicies quinquies centena millia uncialium adſcenderent; Oxenſtiernæ tamen haut conſultum videbatur nimiis oneribus Ordines in deſperationem conjicere; ſed obtentis, quæ præſens rerum conditio ferebat, cætera Divinæ Providentiæ, ac tempori committebantur. Revera autem fœdus illud Heilbrunnenſe Sueciæ non mediocri gloriæ cedebat, quippe cujus nomine & auſpiciis bellum gerebatur, & in cujus arbitrium directio belli collata erat, pacis quoque tractatibus fere ab eadem pendentibus. Unde & vicinis ad Suecos reſpiciendum erat; ac tam valido fœdere ſtipatos malevoli haut temere laceſſere audebant. Nec parum ad rem faciebat, quod Ordines ad curandam Suecis ſatisfactionem ſeſe obſtrinxiſſent; de qua tamen diſtinctius ſignificare tunc non viſum, ſed ad finem belli reſervatum, ne illi rem forte difficultatibus involverent, quibus aliquid eadem deceſſurum videbatur.

§. 35. Ad eum conventum Regina Bohemiæ tribunum Kolbium miſerat, qui reſtitutionem Palatinatus peteret; de qua & Brandeburgicus inſtabat, & ut Palatini liberi ad conventum iſtum admitterentur, quod ipſe ac Saxo nunquam in Friderici proſcriptionem conſenſerint. Eam reſtitutionem, jam à Guſtavo Rege decretam, Oxenſtierna non ulterius differendam judicabat, obligandis ſibi Palatinis, Brandeburgico, Angliæ Rege, & Hollandis, quorum contra offenſa metuebatur, ſi moras circa iſtam necteret. Et cum utique illa reſtitutio fieri deberet, multum gratiæ acceſſurum erat, ſi ultro facta videretur. Plus quoque emolumenti ad communem cauſam ea regio conferre poterat ſub domini adminiſtratione, quam inter iſtam confuſionem relicta. Quod ſi Palatinatus conſervaretur, gratia facti perſtabat: Sin iterum amitteretur, culpa in eos redundabat, qui iſtum tueri neſcierant, ſalva Suecorum gloria. Sed & Palatinorum amici ad arma Suecorum fulcienda, & ut hi ſua quoque ſatisfactione potirentur, incubituri ſperabantur. Igitur eo conventu Friderici hæredes in ſeſſionem, ſuffragiumque, & dignationis Electoralis exercitium reponebantur. Tum quæ à Suecis in Palatinatu tenebantur, & deinceps occupanda eſſent, iiſdem

Oxenſtierna Palatinatum reſtituit. 14. April.

reſti-

1633.

reſtituebantur, niſi quod Sueci Manhemum tantiſper præſidio tenere vellent; qui ſibi certam pecuniæ ſummam viciſſim ſtipulabantur, & ut ſacra ad formam *invariatæ* Auguſtanæ Confeſſionis per Inferiorem Palatinatum libera permitterentur. Adverſus eam tamen Palatinorum reſtitutionem poſtea Saxo proteſtabatur, velut ea in ſui deminutionem tenderet; cum ipſe eandem præſtare nec poſſet, nec vellet. Et quanquam Brandeburgicus per Leuchtmarum Legatum cum ipſo ageret, ut eandem probare vellet; is tamen non minus hanc, quam univerſa Heilbrunnæ acta abnuere pergebat. Quæ res Brandeburgicum non mediocriter mordebat, ſic ut amicitia cum iſto aliquantum refrigeſcere videretur.

Saxo Palatinatus reſtitutionem improbat.

Contra Brandeburgicus eo tempore ſingulare in Suecorum res ſtudium oſtendebat, non ſolum propter communem Proteſtantium cauſam, ſed & quod ſpem concepiſſet filium Fridericum Wilhelmum per connubium Chriſtinæ Reginæ ad Coronam Sueciæ promovendi; quæ res etiam tunc pleriſque ſucceſſura credebatur. Nec ab eo matrimonio Senatus Sueciæ valde abhorrebat. Nam par utrinq; conditio, & ætas; & Guſtavus pater voluerat. Nec parum ea conjunctio factura videbatur augendæ potentiæ Suecicæ, ac dominio Maris Baltici ſtabiliendo, belloque Germanico facilius ſuſtinendo, ac ut Pomerania citra invidiam Sueciæ Regno adjungeretur, liſque infinita, quæ eo nomine ſurrectura erat, in herba ſuffocaretur. Ex adverſo obſtabat diverſitas ſacrorum, & quod, niſi Suecicis moribus imbueretur Princeps, graves in Regno mutationes metuerentur, inviſo jam olim exterorum regimine. Et propria potentia ſubnixus libertati Suecorum prægravis futurus erat. Nec Chriſtinæ ætas adhuc conſenſui declarando capax: & antea placuerat, ut illa alicui è familia Regia collocaretur. Cæſar quoque, & Poloni quantum poſſent adverſaturi erant, à quibus infinita Sueciæ bella imminebant. Danuſque tanto ægrius repulſam filii ſui laturus erat. Nec minus ante oculos verſabatur indignatio liberorum Joannis Caſimiri Palatini, & aliorum Germaniæ Principum Regiæ proſapiæ innexorum, ſi iſte præferretur; quibus etſi ad Coronam nihil juris competeret, moleſtum tamen futurum erat, ſui nullam plane rationem haberi. Quin jam Palatinus è Senatu quæſiverat, cum ipſius liberi familia regia orti ſint, num ad uſum Sueciæ, an Germaniæ illos educare debeat? Cui Senatus repoſuerat; ſe iſthanc quæſtionem non niſi de ſucceſſione ad Regnum capere poſſe; de qua aliquid movere ſibi periculoſum, ipſi Palatino invidioſum fore apud Reginam viduam, velut is mortem Chriſtinæ expectet. Ac commendaſſe quidem Guſtavum Palatini liberos Senatui, ſed ad nihil, quod ipſius filiæ, aut juribus Regni præjudicio foret. Enimverò ſalus & incrementum patriæ omnibus rationibus præponderabat. Et inde Oxenſtiernæ in mandatis dabatur tractatus à Guſtavo Rege cœptos non abrumpere, ſi quidem res ſerio ab Electore, uti profitebatur, ageretur: iis tamen legibus, ut Princeps ſacra Lutheranorum amplexus in Suecia educetur, moribus ac lingua gentis imbuendus, atque Pomerania in perpetuum Regno Sueciæ connectatur; & ſi quid præterea Sueciæ ſalutare judicet. Quicquid enim tandem futurum eſſet, ſaltem ea ſpe Electorem iſtum conciliari rebus Sueciæ tunc expediebat. Quod negotium tamen diu extractum demum ſucceſſu caruit.

Brandeburgicus connubium Chriſtinæ Reginæ cum filio ſuo affectat.

18. Mart.

§. 36. Miſſus quoque à Galliæ Rege ad conventum Heilbrunnenſem fuerat Feuquierius, ut quæ conſilia ibi caperentur obſervaret, eaque in Regis ſui uſum verteret. Ac initio quidem is Galliæ Regem fœdere cum Suecis, eorumque Sociis in Germania innectere conabatur. Sed cum Oxenſtierna animadverteret Gallo prærogativam aliquam quæri, eundemque arbitria rerum in ſe tracturum, ſimul quod ſubſidium pecuniarium eo obtentu liberæ Suecorum diſpenſationi ſubtrahendum foret; id fœdus declinabat, defectum mandati excuſans. Nec tamen ingratum ſibi ferens, ſi ipſe ſeparatim cum Ordinibus tractare velit; quibus Sueci hautquidquam ſtringi velint. Igitur eo conatu depulſus Legatus Gallicus, fœdus cum Guſtavo Rege quondam initum renovat, paucis tamen locis ob mutatam interim rerum faciem interpolatum. Inter quæ ſacris pontificiis per loca à Suecis occupata cavebatur, utque Clericis fidem Suecis datam ſervantibus nihil noxæ inferatur. Tum circa *neutralitatem* cum Bavaro Ligiſtiſque, hactenus ab his repudiatam, Gallus deinceps quoque ſe laboraturum profitebatur, ut tamen ſuper [illegible]n Suecis concludere liceat, quæ ſtatui ſuo expedire viſa fuerint. Id fœdus eousq; prorogabatur, quoad firma pax obtenta foret; utque ſi quis ſociorum poſt pacem factam læderetur, is conjunctis ipſorum viribus tutus præſtaretur.

Fœdus cum Galliæ Rege renovatur.

1633.

13. April.

§. 37. Eodem acceſſerat Angliæ Regis Legatus Robertus Amſtruterus, ſuper reſtitutione Palatinatus, & fœdere cum Oxenſternio acturus. Sed cum ad rem accedendum eſſet, agnoſcebat Legatus, ſua mandata ad præſentem rerum faciem non quadrare. In Anglia quippe creditum fuerat, Suecos poſt Guſtavi Regis mortem nullo amplius numero eſſe, ac omnes in Saxonem reſpicere. Ita ſiniſtre quoque prior Legatus Henricus Vanius ſuper reſtitutione Palatinatus Regi ſuo retulerat, ut is non mediocriter offenſus fuerit. Cum autem ipſe nunc aliter plane rem ſe habere deprehendat, nova ſibi mandata domo expectanda ferebat. Is tamen non ſpernendam operam Oxenſtiernæ hoc conventu navabat. Cum enim Galli ob reſpectum potentiæ, & quia auri affatim inter Deputatos diſtribuebant, maxima autoritate pollerent, ut pro lubitu Oxenſtiernam; ſi ex re ipſis videretur, adminiſtratione rerum dimovere poſſent: Anglus ſociata cum iſthoc opera Ordinibus demonſtrabat, quantum periculum ſacris ipſorum immineret, ſumma rerum ad Gallos redeunte; qui & parcius iſtis circa incrementa ſuæ religionis ſatagentibus favebant, ne Catholicorum animos à ſe alienarent; & his ultro fœdus cum Suecis imputabant, velut qui ritus Romanos paſſim abolituri fuerint, ni Galliæ reſpectus obſtitiſſet. Sed idem Anglus cum inſinuaret, Regi ſuo propoſitum protegendo Palatinatui peculiarem in Germania exercitum alere, Oxenſtierna plane abnuebat, quod facta heic rerum diſpoſitio non parum ſit confundenda. Quin non obſcure innuebat, revocaturum ſe potius Palatinatus reſtitutionem, quam id admiſſurum. Ac multo ſatius eſſe ipſius Regem ad Galli exemplum fœdus cum Suecis inire, ac quotannis pecuniarium ſubſidium præſtare, permiſſa inſuper militem in Regnis ſuis conſcribendi facultate. Quæ & ipſa ſatis ſibi probari teſtatus Legatus in Saxoniam abiit.

Cum Anglico Legato acta.

§. 38. Hollandorum Legatus Cornelius Pavius ſummam pecuniæ ad bellum offerebat; pollicitus inſuper, ſiquidem induciæ cum Hiſpanis, ſuper quibus tunc tractabatur, ſuccederent, *ipſos milite, & pecunia cauſæ communi ſubventuros: Sin bellum* continuetur, valida impreſſione hoſtem diſtracturos, non modico Suecis levamine. Cæterum eodem tempore Hollandi non mediocriter Bremenſi provinciæ inhiabant, eoque per Legatum ſuum Foppium Aizemam apud Salvium quæ Suecorum mens inquirebant, polliciti, ſi eam ditionem Sueci concedere velint, ſe viciſſim fœ-

Cum Hollandis acta.

dere

1633. dere inito laboraturos, ut ipſis omnia loca ad Mare Balticum retinere liceat. Quæ à Suecis ſurda aure tranſmittebantur.

Dux Bernhardus in Bavariam tendit. §. 39. Inter iſta ab expeditionibus bellicis non ceſſabatur. Cum enim Bavarus amiſſa Bamberga parum moveretur, quo minus Hornio totis viribus incumberet; conſultum videbatur Ducem Bernhardum ad Danubium ſe conferre, in itinere præcipua Superioris Palatinatus loca occupaturum laxandis Noribergæ ſubvectionibus. Ne tamen Franconia interim incurſionibus è Bohemia pateret, VVilhelmus Saxoniæ Dux ſub Tupadelio manum contrahebat, quæ adjunctis provincialium ſelectis, apud Svvinfurtum, ſi quid ingrueret, præſto eſſet. Sed cum hoſti in Superiori Palatinatu è Bohemia vires acceſſiſſent, ſimul VVeiſſenburgum in Norico ob famem periclitaretur, ſatius viſum Duci Bernhardo, omiſſo Palatinatu ad dextram flectere, & VVeiſſenburgum annona illata firmare; inde irruptionem in Bavariam tentare, aut Hornio
13. Mart. jungi. In itinere VVeiſmanum oppidum, inde Eſchenbacum expugnatur. Herriedæ cum inter tractatus obſeſſi in collocutores tela emitterent, quic-
23. Mart. quid in armis repertum cæditur. Poſtera die Joannes VVertanus cum duobus equitum millibus ad Ohrenbaviam repente hoſpitia Suecorum involabat;
24. Mart. ſed illi ſtrenue captis armis poſt acrem conflictum hoſtem pellunt, trecentis cæſis, ducentis ampliuscaptis, duobus cum vexillis. Inde Donavvertam Dux, ac mox Auguſtam tendit, cum
Hornius Duci Bernhardo jungitur. Hornio copias ſociaturus. Is quippe quamvis Rheingravii turmis auctus, hoſtique viribus non impar, ut tamen bellum in Bavariam eo majore cum terrore infunderetur, magnopere expetierat,
11. Mart. ut Bernhardus Dux una ingrueret. Ipſe interim contractis copiis Balinga movens ſuperato Danubio in hoſtem tendebat; quem hic hautquidquam expectans Campodunum abit, quo inſequi per aſpera itinerum gravatus Hornius Mundelheimum expugnat. Contra Bavarici contracta è vicinis præſidiis manu, Rainam ad Licum per ſupinam Suecici militis negligentiam interceperant. Ad
12. Mart. Auguſtam juncti Bernhardus Dux, & Hornius tranſmiſſo Lico in Bavariam irrumpunt; quos Al-
30. Mart. tringerus Bavaricus Dux expectare non auſus Monachium recedit, amiſſis in itinere moratoribus, & impedimentorum parte. Suecici ad Dachaviam interea ſubſiſtunt, quoad Leonhardus
Torſtenſonius Landsbergam expugnat. 13. April. Torſtenſonius, qui nuper captivitatem cum Comite Harrachio permutatus evaſerat, Landsbergam vi expugnaſſet. Hinc cum periculoſum videretur in conſpectu hoſtilis exercitus Iſaram tranſire, aut Monachium tentare, Neoburgum ad Danubium ibatur, ab hoſte ultro deſertum; quo ex loco Franconiæ, Sueviæque præſidio eſſe, ſimul Bavariam, & Superiorem Palatinatum premere poſſent.

Conſpiratio in exercitu Suecico. §. 40. Enimvero quo minus tam valido cum exercitu ulterius aliquid ſuſcipi poſſet, in cauſa erat erumpens tunc inter præfectos militares conſpiratio; cui niſi mature obviam fuiſſet itum, facile ſumma rerum inde ruinam trahebat. Præcipui incentores erant Pfulius quem minorem vocabant, & Joachimus Mitſchlafius tribunus, vir aſtutus, & volubilis linguæ. Hi reverentia adverſus Guſtavum Regem jam exoleta, autoritatem Oxenſtiernæ, & Ordinum fœderatorum inter vilia habere, ac reſidua ſibi multorum annorum ſtipendia, præmiique loco opima prædia expoſtulare cœperunt. Labores à ſe immenſos exhauſtos; ne hiemem quidem ad requiem concedi. Omnes Heilbrunnæ de caſtigando milite clamitare; de præmiis nullum verbum. Immenſam tributorum vim, ac partas bello provincias paucis in prædam cedere, calamos tantum tractare doctis. Suis tamen gladiis victorias ad Lipſiam, ad Lutzenam 1633.
partas. Inde conceptis verbis ſe obligant in com- 20. April.
mune conniti, quoad petitis ſuis ſatisfiat; utque deinceps certa cuique legioni loca aſſignentur, è quorum tributis ſtipendia ipſi exſolvantur. Tum à Duce Bernhardo & Hornio poſtulant; apud Oxenſtiernam inſtent, ut intra menſem votis ſuis potiantur. Alias ſe in hoſtem non pugnaturos, & exſecutionem ſibi ipſis facturos. Cum autem iſta auſa Bernhardus Dux tanquam rigida nimis & imperioſa languidius improbaret; Hornius autem nefariam conſpirationem fortius damnaret, molliora quidem verba adhibebantur, ut tamen à deſtinatis ſuis non decederent. Et gliſcebat indies conſpirantium numerus, à quibus etiam Rudvvenus, & Lohuſius ſummi vigiliarum præfecti ſollicitabantur; qui tamen id facinus magnopere deteſtabantur, turbarum autoribus nequidquam frementibus. Et in univerſum Scoti conſpirationi nomina dare abnuebant. Scribebantur quoque ad alios exercitus literæ, eos in facinoris ſocietatem tracturæ; ſed quæ à ducibus ſuppreſſæ fru-
ſtra fuere. Hæc igitur tempora ad petendum effi- Ducis Bernhardi poſtulata.
caciſſima ratus Bernhardus Dux, & ipſe Franconiæ Ducatum cum Epiſcopatu VVurtzburgenſi, & Bambergenſi à Guſtavo Rege ſibi promiſſum tradi jam poſtulabat, utque ſummum belli arbitrium cum titulo *Generaliſſimi*, ac præmiorum diſtributio inter milites penes ſe foret. Quæ poſtulata cum Oxenſtiernæ proponerentur, ſolvi Ducem munere, quod hactenus ſub Corona Sueciæ geſſerit, miſſionemque dari reponebat. Unde territus Dux exuta ferocia tantam ignominiam deprecabatur. Oxenſtierna tamen exoratus, & quid malorum in nervum erumpens conſpiratio dare poſſet reputans, conſentit, ut Franconia exceptis VVurtzburgo & Kœnigshovia, quæ Suecis reſervabantur, Bernhardo Duci tradatur: qui & eo nomine apud Suecos æſtimabatur, quod Joannis Caſimiri Palatini filia Chriſtina ipſius connubio deſtinaretur. Nec minus propter autoritatem, qua apud milites pollebat, utique conciliandus videbatur; & ut hoc dono Domus Saxonica devincta eo acrius incumberet, ut Sueci idonea ſatisfactione potirentur. Iſta donatio fœdere perpetuo mox ſanciebatur, quo Sueciæ Corona defenſionem ipſi, utque paci futuræ includeretur, ac poſt bellum finitum quatuor millia peditum, mille equites auxilium, ſi opus ſit, pollicebatur. Viciſſim Dux Bernhardus Coronæ Sueciæ fidem & auxilium contra omnes hoſtes, excepto toto Imperio Romano, promittebat, & quod in hoc bello à ſola Sueciæ Corona dependere, directionemque ejus agnoſcere velit; operam quoque daturus, ut iſta ſatisfactione potiatur: omnes inſuper machinationes contra Sueciam pro virili impediturus. Additum erat de auxiliis bis mille peditum, quingentorum equitum Sueciæ ſubmittendis; & ut ipſo defuncto ejus hæredes id fœdus intra annum renovare tenerentur. Sed quod de titulo *Generaliſſimi* poſtulaverat, id hoc obtentu eludebat Oxenſtierna, quod Guſtavus Rex fratri ipſius VVilhelmo dignationem *Locumtenentis Generalis* contuliſſet, qui iſto nunc ſibi prælato, offenſam conce-
pturus ſit. Poſtquam Bernhardus Dux quæ cu- Conſpiratio militum ſopitur.
piebat, obtinuiſſet, ſtatim quoque exercitus adquieſcebat; qui & æquo ſatis animo admittebat legatos tribunum Georgium Joannem Peplitzium, ac Wetzelium à Conventu Heilbrunnenſi miſſos, de ſtudio Ordinum in eorum petita ample teſtantes, & ad officium deinceps faciendum adhortantes. Placandis tamen, aut devinciendis ductoribus poſt ingens pecuniæ ſumma diſtribuebatur, & præ-

1633. dia quadragies novies centenorum millium uncialium pretio; ut tamen omnia quæ donabantur, à Regno Sueciæ tanquam feuda dependerent. Ita conſpiratio illa diſſipata fuit, quæ tamen non modicam rebus gerendis remoram afferebat. Neque enim tutum erat ægrum animis militem in hoſtem ducere; & ſolus Bernhardus Dux apud exercitum permanſerat, Hornio curſim ad Cancellarium profecto, ut ipſum arcana ejus motus edoceret; quæ ex iſthac narratione conjectare haut difficile eſt.

Geſta ad Rhenum.

§. 41. Inter iſta otia Otto Ludovicus Rheingravius cum copiis ſuis, quas Hornio adduxerat, in Alſatiam regreſſus eſt, ubi per id tempus nihil memorabile geſtum fuerat, niſi quod ſemel atque iterum Cæſareorum manus ad Briſacum, & Enſisheimum cæderetur, & arcis Pfirtenſis præfectus proditionem machinatus ſcelere deprehenſo pœnas lueret. Inter hæc Heidelbergæ præfectus cum mille militibus in Suecicorum conſpectu inde egreſſus Philipsburgum iverat, ubi aſſumtis aliquot cohortibus trajecto Rheno Hagenoam tendebat, ibidemque aliqua manu firmatus oppidum Weiſſenburgum, ut præſidium Cæſareum reciperet, cogebat. Inde cum Montecuculi copiis in exercitum non ſpernendum coaliturus ad ſuperiorem Rhenum rem gerere conſtituebat, pleriſque Suecorum viribus ad Danubium verſis. Sed ab Oxenſtierna ſubtribunus Abel Moda hoſtem Landavia propulſare jubetur, ejusque progreſſus tantiſper ſiſtere, quoad Chriſtianus Palatinus Birckenfeldenſis cum exercitu acceleraret.

Suecici Andernaco ſuccurrunt.

§. 42. Is interim adſcito apud Lohnſteinum Baudiſſii exercitu Andernaco ſuppetias tulerat, *quod magna vi ab Hiſpanis oppugnatum, pari Suecorum virtute ad decimum diem defendebatur, profligatis in itinere trecentis hoſtium equitibus.* Cum ad ripam Andernaco oppoſitam perveniſſent Sueci, licet Rheno adhuc diviſi, hoſtis qui quatuor millia equitum, ſeptem peditum explebat, repente obſidium non ſine trepidatione deſerit: cujus ultimum agmen Joſias Ranzovius oppidi præfectus carpebat, multis moratoribus conciſis, centum ſexaginta cum adparatu belli non modico captis. Sed cum iſtud oppidum malignius munitum eſſet, quam ut vim diu ſuſtinere poſſet, nec in promptu ſemper exercitus qui ſuccurreret
13. Mart. foret, Palatinus deſtructis raptim turribus atque operibus præſidium inde educit. Quo tempore Baudiſius Palatino copias ſuas conſignabat, & depoſito imperio diſcedebat non ſine offenſa in Suecos, per quos deſideriis ſuis non fuiſſe ſatisfactum querebatur. Nec literis ad Senatum ſcriptis diſſimulabat ultionem ſe ſumturum; quem tamen maſculo reſponſo hic retundebat.

Engerſam & Montaburium Sueci Gallis tradunt.

Inde Engerſa à Suecis expugnata præfecto Gallico Hermanſteini Saludio petenti conceditur, quod Suecis exiguo uſui eſſe poſſet. Mox Montaburio Palatinus vim adhibebat; quod oppidum ut neutralitate frueretur Iſenburgius Comes cum Saludio tranſegerat. Quo pacto etſi Sueci haut tenerentur; quia tamen iſtis temporibus non omnia ad vivum reſecare licebat,
13. April. etiam his placebat, ut hoſtili præſidio emiſſo id oppidum Gallis traderetur. Sed mox Palatinus ab Oxenſtierna evocatus, firmatis præſidio ejus tractus locis,
20. April. VVormatiam properat, coërcendis ibi hoſtium progreſſibus; cujus adventu iſti Hagenoam, & inde Tabernas receſſerant, Montecuculo ſe ſociaturi. Palatinus autem Abelem Modam ad continuandum Heidelbergæ & Philipsburgi obſidium cis Rhenum dimittit. Ipſe modico negotio Weiſſenburgum recuperat, coacto præſidio, ut poſitis armis nulla exceptione ſe Suecis dederet.

Hamelæ obſidium fervet.

§. 43. Ad Viſurgim Georgius Dux, & Kniphuſius Hamelæ obſidium aggreſſi fuerant, quod 1633. oppidum poſitu opportunum, munitumque, ac milite, adparatu bellico, annonaque inſtructiſſimum ſubtribunus Schelhamerus ſtrenue propugnabat. Nam præter continua tormentorum fulmina crebris eruptionibus obſeſſores fatigabat; Quarum una Buckvvaldus, VVeberusque ſubtribuni, cum quatuor centurionibus, multisque gregariis ceciderant. 24. Martii. Altera trans Viſurgim ſita caſtra repente impetita, diffugientibus turpiter obſeſſoribus, quibus novem vexilla eripiebantur majore ignominia, quam damno, cum quatuordecim tantum milites occubuiſſent. 4. April. Tertio poſt die in diverſa parte idem tentantes obſeſſi, poſt modicum damnum datum à Laurentio Caggio cum clade in oppidum repelluntur. 6. April. Sed præter vim hoſtilem magnopere Suecicos affligebat cœlum nivibus atque imbribus fœdum, & intumeſcens Viſurgis, ut redundantibus paſſim aquis opera promoveri non poſſent. Nec minus interea per ditionem Colonienſem & vicina copiæ contrahebantur Hamelæ liberandæ. Quin Gronsfeldius Mindæ hærens jam menſe Aprili obſidium ſolvere tentabat. Sed Arensburgum progreſſus conſpecto procul igne, & ſtrepitu audito, quem pauci currus annonam ſubvehentes excitaverant, velut itinere ſuo prodito territus retro verterat.

§. 44. Ex adverſo Suecici duces Wilhelmum Landgravium orabant, ut ſuas copias ipſis ſociaret premendæ amplius Hamelæ, & ut pares eſſe poſſent, ſi forte hoſtis ingrueret. Is poſtquam aliquandiu Paderbornam eminus circumſediſſet, 22. Mart. ſummo mane ductu Jacobi Mercierii tribuni validam manum poſt collem oppido propinquum abdiderat, turma verſus oppidum emiſſa; cujus inſultationes dum obſeſſi ferre non poſſunt, trecenti quinquaginta eruptione facta cum Haſſis manus conſerunt.

Haſſi Paderbornam expugnant.

Qui de induſtria ceſſim collem verſus, ubi inſidiæ latebant, euntes oppidanos per ferociam incautos eodem protrahunt. Quibus inſidiatores regreſſum ad urbem intercludunt, ac trecentos cædunt, cæteros capiunt; quos inter oppidi præfectus Klipmullerus, & monachorum nonnulli. Poſt eum ſucceſſum tormentis oppidum verberare, & vim cominus intentare Landgravius properat. Qua territi obſeſſi deditionem 29. Mart. faciunt ea lege, ut miles oppido excedat, idemque præſidio liberum mille unciales ſingulis menſibus ſolvat, expenſarum nomine inſuper octo millibus erogatis.

Lipſtadium fruſtra tentant.

Inde Lipſtadium, ut ultro præſidium recipiat, Landgravius verbis perſuadere tentabat, quod vim adhibere cœli inclementia non permitteret, irrito eventu, & amiſſo inſuper tribuno Mercierio; qui dum paucis cum equitibus oppidum irrumpit, velut ſubito terrore incolas ad imperata facienda compulſurus, coëunte 11. April. mox plebe pellitur, globoque caput trajectus perit. Hinc re infecta movens Landgravius, Hamelam ſe conferebat apud Neuhuſium equitatu 21. April. relicto ad conatus hoſtium obſervandos. Nec diu poſt nuntius adfertur, primum hoſtium agmen jam Paderbornenſem ditionem ingreſſum Hamelæ liberandæ. Unde aſſumto quicquid obſidio ſubtrahi poterat Landgravius, Melander, & Caggigus hoſti obviam tendunt.

Aſſeburgii legio deletur. 26. April.

Ubi trecenti equites ductu Jacobi Comitis Hanovienſis ad explorandum emiſſi in hoſpitium legionis Aſſeburgii Willingshuſam irrumpunt, eamque delent, captis ſeptem vexillis. Ipſe tribunus Aſſeburgius gemino vulnere ſaucius ægre Oſnabrugam evaſit. Qui ſucceſſus tamen Hamelenſium ferociam non frangebat, quo minus frequentes eruptiones facerent, illatis uti ſolet, acceptisque damnis, ut obſidium iſtud in longum extraheretur. Cum Oxenſtiernæ

ſatius

1633. ſatius videretur, exercitum per eas regiones diffu-
ſum ſe confirmaſſe, ac hoſti occaſionem vires col-
ligendi ademiſſe, quam uni loco affixum attenuari.
Sed cum ſalva ducum exiſtimatione obſidium ſol-
vi non poſſet, iſtius moræ moleſtia devoranda uti-
que erat.

Wilhelmus Dux Saxoniæ rem bene gerit.

§. 45. In Miſnia, Thuringia, & vicino tractu
eo tempore tranquilla omnia, quod hoſtes hiber-
nis per Bohemiam cupide fruerentur: niſi quod
Wilhelmo Saxoniæ Duci, qui in iſtis oris curabat,
una atque altera excurſio bene ceſſit. Cum enim
cognitum eſſet, tribunum Corpuſium cum duo-
decim equitum vexillis, manuque peditum, &
Mart. aliquot tormentis Weiſmanum tendere; ipſe ad
Curiam Variſcorum aſſumtis Saxonicis hoſtem aſ-
ſecutus in fugam conjicit, cæſis ſupra centum,
& præter multos captivos omnibus impedimentis
16. April. p[illegible]. Paulo poſt cum tres hoſtium legiones
circa Artzburgum ire cognoviſſet, ipſe repente
illorum hoſpitiis infuſus tribunum Oroſium Pau-
lum octo cum vexillis capit, ejus legione, quæ qua-
dringentis equitibus conſtabat, ita deleta, ut vi-
ginti non plus vivi evaderent. Nec paucos tribu-
nus Kegelwitzius ex ſua legione deſiderabat.

In Sileſia res male geritur.

§. 46. Aſt in Sileſia res non præter ſolitum male
gerebatur. Arnheimius Dreſdam profectus præter
promiſſum multas ibi ſeptimanas hærebat. Inte-
rim Dux Lauenburgicus, Franciſcus Albertus ad
Schwweidnitzam otioſus deſidebat, incaſſum Arn-
heimium, aut literas ejus expectans. Egregius
exercitus nihil agendo fruſtra minuebatur, nullis
Dreſda mandatis ad aliquid ſuſcipiendum venien-
tibus. Contra hoſti quod ſummopere cupiebat,
otium indulgebatur ad ſe futuræ expeditioni pa-
randum. Unde nec ab hoſte, nec in eum quid tenta-
21. Mart. batur, niſi quod Lauenburgicus octo turmas
Croatarum, & Italorum Franckenſteni oppreſſe-
rat, ut vix ſexaginta evaderent. Hoſtis contra
oppidulum Cœbenam incendio delet, & arcem
Falckenbergam non ſine damno expugnat, ac dis-
jicit. Tandem expectando Arnheimio defeſſus
Lauenburgicus, cum periculoſæ hoſtium machi-
nationes ob oculos verſarentur, & ipſe Dreſdam
9. April. abit intra paucos dies reditum ſuum pollicitus, col-
lato tantiſper imperio in Ulricum Regis Daniæ
filium, equitatus Electoralis ſummum præfectum.
Duwalius quoque permiſſu Turrii Comitis ad ex-
ſequias uxori ducendas in Pomeraniam profectus
erat. De cætero diffidentia ibi Suecos inter & Sa-
xones quotidie gliſcere: Sueci hoſpitiorum angu-
ſtiis premi; Brandeburgicæ copiæ aperte Saxoni-
corum duntaxat imperia agnoſcere; ſub quæ etiam
Suecicas trahere nitebantur, rem non niſi ab uno
capite bene geri poſſe jactantes. Cæſarei Glatzio
& Neiſſa ad Saxonicos Schwweidnitzam, hi viciſ-
ſim ad illos commeantes amice inter ſe victita-
bant. Licebat quoque per Saxones Cæſareis res ſuas
Wratislavia quo vellent avehere. Nec diſſimula-
bant hi, primariis Saxonicorum ducibus ita eſſe ſa-
tisfactum, ut vix adverſi quid in Cæſarem ſuſceptu-
ri, ſed ejusdem potius commodis velificaturi ſint,
quorum uni multa aureorum millia Viennâ trans-
miſſa conſtabat; ſic ut Suecici, quo ſe tuto ibi
verterent, non viderent.

Dux Bernhardus Aichſtadium capit.

§. 47. Apud Danubium ſedatis exercituum ani-
mis Bernhardus Dux Neoburgo in præſulatum
Aichſtadienſem moverat, reficiendis ex hoſtico
uberius militibus; & ut arcem Aichſtadii expu-
gnaret, ſimul Ingolſtadio inſidias strueret. Et
arcem quidem poſt ruinam mœnium, & admotos
cuniculos deditione capit, adparatu bellico & an-
4. Maji. nona non mediocriter inſtructam. Sed ſcenam do-
li apud Ingolſtadium adornaverat Joannes Philip-
Ingolſta- pus Cratzius, Bavaricus Dux. Aluerat is jam
olim mortales inimicitias cum Fridlando. Hunc 1633.
ne pro conditione eorum temporum offenderet dium in-
Bavarus, ſimul inſtinctu æmulorum, ſummum tercipere
in copias ſuas imperium Cratzio præterito in Al- fruſtra co-
tringerum contulerat. Ne tamen Cratzium pla- natur.
ne abalienaret, ipſum Bavariæ Gubernatorem,
ac præcipue Ingolſtadii conſtituerat. Ea res ita
hunc mordebat, ut à Bavaro vindictam ſumere
tradito Suecis Ingolſtadio decerneret. In conſcien-
tiam facinoris adſumitur Tribunus Farensbachi-
us, manu ſtrenuus, ſed animo lubricus, & do-
minos nulla de cauſa mutare ſuetus. Inde cum
Duce Bernhardo de Ingolſtadio prodendo tranſi-
git Cratzius, ſtipulatus ſibi quicquid pecuniarum
in oppido inveniretur, & ut ſub Duce Bernhardo
Campimareſchalli dignatione gauderet. Conſilio ex- 4. Maji.
ſequendo nox quartum Maji diem præcedens deſti-
natur. Cui fini Cratzius pridie rumorem ſparſe-
rat, aliquot Bavaricas turmas ab Altringero ſub
noctem adventuras; quarum nomen ſimulantes
Sueci audacter accedere, & per portam quam ipſis
reſeraturus eſſet, in oppidum introire debebant.
Pleroſque interim præſidiarios ipſe per munitiones
exteriores & alia loca diſpoſuerat, ubi conatus
ipſius impedire non poſſent. Sed quo minus res
ſuccederet, in culpa erat tarditas Suecicarum tur-
marum, quæ momenta temporum non ſat accu-
rate obſervaverant; eoque illuceſcente demum
die oppido propinquabant. Ubi excubitores ex
inſolentia vexillorum aliisq; indiciis fraudem ſub-
odorati ad arma conclamant; ac mox portis haut-
quidquam reſeratis omnes in vallum accurrunt. Ita
conſilium exquiſite diſpoſitum in irritum recidit.
Sed cum ejus rei ſuſpicio in Cratzium caderet, is
de innocentia ſua ample proteſtatus, Viennam ad
cauſam dicendam proficiſci ſe ferens, in itinere ad
Suecicas copias in Sileſiam elabebatur. Sed Fa-
rensbachius in carcerem raptus capite pœnas de-
dit, à quatuor carnificibus fœde conciſus. Eo cona-
tu evoluti Sueci retro ad Donawertam caſtra me-
tantur; quibus tunc ſolus Hornius imperabat, Bern-
hardo Duce ad Oxenſtiernam Francofurtum pro-
fecto. Hoſtes contra paulo inferius ad Danubium
hærebant. Inter quæ manus Ratiſpona Noriber- 2. Maji.
gam verſus excurrens, apud Reichelſwangam
cum Schlammersdorfio Noribergici militis præfe-
cto colliſa, ipſum numero imparem cedere cogit;
inde poſt vicum incendio deletum arcem aggredi-
tur ſatis munitam; quam præfectus miſeratione
uxoris, cui captæ hoſtis necem minabatur, dedit,
quæ mox ab hoſte injectis flammis vaſtatur. Con-
tra Lutzmanſteinum arcem, è qua vicinis per ex-
curſiones multum damni dabatur, Noribergenſes
intercipiebant. Sed eam mox tribunus Manteufe-
lius obſeſſam, & tormentis quaſſatam recuperat.
Interea exercitus Bavaricus repente Neoburgum 20. Maji.
ex utraque Danubii ripa invadit, magna vi adhi-
bita. Sed mox Hornius cum exercitu eodem ad-
properat; quem hoſtis expectare non auſus rece-
dit, paucis in receptu deſideratis. Circa idem tem- 28. Maji.
pus plerique Sacerdotes Pontificii Auguſtæ, cum
fidem Regno Sueciæ jurato promittere pertinaci-
ter abnuerent, urbe expulſi in Bavariam faceſſe-
bant.

§. 48. In Brisgovia Briſacenſes Badenweileram, In Briſgovia geſta.
Rœtelam, & Sauſenbergam, Badenſes arces, in
poteſtatem redegerant. Qui ne ulterius progrede- 9. Maji.
rentur, commodum Rheingravius Otto Ludovi-
cus ab Hornii exercitu è Suevia redux aderat, ca-
pto ad Waſenweileram opportuno loco tentatu-
rus, num hoſtem regreſſu ad oppidum excludere
poſſit. Sed dum inter equites utrinque confli-
gitur, pedes interim ſumto per montana itinere
in tuta evaſerat. Hoſtium eo in conflictu ducenti
ampli-

1633. amplius cæſi; centum cum aliquot ductoribus
capti. Suecorum non ſupra quindecim deſiderati.
Ex altera Rheni ripa Rheingravius Otto Maſ-
11. Maji. munſteram, quam ſubtribunus Soyus cum qua-
draginta equitibus, ſexcentis quinquaginta pedi-
tibus propugnabat, ad deditionem compulerat;
cujus tamen leges non ſervatæ, ſed plerique ad
Suecicam militiam adacti, cæteri detenti in vin-
dictam pacti à Briſacenſibus ad Badenvveileram
violati. Oppidi mœnia ſolo æquata. Inde Andlo-
viam, & Landsbergam arces idem occupat, ſpe-
culæ in vicem Colmarienſibus inſervituras. Mox
27. Maji. & Weileram oppidum cum valle cognomine mul-
ta cum incolarum cæde in poteſtatem redigit.

Heidelberga à Suecis capitur.
§. 49. In Palatinatu ſubtribunus Abel Moda
Heidelbergam oppidum repentino aſſultu occupa-
verat. Arci à Palatino Birckenfeldenſi vis admota,
5. Maji. quæ paucos poſt dies à præfecto Hardenbergio Ba-
rone honeſtis conditionibus deditur. Ei Salmenſis
Comes cum ter millium manu Philipsburgum pro-
24. Maji. greſſus ſuccurrere cupiebat. Sed cum ne fallendi
hoſtis viam inveniret, nec aperte perrumpere va-
leret, re infecta in Alſatiam regreſſus eſt. Ita to-
tus Palatinatus inferior hoſti extortus, ad antiquos
iterum dominos rediit.

Hamelæ obſidio continuatur.
§. 50. Interea obſidium Hamelæ pari utrinque
pertinacia extrahebatur, cui liberandæ Gronsfel-
dius validam manum è vicinis præſidiis contrahe-
bat. Ejus adventu cognito Suecicus equitatus, cum
7. Maji. dimachæ hoſtium denſa nebula tecti in oppidum
perrumpere conarentur, in iſtos acriter invectus
multos occidit, pleroſque repellit, ut non niſi
ducenti Hamelam penetrare potuerint. Sueci
contra obſeſſos, ad flumen arbores quaſdam in op-
pidum pertrahere conantes, occiſis ſexaginta re-
16. Maji. jiciunt; & favente cœlo ad foſſam urbis acceſſus
promovent. Inde poſt ruinam editam quatuor in
locis aſſultus tentatur irrito eventu, quod foſſæ
17. Maji. non ſatis completæ forent, & aliqui ſigno non au-
dito impetum dare neglexiſſent. Paucos poſt dies
repetito aſſultu exteriores munitiones uno & alte-
20. Maji. ro loco penetrantur; ſed præfectis pleriſque occi-
ſis aut vulneratis gregarius miles animis collapſus
eas iterum deſerit. Viciſſim obſeſſi eruptione fa-
24. Maji. cta centum equos è paſcuis abreptos in oppidum
compellebant; ſed ab obſeſſoribus pulſi quinqua-
ginta amiſſis ſe recipiunt. Interim qui ad ſuppe-
tias Hamelæ ferendas congregati erant, Monaſte-
rium verſus recedunt, ut Merodium Comitem op-
portuno ad Lippiam flumen tranſitu ſibi adjunge-
rent. Quos inſecuti Sueci, Haſſique in itinere
17. Maji. Rhedam arcem inani terriculamento ad deditio-
nem adigunt; mox ad Dellichtam non procul Mo-
naſterio cum hoſte modico utrinque damno colli-
duntur. Sed cum hic opportunis ſe locis teneret,
nihil amplius in ipſum tentare dabatur.

Croatæ à Tupadelio vapulant.
§. 51. In Miſnia iterum hoſtium irruptio metui
cœperat, dum Holckius ad Egram copias cogit;
quibus ut obviam iretur, Wilhelmus Dux mili-
tem Suecicum ad fines provinciæ contrahit: Quæ
inter Croatæ Hungarique equites in Tupadelii ho-
ſpitium Weisſtadii irrumpere decreverant. Quo
16. Maji. conatu cognito ipſe eos in itinere quieſcentes, ſe-
curoſque opprimit, ac multis occiſis inſigni præda
potitur.

In Sileſia fœderati ſe movent.
§. 52. In Sileſiam jam tandem Arnheimius re-
grediebatur, cum hoſtis magna ſe mole moveret.
Nec eo minus ſat aculeatis ſcriptis ſuper prærogativa imperii certabant Arnheimius, Turriusque, ille parem, hic ſuperiorem ferre dedignatus, niſi Lauenburgici interventu diſſidium utcunq; compoſitum foret. Inter quæ licentia militum eousque exceſſerat, ut è vicina quoque Polonia prædas agere non dubitarent. Qua ſuper injuria Poloniæ Rex apud Sileſios Ordines miſſis legatis non
ſine minis querebatur; qui id prohibere penes ſe
non eſſe excuſabant. Inde Arnheimius à Wratis-
lavienſibus poſtulat, ut quicquid in ea urbe redi-
tuum Cæſari obveniret, ſimul adparatus bellicus,
& bona à Cæſareis ibi depoſita ſibi traderentur
cum frumento ad alendum exercitum. Quæ iſti
vario obtentu eo ſecurius abnuebant, quod nul-
lum jam tempus ſupereſſet ipſos cogendi, dum
Fridlandus valido cum exercitu in Sileſiam irrum- Fridlandus in Sileſiam irrumpit.
pit Gallaſio ſe juncturus. Cujus adventu intelle-
cto fœderati contractis copiis exercitum inſtrant,
quem viginti quatuor millia complere deprehen-
dunt, quorum tertiam partem Sueci abſolvebant.
Hinc recta Strelenam tendunt, manum cum hoſte
conſerturi, antequam is omnes vires contraxiſſet.
Sed cum ille pugnæ fugiens ad confinia Bohemiæ
recederet, fœderati facto circuitu ad Levvinum
Neiſſam flumen tranſire conſtituunt. Quo loco
cum haut longe abeſſent, nuntiatur Fridlandum
cum quadraginta millibus Munſterbergæ appulſ- Prælium cum fœderatis declinat.
ſe, ac Schvveidnitzam verſus tendere. Igitur fœde-
rati habito conſilio Brigam inter, & Opelam ad O-
deram caſtra muniunt. Inde dum Arnheimius cum
parte copiarum Strelenam verſus procedit ad mo-
tus hoſtium explorandos, parum aberat, quin male
multaretur, ni reliquus exercitus auxilio adpro-
peraſſet. Quanquam autem hoſtis ſedecim millium
numero fœderatorum copias excederet, nihilomi-
nus hi prælio iſtum laceſſere certi Munſterbergam
tendunt, ubi is metabatur. Aſt Fridlandus intra
munita caſtra ſe tenens impetum eorum eludebat.
ita fœderati octo per dies in apertis campis conſi-
ſtebant nulla re memorabili geſta, niſi quod inter
varias velitationes ipſi tribunum Zeitzium, hoſtis
præter tribunum, duoſque ſubtribunos complu-
res præfectos amiſiſſet. Eo ex loco Fridlandus Fœ-
deratorum caſtra prætergreſſus Nimmitſcham 19. Maj
ibat, quam arcem à quadraginta peditibus inſeſ-
ſam expugnabat, trajici juſſo præfecto, quod per-
tinacius reſtitiſſet. Fœderati mox inſecuti poſtera 20. Ma
die ultimum ejus agmen aſſequuntur, ut conſiſte-
re, & in aciem copias diſponere cogeretur, ſed
loco ita opportuno, ut fœderatos facile arcere
poſſet. Ita cum hoſtis ſe inde movere nollet, no-
vem per dies extra tubi majoris jactum in acie u-
trinque conſiſtebatur.

§. 53. Tandem à Fridlando miſſus aderat cum 28. Ma
tubicine Terzkius Comes iſtius nomine petens, ut
Arnheimius in ipſius caſtra accedere velit, magnis
de rebus loquentem auditurus. Quod petitum
cum altera vice repeteretur, Arnheimius adſum-
tis è Suecicis Raſchino, è Brandeburgicis Borgs-
dorffio tribunis eò accedit. Ubi primo Fridlandus Fridlan. ſuper ad fœd. tos pro ſitio.
ſex hebdomadum inducias poſtulabat. Quas Arn-
heimius concedere, niſi de cæterorum ducum con-
ſenſu, penes ſe negabat eſſe; ad quos tamen re-
laturum ſe promittebat. Ita tunc diſceſſum. Exin-
de placuit, ut è trium fœderatorum copiis bini ad
Fridlandum mitterentur, quos inter è Suecicis
Felſius Baro, & Jacobus Bohmius tribuni depu-
tati erant. Apud hos iſte magna cum aſſeveratione
jactabat; ſe veniſſe, ut cum Suecis, & Imperii
Principibus æternam pacem concludat, militi ſti-
pendia exſolvat, univerſis ſatisfaciat, hæc in ſua
manu eſſe. Si Cæſar iſta abnuat, ſe cum Evange-
licis pacem initurum, & Cæſarem in malam rem
acturum. Quæ ultima verba tamen ſubmiſſiore
voce ſoli Felſio in aurem inſuſurrabat. Sed cum Induciæ cum Fridlando ineuntur.
iſti ſuper tantis rebus nihil in mandatis haberent,
aliud tunc actum non fuit, quam ut induciæ in
duas ſeptimanas concluderentur. Poſt hæc Frid- 28. Maji.
lando petente, ad ipſum accedebat Turrius Co-
mes, mente ejuſdem penitius expiſcandæ. Et tan-

gebant

1633. 31. Maji. Turrius Fridlando aules præbet.

gebant vehementer ejus viri animum, quæ à Fridlando propoſita fuerant, ob populares ſuos Bohemos exules; in quorum reſtitutionem cum Cæſar ægre conſenſurus eſſet, ut cum alio tractatus ſuſciperetur, opus judicabat. Nec in Daniæ Rege, aut propoſitis ab eo pacis tractatibus ſpei quid habebat; nec ullum Germaniæ Principem Bohemis ſatis favere noverat. Eoque Fridlandi opera voto ſe ſuo potiturum credebat. Quæ ſpes ita animum ejus faſcinaverat, ut quousque tam inſolitis Fridlandi pollicitationibus fidendum foret, non conſideraret; quin judicaret, hoc negotio ſuſcepto magnifice de Suecis ſe meriturum. Cæterum Fridlandus eadem, quæ ante, de pace cum Suecis, & utroque Electore, ac cogendo Cæſare, ſi abnueret. Addebatur de inſtaurandis privilegiis, reſtituendis exulibus, ipſorumque bonis, utque Jeſuitæ velut turbatores pacis toto imperio ejiciantur, ac deinceps bona fide agatur, proſcripto illo dicterio: Hæreticis fidem ſervandam non eſſe. Præterea cum Suecis ſuper expenſis belli tranſigendum, tempusque ſolutionis diffindendum; interea loca munita ab ipſis occupata hypothecæ nomine obtinenda, fidejubentibus inſuper Galliæ, Angliæque Regibus. Tandem omnes exercitus extra Germaniam contra Turcam educendos. Circumferebantur inſuper certa capita, quæ pro ſe peculiariter Fridlandus ſtipulari volebat; de regno Bohemiæ in ſe transferendo; pro quo viciſſim ipſe exulibus erepta bona, Proteſtantium ſacris libertatem, Palatini reſtitutionem pollicebatur. Utque loco Meclenburgicæ, Saganique, & reſiduorum ſtipendiorum Moravia ſibi aſſignaretur. Minatus quoq; ſe Bavaro oppignoratam Superiorem Auſtriam ademturum, in vindictam ſibi quondam ſummi in exercitus imperii erepti. Tandem omnes ſibi exercitus ſimul tradi poſtulabat, quos ipſe Viennæ admoturus eſſet Cæſari ad hæc omnia ratihabenda adigendo. De quibus omnibus ad Saxonem per Arnheimium, ad Oxenſtiernam per Turrium referebatur. Sed iſta huic à ratione alieniora videbantur, quam ut animus iisdem adverti deberet.

Conventus Heidelbergenſis. 7. Jun.

§. 54. Inter hæc Oxenſtierna conventui Heidelbergæ agendo vacabat, ad quem coiverant Ludovicus Philippus, Johannes, & Chriſtianus Palatini, Bernhardus Saxoniæ, Everhardus VVurtenbergicæ Duces, Fridericus Badenſis Marchio, Comitesque Hohenloici, Hanovienſis, & Iſenburgicus, aliique. Ubi de explendis militum poſtulatis atque exſolvendis in poſterum ſtipendiis decernebatur; utque omnium frugum, vinique decimæ militari annonæ attribuerentur; ac Philipsburgum & Hagenoa in poteſtatem redigerentur, illud eminus circumpoſito obſidio, hæc cominus intentata vi. De Lotharingiæ Duce placebat, etſi meritus ſit, ut hoſtis loco habeatur: tamen tantiſper arma inhibenda, ejusque actiones obſervandas eſſe; niſi qua vis aperte illata repellenda ſit. Denique Georgius Landgravius, ſi ratam tributorum partem conferret, ac amicum ſe fœderatis exhiberet, nihilque hoſtibus auxilii præſtaret, non ulterius urgendus videbatur. Quod decretum ſcripto, & mox miſſa legatione Landgravio inſinuabatur. Qui tamen certa ſe obligatione induere abnuens, multa verborum ambage ſatis declarabat, ni vis admoveretur nihil ſe ad communem cauſam collaturum. Decreta quoque ibi promulgantur adverſus avaritiam præfectorum, & ne hinc inde commeantes milites gratuitum victum provincialibus extorqueant. Tandem ab Adminiſtratore Palatinatus Oxenſtierna poſtulat, ut Lutheranis ibi ſacra ſua exercere minus faſtidioſe concedatur.

Helvetii fœderi Heilbrunnenſi adſcribi abnuunt. 15. Junii.

§. 55. Viſu porro in Heilbrunnenſi conventu fuerat, Helvetios ad commune fœdus invitare. Quam legationem Maximilianus Baro Pappenheimius ultro in ſe ſuſcipiebat tentaturus, num fœderi cum Suecis quatuorque Circulis adſcribi; aut ſaltem milite & pecunia citra fœdus iſtis adſiſtere vellent. Sin hæc abnuerent, ut delectus in terris ſuis haberi permitterent. Extremum erat, ut ſaltem neutri partium addicti, tranſitum per clauſtra ſua hoſtibus denegarent. Verum quicquid rationum adferret Pappenheimius, permovere eos non poterat, ut quidquam præter *neutralitatem*, quam & ante promiſerant, annuerent. Nam ab iſta cauſa Pontificios Helvetios ſua ſacra alienabant. Unde ſi Evangelici Suecis peculiari fœdere ſociati fuiſſent, damno id magis ipſis quam commodo ceſſurum erat, inteſtino diſſidio mox orituro, & Pontificiis ad partis adverſæ fœdera tranſituris; qui occluſa hactenus montium clauſtra hoſti aperturi eſſent; occaſionemque præbituri, ut is anguſtias Rhetiæ Italiam à Germania ſecludentes invaderet, maximo Helveticæ libertatis periculo.

Neoburgicus neutralitatem ambit.

Eodem tempore Palatinus Neoburgicus Oxenſtiernam de *neutralitate* concedenda, & ut belli oneribus exemtus ageret, per legatum ſolicitabat. Sed cum Wilhelmus Landgravius intercederet, qui hoſpitiis inter Lippiam & Wipperam fluvios in ditione Neoburgica ſibi aſſignatis commode carere non poterat, res ad communem ſociorum conventum rejecta fuit.

Daniæ Regis mediatio inanis.

§. 56. Aſt Daniæ Rex tunc circa pacem conciliandam quam maxime ſatagere videbatur; qui cum ab initio pronum id ſibi negotium perſuaſiſſet, quod lubricas Suecis res domi & in Germania crediderat, poſt opinionis ſuæ falſus, & difficultate rei perſpecta pronunciaverat; Salomonem ſi nunc viveret, omni ſua ſapientia opus habiturum ad pacem Germaniæ dandam. Ac recuſabat ei ſe mediationi immiſcere Senatus Daniæ, quod deſperaret temperamentum inveniri poſſe, quod utrique parti, ac præcipue Suecis ſatisfacere poſſet. Nec tamen idem repugnabat, quo minus Rex per Conſiliarios ſuos Holſaticos eam rem ageret. Cui haut eo minus deſtinata ſua expromere ſedebat, ut ſi non pacem, ſaltem diviſionem inter Proteſtantes produceret, eorumque non nullos à Suecica ſocietate abſtraheret, invidia fruſtratæ pacis in Suecos devoluta. Igitur ſuper ſtudio ſuo circa conciliandam pacem Oxenſtiernæ ſignificat, hortatus, ut & *ipſe operam ſuam eidem ſcopo adplicet*. 17. Mart. Quæ literæ tamen menſe demum Majo reddebantur; 16. Maji. neque exemplum literarum Cæſaris, de prono ipſius in pacem animo teſtantes, quod adjunxiſſe ſe ſcripſerat, uspiam adparebat. Ad quæ Cancellarius de præclaro Regis ſtudio, ſuoque in pacem animo præfatus, reponebat: metuere ſe, ne hoſtis jactato pacis vocabulo nihil aliud quærat, quam ut Ordines Proteſtantes à Suecis divellat; eoque, ni quis decipi velit, circumſpecte heic procedendum. Noxios, non irritos ſolum, fore tractatus, niſi prius inter ſocios conventum fuerit, quæ leges pacis ferendæ, aut accipiendæ. Quæ ſi in ipſo demum tractatu ſint expediendæ, labente tempore hoſtem ſcopo ſuo potiturum. Ob multitudinem eorum, quorum intereſt, negotium hoc ſummis difficultatibus implicitum eſſe; quæ diſcutiendæ prius, & ſolidum tractatibus fundamentum ſubſternendum, ſi quid egregii effici debeat. Cumque à Germanis Principibus Legati non niſi cum reſtrictis mandatis mitti ſoleant, quibus identidem domini ſui conſulendi ſint, in immenſum extractum iri negotiationem, ni materia prius digeſta fuerit, ac præcipue qua cautione pax ſit ſtabilienda. Se tamen rem ad Reginam ſuam, ſociosque, & Galliæ Regem relaturum, qui & ipſe

1633. ipſe pacis proxenetam ſe obtulerit. Sed antequam hæ literæ Regi redderentur, jam is longius in eo negotio progreſſus erat. Cum enim Cæſar Ordinesque Catholici, & Saxoniæ Elector ejus mediationem acceptaſſent, idem de loco & tempore tractatuum conſtituere cœpit. Et repudiata Praga, quam Cæſar propoſuerat, velut in quam Sueci cum ſociis nunquam conſenſuri eſſent, Wratiſlaviam denominat, velut neutrarum partium urbem, & nullo milite infeſtam, in qua ut ad diem decimum tertium Julii adſint, omnium partium Legatos invitat, tertio poſt die tractatum orſuros. Interea ſat ſpatii fore literis ſalvi conductus utrinque expediendis, & ut legati mandatis inſtrui, omniaque diſcuti queant. Atque de his Cæſari medio menſe Majo ſignificat, ac pro Evangelicorum legatis ſalvum conductum poſtulat, addito, de eadem re jam Suecos ſociosque certiores redditos; cum tamen integro poſt menſe ad Oxenſtiernam, & tardius adhuc ad Brandeburgicum Electorem literæ datæ fuerint. Quarum illæ reſponſum ad Oxenſtiernæ literas continebant, quo omnia, quæ is ſuper conditionibus pacis prius adornandis monuerat, ad ipſos tractatus rejiciebantur. Ac hæ demum poſt menſem per peculiarem tabellarium Oxenſtiernæ Francofurti reddebantur, cum ſequens dies ordiendis tractatibus deſignatus eſſet. Cæterum conſtabat diſplicuiſſe Dano, quod Oxenſtierna in literis ſuis rem ad Galliæ Regem rejeciſſet; qui & ſatis adparere ajebat, Suecos à ſua interpoſitione, ipſaque pace abhorrere. Unde id agebat, ut cum pax inter univerſos conſtitui non poſſet, Saxo, qui plane ab ipſo pendebat, & quidam alii peculiari conventione tranſigerent. Quo fine idem æque, ac Saxo Inferioris Saxoniæ Ordines à Suecis alienare nitebatur, velut qui pacem impedirent, ac Germaniam argento emungere inſtituerent, tanta jam tributorum vi exacta, ut quod expenſarum nomine poſtulent, parum aut nihil reſtet. Hos ſi ad Saxonis conſilia adjungere poſſent, cum hoc tanquam Proteſtantium capite tractandum erat, Suecis ad appendicis conditionem redactis, quos pro lubitu Germania ejecturi eſſent. Aſt Oxenſtierna, quem nihil iſtorum fallebat, paucis Regi Daniæ reſcribit de literis ipſius ita tarde redditis, ac tanti rem momenti eſſe, ut niſi capto cum Fœderatis conſilio, à ſe nihil ſtatui poſſit. Sed & Electori Brandeburgico literæ, queis Wratiſlaviam invitabatur, biduo tantum ante præfixum conventus diem obiter redduntur, dum Wolgaſtum ad Reginam Viduam, ſororem ſuam proficiſcitur. Quæ omnia ita præpoſtere adminiſtrata, cum ad negligentiam aut errorem referri non poſſent, nihil ſani tractatibus iſtis ſubeſſe arguebant. Nam neque Wratiſlavia locus erat huic negotio opportunus, urbs non libera, ſed Bohemiæ Regno innexa, quam duo exercitus circumſtabant, penuriam aut vaſtitatem facientes; tum à Fœderatis Circulis, & Oxenſtierna remota, qui tanti momenti tractatibus ipſe intereſſe cupiebat, nec tamen à commiſſa ſibi directione rerum ita longe diſcedere poterat. Præterea nec literæ ſalvi conductus ad Oxenſtiernam miſſæ erant, nec earum mentionem ad ipſum ſcribens Daniæ Rex fecerat, velut nullo numero Sueci cum ſociis ſuis eſſent. Denique per tam ſero ſcriptas convocationis literas ita coarctatum erat tempus, ut nullo modo, quæ tanto negotio inſtruendo requirebantur, expediri poſſent, etiamſi ſtatim fuiſſent redditæ. Quin & ipſi Legati Danici die demum viceſimo ſecundo Julii Francofurtum ad Oderam perveniebant, elapſo jam conventus die, quem ipſi aliis dixerant. Hoc igitur modo ſuſcepta à Dano mediatio procedebat, in qua multum ſpei Cæſarei collocaverant non tam pacis obtinendæ, quam diſſidii Evangelicos inter ſerendi. Et quia videbant, non nullos rem ita temere præcipitare, jam eousque animis intumuerant, ut jactarent: Daniæ Regi hautquaquam mediationem conceſſam, ſed ut querelas Proteſtantium duntaxat cognoſcat, & ad Cæſarem referat, ſuper quibus hic, quæ viſa fuerint, diſpoſiturus ſit. Sed & Saxo qui cauſam ſuam Dano commiſerat, magnam, ut adparebat, pacis ſpem ex ejus opera conceperat. Aſt Brandeburgico ea res magnopere diſplicebat, eoque per Legatum Leuchtmarum apud Saxonem querebatur, id negotium ſe inconſulto ſuſceptum, hortatus inſuper, ut Heilbrunnenſi fœderi aſſociari velit, utut non omnia ad normam legum publicarum geſta videantur, quæ & inter arma ſileant, nec ab adverſa parte obſervatæ ſint: quarum tamen uſus pace facta facile revocandus ſit. Inde petebat, ut idem Friderici Palatini hæredes pro legitimis ſucceſſoribus in ditiones Palatinas, dignationemque Electoralem agnoſcere velit, uti à Fœderatis Circulis factum. Denique ne hoſti in Sileſia fideret monebat, neu temere inducias prorogari pateretur, quod hoſtis monſtri quid alere videatur. Ad quæ Saxo ſuper convocatione varia excuſare, capita pacis in conventu Francofurtenſi, & Lipſienſi ſatis digeſta videri: in conventu Heilbrunnenſi decreta ad totum Imperium, & præcipue ad Electores pertinere, quæ horum faſtigio & libertati Germanicæ repugnent: novis fœderibus pacem impediri: ſibi ſedere tractatuum eventum expectare, in quibus ſi inſidias verſari intelligat, è re conſilia capturum: Palatini reſtitutionem non Heilbrunnæ, ſed in tractatu pacis faciendam. Ita tunc & iſti Electores in diverſa tendebant.

Locus & tempus tractatuum abſurde conſtituitur.

15. Maji.

16. Junii.

20. Junii.

11. Julii.

11. Julii.

Brandeburgico is tractatus diſplicet.

25. Julii.

§. 57. Interim Oxenſtierna cum ductoribus exercituum ad Danubium plene tandem tranſegerat, datis in ſolutum prædiis pro reſiduis ſtipendiorum. Inde militi placando menſtruum ſtipendium in anteceſſum exſolvitur, idemque de integro in verba Reginæ Sueciæ, & fœderatorum Circulorum adigitur. Quam largitionem Palatinus Birckenfeldenſis ægre ferebat, velut ſuus exercitus deterioris conditionis haberetur. Eum tamen facile Oxenſtierna placabat, oſtenſis facti rationibus, nec ipſius minus rationem habitum iri pollicitus.

Oxenſtierna exercitui ad Danubium ſatisfacit.

§. 58. Philipsburgum tunc per Schmidbergium tribunum indies arctius premebatur; cujus præſidiarii, poſtquam Electorem Trevirenſem in Gallicas partes conceſſiſſe intellexiſſent, exuto ejus obſequio Cæſaris ſe milites tulerant. Eos ſibi iterum conciliare mire cupiebat Elector, veritus, ne Sueci ſubacto à ſe oppido ægre carere vellent. Igitur Spiram ſe conferens præfectum & præſidiarios edicto monet; oppidum ſibi ſuum reſtituerent, hoſtilia adverſus ſe, Suecosque & eorum Socios ne exercerent, & ad ſe mitterent, quicum ſuper componendo negotio agatur. Sacerdotibus præterea imperat, ne in rebellione perſiſtentes Chriſtiano ritu expient. Enimvero iſte Electoris conatus utrique parti diſplicebat. Nam & præſidiarii abundante adhuc annona, & ſpe propinqui auxilii monita iſtius minasque flocci facere. Nec Oxenſtiernæ par videbatur, tanti momenti oppidum, in quod tantum laboris & ſumtuũ impenſum fuerat, in alterius manus pervenire. Eoque cum Elector miniſtris ſuis introeundi & exeundi licentiam peteret, expugnando quacunque ratione præfecti animo, Oxenſtierna abnuit; quod ſpes ſit oppido propediem potiundi, nec mos militiæ ferat ad obſeſſa loca commeandi licentiam indulgere.

Elector Trevirenſis Philipsburgi præſidium fruſtra tentat.

15. Julii.

§. 59. Circa id tempus Guſtavi Regis corpus, hactenus Wolgaſti depoſitum, inſigni cum pompa navibus imponitur, in Sueciam deferendum, comitante

Guſtavi Regis corpus in Sueciam defertur.

1633. mitante Regina vidua, ac duobus Senatoribus fertur. Gabriele Oxenſtierna, & Matthia Sopio hac de 15. Julii. cauſa è Suecia miſſis. Eam pompam complures Principes ſua præſentia honorabant, Elector Brandeburgicus cum Filio, ambo Duces Meclenburgici, Dux Croyæ. Tum fœminæ Principes, Brandeburgici uxor & filia, Chriſtiana Palatina virgo, Brunſvvicenſes, Meclenburgicorum, & Croyenſis Ducum uxores, duæ Meclenburgicæ, quinque Anhaldinæ virgines. E Senatoribus Regni præter duos jam dictos Hermannus Wrangelius, Achatius Tottius, Joannes Banerius, Steno Bielkius, præter innumeram multitudinem, non minore planctu ac dolore defunctum proſequentes, quam paſſim ipſe per Germaniam plauſu exce- 5. Auguſti. ptus fuerat. Claſſis Nicopiæ adpulit, ibiq; Regium corpus aſſervatum fuit, quoad omnia exſequiis pro dignitate ducendis pararentur.

Hornius Pappenheimum expugnat. §. 60. Ad Danubium Hornius cum pulſo ad Neoburgum hoſte animadvertiſſet, ipſum quamvis numero prævalentem à pugna abhorrere, Pappenheimum invadere conſtituit, locum tegendæ Anſpacenſi ditioni, & frænandis Wiltzburgenſium excurſionibus opportunum. Ac oppidum quidem ſtatim cedebat; ſed arx, in quam miles ſe receperat, ſtrenue vim propulſabat, rejectis qui aſſultum tentabant. Poſt biduum tamen machinis verberata deditionem faciebat honeſtis con- 13. Junii. ditionibus, facili ad iſtas concedendas Hornio, quod rumor erat, hoſtem Aicham verſus movere, à Suecis inſeſſum oppidum, cui utique ſubvenire iſte conſtituerat. Interea valida manus Ingolſtadio emiſſa erat, liberando Pappenheimo, & ut adparatum bellicum Wiltzburgo inferret. Sed illo jam capto Wiltzburgi juſſa conficit, & longa inde ambage per Hilpolſteinum viam retro legit. Huic ut apud Berngrieſſam occurreret, ab Hornio cum equitatu mittebatur 15. Junii. Croatæ vapulant, Joannes Wachmeiſterus ſubtribunus; qui deprehenſis eo in loco mille quingentis Croatis Poloniſque, eorum ducentos quinquaginta occidit, quinquaginta cum trecentis equis cepit. Paulo ante rem quoque bene geſſerat Dellonius tribunus, cum ſubtribuno Helmoldo Wrangelio, queis Babenhuſæ ſtationem aſſignaverat Hornius, ut iter Auguſtam inter Ulmamque contra Memmingenſium excurſiones tutum præſtarent. Iſti intellecto vim annonæ & vini in cœnobio Buxheimo non procul Memminga aſſervari, oppido mox inferendam, eodem profecti res iſtas curribus impoſitas & Memmingenſes. Babenhauſam avehebant. Quo cognito octingenti milites Memminga egreſſi iſtos reditu excludere inſtituunt. Sueci circumſeptos ſe undique videntes, cum centum quinquaginta non excederent, deſperata ſalute acerrime in hoſtem ruunt. Quorum impetum Memmingenſes veriti pauliſper cedunt; inde impellentibus Suecis in fugam effunduntur, his ad portam uſque inſiſtentibus. Cæſi centum quinquaginta, ſupra centum vulnerati; quorum plerique cum ſexaginta equis, & reliqua præda Babenhauſam abducti. Aſt Hornius poſt captum Pappenheimum, cum Noribergenſes ſæpius de excurſionibus è Superiori Palatinatu quererentur, ac annona ad Donavvertam hærentem deficere inciperet, ſimul ut Wilhelmo Saxoniæ Duci Cronacum obſidenti è propinquo, ſi opus foret, ſubſidio venire poſſet, in Superiorem Palatinatum ten- 17. Junii. dit, & Neumarco, quod ſex peditum cohortes, una equitum turma tuebantur, obſidium circumponit, Hornius Neumarcum expugnat. Noribergenſibus tormenta & alia neceſſaria impigre miniſtrantibus. Sed vix triduum obſeſſi vim ſuſtinuerant, cum deditionem faciunt abſque vexillis & ſclopetis permiſſo abitu; quorum plerique ad Suecicam militiam ſe contulerunt. Heimburgum in monte ſitam arcem modica excurſorum manus 1633. verborum ferocia expugnabat. Ambergam tamen, uti ab initio conſtitutum fuerat, aggredi Hornius conſultum non ducebat, trium legionum præſidio inſeſſam, & Altringero in vicinia tendente; quem ne invadi poſſet, Naba & Vilſa amnes tegebant. Sed & commeatus ibi tenuitas premere incipiebat. Verebatur quoque ne, ſi tractatus in Sileſia procederent, hoſtis irritatus totam belli molem huc transferret. Unde conſilio ducum habito Donavvertam in munita ibi caſtra recedebat.

§. 61. Ad utramque Rheni ripam patrueles Rheingravius, Neuburgum, Rotelum & urbes ſilveſtres capit. Rheingravii Otto, & Otto Ludovicus ſtrenue rem gerebant. Atque hic quidem Kirchhoviam, quam raptim excitatis munimentis agreſtium manus cum ducentis quinquaginta militibus inſidebat, aggreſſus, vicum quidem ſtatim in poteſtatem redigebat. Sed in arcem refugi ſexaginta ex obſeſſoribus 8. Junii. occidunt. Mox tamen globis ignivomis coacti abſque conditione ſe dedunt. Unde militum plerique ſub ſigna Suecorum recepti, cæteri cum doctoribus captivitatem ſubiere: agreſtes trucidantur: vico atque arci ignis injectus. Poſt oppidum deinde & arcem Burcam captam Neoburgo ad Rhenum vis adhibetur, quod unius diei verberatione tolerata deditionem facit. Et quanquam 19. Junii. præſidiariis cum armis & impedimentis abire conceſſum eſſet; plerique tamen ultro ſub ſigna Suecica concedunt, cæteri navibus Briſacum vehuntur. Inde Rætela vi ad deditionem compellitur. Præſidiarius partim militiæ Suecicæ adſcribitur, 23. Junii. cæteri captivitatem ſubiere, cum Suecis ab hoſte detentis permutandi. Hinc urbes vulgo Sylveſtres dictæ modico negotio ſubiguntur, duabus tantum languidam defenſionem auſis. Nec Catholicorum Helvetiorum patrocinium imploraſſe profuit; qui cum legatione ad Rheingravium miſſâ peterent, ut iſtæ urbes in ſequeſtrum miſſæ *Neutralitate* fruerentur; ille rem ad Oxenſtiernam rejecit, nihil remiſſâ expeditione. Arcium duarum Hohenſtoffelæ vocabulo dictarum expugnatio jactura junioris Pappenheimii conſtitit, qui dum acceſſus incautius explorat, caput globo trajectus occumbit. Is rebus geſtis, ad Palatinum Birckenfeldenſem in Alſatiam ſe confert, cum ipſo adverſus Lotharingum operam navaturus.

§. 62. Ad alteram Rheni ripam Briſacenſes Meyenheimi manum Suecorum equitum oppreſſerant, occiſo præfecto cum quadraginta gregariis, & duobus vexillis ereptis. Id ut ulciſceretur, Otto Rheingravius Caldenbachium ſubtri- 16. Junii. bunum cum ſexcentis equitibus hoſti inſidiatum mittit. Is prope pontem Briſacenſem ſuggreſſus, parte equitum in inſidiis locata, cum cæteris Briſacenſes laceſſitum it. Quibus erumpenti- Briſacenſes vapulant. bus is ſtudio cedens in aperta camporum eos protrahit. Inde repente converſus acriter in eos impetum dat, prorumpentibus ſimul qui inſidiis ſubſederant, & ad munimentum uſque ponti antepoſitum, eoſdem perſequitur, cæſis ad octoginta, pluribus vulneratis. Inter captos quoque Montecuculus capitur. erat Montecuculus ipſe, & Baro Soyus Burgundus cum turmæ præfecto; quorum ille tribus vulneribus ſaucius, Colmariam delatus paulo poſt ex ægritudine animi obiit. Inde Rheingravius Otto 27. Junii. cum trium millium manu caſtris ad pagum Bieſſam munitis, ea parte Briſacenſes excurſionibus in Alſatiam prohibebat, meſſe ſimul intercepta. Quem ut inde depellerent, omnibus cum copiis impetum 17. Julii. in recens extructa munimenta faciunt, ſed non ſine clade repelluntur. Nec melius ceſſit altera die 18. Julii. repetitus impetus, ubi & tribunus Mercius capitur. Ex altera parte Fridericus Badenſis Marchio

1633. Briſaco propinquabat, ut utrinque in anguſtias redactum oppidum inopia annonæ mox ad deditionem videretur cogendum, ni aliunde id obſidium abruptum fuiſſet.

20. Julii. §. 63. Aſt qui circa Philipsburgum obſidendum ſatagebant, interea Grumbacum ſuperius, annona refertam arcem, deditione ceperant. Birckenfeldenſis autem, dum Hagenoam tendit, in itinere oppidum & arcem Reichshofiam ſubigit. Porro de Philipsburgo cominus oppugnando etſi in conventu Heidelbergenſi decretum eſſet; tamen Oxenſtierna veritus, ne ſi præſidium tribus millibus conſtans, animum ad defenſionem obfirmaret, obſidio in longum extraheretur, eminus tantum cingi eam voluit; quod rebus alio vocantibus minore cum damno & ignominia laxior, quam arctior obſidio ſolvatur; ac ſpes foret deficiente annona intra menſem eandem ſubigendi. Inter quæ Lotharingi pruritus demum in nervum erumpebat; cujus vellicationes hactenus in Galliæ Regis honorem diſſimulabantur, & quod ſpecioſo colore acta ſua velaret, cum Hornio quoque tractatione inſtituta. Nam & conſcriptas à ſe copias dicis cauſa exautoratas Salmenſi Comiti & Briſacenſibus tranſmittebat; contra eos, qui è Gallia ad Suecos tendebant, partim tranſitu prohibebat, partim trucidari jubebat. Inde quingentos milites Hagenoæ immittere inſtituebat; & cum Sueci obſiſterent, vi prorumpere conabatur, contractis ad Tabernas copiis, quarum nonnullas turmas propius progreſſas Sueci circa Petersbacum opprimebant. Ut igitur quo animo iſti venirent conſtaret, Birckenfeldenſis cum Ottone Rheingravio colloquium Villii Tabernarum Gubernatoris expetit. Qui cum ad Palatinum prodiiſſet, multa de domini ſuo amico in Suecos animo teſtatus, ad copiarum Lotharingicarum duces Gaſtinoium, & Florinvillium eos remittit. Iſti juſſu Principis ſui huc ſe veniſſe ferebant, de cujus mente ſibi non ulterius conſtet. Cæterum queſti tres ſuorum turmas nuper à Suecis cæſas; quod inultum non ſint laturi. Relatum quoque ſibi, Palatinatum expugnata Hagenoa in Lotharingiam moturum. Contra Palatinus negabat, iſtos velut Lotharingiæ Ducis milites cæſos, ſed ut Cæſari ſub Salmenſi Comite merentes. Nec ſecius cum aliis actum iri, qui Cæſareis ſe conjungerent. Alias Lotharingicis nihil hoſtile metuendum, ſi intra fines ſuos maneant: ubi ultra Tabernas procedant, ſe facturum, quod belli ratio juſſerit. Quanquam autem iſti duces à Palatino peterent, ut ipſe ad Lotharingum mitteret, qui rationem earum turmarum cæſarum exponeret; alias enim ſibi eam contumeliam ulciſcendi neceſſitatem incumbere; Palatinus tamen infra dignitatem hoc ratus, omnia ad vim eorum repellendam, ſi quid tentarent, diſponebat. Poſt Villius ad Palatinum accedebat, mandata ſe à Lotharingo habere ferens ſuper neutralitate tractandi. Sed cum Palatinus quereretur, à ductoribus Lotharingicis tantum non publice ſibi bellum indictum; & peteret, ut antequam ad tractatus deſcenderetur, copiæ illæ in Lotharingiam trans montes revocarentur: Villio id abnuente re infecta diſceditur. Inter quæ excurſores Suecorum ac Lotharingorum frequenter in ſe mutuo impingere; & aliquando ſexaginta Sueci in ſexaginta equites, centum pedites Lotharingos incidebant; è quibus equites ſtatim fugam arripiebant, pedites exceptis decem omnes cæſi, captique. Contra Lotharingi Frauenburgum Joannes Jacobi Everſteinii Comitis arcem diripiebant, ipſumque captivum abducebant. Ita cauſam belli quærente Lotharingo *Gallici miniſtri apud Oxenſtiernam de*clarabant, citra Regis ſui offenſam fore, ſi Dux ob iſta facta caſtigetur. Unde mandata Palatino dantur, Lotharingum hoſtis loco habere & nullam nocendi ipſi occaſionem prætermitteret. Et mox cum Lotharingi Tabernis progreſſi in Alſatiam ulterius penetrarent, in apertum res bellum erumpebat.

Cum Lotharingo hoſtilitas erumpit.

11. Julii.

19. Julii.

1633.

§. 64. Ad inferiorem Rheni tractum nihil tunc memorabile gerebatur, niſi quod hoſtis, poſtquam *Siburgi præfectum Abrahamum Loyſonum* pecunia corrumpere fruſtra tentaſſet, contracta ex Andernaco, Bonna, & Colonia manu eam arcem noctu ſcalis admotis intercipere conaretur. *Sed præſidiarii adventu eorum animadverſo in* ſubeuntes ſtrenue ſclopetis fulminabant, ut quibuſdam cæſis & vulneratis, cum omni oppugnationis adparatu relictis faceſſere cogerentur. Aſt apud Viſurgim Hamelæ obſidium ad finem tendebat. Obſeſſores quippe exteriore munitione cuniculis disjecta, repletaque foſſa, jam ad interius vallum penetrare inſtituebant; cum obſeſſi noctu duos emittunt Gronsfeldio nuntiaturos, ad extrema ſe redactos, & deditionis neceſſitatem imminere, ni mox ſubveniatur. Iſti ab obſeſſoribus intercepti referunt, pleroſque ductorum occiſos, ipſum præfectum vulneratum, & vix ſexcentos ſupereſſe munia obire idoneos. Nec eo ſecius obſeſſi quamvis ad deditionem denuo invitati reſiſtunt, extremam vim mox experturi, ni propinquus hoſtis Suecos ſibi obviam ire coëgiſſet. Merodius quippe copias, quas opera Epiſcorum Coloniæ exulum, aulæque Bruxellenſis collegerat non ſpernendas, intra Ruram & Lippiam fluvios cum Bænnighuſio, qui itidem quadraginta duo equitum, triginta peditum ſigna coëgerat, conjungit, inde Gronsfeldio ſe ſociaturus. Eam coitionem etſi Sueci cum Haſſicis in Weſtphaliam progreſſi impedire conati fuiſſent, prævalentibus tamen hoſtibus in caſtra ad Hamelam re infecta redierant. Igitur Merodius & Bænnighuſius ad Witlagam Gronsfeldio, qui è præſidiis Guelferbyti, Hildeſiæ, Nienburgi, Mindæque pleroſque detraxerat, juncti exercitum paraverant paulo minus quam quatuor millia equitum, undecim peditum explentem. Inde ſuperato ad Mindam ponte verſus Oldendorpum oppidum tendunt vi Hamelam perrupturi, & Suecos ſi ultro cedere nollent, depulſuri. Hoſtium adventu cognito Suecici duces conſilio habito decernunt omiſſa tantiſper Hamela in hoſtem ire, ac prælium tentare. Nec mora, operibus quæ ad oppidum egerant deſertis aliquot equitum legiones, & mille pedites tuendis præcipuis ſtationibus relinquunt. Quo facto obſeſſi ignibus in lætitiæ ſignum accenſis oppido erumpunt, & pleraque opera ſolo æquant, aut igne injecto corrumpunt. Interea hoſtis Oldendorpum, Suecico præſidio inſeſſum, repetito quater aſſultu oppugnaverat, non ſine clade rejectus, quoad ſubiens Suecorum exercitus id deſerere cogeret. Ad dextram ſylva erat, qua ſi hoſtis potiretur, per arbuſta facile Hamelam penetraturus credebatur. In eam ſylvam quam foſſa aquis torrentibus excavata interſcindebat, Suecici ſclopetarii immittebantur, ut hoſtem tranſitu arcerent. In hos ita acriter iſte impetum dabat, ut loco cedere cogerentur. Sed Laurentius Caggius iiſdem, aliiſque aſſumtis hoſtem iterum aggreſſus poſt acrem duarum horarum pugnam è ſylva in campum propellit. Quanquam autem acceſſus ad hoſtem difficilis eſſet propter foſſas & inæqualia loci, nec ſatis campi pateret, in quo acies utrinque commode explicari poſſet: Caggius tamen cum Suecicis equitibus à dextris, & Livonica, & Carbergica legio cum Haſſis ſub Melandri

Siburgum fruſtra tentatur.

27. Julii.

Ha[illegible] agit.

5. Junii.

25. Junii.

24. Junii.

26. Junii.

Prælium ad Oldendorpium.

30. Junii.

1633. dri ductu à ſiniſtris ita acriter ingruebant, ut hoſti-
lem equitatum turbatis ordinibus facile in fugam
propellerent. Inde peditatus ab omni parte in-
vaditur; quo & ipſo mox turbato univerſus ho-
ſtium exercitus penitus profligatur. Ea in pu-
gna non parum ad victoriam contuliſſe judicaba-
tur Guſtavus Guſtavi F. Cum enim rumor ſpar-
ſus fuiſſet, hoſtem nullius Sueci Finnique vitæ
parciturum, iſte ut hi turmas ſuas conjungerent
hortabatur, ne forte à Germanis deſererentur,
& eo acrius pugnarent, quod nulla niſi in victo-
ria ſpes foret. In loco pugnæ tria millia centum
triginta duo cæſorum hoſtium ſepulta ſunt; quos
inter tribunus Quadius, & multi præfecti ſupe-
riorum graduum. Merodius, in cujus præcipi-
tatam feſtinationem culpa cladis à cæteris con-
ferebatur, letaliter vulneratus evaſit quidem, ſed
paucos poſt dies obiit. Gronsfeldius mature ſe pe-
riculo ſubduxerat, ac ipſe primus nuncium cla-
dis Mindam attulerat, quem paulo poſt Bænnig-
huſius ſequebatur. Captivorum tria circiter mil-
lia erant, inter quos multi inſignes ductores, &
Merodii uxor, ac nonnulli Canonici. Capta quo-
que ſedecim tormenta, omnia impedimenta, ac
ſeptuaginta quatuor ſigna. Suecorum trecenti non
amplius occubuerunt, quos inter tres turmarum
præfecti, & unus centurio. Stalhantſchius, & So-
pius tribuni, ille brachium, hic femur trajicitur; ſed
uterque convaleſcit: Ranzovius ex vulnere quar-
to die extinguitur. Poſt tam egregiam victoriam
12. Julii. Sueci ad obſidium Hamelæ redeunt; cujus præfe-
ctus clade ſuorum intellecta, ac deſperatis ſubſidiis
Hamela capitur. demum flectit, & honeſtis conditionibus oppidum
dedit, cum octingentis circiter militib⁹ inde egreſ-
ſus. Sexaginta ibi tormenta, & aliquot mortaria
inventa. Mox Georgius Dux propriam legionem
præſidio immittit, ac oppidanos in ſua verba adigit,
multum conquerente Brunſvvicenſi Duce, quod
Hamela Ducatus Callenbergici pars foret. Inde
exercitui per vicina ſparſo ad aliquot dies otium in-
dulgetur; ac Georgius Dux cum Cniphuſio ad
Oxenſtiernam Caſſellas proficiſcitur, de bello in fu-
Hollandis miles ſubſidio mittitur. turum gerendo conſilia capturus. Ubi cum Ordi-
nes Belgii, & Princeps Arauſionenſis per Corneli-
um Pavium ab Oxenſtierna petiiſſent, aliquot legi-
ones ſibi per quinque aut ſex ſeptimanas ad Rhe-
num & Moſam ſubſidio mitti, ille petito annuit.
Nam & per Saxoniam hoſtis profligatus erat; & de-
cori Suecis cedebat copiis abundare, quas exte-
ris commodare poſſent. Tum hoc auxilio indu-
ciæ cum Hiſpanis, quarum tractatus tunc fer-
vebat, interrumpebantur, ne hi auxiliis Cæſa-
ri ſubminiſtrandis ſufficere poſſent. Nec parum
Hollandorum invidia in Boruſſica vectigalia hoc
modo minuebatur. Huic expeditioni miles in-
digena Sueci Finnique ſub Stalhantſchii ductu
deſtinati, teſtando in Hollandos peculiari affectui,
& quia ipſi hoc maluerant; ſimul ut iidem po-
tius pingui militia fruerentur. Verum hiſce poſt-
ea ſegnis ratio bellandi tædio fuerat morarum
ejuſmodi inſolentibus, & quia nulla dabatur oc-
caſio virtuti exſerendæ. Et multis ridiculum, ple-
riſque indignum videbatur, quod præfectus Hol-
landicus turmas illas obequitans monuiſſet, ut ar-
ma ſua expedita tenerent, quaſi veteranus Guſta-
vi eques id ab Hollando diſcere deberet. Aliquot
præterea legiones iſtius exercitus in Franconiam
evocantur. Cæteræ ibi relinquebantur coërcen-
dis præſidiis hoſtilibus, & ad Oſnabrugenſem ur-
bem occupandam.

Gronacum fruſtra tentatur. §. 65. Wilhelmus Saxoniæ Dux modicas, quas
in Thuringia habebat, copias rogatu Ducis Co-
burgenſis, & *Chriſtiani Marchionis* Brandeburgi-
ci Cronaco repente admovere conſtituebat, ſi for-
te id ſubito impetu opprimere poſſet. Et penetra- 1633.
verant quidem in ſuburbium Kingius, ac Tiſſen-
huſius tribuni: hoc tamen vulnerato nonnulla
cum jactura repelluntur. Sed cum id oppidum in-
tra breve tempus, & modica manu cogi non poſ-
ſet hærentibus in propinquo hoſtibus, qui ſubve-
nire poſſent, obſidio ſe implicare Dux conſultum
haut ducebat. Recedentem ex oppido miles fe-
rocius in campum uſque inſecutus cum clade reji-
citur, amiſſis tribus centurionibus. Inde ſatis ha-
bebat Dux illic irruptiones Cæſareorum in Miſni-
am impedire; qui eam ſibi viam intercluſam vi-
dentes in diverſa parte per Auſſigiam, & Zitta-
viam trans Albim in Dreſdæ conſpectum excur-
rebant, flammis ac cædibus omnia qua tranſibant
miſcentes.

§. 66. In Sileſia factæ induciæ, & tractatus cæ- Induciæ per Sileſiam Oxenſternio ſuſpectæ.
pti Oxenſtiernæ, & prudentiſſimo cuique mini-
me ad palatum erant, quos & autor, & quæ ibi
proponebantur capita ſuſpecta valde reddebant.
Nam iſti à ſolo Fridlando originem trahebant;
qui an ita omnes duces in poteſtate haberet, ut ipſi
placita ſtatim exſequerentur, dubium erat. Tum
ipſæ quæ proponebantur pacis leges nihil ſolidi
olebant. Nec ulla cautio, niſi in Fridlandi ver-
bis, & militari aliqua exſecratione, invalido tan-
tarum rerum firmamento. Quin rectius metue-
batur, ne Fridlandus Evangelicorum oculis glau-
coma objiceret, & quod aperta vi non audebat,
per ambages & dolos aucuparetur; ac hiſce illu-
ſis exercitui ſuo parceret ad alias occaſiones reſer-
vando; neve per inducias plures ad ſe copias ar-
ceſſeret, & numero, quem ſemper in militia am-
plecti ſolebat, Fœderatos obrueret. Aut pleriſque
jam per Sileſiam adeſis tempus extraheret; quo-
ad hi fame compellente ad ſua reverti coge-
rentur, quos deinceps ipſe eodem ſecuturus erat.
Sed quod iſtarum rerum moderamen penes Oxen-
ſtiernam non eſſet, quæ ſors ferret expectanda
erant. Turrio tamen is in mandatis dabat, ut ne
tractatus iſtos præcipitaret, aut ſe inconſulto ul-
terius progrederetur. Nam quicquid boni aut
mali ſubſit, id mature ſatis in lucem erupturum.
Cæterum Arnheimius dum induciæ promulgan- 1. Junii.
tur, monebat, ne ſui nimium illis confiſi in ſe-
curitatem reſolverentur. Inde ad Saxoniæ Ele-
ctorem profectus has ab eo pacis conditiones re-
tuliſſe ferebatur; ut Cæſar copias ſuas extra Or-
dinum ditiones eductas exautoret; prætenſioni
ad Magdeburgenſem & Halberſtadienſem præ-
ſulatum pro filio ſuo renuntiet; ut Liga Suecis
pro bellorum expenſis ſatisfaciat, & bona cum
ipſorum gratia eoſdem ex Imperio dimoveat; Je
ſuitas Cæſar conſiliis ſuis, & Imperio ejiciat; Si
leſiam duobus Electoribus in refuſionem damno
rum cedat; ſacris Proteſtantium ubique liber
tatem indulgeat; pro Saxonis credito Superio
rem Luſatiam, & dimidiam Bohemiæ parten
ipſi jure hæreditario det; denique Frideric
Palatini filium reſtituat. Iſta ut Cæſar con
cedat, Fridlandus præſtet. Quæ capita non pa
rum crudi habere videbantur. Dum Arnhei
mius Dreſdæ abeſt, Turrius Fridlandum inviſe-
rat, à quo honorifice habitus, ac ampla ſpe de
reſtitutione ſuorum bonorum, aliiſque promiſ-
ſis lactatus dimittebatur. Sed & alios inter du-
ces magna in ſpeciem amicitia colebatur, qui mu-
tuo congreſſi poculis tantum Martem ciebant.
Mittebatur & Terzkius à Fridlando Strigaviam, 11. Junii.
quo Turrius quoque acceſſerat, ut ulterius de pa-
ce colloqueretur. Paulo poſt Gallaſius Briegam 17. Junii.
eadem de cauſa veniebat. Inde plerique Fœdera-
torum duces ad hoſtem proficiſcebantur, per
quatuor dies ibi commorati. Enimvero dum Fœ-

1633. deratis inani pacis ſpectro illuditur, Fridlandus interim ſolidum aſtutiæ ſuæ fructum ceperat ſuppletis defectibus ac præcipue pulveris pyrii, quibus laborabat, ac pluribus ad ſe evocatis copiis. Cæſarei quoque per otium bona ſua Wratislaviæ
23. Junii. depoſita in tutiora loca avexerant. Tandem repetito utriuſque partis congreſſu ludibria Fridlandi erumpebant, dum poſtulabat, ut ſibi prius Wratislavienſis, Schvveidnicenſis, & Glogovienſis Ducatus tradatur: aliter ſe tractatus non orſurum. Quod cum Fœderati adſpernarentur, velut prioribus conventis repugnans, infecta re
Induciæ abrumpuntur. diſceſſum fuit. Ac memorant, parum tunc abfuiſſe, quin præcipui Fœderatorum duces Strelenæ ab hoſte interciperentur, niſi quidam, qui forte fortuna turrim templi adſcenderat, ut pullos columbarum nido detraheret, inſidias prodidiſſet. Hic enim cum procul turmas aliquot Cæſareorum citato curſu ad oppidum tendere conſpexiſſet, ſtatim deſcendens, id ducibus ſignificat, qui raptim in equos inſilientes ægre in tuta evaſerunt.

§. 67. Poſt abruptas inducias à Fridlando fruſtra Neumarcum tentabatur. Inde Lignitzam invaſurum ſe ſimulabat, cujus præſidium à Fœderatis quinis cohortibus firmabatur. Qui & ipſi
24. Junii. copiis ad Briegam contractis hoſtem ſequebantur. Sed is repente converſus, Schvveidniciam totis viribus oppugnare cæpit, injecta globorum
25. Junii. Bellum in Silesia recrudeſcit. ignivomorum vi. Obſeſſi tamen, miles æque ac oppidani, poſtquam ſub adventum hoſtium ſuburbia incendiſſent, eo acrius ſe defendebant, quod hoſtis Magdeburgico ſimile excidium illis minatus eſſet, ac ter aſſultantem cum clade repellebant. Violentiæ tamen hoſtis tandem ceſſiſſent, ni obortus ſubito imber tormentorum ac ſclopetarum uſum corrupiſſet. Ac interea Fœderatorum exercitus ſubſidio accelerabat, numero quamvis inferior cum hoſte prælium committere certus. Sed is adventu eorum cognito intra milliare ab oppido recedebat, opportuno loco ad Weiſſenrodam poſitis caſtris, quæ rivo & excitatis raptim munitionibus tegebantur. Quem cum ubi invadere non poſſent Fœderati, & ipſi elatiore apud Schvveidnitziã loco conſidebant. Heic dum aliquamdiu caſtra caſtris oppoſita hærent, Fridlando è Moravia, & Bohemia commeatus large ſubvehebatur. Contra Fœderatis annona pabulumq; in anguſto eſſe, nullibi inſtitutis horreis; & levis hoſtium equitatus omnia perſultans tantum non eos obſeſſos tenebat. Occupaverant quoque hoſtes Domantzam, non ſat valido præſidio à Fœderatis cuſtoditam; unde iſti ad Lignitzam, Briegamque, & ipſa Wratislaviæ ſuburbia excurrebant. Tenui quoque alveo fluens Odera vado paſſim prædatores tranſmittebat, cædibus ac rapinis id Sileſiæ latus vaſtantes. Nec modeſtius Fœderatorum manipuli graſſabantur. Unde cis Oderam nihil ſegetis in horrea condebatur, læto ut videbatur hoſte, cum ea vaſtitas Fœderatos mox in extremam neceſſitatem conjectura eſſet, quam ipſi proviſu antevertere negligebant. Interim Duvvalius è Pomerania reverſus in caſtra ad Schvveidnitziam ſe conferre noluerat, ſed collecta duorum millium manu in altera Oderæ ripa tranſitus fluminis cuſtodiebat, & tranſgreſſos hoſtium prædatores male multatos rejiciebat. Lembergæ quoque miſſis quadringentis equitibus triginta machinas in poteſtatem redegerat. Id Duvvalii inſtitutum Oxenſtierna probabat, & ut Oderam obſervaret, caſtriſque cæterorum abſtineret hortabatur, modo ſummæ rerum nihil decederet.

Sileſii Ordines con- §. 68. Circa id tempus Ordines Sileſiæ Wratiſlaviæ convenerant de provinciæ ſalute conſulturi. Ubi inter alia concluſum, ut decimus quiſque provincialium, & nobilium equites ad Oderæ, tranſitus locati excurſionibus Cæſareorum trans flumen obſiſterent: cum ſi ea vaſtitas nolente Cæſare fieret, illa prohibita nihil in ipſum peccetur; ſi ejus juſſu talia patrentur, nimirum vim & libidinem à vita, uxoribuſque, & liberis propulſare fas piumque ſit. Ea occaſione Arnheimius uſus Wratislaviam profectus delectos Ordinum in Baſilicam ad ſe evocat, gravique oratione, ut aperte in Fœderatorum partes tranſeant, hortatur. Quos licet ea oratio non parum moveret; tamen quod nihil ſibi in mandatis datum excuſarent, ac à Suecis nemo adeſſet, ad ſuos ſe relaturos promiſerunt, & propediem reſponſum daturos; rogantes, ut tunc utique Suecorum ducum aliquis præſto ſit. Etſi autem fides Cæſari data Sileſios urgebat; prævalebat tamen neceſſitas, quod repudiato Saxone, cæteriſque Fœderatis omni ope nudati deſtituerentur, nulla Cæſareæ gratiæ ſpe, ac ſervitio animarum æque ac corporum imminente, bonis quoque inter milites jam aſſignatis. Et non ſervata fide Cæſar ipſe fide eoſdem exſolviſſe videbatur. Unde cum vim vi propulſare ſederet, tandem reſpondebant; ſe ſuper ea re ad Oxenſtiernam, & utrumque Electorem miſſuros; interim ut ſaluti ipſorum duces invigilare velint, orabant. Cæterum quanquam Arnheimius omnem tractationem cum Fridlando abrupiſſe videretur, velut ſolis armis rem deinceps commiſſurus: Fridlandus tamen tam utiles ſibi expertus inducias denuo circa eaſdem inſtaurandas ſatagebat, ac ſemel licet deceptum Arnheimium in caſſes iterum pellicebat; prorſus ut ultro hunc decipi voluiſſe diceres.

1633. vaſtitatem agunt.
23. Julii.
Induciæ denuo ineuntur.

§. 69. Oxenſtierna interim Francofurti ad Mœnum conventum Fœderatorum indixerat, ubi ſuper Futuræ pacis legibus, & aliis, quæ præſens tempus exigebat, deliberatur. Exempla eorum quæ propoſita fuerant, ad Saxonem alioſque mittebantur, ut & ipſi ſententiam ſuam cauſæ communi proficuam dicere vellent. Inter quæ Oxenſtiernæ refertur, Wolfium Ratiſponenſem Syndicum privati obtentu negotii Noribergæ nomine Cæſaris agitare. Unde is ſtatim ad urbis magiſtratum ſcribit, ut illum apprehenſum ſibi tranſmittant, aut tantiſper detineant, chartis ipſius bene excuſſis. Qui tamen manum inferre homini veriti clam ita diſponunt, ut inde digreſſus à manu Suecorum in itinere comprehenſus Neumarcum deduceretur. Ubi patebat id eum egiſſe, ut civitates Imperiales iterum ad partes Cæſaris alliceret. Wolfius inde Moguntiam deductus diu in cuſtodia detentus fuit, quoad ſub finem anni Georgio Landgravio intercedente liberaretur. Porro à Conventu illo ad Saxoniæ Electorem ſcribebatur ſuper induciis Sileſiacis, quæ omnibus vehementer diſplicebant, ut rationes earundem ipſos edocere, ac in reliquis communicato conſilio agere velit. A Daniæ quoque Rege per literas petitum, ut pacem ad Ordinum libertatem, Suecorumque ſatisfactionem referat; & ſi deinceps circa eandem operam navare velit, cum Oxenſtierna & Conſilio Fœderatorum ſuper tempore & loco conveniat; quod Wratislaviam iſti improbent. Confirmabat autem conventus iſte, quicquid Heilbrunnæ actum eſſet; tum decernebat, quæ Oxenſtiernæ & Conſilio Fœderatorum circa tractatus pacis obſervanda, quæ conditiones accipiendæ, aut pro re nata ferendæ: & ut omnia ſtatim cum Fœderatis communicentur, nec quidquam concludatur, niſi ſub conditione ratihabitionis ab univerſis

Conventus Francofurtenſis.
Syndicus Ratiſponenſis capitur.
23. Aug.
13. Sept. Decreta Conventus Francofurtenſis.

1633. verſis addendæ. Circa Lotharingum placebat, ut cum factis hoſtem ſe declararit, hoſtilia in ipſum ſtatuerentur. Tandem quia Landgravius Georgius promiſerat, ſe pro rata parte onera belli laturum, ac amicum ſe Fœderatis exhibiturum, omni auxilio hoſtibus abnegato; viſum ipſi de ſubſcriptione fœderis Heilbrunnenſis remittere, pari tamen cum reliquis defenſione eidem præſtita, ac Ruſſelsheimum in ipſius manus iterum conſignare. Ea decreta inter alios etiam Saxoni mittebantur, de conditionibus tamen & mediis pacis, quod ſcripto committere intutum foret, commodior referendi occaſio expectabatur.

Acta cum Legatis Gallicis.

§. 70. Cum Legatis quoque Gallicis Feuquierio & Grangio, qui Francofurti tunc aderant, varia tractabantur. Inter alia illi queſti fuerant, Catholicos contra fœdus Heilbrunnæ renovatum male haberi; quod ſecus eſſe Oxenſtierna demonſtrabat. Offerebant quoque aliquot millia militum auxilio Regis ſui nomine; ſed de cujus negotii legibus tunc conveniri non poterat. Philipsburgum ſibi tradi avide Galli inſtabant, Fœderati quantum poterant tergiverſabantur. Præcipuum erat, quod Ordines fœderi inter Gallos, Suecoſque adſcriberentur;

5. Sept.

cui tunc addebatur, ut quemadmodum Galliæ Regi haut propoſitum ſit Ordinum juribus circa ſacra ante bellum obtentis, impedimentum adferre; ita hi viciſſim, ſi quæ loca occupant, ubi ante bellum Romana ſacra fuerint, & adhuc ſint, eadem libera relinquant. Denique Galliæ Regem è Regno ſuo ne quod hoſti ſubſidium veniat prohibiturum, idemque ne è vicinia fiat, operam daturum. His rebus confirmandis à Fœderatis in Galliam Legati mittuntur Jacobus Loeflerus Vice-Cancellarius, & Philippus Streiffius Conſiliarius Bipontinus; quibus in mandatis datum ſiniſtras Regis ſuſpiciones à Catholicis ſuggeſtas eximere; tum circa Philipsburgum oſtendere, id munimentum adverſus jura vicinorum pecunia Hiſpanica extructum, fundando his in oris ipſorum dominatui; ſuper quo Trevirenſis leges neutralitatis à Guſtavo Rege ſuperiore anno in gratiam Galli conceſſæ non impleverit, ut magnis impenſis id à Fœderatis in ordinem fuerit redigendum; quod nunc ſuo labore partum aliis tradi iniquum foret. Præterea ut ſuper auxiliis mittendis conveniant; & ne Rex Lotharingi protectionem ſuſcipiat, aut ſi utique cum ipſo paciſcatur, ut hic Fœderatis de noxa non inferenda caveat, ac ablata reſtituat. Tandem ut Regis mentem explorent circa futuros pacis tractatus, ejuſdemque ſecuritate; & quis Regi circa hoc bellum ſcopus ſit: & num idem permoveri poſſit, ut diſtrahendis hoſtium viribus in Italiam irruptionem faciat.

Legati à Fœderatis ad Galliæ Regem mittuntur.

Salvus conductus ad tractatus pacis informis.

§. 71. Sub finem ejus conventus literæ ſalvi conductus à Cæſare datæ per Legatos Danicos tranſmittuntur, forma valde inſidioſa, utpote ad tractatum menſe Julio jam elapſo, & ad Ordines Proteſtantes Lipſiaci fœderis ſocios reſtrictæ, Reginæ ac Regni Sueciæ nulla pro dignitate facta mentione. Nec obſcurum erat, non pacem à Cæſare quæri, ſed ut hiſce artibus Ordines à Suecis divellerentur. Igitur Fœderati Regi Daniæ literis eos defectus demonſtrant, & quod iſti fundamento tractatus haudquidquam ſuperſtrui poſſit: ſimul orant, ut antequam res ſuſcipiatur, cum Oxenſtierna communicare velit. Ipſas autem ſalvi conductus literas Oxenſtierna Legatis Danicis remittebat Cæſari reſtituendas; ſibi quippe non conſtare Regi quondam ſuo negotii quid cum Lipſiaco fœdere fuiſſe; eaſque adeo literas ad Suecos non ſpectare: addito, ſi Deus idoneum paci tempus annuat; nec Legatis Suecicis ſecuritatem, nec dignam literarum formulam deſore. Exempla iſtarum paſſim vulgabantur, ut omnibus conſtaret, quam non pro indole tanti negotii fuerit actum, & penes quem culpa abortientis pacis hæreret. 1633.

Acta cum Legato Brandeburgico.

§. 72. Aderat quoque tunc miſſus ab Electore Brandeburgico Sigiſmundus Goetzius Cancellarius, qui de variis ad rem publicam & privatas heri ſui rationes ſpectantibus cum Oxenſtierna agebat. Ei ad propoſita in hunc ſenſum reſponſum; ſi quid deinceps ſuper pace agatur, ſe nihil decreturum, niſi communicato cum Electore conſilio. Si quis alius præter Danum mediator ſe offerat, de eo in tractatum loco commode ſtatui poſſe; cavendum tamen ne cui offenſæ cauſa præbeatur. Conventum cui uterque Circulus Saxonicus, & Weſtphalicus ſit adſciſcendus, ſibi optatiſſimum: ſed eum obiri à ſe non poſſe, ingruente Duce Feriæ, & aliis urgentibus negotiis. Conſultius tamen fore, eos Circulos prius inter ſe convenire, num Heilbrunnenſi fœderi accedere velint; eaq; in re Electorem utilem præſtare poſſe operam: alias ejuſmodi conventum diſſidio præbere anſam poſſe. Erfordiam potiorem tractatus locum, quam Spiram à Brandeburgico propoſitam videri: quod circa hanc omnia ſint vaſtata. Inducias cum periculo conjunctas. Sedem belli utique in Cæſaris ditiones transferendam, ſi fieri queat. De Juliacenſi ditione Suecorum ope Brandeburgico adſerenda Oxenſtierna in præſens excuſabat, quod exercitus ſatis jam diſtricti negotiis eſſent. Interim parciturum ſe illis regionibus, quantum poſſit: petebat tamen ne ægre ferret, ſi iſta in confuſione quædam ſecius quam par erat fierent. De componendo inter Proteſtantes Eccleſias diſſidio Oxenſtierna poſt auditam cæterorum ſententiam ſuam quoque expoſiturus erat; ſed cum id negotium Principes Germaniæ præcipue ſpectet, Electorem plus heic quam ipſum pollere. Ut in Ducatu Saganenſi & Glogovienſi præſidia ſoli Brandeburgico concederentur, Oxenſtierna annuere non poterat, quod ita inhumaniter hactenus copiæ Suecicæ ibi ſint habitæ, quaſi ſtudio id foret actum, ut perirent: eo magis illis cavendum, & ut tutum maritima verſus loca regreſſum habeant providendum. Sed de Pomerania quæ præcipua legationis cauſa fuiſſe videtur, Goetzius poſtulabat, ut Duce defuncto Elector in capeſſenda Pomeraniæ poſſeſſione & regimine haut impediatur: de cætero ipſum fœdus à Duce initum ratihabiturum, ſi & idem viciſſim à Regina Sueciæ fiat. Cui poſtulato valide inſiſtebat Goetzius jactans contumelioſum fore Principi ſuo ea provincia excidere: pactis ipſi antiquis ad eam jus quæſitum; nec æquum eſſe, ut is pro reliquis omnibus ſolus ſolvat. Nam non obſcure diſſerebant Ordines ibi congregati; commodius nihil inveniri, quod Suecis præmii loco detur, quam Pomeraniam; ac Brandeburgico alia ratione commode ſatisfieri poſſe. Quin Wilhelmus Landgravius dicebat; ſi vel melius quid eſſet, quam Pomerania, Suecis id utique habendum, licet decem per annos pro eo ſibi bellandum foret. Lubrica tamen erat ea res, & anceps, ne Brandeburgicus repulſa offenſus cum Dano, Polono, ac Saxone ſe adverſus Suecos conjungeret. Eoque Sueci cum iſtam controverſiam præviderent, eam viam inire conſtituebant, ut Ordinum Pomeraniæ animos quavis ratione ſibi conciliarent, ac munitas urbes indigena Sueco milite inſiderent; cæterum caute rem tractarent, ac dilationibus uterentur. Unde & Oxenſtierna Goetzio tunc reſpondebat: quia Corona Sueciæ pro tot ſumtuum damnorumque penſatione nihil cautionis acceperit,

De Pomerania Brandeburgici poſtulatum.

1633. perit, quam quod fœdera quædam peculiaria & decretum Heilbrunnenſe offerrent, nec ipſum tamen ſecuritati Suecicæ ſufficiens, donec ab univerſis certi quid concluſum fuerit: igitur non poſſe ſe à factis jam fœderibus vel minimum diſcedere, aut eadem tollere vel novare, quoad Proteſtantes Ordines in arctiorem conjunctionem coiverint, ac idoneam Suecis ſatisfactionem præſtiterint.

Acta cum Ragozio.

§. 73. Ragozius Tranſylvaniæ Princeps, ut in partes tranſiret, dudum à Suecis ſolicitatus fuerat. Ac ſuperiore æſtate quamvis exercitu jam inſtructum Legatus Suecicus Paulus Strasburgius permovere non poterat, ut in Cæſarem quid tentaret, quoad à Guſtavo Rege ad poſtulata ſua reſponſum accepiſſet. Sed literis Regiis in via interceptis, ac ſecuta poſt Regis morte res extracta. Nec eo minus pronum Suecis animum oſtendebat, ſi petitis ſuis potiri daretur. Quam rem non negligendam ratus Oxenſtierna, Strasburgio in mandatis dabat, ut Ragozium ad belli ſocietatem pelliceret, oſtentatis in præmium diſtrictibus Hungariæ; ac tractatibus pacis ipſum utique includendum; & proſperis Evangelicorum rebus eidem nihil periculi. Quod ſi citra pecuniam rem aggredi nollet, centum millia uncialium promittebantur, ſi in Auſtriam, Stiriam, aut Moraviam irrumperet; ſed menſtrua quindecim millia, ſi copiis Suecicis in Sileſia junctus militare vellet. Sed cum Ragozius viciſſim duras nimis conditiones proponeret, ac circa eas mitigandas Legatus Suecicus ſatageret non ſine ſpe boni ſucceſſus; interea Cæſarei tractatus cum ipſo orſi erant, quibus convenerat, ut Ragozius ipſis Catharinæ Betleni viduæ pecunias ac ſuppellectilem traderet, Mungacium viciſſim jure hæreditario recepturus, Strasburgio fruſtra renitente. Qui, cum Ragozius amicus eſſe nollet, ne hoſtis fieret impediendum ratus, cum præfectis Temeſvvaræ & Budæ agit, ut minis eundem à fœdere Cæſareo deterrerent. Inde Conſtantinopolim profectus apud Aulam Ottomannicam agebat, ut iſtud negotium penitus diſturbaretur. Ubi honorifice habitus, & revertens Zazynthum uſque Turcarum ſumtibus deductus fuit.

Arnheimii cum Oxenſtierna congreſſus ſuper Fridlandi defectione.

§. 74. Enimvero eo tempore Oxenſtiernam maxime ſolicitum habebant res Sileſiæ, non tam ob vires Fridlandi, quam Fœderatorum ducum diſtorta conſilia, quibus ab initio re dextre adminiſtrata ſat facultatis fuerat Fridlando opprimendo. Sed nunc ſuſpecti cum ipſo tractatus pacis, ac terna vice prorogatæ induciæ nihil fauſti parturire videbantur. Super iſtis rebus Arnheimius cum Oxenſtierna collocuturus Gelnhauſæ, quo hic ſe Francofurto eam ob cauſam contulerat, excurrit.

1. Sept. Ubi repetitis induciarum occaſionibus id præcipue proponebat; Fridlandum Cæſari offenſum, recurrente memoria ante triennium illatæ ignominiæ, & quod Dux Feriæ ex Italia evocetur, ipſius autoritatem libraturus; quin ex interceptis literis Vienna ſcriptis intellexiſſe, ipſum plane imperio exercitus dimovendum, ſuffecto in ejus locum Feriæ Duce. Unde ſtare ſibi ſententiam ab ingratis hominibus vindictam ſumere, ſiquidem cautum ſit in omnem eventum apud Evangelicos auxilia ſibi parata. Addebatur, Gallaſium, atque Holckium, ac pleroſque ducum in ejus eſſe poteſtate; eundem ſuſpectos ab exercitu removiſſe, & adhuc id agere, ut, queis parum fidat aliquo extrudat. Atque ideo Arnheimium cum Fridlando in menſem inducias iniviſſe, ut ſuper hac re cum Oxenſtierna communicare poſſet. Poſtulabatur quoque Fridlandi nomine, ut Oxenſtierna Holckio fidiſſimos Suecicarum legionum traderet, coërcendo Hatzfeldio, cui Fridlandus plane diffidebat, & ſi qui ex Holckianis copiis contraniti vellent. Fridlandum ſex ſuarum legionum, quas ſuſpectabat, Arnheimio traditurum. Inde Fridlandum, ſi de Evangelicorum auxilio certus ſit, cum exercitu in Bohemiam, & mox in Auſtriam ac Stiriam, Holckium Paſſavium verſus & Superiorem Bavariam moturum. Interim Bernhardum Ducem in Bavaricos ruere, Hornium Duci Feriæ obviam ire poſſe. Quæ omnia valde ſpecioſe exponebantur; ac ſi fidem tuto adhibere licuiſſet, brevi facta tranſacta erant omnia. Enimvero quo liberalius Fridlandus offerebat, eo magis verebatur Oxenſtierna, ne id ageretur, ut ipſe præſtantiſſimis legionibus exueretur. Et cum penetrando rei fundamento variis ſermonibus Arnheimium tentaret, is pro more tectus & ambiguus modo offenſam Fridlandi ob Ducem Feriæ aſſeverare, modo perfido nihil credendum jactare; reliquos duces non ita in Fridlandi poteſtate, uti ipſe ſibi perſuaderet; ſe Holckio collocutum mentem ejus non ſatis inſpicere potuiſſe. Quæ ambages magis confirmabant Oxenſtiernam, ut legiones Suecicas Holckio adjungere recuſaret. Pollicebatur tamen, ſe Bernhardi Ducis exercitum aliquot legionibus aucturum, & ut hic in propinqua Holckio accedat juſſurum, ut pro re nata ipſi adſiſtere poſſit; ſed ita ut ipſe Holckium, non hic Bernhardum Ducem in poteſtate habeat. Cæterum etſi omnia fraudulenter agi judicaret Oxenſtierna, præſertim cum Arnheimius in omni ſermone de Sueciæ commodis nullam mentionem feciſſet; ac eum fore eventum prædiceret, ut Fridlandus, ſi in rem præſentem veniendum eſſet, faciem rerum interea mutatam obtenderet: tamen cum Arnheimio ita conveniebat; Fridlandum ad deſtinata exſequenda inſtigaret, nec de Evangelicorum auxilio dubitare juberet; conſiliis tamen de ſumma rerum ad ulteriores tractatus rejectis. Ita Arnheimius in Sileſiam, Oxenſtierna Francofurtum redibat; quo ampliora à Fridlando propoſita forent, eo minus rationes & conſilia iis ſuperſtruere certus; & ad fraudes ipſius evitandas intentus; quicquid proſperi inde eventurum eſſet in lucro habiturus. Sane talia à Fridlando ſimulari nimis craſſum videbatur, & quæ demum non poſſint non ipſum Cæſari ſuſpectum reddere, ac militares apud homines contemtum ejuſdē excitare, velut conſumta virtute ignavis fraudibus niteretur. Inde apud exercitus ita rem diſponit, ut omnes intenti agerent, nec hoſtium fraudi ſe præberent. Steinackerus quoque ſubtribunus in Sileſiam mittitur, quantum poſſit ad fundum negotii penetraturus. Ita agenti fraudibus poſt Fridlandi erumpentibus nihil improviſi accidebat. 1633.

Lichtenavium expugnatur. 7. Aug.

§. 75. Inter hæc Hornius ad Danubium luſtrato exercitu, qui duodecim equitum, totidem peditum millia complere inveniebatur, Hubaldum tribunum cum idonea manu in Franconiam mittit Lichtenaviæ arci in poteſtatem redigendæ. Is eo delatus adſitū oppidum ſtatim impetu capit. Mox ita ſuos diſponit, ut ſi hoſtis ex arce eruptionem faceret, eidem immixti ſimul in arcem penetrarent, cujus rei exſecutionem Brinckius tribunus ſibi depopoſcerat. Verum eo ad madidas veſtes mutandas digreſſo, hoſtis repente ex arce prorumpens recens conſcripto militi tantum terroris intulerat, ut fruſtra renitentibus præfectis terga verteret, ac armis abjectis in vicinam ſylvam rueret. Ea conſternatio Brinckii legionem, mille antea capita complexam ad quingenta redigebat; cujus ſubtribunus arguebatur, quod cum ipſe primæ ſtationi præeſſet, vulneratus pugna exceſſerit, nemini in locum ſuum imperio commendato. Inde hoſtis, cum quicquid in oppido commeatus eſſet, in arcem compor-

1633. comportaſſet, id ruinis aut incendio deſtruebat. Sueci tamen haud ideo deſtitere, ſed arcem eminus circumſidere commeatu haut in longum in-
21. Auguſt. ſtructam. Nec diu poſt præfectus Orpheus Straſoldus honeſtis eam conditionibus dedebat, non inopia annonæ, ut ferebat, ſed quod nulla ſubſidii ſpes foret; quæ Noribergenſibus reſtituebatur. In Suevia Wurtenbergicus Dux Villingam diu obſederat modico cum ſucceſſu. Ex adverſo Schaftenbergius tribunus tria millia equitum à Bavarico exercitu in Superiorem Sueviam ducebat, adjuncto ſibi Oſſa cum tribus legionibus recens conſcriptis. Illi poſt Kaufbeuram in itinere expugnatam apud Ravensbergam aſſumtis equitibus, quos Briſgovia, & Alſatia Rheingravius expulerat, exercitum non ſpernendum compoſuerant, cui propoſitum Villingæ, ac Briſaci obſidium ſolvere, aut in Wurtenbergicam irrumpere. Ea de cauſa Hornius initio Ferdinandum Degenfeldium cum una & altera legione Wurtenbergico ſuppetias latum mittebat. Sed cum hoſtis magna vi Danubium verſus properare nuntiaretur, ipſe motis ad Donavvertam caſtris cum toto exercitu eodem tendit.
18. Auguſt. Interim hoſtis Schloſſerum ſubtribunum in hoſpitio ſuo apud Muhlheimum oppreſſerat. Ei dum auxilio adcurrit Degenfeldius, in hoſtem impingitur viribus prævalentem, quicum per aliquot horas velitatus, non ſine damno recedere cogitur. Et longius proceſſiſſet hoſtis, ni Hornii adventus eum cohibuiſſet. De quo ubi perceperat, raptim Uberlingam, & inde Lindaviam faceſſit, Hornio cum equitatu fruſtra inſequente.

Hornius Conſtantiam fruſtra oppugnat.

§. 76. Hucusque progreſſus Hornius, aliquid ſummæ rerum proficuum tentare conſtituit oppugnata Conſtantia. Ad hanc cum Suevico latere acceſſus non pateret, pontem ad Steinam, Helveticæ ditionis oppidum, tunc ſegniter cuſtoditum transmittere, & inde per Thurgoviam exercitum urbi admovere decrevit. Enimvero ſucceſſus conſilii à celeritate pendebat, antequam copiæ Italicæ Bavaricis junctæ alio eum vocarent, aut oppidum milite per lacum Bodamicum immiſſo firmaretur. Veniam porro pontem transmittendi à Tigurinis petere cum mora conjunctum, & deſtinata vulgaturum erat, Pontificiis Helvetiis quoque in Thurgovia iter prohibituris. Igitur tecte habitum conſilium repente exequendum judicans ad Tigurinos & oppidi Steinæ præfectum ſcribit: ſibi conſtare Hiſpanos ex Italia adventantes ſedem belli ad Bodamicum lacum Conſtantiæ fixuros. Ei conſilio prævertendo eam urbem ſe intercepturū, ad quam non aliud ſibi iter, quam per pontem Steinenſem & Helveticum territorium pateat. Petere igitur, ne ægre ferant prius non ſignificatum, quod neceſſitas ſubitarium capeſſere conſilium ſubegerit. Tranſitum citra noxam fore. Steinenſes cum fruſtra dilationem petiiſſent, quoad Tigurinis rem indicaſſent, cum Suecos ſtatim ingruere viderent, nulla reſiſtendi facultate tranſitum per pontem concedunt. Nec minus præfecti Turgoviæ quieſcere, & connivere conſultum ducebant, præſertim cum nemini à tranſeuntibus moleſtia inferretur. Ita celeriter autem iſta expediebantur, ut Conſtantienſes de Hornii adventu non prius reſciſcerent, quam de mœnibus exercitum proſpectarent. Sed quo minus tam egregium conſilium ſuccederet, ea cauſa interveniebat, quod Hornius propter feſtinatum iter grandiores machinas Ulmæ reliquiſſet, ac alias ſibi à Wurtenbergico Duce concedi petiiſſet. Qui libenter aſſenſus ſtatim mandabat, ut illæ, quæ ob metum Schaftenbergii Villinga Rotvvielam ſepoſitæ erant, Dutlingam deveherentur, miſſo ad Hornium qui exquireret, quid ulterius agendum. Sed hic cum Hornii reſponſum non recte percepiſſet, efficiebat, ut 1633.
machinæ Dutlinga retro Villingam ducerentur; quibus poſt novam ibi ruinam editam aſſultus non ſine clade tentabatur. Interim Hornius tormenta expectans incaſſum occaſionem, tempusque perdebat. Quæ cum tandem aliquot poſt dies adpuliſſent, in obſidio Villingæ ita detrita erant, ut parum violenter globos ejacularentur. Interea res initio facillima magna difficultate implicita fuerat, immiſſis in urbem duobus millibus militum, tormentisque in vallum protractis, ac defenſioni omnibus paratis. Nec minus Tigurini de trans- 2. Septemb.
itu Hornii per literas querebantur: qui neceſſitate ac ratione belli eum excuſabat; ac hoſtes quoque per ipſorum terras aliquando iter ſumpſiſſe. Sed Catholici Helvetii apud Tigurinos acriter inſtabant, ut raptis repente armis Suecos ſolo ſuo exturbarent, ne forte Hiſpani ac Cæſarei finibus ſuis imminentes, huc quoque vertentes belli arenam apud ſe ſtatuerent. Contra Tigurini moderatius diſſerebant; è miſſis literis patere, Suecis non aliud conſilium eſſe, quam hoſti ſuo nocere; eosque omni noxa in Helvetiorum ſubditos abſtinuiſſe.

Helvetii propter Conſtantiæ obſidium turbantur.

Unde non ita temere in arma ruendum, ſed in Con- 4. Septemb.
ventu Sociorum jam indicto mature decernendum. Aſt Catholici, quod Tigurini non ſtatim gladios cum ipſis ſtringere vellent, velut cum Suecis colluderent, utrisque irati quatuor millia ſuorum cum Abbatis S. Galli copiis jungunt minati, ſe Hiſpanicis copiis, quæ per vallem Rhenanam propinquabant, ſociatos Conſtantiam liberaturos, ac Hornium pariter, ac Tigurinos bello perſecuturos. Contra non ſegnius Tigurini & ipſi ſuos ad arma vocatos in finibus diſponunt; ſimul cæteros Evangelicos ſocios hortantur, ut arma ſecum contra Catholicos conjungant. His autem denuntiant, ut vi abſtineant; alias ſe in Suecorum partes tranſituros, copiis ſuis Hornio ſociatis. Quæ conſtantia Catholicos repreſſit; & cum non metui ſe cernerent, ferocia concidit. Cæterum in Conventu Helvetiorum acriter res verbis diſceptabatur; cum non deeſſent, qui Catholicos in Suecos incitarent. Contra Schavelitzkius tribunus ab Hornio miſſus illos mitigabat, eam expeditionem nullo modo in fraudem Helvetiorum tendere confirmans. Et cum animadverteret, eos inter ſe ſententiis diſſidere, Catholicis non obſcure minabatur, Evangelicos contra quovis modo demulcens, & ad Suecorum fœdus trahere connitens. Tandem cum Dux Rohanæus Regis Galliæ nomine ſe interponeret, ita ab univerſis Hornio reſponſum: Seſe obſidium Conſtantiæ non potuiſſe non ægre ferre, quod Epiſcopo ejus urbis in ſuas Eccleſias ſit inſpectio, & nuper cum ex eo latere novis munimentis urbs eſſet firmanda, id prohibuerint, ſpondentes nullum hinc urbi periculum fore. Ac metuendum ſibi eſſe, ne & Cæſarei ſedem belli huc transferre velint. Igitur ſperare, Hornium ipſorum ſolicitudinem haut ægre laturum. Copias à ſe coactas non ad ejus offenſionem ſpectare, ſed protegendis ſuis finibus, & arcendis excurſoribus. Evangelici autem ſeorſim declarabant, ſe Catholicos, ſi vim Hornio inferre velint, inhibituros: & ſi iſti Cæſareis ſocientur, ſe ſtatim fœderi Suecico acceſſuros.

§. 77. Interim Hornius apud Conſtantiam aſſultum in vallum inter duas foſſas poſitum tenta-
bat, poſtquam paucos ante dies ſuorum aliquot exteriorem foſſam transgreſſi, nonnullos hoſtium in 4. Septemb.
ipſo vallo occiderant. Ac ſpes erat facili adſcenſu valli, ubi aliquot centuriæ hoſtium ſtationem agebant, ſuos hoſtibus immixtos in urbem ſimul irrumpere poſſe. Sed cum aſſultus ante lucem fieret, primum agmen à deſtinato loco deflectens

 per

1633. per errorem ingruebat, qua foſſa profundiſſima erat. Ita dum tarde enititur, occaſio ut cum hoſtibus miſceretur evaneſcebat. Nec ideo deſiſtendum ratus Hornius, plura tormenta à Duce Wurtenbergico accerſit, quibus pinnas valli plane dejectas defenſioni inutiles reddebat; ac jam ſuperato vallo mœnibusq; ad munimenta transverſa recens excitata penetraverat. Enimvero jam ſex millia ſelectorum militum urbi immiſſa erant, ac nullo negotio univerſo hoſtium peditatui per lacum ingreſſus in urbem patebat, obſeſſores numero facile ſuperaturo. Igitur Hornius non ultra in

Obſidium Conſtantiæ ſolvitur.

caſſum luctandum ratus, cum & Bavaricus exercitus ad ſuccurrendum Conſtantiæ adproperaret, & ſibi ideo conjunctione cum Duce Bernhardo, & Chriſtiano Palatino opus eſſet, impoſitis in navigia tormentis atque impedimentis, ſimul ægrotis ac ſauciis, obſidium ſolvit, viam cum exercitu per Turgoviam, & pontem Steinenſem retro legens.

23. Sept. Qui in abeuntes ex oppido eruptionem tentaverant, cum clade repelluntur, cæſis ultimo incurſu ducentis amplius, nec paucis captis. In hac obſidione Hornius non ſupra ducentos quinquaginta deſideravit, quos inter ejus ex fratre nepos Carolus Hornius, egregius juvenis; ad ſexcentos vulnerati. Sed longe maximum damnum fuit tanti momenti urbem capere non potuiſſe, qua obtenta facile Evangelici Helvetii in partes trahendi videbantur; quorum affectus irrito diſceſſu non parum vacillabat. Quem tamen Schavelitzkius denuo miſſus utcunque firmatum ibat. Contra Catholici eousque inſoleſcebant, ut impenſas ac pœnas à Steinenſibus & Tigurinis ob iter Suecorum non impeditum exigere auderent. Quos tamen Tigurini vi exadverſum oſtentata, & de Suecorum auxilio in eum caſum certi facile reprimebant.

§. 78. Hornio in Superiorem Sueviam digreſſo Bernhardus Dux in veteribus ſtativis ſubſiſtebat protegendæ Franconiæ, & ut Altringero ad Danubium obſiſteret. Hic audito Hornii diſceſſu repente Neoburgum aggreditur, quod Schlammersdorfii legio inſidebat.

Bavarici Neoburgum expugnant.

Id oppidum cum ad quinque aut ſex dies vim ſuſtinere poſſe ſperaretur, Dux copias interim è vicinis locis auget, ut hoſtem

31. Auguſt. viribus æquaret. Aſt hic noctu in caſtellum alteri Danubii ripæ impoſitum, mox in oppidum tanta vi impetum faciebat, ut tota legio citra pactum in hoſtium poteſtatem perveniret, ac gregarii Bavaricis legionibus admiſcerentur, ductoribus Ingolſtadium in captivitatem tractis. Inde hoſtis pontem cum adſito munimento demolitur, tormentisque Ingolſtadium devectis oppidum plane deſerit.

Bernhardus Dux in Sueviam tendit.

Quo facto cum Altringerus ſuperato Lico in Sueviam tenderet, Bernhardus Dux Sperreuterum tribunum cum manu aliqua ad Licum relinquit; ipſe adverſo Danubio progredi incipit, hoſtis conatus obſervaturus. Quem cum Biberaco obſidium circumponere intellexiſſet, ipſe Ehingam properat, ſi qua obſeſſis ſuccurrere poſſet. Sed cum non conſtaret, an hoſtis Italicas copias, aut quæ ſub Schaftenbergo collectæ erant ſibi adſciviſſet, & idem jam ante peditatu prævaleret, haut conſultum ratus liberando oppido prælii aleam tentare niſi æquatis viribus; à Palatino Chriſtiano, qui jam Dutlingam proceſſerat, petit, ut copias ſecum ſociaret. Sed cum hic excuſaret, ſibi ut Hornio jungeretur, mandatum, & ipſe in occurſum Hornio tendere inſtituit, ut junctim rem in hoſtem adminiſtrarent.

Prælium ad Pfaffenhoviam.

§. 79. Aſt Palatinus ille interea Lotharingos prælio profligaverat. Hi enim Tabernis progreſſi Pfaffenhoviam Hanovii Comitis oppidum invaſerant,

1. Auguſt. extrema minati, ni ſtatim portæ panderentur. Sed quanquam invalidum oppidum non niſi centurio cum viginti quatuor militibus, & provincialium manu propugnaret; de adfuturo tamen mox auxilio certior acriter reſiſtit, ac Lotharingos, ne tormenta diſponere poſſent, impedit. Aſt Palatinus cognito iſtorum adventu ſtatim cum exercitu, firmatis circa Hagenoam ſtationibus, Pfaffenhoviam verſus tendit, ac elatiore loco adverſus Lotharingos ordine explicat. Nec minus hi pugnæ cupidi aciem ſtruunt: & cum Suecicos altiora campi præcepiſſe viderent, circuitu facto è latere eodem pervadunt, æquis locis pugnaturi; in quos & ipſi Sueci circumactis turmis frontem obvertunt. Imber tunc cadebat, quem vehemens ventus Suecicorum oribus impingebat. Ea occaſione uſi Lotharingi equites, cataphracti omnes, ſtrictis gladiis ita acriter in Suecicos equites impetum faciunt, ut pleroſque in fugam propellerent, Palatino in caſſum obnitente, & ad inſtaurandos ordines retrahente. Sed tantus animos inceſſerat pavor, ut ſuorum impedimentis direptis in diverſa faceſſerent, ac tandem Palatinus uno duntaxat comitante cedere cogeretur, ni in manus hoſtium incidere vellet. Lotharingi ordinibus fere ſolutis Suecicos fugientes inſequuntur, alii ad tormenta rapienda vertuntur, ſed quos peditatus ſtrenue repellebat, cujus virtute profligatæ res reſtituebantur. Equidem ab initio Hodiowæ legio non nihil damni paſſa fuerat. Sed ſuppetias ferente Ranzovii phalange, & in hoſtiles pedites irruente, hi non minore cum conſternatione abjectis armis, quam Suecici equites, Tabernas verſus fugam arripiebant; unde altera die per montes in Lotharingiam profugiebant, inter quos vix ducentis integra arma ſupererant. Nec minus Lotharingi equites à Suecico equitatu perſequendo reverſi ita acriter à Suecico peditatu excipiuntur, ut & ipſi fugam capeſſere cogerentur, relictis quinque tormentis, & omnibus impedimentis. E Suecicis eo in conflictu rei tormentariæ tribunus Simon Schulteſius, & ſubtribunus legionis, Hodiowæ Ruppa Baro cum ducentis circiter gregariis deſiderati ſunt. Lotharingorum nongenti in loco prælii jacentes numerabantur. Victoriam ſoli pedites ſibi vindicarant, qui ductu Vitztumii, & Ranzovii præclare rem geſſerunt; & major fuiſſet hoſtium ſtrages, ſi equites officium feciſſent, ſique hoſti fugienti potuiſſet inſiſti. Unde Palatino, antequam ulterius progrederetur, diſperſi equites erant congregandi, & ad ſtativa Hagenoæ revertendum; miſſis literis ad Wormatienſes, alioſque, ut fugitivos ſiſterent, & ad ſigna ſua remitterent. Cæterum hæc calamitas Lotharingo non ſola exiſtebat. Nam Galliæ Rex, ſententia in Parlamento Metenſi adverſus Ducem pronunciata, cum exercitu Lotharingiam ingreditur, miſſo Gardio ad Palatinum, ut is ex altera parte ingrueret. Sed tanto molimine opus non erat. Statim quippe Dux interventu Cardinalis fratris cum Rege tranſegit, tradito huic Nancejo.

Lotharingus caſtigatur. 9. Aug.

Palatinus autem ſolicitantibus Argentoratenſibus Dachſteinum aggreſſus, per biduum edita ruina præſidiarios ad turpem deditionem adegit. Oppidum arxque militi in prædam ceſſit.

Dachſteinum expugnatur. 30. Auguſt.

Inde mandata ab Oxenſtierna accipit, ut ad Hornium ſeſe in Sueviam conferat. Igitur idonea manu ad obſidium Hagenoæ, & apud Ottonem Ludovicum Rheingravium relicta, ipſe cum tribus millibus peditum, bis mille quingentis equitibus ſuperato ad Argentoratum Rheno in Sueviam abit.

§. 80. Ea in regione Altringerus Biberacum vi aggreſſus erat, edita mœnium ruina, & injectis ignibus. Nec ſegniter præſidium, duobus peditum cohortibus conſtans reſiſtebat, aſſultu hoſtium magna cum ſtrage repulſo. Sed infirmis munimentis,

Bavari Biberacum capiunt.

1633.

nimentis, & prævalente hoſte, dedito mox oppido excedit.

Dux Feriæ cum exercitu in Germaniam venit.

Interea & Feriæ Dux cum Italicis copiis, quæ duodecim peditum, duo equitum millia explere dicebantur, per Tellinam vallem, ac Tirolenſes, Germaniam ingreſſus Altringero ſe conjunxerat. Unde & Suecici Duces Hornius,

25. Sept.

Bernhardus Dux, & Chriſtianus Palatinus apud Stocachum exercitus ſociant, certi recta in hoſtem, qui apud Uberlingam tendebat, ire, & ſi occaſio detur prælio decernere. Sed cum intellexiſſent iſtum Meskircham Danubium verſus iter capere, ut flumine ſuperato ejusdem objectu Suecos arceret, ac Wurtenbergicam pro lubitu percurreret, intercepto qui inde veniebat commeatu; ipſi ad Dutlingam Danubium tranſire properant, hoſti ſi qua flumen transgredi conaretur ſe objecturi. Nec mora, intra dimidium milliare ad Dutlingam

27. Sept.

totus ſe hoſtium exercitus oſtendit; cui exadverſum Sueci ſtatim in aciem ſe diſponunt. Sed cum neutra pars ad alteram per iniqua locorum accedere auderet, præter velitationes nihil tunc ſuſceptum.

28. Sept.

Et ſequenti die hoſtis Meskircham recedebat. Mox cum idem Semmeringam iret, velut in Wurtenbergicam irrupturus, Sueci tranſmiſſo apud Dutlingam Danubio Speichingam properant, ut tranſitu hoſtem prohiberent. Unde Bartlebius cum trecentis exploratum miſſus in tria millia equitum Bavaricorum incidebat: quorum primum agmen acriter aggreſſus, poſt numero obrutus in fugam vertebatur. Per excurſores quoque multi quotidie captivi in caſtra pertrahebantur, de annonæ tenuitate apud ſuos querentes. Heic Hornius ſuadebat, ut ad Speichingam ſubſiſteretur, quoad conſtaret, qua hoſtis iter facturus eſſet; præſertim cum ſuſpicaretur, ipſum Briſaci liberationem meditari. Reliqui tamen duces pervicere, ut eo curatius protegendæ Wurtenbergicæ, Balingam, ac inde Ehingam iretur. Enim verò Hornium ſua conjectura non fefellerat; dum hoſtis itinere repente converſo urbes Sylveſtres, Briſacumque petit. Unde & Suecici duces ſua conſilia mutare cogebantur.

Ad Briſacum geſta.

§. 81. Briſaci obſidium à fine Junii menſis nulla inſigni re geſta præter aliquas eruptiones, aut modicos aſſultus extrahebatur. Quos inter à Joan-

23. Auguſt.

ne Philippo Rheingravio munimentum exterius à ducentis quinquaginta militibus inſeſſum invadebatur; è quibus centum capti, reliqui cæſi, aut in Rhenum compulſi, ut vix viginti ſalvi in urbem evaderent. Nec minus qui eodem die ex altera parte eruptionem fecerant, male multati intra mœnia rejiciuntur. Ranzovius quoque illudentibus ipſius militem obſeſſis munimentum exte-

15. Sept.

rius Suecis oppoſitum oſtentandæ virtuti aſſultabat, ac pleriſque qui inerant cæſis, duo tormenta & mortarium in ſua caſtra trahebat, reliqua duo in Rhenum præcipitabat, munimento penitus disjecto. Quæ ne unius quidem militis ſui jactu-

Rheingravius Lotharingos perſequitur.

ra patrabat. Rheingavius autem Otto Ludovicus, qui à Briſaci obſidio Argentoratum properaverat, ut Palatino Chriſtiano adſiſteret, cum jam commiſſo ad Pfaffenhoviam prælio adveniret, ab iſto ad perſequendos Lotharingos mittebatur. Sed cæteris in tuta digreſſis, una tantum dragonum legio Bockenheimi deprehenſa, quæ armis ademtis dimittitur; Bockenheimo præſidium imponitur. Quod oppidum paulo poſt Lotharingorum reliquiæ Villio duce oppugnatum veniebant. Qui

30. Sept.

tamen audito Rheingravii adventu licet ſuperiores in diverſa dilabebantur.

Landgravii per Weſtphaliam progreſſus.

§. 82. In Weſtphalia Wilhelmus Landgravius Ludingshuſam, & Schonflietam ditionis Monaſterienſis arces occupaverat. Inde Rhenam Amiſo adſitum oppidum aggreditur, cujus præſidiarii ducenti quinquaginta cum oppidanis aliquandiu acriter reſiſtunt; ſed tandem deditione facta oppido

25. Auguſt.

excedunt. Nec multo poſt Ahauſium oppidum

8. Sept.

cum arce in poteſtatem redigitur, trecentis præſidiariis dimiſſis.

Bænningshuſius in Haſſiam irrumpit.

Interim Bænningshuſius collecta è reliquiis cladis Oldendorpianæ manu; dum Landgravius ad Hammum metatur, repente verſus Haſſiam properat, & expugnato Corbaco, ubi duas Haſſorum cohortes recens conſcriptas opprimebat, Fritzlariam usque, ac Franckenbergam progreditur. Inde ſubito converſus Amæneburgum paucis provincialibus inſeſſum ſcalis admotis expugnat, duarumque cohortium præſidio firmat. Sed cum Landgravius celeriter cum equitatu adproperaret, iſte eo non expectato per Franckenbergam, Arensbergam, & Attendornam in Colonienſem ditionem remeat.

Oſnabruga capitur.

In diverſa parte Cniphuſius Oſnabrugæ primo eminus obſidium circumpoſuerat, quoad Georgius Dux poſt Pirmontium arcem captam, & Uslarius deſerto Hildeſiæ obſidio copias jungerent. Quibus firmatus vim cominus intentat, ut tandem oppidum certas in leges dederetur. Quæ cum nimis liberales Oxen-

2. Sept.

ſtiernæ viderentur, pleraſque temperavit, velut à ſua demum ratihabitione valituras. Inde Petersburgum ſexcentorum præſidio inſeſſum ad deditionem compellitur. Nec minus Uslarius Brun-

24. Sept.

ſvvicenſis Ducis ſummus præfectus Peinam arcem, inde Callenbergam deditione cepit. Quo ſucceſſu

1. Sept.

animatur Brunſvvicenſis Dux Hildeſiam denuo circumſidere inſtituit; ſed qui labor in multos menſes extractus eſt.

Holckius in Miſniam irrumpit.

§. 83. Aſt in Miſnia miſera rerum facies ſurgebat, *Holckio è Bohemia irrumpente, inſtinctu, ut credebatur, Daniæ Regis, Arnheimii, & alio*rum, qui eo tempore Electorem ad ſeparatam cum Cæſare pacem compelli poſſe judicaverant. Et iſte quidem per Voigtlandiam, & montana Miſniæ ingruens qua tranſibat rapinis, cædibus, incendiis, libidinibus in fœminas, omnique atrocitatis genere graſſabatur. Inde Lipſiam progre-

17. Auguſt.

ditur, quæ per biduum ignivomis globis perterrita, ſe dedit, ſeptuaginta millibus uncialium direptionem redimens. Arx tamen ſub Trandorfio præfecto ſtrenue vim intentatam propulſabat. Elector cujus copiæ pleræque in Sileſia aberant, hoſti ſiſtendo impar, ac intra munita oppida ſe tenens, vaſtitatem ditionis ſuæ triſtis ſpectabat. Implorati tamen ab ipſo Joannes Banerius, qui apud Magdeburgum curabat, Brandeburgicusque, & Wilhelmus Vinarienſis Dux, auxilio ſe accingebant.

16. Auguſt.

Sed Holckius poſt factas in Sileſia inducias mox ultro Lipſiam deſerit, ac per Altenburgum recta in Bohemiam revertit ingenti onuſtus præda, cujus auctuarium erat peſtilentia, qua ipſe per concubinam ſuam infectus Adorfii extinguitur, inter

Holckius Miſniam deſerit, & moritur.

30. Auguſt.

extrema nequidquam expetito Sacerdotum alloquio, quos vivus atrocitate ſua in avia ſylvarum fugaverat. Paulo ante mortem Ducibus Vinarienſibus ſignificaverat de induciis in Sileſia factis; addito, ſe ſuis injunxiſſe, ut hoſtilitate adverſus eos abſtineant, paria ſibi viciſſim ab ipſis promittens. Aſt Tupadelius nihil iſta moratur Pauli Oroſii legionem Hungarorum & Croatarum, præda gravem ex improviſo opprimit, ipſumque tribunum & pleroſque ductores octo, cum vexillis & quingentis equis capit cum non modica Miſnicarum manubiarum parte. Iſtum Tupadelium paulo ante Manteufelius tribunus Forchemo egreſſus Bambergæ intercipere conatus erat, colludentibus quibusdam oppidanis, & jam ſuburbia irruperat. Sed Tupadelius in oppidum evaſerat; atque inde collectis ſuis in hoſtem iterum erumpens male multatum expellebat. Aſt Saxoniæ Elector periculoſe

1633. culoſe jam defunctum ratus, Suecis, Brandeburgicisque poſt actas gratias ſignificat, ſe ipſorum auxilio non amplius indigere. Mox tamen cum tractatus in Silesia abruptos audiviſſet, novo terrore corripitur, quod ditio ipſius hoſti ubique pateret, & hic adhuc quædam per Voigtlandiam loca inſideret, unde nuper excurſionem in Thuringiam fecerat, pulſis qui reſtiterant. Igitur denuo
21. Sept. ad Banerium ſcribebat, ut copiis ſuis præſto ſibi ſit, & apud alios efficiat, ut irruptione in Bohemiam facta, hoſtis ab ipſius ditione abſtrahatur. Qui operam ſuam iſti prolixe viciſſim offerebat.

In Silesia induciæ renovantur. §. 84. In Silesia Fridlandus abruptos nuper pacis tractatus magno ambitu inſtauratum ibat, nulla quæ extrinſecus adpareret neceſſitate compulſus, utpote viribus longe prævalens, & omnibus rebus inſtructus. Poſt duodecim dierum miſſitationes Arnheimius demum aſſentiebat cauſa allata, ne Electores plane pacem reſpuere viderentur, & ut meſſis interea in horrea recondi poſſet. Obtendebatur quoque inopia commeatus, & quod hoſtis
12. Aug. cataphractorum numero præpolleret. Denuo igitur in menſem induciæ concluduntur, addito, ut ductores militesque diverſarum partium inter ſe non congrederentur, niſi Arnheimii permiſſu; ac poſt elapſas inducias per tres adhuc ſeptimanas hoſtilibus abſtineretur. Cæterum dum ſuper in-
Ulricus Holſatiæ Dux interficitur. duciis tractatur, Octavius Piccolomineus Cæſareus tribunus Ulricum Daniæ Regis filium in campum colloquii cauſa invitaverat; ubi poſt varios ſermones, cum jam iſte Piccolomineo valedixiſſet, ab aliquo, qui non procul inde in foſſa delituerat, globo trajectus paucas intra horas extinguitur. Quod factum Fridlandus apud Daniæ Regem velut ſe inſcio factum excuſabat, promiſſa ultione. Cui Rex, ne filius adverſus Cæſarem arma tuliſſe videretur, reponebat: Filio à ſe id duntaxat permiſſum, ut in caſtris ſpectatorem ageret; quod ſi is ſpreto paterno mandato ulterius progreſſus eſſet, habere, quod ſibi imputet. Ægre tamen idem ferebat, quod Fridlandus cædis patratorem impunitum dimiſiſſet; qui & Viennæ iſtud facinus jactabat extra præmium, & pœnam habitus. Eo tempore rumor erat, conſtitutum fuiſſe, ut Ulricus abdicata Saxonis militia in Poloniam proficiſceretur, ac Sigismundi Regis filiam in uxorem duceret, dotis nomine Boruſſiam accepturus, qua Poloni Danis juncti Suecos expulſuri eſſent. Induciis factis Fridlandus copias ſuas commode per hoſpitia diſponit, octo quoque legionibus in Bohemiam miſſis. Aſt fœderati ad veteres culinas revertunt dudum exeſas, magis deminutis numeris, quam ſi adverſo prælio certaſſent; cum Saxonicis tertia militum pars deceſſiſſet, Suecici vix bis mille ſexcenta capita adhuc implerent; ac univerſi exercitus jactura duodecies mille capitum æſtimaretur; nec novorum delectuum, de quibus multa jactaverant Saxonici, quidquam adpareret. Interim utriusq; partis miles ad vaſtandos agros certatim incumbere, & ne ſeges cis Oderam in horrea convehi poſſet, ſævitia in agreſtes impedire, nulla futuri cura. Nec eo ſecius à miſeris provincialibus argentum extorquebatur, in quos præter belli mala etiam peſtilentia graviter ſæviebat.

Silesii legatos ad Oxenſtiernam mittunt. 20. Aug. §. 85. Inter quæ à Ducibus Lignitzæ, Briegæ, & Munſterbergæ, ac Wratislavienſi civitate Legati ad Fœderatorum capita mittebantur. Ac Oxenſtiernam quidem Chriſtophorus Zedlicius, & Andreas Langius adibant declarantes: ſibi conſtitutum eſſe cum Fœderatorum exercitu vires ſociare, ſalva tamen adverſus Cæſarem veneratione, ac cum Bohemiæ Regno conjunctione. Sed eo jam ſe redactos, ut quod ad communem cauſam contribuant nihil ſuperſit. Spem tamen ſibi eſſe, Suecos de ſuo in ipſos animo nihil remiſſuros, ſed 1633. tutelam eorundem adverſus ſacra & privilegia Silesiæ turbantes ſuſcepturos; addito, ut pacis tractatibus ipſos includant, hisque aliquot Silesios adhibeant, de neceſſitatibus ejus nationis ſuggeſturos: aut ſi pax non ſequatur, ut belli ſede alio translata à tantis calamitatibus reſpirare ſibi liceat; ſimul ut ubi de aſſignandis hoſpitiis aliisque negotiis agendum, ipſi in partem conſiliorum admittantur.

§. 86. Ii Legati dum rerum ſuarum ſatagunt, in- *Tractatus pacis in Silesia abrumpuntur.* terea tractatus pacis in Silesia, & induciæ, eum quem dudum metuerant prudentiores exitum ſortiebantur. Quod Arnheimio in hoc negotio propoſitum, ac num ſerio rem egerit, ac ipſe deceptus fuerit, an alios deceperit, è reliquo conſiliorum iſtius contextu judicandum fuerit. Sane Kœteritzius tribunus nondum elapſis induciis Berolini moriens, inter extrema faſſus erat, meras ei negotio ſubeſſe fraudes. Id ſatis ex eventu patebat, quæ Fridlandus de offenſa ob Ducem Feriæ præ ſe tulerat, conficta fuiſſe lucrando tempori, & defectibus queis laborabat ſupplendis, & ut fœderatorum copias mora attereret, ſuas contra ſervaret, quoad Italicæ legiones Bavaricis jungerentur; quæ ſi Suecis per Superiorem Germaniam prævalerent, rem confectam habere ſe ſperabat. Nec minus id agebatur, ut Saxo jamdudum belli pertæſus, à Suecorum ſocietate abſtractus, ad peculiarem pacem compelleretur. Nec ipſe Fridlandus apud Promnicium aperte, & non ſine inſultatione alienæ credulitatis jactare dubitaverat: moris ſibi eſſe, ſi aliter non poſſit, inducias facere, quoad occaſionem nanciſceretur hoſtem opprimendi. Cum igitur Arnheimius Dreſda redux in Silesiam reverti ſſet, ac jam finis tractatibus imponendus crederetur, Fridlandus ſignificabat: Se perſpicere, pacem duraturam fieri non poſſe, niſi exteris prius Germania dimotis; eoque poſtulabat, ut ambo Electores copias ſecum conjungant, ac Suecis plagas intentent, quibus oppreſſis pro lubitu pacem ipſos inter ſe facturos. Quæ inficeta poſtulata cum Arnheimius abnueret, tractatu abrupto ſpes pacis, quæ hactenus multos lactaverat, uno momento evanuit. Heic demum res fœderatis in anguſto eſſe, quod exercitu tantopere diminuto fidere non poſſent, raris numeris, nullo commeatu, aut adparatu bellico; cum Fridlandus per inducias egregie ſe confirmaſſet. Cogebant tamen Saxonici copias ſuas intra Wratislaviam, & Kantium, ſtrenue eſurituras, niſi qua Wratislavienſes panem maligne ſuppeditabant. Contra Fridlandus apud Zotenam exercitu luſtrato, omnibus rebus abundabat. Interea Turrius Comes Duvvalio mandata mittit, ut quia Dux Lauenburgicus confirmaſſet, ab Arnheimio apud Oxenſtiernam, & Electores ex voto omnia tranſacta eſſe, ipſe cum copiis ſuis luſtrationi apud Kantium inſtituendæ adeſſet. Id quod Suecici ductores abnuebant, ſub Saxonum auſpiciis militare horrentes. Duvvalius quoque Oderæ cuſtodiam ſibi præcipue commiſſam excuſans copias ſuas ad Steinaviam *Sueci ad Steinaviam conſident.* contrahebat, non prius inde moturus, quam ab Oxenſtierna mandata accepiſſet. Fridlandus contra cum poſt elapſas tres ſeptimanas ad bellicos actus iterum eſſet redeundum, ad veteres artes revolutus primo Schvveidniciam nullo præſidio firmatam diripit. Inde Zittaviam verſus & in Luſatiam, Miſniamque iter ſimulat, edito rumore velut Piccolomineus jam præmiſſus ſit occupandæ Torgæ, qua Albis ſuperandus foret. Unde Arn- *Arnheimius in Miſniam abit.* heimius, Kantio movens è Silesia adeo propere exercitum in Miſniam rapit, ut ipſe Saxoniæ Elector negaret, ſe cauſam tantopere feſtinati itineris capere

1633. pere poſſe. Binæ tamen Saxonicorum, totidem Brandeburgicorum equitum legiones apud Turrium relinquebantur, nomen magis auxilii, quam vim habituræ, cum univerſæ vix trecenta capita explerent. Tribuno Dæhnio, qui illis præerat, ab Arnheimio injungebatur, ut Turrii quidem juſſis pareret, ſed ſi is quædam circa Saxonica & Brandeburgica præſidia movere vellet obſiſteret. Sueci interim apud Steinaviam metantes, quanquam exploratum haberent, Fridlandum intra montana quietum ſe tenere, Arnheimio præter iſtius caſtra in Miſniam properante; tamen captivorum indicio perſuadentur, Fridlando conſtitutum eſſe Arnheimium ſequi. Et jam viginti equi-

24. Sept. tum ſigna præter Ligniciam tranſierant, totumque agmen montes verſus tendens unum duntaxat milliare inde aberat. Unde Sueci non minus quam Sileſii velut explorato hoſtium abitu læti, de Odera Gabeluncam usque occupando, deque hoſpitiis per Superiorem Sileſiam dilatandis agitabant, præceptis quoque in Moraviam excurſionibus; quæ deſtinata imminens mox clades eludebat.

Legatio rum apud Galliæ Regem acta. §. 87. Sed nec in Superiore Germania omnia ad votum ſuccedebant; ac legatio cumprimis ad Galliæ Regem ſpem, quæ de ipſa concepta erat, non explebat. Cujus cauſa erat, quod Richelius res Suecorum ibi ultro difficultatibus implicabat, ut Ordines paulatim ad Gallicam tutelam implorandam compellerentur. Obtentui ſumebatur, quod Monachi nonnulli nidis ſuis ejecti forent, & quod circa Philipsburgum Gallis conſignandum mora necteretur, ſcrupulos movente ut arguebant Oxenſtierna, quo tamen oppido ipſi utique potiri cupiebant vel Suecorum ingratiis. Quæ duo capita & privatim, & cum publice apud S. Ger-

4. Nov. mani Fanum Rex Legatos admitteret, non ſine commotione animi perſtringebantur, velut Regis exiſtimationem & ex parte conſcientiam tangentia, quæ is nullo modo ſe laturum declarabat. Simul poſtulabat, ita res adminiſtretur, ut bellum non de religione, uti Catholici clamitabant, ſed profanis de cauſis geri videretur; enixius in partes ſtudium promittens, operamque ut plures Catholici Ordines à Cæſare abſtrahantur, ſi poſtulatis ſuis ſatisfiat. Sin minus, abdicata illorum cauſa alia ſe conſilia capturum. Ad quæ legati reponebant: ſibi ad arma ſumenda per aliorum injurias adactis hautquidquam propoſitum eſſe Catholicos opprimere, ſed ſacra ac libertatem ſuam legibus Imperii ſancitam aſſerere. Neutralitate Catholicis conceſſa non levamentum, ſed onus partibus ſuis accedere, iſtis interea reſpirantibus, viresque colligentibus; quos potius eo adigi par ſit, ut omiſſis, quæ hactenus agitaverint, conſiliis ad libertatem publicam ſecum aſſerendam conſpirent. Quæ uti facile Gallo probabantur; ita negabat fœdus ſe ratihabiturum, niſi caput de tolerandis Catholicis ita explicetur, ut fœderati ad iſtud à tempore Conventus Heilbrunnenſis obligatos ſe profitentur. Id quod legati, ne res plane abrumperetur, demum annuunt, & circa idem ita cum Gallicis miniſtris conveniunt, ut Rex caput iſtud laxiſſimo ſenſu ratum habeat; ſed ſimul novum fœderis inſtrumentum conſcribatur, in quo idem declaret, quo ſenſu caput iſtud intelligat; cui à legatis adderetur; ſe itidem credere, hanc fœderatorum Ordinum fuiſſe mentem, eamque fœderi congruere. Circa Philipsburgum cum legati nihil in mandatis haberent, niſi ut factum excuſarent, Rex Gournæum Francofurtum mittebat, qui ſuper eo tradendo inſtaret. Quam rem Oxenſtierna ad futurum fœderatorum conventum rejiciebat, prout res interea ſedarent conſilium capturus. De copiis & pecunia ſubmittendis Rex ſilentio tranſmittebat, ſatis innuens alias ſibi conditiones eſſe proponendas, ſi iſtorum quid impetrandum ſit. Circa Lotharingum res jam tranſacta erat, in qua licet fœderatis non omnia arriderent, tamen ut Rex eam conditionem retractaret, poſtulare non audebant. Cui & nullo modo ut apertum in Auſtriacos bellum declararet, permoveri poterat; quod res domeſticæ tunc non ferrent bello externo ſe immergere, cui pro lubitu finem imponere in manu ipſius futurum non erat. Quanquam autem Legatis non plane ex voto reſponſum daretur, honorifice tamen habiti, ac donati dimittebantur. 1633.

§. 88. Ab Hollandis quoque per Ludovicum Camerarium poſtulabatur, ut impedire vellent, ne Hiſpani Ligæ ſe copiis ad inferiorem Rheni tractum jungerent; aut ſi Hiſpani quid in Suecicos moliantur, Hollandi copias ſubſidio mitterent; inprimis ut pecuniæ ſumma, quæ neceſſitatibus ipſorum reſponderet, ſubvenirent. Quæ poſtulata lentis deliberationibus ſubjiciebantur. Ita cum fœderatis res pecuniaria in anguſtum redigeretur, & alieni auxilii ſpes decollaret; hoſtis contra in ſequentem annum validam expeditionem minaretur; minuendis belli oneribus id laborabat Oxenſtierna, ut ſaltem unum & alterum ex hoſtibus amoveret. Unde facile conſentiebat, ut tractatus de *neutralitate* cum Colonienſi Electore ſuſciperentur. Sed cum Colonienſes Legati, qui antea deputatis Conſilii formati ob eminentiam Coronæ Suecicæ loco ceſſerant, poſtea pervicaciter priorem locum ſibi depoſcerent, re infecta negotiatio abrumpebatur. Nec minus qui cum urbe Colonienſi tractatus inſtituebantur, in irritum cadebant. Ab Hollandis poſtulata. Cum Colonienſi de Neutralitate fruſtra tractatur.

§. 89. Eodem tempore de Palatino Neoburgico, qui hactenus in hoſtilia nondum eruperat, rumor erat; eum fœdere inito in partes Ligiſtarum diſceſſiſſe, imperio quoque in eorum copias ſuſcepto: eoque fini delectibus agendis vacare. Nec deerant fervido ingenio homines, qui ſuaderent, novos illos delectus inter initia diſſipandos, antequam in exercitum evaleſcant. Sed Oxenſtiernæ conſultius videbatur connivere, quousque adpareret, num quid in Suecicos tentare vellet, ne propere illata vis armis ipſius obtentum præberet. Ad Siburgi quoque præfectum ſcribebatur, ne iſtos delectus turbaret; de cætero rebus ſuis bene proſpiceret. Sed ad ipſum Palatinum ab Oxenſtierna literæ dabantur; quis de ejus machinationibus rumor ſit, & ut delectibus ſuperſedeat, aut ne iſtos hoſtibus tranſſcribat. Ad quæ Palatinus prolixe, & non ſine aculeis ac minis reſpondebat; quæ ab Oxenſtierna viciſſim maſcule ac ſolide retundebantur. Et videbatur ab acribus ejusmodi literis res in nervum eruptura, ni Cornelius Pavius Hollandorum Legatus interventu ſuo effeciſſet, ut Palatinus denuo *neutralitatem* miſſo legato peteret. Ubi quanquam plenam tranſactionem ad futurum fœderatorum conventum rejiceret Oxenſtierna; tamen, quod è re non eſſet pluribus ſe hoſtibus implicare, nec è Palatini terris multum emolumenti fœderatis proventurum videretur, declarabat; ſe Ducibus mandaturum, ut omnibus locis præterquam Siburgo, Blanckenburgo, & Windecca decedant, & hoſtilibus abſtineant, quoad ſuper neutralitate plene conventum fuerit. Contra Palatinus Bænnigshuſium, aliasque hoſtium catervas terris ſuis dimoveret; quod alias hoſtem ubicunque deprehendatur perſequendi jus ſit. Mandabatur quoque præfecto Siburgi, aliisque, ut præter neceſſaria è Palatini terris nihil caperent. De cætero conſervandis exercitibus, quæ ſumma Oxenſtiernæ cura erat, Actio cum Palatino Neoburgico. 19. Decemb.

decreto

1633. decreto promulgato qui à ſignis diſceſſerant revocantur. *Et quia plerique* Germani equo merere malebant, Patricius Rudvvenus in Scotiam mittitur, conducendis ibi aliquot peditum millibus. Tum de veteribus legionibus ſupplendis, utque ægrotorum & ſauciorum cura habeatur, diſponitur. Et quia Anſpacenſes nova vectigilia inſtituerant, magno Noribergæ oneri cedentia, caritate rerum in militem demum redundante; Oxenſtierna ut iſta iterum abrogarentur, ad ditionis ejus Adminiſtratorem ſcribebat.

Dani de pace acta. §. 90. De pacis tractatibus Daniæ Senatores ad Sueciæ Rectores ſcripſerant, Regis ſui ſtudium circa pacem conciliandam commendantes, hortatique, ut & ipſi operam dare velint, quo res optatum ad finem deducatur. 20. Octob. Quæ literæ poſt tres demum menſes reddebantur, cum agitati à Daniæ Rege pacis tractatus plane intercidiſſent. Nam hic propalatis in Sileſia Fridlandi ludibriis, legatos ſuos revocaverat, culpa irriti negotii nunc in Cæſarem atque Fridlandum collata, cum antea Suecos tanquam pacem averſantes accuſaſſet. 20. Octob. Iſtis literis Sueciæ Senatus reſpondebat; in ſe paci moram non fore, ſi remotis ab hoſte ludibriis ſerio res agatur. 19. Nov. Paria Legato Danico reponebantur; eadem Holmiæ coram ingerenti. Nec minus 11. Octobr. Daniæ Rex literis ad Oxenſtiernam ſuper inſtaurandis tractatibus inſtabat, pro Wratiſlavia Mulhuſium, Marpurgum, aut Lubecam proponens. Quam rem hic ad proximum conventum rejiciebat, ut communi fœderatorum conſenſu de eadem ſtatueretur; rogans ut ad eundem Rex legatos mittere velit. Tum ad conventum ſub initium Martii Francofurti habendum Oxenſtierna non ſolum Circulos fœderatos, ſed & cæteros Proteſtantes invitabat, propoſitis ſimul futuræ tractationis capitibus, de omnium Proteſtantium per Germaniam conjunctione, de pacis legibus, Dani interpoſitione, Suecorum ſatisfactione, deque neceſſariis bello continuando ſuppeditandis. Addebatur de Gallorum circa Philipsburgum petito, & Neoburgici neutralitate. Ubi quidam de hoſtibus quoque ad eum conventum invitandis monebant. Sed Oxenſtierna & plerique id aſpernabantur, quod fœderatorum res eo in conventu planius forent diſponendæ, adſcitis reliquis Proteſtantibus; & admiſſo hoſte corruptelis occaſionem pandi. Porro Oxenſtierna petente, Brunſvvicenſis Dux ad finem menſis Januarii conventum Ordinum Inferioris Saxoniæ, & Weſtphaliæ Halberſtadii indixerat, cui ut ipſe Oxenſtierna intereſſet ſumme neceſſarium judicabatur diſponendis illis ad animorum armorumque cum cæteris conjunctionem; ad quos ipſius præſentia plus quam alterius delegati valitura credebatur. Quo antequam proficiſceretur, Ottonem Rheingravium tantiſper Conſilii præſidem in ſuum locum ſufficiebat certis mandatis inſtructum, quæ ſe abſente expedienda, quæ ad ſe rejicienda forent.

Cæſareani & Bavarici in Alſatiam tendunt. §. 91. Interim in Suevia Feriæ Dux & Altringerus, cum irrumpendi in Wurtenbergicam conſilium ſimulaſſent, ac Suecici duces iſtis avertendis ad interiora ſe contuliſſent, repente verſus urbes ſylveſtres & Briſgoviam flectunt, & aliquot dierum iter ante capiunt, quam Sueci inſequi poſſent. 1. Octobr. Ac Seckingæ quidem per ſocordiam præfecti tranſitu Rheni potiti mox Rheinfeldam petunt, atrocibus minis deditionem imperantes, & mox vi adhibita. Nec Croneckius oppidi præfectus ullum viri fortis officium intermittebat. Sed prævalente hoſte impetu perruptum oppidum, & præfectus omneſque armati interfecti. Reliquis ejus tractus oppidis hoſtis nullo negotio potitur. Cæſareo exercitu adpropinquante agreſtes per Briſgoviam arma corripientes quicquid Suecici militis 1633. deprehendunt trucidant. Inde præter Baſileæ mœnia tranſibat hoſtis, quam civitatem etſi Rheingravius ſcripto moneret, ne quid hoſti gratificaretur; tamen vetera quæ jactabantur cum Auſtriacis fœdera efficiebant, ut non modica frumenti vis, quam Suntgoviæ agreſtes in urbem congeſſerant, ipſis traderetur. Enſisheimo, cujus præſidium jubente Rheingravio Ruffacum conceſſerat, hoſtis recta Briſacum tendebat, cum 10. Octob. extrema jam neceſſitate conflictatum, ut ni ſuppetiæ adfuiſſent intra duodecim dies deditio facienda 11. Octobr. foret. Sed cum Joannes Philippus Rheingravius Briſaci obſidium ſolvitur. hoſtem Rhenum tranſiſſe intelligeret, ſoluto obſidio, caſtriſque incenſis Colmariam ſe conferebat. Eodem quoque Otto Ludovicus Rheingravius deſerta Tabernarum & Hagenoæ oppugnatione concedebat; captoque inter Colmariam & Schletſtadium idoneo loco progreſſus hoſtium ſiſtebat, per proſperas aliquot velitationes centum viginti equitibus cæſis, captiſque. Nec minus idem per hoſpitia ſparſos aut pabulantes infeſtabat, multum indignantibus Cæſareis, qui opima heic ſibi & quieta hoſpitia ſpe præceperant.

§. 92. Aſt è Suecicis ducibus qui Balingæ ſubſiſtebant inopino hoſtis ad Rhenum itinere cognito Palatinus Chriſtianus, & Hornius, propere eodem & ipſi vertunt, ſuſtinendis per Alſatiam & Briſgoviam rebus; poſtquam ſatis adparuerat, hoſti nimium ferociæ non ſupereſſe. Hornius in Alſatiam redit. Bernhardus autem Dux ſecundo Danubio deſcendebat alibi negotium hoſti daturus. Nec minus Helvetios Evangelicos damna ab hoſtibus in itinere data excitaverant quorũ jam viginti millia in armis erant; iidemque ab Hornio equitum manum auxilio petierant. Unde Hornius ipſe cum mille quingentis equitibus Schafhuſium proficiſcitur, (Palatino per Kentzinganam vallem Offenburgum petente,) ſi qua ipſos, ut in bellum adverſus Cæſareos erumperent, permovere poſſet: quod & poſt Oxenſtierna miſſis literis conabatur. Sed Feriæ Dux, & Altringerus ſolicite quæ in Helvetiorum territorio patrata erant excuſabant, velut ſe inſciis & ægre ferentibus facta; oblata quoque poteſtate excurſores prehenſos caſtigandi. Qua modeſtia Helvetii placati quieſcebant. Igitur Hornius, nuſquam ſe moventibus Helvetiis & ipſe Offenburgum abit, aliquot hoſtium manipulis in itinere multatis. Inde Kentzingam progreditur, hoſti, ſi illac ingrueret, ſe objecturus. Sed cum hunc in Alſatiam tranſiſſe conſtaret, Rheingravio metuens & ipſe eodem tendit, & cum alia pontis copia non eſſet, ſuperato ad Argentinam Rheno 16. Colmariæ Rheingravio jungitur. Facta conjunctione altera mox die in hoſtem ire conſtituit, ſi ſparſum opprimere poſſet. Sed hic per unam & alteram ſtationem, in quam Sueci impegerant, de horum adventu certior factus, ſimul ingruente nocte copias contrahit. Poſtera die ita prope ho- 18. Octobr. ſtem Sueci accedunt, ut non tormentis ſolum, ſed & ſclopetis totum diem ſe mutuo impeterent. Enimvero quantumvis Sueci cupidine præliandi flagrarent, hoſtis tamen apud Sultzam, Gebvveileram, & Watvveileram ad montes ſe tenebat, objectu vehiculorum, & mox excitatis caſtellis tutus, nec niſi ad modicas velitationes progredi auſus; in quibus ſemper Sueci prævalebant, multis occiſis, captis octoginta cum ſubtribuno & turmæ præfecto.

§. 93. Sed hoſtis cum animadverteret Philipsburgum penetrare ſe non poſſe, ne tempus heic Ferianus & Altringerus ſe disjungunt. deſidendo fruſtra abſumeret, Feriæ Dux cum Hiſpanis & Italis valde jam attritis Thannam verſus tendebat, ut novis è Burgundia, & Lucenburgi-

ca

1633. ca copiis ſe firmaret. Altringerus autem cum Cæſareis & Bavaricis copiis Briſaci Rhenum iterum tranſit. Quo audito Hornius, relicto ad obſervandum Feriæ Ducem cum Alſaticis copiis Rheingravio, ipſe cum Palatino raptim Rhenum ſuperat, hoſtis conatibus impediendis: ut, ſi iſte in Briſgovia moraretur, apud Kentzingam pedem figeret; ſin per Nigram ſylvam in Wurtenbergicam penetrare inſtitueret, quam dudum ſpe devoraverat, per Kentzinganam vallem properato itinere aditu ejus provinciæ ipſum arceret. Cum Schletſtadio moveret Hornius, Galli quidam aderant à Mareſchallo Forcæo miſſi, qui cum exercitu ad octodecim millia aſcendente Remiremontium progreſſus erat, conjunctionem ſui exercitus cum Hornio offerens. Ad quem Hornius ſtatim mittebat, qui ut ulterius procederet peterent; aut ſi toto cum exercitu venire gravaretur, aliquam manum Rheingravio ſubſidio mitteret. Ad quod iſte reponebat: à Rege in mandatis ſibi datum, ut ſi Altringerus, & Ferianus in Alſatia ſubſiſterent, toto cum exercitu petenti ſuccurreret, & junctim cum ipſo in hoſtem iret. Sed Altringero trans Rhenum digreſſo, Feriano autem per Moſellam in Belgium ut fama eſt perrupturo, neceſſum ſibi eſſe, ut huic ſe objiciat, eumque vel commiſſo prælio ſiſtat. Igitur partem exercitui decerptam in Alſatiam mittere ſibi integrum non eſſe. Interea Altringerus Lichtenecca arce præfecti per flagitium potitus erat, ſimul Kentzingæ deditionem imperabat, jam jam tormenta admoturus; qua expugnata credebatur iſta Rheni ripa Philipsburgum penetraturus. Quibus conſiliis prævertendis Hornius caſtra Herboltzeimi metatur, Eltzæ fluminis objectu tuta. Cujus adventu cognito hoſtis, quas in Bavariam miſſurus erat copias, revocabat. Inde, poſtquam pridie ſtatio hoſtium vapulaſſet, cum equitatu Hornius Eltzam transgreſſus, Rugelam, ubi quatuor equitum legiones hoſpitabantur, invadit: quæ licet de ipſius impreſſione mature certiores factæ in campum proceſſiſſent, cum ſtrage tamen fundebantur, cæſis captiſque multis, quos inter Bruæus Comes tribunus. E cæteris hoſpitiis, quæ ſecundum montes habebat à Cæſaris ſella adpellatos, hoſtis raptim Briſacum, quo pridie tormenta præmiſerat, refugiebat multis ſuorum relictis. Quem eodem perſequi ob difficultatem itinerum, & quia Ducis Feriani exercitus eo die Rhenum apud Briſacum tranſierat, Hornius haut conſultum ducebat; præſertim cum tormenta ita celeriter ſecum ducere non poſſet. Igitur aliquouſque tantum progreſſus, in ſtationem ſuam reverſit, hoſtis motus obſervaturus. Eo die minimum quingenti ex hoſtibus interfecti, qui tardius hoſpitiis ſe proripuerant: Interea arx Lichtenecca ab Hubaldo tribuno iterum expugnabatur, præſidio citra conditionem dedito.

Dux Feriæ denuo cum Altringero jungitur.

§. 94. Feriæ Dux, qui in Alſatia Altringero digreſſo reſtiterat, Betfortum interim expugnaverat; inde Altkircham retro flexerat, Italis, qui aſperitatem ejus cœli autumno jam præcipitante non ferebant, certatim procumbentibus; qui, licet tria Burgundionum millia, quadringenti equites acceſſiſſent non optimæ notæ miles, vix ſeptem millia conficiebat. Ita debilitatus cum ſolum ſe tutum non credebat, nec Altringerus Hornio par foret, Thanna, Ruffaco, Enſesheimo, aliiſque locis præſidio firmatis, Briſaci denuo Altringero jungitur. Inde ſimul Friburgum eunt, ſupra id oppidum Stauffam verſus metati. Quorum conatus ut eo curatius obſervaret, Hornius cum equitatu Emerdingam uſque procedebat, duarum horarum itinere ab hoſte diſtantem. Sed cum cognoſceret, hunc firmatis Briſgoviæ locis per vallem Kirchzacheranam in Sueviam tendere, & ipſe 1633.
per Kentzinganam vallem Rotvvilam verſus proficiſcitur, 11. Nov.
accerſito ad ſe ex Alſatia Rheingravio cum ſuis legionibus; qui in itinere unam atq; alteram hoſtium manum profligabat. Hoſti hiberna per Wurtenbergicam capere cordi erat, quorum ſpem militi ſuo fecerat, miſſis quoque exploratoribus, qui aditus provinciæ ſpecularentur. Quorum octo deprehenſi laqueo plectebantur. Iſtud ut Hornius impediret, ad latus ſemper hoſti incedebat, quoad Danubium ad Dutlingam tranſmittere ipſum cogeret, incurrentibus hinc inde turmis Suecorum male habitum. Quem deſperata Wurtenbergica Illarum verſus tendentem Hornius veſtigio inhærens ſubinde carpebat. Sed cum in Algoviam demum penetraret, quo inſequi ob crebras anguſtias commode non dabatur, Sueci paululum retrocedunt, & Mettingæ metantur, quoad Hornius Berchingam excurrens cum Bernhardo Duce conſilia contuliſſet. Dum ibi metantur, Vitztumi- 23. Dec.
us Cæſareus tribunus coacta ex Memmingæ, Biberacique & vicinis præſidiis octingentorum equitum manu Einhauſii legionem Munderkingæ hoſpitantem opprimere conabatur. Sed ſuccurrente è vicino vico Gaſſione tribuno, hoſtis in fugam propellitur, centum cæſis, octoginta captis. Tandem Feriæ Dux & Altringerus apud Schongam Lico transmiſſo in Bavariam redeunt, poſtquam poſtremo hoc itinere aſſultantibus, & carpentibus paſſim Suecis ſupra quinq; millia militum amiſerant, præter deſertores, & quos morbi abripuerant; ita ut è tricies mille bellatoribus, quibus initio iſte exercitus conſtare credebatur, vix duodecies mille ſupereſſent infauſtam militiam pertæſi. Qui cum initio Suecos numero longe prævalerent, nunquam tamen prælium auſi erant, in omnibus fere conflictibus inferiores, vix ullo Sueco capto, cum Sueci contra complures ipſorum centurias in captivitatem redegiſſent. Nec multo poſt Feriæ Dux, morbo ex ægritudine animi ob res adverſas concepto, extinguitur.

Bavarici male multati domum redeunt.

Dux Feriæ moritur.

Wertanus Aichſtadium capit.

§. 95. Dum hoc modo Hornius & Chriſtianus Palatinus hoſtem atterunt, Bernhardus Dux rerum in Bavaria ſtrenue ſatagebat. Equidem antea Joannes Wertanus Sperreuteri tribuni hoſpitiis ingruens non parum damni attulerat; mox Aichſtadii arce, tradente per ignaviam præfecto Antonio Claudio de Raſcha, potitur; qui poſt eo nomine ſupplicium capite dedit. Bernhardus quippe Dux, audito Wertanum eo profectum, Caggium cum aliquot legionibus è Franconia Aichſtadium verſus tendere jubebat, ac ipſe Beckermondo ad defenſionem Sueviæ relicto, eodem adproperat. Sed jam emiſſum Aichſtadio præſidium non procul Donavverta ipſi obviam veniebat. Nihil tamen iſte hac jactura territus iter perſequitur, & apud Neoburgum ſtructo è navigiis ponte maximam partem equitatus ſub Curvillio Danubium trajicit, ipſe cum Caggio peditatum ac tormenta ſecus ſiniſtram ripam fluminis ducit. Præmiſſus ibi Tupadelius Kehlheimum Danubio adſitum oppidum occupat; ubi vis annonæ inventa, exercitui valde opportuna, & ponto ſexaginta equorum capax. Cæterum crediderat Wertanus, Bernhardum Ducem ad Monachium oculos adjeciſſe; eoque Freiſingam ipſe ſe contulerat. Eo facilius fuerat Duci deſtinata ſua circa Ratiſponam exſequi. Relictis igitur Kehlheimi quatuor peditum phalangibus, quæ majora tormenta expectarent, ipſe in alteram ripam ad Curvillium transgreſſus cum equitatu raptim Ratiſponæ circumfunditur, à quindecim centuriis inſeſſæ, tironibus fere, & ſequio-

Ratiſpona expugnatur à Duce Bernhardo.

1633. ris notæ militibus. E ſiniſtra ripa Caggius cum Tupadelio procedebant, ac reparato celeriter Nabæ
21. Oct. fluminis ponte, quem hoſtis dejecerat, Aulam Ratiſponæ oppoſitum oppidum cum peditatu & tormentis adpellunt. Bavarum auditus Bernhardi Ducis conatus magnopere exterrebat, cum ſecum reputaret, quantum Cæſaris ſuaque intereſſet eam urbem ſervari. Eoque literis Joannem Troibrezeum Baronem urbis præfectum ad extrema ſuſtinenda obfirmabat, ſpe certa ſubſidii facta; tum quæ ſervandæ urbi neceſſaria forent ſuggerens. Quæ literæ licet à Suecis interciperentur, iſte tamen haut eo ſecius ſatagebat, incenſis ſuburbanis ædificiis, quorum flamma ipſam pene urbem cor-
27. Oct. ripuerat, & uno pontis arcu dejecto. Oppidani quoque Proteſtantium ſacris addicti concludebantur, ne commovere ſe poſſent. Contra Catholici agreſtes armantur, & ab ipſis Sacerdotibus turma equitum paratur. Bernhardus contra Dux, quanquam apparatu bellico maligne inſtructus, acriter rem urgens ad Preprunnenſem portam, acceſſus promoveri jubet. Ubi præfectus urbis, dum
28. Oct. proſpectat, graviter collum ſauciatur; quod non parum celerandæ deditioni conferebat, præſertim cum poſtero die ſubtribunus Finckius quoque caderet, imperio ad præfectum vigilum Joannem Bennonem de Lichtenau devoluto, juve-
29. Octob. nem, nullo belli uſu, nec militi æſtimatum. Nam Northuſius ſubtribunus, ad tumultum duntaxat excitandum miſſus, occaſione invitante munimentum cornutum ad Straubingenſem portam aſſultaverat, eoque expugnato Finckium ſubtribunum cum ſeptuaginta militibus cæciderat; ac jam pontem penſilem, binaſque valvas penetraverat, clathris duntaxat ab ingreſſu urbis dimotus, circa quas refringendas per horam certabat. Deficiente tamen pulvere pyrio non ſine clade rejicitur. Corpora Suecorum ſimul cum Bavaricis, ut amplior cæſorum velut hoſtium numerus obſeſſi militis animos firmaret, per urbem trahebantur in Danubium præcipitanda, quæ inter centurio Wildenſteinius vivus ne quid-
30. Octob. quam petita vitæ venia pariter projicitur. Inde exteriora munimenta ad Preprunnenſem portam cum cæde Bavarorum expugnantur; quæ & ex aliis partibus acceſſibus actis urgentur, ut iis deſertis intra pomœria obſeſſi ſe reciperent. Interea Wertanus intra duo milliaria ſe cum octingentis equitibus oſtendebat, ut vel in urbem penetraret, vel Abensberga inſeſſa pabulatores Suecorum infeſtaret. Sed cujus conatus excubiæ diligenter actæ, & tribunus Berghofius cum ſua legione ad tuendam Abensbergam miſ-
3. Nov. ſus eludebant. Inde cum adparatus bellicus Noriberga ſubmiſſus adeſſet, verberatio editur, quæ poſtero die acrius repetitur: tum cuniculo ad foſſam acto omnia aſſultui parantur. Unde ter-
5. Nov. riti obſeſſi in certas deditionis leges tranſigunt, quæ militi tantum conſulebant; Epiſcopum autem cum Clericis, & Bavaricis miniſtris arbitrio victoris exponebant, à quo illis ingens pecuniæ ſumma imperatur. Qui paulo poſt cum hoſtilia machinari non deſiſterent, urbe plane ejiciuntur, Epiſcopo cum præcipuis Clericorum in prædis vicem retento. Præfectus tamen ob propere deditum oppidum à Bavaro in cuſtodiam datur, quantumvis miles clerusque teſtaretur, iſtum à ſe exoratum fuiſſe, ut imminens excidium præverteret.

Bernhardus Dux Straubingam capit.

§. 96. Bernhardus Dux rebus Ratiſponæ diſpoſitis, cui Laurentium Caggium præficiebat, mox altius in Bavariam penetrare conſtituit, ut belli mole huc devoluta Evangelicæ provinciæ pauliſper reſpirarent, & hoſti quæ è Bavaria obveniebant ſubſidia ſubtraherentur; tum ut Auſtriam ſupra Anaſſum in arma pelliceret, novum fortaſſe exercitum, aut copioſa ſaltem ſupplementa daturam, cui etiam libertatem ſacrorum reſtituere præclarum videbatur. Eo conſi- 8. Nov.
lio Straubingam tendit, quam quingenti pedites ſub Haslango tribuno propugnabant; qui adhibita vi, ut Landshutam deducatur, paciſcitur. Sed in ipſo temporis momento Oxenſtiernæ literæ veniebant, quibus poſtulabat, ut quia Cæſarei Suecorum præſidia per Sileſiam contra datam fidem male habuiſſent, occaſione oblata par referret. Unde & mox egreſſi oppido Bavarici exarmantur, ac ductores captivorum loco habentur. Ex altero Danubii latere Chamum ultro imperata faciebat, quo Tupadelius deſtinatus eſt; cujus metatores vix ibi adpulerant, cum manus Cæſareorum advenit, eorum quæ ad Ratiſponam geſta erant plane ignara, hoſpitia ibidem ſibi quæſitura; ſed quæ à Suecis male multata rejicitur. Paulo poſt quoque occupatur Burglengenfelda, Neoburgicæ ditionis arx; in qua viginti & unum tormenta, & annonæ affatim repertum. Inter quos rerum ſucceſſus Haſvertus quoque tribunus Neumarcæ præfectus Voldorfſum non invalidam arcem, oppida præterea Lauterhovam, Pfaffenhovam, & Caſtellam in poteſtatem redegit.

Chamum capitur.

Dux Bernhardus Iſaram tranſit.

§. 97. Bernhardus Dux poſt Ratiſponam & Straubingam captam hiberna quamvis tempeſtate faventem fortunam perſecuturus, longius ſecundum Danubium progreditur, occupatoque Deckendorfo Iſaræ oſtium, quo infra id oppidum Danubio immergitur, ſubigere inſtituit. 14. No.
Quanquam autem Wertanus ex altera fluminis ripa conſiſtens angulum, quem Danubii & Iſaræ confluentes faciunt, excitatis raptim munimentis ſepiiſſet: Dux tamen in citeriore ripa foſſas te- 17.18. Nov.
gendo pediti excavari, tormenta diſponi, navigiaque adduci jubet, ac inter tormentorum diſploſiones copias trajicit ſucceſſu adeo felici, ut hoſtis opera ſua trepidus deſereret. Ita citra unius militis jacturam tranſitu potitus Dux, & occupatis vicinis oppidis, apud Plættingam ponte Iſaram inſternere cœpit regreſſui firmando. Ac jam validam manum Wilthovam præmiſerat cum toto exercitu ſecuturus, & trans Oenum in Auſtriam irrupturus. Enimvero cum ad Iſaram Monachium uſque & adſito tractu nullum conſpiceret oppidum, ubi tuto pedem figere liceret, nec conſtricta gelu humus novam excitare munitionem permitteret; Iſara inſuper paſſim vadoſo, ultra Oenum penetrare non ſat munito regreſſu haut conſultum ducebat. Præſertim cum altera Oeni ripa Waſſenburgo Paſſavium uſque validis caſtellis & oppidis præcingeretur; in citeriore autem ripa præter Paſſavium locus idoneus non eſſet, illi obtinendo flumini. Paſſavium autem caſtello in adverſa ripa ſito obnoxium valido inſuper cum milite Fernamondus inſidebat, cui è Fridlandicis copiis Strozzius, ac demum ipſe Gallaſius acceſſerat. Et licet forte Paſſavium expugnare in promtu foret, invalidis operibus, & iniquo oppidanorum in Bavaricos animo: Gallaſio tamen facile erat trans Oenum ire, junctiſque cum Wertano copiis, Duci à tergo ingruere, Ratiſponaque excluſum Iſaram inter & Danubium in anguſtias redigere, aut ad Deckendorfum in Superiorem Palatinatum propellere. Ubi Fridlandus ad Chamum ſubſiſtens, utrinque exercitu circumdatum ad intempeſtivum prælium cogere, aut commeatu intercepto urgere poterat. Sed & jam Fridlandus Chamo deditionem imperarat, ac metus erat, ne Bernhardo Duce Oenum

trans-

1633. tranſeunte Tupadelius interim, & quicquid per Superiorem Palatinatum obtinebatur, periret. Igitur ſatius viſum parta tueri, ac hoſpitiis ad Danubium cavere, tum ne hoſtes jungere copias poſſent prohibere. Cui rei commoda videbatur offerri occaſio, dum Fridlandus cum decem peditum legionibus, centum equitum ſignis circa Pfurtam & Rudingam metatur, Chami obſidium agitans, pronis ad pugnandum ſuorum animis, & Caggio inſtante, ut Tupadelio ſubveniretur.

Dux. Bernhardus in Fridlandum movet.

23. Nov. Igitur remenſo Iſara recta in Fridlandum tendebat, prælio cum ipſo certaturus. Sed dum Danubium tranſmittit,

25. Nov. nuncius adfertur, Fridlandum advento ipſius cognito confeſtim in Bohemiam receſſiſſe, non niſi manu Croatarum poſt ſe relicta. Igitur cum jam Tupadelius extra periculum foret, ad prius inſtitutum revolutus Iſaram obtinendi, & ſitam inter id flumen, Oenumque regionem tributis ſubjiciendi, Iſaram verſus denuo movet. Quem fluvium hoſtis interim, Ducem trans Danubium agere credens cum equitatu tranſgreſſus in Ohmii, & Uslarii tribunorum hoſpitia impactus erat; damnique nonnihil intulerat; ſed mox cæteris adcurrentibus cum jactura rejectus fuerat. Eo magis feſtinabat Dux hoſtem cis Iſaram deprehenſum ad pugnam cogere, aut cum ipſo pariter flumen ſuperare, pontemq; ejus navalem in poteſtatem redigere. Sed is trepidus noctu trans flumen ſe proripuerat, omneſque tranſitus operibus & milite ita firmaverat, ut Duci niſi excitatis contra operibus penetrare non daretur: id quod ſæviens gelu vix admittebat. Igitur cum & cis Iſaram locus non eſſet, copias tuto per hoſpitia diſponendi, & equi continuis laboribus exhauſti quiete indigerent, iſto incepto deſiſtens ejus anni progreſſibus finem imponebat.

In Alſatia hoſtis ſe iterum movet.

§. 98. In Alſatia cum digreſſo Rheingravio præter oppidorum præſidia nullæ Succorum copiæ ſupereſſent, Cæſarei criſtas iterum erigere cœperant, ac Schaumburgius aliquot infrequentes legiones per provinciam diſtribuerat ſupplementis firmandas, tertio quoque provincialium inſuper ad arma vocato. Igitur ab Hornio, qui Palatino Chriſtiano ſociatus hoſti in Suevia par erat, Rheingravius eo remittitur. Is dum per Briſgoviam iter facit, in tribunum Eſcherum, à quo paucas ante horas Lichtenecca arx expugnata fuerat, improviſo impingitur, qui non paucis amiſſis ægre Edingam evadit; & à Rheingravio ibi circumſeſſus incuria militum inde Briſacum elabitur. Lichtenecca tamen iterum recuperatur, ac multi agreſtium qui arma ceperant cæduntur. Inde ad Alſatiæ res curandas Rheingravius tendit, ubi & Galli magis magiſque rebus ſe Germaniæ immiſcere cœperant, dum Mareſchallus Forcæus per Blocquierium tribunum Buſchvveileri civibus denuntiat, quoniam id oppidum cum Ingvveilero Præſulatus Metenſis feudum ſit, idq; Galliæ Rex ejus Præſulatus poſſeſſor adverſus vim hoſtilem à Tabernarum præfecto intentatam protegere conſtituerit, ut Gallica præſidia recipiant. Id quanquam Sueci Miniſtri ſuaderent, ut oppidani obtentu fœderis Heilbrunnenſis abnuerent, ac rem ad Oxenſtiernam rejicerent, ſpes tamen obtinendæ hoc modo ſecuritatis prævalente tria illa oppida mox tutelam Gallicanam amplectebantur.

Galli Philipsburgo inhiant.

Nec minus circa Philipsburgum in extremis agens Galli ſatagebant, Legato Mirio apud Hornium, & Arpajovio Comite apud Schmidbergium ejus traditionem ſollicitante; quorum hic Landaviam jam adpulerat, & Magdeburgum Spirenſis ditionis arcem præſidio firmaverat. Sed cum Suecis iniquum videretur ſuo labore partum tanti momenti locum aliis, qui nihil eo contulerant, cedere, negotium ad Oxenſtiernam remittitur. Petebat etiam Philipsburgi præfectus veniam ad Altringerum, & Trevirenſem Electorem mittendi; id quod Schmidbergius abnuebat, honorificas de cætero deditionis leges iſti offerens. Sed quod metueretur, ne Galli abnegato Philipsburgo offenſi militem ſuum ex illis oris revocarent, ac inde Hiſpanicæ copiæ in agro Lucenburgico ſubſiſtentes Philipsburgum penetrare conarentur: placebat omnia navigia Argentorato uſque ad citeriorem Rheni ripam deducere, Manheimi tantiſper cuſtodienda. Schmidbergius quoque noctu teloneum apud Philipsburgum occupat, corruptis quæ ibi inveniebantur navigiis; ut ſi forte Hiſpani ingruerent, Rhenum tranſeundi facultatem non haberent. Rheingravio quoque in mandatis dabatur, ut ſi Galli recederent, ipſe Spiram verſus tacite moveret arcendis Hiſpanis. Ad inferiorem Rheni tractum ad finem uſque anni nihil memorabile gerebatur, niſi quod Andernaci præfectus Grimbergius excurſionibus nonnihil damni Suecis daret, & inter alia turmam equitum ſub Comitis Naſſovii legione opprimeret; Suecis contra, cum id oppidum repen- 5. Decemb.
tino aſſultu conarentur opprimere, non ſine clade repulſis.

Per Weſtphaliam geſta.

§. 99. In Weſtphalia, digreſſo ad reprimendum Bænnighuſium Landgravio, hoſtis coacta bis millium manu Schonflietam, non tamen citra ſuorum jacturam occupaverat. Mox Ahlenæ centum quinquaginta recens conſcriptos opprimebat. Inde Ludingshauſam tentabat; ſed adventu Succicorum cognito celeriter Monaſterium ſe recipiebat. Landgravius quippe poſt ejectum Haſſia Bænnighuſium, Cniphuſium, ut ſecum copias ſociaret, invitaverat. Ad quem dum hicce tendit, hoſtis non procul Paderborna præmiſſos equites intempeſta nocte invaſerat, ac centum circiter cum vigiliarum præfecto cæſis, quinque ſigna, duoſque turmarum præfectos captivos abduxerat.
Junctus Cniphuſio Landgravius in hoſtem vadit, 5. Octob.
qui circa Bueram metabatur. Sed is ſtatim audito iſtius adventu in Bergenſem ditionem ſe recipit, paucis tantũ moratoribus deſideratis. Igitur Wer-
lam converſus Landgravius oppidum injecto igne 11. Octob.
& quaſſatis mœnibus ad deditionem adigit, milite in arcem ſe recipiente; quam multos adhuc per dies ſtrenue propugnatam Cratzenſteinius ſubtribunus

Landgravius Werlam capit.

tandem honeſtis conditionib⁹ dedebat. Cniphuſio 10. Nov.
interim ſpes fuerat Bænnighuſii opprimendi, ni imbres feſtinantem morati eſſent, cum ipſe vix trium
horarum iter anticipaſſet. Amœnoburgum quo- 9. Nov.
que à Landgravio fame ſubactum recuperatur. Contra Schelhammerus Cæſareus tribunus Minda progreſſus Hervordiam intercipere fruſtra tentabat. Sed Jodocum Hermannum Schaumburgium Comitem, dum Hamela domum tendit, prehenſum, Mindamque deductum intentato capitis ſupplicio cogit, ut arcem ſuam Buckenburgum in Cæſareorum manus conſignaret; in qua iſti multis tormentis, magna annonæ vi, ac pretioſa ſupellectile, è vicinia huc congeſta potiebantur, quæ quinquies centenis uncialium millibus æſtimabatur.

Cæſarei Buckenburgum capiunt.

Sed & Cæſarei Minda excurrentes recentes
Bilefeldæ delectus, & Eremita tribunus Haſſicam 17. Nov.
Seekirchii legionem Brielæ hoſpitantem excubiis negligenter actis opprimunt. Bænnighuſius tamen dum Stalhantſchio trans Ruram Wetteræ tendenti improviſus ingruere conatur, in excubitores ſexaginta Finnos impingens ita acriter excipitur, ut ipſius copiæ perterritæ retro cederent, nec ad repetendum impetum permoveri poſſent. Præfectus tamen turmæ Finnonicæ, poſtquam aliquot hoſtium gladio conciderat, lethali plumbo trajectus ab hoſte abducebatur. Sed nec Land-

gravio

1633. gravio conatus circa Brackelam repente opprimendam ſuccedebat; quam cum poſtea tormentis admotis oppugnare inſtitueret, adventante Eremi-
4. Dec. ta, & Schelhammero re infecta diſcedebat. Inde contra Saltzcotam vertitur, uno milliari Paderborna diſſitum oppidum; cujus præſidiarii trecenti quadraginta per varias contumelias ac damna Suecis, Haſſisque inſultaverant. Id aliquot per dies tormentis fuiſſet verberatum, præfectus Niehuſius omiſſo centurione deditionem hactenus aliquoties repudiatam, offerebat, petens, ut dum capita pacti concipiuntur, hoſtilibus abſtineatur. Dum Landgravius, & Cniphuſius circa id occupantur, interim obſeſſi Suecos pedites ad portam alliciunt cereviſia & pane oblato. Qui cum frequentes ibi, & pleriq; inermes adſtarent, obſeſſi repente in conferſos jaculati centum amplius proſternunt. Qua perfidia irritatus miles temere aſſultum tentat; quem dum revocare conantur ductores, tres inſuper centuriones lethaliter vulnerantur. Igitur dum & ruinam tormenta faciunt, & injectus globus ignivomus vaſtum incendium excitat; Sueci commilitones perfide cæſos ulciſci ardentes irrumpunt, & tam oppidanos quam militem, excepto imbelli ſexu atque ætate, trucidant, nec ventus incendium reſtingui permittebat, quoad totum oppidum in cineres ſubſediſſet. Præfectus oppidi, & duo ductores captivi abducti. Inde Landgravius Stalhantſchio aſſumto Lipſtadium tendit, quod hactenus præſidium recipere *neutralitatis* obtentu abnuerat: ſed nunc citra ambages reſponſum poſtulatur. Unde cives territi portas pandunt, ac in certas leges præſidium admittunt. Quod exemplum Luna, Suſatum, Hammum, & alia oppida Marcana ſequuntur. Quæ omnia etſi apud Electorem Brandeburgicum neceſſitate & ratione belli excuſari poſſent; Oxenſtierna tamen monebat, ut militem accurata diſciplina contineat Landgravius, ne oppidanis querendi apud Electorem anſa præbeatur. Circa finem anni Naſſovica legio dum
27. Dec. Brulæ hiberna capere inſtituit, à Bænnighuſio repente ingruente vapulabat, captis ſeptuaginta cum ſubtribuno & vigiliarum præfecto, triginta cæſis; reliquis in fuga ſalus quæſita.

Landgravius Saltzcotam expugnat.

Clades Suecorum ad Steinaviam.

§. 100. In Silesia Arnheimius jam ſedecim milliaria nunquam velut reſpectans Miſniam verſus properaverat, ut ita celeriter convertere ſe non poſſet, priuſquam hoſtis deſtinata peregiſſet, nec in Bohemiam irrumpendo eundem diſtrahere, quam peculiari inſuper cum exercitu Gallaſius tuebatur. Igitur Fridlandus occaſionem tam diu captatam nactus, repente ex itinere, quod Miſniam verſus intendiſſe videbatur, retro flectens recta Steinaviam ferebatur, octo aut novem milliaribus intra unum diem emenſis. Ita improviſus plane Suecis aderat, cum pedites excitandis ad utramque ripam munitionibus occuparentur, & equitatus per vicinos vicos tenderet. Poterat Odera tunc ob cæli eo anno ſiccitatem pluribus locis intra Glogoviam & Steinaviam vado tranſiri; ſed cumprimis facilis tranſitus erat Kæbenæ & Bruckæ, quarum illam duæ legiones Suecorum cuſtodiebant. Eas Schafgotſchius cum octo equitum dimacharumque millibus Oderam transgreſſus ſtatim in effuſam fugam conjicit. Inde reliquos Suecorum equitatus, qui circa Steinaviam per hoſpitia ſparſus erat, raptis armis in Schafgotſchium irruit. Sed acriter ab hoc repulſus qua quiſque poterat fugam capeſſit. Saxonicus tribunus Dæhnius cum pleriſque Wratiſlaviam evaſerat, ac ut intra tormenti jactum ſubſiſtere liceret, ſparſis recolligendis poſtulabat. Sed oppidani ne Cæſareis quidem hoc ſe conceſſiſſe excuſabant. Igitur cæteris paſſim dilabentibus iſte cum ducentis Briegam ſe recipiebat. Schafgotſchius ſuperato Odera, & pulſo Sue- 1633.
corum equitatu trans flumen contra Suecorum caſtra copias in aciem explicat, dum interim ex altera parte Fridlandus cum peditatu & ſeptuaginta tormentis ingruit, diviſisque tripartito copiis, & diſpoſitis tormentis aſſultum minitatur. Sed cum ſentiret Suecos diſſipato equitatu animis concidiſſe, victoria citra ſanguinem potiturus Tertzkio Comiti mandat, ut Turrio per literas imminens periculum oſtendat, & ad colloquium eundem invitet. Cum citra moram hic prodiret, iſte demonſtrat: ſi clementiæ victoris ſe citra exceptionem tradere velit, vitam ſibi ſuisque ſervare poſſe: ſed ultra dimidiam horam ad deliberandum non indulgeri. Erant Suecorum non amplius bis mille quingenti, pedites dimachæque, & opera adhuc imperfecta tantæ impreſſioni ſuſtinendæ imparia. Igitur cum nulla ſpe in ferrum ruere ſtolidum videretur, deditio ſtatim fiebat, ut Fridlandus Turrio omnibusque præfectis ſuperiorum Ordinum incluſis centurionibus ex gratia vitam donaret, facta quo vellent abeundi poteſtate; inferiores ductores & gregarii Cæſareæ militiæ adſcriberentur. Præterea hoſti ſupra ſexaginta vexilla, ſedecim tormenta, apparatus bellici, & annonæ non modica vis cedebat. Nec tamen leges hæ quantumvis duriſſimæ ſervabantur. Sed Turrius Duvvaliusque, velut omnia quæ per Sileſiam obtinebant, loca tradituros ſe promiſiſſent, cum præcipuis ducibus Felſio, Stoeſſelio, Bayero, Sirone, Craffortio, Joachimo ac Tobia Duvvaliis in cuſtodiam dantur; è qua tamen Turrius octo poſt dies dimittitur; Duvvalius diu detentus poſt ipſe evadebat. Coguntur quoque Turrius & Duvvalius literas ad omnium oppidorum præfectos ſcribere, quibus ea Fridlando citra moram tradere jubebantur. Judicabant periti rerum, eam cladem facile à Turrio declinari potuiſſe, ſi cum tam exigua manu in campo ſubſiſtere auſus non eſſet; ſed vel per munita Sileſiæ loca copias diſtribuiſſet, vel Landsbergam ſe contuliſſet.

§. 101. His peractis Fridlandus Schafgotſchium cum parte copiarum retro mittit recuperandis quæ Fœderati inſidebant oppidis. Ipſe Lignicia prodente præfecto Andrea Lindeſaio ſubtribuno ſtatim potitur, ac præſidiarios ad militiam ſuam adigit. Grætzbergæ quoque arx citra teli jactum ſe dedit. Glogoviæ Majoris præſidiarii deditionem imperanti ferociter initio reſpondebant. Sed erant munitiones oppidi laceræ, & imperfectæ; tormentorum & adparatus bellici nihil: Odera vado paſſim pervius, miles diſcors, metuque exanimatus. Suecis præterea qui intus erant denuntiatur, ſi vel ſclopetum diſploſiſſent, Duvvalium ante ipſorum oculos ſuſpendendum. Et cum haut eo ſecius in Cæſareos jaculati eſſent, patibulum extruebatur, & Duvvalius jam ritu Chriſtiano expiatus morti ſe paraverat. Igitur in has leges oppidum deditur, ut 8. Octobr.
præſidiarii more militari excedentes Landsbergam deducerentur. Nec hæ tamen ſervatæ, dum illi variis ambagibus modo prorſum modo retrorſum ducti ita atteruntur, ut menſe demum ſequenti vix trecenti in Pomeraniam pervenirent. Mox cum manus equitum, deſultorumque nullis tormentis inſtructa, ad Francofurtum ſe oſtendiſſet, telo nondum emiſſo præfectus, Volckmanni ſub- 9. Octobr.
tribunus id oppidum fœdam per ignaviam tradebat. Inde Fridlandus partem copiarum Wartam flumen verſus mittebat, ut eo ſuperato in Pomeraniam, & ad maris littus penetraret. Ipſe cum reliquis in Luſatiam irrumpit; ac Goerlicium impetu capit, diripitque, præfectumque plumbo trajici jubet. Budiſſinam Gruppachius, cum vix duas horas repugnaſſet, dedit. Et quanquam liberum præſidio diſceſſum ſtipulatus fuiſſet,

A Fridlando recuperatur Lignicia. 6. Octobr.

Glogovia major.

Francofurtum.

Goerlicium, 20. Oct. & Budiſſina.

quadrin-

1633. quadringenti tamen amplius, ſub Cæſarea ſigna abſtrahebantur, vix centum quinquaginta ad ſuos dimiſſis.

Fridlandus Electoribus pacis conditiones offert, 9. Octobr.

§. 102. Nec eo ſecius Fridlandus, quamvis poſt tot fallaciæ ſpecimina dudum fidem decoxiſſet, ad vetera deſtinata revolutus, ſtatim poſt victoriam ad Steinaviam Lauenburgicum Ducem miſſo tubicine ad ſe evocat, interruptos pacis tractatus reſumturum, ut Electores à Suecorum ſocietate divelleret. Cui accedenti certa capita traduntur ab Electoribus ſubſcribenda & ratihabenda, quorum ſumma huc redibat: Electores conſiderata Germaniæ devaſtatione de mediis cogitaſſe; quibus ea ſiſtatus, & exterorum prædationes arceantur, ac priſtina rerum facies reponatur, conveniſſe, ut amborum copiæ Cæſareis ſociatæ, & Fridlandi imperio ſubditæ, (quem conſilia ſua ad eum Scopum direxiſſe Electores confidant,) junctis viribus pacem circa ſacra & profana ad priorem, qui ante hoc bellum fuerat, modum inſtaurent, ſtabiliantque adverſus omnes, qui eandem perturbare perrexerint. Nec deerant apud utrumque Electorem, qui adductis variis rationibus, oſtentata præcipue Cæſaris potentia, imminentique periculo eas conditiones acceptandas ſuaderent. Quin & Brandeburgico qui plurimum gratia apud ipſum florebant, quos inter Borgsdorffius Suecis infeſtiſſimus, fidem faciebant, hoſtem jam Berolino potitum, Spandoam tormentis verberare. Unde & ipſe Vetere Brandeburgo, ubi tunc agebat, Havelbergam, & mox trans Albim Tangermundam concedebat. Quid Saxo ad iſthæc repoſuerit, nobis non compertum. Brandeburgicum ſane, quo hæc tenderent non fallebat; ut ipſi copiis ſuis exuti, & cum Suecis colliſi omni auxilio deſtituerentur, eoque redigerentur, ut ipſorum fortuna ex Cæſaris, Fridlandive *libidine penderet*. Eoque

Brandeburgici ad eas reſponſum. 20. Octob.

is declarabat; pacem ſe cupere, ſed quæ jam offerantur media hautquidquam illi producendæ idonea videri. Nec prius ſe certi quid ſtatuere poſſe, quam re cum Saxone, cæteriſque ſociis communicata. Proponebat tamen de induciis in menſem ineundis, quo ulterior tractatio inſtitui poſſet.

Sueci in Pomerania hoſtem ſiſtere laborant.

§. 103. Aſt in Pomerania Steno Bielkius, cui ejus provinciæ cura commiſſa erat, accepto cladis ad Steinaviam nuntio non mediocri ſollicitudine perfundebatur. Nam præſidia per Pomeraniam, *multis inde in Sileſiam miſſis*, attenuata vix oppidis tuendis ſufficiebant. Ac ſi Stargardia, Gartzium, Dammum, atque Wollinum milite firmanda forent, Stetino vix mille remanebant, impar tam amplæ urbi contra vim defendendæ numerus. Et quod initio Glogovia Landsbergam evocare conſtituerat præſidium, jam hoſtis interceperat. Commodum cadebat, quod legio, quæ cum claſſe corpus Regium deductura advenerat, in Germania remanſiſſet; ac Sueciæ Senatus, audita ad Steinaviam clade, ſtatim quatuor peditum phalanges in Pomeraniam trajeciſſet. Igitur propere è Bremenſi ditione evocatur Leslæus, ut rei militari præeſſet. E Sileſiacæ cladis reliquiis circiter ſeptingenti qui eo confluxerant promiſſis ad tractanda iterum arma alliciebantur. Urgebatur præterea Dux Pomeraniæ, ut ſelectos provincialium ſtatim Landsbergam amandaret, cuſtodiendis Warta & Notetzæ fluviis; utque miſſo legato à Polonis peteretur, ne hoſti tranſitum per ſuas terras concederent. Et quia Petri Vergii legio tunc è Boruſſia adpellebat, eadem Landsbergam mittitur, revocatis qui Stetino iſthuc iverant. Nec eo minus omnia difficultatibus plena reperiebantur. Nam qui è Sileſia profugerant, ullius imperium agnoſcere abnuebant, ſed pro lubitu hoſpitia ſibi ſumebant, jactantes ſe exercitu ſoluto nemini amplius obnoxios eſſe; importunis præcipue Saxonicis qui huc delati erant, quos nil niſi populationi vacantes, urgente licet militis penuria, ad ſuos dimittere neceſſum erat. Pomeranorum quoque quintus quiſque ad arma exciti tarde moliebantur, cum jam hoſtis Wartam ſuperaſſet. Leslæus tamen quantum tempus & paucitas militum ferebat, omnibus proviſus Landsbergam præcipue firmabat, ad quam hoſtis ſub Illoæ, & Joannis Gœtzii ductu ſe oſtendebat. Eam per quindecim dies ſtrenue defendebat Guſtavus Sabellius vigiliarum præfectus, qui hoſtem tranſitu fluminis, & omnibus ad utramque ripam munimentis arcebat; poſt Vergio tribuno imperium oppidi concedere jubebatur. Hoſti tamen Poloni tandem ad Flemam tranſitum concedebant; unde poſt ad locum octo milliaribus Landsbergâ diſſitum, cui à Nuptiis vocabulum, pontonibus octo cataphractorum & dimachorum turmæ tranſportantur, quæ Suecos ad Wartam à tergo circumveniebant, caſtellumque ad Zantochum opprimebant, cæſis ibi centum quinquaginta Suecis. Inde Landsbergæ deditionem imperabant; quibus initio Vergius ferociter reſpondebat; qui & octingentis militibus ſuccinctus par defendendo oppido credebatur. Sed mox ſubigente ignavia, cum nondum ab hoſte vis admota, nec tormentum diſploſum foret, oppidum dedit. Unde & Stetinum delatus è vinculis cauſam dicere jubetur. Sic hoſti jam in Pomeraniam, & ad mare uſque aditus patebat. Sed Fridlandus de capta Ratiſpona, & Ducis Bernhardi ſucceſſibus per celeres nuntios certior factus, ac Cæſaris ditionibus metuens, pleraſque copias ſuas in Bohemiam, & inde Superiorem in Palatinatum rapiebat, relictis tantum aliquot millibus ſub Joannis Gœtzii, & Philippi Mansfeldii Comitis ductu in Sternbergenſi diſtrictu: qui tamen Pomeranis interea armatis, ac firmantibus ſe indies Suecis, ingruente quoque ab altera parte Arnheimio, nil ultra tentare audebant. Nec minus Oxenſtierna ad Saxoniæ Electorem Tobiam Ponicam mittebat, ut ne ea clade territus ad peculiares cum hoſte tractatus permoveri ſe pateretur, certa auxilii ſpe facta. Brandeburgicum quoque miſſo Philippo Reinhardo Solmenſi Comite confirmat, ne damno agrorum moveatur, quod munitis locis, ſi miles præſidiarius ſuum officium faciat, parum ſit metuendum, inſtante hieme, ac hoſte per Ducem Bernhardum diſtracto. Inſuper poſtulat, ut ituro in Sileſiam Banerio copias ſuas jungere velit. Is quippe tunc exercitui ad Albim parando intentus agebat; cui Georgius Luneburgicus, & Fridericus Ulricus Dux Brunſvvicenſis, Hildeſiæ obſidio vacantes ſubvenire jubebantur, ſi forte ea parte hoſtis ingrueret. 1633.

Landsberga deditur. 25. Oct.

§. 104. Dum Fridlandus arma per Marchiam, & Luſatiam diffundit, Schafgotſchius per Sileſiam ſat tenui cum ſucceſſu ſatagebat. Nam quæ ad *præfectos* Baſilicæ, & Arenæ apud Wratislaviam, nec non Briegæ, Oppeliæ, & Namslaviæ à Turrio, & Duvvalio ſubſcripta mandata mittebantur ſuper tradendis iis oppidis, cum irriſu rejiciebantur. Ohlaviam tamen cum arce deditione capit, conventione non ſervata, dum ductores captivos abſtrahit, gregariis ad ſuam militiam adactis. Contra Sueci ut oſtenderent, ob eam cladem animis ſe non defeciſſe, crebris excurſionibus non parum damni dabant, oppreſſo inter alios Croatarum tribuno Raconicio, quem cum aliquot ductoribus & quinquaginta gregariis intercipiebant, ſupra centum cæſis. Sed ut Briegam in anguſtias redigeret, Schafgotſchius, Oelſæ Ducem Carolum Fridericum metu direptionis adigit ad Cæſareos oppido ſuo recipiendos. Unde amiſſa Lignicia, & Briega circumſeſſa fratres Joannes Chriſtianus, & Geor-

Schafgotſchii per Sileſiam irriti conatus.

1633. gius Rudolfus Ligniciæ ac Briegæ Duces domi tutos ſe non arbitrati, Thorunium in Boruſſiam abeunt. Porro Schafgotſchius, ut alia ratione Suecos Baſilica & Arena expelleret, cum Wratislavienſibus tractare cæperat; qui tamen initio, cum ſuper libertate ſacrorum, & hoſpitationum immunitate ipſis cavere nollet, aut non poſſet, ipſum rejiciebant. Hi tamen remittente cum fortuna in fœderatos favore, aſperos ſe magis erga hoſce gerebant, tandemque eo deducebantur, ut poſtquam cau-

Cum Wratislavienſibus acta.

13. Nov. tio, quam deſideraverant, à Cæſare & Fridlando *ſponderetur*, *Baſilicanis præbitam hactenus annonam*, & *liberum in urbem itum reditumque* abnuerent; denuntiato, viderent quomodo citra urbis damnum præſidium inde deduceretur. Urbe ſic à Suecis averſa Schafgotſchius vi Baſilicam tentare audebat, quam tormentis verberatam poſt

25. Nov. occupatum opus cornutum aſſultu oppugnare conſtituerat. Sed eo ipſo die obſeſſi eruptionem in caſtra Cæſareorum faciunt, eoſque omnibus acceſſibus pellunt, tormentis corruptis; ingruente tandem equitatu indemnes, nec ſine præda ſe recipiunt. Unde Cæſarei deſperato ſucceſſu obſidium ſolvunt, Ohlaviamque recedunt. Ea res Evangelicorum animos per Sileſiam non parum erexit, animoſque Wratislavienſium Baſilicanis iterum conciliavit, hortantibus quoque ipſos ad conſtantiam Electoribus, atque Oxenſtierna, ſpe venturi mox ſubſidii facta. Nullibi quoque comparebat promiſſa Cæſaris & Fridlandi cautio, ac ſatis conſtabat id agi, ut urbs arbitrio Cæſaris dedita privilegiis ſuis exueretur. Nec parum conferebat,

14. Nov. quod Duvvalius arcta cuſtodia aſtu elapſus modicam in Sileſia manum collectum iret, qua pontem apud Ohlaviam deſtruebat, incenſis quoque ſuburbiis, ac ducentos hoſtilium equitum cædebat. Igitur reſumto in partes ſtudio decernunt, ſe conſtantes deinceps Evangelicis adhæſuros, Baſilicamque, & Arenam machinis ſuis protecturos. Mittuntur etiam, qui cum Baſilicæ præfecto de alendo ejus præſidio, mutuoque auxilio convenirent. Idque ipſum Oxenſtiernæ literis ſignificant anteactorum cauſam in graſſantem tunc peſtilentiam, (de qua tamen nihil auditum erat,) rejici-

25. Nov. entes. Nec minus Oxenſtierna Legatos à Sileſiis Ordinibus antea ad ſe miſſos amice dimittit, poſtulatiſque eorum, quantum temporis ratio ferebat, annuit, hortatus, ne quovis adverſo caſu animis fatiſcerent.

20. Nov. §. 105. Porro Oxenſtierna à Saxoniæ Electore poſtulaverat, ut quoniam Bernhardus Dux facta in Bavariam impreſſione molem belli ab ipſo in ſe avertiſſet, is viciſſim Arnheimio mandaret, ut dilatis oppidorum obſidiis toto cum exercitu Bohemiam invaderet, hoſtemque ad dividendas ſuas vires adigeret, neutri deinceps formidandas; & ut bello in proprias iſtius ditiones tranſlato, eo facilius ad honeſtam pacem adigeretur. Nam copiis à Fridlando relictis Banerium ſufficere. Enimvero poſtquam Arnheimius in Marchiam vertiſſet, jam tota Franconia, Miſnia & vicinæ regiones hoſti patere cæperant; ac rumor erat Gallaſium ad Viſurgim penetraturum diſtrahendis Suecorum viribus. Igitur cum alias Banerium in Sileſiam mittere deſtinaſſet Oxenſtierna, nunc ad Albim eum ſubſiſtere jubebat, Saxoniæ Inferiori ſi opus foret ſuccurſurum. Arnheimius quippe, cum graſſante per Luſatiam Fridlando circa Dreſdam Torgamque quietus hæſiſſet, ipſo in Superiorem Palatinatum digreſſo, in Marchiam abierat, velut Brandeburgici precibus exoratus, ut ſuis terris ſuccurreret. Nec à vero alienum videtur, ejus adventu Berolinum liberatum, quod tribunus Volomannus educto præſidio hoſtium prædæ quantum in ſe expoſuerat; quod & hi jam quinquaginta uncialium millia, aut quinque legionum hoſpitia popoſcerant. Sed ſub adventum Arnheimii hoſtis trans Oderam receſſerat, forte metuens, ne circumventus in anguſtias redigeretur. Inde Francofurtum iſte vertitur, operibus & valido præſidio firmatum, & quod fame urgere non dabatur, Cæſareis in altera ripa tendentibus. Cui obſidio ut & Banerius ſe implicaret, ipſe ac Brandeburgicus Elector inſtabat. Sed iſte ſæviente hieme obſidia fruſtra ſuſcipi cauſatus, vano labore militem atterere abnuebat. Et mox ipſe Arnheimius, cum decem per dies incaſſum circa oppidum luctatus eſſet, multis ſuorum amiſſis obſidium ſolvit, non ſine trepidatione uno die ſex milliaria Furſtenvvaldam emenſus. Ac ut ludibrium intempeſtivi conatus averteret, ferebat: ſatis ſe prævidiſſe hiberna tempeſtate fruſtra ſuſcipi obſidium oppidi tam valido præſidio inſeſſi. Sed deſideriis ac precibus populi hoc dediſſe. Nunc facto quod penes ſe fuerit diſcedere. Revera tamen illa expeditio ſuſcepta erat, ut probabilis color foret poſtulata Suecorum recuſandi, ac deſtinata ipſorum turbandi; ſimul ut impediret, ne Brandeburgicus Suecis arctius ſe jungeret. Aſt in Pomerania metus hoſtium exoleſcebat, qui ipſi ſe in arctum contrahentes non parum timiditatis præ ſe ferebant. Unde Leslæus equites ſuos Piriciæ non procul Landsberga collocat prohibendæ commeatus ſubvectioni, & turbandis operibus, queis montem oppido adſitum Cæſarei munire conabantur. Nec minus quotidianis excurſibus iidem carpebantur. Inter alia Crocovius tribunus cum quingentis equitibus Wartam glacie conſtrictam transgreſſus, Bucheimii legionem pedeſtrem, & cohortem equitum Landsberga Francofurtum tendentem ex inſidiis circumventam pene ad internecionem delebat, cæſis trecentis, ducentis captis, decem peditum, uno equitum vexillis potitus. Et hoc quidem modo res Suecorum per Germaniam eo anno procedebant.

Arnheimius Francofurtum fruſtra obſidet.

1633.

22. Dec.

Cæſarei vapulant.

§. 106. Super Pomerania ab Electore Brandeburgico hoc anno multa cum alibi, tum in Suecia agitabantur. Eum quippe dudum cura verſabat de prehendenda Pomeraniæ poſſeſſione, quæ in Suecorum manu erat, ſi quid Duci humanitus accidiſſet. Et jam tum Wolgaſti apud Gabrielem Oxenſtiernam & Matthiam Sopium Senatores, Guſtavi funeris deductores, rem tetigerat, obtentu fœderis cum Suecia, de quo tam diu actum fuerat, concludendi. Ubi id quoque jaciebat; Suecis ne per ſomnum quidem in mentem venire debere, ipſos Pomeraniam retenturos; cui Oxenſtierna maſcule repoſuerat: Guſtavum Regem eam occupaſſe; ſe eandem, quantum fœderi conveniat, tuituros. Ab iſtis tamen quod nihil in mandatis ſe habere excuſarent, res ad Senatum rejecta. Eoſdem & tunc Elector ſuper aliquo è Sigiſmundi filiis in Regem Sueciæ aſciſcendo tentabat; quod abrupte ab his negatum; & talia ab illo propoſita Senatus ægre ferebat. Etſi non ſerio id actum ab Electore vero ſimile ſit; ſed ut exploraret, quid ſpei filius ipſius ſuper connubio Chriſtinæ concipere deberet. Cæterum cum paulo poſt apoplexia Pomeraniæ Duci extrema minaretur, ac Steno Bielckius per Pomeraniam Legatus à Senatu exquireret, quomodo adverſus Electorem eo caſu gerere ſe debeat; Senatus reſponderat: fœderi cum Duce inito preſſe inhærendum, nec Electorem ſtatim ad poſſeſſionem ac regimen provinciæ admittendum, quoad Sueciæ eo, qui fœdere exprimitur, modo ſit ſatisfactum. Eoque Bielckius, qui alias in Sueciam evocatus erat, ibi ſubſiſtere, patriæque commoda obſervare jubebatur.

Brandeburgici circa Pomeraniam poſtulata.

1633. batur, mileſque indigena firmandis Pomeraniæ præſidiis è Suecia mittebatur. Hæc ita ſecreto agi non poterant, ut Electorem plane fallerent; eoque providendum mature ſibi ducebat, ne qua ſibi aliquando remora à Suecis heic objiceretur. Sed cum perſpiceret, ſi ſuper Suecorum ſatisfactione inter Ordines conventum fuerit, jus iſtorum ad Pomeraniam eo ipſo extinctum iri; id negotium apud Proteſtantes ad liquidum deducere conabatur. Unde cum conventus Inferioris Saxoniæ apud Halberſtadium indictus eſſet, Legatos ad Duces Meclenburgicos, Brunſvvicenſes, & Luneburgicos, Lubecamque, & Hamburgum circummittebat, ad concordiam eos & in bello gerendo, & circa negotium pacis hortaturum. Inde commendatis Guſtavi Regis erga ipſos meritis oſtendebat; Suecis utique præmium deberi; ſuper quo conveniri inter ipſos par ſit, antequam ad pacis tractatus deſcendatur. Ubi id præcipue diſpiciendum monebat, quomodo beneficii Regii tale monumentum, per quod Regno Sueciæ inter Ordines Imperii certo modo locus fiat; & quomodo eadem hiſce fœdere deligari queat, ut in poſterum mutuo auxilio utrinque protegantur. In Sueciam autem legationem deſtinabat obtinendæ declarationi, ſe poſt fata Ducis in arripienda Pomeraniæ poſſeſſione haut impeditum iri. Cui legationi Pomeranos ſuccenturiabat, qui eadem per Legatos urgerent; cum alias quorundam onerum remedia peterent. Legatus igitur Brandeburgicus Cunradus Bertramus Pfulius in Sueciam delatus, ut primo apud Reginam Viduam Nicopiæ audiretur, poſtulabat. Id cum Tutorum Reginæ autoritati præjudicio cedere videretur, Holmiam ad Senatum remittebatur. Ibi ut apud ipſam Chriſtinam Reginam alloquio ſuper obitu Patris, ac gratulatione de ſucceſſione defungeretur, pertendebat. Quod itidem Senatus abnuebat. Tandem cum apud Senatum, quæ teſtando dolori juxta, gaudioque proferri mos eſt, recitaſſet, de dotalitio Reginæ viduæ, pace Polonica, ac negotio Pomeranico proponebat. Ac priora quidem facile expediebantur. Nam de dotalitio Reginæ pollicebatur Senatus, omnia actum iri, quæ ex dignitate Reginæ, Regnique forent. De ſtudio pacis cum Polonis conciliandæ gratias Electori agebat; dubitare ſe tamen, num Uladiſlao pax cordi ſit, qui titulum Regis Sueciæ ſibi arrogarit, pacta poſt Guſtavi mortem in dubium revocarit, Legatos in Galliam & Belgium miſerit auxiliis contra Suecos conquirendis. Facturos ſe tamen, quæ res ferat. Super tempore & loco tractatuum ad conventum Ordinum rejiciebatur. Denique Electoris commoda eo in tractatu à ſe obſervatum iri ample promittebat. Enimvero ſuper ſucceſſione Pomeranica gravis oriebatur diſceptatio. Legatus prolixe vetera inter Brandeburgicos, Pomeranosque pacta, homagium provincialium, Cæſarum confirmationem recenſebat. Guſtavum Regem ſcripto confirmaſſe, ſe non veniſſe, ut ulli amicorum quid eripiat. *Reſervatum*, quod fœderi Pomeranico inſertum ſit, Electorem ſpectans, ipſo inſcio adjectum, nec penes Pomeranos fuiſſe in id conſentire. Quia tamen Regis mens non fuerit Electorem jure ſuo exuere, hunc aliquoties paratum fuiſſe pacto illi ratihabendo, ſed per varia impedimenta Regis rem dilatam. Nunc quoque penes Electorem moram non eſſe, quo minus idem ab ipſo ratihabeatur. Inde petebat, ut Bielkio, aut ſi quis alius ibi curet, mandetur, ut ne Electorem poſt obitum Ducis poſſeſſionem & regimen Pomeraniæ capeſſiturum impediat. Electorem de cætero fœderi in omnibus, quæ præſens bellum ſpectant, ſatisfacturum. Eadem Pomerani Legati ingerebant; homagium hæreditarium memorantes; *Reſervatum* id à ſolo Rege inſertum, in quod Dux ac Ordines Pomeraniæ nunquam conſenſerint; ſed potius eo ſe non teneri teſtati ſint. Senatus hoc negotio in utramque partem expenſo, id difficultatis plenum, ac valde arduum deprehendebat. Nam Electoris poſtulatis abrupte rejectis graviſſimam is ſine dubio offenſam concepturus erat, cujus amicitia tamen ſibi ad bellum Germanicum cumprimis utilis videbatur. Contra jus è Pomeranico fœdere quæſitum, quod jam in dubium vocabatur, cum ſpe futuræ amicitiæ, & auxilii permutare, ac rem quam manibus tenebant amittere, haut conſultum erat. Nec dubitabant prudentiores, quin dimiſſa Pomerania umbræ inhiaturi ſint Sueci, Magdeburgo & Moguntia quæ oſtentabantur, à Suecia longe remotis. Igitur mediam viam placebat incedere, & rem in ſuſpenſo relinquere inter pacis tractatus decidendam; ac tantiſper fœderi preſſe inhærere, & quæſito per id jure non decedere; diſſimulato, quid peculiariter præmii loco ſibi tradi cupiant. Unde Legatis poſt repetitam expeditionis Germanicæ, fœderisque Pomeranici occaſionem, reſpondebatur: Sperare ſe, Electorem ea pacta ſalva velle, quoad novis & communibus tractatibus ſuper omnibus ſit transactum; præſertim cum Regi magis curæ fuerit ſociorum ſalutem quærere, quam certam ſibi ſatisfactionem ſtipulari, futuris temporibus adornandam. Id acerbius perſtringebatur, quod Legatus argueret, fœderi aliquid clandeſtino modo irrepſiſſe; cum tamen *Reſervatum* illud, æque ac reliqua fœderis capita, Ducis ſubſcriptione fuerit firmatum. Hoc reſponſo Legatus haut adquieſcens regerebat; eo Reſervato, in quod nunquam conſenſerit, Electorem non teneri. Quin nec, quæ Sueciæ Regno Reſervata jactantur, clientelarem ac ſequeſtratoriam Protectionem adverſus Electorem locum obtinere. Ipſum quippe fœdus & ante voluiſſe, & nunc velle ratum habere; cujus ratihabitionis tempus nondum ceſſerit, Duce adhuc vivo. Circa clauſulam de auxilio ad Pomeraniam ab hoſte repurgandam conferendo, Regem ſine dubio id non deſideraſſe aut expectaſſe, niſi ab eo, cui facultas & media fuerint ei repræſentando. Aſt eo tempore Electorem à Cæſare oppreſſum nihil potuiſſe. Poſt ab exercitu Cæſareo liberatum ſtatim militem ſcripſiſſe, quo cum Pomerania non amplius indigeret, in Sileſiam eundem miſſum Pomeraniæ eminus tegendæ. Denique neminem eſſe, qui Electori de jure ſuo controverſiam moveat. Igitur priora poſtulata repetens, addebat; ſi petita abnuerent, aperte declararent, an & quare fœderis ratificationem differant? quo novi iſti & communes tractatus reſpiciant? & num utique mortuo Duce Electori ſuper apprehendendo Pomeraniæ regimine controverſiam movere velint. Idem Pomerani ingerebant, aperte profeſſi, ſe illo caſu facturos, ad quod per homagium hæreditarium teneantur, & Electorem Principem ſuum agnituros. Enimvero Senatus ſuperfluum & inutile ducebat in prolixam diſceptationem cum Legato deſcendere; & uti nolebat aperta repulſa Electorem offendere; ita nec manus ſibi adeo ligare placebat, quo minus pro ratione temporum, & prout Elector erga Sueciam ſe gereret, juri ſuo preſſius inhærere, aut eo plane, vel ex parte decedere poſſet. Igitur priori reſponſo inſiſtebat, addito; caſum, de quo ſoliciti ſint, nondum extitiſſe; ac Duci vitam ſupereſſe poſſe, quoad per pacem de omnibus ſit transactum: poſſe etiam tempora interim mutari, ut nec in Electoris poteſtate ſit poſſeſſionem capeſſere, nec penes ſe eam dare. Reginam tamen, ſi caſus iſte contigerit, ita acturam, 1633.

1633 ut honeſto orbi id adprobare queat. Diluebantur quoque paucis, quæ adverſus Reſervatum erant dicta. Tempus tunc non tuliſſe, ut Elector ſuper eo fœdere conſuleretur; idem quoque ſupervacuum viſum, quod iſte nihil ad Pomeraniæ defenſionem conferre valuerit. Mirum videri, quod cum Elector omnia fœderis capita rata habere velit, in eo uno tergiverſetur, ubi de aliquo Sueciæ commodo agitur. Sibi non conſtare aliquam adverſus Reſervatum proteſtationem interpoſitam. Conditionem ſemel probatam, pro lubitu retractari non poſſe. Denique neſcire ſe, quibus conditionibus Elector Guſtavo Regi fœderis ratihabitionem obtulerit, aut quid hunc, quo minus ea fieret, moverit. De qua re cum Cancellario Regni ſine dubio melius conſtet, ſe Electorem ad eum remittere, qui cum amplius agere queat. Aſt neque id reſponſum Legato Brandeburgico arridebat; unde cum jam in procinctu foret, Senatui prolixam, & ſat aſperam proteſtationem ſcripto conceptam exhibebat; qua multis repetebatur, nec Ducem in id *Reſervatum* conſenſiſſe, nec rem inter alios actam Electori poſſe nocere; qui & nulla ratione eodem teneri velit. Satisfactionem ex hoſtico potius petendam; nec rationis eſſe, ut ea magis à ſe aut Pomeranis, quam aliis exigatur. Addebat, ſe reſponſum, qua petito ſuo non quadret, acceptare, non velut à ſe probetur, ſed ut hero ſuo de eo referre poſſit. Senatui id ſcriptum eo moleſtius accidebat, quod Legatus reſponſo præſentibus rebus, uti ipſe judicabat, accommodato non contentus à communi legatorum more videretur diſceſſiſſe; nec in mandatis ei datum crederetur ejusmodi ſcripto ſibi obſtrepere. Nec utique conſultum videbatur, ſuper reſervato iſto & prætenſione in Pomeraniam plane concedere, non quaſi perpetuo iſti inhærere vellent; ſed quia patebat, reſervatum id validi inſtar vinculi eſſe poſſe partibus Evangelicis Electorem adſtringendi, ac intra limites firmæ adverſus Sueciam amicitiæ retinendi. Igitur Senatus, circa id ſcriptum viciſſim proteſtationem interponebat; eam non alio intuitu accipi, quam ut ſuo loco & tempore demonſtrari queat, quam nullo fundamento Legati ſcriptum nitatur. Alias id ſe Reginæ Regnoque Sueciæ fraudi eſſe nolle. Ita Legatus iſte abibat, prima colliſione inter Suecos & Brandeburgicum circa Pomeraniam excitata. Pomeranis autem Legatis paucis reſponſum; Suecos fœderi inhærere; reliqua ad pacis tractatus referre. Et cum iſti regeſſiſſent, ſe diſtinctius aliquod reſponſum expectaſſe: Senatus reponebat; ſe non videre, quorſum eo ſit opus, nec propter varietatem temporum aliquid certi in futurum poſſe ſtatui. Quæ ſuper vectigalibus, delectibus, & præſidiis queſti fuerant, iniquitate temporum excuſabantur, ſpe levandorum deinceps onerum facta.

6. Decemb.

6. Decemb.

Polonorum eo anno habitus.

§. 107. Quid Sueciæ cum cæteris vicinis hoc anno negotii interceſſerit, nunc ſubnectemus. Et ſtatim quidem poſt Guſtavi Regis mortem Hermannus Wrangelius, qui Boruſſiæ tunc præerat, ad eam Uladislao, Poloniæque Senatui literis ſignificarat; poſtulans, ut deinceps quoque induciis iſti ſtare velint. Quam ſolicitudinem Sueciæ Senatus ſuo injuſſu ſuſceptam vehementer improbabat. Inde quippe Uladislaus anſam arripuerat, titulum Regis Sueciæ contra ipſos Suecos uſurpandi, ac de prætenſi[illegible]e ſua in Sueciam teſtandi. Simul Wrangelium, ut in ſuas partes tranſire vellet, ſolicitabat; & non pauca adverſus fœdus patrata arguebat, in medio velut relinquens, ſtare pactis induciarum vellet, nec ne. Sic ut Senatus aliquandiu dubitaret, pacem an bellum ea parte habiturus eſſet. Nec multum amici promittebant, quæ ab Uladislao apud Hollandos, invidia vectigalium Boruſſicorum flagrantes, tentabantur, ut cum hactenus utcunque ferri potuerit, Coronam Sueciæ Sigismundo debitam penes Guſtavum conſanguineum utique eſſe, eam autem nunc ad alienum matrimonio Chriſtinæ devolvi intolerandum plane ſit, ſibi opem ei Regno vindicando ferre velint. Qui tamen ingratum petitum idonea verborum humanitate eludebant, promiſſa ſua opera in componendo diſſidio, quod Sueciæ inter & Poloniæ Regna vertatur. Ad Daniæ quoque Regem Uladislaus Dænhofium miſerat, petiturum ut quoniam ſibi decretum ſit Brandeburgicum bello invadere, ac Boruſſia ejicere, quod Suecis tanto cum Poloniæ damno in eam provinciam iter aperuiſſet, Danus interea mare teneat, ne ex Suecia copiæ eo transportari queant. Tum operam det, ut Gedanum à Suecorum vectigalibus liberetur. Quibus poſtulatis facilem præbebat aurem Danus. Verum ea conſilia tunc in irritum cadebant, Ruſſo magna mole ad Smolenſcium ingruente. Unde Uladislaus, ne aperte in Ruſſorum partes tranſirent Sueci, aliam larvam induere, & amicum ſe Suecis ferre, apud Reginam Viduam imitamenta triſtitiæ per Legatum peragere, mediatorem ſe paci cum Cæſare conciliandæ offerre; quo ipſe pace cum Suecis, aut prorogatis induciis potiri poſſet, quarum deſiderium Poloni præ ſe ferebant. Sueci contra ſuper pace perpetua tractatus cum Polonis refugiebant, quod ſatis præviderent, Polonos prætenſioni ſuæ in Sueciam non renunciaturos: eoque ſe nihil aliud ex iſtis tractatibus lucraturos, quam ut invidiam apud alios populos contracturi ſint velut pacis oſores, ſi non quasvis ſibi oblatas conditiones admittere velint. Sed circa inducias prorogandas conſilia, prout res ſe utrinque daturæ eſſent, capere conſultius ducebant.

Moſcovitica legatio.

§. 108. Eodem anno legatio à Czare Moſcorum Holmiæ adpellebat, quæ ad Guſtavum quidem Regem deſtinata fuerat; ſed audita ejus morte in itinere Wiburgi ſubſtiterat, quoad nova mandata ab hero ſuo allata forent. Iſti Legati poſtquam dolorem è Guſtavi Regis morte conceptum teſtati eſſent, copiam Regii corporis adſpiciendi ſibi fieri poſtulabant. Quod Senatus abnuebat, in ipſorum tamen arbitrio relinquens, an capulum, quo corpus condebatur, videre vellent. Inde ſuper pacis confirmatione proponebant; quæ quidem in ſe nihil dubii habebat: tantum de modo ambigebatur. Cum enim Regina puellari adhuc ætate eſſet, Ruſſi volebant, ut tantiſper duo Senatores pacem juramento firmarent; viciſſim in Muſcovia duos Czaris conſiliarios oſculo crucis defuncturos; quoad adulta Chriſtina juramentum, Czar oſculum crucis præſtaret. Id Senatui diſplicebat, quod alia longe foret dignatio Senatus in Suecia, penes quem ſumma rerum tunc adminiſtratio, quam Czaris conſiliariorum. Eoque ſi Senatoribus jurandum foret, ipſi Czari crucem viciſſim oſculandam. Cum hac de re convenire non poſſent, proponebatur, ut ea confirmatio per novum inſtrumentum fieret. Sed & heic difficultas oriebatur, quod Ruſſi de fœdere adverſus Polonos inſeri vellent, Suecis renuentibus. Igitur tandem placebat, ut quoniam pax alias firma perſiſtebat, nihil confirmationis adhiberetur, quam ut utraque pars declararet, ei ſe firmiter deinceps inhæſuram. Inde poſtulabant Ruſſi, ut Sueci fœdus cum ipſis in Polonos ferirent, junctimque bello eosdem invaderent. Quod Sueci elapſis nondum induciis excuſabant. Ut tamen iſtos in bello contra Polonos obfirmarent, ſpem fœderis faciebant, ſi induciæ finitæ eſſent, utque interim ſtrenue bel-

lum

1633. lum perſequerentur hortabantur; polliciti, ſe legatis ſuis, quos propediem in Ruſſiam miſſuri ſint, ſuper eo fœdere concludendo in mandatis daturos. Revera tamen Sueci ſuper hoc fœdere pro conditione temporum conſilia capturi erant. Cum fœdus obtineri non poſſet, Ruſſi teſtabantur, interim ſibi inconſultis Suecis cum Polonis tranſigendi jus fore. Quod & Sueci pariter ſibi reſervabant, quoad fœdus ictum foret, & ab utriſque ſimul in Polonos bellum gereretur. Petebant quoque Ruſſi, ut quinque millia militum auxilio ſibi adverſus Polonos mitterentur. Contra Senatus molem belli in Germania ſibi incumbentis excuſabat; quod & ipſum Ruſſis imputabat, velut per quod Cæſar diſtrahatur, ne Polonis adverſus ipſos ſuppetias ferre poſſit. Ac utilius eum militem in Sileſia teneri, ubi Polonis ſuſpicionem facile injiciat. Tandem cum Legatis literæ ad Czarem offerrentur, diu circa eas acceptandas tergiverſabantur, quod in titulo, circa quem ea gens mire ſuperſtitioſa eſt, aliqua mutatio facta eſſet; velut quod Guſtavi Adolfi nomini vocabulum *Secundi* & *Magni* additum foret; & nomini Chriſtinæ vocabulum *Dominæ* bis præmiſſum; quodque jam *Domina ſuper Ingriam* poneretur, cum in pactis *Dominus in Ingria* extaret. Adverſus quas ineptias cum nihil rationis admittere vellent, Senatus denuntiabat, ipſis tam diu Holmiæ manendum, quoad legatus à ſe in Ruſſiam miſſus eſſet, de ipſorum importunitate queſturus. Cum igitur domi aſperum ſibi præmium fore ob exercitam tam inficetam Criticam metuerent, cavillationum deſinebant, petentes tantum, ut ſibi literas acceptantibus dicere liceat; ſe ſperare titulos in iiſdem rite eſſe expreſſos.

Legatio Tartarica.

§. 109. A Tartaris Guſtavus Rex poſtulaverat, ut irruptione in Hungariam facta, Cæſarem diſtraherent. Quod illi penes ſe negabant eſſe, niſi tranſitu per Tranſſylvaniam ſumto, qui ægre obtineri poſſit. Inde viciſſim à Chano Crimenſi ad Guſtavum Regem Legati mittebantur; quos cum ille audire diſtuliſſet, morte ipſius interveniente in Sueciam abibant operam ſuam adverſus Polonos polliciti, ſi ea lis non componeretur. Quanquam autem ejus nationis fides valde lubrica ſit, ac legationes illius fere in uſum mendicandi adhibeantur; videbatur tamen Senatui quod offerebatur ſub laxis verborum formulis acceptare, ac viciſſim benevolentiam & officia teſtari; quod forte aliquando iſtorum uſus bello Polonico eſſe poſſet. Saltem qualeſcunque amicos habere non nocebat.

Acta cum Holſatiæ Duce.

§. 110. Eodem anno Fridericus Holſatiæ Dux emporium mercium Perſicarum & Indicarum Fridriciſtadii meditabatur, diſturbandis Hollandorum monopoliis. Quibus mercibus tranſitum per Ingriam petebat, lubenter concedentibus Suecis, qui exinde nonnihil ſibi emolumenti ſperabant; (6. Junii.) eoque cum Holſaticis Legatis ſuper certo vectigalium modo contrahebant, & ut ipſi quoque ſummam pecuniæ ad eam ſocietatem conferre poſſent. Id quoque negotium apud Czarem Moſcoviæ commendandum ſuſcipiebant. Ad Perſarum tamen Regem, quod ab initio placuerat, Legatum mittere haut viſum, quod cum Reges Orientis non niſi cum donis adiri ſoleant, quorum magnificentia, qui miſit æſtimatur, incerto adhuc negotii ſucceſſu pecunias prodigere nollent. Non deerant tamen qui ſuſpicarentur, Legatis Holſaticis in Moſcoviam proficiſcentibus injunctum fuiſſe, clam Ruſſo perſuadere, ut pace cum Polonis facta, dum Suecorum arma per Germaniam peregrinantur, Ingriam invaderet, & ad Mare Balticum pedem firmaret; quod longe tunc ſecurius ea commercia Perſica progreſſura viderentur.

Daniæ ad- verſus Suecos habitudo.

§. 111. Daniæ Regi illa tunc conſiliorum ſumma erat, gliſcentem Sueciæ potentiam caſtigare, & inter turbida Germaniæ aliquid piſcari. Igitur cum poſt Guſtavi mortem & Sueciam turbatum iri, & res per Germaniam ultro collapſuras ſperaret, commodam ſibi occaſionem rei gerendæ arbitrabatur, ſolicitante præſertim hinc Polono, inde Cæſare. Unde initio anni claſſem diligenter adornabat, naves primum aliquot ad *Novum* quod vocant *profundum* miſſurus, quæ Stralſundenſes vectigal poſcerent, abnuentes vi adacturus, initium belli in Suecos, ſi eam vim repulſum irent. Etſi Oxenſtierna ſuaderet, ut ſi Danus iſta tentaret, Sueci tantiſper conniverent; cum ea res Stralſundenſium animos Danis alienatos, arctius cum Suecis conjunctura ſit. Fœdus quoque cum Polonis & Gedanenſibus à Dano inibatur, & odioſa vectigalium Boruſſicorum imagine, quæ tantopere ipſum mordebant, Angli, Batavi, Hanſeatici ſtimulabantur. Conquiſitæ quoque variæ in Suecos accuſationes, queis læſum ſe ab iiſdem arguebat. Enimvero cum Suecis domi res tranquillas, bellum in Germania proſpere videret cedere, idem ad tectiores artes revolvebatur; præſertim cum Senatus Daniæ, quem menſe Aprili Hafniam exciverat, in bellum contra Suecos plane conſentire nollet. Iſti Rex proponebat, jam tempus eſſe dominium maris Baltici ex aſſe vindicandi, mortuo Guſtavo Rege, puella Regina, Suecis bello Germanico implicitis; qui facile quævis poſtulata conceſſuri ſint, quamprimum ipſe movere ſe cœperit. Aſt Senatus, qui autoritatem ſuam pace ſtare judicabat, iſtis deſtinatis obſiſtebat; Suecis ſe commodis hactenus vicinis uſos; turpe eſſe puellam bello petere; amicitia potius Suecos obligandos, ut in connubium filii ipſius cum Chriſtina Regina conſentire velint: de vectigalibus Boruſſicis ſe ad Sueciæ Senatum amice ſcripturos, ut illa moderate exerceantur, abuſuſque tollantur. Igitur Rex ſuſcepta mediatione ad ſcopum ſuum pervenire conabatur. Nec eo ſecius ſolicitationibus Cæſaris aurem præbebat, qui eidem devinciendo vectigal in Albi conceſſerat, revocato quod Hamburgenſibus pauculos ante annos dederat privilegio. Quin & demum Cæſar omnia, quæ Sueci ad Mare Balticum jam poſſidebant, vectigalia offerebat, auctoramentum belli in Suecos movendi. Et ita diſpoſita erant belli machina, ut Fridlandus valido cum exercitu in Pomeraniam irrumperet, parte quoque copiarum in Boruſſiam miſſa; Danus interim claſſe ſua mare obtineret, prohibendis è Suecia auxiliis; occupata quoque Pillavia, & aliis locis, ubi Sueci vectigalia exigebant. Quæ tanto facilius ſucceſſura ſperabantur, quod Danus vix armatorum ſex millia in Suecia ſupereſſe jactaret. Sed hæc conſilia uti caſibus tranſverſim incurrentibus turbabantur; ita hoc curæ Dano erat, ut in omnem eventum prætextum Suecis bellum faciendi, quandocunque arrideret occaſio, in promtu haberet. Inde multa de fraudibus circa vectigal Oreſundicum per Suecos admiſſis ſpargebat, quibus reprimendis ipſos demum ad iſtud exſolvendum adacturus ſit. Mittebat & naves in Boruſſiā, literis ſuis commendatitiis inſtructas, velut iſtæ ad immunitatem ſufficerent; quæ negata in magnæ vicem offenſæ accipiebatur. Minabatur quoque naves ſe armatas ad Boruſſiæ portus miſſurum, vectigal æque ac Sueci exacturas. Huc ſpectabat, quod Senatus Daniæ ad Senatum Sueciæ per literas quereretur, quod Hermannus (Menſe Octobr.) Wrangelius fere ante biennium Danicum Agentem Proſtium Canuti filium in publico, rixa neſcio unde oborta, baculo dedolaſſet; quod ipſi velut adverſus jus gentium admiſſum arguebant. Ad quod Sueci reponebant, privatam eſſe eam litem;

quæ

1633. quæ ipſa Regna non tangat; ac ſi Proſtius jure experiri velit, juſtitiam ipſi denegatum non iri. Aliis quoque literis accuſabatur Petrus Spiringius vectigalium per Boruſſiam præfectus, quod à Daniæ Regis peculiaribus mercibus vectigal exegiſſet, jactis inſuper contumelioſis dicteriis. Ad quæ reſpondebatur: penes miniſtrum non eſſe immunitatem concedere; ſi Daniæ Rex à Senatu Sueciæ eam requirat, facile impetraturum. Si ſecius quam pro reverentia Regi debita locutus, convincatur Spiringius, non impune laturum. Ita Sueci offenſarum prætextus prudenter eludebant; nec ſecius ad omnes Dani motus intenti agebant, eo minus meticuloſi, quod peculiares Danici Senatus rationes à bello abhorrere videntur. 1633.

SAMUELIS PUFENDORFI
RERUM SUECICARUM
LIBER SEXTUS
EPITOME.

1. *Rerum Suecicarum in Germania facies.* 2. *Germaniæ Ordinum habitus.* 3. *Ordinum Sueciæ ſuper ſatisfactione decretum.* 4. *Wilhelmus Dux Vinarienſis Saxonis directorio favet. Solmenſis apud Brandeburgicum acta.* 5. *Saxones Suecorum hoſpitia turbant.* 6. *Inter Cæſarem & Saxonem denuo de pace tractatur.* 7. *Conventus Halberſtadienſis acta. Butzovienſis Epiſcopatus Meclenburgicis traditur.* 8. *Oxenſtiernæ cum Electore Brandenburgico congreſſus.* 9. *Querelæ inter milites, & Ordines.* 10. *Legatio in Belgium & Angliam.* 11. *De pace cum Dano agitur.* 12. *Conſultatio de futura expeditione. Suecorum in Palatinatu Superiore progreſſus. Bavarici vapulant.* 13. *Fridlandus gratia Cæſaris excidit.* 14. *Imperium exercituum in Cæſaris filium confertur. Fridlandi conſpiratio. Fridlandus imperio dimovetur.* 15. *Idem ad Evangelicos tranſire conſtituit.* 16. *Bernhardus Dux cum Fridlando ſe conjungere cunctatur.* 17. *Fridlandus Marchioni Culmbacenſi ſe inſinuat.* 18. *Fridlandus trucidatur. Ejus elogium.* 19. *Cæſareus exercitus in officio continetur.* 20. *Legio hoſtium opprimitur. Bernhardus Dux Cronacum fruſtra tentat.* 21. *Cæſarei Suecos Palatinatu ſuperiore expellunt. Bavarici Straubingam recuperant.* 22. *Hornius Bavaricis damnum infert.* 23. *Cum Helvetiis acta.* 24. *Hornius Bavaricos multat, expugnatque Biberacum, Campodunum & Memmingam. Cæſarei ad Wangenam vapulant.* 25. *Per Alſatiam geſta. Cæſarei vapulant. Galli Hohenbaarum & Hagenoam præripiunt.* 26. *Prælium ad Watvveilam. Rheingravii per Alſatiam progreſſus.* 27. *Philipsburgum Suecis deditur.* 28. *Hiſpani ſe movent.* 29. *Acta per Weſtphaliam.* 30. *Obſidium Hildeſiæ lente procedit.* 31. *Saxo pacem captat.* 32. *Per Sileſiam acta. Duvvalius ſe movet.* 33. *Motus ob cædem Fridlandi.* 34. *Landsberga capitur.* 35. *Conventus Francofurtenſis acta. Oxenſtiernæ propoſitio.* 36. *De Palatini Neoburgici neutralitate.* 37. *Electoris Saxoniæ propoſitio. Fœderatorum reſponſio.* 38. *Daniæ Regi ſuper loco & tempore tractatuum reſpondetur.* 39. *Acta cum Helvetiis, & Rhætis.* 40. *Infructuoſa in Angliam legatio.* 41. *Saxoniæ Electoris querelæ.* 42. *Monita Circuli Inferioris Saxoniæ. Conditiones, quibus inferiores Circuli ſuperioribus jungi volunt. Diſcrepantia ſuperiorum Circulorum ab inferioribus.* 43. *Sileſiæ Ordines fœderi adſcribi cupiunt.* 44. *De belli ſumtibus conſultationes.* 45. *Super Suecorum ſatisfactione diſceptatio.* 46. *Pomerania fit pomum Eridis.* 47. *Brandeburgici temperamentum non admittunt.* 48. *Gallorum de tradendo Philipsburgo poſtulata.* 49. *Francofurtenſis Conventus concluſio.* 50. *Bernhardus Dux in hoſpitia ſecedit.* 51. *Cæſarei ſe movent, iidem Ratisponam tendunt. Dux Bernhardus Ratiſpona recedit. Oppidum Aulæ oppugnatur.* 52. *Hornius Uberlingam fruſtra tentat. Buchhornum munitur.* 53. *Rheinfelda acriter ſe defendit. Hallenburgum à Suecis opprimitur.* 54. *Geſta per Weſtphaliam. Ligiſtici ad Huxteram vapulant. Huxtera expugnatur. Haſſiaci vapulant.* 55 *Gleenius Hammum & Lunam expugnat. Idem conſiſtere non audet. Luna recipitur à Suecis, & Hammum.* 56. *Suecici ad Monaſterium hoſtem fruſtra tentant. Batavicæ copiæ Suecicis junguntur.* 57 *Banerius Francofurtum expugnat. Saxones impediunt, ne Sueci Glogoviam expugnare queant.* 58 *Per Sileſiam geſta. Prælium ad Liegniciam.* 59. *Saxoniæ Elector cum Cæſare tractatus ſuſcipit* 60. *Guſtavi Adolphi Regis exſequiæ. Ordinum Sueciæ ſuper ſatisfactione decretum.* 61. *Hoſtis ad Ratisponam nutare videtur. Dux Bernhardus Forchheimum obſidet. Ratiſponæ obſidium Hoſtis Kehlheimum capit.* 62. *Inter Hornium & Bernhardum Ducem ſuper conjunctione agi*

tata

1634. *tata. Hornius Aicham bis occupat. Dux Bernhardus improviſo ſe Hornio jungit. 63. Ratiſpona deditur. 64. Sueci fruſtra Ratiſponæ ſuccurrere tentant. Landshuta expugnatur. Altringerus occumbit. Sueci Bavaria excedunt. 65. Ad Bodamicum lacum, & in Alſatia geſta. Rheinfelda, & Briſacum fame urgetur. 66. Borckemum capitur. Simultates inter Luneburgicos & Haſſos. 67. Hildeſia capitur. Ligiſtici vapulant. 68. Arnheimius Glogoviam occupat. Idem Banerio, ut in Moraviam abeat, ſuadet. 69. Banerius occaſionem rixæ cum Saxonibus declinat. Idem in Bohemiam tendit; & Leitmericium capit. Praga nequidquam tentatur. 70. Hornius iterum ſe Bernhardo Duci jungit. Norlinga obſidetur. Sueci ad Bopfingam caſtra locant. Iidem Norlingæ militem immittunt. 71. Cratzius ad exercitus Suecicos accedit. Rheingravius ſero venit. 72. De prælio ad Norlingam conſultatur. Primus cum hoſte conflictus. 73. Hornii conſilium negligitur. 74. Prælium ad Norlingam committitur. 75. Hornius ſe recipere conatur. Suecorum clades. 76. Oxenſtiernæ poſt eam cladem conſilia. 77. Idem res pro viribus reſtituere nititur. 78. Cum difficultatibus incaſſum luctatur. 79. Dux Bernhardus Rhenum trajicit. 80. Exterorum auxilia implorantur. 81. Acta exercitus ad Norlingam victi. Rheingravius Argentoratum tendit. 82. Hoſtis poſt victoriam late graſſatur. Cæſareorum per Wurtenbergicam progreſſus: Rheingravius Argentoratum evadit. 83. Idem de Alſatia in Gallos transferenda agit. Idem moritur. 84. Cardinalis Infantis in Belgium deſcenſus. 85. Hoſtis multa Franconiæ loca occupat. 86. Per Weſtphaliam acta. 87. In Saxonia Dux Georgius difficilem ſe exhibet. 88. In Bohemia tempus fruſtra teritur. 89. A Legatis fœderatorum in Gallia acta. Fœdus Ordinum Confœderatorum cum Rege Galliæ. 90. Miſera apud Fœderatos rerum facies. 91. Conventus Wormatiæ indicitur. Oxenſtiernæ propoſitio. 92. Ordinum deliberatio. Oxenſtierna fœdus ſubſcribere recuſat. 93. Neoburgico neutralitas conceditur. 94. De Danica mediatione. 95. Judicia de Tractatibus Pirnenſibus. 96. Militia fœderatorum magis turbatur. Alſatia Gallis traditur. 98. Bavarici Heidelbergam tentant. Schorndorfium capitur. 99. Mansfeldius in Wetteraviam irrumpit. 100. Heidelberga denuo fruſtra tentatur. 101. Auguſta fame laborat. Francofurtum vacillat. Cæſarei vapulant. 102. Iidem Schvveinfurtum capiunt; ut & Wurtzburgum, Wintzheimum, & Weiſſenburgum. 103. Ditio Anſpacenſis ſequeſtratur. Haſſi vapulant. 104. Minda capitur. 105. Banerius in Thuringia ſubſiſtit. 106. Brandeburgico non fidit Banerius. 107. Multo minus Saxoni. Tractatus Pirnenſis. 108. Saxo Banerii hiberna turbat. 109. Controverſia circa Præſulatum Bremenſem. Suecorum circa Bremenſem ditionem intentio. 110. Fridericus Daniæ Regis filius eum præſulatum affectat. 111. Ordines Bremenſes in Danum inclinant; Fridericus in Epiſcopum Bremenſem eligitur. 112. Habitus Daniæ erga Sueciam. 113. Conſultatio ſuper fœdere cum Ruſſis. 114. Legatio in Moſcoviam. 115. De commerciis Holſatorum in Perſidem. 116. De Tractatibus cum Polonis conſultatio.* 1634.

Rerum Suecicarum in Germania facies.

ANnus ſequitur eventibus inſignis, mutationibus memorabilis, atroci clade debilitatis Suecorum armis, Cæſareis revaleſcentibus, amoto licet præcipuo, quo hactenus ſtetiſſe videbantur, fulcro, Fridlando. Et vero jam ab initio anni res Suecorum per Germaniam in deterius ruebant. Nam quatuor ſuperiores Circulos, in quibus plurimum fiduciæ Suecis repoſitum erat, belli ſatias ceperat, metu alternantis fortunæ, ac pro more ſuo nulla conſiliorum firmitate. Militis quoque licentia omnium animos aſperaverat, quem defectu ſtipendiorum hautquidquam diſciplina coërcere licebat; cum eo in bello exercitus ad modum proventuum haut temperarentur, ſed non niſi eorundem magnitudo ſpectaretur. Wilhelmus Landgravius, cætera amicorum firmiſſimus, peculiares ſibi copias æque ac conſilia habebat. Adminiſtrator Palatinus, ſine dubio conſentientibus Anglis, Batavisque, de parando proprio exercitu agitabat, ad autoritatem juveni Electori uti ferebat conciliandam, revera ut à Suecis non amplius dependeret, eoque dum ſeorſim ſua ſibi conſilia habet, fœdus magis turbabat, quam fulciebat; Idem Wurtenbergico conatus. Id ſi fieret, in diſſolutas ſcopas abibat bellum, & Suecorum nomen paulatim obliterabatur. Sed & Galli conſilia ſuſpectabantur, cui deſtinatum erat Rheni tractum à Baſilea ad Moſellam flumen imperio ſuo complecti. Quo fine Parlamentum Meti conſtituerat, Nanceium & munita Lotharingiæ loca in poteſtatem redegerat, Trevirorum urbem, & Hermanſteinum jam tenebat. Quibus fundamentis poſitis metuebatur, ne Catholicos in tutelam ſuam reciperet, & Evangelicos rationibus aut vi compelleret ad reſtituenda, quæ illis eripuerant. Idem & mox Tabernas, Hagenoam, Luderique Fanum in protectionem ſuam recipiebat in fraudem fœderatorum, quibus tributa inde redigenda adimebantur. Qua de cauſa etiam Oxenſtierna circa tradendum Philipsburgum tergiverſatus fuerat, non ſine gravi Galliæ Regis offenſa. Quem & cupido Cæſareum faſtigium in ſe transferendi ſtimulabat; quod etſi æque commodo, quam damno Sueciæ poſſet cedere, in eum tamen eventum cautius conſilia erant temperanda, Gallo non minus quam Auſtriacis Hiſpanisque Proteſtantium ſacra averſante. Peculiaris quoque Gallo in Oxenſtiernam offenſa erat, quod hic promiſcue omnibus hujus deſtinatis ſeſe attemperare nollet ſaluti Germaniæ, decorique Sueciæ parum quadrantibus. Hollandi præterea, Anglique Suecorum incrementis invidebant. Et quamvis iſti, diſtractis Cæſaris armis, haut paulo facilius Hiſpanos propulſabant; Suecorum tamen res ſubſidio aliquo efficaciori ſublevare abnuebant, proprio bello onerati, & premente alieno ære; & quia magis in Haſſum inclinabant propter Reformata ſacra, quæ ipſi per Germaniam firmari cupiebant; Lutheranis prævalituris, ſi Suecorum potentia gliſceret. Simul partem Weſtphaliæ & Bremenſem præſulatum ſuo patrocinio complecti cupiebant. Anglis pro more languida exterarum rerum cura, quas ad ſe parum ſpectare arbitrabantur, propriarum virium fiducia. Nec minus iidem Hiſpanicis conſiliis penitus imbuti, præ valida quoque Hiſpa-

nica

1634 nica apud ipſos factione; æmulatione inſuper adverſus Galliam flagrantes, eoque ſemper in diverſas ab illa partes proni. Quin nec veterum conſiliorum adhuc plane obliti ſuperioribus menſibus Palatinatus Adminiſtratori ſuaſerant, ut inveſtituram à Cæſare peteret, acciperetque. Oxenſtiernæ tamen haut inconſultum videbatur tentare, num quid ſubſidii ab hiſce, Hollandisque obtineri poſſet, non quod multum ab illis ſperaret, ſed retinendæ ipſorum benevolentiæ, & ne præteritos ſe, aut neglectos queri poſſent.

Germaniæ Ordinum habitudo. §. 2. In univerſum porro Germaniæ Ordines libertati adſueti ad conferendas pecunias, & quæ temporum neceſſitas ſuadebat, inviti trahebantur, & ægre in officio contineri poterant; ac nimia eorum multitudo firmis conſiliis inimica; plerisque in peculiares ſibi ſcopos tendentibus. Qui nondum communi fœderi acceſſerant, eorum potentiſſimi Suecorum conſiliis obnitebantur. Et poſtquam omnibus devaſtatis nulla ſublevandæ inopiæ ſubſidia aliunde adparerent, facile ruituri videbantur ad amplectenda remedia, quæ in præſens nonnihil levamenti malis adferrent, nulla proventuræ deinceps peſtis cura. Inter cæteros Saxo ſua ſeorſim arma gerebat in detrimentum magis quam commodum cauſæ communis. Cui jam olim adverſus Guſtavum Regem, & nunc major in Oxenſtiernam æmulatio ob ſummam belli directionem; quam in ſuum ſuæque Domus præjudicium tendere judicabat, cum ipſe poſt Guſtavi mortem ab Oxenſtierna oblatam acceptare abnuiſſet: facultatemque ſibi ademptam dolebat, pro lubitu pacem faciendi, cæterisque leges præſcribendi. Tanta porro pacis cupido, ut neglectis quæ expendi prius debebant, aſtutiæ ſe hoſtium exponeret: eaque via iſtam ſectaretur, qua obtineri non poterat, quin novum bellum produceret. Tam frequentes porro ipſum inter & hoſtem miſſitationes, ut amici quid ab ipſo Suecis expectare vix liceret. Qui & non amplius obſcure per Arnheimium omnia Suecorum deſtinata, qua poterat, diſturbabat. Idem fere Brandeburgici habitus, poſtquam ſpes filium Reginæ connubio jungendi evanuerat, niſi quod ſuper belli directione ſuo nomine parum controverſiæ moveret. Quem & alias ſua ſectantem conſilia graviſſime cum Suecis committebat Pomerania, in quam oculos ab his conjectos non in obſcuro erat; cum tamen ipſe nunquam ſuper eadem in juſtos tractatus deſcendere vellet, ſed ſimpliciter poſtularet, ut Sueci Pomeranico fœderi citra compenſationem aliquam renuntiarent. Etſi gliſcens intus odium ſolita hactenus verborum humanitate, & ſingularis amicitiæ jactatione obvelare pergeret. Accedebant jam olim infenſa Suecis Schvvartzenbergii conſilia, & nunc Arnheimii, ac Franciſci Alberti Lauenburgici machinationes, aperta in Suecos odia profeſſorum, queis adeo in transverſum rapiebatur, ut magis inter hoſtes, quam amicos numerandus foret. Pomeraniæ Dux cum conſiliariis & Ordinibus Suecos averſabatur, ſolito inter vicinos odio, & forſan etiam contemtu; & quia imperium eorum formidabant, ſub quo minus licentiæ, quam antea ſub Principibus, ſperabant; eoque plane in Brandeburgicum inclinabant. Unde ut adverſus Suecos arma in promptu haberent, delectus militum agitabant, & vario ſub obtentu alimenta ac ſtipendia Suecicis præſidiis ſubtrahebant. Cum Meclenburgicis amicitia intra verba fere conſiſtebat, beneficiorum ſenſu per Wiſmariam & vectigalia obtuſo. Hanſeatici & olim Suecis iniqui, & nunc eo infenſiores, quod iſtorum incrementa in ſuam diminutionem acciperent. Eadem cæteris Saxoniæ Inferioris Ordinibus mens, quibus licet nihil peculiaris cum Suecia controverſiæ foret; 1634. eorum tamen conſilia, alias inter ſe diſcrepantia in hoc conſpirabant, ut Suecis adverſarentur. Et quanquam horum opera carere non poſſent, vel ideo tamen plerique eorum iſtos oderant, quod iisdem ſui conſervationem debere neceſſum foret. Ita quæ amoris & honoris cauſa adverſus Suecos eſſe debebat, odiorum erat. Inter Suecicos porro duces quibusdam exiguæ imperandi artes. Cniphuſii per ſuperiorem annum geſta ſocordiæ, an malitiæ, aut cum hoſte colluſioni adſcribenda forent, incertum. Bernhardus Dux egregius & magnæ autoritatis; ſed ambitionis immodicus, militum animos Suecis alienatos ſibi adjungere, nulli quoque præterquam ſibi ipſi aliquid tribuere. Reliquis in univerſum Principibus, qui ducum munere ſub Suecorum auſpiciis fungebantur, magni ſpiritus, quibusdam inſcitia, aut ſocordia: quorum actiones cum probari non poſſent, odium in Suecos concipiebant, quod non niſi his è medio remotis proprio arbitrio rem gerere integrum fore crederent. Hornius, & Banerius rerum ſuarum præclare ſategerant; ſed quod maxima exercituum pars Germanis conſtaret, hi ſuæ potius nationis ducum, quam iſtorum imperio gaudebant; id quod tamen facile corrigi poterat, ſi pecuniæ affatim foret. Sed jam cum argento Suecici nominis exiſtimatio deficiebat. Contra hoſti undique vires exciebantur. Turcarum metu ceſſante ingens Hungarorum & Croatarum colluvies. Hiſpanorum in Italia magni delectus. Liga extremos conatus expromere. Nec exigua ſpes in tractatibus cum Saxone & Brandeburgico, diſtrahendis Ordinibus, ac tota mole opprimendis illis, qui placitas iſtis leges abnuerent. Dani denique, Polonique Suecorum incrementis ægreſcentes omnes occaſiones captabant hos in ordinem redigendi, qui & Suecorum inimicos ultro invitabant, & rogabant, ut ipſorum amicitia & auxilio uti velint. His omnibus accedebat, quod ita alte huic ſe bello immerſiſſent Sueci, ut ſalva exiſtimatione inde excedere non poſſe viderentur, ni plus ſanguinis, opumque impenderent. Et tamen rationis non erat ſua jactare, ni de præmio aliquo cautum foret, quod omnes Suecis deberi fatebantur, (excepto Saxone, qui ingerebat à Guſtavo Rege dictum; ſe in hoc bello propriis commodis non velificari:) ſed quid præmii dandum foret, nemo expediebat. Iſthæc malorum ſemina quomodo non ita multo poſt in maturam ſegetem adoleverint, ſequentium ſeries rerum docebit.

§. 3. Porro ejus anni initio Rectores Sueciæ, Ordinum Sueciæ ſuper ſatisfactione ſua decretum. altius perpenſis Brandeburgicorum poſtulatis, omnes quotquot in Suecia erant Senatores convocant, ſuper ſatisfactione ab Ordinibus Germaniæ poſtulanda conſilium collaturi. Præſertim cum Oxenſtierna, quod ſine dubio ea res in Conventu Halberſtadienſi tangenda foret, de ipſorum mente certior eſſe cuperet. Senatus, etſi ad proximum menſem ſelectos Ordinum condixiſſet, in anteceſſum tamen declarat; Totam Pomeraniam cum Wiſmaria & Guſtavo, & ſibi ſemper oculis obverſatam, ſitu Sueciæ præ cæteris opportuno: ut tamen Domui Brandeburgicæ & Meclenburgicæ, quod hoc modo decedit, aliis terris penſetur. 14. Januar. Quod ſi tamen Sueciæ cum amicis controverſia inde ſit ſurrectura, damno magis quam ſecuritati ipſi ceſſura, ut ſaltem citerior Pomerania cum Rugia & Uſedomo inſulis, Stralſundaque & Wiſmaria teneatur; pro ulteriore autem, ſiquidem ea utique ſit Electori concedenda, Bremenſis & Verdenſis præſulatus poſtuletur; Ordinibus inſuper Germaniæ ſecuram earum ditionum poſſeſſionem præſtituris, ac fœdere ſe ad mutuum cum Suecia auxilium

1634. lium obſtricturis. Quanquam autem quicquid id
erat terrarum Sueciæ tanquam provinciam pleno
jure accedere commodiſſimum foret: tamen cum
id ægre, & citra magnam invidiam obtineri non
poſſe crederetur, ut ne Guſtavus quidem Rex id
proponere voluerit, cum in Noribergenſibus ca-
ſtris pacis leges concipi juberet; placebat feudi ti-
tulo ab Imperio id tenendum petere, ne quid Ger-
maniæ decerptum videretur, & ut jure Ordinum,
ſuffragiisque in Comitiis & Conventibus Circula-
ribus Suecia potiretur, perpetuo fœdere Imperio
innexa, & ſi quid publice in eam ſtruatur, contradi-
cendi & malevolorum conſilia diſturbandi occaſi-
onem habitura. Id Senatus conſultum Oxenſtier-
næ tranſmiſſum, ad quod conſilia ſua, quantum
tempus ferat, accommodaret. Cui itidem petenti,
ut è Senatu aliquis ad ipſum mitteretur, penitiore
17. Febr. rerum notitia imbuendus, Petrus Braheus Comes
deſignatur, ſi quid Oxenſtiernæ humanitus conti-
giſſet ſuccenturiandus. Qui ſtatim eo profectus, &
in partem curarum admiſſus eſt, quoad ſub autu-
mnum ad tractatus in Boruſſiam ablegaretur. Por-
ro ſelectorum ex Ordinibus mens cum Senatus ſen-
tentia fere conſpirabat, quibus ad deliberandum
22. Febr. proponebatur, num ſuſceptis de pace tractatibus
Pomeraniæ ſtricte inſiſtendum, an ſumma pecuniæ
poſtulanda, aut acceptanda, ſi offeratur; & quæ
cautio ab hoſte exigenda? Illi re expenſa cenſe-
5. Mart. bant, Cæſarem Catholicoſque etiam poſt pacem
ſemper ſibi fore ſimiles, nec pactis ulterius quam
collibitum ſit, aut neceſſitas adigat, ſtaturos; eo-
que Sueciæ ejuſque ſociorum utique intereſſe, ut
ipſi pedem in Germania figant. Igitur agendum
cum ſuperioribus Circulis, ut Brandeburgico per-
ſuadeant, pro Pomerania, in feudum Imperii con-
cedenda Magdeburgum Halberſtadiumque, & Si-
leſiæ partem accipere. Id ſi ab ipſo citra bellum ob-
tineri nequeat, ſaltem *inſulas* Rugiam, Uſedo-
mum, & *Wollinum*, & tantum terrarum, quan-
tum præſidiis alendis ſufficit, cum Stralſunda aſſe-
rendas. A Superioribus Circulis ſummam pecuniæ
ad ſexagies centena millia uncialium, & quoad ea
ſoluta ſit, Bremenſem ditionem & Weſtphaliæ par-
tem cum Wiſmaria urbe poſtulandam. Sed quod
ob varietatem temporum fixum decretum conci-
pi nequeat, Senatus judicio rem committi; cui pro
captu rerum, ac uſu patriæ prætenſionem tempe-
6. Mart. randi jus ſit. Hac Ordinum ſententia intellecta, Se-
natusconſultum fit; neceſſarium videri Sueciæ re-
bus intus firmandis, ocyus pacem in Germania con-
ſtitui. Tum prius decretum repetitur; cui tamen
non ita preſſe inhærendum ſit; quin pro conditio-
ne rerum aliquid addi, demive queat. Pomeraniam
præmium eſſe maxime congruum, aut ſaltem por-
tus, tractumque litoralem, ut tamen aliunde
Brandeburgico ſatis fiat. Si nullo modo hic con-
ſentire velit, ſatius videri aliquot Epiſcopatus acci-
pere, quam propter Pomeraniam novo bello impli-
cari; ut tamen utique aliquid litoralis oræ, & unus
alterve portus ſimul tradatur. Si nihil terrarum
obtineri queat, vel ſummam pecuniæ in præmii
vicem accipiendam, vel demum meritis devincta
Proteſtantium amicitia honeſte bello exceden-
dum, fœdere mutui auxilii in futurum inito. Quæ
tamen omnia dexteritati Oxenſtiernæ expedienda
relinquebantur.

Wilhelmus Dux Vinarienſis Saxonis directorio favet.

§. 4. Aſt Oxenſtiernæ negotium Pomeraniæ
apud Brandeburgicum, armorum *directio apud*
Saxonem plurimum invidiæ conciliabant, præci-
puum rebus feliciter expediendis impedimentum.
Et Saxo quidem ſummam armorum inter Prote-
ſtantes ſibi debitam, per iſtum uſurpari paſſim que-
rebatur, animoſque aliorum in Suecos accende-
bat, ut etiam Wilhelmum Saxoniæ Ducem non
parum immutatum deprehenderit Solmenſis Co- 1634.
mes, cum in itinere ad Brandeburgicum Erfordiæ
ipſum conveniſſet. Is quippe multa in Suecicum
directorium jaciebat, velut Ordinibus Germa-
niæ in fraudem tendens: nec vitio verti Electo-
ri poſſe, ſi dignationem ſuam vindicet. Eum
mortuo Cæſare Imperii Vicarium, & quid nunc
Cæſarem aliter, quam defunctum aut munere
motum haberi? Cui Solmenſis reponebat: Di-
rectionem armorum ab Ordinibus Guſtavo Re-
gi, inde Oxenſtiernæ delatam. Electorem Pala-
tinum & Brandeburgicum agnoſcere, fortunas
ſuas ea ad tempus in Suecos collata ſervatas.
Rege mortuo Saxonem directionem ſuſcipere
noluiſſe, ac Ordines Saxonis auſpicia averſatos
memoria rerum poſt Lipſiacum fœdus geſtarum.
Rationes Suecorum ita ſaluti Proteſtantium in-
nexas, ut invicem divelli niſi horum ruina ne-
queant. Nec cæteros Ordines Saxoni ſubditos,
ut ejus ſigna utique ſequi debeant. His rationi-
bus utcunque placato Wilhelmo Duce, Solmen-
ſis Berolinum delatus apud Electorem proponit
de ſubſcribendo Heilbrunnenſi fœdere, copiiſ-
que ſuis cum Suecorum exercitu jungendis, quem
Oxenſtierna Albi firmato, & recuperatis ad Ode-
ram locis in Sileſiam Banerii ductu mittere de-
ſtinabat; tum de ſecuritate iſtis oris deinceps pro-
curanda. Ac ex iis quidem, quæ ſtatim reſpon-
debantur, Solmenſis ſpem legationis è voto expe-
diendæ conceperat, Brandeburgico conqueren-
te, apud Saxonem & Arnheimium omnia ſomno-
lenter agi, recenti ad Francofurtum ſpecimine.
Sed proximo ſtatim die Arnheimius eodem de- 24. Dec.
latus ſedulo cum Electore & miniſtris per tridu-
um conſultabat. Quæ ab Arnheimio proponeban-
tur, huc redibant: Pacem in Imperio obtineri
non poſſe, quoad res è Suecorum arbitrio ge-
rantur. Nam Cæſarem quidem & Catholicos
pacem cupere; Suecos bellum extrahere conari,
quoad pedem in Imperio fixerint, ut poſt eo fa-
cilius Germaniæ, & reliquis vicinis, milite, opibuſ-
que Germanicis bellum facere queant: nec li-
benter eos reſtituere, quæ ſemel invaſerint. In-
dignum eſſe Oxenſtiernam extraneum Cæſari le-
ges velle præſcribere. Igitur Saxonem Brande-
burgico junctum triginta millia militum coge-
re debere, ac pace cum Fridlando inita Sue-
cis ſatisfactionem offerre, Imperio in poſterum
fraudi non futuram, adhibita Dani mediatio-
ne. Si Sueci aut alii has leges accipere detre-
ctent, Saxonem & Brandeburgicum adſcitis Cæ-
ſareis vi ipſos adacturos. Sed quia Sueci aliquot
Circulos ſibi copulaverint, multos quoque be-
neficiis devinxerint, qui conſiliis hiſce relucta-
turi ſint: igitur cum Dano agendum, ut claſ-
ſe ſua prohibeat, ne mari è Suecia ſubſidium ac-
cedere queat; ſimul vectigalia, quibus bellum
alunt, adimenda; his quippe ſubtractis fore, ut
vires eorum ultro elangueſcant. Polonos iſtis in-
ſuper immittendos, ut omnibus partibus diſtra-
cti ſociis ſuis nihil amplius ſubſidii ferre queant;
unde & hos inutili ſocietate relicta & honeſtas
pacis leges acceptandas permotum iri. Adde-
bat, magnæ ſibi felicitatis loco futurum, ſi ha-
rum rerum ipſe inſtrumentum eſſe queat. Hæc
etſi intimis Brandeburgici ſenſibus probarentur;
tamen cum alta iſthæc diſſimulatione premere
tunc à re ſua crederet, id agebat, ut tempus lu-
craretur, quoad appareret, quem eventum tra-
ctatus, qui ſuper pace cum Cæſare agitabantur,
habituri eſſent. Eoque Solmenſi quidem declara-
bat fœderi Heilbrunnenſi ſe acceſſurum, ſed mul-
tis additis conditionibus: ut omnia ipſius defen-
dantur, ablata reſtituantur, pax non fiat, niſi ſa-

1634. tisfactum ipſi ſit, ut ope Sociorum Juliacenſes ditiones recuperet, quibus per Neoburgicum adhibitis in auxilium Hiſpanis ſit exutus, nec minus ademptas ſibi per Sileſiam ditiones Carnoviam, Troppaviam, Aderbergam, & Beutenam: ut præter ſuſtentationem propriarum copiarum nihil pecuniæ conferat: ac ut de Pomeraniæ ſucceſſione non impedienda ſibi caveatur. Quam quidem gravibus verbis urgebat; non poſſe ſibi æquipollens proponi, minus litigioſum, & commodiore ſitu. Quæ ex hoſtico dentur, non diutius manſura, quam ſuis, Suecorumque armis defendi queant. Ita ſe certum amittere, incertum adquirere. Domui ſuæ paucis poſt Electoratum annis jus ad Pomeraniam partum; quo pereunte & illi ſe male ominari. Non ſperare ſe, Reginam Sueciæ velle, ut ipſe omnium infeliciſſimus ſit avitis juribus ſpoliatus. Circa conjunctionem ſuarum copiarum cum exercitu Suecico poſtulabat, ut qui huic præficeretur dux ipſi fidem daret, ſuis ductoribus idem adverſus Reginam facturis: ut ſi in ſuis terris exercitus verſetur, ſibi honos ſummi imperii deferatur, è judicio tamen conſilii bellici exercendum. Sed ſi Sueci apud exercitum habeant Legatum, conſilio duci adſiſtentem, ut & ſibi habere aliquem liceat: ut legiones ſuæ pari conditione cum Suecicis habeantur, ac ipſe partem prædæ eximiæ capiat; ſi in hoſtium terram tranſeatur, ſemper ad ſuas ditiones reſpiciatur, & ſi periculum iis ingruat, ſtatim ſubveniatur; quo caſu etiam ſibi jus fore copias ſuas ſtatim revocandi. Denique ſecuritati harum regionum optime cautum videri, validis copiis intra Oderam, Wartam, & Suevum fluvios, aliis item ad Viſurgim locatis, manu ad Albim velut in ſubſidiis poſita: tum ut Francofurtum, & Landsberga, Croſnaque recuperetur: ſed quamprimum illæ copiæ, de quibus ſpes facta ſit, Albim verſus procedant, ſiſtendis hoſtium ulterioribus progreſſibus. Cæterum ſatis intelligebat Solmenſis, Pomeraniam ſcopulum futuram, ad quem univerſa illa negotiatio ſit adhæſura; eoque quanquam multis rationibus inſinuaret; Proteſtantium omnium intereſſe, ut Sueci territorii quid in Germania habeant; tamen quoties Pomeraniæ mentio fiebat, defectum mandati excuſabat, tantum ut aliud in tempus negotium id differretur rogans. Sed cum Electorem propoſito ſuo firmiter inſiſtere videret, oſtendebat; penes ſe non eſſe aliquid circa eas conditiones decidere, de quibus Elector jam ad Senatum Sueciæ retulerit; aut ab Heilbrunnenſis fœderis formula recedere. Elector contra; ſe cum Oxenſtierna, ſi has in oras acceſſerit, acturum. Ita tunc ab Solmenſi nihil effectum, quam ut anſa colloquio Electoris cum Oxenſtierna paulo poſt præberetur.

Saxones Suecorum hoſpitia turbant.

§. 5. Aſt Saxones, quid adverſus Suecos animo agitarent, in dies magis expromebant, dum inter alia legiones ſuas Suecorum hoſpitiis intrudunt in Hennebergico, Schvvartzburgico & Stolbergico Comitatibus, quantumvis ille Circuli Franconici membrum, hi Suecorum fœderi innexi forent; cum contra iſti obtenderent, illum ſibi in patrimonio, hos territorii ſui partes eſſe. Quod uti ſpeciem aliquam habebat; ita ferri non poterat, quod & per Anhaldinum Principatum hoſpitia ſua extenderent, à Saxone haut dependentem, nec Circuli præfectura talem ipſi facultatem largiente, qui color Electori adſumebatur, & fœdere Lipſiaco in herba oppreſſo. Igitur querentibus Anhaldinis Oxenſtierna Dietericum
5. Febr. Werderum Dreſdam mittebat, qui cum Electore ageret, ut legiones ſuas ditione Anhaldina removeret. Cui Saxo nihil præter neceſſitatem occinebat, & quod alia ratio copias ſuas alendi non ſuppeteret. Quin & miſſo Vitztumio apud Oxenſtiernam totum ſuperioris Saxoniæ Circulum copiis ſuis in hoſpitium depoſcebat. Quod iſte abnuebat fœdera obtendens, quibus iſti Ordines Sueciæ innexi eſſent, ac ut duplicato iſtos onere opprimere ſuperſederet Saxo, poſtulabat. Ita quidem obtinebatur, ut hoſpitia ſua tunc ulterius Saxo non dilataret: quæ tamen jam occupaverat, iis diſcedere hic recuſabat, jactans; omnia ſibi media bellum continuandi ſubtrahi, nec alendis ex hoſtico ſuis copiis facultatem eſſe. Ni cauſam communem deſtituere debeat, utique ſibi ſubveniendum; alias invitum ſe ad deſerendum bellum adigi. Nec aliud rebus in dies ingraveſcentibus, quam pacem ingeminabat. Iſta cum emendari à ſe non poſſe cerneret Oxenſtierna ſine majore rerum confuſione, nimirum tantiſper diſſimulanda erant.

Inter Cæſarem & Saxonem denuo de pace tractatur.

§. 6. Quod autem Saxonici pacis ſpem iterum concepiſſent, ex inſtauratis cum Fridlando tractatibus proveniebat. Ab iſthoc quippe Franciſcus Albertus Lauenburgicus Dux in Bohemiam arceſſebatur, conſenſu Electoris eodem profectus. Iſte ſtudium ſuum in pacem multis verbis extollens poſtulabat, ut Arnheimius ocyus ad ſe veniret, adducto ſecum ab utroque Electore uno conſiliario: ſimul literas ſalvi conductus tranſmittebat. Nec minus interea Henricus Julius Lauenburgicus Dux apud utrumque Electo- 13. Jan.
rem adpulerat, Cæſaris nomine optionem illis offerens, cum Fridlando plenis mandatis inſtructo tractare, an ad ipſam Cæſaris aulam Legatos mittere mallent. Enimvero idem hiſce, quod prioribus tractatibus agitari, non diſſimulabat Lauenburgicus, aperte differens; Curæ eſſe Cæſari hac pace prohibere, ne Germanica natio ab exteris amplius laceretur, neve abrupto per tot ſecula recepto Imperii temperamento exterorum dominatus introducatur cum ludibrio gentis, quæ extraneis ſemper terrori, nunquam ſubjecta fuerit. Ad quæ Brandeburgicus maſcule reponebat: penes illos culpam deſolati ab extraneis Imperii hærere, qui libertatem Ordinum conculca- 14. Jan.
verint, quique aliis, res noſtras otioſe ſpectantibus, exercitus obviam miſerint, & eos tantum non vi in Germaniam pertraxerint. Cæterum ab ipſo propoſita altioris eſſe indaginis, nec ſolum ſe quid ſtatuere poſſe: cum fœderatis tamen communicaturum; & quia Conventus Francofurtanus inſtet, ab Univerſis commode reſponſum poſſe obtineri. Quid Saxo reſponderit, nobis non compertum, cum iſte tunc Suecis circa pacis præcipue negotium parum admodum communicaret. Altius tamen à Cæſare propoſita apud eundem penetraſſe inde judicare licet, quod mox Arnheimium ad Brandeburgicum miſerit, quæſi- 28. Jan.
tum, an cum Fridlando mandatis Cæſareis inſtructo citra moram ad tractatus ſit accedendum. Tum ſi pax qualis optetur non plane obtineri queat, per quam ſacra, libertas Ordinum, leges, juſtitia priſtino vigori reſtituantur, quid & quatenus propter communem quietem, & ne omnia peſſum eant, adverſariis ſit concedendum? Ac ſi honeſtæ pacis leges offerantur, an illæ, quod res moram non ferat, haud expectata aliorum declaratione acceptandæ ſint, ut tamen nemini, qui eandem ſuſcipere velit, via præcluſa ſit? Ad quæ Brandeburgicus multis demonſtrabat: Ob- 29. Jan.
tinendæ ſecuræ paci & quæ novum bellum non ſit paritura, utique requiri, ut omnes quorum intereſt pariter tractatum ſuſcipiant. Fridlandum debuiſſe conditiones, quas ferat, Oxenſtiernæ quoque ſignificare. Suſpectum valde eſſe, ſi Electores ſeparatim tractatus incipere velint. Cum nondum

conſtet

1634. conſtet, quid adverſarii offerant, præmature quæri, quid illis concedendum ſit. Se tamen cum Oxenſtierna & privatim & in Conventu Francofurtenſi acturum. Explorandum quoque prius, num Fridlandus mandata à ſolo Cæſare, an & ab Ordinibus Catholicis habeat, & quouſque illa pertingant. An non idem cum Suecis ſimul tractare debeat, qui ob conjunctionem armorum cum Ordinibus, & quod plurima per Germaniam loca poſſideant, excludi nec poſſint, nec debeant. Monebat denique cum nondum de hoſtium mente conſtet, ob præcocem pacis ſpem haut minus intente agendum, & ita rem diſponendam, ut ſi adverſarii æquas conditiones admittere nolint, armis poſſint adigi. Id quod conjunctis Proteſtantium animis, conſiliis, armiſque obtinendum; quibus ut ipſe accedere, legatoſque Francofurtum mittere vellet, hortabatur. Ita circa pacem in diverſa abire videbantur Brandeburgicus & Saxo, quod ille omnia ad univerſos Ordines, eorumque fœderatos referebat; hic autem à peculiaribus tractatibus ſe non alienum jam aperte oſtendere non vereretur.

Conventus Halberſtadienſis acta.

§. 7. Interea Oxenſtierna, dilato Electoris Brandeburgici ad quod invitatus fuerat, colloquio, ad Conventum Halberſtadienſem properabat, quem ex ipſius placito Fridericus Ulricus Brunſuicenſis Dux ſub finem elapſi anni indixerat. Comparebant ibi Ordines inferioris Saxoniæ ipſi, aut per delegatos, præter Holſatiæ Duces, & Lubecam. Sed qui ſimul evocati erant, Comites Weſtphalici, & Hanſeaticæ Urbes emanebant. Capita deliberationis à Brunſuicenſi Duce proponebantur. Quanquam autem Saxoniæ Elector ſcriptis literis ſuaderet, ut integra ſibi omnia reſervarent, nec ulterius ſe fœderibus conſtringerent; tamen decernebatur, ut inter Ordines ejus Circuli arcta eſſet conjunctio, ad quam Superior Saxonicus Circulus, & Proteſtantes per Weſtphaliam quoque invitarentur; ſimul ut cum quatuor Superioribus Circulis, & Sueciæ Regno in fœdus coiretur, de cujus modo & conditione in conventu Francofurtenſi ſit agendum. Tum de exercitu quinque millibus ducentis equitibus, ſedecim millibus ſexcentis peditibus conſtante conſtituitur, & quid quiſque illi ſuſtentando conferre debeat, addito, ut alia onera peculiaribus fœderibus conventa, & aliarum copiarum hoſpitia penitus ceſſent. Suprema directio Oxenſtiernæ deferebatur, cujus ſuaſu ſummi Duces declarabantur Georgius Luneburgicus Dux, & Joannes Banerius. Sed belli propior cura, & inſpectio penes Conſilium ex Deputatis Ordinum conſtans eſſe debebat. Conſtituebatur inſuper de caſtiganda calonum & impedimentorum turba, de commeatu, & adparatu bellico; ut armis quæſita, quæ antea ad aliquem è confœderatis non pertinuerint, in communes uſus convertantur; ac Weſtphalorum, Hanſeaticorum, nec non hoſtibus impoſita tributa in commune conferantur, ſublevando Circulo; denique de Hildeſiæ, & Guelferbyti obſidio. De Suecorum præmiis ad Francofurtenſem conventum remittebatur. Sed quod hæc omnia non plane ad mentem Oxenſtiernæ eſſent, ideo ipſo monente adnectebatur; cum ſpes ſit Francofurti omnium Evangelicorum conjunctionem fore, ibique omnia ad eundem modulum redigenda: cum quatuor ſuperioribus Circulis communicandum, quid pro re nata hiſce concluſis addendum, quidve corrigendum ſit. Tandem declarabatur; hoc fœdus non niſi ad honeſtam pacem reducendam ſpectare, ſuper cujus conditionibus Francofurti deliberandum ſit; ſuaque arma nulli Proteſtantium, nec ullius juri, legibuſque Imperii fraudi fore. Holſatiæ Duces, & Lubecenſes Oxenſtierna literis ad amplectendum hoc decretum hortabatur, & ad Conventum Francofurtenſem invitabat, quod idem Ordinum nomine Adolfus Fridericus Meclenburgicus Dux agebat: ſed qui rem in futurum differebant. Et præcipue Daniæ Rex excuſabat; ſe dum pace Lubecenſi Cæſar ipſi Holſatiam & Jutiam reſtituit, promiſiſſe, Cæſari deinceps nihil hoſtile ex Holſatia oriturum. Guſtavum quoque Regem Danicis Legatis apud Ingolſtadium dixiſſe: ſe nolle ipſi ſuadere, ut ullo modo pacem Lubecenſem violet: eoque nihil ſibi negotii cum ulla adverſus Cæſarem conjunctione fore. Cum Weſtphalicis Ordinibus Auguſtus Dux Brunſuicenſis agebat. Ad Saxoniæ Electorem Luneburgici Legatos mittebant, conjunctionem cum ipſis poſtulaturos, & ut is legiones ſuas Anhaldina ditione amoveret; qui tamen re infecta redierunt. Dum Halberſtadii agit Oxenſtierna, Adolfo Friderico Meclenburgico dudum id petenti, Præſulatum Butzovienſem, quem hactenus Sueci jure belli obtinuerant, tradidit, ut eo magis Sueciæ ipſum devinciret; ea tamen lege, ut quæ à Guſtavo Rege ibi conſtituta ac donata ſint, in præſenti ſtatu relinquantur, ac Coronæ Sueciæ directum dominium tantiſper reſervetur. Quam traditionem Senatus Sueciæ ratihabebat. Circa ſacra quoque per Magdeburgicum & Halberſtadienſem præſulatum diſponebat Oxenſtierna, conſtituto Conſiſtorio. Et quia Calviniani patrocinante Gubernatore Anhaldino, ac Stalmanno Cancellario paſſim ibi irrepebant, decretum fiebat; ne quis Calvinianus muneribus publicis admoveretur; & ut eadem ſuſcepturi juramento in dogmata Lutheranorum adigerentur. Quod decretum cum agitari ſentiret Stalmannus, Calvinianis opinionibus addictus, Cancellariatu quo hactenus functus erat, ultro ſe abdicabat. Ea ſuper re Ludovicus Anhaldinus, & Magdeburgenſis civitas apud Hollandos graviter querebantur, velut iniqua Calvinianorum perſecutione: ſed quas querelas ingruens poſt ſumma rerum perturbatio obruebat.

Oxenſtiernæ cum Electore Brandeburgico congreſſus. 20. Febr.

§. 8. Rebus Halberſtadii confectis Oxenſtierna Stendaliam ſe ad Brandeburgicum Electorem conferebat; cui primo iſte, ut Heilbrunnenſi fœderi accederet, multis rationibus ſuadebat. Nullum adverſus ingruentia ab hoſte pericula remedium niſi in concordia; omnium malorum hactenus ex diffidentia, ac conſiliorum diſcrepantia originem fuiſſe. Se ipſius magis literis quam præteritis exemplis animatum inter ſuperiores Circulos fœdus molitum, apud quos ipſius quoque autoritas magnum pondus habuerit. Ea conjunctione iſtos feciſſe progreſſus non contemnendos; propter diffidentiam contra, res in Sileſia peſſum iviſſe. Quæ Electori ſatis probari videbantur; ut fœderi ſubſcripturum ſe promitteret, ſed cum conditionibus, quas jam reſponſo Solmenſi dato expreſſerat. Ubi iterum circa Pomeraniam difficillimus oriebatur nodus. Cum enim Ducis valetudo ſemper iret in deterius, poſtulabat Elector ab Oxenſtierna declarari, defuncto Duce Pomeraniæ poſſeſſionem ſibi utique traditum iri. Fixum quippe ſibi eſſe, eo caſu jure ſuo uti, & regimen provinciæ ſuſcipere, ut tamen nolit circa præſidia & res bellicas ibi quidquam innovare. Ad quæ Oxenſtierna; Jus Electoris à Guſtavo Rege nunquam in dubium vocatum; nec eo ſecius huncce cum Pomeraniæ Duce, Meclenburgicis, aliiſque fœdera iniiſſe, quorum ſingulis aliquid ſibi reſervarit, quæ tollere in ſua pote-

1634. poteſtate non ſit. Iis par eſſe inſiſti, quoad Suecis ſatisfactum ſit. Rogabat itaque, ut eam ſatisfactionem accelerare velit. Eodemque fine à ſe caput iſtud inductioni Conventus Francofurtenſis inſertum; cui feliciter peragendo Elector operam ſuam adhibiturus ſit. Sufficere ſi jam ſimpliciter fœdus iſtud amplectatur; de modo Francofurti tractandum, id quod etiam Halberſtadii decretum ſit. His tandem Elector viſus eſt adquieſcere promittens, ſe non ſolum Francofurtum Legatos miſſurum, ſed & Saxonem ut idem faciat permoturum. Præterea quoniam Francofurti res in longum metuebatur extrahenda, placebat ſtatim per utramque Saxoniam exercitus eſſe parandos. Unde oſtendebat Oxenſtierna, quid copiarum Banerio ſubditurus ſit; quibus Elector quatuor millia peditum, mille ſexcentos equites adjuncturum ſe promittebat, veteribus quoque legionibus ſuppletis. Tum ſuper annona, adparatuque bellico conventum. Sed in eo diſcrepabant, quod Elector ſuis tantum legionibus ſtipendia exſolvere vellet. Id quod Oxenſtiernæ diſplicebat, contra indolem fœderis id eſſe cauſatus; cum omnes legiones ad univerſos ſocios ſpectent, atque è communi ſuſtentandæ ſint. Militis porro multitudinem non ad opes noſtras, ſed vires hoſtium attemperandam, nec de accurata ſtipendiorum ſolutione cogitandum, ſed ſufficere ſubinde, iſti quantum res fert dari. Sed nec ideo conveniens eſſe, ut ſinguli Ordinum ſuum duntaxat militem alant, cum ſint nonnulli opibus plane exhauſti; unde fore, ut optimis quandoque legionibus peſſime proſpiciatur, ex qua inæqualitate invidia, & ſeditionum materia proventura ſit. Hoc modo quoque legiones tantum ad dominos ſuos reſpecturas; quod non parum vim communis imperii ſoluturum ſit. Tandem de inſtaurandis per Sileſiam rebus agebatur, ut tamen prius hoſtis Francofurto, & Landsberga expelleretur, quæ ut ſuo tantum milite deinceps inſiderentur Elector ſtipulabatur. Porro iſta quidem ſcripto ab Electore conſignari maluiſſet Oxenſtierna; ſed quia ſine dubio aliquid circa Pomeraniam inſerendum erat, quod nec in fraudem Sueciæ acceptare volebat, nec citra offenſam rejicere poterat, verbis facta declaratione cogebatur adquieſcere. Iſta occaſione etiam præſidium Spandoa deduci poſtulabat Elector, nec abnuebat Oxenſtierna, quod cauſæ jam ceſſarent, ob quas ea quondam Guſtavo fuerat tradita; ac ut ſuſpicionum anſa iſti tolleretur, velut Sueci terris ipſius inhiarent. Et cum ſatis conſtaret, quantum Schvvartzenbergius Comes apud ipſum valeret, huic devinciendo bona ejuſdem per Weſtphaliam bellicis oneribus exemit. Viciſſim Brandeburgicus Saxonem, ut Francofurtum mitteret, & cum cæteris ſe conjungeret, per
26. Febr. literas hortabatur. In eadem cum reliquis navi ipſum eſſe, eandem ipſum ſortem manſuram: eminentiæ ejuſdem per Suecos nihil detrahi, cum inter turbida Reip. non omnia ad legum normam exigi queant; & reflante vento vela obliquanda. Hoſti omnem ſpem in ſeparatione Evangelicorum repoſitam, qua ſublata pacem bona fide amplexurum. Concordia res per ſuperiorem Germaniam hactenus ſtetiſſe, alibi diſſidiis peſſum iviſſe. Paria ingerebat Oxenſtierna; addito, cum hoſtium res cæſo Fridlando vacillaturæ videantur, eo celerius conſilia vireſque in eundem jungendas.
12. Mart. Cæterum ad Brandeburgici literas Saxo frigide admodum reſpondebat; multa queſtus, ſummam rerum directionem ſibi ademptam, ac peregrino datam nulla obligatione Germaniæ devincto. Se impeditum, quo minus communem Conventum indiceret; ſe inſcio inſolita fœdera icta: ſuis copiis media unde vivant circumcidi. Turpe eſſe 1634. Germano nomini aliena imperia pati. Regem Guſtavum auxilio tantum Evangelicis Ordinibus veniſſe; unde qui acceſſorii loco ſint, directionem ſibi vindicare non poſſe. Exterorum potentiam circumſpecte habendam. Filium Auguſtum Præſulatu Magdeburgico excludi obtentu juris bellici, quod abſurde adverſus illum allegetur, cui alter auxilio venit. Magnam Germaniæ partem per Oxenſtiernam donari, ſupremæ poteſtatis jure Sueciæ reſervato. A Suecis ſe in ſocietatem periculi vocari, ab omni emolumento excludi. Majeſtatem Imperii tutelam ſalutis eſſe. Conventum Francofurtanum ne quidem à Conſilio formato, ſed à ſolo Oxenſtierna indictum; cum Cæſar Conventus Ordinum non indicat, niſi conſultis prius Electoribus. Ignominioſum fore dignitati Electorali, ſi ipſe ibidem compareat. Non niſi Cæſaris dicto audientem eſſe ſibi, majoribuſque ſolitum. Concluſa ibi in anteceſſum jam formata, & ſuis rationibus nullum fore locum. Igitur talem viam ineundam, ac eam pacem quærendam, per quam dignitas ſua Imperio, & Electoribus ſarta tecta ſit.

§. 9. Interea per Superiorem Germaniam omnia querelis Ordines inter militeſque reſonabant, illis horum licentiam rapinaſque accuſantibus, & quod multi deſertis legionibus inter nova ſupplementa nomina darent, lucrando autoramento. Miles contra inhumanitatem Ordinum arguebat, ægrotis & inermibus hoſpitia abnuentium. Quidam etiam ſupplementa militum denegabant, pleroſque viribus magis quam voluntate deſtituente. Inter quæ numeri inanes manere, ac cum inopia conflictans miles animis exulcerari. Quod malum ne periculoſum tandem motum parturiret, Oxenſtierna quantum licebat, providebat; Duces ad tuendam diſciplinam hortatus, utque vagus deſertorque miles ad ſua ſigna revocaretur. Ordinibus contra ingerebatur, ſalutem ipſorum in conſervatione exercituum ſitam, ac ubi extrema immineant, intempeſtivam parſimoniam. *Querelæ inter milites & Ordines.*

§. 10. In Anglia iſto tempore res Germaniæ adeo ingratæ erant, ut Reginæ Bohemiæ miniſter, cum ipſius negotia acrius & liberius urgeret, in Turrim Londinenſem conjectus ſit; ac Curtius miniſter Anglicus, cum Palatinorum nomine ſubſidia ſuſtentandis præſidiis urgeret, parum abeſſet, quin munere ſuo dimoveretur. A miniſtris quoque Anglicis in Germania differebatur, bellum jam circa religionem geri videri, in quo Evangelici adverſarios habituri ſint nimis potentes: ac pacem amplecti optimum fore: Palatinam cauſam per Gallos facile componi poſſe. Ut ſatis intelligeretur, ipſos magis tractatus animo agitare, quam ſubſidii quid ad Proteſtantium cauſam conferre velle. Quia tamen Amſtruterus Legatus Anglicus ſubinde jactabat; à ſuo Rege nihil auxilii petitum, eoque mirum non eſſe, ſi parum ab ipſo collatum ſit; ſi rogetur, vel Palatinam ob cauſam non defore: igitur cum & Duces ejus nationis id expeterent, diminutis ſuis legionibus ſupplementum inde ſperantes; in Angliam à Cancellario Legatus deſtinatur filius Joannes Oxenſtierna, aulæ iſti jam antea non incognitus, nec ingratus. Cui cum per Belgium tranſeundum eſſet, ad Fœderatos quoque Ordines mandata dantur; ab iiſque petitum, acri expeditione per æſtatem vires Hiſpanorum diſtinerent, ne ex Belgio Cæſareis auxilia ferri queant; per hiemem autem partem copiarum in finibus Coloniam verſus diſponerent, diſturbandis ipſorum conſiliis. Quod ſi trans Moſellam in Palatinatum Hiſpani irrumperent, ipſi copias ſuas Sue- 11. Mart. cicis in Weſtphalia conjungerent. Quod hactenus annue- *Legatio in Belgium & Angliam.*

annue-

1634. annuebant Hollandi, ut copiis ſuis apud Reinbercam tendentibus injungerent, ſi opus ſit, in Monaſterienſem, Bergenſemque ditionem, non tamen ulterius, tranſire. Pecuniam à Gallis mutuo ſe petere excuſabant; ſpem tamen quinquaginta millium florenorum in menſtruum ſubſidium faciebant; ſed quia aliquæ provinciæ adhuc tergiverſabantur, negotium Ludovico Camerario urgendum relinquebatur. De permittendis delectibus, vendendoque adparatu bellico facile annuebant; nec non quod Gallum ad faciendum Hiſpano bellum ſtimulare, & ubi de pace tractandum, commodis Suecorum favere velint. His peractis Joannes Oxenſtierna in Angliam digrediebatur.

De pace cum Dano agitur.

§. 11: Cæterum quo magis Proteſtantium res deficiente pecunia ægreſcebant, eo minus pacis tractatus abnuendos cenſebat Oxenſtierna. Igitur cum ſub finem elapſi anni Saxo ſignificaret, Daniæ Regem denuo paci conciliandæ operaturum: iſte reponebat; in ſe ſociiſque paci nullam moram fore, modo eadem adverſariis cordi ſit. (10. Febr.) Mox & Daniæ Rex, quem Oxenſtierna ad Conventum Francofurtenſem invitaverat, de ſtudio Cæſaris in pacem temple teſtari, & ut in eo Conventu omnia ad pacem referantur, hortari. Quia tamen ibi de armorum conſiliorumque conjunctione actum iri audiverit, eo ut Legatos mittat; dum mediatoris partes obit, non decere, ne alteri parti ſuſpectum ſe reddat. (27. Febr.) Idem quoque toti Conventui literis pacem ingerebat. (25. Mart.) Cui ut par erat Oxenſtierna reſpondebat, denuoque ut conventui intereſſe velit rogat, ſi non velut unus ex Ordinibus Imperii, ſaltem ut amicus Rex; nec armorum conſiliorumque conjunctionem alio à ſe fine quæri, quam ut honeſta pax obtineatur. (5. April.) Nec minus Ordines iterato rogabant, legatos ad hunc conventum mitteret, quibuſcum ſuper maturando pacis tractatu agi queat.

Conſultatio de futura expeditione. 3. Jan.

§. 12. Aſt Bernhardum Ducem inter, & Hornium ſub initium anni Berchingæ in Aichſtadienſi præſulatu ſuper futura expeditione conſultatum fuerat. Ubi ille quidem bellum in Bohemiam, Bavariamque & ipſam Auſtriam transferre ardebat. Hornio contra iſto anni tempore, eoque rerum ſtatu nihil præclari effici poſſe videbatur, inſeſſis ab hoſte opportuniſſimis locorum; cum contra ipſorum exercitus unitos fames mox ad incitas redactura ſit. Facile quoque fore hoſti cum parte copiarum in ſociorum terras irruptionem facere, iiſque evaſtatis belli gerendi media ipſis ſubtrahere. Igitur utiliſſimum viſum exercitibus quietem indulgere, iiſque firmandis, augendiſque operam dare. Ita Hornius in ſuperiorem Sueviam concedit, recens conſcriptis legionibus ibi hoſpitia paraturus, ſimul prohibiturus, ne hoſtis manu è præſidiis, & adventantibus ex Italia copiis coacta Wurtenbergicam invaderet. Nec minus ſelecto milite oppida ab hoſte illo tractu inſeſſa tentaturus erat; quibus ſi hoſtis ſubvenire vellet, Bernhardo Duci janua aperiebatur ulterius in Bavariam penetrandi. Et quanquam Bernhardus Dux poſtularet, ut Hornius equitatum ſuum ſibi tantiſper accommodaret, quoad Ambergam occupaſſet; Hornio tamen haut in proclivi videbatur tentare oppidum, quod Wahlius ſtrenuus dux valido cum præſidio obtinebat, reluctante inſuper iniquo anni tempore. Tum placebat, utrumq; ſeparatim exercitum habere, ac ſi hoſtis in alterutrum vaderet, hic interea loci opportunitate adjutus vim iſtius propulſaret, alter per hoſticum graſſaretur. Quod ſi hoſtis pugnandi copiam faceret, aut validi oppidi obſidio ſe implicaret, ex tempore ſe jungerent. Birckenfeldenſis copiæ pro re nata huic aut illi adſiſterent.

Suecicorum in Palatinatu ſuperiore progreſſus.

Cæterum hæ ipſe copiæ ſub ductu Vitztumii, (nam ipſe Birkenfeldenſis Wormatiam ceſſerat) in Superiorem Palatinatum progreſſæ Sultzbacum, Vilſeccam, Aurbacum, Hirſaviam, inde Nabburgum, & Waldmuncham facili negotio occupaverant. Weida Pappenheimii legio quadringentorum capitum ſolis accincta gladiis excedere cogebatur. Sic ut Amberga ab omni parte ſat arcte includeretur. Quos progreſſus Bavaricorum manus, quæ apud Viltzhofam Danubium tranſmiſerat, ſiſtere fruſtra conabatur; pabulationes Suecorum coërcendo, & agreſtes in arma ruentes firmando, quorum multi à Suecis conciſi, eorumque vici combuſti. Interea à Caggio Donaſtauffa arx, quæ navigationem Danubii Straubingam inter, & Ratiſponam intercipiebat, ad deditionem compellitur, ac poſt ſubjecto pulvere pyrio disjicitur. Karbergius quoque tribunus Hohenaltacum munitum cœnobium à centuria dragonum inſeſſum aſtu irrumpit; & cum hi in validum ſe ædificium conjeciſſent, nec alia ratio ipſos inde expellendi foret, igne injecto eos cremat; Falckenſteinam arcem Waldavius ſubtribunus expugnabat. Wiltzburgo ad extremam famem redacto ne commeatus ſubvehi poſſet, Bernhardus Dux Joannem Landgravium Haſſiæ valida cum manu, ut prohiberet, miſerat. Is primo Aichſtadium oppidum feliciter expugnaverat, præſidiariis centum ſexaginta partim cæſis, partim captis. Et quanquam juſſus erat oppidum incendere: tamen quod commeatus copiam heic inveniret, ſtativa ibidem ponebat, ſperans ex iſto ſe loco impediturum, ne quid Wiltzburgo inferretur, itineribus ſylvarum per concædes obſtructis.

Bavari vapulant.

Aſt Bavarorum quatuor millia Ingolſtadio multis cum curribus equiſque annona onuſtis progreſſi, cum Sueci diſperſi non ita cito coire poſſent, facile perrumpunt, & arci de cibariis proſpiciunt. Regredientes tamen Landgravius acriter invadit, & ſexcentis occiſis, mille centum capit; quos inter Haſlangius, Schnetteruſque tribuni, ac complures alii præfecti; ſimul duobus tormentis quatuorque ſignis potitur; modico ſuorum damno. In diverſa parte Joannes Wertanus Suecorum hoſpitia repente irruperat, & quod robur equitatus alibi abeſſet, Satleri & Karbergii legionibus damni nonnihil intulerat, direptis pleriſq; impedimentis; & mox montes verſus ſe receperat. Sed ab inſequentibus Suecis octoginta equites cum duobus præfectis capti. Berghofius quoque tribunus lateri hoſtium invectus ipſius Wertani legionem penitus profligabat, ducentis equis captis; & ipſe Wertanus equo dejectus ægre in montes evaſerat.

Fridlandus gratia Cæſaris excidit.

§. 13. Cæſareo interim exercitui gravis motus à Fridlandi machinationibus imminere videbatur. Is poſt cladem Suecorum ad Steinaviam, cum totam Pomeraniam inundaturus crederetur, progreſſibus Bernhardi Ducis ſiſtendis in ſuperiorem Palatinatum conceſſerat. Sed ingruente hieme in Bohemiã regreſſus; ibi ac per vicinas Cæſaris ditiones exercitum in hiberna diſtribuerat; ſimul abruptos in Sileſia pacis tractatus denuo agitabat, Evangelicis dividendis, an iſto obtentu deſtinata ſua velaturus. Enimvero eundem dudum malevoli ſuſpectum Cæſari reddiderant, ipſo enormi faſtigio viri apud anxiũ potentiæ principem ſat materiæ calumniis præbente. Ac vulgata, quæ in tractatibus Sileſiacis apud Evangelicos in Cæſarem ſat inficete jecerat, tum quæ ſibi peculiariter ſtipulatus ferebatur, non parum ſcrupuli ſuſpicacibus animis impreſſerant. Bellicæ quoque actiones carpebantur: tota æſtas per Sileſiam inter tractatuũ ludibria citra fructum exacta, cum Pomerania & Meclenburgica potiri in proclivi fuiſſet: Ratiſpona ſubſidii tarditate prodita; hibernis Cæſareæ ditiones oneratæ, quæ alibi commode ſumi poterant; nulla Cæſarei Conſilii ab ipſo habita ratio; omnia ex libidine acta,

1634. & enormibus exactionibus multi Cæſaris provinciales penatibus ejecti. Quin ipſum nullam Cæſareæ commendationis rationem habere, nec muneribus admovere, quos Cæſar cupiat, ſed omnia ex ſuo arbitrio diſtribuere: quæ velut propriæ potentiæ ſtabiliendæ uſurpata traducebantur. Offenderat quoque reſiduâ ſalarii importunius flagitando; reſponſumque, ut Viennam ad ſubducendas rationes veniret. Sed ne in caſſes ſe indueret, Queſtenbergius monuerat. Accedebant flagrantia Jeſuitarum & ſacerdotum odia, queis hominem proſequebantur, velut ipſorum ſacra frigidius colentem, & in Evangelicos non ſatis aſperum, & quod de Jeſuitis velut pacis turbatoribus toto Imperio exturbandis inter tractatus in Sileſia jecerat. Ac ſane ſolebat iſte ægre ferre, ſacerdotes circa aularum ſecreta ſatagere, quos templis & cathedris ſuis unice vacare ſatius ducebat. Sed & Bavarum præter antiqua odia recens offenſa ſtimulabat, velut ab ipſo hoſtium prædæ expoſitus foret; qua ſuper re atroces in aula Cæſaris querelæ movebantur. Inprimis Hiſpani, eorumque clientes infenſi oderant ipſorum conſiliis adverſum, quique iſtam nationem, & quicquid ab ea procederet, alto ſupercilio deſpiciebat. Unde & Legatus Hiſpanicus Comes Ognatæ largitionibus omnes amicos, ipſumque Eggenbergium Principem ab iſto alienaverat, ſolo Queſtenbergio ad extremum fidem ſervante. Idemque legatus de grandi pecuniæ ſumma, quam ex Hiſpania ad continuandum in Germania bellum acceperat, quidquam ſe depromturum negabat, niſi circa ſummum exercitus ducem aliter diſpoſitum foret.

Imperium exercituum in Cæſaris filium confertur. §. 14. His cauſis permotus Cæſar Fridlandum imperio in exercitus dimovere conſtituit: idque ut plauſibili ſpecie fieret, iſtud in filium Ferdinandum Hungariæ Regem conferebat, obtentu ſumto, quod Hungari, à quibus inſignia auxilia expectet, non niſi ſuo ſub Rege militatum ire velint. Idque Fridlando ut inſinuarent, primum Queſtenbergius, inde facundia atque aſtutia celebris Capucinus ablegantur. His Fridlandus reponebat, ſe invito Cæſare imperium haut diutius retenturum. Nihilominus repetita contumelia inſolentem animum miris modis exercebat, ac ad hoc unice cogitandum impellebat, quomodo militum ope imperium retineret, aut vindictam à Cæſare exigeret. *Fridlandi conſpiratio.* Igitur palam jactabat, ſe aulæ ſuſpicionibus declinandis munere abiturum: ſed per intimos amicorum, Illoam, Tertzkiumque affinem ſuum inter præfectos militares diſſeminabat: id à Cæſareis miniſtris agi, ut optime meritis viris præmia, quorum diſtributionem ipſe ſibi ſtipulatus fuerat, intercipiantur, & in otioſos aulæ aſſeclas deriventur. Hiſpanos Cæſareorum conſiliorum potentes imperia exercituum in ſe trahere; unde duces à Fridlando conſtitutos nullo deinceps numero fore, ac præmiorum expertibus ipſis parem cum Fridlando miſſionem imminere. Conciliandis quoque gregariorum animis ſpargebatur; Fridlandum ea de cauſa cum Conſiliariis Cæſareis diſſidere, quod hi intempeſtiva hieme militem in expeditionem extrudere velint; cum iſte contra æquum duxerit, ut tot exhauſtus laboribus miles per aſpera hiemis quiete reficiatur. His ſermonibus graviter commoveri miles, & præfecti præcipue, qui paſſim concurſantes fremebant; iſthanc abdicationem ſe ferre non poſſe; Cæſarem, publicamque rem, & exercitus detrimentum inde capturos; omnem præmiorum ſpem, ob quæ fortunas vitamque prodegerint, ſe Fridlandi in promiſſis repoſuiſſe; ejus patrocinio exutos in extremam miſeriam prolapſuros. Ita animatos ductores Fridlandus Pilſenam convocat, ipſiſque cauſas, ob quas imperio cedere conſtituerit, exponit. Sed ſtatim aderant, qui iſtis ſuggererent; à Fridlando peterent, ne ipſos deſerat, utque ſuam abdicationem tantiſper differat, quoad perſpexerit, quæ media ſuſtentando exercitui parentur; neve abſque ipſorum præſcitu & conſenſu ab exercitu diſcedat. Eaque per delegatos Fridlando omnium præfectorum nomine proponebantur. Ad quæ iſte promptum ſe declarabat, ſi modo ipſi ſancte fidem obſtringant, ſe iſtum nunquam deſerturos, ſed quæ ad ejuſdem atque exercitus conſervationem faciant, pro viribus promoturos, ſuaque omnia ad extremam ſanguinis guttam expoſituros. In eum ſenſum ſyngrapha concipitur, quadraginta duorum tribunorum ſubſcriptione firmata; addito, qui ſeceſſionem fecerit, à cæteris omnibus velut perfidum & infamem perſequendum, vindictamque omnibus modis ab eodem exigendam. Iſtis conatibus Fridlando infenſi, aut qui ex ipſius ruina fortunis ſuis incrementum quærebant, hautquicquam ſe opponebant, ſed eadem quoque à ſe probari ſimulabant, in ſinu gaudentes, idoneam ſe cauſam nactos hominem ſubvertendi; eoque rem in majus auctam non ſine trepidatione Viennam deferebant. Quos inter præcipui Piccolomineus, & Marchio Grana erant. Nec mollius ibi res excipitur, & mox edictum promulgatur, quo omnes duces militeſque Fridlandi obſequio ſolvuntur, & ut tantiſper Gallaſio pareant, jubentur. Addebatur de præmiis in Cæſari fidos, & venia conſpirantium, non niſi duobus exceptis. *Fridlandus imperio dimovetur.*

Idem ad Evangelicos transire conſtituit. §. 15. Fridlandus jam non dignitatem tantum, ſed & bona vitamque peti conſpicatus, quod unicum ſupererat refugium ad Evangelicos tranſire conſtituit: eoque cum Saxonicis arctius ſe conjungere, & per Kintzkium Comitem ad Bernhardum Ducem aditum ſibi ſtruere cœpit. Quin eodem tempore cum Gallis interprete Arnoldo, & Kintzkio tractatum agitabat; qui antequam abſolveretur, iſte Egræ perierat. Ita rebus ad extrema vergentibus, & cum non amplius in occulto eſſet, quid iſte agitaret, à Gallaſio mandatum ad exercitus editur, ne quis amplius Fridlando, Illoæque, & Tertzkio, ipſorumque aſſeclis pareat. Mox & Cæſar edicto per omnes ſuas, Bavarique ditiones publicato hoſtem eundem rebellemque declarat. Nec mora, palatium ipſius Pragæ, & impedimenta, quæ Pilſena Egram vehebantur, diripiuntur, Bartholdus quoque Wallenſteinius, Bredavius, & Kehrauſius, nec non Schaftenbergius tribuni Viennæ in cuſtodiam dantur; quorum hic urbem, ipſumque Cæſarem in poteſtatem redigere voluiſſe inſimulabatur. Enimvero circa Fridlandum mox adparebat, quam fragilis res eſſet potentia non ſua vi nixa. Statim quippe autoritas, quam hactenus ſub Cæſaris auſpiciis enormem obtinuerat, evaneſcere, ac tribunorum plerique ſubſcriptionis ſuæ ſecuri ad Gallaſium ſe conferre. Unde indies magis debilitatus, ac cæteris diffidens cui ſe crederet non diſpiciebat. Nec tutum ſe diutius inter nutantes arbitratus, cum præcipuis amicorum Illoa, Tertzkio, Kintzkio, aliiſque aliquot equitum, deſultorumque turmis comitantibus Pilſena Egram ſe conferebat, ut à Bernhardo Duce propius abeſſet. Ad hunc quippe Pilſena Franciſcum 11. Febr. Albertum Lauenburgicum Ratiſponam miſerat, de offenſa Cæſaris, & conſpiratione ducum, cujus autographum oſtendebat, expoſiturum, & uti Cæſaris iniquitate ad partes Evangelicorum amplectendas adactus ſit. Simul Bernhardum Ducem rogabat, ut copiis ſuis, uti opus eſſet, ſibi ſuccurreret. Hic quæ proponebantur ſibi non diſplicere verbis teſtatus, fidem tamen iiſdem non adhibebat, ne forte Fridlandus obtentu tractatuum in

1634. 14.Febr.

caſſes ipſum pelliceret. Et eadem Oxenſtierna ingeſſerat, ut circumſpecte ageret, nec copias ſuas Fridlando jungeret; ita tamen hujus conſiliis faveret, ut propria deſtinata non negligeret. Et ſane ſcrupulum non mediocrem Duci injiciebat, quod Fridlandus pleraſque copias circa id tempus apud Pilſenam contraxerat, tormentaque curribus imponi, & omnia itineri parari juſſerat, equitum manu verſus Superiorem Palatinatum præmiſſa: ſimul Bavari, Hiſpanique circa Iſaram ſe moverent velut Ingolſtadium ituri. Quod metum iſti fecerat, ne Fridlandus à fronte, hi à tergo ingruentes medium ipſum interciperent. Tanto cautius iſte rebus ſuis invigilare, ac legiones in procinctu habere. Fratrem quoque Erneſtum ad copias circa Bambergam mittere, ſi forte eas opprimere Fridlandus in animo haberet, juſſum ſi res exigat Schvveinfurtum recedere, & oppida Mœno adſita tutari. Lauenburgicus contra Bernhardo Duci eum ſcrupulum eximere ſatagebat, quæ apud Steinaviam à Fridlando geſta erant excuſans; aliter ipſum tunc agere non potuiſſe, ne immatura adhuc deſtinata in lucem erumperent. Ni enim id ipſum jam animo agitaſſet, nimirum ſtolidiſſimum fuiſſe, omnes internecione non delere, cum ſatis conſtaret, captos ad vetera ſigna reverſuros. In promptu quoque ipſi fuiſſe Ratiſponæ ſuccurrere, aut mox eandem recipere. Enimvero Gallaſium ab ipſo in Sileſiam evocatum, ut Bernhardo Duci occaſio panderetur deſtinata ſua exequendi. Copias ab ipſo contractas non Duci offendendo, ſed ut huic ſe jungeret, & uno momento Cæſarem maxima virium parte exueret. Manifeſtis rerum documentis ipſum fidem facturum, & in cautionis vicem Landsbergam, & Francofurtum ad Oderam Suecis redditurum.

Bernhardus Dux cum Fridlando ſe conjungere cunctatur.

§. 16. Statim poſt Lauenburgici adventum frequentes nuntii à Fridlando & Illoa miſſi advolabant, inſtantes, ut Bernhardus Dux non ſolum cum equitibus & dimachis, ſed & aſſumta peditum manu ad confinia Bohemiæ tenderet obtinendæ Pilſenæ, ubi tormenta aſſervabantur, ſuſpectis præſidiariis; ſimul Paſſavium repente opprimeret, & Mieſam Fridlandi oppidum tranſitu opportunum occuparet, deſultorum adhibita opera. Et cum Gallaſius Budevveiſæ ſubſiſtens impediret, ne Ulefeldius in Auſtria ſuper Anaſſum hoſpitans cum ſuis legionibus ipſi ſe jungere poſſet; inde petebat, ut Bernhardus Dux cum equitum manu circa ſylvam Paſſavienſem ſe oſtenderet; ac Superioris Auſtriæ ruſticos in arma ſolicitare haut negligeret. Ea petita ſuſpicionem Ducis intendebant, quod iſtius feſtinationis cauſas non ſat ſolidas adferri videret; debilitatem Fridlandi, nutantem præſidii apud Pilſenam fidem, præfectorum contumaciam. Inprimis id ſuſpectum videbatur, quod ad tam diverſa loca evocaretur, Egram, Pilſenam, Paſſavium, Auſtriam ſupra Anaſſum; velut id ageretur, ut copiæ ipſius hinc inde diviſæ, ac in importuna loca pertractæ inſidiis circumvenirentur. Lauenburgicum tamen amice dimittebat, ac traditionem Landsbergæ, & Francofurti cautionis loco acceptabat, Fridlando pollicitus, ſi inter ipſum ac Cæſareos aperta hoſtilitas erumpat, ſe certo ipſi ſubventurum. Neque tamen usque adeo properabat, quod ſibi haut perſuaderet, Fridlandum ita cito à Cæſareis oppreſſum iri; & utcunque res caderet, ſummam inter hoſtes confuſionem oriturum rebatur, ubi ſemel ad manus perventum foret. Sed & quia de ſecretis Fridlandi cum Gallo tractatibus intellexerat, quo iſti ſpectarent, dubitabat. Ita pedetentim ad iter ſe parabat, Illoam expectans, cui petenti literas liberi acceſſus, & tubicinem obviam miſerat, per quem in fundamenta rei penetraturum ſe ſperabat. Ac ubi ſerio rem agi cognoſceret, Fridlando ſatisfacere conſtituerat, ſi & iſte copias ſuas Suecorum partibus ſociaret, & loca ipſi obnoxia traderet. 1634.

Fridlandus Marchioni Culmbacenſi ſe inſinuat. 11. Febr.

§. 17. Miſerat inſuper Fridlandus Joannem Eberhardum Eltzium Cancellarium ſuum ad Chriſtianum Marchionem Culmbacenſem, de ipſius in pacem ſtudio memoraturum, quod in has moleſtias eundem conjecerit. Nec eo ſegnius tamen ad hunc ſcopum ipſum incumbere. Ac cum hactenus intellexerit, Marchionem pacis cupidum magnæque apud ſuos autoritatis eſſe, poſtulabat, tempus locumque deſignari, quo Fridlandus paucis comitantibus accedere, ac eo de negotio ulterius agere poſſit. Interim Muſſelium tribunum Egram cum ablegato ſuo mitteret, cui penitiora conſiliorum ſuorum pandere velit. Iſthæc Marchio ad ſocios, & cum primis Brandeburgicum Electorem, & Saxonem rejiciebat, quos ejus negotii autores fieri par foret. Nec parum rem promoturum Fridlandum, ſi ad conventum Francofurtenſem ipſe accedere, aut legatos mittere velit. Muſſelius tamen Egram ire jubebatur, de conſiliis ac mediis pacis preſſius exploraturus; quem ex itinere nuntius de Fridlandi cæde retro vertebat.

Fridlandus trucidatur.

§. 18. Præfectus Egræ Joannes Gordonus Tertzkii ſubtribunus à Fridlando è paupere gregario ad iſtud muneris provectus, multisque aliis beneficiis cumulatus erat. Unde Fridlandus hunc præ cæteris ſibi fidum ratus ad ejusdem præſidium velut tutum in portum confugiebat. Enimvero is ſepoſito præteritorum reſpectu, futuri præmii magnitudinem animo librabat, ſi Fridlandum è medio ſuſtuliſſet. Adſumitur in facinoris ſocietatem Walterus Leſlæus vigilum præfectus, & Butlarus tribunus. Id ut citra tumultum patraretur, Illoam, Tertzkium, Kintzkium, Neumannum cum tribus aliis in arcem ad cœnam invitant; (nam Fridlandi genius ab ejusmodi conviviis abhorrebat;) qui nihil mali ſuſpicati veniunt. Cœna fere peracta convento temporis articulo inter nonam & decimam horam ſtationes per arcem, & in foro tacite firmantur, & per ſuperiorem portam dimacharum Butlari turma meris Hibernis conſtans in oppidum, & mox in arcem intromittitur, quæ ipſis ingreſſis iterum claudebatur. Hi ſtatim ſtrictis gladiis in convivium lætitia perſtrepens irrumpunt, & fauſta Cæſari ominantes, cum Butlarus, Gordonus, & Leſlæus ad unum latus ſecederent, menſa everſa reliquos fruſtra reſiſtentes, aut effugia circumſpectantes trucidant eo minore negotio, quod miniſtri in ſeparatum conclave ad cibum capiendum ſeducti, ibique concluſi erant. Hac cæde patrata Gordonus excubias arcis, Leſlæus ſtationem in foro obſervabat, Butlarus cum centurione, & duodecim gregariis ad Fridlandi diverſorium properat, ac edito clamore in ipſius conclave irrumpit: ubi centurio Deverouxius Hibernus natione in nocturno amiculo menſæ ſe acclinantem, & ipſo ingruente ad feneſtram ruentem haſta transverberat, ut nullo edito verbo humi moribundus procumberet. 15. Febr.

Fridlandi elogium.

Ita Fridlandus inglorio exitu finiit, in altum ſublatus, ut lapſu graviore rueret. Prima illi tirocinia bello Forojulienſi contra Venetos, ubi Ferdinando Archiduci aliquot equitum turmas ſuo ſumtu conſcriptas adduxerat, & re cum alibi tum in Gradiſcæ obſidio fortiter geſta inſignem apud Ferdinandum gratiam inierat. Cui & in Bohemicis turbis conſtanter adhæſit, eaque occaſione amicitia Comitis Harrachii, Cæſaris gratia florentiſſimi, potitus, ab ipſo gener adſciſcitur; quæ non infima magnitudinis futuræ cauſa erat, ut dein bello Germanico è tribuno ſupremus exercituum dux incircum-

1634. ſcripta cum poteſtate, & è Barone Wallenſteinio Princeps Imperii evaderet. Beneficiis, quæ à Cæſare acceperat, maxima reſpondebant merita viri, dum præter cætera poſt cladem Lipſiacam, & ſtupendos Guſtavi Regis progreſſus militiam Cæſaris ita inſtauravit, ut victricia iſtius arma in medio curſu ſtiterit. Vulgo moroſitas ipſius velut ſtultitiæ vicina exagitabatur, ſub qua tamen profundam calliditatem recondebat. Aſtrologicæ vanitati ad ſuperſtitionem immerſus, eoque parcus Numinis cultor, & Pontificiis ſacris non admodum addictus. Unde mutuum inter ipſum Sacerdotesque odium. De cætero elatus animus, in iracundiam proclivis; imperia rigida, & multum è crudelitate trahentia; quæ tamen tempus indies mitigabat. Cæſari ſemper fidus, cujus faſtigium omnibus viribus attollere nitebatur. Unde merito dubitaveris, num initio tractatuum ſerio in iſtum aliquid molitus fuerit; cum ejusmodi conſilium ſuperiore anno in Sileſia, ubi caſtra cum Proteſtantibus contulerat, facilius quam nunc exſecutioni dari potuiſſe videatur. Sed dum ſimulationis menſura exceditur, irreverentes ſermones, ac inficeta agendi ratio Cæſari ſuſpicionem excitarant, ab invidis malevolisque eo usque irritatam, ut tandem quod ab initio aſtute & in ſpeciem illudendis Evangelicis præ ſe tulerat conſilium, poſt ſerio, ſed ſero nimis, amplecti cogeretur. Ac non fruſtra de ejusdem cœptis Oxenſtierna judicaverat; ea effectui dare ſupra ipſius vires eſſe; ac majora eum moliri quam præſtare queat. Nam apud duces, defectione iſtius erumpente, plus fides Cæſari data, quam ejusdem autoritas valebat; unde plerique ab eo ſeceſſionem faciebant; & è clientibus, quibus maxime fiſus fuerat, ipſi percuſſores exiſtebant. Fateri tamen poſt ſolebat Oxenſtierna, ſe nunquam ad fundum iſtorum conſiliorum penetrare potuiſſe. Etſi maxime probabile videretur, tertias ipſum partes meditatum, præſertim poſtquam Guſtavo Rege mortuo priſtini ſpiritus rediiſſent. Certe Arnheimium tertias iſtas partes agitaſſe conſtat, capitalem Suecorum hoſtem, eundemque aſtutiſſimum; quo remoto, cum Fridlando facile conveniri poſſe credebatur. Idem Fridlandus ſecreta cum Gallis commercia aluerat, quibus primum ſuper deſtinatis ſuis Feuquierio Dreſdæ agenti per Kintzkium inſinuabat; hiſce promtam operam ad invadendum Bohemiæ Regnum offerentibus. Quibus ea res adeo arridebat, Oxenſtiernæ tunc ſuccenſentibus in Philipsburgi traditionem conſentire abnuenti, ut ſpe conjunctionis cum Fridlando Suecos contemnere inciperent, fœdus cum ſolis Germanis excluſa Suecia meditati velut tractabilioribus, ac ut circa emolumenta religionis Catholicæ jactare ſe poſſent, retundendis Auſtriacorum exprobrationibus, quaſi per fœdera cum Proteſtantibus iſtam deſtruerent. Unde & audita Fridlandi mors Richelium graviter perterruit, inter alia metuentem, ut amicitia cum Suecis valde tunc refrigerata iterum accendi poſſet.

Cæſareus exercitus in officio continetur.

§. 19. Interea Lauenburgicus Ratiſpona Egram revertens, ignarus quæ ibi geſta forent, cum præſidium militare ſibi obviam mitti poſtulaſſet, à manu Croatarum non procul Dirſchenreuta per inſidias interceptus, Egram, & mox Viennam abducitur.

18. Febr.

Quem captum cogebant ad Bernhardum Ducem literas dare, quibus Egram invitabatur: ſed illæ inſidiæ fruſtra fuere. Parem cum Lauenburgico ſortem ſubiiſſet Arnheimius & ipſe Egram tendens, ni Zvviccaviæ pauliſper moratus fuiſſet. Porro ne caſus iſte turbarum quid in exercitu Cæſareo excitaret, Gallaſius, Piccolomineus, & alii ſolicite providebant, ſuſpectis legionum in interiora Bohemiæ Pragam verſus deductis, 1634. fidis in finibus collocatis, permutatisque paſſim præſidiis. Qua diligentia effecerunt, ut exercitus in officio contineretur, ac bene compoſitus adventanti Hungariæ Regi traderetur. Quod autem ea res, quæ magnas turbas datura credebatur, ita facile ſopita fuerit, in cauſa erat, quod præcipui factionis Fridlandicæ cum ipſo cæſi, aut capti fuerant. Quos inter Schafgotſchius à Coloredo Olaviæ comprehenditur, qui ſe hactenus conſiliis Fridlandi aſſenſiſſe fatebatur, ut ad compellendos eos, qui in Cæſaris aula paci obſiſtebant, exercitus Viennæ admoveretur. Porro Bavarus interitu inimici ita criſtas erigebat, ut quam paulo ante pro ſe & fratre ſuo Gallica in aula protectionem ambiverat, jam negligeret, armis & auxilio Cæſareo deinceps ſe tuiturus.

§. 20. Aſt Bernhardus Dux Fridlandi cæde cognita iter accelerabat, ſi forte partem copiarum Fridlando addictarum ſibi adjungere, & Pilſenam intercipere poſſet, quod & ipſum Oxenſtierna per literas monebat. Sed ob viarum difficultates copiæ ſerius Weidæ adpellebant, unde Karpfius tribunus hoſtem verſus excurſionem facturus mittitur; 21. Febr. qui cognito Corpuſii legionem quatuor vicis non procul Egra diſtributam, ſuos quadripartito media nocte iſtis immittit, cæſis ducentis, multisque captis. Sexcenti equi cum armis in prædam cedebant: Tribunus per tenebras ægre evaſerat. Legio hoſtium opprimitur. Hæc clades etſi Bernhardum Ducem non procul abeſſe teſtaretur; nemo tamen adparebat, qui Fridlandi necem ulciſci, aut Cæſareas partes deſerere cuperet. Unde ulterius in Bohemiam penetrare, nondum firmato receptu haut conſultum judicabat Dux, hoſti, ni aliunde auxilia accederent, impar. Quia tamen unica ratio videbatur Evangelicas partes ſuſtentandi, bellum in Cæſaris ditiones transferre, Saxonicorum conjunctionem eo fine ſolicitatum ibat. Unde Arnheimio qui antea ultro id ambiverat, per literas negotii utilitatem multis demonſtrat, poſtulans, ut antequam hoſtis vires rite compoſuerit, junctis ſecum conſiliis, armisque eum perſequatur. Ad idem Oxenſtierna Saxoniæ Electorem literis hortabatur, ablegato quoque ad eundem Chriſtiano Culmbacenſi Marchione, magnæ apud iſtum exiſtimationis. Sed ne otia interim ageret Bernhardus Dux, Palatinatum Superiorem ab hoſtibus repurgare, & præſidia Cæſarea Kemnatho, aliisque locis pellere inſtituebat, dilatandis ſuorum hoſpitiis, & magis premendæ Ambergæ. Inde cum parte exercitus Cronacum tendit, ut à Saxonicis eo propius abeſſet, ſimul expugnationem ejus oppidi tentaturus. Bernhardus Dux Cronacum fruſtra tentat. Quod licet milite, munitionibus, & omni adparatu inſtructiſſimum vi aggreditur, 8. Mart. ruinaque edita aſſultum dat: & quanquam non ſine clade rejectus ſpem brevi eodem potiundi conceperat, ni repente ſex equitum Cæſareanorum millia in Culmbacenſem ditionem irrupiſſent, incendiis, cædibus, rapinis omnia permiſcentes. Nec ſatis conſtabat, utrum rector Cronacum tendere, an medios ſe Ducem inter, exercitumque ejus Aurbaci relictum interponere vellent. Unde cum Dux unam tantum equitum legionem, tres peditum phalanges ſecum haberet, ne ab hoſte viribus prævalente opprimeretur, ſoluto obſidio in Coburgicam ditionem ſe conferebat. Inde 16. Mart. cum Arnheimio Salfeldæ ex condicto congreditur; qui multa prius de Suecorum adverſus Electorem 20. Mart. offenſis, & Oxenſtiernæ in ſe odio queſtus, tandem Duce iſta diluente, ſpondebat; Electori ſe perſuaſurum, ut ad Conventum Francofurtenſem legatos mittat; & Saxonicas copias, mutuum deinceps auxilium ſtipulatus, cum Duce juncturum.

§. 21.

1634.

Cæſarei Suecos Palatinatu ſuperiore expellunt.

§.21. Dum iſta Bernhardus Dux agitat, Cæſarei è Bohemia moventes invalida per Superiorem Palatinatum oppida paucis peditibus inſeſſa, ipſumque Chamum occupant, præſidiariis ad Cæſaream militiam adactis; Suecosque tota ea regione cedere, Furtam ſe recipere cogunt. Bavarici quoque Straubingam vi oppugnatam, quam octingenti milites Suecici ſub præfecto Borchauero obtinebant, ad deditionem ſat duris legibus compellunt: ut relictis ſignis, tubiſque, gladiis tantum accincti cum impedimentis Ratisponam deducerentur: & qui olim ſub Cæſare, Bavaroque ſtipendia feciſſent, ad vetera ſigna redirent, cæteris quoque Bavaricam militiam ſumere liberum foret. Quæ leges nec ipſæ ſervatæ ſunt. Nam præter veterem Bavari militem reliqui in cuſtodiam dati fame ad Bavarica ſigna cogebantur, præter ducentos, qui mori præoptabant; quos Scherdingam captivos abſtrahebant; Altringero eam perfidiam averſante. Obtentui ſumebatur, quod Bernhardus Dux eodem oppido capto Bavaricos duces militesque contra pacta captivos abduxiſſet, ſarcinis inſuper direptis; eoque hos tantiſper detinendos, quoad iſti dimitterentur. Poſt Straubingam captam Altringerus in hiberna trans Iſaram redibat; Gallaſius quoque Cæſareos è Palatinatu in Bohemiam reducebat, quod anni tempus nondum ferret Ratisponæ obſidium circumponi; cui fini magna vis annonæ, adparatusque bellici Landshutæ, Pilſenæ, Chami, & Ingolſtadii congerebatur. Nec minus Ratisponam Sueci, qui ſe haut obſcure peti prævidebant, munimentis firmare omni ope laborabant. Aſt Bernhardus Dux, cum periculoſum judicaret tantum otii hoſtibus indulgeri, ut obſidendæ Ratisponæ omnia parare, & ad utramque Danubii ripam caſtra munire poſſent, Arnheimii conjunctionem ex promiſſo flatigabat, quæ ſola hoſti inſperata ejus deſtinata infringere poſſet. Sed Arnheimius pro more ſuo ambigue reſpondere, de prætenſionibus quibusdam in Sileſia, ac belli directione prius ut caveatur poſtulare; ea occaſione ad iniquas Suecis conditiones extorquendas uſurus, quod eorum res ob gliſcentem hoſtium potentiam in periculo verſari viderentur. Quæ res graviſſime Ducem offendebat; eoque aſperis literis inconſtantiam ipſi exprobrabat, & ut poſtulata ſua ad Oxenſtiernam referret, monebat. Sed cum in Arnheimio, & Saxonicis nihil fiduciæ collocari poſſet, cum Hornio ſuper inſtante expeditione conſilia conferre ſatius ducebat.

Bavarici Straubingam recuperant.

22. Mart.

Hornius Bavaris damnum infert.

8. Jan.

§.22. Hornius fatigato militi tranquilla hiberna per Superiorem Sueviam paraturus initio anni Lauinga Biberacum verſus moverat, ſi poſſet id oppidum hoſti eripere. Sed comperto validam equitum Bavaricorum manum Licum ſuperaſſe, ad Danubium relictas copias oppreſſuram, & Wurtenbergicam excurſionibus infeſtaturam, quod iſtum cum maxima exercitus parte in Superiorem Palatinatum abiiſſe crederet, dilato obſidio, cui & aſperrimum frigus adverſabatur, peditatum plerumque circa Rietlingam per hoſpitia diſtribuit; cum equitatu, & ſelectis peditum Ravensburgum verſus tendit, num forte Bavaricos diſſipare, ac inde hibernum tempus per quietem exigere poſſet. Idem cum Waldſæam perveniſſet, metatores Gronsfeldicæ legionis, Reutæ morari intelligit; quos ipſe cum primo agmine ex improviſo opprimit. Ex his cognoſcit, quadraginta hoſtium vexilla ſub Logierii tribuni ductu per Uberlingam, Ravensburgum, Leutkircham, Iſnam, & Wangenam diſtributa eſſe. Igitur ſtatim Reuta Platonem tribunum Ravensburgum mittit, portas oppidi obſeſſurum, quoad ipſe cum peditibus ſubſequeretur. Mox Waldſæa Roſteinium, Canofskium Wangenam properare, utrumque inde Iſnam junctim tendere jubet, num & ibi hoſpitantes opprimere daretur. Et Plato quidem Ravensburgi Keslerum tribunum cum ſua legione, Comitemque Zielium, & Kœnigseckium cum multis Eccleſiaſticis viris in poteſtatem redigebat. Canofskius quoque legionem Croatarum Wangenæ ad unum cædit, capitque. Sed Roſteinii adventum, qui Leutkirchæ & Iſnæ agebant, matura fuga prævertentes Campodunum ſe receperant, paucis per præcurſores occiſis. Ita oppreſſis aut diſſipatis hoſtibus per Superioris Sueviæ oppida equitatum in hiberna diſponebat Hornius, quoad frigus deſæviret. Eam per quietem nihil memorabile actum, niſi quod hoſtes Uberlinga, & è valle Rhenana excurrentes à Suecis ſemel atque iterum probe multati ſunt, qui & trans Illarum excurſione facta circiter ſexaginta hoſtium, inter quos multi ductores, oppreſſerunt. Et quia Lotharingiæ Dux Briſaci Rhenum tranſierat, & per Friburgum ad Sylveſtres urbes perrexerat, Conſtantiam aut Uberlingam ſi qua poſſet penetraturus; Hornius ipſi prævertendo Stocachum cum ſelecta manu ibat. Quo animadverſo Lotharingus ea qua venerat via trans Rhenum iterum faceſſebat.

Cum Helvetiis acta.

3. Jan.

§.23. Cæterum poſt Conſtantiæ obſidium inter Helvetios animorum exacerbatio indies gliſcebat, Evangelicis Catholicorum inſolentiam armis retundere ardentibus. Qui & ab Hornio initio anni quindecim equitum centurias ſubſidio petebant. His iſte ſuadet, ut deſtinata ſua diſſimulent quoad ipſe cum exercitu in Superiorem Sueviam quo jam iturus ſit, pervenerit, ipſe interim quid facto opus Oxenſtiernam conſulturus. Mox Helvetii miſſo Ulrico tribuno non equites ſolum, ſed totum exercitum, aut magnam ejus partem ſubſidio ſibi petebant, ut primo impetu adverſarios proterere, & clauſtra montium occupare poſſint, quæ deinceps ſuis viribus ſint tuituri. Hornius, qui probante Oxenſtierna validam equitum manum ipſis commodare cupiebat, toto cum exercitu eo accedere dubitabat, quod intumeſcentibus fluviis difficillima itinera, & legionum ſupplementa per intempeſtivam expeditionem impedienda forent. Simul iſto diſcedente, antequam aliæ copiæ Danubium tueri poſſent, hoſti aditus in Wurtenbergicam & alias amicorum terras relinquebatur. Igitur eas rationes Helvetiis exponit, ſuadetque rem differri, quoad ipſe Conſtantiæ obſidium circumponere queat, cujus capiendæ firma ſibi ſpes ſit, Helvetiorum navigiis prohibituris, ne per lacum ſubſidia introduci queant. Interea ſe Sueviæ oppida in poteſtatem redacturum, quæ Bavaricis, quo minus huc adcurrere queant, remoram injectura ſint. His conſiliis Helvetii adquieſcentes judicio Hornii belli ſui exordia committebant. Sed re in longum dilata animi utrinque apud iſtos detumeſcebant, & Galli hac occaſione arrepta interventu ſuo efficiebant, ut citra bellum ea diſſidia expirarent.

Hornius Bavaricos multat.

10. Mart.

§.24. Interea Hornius de Fridlandi cæde, & quod Bernhardus Dux Bohemiam verſus moviiſſet, certior factus nec ipſe diutius ſibi quieſcendum judicabat, diſtrahendis Bavaris, ne iſtius tergo ingruerent. Igitur primo Peſchickium ſubtribunum cum expedita manu mittit, qui Frontæ quatuor legiones, quæ & paulo ante vapulaverant, plane delet, Logierio tribuno, ac plerisque ductoribus captis. Plato quoque tribunus Mundelheimum impetu occupat, trecentis, qui oppidum propugnabant, in poteſtatem redactis. Kaufbeuram hoſtes ultro deſeruerant. Ipſe Hornius Ravensburgo movens Biberaco exercitum admovet, ac Straſoldo tribuno honeſtis conditionibus oblatis

de-

1634. deditionem imperat; quam ferociter repudiatam, cum tertio poſt die ruina edita eſſet, iſte ultro ambit, minis additis, ni impetraret, cives ſe

Expugnatque Biberacum, Evangelicos curiæ incluſos ſubjecto pyrio pulvere in aërem eliſurum. Sed cum non ſecius Hornius milites potiundi cupidus omnia faciendo aſſultui pararet, precibus tandem ſacerdotum & fœminarum

15. Mart. movetur, ut deditionem obſeſſis annueret his legibus, ut ſignis, ſclopetis, atque equis relictis Ingolſtadium deducantur, captosque aut transfugas reſtituant, in libertatem quoque repoſitis oppidanis, quos alio in cuſtodiam miſerant. Aſt præter tribunum, ductoresque aliquot, omnes militiæ Suecicæ nomina ultro dabant, quindecim peditum centuriæ, una equitum, non ſpernendum peditatus ſupplementum. Inde Hornius cum expedita peditum manu, & levioribus machinis Campodunum movet, ac repente in ſuburbium, mox in oppidum irrumpens partem præſi-

21. Mart. dii opprimit, cæteris in arcem refugis. Qui ta-

Campodunum, men defenſionem non auſi, facultatem abeundi petebant. Quam Hornius eo lubentius indulgebat, quod tempus heic nollet terere, audito Bavaricorum motu. E quingentis ſexaginta tamen peditibus, ſeptuaginta equitibus, non ſupra centum quinquaginta ad ſuos redière, cæteri ultro ſub Suecica ſigna conceſſerunt. In arce triginta tormenta, & non parum pulveris pyrii, annonæque repertum. Præfectus ob præproperam deditionem apud ſuos capite pœnas poſt luit. Dehinc

& Memmingam. Memminga ab Hornio invaditur; ubi poſt acceſ-

30. Mart. ſus factos cornutum munimentum impetu expugnatur, cæſis ducentis propugnatoribus. Mox deditio extremis cum minis imperatur. Quibus territi præſidiarii, honeſtum abitum pacti oppidum

4. April. dediderunt. Sed ex octodecim peditum centuriis, una equitum turma quingenti tantum ſua ſigna ſecuti ſunt; cæteri ad Suecos tranſiere. Interea Canofskium Wangenæ cum quatuor equitum turmis agentem, octodecim peditum, duæ

30. Mart. equitum centuriæ Lindavia, Conſtantia, & Uberlinga contracta opprimere conabantur, facilis ſucceſſus fiducia, quod pleraque munimenta invalidi alias oppidi paulo ante ipſe disjeciſſet, cum ab Hornio inde evocatus eſſet; quæ tamen ab ipſo reverſo

Cæſarei ad Wangenam vapulant. raptim reparata fuerant. Is igitur non ſolum hoſtium impetum ſtrenue repulit, ſed & eruptione facta ad Novum Ravensburgum usque recedentes inſecutus eſt, ibique pedem figere coactos fudit, ſexcentis cæſis, & præter tribunum Schmidium,

3. April. aliosque ductores, quadringentis captis. Eo tempore quoque arx Hohenzollera, non niſi fame expugnari apta, in Wurtenburgici Ducis poteſtatem conceſſit. Bavaricis contra, quas Auguſtæ Fuggeri Comitis ductu ſtruebant inſidiæ irritæ fuerunt, transfuga prodente, quas Winckelius tri-

30. Mart. bunus actis diligenter excubiis eludebat; ac hoſtis re intentata Monachium revertebat.

Per Alſatiam geſta. §. 25. In Alſatia Cæſarei quam maxime ſatagebant, ut proximo vere validum educere exercitum poſſent: quo fine delectus in Burgundia, & Lotharingia fervebant. Et Salmenſis Comes ex Hagenoæ, Tabernarumque præſidiis, viciniſque locis duo millia militum coëgerat, quæ per montes Briſacum verſus deducere cupiebat, cum prius quosdam vicos Hanovienſis Comitis, & Argentoratenſium diripuiſſet. Eum hoſtis motum obſervans Otto Ludovicus Rheingravius, antequam is in juſtum exercitum adoleſcere poſſet, Salmenſem opprimere conabatur. Sed hic percepto Rheingravii adventu, ad vicos Tabernis vicinos ſe recipiebat, à Lotharingis, quibus ſolis nuper id oppidum conſignaverat, intra idem admitti poſtulans. Sed inde excluſus ipſe cum præcipuis ductoribus Hohenbaarum arcem ſe conferebat. Rheingravius, etſi in locis ob vineas impeditis nullus equitum eſſet uſus, per pedites tamen hoſtes aggreſſus in fugam conjicit; quorum pars in dictam arcem ſe receperunt, ducenti cæſi, quidam ultro ad Suecicos tranſiere, non pauci capti, multi palantes ab agreſtibus trucidati. *Cæſarei vapulant.* Impedimentis omnibus Sueci potiti ſunt. Reliquias cladis Hohenbaaræ incluſas fames intra biduum Rheingravio traditura fuerat, ni paulo ante, aut ipſo in tumultu tribunus Gallicus Blocquierius Hohenbaari adpuliſſet; quicum Salmenſis in Gallos quam Suecos pronior, an ut inter hos diſſidiorum ſemina ſpargeret, convenit, ut iſta arx, ſimul Hagenoa, & Reichshofa Gallis conſignaretur: viciſſim Gallus Comitem, ejusque copias in ſuam tutelam reciperet, conceſſa quo velit abeundi facultate. De quo pacto Blocquierius Rheingravio per literas ſignificat, & quod ipſe arcem Galliæ Regis nomine occupatam poſſideat. *Galli Hohenbaarum & Hagenoam Suecis præripiunt.* Rheingravius laboris ſui fructum hoc modo intercipi ægre ferens, ſuper hac injuria per centurionem ad Marchionem Forcæum miſſum quærebatur. Sed Blocquierius, qui celeribus equis prius ibi adpulerat, factum ſuum facile Forcæo adprobaverat. Ita irritus centurio remiſſus, & Gallicæ copiæ propius accedentes Rheingravio ubique obſtabant. Ac parum aberat, quin ab hujus ſubtribuno manus Gallorum noctu per errorem, velut hoſtes, concideretur. Igitur cum nihil ſe iſtis locis gerere poſſe videret, in Superiorem Alſatiam tranſire ſatius ducebat, ne forte laceſſentibus Gallis cum ipſis ad manus veniendum eſſet. Mox quoque Hagenoa & Reichshofa Salmenſe concedente à Gallis occupantur. Sed & Lotharingi ferocia initio crepantes, poſt ſolis Forcæi minis territi, haut expectato tormenti ictu, Tabernarum oppidum Gallis tradunt.

Cæſareorum conatus in Alſatia. §. 26. Interim Cæſarei Briſaco famem ſentienti ex Helvetia ſecundo Rheno annonam inferebant; ſimul in Suntgovia Schaumburgius circa cogendum militem acriter ſatagebat; cui Salmenſis cum ſuis reliquiis, & præſidio Hagenoa educto, Lotharingorumque manus accedebat. Hi jam eo usque animis intumuerant, ut Colmariæ obſidium minarentur. Igitur hos conatus mature diſturbaturus Rheingravius, cum duodecim equitum turmis, mille peditibus, ac tribus tormentis Colmaria profectus Sultzam pervenit, ubi Lichtenſteinius Comes, multique ductores intercepti, & *2. Februar.* inſignis præda parta fuit: reliqui in montes ſine jactura refugiebant. Gebvveila Merſii equites terrore correpti ultro ſe proripuerant. Inde Ruffacum Rheingravius aggreditur, ac reſiſtente acriter præfecto, poſt ruinam factam quatuor locis aſ- *3. Februar.* ſultum ſimul dat; & cadentibus licet aut ſauciis *5. Febr.* ſuorum non paucis, in oppidum penetrat, octoginta hoſtium cum centurione captis. Cæteri in arcem refugi, mox admotis machinis arbitrio Rheingravii ſe ſubmiſerunt. Interea hoſtis circa Thannam exercitum ſex millibus amplius conſtantem contraxerat, horæ tantum ſpatio à Rheingravii ſtativis poſitis. Sed Rheingravium dudum pugnandi avidum ne eum iſtis manus conſerere poſſet tumentes vernis aquis fluvii, ac uda humus tormentis & equis incommoda, mox cadentes imbres retardabant. Tandem Zulovii legione equeſtri firmatus, *2. Mart.* explorato hoſtium ſitu, in eos tendere conſtituit; præmiſſoque fratre Joanne Philippo cum equitum peditumque manu, repente ingruens locorum eosdem commoditate exuere conatur. Sed Cæſarei Rheingravii adventu per agreſtes cognito, jam *Prælium ad Watvveilam.* in aciem ſe diſpoſuerant. Igitur prælio commiſſo Suecici pedites primum hoſti altiora campi eripiebant;

bant;

1634. bant; equites contra incumbente hoſtili equita-
tu & peditum parte, ac tormentis licet innoxie
tonantibus, initio turbatis ordinibus retrocede-
bant, mox tamen pedem iterum figebant. Rhein-
gravius, qui cum legione ſua equeſtri, & reliquo
peditatu machiniſque inſequebatur, à fratre cer-
tior factus, quantum poterat adproperans ab omni
parte hoſtem invadit, ac facili negotio in fugam
conjicit. In ipſo conflictus loco Philippus tribunus,
magnæ apud Lotharingos exiſtimationis, multique
primorum ordinum præfecti cum mille quingentis
gregariis cecidere. Salmenſis Comes, olim Taber-
narum gubernator, Marchio Baſſompierius Lotha-
ringorum ſummus dux, Mercius tribunus cum
quingentis gregariis, tormentisq; aliquot, ac ſignis
capti. Victores fugientibus ad Thannæ usque por-
tas inſiſtebant, multis in via cæſis. E Suecicis ne-
mo ductorum præter decurionem, & quinquagin-
ta circiter gregarii deſiderati. Watvveila & Senna
eodem die arbitrio victoris ſe permiſere, ubi ſex-
centis adhuc militibus, & pleriſque impedimentis
Rheingravii per Alſatiam progreſſus. 5. Mart.
hic potitur. Inde Thannæ admotus exercitus,
quæ poſt unius diei verberationem citra exceptio-
nem ſe dedidit; ducentique pedites ſub ſigna Sue-
corum recepti, ductores capti. Enſisheimum ju-
nior Comes Lichtenſteinius cum trecentis militi-
bus ultro deſeruerat, ac Briſacum ſe contulerat.
Caſtellum quoque ad Huningam, quod paulo
ante Cæſarei excitaverant, exigua Suecorum ma-
7. Mart.
nu adventante, ab iſtis vacuum deſtituitur. Befor-
11. Mart.
tum itidem citra pugnam capitur, quod præſidia-
rii ſe in arcem recepiſſent; ſed qui poſt admota tor-
menta in has ſe demum leges dedunt, ut ductores,
quos inter ſeptem centuriones, in honeſta cuſto-
dia haberentur; gregarii qui Teutonicæ eſſent
nationis, ſub Suecica ſigna reciperentur, exteri
quo vellent dimitterentur. Sed ne Luderi Fano
Rheingravius potiretur, Gallicus Dux Hebro-
nus obſtabat, qui deditionem ejus imperando an-
teverterat. Et quanquam Rheingravius obten-
deret, cum ſibi præſulatum à Suecis donatum,
quem à Gallis præripi haut æquum ſit: Hebronus
tamen iſta flocci faciens oppidum occupabat; &
inſuper Paſſavantium arcem tanquam ejus præſu-
latus appendicem ſibi tradi poſtulabat. Id quod
Rheingravius abnuere, ac iſtum ad Oxenſtiernam
remittere. Interim Wilhelmus Marchio Baden-
ſis ſeptingentos circiter è clade collectos Briſacum
deducere laborabat, firmando ibi præſidio. Sed
cum Rheingravii frater Pfirtam arcem intercepiſ-
ſet, iſte via intercluſà in Burgundiam ſe confere-
bat. Manus quoq; Suecicorum caſtello ad Hunin-
gam excurrens, multis curribus ſale & farina onu-
ſtis potiebatur, oppreſſa equitum centuria, quæ
illos comitabatur. Cæterum cum Rheingravius
poſt Altkircham ultro deditam Bruntrutum inva-
dere cuperet, miniſtri Præſulis Baſileenſis tributa
promittebant, ſi ab hoſpitiis militum immunes re-
linquerentur; qui tamen iidem ſimul Galliæ Re-
gis patrocinium apud ipſius duces imploraverant.
Unde contingebat, ut dum jam ſuper deditione
oppidi cum Rheingravio tractaretur, Haijus Mum-
pelgarda accedens Galliæ Regis nomine declara-
ret; Epiſcopum Baſileenſem Gallica tutela com-
prehendi. Igitur iſte colliſionem cum Gallis de-
fugiens cis Rhenum regreditur, ac Neoburgum
invadit. Ubi qui id inſidebant primum quidem
impetum repellebant; ſed altero non expectato
1. April.
Briſacum ſe conferebant. Hinc Friburgum Bris-
goviæ petitur; cujus ſuburbium impetu capitur,
cæſis centum quinquaginta oppidanis, ruſticiſque
qui in armis reperiebantur. Mox oppidum dedi-
tionem ultrò facit; ac qui arcem inſidebat miles
poſt brevem defenſionem, tormentis, jactuque
ignium adigitur arbitrio ſe Rheingravii permitte- 1634.
re, qui pleroſque ſub ſua ſigna recipit, cæteros ca-
ptivos detinet.

§. 27. In Palatinatu ſub initium anni Philips- Philipsburgum Suecis deditur.
burgum in Suecorum poteſtatem pervenerat.
Quanquam enim præfectus Bambergius omnem
lapidem moveret, ut vario tractatuum ludibrio
id oppidum iſtorum manibus ſubtraheret: tamen
advigilante Ottone Rheingravio ejus conatus eli-
duntur, & exterioribus munimentis, telonio-
que, & piſcatoriis domibus occupatis, acceſſus
ad Rhenum præcluditur. Unde fracta tandem
pertinacia ipſe ad Schmidbergium tribunum pro- 1. Januar.
cedens ſuper deditione ſerio tractare incipit, cujus
leges per iſtum ad Rheingravium mittuntur.
Quanquam autem extrema Philipsburgicos fame
premi noſſet Rheingravius, ita ut paucos intra dies
citra pactum ad deditionem adigi poſſent, tamen
ob machinationes Gallorum omnem moram peri-
culoſam judicans, ſat honeſtas conditiones iſtis in- 3. Januar.
dulget. Enimvero pridie, quam Cæſareis ex pa- 7. Januar.
cto excedendum oppido foret, miles adverſus præ-
fectos tumultuari, & ſe illos ſecuturum negare;
queis & extrema à conſternatis imminebant, ni
ad Suecorum protectionem confugiſſent, hosque
ut oppidum intrare maturarent, rogaſſent. Ita
nulla præſidii deductione opus fuit, & ſeptingenti
qui ſupererant gregarii Suecorum ſe militiæ tra-
didere; ductorum plerique Spiram, præfectus
Heilbrunnam conceſſit. Cuſtodia oppidi dein-
ceps Schmidbergio tribuno, qui in eo ſubigendo
egregiam operam navaverat, traditur; & exhauſta
penus annona diligenter iterum impletur.

§. 28. Ad inferiorem Rheni tractum Grimber- Hiſpani ſe movent.
gius tribunus Andernaci præfectus Hachenbergam
ſubito opprimere conatus, cum clade repulſus fue-
rat. Paulo poſt iis in oris magnum terrorem da- 14. Januar.
bat Marchio Celadæ, qui cum Hiſpanicis copiis
è Lucenburgico agro Rhenum trajiciebat, ad ſyl-
vam Occidentalem Moguntini, & Colonienſis 22. Februar.
Electorum, Neoburgicique, & Coloniæ urbis
copias ſibi juncturus, quæ in validum exercitum
ſurrecturæ credebantur. Huic moli quæ pares op-
ponerentur copiæ non adparebant. Ne tamen
aperta plane via hoſti in Wetteraviam relinquere-
tur, bis mille quingenti circiter mittuntur, qui
aditus obſiderent; quibus parem numerum Land-
gravius ſociaturus erat. Conatus tamen hoſtis in
irritum recidit, auxiliis Colonienſium ob tumul-
tum ibi excitatum retardatis; Neoburgico quoque
armis plane ſuperſedente; quem inſtinctu Sueco-
rum Hollandi monuerant, ut quieſceret. Simul A-
rauſionenſis validam manum Rheinbercam miſe-
rat, Hiſpanorum motus obſervaturam. Unde ter-
riti Hiſpani diutius his in oris morari haut auſi, poſt
direpta quædam loca Rhenum iterum transmiſe- 14. Mart.
runt.

§. 29. In Weſtphalia eo tempore non ſolum Acta per Weſtphaliam.
agreſtium manipuli turbas dabant; ſed & Cæſa-
reorum duo millia Monaſterii ac vicinis oppidis
collecta Suecorum hoſpitia infeſtabant, Limbur-
gumq; arcem ad Ruram fluvium ſitam, ac Benthei- 22. Jan.
mum occupabant; Ludingshuſa quoque arce per
præfecti ignaviam facile potiti; cum intra triduum 7. Febr.
Haſſi adfuturi eſſent, qui ſubvenirent. Oſter-
holtius quoque, & Eremita tribuni Cæſarei cum
viginti duabus cohortibus Blombergam, & poſt
Uffelam oppreſſam miſere diripuerant. His ho- 10. Mart.
ſtium conatibus obviam iturus Melander Haſſicus
dux cum quindecim equitum centuriis, aliquot
mille peditibus ad Dulmenam progreſſus cohor-
tem peditum cum ſexaginta equitibus, mox quin-
que Bœnningshuſii turmas conciderat. Sed dum
Dulmena Halteram tendit, hoſtis repente Rhe-

dam

1634. dam convertit, ac poſt oppidum direptum incenſumque, arcem ſegniter reſiſtente præfecto capit. Quo ipſo hoſtis ſibi viam ad Comitatum Lippienſem, Tecleburgicumque, & Oſnabrugenſem præſulatum aperuerat. His ut ſe conjungeret Gleenius, cum aliqua manu Mirda trans Viſurgim in Weſtphaliam tendebat; quem Ericus Andreæ Trana tribunus Suecicus inſecutus non procul Mella aliquot ejusdem turmas improviſo opprimit, centumque ac triginta in fuga interficit, præter duo vexilla non paucis captis. Nec Gleenius in Suecos firmato pede ipſum expectantes tentare quid auſus, Warendorfum ſe conferebat, hiſce itidem ad ſua regreſſis. Circa idem tempus Guſtavus Guſtavi F. in poſſeſſionem præſulatus Oſnabrugenſis à Regina Sueciæ donati per Oxenſtiernæ delegatos immittitur. Et quanquam initio in ejus verba jurare Canonici obtentu privilegiorum, equeſtris ordo, & oppida metu vaſtationis à Gleenio imminentis tergiverſarentur; mox tamen juramentum præſtiterunt, plerisque Canonicis exceptis, qui recuſationis ſuæ rationes Oxenſtiernæ ſe approbaturos ferebant.

Obſidium Hildeſiæ lente procedit.

§. 30. In Saxonia Inferiore Brunſuicenſis Dux obſidio Hildeſiæ ſuperiori anno cœpto inſiſtebat majore pertinacia quam ſucceſſu, cum obſeſſi obſeſſores numero fere æquarent. Et quanquam Oxenſtierna ſuaderet rem in commodius tempus differendam, nec labore jam tum attritas legiones plane peſſundandas; ne poſt hoſte ingruente obſidium cum ignominia foret deſerendum: is tamen præfracte abnuebat, quod ditionum ſuarum ſalutem ex ea urbe pendere diceret; ac Hildeſia capta Guelferbytum facilius ceſſurum. Igitur placito Ducis morigeratus Oxenſtierna Cniphuſium eo miſerat rebus melius diſponendis; qui ſtatim obſervabat, obſeſſores pro paucitate ſua plus laboris ſuſcepiſſe, quam cui ſufficerent. Neque tamen ipſe operæ pretium facere poterat. Cum enim Oxenſtierna conditiones, quas idem Clericis Oſnabrugenſibus indulſerat velut Evangelicis, oneri ceſſuras retractaſſet, Cniphuſius offenſus miſſionem flagitarat, & obtinuerat, Hildeſiæ tamen obſidio ad finem incubiturus, aut quoad alius in ipſius locum ſuffectus foret. Unde cum ob eam miſſionem ductores imperium ejus parum curarent, ac niſi conſulto prius Georgio Duce parere ipſi nollent; iſte caſtris excedit, obſidii cura Uslario
28. Febr. relicta. Cæterum obſeſſores quidem munimentum cornutum expugnarant, ac ad labrum foſſæ penetrarant, circa quam replendam ſatagebant. Obſeſſi tamen acriter obſiſtere, crebris eruptionibus obſeſſores fatigare, quos morbi præterea, morteſque, ac crebræ deſertiones valde attenuabant, ut ni plures accederent copiæ, vix ſpes eſſet urbe potiundi. Ea de cauſa Oxenſtierna Kingio tribuno mandat, ut cum ſua & Wilhelmi Ducis tribus legionibus Hildeſiam ſe conferat; qui & jam Peinam duobus inde milliaribus diſtantem pervenerat. Sed VVilhelmus Dux contrariis mandatis legionis ſuas in Eichsfeldiam ire jubebat, quæ & mox à Kingio diſceſſerunt, ne id quidem gratificantes, ut antequam abirent, in ſpeciem ſe ante oppidum ordinibus explicatis oſtentarent, terrendis obſeſſis. Sic iſti quidem nihil effecerunt, quam ut obſeſſoribus annonam anguſtiorem redderent. Circa idem tempus Brunſuicenſis Dux querelam movebat ſuper ducentis equitibus Suecicis, quos ſuperiore anno expetierat Brunſvviga urbs, coërcendis Guelferbytani præſidii excurſionibus; velut per iſtos ditionibus ſuis moleſtia crearetur. Re vera autem ſuos potius urbe recipi, ac Suecos paulatim iis oris dimoveri cupiebat. Sed cum magiſtratus urbis eos equites ſibi neceſſarios obtenderet, alia via rem aggreſſus ab Oxenſtierna 1634.
petebat, ut iſti ad obſidium Hildeſiæ evocarentur. Quod Oxenſtierna neceſſitate urbis, & quod equitum exiguus uſus in obſidio foret, excuſabat.

§. 31. Apud Saxoniæ Electorem primum anni Saxo pacem captat.
tempus inter clandeſtina cum Fridlando conſilia exigebatur. Sed ejus cædes ſummos juxta ac imos ejus aulæ mirum quantum conſternabat; & poſtquam ſpes hac via Cæſari nocendi decollaverat, nil niſi pacem omnes anhelabant. Quanquam enim legiones apud Zvviccaviam coire juberentur; tamen nullo præterea conatu omnia ad Arnheimii adventum differebantur. Nec poſt huncce ſat diu 4. Mart.
extractum res magis procedebat; ut ipſe ſerio, an in ſpeciem quereretur: pulcherrimam rei bene gerendæ occaſionem cunctatione corrumpi. Se ut legiones Bohemiæ immitterentur diligenter inſtitiſſe, & adhuc inſtare; ſi nihil maſculi decernatur, ſe munere ſuo abiturum. Nec tanto magis res ſuſcipiebatur, ſed potius legiones ad Zvviccaviam contractæ in hiberna dimittebantur. Eo facilius erat Cæſareis motus è cæde Fridlandi imminentes componere, & cum ex hac parte nihil impreſſionis metuerent, Ducis Bernhardi hoſpitia per Superiorem Palatinatum diſturbare. Nec ullus pudor erat, conventionem, quam Arnheimius cum Bernhardo Duce, ſuper ſociandis copiis iniverat, retractare. Eodem tempore ab Hiſpanico Legato 4. Mart.
Oquendi Duce Vienna mittebatur, qui Hiſpaniarum Regis ad Electorem literas adferret, quibus ille operam ſuam componendo diſſidio Cæſarem inter & ipſum offerebat. Quem paulo poſt Henricus Julius Lauenburgicus Dux à Cæſare ad 14. Mart.
utrumque Electorem legatus ſequebatur; ambos ad tractatus pacis ſecum ſuſcipiendos invitans. Addebantur à Cæſare ad Saxonem peculiaria promiſſa de ſummo Cæſarei exercitus imperio in ipſum conferendo, ſi ſuas copias conjungere vellet; aut per totam Sileſiam pro Saxonicis hoſpitia, ſi induciæ placerent. Quid reſponſi datum fuerit nobis non conſtat. Pacis tamen tractatus Saxoni non diſplicuiſſe, eventus oſtendit. Aſt Brandeburgicus peculiarem pacem abnuebat, infirmam eam, & recidivæ obnoxiam ferens, ni univerſos quorum intereſt complecteretur: eoque rem ad Francofurtenſem conventum rejiciebat.

§. 32. In Sileſia Henricus à Dona Cæſareus Per Sileſiam acta.
Dux Wartenbergam arcem deditione ceperat. Lauterſonius quoque tribunus Namslaviam ſcalis improviſo admotis oppreſſam, omni libidinis, ava- 8. Jan.
ritiæ, & crudelitatis genere per triduum vexaverat. Urbs quoque Wratislavia ob favorem in Evangelicorum partes eminus circumſeſſa, ac ſubvectio interclusa irridentibus oppidanis, quia antea copioſe ſibi proſpexerant, & auxilio Suecorum, Saxonumque in Baſilica, & Arena Cæſareos per crebras irruptiones multabant. Et inter alia Ha- 28. Jan.
ſenburgii tribuni legionem, & mox quinque equitum turmas deleverant. Duvvalius quoque dolore cladis ad Steinaviam acceptæ ſaucius, qua triginta per annos partam exiſtimationem prodegiſſe arguebatur, ab Oxenſtierna poſtulabat, omnes ductores, qui ibi fuiſſent, ad cauſam dicendam judicio bellico ſiſti. Nec ipſe cum exigua, quam Duvvalius ſe movet.
habebat manu, hoſti quantum poterat damni inferre omittebat. Cumque aliquandiu Briegæ egiſſet, Wratislaviam iturus in itinere pontem Olaviæ incendit, impetu expugnatis ad utram- 1. Mart.
que ripam poſitis caſtellis, cæſiſque aut captis propugnatoribus. Inde cum ab Wratiſlavienſibus aliquot peditum centurias ad paucos dies commodato accepiſſet, Oelſam, ubi legio cataphractorum ſexcentis capitibus conſtans, & duarum dimacharum

cohor-

1634. cohortes agebant, ipſe cum ſeptingentis noctu tendit, ac primo mane oppidum arcemque aſſultu expugnat, omnibusque ductoribus, & quadringentis quinquaginta gregariis captis reliquos trucidat, Ducem, qui jamjam in cuſtodiam alio erat abſtrahendus, multosque nobiles hoſtium manibus ereptos Wratislaviam deducit. Sed cum idem Wratislavienſes pecuniam poſceret augendis copiis, illi longe recuſabant, ac ad Oxenſtiernam relaturos ſe dicebant. Unde is ex ægritudine animi in morbum incidebat, quod deficiente argento non ſolum delectus ſiſterentur, ſed & quem tanto labore jam coëgerat, miles dilaberetur.

4. Mart.

Motus ob cædem Fridlandi. §. 33. Eo tempore Troppaviam Schafgotſchii ſubtribunus Freibergius cum octodecim centuriis obtinebat, qui ſolus ob cædem Fridlandi, & ducis ſui captivitatem turbas dare auſus eſt. Is quippe Fridlandi ſe partium ferens peculiarem hujus legionem pedeſtrem, & Bohemicos dimachas ſibi adjungens in mortui jam Fridlandi verba adigit, ſimul ſoluto menſtruo ſtipendio conciliat, & quatuor equeſtres legiones conſcribere incipit. Erant ipſi in oppido octodecim machinæ, & annonæ affatim. Tantum ducem petebat imperio gerendo aptum, & manum equitum excurſionibus in Moraviam inſtituendis. Et videbatur ingentem flammam genitura hæc ſcintilla, ſi ſpatium daretur. Sed cum Evangelicorum auxilia Cæſarei præverterent, intra primordia ignis exſtinguitur. Statim quippe Goetzius cum aliquot equitum peditumque millibus adproperat, ac poſt Leobſchutziam, Carnoviamque, quam Freibergius præſidio firmaverat, expugnatam, Troppaviæ obſidium circumponit. Et reſiſtebat is, quidem aliquantiſper; ſed cum nihil ſubſidii adpareret, ac à Schafgotſchio è cuſtodia deditio imperaretur, Goetziusque impunitatem promitteret, flectebat, & ad Cæſaris obſequium redibat. Nec eo ſecius Viennam in cuſtodiam rapiebatur.

Landsberga capitur. §. 34. Ea tamen occaſione uſus Leslæus, cum ad oriens iſtud incendium reſtinguendum Cæſarei duces undique concurrerent, de Landsberga invadenda conſilium cepit. Eoque copiis per Pomeraniam contractis apud Drieſenam ponte extructo Wartam transmittit, caſtellumque ad
15. Mart. ripam Landsbergæ oppoſitum citra jacturam in poteſtatem redigit. Miſſi quoque qui per Sternbergenſem tractum ſparſos conſectarentur. Ex altera parte ad oppidum acceſſus fiunt, quod Schlickius Comes cum duodecim centuriis ſtrenue propugnabat, crebraſque eruptiones etſi non
25. Mart. citra ſuorum jacturam tentabat. Sed tandem fractus honeſtis conditionibus deditione facta Glogaviam Majorem dimittitur. In oppido viginti ſeptem tormenta, & apparatus bellici, annonæque copia non ſpernenda reperta.

Conventus Francofurtenſis acta. §. 35. Inter iſta tempus conventui Francofurti ad Mœnum habendo aderat, ad quem omnes Evangelici per Germaniam invitati erant; num in unum connecti fœdus poſſent, æquandis hoſtium viribus, & ut eo citius honeſta, & ſecura pax obtineri poſſet. Ad iſtum quatuor Superiorum Circulorum Ordines mature coiverant; plerique Saxonicorum tardius adveniebant, Holſatis plane emanentibus. Weſtphali Comites vario obtentu abſentiam excuſabant. Schaumburgius tantum non captivum ſe, Friſiæ Orientalis Comes minorennem ferebat, & Ordinibus provincialibus obnoxium. Oldenburgius neutralitatem ſibi promiſſam, & citra Daniæ Regis conſen-
28. Mart. ſum nihil ejusmodi ſe audere. Oxenſtierna tamen
Oxenſtiernæ propoſitio. non eo minus negotio initium daturus; poſtquam de ſuo circa bellum finiendum ſtudio, hoſtiumque tergiverſationibus & artibus præmiſiſſet, futuræ conſultationis capita proponebat; de animis, conſiliis, atque armis conjungendis, quo unico medio hoſtis ad honeſtam pacem bona fide amplectendam compelli queat; in quas leges pax facienda; quid Daniæ Regi mediationem denuo offerenti reſpondendum; de Suecorum præmiis; de mediis bello alacriter continuando ſuppeditandis; quomodo Galliæ Regi circa Philipsburgum ſit ſatisfaciendum; de neutralitate Neoburgico concedenda; quibus denique conditionibus extranei Principes aut Reſpublicæ, ſi qui velint, in ſocietatem adſciſcendi ſint. Quæ capita ab Oxenſtierna ſtatim ad Daniæ Regem & Saxonem transmitte- 29. Mart.
bantur, ut intelligerent, rectæ ipſum viæ circa pacem reducendam inſiſtere; ſimul ut in eundem finem operam ſuam conferrent rogabat. Quanquam autem res utique exigeret ob imminens ab hoſte periculum conſultatione maturari; tamen quod Saxonici Ordines nondum adveniſſent, cæteri ad deliberationes ſuper ſumma rerum accedere verebantur, ne iſti neglectos ſe, aut præjudicio oneratos queri poſſent. Et cum eo tempore Bernhardus Dux quosdam Ordinum ex improviſo hoſpitationibus oneraſſet, ea res initium Conventus non modicis difficultatibus implicabat, irritatis Ordinum animis, & diverſa conſilia agitantibus, ſic ut tempus conſultationibus de ſumma rerum impendendum, aſperis & altius penetrantibus querelis conſumeretur. Nec ſane probari Ducis factum poterat non præmonitis Ordinibus ſuſceptum, & quod nulla neceſſitas, aut ratio belli excuſaret, turbatis inſuper militari petulantia ſementis laboribus. Ita menſis prope elabebatur, quo nihil ad rem faciens ageretur.

§. 36. Primum ibi diſceptatum de Neoburgico *De Palatini Neoburgici neutralitate.*
Palatino belli moleſtiis eximendo, quem inter & Oxenſtiernam acres antea literæ hinc inde ſcriptæ fuerant, illo querente, bello ſe citra cauſam petitum, hoc, ut Ligiſtarum fœderi ſe innectere ſuperſedeat, non ſine minis monente. Quæ tamen diſceptatio ultra verba non procedebat, ac res ad iſthunc Conventum rejiciebatur. Ubi per Palatini 23. April.
Legatum exponebatur de damnis in Juliacenſi, ac Neoburgica ditione datis, cum Princeps ſuus nihil hoſtile in Suecos ſociosve tentarit; ut ſatis eidem cauſæ fuerit cum hoſtibus ipſorum arma jungendi. Sed quia ſpes facta ſit iſta emendatum iri; nunc petere, ut ex omnibus Palatini terris miles Suecicus deducatur, ac Siburgo præcipue clientelę ſibi nomine ſubjecto: tum ut ſaltem peculiaria ipſius bona ablata reſtituantur; ac deinceps ejusdem ditiones plena neutralitate fruantur; quam ipſe quoque à Cæſare, & Ligiſtis impetraturus ſit. Ea occaſione Palatinus Sultzbacenſis ſuper Ducatu Neoburgico litem intendebat, velut per avitum teſtamentum ad ſe devoluto, quod iſtius leges à Neoburgico violatæ forent. Sed cum intempeſtivum videretur hac rerum facie Neoburgicum plane alienare, Sultzbacenſis monebatur modeſtius rem urgere & commodiori tempori perſecutionē juris ſui reſervare. Aſt de neutralitate Juliacenſibus ditionibus concedenda facile conveniebat. Sed ſuper Neoburgico Ducatu, & Siburgo diſceptatio per totam æſtatem extrahebatur. Tandem mutuo concedebant ob inſecutam cladem Norlingenſem, & quia Palatino cum Ordinibus ſuis provincialibus lis orta fuerat, qui privilegia ſua ab ipſo violari apud Cæſarem queſti fuerant. Unde Cæſar ad cauſam cognoſcendam Philippum Mansfeldiū Comitem eo miſerat, eaque occaſione Palatini ditiones tributis ſubjicere conabatur. Simul Ordines inimica in Principem conſilia agitabant. Igitur circa Neoburgicam ditionem placebat, ut ea belli oneribus, ſicuti aliorū Fœ- 1. Sept.
deratorum terræ ſubjecta foret, ſalvis tamen Pa-

1634. latini juriſdictione, ac quantum tempora ferrent reditibus, quoad belli ratio eam plane immunem reddi pateretur: Suecica quoque præſidia Ducatu Bergenſi deducerentur, ipſoque Siburgo, cui tamen munimenta prius detrahenda ſint. In poſterum ſincera iis in locis neutralitas ſit; ac Palatinus copias ſuas exautoret, Sultzbacenſiumque prætenſionibus æquum ſe præbeat. Ac ne dimiſſus à Palatino miles Cæſareis accederet, cum Arauſionenſi agebatur, ut iſtum ad ſe pertraheret. Cæterum cum eam Evangelicorum declarationem Neoburgicus Catholicis Ordinibus Coloniæ congregatis offerret, utque ſibi pariter ab ipſis caveretur peteret; illi Cæſaream ratihabitionem præſtare non poterant. Unde cum eorum declaratio imperfecta, & obſcura petito Evangelicorum non reſponderet, negotium hoc ad finem perduci non poterat.

Electoris Saxoniæ propoſitio. 3. Maji.

§. 37. Paulo poſtquam cum Neoburgico agi cœptum, Saxoniæ Electoris Legati à miſero Germaniæ ſtatu exorſi multis verbis Principis ſui pacificam mentem extollebant, qua impellente univerſorum Evangelicorum conventum indicere voluerit, pro autoritate ſibi per Lipſiacum fœdus collata: quod inſtitutum per quatuor Superiorum Circulorum inter ſe & cum Suecis confœderationem interruptum fuerit. Inde exhauſtis omnibus Rhetorum loculis ad pacem amplectendam eos hortabātur. Nec obſcure improbabant, præſulatus bello occupatos alienari, ac in ſeculares ditiones mutari. Addebant, non omnia ancipiti aleæ Martis exponenda; & cum nemo Electori ad ſuſtentandas ſuas copias ſubſidii quid conferat, ſumtibus diutius ferendis ipſum imparem eſſe; eoque mature ad tractatus deſcendendum, nec omnia ad unguem exigenda, ac ejuſmodi paciſconditiones proponendas, quæ commode obtineri queant; de quibus in anteceſſum ſit conveniendum, ac certum ſcopum tam funeſto bello præfigendum. Circa Suecorum præmia monebant, Guſtavum Regem declaraſſe, ſe eo nomine Saxoni nihil imputare: etſi operam ejus nationis egregiam præmio mactari par utique ſit: Suecos tamen prætenſionem ſuam ita moderaturos, ut commode eidem ſatisfieri queat; præſertim cum Guſtavus Rex profeſſus ſit, ſua arma Romano Imperio, à quo læſus non fuerit, fraudi non fore.

Fœderatorum reſponſio. 31. Maji.

Ad hæc poſt menſem fere elapſum, Fœderati ob Heilbrunnenſe fœdus perſtricti, quid poſt Lipſiacum conventum acciderit, exponunt & quod rerum conditio non tulerit Saxonis conventū exſpectare. Cæterum pacis ſe quoque cupidos, nec bello cauſam dediſſe, nec cur illud huc uſque extractum ſit, culpam penes ſe eſſe. Super conditionibus pacis ſe quam maxime ſolicitos eſſe, præſertim cum Suecia conjunctas ſecum rationes habeat, ac tam multos præſulatus bello partos poſſideat. Sed cum hoſtis omni vi ad ſcopum ſuum graſſetur, ſibi viciſſim omnia pro ſui defenſione expedienda, quoad honeſta ac tuta pace potiri detur: ſuper cujus legibus adornandis Saxonicos, ut mentem ſuam exponerent, rogabant. Sibi exploratum eſſe, uti hoſtis ſummam conſiliorum in Evangelicorum diviſione collocet; ita ſalutem ſuam conjunctione animorum, armorumque ſtare. Ad quam Saxonem invitant, ac ut ad finem uſque belli durare, & communicatis ſecum conſiliis rem gerere velit; ſuum viciſſim auxilium prolixe offerentes.

Daniæ Regi ſuper loco & tempore tractatuum reſpondetur. 30. Maji.

§. 38. Super loco & tempore tractatuum Daniæ Regi Fœderati reſpondent; Lubecam nimis remotam; Mulhuſium bello attenuatum, & Marpurgum nupero contagio tam ſplendidi conventus haut capacia. Ipſi contra ubi Francofurtum non placeret, Erfordiam, Spiram, aut Wormatiam proponebant. Tempus quod ſpectet, rem quam primum ſuſcipi placebat, ut tamen inter indictionem & tractatus initium menſis minimum intercederet. 1634. Circa ſalvi conductus literas monebant, ut ille non ſolum Lipſiaci fœderis ſocios, ſed & quam maxime Coronam Sueciæ, cæteroſque Reges ac Reſpublicas, qui legatos eo mittere velint, complecterentur; quarum formula, ſimul quomodo fiduciariæ literæ forent concipiendæ, proponebatur. Iſta decreta cum ab Ordinibus ſubſcribenda forent, lis inter Equeſtrem Ordinem, Urbeſque Imperiales ſuper digniore loco oriebatur; cui declinandæ peculiares literæ ad Daniæ Regem ab Equeſtri Ordine ſcribebantur. Rex cum alia ab Ordinibus propoſita, tum de tractatu pacis Francofurti inſtituendo probabat, cujus initium menſe Octobri fieri placebat; eademque ut à Cæſare quoque admitterentur, operam ſe daturum pollicebatur. Quæ tamen facie rerum poſt murata, irrita fuere. Aſt circa univerſorum conjunctionem, mediiſque bello continuando expediendis tanto temporis ſpatio parum promovebatur, etſi gliſcens indies hoſtium potentia iſthæc ante omnia maturari ſuaderet. Quas moras Ordinum in tam arduo negotio tempus inutili ſermocinatione terentium pertæſus Oxenſtierna, Moguntiam tantiſper ſecedebat, num forte ipſo abſente ſerio magis rem gerere inſtituerent.

Acta cum Helvetiis & Rhætis.

§. 39. Interea cum Helvetiis Evangelicis ac Tigurinis præcipue actum fuerat, ut fœderi Heilbrunnenſi nomina dare vellent. Ad quod etſi permoveri non poſſent; pronum tamen ſatis animum in Fœderatos teſtabantur, ac copiis ex Italia per Gothardum montem iter occluſuros ſe promittebant. Rhæti quoque tranſitum per Vallem Tellinam in Tirolenſem provinciam obſtruere parati erant; ſed ſoli eam rem abſque Gallorum auxilio ſuſcipere non audebant. Atque his cunctantibus ad Oxenſtiernam ſcribebant, operam ſuam apud Gallos interponeret, ut ei negotio manum admovere vellent. Sed fruſtra miniſtris Gallicis ſtimulos admovebat Oxenſtierna, ſic ut eo tempore clauſtra Alpium magno Evangelicorum cum detrimento non occluderentur.

Infructuoſa in Angliam legatio. 26. Mart.

§. 40. Nec in Anglia operæ pretium fecerat Joannes Oxenſtierna, quo è Belgio trajecerat. Is poſt tertiam ab adventu ſuo ſeptimanam honore Legatis ſolito in aulam adducebatur, etſi pater, ubi quid ceremoniarum omitteretur, id negligere mandaverat. Inde cum poſt publice facta verba privatim Regi petita ſua expoſitum veniſſet, ac multos Proceres in conclavi adſiſtere conſpiceret, quibus parum fidebat, prævalente tunc apud eam aulam Hiſpanica factione, ſermonibus obiter oblatis tempus terebat, ac verbo tantum innuebat, ſe militem ac pecuniam petitum venire. Cui paucis verbis Rex reponebat: pacem quærendam, & cogitandum, quos jam ſumptus ipſe fecerit. Sed tandem ſolo cum Rege loquendi copiam nactus de ſtatu rerum in Germania demonſtrabat, & ut Rex paci promovendæ operam conferre velit, cujus conciliatorem Danus denuo ſe ferat; tum ut bello continuando ſubſidia conferat, militis quoque per Britanniam conducendi copia facta. 2. April. Contra Rex primo mirari ſe reſpondebat, quod nullis à Regina Sueciæ, aut Fœderatis Germaniæ Ordinibus literis fiduciariis inſtructus veniret. Nam ſi de fœdere cum ipſo tanquam Legato tractandum ſit, de autoritate ipſius conſtare debere. Oxenſtierna de fœdere concludendo ſibi in mandatis datum negabat: ſed ſi Regi placeat ſuam mentem ſuper eo declarare, ſe quid ſibi videatur expoſiturum, ac ad ſuos relaturum. Cæterum à patre ſe delegatum, cui ſumma rei Suecicæ per Germaniam, & fœderis Heilbrunnenſis directio ſit commiſſa; nec alia ſibi autoritate opus eſſe: ac Fœderatorum nomine ſe militem ac pecuniam petere. Ad quæ Rex reponebat; hæc

1634. hac tempeſtate viris à ſe Regnum exhauriri non debere, cum ſibi in futurum cautum non ſit, ac pax à vicinorum lubitu pendeat. A Patre ſuo ac ſe maximos ſumptus factos, nullo emolumento, aut gratiæ ſpe. Evangelicos ſæpius de ſubſidio ipſum interpellaſſe, nec viciſſim conditiones Regno ſuo proficuas obtuliſſe. Nepotum ſuorum reſtitutionem curæ ſibi fuiſſe, ac fore. Alias ſe non videre, in cujus gratiam, aut quo fine iſti bello implicari debeat; cum Germania ſitu remota parum ipſum tangat. Collaturum ſe tamen operam, ut pax iterum coëat; quæ optima ac tutiſſima ſit via res afflictas reparandi. Cum inde Oxenſtierna de rebus Germaniæ, Fœderatorum conſiliis, ac neceſſitatibus multa exponeret, & quantopere ipſum Palatina cauſa tangeret, Rex probe rem percepiſſe videbatur, & parum quod reponeret habebat. Poſt tamen ſcripto reſponſum: cum Oxenſtierna præparando duntaxat fœderi venerit, ſe Amſtruterum Francofurtum ſuper eodem concludendo miſſurum, ubi & de ſubſidio ſit agendum, quod fœdus conſequi debeat. Sed cum Oxenſtierna rebus tantiſper ſuſtinendis à ſimplici liberalitate auxilium peteret; nihil aliud reſponſum, quam tale quid ante fœdus à ſe nec peti, nec præſtari poſſe. Tandem ne id quidem impetratum, ut proprio argento in Anglia, & Scotia militem conducere liceret, ſupplendis ejus nationis legionibus, quod tamen antea quibusvis fere petentibus permiſſum erat, quicquid etiam Patritius Rudvvenus, & Alexander Leſlæus inſtarent. Nec aliud reſponſum, quam ipſi Regi fortaſſe mox milite ſuo opus fore, cum omnes circum vicini in armis ſint, ac edicto quorumvis exterorum delectus jam prohibitos. Qua ex denegatione non modicam pecuniæ jacturam faciebant Fœderati, cum multi ductores ſpe militis conducendi eo profecti eſſent; aliqui, quos jam autoraverant, dimittere cogerentur. Sic nulla re obtenta Oxenſtierna diſcedebat, aliquoties oblata à Rege magni pretii argentea vaſa acceptare abnuens. Porro veniebat quidem Francofurtum paulo poſt à Rege miſſus Amſtruterus; ſed qui præter verba honoris, & monita ad amplectendam pacem nihil quod ad rem faceret, adferebat. Quin & per ſe, & ſtimulato Palatinatus Adminiſtratore, non ſegnem operam rebus turbandis una cum Gallis, & Saxone navabat.

Saxoniæ Electoris querelæ. 2. Junii.

§. 41. Aſt Francofurti Saxoniæ Electoris Legati, Oxenſtierna digreſſo novum Fœderatis Ordinibus ſcriptum tradunt, plurimis querelis refertum; ut Electori, qui in ipſorum gratiam pacem bello permutarit, nihil tantis meritis dignum ſit relatum, ſed potius propria ipſius ditio belli malis involuta; Magdeburgicus & Halberſtadienſis præſulatus, in quos filio ſuo jus quæſitum, prærepti, qui nunc donationibus fœde diſtrahantur. Inde ut ſua ſibi jura ſalva præſtentur, & militaris licentia corrigatur, poſtulabat. Simul utrumque Circulum Saxonicum ſuſtentando ſuo exercitui depoſcebat, cujus alias alendi nulla foret facultas. Tandem ne directio rerum extraneis committatur, neve exterorum fœderibus, aut peculiaribus inter ſe vinculis connectantur, ſed ut legibus potius Imperii omnes adquieſcant ita aperte ſuadebat, ut omnia, quæ heic gererentur, ab ipſo improbari ſatis adpareret. Quæ omnia etſi à Fœderatis Circulis ſat ſolide excuſarentur, aut convellerentur: tamen quid ab iſto ad cauſam communem, ſubſidii foret expectandum, non amplius obſcurum erat.

Monita Circuli Inferioris Saxonici.

§. 42. Inter hæc Inferioris Saxoniæ Ordines non pauca monita circa rem ſuam militarem apud Oxenſtiernam ſcripto exponunt. Quæ in ſe quidē ſatis æqua videbantur, ſed viribus hoſtium, ac præſenti rerum conditioni non uſquequaque congrua, & quod hoſtis adhuc in viſceribus Circuli hæreret, aut ejus eruptio indies metuenda foret, in chartam 1634. citius conjici quam exſecutioni dari apta. Id quod ab Oxenſtierna ſcripto Moguntia miſſo late demonſtrabatur. Mox utriuſque Saxonici Circuli Ordines, excepto Saxoniæ Electore, prolixo & multis capitibus conſtante ſcripto declarant, quibus conditionibus cum quatuor Superioribus Circulis, ac poſt cum Sueciæ Corona fœdere jungi velint. Quibus tamen hæc conditio præmittebatur: Si prius ſuper præmiis Suecorum conventum ſit; alias ſe nolle cæteris, quæcunque acta forent teneri; id quod inſtinctu Brandeburgici Pomeraniæ metuentis inſertum fuerat. Quibusdam etiam hanc exceptionem addere placebat, ut Saxoniæ Elector, ſi non fœdere, ſaltem ſincera amicitia ipſis conjunctus maneret. Quod ſi ſuper his omnibus conventum foret, tunc demum & de ſummæ rei directione mentem ſuam declaraturi erant. Quid circa propoſita ab his monendum foret, Superiores Circuli anxia & lenta deliberatione trutinabant; quas moras pertæſus Oxenſtierna vicinos Ordines, ac cumprimis Landgravium Wilhelmum Francofurtum invitabat, ut autoritate ſua iſtum lentorem caſtigarent. Et cum tandem bona fide negotium proceſſurum videretur, ipſe Francofurtum ſub Junii menſis finem redidat, ſi qua negotio exitum invenire poſſet. Ac jam Superiores Circuli ſua monita circa propoſitas à Saxonibus conditiones expromebant; qui in eo potiſſimum ab ipſis diſcrepabant, quod Superiores Circuli iſthac conjunctione omnes Evangelicorum vires in unum redigere corpus vellent, quæ & Oxenſtiernæ mens erat; ſic ut nulli Circulo peculiaris miles aut ærarium foret, ſed quicquid virium eſſet ad univerſos indiviſim ſpectaret. Contra Saxones obnixe contendere, ſe proprio milite & ærario cedere non poſſe, & conjunctionem ita temperandam, ut ſingulis Circulis ſuæ copiæ, ac erogationum diſpenſatio relinquantur. Promittebant tamen, univerſorum conſervationem ſibi cordi fore, ac ubi hoſtis Saxonia pulſus fuerit, aut ſi citra manifeſtum periculum id fieri queat, ſe maxima exercitus ſui parte laborantibus, idque proprio ſumtu ſuccurſuros, eadem ſibi ab iſtis ſtipulati. Heic infinitæ diſceptationis campus pandebatur, dum utraque pars firmandæ ſuæ ſententiæ rationes corradit. Ac prævidebant Superiores, ni à Saxonibus ſubſidia ſibi ferrentur, gliſcentibus indies belli oneribus; ac attenuatis viribus res ſuas brevi collapſuras. Eoque hoſce in ſuam pertrahere ſententiam nitebantur, quod ſperarent, ſi omnia in unam reducta maſſam, ac arbitrio ſummi directoris ſubjecta forent, Saxonum ſe milite ac pecunia pro re nata uſuros; præſertim cum belli moles jam ipſis incumberet, & ex ſua conſervatione ſumma rerum penderet. Id quod alias, ubi penes quemque Circulum ſuarum virium diſpenſatio foret, ob privatos reſpectus ægre obtinendum erat. Enimvero quo magis Superiores mentem ſuam panderent, eo magis Saxones tergiverſari, ac ſui ſibi exercitus ærariique curam, & ſi ſub ſummi Conſilii directione, vindicabant; jactantes ſe ab initio maxima belli onera ſenſiſſe, Guſtavi Regis deſtinata non minus quam alios juvaſſe; pari jure ſe ab aliis, quo alii à ſe ſubſidia poſtulare poſſe. Ita nemo non hoc in bello plurima pertuliſſe, impendiſſe, ac patraſſe videri volebat: in futurum certabatur, quis minimum ferret, faceret, aut impenderet, quicquid tandem de ſumma rerum fieret. Teſtabantur tamen Saxonici, ſe bona fide cum Superioribus conjungi, & eandem cum ipſis fortunam ſubire velle: nec prærogativam à ſe queri; nec à communi ſe cauſa ſeceſſionem facere, ſupremove Conſilio ſe ſubtrahere ſibi propoſitum. Sed, quam offerebant conjunctio iis conditionibus circumſcripta erat, ut privati reſpectus communi ſa-

16. Junii. Conditiones, quibus Inferiores Circuli Superioribus jungi volunt.

29. Junii Diſcrepantia Superiorum Circulorum ab Inferioribus.

1634. luti ubique non obſcure præponderarent, ac ſupremo Directori parum poteſtatis relinqueretur. Nam Elector Brandeburgicus copias ſuas non longius à ſua ditione abduci volebat, quam ut hoſte invadente præſto eſſe poſſent. Et Inferiores Saxones prius loca ab hoſte apud ſe inſeſſa recuperare contendebant, tunc demum quæ neceſſariis ſupereſſent præſidiis auxilio cæteris ſubmiſſuri. Sed & inſtigantibus Electoris Saxoniæ Legatis, Altenburgicus, ac Vinarienſis Dux; Anhaldinique jactabant, utrumque Saxonicum & Weſtphalicum Circulum inter ſe ſociatos Saxoniæ Electoris ſupremæ directioni committendos; tantum ut univerſorum conjunctioni remoram injicerent, ac Oxenſtiernam adminiſtratione rerum dimoverent. Videbatur tamen ea fœderatio facilius proceſſura, ſi cum ſolis Inferioribus Saxonibus negotium fuiſſet, etſi & inter hos non omnes æque proclives ad eandē erant. Sed cum iſti Superiores Saxones ſibi copulaſſent, per utrumque Electorem majoribus difficultatibus res implicabatur. Saxo enim ab initio ſocietatem illam averſatus, eo commodiorem jam anſā nanciſcebatur iſthanc turbandi, quo tardius tanta multitudo capitum inter tam diverſa ſtudia moliebatur. Nec parum remoræ conſiliis injiciebatur per iſtius cum Cæſare tractatus tunc quam maxime ferventes; qui non ſolum Saxones à conjunctione retrahebant, ſed & quoſdam è Superioribus Circulis adverterant. Cum enim conſiderarent, quid jam bello abſumpſiſſent, & quid adhuc facultatum ſupereſſet, ſimul quam immenſis ſumtibus bellum deinceps foret alendum, quos exhauſtæ ac vaſtatæ regiones ægrius indies tolerabant; anxium pacis deſiderium ſubibat. Et cum Dani mediatio in longum promineret, Saxonis autem cum Cæſare tractatus ſinceram, tutam, & ad univerſos ſpectantem pacem jactarentur parturire; ſpes concipiebatur per iſtos viam apertum iri infinitis belli oneribus, ſimul gliſcentibus indies periculis brevi amoliendis.

Sileſiæ Ordines fœderi adſcribi volunt. 22. Julii.

§. 43. Inter iſtas diſceptationes Legati aderant à Lignicenſi, Briegenſi, ac Munſterbergenſi Ducibus, nec non urbe Wratiſlavia nomine omnium Evangelicorum per Sileſiam Ordinum miſſi, qui fœderi quod tunc Francofurti agitabatur adſcribi cupiebant. Proteſtati tamen id à ſe fieri adverſus iniquas oppreſſiones, ac ad ſalutis libertatiſque ac jurium ſuorum conſervationem ſalvo vinculo, quo Bohemiæ Regno teneantur, ſalviſque pactis, quæ ſibi cum Poloniæ ac Hungariæ Regnis intercederent. Conditiones quas ferebant huc fere redibant. Ut ſui militis ærariique penes ſe ipſos adminiſtratio ſit; pax non ineatur, niſi gravamina ipſorum abolita, libertatique cautum ſit; ac ob iſthanc confœderationem ab univerſis indemnes præſtentur. Et erat ſane egregia occaſio fœdus Evangelicorum extendendi. Sed cum inter Circulos nondum conveniſſet, quibus legibus ipſi inter ſe jungendi forent, tertium in ſocietatem adſciſci præmaturum erat. Unde re in longum extracta, ac interveniente clade Norlingana, Oxenſtiernæ id negotium, prout è communi uſu videretur, perficiendum relinquebatur. Sed tunc ſumma rerum everſa, ac ingruente hoſte is tractatus ultro evaneſcebat.

De belli ſumptibus conſultationes.

§. 44. Nec parum negotii Superioribus Circulis dabat conſultatio ſuper expediendis belli erogationibus; quibus tributa Ordinum, decimæ fructuum, bello parta, extraneorum ſubſidia deſtinabantur. Quæ ut parce ac citra fraudes diſpenſarentur, non minus anxia diſquiſitio erat. Admiſcebatur querelarum vis tum Ordinum inter ſe, belli onera inæqualiter diſtribui arguentium; tum adverſus militum petulantiam, præfectorumque avaritiam, & quam in fraudem Ordinum ſibi arrogarent autoritatem. Iſtæ querelæ, ac quæ iiſdem medendis proponebantur, etſi manifeſta niterentur æquitate; tamen dum de ſumma rerum deliberatur, intempeſtive movebantur, ac rem majoribus difficultatibus involvebant, Ordinibus tributa, & alia bello neceſſaria depromere abnuentibus, niſi iſta prius emendarentur. Cum tamen æger animis miles diſciplinæ militaris legibus nullo modo adſtringi poſſet, niſi ſtipendiis, & annona prius expedita. Cæterum res iſta ſæpe hinc inde diſceptata; ſed nihil ſolidi decretum, multo minus executioni datum; prolixi ſermones, excuſationum affatim, rei nihil. 1634.

Super Suecorum ſatisfactione diſceptatio.

§. 45. Enimvero longe gravius impedimentum adferebat Suecorum ſatisfactio, ſuper qua ut prior ſuam ſententiam proferret Oxenſtierna, Ordines ſolicitabant. Aſt illi potius videbatur, ſummam rerum conjunctis animis; viribuſque in tuto collocare; quo obtento ſuper reliquis facilius conveniri poſſe. Quia tamen iſte ad quaſdam conjunctionis leges à Saxonicis propoſitas annotaverat; eas ſibi probari, modo Suecorum ſatisfactio expedita foret, Saxonici hanc anſam arripiebant, velut res citra iſtud caput ad exitum perduci non poſſet, denuo eundem urgendi, ut rationem definiendo iſti negotio indicaret. 14. Julii. Sed is decori retinens, ſimul invidiam metuens, ſiniſtroſque ſermones in Regnum, ac ſe redundaturos, ſi quid non omnibus eque gratum proponeretur, aliorum prius ſententiam audire, quam ſuam exprimere malebat. Igitur ea diſceptatio primum inter Ordines ſuſcipitur; quorum aliquibus videbatur, eam rem ad pacis tractatus differendam, ibique definiendam; quod dubio adhuc belli exitu forte promitti queant, quæ tunc præſtari non poſſint. Si quid nunc decernatur, quod uni vel alteri diſpliceat, cauſam offenſæ inter Ordines orituram; nec hoſtem, ſi reſciſcat, neglecturum ea diſſidia in uſum ſuum convertere. Nec Saxoniæ Electoris & ceterorum abſentium quorum etiam interſit, mentem ſuper ea re niſi inter pacis tractatus cognoſci poſſe. Spem quoque eſſe collatis omnium conſiliis exitum rei felicius inventum iri. Suberat inſuper arcana ratio, quod bello finito, ipſiſque extra periculum conſtitutis, facilius ſe Suecis quas placeret conditiones obtrudere poſſe ſperarent, quam nunc, quando eorum auxilio carere non poterant. Sed & Oxenſtierna eam rem fervide urgendam non judicabat, ne diſtractionem inter Ordines efficeret; & quod videret, Suecos commode ſe bello ſubtrahere non poſſe, quoad pacem communem Deus annueret. Vincebat tamen major pars, quæ hanc rem utique decidendam pertendebat, quod non parum ad firmam conjunctionem faciat, ſi omnia ſuſpicionum ſemina removeantur. Et inter præcipua conſultationis capita id quoque fuiſſe propoſitum. Igitur collatis conſiliis demum declarant; tribus modis ſatisfieri Suecis poſſe, tradita certa ditione, auxilio mutuo, aut pecuniæ ſumma. Sed cum Guſtavus Rex inter cauſas belli tulerit oppreſſorum Ordinum liberationem, qui & ſtatim atque facultas fuit ad promovenda ipſius deſtinata omnem operam contulerint; ſpem ſibi eſſe Coronam Sueciæ nihil adpetituram, per quod ſociis atque amicis aliquid decedat; eoque ex adverſæ partis ditionibus bello jam occupatis ipſi eſſe ſatisfaciendum. Circa mutuum auxilium, ac pecuniarium præmium ſatis promtos ſe fore. Oxenſtierna media ſatisfactionis abunde ab Ordinibus expenſa eſſe judicabat, niſi quod parum diſtincte exprimerentur. Igitur cum nec ipſe quid certi definire vellet, reſponſo ſuo, quod paulo obſcurius rem inſinuabat, Ordinibus anſam præbere volebat, abſque circuitione eam promendi. Eoque è præſcripto Rectorum Sueciæ gradatim proceſſurus, quod difficillimum obtentu erat, primum per ambages inſinuabat: terras hoſtibus ereptas ita poſitas, ut ex iis Sueciæ nihil-

robo-

1634. roboris aut emolumenti accedere queat: quæ tamen eædem opportuno ſitu quorundam Ordinum ditiones contingant. Igitur ejuſmodi regionem Ordinibus diſpiciendam, quæ ad incrementum ac ſecuritatem Sueciæ aliquid faciat, quaque ipſa commode uti frui queat. Ne tamen eo modo aliquid Imperio detrahatur, ſuper eo cum Ordinibus conveniri poſſe. De reciproco, quod offerebant, fœdere gratias agebat. De pecuniis addebat impenſas Suecorum æſtimatione ſuperiores eſſe, profuſo inſuper ſanguine Regis incomparabilis, & tot fortium virorum: & Ordinibus bello exhauſtis pecunias conferre arduum fore. Sed cum ipſis placuerit, ditione quapiam data gratum in Suecos animum oſtendere, talem propoſitum iri ſperare, unde Sueciæ aliquod emolumentum, quod factas expenſas ſoletur, redeat. Quod ſi forte uni aut alteri Ordinum inde quid decedere videatur, id ex occupatis Præſulatibus ubertim ſarciri poſſe, Ordinibus evictionem præſtituris.

Pomerania ſit pomum Eridis.

§. 46. Enim vero ab iſta re Brandeburgici immane quantum abhorrebant, ne hilum quidem Pomeraniæ, quam innui ab Oxenſternio non amplius obſcurum erat, gratis aut accepta penſatione conceſſuri: tractis quoque in ſuas partes utriusque Saxoniæ Ordinibus, ut non parum à priore ſententia circa Suecorum ſatisfactionem recederent; novamque declarationem Oxenſtiernæ offerrent. Ejus ſumma huc redibat; Præmia Suecorum ex hoſtico petenda, nec pro hoſtium rebus haberi poſſe, quorum poſſeſſionem hi paulo ante amicis ipſorum per injuriam extorſerint; nec jus belli adverſus ſocios allegari poſſe. Unde ſibi non perſuaderi, Suecos quidpiam in quempiam ex Evangelicis prætendere. Satis tamen gratum animum adverſus Suecos oſtendiſſe ſe judicabant, ſi fœdere ipſis in communem hoſtem jungantur, pacem non facturi niſi comprehenſis ipſis ac ſatisfactione præſtita; ſi magnos exercitus maximis ſumptibus comparent; ſi perpetuam cum ipſis amicitiam ſanciant; mutuũ inſuper auxilium, reducta pace, ac pecuniarum ſubſidium exhibituri. Sed ut ſumtus ipſi refundant in cauſa communi, à ſe poſtulari non poſſe. Brandeburgici autem ſuccinentibus Pomeranis prolixe inſuper ingerebant antiqua Brandeburgicorum in Pomeraniam jura, Cæſarum inveſtituris, ſubditorum homagio firmata; cujus titulos & inſignia iidem dudum gerant, quamque tam tenero affectu complectantur, ut ne quadruplo quidem eandem permutare velint. Electorem invitum ad ſua permutanda cogi non poſſe, Saxonicæ quoque & Haſſiacæ Domus propter fraternam cum Brandeburgicis conjunctionem ne id fiat intereſſe. Convelli Electoris ſtatum, cujus velut clavis ſit Pomerania, & vinculum conjungendæ Boruſſiæ, & Marchiæ. Iſta qui potiatur extraneus, arbitrum Marchiæ, & vicinarum regionum fore: Sueciæ bella in ipſos redundatura; commercia ad Mare Balticum in Suecorum arbitrio futura: ſi ſuper litibus obortis ſententiæ contra hoſce in judiciis Imperii ferantur, difficilem executionem, & medicinam ipſo morbo moleſtiorem. Totius quoque Germaniæ ſtatum inde alterari, quæ Suecorum cum Polonia & Dania bellis implicanda ſit. Danis quoque peculiaria in Rugiam jura, ac Bohemiæ Regnum Oderæ ſervitium impoſitum ægre laturum. Ita hanc regionem in Suecos tranſlatam, perpetui fomitem belli fore, cujus eventus utcunque cadat, vicinis noxius ſit futurus. Mutatis quoque ea parte Imperii finibus Cæſarem ac Ligam nunquam bona fide pacem acturos. Evangelicis probro futurum, per ipſos limitem Imperii ad Mare Balticum convulſum. Denique peſtilens inde diſſidium Suecos inter & Evangelicos Ordines oriturum, utrique parti exitioſum, cum tamen Sueciæ incolumitas ex parte à Proteſtantium benevolentia pendeat. 1634.

5. Auguſt.

Brandeburgici temperamentum non admittunt.

§. 47. Huic difficultati removendæ id medium Oxenſtierna proponebat, ut poſtquam Sueci Electoris jus ad Pomeraniam in dubium non vocarent, nec hic iſtorum ad eandem, jus ex fœdere quæſitum ſolicitaret; ea res ad futuros pacis tractatus rejiceretur; interim univerſorum conjunctio amputatis moris promoveretur, & adverſus communem hoſtem omnia rite diſponerentur. Enimvero Brandeburgici acriter inſtare, ac ut prius ſuper Suecorum ſatisfactione decernatur, juſque ſuum ad Pomeraniam in tuto collocetur, poſtulare. Nam fundamento conjunctionis, quod in unione animorum conſiſtit, nil magis adverſari, quam ſi, qui urgente periculo à communi hoſte alteri ſociatur, perpetuo ſuſpicari cogatur, poſt victoriam à ſocio ſibi rem ſuam præripiendam, aut moleſtam cum eodem litem ſubeundam. Eoque per legatos ac literas Elector Oxenſtiernam urgebat, ut nomine Regni Sueciæ ſe obſtringeret, Pomeraniam inter ſatisfactionis media non repoſitum, ac defuncto Duce ipſum in plenam iſtius poſſeſſionem admiſſum iri; viciſſim pollicitus, ſe circa præſidia oppidorum ac portuum omnia in præſenti ſtatu ad belli finem relicturum. Heic ſi Elector conjunctionem ſerio & prout è communis rei uſu judicabatur, amplecti voluiſſet, temperamentum invenire non adeo arduum erat. Nam vel Electori Pomerania præter tractum litoralem, & præcipuos portus, quos Sueci potiſſimum reſpiciebant, concedi; vel Præſulatus unus aut alter, aut pecuniæ ſumma offerri poterat. Licebat etiam facta, quam Brandeburgicus poſtulabat, declaratione, ſatisfactionem ad aliud tempus differre; quin & plane ſatisfactionem condonare, ac Evangelicorum amicitia ac fœdere adquieſcere; quo colliſioni cum amicis declinandæ, Oxenſtiernam mandata ſua demum deſcendere permittebant. Aliqui etiam de Boruſſia utraque in Suecos transferenda proponebant, deinceps tanquam feudum Imperii ab his poſſidenda, ita ut Imperium in plenam ejus poſſeſſionem iſtos immitteret, ac adverſus Polonos tueretur, qui non ſatis liquido titulo illam invaſerant; Electori pro ſua parte aliunde penſatione data. Et erant, qui crederent, hunc ab iſto negotio non valde alienum eſſe. Sane id conſilium ab initio belli Oxenſtierna foverat, ut reſtituta Pomerania, omnibuſque in Germania locis, Boruſſia præmium belli foret. Quibus deſtinatis Guſtavum Regem Bernhardus Dux diverterat, oſtentato velut ex facili totius Germaniæ imperio. Sed Legati Brandeburgici modum procedendi immutaverant, ex peculiari Electoris mandato, cum jam Francofurtum adpuliſſent; accepto. Nam in prioribus ipſorum mandatis primo loco de conjunctione, inde de cautione circa Pomeraniam poſitum erat. Sed id poſtea immutatum, & legatis injunctum, ante omnia cautionem ſuper Pomerania urgere, nec niſi illa obtenta ad conjunctionem progredi. Enimvero quia hoc modo liberas retinebat manus Brandeburgicus, ut obtento quod voluerat, conjunctionem pro lubitu conditionibus circumſcribere, ejuſque virum plane eludere poſſet; Oxenſtierna iſtam cautionem præſtare conſultum non ducebat. Inde fiebat, ut Brandeburgicus non minore cum ſtudio conjunctionem Ordinum impediret, quam antea Heilbrunnenſis fœderis tempore, & poſt utriuſque Saxoniæ Ordinibus eandem commendaverat. Ac gaudebant malevoli ejus negotii obtentu averſos Suecis animos obtegere, & Electorem à ſalutaribus conſiliis abſtrahere; cui perſuaſerant, omnes circa Pomeraniam tractatus cum Suecis fore irritos, hoſque ne latum pedem unquam eadem ceſſuros.

28. Aug.

§. 48.

1634. §. 48. Tandem & in eo Conventu perſonam ſuam agebant Legati Gallici Feuquierius & Grangæus, qui multo verborum honore Oxenſtiernæ operam ſuam in omnibus offerebant, addito; cum Daniæ Rex filium naturalem Ulricum Chriſtianum in Galliam miſerit de ipſius mediatione expoſiturum, Galliæ Regem itidem in Daniam miſſurum, qui ſuper eo negotio cum Dano conveniat, ſimul ſi quæ adverſa ibi Sueciæ conſilia agitentur, corrigat aut deſtruat. Eum Legatum inde in Sueciam abiturum teſtandæ benevolentiæ, & ut Suecorum mentem circa inducias, aut pacem cum Polonis percipiat; qui deinceps in Poloniam profectus omnia ad Sueciæ utilitatem ſit temperaturus. Enimvero hæc in ſpeciem tantum jactabantur; & vix aliud Gallis tunc Francofurti propoſitum, quam Oxenſtiernæ autoritatem & conſilia ſubruere, partes in æquilibrio retinere, ac res confundere, ut eo uberior in turbido piſcatio foret. Unde & multos Proteſtantium, (ac cumprimis Wilhelmum Landgravium, qui & velut Generalis Regis Galliæ in Feuquierii manus juramentum præſtabat,) in ſuas partes trahebant, Saxonis deſtinata contra Suecos fovebant, Ordines diſtrahebant. Et cum in aperto hoſce hortati eſſent, ut Suecis ſatisfacerent, & eorum deſtinata omnibus viribus ſublevarent; ſecreto idem diſſuadebant, cauſati Suecorum potentiam nimis gliſcere: ſimul aliquos Conſilio Formato aſſidentes per largitiones ſibi devinciebant. Oxenſtierna tamen diſſimulandi non minus callens, cum legationem in Daniam impedire non poſſet, vehementer verbis eam probabat. Cæterum ſatis conſtabat Gallis non placere, Suecos res ſuas per Superiorem Germaniam paulatim firmare; eoſdemque ægre ferre, quod Oxenſtierna uti non poſſent tanquam inſtrumento conſiliis ſuis exſequendis, queis ſubjicere ſibi deſtinabant, quicquid Galliam, Rhenumque terrarum interjacet. Ac nullo modo ſibi ferendum arbitrabantur, Oxenſtiernam Moguntina ditione potiri, quam Ordines Fœderati transferre in ipſum cupiebant. In quo non uſque adeo ipſos movebat reſpectus religionis, qui obtendebatur, quam ne altiſſimæ vir prudentiæ conatibus ipſorum ſe objiceret. Sed & peculiaria inter ipſos ac Fridlandum conſilia fuerant agitata de tertiis formandis partibus, quæ tam Cæſari quam Suecis leges præſcriberent; ac jam nova factio cum Dano ſtruebatur diſturbandis Suecorum progreſſibus. Ac ſane Danicus miniſter Trybius, qui hactenus Lutetiæ in obſcuro egerat, nunc repente ibi coli, ſolutis etiam centum quadraginta millibus librarum velut è ſuperiore bello Daniæ Regi reliquis; quod debitum hactenus agnoſcere abnuerant; cum pecunias Suecis ex fœdere debitas morarentur. Aſt apud Ordi-

11. Junii. nes Fœderatos Gallici Legati, cum eos ad conjunctionem eſſent hortati, ac tacite moras eorundem perſtrinxiſſent, Philipsburgi traditionem præcipue urgebant, velut ex pacto cum Treverenſi Electore debiti; jactantes Regem ſuum hoſtes Treverenſi ditione dimoviſſe, ac Hiſpanos Moſellæ tranſitu arcuiſſe, difficilibus Regni ſui temporibus. Ejus tamen reſtitutionem pace facta pollicebantur; nec aliud præmium quæri, quam gloriam generoſe Ordinibus exhibiti beneficii. Ad quæ Ordines reponebant: Treverenſem pacto, quod id ipſe tradere tenebatur, non ſatisfeciſſe, quod jam immenſis ſumtibus, pari labore à ſe fuerit expugnandum, & è quo infinita damna vicinis data ſint. Addebant, id oppidum contra jura Palatinis Electoribus, & Spiræ competentia munimentis circumdatum in meram æmulationem. Si id denuo in Auſtriacorum aut Hiſpanorum manus incideret, maximo vicinorum damno, & ſtabiliendo

Gallorum de Philipsburgo tradendo poſtulata.

iſtorum dominatui fore. Denique neutralitatem 1634. iſtam ab Ordinibus nunquam ratihabitam, nec ab exceſſu Guſtavi Regis renovatam: nec pauca hoſtilia à Trevirenſis ſubjectis in Ordines patrata. Hac excuſatione cum Legati non adquieſcerent, Ordines munimenta iſtius ad ſolum ſe dejecturos proponebant. Sed & iſthoc adſpernabantur Legati Regis ſui offenſam minitantes; ac in re tantilla difficultatem moveri mirati, cum Suecorum fidei munitiſſima loca crediderint. Cæterum cum Legati antehac innuiſſent, ſi Ordines Philipsburgo utique carere nollent, poſſe ejus loco oppida quædam Alſatiæ tradi; ipſis Befortum, aut Schletſtadium offerebatur, abſque tamen Imperii præjudicio. Quæ permutatio cum nec ipſa Gallis arrideret, mire Ordines diſtrahebantur inter deſiderium tanti momenti oppidum retinendi, & metum offendendi Regem, gliſcentibus in dies periculis, & Gallis auxilium abnegantibus, quo Ordines maxime indigebant. Præſertim cum haut fruſtra metuerent, ne Galli iſto munimento obtento plus moleſtiæ vicinis, quam Auſtriaci darent; quod per Badenſem, & Rheingravium Oxenſtierna inſinuabat. Tandem tamen pervicere Galli, ut Ordines in traditionem oppidi conſentirent his legibus; ut ſalvis Imperii & Ordinum juribus Rex eidem præfectum ac mille præſidiarios imponat, ſexcentos Gallos, quadringentos Germanos, qui tam Regi quam Ordinibus fidem jurent, ac Regis ſumtibus alantur, vicinis nullo modo moleſti. Id oppidum pace facta Rex reſtituat nulla penſatione petita: ac ſi Rex interea moriatur, in præſidium id ſolis Ordinibus imperium ſit. Liceat quoque vicinis, aut exercitibus ſi neceſſitas exigat ad idem oppidum refugere. Deliniendis Ordinibus à Feuquierio declarabatur, ſummum oppidi præfectum è Principibus Germaniæ conſtituendum.

11. Julii.

16. Auguſt.

§. 49. Inter iſtas diſceptationes tota æſtas extracta erat, cum nuntio acceptæ ad Norlingam cladis perculſi Ordines, ne nihil egiſſe viderentur, raptim inſtar aliquod decreti formant ſuper negotiis, quæ hactenus tractata fuerant, velut perfecta jam Saxonicorum Circulorum cum Superioribus conjunctione. Addebantur peculiaria capita de ſumma rerum adminiſtratione, bellique ſumtibus corrogandis, & qua ratione id gerendum. Ea tamen neque ab Oxenſtierna, neque ab omnibus Ordinibus, ſed quibusdam duntaxat ſubſcripta fuere: quæ mature concepta atque executioni data aliquid fortaſſe ad rem facere poterant; nunc rebus prope perditis inania erant. Iſthæc in multos menſes excurrentia conjungere placuit, ne diſperſa minus ad memoriam valerent, nec ſeriem bellicarum actionum abrumperent, ad quas nunc revertimur.

Francofurtenſis Conventus concluſio. 3. Sept.

§. 50. Bernhardus igitur Dux ab Arnheimii congreſſu regreſſus, exercitum Wilmerſdorfi non procul Noriberga offenderat, quo è ſuperiore Palatinatu receſſerat. Ubi qua ratione Hornio junctus in hoſtium terras irruptionem faceret animo agitabat, velut unicum ſuſtinendis Fœderatorum rebus remedium. Sed unde tantiſper exercitum aleret, in arduo erat, gramine nondum adulto, ac vacua quam inſidebat regione Palatinatuque plane exhauſto. Simul miles continuo labore attritus, quiete quam maxime indigebat. Igitur utcunque militi conſulturus, eum Rotenburgi ad Tubarum, Dunckelſpulæ, Norlingæ, Halæ, Bopfingæ, Ahlæ, Gemundæ, & vicinis locis per hoſpitia diſponit. Quod propria autoritate ſuſceptum cum ſatis prævideret ſiniſtre acceptum iri, ſtatim Francofurtum proficiſcitur, rationem apud Oxenſtiernam & Ordines redditurus. Et ſane non Ordines ſolum eo facto indignabantur, ſed & ductores

Bernhardus Dux in hoſpitia ſecedit. 2. April.

Horniani

1634. Horniani exercitus fremebant, aſſignata ſtipendiis ac ſupplementis oppida exhauriri, & quibus ipſi hactenus pepercerant, ab iſtis præripi, ac nihil præter Superiorem Sueviam jamdudum adeſam
9. April. ſibi relinqui. Ac deſtinati erant, qui ad Ducem expoſtulatum irent, ni Hornius obſtitiſſet, exacerbationem exercituum inde veritus. Dux neceſſitatem excuſabat, quæ ad ultimum remedium arripiendum adegerit, ni perdere militem, aut fame efferato amicorum terras diripiendas exponere mallet. Ex iſtis hoſpitiis poſt menſem demum,
1. Maji. ſe iterum movebat Dux, luſtratoque apud Dunckelſpulam exercitu verſus Superiorem Palatinatum tendebat, præmiſſo Tupadelio ad obſervandos Cæſareorum motus, de quorum adventu nuntii advenerant.

Cæſarei ſe movent. §. 51. Iſti interim dandis in ſecuritatem Suecis, falſos rumores ſpargi curaverant de ſubita Turcarum irruptione, ad quos ſiſtendos Hungariæ Rex, cui Cæſar pater ſummum in exercitus imperium commiſerat, raptim profectus ſit. Enimvero is
11. Maji. ſtudioſiſſime paratis omnibus luſtratum apud Pilſenam exercitum, quindecim peditum, decem equitum millia explere compererat; quem centum & ſedecim machinæ variæ magnitudinis præter legionarias, & maxima vis adparatus bellici ſequebatur. Tanta mole ingruentem hoſtem intelligens Tupadelius, cum non amplius tribus milliaribus ab eo abeſſet, colliſis jam inter ſe præcurſo-
Cæſarei Ratiſponam tendunt. ribus, mature ſe in tutiora recepit. Hungariæ Rex recta Ratiſponam ibat; Bavarici Duce Altringero quater mille quingenti pedites, ter mille equites Straubingæ convenerant; qui ſoli ante Cæſareorum adventum Ratiſponam aggredi non auſi ad Donaſtaufam metati fuerant. Cum Ratiſponam peti manifeſtum eſſet, Bernhardus Dux eodem adproperat urbem firmaturus; ſimul tentaturus, num Bavaricos nondum Cæſareis ſocia-
20. Maji. tos opprimere poſſit. Igitur Rotha Dietfurtum, inde Kehlheimum progreſſus, ibique ponte navali Danubium tranſmittens, tanto impenſius adproperat, quod intellexiſſet Bavaricos ſub VVertano urbem eminus cinxiſſe, ac ſtativa ad Cænobium Pruflingam poſuiſſe; quam manum opprimere geſtiebat. Sed Bavarici de adventu ejus certiores facti mature trans Danubium iterum recedebant, trecentis tantum equitibus relictis, quos Dux de-
21. Maji. prehenſos ſpectante VVertano cædit, paucis ductorum vita donatis. Poſtridie Dux explorandi cauſa, tum hoſtium pedites Regenhuſa expulſurus, equitum, peditumque manum illuc mittit; qui hoſtem inde non paucis interfectis ejiciebant. Ibi cognitum, Hungariæ Regem adeſſe, ac retro montem cum toto exercitu conſiſtere. Unde ſtatim ex oppoſitis montibus machinæ utrinque fulminant, exiguo damno, niſi quod Curvillius ſupremus vigiliarum præfectus, incertum ſuorum an hoſtium telo, occubuit. Dux cum nulla ratione montem Aulæ oppido adpoſitum tueri poſſet, copias inde, & tormenta abducit. Quo facto ſtatim Hungariæ Rex eum montem occupat, ac re-
23. Maji. tro eundem caſtra ponit, inque munimenta Au-
Dux Bernhardus Ratiſpona diſcedit. læ machinis detonare incipit. Aſt Bernhardus Dux, ne ab hoſte circumveniretur, aut trans Danubium includeretur metuens, cum urbem pedi-
24. Maji. te ſub Haſvertio & Brinkio tribunis firmaſſet, inde diſcedit; & quia tranſitu ad Kehlheimum uti propter viciniam hoſtis non audebat, Forningæ
26. Maji. Danubium ponte navali tranſit. Miſerat Ferdinandus bis mille equites poſtremum agmen carpturos, qui acriter repulſi nullum operæ pretium fecerant, niſi quod Fridericum Levvium ſubtribunum interciperent. Dux Neumarcum tendens fame confectos ſuos commeatu Noriberga ſubmiſſo refectum ibat, ſimul Hornium ſolicitare non ceſſabat, ut copias ſecum liberandæ Ratiſponæ jungeret. Aſt hoſtis Duce Bernhardo digreſſo, Oppidum Aulæ oppugnatur.
ſexaginta amplius tormentis in Aulæ oppidum tanto impetu fulminabat, ut fragor Weidæ undecimo inde milliari audiretur. Magna quoque globorum ignivomorum vis fere citra noxam injecta. Poſt ruinam editam, in opus cornutum bis mille quadringenti pedites ter repetito impetu aſſultant, toties acriter repelluntur, trecentis cæſis, quos inter ſummus vigiliarum præfectus Dietrichſteinius, Tribunus Philippus Breunerus, ſubtribuni Philippus Coraſcus, & Godofredus de Salis, aliique ductores ſaucii in oppidum trahuntur. Suecicus miles tanto pugnæ ardore flagrabat, ut aliqui è vallo ad hoſtem tranſilirent; quorum duodecim non amplius ea pugna deſiderati. Sed Laurentius Kaggius urbis præfectus refecto raptim vallo, interius ad pontem opus cornutum abſcindit. Mox 26. Maji.
eruptione facta hoſtem non ſine damno acceſſibus 29. Maji.
expellit. Eundem quoque cornutum opus denuo aſſultantem pari ſucceſſu rejicit. Unde cum hoſtis videret, hoc loco ſe nihil efficere, obſeſſis omnes huc vires conferentibus, cum maxima exercitus parte Danubium tranſit, ipſam urbem omni vi aggreſſurus.

§. 52. Interea Hornius poſt captam Memmin- Hornius Uberlingam fruſtra tentat.
gam, Uberlingam aggreditur, ac mox acceſſibus factis, ruinaque edita aſſultum tentat, quo miles jam in oppidum penetraverat; ſed incertum unde 14. April.
orta confuſione repellitur. Poſtridie aſſultus in- 17. April.
caſſum repetitur, reparatis per agreſtes intus ruinis. Cum impetus non ſuccederet, cuniculi tentantur, qui per præduram humum tarde procedebant. Et interea ad duo militum millia per lacum ingreſſi oppidum erant. Igitur ſatius viſum obſi- 16. Maji.
dium ſolvere. Ut tamen ad lacum Bodamicum pes figeretur, Buchornum excitatis raptim muni- Buchornum munitur.
mentis firmatur, commodo portu; ſimul navigia ibi ſtruebantur cogendis lacui adſitis oppidis. Inde quanquam copias ex Italia adventantes obſervare juſſus eſſet; tamen præponderante Ratiſponæ conſervatione, Bernhardo Duci ſuccurſurus, Auguſtam vertit, ſi quid nocumenti hoſtibus, antequam Italicæ copiæ adventarent, inferre, aut propoſito iſtos ſuo avellere poſſet. Ne tamen tria hoſtium millia ad Bregentiam collecta ſtructuram apud Buchornum turbarent, quatuor militum millia ſub Canofskio tribuno ibi relinquebat.

§. 53. Sed & in Alſatia proſperos hactenus Suecorum ſucceſſus ſiſtebat obſidium Rheinfeldæ, quam Rheinfelda acriter ſe defendit.
Mercius tribunus conſilio providus, manu ſtrenuus propugnabat, omnemque Suecorum vim non ſine horum clade eludebat; tanto obnixius, quod dum heic luctantur, interim eorundem impetus à Briſaco averteretur. Quo oppido tamen Rheingravius per vicina præſidia commeatum arcebat, juſſus etiam ab Oxenſtierna diligenter obſervare; ne tertius quiſpiam procus ea ſponſa potiretur; quod Galli oculos ad idem oppidum adjeciſſent. Eodem tempore Schletſtadii periculoſa proditione 2. Maji.
detecta, autores pœnas dedere. Ad Inferiorem Rheni tractum præfectus Suecicus arcis Dillenburgenſis, Schvvartzenbergium tribunum cum quinque equitum turmis, ſeptuaginta peditibus Hallenbürgum à Suecis opprimitur.
Hallenburgi, ditionis Colonienſis oppido noctu 18. Maji.
opprimit portis petarda disjectis, ac pleroſque cædit, capitque, niſi quod tribunum cum paucis quibusdam tenebræ occultarent.

§. 54. In Weſtphalia Gleenius Ligiſticus Dux, Geſta per Weſtphaliam.
poſtquam Suecos ad VVarendorfum evaſerat, aſſumtis Bœnnigshuſii, & aliis hinc inde ſparſis copiis validum exercitum coëgerat; quo apud Saltzcotam luſtrato, Paderbornæ minari videbatur. Sed 1. April.
mox

1634. mox cum quibuſdam equitum legionibus Viſurgim vado transmittit, Holtzmundamque diripit, ac ad iſtam fluminis ripam duo millia ſeptingentos equites diſponit, ne ibi Huxteræ ſubſidium ferri poſſet. Contra Georgius Dux Kingium tribunum cum equitum ac dimacharum manu exploratum miſerat; cui relatum fuerat, quingentos duntaxat hoſtium cis Viſurgim Beveræ hoſpitari. Hos dum oppreſſum tendit, tres hoſtium legiones ordinibus explicatis offendit, in quas acriter invectus, verius alias tres legiones eaſdem propellit.
Ligiſtici ad Huxteram vapulant. Quæ initio gradum firmare viſæ, mox irruentibus fortiter Suecicis fugam pariter capeſſunt, ita ut à Bevera ad vadum apud Luthringam campus mortuis conſterneretur: ne paucos ex iis, qui ſylvis ſe abdiderant, reverſi Sueci cædebant. Multi quoque Viſurgi hauriebantur. Sex ibi ſignis multisque impedimentis & captivis Sueci potiuntur; ipſi non ſupra viginti deſiderant. Ea clades quidem hoſtem avertebat, quo minus Hildeſiæ liberationem tentaret.
5. April. Non eo ſecius tamen Huxteræ vis admota, quam miles juxta ac oppidani ſpe certo venturi auxilii ſtrenue defendebant, parum honeſtas deditionis leges oblatas adſpernati.
Huxtera expugnatur. 10. April. Unde hoſtis oppidum aſſultu irrumpens, non militi, non civi parcere, impuberibus quibuſdam trucidatis. Mortuorum corpora quingenta in Viſurgim projecta. Vix triginta cives latebræ texere. Pons corruptus, & oppidum penitus direptum deſeritur. Hinc Gleenius in Weſtphaliam adverſus Haſſos ſub Melandro Duce tendit, qui Landgravii juſſu copias cum Georgio Duce juncturus erat. Is dum Hervordiam it, Cratzenſteinium tribunum cum duodecim turmis explorandi cauſa præmittit.
Haſſiaci vapulant. Qui quanquam è captivis intellexiſſet, hoſtem univerſis cum copiis in propinquo eſſe, per horam adhuc ibi moratus à ſupervenientibus opprimitur, ipſe cum pleriſque captus, in hoſtium poteſtatem pervenit, paucis ad ſuos elapſis. Et vix Melander Hervordiæ adpulerat, cum Gleenius ibi adeſt,
15. April. eundemque itinere ad Georgium Ducem excludit. Eodem tempore Monaſterio progreſſa manus, Haſſiacos Betcumi ſecurius agentes ſubito opprimit.

§. 55. Aſt Georgius Dux Ligiſtarum irruptione excitatus, caſtris ad Hamelam poſitis, legiones ſuas & quidquid Hildeſiæ obſidio ſubtrahi poterat, Stalhantſchiumque cum Suecis & Finnis equitibus ad ſe evocat. Mox cognito Melandrum Hervordiæ tantum non circumſideri, raptim ipſi ſuppetias latum proficiſcitur. Sed hoſtis pugnæ fugiens, relicto Melandro, in Comitatum Rietbergenſem recedit, ac iſti ſpatium dat ad Georgium Ducem in Lippienſi Comitatu penetrandi; qui tamen ſolum equitatum ſecum adduxerat, abſque peditatu & machinis. Namque is Landgravio diſcors Haſſos quidem hoſti eripere, non tamen copias cum iſto ſociare volebat.
Gleenius Hammum & Lunam occupat. Quas inter adverſariorum ſimultates Gleenius hautquicquam deſes Hammum & Lunam Lippiæ adſita oppida nullo reſiſtente occupat, ac inſigni præda ibi potitur. Eidem quoque Chamena & alia minora oppida ſe dedunt. Inde in Monaſterienſium gratiam, ut à Suecis illum præſulatum purgaret, Coſfeldam oppugnare conſtituit. Illi progreſſus hoſtium, ſimul quia Oxenſtierna æmulationem inter Principes mollire laborabat, permovere tandem Ducem, ut copias ſuas Haſſis apud Suſatum ſociaret.
1. Maji. Juncti Coſfeldam properant, manum cum hoſte
Idem conſiſtere non audet. 6. Maji. conſerere avidi. Sed hic nuntio de iſtorum adventu accepto pridie relicto obſidio diſceſſerat, Bœninghuſio cumprimis prælium averſante, ad quod tentandum Gleenius proclivis fuerat. Suecici tamen Haſſique quantum poterant abeuntes conſectati extremum agmen carpunt, multasque peditum centurias, equitumque cædunt, quos inter ſeptem turmarum præfecti, nec modicam impedimentorum partem capiunt. Et ſi per difficiles vias hoſtem à latere invadere licuiſſet, maxima clades eidem imminebat. Cæterum quia hic paulo ante proclamari juſſerat, ne cujus Haſſi vitæ parceretur; hi par pari referentes, quoscunque deprehendere poterant, trucidabant. Apud Lunam demum loco valde opportuno conſiſtebat hoſtis. Sed propinquantibus Suecis Haſſisque propere per id oppidum, pontemque in alteram ripam transgreditur. Nec ibi pedem firmare auſus concubia nocte 8. Maji.
tormentis, adparatuque bellico partim relictis, partim flumine demerſis, trepidus inde faceſſit, pleriſque peditibus diſpalatis, ut vix duodecim centuriæ ipſi remanerent. Porro cum crederetur Ruram verſus, Rhenumque ſe recepturus, Suecici vado Lippiam transeuntes ipſum ſtatim inſequi conſtituebant. Sed transgreſſi cognoſcunt eundem Hammum refugiſſe. Cum autem Lunam inſideret ſubtribunus Landsbergius cum duabus equitum turmis, ſexcentis peditibus, hunc à tergo relinquere conſultum non ducebant; & magnis itineribus viri & equi defatigati quiete aliquot dierum indigebant. Igitur Lunæ vis admota, Luna recipitur à Suecis.
quam recenti adhuc fuga conſternati præſidiarii ſtatim dedunt ſat duris conditionibus: ut inermes ſine equis & impedimentis Unnam deducerentur. 9. Maji.
Sed præter ducentos quinquaginta, omnes Suecicæ militiæ ultro ſuccedebant. Inde Suecici Unnam 12. Maji.
cujus præſidium Coloniam aufugerat, Werlamque progrediuntur. Ibi cum intellexiſſent, hoſtem apud Hammum loco commodo inter Haſiam & Lippiam fluvios conſiſtere, ipſis in exhauſta regione atterendis, Georgius Dux, & Melander 14. Maji.
Werla moventes Hammum tendunt, ac ſtatim tormentis in hoſtis caſtra detonant; qui mox in oppidum ſe proripit, ac inde per noctem trans Lippiam trepidus Monaſterium verſus profugit; & cum Suecis non ſtatim pons in promtu eſſet, unius diei iter anticipans, in tutum ſe ſubducit. Patebat jam ſatis, id ab hoſte agi, ut hinc inde vagos Suecicos per ditionem Monaſterienſem plane Et Hammum.
vaſtatam circumductos attereret, ipſe apud Hammum in hanc aut illam Lippiæ ripam pro lubitu 15. Maji.
transiturus. Igitur Suecici Hammum aggredi ſtatuunt, ejus commoditatem hoſti erepturi, aut ad prælium eundem adacturi, ac pleroque equitatu in Monaſterienſe latus trajecto, cum peditatu altera ex ripa ſtatim acceſſus moliuntur. Præfecto oppidi Seibelsdorfio mille peditibus, duabus equitum turmis ſuccincto fiducia erat, ſex minimum ſeptimanas obſidium ſuſtinere: interea Gleenium contractis aliunde copiis auxilio venturum; eoque oblatas deditionis leges adſpernabatur. Sed mox per certum hominem Suecis locus oſtendebatur trans Lippiam tenui tunc alveo fluentem, ubi per molendinum acceſſus ad portam patebat, quo loco hoſtis nihil periculi metuebat. Igitur tribunus 16. Maji.
San-Andreanus poſt mediam noctem eo mittitur, cum interim Suecici in diverſa parte aſſultum ſimulant avertendo hoſti. Ac ſuccedebat conſilium, tresque portæ totidem petardis disjiciuntur: mox totum agmen præſidio nequidquam reſiſtente, oppidum irrumpit. Heic plerique hoſtium terrore perculſi latebras circumſpiciebant; pars ante templum in foro ſe collegerant, ſed irruentibus equitibus disjiciuntur. Quartam quaſi partem ferrum abſumſerat; reliqui cum præfecto captivitatem ſubiere. Haſſiacorum tres tantum cum uno architecto militari occubuerunt. Capti nuper Haſſiaci ductores, & erepta tormenta recuperantur. Sed quod noctu irruptio fieret,

miles

miles à direptione oppidi contineri non potuit.

Suecici ad Monaſterium hoſtem fruſtra tentant.

§. 56. Redacto in poteſtatem Hammo, ac toto Lippia fluvio, Georgius Dux, & Melander victoriam perſecuturi in Monaſterienſem præſulatum vadunt. Quos hoſtis expectare non auſus ſub 21. Maji. Monaſterium oppidum ſe recipit, ac pedite intra mœnia immiſſo, equites ſub tormentorum jactu continet, nulla pugnandi cupidine oſtenſa. Igitur cum pabuli ac commeatus inopia, diu ibi hæ- 22. Maji. rere Suecicos non pateretur, hoſtem eo loco depellere, aut vi in urbem rejicere conſtituunt. Sed qui primum agmen ducebat Scharfius ſubtribunus cum ducentis equitibus, à peditibus hoſtium, qui per foſſas latitabant, acriter exceptus ipſe cum tribuno Cratzenſteinio, nuper captivitati erepto, ac Eppio capitur, pleriſque equitum cæſis. Unde cum Suecici duces deprehenderent, eo loco aditum ad hoſtem non dari, receptui canunt; quibus dum hoſtis acriter inſtat, non ſine jactura repellitur. 25. Maji. Inde Ludingshuſam verſus recedunt; quam tormentis verberatam ad deditionem ſine exceptione 30. Maji. compellunt. Ibi ad eos Batavicæ copiæ, quater 28. Maji. mille quingenta capita explentes, accedunt, par officium, quod ſuperiore anno acceperant, relaturi. Erat iſte miles Batavicus egregia ſpecie, ſed moleſtiarum belli Germanici inſolens, nec aquam bibere doctus; unde multi morbis correpti peribant; reliqui ſtipendia more Hollandico poſcebant. Unde ſtatim adparebat, ejus militis exiguum fore uſum, ni propediem inſignis aliquis conatus ſuſcipiendus eſſet.

Batavicæ copiæ Suecicis junguntur.

Banerius Francofurtum expugnat.

§. 57. Ad Albim Joannes Banerius ex utraque Saxonia exercitum collegerat, quo ut verſus Oderam & Sileſiam properaret, Oxenſtierna monebat, ſi forte reliquias Fridlandicæ factionis in uſum ſuum convertere poſſet. Simul Brandeburgicus Elector Francofurto obſidium circumponi inſtabat, hoſte intus trepido, & adverſus præfectos contumaci. Moram tamen aliquam injiciebat, quod Stalhantſchium adverſus ingruentes Ligiſtas Georgio Duci ſubſidio miſerat. Quo reverſo ex- 8. Maji. peditionem aggreſſurus, exercitum apud Munchenbergam luſtratum octo millia peditum, ſex 12. Maji. equitum complere deprehendit. Inde Francofurtum petitur, quod Manteufelius præfectus non minore alacritate propugnabat, quam obſeſſores infeſtabant. Tandem promotis ad vallum acceſſi- 23. Maji. bus, & præfecto lapidis jactu ſauciato, oppidum in has leges deditur, ut abſque ſignis & tormentis obſeſſi excederent. E mille tamen Cæſareis, queis abitus permiſſus, dimidia pars Suecorum ſigna ſequebatur. Inde in Sileſiam Felſius præmittitur, conciliandis Provincialium animis, ac ut reliquias Suecicarum copiarum ibi curaret. Simul Stal- 28. Maji. hantſchius cum majore equitatus parte Glogoviam Majorem adpellens, deditionem oppido imperat, præfecto ferociter reſpondente. Aſt mox ſequenti luce quatuor Saxonicæ legiones ad idem oppidum accedunt, eminus id circumcluſuri. Id cũ Banerio ſignificatum foret, hic Arnheimio ſcribit: duos ſimul exercitus eidem oppido aſſidere incommodum fore: & cum Sueci obſidium cœperint, 29. Maji. ſe petere, ut is Saxonicas legiones inde avocet, nec ſuam expeditionem turbet. Aſt interim dum 30. Maji. Banerius ad Croſnam ſatagit, Arnheimius toto cum exercitu adveniens Glogoviæ vim admovere incipit, apud Stalhantſchium excuſans, non conſtitiſſe ſibi, ab ipſo jam deditionem imperatam. Sed cum hucusque progreſſus ſit, deſiſtere ſibi integrum non eſſe. De cætero cupere, ut alia ratione ipſi ſatisfiat. Banerius eam contumeliam adverſus bellantium morem ſibi illatam ægertime ferebat; nec deerant vires ſumendæ ſtatim ultioni, ac Arnheimium inde abigendi. Sed moderatius agendum judicabat, ne amicitiam cum Saxone ſat maligne cohærentem plane abrumperet; ſimul quod manu cum Saxonibus conſerta in Brandeburgicis parum fiduciæ collocandum videret. Quorum duces Arnheimio offerebant, ſi id oppidum ſibi traderet, Brandeburgicas copias ipſius imperio ſubditum iri. Unde equitatum ſuum revocabat Banerius, & exercitui quietem tantiſper indulgebat, quoad ab Oxenſtierna alia mandata accepiſſet, interim Saxonibus, quantum ſine Suecorum fraude fieri poſſet, indulgere certus. Ipſe interjecto tempore ſeptingentos, qui Croſnam 2. Junii. obtinebant, in ordinem redegerat, albisque baculis oppido emiſſos gregarios per ſuas legiones diſtribuerat; ſolis ductoribus ad ſuos dimiſſis.

Saxones impediunt, ne Sueci Glogoviam obſidere queant.

§. 58. In Sileſia Joannes Gœtzius poſt captam Per Sileſiam geſta. Troppaviam Oelſam invaſerat, ac prima vice repulſus copiis auctior vim inſtaurabat. Oppidum vi expugnatum cædibus, libidinibus, ac rapinis 1. April. miſere habitum incenditur. Arcem qui obtinebant centum quinquaginta, violatis deditionis legibus in captivitatem dantur. Contra Briegæ 5. April. præſidium Olaviam ſcalis repente admotis ceperat, cæſis quos deprehenderat hoſtibus; arcem tamen expugnare non poterat. Croatæ Pruſnitii hoſpitantes Wratislaviæ ſuburbiis ignem injecerant. Id ulturi Wratislavienſes, aſſumtis Suecicis Pruſni- 7. April. tium ſummo mane irrumpentes quinque Croatarum turmas ibi agentes opprimunt, & pleriſque cæſis tribunum Petrovvicium inſigni cum præda captivum abducunt. Ab oppugnanda Oppelia 1. April. Gœtzius re infecta diſcedebat, acriter reſiſtentibus obſeſſis, & quia Saxonicis adventantibus Cæſarei copias ſuas contrahebant. Saxoniæ quippe Elector 20. April. exercitu ſuo ad Torgam luſtrato in Luſatiam Superiorem iverat, cujus præcurſores novem tormenta Budiſſinam deducenda hoſti eripiunt, fuſis qui comitati fuerant. Budiſſinæ dum copias ad- 22. April. movet, Cæſarei ſuburbium incendunt; ſed ventus ſurgens flammam in ipſum oppidum defert, idque in cineres redigit. Periere iſto incendio oppidanorum ſeptingenti, quos lamentantes, monente quoque Arnheimio, haut quicquam portis exire concedebat Goltzius præfectus. Qua immanitate licet extrema meritus eſſet, abſque ſignis tamen ut vaſtato oppido excederet conceſſum. 24. April. Libaviam, Gorlicium, ac Laubam hoſtis ultro deſeruerat, ac Hainæ in Sileſia copias contrahebat: in quem Elector Arnheimium vadere, ac prælio decernere jubet. Arnheimius Electore Dreſdam reverſo Oſtervicio progreſſus Lember- 1. Maji. gam pervenit, ubi centum equites deprehenſos concidit. Ea re excitatus hoſtis, Haina Ligni- Prælium ad Ligniciam. ciam ſe confert, ibique copias ſuas centum equitum turmis, quatuor peditum legionibus, conſtantes in aciem explicat, tormentaque commodo loco diſponit, firmato animo Saxones expectans. Arnheimius qui eo usque progreſſus erat, ut niſi pugna conſerta recedere non poſſet, habito conſilio prælium utique committere ſtatuit. Ac initio quidem machinis res geſta, non ſine Saxonum jactura. Inde manibus conſertis per tres horas acriter pugnatur; tandemque fortiter rem gerentibus Saxonibus hoſtis in fugam vertitur. In prælii loco quatuor hoſtium millia cecidere, aliquot centuriæ, cum tribuno Ganſchicio, ac multis ductoribus captæ. Victores decem tormentis duobus mortariis, quadraginta duobus vexillis potiti. Plerique hoſtium Glacium verſus fugam arripiebant, qua tranſibant omni immanitatis genere graſſantes. Arnheimius tam præclara potitus victoria, perculſo hoſti haut quicquam inſtans, diverſus Wratislaviam abit, ibique declarat, Saxoniæ Electorem Sileſiæ tutelam, prout anno hujus ſeculi

1634. ſeculi viceſimo primo conventum fuerat, ſuſcepturum, eamque in priſtinum ſtatum repoſiturum; certosque deputari poſtulat, quibuscum ſuper omnibus tranſigatur. Inſuper ut centuriæ aliquot militum in urbem recipiantur, poſtulat; id quod Wratislavienſes abnuebant. Cæterum ea victoria Sileſiæ Ordines in Arnheimii favorem pertrahebat, etſi vulgus in Suecos propenderet; ut reliquæ Duvvalii copiæ ad miſeram valde conditionem redigerentur, præcipue poſtquam is fato

9. Maji.

functus eſſet. Et cum ab Arnheimio hoſpitia & annonam petiiſſent, iſte ut aut ſub ſua ſigna concederent, aut Sileſia exirent, poſtulabat; alia ſe ratione iſtis conſulere non poſſe teſtatus. Usque adeo Sileſiam ſibi ſuoque militi reſervabat, neminem in ejus provinciæ ſocietatem admiſſurus. Ea de cauſa quoque omiſſo hoſte Glogoviam Majorem ſe convertebat, aditum Suecis in Sileſiam præcluſurus.

Saxoniæ Elector cum Cæſare tractatus ſuſcipit.

§. 59. Dum Arnheimius Banerii deſtinata turbat, Elector interea Suecorum hoſpitia ab initio belli poſſeſſa invadit, ſuisque copiis ditionem Anhaldinam cum Comitatu Barbyenſi excluſis Suecis vindicat, ſecurus eorum, quæ in Francofurtenſi conventu decernerentur. Denique & palam invitante Cæſare legatos ſuos Leutmericiam mittebat, qui cum deputatis Cæſareis congrederentur. Ferebat tamen, illo tractatu de præviis duntaxat negotiis agi, & ut cognoſceretur, quas conditiones ferre aut admittere Catholici velint; viamque adeo Daniæ Regis mediationi, ac communis pacis tractatibus ſterni. Idque Regi Daniæ per literas, & Oxenſtiernæ per Legatos ſignificat. Invi-

30. Maji.

tabatur quoque per Henricum Julium Lauenburgicum Ducem Elector Brandeburgicus, ut & ipſe ſuos Legatos Leutmericiam mittere velit operam daturos, ut caput legitimis membris denuo concilietur, ac dominatus extraneus averruncetur. Qui tamen pronum in pacem animum teſtatus, Francofurti quam maxime ſuper firma pace agitari; nec ejusmodi peculiares tractatus ſuſpicionibus carere, reſpondebat.

Guſtavi Adolfi exequiæ.

§. 60. Circa idem tempus Ordinum Sueciæ conventus habebatur, Guſtavo Adolfo, quem merito ſuo poſt fata Magnum cognominabant, ducendis exſequiis, quarum ſplendor ac magnificentia civium facultatibus par, virtutem ac merita in patriam æquare haut poterat. Corpus exanime

22. Junii.

Nycopia deductum Holmiæ in templo Equeſtris Ordinis ſacello, cui ipſe fundamentum poſuerat, conditum. Pompa funebri peracta ſuper variis Regni negotiis decernitur. Chriſtinæ imperium denuo confirmatum, ac ne ipſa de ſuo matrimonio niſi conſenſu Ordinum ſtatuat. Sigismundi ejusque prolis excluſio à Sueciæ Corona denuo ſancita: Forma Regiminis promulgata; ac ut quinque Collegiorum capita tutelam Reginæ & Regni adminiſtrationem gerant. Tum de dotalitio Reginæ Viduæ, tractatibus cum Polonis, legatione Muſcovitica ſtatuitur, ac ut limites Regni firmentur, claſſis augeatur, cui fini ſingulare tributum collaturi erant Ordines; delectusque futuro anno habeantur. Sed præcipua cura circa

Ordinum Sueciæ ſuper ſatisfactione decretum.

bellum Germanicum erat, cujus honeſtis ac tutis conditionibus finiendi nullam occaſionem recuſandam decernebant; ac placebat, Daniæ Regis mediationem ab Oxenſtierna admiſſam. Quæ ta-

29. Julii.

men conditiones pacis ferendæ forent; ob tam multos belli participes, diverſaque eorundem ſtudia, ac inſtabilem Martis aleam in anteceſſum definiri non poſſe, ſed eas temporibus accommodandas. Circa ſatisfactionem tres velut gradus conſtituebantur, quorum primus, idemque Sueciæ tutiſſimus judicabatur Pomerania, tota, aut magna ejus pars, præcipue ora maritima, ac Wiſmaria oppidum; ſed ita, ut cæteri Ordines Brandeburgico ac Meclenburgicis perſuadeant jure ſuo ad ea loca cedere, & aliunde penſationem accipere. Quod ſi Pomerania obtineri nequeat, Electore ac cæteris quorum intereſt obnitentibus, ut ſi nimis preſſe iſti poſtulato inſiſtatur metus ſit, ne Sueciæ hactenus amici hoſtilia induant, ac fœderibus cum hoſte impliciti bellum præmii ſperati loco Suecis meditentur, jus quod in Boruſſiam obtendit Imperium eſſe petendum, ea lege, ut in plenam & tutam ejus poſſeſſionem Suecia ab Imperio immittatur. Quod ſi & huic poſtulato Brandeburgicus reluctetur, aut Germani eo nomine cum Polonis bello collidi nolint, tandem ad pecuniæ ſummam deſcendendum, ac hypothecæ loco oppida maritima, partemque Weſtphaliæ & Bremenſem ditionem arcendo inde Dano retinendam. Quod ſi autem id agi adpareat, ut pro tot impenſis, ac profuſo inæſtimabili ſanguine præſtantiſſimi Regum, totque fortium virorum vacuis manibus, & cum ignominia ſolo Germanico ejiciantur, loca occupata, ac præcipue maritima quantum datur propugnanda, & exitum fatis committendum. Interim ſe bello continuando ſanguinem ac bona conferre paratos. Tota tamen res ab Ordinibus Senatus fidei ac dexteritati committebatur, pro captu temporum accommodanda. Id decretum Oxenſtiernæ ſtatim transmiſſum. Sed 18. Sept.

paulo poſt rebus in Germania nutantibus, cum poſt amiſſam Ratiſponam, ac Ruſſorum cum Polonis pacem Suecorum apud Germanos autoritas minuerat, Senatus Oxenſtiernæ prioribus mandatis hoc quoque adjicit; ſi iſtorum nihil obtineri queat, potius quam ſeparationi, aut bello cum Evangelicis cauſa præbeatur, amicitia, benevolentia, & auxilio eorundem ad alia Sueciæ bella eſſe adquieſcendum, prætenſione ſatisfactionis ad aliud tempus reſervata.

Hoſtis ad Ratiſponam nutare videtur

§. 61. Aſt in Germania omnium animos Ratiſponæ obſidium adverterat; cujus initio Hungariæ Rex plerumque equitatum partim adverſo Naba flumine verſus Superiorem Palatinatum, partim ſub Wertano Ingolſtadium miſerat, Bernhardi Ducis motus obſervaturum. Iſte Wertanus excurſione in Rieſam facta Oettingam diripuerat, octingentis provincialium in captivitatem abſtractis. Sed propinquante Hornio raptim ſe Ingolſtadium receperat. Quin & ab initio vix judicare licebat, num Ratiſponæ obſidium hoſti ſerio cordi foret. Quanquam enim poſt fruſtra tentatam Aulam Danubio transmiſſo Cæſarei ante urbem caſtra poſuerant: mox tamen iidem cum omnibus impedimentis in vetera ad Regum flumen caſtra regreſſi erant, ſolis Bavaricis ad urbem relictis. Pars quoque equitum Weidam verſus dimittebatur. Quam hæſitationem videbatur inferre metus, ne Saxones poſt victoriam ad Ligniciam Suecis juncti in hæreditarias Cæſaris ditiones irrumperent. Atque ea res Bernhardum Ducem, Neumarci tunc reficiendo exercitui vacantem, in id ſecuritatis dabat, ut tam ſolicite hactenus quæſitam cum Hornio conjunctionem parum curaret, ac propriis primum viribus niti, inde Banerium minus occupatum reſpicere inſtitueret potius quam Hornium, cui copiæ ex Italia adventantes obſervandæ erant. Sed ne interim otioſus deſide-

Dux Bernhardus Forcheimum obſidet.

ret, Forcheimum aggredi placebat, quod obtineri Circuli Franconici, & Noribergæ plurimum intererat, excurſionibus toti viciniæ infeſtum. Sed dum id obſidium lente procedit, ac varia per impedimenta parum ibi proficitur, tandem Ratiſponæ periculum re infecta, & exitioſa cum temporis jactura id ſolvere ſubigebat. Hungariæ quip-

pe

1634. pe Rex præter Ducis opinionem incredibili cum ardore eam urbem oppugnare cœperat, tormentis, ignivomis globis, acceſſibus eandem premere, ſuosque hortatu, præmiis, pœniſque incitare; nec pulveri tormentiſque aut militi parcere. Nec ſegnius reſiſtebat Laurentius Kaggius continuis eruptionibus hoſtem fatigans, quas inter tres præcipue memorabiles, quarum prima centum quinquaginta; altera totidem; tertia quadringentos gregarios cum Straſoldo tribuno, ac pluribus ductoribus trucidaverat. Annonæ affatim erat; ſed corruptis aquaticis jumentaria molendina adhibebantur. Simul pyrio pulveri conficiendo mola inſtituebatur, ſuppetente in urbe materia. Cæterum cum Kehlheimum oppidum ſubvectionem Ingolſtadio impediret, ac commodam liberandæ urbi viam præberet, Altringerus eo cum legionibus aliquot mittitur. Qui oppidum id ſervabat Fridericus Roſa cum ſua legione, jam antea Duci ſignificarat, ſibi non ultra quinque dies cibaria ſuppetere. Iſta quominus à Duce inferrentur, hoſtis oppido circumfuſus impediebat. Unde mox iſte Cratzio cum quibusdam legionibus ad eminus includendum Forcheimum relicto, cum reliquo exercitu ad ſervandum Kehlheimum properabat. Sed eo jam hoſtis potitus erat malignis deditionis legibus, traditis vexillis & tubis. Unde gregarius miles partim ad hoſtem tranſire, partim Neumarcum delatus obſequium exuere, velut ſoluta cum ademtis vexillis fide; ut tota illa legio diſſiparetur. Ea res Ducis animum mire confundebat, conatu circa Forcheimum, & Kehlheimum irrito, ac difficili jam Ratiſponæ liberatione. Morbi quoque & deſertiones ad tria millia de ipſius exercitu diminuerant; ductoribus inſuper defectu ſtipendiorum ægris. Quod autem ſemel Forcheimo moviſſet, eo redire iterum nolebat; ſed Schvvabacum tendens quid ſuſciperet incertus animi pendebat. Interea hoſtis ad Ratisponam omni parte aſſultum tentaverat; quem obſeſſi acriter repulerant. Mox copias ponte navali in ſuperiorem Danubii inſulam immittit, ac excitatum ibi caſtellum impetu expugnat, cæſa, præter unum centurionem, quæ ibi ſervabat cohorte. Inde inferior quoque inſula occupatur, Suecis de ponte incaſſum repugnantibus. Ita cum illis, qui Aulam defendebant, terga ad ictus paterent, ac eodem tempore hoſtis munimenta extrinſecus aſſultaret, Sueci per anguſtum pontis aditum non ſine jactura in urbem ſe recipiunt. Ea occaſione hoſtis toto lapideo ponte cum adjectis turribus usque ad pontem penſilem potiebatur; & ſuggeſtibus aliquot in utraque inſula excitatis, Præprunnenſem præcipue portam, adſitumque propugnaculum infeſtabat. Nec prohibere obſeſſi quamvis omnibus connixi viribus poterant, quo minus indies hoſtis munimentis propinquaret. Quem tamen & ipſum non modicæ premebant difficultates, quotidie multis ferro, morboque abſumtis, aut ſigna deſerentibus, & arcta annona. Nec is eo ſecius deſtinata pertinaciter urgebat, jactans, malle ſe totum exercitum conſumere, quam obſidium ſolvere. Tum extrinſecus caſtra munimentis circumdata, arcendis Suecorum ſubſidiis. Ac ut Bernhardo Duci eo majore circuitu opus foret, Neuburgum valido præſidio, ac toto Bavarico equitatu firmatur. Obſeſſi contra dum mendicabula urbe expellunt, aſtutum & fidum puerum pariter emittunt, Duci de conditione urbis relaturum, ac ne ſuppetias ferre moretur. Quo ad Ducem penetrante, is omnes cogitationes ad liberandam urbem conferebat, ſiniſtram apud ſocios famam metuens, Ratiſpona deſerta. Et quanquam hactenus ex Oxenſtiernæ conſilio ope Saxonicorum & Banerii hoſtem diſtrahere, aut Ratisponæ liberationem tentare conſtituerat, Hornio ad tuendam Sueviam relicto: tamen metus urgebat, ne hoſtis irruptionibus, quæ alibi fierent, inſuper habitis, propoſito ſuo pertinaciter inhæreret. Et vix ita cito adeſſe Banerius poterat, quam neceſſitas urbis requirebat, nec exercitum magnis itineribus laſſatum hoſti objicere tutum erat. Cum ergo in conſervatione ejus urbis ſumma rerum verteretur, Hornium in ſocietatem ſolvendæ obſidionis adſumere placuit. Nec enim Italicæ copiæ ita facile Superiorem Sueviam perrupturæ videbantur: & Franconiam interea Cratzius defenſurus erat, quoad Banerius adventaret. Hoc conſilio capto recta Danubium verſus tendit, præmiſſo ad Hornium, qui de adventu ac deſtinatis ſuis ipſum certiorem redderet. 1634.

Ratiſponæ obſidium.

8. Junii. 14. Junii.

Hoſtis Kehlheimum capit.

18. Junii.

20. Junii.

26. Junii.

§. 62. Hornius interea luſtrato apud Memmingam exercitu, Auguſtam verſus abiturus erat, miſſo qui Bernhardum Ducem moneret, cum ob Italicas copias ipſe diu à Suevia abeſſe nequeat, ut Dux Ratisponæ liberationem, ſi videatur, maturet. Ac cum ſibi longum ſit in Superiorem Palatinatum ire, expoſita interim hoſti in prædam Suevia, Ducem, ſi Franconiæ cautum judicet, in Bavaria ſecum commode copias juncturum; ac antequam Italicus exercitus adveniat, vel recta in hoſtem iri, vel ad Iſaram locum capi intercipiendo commeatu, tum ſuperiorem Auſtriam ſolicitari poſſe. Unde futurum, ut hoſtis vel obſidium plane ſolvere, vel partem exercitus in tutelam Auſtriæ mittere cogatur. Hoc conſilio Memminga movens cognoſcit Werranum in Rieſam irrupiſſe. Unde & ipſe ſtatim cum equitatu eo adproperat, num iſtum deprehendere poſſit. Sed is audito Hornii adventu repente in tuta ſe receperat. Igitur omiſſa ea excurſione recta Auguſtam tendebat, ubi reverſus à Bernhardo Duce nuntius referebat; Hornii judicio relinqui, quomodo res ſit ſuſcipienda. Aſt ipſe regionis, & quis ad obſeſſos aditus ignarus, ſimul Duci præſcribere nolens, denuo ipſius, cui de iſtis melius conſtet, ſententiam expoſcit. Interea cum hucusque progreſſus eſſet, ſuperato Lico Aicham opprimere conſtituit; ac cum equitatu Bavariam perſultat, confundendo hoſti, utque ſtatum Ratiſponæ exploraret. Trecenti, qui Aicham obtinebant, initio ſpe auxilii defenſionem tentant; ſed eo mox deſperato ſe dedunt, ſalvis duntaxat gladiis diſceſſum pacti; etſi plerique gregarii Suecorum militiam ſumerent. Porro ut Aichæ ſubveniret, Werranus jam intra duo milliaria ſuggreſſus erat, Hornii ſtativa repente oppreſſurus. De quo cum Hornius è quibusdam captivis intelligeret, ipſe cum univerſo equitatu eo properat, ut inſidiatorem intra proprios caſſes involveret. Et ſucceſſiſſet conſilium, ni præcurſores Suecorum ferocius ruentes hoſtem advertiſſent. Subtribunus tamen Helmoldus Wrangelius apud Dachaviam Corpuſium tribunum cum octingentis Croatis deprehenſum male multat, pleriſque cæſis, nonnullis captis. Aichæ ad Hornium à Duce Bernhardo miſſus cum literis accedebat; quibus hic, ſe Forcheimo relicto copias ipſi juncturum ſignificat; modo Hornius Duci caveat, ſe tres minimum ſeptimanas ipſi ſociatum manſurum, annonam ipſius exercitui ſuppeditaturum, ac tranſitum Danubii ad Neoburgum obtenturum; ut eo certius ſua conſilia cum Hornio conformare queat, ac ne gratis Forcheimum deſeratur. Heic vero mirum videri Hornio, à Duce, qui antea tam ſolicite ipſius conjunctionem ſolicitaverit, nunc ultro difficultates moveri, præſcriptis conditionibus, quas præſtare penes ſe non ſit. Neque enim ad certum

Inter Hornium & Bernhardum Ducem de conjunctione agitata. 4. Junii.

7. Junii.

Hornius Aicham vi opprimit. 11. Junii.

18. Junii.

1634. tempus ut ſe adſtringeret, patiebatur ſtatus rerum in horas mutabilis, & quod facile plus alio loco negligi, quam heic profici poſſet. Neoburgum quoque paulo remotius, nec annonæ ibi copia: & palantes noſtros hoſtilia circum præſidia, ac perſultantes omnia Croatæ excepturi erant. In proclivi quoque hoſti fore expedita cum manu Superiorem Sueviam percurrere, & relictas ad Bodamicum lacum copias opprimere. Igitur potius Danubium ad Donavvertam, & Licum ad Rainam transeundum. Commeatum ſe bona fide cum ipſo partiturum. Quod ſi nulla Ratiſponam neceſſitas urgeat, ſibi non conſultum videri copias jungi, aut quæ alibi in manibus teneat emolumenta dimitti. Interim omnia in expedito habenda, ut ſtatim ſi opus ſit invicem auxilium ſibi ferre queant. Atq; inde Hornius cogitationem de conjunctione cum Duce ipſo ſolicitante ſuſceptam ſeponit, poſtquam eandem iſti parum cordi è motis difficultatibus judicabat. Eoque Landsbergam ad Licum tentare inſtituebat obſervandis ibi Italicis copiis. Sed vix Aicha progreſſus erat, cum hoſtis novum oppido præſidium immittit, ac à tergo ipſum carpere incipit. Simul Altringerum & Wertanum non procul conſiſtere audierat, oppido ſubſidium laturos, ſi denuo invaderetur. Tanto alacrius Hornius Aichæ, ut prælio occaſionem ſtrueret, ingruit. Cum ter licet monitus præfectus deditionem pertinaciter abnueret, oppidum impetu expugnatur, milesque & quicquid oppidanorum in armis repertum cæditur, tandemque invito licet Hornio tectis flamma immittitur. Præfectus autem quia absque miſſione quondam à Suecis ad hoſtes tranſierat, ac nunc ſtolida ferocia tot cædium cauſam dederat, ad pontem laqueo ſuſpenditur. Inter iſta Hornius ex improviſo literas à Bernhardo Duce accipit nuntiantes, eum recta Donavvertam tendere, ut ipſi junctus laboranti Ratiſponæ ſubveniat. Unde Hornius ſtatim Donavvertam advolat, ſuper tam repente mutato conſilio cum iſto collocuturus; ſimul alia deſtinata omittit, copiasque cis Licum circa Auguſtam diſponit. Et optaverat quidem Hornius, pridem Ratiſponæ ſubventum fuiſſe, Kehlheimo nondum capto, & antequam hoſtis caſtra muniiſſet. Nunc urbs liberari citra prælium non poterat, quod declinare hoſti intra munita caſtra confidenti facile erat. Premebat inſuper annonæ inopia, copiæque Italicæ jam in Tirolenſem provinciam pervenerant. Quia tamen ita repente Dux acceſſerat, ut aut cum ipſo progrediendum foret, aut in his oris fame pereundum, prope invitus ad iter cum eodem in Bavariam ſuſcipiendum accingitur. Is igitur aliquot legiones relinquit tuendæ Sueviæ, tum Rheingravio mandat, ut omiſſa Rheinfelda ex Italia venientes legiones obſervet, ac ſi eas in Sueviam irrumpere pateat, aſſumtis ex Alſatia legionibus huc tendat, & cum manu ad Bodamicum lacum ſe conjungat. Suadebat quoque mature è Saxonia & Weſtphalia exercitum contrahi, fulciendis Superioribus Circulis, ſi quid adverſi ipſis accidiſſet: utque Auguſtæ de annona proſpiceretur, cui ſummum à fame periculum imminebat, ſi re infecta è Bavaria recedendum foret.

Dux Bernhardus improviſo ſe Hornio jungit.

Ratiſpona deditur.

28. Junii.

§. 63. Dum ita Suecici duces junctis exercitibus in Bavariam tendunt, jam Ratiſponæ extrema admovebantur. Sub finem namque Junii Gallaſius Caggio apertas literas, ſed oppidano Senatui obſignatas miſerat, quibus iſti honeſtas deditionis leges, oppido Cæſaris gratiam offerebat. Sed habito conſilio tubicini præter teſtimonium redditarum literarum nihil reſponſi datum; niſi quod Caggius exprobraret, contra belli morem obſignatas literas fuiſſe miſſas. Igitur hoſtis magna vi obſidium urget, inſuper habita Suecorum in Bavariam irruptione; cum ſatius duceret, aperta Provinciæ ſemel in prædam hoſti concedere, quam omiſſa Ratiſpona novas quotidie irruptiones ex urbe metuere. Mittebatur tamen è caſtris valida equitum peditumque manus, firmandis oppidorum præcipuis, & ut quantum poſſent Suecis reſiſterent. Italicæ quoque copiæ decem peditum, duo equitum millia explentes, quæ per Vallem Tellinam & Tirolenſes aderant, ad Oeni ripam diſponebantur, ne quid Suecis commercii cum ſuperioribus Auſtriacis eſſe poſſet. Aſt in urbe non tam animus obſeſſos, quam pulvis pyrius deficiebat, cujus non amplius trecentos ſex centenarios Bernhardus Dux ibi diſcedens reliquerat, quorum vix quinquaginta adhuc ſupererant: quanquam proximo menſe per eruptiones non tubis, ſed haſtis res geſta fuiſſet, omnesque inutiles diſploſiones vetitæ forent. Igitur Caggius vocato conſilio oſtendit, quam prope urbi hoſtis ſucceſſerit, utque ruinas diverſis locis facere cœperit. Quod ſi idem aſſultum continuet, uti transfugæ retulerant, metuendum eſſe, ne in medio pugnæ fervore pulvis deficiat; præſertim cum proximo aſſultu triginta ſex centenarii abſumti fuerint, ubi tamen majoribus machinis, quod in decretario aſſultu neceſſum ſit, uſus non fuerit. Unde de Conſilii ſententia aliquot dierum induciæ petitæ, per quas Francofurtum ad Oxenſtiernam mitteretur, quo aſpera mandata revocentur, queis mori potius, quam urbem dedere juſſi fuerant. Id dum agunt, hoſtis munimento cornuto ad portam Præprunnenſem aſſultum fruſtra dat; quo durante Gallaſius inducias abnuit, honeſtas deditionis leges denuo offert. Advocato Conſilio oſtendebatur, triginta novem duntaxat centenarios pulveris ſupereſſe; & cum unam intra horam uno loco ſex centenarii ſint abſumti; quid futurum, ſi cras aut perendie hoſtis circumcirca aſſultet? Placebat igitur, à Gallaſio ſpatium ad deliberandum peti; qui ad paucas tantum horas ceſſationem ab armis annuebat. Unde tertia vice conſilio convocato oſtenditur, decreſcentem in horas pulverem ſuppleri non poſſe, cum ſingulis diebus nonniſi quini ſenive centenarii confici queant: hoſtem ad Præprunnenſem portam in vallum penetraſſe, ruinamque edidiſſe aſſultui opportunam, qui continuato impetu ob defectum pulveris vix repelli queat. Igitur omnium ſuffragiis deditio decernitur; adſtipulante etiam urbis Senatu, modo & civibus caveatur. Interrupti tamen ſemel tractatus, cum ſuper conditionibus non conveniret, & ad vim reditum. Tandem Caggius honeſtas tam militi, quam oppidanis conditiones pactus urbem dedit; cui à Senatu teſtimonium fidelis & ſtrenue navatæ operæ præbetur, ac quod in deditione illibatam urbis libertatem conſervarit. Præſidium, quod non plane bis mille capita præter ductores implebat, cum initio obſidii ter mille octingentos computatis ductoribus ſuperaſſet, Noribergam deductum, cum ut recta via ad exercitum ire liceret, Caggius nullo modo obtinere potuiſſet. Ægroti autem & ſaucii, qui una cum ſex tormentis, & plerisque impedimentis navibus Donavvertam devehendi erant, diu detenti, tandem fame plerique mortui, aut ſub hoſte militare coacti ſunt. Ab hoſte per obſidium magna vis adhibita; quindecies mille tormentorum ictibus oppidum pulſatum, duo millia globorum ignivomorum injecta, ſeptem aſſultus tentati. Hoſtium id obſidium octo millia abſumſit, quos inter octoginta ſeptem altiorum ordinum præfecti; præter ſex millia deſertorum, qui antea paſſim profugerant.

11. Julii.

14. Julii.

16. Julii.

§. 64. Interea irritam Ratiſponæ liberandæ ex- Sueci fru-

pedi

1634.

ſtra Ratiſponæ ſubvenire tentant.

peditionem molicbantur Suecici duces ad Auguſtam juncti, unde per Freiſingam, Mosburgumque Landshutæ appellunt, cui deditionem impetrant. Sed quod præter quinque peditum cohortes, tres dragonum legiones oppido immiſſæ forent, & Altringerus cum magna parte Cæſarei & Bavarici equitatus non procul trans Iſaram conſiſteret, deditio abnuebatur. Igitur vis adhibita, ac biduo poſt arx cum oppido impetu capta. Tribunus Hinderſonius, multique ductores vivi in poteſtatem venerunt. Equitatus trans Iſaram, quid in oppido fieret conſpicatus, raptim Ratiſponam verſus ſe recipiebat; quicum ne manus conſeri poſſent, filatim transeundus pons, & pedites direptioni incumbentes impediebant. Eo in tumultu Altringerus in oppido moras nectens cum præ turba ſe mutuo impellente pontem ſuperare non poſſet, dum flumen tranare conatur globo trajectus perit. Fuerat is humili apud Lucenburgicos loco ortus, ac prima juventa quorundam Gallorum Baronum famulus, inde ſcriba, mox per omnes militiæ gradus ad ſummum ducatum provectus, in expugnatione Mantuæ maximis quoque opibus potitus. Landshutæ inſignis annonæ vis reperta, magno famelici militis ſolatio. De cætero res maximis implicita difficultatibus erat, dum hoſtis non ſolum numero militum, machinarumque, & adparatu bellico prævalet; ſed & munitis circumcirca caſtris confidet, per quæ viam ad urbem perrumpere arduum erat, ac Italicæ interim legiones à tergo incubituræ metuebantur. Nec deerant, qui in Auſtriam ſupra Anaſſum penetrandum cenſerent. Sed & heic obſtabant Oeni ripam inſidentes Hiſpani, ac ne à tergo Cæſarei toto exercitu ingruerent. Ergo placebat recta Ratiſponam ire, fortunamque tentare. Sed cum ad quartum ab ea urbe milliare perveniſſent, obviam venit, qui Ratiſponam pulveris defectu deditam nuntiaret. Unde irriti Landshutam revertunt. Ubi dum dubitant, quid deinceps agendum, nuntius adfertur, hoſtium univerſas copias adverſo Danubio proficiſci, vel in Wurtenbergicam irrupturas, vel Auguſta eos excluſuras. Igitur raptim è Bavaria Auguſtam contendunt, ſi hoſtis Ingolſtadii Danubium tranſiret, ad Donavvertam eidem ſe objecturi. Quo fine Hofkirchium cum legionibus aliquot præmittunt, ut interim Donavvertam, Laugingamque, ſimul Norlingam, & Dunckelſpulam firmaret. Sed iter Auguſtam verſus cadentes ubertim imbres moleſtiſſimum reddebant, non modica exercitus parte conſumta, & qui reſtabant viris juxta equiſque afflictis, ut quiete illis quam maxime opus videretur. Ac ſpargebatur Hungariæ Regem cum ſuo exercitu in Bohemiam vertiſſe ſiſtendis Banerii progreſſibus: Bavaricos id agere, ut apud Landsbergam aut Schongam Hiſpanis ſe jungant. Quo nuntio motus Hofkirchius non ultra Auguſtam proceſſerat; ac Suecici duces ſupervacuum judicantes apud Donavvertam junctim tendere, vaſtatis circum omnibus, ac nullo pabulo, ſeparatis exercitibus in diverſa abeunt. Ac Bernhardus quidem Dux Laugingam tendit, recreandis pauliſper ſuis, ac ut hoſtem obſervaret, ſi apud Ingolſtadium tranſire Danubium vellet. Hornius autem paulo altius ad Licum progreſſus, commeatum ibi indagaturus erat; & ſi forte Bavari Hiſpanicis copiis, uti ſuperiore anno, juncti per Sueviam ad Rhenum perrumpere conarentur, capto ad Illarum idoneo loco eoſdem moraturus, quoad Bernhardus Dux, aut Rheingravius auxilio veniret; qui ad Danubium ſupra Ulmam accedere juſſus erat, prout res poſceret Hornio, aut Bernhardo Duci jungendus.

2. Julii.

10. Julii.

Landshuta expugnatur.

17. Julii.

Altringerus occumbit.

27. Julii.

Sueci Bavaria excedunt.

§. 65. Ad Bodamicum lacum digreſſo Hornio, è Conſtantiæ, Lindaviæ, & vicinis præſidiis collecta manus Cellam oppidum à Suecis inſeſſum oppugnare cœperant; quam Schafelitzkius inde faceſſere tormentis, adparatuque bellico relicto cogebat. Buchhorni quoque ſub Siegrotho tribuno ſtructura navium fervebat; ubi inter alias triremem paraverant, machinarum capacem, cui ſimilis antea in eo lacu viſa non erat, quam *Chriſtinæ* vocabulo inſigniebant. Et ſpes erat aliquod ibi operæ pretium faciendi, ni mox alibi collapſa ſumma rerum minores appendices ſua ruina involviſſet. In Briſgovia progreſſa Briſaco manus aſſumtis è Nigra Sylva agreſtibus, Rheinfeldæ obſidium laxare fruſtra conabatur. Cum enim noctu in exiguam Suecicorum equitum turmam incideret, univerſi tubos diſplodunt. Quo facto ſtatim agreſtes abjectis armis ad latibula ſua refugiunt, quos & miles mox inſequitur, non paucis in fuga conciſis. Eodem tempore quadringenti equites in Burgundia collecti Briſacum irrepere tentabant. Sed prodito itinere ad Hartam Sylvam deprehenſi plerique diſſipantur, aut cæduntur, ut vix centum Briſacum evaderent. Porro cum, qui nuper in Nigram ſylvam rejecti fuerant, indies ſe magis firmarent, ex improviſo Rheinfeldæ ſubventuri, Joanni Philippo Rheingravio à Badenſibus ruſticis per montem aditus ex concædibus haut adeo impeditus monſtratur; quo is cum equitum peditumque manu irrumpens nihil minus, quam inter iſta aſpreta hoſtem metuentes ita perterruit, ut ſalute petita omnes Briſaco progreſſi ductores cum trecentis gregariis in Suecorum poteſtatem concederent. Nec eo magis hac ſpe licet excuſſi Rheinfeldenſes ad deditionem flectunt pertinacia deſertorum, oppido capto laqueum metuentium. Qui & ipſi præfectum Mercium clam obſervabant, ne forte ſe oppido ſubduceret: ſimul cuniculum ad proximum uſque Suecorum ſuggeſtum egerant, quo incenſo inter tumultum per obſeſſores erumpere conſtituerant. Sed contrario cuniculo acto is conatus irritus fuit. Interim abſumtis frumento, jumentiſque, venter glandibus & equinis carnibus parce præbitis utcunque placabatur. Nec Helvetii à Cæſare ſollicitati, Urbes Sylveſtres in tutelam ſuam recipere, aut Suecos Rheinfelda depellere voluerant, extra belli iſtius conſortia manere certi. Circa idem tempus Briſacum quoque fame acriter urgebatur; ac gregarius miles certatim ad Suecos transfugiebat, ut Rheingravio ſpes eſſet intra paucas ſeptimanas oppido potiundi. Eoque iſte invitus, ac repetitis demum Oxenſtiernæ hortatibus in Sueviam movebat, tarde quoque auxiliis coëuntibus; Quin & cum Bernhardus Dux, & Hornius in Sueviam regreſſi forent, præſentia ibi ſua parum opus judicans, de iſthac profectione cogitationes fere depoſuerat.

Ad Bodamicum lacum & in Alſatia geſta.

5. Junii.

Rheinfelda & Briſacum fame urgetur.

§. 66. In Weſtphalia poſt Ludingshauſam captam placebat Hollandicas copias duce Pinſio adjuncta Suecicorum manu Borckemum mitti, ſexcentis præſidiariis inſeſſum. Sed Pinſius dum acceſſus ad oppidum molitur, à Principe Arauſionenſi mandatum accipit, ut nullo modo à Suecicis & Haſſiacis ſe disjungat, nec ſeorſim hoſtilia adverſus Monaſterienſia oppida ſuſcipiat. Unde iſte ſtatim ab opere ceſſabat, obſidium plane ſoluturus, ni ipſe Georgius Dux adveniſſet: quo rem urgente oppidum honeſtis conditionibus ad

Borckemum capitur.

1634. 16. Junii. *Simultates inter Luneburgicos & Haſſos.* deditionem compellitur. Inter iſta ſimultates Luneburgicos inter & Haſſiacos gliſcebant, his querentibus, ab iſtis regionem immaniter vaſtari, incolasque ad extremam paupertatem redigi; Luneburgicis contra arguentibus, eam expeditionem non publico bono, ſed privato Landgravii emolumento dari. Unde & iidem languide & cum faſtidio omnia agebant, ac Haſſiacorum hoſpitia male habebant, queſti inſuper legiones ſuas tertia parte in regione exhauſta diminutas. Inter quæ hoſtis copias ſuas diviſerat, ac Gleenius quidem cum parte peditatus Monaſterii perſiſtebat: Bœnninghuſius Rhenum verſus ſupplementa inde petiturus ibat, quem immiſſus a Duce Georgio Beckermondus adſequi haut valebat. Reliquas Horſtius tribunus ad Viſurgim Hildeſiæ obſidio ſolvendo ducebat. Quam anſam Dux Georgius arripiens, quem alias conjunctionis cum Haſſis tædebat cum iis quas adduxerat copiis abſcedit, aſſumtis etiam quæ è Superiore Germania auxilio miſſæ erant, quarum partem ſibi relinqui Landgravius fruſtra petierat. Quam rem hic usque adeo ægre tulit, ut de partibus plane deſerendis, ac ambienda neutralitate cogitaret, ni tractabilem Principis animum Oxenſtierna literis placaſſet. Duce Georgio digreſſo Pinſius cum Hollandicis copiis Belgium verſus remeabat. Eodem etiam Landgravius ſuos propinquare jubebat, ut ſi opus foret Hollandorum auxilio fulciri poſſent. Eodem tempore in diverſa Weſtphaliæ parte Joannes Gieſius. Tribunus quadringentos prædones ad Scherbium vicum male multatos diſſipaverat.

3. Julii. *Hildeſia capitur.* §. 67. In Saxonia Hildeſiæ obſeſſi prope ad extrema redacti erant; quibus liberandis Waldeccæ Comes aſſumto, quem Gleenius Monaſterio nuper miſerat, equite illuc perrumpere conſtituerat. Ac jam turmæ Leinam fluvium transierant, cum id ipſum præſagiens tribunus Ericus Andreæ Trana à Georgio Duce è Weſtphalia ad Viſurgim obſervandum remiſſus Hamela propere advolat, obſeſſoribus ſuppetias laturus. Cujus adventu cognito hoſtis propere in tutiora ſe recepit. Eo ipſo momento obſeſſi liberationem ſperantes oppido erumpunt, nec parum damni Brunſvvicenſibus dant. Ipſe quoque Uſlarius brachio arreptus trahebatur, ni advolans eques hoſte trajecto hunc eripuiſſet. Tandem, cum fruſtra ſuper deditione actum foret, Uſlarius aſſultum omnibus partibus tentare conſtituerat. Sed cadentes confertim imbres, & ingruens hoſtis prohibebat; qui coacta ter millium manu intra unum milliare proceſſerat, oppidulum Sarſtedum, in quo Brunſvvicenſium penus erat, & adſitum pontem occupaturus. Quo obtento obſeſſoribus ultro Hildeſia faceſſendum erat. De hujus adventu mature moniti obſeſſores, ſoluto tantiſper obſidio omnibus copiis eidem obviam prodire conſtituunt; ac duarum circiter horarum ſpatio Sarſtedum anticipant, poſt montem non procul oppido acie explicita. Hoſtis illuc propinquans & ipſe ad proximum vicum aciem inſtruit, validam duntaxat excurſorum manum adeſſe ratus. Sed cum univerſas copias adveniſſe agnoſceret, ſimul tormentis peteretur, per duas horas ſubſiſtebat, impedimenta dimittere, ac turmatim recedere incipiens. Quo animadverſo Suecici Brunſvvicenſesque magno impetu hoſtes invadunt, eosque ſemel atque iterum gradum firmantes in fugam propellunt. Hoſtium circiter mille quingenti cæſi, captique. Erepta ſex equeſtria vexilla, (nam pedes absque ſignis acceſſerat,) & quatuor tormenta cum parte impedimentorum. Inter captos tres erant ſubtribuni, duo vigiliarum præfecti, ac multi alii ductores. Ob ſtrenue navatam operam Trana torque à Duce Georgio donatus eſt. Durante conflictu cum caſtra plane deſerta eſſent, erumpentes Hildeſienſes tuguria incenderant, ac opera demoliri cœperant. Sed mox reverſi victores obſidium inſtaurant. Igitur deſperato ſubſidio, & premente fame, Hildeſienſes tandem honeſtis ſe conditionibus dedunt. Quingenti è præſidiariis ultro ad Suecorum militiam tranſibant. Enimvero Georgio Duci diſplicebat, hoſti ad extrema redacto tam liberales conditiones datas, & quod conceſſum foret diſcedentibus iter Monaſterium per media ipſius hoſpitia capere: quo etiam occaſio dabatur clam Mindam irrependi milite valde exhauſtam, quam ipſe mox invadere decreverat. Igitur alio itinere per Holtzmundam, Huxteramque in Paderbornenſem præſulatum iter iſtis ſumendum erat. Cæterum quanquam Georgius Dux è Weſtphalia reverſus præter ſpem nihil ex Halberſtadienſis Conventus decreto in Saxonia confectum deprehenderet, legiones non ſuppletas, nihil annonæ aut pecuniæ collatum; non eo ſecius tamen reliqua ab hoſte poſſeſſa oppida vi, aut eminus poſito obſidio invadere aggreditur. Et poſtquam Uſlarius Neuſtadium expugnandum ſuſceperat, ipſe Mindam converſus interjectam Hamelæ Mindæque arcem Buckenburgum deditione capit. Qui excedebant omnes ſigna ejus ultro ſequebantur. Hinc Mindæ obſidium admovetur. Sed & interim duæ legiones à Lohuſio Oxenſtiernæ juſſu mittuntur, qui Guelferbytanorum excurſiones inhiberent, eorumque meſſem corrumperent.

(Marginal notes in the left column: 21. Junii. — 24. Junii. — 9. Julii. — Ligiſtici vapulant. Right margin: 1634. — 12. Julii.)

Arnheimius Glogoviam capit. §. 68. In Sileſia Arnheimius Glogoviam facili negotio in poteſtatem redegerat, præſidio turbido, nec amplis munitionibus tuendis pari, cui permiſſum ſine vexillis abire. Id oppidum cum ſibi tradi peteret Banerius, aut ut ſaltem Baſilicam milite ſuo inſidere liceret, Arnheimius præfracte abnuere, non obſcure ſignificans, ſibi in mandatis datum, totam Sileſiam ſuis hoſpitiis vindicare, nec in eorum ſocietatem Suecos admittere. *Idem Banerio, ut in Moraviam abeat, ſuadet.* Contra idem Banerio perſuadere, ut diſtrahendo hoſti, qui Bernhardo Duci gravis imminebat, in Moraviam tenderet, intactis tamen Sileſiæ oppidis, & Saxonicorum arbitrio relictis: addito, ni id faceret, ſe cum Saxonico exercitu inter Oderam & Poloniam ſubſtiturum; quicquid damni rebus communibus inde ſit proventurum. Contra Banerio abſurdum videbatur in Moraviam penetrare, nullo ad receptum idoneo loco capto, & relictis poſt tergum hoſtilibus præſidiis. Ac potius ut in Bohemiam junctim iretur proponebat. Nec eo ſecius Arnheimius ipſe ad Banerium Freiſtadium accedebat, ſubinde Moravicam expeditionem ingerens, ac ſemper tamen ſolicite excipiens, ne is in Sileſia quid occuparet, ne ipſam Neiſſam quidem, qua Olmucium tendenti tranſeundum erat. Sed cum Banerius nullo modo ſalutem ſuam ex aliena libidine ſuſpendere vellet, re infecta diſceſſum. Ac Arnheimius copiis ſuis trans Oderam verſus Poloniam diſpoſitis, Dreſdam ipſe abiit.

Banerius occaſionem rixæ cum Saxonibus declinat. §. 69. Porro Banerius, num in Sileſiam ulterius procederet, deliberabat, pronis in ipſum Sileſiorum animis, & Wratiſlavia commeatum offerente, ſimul ut ipſi intra machinarum jactum receptum capere liceret. Nec deerant qui ſuaderent, caſtris ad Wratiſlaviam poſitis expectandum, quid Arnheimius tentaturus ſit: præſertim cum & obruentes ad finem cum Polonis inducias Suecorum intereſſet Sileſiam in poteſtate habere.

1634. bere. Ex adverſo conſiderabat; ſibi progredienti
Saxonicas copias, quæ trans Oderam hærebant,
cum Glogovia à tergo relinquendas; ac inferioris
Sileſiæ loca, quæ Suecis addicta Arnheimium aver-
ſabantur, ſe profecto hujus arbitrio exponi. Me-
tuebat quoque, ne Wratiſlaviam advolans Arnhei-
mius ad alia conſilia urbem impelleret; neve tan-
dem importunius ſe jactando vim reponendi ne-
ceſſitatem ipſi afferret iniquis cauſæ Evangelicæ
temporibus. Nec in Brandeburgicis copiis fiduciæ
quid habebat, cum Elector non obſcure denuntiaſ-
12. Julii. ſet; ubi diſſidii quid cum Saxonibus eidem ſubori-
atur, ſe ſuas ipſi copias haut commodaturum. Atq;
eum in caſum ſuis ducibus in mandatis dederat, ut
ſi tale quid Suecos inter & Saxones exſurgeret, Ba-
nerio non amplius parerent & ab ipſo diſcederent.
Quæ mandata vetante licet Electore, in vulgus
ſparſa, haut parum voluptatis adferebant illis queis
ea diſſidia in votis erant. Ad quæ mandata Electo-
rem Suecorum malevoli moverant fictis rumori-
bus, velut jam Banerius Wratiſlaviam tenderet,
cui apud Baſilicam Arnheimius caſtra ſit oppoſi-
turus proximam manus conſerendi materiam.
16. Junii. Quas calumnias Banerius ſcriptis ad Brandeburgi-
cum literis acriter retundebat; ac interim Novæ
Saltzæ metabatur, expectaturus quid Arnheimius
Dreſda adferret. Et quoniam recta in hoſtem ten-
dere negabatur, ſuper tranſitu per Saxonis terras in
Bohemiam petendo agitabat. Cum commode ab
Electore Legatus Pflugius adeſt poſtulans, ut Sileſi-
am ipſi relinquat, ac in Bohemiam potius tendat,
Banerius in Bohemiam tendit. fulciendo Bernhardo Duci, ac liberandæ Ratiſpo-
næ. Quod ipſum à Banerio ante cupitum, facile ar-
ripiebatur. Mox & Arnheimius advolans ſuper ea
profectione cum Banerio tranſigit; qui & ſtatim
copias ſuas præter Saganum in Luſatiam ducit,
ubi cum reliquo exercitu ipſe Elector agebat. Igi-
tur & Banerius Naumburgo, Griffenbergam mo-
11. Julii. vens recta Zittaviam verſus tendit. In itinere non-
nullæ Croatarum turmæ, quæ præcurſores Sueco-
rum Griffenbergæ opprimere voluerant, male
multatæ, duobus ſignis ereptis. Inde arci Fridlan-
diæ deditæ, præſidium à Banerio imponitur. Inte-
rim Zittaviam impetu expugnaverat Saxoniæ Ele-
ctor, ad quem Banerius ipſe accedit, de expeditio-
ne in Bohemiam junctim ſuſcipienda conventu-
rus. Ubi iterum difficilis nodus objiciebatur. Nam
cum Banerius Leutmericiam eundum, pedemque
ibi figendum cenſeret, Elector id abnuere, quod
Cæſareis Legatis, ibi cum Saxonicis ſuper pace
tractare orſis, ſecuritatem promiſiſſet. Igitur cum
neuter ſua ſententia decederet, poſt duarum hora-
rum colloquium re infecta diſceſſum. Nec eo ſe-
cius eodem properabat Banerius prævertendo ho-
ſti, ne forte validum iſti oppido præſidium immit-
teret; id ſecum ſtatuens, ut ſi vel expugnare Leut-
mericiam non poſſet, vel hoſtis tota mole à Da-
nubio ingrueret, trans Albim ad Bernhardum Du-
cem penetraret, aut cis Albim in Miſniam recede-
ret. Quo caſu Electori neceſſitas adferebatur, ipſi
ſuppetias ferendi, ni duos famelicos exercitus in
ſuam ditionem attrahere vellet. Enimvero qui
Leutmericiæ pacem tractabant Legati, præcedente
nocte Pragam abierant, mox Pirnæ congreſſum
inſtauraturi. Leutmericiam duæ dimacharum le-
Banerius Leutmericiam capit. giones, una peditum inſidebant. Illorum paucæ
turmæ primo Banerii adventu ante oppidum ſe
oſtendebant: ſed mox præcipites intra mœnia re-
pulſæ, defenſionemque non auſæ, trepide oppidum
deſerunt, ac trans Albim ſe conferunt, ponte poſt
11. Julii. ſe inflammato. Cum ita celeriter pons reparari non
poſſet, Banerius adverſo Albi progreſſus, cum
apud Raudniciam hoſtium turmas trans flumen
conſpiceret, machinarum jaculationibus ita eas
conterruit, ut Pragam raptim faceſſerent. Melnic- 1634.
ca quoque diffugiente præſidio vacua relicta. Heic
ponte celeriter exſtructo Banerius Albim ſuperat
recta Pragam iturus, ſi ſolus hoſti par videretur; 13. Julii.
aſt hoſte prævalente locum ad Muldam capere, &
Saxonem expectare conſtituerat. Quod ſi conjun-
ctione cum Bernhardo Duce opus non foret, in
animo erat Viennam verſus tendere, ac hoſti, cui
hæc expeditio jam curam injecerat, negotium do-
mi faceſſere. Antegreſſum Banerium Saxones è ve-
ſtigio ſequebantur, ac Albim ad Melniccam tranſi-
bant. Interea & Coloredus è Sileſia acceleraverat, 14. Julii.
tranſitoque ad Podibroam, & Dauſſinum Albi, cæ-
teris Cæſareis ſub Marrada, & Lamboio ducibus ſe
junxerat. In quos Sueci Saxonesque recta ibant,
magna ſpe, nullo operæ pretio. Nam in Montem 16. Julii.
Album progreſſis aliquot hoſtium turmæ conſpi- Praga nequidquam tentatur.
ciebantur; in quas cum præcurſores Banerii, qui eo
die primum agmen ducebat, irruerent, illi ſtatim
ad minus Pragæ latus ſe ſubducebant, ubi prope ur-
bem excelſo loco difficili acceſſu, caſtra hoſtis mu-
nierat; unde ferocius ſubeuntes viginti ampli[us] tor-
mentis excepti, nō ſine damno recedere coguntur.
Cum loco tam incommodo irruere in hoſtem va-
num videretur, Banerio placebat, ut ipſe tranſmiſ-
ſo Mulda veterem urbem milite vacuam invaderet;
Saxones interim ad minus latus aſſultum minitan-
tes, hoſtem diſtinerent. Quod conſilium Saxoniæ
Elector circa veſperam probabat, exſecutione in
craſtinam lucem dilata. Sed poſtera die mutata
mente, eidem placebat Melniccam reverti, ac ad
Albim ſtativa ponere, eo melius arcendo hoſti, ſi
Ratiſpona ſubmiſſis copiis augeretur, quas in ho-
ras expectabat. Sic nulla re geſta, Praga diſcedi- 19. Julii.
tur, & Melniccam reditur, ubi Saxones metaban- 20. Julii.
tur; Banerius autem circa Leutmericiam copias
ſuas diſtribuebat; cui difficiles ſe valde præbebant
Brandeburgici duces, deſiderium ad Saxones, aut
domum tranſeundi oſtendentes, & iniquis in ho-
ſpitia querelis; quo contagio, ne totus exercitus
infectus conſpirationem parturiret, metus erat. In-
terea cum fama expugnatæ Ratiſponæ increbre-
ſceret, Elector metuens ne tota vi hoſtis in Bohe-
miam ingrueret, montium jam refugia circumſpi-
ciebat: ni Banerius obſtitiſſet, par ibi periculum
oſtendens; ac ſibi digreſſis Saxonibus, in Miſniam
quoque eundum fore. Satius igitur judicabat eo
quem ceperant loco conſiſtere, ubi facile erat ipſis
Albim, & quæ in Bohemia ceperant tueri, ac
prout res exigeret, junctim in hoſtem ire, aut in
tutiora ſe recipere.

§. 70. Aſt regreſſos è Bavaria Suecicos exer- Hornius iterum ſe Bernhardo Duci jungit.
citus, cum ob exhauſtos labores, ac inopiam
refectione quam maxime opus haberent, hoſtis
quieſcere non patiebatur. Nam Hungariæ Rex
poſtquam Pragam extra periculum eſſe cognove-
rat, paucis duntaxat legionibus in Bohemiam
miſſis cum robore ſui exercitus, Bavaricis ſimul
& Hiſpanicis copiis ſuffultus Ingolſtadii Danu-
bium tranſibat; quem & ampla Pater poteſta- 2. Aug.
te inſtruxerat in gratiam recipiendi Ordines ob-
ſequii hactenus oblitos, ac de privilegiis, ſacro-
rumque uſu iiſdem cavendi. Ejus itinere audi-
to Hornius, qui vix Mundelheimum proceſſe-
rat, iterum ſe cum Bernhardo Duce Guntzbur- 6. Aug.
gi conjungit. Hic Hornii exercitum deterius ſuo
habitum conſpiciens, animum fere deſpondere
cœperat, & Oxenſtiernam rogabat, ut mature
de evocandis ex inferiore Germania copiis cogita-
ret: id quod tamen, quo minus fieri poſſet, an-
guſtia temporis prohibebat. Interim Suecici du-
ces pro virili hoſtibus obluctaturi, ad Leiphei-
mum Danubium ſuperant tegendæ Wurtenber-
gicæ, aliiſque Franconiæ, & Sueviæ locis, ac

1634.

6. Aug. Norlinga obſidetur.

ut Norlingæ ſubvenirent. Interea hoſtis poſt captam Donavvertam, ubi magna præſidii pars cæſa fuit, Norlingam tota vi aggreditur; ſimul populatores dimiſſi, à quibus Ginga, Ahla, Bopfinga, Heidenheimum, Leipheimum direptæ, ac incendiis deformatæ, Hochſtedum præcipue ſcalis admotis captum omni crudelitatis genere vexatum fuit. In diverſa parte Strozzius, & Wertanus cum novem legionibus equitum dimacharumque Franconiam late perſultantes plurima loca diripuerunt. Sed cum Rotenburgum, Mergentheimum, & Dunckelſpulam Suecorum præſidiis inſeſſas fruſtra tentaſſent, propinquantibus

20. Aug.

Suecicis exercitibus in ſua caſtra revocantur. Hi quippe junctim Heidenheimo Gingam iter intendebant, quo à Bernhardo Duce præmiſſus Bellingshuſius tribunus ſexcentos hoſtium cataphractos oppreſſit, ac multis interfectis non paucos cepit. Horum indicio cum cognoſceretur ſparſas hoſtium legiones, ac Wertanum remotius ſtativa habere; nonnulli ſuadebant, occaſione utendum, ac hoſtem, cui nondum unitæ vires, opprimendum. Sed pluribus placebat, Wurtenbergicæ ante omnia proſpiciendum, & ut à tergo ſubvectio

11. Aug.

annonæ in tuto ſit. Inde Bernhardus Dux cum equitatu Ahlam præcedens, mille amplius hoſtium

12. Aug.

excurſores occidit, trecentos capit. Poſtera luce primum agmen Bopfingam progreſſum ſupra centum

Sueci ad Bopfingam caſtra locant.

deprehenſos occidit. Heic ſtativa ponere placuit, ac tentare, num excurſiones hoſtis coërceri, Norlingæque ſuccurri poſſet. Igitur mox, qui ibi ſervabant Cæſarei equites, loco altiore depelluntur, ut jam Sueci adjacente ſylva tutoque acceſſu ad Norlingam potirentur. Sed conſilio habito, Hornio aliiſque ducibus haut quidquam viſum recta in hoſtem ire, quod tenuato agmine per confragoſa ad eundem commoda loca inſidentem eſſet accedendum. Bernhardus tamen Dux, aleam prælii utique tentandam cenſebat, cujus immenſa cupidine miles quoque flagrabat. Nam & ſat negligenter rem apud hoſtem adminiſtrari adparebat, & palantibus paſſim equite juxta ac pedite

14. Aug.

numeri imminuti. Igitur in aciem diſpoſiti progrediuntur, & Bernhardus Dux, qui dextrum tunc cornu ducebat, loca altiora à levi Hungarorum, Croatarumque, & Polonorum equitatu inſeſſa facile obtinet, & ad Egram uſque fluviolum, qui Norlingam perlabitur, procedit, omnibus qui citra conſtiterant trans fluentum pulſis. Enimvero cum indolem loci conſideraret, in conſpectu hoſtis, qui in altera ripa aciem explicuerat, tranſiri flumen à ſe non poſſe deprehendebat. Cum itaque ad hoſtem perveniri non daretur, oppidum interea inducto milite firmari placebat, quoad

Sueci Norlingæ militem immittunt.

Rheingravius & Cratzius advenirent. Unde ad fluminis vadum conſiſtebat Dux arcendo hoſti, dum Hornius ad oppidum accedit, bis rejectis, quæ flumen perrumpere tentarant, turmis, ac inſpectante hoſte ducentos quinquaginta ſclopetarios oppido immittit. Ipſe portæ adequitans, ad conſtantiam oppidanos hortatur, ac cum de panis inopia quererentur, intra ſextum diem liberationem pollicetur; quod eo ſpatio Rheingravius adfore ſperaretur. Interea hoſte velut attonito obſeſſi eruptionem faciunt, & acceſſibus iſtum expellunt, quos magnam partem demoliuntur, ut de integro eidem opera ordienda fuerint. Hoc peracto cum Sueci recederent, hoſtis levem equitatum poſtremo agmini immittit; in quem Bernhardus Dux converſus, præcipitem eum trans flumen redigit, multis interfectis; & major clades fuiſſet, niſi nox pugnam diremiſſet. Jam Bopfingam fere attigerat Dux Bernhardus, ubi denuo Wertanus cum Croatis & bis mille Germanis equitibus incumbit; ſed & is acriter repellitur. Ita citra damnum in receſſu acceptum Suecici exercitus Bopfingam iterum attingunt. Heic Vitztumius Hor- 1634. 15. Aug.

nium monebat, longius tantiſper recedendum, quoad auxilia quæ expectabantur adeſſent. Sed hic abnuere, quod hoſtis ſecuturus, & in eas terras pertrahendus videretur, quas defenſum venerint. Nec ſi Bopfinga relinquatur, propiorem ſtativorum locum eſſe, quam Schorndorfum; unde hoſti januam pandi per Franconiam & Sueviam late ſe diffundendi, ac ſuos inopia laborantes reficiendi. Nec amplius copiis, quas Cratzius & Schafelitzkius adducebant, tutum acceſſum fore. Iſtis quoque digreſſis Norlinga deſperatione correpta intra paucos dies in manus hoſtium conceſſura erat; quæ jam repetitis literis tempus promiſſi auxilii cedere monebat. Et quanquam equites quererentur, pabulum ſibi longius petendum, ac multos à Croatis omnia perſultantibus intercipi: ea tamen ratio tanti non videbatur, ut ideo ſtativa mutanda eſſent; ac iſti firmo ſtipati præſidio pabulatum ire jubebantur.

Cratzius ad exercitus Suecicos accedit.

§. 71. Interim Cratzius, quem Bernhardus Dux ad obſidendum eminus Forcheimum reliquerat, evocante iſto id relinquit, exiguo operæ pretio facto; cujus copiis adjunctis, quas Caggius Ratiſpona eduxerat, quinque fere millia explebant. Is proximo ante commiſſum prælium die ad exercitus cæteros accedebat. Sed ſero veniebat Rhein- Rheingravius ſero venit.

gravius, qui poſt Rheinfeldam deditione captam pontem incendio abſumptum prius reparaverat, ac opera à ſe excitata ſolo æquaverat, quam inde ſe 19. Aug.

moveret. Sed & propinqua ſpe Briſaco potiundi invitiſſimus Rheno digrediebatur. Tardius quoque acceſſerant à Palatinatus Adminiſtratore promiſſæ copiæ, quas per oppida diſtribuere voluerat Rheingravius, veterano milite inde educto, ut eo validior in expeditionem procederet. Hoc facto cum tandem copias cis Rhenum contraxiſſet, quatuor turmas duce Goldſteinio præmiſit, quæ & prælio interfuerunt. Ipſe quoque toto cum equitatu in tempore adeſſe poterat, ni una pedites adducere voluiſſet. Sed hi laboribus, & fame fracti tardius procedebant, ac ſi Rheingravius digrederetur, metus erat, ne plerique diffugerent, aut proficiſci plane abnuerent. His igitur præmiſſis ipſe cum equitatu ſequebatur, qui duo millia implebat, cum peditum tria millia eſſent, veteranus fere, & egregius miles, magnumque momentum daturus, ni prælium præcipitatum foret, cum paucarum duntaxat horarum itinere Rheingravius adhuc abeſſet. Sed antequam de horum adventu certi quid cognoviſſent Suecici duces, poſtremum Norlinga miſſum nuntium per aliquot dies detinuerant; tandemque cum literis in oppidum remiſerant, quibus ut per ſex adhuc dies ſuſtinerent hortabantur. Quod ſi eousque durare non poſſent, miſſo nuntio, aut ſigno dato, de quo convenerat, id indicarent. Tunc enim non expectato Cratzio atque Rheingravio, quos hactenus morati eſſent, ſe omnia tentaturos, ut ipſis ſubveniretur.

De prælio ad Norlingam conſultatur. 10. Aug.

§. 72. Interim hoſtis oppidum indies magis urgebat, cui obſeſſi pro virili reſiſtebant, ſemel atque iterum eruptione facta, & incenſis obſidentium operibus. Nec modica obſeſſores penuria premebat, qui turmatim excurrebant depellendæ fami. Contra arceſſebantur Hiſpanicæ quæ ex Italia advenerant copiæ, ſi Sueci forte oppidum liberare conarentur, viribus integris, animoque alacres, in quibus plurimum fiduciæ collocaverat Ferdinandus. Cæterum digreſſo Norlingam nuntio prima nocte è turri ſignum editur, ſalvum iſtum adveniſſe indicans. Sed ſequenti ſtatim nocte con-

ventum

1634. ventum extremæ neceſſitatis ſignum eadem è turri adparet. Ac cœperat ſane hoſtis diverſis è ſuggeſtibus mœnia proruere. Heic Bernhardus Dux monere; fidem obſeſſis datam liberandam, & auxilium maturandum. Contra in tanti momenti negotio Hornius reliquorum quoque ducum ſententiam audiendam poſtulare. Ubi pleriſque viſum; cum hoſtis Hiſpanorum auxiliis jam firmatus ſit, Cratzium ſaltem expectandum, ſi Rheingravius ita celeriter adeſſe non poſſit. Igitur decretum fit, ſtatim atque Cratzius advenerit, qui Gemundam attigerat, promiſſa Norlinganis repræſentanda. Conſultabatur inde qua via liberatio oppidi tentanda. Ubi Vitztumius ſupremus vigiliarum præfectus cenſebat: caſtra Wallerſteinum transferenda, ac inde oppido ſubſidium immittendum. Sed repudiabatur ea ſententia quod hoc modo ſubvectio annonæ à Wurtenbergica impediretur, atque hoſti contra in eam provinciam, atque Ulmenſium agros excurrendi via panderetur. Ac translatis in deſertam regionem caſtris, Norlingenſium fami non poſſe ſubveniri. Denique Wallerſteinum & Norlingam lata planicies interjacebat; unde ſi ſemel oppido propinquaſſent Sueci, in proclivi erat hoſti retrocedentium terga invadere, ac poſtremum agmen turbare. Igitur placebat; propius Norlingam ſuccedendum, ut tamen exercitus commeatu non excluderetur, nec amicorum regio hoſti prædæ exponeretur. Simul miſſus, qui locum ſtativis idoneum ad viam, qua Ulma Norlingam itur, in monte Arensberga exploraret. Et quod hoſtilis equitatus late per vicos diſtributus eſſet, nec peditatus temere extra ſua munimenta progreſſurus putaretur, citra impedimentum ſe è ſylva & anguſtiis viarum, qua transeundum erat, in campum emerſuros confidebant.

25. Auguſt. Decernitur igitur ſub veſperam caſtra movenda, ac tentandum, ut ſequenti luce orta deſtinatum locum tenere queant. Sed quia Cratzius ante ſequentem diem adeſſe non poſſe nunciabatur, profectio

25. Aug. ad eundem diem differtur. Quia porro à meridie tormenta hoſtium repente ad veſperam uſque conticuerant, ſuſpicio oriebatur oppidum jam captum eſſe, aut de deditione agere. Sed emiſſi ſub noctem exploratores captivos adducebant, quorum relatu cognitum, oppidanos aſſultum depuliſſe; num autem ulterius vim hoſtium ſuſtinere poſſint,

26. Aug. ignorabant. Poſtero die hoſtis verberationem acriter inſtaurabat, eodemque tempus promiſſi auxilii cedebat; & quia obſeſſi per tres continuas noctes extremam neceſſitatem per ſigna indicarant, dubium non habebatur, quin tardante ulterius auxilio hoſtis oppido potiturus eſſet. Quo facto Imperiales civitates, quæ hactenus belli onera ſuſtinuerant, animum deſponſuras, Ratiſpona nuper ac Donavverta, ac nunc Norlinga hoſti in prædam conceſſa. Igitur priori decreto inhæretur ut non exſpectato Rheingravio, qui intra biduum adeſſe non poterat, oppidum liberaretur. Sed quod hoſtis ob Hiſpanicum militem Suecicis multum prævaleret, ſtatuebatur, prælio non certandum, ſed caſtra duntaxat propius oppidum admovenda. Sic Arensbergam verſus procedunt exerci-

26. Aug. tus; quorum motum etſi mature ſentiret hoſtis; cum tamen ignoraret, quam viam capturi eſſent, quietus ſe caſtris continebat. Jamque ad ſtationes vigilum perveniebatur, quæ licet aliquot cataphractorum legionibus conſtarent; Suecos ſylvam egreſſos impedire non audebant, quo minus aperta camporum capeſſerent, quod iſti primo

Primus cum hoſte conflictus. in agmine ſelectorum peditum robur, ac minora tormenta ſecum ducerent: ſed in Arensberga firmato pede eos expectabant. In hos Bernhardus Dux, qui primum agmen regebat, invectus, cum initio Cratzii & Satleri legionem repuliſſent, in fugam eoſdem conjicit una cum illis, qui ſubſidio venerant, ut longe demum à primo loco iterum reſtitarent. Eo in conflictu hoſtis Aldobrandinum tribunum, & complures ductores, ſimul ſeptem ſigna amittit. Apud Suecos Ohmii ſubtribunus cadit, Hofkirchius, & Bodendorfius tribunus ſauciantur. 1634.

Hornii conſilium negligitur. §. 73. Felix hic conflictus ſecuturæ cladi occaſionem præbebat. Nam Bernhardus Dux dum hoſtes perſequitur longius extra Arensbergam profectus, diſpoſito ibi ſuo equitatu prius conventa plane negligit, & alium montem ſylva obſitum ad dextram ſitum, à quadringentis Hiſpanis inſeſſum, per ſelectos pedites invadi jubet; quibus repulſis Vitztumio mandatum mittitur, ut cum phalangibus eodem ingruat. Hornius tamen optaverat, ex priore conſulto Arensbergam montem fuiſſe inſeſſum, quem una cum collead ſiniſtram poſito munimentis includi placuerat; demiſſis ad fluvium Egram, qui Bopfinga Norlingam fluit, operibus. Quæ intra unam noctem eo provehi poterant, ut deinceps ingratiis hoſtium munimenta perfici, ac Norlingam via aperiri potuerit. Ea ſententia ſi ſtetiſſet, longe ſecius res caſura fuiſſe videbatur. Nam caſtris ita poſitis occaſio dabatur oppidum novo ſubſidio firmandi; ſimul ſubvectio è Wurtenbergico & Ulmenſi agro in proclivi, ac retro campi pabulo pleni; hoſte contra magis coarctato. Nec Ferdinandus Auſtriacus Cardinalis Infans ultra decimum diem ibi manſurus erat, ſed ſumto ad Bodamicum lacum, & per Alſatiam itinere, in Belgium cum Hiſpanicis copiis abire decreverat. Ita ſpes erat Hungariæ Regis deſtinata adverſus Franconiam & Sueviam in irritum caſura. Enimvero qui hactenus Suecicis partibus allubuerant ſucceſſus, multos tanta ſecuritate, & contemtu hoſtium impleverant, ut cauta conſilia velut à ſegnitie & timiditate profecta cavillarentur, aut quod data opera bellum extraheretur. Et quia initia tam bene ſe dederant, ac totus hoſtium equitatus conflictui adfuiſſe credebatur, parum negotii montis iſtius occupatio datura putabatur. Quos inter Hofkirchius turbido ingenio vir alte penetrantibus dictis Hornium perſtrinxerat: an ne minus fiduciæ quam cæteri habere videretur. Eam ob cauſam Hornius, ut longius provectæ turmæ revocarentur, & priori conſulto inhæreretur, ſuadere ſuperſedebat, meliorem quam qui ſecutus eſt, eventum ſperans. Mons iſte, qua ſylvis inumbratur, anguſtus eſt, ſed ubi illæ deſinunt, planitiem ad dextram, & verſus colles caſtris hoſtium inſeſſos diffunditur; è qua locus quem Hiſpani tenebant, ac tota vallis ad dextram telis exponebatur. Unde Suecis poſtquam hucuſque proceſſerant, iſte mons utique obtinendus erat, quod alias in ea valle per machinas hoſtium ſubſiſtere non liceret. Contra eo monte obtento hoſtium caſtra tormentorum ictibus ſubjiciebantur; quibus ſi digredi voluiſſent, facile occaſio rem contra ipſos bene gerendi dari poterat. Saltem tuto ibi metari, oppidumque nullo impediente accedere, ac iter Donavvertam verſus infeſtare dabatur, ut vix diutius hoſti ſubſiſtendi facultas ibi foret. Quanquam autem Bernhardus Dux Vitztumio jam imperaſſet ad montem iſtum occupandum contendere; tamen quod hoſtis adverſus ipſum validis catervis conſiſteret, ac peditum robur inde ſubducere tutum non foret, ſimul iſte longius ab eo loco abeſſet, Hornius cum ſuis id copiis efficiendum recipiebat, quos mature adfore putaverat. Imperatum quippe fuerat, ut ubi ad ſylvam Arensbergæ prætenſam, viaſque impeditas perventum eſſet, tor-

1634. menta poſt ultimum agmen incederent, quo legiones celeriter iter perficere poſſent. Sed iis mandatis neglectis tormenta ante Hornii equitatum irrepſerant, & ingruentes per tenebras hinc inde everſa procubuerant, ut his obſtantibus media demum nocte equitatus iſte ſylvam ſuperare poſſet. Quæ non poſtrema ſecutæ cladis cauſa fuit, dum hoſti hac mora ſpatium datur eum montem per Hiſpanos occupandi. Id quod captivi retulere, cum quadringenti illi Hiſpani, antea incaſſum tentati, poſt majore vi adhibita ſtatione ſua depellerentur. Simul ex eo loco tormenta aliquot in Suecicas turmas explodebantur, ac per tenebras ſtrepitus humum molientium audiebatur. Cum igitur adpareret, circa occupationem ejus montis acre certamen ſurrecturum, Hornio æque ac Bernhardo Duci placebat, ad vitandas turbas tenebris ſolitas nihil ulterius, quoad dies illuceſceret, tentandum, cum vix duæ noctis horæ adhuc ſupereſſent. Nec credebatur hoſtis intra id tempus munitiones ad juſtam altitudinem educturus, præſertim cum ſcrupoſa humus ligones ægre admitteret.

Prælium ad Norlingam committitur. 27. Aug.

§. 74. Primo diluculo Hornius cum exercitu ſuo, qui tunc dextrum cornu obtinebat, adverſus montem inſtructis ordinibus tendebat. Ex illa porro ſylva, unde Hiſpani ſclopetarii ejecti fuerant, cava via vepribus ſepta transverſum campum, qua Suecis tranſeundum, ad tubi majoris jactum ſecabat. Cui evitandæ ad dextram cum equitatu flectebat Hornius pedite ut recta procederet juſſo. Primæ equitum catervæ ad clivum montis diſponebantur, ut adverſus tormenta & tubos hoſtium tutæ conſiſterent, ſimul peditum latus tegerent, quibuscum prælium ordiri ſtatuerat, quod hoſtium peditatus intra munitiones eo loco inchoatas conſiſteret. Verum dum pedes tardius incedit, ipſe ad ſummum montis clivum adequitat, hoſtium ſitui explorando, qui alias conſpici non poterat. Heic ſubtribunus Witzlebius ſeu quod mandata non intellexiſſet, ſeu quod progreſſo ulterius Hornio ea mutata crederet, cum legione prætoria, quæ duabus catervis digeſta, ſiniſtrum latus equitum tegebat, in ſummum montem evadit, & antequam Hornius animadverteret, in phalangem peditum hoſtilium tribus legionibus conſtantem fertur. Sed cum legio cataphractorum è latere ſe oſtenderet, in hanc converſus Witzlebius eandem in fugam vertit, & ultra montem perſequitur. Accurrentibus tamen aliis hoſtium turmis, non ſine damno, & amiſſis duobus vexillis repellitur. Unde Hornio neceſſitas adferebatur, alias ipſi turmas ſubſidio mittendi, ac conflictus ordinem quem animo conceperat immutandi. Is conflictus fiebat inter hoſtilium peditum phalanges, grandinantibus machinarum ac tuborum globis, ut non parum læſæ alæ retro ad clivum montis paulo longius conſiſterent. Inter iſta peditatus acceſſerat, montem ab Hiſpanis inſeſſum invaſurus. Conſtiterant hi poſt tria ſemiperfecta munimenta ſemilunaria, ad trifolii inſtar diſpoſita, unde totus mons ictibus exponebatur. Ex his primum, cæteris magis abſolutum, qua mons in clivum vergit, poſitum erat, quod Suecos tuto conſiſtere, ac machinis ſuis uti non permittebat. Quo occupato haſce recte diſponere, majore vi reliquas munitiones adoriri, & monte, in cujus poſſeſſione ſalus eorum ſita erat, potiri dabatur. Id munimentum duabus legionibus inſeſſum Hornius duas phalanges ex utraque parte aſſultare jubet, addito, ut munimentum cepiſſe contenti hoſtem non perſequerentur, ſed commodo ſibi loco ſubſiſterent. Fit ab his impetus, & hoſtis cito pellitur, relictis minoribus tormentis; cadente utroque tribuno Wurmſero, & Salmenſi, 1634.
ac non paucis aliis. Sed dum utraque phalanx pariter munimenta hinc & inde tranſilit, ſibique mutuo occurrit, ordines non parum turbantur: pulviſque ab hoſte relictus flamma correptus multum conſternationis excitat. Confuſos ingens cataphractorum caterva aſſultans in fugam conjicit: nam qua parte munimentum hoſti obvertebatur, apertum erat. Nec ullo modo ſemel perculſi adduci poterant, ut munimentum aliquandiu ab hoſte deſertum denuo capeſſerent. Inde hoſtium legionibus ſpatium dabatur ad priorem ſtationem regrediendi. Harum phalangum fuga facile evitari potuiſſet, ſi equitum turmæ iſtis ſuccenturiatæ ſtatim atque pedites munimentum tranſiliebant, præſto fuiſſent. Sed illæ poſt primum conflictum longius, quam juſſæ fuerant, conſtiterant; nec fumi nubes, quid facto opus eſſet, ductores judicare permittebat. Ergo dum iſtæ tardius accedunt, captus jam locus amittitur, hautquicquam deinceps recuperandus. Enimvero cum tanti momenti eſſet montem iſtum à Suecis obtineri, denuo extrema omnia ad illum occupandum tentantur, recentes phalanges admoventur, pulſarum ordines reſtituuntur. Sed quia equitatus in ſiniſtro cornu turbatis Ordinibus retro Arensbergam cedere dextro è cornu conſpiciebatur, Suecicus pedes animo fractus haut pro priſtina virtute ſe gerebat, nec Hiſpanos loco dimovere valebat. Interea Turrius Comes cum una phalange, duabus legionibus conſtante, à Bernhardo Duce dextro cornu ſubſidio mittitur; ſed qui infauſto Suecis fato non recta ad ſæpius memoratum montem contendit, ſed ad ſiniſtram deflectens adverſus Leslæum, & Italicas legiones vadit, quas dum numero longe inferior pellere nequit, prope locum capiebat, obſiſtebatque ne hoſtilis peditatus ſylvam dextro & ſiniſtro cornu interjectam occupare, ac dextrum cornu à latere invadere poſſet. Ea phalanx diu rem fortiter adverſus hoſtium legiones gerebat, ac ingruentes aliquoties cataphractos acriter repellebat. Qua occaſione dum catervæ equitum ipſi ſubinde ſubſidio veniunt, equeſtris quoque pugna incaleſcit, ac latius diffunditur: in qua Witzlebius ſubtribunus amiſſa primo conflictu vexilla ſtrenue ulciſcitur. Sed quia Sueci iniquo loco pugnabant, nihil ad ſummam rei proficiebant, nec hoſtem perſequi poterant, ac poſt diſploſos tubos ad clivum montis ſubinde ſe recipiebant. Phalanx autem poſt longum & acre certamen plurimis amiſſis aut ſauciis tandem è pugna ſubtrahenda, & in ejus locum aliæ legiones ſubmittendæ erant, quæ ex adverſa prius pugna adhuc trepidæ eam ſtationem diutius non tuebantur, hoſtique viam ad occupandam eam ſylvam aperiebant.

Hornius ſe recipere conatur.

§. 75. Jam per octo fere horas certatum erat, ac Hornii phalanges tot conflictibus, ac quod paſſim integri cum ſauciis ex acie ſe ſubducerent, non parum rareſcebant; ſimul nutans ſiniſtræ alæ equitatus non parum terroris cæteris afflaverat. Contra hoſtis numero longe ſuperior integris catervis ſubinde feſſas mutabat; ac valida manus in ſubſidiis locata paulatim procedebat. Et poſt occupatam, de qua hactenus certatum fuerat, ſylvam Hornii exercitum à latere ac tergo invadere, ac plane à ſiniſtro cornu abſcindere poterat. Unde duces ſæpius Hornium monebant, eo loco relicto tutam ſtationem capeſſeret. Sed cum receptus interdiu, & conſerta cum hoſte manu valde periculoſus eſſet, ad Ducem Bernhardum mittitur, qui ejus ſententiam exquireret. Hic conſiderata receptus difficultate primo ſuadebat, ut quilibet locum ſuum extrema vi connixus ad noctem uſque tueretur. Sed cum parum ultra meridiem dies proceſſiſſet

1634. ceſſiſſet, loco tam iniquo inter hoſtes omni parte ingruentes tamdiu durari non poſſe, miſſo ſupremo metatore Morshauſio Hornius Duci demonſtrat. Ubi Dux promittit, ſe cum peditatu tamdiu ſylvam tuiturum, ac cum equitatu hoſtem ſuſtentaturum, quoad Hornius copias ſuas in tutum locum ſubduxiſſet; tunc & ſe iſtius tormentis ac turmis defenſum ad eandem ſtationem receſſurum. Id quod ſi factum fuiſſet, ad Rheingravii adventum res ſuſtineri, aut ſaltem abſque ulteriore damno, & capitali clade ab hoſte diſcedi potuiſſet. Cæterum receptui eo commodius faciendo Hornius neceſſarium judicabat denuo impetum ab equitatu in hoſtem dari; quo ſpatium fieret tormenta longius provecta retrahendi; ac ne hoſtium catervæ longius rejectę ſtatim Suecorum receptum ſentire, aut è veſtigio ipſos inſequi poſſent. Qua re ex voto perfecta, tormenta, inde primum equitum agmen præmittuntur, tandem & ultimum agmen incedit, nemine qui timendus foret inſequente. Vicus in valle ad Arensbergam ſitus erat, à conflictus loco diſtans, quantum binis jactibus longiores tubi emetiuntur, cui Hirnheimum vocabulum; qui ex uno latere clivum montis tangebat, altero rivulus uliginoſus prælabebatur. Trans illum vicum agmen cum tormentis conſiſtere juſſerat Hornius, ut poſtremo agmini, ſi forte hoſtis ingrueret, tutum receptum præſtare poſſet. Quem locum ſi prætergreſſæ forent copiæ, ſclopetarios vico immittere deſtinaverat, qui hoſtem eo usque diſtinerent, quoad exercitus in ſummo monte rite foret diſpoſitus. Jam igitur tormenta ultra vicum proceſſerant, primumque agmen eundem attigerat, & ultimum ultra trecentos

Suecorum clades.

paſſus inde non aberat; cum è ſiniſtro cornu, qua Bernhardus Dux curabat, penitus turbato, aliquot legiones per vallem laxatis habenis ruunt; quæ primum Hornii agmen ſecum in fugam abſtrahunt. Et quanquam Hornius ſtatim ab ultimo agmine advolaret, fugamque ſiſtere, ac reſtituere Ordines ſatageret, quo pedites in montem ſubducere poſſet; incaſſum tamen laborabat, conſternatis imperia non amplius audientibus; ac Cæſarei acriter incumbentes ſpatium inſtaurandi ordines non relinquebant. Exinde non pugna amplius, ſed ſtrages pedites præcipue involvens; quorum plerique, niſi quos ſylvæ abdiderant, cæſi, pauciſſimi capti. Equitibus, & iis qui mature pugna exceſſerant, Rheingravii copiæ tribus duntaxat milliaribus à conflictus loco diſtantes, ſaluti fuere, quæ inſequentium Croatarum ac levis equitatus impetum ſtitere. Cæſorum ſex millia æſtimabantur, quos inter Fridericus Anſpacenſis Marchio. Inter inſignes captivos erant tribuni Wittenbergius, Wachtmeiſterus, Schneidevvinus, Zerotinus, & Felſius: ſupremi vigiliarum præfecti, Roſteinius & Schavelitzkius, Cratzius Campi-Mareſchallus, cui ea captivitas ob deſertum quondam Bavarum capite luenda. Sed maxima jactura in Guſtavo Hornio erat, quem per adverſam licet pugnam fortitudinis juxta ac providentiæ egregia ſpecimina nobilitarunt; è cujus ſententia ſi res geſta fuiſſet, irreparabilis clades declinari poterat. Bernhardum Ducem ne in hoſtium manus incideret, à centurione ex Tupadelii dimachis ſubminiſtratus equus effecit. Pervenere quoque in Cæſareorum poteſtatem centum triginta ſigna, tormenta, & impedimenta omnia. Quicquid calonum adhuc Bopfingæ morabatur, à Cæſareis oppreſſum; ubi & omnis Bernhardi Ducis ſupellex, & equi deprehenſi, ut præter veſtimenta, quæ corpore geſtabat, nihil retineret. Apud hoſtes occubuiſſe ferebantur, Pilleheus Bavaricus Dux, tribuni Aldobrandinus, Salmenſis, VVurmſerus & Achatius, quorum hic inter Hungariæ Regem, & Infantem medius globo tormenti interfectus fertur. In ſiniſtro Suecorum cornu id præcipue peccatum, quod cum initio leves Croatarum, Polonorum, Hungarorumque turmæ variis velitationibus laceſſerent, equitibus permitteretur, iſtis conſectandis Ordines ſolvere. Unde mox totis viribus ingruenti hoſti eos proruere in proclivi erat. 1634.

§. 76. Ea clades Oxenſtiernam maximis difficultatibus opprimebat, cui & antea directionis ſuæ tædium Ordinum ſuperiorum genius fecerat; qui velut hoſtium obliti privata inter ſe litigia agitabant, ac ad ſuſtinendam communem cauſam facientia conferre gravati id potiſſimum meditari videbantur, quomodo Suecos paulatim amolirentur. Aſt nunc Heilbrunnenſis fœderis vis plane expirare, & quanquam intra primam conſternationem nondum cum hoſte tractarent, nihil tamen conſilii aut rei amplius expromere, & velut conditis in ſinum manibus futura mala attoniti expectare; quorum cauſam in Suecos conferebant, velut per hos ad arma capeſſenda inducti, aut per quos ſtetiſſet, quo minus pax dudum coaluerit; quos paulo ante libertatis ſuæ vindices in cœlum usque extulerant. Id quod jam olim animadvertens Oxenſtierna ſolicite circumſpexerat, ut Sueciam honeſta ac tuta ratione extra has turbas ſubduceret. Sed obſtabat aſtutia hoſtium, qui per ſeparatos tractatus id tantum quærebant, ut diſtractos inter ſe Proteſtantes ſub jugum mitterent. Tum ita diſtortis conſiliis hoc anno uſi fuerant Ordines, ut æque inepti ad pacis tractatus, quam bellum gerendum viderentur. Sed poſt partam victoriam id inſolentiæ hoſti acceſſerat, ut tractatus amplius audire dedignaretur. Et tamen cauſam ſemel ſuſceptam plane deponere Suecico nomini ignominioſum erat futurum. Igitur conſtituebat Oxenſtierna labentes res quantum poſſet ſuſtinere, quo ſpatium foret Gallos, quos antea procul rebus Germanicis habere laboraverat, in bellum pertrahendi, diſtinendo hoſti, ne oram maritimam invaderet, aut ut forte metu belli Gallici ad pacem permoveretur. Eoque Ordines Superiorum Circulorum animare, nec, quod multi ſuadebant, in Saxoniam ſe recipere. Nam hoc facto iſti in deſperationem verſi, ſtatim cum Cæſare utcunque tranſacturi fuerant, Suecos velut ab ipſis deſerti accuſantes. Sed nec adparebat, quæ hoſpitia ibi defatigato militi inveniri potuiſſent; & ad ſecuritatem Sueciæ intererat, hoſtem Rhenum verſus pertrahi. Tum è vicinia tanto commodius cum Gallis tranſigi poterat. Quod tamen conſtaret, conjunctionem cum Ordinibus nullo emolumento, ſed mero oneri cedere; ſi qua afferretur occaſio honeſte arma ponendi, eam non negligendam putabat. Interim oram maritimam omnibus modis firmandam, ac uti non plane bellum Germanicum deſerendum, avertendis tantiſper à Suecia malevolorum animis; ita nec nimis pecuniæ, virorumque eidem impendendum. Qua de cauſa etiam Oxenſtierna magnam pecuniæ ſummam à Senatu ſibi decretam remiſerat, quod Ordines Germaniæ ita tardos ad Suecorum ſatisfactionem præſtandam cerneret. Et cum Banerius poſt è Suecia copias ſibi ſubmitti poſtularet, Oxenſtierna diſſuadebat, quod nec iſta manu tantæ molis ruina ſiſti poſſet, & adverſus Polonos vires in promtu habendæ forent.

Oxenſternhii poſt eam cladem conſilia.

§. 77. Talia agitantem Senatus Sueciæ literis inſuper firmabat, quem tantæ cladis nuntius non usque adeo dejiciebat, ut ſtatim de ſumma rerum deſperandum cenſeret. Nam tot præliis in Germania victores una hac acie victi fuerant, ac præcipua

Idem res pro viribus reſtituere nititur.

1634. Imperii loca validis adhuc præſidiis obtinebant. Sub Banerio quoque, Georgio Duce, Landgravio, Rheingravio, aliiſque inſignes copiæ ſupererant, cladis expertes; per quas ſiſti progreſſus hoſtium poſſe ſpes erat, ſi Ordines junctis animis maſcula conſilia capeſſere vellent. Hortabantur igitur Oxenſtiernam, ſolitam conſtantiam ne exueret, ac ad ſuſtinendas ipſorum res omni vi conniteretur. Cæterum conſilia temporibus accommodaret, & qua contingere daretur, pertendiſſe ſatis haberet. Huic igitur prolapſas res reſtituere laboranti prima cura erat ſparſas copias colligere, præcipua loca, qua hoſtis irruptio metuebatur, firmare, novum exercitum opponere, aliis locis ipſius vires diſtrahere, ut Superioribus Circulis reſpirandi ſpatium daretur. Bernhardo Duci & Rheingravio ſcribitur, aditus Wurtenbergicæ muniant, palantes colligant, hoſtemque diſtinere tentent, quoad contractis aliis exercitibus ipſi iterum occurri queat. Præcipui quoque Ordinum literis confirmantur, ne animum deſpondeant, neu manus ſuſtinendæ communi cauſæ ſubtrahant. Simul Wilhelmus Landgravius, Georgius Luneburgicus & Wilhelmus Vinarienſis Duces rogantur, ſepoſitis aliis omnibus in Wetteraviam & Franconiam copias adducant, ſummæque rerum ſubveniant; qua collapſa Saxoniæ quoque malum incubiturum. Banerius Egram ſe conferre jubetur, pro re nata ulterius progreſſurus. Elector quoque Saxoniæ rogatur in Bohemia, aliiſque locis hoſti negotium faceſſere, ne abſumtis Superioribus Circulis incendium ad ipſum trajiciat. Et colligebatur quidem è fuſo exercitu non ſpernenda multitudo, equitum præcipue, qui luſtratione facta, non multum imminuto numero, quam ante prælium fuerant, reperiebantur. Non modicæ quoque hinc inde ſparſæ Evangelicorum copiæ ſupererant, quæ ſi mature contrahi potuiſſent, fortaſſe res per Superiorem Germaniam reſtitui contigiſſet.

Cum difficultatibus incaſſum luctatur.

§. 78. Enimvero quo ſe cunque verteret Oxenſtierna, omnia difficultatibus plena erant. Saxo, ne minimum quidem commotis ſuis copiis, per tractatus Pirnæ inſtitutos ad Cæſaris amicitiam revertebat. Reliqui tardius molientes ſpatium hoſti dabant, ipſis medium ſe inſinuandi, eorumque conjunctionem impediendi. Alii ad Oxenſtiernæ monita plane obſurduerant, eo languidiore boni publici cura, quo longius ſibi ab incendio remoti videbantur. Circa Superiorum Circulorum exercitus prima quæſtio oriebatur, quis ſummo cum imperio illis eſſet præficiendus. Hornium, quem omnium ſuffragia deſtinabant, ne faſces illos ſuſcipere poſſet, captivitas impediebat. Supererant Bernhardus Dux, & Chriſtianus Palatinus: ſed nec ille parem, nec hic ſuperiorem ferre doctus. Et quanquam utriusque opera uti cuperent, tamen neque iſte perſuaderi poterat, ut vel alternis imperarent, vel peculiaribus uterque copiis præeſſet; neque hic ut Bernhardi Ducis imperio ſe ſubjiceret. Igitur tandem Bernhardus Dux deſignatur ſuffragante militum favore, & animo alacrior; & quia temeritate ſua res perdiderat, eo magis circa eas reſtituendas conniti tenebatur. Qua electione Palatinus offenſus Wormatiam concedebat. Legiones porro ad Norlingam fuſæ, & apud Francofurtum iterum collectæ, animis tumentes, ni pecunia delinirentur, officium contra hoſtem facturæ non erant. Argentum & ſtipendium cum convitio expoſcebatur; nec deerant, qui clam militem ſtimularent. Legionum nomina plurima, ſed numeris imminutis, quas neque ſupplere tempora permittebant, & ſi plures conjungere in unam velles, ſtipendia exſolvenda erant; nec tamen ulla pecuniæ parandæ facultas. Nam Wurtenbergicus Dux qui pro rata ad cauſam communem plurimum contulerat, aliique ſtatim ab hoſte oppreſſi erant. 1634. Auguſta, Noriberga, Ulma à cæteris dividebantur. Reliqui pauperes, timidi, bellorum pertæſi non obſcure fremebant; alia ſibi in præſens media expediendæ ſalutis circumſpicienda. Ita Oxenſtiernæ conatus deficiente rerum gerendarum nervo, & immenſum ægreſcentibus militum animis, incaſſum cadebant. Equidem ſtatuerat is cum Conſilio Fœderatorum à mercatoribus, qui Francofurtanam tunc panegyrin frequentabant, bis centies mille unciales mutuo ſumere; qui cum allatas perſuaſiones ſurda aure tranſmitterent, acri edicto argentum depromere jubebantur denuntiata ipſis ac mercibus detentione. Sed mox deprehenſum, commercia Francofurtana magis collybis, & mercium mutatione, quam præſente pecunia peragi; ac ejus urbis magiſtratus cum extraneis mercatoribus, quibus data publice fide caverat, ita aſpere agere verebatur. Erant quoque iſtorum mercatorum aliqui Galliæ cives, uti Metenſes, plerique è Fœderatorum ditionibus, quorum quilibet ſuis patrocinabatur. Per reliquos ad ſummam rei nihil proficiebatur. Ita & hoc conſilium irritum erat, nec adparebat, unde exercitus reparari poſſent.

Dux Bernhardus Rhenum trajicit.

§. 79. Dum circa iſta incaſſum laborat Oxenſtierna, jam hoſtis trajecto apud Aſchaffenburgum Mœno tribus tantum milliaribus Francofurto aberat. Heic iterum deliberatur, quo exercitus prælio ſuperſtes abducendus foret. Ubi Bernhardus Dux, aliique in Saxoniam recedendum cenſebant, quod his in oris nullo modo diutius ſubſiſti poſſet inter malefidos, ac nihil amplius in rem communem conferre volentes. Monebatur quoque Oxenſtierna, ut propriæ ſalutis rationem haberet. Aſt huic nullo modo conſilium iſtud probabatur, quod exercitu digreſſo Ordines deſperata ſalute utcunque cum hoſte tranſactionem præcipitaturi forent: cum ſpes eſſet, rem uſque eo ſuſtineri poſſe quoad ratio aliqua honeſtæ pacis inveniretur. Nec plus facultatis in Saxonia placando exercitui; hoſtemque è veſtigio illuc ſecuturum, cui hiſce in regionibus aliquid negotii dare conſtituerat. Denique exprobrari ſibi nolebat, adverſis rebus Ordines deſtituiſſe. In primis Galliæ Regem reſpicienti, quem bello implicare cupiebat, vicinis locis manendum erat. Alii ad Francofurtum ſtativa capienda cenſebant, urbe bello fovendo opportuna, & quam tunc ambiguæ fidei pravis conſiliis relinqui non expediebat. Sed quod copiæ adhuc indiſpoſitæ forent, nondum depulſo nuperæ cladis terrore, ac ob defectum ſtipendii annonæque turbidi animis; nec repente caſtra muniri poſſent; inſuper metus foret, ne hoſtis Francofurtum inter Rhenumque penetrans, acceſſum ad pontem Moguntinum interciperet; tergum inde ac latera infeſtaturus. Igitur Oxenſtiernæ placebat ad Rhenum vicinis Moguntiæ vicis militem diſponi, atque ipſe Moguntiam ſe conferebat declinando periculo, Joanni Witgenſteinio Comiti directionem conſilii delegans. Enimvero iis locis parum annonæ erat, & continuus ab hoſte metus urgebat; eoque importune ut trans Rhenum ducerentur milites flagitabant. Sed & heic non una difficultas ſe offerebat. Nam Rhenum transgreſſi quicquid adhuc Ordinibus facultatum ſupererat, nullo fructu abſumturi erant, hoſte interim cis Rhenum citra impedimentum graſſaturo. Tum metuebatur, ne mixtim hoſpitantes Galli Germanique, obortis rixis ad manus pervenirent; neve abſumtis omnibus Gallicus exercitus in Lotharingiam regrederetur, *quem ſtatim cum Cæſareis commiſſum* optabant.

1634. optabant. Exadverſum metuebatur, ne copiæ annona deficiente plane diſſolverentur, & reliquos Ordines ex facili ſubjugandos hoſti præberent. Enimvero iſtas dubitationes ipſe exercitus expediebat, permiſſu Ducis abſque Oxenſtiernæ præſcitu pontem Moguntiæ tranſire incipiens. Unde hic ne miles ſuæ libidini relictus Ordinum ditiones prorueret, raptim hoſpitationibus legem præſcribit, aliaque diſciplinæ utcunque ſervandæ diſponit.

Exterorum auxilia implorantur.

§. 80. Inde exterorum auxilia implorantur. Angliæ Rex ut nepotum ſalutem ſublevare velit, rogatur. Ad Venetos Galeatius Gualdus mittitur, qui faciem rerum ipſis exponat, & quid periculi Italiæ immineat, ſubjugatis per Auſtriacos Proteſtantibus; horteturque conſiliis & opere gliſcenti iſtorum potentiæ obviam eant. A fœderatis quoque Belgis petitur, ut inſigni pecuniæ ſumma afflictis rebus ſuccurrant, & copiis ſuis Rheno admotis hoſtem ab eodem flumine tranſeundo prohibeant, aut ſaltem earundem motu ſuſpicionem eidem injiciant. Sed præcipua fiducia in Chriſtianiſſimo Rege erat, ob cladem Norlinganam perterrito, ne oppreſſis Suecis tota belli colluvies Galliæ infunderetur. Cujus eo tempore validus ac bene compoſitus exercitus ſub Forcæi ductu non procul Rheno agebat; quem ut propius moveret orabat Oxenſtierna ſiſtendo hoſti, quo fuſæ copiæ recolligendi ſe ſpatium haberent; ſiquidem ipſe in Cæſareos hoſtilia ſumere injuſſu Regis non auderet. Regi porro devinciendo Philipsburgum traditur, cujus ſummum ipſe præfectum conſti-
27. Sept. tuit Everhardum Ducem VVurtenbergicum, præſidiumque Gallis Germaniſque mixtum imponit. Inde ut Galli bellum Cæſari indicant cum Legatis Gallicis ſecreto ſuper fœdere agitatur, cujus capita ex iſtorum fere ſententia concepta, Grangius ad Regem deferebat. Ei perficiendo Jacobus Lœfflerus, & Philippus Streiffius in Galliam ablegantur, quibus in mandatis dabatur; omni ratione Regem ad bellum Cæſari faciendum permoverent, oblato etiam Briſaco, & tandem oppidis Alſatiæ, ipſaque Benfelda, ac ut Moguntinum præſulatum ſicuti Treverenſem in tutelam ſuam recipere poſſit. Ut tamen pace facta omnia ea loca legitimis dominis citra penſationem reſtituantur, Rexque libertatem ac jura Ordinum aſſerat, ac Succorum ſatisfactioni curandæ operam det. Quod ſi in apertum bellum erumpere Rex nolit, ut ſaltem mature fœderatos milite ac pecunia fulciat, antequam omnia plane peſſumeant.

Acta exercitus ad Norlingam victi.

§. 81. Porro ad Norlingam fuſæ copiæ, cum paſſim qua tranſibant omnia diripuiſſent, ad Heilbrunnam uti juſſæ erant pleræque iterum coiverant; quo etiam Rheingravius ſe cum ſuis conferebat. Sed quod nullus in vicinia locus eſſet ſiſtendo hoſti idoneus, ac metueretur, ne turbidus miles plane difflueret, ni procul hoſte quies aliqua indulgeretur; Bernhardus Dux Mœnum, Rhenumque verſus copias dimittit. Ipſe Schorndorfo & Aſchberga præſidio firmatis, VVurtzburgum excurrit, cui Turrium Comitem præficit. Inde Franconiæ rebus pro captu temporum diſpoſitis, Francofurtum properat.

Rheingravius Argentoratum tendit.

Eodem ut cum ſuis Rheingravius ſe conferret, iſte fruſtra poſtulaverat, quod victi perruptis diſciplinæ legibus; integrum quoque militem infecturi erant. Simul ſpes erat, ſi Rheingravius à Duce diverſus abiret, tracta in iſtum parte hoſtium huic ad ſe recipiendum largius ſpatium iri datum: præſertim cum oppida Alſatiæ pedite nudata, & caſtellum ad Kehlam ſegniter firmatum foret; quo ſi valida hoſtium manus ingruiſſet, irreparabile damnum iis locis accipi poterat. Igitur quantum licebat circa Heilbrunnam moratus recipiendis è fuga palantibus, Argentoratum ſe conferre conſtituit. 1634.

Hoſtis poſt victoriam late graſſatur.

§. 82. Aſt hoſtis, altero poſt prælium die Norlinga dedita, copias ſuas in diverſas partes dimittit, victis ubique incubiturus, nec requiem reparando exercitui conceſſurus. Pars Bavaricorum Auguſtam, parum proviſa ibi annona, eminus circumſidere jubetur. Cæteros Lotharingus in Briſgoviam ducebat. Ipſe Hungariæ Rex cum præcipuis copiarum in VVurtenbergicam, cui tam diu Cæſarei inhiaverant, concedit. Cardinalis Infans recta ad Mœnum, inde in Belgium tendit. Ei dexter incedebat Piccolomineus, & Croatis ſuis ſtipatus Iſolanus, res Proteſtantium per Franconiam everſuri. Quæ deſtinata pleraque ex voto ſuccedebant.

Cæſareorum per Wurtenbergicam progreſſus.

Nam Wurtenbergica exceptis munitis arcibus, velut diluvio inundabatur; ac ipſe Dux accepto cladis Norlinganæ nuntio, confeſtim Argentoratum ſe recipiebat, ſoluto Villingæ obſidio, Hala citra moram hoſtem admittebat, Wimpfina, Stutgardiam usque claves victori obviam portabat, ac ut Cæſari ſe ſe venditaret, omnia prodere & agitare incipiebat, quæ Evangelicis fraudi eſſe poſſent. Heilbrunna ab initio defenſionem meditabatur: ſed cum injectus ignis complures ædes abſumſiſſet, oppidani militem ad deditionem faciendam compellunt. Interea Lotharingiæ Dux, cum ſuis copiis per vallem Kentzinganam Argentoratum verſus feſtinabat.

Rheingravius Argentoratum evadit.

Unde Rheingravius, qui hactenus per Vaihingam & Pfortzheimum lentius proceſſerat, colligendis fugatorum reliquiis, pontem Argentoratenſem capeſſere maturat, peditesque in vicinis Kehlæ vicis equites Offenburgum verſus diſponit. Heic cum 17. Sept.
turmas nonnullas Wilſtadum emiſſas cum quindecim equitibus inſequi inſtituit, à ſuis, qui diverſam viam iniverant, aberrans medios in hoſtes incidit, qui agnitum magna vi ad Kentzingam flumen usque perſequuntur, ſalutem cum clamore offerentes. Aſt ille mori, quam capi præoptans, cum equo per altiſſimam ripam in flumen deſilit, eoque tranſmiſſo in alteram ripam per arbuſta pedes inter creberrimos hoſtium globos enititur. Et quanquam multi trajecto fluvio inſectarentur, tamen per ſylvam monſtrante viam ruſtico forte oblato ad ſuos incolumis evadit. Nec dubium erat, quin maxima clades ejus copiis duce deſtitutis incubuiſſet, ni eo temporis articulo comparuiſſet. Jam enim Lotharingiæ Dux, & VVertanus cum toto Bavarico equitatu, & ſelectis bis mille peditibus ingruebant. Unde ſtatim à Rheingravio impedimenta trans pontem mittuntur, & omnes copiæ nullo amiſſo in tutum perveniſſent, ni telonæ ad tranſitum Rheni & centurionis in caſtello Kehlano importunitas totam horam exemiſſet. Unde dum nocte jam inumbrante hoſtis extremo immixtus agmini una in munimentum irrumpere nititur, diſploſis in confuſos tubis, trecenti circiter Rheingravianorum occiſi, aut ſauciati fuerunt. Inter hæc Mareſchallus Forcæus Buſvveilerum appulerat, qui antea prolixiſſime ſua officia obtulerat, ſi occaſio oſtenderetur, qua Fœderatis inſervire poſſet. Rheingravius igitur cum viam perſpexiſſe ſibi videretur, Lotharingum Bavarosque repente opprimendi, ſi Forcæus ad tres quatuorve dies ſex aut ſeptem millia Gallorum ſibi commodare vellet; ſuper hoc officio hunc una cum VVurtenbergico Duce, Badenſi Marchione, & Argentoratenſibus rogat. Sed is multa verborum modeſtia excuſabat, exercitum à ſe dividi non poſſe; ac ab Oxenſtierna ſe rogatum, ut Spiram deſcenderet, ubi pons navalis traducendis ejus copiis ſtruebatur. Ita quieſcendum Rheingravio erat, præſertim cum ipſius copiæ, audito

fuſis

1634.

juſſis ad Norlingam legionibus pecuniam promiſſam, & ipſæ pari conditione haberi vellent, frementes; ſibi quoque vapulandum, ut aliquando argento potiri queant. Inde factum, ut præſidium Suecicum Kentzingam, cum nemo ſuccurreret, hoſti dederet.

Rheingravius de Alſatia in Gallos transferenda agit.

§. 83. Sed nec trans Rhenum omnia tuta erant. Nam circa Briſacum Wilhelmus Marchio, Reinacherus, & Mercius quantum poterant copiarum contrahebant: tum pons Briſacenſis præter ſolitum firmabatur. Unde metus erat, ne Lotharingus cum parte Ligiſtici exercitus illac transgreſſus, unum aut alterum locum repente opprimeret. Et citra hunc cæteri ſufficiebant Colmariæ eminus circumſidendæ. Quo facto abrumpebatur via ſuper Alſatia cum Gallis tranſigendi, quam Rheingravius utique in horum manus, quam hoſtium incidere malebat. Nam ſubinde jactaverant Miniſtri Gallici; ſi eo usque res progreſſa foret, Regem, qui nondum bellum in Cæſarem decreviſſet, Ordinibus amplius nec poſſe, nec velle adſiſtere. Conſiderabat quoque Rheingravius, eo tempore tam late diffuſa præſidia contrahenda, & copias in campum educendas. Qua de cauſa etiam Buchornum & Cellæ ad Lacum Bodamicum, Rheinfelda inſuper, aliaque minoris momenti oppida deſerta fuerant. Acceſſâ Gallis Colmaria, Schletſtadioque ſedecim peditum, duæ equitum centuriæ parabantur. Igitur adhibito in conſilium Argentoratenſium magiſtratu, Friderico Reichardo Mockelio Suecorum per Alſatiam

1. Sept.

Reſidenti negotium datur cum Gallico Miniſtro Inſulano tractatus inſtituendi; quos inter ſuper eorum oppidorum ceſſione tranſigitur, inſcio & invito Oxenſtierna, qui Læflero, ut ſuper ea re in Aula Gallicana ageret, in mandatis dederat. Cum Colmaria & Sletſtadio omnia Superioris Alſatiæ loca tradebantur, quod illa alias in hoſtium manus perventura eſſent. Cavebatur porro ea conventione, ut iſthæc traditio Imperio, Ordinibus Fœderatis, & Heilbrunnenſi fœderi fraudi non eſſet; eadem loca in præſenti ſtatu relinquerentur, ad futuram usque pacem, eaque tantiſper contra hoſtem defenderentur. Colmariæ libertati peculiariter proſpiciebatur. Sponſio à Rheingravio & Forcæo probata Galliæ Regi, & Oxenſtiernæ ratihabenda transmittitur. Aſt cum recedente hoſte ad Argentoratum nihil amplius periculi eſſet, Rheingravius arceſſente Oxenſtierna Wormatiam movet, ubi paucos poſt dies fato concedit, magna cum Fœderatorum Ordinum jactura, apud quos longo rerum uſu ſpectata viri virtus, ſingulari felicitate ſuffulta ingens deſiderium ſui reliquit. Hoſti non minus laudatus, quam formidatus; equeſtris militiæ peritia præcipue memorabilis.

Rheingravius moritur.
6. Octobr.

Cardinalis in Belgium deſcendit.

§. 84. Aſt Cardinalis Infans poſt navatam Cæſari tam inſignem operam cum Hiſpanicis copiis, ſeptem peditum, duo equitum millia implentibus, quas Oſſa cum ſex legionibus Germanis comitabatur, recta Miltenburgum ad Mœnum tendebat,

19. Sept.

cui iſta arx ſeſe mox dedit. Sed quingentos ad Kingium tribunum opprimendum miſſos, qui Wahlſtedii non procul Aſchaffenburgo ſtativa habebat, Petrus Andreæ vigiliarum præfectus acriter repellebat. Inde Aſchaffenburgum, & minora circum loca in hoſtium manus incidunt. Eo Cæſareorum ſucceſſu territæ, quæ ad Francofurtum collectæ erant copiæ, Rhenum tranſmittunt, uti jam ſupra dictum. Sed & Oxenſtierna Moguntiam concedebat, ſuſpecta Francofurtenſium fide; qui & Comitis Wittgenſteinii cohortes urbi firmandæ ab Oxenſtierna miſſas recipere abnuebant, tecto alimentisque negatis, ut Hœchſtam eas reduci neceſſum eſſet. Ipſi jactabant, ſe propriis viribus urbem ſuam defenſuros; cum hoſte tam propinquo, demum militem conſcribere inciperent. Sed nihil tunc illis periculi; & ſatis habebat Cardinalis, ſi ipſe illæſus in Belgium cum ſuis tranſire poſſet. Ac revera languebant, trepidabantque Itali & Hiſpani, ut ni Oſſa præſidio fuiſſet, modica manu fundi potuerint. Unde per Hanoviæ, & Francofurto vicina loca contracto agmine ibant. Nec eo minus Hanovienſes equites unam aut alteram moratorum centuriam concidebant. Inde per Gelnhuſam, Fridbergamque ad ſylvam Occidentalem deflectebant; ubi dum ex itinere Limburgum oppugnant, à Gallico præſidio ſtrenue repelluntur.

Hoſtis multa Franconiæ loca occupat.

§. 85. In Franconia Norlingam vicina Dunckelſpula ſequebatur, quem Wolmarus Roſa ſubtribunus per octiduum contra Piccolomineum ſtrenue defendebat. Sed ad extremum oppidanis animum deſpondentibus, honeſtis conditionibus oppidum dedit cum præſidio Ulmam dimiſſus. Mergentheimum diffiſi oppidanis Sueci ultro deſerunt. (4. Sept.) Rotenburgum ducenti tantum pedites obtinebant; quos extrema interminati oppidani ad deditionem adigunt. Nec conventio ſervata, ſed (8. Sept.) detentis gregariis ductores tantum Kœnigshovam dimiſſi. Inde Piccolomineus ad Mœnum vertit, quem defendendum Wilhelmus Dux cum bis mille equitibus, totidem peditibus, quadringentis deſultoribus ſuſceperat. Sed quod flumen multis locis vado tranſiri poſſet, copias ſuas periculo exponere veritus poſt firmatum Wurtzburgum, ac Schweinfurtum Sleuſingam verſus recedit. Igitur Piccolomineus Mœno citra impedimentum transmiſſo Kitzingam, mox Oxenfurtum nullo negotio capit. Aſt Iſolanus cum Croatis (9. Sept.) circa Noribergam incendiis, rapiniſque fœde graſſabatur. Qua occaſione uſus Rotenbergæ præfectus Reichelswangam arcem capit, magno Noribergenſium incommodo. Unde digreſſis Croatis Claudius Haſvertus tribunus eam arcem recuperatam ibat; ipſe tamen ex vulnere ibi accepto extinguitur, magno ſui deſiderio Noribergenſibus relicto.

Per Weſtphaliam acta.

§. 86. In Weſtphalia Landgravius cum Arauſionenſi Principe ſuper conjungendis in certam expeditionem copiis convenerant. Et jam illa in procinctu erant, (22. Auguſt.) cum acceptis Oxenſtiernæ literis ad fulciendas Ordinum res in Wetteraviam tendere potius habuit. Mox clade Norlingana audita ad Oxenſtiernam Francofurtum advolat, Melandro cum equitibus celeriter ſubſequi juſſo, de gerendo deinceps bello conſultaturus. Ubi placebat, cum victæ legiones in hoſtem duci nequeant, neque Haſſicorum in his oris uſus ſit, Landgravio in Weſtphaliam regrediendum, ibique junctis cum Georgio Duce copiis exercitum cogendum, qui pro re nata hoſtibus opponi queat. Dum Haſſi in Wetteraviam tendunt, hoſtis interim collectis copiis Lunam invaſerat; cui ut ſuccurreret, Melandro Landgravius injungebat. Sed cum ipſe ſolus hoſti impar eſſet, Georgium Ducem quindecim equitum centurias auxilio poſcit, qui Mindæ obſidium excuſabat, per quod equites ſe dimittere integrum non ſit. Ita Luna auxilio deſtituta hoſtis potitur.

In Saxonia Dux Georgius difficilem ſe exhibet.

§. 87. Porro ſuſceptum à Georgio Duce Mindæ obſidium lente admodum ſuccedebat, quod peditatus tanto par operi deeſſet. Nam Bremenſis Præſul cohortes ſuas non niſi ad defenſionem ſuæ ditionis adhiberi volebat. Ac Brunſwicenſes copiæ Septembri demum menſe accedebant, quibus Dux iſte Guelferbytum & Neuſtadium oppugnare maluerat. Et quanquam duces intus diſcordes

ad

1634 adparatus bellici, annonæque inopia premeret, & lubrica oppidanorum fides: ipſa tamen munitionum firmitas obſidentium paucitatem arcebat. Eam rem ægerrime ferre Dux Georgius: fruſtra ſibi ſummam belli commiſſam fremens, ſi ſingulis Ordinibus liceat de copiis ſuis in uſum publicum conſcriptis pro lubitu diſponere, ac deſtinata communi cauſæ ad privata recuperanda impendere, inſuper habito cui ſumma rei adminiſtratio commiſſa. Neque ipſum cum propriis ac Suecorum legionibus valde imminutis parem fore hoſti, qui omni ſtudio in Weſtphalia ſe confirmabat. Nec citra rationem talia ipſe querebatur. Enimvero quod in aliis reprehendebat, id & ipſi jure objici poterat, dum invito Oxenſtierna validæ urbis obſidio intempeſtive implicatur, ut Mindenſis præſulatus à Regina Sueciæ ipſi nuper donati poſſeſſionem plenam capeſſeret. Nam ante Norlingenſe prælium Oxenſtierna poſtulaverat validam manum ab ipſo ſubmitti fulciendis ſuperioribus Circulis. Id à Duce ſiniſtre acceptum velut occupatæ gloria Mindæ ipſi invideretur; nec tantam iſtis neceſſitatem imminere. Ne tamen aperte Oxenſtiernæ poſtulata adſpernari videretur, promittit ſub Kingio ſe tribuno copias miſſurum, quibus ipſe commode heic carere poſſit. Sed ſumma eorum qui mittebantur, tredecim centurias non ſuperabat, invalidum auxilium, etiamſi in tempore adveniſſet. Aſt ipſi lentiſſimo itinere incedentes, vexandis tantum provincialibus operabantur. Poſt Norlingicam cladem curatius Ducem Oxenſtierna monebat, ut hoſtilibus Saxoniæ locis obiter circumſeſſis, univerſas copias in Superiorem Germaniam adduceret. Sed is longe recuſare; cauſatus ſuo diſceſſu Saxoniam hoſti aperiri; invalidas ſibi copias, & quæ novam expeditionem adſpernaturæ ſint, ni ſtipendia ſolvantur; neque de receptu ſibi ſatis cautum. Ad quæ cum reponeretur: ſummam rerum præcipue ſpectandam, quæ in conſervatione Superiorum Circulorum vertatur: procul advenientia auxilia per ipſam famam in majus extolli; periculum Saxoniæ adhuc in longinquo eſſe. Sed quicquid rationum ingereretur, ille Mindæ obſidio inhærebat, de Superioris Germaniæ ruina ſecurus. Fiebant & alia per Inferiorem Saxoniam, quæ non obſcure arguebant id agi, ut excuſſa Suecorum directione, Ordines ſuas ſibi ſeorſim res adminiſtrarent. Nam Uslarius Sueciæ Regno Sacramento non devinctus, inſcio Oxenſtierna toti exercitui ſupremus Vicarius præficiebatur; de quo tamen in decreto Halberſtadienſi nihil erat conſtitutum, ſed tantum de Banerio, in cujus fraudem hunc adſciſci patebat. Brunſuiga quoque à cognomine Duce tributa poſcebatur, quicquid Oxenſtierna intercederet ob fœdus, quo iſta urbs Sueciæ Regno innexa erat. Sed & Dux Georgius, poſthabita Oxenſtiernæ diſpoſitione de alendo Wiſmariæ præſidio, à Meclenburgico Duce poſtulabat, ut quæ in ejus ditione colligerentur tributa, ſibi traderentur inter ſuas copias diſtribuenda; ni faciat, quatuor ſe legiones ejus terris immiſſurum. Tandem nec Conſilium ejus Circuli directionis Oxenſtiernæ delatæ ullam amplius
15. Aug. rationem habebat. De cætero iſtis in oris nihil bellicarum actionum contigerat, niſi quod Loevverfoerdam à Schelhammero ante aliquot menſes occupatam Oſnabrugenſes præſidiarii nocturno impetu ceperunt, tribunumque Bilandum, ac aliquos ductores in arcem refugos, ut ipſorum ſe arbitrio permitterent, adegerunt.

In Bohemia tempus fruſtra teritur.

§. 88. In Bohemia Sueci Saxonicique ad Albim immoti conſiſtebant, niſi quod inter alias modicas excurſiones emiſſa à Banerio manus Satzam oppidum vi capit, oppreſſis duabus ibi cohortibus. Cum porro Hungariæ Rex poſt receptam Ratiſponam 1634. neglecta Bohemia ſummam armorum per Superiores Circulos circumferre pergeret, Banerio haut conſultum videbatur, aut decorum cum utroque exercitu tam debili hoſte otiari. Eoque Electori varia conſilia ſuggerebat, quomodo hoſti damnum inferri poſſet. Sed nihil aliud reſponſi obtinebatur, quam ut ipſum Dreſdam ſequi velit, ubi ſuper ea re plene ſit decernendum. Mox cum è captivis intelligeretur, hoſtium equitatum late 5. Aug. diſperſum, Banerius ut is repente invaderetur, Arnheimium urgebat, ipſe interim cum peditatu Pragam invaſurus. Sed hic nihil ſine conſenſu Electoris, qui Dreſdam profectus erat, à ſe ſuſcipi poſſe excuſabat; ut Banerio neceſſitas fieret eodem excurrendi. Heic etſi in conſilio bellico variæ viæ proponebantur, per quas hoſti noceri poſſet; Elector tamen per præſentiam Banerii hautquidquam permovebatur, ut certi quid decerneret; ſed Arnheimius mox decretum allaturus promittebatur. Aſt hic Banerio digreſſo, cum Electore cervorum venationi operatus mora ſua efficiebat, *ut totus Auguſtus menſis inutilis elaberetur. Nam* Banerio, *ſiquid absque Saxonum conſenſu ſuſcipere vellet*, nihil ab his ſubſidii expectare licebat; ac hoſti interim non modica auxilia acceſſerant; ſimul Brandeburgici ut ſeſe ipſius imperio ſubducerent agitabant. Banerius tamen eas moras pertæſus, ne exercitum cum inopia conflictari incipientem, tempusque fruſtra conſumeret, ni ſtatim Saxones ſecum in hoſtem ire vellent, Egram abire decreverat, inde cum Cratzio, qui tunc in Franconia curabat, aut vicino alio exercitu ſe conjuncturus, rebusque per Germaniam Superiorem ſubventurus. Idque per Martinum Opitium Arnheimio Dreſdæ denuntiari curat. Sed Elector va- 31. Aug. riis adductis rationibus, ut paululum adhuc adquieſceret, contendebat: illum quippe mox ad 7. Sept. exercitum adfore, ac ſuper ſumma belli cum ipſo conventurum. Porro his cunctationibus id ab Electore quæſitum poſt judicabant Sueci, ut tantiſper ejus ditiones per duos validos exercitus tegerentur, ac meliores conditiones Pirnæ paciſci daretur. Dum indies ſententiam Electoris expectat Banerius, nuntium de prælio ad Norlingam accipit. Unde ſtatim Leutmericia movere, ac Pirnam verſus tendere conſtituit, inde ſecundum Sudetos montes Curiam Variſcorum, aut Ilmenoam, qua commodiſſime Thuringici ſaltus tranſiri poſſent, abiturus, Bambergamque, aut ſi quis alius ad Mœnum idoneus locus videretur, tuiturus. Nam quo minus Egram, qua breviſſima in Franconiam via tenderet, in cauſa erat, quod per vicina Pragæ tranſeundum foret, ubi pleræque hoſtis copiæ agebant; itineri ipſius forte remoram injecturæ. Ægrotorum circiter mille Magdeburgum mittebantur, ne convaleſcentes ſub Saxonum ſigna traherentur. Digrediente è Bohemia 13. Sept. Banerio, Brandeburgicæ copiæ, acceptis à Principe ſuo mandatis ipſum ſequi abnuentes, apud Saxones remanebant.

A Legatis in Gallia acta.

§. 89. Qui in Galliam miſſi fuerant Legati à Rege Confœderatorum nomine petebant, ut is exercitum trajecto Rheno hoſti opponeret, ſimul 11. Octobr. inſignem pecuniæ ſummam depromere vellet, victo exercitui reparando. Quos Rex ad Richelium rejiciebat, apud quem cum ſuper bello Cæſari inferendo, ac pecunia tractari inciperet, difficilius quam ſperatum fuerat res procedebat. Magnæ quippe molis jactabatur laceſſere hoſtem belli veterem, ac victoria recenti elatum, ipſis nondum ſat paratis. Unde quicquid rationum Legati ingererent, id tantum reponebatur; ſecreto jam de bello in Cæſarem, ac neceſſario ad idem adpa-

ratu

1634. ratu agitari ſ petebaturque, ut iſtud Saxoniæ Electori, aliiſque Saxoniæ utriusque Principibus ſignificetur, impediendis ſeparatis ipſorum cum Cæſare tractatibus. Ea tamen ſecreta teneantur, quoad in bellum eruptum foret. Cum ſuper pecunia mature ſuppeditanda Legati inſtarent, ac de illa præcipue, quæ ex fœdere jam ab anno triceſimo ſecundo debebatur; oſtenſo periculo, ni ſtatim ſubveniretur, regerebatur; Regem ad eam pecuniam non amplius teneri, quod quæ in fœdere de Catholicis conventa ſint, Fœderati violarint; nec ſolutam antea pecuniam ſuſtentandæ militiæ impenſam. Nam ad faciendam Suecis invidiam malevoli tunc ſparſerant, magnam pecuniarum vim in Sueciam è Germania trajectam. Inprimis autem incommoda Legatis accidebat, quæ per Rheingravium ſuper cedenda Alſatia inita erat transactio. Nam cum iſti Gallis Alſatiam excepta Benfelda offerrent, ridiculum id Miniſtris Gallicis videbatur, quod ipſi jam eandem absque oneroſis ejusmodi conditionibus obtinuiſſent. Nec diſſimulabatur tam Philipsburgum, quam Colmariam & Sletſtadium Regi non ex benevolentia conceſſa, ſed quia ipſi eadem oppida tueri nequiverint. Unde ſe Colmariæ ac Sletſtadii defendendi onus non ſuſcepturos, niſi ceſſa Benfelda, ac Forcæo mandaturos, ut præſidia iis oppidis iterum deducat. Tandem proponebatur, Regem in vicem omnium aliorum ſubſidiorum duodecim peditum millia conſcripturum, ac ad finem belli ſuſtenturum. Cum contra Legati oſtenderent, quanti interſit, pecunias petitas ſtatim exſolvi, deliniendo militi, & in hoſtem denuo educendo; Galli quinquies centena librarum millia, & intra quinque ſeptimanas ſex peditum millia offerebant: ſed tradita Benfelda duodecim militum millia miſſuros. Sed quia Lœfleri ſecreta mandata ad hunc caſum non pertinebant, has conditiones acceptare non licebat. Enimvero citra Benfeldam Galli auxilia, quæ momentum aliquod afferre poſſent, abnuebant; præſertim cum certi Comites Feuquierio & Grangio confirmaſſent, Oxenſtiernam Alſatiam cum Benfelda accepta pecuniæ ſumma cedere decreviſſe. Unde Lœflerum monebant, ut ſi in mandatis id non habeat, miſſo curſore Comites illos ſtimulet, quo apud Oxenſtiernam declarationem illam obtineant. Ita tandem Lœflerus de Benfelda annuit, vehementer tamen lapſus, citra ullam conditionem ceſſa, quam non niſi certa ſub lege annuere per ſecreta mandata permiſſum erat. Et cum id præcipue ab Oxenſtierna ſpectaretur, ut hac via inſignis pecuniæ ſumma fulciendæ communi cauſæ obtineretur; Legatus non ſolum hoc inſuper habebat, ſed & illis ſubſidiis renuntiabat, quæ Galliæ Rex è fœdere cum Guſtavo Rege inito, & Heilbrunnæ renovato quotannis ſolvere tenebatur.

Fœdus Ordinum Confœderatorum cum Rege Galliæ.

Tandem cum ſuper bello Cæſari denuntiando ſpem feciſſent Galli, in has conditiones fœdus concipitur: Ut omnes Imperii Ordines ad hoc fœdus invitentur, cui nullus alius ſit finis, quam ut per arma hoſtis ad honeſtam pacem compellatur: Operam dent Reges Ordinesque confœderati, ut Saxoniæ & Brandeburgi Electoribus, aliisque Saxoniæ utriusque Principibus, qui libertatem publicam vindicarunt, ſatisfiat. Galliæ Rex, ubi pacem cum Auſtriaca domo abruperit, duodecies mille pedites in Germania alat, Regi æque ac Fœderatis fide devinctos, & ex directoris judicio in cauſæ communis uſum adhibendos: validum inſuper exercitum tranſrhenano tractu habeat, pro re nata in hoſtem acturum: quinquies centena librarum millia ſtatim exſolvat, inter Fœderatorum exercitum diſtribuenda, ut is ſtatim cis Rhenum regreſſus in hoſtem movere queat: neutra pars pacem aut inducias niſi de conſenſu alterius ineat: 1634. Fœderati Romana Sacra in omnibus captis locis reſtituant, uti anno decimo octavo hujus ſeculi fuerunt, Clericosque ſuis bonis frui patiantur. Copiis iſtis Rex Principem aliquem è Fœderatis præficiat, adjuncto ſupremo Vicario, cujus ſuffragium Ducis ſuffragio æquipolleat: idemque in ſummo Fœderatorum Conſilio Aſſeſſorem habeat: pace facta uterque Rex eam ſervatum iri præſtet. Regi Galliæ, ſi in bellum erumpat, Fœderati cedant totam Alſatiam cum Benfelda, ut tamen Gallica præſidia etiam Fœderatis fidem jurent, ac locis traditis ſua jura ſint integra: eidem in poteſtate ſua habere permittatur Briſacum, & alia cis Rhenum loca Conſtantiam verſus, ad quæ occupanda Fœderati auxilium conferant, quorum præſidia tamen Fœderatis quoque jurabunt; & quoad Briſacum occupetur, pons Argentoratenſis Gallis pateat; ſecuta tamen pace Rex ea loca reſtituat, nulla ſumtuum petita refuſione, prout in pacis tractatibus conventum fuerit: contra Rex non amplius è priori fœdere millionem librarum ſolvere teneatur: utque ipſi prius, quam in bellum prorumpat, caveatur, Electores, aliosque Saxoniæ Ordines cum Cæſare in peculiares tractatus pacis aut induciarum non conceſſuros: tandem liberum Regi ſit in ſuam tutelam recipere Ordines, ſi qui velint ab hoſte deficere, quibus Fœderati neutralitatis jura annuere tenebuntur. His ita confectis, Legati menſe Novembri in Germaniam iterum properabant.

Miſera apud Fœderatos rerum facies.

§. 90. Enimvero in Superiore Germania res præcipiti lapſu ruebant. Nam argentum omnes cum convitio flagitare: equites ſine diſciplina, peditatus exiguus, res tormentaria tenuis, pecuniæ annonæque nihil: qui reſtabant adhuc Ordines, partim inopes, partim timidi, bellumque pertæſi, maligna hibernorum occaſio, externi auxilii ſpes illiquida. Equidem poſt Norlingenſe prælium Oxenſtierna collectas iterum copias combinatis infrequentibus legionibus ſic ſatis compoſuerat, quas facile in hoſtem iterum ducere licuiſſet, ni plerique Ordinum per intempeſtivam parſimoniam, aut obtenſa propriarum ditionum conſervatione publicæ ſe cauſæ ſubtraxiſſent, omni onere in iſtum devoluto. Pecunia, bellicusque adparatus Francofurtenſi conventu decretus non niſi à pauciſſimis ſolvebatur. Palatinus Adminiſtrator, quorum dies jam ante annum ceſſerat, exſolvere neglexerat, ne dum ut ad recens decreta quid conferret. Id exemplum Inferiores Ordinum ſecuti & ipſi ratam expedire tergiverſantur. Quæ non poſtrema cauſa erat trans Rhenum diſtributi exercitus; qui cum eam oram vehementer premeret, diſciplinæ oblitus, ac ob hoſpitiorum anguſtiam, infinitæ querelæ inter Ordines ſurgebant, ejusque mali culpa in ſolum Oxenſtiernam conjiciebatur; cujus mandata, ac facta hoſpitiorum deſignatio, 4. Octobr. ubi occaſio erat, eludebantur. Quem etiam acerbis literis Palatinus Adminiſtrator minitabundus perſtringebat; cujus aculeos Oxenſtierna, alias ejusmodi voculas ſpernere aut diſſimulare callidus, non minus acriter retundebat. Hoſpitia ſat tenuia per accedentes Gallos coarctabantur, qui iſtorum partem conſenſu Ordinum occupabant, ac Fœderatorum copias, quibus eadem aſſignata erant, vi inde arcebant, quicquid apud Feuquierium, & Forcæum Oxenſtierna intercederet.

Conventus Wormatiæ indicitur.

§. 91. Rebus indies ingraveſcentibus, ac animis tam militum quam Ordinum magis exulceratis, Oxenſtierna tanto oneri ſuſtinendo impar neceſſarium judicabat cum reliquis Fœderatis conſilia conferre, quæ media afflictis rebus adhibenda forent. Quo fine ad duodecimum diem Novembris

1634. bris Ordines Wormatiam invitat, expoſitis congreſſus cauſis, & ut plenis cum mandatis legatos mittant, queis ipſis accedere eo non liceat, ut eo maturius res concludi poſſit. Ea indictio, quid multi Ordinum averſionis animo coquerent, in apricū eliciebat. Francofurtani venire abnuebant, aſperarum querelarum congerie contexta. Alii languide rem ſibi cordi eſſe ſatis oſtendebant, ſic ut prædicto

12. Nov.

tempore nemo adeſſet, præter Chriſtianum Palatinum, Fratres Hohenloicos, Erbacenſem, Hanovienſem, & Limburgum Comites, qui alias per aliquod temporis ſpatiū ibi morati fuerant; nec quiſquam præter Ottonem Rheingravium de ſuo adventu ſignificarat. Unde & Oxenſtierna exigua ſucceſſus ſpe, eodem dubitabat accedere. Cum tamen mox Dux Wurtenbergicus, & Badenſis Marchio adveniſſent, rogantibus Ordinibus, & Legato Gallico, idem Moguntia Wormatiam ſe conferebat; quo & rogatu Ducis Wurtenbergici Palatini Electorales, & Bipontini accedebant.

22. Nov. Oxenſtiernii propoſitio.

Apud congregatos Oxenſtierna proponebat; cum poſt cladem Norlingenſem pleriq; Fœderati Ordines diſtracti ſint, & reliqui licet fœdere nondum plane abrupto publicæ rei modica cura tangātur, ut ni aliter res conſtituantur, fœdus ultro expiraturum ſit; quid Ordinibus deinceps fieri placeat? Si fœdus continuare ſedeat, decernendum eſſe de reparando exercitu, ſtipendiis, annona, adparatu bellico, tormentis; de fœdere inſuper Gallico, quid circa peculiares Saxonis cum Cæſare tractatus obſervandum; quid Neoburgico ſuper petita neutralitate, Daniæ Regi ad literas circa mediationem reſpondendum?

Ordinum deliberatio.

§. 92. Ad continuandum fœdus, qui aderant, Ordinibus ſat voluntatis erant, facultatis parum: de pecunia inprimis altum ſilentium; annonæ nonnihil, & adparatus bellici promittebatur. Circa conditiones fœderis cum Galliæ Rege Ordines dubia quædam movebant, circa quæ hiſce Miniſtri Gallici verbis utcunq; ſatisfaciebant: ut tamen mutatio aliqua aut declaratio fœderi adderetur, concedere nolebant. Quæ quamvis dura eſſent, Palatinatus tamen Electoralis, Adminiſtrator Bipontinus, Wurtenbergicus, Haſſus, Badenſis, & nonnulli Comitum perſuaderi ſibi patiebantur, ut ea fœderis capita abſq; exceptione rata haberent, atque ſubſcriberent.

18. Dec. Oxenſtiernæ fœdus ſubſcribere recuſat.

De Sueciæ Regni commodis ad peculiarem cum Oxenſtierna tractatum differebatur. Sed cum Gallici Legati id fœdus Oxenſtiernæ ſubſcribendum offerrent, ille abnuere, cauſatus, id multis locis obſcurum & ambiguum; quædam penes Fœderatos non eſſe præſtare; velut de peculiaribus Saxonis tractatibus prohibendis: fœderis quoque, quod Galliæ cum Suecis intercedat, vim eluſam. Querebatur inſuper Suecos qui hactenus cum jactura præſtantiſſimi Regum & tot fortium virorum contra Auſtriacos bella geſſerint, hoc fœdere à ſummo belli ductu excludi, eo honore in Germanicum Principem collato. Super quibus rebus cum nihil in mandatis habeat, rem ad Reginam ſibi referendam. Eam recuſationem etſi Gallici Legati ægre ferrent; Oxenſtierna tamen ſententiæ ſuæ tenax tandem declarabat; ſe peculiarem legationem ad Regem Galliæ miſſurum, cauſas recuſatæ ratihabitionis iſti adprobaturam; tum novos tractatus oblaturum, in quibus etiam Sueciæ ac reliquorum ratio habeatur. Quam obiturus Hugo Grotius ſub finem anni in Galliam mittebatur.

Neoburgico neutralitas conceditur.

§. 93. Neoburgicus dudum petitæ neutralitati novas quaſdam conditiones adpoſuerat, non citra circumſpectionem acceptandas; ut in locis, queis præſidia ducenda, præter machinas annona quoque, & adparatus bellicus relinquatur; Siburgum poſt tradita demū reliqua oppida munimentis nudetur; ſi quis præfectus oppido quopiam abire nolit, ut Palatino fas ſit vi eum expellere: ut Haſſi & Luneburgici Marcana, & Ravensbergica ditione decedant. 1634.

Deniq; & ipſe copias ſuas exautorare nolebat obtentu ditionis ſuæ defendendæ. Heic multi Siburgo cedendū diſſuadebant, commerciis inter Belgium Fœderatum & Francofurtum alendis. Ac fama erat Neoburgicum cum Cardinale, quem honorifice per ſuam ditionem deduxerat, fœdus meditari; & multi ſuſpicabantur id agi, ut loca iſta neutralitatis obtentu Evangelicorū manibus eriperentur. Quia tamen Palatinus hactenus aperte in partes non diſceſſerat, ac jam copiis non ſpernendis inſtructus, ſimul opportuno terrarum ſitu magnum momentū dare poterat, nec debilitatis Evangelicis plures provocare hoſtes expediret; ut extra belli utriusque conſortia atque onera eidem agere liceret, largioribus quantumvis conditionibus indulgere placebat.

De Daniæ mediatione.

§. 94. Ad Daniæ Regem Cæſar ſcripſerat, in formula mandatorum & ſalvi conductus à Fœderatis propoſita ſui non pro dignitate mentionē factam; ac diſcriminis utiq; aliquid ipſum inter, & Imperii Ordines eſſe faciendum. Id quoque honori ſuo dari poſtulabat, ut ipſe locum tractatibus denominare poſſit; Bambergamq; ſibi placere ſignificabat. Earum literarum exemplar Rex Oxenſtiernæ & Fœderatis Ordinibus transmittit, petens ut & ipſi in id oppidum conſentiant. 26. Sept.

Quod licet florentibus Ordinum rebus ſine dubio repudiatum fuiſſet, quippe immunitum, aliquoties direptum, & vaſtata circum regione; declarabant tamen, quod Regi, & Saxoniæ, Brandeburgicoq; Electoribus circa eum locum fuerit viſum, id & ſibi probatum iri. 4. Dec.

Judicium de tractatibus Pirnenſibus.

§. 95. De tractatibus, qui Pirnæ inter Cæſarem Saxonemque agitabantur, multi amplam ſpem conceperant, ac ſpargebantur Saxonis dicta; ſe nec poſſe nec velle ſeparatam pacem facere, ſed quæ univerſos Evangelicos complectatur, omnibusq; probetur; alias nec ſe ipſum tutum, nec Imperium tranquillum fore, ac novis fortaſſe turbis materiam oriturā. Sibi tantum propoſitum fuiſſe audire quas adverſa pars conditiones ferat. Abſolvendis tractatibus conventum omnium Evangelicorum inſtituendum, ubi Suecorum rationem grato animo habendam, nec magis hos, quam eorum ſocios per Germaniam excludendos. Quæ Pirnæ concepta ſint, univerſis Ordinibus prius communicanda; quę ſi ipſis arrideant, tunc demum à ſe ſubſcribenda. Contra Oxenſtiernæ & aliis grande id ſecretum valde ſuſpectum haberi, cum Elector ne agnato quidem Duci Altenburgico ejus tractatus exemplum communicare vellet. Et Georgius Landgravius cum id antea Oxenſtiernæ promiſiſſet, ejus tractactus inſpiciendi copiam facere abnuebat; excuſans, 11. Dec.

imperfecta eſſe quæ ipſe habeat; & cum Elector eundem publicaturus ſit, ejus facti ſe gratiam delibare vereri. Aſt cum interim iſti tractatus Pirnæ concluſi eſſent, ſuper quibus Ordinum Legati novis mandatis opus habebant, ſimul inſtantibus feriis, in ſequentem menſem cætera differri placebat.

Militia Fœderatorum magis turbatur.

§. 96. Interea res militaris non ſolum per ſuperiorem Germaniam, ſed & in Saxonia indies in pejus vergere. Nam cum Oxenſtierna copias ad Norlingam fuſas iterum in centum ſexaginta tres equitū turmas, centum quatuor peditum cohortes digeſtas trans Rhenum concedere permiſiſſet, poſt modicam quietem in hoſtem ducendas; ea deſtinata militi juxta ac Ordinibus ſalutaria varie turbabantur. Nam nonnulli Ordinum aſſignatum ſibi militem hoſpitio recipere detrectabant, Wormatia Hodiegovvæ tribuni, Spira Canofskii legiones portis clauſis arcebant, vi quoq; intentata. Palatinus Adminiſtrator Rudvveni Scoticā legionem Crucenaci, Platonis Neuſtadii admittere nolebat; quæ loca ſelectis provincialibus, & milite Gallo firmaverat.

1634. Nam hunc hoſpitio recipere plerique gaudebant, ſtipendiis accurate ſolutis diſciplina bene compoſitum; Ordinum contra milite ob argenti defectum in omnem petulantiam effuſo. Hinc excluſæ legiones in aliena hoſpitia promiſcue ruere, ac turbis omnia miſcere, ſic ut iſtarum importunitatem omnes merito deteſtarentur, quibus diſſipare, perdere, helluari, hoſpitibus inſultare unicum negotium; præcipua ductorum exautoratorum inſolentia, velut obſequio ſolutorum. Nec Bernhardi Ducis autoritas quid valebat modeſtiam ingerentis, circuitis paſſim hoſpitiis. Ita brevi tempore adeſis iſtis provinciis nova hoſpitia circumſpicienda erant, Rhenoq; iterũ tranſito Bernhardus Dux eos mox in Weteraviam deducebat, tantum ut militi & equis alimenta quæreret. Quam & paulo ante Iſolanus cum Croatis perſultaverat; Francofurtenſibus inultam agrorum ſuorum vaſtationem adſpectantibus, cum nihil equitum in urbe haberent. Ab Hœchſtæ tamen præſidiariis prædatorum quinquaginta occiſi, triginta capti. Porro Wurtenbergicam verſus Bernhardus Dux Roſam tribunum miſerat, valida cum manu, ſi Schordorfum penetrare, ac Tupadelio jungi poſſet. Sed cum apud hoſtem nihil diſſoluti reperiſſet, nullo operæ pretio facto rediit. Rex quippe Hungariæ Stutgardiæ agebat, toto exercitu vicinis circum locis diſpoſito, ac arcibus eminus circumſeſſis; cujus militiæ provinciales certatim nomina dabant, alios deprædari, quam prædæ ipſi eſſe ſatius ducentes.

Alſatia Gallis traditur.

§. 97. In Alſatia Colmaria & Sletſtadium Gallis traditæ erant non expectato Oxenſtiernæ conſenſu, quod ſummum in mora periculum foret, præſertim cum Inſulanus Gallicus Miniſter ſpopondiſſet, præſidia inde iterum iri deductum, ubi Rex conventionem non ratihabuerit. Minoribus oppidis pauci tantum imponuntur, cohibendæ proprii militis licentiæ. Sed ſecundum Vogeſum montem decem millia Gallorum diſtribuuntur Lotharingiæ pariter atque Alſatiæ protegendæ. In hos Cæſarei, licet ſperata ipſis hoſpitia intercepiſſent, nondum hoſtilia exercebant; niſi quod eorum nonnulli Thannam irrepentes Gallos ibi agitantes trucidaverant. Sed cum arcem vi expugnare inſtituerent, miſſus à Forcæo Rochius cum valida equitum peditumque manu iſtos exceſſe, oppidoque & arce in Regis ſui tutelam recepta abſtinere jubebat. Et cum iſti cunctarentur, ereptis repente ipſorum tormentis oppido iterum excedere cogebat.

Bavari Heidelbergam tentant. 3. Nov.

§. 98. Aſt diverſa in parte Bavari Gronsfeldio duce in Palatinatum vertunt, ubi Wertanus ſummo mane Heidelbergæ ſuburbium irrumpit. Inde cum oppidum tormentis verberaretur, miles in arcem refugit, ſequentibus pleriſq; oppidanis. Mox ſummis viribus arx impetitur. Huic Bernhardus Dux è Weteravia ſubſidio venturus Mœno tranſito per Geraviã eo contendit. Sed ejus adventu audito hoſtis obſidio ſoluto inde faceſſit. Circa Schorndorfum Cæſareis res melius ſucceſſerat. Nam quamvis Tupadelio, qui oppido præerat, conſtaret, id ignibus maxime ab hoſte petitum iri; eoque ipſe pleraque domuum tecta demolitus erat, humo ſuperingeſta: contingebat tamen, ut è primo ignito globo oppidum inflammatum, in cineres cum omni commeatu redigeretur. Ita deficiente annona, is deditionem fecit; cujus leges tamen non ſervatæ. Nam gregarius miles vi ſacramento Cæſaris adigitur; qui abnuebant, cæduntur: ductores direpta ſupellectile dimittuntur.

24. Nov. Schorndorfum capitur.

Mansfeldius in Wetteraviam irrumpit. 15. Nov.

§. 99. Vix Wetteravia digreſſus erat Bernhardus Dux, cum alius in eam irrumpit exercitus Philippi Mansfeldæ Comitis ductu; qui dudum Coloniæ ac vicinis locis delectu habito nunc Evangelicos è diverſa parte invadebat. Andernaci Rhenum tranſgreſſo Bœnnigshuſius & pars Ligiſtici exercitus è Weſtphalia adjungitur, ut ipſius copiæ ad decem millia capitum adſcenderent; quibus plurimi ſacerdotum è Franconia & Rhenano tractu profugorum ſeſe adjunxerant, veteres ſedes repetituri. Ex itinere ducentos pedites, quos Henricus Ludovicus Naſſoviæ Comes Herborna Dillenburgum deducere conabatur, opprimit, ut ductores ægre in arcem evaderent. Arcem Braunfelſiam agreſtibus tantum inſeſſam, Cunradus Solmenſis Comes non tentata defenſione dedebat. Nec circa Fridbergenſem arcem, cum tormenta admoveri inciperent, moram faciebat præfectus Chriſtophorus Schulteſius; qui mox eo nomine Hanoviæ pœnas capite luit; convictus pulverem pyrium inutilibus diſploſionibus prodegiſſe, ac ruina nondum edita, nec repleta foſſa oppidum dediſſe. Totam per Wetteraviam magna frumenti vi hoſtis potitur, quod præpoſtera providentia provinciales Francofurtum, aut Hanoviam devehere noluerant, ne forte quid inde in uſum Fœderati exercitus peteretur. 1634.

Heidelberga denuo fruſtra tentatur.

§. 100. Interea hoſtis aliquot legionibus Diodati tribuni ductu auctus denuo arcem Heidelbergenſem invadit, ac tormentis per octo dies acerrime verberat. Ubi Wormatiæ congregati Ordines à Feuquierio Legato Gallico petunt, Forcæum atque Brezæum Mareſchallos permoveat, ut Gallicum exercitum liberandæ arci commodare, aut ſaltem promiſſa ſex peditum millia Fœderatorum copiis conjungere velint. Aſt illi cum univerſo exercitu ſubſidio ſe ituros promittebant, ſi & Bernhardus Dux in hoſtem moveret. De quo his certior factus ſtatim adproperat. Gallici Duces tranſmiſſo Rheno recta Heidelbergam tendunt, viarum compendia monſtrante tribuno Abele Moda; ac mox Cæſareos monte, ex quo arcem machinis quaſſabant, dejiciunt, multis cæſis captiſque, ſimul tredecim tormentis potiuntur, quæ mox in oppidum dirigunt. Agebant in eo ad ſex Cæſareorum millia ſub octoginta vexillis digeſta; qui cum viderent quinque ex locis ſe invadendos, ſequenti nocte deditione facta oppido Gemundam verſus excedunt, omnibus machinis relictis. Hoc patrato Gallicus exercitus iterum trans Rhenum ibat, exceptis ſex peditum millibus, tredecim equitum centuriis, quæ ad Ladenburgum Bernhardo Duci jungebantur. Huic animus erat Cæſareos ad Viam Montanam hoſpitantes invadere; ſed hi nuntio de liberata Heidelberga accepto raptim trans ſylvam Othonianam evaſerant. Quos inſequi, & in Wurtenbergicam ac Sueviam penetrare Dux non audebat, ne longius provectus à tergo circumiri poſſet. Ita juncti ad Viam Montanam nulla re ſuſcepta hærebant uſque ad finem anni; ubi Galli toto cum exercitu tergum ipſi tutum præſtabant, ut citra periculum in hoſtem movere poſſet.

Auguſta fame laborat.

§. 101. In Suevia Auguſtam gravis jam annonæ penuria premere cœperat, cujus granaria per tranſeuntes ſæpius exercitus valde exhauſta erant. Quæ ipſi propriis ſumtibus iterum replere, annitente quoque præſidii præfecto Winckelio, fruſtra ſategerant, præcipua Ulmenſium inhumanitate, qui ne ſaccorum quidem numerum avehendo frumento commodare vicinæ urbi voluerant. Poſt prælium ad Norlingam urbem Teutonici Ordinis Magiſter per literas ſolicitabat ad partes ultro deferendas, oblata Auſtriaca gratia. Sed cum 8. Sept.
illi fidem Suecis datam excuſarent, quibus inconſultis nihil ſibi ſtatuere fas, ſtatim Bavarorum manus Guntzburgi caſtra munit, ac cum præſidiariis Rainæ, & Landsbergæ ita itinera obſeſſa tenet, ut nihil in urbem inferri, ac ne nuntius quidem emitti poſſet. Unde ſtatim frumenti pretium intenſum, quod cum exſolvere penes gregarium 13. Sept.

1634. garium militem & tenuem plebem non eſſet, ille frequentibus transfugiis eſuritionem declinabat, hanc magno numero fames aut contagium extinguebat. Ac cum penes Senatum foret, de commeatu ac bellico adparatu diſponere, ſtatim urbs hoſti cedebat, ni tantum Senatui in partes ſtudium fuiſſet; qui una cum præfecto extrema tolerare decreverat, quoad ſubſidium adventaret. Unde conſumto frumento publico, quicquid apud privatos aſſervabatur, æqualiter diſtribuitur, ac nova tributa indicuntur, quo militi ſtipendium ſolvi poſſet. Wahlius Bavaricus Dux, qui obſidio præerat, magnum aquæductum intercipere conabatur: ſed quem præſidium eruptione facta iterum aperiebat. Is urbis ſtatus per certum hominem Oxenſtiernæ ſatis innotuerat; cui tamen tam longe remotæ ſubveniri nullo modo poterat, multiplici hoſte ad Mœnum & Rhenum urgente. Nam Mansfeldius id agebat, ut infeſſo Mœno in Rhingoviam uſque

Francofurtum vacillat.

Hanoviam & Francofurtum eminus circumſideret; ſpe fortaſſe concepta hac urbe levi negotio potiundi, quæ animum à partibus alienum indies magis expromebat. Nec obſcure de reconciliatione cum Cæſare jactabatur; cui ne prætextum deeſſet, vallum reparare ultro neglexerant. Enimvero iſta hoſtis deſtinata Heidelbergenſis arcis liberatio corrumpebat, ac Galli jam primum hoſtilia ſumentes id terroris dederant, ut Gallaſius repetitis nuntiis Mansfeldium ad auxilium ſibi ferendum exciret. Qui & ſtatim contractis ad Aſchaffenburgum copiis, per Umſtadium, Utzbergamque Nicrum verſus tendere conſtituerat. Sed intellecto Gallos trans Rhenum receſſiſſe, id iter jam ſupervacuum judicans copias circa Aſchaffenburgum & Speſſartum ſylvam diſtribuebat, ad finem uſque anni quiete ibi acta. Quæ tamen ne plane inconcuſſa foret, Ramſæus Hanoviæ præfectus Bullionium, & Tillium tribunos cum quadringentis quinquaginta equitibus, centum quinquaginta peditibus Comitis Wartenbergii & Baronis Monſledei legionibus, ſeptendecim turmis conſtantibus, Michelbaci

23. Dec. Cæſarei vapulant.

media nocte immittit; quas iſti plane opprimunt, ac quatuor vexillis, (cætera ignis conſumſerat,) multis captivis, ac omnibus fere equis potiuntur. Unde hoſti tantus terror injectus, ut licet in vicinia duodecim equitum legiones metarentur, Suecicos perſequi non ſit auſus; qui nullo ſuorum amiſſo opima præda macti revertebant.

Cæſarei Schvveinfurtum capiunt.

§. 102. In Franconia Piccolomineus Schvveinfurto intra triduum potitur, cum oppidani poſt conjectos tres ignitos globos ſubtribunum Kochium ad deditionem cogerent. Ei cum ex pacto militari more oppido exceſſiſſet, fides non ſervata, ſed à Croatis abrepta ſigna, nec pauci militum cæſi, reliqui omnes ſub Cæſaris militiam adſumti, ductores tantum Mainungam deducti. Nec eo magis oppidanis ob properatam deditionem fides habita; qui ademtis armis valido præſidio premebantur. Inde Piccolomineus in Hennebergicum Comitatum irrumpit, populatione paſſim facta, Ducis Wilhelmi copiis circa Sulam ſparſis inhians. Sed hæ de adventu iſtius certiores factæ, mature ſe ſubduxe-

15. Dec.

rant, centum tamen amiſſis. Inde Kœnigshoviam minis, & igne injecto tentat; quorum neutrum cum ſuccederet, re infecta abiit. Lamboius etiam poſt occupatum & direptum Culmbacum Blaſſenburgum arcem fruſtra impetebat, ex qua cum oppidum tormentis infeſtaretur, idem quoque relinquere cogebatur. Wurtzburgum tribunus Joannes

Wurtzburgum. 11. Octob.

Goetzius proditione oppidanorum opprimebat, pleriſq; præſidianorum cæſis, quorum octoginta ægre in arcem evadebant. Arcem aggreſſurus, ut militi parceret, agreſtes cogebat ſuggeſtus excitare, ac tormenta eodem attrahere; quorum cum plurimi caderent, reliqui late diffugiebant. Præſidiarii alacres crebris eruptionibus obſeſſos fatigabant. 1634. Cum aliquando ex erumpentium uno intercepto Goetzius intelligeret, ſeditionem nuper in arce extitiſſe; proxima nocte ſexcentos pedites mittit; qui hinc inde ad arcem clamorem tollerent, velut undique aſſultus eſſet tentandus; quod turbidum intus militem pœnam detrectaturum ſperaret. Sed iſti aſpere excepti, relictis multis cæſis, captiviſq; repelluntur. Ita in ſequentem annum obſidio extracta. Winsheimum Suiſius Baro invadebat,

Winsheimum. 12. Oct.

quod ſubtribunus Balthaſar Gollius cum centum duntaxat ac quindecim peditibus inſidebat; qui tamen premente licet pulveris pyrii penuria ſtrenue repugnabat, eruptionibus aliquot factis. Sed cum à Cæſareis globi quidam ignivomi injicerentur, Decuriones, ut is deditionem iniret, poſtulabant minati, ſe cum hoſte excluſo ipſo tranſacturos. Ita iſte cum ſuis oppido dedito excedit. Eodem

19. Octob.

tempore Noribergenſibus res parum proſpere ſuccedebant. Nam emiſſa Lœffelholtzii ductu equitum turma pecoribus circa Bodenſteinam abigendis, dum piſcationi vacans moras nectit, à catervis Forcheimo & Amberga progreſſis opprimitur, & omnibus equis exuitur. Velburgum quoque arx à centurione Gerdeno Ambergenſibus per ignaviam deditur. Weiſſenburgum in Norico, quod Streit-

Weiſſenburgum.

bergius tribunus & ipſo defuncto vigiliarum præfectus Chriſtianus Selſius defendebat, longo tempore famem tenui ac ſordido cibo propulſabat. Sed

21. Dec.

tandem omnibus conſumtis hic deditione facta, cum nonaginta duobus militibus Noribergam deducitur, cum reliqui omnes ad hoſtem ultro tranſiiſſent: prius tamen iſte jurare cogitur, ſe intra tres menſes in Cæſarem arma non geſturum.

§. 103. Inter iſtos armorum ſucceſſus Hungariæ

Ditio Anſpacenſis ſequeſtratur.

Rex Anſpacenſem ditionem ſequeſtris titulo occupabat, ac Cæſaris nomine provinciales juramento, quo Principi ſuo obſtringebantur, ſolvebat. Supremus quoque conſtituitur Quæſtor in Ducatum Neoburgicum, Marchionatus Anſpacenſem & Bayrutenſem. Comitatum Oetingenſem, oppida Norlingam, Dunckelſpulam, Rotenburgum, & alia inter Danubium & Mœnum loca; cui ut iſtæ ditiones, urbeſque obtemperent Cæſar imperabat. In Fuldenſem ditionem Iſolanus cum Croatis pe-

Haſſi vapulant.

netraverat, eaque cum vicina Hirſchfeldenſi ope provincialium in poteſtatem redegerat; unde Haſſiæ fines populabatur, & urebat. Huic ut reſiſteret, ſimul rebelles agreſtes coërceret, ſatagebat quidem Landgravius, magno horum numero Hunenfeldi cæſo. Sed invaleſcente indies hoſte, Banerii, & Wilhelmi Ducis, auxilium implorabat. Quorum hic tria equitū, duo peditum millia certo die Vacham

12. Nov.

miſſum iri ſpondet. Unde & Landgravius quatuor equitum legiones, quadringentos pedites tribuni Cunradi Dalvvigii ductu ſtato die Vacham ire jubet, cum iſtis jungendas. Quæ per tres ibi dies moratæ, de iſtorum adventu nihil audiebant; donec neceſſitate urgente Hirſchfeldam regrediuntur, ab

17. Nov.

hoſte deſertam. Inter has moras hoſtis octo legiones equitum cum quadraginta deſultoribus contrahit, Haſſoſque Hirſchfelda digredientes denſam per nebulam improviſo opprimit. Ipſe Dalvvigius multis cum præfectis, & ſeptingentis gregariis capitur. Reliquias cladis ſua infelicitas in Haſſiam uſque proſecuta eſt, quas apud Ziegenhainum tribunus Bredavius delevit.

§. 104. In Saxonia Guelferbytum tribunus Boyus cum duabus legionibus eminus circumſederat, cui arctius includendo jam Sperreuterus, ſummus vigiliarum præfectus, deſtinatus erat. Hieme ingruente Boyus moram pertæſus obſidium ſolvebat. At Mindæ obſidium lente procedebat tenui obſidentium

1634. titum vi, & ob diſſidium inter Suecos Brunſvvicenſesque duces mutuo obtrectantes, ac imperia imperiis opponendo omnia confundentes. Ac ita ſupine oppido ſtationes circumpoſitæ erant, ut plena luce primarius ductor quindecim equitibus ſtipatus Coloniam ex oppido abiret, ſuppetias acceleraturus. Ac quartum in menſem extractum obſidium, ſolvendi ſat ſpatii fuerat, ni hoſtis omnes vires è Weſtphalia Rhenum verſus, & Mœnum convertiſſet. Interim obſeſſores lente opera promovere; obſeſſi ſtrenue reſiſtere, ac non parum damni dare, occiſo etiam Uslario ſupremo exercitus Legato, crebriſq; eruptionibus fiduciam oſtentare. Tandem cum per exteriora munimenta ad portam & foſſam penetratum foret, poſt ruinam editam aſſultus tentatur; cujus initio cum ſtatim Trana tribunus, idemq; exercitus quæſtor cecidiſſet, nec eſſet, qui ducis officium ſubiret, conatus irritus fuit. Ad extremum tamen annona deficiente honeſtis conditionibus oppidum deditur, cum circa Clericos aliquamdiu tractatus adhæſiſſet, quibus demum Dux Georgius petita annuebat, ut tandem tædioſo obſidio defungeretur. E quindecim centuriis, quæ oppido excedebant, quadringenti cum aliquot ductoribus ultro ad Suecicam militiam tranſibant. Mox & Stoltenavia arx nulla urgente neceſſitate deditionem facit. Minda capta cum Landgravius Ducem denuo ſolicitaret ſuper jungendis ſecum copiis, hic octo menſium labore exhauſtum militem quiete reficiendum ferebat, ut proximo vere ſuppletis legionibus Saxonia hoſtem penitus ejicere, ac inde ſociis laborantibus ſubvenire poſſet. Eoque mox partem exercitus per Weſtphaliam, reliquos per Saxoniam in hibernis diſponit. Poſt tamen velut mutata ſententia Sperreuteri ductu mille equites, totidem pedites Landgravio ſubmittit, nullum pro hoſtis potentia momentum.

Minda capitur.

14. Octob.

15. Oct.

10. Nov.

15. Nov.

§. 105. De cætero poſt captam Mindam averſio animorum adverſus Suecos per Saxoniam magis indies erumpebat, Duce Georgio id agitante, ut ſummam rei bellicæ per eas oras ipſe invaderet, exercitumque haberet à nemine alio pendentem. Conſilium quoq; Circuli omnia pro lubitu agere, nec obſcure fremere; Suecorum directioni nullum amplius locum eſſe. Mortuo inſuper ſummo quæſtore Trana, qui autoritate ſua iſtis conatibus hactenus obſtiterat, idem Conſilium Circuli Weſtphalici arbitria invaſerat, ac ne quid Suecici miniſtri tributorum amplius ibi exigerent, Georgius Dux vetabat. Qui & ſuorum hibernis Bremenſem præſulatum & Meclenburgicam deſignatum ibat, quantumvis Suecica præſidia Stadæ, Buxtehudæ, & Wiſmariæ inde in egeſtatem prolapſura erant. Nam jactabatur, ea præſidia ad Circulum nihil ſpectare, ſed ob peculiare Sueciç emolumentum ibi locata. Cum tamen non Bremenſis ſolum præſulat⁹, ſed & præcipuorum Saxoniæ fluminum ſecuritas iiſdem inniteretur, & ne quid ex Oceano in eum tractum tentari poſſet; ac Wiſmaria præcipue opus eſſet alendis per Mare Balticum cum Suecia commerciis. Cum porro Banerius è Bohemia redux Magdeburgicum & Halberſtadienſem præſulatum, & alia quædam Saxoniç loca hoſpitiis ſui exercitus occupaſſet, Dux Georgius id ægerrime ferre, velut exercitus iſte nihil plane ad Saxoniam ſpectaret. Ac ſuſpicio erat, copias ſub Sperreutero hoc tantum fine miſſas, ut Banerii expeditio in Franconiam accelleraretur; nam in promtu jam erant legiones, quæ iſto digreſſo ea hoſpitia invaderent. In Saxonia quoq; Brunſvvicenſes legiones opimis Suecicæ exhauſtis hibernis collocabantur. Quin & imminutas numero Suecicas legiones Brunſvvicenſibus admiſcere conabatur, cum tamẽ illis facile foret per ſupplementa numeros ſuos inſtaurare; donec Banerius Suecicos tribunos, ne id paterentur, admoneret. Quanquam autem Ordines Saxoniæ Ducis Georgii acta non plane probarent, præcipue quod ſupplementorum pretia juſto uberius taxaſſe argueretur; in iis tamen, quæ in fraudem Suecorum ſuſcipiebantur, mire cum ipſo conſpirabant. Unde in conventu ejus Circuli, quem Ultzenæ, ac inde Luneburgi indixerant, inconſultis Suecis velut Magdeburgi ac Halberſtadii poſſeſſoribus, pleramque actorum partem querelæ in Suecos abſolvebant; quod Banerii legionibus, Magdeburgum, Halberſtadium, Mulhuſa, Northuſa, Goslaria, Blanckenburgum & Rheinſteinum Comitatus inſiderentur; tributa VVeſtphaliæ Circulo Saxonico ſubtraherentur; præſidia Stadæ, Buxtehudæ, ac VViſmariæ eidem oneri forent, præcipuæ urbes obtentu fœderum Suecicorum Circuli tributis ſe ſubducerent, & id genus alia. Cum igitur Suecorum eos plane pertæſum foret iſtis neglectis novum inter ſe regimen agitabant. Sed circa ſummam rerum ſententiæ diſcrepabant. Quidam enim cenſebant, cum Cæſare ac Hiſpaniæ Rege de pace agendum, excluſis Suecis; pauci Galliæ Regi adhærendum; ſed quem cæteri velut nimis remotum rejiciebant. Igitur ſatius viſum, Halberſtadienſi fœdere antiquato Saxoniæ & Brandeburgico Electoribus arctius innecti. Et quia magnam ſpem pacis è tranſactione Pirnenſi conceperant, inde ad Saxoniæ Electorem ſcribebant; Saxoniæ ſuperioris Ordinum conventum indicere velit, ad quem & ipſi Legatos cum ampliſſimis mandatis miſſuri ſint, ſuper pacificationis capitibus ſententiam ſuam expoſituros.

Saxonum contra Suecos animorum averſio.

§. 106. Banerius denique è Bohemia reverſus per Thuringiam exercitum diſpoſuerat, ut feſſum itinere militem reficeret, hoſtiſque motus ac *vires* per Franconiam obſervaret. Sed quo minus ulterius verſus Superiores Circulos tenderet, non hoſtis metu contingebat, qui copias ipſi pares in propinquo non habebat; ſed quod jam ab amicis hactenus, viciniſq; circum cavendum foret. Nam ſatis conſtabat, ſtatim atque ipſe iſtis hoſpitiis digrederetur, eadem ab aliis invadenda; in quorum tunc manu futurum erat, viam ipſi ad Mare Balticum, ſi eadem forte opus foret, intercludere. Ac unicus iſte Suecis erat exercitus, bene compoſitus, & quem plane in poteſtate habebant; cui ſolicite ad Balticum Mare erat reſpectandum, ne iſti obſerata ea porta intra Superiorem Germaniam includerentur. Nec committendum ſibi ducebat Banerius, ut dum ipſe cum hoſte luctatur, alii hoſpitiis ejuſdem interea fruerentur, ac per otium legiones ſuas ſupplerent, delectusq; ab ipſo inſtitutos interciperent. Igitur præcipua cura erat exercitum reficere, ac ſupplementis diligenter conquiſitis firmare. Nec quidpiam bellicarum actionum exercebatur, præter modicas excurſiones, & quod Hodicius Comes Iſenaci hoſpitans quingentos Polonos, & ſexcentos agreſtes ipsũ opprimere conantes acriter & inſigni cum jactura rejecerat. Cæterum præter Georgium Ducem, qui ad Saxonicum Circulum ſpectantibus locis inhiabat, VVilhelmus quoq; Dux Suecorum hoſpitia captabat, qui copiis colligendis ſolers tunc novos delectus agitabat, & ubi occaſio dabatur, hinc inde ſuos intrudebat. Simul qui apud ipſum morabantur tribuni Mitſchlaſius, & Roſſius Suecis infenſiſſimi, nihil amici ſuggerere credebantur. Ambo tamen hi Principes, ſi in hoſtem ducere vellet Banerius, copias ſuas cum ipſo ſe juncturos pollicebantur. Et Wilhelmus Dux ſat tractabilis, & rationes admittere ſuetus non adeo difficulter conciliari poſſe videbatur. Enimvero à Saxoniæ cumprimis ac Brandeburgico Electoribus cavendũ erat, ne cum hoſtibus implicito, & longius progreſſo improviſam plagam à tergo inferrent. Brandeburgicum quippe ſucceſſio Pomeraniæ ſemper coquebat, ſuper qua ſibi ab Oxenſternio caveri denuo per literas petebat, addito;

Banerius in Thuringia ſubſiſtit.

20. Dec.

Brandeburgico non fidit Banerius.

8. Dec. Sueciæ magis intereſſe vicinorum amicitiam ſibi pignerare, quam regionem adquirere, qua ſine perpetuis bellis & vicinorum invidia gaudere non liceat; aut quantumvis grandem pecuniæ ſummam, quam expenſarum nomine extorquere velint. Interea cum Pomeranis Legatis Berolini clandeſtina conſilia agitabantur, quibus domum reverſis conventus Ordinum Pomeraniæ indicitur, in quo de novis delectibus ad provinciæ defenſionem tractatur. Sed tres equitum legiones à Banerio in hiberna eo miſſæ commodum adpellentes iſtas machinationes elidebant. Equidem quid Pirnæ tractaretur, ignorare ſe ſimulabat Brandeburgicus. Quia tamen eum congreſſum non improbabat, ac copias ſuas poſt Banerii è Bohemia diſceſſum ſub Saxonis imperio reliquerat, non parum ſuſpicionis excitabat; præſertim poſtquam iisdem è Bohemia reducibus in Magdeburgico agro trans Albim non paucas cohortes hoſpitaturas collocaſſet; ſimul à Banerio per literas poſtularet, ut ipſe copias ſuas arctius contraheret, quo Saxoniæ Electoris militi ſpatium fieret. Sed & ſatis conſtabat, qui motus animorū iſtis in locis poſt cladem Norlinganam fuerint, cum domi Suecis nihil virium ſupereſſe crederent, & in proclivi fore iſtos peſſumdare. Nec deerant, qui fremerent; portus intercipiendos, ac quicquid Suecorum in Germania ſupereſſet, trucidandum.

Multo minus Saxoni.

§. 107. Saxo poſt Banerii diſceſſum ſtatim è Bohemia exercitum reduxerat, nec in Cæſareos hoſtile quid amplius tentaverat, tractatibus Pirnæ interim ferventibus, circa quos Electoris gener Landgravius Georgius ſtrenue ſatagebat. Unde gliſcente apud Suecos diffidentia, Regina literis Electorem monebat; inſidioſos tractatus caveret, ac bellum ſeu pax daretur, junctus cæteris perſiſteret; neu pacem honeſtam aut tutam putaret, niſi cui ipſa cum ſociis incluſa ſit. (10. Nov.) Eodem argumento ad præcipuos Ordines Inferioris Saxoniæ, & imprimis Brandeburgicum Electorem literæ dantur, quem hortatur, ut non ipſe ſolum bene ſentire pergat, ſed & Saxoni perſuadeat, ne malevolorum conſiliis aures præbeat, ad Proteſtantium diviſionem ſpectantibus. Enimvero parum ponderis videbantur habituræ iſtæ literæ, licet maturæ adveniſſent, ad turbandos tractatus, in quibus omnem ſpem Elector repoſuerat. Præſertim cum Cæſarei Legati privatis ejuſdem commodis promte velificarentur, conceſſa quoque Magdeburgica diœceſi filio ipſius ſecundo-genito; quam præſentiſſimam litis materiam inter Suecos ipſumq; fore prævidebant. Ita diſpoſitis utrinq; animis facile negocium ſuccedebat, ac tandem in certa capita Pirnæ conventum, Pragæ dehinc ulterius confirmanda; quæ tamen longo demum poſt tempore emanarunt, nec uti Pragenſis pacificatio publicè promulgata ſunt. Ea cum & prolixa ſint, & ad ordinandum fere Germaniæ ſtatum ſpectent, extra noſtrum inſtitutum eſt preſſe memorare. Suffecerit paucis perſtrinxiſſe, quæ peculiariter Sueciam tangebant. Jubebantur igitur omnes, qui hac pace frui vellent, Cæſari Catholiciſque auxilium ferre ad recuperanda omnia, quæ ab extraneis Regibus tenerentur: Brandeburgico ſi hanc pacem amplecteretur, jus ad Pomeraniam à Cæſare confirmabatur, quæ non minus quam utraque Saxonia & Weſtphalia peregrino milite ſit liberanda; cui fini ſi Brunſvvicenſes Duces operam conferre velint, reſtitutio Guelferbyti & aliorum locorum promittebatur. Omnium Ordinum copiæ in unum coaleſcere exercitum jubebantur, ab Imperio Romano nomen geſturum, cujus major pars Cæſari, minor Saxoni ſubſit; per quem qui paci reſtiterint in ordinem redigendi ſint. Incluſerat tamen Saxo huic paci Galliam, Britanniam, Sueciam, & Fœderatos Belgas, ſed ut ante viceſimum quintum Februarii diem ſequentis anni acceptari eam à ſe declararent. Idem quoque in ſe receperat cum Oxenſtierna agere, ut ne Germaniæ quietem, quæ capitis & membrorū unione ſtat, impedire vellit. Quod ſi is aliquid terrarum in Germania poſtulet, aut fœdus auxiliumq; aliis Sueciæ bellis, reſpondendum: Imperium de ſua dignitate nihil condonare poſſe, ne ullum Ordinum ſibi quid detrahi velle; confœderationes Imperii legibus repugnare. Pecuniam tamen petenti, ſummum decies centena millia uncialium offerenda, intra ſex annos exſolvenda. Ejus ſummæ dimidiam partem Saxo, reliquam cæteri Proteſtantes collaturi erant. Quam ſi acceptare Sueci abnuerent, vim iisdem intentandā.

Tractatus Pirnenſis. 13. Nov.

Saxo Banerii hiberna turbat.

§. 108. Abſoluto hoc tractatu Elector Teſchena arce præſidium deducebat, quam ſolam in Bohemiæ Regno adhuc obtinebat. Sed cum ſuper hibernis ſuarum legionum agitaret, non parum difficultatis oriebatur, quod & Cæſareæ ditiones ipſi non amplius paterent, & propriis terris parcere cuperet. Igitur à Banerio poſtulabat, ut partem hoſpitiorum ſuorum ipſi concederet, imprimis quæ ad Superiorē Saxoniam pertinerent, clientelæ ipſius innexa, & è Magdeburgica ditione diſtrictum ad Salam. Ea poſtulata Banerium, qui alias non ita laxe hibernabat, mire turbabant. Nam ſi abrupte id abnueret, offenſam Saxonis prævidebat, ex qua facile ad manus perveniri poterat; rem ſibi abſq; mandato ſuſceptū valde arduam. Sed ſi Electori gratificaretur, Suecis ea loca plane abdicanda erant. Neque alibi regio vacabat, in quam legiones abduci poſſent: ac ſi denſius diſponerentur copiæ, ipſæ ſimul cum provincialibus peſſumdabantur. Aſt Elector non expectato ejus reſponſo Naumburgum cum exercitu procedit, quo Banerium ad ſe invitat, velut cum ipſo de Sueciæ ac communi ſalute acturus, anſam præbentibus quas acceperat Cæſaris literis. Eodem quoque Wilhelmus Dux evocatur. Banerius cum conjiceret ſuper hibernis actum iri, Alexandrum Erskeinum ad Electorem ire jubet menti illius percipiendæ; qui propere Islebiam moverat. Ubi cum Electoris nomine Arnheimius de concedendis hoſpitiis, ac amplectenda pace, Wilhelmus Dux de jungendo cum Banerio exercitu ageret; hic tandem de iſtis ad Banerium ſe relaturum recipiebat. Addiderat Arnheimius, ſe non niſi mediatoris vice adeſſe, ac libenter operam accommodaturum, evellendis diſſidiorum radicibus. Interim & ante & poſt illum congreſſum Saxonici non omittebant, ubicunque facultas dabatur, Suecorum hoſpitia invadere, his expulſis: unde maxima oriebatur animorum exulceratio, in atrox bellum antea Fœderatos inter, & ſacrorum ſocios eruptura.

Controverſia circa Præſulatum Bremenſem. 3. Sept.

§. 109. Eodem anno præter cætera mala Sueciæ valde intempeſtiva accidebat mors Joannis Adolfi Archiepiſcopi Bremenſis, qua cognita Leſlæus, qui eam provinciam curabat, quatuor cohortes Wiſmaria raptim evocabat, quod controverſiam aliquam heic orituram metueret. Ac ſane ſtatim Daniæ Regis filius Fridericus eum ſibi præſulatum vindicare inſtituebat, quem Capitulum atque Ordines anno viceſimo primo hujus ſeculi Coadjutorem & ſucceſſorem declaraverant. Pacificatione Lubecenſi Daniæ Rex prætenſioni ad eum præſulatum renuntiaverat, quod Cæſar eundem in Leopoldum Wilhelmum filium conferre cuperet. Sed excipiebat Fridericus, in eam ceſſionem ſe nunquam conſenſiſſe, eamque non ad ſe, ſed tantum ad patrem ſpectare. Ac Cæſarem ea pace viciſſim promiſiſſe, ſe nemini Principum ac Ordinum Imperii, quorum numero ipſe utique contineatur, adverſus jus & æquum quid illaturum. Igitur ipſe ſtatim Oxenſtiernæ & Ordinibus Fœderatis de-

1634. nuntiat, ſibi conſtitutum eſſe, cum Ordines præſulatus electioni ſuæ conſtanter inhæreant, jus ſuum tueri; favorem atque auxilium iſtorum ſibi expoſcens. Aſt Oxenſtierna intellecta Præſulis morte ſtatim Leslæum monuerat, circumſpecte ageret, atque id præcipue operam daret, ut munita oppida in Suecicorum poteſtate forent. Laurentius quoque Grubbius Miniſter Reſidens patriæ ſuæ emolumento diligenter invigilare jubebatur. Suecis quippe haut arridebat, Danos ea provincia potiri, perpetuos Sueciæ æmulos; cum ea ſitu ſit huic non incommodo, & ex qua orto cum Danis bello hi à tergo invadi poſſint. Enimvero poſt Norlinganam cladem & alienatis paſſim Germanorum animis vix adparebat, quomodo vi obtineri ea regio poſſet; ac honeſtius videbatur ultro concedere, quam expelli. Igitur id primo placebat tentare, num Ordines provinciales permoveri queant, ut ſede vacante res in integro retineatur, ac ditionis adminiſtratio interim penes ipſos maneat, quoad ſuper eo negotio communi pace, aut peculiaribus tractatibus tranſactum ſit. Nam malebat Oxenſtierna negotium interventu Ordinum diſceptari, ut ſiquidem iſti Fridericum averſarentur, Sueci invidiam repulſæ à ſe amolirentur: ſin arceri idem præſulatu non poſſet, ſuam gratiam facerent, interim præ ſe laturus, ſe non repugnare, quo minus Fridericus ea provincia potiatur, modo eam rite à Regina petat. Ac ſpes erat, conditionem deinceps temporum conſilia ſuppeditaturam. Præcipue autem præſidia firmari jubebat Oxenſtierna, quod animadverteret, Inferioris Saxoniæ Ordinibus in votis eſſe, Suecos ea ditione ejici, eidemque Danum immitti, quo ſibi hujus auxilium adverſus iſtos pignerarent. Nam credebant, Danos non facile quid adverſus Suecos tentaturos, quamdiu hi ea provincia potirentur, quod per eam claſſis Danorum, copiæque diſtrahi poſſent. Cæterum cum Superiorum Circulorum Ordines favorem in Fridericum oſtenderent, ipſique partam dignationem gratulari vellent, Oxenſtierna demonſtrato Suecorum jure ægre efficiebat, Palatino cumprimis tergiverſante, ut Fœderati Ordines ipſi in hunc ſenſum reſcriberent: Præſulatum illum ab hoſte aliquamdiu poſſeſſum, ſed illo ejecto per Guſtavum Regem vindicatum, unde Sueciæ haut ambiguum jus quæſitum. Igitur optime facturum, ſi rem ita ſuſcipiat, ne offenſæ, ac litis anſa præbeatur, & ad amicam tranſactionem eadem deducatur; circa quam expediendam ſtudia ſua offerebant. Eadem Oxenſtierna ingerebat, ac rem ad tractatus omnium quorum intereſt conſenſu inſtituendos, differendam ſuadebat; ſibi enim nihil ſuper iſto negotio peculiariter mandatum. Idem Daniæ Regi reſpondebatur, addito; Regi Guſtavo acceptum fuiſſe futurum, ſi ab ipſo ſuper ea ſucceſſione requiſitum fuiſſet; ſed cum nunc Sueciæ Regno tam manifeſtum jus in eum præſulatum ſit partum, æquum eſſe ejuſdem occupationem differri, quoad amica compoſitio intervenerit.

Suecorum circa Bremenſem ditionem intentio.

16. Decem.

§. 110. Enimvero Fridericus tanto magis properare, quod fama eſſet Oxenſtiernam eam ditionem in Arauſionenſis Principis filium transferre cupere. Ac jam ab Hollandis Legatus id ob negotium Bremam acceſſerat. Nam ſi quidem Sueciæ eum præſulatum retinere non daretur, Oxenſtierna quemvis potius quam Danum eodem potiri optabat, ac potiſſimum Arauſionenſem, ut eum Sueciæ devinciret ac potentem vicinum ab eo latere Dano adponeret. Sed quia Ordinibus provincialibus Hollandicum imperium non magnopere arridebat, eo intentius Fridericus agere, ut conſenſum ſibi iſtorum conciliaret; quibus faventibus reliqua facile ſucceſſura ſperabat. Et erat Danis animus eodem modo Suecos Bremenſi ditione excludere, ſicut hi iſtos quondam Stralſunda extruſerant, in ejuſdem facti ultionem. Daniæ porro Rex jam antea à Petro Sparrio, qui ad primogeniti ipſius filii Chriſtiani nuptias Legatus miſſus erat, poſtulaverat, ut Friderici cauſam Reginæ & Senatui commendaret, ac uti ſua præſidia inde deducerent Sueci, quibus alibi melius uti poſſint; confirmans, eam rem Sueciæ fraudi non futuram, ac Fridericum, qua præſulatus iſte Saxoniæ Inferiori obſtrictus tenetur, communi Proteſtantium cauſæ non defore. Id quod Legatus ad Reginam ſe relaturum ſpondebat. Nec eo minus à Rege confirmatio prioris electionis apud Cæſarem quærebatur, quæ Lubecenſi pace in dubium revocata erat. Sed præcipue ſollicitabantur Ordines præſulatus; quibus Rex initio acriter exprobraverat, quod ſibi Filioque Præſulis exceſſum non ſtatim ſignificaſſent, Canonicis præcipue monitis, ut abſque mora veterem electionem renovarent, nec ab eo inſtituto ſe dimoveri paterentur, aut alio ſe verterent; juris jactationem promiſſis miſcens. Cæſar porro, uti fama ferebat, id petitum abnuerat, quod poſt victoriam ad Norlingam non magnopere amplius Daniæ Regis favorem æſtimaret, ac ſine dubio eum præſulatum, alioſque recuperandi ſpem concepiſſet. Quanquam ſi alia tempora fuiſſent, non deerant Suecis rationes quibus Capituli poteſtatem elevarent. Nam Canonicos Proteſtantium ſacris addictos Cæſar velut incapaces bonis ſuis ejecerat. Inde Guſtavus Rex omnia à Ligiſtis occupata, poſt, derelicta bona, belli jure adquiſiverat. Ac in fœdere Guſtavum Regem inter, & Præſulem Canonicorum mentio facta non erat, ſed tantum Ordinum & ſubditorum, inter quos iſti tunc temporis non cenſebantur, ſed Equeſter Ordo duntaxat, & oppida. Concedebantur quoque Epiſcopo reditus, ad vitam, velut iſto defuncto Suecis hos ſibi vindicaturis. Poſt mortem tamen Guſtavi Regis Canonici magis connivendo, quam expreſſa permiſſione vetera bona iterum invaſerant, ac ſe pro Ordinibus geſſerant. Enimvero jam tempus non ferebat eam litem movere, ac Daniæ Regem irritare. Igitur id cumprimis agebatur, ut ſi fieri poſſet, res ad futuros pacis tractatus extraheretur. Sed ſi acrius inſtaret Rex, acceſſionem non declinari poſſe adpareret, ſatius videbatur in re, quæ teneri non poterat, liberalitatem exercere, & imminentem neceſſitatem ſponte prævenire. Quo fine Laurentio Grubbio Reſidenti in mandatis dabatur; Friderico præſulatus ceſſionem petenti amice reſponderet, Reginam ipſius deſiderio cumprimis favere; ſed cum Sueci ſuis ſumptibus iſtum Ligiſtarum manibus eripuerint, duoque oppida præſidio valido adhuc obtineant; ſimul idem præſulatus Ordinibus Evangelicis fœdere innexus ſit, hoſce prius conſulere neceſſum fore. Unde Friderico tantiſper expectandum, quoad amico tractatu, aut pace ſuper hac re tranſigatur. Addebatur tamen, ſi videat Ligiſtas è Weſtphalia Mindæ obſidium ſolvere, viamque ibi ad Bremenſem provinciam ſtruere, tractatus cum Dano maturet, ea lege, ut hic in defuncti Præſulis fœdus ſuccedat. Joanni inſuper Skyttio, Senatori Regni, inter alios ad Regem quoque Daniæ miſſo injungebatur, ea ſuper re cum Rege agere, & quidem ut citra moram eum præſulatum huic offerret, ſi Cæſarem conſenſiſſe intelligeret. Sed ſi hic abnuerit, nec ullum ei regioni ab hoſte periculum cominus immineat, negotium ad pacis tractatus rejiceret. Aſt ubi vim Rex meditetur, declinando bello eam concederet, alia viciſſim officia ab eodem ſtipulatus.

Fridericus Holſatiæ Dux eum præſulatum affectat.

1634.

4. Nov.

§. 111.

1634. §. 111. Aſt Ordines, ſuper adminiſtranda Provincia conventione interim inita, non pauca à defuncto Epiſcopo conſtituta moliri cœperant, ac Monachos Monialesque in ſua cœnobia reductum ibant, inconſultis Suecis. Initio tamen oppida, ac præcipue Brema in Suecorum partes propendere, ob commoditatem portus Gothoburgenſis, quem ſibi lucroſum ſperabant. Sed Canonici unice Fridericum reſpicere, ſpe abs novo Principe quondam amiſſa recuperandi, eumque in leges ſibi commodas adigendi. Qui & Equeſtrem Ordinem in ſuas partes traxerant, ac jam ſuffragiorum numero oppida vincebant. Grubbius Bremerværdam delatus primo per ambages, poſt apertius Ordines monet, ne Præſulem eligere properent, priusquam Oxenſtiernam conſuluerint, ac ſuper Suecorum prætenſione tranſegerint: utque ſuſpenſo vetere Præſules eligendi more ad amicos tractatus rem deducant. Hoc poſtulato Ordines in diverſas curas trahebantur. Nam hinc obverſabatur Suecorum jus, qui & præcipua loca in poteſtate habebant, & Bremam cumprimis faventem experiebantur. Unde & initio Danicis Legatis reſpondebant; ne Rex modicam moram ægre ferat, quam ſuborta impedimenta producant; ac rem apud Reginam Sueciæ urgere pergat. Ex altera tamen parte verebantur, ne elapſis tribus menſibus, Pontificio jure electioni Epiſcoporum deſtinatis, Pontifex per Cæſarem Epiſcopum ſibi obtruderet, ſacris Romanis addictum. Et quanquam ſuggerebatur, ut propter legitimum impedimentum interveniens, quo caſu Jus Canonicum differre electionem permittit, proteſtatione interpoſita jus ſibi ſuum reſervarent: Daniæ tamen Rex vehementer inſtabat, cujus favorem non parum intendebant, impoſita tunc à Georgio Duce hoſpitiorum & ſupplementorum onera, quæ Leslæus & Grubbius avertere non poterant. Nam ſpes ipſis oriebatur, Danorum ope iſtis medicinam fieri poſſe. Et Suecorum autoritas ob adverſam in Superiore Germania pugnam paſſim minuebat. Igitur Friderici electio renovatur, addito tamen, ut ob varios reſpectus adventum ſuum in præſulatum differat. Suecici Miniſtri, cum deſignatum Provincia arcere, aut Ordinibus vim inferre, præſens rerum facies non permitteret; ne jure ſuo per ſilentium ceſſiſſe viderentur, rem ad Legati Skyttii adventum in ſuſpenſo manere cupiebant. Sed Fridericus voti ſui jam compos, omnem moram adſpernatus Ordinibus denuntiat, ſe propediem Bremam venturum, velut ſua præſentia res in conventu Ordinum melius expediri poſſit. Id cum Ordinibus probaretur, Grubbio declarant, Fridericum ſe elegiſſe averruncandis oneribus per interregnum ſibi impoſitis: eam rem tamen Suecis fraudi non fore, iſtumque in fœdus anteceſſoris ſubiturum, Stadamque & Buxtehudam ipſis relicturum, quoad ſuper toto negotio tranſigatur. Grubbius urgebat; cum re non amplius integra tractatus difficiles ſint, nec iisdem mandatum ſit à Friderico eas conditiones ipſius nomine ferre, rem ad Skyttii adventum rejicerent. A Friderico quoque idem petebat, ut tantiſper iter ſuum differret. Sed hic regerebat; ſibi non eſſe in animo Sueciæ commodis adverſari; nec certi quid in Conventu Ordinum Provincialium à ſe ſtatui poſſe; petebatque ita rem geri ut amicitia inter patrem ipſius, Suecosque ſalva perſiſtat. Statuerat Grubbius obviam Friderico proficiſci, ſi qua poſſet ipſum ab itinere avertere; ſed ne ab eodem in via aberraret metuens, ſubſiſtebat, quoad Blanckeneſam adventaſſe intelligens ad eum accederet, denuo poſtulans, ne prius in provinciam proficiſcatur, quam tractatus ſint inſtituti. Sed Fridericus immotus teſtabatur, iter ſuum Suecis

Ordines Bremenſes in Danum inclinant.

14. Octobr.

31. Octobr.

Fridericus in Epiſcopum Bremenſem eligitur.

9. Dec.

12. Dec.

22. Dec.

præjudicio non fore, ad res in præſenti ſtatu relinquendas, modo intra octavum diem Januarii tractatus incipiant, & ſine mora perficiantur. Cum igitur nihil proficeret Grubbius; proteſtatione interpoſita, Suecis jus ſuum integrum reſervabat. Nec ſecius Fridericus Bremam pergebat, Suecicis Miniſtris vi obſiſtere non auſis, cum id in mandatis non haberent, nec bello movendo aut ſuſtinendo parati eſſent, cum miles in præſidiis modicus; adparatus bellici parum, annonæ, ac pecuniæ nihil in promtu foret. Eoque Grubbius Reventlovio Cancellario ſcribebat, ut tractatus citra moram ſuſciperentur; quorum locus Friderico pertendente Brema deſtinabatur. Exitum ſequens annus pandet. 1634.

24. Dec.

§. 112. Alias Danus ea tempeſtate amicam erga Suecos faciem præ ſe ferebat, ut tamen clam circa deſtruenda eorum commoda laborare non deſiſteret. Ac favebat is una cum Saxone Fridlandi deſtinatis, qui id potentiæ ſibi comparare ſtudebat, ut Cæſari juxta ac Suecis leges præſcribere poſſet. Sed & circa mediationem pacis; quam tamen hoc anno remiſſius urgebat, id præcipue quærebat, ut ne Sueci in ſolo Germanico pedem figerent; ac ſufficere judicabat, ſi tantam pecuniæ ſummam in præmii vicem acciperent, quantam ipſi quondam pro redimendo Elſburgo dederant. Eo arctior autem ipſi cum Saxone conſiliorum conjunctio circa Suecos Germania depellendos erat, quod jam inter filium ipſius primogenitum, & Electoris filiam nuptiæ conciliatæ forent. Qua occaſione filium ſuum Chriſtianum Ulricum in Galliam & Hiſpaniam miſerat, verbo ut Reges iſtos ad nuptias invitaret, revera ut in aula Gallica demonſtraret, quid periculi aliis nationibus immineret, è maritima Suecorum potentia gliſcente; ni mature ipſis ungues circumcidantur, & vectigalia, belli nervum ſuppeditantia abrogentur, omniaque in priſtinum ſtatum reponantur. Nec ſane amici quid in Suecos cudebatur in iſtis nuptiis, ad quas diverſorum Regum Legati coiverant; quos inter etiam Reginæ Sueciæ nomine comparebat Petrus Sparrius Regni Senator, cui in mandatis datum erat, ne alterius cujusdam Regis Legato digniore loco cederet. Sed is cum obtinere non poſſet, ut cæteris vel propter cognationem Reginæ cum Sponſis, vel ob neceſſitudinem Regnorum præferretur, ab omnibus congreſſibus publicis, quibus alii Legati interveniebant, abſtinebat, plauſibilem obtentum præbente luctu ob non ita pridem ſepultum Guſtavum Regem, ob quem feſtivis actibus intereſſe minus decorum videbatur. Plerique tamen eorum Legatorum ex illis nuptiis cum aliqua offenſa diſceſſerant, utut vicies centena millia uncialium in easdem erogata dicerentur. Viciſſim Regem non parum mordebat, quod cum Galliæ Rex filium ipſius Chriſtianum V. literis ad eundem ſcriptis *fratris* vocabulo honeſtaſſet, hicque Regi reſpondens idem *fratris* vocabulum adhibuiſſet, Legatus Gallicus Comes Avauxius literas illas acceptare recuſaret. Interim Danus varias querelarum occaſiones captabat, ne, ſi ex re videretur, arma in Suecos movere, cauſarum catalogus deeſſet. Hinc jactatæ minæ, velut Suecorum naves Oreſundam tranſeuntes, vectigalia poſcere velit, quod neſcio quas fraudes ab iis admitti argueret. Hinc menſe Aprili emiſſa navis bellica, mare Balticum pervagatura cum mandatis, ut ſi Suecicæ navi occurreret, quæ vela nollet ſubmittere, ſtatim cum ea pugnam conſereret. Sed & vehementer incaluerat, quod Spiringius teloniorum director in Gedanenſi litore Danicæ navi circa vectigalia ſolvenda tergiverſanti apluſtria detrahere conatus eſſet, ni navarchus ea raptim occultaſ-

Habitus Daniæ erga Succiam.

1634. ſet, quam rixæ materiam ſibi ſubtractam adeo ægre ferebat Rex, ut navarchum ſuſpendio deſtinaret, quod iſta auferri non paſſus eſſet. Eo cum animo in Suecos ageret, non mirum erat, ſi & ab ipſis parum amici expectaret. Unde cum menſe Aprili rumor dideretur, à Suecis multas copias è Germania domum mitti, mire perturbabatur; præſertim cum ſuſpicaretur, inſtinctu Suecorum factum, quod Circulus Inferior Saxonicus Holſatiam tributis ſubjicere vellet: & quia Oxenſtierna Joſiæ Ranzovio tribuno Rotenburgum in Verdenſi præſulatu donaverat, quo Fridericum filium aliquando potiturum ſperabat. Tanto pronioribus animis accipiebatur amiſſa Ratiſpona, & clades Norlingana, ſuper qua conceptam degenerem lætitiam Chriſtianus Friſius Cancellarius ne publice quidem diſſimulare poterat. Et cum paulo poſt tribunus Korfius Polonicus Legatus Hafniæ licentiam conſcribendi militem alibique conductum per Regis ditionem ducendi peteret; ſimul ut navibus Polono adſiſteret, ſi tractatus pacis in Boruſſia in irritum caderent; is ampla cum ſpe dimittebatur. Fœdus tamen dilatum, quoad appareret, num Sueci Bremenſi ditione filium ipſius Fridericum excluſuri eſſent; cujus potiundi egregiam occaſionem, rebus Suecorum in Germania dubiis, oblatam gaudebat.

Conſultatio ſuper fœdere cum Ruſſis.

§. 113. In Moſcoviam eo anno Legati erant mittendi, firmandæ æternæ cum Ruſſis paci, ac ut ſuper fœdere contra Polonos, quod Ruſſici Legati expetierant, tractarent. Id fœdus iniri expediret, necne, in Senatu expendebatur. (10. Januar.) Quibus fœdus diſplicebat, memorabant; Moſcum eſſe amicum reconciliatum, cui non amplius ſit fidendum quam quantum neceſſitas ipſum urgeat, & cui magis cordi ſit occaſionem diſpicere, qua ereptas ſibi à Suecis terras recuperare queat. Per id fœdus Sueciæ non amplius fore liberum, ſi tractatus cum Polonis inſtituantur inducias pro libitu ſuo prorogare. Et quia pacto induciarum cum Polonis conventum erat, ut ante iſtas elapſas tractatus utique inſtauraretur, non adparebat, quomodo Ruſſi ad hunc admitti poſſent, niſi ut à Suecis poſtularetur Ruſſos futuris pactis includi; id quod Poloni ægre admiſſuri erant. Neque animo exciderat, occaſione fœderis quondam Sueciam cum Ruſſis diuturno bello implicitam. Et ne arctior conjunctio cum gente ſcrupuloſa ac ſuſpicaci litium materiam præberet, non injuria metuebatur. Differebatur contra: bellum cum Polonis evitari non poſſe; ac Moſcovitici ſtatus rationes cum Suecia hactenus eſſe conjunctas, ut iſto collabente hæc quoque periclitetur. Fœdus jam à Guſtavo Rege oblatum, ſi nunc abnuatur, ad deſperata Ruſſos conſilia poſſe compelli, ut vel cum Polonis adverſus Suecos jungantur, vel ſaltem pacem cum illis ineant. Nec Danum neglecturum iſthac occaſione Ruſſorum amicitiæ adrepere, quam antea per Maltam Julum aucupatus erat. Et quia verendum ſit, ne Polonus pariter, Danusque Sueciam invadant, ſi quid adverſi in Germania acciderit; ſatius eſſe eo caſu Ruſſos habere belli ſocios, quam otioſos ſpectatores. Polonos quoque in tractatibus æquiores fore, Suecosque in poſſeſſione provinciarum utriſque ereptarum firmatum iri; idemque fœdus Polonorum conſilia turbaturum, & horum incrementis obſtiturum. Colliſionem denique ex ea conjunctione vitari poſſe, ſi uterque populus ſeorſim bellum moveat è diverſis provinciis, ac ſi ad mutua auxilia præſtanda obligatio non contrahatur. Ob has cauſas placebat Senatui, fœdus cum Ruſſis adverſus Polonos repudiandum non eſſe, ut tamen ad tempus non ita longum, & ſub laxiſſimis verborum formulis concludatur. Tum ut ſimplices conditiones proponantur; ne alteruter abſque alterius conſenſu aut præſcitu cum Polono pacem induciasve tractet; nec pax fiat, niſi Polonus titulo Sueciæ, & Ruſſiæ abſtineat, ac Ruſſo Smolenſcium reſtituat, Suecis quæ poſſidet, relinquat. Quas conditiones ſi abnuerit Ruſſus, ſpecioſa dabatur occaſio fœdus excuſandi. Videbatur etiam addendū de certa pecuniæ ſumma quotannis à Ruſſo ſolvenda, quod Suecis bellum ſumentibus iſte non parum ſublevaretur. Cui poſtulato tamen, ſi reliqua convenirent, nimis acriter inſiſtendum non erat. Iſthæc conſilia poſt ſelectis Ordinum communicata itidem probabantur. 1634.

Legatio in Moſcoviam.

§. 114. Iſti legationi obeundæ deſtinabatur Philippus Schedingius Senator Regni, Henricus Flemmingius, Ericus Gyldenſtierna, & Andreas Buræus. Qui tamen ut tempus extraherent, quoad de eventu tractatuum Polonicorum judicari poſſet, jubebantur primo iniquas conditiones proponere, aut Ruſſos urgere, ut ipſi prius conditiones ferant. Utque per ambages duntaxat fœdus inſinuarent, & ultro rogari ſe paterentur. Enimvero, quæ ſuper hoc fœdere accurate ventilata erant, incaſſum cadebant, poſtquam Ruſſi fœda clade ad Smolenſcium accepta, ſimul urgentibus inteſtinis turbis, ſat ingloriam cum Polonis pacem properaverant, Legatis Suecicis, qui nondum tunc in Moſcoviam adpulerant, fruſtra ipſos ad conſtantiam per literas hortantibus, & ne pax à Principe confirmaretur, impedire conantibus. Qui ſi in tempore adfuiſſent, ipſo Czare fatente, facile deſtinatis ſuis potiti forent. Ac poſt Czar Reginæ pacem cum Polono à ſe initam literis ſignificabat, (20. Aug.) culpa in Scheinii ducis ſui proditionem collata; nec eam pacem amicitiæ cum Suecia fraudi fore. Credebatur præcipuam Ruſſo pacis cauſam fuiſſe, quod ſubjecti fremerent, ſe fidem ipſi ſervare non poſſe, quamdiu inſtrumentum juramenti Uladiſlao dati reſtitutum ſibi non foret. Ita nulla fœderis facta mentione cætera expediebantur, ac inprimis excuſabatur, quod cum pactis cautum ſit, ut qui recens Imperium ſuſcipit, prior ad alterum Legatos mittat, legatio à Regina hactenus dilata ſit, quod corpus Regis nondum in Sueciam advectum foret. Inde æterna pax confirmabatur, ſimplici literarum conteſtatione, abſque juramento aut novi inſtrumenti confectione. Id quod ſine dubio melius erat; cum è nimia ſolicitudine circa novam confirmationem argui potuerit, ejus pacis vinculum cum ſingulis Principibus intermori. Exhibebantur præterea à Suecicis Legatis quædam exigui momenti querelæ ſuper fugitivis Ingriæ in Ruſſia receptis; quibus alias Ruſſi opponebant: ſed utriſque facili negotio ſatisfactum fuit.

De commerciis Holſatorum in Perſidem.

§. 115. Aſt ut Holſatis per Moſcoviam cum Perſis commercia exercere liceret, Flemmingio & Buræo peculiariter in mandatis datum erat. Quibus adjunctus erat Arendus Spiringius mercaturæ callentiſſimus, quem poſt cæteros adpellentem Ruſſi non niſi poſt longas demum tergiverſationes Legati dignatione habere volebant. In eo negotio id præcipue ſpectabant Sueci, ut & ipſi primarum partium in ea ſocietate haberentur, ac in conceſſionis diplomate ipſorum æque ac Holſatorum mentio fieret, eaque gratiæ Suecorum à Ruſſis data diceretur. Etſi iſthoc arcanum non ſatis tectum habuerant Legati, magis proprio judicio, quam ex mandati formula agentes. Eoque iſtis conſiliis intempeſtive propalatis Holſati Legati manibus pedibusque obnitebantur, quod metuerent; ne poſt, ubi commercia bene ſuccedere adpareret, Sueci hoc obtentu eadem ſibi ſolis vindicarent. In-

primis

1634 primis poſtquam Spiringius contenderet, duo conceſſionis inſtrumenta eſſe à Ruſſis formanda, quorum unum Suecis, alterum Holſatiæ Duci ſit tradendum: & Amſtruterus Legatus Anglicanus Holſatos monuiſſet, ut Suecorum ſocietatem fugerent. Ipſi quoque Ruſſi mirari ſe ferebant, quod non Daniæ potius Regem in ſocietatem admiſiſſent, Holſati, nec commerciorum iſtorum viam ad Fanum Archangeli direxiſſent. Qui hanc ſibi rationem fuiſſe ferebant Suecos ei negotio innectendi, ut Ruſſi horum reſpectu eadem pro lubitu ne abrumperent; præſertim cum conſtaret, Hollandos omnem lapidem moturos iis commerciis diſturbandis; quæ revera eo fine ſuſcepta erant, ut ſericum Perſicum iſtis interciperetur. Sed & Ruſſi negotium iſthoc anxie trutinabant, ne forte commercia ſuæ nationis in Perſidem, & apud Fanum Archangeli detrimenti quid caperent. Metuebant quoque, ne ſuarum terrarum conditio Suecis nimium innoteſceret; eoque expreſſe caverant, ut inter hinc inde commeaturos, nullus natione Suecus eſſet. Simul poſtulabant, ne cum Tartaris amicitia contraheretur, neve arma ad eosdem adveherentur excutiendo Ruſſorum jugo. Cui ſuſpicioni eo magis indulgebant, quod jam antea Sueci Legatum ad Tartaros, & hi viciſſim ad Suecos miſiſſent. Aſt Holſati, quo utique iſta commercia ſibi ſolis quærerent, omnibus Ruſſorum poſtulatis quantumvis enormibus annuebant, ipſis Ruſſis tantam facilitatem mirantibus, eoque tractatum concludere nolebant, priusquam nova ab Holſatiæ Duce ratificatio adferretur. Nam ſumma pecuniæ, quam Ruſſis quotannis promiſerant longe excedebat ſpem lucri, quod ex iſta mercatura provenire poterat, poſtquam ne Ruſſicis mercatoribus aliquid decederet, præcipuas merces iſti exceperant. Quod ipſum poſtea Holſato occaſionem præbebat ſuper iniquitate Suecicorum Legatorum querendi; quem tamen Senatus per Salvium iterum placare conabatur. Ita negotium iſtud hoc anno ad exitum perductum non eſt.

De tractatibus cum Polonis conſultatio.

§. 116. Denique & novas eo anno Suecis curas dabant ad finem properantes cum Polonis induciæ; præſertim cum præter opinionem Poloni ita celeriter tam glorioſum finem bello Ruſſico impoſuiſſent, ac imminens belli Turcici periculum feliciter declinaſſent. Etſi alias non inutile Sueciæ videretur Ruſſum ad modeſtiam redactum fuiſſe. Igitur primo omnium velut res utique ad arma iterum perventura eſſet, omnia diſponebantur; poſtquam Poloni pace cum Turcis parta copias in finibus collocarent; ac ne bellum imparatis ingrueret, & ut inter tractandum eo major loquendi fiducia foret. Tractatus tamen utique erant ſuſcipiendi, non ſolum quod pacto induciarum id cautum eſſet; ſed & quod Sueciæ videretur expedire per minorem Reginæ ætatem tranquillo ſtatu frui, rebus domi firmandis. Et ubi cum Polono pax coiret, Danus non amplius formidandus erat, alias premente Suecos belli Polonici metu, inſultaturus, & forſan plane in arma erupturus. Denique malevolis clamandi materia ſubtrahenda erat, veluti pacem Suecia ferre neſciret. Inde ſuper conditionibus, quæ iſto tractatu ferendæ aut accipiendæ forent, diſpiciebatur. Ac primo quidem utique urgendus videbatur Uladiſlaus, ut titulo Sueciæ abſtineret; præſertim cum hujus cauſa à Sigiſmundo diverſa foret. Nam Uladislaus plane præter morem titulum iſtum adſumſerat; quem 1634 gerere nulli Regis filio prius fas eſt, quam ex legibus Regni juramentum rite præſtiterit, coronatusque fuerit; aut ab Ordinibus legitime deſignatus ſit; quo caſu tamen ante coronationem titulo electi Regis imperat. Contra Uladislaus per eos tractatus tentaturus erat, num Sueciæ Regno potiri poſſet, quod jactaret; ſi agnatus ſibi Rex Sueciæ imperaret, id ferri à ſe poſſe; ſed nunc coronam ad alienum devolvi, id indignum eſſe. Ac Chriſtinæ ſe pro dignitate proſpecturum, Suecis ſacra ad libertatem relicturum; ſi has conditiones abnuant, nimirum arma ſibi expedienda. Porro de Livonia fixum erat Suecis ne hilum Polono concedere. Sed circa Boruſſiam dubitabatur, quam ſi utique vi tueri vellent magna Europæ pars id ægre latura erat propter vectigalia; Anglis, *Batavis*, Danis, Hanſeaticis frementibus, utcunque ferri poſſe, ſi in Pillavia vectigal capiatur; ſed quod idem ad Gedanum exigatur, id plane præter rationem eſſe. Domi quoque ruſticorum animi ægri, parum militis & pecuniæ, ut propter iſtam provinciam totum Regnum periculo non videretur exponendum. Nam quæ ex vectigalibus Boruſſiæ redibat pecunia, eam copiæ per hanc provinciam & Livoniam alendæ abſumebant; in Sueciam præter invidiam nihil redibat. Ac Polonis, pace cum Ruſſis Turcisque parta, bello totis viribus vacare licebat. Igitur placebat pro captu temporum Boruſſia cedendum, ſi Polonus Regni Sueciæ titulo & Livoniæ in perpetuum renuntiet. Si pax obtineri non poſſit, ſaltem inducias in longum tempus quærendas; nam brevem armorum quietem ex uſu Sueciæ non eſſe. Ita cum & Brandeburgicus Elector tractatus vehementer urgeret, nec minus Galliæ & Angliæ Reges hortarentur, Rectores Sueciæ tergiverſandum ſibi non ducebant, ſed & ipſi Legatos nominabant Petrum Braheum Comitem, Hermannum Wrangelium, Stenonem Bielkium (quem tamen ſua valetudo adeſſe non permittebat) Achatium Axelii F. Senatores; Joannem inſuper Oxenſtiernam, & Joannem Nicodemi. Locus tractatuum à Suecis primo Stetinum proponebatur, quo iſtis moderandis & facilius Oxenſtierna propior foret. Unde Brandeburgicus occaſionem arripiebat poſtulandi, ut id oppidum tantiſper ſibi ſequeſtro conſignaretur, quod alias Poloni in id conſenſuri non ſint ob præſidium Suecicum. Sed cum Sueci, quo id ſpectaret ſatis intelligerent, conſenſerunt, ut in Boruſſia tractatus inſtitueretur. Circa tempus tractatuum initio iſti maturandi videbantur, ſi cum Ruſſo fœdus non coiret, & quoad Polono bellum Ruſſicum, Turcicumque adhuc incumbebat, ut per iniqua ipſi tempora meliores conditiones obtinerentur. Sed poſt ea ratio immutabatur; ac iter quidem in Boruſſiam accelerare Legati Suecici jubebantur, ſed ita ut ſi Polonum arma meditari pateret, negotiationem extraherent obtentu ſumto, quod Legatus Gallicus nondum adeſſet. Sed ſi nullum belli periculum adpareret, tractatuum primordia expedirent, ut tamen utique ad finem induciarum iidem protraherentur, ne ſi hos inutiles eſſe contingeret, induciæ ante tempus abrumperentur. Nam quantum poterat, tempus produci volebant, ut quam Germaniæ res ſpem præberent, perſpicere daretur. Sed quia demum circa finem anni utriusq; partis Legati in Boruſſiam adpulerant, ſequens annus negotiationi initium dabat.

1635. 1635.

SAMUELIS PUFENDORFI
RERUM SUECICARUM
LIBER SEPTIMUS.

EPITOME.

1. Sueciæ Senatus finem belli Germanici optat. 2. Facies rerum Suecicarum per Germaniam. 3. Oxenſtierna incaſſum pacem captat. Ejus circa pacem conſilium. 4. Hugonis Grotii in aula Gallica negotiatio. 5. Conventus Wormatienſis inſtauratur. 6. Cum Duce Bernhardo de imperio in exercitum tranſigitur. De mediis ſuſtentandi exercitum. 7. Scribitur ad Saxonem, & Daniæ Regem. 8. Pirnenſis tractatus contenta emanant. Oxenſtiernæ iter in Saxoniam decernitur. Concluſio conventus Wormatienſis. 9. Quæ mandata à Fœderatis Oxenſtiernæ data. 10. Exteri in auxilium ſolicitantur. 11. Oxenſtierna Saxoni & Brandeburgico ſatisfacere ſtudet. 12. Ducis Bernhardi irrita in Wetteraviam expeditio. 13. Cæſarei per Wetteraviam graſſantur. 14. Philipsburgum à Cæſareis intercipitur. 15. A Comite Naſſovio Braunfelſa. Cæſarei Spiram capiunt. 16. Gallorum ducum conſultatio cum Oxenſtierna. 17. Per Wetteraviam geſta. Treveri ab Hiſpanis occupantur. 18. Lotharingiæ Ducis irritus conatus. 19. Auguſta fame expugnatur. 20. Cæſarei capiunt arcem Herbipolenſem, Pappenheimenſem, & Coburgenſem. 21. Wilhelmus Landgravius premitur. 22. Georgius Dux nutat. 23. Bremenſis præſulatus Friderico conceditur. 24. Saxonis importunitas. Brandeburgicus Suecicis legionibus hoſpitia abnegat. 25. Banerius in hoſtem movere prohibetur. 26. Saxo Ordinibus Provincialibus de tractatu Pirnenſi proponit: inducias particulares init. 27. Ad bellum ſe præparat: adjungit ſibi Wilhelmum Ducem, Erfordienſes, & Anhaldinos Principes. 28. Brandeburgicum ad amplectendam ſuam pacem ſolicitat. Pacis incommoda Brandeburgicus ſatis perſpicit: eoque dilationem quærit. 29. Idem à Suecis alienatum ſe oſtendit. 30. Hunc Sueci conciliare ſtudent. 31. Rectorum Sueciæ circa bellum conſilia. 32. Oxenſtiernæ acta in Gallia, & in Hollandia. 33. Turbatus in Saxonia ſtatus. 34. Oxenſtiernæ conſilia. 35. Is Magdeburgum tendit; cum Brandeburgico Legato obiter tractat. 36. Conſilium Formatum ad interitum vergit. Lotharingi irrita expeditio. 37. Suecici Rhingoviam recuperant, & perdunt. 38. Bernhardus Dux Francofurtum excurrit. Cæſarei ad Spiram Rhenum tranſeunt. Bernhardus Dux in ſummas difficultates conjicitur. 39. Idem verſus Galliam ſe recipit. 40. Wormatia Cæſari ſe dedit. Lautera capitur. 41. Moguntia premitur. 42. Chriſtianus Marchio Brandeburgicus ſe dedit; ut & Noriberga, Ulma, & Memminga. 43. Pax Pragenſis. Eam Gallus fruſtra impedire conatur. 44. Arnheimius à Saxone diſcedit. Ei Sueci non fidunt. 45. Sileſii de pace apud Saxonem fruſtra queruntur. 46. Erfordienſes paci non fidunt. Anhaldini pacem ſub conditione acceptant. Wilhelmus Dux paulatim in pacem flectit. 47. Brandeburgicus initio nutat; poſt artibus malevolorum corrumpitur. 48. Landgravius, & Luneburgicus congrediuntur. Banerii conſilium. 49. Conventus inter Vinarienſem, Luneburgicum, & Landgravium Banerio ſuſpectus. 50. Conventus Inferioris Saxoniæ decretum. 51. Neuſtadium & Nienburgum deduntur. Sperreuterus à Duce Georgio ſeceſſionem facit. Ducis Georgii ſuſpectæ actiones. 52. Sperreuterus juſſu Ducis Weſtphalia non vult excedere. Oxenſtierna Sperreuteri conſilia adprobat: hic Nienburgum in poteſtatem redigit. 53. Conſpiratio in Banerium detegitur. 54. Primi motus inter ductores exercitus erumpunt. 55. Oxenſtierna circa præſens tempus conſilia. 56. Is cum Saxone tractatus ſuſcipit. Saxonicorum Legatorum propoſitio: hi re infecta diſcedunt. 57. Banerius exercitum contrahit. Oxenſtiernæ cum Landgravio conventio. 58. Ut & cum ductoribus. 59. Suecorum ad Saxonem irrita legatio. 60. Ductores copiarum denuo fidem ſuam obſtringunt. 61. Cum ductoribus in Saxonia Inferiore agitur. 62. Alia legatio ad Saxonem mittitur. 63. Sueci ad reſiſtendum Saxoni ſe comparant. Rectorum Sueciæ ſuper bello Germanico ſententia. 64. Saxo duces Suecicos ſolicitat. Edictum avocatorium publicatur. Animi exercitus Suecici alterantur. Saxo in Suecos movet. 65. Ductores Suecici cum Saxone tractare incipiunt. Hic contemtim Suecos habet. Suecicus exercitus Magdeburgum recedit. 66. Oxenſtierna Saxoni capita tranſactionis proponit. Saxonis declaratio. 67. Is in Magdeburgicam ditionem irrumpit. Ductores exercitus denuo cum ipſo tractant. 68. Oxenſtiernæ conſilia perturbantur. 69. Is ad Cæſarem ſcribit. 70. Saxonis deſtinata. Oxenſtierna Magdeburgo diſcedit. 71. Saxonia utraque pacem Pragenſem amplectitur. 72. Sigillatim

gillatim de Duce Wilhelmo, 73. *Erfordienſibus;* 74. *Saxoniæ Inferioris Circulo;* 75. *Auguſto & Georgio Luneburgicis,* 76. *Meclenburgicis Ducibus.* 77. *Archiepiſcopo Bremenſi,* 78. *Hanſeaticis urbibus,* 79. *Electore Brandeburgico;* 80. *Pomeraniæ Duce. Cæſarei Gartzium opprimunt. Marazinus in Pomeraniam irrumpit. Pomerani nutant.* 81. *De Wilhelmo Landgravio. Cæſarei Haſſiam irrumpunt. Landgravius cum Cæſare tractare incipit. Is Banerio jungi cupit; Coesfeldæ ſuccurrit;* 82. *Cum Cæſare tractare pergit.* 83. *Tractatus ductorum cum Saxone continuatur.* 84. *Banerius in Brunſuicenſem agrum exercitum transfert. Animi ductorum magis turbantur. Conventus horum Helmſtadii habetur.* 85. *Banerii deſtinata.* 86. *Oxenſtierna Dæmitzæ præſidium imponit.* 87. *Oræ maritimæ proſpicit; tractatus pacis non negligit.* 88. *Succeſſus Cæſareorum per Superiorem Germaniam. Francofurtum pacem acceptat. Dux Wurtembergicus repudiatur. Argentoratenſes nutant.* 89. *Conſilium Formatum plane diſſolvitur;* 90. *Heidelberga deditionem facit. Moguntia fruſtra obſidetur. Binga capitur. Saxenhuſa expugnatur.* 91. *Dux Bernhardus, & Galli Rhenum transeunt. Iidem re infecta recedunt; Cæſareis fruſtra inſequentibus.* 92. *Acta cum Saxone circa pacem. Meclenburgici Duces mediationem ſuſcipiunt.* 93. *Gallus belli continuationem ſuadet.* 94. *Banerius è Luneburgico agro diſcedit. Oxenſtiernæ inter eas difficultates conſilia.* 95. *Inter Suecos & Saxones ad manus pervenitur. Saxones hoſtilitatem ordiuntur.* 96. *Banerius in difficultatibus hæret; prior Albim attingit. Saxonici vapulant.* 97. *Banerius Albim trajicit. Saxonici peditatus clades ad Dæmitzam.* 98. *Pons Saxonum ad Lentzenam deſtruitur.* 99. *Cæſarei Stargardiam expugnant.* 100. *Copiæ è Boruſſia in Pomeraniam veniunt. Cæſarei ad Wollinum pelluntur.* 101. *Pomerani frænum mordent.* 102. *Rectorum Sueciæ ſententia ſuper rebus Germaniæ.* 103. *Mandata Senatus ad Oxenſtiernam.* 104. *Ordinum Sueciæ decretum.* 105. *Meclenburgici de pace negotiatio.* 106. *Legatus Gallicus pacem impedire conatur.* 107. *Meclenburgici ſuper pace negotiatio.* 108. *Duriſſimus pacis nodus.* 109. *De excluſis Ordinibus in amneſtiam recipiendis diſceptatio.* 110. *Super induciis fruſtra agitur.* 111. *Motus in exercitu Banerii ſedatur.* 112. *Boruſſiacæ copiæ Banerio junguntur.* 113. *Cniphuſius in Suecorum partes iterum tranſit.* 114. *Conſilia Oxenſtiernæ circa pacem ac bellum.* 115. *Rectorum Sueciæ ſuper legibus pacis ſententia.* 116. *Banerius in Saxonicos movet. Saxonici vapulant ſemel atque iterum. Banerius Havelbergam expugnat.* 117. *De induciis fruſtra agitur.* 118. *Banerius loca quædam Marchiæ occupat. Berolino minatur.* 119. *Sperreuterus ad hoſtem tranſit. Legiones in Weſtphalia vacillant: eædem ad ſaniorem mentem redeunt. Georgius Luneburgicus varium ſe gerit.* 120. *Landgravius tempus extrahit. Per Weſtphaliam acta.* 121. *Kænigshova hoſti deditur.* 122. *& Franckendalia. Per Alſatiam geſta. Moguntia deditur.* 123. *Joannis Sckyttii legatio in Daniam,* 124. *Hollandiam,* 125. *& Angliam.* 126. *Tractatus cum Polonis in tempus iniquum cadunt.* 127. *Tractatuum Stumsdorfianorum præliminaria.* 128. *Controverſia ſuper procuratoriis.* 129. *Procuratorii Polonici vitia.* 130. *Sueci bellum adparant.* 131. *Tractatus inſtaurantur.* 132. *Super legibus pacis fruſtra diſceptatur.* 133. *De induciis agitur* 134. *De legibus induciarum.* 135. *Poloni miteſcunt.* 136. *Turbæ inter tractandum.* 137. *Cataſtrophe Tractatuum.* 138. *Danica.* 139. *Ruſſica.*

1635. Sueciæ Senatus finem belli Germanici optat.

REbus Suecorum ſuperiore anno per Germaniam nō leviter concuſſis, ac ad finem properantibus induciis Polonicis, Senatus Sueciæ bello Germanico quamprimum defungi cupiebat; quod in Germania pro aliena potiſſimum libertate bellum gereretur, tenui præmiorum aut grati animi ſpe; cum Polonis ſuper ipſa
22. Mart. Sueciæ ſalute certaretur. Igitur repetito priore decreto circa ſatisfactionem Oxenſtiernæ ſignificant: Si in præmium belli terrarum quid in Germania obtineri queat, id optimum fore. Sin minus nec inſignem pecuniæ ſummam ſpernendam eſſe. Aſt ubi neutro horum citra novum bellum potiri detur, ſatius eſſe amicitia Proteſtantium Ordinum adquieſcere, quam fortaſſe cum uno aut altero iſtorum bello implicari, ac tandem ingratiis ad omnia relinquenda compelli. Reliqua ipſius fidei ac dexteritati pro ratione temporum moderanda committebantur, data poteſtate concludendi, quicquid ex uſu patriæ videretur, reſervata tamen ſibi ratihabendi poteſtate. Inprimis expendendum illi dabatur; annon expediat, Brandeburgici poſtulatis quamprimum ſatisfacere, ut is à Cæſaris ac Saxonis partibus abſtractus Sueciæ rationibus illigetur, ſimul declinandæ invidiæ, quam Pomerania apud nonnullos excitabat, quæ utique ſerius ocyus Brandeburgico reſtituenda foret, prout tunc quidem res ſe dare videbatur.

1635. Facies rerum Suecicarum per Germaniam.

§. 2. Aſt Oxenſtiernam initio anni maximæ difficultates circumſtabant, quomodo ſuſcepta rerum tela ad patriæ ſociorumque emolumentum pertexenda foret. Nam Norlingana clade res Suecorum in Germania collapſæ, exiſtimatio profligata; quæ multi hactenus vapido ſub pectore texerant, in apricum erumpere. Multi prava conſilia jam excluſerant, multi adhuc parturiebant. Ordines ſuperiorum Circulorum ab hoſte oppreſſi aut à cæteris ſeparati, nihil amplius in commune conferre poterant: reliqui fortunæ inclinationem ſequebantur, & alia præſidia ultro, aut invitati circumſpiciebant. Per Inferiorem Saxoniam animi plane mutati. Brandeburgicum ſuper Pomerania anxium pravi inſuper Conſiliarii tranſverſum rapiebant. Saxo poſt tractatum Pirnenſem brevi in hoſtilitatem erupturus videbatur; nimia in pacem feſtinatione non niſi hoſtem mutaturus. In Oxenſtiernam omnes expenſæ devolvi. Sed cum non eſſet, unde tantis neceſſitatibus aut cupidinibus ſatisfaceret, quod Sueciam præter aliquot annorum ſterilitatem adparatus belli Polonici exhauriret, propenſio in Suecicum nomen valde imminui. Denique & omnes moleſtiæ, quantumvis modicæ, quæ bellum gerentibus evitare non datur, in majus extolli, ac ſolis Suecis imputari. Adverſus quæ tutiſſimum medium erat, bellum honeſta ratione exuere. Nam & Guſtavum Regem jam iſtius belli ſatias fere ceperat ob refra-

1635. ctarios quorundam mores, qui ipſius partes ſequebantur. Sed adverſus Oxenſtiernam iſti longe importunius genium ſuum exſeruerant. Unde & ab initio pacem tenera præſertim Reginæ ætate utiliſſimam judicaverat; & nunc poſt Norlinganam cladem coeptum opus ad finem perduci non poſſe videbat, nec tanti laboris pretium, aut gratia adparebat. Eoque nihil magis optabat, quam occaſionem offerri, qua honeſtam patriæ pacem conciliare poſſet.

Oxenſtierna incaſſum pacem captat.

§. 3. Enimvero haut ita in proclivi erat arma tuto, & honeſte ponere tanto belli incendio, & hoſte potentiſſimo, ſimul turbatis plane conſiliis. Equidem abjici eadem poterant, & omnia coepta abrumpi; ſed ſimul exiſtimationis, emolumentorum, amicitiæ jactura fiebat, ac per tantum ſanguinis & laborum nil niſi odium, contemtus, damnum adquirebatur. Nec eo ſecius Cæſar & Catholici hoſtes permanebant, qui imminente cum Polonis bello his auxilia omnibus viribus laturi erant; ut perinde eſſet, cum iisdem in Germania, an in Boruſſia congredi. Peculiares cum hoſte tractatus ſociorum reſpectus non magnopere impediebat, apud quos nulla beneficiorum memoria, & quos conjunctæ cum Suecia rationes non impediebant, quo minus ad ejus emolumenta deſtruenda incumberent. Quin & eorum plerique, qui jurata fide Sueciæ obſtricti erant, tunc circa premendam eam potius, quam ſublevandam laborare; ut quare iſtorum cauſa moleſtia ſuſciperetur, ratio non eſſet. Sed heic Oxenſtiernam valde ancipitem conſilii reddebat, quod nulla idonea occaſio tractatus ordiendi daretur; ac ultro ab hoſte pacem petere indecorum juxta, ac noxium. Ea quippe intempeſtive ambientes fugere fuevit: ſed qui firmum adverſus hoſtes animum oſtendit, æquitatique & rationibus ſuæ reipublicæ inhæret, & quantum hæ admittunt pacem non repudiat; ei certiorem licet ſpem concipere arma honeſtis conditionibus ponendi.

Oxenſtiernæ circa pacem conſilium.

Igitur ne patriæ ſuæ ſalutem hoſtium libidini plane ſubjiceret Oxenſtierna, rem quantum poſſet ſuſtinere conſtituebat, ac arma retinere, quoad tempus honeſtæ pacis occaſionem offerret. Ac cum duæ ſe ultro viæ offerrent ad pacem perveniendi, aut efficacius deinceps bellum perſequendi, Saxonis tractatus, & Gallorum deſtinata; utriſque ut in rem ſuam uteretur operam dabat. Pirnenſis tranſactio ſat æqua vulgo jactabatur. Galli Heidelbergæ obſidium ſolverant, ac validam manum Bernhardo Duci adjunxerant, plures copias in ſubſidium Fœderatorum polliciti. Quod ſi igitur pax Pirnenſis ſalva exiſtimatione acceptari poſſet, eam anſam arrepturus erat patriam ſuam bello extricandi, obtentu ſumto, Sueciam belli pertæſam, nec paci à Saxone concluſæ intercedere, ſi quidem illa Ordinibus arrideat. Quod ſi autem pax illa inſidioſa aut iniqua deprehendatur, placebat Gallorum deſtinatis connivendo aut aperte favere, ac plus negotii Auſtriacis dare, quo urgente per ſuperiorem Germaniam tam valido hoſte ad æquiores pacis conditiones adigerentur. De Pirnenſi pace, quæ magna cum cura adhuc premebatur, liquido judicare nondum licebat. Sed qualiſcunque foret, expedire cenſebat, ſi propior iſtis oris eſſet. Eoque conſtituerat, ſtatim atque Galli res ſuperioris Germaniæ arctius amplexi eſſent, eo bello iſtis relicto in Saxoniam ſe conferre. Quod & ipſum Senatus Sueciæ ſuadebat; & mox VVormatiæ congregati Ordines ultro occaſionem offerebant.

Hugonis Grotii in Aula Gallica negotiatio.

§. 4. Cum Galliæ Rege ſub finem prioris anni Superiorum Ordinum Circuli in certa capita convenerant; ſed quia Gallorum cum Suecis fœdus per ea in aliam plane formam converſum fuerat, Oxenſtierna id ſubſcribere abnuerat. Ea res ne Gallorum animos averteret, iſte Hugonem Grotium ad Galliæ Regem Legatum mittit, cauſas recuſatæ ſubſcriptionis oſtenſurum. 1635. Huic initio acris diſceptatio apud Regem primariosque miniſtros ſuſtinenda erat, qui à conventis cum Lœnero nulla ratione diſcedere volebant, velut absque exceptione concluſis; ac mirabantur ab illo acta, cui tam ampla mandata forent data, in dubium vocari. Contra Grotius oſtendere, ea non niſi accedente ratihabitione eorum, quos id negotium ſpectabat, valere; nec morem aut jus ferre, à legatis ita rigide conveniri circa res præſertim non prævifas, & ſuperiores inſolubili obligatione indui. Ejusmodi vim nulla mandata quantumvis ampliſſimis concepta verbis habere. Ita tractatum anno hujus ſeculi triceſimo à Patre Joſepho Ratiſponæ cum Cæſare concluſum à Rege ex parte retractatum. Oſtendebat tamen, quia major Ordinum pars, civitatibus licet refragantibus, fœdus ratum habuerit, Oxenſtiernam quæ ad Ordines ſpectant circa directionem obſervaturum, quantum tamen citra fraudem Sueciæ fieri poſſit. Obnixe quoque Rex inſiſtebat illis, quæ de Romanis ſacris, & qui addicti iisdem ſunt, caverat; citra quæ in cauſam ſe deſcendere poſſe negabat. Quanquam enim propter diverſos ſuis ritus neminem odiſſe aut perſequi velit; uti tamen aliis ipſorum, ita ſibi ſuam religionem caram eſſe, nec ut eadem ab aliis conculcetur inſuper habere poſſe. Circa quæ uti facile conveniebat; ita & quæ de ſummo belli duce in fœdere poſita erant per declarationem Regis mitigabantur, ab eo munere & honore Suecos, quantumvis Imperii Principes non ſint, haut quidquam excluſum iri. Acrius circa Benfeldam diſceptabatur, quam Sueci à ſe pignoris in vicem obtineri ferebant ob promiſſam ab Ordinibus ſatisfactionem; quo oppido, niſi aliunde facta penſatione, decedere nequeant. Ad quæ Gallici Miniſtri ingeminabant, rem cum priore legato jam tranſactam eſſe. Et ceſſiſſent hoc oppido per iniquitatem temporum Sueci, id quod etiam Legatus in mandatis habebat, modo Rex aperte Cæſari bellum indicere, id quod conventione Lœferiana expreſſe cautum erat, voluiſſet, aut in ejus vicem pecuniæ ſummam Suecis exſolvere. Enimvero præcipua lis oriebatur, quod promiſſum olim Suecis ſubſidium pecuniarium recenti fœdere adimeretur, eoque præcipuum prioris fœderis fulcrum ipſis inſciis & invitis tolleretur. Se quidem Regis munificentiam Ordinibus non invidere, modo ſibi promiſſa, nec ſuo conſenſu unquam immutata, ſalva perſiſtant. Galliæ Regem iis opibus pollere, ut & ſuperioris Germaniæ Ordinibus ſuppetias ferre, & promiſſa Suecis exſolvere queat, qui ipſius inſtinctu, & ſpe certi auxilii facta tam difficili ac ſumtuoſo ſe bello implicuerint. Et cum Galli exciperent; militem & pecuniam Ordinibus promiſſam non eo minus Suecis emolumento cedere; Legatus reponebat: ipſis utique facultatem adimi eam pecuniam rerum ſuarum neceſſitatibus in Superiori Germania aut Pomerania, aliisve locis pro re nata adplicandi. Heic cum Galli per ambages inſinuarent; ea ſubſidia alio averſa, nec in uſus belli impenſa: Legatus contradicebat non modice queſtus, iſtis malevolorum calumniis aures præberi. Quod de Saxoniæ & Brandeburgico Electoribus additum erat, uti ad caſum aperte abruptæ cum Cæſare pacis pertinere Galli agnoſcebant: ita Grotius monebat, alia quoque capita, & id præcipue de Benfelda tradenda eodem ſpectare debere; quæ ita ambigue concepta ſint, ut vix conſtet, de plena belli denuntiatione, an de ſimplici tantum auxilio intelligenda

1635. genda ſint. De Neutralitate Catholicis Ordinibus indulgenda conditio quidem adpoſita erat, ut cum conſenſu Fœderatorum id fieret; revera tamen in ſolo Regis arbitrio poſitum manebat, quem bello eximere vellet. Denique nec illa minuta erat diſcrepantia, quod Grotius Heilbrunnæ renovatum fœdus totius negotii fundamentum duceret, cui ſi quid pro mutata temporum ratione addi, demive aut immutari conveniat, ſuper eo tractare ſe paratum oſtendebat. Id quod Galli adſpernabantur, ſed ſemper ad capita cum Lœflero conventa provocabant; in quibus ſi quid Oxenſtierna deſideraret, id iſtis velut appendicem ſeparatis articulis addi volebant. Ita res in utramque partem accurate expenſa & diſceptata, ſed nihil certi concluſum fuit. Nec eo ſecius tamen Galli res Superioris Germaniæ indies magis amplectebantur, in conventu quoque Wormatienſi magno ſtudio ad conſtantiam Ordines hortati.

Conventus [illegible] 15. Jan. §. 5. Huic inſtaurando dies decima Januarii condicta erat. Sed cum ſub id tempus eo ſe contuliſſet Oxenſtierna, paucos Ordinum inveniebat, qui dudum ibi ſedibus ſuis ab hoſte pulſi degebant. Nonnulli abſentiam ſuam iniquitate temporum, longa itinera ſumtuſque non ferentium, excuſabant; nec penes ſe eſſe aliquid ulterius militi alendo conferre. Inter hæc Oxenſtierna cis Rhenum ad duces Gallicos excurrebat, ſuper bello cum ipſis conſultaturus, poſtquam Philipsburgo intercepto hoſtis trans Rhenum ſe effundere inciperet. Ad improviſam hanc jacturam cæteris non parum conſternatis, Galli nihil ſe perturbari oſtendebant. 19. Jan. Eoque mox Grangius Legatus Gallicus Ordines congregatos, poſtquam multis verbis ſtudium Regis ſui in ipſos extulliſſet, hortabatur, ne amiſſo oppido quantumvis munito terreantur. Jam quippe Regi neceſſitatem admoveri omnibus viribus ad vindicandum honorem ſuum connitendi. Ipſi modo juncti perſiſtant, ac communem cauſam ſaltem ſtudio ac favore ſublevent. Regem obtenta pace omnia, quæ ad Ordines ſpectantia jam obtineat, redditurum, ne lato quidem digito retento; cui gloria reſtitutæ pacis, & vindicatæ libertatis Germaniæ ſufficiat, pro qua omnia ſua ſit impenſurus. Pacem, de qua Cæſarem inter & Saxonem agitatum ſit, nondum perfectam eſſe, nec ab hujus Ordinibus provincialibus adprobatam; id quod ipſe Elector Regi ſignificaverit; multa quoq; in eadem à Brandeburgico deſiderari. Id agerent Ordines, ut Suecos Oxenſtiernamque in ſocietate ſua retineant, ac tam bene de ſe meritos paci includant. Gratum ipſorum animum Regi cauſam præbiturum ad auxilia eo alacrius ſubminiſtranda, ut meliore pace, quam de qua Pirnæ actum ſit, potiantur. Erigebant ea promiſſa pauliſper Ordines, ut cæteros abſentes denuo literis invitarent. Igitur accedentibus Legatis Palatinis, & Comitibus quibuſdam, cum numerus Ordinum Conventus 31. Jan. inſtar jam præ ſe ferret, & Oxenſtierna ab exercitu Gallico reverſus eſſet, tandem capita conſultationum proponuntur; 7. Febr. Propoſitio. quibus legibus Bernhardo Duci imperium in exercitum deferendum, unde miles ſuſtentandus, quid circa tractatum Pirnenſem ipſis ſit obſervandum. 8. Febr. Mox quoque Feuquierius aderat, qui poſt repetita Grangii promiſſa confirmabat, Regem ſumma vi ipſis ſubventurum.

Cum Duce Bernhardo ſuper imperio in exercitum tranſigitur. §. 6. Tam amplis pollicitationibus erecti Ordines alacriter deliberationibus incumbunt. Ac primo quidẽ ſuper conditionibus diſceptatur, quibus Bernhardo Duci imperium in exercitum deferendum foret. Is quippe amplas nimis propoſuerat, ac ut ſibi bellum adminiſtrare, duces ac quæſtores conſtituere, bene meritis præmia diſtribuere, de tributis & præda ex hoſtico pro lubitu diſponere liceret. Præterquam quæ ſuper ſtipendio ſuo, & ut in tractatibus pacis ipſi expreſſe caveretur poſtulabat. Ac cætera quidem pro captu temporum facile 1635. conceſſa. Imperium autem, quod plane illibatum videbatur affectare, ita temperatum, ut in rebus, quæ ſummam rerum ſpectent; è judicio ſupremi Fœderatorũ Conſilii, & qui ipſi adjungendi forent Deputatorum agere teneretur. Aſt unde exercitus De mediis ſuſtentandi exercitum. ſuſtentaretur, haut quidquam inveniebatur. Nam Ciſrhenanos Ordines bonis omnibus exutos non tam voluntas quam vires deficiebant: eoque clamitabant; reduceret miles ipſos in amiſſas ditiones, tunc omnia ſe pro virili collaturos. Nec minus Transrhenani impotentiam excuſabant, per militum hoſpitia fere ad incitas redacti. Nec ſingulis deerant rationes, quibus commune onus declinatum irent. Haſſus propriũ ſibi militem ſat gravem incumbere oſtendebat: nec ſupereſſe, quod in commune conferat: exercitu tamen ſuo in cauſam communem ſe connixurum. Hanovienſis Comes vix præſidio oppidi ſui ſe ſufficere querebatur. Argentoratenſes plus ſe jam quam pro rata, contuliſſe imputabant, ſuſtentatis nuper Rheingravii copiis; nec parum ſibi ſumtuoſum Rheni tranſitum tueri. Wormatienſes quoque multa extra ordinem præſtitiſſe videri volebant, cura ſauciorũ, mortuorum ſepultura, ac receptis nutritiſq; captivis. Contra Oxenſtierna demonſtrabat; Ordinum onera, & quid quiſque damni privatim fecerit, ſibi non incognita; nec tamen eo ſecius publicæ cauſæ neceſſitatem præponderare, qua neglecta conatus omnes inanes eſſe. Nam militem ſervari nullo modo, nec rei quid geri poſſe, ni media iſti ſuſtentando comparentur. Et quoniã inſuper ſumma pecuniæ opus erat animandis ad fortia militibus, aliiſq; erogationibus, tres heic vias proponebat; primo ut Galli, Anglique, ac Batavi ſubſidia poſcerentur; quorum iſti jam multum ad cauſam communem contulerint; ac deinceps plura ab iiſdem expectentur; à quibus bis centena uncialium millia tales in uſus obtineri poſſe ſpes ſit. Anglorum ſubſidia, quæ cauſæ Palatinæ videantur debere, in rationes non referenda. Batavos propriis oneribus urgeri; tentandum tamen utrinque, numquid exſculpi queat. Sed præſentiſſimum medium eſſe, ſi quilibet pro facultatibus ſuis contulerit; aut ſi cuilibet Ordinum certæ legiones aſſignentur ea lege, ut, ubi quiſque ditionibus ſuis fuerit reſtitutus, illis pecunia aut prædiis ſatisfaciat. Circa annonam quoque varia media proponebantur; nec deerant, qui à Gallo aliquid petendum cenſerent, id quod pluribus diſplicebat; tam modica re iſtum Regem non obtundendum, ſed majoribus neceſſitatibus reſervandum. Et apud Gallos rem frumentariam à privatis adminiſtrari, 24. Febr. qui lucro ſuo quid decedere non ſint paſſuri. Tandem placebat, reliqua primum exigenda, inde ab illis, qui lucri faciendi cauſa frumentum coëmerant, quintam, à cæteris decimam frumenti partem ad uſum exercitus capiendam. Conventum quoq; de pulvere pyrio, alioque belli adparatu conferendo pro præſentibus Ordinum opibus; ſed tanto bello incumbenti haut ſuffectura, nec diu duratura.

§. 7. Circa tertium deliberationis caput placebat Ad Saxonem ſcribitur. ad Saxonem & Brandeburgicum, Inferioriſq; Saxoniæ Ordines ſcribi, ne ſeparatis tractatibus cum hoſte tranſigant, quod honeſta ac tuta pax obtineri nequeat, ni conjunctis conſiliis ac viribus omnium, quorum intereſt, res agatur. Sibi adverſa licet fortuna oppreſſis conſtitutum extrema tentare, quoad pulſi reſtituantur; ac ſacris, libertatique Proteſtantium cautum ſit. Ipſos quoque, uti hactenus, cauſam communem fortiter ſuſtentaturos. De cætero pacem ſibi quam maxime cordi eſſe, nec ab ea Gallos abhorrere. Interim ipſi arma retineant, & cum Suecis Fœderatorumq; ducibus conſilia communicent: peculiares tractatus, utriſque exitio futuros, fugiant. & Daniæ Regem. Daniæ quoque Regem, cujus me-

1635. diationi plus quam Pirnenſibus tractatibus fidebant, per literas rogant; ſuſceptam negotiationem urgeat; prout Imperii & oppreſſorum Ordinum neceſſitas id poſtulet.

Pirnenſis tractatus contenta emanant.

§. 8. Interea Pirnenſis pacis ſecreta, magno licet ſtudio occulta, magis indies erumpebant; ac inter cætera Palatinam cauſam inde excluſam eſſe. Unde Legati Palatini conſternati à Fœderatis contendebant, ut plenam Palatinatus reſtitutionem pro communi & minime controverſa re habeant, nec ullos tractatus admittant, qui non iſto fundamento nitantur. In quam ſententiam quoq; ad Ordines utriusque Saxoniæ, Reges Galliæ, Angliæ, Daniæ, Batavoſque ſcriptum. Sed & reliquos Ordines metus ſubibat, ne ipſorum quoq; forte ſiniſtra mentio iis in tractatibus facta eſſet: Igitur ſuggerente Oxenſtierna neceſſarium judicabant hunc in Saxoniam ſe conferre, cominus arbitrandis inter Cæſarem & Saxonem tractatibus, ac ut tam Suеciæ, quam Fœderatorum Ordinum emolumentis invigilaret. Cui ut operam ſociaret Wilhelmus Landgravius rogabatur. Ea res à Fœderatis Brandeburgico ſignificatur, idemq; rogatur ut iſtis quantum poſſit adſiſtat, ac interim operam det, quo communis cauſa in Pirnenſibus tractatibus ſuſtineatur. Et quia Oxenſtierna recto itinere in Saxoniam tuto ire non poterat, interea Culmbacenſis Cancellarius Feiltſchius, & Oelhafius Noribergenſis ad Saxonē mittuntur petituri ut ejusmodi tractatus ſuſcipiat, in quibus omnes quorum intereſt audiantur, & cauſæ belli ac diffidentiæ radicitus exſcindantur, reſque ad Oxenſtiernæ adventum differantur; addito, Fœderatos Ordines nullas honeſtæ pacis leges recuſaturos, atque id acturos, ut Imperii conſtitutiones, Ordinumq; quorumlibet dignitas ac jura ſarta tecta ſerventur. Cæterum in abituri Oxenſtiernæ locum ab hoc & pleriſq; Ordinibus Otto Rheingravius deſtinatur, qui ſummo Conſilio interim præſideret, quod munus idem antea abſente per Saxoniam Oxenſtierna egregie ſuppleverat. Aſt Palatini ſequendum cenſebant id, quod in aliis Collegiis uſu receptum eſt, ut abſente præſide primus aſſeſſorum hujus vices ſubeat. Et cum animadverterent, plura ſuffragia in diverſam partem inclinare, proteſtationē interponebant, velut ſuffragium Domus Palatinæ reliquis autoritate præpolleret, nec ab hiſce illi præjudicium adferri poſſet. Contra Oxenſtierna ferebat; aliis ſe expendendum relinquere, quanti cujusq; ſuffragium æſtimandum ſit, aut quantum prærogativæ alii Domui Palatinæ deferant. Sperare ſe tamen Suеciæ ſuffragium nemini poſtponendum, nec ejus ita leve apud Palatinos momentum fore; præſertim cum Sueci adhuc Moguntinam ditionem obtineant, in cujus poſſeſſione per fœdus Heilbrunnenſe ab Ordinibus tuendi ſint. Sic vicaria directio Rheingravio delata. Atque iſthæc omnia Wormatiæ acta in formam decreti rediguntur; quod tamen Oxenſtierna ſubſcribere abnuebat, ne fœdus Gallicum in fraudem Suеciæ probare videretur. Sed & Legatus Argentoratenſis ob eandem cauſam, & ob Benfeldam hactenus tantum ſubſcribebat, ut ad ſuos relaturum ſe promitteret. Haſſicus quoque caput de neutralitate Neoburgici, quæ Landgravio haut probabatur, excipiebat. Ipſe tamen Princeps Neoburgicus, audito Neutralitatem à Fœderatis ſibi conceſſam, quo eandem à Cæſare obtineret, Viennam proficiſcens ex itinere Oxenſtiernam per literas rogat; non concedat, ut ei negotio à Duce Georgio, ac Landgravio Wilhelmo aliiſque remora injiciatur.

Oxenſtiernæ iter in Saxoniam decernitur.

20. Mart. Concluſio Conventus Wormatienſis.

Quæ mandata à Fœderatis Oxenſtiernæ proficiſcenti data.

§. 9. Cæterum Oxenſtierna capto circuitu per Galliam, & inde mari Saxoniam petere conſtituerat vitandis rectæ viæ periculis, ac ut patriæ ſociorumque commoda apud Galliæ Regem in tranſitu obſervaret. Nam diſcedenti Ordines Superiorum Circulorum commendaverant, apud Galliæ Regem inſtaret de promovenda pace, ac ut interea ipſorum exercitui argento ſubveniretur. Sed in Saxoniam delatum rogabant, ut re adhuc integra Pirnenſis tractatus ratihabitionem impediret, ac ad generales tractatus rem deducere ſtuderet, ubi omnes audiri, ac firma pax reſtitutis omnibus iniri queat. Quod ſi autem Saxo, quæ Pirnæ concluſa forent, rata jam habuerit, Brandeburgicum, & Inferiores Saxones permoveret, ut juncto cum ſuperioribus Circulis conſilio vel novum conventum communem inſtituant, vel Pirnenſia acta recoquant, admiſſa quoque Saxoniæ Electoris interpoſitione, ſiquidem ad eandem ſuſcipiendā adduci queat. Ipſius quoque judicio committebatur, quousque Daniæ Rex ad continuandum mediatoris munus invitandus ſit. Inſuper ut præparatis omnium animis cum Saxonicis Ordinibus conveniat, quomodo omnes quorum intereſt in unam circa pacis leges ſententiam diſponi queant. Denique ut & exulum è Bohemia, Auſtria & aliis Cæſareis ditionibus in futura pace ratio habeatur. Interim in anteceſſum Oxenſtierna adventum ſuum Saxoniæ Electori per literas ſignificat; rogatque, Fœderatorum Ordinum ſalutem ipſius rationibus utique innexam, Suеciæq; commoda ſibi commendata habeat, memor officiorum à Guſtavo quondam Rege ipſi exhibitorum; ac eousque rem in integro relinquat. 22. Mart.

Exteri in auxilium ſolicitantur.

§. 10. Dum ita Wormatiæ circa reſtituendam rem prolapſam ſatagitur, Oxenſtierna circa excienda exterorum auxilia interim nihil omiſerat. Nam & eum ſcopum Hugonis Grotii Legatio in Galliam habebat; & ad Venetos Galeatius Gualdus miſſus erat ſuppetias petiturus; qui tamen præter excuſationes nihil obtinuit; Remp. ſuam ab aliquot retro annis ingentibus expenſis oneratam, dum Ducis Mantuani præſidia, & decem inſuper millia militum extra ordinem quotannis fuerint ſuſtentanda. Anglia hactenus parum ad cauſam Proteſtantium contulerat. Ut tamen reſpectus cauſæ Palatinæ plus ibi ponderis fortaſſe haberet, ſi eadem Regi per ſororem Bohemiæ Reginam commendaretur, Oxenſtierna ad hanc ſcribit, ac memorato quam ampliter Galliæ Rex Ordinibus Fœderatis promiſerit, ruinoſam reip. faciem repræſentat, cui ſalus aut exitium Domus Palatinæ ſit innexa. Inde poſtulat, apud fratrem inſtet, quo ejus conſervationem cordi ſibi eſſe velit, ac is autoritate, conſilio, atque auxilio eandem fulciat. Belgii Fœderati Ordines jam Oxenſtiernæ ſubſidium pecuniarium ad menſes aliquot promiſerant; ſimul vires Hiſpanorum proprio bello non parum diſtrahebant. Enimvero ſolutio lente procedebat, quoad ſingularum provinciarū conſenſus, & rata portio obtineretur. Igitur & hos Oxenſtierna literis monet, ut promiſſa repræſentent; poſtulatque, ut id ſubſidium ad aliquot adhuc menſes prorogent, quod maximis ſumtibus opus ſit, ſi Germaniæ Ordines ex imminentibus ſe difficultatibus eripere debeant. 18. Febr.

Oxenſtierna Saxoni & Brandeburgico ſatisfacere ſtudet.

§. 11. Porro quia in Saxonia omnis invidiæ atque adverſitatum cauſa Suecis è Magdeburgenſi ditione, atque Pomerania proveniebat, quarum illam Saxo, hanc Brandeburgicus iſtis extorquere nitebatur; utrique ut ſatisfieret Oxenſtiernæ curæ erat. Et cum Saxone quidem ſuper Magdeburgo aliquoties tranſigere inſtituerat; ſed qui ita difficilem ſe exhibebat, ut nulla cum ipſo tractandi occaſio præberetur. Et quia nemo tunc ipſius miniſtrorum aderat, quicum negotiū id diſceptari poſſet, idem ad ſuum in Saxoniam adventum differendum erat. Pomerania ut non ita facile relinqueretur, graviſſimæ erant cauſæ. Tamen cum Cæſar Ordineſque Pontificii urgerent, bellum cum Polonis immineret, Danus invidia ob portus ad Mare Balticum æſtuaret, & ut Suecos inde extruderet

deret, omnem lapidem moturus videretur, Brandeburgicus ſua actione dimoveri non poſſet, cui Saxo, ac alii fortaſſe Proteſtantium Ordinum auxilium laturi erant, conſpirantibus inſuper Ordinibus Pomeraniæ provincialibus; Oxenſtierna judicare aliter non poterat, quàm tandem cedendum eſſe, ne univerſum velut orbem in Suecos irritaret, neu dum umbram captat, carnes amitteret. Cum igitur ſtatuiſſet propius mentem ſuam declarare, primo ad literas Brandeburgici ſub finem proximi anni datas reſpondet, & quare negotium Pomeranicum deciſum non fuerit, culpam in Ordines Francofurti congregatos confert, qui variis diſceptationibus tempus extraxerint, quoad clades Norlingana ſuperveniens conventum ſine fructu diſſolveret. Se quidem rem ad Senatum Sueciæ retuliſſe; ſed ob infeſta itinera locorumque intervalla nondum reſponſum accepiſſe. Inde cum Goetzio Cancellario Francofurti adhuc agente, anſam ſe arripuiſſe tranſigendi, quo Electori omnibus modis ſatisfieri queat. Num peculiarem legationem eam ob cauſam in Sueciam mittere velit, in ipſius arbitrio poſitum eſſe. Mox quoq; cum Goetzio capita conventionis concipiuntur, ea tamen expreſſa cum conditione, ut Reginæ per hanc ſponſionem nihil præjudicare velit, penes quam futurum ſit, eandem probare aut rejicere; utq; ipſe ad nihil præterea teneatur, quam ad operam pro virili dandam, quo Regina ad iſtam ratihabendam permoveatur. Idem & Goetzius excipiebat, cui haut mandatum erat conventionem inire, ſed tantum reſponſum ad literas exigere. Spondebat autem Oxenſtierna Reginæ nomine, mortuo Pomeraniæ Duce Electorem non iri impeditum, quo minus poſſeſſionem ejus provinciæ adprehendat: Goetzius contra, Electorē fœdus Regem Guſtavum inter & Ducem initum ratum habiturum, Suecisq; præcipua oppida milite ſuo ad finem uſque belli inſidenda permiſſurum, operam inſuper daturum, ut Sueci in præmium vindicatæ Ordinum libertatis Magdeburgicum, Halberſtadienſem, atque Oſnabrugenſem præſulatum perpetuo jure accipiant, ſalva tamen Imperii Majeſtate. Electorem quoque Suecis idoneum portum oppidumque, & præfecturam in Pomerania conceſſurum ob commodiorem ad Magdeburgum acceſſum. Quod ſi autem iſtud præmium obtineri nequeat, Electorem ob ſumtus à Guſtavo Rege in vindicandam Pomeraniam factos ex fœdere cum Suecis tranſacturum. Enimvero iſta ſponſio temporibus poſtea mutatis effectu caruit, utut eadem Rectoribus Sueciæ ſatis probaretur.

Ducis Bernhardi irrita in Wetteraviam expeditio.

§. 12. Inter hæc Bernhardus Dux quantumvis media hieme quieſcendum ſibi haut judicabat, cujus exercitus centum quinquaginta duabus equitum, centum quadraginta duabus peditum cohortibus numeris expletis conſtabat; quibus Hebronus Gallicus jam dux jungebatur. His copiis ſtipatus initio anni apud Francofurtum Mœnum transgrediebatur, ut vel Mansfeldico exercitui per hoſpitia diſperſo medius ingrueret, vel eundem Wetteraviæ annona excluſum fame attereret; irrito utrumque conatu. Nam Mansfeldius adventu iſtius cognito omnes ſuas copias Aſchaffenburgi contrahebat, munitionibus raptim excitatis utramque Mœni ripam complexus. In legiones aliquot Croatarum Hirnheimii metantes cum duobus equitum millibus Joannes Philippus Rheingravius à Duce miſſus erat; qui univerſi velut in nido deprehendebantur, ni quorundā tarditas, & aliorum avidæ in prædam manus pulcre deſtinata corrupiſſent. Nam Suecicorum adventu excitati Croatæ in cœmeterium ſe contulerant. Quibus omiſſis plerique ad oppidum diripiendum dilabebantur, ut confuſioni ſiſtendæ, ignis tectis eſſet injiciendus. Inter has moras hoſtis magna cum celeritate trans montem Aſchaffenburgum evaſerat; amiſſo præfecto turmæ cum aliquot equitibus, & ducentis quinquaginta equis. Hoc conſilio dejectus Bernhardus Dux Gelnhuſam ab hoſte deſertam ſe confert, eundem Wetteravia excluſurus: ac jam Fridbergam, annona refertam, & vicina loca invadere deſtinaverat, ſtationem his in oris firmaturus, ni hoſtis numero prævalens pedem referre ſubegiſſet. Mansfeldici quippe ſtatim apud Aſchaffenburgum cum inopia annonæ conflictari incipientes eo ſe redactos cernebant, ut aut turpiter, nec citra damnum retro cedere, aut in Bernhardum Ducem movere neceſſum foret. Sed cum è Wurtenbergica novem Cæſareæ, ſex Bavaricæ ſub Joanne Wertano legiones ſubſidio venirent, cis Mœnum iterum regreſſi ex altera parte Kintzingæ fluvii Gelnhuſam verſus tendunt, ita ut ſolum id fluentum hoſtiles tunc exercitus dirimeret. Ac parum aberat, quin ad prælium res deveniret, fluvio per intenſiſſimum frigus glacie conſtricto. Quanquam autem Bernhardo Duci uberior annonæ pabulique copia, quam Mansfeldio eſſet; huic tamen indies novæ vires accedebant, evocatis quæ ſub Bredavio per Fuldenſem agrum hibernabant copiis, & quæ hactenus arcem Wurtzburgenſem obſederant, quâ expugnatâ hoſti annona quoque laxari cœperat. Igitur Bernhardus Dux Hanoviam recedit, (15. Jan.) Gelnhuſa & Wechtersbaco idonea dimacharum manu inſeſſis. Atque interim fama intercepti Philipsburgi ejus deſtinata plane confundebat. Unde apud Francofurtum trans Mœnum ſe iterum confert, ut cum Gallicis ducibus, qui ad Viam Montanam tendebant, conſilia conferret, quid invaleſcente paſſim hoſtis potentia, & tam felici ubique progreſſu ſuſcipiendum foret. Duce Bernhardo digreſſo relictus Gelnhuſæ & Wechtersbaci miles impetu hoſtium expugnatus cædebatur, octo ſignis amiſſis. Ita non alius ejus expeditionis fructus fuit, quam ut exercit⁹ importuno anni tempore, ac Gallicus cumprimis miles frigoris inſolens, non parum affligeretur, & qua tranſierat regio funditus evaſtaretur vicis paſſim inflammatis.

Cæſarei per Wetteraviam graſſantur.

§. 13. Vix iſtas oras Suecici deſeruerant, cum hoſtis iiſdem denuo infunditur, multoque commeatu ibi potitur, ſimul modicam tironum manum, quæ Cronbergam oppidum obtinebat, in poteſtatem redigit. Montana quoque arx Falckenſteina, nec non Hœchſta oppidum occupatur, juſſu Bernhardi à præſidio Suecico deſertum, ſed munitionibus non ſatis disjectis. Unde facile fuit hoſti iſtis reparatis Francofurtum Moguntia interſcindere. Heic neceſſarium quidem Oxenſtiernæ videbatur Francofurti præſidium augere adverſus improviſos aſſultus, & quod poſt obſidium circumpoſitum non niſi tentata prælii alea iſti ſubveniri poſſet. Sed abnuebant oppidani, paupertatem & annonæ tenuitatem cauſati; & quia jam dudum occaſionem cum Cæſare tranſigendi captabant. Ad Bobenhuſam tamen hoſtis irritus fuit, quam quatuor legiones famelicæ obſidebant, ab erumpentibus ſubinde Suecicis non ſuperfunctorie vapulantes. Nec plus injectis globis ignivomis proficiebatur; aut quod edita ruina tribus pariter locis aſſultus daretur; quo Cæſarei acriter repulſi ducentos deſiderabant. Unde poſt fruſtra conſumtam operam tormenta Aſchaffenburgū reducunt, per vicinos pagos circumpoſitis copiis, quas obſeſſi felici eruptione male habebant. Sed & Moguntiæ videbatur hoſtis inhiare, quod Rhenus glacie conſtrictus machinis tranſportandis ſufficeret. Unde Hohendorfius tribun⁹ oppidi præfectus pleraque tormenta ac cibaria in adſitū caſtellum contulerat, vallo aquis perfuſo, quæ in glaciem duratæ lubricitate aſcenſum arcerent, quod diffuſæ oppidi

munitiones contra vim defendi non poſſent. Sed remittens frigus eam mox ſolicitudinem adimebat. Nec minus Ramſæus Hanoviæ præfectus hoſte undique cinctus vigilantia ſua omnes iſtius inſidias eludebat.

Philipsburgum à Cæſareis intercipitur.

§. 14. Aſt Philipsburgum ſocordius cuſtoditum magno cum Fœderatorum damno in hoſtium manus incidebat. Ea ſuper jactura diverſe traditur, quod cum præſidium è Germanis Gallisque mixtum foret, utraque natio culpam à ſe in aliam amoliri ſatageret. Ac poſt Arnoldus edito libello ejus oppidi amiſſionem in Germanorum proditionem retulerat, eo nomine centum millibus librarum donatus; cujus commenta tamen etiam à pleriſque Gallorum explodebantur. Id conſtat, eo tempore non ſupra quingentos milites in oppido fuiſſe, numerum longe imparem violento aſſultui repellendo, cum omnes circum aquæ glacie obductæ acceſſum præberent. Nam ut de Gallis taceamus, Germanicæ cohortes vix quadragenos bellatores implebant, tirone milite morbis aut per transfugia dilapſo. Idque præfectus Gallicus Arnoldus Wurtenbergico Duci ſummo oppidi præſidi ſignificaverat, ac ut de ſupplemento cura ſuſciperetur monuerat: addito tamen, ſe cum ſolis Gallis oppido adverſus quantalibet vim tuendo ſufficere. Unde Dux propoſuerat, ut ſua legio pedeſtris in oppidum reciperetur, turmæ equitum circum collocarentur perſultandis itineribus; aut ſaltem è legione ſua deminutæ intus cohortes tantiſper ſupplerentur, quoad novi delectus Wormatiæ facti eſſent; ſimul qui jam collecti erant, eo mittebantur. Sed dum utrumq; conſilium Gallicus præfectus adſpernatur, viam hoſti deſtinatis exſequendis ſternit. Nam oppidi conditionem proni in Cæſarem oppidani, ac quotidie ad vendenda cibaria commeantes agreſtes hoſti prodebant. Sed & reliqua tunc per oppidum haut ſatis proviſa. Foſſæ ſegnius à glacie purgabantur, aut quod diurnus labor ruperat, nocturnum frigus ſolidabat. Palos vallo circumpoſitos miles ipſe in nocturnos ignes abſumſerat, cum prope oppidum ſylva foret. Miles porro ſibi ipſe pyrium pulverem comparare juſſus erat; unde plurimis ne granum quidem in promtu. Et quanquam ejus in oppido maxima vis foret, ne libra tamen in vallo diſpoſita erat, qua ſi neceſſitas poſceret, uti licuiſſet; nec apud machinas reperiebantur, qui diſploderent. Præterea hoſtis per compluresnoctes inanem tumultum excitaverat, quo audito præſidiarii ad arma accurrerant; ſed ſæpius iterata ludibria in ſecuritatem verterant, ut cum ſerio res ageretur, ſegnius molirentur. Sed cum inter Germanos conſtitutum eſſet, ut ſigno dato quiſque ad ſuam ſtationem in vallo advolaret, Galli contra apud ductorum ſuorum hoſpitia congregabantur non ſine jactura temporis. Cum igitur de his omnibus hoſti conſtaret, invadendi Philipsburgi conſilium veteri præfecto Bambergio exſequendum committitur.

14. Jan.

Qui contractis apud Menzingam copiis, ibique aſſumtis ſcalis, aſſeribusque noctu Philipsburgum tendens circa quartam horam matutinam duobus locis aſſultum dat; maxima tamen vi ad dextram inter turrim rubram, & proximum propugnaculum. Poſtquam rupta per foſſam glacies ſpatio non ſatis lato, ac nocturno frigore iterum ſolidata injectis aſſeribus facile ſuperata eſſet, vallum alacriter ſcalis adſcenditur. Intus miles ſecurus, & præter ſolitas vigilum ſtationes ſat modicas nemo in armis. Et quanquam ſtatim ſignum tympanis eſſet datum, miles tamen inanibus tumultuum adſuetus lente moliebatur, & priuſquam hic in armis foret, jam hoſtis vallum ſuperaverat, ac vigilum ſtationes conciderat. Germani tamen, qui pro more ſuo ſtatim ad vallum accurrebant, in tempore aderant, antequam hoſtis ibi pedem firmaſſet, ac vir viro compoſitus vallo ipſum iterum dejiciebant. Et cum is impetum repeteret, accedentibus quinquaginta circiter Gallis ſubeuntes denuo pellebant, non paucis occiſis, aut vulneratis, quo in conflictu fere inverſis ſclopetis res gerebantur. Hoc loco dejectus hoſtis, circuito per glaciem vallo ad turrim rubram, Gallorum ſtationem impetum vertit, ac confertim vallum tranſcendit, cum adhuc Galli ad hoſpitia ſuorum ductorum coirent. Unde cum nulla amplius facultas eſſet repellendi hoſtis, Galli relicto oppido una cum præfecto in arcem ſe recipiunt, & mox orto die hoſti eam dedunt. In capto oppido hoſtis magna præda potitus eſt. Centũ viginti octo machinæ æneæ, immenſa frumenti vis, farinæ centum ſaccorum millia, quater mille dolia ſulphurei pulveris, duodecim millia vaſa ſalis, vini ingens copia, Gallicæ pecuniæ ſedecies centena duplonum aureorum millia, duæ præterea ciſtæ auro refertæ, plurimorumq; res vicinorum illuc congeſtæ.

Comes Naſſovius Braunfelſam intercipit. 18. Jan.

§. 15. Poſt tantam jacturam modico Fœderatis ſolatio fuit, quod Henricus Ludovicus Comes Naſſovius Braunfelſam, munitiſſimam Wetteraviæ arcem, eodem tempore in poteſtatem redegit, è qua Cæſarei circumjectam regionem intolerandis exactionibus opprimebant. His ſiſtendis Comes Dillenburgo cum trecentis peditibus, centum viginti equitibus initio noctis progreſſ⁹ recta Braunfelſam tendit, quo vix primo diluculo adpellebat, ut jam à mille paſſibus adventantem hoſtis proſpiceret. Unde Comes celeri curſu omiſſis quæ oppidulum firmabant portis, ad ſemilunare munimentum portæ arcis objectum ruit, idque ab hoſtibus incuſtoditum conſcendit, & occiſo centurione prohibet, ne qui in oppidulo agebat miles arci ſubvenire poſſet. Hinc portæ arcis ignis injectus, quam nequicquam ſatagente hoſte Comes inter primos irrumpit, cæteris ſtrenue inſequentibus. Ita citra ullius militis jacturam Comes arcem cum centum quinquaginta præſidiariis, ac ductoribus aliquot ſexq; vexillis in poteſtatem redigit. Unde territus Schelhammerus tribunus Wetzlariam, & alii Solmenſem arcem Weilburgum, Klobergamque trepidi deſerunt; breve iſti oræ levamentum. Hoſtis contra ſucceſſibus ſuis inſtans trans Rhenum glacie concretum quinque millia Wertani ductu mittebat; qui Spiram quantumvis tormentis deſtitutus minis ad deditionem compellit.

Cæſarei Spiram capiunt. 23. Jan.

Inde excurſione Landaviam verſus facta arcem Magdeburgum præſidio vacuam occupat; tum duas Gallorum equitum turmas Gebvveileri ad deditionem adigit, & contra pacta equis veſtibusque ſpoliatos dimittit. Sed remittente frigore, ne trans Rhenum intercluderetur, raptim regreditur valido præſidio Spiræ relicto.

Gallorum Ducum conſultatio cum Oxenſtierna.

§. 16. Interea Oxenſtierna petentibus Gallicis Mareſchallis Forcæo, & Brezæo Bensheimum acceſſerat, conſilia cum illis collaturus, quæ tam inſignis rerum mutatio non parum turbaverat. Galli, quanquam conjunctis cum Bernhardo Duce copiis ſatis deprehendere Cæſareorum in ipſos odia poterant, qui ſuis mandaverant quicquid Gallorum nanciſcerentur citra veniam neci dare: non tamen ſibi perſuaſerant, Cæſareos priores aperte hoſtilia adverſus ſe ſumturos, eoque Philipsburgi oppreſſio ipſis plane inopinantibus acciderat. Haut ideo tamen ullum perterriti animi ſignum edebant diſſerentes; unius loci jacturam in tanta rerum mole parum momenti adferre; nec Galliæ ſtatum tali ictu concuti; damnum hoc, quod magis à frigore, quam virtute hoſtium datum ſit, brevi reparandum, modo animi ſumantur, quos juſtitia cauſæ pro communi libertate pugnantibus ſuggerat, ac bene conſulta pari alacritate exſecutioni dentur. Quanquam autem aliqui ſuaderent per frigus iſtud

Philips-

1635. Philipsburgum pari impetu, quo ereptum fuerat, recuperandum: tamen quod nulla ſpes foret tam numeroſum præſidium improviſo opprimi poſſe & aperte rem aggredientibus eventus anceps, ac rigidiſſimo cœlo certum militi exitium, conſultiſſimum viſum, fame præſertim jam iis locis ingruente, trans Rhenum ire, ac hoſtem Spira expellere, eundemque quantum poſſet, tranſitu fluminis arcere. Sed iis deſtinatis fluitantia glaciei fragmina, quæ pontis ſtructuram impediebant, moram injiciebant, donec purgato flumine ad Manheimum

16. Febr. Galli Rhenum tranſirent, quos aliquot poſt dies Bernhardus Dux ſequebatur: Ubi commodum iſtis accidebat quod ſtructura pontis, quo Rhenum ad Spiram jungere deſtinaverant Philipsburgenſes, impediretur, interceptis per Suecicos, quæ materiam advehebant curribus. Inde Galli Duces magnam exercitus partem Bernhardus Dux bis mille

1. Mart. peditum Spiræ admovent. Et quia ſentiebatur, hoſtes ex altera Rheni ripa militem oppido immittere velle, Galli caſtellum inter oppidum & flumen ab hoſte excitatum ſtrenue invadunt, ac vi expu-

5. Mart. gnant cæſis hoſtium circiter quadringentis. Quo tempore Dux ex altera parte portā verſus progreſſus omnem viam obſeſſis auxilia ſubmittendi præcludebat. Nec quos Gernsheimi præfectus cymbis transmiſerat milites in oppidum penetrare poterant, aut aliud operæ pretiū faciebant, quam ut vicina hoſpitia infeſtarent. Inde poſt acrem Gallorum

9. Mart. cum hoſtibus conflictum duo ſuburbia capiuntur, ac quinque locis ruina editur: tres quoque cuniculi effodiuntur, ac omnia aſſultui faciendo parantur, cum obſeſſi territi abſque pacto ſe dedunt. Ita Metternichius Heidelbergæ quondam præfectus cum tribunis Hardenbergio, ac Golzio, aliiſque ductoribus captivitatis ſortem ſubeunt; gregariorum bis mille ſelectus miles per Fœderatorum legiones diſtribuuntur. Expugnatæ Spiræ Bernhardus Dux conſenſu Gallorum præſidium imponit, qui & eidem Landavia, Weiſſenburgo, ac Germersheimo decedunt reficiendo utcunq; militi. Ipſi Lotharingiam verſus recedunt illius ac Galliæ finibus tegendis, poſtquam Rohanæus Dux, qui hactenus ibi ſervaverat, in Rhætiam & Vallem Tellinam abiiſſet.

Per Wetteraviam geſta. §. 17. Interea Mansfeldius digreſſo Bernhardo Duce Darmſtadium, & alia ad Viam Montanam loca præſidiis firmaverat, per totam late Wetteraviam copiis diſtributis; quæ præcipue vicinum Francofurto tractum peſſime habebant: cujus miſeriam Francofurtenſium inhumanitas non parum augebat, per avaritiam & graves exactiones in urbem profugos provinciales tenuibus fortunæ reliquiis emungentium. Cum contra, quæ ad muniendam aut defendendam urbem pertinerent, tarde procederent: quod ſibi perſuaſiſſent utcunque res cedat æquis ſe deditionis legibus potituros, ac ſua urbe devicta proniorem ad pacem viam fore. Eo-

16. Febr. dem tempore Galli Limburgi ad Lanum ſecurius agentes à Cæſareis opprimuntur. Sed illi viciſſim

13. Mart. Grentzaviam arcem improviſo obruunt. Quæ Moguntiæ tunc ab hoſte inſidiæ ſtruebantur, in irritum cadebant, deprehenſis ac ſupplicio affectis, qui iſti faciles oppidi acceſſus prodere, oppidanoſque ad arma in Suecos arripienda excitare inſtitue-

Treveri ab Hiſpanis occupantur. 26. Mart. rant. Aſt apud Treveros ſecurius agente præſidio Gallico Hiſpani ſummo mane urbem irrumpunt, ac quicquid Gallorum reſiſtebat, concidunt; cæteros quos fuga non eripuerat, ipſumque Electorem Treverenſem, & Buſſium præfecti filium in captivitatem dant. Quod facinus Gallis obtentui ſumebatur paulo poſt bellum Hiſpanis publice indicendi; ad quod præter veterem inter Auſtriacos, Galloſque æmulationem Richelium peculiariter detectæ in caput ipſius inſidiæ ſtimulabant.

§. 18. In ſuperiore Alſatia Lotharingiæ Dux cum ſex equitum, multiſq; peditum millibus per pontē Briſacenſem irrumpens late terrorem dabat; de cujus conatibus varie conjiciebatur. Nam & Argentoratenſes glacie adhuc obductis omnibus ponti ſuo, adſitiſque caſtellis metuebant. Ac ſi Cæſareis ad Philipsburgum & Spiram junctus Wormatiam ac Moguntiam moviſſet, credebatur Fœderatorum res ibi plane everſurus. Sed Galli verebantur, ne concurſu ad ipſum è Burgundia ac Lotharingia facto, accedentibus Joanne Wertano & Hiſpanis è Lucenburgico agro, plane in Galliam irrumperet, antequam ipſi copias ſuas contrahere poſſent. Ac ferebantur dicta Ducis jactantis, intra tres ſeptimanas non procul Pariſiis ſe abfore; & Cæſareorum ducum; egregias quaſdam Galliæ provincias ſibi in præmium navatæ operæ aſſignatas, ac Lotharingo Duci ſpem Gallicæ coronæ factam. Benfeldæ præterea præfectus ſe peti ratus omnia ad vim propulſandam ſedulo comparabat. Quin & Rohanæus Dux equitatu longe inferior Lotharingo, ab aliis Gallicis ducibus auxilia propere exciverat. Enimvero quicquid conſilii Lotharingo fuerit, vel aliorum vigilantia, vel remittens repente frigus, ac liquentibus nivibus intumeſcentia flumina irritum reddebant. Ita tunc ejus geſta populatione & vexationibus provincialium abſolvebantur, nullo ſacrorum diſcrimine, ut qui Pontificii adventu ejus gaviſi erant; jam non minus quam cæteri rapinarū proluviem deteſtarentur ignavia junctam, cum ubi ullam ſibi vim oppoſitum iri præſentiebat, longe refugeret. Sed & annonæ penuria premente miles ipſius paſſim deſerebat. Igitur Briſaci cis Rhenum regreditur incaſſum defatigato milite, ac exiſtimatione non parum imminuta. Poſt ejus abitum à Rohanæi Ducis copiis Ruffacum oppidum vi, arx deditione capitur: quæ per eas oras diſtributa omnia abſumebant, quoad initio menſis Aprilis in Vallem Tellinam moverent.

1635. Lotharingiæ Ducis irritus conatus.

15. Mart.

§. 19. Apud Suevos Auguſta, à Norlingenſis prælii tempore eminus circumſeſſa, graviſſimis miſeriis premebatur, eo majore dolore præfecti Joannis Georgii Winckelii, & veteranorum militum civiumque, quorum in Suecos obſtinata fides, quod ignavum à fame exitium immineret, nulla virtutis oſtentandæ occaſione. Jam multa inaudita ac fœda in uſum cibi convertebantur; & cum pleriſque nihil domi eſſet eduliorum, è publicis granariis panis petebatur. Unde Magiſtratus accurate perveſtigatis privatorum ædibus non plus annonæ reperiebat, quam quantum parce in unum menſem ſufficeret. Igitur placebat ab obſeſſoribus veniam petere ad Oxenſtiernam ablegandi, qui urbis conditionem ſignificaret, & maturum auxilium rogaret. Et diſſuadente licet præfecto ad Walium Bavaricum ducem eam ob cauſam mittitur; qui re infecta revertebat. Sed major præfecto cura erat vim frumenti in urbem importare: eoque cum Hofkirchio, qui è Norlingenſi prælio Ulmam ſe receperat, ac Mentzingio Circuli Conſiliario per litteras convenerat, ut certa die vehicula frumento onuſta Ulma Tanhauſam deducerentur, quæ ipſe Auguſta progreſſus excepturus eſſet. Sed id conſilium irritum fuit, difficilibus per remiſſum frigus viis, & quod deſtinatis propalatis Wahlius copias, qua vehiculis tranſeundum erat, diſponebat. Sed & per Memmingam frumentum ſubvehere fruſtra agitabatur, hoſte circum omnes aditus obſtruente, aut inſidente. Nec excurſiones in Bavariam, qua parte laxius erat obſidium, tantæ neceſſitati ſufficiebant, quarum una Aicha oppidum opprimebatur, cæſiſque aut captis ibi Bavaricis omnia cibaria avehebantur. Abſumto frumento ſumma cum miſeria urbs conflictabatur.

Auguſta Vindelicorum fame expugnatur.

4. Jan.

1635. Canes, feles, mures non amplius reperiebantur, equinæ carnes ditium tantum menſarum deliciæ erant. Multi quotidie fame confecti in publico concidebant: ipſis mortuorum cadaveribus rabida fames manus injicere ſubigebat. Ex quo crebra militum transfugia, ac per infenſos quoſdam literæ per urbem ſpargebantur, quibus cives ad vim Magiſtratui inferendam, & urbem hoſti aperiendam incitabantur. Quæ etſi ob firmatos in fidem civium, militumque animos parum moverent; tamen cum abunde expleto officio fruſtra adverſus inſuperabile malum luctarentur, Magiſtratus ſuper deditione urbis cum hoſte agendum ſtatuit, non tamen alia lege, quam ſalvis ſacris, privilegiisque, ac Suecici militis dignatione; idque ad ampliorem Senatum adſumto in conſilium præfecto Winckelio, & tribuno Caſpare Ermeſio refert. Qui licet quantum poſſent diſſuaderent; prævalente tamen neceſſitate decernitur, hiſce teſtimonium expleti officii publice dandum, ac denuo inveſtigandum, quid cibariorum ſupereſſet. Quia tamen jam ante conſtabat, vix eſſe quod utcunque ſufficeret, quoad Legati irent, redirentque, ſtatim ad Gallaſium tubicen mittitur, qui liberum deputatis acceſſum impetraret. Mox inquiſitione inſtituta tam tenuis penus reperitur, ut ante abſolutos tractatus multis adhuc fame pereundum eſſet. Unde ab urbe, & præſidio juxta
6. Febr. deputati citra moram proficiſcuntur, qui cum hoſte ſuper deditione convenirent. Dum iſta agitantur, ab Hofkirchio Ulma aliud conſilium adfertur, qui metuebat, ne hoſtis neceſſitatis ipſorum gnarus turpes militi leges diceret, aut pro ſuperbia poſt Norlinganam pugnam concepta pactum non ſervaret, uti plerisque hactenus captis locis factum erat. Is militi conſervando ſuadebat, ut extremis imminentibus præfectus citra antegreſſum cum hoſte pactum urbem improviſo defereret, ac cum milite, adparatu bellico, obſidibus, tormentisque quotquot avehi poſſent, Ulmam tenderet, ubi ipſe militi ſit proſpecturus. Enimvero cum ſuper eo conſilio præfectus adhibitis ductorum fidiſſimis deliberaret, multis id difficultatibus involutum deprehendebatur. Nam cum claves portarum apud Duumviros eſſent, his utique de profectione ſignificandum erat; qui niſi conſulto Senatu nihil ſuſcepturi erant. Ita re ad hoſtem emanante iter ipſorum facile intercludi poterat. Sed & miles fame emaciatus vix intra triduum Ulmam perventurus erat, multis inſuper in via defecturis. Quod ſi ſecius conſilium cecidiſſet, apud hoſtes juxta atque amicos id reprehenſioni patebat, reliquis inſuper urbibus ſociis hoc exemplo valde offendendis. Denique turpe videbatur tam bene de partibus meritam, ac ob fidem tam multa perpeſſam urbem hoſtium libidini exponere. Unde præoptandum videbatur fame potius perire, quam
10. Febr. ab urbe cauſam diſſociare. Cæterum ablegati Au-
14. Febr. guſtani Stutgardiam ad Gallaſium accedentes poſt elapſos demum aliquot dies ad tractandum admiſſi Auguſtæ concepta deditionis capita delegatis à Gallaſio ductoribus offerunt, qui & illa acceptant, ſpe maturi reſponſi facta. Sed mox Wolckenſteinius Comes, & Joannes Cranius ſe offerunt certa à Cæſare mandata præferentes in quas leges Auguſtani recipiendi ſint. Qui ſtatim pro imperio dictabant; quid Cæſari circa ſacra & regimen urbis placeret; ſimul quæ de beneficio pacis Saxonicæ ſibi Auguſtani reſervaverant, aliaque paſſim expungebant; ac ablegatis, ut domum ſe conferant, indicabant. Quibus nunc conſilium in arcto hærebat. Nam & quæ concedebantur conditiones, mandatis ipſorum repugnabant; & rationes, ac infimæ demum preces incaſſum conſumebantur, ſaltem ut domum mittere liceret, qui ſuper iſtis conditionibus ſententiam civium exquireret. Nec aliud reponebatur, quam ita à Cæſare præſcriptum, de cujus faſtigio, & urbis pertinacia multa jactabantur, addito: ſi haſce leges abnuant, Auguſtam ipſis reditum patere; ſed nemini deinceps exinde aditum ad Gallaſium iri conceſſum, nec aliam ipſis rationem ineundam, quam ut fame ibi incluſi omnes extabeſcant. Cæſarem ipſos ſacris ſuis arcere nolle; nec dubitandum, ſi is rite oretur, ampliora eundem, quam nunc præſcribantur, indulturum. Ita ablegati, repugnantibus licet à præ- 3. Mart.
fecto miſſis ductoribus, tandem ſubſcribunt leges, militi quidem pro præſenti tempore ſat honeſtas, civitati autem duriſſimas. Quas cum domum attuliſſent, Winckelius cum cæteris præfectis declarabant, etſi ſuis ipſi conditionibus adquieſcere poſſint; tamen quia civium pleraque poſtulata ſint negata, ſe ubi ipſis idem videatur, fame ſimul morituros. Sed conſultius videbatur neceſſitati cedere, poſtquam haut amplius tantum panis ſupereſſet, ut famelico militi fruſtulum in viaticum dari poſſet. Igitur milites accepto à civibus teſtimonio expleti officii, Thuringiam verſus ex pacto diſceſ- 18. Mart.
ſere. Cæterum licet urbi dictæ leges ſatis aſperæ forent; tamen ne illæ quidem ſervabantur, ſed cives Proteſtantium ſacris addicti graviſſimis vexationibus, & exactionibus ita opprimebantur, ut populoſæ urbi non multo poſt vix bis mille quadringentæ familiæ ſupereſſent.

§. 20. In Franconia hoſtis per quatuordecim ſeptimanas arcem Wurtzburgenſem omni vi adhibita incaſſum oppugnaverat. Sed tandem cum invaleſcens contagium pleroſque præſidiarios abſumſiſſet, pauci qui reſtabant per continuos labores & vigilias nulla viciſſitudine exhauſti per ſelectos Turrio Comiti præfecto oſtendunt, ſe tuendæ arci non amplius ſufficere. Et ſuper hæc lignorum penuria intenſiſſimo frigore premebat. Igitur iſte honeſtis ſibi conditionibus diſceſſum ſtipu- *Cæſarei capiunt arcem Wurtzburgenſem, Pappenheimenſem, Coburgenſem.*
latus arcem dedit; etſi multi gregariorum fortu- 8. Jan.
nam ſecuti ultro in Cæſareorum partes tranſirent. Hoſtis in arce non modica vi frumenti adparatusque bellici, ac grandiorum machinarum potiebatur: inſuper Epiſcopus Ratiſponenſis, & alii ſacerdotes hactenus in cuſtodia ibi detenti liberabantur. Aſt Dux Bernhardus ea deditione offenſus, ductores præſidii judicio militari ſiſtendos decernit, ac imprimis Freitagium tribunum, cujus ſocordia oppidum hoſti ceſſerat, & ſubtribunum Carolum Martenſonium, qui olim arcis præfectus arguebatur non in tempore ea procuraſſe, quorum penuria poſt adparuit. Arcem Pappenheimum præſidiarii ultro deſeruerant, Noribergam incolumes delati. Coburgenſem arcem lento obſidio Lamboyus premebat, quem inde abſtrahere Saxoniæ Elector fruſtra ſatagebat obtentu induciarum, quæ ipſum inter & Cæſarem convenerant. Unde & illa tandem hoſti per Zehmium tribunum præſidio præfectum dedebatur. Is dimiſſo milite retentus fuit, quod induciarum tempore tormentorum jaculatione Cæſareos aliquot interemiſſet. Iſto Cæſareorum ſucceſſu territi Noribergenſes jam maximam ſalutis ſpem in Saxonis
tranſactione repoſuerant, cui & miſſo legato ſuam 10. Jan.
cauſam commendatum ibant. Nec tamen impune tulerunt Cæſarei propius ſuggreſſi. Nam & Altorfio erumpens Sellius vigiliarum præfectus quingentos circiter recens conſcriptos illac tranſeuntes invaſerat, ac pleriſque cæſis reliquos ceperat, diſſipaveratque. Et cum hoſtium manus
Freibergii tribuni ductu Hersbruccam oppidulum 22. Febr.
oppugnaret, Noribergenſes eam inde depellunt, quinque tormentis captis trecentis militibus cæſis.

§. 21. In

1635. Landgravius Wilhelmus premitur. §. 21. In reliquis Circulis vix ullus Ordinum reſtabat Suecorum partibus fidus, præter Wilhelmum Landgravium, cui pronum ad ſuſtentandam cauſam communem ſtudium; ſed quem incumbentia domi onera parum de aliis cogitare permittebant. Pleræque vires ipſius ab hoſpitiis Weſtphalicis pendebant, quæ amici juxta & hoſtes turbabant. Nam & Georgius Dux magnam partem Weſtphalici circuli ſuo exercitui vindicabat; unde aliquot Landgravii legiones hoſpitiis excluſæ, dum hinc inde vagantur, non parum atterebantur. Et valida hoſtium manus occupatis quibuſdam Monaſterienſibus oppidis Haſſos ibi in anguſtum redigebat. Ea ut recuperaret tribunus Rabenhauptius Rhena, cui præfectus erat, cum ſe- 15.Jan. lecta manu progreditur. Qui dum circa occupandam Wredam & Bocholtum ſatagit, hoſtis interea Rhenam ſubito impetu opprimit, cum per ſocordiam glacies foſſarum fracta non fuiſſet. Quam recipere ipſe pares per inſidias paulo poſt detecto conſilio fruſtra conabatur. In ipſam Haſſiam Croatarum ductores Iſolanus, Corpuſius, alii que è vicinis locis frequentes excurſiones faciebant: qui tamen ſæpius aſpere depexi diſcedebant. Nam ne de minoribus conflictibus memoremus, Joannes 20.Mart. Wilhelmus Dalvvigius Neuſtadii quingentos Cæſareos equites præda onuſtos opprimebat. Et mox 21.Mart. Eberſteinius Comes duodecim Croatarum cohortes non procul Iſenaco ad internecionem fere delebat. Inter hæc Landgravio Saxonica pax, quæ tunc in lucem erumpebat, non parum curæ injecerat, quod & tempus nimis anguſtum eſſet præfixum eam ſuſcepturis, & externi Principes, cauſaque Palatina præteriretur; ſimul quod aliqui pace excludendi nomine tenus non exprimerentur. Nam non ſine cauſa ſuſpicabatur, ſe eſſe illum ipſum, quem amneſtia non comprehenderet, quod & induciis à Saxone initis excluderetur; & nuper Leopoldus Wilhelmus Archidux præſulatum Hirſchfeldenſem in ſua verba adegiſſet, quem tamen Landgravius anno viceſimo ſeptimo hujus ſeculi quieta poſſeſſione obtinuerat; ſicut ea ditio penes Landgravium manere deberet, ſi quidem pax eundem complecteretur. Igitur Legatum ad Saxonem mittit, qui multis rationibus ſuaderet; aliquam viam iniret, ut conventus omnium Proteſtantium Ordinum indicatur, ubi una cum exteris Principibus bello huic implicitis obſtacula quædam ſecuritatis removeri, & fida pax conſtitui poſſit per quam remota diffidentia arma deponere liceat. Simul ſciſcitabatur, num ipſe pacis particeps eſſe debeat? Petebat inſuper, ne Saxo inducias prorogaret, quibus hoſtis ad cæteros opprimendos uteretur; ſed ut potius reliquis junctus animoſe in hoſtem iret, cui hac ratione pax longe 28.Mart. magis cordi ſit futura. Sed iſtum Saxo non alio cum reſponſo dimittebat, quam Wilhelmo Duci Vinarienſi in mandatis datum, ut cum ipſo ac Georgio Luneburgico Duce tranſigeret.

Georgius Dux nutat. §. 22. Inferioris Saxoniæ exercitus ſub Georgio Duce per hiberna diſpoſitus fere quietem agebat, niſi qua excurſiones hoſtium ex inſeſſis adhuc locis arcendæ forent. Sed ab ipſo Duce quid Sueci ſibi polliceri deberent, vix adparebat. Nam palam quidem conventionem Pirnenſem improbabat, velut cui firma pax ſuperſtrui nequeat nec eam ſe 11.Mart. ſubſcripturum jactabat. Et cum Saxo ſignificaret de induciis, quibus ipſe cum exercitu ſuo incluſus eſſet, Dux reſpondebat; ſibi, qui peculiari fide Sueciæ ſit obſtrictus, Oxenſtiernam prius conſu- 18.Mart. lendum. Id quod etiam ab ipſo fiebat. Nec eo ſecius indies alienati à Suecis animi indicia erumpebant; cujus cauſa videbatur, quod is univerſum Inferioris Saxoniæ Circulum ſuis copiis vindicare, deque eo pro lubitu diſponere vellet. Unde graviter querebatur, quod Ludovicus Anhaltinus Princeps nomine Præſulatus Magdeburgenſis & Halberſtadienſis in conventu Luneburgico comparere noluiſſet, ac eas Provincias, quo minus ibi decreta admitterent, cohibuiſſet. Sed & quod Banerius eos præſulatus, & Thuringiæ loca ad Inferiorem Saxoniæ Circulum ſpectantia hoſpitiis ſuis obtineret, frequentibus literis, non citra aculeatas ac altius penetrantes querelas expoſtulabat. Nec minus erga Banerium abſtinebatur, ni copias ſuas abduceret, (id quod ea rerum facie fieri non poterat) ſe totidem legiones præſulatibus immiſſurum. Urbibus quoque Lubecæ, Hamburgo, & Bremæ tributa imperabat, manu militari abnuentes compulſurus, ac vetito, ne cum alio legato aut miniſtro Suecico tractarent. Landgravius ut cum ipſo Eimbecæ congrederetur Dux, ſimul aliquot legiones in ſubſidium repellendo Mansfeldio petierat. Quorum utrumque iſte abnuebat cauſatus, ſibi decretum eſſe omnia loca, quæ adhuc ab hoſte in Saxonia obtinerentur, eodem tempore obſidere. Et cum Landgravius Reſidentem ad eum mitteret communicandis eo melius conſiliis, & alium à Duce apud ſe expectaret, Dux id ſupervacuum, ac ſibi moleſtum oſtendebat. Sed & Banerio, ipſum, ut copias ſecum jungeret, ac de rebus communibus colloqueretur, invitanti per 24.Mart. literas id acerbioribus verbis abnuerat. Et mox 26.Mart. tamen apud Lohuſium, & Heidium iiſdem de rebus miſſos declarabat; ſe ad utrumque pronum. Iſthæc repugnantia ſibi reſponſa ſatis arguebant, Ducem, quam in partem ſe verteret, ancipitem hærere, nec fiduciæ quid in ipſo collocari poſſe.

§. 23. Eodem tempore res Suecorum per Saxoniam conceſſus Friderico Daniæ Regis filio Bremenſis Præſulatus non parum imminuebat. Petierat eum à Rectoribus Sueciæ Rex per Petrum Wibium Reſidentem; qui reſponderant: Joanni Skyttio Legato ſuper eo tractare in mandatis datum. Atque illi quidem ab initio, ut ſuper eo cum ipſo Rege Daniæ tranſigeret, injunctum erat, quo hunc ſibi eo nomine obſtringerent. Sed cum poſt de itinere Friderici in præſulatum, & quod is ad tranſactionem ſe offerret, innotuiſſet, ulterius Skyttio mandatum, ut una cum Laurentio Grubbio negotium ſuſciperet, ac quantum poſſit in præſcriptas ſibi conditiones paciſci laboraret, data tamen poteſtate ea, quæ amice obtineri nequeant, remittendi, aut temperandi, prout ratio, & rerum Germanicarum ſtatus requirat. Ac ſi plus obtineri nequeat, ut ſaltem ſalva exiſtimatione, & amicitia ea ditio amitteretur. Nam metus erat, ne mox iſta abſque tranſactione foret relinquenda; eoque preſtabat velut ex conventione cedere, quod per difficultatem temporum teneri non poterat. Præſertim cum tunc Sueciæ expediret amicitiam Regis Daniæ conſervare; ac ſi arctius ipſi jungi non poſſet, ſaltem offenſæ anſam non præbere. Cum igitur Skyttius apud Daniæ Regem ſuper eo negotio proponere cœpiſſet, & Rex id plane Bremam rejiceret, ut tamen filii ſui cauſam quam diligentiſſime commendaret; feſtinato iſte Bremam tendebat. Ubi mox cum Laurentio Grubbio conditiones, quibus Sueci præſulatu iſto cedere ve- 17.Jan. lint, Duci Friderico & Ordinibus Provincialibus exponit. Quarum ſumma huc redibat, ut Rex Regnumque Daniæ cum Duce atque Ordinibus Sueciæ viciſſim perpetuam amicitiam promittant, ac præcipue Rex circa conciliationem pacis operam det, ut Suecis alibi ſatisfiat, ſimul in bello Polonico hiſce quantum poteſt faveat: ut Dux in fœdus atque obligationem prioris Archiepiſcopi ſuccedat: Regina Sueciæ Coadjutorem nominet, (cui

Bremenſis Præſulatus Friderico conceditur. 5.Jan. 7.Jan.

1635. (cui Palatini filium ſecundogenitum ipſa deſtinaverat.). Suecis deinceps ex eo præſulatu nihil damni inferatur, iisdem delectus concedantur, hoſti denegentur: ut Provincia certam pecuniæ ſummam ſolvat, & præſidia Stadæ ac Boxtehudæ ad proximum usque ver ſuſtentet: ut Dux donationes à Suecis factas ratihabeat; denique ut hæc ceſſio libertati Hamburgenſium & Bremenſium in Albi ac Viſurgi fluminibus fraudi ne ſit. Enimvero iſtę conditiones Duci atque Ordinibus parum gratæ erant. Nam pro Daniæ Rege ſpondere quid recuſabant, cujus facta præſtare nequeant, cujus & nullæ in hoc negotio partes ſint, niſi quod pater filio conſiliis adſiſtat. Pollicebantur tamen operam ſe daturos permovendo Regi, ut in tractatibus pacis Suecis faveat, etſi ipſi hoc nomine obligationis quid contrahere nollent. Sed nec negotium cum deceſſoris fœdere ſibi Dux volebat eſſe, ac pactum duntaxat anno triceſimo tertio initum & Halberſtadienſe decretum agnoſcebat. De Coadjutore itidem abnegabat, jure tamen primariarum precum Reginæ oblato. Atque hiſce Dux cum Ordinibus inhærebat. Et quanquam poſtea Ordines novum fœdus recuſare deſinerent; Dux tamen ad fœdus, & quamvis obligationem aures obſtruxerat; ac ita præſulatu potiri cupiebat, ut Suecis nihil deberet. Igitur Suecicis Legatis diſcedere, ac tractatus ſuſpendere placebat, quoad ſuperiorum ſententiam exquiſiviſſent. Sed cum Ordines ſolicite inſtarent, ut cœptum negotium in præſens abſolveretur, id temperamentum à Legatis propoſitum, ut Dux quidem ipſe neutrarum partium eſſet, Ordines autem fœdere ſe obſtringerent. Id quod à Danicis legatis ac Duce libenter acceptatum; ac ita negotio per geminam tranſactionem, quarum una Ordines, altera Ducem ſpectabat, finis impoſitus.
5. Febr. Ac cum Ordinibus quidem fœdus renovatum, aut confirmatum; niſi quod Bremenſis civitas peculiari conventioni cum Suecis initæ durante hoc bello inhæſuram ſe declararet, ſalva de cætero veteri
8. Febr. ſua cum præſulatu conjunctione. Cum Duce autem conventum, ut ipſi neutrarum eſſe partium liceat, inque ejus gratiam, & ſublevandæ provinciæ præſidia ſtatim imminuantur, ac Stadenſe menſe Martio penitus educatur, certa tamen pecuniæ ſumma prius ſoluta. Dux viciſſim pollicebatur, ſe promiſſis Ordinum, fœderique cum Suecis inito non obſtiturum, quoad alia via horum juri quæſito ſit ſatisfactum. Addebatur de una præbenda diſpoſitioni Reginæ Sueciæ reſervanda, de ratihabendis donationibus; & quod Halberſtadienſem ac Verdenſem præſulatum ſibi non ſit arrogaturus, niſi tranſactione cum Suecis antegreſſa. Quæ conventa citra moram à Rectoribus Sueciæ
19. Febr. rata habebantur. Ita Fridericus mox Archiepiſcopus proclamatur; qui parta præſulatus poſſeſſione id maxime agebat, ut Suecorum præſidia inde plane amoliretur, Verdenſemque præſulatum ſibi adjungeret. Nec Sueci, poſtquam majora temporum iniquitas extorſiſſet, circa minora difficiles erant. Unde & hic Friderico iisdem quibus Bremenſis, legibus traditur. Et quanquam inter alia Verdenſes Ordines recepiſſent, ſe Coadjutorem non admiſſuros, niſi à Suecis nominatum; tamen cum ad hoc caput Fridericus ſe obſtringere nollet, Sueci eam rem iſthoc tempore non magnopere urgendam judicabant. Sed & ſolicite neutralitatem pro utroque præſulatu ambienti Friderico Sueci tandem annuebant, ut tamen is eandem ab adverſa quoque parte obtineret, ac Sueci ad finem usque belli reſervarent, quantum actionis ſibi eo nomine quæſitum foret, quod præſulatibus iſtis hoſtem ejeciſſent. Ita Stadenſe præſidium circa finem menſis Julii à Suecis deducebatur.

§. 24. Enimvero per Superiorem Saxoniam longe confuſior rerum facies, & quæ atroces turbas minitari videbatur. Poſtulaverat ſub finem anni Saxoniæ Elector colloquium cum Banerio, qui ad tuendam Magdeburgicam, & Halberſtadienſem ditionem è Thuringia moverat. Cum autem Elector, diffuſis per utrumque præſulatum, Anhaltinamque copiis, Banerii hoſpitia turbare pergeret, denuo hujus congreſſum inſtanter expetebat; imo ipſe Eglam, ubi tunc Banerius metabatur, accedere, & huic velut neceſſitatem colloquendi afferre conſtituerat. Unde tandem hic intervenientibus Anhaltinis Principibus ad Electorem Sanderslebiam ſe confert. Ubi ſumma colloquii huc redibat, quod & Banerius jam animo præceperat; ut hic Electori omnia hoſpitia per Thuringiam, atque Anhaltinam, velut ad ſuperiorem Saxoniam ſpectantia ſtatim concederet; alias ſibi neceſſum fore, aliis hoſpitiis deficientibus copias ſuas per præſulatum utrumque diſtribuere. Banerius, diu licet tergiverſatus, tandem intempeſtivis litibus declinandis iſta pleraque annuit, excepta Erfordia, ac Mansfeldico, Honſteinenſique Comitatu. Sed cum iſta tranſactio ſcripto perficienda foret, à Banerio, & Arnheimio ſubſcribenda, gravis difficultas oriebatur. Illi quippe exemplo, quod Banerio ſubſcribendum offerebatur, inſerta erant quædam verba altius penetrantia, velut is toti Circulo Superioris Saxoniæ plane renuntiaret, ac præſulatus in præſentem duntaxat hiemem ipſi concederentur; quæ inter pocula ab ipſo non animadverſum iri ſperabantur. Aſt Banerius inſidioſum ſcriptum firmare abnuens diſcedendi veniam petebat. Ubi in Electoris conclave vocatum hic aſperis verbis, adſtantibus Anhaltinis Principibus, excipere, utique ipſum ad ſubſcribendum adacturus, minitans, fremensque, ſeu ſubſcribat, ſeu minus, hoſpitia ſe illa habiturum; ac ni iſte ultro cedat, vi ejecturum, quin præſulatus inſuper erepturum. Cui Banerius haut trepide reponebat: id ante aliquot dies faciendum fuiſſe, antequam Erfordia huc acceſſerit. Nunc non facile aliquem ſibi eosdem erepturum; & ſi quis tentet, digitos ſibi ambuſturum. Heic Elector commotior quærebat; num is digitos ipſi amburere vellet? addito, faceſſerent ſolo Teutonico Sueci, aut ſe pedibus eorum alas additurum. Cui Banerius, alios ſermones auditos fuiſſe, quando primum Sueci in Germaniam adpellebant: dolendum rem huc jam rediiſſe; ejusmodi gratiam & miſſionem Guſtavum Regem non meruiſſe. Heic paulo mitius Elector; bona verba, inquit, nec Suecos præmiorum expertes fore; & ad Anhaltinos converſus Banerio ulterius dicebat; hi vobis dabunt, nam ego ad id eosdem compellam. Ad extremum amica facie diſceſſum: neque pactum illud ſubſcribebatur; quæ tamen verbis convenerant, obſervabantur. Sed in vicem hoſpitiorum ſibi conceſſorum Elector literas ad Brandeburgicum Banerio dat, ut huic aliquot legiones in veterem Marchiam diſtribuere concedatur; id quod Brandeburgicus recuſaturus non ſit, quod utique Saxonicæ legiones alias ipſi ſint admittendæ, quas jam Saxo apud ſe retenturus ſit. Inde Banerius Brandeburgico Electori, quid Sanderslebiæ actum ſit ſcribit, petitque ut ex novem legionibus, quibus nondum certa hoſpitia forent, quinque per Veterem Marchiam diverſari indulgeat; tum Saxonis literas mittit; & quod nihil recuſatum iri crederet, quatuor legiones eo proficiſci jubet. Aſt jam antea Arnheimius Brandeburgico eam rem longe aliter retulerat, velut Banerius duodecim legiones Marchiæ immiſſurus ſit; eoque neceſſarium ſibi viſum iſtum prævertere, 1635. Saxoniæ Electoris importunitas. Brandeburgicus Suecicis legionibus hoſpitia abnegat.

ac Franciſco Alberto Lauenburgico Duci mandaſſe, ſtatim ex Anhaltina in Marchiam tranſire, & amicos æque ac inimicos aditu arcere. Unde Banerio mox acriter à Brandeburgico reſpondebatur; vi repulſum iri legiones, ni ultro faceſſant. Quanquam autem Banerio, ſi abſque detrimento reip. fieri potuiſſet, in proclivi erat, Brandeburgicos vim intentantes pro meritis exceptos dimittere: temperabat tamen ſibi, ac legiones iſtas ſtatim Marchia iterum excedere jubebat.

Banerius in hoſtem movere prohibetur.

§. 25. Porro quo minus antea in hoſtem moveret Banerius, à Saxonicis objecta obſtacula inhibuerant, & quia inopia commeatus Luneburgicas & Haſſiacas copias, quæ jam auxilio acceſſerant, ad ſua redire ſubegerat. Sed nunc in herba oppreſſis, quæ ob hoſpitia cum Saxonicis orituræ videbantur litibus, denuo copias contrahere ſtatuerat, tentaturus, num adſumptis Luneburgici, Landgraviique, & Wilhelmi Saxoniæ Ducis copiis incumbentem Bernhardo Duci hoſtem abſtrahere, & iſti ſpatium vires reparandi facere poſſet. Eo fine Landgravium, & Georgium Ducem, rogabat, ut quamprimum copias quantas poſſent mitterent, quorum ille promtum ſe exhibebat, petens viciſſim à Banerio, ut Eimbeccam accedat, quo & ipſe venturus ſit, & Georgium Ducem invitarit, ut ſuper conjunctione copiarum conveniatur. Sed cum Dux & congreſſum, & conjunctionem abnueret, cujus imperio non modica virium Suecicarum pars ſuberat, Banerii deſtinata in irritum cadebant. Quia tamen paulo poſt idem Dux Lohuſio, & Heidio ſuper congreſſu & copiarum conjunctione annuerat, Banerius inde conjectabat, ipſius animum inter diverſa conſilia adhuc fluctuare; eoque conſtituebat ad ipſum Hildeſiam proficiſci operam daturus, ut is ad Oxenſtiernæ uſque adventum in officio contineretur. Interea in id incumbebat, ut quantum licebat omnes offenſas declinaret, & exercitum conſervaret, firmaretque; ſimul duos præſulatus & oram maritimam tutam præſtaret; in quibus tunc ſumma rerum Suecicarum per Germaniam vertebatur, poſtquam infeſta, quæ in Suecos coquebantur, conſilia indies magis erumpebant, Pirnenſi tranſactione paulatim in lucem prorepente.

Saxo Ordinibus provincialibus de tractatu Pirnenſi proponit. 11. Jan.

§. 26. Saxoniæ quippe Elector Ordines ſuos Provinciales convocaverat, ea quæ Pirnæ acta forent ipſis exponens, & ſi non omnia votis reſpondeant, temporum iniquitati imputari jubens, & quod ſatius ſit, aliquam rempublicam, quam nullam habere. Tum quæ ipſorum ſententia ſuper eo negotio ſit, exquirit, & num imperium in partem exercitus publici ab ipſo ſit acceptandum, circa quod ſtatuere adhuc ſibi integrum ſit. Ordines etſi non pauca deſiderarent, quod in ea pace, quæ communis audiebat, nemo eorum, quorum intererat auditus, ab eadem alii excluſi, alii dilati forent; nec temere fidendum illis videretur, qui pro tot beneficiis immanem ſævitiam repoſuerant: ipſum tamen princeps negotium, quod corrigere penes eos non erat, probabant. Monebant tamen, ita rem moderaretur, ut Ordines Imperii ultro potius in pacem conſentiant, quam vi compellantur, Palatina quoque cauſa quamprimum decidatur. Circa exteros autem Principes verebantur, ut pacem ſe inſciis concluſam probent; neu belli adparatus inclarigationis vicem accipiant, & ad vim reponendam ſeſe comparent, ac ita pax iſthæc novum bellum pariat. Igitur urgebant Suecis ſatisfaciendum, qui inſeſſis à ſe locis haut ita facile ſint expellendi; ac ne Auſtriacorum cum Gallo bellis Elector ſe immiſceat. Tum orabant, ſi forte Ordines aut exteri Principes lentius mentem ſuam declarent: non ſtatim ad arma ruatur, ſed leniora media prius tententur. De imperio in exercitum probabant, quod hoc modo belli onera à ſe declinari poſſe ſperarent, ac Elector conſiliorum Cæſaris particeps fieret. Numerus copiarum juſto grandior videbatur; tum providere jubebant, ne tributis deficientibus ſtipendia militum à ſe forent expedienda. Tandem & hoc ſuſpectum videbatur, ad iſthanc circa arma diſpoſitionem hæredes quoque adſtringi, eoque in longum tempus conceptam eſſe, id quod liberæ electioni & juribus Vicariatus ſit adverſum, ac multis ſuſpicionem affectatæ Monarchiæ injiciat. Ita quidem iſti ſuper conceptis Pirnæ capitibus pacis cenſebant; quibus plene concludendis Auſſigiæ dies tertia Januarii condicta erat. Sed quia Cæſarei multas mutationes circa iſtas meditabantur, iiſdem adornandis dies ſemel atque iterum ab hiſce proferebatur. Toto hoc tempore etſi Cæſareum inter Saxonicumque militem nihil hoſtile patratum foret; Cæſarei tamen rebus ſuis expedire judicabant expreſſa conventione inducias firmare, ne forte Elector tædio morarum, aut aliis cauſis motus ad arma cum Suecis jungenda denuo ſe verteret. Circa quas adeo faciles ſe præbebant Saxonici, ut cum Cæſarei inducias inter omnes utrinque belligerantium partes recuſarent, iſti peculiaribus adquieſcerent, quæ præter ipſos Saxonicos Brandeburgicum, Wilhelmum Ducem, ſi copias ſuas Electori jungeret, & Georgium Luneburgicum tanquam ductorem Circuli Saxonici complecterentur. Adverſus cæteros hoc pacto non comprehenſos Cæſari armis interea agendi facultas reſervabatur. Induciæ primo in unum menſem conceptæ, dein ſubinde, quoad Pragenſis pax perficeretur, prorogabantur. Colorem jactabant Saxonici, quod communes inducias Cæſar recuſaverit, nec ſibi conſtiterit, num ab aliis illæ acceptandæ forent; quibus tamen per exiguum hoc temporis ſpatium, & hibernam tempeſtatem à Cæſare periculum non immineat. Sed peculiariter circa Landgravium, & Banerium excuſabatur, quod ille prorogatis induciis includi poſſit, ſi copias ſuas Saxonicis jungere velit, quibus interim munita loca refugium prebere queant. Inter Banerium autem, & Cæſareos induciis comprehenſos exercitus interpoſitos, quorum hoſpitia ſe non tacturos Cæſarei promiſerint. De induciis hiſce cum cæteris, tum præcipue Luneburgico ſignificatur petito, ut quid ſibi videatur declaret.

Saxo inducias particulares init.

Saxo ad bellum ſe præparat.

§. 27. Quanquam autem Saxo velis remiſque ad pacem properaret, non eo ſegnius tamen bellum parabat, aucto exercitu, ſuppletiſque legionibus, velut proximo vere expeditionem ſuſcepturus. Simul cæteros Ordines per Saxoniam à Suecis alienos in ſuas partes pertrahere ſatagebat. Jam VVilhelmus Dux Vinarienſis eo uſque in amicitia Electoris valebat, ut eo parario ad Landgravium & Luneburgicum uti conſtituerit. Erfordiæ unam atque alteram legionem Banerius immittere cupiebat, prævertendis inſidiis, quæ iſti urbi à Cæſareis, & Saxonicis ſtruebantur. Id cum Erfordienſes abnuerent, ac circa hoſpitia Suecis per vicos ſuos concedenda difficiles ſe exhiberent, Saxo illos omnibus modis captabat, ſuum auxilium oſtentans adverſus Suecorum injurias. Unde hi Electorem, & ab eo conciliatam pacem unice reſpiciebant, exoleſcente erga Suecos reverentia, quibus, ut nummos Reginæ Sueciæ inſignia præferentes apud ipſos cuderent, non amplius permittere volebant, velut Saxonis animadverſionem metuentes. Anhaltini Principes etſi ſatis prævidebant fragilem pacem abſque omnium Ordinum & Principum exterorum conſenſu concluſam, ac

Adjungit ſibi Wilhelmum Ducem.

Erfordienſes.

& Anhaltinos Principes.

1635. tempus ſuper pace admittenda decernendi anguſto nimis termino circumſcriptum querebantur: tamen cum ipſorum cervicibus Saxo incumberet, qui ad omnes rationes paci ſuæ adverſas aures obſtruxerat, actis ipſius adplaudere cogebantur. Unde & Ludovicus Anhaltinus Princeps declinandæ ab Electore moleſtiæ præfectura in præſulatus Magdeburgenſem & Halberſtadienſem Cæſaris & Saxonis filiis deſtinatos in eventum ſecuturæ pacis ſe abdicabat.

Saxo Brandeburgicum ad amplectendam ſuam pacem ſollicitat. 7. Jan.

§. 28. Aſt ad Brandeburgicum; quem paulo ante Gallicus Reſidens Rorteus Regis ſui nomine ſollicite monuerat, ne conventioni Pirnenſi ſe obſtringeret, Saxo Sebottendorffium, & Joannem Zeidlerum mittebat: qui à ſe acta exponerent, & quod non omnia ad emolumentum Domus Brandeburgicæ, præſertim circa reſtitutionem Ducatus Carnoviæ in Sileſia fuerint confecta, culpam in adverſæ partis duritiem conferrent, per victoriam Norlinganam immane quantum inflatæ; ſimul ad pacem amplectendam hortarentur. Inde concepta Pirnæ capita offerebantur, ſuppreſſis tamen ſecundariis conventionibus de Luſatia, Magdeburgo, Sileſia, & ab amneſtia excluſis, velut nondum ad umbilicum deductis, & quibus ultima Cæſaris declaratio deſit, in conventu Auſſigiæ exhibenda. Sed quid cum Oxenſtierna tractandum, ad quem ipſe miſſurus ſit, merito adhuc ſecretum haberi. Heic Brandeburgicus initio querebatur de anguſtia temporis declarationi relicta, & quod nullis monitis aut temperamentis locus videretur relictus; cum utique par fuerit convocatis omnibus quorum intereſt, communi conſilio rem expediri. Nec diffitebantur Saxonici, Cæſareos deputatos diſerte proteſtatos, ſe ulteriorem tractationem in conventu Pragenſi haut admiſſuros; nec de prorogando declarationis termino certi quid ſe promittere poſſe. *18. Jan.* Enimvero quod Brandeburgicus ſolus nollet ſuper tanti momenti negotio decernere, Ordines ſuos provinciales convocaverat, è quibus exquirebat; quid eo caſu faciendum ſit, ſi antequam cæterorum quorum intereſt mens percipiatur, propera declaratio fortaſſe vi oſtentata expoſcatur? Ubi cordatiores ac patriæ amantes viri facile agnoſcebant; iſthanc transactionem Germaniæ, & præcipue Proteſtantibus hautquidquam ſtabilem pacem daturam.

Ejus incommoda Brandeburgicus ſatis perſpicit.

Quos inter Levinus Kneſebecius nervoſo ſcripto oſtenderat: quid emolumenti Pontificiis, præjudicii Evangelicis allatum ſit, quod Pirnenſi tractatu cauſa præſentis belli non ſublata, ſed ad quadraginta duntaxat annos ſuſpenſa ſit; quodque terminus reſtitutionis non ab initio belli ſumatur, ſed ab eo tempore, quo jam omnibus turbatis arma Cæſaris ubique prævalebant. Veterem belli inteſtini fomitem manere; vix ullam diſſidiorum inter Ordines cauſam amotam: omnia quæ ſpeciem habeant commodi alicujus Evangelicis concedendi, duriſſimis conditionibus circumſcripta, nec hiſce aliter, quam charta & atramento caveri, nullo ſponſore; Pontificiis ampliſſime cautum armis penes Cæſarem manentibus, exarmatis Evangelicis, quibus &, dum fœderibus ſuis renuntiare cogantur, omnis auxiliorum ſpes in poſterum præcluſa ſit; quorum & hactenus ſuſcepta defenſio damnetur, dum non obſcure omnia Cæſaris acta probantur. Hæc liquidiſſime demonſtrata etſi Electoris animum non parum diſtraherent; ex adverſo tamen ſubibat, bello jam pleraſque vires abſumtas, ac hoſtes non ſolum ſecunda fortuna ferri, ſed & omnia majore ibi concordia, ac propriis viribus geri, cum Evangelici diverſis ſtudiis diſtrahantur, ac fere externis auxiliis nitantur. Igitur judicabat, honeſtæ pacis viam utique amplectendam, etſi nonnulla ſint remittenda, quæ ſummam rerum non evertant. 1635.

Is dilationem quærit.

Præcipue tamen torquebat anguſtia temporis, quæ non permittebat ſuper ea re cum amicis & ſociis conſilia conferre. Eoque metuebat, ne non ſolum cæteri inique ſe circumſcriptos quererentur; ſed & multi, qui ita raptim fœderibus aliorum expedire ſe nequeant, ex tanta præcipitantia anſam arriperent arctius ſeſe cum iis connectendi. Sic ut patria vel ſpe pacis plane evolvenda, vel novo cum hactenus Fœderatis bello implicanda ſit. Quo caſu ſuæ ditiones potiſſimum bello ſedem ſint præbituræ. Unde tutiſſimum ducebat, pluſculum temporis ſumi conferendis invicem conſiliis, quo aut pax certior communi conſenſu conſtitui, aut arma ſpecioſius ſumi queant, ſi vere dici poſſit, quemlibet ſatis auditum, & æqua ſatisfactione potiri potuiſſe, ſed ea non contentum quietem Imperio invidiſſe. Et ſpem eſſe, hac via facile ad pacem perveniri poſſe. Nam & Proteſtantes omnes belli pertæſos pacem anhelare. Fœderatos quoque, ſi hoc modo procedatur, querendi cauſam non habituros, nec quo minus ii, quibus hactenus auxilio fuerint, quiete fruantur repugnaturos. Adverſam quoque partem ſi pax cordi ſit, & non potius Evangelicorum diſtractionem, & novum bellum meditetur, non adſpernaturam rationem, quæ negotium quam ſolidiſſime componat: Cum nec Cæſar abſque Pontificiorum Ordinum conſenſu Pirnenſia acta ſit ratihabiturus. His ergo rationibus motus reſponſi loco à Saxone petit, ut dies decima quinta Februarii declarationi præfixa utique prorogetur, ac interea ratihabitio, & copiarum è Sileſia deductio differatur: tum conventus Ordinum Superioris Saxoniæ ocyus indicatur, ad quem Inferioris quoque Saxoniæ Ordines, & quatuor ſuperiorum Circulorum Fœderati una cum Gallicis & Suecicis Legatis invitentur. Vix hoc cum reſponſo Saxonici diſceſſerant, *20. Jan. 21. Jan.* cum Arnheimius à Saxone adeſt, excuſaturus, quod nupera Suecicarum legionum per Marchiam hoſpitatio non Saxonis culpa facta ſit, cui ipſe contradixerit; ac literas ad ipſum datas, inſtante Banerio expreſſas, nil niſi poſtulata Banerii ſignificaſſe, nullo Brandeburgici præjudicio. Idem quoque juſſus erat Electori perſuadere, ut aperte & citra exceptionem Pirnenſe decretum amplecteretur. Enimvero Brandeburgicus uti excuſationem facile admittebat; ita circa hoc priori reſponſo inhærebat, addito; haut gravatim Saxonem permiſſurum, ut obſcurorum illuſtrationem petere, aut quæ quisque neceſſaria ſibi judicet, peculiariter cavere liceat. Monebat quoque, ut Palatina cauſa ocyus decidenda ſumatur, & quæ alia Ordinum animos diſſocient, novosque motus excitare apta ſint; quibus tranſigendis Daniæ Rex ſequeſter adhiberi poſſit. Et cum nota ſint Guſtavi Regis in Evangelicos merita, nec minus Galliæ Regis in partes ſtudium, ac potentia, ut ad utramque Coronam quam primum res referatur: præſertim cum regiones ſuæ Suecis ita implicitæ ſint, ut ipſe hiſce inimicis nec velit, nec commode poſſit uti. Tradebantur quoque Arnheimio certa capita Saxoni proponenda, qua Pirnenſes articuli illuſtratione aut correctione opus habere videantur, ſiquidem juſtitiæ aut ſecuritatis in poſterum ulla ratio habenda ſit. Digreſſo Arnheimio ſtatim Schvvartzenbergius Comes Dreſdam mittitur ſuper iisdem rebus acturus, *1. Febr.* ac præcipue obſervaturus, ne quid in cauſa Juliacenſi in fraudem Brandeburgici ſtatueretur; quem tamen re infecta inde diſceſſiſſe referebant. *23. Mart.*

Brandeburgicus à Suecis alienatum

§. 29. Quanquam autem Brandeburgici conſilia nondum penitus cum Saxone conſpirabant;

non

1635. non eo ſecius tamen à Suecis averſum ſe oſtendebat, pravis conſultoribus ſubinde Pomeraniam oſtentantibus, quorum ſuggeſtionibus ipſi omnia ſuſpecta habebantur, quæ à Suecis ſuper eadem proponerentur. Eoque & Cancellarius Goetzius, quem cum Oxenſtierna transactionem concepiſſe ſupra dicebamus, offenſam Principis ſui fere incurrerat, velut in Suecicas partes nimium proclivis. Sed & aſperis literis Banerius juſſus erat legiones ſuas Marchia amovere, minis confeſtim intentatis. Ac cum tribunus Karbergius cum ducentis quinquaginta circiter equitibus Marchiam tranſiſſet, jam Magdeburgicos fines ingreſſo ſexcenti equites immittuntur, qui captivum Berolinum abducebant, pleriſque militibus cæſis, & ereptis impedimentis; ſtimulantibus ſine dubio ægrum animum malevolis, velut à tranſeuntibus provinciales indigne forent habiti. Cum igitur Elector hactenus, quæ belli incommoda regiones ipſius tetigiſſent, æquo animo ob cauſam communem toleraſſet; ex iſthac aſperitate ſatis patebat, reſpectum Sueciæ apud ipſum fere exoleviſſe, & cultam huc usque amicitiam labili jam pede inniti.

16. Jan.

Sueci Brandeburgicum conciliare ſtudent.

§. 30. Iſta porro animi mutatio apud Brandeburgicum Rectores Sueciæ hautquicquam latebat apud quos idem verbis altius penetrantibus ſuper Banerii hoſpitatione queſtus erat, de Pomerania quoque injiciens, ex qua omnis cauſa promanarit, quare Francofurti univerſorum conjunctio coaleſcere non potuerit. Cum autem Rectoribus Sueciæ tunc ſederet Pomerania potius cedere, quam Electorem & alios à ſe alienare; inde literis ſuſpicionem ipſi adimere conabantur, quaſi in ipſius fraudem actionem ſuam in Pomeraniam ſervare voluerint. Se quidem pro meritis Guſtavi Regis gratiæ quid ſperare; ſed eam ſpem amicitia potiſſimum Electoris innixam fuiſſe. Eoque Oxenſtiernæ mandaſſe, ut ſuper ea re ipſi ſatisfaciat. Sueciæ quidem non parum referre, ut Evangelicis per Germaniam bene ſit: ipſius tamen, & cæterorum Ordinum eo plus intereſſe, quo propius belli flammis involuti ſint; à quibus reſtinguendis ſe non ſperare iſtos ob privatas rationes cohibitum iri. Potius ſe confidere, ſi certa pacis ſpes allubeſcat, ipſum operam daturum, ut ea communis, honeſta, ac tuta ſit, & quæ æquam Sueciæ ſatisfactionem, ac Galliam includat. Quod ſi bellum continuandum ſit, plurimum intereſſe, Evangelicos junctis animis rem gerere. Sibi pacem ita cordi eſſe, ut bellum non formident. Pari modo Landgravius, & Dux Georgius, qui plurimum momenti ad cauſam communem adferebant, literis confirmabantur, ut in ſuſcepta ſemel cauſa conſtantiam adhibeant, nec arma prius deponant, quam de honeſta pace cautum ſit. Paulo poſt quoque cum Georgius Dux graves querimonias moveret, quod Banerius per Brunſvicenſem agrum copias diſtribuiſſet, factum id neceſſitate excuſabant, quod ereptis in Thuringiæ hoſpitiis nulla alia ratio fuerit conſervandi exercitum; quem ipſe non alienum, ſed partem ſuarum virium habere debeat.

3. April.

9. April.

27. Junii.

Rectorum Sueciæ circa bellum conſilia.

§. 31. Rebus hoc modo in Germania turbatis, in Suecia quoque conſilia indies difficilius expediebantur, præter Germanicum Polonico quoque bello ingruente; quæ duo pariter, ſuſtinere magnæ molis erat futurum. Nam & facile res Germaniæ ita converti poterant, ut ſolis Sueciæ impenſis, iſthoc bellum foret alendum; & ſi uni aut alteri ſummorum Ducum humanitus quid contigiſſet, non patebat, quis in ejus locum ſubire poſſet. Unde optabant Rectores Sueciæ, utroque bello, aut alterutro defungi. Cui fini tractatus in Boruſſia cum Polonis ſuſceptus; ac Oxenſtiernæ in mandatis datum, nullam compoſitionis in Germania occaſionem omittere. Cæterum Heilbrunnenſi fœdere fere diſſipato, ac reliquis Galliam reſpicientibus, ſatis intelligebant, ſummam rerum ſuarum Banerii exercitu inniti. Unde illi injunctum copias quantum poſſet firmare aut augere; nec temere prælii aleam tentare, ac Magdeburgenſem, Halberſtadienſemque præſulatum tueri. Si Saxo in hos quid tentaret, ipſum dehortaretur, & ad tractatus cum Oxenſtierna remitteret: vim intentanti poſt proteſtationem interpoſitam pro viribus reſiſteret. Nam etſi à Saxone nihil amici expectent: tamen ob cæteros Evangelicos initium rixæ à ſe oriri nolle. Tum oram maritimam obſervaret, ſed ad eandem ſe non reciperet, quamdiu mediterraneis locis ullo modo ſubſiſtere daretur. Quo altius enim in Germania rem gerat, eo melius locis maritimis eſſe cautum. Quod ſi ab hoſte invadatur, optimum videri ad Albim pedem firmare, & ſi ab una parte iſte ingruat, in alteram ripam ſe conferre. Sed ſi ab utraque ripa urgens hoſtis Albim deſerere ſubigat, ſatius videri ad Landgravium & Luneburgicum ſe recipere, quam ad mare propelli, quo hoſtis mox tota mole incubiturus ſit, ademto agrorum uſu, & modica auxilii è Suecia ſpe, quamdiu Polonicum bellum urgeat. Nec ſtationem aliquam verſus Poloniam capeſſi conſultum videri, ne hinc Germani, inde Poloni circumveniant. Aſt ſi in Germania pax coëat, ad Wartam fluvium in Poloniam tenderet. Sin cum Polonis tranſigatur, adverſo Odera exercitum hæreditariis Cæſaris ditionibus infundendum; ita apud Rhenum incumbentibus Gallis, ac Batavis ſpem honeſtioris pacis eſſe, quam Pirnæ conflata ſit. Quod ſi utrinque bellum gerendum ſit, Polonicum Germanico propius Sueciam tangere. Hoc enim fere in emolumentum Germaniæ Ordinum redundare, modica gratiæ aut commodi Suecis ſpe. Polonicum bellum ſolam Sueciam ſpectare. Igitur hoc caſu aliquot Germanicas legiones in Boruſſiam mittendas. Sed Suecum ac Finnum militem, qui prædia ſtipendii loco obtinet, domum remittendum, ut recens conſcriptis mixtus diſciplina eos imbuat. Cæteros ſecum retineat, & Germano milite ſuppleat. Præſidia Magdeburgo, & Erfordia niſi ultima neceſſitate urgente ne educat. His tamen mandatis non ita preſſe adſtringebatur Banerius, ut non pro captu temporum conſilia mutare ipſi liceret. 1635.

8. April.

Oxenſtiernæ in Gallia acta.

§. 32. Interea Oxenſtierna facto per Argentoratum, & Lotharingiam itinere Regem Galliæ Compendii adierat, ſplendide ab eo exceptus, habitusque. Richelius ſe accedenti honoratiorem locum offerebat; ſed abnuente Oxenſtierna ipſe eum capiebat. Poſt idem Oxenſtiernæ valedicturus, velut ex itinere ocreatus ad eum adſcendebat, ut obiter duntaxat iſtum honorem exhibuiſſe videretur. Quæ tunc utcunque diſſimulanda erant. Cæterum heic non amplius urgebatur ratihabitio fœderis à Loeflero concluſi, aut Benfeldæ traditio; ſed potius prius fœdus renovabatur, conditionibus ad præſentem rerum faciem attemperatis. Quo tractatu etſi ſuperſedere maluiſſet Oxenſtierna, ultro tamen invitatus declinare eum abſque offenſa Regis non poterat, cujus amicitiam colere Sueciæ rebus tunc expediebat. Et ad famam non parum intererat, ſi firmata cum Gallis amicitia diſcederet. Accedebat, quod Galliæ Rex nondum Hiſpanis, nedum Cæſari bellum publice indixiſſet; unde ut rem huc deduceret Oxenſtierna, nonnulla erant Gallis concedenda. Ne tamen quid in fraudem patriæ fieret, omnia ad ratihabitionem Reginæ referebantur, qua non ſecuta ipſe ab obligatione immunis erat. Capita fœderis, quæ tunc 28. April.

con-

1635. concipiebantur, huc redibant; Ut cum Auſtriacis pax aut induciæ non fierent, niſi utriusque Coronæ conſenſu: Sueci exercitium ſacrorum Romanorum in locis hoc bello occupatis, ſimul clericis uſumfructum ſuorum bonorum relinquerent. Quod tamen ita à ſe intelligi profitebatur Oxenſtierna, ut iſtud exercitio Confeſſionis Auguſtanæ præjudicio ne eſſet, nec ſub bonis Sacerdotum reditus Epiſcopales, ſuperioresque Prælaturæ comprehenderentur. Nullus munitus locus, qui nunc ab alterutro Rege obtinetur, niſi communi conſenſu hoſti reſtitueretur: uterque certo modo confœderatis Germaniæ Ordinibus auxilium ferret. Galliæ Rex Suecos in poſſeſſione ditionis Moguntinæ, & VVormatienſis, aliisque pignoris in vicem à Fœderatis pro lato auxilio traditis, tueretur, & ſi quid horum ab hoſte ereptũ Galli recuperarint, id Suecis reſtituerent; ac donationes à Suecis factas ſervarent; in futuris tractatibus invicem operam darent, ut utrique Regno ſatisfiat. De pecuniario Gallorum ſubſidio, & quantum copiarum Suecis in Germania ex fœdere foret habendum, ad futuram declarationem differebatur. Et quia cætera quoque capita tunc non plane poterant expediri, Galliæ Rex brevi Legatum in Saxoniam miſſurus erat; qui huncce tractatum abſolveret, ac ruentes ibi res cum Oxenſtierna fultum iret. Agnoverat apud ipſum Richelius errorem ſuum, quod Pontificiis in Germania fidem habuiſſent Galli, eorumque tam operoſe coluiſſent amicitiam. Digredientem Rex magni pretii annulo, gemmisque donabat. (30. April.) Oxenſtierna luſtrata Lutetia Diepam ſe conferebat, ibi conſcenſis Hollandicis navibus, quæ ipſum expectabant, in Bataviam adpellens ſplendida cum pompa Hagæ excipitur. In conſeſſum Ordinum Generalium adductus explicabat de cauſis belli à Guſtavo Rege ſuſcepti; quis ejusdem ſcopus, qui ſucceſſus; ut res ad Norlingam profligatæ reſtitui potuerint, ni magnæ urbes pecuniam conferre abnuiſſent, & Saxo intempeſtivæ paci operatus fuiſſet. Laudabat inde Belgarum conſtantiam, qua magno cauſæ communis bono Hiſpanorum vires diſtraxerint. Simul ut in eo propoſito perſiſtant hortatur, neu concedant Germaniam ſub unius dominatum devolvi, vicinis omnibus prægravem futurum. Præcipue urgebat, ut cum ipſe Inferioris Saxoniæ conventum indicere conſtituerit, Legatos eo mittere velint, ope ac conſilio ſibi adfuturos, ut iſti Ordines in communi cauſa tuenda confirmentur, & Pirnenſis tractatus ſufflaminetur. Ad quæ amice, ſed laxioribus verborum formulis reſponſum. Super mittenda tamen Legatione inter Ordines Generales non ſatis conveniebat. Nam vel ideo feſtinandum non videbatur, quod de loco & tempore conventus nondum conſtaret. Et Oxenſtiernæ diſceſſum è Superiore Germania in argumentum trahebant, velut tota Germania in Cæſarem inclinaret, facta cum Saxone pace, quæ reliquos omnes tractura eſſet. Ideo Belgis non conſultum videbatur penitius Suecorum conſiliis immiſceri, multo minus in rem ipſam deſcendere; aut palam in Cæſarem hoſtilia induere, quem utcunque placatum retinere cupiebant. Cæterum cum inter Ordines deliberaretur, num dona quædam Oxenſtiernæ forent offerenda; placebat tandem, ipſum ampliore honore, quam Legatum æſtimandum, eoque ſumtus tantum hoſpitii publice exſolvendos, muneribus abſtinendum.

Ejusdem in Hollandia acta. 15. Maji.

Turbatus in Saxonia ſtatus.

§. 33. E Batavis Oxenſtierna in Saxoniam adpellens res ibi non minus turbatas reperiebat, quam in Superiore Germania reliquerat, ut quibus mediis illæ ſuſtineri poſſent vix adpareret. Equidem hoſti non adeo arduum videbatur reſiſtere, cum Galliæ Rex jam magnam belli partem in ſe averteret, & Batavis junctus proſperis initio ſucceſſibus uteretur: ſic ut ni Cæſar omnibus viribus ſuccurreret, Hiſpanus parum ab amittendo Belgio abeſſet. Huc autem converſo Cæſare vires ejusdem per Superiorem Germaniam inſigniter minuebantur. Ac ſi Saxo pro communi cauſa niteretur, ſpes erat, res reparari ac ſuſtinere poſſe, quoad communis, honeſta, ac ſolida pax obtineretur. Enimvero quæ apud pleroſque amicorum reperiebatur invidia, ambitio, ſocordia, & inconſtantia nihil ſpei reliquerat. Concluſerat Saxo pacem ſibi privatim proficuam, ſed cum Suecorum ac cæterorum ignominia, & jactura conjunctam; ab hoſte ſibi ſtipulatus, quæ à Suecis poſſidebantur, nullo hiſce facto indicio. Neminem iſte inſuper cujus intererat, audiverat, nullius conſilium admiſerat circa pacem univerſos ſpectantem. Idemque improviſo deſertis amicis ad hoſtes ſe contulerat; quo his magna virium acceſſio facta erat, Evangelicis non ſolum ea deſertione debilitatis, ſed & exemplo atque autoritate labefactatis. Brandeburgicus pro more inter ambigua conſilia nutans, prævalentibus apud ipſum pravis conſiliariis, quid præjudicii allatum ſibi foret facile agnoſcebat, modumque agendi à Saxone adhibitum oderat: aſt adverſum quid moliri nec audebat, nec poterat. Ordines Inferioris Saxoniæ tunc Brunſvvigæ congregati pacem Pirnenſem captabant, nulla fœderum cum Suecis, ac beneficiorum à Guſtavo Rege acceptorum ratione habita. Georgius Dux anceps aliquando ſana conſilia præ ſe ferre, mox alienati animi indicia oſtendere. Inducias is à Saxone initas amplexus fuerat, quarum intuitu hoſtile quid in Cæſareos tentare abnuebat, ac edicta quædam promulgabat hoſtibus emolumento, Suecis fraudi cedentia. Jam quoque haut alia niſi Circuli Ordinum auſpicia præ ſe ferebat, Sueciæ pro communi cauſa poſtulatis inſuper habitis. Nec qui ipſi ſuberat, militem ad Sueciam amplius pertinere agnoſcebat, & ſi quas legiones veteris ſacramenti peculiariter obſervantes norat, durius habebat. Banerii denique commercia averſatus de ipſo ejusdemque copiis atroces querelas non ſine minis jactabat. Solus Landgravius Wilhelmus in fide perſtabat; ſed remotior, & à Banerii exercitu aliorum interjectu diviſus. In ipſo Banerii exercitu ducum juxta ac gregariorum animi ob ſtipendia non ſoluta ægri, & gliſcebat ſub cineribus ignis in periculoſas flammas erupturus, ſic ut omnia præſentem ruinam minitari viderentur.

Oxenſtiernæ conſilia.

§. 34. Rebus ita fere conclamatis, cum præſertim eventus tractatuum in Boruſſia adhuc in dubio eſſet, Oxenſtiernæ conſultiſſimum videbatur honeſta ratione bello excedere; & quoad de hoc conſtaret copias firmare, ac in poteſtate habere. Unde & Banerium, qui difficultates queis premebatur ipſi expoſuerat, hortatur, (14. Julii.) ut ne animum deſpondeat, aut defatigetur, ſed onere potius opprimi ſe patiatur, quam per tædium opus imperfectum deſerat. Cum etiam Sperreuterus ſupremus vigiliarum præfectus, cui Georgii Ducis acta haut arridebant, & præcipue quod ipſum procul ad VVerram flumen ablegare vellet, à Banerio & Oxenſtierna, quid ſibi agendum foret, quæſiviſſet; hic ne Sueci tam egregiis copiis exuerentur, (4. Junii.) metuens injungebat, à Duce mandatam profectionem differret, & ad ſuum adventum provocaret, quicum ob fidem qua Sueciæ teneatur, rem communicare debeat. Interea quoad ipſe pro animo Ducis conſilium formaſſet, in VVeſtphalia permaneret, & Nienburgum, ſi dederetur, in poteſtate haberet. Sed cum judicaret, Ducem

id ægre laturum, congreſſum ejus expetebat, ſi forte ad ſaniora conſilia adducere poſſet; miſſo Lohuſio eidem præ ceteris grato; apud quem prolixe Dux declarabat, ſe paratum ad arma iterum in communem hoſtem ſtringenda, & Oxenſtiernæ colloquium vehementer cupere. Sed mox mutato animo congreſſum differebat, quoad legiones iſtæ ſibi iterum ſubditæ forent. Quod cum Oxenſtiernæ conſultum non videretur, congreſſus intermiſſus eſt.

Oxenſtierna Magdeburgum tendit.

§. 35. Porro quia graviſſimam ſibi Oxenſtiernæ diſceptationem cum Saxone imminere intelligebat, qui de pace ab ſe facta Banerio jam ſignificaverat, Magdeburgum ire conſtituit ut è propinquo negotium id tractare poſſet; ſimul ductorum ac militum tumentes animos componeret, & occaſionem cum Landgravio, & Brandeburgico colloquendi captaret. Eo tendentem Soltquellæ adit à Brandeburgico miſſus Blumenthalius, qui Pragenſis pacti exemplum exhibebat, non ſignificato quid ipſe de eodem ſentiret. Tum durioribus verbis urgebat, ut ſuper Pomeranica ſucceſſione Electori caveretur. Addebat de neutralitate Pomeraniæ concedenda, ſi Polonicum bellum exardeſcat, & ne per Brandeburgicas terras copiæ in Poloniam ducantur, quod Elector iſti bello plane implicari nolit: tum ut Clivicis ditionibus à bello immunitas indulgeatur, Landgravii copiis inde deductis. Sed cum Oxenſtierna quæreret, num quid ipſi ſuper inſtaurandis rebus communibus agere ſecum injunctum foret, Blumenthalius negabat; ſi tamen Electori de Pomerania prius cautum fuerit, tunc & ſuper iſtis mentem ſuam expoſiturum. Ex quo non obſcure colligebat Oxenſtierna, hunc à pravis conſultoribus ablegatum, ut aut rebus arctis iniquas conditiones Suecis extorqueret, aut ſi poſtulatum abnueretur, Elector magis irritaretur. Eoque reſponſum ita temperabat, ut nec patriæ quid fraudi futurum annueret, nec offenſæ anſam præberet: prius noſcendum ſibi eſſe, inquiens, Pragenſem pacem amplexurus ſit Elector, an minus. Nam pace illa ſubſiſtente, rem jam deciſam, nec ulteriore cautione opus eſſe. Sed altero caſu prius ſuper ſumma reipublicæ tranſigi par eſſe. Circa quam ſi quæ optentur conſilia Elector capeſſierit, ſe ipſi Reginæ nomine quantum poſſit ſatisfacturum. Hoc reſponſo dimittitur Legatus; ipſe Magdeburgum iter perſequitur.

Cum Brandeburgico legato obiter tractat.

Conſilium Formatum ad interitum vergit.

§. 36. Cæterum digreſſo è ſuperiore Germania Oxenſtierna ſuffectus in ejus locum Director Otto Rheingravius, & reliquum Conſilium conſultando, hortando, rerum ſuarum incaſſum ſatagebat, exoleſcente jam plane ejus autoritate, ſic ut eundem à Bernhardo Duce Moguntia Francofurtum reductum Magiſtratus urbis vix poſt octiduum ſalutare dignatus ſit. Nec quidquam ab eo memorabile geſtum, niſi quod cum Neoburgicus ſignificaſſet, Cæſarem in ipſius *neutralitatem* conſenſiſſe, operam dederit, ut quæ circa eam Fœderati promiſerant perficerentur. Interim hoſtis reliquias Fœderatorum oppreſſurus omni vi ad Rhenum tendebat, diverſis locis tranſitum tentans, ut aliqua ſaltem perrumpens deſtinatis ſuis potiretur. Ac Lotharingus quidem cum Ligiſtico exercitu Rheno ad Briſacum ſuperato in Mumpelgardenſem agrum ſe conferebat, ut ibi & in vicino Comitatu Burgundiæ refectis copiis in Lotharingiam, ac plane in Galliam irrumperet; cui atrociſſime minabatur, cuſis quoque nummis,

Lotharingi irrita expeditio.

quorum unum latus Fulmen exprimebat hac inſcriptione: *Flamma metuenda Tyrannis.* Alterum gladium lilia Gallica diſſecantem adſcriptis verbis: *Talem dabit ultio meſſem*, addito, *DEO duce, auſpice Carolo.* Enimvero nihil tanto dignum hiatu præſtabatur. Nam redactis in poteſtatem invalidis oppidis Mumpelgardam aggreſſus acriter repellitur. Inde Bruntrutum, Vallis Sancti Georgii, & Spitzenberga capitur, modicum operæ pretium. Degenfeldii recens conſcripta legio à duabus Croatarum legionibus circumventa ſtrenue tandem perrumpebat pari fere hoſtium damno. Urgente poſt penuria, cum inſuper Galli copias undique contraherent, acceptis à Bernhardo Duce quinque equitum legionibus, Lotharingus præmiſſis impedimentis ad Rhenum ſe non ſine trepidatione recipit; cujus ultimum agmen Galli aſſecuti profligant; 15. Maji. alia inſuper caterva cæſa. In Suntgoviam tamen penitus devaſtatam Galli cedentem inſequi nolebant. Inde idem apud Briſacum ſtatim im- 20. Maji. pedimenta & peditatum cis Rhenum remittit; ſed cum equitatu nemine reſiſtente hinc inde excurrens prædas agit. Iſta expeditione Lotharingicos fames & alia incommoda ita imminuerant, ut cum initio ſex equitum, octo peditum millia explere ſe jactarent; regreſſi vix quatuor equitum, duo millia peditum, ducentos numerarent. Sed cum Gallaſius mox Rhenum ſuperaſſet, ac Galli verſus Lotharingiam ſe recepiſſent, Dux iſte reparatus viribus capta Gemehra denuo movet, ut Ducatum ſuum ope populari- 23. Julii. um recuperaret, aut ſaltem Gallos diſtineret, ne Bernhardo Duci contra Cæſareos auxilium ferre poſſent.

Suecici Rhingoviam reciperant, & perdunt.

§. 37. Interea Ducis Bernhardi juſſu Hohendorfius Moguntiæ præfectus cum aliquot equitum legionibus & ſelectis peditum catervis transmiſſo Rheno Rhingoviam irruperat oppreſſis Weisbadæ duabus Bœnnighuſii turmis, & qui 2. April. Walloſii, Elſeldæ, & in arce Ehrenfelſa agebant; inſuper Bœnnighuſium cum valida equitum dimacharumque manu ſubſidio ſuis accurrentem in fugam conjecerat. Quo facto poſt firmata modico præſidio capta loca trans Rhenum ſe iterum recipit. Ea tamen mox ab hoſte contractis viribus nullo negotio recuperantur. Paulo poſt Tupadelius cum aliquot equi- 10. April. tum legionibus à Duce Bernhardo verſus Wurtenbergicam dimiſſus tribuni Hiſpani legionem Schvveigeræ hoſpitantem opprimit, non ſpernenda præda potitus. Sed quod frequentes circa Cæſareorum turmæ tenderent, non ulterius progredi auſus ad ſuos revertit.

Bernhardus Dux Francofurtum excurrit.

§. 38. Cum autem Francofurtenſium ſtudia in Suecorum partes vehementer refrixiſſent, ut neque neceſſariam urbis defenſionem adornarent; & Vitztumio Saxenhuſæ præfecto variis modis ſe opponerent, Bernhardus Dux conciliandis ipſorum animis eo proficiſci conſtituit, quod magnum momentum in conſervatione ejus urbis eſſet; ſimul Mansfeldium ſi poſſet Wetteravia expulſurus. Igitur ipſe aſſumto pleroque equitatu & ſelectis peditum Moguntiæ pontem tranſit, poſtquam Tupadelium Spiræ cum idonea manu reliquiſſet ad hoſtem tranſitu arcendum. Quanquam enim noſſet, Cæſareos in adverſa ripa magnas copias contrahere; tamen quod Galli tunc ingentem exercitum Belgio infunderent, Gallaſium Hiſpanis auxilio ire, & circa pontes extruendos adparatum illudendis Suecicis fingi credebat. Ac jam Dux Francofurtenſium animos non pa-

T tum

1635.

rum correxiſſe videbatur, hoſte Fridbergam uſque rejecto: Hœchſtæ quoque obſidium parabatur inſtaurandis Francofurtum inter & Moguntiam commerciis; quando adfertur hoſtem apud Spiram Rhenum trajeciſſe; unde & ipſe propere trans fluvium ſe recipit. Cæſarei quippe, cum ad Philipsburgum plurima navigia extruxiſſent aut collegiſſent, inter Heilbrunnam, & Pfortzheimum contracto viginti millium, uti ferebant, exercitu, Gallaſio duce Heidelbergam primo tendebant, quam equeſtris legio inſidebat. Huic extructis raptim tribus ſuggeſtibus deditio citra conditionem imperatur. Sed legionis ſubtribunus Heslerus pactione in noctem extracta relictis impedimentis cum equitibus Nicrum transnatat, ac caſſes, quibus circumſeptus tenebatur, nemine ſuorum amiſſo evadit. Gallaſius poſt occupatum oppidum haut tentata arce ad Ladeburgum conſidet; ſed valida manu ad Rhenum dimiſſa, diu paratum pontem Rheinhauſæ protegentibus tormentis & ſclopetis fluvio injicere incipit. Peditum interea manus quatuor navigiis Rhenum trajiciens ſtationem à decurione incurioſius cuſtoditam, & mox caſtellum ad ripam extructum quadringentis circiter peditibus inſeſſum, ſed machinis defectum occupat. Quanquam autem Tupadelius cum bis mille militibus Spira ſtatim accurrens quinquies in hoſtem, jam firmare ſe incipientem, impetum repeteret: eum tamen commoditate loci gaudentem pellere nequibat. Unde deſideratis circiter centum quinquaginta cum ſubtribuno Toppio, paulo majore tamen hoſtium numero cæſo, ſe recipit; & quod militis diſpendium facere tunc conſultum non eſſet, deſerta tacite Spira diſcedit. Bernhardo Duci, qui nuntio hoc accepto trans Rhenum ſe ſtatim receperat, caſtris Franckendaliam inter & Wormatiam poſitis, in anguſto valde res hærebat. Nam & quæ reſtabant Fœderatæ urbes eminus ab hoſte incluſæ id modo captabant, ut communi naufragio ſingulæ ſe eripere poſſent. Ordines Transrhenani hoſte irrumpente ſtatim animum deſpondebant, ac relictis ſuis ditionibus in tutiora ſe recipiebant. Magna ubique frumenti, major argenti penuria; nec ullus munitus locus, cui vel ad menſem de annona proſpectum. Promiſſa à Gallis duodecim auxiliarium millia nuſquam apparebant; quin ipſe Dux quinque legiones equeſtres Forcæo in Alſatiam ſubſidio mittere neceſſum habuerat. A fronte validus hoſtis viribus longe exſuperans. Nec tergum tutum erat, quod Piccolomineus Mansfeldio junctus Weisbadæ metaretur; de quo non conſtabat, an transmiſſo in Rhingovia Rheno iſtũ à tergo circumventurus, an cum Mansfeldio in Belgium eſſet deſcenſurus. Sane is ad Rhenum acriter ingruens noctu caſtellum ponti tuendo contra Moguntiam poſitum aſſultaverat; ſtrenue tamen repulſus centum deſideratis ceſſerat. Ad Elfeldam quoque manus militum in adverſam inſulam trajecerat; quam tamen ſequenti die Sigrothus tribunus adductis duobus tormentis iterum expellebat.

Cæſarei ad Spiram Rhenum tranſeunt.

31. Maji.

Bernhardus Dux in ſummas difficultates conjicitur.

7. Junii.

§. 39. Has difficultates Dux Bernhardus primum Feuquierio, Forcæoque demonſtrat, hortatus, ut propere ſuæ ſibi legiones, & auxilia Gallica ſubmittantur. Inde dubitabat, num Moguntiæ pedem figeret, contracta ibi annona, quoad hoſtium vires mora attererentur, aut ipſi ſubſidia aliunde advenirent. Ac jam impedimentis Oppenheimum præmiſſis ipſe tantiſper ad Wormatiam conſiſtere decreverat, quoad hoſtis tota mole incumberet. Enimvero id conſilium equeſtribus præcipue ductoribus diſplicebat. Nam urgente Gallaſio vel prælii alea erat tentanda adverſus hoſtem viribus longe prævalentem; aut ſubvectione intercluſa, corruptaque meſſe mox cum fame luctandum. Quin ſi hoſtis infra Moguntiam irrumperet, præceps ad oppidum fuga erat arripienda, nondum proviſo hominibus, jumentisque alimento; ac incerto adhuc Gallico auxilio. Unde ſuadebant cum equitatu montana verſus concedendum, quo receptus ad Galliam pateret. Quam ſententiam ſecutus Dux, cum tota vi hoſtis Rhenum ſuperaret, Wormatiam duabus legionibus, Moguntiam pleroque peditatu firmat; ipſe cum equitatu, ac duabus peditum legionibus ad montes vertit. Initio tamen non longius quam Lauteram ire conſtituerat, quo propius à ſuis abeſſet, & ſi quæ loca ſuo præſidio inſeſſa hoſtis invaderet, hunc à tergo diſtringere poſſet; ac ut ad conjunctionem cum Gallis via pateret. Eoque & pleraque montium clauſtra Landavia Crucenacum uſque milite firmabat. Sed cum hoſtis validius ingrueret, præſidio Lauteræ relicto Sarbruccam, & longius Galliæ verſus limitem recedere cogebatur.

Idem verſus Galliam ſe recipit.

1635.

16. Julii.

§. 40. Bernhardo Duce pulſo *Gallaſius ſtatim* Wormatiam aggreditur, oſtentata vi, ſimul *pacis jam factæ obtentu portas ſibi aperiri poſtulans*. Nec oppidani moram faciunt tribuno Holtzio compulſo, ut honeſtis conditionibus liberum ſibi diſceſſum paciſceretur; quem Hagenoam diſcedentem multi milites deſerebant. Wormatiæ plurimi ex Equeſtri Ordine, qui intra id oppidum ſe receperant, pacis leges ſubeunt. Ad quas acceptandas Argentoratenſes quoque à Gallaſio invitantur. Nec jam amplius clanculum cum Francofurtenſibus tractabatur, multis paſſim dulcedinem pacis ingerentibus, Regum, Ordinumq; Fœderatorum potentia contumelioſe elevata. Wormatia Gallaſius Melchiorem Hatzfeldium cum ſeptem circiter millibus Lauteram mittit, quam Schonbeckius tribunus acriter & ad extremum usque ſpe adventuri auxilii defendebat. Sed tandem oppidum impetu expugnatur, ac præſidio cæſo præfectus ſaucius cum ſubtribuno Heslero capitur. Zvveibrucca quoque vi in poteſtatem redigitur.

Wormatia Cæſari ſe dedit.

Lautera capitur.

§. 41. Interea hoſtis in Rhingovia quoque Rhenum tranſierat Hohendorfio id impedire non valente, quod Gallaſius è ſuperiore tractu Falckenſteinium Comitem valida cum manu immiſiſſet. Horum pars ad Moguntiam conſidebant omni aditu intercluſo. Erant in urbe ad ſex millia militum, numerus vix par amplitudini mœnium defendendæ, ſed quem caſtellum urbi adpoſitum non capiebat. Nec pro tanta multitudine ſat annonæ ſuppetebat, urgente inſuper funiculorum penuria; etſi pulveris pyrii aliquantum & egregiæ machinæ forent. Antequam tamen extrema oppido admoverentur, Gallicum ſubſidium ſub Ludovico Valetta Cardinale adventabat. Id quod Hohendorfio Dux ſignificabat, hortatus ut ſtrenue oppidum tueretur certus auxilii intra quatuordecim dies adfuturi. Et commodum valde accidebat Duci, quod alibi tunc Gallis res feliciter cederent, pulſis in Valle Tellina per Rohanæum Ducem Cæſareis, & quod in Belgio Thomas Sabaudiæ Princeps à Chaſtilionæo, & Brezæo magna acie victus foret. Unde à Gallaſio Piccolomineus cum triginta equitum turmis Namurcum miſſus eſt; quem

Moguntia premitur.

30. Jun.

1635. quem per Treveros Beckius cum ſeptem legionibus ſequebatur: ſic ut vires Cæſareorum ad Rhenum non parum diſtraherentur.

Chriſtianus Marchio Brandeburgicus ſe dedit.

§. 42. In Franconia Chriſtianum Marchionem Brandeburgicum Lamboyus poſt expugnatam arcem Coburgenſem urgebat, ut Cæſareum præſidium arce Blaſſenburgo reciperet, vi ſe id introducturum minitatus ſi abnueret. Nec adquieſcebat Lamboyus, cum Marchio modicam moram peteret cum agnatis ſuis conſultandi, & quoad pax promulgaretur, quam ipſe ſtatim amplecti conſtituerit. Unde avertendæ iſtius inſultui in hoc demum temperamentum conſentiebat Marchio, ut arcis præſidiarii Cæſari juxta, Imperioque ac ipſi ſacramentum dicerent. Noribergenſes Wahlius Bavaricus dux premebat; qui poſt Weidam vi expugnatam minora circum oppida Hersbruccam, Laufam, Altorfium in poteſtatem redegerat, ac urbem indies magis in arctum redactum ibat. Sed bono ſuo fato urbi ad pacem uſque Pragæ promulgatam, & ultra frumentum ſuppetebat, alias fortaſſe parem cum Auguſta ſortem ſubituræ. Statim porro atque de pace perfecta conſtitit, præſidium Neumarcæ impoſitum cum ſubtribuno Magno Hanſonio in urbem evocatur, verbo, quod ſumma rerum in hac defendenda verteretur; revera autem, ne forte hic deditionem abnuens tranſactioni urbis cum Cæſare remoram injiceret. Inde Regi Hungariæ Neumarcum venienti obviam mittunt, & pacis Pragenſis legi ſe ſubjiciunt, ſtipulati tamen dicto ſubtribuno, & aliis Suecorum ductoribus, qui in urbe erant, liberum ad ſuos diſceſſum. In Suevia Wurtenbergicas arces mora temporis, & fames paulatim ſub jugum Cæſaris redigebat, excepta Tvvila. Ulma quoque non longe poſt Noribergam Pragenſem pacem amplectitur. Tandem & Memminga prævalentibus ubique Cæſaris armis ſe ſubmittit. Ita fœdus Evangelicum per Superiorem Germaniam penitus extinctum.

ut & Noriberga,

17. Jun.

& Ulma ac Memminga.

Pax Pragenſis.

§. 43. Interea plene adornandis, quæ Pirnæ conceptæ erant, pacis legibus Legati à Saxoniæ Electore, & Georgio Landgravio Pragam venerant. Qui poſtquam ad negotium expediendum cum Commiſſariis Cæſareis acceſſiſſent, ſtatim deprehendebant, Cæſareos Pirnenſi inſtrumento multa addidiſſe, in eodem multa omiſiſſe, aut interpolaſſe; ut Electorales iſtud ſubſcribere non auſi quoſdam ſuorum Dreſdam remitterent, expetendæ Electoris declarationi. Hunc ne iſtam pacem perficeret, fruſtra monebat Legatus Gallicus Rorteus Baro, Regis ſui nomine pollicitus validum exercitum oppreſſis à Cæſare Ordinibus ſubventurum, quoad communis, tuta, & ſtabilis pax obtineatur, & quæ omnibus quorum intereſt ſatisfaciat. Nam Elector paci ſuæ affixus reſponſi loco prolixe exponebat mala belli, pacis neceſſitatem, quam diu captatam nunc propiore ſpe complectatur. Et cum Rorteus ex hoc intelligere non poſſet, num à Rege ſuo oblata auxilia grata forent, eadem denuo apud ſecretius conſilium proponebat. A quo cum præter ſolitas verborum ambages nihil extundere poſſet, atque Regis ſui promiſſa parvi fieri animadverteret, iſtis denuntiabat: Regi ſuo parum curæ eſſe, num Elector ſacrorum ſocios & communi cauſæ innexos deſerat, qui haut eo ſecius amicis ac fœderatis ſuccurrere decreverit. Mox poſtquam Electoris Deputati Pragam iterum ſe contuliſſent, & ipſe Dreſda Berolinum ad Brandeburgicum Electorem abit. Iſtis Pragam reverſis intra paucos dies negotium abſolvitur, & pax perfecta proclamatur, ſtatimque Cæſari & Electori ſubſcribenda tranſmittitur. Ejus capita quantum à Pirnenſi conventione abeant, cum peculiari ſcripto ſit expoſitum, recenſere extra inſtitutum noſtrum, & cum tædio conjunctum fuerit. Id tamen utrinque immotum manebat, extraneos Reges ad reſtituenda omnia, quæ bello hoc in Germania occupaverant, ſi abnuerent, vi compellere, ipſoque Imperio, & Gallum ſimul Lotharingia ejicere. Cæterum quare in iſthanc pacem tam multa continentem, quæ vix ullum juris & æqui colorem admiſerint, Saxo conſenſerit, hæ rationes jactabantur; quod per cladem Norlinganam afflictis Proteſtantium rebus, quæ Cæſaris ſucceſſus ſiſteret potentia nullibi adpareret; & quod Sueci omnia ad ſuum libitum diſponere per Germaniam vellent; ſimul plures quoque extranei bello involverentur, qui Imperium penitus quaſi ſaturi videantur. Ipſe Elector longe poſt tempore Carolo Chriſtophoro Slippenbachio Comiti dixerat: Sine dubio Sueciæ ſe amicum fuiſſe permanſurum, ni Regis Guſtavi Adolfi mors interveniſſet. Poſt eam nobiles Suecos ita omnia miſcuiſſe & confudiſſe, ut ſcopum belli non amplius liceret dignoſcere. Obverſabatur quoque Saxonis animo autoritas inter Proteſtantes hoc facto inſigniter ſtabilienda, & Mauritius Saxoniæ quondam Elector, qui Paſſavienſi tranſactione cæteris ſacrorum libertatem ſtipulatus fuerat Galliæ Rege excluſo; cujus factum imitandum ſibi propoſuerat. Nec deerant, qui Electori perſuaderent, habere eum quare ſibi gratuletur, rem hucusque deduci potuiſſe; nec dubitandum, ubi exoſita animorum exacerbatione concordia inter Cæſarem & Ordines inſtaurata ſit, ipſum uno verbo plus apud Cæſarem obtenturum, quam ſi decennium adhuc inter tractatus abſumtum fuiſſet. Sed adverſus exteros Reges & Suecos præcipue, qui hac pace ita indigne habebantur, ſpes præcipue reponebatur in edictis Cæſaris avocatoriis; quod maxima pars exercituum Suecicorum Germanis conſtaret, quos iſtorum ſacramento intenta infamiæ, confiſcationisque, & capitis pœna abſtractura eſſet. Ac certo credebatur, illis promulgatis, qui nunc numero ſui militis gloriarentur, ad tenuem mox manum redactum iri. Id conſtabat, ad eam pacem conciliandam non parum contuliſſe Landgravium Georgium, qui patri ſuo moribundo juraſſe ferebatur, ſe nunquam Auſtriacæ Domus partes deſerturum. Cujus Cancellarius Wolfius ſedulam Cæſari eam circa pacem operam navabat. Landgravio poſt pro iſto officio à Cæſare donata præfectura Lauba cum vectigali non exigui momenti, quæ quondam ad Electorem Palatinum ſpectaverat, nec non Comitatus Iſenburgicus Budingenſis, excluſis & in exilium ejectis quindecim ex ea familia adhuc ſuperſtitibus. Arguebatur quoque Saxonicus Theologus Matthias Hoëus decem uncialium millia à Cæſare accepiſſe, eximendis Principis ſui animo ſcrupulis, quos alias facile iſta pax generare poterat. Ob eandem ſupplicatio per Electoris ditiones indicitur, & ipſa, ut in omnium notitiam perveniret, typis exſcripta publicatur. Et quia per ſuperiores Circulos omnia jam ſub Cæſaris obſequium redacta erant, Elector Lipſiam ſe confert, ubi & copias ſuas contrahit, ut cum Suecis, qui non procul in Magdeburgico agro ſtativa habebant, tranſactionem ſuſciperet.

12. Mart.

Eam Gallus fruſtra impedire conatur.

26. April.

1635. 20. Maji.

24. Maji.

§. 44. Inter recentis pacis gaudia Arnheimius Arnhei-

 obtentu

1635.
[illegible] à Saxone discedit. 20. Maji.

obtentu curandæ valetudinis inſalutato Electore ab ipſius exercitu, cui ſummo cum imperio præerat, Vetus Brandeburgum improviſo ſe confert. Cauſam ipſe ferebat, quod pacem non probaret, qua ſua quoque ſalus in lubrico poſita videretur. Nec dubitabat apud præfectos quoſdam Suecicos, qui ipſum inviſerant, aſperis verbis in Saxonem invehi, jactans; ſe pacem Christiano indignam judicare, quæ aliquos Ordinum libidini Cæſaris dedat, & de Suecorum ſatisfactione nihil contineat. Si talibus Elector utatur conſiliariis, qui perſuadere ipſi poſſint, ut contra fidem tam ſancte, ſe quoque interprete datam Sileſios pace excludere, & *Babylonicæ meretricis* tyrannidi tradere non vereatur: quem præſtitutum non repertum iri, qui Electorem permoveat ad manus ipſi injiciendas? Se nolle imperium gerere in exercitum Saxonicum, qui jam Cæſaris ſit; nec Cæſari ſacramentum dicere poſſe, cui ſuſpectetur, velut ipſe Electorem ad bellum in Cæſarem incitaverit, hujus ditiones vaſtaverit, Pragam ceperit, ac Fridlandum fidum alias Cæſaris miniſtrum ſeduxerit, nec Auſtriacum eſſe ejuſmodi offenſas oblivisci. Invehebatur præterea in Hoëum Theologum: qui ſententiam ipſius ſuper Pragenſi pace ſibi communicatam Chriſtiano dignam, honeſtam, & ſaluti Proteſtantium patriæque proficuam agnoverat; Electorique denuntiaturum ſe dixerat, ni ab ea pace diſcedat, conſcientiam & honeſtatem ipſum læſurum. Et nihilo ſecius ſequenti die Numini pro iſta pace gratias nuncuparat. Unde propria cum confeſſione convinci, Deo grates exſolviſſe, quod Elector cum læſione conſcientiæ, & poſthabito honeſto pacem iniverit. Addebat; ſi ſalva conſcientia adverſus Cæſarem hactenus arma geſta ſint, eadem etiam adverſus Saxonem geri poſſe, qui turpem & cauſæ Evangelicorum perniciosam pacem cuderit.

2. Junii.

Et Sueci non fidunt.

Nec eo magis tamen vir iſte ſinceri animi fidem Suecis faciebat, ipſis antea ſemper adverſus, & præcipuus autor Pirnenſis tractatus; qui licet paulo æquior quam Pragenſis, iiſdem tamen fere defectibus præſertim circa Sileſios laborabat, quos nunc iſte in Pragenſi pace tantopere damnabat. Et qui viri aſtutiam noverant, iſta omnia in ſpeciem fieri, dicique judicabant ad fucum populo faciendum, ac ut impediret, ne Brandeburgicus ſe cum Suecis jungeret. Qui & his ipſis diebus à Brandeburgico legationem ad Saxonem ſuſceperat obtentu laxius ſpatium petendi Ordinum declarationi, & ſatisfactionem Suecis procurandi. Et ſane conſtabat, ipſum pleriſque nobilibus per ditionem Brandeburgicam favorem in Auſtriacos inſpiraſſe, quibus perſuaſerat; Guſtavum Regem id egiſſe, ut libertatem nobilitatis Germanicæ circumcideret, eidemque opprimendæ novos homines opibus, & honoribus extolleret. Quod fatum quoque Ordinem Equeſtrem manſurum ſit, prævalentibus Germaniæ Principibus, qui pleraque bona, ac beneficia ſacra ſibi ſuiſque vindicaturi ſint, reliquis inter gratioſos aulicos diſtributis. Contra florente Domo Auſtriaca nobilitatem Germanam bonis ſacris fruituram, ac Principibus in ordinem redactis iſtam ad veræ libertatis faſtigium enixuram. Quo fine & ipſe tractatum Pirnenſem ſuaſerit.

Sileſii de pace apud Saxonem fruſtra queruntur.

§. 45. Enimvero bona fide eam pacem deteſtabantur Sileſiæ Ordines, qui jam dudum per legatos Saxonem rogaverant, ut cum ipſi per ejus exercitum nulla ſua culpa in partes pertracti ſint, idem pro fide ſibi ſanctiſſime data efficiat, ne pacis inſtrumento ſuæ exiſtimationi nota inuratur, neu tam fœdis criminibus onerati duriſſimis conditionibus ſubjiciantur. Ad quæ Elector promiſerat; tranſactionem anno hujus ſeculi viceſimo primo Dreſdæ initam, & à Cæſare confirmatam, ſalvam ipſis fore. Hac in ſpe inter poſtremos tractatus eo magis confirmabantur, quod legatis quantumvis ſolicite inſtantibus nihil eorum, quæ agebantur, communicaretur; unde ipſi collegerant, cauſam ſuam ita liquidam eſſe, ut nulla amplius deductione indigeat. Conventi quoque pace ne verbum quidem ipſis indicabatur eorum quæ ad Sileſiam ſpectarent. Aſt cum poſt intelligerent, quæ Pirnæ circa ipſos decreta erant Pragæ renovata, & durioribus legibus adſtricta, ac extrema intentari, ni iſta ſubeant, prolixo ſcripto innocentiam ſuam denuo demonſtrant; ut atrociſſimas à Cæſare oppreſſiones patienter tolerarint; ut Elector immiſſo exercitu, metu promiſſiſque ipſos compulerit in cæterorum Evangelicorum cauſam deſcendere; ut ipſe autor ſit eorum omnium, quæ ſibi objici queant. In mentem inde revocatis ejus promiſſis obſecrant, ignominiæ ipſos eximat, ac libertatem, juraque Sileſiæ ſarta tecta conſervet. Ni hoc fieret, interpoſita proteſtatione, jus ſibi è Dreſdenſi tranſactione quæſitum reſervabant. Eodem argumento literas ad Arnheimium dabant, cui & omnium dictorum factorumque memoriam refricabant, quibus ad arctiorem ipſos conjunctionem permovere ſategerat. Sed neque hic ſeceſſione facta, quicquam amplius ad rem conferre poterat; & Elector paci ſuæ inhærens querelas iſtas ſurda aure reſpuebat.

9. Jun.

Erfordienſes paci non fidunt. 12. Jun.

§. 46. Sed nec Superioris Saxoniæ Ordines ſuper iſta pace eadem ſentiebant. Erfordienſes quippe eam ſuſpectam judicabant; eoque Oxenſtiernam per literas orabant, ut in tractatibus, qui cum Saxone ſuſcipiendi videantur, ipſorum rationem habeat. Idque petitum paulo poſt repetebant; ratione addita, quod cum de pace nuper concluſa vicinis Ordinibus ſignificaretur, ipſorum urbs prætererita ſit.

9. Julii.

Anhaldini pacem ſub conditione acceptant.

Anhaldini Principes etſi Saxonis imperia abnuere non auderent, cujus metu etiam Ludovicus Princeps præfecturâ in duos præſulatus plane abierat, ejuſque abdicationis teſtimonium ſibi ab Oxenſtierna exhiberi petierat: tamen quod in pace Pragenſi paſſim quædam deſiderarent, non niſi certis conditionibus eam acceptare decernebant, ut conſcientiæ, & decoro utcunque conſulerent, poſtquam contra torrentem niti ſupra vires erat.

Wilhelmus Vinarienſis paulatim in pacem flectit. 8. Jun.

Wilhelmus Vinarienſis Dux, etſi jam non vulgari amicitia Saxoni junctus, per Legatum apud Oxenſtiernam multa de ſtudio ſuo in communem cauſam Suecoſque teſtabatur, rogans, ut ipſe ſibi deinceps quoque faveat, ac Proteſtantium ſalutem cordi habeat. Sed ea mens non diu perſiſtebat; an quod iſta tantum ſimulaverat. Initio tamen declarabat: ſe conſtituiſſe pacem amplecti, & à bello remotum quieſcere. Non poſſe tamen copias ſuas, quas nec plane in poteſtate habeat, obſtringere, ut cum Cæſaris ſe exercitu conjungant adverſus Gallos Suecoſque, aut ſi qui alii eam pacem abnuant. Cujus rei graves ſibi rationes eſſe, ac confidere, non plus à ſe poſtulatum iri. Et ut eo circumſpectius agat, copias ſe ſuas eouſque retenturum, quoad ab Electore ſibi ſit idonee cautum. Sed ſi ad plura urgeatur, quam conſcientia ferat, alia ſibi conſilia capienda.

Brandeburgicus initio nutat. 10. April.

§. 47. Brandeburgicus Elector, Dreſda reverſo Schvvartzenbergio, ſelectos Ordinum provincialium denuo Berolinum evocat, illorumque ſententiam exquirit; num Saxoni adhærendum, ſi is

vel

vel ad Cæſarem tranſeat, vel tertias ſibi partes formet? Quorum etſi non pauci in conjunctionem cum Saxone inclinabant ob autoritatem popularis ſui Arnheimii, & quod anxie pacem anhelabant, ad quam iſthæc via expeditiſſima videbatur: tamen aliqui è conſiliariis, & ipſorum ſuaſu Elector valde dubitabant, num ita repente ad Saxonem tranſeundum foret. Nam eo caſu ſumma rerum Saxoni credenda erat, quod [illegible] alias cauſas durum erat, tum quod iſte [illegible]gna ab hoc ſibi deberi contenderet ob hære[illegible] Boruſſicam, & ſucceſſionem Juliacenſem, ex qua fructuum perceptorum & percipiendorum nomine ducenties quinquagies centena uncialium millia poſtulabat. Igitur placebat pauliſper ſpectandum, quo res ſe darent, omniaque integra ad Oxenſtiernæ adventum differenda. Sed cum mox articuli Pirnenſes paſſim interpolarentur, Elector non aulicos ſolum, ſed & Theologos in conſilium adhibebat. Quos inter Wolfgangus Crellius prolixe demonſtrabat: hautquidquam fas piumque eſſe Electori, cum Cæſare & Saxone arma conjungere ad perſequendos illos, qui amneſtia excluſi, & ſoli clementiæ Cæſaris reſervati ſint; quantumvis ditiones, dignitatem, ac ſacra ipſi ſalva fore promiſſum ſit. Quin nec fas ipſi ratam habere pacem, qua aliqui Ordinum Evangelicorum excludantur. Unde ſpes erat, Electorem à cauſa communi non defecturum: de qua ſua mente etiam Banerium per Legatum Heidium eſſe ſecurum juſſerat. Enimvero Schvvarzenbergius, ipſiuſque factio duplici potiſſimum machina oppugnatum Electoris animum in ſequiora detorquebant. Nam cum Elector Oxenſtiernam in Saxoniam adpellentem legatione aditurus eſſet, id perficiebant, ut ei obeundæ deſtinaretur Blumenthalius, Comiti iſti penitus addictus; utque ſepoſita communis cauſæ reparatione ſola cautio de ſucceſſione Pomeranica exigeretur: cum ſatis conſtaret, Oxenſtiernam ſine ulla conditione iſtam non annuiturum: qua repulſa ad irritandum Electoris animum abuſuri erant. Quem inſuper quaſſabant collapſæ per Superiorem Germaniam res, & Gallorum in Belgio arma initiis non reſpondentia, gliſcenſque Cæſaris atque Saxonis potentia, quæ malevoli immenſum extollebant, inania quoque miſcentes, ut Electori tandem perſuaderent, res Suecorum & Evangelicorum conclamatas, nec ſpem eas inſtaurandi ſupereſſe; unde unicam viam ſe ſuoſque extremis malorum eripiendi patere, ſi pacem amplectatur. Quibus artibus labefactum Electoris animum demum in partes ſuas pertraxere.

Poſt artibus malevolorum corrumpitur.

Landgravius & Luneburgicus congrediuntur.

§. 48. In Saxonia Inferiore Landgravius Georgium Ducem tandem ad congreſſum Hildeſiæ habendum permoverat, invitato quoque Banerio, ut conſultarent, quomodo ipſorum copiæ neceſſitate exigente invicem ſibi ſuccurrere poſſent. Eo ſe conferre Banerius, quod initio conſtituerat, impediebatur adverſa valetudine, & quia conſtabat id agi, ut ipſe ab exercitu abſtraheretur. Mittebat tamen eodem tribunum Werderum Landgravio cumprimis gratum, qui demonſtraret; conſultum ſibi videri, ipſos intra hoſpitia quietem agere, quoad appareat, quid inter Cæſarem & Saxonem concludendum ſit: tunc demum enim certi quid ſtatui poſſe. Sibi ſane ſtativis ſuis digredi haut tutum, poſitis ad latus Saxonicis, à tergo Brandeburgicis copiis, à quibus quid expectandum ſit, non conſtet: unde ſibi utique rebus ſuis invigilandum, & quid tempus ferat expectandum eſſe. Quod ſi hoſtis Landgravium premat, firmatis valido præſidio munitis locis cum copiis Viſurgim verſus ad Georgium Ducem recedendum, apertis agrorum hoſti in prædam relictis, quibus æque vaſtitas immineat, ſi amicos exercitus eodem evocet, ſede belli ibidem locata. Quod ſi tamen omnino auxilia petat Landgravius, eſſe Duci Georgio ad ſuccurrendum facultatem, & ſe quantum tempora ſua ferant, equitatum ſubmiſſurum. Omnino tamen ſuadebat Landgravio, conſervationem potius exercitus hoc tempore, quam agrorum ſpectaret. Cæterum Hildeſiæ Luneburgicus Landgravio aliquot legiones promittebat, quibus hic de annona proſpecturus erat. Sed cum Landgravius mandata eis legionibus danda huc extendi vellet, ut ſi occaſio arrideat, Haſſiacis junctæ in hoſtem irent, & Bernhardo Duci ſociarentur, id Luneburgicus obtentu induciarum, in quas conſenſerit, recuſabat. Ita ad extremum eo congreſſu parum effectum fuit.

18. April.

Banerii conſilium.

Conventus inter Vinarienſem Luneburgicum & Landgravium Banerio ſuſpectus. 20. Maji.

§. 49. Alio inde conventu Wilhelmus Vinarienſis, Georgius Luneburgicus, & Landgravius Northuſæ agitabant, quid circa pacem Pragenſem ſtatuendum foret, quam à Pirnenſibus articulis multum diſcrepare intellexerant. Ubi id ab ipſis decretum vulgabatur; ſi honeſta & omnes complexa pax obtineri poſſit, libenter ſe eam arrepturos. Aſt ſi Saxo conventa ſua ipſis utique obtrudere conetur in fraudem cauſæ communis, ſe conſtanter in ſocietate permanſuros, quoad Proteſtantibus firma ſecuritas parta ſit. Eo fine ipſos è copiis ſuis unum exercitum compoſituros, ingruenti qua opus ſit hoſti opponendum. Enimvero quod ſuper eo congreſſu Banerio nihil communicatum foret, ipſe his, quæ publice jactabantur, fidem derogabat. Quanquam enim de ſtudio Landgravii in Suecos non dubitaretur, reliqui tamen ſuſpecti erant, & præcipue Vinarienſis indies magis Electori Saxoniæ addictus. Unde ab ipſo id ſpectari judicabat Banerius, ut Luneburgicus Suecorum partibus abſtraheretur, aut ſaltem ejus ſibi copiæ adjungerentur. Id quod hac via obtenturus erat, quia iſte exercitus diverſis quidem ducibus ſubditus, ſummæ ejuſdem directioni ſubeſſe debebat.

Conventus Inferioris Saxoniæ decretum. 29. Maji. 9. Jun.

§. 50. Aſt univerſos Saxoniæ Inferioris Ordines Auguſtus Brunſvvicenſis Dux Brunſvvigam convocaverat, ubi ad propoſitionem ab ipſo factam decretum; inducias à Saxone initas utique amplectendas: pacis quoque Pirnæ conceptas leges admittere ſatius eſſe, quam ancipiti aleæ fortunas omnes exponere, aut miſeros cives per belli mala diutius trahere: operam tamen utique dandam, ut Gallis & Suecis amica ratione ſatisfiat. Quod ſi Pragæ quid additum ſit, aut Pirnenſibus capitibus detractum, quod divinæ gloriæ & doctrinæ ſtatuique Evangelicorum repugnet, novo conventu indicto pro re nata conſilium capiendum. Interim ſuper alendo exercitu decernebatur, quoad de pace conſtaret. Ita Inferior Saxonia fere cum Electore conſpirabat, niſi quod Suecorum Gallorumque rationem curatius habendam duceret; quibus validi exercitus, ac plurima munita oppida præſidiis inſeſſa. Unde ni bona illorum cum gratia res componeretur, adparebat, eas oras novis, ac forſan gravioribus quam hactenus turbis involvendas. Nec placebat Landgravium ab induciis excluſum, qui ſi per deſperationem ad imploranda exterorum auxilia adigeretur, vicinum incendium Saxoniam quoque correpturum videbatur. Unde Electorem literis monebant, æquum ſibi videri Suecorum amicitiam conſervari; ac ob inſignia merita rationem eorum ita haberi, prout fas, & decus exigat.

1635. Tum omnes adverſus duas Coronas offenſarum cauſas declinandas, & Landgravium induciis includendum.

Neuſtadium & Nienburgum deduntur. 30. April. 19. Jun. Sperreuterus à Georgio Duce ſeceſſionem facit.

§. 51. Inter iſta ob ſuſceptas inducias eo tractu ab exercitibus nihil memorabile actum, niſi quod Cæſarei Neuſtadium ad montem à rapis dictum, & Nienburgum poſt longam eminus obſidionem premente fame dedere ſunt coacti, illud Aprili, hoc Junio menſe, quorum huic Wernerus Meridius tribunus, qui obſidium curaverat, præficitur. Paulo poſt Sperreuterus ſupremus vigiliarum præfectus à Georgio Duce cum aliquot legionibus ſeceſſionem fecit; cujus rei cauſa paulo altius repetenda. Poſt acceptatas inducias Dux copiis ſibi ſubjectis, ac præcipue legionibus, quæ Nienburgum obſederant, imperaverat omni hoſtilitate adverſus Cæſareos abſtinere. Sed quia iſtud inſciis Suecis, & in fraudem eorundem factum erat, ſuſpicio oriebatur, quaſi Dux tractatuum Saxonicorum particeps foret: præſertim cum non modicas occaſiones hoſti noxam inferendi omiſiſſet.

Ducis Georgii ſuſpectæ actiones.

Nam monuerat Sperreuterus, intra paucas ſeptimanas fame ad deditionem cogi poſſe Wiedenburgam Oſnabrugenſis præſulatus arcem, quæ vicinam late regionem exactionibus premebat. Id quod obtentu induciarum Dux recuſabat; quo nomine etiam voluerat Rhedam munitionibus ac præſidio firmari: non parum ſecuritati hoſpitiorum Weſtphalicorum inſervituram. Præterea querelarum, & minarum adverſus Banerium, ejuſque exercitum nec finis erat, nec modus. Nec dubitabat palam profiteri; plus ſibi jam Ordines ſui Circuli reſpiciendos, quam Sueciam: illos quippe ſolos onera belli pertuliſſe, cum ab extraneis nihil auxilii, ac potius multum impedimenti ipſis allatum ſit. Idem quoque arguebatur, Suecicas legiones, & qui Suecis favebant durius, Brunſuicenſes contra largius habere, ut hæ potiſſimum numero militum gliſcerent. Jam quoque titulum *Generalis Suecici*, quo hactenus fere nuncupatus fuerat, & quem lubens admiſerat, faſtidire incipiebat, cauſatus; à Guſtavo Rege pacto Wurtzburgi inito in ipſius arbitrio relictum, num imperium in copias Circuli Saxonici tanquam Princeps Germaniæ, & non ſimplicis ducis Suecici dignatione ſuſcipere velit, modo in negotiis ſummam rerum ſpectantibus à Regis directione dependeat. Neque repugnare ipſum velut liberum Imperii Principem conſcriptis à ſe copiis præeſſe, & Regi dum viveret ſummam belli directionem deferre. Unde & in pacto deditionis Nienburgenſis omiſſo Suecico vocabulo Circuli Saxonici ſe ducem duntaxat vocitaverat. Cum etiam Banerius animo ipſius explorando literis & nuntio miſſo exquiſiviſſet; quid ab ipſo expectandum ſibi foret, ſi Saxo Cæſareis junctus invaderet; ſimul aliquot legiones Suecicas, & machinas triginta quatuor ſibi mitti poſtularet:

25. Maji.

Dux inanes verborum ambages reponere; nec ſuis ſe legionibus, ac machinis carere poſſe; addito, ſibi non conſtare, legiones aliquas Suecicas, aut Sueciæ obnoxias ſuo imperio ſubeſſe. Præſertim cum iſtæ legiones Ordinibus Saxoniæ traditæ, atque ab hiſce acceptatæ, & hactenus ſuſtentatæ ſint. Non igitur penes ſe, ſed Ordines Circuli eſſe aliquas legiones dimittere: ſuum eſſe illas conſervare, & in uſum cauſæ communis adhibere. Imo cum Banerius poſtularet, ut Dux hoſti propior dimachis ſuis opportunos aditus cuſtodiret, ne id quidem annuebat.

21. Maji.

§. 52. Cum igitur ex conventione Ducis cum Wilhelmo Vinarienſi, & Landgravio junctis ipſorum copiis exercitus ad Werram flumen eſſet formandus, Dux Sperreutero mandabat, contractis in Weſtphalia legionibus, ac ſuperato Viſurgi in agro Brunſuicenſi commodo loco caſtra metaretur hoſtemque diligenter obſervaret, ac ad Wilhelmum Vinarienſem, & Landgravium quæ [illegible] quid ageretur referret; ſe ta[illegible] neutro copias conjungeret. Con[illegible] Duci oſtendebat; non co[illegible] milite nudari, ne forte hoſt[illegible] rat, tunc in extremis agent[illegible] ſua iterare, cauſatus ad Nien[illegible] periculi ob nuperam Hiſp[illegible] cladem: ac ſi qui ingruant[illegible] disjiciendum. Igitur ad co[illegible] naret, ſed inducias obſerv[illegible] Haſſiaco Duci ſe miſceret. [illegible] teri ſuſpicionem, velut Dux in Saxonem inclinaret, non parum confirmabant; præſertim poſtquam intelligebat ſe imperio Ducis Wilhelmi in Saxonem jam aperte proni ſubjiciendum. Unde id agi judicabat, ut ipſe Luneburgico viciſſim ſuſpectus Weſtphalia dimotus in talem conjiceretur locum, ubi è medio tolli, aut in poteſtate haberi poſſet; ſimul legionibus Nienburgo obſidentibus Sueciæ addictiſſimis abſtraheretur, quæ deinceps una cum Nienburgo in Ducis manu futuræ eſſent. Conſtituerat igitur moras nectere; ac interim à Banerio, quid ſibi agendum, literis exquirebat. Enimvero huic non minus Dux ſuſpectabatur; nec ferendum videbatur. VVeſtphaliam, & tot legiones inſuper haberi. Igitur Sperreutero reſpondebat: legiones circa ſe expeditas teneret; interim ſuam mentem diſſimularet, quoad ipſe, quid ulterius faciendum, ſignificaret. Quod ſi nimis urgeatur, nec alia via pateat, legiones quas poſſit contraheret, & ſeceſſione à Duce facta ſecum jungeretur. Dum ita tergiverſanti Sperreutero Dux repetitis mandatis inſtat, ad Oxenſtiernam, quem è Gallia in Saxoniam adpuliſſe innotuerat, Hammersteinium præfectum turmæ ablegat, ut ſibi expreſſa mandata dentur, num repudiato Luneburgici imperio ad Banerium tranſire, abductis ſimul à Regina pendentibus legionibus; ac Nienburgum, ubi captum ſit, fido præſidio firmare debeat? Oxenſtierna, quanquam proſpiciebat, Luneburgicum hac re gravem offenſam concepturum, ac eam fortaſſe obtentui ſumturum in partes Saxonicas tranſeundi: tamen haut conſultum judicabat, tot legiones jacturæ periculo exponere. Inprimis animo obverſabatur Nienburgum, quo ſi Luneburgicus potiretur, jam Hamelæ ac Mindæ potens, Suecis nihil firmi ad Viſurgim reſtabat, tranſitus ejus fluminis in placito Ducis deinceps erat futurus. Igitur mandata à Banerio miſſa confirmabat, ac ut legiones à Suecia pendentes in fide retinere ſtuderet; tum curaret, ut Nienburgum in poteſtate haberet non ſolum ob tranſitum Viſurgis, ſed & ut tormenta Suecica, quæ Dux ad ſe non ſpectantia Petersburgo avexerat, eo pignore facilius ab ipſo recipi poſſent. His mandatis acceptis Sperreuterus Duci ſignificat, ſe contrariis Oxenſtiernæ juſſis prohiberi, quo minus injunctum ab ipſo iter perſequatur. Quæ iſtum rationes moveant ſe ignorare, nec inquirere ſuum eſſe. Id vero Dux ægerrime ferebat, ac in acerbas de Sperreutero querelas erumpebat, velut is non ob bonum publicum, ſed ut Comitatum Lippienſem argento emungeret, falſis narrationibus Oxenſtiernam circumvenerit. Multa ſimul de fide ſua teſtabatur, & vindictam ſe de Sperreutero ſumturum. Eam animi ægritudinem Oxenſtierna colloquio eximere conabatur, ad quod Dux initio ſe cupidum oſtendebat. Sed poſt mutata ſententia abnuebat, quoad ſuper iſtis legionibus ſibi ſatisfactum foret. Interea Sperreuterus aſſociatis ſibi novem legionibus primo Huxteram verſus tendebat,

1635. Sperreute- [illegible]

30. Maji.

Oxenſtierna Sperreuteri conſilia adprobat.

1635. bat, ubi in proclivi videbatur Hamelam aſtu occupare, ſi propria autoritate tantam rem ſuſcipere auſus fuiſſet. Inde per præſulatum Mindenſem, & Oſnabrugenſem Nienburgum flectit, tunc recens ab hoſte deditum, idque feliciter in poteſtatem ſuam redigit, poſtquam præfecto Wernero Merodio, & tribuno Stralendorfio Oxenſtiernæ mandata, queis ejus imperio parere jubebantur, tradidiſſet. Et Stralendorfius quidem cum ſua legione ſtatim oppido dimotus, ſolis Aſtoni cohortibus ibi relictis, & quod parum annonæ eſſet, Merodio ut è vicinis præfecturis ſtatim importaret injunctum.

Sperreuterus Nienburgum in poteſtatem redigit. 19. Junii.

Conſpiratio in Banerium detegitur.

§. 53. Eodem tempore conſpiratio in Banerium detegitur, cujus autores erant Joannes Stalmannus præſulatus Magdeburgici & Halberſtadienſis nuper Cancellarius, & Jacobus Capo Rugia inſula ortus. Quorum ille ob Reformata ſacra, quæ profitebatur, abdicato munere priorum beneficiorum memoriam acerrimo odio mutaverat. Hic in Poloniam exploratum miſſus, cum operam ſuam non ex voto æſtimari vidiſſet, in vindictam exarſerat. Qui in ſocietatem ſceleris pertrahere nitebatur Eraſmum Platonem tribunum, qui Banerii offenſam incurrerat. Adhibebatur flagitio color, quod tranquillitatis Germaniæ interſit eum virum è medio tolli, qui ſolus pacem remoretur, nec ex uſu Sueciæ rem gerat. Aſt Plato percepta ſceleris machina; quanquam ipſe Banerio inviſus, & conſpiratio non adverſus Sueciam inſtituta ſimularetur, illam ad hunc deferebat. Iſti tamen rem detectam odorati in fugam ſe dant. Et alterum quidem latebræ texere. Stalmannus ad fines Poloniæ deprehenſus, cum deſperabundus vulnus ſibi cultro intuliſſet non letale, in vincula datus eſt; quibus poſt ruptis una cum decurione cuſtodiæ adpoſito ſe proripuit.

13. April. 14.

26. Sept.

Primi motus inter ductores exercitus erumpunt.

§. 54. Sed & apud ductores exercitus novarum rerum indicia erumpebant, poſtquam de infenſo Saxonis, & aliorum in Suecos animo intellectum eſt, & eum exercitum Pragenſi pace excluſum. Inde enim è Banerio ſciſcitandi anſam arripiebant, cui deinceps militaturi, & à quo ſtipendia accepturi eſſent? Quorum conatus etſi Banerius hoc artificio eludere ſtuderet, quod ſingulos tribunos apud legiones ſuas præſto eſſe juberet, velut in adventantis Oxenſtiernæ honorem, ac ut rebus ita exigentibus exercitus eo promtius contrahi poſſet; quo ipſos diviſos teneret: impedire tamen non poterat, quo minus Winckelius, Hodicius, Comes, Berghofius, Dewvicius, & Crocovius tribuni ſcripto ipſi oblato poſtularent; ut ſuperiores duces tribunosque exercitus convocaret, quo periculoſis hiſce temporibus ſuper ſalute Sueciæ, & exercituum conſultari queat. Quos ille ad Oxenſtiernæ adventum quieſcere jubebat. Cæterum non modicæ curæ Banerium exercebant, quod Arnheimius Werdero tribuno indicaverat, Saxonem recta in Pomeraniam iturum, quam Brandeburgico pacem Pragenſem acceptanti ſe traditurum Schwartzenbergio Comiti promiſerat. Eoque metuebat, ne Brandeburgicus tranſitus Havelæ validis præſidiis firmaret, ut priusquam ipſe perrumpere poſſet, Saxo copiis Wittebergæ & Torgæ trans Albim ductis, eodem præverteret, ipſumque ora maritima excluderet. Contra tamen ſuſpicari in mentem veniebat, ne forte rumor iſte ſtudio ſpargeretur; quo ipſe Magdeburgico agro abſtractus in Pomeraniam ſe proriperet, quem norant ad id receptaculum oculos ſemper reflectere. Igitur in procinctu ſtabat, ut ſi Saxo in Pomeraniam moveret, ipſe eum præverteret. Sed poſtquam iſte ad Lipſiam copias contrahebat, Banerio ad Salam metari placebat.

11. Maji.

§. 55. Inter Iſta Oxenſtierna Magdeburgum acceſſerat, quem rebus plane turbatis ac prolapſis magnæ difficultates circumſtabant. Saxo quippe poſt pacem cum Cæſare factam Suecorum partibus deſertis omni modo id agebat, ut cæteros Saxoniæ Ordines ad ſe pertraheret, jam indies magis vacillantes. Ita ab amicis nudato Oxenſtiernæ duæ patebant viæ, quarum alterutra utique ingredienda erat, ut vel per tractatus cœptam rerum telam abrumperet, vel continuato bello pertexeret; quarum neutra tamen ſat expedita videbatur. Nam circa tractatus potiſſimum dignitas, ſecuritas, & ſatisfactio patriæ reſpicienda erat. Dignitas in eo vertebatur, ut quemadmodum bellum cum Cæſare ac Liga geſtum fuerat; ita & pax cum utrisque, aut ſaltem cum Cæſare iterum ſanciretur. Id quod ſuſcepta cum Saxone tractatione futurum non erat, niſi hic mandatis à Cæſare inſtructus negotium ſuſciperet. Quantum porro ſecuritatis in Saxonis cautione pro aliis interponenda foret, recens Sileſiorum exemplum oſtendebat. Denique penſationi ſumtuum nec plane renuntiare placebat; & tamen quid terrarum citra novum bellum obtineri poſſet non adparebat; modica autem argenti ſumma mactum diſcedere apud omnes nationes probro erat futurum. Quod ſi bellum ſederet, erat quidem ſub Banerio egregius exercitus, Saxoni par; ſed qui fere extraneo, & Germano milite componebatur, cui an præſenti rerum facie ſatis tuto fidendum foret, non conſtabat; præſertim cum ductores jamtum ſuper ſtipendiis in poſterum ſcrupulos moviſſent. Sed & ſtatus Sueciæ animo obverſabatur, quæ finientibus induciis Polonicis, ac incerto adhuc tractatuum eventu duobus tantis bellis diu ſuſtinendis vix ſufficiebat. Eo rerum articulo commodum valde cecidiſſet, ſi Galliæ Rex, & Batavi Legatos ſuos mature, prout convenerat, huc miſiſſent, autoritate ſua effecturos, ne vel tractatus cum Saxone abrumperentur, vel Ordines inconſulto impetu ad Pragenſem pacem amplectendam ruerent. Enimvero Gallus Legatum mittere diſtulerat, ne invidia ob tardatam Germaniæ pacem in ipſum devolveretur, qui per Italiam & Galliam credi volebat non niſi ſuas injurias contra Lotharingum exſequi; atque interim non tantum Epiſcopis & Bavaro, ſed & Cæſari ſe venditabat, velut pacis cupidiſſimum, ac Romanæ Eccleſiæ ſi quisquam ſtudioſum. Neque deſinebat tunc Julius Mazarinus Pontificis Nuntius in Proteſtantium damnum fabricare pacis Auſtriacam inter Domum, Regnumque Galliæ conſilia. Apud Batavos quoque multum temporis deligendo Legato terebatur, quoad tandem id negotium Foppini Aizemæ apud Hanſeaticos Reſidenti deferretur; cui exigua ubique fides & autoritas, ut parum auxilii ab ipſo Oxenſtierna expectare poſſet. Sed neque Galli reſidua ſubſidiorum, neque Batavi de promiſſa pecunia quidquam ſolverant, ſic ut Oxenſtiernam pecunia deficeret; cujus ſi affatim fuiſſet, promptum videbatur non ſolum Banerii exercitum componere, ſed & fortaſſe Saxonicas copias ad ſe allicere.

1635. Oxenſtiernæ circa præſens tempus conſilia.

§. 56. Haut eo ſecius tamen Oxenſtierna ſolus nullo ſublevante, ac inter argenti tenuitatem deſtitutus, patriam ſuam ſi qua poſſet per amicos tractatus moleſto eripere bello conabatur anſam præbente ipſo Saxone. Cui Banerius, cognito à Cæſare Pirnæ conventis non pauca dura adjungi, ſcripſerat; ſe paratum eſſe cum exercitu ipſi ſuccurrere, ſi tractatuum obtentu Cæſar ut antea hoſtilia machinetur; ſimul monebat, ne in leges cauſæ Proteſtantium communi, Sueciæque noxias conſentiat; tum quid viciſſim auxilii Suecia ab ipſo expectare debeat, requirebat.

Oxenſtierna cum Saxone tractatus ſuſcipiat. 24. Maji.

1635. bat. Ad quæ Elector initio præter inania verborum nihil reponebat. Mox tamen factam pacem Banerio ſignificat, addito; ſe quamprimum cum ipſo transacturum, qua ratione Sueciæ gratia referri queat, prout æquitas viresque ferant. Eam anſam arripiebat Oxenſtierna prolixe ad Saxonem ſcribendi; uti Suecis ac Fœderatis Imperii Ordinibus ſemper propoſitum fuerit res Proteſtantium per honeſtam fidamque pacem ſtabilire; cui fini ipſe maxime expedire judicaverit bellum juxta ac pacis tractatus junctis conſiliis geri. Id quod nunc quoque factum optet. Sed quia Electori aliter viſum, cupere ſe, pacis capita ſimul fuiſſe transmiſſa, quo ea mature expendi queant. Nam quæ in vulgus ſparſa ſint, pro genuinis à ſe haberi vix poſſe, quę Sueciam hoſtili modo perſequendam decernant, multosque Ordinum Evangelicorum duriſſimæ conditioni exponant. Equidem quid ipſe cæterique Ordines Germaniæ expedire credant, id à ſe in medio relinqui. Ita tamen Guſtavum Regem de Electore, cæterisque meritum, ita quoque ipſum fœdere promiſiſſe, ut pax niſi præſcia & conſentiente Suecia concludi non debuerit. Quod ſi tamen iſthæc pax honeſta ſit ac fida, ſe Sueciæque ſocios libenter operam daturos, ut ea quam-

11. Julii. primum perficiatur. Ad quæ Elector paucis reponebat; ſe propediem ſuper hoc negotio legatos miſſurum. Et mox Magdeburgi aderant Joannes

18. Julii. Porta, & Joannes Paulus Munchius, qui multis

Saxonicorum Legatorum propoſitio. verbis memorabant de ſtudio Electoris circa Germaniam belli malis eripiendam; quid operæ ab ipſo circa pacem ſumtum ſit; ut ea tandem Pragæ coaluerit; quam Suecis quoque probatam iri confidat. Tum ut hi Magdeburgico præſulatu, qui in filium Electoris collatus ſit, cedant, ac in cæteris quoque paci ſeſe conformes gerant. Se uti omnem operam daturum quo Suecis ſatisfiat; ita ſperare hos æqua poſtulaturos; præſertim cum Guſtavus Rex initio belli declaraverit, cauſam in Germaniam adpellendi ſibi præcipuam fuiſſe, ut proprias injurias ulciſceretur, & Maris Baltici ac Sueciæ ſecuritati proſpiceret. Evangelicos Ordines plane exhauſtos; & generoſum eſſe ſolo gloriæ præmio afflictos malis eripuiſſe. Saltem Guſtavum Regem declaraſſe, ſe ab Electore nomine lati auxilii penſationis nihil poſtulare. Multis demum rationibus monent, æquitatem ſectandam, nec omnia in armis reponenda. Ad iſta cum Oxenſtierna ſcrupulos quosdam circa pacem concluſam movere inciperet, illi quid ſuper Suecica ſatisfactione in mandatis habeant, expromunt: Dignitatem Imperii non ferre, ut quid ditionum aut jurium ei decerpatur; neminem Ordinum de ſuo quid concedere velle, nec ſalvo jure poſſe. Catholicos ſua armis recuperaſſe; à Proteſtantibus aliquid petere contra finem auxilii eſſe, nec quæ ipſis ſervandis arma ſint ſumta, iisdem deſtruendis inſervire debere. Unde Electori conſultiſſimum videri, ut Suecis inſignis pecuniæ ſumma, ſuper qua conveniri queat, exſolvatur, poſtquam omnia loca, quæ obtinent, ſalva reſtituerint, exercitum absque noxa deduxerint, & omni actioni in futurum renuntiaverint. Hornium inſuper, cæterosque captivos Suecos absque lytro liberandos. De amneſtia jam ipſa pace ſatis cautum eſſe, ſi exteri Principes eam ultro ſuſcipiant. Nec temporum rationem & incumbentia Germaniæ belli mala moram admittere ut res ad Galliæ Regem, Ordinesque Fœderibus Suecorum innexos, aut in

Legati Saxonici re infecta diſcedunt. ipſam Sueciam referatur. Iſta cum Oxenſtiernæ non arriderent, ſed is ſuper dignitate & ſecuritate Sueciæ, cujus Pragenſi pace nulla ratio erat habita, aliisque quæ deſiderabat prius ſatisfieri ſibi cuperet, antequam præſulatibus cederet; contra Legati nihil amplius in mandatis ſe habere dicerent: 1635.
iſte re infecta eos dimittebat, ſpe facta paucos intra dies ad Electorem miſſurum, qui ſupra ſcrupulis circa pacem occurrentibus declarationem petant. Sed Elector moræ impatiens [illegible] nihil ad dubia, quantum ex Legatis [illegible]rat, reponebat, parum ſane ad [illegible] ſuper ſecuritate Sueciæ aliud proponebatur, quam æterna oblivione ſepultum iri, quod [illegible]um alteri parti latum moveri queat. [illegible] per maturanda declaratione urg[illegible]

§. 57. Dum hæc aguntur Ban[illegible] Neuburgum exercitum luſtrav[illegible] ad Gatterslebiam, equites per [illegible] fuerat, ut pauculas intra horas [illegible]re poſſent. Inſuper ſparſos per præſidia & hoſpitia, & aliquot Sperreuteri legiones evocaverat. Ea re Elector, cujus copiæ nondum omnes convenerant, commovebatur, ut Hanavium legionis vicarium mitteret ſciſcitatum; quid iſte ſibi motus vellet? Cui placide Banerius; ita ex uſu ſibi fuiſſe, nec Electoris ditionibus aut hoſpitiis id fraudi fore, aut amicos inter tractatus quidquam adverſi ipſi metuendum. Cæterum revera parum ſpei in tractatibus iſtis reponebatur, & paulatim quæ bello exorto opus forent præparabantur. Si-

Oxenſtiernæ cum Landgravio conventio. 24. Julii. mul Oxenſtierna cum Wilhelmo Landgravio, qui Magdeburgum ipſo petente acceſſerat, convenit; ut is Reginæ nomine ſibi adjungat quicquid per Weſtphaliam & vicina loca copiarum Suecicarum foret, una cum VVilhelmi Vinarienſis legionibus per Eichsfeldiam hoſpitantibus: utque ſi res exigat Banerio, qui hæc & vicina loca ſit ſervaturus, ſubveniat. Inde mutuo fides datur, neutrum pacem facturum, niſi incluſo altero; nec arma poſiturum, niſi honeſta utriusque conſenſu pace obtenta. Seorſim quoque conveniebat, ut Landgravius, aſſumtis Suecicis ſub Sperreutero legionibus & Vinarienſis copiis, Rhenum verſus moveat, ac Bernhardo Duci junctus res ibi reparet, continendis quoque in officio Francofurtenſibus; aut ſaltem ut Aſſeſſores *Concilii Formati* anxie id petentes in tutum ſubducantur. Facta tamen de pace Pragenſi mentione Landgravius ſtipulabatur, ut ſi absque manifeſto exitio ſui ſtatus eam repudiare non poſſet, vitio ſibi haut verteretur, id medium ſalutis extrema neceſſitate arripuiſſe.

Oxenſtiernæ cum ductoribus conventio. 25. Julii. §. 58. Oxenſtierna hinc retinendis in officio Banerii copiis omnes Duces ſuperiorum Ordinum convocat, ac præſentem rerum conditionem illis exponit: Ut Pragenſi pace Evangelici Ordines divulſi ſint; ut rebus prolapſis nullum humanum auxilii ſuperſit, præterquam in hoc exercitu, qui hoſtibus formidetur. Eo deſtructo omnia conclamata eſſe, militem ſtipendiorum exſortem fore, duces periculum vitæ ac fortunarum incurſuros, Sueciam contumelia præmii loco mactam bellum deſerturam. His malis præveniendis, & obtinendæ honeſtæ paci unicam rationem eſſe, ſi ipſi cum Suecia, & inter ſe inſolubili nexu jungantur, quoad ſcopo ſuo per amicos tractatus, aut per arma potiantur. Ad quæ iſti quatriduum rei mature deliberandæ petebant; quod, ubi cum Electore bellum ſit gerendum, ſententiis inter ſe diſcreparent, non minus nationibus, quam ſtudiis diverſi. Eam moram uti Oxenſtierna facile annuebat; ita oſtendebat, præſentes res exigere, ut omnes præ ſe ferant, ac in vulgus ſpargant, univerſis fixum ſedere citra militum ac Sueciæ ſatisfactionem nullos tractatus admittere. Viciſſim promittebat, futuro tractatu absque ducum conſenſu nihil concludendum; eoque fine aliquot tribunos ab ipſis deſignatos in conſilium adhibendos. Decernunt inde duces: Si ſex ab ipſis delecti tractatibus adhibe- 30. Julii.

antur,

1635. antur, citra quorum conſenſum de bello & pace non agatur, ſe exercitui firmiter adhæſuros, quoad pax per tractatus cum Saxone obtineatur. Sed ſi in bellum res erumpat, cuilibet ipſorum liberum fore rebus ſuis ita exigentibus bona cum venia militiæ renuntiare, ut tamen legiones atque cohortes ſuæ apud Suecos perſiſtant, quo caſu de ſtipendiis ſibi ſatisfactum iri ſperent. Sed cæteri, qui ad extremum perſiſtere decreverant, ſcire cupie[illegible]i; quam ſtipendia merita poſcere debeant, ſi [illegible]m cum Electore bellum Suecis ſecus ſuccedat, ac ipſi forte ſolo Teutonico depellantur? In has conditiones duces univerſi datis dextris fidem Oxenſtiernæ obſtringebant.

Ductorum ad Saxonem irrita legatio. 1. Aug.

§. 59. Inde miſſi ab Oxenſtierna Brandenſteinius Comes, Lohuſius ſupremus vigiliarum Præfectus, & Henricus Schvvalonbergius Electorem Lipſiæ adeunt, eidemque exponunt; Spem fuiſſe Superioribus Circulis, atque Oxenſtiernæ, negotium pacis ab Electore ad hujus adventum in integro habitum iri, ac apud ipſum monita Evangelicorum æque locum inventura, quam apud Cæſarem Catholicorum. Hunc tamen adventu ſuo in Saxoniam deprehendiſſe, pacem jam promulgatam iniquis Ordinum Evangelicorum conditionibus, & excluſis Suecis, præterque meritum hoſtium loco habitis. Equidem à pace ſe cæterosque nunquam abhorruiſſe rerum optima, ſed quæ nec ſervitium ſtabiliat, nec novo bello, eique longe atrociori originem det, quæ inſuper ſit honeſta, omnesque complectatur; per quam ſacra, legesque Imperii & libertas Ordinum firmentur; quæ denique exterorum aliquam rationem habeat, Sueciæ inprimis, cujus ſanguine & ſumtibus res Proteſtantium ſuſtentatæ ſint. Enimvero pacis Pragenſis decreta à Suecis ſalva conſcientia & exiſtimatione, tutoque acceptari non poſſe, niſi quædam obſtacula removeantur, aut ipſa emendetur, refingaturve. Excluſam quippe eſſe Domum Palatinam, ac multos Ordines Superiorum Circulorum; Galliæ, & Fœderatorum Belgarum haut factam mentionem; Sueciam quoque præteritam, quæ non ſuo tantum, ſed & ipſius Electoris, ac reliquorum Proteſtantium nomine adverſus Cæſarem arma geſſerit; quam inter Cæſarem & Electorem ſolum acta obligare nequeant. Nihil reperiri de compoſitione controverſiarum, è quibus bellum primo ortum eſt, aut de aliqua transactione inter Sueciam, ac Cæſarem ejusque ſocios. Pro imperio tantum juberi Suecos occupata reſtituere, & Germania faceſſere. Atqui horum arma ipſius Electoris, & plerorumque Ordinum fœderibus adprobata; ſuper quibusdam quoque locis conventum, ut ea tamdiu à Suecis detineantur, quoad ipſis ſatisfactum ſit. Denique & Germanos maximo numero ſub Sueciæ auſpiciis militare, quorum indemnitati & ſtipendiis caveri par ſit. Super his omnibus quæ mens Electoris foret, requirebatur.

3. Aug. Ad iſta Elector parum, quod ad rhombum faceret, reponebat; cœptos cum Cæſare tractatus abrumpi aut differri non potuiſſe, quos à quibusdam Principibus invitatus conſcio Electore Brandeburgico ſuſceperit, recreandæ à belli malis defeſſæ patriæ, & quia verſa armorum fortuna ad hunc portum confugere ſubegerit. Neque eosdem ignaris cæteris Ordinibus, ipſoque Oxenſtierna inſtitutos. Nunquam ſibi propoſitum fuiſſe Guſtavi Regis merita inſuper habere. Reliqua pace promulgata exprimi, cui à ſe nihil addi queat. Omnes tam exteros quam indigenas, ſi pacis legibus conformes ſe gerant, amneſtiæ includi, ſuper qua extendenda adhuc ſe cum Cæſare agere. Igitur non poſſe aliud reſponſum dare, quam quod nuper per legatos ſuos Oxenſtiernæ expoſuerit: ad quod ut quamprimum mentem ſuam declaret, poſtulabat. 1635. Inter iſta Electorales in præfectura Juterbocenſi & Damenſi, oppidoque Burgo hoſpitia ſibi ſumebant. Quod etſi Banerius durante tractatu ferendum non cenſeret; Oxenſtierna tamen ut iſtud vi prohiberetur concedere nolebat, ſed Legatis ſuis ſcribebat; monerent Electorem ut ejusmodi actibus ſuperſedeat, qui ſuſpicionem injiciant, velut Suecis inani negotiatione lactatis ipſe interim pro lubitu pacis decreta exſequi inſtituerit. Enimvero iſta à Legatis monita Electorem haut movebant; & cum iidem denuo difficultatibus à ſe motis, qua- 5. Aug. rum æquitatem multis demonſtrabant, ſatis fieri peterent, nec niſi his remotis Oxenſtiernam ſuper pace acceptanda animum declarare poſſe; Elector pauca reſpondebat, & conditiones ſatisfactionis à Legatis ſuis expoſitas repetebat, addito; ſummam pacis refingi, novosque tractatus ſuſcipi majeſtate Imperii & Cæſaris indignum eſſe. Nec ſibi integrum quidquam in Pragenſi pace emendare. Sic re infecta Legati Magdeburgum revertunt, 9. Aug. referentes, Electorem aperte jactaſſe; ni Oxenſtierna cōfeſtim ſibi Magdeburgica urbe ac ditione cedat, ac propoſitis à ſe conditionibus, ſuaque circa Sueciæ ſatisfactionem diſpoſitione per omnia adquieſcat, ſe omnibus viribus in ipſum moturum, eundemque cum ſuis Suecis Germanico ſolo ejecturum.

Ductores copiarum fidem ſuam denuo obſtringunt.

§. 60. *Iſta Oxenſtierna ad ſummos copiarum* præfectos, quos tunc Magdeburgum evocaverat, referebat, ipſisque demonſtrabat, cum Elector Pragenſi paci mordicus inhæreat, quæ Suecos eorumque ſago togaque miniſtros excludat, manifeſtum eſſe, ni ipſi fidei datæ, ſuæque ſalutis memores ſint, Sueciam, remque Proteſtantium communem, illosque ipſos ſummo cum dedecore emolumentis, juribusque partis evolutum iri. Unde ductores, quod ante per deputatos ſuos Oxenſtiernæ, ac Banerio verbo promiſerant, nunc ſcripto conceptum denuo confirmant: Se fidem Reginæ Regnoque Sueciæ datam ſancte ſervaturos; & quanquam pacem optent, utque cum Saxone res amice componatur; cum tamen nunc modica ſpes pacis allubeſcat, & conſilia hujus in incerto ſint, animos ſe viresque invicem ſociaturos, quoad Germaniæ tranquillitas, Sueciæ honeſta pax, & æqua ſatisfactio parta, ſibique ſuper ſalute, fortunis, exiſtimatione, ſtipendiisque cautum ſit: præterea ducibus à Regina Sueciæ ſibi præfectis obſequium præſtituros, diſciplinamque militarem obſervaturos. Si quem tamen graves rationes urgeant, ei liberum fore miſſionem petere, ſalva ſua legione aut cohorte, ſalvisque ſtipendiis. Viciſſim nomine Reginæ Regnique Sueciæ Oxenſtierna, & Banerius ſpondebant: ſe illos non deſerturos, nec pacem cum hoſte inituros, niſi iisdem idonee cautum, ac ſatisfactum ſit. Tum ut eo certiores forent, eorum rationem futuris tractatibus habitum iri, placebat è ductoribus utroque adprobante deligi, citra quorum conſenſum nihil, quod militum emolumentum ſpectet, decerneretur; & ubi negotii gravitas id requirat, cæteros quoque duces in conſilium adhibendos. Tandem ſi per adverſam fortunam Germania pellantur, ipſis receptum in Suecia, ac pro Regni facultatibus cuique ex meritis præmia fore. In hæc capita omnes duces fidem ſuam obſtringebant.

Cum ductoribus in Saxonia Inferiore agitur.

§. 61. Ad reliquos ductores exercitus Luneburgici, præfectosque oppidorum in Saxonia Inferiore & VVeſtphalia ab Oxenſtierna mittebatur Lohuſius cum literis, quibus monebantur in fide Sueciæ data firmiter perſiſtere, quoad pax Sueciæ

&

1635. & ipſorum commoda complectens obtineretur.
12. Aug. Unde omnes tribuni, eorumve mandatarii Brunſvvigæ congreſſi mutuo ſtipulabantur, ſe in obſequio Reginæ Sueciæ fideliter perſtituros; tum legiones ſuas contrahere parabant, ut circa Mindam ad Viſurgim modicum exercitum formarent. Sed Georgius Dux, eo cognito ſingulis tribunis ſeorſim ad ſe convocatis oſtendit; in quanto periculo ipſius ditio verſetur, hærentibus in limite Cæſareis, ſi milite plane deſtituatur. Sibi hautquidquam in animo eſſe hoſtilia in Suecos inducere, ſed tantum media diſpicere, quo ipſi grata pace potiantur; quod commodius à ſe copiis ſtipato, quam inermi, effici queat. Qua ratione tribunos iſtos permovebat, ut deinceps quoque apud ipſum manſuros ſe pollicerentur.

Alia legatio ad Saxonem mittitur. 15. Aug. §. 62. Inde placebat denuo tentare, num ad æquiora Saxo permoveri poſſet. Quo fine mittebatur Henricus Schvvalenbergius, qui Electori proponebat; circa traditionem Magdeburgici præſulatus nullam fore difficultatem, modo Sueciæ de honeſta pace cautum ſit. Tum petebat, ut is ſuper ſatisfactione clarius mentem ſuam explicet, ac ſuper dubiis priore legatione expoſitis; oſtenſo, quantopere Sueciæ interſit, cujus ſecuritas, & exiſtimatio in eo vertatur. Ad quæ Elector verboſo ſcripto reponebat: vi pacis non Magdeburgicam tantum ditionem, ſed & omnia loca occupata veteribus dominis reſtituenda. De ſatisfactione, quæ non niſi ſumma quapiam pecuniæ fieri queat, ſe pro virili curaturum. Cæterum à concluſa pace diſcedi non poſſe. Id reſponſum ſcripto conceptum cum Schvvalenbergius præſente Con-
20. Aug. ſilio Electorali perlegere vellet, ut ſi quid monendum foret, cum ipſo ulterius diſceptare poſſet, idem graviora negotia ſibi incumbentia excuſabat. Enimvero cum Oxenſtierna ſalva dignitate Reginæ Regnique Sueciæ iſto reſponſo adquieſcere non
23. Aug. poſſet, miſſa epiſtola denuo demonſtrat; ad reſtituenda loca per transactionem inter alios initam ſe obligari non poſſe, cum nulla Cæſarem inter Suecosque pax facta ſit. Et cum ipſe Saxo, Bavarusque Cæſaris utique vaſalli ab hoc pro navata opera tam laute ſibi ſatisfieri curaverint, par eſſe, ut & Suecia ſanguinem ſumtusque ſuos non plane gratis prodegerit. Addebat, pacem Pragenſem non Suecos, ſed Imperii Ordines ſpectare. Sane retineret Elector ſuam pacem; modo eam ſibi operam præſtet, ut tractatum cum Cæſare promoveat, quo non cum Suecis ſolum, ſed & cæteris Regibus, Rebusque publicis, & fœderi adhuc ipſorum innexis Imperii Ordinibus transfigatur. Quia tamen utriusque exercitus conditio longiorem moram non ferat, ſibi placere, ut initio cum Sueciæ Regno transactio ſuſcipiatur, cui cæteris accedere liberum ſit; qua itidem iis, qui ſub Suecorum auſpiciis militarunt, caveatur. Sin poſtulatorum ſuorum nulla ratio habeatur, ſibi non imputandum quicquid malorum inde ſecuturum ſit. Ad haſce literas Oxenſtierna ejusmodi reſponſum ſperabat, quod anſam honeſtis tractatibus præberet. Sed Elector ſilentio eas transmittebat, verboque tantum eorum latori dixerat; ſe quid reſpondere debeat, neſcire; neque id ſuo judicio transactioni expedire.

Sueci ad reſiſtendum Saxoni ſe comparant. §. 63. Cum igitur res indies magis ad arma ſpectaret, Oxenſtierna Sperreuterum cum legionibus, quas hactenus Landgravius apud ſe habuerat, arceſſit, ut eo validiores copias Electori vim intentanti opponere poſſet. Ac ne forte Elector iſtius itineri obſiſteret, Rudvvenus Supremus vicarius cum legionibus aliquot obviam mittitur,
9. Sept. qui ad Gernrodam in ſylva Hercinia iſti junctus incolumis cum eodem ad exercitum pervenit. Enimvero majus firmamentum ſperabatur è copiis 1635.
Boruſſicis & Livonicis, poſt concluſas circa id tempus cum Polonis inducias, per quas majore vi bello Germanico incumbere [illegible] Rectoribus Sueciæ ad mentem [illegible] ventus Ordinum Regni in [illegible] bello Germanico deliberare [illegible] nem nomine Reginæ litera [illegible] de induciis Polonicis ipſi ſign [illegible] extrema deducat; monetur. [illegible] quæ hactenus in Boruſſia & [illegible] piæ, in Germaniam trajician [illegible] & commeatu, qui bello Polo [illegible] Senatus quoq; ſententia Ox [illegible] 19. Sept. Ut quos ipſi antea præſcripſerant gradus obſervaret, & ſi nihil præterea obtineri poſſit, ſaltem id ageret, ut amicè Germania decederet. Malle porro ſe, ut ipſo cum Cæſare tractatus inſtitui queat. Sin minus, providendum, ut Elector aut ſi quis alius cum ipſo acturus ſit, idoneis mandatis à Cæſare ſit inſtructus, & ut Liga imprimisque Hiſpaniæ Rex includatur, quo in Hiſpaniam navigatio tuto inſtitui queat. Inde ut miles honeſte & benevole exautoretur Ordinum Germaniæ impenſis, ut ſi Suecia præmii expers foret, ſaltem onus iſtud in eam ne devolvatur. Tum ut Galliæ Regis, & Landgravii ratio habeatur, ne his querendi anſa præbeatur. Cætera prudentiæ ipſius, & tempori committebantur. Si bellum exardeſcat, ſuppetias ipſi miſſum iri. Ubi victoria obtigerit, eadem uteretur non ad arma ſolum proferenda, ſed & præcipue ad novos tractatus inſtaurandos: qui honeſtiſſime tunc offeruntur, quando minima iſtorum neceſſitas eſt. Impar hoſti decore ſe reciperet, ac vim propulſaret, cumque Gallis & aliis quorum intereſt amicitiam coleret. Præcipue autem oram maritimam firmaret, ut in omnem eventum receptui ſit cautum; quo tamen non temere verteret, ſed mediterraneis quantum poſſit locis inhæreret. Tandem apertam ſibi ſemper viam tractatus retineat.

§. 64. Interea aliam rationem res Suecorum Saxo duces
ſubruendi iniverat Saxo, miſſo ad univerſos du- Suecicos
ctores exercitus Suecici ſcripto, quando adhuc Le- ſolicitat.
gati Lipſiæ hærebant, quo ſignificabat; ſecuritati 18. Aug.
ipſorum legibus pacis cautum eſſe, modo ei conformes ſe gerant, patriæ quietem ne invideant, & vel cingulum deponant, vel ad ſua ſigna tranſeant, ſtipendia hoſpitiaque, ſimul ob toleratam ſub Suecis militiam præmia accepturi. Eodem Edictum
quoque tempore à Cæſare publicatum edictum avocato-
paſſim affigebatur, quo omnes, qui ſub adverſa rium pu-
parte militaverant, arma ponere, aut ſacramento blicatur.
ipſius accedere jubebantur, graviſſima in tergiverſantes pœna denuntiata. Iſthæc promiſſis minis- Animi
que temperata non parum concutiebant animos exercitus
exercitus Suecici, maximam partem Germanis Suecici al-
conſtantis, quorum plerique peculiari vinculo terantur.
Imperio, Ordinibusve innexi erant. Et parum efficaciæ jam deprehendebatur habere ad reprimendum terrorem, illecebrasque ſcripto nuper obligata fides, eo celerius propagato contagio, quod peditatus munitis caſtris apud Munch-Neuburgum in Anhaltina ditione ad Salam conſediſſet, equitatu per vicinos vicos diſpoſito. Accedebat Baudiſius, ſupremus exercitus Saxonici legatus, Sueciæ infeſtiſſimus ob non impleta ipſius poſtulata nimium avara; quo nomine ultionem ſe ſumturum ſcriptis antea ad Senatum literis non obſcure denuntiaverat. Iſte multis familiariter notus cum aliis Saxonicis ducibus, quorum cognati amicique ſub Suecis merebant, hos quotidianis literis nuntiisque compellabat. Id quod prohiberi non poterat apud militem ob non ſoluta ſtipendia ſeverioris diſci-

1635. diſciplinæ impatientem, & quia Elector nondum aperte ſe hoſtem profeſſus erat. Contra Elector quem iſta animorum mutatio non fugiebat, copiis è Sileſia firmatus exercitum duodecim equitum, quindecim peditum millia explentem, propius Suecis admovere conſtituit. Eoque Halam tendens miſſo tubicine à tribuno Crocovio oppidi præfecto poſtulat, ut ſibi exercituique per oppidum tranſitus concedatur. Qui initio ut hoſpitiis parcatur petebat, cum Sala paſſim vado tranſiri nequeat. Sed mox denuntiatur; Electorem abſque ponte Salam tranſire non poſſe, ac neceſſario ipſi per oppidum iter capiendum. Cui tribunus, ſibi non mandatum Electorem vi tranſitu arcere; unde ſibi ferendum, ut ſe digreſſo Elector eam viam capeſſat. Mox ipſe cum duabus legionibus Hala diſcedit, arce Mauritioburgo duabus cohortibus firmata cum hiſce mandatis, ut ubi diſceſſus imperetur, rem ad Banerium rejiciant; vim intentatam vi propulſent. Sed Elector omiſſa arce, poſtquam oppido duas dimacharum cohortes præſidio impoſuerat, Bernburgum verſus movet, nuntio ad Oxenſtiernam, Baneriumque miſſo: ne in ſiniſtram partem accipiant adventum ſuum; quod circa Lipſiam alimenta deficiant; ac à Cæſare Magdeburgicus præſulatus filio ipſius ſit aſſignatus; quo ſi cederent, promittebat, ſe exercitui de commodis hoſpitiis proſpecturum. Cui Banerius abſente tunc Magdeburgi Oxenſtierna reſpondebat; cum ea propoſitio non bellum duntaxat, ſed & ſummam pacis ſpectet, ſibi rem ad Oxenſtiernam referendam. Eodem die Bernburgum usque progrediebatur Elector; quod oppidum cis Salam ſitum Banerius præſidio firmaverat, ponte interſciſſo, arcem trans flumen poſitam vacuam relinquens, in quam Elector divertebat caſtris ad Salam poſitis; ſic ut utraque caſtra non niſi dimidio milliari diſtantia flumen ſejungeret. Nihil tamen hoſtile ab alterutra parte patrabatur, niſi quod utrinque pabulatores, ubi occaſio dabatur, ſe mutuo ademtis equis, veſtibusque nudos dimitterent.

Saxo in Suecos movet.

Ductores Suecici cum Electore tractare incipiunt.

§. 65. Inter iſta ductores congreſſi à Banerio petunt, ut ſibi aliquem ſuorum ad Electorem liceat mittere ſciſcitatum, amicus, an infeſtus ita prope cum exercitu acceſſerit? Quo ipſo etſi ille corruptelis, vaniſque opinionibus ſpargendis januam aperiri perſpiceret; tamen præpollente milite nullis ſtipendiis delinito, & qui magis Germaniæ Principes quam Sueciam reſpiceret, prohibere non audebat, quo minus duo tribuni in caſtra Electoris mitterentur. Qui reverſi referebant; Electorem nihil hoſtile adverſus Suecos agitare, modo præſulatu ſibi cedant, & Imperii quietem ne turbent: ipſum Sueciæ ſatisfactionem, militi hoſpitia curaturum. Poſtera die apud eosdem in caſtra Electoris redeuntes multa jactabantur de affectu Electoris in Suecos, ipſorumque militem, deque ejusdem deſiderio honeſtam iſtis pacem conciliandi, modo propius ad rem accedere, & tractatus ſerio ordiri velint. Sic ut Oxenſtierna mox in caſtra accedente plerisque ducibus perſuaſum foret, Electorem nil niſi amicam tranſactionem quærere, ſane non repudiandam. Simul fremebant, Oxenſtiernam Baneriumque de bello extrahendo meditari, ac egregias, quæ offerantur conditiones, adſpernari. Et quanquam Oxenſtierna oſtenderet, animum Electoris à verbis diſcrepare, nec Sueciæ aliud propoſitum, quam honeſta ratione arma ponere; tamen concepta ſemel opinio ducibus hærebat, ut ab eodem ſcripto peterent; cum Elector ita liberaliter promittat, ipſe rem ita moderetur, ne tractatus in irritum cadat, neu Sueciæ & exercitus actio periculo exponatur. Ut igitur duces eo clarius Electoris mentem perſpicere poſſent, annuebat Oxenſtierna, ut Lohuſius, & Crocovius ad Electorem irent; *expoſituri*, dignitatem & ſecuritatem Sueciæ non ferre, ut illa tali, quem Elector nuper propoſuerat, modo paci includatur: cum Guſtavus Rex initio ſolus, & quando nullus Ordinum arma capere audebat, bellum Cæſari intulerit. Unde Suecos non velut in acceſſorii vicem pace comprehendi, aut inter meros Ordinum auxiliares referri poſſe; ſed more inter gentes recepto Cæſarem inter, Regnumque Sueciæ, tanquam partes bello hactenus colliſas, tractatus inſtituendos. Eam ad rem ſuſcipiendam Oxenſtierna Electoris conſilium expoſcebat, & num qui à Cæſare miſſi expectentur, aut ipſe tale quid in mandatis habeat. Sin minus, ut idem apud Cæſarem ſe interponat, quo negotium dicto modo componatur; ac inſuper cum Liga & Hiſpaniarum Rege amicitia ſanciatur. Ad hæc Elector; commiſſum ſibi à Cæſare cum Suecis tractare; ſeque declarationem, qualis deſideretur; ab iſto, Regibusque Hiſpaniæ & Hungariæ curaturum: Oxenſtierna modo quantum petat deſignet. Addebantur plura auditu grata. Sed quod reſponſum diei foret, pollicebatur, ſe poſtridie reſponſum ſcripto conceptum transmiſſurum. At poſtero die ipſe caſtris motis ad Albim vertens Aquis metabatur, ſimul reſponſum mittebat ſat contumelioſum, & ab eo, quod duces retulerant, plane diverſum. Ad obtinendam cum Cæſare, ac Liga, Hiſpaniæque Rege pacem nihil utilius fore; quam ut Sueci primo præſulatibus cis & ultra Albim decedant: tum ut exercitus Suecicus ſolo Imperii citra noxam abeat. Hæc ſi Oxenſtierna receperit, ſe pro commiſſa ſibi facultate ſponſurum, à Cæſare & Imperio, quicquid Sueci, eorumque miniſtri ac milites hoc bello patrarunt, æterna oblivione ſepeliendum. In idem quoque pro Rege Hiſpaniæ, & tota Domo Auſtriaca cautionem interpoſiturum. De ſatisfactione, ubi inter proficiſcendum ſumma ſignificata fuerit, & ſiquid aliud Sueciæ proficuum ſtipulari velit, reſponſum Stralſundam transmiſſurum, in quam urbem interim ut ſe conferat, liberum ipſi fore; quo etiam conducendus, & quoad ſatisfactio præſtetur, à nemine lædendus ſit. Commodum aderat ab Oxenſtierna evocatus Dietericus Taubius Electoris Supremus Vigiliarum præfectus, cum id reſponſi adferretur. De quo cum miſſi ductores, & Oxenſtierna quererentur, iſte errorem ſcribæ excuſabat, pollicitus, ab Electore aliud ſe reſponſum obtenturum, cum verbis ipſius congruens. Sequenti die ductores poſtulabant, ut declinandæ colliſioni longius ab exercitu Saxonico recederetur. Id quod, etſi repugnante belli ratione, & non citra fraudem rei Suecicæ, iſtorum importunitati dandum erat; cum ſatis conſtaret, Electorem mox inſecuturum, & omnibus commodis ipſos exuturum. Ita Sueci Munch-Neuburgo moventes altera die Magdeburgum perveniunt. Quo die aliud reſponſum ab Electore aderat prioris aſperitatem correcturum, velut non id poſtuletur, ut præſulatus tradantur, & exercitus prius deducatur, quam cum Suecis tranſactum fuerit; ſed ut capita duntaxat conventionis deſignentur. Stralſundam tantiſper pignoris loco à Suecis detinendam, quoad ſatisfactio præſtita ſit. Si quid Oxenſtierna præterea monere velit, id à ſe mature expendendum.

1635. 1. Sept.

2. Sept. Saxo contemtim Suecos tractat.

Suecicus exercitus Magdeburgum recedit. 3. Sept.

4. Sept.

Oxenſtierna Electori capita tranſactionis proponit.

§. 66. Ex hoc ergo, & quia Electorales miniſtri jactaverant; ſi ab Electore latæ conditiones diſplicerent, alias ab Oxenſtierna concipiendas, hic movebatur; ut denuo Brandenſteinium Comitem ad Electorem ire permitteret certis mandatis

1635. tis inſtructum. Ubi, quod alias in limine tractatuum uſu receptum eſt, non placebat ab Electore procuratorii editionem poſtulare, ſed ſub ſpe rati tranſigere, quod Cæſarea ratificatione ſecuta id Sueciæ fraudi eſſe non poſſet; præſertim cum nec Oxenſtierna mandata ſua oſtendere poſſet. Nam quæ habebat, unice ad bellum cum Cæſare & Liga, pacemque referebantur. Sed poſtquam hoſtis callido artificio magna ex parte ſe bello ſubduxerat, ac Suecos cum ſociis ſuis commiſerat, immutata rerum facie vis quoque mandati expiraverat. Nec ſpatium fuerat alia mandata, ad præſentem rerum ſtatum quadrantia, ex Suecia obtinendi. Porro quæ capita Electori proponebantur hæc fere erant: Bellum inter Cæſarem, Regesque Hiſpaniæ, & Hungariæ, Ligamque Catholicam, & Regnum Sueciæ ceſſet, & amicitia mutuo reſtituatur: Rex Hiſpaniæ hanc pacem confirmet ob ſecuritatem navigationis & commerciorum: Omnium bello patratorum æterna ſit oblivio: Omnes captivi, & præcipue Guſtavus Hornius citra lytrum dimittantur. Sumtus Suecis ob navatam Proteſtantibus in hoc bello operam refundantur: Quoad ſolutio ſit facta, Pomerania, aut alia certa loca ipſis hypothecæ nomine relinquantur: Omnibus, qui ſago togave Suecis, & communi Proteſtantium cauſæ ab anno hujus ſeculi decimo octavo inſervierunt, impune ſit: Militi de reſiduis ſtipendiorum ſatisfiat abſque Sueciæ onere: Inter Sueciam Electoremque & Ordines Evangelicos fœdus mutui auxilii ſit: Capita transactionis rite adornata Cæſari, Regibusque Hiſpaniæ & Hungariæ, Ligæque, nec non Reginæ Sueciæ ratihabenda transmittantur, ut tamen Suecis liberum ſit Legatos Viennam ad accipiendam ratificationem mittere, & lautiorem ſi poſſint ſatisfactionem obtinere; qui Ordines nondum Pragenſem pacem acceptarunt, amneſtia fruantur: Rex Galliæ & Belgæ Fœderati, ſi velint, paci incluſi ſint: ſtatim atque hæc ab Oxenſtierna & Electore ſubſcripta fuerint, præſulatus Magdeburgicus evacuetur, excepto oppido Magdeburgo ac proximis duabus præfecturis; Halberſtadienſis uſque ad ratificationem penes Suecos maneat: Statim atque ratificatio adfuerit, omnia loca à Suecis inſeſſa veteribus dominis reſtituantur; præter ea, quæ hypothecæ nomine ipſis conceſſa fuerint: Machinæ Cæſaris atque Ordinum inſignibus notatæ in locis reſtitutis maneant, quæ Sueciæ arma præferunt, avehantur: Militi Suecico ſtipendia & hoſpitia usque ad ratificationem præbeantur; poſt eam iſte exautoretur, & exteri, qui ſponte ſub Cæſare aut Saxone militare nolunt, ex Imperii territorio deducantur. Elector contra reſponſo ſuo in plerisque ad Pragenſem pacem provocabat, Suecis ſane hautquidquam probandam. Inprimis movebat, Regem Hiſpaniæ inter auxiliares tantum fuiſſe, nec ejus peculiarem declarationem morandam. Commercia Suecorum in Hiſpania Germanos non tangere. Multa quoque adferebantur, quibus Suecorum ſatisfactio in dubium vocabatur, aut elevabatur: Regem Guſtavum proprias injurias ultum iviſſe; paucas copias è Suecia veniſſe, pleraſque in Germania & hujus opibus conſcriptas; ſumtus diſtincte computandos, & Ordinibus communicandos; exactiones & vectigalia in compenſationem deducenda: nec eam ſatisfactionem ad Saxonem ſpectare, cum Rex Guſtavus declararit, ſe nihil ab ipſo auxilii lati nomine poſtulare; poſt ejus mortem ſe Suecorum auxilio haut uſum: Banerium ultro in Bohemiam moviſſe. In Magdeburgica ditione, dum mora nectitur, tantum damni datum, unde ſaltem unius menſis ſtipendium exercitui

Electoris declaratio.

Suecico exſolvi potuerit. Pollicebatur tamen ſe pro virili operam daturum, ut decies centena millia florenorum Miſnicorum ab Ordinibus Proteſtantibus intra quinquennium exſolvantur, ex qua ſumma militi ſit ſatisfacie[illegible] Ordinum quid præterea pecul[illegible] Alium præter Stralſundam loc[illegible] mine concedi non poſſe. Qui [illegible] mum hujus ſeculi arma contra [illegible] Suecos non tangere; pro iis t[illegible] rem interceſſurum. Fœdus [illegible] ſuſpicioni & novis fœderibus i[illegible] ſam præbiturum abnuebatur. [illegible] que ſcripto ſe cauturum, ab hi[illegible] ce bellum nihil mali unquam in[illegible]; quod longum ſit Regis Hiſpaniæ & aliorum ratihabitionem petere, Liga autem Catholica per pacem ſublata ſit: ſe Sueciæ ad præſtandam ſecuritatem ſufficere. Excluſorum pace Pragenſi Ordinum quosdam jam receptos, de reliquis recipiendis agi. Hoſpitiis pro milite opus non fore transactione completa; nam exteros Imperio deducendos, Germanis vel ſub Cæſaris ſigna vel domum concedendum.

§. 67. Inter hæc Suecos trans Salam ſecutus Barbyam, Calbam, Bernburgum, Munch-Neuburgum, Staſfurtum, Saltzam, & Schœnbeccam occupabat, modica oppida, & defenſioni parum apta, ſed ex quibus iſtius exercitui non pauca commoda accedebant, quæ Suecis detrahebantur. Iſtis tamen inſuper habitis ductores inter ſe conſtituebant utique tractatus cum Electore perſequi: quod ſpes eſſet ſuper ſumma rerum facile poſſe tranſigi, modo circa inania formularum conveniret. Igitur poſtulabant, denuo ſibi permitti duos ſuorum Electorem adire. Quanquam autem valde periculoſum foret, talia ſuſcipi à milite, rerum momenta expendere fere neſcio, & variis corruptelis ac fraudibus obnoxio: tamen quod plerique Germani forent, queis erga Principes ſuos veneratio, & à Suecis nulla ſtipendiorum ſpes, ab Oxenſtierna & Banerio permittendum erat, quod prohiberi non poterat. Denuo igitur Electorem adeunt Lohuſius, & Crocovius ſcripto exquirentes; quare ipſis deprecantibus Elector Salam tranſierit, & quid deinceps ab ipſo expectare debeant; & quia tractatus cum Suecis aliquo tempore indigeant, qua ratione interim exercitus ſit ſuſtentandus? Ad quæ Elector, quicquid egerit, id ſuo ſe jure egiſſe: nec in exterorum actiones cenſuram ſumere, nec iſtis in ſuas concedere. Se poſſeſſionem ejus, quod ſibi debetur, adprehenſum iviſſe. Suecos non inviſuros filio ſuo præſulatum, multos ante Guſtavi Regis adventum annos partum; cum hic profeſſus ſit, ſe veniſſe, ut amicis ſua reſtituat, Hoſpitiis opus non eſſe, cum non edictum tantum avocatorium, ſed & fas patriæ Germanum militem jubeat vel ipſius exercitui accedere, vel armis poſitis quieſcere. Ad hæc ductores excipere: Traditionem præſulatus ad capita pertinere, ſuper quibus cum Oxenſtierna tractandum, qui æquum ſe ſit exhibiturus. De cætero fidem qua Regno Sueciæ teneantur, mutuamque inter ſe obligationem & utrique innixam exiſtimationem ſuam non permittere, ut Suecorum partes deſerant, antequam honeſta & æqua pax obtenta ſit. Et cum Elector in hanc ſe pronum oſtenderit, poſtulabant hoſpitia ſibi adſignari, ad finem usque tractatuum fruenda. Aſt Elector verboſis rationibus eos ſolicitabat, ne exteris auxilium adverſus ſe ſua vindicantem ferant, utque Suecorum ſacramento renuntient. Ita re infecta tunc diſceſſum. Paulo poſt cum Elector declarationem ad propoſita ab Oxenſtierna capita ducto-

Saxo in Magdeburgicam ditionem irrumpit.

Ductores exercitus denuo cum Saxone tractant.

8. Sept.

15. Sept.

ductoribus communicaſſet, hi literis ad Electorem datis querebantur; honeſtam & æquam cum Suecis tranſactionem ab ipſo negligi, & hiſce contra dignitatem Regni ſui pacem Pragenſem obtrudi; tu milites tam egregie de patria & ipſo meritos ita contemtim dimitti, velut offa in præmium laborum objecta. Rogant quoque, aliam mentem ſumere velit, oſtenſis malis ſecuturis, ſi res in bellum erumpat; quæ ſibi æqua poſtulantibus haut imputanda teſtantur. Adduntur litteræ ad Vitztumium, & Taubium duces Saxonici exercitus; operam dent, ut Elector ad æquiora permoveatur, cum ſibi non ſit integrum ſuperiorum ſuorum dignitatem deſerere. Ad has literas nihil aliud reſponſum, quam quod Elector eos poſt triduum Schoenbeccam in caſtra ſua redire juberet, ſententiam ipſius ſuper omnibus rebus percepturos. 18. Sept.

Oxenſtiernæ conſilia perturbantur.

§. 68. Per iſthæc Oxenſtiernæ conſilia mirum quantum turbabantur. Jamdudum quippe Sueciæ nihil utilius judicaverat, quam honeſta ratione rebus Germaniæ ſe ſubtrahere; ejusque rei occaſionem omni ſtudio captaverat. Sed arma non ita facile, quam ſtringuntur, ponere licebat, tot præſertim fœderatis, quorum tam diverſa ſtudia atque commoda, implicito; quos negligere, ac pro ſola Suecia pacem paciſci honeſte non poterat. Nunc autem pleriſque Ordinum, excepto Landgravio, deficientibus facilius fuerat rem componi, ni Elector ſummam difficultatem objeciſſet. Fundamentum quippe pacificationis erat, ut quemadmodum Sueci in Cæſarem Ligamque bellum geſſerant, ita cum iiſdem ſuper pace tractarent inſtaurandæ inter ipſos amicitiæ. Enimvero heic ſe ingerebat Saxo, cum Suecis utique tractare cupiens, quibuscum eidem nihil controverſiæ interceſſerat; aut potius Pragenſem pacem obtruſum ibat, iiſdem inſciis ac invitis factam; ſimul omnem occaſionem honeſte cum hoſte tranſigendi interverte-bat. Nec obſcure pellucebat contemtus Cæſaris erga Sueciam velut dedignantis cum ipſa tractare, niſi interventu Electoris; quo ipſo Regnum Ordini alicui Imperii æquabatur non ſine maxima faſtigii Regii contumelia. Idque tanto magis, quod utique cum Daniæ Rege tota Germania ejecto, occupata inſuper Jutia, Cæſar tractatus ſuſcipere non abnuerat, cum Suecis tam multa adhuc munitiſſima per Germaniam loca obtinerentur. Igitur ſatius judicabat per vim Germania pelli, quam hac ratione amoveri, & velut ſupplicem ab hoſte pacem emendicare. Nam iſtud multis potentiſſimis Regnis ac Rebuspublicis contigerat, & fatorum iniquitati attribui poterat; hoc perpetuam ignaviæ infamiam habebat; præſertim cum ne hac quidem via ſtabilis pax obtineri poſſet. Si maxime enim patriæ ſatisfactionem ob injurias temporum pro derelicta habere placeret, modo externi militis poſtulata amoliri licuiſſet; ne hoc tamen per Electorem dabatur, qui Sueciam præfracte Pragenſi paci ſubjicere conabatur, Germaniæ Ordinibus, nedum libero Regno ignominioſæ. Ex adverſo nulla facultas adparebat bellum continuandi, Ordinibus deficientibus, & nutantibus militum animis. Sane numeroſus & egregius exercitus Suecis erat, duodecim equitum, quatuordecim peditum millia explens, Saxonicis robore par, ſed qui manus cum his conſerere horrebat. Equidem gregarios officium facturos ſpes erat; Sueci quoque, & exteri, nec minus exules Bohemi, Sileſii, Moravi, Auſtriaci, multique aliorum Germanorum obnixa in partes fide. Sed ductorum præcipui, Lohuſius, Wedelius, Winckelius, Sperreuterus, tum tribuni Crocovius, Werderus, alii, queis magna apud milites autoritas, tranſverſi abibant, & immemores fidei, nuper ſcripto renovatæ non obſcure jactabant: ſe in Saxonem aliosque Germaniæ Principes arma gerere non poſſe, ſed per tractatus finem negotio imponendum. Et jam non pauci miſſionem petere incipiebant. Nec movebantur Electoris contumeliis hoſpitia extorquentis; qua ratione etiam ferro non ſtricto exercitui ſubtractis alimentis brevi pereundum erat. Ad Oxenſtiernæ quoque & Banerii monita aures obſtruxerant, quos non niſi de bello alendo meditari arguebant. Ita quo ſe verteret neſciebat Oxenſtierna, quod miles hactenus ſat laute habitus pugnam defugeret, ac ſua hoſpitia tueri nollet, & ſua ex libidine ſuper pace agitaret, Oxenſtiernæ ſummæ rerum moderatori ipſos ſequendi neceſſitatem impoſiturus. Neque tamen idem dimitti poterat, ni omnia ſimul perdenda forent. Ita nec honeſta pace ob deficientes ſocios potiri, nec armis uti per corruptos militum animos licebat. Horum porro nihil Saxonem latebat, qui nullo metu immunitis caſtris trium horarum itinere cum peditatu ante Suecicorum ora conſederat, equitatu per viginti quatuor amplius milliaria ad utramque Albis ripam diſperſo; ut ſi miles Suecicus officium facere voluiſſet, iſte facili negotio opprimi potuerit.

Oxenſtierna ad Cæſarem ſcribit.

§. 69. Inter hæc Brandenſteinius Comes Oxenſtiernam obtundebat, ut cum ipſo Cæſare tractatus ordiri conaretur, velut quicum facilius forte tranſigi poſſit; quod Curtius Comes nuper ipſi in caſtris Electoralibus confirmaſſet, Cæſarem, ſi occaſio daretur, ab ea lite componenda non alienum eſſe. Offerebat quoque, ſe adjuncto alio Legatum Viennam profecturum. Quo fine ut ſibi acceſſus pareretur, poſtulabat ab Oxenſtierna literas ad Cæſarem ſcribi. Hic etſi tale quid in mandatis non haberet, nec rationes deeſſent, quæ id diſſuaderent: tamen ne Comitem offenderet, conſilii à ſe dati pertinacem, in hunc ſenſum ad Cæſarem literas componit: Cum adpareat, Cæſarem cum Ordinibus Imperii, quos ea res præcipue tangit, priores controverſias compoſitum ire, ſibi à Rectoribus Sueciæ injunctum, ut ſi Cæſarem pronum deprehendat, operam det, quo bellum honeſtis legibus finiatur. Et quanquam neque rationes pacem ultro ambiri diſſuadentes, nec media bello gerendo deſint: tamen cum Suecia minime omnium quietem Germaniæ invideat, hæc ſe ſcribere non dubitaſſe. Equidem oſtendiſſe, Saxoniæ Electorem ſe Cæſaris nomine tranſacturum; cum tamen tractatus iſti nulla idonea pacis lege ab ipſo propoſita velut vado adhæſerint, malle ſe gloriam pacatæ Germaniæ in Cæſarem potius, quam quemvis alium derivare. Penes ipſum nunc eſſe, pacem an bellum habere malit. Si illa placeat, ſalvus conductus daretur pro Brandenſteinio Comite, & Laurentio Grubbio, quos Legatos ſuper hoc negotio Viennam miſſurus ſit. Hæ literæ Brandenſteinio traditæ & ab hoc ad Juſtum Gebhardum Conſiliarium Aulicum tranſmiſſæ; ad quas tamen nihil reſponſi repoſitum. Ita & iſta via pacis potiundæ intercidit. 17. Sept.

Saxonis deſtinata.

§. 70. Saxo interim trans Albim minora oppida inter Magdeburgum, & Havelam flumen in poteſtatem redactum ibat, miſſis etiam Havelbergam ſex deſultorum cohortibus, qui manipulo Brandeburgici militis expulſo oppidum inſidebant. Unde colligebatur, ipſum paulatim ulteriorem Albis ripam occupare conari, ut tranſitu ejus fluminis, oraque Maris Baltici interpoſitu ſuo Suecos arceret, ac ne cum copiis è Boruſſia adventantibus ſe conjungere poſſent. Cum igitur ductores inſcio ſere Oxenſtierna & Banerio deputatos ſuos Schoenbeccam ablegaſſent, Banerio, ac fidiſſimis ducum Rudvveno, Leslæo, aliisque videbatur, Oxenſtier- 17. Sept.

Oxenſtierna Magdeburgo diſcedit. 18. Sept.

 nam

.m ad tractum maritimum ſe conferre iſti cuſto-ndo, adſciſcendis copiis Boruſſicis, ne ſi miles ſem exueret, aut intercluſo itinere uterque ſimul n caſſes incideret. Nam regione litorali ſalva, utut cætera ſecus cadant, anſam adhuc ſupereſſe honeſta ratione bellum ponendi. Banerius autem ad Albim permanſurus erat, contractis quæ in Sueciæ fide perſiſtebant copiis Electori ſe objecturus, ne cum exercitu longius mare verſus deſcenderet. Unde Oxenſtierna illa ipſa nocte comitantibus aliquot turmis propere iter Wiſmariam verſus arripit.

Saxonia utraque pacem Pragenſem amplectitur.

§. 71. Dum ita Elector militis Suecici animos ſolicitat, edictum Cæſaris de pace Pragenſi paſſim promulgatum fuerat: nec ceſſaverat Elector Ordines utriusq; Saxoniæ ad eandem amplectendam pertrahere, jactans; modo Sueci ex hoc negotio remoti forent, ſe cæterorum Proteſtantium copiis ſtipatum lautiores quam Pragæ conditiones à Cæſare obtenturum. Nec ſucceſſu conatus carebat. Nam plerique Ordinum qualemcunque pacem, fidam aut lubricam, honeſtam aut fœdam, pari deſiderio concupiſcebant, eoque certatim Oxenſtiernæ pacem Pragenſem à ſe acceptatam ſignificabant juxta, excuſabantque, ſic ut brevi tempore Sueci ſociis deficientibus ſoli deſtituerentur. Ac mirum erat, omnes in iſta pace aliquid deſiderare, nec eo ſecius eidem ſe ſubjicere. Et quanquam eadem ſtatutum foret, ut acceptatio intra decem dies, & citra exceptionem fieret: plerique tamen præfixum tempus præterlabi patiebantur, & certis conditionibus acceptationem circumſcribebant; ac omnes tamen pacis participes ſe fore credebant. Omnes quoque de grato in Suecos animo verbis teſtari; nemo re ipſa quid conferre, cauſati ſupra vires ſuas eſſe decreta pacis Pragenſis moliri. Cum tamen etſi ſingulis infirmis, inter ſe, & cum Suecia junctis ſpes foret, longe honeſtiores, quam Pragæ, leges obtineri poſſe.

Sigillatim de Duce Wilhelmo. 20. Jul.

§. 72. Inter alios Wilhelmus Vinarienſis Dux, hactenus neutras partes ſequi velle viſus, jam plane Pragenſi ſe paci adplicabat, idque Oxenſtiernæ literis ſignificabat; teſtatus apud Electorem ſedulo ſe inſtitiſſe, ut omnes Ordines paci includerentur, Sueciæque ſatisfieret. Nunc ne ſe ſuosque fratres omnibus fortunis evertat, neceſſitati fuiſſe cedendum. Quod utcunque ferendum ducebat Oxenſtierna, ni iſte copias ſibi hactenus ſubditas, quæ in auxilium Landgravio deſtinabantur, & jam ei conjunctioni pronas ſe declaraverant, artibus ſuis avertiſſet, operam præcipue navantibus tribunis Ramſtorfio & Mitzlaſio, ut ſepoſito Sueciæ reſpectu Saxoni accederent. Sola Uslarii ſupremi vigiliarum præfecti legio, & ſubtribuni Dreuſchii modica manus ad Landgravium ſe conferebat. Broſſartus tribunus à ſua legione deſertus aliique fidei memores præfecti milite nudati ad Banerium perveniebant. Et quanquam circa revocandos in fidem defectores Uslarius & Sperreuterus ſatagerent; eorum tamen conatus prave ſolertis Mitzlaſii vigilantia eludebat. Ipſe quoque Dux Eichsfeldenſi diſtrictu, quem hactenus è Suecorum donatione poſſederat, ultro cedebat.

De Erfordienſibus.

§. 73. Erfordienſes, quos Oxenſtierna literis ad conſtantiam hortatus fuerat, cum Elector privilegia ipſis ſua ſalva ſponderet, ſi amoto præſidio Suecico pacem admitterent, levi negotio manus dant. 6. Julii. Unde mox literis ab Oxenſtierna petunt, militi Suecico urbem vicoſque ipſorum inſidenti diſceſſum imperet. 10. Jul. 17. Jul. Simul ſubtribuno Arvido Krabbio denuntiant, ſe pacem acceptaſſe, & ut Sueco milite bona cum gratia exonerentur, optare. Qui rem ad Oxenſtiernam rejiciebat, alias quingentis non amplius militibus ſuccinctus populoſæ urbi coërcendæ impar. Et ideo Erfordienſes, ut præſidio ſuo validiores forent, ſemel atque iterum oblatam majorem manum in urbem admittere abnuerant. Cum autem Oxenſtierna Krabbium in ſua ſtatione perſiſtere juberet, ac interim duæ Electorales legiones per Erfordienſiū vicos hoſpitia cepiſſent: teſtatæ ſe non diſceſſuras, niſi amotis Suecis iſti prius urbanas cohortes, Suecis pariter urbique juramento devinctas, in ſuas partes pertrahunt, novoq; ſacramento adigunt. Inde Krabbio præfecturam urbis, 28. Jul. quam hactenus geſſerat, abrogant, militique hoſpitia & alimenta ſubtrahunt, iſto incaſſum petente quieſcerent, quoad ab Oxenſtierna reſponſum veniſſet. Quibus hic quidem in memoriam revocabat fidem datam, & Guſtavi Regis merita; ſaltem ut in integro rem relinquerent, quoad tractatus cum Saxone abſolverentur. Sed iſti mala, quæ tergiverſantes manſura eſſent, modicaſq; ſuas vires obtendebant, cavillati quoque fœderis verba, quaſi pace reducta præſidio liberari debeant: Oxenſtierna nequidquam iſta omnia refellente. Ita tandem ab hoc militi imperandum fuit, ut relicta Erfordia 29. Aug. Halberſtadium ſe, aut Magdeburgum conferret. Ne tamen ingrati animi maculam Erfordienſes contraherent, literis Guſtavi Regis in ſe commu- 5. Sept. nemque Proteſtantium cauſam merita prædicant; tum Oxenſtiernæ pro præſtitis beneficiis, & quod præſidium Suecicum nunc deduxerit, gratias agunt.

De Saxoniæ Inferioris Circulo.

§. 74. Apud Inferioris Saxoniæ Ordines fœderibus Suecicis longe præponderabat autoritas Electoris, fortuna Cæſaris, Proteſtantium Suecorumque attritæ vires, paciſque cupido. Iis reſpectibus imbuti menſe Auguſto Luneburgi conventum agitabant, ſuper acceptatione pacis Pragenſis, cujus dies dudum ceſſerat, decreturi. Eodem Oxen- 14. Aug. ſtierna ablegaverat Jacobum Steinbergium prolixe demonſtraturum, quam inique ab Electore cum Suecis actum ſit, & quod Pragenſis pax dominatum Cæſaris ſtabiliat, firmamenta ſtatus Proteſtantium ſubruat; inſuper petiturum, ne iſtius acceptationem præcipitent, ac ut conſilium operamque ſuggerant, qua ratione novi belli emicans flamma opprimi queat. Sed cum iſte Luneburgum 19. Aug. perveniret, jam Ordinum Legati diſceſſerant. Qui 13. Aug. licet nodos pacis Pragenſis ſatis perſpicerent; tamen cum Elector plus à ſe obtineri potuiſſe negaret, accedente etiam animorum poſt pugnam Nordlinganam mutatione, pure eandem à ſe accipi decreverant. Legati tamen ad Electorem deſtinantur apud ipſum acturi, ut Suecis utique amica ratione ſatisfiat data pecuniæ ſumma, cum terrarum quid in eos transferri rationes Imperii non ferant; oſtenſo periculo Circuli ſui, ubi in bellum res eruperit. Petebant quoque, ut pace excluſi Ordines eadem recipiantur, & ea quibus Luneburgica ac Meclenburgica Domus præcipue premi ſe querantur, mitigentur, tum Landgravius utique pace comprehendatur. De jungendis cum ipſo copiis per deputatos actum iri pollicebantur.

De Auguſto, & Georgio Ducibus Luneburgicis.

§. 75. Ad Auguſtum Brunſvvicenſem Ducem Circuli tunc directorem mandati ſui exemplum Cellas transmiſerat Steinbergius, quo minus ipſe eodem iret vagantibus paſſim Guelferbytanis abſterritus; qui magnifice de Guſtavi Regis meritis præfatus, ſibi cæteriſq; ejus Circuli Statibus nihil magis in votis teſtabatur, quam ut Sueciæ ſatisfiat: 22. Aug. eoque fine 27. Aug. ad Electorem Saxoniæ Legationem miſſam. Ejus frater Georgius Dux poſt publicatam apud ſuos pacem, ſupplicationesq; eo nomine habitas ad Oxen- 29. Jul. ſtiernam literas dabat, quarum initio querebatur, quatuordecim legiones ſuo imperio non citra ignominiam ſubductas. Inde oſtendebat, per rationes Domus ſuæ ſe ſubactum qualemcunque potius pacem amplecti, quam omnes fortunas belli aleæ exponere; cū præſertim ipſe ſua tergiverſatione cauſæ

communi

1635. communi parum prodeſſe queat. Petebat inſuper, literas, quibus Guſtavo Regi fidem obſtrinxerat, ac Nienburgum ſibi reſtitui, ac ne hujus præfectus Aſtonus Stoltenaviam arcem munire pergeret. 10. Aug. Ad quæ Oxenſtierna id præcipue exprobrabat, Sueciæ in pace uſque adeo nullam rationem habitam. Legiones ſubtractas per neceſſitatem temporum excuſabat; literas ipſius *reverſales* in Sueciam miſſas. Nienburgo, & Stoltenavia per rationes belli careri jam non poſſe; quæ tamen reſtituenda ſint rebus in meliorem ſtatum mutatis.

De Meclenburgicis Ducibus.

§. 76. Meclenburgicos Duces initio anguſtia temporis, intra quod pax acceptanda foret, aliæque pacis leges ipſis iniquiſſimæ vehementer perturbaverant; quos & reſtitutio quondam ipſorum peculiari præ cæteris obligatione Sueciæ devinxerat. Ob oculos quoque verſabantur mala, quæ ipſorum terras è Wiſmaria, & exercitu Suecico manebant, ſi hic ab aliis Proteſtantibus deſtitutus ad oram maritimam infeſtus ſe reciperet. Enimvero quæ Pragenſi è pace ſperabatur ſtabilis ſuæ ditionis recuperatio omnibus reſpectibus prævalebat, ac ſatius videbatur vaſtatas, quam nullas habere terras. Suecos quippe hoſtes vaſtitatem inferre Cæſarem omnibus ipſos fortunis exuere poſſe. Quo magis tamen Sueciæ ob Guſtavi Regis beneficia obſtricti erant, eo curatius ſatagebant Oxenſtiernæ excuſationem ſuam adprobare, 29. Jul. miſſis Legatis, qui oſtenderent; per ſummum periculum, quod ſibi ſuisque liberis ac ſubjectis imminebat, ad hoc conſilium ſibi deſcendendum fuiſſe. Omnem ſe operam daturos, ut Sueciæ ſatisfiat, cui æterno beneficio devinctos ſe profiteantur, cujus referendi facultate ſe privari ademptis ob recuſatam pacem terris, ſimul Suecis beneficiorum datorum fructum intercidere, ac fortaſſe ſuo loco infeſtum iiſdem vicinum adpoſitum iri. Exiguum à ſe momentum adferri poſſe ſublevandis Suecorum rebus. Culpam violati fœderis à ſe abeſſe, cum non ipſi cum Cæſare aut Liga pactum iniverint, ſed metu majoris mali fuerint amplexi, quod declinare non licebat. Legatos præterea ad Saxonem mittebant ipſum permoturos, ut res ſalva Reginæ dignitate componatur, eique pro meritis utique ſatisfiat; adfuturos quoque tractatibus, ſi qui inter Oxenſtiernam & Saxonem ſuſcipiantur: Gemina reſpondebantur Steinbergio ad ipſos 20. Sept. profecto, per quem Oxenſtiernam orabant; daret aliquid temporum iniquitati, & ſi tolerabiles offerantur conditiones eas non reſpueret, quo tandem Germaniæ à tam funeſto bello reſpirare liceat.

De Archiepiſcopo Bremenſi.

§. 77. Archiepiſcopus Bremenſis agebat, ut poſt Stadam Boxtehuda quoque præſidio Suecico evacuata ipſe in plenam concederet neutralitatem, ac Cæſari omnis in ipſum prætextus adimeretur. Enimvero ejus Status tunc in lubrico verſari videbatur, quod ſtante Pragenſi pace, quæ Lubecenſia pacta confirmabat, præſulatu ipſi decedendum, iſque in Leopoldum Wilhelmum Cæſaris filium transferendus erat. Idque jam Saxo ipſius patri Daniæ Regi ſignificaverat, aliud à ſe obtineri non potuiſſe excuſans. Quo hic non mediocriter offenſus, dolorem ſuum prolixis apud Electorem literis teſtatur; tum filii ſui jus adſtruit, petitque apud Cæſarem efficiat, ne is deteriore conditione, quam cæteri præſulatuum poſſeſſores ſit.

De Hanſeaticis urbibus.

§. 78. Urbes Hanſeaticæ, Lubeca, Hamburgum, Brema, & Brunſvviga, cum de pace ab Electore ipſis ſignificatum foret, conventu habito in ejus acceptationem facile conſentiebant, quod per eandem ſtatum ac jura ſua ſibi relinqui intelligerent. Idque Electori viciſſim denuntiabant, addito; ſpem ſibi eſſe cum exteris Regibus tranſactum iri, quorum amicitia commerciis ſuis neceſſaria ſit. Brunſvviga peculiari fœdere Suecis innexa ſeorſim apud Oxenſtiernam excuſabat, cum ſociæ urbes, & Domus Brunſvvicenſis pacem amplexæ ſint à ſe eam citra præſens exitium repudiari non potuiſſe. 1635. 26. Aug. Cui Oxenſtierna reſpondebat: tam ſubitam à fœdere ſeceſſionem ſuo loco relinqui; petere tamen, ut reſidua conventæ pecuniæ exſolvantur, & exercitus Suecicus commeatu, aliisque neceſſariis ſublevetur. 9. Sept.

De Electore Brandeburgico.

§. 79. Brandeburgicus Elector Arnheimium, & Conradum Borgſtorfium tribunum ad Saxonem miſerat, acturos, uti ferebatur, ut tempus acceptandæ pacis prorogetur maturius tanti momenti negotio expendendo; utque Sueciæ ſatisfiat; ne ingrati ipſos accuſare queat; tum quid pace ſecuta ſuper Juliacenſi negotio ab ipſo expectandum ſibi ſit. 10. Julii. Quid tamen revera ab iſtis tunc actum, ad noſtram notitiam non pervenit. Eodem tempore Electori à Blumenthalio hujus ad Oxenſtiernam ablegato relatum fuerat; velut de hoc præcipue ſolicitus iſte foret, ut Sueci diſertis verbis paci includerentur, Cæſarique, & Hiſpaniæ Regi reconciliarentur; abolita ante actorum memoria; utque pro meritis iiſdem ſatisfieret. Unde is ad Oxenſtiernam li- 8. Julii. teris datis exponebat; plenius ſe circa Pomeraniam reſponſum expectaſſe, de quo tamen propediem obtinendo ſpes ſit. Cæterum etſi reconciliatio Sueciæ cum Cæſare ſociiſque non obſcure pacis tabulis contineatur; ſe tamen operam daturum, ut peculiaris declaratio ſuper eadem edatur. Monebat præterea, cum tantæ obſtent difficultates, quo minus terrarum quid Sueciæ præmii loco detur, accepta inſigni pecuniæ ſumma adquieſcat. Huic Oxenſtierna reponebat: Se animadverte- 6. Julii. re, ſua verba ſiniſtre, & in fraudem Sueciæ accepta, nec de reconciliatione, aut ante actorum memoria abolenda apud Blumenthalium verbo mentionem factam. Sueciæ Regnum nullam ſubjectionem, aut factorum culpam, quibus reconciliatione opus ſit, agnoſcere, quippe quæ variis modis laceſſita juſtum piumque bellum ſuſceperit. Sed ſi res ad amicos tractatus deducta fuerit, Sueciam facile in oblivionem hoſtilium, tali caſu ſolitam, conſenſuram. Poſt has literas aliquantiſper Elector ſcriptione ad Oxenſtiernam abſtinebat. Sed poſt cum res ad arma cum Saxone ſpectaret, Oxenſtierna Legato Heidio, Magdeburgi ipſum viſenti, cum Berolinum reverteret, in mandatis dabat: Cum à Saxone tractatus tantum obten- 4. Aug. tui ſumi adpareat extrahendo tempori, Suecique paulatim ſuis hoſpitiis exuantur, & variis contumeliis laceſſantur, ut Brandeburgicus ſuas copias cum Suecis conjungat, honeſtiori quam Pragenſis ſit paci obtinendæ. Sin id abnuat, ſaltem apud Saxonem ſe interponat, quo hic injuriarum deſinat, ne & Suecis aliam viam ineundi neceſſitas imponatur. Circa Pomeraniam paratum eſſe Oxenſtiernam Ipſi ſatisfacere; ſed eam nunc temporum conditionem eſſe, ut priusquam Elector ſuper acceptanda pace mentem ſuam declaret, certi quid à ſe ſtatui nequeat cum ſtante illa pace jam omnia ſint definita. Enimvero iſta ſero & incaſſum movebantur. Quanquam enim uxor, materque Principis Palatina Domo ortæ Suecis ſtuderent, ac plerique Conſiliarii Pragenſem pacem deteſtarentur, oſtenſo quid malorum ſecuturum ſit, ſi Elector eidem implicetur; prævalebant tamen Schvvartzenbergii artes, quibus oſtentata cauſa Pomeranica, tum Cæſaris Saxoniſque potentia Electoris animum indignatione juxta ac terrore agitabat. Unde ipſe ſolus ad Saxo- 3. Aug. nem Legatus mittitur, his palam mandatis: Brandeburgicum in Pragenſem pacem conſentire non poſſe, niſi prius Sueciæ ſit ſatisfactum omneſque

1635. amneſtia comprehenſi, ac Palatina Domus non plane excluſa, ſimul ſuper Juliacenſi negotio tranſactum ſit. Eademque à ſe urgeri Elector
12. Aug. Joanni VVolffgango Heidio, quem Oxenſtierna ad eundem miſerat, declarabat. Enimvero ſecretis inſuper mandatis idem inſtructus ferebatur, quorum vi citra exceptionem cum Saxone tranſigere poſſet; idque eventus ipſe declarabat. Cum
18. Aug. enim iſte à Saxone Berolinum rediiſſet, quid ab eo confectum foret ſilentio tegebatur. Ipſe tamen ſecreto fatebatur, Brandeburgico demum pacem Pragenſem acceptandam eſſe, conditionibus Galliæ Sueciæque gratiſſimis. Sed paulo poſt omne dubium ſuſtulere Electoris literæ, quibus initio
27. Aug. ſtudium ſuum in Suecos extollebat, deinceps quoque continuandum. In votis ſibi fuiſſe, ut Sueciæ plene ſatisfieret. Peculiares tractatus ſemper fuiſſe averſatum. Pace per ſolum Saxonem facta, ad quam cæteris quoque via pateat, ſe rem non præcipitaſſe, ſed quæ ad cauſam communem faciunt monuiſſe. Optare quidem Proteſtantium rebus melius fuiſſe proſpectum; ſed poſtquam cæteri pacis leges ſubierint, ſe ſolum tergiverſantem ſuis terris exitium, Sueciæ nihil emolumenti fuiſſe comparaturum. Se neceſſitate compulſum pacem acceptaſſe citra fraudem ſociorum Regum, quibuscum ut amice tranſigatur omnem lapidem moveat. Suecos ita de facto ſuo judicaturos, velut ipſi ſuo loco poſiti forent; quorum amicitiam in poſterum quoque ſperet. Nec ſibi imputandum, ſi
7. Sept. non plane voto ſuo potiantur. Cui Oxenſtierna diſſimulato animi dolore reſpondebat: Quæ neceſſitate adactus fecerit, bene cederent. Inde qualem Saxo ſe adverſus Suecos gerat, oſtendit; & cum bello exorto facile terni exercitus ditioni ejus ſe infuſuri ſint, media iſti malo avertendo ut mature circumſpiciat monet. Se ad honeſtas & æquas conditiones acceptandas paratum. Mox cum Suecorum res circa Magdeburgum infirmo ſtare talo viderentur, Brandeburgicus metuens, ne iſti Magdeburgico præſulatu cedentes per Marchiam iter ſumerent, Blumenthalium ad Oxenſtiernam ablegat poſtulatutum, ut ſi omnino per ipſius ditiones eundum ſit, id prius denuntietur, quo mature commeatus curari queat, utque citra noxam tranſitus fiat, nec à Suecis aliqua ſua loca præſidiis aut hoſpitiis inſideantur, ne forte inſequentibus aliis exercitibus ſuæ terræ ſedem bello præbeant. Tranſituris
12. Sept. omnia neceſſaria à ſe ſuppeditatum iri. Cui Oxenſtierna poſt multas in Saxonem querelas reſpondebat: Si res ita cadat, ſe pro virili operam daturum, ut ipſius ditioni parcatur. Cæterum circa tractatus cum Saxone Brandeburgicus tunc cenſebat; cum ſumma pacis novis tractatibus ſubjici nequeat, nec ut unus & alter præſulatus ambigui inter Catholicos ac Proteſtantes juris Suecis præmio cedat, per iniquitatem temporum effici potuerit, id quod ipſe ſemper ſpectaverit; optime facturum Oxenſtiernam, ſi inſigni pecuniæ ſumma, & æterna Proteſtantium amicitia adquieſcat, utque Saxo ſcripto Sueciæ ſecuritati caveat, qui & in ſe recepturus ſit, intra certum tempus cautionem ſcripto conceptam à Cæſare, Hiſpaniarum Rege, ac Liga curare. Et ſi quid in tractandi modo deſideretur, id tanti non æſtimandum, ut in ipſo velut portu pacis verſanti denuo novi belli anceps fortuna ſit tentanda. Ita quidem verbis non adeo ſe infeſtum oſtendebat Brandeburgicus; re ipſa tamen copias ſuas cum Saxone jungebat; inſuper hoſti tranſitum concedebat cum alibi, tum per Landsbergam, & Francofurtum; quæ oppida per Suecos recuperata ea lege Electori reſtituta erant; ne hoſti deinceps paterent; denique & aliis modis hoſtium conatus ad Suecos opprimendos fulciebat. 1635.

§. 80. Duci Pomeraniæ eo difficilius erat Pragenſem pacem profiteri, quod ipſius oppida præſidiis Suecicis tenerentur. De Pomeraniæ Duce. Unde cum Saxo pacem ipſi denuntiaret; is Ordines provinciales ſibi prius conſulendos, reſpondebat. Quibus convocatis eorum conſenſu ad Electorem Brandeburgicum mittuntur, qui ſententiam ejus exquirerent; etſi Theologi conſulti eam pacem plane damnabant. Interea Felſius Baro ſexcentos pedites, qui hactenus Arenam ad Wratislaviam inſederant, poſt deſertam à Saxonicis Baſilicam, & urbem ad obſequium Cæſaris reverſam adduxerat, quos firmandis Pomeraniæ præſidiis Steno Bielkius commodum diſtribuerat. Nam dum Dux de altero Ordinum Conventu agitat, abſolvendis ſuper pace conſultationibus; aliquot equitum & dimacharum Cæſareorum turmæ raptim percurſa Marchia Cæſarei Gartzium opprimunt. invadendi Gartzii conſilium capiunt; idque noctu per fœdam centurionis ſocordiam opprimunt. Aberat tunc Stetini ad plures petendas copias præfe- 18. Sept. ctus oppidi Rutencrantzius ſubtribunus, ſolicite commendata interim loci cura Erico Suenonis F. centurioni. Qui licet inſuper de adventu hoſtium monitus vigilias neglectim diſpoſuerat, nec pulverem pyrium inter militem diſtribuerat. Unde cum hoſtis ad portam Stetinenſem aſſultum daret, non niſi quatuor diſploſionibus pulvis præſto erat. Ita oppidum à non multo pluribus, quam intus erant, opprimitur. Addebat centurio ſocordiæ perfidiam ad ſacramentum hoſtis transgreſſus; ſed poſt captus debitas flagitii pœnas luit. Ab hoſte ſtatim pons ad Gartzium reparatur, nullo impediente, quod caſtellum Mervvicianum ante biennium à Suecis dirutum foret, ob vicinos montes ad vim propulſandam ineptum. Eodem tempore Cæſareis ſub Marazino duce tranſitus ad Landsbergam Marazinus in Pomeraniam irrumpit. concedebatur; unde raptim Stargardiam tendebant, à Bohmio tribuno cum quatuor cohortibus inſeſſam. Cui cum iſte aliquot turmis ſtipantibus 21. Sept. deditionem imperaſſet, occiſis ſuorum nonnullis hinc iterum faceſſit. Oppidum mox à Bielkio legato ducentis inſuper militibus firmatur. Marazi- 24. Sept. num ſequebantur literæ Saxonis ad Ordines Pomeraniæ: ne ſiniſtri quid ſentirent de copiis quas ipſe capeſſendo Oderæ, & arcendis è Boruſſia copiis miſerit. Militi ſuo de neceſſariis proſpicerent; extraneo quantum poſſint damni inferrent; ſuos diſciplinæ obſervantes fore. In eundem ſenſum Brandeburgicus Pomeraniæ Duci reſpondebat, cum 25. Sept. hic de oppreſſo à Cæſareis Gartzio ipſi ſignificaret: ſe apud Saxonem operam daturum, ut à Cæſareis in ipſius ſubjectos nihil hoſtile patretur. Eidem tamen gratum fore, ſi Dux de acceptanda pace Pragenſi decernat, & Saxonicis copiis pronum ſe præbeat, Suecis omnia ſubtrahat. Ea res animos Pomeranorum non parum immutabat. Nam nec Pomerani nutant. Sueci locis iſtis hoſti pares erant, nec à Banerio auxilii ſpes, & Boruſſicæ copiæ nondum adparebant. Contra Cæſarei tota vi ingruentes aperta provinciæ nemine obſtante perſultabant, Stargardiæ quoque obſidium intentantes. Neque vero hoſtes ſe venire ferebant, ſed exſecutores pacis, favente ipſis Brandeburgico, cujus maxima apud Pomeranos autoritas. Inde valde nutare Pomerani, Stargardiæ cives nihil, quod defendendo oppido faceret, parare, jactantes; Cæſareos amicos eſſe, qui pacem utriusque Electoris nomine adferant. Et quanquam hortante Bielkio demum ſe cum præſidiariis ad tuendum oppidum incubituros pollicerentur; mox tamen ancipites parum in ſe fiduciæ locari poſſe oſtendebant. Stetinenſes animum in Suecos plane refractarium expro-

mebant

1635. mebant. Et conſiliarii Ducis palam Bielkio occi-
nebant; ſe non videre, quid auxilii Pomerania
Suecis præſtare queat cæteris omnibus deficienti-
bus. Ita heic omnes magis pacem Pragenſem,
30. Sept. quam fœdus Suecicum reſpicere. Unde & Dux
Oxenſtiernam literis hortabatur; oblatam à Sa-
xone ſatisfactionem acceptaret potius, pro præ-
ſenti rerum conditione *Proteſtantibus* ſat onero-
ſam, nec Sueciæ indecorem, quam inter ſacro-
rum ſocios novo bello cauſam præberet, ſuæ cum-
primis ditioni graviter incubituro. Et ſi non ea,
qua par ſit ratione actum fuerit, id publicæ tran-
obr. quillitati condonaret. Cui Oxenſtierna repone-
bat: de ſuo in pacem ſtudio rem ipſam loqui; ſed
cum id fruſtra fuerit, & Saxo tanto cum vicino-
rum periculo rem ad extrema deducat, ſe extra
culpam eſſe.

De Wilhelmo Landgravio. §. 81. Præ omnibus Germaniæ Principibus con-
ſtantiam in partes Suecicas oſtendebat Wilhelmus
Landgravius, nova quoque conventione Magde-
burgi cum Oxenſtierna inita, cum jam plerique
alii in transverſum abiiſſent. Dum ibi abeſt, Bœn-
nighuſius cum quatuordecim legionibus ad Amœ-
Cæſarei Haſſiam irrumpunt. noburgum in Haſſiam irrumpit, caſtris ad Hirſch-
feldam poſitis plures copias expectans. Et jam lon-
gius graſſari audebat, cum Melander contractis ad
17. Jul. Milſungam Haſſicis copiis caſtra ipſi loco opportu-
no opponit. Unde hic trepidus recedebat, quin-
quaginta circiter deſideratis, ipſe aliquot curribus
ex Haſſiacis impedimentis potitus. Sed cum mox
eidem Grana Marchio cum duodecim legionibus
ac tormentis aliquot jungeretur, Haſſi numero im-
pares ad munita ſe oppida recipiunt, hoſte interim
agros impune populante. Eodem tempore Epiſco-
pus Wormatienſis Rhenani Circuli director Land-
15. Jul. gravio pacem Pragenſem denuntiat, ut pace juxta
ac armis oſtentatis eo facilius flecteretur. Cæterum
id præcipue incommodum accidebat, quod Vina-
rienſes copiæ, quæ ipſi jungendæ fuerant, ad Saxo-
nem tranſirent, ut è quinque millibus quæ expe-
ctabantur, vix trecenti in Haſſiam pervenirent.
Sed & Sperreuterus in auxilium eidem ire juſſus
tarde moliebatur, præfectis Weſtphalica hoſpitia
ægre deſerentibus, nec iſto recens imperium ſevere
expromere auſo. Et cum tandem ab Oxenſtierna
miſſus Paulus Strasburgius ad iter ingrediendum
iſtos permoviſſet, aliquot inde legiones ſub Glau-
bicio tribuno ad Banerium evocabantur; ſic ut
Sperreuteri copiæ numero valde imminuto, &
ægris ob toleratam in itinere inopiam animis ac-
Landgravius tractare cum Cæſare incipit. cederent. Hiſce initio Landgravii animis quaſſatus
aures præbere incipiebat pacem in promtu, juxta
periculi magnitudinem, ac virium utrinque diſpa-
ritatem oſtentantibus. Unde tractatus cum Cæſa-
re admittebatur, ad quem ex parte Cæſaris ſe offere-
bat ipſius Conſiliarius Henricus Chriſtophorus
Griesheimius, qui tamen nihil ſcripti mandati pro-
ferre poterat. Huic Landgravii deputati declarant,
18. Jul. priusquam pax acceptetur, cavendum prius; Land-
gravium citra exceptionem aut ulteriorem cogni-
tionem pace comprehenſum; ſacra ipſi ſua ſalva
fore; à nemine ob damnum illatum actionem in-
tentatum iri, ditionem ipſius hoſpitiis non one-
randam, Hirſchfeldiam relinquendam, ac tantiſper
27. Jul. ſibi Cæſareorum vim propulſare fas eſſe. Inde Land-
gravius datis ad Oxenſtiernam literis ſe ab omnibus
deſtitui queritur; ac ni ex convento ſibi ſuccurra-
tur, avertendis extremis eo ſibi deſcendendum,
30. Jul. quod hoc caſu per fœdus ſibi liceat. Mox tamen
Caſſellis adeſt Sperreuterus cum tribus equitum
peditumque millibus, quibus juncti Haſſiaci labo-
ribus & velitationibus attriti vix ſeptem millia ex-
plebant, cum hoſtium numerus duodecim millia
ſuperaret. Nec eo minus hac conjunctione audita
Cæſarei deſerta Haſſia in Fuldenſem agrum rece- 1635.
dunt, Gallorum & Bernhardi Ducis ad Rhenum
adventum metuentes; an quia Suecica auxilia ma-
jora credebant. Quos perculſos Landgravius per-
ſequi inſtituit; loco tamen commodo conſidentes,
& numero ſuperiores prælio laceſſere conſultum
non ducens; ad Buregemundam, inde ad Hom-
bergam caſtra caſtris confert, nulla utrinque me-
morabili re geſta; niſi quod inter ipſum, & Land-
gravium Georgium, cujus terræ iſta expeditione
tangebantur, acerbæ literæ commutatæ infenſos
antea animos magis irritabant. Sed & Sperreuterus
aliquid offenſæ contraxerat, quod Landgravius po-
ſtulaſſet, ut ipſius pedites & machinæ tantiſper in
unum corpus cum ſuis compingerentur, queis jun-
ctis ipſo apud equites curante Eberſteinius Comes
imperaret. Quod Sperreuterus ſiniſtre accipere, ve-
lut pedites ſui ſibi plane ſubtraherentur, & quan-
quam à Landgravio placari viſus exulceratum ani-
mum pervicacia & tergiverſationibus ſubinde ex-
ſerebat: ejuſdem quoque ductoribus frementibus,
quod annonæ quidem affatim, ſed argenti parum
ea expeditio præberet. Quæ inter alias cauſa erat,
quare Landgravius nihil in hoſtem tentare aude-
ret; ut nullus fructus conjunctionis iſtius foret, niſi
quod hoſtis pro lubitu Haſſiam populari prohibe-
retur, intra Pontificiorum terras redactus; cujus &
maxima pars Gallaſii copiis mox accedebat. Land-
gravius igitur hoſte exoneratus initio conjunctio-
nem cum Bernhardo Duce, & Gallis agitabat. Sed
defectione Francofurtenſium, & commeatus ino-
pia motus, ſimul quia Gallaſius commodo loco in-
ter Rhenum, Mœnum & Nicrum ſe tenens, invi-
tus ad prælium pertrahi non poſſet; eo conſilio de-
poſito, quod & plurimi ductorum adſpernabantur,
Banerio ſe jungere decrevit invadendo repente, &
ad prælium compellendo Saxoni; cui neque duces Landgravius Banerio jungi cupit.
magna opinione, nec miles in ſacrorũ ſocios arma
ferre pronus. Quo auſo ſuccedente Banerio via da-
batur in Cæſaris ditiones hæreditarias penetrandi,
quibus ſi Gallaſius auxilio adcurreret, Bernhardus
Dux incumbente ſibi mole levabatur. Id conſilium
huic ſignificat, omiſſam cum ipſo conjunctionem
excuſans; & ut ſuis ſe ſtativis tantiſper teneat;
quoad favente cœptis fortuna ipſi facultas fiat Gal-
laſii abeuntis tergo inhærendi. Hac de cauſa motis 24. Aug.
Homberga ad Ohmam caſtris per Vacham Mulhu- 1. Sept.
ſam tendebat. Ex itinere Sperreuterus cum trigin-
ta quinque equitum turmis excurſione per agrum
Fuldenſem facta Kœnigshovæ obſidium ſolvit, 27. Aug.
ereptis hoſti tribus tormentis, omnibusq; impedi-
mentis, multis cæſis. Inde oppido annona illata, ac
imbellis turba educta. Enimvero animis ductorum
in Banerii exercitu ægreſcentibus, ab hoc nihil ho-
ſtile in Saxonem tentari poterat, ac præpoſteris iſto-
rum tractatibus habenæ laxandæ erant. Hoſtis inſu-
per abſente Landgravio & Sperreutero per Weſt-
phaliam graſſari cœperat, occupata Neuenhauſa
Benthemenſi oppido, cui muniendo Rabenhau-
ptius tribunus operabatur. Coesfeldæ quoque tria 29. Aug.
militum, ſeptem agreſtium millia obſidium cir-
cumponebant; quod oppidum rebus Haſſicis valde
opportunum in magno periculo verſabatur, oppi-
danis præſidiarios numero fere ſuperantibus; quo
amiſſo omnia Landgravii per Weſtphaliam hoſpi-
tia ruitura videbantur. Igitur poſtquam Sperreu-
terus evocante Oxenſtierna cum legionibus ſuis Landgravius Coesfeldæ ſuccurrit.
ad Banerium abiiſſet, Landgravius Melandrum
cum copiis in Weſtphaliam mittit; cujus adventu
audito hoſtis ſtatim in diverſa diſcedit.

§. 82. Interea ad acceptandam pacem Landgra- Idem cum Cæſare tractare pergit.
vium ſtimulabat Saxo, miſſo Bodenhauſio ſubtri-
buno, confirmans ipſum amneſtiæ incluſum; & ſi
quid deſideret, ſe operam daturum, ut ipſi ſatisfiat.

1635. Id quod tamen parum à Landgravio curabatur, qui magis tractatibus cum Hungariæ Rege per Greisheimium cœptis attendebat. Præſertim cum
22. Aug. Oxenſtierna literis declaraſſet; ſe quod exitio declinando ſuſciperetur, improbare non poſſe; ac ipſius judicio relinquere, quomodo rebus ſuis conſulere velit. Stipulatur tamen affectum in Suecos conſervaret, & ne copias ſuas Saxoni aut Cæſari con-
30. Aug. cederet. Greisheimius igitur à Rege Hungariæ declarationem ad Landgravii poſtulata adferebat, quæ cum Landgravio non plene ſatisfaceret, neque ea, quæ iſti explicandæ à Greisheimio adde-
12. Sept. bantur, hic tandem ad Regem Hungariæ remittitur, tradita à Landgravio formula, qua utique ſibi Cæſaris nomine caveri cupiebat. Sic igitur Suecorum fœderati poſt publicatam pacem Pragenſem ſe gerebant.

Tractatus ductorum cum Saxone continuatur.

§. 83. Aſt apud Banerii exercitum miſſi ad Saxonicos Lohuſius, Wedeliusque cum Crocovio tribuno reſponſum Electoris retulerant; quibus declaraverat, nihil præterea concedi à ſe poſſe,
17. Sept. quam literæ & mandatum Cæſaris ferant. Illis autem Cæſar ſignificaverat; Sueciam utique paci incluſam, ac Suecis eorumque ſago ac toga miniſtris tutum diſceſſum à ſolo Imperii indulgeri. Sed ut ſuper ea re demum cum Ipſo, & Hiſpaniæ Rege, Ligaque tractetur, extrahendo tempori inventum, ac ſupervacuum conciliatis jam Ordinibus, & cauſis controverſiarum ſublatis. Conceſſerat quoque Cæſar facultatem Electori, omnes Germanos, qui decem intra dies militiam Suecorum deſererent, ſuo nomine in Cæſaream gratiam, & pacis Amneſtiam recipiendi. Hoc cum reſponſo
19. Sept. Magdeburgum regreſſi inopino Oxenſtiernæ diſceſſu non parum turbantur; qui & variis inter iſtos ſermonibus jactabatur. Per ſequentes dies ſemel atque iterum in Saxonis caſtra itum, nullo fructu, niſi quod Saxo oblatam Suecis ad exſolvenda militum ſtipendia pecuniam ad quindecies, inde vicies centena millia florenorum extenderet, intra ſexennium nomine Proteſtantium Ordinum exſolvenda.

Banerius in Brunſuicenſem agrum exercitum traducit.

§. 84. Enimvero deficiente annona Banerio ad Magdeburgum diutius ſubſiſtere non dabatur; ſed nova utique hoſpitia erant quærenda. Ac initio quidem in Thuringiam ad Werram flumen concedere conſtituerat. Sed abnuebant ductores, tractatus cum Saxone abrumpi cauſati, & cum ipſo ad manus hocmodo deveniendum; id quod concedere nec poſſint, nec velint. Igitur nihil
22. Sept. aliud ſupererat, quam ditio Brunſuicenſis & Hildeſienſis, quo motis caſtris tendebatur. Magdeburgi validum præſidium ſub Lohuſio duce relictum. Declinandæ tamen offenſæ Brunſuicenſi Duci de adventu ſuo ſignificat, ac inevitabilem neceſſitatem excuſat. Aſt Saxoni diſceſſus Oxenſtiernæ optatam videbatur præbere occaſionem magis turbandi Suecicorum ductorum animos, iſtumque invidia obruendi, velut ipſe ac Banerius pleraque propria ex libidine facerent, Sueciæ Rectoribus haut probata; idque literis è Suecia miſſis ſibi ſignificatum jactare non verebatur. Et revera non deerant, quibus iſtius conſilia atque actiones diſplicerent; poſtquam nemini contigit ſua omnibus adprobare. Eoque ductoribus ingerebatur; manifeſtum nunc eſſe ab Oxenſtierna hunc exercitum pro derelicto haberi & unicam ſpem in Boruſſicis copiis collocari, ad quas ſe contulerit, hujus cura plane abdicata. Igitur ſibi tandem conſulerent, ac gratiam Cæſaris laborumq; præmia amplecti ne differrent. Electorem Germanicis legionibus apud Suecos merentibus vicies centena millia florenorum exſoluturum, data quoq; ante actorum venia, ſi exercitui ſuo accedere velint. Dignitati Sueciæ ab Electore pro ratione temporum conſultum; & ſi quid forte præmii pro Suecia poſtuletur, ſe facilem fore. Sed nunc abſente Oxenſtierna ſuper præmiis militum, Regnique Sueciæ ſimul agi vix poſſe. Dolere ſibi, Suecicos duces commodis ſuis ipſos obſtare, ac tanta merita incaſſum prodigere. Accedebant literæ Brandeburgici, quem cum ductores Suecici ſuper tractatibus cum Saxone conſulerent, ipſe ut faciles ſe præberent acceptandis à Saxone oblatis hor- 20. Sept.
tabatur. Adjungebantur à Leuchtmaro ad Lohuſium agnatum literæ, quibus perſ[illegible]dere ipſi ſatagebat, operam apud alios daret, ut [illegible] à Saxone oblata non amplius repudiarentur.

Anımi ductorum magis turbantur.

Conventus ducum Helmſtadii habetur.

Unde alienatis jam magis animis Banerius univerſos duces ſuperiores Helmſtadii convocat, & quid ab iis expectandum ſibi ſit, exquirit. Ubi unus & alter quidem ſat ampliter promittere: Sed aliqui, quos inter Sperreuterus, tanto licet nuper in Suecos oſtenſo ſtudio, & Wedelius, difficiles ſe valde præbebant. Proponebatur quoque à Banerio vetus conſilium de profectione in Thuringiam; cui omnes fere obnitebantur. Quin VVedelius, Sperreuterus, Beckermondus, Glaubicius, alii non obſcure fremebant; ſubducendas cum ſingulis legionibus rationes, & direptis vexillis abeundum, quo cuique placeat. Unde Banerio, ni exercitum plane diſſolvi vellet, neceſſitas imponebatur hoſpitia per agrum Brunſuicenſem & Hildeſienſem præſulatum diſtribuendi, quibuſdam legionibus etiam in VVeſtphaliam miſſis. Et quia Halberſtadienſis præſulatus interim à Saxone occupatus erat, VVedelii, & Duglaſſii tribuni legionibus deſtinatus, hi quoque in Hildeſianum agrum remittendi erant. Jeſvvitzkius ſubtribunus cum legione VVerderiana Dœmitzam & Boizeburgum trajectus Albis ſervare jubetur. Eo in conventu non obliviſcebantur ductores tractatus cum Saxone continuandi. Et quia Brandenſteinius Comes parum commoda militum curare, Lohuſius ſuis tantum inhiare arguebantur, VVedelius huic adjungitur; abſurdo plane auſo, cum nemo Regni Sueciæ nomine, uti hactenus factum, illis aſſociatus foret; & fruſtra ſibi arbitrium pacis vindicarent, qui ſuo nomine bellum non geſſerant. Neque in literis ad Saxo- 27. Sept.
nem amplius de Sueciæ, ſed de ſolis militum præmiis mentio fiebat; quibus oblatam pecuniæ ſummam augeri poſtulabant, & ut interea hoſpitiis quiete ſibi frui liceret, quoad plane fuerit tranſactum. Enimvero ultima hæc miſſio ſucceſſu caruit. Nam VVedelio, cui Halberſtadii hoſpitium erat aſſignatum, hoc per Saxonicos prærepto longius erat diſcedendum. Unde Lohuſius negotium ſolus in ſe ſuſcipere abnuebat; præſertim cum certa mandata non haberet, & ſe ſuſpectum eſſe ægre ferret.

Banerii deſtinata.

§. 85. Aſt Banerius in diſtribuendis hoſpitiis id maxime reſpexerat, ut ſuſpectæ ſub Sperreutero legiones longius amoverentur, ne reliquas contagio inficerent; fidis propius Albim locatis, ut ſi opus foret intra triduum contrahi poſſent. Id porro is conſilii ceperat, ut, ſi Elector nil aliud quam circa dilatanda hoſpitia satageret, & ipſe in captis jam ſtativis ſubſiſteret, rebus cis Albim quantum poſſit ſuſtinendis. Sed ſi idem hoſtili animo ingrueret, contractis legionibus placebat idoneo ad Albim loco caſtra munire, pontemque aut navigia trajiciendo exercitui promta habere: ubi ſi diutius ſuſtinere non valeret, raptim tranſmiſſo exercitu, & ponte poſt ſe dejecto aut corruptis navigiis, Havelbergam & ultra iturus, ſeque improviſo terris iſtius infuſurus: aut adſcitis Boruſſicis copiis quæ res tempuſque ferret ſuſcepturus erat. Inter hæc modeſtæ à Banerio literæ 6. Octob.

ad

1635. ad Saxonem dantur, quibus Oxenſtiernæ diſceſſum in Cæſareos Pomeraniæ ingruentes referebat, præſertim cum ipſius præſentia parum ad promovendos tractatus contulerit, aliorum dexteritate non minus abſolvendos. Exercitum porro in has oras translatum inopia annonæ, & evitandæ cum Saxonicis colliſioni. Quanquam autem confidat, Electorem Sueciæ meritorum non immemorem fore; tamen cum poſt occupatos præſulatus ejus copiæ huc quoque tendere videantur, quo animo veniant[illegible] poſſe cupere. Et quia plura indies hoſtilitatis ſigna à Saxone erumpebant: Banerius ad omnes duces tribunosque ſcribebat: quoniam acceſſus Saxonis nil amici minetur, fidei Sueciæ Regno datæ memores ſint, deque ea ſibi ſignificent. Jubet inſuper, ut in horas ad proficiſcendum parati ſint; & Saxonicis incumbentibus ad ipſum ſe recipiant.

Oxenſtierna Dœmitzæ præſidium imponit.

§. 86. Interim Oxenſtierna per noctes diesque properato itinere cum Dœmitzam perveniſſet, intelligit, Meclenburgicos Duces Ellenum tribunum ad ſe evocaſſe, ex iis qui apud Georgium Ducem remanſerant, præſidio firmandis Dœmitzæ, Pœlæ, Suerino, & Roſtochio; qui & prope hinc aberat. Vetuiſſe præterea, ne Suecicis copiis tranſire Albim concederetur. Id cum in fraudem Sueciæ ſuſcipi pateret, Oxenſtierna, qui reliquum agmen prægreſſus erat, ægre pontonem nactus, eum detinebat, quoad impedimenta & comites ipſius advenirent. Simul Goldſteinio ſubtribuno, qui ipſum deduxerat imperat, ut militem arci, & oppido tunc præſidio vacuis immittat. Eo vix cum cæteris Wiſmariam verſus digreſſo Ellenus Dœmitzæ adpellit, deſtinati jam irritus, alia tranſitum in Meclenburgicam quærere coactus. Eam arcem mox Oxenſtierna

22. Sept.

Wiſmariam veniens adparatu bellico, & pluribus militibus firmabat. Idem Pœlæ præſidium imponit, quam milite ſuo inſidere Duces agitabant. Ea tamen loca, ſi Duces revera Suecis ſtuderent, illis reſtituere volebat; ſed ſi in hoſtium partes tranſirent, trajectum Albis, & portus VViſmarienſis oſtium in poteſtate habere expediebat. Et quia Saxonici jactaverant, plura ſe loca hoc tractu occupaturos, quo & Elleni tribuni adventus ſpectabat, oppidum Suerinum milite ſuo occupari jubet, arce Ducis ſede omiſſa, quæ tamen paulo poſt nonnullos ex Elleni legione, reliquos Roſtochium recepit. Querenti Duci ſuper Suerino præcipue occupato, Oxenſtierna Saxonis deſtinata antevertenda excuſabat. Nec minus de admiſſis Luneburgicis copiis exprobrat, quæ deſerto Suecico fœdere & decreto Halberſtadienſi hoſtium magis quam amicorum loco Suecis ſint. Eo-

25. Sept.
28. Sept.

que & Roſtochienſes monet, ne Suecis ſiniſtre de ipſis ſentiendi cauſam præbeant. Ad quæ iſti reponebant; ex pacto ſe teneri Ducibus Meclenburgicis portas receptus gratia aperire. Admiſſum militem urbis ſacramento adactum; nec ullius hominis, nedum Suecorum offenſam ſpectare, ſed ne denuo urbs externi præſidii ſervitio ſubjiciatur.

Oxenſtierna oræ maritimæ proſpicit.

§. 87. Porro cum ſatis animadverteret Oxenſtierna cominus jam ingruens periculum, prima cura erat Wiſmariam milite, & operibus firmare. In citeriorem Pomeraniam, cum ulteriorem Steno Bielkius curaret, præmittitur Leslæus; qui Stralſundæ civium animos tot adverſis Suecorum caſibus plane dejectos, & valde immutatos, opera imperfecta, invalidum præſidium reperiebat. Cætera quoque oppida, præter Grypsvvaldam, maligne munita, ac in tota provincia vix bis mille militum. Igitur iſte Stralſundenſium animos arte tractare, non plus exigere, quam ultro vellent; tum revocatis in memoriam prioribus benefactis conciliare, ac in futurum firmare, quoad honeſta pax obtineretur, quæ Suecis quam maxime cordi foret. Oſtentabatur quoque exemplum Elbingæ, quæ Suecorum opera pluribus privilegiis aucta ſit. Et ſane ſcrupulum Stralſundenſibus injiciebat, quod amneſtia ad annum hujus ſeculi triceſimum reſtricta foret, nec ab Hanſeaticis quidquam de pace illis ſignificatum foret. Ita paulatim vetus affectus in Suecos recaleſcebat. Nec minus omnia defenſioni neceſſaria adornat Leslæus, præfectosque oppidorum recenti exemplo flagitii Gartzenſis officii admonet. E Boruſſia quoque arceſſuntur copiæ, & quidquid adparatus bellici, annonæque, & pecuniæ illis deſtinatum erat. Modica inſuper claſſis ad oram Pomeraniæ præſto eſſe jubetur. Et Banerio ſignificatur, ne ad oram maritimam, niſi extrema compulſus neceſſitate, ſe recipiat. Id denique omnibus modis agebat Oxenſtierna, ut ſi non victoria, ſaltem mora ac tædio belli honeſta pax hoſti extorqueretur, ſi alia media paci obtinendæ haut ſufficerent.

Idem tractatus pacis non negligit.
24. Sept.

Quorum ne quid omitteretur, Brandenſteinium Comitem Magdeburgi reliquerat continuandis qua daretur tractatibus. Et cum Duces Meclenburgici per Legatos exquirerent, quo loco tractatus cum Saxone forent; ſuamque operam iis promovendis offerrent; ipſos ad interpoſitionem invitabat, duriſſimum eum nodum oſtendens; quod Cæſar cum Suecis peculiari conventione tranſigere dedignetur, ac non niſi alienæ paci eosdem includere velit; cum tamen ipſi non auxiliarium vicem ſuſtinuerint, ſed ſuis auſpiciis bellum geſſerint. Unde cum ratio & mos omnium gentium cum Regina Sueciæ tanquam principe parte tranſigi jubeat, ſibi utique providendum, ne patriæ ſuæ pro benefactis ea contumelia inferatur. Quod ſi igitur Saxo Cæſaris nomine tractatus ſecum ſuſcipere velit, paucis hoſce capitibus, & brevi tempore abſolvendos, queis abolitis utrinque offenſis pax & amicitia, vetusque commerciorum uſus reſtituatur; circa ſatisfactionem & alia capita, moderationem ſuam omnibus adprobaturum.

Succeſſus Cæſareorum per ſuperiorem Germaniam.

§. 88. Aſt in Superiore Germania Cæſarei læti per pacem Pragenſem Saxonem cum ſociis ſacrorum bellique commiſiſſe, ad Gallos Germania eliminandos totis viribus incubuerant. Nec minus quicquid Proteſtantium ſupererat, ultro, aut vi pacis legibus ſe ſubmittebat. Francofurtenſes denuntiatam pacem ſtatim accipere decernebant, miſſis ad Regem Hungariæ Heilbrunnam legatis, conſenſu tamen Vitztumii præfecti, qui iſti legationi contradicere non audebat; modo diſceſſus ſibi liber indulgeretur; an quod civibus, urbanisque cohortibus par non eſſet. Et mox perfecta urbis transactione, ab Hungariæ Rege aderat, qui cum iſto ſuper diſceſſu ageret; & negotio prope ad exitum perducto idem jam convaſare cœperat. Sed cum de adventu Bernhardi Ducis, & deſerto Moguntiæ obſidio percrebuiſſet, abrupto tractatu Saxenhuſam tueri conſtituit.

Francofurtum pacem acceptat.
4. Julii.

Qui Argentorati degebant Principes, Comites, & ex Equeſtri Ordine omnes pacem reſpicere, miſſis ad Hungariæ Regem, qui pro ipſis tranſigerent; quorum aliquibus ſat æquæ, reliquis aſperæ leges dictæ. Marchio tamen Badenſis Gallorum promiſſa ſecutus his ſeſe plane addixerat.

& multi alii.

Ducis Wurtenbergici Legatis, quos Hungariæ Rex ipſe audire dedignabatur, Curtius reſpondebat; eum Principem pace excluſum, eoque ipſi adquieſcendum, aut rem ad conventum Electorum devolvendam, aut cum Cæſare agendum, ut ex gratia partem regionis ipſi reſtituat. Interim etſi Pra-

Dux Wurtenbergicus repudiatur.

genſi pace ſacra per Wurtenbergicam priſtino loco
relinqui juberentur; quoad ſuper exclusione Du-
cis ab Electoribus, aut in Conventu Ordinum
Imperii cognoſceretur; ſtatim tamen Cœnobiis
Duci ſubjectis Romani ritus obtrudebantur, abo-
litis ſcholis. Simul complura Ducatus oppida,
præfecturæque à Cæſare in alios transferebantur.
Argentoratenſes nutant. Argentoratenſes porro, cum hoſtis propius ingru-
eret, omnesque in pacem ruerent, ipſe quoque
Oxenſtierna cum Saxone tractare nuntiaretur, de-
ſperato quoque Gallorum ac Ducis Bernhardi re-
ditu; Cæſarem utique reſponſo dignandum judi-
cabant, nec ſibi poſt cæteros omnes tranſigendum.
Præſertim cum Wilhelmus Badenſis Marchio pol-
liceretur, ſi quid diſpliceret, id ut emendetur, ſe
effecturum. Illi igitur hac lege pacem à ſe acce-
ptari declarant; ſi Baſilica, & alia templa ſibi re-
linquantur: ob deſtructa Cœnobia actio non in-
tentetur: ne ſibi neceſſum ſit hoſtilia in Suecos
Galloſque exercere; ut ea pace omnes urbis clien-
tes fruantur; & quæcunque apud ſe depoſita bona
dominis ſuis ſalva ſint. Sed cum de templis non ex
voto reſponderetur, Saxonis interventionem pe-
tunt. Satagente tamen Suecico Reſidente Mo-
ckelio apud vulgus civium in Pragenſem pacem pa-
rum pronum, & hortatu Legati Gallici Viceco-
mitis Rouſſillii acceptatio pacis differtur; ut tamen
fortunam ipſos ſecuturos eſſe facile adpareret.

Conſilium Formatum plane diſſolvitur. §. 89. Qui porro Francofurti agebant Conſilii
Fœderatorum aſſeſſores, rebus plane collapſis, &
urbe in partes adverſas transgreſſa, extrema me-
tuebant. Et cum pace excluſos ſe intelligerent,
10. Jul. literis ad Saxonem datis à ſe acta defendunt, aut
excuſant; petuntque ne quod Ordinum nomine
geſtum ſit, ipſi luant, aut è vinculis cauſam dice-
re cogantur. Eodem argumento ad Brandebur-
gicum, Ordineſque Inferioris Saxoniæ ſcribunt;
ſimul Oxenſtiernæ ſalutem ſuam commendant.
Nec eo ſecius veterem adhuc autoritatem exercere
placebat, confecto Neoburgico *neutralitatis* in-
ſtrumento, datiſque ad Siburgi præfectum, alios-
que mandatis, ut iſtis locis præſidia deducerent.
Sed cum læſæ majeſtatis argui ſe intellexiſſent,
ac Francofurtenſes eorum deditionem poſceren-
tur, premente inſuper inopia, jam extrema ſup-
plicia metu præcipiebant. Abnegaverat quoque
Hungariæ Rex liberum Francofurto diſceſſum,
vetito, ne deinceps talia petere auderent. Tan-
dem Otto Rheingravius opera Falckenſteinii Co-
mitis, ut Francofurto diſcedere liceret, impe-
trat, Comite Salmenſi ſui patruelis captivo pro
ſe in libertatem reſtituto. Unde Moguntiam,
hinc Argentoratum dimiſſus, omni rerum cura
deinceps abſtinuit. Reliquos latebræ apud ami-
cos exitio ſubtraxere. Eum finem id Conſilium
habuit.

Heidelberga deditionem facit. §. 90. Paulo poſt Dilsberga inde & Heidelber-
ga deficientibus alimentis deditionem fecit; cujus
præfectus Abel Moda tribunus, cum diſceſſum
28. Jul. ſibi in Saxoniam ad Oxenſtiernam ſtipulatus eſſet,
Moguntia fruſtra obſidetur. à pleriſque militibus deſeritur. Moguntiæ à Gal-
laſio vis admota, qua paulo ante Beckermondus
cum ſua legione equeſtri, cui ob inopiam pabuli
alias pereundum erat, transmiſſo repente Rheno
per Haſſiam ad Banerium evaſerat. Tria urbi
caſtra circumpoſita, & acceſſus præcipue verſus
caſtellum S. Albani promoti. Hohendorfius con-
tra Moguntiæ præfectus omnia defenſioni utilia
9. Jul. ſtrenue adparare, facta etiam eruptione, in qua
ſubtribunus Uxculius occumbebat; Gallaſioque
10. Jul. deditionem imperanti animoſe reſpondere. Unde
hic diverſis è ſuggeſtibus urbem adſitaque caſtella,
ac Guſtaviburgum tormentis quatere incipit.
Nec ſegnius obſeſſi fulminant, plurimis hoſtium
cadentibus: quos inter Diodatus ſummus Vigilia- 1635.
rum præfectus, magnæ apud Cæſarem æſtimatio-
nis. Disjiciuntur quoque ab hoſte quatuor mo-
lendina navalia tormentis Caſſellæ diſpoſitis ad fa-
mem promovendam; quam obſeſſis ingruere ho-
ſtis è transfugis, & occultis ſacerdotum nuntiis
intelligebat. Sed antequam aſſultus tentaretur,
literæ à Duce Bernhardo adveniunt, ipſum pro-
pediem affuturum nuntiantes; quæ obſeſſos ad
extremam conſtantiam animabant. Et paucos
poſt dies hoſtis, acceſſu Gallorum & Ducis Bern-
hardi cognito, incenſis caſtris pœditatum & tor-
menta Oppenheimum præmittit; equitatus po-
ſtero die inſequitur, indeque raptim Wormatiam
ſe recipit, impar ſociato Ducis Bernhardi, & Car-
dinalis Valettæ exercitui, viginti millia longe ex-
cedenti; premente inſuper fame, & lue conta-
gioſa, quæ quotidie ſupra trecentos abripiebat.
Dux Moguntiam adpellens mox duas legiones in 29. Jul.
Rhingoviam trajicit, Gallis interim Bingam oc- Binga capitur.
cupantibus, è qua omnes Cæſarei in arcem refu-
gerant. Qua tamen mox abſque exceptione de- 1. Aug.
dita quingenti amplius, quos inter plurimi ducto-
res, in poteſtatem venerunt. Inde navalis pons
ad Moguntiam jungi jubetur, ut Vitztumio Sa-
xenhuſæ à Cæſareis oppugnato ſubveniretur; quo
tamen opere tardius procedente id oppidum jam
perierat. Inter hunc quippe ac Francofurtenſes,
ſtatim atque Moguntiam Bernhardus Dux per-
venit, in hoſtilia proruptum, dum iſte id agi ſen-
tiens, ut oppido ejiceretur, cohortes Francofur-
to ad ſe Saxenhuſam evocat, quingentis inſuper
Hanovia excitis; turres inde occupat, & cuſto- 2. Aug.
des à Senatu conſtitutos expellit, oppido plane in
ſuam poteſtatem redacto. Corbibus hinc terra
expletis in ponte diſpoſitis oppidanos molendinis
arcere conatur. Id non ferentes Francofurtani 5. Aug.
tormentis corbes petere; mox eruptione ex urbe
facta illas disjicere; & Suecicos ponte ac molen-
dino depulſos intra Saxenhuſam repellere: qui ta-
men reſumto impetu oppidanos iterum in urbem
retrudunt. Eo conflictu utrinque aliqui cecide-
runt, ac molendino ignis injectus. Aſt Franco- Saxenhuſa expugnatur.
furtani ſoli Suecicis impares ſe cernentes à Gallaſio
auxilium petunt; qui aliquot millia ſub Lamboio
& Kehrauſio tribuno iſtis auxilio ſubmittit. Inde 7. Aug.
ſtatim Saxenhuſa, qua Mœnus alluit, tormentis 8. Aug.
ubique pulſari, ruina quoque ad inferiorem por-
tam edita: Sueci contra ruinas obſtruere, aditus 9. Aug.
transverſis aggeribus intercipere. Sequenti die ſub
veſperam Cæſarei aſſultu facto in rotundam tur-
rim, ipſumque oppidum ad templum usque pe-
netrant; unde tamen iterum expelluntur fumo
ejectis qui turrim inſederant. Poſtridie repetita 10. Aug.
verberatio, ac duo tormenta portæ admota; tum
ædibus quæ obſtabant ignis injectus, quarum vi-
ginti ſex incendio abſumtæ. Qua de cauſa acce-
dentibus inſuper incolarum lamentis Vitztumius
ſub veſperam in certas leges oppidum dedit. Quæ 11. Aug.
tamen non ſervatæ; ſed miles portis egreſſus cum
quatuor minoribus tormentis, & ſarcinis vi à Cæ-
ſareis abripitur, cavillantibus hiſce, conceſſum
quidem militi oppido excedere; ſed in promiſſa
Guſtaviburgum deductione Vitztumii tantum,
non militum factam mentionem. Ita Vitztumius
direptis omnibus, uno comitante Guſtaviburgum
venit. Miles ſacramento Cæſaris adigitur; Ha-
novienſes tamen plerique ad ſuum præſidium refu-
giunt.

§. 91. Galli interim cum Bernhardo Duce Mo- Dux Bernhardus & Galli Rhenum transeunt.
guntiæ Rhenum transgreſſi nihil memorabile ge-
rebant, irrita ſpe conjunctionis cum Landgravio,
nec vicino Gallaſio Francofurtum tentare auſi.
Quin nec iſta urbe facta ſubito excurſione eripi
pote-

1635. poterant reliqui è Conſilio Fœderatorum anxie id petentes una cum ſcriptis publicis; nec Hanoviæ miles immitti, cujus præſidium ſupplemento valde indigebat, cum intra duos menſes maligna lues quinque hominum millia abſumſiſſet, armis & labori idonea; ſic ut reparatio valli ceſſaret, & ſuperſtes miles ſtationibus obeundis ægre ſufficeret. Vitztumius tamen regionis gnarus ulciſcendæ injuriæ cum valida manu Francofurtum verſus excurrens (4. Sept.) Cæſareos in ſe alliciebat, eosque in inſidias pertractos ita excipiebat, ut multis cæſis, captisque, Hazfeldio equus, cui inſidebat occiſus, Lambojus in brachio vulneratus ſit. Paulo ante Moguntinus Elector Comitem Stolbergenſem, licet nuper cum Cæſareis pactum, ut proprio milite arcem Kœnigsſteinam obtinere liceret, intentato metu adegerat eandem in ipſius manus conſignare.

Iidem re infecta regrediuntur Cæſareis fruſtra inſequentibus.

Cæterum cum Valetta & Bernhardus Dux aliquandiu in ſtativis inter Coſtheimum, Caſſellam, & Hochheimum egiſſent, nulla rei gerendæ occaſione, fame inſuper urgente, & morbis ex eſu immaturarum uvarum contractis, tandem decernunt, per Sarbruccam Metim verſus (6. Sept.) recedere, poſtquam Moguntiam ſeptem legionibus, quæ bis mille quingentis capitibus conſtabant, ſed exigua annona, & adparatu bellico firmaſſent. Nec fruſtra verebantur, ne hoſtis indies viribus auctior regreſſum in Galliam intercluderet. Vix enim iter Crucenacum intenderant, cum hoſtis eodem tempore ad Wormatiam Rhenum tranſiens levem equitatum iſtorum tergo immittit; cum reliquo exercitu Meiſenheimum, inde Birckenfeldam, Walderfangam, qua iſtis transeundum erat, adproperans, quo prævertens Gallia eosdem excluderet. Ita inter continuas velitationes iter faciebant Galli, & Vinarienſis copiæ, & Sobernheimi jam mille equites, bis mille deſultores ante ſe inveniebant, quos tamen, ereptis tredecim legionariis machinis, ac cæſis tribuno Bindero, duobus ſubtribunis, ac multis aliis ductoribus & gregariis, profligatos in caſtra ad Meiſenheimum repulere. Ad Pereſium quoque, cum extremum ipſorum agmen ab antecurſoribus hoſtium acriter invaderetur iſtos diſſiparunt, ereptis ſeptem vexillis, captisque inter cæteros tribuno Gœtzio & Langio, cæſis quadringentis. Ita inter famem, continuosque labores, combuſtis ob laſſitudinem equorum plerisque impedimentis, & relictis in aperto campo majoribus Gallorum tormentis incumbenti cum triginta amplius millibus Gallaſio (18. Sept.) ſtrenue ſe ſubduxerunt. Hoſtem quoque feſtinata itinera ſic afflixerant, ut ultra Walderfangam abeuntibus inſiſtere non auderet. Galli cum Bernhardo Duce Metim ſe receperunt. Gallaſius Sarbruccam, & Saræmundam flectens, cum annonæ & pabuli nihil inveniret, Dicuſam verſus tendit, ut Lotharingo, qui magnis itineribus adproperabat, junctus longius irrumperet. Nec minus undique coibant Galli, hoſtibus ſe cum Bernhardo Duce objecturi. Mox tamen legiones Germanæ prope ſeditionem venerant, quod miſſus à Duce ad Regem Galliæ Ponica parum grata reſponſa retuliſſet: Regem annonam ſtatam nega- (24. Sept.) re, nec intra ſuam militiam iſtos recipere. Unde ductores coitione facta Duci denunciant, noſſe ſe cupere, cui ſtipendia faciant. Sed Dux & Satlerus tribunus ſermonibus eos tandem deliniebant, ſpe facta à Rege Galliæ ſtipendia & hoſpitia obtinendi, ſimul captos ductores redimendos, & pace facta amneſtiæ includendos. Ita iſti adquievere. Cæterum non ea ſolum expeditio Gallorum in Germaniam irrita erat; ſed & res eorundem in Italia, & imprimis per Belgium parum proſpere ſuccedebant, Batavorum inſuper rationibus ob interceptum Schenckii munimentum valde turbatis. Quæ omnia Cæſareorum animos immane quantum inflabant. 1635.

Acta cum Saxone circa pacem. 6. Octobr.

§. 92. In Saxonia res indies magis ad bellum ſpectabat, dum Elector poſtrema declaratione ad Brandenſteinium Comitem miſſa nil niſi toties repudiata ingeminat: Scripto ſe cauturum, Sueciam pace Pragenſi comprehenſam; id ſi non ſufficiat, Cæſaris ratihabitionem ſecuturam; interim reſtitutio locorum citra moram fieret. Satisfactionis loco vicies quinquies centena millia florenorum offerebat, à Proteſtantibus convento tempore exſolvenda; cui ſummæ tamen detrahenda, quæ militi pro reſiduis ſtipendiis promiſſa ſint: nec ad peculiarem ſatisfactionem ullus Ordinum teneatur: Stralſunda tantiſper hypothecæ loco à Suecis inſideatur, ſalvis ipſius privilegiis, & absque vicinorum onere. Addebatur, Galliæ Regem non eſſe morandum, cum jam dies locusque tractatibus inter ipſum & Cæſarem ſit conſtitutus. Inſuper peculiaribus ad Banerium literis Oxen- (21. Octobr.) ſtierna perſtringebatur, veluti qui per inanes cavillationes pacem remoretur. Ad quæ Oxenſtierna; Electoris cautionem dignitati & ſecuritati Sueciæ non convenire. Tractatus æque ac ratihabitionem ab adverſa parte proficiſci debere. Cum Galliæ Rege tractatus inſtitui, qui nunquam Cæſaris hoſtem ſe profeſſus ſit; cur ab iisdem Suecia arceatur? Tractaret Elector velut Cæſaris Commiſſarius ſecum à Sueciæ Regina plenis mandatis inſtructo: conventa inter ipſos hinc Cæſar, inde Regina confirmaret. Ubi ſuper ſumma pacis convenerit, circa ſatisfactionem facilem ſe fore. Stipendia militum Sueciæ præmii loco imputari non poſſe. De tractatibus cum Galliæ Rege ipſius Legatum negare. Aliis inſuper literis culpam retardatæ pacis à ſe in Saxonem devolvit, qui hactenus pro imperio cum Suecis egerit, velut ſubditis, aut bello victis; ut ei magis iisdem contumeliis inſultandi, quam juſtis tractatibus tranſigendi animus videatur fuiſſe. Pragenſi pace non magis Suecos, quam Gallos, Anglosque teneri. De præmiis patriæ ſuæ parce à ſe actum. Stipendia militum, & refuſionem ſumtuum non abſurde peti Saxonis & Bavari exempla docere, qui vaſalli Cæſaris latam ipſi operam ſat care imputarint. Quod arma Saxonis per Suecos ſuffulta in ipſos jam vertantur, Nemeſi curæ fore. Ita incaleſcentibus querelis ſpes pacis fere expirabat. Nec eo ſecius Oxenſtierna deſtinatis ſuis inhærere, ut quantum ſalva dignitate Sueciæ fieri poſſet, eam bello eriperet: eoque aliam viam tractatus inſtaurandi init, opera Ducum Meclenburgenſium, quos imminens terris ſuis periculum maxime ſollicitos tenebat.

Meclenburgici Duces mediationem ſuſcipiunt.

Ad quos Paulus Strasburgius mittitur, eos de omnibus actis informaturus. Qui & viciſſim per legatos Oxenſtiernam hortantur, ne inter erumpentia jam licet hoſtilia ſpem pacis abjiciat, ad quam Duces pro virili ſint incubituri. Eorum operam Oxenſtierna non ſolum probare ſe teſtatur, ſed & vehementer rogat, ad ipſum Electorem ocyus proficiſci ne graventur, antequam diſcordia latius ſerpat, inſtituendis quamprimum juſtis tractatibus, in quibus idoneis utrinque mandatis certo tempore locoque congrediantur, qui Regni Sueciæ dignitatem inſuper ne habeant, & ad ſolidam Germaniæ quietem omnia referant. Ab hoc ſe poſtulato non diſcedere, quantumvis extrema omnia immineant. Ita è duobus fratribus de compacto Dux Adolphus Fri- (28. Octobr.) dericus ad Electorem Saxoniæ iter ingreditur.

Gallus belli continuationem

§. 93. Dum hac ratione circa pacem ſatagitur, Legatus contra Gallicus Chaumontius Marchio Wiſmariam adpellens Suecos bello implicitos re-

1635. ſuadet. 12. Octobr. nere, ac à pace cum Cæſare avertere conabatur, ad fœdus provocans cum Guſtavo Rege initum, ac Heilbrunnæ poſt confirmatum, & quæ cum ipſo Oxenſtierna in Gallia convenerint. Cui hic oſtendebat, primum fœdus expiraſſe; ſuam conventionem ratihabitioni Reginæ inniti, quæ ſecuta non ſit. Facturum ſe tamen, quæ tempora & rationes Regni Sueciæ ferant. Habebat inſuper iſte Legatus in mandatis apud utriusque Saxoniæ Ordines agere, ut pace Pragenſi repudiata fœderibus cum Suecia ſtarent, quoad univerſos complexa pax iniretur. Sed rebus non amplius integris opera ludebatur. Ad Brandeburgicum tamen, quem peculiariter accedere juſſus erat, mittit, qui exploraret, num acceſſus ſuus gratus ſit futurus, an minus. Simul ab Oxenſtierna poſtulat, ut quia ſine dubio Elector de cauſa Pomeranica moturus erat, ſuper hæc declaratio ſcripta concepta ſibi tradatur. Quod hic annuit, ut ſi Elector mordicus Pragenſi paci inhæreret, eo plus favoris Suecorum cauſæ adderetur; aut ſi ea permotus in horum partes tranſiret, haut leve momentum rebus ipſorum adferret. Declarabat igitur Oxenſtierna, Electori à Suecis nullum impedimentum circa adprehendendam ejus provinciæ poſſeſſionem iri allatum, ſi Ducem bello durante absque maſculis hæredibus mori contingat: bello finito omnia loca præſidiis deductis ipſi reſtituenda, ſalvis tamen Stralſundæ privilegiis. Refuſio quoque ſumtuum ex fœdere Pomeranico debita Electori remittebatur, ut tamen ad ea, quæ ab univerſis Proteſtantibus Reginæ decernenda ſint, ratam partem conferat. Ea

22. Octobr.

occaſione ad iſtum quoque literas dat Oxenſtierna; quibus ſuper injuriis à Saxone illatis quæritur, & quod copias iſti ſuas ipſe junxerit, hoſtique tranſitum per Francofurtum, & Landsbergam conceſſerit. Petit quoque, ut Suecis ſeſe iterum jungat, & ad idem alias hortetur. Enimvero Brandenburgicus negabat ſe Legato Gallico ſuper tuto itu redituque cavere poſſe; eousque itinere iſto Legatus ſuperſedebat. Oxenſtiernæ prolixe reſpondebatur; quicquid à ſe factum, neceſſitate temporum excuſandum, nec petito ipſius nunc annuere in ſua poteſtate eſſe. Eodem tempore Auguſtus Luneburgicus Dux per Legatum petebat, ſuam provinciam Suecorum copiis ſaltem ex parte liberari, prædiisque ſuis peculiaribus, & præfecturæ Cellenſi parci; utque Nienburgum ſibi reſtituatur, à ſe vel munimentis exuendum, vel intra neutralitatis leges obtinendum. Apud quem Oxenſtierna hoſpitationem neceſſitate excuſabat, in quam Saxonis iniquitas Suecos conjecerit. De prædiis peculiaribus ad Banerium ſe ſcripſiſſe. Nienburgum per rationes belli detineri, & quia frater ipſius Dux Georgius tormenta Suecica nondum reddiderit.

3. Nov. 13. Octobr. 16. Octobr.

Banerius è Luneburgico agro diſcedit.

§. 94. Enimvero mox Banerius contractis legionibus hoſpitia iſta deſerere coactus eſt, ingruente Saxone, jam hoſtem profeſſo. Ubi quid conſilii capiendum foret non adeo in expedito erat. Saxoni validæ copiæ; Suecos plerique oderant, & perſequebantur, aut prodebant; omnes deſeruerant non ob malefactum aliquod, ſed Saxonis exemplo, ac deſperato iſtarum partium ſucceſſu, aut quod pacis fructum ab iſtis ſibi crederent intercipi. Magna pars Suecici exercitus minis ac pollicitationibus Saxonis corrupta erat, ſic ut ſuperiore æſtate pugnam detrectarent, ac peculiares tractatus orſi res Suecorum ſummis difficultatibus implicarent; quos nutans iſtorum fides, vim & injurias propulſare prohibebat, Saxone pro lubitu ipſis inſultante. Et quantumvis jure ſuo cedere vellent, ita imperioſe tamen & inſolenter iſte agebat, ut ſalva dignitate arma ponere non poſſent. Igitur tantæ ignominiæ à patria ſua depellendæ Oxenſtierna judicabat ſatius eſſe vi expelli & prodi, quam humili prece pacem mendicare: qua tamen ne ſic quidem potiri aut frui licebat. Viſum igitur Banerium invadente Saxone, ſi occaſio daretur, prælium tentare. Nam ſi vinceret, rem reſtitui; ſin adverſi quid accideret, modo ipſe ſalvus foret, ſummæ rerum parum decedere, cum exercitui iſtius in anguſtum redacto alias pereundum foret, ac per Boruſſicas copias, & quæ è Suecia expectabantur, ora maritima ſatis defendi poſſet. Sed ſi prælium minores vires, aut ægre militum animi diſſuaderent, trans Albim quoad poſſet ſe tenere jubebatur. Ubi ſi diutius ſubſiſtere non liceret, cis Albim recedens Meclenburgicam, ac Pomeraniam complecteretur. Ita bellum ad prima velut principia revocatum ibi tamdiu extraheret, quoad defeſſus hoſtis honeſtam tranſigendi rationem non amplius abnueret, aut aliam fata viam panderent. Si enim ora maritima ad proximum ver teneatur, accedentibus è Suecia auxiliis, vaſtitate ſuarum ditionum vicinos Principes ad quærendam pacem adactum iri. Imo honeſte tranſigendi facultatem non dari, ni hoſtis ſtrenue vim ſibi opponi cernat, & Suecos non ita facile, quam credatur expelli poſſe. Unde præcipue loca maritima firmabantur; & nonnihil pecuniæ ſuſtentandis præſidiis Oxenſtierna curaverat; ea qua non pertingeret, parſimonia aut alia ratione ſupplebatur. Leonardus autem Torſtenſonius, qui copias è Boruſſia in Pomeraniam adducebat, jubebatur poſt firmatam idoneo præſidio Colbergam iſti oppido, & Stetino interjectam regionem, inſulasque Wollinum, & Uſedomum tueri; de cætero copias periculo non exponere, ſed bellum per hyemem ducere; ſimul militum quantum daretur augere, & diſciplina componere, ut eo alacrius, ſi opus ſit, bellum ſumi queat. Ipſe quoque Oxenſtierna poſt diſpoſitas Wiſmariæ res, ordinando Pomeraniæ ſtatui Stralſundam trajicit. 27. Octobr.

1635. Oxenſtiernæ inter eas difficultates conſilia.

Inter Suecos & Saxones ad manus pervenitur. 6. Octobr.

§. 95. Tandem ad manus inter Suecos ac Saxones veniebatur. Saxo inſtante Curtio Cæſaris Legato Aſcaniæ bellum Suecis inferre decreverat, & eo ipſo die, quo ultimam ſuper pace declarationem ediderat, primum *ſanguinarium*, ut ipſe vocabat, juſſum Baudiſio, ſupremo exercitus ſui Legato injungit: poſtquam Suecis, eorumque militibus ſatisfacere fruſtra hactenus laboraverit, iisdem velut imperii turbatoribus quantum poſſit, & ratio belli ferat, damnum daret. Et quia Banerius ipſe cum parte legionum in Brunſuicenſem ac Luneburgenſem agrum ſe contulerat, Rudvveno ſupremo Vicario per Veterem Marchiam cum quibusdam diſpoſito; Saxo quoque copias ſuas divisit, ſiniſtrum quidem cornu ſub Damiano Vitztumio, & Dæhnio ſummis Vigiliarum præfectis Garlebiam ire jubet, ut medium ſe Banerio, & Rudvveno interponeret. Ipſe cum Baudiſio ſecundum Albis ripam deſcendit, valida caterva trans fluvium Havelbergam & Meclenburgicam verſus dimiſſa, quæ Suecos tranſitu Albis Dœmitzæ, & alibi arceret. Cum igitur Saxonici Tangermundæ adpellerent, Ericus Slangius ſubtribunus oppido excedit, & Stendaliam ad Tobiam Duvvalium ſe confert. Quem Baudiſius ſtatim miſſo tubicine faceſſere jubet. Unde ipſi junctim cum Soltquellam ad Rudvvenum, quo totum ſiniſtrum Saxonis cornu tendebat, penetrare non poſſent, ad dextrum latus ſecundum Albim procedunt, ut eo tutius cæteris jungi poſſent. Tangermundæ Saxo ad Banerii literas reſpondebat: ferendum non eſſe, ipſum abruptis per Oxenſtiernam tractatibus è regione exeſa in opimam concedere obtentu finem ibi tractatuum expectandi: cui auſo ipſe ob-

10. Octobr. 9. Octobr. 12. Octobr.

viam

1635. viam iturus ſit, prout Imperii leges poſtulent. Adjungebatur ultima ipſius circa pacem ſententia.

10. Octobr. Scribit etiam ad quoſdam Inferioris Saxoniæ Ordines; Oxenſtiernam tractatus ſecum cœptos turbaſſe; unde Suecos eorumque ſocios hoſtium loco habendos. Hoſtilitati præluſerant Saxonici; dum Eglæ portam petardis disjiciunt, triginta Suecicis occiſis, reliquis dimiſſis, jactantes vi potuiſſe ſuperſederi, ni præfectus Electori cupienti per noctem ibi divertere abnuiſſet. Sed citra colorem hoſtilia exſeri cœperant VVolfsburgi, ubi duæ Pfulii tribuni cohortes opprimebantur. VVerbenſe caſtellum Ungarus tribunus ſummo mane improviſo invadebat, admotis duobus navigiis, cum ex altera parte ſelecti pedites per tenebras propius ſuggreſſi eſſent, nullo inde telo emiſſo. Præfectus Georgius Patculius ſubtribunus captivitatem ſubibat.

Saxonici hoſtilitatem ordiuntur.
8. Octobr.

Banerius in difficultatibus hæret.

§. 96. Banerium incumbentes Saxonici non parum perturbabant. Quanquam enim vires ipſi non ſpernendæ, centum octoginta equitum, centum triginta quatuor peditum, novendecim dimacharum cohortes, & pedes ſat promtus foret; equitatui tamen plane diffidebat; gregariis exemplo præfectorum non minus turbidis. Et exitium imminebat, ſi ita cito, antequam pauliſper ſe refeciſſent, contraherentur. Legiones in VVeſtphaliam, & Hildeſienſem ac Brunſuicenſem agrum dimiſſæ incertum erat, an ipſius juſſu ſtatim ſe moturæ forent, hoſpitiis vix delibatis. Cum cæteris ſolis Electori impar erat. Neque tamen iſto hoſtilia intentante alia via ſupererat, quam contractis raptim propioribus legionibus ad Albim tendere, & Dannebergæ, Hitzcaræ, aut Bleckedæ pede fixo remotiores legiones expectare. Nec mora, ipſe Albim verſus iter ingreditur, Rudvveno è Vetere Marchia eodem properare juſſo; remotiores qua tutiſſimum videretur etiam per ambages ad ipſum penetraturæ erant. Et jam ſumma rerum in eo vertebatur, ipſe an Saxo prior Albim attingeret. Nam Banerius, ſi præverteret, ad flumen conſiſtere vimque arcere, aut, ſi videretur, in alteram ripam trajicere poterat. Sed præveniente Saxone Banerii exercitus perierat, ad deditionem, aut fœda pacta adigendus. Enimvero quantumvis Saxonicorum primum agmen intra biduum quatuordecim milliaria emenſum eſſet; eos tamen prævertens Banerius Albim attingebat, quem Rudvvenus Altenburgi aſſequebatur. Ita omnes peditum legiones, Crachtii & Goltzii exceptis, & fidiſſimi equitum ſalvi ad ipſum pervenerunt. Et quanquam paulo altius Albim complecti cupierat, Dannebergæ aut Bleckedæ, tamen adproperantibus eodem Saxonicis, qua proximum erat flumen attigiſſe gaudebat. Interea Pfulius duas cohortes ſuas ultus inter Bleckedam & Dorrenbergam centum quinquaginta Saxonicos pleroſque cædit, præfecto cæteriſque captis. Heic iterum Banerius hærere, quod longius remotæ legiones nondum adveniſſent, quas Albim transgreſſus haut facile ſibi jungere poterat. Sed ſi cis Albim ſtarum adventum expectaret, metus erat, ne Saxo Teutzenæ, ab Ungaro tribuno jam infeſſæ, ponte Albim inſterneret, ipſumque Meclenburgica, Pomerania, & Boruſſicis copiis excluderet. Quin & iſtæ legiones, ſi priorem animi habitum retinerent, adventu ſuo plus damni, quam virium allaturæ erant, reliquis iſtarum contagio infectis; quas & eam ob cauſam ita longe removerat; cum de Boruſſicarum copiarum fide certus eſſet. Igitur Albim cum præſentibus legionibus transgreditur Boruſſicas ſibi juncturus, aut per Marchiam hoſtem diſtracturus. Remotioribus legionibus ſcripto ſignificat, ſe ipſarum adventum

9. Octobr.

Banerius prior Albim attingit.
25. Octobr.

22. Octobr.

expectare non potuiſſe, & ut Wilhelmo Landgravio junctæ in hoſtem rem gerant. Porro dum circa trajiciendas Altenburgi copias Banerius ſatagit, Dœhnius cum primo Saxonicorum agmine decem legionibus conſtante inter Luneburgum, & Bardevicum adpellens legionem Vitztumianam, & è cæteris ſelectos equites ad ſeptendecim centurias Ludershuſam uſque exploratum mittit; ubi raptim excitatum munimentum tres Suecicorum equitum legiones, ſexcenti pedites cuſtodiebant. Quo intellecto Banerius ſtatim cum iſtis copiis ultra anguſtias viæ progreſſus è captivo de hoſtis conditione cognoſcit; eoque non conſultum ducit totum agmen expectare. Utraque parte conſiſtente cum Saxonici animadverterent, citra pugnam ſe abire non poſſe, in conflictum prorumpitur, quo hi mox funduntur, etſi tres duntaxat Suecicorum alæ manum conſererent, reliquæ tres aggere filatim transmiſſo ſerius advenirent. Fugientibus inſtabat Banerius, donec reliquæ legiones Saxonicæ in conſpectum venirent. Quas cum aliquantiſper firmato pede expectaſſet, iſtis progredi non auſis retro vertit. In eo conflictu multi Saxonicorum cæſi, primarium legionis Vitztumianæ vexillum, & cum aliquibus ductoribus ſeptuaginta circiter gregarii capti. Inter Suecicos omnes pugnæ ſe paratos oſtendebant; & pedes, qui otioſe conflictum ſpectabat, Saxonicis cum clamore exprobrabat; recte eos pœnas dare, qui meritis ipſorum non aliam exſolvere mercedem voluerint.

1635. 19. Octobr.

Saxonici vapulant.

§. 97. Quanquam autem capto ſpecimine Banerius judicaret, adſcitis reliquis legionibus Saxonem non magnopere ſibi fore metuendum; tamen intermedio hoſte ab illis ſeparatus, neceſſarium judicabat trajectionem quantum poſſet accelerare, quod Saxonicos de intercipienda Dœmitza agitare cognoverat; quam & Ungarus tribunus jam incaſſum licet tentaverat. Illis præveniendis Rudvvenum cum pleroque equitatu & mille peditibus propere mittit, ut arci ſubveniret, pontiſque ſtructuram inhiberet, quoad ipſe cum reliquo exercitu & machinis, ſi opus foret ſequeretur. Iſte Dœmitzam perveniens Baudiſium cum ſeptem prope millibus peditum ſelectorum inveniebat abſque machinis & vexillis, quos Elector raptim trajicere juſſerat Dœmitzæ oppugnandæ. Cum igitur Baudiſius quos penes ſe equites habuerat, Grabaviam duobus abhinc milliaribus miſiſſet, unam Joannis Wachmeiſteri turmam intercepturos, rationis videbatur Rudvveno hoſtem equite deſtitutum invadere, præſertim cum eodem tempore Jesvvitzkius ſubtribunus arce erumperet, incenſoque oppido Saxonicos in campum prodire cogeret. Id auſum uſque adeo feliciter ceſſit, ut ex tot millibus Saxonicorum maxima pars concideretur, gregariorum circiter bis mille quingenti caperentur, qui fere ſignis Suecorum ſuccedentes non modicum incrementum iſtorum peditatui attulerunt. Capitur quoque tribunus Bunovius mox è vulneribus defunctus, & ſubtribuni Julius Chriſtophorus Arnheimius, & Stammerus. Baudiſius baltheo prehenſus hoc gladioque relicto evaſerat. Wilsdorfium ſupremum Vigiliarum præfectum, & Schneidium tribunum equi eripuerant. Ea victoria maximi momenti Suecorum rebus fuit, fidis legionibus inſigniter confirmatis, nutantibus ad ſaniora flectentibus.

Banerius Albim trajicit.

Saxonici peditatus clades ad Dœmitzam.
22. Octobr.

§. 98. Re feliciter geſta Rudvvenus Lentzenam tendit, ubi ducenti pedites, qui eam obſederant, jam ſe ſubduxerant. Eodem adproperat Banerius, quod Rudvvenum ſolum ponti deſtruendo, qui prope perfectus erat, non ſufficere crederet. Per noctem igitur minoribus tormentis opus impeditur; ſed orta luce majoribus pons plane disjicitur,

Pons Saxonum ad Lentzenam deſtruitur.

Saxo-

1635. Saxone ex adverſa ripa incaſſum fulminante. Interea dimidio infra Lentzenam milliari aliquot Saxonicorum equitum turmæ ſub tribuno Schierſtedio Albim vado tranſierant, eodemque ipſe Elector cum quatuor peditum legionibus, octo machinis tendebat, inſequente equitatu. Quo nuntiato Banerius Slangium ſubtribunum cum legione ſua committit ſuſtinendo hoſti, quoad ipſe adeſſet. Is ſtatim impetu facto Saxones rejiciebat. Et mature quidem tribunus ſe ſubduxerat, reliqui cæſi, aut aquis ſubmerſi, pauci, quos inter turmæ præfectus, capti. Banerius mox cum legionibus eodem perveniens per noctem ibi ſubſiſtebat, quoad Electorem perrumpendi ſpe abjecta diſcedentem vidiſſet. Poſt hæc Banerio viſum continuis laboribus fatigato militi paulisper quietem indulgere, quem ea de cauſa Dœmitza VVahrenam usque diſtribuebat. Enimvero id non ſinebat Saxo VVerbenam usque retrocedens, ubi quod caſtellum in poteſtate haberet, tranſitu Albis prohiberi non poterat. Nec procul inde Sandaviæ flumen equitatus vado tranſire commode poterat. Ea cauſa Banerium ſubigebat copias iterum contrahere. Nec tamen conſultum videbatur hoſti obviam procedere, quod aut prælii alea foret tentanda, aut recedenti cataphractis Saxonicis incumbentibus machinæ forte, & fidiſſimus peditatus derelinquendus eſſet. Unde locis commodis ſe tenere, Saxonemque expectare ſtatuit, ac circa finem Octobris menſis ad Malchinum conſedit, tuto ibi Boruſſicarum copiarum acceſſu, occaſionem rei gerendæ aucupaturus.

Cæſarei Stargardiam expugnant. 7. Octobr.

§. 99. In diverſa parte Cæſareis res ad Stargardiam ex voto ſucceſſerat, ſub adventum iſtorum igne totum oppidum depopulante, per proditores ſuppoſito; an quod prope mœnia incenſo horreo ſurgens ventus incendium oppido intulerat. Eo tumultu dum oppidani circa ſua flammis ſubtrahenda ſatagunt, à Suecis quidem hoſtis aſſultans aliquoties ſtrenue rejicitur. Sed cum præter cibaria ignis adparatum bellicum, unamque & alteram portam abſumſiſſet, deſtructis etiam alicubi operibus, nec milite ob fumum in vallo conſiſtere valente; Bohmius flagitante id inſuper magiſtratu, & lamentis fœminarum ac puerorum reſonantibus, ſuper deditione hoſtem compellat. Quam iſte hac rerum facie abnuens aſſultus continuavit, quoad intempeſta nocte per portam incendio conſumtam cum jactura quinquaginta militum irrumperet, Suecis in propugnaculum à D. Joanne dictum ſe recipientibus. Qui tamen cum nec fruſtum panis ſuppeteret, ſequenti luce arbitrio ſe hoſtium dedere coguntur. Gregariorum circiter ſexcenti, ſelectus miles, per Cæſareas cohortes diſtributi, ductores captivitatem ſubiere. Hoſtis in oppido incenſo aliqua manu relicta Dammum verſus progreditur, ibique per aliquot dies otioſus hæret, incertum proditionis cujusdam eventum expectans, an Boruſſicarum copiarum adventu turbatus, cum & ipſe circa augendum exercitum acceſſu Saxonicorum & Brandeburgicorum, nec non Polonorum ſatageret.

Copiæ è Boruſſia in Pomeraniam veniunt.

§. 100. Cæterum è Boruſſicis copiis quæ mari ſe commiſerant, aliquæ oborta tempeſtate diſperſæ; ſex cohortes ſub FletvVoodo tribuno Pillaviam rejectæ; nonnullas cohortes Kinnighami tribuni fractis navibus littus excepit, è quibus octoginta tantum Pillaviam reverſi, reliquis hinc inde dilapſis. Sed bis mille equites, ſex peditum legiones Jacobus Gardius Regni Sueciæ Archiſtrategus itinere terreſtri ductu Torſtenſonii adjuncto Axelio Lilio ire jubebat: qui per Schæmnicham Pomerelliæ, Stolpamque Coslinum delati, cum ſerum Stargardiæ auxilium venirent, ac de multitudine

25. Sept.

6. Octobr.

hoſtium multa jactarentur, ad littus deflectentes Wollinum tenuerunt, dies aliquot ad requiem ſumturi, quoad Oxenſtiernæ mandata acciperent. Horum adventu cognito Marazinus relicta Damma peditatum & equitum partem Greifenhagam miſerat; quatuor equitum legiones cum una dimacharum Wollinum verſus excurrebant, Suecorum ſtatui explorando. Iſti cognito Suecos equites trans viarum anguſtias per vicinos oppido vicos tendere in hoſpitiis eos ſuis opprimere tentabant. Sed Torſtenſonius per exploratores intellecto eorum adventu ſuos propius oppidum ſuccedere jubet. His vix itineri accinctis, hoſtis tota vi è ſylva in Uplandicam legionem ſibi propiorem irruit, quæ velitatione cœpta paulatim verſus oppidum recedebat, ſubvenientibus interim Oſtrogothis. Mox cum plerique hoſtium cis viæ anguſtias progreſſi eſſent, Sueci impetu invecti non ſine damno eosdem ultra eas anguſtias repulerunt. Quod tamen è captivis cognoviſſent, præter dimacharum legionem, quæ fauces viæ ſervabat, manum quoque validam in inſidiis latere, ibi ſubſtiterunt quoad receptui ſignum daretur. Hoſtis Golnoam recedebat deſideratis non paucis, quos inter tres turmarum præfecti, & quidam alii ductores. E Suecis non ſupra viginti ſauciati, aut cæſi. Poſt primum hocce ſpecimen copiæ iſtæ plures ſubinde in hoſtem excurſiones faciebant, quarum una triginta equites cum præfecto concidebant.

1635. 12. Octobr.

Cæſarei ad Wollinum pelluntur.

Pomerani frænum mordent.

§. 101. Sed & in tempore aderant Boruſſicæ iſtæ copiæ ob alienatos tunc Pomeranorum animos. Rureſtres quippe cum Cæſareis velut amicis agere: Dux ſubinde ſuos ad iſtorum præfectos ablegare, fruſtra contradicente Legato Stenone Bielkio. Cauſa ferebatur, ut raptas res repeterent, prorſus velut amica expoſtulatio locum haberet. Eidem Legato annonam pro Boruſſicis copiis petenti, abnuebatur eo inter alia prætexto, quod Saxoni pro legionibus ſuis idem petenti negatum foret. Nec conſtituere volebant, qui tantisper rem frumentariam diſpenſarent; nequidquam teſtante Bielkio, ſibi haut imputandum, ſi dum ipſe ſumit miles provincialibus moleſtiæ quid inferatur. Sane adparebat id agi, ut dum Sueci neceſſaria rapere videntur, hos invidia onerarent, aut ipſi apud Saxonem & Brandeburgicum magis eſſent excuſati. Torſtenſonius tamen, ut quanta poſſet modeſtia ex hoſpitiis caperentur alimenta providebat. Id inſuper ſpectabant Ducis Conſiliarii, ut Suecos à ſe amolirentur, aut ipſi ſaltem neutrarum partium eſſent. Unde à Legato poſtulabant, ut præſidium Suecicum Stetino deduceret, pluribus allatis rationibus: Ducem ipſum tuendo oppido ſufficere; digreſſo præſidio expeditius ipſū ſuper componenda inter Cæſarem Suecosque pace acturum, cujus rei facultas nunc ſit ademta. Oppido libero Ducis aulam melius habituram Ordinesque commodius ſuper ſalute provinciæ, ipſorumque Suecorum conſultaturos. Inutilem Suecis & damnoſam tam diffuſorum operum tutelam, quæ à Guſtavo Rege excitata ſint, non ut perpetuo præſidio obtinerentur, ſed ut urgente neceſſitate exercitui receptus ibi pateret. Ad hæc Legatus paucis reponere; altioris rem eſſe indaginis, quam ut à ſe ſtatui quid poſſit; nec dubitare ſe, quin Oxenſtierna quod ratio & æquitas ferat ſit facturus, ad quem iſti rem detulerant. Iidem à Brandeburgico quoque petebant; cum nunc nemo non armis confiſus pro lubitu in Pomerania agat inermi Principe, ut conſilio & ope ipſis adſit. Qui velut de compacto reſpondet; Securitati Ducis quam maxime expedire, Stetinum dimiſſo præſidio Suecico belli oneribus utrinque eximi. Sin Sueci diſcedere abnuant, aulam in aliud op-

12. Octob.

28. Octob.

30. Octob.

pidum

pidum transferendam. Sed quia res Suecorum non ferebant Stetino excedere, Conſiliarii Ducis juxta & oppidani hactenus præberi ſolita negabant velut ſubtracto alimento brevi perituris. Erant Stetini tria millia militum, quibus ſi detraherentur ægroti, & qui Dammam atque Laſtadiam cuſtodiebant, vix octodecim centuriæ remanebant, modicus numerus tam laxis operibus tuendis, & librandis oppidanorum viribus. Nec plures arceſſere licebat, deficientibus ſuſtentandi mediis, cum nihil ultro daretur, & vi adhibita ſeditio metuebatur, cui citra mandatum occaſionem præbere Legatus non audebat. Quin & perpetuos inter labores maligno victu externus præcipue miles animis ægreſcere; nec deerant, qui Suecorum inhumanitatem ingererent, labore, & inedia miſeros atterentium. Has inter difficultates in Boruſſicis copiis ſpes erat, quarum ope tam Stetinum, quam reliqua provincia ad ſuppeditandum neceſſaria compelli poterat, ſi ultro officium facere abnueret.

Rectorum Sueciæ ſententia ſuper rebus Germaniæ.

§. 102. Hæc omnia cum in Sueciam perlata eſſent, Rectores Regni cum Senatu id quidem facile perſpiciebant, Cæſarem juxta ac Saxonem, aliosq; Germaniæ Ordines id unice moliri, ut Sueci ocyus ſolo Germanico dimoveantur. Idque per tractatus fieri gratiſſimum erat futurum Maris Baltici præcipue accolis, queis belli mala erant incubitura. Pragenſis pacis decreto tota Germania conſpiraverat ad eoſdem vi expellendos. Et ſane temporibus & inclinationibus hominum tantopere mutatis, non adeo moleſtum erat Germaniam deſerere, modo id honeſte & ſecure poſſet fieri, & præſtita expenſarum reparatione. Quin & fuerant in Senatu, qui hactenus ſemper diſſuaſerant, ne quid terrarum in Germania ſatisfactionis loco poſtularetur; vires Sueciæ diſtrahi judicantes provinciis transmarinis, ac ſumtuoſæ tutelæ, nil niſi plus æmulorum parituris. Cæterum ſi ſecura pax & amicitia conſtituenda eſſet, omnes, quos inter hactenus bellum fuerat, ſuper iſta invicem cavere oportebat. Idemque ut honeſte fieret, ipſæ partes inter ſe tranſigere debebant. Aſt Saxo eam belli componendi rationem plane everterat, Suecis à tractatu cum Cæſare & Liga excluſis; ac pacis à ſolo ſe confictæ evictionem iſtis obtrudere pertendebat, qui hactenus adverſarum partium non fuerat, non citra importunitatē, & præter decorum inter Principes debitum. Et tamen bellum in Saxonem decernere, quamdiu tolerabiles conditiones ſperabantur, arduum eart. Exercitus magnam partem Germanis conſtabant, qui nulla aut modica à Suecis beneficia, certas à Cæſare & Ordinibus pœnas, aut præmia expectabant. Omnes fere in Germania ſocii non ſolum defecerant, ſed & contra ipſos ſe junxerant. E Gallia aut Belgio exigua auxilii ſpes. Quod è Suecia ſubmittebatur, vix ad diuturnitatem valere poterat adverſus tam potentes hoſtes, & intercluſis hiberno mari itineribus. Longe tamen durius erat circa tractatus Saxonis ſe libidini attemperare. Nam cum ipſo ſolo tanquam Electore tranſigere, aut Pragenſem pacem nude amplecti, iſtiusque cautione abſque Cæſaris ratihabitione adquieſcere; id Regno indecorum juxta atque intutum erat. Pax Pragenſis Sueciæ adverſa; Saxo hactenus in Suecos bellum non geſſerat, ſed Cæſar & Liga: ſolo Saxone cavente, quid fiduciæ in Cæſaris amicitia collocare licebat? Nec obſcurum erat, ideo Saxonem ab aliis tractatibus abhorrere, ne in ipſum abolitæ ſuæ pacis ignominia redundaret, aut in alios gloria ejuſdē in melius mutatæ. Et ſane Ordinum Germaniæ nemo non pacem Pragenſem animo averſabatur, & aliquid circa eandem deſiderabat. Sed quia pacem ſibi neceſſariam ducebant, in gratiam Cæſaris ac Saxonis ſimpliciter eam à ſe acceptari teſtabantur; ſed dum ſub conditionum vocabulo, quæ omiſſa erant, aut quæ peculiaria ipſorū commoda reſpiciebant, infarciunt, eandem oblique tollere inſtituebant. Quo exemplo & Sueci ſcopum ſe ſuum obtinere poſſe ſperabant, pace Pragenſi, quoniam Ordines Germaniæ eam ſibi expedire judicarent, ſuo loco relicta. Aſt quia non ſolum auxiliarium numero, ſed primariarum partium actores in hoc bello fuerant, utique peculiari tractatu amicitia inter ipſos, Cæſaremque, & Ligam inſtauranda erat. Hoc modo ſpes erat Electorem poſtulatis Suecorum facilius aſſenſurum, ſi Pragenſem pacem ſubſiſtere videat. Si tamen ad tractatus perveniatur, cum utiq; inter Regnum Sueciæ & Principem aliquem Imperii diſcrimen ſit, non aliter cum eo agi poſſe, quam Cæſaris mandatario, & accedente hujus ratihabitione. Ita Regni Sueciæ dignitati & ſecuritati ſatis cautum credebant. Circa ſatisfactionem gradibus à ſe antehac deſignatis inſiſtebant, quorum poſtremus erat, declinando bello omittendam terrarum aut pecuniæ petitionem, ac ſola Proteſtantium amicitia adquieſcendum eſſe. Nam plus fortaſſe impendendum præmio per arma vindicando, quam quanti illud erat, nec certam tamen ejus potiundi ſpem eſſe. Et quam initio offerebat Saxo pecuniam, vile judicabatur accipere; modo Ordines Germaniæ reſidua ſtipendiorum, & quod æris alieni in Germania ejus belli nomine contractum erat, in ſe reciperent. Id quod, ſi ullus pudor foret, recuſari non poſſe judicabant. Sed poſtquam Elector ſummam pecuniæ auxerat, oblata in hypothecam Stralſunda, id non adeo ſpernendum videbatur, non tam propter pecuniam, quam hypothecam. Quippe cum gratum foret quocunq; titulo Stralſundam, aut Wiſmariam meliore portu aut utramque retinere, ſaltem quoad pateret, quam ſancte pax ab adverſa parte obſervaretur. Et tanti erat præſidium ibi alere ad ſecuritatem Maris Baltici, & Sueciæ. Etſi conandum, ut tantum ſimul terrarum adjiciatur, quantum alendo præſidio ſuffecerit.

Mandata Senatus ad Oxenſtiernam. 20. Oct.

§. 103. Hoc conſultum Senatus Oxenſtiernæ ſignificabat, miſſis ſimul fiduciariis literis, queis integer Cæſaris ac Saxonis titulus inſertus erat, ne quid in mora eſſet: addito, pacem ſibi utiq; magis quam bellum cordi eſſe; cæterum qua via ad eandem ſit perveniendū, id ob tempora mutationibus obnoxia certo à ſe non poſſe definiri, ſed ipſius dexteritati relinqui, reſervata tamen ſibi ratihabitione. Si pax hiberna tempeſtate concludatur, monebant, tantiſper hoſpitia militi ſtipularetur, quoad aperto mari in Sueciam trajici poſſent. Quod ſi autem pax obtineri nequeat, placebat oram maritimam omnibus viribus tenere, qua inſeſſa, ſi reliqua omnia deficerent, adhuc honeſte tranſigendi facultas ſupererat. Ut tamen exercitus huc ſe non reciperet, niſi extrema neceſſitate ſubigente; cum omnis regio, qua decedatur, hoſti in prædam relinquatur, nec hieme è Suecia quid ſubmitti queat. Igitur præſidia in maritimis oppidis firmarentur, exercitus quantum poſſet ſuperiore tractu ſe teneret, idque ſibi perſuaderet, quæ ex Suecia mittuntur præſidiis duntaxat alendis deſtinata eſſe; his ſi quid ſuperfuerit, in lucro habendum; & exercitui id agendum, ut ſuo ſe gladio alat. Quod ſi tamen ob hoſtium vires ad mare ſit recedendum, frumentum & pecus in munita oppida deducendum, ne hoſti ob annonæ inopiam diuturnum obſidium moliendi facultas ſit. Si negotium non ita cito confici queat, Oxenſtierna rebus apud exercitum diſpoſitis in Sueciam redire jubebatur, mandatis ſuper pace Banerio, Stenoni Bielkio, & Laurentio Grubbio relictis.

Ordinum Sueciæ decretum.

§. 104. Paulo poſt Conventu acto Sueciæ Ordinibus exponitur, quæ facies rerum in Germania; ſimul eorum conſilium exquiritur, quouſque cum

1635. Saxone in tractat⁹ deſcendendum, quid præmii pro
2. Octobr. navata Proteſtantibus opera petendum, & de exau-
torando pace inſecuta externo milite: tum ſi neceſ-
ſum ſit, ac belli continuandi mediis. Super quibus
30. Octobr. delecti Ordinum idem quod Senatus cenſebant;
Pacem Pragenſem a ſe nullo modo admitti poſſe:
tractatus utiq; cum ipſo Cæſare inſtituendos, qui-
bus ſi Saxo ingerere ſe velit, mandata Cæſaris ipſi
proferenda: nec minus ſi idem circa præmia Sueco-
rum tranſigere velit, mandatis Proteſtantium Or-
dinum ipſum eſſe inſtructum oportere. Quin magis
placebat, alios Ordines mediatorum vices Cæſarem
inter & Proteſtantes ſibi ſumere, quam Saxonem,
qui toto hoc bello tam difficilem & ſævum ſe ex-
hibuerit: potius tamen iſtum admittendum, quam
aleam belli tentandam. Præmium faſtigio Regni &
meritis dignum ſi obtineri poſſit, non repudiandũ;
alias præſtare ſola Proteſtantium amicitia adquie-
ſcere, quam ut vile munuſculum ſibi impingatur
pati. A Cæſare tamen omnia ratihabenda; ac tan-
tiſper Stralſundam & Wiſmariam, aut alterutram
detinendam: aliis locis præſidia deducenda. Sed
quia conſilia temporibus adaptanda ſint, res tota
12. Nov. fidei & prudentiæ Rectorum committebatur. Tan-
dem & ab univerſis Ordinibus decernitur; etſi à Sa-
xone longe aliter, quam fas requirebat, actum ſit; ta-
men ut ipſi æquitatem ſuam eo magis omnibus bo-
nis adprobent, ſimul declinando cum ſacrorum ſo-
ciis bello, placere ſibi, rem ſalva dignitate & ſecuri-
tate Regni amice componi. Sed ſi pars adverſa ho-
neſtas conditiones adſpernari, & iniqua poſtulata
obtrudere non ceſſet, nec ſanguini ſuo, nec faculta-
tibus parſuros, quoad honeſta pax parta fuerit.

Ducis Meclenburgici de pace negotiatio.

§. 105. Pacis porro ſpes non modica tunc ex in-
terpoſitione Adolfi Friderici Ducis Meclenburgici
allucere videbatur, qui Sandoviam ad Saxonem
29. Octobr. profectus multis ipſi rationibus perſuadere ſatege-
rat, ut velut Cæſaris mandatarius cum Oxenſtierna
tractatus ſuſciperet, à Cæſare & Regina Sueciæ ra-
tihabendos. Eum quippe legitimum & uſu rece-
ptum eſſe modum inter ſupremos Principes con-
troverſias componendi; ac jam ſpargi de tractati-
bus cum Galliæ Rege, qui nil niſi auxilium ſuperio-
ribus Circulis tulerit, cum Sueci utiq; propriis au-
ſpiciis bellum geſſerint. Dignationi Cæſaris, & Ele-
ctoris nihil decedere, cum pax Pragenſis utiq; per-
ſiſtat, quam Sueci ea tranſactione evertere non cu-
piant. Oſtendebantur quoque incommoda vici-
nas regiones manſura, ſi Sueci tot munitis locis ſint
pellendi. Elector initio Cæſaris reſcripto inſiſtere,
novos tractatus abnuentis velut extrahendo tem-
pori inventos; præſertim cum nondum conſtet, an
Sueciæ Regina omnia illa, quæ poſt Guſtavi Regis
mortem geſta ſint, pro ſuis agnoſcat, & Cæſari atq;
Ordinibus unitis partem ſe adverſam conſtituere
velit; ſic ut nulla amplius tractandi materia ſuper-
31. Octobr. ſit. Contra Dux latius deductis prioribus, ſimul di-
lutis quæ objiciebantur, tandem pervincebat, ut
formulam tranſactionis Saxo ipſi traderet: cujus ex-
ordio teſtabatur, à Cæſare ſibi diſerte facultatem
non conceſſam ejuſmodi tractatus ſuſcipiendi, ac in
promtu eſſe rationes, quæ id diſſuadeant; Ducis ta-
men & aliorum Ordinum precibus ſe hoc dare,
quod paci Pragenſi, Cæſariq; & Imperio ſine frau-
de ſit. Ea formula his fere capitibus conſtabat: Sue-
ciæ impune ſit ei bello ſe immiſcuiſſe; inter Cæſarē
& Imperium, Sueciamq; pax & amicitia reſtitua-
tur: commercia utrinque libera ſint, captivi utrin-
que gratis dimittantur; poſt perfectam hanc tranſa-
ctionem Sueci omnib⁹ locis decedant: milites Ger-
mani, ſi ſub Saxonis ſigna concedant, aut domum
ſe conferant, amneſtia fruantur; Suecis è Germania
tutus diſceſſus concedatur: loca maritima poſt di-
greſſos Suecos præſidiis vacent, & in ſtatum repo-
nantur, quo fuerant anno hujus ſeculi viceſimo ſe-
ptimo; quæ machinæ inſignia Sueciæ præ ſe ferunt, 1635.
avehantur, reliqua maneant: tranſactionem hanc
Cæſar ratihabeat. Ea capita Dux ipſe Stralſundam 11. Nov.
ad Oxenſtiernam adferebat, multis ipſi perſuadere
laborans, ut eadem acceptet. Sed hic poſt oſtenſos
eorundem defectus à Duce petebat, ut aliam ipſe
formulam concipiat, quam æquitati congruere ar-
bitretur. Sed quia nec illa, quantumvis Saxonica
paulo concinnior & plenior, de ſatisfactione Sue-
ciæ, & ſtipendiis militum mentionem faciebat,
Oxenſtierna tandem formulam adornavit, quam
dignitati & ſecuritati Sueciæ convenire judicabat:
in qua id præcipue addebatur, ut reſidua ſtipendio-
rum ducibus & militibus Suecicis abſq; onere Re-
gni Sueciæ perſolvantur; ſimul ſumtus belli Sueciæ
ex æquo & bono prout conventum fuerit penſen-
tur, certis interim locis hypothecæ nomine relictis;
tum ut excluſi pace Ordines in amneſtiam ſi velint
recipiantur. Ad eam formulam à Duce quædam an-
notabantur, quæ Oxenſtierna partim diſcutiebat,
partim admittebat, tradito quoq; ſcripto, quousq;
Electori concedere velit. Tandem ſuper ſatisfactio-
ne inſtante Duce Oxenſtierna declarabat; cum ob
præſentium temporum iniquitatem nihil terra-
rum obtineri queat, ſe contentum fore quatuor
millionibus uncialium per certa temporum inter-
valla ſolvendis, poſtquam militibus de reſiduis ſti-
pendiorum abſq; Sueciæ onere ſatisfactum fuerit.
Nam Ordines Sueciæ decreverant; de ſatisfactione
penitus remittendum potius, quam infra tres mil-
liones accipiatur. Ita Dux Stralſunda diſcedebat, 18. Nov.
lætitiam velut re ex voto confecta præ ſe ferens,
Roſtochio futuris tractatibus deſignato. Et ipſe
quoque Oxenſtierna ſpem pacis conceperat, quod
Saxo propius ad rem accedere videretur. Quæ &
præcipua cauſa erat, quare iter in Sueciam differret,
ne qua inde negotio remora injiceretur.

Legatus Gallicus pacem impedire conatur.

§. 106. Ejus rei fama didita cum apud multos
ſpem pacis excitaſſet, Chaumontium Legatum
Gallicum, Hamburgi tunc agentem permovebat,
ut per ablegatum San-Romanum, inde literis apud
Oxenſtiernam acriter inſtaret, ne cum Saxone
tranſigeret, ſed ad communes pacis tractatus omnia
differret, ad fœdera provocans, & præcipue formu-
lam ab ipſo Compendii conceptam. Enimvero
Oxenſtierna oſtendebat, primum fœdus à Gallis
non ſervando velut abolitum fuiſſe. Loefleri &
Streiffii legationem à Fœderatis Ordinibus profe-
ctam, qui & mandati ſui limites exceſſerint, & fœ-
deri inſeruerint, quę à ſe ſalva dignitate Sueciæ pro-
bari non potuerint; ea conventione quoque prius
cum Suecia fœdus hac inſcia ſublatum; unde & ipſe
idem Wormatiæ ſubſcribere detrectaverit. Com-
pendienſem formulam ratihabitioni ſuperiorũ in-
niti, quæ ſecuta non ſit. Ejus primo capite poni,
Reges Sueciæ & Galliæ bello cum domo Auſtriaca implicitos
inter ſe conveniſſe. Atqui huc uſque Galliæ Regem
negare, ſibi cum Cæſare bellum eſſe, ſed cum ſolis
Hiſpanis. Inde Legatos in Gallia & Hiſpania utrin-
que abire juſſos; ſed Reſidentem Gallicum adhuc
Viennæ, Cæſareum Pariſiis agere. Commercia cum
Hiſpanis ſublata, non item cum Auſtriacis. Et licet
bellum ardeat, Gallos tamen nolle videri proprio
nomine bellum gerere. Richelium, & alios mini-
ſtros Regios quotidie Pontificis Nuncio Mazarino
ſequeſtre ſuper pace cum Cæſareo Reſidente agere,
re cum Legato Suecico Hugone Grotio haut com-
municata. Et ſpargi à Danis Chaumontium id tan-
tum agere, ut Suecos tantiſper bello implicitos te-
neat, quo horum armis in commodum ſuum verſis
Galli lautiores à Cæſare conditiones obtineãt. Por-
ro faciem rerum nunc mutatam. Bellum & fœdera
conſervationem, & reſtitutionem Fœderatorum
Germaniæ Ordinum ſpectaſſe. Jam horum pleroſ-
que à fœdere diſceſſiſſe, & ultro ut è Germania fa-

ceſſant

1635. ceſſant petere. Sicut bellum non amplius contra Domum Auſtriacam, ſed contra priores fœderatos geratur. Adverſus eos eſſe quidē bellandi cauſam; eſſe tamen & rationes, quę pacem ſuadeant, ſi honeſta obtineri poſſit. A Gallia ſe pecunia & conſilio deſtitutum: fuiſſe promiſſum, reſidua anni triceſimi ſecundi ſtatim repræſentanda, ac Legatum mittendum continendis in fœdere Saxonicis Ordinibus: utrumque horum neglectum, nec Legatum veniſſe, niſi rebus plane deſperatis. Cum igitur rationibus nihil efficeret San-Romanus, amplis promiſſis Oxenſtiernam onerat, ſi tractatus omittat: Legatum reſidua ſtatim exſoluturum; inde ipſe Oxenſtierna proponeret, milite an pecunia ſibi à Galliæ Rege adſiſti velit: Ordines à ſe iterum in Suecicas partes ſolicitandos; copias Gallicas in Belgio ad ipſius judicium adhibendas, & ſimilia. Eas pollicitationes, cum eventus tractatuum pacis adhuc incertus foret, Oxenſtiernæ non penitus repudiare placebat. Igitur ablegatum humanis verbis dimittit.
5. Dec. Sed antequam hic proficiſceretur, Dux Meclenburgicus à Saxone iterum aderat. Igitur evitandæ ſuſpicioni velut in aliorum fraudem tractatus ſecreti haberentur, iſtum tamdiu detinet, quoad Dux à ſe acta expoſuiſſet. Inde San-Romano literas ad Lega-
7. Dec. tum dat: Saxonem non amplius ita rigide Pragenſi pacto inſiſtere, ſed ad pacem æquis conditionibus pronum ſe oſtendere: reliqua, quæ Ordines Germaniæ ſpectent, in conventu ipſorum Luneburgi habendo eſſe decidenda. Hujus eventum, & num ſerio res ab iſto geratur, ſibi judicare haut in proclivi eſſe. Certe Meclenburgicis Ducibus rem magnopere cordi eſſe, cum alia ratione bellum à ſuis ditionibus avertere nequeant: eorum operam repudiare inhumanum fuiſſe, cum ipſi ſe hoſtes profiteri nolint, & eorum reſtitutio Guſtavo Regi non poſtrema belli cauſa fuerit. Accedere inclinationem militū, magnam partem Germanorum, qui ob edicta avocatoria ſuperiori æſtate ferrum in Saxonem ſtringere abnuerint; & quibus perſuaſum ſit, bellum à ſe data opera trahi. Quæ opinio animos Ordinum utriusq; Saxoniæ, militumq; ab ſe averterit, dum tollendo iſti malo amicorum nemo ope & conſilio ſibi adeſt. De tractatuum eventu certi quid affirmare ſe non poſſe. Paulo poſt idem San-Romanus à Chaumontio adeſt, cui id enixe agebatur, bellum duceretur, & ſeparatis tractatib⁹ locus ne daretur. Promittebantur reſidua ſtatim repræſentanda, modo his tractatibus Oxenſtierna deſiſteret, & ad communē pacis negotiationem omnia differret. Tum novum fœdus proponitur, & ut neuter ſine alterius conſenſu ad tractatus deſcendat; Ordines denuo in partes trahantur, exercitus Suecicus milite augeatur: quotannis quinquies centena librarum millia in uſum exercitus præbeantur. Petebatur quoq; Oxenſtiernæ congreſſus Wiſmariæ cum Chaumontio; ſimul quærebatur; num conventus Luneburgi habendus foret, quis eum inducturus, quæ ibi agitanda: num Oxenſtierna efficere poſſit, ut Chaumontius eodem vocetur? Tandem, num Oxenſtierna conſilia ſua cum ipſo conjungere velit incitandis in Cæſarem Ordinibus? Ad hæc Oxenſtierna reſidua ex debito poſtulabat: reliqua ad ſuperiores ſuos rejiciebat. De Luneburgico Conventu Meclenburgicum Ducem retuliſſe; eum à Saxone indicendum, & de Suecorum ſatisfactione ibi tractatum iri. Suam autoritatem parum valere apud Saxonem & Ordines, ut aliquem eo invitent, præſertim Gallicum Legatum, cum Reſidens Gallicus aula Brandeburgica excedere juſſus ſit. Facturum ſe tamen, quantum poſſit; & ad concitandos in Cæſarem Ordines operam cum ipſo conjuncturum, niſi per amicam tranſactionem Sueciæ ſatisfiat. Eo cum reſponſo ablegatus iſte ſub finem anni dimittebatur.

§. 107. Aſt Meclenburgicus Dux, poſtquam decem dies Parchimi cum Electore de pace egiſſet, Straſſundam reverſus Oxenſtiernæ referebat, poſt longam demum diſceptationem Electorem fuiſſe permotum, ut aliam pacis formulam conciperet, ab Oxenſtiernę ſcripto parum abeuntem paucis exceptis, ſuper quibus facile conveniri poſſe videatur. Duo tantum capita de Sueciæ ſatisfactione & ſtipendiis militum, quæ Cæſarem non ſpectent, ab Electore ſepoſita ad Conventum Proteſtantium, ſequenti menſe Januario Luneburgi indicendum; eaque ſeparato inſtrumento concipienda. Petebat igitur, cum plus à ſe obtineri nequeat, ut huic formulæ ſubſcribat, & Magdeburgum, Nienburgum, Dœmitzamq; reſtituat. Oxenſtierna contra aliam formulam Duci tradebat, cui duo iſta capita ſimul de comprehendendis pace excluſis Ordinibus, atque extraneis Principibus inſerta erant. Inde quā parte Saxonica formula ab Oxenſtierna diſcreparet, inter hunc & Ducem accurate excuſſum. Et in exordio quidem Guſtavi Regis nomini ab Oxenſtierna additum erat elogium *glorioſæ memoriæ*; pro quo Saxo *quondam* ſubſtituerat; cum Oxenſtierna judicaret, id elogium etiam Ethnicis Principibus tribui poſſe, & dubium non ſit, quin ipſe Cæſar iſtum gloria digniſſimum Regem & Imperatorem habeat. Sed quoniā ea occaſio quæratur malevolentiæ expromendæ, tanti id non eſſe, ut ideo in bello perſiſtendum ſit. Circa capita ſummam pacis ſpectantia fere inter ipſos conveniebat. Ut de ſatisfactione Sueciæ, & ſtipendiis militum ad conventum Luneburgicum differatur, annuebat Oxenſtierna, modo is circa diem decimum octavum Januarii utiq; indicatur, ibiq; duo iſta capita pariter cum pace perficiantur. Interea circa princeps negotium ſe nolle obligari, & execſutionem pacis tantiſper ſuſpendendam; tum ſi quæ ibidem concludantur Cæſarem & Imperium ſpectantia, ea Saxo à Cæſare rata haberi curet. Promittebat quoque Oxenſtierna ſe ad eum conventum iturum.

Meclenburgici Ducis ſuper pace negotiatio. 4. Dec.

§. 108. Enim vero Dux contendebat, ut Oxenſtierna ante iſtum conventum, & tranſactione ſuper iſtis capitibus nondum perfecta, principale de pace inſtrumentum ſubſcriberet, ibique conventa executioni mandaret. Id quod Oxenſtierna plane non concedendum cenſebat. Equidem oſtendebat Dux, ni ſumma pacis perfecta fuerit, ſcopum tractatuum everti, & omnia adhuc à dubio belli eventu pendere. Nec ſperandum eſſe, pace & amicitia nondum conſtituta Saxonem Proteſtantium Conventum indicturum, aut Cæſarem ut id fiat permiſſurum. Sic ad priorem confuſionem rediri, & operam à ſe incaſſum ſumtam. Contra Oxenſtierna; ni ſuper illis duobus capitibus tranſactum ſit, cæterorum ſubſcriptionem inanem eſſe; nec à Suecis ſalva fronte poſtulari poſſe, ut ipſi armis ſe exuant, occupatis locis decedant, aut ad ea reddenda fidem ſuam obſtringant, cum de reliquis capitibus nondum cautum ſit. Si res in conventu Luneburgico amice componi nequeat, Sueciam bello cum Proteſtantibus implicitū iri. Militis alendi facultatem ſubtrahi, & per tractatus adimi, quæ armis extorqueri non poterant. Hypothecam non ſufficere aſſequendis, quæ præſens rerum ſtatus poſtulet. Militem niſi ſtipendiis ſolutis arma non poſiturum, ſed ne gratis ſanguinem fuderit, eadem retenturum; quo caſu Sueciam ſe ab iſtius cauſa ſejungere non poſſe. Sed & ſecreta cauſa Oxenſtiernam movebat, quare ad abſolvendum princeps pactum non magnopere feſtinaret. Nam excluſorum pace Pragenſi Ordinum jejuna adhuc à Saxone mentio erat facta, quibus Oxenſtierna amplius caveri cupiebat. Sed cum heic difficilem ſe exhiberet Saxo, ſperabat hic, ſi res ad conventum Luneburgicum ſervare-

Duriſſimus pacis nodus.

1635. tur integra, per univerſos Proteſtantes eandem efficacius urgeri poſſe cum ejuſmodi reſervata facilius re integra remittantur, quam, ubi ſemel iſtis adquieveris, retractentur. Quod ſi ab Ordinibus Proteſtantibus eo in negotio deſtituatur, ſe facilius excuſatum iri, culpa in iſtos unice devolvenda. Hancce difficultatem ſuperari Dux poſſe ſperabat alio adjecto pacto, per quod Suecis liceret loca maritima, etiam poſt ratihabitam utrinque pacem retinere quoad ſuper iſtis capitibus fuerit tranſactum. Sed iſta quo ſpectarent Oxenſtierna facile animadvertebat, ut nempe Sueci pro modica & incerta ſpe omnibus in ſuperiore tractu locis evoluti ad mare in anguſtias compingerentur; quo redactis in Conventu facile leges quantumvis ingratæ obtrudi poterant; cum jam primario pacto de omnibus locis citra exceptionem reſtituendis conventum foret. Unde ſi Ducis temperamentum probaretur, Luneburgico poſtmodum tractatu irrito, aut princeps pactum cum damno & ignominia implendum erat, aut, ſi id abnueretur, Cæſari, partique adverſæ anſa præbebatur Suecos violatæ pacis accuſandi, ad eoſque Germania plane exterminandos bellum continuandi. Declarabat tamen Oxenſtierna, ſe principale pactum ſubſcripturum, illoque ſe teneri profeſſurum ea lege, ſi quæ dilata ſint capita itidem perfecta fuerint.

De excluſis Ordinibus in amneſtiam recipiendis diſceptatio.

§. 109. Longa inde ſuper recipiendis in amneſtiam excluſis Ordinibus diſceptatio; quos formula Saxonica gratiæ & arbitrio Cæſaris relinquere videbatur; cum Oxenſtierna ita verba concipi vellet, ut obligationem continerent. Dux referebat, Saxonem pro deſperato habuiſſe, Cæſarem eo ſe obſtringi paſſurum: unde ſatius ſe duxiſſe eo modo ipſorum mentionem inſeri, quam eosdem plane ſilentio tranſiri. Oxenſtiernæ præter rationem videbatur, Sueciam ob iſtos ſolos ſtatum ſuum periculo exponere, abrupto præſertim fœdere, & parta pleriſque Cæſarea gratia, aut circa eandem ambiendam ſatagentibus, qua obtenta nemo non Suecos inſuper habiturus erat. Et ejus præteritionis invidiam facile in Saxonem, & reliquos Ordines derivare licebat. Obverſabatur tamen animo periculum, quod non Proteſtantes ſolum per Germaniam, ſed & vicina Regna ipſamque Sueciam manebat, ni Proteſtantium res iterum firmarentur; Tum quantæ gloriæ Suecis ceſſurum foret, ſi iſti Ordines ab aliis deſerti ipſorum opera reſtituerentur. Cum contra, ni ea res acriter urgeretur, exiſtimationi Sueciæ non parum deceſſurum eſſet. Spes quoque erat, plerorumq; reſtitutionem haut ægre obtineri poſſe. Denique cum ſuper aliis capitibus ante conventum Luneburgicum tranſigi non poſſet, excuſatius judicabat, ſi apud omnes Proteſtantes poſt adhibitam à ſe enixam operam, ipſe ab his deſertus nihil impetrare potuiſſet, quam ſi quæ ſemel derelicta forent, denuo moverentur. Inde Duci oſtendebatur; ni ſuperiorum Circulorum Ordines in amneſtiam ſtatim recipiantur, Proteſtantium autoritatem in Collegio Electorali valde imminutum iri, Pontificios per ſuperiorem Germaniam plane prevalituros, per utramq; itidem Saxoniam arreptis quibuſdam præſulatibus, pomœria ſua ſine dubio prolaturos. Iſtos ad communem cauſam fidelem contuliſſe operam, ac pleramque hoſtium vim in ſe avertiſſe; quin conſtantia ſua effeciſſe, ut Saxo cæterique rebus ſuis conſulere potuerint. Imperio nunquam ſolidam quietem abſque hoc redituram. Vix fieri poſſe, ut non inde per oram maritimam aliquid moveatur, unde turbarum cum vicinis materia ſit oritura. Id equidem ſibi ſatis conſtare, ad hoc concedendum Cæſarem ægre deſcendere, cum id vaſtis ipſius deſtinatis, quæ imperii ſui tempore ſatis expromſerit, adverſetur. Cum tamen ipſe, Hiſpanique gravibus jam bellis implicentur, Germania nondũ compoſita, nec alio modo unquam firmiter componenda: ſpem eſſe, Cæſarem non pertinaciter reluctaturum, nec omnia incertæ belli aleæ expoſiturum. Dux iſta omnia vera agnoſcebat, ac ipſe optabat, Oxenſtiernæ formulam eo capite obtineri poſſe. Sed immenſum pacis deſideriũ propriæ, & cæterorum Proteſtantium utilitatis oblivisci ipſum ſubigebat, ut Saxonicam formulam heic admitti peteret; uſus inter alias hac ratione, quod iſtud caput non Sueciam, ſed Imperii Ordines ſpectet, & quod Oxenſtierna declaraſſet, pacem Pragenſem, qua ad Imperii ſtatum formandum pertineat, à ſe non ſolicitari. Ad quæ Oxenſtierna: pacem ſe Pragenſem illis non invidere, qui eã velint, & poſſint adprobare; ſed excluſos, & Sueciæ auxilium implorantes deſeri honeſte non poſſe. Diſputabatur inde de Bernhardo Duce, & Landgravio exercitus Suecici ducibus, & qui fœdus cum Suecis adhuc agnoſcant. Circa quos nihil difficultatis fore Meclenburgicus judicabat, modo ipſi vellent. Stralſundæ quoq; id petenti peculiariter caveri volebat Oxenſtierna, quod iſtæ turbæ ante Guſtavi Regis in Germaniam adventum ortæ forent; cum pacis Pragenſis amneſtia non niſi ab eo tempore acta includat. Contra Dux cenſebat; non expedire Stralſundæ peculiarem mentionem fieri, cum univerſus Circulus Saxonicus, & Pomerania paci ſit incluſa, ne peculiaris cautio communi quid detrahere videatur. Magdeburgo quoque donationes à Guſtavo Rege factas Oxenſtierna valere cupiebat non immodicas, & qualecunque excidii ſolatium. Et ut Oſnabrugæ ſuper ſacris Auguſtanis caveretur, antehac per injuriam illi ereptis; quæ ſi reſtitui pars adverſa ſibi poſtulet, Suecos utique iſtorum ſacrorum libertatem eidem ſtipulari recte poſſe. Nam ut adverſæ partis ritus non turbandos concedatur; ſacrorum tamen ſuorum ſocios injuſte oppreſſos, cum commode poſſis, non ſublevare nefas eſſe. Tandem cum Saxo Suecos milites Germania deduci, Germanos aut ipſius exercitui accedere, aut ad quietem ſe conferre vellet; Oxenſtierna ita caput iſtud concipiendum contendebat, ut Germanus miles, quo Suecia ipſa opus non habeat, exautoretur, & nemini legionatim, aut turmatim in præjudicium Imperii aſſignetur, aut tradatur. Hæc fere tunc circa diſcrimen Oxenſtiernianæ & Saxonicæ formulæ diſceptabantur; (16. Dec.) in quibus Dux jam digreſſus quædam remitti ab Oxenſtierna per literas petebat: (19. Dec.) qui tamen viciſſim teſtabatur, à ſententia Duci expoſita diſcedere ſibi fas non eſſe. (22. Dec.)

Super induciis fruſtra agitur.

§. 110. Præter iſta Dux quoque mentionem injecerat de ineundis induciis, quoad tractatus abſolverentur: in quas facile conſenſurum ſe oſtendebat Oxenſtierna, ſi ſerio eas quæreret Saxo, dummodo interim exercitui Suecico de idoneis hoſpitiis, & ſuſtentatione proſpiceretur. Et quia per Saxonicos duces apud Suecicum exercitum de iiſdem quoque propoſitum fuerat, ab Oxenſtierna ejus pacti capita concipiebantur; inter quæ præcipuum erat, ut Suecorum hoſpitiis ad finem induciarũ adſignarentur Pomerania, Meclenburgica, Marchia, Magdeburgicus & Halberſtadienſis præſulatus, cum Comitatibus Mansfeldico, Honſteinenſi, & Regenſteinenſi; quod alias iſtis intra ſolam Meclenburgicam, & Pomeraniã conſtipatis brevi tempore cum fame conflictandum foret. Eam conditionem Saxones adſpernati anſam inde arripiebant Suecos arguendi, velut pacem averſantes, & perpetuis turbis Germaniam exercere cupientes. Scribebantur quoque à Taubio Saxonico duce ad Torſtenſonium literæ, (28. Dec.) multis in Oxenſtiernam aculeis refertæ: Inſolitum plane eſſe, per inducias adverſæ parti hoſpitiis ſuis cedere, pace tamen perfecta Electorem de Suecici militis ſuſtentatione curaturum, quoad per anni tempeſtatem in Sueciam tranſportari queat. Sue-

cos

1635. eos honeſta nunc pace potiri poſſe, ſi velint; quos mirum ſit tam parum Electoris fidei deferre: iiſdem utile non fore Imperium bello laceſſere; nec idoneam ipſis belli cauſam eſſe, cum Saxo quietis cupidus pacem æquis legibus jam obtulerit. Hunc amica ratione nihil proficientem ad arma cogi, quæ ſi fortuna proſequatur, Suecos pacem, qualem in præſens repudient, poſt nequidquam deſideraturos. Eam accuſationem non ferens Oxenſtierna ſcripto omnem pacis non ſecutæ culpam in Saxonem rejicit, à quo ignominioſe valde Sueci ſint habiti: Saxoni non minus, quam Suecis incertos belli eventus cogitandos. Mirum eſſe, Saxonem & reliquos Imperii Ordines id non perſpicere, dum Auſtriaci Catholicos cum Proteſtantibus, & hos inter ſe commiſerint, ipſorum ditionibus placida pace gaudentibus, Ordinum terris contra indies magis devaſtatis; præclaram iiſdem viam ſtrui utriſque ſimul, aut uni parti poſt alteram jugum imponendi, & diu agitatum dominatum ſtabiliendi. Porro etſi quiete Suecicus exercitus magnopere indigebat, tamen cum Saxo negatis laxioribus hoſpitiis in Meclenburgicam & Pomeraniam eum per inducias includere vellet, facile judicabat Oxenſtierna à Saxone id agi, ut ipſe per otium ſparſas copias recolligeret, & adjunctis Cæſareis aliiſque firmaret, poſt inſtauratis viribus Suecos inopia attenuatos invaſurus. Igitur inducias eo rerum ſtatu inutiles judicans armorum curſum interrumpere nolebat: cum etiam citra has Saxo, ſi pax cordi foret, tractatum perſecuturus eſſet.

Motus in exercitu Banerii ſedatur.

§. 111. Dum circa pacem incaſſum laboratur, denuo Banerii exercitum motus invadit, ni mature obviam itum fuiſſet, in grave malum erupturus. Anſam præbebat Oxenſtiernæ in Sueciam iter, velut id ageretur, ut milites in hoſtium manus traderentur, quo omnis ſtipendiorum aut præmiorum poſtulandorum ſpes adimeretur. Accedebat invidia in Boruſſicas copias, quas in ulteriore Pomerania pingui quiete frui credebant, cum apud ipſos inopia cum laboribus gliſceret. Ita attenuatis iſtis legionibus ductores citra præmium iri dimiſſum interpretabantur, gregariis per Boruſſicas legiones diſtribuendis. Igitur coitione facta ductores literis ad Banerium datis de factis ſibi ab Oxenſtierna promiſſis ſuper hoſpitiis, & ſtipendiorum reſiduis monebant, queſti inſuper Boruſſicas copias mollius haberi, Oxenſtiernam abdicata ipſorum cura in Sueciam faceſſere. Quærebant porro, unde & à quo promiſſa ſibi ſint repræſentanda? quorum exſolvendorum ſi nulla adſit ratio exautorari volebant, quo mature cum adverſa parte tranſigere poſſent, ne in diuturnæ militiæ præmium tandem exilium ſortiantur. Addebantur minæ, ni petitis ſuis ſatisfiat, Banerium tantiſper pignoris in vicem detinendum. Banerius hoc exercitus motu non parum ſolicitus, cum fruſtra verbis ægros animos ſanare fatigiſſet, propere rem Oxenſtiernæ nuntiat, num is ſua autoritate malo remedium adferre poſſit. Qui & citra moram Jacobum Kingium ſummum vigiliarum præfectum, & Paulum Strasburgium cum literis & mandatis ad exercitum ablegat; Magdeburgi cum illis conventa à ſe utique ſervanda: à Suecia ſtipendia ipſis expectanda, viciſſim ab iiſdem fidem Sueciæ ad belli finem præſtandam. Nova hoſpitia ferro ipſis quærenda, quibus Pomerania haut ſufficiat. Boruſſicis copiis non lautius quam ipſis proſpectum: nec iſtas magis, quam ipſos cordi ſibi eſſe. Aliter ſe meritum, quam ut ita ſiniſtre de ſe ſentiatur. Sibi qua Regina jubeat, eundum: iter in Sueciam in ipſorum uſum ſuſceptum, & capto prius cum præcipuis ducibus conſilio. Hiſce propoſitis fremere nonnulli, ſe cum legionibus ſuis diſceſſuros: plerique tamen in modeſtiam inclinantes

5. Nov.

7. Nov.

perſuadente Banerio ad Oxenſtiernam ablegant Jarofſkium, & Goltzium tribunos, tradito libello, quo fidem in Suecicas partes ſibi manſuram pollicebantur, quoad honeſta pax, & cautio circa præmia ipſorum obtenta fuerit. Sed ſimul poſtulabant, ut duo tribuni ſemper tractatibus pacis cum Saxone adhiberentur commodis militum obſervandis; ductoribus argenti quid, gregariis veſtimenta ſtatim darentur; hoſpitia legionibus aſſignarentur, capiendæ à tantis laboribus quieti, & expediendis ſupplementis; ipſis quieſcentibus Boruſſicæ copiæ in expeditionem ducerentur: tandem ſi ab hoſte capiantur, ſuper redemtione ipſorum ſibi caveretur. Oxenſtiernæ quo minus argenti ſuppetebat, eo largius plena humanitatis verba adhibebantur iſtis deliniendis, & ad patientiam componendis. Et quia ductores præſentem rerum conditionem ſatis perſpiciebant, & quod Oxenſtiernam hautquidquam voluntas deficeret ipſorum deſideriis ſatisfaciendi, ſpe futurorum iterum adquieſcebant. Et inſecuti mox felices ſucceſſus iſtorum motuum oblivionem fere inducebant. 1635. 10. Nov.

Boruſſicæ copiæ Banerio junguntur.

§. 112. Ea præcipua cauſa erat, quare Oxenſtierna Suecicas copias contrahendas judicaret. Unde accepto mandato Torſtenſonius, relicto Wollini Axelio Lilio, cum Boruſſicis copiis per Uſedomum & Demmium ad Banerium ſe confert. Quanquam enim Steno Bielkius iſtas ad defenſionem Pomeraniæ Ulterioris relinqui cupiebat, agitatis quoque tunc in Stetinum inſidiis, ubi non deerant, qui conſilia cum hoſte miſcerent; tamen cum Banerius intra iſtas anguſtias diutius hærere non poſſet, accedente ductorum ægritudine, & in Boruſſicas legiones invidia, junctis copiis tentandum erat, num Saxones vi repelli, ac hoſpitia latius extendi poſſent. Bielkius tamen de inſidiis monetur, & ut diſſimulato metu eas omnibus modis eludere laboret. Nec tamen publica literarum commercia interdiceret, quod id ſpeciem hoſtilitatis habeat, occultis miſſitationibus haut ſecus continuandis: ſed in vigilantia præſidii omnia reponeret, ac ne quæ coitiones in oppido fierent inhiberet.

Cniphuſius in Suecorum partes iterum tranſit.

§. 113. Eodem tempore Dodo Cniphuſius denuo operam ſuam Suecis offerebat, conditionibus non ſpernendis, & ad reparandas per Weſtphaliam res proficuis. Pollicebatur is, ſe Haſſicas copias ſibi adjuncturum, ſi Landgravius Pragenſi paci ſe ſubmitteret; nec minus illas, quæ Banerio propere Albim trajiciente in Weſtphalia & Brunsvvicenſi agro remanſerant; utique Minda in Suecorum poteſtatem redigeretur. Oppido huic præerat Wolfius Lundinghuſius Cniphuſii gener cum maxima parte ſuæ legionis, à Georgio Duce Suecorum auſpiciis conſcriptæ, & ſacramento eorum devinctæ. Poſt cum hic recepta Pragenſi pace Suecico ſe ducatu abdicaſſet, tribunus iſte fide violata Luneburgicum ſequi nefas judicabat. Sed quia præter vigiliarum præfectum Hieronymum Plettenbergium nemo ductorum cum ipſo ſentiret, gregariis quoque in Luneburgicum inclinantibus, affectum ſuum diſſimulabat, quoad occaſio cum fructu eum expromendi arrideret. Idque ſocero ſuo ſignificabat, qui inde in ſpem ingrediebatur Mindam Suecis adjungendi. Iſthæc conſilia Oxenſtierna cupide amplexus Cniphuſium, qui eadem ſe executurum promiſerat, ſummum Suecicæ militiæ ducem per Weſtphaliam, vicinaſque oras conſtituit, eaſque in hoſpitia ipſi adſignat, datis idoneis ad iſta mandatis. Oxenſtierna tamen ſibi duces, tribunoſque, & præfectos oppidorum creandi poteſtatem reſervabat. Præfectus Mindæ, & Plettenburgius promiſſis ad exequenda deſtinata animantur. Ita iſte in Weſtphaliam digreditur.

Conſilia.

§. 114. Cæterum tunc quidem pax Oxenſtier-

næ

1635. *Oxenſtiernæ circa pacem & bellum.*

næ quam maxime in votis erat, quod bellum Sueciæ valde moleſtum, & ſi longius duceretur intolerabile foret. Id enim ſi tuto & certa cum ſpe gerendum eſſet, robur exercitus indigena milite conſtare debebat; quo ipſo Regnum viris exhauriebatur, patriæque diſciplina extranei belli licentia corrumpebatur. Opes quoque Sueciæ exhauriebantur, ſumtibus belli in ipſam ſolam devolutis; præſertim cum aliquot annorum ſterilitas, & ruinam trahentes æris fodinæ reditus Regni non parum imminuiſſent. Sed quia res magis in bellum quam pacem inclinare videbantur, pax in lucro reputanda erat; quod vix credibile foret, Cæſarem tanta rebus ſuis acceſſione facta occaſionem Proteſtantes opprimendi amiſſurum, poſtquam eam ad rem opera ipſorum Proteſtantium uti poſſet. Igitur bellum omnibus viribus adparandum erat, ut, qui defecerant, ſocii ſpe ſua exciderent Suecos per vim ejiciendi; ſimul errorem ſuum, & imminens periculum perſpicerent: & ut Cæſar Suecorum arma contemnere deſineret. Hanc quippe ad honeſtam pacem tutiſſimam viam, & prout armorum adparatus ſit, ita & pacem ſperandam. Quæ porro Suecorum bellum hactenus difficile reddiderant, ex inconſtantia Ordinum, militum corruptelis, ac penuria rerum neceſſariarum fere orta erant. Sociorum defectio armis Banerio feliciter ſuccedentibus, emolumento Suecis potius, quam damno vergebat, quod nunc ipſorum ditionibus liberius frui, locaque opportuna occupare, & præſidiis tenere liceret, ſublatis fœderum repagulis. Ergo placebat Oxenſtiernæ, ut Banerius militem diſciplina coërceat, adverſus Principes nobileſque verborum modeſtiam adhibeat: nec eo ſecius, ubi opus ſit, amica via aut per vim loca opportuna quantum poſſit in poteſtatem redigat. Principum placitis neglectis, eorumque copias diſſipet, delectus inhibeat. Tum retinendis in officio militibus viſum nemini ſuperiorem in exercitu imperii gradum committere, cui Principum aliquis Saxoniæ utriusque reſpiceretur; ſed quos conſtaret in Suecia ſedem fortunarum locaturos. Miſſionem petentibus non abnuendam, modo ne ad hoſtium ſacramentum tranſeant. Ac ſi qui tribuni aut inferiores ductores ſuſpecti ſint, commoda ratione amovendos. Legiones quæ ad Georgium Ducem tranſiſſent, & præcipue earundem ductores ad cauſam dicendam evocandos; ſi judicio ſe non ſiſtant, infamia notandos. Literarum quoq; commercia cum hoſtibus plane vetanda; ductorum conventicula haut toleranda. Ut porro militis copia ſuppeteret, videbatur Suecicarum legionum ſupplementa domo, Germanicarum ex hoſpitiis petenda; & quicquid militum in Boruſſia ſupereſſet cum Hermanno Wrangelio ſummo duce in Pomeraniam evocandum. Argenti difficultatem hoſpitia ſuppletura, quæ poſt recentes ſucceſſus Banerius quantum poſſet extendere, & inter legiones tam quæ per præſidia, quam quæ in caſtris agebant, diſtribuere jubebatur. Conandum quoque erat, ut è Suecia, tum è Gallia & Anglia pecuniæ quid obtineretur. Quod ſi igitur bellum in Cæſaris aut Saxonis ditiones transferri poſſet, Weſtphalia ſimul conſervata, decorum belli exitum ſperandum. Sin illuc pertingere non liceat, ſedem belli inter Albim, Havelamq; & Mare Balticum collocandam, & tamdiu connitendum, quoad ab hoſte æquæ conditiones offerantur.

Rectorum Sueciæ ſuper legibus pacis ſententia. 28. Dec.

§. 115. Iſthæc omnia hactenus ab Oxenſtierna acta Rectoribus Sueciæ probabantur; cumprimis formula pacis Meclenburgico Duci tradita. Nunquam enim noluerant cum Saxone tractatus ſuſcipi non prolatis à Cæſare literis fiduciariis; perinde tamen videbatur ſub ſperati illos cœptos, præſertim poſtquam principes conventionis partes Cæſar, & Regina Sueciæ conſtituerentur, Saxone delegati vicem ſubeunte. Quod ſi non omnia ibi expreſſa obtineri poſſent, monebant, ſumtuum refuſionem plane potius omittendam, quam infra quatuor milliones, aut paulo minus accipiatur, modo militibus citra Sueciæ onus ſatisfiat. Poſſe quoque ſufficere, ſi illis tantum conſulatur, qui ab anno hujus ſeculi triceſimo arma in Cæſarem geſſerint. Nitendum porro quantum poſſit, ut omnes Ordines Amneſtiæ includantur; ad extremum abnuente Cæſare, non ita iſtos eſſe meritos, ut in eorum gratiam bellum continuandum ſit. Gratum quoque ſibi fore, ſi Galli & Hollandi expreſſis verbis paci includantur ob officia ſibi hoc bello exhibita, & quod in poſterum eorum amicitia potiſſimum ſit reſpicienda: præſtare tamen eos plane ſilentio tranſiri, quam captioſa Saxonis clauſula admittatur. De cætero pro ſua dexteritate rem dirigat, quo per honeſtam & ſecuram pacem quamprimum bello exire detur. Monebant tamen, ut cum Legato Gallico Chaumontio omnia communicentur, & quantum fieri poſſit ex ipſius placito res expediatur. Ut quoque ſparſæ in vulgus calumniæ retunderentur, velut opimæ conditiones Oxenſtiernæ oblatæ ab ipſo repudiatæ forent, utrinque circa pacem acta typis publicari jubebantur. Simul literæ Reginæ nomine ad Saxonem dabantur, teſtando ſuo in pacem ſtudio, & *1. Dec.* quam inique hactenus ſecum actum foret, expoſtulantes. Eodem fere argumento ad præcipuos Proteſtantium ſcribebatur. A Daniæ quoque Rege petebatur, ut ſi videatur pro ſua cum Saxone ne- *19. Dec.* ceſſitudine eum à ſiniſtris conſiliis revocet. Quod ſi ratio apud iſtum locum non inveniat, amicitiam adverſus Sueciam conſervet, quamdiu arma pro ſui defenſione gerere cogatur.

Banerius in Saxonem movet.

§. 116. Inter hæc irritæ pacis conamina majus armis operæ pretium fecerat Banerius. Saxo quippe transmiſſo ad Werbenam Albi per Havelbergam recta in Meclenburgicam iverat, primoque ingreſſu Plavvenam à Suecis inſeſſam oppreſſerat, præfecto vigilum & duobus centurionibus captis, aliis duobus centurionibus, & gregario- *15. Nov.* rum manu cæſis. Inde longius progreſſus peditatum per oppida inter Dœmitzam, & Wahrenam ſita, equitatum propius Malchinum diſpoſuerat; ubi Banerius ſtativa habebat, peditatu Sa- *5. Nov.* xonicis paulo inferior, ſed equitatus vix dimidiam partem adæquans. Unde fluminibus, lacubusque paucitatem ſuam tegere conſultum judicarat, ſi forte Saxo totis in ipſum viribus moturus eſſet, ac ut Boruſſicas ſibi copias adjungeret. *8. Nov.* Heic initio ductorum refractarius animus egregiam rei bene gerendæ occaſionem corruperat. Cum enim Banerius Rudvvenum Cummerovia Wahrenam miſiſſet, diſtribuendis ibi per hoſpitia equitibus, hic eo delatus intelligit, partem Saxonici equitatus non procul inde morari; quam improviſo opprimendi facultas erat. Sed rem aggreſſurum ductores ſequi abnuebant, jactantes; ſe contra Electorem, aut alium Germanum Principem non amplius arma laturos, cum neſciant, an ulla tam diuturnæ apud Suecos militiæ præmia ſe maneant. Ita re infecta iter relegere Rudvvenus cogebatur. Sed placatis mox animis, Banerius adhibitis in conſilium ducibus in hoſtem movere conſtituit. Nam neque diutius illa in ſtatione ſubſiſtere licebat, deficientibus cibariis; neque propius mare recedere conſultum erat, hoſte mox inſecuturo, & junctis viribus Suecos ibidem in anguſtias compulſuro, non ſine metu fœdæ ſponſionis. Nec ulli oppido tantum annonæ inerat, quod eam multitudinem recipere, & alere poſſet. Igitur nulla ratio alia ſu-

pererat

1635. pererat depellendæ inopiæ, qua ductores æque ac gregarii urgebantur, quam qua hoſtis ingruebat perrumpere. Sed cum hoſtis bipartito tenderet, Marazinus cum Cæſareis in Pomerania Ulteriori, Saxo in Meclenburgica, iſtum quantumvis numero imparem invadere non placebat, quod ingruentibus Suecis idem ceſſim iturus fuerat, Saxone viciſſim Suecos inſecuturo. Ita tribus exercitibus Pomeraniam inundantibus, mox ea quam declinatum ibant inopia oppreſſura erat. Igitur viſum in Saxonem ire, eumque longius à mari propellere: præſertim cum nuntiatum eſſet, Electorem quatuor legiones ad Marazinum, quinque Magdeburgum miſiſſe urbi eminus circumſidendæ, ut non niſi quatuordecim equitum, totidem peditum legiones illi ſupereſſent. Ita adjunctis Boruſſicis catervis peditatu Sueci Saxonicis pares aut ſuperiores videbantur: qua equitatus deficiebat, ſolertia erat ſupplendum. Quod ſi res ſecius caderet, tantum copiarum utique ſuperfuturum, quod Pomeraniæ & maritimis oppidis tuendis ſufficeret. Sed favente ſucceſſu res Suecicæ inſigniter reſtituendæ erant. Igitur Boruſſicæ copiæ per Malchinum Grubenhagam properare jubentur, quem locum Banerius univerſarum copiarum conventui edixerat, quæ centum & quinque equitum, centum quatuordecim peditum cohortes explebant. Sed cum Banerius intellexiſſet, octo equitum Saxonicorum legiones circa Goltbergam hærere, iſtorum hoſpitia cum equitatu tentare conſtituebat, dum peditatus ad Grubenhagam coit. Eoque Teteravia Dobinum, hinc in Streinii legionem ſeſquimilliari inde tendentem rapitur, quæ adventu Banerii cognito è vico in campum procedit. Sed mox invadentibus duabus Suecorum alis haut emiſſis telis in fugam effunditur; in qua tribunus ipſe cum vicario legionis, tribus turmarum præfectis, aliisque ductoribus, nec minus trecenti equites ex iſta, & Kalcſteinii legione, quæ in proximo vico tendebat, capiuntur; multi cæduntur, impedimentis quoque in Suecorum manus incidentibus. Sed dum reliquas legiones aggredi cogitat Banerius, illæ per fugitivos excitæ Parchimum præcipites iter arripuerant, Banerio eos aſſequi non valente ob interjectas viarum anguſtias, & quia nox ulterius inſtare vetabat. Mox cum Marazinus Odera ſuperato è Pomerania ad Saxonem tenderet, ſine dubio junctis cum hoc viribus Banerium longius mare verſus ſubmoturus hic antequam iſte adeſſet Saxonem Parchimi aggredi conſtituit. Ejus adventu cognito Elector Parchimi ſubſiſtere non auſus raptim noctu motis caſtris Havelbergam recedit, octo tamen equitum legionibus ſub Vitztumio & Dœhnio ducibus Kiritzam verſus dimiſſis ad excipiendum Marazinum, qui jam Rupinum pervenerat. Hoc Saxonicorum motu è captivis cognito Banerius extremum iſtorum agmen carpere decreverat. Et ſane Kiritzam inter ac Havelbergam progredienti apud Schrebcoviam duas legiones equeſtres opprimere in proclivi erat. Sed potius viſum octo illas legiones Kiritzam dimiſſas è veſtigio inſequi. Eas igitur quatuor Suecicæ legiones ad Kiritzam deprehendunt, jam de Suecorum adventu certiores factas; quæ ſtatim in oppidum, & per adverſam portam in campum trepidæ ſe recipiunt. Ibi pauliſper reſtitantes invadentibus Suecis omnis in fugam ruunt, multi ne telo quidem miſſo, ac recta Havelbergam properant, inſequentibus ad dimidium ab eo oppido milliare Suecis. Eo in conflictu multi cæſi, multi in paludes compulſi; capti præter complures ductores bis mille equites cum decem vexillis, & magna vi impedimentorum. Eo in certamine Torſtenſonii, & legionis Curlandicæ virtus cumprimis eminebat.

Saxonici vapulant ſemel & iterum. 28. Nov.

7. Dec.

Inciderat quoque in caſſes Marazinus, ni cognito conflictu apud Fehr-Berlinum trans fluentum ſe recepiſſet. Quanquam autem Banerius videret, ægre à ſe impediri poſſe, quo minus Marazinus Saxoni jungeretur, ad quem etiam aliquot Luneburgicæ legiones ſubſidio properabant: arridentem tamen fortunam perſequi rationis ratus, aſſumto peditatu tormentisq; Havelbergam tendit. Adventantibus Suecicis ante Baſilicam duæ equitum legiones ſe offerunt, quibuscum ſtatim velitatio ſuſcipitur cadentibus utrinque uno ſubtribuno, & aliquot gregariis. Sed cum Suecicæ alæ confertim ingruerent, Saxones ſemel tantum diſploſis ſclopetis, non paucis cadentibus præcipites trans flumen pelluntur, ubi totus exercitus Saxonicus in acie conſiſtebat. Sexcentis peditibus ad Baſilicam hærentibus Banerius acceſſum ad pontem interceperat; qui deditione facta vita donati, & dimiſſis ductoribus gregarii ſub ſigna recepti. Oppidum Havelbergam, Baſilica capta adhuc ſexcenti pedites Saxonici inſidebant, incenſo Baſilicam inter, & oppidum ponte. In eos aſſultum tentans Banerius, Saxonibus adhuc inter Havelbergam & Sandaviam in acie conſiſtentibus, intra dimidiam horam nemine amiſſo id expugnat; & quia ſtatim ad averſam portam properaverant Sueci, eo pauciores è Saxonicis mortem aut captivitatem effugiebant. Captus inter alios ibi tribunus Trandorfius cum aliquot centurionibus, & quatuor tormentis.

1635. 9. Dec. Banerius Havelbergam expugnat. 12. Dec.

§. 117. His peractis Elector Banerio ſignificat, ab ineundis induciis ſe non alienum, ni ipſe abhorreat. Banerius primo rem ad Oxenſtiernam rejicere. Nec minus tamen præ oculis erat miles laboribus & itineribus exhauſtus, quietis quam maxime indigus, qua citra inducias frui non licebat; & ſi diutius his locis conſtipatus hæreret, inopia conſumendus. Simul à perterritis Saxonibus proficuas ſibi conditiones ſperabat. Igitur Oxenſtiernam non improbaturum confidebat, ſi tractatus ordiretur, quibus durantibus Munimentum Werbenſe in poteſtatem redigere conabatur. Ita mox placet, ut ab utraque parte deputati Sandaviæ in caſtris Electoris conveniant. Interea verſus Werbenam Kingius cum quatuor legionibus præmittitur, quem Banerius cum tormentis ſequitur. Kingius eo accedens non ſine atrocibus minis centurioni deditionem imperat, qui territus ſtatim prodit, id tantum petens ut militari more excedere liceat. Quod à Banerio primo repudiatum: mox ea lege conceſſum, ut confeſtim caſtello faceſſat. Ita iſte cum centum ſeptuaginta peditibus citra teli jactum munimento prodit operibus integris, & quod octo machinis firmabatur. Eidem tribunus Drakius cum trecentis peditibus imponitur. Aſt Sandaviæ ſuper legibus induciarum conveniri non poterat Suecis poſtulantibus, ut ſibi præſulatus Magdeburgicus & Halberſtadienſis, cum Marchia inter Havelam & Albim in hoſpitia aſſignetur; tum à Cæſareis & Saxone præſidia Pomerania & Meclenburgica deducantur: & ut ad finem Maji menſis induciæ durent. Contra Saxones extenſionem hoſpitiorum Suecis abnuebant, nec inducias niſi ad modicum tempus cupiebant, quoad conſtaret, quid circa pacem conciliandam Meclenburgicus proficeret. Circa hoc cum defectum mandati excuſarent Suecici ad ſuperiores iſta ſe relaturos promittebant, teſtari, Banerium declarando in pacem ſtudio hoſtilia certo modo intermiſſurum, quoad ab Oxenſtierna reſponſum veniret. Mox cum Banerius de duarum hebdomadum induciis proponeret, quo pedites ſuos attritis veſtimentis per vicina oppida pauliſper reficere poſſet, illæ à Saxone repudiabantur, quod bre-

De induciis fruſtra agitur. 12. Dec.

15. Dec.

18. Dec.

viuſ

1635. vius id foret ſpatium, quam ut à laboribus remittere quid liceret. Ita variantibus ſententiis tractatu abrupto ad arma reditum eſt.

§. 118. Porro cum per hibernam tempeſtatem utraque pars id ageret, ut vel hoſtem caſtris concluſum attereret, vel per hoſpitia diſperſum opprimeret; Banerio tranſitus ad Fehrberlinum ei conatui opportunus videbatur. Eo igitur Axelius Lilius ſupremus vigiliarum præfectus cum aliquot catervis mittitur, qui Ungarum tribunum trans pontem pulſum Vetus Brandeburgum abire cogit. Mox Slangius ſubtribunus quingentis militibus ſtipatus Bœzoviam nullo teli jactu occupat, Brandeburgico centurione cum ducentis peditibus Brandeburgum dimiſſo. Carolo Guſtavo Wrangelio ſubtribuno poſt unius diei morā Zedenicum deditur. Nec minus Miroa arce præſidiū Saxonicum depellitur. Ita hoſti per Meclenburgicam nihil reſtabat præter Plavvenam, quæ in menſem usque Martium obtinebatur. Inter ea Saxo tota vi ad Fehrberlinum tendit, quod è transfugis intellexiſſet, Suecos per octodecim milliaria copias ſuas diſperſiſſe, iſtas per fauces Suecos oppreſſurus. 25. Dec. Et ter quidem in caſtellum aggeri viæ ſuperpoſitum aſſultus fruſtra tentatur; quod tamen poſtera 27. Dec. die per ignaviam centurionis, qui feſſo priori ſucceſſerat, expugnatur. Quia tamen opinione citius Banerius aderat, Saxo poſt caſtellum deſtructum, pontemque dejectum cum maxima exercitus parte Brandeburgum recedit, quiete ſuos, ut videbatur, refecturus. Banerio itidem conſilium erat inter Havelam, & Fuhram flumina diſpoſitis copiis otii quid indulgere; ſed quod ea regio paludibus interſciſſa, nec hoſte ingruente copiæ ſtatim contrahi poſſent; omiſſo eo conſilio Banerius Berolino minatur. Berolinum ſpectabat; quo per Bœzoviam trium milliarium iter patebat, obſeptis à tergo viarum anguſtiis, ne hoſtis ea parte invadere poſſet. Unde ſumma Berolini trepidatio, & ipſe Elector ita raptim Peitzam ſe contulerat, ut ne conjugi quidem, quæ Berolini reſtitabat, de ſua profectione 28. Dec. ſignificaret. Ea mittebat ad Banerium, qui peteret, ut Principis ſedi parceret. Qui reponebat; ſi tradito ſibi munito oppido caveatur, Electorem nihil hoſtile in ſe tentaturum, non modo Berolino ſe parciturum, ſed & militem quantum poſſit Marchia educturum. Ni hoc fiat, nihil amici à ſe expectarent. Sed terrorem adventus Saxonis diſcutiebat, qui de conatu Banerii certior factus ſtatim Brandeburgo movens ſuperato ad Spandoam Havela retro Berolinum Bernaviæ conſidebat. Eo in ſtatu utrumque exercitum finis anni deprehendebat, non parum difficili ob tenuia hoſpitia, & conſtipatis legionibus. Et jam Suecicos inter ductores fremitus audiebatur, penuriæ remedia expoſcentes. Saxo quoque complurium acceſſu legionum ita firmatus erat, ut citra periculum tentari in ipſum nihil poſſet. Igitur & Banerius quantum poterat copiarum contrahebat, ut vel hoſtem repelleret; vel alia ratione lautiora hoſpitia invaderet, conciliandis militum animis; in quo tunc ſumma rerum vertebatur.

Sperreuterus ad hoſtem tranſit. §. 119. Exponendum quoque de legionibus, quas feſtino Banerii trans Albim receptu in Saxonia & Weſtphalia remanſiſſe diximus. Earum dux Sperreuterus jam Auguſto menſe difficili in Haſſiam itinere, & ob tarditatem ab Oxenſtierna reprehenſus, miſſionem petere cœperat. Inde ad Magdeburgum turbidis ſemper conſiliis immixtus, tandem Octobri menſe Wiſmariæ ab Oxenſtierna miſſionem obtinuit cauſatus, in Livoniam ſe abiturum conſtituendæ rei domeſticæ; legionemque ſuam in Reginæ obſequio conſervaturum. Enimvero mox quid animo agitaret exprimebat, & ex interceptis à Landgravio Georgio, 1635. & Grana Marchione ad ipſum literis patebat, non ſolum ipſum Cæſaris partibus acceſſiſſe, ſed & legiones eodem pertrahendas recepiſſe. Quod tamen conſilium fruſtra fuit, ut ipſe prope ſolus initio ſequentis anni Cæſareum ſacramentum profiteretur. Legiones porro ab Octobri menſe duce Legiones in Weſtphalia vacillant. ſummo deſtitutæ, cum & Wilhelmus Landgravius inter tractatus curam earundem ſuſcipere nollet, hinc inde vagabantur. Quas inter Merodica, exuto ſacramento, fractiſque vexillis ſolvebatur, 23. Octob. una turma excepta. Nec parum à ſimili conſilio reliquæ aberant, cum Martinus Chemnitius Conſiliarius Suecicus, tunc Gallici Legati quædam mandata ad Viſurgim expediens, aſſumto Nienburgi Hodicio Comite, & poſt tribuno Glabicio Rechburgum ſe confert, ubi iſtæ legiones luſtrabantur, eas in Sueciæ obſequio retinere tentaturus. Hic ductores convocatos fidei admonet; qui re ad milites relata declarant: ſe Merodicæ legionis flagitium damnare, & fidem ſibi fore illibatam; ſed cum duce deſtituantur, nec ad Banerium pervenire queant, ſibi quid agendum ſit non conſtare. Cum igitur promitteretur, ducem ipſis non defore, tantiſper adquieturos ſe profitebantur. Inde iſtorum conſenſu Merodica legio militari judicio habito infamia notatur, cæſis qui deprehendi poterant. Ita ſine capite ad Viſurgim hærentes Georgius Dux Luneburgicus, ſub cujus imperio pleræque antea fuerant, ſolicitat, jactans; ſibi hautquidquam in animo eſſe ipſas Reginæ ſubtrahere, ſed potius Sperreuteri conſilia turbare; ſe ex iisdem, & aliis ſuis copiis exercitum formaturum non ſolum defendendæ ſuæ ditioni, ſed & in Suecorum uſum, quibuscum brevi conventurum ipſi ſit. Huic plerique ductorum, renitente quantumvis Chemnitio, aures præbebant; promiſſo tamen, fidem ſibi adverſus Sueciam fore integram: & ideo tantum Duci velle adjungi, ut in priores partes eundem retrahant. Sperreuteri tamen legionem Joannes Chriſtophorus Kœningsmarkius ſubtribunus, qui eidem præerat, in officio retinebat, una excepta turma, clam ad Luneburgicum transeunte, & Cartzenſteinio itidem fido in VVeſtphalia jungebatur. Hodicius Comes cum ſua legione hinc inde vagabatur, quoad Cniphuſius res Suecicas in VVeſtphalia ſuſciperet. Cniphuſiana quoque legio ſub Lohio vigiliarum præfecto fida perſiſtebat. Reliquarum legionum ductores fidei immemores Hildeſiæ cum Electoris Saxoniæ deputato, & Georgio Duce paciſcuntur, 15. ut amneſtiæ legiones incluſæ poſt ſolutum argentum ſacramento Cæſaris & Imperii ſuccedant, Ducisque Georgii imperium agnoſcant. Conventionem ſubſcribebant Uslarius, & Beckermondus ſupremi vigiliarum præfecti, tribuni Boyus, Glaubicius, & Crachtius; & à Crocovii, Devvicii, & Berghofii legionibus deputati ductores. Enimvero eam conventionem plerique militum Eædem ad ſaniorem mentem redeunt. improbabant, poſt tam longam ſub Suecis militiam flagitio infamiam contrahere abnuentes. Eadem quoque multorum præfectorum mens. Inprimis Crocovii, Devvicii, & Berghofii legiones indignari, quarum deputati Hildeſiæ minis ad ſubſcribendum compulſi fuerant, eoque animum ſuum tantiſper texerant, quoad occaſio daretur ad Suecicum exercitum perveniendi. Quo conſilio à Duce Georgio petunt hoſpitia ſibi prope Albim aſſignari, cauſati præſulatus Oſnabrugenſis, & vicini tractus vaſtitatem. Igitur Devvicii legio in Bremenſi diœceſi, Crocovii in Lubecenſium, & Hamburgenſium agro, Berghofii in Pinnenbergico Comitatu collocatur; ut in proclivi foret Crocovio, & Devvicio tribunis promiſſa ſua Oxenſtiernæ

1635. ſtiernæ nuper facta de reducendis ſuis legionibus repræſentare. Ad reliquas legiones hinc inde ſparſas Cratzenſteinius mittit, qui fidei iſtas Sueciæ datæ admoneat.
12. Nov. Quod & poſt Cniphuſius in VVeſtphaliam regreſſus facit ad ſingulos tribunos literis ſcriptis, quas fructu non caruiſſe ſequens annus oſtendet. Aſtonum Nienburgi præfectum Glaubicius tribunus in Luneburgici partes ſolicitabat; quem iſte aſpero reſponſo protelabat. Mindæ præfectum Ludingshuſium idem tentabat eo maxime colore, quod Dux brevi ad amicitiam Suecorum rediturus ſit. Igitur is adhibito in Conſilium Chemnitio tamdiu blande cum Duce agere conſtituit, ne abrupto reſponſo in apertam hoſtilitatem prorumperet, quoad pateret, quid iſte animo agitaret.
Georgius Luneburgicus varium ſe gerit. Cæterum Dux ipſe varium ſe plane gerebat. Nam modo velut Suecorum rebus ſtuderet legiones de vitandis Sperreuteri machinationibus monuerat. Mox cum fratribus ſuis, & cum Saxoniæ Electore VVerbenæ collocutus in Cæſaris partes tranſierat, miſſis quoque Saxoni auxilio aliquot legionibus. Quas tamen paulo poſt à Chemnitio perſuaſus revocat, injuncto ut ni ultro dimittantur, vel ſinguli ad ſe refugiant. Quo minus tamen imperium in copias iterum ſuſciperet, vergentem ætatem & preces provincialium Ordinum excuſabat. Nec tamen ſe intercedere, quo minus ſubjectæ ſibi quondam legiones ad Cniphuſium tranſeant. Cum Mindam ſpectandi cupidine teneri ſe diceret, ſuæ ditioni finitimam, ne forte Cæſareorum in manus incideret; id abnegare in præſens haud viſum. Ita cum comitatu Principe digno, ſed qui præſidio non foret formidabilis, immiſſus honorifice excipitur. Nec ullam ibi quid novandi voluntatem oſtendit, Suecicis non minus diffidentiam diſſimulantibus, quod ſpes foret Ducem in partes rediturum: præſertim cum interceptas à ſe ad Sperreuterum literas Suecicis tradidiſſet, & reſtitutionem Hildeſiæ Pragenſi pace præceptam non digereret, ſacerdotibus, qui ſuper eadem inſtabant, aſpere rejectis. Unde & præfectus Mindæ permittente Oxenſtierna adverſus Ducem, ſalvis tamen Sueciæ emolumentis, obſequium oſtentabat.

Landgravius tempus extrahit. §. 120. Aſt VVilhelmus Landgravius, cui ſoli ex Ordinibus ſuper Pragenſi pace paciſci licuit, productis per ſex menſes tractatibus tandem ne manifeſtus ludibrii foret, in pacem certis legibus conſentit; ut præter Cæſaris ratihabitionem nihil deeſſe videretur. Id tamen clam agebat, ut tempus extraheret, copiaſque ſuas conſervaret, ac præcipue paci, exteros quoque Reges complexæ fundamentum poneret. Eoque adjectis clauſulis ſibi caverat, ut ante ratihabitionem Cæſaris, de qua non ſine cauſa dubitabatur, rem ſibi integram ſervaret, & loca occupata, militemque retineret, decem peditum, tria equitum millia, queis totus inter Rhenum, Viſurgimque tractus infeſtus tenebatur. Hancque ſuam mentem per Legatum Hermannum VVolfium Oxenſtiernæ ſignificat, ſimul ſe in fœdere perſtiturum, & tractatus quantum liceat
21. Dec. extracturum. Quo citius Legatum iſtum Oxenſtierna remittebat, confirmando Landgravii animo. Aderat quoque à Galliæ Rege miſſus Jacobus Hanoviæ Comes, qui eundem ad conſtantiam in fœdere Suecico hortabatur, odium Auſtriacorum oſtentans; & ſi à Gallia Sueciaque ſe disjunxerit, neminem fore, qui communis pacis tractatibus ipſi ſtudeat: ſimul pecuniam & militem offerebat. Quod ſi Landgravius jam cum Cæſare tranſegiſſet, idem in mandatis habebat operam dare, ut Haſſicæ copiæ in militiam Gallicam pertraherentur. Hactenus igitur Landgravii tractatus Suecis ſine fraude fuerant, niſi quod dum illis durantibus arma ejus quieſcunt, hoſti occaſio præberetur ipſis per VVeſtphaliam acrius incumbendi. 1635. Per Weſtphaliam acta.

Hic quippe contracta è Monaſterienſi diœceſi, & vicinis locis manu, Haſelunam, Cloppenburgum, & pleraque circa Oſnabrugam loca ceperat, oppido hoc in anguſtias redacto, quod Lumſdainius tribunus ſexcentis cum peditibus ægre tuebatur. Huic ſe obvium ferebat Cratzenſteinius tribunus, quibusdam locis iſtum iterum expellens damno ſubinde dato, quandoque & accepto. Donec Cniphuſius ſummam belli iſtis locis ſuſciperet, & circa juſtum exercitum contrahendum ſatageret. Is ad Vechtam octo cohortes hoſtium opprimebat. Hoſtis contra Wilshuſam, ubi is agebat, im- 16. Dec.
proviſo irrumpebat, non modico illato damno, ac præcipue multis equis ereptis. Ipſe nudus fere per tenebras evaſerat; Kœnigsmarkius capiebatur. Circa idem tempus tamdiu agitata *neutralitas* Neoburgica exſecutioni dabatur, ſat quidem intempeſtive, cum Cardinalis Infans magnam Clivici Ducatus partem occupaſſet, & Dux Cæſari militem ſuum tranſſcribere cogeretur. Sed cum iterata à Bernhardo Duce juſſa advenirent, obtundentibus quoque Palatini miniſtris, Abrahamus Loyſonus Siburgum, Blanckenburgum & Windeccam Neoburgico tradit. Sed cum nulla via ad Suecicos exercitus penetrare poſſet, cum quingentis militibus in Belgium tranſiens Gallicæ militiæ ſuccedit.

§. 121. In Franconia unicum Suecis ſuperſtes oppidum Kœnigshovam diu eminus circumſeſſum, tandem tribunus Steinhofius vi oppugnare cœperat, ac jam exterioribus munimentis potitus erat, aquis foſſa deductis. Kœnigshova hoſti deditur. 19. Nov. Neque prohibere id valebat præfectus Ericus Andreæ F. ſubtribunus, ob crebra ſuorum transfugia ad centum quinquaginta gregarios, triginta ductores redactus; qui & continuis laboribus ac vigiliis, tum inopia efferati minabantur, ſi aſſultus tentetur, arma ſe poſituros, aut ductores trucidaturos. Ita is ad 3. Dec.
deditionem adigitur, honeſtas ſibi conditiones ſtipulatus, ſed quæ ſervatæ non ſunt, parte militum ultro ad hoſtem transeunte, reliquis vi compulſis; ut ipſe præfectus cum paucis tantum ductoribus ad ſuos perveniret.

§. 122. Ad Rheni tractum Franckendalia fame coacta menſe Octobri in hoſtium manus conceſſerat. Et Franckendalia. Mox Gallaſius è Lotharingia re infecta regreſſus, & magna exercitus parte per famem ac peſtem conſumta, in Alſatia Tabernis cum arce Hohenbaara per ignaviam præfecti Burii potitur. Per Alſatiam geſta. Dachſteinum inde oppidum, ſtrenue reſiſtente Friderico Moſero protribuno aſſultu expugnatur, Moſero cum militibus ſe in arcem recipiente. 18. Nov.
Hanc incaſſum hoſtis non ſine multorum jactura oppugnatam tandem deſerit, obſidio eminus circumpoſito. Hagenoam per octo dies hoſtis tormentis verberaverat, ſed premente fame, & contagio immenſum graſſante re infecta diſcedit. Interim Benfeldæ præſidium palantibus paſſim Cæſareis per excurſiones non parum damni intulerat. Moguntiam, maligno annonæ & adparatus bellici proviſu Hohendorfius ſpe ſubſidii obnixe defenderat. Sed eam abrumpebant Bernhardi Ducis literæ, ſuadentes ut deſerto oppido militem Confluentes ſubduceret. Id cum anceps nimis videretur, tandem ſubigente inopia cum Dohnavio paciſcitur de tradenda Moguntia, Binga, Ehrenfelſa, & Lohnſteino, ut viciſſim ipſi cum militibus ad Bernhardum Ducem diſcedere, ac tres majores machinas in Belgium mittere liceret. Moguntia deditur. Et ipſe quidem milites Metim deducebat quingentis exceptis, qui per iter diffugerant. Tormenta Bopparti detenta, quod Lohnſteini præſidiarii pactum adſpernati Gallicam militiam profiterentur.

§. 123. Eo-

1635. Joannis Skyttii legatio in Daniam. §. 123. Eodem anno præter belli Germanici molem metus quoque belli Polonici Sueciam urgebat. Circa quod ea non poſtrema cura erat, explorare, quæ vicinorum in alterutram partem ſtudia, quæ judicia, quid ab illis ſperandum, metuendumve. Tum ut quantum poſſent eorum animi Polonis averſi Sueciæ conciliarentur. Et rumor increbuerat Polonis cum Anglo, & Dano occultum fœdus intercedere. Eo fine circa exitum ſuperioris anni in Daniam ablegabatur Joannes 27. Dec. Skyttius, qui Coldingæ apud Daniæ Regem poſt memoratam Chriſtinæ in ſolio patrio ſucceſſionem, ac ut Rex deinceps quoque componendo bello Germanico navare operam velit, ſuper uſurpationibus Uladiſlai Poloniæ Regis querebatur; addito, ut ſi in bellum res eruperit, militem per Daniam conſcribere, bellicumque adparatum per ipſius terras & freta transvehere liceat, eadem Polono denegentur. Ad quæ Rex præmiſſo ſolito verborum honore; paci Germaniæ conciliandæ pro virili ſe incubiturum, negotio licet difficillimo. In Polonica quoque controverſia officia ſua interpoſiturum, ſi eadem requirantur. De concedendo Suecis tranſitu annuebat, ſi ex convento is prius petatur. Idem tamen ſe Polonis ob antiqua fœdera negare non poſſe. Sed præcipua legationis cauſa erat expiſcari, num quod fœdus inter ipſum, Polonumque adverſus Sueciam initum foret; de quo Nicolaus Korfius tribunus nuper à Polono in Daniam miſſus palam jactaverat: ſuper quo ut ſcripto Rex declararet Skyttius petebat. Id quod Rex plane recuſabat, queſtus ultro ex ejusmodi incertis rumoribus ſe in ſuſpicionem vocari. Sed & cæteri conſtanter de tali fœdere abnuebant; antiqua duntaxat amicitiæ pacta inter iſta Regna per Korfium fuiſſe renovata. Alias Rex omnem odioſam ſermonum materiam ſtudio declinabat; niſi quod de belli Germanici eventu nihil fauſti ominaretur; ac Suecos nimii rigoris argueret, quo impedierint, ne ad tractatus res perduci potuerit. Ex itinere Fridericus Holſatiæ Dux Gottorpii ſalutatur, ubi præter mutuam amicitiæ conteſtationem nihil actum fuit.

In Hollandiam. §. 124. Poſt abſolutos Bremæ circa eum præſulatum tractatus in Hollandiam Skyttius tendebat; ubi apud Ordines Generales poſt honorariam de Chriſtinæ ſucceſſione ſignificationem, ſuper Uladiſlai in Suecos iniquitate exponebat; qui & ſpargere non dubitaverit, ſibi cum aliis Evangelicis, & præcipua cum Belgis Fœderatis contra Sueciam fœdus eſſe; id quod tamen de ipſis Sueci non credant. Petebat inſuper, ut Hollandi legatos in Boruſſiam ad tractatus mittant; & ſi bellum cum Polonis exarſerit, ne his indulgeatur militem conducere, aut naves, armaque & alia belli inſtrumenta emere; id quod tamen Suecis permiſſum ſit. Poſtulabat quoque, ut ſuper fœdere cum Polonis, de quo ſparſum fuerat, quid veri ſubſit declarent. De quo iſti conſtanter negabant; quæſitum id à Polono per Zavvadzkium Legatum, ſed ab ipſis recuſatum. Viciſſim Hollandi de vectigalibus in Boruſſia graves querelas movebant; quæ cum licita ipſorum Hollandorũ exemplo Skyttius oſtenderet; illi non tam rem ipſam, quã modum & taxationem mercium ac pecuniæ reprehendi ajebant, ac publicanorum fraudes; inviſo cumprimis apud mercatores Spiringio velut inventore. Et quanquam proceres Skyttii excuſationibus tandem adquieſcerent, mercatorum tamen bilis nullo modo ſedari poterat. De cætero reſponſum dabatur verbis multum benevolentiæ præ ſe ferentibus: Legatis in Boruſſiam mittendis emolumenta Sueciæ diligenter commendanda; quibus & injunctum, ne publice ſuper vectigalibus querelas moverent. In caſum belli emere Suecis inſtrumenta bellica apud ſe permittebatur, quod ipſis aliunde is foret arceſſendus, nec domeſticus proprio exercitui ſupplendo ſufficeret. Sed & Polonis emtionem armorum apud ſe interdicere abnuebant, ne id forte impedimento foret, quo minus ipſorum Legati ad mediatorum munus à Polonis admitterentur; & quia Sueci eadem intercipere poterant, ſi ad hoſtilia loca deferrentur. Obiter quoque à Skyttio ſuper renovando fœdere mentio fuerat injecta; ad quod Hollandi ſtatim ſe paratos ferebant. Sed is excuſabat, nihil aliud ſibi in mandatis datum, quam ut cognoſceret, quæ ipſorum ad fœdus inclinatio, & quæ conditiones proponerentur. Expiraverat id fœdus anno viceſimo nono; eoque Rex Guſtavus Ludovico Camerario Legato in mandatis dederat, ut id prorogatum præſentibus temporibus adaptaret. Et in cæteris quidem facile inter ipſos convenerat; tantum ad ſextum caput de liberis commerciis res hærebat; unde id ſubinde dilatum. Efficiebat quoque Skyttius per promiſſa, & diſtributis inter præcipuos Ordinum centum pondo nauticis cupri, ut ad bellum Germanicum centena millia florenorum decernerentur; cum dudum ab ipſis nihil obtineri potuiſſet. 1635.

§. 125. Apud Angliæ Regem Skyttius itidem exponebat de Regno in Chriſtinam devoluto; de vetere inter Suecos Angloſque amicitia; de injuriis Uladiſlai, & quod jactaverit, ſibi cum Angliæ Rege fœdus adverſus Sueciam eſſe. Tum ut Rex per legatos pacem in Boruſſia promovere velit, & ne legati ibidem intempeſtivis mercatorum querelis aures præbeant. Quod ſi bellum exardeſcat, petebat veniam in Britannia militem conſcribendi, & bello neceſſaria coëmendi. Invitabat denique eundem ad amplectendam Proteſtantium in Germania cauſam, & ut ei ſuſtentandæ fœdus inire velit; tum quæ fœderis illius leges placeant, ut eo intellecto Regina alium mittere legatum queat, qui iſtud perficiat. Poſt peculiari actu in conventu Equitum Ordinis Periſcelidis Skyttius inſignia ejus Ordinis, Guſtavo Regi geſtata, pro more reſtituebat. Ad petita ipſius reſpondebatur: de Regis Poloniæ prætenſione aliquid in alterutram partem ſtatuere vel ominari non eſſe ejus officium, qui ad pacem conciliandam, firmandamque amicitiam Mediator utrinque ſit conſtitutus; eoque nec temere ea credere, nec inficiari par eſſe, quæ ad partium ſtudia, animoſque commovendos vulgo jactata ſunt. Privatim Rex Skyttio dixerat, niſi ab utraque parte tam diligenter rogatus fuiſſet, libenter tractatibus inter Suecos, Polonoſque abſtenturum fuiſſe. Uladiſlaum quoque vehementer inſtitiſſe, ut controverſiam illam tanquam arbiter decidendam ſuſciperet: id quod abnuerit, ſi vel utraque pars in ipſum compromitteret. Quia etiam miſſus in Boruſſiam legatus Georgius Duglaſſius in Suecos parum pronus credebatur, Skyttius petierat, ut collega eo in munere iſti adjungeretur. Sed Rex promittebat, iſtum uni non plus parti fauturum, quam alteri. Non poſſe tamen ſe non audire querimonias mercatorum, quibus remedium adferri par ſit. De conſcribendo milite, aut coëmendo belli inſtrumento nunc tractare non eſſe aliud, quam pacis aut induciarum tractatui temere renuntiare; quod vel requiri vel concedi fas non ſit. De fœdere circa cauſam Proteſtantium ad Parlamentum rejiciebat. Addebatur, Regem ſæpius operam ſuam obtuliſſe; nec de Palatinatu toties fruſtra acturum fuiſſe, ſi quorum plurimum intererat, in diverſum non abiiſſent conſilia. Quæ verba quo pertinerent cum Legatus quæreret; Rex Principes Germaniæ argui ſignificabat; Et in Angliam. 12. April. 18. April.

1635. ficabat, ipſumque Oxenſtiernam, qui initio in Gallos fuerit durior ac iniquior; ſed defendente hunc Skyttio in Saxoniæ Electorem culpam rejiciebat. Enimvero circa abnegandum militem non opus erat tam auſtero reſponſo, cum id non niſi tentandi cauſa propoſitum fuiſſet. Nam juſſus erat Skyttius circa ſcribendum militem Anglicanum non laborare, quod tirones ejus nationis in rigidius cœlum tranſlati primo fere militiæ anno extinguantur. Sed id potius cordi tunc Suecis erat, ejus nationis benevolentiam conſervare, quam fœdus ambire: cum eadem ſuas ſibi peculiares rationes & conſilia habeat, & quæ velut reliquo orbe diviſa non credat ſibi cum aliis quid neceſſitudinis intercedere, niſi quantum ultro & ex gratia velit. Ac poſt ubi cum Polonis tranſactum fuerat, fœdus Anglicanum & Hollandicum eo minus curabatur, quod oneri potius, quam emolumento tunc videbatur fore. Neque tamen plane abrumpere eam negotiationem placebat, quoad adpareret, quo res Germaniæ ſe darent. Id quoque tunc agebat Skyttius, ut ſi matrimonium inter Uladiſlaum Regem, & Eliſabetham Palatinam coiret, id citra Sueciæ fraudem fieret. Ad eam conditionem Uladiſlaus per Radzivilium imprimis ſtimulatus erat, qui ſacra Evangelica eo matrimonio per Poloniam ſtabilitum iri ſperabat; præſertim cum Uladiſlaus ipſe Auſtriacam affinitatem repudiaſſet; quod Cæſar fratrem Joannem Caſimirum potius, quam ſe ſceptro Poloniæ admoveri optaverat. Unde Uladiſlaus in Angliam miſerat, qui Palatinam in uxorem peteret. Nec Rex ſe alienum oſtendebat; addens tamen, id apud matrem & puellam ambiendum eſſe. Etſi Legatus iſte in Anglia haut ſatisfactum ſibi oſtenderat, quod frigidius Rex illam rem videretur agere; quia fama erat, eodem tempore ab Uladiſlao Florentiæ Ducis ſororem connubio peti. Quanquam poſt Eliſabetha Bohemiæ Regina virginis mater cenſebat, id matrimonium in ſpeciem duntaxat quæſitum, Anglis à Suecorum partibus avertendis, eique eludendo prætextum à ſacrorum diverſitate arreptum. Sane graviter offendebatur Angliæ Rex, cum Polonicus Legatus Zavvadzkius poſtularet, ut Eliſabetham Principem ad ſuſcipiendos Romanos ritus permoveret, ſi matrimonium id ſuccedere vellet. Promittebat tamen Rex Skyttio, id matrimonium ſi perficeretur, Sueciæ damno non fore. Denique cum in Anglia multis perſuaſum foret, à Guſtavi Regis morte in Suecia confuſam plane Reip. faciem eſſe, Skyttius errori iſti diſſipando aliquot exempla *Formæ Regiminis* Regi, Proceribusque diſtribuebat, quæ omnibus velut inſigne prudentiæ civilis ſpecimen vehementer probabatur.

Tractatus cum Polonis in tempus iniquum cadunt.

§. 126. Cæterum tractatus cum Polonis in tempus Sueciæ valde iniquum incidebat, afflicto domi ærario ob quatuor annorum ſterilitatem, & nonnullas in cuprifodinis ruinas; incumbente inſuper bello Germanico, quod neque commode deſeri, nec niſi magno molimine ſuſtineri poterat. Cum Polonicum bellum Germanico longe potius foret, quippe Sueciæ velut peculiare, & quod bene an ſecus cederet, alios parum tangeret; Germanicum autem bellum in aliorum potiſſimum uſum gereretur, & quod, ſi male ſuccederet, alios quoque contagio periculi involuturum erat. Inprimis autem ægerrime ad Boruſſiæ ceſſionem deſcendebatur. Ea namque poſſeſſa Sueciæ adverſus omnes Poloni invaſiones cavebatur, neque Suecis claſſem armare opus erat. Contra è Boruſſia Polono facultas dabatur continuis turbis Sueciam agitandi, claſſemque in Mari Baltico comparandi, cum ipſe contra modica manu ea parte Regno ſuo quietem præſtare poſſet. Vectigalia quoque Boruſſica Suecis dempta Polono deinceps acceſſura erant. Sed & tractatus eludere in proclivi erat, ſi Polonus titulo & actione in Sueciam cedere nollet, aut ut ablata ſibi reſtituantur pertenderet. Et facta vectigalium moderatione extraneos facile placare licebat. Enimvero præſentium temporum iniquitas, & indies in pejus ruentes Germaniæ res, quas honeſte abdicare non dabatur, Rectores Sueciæ ſubigebant, ut tandem longas inducias minimum triginta annorum ceſſa Boruſſia redimere conſtituerent, civibus belli feſſis, & deficiente rei gerendæ nervo. Simul quia Regiomontani & Gedanenſes Poloni partes ſequi decreverant, ſuſpenſis ad unum & alterum annum commerciis, quo ipſo vectigalia, præcipuum belli nutrimentum, intercipiebantur. Sed & mox deprehenſum, Gallos juxta ac Anglos, Hollandosque Suecis Boruſſiam invidiſſe, tacitaque conſpiratione ſub amicorum & ſequeſtrium vocabulo ad iſtam tam bene alias munitam Suecis extorquendam incubuiſſe.

Tractatuum Stumisdorfianorum præliminaria.

§. 127. Initio tractatuum interventu Brandeburgicorum, qui ſoli tunc è Mediatoribus aderant, efficiebatur, ut partis utriusque ſubdelegati Hollandiæ oppido Boruſſiæ congrederentur expediendis, quæ tractatibus præmitti mos eſt. Brandeburgici Legati tunc erant Andreas Kreytzius, Boruſſiæ Gubernator, Joannes Georgius Sauckius Cancellarius, Bernardus Konigſeccius Conſiliarius provincialis, Georgius Rauſchkius, Petrus Bergmannus, Conſiliarii: Subdelegatorum vices obibant à parte Suecorum Joannes Nicodemi, à Polonorum parte Chriſtophorus Lodius, & Daniel Navvarenſkius Secretarii. Ubi ſuper loco placebat, ut partis utriusque legati Hollandiæ congreſſus celebrarent, Sueci autem Elbingæ, Poloni Salfeldæ commorarentur. Tempus conventui dies decima quarta Januarii ſtatuebatur. Circa comitatum Legatorum decernebatur, utroſque præter miniſtros aulicos centenis equitibus, totidem peditibus ſtipandos, ſed ſine vexillis, ne ſpeciem belli præ ſe ferrent. Securitati iſtorum per ipſa induciarum pacta ſatis cautum credebatur; quæ ad Kalendas usque Julias adhuc durabant. Conventum quoque, à Mediatoribus eos Legatos priores ſalutandos, qui primi Hollandiam acceſſiſſent. Legatis ſic condicto die Hollandiæ congregatis initio placebat, ut primo congreſſu iidem poſt mutuam ſalutationem procuratoria ederent, paucis adhibitis verbis, & titulis Regum non expreſſis. Congreſſus locus in templo adornabatur triquetra forma, aſſeribus cinctus. Pars Brandeburgicorum Mediatorum ad oſtium templi Suecos, pars altera Polonos, qui priores acceſſerant, excipiebat. Polonorum Legati erant Jacobus Zadzickius, Chriſtophorus Radzivilius Palatinus Vilnenſis, Raphael de Leſno, Palatinus Belſenſis, Magnus Erneſtus Doenhof, Caſtellanus Pernavienſis, Remigius Zaleskius Regni Referendarius. Legati datis dextris humaniter invicem ſalutabant, addito pro felici ſucceſſu voto. Ubi conſediſſent, ſermonem ordiebatur Sauckius, Cancellarius Brandeburgicus, quem excipiebat Zadzickius Cancellarius Polonicus; inter alia quoque hæc verba jaciens: *ut fœderati olim populi in priſtinam amicitiam, & legitimum obſequium refloreſcant*; Suecis tunc non obſervata, quod Polonus iſta obſcurius, & velut deglutiens protuliſſet. Petrus Braheus Comes, prout conventum erat, pauca tantum verba faciebat.

14. Januar.

Controverſiæ

§. 128. Hinc Brandeburgici proponebant, ut partis utriusque procuratoria in Mediatorum manus

1655. nus conſignarentur. Ea Sueci prius utrinque inſpici, & examinari expetebant; Polonis contra eorundem exhibitionem ſubterfugientibus, vel quod illa in promptu non haberent, vel quod iisdem ſepoſitis ad rem ipſam Suecos deducere vellent, cauſati: non dubium eſſe tantæ dignationis viros ſufficientibus mandatis inſtructos accedere, nec ullis procuratoriis opus habere. Aſt Sueci vel in privato negotio citra ea rite quid agi negabant. Igitur tunc conventum, ut tertio poſt die ſubdelegati utrinque mitterentur, qui procuratoria Mediatoribus invicem communicanda exhiberent, receptaque in ſtativa utrinque deferrent, & examinarent: Ita Elbingam Sueci diſcedebant. Mittitur inde ex convento cum procuratorio Suecico Hollandiam Secretarius Lardingius, idque Mediatoribus tradit. Qui rogabant, cum Chriſtina tantum deſignata ſit Regina, num Legati procuratoria quoque à Regno Sueciæ, ſicut Poloni, habeant. Quod hic negabat, cum Regina plenum jam Regni jus habeat per Tutores adminiſtrandum. Contra Brandeburgici exemplum duntaxat procuratorii Polonici Suecis oſtendere, non ipſum autographum volebant, quod ipſum & Poloni, ut Elbingam deferretur, permittere abnuebant, ſed ut in loco congreſſus inſpiceretur. Ita Suecicum procuratorium Elbingam reportatur. Poſt quidam Brandeburgicorum Elbingam veniunt, petentes, ut Sueci Hollandiam accedant inſpiciendis procuratoriis. Id Sueci abnegabant, poſtulantes, ut partis utriusque procuratoria Hollandiam deferantur, & per Mediatores Polonicum Suecis, Suecicum Polonis oſtendatur. Ita denuo Suecicum procuratorium Hollandiam mittitur.

Super procuratoriis. 17. Jan. 19. Jan. 22. Jan.

Vitia procuratorii Polonici. 23. Jan.

§. 129. Sequenti die Elbingæ adeſt Bergmannus, Brandeburgicus Conſiliarius, Polonicum procuratorium afferens, idque à Suecis perlectum reſtitui ſibi petens; addito, periculum in mora eſſe, quod cœptis jam VVarſoviæ Comitiis, ſi tractatus ipſo in limine abrupti ſint, Ordines Poloniæ ſine dubio bellum decreturi ſint. Perlecto procuratorio Sueci reſpondent: etſi iſtud verbis injuriam continentibus refertum ſat cauſæ præbeat tractatibus abſtinendi, antequam emendetur: in honorem tamen Mediatorum Hollandiam ſe venturos, ac in hoſpitio audituros, quam rationem ipſi inventuri ſint procuratoria corrigendi, & tractatus promovendi. 26. Jan. Hollandiam cum Sueci acceſſiſſent, Mediatoribus quærentibus vitia procuratorii Polonici exponunt; quod Uladiſlaus titulum Sueciæ ſibi arroget, addito in fine, *anno Regnorum Sueciæ tertio*; nec Reginæ Chriſtinæ ullam mentionem faciat. Nec ea verba ferri poſſe, *utrinque noſtris & Regnorum Commiſſariis*; velut Sueci Legati ipſius ſubditi forent. Negant igitur tractatus ſe ſuſcipere poſſe, priusquam Polonus titulum Regni Sueciæ ſibi demat, Chriſtinæ tribuat. Audituros ſe tamen, numquid temperamentum Mediatores proponant. Advenerat tunc quoque Legatus Anglicus Georgius Duglaſſius, adjuncto Ordinario apud Gedanenſes Agente Franciſco Gordonio, quem Poloni ſtatim ſalutatum ibant, & hic illos viciſſim. Mittebat tamen Anglus ad Suecos; ſe ipſos prius inviſurum fuiſſe, ni Poloni præveniſſent. Quanquam enim parem humanitatem ab ipſis expectarit, quam Poloni exhibuerant; tamen cum non ob inania rituum Legatio ſibi ſuſcepta fuerit, ſe paratum eſſe ſtatim ipſos inviſere. Regerebant Sueci; cum ipſi prius quam Poloni in oppidum advenerint, par fuiſſe ſe ab eo prius ſalutari. Nam ſi is ad locum, ubi Sueci commorabantur, acceſſiſſet, primæ ſalutationis honorem eidem fuiſſe debitum, in congreſſus loco eum honorem à Mediatoribus ſibi deberi. Inde ad Suecos accedens Anglus eos rogabat, ne circa procuratorium nimis anxie ſcrupulos conſectarentur. Polonos quippe ad vitia ab illis notata reponere; ſummam cauſæ in titulo verſari, quo ſi Uladiſlaus cedat, nil controverſiæ ſupereſſe. Si tractatus in pacem finiant, Chriſtinæ titulum cum Regno manere; ſi bellum recrudeſcat, procuratoria nihil in alterutram partem efficere. Uladiſlai, quam Sigiſmundi cauſam meliorem eſſe. Illum anno hujus ſeculi quarto in Regnum Sueciæ evocatum ob minorem ætatem, & patriam poteſtatem pervenire non potuiſſe; alieno facto jus ipſi adimi non potuiſſe; neminem Suecorum ab eodem læſum; avi Joannis legitimum hæredem eſſe. Ad ea Sueci reponere: Uladiſlaum conditiones vocationis neque circa ſacra, neque circa mores, & leges Sueciæ impleviſſe: eoque ex ea vocatione jus ipſi quæri non potuiſſe. Cæterum negabant ſe tractare poſſe, ni Uladiſlaus titulo Sueciæ abſtineat. Præter Chriſtinam non alium Sueciæ Regem eſſe. Cum inde Anglus cenſeret; procuratoria in manus Mediatorum cum proteſtatione deponenda, & ad rem ipſam accedendum: Sueci regerebant; procuratoria baſin eſſe totius negotii. Poſt longam diſceptationem Anglus ad Polonos diſcedebat, & ad Suecos reverſus referebat: Polonos propoſuiſſe, ſi Suecis placeat, ſe princeps negotium ordiri velle, fide data alia ſe procuratoria à Rege & Republica obtenturos. Sed Sueci, perinde id eſſe cauſabantur, ac ſi citra procuratoria tractetur, quod fieri nullo modo queat; cum utique conſtare debeat, qui cum negotiatio ſuſcipiatur. Anglus inde proponebat; Polonos Chriſtinæ titulum daturos, ſed ſui Regis titulum plane omiſſuros, quod Uladiſlaus neget, gratis ſe iſthoc cedere poſſe. Sed & hoc Sueci abnuebant, cauſati, eam rem ad ſuperiores à ſe referendam. Contra Anglus minari ſe diſceſſurum; quo facto nunquam deinceps Polonos ad tractatum adductum iri. Ita bellum imminere ominatus pronuntiatis ad circumſtantes Poëtæ verbis; *Arma, virumque cano*, ad Polonos tranſibat; qui & ipſi cedere abnuebant, frementes; ſe quoque ad Comitia VVarſoviam acceſſuros, ubi ſine dubio bellum decernendum ſit. Et conſtabat Anglum omnibus viribus id agere, ut inter Sueciam & Poloniam bellum recrudeſceret. Sed Sueci inſuper habitis terriculamentis nihil aliud, quam ad ſuperiores ſe relaturos teſtati, Elbingam diſcedebant. Eodem mox Anglus, & Brandeburgici veniunt, referentes, Polonos in moram illam conſentire nolle; ac ſine dubio bellum in Comitiis placiturum; quo iſtis metum incuterent. Proferebant etiam aliquot vitia in Suecico procuratorio: velut quod titulus *deſignatæ* Reginæ eſſet novus: quod Chriſtina Eſthoniæ titulum ſibi tribuat, cum Sigiſmundus eam provinciam Poloniæ donaverit: quod denique procuratoria non à Regina, ſed tantum à Tutoribus ſint ſubſcripta. Quæ inania Suecis facile refellebantur: *deſignatæ* Reginæ vocabulum Polonos haut tangere: Eſthoniæ donationem nullo jure, inſciis Sueciæ Ordinibus factam, eamque primam abdicationis cauſam Sigiſmundo fuiſſe: ſubſcriptionem minorennis legibus Regni non requiri. Excipiebant tamen iſti; hæc ideo tantum à Polonis notata, ne & Sueci ſcrupuloſe nimis cum ipſis agerent. Polonos denuo ad rem ipſam accedere velle, cautione ſcripto interpoſita, idonea ſe procuratoria allaturos, & quæ eventui tractatuum congruerent. Sed Sueci prioribus inſiſtebant: in Sueciam ſe ſcripturos, & intra ſex ſeptimanas reſponſum obtenturos; ut tamen hæc mo-

ra

1635. 21. Febr. ra hautquidquam ad abrumpendos tractatus, multominus ad reſecandum induciarum tempus ſpectet. Aliud demum temperamentum à Sigiſmundo Marchione Brandeburgico proponebatur: procuratoria ita formanda, ut tituli in præſens omiſſi poſt pro eventu tractatuum inſeri queant. Quod & ipſum Sueci adſpernabantur; cum id perinde ſit, ac ſine procuratorio tractare; idemque ſine exemplo fiat; ac demum rebus diu diſceptatis omnia eludi queant. Dum hoc modo tractatus per duos amplius menſes comperendinantur, à Brandeburgicis de mutando tractatuum loco agebatur, quod circa Hollandiam annonæ, & pabuli copia non eſſet; tandemque placebat, ut ſtativa Polonorum Marienvverderæ, Suecorum Jonasdorfii, Mediatorum Mariæburgi forent, Stumsdorfii congreſſus haberentur. Scripſerat interim Brandeburgicus Elector ad Oxenſtiernam, ne ſuper titulo nimis rigidos ſe Sueci exhiberent. Cui Oxenſtierna reponebat: nihil heic concedi poſſe, cum de Regni libertate agatur.

Sueci bellum adparant.

§. 130. Iſthæc tractatuum auſpicia in Sueciam nuntiata modicam pacis ſpem relinquebant; ac ſatis conſtabat, ſolitam Polonorum pertinaciam inſtigationibus Pontificis, & promiſſis Cæſaris, pecuniam & militem offerentis, magis obfirmari. Eoq; cum judicaretur, nulla magis ratione Polonos ad æquas conditiones admittendas adigi poſſe, quam ancipitis belli oſtentatione, ſumma vi arma parari, delectus per totum Regnum haberi nobilium equites per Livoniam, Eſthoniam, & Ingriam luſtrari, claſſem denique adornari, ut adulto vere Jacobus Gardius Sueciæ Archiſtrategus cum valido exercitu, qui ad viginti millia militum adſcendere ferebatur, in Boruſſiam trajiceret. Jam quoq; ſuper neutralitate cum Ducali Boruſſia, Jacobo Curlandiæ Duce, & Gedanenſibus agebatur, quam & ſibi in eventum belli concedi Dux Pomeraniæ miſſo legato petebat, ob antiquam neceſſitudinem, quæ Pomeraniæ cum Polonia intercederet: quam & Senatus annuebat. Nec dubium eſt, quin exercitus ille menſe Junio in Boruſſiam adpellens maximum tractatibus promovendis momentum attulerit. De cætero annuebant Rectores Sueciæ, ut procuratorium Polonicum eo modo, ſicut in tractatibus anno viceſimo nono adornaretur, quod parum intereſſe videretur, ſi Polonus Sueciæ titulum in eodem uſurparet. Nam ſi induciæ duntaxat coirent, prætenſio iſtius ſalva manebat: pace facta, eadem cedendum erat.

Tractatus inſtaurantur. 4. Maji.

§. 131. Menſe Majo ſuſpenſi hactenus tractatus inſtaurabantur, Mariæburgi primo exempla procuratoriorum permutabantur, Suecis priori congreſſu exhibita denuo offerentibus, cum à Polonis nihil, quod ad rem faceret, in iis deſideratum foret, Anglo & Brandeburgicis agnoſcentibus. At Poloni novum à Suecis procuratorium exigebant; alias nec ſe novum prolaturos: & ut Sueci Uladiſlao titulum Regis Sueciæ tribuerent, ſiquidem Poloni iſtum Chriſtinæ dare deberent. Mediatores inſuper noſſe cupiebant, quid reſponſi è Suecia Legati obtinuiſſent. Ad quæ Sueci reponebant: id ipſos
5. Maji. in progreſſu tractatuum intellecturos. Poſt iidem novum procuratorium offerebant, non velut debitum, ſed oſtentando in pacem ſtudio; cui Uladiſlai titulus, in priori omiſſus inſertus erat; in reliquis cum priori congruebat. Contra in Polonico Sueci hæc vitia obſervabant, quod Polonus integrum ſibi Sueciæ titulum tribueret, Chriſtinam ſimpliciter tantum Sueciæ Reginam vocaret: & quod peculiari clauſula ſuum ſibi jus reſervaret: nec Reipublicæ procuratorium adeſſet. Spem tamen faciebat Anglus, integrum titulum Chriſtinæ, addita proteſtatione tributum iri, excepta Eſthonia. Id quod tandem Sueci admittebant, 1635. modo titulus ita exprimeretur, ſicut ſuperioribus cum Guſtavo Rege tractatibus factum erat. Inter 6. Maji. hæc Legatus Gallicus Claudius Memmius Avauxii Comes è Suecia adpellebat, ubi præteritam hiemem exegerat; cui à Rege Galliæ injunctum, ut omnem operam daret controverſiis inter Suecos Polonoſque componendis, quod metus eſſet, ne armis Suecicis, quæ mors Guſtavi Regis, & clades Norlingana jam ſatis debilitaverat, alio avocatis, Auſtriaci tota mole Galliæ incumberent. Qui & diligenter id egerat, ut Suecos belli Germanici pertæſos, & in Polonicum, velut propius ipſorum res tangens, converſos, rebus Germaniæ immerſos retineret. Ejus adventus eo gratior Suecis erat, quod Angli & Brandeburgicorum in Polonos ſtudium aperte nimis pelluceret, quorum & hi oppida ſua Polonico milite firmarant. Poſt paucos quoque dies ab Hollandis Legati aderant Rochus Hœnartus, Andreas Bickerus, & Joachimus Andreæ. Primo Stumsdorffii 14. Maji. congreſſu Sueci & Poloni ſe invicem ſalutabant, Gallo, Hollandiſque Suecos, Anglo, & Brandeburgicis Polonos comitantibus. Heic Sueci declarabant; Uladiſlaum Regis Sueciæ titulum gerere poſſe; adverſus quem tamen ipſi peculiari inſtrumento proteſtationem ſint interpoſituri. Viciſſim Poloni Chriſtinæ plenum titulum tribuerent, proteſtationem in procuratorio omitterent; ſed ſi alio ſcripto proteſtari velint, id ſe ignoraturos. Alia lege ſe ad tractatus haut deſcenſuros. Ac ne verbis id tantum jactari crederetur, exercitum è Suecia jamjam adventantem oſtendebant. Mox procuratoria invicem exhibebantur; ubi in 18. Maji. Polonico omiſſum ad Ducatus Finlandiæ *Magni* vocabulum, poſt nonnullam diſceptationem Polonicus Cancellarius propria manu inſtrumento inſerebat; quo Sueci in gratiam Mediatorum adquieſcebant. Procuratorium Suecicum in Legati Anglici, Polonicum in Gallici manus depoſitum fuit. Utraque pars proteſtata eſt, ne tituli diverſæ partis Regi dati, ſuo Regi, Reique publicæ noceant, ſi forte tractatus ad optatum finem non perveniant. Quæ proteſtationes pariter in Legatorum manus conſignatæ ſunt, eaſque ſe recepiſſe Legati ſcripto teſtabantur, peculiari cautione polliciti, ſe infecta re procuratoria bona fide reſtituturos.

Super legibus pacis fruſtra diſceptatur.

§. 132. Poſt inter Mediatores convenit has pacis leges partibus ferre, ut Uladiſlaus pro ſe & fratribus Regno Sueciæ renuntiet ea conditione, ut poſt mortem Chriſtinæ, ejuſque lineæ Uladiſlaus atque ipſius ſtirps in Regno Sueciæ ſuccedat, & omnia loca hoc bello occupata, in Boruſſia atque Livonia Regi Regnoque Poloniæ reſtituantur. Quas leges Sueci juxta ac Poloni adſpernabantur. Et Sueci quidem poſtulabant, ut Uladiſlaus pro ſe ac fratribus prius renuntiet omni actioni ad Regnum Sueciæ ditioneſque ab eodem nuper aut olim adquiſitas, ſimul titulo & inſignibus Sueciæ abſtineat. De hoc ſibi conſtare debere, antequam ſuper reſtitutione mentio fiat. Contra Poloni ſuper reſtitutione prius cognoſcere cupiebant, quam de renuntiatione ageretur. Igitur inſtantibus maxi-
26. Maji. me Anglo & Brandeburgicis Sueci demum declarant: Si Uladiſlaus plene pro ſe & fratribus æternæ pacis cauſa renuntiet, ſe quoque mero pacis amore, nec velut in penſationem ejus renuntiationis locis Boruſſiæ à ſe poſſeſſis ceſſuros. Eam declarationem nonnulli præmature factam cenſebant, ac Polonis metum Suecorum inde conjectantibus ſpiritus acceſſiſſe. Judicaverant tamen Sueci legati, ut oſtenderent, ſerio ſibi pacem cordi eſſe, aliquid utique pro renuntiatione eſſe of-

1635. ferendum: ſimul Mediatores ſibi conciliatum iri, poſtquam intellexiſſent, ipſos Boruſſiæ, unde omnis invidiæ origo, mordicus non inhærere. Deniquefruſtra a ſe diſſimulari, quod jam ad Polonorum notitiam permanaverat, incertum cujus culpa, aut imprudentia. Contra Poloni tergiverſari, ambiguis verbis incertam renuntiationis ſpem facere, ac fruſtra tempus extrahere. Jactabantur
22. Maji. interim per Brandeburgicos potiſſimum conditiones, quibus renuntiatio debeat fieri; puta, ut decreta contra ſtirpem Sigiſmundi facta aboleantur; liberum ſit Suecis ſi velint ex ea familia Regem ſibi ſumere, Regi & fratribus è terris Livoniæ ſatisfiat, prout Regi cum Ordinibus Poloniæ convenerit. Regina Chriſtina jungatur matrimonio cum marito non inimico Regi & Reip. Poloniæ. Idemque faciat Uladislaus vice verſa. Liberi ex Uladislao naſcituri liberis Chriſtinæ futuris connubio jungantur. Mutua denique auxilia contra utriusque partis hoſtes ferantur. Quæ Sueci partim fieri poſſe negabant, partim intempeſtive moveri oſtendebant; cum nunc de renuntiatione Regni, non de nova electione quæſtio ſit. Inde ut ſuper Livonia quoque reſtituenda conſentirent Sueci Sequeſtres inſtabant; Suecis ne cogitandum quidem de ea aſſeverantibus. Eandem junctis viribus à Suecis Poloniſque Moſco ereptam: ſed diviſionem prædæ à Polonis inique factam, qui terras ſibi ſumſerint, machinas Sueciæ reliquerint. Extare quoque literas Cæſarum Caroli V. Ferdinandi I. & Maximiliani II. quibus Sueciæ Regibus protectio Livoniæ ſit delata. Sueciæ quoque jus in Livoniam ex adoptione Magiſtrorum Ordinis partum. Nam quod jactetur, Guſtavum Regem anno viceſimo octavo pro induciis triginta annorum Livoniam æque ac Boruſſiam voluiſſe reſtituere, id gratis fingi. Nec minus abnuebant Sueci admittere, quæ ſuper redimendis pecunia illis locis proponebantur. Inter quæ Anglus immodicum in Polonos ſtudium oſtendebat; ac ut querelis ſuis adverſus publicanorum principes Hollandi ſuccinerent ſatagebat. Qui tamen modeſtius excuſabant; ſe in mandatis habere non tam queri de præteritis, quam cavere in poſterum. Et judicabat Gallus, Anglum magis ad impediendam, quam promovendam pacem miſſum. Quin & Brandeburgici Gallum ſolum tunc Sueciæ utcunq; ſtudentem urgebant, ut junctim cum cæteris nomine ſuperiorum ſuorum Suecis bellum indiceret, ni propoſitas pacis leges admitterent, omnibus locis ad Sueciæ Regnum non pertinentibus reſtitutis pro Uladislai renuntiatione. Contra Poloni Suecis manifeſte illudebant, dum apud Mediatores diſſerunt: Uladislaum his forte legibus ad renuntiandum permoveri poſſe, ſi Sueci eum ſtatim Regem, eoque defuncto ipſius filium eligant, ſique fratribus ejuſdem, ac ſorori è Finlandia & Ingria ſatisfiat; Uladislao abſente Joannes Caſimirus Sueciæ Regnum adminiſtret, Chriſtinaque cum ipſius conſenſu connubio locetur, cui ipſe de idonea dote ſit proſpecturus; ſi denique Eſthonia Poloniæ reſtituatur, exules revocentur; & alia, quæ vix
29. Maji. victis imperari poterant. Quin & poſt aperte ſignificabant, à Rege ſibi mandatum non de renuntiatione, ſed de recuperanda potius Sueciæ poſſeſſione agere. Penes Regem quidem eſſe quousque ſuo jure velit cedere: facta tamen renuntiatione par eſſe, ut Regi & ejus familiæ aliunde fiat penſatio. Nam reſtitutionem Boruſſiæ & Livoniæ ad Rempublicam pertinere, nec Regi emolumento ceſſuram. Nec ſi Rex quidem velit, Remp. in Livoniæ ceſſionem conſenſuram, cui ſat virium ſit iſti armis recuperandæ. Quæ ludibria diutius non ferentes Sueci, Elbingam fecedebant, bello ſe paratos oſtendentes, totamque armorum molem in Boruſſiam & Poloniam devoluturos, quicquid de rebus Germaniæ fiat: nec deinceps circa offerendam Boruſſiam ita faciles fore. Quos diſceſſuros Anglus rogabat; num & poſt elapſas inducias vectigalia exigere velint; id quippe Regem ſuum armis prohibiturum. Brandeburgici quoq; Memelæ pro Mariæburgo ſequeſtro datæ reſtitutionem ex convento petebant, ſimul ut collapſa munimenta reficiantur, aut cautio detur, id oppidum à Suecis poſt finitas inducias non invadendum: alias nec ſe loca viciſſim ſequeſtro ſibi data reſtituere poſſe. Quibus Sueci reponebant; nihil hoſtile inferentibus à Suecis nihil metuendum; Memelam quoque longius ab ſuis ſtativis remotam: ruinas munitionum non ſocordia militum, ſed violentia fluminis factas.

§. 133. Conſumta igitur pacis ſpe, cum tandem Uladislaus renuntiare quidem vellet, ſed non niſi reſtituta Livonia; Suecis autem evanidum jus tanti redimere haut placeret; Mediatores de induciis prorogandis agitare cœperunt. Et petebat Gallus inducias jam ad finem vergentes aliquot per hebdomades prorogari, quo ipſi ſpatium foret ad Uladislaum Regem proficiſcendi. Sueci contra eas moras repudiabant, cauſati, à Polonis tantum tempus quæri adparando bello. Acrius tamen inſtantibus Gallo & Hollandis, ea lege conſentire ſe dicebant, ut in quattuordecim dies induciæ prorogentur, ſi Thorunio Gallus ſignificaret, Uladislaum in pacem pronum eſſe; alias ſe omnes moras averſari. Hollandi quoq; palam differebant; ſe circa indu- 4. Jun. cias viginti quinque annorum & reſtituenda Boruſſia acturos, quod longæ induciæ paci fere æquiparentur, ſepoſita renuntiatione aut ſuſpenſione tituli; ac ſpem ſibi eſſe iſtas obtinendi. Ita ad viceſimum ſecundum Julii induciæ proferuntur, An- 11. Jun. glo teſtante, nil ſibi cum illis negotii fore, quod forte interea naves bellicæ ex Anglia ſint adpulſuræ. Interea Mariæburgum Suecis à Brandeburgi- 12. Jun. co reſtituebatur, quod hic ſequeſtro hactenus tenuerat, quibus viciſſim Memela à Suecis hactenus eodem nomine inſeſſa redditur. Reverſi Thoru- 2. Jul. nio Mediatores referebant, Uladislaum declaraſſe; ſe renuntiaturum, reſtituta Boruſſia, & Livonia, aut ſaltem aliqua hujus parte, ut tamen familiæ ſuæ honos conſervetur, obliteratis adverſus eam factis in Suecia decretis. Addito, non dubitare ipſum, quin Ordines Sueciæ, ubi in Comitiis iſta proponantur, ſint conſenſuri; cum nunc per paucos Senatores iſta ſupprimantur. Id quod Mediatores acceptandum urgebant, offerentes ſe in Sueciam miſſuros, qui ipſorum omnium nomine apud Ordines ea proponat. Anglus inſuper teſtabatur, ſibi mandatum ubi bellum exardeſcat, non permittere, ut Angli vectigal ſolvant: Si Sueci idem vi extorqueant, ſuo periculo facturos. Jactabat præterea, ni Sueci Livoniam totam aut partem reſtituant, ſe cum cæteris bellum ipſis Regis ſui nomine indicturum. Quin & multum lætitiæ præ ſe ferre videbatur, cum res utique in bellum eruptura crederetur: Aſt Poloni inducias adſpernabantur, cauſati, ubi Livoniam per triginta adhuc annos Sueci poſſederint, ſe eandem oblivioni plane tradituros, apud quos primus tantum impetus valeat. Et ipſe Uladislaus in pacem magis quam inducias inclinabat, quod per has omnem ſpem recuperandæ Sueciæ amitteret. Sed cum Suecis fixum ſederet, ne hilum Livoniæ Polonis concedere, ac jam Mariæburgo Elbingam conferre ſe vellent, inſtantibus Mediatoribus manebant.

§. 134. Inde à Suecis hæ induciarum leges propo- nebantur, ut illæ centum, aut minimum quinquaginta annorum eſſent; Uladislaus titulo Sueciæ abſtine-

De induciis agitur.

De legibus induciarum.

1635. ſtineret; ſe viciſſim Boruſſiam reddituros remiſſis belli ſumtibus, niſi quantum deducendo exercitui opus foret. Interea Livoniam penes Suecos manſuram, ſuper qua finitis induciis denuo tractandum. Aſt Mediatores ultra viginti quinque annos inducias vix obtineri poſſe ferebant. Simul Gallus inclinatas in Germania res oſtendebat; ac inducias iſtas interno quoque Sueciæ ſtatui expedire. Judicabat quoque Suecos initio nimis liberaliter obtuliſſe; cum Poloni modico conceſſo immenſa petere ſoleant. Quanquam idem poſtea gloriaretur, ſe Suecos illuſiſſe, dum ſimulando ſe jam extrema ipſorum mandata noſſe, eadem ab illis elicuerit. Viciſ-12. Jul. ſim Mediatores iſthanc Polonorum declarationem afferebant; pacem ſe quidem præoptaſſe cum renuntiatione & parte Livoniæ, quam vel pecunia redimere velint: in gratiam tamen Mediatorum in inducias conſentire his legibus, ut Uladislaus non renuntiet, inſula Dalena Dunæ fluvio adſita Poloniæ reſtituatur; quo Livonis fides fiat, Regem Poloniæ illorum recuperandorum ſpem non abjeciſſe; induciæ in duodecim annos ſint; ſpem tamen plurium annorum eſſe. Cum Sueci prioribus inhærerent, Gallus negabat, plus quam viginti quinque annos obtineri poſſe; & Rectores Sueciæ id ipſis probari privatim ſibi declaraſſe: ſe Polonos dehortaturum à petendis Livoniæ partibus: contra ſuſpenſionem tituli per inducias poſtulare iniquum eſſe. Nec Uladislaum quadragenario majorem 14. Jul. triginta annos ſupervicturum, eo mortuo titulum ultro expiraturum. Tandem poſtquam Gallus ſpem feciſſet, Uladislaum titulo Sueciæ ſaltem adverſus Chriſtinam abſtenturum, declarant Sueci ſe in triginta annos conſentire. Inde à Gallo concipiebantur capita induciarum apud Polonos proponenda; ut in triginta annos induciæ ſint; Boruſſiam Sueci reſtituant, Livoniam retineant: ſecuritas mari præſtetur Sueciæ à Polonia, Electore Brandeburgico, & Gedanenſibus: pecunia detur deducendo exercitui, aut vectigalia Suecis ad finem anni relinquantur: vectigalia ad eum 15. Jul. modum redigantur, quo ante bellum fuerant; ac Uladislaus titulum adverſus Sueciam non adhibeat. Petebat quoque, ut in ſuo arbitrio relinquatur, quinque adhuc annos remittere, ſi opus ſit. Ita Gallus & reliquorum Mediatorum aliqui Thorunium ad Uladislaum excurrebant, prorogatis denuo pauculos ad dies induciis; id quod ad finem uſque tractatuum repetebatur. Quanquam enim Rectores Sueciæ minutas iſtas prorogationes vetuiſſent, Gardius tamen, & Legati eas abnuere conſultum non judicabant; quod non adpareret occaſio rei bene gerendæ, quoad tractatus ad finem perduceretur. Sed & miles terra, mariq; morbis infeſtatus, ſimul domi res parum lætæ, & per Germaniam valde prolapſæ haut ſuadebant ferrum ſtringere, quamdiu ulla pacis ſpes ſupereſſet. Quia tamen iſtæ prorogationes in Lithuaniam non accurate nuntiatæ eſſent, Radzivilius interim ſuperato Duna fluvio in Livoniam irruperat late per agros populatione facta; nil tamen præter vile munimentum terreum Rigam inter & Kokenhuſam occuparat, cum Sueci contra Duneburgum cepiſſent, ac in diverſa parte ſuperato Duna populando par pari retuliſſent. Eodem quoque tempore typis excuſum ſcriptum Uladislai nomine per Germaniam ac Daniam vulgabatur, quo Suecos, ut ipſius imperio ſuccedant, multis rationibus ac promiſſis ſolicitabat. Ejus multa exempla in faſcem compacta per quempiam telonii miniſtrum in freto Oreſundico Gothoburgum transmiſſa fuerant; ſimul duo literarum ſtudioſi per Smalandiam vagi id paſſim diſſeminabant. Quod uti ſeditioni excitandæ inventum erat; ita Rectores Sueciæ edictum promulgebant, quo ſub capitis pœna interdicebatur, id ſcriptum ſpargere, habere aut legere. Etſi Uladislaus, 1635. cum Legati in Boruſſia inter tractatus talia tentari quererentur, ſuo conſenſu idem publicatum negaret.

§. 135. Enimvero poſtquam totus jam exercitus Suecorum in Boruſſiam adpuliſſet, Boruſſi Ducales neutralitatem ambire cœperunt, qui antea non modicos ſpiritus geſſerant. Nec parum Poloni turbabantur, antehac à Gedanenſibus & Regiomontanis ad bellum ſtimulati; quod iſtius adventus ipſis inopinus accidiſſet. Regreſſi Thorunio Mediatores ſpem felici fine tractatus claudendi adferebant: & ipſe Uladislaus Mariævverderam ad ſuos Commiſſarios accedebat, quo mentem ſuam eo expeditius declarare poſſet. Ac ut tandem eo faciliius partes coirent. Polono quidem Mediatores oſtentabant immenſum gliſcentem Cæſaris potentiam, qui & ipſe in Boruſſiam jus obtendat; cui recrudeſcens bellum facile anſam præbere queat iſtam recuperandi. Quam ob cauſam & legatio Saxonis pecuniam bello offerentis apud Polonum eo minus ponderis habebat. Viciſſim Suecis imputabat Avauxius, quod in ipſorum gratiam Germanico ſe bello Galliæ Rex miſcuerit, eoque par eſſe, ut & ipſi nunc aliquid Polonis concedant, quo rebus Germaniæ tanto efficacius vacare queant. Igitur cum ſuper ſuſpenſione tituli arbitrio Mediatorum Uladislaus commiſiſſet, ut tamen neutri parti præjudicium adferrent, convenit, ut iſte durantibus induciis adverſus Sueciam eum titulum non adhiberet. Hæreditariæ Principis vocabulum Poloni Chriſtinæ tribuere initio recuſabant, quod teſtamento Guſtavi I. filiæ à Corona excluſæ, nova poſt abdicatum Sigiſmundum conſtitutione certo modo admiſſæ ſint, quam Uladislaus pactorum ſubſcriptione adprobare nolebat; deſignatæ tamen Reginæ nomen non abnuens. Super numero annorum diu diſceptabatur, cum Sueci obnixe triginta poſtularent, Uladislaus contra ultra viginti quinq; concedere nollet, cauſatus; cum ſibi ultra viginti annos vita ægre ſit producenda, poſteris ſe ſuis ita multum præjudicare nec velle, nec poſſe. Sed nec triginta iſtos annos velut pro imperio obtrudi ſibi volebat. Tandem cum Sueci eam rem Mediatorum arbitrio commiſiſſent, viginti ſex anni induciis definiebantur. De ſumtibus deducendo militi Suecico velut ignominioſum ſibi recuſabat Uladislaus; ne Turcarum quidem Imperatori iſtos præbitos: ac ſibi quoque longe copias in Boruſſiam fuiſſe deducendas. Quo minus tamen aliunde peterentur, non repugnabat. Igitur placebat, eo nomine Suecos vectigalia ad menſem usque Decembrem retinere. Cupiebant quoque Sueci per inducias ſibi caveri, ne naves in portibus Boruſſiæ armare liceret; ideo quod Sueci Danique nullum unquam Poloni jus in Mari Baltico agnoviſſent. Contra monebant Mediatores, ut mollioribus id verbis exprimeretur, ne ignominiæ Polonis cederet. Ac Rectoribus Sueciæ ſatius videbatur laxiore heic formula uti; ne ex Borusſiæ, & Curlandiæ portubus aliquid ſuſcipiatur in fraudem Sueciæ tendens; quam peculiariter exprimere, de claſſe non habenda, non armanda, aliisve concedenda; ne forte Poloni anſam inde arriperent contendendi tale jus utique ſibi competere, aut iſtud à Suecis agnoſci. Ratihabitionem Reipublicæ 4. Aug. prius exhiberi debere, Sueci contendebant; quam ipſi Borusſia militem deducerent; aut ſaltem ſex millia militum his locis tantiſper retinenda, majore exercitus parte abducta. Poloni contra offerebant, Regem & Commiſſarios, omnesq; qui adeſſent Senatores cautionem interpoſituros. Proponebatur quoque Elbingam, & Pillaviam tantiſper ſequeſtro

Poloni miteſcunt.

22. Jul.

queſtro

1635. queſtro deponendam. Quod Suecis non placebat, cum utique hac ratione iſtis locis ſibi excedendum foret. Tandem in Suecorum poſtulata Poloni conſentiebant, ut iſti Elbingam & Pillaviam retinerent, quoad Reip. ratihabitio adveniſſet; quod intra diem decimum Decembris futurum ſperabatur. Injunctum quoque fuerat à Rectoribus Sueciæ Legatis, ut Elbingæ ſecuritati diligenter caveretur, quo eadem ob ſtudium in Sueciam ſi non meliori, ſaltem deteriori conditione haut foret. Ita ſuper
11. Aug. pleriſque capitibus jam convenerat, ac Legati utrinq; multa cum amicitiæ ſignificatione, mutuaq; gratulatione congrediebantur. Inter iſta cum ſuper digniore loco inter Hollandos & Brandeburgicos controverſia moveretur; Gallus Brandeburgico videbatur favere; Sueci in neutram partem inclinantes, promiſcue & ſtando res expediri ſuadebant.

Turbæ inter tractandum. §. 136. Supererat, ut pacti formula conciperetur: cui ab utraque parte lima adhibebatur. Ubi parum aberat, quin ſubito totum negotium in
14. Aug. ipſo velut portu allideretur. Zadzickius deſignatus Epiſcopus Cracovienſis obtinendæ eo citius Pontificis confirmationi, ubi de relinquenda Suecis Livonia agebatur, annotaverat, ut Catholicis per Livoniam ſacra ſua exercere concederetur haut ratus, cæteros Senatores ita avide id arrepturos. Idem inde Legatus Gallicus intempeſtivo ſuæ religionis zelo, contradicente licet Anglo, crebro urgebat, cauſatus Cancellarium Polonicum aliàs non ſubſcripturum, Epiſcopi nimirum munus gerentem, aliosque Polonos idem velle. Et jactabant Poloni, ſi titulo pacis perpetuæ Livoniam Sueci obtinerent, poſſe ipſos circa ſacra ex legibus Regni ſui diſponere; quod ſecus ſit, cum iſtam temporario duntaxat jure poſſideant. Anglus & Hollandi id temperamentum proponebant, ut verba ita conciperentur; *ſalvo jure religionis Catholicæ in Livonia, ubi aliquis cœtus eſt.* Cum autem nullus cœtus ſit, eam clauſulam inanem fore. Aſt Sueci reponebant; prioribus tractatibus nullam ea de re mentionem factam: nec Polonos aliud quærere, quam ut tractatus abrumpantur. Et ſi utique bellum ſit futurum, potiorem ſibi hanc, quam aliam bellandi cauſam fore. Alias verbo nobilium virorum promittebant, iſtis uti hactenus nullam moleſtiam exhibitum iri, ſi quiete agant; ſed ut pactis id inſeratur, in ſua poteſtate non eſſe. Intra quatuordecim annos Romana ſacra ibi non fuiſſe exercita; nec conſtare, an ullus ibi nobilis degat ea ſacra profeſſus. Quod ſi itaque pactis publice ſuper ea re inſeratur, ſtatim ſacrificos advolaturos, pro more varia molituros.
17. Aug. Conſumſerat ea diſceptatio aliquot dies, donec tandem Poloni ita caveri vellent: *ut Catholici libertate conſcientiæ gaudeant, nec in eos inquiratur, & ſi qui Catholicæ religionis cultu ritüve privatim uſi fuerint, ut illis fraudi noxæque non ſit.* Nec amplius tamen poſtulabant pactis id inſeri, aut ſcripto à Suecis caveri; ſed ſatis habebant verbis id promitti, utque Mediatores de eodem teſtimonium ſcripto conceptum ederent. Cum Suecos priori declarationi inhærentes Gallus ſuper concedendo privato cultu urgeret, & illi rem utique eodem redire reponerent, nec ſe amplius quid largiri poſſe, aut præſcriptam formulam admittere; Gallus commotior, *nec ego*, inquit, *quidquam aliud dicam; valeant, nec revertar.* Cum igitur Mediatores diu nullum à Polonis reſponſum adferrent, Suecis, die jam in veſperam inclinante, & maturandæ diſceptationi, placebat equos curribus jungere, & per tubicines diſceſſus ſignum dare; quod & antehac factum erat. Eo ipſo momento in Polonorum tentorio quæſtio de ſacris à Gallo aliisque acriter diſceptabatur; & quia Gallus Suecorum declarationem paulo aſperius retulerat, velut utiq; bellum mallent, quam iſta concedere, Jacobus Sobieskius *Regni Inciſor*, exclamabat; *ergo bellum*: quod 1635.
vocabulum ſtatim inter aſſiſtentes Legatorum miniſtros diditur. Et cum ſimul clangor tubarum Suecicarum reſonaret, idem Sobieskius: *en Muſicam*, inquit, *in qua nati, & educati ſumus.* Statim hinc ad equos conclamatur; & inſtigante turmæ præfecto Joanne Dzialinskio Huſari ad tentorium uſque Polonicum ruentes, inclinatis lanceis longius impetum daturi erant; ni Mediatores, qui jam à Polonis ad Suecos redibant, & Poloni Legati iſtos cohibuiſſent. Sueci quoque tumultu animadverſo, comitatum ſuum, & præcipue duas Finnorum equitum turmas ad vim repellendam diſpoſuerant, vetito tamen, ne pugnæ initium ipſi facerent. Quaterni utrinque ſauciati, antequam tumultus iſte ſedari poſſet, quod turba promiſcue apud caupones potaret. Zadzickius poſtea, tantillam controverſi- 20. Aug.
am tanto fervore agitatam pœnitens, ut honeſte ſe inde extricaret, ita demum verba temperabat, ut privatæ *devotionis* libertatem iſtis hominibus permitti vellet; quo vocabulo Gallus negabat jus ſacerdotes in Livoniam introducendi, aut celebrandi Miſſas comprehendi. Quanquam autem Sueci aliquandiu contenderent, privatam duntaxat *profeſſionem* ejus religionis fore liberam; tandem tamen abrumpendo inutili litigio laxioribus verbis declara- 21. Aug.
bant; ſe conſentire, ſicut antea ſcripto & ſermone factum, hac lege, ut Mediatores teſtentur, quæ ſua mens circa eam conceſſionem fuerit. Quam ſuperficiariam declarationem libenter Mediatores admittebant; neque amplius de interpretatione iſtius formulæ mentionem facere volebant. Sic tandem diſcuſſis omnibus inſtrumentum pacti formatur.

§. 137. Inde Poloni vehementer inſtabant ut intra biennium aut triennium tractatus de pace perpetua inſtaurarentur, quod Rex ſemper ab induciis abhorruerit: ſed Sueci ad certum tempus adſtringi nolebant. Cataſtrophe tractatuum. Curlandiæ quoque Dux quædam ſibi loca à Suecis reſtitui petebat; quem Poloni ad Reginam Sueciæ remittebant. Dabat quoque negotium lis ſuper præcedentia inter Mediatores, dum Gallus priorem, Anglus æqualem locum poſtulat. Jactabat Gallus antiquitatem, ac potentiam Regni autoritatemq; Eccleſiæ & ſummorum Pontificum, qui hunc Regibus Chriſtianis velut filiis ſuis ordinem aſſignaverint; longam quoque Regum Gallorum ſeriem, & alia id genus. Tum & veteribus in Conciliis, ac nuperis Belgii conſtitutis induciis Legatos Galliæ priorem præ Anglis locum obtinuiſſe. Quin induciis ſexennalibus inter Sueciam & Poloniam opera eorundem Regum ſancitis, Herculem Charnaſſæum Gallicum Legatum Rovvium Anglicum præceſſiſſe. Ad quæ Anglus reponebat; omnes Reges pares eſſe, ac ſi quæ Gallo honoris ac ordinis prærogativa tributa ſit, id à Pontificibus Romanis profectum, quorum autoritati Anglia pridem renuntiaverit. Quod ante ſexennium factum ſit, cauſam fuiſſe, quod Charnaſſæus prior in Boruſſiam advenerit. Unde ſe viciſſim, qui nunc prior adfuerit, eodem privilegio gaudere debere, ſaltem apud Polonos: nec tamen intercedere, quin in Suecorum inſtrumento, quorum Regnum Gallus adierat, priore loco ſcribatur. Poſt tamen conceſſit, ut Gallus priore loco in utroque inſtrumento nominaretur, dummodo à Legatis pacta non ſubſignarentur. Nec minus Hollandos inter & Brandeburgicos certabatur; circa quos in neutram partem tunc inclinabat Gallus, ſed Sueci proponebant, ut in Suecico inſtrumento Brandenburgici ob cognationem cum Regina, in Polonico Hollandi priore loco ſubſcriberent. Poſtea tamen magis placuit, ut exordium pacti ad formam

1635. formam narrationis conciperetur, quantumvis Gallo id parum arrideret; utque nemo Mediatorum ſubſcriberet, præter Gallum, qui tamen reliquis inſciis hoc faciebat. Super deductione exercitus Suecici in Pomeraniam Poloni nonnihil ſcrupuli movebant, ne iſta conceſſa viderentur pacta
1. Sept. cum Auſtriacis violare. Tandem inter archiſtrategos Gardium, & Koniſpolskium convenit, ut duodecimo die poſt exhibitam Regis & præſentium Senatorum ratihabitionem Sueci Mariæburgo, Capite Viſtulæ, quod ſolo æquandum erat, Inſula Majore, Brunsberga, Tolcamito, & Stuma decederent; ſed uſque ad ratihabitionem Reipublicæ cum idoneis præſidiis retinerent Elbingam, Inſulamque Minorem cum ſuperſtructis caſtellis, & Pillaviam. Miles ocyus & catervatim deduceretur, arcendæ
12. Sept. regionis vaſtationi. Tandem ſubſcriptione Stumsdorfii facta in ſpecimen novæ amicitiæ Poloni Suecicis Curlandi petita commendabant. Sueci contra apud Polonos intercedebant, ut linea Franconica Marchionum Brandeburgenſium Ducatu Boruſſiæ ſimul inveſtiretur. In quo Legati Poloni operam ſuam pollicebantur, ſi Marchio Sigiſmundus
7. Sept. ipſe id negotium apud Comitia ageret. Cum ratihabitio Regis exhiberetur, in ſigillo titulus Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Regis plenis literis expreſſus erat; eoque iſtam Sueci admittere abnuebant. Sed quia Polonis aliud ſigillum in promtu non erat, placebat, ut is titulus Cancellario Poloniæ è cera elideretur. Quo nomine tamen ſcripto teſtimonium perhibere neque ipſe Cancellarius voluit, ideo quod in tractatu conventum expreſſe fuerat, ne de illa omiſſione articulus fieret, aut quidquam ſcriberetur: neque Avauxius, præjudicium Polonis facere vellet. Iſtis porro induciis Ordines Sueciæ in Comitiis ad menſem Octobrem indictis applaudebant, eoque nomine per totum
1. Nov. Regnum ſupplicationes habebantur. Reſtabat diſceptatio ſuper Pillaviæ caſtello, à Suecis primum extructo; qui à Brandeburgico poſtulabant, ut ſibi ſumtus in id facti refunderentur; alias idem ſo-
19. Dec. lo ſe æquaturos. Tandem conventum, ut Brandeburgicus Suecis decem millia uncialium ſolveret, remiſſa actione ob vectigal Elbingenſe, & abreptas olim quatuor naves, & abolito ære alieno, quod Memelæ præſidiarii contraxerant, quod ad quindecim millia uncialium aſcendebat. Ita ſub initium anni ſequentis Pillavia integra Brandeburgico tradebatur.

Danica. §. 138. Eodem anno Danus eo ſecurius animi ſui ſenſum adverſus Suecos exſerebat, quo minus hoſce ſibi ob res in Germania ruentes metuendos credebat. Unde palam de Oxenſtierna, ejusque actionibus contemtim loqui: Vix aliquid veſanum magis à viro prudentiæ opinione celebri potuiſſe patrari, quam quod ipſe equeſtri loco natus ſummam rerum per Germaniam directionem ſibi arrogare, Saxone & aliis præteritis; Duciq; Bernhardo Franconiam, aliis alia donare ſuſtinuerit. Abſurde quoque eundem nunc ſumtus belli repetere, cum antea jactarit: Guſtavum Regem injuriam à Cæſare in Boruſſia illatam ultum iviſſe. Dudum quoque in Germania pacem fuiſſe, ſi mediatoris ſibi munus exercere contigiſſet, cui ſolus Oxenſtierna obſtiterit; qui verbis ipſum acceptare viſus reipſa eluſerit; ac animi ſui ſenſa obſcuris verborum ambagibus involverit. Et quanquam fateretur, Cæſarem nunquam cum Suecis tractare voluiſſe; judicabat tamen, ſe id correcturum fuiſſe, ſi Suecis pacem cordi eſſe vidiſſet. Cæſari inſuper victoriam augurari non deſinebat, etiam poſtquam Gallus 1635.
bello ſe immiſcuiſſet. Pacem tamen Pragenſem improbat, partim quod ſua mediatio ab omnibus acceptata, plane poſthabita foret; partim quod ea conditionibus adeo erubeſcendis conſtaret. Quanquam autem conceſſo Bremenſi præſulatu Sueci eum ſibi æquiorem ſperaverant: apertius tamen quàm antea averſum ab ipſis animum cum contemtu expromebat, quod crederet, haut ita facile bello Germanico iſtos ſe extricaturos, novo inſuper bello cum Polonis involvendos; ſtulte facturum Polonum differens, ſi pacem nunc aut inducias ineat, tanta ultionis ſumendæ occaſione. Quo caſu arbitrum ſe belli fore credebat. Hinc & nutantibus in Boruſſia tractatibus quatuordecim bellicas naves in freto Oreſundico diſponebat, cauſatus Anglum ſe, cui tunc magna claſſis parata erat, acceſſu Maris Baltici prohibiturum; revera ut bello conflato ſolus, aut Anglo junctus vectigalia Suecorum per Boruſſiam diſturbaret. Idem quoque, cum neutrarum ſe partium ferret, ac Suecos militem in Dania conducere vetuiſſet, in cuſtodiam datis, qui id auſi fuerant; Polonis permittebat Hafniæ naves armare, ſocios navales conſcribere, annonam emere. Sed & ipſe venditionis ſpecie duas illis bellicas naves dabat cum omni paratu; quibus commercia Suecorum in Mari Baltico turbaturi erant, ſi pax non coiret, promiſſo etiam receptu in Holſatiæ portus. Etſi deficiente pecunia Poloni vix quatuor parare naves modicæ formæ poſſent. Induciis tamen concluſis Danorum naves ſtatim freto amovebantur, ipſosq; animis non parum concidiſſe animadvertebatur. Eodem quoque anno magis quam antea Suecicæ naves in freto Oreſundico moleſtiis afficiebantur, publicanis obtendentibus, teſtimonia navium nimis vetuſta eſſe; diem, quo datæ ſint, falſum ſubſtitutum; Hollandicas merces ſub Suecorum nomine vectigal eludere. Abſentibus nautis telonarum miniſtri obtentu inquirendi, num quæ merces veherentur, quas profeſſi non eſſent, naves perſcrutabantur; ciſtasque refringebant; quod viſum erat abripiebant. Quandoque teſtimonia plane auferebantur; velut invalida; & iter perſecuturis nautis pecuniæ extorquebantur, nulla ratione reddita, quam quia ſic placeret. Sed quia ob iniquitatem temporum iſtæ injuriæ Suecis tantiſper muſſitandæ videbantur, Senatus Sueciæ Reſidentem Stroemfeldium jubebat velut ultro, & proprio nomine vexationum remedium expoſcere. Qui tamen parum proficiebat, Rege cauſante ob mercatorum fraudes accurata opus eſſe inſpectione. In dubium quoque idem revocabat Gothoburgenſium privilegia; quod diceret; Hollandos ſuas merces ibi pauliſper depoſitas inde per fretum alio tranſportare, & obtentu immunitatis Suecicæ ipſius vectigalia defraudare. Sub finem tamen anni per Reſidentem ſuum Holmiæ denuo ſe bello Germanico Mediatorem offerebat, uti putabatur, quod Saxonem imminentibus malis ereptum cuperet, cui initia belli male ſe dare videbat; an ut pacatis vicinis ſuo quoque Regno ſecuritatem compararet, ingraveſcente jam ætate, & quod filium Chriſtianum artibus belli paciſque parum pollere conſpiceret.

§. 139. Cum Ruſſis eo anno nihil memorabile Ruſſica.
geſtum, niſi hoc forte ſcriptione dignum ſit; quod cum ipſis convenit, ut utrinque Reſidentes ordinarii, qui antea ſumtibus ejus, apud quem agebant, vixerant, deinceps ſui quiſque Principis impenſis ſuſtentarentur.

SAMUELIS PUFENDORFI
RERUM SUECICARUM
LIBER OCTAVUS.

EPITOME.

1. *Facies rerum ſub initium anni. Habitus Hollandiæ,* 2. *Angliæ,* 3. *& Galliæ.* 4. *Galli Fœderum ratihabitionem quærunt, quam Sueci abnuunt.* 5. *Danus ad pacem hortatur.* 6. *Rectorum Sueciæ circa pacem,* 7. *& bellum conſilia.* 8. *Oxenſtiernæ conſilia.* 9. *Daniæ Rex Oxenſtiernam ad pacem invitat.* 10. *Inter Saxonem & Oxenſtiernam ſuper pace acta. Fœdus Gallicum impedire conatur Meclenburgicus, & Daniæ Rex.* 11. *Oxenſtierna cum Legato Gallico tractatus ſuſcipit.* 12. *Controverſiæ circa fœdus cum Gallo.* 13. *Temporaria tranſactio inter Oxenſtiernam, & Chaumontium.* 14. *Oxenſtierna pecuniæ inopia urgetur.* 15. *Idem tres exercitus parare inſtituit.* 16. *Belli genius mutatur.* 17. *Obſervanda circa Pomeranos, Electorem Brandeburgicum.* 18. *Wilhelmum Vinarienſem, Archiepiſcopum Bremenſem, Comitem Oldenburgicum, Ducem Neoburgicum,* 19. *Georgium Luneburgicum,* 20. *& Wilhelmum Landgravium.* 21. *Banerius improviſo trans Albim abit. Legio Saxonicorum opprimitur. Mitzlafius Barbyæ capitur.* 22. *Saxo ad ſubveniendum ſuæ ditioni advolat.* 23. *Irriti Saxonicorum in Suecos conatus. Saxo prælium detrectat. Banerius à Sala recedit.* 24. *Saxonici vapulant. Banerii conſilia.* 25. *Saxo Hatzfeldio junctus in Banerium movet. Banerius trans Albim ſe confert. Idem cis Albim regreditur.* 26. *Lohuſius miſſionem obtinet.* 27. *Banerius naſcentem ductorum conſpirationem opprimit.* 28. *Saxo Albim tranſit. Banerius Werbenæ ſubſiſtit. Ratenavia bis capitur.* 29. *Saxo Magdeburgum obſidet. Baudiſius imperium abdicat.* 30. *Banerius Magdeburgo fruſtra ſuccurrere cupit.* 31. *Geſta per Pomeraniam. Wrangelius in Pomeraniam venit. Marazinus denuo in Pomeraniam redit.* 32. *Pomeranorum in Suecos animus.* 33. *Geſta per Weſtphaliam. Cniphuſius occumbit. Cæſareorum ad Haſelunam clades. Suecici cis Viſurgim cedere coguntur.* 34. *Leslæus in Weſtphaliam mittitur. Georgius Dux Luneburgicus ambiguum ſe gerit.* 35. *Leslæus legiones devias ad ſe pellicit. Idem Viſurgim tranſit: & duas hoſtium legiones opprimit.* 36. *Minda in Suecorum poteſtatem redigitur.* 37. *Wilhelmus Landgravius diu nutat.* 38. *Idem poſt longam deliberationem ſe cum Suecis conjungit.* 39. *Circa Hanoviam acta.* 40. *Ejus obſidium ſolvitur. Leslæus ad Viſurgim ſe confert.* 41. *Acta per Alſatiam. Gallaſius ex Alſatia ſe proripit.* 42. *Dux Bernhardus Lutetiam proficiſcitur.* 43. *Coloredus à Gallis vapulat.* 44. *Miſera Rhenani tractus facies. Valetta in Alſatiam movet,* 45. *Uti & Dux Bernhardus, qui Tabernas obſidet.* 46. *Saxo ad Reginam Sueciæ ſcribit.* 47. *Daniæ Rex inanem Lubecæ tractatum molitur.* 48. *Miniſtri Anglici apud Oxenſtiernam propoſitio.* 49. *Cum Meclenburgico ſuper pace acta.* 50. *Oxenſtierna in Succiam diſcedit. Ordinum Sueciæ decretum.* 51. *Saxo Magdeburgo potitur.* 52. *Banerius Leslæum ad ſe evocat.* 53. *Idem Luneburgum, & Winſenam in poteſtatem redigit.* 54. *Hoſtis Havelberga, Werbena, Ratenavia & Brandeburgo potitur.* 55. *Banerius cis Albim tendit.* 56. *Hoſtis ad Perlebergam conſidet. Banerius in hoſtem tendit.* 57. *Hoſtis prælium detrectat.* 58. *Pugna ad Witſtocum. Hoſtium clades.* 59. *Motus animorum poſt eam pugnam.* 60. *Eadem machinationes Dani & Luneburgici eluduntur.* 61. *Banerius paulo tardius hoſtem perſequitur.* 62. *Hoſtium conditio.* 63. *Banerius in hoſtem tendit.* 64. *Idem Cæſareos ultra Haſſiam propellit. Erfordia in partes Suecorum concedit. Banerius in Miſniam tendit.* 65. *Geſta per Pomeraniam. Stargardia vi expugnatur, & iterum ab hoſte deſeritur. Improviſa Suecorum cum hoſte colliſio.* 66. *Wrangelius Gartzium expugnat;* 67. *Idem in Marchiam progreditur, Cuſtrinum nequidquam captat; In Pomeraniam redit.* 68. *Stralſunda à Cæſare tentatur.* 69. *Geſta per Weſtphaliam.* 70. *Gætzius per Haſſiam graſſatur.* 71. *Hanoviæ ſtatus.* 72. *Per Alſatiam geſta.* 73. *Cæſarei in Burgundiam tendunt. Inſignis Bernhardi Ducis velitatio. Iſte cum Gallis Alſatia excedit.* 74. *Gallaſius in Galliam irrumpere conatur.* 75. *Tranſactio cum Archiepiſcopo Bremenſi ſuper neutralitate.* 76. *Conſilia Rectorum Sueciæ ſuper pace.* 77. *Meclenburgicus fruſtra circa pacem ſatagit.* 78. *Daniæ Rex pacis mediationem in Sueciа urget.* 79. *Idem pro filio matrimonium Reginæ Chriſtinæ ambit.* 80. *Ratificatio fœderis Wiſmarienſis cum Gallo differtur. Rationes contra fœdus Gallicum.* 81. *Galli parum obſervantes fœderis ſe oſtendunt.* 82. *Sueci ad conventum Colonienſem venire abnuunt.* 83. *De fœdere cum Landgravio conſultatio.* 84. *In conventu Ratiſponenſi acta.* 85. *Anglica.* 86. *Hollandica.* 87. *Curlandiæ Ducis petita.*

Facies rerum ſub initium anni.

INitia triceſimi ſexti anni quanquam Suecis paulo auſpicatiora viderentur, amoto Polonici belli metu, & Saxonicis hinc inde non leviter caſtigatis, ut qui primo impetu trans mare pellendos à ſe Suecos ſperaverant, jam terris eosdem ſuis arcere ſatis haberent: non eo minus tamen horum res ad priores difficultates revolvebantur, haut ſufficientibus viribus adverſus gliſcentem indies Cæſaris porentiam. Huic quippe poſt pacem Pragenſem inſignis acceſſio facta erat, ſubactis ſuperioribus Circulis, & Saxone in ipſius partes concedente, cujus autoritas plerosque Proteſtantium eodem pertraxerat. Unde haut difficile erat Saxoni acceptas clades recentibus copiis ſarcire, ac Suecorum progreſſus ſiſtere. Hos contra omnes fere per Germaniam ſocii deſtituerant; nec quos alias id bellum tangebat, ea qua par erat alacritate ſublevatum ibant. Solus VVilhelmus Haſſiæ Landgravius immotum in Sueciæ partem ſtudium præ ſe ferebat, ſed quem hoſtis circum intentata vi, & conſiliarii monitis urgebant, ut & ipſe alieni auxilii indigus, tandem paci Pragenſi cervices ſubmiſſurus metueretur.

Habitus Hollandiæ,

Hollandos neque Suecici Miniſtri, neque Landgravius permovere poterat, ut ſerio bellum Germanicum amplecti vellent. Quin potius amicitiam Cæſaris captabant, ut ipſi neutris partibus addicti libere commercia ſua per Germaniam exercere poſſent; miſſo Viennam Foppone Aizema, qui non modicam ſpem quæſita obtinendi fecerat, annitente inſuper Colonienſi Electore, qui bello inter Cæſarem & Hollandos exardeſcente, prima præda erat.

Angliæ,

§. 2. Angli quanquam poſt Joannis Skyttii legationem nonnihil deſiderii fœdus cum Suecis ineundi oſtenderant, mirati quod tota hieme nemo adeſſet, qui ſuper eo perficiendo ageret; prævalebat tamen apud eos factio Hiſpanica, cui callidiſſimus quisque addictus erat; qui non obſcure jactabant: longe minore impendio in Britannia Palatino terras dari, quam ſi recuperando Palatinatui bellum in Cæſarem & Hiſpanum ſumatur. Hiſpanicus quoque Legatus de iſto reſtituendo Londini multa ſpargebat. Et cum per totam hiemem bellum minari viſi fuiſſent Angli, Cæſaris literæ adveniebant pollicitæ, ſi quamprimum Legatus Viennam mittatur ſuper reſtituendo Palatino, de ſucceſſu negotii dubitandum non eſſe. Igitur iſti velut obliti veterum ludibriorum denuo Auſtriacorum ſeſe artibus præbebant, miſſo ad Cæſarem Thoma Hovvardo Arundeliæ Comite. Quem inſolito exceptum habitumque honore, perque inania dilatum Ratiſponam demum remiſere. Ubi cominus oſtentata ſpe diu lactatus, tandem extracto nequidquam tempore vano cum reſponſo dimittitur: Palatinatum reſtituendum eſſe, ſi Hiſpanis & Bavaro impenſæ exſolutæ fuerint; Electoralem dignitatem Bavaro auferri non poſſe, ad quem & olim ea jure pertinuerit. Cæterum Rex usque adeo iſtorum ludibriis animum adplicuerat, ut ductoribus Suecicis in Angliam miſſis conducendi militis facultatem abnegaret, cauſatus; cum Cæſar nuper leges pacis obtulerit, & ipſe Legatum eo nomine Viennam miſerit, non convenire, ut Cæſaris hoſtibus militem apud ſe conſcribere permittat, antequam de legationis exitu conſtet. Et quanquam jactaretur; ni poſtulatis Anglorum annueret Cæſar, ipſos ſtatim in bellum erupturos; & eousque differrentur Suecici ductores territando Cæſari: ultra verba tamen non proceſſum iri ſatis perſpiciebant ejus aulæ gnari. Quin & alia interea Anglus faciebat, quæ animum à fœdere contra Auſtriacos abhorrentem ſatis arguebant. Nam & à Gallis Lotharingiæ reſtitutionem poſtulabat, ut eo minus prætexti eſſet Cæſari Palatinatum detinendi. Et Hollandos ſibi alienabat, mota ſuper velorum dimiſſione, & piſcatura lite, & ſublevatis Dunquercanis, ne ab iſtis coërceri poſſent. Quæ huc ſpectare judicabantur, ut Hollandis neceſſitas adferretur inducias cum Hiſpanis ineundi.

& Galliæ.

§. 3. Denique Galli quanquam Cæſari arma in ſuperiore Germania opponere cœpiſſent: tamen quia præcipuam virium partem adverſus Hiſpanos in Belgium, & Italiam converterant, languidius, quam res exigebat, bellum Germanicum amplectebantur. Et Cæſareis, inani quamvis in Galliam irrumpendi conatu, ſpatium relictum fuerat totam Rheni ripam, Argentorato excepto, in poteſtatem redigendi, Gallosque aditu Germaniæ excludendi. Quin & poſt intentata per Picardiam irruptione Hiſpani iſtos ad tutanda ſua revocatum ibant: ſimul Bernhardo Duci modicum tantiſper exercitum objicere Cæſarei conſtituerant, quoad diverſa in parte Suecos tota mole oppreſſiſſent, aut ſaltem ad littus maris in anguſtum compuliſſent. Sed nec deerant in Gallia, qui Regnum Sueciæ longe infra Galliam depreſſum vellent; & cum Legatus Grotius ea in re parum facilis fore videretur, varia ratione iſtum amoliri conabantur, inſtigato etiam Legato Veneto, ut ipſi ſuper honoratiore loco controverſiam moveret. Obtentui ſumebatur, quod is non à Regina, ſed ab Oxenſtierna tantum literas fiduciarias haberet; utut hoc non obſtante idem tecto capite antea coram Rege verba feciſſet. Et quanquam Richelius omnia conſilia ad deprimendam Auſtriacorum potentiam dirigeret, privata etiam cauſa ſtimulante, quod iſtos exitio ſuo imminere noſſet: tamen & ipſe non modicis urgebatur difficultatibus, deficiente argento, & plebe ob tributorum magnitudinem frænum mordente; quam oſtentata propinquæ pacis ſpe demulcebat. Sed & Bavari non modicus in Gallia favor erat; ob quem poſt Bernhardo Duci Rhenum transire non permittebatur, qui de invadendo iſto conſilia agitabat. Denique & multum efficiebant monita Pontificis, pacem cum Auſtriaca Domo ingerentis; quibus præcipuus arcanorum arbiter Pater Joſephus ſuccinebat: cui dignitas Cardinalitia in præmium ob everſas ubique ſub imagine fœderum res Proteſtantium deſtinabatur.

Galli fœderum ratihabitionem quærunt.

§. 4. Quia tamen Gallorum quam maxime intererat, pax ſeu bellum cum Auſtriacis placeret, hosce Suecorum armis diſtringi; inde ne pax cum Saxone coiret, impedire ſummo ſtudio nitebantur. Simul per Reſidentem Avaugurium apud Rectores Sueciæ inſtabant, ut fœdus à Lœſſero Pariſiis concluſum, & quæ cum Oxenſtierna Compendii convenerant, ratihabeantur. Et quia ſuper numero exercitus in Germania habendi nihil expreſſum erat, ut circa iſtum certi quid definiretur, petebat.

21. Jan. Quam Sueci abnuunt.

Ad quæ reponebatur; ratihabitionem mature & rebus integris non fuiſſe quæſitam. Nunc cum res aliam plane faciem induerint, dubium eſſe, num Rex neceſſarium judicet pacta præſenti tempori parum congruentia firmari; & an non malit novos inſtitui tractatus, aut ſaltem vetera pacta hiſce temporibus adaptari. Iſthæc quippe præcipue conſervationem ſociorum per Germaniam ſpectaſſe, qui nunc repudiato Regum auxilio hoſtilia induerint; quibus invitis utique auxilium obtrudi nequeat. Nec eo ſe animo in Germaniam veniſſe, ut ſocios ſacrorum ſubruerent. Scopo igitur fœderis ſublato, circa idem firmandum fruſtra ſatagi. Percepiſſe quoque ipſos, Galliæ Regem inſtinctu Pontificis alios in tractatus conſenſiſſe; hi quo ſpectent, prius conſtare ſibi debere; ſimul quid Chaumon-

1636. tius attulerit; quid alii, quorum æque intereſt, ad rem conferre velint; num Regi animus ſit Cæſari bellum indicere, & quæ circa reparandas Germaniæ res ipſius ſit ſententia? Super quibus omnibus Oxenſtiernæ, ut cum Chaumontio agat, mandata transmiſſum iri. Hoc reſponſo Avaugurius non adquieſcens denuo poſtulabat, ut Regina ſaltem Heilbrunnenſi fœdere ſtet. Quanquam enim Rex promiſſam ibi pecuniam non ſolverit, ejus loco tamen duodecim militum millia ſub Bernhardo Duce ſuſtentari. Utque ex vi Pariſienſis fœderis tota Alſatia cum Benfelda & Briſaco in Regis manus conſignetur, Catholicique bonis ſuis reſtituantur; tum ne ulli tractatus abſque Regis conſenſu circa pacem aut inducias cum adverſa parte admittantur. Repetebantur promiſſa per Chaumontium Oxenſtiernæ facta ſuper reliquis ſubſidiorum ſolvendis. Nec addere verebatur: Reginam tot fœderibus vinctam ſalvo officio peculiaribus tractatibus haut poſſe aurem præbere, ni apud omnes Principes fidem ſibi demere velit. Quæ jactura nullo emolumento, quod è ſeparato tractatu ſperetur, penſanda ſit. Ad hæc importunius jactata Senatus reponebat: Fœdus Heilbrunnenſe à ſe rati habitum, poſt ſe inſciis nova cum Fœderatis Ordinibus conventione Pariſiis magnam partem reſciſſum. Lœflerum non à ſe, ſed quatuor Circulorum Ordinibus Legatum miſſum; qui & mandati limites exceſſerit. Ibi quoque in contumeliam nationis Suecicæ ſummum belli imperium in Ducem aliquem, aut Principem collatum; qualem in Suecia non dari conſtabat. Imo tertio decimo capite ejus pacti fœdus Heilbrunnenſe plane ſublatum; unde & Oxenſtiernam eidem contradixiſſe. Quod autem pauca capita ſibi moleſta ex invalida conventione excerpantur, & ratihabenda offerantur, id ſanæ rationi, & moribus gentium repugnare. A Chaumontio oblata è priori fœdere dudum debita fuiſſe. Quin ſi promiſſam pecuniam Galli tempeſtive repræſentaſſent, cum Oxenſtierna & Banerius adhuc Magdeburgi agerent, haut neceſſum fuiſſe, cum exercitu verſus littus maris Baltici recedere. Deniq; ratihabitionem noſtram poſtulaturum ſui utique Regis ratihabitionem viciſſim exhibere debuiſſe; quam ſe non habere fateatur. Porro res ita comparatas, ut nova conventione utique opus ſit, ſuper qua agendi Oxenſtiernæ facultatem datam. Eidem fœdera cum Gallia hautquidquam obſtitiſſe, quo minus cum Saxone tractatus ſuſciperet, qui eo tempore, quo iſta feriebantur, ſocius fuerit; nunc recens bellum moverit, quod amica potius via componi, quam ulterius produci, non Sueciæ ſolum, ſed & Galliæ interſit. Cæterum parceret ipſe aculeatis verbis fidei violatæ Reginam arguere, cujus ſanctimonia Suecis ſemper integra conſtiterit, haut remiſſius deinceps colenda. Ita quidem tempus tunc extrahere ſtudebant Rectores Sueciæ, quoad facie rerum penitius inſpecta decernere poſſent, num ſibi expediret pro modica pecunia ita bello immergi, ut citra Galliæ conſenſum excedere eodem non liceret. Eoque id negotium ad Oxenſtiernam rejiciebant, ut is, qui cominus res arbitrabatur, pro captu temporum ſtatueret.

7. Febr.

Danus ad pacem hortatur. 30. Jan.

§. 5. Aderat quoque à Daniæ Rege Legatus Tago Tottius Senator, qui poſt commendatum Regis ſui ſtudium circa quietem Germaniæ, & ut Suecia tam periculoſo bello ſubducta in tuto collocaretur, querebatur tractatus Wratiſlaviæ indictos fuiſſe eluſos. Nam ſi quæ in literis ſalvi conductus deſiderata fuerint, ipſo in tractatu corrigi potuiſſe. Sed dum circa iſta trutinanda tempus teritur, talia interveniſſe, ut qualis tunc ſperabatur pax, poſtea obtineri nequiverit. Inde Rectores denuo hortatur, ut de Suecia in pacatum ſtatum reponenda ſerio curam ſuſcipiant; inopina caſuum, belli magnitudinem, vires hoſtium, vicinorum indignationem, odia Proteſtantium, immanes belli ſumtus, iram Numinis ob ſacrorum ſocios oppreſſos memorans. Huic à Senatu reſponſum: penes ſe culpam non fuiſſe, quo minus Regis opera ſcopum ſuum obtinuerit. Inde memoratur, quam perverſe Saxo egerit, qui poſt habita Regis mediatione ab omnibus acceptata peculiarem pacem enixus ſit. Quod porro Rex diſgeſta hac indignitate ulterius paci conciliandæ operari velit, id à ſe magnopere probari. De ſuo in pacem ſtudio, quæ cum Meclenburgico acta ſint, ſatis teſtari; ac ut æquæ pacis conditiones haut repudientur, dudum ſe Oxenſtiernæ in mandatis dediſſe. 1636. 5. Febr.

Rectorum Sueciæ conſilia circa pacem.

§. 6. Ita cum hinc ad pacem, inde ad bellum ſolicitarentur Sueciæ Rectores, pax quidem optanda quam maxime videbatur; præſertim poſtquam bellum jam gereretur cum ſacrorum ſociis, & qui paulo ante junctis armis eandem cauſam propugnaverant. Neque dubitabatur, quin Proteſtantes Ordines pacem ſerio exoptarent. Pontificii autem, etſi ægre à deſtinatis ſuis hoſce plane opprimendi crederentur dimovendi: tamen ſi recti rationem ſubducerent, non minus cauſarum videbantur habere pacem deſiderandi, quam Sueci, Cæſar inprimis; urgente hinc Gallo, inde Suecis, ac pleriſque Ordinum ægris, queis invitis pax Pragenſis ſuſcepta fuerat. Sed & Germania diuturo bello exhauſta, Cæſarei exercitus fame imminuti, ex Italia & Hiſpania ſupplementorum nulla, aut modica ſpes. Ipſe Ferdinandus ſenio & valetudine debilis, cui ſi ſubito quid accidiſſet ante ſtabilitam filii ſucceſſionem, facile in aliam Domum faſtigium Cæſareum migrare poterat. Unde in Suecia ſpes erat ab hoſtibus utique honeſtam pacem obtineri poſſe. Ad eam porro tres viæ oſtendebantur. Nam & Galliæ Rex tractatus mediatore Pontifice propoſuerat, & Danus conciliatorem ſe pacis denuo ferebat; & Meclenburgicus non parum in eo negotio promoviſſe viſus erat. Enimvero Pontifex ſequeſter Suecis nunquam ſat æquus credebatur, utut Avaugurius jactaret; meliorem ipſis Mediatorem inveniri non poſſe, quam Pontificem, Cæſari & Hiſpanis offenſum, Galliſque faventem: neque Gallum Proteſtantium ſalutem inſuper habiturum. Sed & Dani quantumvis pacis Germaniæ cupidi mediatio Suecis inviſa, qui & antea in hoc negotio dignitatis Sueciæ modicam rationem habuerat, & nunc ſatisfactionem ab iſta poſtulari cum irriſu accipiebat. Unde id ſaltem conſtabat, omnibus eum modis impediturum, ne quis in Germania locus Suecis hypothecæ nomine relinqueretur. Nec parum ſuſpicionem augebat, quod Legatus iſtius ita fervide negotium urgeret. Simul crebro inter ipſum ac Cæſarem commeantes nuntii clandeſtini quid commercii arguebant. Quin & de animo ipſius ſatis teſtabatur, quod Uladiſlaum Poloniæ Regem ſtultitiæ argueret ob initas cum Suecis inducias; nec diſſimularet, non Cæſarem ſolum, ſed & Saxonem Suecos non dignari, ut cum ipſis tractatu miſceantur; eoque Meclenburgicum ab iſtis ſubſtitutum. Quia tamen adparebat, Danum iſti negotio inhiare, nec citra offenſam, quæ hac rerum facie declinabatur, repudiari poſſe; inde iſtis omnibus diſſimulatis ipſe multo verborum honore demulcebatur. Igitur Meclenburgico parario de pace agere tutiſſimum videbatur; eoque Rectores Sueciæ Oxenſtiernæ facultatem iſto interveniente cum Cæſare trans- 5. Ja

igendi

1636. gendi miſerant, addito, ut quantum liceret, tractatus abſolveret, antequam alii ſe mediatores ingererent. Et maximi momenti habebatur conventus omnium Proteſtantium Luneburgi indicendus, cui Meclenburgica interpoſitio anſam dederat; quem ſi tempus ferret, Oxenſtierna adire jubebatur, aut idoneos homines eodem delegare, ne abſque fructu iſte ſolveretur. Placebat quoque duo tractationis inſtrumenta concipi, unum, quo cum Cæſare hactenus hoſte transigeretur juxta capita à Saxone concepta; alterum quo cum Proteſtantibus tanquam amicis ſuper penſatione lati auxilii conveniretur; quæ materia Luneburgici conventus erat futura. Ubi & opera danda erat, ut Proteſtantes Ordines fœdere mutui auxilii Sueciæ innecterentur. Circa ſatisfactionem prior fere ſententia ſtabat, niſi quod cum alias ſelecti Ordinum aut eximiam aut nullam petendam cenſuiſſent, Senatui jam ſatius videretur aliquid mediocre, quam nihil accipere, ſive exſoluta ſtatim pecunia, ſeu in diem accepta hypotheca. Quod ſi tamen præter ſtipendia militum nihil obtineri queat, præſtare amicitia Ordinum adquieſcere, quam ob ſolam ſatisfactionem in bello perſiſtere, incerto eventu, & majore Sueciæ periculo, ſi reliqui bello ſe ſubduxerint, aut plures hoſtes acceſſerint. Cum dignitati Sueciæ ſatis conſultum ſit, ſi pacta à Cæſare ratihabeantur. Nec habiturum Gallum, quod de neglectis fœderibus queratur, quæ partim ab ipſo abrupta, partim Sueciam non ſpectent, partim ratihabita nondum ſint. Præſertim cum & Viennæ & Pariſiis, ut fama fert, annitente Pontifice, tractatus pacis ferveant.

& bellum. §. 7. Quod ſi tamen pax non procederet, placebat arctius cum Gallia jungi. Equidem id conſultum non videbatur, ita negotium præcipitare, uti Gallici Miniſtri urgebant, ut abſque placito Gallorum bellum deinceps ponere non liceret; æque tamen noxium habebatur, ambiguas inter res
6. Febr. Gallum abrupta repulſa offendere. Igitur & Avaugurio dandum reſponſum ſuſpendebatur, & Oxenſtiernæ ſcribebatur; videret, quomodo negotium pacis ſuccederet. Hoc enim ad optatum perducto finem non defuturæ erant apud Gallum excuſationes. Etſi utique Gallicus Legatus paciſci velit, ſuper peculiari utriusque Regni ſecuritate, commerciisque, & aliis olim conventis tractatus iniri poſſe. Sed pace irrita ita tractatus dirigeret, ut auxiliis Galliæ frui liceret. Et cum interea nuntiatum eſſet, Meclenburgicum jejunius quam antea reſponſum à Saxone tuliſſe, ex eoque colligeretur, pacem illi parum cordi eſſe:
13. Febr. iterum Oxenſtiernæ injungitur; ſi intelligat, bellum utique continuandum, Gallos, Anglosque & alios ad cauſam ſuſcipiendam excitaret. Sicuti & poſtea Avaugurius accepto reſponſo non contentus, ducenta millia uncialium annuum ſubſidium offerebat. Et cum ea ſumma longe infra onus, quod iſto bello ſubeundum foret, eſſe judicaretur; duplum fortaſſe & amplius, ſi poſtuletur, obtineri poſſe ferebat.

Oxenſtiernæ conſilia. §. 8. Paria conſilia ab Oxenſtierna in Germania agitabantur; ſed quo propius is negotio immixtus eſſet, eo minus ſpei concipiebat honeſtam pacem obtinendi. Saxonem quicum tractandum erat, ſuperbia & importuni quidam ſpiritus ita transverſum egerant, ut eo tempore citra contumeliam cum ipſo tranſigi vix poſſe videretur; quin nec idem ſui juris erat, & ſuper omnibus Vienna reſponſa petebantur. Tempus conventui Luneburgico deſtinatum jam propinquabat. In iſtum oculos converterant Sueci; in eodem ſpem reponebat Regina Bohemiæ, cui ut adſiſteret, Angliæ Rex Joſephum Averium apud Hamburgenſes Reſidentem juſſerat. Eundem quoque captabat Gallicus Legatus Chaumontius. Et ſpes erat Oxenſtiernæ, quæ ſuper excluſis amneſtia adhuc diſceptabantur, ibidem componi poſſe. Sed de iſtius conventus indictione altum adhuc ſilentium & à Cæſaris rationibus abhorrebat, occaſionem præberi Proteſtantes iterum inter ſe & cum exteris Coronis uniendi. Igitur placebat Oxenſtiernæ pacem quidem non negligere; ſed quod ejus ſpes valde anceps foret, quæ à Gallis offerebantur, non inſuper habere; ac utraque ſimul agere, & aut pacem ſi detur, amplecti, aut ea fallente, bellum auxiliante Gallo acrius ſumere, quoad res alio verterent, & aut Proteſtantes Pragenſis Pacis vincula exuerent, aut hoſtis juſtam pacem offerret, vel admitteret.

Daniæ Rex *Oxenſtiernam ad pacem invitat.* §. 9. Porro & apud Oxenſtiernam paci conciliandæ operam ſuam obtulerat Daniæ Rex, miſſo Stralſundam Secretario Cleenio; qui exponebat, Regi magnopere dolere, inter Suecos & Saxonem bellum exarſiſſe, quod propinquo periculo ipſius quoque Regnum adflet; unde & ſuam, & aliorum ſalutem ejus negotii curam Regi imperare. Quo fine is, legatos Holmiam, & ad Saxonem miſerit, adverſus quos utrinque deſiderium pacis fuiſſe oſtenſum. Idem ab ipſo expectari, qui pro ſua prudentia facile perſpiciat, quam difficile Suecis futurum ſit hoc Germaniæ ſtatu bellum ſuſtinere; quam periculoſum quoque Daniæ belli flammam in limite ſuo graſſari, cujus ut otioſus diu ſpectator Rex deſideat, propriæ ſecuritatis rationem non permittere. Declararet igitur Oxenſtierna, quæ ipſius ſuper mediatione Regis ſit ſententia; quas pacis leges ipſe proponat, & quo vado hactenus negotium pacis adhæſerit; ac ut tantiſper induciæ ineantur. Ex his Oxenſtierna ſatis perſpiciebat, Danum jam minitabundum Sueciæ vires contemtim habere, eoq; Suecis parum æqui futurum; ac pacis ſibi arbitria arrogantem oſtentatis armis, leges quæ ſibi viderentur, iisdem obtrudere inſtituiſſe. Nec eo ſecius id alta diſſimu- 9. Jan.
latione transmittere, ac multo cum verborum honore Regis deſtinata laudare, deque ſuo in pacem ſtudio teſtari; prolixe inſuper oſtendens, non ſua ſed Saxonis culpa res in hunc ſtatum devolutas; ſimul cum Meclenburgico Duce acta communicat, ut quam nihil æqui à ſe prætermiſſum ſit, eo liquidius arbitrari queat.

Inter Saxonem & Oxenſtiernam ſuper pace acta. §. 10. Interea Saxo ad transmiſſa à Meclenburgico pacis capita per Oxenſtiernam concepta declarationem diſtulerat, cauſatus rem magni momenti eſſe, & conſiliarios ad alia negotia digreſſos, propediem tamen ſe reſponſurum. Et quia non 7. Jan.
nulla ex iſtis capitibus ad Cæſarem referenda ſint, illa ſtatim à ſe Viennam transmiſſa. Iſthæc à Duce Oxenſtiernæ communicata huic ſuſpicionem injiciebant, velut Saxo circa hactenus agitata nullam facultatem aut mandatum habeat certi quid concludendi; quippe qui nullo in capite ſententiam 17. Jan.
ſuam diſtincte explicare auſus ſit: Idque Oxenſtierna Duci literis ſignificat; neceſſum ideo ſibi eſſe rebus Sueciæ cautius invigilare; teſtatus tamen, optare ſe, ut à Duce res felicem ad exitum deducatur; nec ſe honeſtæ paci moram allaturum. Eas literas Dux Electori mittit, velut negotium 18. Febr.
promoturas, addito, ut ſiſtendis belli malis, & declinandæ majori animorum exacerbationi declarationem ſuam acceleret. Enimvero Oxenſtiernæ literas ægerrime ferebat Saxo, velut quibus fides ipſius in dubium vocaretur, & ipſe argueretur plus poteſtatis ſibi arrogare, quam revera conceſſum foret. Eoque viciſſim Oxenſtiernam perſtringebat velut ambiguum ac lubricum, cui nun-

quam

1636. quam aliqua elabendi rima deſit: cujusque adeo reſponſum altius penetrans curatius ſibi expendendum ſit. Ita tractatus cum Saxone ceſſim indies ibant. Poſtquam tamen Oxenſtierna Wiſmariam ſe contuliſſet, cum Chaumontio tractatum ſuſcepturus, eodem accedebat Dux, utut parum ſibi ſupereſſe ſpei fateretur, & fortaſſe plura noſſet, quam pandere vellet; ſolicite apud iſtum inſtans, ne fœderi ſe Gallico immergat, quod tractatibus pacis non parum difficultatis ſit injecturum. Contra Oxenſtierna oſtendere, fœdus Gallicum non ſine damno Sueciæ dilatum, dum paci cupide imminetur; cujus cum exigua nunc ſpes allubeſcat, Saxone indies infenſum animum magis expromente; vitio ſibi verti non poſſe, ſi plures in Sueciam hoſtes incitare, & occaſionem vires firmandi omittere nolit. Nec eo ſecius Dux inſtabat, ut poſtremam Saxonis declarationem, à ſua parum abeuntem probare velit; ſatisque habeat, quos pax Pragenſis excluſerit, clementiæ Cæſaris, de qua magna ſpes ſit, relinquere. Quin & Daniæ Rex literis Oxenſtiernæ ſignificabat; ſe nuper cum Saxone per ablegatos de pace egiſſe, & quanquam in Saxonis declaratione aliquid adhuc deſideretur, ſpem tamen eſſe, conventum à ſe ad ſecundum Maji diem Lubecæ propoſitum fructu non cariturum. Eoque petebat, daret operam, ut Legati è Suecia ad eum conventum mature adſint, quo & ipſe ſuos ſit miſſurus. Ex hiſce literis Oxenſtierna de Saxone ab æquis conditionibus averſo ſatis colligebat; eoque tractatibus cum Chaumontio inſiſtebat, dilato ad Regis literas per aliquot dies reſponſo, quoad de ſucceſſu iſtorum conſtaret, cui hocce adaptandum erat. Tractatibus cum Gallo ad finem perductis Regi reſpondet: ſummam negotiationis de pace in eo verti, quod Suecis non cum ſolo Saxone, ſed præcipue cum Cæſare, ſociisque negotium ſit. Nam etſi iſtum propria libido in Suecos impegerit, ſummam tamen controverſiæ cum Cæſare agitari. Igitur neceſſum eſſe literas fiduciarias ab iis, quorum nomine tractandum ſit, exhiberi, more inter Principes & Reſpublicas recepto. Addebat, cum Suecis hactenus omnis ſpes honeſtæ pacis fuerit præcluſa, ſibi non licuiſſe Gallorum fœdus abnuere, quo de gerendo & ponendo pariter bello conveniatur. Præſertim cum ipſe Rex Chaumontio confirmarit, ſibi non aliam pacem præter communem cordi eſſe, cuique adeo Rex Galliæ includatur; ac Legatus viciſſim Daniæ Regi oſtenderit, ejus interventionem ſuo Regi gratiſſimam fore. Unde petebat Oxenſtierna, ea quæ conventui iſti conſtituendo præmittenda ſunt, ita adornet Rex, ut omnes quorum intereſt dicto die convenire ibi queant, ne in primo limine negotium hæſitet. Tandem & Luneburgici Duces, ac præcipue Georgius Dux Legatos ad Oxenſtiernam mittebant, qui mediationem ſuam in negotio pacis offerrent, additis querelis de hoſpitiis exercitus Suecici, & ut Nienburgum reſtituatur, quorum hoc & illud uti neceſſitate, & belli ratione excuſabatur; ita ultro iidem incitabantur, ut aſſumtis in ſocietatem aliis Ordinibus paci ad omnes pertinenti operam navarent.

Fœdus Gallicum impedire conatur Meclenburgicus. — *7. Martii.* — *& Daniæ Rex. 6. Martii.* — *21. Martii.* — *& Luneburgici Duces.*

Oxenſtierna cum Legato Gallico tractatus ſuſcipit.

§. 11. Iſthæc tamen omnia non obſtabant, quo minus Oxenſtierna cum Legato Gallico tractatus ſuſciperet: quod Saxonis acta nullam pacis ſpem facerent, ni res aliam faciem induerent; & bello implicitis potius videbatur alteri ſociatis quam ſolis cum hoſte luctari. Et quanquam eo fœdere via ad peculiarem transactionem præcludebatur; tamen incerta adhuc pace ita ad futuros tractatus reſpiciendum erat, ut præſentis belli rationes haut negligerentur. Et vel ſola Gallici fœderis fama, Suecis firmamentum, hoſti hæſitationem, dubiis amicorum conſtantiam, militi animos videbatur additura, utut de cætero parum Gallia conferret levandis belli oneribus. Accedebat pecuniarium ſubſidium, quod Gallus offerebat, ea argenti anguſtia, qua tunc Oxenſtierna premebatur, non inſuper habendum. Et quia Chaumontius utique tractatus cum Saxone abrumpi poſtulaturus erat, placebat audire, quid conditionum is proponeret; ſimul credebat hoſtibus inde ſuſpicionem injectu iri, ut tanto magis transactionem maturarent. Igitur invitante Oxenſtierna Chaumontius Hamburgo Wiſmariam ſe conferebat, quo & iſte Stralſunda adpulerat. Ubi ab initio Oxenſtierna velut fœdus declinaturus diſſerebat; opus fœdere non eſſe, cum jam antea utrumque Regnum ſtrenue in communem hoſtem nitatur; nec Sueciæ tam difficiles cum Cæſare controverſias eſſe, ut non ſtatim illæ componi queant; cum Gallis ſuper Lotharingia cum Cæſare diſceptetur, quæ apertam velut januam in Galliam pandat: perpetuum fore bellum, diverſis utriusque Regni litibus conjunctis: fœdera quoque priora hactenus fere effectu caruiſſe. Ad quæ Chaumontius: Ni fœdus utrumque Regnum connectat, poſſe unum bello ſe ſubducere, tota mole in alterum ſolum devoluta, cui ſane Gallia haut æque facile, quam Suecia ſit ſuccubitura. Galliæ quoque ſi omnia Cæſari concedere velit, non minus in proclivi fore bello excedere, quam Suecis. Conjunctionem horum Regnorum multum ponderis habere, eoque facilius communem pacem producere poſſe: nec ejus conjunctionis nullum hactenus fuiſſe fructum, & ampliorem deinceps ſperandum. Inde diu diſputabatur, num priora fœdera ſublata forent; id quod Oxenſtierna culpa Gallorum factum arguebat, Chaumontio contra ſuorum actiones defendente. Sed quod ea res odioſa eſſet, iſtam ſilentio involvi ſatius videbatur. Hinc Oxenſtierna fœderis leges Gallo primus proponebat, deſtinatis Suecorum adaptatas, ne ab ipſo propoſitas, ſi ſcopo ſuo non congruerent, diluere, ac ſecreta Status Suecici tangere neceſſum haberet. Simul ut illæ ſic concipi poſſent, quo apud Germanos plauſibiles forent; utque ipſe Gallicorum conſiliorum gnarus, unum & alterum caput inſerere poſſet, quod anſam elabendi præberet, ſi forte fœdus commodis Sueciæ obſtaret, aut Regina idem ratum habere nollet. Has leges cum Gallus non probaret, alias hic proponebat: quarum Oxenſtierna nonnullas admittebat, reliquas rejiciebat, aut diſtinctius exprimebat; donec poſtremam formulam, & cui plane inhærere ſtatuerat Oxenſtierna, iſti exhiberet; 19. Mart. quam, ſi placeret, ipſe ſubſcriptam Reginæ ratihabendam transmiſſurus erat, ſi & Gallo ſubſcribere placeret. Aſt hic in controverſa capita absque peculiari mandato ſe conſentire poſſe negabat; ſuper quibus tamen ad Regem relaturus ſit. Simul ipſe poſtremam ſuam formulam offert, qua ſi 20. Mart. Oxenſtierna adquieſceret, & ipſe ſub ratihabitionis Regiæ ſpe ſubſcriptam Oxenſtiernæ conſignare volebat.

Controverſiæ circa fœdus cum Gallo.

§. 12. Cæterum ſuper eo præcipuè controvertebatur, quod Oxenſtierna vellet, ut Gallus Cæſarem ejusque ſocios hoſtes declararet, ac una cum Suecis profeſſum in ipſos bellum gereret; quod rationis non ſit, ad arma in illum gerenda à Gallo obſtringi, quem ipſe hoſtem agnoſcere nolit. Ad quæ Chaumontius; Oxenſtiernæ rationem improbare ſe non poſſe; ſed deficiente mandato in id caput conſentire ſibi fas non eſſe. Præſertim cum primo fœdere id poſtulatum non fuerit; nec Galli à Suecis Hiſpanos hoſtes declarari petant, cum tamen Galli obſtringere ſe velint, niſi Suecorum

1636. conſenſu cum Hiſpanis haut tranſigere. Aut ſi Oxenſtierna poſtulato ſuo inſiſtat, ſe noſſe velle, num & Sueci bellum Hiſpanis indicturi ſint? Contra Oxenſtierna: mandati defectum legato excuſationem præbere; ſed idcirco hautquaquam ſibi aliquid admittendum rationi atque æquitati repugnans. Prius quoque fœdus à præſenti multum differre; per iſtud quippe Sueciæ liberum fuiſſe cum hoſte paciſci, non impediente Gallo, cui nihil tunc litis cum Auſtriacis, ut etiam, ſi vellet, mediatoris munus ſubire poſſet. Fœdera quoque temporibus mutatis adaptari. Super Hiſpania nihil ſibi in mandatis datum, neque Suecos intercedere, quo minus pax inter Gallos, Hiſpanosque coëat. Id quod eo liberius jactabat, quod noſſet, non ita facile bello Hiſpanico Gallos extricare ſe poſſe. Inde ſuper Heilbrunnenſi fœdere, & ſuperſtructo iſti Directorio diſceptabatur; quod caput Gallus ſeponere cupiebat; Oxenſtierna autem id urgebat, alliciendis Ordinibus, velut quorum libertas & commoda quærantur; ac aſſerendæ Sueciæ dignitati. Circa donationes quoque à Guſtavo Rege, & Oxenſtierna Reginæ nomine factas, non conveniebat; quanquam id caput tanti non eſſet, ut tractatus ad id adhæreſcere deberent. Subſidiorum dimidiam tantum partem Gallus offerebat, quam Oxenſtierna poſtularet; cum id præcipuum caput foret, ex quo Sueciæ aliquod emolumentum proveniret. Urgebat Gallus, ut ad certum ſe militum numerum in Germania habendum Sueci obſtringerent. Viciſſim ut & Galli ad parem numerum tenerentur Oxenſtierna poſtulabat. Volebant quoque Galli militis ſcribendi facultatem in locis per Suecos occupatis ſibi concedi; id quod Oxenſtierna abnuebat, in tanta licentia milite Suecico ob argentum Gallicum ad iſtorum ſacramentum tranſituro, non ſine magna Suecici exercitus imminutione. Cui incommodo declinando hanc clauſulam addebat Gallus; neminem à Gallis conducendum, qui Sueciæ ſacramento ſit devinctus. Sed arcana ratio ſuberat, quod Galli tunc novum exercitum iſtis in oris parare meditarentur, ſub Arnheimii, aut Franciſci Alberti Lauenburgici ductu; id quod obliqua ratione Oxenſtierna impedire conabatur. Hæc igitur obſtabant, quo minus inter ipſos plane convenire poſſet; eademque ad ſuperiorum declarationem rejiciebantur, quatuor menſium ſpatio conſtituto, intra quod ratihabitio utrinque ſit curanda. Scilicet quia rem integram ſibi Oxenſtierna ſervari cupiebat, ut ſi vel fœdus Senatui diſpliceret, aut interea occaſio daretur bello honeſte excedendi, ratio foret tractatum tollendi. Quod ſi autem fœdus placeret, nova gratia illo ratihabito iniri poterat. Inde anquirebatur, quomodo intra quatuor iſtos menſes utraque pars adverſus hoſtes ſe gerere debeat. Oxenſtiernæ placebat, utrique bellum quantum poſſit perſequendum, ut tamen liberum interea ſit pacem inire. Contra Gallus obtendebat: id utriusque conſilia turbaturum, & hoſti occaſionem præbiturum ipſorum deſtinata eludendi. Scilicet quia ſatagebat Suecis viam ad ſeparatos tractatus intercludere metu, ne Sueci bello ſe ſubducerent. Id conſilii cum ſatis perſpiceret Oxenſtierna, optabat, ita à Saxone negotium fuiſſe adminiſtratum, ut ſpem amicæ transactionis concipere liceret. Sed quod illa longius adhuc abeſſe videretur, terrendis hoſtibus, & confirmandis amicis, ac militibus in Galli heic voluntatem concedebat.

Temporaria transactio inter Oxenſtiernam, & Chaumontium. 1636.

§. 13. Ita tandem inter eos pactum inibatur, cui ad finem usque quatuor menſium conformes ſe debeant gerere. Scilicet conſtanter profeſſuri erant, velut omnia inter ipſos conveniſſent. Unde & Sueci Daniæ Regem, & alios Mediatorum partes ſuſcepturos ad communes tractatus, qui utrumque Regnum complectantur, remiſſuri erant, ad Kalendas usque Auguſti cum Cæſare & ſociis pacem 1. April. haut inituri, nec inducias niſi forte ad paucos dies reficiendo militi. Si quis tamen interea ſe Mediatorem offerat, liberum utrique parti fore oblatas conditions audire, & ſtudium pacis oſtendere; rem tamen integram ſervandam, & quæ agantur invicem bona fide communicanda. Præter iſta Oxenſtierna Chaumontio quædam capita tradebat, ut ſuper illis Regis ſui declarationem procuraret; de Moguntino & VVormatienſi præſulatu Suecis reſtituendo; ut donationes ab his factæ ratæ ſint, & ſi qui poſſeſſione exciderint, in eam reponantur; ut ſi qui Cæſarei aut Bavarici duces à Gallis capiantur, cum Guſtavo Hornio permutentur: ut Suecorum hoſpitia in Alſatia circa Benfeldam & Dachſteinum ne turbentur, denique ut pecuniam Suecis promiſſam è Gallia exportare liceat, parcendis collyborum impendiis. Poſtremum tunc à Gallo reliquorum ſubſidiorum ſexaginta millia uncialium exſolvebantur, formando per Weſtphaliam exercitui, aliisque neceſſariis expenſis valde opportuna. Cæterum quod ratihabito iſthoc fœdere diuturni belli conſilia capeſſenda erant à Rectoribus Sueciæ ſelecti Ordinum ad menſem Majum convocabantur, è quorum ſententia de pace, & bello decretum formaretur. Quia tamen ſatis patebat, Gallos eo fœdere nihil aliud quærere, quam ut per modicam pecuniæ ſummam Suecos bello illaquearent, qui tamen utique pacem præoptabant; inde nulla occaſio hujus obtinendæ amittenda videbatur. Eoque Oxenſtierna jubebatur ad 14. April. inſtitutos Lubecæ à Dano tractatus ipſe ſe conferre, ſi Cæſarei Legati eodem accederent; aut delegatos eodem mittere, ſi &, qui à Cæſare facultatem haberent, per delegatos agere mallent; neque tamen pacem concluderet, quod per conventionem cum Gallo non licebat, ſed fundamenta eidem locaret; quæ ſi poſt elapſos quatuor menſes perfici poſſet, ratihabitione Gallici fœderis opus non erat. Cui fini in Germaniam mittebatur Joannes Salvius; contra Oxenſtierna in Sueciam evocabatur, Rectores Sueciæ de rebus exterioribus penitius informaturus, tum ut ipſe ſtatum patriæ curatius inſpiceret. Interim ne quid ibi rerum negligeretur, Generalis Legati munus tantiſper in Stenonem Bielkium transfertur. Nam primo decretum erat, ſtatim à peracto Ordinum conventu Oxenſtiernam in Germaniam remittere. Poſt ſatius viſum, tractandæ ſummæ rerum in ipſo velut centro reipublicæ ejus opera uti.

Oxenſtiernæ pecuniæ inopia urgetur.

§. 14. Inter iſta Oxenſtiernam circa rem militarem diſponere ſatagentem argenti penuria quam maxime premebat, cum iſta tarde è Suecia curarentur; & quæ ad Mare Balticum ſupererant hoſpitia vix alendis præſidiis ſufficerent. Galli hactenus ex fœdere dudum debita ſolvere neglexerant. Hollandi clauſam crumenam tenebant, proprias neceſſitates cauſati, & quia militem Suecorum per VVeſtphaliam inſtaurari parum arridebat, metu, ne Auſtriacus miles ad confinia ipſorum pertraheretur, quem longiſſime remotum optabant. Neque ex Anglia quid ſperabatur, utut iſte Rex Palatinam cauſam acriter ſuſcipere velle videretur. Quod tamen res omnino ſuſtinenda foret, aut cum ignominia deponenda, circa pecuniam conquirendam prima cura erat. Cui fini per Pomeraniam & Meclenburgicam aliquot legionibus hoſpitia aſſignabantur, quæ provinciales oblatis tributis redimebant. Summa quoque mutuo ſumitur, & ad extundendos Hollandis nummos Petrus Spiringius mittitur, ejus nationis ingenia arte tractare callidus.

1636. callidus. Accedebat poſt à Gallo ſoluta pecunia, jam memorata. Ad Reginam quoque Bohemiæ, & Carolum Ludovicum Palatinum Electorem ſuæ Domus cauſam commendantes ſcribitur; apud Regem Angliæ inſtent, alia quam hactenus conſilia inſtaurandis Palatinæ Domus fortunis capeſſeret. Alias Suecis, quibus ſolis tantum onus incumbebat, vitio verti non poſſe, ſi ab omnibus destituti, premente inſuper multorum invidia, propriæ ſaluti conſulentes tam gravi ſe bello ſubducant.

2.. Mart.

Idem tres exercitus parare inſtituit.

§. 15. Quia autem non ſolum Saxo reſpiciendus erat, jam aliquot cladibus debilitatus, ſed & Gallaſius è Lotharingia redux magnam exercitus partem in Weſtphaliam hiematum miſerat; ſimul valida manus in Sileſia colligebatur; Oxenſtierna quoque poſt firmatam oram maritimam, ad tria flumina, Albim, Oderam, & Viſurgim totidem exercitus hoſti opponere conſtituerat. Ad Albim Banerius præcipuo cum exercitu curabat, quem in Saxonis ditiones penetrantem monebat, exercitum quantum poſſet augeret, ac vim frumenti Magdeburgum convehendam curaret. Hermannum Wrangelium ad Oderam rem adminiſtrare placebat, è copiis Boruſſicis, novisque delectibus exercitu compoſito, quo vel Banerio ſuccurreret, vel hoſtis progreſſus iis in oris ſiſteret, vel pro re nata ultro in iſtum moveret. In Weſtphalia poſt cæſum Cniphuſium ingruens multis cum legionibus Marchio Grana Cratzenſteinium tribunum acriter licet reſiſtentem cis Viſurgim rejecerat, Suecosque omnibus fere hoſpitiis ibi exuerat. Supererant tamen quædam loca præſidiis Suecicis inſeſſa, Oſnabruga inprimis, & Nienburgum, mox ni ſubveniretur amittenda; ſimul hoſtis Viſurgi ſuperato Banerium nemine prohibente à tergo circumventurus erat. Accedebat quod Landgravius pronum ſe oſtenderet ad ſuas copias cum Suecis per Weſtphaliam jungendas; & Georgius Luneburgicus, etſi nondum aperte in veteres partes regreſſus, hoſti tamen tranſitum Viſurgis negaret, ac Oxenſtiernæ per Chaumontium ſignificaret; ſe facile in Suecorum partes iterum conceſſurum, ſi vires in vicinia videat, quibus innitatur. Igitur ſi quæ copiæ iſtis in oris cogi poſſent, Landgravii & Luneburgici conjunctio ſperari poterat: ſin minus, dubium non erat, quin iſti vel quietem acturi, vel ad hoſtem ſponte aut neceſſitate tranſituri forent; quod incommodum ut præverteretur, opera utique danda erat. Igitur placebat tria peditum, totidem equitum millia illic contrahi è veteribus legionibus, aut recenti delectu, quibus ſummo cum imperio præficiebatur Alexander Leslæus veteranus & fidus Suecis dux, cui ſupremus Vicarius Jacobus Kingius, & Cratzenſteinius ſummus Vigilum præfectus adjungitur. Hæc deſtinata ſi perfici daretur antequam hoſtis præveniret, ſpes erat eum diſtractis viribus commode ſuſtineri, Suecicosque exercitus mutuo ſibi ſuccurrere poſſe. Enimvero cum Saxoni Hatzfeldius cum validis copiis ſubſidio veniret, & Banerio acriter incumberet, ut ipſum Albi dimoveret, ſede belli in Pomeraniam & Meclenburgicam translata; Oxenſtierna ut ocyus deſtinatæ è Suecia copiæ trajicerentur inſtabat. Quæ ſi in tempore adveniſſent, hoſtis ab ora maritima removeri, & ad ſerias pacis cogitationes, quæ hactenus parum cordi fuerant, compelli poſſe videbatur.

Belli genius mutatur.

§. 16. Uti porro bellum jam diverſam induerat faciem, ad hoſtes transgreſſis, qui communem hactenus cauſam propugnaverant: ita & diverſa à prioribus veluti fundamenta ſubſternere Oxenſtierna inſtituebat. Hucusque enim id innixum fuerat fœderibus, quæ Sueciæ cum Ordinibus Germaniæ intercedebant. Ubi dum quilibet belli incommoda ſuis ditionibus arcere contendit, Oxenſtiernæ nihil ad ſummam rerum faciens ſuſcipere dabatur, niſi poſt longam diſceptationem fœderatis in ſuam ſententiam pertractis: quos dum diſcrepans ſtudiorum aut conſiliorum genius in diverſa trahit, multa utilia impediebantur, multis malis via pandebatur. Aſt abruptis nunc ipſos per Ordines fœderibus è ſolius Sueciæ judicio bellum geri poterat minore quidem quam hactenus mole, ſed majore conſiliorum æquabilitate. Unde licet forte unus vel alter ad fœdus renovandum ſe pronum oſtenſurus foret; Oxenſtiernæ tamen parum id curandum videbatur, cum nunc minore reſpectu ditionibus iſtorum ad belli neceſſitates uti liceret. Niſi quod ad Germanum militem in officio continendum intereſſet, unum & alterum Ordinum in partibus perſiſtere, ne bellum adverſus totum Imperium geri videretur. Igitur Banerio & aliis ducibus injungebatur, adverſus omnes Ordines, quorum terras attingerent, Saxone excepto, qui hoſtium ſe præcipuum ferebat, humana verba, & accuratam inter milites diſciplinam adhiberent, errata ipſis ſua, & Suecorum benevolentiam oſtenderent, quam nondum exuerint, ſacra ipſorum & libertatem adhuc aſſerere parati. Quod ſi quis ultro ſuper renovando fœdere proponat, conditiones quidem oblatas audirent, & de Suecorum propenſione teſtarentur, ſed eos ad Oxenſtiernam, ipſive ſufficiendum, aut Rectores Sueciæ remitterent: interea opportuna ſibi loca, & unde hoſti damnum inferri queat occupare, & præſidiis firmare ne omitterent. Circa diverſos tamen Ordines diverſa conſiliorum ratio ineunda erat.

1636.

20. Jan.

Obſervanda circa Pomeranos.

§. 17. In Pomerania, præcipue qui ad clavum Reipublicæ ſedebant, non ultra Suecis favebant, quam neceſſitas exigeret, pars fortunæ ſe accommodaturi, plerique ab aula Brandeburgica dependentes. Unde cum Steno Bielkius Ordines ibi provinciales in conventu tunc habito ad fidem citra exceptionem Sueciæ durante bello ſervandam, novamque cautionem præſtandam adigere meditaretur; Oxenſtierna id ſupervacuum ducebat, quod Suecis poſt Deum præcipua fiducia in ſeipſis, ac validis oppidorum præſidiis collocanda eſſet. Ac novæ cautionis exactionem nil niſi novis diſceptationibus cauſam præbituram, nullo fructu. Igitur cenſebat, ſimplici tantum admonitione apud Ordines defungendum, ut fœdus ſervent, obiter tamen inſinuandum, non obſcurum nobis eſſe quousque adverſæ parti ſint addicti. Inter omnes Germaniæ Principes nemo Guſtavi Regis, & poſt Oxenſtiernæ deſtinata magis turbaverat, quam Brandeburgicus, verbis eximium in res Suecicas favorem præ ſe ferens, & ſub amicitiæ velamento adverſæ partis conſiliis alte immerſus. Cui quanquam omni ratione ſatisfacere conaretur Oxenſtierna, prævalebant tamen Schvvartzenbergii Comitis conſilia, nulla mutationis ſpe, utut Galli hunc, ejusque opera Electorem ſibi adjuncturi, iſtius filio in Gallia agenti Ducatum promitterent. Ipſe Elector hoſtilia palam induerat, copias ſuas Saxoni adjunxerat, Suecos per impreſſa denuo edicta Imperii & ſuos hoſtes declaraverat, quæ per univerſam ditionem promulgari curaverat. Simul avocatoria mandata & confiſcationes adverſus eos, qui Suecis militabant, Pfulium, Zabelticium, aliosque exſequebatur. Uxor tamen Electoris ab iſtis conſiliis abhorrens, & in Suecos prona ab Oxenſtierna petebat, præfecturis ſibi deſtinatis, & Berolino ſecuritatem præſtaret. Cui is de præfecturis ſtatim annuebat; ſuper Berolino ad Rectores Sueciæ rejiciebat, tum alias ob cauſas, tum

1. Febr.

Electorem Brandeburgicum.

21. Febr.

ut

1636. utElectorem hac via in aliam ſententiam pertraheret; addito, ſi exuta hoſtilitate ad priſtinam amicitiam redeat Elector, Suecos viciſſim oſtenſuros, ipſis non fuiſſe in animo amicos bello perſequi, ſed officiis potius cum iisdem certare.

Wilhelmum Vinarienſem. §. 18. Wilhelmum Saxoniæ Ducem ſi Suecorum partibus iterum accedere vellet, non repudiandum cenſebat Oxenſtierna, ut tamen imperium militare ipſi non amplius committeretur; 20. Jan. eumque ut data occaſione invitaret, Banerius monebatur. Circa Bremenſem Archipræſulem Archiepiſcopum Bremenſem. Alexandro Leslæo, Laurentio Grubbio Reſidenti injungebatur, ejus favorem conciliare ſtuderent; 24. Febr. inprimis ubi animadverterent, Cæſarem ipſum præſulatu dimovere velle, isque ideo arctius Sueciæ conjunctionem affectaret, omni ratione eundem ad ſe pertraherent. Sed apud Ordines provinciales operam darent, ut menſtrua tributa & alia Comitem Oldenburgicum. bello neceſſaria annuerent. Apud Comites Oldenburgi, Delmenhorſtæ, & Friſiæ Orientalis iidem clam ſubſidii quid ſollicitare jubebantur; ipſoſque monere, ut parem immunitatem, quam Sueci præſtarent, ab hoſte quoque impetrarent. Quod ſi autem hoſtis intra eos Comitatus hoſpitia cepiſſet, neglecto immunitatis diplomate, eum inde ejectum irent, & tributis hoſpitiisq; eas ditiones ſubjicerent. Neoburgicum Ducem. Quæ ſuper neutralitate cum Neoburgico convenerant, à Suecis re ipſa impleta erant, tradito Siburgo, aliisque arcibus; ipſumque inſtrumentum Ludovico Camerario in Batavos transmiſſum erat, ubi ab altera parte omnia perfecta eſſent, tradendum. Aſt cum Cæſarei inſuper habita iſta conventione totum fere Juliacenſem agrum occu12. Febr. paſſent id inſtrumentum Neoburgicis exhiberi vetabatur. Simul Leslæo injunctum id pactum negligeret, ac Neoburgici ditionibus, prout belli ratio ferret, uteretur.

Georgium Luneburgicum. §. 19. Enimvero præcipuus in Georgium Luneburgicum Ducem, & Landgravium Wilhelmum reſpectus erat, validis adhuc copiis ſuccinctos. Quorum iſti Pragenſis pax non ſatisfaciebat ob Hildeſianum præſulatum & oppidum, quo cedere hautquicquam conſtituerat. Nec à Suecis & præcipue Oxenſtierna averſum animum oſtendebat; pro more tamen hæſitabundus nondum certi quid ſtatuere norat. Quia tamen eo cum Suecis juncto hiſce non modicum robur acceſſurum erat, Oxenſtierna Leslæo & Grubbio certa mandata dederat, ut cum Duce tranſigere tentarent, prout ipſius inclinatio ferret. Si enim ipſi placeret ſummum imperium in Suecicum per eas oras militem denuo ſumere, hæ conditiones ferendæ erant; ut ſtatim Weſtphalicæ legiones ipſius copiis jungerentur, ſuper Hildeſienſi & Mindenſi præſulatu eidem caveretur, nec pax fieret, niſi de hiſce ipſi ſatisfactum foret. Cui viciſſim vetus obligatio inſtauranda, ſimul cum Banerio ſuper hoſpitiis, & cum Landgravio ſuper conjunctione copiarum certi quid conveniendum erat, evitandæ æmulationi & diſcordiæ. Ea conditio ſi Duci non placeret, Suecis ſufficiebat, ſi vel ipſe ſuis auſpiciis exercitum parare, & fœderi Suecico innexus in communem hoſtem pugnare vellet; vel etiam Pragenſem pacem verbo profeſſus clam Suecicorum armis faveret. Eo caſu, ſi Mindam Suecis durante bello cederet, detenta tormenta reſtitueret, legiones ſuas traderet, & ſi res exigeret, iſtis oppida ſua ad tranſitum receptumve præberet, hi viciſſim Nienburgo munimentis exuto præſidium deducturi, ac ſuper jam dictis præſulatibus ipſi cauturi erant. Si ad alterutram harum conditionum Dux permoveri poſſet, Leslæo injungebatur, operam daret, ut amicitia cum iſto ſarta tecta ſervaretur. Aſt ſi intelligeret, eundem vel Sueciæ adverſum ſe ferre, vel ambiguum hærere, omnes ipſius conatus, ac progreſſus impediret; inprimis legiones Suecis ſubductas quavis ratione ab ipſo abſtraheret, ac Mindam opera Ludingshuſii ac Plettenbergii in poteſtatem redigeret. 1636.

§. 20. Landgravius denique uti affectum in Suecos per metum occultabat, ita tranſactioni cum Cæſare ab hoc nondum ratihabitæ parum fidebat. Aperte tamen ad arma prorumpere nondum audebat, viribus impar, & ni aliunde ſuſtentaretur, exitium ſibi arceſſiturus. Eoque partim in Georgium Ducem, partim in Suecorum progreſſus oculos intenderat, poſtquam Marchio Grana copias ſuas ita Landgravii hoſpitiis interpoſuiſſet, ut ſe movere, aut exercitum contrahere non poſſet, ni alius hoſtem imminentem diſtraheret. Cum igitur de Landgravii animo dubitandum non eſſet, ſperabat Oxenſtierna Leslæo cum manu non ſpernenda in Weſtphaliam tendente occaſionem fore, ad arma ipſum iterum permovendi. Unde hic jubebatur omnia benevolentiæ ſigna adverſus ipſum oſtendere, conſilia communicare; quin eodem petente ubi neceſſitas exegerit, & quantum citra periculum exercitus Weſtphalici fieri queat, cum ipſo copias jungere, ejuſdem viciſſim auxilio data occaſione uſurus. Et quia Chaumontio Legato Gallico itidem curæ erat, ambos iſtos Principes in arma pertrahere; quo fine & Hamburgo Mindam ſe conferebat; Grubbio Reſidenti injunctum, operam ſuam cum Gallo ſociaret, ut iſtis in partes concedentibus valida hoſtem vis ad Viſurgim diſtineret. Wilhelmum Landgravium.

§. 21. Sed ut ad bellicas actiones redeamus, initio ejus anni Banerius ſatis perſpiciebat, ſe una cum Saxonicis loco quem ceperat diu ſubſiſtere non poſſe. Nam Saxo pedetentim Pomeraniam verſus movebat, Banerium uti adparebat ab Havela eodem pertracturus, & fame atque inopia ibi confecturus, ademta hibernorum quiete; tentatiſque per occaſionem Pomeraniæ oppidis, ſimul Hermanni Wrangelii è Boruſſia acceſſum impediturus: an quod in animo eſſet Banerium à tergo circumire? Contra Banerio inter minuentia in dies alimenta, duæ patebant viæ exercitum conſervandi, vel ut hoſtem prælio laceſſeret, vel ut improviſa excurſione ipſum diſtraheret. Sed circa prius animo obverſabantur ancipites pugnarum exitus, & aleæ expoſita omnis Suecorum per Germaniam fortuna; præſertim cum hoſti recentes legiones è Magdeburgica & Sileſia acceſſiſſent. Quod ſi hoſtis munitis ſe locis tenens pugnam detrectaret, in Meclenburgicam & Pomeraniam ceſſim eundum erat, regiones jam exhauſtas, ubi Suecis ex inopia exitium imminebat, antequam ſupplementa è Suecia advenirent; aut gramen ſubnaſcens equitem in campum educi permitteret. Ita quicquid Suecis adhuc per Germaniam reſtabat periculo exponebatur, mileſque jam antea nutans plane frenum excuſſurus erat. Igitur tutius videbatur ſubita irruptione Saxonem ad ſua defendenda retrahere, facili Albis tranſitu apud Magdeburgum aut Werbenam, nec ob interjectas viarum anguſtias Saxone ſtatim iter ipſius ſenſuro, nec longius progreſſum aſſequi valituro. Quod ſi Saxo toto cum exercitu ſequeretur, ora maritima hoſte liberata uſibus Suecorum patebat, & Wrangelio expeditior in Pomeraniam via dabatur. Aſt ſi idem in Pomeraniam tendere pergeret, iſta anni tempeſtate parum effecturus judicabatur, oppidis valido præſidio inſeſſis: ac viciſſim omnis trans Albim regio Suecis in prædam exponebatur. Diviſis autem copiis Saxo neutrobi par erat. Hac Banerius improviſo trans Albim abit.

1636. denique ratione omnia Electoris conſilia turbabantur, ſoluto inſuper Magdeburgi obſidio non ſine Suecorum gloria; & ipſo in anguſtias conjecto meliores pacis conditiones ſperabantur. Nec ab hiſce deſtinatis Banerium Meclenburgicus Dux divertebat, propoſitis induciarum tra- *7. Jan. 11. Jan.* ctatibus, in quos Saxo conſenſerat; quem iſte ad ſuperiores rejiciebat. Ita caſtris raptim motis relicta quingentorum equitum caterva ad hoſtem obſervandum recta Havelbergam & Werbenam properat. Equitatus, ne trajiciendo Albi tempus tereret, duce Rudvveno & Axelio Lilio citeriorem Albis ripam legere, & pontem *12. Jan.* Magdeburgi tranſire jubetur. Ipſe peditatum & tormenta cum impedimentis ad Werbenam trajicit, apud Magdeburgum iterum equitatui ſe juncturus, & prout occaſio daret, pontes Wittenbergæ & Torgæ deſtructurus, aut regionem ad Salam Naumburgum uſque ſubacturus. Et equites quidem per Havelbergam & Jerichoam *16. Jan.* tertio die Magdeburgum attingebant; unde ſtatim Joannes Wachmeiſterus tribunus Wanslebiam mittitur, qui deprehenſam ibi Dœhnii legionem concidit. *Legio Saxonicorum opprimitur.* Rudvvenus mox cum ſelectis è Magdeburgico præſidio Barbyam properat, à Mitzlavio tribuno inſeſſam, qui imperatam deditionem abnuebat. Quem ipſe tantiſper equitibus cominus circumdat; & mox Calbam, quam una Mitzlafii cohors tenebat, ac Bernburgum *16. Jan.* in poteſtatem redigit. Banerius interim Magdeburgum & ipſe tenens, duas inde legiones vegetas & numeris completis educebat, Drakio tribuno in earum locum ibi relicto. In itinere cohors tironum peditum, Stendaliæ centurio cum ſexaginta peditibus à Pfulio tribuno Haldenslebiæ oppreſſus fuerat. Brinckius tribunus mature Halberſtadio ſe proripuerat. Mox & Garlebienſe præſidium, ſe dedit, quod maximam partem captis in Werbenſi munimento conſtabat; unde centurio dimiſſus, & gregarii ad vetera ſigna Magdeburgum rediere. Barbyam porro Mitzlafius obtinebat cum tribus veteranis, octo tironum cohortibus, arcemque excitatis raptim munimentis ſic ſatis firmaverat. Eo *17. Jan.* cum acceſſiſſet Banerius, quo militi parceretur, *8. Jan.* denuo deditionem imperat. Sed cum nihil reſponderetur, poſtero die ex omni parte aſſultum *Mitzlafius Barbyæ capitur.* dari jubet. Nec mora, omnibus locis irrumpitur, ac Mitzlafius præfectusque vigilum Coſbotius, aliique ductores cum quingentis gregariis capiuntur; nonnulli ductores & trecenti quaſi gregarii cæduntur. Suecicorum circiter triginta ceciderant, totidem fere ſauciis. Cæterum Mitzlafius ille, dum militiam Suecicam ſequebatur, ſeditioſum ſe ſemper geſſerat, turbarum quondam ad Donavvertam præcipuus autor, conſiliis itidem Oxenſtiernæ, & Suecorum ſucceſſibus pro virili obnixus, ſimul contumelioſis verbis nationem Suecicam proſcindere ſuetus; qui & idem diſſenſionum ſemina inter Bernhardum Ducem & Guſtavum Hornium ſparſerat non modico reipublicæ damno. Idem expromendo in Suecos odio citra miſſionem eorum ſacramentum deſeruerat ad Saxonem transgreſſus, ubi ſedulam operam turbandis Suecici exercitus animis navaverat. Hic ergo cum jam citra pactum in Suecorum manus incidiſſet, nec ut pari humanitate cum aliis captivis frueretur meritus eſſet; & tamen neque judicio militari eundem ſiſtere, nec apud Germanos inuſitato more tollere conſultum videretur, declinandæ offenſæ ejus nationis militum; à Banerio Stralſundam ad Oxenſtiernam, inde in Sueciam mittitur, in arcem Wiburgenſem abdendus. Unde tamen poſt corrupto cuſtodiæ præfecto ſe proripuit. Capta 1636. Barbya Sueci Halam tendunt, in qua ſexcenti equites ſub tribuno Wolframsdorfio, & tredecim dimacharum cohortes ſub Gallo tribuno agebant: arcem Mauritioburgum Fabianus Ponica cum quingentis peditibus inſidebat. Ei oppido cum *22. Jan.* præmiſſus Dœrflingius protribunus caterva ducentorum equitum ſtipatus propinquaret, equites iſtos, dragoneſque ante oppidum deprehendebat, qui ad primum Suecorum impetum ſtatim in oppidum repelluntur, ac mox Merſburgum, & Weiſſenfelſam ſe proripiunt. Ita oppidum à Saxonibus deſertum Sueci ingrediuntur. Arci, quæ reſiſtebat, cuniculi admovebantur; quibus tarde procedentibus adproperans interim Elector, id obſidium ſolvebat.

Saxo ad ſubveniendum ſuæ ditioni advolat. §. 22. Saxo enim, qui anni hujus initio Bernaviæ non procul Berolino metatus fuerat, ne Sueci iſto oppido potiri poſſent, inde Templinum deſcenderat, Marazino Bernaviæ propius Banerium diſpoſito; ſeu Banerium eodem tracturus, ſeu in Stetinum quid tentaturus. Sed mox au- *10. Jan.* dito Suecos Albim verſus tendere, præceps Templino Bernaviam, inde per Spandoam Witebergam recta properat. Poſt traductas per eum *17. 18. Jan.* pontem copias, quibusdam legionibus, quæ hactenus eo tractu hoſpitatæ fuerant, & nonnullis Cæſareanis è Franconia firmatus, Mauritioburgo ſubvenire conſtituit. Eoque cum viginti tribus equitum legionibus, validoque peditatu & multis machinis ante Halam in aciem diſpoſitis adeſt. Nec Banerio lubido pugnandi deerat, *27. Jan.* quod exercitui ſuo plus damni è tantis itineribus citra hibernorum quietem, quam à prælio imminere videret. Sed obſtabat imparitas copiarum, cum pars peditum ad cuſtodiendos tranſitus relicta, cæteri morbis & continuis itineribus non parum confecti eſſent. Sed & Saxonicus equitatus numero prævalebat, quod nondum Crocovii, Devvicii, & Berghofii legiones, quas Banerius ad ſe evocaverat, adeſſent. Quin nec munitis ante Halam caſtris conſidere licebat, Mauritioburgo poſt tergum imminente, ac loco ob frequentes colles valleſque defenſioni parum idoneo: nec properus hoſtis adventus tam diffuſa opera abſolvere permittebat. Igitur noctu deſerto oppido Salam tranſit, paucis qui per ebrietatem aut ſocordiam moras traxerant, amiſſis. Mox pons igne injecto deſtruitur, & in altera ripa lorica excitatur, ſuggeſtusque tormentis inſtructus. Heic plerique pedites tendunt. Infra Halam idoneis locis catervæ diſponuntur ad hoſtes tranſitu arcendos, quæ ubi res exigeret cito iterum contrahi poſſent. Ipſe cum parte equitatus Merſburgum & Naumburgum abit, ut & ibi tranſitu fluminis Saxonem arceret, aut ipſo eodem pertracto ſedem belli in ejus ditiones transferret. Unde deſtructis Merſburgi & Weiſenfelſæ pontibus, Naumburgum nullo reſiſtente occupat. Aſt Saxo cum de profectione Banerii cognoviſſent, ſeptem cum legionibus ſub ductu Boſii Salam perrumpere tentat. Qui poſt Bernburgum fruſtra tentatum à Calba per noctem repetito ſexies aſſultu non paucis amiſſis repellitur. In diverſam quoque partem legiones aliquot Lutzenam mittuntur, ingruentibus ibi Suecis occurſuræ. In quas quo minus iret Banerius, cura ſummæ rei, quæ circa Halam vertebatur, prævalebat. Igitur Rudvveno cum equitatu ad Salam & Oneſtrum diſpoſito, reliquis legionibus pro captu hoſpitia adſignat, quæ in caſtris adverſus hoſtem ſubſiſtentibus annonam ac ſtipendia præberent. Edictum quoque ad Miſnicos publicatur, quo huma-

1636. humanis verbis invitantur, ut vaſtationi agrorum prævertendæ cum ipſo ſuper alimentis militum tranſigant, modeſtiam militis contra pollicitus. Ac ſane illorum pleriſque acta ſui Principis diſplicebant, cujus etiam miles majore, quam ullus unquam hoſtis, petulantia graſſabatur. Quin vulgus hautquidquam Suecis infenſum palam jactabat; injuſta arma in Suecos ſacrorum ſocios, & quondam tutelares geri, ſucceſſum non habitura. Invidiam quoque paci Pragenſi faciebat, quod Moguntinus Elector Erfordienſibus libertatem ſacrorum in dubium vocaret; & quod Sileſii, ac inprimis Wratiſlavienſes ad omne obſequium compoſiti immitem Cæſaris animum, ſecus ac ipſis perſuaſum fuerat, experirentur.

2. Febr.

Contra apud Saxonem odium in Suecos indies gliſcebat, promulgato Halæ iterum edicto Cæſaris, quo non citra affectatam verborum acerbitatem extremis pœnis intentatis omnes, qui Suecico ſacramento adhuc hærebant Germanos ortu, hoc abire jubebat; velut Sueci opimas à ſe conditiones oblatas repudiaverint odio pacis, & privati commodi ſtudio, quod antea ſub velo auxilii ſocialis latitaverit.

1. Febr.

Irriti Saxonicorum in Suecos conatus.

§. 23. Quanquam autem Suecicus peditatus frigido ſub æthere continuis laboribus & vigiliis non parum fatigaretur; conſtituerat tamen Banerius quantum poſſet Saxonem tranſitu Salæ arcere, quo diutius is propriam intra ditionem coërceretur, Banerium alias abeuntem mox inſecuturus. Unde dum paulisper ipſe Magdeburgum digreditur, ob lethalem uxoris morbum, & curandæ propriæ valetudini, curam rerum interim Torſtenſonio delegat; qui & ita vigilanter adminiſtrabat, ut hoſtis aliquoties tranſitum fluminis tentans non ſine damno repelleretur.

18. Febr.

Inter cætera duæ Saxonicæ legiones vado Salam ad Merſburgum transgreſſæ amiſſis ſuorum triginta trans flumen rejiciuntur.

23. Febr.

Poſt attenuatum magis flumen quingenti equites ad Giebichenſteinam ſuperantes, ſilentio prætervecti quæ non procul inde conſtiterat excubitorum ſtationem, in Schulmanni & Pfulii tribunorum ſtativa improviſo irruunt, & occiſo vicario cohortis ſubtribunum Princium cum duobus vexillis capiunt; eorum tamen qui utrinque cadebant, non ſupra viginti erant. Ad tumultum ſtatim è proximo vico accurrebat tribunus Devvicius, hoſtiſque ad flumen rejicitur captivis quibuſdam relictis, ubi protegentibus ſclopetariis, & quibuſdam tormentis in alteram ripam evadit. Ad Merſburgum quoque octo equitum legiones & nonnullæ peditum centuriæ perrumpere tentabant, ac jam ſex catervæ in alteram ripam tranſierant; cum Slangius ſubtribunus adventante à Torſtenſonio auxilio iſtos unde venerant repellit, quorum nonnulli aquis hauriebantur. Ad Halam quoque Saxonici pontem è ratibus confecerant, cujus ſtructuram inter detonantia continue tormenta Sueci impedire non poterant.

Saxo prælium detrectat.

Per eum transgreſſi mille equites, præcipites abiguntur. Simul Saxo inſtructa acie ad flumen ſe oſtendebat velut vi perrupturus. Contra Banerius ad exercitum reverſus, quem ideo contraxerat, quo hoſti occaſio adimeretur in ſparſos aliquid ex improviſo tentandi, numero licet impar prælium non abnuebat. Et quia in conſpectu ſuo, & intra tormentorum jactum hoſtis ſtatim flumen tranſiturus non erat, à flumine paulisper recedens ſpatium ipſi dabat; ac per quadrantem horæ obſervabat, num quæ hoſtem pugnandi libido ſubitura foret. Aſt is trans Salam immotum ſe tenens fidem fecerat id abs ſe agi, ut Suecicos ibi junctos teneret, quo vaſtatis & exeſis circa omnibus inopia fatiſcerent. Igitur dubium non amplius erat, quin caſtris alio translatis iſtius deſtinata eludenda forent. Et cum non conſultum videretur in Miſniam aut Thuringiam penetrare, ubi à Pomerania disjungi, & incumbente hinc Saxone, inde Cæſareis in anguſtias redigi poſſent, placuit retro Halberſtadium verſus cedere; quo exercitus Magdeburgo propior illo ponte ſi opus foret uti poſſet, ac interea quiete ſe reficeret; tum eo commodius alias à Pomerania copias, ipſumque Leſlæum ſibi adjungeret. 1636.

Banerius à Sala retro cedit.

4. Mart.

Igitur præmiſſis impedimentis machiniſque Banerius Aſcaniam ſe confert, ubi per aliquot dies ſubſiſtit obſervandis Saxonum conatibus, ſimul Magdeburgo frumenti vim illaturus. Quod ſi tota vi hoſtis ingrueret, ſtatuerat repente Albi ad Magdeburgum ſuperato, Witebergam tentare, ut ad domeſticum incendium reſtinguendum Elector revocaretur. Inde Saxonici Bernburgum arcem trans Salam invadunt; quorum binos aſſultus centurio Suecicus fortiter repellebat; ſed tertio impetu hoſtis numero prævalens irrumpit, captoque centurione & ſignifero, ſexaginta gregarios, qui propugnaverant, jugulat. Et parum aberat, quin ipſe Anhaldinus Princeps confoderetur, cujus gynæceo ſpoliando rapax miles manus non abſtinebat. Inde hoſtis trans Salam quietus agebat, milite per hoſpitia diſtributo, quo ſe reficeret, & Hatzfeldii adventantis conjunctionem expectaret.

Saxonici vapulant

§. 24. Dum Aſcaniæ Banerius hæret, ſemel atque iterum emiſſæ ab ipſo catervæ rem bene geſſerant.

17. Mart.

Apud Alslebium Slangii legio vado reperto Salam repente tranſiens Gallæ tribuni duodecim dragonum cohortes opprimit, magnamque partem cædit, capitque.

18. Mart.

Subtribunus quoque Hoeckingius duas cohortes Mansfeldia venientes in itinere exceperat. Enimvero neque Aſcaniæ diutius ſubſiſtere licebat ob pabuli inopiam: neque conſilio habito prælium tentandi occaſio adparebat, ad quod hoſtis Hatzfeldii adventum expectans ægre deſcenſurus erat: & Salam transgreſſos Suecicos, ni mox ad manus perveniretur, in deſolata regione penuria confectura erat.

20. Mart.

Quod ſi Saxo retro Hatzfeldium verſus cederet, ejuſque copiis auctus Suecos iterum ad relegenda veſtigia compelleret, non poterant non hi magnis difficultatibus implicari. Aſt ſi ad Oneſtum procederent impediendæ Hatzfeldii conjunctioni cum Electore, metuebatur, ne iſte trans Salam in Miſniam deflectens alia via ad Electorem penetraret, & hic firmato ad Halam pede Magdeburgo, ac Pomerania Suecos plane disjungeret, eorumque tergo infeſtus incumberet. Igitur placebat Aſcania deſerta ad Bodam flumen ſtativa transferre. Prius tamen in duodecim Saxonicas legiones, quæ non procul Bernburgo tendere dicebantur, aliquid tentaturus Banerius equitatum ad Munch-Neuburgum, peditum mille ſelectos, & decem leviores machinas Calbæ per pontem trans Salam ducit. Unde Gunnius tribunus cum quadringentis peditibus ad Bernburgum eminus includendum mittitur, à ſeptem cohortibus Saxonicis inſeſſum. Hinc ad Grobſchiam Warburgii & Schavelitzkii tribunorum legiones opprimuntur, & aliquot ſigna magno cum numero militum capiuntur. Sed longius progreſſi Sueci ultra Koerneram oppidulum juxta montem D. Petri duodecim Saxonicas legiones ordinibus inſtructis conſiſtentes inveniunt. In has ſtatim primum agmen quod Livonica, Curlandica, & Ducis Franciſci Henrici Lauenburgici legiones componebat, vadit; quibus adverſum ſe Schavelitzkius tribunus validis

1636.

tribus cum alis fert, binisque factos in Livonos diſploſionibus duos turmarum præfectos ſauciat. Contra ſubtribunus Fridericus Levvius cum Livonis acriter in hoſtem invectus Schavelitzkium ſua manu proſternit, treſque illas alas turbat, ac è fugientibus multos cædit, capitque; quos inter erat Vigilum præfectus Samthierius, quatuorque turmarum præfecti, & plures alii ductores; quibus quatuor inſuper vexilla accedebant. Inde Banerius toto agmine hoſtem celeriter ſe ſubducentem inſequitur, multisque cæſis aut captis reliquos Halam intra munitiones compellit. Suecorum pauci admodum ſauciati, cæſive. Ulterius hoſtem urgere laſſitudo equorum non permittebat, intra biduum ſedecim milliaribus percurſis. Retro euntes fiduciæ oſtentandæ inter Halam, & Bernburgum pernoctant. Gunnius tribunus ab obſidendo Bernburgo, revocatur, quo capto nullum operæ pretium fiebat, & copiæ per pontem Calbenſem Aſcaniam revertunt. Inde ad Bodam flumen ſtativa transferuntur; cum Hatzfeldius jam in Thuringiam perveniſſe nuntiaretur, ut cum Electore ſe conjungeret.

Banerii conſilia.

Cæterum id ſpectabant tunc Banerii conſilia, ut hoſtem laboribus & inopia attereret. Quo fine, ne quid commeatus iſte inter Salam Albimque, Luneburgum uſque inveniret, omne frumentum Quedlinburgo, Aſcania, Halberſtadio, aliiſque locis Magdeburgum convehi curat. Inde pontis Magdeburgici commoditate uſus, modo in hanc, modo in alteram Albis ripam ſe conferre decreverat, ut inanibus hoſtem itineribus defatigaret, ac interea occaſionem damnum ipſi aliquod inferendi captaret.

Saxo Hatzfeldio junctus in Banerium movet.

31. Mart.

§. 25. Aſt Saxo junctis apud Eislebiam cum Hatzfeldio copiis, quem Cæſar iſti ſubſidio miſerat, ſimul ejuſdem conſiliis obſervandis, totum exercitum recta in Suecos rapiebat, num iſtis adhuc diſperſis improviſus ingruere poſſet. Sed Banerius adventu ejus mature cognito exercitum ad Stasfurtum cis flumen contraxerat, ſeptem alis exceptis, quas in adverſa ripa ſecum retinebat; quibuſcum propinquanti hoſti propius ſuccedit, vires ejus exploraturus. Interim mille ſclopetarios ad alteram Bodæ ripam foſſis tectos, & decem machinas diſponi jubet, quo receptus tutus præſtaretur. Nec mora Marazinus cum undecim alis equitum aderat, inſequente toto exercitu. In quem cum pugnare non placeret, Banerius cum ſuis ad flumen recedens tubos majores & machinas in propius ſubeuntem diſplodi jubet; qui poſt levem velitationem ſtatim retrocedit, nonnullis per tormenta proſtratis. Enimvero Banerio ad Bodam fluvium ſubſiſtere non placebat ſicco tunc cœlo paſſim vado pervium, & quia hoſti in proclivi erat ad Eglam aut alibi eo transmiſſo ipſius tergo repente ingruere. Simul illis locis cibaria ac pabula deficere cœperant. Igitur cum uſque ad ſeram veſperam in acie conſtitiſſet, noctu Magdeburgum hoſte haut inſequente abit.

Banerius trans Albim ſe confert.

Ubi pedites in urbem recipiuntur, equites trans Albim ultra Zerveſtam Coſvicum uſque diſponuntur.

4. April.

Elector contra luſtrato apud Stasfurtum exercitu, Marazinum Pomeraniam verſus Suecos ibi diſtracturum dimittit, etiam absque hoc numero militum prævalens: caſtrisque Eglæ poſitis oppugnando Magdeburgo omnia adparat: tum ad Witebergam pontem navalem extruit, quem ſecundo flumine delatum opportuno loco figeret. Banerius contra Marazini tergo nequaquam imminens, qui longius jam viam præceperat, Axelium Lilium cum octo equitum legionibus, totidem deſultorum cohortibus mittit, ut ſubito Brandeburgum Vetus, & Ratenaviam occuparet, firmando ibi tranſitu. Alia manus cum quibuſdam tormentis ſub Pfulio tribuno Coſvicum mittitur, ut pontem navalem Witeberga devehendum corrumperet. 1636.

10. April.

Cum ſic hoſti nulla via niſi apud Witebergam Albim tranſeundi ſupereſſet, Banerius peditatum in adverſa Barbyæ ripa diſponit, ac Scrubkiæ non procul Zerveſta, ubi anguſto alveo Albis arctatur, caſtellum excitari jubet, ne qua cymba ſtruendo ponti navali prætervehi poſſet.

12. April.

Inde ſimulat, in Witebergam aut pontem ibi aliquid ſe tentaturum, ut Electorem eodem pertraheret. Quo facto ipſe ad Magdeburgum iterum cis Albim regreſſus, Lipſiam repente excurrere, aut pro captu temporum aliud quid moliri conſtituerat. Interim ut famem hoſti faceret, omnibus qua poterat locis frumentum Magdeburgum devehi curat. Aſt hoſtis, cui longe ex Miſnia ac Thuringia commeatus petendus erat, inſuper contagio per Cæſareas maxime copias graſſante, diu ibi ſubſiſtere conſultum non judicabat, ſed totum exercitum ad Witebergam trans Albim ducebat.

21. April.

Banerius cis Albim regreditur.

24. April.

Quo cognito Banerius Magdeburgi denuo cis Albim regreditur. Sed quod neque ad Salam, nec Barbyæ pedem figere commeatus inopia concederet, & ad Magdeburgum hærens exercitus cito eodem congeſta conſumturus erat, nulla novi penus facultate; placebat Magdeburgo firmato paulo inferius ad Albim metari. Præſertim cum Marazinus retro Havelam verſus tendere nuntiaretur, à tergo Banerio incubiturus, ut hoc averſo Electori ſpatium fieret deſtinata adverſus Magdeburgum exſequendi. Contra Banerius ejus oppidi obſidio Saxonem atterere cupiebat; poſtquam quiete ſuos refeciſſet, ac copiis à Suecia auctus fuiſſet, recentibus viribus in iſtum iturus.

Lohuſius miſſionem obtinet.

§. 26. Magdeburgo porro Lohuſius diu præfectus fuerat; & quanquam ſuperiore anno turbulentis ductorum conſiliis immixtus, tamen cum de fide ſua in Sueciam ſancte teſtaretur, offenſioni Germanorum militum vitandæ ibi relictus erat. Sed cum primo adventu Banerius ipſius legionem vegetam oppido educeret, Drakii feſſa in ejus locum ſubſtituta, ægre id ferre Lohuſius & fruſtra imperio ſummi ducis aliquandiu obluctatus, miſſionem flagitare cœpit. Quem Banerius ad Oxenſtiernam, à quo conſtitutus ibi fuerat, rejiciebat. Etſi alienati ipſius à Suecis animi non pauca indicia eruperant, qui & Stasfurti oborto adverſus Torſtenſonium jurgio jactaverat; enormes Suecos ſpiritus gerere, qui adverſus omnes Electores & Principes Imperii bellum gerere præſumant. Poſt Banerius Stasfurto Magdeburgum regreſſus, cum iſtum res ſuas convaſare intelligeret, ejuſque facti cauſam quæreret, reſponſum accipiebat; miſſionis ſibi ſpem ab Oxenſtierna factam; qua etiam non obtenta ſtationem iſthanc diutius tueri nolit. Cui Banerius; præfectos mutare penes Oxenſtiernam eſſe; ſi tamen ipſi utique abire placeat, aliquem tantiſper ejus vices ſubiturum, manente penes ipſum ſumma oppidi præfectura. Hinc Lohuſius declarare; oppido ſe, cui hoſtis jam ingruere videatur, præfuturum, quoad miſſionem obtineat; ſiquidem ejuſdem cura ſibi plene concredatur ſuſpicione amota, & omnia defenſioni neceſſaria præſtentur, tria peditum millia, quingenti equites, dimachæque, argentum, cibaria, pabulum, adparatus bellicus, tormenta, ligna, & alia; tum certa quæ ſequeretur mandata. Queis poſtulatis in ſe non iniquis, aſperitas temporum, quicum Suecorum arma tunc confligtabantur, ſatisfacere non permittebat. Igitur accedente Oxenſtiernæ miſſione, quam is haut ægre indulſerat, abdicata præfectura Magdeburgo diſcedit. Ei oppido relinquebantur præſidio

ſex

1636. expeditum legiones cum idoneo commeatu, & adparatu bellico. Præfectura committebatur Joanni Drakio, & Salomoni Adami tribunis, junctis conſiliis gerenda; qui vetabantur deditionem facere, ni probatum foret, omnem commeatum & adparatum bellicum tempeſtive, & debita cum parſimonia conſumtum defeciſſe. Ita

27. April. diſpoſitis rebus Banerius Tangermundam abit; quo in itinere falſus nuntius de hoſte ingruente exercitum per totam noctem in acie detinuerat.

[...] ſcentem [...]ctorum [...]onſpirationem opprimit. §. 27. Tangermundæ res parum à conſpiratione ductorum aberat, dum tribuni coitione facta à Banerio veniam petunt, ut ſibi ad Oxenſtiernam tribunos Crocovium & Herberſteinium ablegare liceat. Quod cum iſte abnueret, literas ad Oxenſtiernam conſcipiunt in hunc ſenſum: quia ipſe poſt concluſum cum Gallis fœdus inſignem vim pecuniæ accepiſſe feratur, ut in ſingulas legiones idonea ſumma diſtribuatur. Nam ſi quid ex aſſignatis hoſpitiis redactum ſit, id firmandis legionibus impenſum: plerorumque hoſpitia ab hoſte turbata, quorum legiones plane fatiſcant. Has literas omnes ductores Germani, Scoti, & Sueci, qui Germano militi præeſſent, ſubſcribere debebant; eamque rem ut Banerio

5. April. proponeret, ad ipſum conveniebant. Aſt Banerius id præſentiens, cum interea de fœda quorundam militum petulantia querelæ ad ipſum delatæ eſſent, anſam hinc arripiebat, antequam tribuni ſua proponere inciperent, univerſos acriter increpandi, addito; ſe miſſurum, qui graſſatores indagarent, & ſi qui deprehenderentur, non ipſos modo, ſed & ductores, ſub quibus mererent, pœnas daturos. Inde in conclave digreſſus, ne quis ſuper his rebus alloqui eum poſſet, Crocovium ſolum intus vocat, eique exponit; ſatis notum ſibi, quam legationem ad Oxenſtiernam ipſi adornent. Id ſe conſpirationis loco habere, nec impune, ſicut ſuperiore anno laturos, ſed autores capite luituros. Officium ſuum facerent, neu lenitate ſua abuterentur, & confeſtim quiſque ad legionem ſuam faceſſeret, militiſque petulantiam coërceret. Simul ipſum Crocovium cum ducentis equitibus ire jubet ad inveſtigandos graſſatores. Qui cum conventum huncce non pro conſpiratione habendum excuſaſſet, quod deſideria duntaxat ſua exponere, non in ſuperiores quid tentare voluiſſent, juſſa exſecutus, quatuor libidinis & fœdorum flagitiorum manifeſtos cum viginti vagabundis captos adducebat. Ita conſpiratio in herba opprimitur. Crocovius poſt literis ad Banerium ſcriptis fa-

4. Maji. ctum excuſabat, vehementer queſtus, ſe velut autorem increpitum. Cui Banerius: nemini ductorum fas inſcio ſummo duce cæteros ad congreſſum convocare, id quod ipſe fecerit; ſuperiore anno ductorum colloquia exercitum turbaſſe, & Oxenſtiernæ ſibique multum negotii dediſſe; ac ſatis conſtare, ipſum apud ſuperiores affectum in Suecos, inter familiares diverſa omnia præ ſe ferre.

Saxo Albim tranſit. §. 28. Hoſtis interim raptim & abſque impedimentis Albim tranſierat, ſpe Banerium repente apud Zerveſtam opprimendi. Sed ea ſpe hujus vigilantia excluſus, cymbis è Bohemia accitis opinione citius pontem navalem ad Wuſterhuſam intra milliare à Magdeburgo ſtruit, ibique caſtra meratur, validis ſtationibus verſus oppidum

3. Maji. diſpoſitis. In quos Slangius ad explorandum miſſus, ſub ipſis ſuburbiorum ruderibus rem bene gerit, multis captis & ſupra viginti cum præfecto turmæ occiſis. Quo tempore quædam Brandeburgicæ catervæ duas Suecicorum turmas Witſtoci degentes oppreſſerant. Porro cum Banerius crederet, Saxonem non niſi modica manu Magdeburgum circumſeſſurum, totoque exercitu ſibi incubiturum, Marazino poſt tergum ingruente, Tangermunda relicta Werbenæ pedem figere conſtituit, quo & frumentum convehi; ac vetera caſtrorum munimenta refici jubet, ſi neceſſitas ſubigeret ibi Albim tranſiturus. Septem tamen legiones equitum Tangermundæ & Stendaliæ ſub Devvicio tribuno relinquuntur, obſervandis hoſtium ad Magdeburgum motibus; quæ iſtis incumbentibus ceſſim Werbenam recedere jubebantur. Ea ipſa nocte, qua Suecorum peditatus Werbenam pervenerat, valida hoſtium caterva ſub Schœnickelio, & Joanne Hinderſonio mittitur, quæ Suecicos inter Brandeburgum, & Ratenaviam opprimeret. Illa improviſo exteriores Ratenaviæ munitiones, tum oppidum ipſum, quod Livonica legio cum quadringentis dimachis inſidebat, irrumpit. Sueci interea excitati aſcenſis equis perrumpere conſtituunt; ac in obſtantes trecentos cataphractos ſe concitant, quos multis cæſis repellunt; ipſi amiſſo vicario & aliquot equitibus ex oppido trans fluvium evadunt, pontemque poſt ſe dejiciunt. Oppidum id deinceps Hinderſonius tribunus cum quadringentis dimachis inſidet; reliqui cum Schœnickelio retrovertunt. Eo tumultu Brandeburgum delato Jonas Hadeslebius tribunus cum legione ſua progreſſus hoſtem inſequitur, & campo aperto deprehenſum acriter invadit, primamque catervam turbatam cæteris, quæ non ſat laxis intervallis diſpoſitæ fuerant, impingit. Ita omnes in fugam conjecti, in qua circiter ducenti occubuerunt, prope octoginta capti, ipſe tribunus Schœnickelius graviter ſaucius evadit. Banerius cum de capta Ratenavia audiſſet, quod rumor ferret ipſum Hatzfeldium adeſſe, & magni quid ejus loci commoditate favente tentaturum, octo equitum legiones, mille ſelectos pedites cum octo machinis ad Werbenam propere trans Albim ducit, præmiſſo Torſtenſonio, qui hoſtis habitum & Ratenaviæ conditionem exploraret. Qui in oppido erant acriter initio reſiſtere; mox tamen cum vim adhiberi viderent, oppidum dedunt, pacti, ut gladiis ſolis accincti diſcederent. Omnes tamen gregarii exceptis ſexaginta ad Suecorum militiam tranſiere. Banerius Brandeburgo & Ratenaviæ denuo præſidia imponit, quod ſe vicino hoſtis non facile quid ea in loca tentaturus eſſet, quin ſtatim ſubveniri poſſet. Cæterum in eo tunc Banerii conſilia vertebantur, ut ſperaret, hoſtem ſi juſto obſidio Magdeburgum invaderet, fame & aliis incommodis non parum atterendum, ſuo exercitu interim quiete & per ſupplementa firmato; unde recentibus ipſe viribus in feſſum hoſtem iturus erat. Circa Werbenam omnia ſic erant exhauſta, ut eo accedens cum exercitu hoſtis vix per triduum ſubſiſtere poſſet. Aſt ſi hoſtis copias divideret, in quam partem ipſe primum incideret, non impune abitura erat. 1636.

Banerius Werbenæ ſubſiſtit.

Ratenavia bis capitur.

Saxo Magdeburgum obſidet. §. 29. Aſt Elector ponte navali propius Magdeburgum admoto, ipſe ad oppidum, Hatzfeldius in adverſa Albis ripa metatur. Quanquam enim inopia cibariorum pabulique premeret, morbi inſuper ob metum irruptionum Suecicarum anguſtius tendentes acrius infeſtarent, & crebris deſertionibus numeri minuerentur: quod tamen Sueci ejus urbis opportunitate uſi facile in hanc, aut illam Albis ripam tranſeundo inſtantes fatigare poſſent, nec illa poſt tergum ſalva tuto ulterius progredi liceret; Electori ſedebat quocunque diſpendio, & vel jactura totius peditatus id oppidum ſubigere. Igitur Hatzfeldiani primo caſtel-

1636. lum ponti adſitum invadunt, & binis aſſultibus repulſi tertium adparant. Sed propugnatores, tanta violentiæ impares caſtellum deſerunt, ac ponte dejecto in oppidum ſe recipiunt. 13. Maji. Inde & ipſe Hatzfeldius cis Albim caſtra transfert, magnoque ſtudio una cum Saxonicis acceſſus ad oppidum molitur. Nec minus obſeſſi acriter reſiſtere, ac continuis eruptionibus noctu diuque hoſtem fatigare. Inter multos cæſos ſauciosque, Baudiſius femur
8. Junii. Baudiſius imperium abdicat. globo trajicitur, unicum emolumentum mutatæ militiæ. Nam paulo poſt ægre ſcipionibus ſe ſuſtentans abdicato imperio Electori valedicebat, acerbe poſtea queſtus, nec præmii quid, nec reſidua ſalarii, & ne centum quidem unciales in viaticum datos, ac conſumtam valetudinem, exiſtimationem, fortunam impatienter dolens. Porro ad Magdeburgum vis hoſtium præcipue in novum propugnaculum incubuerat, ad quod ita prope ac-
15. Jun. ceſſerant, ut tormentis ex urbe lædi amplius non poſſent. Inde tribus è ſuggeſtibus munimenta op-
22. Jun. pidi per octiduum verberantur; quo elapſo obſeſſi
25. Jun. perebant, ut oppidanis cum uxoribus & liberis liceret excedere. Mox & decuriones Electoris gratiam implorant, ac ut civibus parceretur, Suecicum præſidium honeſtis conditionibus dimitteretur.
27. Jun. Paulo poſt hoſtis toto cum equitatu & aliquot peditum millibus Tangermundam improviſo invadit, tribus Suecicorum equitum legionibus inſeſſam; quæ tandem armatæ in campum prorumpunt; ſed hoſte prævalente cedere coguntur, non paucis deſideratis, & inter alios Schulmanno, & Jaroſkio tribunis, ac legionis Livonicæ ſubtribuno captis. Tandem obſeſſi hoſte propius ſubeunte, & pyrio pulvere deficiente, quem initio obſidii juſto liberalius prodegerant, cum per totum Junium menſem ſtrenue reſtitiſſent, & creberrimis eruptionibus hoſtem infeſtaſſent, ſuper deditione paciſci incipiunt.

30. Jun. Banerius Magdeburgo fruſtra ſuccurrere cupit. §. 30. Eo tempore Banerius circa Werbenam in ſtativis hærebat, exercitum refecturus, qui peditum quinque, equitum quatuor millia explebat; cujus in provinciales petulantiam ſeveris edictis coërcitum ibat, agricolas quoque hortatus, ut operi ruſtico & meſſi colligendæ vacarent. Sed deficientibus per Marchiæ oppida alimentis, cum equites quoque è publico penu jam alendi eſſent, ſimul literis de extrema Magdeburgi neceſſitate moneretur, ſtatuebat cum illis, quas ſecum habebat, copiis inde movere, utut quæ ex Suecia expectabantur nondum adpuliſſent. Non quidem ut prælio decertaret, ſed ut hoſtem operibus ſuis detraheret, obſeſſisque occaſio fieret iſta ſubveniendi ac vires recolligendi. Et quanquam periculoſæ plena aleæ res videretur eo ſe conferre, unde per decem milliaria receptus quærendus erat; tamen cum nulla alia ſupereſſet via urbem ſervandi, quicquid fors ferret expectare decreverat; ni propera ejus loci deditio cogitationes alio vertere ſubegiſſet.

Geſta per Pomeraniam. §. 31. In Pomerania ſub initium anni Saxo Stetino imminere credebatur, non ignaro Ducis Conſilio, cui ab Electore id ſignificatum fuerat. Sed Banerio Miſniam verſus erumpente, is conatus evaneſcebat, abeunte ſimul Marazino, ut hoſtium iſtis in oris nihil ſupereſſet præter duas legiones vix ſeptingenta capita explentes, & duas Croatarum turmas. Stargardia quoque deſerebatur, pleriſque tormentis Landsbergam abductis, & corruptis quantum licebat munitionibus. Sed cum ne turma quidem equitum Suecicorum in Pomerania foret, hoſtis Landsberga, Gartzio, & Lœckenitza excurrens impune paſſim vagabatur. Simul, quia pedites à Polonis exauctorati in Sileſiam tranſiſſe ferebantur, novæ irruptionis metus oriebatur. Quem tamen mox diſcutiebat Her- 1636.
mannus Wrangelius, qui poſt reſtitutam Elbin- 2. Jan.
gam, & traditam Brandeburgico Pillaviam, tria 5. Jan.
millia, quadringentos quinquaginta pedites, & nonnihil adparatus bellici, ſed ſexaginta tantum equites è Boruſſia adducebat. Hujus adventu ter- Wrangelius in Pomeraniam venit.
riti qui caſtellum Marvvicianum tenebant hoſtes, eo deſerto Gartzium ſe recipiunt. Id mox à Suecis centum quinquaginta peditum præſidio firma- 5. Febr.
tum. Grifenhagæ quoque miles imponitur, & in Nova Marchia Soldini, Kœnigsbergæ, & alibi catervæ diſponuntur, quæ ad tributa ſolvenda provinciales compellerent. Quo tempore ſeptuaginta Sueci ſuperiore anno Gartzii capti, & militiam mutare coacti, Cuſtrino ad alia quædam negotia emiſſi duce Joanne Muhrio cohortis vicario Stetinum poſtliminio revertunt. Porro Wrange- 2. Mart.
lius hoſtium excurſionibus inhibendis Lœckenitzam primum expugnare decrevit, quam ſubtribunus natione Hiſpanus ſtrenue propugnabat. Sed cum ſerum videretur acceſſus moliri, ne forte inter moras hoſtes contractis copiis ab equitatu deſtitutos invaderent, idem oppidum toto die tormentis verberatum, noctu tribus locis impetu da-
to capit, quinque tantum ſuorum deſideratis. Præ- 5. Mart.
fectus ductoresque reliqui captivitatem ſubibant, gregarii per Suecicas cohortes diſtributi. Inde Gartzium eminus circumſidere inſtituit, inopia cibariorum laborans, ſed validiore præſidio inſeſſum, quam ut modicis copiis impetu poſſet opprimi. Huic cum quatuor legionibus ſubſidio veniebat Streinius tribunus, ducentis prius equitibus immiſſis. Sed dum ipſe cum ſexaginta equitibus in oppidum tendit, à Dromondo ſupremo Vigilum præfecto non procul Vierrada cum triginta
ſuorum capitur. Unde territæ quatuor iſtæ legio- 13. Mart.
nes retro cedebant. Poſt tamen ad Cuſtrinum in Novam Marchiam transgreſſæ Suecicos Kœnigsbergæ hærentes opprimunt per ſocordiam præfecti, qui primo hoſtium adventu, cum non amplius centum pedites ſecum haberet, deditionem offerebat, ac iſtis poſtulantibus ſtatim cum vicario cohortis prodibat, citra conditionem mox ab iis in captivitatem abreptus. Cæterum Sueci aditus Gartzii terra ac flumine vix inſederant, cum Dromondus de Marazini adventu nuntio accepto ſtatim Vierrada deſerta Pencunum ſe recipit, ægre id ferentibus Bielkio Legato & Wrangelio, qui maluiſſent expectatum fuiſſe, quoad de hoſtis itinere liquidius conſtitiſſet; præſertim cum inopia Gartzenſes brevi ad deditionem compulſura videretur. Et jam ad priorem ſtationem redire Dromondus jubebatur; ſed cum undique
nuntii de Marazini adventu confirmarent, pla- Marazinius
cuit dilato obſidio copias circa Stetinum retra- denuo in
here. Is quippe poſt adventum Hatzfeldii à Saxo- Pomera-
ne dimiſſus magnis itineribus per Wittebergam niam redit.
Cuſtrinum iverat. Inde ulterius progreſſus, per
deſultores in Grifenhagam impetu facto acriter re- 17. April.
pellitur multis deſideratis ac ſauciis. Poſt ad minas converſus nihilo plus proficit. Ita fruſtra habitus diſcedit, ac Piriciæ caſtra metatur. Habebat iſte quatuordecim equitum legiones, quæ tamen vix quatuor capitum millia explebant, ac dimacharum manum; è Sileſia pedites expectabantur, citra quos adverſus munita oppida nihil tentare licebat. Cæterum trajectus ad Schvvetam opportunitate uſi Cæſarei aperta provincia ex utraque Oderæ ripa impune perſultabant. Sueci contra oppidis tuendis invigilabant, qui & in inſula Grifenhagæ adſita novam munitionem excitabant ad tuendum ibi Oderæ tranſitum. Simul Joannem Skyttium juniorem cum legione ſua incenſæ quantumvis Stargardiæ immiſerant;

qui

1636. quia Marazino cominus circumſeſſus ob crebras eruptiones ac velitationes pulvere pyrio, ac præterea farina defici cœpit. Unde Bielkius Legatus triginta equites eo deſtinat, qui ſingulos ſacculos pulvere plenos poſt ephippia geſtarent, inſuper triginta amplius currus farina & ſale onuſtos, quinquaginta ſclopetariis deducentibus. Ii nocte Damma profecti facile in oppidum ſe penetraturos ſperabant, quod reliquo itinere vacuo haut procul mœnibus ſtationem ſat debilem hoſtis diſpoſuiſſet. Et equitibus quidem res ſuccedebat, qui repulſa hoſtium ſtatione, occiſisque quindecim, & quinque captis, ſuorum uno duntaxat cadente, in oppidum pervadebant. Etſi plerique in conflictu ſacculos pulvere pleno abjecerant, fruſtra inhibente Arenſonio præfecto; qui poſt deficiente pabulo iterum medios per hoſtes incolumis Wollinum perrupit. Sed pedites ab hoſte circumventi, poſt tentatam fruſtra pugnam ad unum omnes cum vehiculis in hoſtium poteſtatem venerunt. Obſeſſi tamen pulveris defectum parſimonia, & farinam novo extructo molendino utcunque ſupplebant.

4. Maji.

Pomeranorum in Succos animus.

§. 32. Porro in Pomeranos hautquidquam hoſtilem animum præ ſe ferebat Marazinus, quin & aliquot ad ſe Conſiliariorum Ducis in colloquium evocabat. Quod his valde lubentibus erat, etſi Bielkio Legato promitterent, omnia cum ipſo bona fide communicatum iri, ac nihil à ſe in fraudem Sueciæ ſuſcipiendum. Ea porro mandata iis, quos ablegaturi erant, dederant; ut militem ſuum Marazinus intra modeſtiam coerceret; tributa ad fortunas provincialium temperaret, eaque non manu militari, ſed per magiſtratus provinciales exigeret, Ducis aulæ deſtinata prædia immunitate ab hoſpitiis frui permitteret, conceſſo ſimul rebus ejusdem libero tranſitu; & quia exhauſta regio tantum exercitum alere non poſſet, ut vicinæ provinciæ in partem onerum venirent. Ea cum hoſte commercia Bielkius vehementer ſibi diſplicere oſtendebat, quod iſti ultro media offerrentur, quibus Suecos oppugnaret. Quod tamen in mandatis non haberet talia vi prohibere, eos conatus ſuo loco relinquere cogebatur, de quibus ad Oxenſtiernam relaturus erat. Paulo ante & iſti nomine Ducis ad Cæſarem ſcripſerant, rogantes, ut amica via Suecos Germania dimoveat, quod maris Baltici accolarum multum interſit eam nationem amicam habere; nec citra ruinam tractus maritimi tot munitis iſti locis ejici queant. Enimvero id luculentius erat alienati animi indicium, quod à ſacerdotibus poſtularent, ut preces publicas hactenus receptas mutarent, & diſertam Cæſaris mentionem facerent; ſimul eam formulam omitterent, qua Deus orabatur, ut Pontificios & Calvinianos compeſceret, declinandæ Cæſaris & Brandeburgici offenſæ: & quod eam ob cauſam hoſtis in ſacerdotes per Pomeraniam atrocius, quam alios provinciales, ſæviat. Sed iſta ſacerdotes abnuebant, cauſati; preces illas ad præſentem Germaniæ miſeriam attemperatas: Cæſarem ſub communi vocabulo Principum Chriſtianorum comprehendi; à longo tempore uſu receptum adverſus infenſos noſtris ſacris vota concipi; mutationem nihil profuturam, & adverſariis potius ludibrio fore; parum Theologicum eſſe ita timide ad tempora ſe componere: pro hoſtibus orandum eſſe, non ut Deus auxilio ſuo illorum conatibus allubeſcat, ſed ut eosdem convertat, aut pertinaces frangat.

27. April.

19. Mart.

Geſta per Weſtphaliam.

§. 33. In Weſtphalia novi anni auſpicia memorabilis conflictus inſigniverat. Cniphuſius enim circa finem anni ſuperioris poſt tentatam fruſtra Haſelunam Meppam reverſus, mox Neuhauſa capta Amaſi flumine hoſtem depulerat. Sed dum, ipſis Kalendis Januariis Meppa Oſnabrugam tendit, ut relictas ibi Hodicii & Sperreuteri legiones (quarum huic jam Kœnigsmarckius præerat,) ſibi conjungeret, hoſtium ſupra tria millia ad Haſelunam ducibus Vehleno ſummo Vigiliarum Præfecto, & Lauterſheimio tribuno coiverant, ut Suecicos in itinere opprimerent; ante capto commodiore loco, & numero quo prævalebant confiſi. Aſt Cniphuſius cum nulla prælium declinandi ratio eſſet, ſuos cohortatus, dum ipſe primum agmen in hoſtem ducit, initio conflictus globo caput trajectus occumbit. Ducis ſummi caſus etſi Suecicos nonnihil perturbaſſet, mox tamen Cratzenſteinii tribuni hortatu animos reſumunt & poſt ternas peditatus hoſtilis diſploſiones ſuſtentatas ita acriter in hoſtem ruunt, ut hic in fugam effuſus, plus quam mille cæſos in loco conflictus cum quatuor machinis relinqueret. Multi, quos inter Collartus tribunus, aquis hauſti. Lauterſheimius tribunus, duo protribuni, aliquot alarum præfecti, centurionesque & alii ductores cum quingentis amplius gregariis capti. Lauterſheimius tamen Buxtehudæ aliquandiu detentus, poſt aſtu Hamburgum, inde ad ſuos evaſit. Eo in conflictu Cratzenſteinius egregie rem geſſerat, cui & ideo Oxenſtierna dignationem ſummi Vigiliarum præfecti à Cniphuſio delatam confirmabat. Jordanus quoque tribunus præclaram operam navarat, cui Cniphuſii legio conceſſa. Cniphuſii mors omnibus acerba acciderat, qui jam conciliandis militum animis utiliter operari cœperat, ut ſi ſupervixiſſet, inſignem Suecicis rebus operam præſtiturus ſperaretur. Cratzenſteinius etſi nullis mandatis inſtructus, adminiſtrationem rerum eo tractu ſuſcipiebat; ac Vechta aliquot equitum turmis eminus circumſeſſa, cum reliquis copiis Cloppenburgum ad deditionem compellit. Sed ne plura tentaret Marchio Grana efficiebat, qui eodem tempore partem Cæſarei exercitus è Lotharingia regreſſum per totam Weſtphaliam in hiberna deducebat. Septuaginta amplius legionum vocabula erant, ſed quas fames morbique ita attenuaverant, ut vix ſeptem millia capitum conficerent. Sic hoſtis ad Haſelunam fuſus tanta nunc acceſſione auctus, Cratzenſteinium valde urgebat. Jam quoque advenerat Sperreuterus, qui cohortem ſuam prætoriam Nienburgo ad ſe pellexerat; idem circa totam ſuam quondam legionem agitans. Cratzenſteinius igitur hoſte immenſum prævalente, ut militem ſuum ſervaret, trans Viſurgim ſe recipere conſtituit; eoq; fine VViltzhuſam tendit, à Sperreuteriana legione inſeſſam. Quo antequam perveniret, abſente Kœnigsmarckio viarum anguſtiæ negligentius à legione cuſtoditæ fuerant. Unde hoſtis illic repente ingruens legionem turbat, ſimul Cratzenſteinium à ſuis præcluſum cymba Bremam trajicere cogit. Reliquæ tamen legiones cum Brema tranſitum plane abnueret, & Nienburgum aditus non pateret, ad Petershagam Viſurgim ſuperant. Sperreuteriana quoque legio ægerrime cum cæteris evadebat, amiſſis tamen omnibus impedimentis, & equis ſupernumerariis. Vix hæ legiones Viſurgim tranſierant, cùm Dux Georgius moleſtiam illis faceſſere inſtituit, denuntians, ut quicunque in ipſius territorio deprehenderentur, ſibi & Romano Imperio fidem jurarent. Abnuentes ut comprehenderet, tribuno Boyo mandatum erat. Sed id quidem fruſtra erat, & unicus tantum turmæ præfectus ad Ducem tacite tranſibat. Reliquæ legiones trans Alteram & Leinam flumina ſe recipiebant, numeris tamen ita imminutis, ut cunctæ vix ſexcenta adhuc capita explerent. Paulo poſt Sperreuterus cum tribuno

1636. 1. Jan.

Cniphuſius occumbit.

Cæſareanorum ad Haſelunam clades.

20. Jan.

Sueci cis Viſurgim cedere coguntur.

6. Febr.

11. Feb.

1636. no VVeſterholtio, ac Commiſſario Cæſareo à Bremenſibus inſignem pecuniæ ſummam, adparatum bellicum, annonam, & tranſitum per ipſorum urbem delendis penitus Suecis poſtulat: cui utcunque amoliendo quinque uncialium millia promittuntur. Nam licet Senatus temporibus obſecundans, forte à petitis explendis non abhorrebat, plebs tamen Cæſareas partes averſata, levi de cauſa oborta rixa Sperreuterum fere ad necem dederat, ni Senatus defenſione ejus ſuſcepta, quinquaginta ſclopetariorum præſidio addito extra urbem deduci curaſſet. Dum ſic apertis VVeſtphaliæ locis Sueci cedunt, Cæſarei laxis hoſpitiis gaudentes affluxu ruſticorum atque latronum legiones ſupplebant. Oſnabruga quoque in periculo non modico verſabatur, non ſolum ob acre obſidium, quo premebatur, ſed & quod Epiſcopus civium animos promiſſo uſu ſacrorum Auguſtanorum, aliorumque privilegiorum ita corrupiſſet, ut præfectus oppidi vix eos amplius in officio continere poſſet.

Leslæus in Weſtphaliam mittitur.

§. 34. Inſtaurandis Suecorum per Weſtphaliam rebus fere collapſis ab Oxenſtierna Alexander Leslæus ſummi ducis titulo mittitur, qui Hamburgum prægreſſus inſequentibus è Pomerania copiis

14. Febr. 19. Febr.

primo Bremenſes, qui non parum in Cæſaris partes inclinare dicebantur, literis hortatur, ut in Suecorum amicitia perſiſtant, nec hoſtem commeatu aut aliis rebus juvent, aut tranſitum ei per

21. Febr.

urbem concedant. Inſuper Archiepiſcopo ſcribit, ut Bremenſes à ſtudio in Cæſarem abſterreat, ac frigore tunc ſæviente impediat, ne Cæſarei per glaciem cis Viſurgim excurrant.

Georgius Dux Luneburgicus ambiguum ſe gerit.

Mittuntur quoque Jacobus Kingius ſupremus Vicarius, & Laurentius Grubbius, qui cum Duce Georgio agerent, ut legiones ſuas Suecicis junctas una hoſti immittat: ita enim ditionem ejus inſigniter levari, cum alias ſibi ad Alleram ſtatio capeſſenda ſit, ſede belli in ejus terras translata. Quod ſi autem Duci placeat ſummum in Suecicas copias imperium uti ante recipere, ſe, cæterosque ad juſſa ipſius agnoſcenda paratos eſſe. Ad quæ Dux reponere: ademtis ſibi per Suecos copiis, aliisque injuriis tantum non ſe coactum ad Pragenſem pacem amplectendam; de qua cum ſcripto teſtatus ſit, retractari id non poſſe: eoque oblatum imperium à ſe acceptari fas non eſſe. Favorem tamen in Suecos ſe ſervaturum; ſimul mediatoris partes Cæſarem inter ipſosque ſuſcepturum; & ubi adpareat, adverſam partem aliud præter honeſtam pacem quærere, conſilia Suecis placitura capturum. Promittebat quoque ſe prohibiturum, ne Cæſarei Viſurgim tranſeant, quo fine copiis ſuis ipſe opus habeat. Deprecatus denique, ne Sueci copias ſuis terris immittant, quod alias Cæſarei ſint idem facturi, ac ut Banerius ditiones ſuas parcius exactionibus premat. Id reſponſum ambiguum Leslæo haut ſatisfaciebat, qui aliis quoque indiciis de ſincero Ducis animo dubitabat. Nec eo magis tamen in Cæſareas partes propendere comperiebatur, utut Gleenius, aliique Cæſarei ductores blanditiis & promiſſis ipſi adrepere ſatagerent, ſpe quoque facta amicæ in cauſa Hildeſiana tranſactionis. Quin cum Cæſarei Viſurgim tranſituri viderentur, copias ſuas ſecus id flumen diſpoſuerat, juſſas perrupturis vim opponere. Et credebatur de comparando in defenſionem Inferioris Saxoniæ exercitu agitare, Suecis æque ac Cæſareis partibus dimotus. Quod cum præſtare penes ipſum ſolum non eſſet, ſpargebatur, eundem cum Daniæ Rege fœdus icturum, & hunc componendæ cauſæ Hildeſienſi operam impenſurum; ſimul Circulum Saxonicum Daniæque Regem Bremenſem, & Hildeſienſem præſulatum utique vindicaturum.

1636. Leslæus legiones devias ad ſe pellicit.

§. 35. Cum igitur Duci perſuaderi non poſſet, ut ad Suecicas partes rediret; Leslæus id deinceps curabat, ut legiones Suecicas, quæ nuper ad Ducem tranſierant, iterum ad ſe pertraheret, quæ & animo in Suecos prono ferebantur. Ad has ergo Oxenſtierna, ac inde Leslæus, ipſe atque Grubbius literas dederant. Quibus iſtæ initio reponebant in votis ſibi eſſe cum reliquis Suecorum copiis conjungi: ſed ob nuperam cum Duce Georgio tranſactionem, & quod ab ipſo diſpoſitæ ſint ad cuſtodiendos Viſurgis tranſitus in uſum utique Suecorum, ſe ab illo deficere non poſſe. Alias ſibi affectum in Suecos conſtare, & eorum emolumentis omni ſtudio inſervituros. Mox tamen Martinus Chemnitius alterius negotii obtentu ad Ducem miſſus iſtis plane perſuaſerat, ut ſecum Leslæo junctim in hoſtem ituras promitterent. Unde hic, poſtquam aliquandiu ad Alleram hæſiſſet, paulatim Viſurgim verſus regreditur, in Weſtphaliam adverſus hoſtem licet numero longe prævalentem iturus; quo fine & navigia Nienburgum navali ponti extruendo adduci curat. Contra hoſtis & ipſe Nienburgo propinquans omnia circumvaſtabat, ac Petershagæ muniendæ incumbebat, quo Suecorum impreſſionem impediret. Leslæus 2. April. igitur luſtratis apud Stochenam copiis, egregiis ſane, ſed quæ non multum quatuor millia excedebant, noctu repente Viſurgim ad Nienburgum 4. April

Leslæus Viſurgim tranſit.

tranſit. Qui Libenaviæ egerant hoſtes, quos opprimere conſtituerat, ejus adventu audito ſe proripuerant. Inde Petershagam vertebat, quam Ketlerus Baro cum ſua legione, ſed numeris valde imminutis inſidebat. Hic deditionem imperatam primo abnuere; ſed cum aſſultui faciendo omnia parari videret, arbitrio ſe Leslæi permittere; à quo ipſe ac triginta præfecti cum centum octoginta quinque gregariis captivi Nienburgum deducuntur. Inde Stoltenaviam regreſſus, Glaubicii, 15. Ap Boyi, & Bruneckii legiones cum quatuor cohortibus Beckermondi, hactenus à Duce Georgio detentas ſibi adjungit: quibus auctus Oſnabrugæ ſubſidio ire conſtituit. Sequenti die duabus Cæ- 16. Ap ſareis legionibus Witlagæ & Eſſenæ tendentibus, Metternichii & Loirii improviſus ingruit, ac magna parte cæſa, ducentos quos inter duo turmarum præfecti aliique ductores cum vexillis octo cepit.

Duas hoſtium legiones opprimit.

Sed poſtquam hoſtem Oſnabrugæ obſidio ſoluto Warendorfum receſſiſſe audiret, plures ſibi copias adſciturum; circa Lemgoviam ſubſiſtere conſtituebat, ſucceſſus Banerii ad Albim ſpeculaturus; nulla inſigni re ſuſcepta, niſi quod excurſorum catervæ quotidianis fere damnis hoſtem carpebant.

Minda in Suecorum poteſtate redigitur.

§. 36. Sed majus operæ pretium fuit Minda in poteſtatem redacta, cujus præfectus Wolfius Ludingshuſius, & vigiliarum præfectus Hieronymus Plettenbergius inconcuſſam in Suecos fidem gerebant. Sed præſidiarii plerique Ducis Georgii ditione oriundi, tum Magiſtratus fide eidem obſtricti, civesque in eundem reſpicere. Igitur neceſſarium videbatur curare, ut iſtud oppidum plane in Suecorum poteſtate foret; circa quod vivo adhuc Cniphuſio cum præfecto clam conventum fuerat. Sed res ejus morte interrupta adventu Leslæi demum perficitur. Igitur mittuntur præfecto mandata, ut deinceps non Duci, ſed ſoli Leslæo pareat, plus militum in oppidum recipiat, ac conceſſo tranſitu, aliaque ratione Suecico exercitui inſerviat. Et maturandum videbatur Oxenſtiernæ, quod fama eſſet, Ducem ſuper tradendo oppido & præſulatu iſto cum hoſte tractatus agitare. Præfecto ad juſta ſocero Cniphuſio facienda digreſſo Plettenbergius 16. April. id exſequendum in ſe ſuſcipiebat. Tranſibant quotidie Suecorum catervæ per oppidum nemine prohibente.

1636. hibente. Igitur ſummo mane Hodicius Comes cum ſua legione, & Finnica tribuni Bergii legio, quibus id à Leslæo injunctum fuerat, condicto die ad portam oppidi adſunt, denſatis ordinibus, & immiſto pedite, tubis verſus terram demiſſis. Cum autem centurio Standingius conſilii ignarus, portam aperire nondum ſat clara luce tergiverſaretur, Plettenbergius, ſtatim accedens portam pandi jubebat. Nec mora Hodicius ingreditur, reliquis è veſtigio inſequentibus. Et Equites quidem in forum progreſſi ordinibus diſpoſitis conſiſtebant: pedites ex utraque parte in vallum tendentes ſtationem excubitorum domum ire jubent. Hinc VVolfiana legio in aream Baſilicæ convocatur, eique exponitur ipſam auſpiciis Reginæ Sueciæ conſcriptam, eidemque ſacramento devinctam; quod nunc renovare haut grave futurum ſit. Et initio quidem nonnulli ductorum ob natale ſolum Duci Georgio obnoxii renituntur, gregariis quoque in ſuam ſententiam ſollicitatis; mox tamen adquieſcunt, quod, qui ultro ſacramentum dicere nollent, abire cum omnibus ſarcinis permitterentur. Eodem mox die Leslæus per literas Duci Georgio facti hujus rationes exponit: Variis indiciis conſtitiſſe, Ducem ſuper illa urbe hoſtibus tradenda paciſci, & hos eidem ſummopere inhiare; quibus conatibus obviam eundum fuerit. Id tamen Ducis juribus fraudi non fore, quin ad tuendum ipſum, ejusque ditionem ſpectare, ac non Mindam ſolum, ſed & totum exercitum ejus uſibus patere. Aſt Dux hiſce literis hautquidquam placatus, vehementer excandeſcere, ac Ludingshuſium cum tota legione edicto avocare;
29.April. ac præcipue Plettenbergium velut facinoris autorem ad cauſam perduellionis dicendam citare. Tū aſperis literis à Leslæo oppidum ſibi illæſum reſtitui ipſo cum Plettenbergio poſtulat. Contra Plettenbergius demonſtrabat; dudum ſe Sueciæ ſacramento devinctum, cum anno triceſimo primo Hamburgi ſub Franciſci Caroli Ducis Lauenburgici legione centurionis munus ſuſciperet: id ſacramentum deſerere, ac longam militiam fœdo fine maculare nunquam ſibi in mentem veniſſe. In diplomate, quo Dux biennio poſt ipſum ad conducendum militem autoraverit, eundem Coronæ ſe Sueciæ Generalem vocitaſſe, ſe totamque legionem tunc Sueciæ ſacramentum dixiſſe: eoque dum ſub iſto munus militare ſuſcipit, hautquidquam fidem Sueciæ datam aboleviſſe; nec aliud ſe imperium in Duce agnoviſſe, quam quod ipſi à Guſtavo Rege delatum ſit. Ducem Georgium paſſim in literis copias queis præerat, Regium exercitum ſibi commiſſum nuncupaſſe. Equidem à ſe non accuſari Ducem ob exutam Suecicam militiam: nec tamen ideo ſe ob priorem fidem ſancte ſervatam meritum, ut perfidiæ arguatur, ſuaque exiſtimatio ignominioſis verbis, & illegitimo proceſſu maculetur. Nunquam ſe verbis juramenti loco fidem Duci dediſſe: nec quod nuper ejusdem Minda diſceſſu cultum ſuum in eundem vulgari honoris formula teſtatus ſit; ideo ſe aut priori ſa-
8.Maji. cramento renuntiaſſe, aut novum induiſſe. Sed & Leslæus per literas à Duce poſtulabat, ejusmodi edictis adverſus legionem, & Plettenbergium ſu-
1.Jun. perſedeat. Simul Oxenſtiernam monet, ut autoritate ſua iſtum protegat. Ac ut par pari referret, legionis VVolfianæ protribunum Beſſelium, Hamelæ apud Ducem degentem, edicto ad cauſam dicendam evocat, quod fidem Sueciæ datam abſque miſſione exuiſſet. Sed tam hæc actio, quam quæ Plettenbergio intentabatur, incaſſum inter-
18.Jun. cidit; præſertim poſtquam Oxenſtierna acriter pro iſto ad Ducem ſcripſiſſet; recte à Plettenbergio factum, & eum à Regina Sueciæ utique defendendum; tum ut ejusmodi contumelioſis verbis parcat. Cæterum Dux cui nuper & legiones & Minda ſubtracta fuerat, quo de reliquis copiis ſibi caveret, omnes denuo in Cæſaris & Imperii verba adigit. Id ubi Leslæus intelligit, literis Ducem 28.Maji.
percontatur; cum ea res Sueciæ, quæ aperto adhuc bello cum Cæſare implicita ſit, ſummo præjudicio cedat, ſe noſſe cupere, amicum an hoſtem ſe profiteatur? Ad quæ Dux ambigue; ſedulam à 2.Jun.
ſe operam ſumi, ut cum Suecis Gallisque amice tranſigatur; à ſe nihil factum legibus Imperii adverſum: in conventione cum Guſtavo Rege exceptum, ne exercitum contra Imperium ducere teneatur: ſuper communi Proteſtantium cauſa pro virili ſe connixurum; adverſus injuſte intentata quæ jus gentium permittat, à ſe reponenda. Rebus Mindæ diſpoſitis Leslæus hoſti ſemper ce- 29.April.
denti inſtans Hervordiam usque progreditur; & cum iſtum ultra Bilefeldam loco idoneo caſtra munire intelligeret, viginti tribus equitum, ſex peditum legionibus inſtructum, & ipſe ad Hervordiam conſidet, rei gerendæ occaſioni intentus.

Wilhelmus Landgravius diu nutat.

§. 37. Sed novum robur Suecorum rebus à VVilhelmo Landgravio ſperabatur. Nam tractatus, quem hic fine anni ſuperioris cum Hungariæ Rege concluſerat, velut vado adhæreſcere, ac Cæſaris ratihabitio quæ viceſimo quarto Januarii ex convento tradenda fuerat, nuſpiam adparere; quæ Colonia Viennam remiſſa additis quibusdam monitis, ferebatur. Ac ipſe Landgravius parum ſibi de iſta tranſactione pollicebatur, in qua plura ſibi ſtipulatus fuerat, quam Cæſarem conceſſurum ſperare poterat. Jactaverat quoque Darmſtadienſis Cancellarius VVolfius à Todenvvart, Cæſarem jus tertii condonare non potuiſſe, ac damnum quod Principi ſuo per VVilhelmum Landgravium ſit datum, vicies quinquies centenis uncialium millibus æſtimari; quæ non ita temere condonari queant. Quin & Cæſar datis ad Darmſtadienſem literis declaraſſe dicebatur; ſe nemini de jure ſuo quid detrahere poſſe, aut velle. Paria Brandeburgicus de damnis per VVeſtphaliam ab iſto ſibi datis diſſerebat. Unde Landgravio conſtitutum erat, adventante Cæſaris ratihabitione poſtulare, ut ei tranſactioni Brandeburgicus quoque & Darmſtadienſis ſubſcriberent. Igitur inſtante Hermanno VVolfio Legato Suecico, is ſupremo exercitus ſui Vicario Melandro injungit; Cæſareorum per VVeſtphaliam hoſpitia repente invaderet; inde Confluentes & Hanoviam liberarent, adſcitis Suecorum in VVeſtphalia legionibus, & Gallis qui in Fœderato Belgio ſub Brezæo Mareſchallo agebant. Enimvero & Galli jam navibus in patriam 1.Febr.
revecti erant; & Melander mandatum exſequi tergiverſabatur, multis rationibus id conſilium improbans; Cauſas quæ ad tractatus pacis permoverint usque adeo non ſublatas, ut auctæ ſint. Bellum nunc non in Cæſarem tantum, ſed & in Ordines geri; ejus ſuſtinendi media minuiſſe; ſociorum opes, ſtudiaque remiſiſſe: nec ſat rationum reſumendi belli adparere. Expectandum, quoad Galli, Angli, Hollandi aperte in cauſam deſcenderint. Tandem ſi arma utique placeant, prius querelas apud Cæſarem interponendas, cum ſociis omnia tranſigenda, bello neceſſaria providenda: inde tutam viam rem ordiendi circumſpiciendam. Nunc negotium ſibi viribus ſuperius imponi. Simul veniam in Hollandiam proficiſcendi petit; quam abnuere Landgravius non audebat. Ita iſte quidem conatus incaſſum cadebat. Igitur Landgravius ambiguis adhuc rebus caute agere, nec tractatus cum Cæſare abrumpere; denique omni diffidentia abſcondita nil præter pacis deſiderium præ ſe ferre. Nec minus adverſa pars vulpinari;

ac

1636. 17.Jan. ac Gleenius hoſpitia per Weſtphaliam ſumta neceſſitate excuſare; ac Haſſis à ſe omnia amica expectanda profiteri. Crebræ quoque Vienna literæ ſpem ſecuturæ mox Cæſareæ ratihabitionis faciebant. Inde uti Landgravius tempus trahendo occaſionem erumpendi aucupabatur, copiis interea per opima hiberna non parum firmatis, quæ ſelecta peditum millia decem, equitum duo millia quadringentos explebant, è quibus detractis præſidiis minimum quatuor peditum, duo equitum millia educi in expeditionem poterant: ita & Cæſarei quiete ſuos reficiebant, auctis mox viribus Landgravium oppreſſuri. Simul id agere, ut Haſſico militi media ſe conſervandi ſubtraherentur, idemque disjunctis haut facile in unum cogi poſſet, Cæſareis legionibus per Haſſica Hoſpitia interjectis. Suſpicionem augebat, quod VVurtzburgenſis Epiſcopus Landgravium ad novum ſuper pace congreſſum invitaret, velut probata jam à Cæſare transactione dubia quædam diſcutienda ſupereſſent effectum ejus transactionis ſpectantia. Nam non obſcurum erat id quæri, ut firmatis inter moras tractatus Cæſareis copiis, iſte uno ictu proſterneretur. Quia tamen Georgius Luneburgicus ambiguus agebat, ac Suecorum auxilium longe aberat, ipſi interim ab hoſtibus undique cincto diſſimulationem nondum tuto licebat exuere. Eoque reſpondebat; circa primarium negotium novis tractatibus opus non eſſe, ſed ſi alia quædam monenda forent, miſſurum ſe, qui proponenda audirent, & ad ſe referrent. Solus quippe tentare quid non poterat, præſertim cum idoneus bello dux deeſſet, & cui tuto fidere liceret. Nam & Melandri nupera tergiverſatio ſcrupulum injecerat; & Eberſteinius Comes miſſionem flagitabat, opimis quæ offerebantur conditionibus repudiatis, per Brandeburgicum uti putabatur abſterritus, qui bona ſe ejus publicaturum minatus fuerat. Et ita ſe Cæſarei Haſſorum hoſpitiis inſeruerant, ut ni alio iſti averterentur, his congre-
17.Febr. gandi ſe facultas non eſſet. Unde cum Wolfius legatus Oxenſtiernæ juſſu denuo ad arma ſtringenda Landgravium hortaretur, hic pronum ſe oſtendebat, modo adventu Leslæi obſtacula, quibus obſeptus hærebat, disjicerentur. Id cum Cæſareis ſuboleret, indulgendo deſtinata iſta eludere conabantur; ac congreſſu Haſſiacorum cum Epiſcopo Wurtzburgenſi teſtabantur: Conventa cum Landgravio Cæſari probari; id tantum dubitari, num ipſe ſolus anno viceſimo ſeptimo præſulatum Hirſchfeldenſem poſſederit. Moguntinum enim confirmare; ſe biennio ante ejus præſulatus poſſeſſionem adprehendiſſe. Sed ſi Landgravius ſuam poſſeſſionem demonſtrare poſſit, nihil ſcrupuli ſuperfore. Mox tamen Haſſiacis copiis per VVeſtphaliam in anguſtum redactis, cum Hatzfeldius per Franconiam ingrueret, cujus auxilio Saxo non magnopere indigere videbatur, Cæſarei aſpe-
16.Febr. rius agere, ac pleraque in dubium revocare; nonnulla aliter concipienda contendere. Saxo quoque jam antea poſtulaverat, ut quia ratihabitio Cæſaris utique ſecutura ſit, Landgravius copias ſuas ex-
6.Mart. autoraret. Et cum his nefas eſſe diceret ferrum in fidiſſimos ſocios ſtringi, Saxo acrius contendere; copias iſtas utique Cæſari concedendas. Igitur miſſo Guntersrodio aulæ præfecto Georgium Luneburgicum in ſocietatem belli pertrahere nitebatur. Qua ſpe eluſus, tandem Suecos unice reſpicere cœpit; lætus Hatzfeldium in Saxoniam properare, & Cæſareos in Weſtphalia adhuc quieſce-
4.April. re. Igitur ad Leslæum verſus VVeſtphaliam jam progredientem mittebat, qui deſtinata ejus exquireret, & ut certum hominem ad Landgravium ablegaret, quicum de communi re ſermones conferret: ſimul inſinuaret ipſum non alienum eſſe à 1636. conjungendis copiis, modo ſpacium nanciſcatur eas contrahendi. Leslæus poſtquam id ab ſe maxime reſpici teſtatus eſſet, ut Landgravio ſuccurreretur, multisque verbis animum ejus laudaſſet, Steinackerum tribunum Caſſellas mittit, qui ſuper conjunctione copiarum tranſigeret. Ubi non deerant, qui conſiliis hiſce obluctarentur, pacis amœnitatem, ancipitem belli aleam ingerentes; nec tractatus cum Cæſare ullo idoneo colore abrumpi poſſe; nec in promtu commeatum eſſe, & adparatum bellicum expeditioni neceſſarium. VVurtzburgenſis quoque eundem blandis verbis lactare; ipſe quæ deſideraret ſcripto conciperet; ſe curaturum, ut ea ab Cæſare confirmentur. His rebus labefactus Landgravius, Steinackerum ambiguo cum reſponſo dimittit, ac de affectu ſuo prolixe teſtatus conjunctionem copiarum abnuit. Nam ex conventu induciis prius renuntiandum eſſe. Et in Belgium ſe miſiſſe argenti ac inſtrumenti bellici cauſa, denique Melandrum Ducem abeſſe: intra menſem tamen plenius mentem ſuam declaraturum.

§. 38. Mox tamen cum Hanoviæ liberatio jam inter extrema luctantis ipſi valde cordi eſſet, legatos ad Epiſcopum VVurtzburgenſem miſſos revocat, acribus literis datis, niſi Hanoviæ obſidium ſolvatur, arma ſibi iterum ſtringenda. Et cum Sueci adparatum bellicum adferrent, ac in hoſpitiis nonnihil commeatus ſupereſſet, tandem ſecurus quid Melander ſentiret, tractatus cum Cæſare abrumpere, & adjunctis Suecis Hanoviæ liberationem tentare conſtituit; non parum ipſius animum confirmante uxore; & quod Callenbergius tribunus per ſententiam Cæſaris ad Helvetios relegatus, & VVolfskehlius, uterque quondam Conſilii Formati aſſeſſor, una cum VVolfio legato obloquentes acriter retunderent. Igitur cum Georgius Dux de intercepta Minda ipſi ſignificaret, monens, ut & ſibi caveret: Landgravius Suecos ſibi ſuſpectos obtendens, pacis ſe quoque certum copias exautoraturum, eas contrahi jubet. Sed clam Hervordiam mittitur, qui cum Leslæo ſuper loco & tempore conjunctionis conveniret, ac poſtularet, ut Leslæus iſta ſtatione hoſtem depellat, quo laxius ſpatium Haſſiacis coëundi ſit.

Landgravius poſt longam dubitationem cum Suecis ſe conjungit.

Ea re lætus Leslæus hoſtem quidem invadere haut 2.Maji timebat; ſed quod alea prælii ſecus cadente exitium Landgravii terris incubiturum erat, ſatius cenſebat, junctis prius copiis tota vi in hoſtem ire. Inde Landgravius miſſo ad Marchionem Granam, & Vehlenum tubicine, queſtus inani pacis tractatu ſibi illuſum, induciis renunciat. Mox Calen- 10.Maji. bergium tribunum cum duodecim equitum centuriis ad Leslæum præire jubet; ipſe ſtatim cum machinis & reliquis copiis ſecuturus. Bis mille quingentos equites, tria peditum millia conficiebant, Leslæo adjuncto ſat formidandus hoſti exercitus. Quod tamen induciæ demum decimo octavo Maji die expirarent, ante eum diem vetabantur hoſtilia in Cæſareos exercere. Haſſiacos dum expectat Leslæus, quotidianis excurſionibus plurimos hoſtium intercipiebat; & inter alia ducentos equites cum quadraginta deſultoribus opprimebat, pleriſq; cæſis, & tribuno Chriſtiano à Munſter, aliisque ductoribus captis. Ad eundem & quatuor Luneburgicorum equitum turmæ, ad Saxonem deducendæ, faſtidita iſta militia tranſibant. Hoſtis autem intellecta Haſſiacorum cum Suecis conventione ſibi diffiſus VVarendorfum, inde Monaſterium ſe recipit, nullo inſequente, quod novis iterum difficultatibus & conſultationibus apud Landgravium ortis tempus fruſtra tereretur. Melander enim, cui & alii ſuccinebant, ex Hollandia rever-

ſus

1636. ſus conjunctioni cum Suecis acerrime reſiſtere; jactans, ſe ſalva exiſtimatione id bellum ſtringere, & alterius imperium ſubire non poſſe: Landgravium totam belli molem in ſe trahere: Piccolomineum & VVertanum prope diem apud Vehlenum adfore, quod Hollandi hoc anno exercitum non ſint educturi: controverſiam Leodienſem compoſitam: Gallum omni ratione pacem quærere; Danum delectibus agendis incumbere; Ducem Georgium præſidiarios Hamelæ in Cæſaris verba adegiſſe; & ipſum Vehleno jungendum: auxilium Suecorum anceps; Hanoviam liberari non poſſe, quod eo penetrantibus Gallaſius à fronte, Vehlenus, & Piccolomineus à latere & tergo incubituri, ipſumque ſua ditione excluſuri ſint. His rationibus poſtquam Landgravii animum labefactaſſet, Hammum digreditur velut æmulatione in Leslæum, qui ſibi longiore militia expleta à Suecis antehabitus ſit. 26.Maji. Sed & VVurtzburgenſis Præſul literis de ratihabitione Cæſaris confirmabat; ac ad novum congreſſum Neoſtadium ad Salam invitabat. Sic Landgravio iterum nutante, tractatus quoque cum Chaumontio legato Gallico parum procedebant; illo accuſante, ſe fide ſua ſemel obſtricta poſt ratihabitionem Cæſaris pacem non poſſe non amplecti. Cui Gallus commotior; nec Regi ſuo à cæteris poſt repudiatum cordi amplius fore; ut parum abeſſet, quin tractatus abrumperetur. Sed & Leslæo declarabat Landgravius; 27.Maji. non diutius ſe ad conjunctionem cum illo teneri velle, quam ſibi viſum fuerit. Aſt Landgravii uxor Amalia Eliſabetha & Melandrum literis demulcere, ut non amplius conſiliis ſuis obſiſteret; & marito acriter inſtare, ne Hanoviæ liberationem negligeret. Ita hic tandem poſthabitis quæ movebantur difficultatibus animum obfirmat; ac cum Gallico quidem legato in has leges convenit: 2.Jun. Ut certum ipſe militum numerum adverſus communem hoſtem usque ad pacem omnes complexam alat; in præſens cum Leslæo Confluentium, ac Hanoviæ obſidium ſolvat, adparatu bellico commeatuque illato, cujus pretium Galliæ Rex ſit exſoluturus: exercitui ſive ſuis ſive Regis Galliæ auſpiciis præſit; de bello partis locis deinceps transigendum; interea inconſulto Rege iſta in alterum ne conferat: Gallis & Suecis integrum ſit quos velint Ordinum in fœdus, aut neutralitatem recipere, id quod & Landgravio ſit obſervandum, ut tamen ipſe ad reſtituenda loca occupata non teneatur, nec ejus tributa imminuantur. Denique idem Romana ſacra in locis occupatis relinquat, uti anno decimo octavo fuerunt, nec quid circa eadem novet. Viciſſim Galliæ Rex annuam pecuniam bello gerendo ipſi promittebat. Quo facto demum ſerio de liberanda Hanovia decernitur.

Circa Hanoviam acta.

§. 39. Id oppidum ſuperiore anno Lamboius Cæſareus dux circumſidere cœperat, pluribus circa caſtellis loricisque excitatis non ſine multorum militum diſpendio. Ejus tamen copiæ ter mille capita non excedebant, deficientibus per vicina alimentis, & Darmſtadienſi ac Francofurtenſibus annonam præbere pertæſis. Inde languide oppugnatio procedebat, & qui magno numero injiciebantur globi igniti ne ſtabulum quidem inflammaverant. Contra obſeſſi crebris eruptionibus hoſti damnum inferebant, quarum una duæ ſtationes occupatæ, quinquaginta militibus cæſis, quibusdam ductoribus, ac duabus machinis in oppidum abſtractis. Extinctis in oppido per peſtilentiam multis hominibus annonæ parcebatur; & panis ac vini ſatis adhuc erat, ſed obſonii vicem equinæ carnes, canesque & feles ſubibant. Super eo oppido conventionem Metis inierant Philippus Mauritius Hanoviæ Comes, & Burggravius à Dona, Moguntinæ ditionis præfectus; qua hic effecturum recipiebat, ut oppido tradito tota Hanovienſium Comitum familia in amneſtiam reciperetur, ac ipſe bonis ſuis reſtitueretur: Ramſæus more militari dimitteretur; quæ in oppido remanerent copiæ in Cæſaris juxta Comitisque verba adigerentur. Adjunxerat quoque Comes alia monita à ſuis, dum deditionis leges concipiuntur, obſervanda. Sed ea conventio irrita fuit, quod qui iſtam in oppidum delaturus erat, à Lamboio deprehenſus ſuſpendio necaretur. Cæterum tenui liberationis ſpe Ramzæus cum Lamboio tractatus ordiebatur, primo poſtulans, ut venia ſibi daretur ad Oxenſtiernam, & Bernhardum Ducem mittendi; quod Lamboius abnuebat, cauſatus illum in Sueciam, hunc in Galliam abiiſſe. Inde poſtulatum, ut Comes ſuis bonis reſtitutus pace Pragenſi frueretur. Quod & ipſum recuſabat Lamboius, qui oppidum atque Comitatum citra exceptionem Cæſari vindicatum ibat. Nec magis audiebatur Ramſæus, cum oppidum tantiſper intra manus Principis cujusdam neutrarum partium, Angliæ Regis, aut Arauſionenſis Principis deponi poſtularet. Tandem is mediatores proponebat Moguntinum Electorem, VVormatienſem Epiſcopum, & Landgravium Darmſtadienſem. Quorum hic à Lamboio acceptabatur, velut vicinus, & cujus quam maxime intererat Suecos iſto oppido dimoveri. 21.Jan. Hic igitur negotio ſuſcepto ſtatim Conſiliarium ſuum Porſium Hanoviam mittit Ramſæo perſuaſurum, ut ſibi ſuisque militibus honeſtas deditionis leges paciſci contentus oppido excedat. Nullum à Suecis ſubſidium; poſſe eundem honeſte imitari exempla præfectorum, Moguntiæ, Bingæ, Kœnigshoviæ: denique ſi extrema expectaret, arbitrio victoris adquieſcendum. Simul ad Conſiliarios Comitis à Landgravio ſcribitur; ut Ramſæo ſuadeant de militari duntaxat pacto ſatagere, ac ne ulla ab ipſo mentio Comitum Comitatusve fiat; minis additis, ni mox deditio fiat, ab ipſis penſationem damnorum terris ſuis datorum exigendam. Sed Ramſæus brevi cum reſponſo Porſium dimittebat; longe adhuc dedendi neceſſitatem abeſſe; & quia non in conſiliariorum Hanovienſium, ſed in Reginæ Sueciæ poteſtate ſit ſuper talibus transfigere, hujus mentem exquirendam. 18.Febr. Nec eo ſecius conventum Niddam indicit Darmſtadienſis, quo Lamboius & Ramzæus aliquos ſuorum cum idoneis mandatis mitterent; addito, ſi Ramſæus alia, quam quæ ad pactum militare pertinent, miſcere velit, aut ſuperiores ſuos prius conſulere, ſatius fore moleſtia hujus congreſſus, ſuperſedere. Ramzæo etſi de animo Darmſtadienſis ſatis conſtaret, non inutile videbatur ſaltem paucos dies lucrari, queis à continuo labore miles reſpiraret. 26.Febr. Igitur diem conventus proferri petebat, quo ſpatium foret ſuos mandatis inſtruendi; addens, ſuum eſſe de quibus agendum ſit proponere; nec quicquam à ſana ratione alienum à ſe poſtulandum. Enimvero conventus iſte irritus erat, quod Lamboius in mandatis haberet de ſolo militari pacto agere, Hannoviamque cum Comitatu Cæſari reſervare, excluſo Comite. Qui etiam Darmſtadienſis deputati ſuccinebant. Aſt alia mandata ſuis Ramſæus dederat, qui & eosdem inde ſtatim revocabat, cauſatus, ſibi cum ipſis ſuper nonnullis capitibus colloquendum; deinceps ulterius mentem ſe ſuam declaraturum. 14.17.Mart. Qua ſuper re graviter querenti Landgravio Ramſæus repoſuerat; è mandatis, quæ ipſius deputatis data fuerint, ſatis ſe perſpexiſſe, tractatus eos in irritum caſuros. Denuo tamen poſtulabat, ut vel ſibi ad ſuperiores liceret mittere; vel Darmſtadienſis certum hominem ad Lamboium, inde ad ſe ablegaret, qui

utrius-

1636. utriusque ſententiam cognoſceret. Quæ omnia tempori extrahendo proponebantur. Nam ſedebat ipſi extrema expectare, antequam tanti momenti oppidum dederet: & ad Junium usque menſem alimenta habenti, liberatio hoc ſpatio expectabatur. Interea eruptionibus hoſtem fatigabat, quarum una duo caſtella evertit, multis cæſis, ac ſtatione equitum direpta prædæ non nihil peperit; alia ipſum Lamboium graviter ſauciavit; alia hoſtes caſtello ad Mœnum expulit, captis duobus navigiis pretioſa merce onuſtis. Tum inopiam hilaritate & jocis, queis Lamboium laceſſebat, diſſimulare, parcaque panis & vini diſpenſatione alimenta longius quam creditum fuerat producere carnibus dudum abſumtis. Sed & Francofurtenſes, qui jam quo Cæſareorum deſtinata tenderent agnoſcebant, Hanovienſibus qua poterant clam favere, & eorum liberationem optare, quod his ſubactis ſibi obſidium imminere metuerent, præſertim poſtquam deprehenſum fuerat, quatuor Cæſareorum millia circa Darmſtadium congregata in animo habuiſſe Saxenhuſam ſubita per veteres ruinas invaſione opprimere. Qui tamen cum Francofurtenſes nuntiis paſſim excitati rebus ſuis proſpicerent, re non tentata retro abibant, jejuna cavillatione jactantes; errore ſcribæ Hanoviam verſus iter ſe inſtituiſſe, cum Hagenoam abeundum fuerit.

Hanoviæ obſidium ſolvitur.

§. 40. Aſt VVilhelmus Landgravius jam certam liberandæ Hanoviæ ſpem conceperat, quod de Gallaſii motu nihil adhuc audiretur, Piccolomineus ad Leodium, Gœtzius ad Hermanſteinum deſideret, Vehlenum inopia commeatus, & turbulentia militum diſtineret, nec Georgius Luneburgicus bellum in ſe averſurus videretur. Et Leslæus promtum ſe exhibebat, ne ipſo tergiverſante, qui conſilio huic adverſabantur, cauſam arriperent Landgravium à Suecis disjungendi, culpa in hos conjecta. Igitur iter ingreſſi per Comitatum
3. Jun. VValdeccenſem Kirchainum paulo tardius attingunt ob aſpera viarum, & quia aliquot centurias curruum frumento onuſtorum ſecum ducebant. Inde Landgravius cum expedita manu prægreſſus ad explorandum hoſtis habitum VVindeccæ ſubſi-
12. Jun. ſtit, quoad Leslæus quantum poterat accelerans cum toto exercitu adeſſet; ubi obſeſſis adventus ſui indicium binis ignibus totidemq; machinis diſploſis faciebant. Occupaverat Lamboius omnes ad oppidum aditus, & validis operibus id circumdederat ſelecto pedite inſeſſis; ſperans tamdiu ingruentes ſe ſuſtenturum, quoad à Gallaſio auxilium veniret, qui circa Spiram & Wormatiam co-
13. Jun. pias contrahebat. Aſt Landgravius & Leslæus ſummo mane præcipuum aditum, qui Hanoviam ducit, agreſſi Cæſareos inde expellunt. Hinc validam manum in Lamboium, qui non procul cum ſuis conſtiterat, immittunt, eumque poſt acrem conflictum propellunt, ut præceps ſe per pontem ad Steinheimum proripere cogeretur. Interea oppido circumpoſita caſtella viginti à bis mille peditibus inſeſſa intra quatuor horarum ſpatium impetu expugnantur, omnibus qui intus erant promiſcue cæſis; ſuorum non ſupra decem deſideratis, præter nonnullos quos in uno caſtellorum abditus pulvis incenſus afflaverat. Unum caſtellum ſupererat in via, qua Francofurtum itur, inſigniter firma-
14. Jun. tum. Id cum ſequenti die tormentis verberaretur, Cæſarei deditionem offerebant; quod ſucceſſu ferox miles adſpernabatur, nec ad Landgravium aut Leslæum id referebat. Caſtello adſita erat lorica; qua proſilientes pedites ſalutem petebant, militiam mutare parati. Sed incitans ſe eques omnes trucidat; ſimul peditibus acclamat, hoſtem è caſtello profugere. Unde hic velut inſtinctu injuſſi nullo ordine, nulliſque inſtrumentis ad caſtellum ruunt, velut nemine repugnaturo. Sed à propugnatoribus vita deſperata acriter repelluntur, quinquaginta cæſis, inter quos duo centuriones, nonnullis ſauciis. Poſt depulſum tamen aſſultum ſtatim ſe arbitrio victoris dedunt. Ita captivitatem ſubiere duo ſubtribuni, ſeptem centuriones cum inferioris gradus præfectis, & quingentis viginti quinque gregariis, ac tribus tormentis. Hanovia liberata magnum Pontificiis eas per oras terrorem incuſſit, ut jam Moguntinus Elector ad remotiora ſe loca conferret. Ut inde Steinheimum, aut Fridberga invaderetur, Wetteravia & vicinæ regiones tunc in ſolitudinem redactæ non patiebantur. Igitur poſtquam oppido frumentum illatum, præſidiumque recenti milite firmatum, deſtructis circa operibus retro viam legunt, paulum in Darmſtadienſi ditione quie- 16. 17. Jun.
tem acturi, & Lamboii, Gallaſii, atque Gœtzii motus obſervaturi. Iſto in itinere Leslæus, connivente VVilhelmo Landgravio, Darmſtadienſes menſtruum ſtipendium pro exercitu ſuo poſcit; ac Georgio Landgravio denuntiat; ſi amicum ſe profiteatur, copias ſuas ſecum conjungat; ſin hoſtis eſſe malit, extrema quævis à ſe expectet; ad quæ nihil iſte reſponſi repoſuit. Sed provinciales ad preces converſi, intercedente etiam Joanne Landgravio, centum millibus uncialium promiſſis Leslæum placant, partim nunc, partim in diem ſolvendis, etſi præſtatio longe infra promiſſum eſſet. Et quia rumor erat, Gronsfeldium & Gœtzium, omiſſo Hermanſteino, Gleenio junctos propius movere, quingenti equites ſub Kœnigsmarckio tribuno exploratum mittuntur, qui Rotkirchæ in ſylva Occidentali magnam manum Co- 23. Jun.
mitis Dillenburgici hoſtilia præ ſe ferentem profligant, quinquaginta cæſis, & Solmenſi Comite capto. Quo tempore & Haſſiaci Tremonia excurrentes Comitis Dillenburgici legionem oppreſſerunt, magna parte conciſa, & inter cæteros etiam Comite VVitgenſteinio. Progreſſi Landgravius Leslæusque Amœnoburgum ditionis Moguntinæ oppidum deditione capiunt: cui Landgravius 22. Jun.
ſuum militem imponit præſidio, quod id oppidum in ditiones ipſius acceſſum præberet, & Leslæus peditatum imminuere nollet. Inde Belga, ditionis Colonienſis oppidum, in excelſo monte ſitum 1. Jul.
invaditur, quod miles prædonibus mixtus inſidebat. Id poſtquam imperatam deditionem abnuiſſet, tormentis verberari cœptum. Sed confertim ruentes imbres Landgravio ſuadebant obſidium potius ſolvere, quam per cœli iniquitatem 5. Jul.
milites incaſſum fatigare, præſertim cum hoſtis oppido ſubventurus ſpargeretur. Ita Paderbornam verſus diſceſſum. Ibi quid ulterius ſuſcipiendum, Leslæus in ancipiti hærebat. Nam Landgravio Hanoviam digreſſo Caſſellis nova pacis promiſſa jactabantur, ac dolor è præcepto tam pingui bolo conceptus à Cæſareis callide diſſimulabatur, velut id factum paci obfuturum non eſſet, modo Landgravius prius placitis ſtare vellet. Et metus erat, ne plerique Conſiliariorum, univerſique provinciales pacem ingeminantes Landgravii conſtantiam demum expugnarent. Hoſtis per VVeſtphaliam ſuppletis numeris viginti millia conficere dicebatur. Et quia rumor ferebat hoſtem recta Caſſellas & Zigenhainum petere, Landgravius pleraſque copias per opportuna ditionis ſuæ loca diſtribuebat, ſexcentis tantum equitibus apud Leslæum relictis; ut nunc ſolus hic hoſti par non eſſet. Miles præterea æger animi, & itinere per vaſtatas regiones inter omnium rerum inopiam non parum attritus. Et quæ à Darmſtadienſibus expectabatur pecunia recreando exercitui, conventu

Leslæus ad Viſurgim ſe confert.

1636.

1636. venta longe minor repræſentabatur; cum vix digreſſis Suecicis Georgius Landgravius ſub capitis pœna ſuos reliqua ſolvere vetuiſſet. Ita Leslæo ad Viſurgim loco idoneo ſtativa transferre placebat, & inopia confectum militem recreare; præſertim cum rumor de Magdeburgi periculo increbreſceret, ut Banerio ſi res exigeret junctus iſti oppido ſuppetias ferre poſſet.

Acta per Alſatiam. §. 41. In Alſatia Colmariam, Schletſtadium, & Hagenoam annonæ inopia premere cœperat; cui malo ut proſpiceretur, præfecti in aula Gallica diligenter inſtiterant, proteſtati, ni ſubveniatur, ea loca ultro in Cæſareorum manus perventura. Igitur Cardinali Valettæ, & Mareſchallo Ranzovio negotium datur, frumentum & paratum bellicum Colmariæ & Schletſtadio inferendi, cùm de Hagenoa prope deſperatum eſſet. Qui dum Spinali, cum quatuor peditum, duobus equitum fere
16. 17. Jan. millibus eodem tendunt, Cæſarei per ſuperiorem Alſatiam hoſpitati, & morbis fameque confecti Dambacum ſe recipiunt. Trepidis Ranzovius Schletſtadium delatus inſtandum ratus, primo centum cataphractos Ehrſteino expulſos apud Geiſpitzam profligat, triginta ſex captis, reliquis
28. Jan. cæſis aut in aquas compulſis. Colmariæ inde præfectus Gehmeram tormentis admotis in poteſtatem redigit. Et Hebronus Dambacum verſus progreſſus invenit Cæſareos propere Tabernas ſe recipere; & Ehenheimi, ac Molzeimi præſidium quidem reliquiſſe, ſed Dachſteini arcis obſidium, quam Moſerus ſubtribunus ſtrenue propugnaverat, ſolviſſe. Igitur Ranzovius, & Benfeldæ præfectus Quernheimius acriter contendere, ut hoſti trepido ac famelico inſtaretur. Sed Valetta præter mandata quid ſuſcipiendum negabat. Ut tamen Hagenoæ & annona & adparatus bellicus inferretur, Ranzovius & Guichius Comes cum valida
Gallaſius ex Alſatia ſe proripit. manu Argentoratum verſus movent. Quo audito Gallaſius, qui aliquandiu Tabernis inter graſſantem licet peſtilentiam pergræcatus fuerat, cum
25. Jan. omnibus copiis quæ ad eum ſe receperant, propere Weiſſenburgum ſe confert; ipſe agnoſcens opprimi ſe potuiſſe, ſi ſtatim Galli omiſſis minoribus locis Tabernas contendiſſent. Quin & audito Gallos in Wanzenaviam progreſſos, Weiſſenburgo raptim faceſſit, inter id oppidum ac Landaviam mille militibus per famem & laſſitudinem extinctis. Et credebantur eorum, quos iſte à Lotharingia in Germaniã reduxerat, duas tertias partes fame ac peſtilentia interiiſſe, paſſimque mortui inſepulti jacebant, queis devoratis canes in rabiem agebantur, ipſis vivis inde formidandi. Iſta Gallorum expeditione plus quidem profici poterat, ſi occaſione invitante uti placuiſſet: operæ pretium tamen fuit iſtis oppidis firmatis Cæſareorum conſilia diſturbaſſe, ac intempeſtivo itinere famelicos attriviſſe; ſimul eoſdem longius Argentorato amoviſſe. Quæ urbs una cum Gallaſio mox ultro fame ac peſte peritura putabatur, dum per noxiam miſericordiam ad triginta provincialium millia laribus ſuis profugorum intra mœnia recipiuntur. Cui malo obviam iturus magiſtratus edicto profugos urbe exire jubet, non niſi ſelectis deinceps receptu præbito; ac ne annona ad Cæſareos deferatur cavet.

Dux Bernhardus Lutetiam proficiſcitur. §. 42. Quæ adhuc ſupererant Fœderatorum copiæ ſub Bernhardo Duce ſat male habebant, ſpe quam ſuper hibernis hic conceperat fallente. Nam quæ adſignabantur hoſpitia jejuna erant, ad fines Lucenburgicæ ſita, & ab incurſionibus hoſtium parum tuta, ut continuas per vigilias & explorationes eques juxta pedeſque paulo minus quam in expeditione fatigaretur; nec ductores conducendo in Germania militi poſſent dimitti. Sub finem quoque ſuperioris anni cum Rege Galliæ conven- 1636.
tionem per Ponicam iniverat Dux, qua Rex qua- 26. Oct.
dragies centena librarum millia annua quamdiu 1635.
bellum duraret promiſerat ea lege, ut Dux copias ſuas ad ſex equitum, duodecim peditum Germanicorum millia augeret, & omnes ſuſtentandis illis ſumtus expenderet; tum rem tormentariam idoneo numero in promtu haberet. Solutio pecuniæ fieret per Commiſſarios Regios poſt factam luſtrationem. Si in luſtratione juſtus numerus non adfuerit pro ſingulis equitibus quadraginta libræ, pro ſingulis peditibus duodenæ detraherentur, prò ductoribus ad hanc proportionem. Ut tamen Rex onere hujus pecuniæ levetur, Dux laboret, ut ex hoſtico quid capere poſſit exercitui ſuſtentando. Si Dux conventum numerum non poſſit præſtare, Rex eum Gallico aut extraneo milite ſupplebit. Denique ne cum Cæſare citra conſenſum Regis Dux transſigeret. Cui viciſſim Rex pollicebatur, ſe pacem non facturum, niſi Duce ejusque exercitu incluſo, & ſi qui ductorum ejus caperentur, eorum redemtionem procuraturum: & ſi adverſo prælio Dux exercitum imminuerit, Regem ut iſtum ſupplere queat laboraturum. Huic conventioni ſubnectebantur articuli ſecreti; ut deinceps Dux exercitum à Rege ſuſtentandum gubernet ſub hujus autoritate, eidemque iſto inſerviat contra quoſcunque, quicquid mandatorum in contrarium ipſi datum fuerit, utque exercitum ducat in quævis loca, & quævis deſtinata, quæ Regi placuerint, ſalva tamen Ducis directione circa actiones bellicas, quas examinare & definire illi integrum erit, prout cauſæ publicæ expedire judicaverit cum conſilio eorum, qui apud eum nomine Regis, & Fœderatorum Principum reſidebunt, ut tamen Rhenum non transeat, nec magni momenti obſidium ſuſcipiat, niſi de ſententia Regis, quo hic exinde alia ſua deſtinata temperare poſſit. Peculiari Ducis ſtipendio promittebantur quadringenta librarum millia, & poſt pacem factam annua penſio centum quinquaginta millium librarum, quoad vita ſupereſt. Tum in eundem donatione conferebatur Landgraviatus Alſatiæ cum præfectura Hagenoënſi, à Rege recognoſcendus, cum omnibus juribus, quæ ad Domum Auſtriacam ſpectarunt, ut tamen ritus Catholici, & bona ſacra ne turbentur. Rex quoque daturus erat operam, ut pacis tractatibus Alſatia, & quæ à Suecis donata ſunt, penes Ducem maneant; id ſi obtineri nequeat, æquivalente poſſeſſione Duci ſatisfacturus. Enimvero conventio iſta hactenus inanis fere fuerat, non niſi ſemimenſtrua penſione ſoluta. Unde Ducis milites fremere; ſe dum pro vallo Gallis ſunt, & ad pericula primi, ad ſtipendia ultimos haberi; enormi inſuper omnium rerum pretio præſertim linguam Gallicam ignorantibus. Itaque diffluebat miles, ut vix dimidia pars ſupereſſet: multi quoque itinere in Alſatiam, redituque ſigna deſeruerant. Ne igitur plane peſſumiret exercitus, ipſe Dux Pariſios ire conſtituit, apud Regem, Richeliumque negotium ſuum promoturus. Etſi nec ipſius actiones aulæ ſatis probarentur. Nam arguebatur egregias pugnandi occaſiones transmiſiſſe, ſeu pavida Norlingani prælii memoria, ſeu quod omne militum damnum grave putaret, cum id unicum haberet ſalutis, autoritatiſque ſuæ præſidium. Ad quæ tamen Ducis domeſtici reponebant; Gallos pecuniæ ſuæ tenaces pericula exteris delegaſſe, & cum in hoſtem progrediendi tempus eſſet, Comitem Sueſſionenſem revocatum. Cæterum Dux Lutetiam veniens, cùm ob Saxonici ſanguinis antiquitatem & decora multùm ſe Pontificum poſte-

 ris,

1636.

ris, & vaſallis præferret, parem ſaltem honorem ſibi, atque Parmenſi Duci, qui paulo ante tecto capite Regem allocutus fuerat, exhiberi par cen-

4. Matt.

ſebat. Itaque cum primum ad Regem admiſſus eſſet, poſtquam pauca locutus fuerat, Rege caput tegente, idem ipſe facit injuſſus. Apparebat in Regis vultu offenſa, qui nudato capite, ut Duci quoque eadem neceſſitas imponeretur, ſermonem abrumpebat. Poſt apud Reginam fuere ambo, tectus Rex, nudo Dux capite, quod Dux honori ſexus more Gallico datum interpretabatur; Galli quod ante peccatum fuerat, eo correctum volebant, eique indicabant; tegendi capitis honorem non negaturum Regem Duci, ſi titulum ſibi Franconiæ, aut alterius ditionis adſcriberet; nam ſoli ſanguini eum deferri haut ſolitum.

Coloredus à Gallis vapulat.

§. 43. Interea Gallis rem bene adverſus Cæſareos gerendi occaſio oblata fuerat. Nam Coloredus Cæſareus Dux, qui poſt receptum è Lotharingia per Baſileenſem præſulatum hibernarat, eodem exhauſto trans Moſellam in Lucenburgicum agrum abire conſtituerat, adſumtis in itinere, quæ hinc inde adhuc diſperſæ agebant, turmis. Ubi adjunctis Piccolominei Hiſpanicis copiis ingens formandus erat exercitus Gallis opponendus, ut Gallaſio ſpatium fieret, refectis ſuis in Suecos eundi. Aſt Forcæus Marchio, qui abſente patre exercitui præerat, audito iſtius itinere, & præmiſſo cum ſexcentis equitibus Gaſſione tribuno, ipſe cum bis mil-

1. Mart.

le ſclopetariis, quindecim equitum centuriis inſecutus, improviſo Blamontii adeſt, tribus Diæo milliaribus, ubi Coloredus pridie adpulerat. Hunc nequidquam inde ſe proripientem, & Gallos declinare conantem Forcæus prævertens inter Raonum & Baccaracum invadit, primum impetum Degenfeldi legione faciente. Poſt acrem trium horarum conflictum Gallis victoria cedit. Cæſareorum in loco prælii ſexcenti cæſi numerabantur, ſupra ſexcenti, quos inter quadraginta ſex ductores, & ipſe Coloredus, Nanceium captivi deducti. Simul omnia impedimenta, & tredecim ſigna equeſtria erepta. Galli tamen ea victoria contenti non longius hoſti inſiſtebant.

Miſera Rhenani tractus facies.

§. 44. Iſto tempore dira fames regiones Transrhenanas premebat, & audiebantur paſſim exempla horrorem incutere apta. Ad Ruffacum fœmina ac puer cadaver canibus & corvis ſociis arrodere inveniebantur. Palatinatu Inferiore mater infantem proprium mactarat, & ſale conditum comederat; quæ in carcere eo nomine conjecta, mortua ibi poſt inventa fuit. Neoſtadii Nemetum cuſtodes cœmeteriis adponendi erant, ne mortui ſepulcris eruerentur. Nec minor Cæſareorum immanitas, qui tenuia famis ſolatia miſeris extorquebant, Walmerodo exercitus quæſtore jactante: ſatius eſſe omnes provinciales fame perire, quam Cæſaris miniſteria negligi. Wormatiæ & Oppenheimi ſenatores conclavi includebantur, nullo ſcamno aut lecto, & ſtramine quidem ad requiem conceſſo; intenſiſſimo æſtu parce aqua, parcius panis præbebatur, ut viginti florenorum millia exſolverent; & cum omnem ſpem meſſis & vindemiæ, & quæ ſupererant pecora offerrent, reſpondebatur; iſta omnia ante militum eſſe. Unde portis licet cuſtoditis, cives plerique clam ſe ſubducebant. In Palatinatu Inferiore vix ducenti ruſtici ſupereſſe dicebantur fami & peſtilentiæ, & quia Cæſarei quos deprehendebant, in militiam abſtrahebant, aut trucidabant. Gallaſius tamen in vaſtata regione immotus ad meſſem usque hæſurus videbatur; qui & Ehenheimi atque Moltzheimi præſidiariis farinam ſubmiſerat, quo inde Benfeldenſium meſſis turbari poſſet. Argentoratenſes quoque ad amplectendam pacem Pragenſem urgebantur, repudiata quam petebant neutralitate; qui tamen cum non ſatis ſuper templis ſibi cautum foret, in caſſes ſe induere abnuebant. Bellicorum actuum interea nihil, niſi quod Benfeldenſes catervam pecoribus ipſorum inſidiantem caſtigaverant. Paulo poſt

12. Maji. Valetta in Alſatiam movet. 18. Maji.

Valetta Cardinalis ſex equitum, peditumque millibus, & quatuor Ducis Bernhardi legionibus ſtipatus ex hibernis in Alſatiam movet, de frumento præſidiariis proſpecturus, & præcipue Hagenoæ obſidium ſoluturus. Is in itinere quatuor Croatarum legiones ſubinde reſtitantes, in fugam propellit; quas inde Hebronus cum mille ſelectis equitibus præmiſſus apud Dachſteinam acriter licet reſiſtentes penitus fundit, aliquot centuriis eorum cæſis, ac opima præda & mille quingentis equis potitur. Hinc Hagenoam verſus cum progrederetur, qui oppidum id eminus cinxerant, raptim ſe Weiſſenburgum proripiunt. Ita nullo impediente annona Hagenoæ illata.

Uti & Dux Bernhardus.

§. 45. Aſt Bernhardi Ducis copiæ per macilenta hiberna valde imminutæ, cum nulla ratio eas reficiendi eſſet, Burgundiæ Comitatui immittuntur, regioni diviti; ubi brevi tempore egregie ſe recreabant. Dux ipſe nova conventione cum Rege inita, & inſigni pecuniæ ſumma, magnificiſque donis onuſtus, inde ad eaſdem reverſus ſtatim per Pfaltzburgum in Alſatiam tendit.

1. Jun.

Ubi mille cum ſclopetariis & quingentis equitibus prægreſſus improviſo luce nondum orta caſtellum ſupra Tabernas ſitum, nemine ſuorum deſiderato occupat, oppidi præſidiariis fruſtra ipſum iterum expellere nitentibus. Eam anſam

Qui Tabernas obſidet.

Dux arripiebat Tabernas obſidendi; ſed quod nondum machinæ adeſſent, ſpatium obſeſſis fiebat defenſioni neceſſaria præparandi. Tormentis demum advectis poſt ruinam editam aſſultus

9. Jun.

inclinante in veſperam die datur, præeuntibus Gallis à Valetta ſubmiſſis, quos Germani ſequebantur, acri virtutis æmulatione. Jam in tertiam horam intra mœnium ruinas pugnabatur; ſed cum perrumpi in oppidum non poſſet, ac tenebris ingruentibus amicus ab hoſte diſcerni non amplius poſſet, re infecta recedendum erat, quadringentis amiſſis, quos inter Gaudeckerus tribunus, & protribuni aliquot ac vigiliarum præfecti; & præcipue Jacobus Joannes Hanoviæ Comes. Ipſi Duci, dum rem confectam putans ad ruinam properat, index digitus ſiniſtræ manus globo avellitur, ſimul crus perſtringitur. Nec

15. Jun.

eo ſecius per novam ruinam impetus fit, quo in extimum oppidum penetratur, hoſte poſt inflammatas pleraſque domus in oppidum interius ſe recipiente. Eodem die ducenti dimachæ Bockenheimo ad Saram Hohenbaaram, ac inde per fruticeta propius Tabernas ſucceſſerant, nondum ex omni parte cinctas. Ad quos Mulenheimius tribunus, aliique ductores conſcientia flagitii, quondam poſt Schorndorfum deditum Fœderatorum militia deſerta, vindictam metuentes erumpere conabantur. Sed acerrime licet connixi in oppidum repelluntur, triginta ſuorum cæſis, viginti captis. Et hactenus citra impedimentum obſidio vacaverat Dux, niſi quod quinque Croatarum legiones Weiſſenburgi ſtativa habentes, aliquando pabulatores & qui inter caſtra atque Argentoratum hinc inde commeabant, interciperent, quos inter & Wurmbrandius tribunus erat. Cum tamen Gallaſius propius accederet,

18. Jun.

Dux quoque omnes ſuas copias, & Valetta Turennium toto cum exercitu arceſſebat. Tentatur inde aſſultus ad interius oppidum, & acerrime licet

reſiſten-

1636. reſiſtentibus præſidiariis jam centum pedites unam domum occupant; nec eo minus non ſine jactura repelluntur. Igitur quo militi parceretur, tormentis rem magis gerere Dux inſtituit, Benfeldæ præfecto, accepta de reſtituendo cautione, globorum affatim ſuppeditante. Cum denuo lata ruina facta, & omnia aſſultui parata eſſent, increbreſcente de Cæſareorum adventu rumore, is omittitur. Eodem die Hebronus dum oſtentandæ *fiduciæ* intentus, & lentiore gradu opera luſtratum circumit, globo collum trajectus intra horam extinguitur. Turennius quoque brachium leviter perſtringitur. Nec obſeſſorum, licet vis externa & fames premeret, conſtantia frangebatur; & Mulenheimius præfectus Duci denuntiarat, injunctum ſibi obſidium per integrum menſem ſuſtinere, ne forte per inanem pertinaciam deditionem à ſe extrahi putet. Dum iſta ad Tabernas geruntur, Mumpelgardæ præfectus Suſius Comes Befortum modico præſidio inſeſſum deditione capit. Quernheimius quoque Benfeldæ præfectus cum delectis ſuis, & quingentis Gallis Ehenheimum ſuperius invadit, cuniculis actis citra militis diſpendium. Inde editа duobus locis ruina & incenſo cuniculo, qui triginta militum ſtationem in auras evibrabat, aſſultus datur, & pars mœnium turriſque ingens occupatur. Ita præfectus Briaumontius ſubtribunus deditionem honeſtis legibus facit, tradito ſimul Ehenheimo inferiore arce, & Moltzheimo. Munimenta oppidi jam quaſſata, ac multo labore reficienda ſolo æquantur. Ea deditio opportune valde facta erat, quod duo equitum millia à Gallaſio ſubſidio miſſa forent, quorum primum agmen non niſi duarum horarum itinere aberat: ſed deditione oppidi audita illi viam relegebant. Porro apud Cæſareos nupero Gallorum adventu valde trepidatum fuerat, ita ut cum nondum hi Brundrutum adpuliſſent, illi caſtellis ad Druſenheimum, & Biſchofsheimum ſe proriperent, relicta quæ ibi erat annona. Et ita male habitæ erant illæ copiæ, ut Gallis & Bernhardo Duci nullo modo pares forent, Polonis inſuper in ſeditionem prorumpentibus. Sed dum hic ad Tabernas occupatur, Gallaſio tempus dabatur ad Spiram exercitum non ſpernendum contractis paſſim copiis parandi, valido cumprimis peditatu, quem apud Hanoviam pulſi augebant. Unde ſub finem Junii Druſenheimum movebat; longius tamen progredi non auſus, caſtra ibi muniebat; quod ſatius duceret deditionem obſeſſi oppidi eminus adſpicere, quam tentato prælio exercitum periculo exponere.

15. Jun.

19. Jun.

9. Jun.

23. Jun.

24. Jun.

Saxo ad Reginam Sueciæ ſcribit.

28. Febr.

§. 46. Inter incaleſcentia arma circa pacem fruſtra ſatagebatur. Et redditæ quidem Saxoni fuerant literæ à Regina Sueciæ, in quarum inſcriptione *Confœderati* vocabulum ipſi non fuerat initio obſervatum, niſi monente demum Marazino, qui gravi id præjudicio cedere jactaverat. Igitur peculiaribus id vocabulum literis refutatum it: Suæ Domui non ſolitum fœderibus ad poſteros tranſituris illigari. Fœdus cum Guſtavo Rege initum ipſius morte expiraſſe; conceptum adverſus eos, qui jam fato functi ſint, ſublatis quoque ejuſdem cauſis, quæ cum expeditionibus mortem iſtius inſecutis nihil commune habeant. Poſt Regis obitum, quamdiu cum Cæſare controverſia ſuperfuerit, nunquam ſe Suecis ſocia arma junxiſſe, Oxenſtiernam quondam Dreſdæ ne verbo quidem mentionem feciſſe, ipſum fœdere adhuc teneri; quin ultro agnoviſſe ejus obligationem jam ſublatam. Ex eo tempore rationes ſe ſuas à Suecis ſejunxiſſe, ac de pace & republica conſtituenda laboraſſe. Sed ad ea quæ literis Regina exprobraverat, reponebat; Legatos & duces Suecicos ditionibus ſuis, ſuorumque agnatorum & vaſallorum damni plurimum dediſſe, deſtinata ſua per Sileſiam turbaſſe, ad repellendam vim hoſtium nihil contuliſſe. Ita re ipſa teſtatos fœdus nullum ſupereſſe. Poſt ſublatum fœdus, *Pirnenſi & Pragenſi* tractatu nihil admiſſum, à ſuo officio & *honeſtate alienum*. Nec fœdere contineri, ut ipſi abſque Suecorum conſenſu pacem non liceat inire. Francofurtenſi conventu neminem Legatis ſuis objeciſſe, tractatus à ſe non poſſe ſuſcipi, de quibus paſſim jam innotuerat. Quin Oxenſtiernam eos ultro hortatum fuiſſe, paci ſedulo operarentur; ne nova belli flamma à Gallia ſurgeret. Formam tractatui dare non penes ſe, ſed Cæſarem fuiſſe. Pace omnes, qui alterutri parti auxilia tulerunt, comprehenſos, modo occupata dominis ſuis reſtituerent. Omnia bello patrata oblivione abolita. Quin Cæſarem peculiariter declaraſſe, Suecos pace comprehendi, & liberum è Germania diſceſſum in patriam iiſdem indulgeri; ſed peculiares ſuper eo tractatus ſuſcipi ſuperfluum, & trahendo tempori inventum. Eo gravius eſſe à quibuſdam Reginæ miniſtris pacem diffamari; qui inaudito exemplo Germaniæ leges dictitare præſumant, qua ratione caput inter & membra tranſigendum ſit; nec credibile talia Reginæ juſſu facta, aut ab ipſa probari omnia, quæ à morte Regis ab iſtis ſuſcepta ſunt, aut Reginam ſe hoſtem toti Imperio ferre. Pacem porro Sueciæ invitæ non obtrudi, ſed ſe curaſſe, ut paci hæc includeretur, quia id inter amicos ſolitum, & quod iſtam Sueciæ expedire judicaret. Nec ſe obſtitiſſe, quo minus Regina cum ipſo Cæſare tractaret. Tranſactionis cum Oxenſtierna capita ipſi Mecklenburgico æquiſſima viſa; ſed cum jam omnia confecta crederentur, iſtum talia moviſſe, quæ pacem parum ipſi cordi fuiſſe arguerent. Conventum Luneburgi expediendæ Suecorum ſatisfactioni habendum irruptione Banerii in Magdeburgicam turbatum; cujus facinora Turcicam & Barbaricam immanitatem ſuperantia obtentu defenſionis hautquidquam excuſaveris. Suecicos miniſtros id tantum agere, ut Germaniæ inſultent. Jure à ſe Ordines monitos, nulla fœdera adverſus Imperium valere; & milites, ne arma in patriæ viſcera convertant. Reductis domum Suecis, & conceſſa Germaniæ pace Reginam æterna laude mactandam. Sin ſecus fiat, haut ſibi imputandum, quid mali bello extracto ſecuturum ſit. Poſt quoque ab ipſo literæ ad Ordines Sueciæ dantur, quibus Oxenſtiernam Baneriumque falſa de ipſo ſparſiſſe arguit, qui effuſo ſanguine & vaſtatis terris delectentur, & per libidinem injuſtum adverſus Imperium bellum gerant; cum ipſe nihil aliud quam pacem quærat; ad quam amplectendam iſtos hortabatur.

§. 47. Cæterum poſtquam Daniæ Rex per legatos ad Cæſarem denuo ſe pacis cum Suecia mediatorem obtuliſſet, Cæſar Saxoni procuratorium tractatibus eo *nomine ſuſcipiendis*, *licet poſt aliquot* demum menſes, transmiſerat. Ejus exemplum hic ad Regem mittit, addito; Cæſari primaria capita, in quibus ex Oxenſtiernæ ſententia Regni Sueciæ dignitas & ſecuritas vertatur, probari. Satisfactionem Sueciæ & militum Cæſarem non ſpectare, ſed inter Proteſtantes expediendam. Nec circa amneſtiam quid difficultatis ſupereſſe, cum pro Palatino Legatus Anglicus, Wurtenbergicus Dux, & Landgravius pro ſe apud Cæſarem agant. Sed in eo jam cardinem controverſiæ volvi, quod Oxenſtierna oppidis inſeſſis non prius cedere, aut militem abducere velit, quam ſatisfactio Sueciæ & militum ſit expedita, nec chirographo aut hypotheca adquieſcere velit, ſed vel præſentem pecuniam, vel terrarum quid poſtulare videatur; quorum id ſupra vires Proteſtantium, hoc contra leges

1636. Daniæ Rex inanem Lubecæ tractatum molitur. 18. April.

1636. leges Imperii ſit. Igitur daret operam Rex, ut
Oxenſtierna ad cedendum occupatis locis, & mi-
litem deducendum perſuadeatur, ac moderata pe-
cuniæ ſumma in diem ſolvenda ſit contentus. Nam
ſi iſte in priori ſententia perſtet, tractatum inanem
fore. Promittebat tamen, Legatos ſe conventa
12. Maji. die Lubecam miſſurum. Inde Rex literis Regi-
næ Sueciæ ſignificat: ad decimum quintum Junii
conventum Lubecæ à ſe denuo indictum, quo ut
ipſa Legatos cum idoneis mandatis mittat, petit;
ſimul quid à Cæſare obtineri queat exponit, mul-
tisque rationibus adductis hortatur, ut oblatas con-
12. Maji. ditiones ocyus amplectatur. In eundem ſenſum ad
Oxenſtiernam quoque ſcribitur. Enimvero literæ
ad Reginam viceſima demum Junii die Holmiæ
reddebantur: & quæ Oxenſtiernam ſpectabant,
per errorem Hamburgo Holmiam mittebantur,
quod iſte jam in Sueciam ſolviſſe crederetur. Etſi
aliunde is exemplum procuratorii Saxonici, ſed
ſero ſatis, accepiſſet. Ita neque Regina, neque
Oxenſtierna condicto die Lubecam mittere pote-
rat; & procuratorium Cæſareum ita conceptum
erat, ut vix privatus quiſpiam ex eo tractatum ſuſ-
cipere auſurus eſſet. Ac ſane patebat, in eo tracta-
tu Danum Suecis ſuaſurum, ut omnem ſatisfactio-
nem Coronæ & militum remitterent; aut ſi quid
pecuniæ promitteretur, ſolo chirographo abſque
hypotheca adquieſcerent. Pellucebat quoq; con-
temtus Regis in Suecos, quibus vix duodecim mil-
lia militum in Germania ſupereſſe cenſebat, etiam
illis computatis, qui eodem in ſupplementum tra-
jecturi erant. Ac revera nihil aliud agebat, quam
ut Suecis inſultaret; & ut Reginæ Legati cum ſub-
delegatis Cæſaris tractarent; ad quam indignita-
tem ipſe quondam Lubecæ adactus fuerat; & Sue-
cia commodis ſuis evoluta haut glorioſius, quam
ipſe olim, Germania excederet. Quin & miniſtri
Danici jactaverant; juſto liberaliorem fuiſſe Saxo-
nem circa ſatisfactionem, & oblata hypotheca; id
quod ante omnia Daniæ Rex corrigere, eoque
Proteſtantium gratiam captare velit. Igitur uti
ſtolidum videbatur rem ipſam incertis promiſ-
ſis permutare; ita & animi conſtantia adverſus
iſtum oſtentanda erat; cum ſi utique metu mali
aliquid foret concedendum, honeſtius eſſet à Cæ-
ſare, quam à Dano terreri. Reſpondebatur tamen
19. Jun. Regi à Regina: Optaſſe ſe, ut literæ ad conven-
tum invitantes non demum elapſo jam dicto die
redditæ forent. Nunc miſſionem legatorum ſuſ-
pendendam, quoad ſibi conſtet, num alii quoque
legati eo pervenerint. Oſtenduntur inde defectus
procuratorii Cæſarei, quod utique fundamentum
ſit totius tractatus; in quo ſolius Regni Sueciæ,
non Reginæ facta ſit mentio, Saxonique injun-
ctum, nihil tangere, quod ſtatum Germaniæ ſpe-
ctet, ſed eo tantum incumbere, ut Sueci Germa-
nia dimoveantur; usque adeo Cæſarem ſuæ digni-
tatis retinentiſſimum Reginæ faſtigium inſuper ha-
bere. Id denique agi, ut pro incertis & in futurum
prominentibus promiſſis rem ipſam è manibus
amittat. Falſo ſibi exprobrari ſtudium proprii com-
modi, finium dilatandorum cupidinem, oppreſ-
ſionem Evangelicorum, conſumtam patientiam in
nervum erupturam: cum quo minus pax dudum
coierit, penes illos culpa ſit, qui ita contemtim
ipſam habuerint, nec tranſactione, qualem Re-
gium faſtigium requirit, dignari voluerint. De
cætero ſi adverſa pars perverſum agendi modum
mutet, ſe ſuum in pacem ſtudium orbi ſat adpro-
baturam. Oxenſtierna autem etſi mature de con-
ventu ſignificatum fuiſſet; tamen ad ita contume-
lioſe conceptam plenipotentiam nunquam tra-
ctatus admittere auſus eſſet. Simul videbatur re-
ſtitutionem excluſorum Ordinum à Cæſare pla-
ne rejectam; de qua ſola cum iſto agendum reſtet, 1636.
cum ſatisfactionem Proteſtantes Ordines in ſe re-
ceperint. Igitur Regi per literas ſignificat, Ordi- 14. Jun.
num reſtitutione ſublata ad tractandum nihil ſu-
pereſſe; ſed & inauditum, vitioſo procuratorio
tractatus ordiri. Cuique Regum ſuam non minus
dignitatem, quam Cæſari, cordi eſſe. Excluſos
Ordines reſtitui etiam vicinorum Regnorum in-
tereſſe, & citra id Germaniam nunquam ſat qui-
etam fore. Rem quoque cum Legato Gallico &
Anglico communicandam, qui de communis
pacis tractatibus ſpem fecerint. Quod ſi tamen
utique Lubecæ tractandum ſit, petebat à Rege,
ſua autoritate efficeret, ut plenipotentia emen-
detur, nec præcipua tractandi materia ſecludatur,
utque firma Europæ pax promoveatur. Sic iſtum
quidem conventum Suecorum nemo adiit, aut
adire potuit. Et ipſe Saxo excuſabat, nullum è
Conſiliariis ſibi ſupereſſe, quem eo mittere queat,
cum ſibi nunc legatio Ratisponam adornanda fue-
rit. Revera autem huic pax cordi non erat, poſt-
quam deſtinata circa Magdeburgum ſuccedere vi-
debantur; quo capto facile Suecos ad oram Maris
Baltici in anguſtum compactum iri ſperabat. Sed
& hoc conſtabat, Dani mediationem Cæſari,
Saxoni atque Meclenburgico hactenus tantum
placuiſſe, quod iſti propoſitum eſſet, Suecos
Germania, & ora Maris Baltici dimovere. Ex-
tra hoc iſtius operam averſabantur, quod metue-
rent, ne ſuis commodis velificatus, Pragenſi paci
derogare conaretur.

§. 48. Inter hæc Angliæ Rex Joſephum Ave- Miniſtri
rium apud Hamburgenſes Prolegatum, quem Anglici
obeundo Conventui Luneburgico deſtinaverat apud Ox-
cauſam Palatinam Ordinibus Proteſtantibus com- enſtiernam
mendaturum, ad Oxenſtiernam miſerat, qui propoſitio.
reddita Regis ad Reginam epiſtola, qua pro af- 11. Jun.
fectu in Domum Palatinam gratias agebat, ac
de parta bello Germanico gloria gratulabatur,
in eundem ſenſum magna verborum pompa per-
orabat; inter alia exponens, quid Viennæ ſpei
factum ſit, & ut Arundelius Comes eo miſſus
fuerit ad extremam Cæſaris ſententiam ſuper ne-
gotio Palatino cognoſcendam; quæ ubi Regi
non ſatisfecerit, hunc vi tandem rem geſturum.
Addebat, ſi Cæſar in pacem pronus deprehen-
datur, Arundelio injunctum, ſociata cum Da-
nico Legato opera eniti, ut pax Pragenſi me-
lior ac tutior, debito cum Sueciæ honore confi-
ciatur. Porro ut quo loco pacis negotium ſit, ſi-
bi communicet; ac num Suecis placeat, juncto
cum Angliæ & Daniæ Regibus ad communem
pacem procurandam incumbere? Ei Oxenſtier-
na non minore verborum honore occurrebat; ad-
dito, ni communis pax, & præcipue Palatini re-
ſtitutio ſibi tantopere cordi fuiſſet, dudum Suecos
viam inventuros fuiſſe bello ſe extricandi: ac ſi
deinceps alii, quorum æque intereſt, nihil commu-
nem ad cauſam conferant, onere in ſolos Suecos
devoluto; vitio verti ipſis non poſſe, ſi peculiari
tranſactione ſibi conſulant. Fortia conſilia capeſ-
ſenda, nec Palatini reſtitutionem legationibus ob-
tineri poſſe, ni eædem armis ſuffulciantur. Eoque
melius ei negotio conſuli, ſi vel ſtatim arma arri-
piantur, vel Suecorum militia auxilio ſubleva-
retur; ne forte pax interventu Dani aut Meclen-
burgici coëat, antequam Regis, ejusque cogna-
torum commoda rite obſervata fuerint. Circa
idem tempus Carolus Ludovicus Elector Palati-
nus cauſam ſuam Oxenſtiernæ in Luneburgico
conventu urgendam literis commendabat; quæ
huic pro iſtius præſenti fortuna paulo imperioſius
ſcriptæ videbantur; quod iſtud velut à Suecis de- 19. Jun.
bitum exigeret.

1636.

Cum Meclenburgico ſuper pace acta. 5. Maji.

§. 49. Denique & Meclenburgicus Dux circa pacem ſatagere non deſinebat. Monuerat hic Oxenſtiernam, ut ob reſtitutionem eorum, quos pax Pragenſis excluſerat, pacem ne moraretur, ſed eos clementiæ Cæſaris relinqueret. Ad quæ Oxenſtierna; Totius Imperii omniumque Ordinum intereſſe iſtos reſtitui, nec alia lege ſtabilem Germaniæ pacem ſperandam, aut cuique Ordinum de ſuo ſtatu ſatis caveri. Omnium quoque vicinorum intereſſe, ut vetus Germaniæ harmonia, atque libertas inſtauretur. Sueciam effuſo tanto ſuorum ſanguine, ſalva conſcientia & exiſtimatione concedere non poſſe, ut tot illuſtres familiæ in exilio contabeſcant. Et cum Guſtavus Rex iis promiſerit, ſe curaturum, ut omnes paci includantur; ea verba utique Reginæ filiæ præſtanda, neque concedendum, ut exprobrari ejuſdem memoriæ queat, aliquem ipſius culpa fortunarum ſuarum jacturam feciſſe. Quod ſi tamen vel Electores in futuro conventu Ratiſponenſi, vel Ordines Proteſtantes in conventu per Saxonem indicendo commodiorem rationem iſtos reſtituendi, & Imperio tranquillitatem ſtabilem conciliandi inire poſſint, magno Sueciam onere levari. Aſt Dux poſt intellectam Saxonis ſententiam denuo tentare conſtituit, num bello finem imponere poſſit: eoque per Joannem
1. Jun. Cottmannum Oxenſtiernæ demonſtrat; cum reliquis fere compoſitis ſuper amneſtia excluſis maxima difficultas ſuperſit, Cæſarem jam inſtante Saxone non parum ibi remiſiſſe, ac ſuper reſtitutione Wurtenbergici Ducis, atque Palatini Anglici Legati interventu tolerabilem exitum ſperandum.
8. Jun. Ad quæ Oxenſtierna: Cæſarem ad nihil certi ſe obſtrinxiſſe, ac ſpem tantum feciſſe: nec de ſolo Palatino & Wurtenbergico, ſed de multis inſuper & inſignibus Imperii Ordinibus eorumque ditionibus agi, quorum neque Cæſar neque Saxo mentionem fecerit: quos reſtitui, quantum pacis & libertatis Germanicæ interſit, multis rationibus demonſtrabat; in quo Cæſarem tandem quoque conceſſurum Ordinibus diligenter inſtantibus, dubium ſibi non eſſe. Ut igitur pari paſſu de ſatisfactione Sueciæ atque militum tranſigatur, Duci apud Saxonem urgendum eſſe, quo Proteſtantium conventus quamprimum indicatur. De his omnibus, Oxenſtierna Ordinibus; qui nondum cum Cæſare tranſegerant, ſignificat; monito, ut non ſolum conſilio ſe juvent, ſed Electores Ordinesque Proteſtantes, Regemque Daniæ ad operam ſecum jungendam permoveant, ne Suecia ſola oneri ſuccumbat.

Oxenſtierna in Sueciam diſcedit.

§. 50. Jam in procinctu erat Oxenſtierna ad iter in patriam ſuſcipiendum, cum Chaumontius de tractatibus pacis Pontificis interventu inſtituendis ſignificat; ad quos ſi ipſe legatus proficiſcatur, gratiſſimum Regi ſuo fore. Sed iſte rem ad Rectores Sueciæ rejiciebat. Idem mox poſt fœdus cum Wilhelmo Landgravio concluſum, cum Wiſmarienſis fœderis ratihabitionem adeſſe diceret, congreſſum ejuſdem expetebat. Sed hic molem negotiorum & inſtans iter jam juſto longius prolatum excuſabat. Potius erat, omnes per Germaniam miniſtros ſago togaque, inprimis Banerium, Wrangelium, & Leſlæum ſummos duces officii monere, atque huic, Landgravioque liberationem Magdeburgi commendare, qua obtenta bellum facilius in ditiones Cæſaris hæreditarias devolvi poterat. Stenoni Bielkio negotia pacis dirigenda committebantur, Salvio, & Jacobo Steinbergio ſuccenturiatis. Ita is Stralſunda ſolvens in Sueciam adpellit, magno omnium Ordinum honore, plauſuque exceptus, prout tanti Viri merita requirebant. Et poſtquam in Senatu de geſtis ſuis expoſuiſſet, & quomodo ſe ope ſumma connixum importunitas quorundam hominum, & vis fatorum impedierit, quo minus deſtinatis ſuis potiri valuerit. Et cum paratum ſe reddendis ſuper quavis actione rationibus oſtendiſſet, Senatu ab ipſo acta ſummopere probante ad Cancellarii munus deinceps exercendum ſe conferebat; id monens, ne cui unquam deinceps tam ampla mandata, atque ſibi, darent pro arbitrio de bello & pace ſtatuendi. Nam iis ſi abuti voluiſſet, plures ſibi occaſiones fuiſſe privatas fortunas immenſum augendi, ni amor & fides patriæ ante omnia fuiſſet. Habebatur eo tempore conventus ſelectorum ex Ordinibus, qui Oxenſtiernæ adventum aliquot per ſeptimanas expectaverant, quo plenius de facie rerum in Germania ab ipſo inſtruerentur. Et omnes quidem bello tam formidabili defungi cupiebant, exercitamque continuis periculis patriam, pacis ſuavitate recreare, cujus ſpem è tractatibus Meclenburgici opera inſtitutis conceperant. Et pleriſque videbatur remiſſa ſumtuum refuſione ſatis habendum, ſi Proteſtantes Ordines militis Teutonici, & peregrini reſidua ſtipendia in ſe ſuſciperent. Quo facto ipſi indigenæ militi ſatisfacere, & omnibus Germaniæ locis cedere parati erant. Quod tamen quæ pacem ſuadebant rationes citra extremam neceſſitatem eſſent, cordatioribus non ita ad pacem feſtinandum videbatur, ut hoſtibus, totique orbi ludibrium deberent. Nam qualem pars adverſa pacem dare volebat, ſemper obtineri poſſe, ſi maſcule rem gerant. Cujus & repudiandæ nunc plauſibile prætextum ſuppetebat; excluſos amneſtia Ordines deſeri nefas eſſe. Ac ſi fallente plane fortuna Germanico ſolo depellantur, hoſtem tamen ne in Sueciam perculſis inſtet, paucis in Oelandia & ad Calmariam diſpoſitis legionibus prohiberi poſſe. Et cum Guſtavi Regis felicitate omnibus jam locis potiantur, ex quibus ſub initium belli Sueciæ periculum imminebat; ſtolidum eſſe tanta commoda temere projicere, ac ultro velut latus ſibi nudare, non ſine gravi Sueciæ damno, ſi Danus ſolus, aut Polono junctus bellum moveat. Denique compoſito licet Germanico bello non diuturnæ tamen quietis ſpem concipi poſſe, non noſtra bellandi libidine, ſed ob iniqua vicinorum odia, & machinationes. Igitur prius decreta repetunt Ordines; 22. Jul.
ut pax honeſta ac tuta omni ratione quæratur; cujus conditiones qui ad clavum Reipublicæ ſedent, pro captu temporum intendant, vel remittant. Sed ſi hoſtis ignominioſum, quo hactenus uſus eſt, cum Suecia agendi modum non omittat, nec alium, quam huc uſque oſtendit, animum induat, vindicando patriæ honori ac ſaluti neque ſanguini, neque bonis ſuis ſe parcituros.

Ordinum Sueciæ decretum.

Magdeburgo Saxo potitur.

§. 51. Aſt in Germania poſt Oxenſtiernæ diſceſſum res initio non admodum lætæ fluebant. Banerius enim triginta quinque cohortibus adducente Guſtavo Guſtavi Filio è Pomerania firmatus, cum id ageret, ut Magdeburgi liberationem ſi non aperta vi, ſaltem averſis alio hoſtibus tentaret; urbem jam in hoſtium poteſtatem conceſſiſſe intelligit. Deditionis cauſam præfecti ſolum pulveris defectum prodige nimis conſumti adducere poterant; cum præſidiarius miles adhuc alacris foret, nondum captis exterioribus munitionibus, aut tentato totis viribus aſſultu. Diſceſſuro præſidio honeſtæ leges conceſſæ. Sed oppidano- 3. Jul.
rum nulla ratio habita, ſecus quam à præfectis promiſſum erat, queis deſideria ſua commendaverant; nec iſtorum deputati prius porta emittebantur, quam militari pacto jam abſoluto; ſic ut leges, quas Saxo ferret, omnino ſubeundæ forent. Igi- 5. Jul.
tur præfecti Joannes Drakius, & Salomon Adami 15. Jul.
Wer-

1636. Werbenam delati ſtatim in cuſtodiam dabantur, cauſam ſuper dedito oppido dicturi, hautquidquam probata, quam afferebant, excuſatione de pyrii pulveris defectu, cujus ducenta quinquaginta tria vaſa inutiliter conſumſerant. Et cum Banerius Rectores Sueciæ ſuper ea re conſuleret, hi reſpondebant, ut quicquid tum circa hos, tum alios flagitii compertos jus militare pronuntiaret, ſtatim executioni daret, cauſa ad ipſos haut relata. Quanquam nihilo ſecius iſtis capite damnatis vitæ gratia facta eſt. Inſperata iſta deditio Banerii conſilia non parum turbabat, cui Werbenæ ideo ſubſiſtendum adhuc erat, obſervandis hoſtium conatibus. Simul equitatus intra caſtra recipiebatur, ne forte ab hoſte opprimeretur. Et quod hoſtem copiis ſuis attenuatis aggredi non auderet, expectandum cenſebat, quoad plurium legionum acceſſu firmaretur; citeriorem tamen Albis ripam inſeſſurus, ut Leslæo propior eſſet, obſervandis quoque Georgii Luneburgici, & Daniæ Regis machinationibus. Hoſtis contra integrum menſem circa Magdeburgum hærebat, abſumto adparatu bellico, & commeatus inopia premente. Eas moras ad Werbenam Sueci ferre non amplius poterant, annona deficiente, & quod pabulum ab octo & amplius milliaribus ex agro Brunſvvicenſi petendum eſſet, non ſine certo equitatus exitio. Nam ſi trans Albim pabulatum mitteretur diſciplinæ negligens miles, vaſtatio diſtrictus Pegnicenſis, & Meclenburgicæ metuebatur, quibus exeſis, ſi forte ratio belli eo ſecedere ſubigeret, ad oram maritimam plane deſcendendum erat.

Banerius Leslæum ad ſe evocat.

§. 52. Sed cum Banerius ſolus nihil ardui ſuſcipere poſſet, & Wrangelius copias à Suecia miſſas validis per Pomeraniam Cæſareis, penes ſe retinere cuperet; cujus rationi etiam iſte aſſentiebat: ad Leslæum Andreas Trotzigius mittitur, qui faciem rerum & Banerii deſtinata aperiret, ejusque conjunctionem expeteret. Sed quia metus erat, ne hoſtis eo conſilio animadverſo in Luneburgicam ſe conferret, adſcitoque Georgio Duce medium ſe ipſi, Leslæoque interponeret; conſtituebat Banerius, motis Werbena caſtris Leslæo, qui à Viſurgi per Nienburgum profecturus erat, in Luneburgica occurrere. Locus conjunctioni deſignabatur Luneburgum oppidum, quod in poteſtatem redigere una cum VVinſena tentaturus erat. Poſt junctas copias conſilium erat Brunſuicenſem atque Halberſtadienſem ditionem ad obſequium redigere; inde transmiſſo Sala bellum in Electoris ditiones transferre, in obſiſtere audentem prælio tentato.

Banerius Luneburgum & Winſenam in poteſtatem redigit.

§. 53. Sic Banerius locis ad Albim Havelamque idoneo præſidio & annona firmatis, VVerbena in Luneburgicam movet, præmiſſo Crocovio tribuno, ut hoſtium circa Ultzenam manipulos disjiceret; ſed qui jam mature in tutiora ſe receperant. Ultzenam Luneburgico præſidio inſeſſam, ac hoſtilia ſpirantem, Banerius admoto exercitu mox in Ordinem redigebat. 7. Aug. Inde Luneburgum tendit, motus hac quoque inter cæteras ratione, ut poſt ereptum Magdeburgum interventu ejus oppidi commercio Hamburgenſium uti poſſet, ſi forte ſibi in Miſniam denuo abeundum foret. Eodem quoque tempore è VVeſtphalia movebat Leslæus, cura rerum ibi in Cratzenſteinium translata, cui tres equitum legiones, cum tribus dimacharum cohortibus adjunxerat. Reliquas copias, quæ quindecim peditum centurias, bis mille quingentos equites explebant, Luneburgum ad Banerium adducebat, id iter Georgio Duce fruſtra impedire conato. Conſtituerat Leslæus poſt traditas Banerio copias imperium abdicare, ac in patriam ſe conferre, afflictam triginta annorum militia valetudinem cauſatus. 1636. Sed à Banerio perſuaſus tantiſper munus retinebat. Luneburgo Banerius decuriones evocabat, poſtulans, ut præſidium intra oppidum reciperent. Qui modica pecuniæ ſumma oblata declarabant; extrema ſe malle expectare, quam militem recipere. Sed cum is vim propius admotum iret, oppidani territi vetus cum Guſtavo Rege fœdus ſe inſtauraturos, ac præſidium in arcem Calcbergam recepturos pollicentur. Banerio etſi ſat virium erat expugnando oppido; tamen ne tempus obſidio tereret, & exercitum detractis tribus peditum millibus, quem numerum ſpatioſi oppidi præſidium requirebat, imminueret, quæ offerebantur acceptare conſtituit, præſertim cum per arcem oppido ſat fræni injiceretur. Igitur fœdus, quo urbs 14. Aug. in fidem & partes Suecorum concedebat, renovatur, & arci trecenti pedites præſidio imponuntur. Mox quoque VVinſena arx, dum præfectus 15. Aug. temere ad colloquium amici quondam ductoris prodit, ab irrumpente ſubito milite Suecico opprimitur.

§. 54. Saxo interim Hatzfeldio junctus Magdeburgo Tangermundam deſcenderat, ibique navali ponte Albim inſtraverat. In quem Banerius valido jam exercitu inſtructus Luneburgo recta ire decreverat, ſi prælium detrectaret, ſedem belli in Miſniam & Thuringiam translaturus. Ea tamen deſtinata hoſtis ad Albim & Havelam progreſsûs impediebant, quos modica cum manu duce Clitzingio præter ſpem fecerat. Is quippe Havelbergam primum invaſerat, quatuor cohortibus inſeſſam; quæ languide intentatam vim aliquandiu propulſabant; poſt cincto ab altera quoque parte oppido, collapſis repente animis ductores ad deditionem indecoris legibus faciendam compellebant, abſque ſignis & armis dimiſſæ. Mox 5. Aug. Clitzingius à ſubtribuno VVatzio, Havelbergæ 16. Aug. nuper præfecto, & aliis ductoribus poſtulat, ut ſecum ad VVerbenſe caſtellum progreſſi eidem præſidio deditionem perſuadeant. Quibus abnuentibus gregarius, qui operam ſuam ultrò obtulerat, cum tympanotriba mittitur, quæ Havelbergæ contigerant expoſiturus, additis minis ni ſtatim ſe dederent, Havelbergæ emiſſos huc adducendos, & ante ora ipſorum concidendos, pari exemplo mox in ipſos edendo. Qua iſti re territi, abjectis armis turpi pacto caſtellum hoſti tradunt eo feſtinantius, quod præfectus ante quatriduum fato functus eſſet. Ratenavia impetu expugnatur, cæſis pleriſque præſidiariis, ubi quatuor ſignis hoſtis potitur. Ad Brandeburgum ſtatim atque hoſtis ſe oſtenderet, Vetus Oppidum, & Baſilica à Suecis deſeritur; Novum Oppidum poſt vim admotam, cum pulvis deficeret, ſe dedebat. Ita Sueci levi negotio toto Havela depelluntur. Præſidiario tamen militi Havelbergæ, & caſtelli poſt cauſa judicio bellico dicenda fuit, nec ductores, cum in gregarios culpam devolverent, plane abſoluti, quod verbis tantum refractarios, haut ſtatuto exemplo coërcitum iviſſent. Sed inter gregarios auctores flagitii capite pœnas luerunt; reliquorum decimus quiſque ſorte ductus ſupplicio deſtinatur; quod tamen unius aut alterius morte piatum.

Hoſtis Havelberga, Werbena, Ratenavia, & Brandeburgo potitur.

§. 55. Dum circa Havelam Clitzingius ſatagit, Banerius Luneburgo Soltquellam proceſſerat, ulterius in Miſniam iturus, cum inſperatus de amiſſis ad Havelam oppidis nuntius iter ſiſtere, & Dœmitzam flectere ſubigit, ne & iſta pari ratione opprimeretur. Heic conſilio habito pleriſque placebat, propius ad Wrangelium accedendum, quo iſti, atque oræ maritimæ ſubveniri poſſet. Banerio

Banerius cis Albim tendit.

1636. nerio tamen id cum pernicie rerum Suecicarum & exercitus conjunctum videbatur. Se quippe in Meclenburgicam digreſſo hoſtem toto Albi potiturum; ſimul rebus per VVeſtphaliam plane collapſis Landgravium deſperabundum cum Cæſare tranſacturum; tum Gallos alia conſilia capturos. Extremum quoque ipſorum refugium Pomeraniam, & Meclenburgicam ſi nunc exhauriantur, in perniciem exercitum tracturas. Tum pereunte exiſtimatione Germanos ductores ſeditionem induituros. Quod ſi è Meclenburgica in hoſtem iretur, metus erat, ne iſte munitis ſe locis tenens prælium detrectaret. Ita in Pomeraniam recedentibus mala jam dicta imminere; aut ſi ad illa loca, quæ totam per æſtatem inſederant, denuo reverterent, inopia mox confectura erat, hoſte deſtinatis ſuis hautquidquam depulſo. Igitur optimum judicabat, impreſſione in Miſniam facta hoſtem eodem pertrahere; ſimul prohibere, ne gliſcentes Georgii Ducis copiæ iſti conjungi poſſent. Ac ſi Saxo ad ſua defendenda properaret, abducto ſimul è Pomerania Marazino, VVrangelius occaſionem nanciſcebatur ſe confirmandi, & occupata ab hoſte per Pomeraniam loca recuperandi. Enimvero dum ea deſtinata jam exſequi parat, è captivis intelligit, quinque equitum, totidem peditum legiones Dœhnio Duce Perlebergam veniſſe, incertum in navalem Suecorum pontem, an in VVrangelium ſubito quid tentaturas. Igitur ſepoſito priore conſilio iſtas expedita cum manu opprimere conſtituit; ſi hoſtis tota mole iisdem ſubventum iret, prælio certaturus. Mox tamen nuntiatur, eas legiones ad exercitum regreſſas, ac Marazinum cum omni equitatu & dimachis Electori & Hatzfeldio ſe conjunxiſſe. Ac fama erat, Georgium Luneburgicum, & Gœtzium Saxoni ſe ſociaturos; qui auctis immane quantum copiis explorata victoriæ ſpe in Banerium ſit moturus. Igitur Banerius, ne per temeritatem in exitium ruere videretur, & ipſe Wrangelii copias evocare conſtituit, præſertim cum præter oppidorum quorundam præſidiarios nullus in Pomerania hoſtis ſupereſſet; caſtraque ad Parchimum metatur, 4. Sept. gravibus edictis, ſuppliciisque libidinem ac rapacitatem vagabundi militis coërcens.

Hoſtis ad Perlebergam conſidet.

§. 56. Hoſtis contra ad Perlebergam munitis caſtris conſederat eo uti adparebat conſilio, ut una cum Suecis Pomeraniam & Meclenburgicam exhauriret, & exercitum juxta ac oppidorum præſidia ad inopiam redigeret; interim adſcitis Luneburgicis & Gœtzii copiis ita ſe firmaturus, ut ſi qua perrumpere Banerius aggrederetur, numero iſtum obruere poſſet. Aſt Banerius cum à Wrangelio ſubmiſſæ copiæ ductu Vitztumii Generalis Vicarii acceſſiſſent, luſtrato exercitu novem equitum millia centum quinquaginta, peditum ſeptem millia, ducentos viginti octo reperit. Et quia eo progreſſum hoſtem videbat, unde non facile recipere ſe poſſet, nec forte numero confiſus vellet, frontem ipſi obvertere, ac ante Luneburgicorum & Gœtzii adventum potius aleam prælii tentare, quam ut cum exercitu in præſens exitium compelleretur pati conſtituit. Quod ſi hoſtis ſui copiam non faceret, medium ſe inter iſtius caſtra, Havelamque & Albim inſertum ibat intercipiendæ annonæ: id quod ſi prohibere conaretur hoſtis prælio occaſionem præbiturus ſperabatur. Quod ſi idem diviſo exercitu cum parte copiarum mare verſus deſcenderet, præcipitante jam in hiemem anno munitis oppidis parum metuendus erat; altera parte, quæ adverſa ipſi tenderet, certo vapulatura. Aſt ſi toto cum exercitu eodem ſe penetraret, Banerio inſequente, in eosdem caſſes ſe induebat, quos Suecis ſtructum ibat, mari æque, ac Cæſareis, Saxonicisque ditionibus excluſus. Accedebat conditio ſui exercitus non ſane optima, equitibus late palantibus ac dilabente pedite, ut nupero itinere inter Dœmitzam & Graboviam trecenti, qui deſeruerant, deſiderarentur; ingruente inſuper inopia, ut aut pugnandum eſſet, aut eſuriendum. Motis igitur Parchimo caſtris Putlitzam, inde 13. Sept. Wolfshagam tendit, ubi quinque cataphractorum legiones, & Ungarus tribunus cum dragonibus ſe ſuis oſtendebat. Et quia VVolfshagam inter & Perlebergam via aliquoties rivis aut paludibus arctatur, ab unis anguſtiis ad alias, levi brachio iter Suecorum morari; ſed ad extremum acriter in ſuorum caſtra rejecti ſunt, uti captivi ferebant, quadringentis amiſſis, & Ungaro non niſi ſexaginta dragones reducente. Sic propius ſub Saxonis caſtra Banerius ſuccedit, copiis in aciem diſpoſitis.

Banerius in hoſtem tendit.

Hoſtis prælium detrectat.

§. 57. Aſt hoſtis, qui tredecim peditum phalanges, quindecim equitum millia explebat, caſtris ſuis prodire nolebat, quæ poſt munimentum agreſte, duasque profundas foſſas poſuerat, exterius palude & dumetis frequentibus, ut vix hoſtium quisquam conſpici poſſet; aciemque retro iſtas munitiones inſtruxerat. Eum loco tam iniquo invadere citra ulteriorem conſultationem Banerio haut placebat. Igitur veſpera ingruente ad quadrantem milliaris recedebat; ubi habito cum ducibus conſilio judicabatur, eo loco hoſtem non invadendum. Poſtera tamen die iterum ad caſtra 15. Sept. hoſtium inſtructis ordinibus acceditur; ſed qui immobiles hærebant, niſi quod quingentos equites emitterent levem velitationem orſos. Hoſte igitur prælium detrectante aliam viam inibat Banerius eundem in pugnam protrahendi. Caſtra quip- 16. Sept. pe iſtius prætergreſſus Wilſenacum abit; Vitztumio cum idonea manu ad Havelbergam occupandam dimiſſo, quem ipſe toto cum exercitu inſequitur, VVerbenſe ſimul caſtellum aggreſſurus. At- 18. Sept. que Havelbergæ quidem centum qui inſidebant pedites arbitrio ipſius ſe dedebant. Interim Banerius navigia hoſtium, ne ponti extruendo amplius inſervire poſſent, deſtruit, nec modica ibi annona potitur. Mox quoque VVerbenſe caſtellum in poteſtatem venturum erat, ni Banerius audito hoſtis motu ſtatim in eum vertiſſet. Hic quippe, re- 19. Sept. lictis ad Perlebergam caſtris, ſub Clitzingio dimiſſam trium millium quingentorum manum ad ſe trahere poſt captum Brandeburgum cupiebat. Audito tamen Banerii regreſſu ad Witſtocum iterum conſidebat. Tanto magis properare Banerius, ne aut hoſtis ſe ſubduceret, aut Clitzingii acceſſu vires augeret. Et quia è præteritis ejusdem actionibus colligebat id ab iſto agi, ut ipſe intra munita caſtra deſidens, Suecicos inani labore & inopia attereret, conceptæ jam ſententiæ inhærens aleam tentare malebat, quam cum fame luctantis militis ſeditionem experiri. Uno ab hoſtium caſtris mil- 23. Sept. liari rivus erat, uliginoſa utrinque ripa; cujus pontem ab hoſte dejectum reparat, ac ſtatim mille pedites munito VVernſtadiorum prætorio cum 24. Sept. duabus equitum legionibus immittit.

Pugna ad Witſtocum.

§. 58. Poſtera luce à ſummo mane ad meridiem totus exercitus pontem ſilatim tranſibat, ubi ſua cuique ſtatio aſſignabatur. Dextrum cornu, quem locum & ipſe ſibi Banerius elegerat, Leonardus Torſtenſonius; mediam aciem Leslæus obtinebat, in ſiniſtro cornu Jacobus Kingius, & Stalhantſchius curabant. Secundam aciem Vitztumius ducebat. Sed ſylva in dimidium milliare patens tranſeunda erat, antequam campus occurreret, in quo acies explicari poterat. Sylva tranſmiſſa in conſpectum dabatur hoſtis, qui retro aliam ſylvam excelſo monte conſederat, cujus frontem excitati aggeres, & objecta vehicula tegebant machinis

1636. antepoſitis. Intra iſtam loci opportunitatem cum hoſtem aggredi numero prævalentem temerarium judicaret Banerius, ſiniſtrum cornu ſylvam & montem circuire jubet, ut à latere eundem invaderet. Ipſe dextrum cornu ad dextrum ſylvæ latus oppidum verſus circumducit ad radices montis ab hoſte inſeſſi, ut eum munimentis ſuis extraheret. Nec ſpes fallebat, dum hoſtis ſtatione ſua deſerta per ſylvam celſis ac rarioribus quercubus conſitam totum equitatum Banerio immittit, quem peditatus inſequitur, ut ſic tota hoſtium vis dextro Suecorum cornu incumberet. Heic igitur aſperrima pugna ſurgere, & cui parem ſe vidiſſe Banerius negabat; ut nulla iſthoc in cornu ala foret, quæ non ſexta, octava, aut decima vice cum hoſte concurrerit. Et quanquam ductores æque ac gregarii ſumma virtute rem gererent, ſic ut inter alia tres legiones, Livonica, VVittenbergii, & VVachtmeiſteri totum dextrum hoſtium cornu repellerent; tamen inter repetitos toties conflictus, cadentibus & ſauciis plurimis, cæteri laſſitudine confecti eo redacti erant, ut jam fugam ſpectare viderentur. Et hoſtium duces ſuis perſuaſerant, Banerium occubuiſſe, aut captum eſſe, eoque jam clangentibus tubis victoriam exclamabant. Sed in ipſo tempore Leslæus cum quinque peditum phalangibus aderat, qui quatuor hoſtium phalanges, dextrum Suecorum cornu à latere invadere agitantes, felici impreſſione repulſas avertit, & equitatui modicam reſpirandi facultatem præbuit. Sed cum cataphracti hoſtium ſuis phalangibus ſubvenirent, recrudeſcente pugna duæ Suecorum phalanges male multabantur, cæſis aut ſauciis pleriſque, & ereptis aliquot ſignis, ab equitatu tamen poſt recuperatis. Incurrebat id periculi dextra ala, quod ſiniſtro cornu ſylva, & mons longo circuitu eſſet ambiendus; & ſecunda acies cum primam hoſti implicitam ſenſiſſet, ita tarde gradum promoveret. Cujus rei culpa in Vitztumium à cæteris tribunis conferebatur, quod non permiſerit illis gradum, uti cupiebant, & neceſſitas exigebat, accelerare; quin jactabant contra ipſius juſſum ſe properaſſe, alias adhuc tardius adventuros fuiſſe. Qui & nuntio per Banerium miſſo, ut adproperaret, reſpondebat: ſe ſatis noſſe, quando tempus ſit veniendi. Ac jam antea prælium hoc die Norlingenſi ſimile ominatus fuerat. Tandem cum ingruente veſpera ſiniſtrum cornu manum cum hoſte conſerere cœpiſſet, ſimul ſecunda Suecorum acies eminus conſpiceretur, hoſtis territus turbatis ſubito ordinibus in plenam fugam effunditur. In loco conflictus cæſorum hoſtium inter quatuor & quinq; millia reperta præter eos, qui in fuga trucidati ſunt, quos inter undecim equitum centuriæ. Sed maxima clades peditatui Cæſareo incubuerat, qui parum ab internecione abfuit. Ex hoſtium ducibus ceciderant VVildbergius tribunus, Hatzfeldius junior, & Falckenſteinius Comes. Signorum pedeſtrium Sueci potiebantur centum viginti ſeptem, equeſtrium novendecim, dimacharum quinque cum tormentis triginta tribus, ac duobus mortariis; ſimul adparatu bellico, omnibus impedimentis, & Electoris ſupellectile argentea. E Suecorum exercitu occubuerant equites ſeptingenti, ſexaginta quatuor, pedites trecenti ſeptuaginta octo; ſauciati equites ſeptingenta ſexaginta quatuor, pedites mille quadringenti, octoginta unus. E ductoribus ceciderant Berghofius, & Cunigamus tribuni, Perſckofskius, & Saborzkius ſubtribuni. Inter ſaucios erant Crocovius tribunus, Gadovius ſubtribunus, multique alarum præfecti, & inferiorum graduum ductores. Thuronem Bielkium tribunum, ſtrenue re geſta hoſtis captum

ſtium
les.

abſtraxerat. Ut ea victoria non pauco ſanguine Suecis emta foret, ad quam poſt Banerium Torſtenſonii conſtantia non parum contulerat. Sequenti die ſummo mane Banerius Kingium, & Stalhantſchium cum ſiniſtro cornu fugienti per diverſas vias hoſti immittit Pritzvvaldam verſus, & VVerbenſe caſtellum; qui bis mille amplius capiunt, & in via, quæ Pritzvvaldam ducit, magnam multitudinem trucidant. Quod equitum ſupererat apud VVerbenſe munimentum Havelam curſim ſuperat; peditatus reliquiæ navigiis trans Albim vectæ Magdeburgum properè faceſſunt. Eo autem inſignior erat iſthæc victoria, quod Sueci adverſus hoſtem numero & loco potiorem iniquo ex loco ſubirent, cumque extra munimenta ſua protractum cum parte duntaxat ſui exercitus funderent. 1636. 25. Sept.

§. 59. Iſthæc victoria per magnam Europæ partem inſignes animi motus producebat, prout quiſque ſtudio in has, aut illas partes propenderet. Ac Sueci quidem etſi ſummopere lætarentur armorum ſuorum gloria, & contuſa hoſtium ſuperbia, ſumtaque tot injuriarum atque inſultationum ultione; potius tamen habebatur, quod nunc occaſio honeſtis conditionibus pacem obtinendi, parata foret. Nam hactenus pax metu, aut deſperatione quæſita videri poterat; nunc rebus ſecundis nihil inſolentiæ oſtendere præclarum, & florentibus armis pacem affectare maximum favorem habebat; ſimul invidia belli in adverſam partem devolvebatur. Nec tamen ideo velut confecto bello remiſſius agebatur, ſed huic continuando omnia diligenter parabantur, non modo ſuſtinendis per Germaniam rebus, ſed & ut Danus metu coërceretur. Hic quippe cum nuntium hujus pugnæ Rensburgi accepiſſet, alliſo in menſam pileo, verbiſque ſummam indignationem præ ſe tulerat, velut abrupta nunc, quam adverſus Suecos ſtruebat, conſiliorum tela. Hanſeaticæ urbes, & quicquid provinciarum mari alluitur, hanc victoriam cum gaudio accipiebant non tam favore in Suecos, quam quod belli flamma à ſe in ſuperioris Germaniæ partes devolvenda ſperaretur. Sed ſuperioris Germaniæ Ordinibus ob incumbentes cervicibus Cæſareos gaudium premendum erat, ſubnaſcente jam melioris, quam quæ Pragæ conflata fuerat, pacis ſpe. In Galliam quoque, Angliam, & Hollandiam ejus victoriæ ſenſus penetraverat. Quod tamen Gallos & Hollandos belli tædium cepiſſet, ſuſpicio erat ipſos hac occaſione uſuros cum hoſte perculſo tranſigendi, bellumque in alios devolvendi. Quæ res & Suecis neceſſitatem afferebat, ne pacis conſilia abjicerent. Etſi in Gallia Richelio cumprimis hæc victoria optata acciderat, quem res hactenus parum ex voto fluentes, & acriter inſtans Pontifex in pacem propellebat privatis ipſius rationibus exitioſam; quam nunc ſecurius eluſum ibat. Sed & Hiſpanus Legatus Ratiſponæ Cæſarem urgebat, ut Suecos facta pace amoliretur, oblata etiam mutuò pecunia, qua iſtis ſatisfaciendum foret; ut tota belli mole Gallia premi poſſet. Cui fini & Paradiſius ad Saxonem mittebatur, eidem quoque pacem perſuaſurus. Motus animorum poſt eam pugnam.

§. 60. Iſte quoque non inter poſtremos ejus victoriæ fructus erat, quod quæ in Saxonia Inferiore adverſus Suecos ſtruebantur machinationes, ultro nunc corruerent. Præcipuus earum autor habebatur Rex Daniæ, de cujus clandeſtinis cum Cæſare commerciis multa ſpargebantur, velut fœdere inter ipſum & Auſtriacam Domum icto præfectura maris Baltici & Oceani, curaque adſitorum portuum, nomine Romani Imperii eidem deferenda foret; Rugia inſula in feudum conceſſa. Id Eædem machinationes Dani & Lauenburgici eluduntur.

ſane

1636. ſane conſtabat, Cæſarem de Bremenſi præſulatu filio ipſius confirmando annuiſſe ea lege, ut Rex pro Ducatu Holſatiæ, & filius una cum Capitulo Bremenſi Pragenſi paci plane ſe ſubmitteret, bello in Suecos tanquam Imperii hoſtes ſumto. Saxo quoque conventum Ordinum Holſatiæ Chilonii habentem per legatum monuerat; ne Suecos Mari Baltico dominari pateretur, utque arma in promtu haberet ſecum in iſtos jungenda, ſi æquas pacis leges aſpernarentur. Unde & Rex paulatim bellum terra marique parare; indignationem adverſus Suecos variis indiciis exprimere, Pinnebergico Comitatu ipſorum hoſpitiis ſubtracto, Albique per naves ſuas bellicas occluſo, ac tranſitu per Holſatiam indies difficiliore reddito, nonnullis, qui heic deprehendebantur, ſpoliatis, captis aut trucidatis, ipſo ſi non jubente; ſaltem permittente, & connivente; cum Cæſarei & Saxonici tuto ibidem commearent. Poſt Danum Luneburgica Domus, & præcipue Georgius Dux iis conſiliis implicabatur, quem inter ac Regem frequentes nuntii miſſitabantur. Et aperte Dux militem conſcribere, ſupplendis veteribus legionibus, aut novis formandis; ſelecti provincialium luſtrari, tranſitus fluminum, & oppida præſidiis firmari, & hoſpitia quibusvis per ipſius ditionem abnui. Sed & de Meclenburgici animo dubitabatur, cujus ſubjecti maximam contumaciam oſtenderant adverſus onera, quæ ſuſtentando exercitui inevitabilis neceſſitas imperare coëgerat, talia tolerare à Duce ſibi interdictum jactantes. Accedebant delectus ab eodem clam habiti, nec modicus eorum numerus autorati, qui Suecorum ſigna deſeruerant. Idemque ægrotos in ſua provincia relictos ad exercitum remittere detrectabat, cauſatus, iisdem ſe nunc magnopere indigere. Nobilibus quoque provincialibus equites imperabantur duplo numero; Suerinum, Guſtrovia, Butzovia operibus firmabantur, cum contra munitio Wiſmariæ detractis inde operariis requieſceret. Neque iſta conſilia agitata fuiſſe poſt hanc victoriam à Duce ad Banerium miſſus Legatus diſſimulabat. Eidem fini Duces Lauenburgici circa idem tempus Franshagæ conventum egerant, quorum protectionem ab ipſis delatam Daniæ Rex ſuſcepturus dicebatur. Inter quos etiam Franciſco Alberto Duci poſt Baudiſſii miſſionem imperium in Saxonicum exercitum oblatum erat, quod & ipſum durioribus licet legibus acceptaſſe fama erat. Denique & id agebatur, ut Lubeca & Hamburgum in eam ſocietatem pertraherentur. Quæ tamen metu fœderis inter Gallos & Suecos ei negotio miſceri recuſabant; præſertim cum Chaumontius jactaret; ſi quis Sueciam vellicaret, id Gallos perinde habituros, ac ſibi factum. Cæterum iſtorum conſilia, quæ per Saxoniæ Electorem cumprimis urgebantur, verbo defenſionem Circuli Saxonici præ ſe ferebant ad eum fere modum, quem Daniæ quondam Rex adverſus Cæſareos & Ligiſtas ſuſceperat; cui tamen hic in præſens non aliter, quam pro rata Ducis Holſatiæ accedere volebat. Sed res auſpiciis Georgii Ducis, qui Circuli præfecturam gerebat, ſuſcipienda erat, regimen exercitus adminiſtrante Arnheimio, qui Regem inter & Ducem hinc inde curſitans ſatagebat. Ex hoc adparatu quid Suecis expectandum foret, facile patebat, non minus ambiguis hiſce, quam apertis hoſtibus formidandis. Nam exercitu inter Albim & mare Balticum contracto ſtatuerant denuo leges pacis proponere, quas ſi Sueci abnuerent, junctis cum Saxone copiis hos invaſuri erant, eo certiore victoriæ ſpe, quod tempore hiberno è Suecia nihil copiarum advenire poſſet. Et jam iſta deſtinata in apertum eruptura videbantur, ni ad VVitſtocum victoria intervenisset; qua divulgata Daniæ Rex delectus omnes ſtatim ſupprimebat, cæteris quoque in altam diſſimulationem compoſitis. 1636.

§. 61. Aſt Banerio, quominus ſtatim hoſti perculſo inſiſteret, id maxime obſtabat, quod citra impedimenta per exhauſtas plane terras iter facere non poſſet; ad quæ trans Albim vehenda, navium aut navalis pontis copia non erat, quod hic didito adverſæ pugnæ rumore Dœmitza Lauenburgum devectus eſſet, tardo molimine in priorem locum retrahendus. Igitur prima cura erat ſaucios ter mille amplius per Meclenburgicam, Pegnicenſemque, & Ruppinenſem diſtrictum diſtribuere. Adverſus quos tamen Meclenburgici cumprimis inhumanos ſe valde exhibebant, denegato multis in locis tecti uſu, ſic ut plurimis, qui ſervari alias poterant, frigido ſub cœlo pereundum fuerit. Et Suerinenſis Dux edicto non modo immunia hoſpitia, ſed & tecta cibumque pecuniam licet offerentibus præberi vetuerat. Unde una nocte tredecim ſaucii ante portam frigore extincti, quos inter ſubtribunus Gadovius veteranus ductor, & nupera pugna meliora meritus, animam exhalabat. Inde quia hoſtium equitatus magnam partem ſalvus è prælio evaſerat, & Goetzius è VVeſtphalia ſuis auxilio venturus erat; Suecicis contra legionibus tam aſpera pugna debilitatis; Leslæum cum ſuis copiis, & pleraſque à VVrangelio ſubmiſſas turmas apud ſe retinere ſtatuit, quoad hoſtem penitus profligaſſet. Ita ad Caſtellum Werbenſe itur, quo expugnato per pontem ibi ſtructum exercitus traducitur, hinc Garlebiam tenditur. Interim Plato, & Mortaignius tribuni Plauenam arcem ad deditionem compellunt, trecentis, qui eam inſidebant peditibus Suecorum ſacramento adactis. Garlebia Banerius ad Georgium Ducem, qui nuper defuncto fratri Auguſto ſucceſſerat, literas dabat, ad veterem cum Suecis amicitiam recolendam eundem hortatus, & ut conſilia ſua ab hoſtibus ſejungat; quo pateat, quid ab ipſo deinceps ſibi expectandum foret. Ad quæ Dux ambigue; multa ſuper cauſis, quæ Pragenſem pacem amplecti ſubegerint, memorans; nec aliud ſe hactenus egiſſe, quam ut Suecis æqua ratione ſatisfieret. Contra ſibi, ſuæque Domui graviſſimas injurias illatas, quibus in poſterum avertendis operam dare fas ſibi ſit. Demum pacis ſtudium Banerio ingerit, quæ & ſibi curæ deinceps ſit futura.

Banerius paulo tardius hoſtem perſequitur.

11. Octob.

17. Octob.

19. Octobr.

§. 62. Hoſtis contra poſt acceptam cladem copias diviſerat, Hatzfeldio in Halberſtadienſem agrum Electore in Miſniam digreſſo. Quorum hic ægre bis mille peditum iterum collegerat, equite quoque valde imminuto, armis fere, ac equis ſarcinisque amiſſis. Quibus refovendis vicinæ provinciæ valde premebantur, & ſoli Erfordienſes menſtrua octodecim millia uncialium, præter frumentum quatuor millium pretio poſcebantur. Accedebat aliud malum, quod triginta Polonorum turmæ apud Rhenum deſerto Galaſio per has oras iter domum capeſſerent, omnia quà tranſibant diripientes; quorum tamen non paucos palantes ruſtici trucidabant. Nec melius Cæſarei habebant, quorum pauci pedites ſupererant; eoque Hatzfeldius Goetzium, ut copias ſecum ſociaret, evocaverat; qui & ex Electoris ſententia ad Georgium Ducem Cellas profectus erat ejus conjunctioni ambiendæ.

Hoſtium conditio.

§. 63. Aſt Banerio fallaces nuntii retulerant, hoſtem adſcitis Goetzii, & Lauenburgici copiis grandiorem quam ad Witſtocum exercitum coëgiſſe; ac jam luſtratione apud Eiſlebiam habita obviam ipſi tendere. Huic quanquam durum videretur recentis victoriæ fructum novi prælii aleæ denuo exponere; tamen quia Magdeburgicam, ac Hal-

Banerius in hoſtem tendit.

1636. Halberſtadienſem ditionem fames ac peſtilentia in
ſolitudinem redegerat, ut in tam populoſa alias re-
gione rarum nunc eſſet hominem conſpicere, eo-
que longius utique cum exercitu progrediendum
erat, denuo cum hoſte manum conſerere ſtatuit.
25. Octob. Igitur Garlebia movens Mansfeldiæ arci à centum
2. Nov. peditibus inſeſſæ deditionem imperat. Quam cum
præfectus abnueret, nec operæ pretium foret ob
tantillam rem moram ibi trahere, relicta deſulto-
rum manu arci eminus obſidendæ, Sangerhuſam
pergit. Ubi referebatur Hatzfeldium cum Cæſa-
reo exercitu, & ſeptendecim Saxonicis legionibus
4. Nov. trans Oneſtrum conſiſtere. Unde ipſe cum Tor-
ſtenſonio aſſumtis novem equitum legionibus, &
quingentis ſelectis peditibus, ac machinis nonnul-
lis eas in oras tendit, hoſpitiis ipſos ejecturus.
Enimvero prægreſſus jam cum exercitu Hatzfel-
dius non niſi Schœnickelium tribunum cum octin-
gentis equitibus ibi reliquerat; qui cognito Sueco-
rum adventu celeriter ſe ſubducebat; ad Schvvan-
ſeam centum quinquaginta ſuorum amiſſis. Quo
audito Hatzfeldius, qui peditatum & impedimen-
ta præmiſerat, expedito cum equitatu ſtatim per
Longam Saltzam, & Creutzbergam noctu trans
VVerram flumen ad Gœtzium properat. Ei trepi-
do quo minus inſtaret Banerius, uti cupiebat, aſpe-
ræ, aut luto profundæ viæ obſtabant, quas tor-
mentis plane invias pedes ægre moliebatur. Igi-
tur ne fatigatum jam ſatis militem peſſundaret, di-
lata hoſtium perſecutione catervas duntaxat quaſ-
dam cedentium veſtigia legere jubet, motus eo-
rundem obſervaturas. Nam ſi iſti copiam ſui face-
rent, prælio iterum certare conſtituerat: ſin lon-
gius faceſſerent, ipſe ſuos per hiberna diſpoſiturus,
ac Erfordienſes in poteſtatem redacturus erat. Hos
quippe, ut ad fidem quondam Guſtavo Regi da-
tam redirent, annonamque exercitui præberent,
6. Nov. Banerius per literas hortabatur. Quarum latorem
tubicinem illi velatis oculis in urbem deductum,
7. Nov. hoc cum reſponſo dimittebant; Fœderi Suecico
ſe ad finem uſque belli adhæſiſſe; poſtea in Suecos
nihil deliquiſſe; eoq; ne quid moleſtiæ ſibi damni-
que inferatur petere. Annonam abnuunt, cau-
ſati, urbem ſuam præſenti rerum ſtatu ea carere
non poſſe. Portis inde clauſis nullum Suecorum
in urbem admittunt; & cum Banerius vim mini-
taretur, ſi verba nihil proficerent, ad reſiſtendum
ſe parant.

Banerius Cæſareos ultra Haſſiam propellit.

§. 64. Gœtzius interim, audita ad VVitſtocum
clade, è VVeſtphalia Hatzfeldio adverſus urgentes
Suecos ſubſidio properans, tranſito apud Mundam
Viſurgi, Creutzbergæ iſti conjungitur. Quo co-
1. Nov. gnito Banerius dilata Erfordia copias in hoſtem ra-
10. Nov. pit, id ſaltem effecturus, ut Haſſi hoſte liberati eo
conſtantius Suecorum partibus adhærerent. Quan-
quam enim ante prælium ad VVitſtocum, Ordi-
nes Haſſiæ conventu Altendorfi acto ſuper pace
Pragenſi acceptanda decreverant, idque Cæſari ac
Hungariæ Regi denuntiaverant: tamen poſt vi-
ctoriam Suecorum, cum hoſtis nullibi ſubſiſtere
auderet, ſpreta pace Banerii adventum enixe ſoli-
citabant. Qui & mox Iſenacum, cujus non mo-
dica pars fortuito incendio abſumta, inde per
Creutzbergam in Haſſiam tendit. Sed hoſtis ſem-
per retrocedens non citra trepidationem Rote-
burgi Werram inde & Fuldam fluvios tranſmittit.
Et quanquam Haſſi Banerio compendia viarum
per Eſchvvegam & VVitzenhuſam proponerent,
ponte etiam navali ad Caſſellas extructo; tamen
ne hac quidem via iſte hoſtem antevertere poterat,
qui Warburgum & Dimelam, inde Stadbergam
ſe jam proripuerat, aliquot vehiculorum centuriis,
& duabus machinis relictis. Igitur Haſſia liberata
Banerius poſt Leslæum in VVeſtphaliam remiſſum
retro in Thuringiam & Miſniam vertit, Saxonis 1636.
copias ſat tenues diſſipaturus, ne firmare ſe iterum 1. Dec.
poſſent; ſimul ut ſuos per hiberna reficeret. Prius
tamen Erfordiam in poteſtate habere deſtinatis
ipſius ſumme neceſſarium erat; quam cum ſeptem
per dies fruſtra perſuaſionibus ſolicitaſſet, tandem 13. 19. Dec.
neutralitatem oblatam averſatus vim admovere,
& ignes in eam jaculari inſtituit tanto ſucceſſu, ut
intra unam horam ſex locis incendia excitaret. Un-
de oppidani territi, conſentientibus Moguntinis
miniſtris, inita tranſactione partibus Suecorum
accedunt. Ejus præcipua capita erant; ut urbs in-
tra Cyriaciburgum ducentos Suecos præſidio ad- 22. Dec.
mitteret, ab ipſa alendos; ac in urbe præfectum
Suecicum haberet, Reginæ & urbi fide obſtri-
ctum: Ipſa urbs ne præſidium admitteret, ſum-
ma pecuniæ & veſtibus militaribus redimebat, de
cætero omnem favorem, ac tranſitum Suecis præ-
bitura. Viciſſim Banerius Cyriaciburgi reſtitu-
tionem facta pace, integra quoque jura, illæſa
prædia itinera ad urbem tuta, & immunitatem à
moleſtiis militaribus promittebat, & quod inte-
rim à Suecis defendenda, ac futuræ paci expreſſis
verbis inſerenda eſſet. Quæ conditiones ſat libe-
rales ut urbi concederentur, anni tempeſtas ſuade-
bat, diuturni obſidii intolerans, & quia Miſniæ
hibernis imminebat miles reliquis circa regionibus
vaſtatis. Accedebat, quod Elector copias ſuas
apud Torgam colligeret, cum Clitzingio jungen-
das, Wrangelii deſtinatis turbandis. Igitur & ipſe
Torgam vertit, conſilia iſta eluſurus, redacto in
poteſtatem ponte, & catervis Dreſdam uſque di-
miſſis. In itinere ſubtribunus cum centum quin-
quaginta dimachis Naumburgi poſt brevem defen-
ſionem arbitrio ſe victoris dedebat; ipſe cum du-
ctoribus in captivatem redactus, gregarii ſacra-
mento Suecorum acceſſere. Et quia Miſniam Cæ-
ſarei & Saxones non parum exhauſerant, aliquot 30. Dec.
legiones in Hennebergicum Comitatum in hiber-
na dimittuntur, quo cæteræ laxius agerent. Ea
quippe tunc præcipua Banerio cura, exercitum
per hiemem refovere, & ſuppletis peditum legio-
nibus equitatum inſigniter augere, quo hoſti hac
virium parte prævalenti par eſſe poſſet. Provincia-
les edicto mittere jubentur, qui ſuper exercitui
præbendis tranſigant, tum ut intra penates ſuos
maneant, tutelari milite promiſſo, & additis in re-
fractarios minis. Quæ res iſtis ſat inopina accide-
bat, cum hactenus de victoria ſuorum apud Wit-
ſtocum falſis nuntiis perſuaſi forent: nunc acerbos
Pragenſis pacis fructus fruſtra execrabantur. Ele-
ctor contra ſententiæ ſuæ pervicax vim utcunque
propulſabat, quoad à Cæſare auxilia venirent. Li-
pſia quoque tribus legionibus firmatur ſub Tran-
dorfio tribuno, qui antea in Baſilica Wratiſlavien-
ſi ſtrenue rem geſſerat.

Erfordia in partes Suecorum concedit.

Banerius in Miſniam tendit.

Geſta per Pomeraniam.

§. 65. In Pomerania circa idem tempus, quo
Magdeburgo Saxoniæ Elector, Marazinus Star-
gardia potiebatur; quam fruſtra aliquoties tenta-
tam tandem manu peditum Glogovia firmatus; &
pleriſque equitum pedeſtre hoc munus ſubeunti-
bus, per tenebras aſſultu invadit, ac reſiſtente li- 6. Jul.
cet acriter præſidio irrumpit. Præfectus oppidi
Joannes Skyttius tribunus, ſtrenue munere ſuo
functus, cum jam hoſtis mœnia ſuperaſſet, poſt
abſciſſas ad flumen, quo oppidum interluitur, vias
fortiter ſe defendebat, & hoſtem quo minus flu-
men tranſire poſſet, arcebat; donec femur globo
trajectus, & prolapſus altero quoque crure fracto
in manus hoſtium perveniret, aliquod poſt dies è
vulneribus extinctus. Subtribunus Bethonius in
turrim à Divo Joanne dictam cum magna præſidii
parte ſe recipiebat; ſed ne quidquam pauliſper re-
ſtitans hoſtium ſe arbitrio permittere cogebatur.

Stargardia vi expugnatur.

Amiſſio-

1636. Amiſſionem ejus oppidi pleriquenon tam viribus
hoſtium, quam proditioni quorundam civium, &
ſocordiæ unius & alterius ductorum adſcribebant.
Poſt Stargardiam expugnatam Marazinus nihil ul-
tra tentare, niſi excurſoribus per agros dimiſſis,
ac Saxonis potius exercitum reſpicere. Quo fine
& Oderam ad Suetam ponte inſternebat utrinque
validis caſtellis firmato; quem medio menſe Au-
guſto transgreſſus Templinum tendebat, Stargar-
26. Auguſt. dia, & Wildenbruca arce præſidio firmatis. Sed
Et iterum idem paulo poſt operibus oppidi raptim deſtructis,
ab hoſte ac tormentis partim fractis, partim abductis per
deſeritur. Landsbergam Cuſtrinum verſus abibat. Ita nihil
hoſtium in Pomerania reſtabat præter Gartzii præ-
ſidiarios, & qui Suetæ ac Koenigsbergæ hærebant.
Eo hoſtium motu cognito VVrangelius Stetino in
citeriorem ſe Pomeraniam confert hoſtis impreſ-
ſioni ea parte arcendæ, copiiſque octodecim cum
dimidia equitum, quatuordecim peditum centu-
18. Auguſt. rias explentibus ad Fridlandam luſtrationis diem
condicit. Hoſtium contra primum agmen cohor-
tem deſultorum Suecicam Paſevvalci opprimere
fruſtra tentaverat, quod illa mature ſe ſubduxiſ-
ſet, non niſi quinque ſuorum & pleriſque impedi-
mentis amiſſis. Mox hoſtis, cum Zedenicum ire
ſe ſimularet, repente agmine converſo ad tranſi-
tum fluminis apud Fridlandam aderat, cum quin-
que *equitum millibus*, octodecim dragonum cen-
Improviſa turiis, uti videbatur Guſtavum Guſtavi F. tribu-
Suecorum num, qui Fridlandæ legioni ſuæ equeſtri ſupplen-
cum hoſte dæ vacabat, aliaſque circa Suecicas catervas op-
colliſio. preſſurus. Aſt iſte ſtatim cum legione & impedi-
mentis Fridlanda excedens trans flumen ſe confe-
rebat, relictis ad alteram ripam centum ſclopeta-
riis, qui mox hoſte incumbente, cis flumen ad
equites ſe recipiebant, nullo ſuorum deſiderato.
Interea Kinnemundus tribunus, & mox Thuro
Bielkius cum legione ſua aderant, quorum ille
duabus peditum cohortibus immiſſis qui hoſtium
transgreſſi fuerant ultra flumen iterum rejiciebat,
ubi univerſæ copiæ ordinibus explicatis conſiſte-
bant. Sed cum reliquæ Suecorum turmæ adpro-
perantes pontem tranſire cœpiſſent, diſploſis in
hoſtem aliquot tormentis; hic ita raptim præter
Fridlandam Strasburgum properabat, ut quæ ab-
euntium veſtigia urgebant Suecicæ catervæ pau-
cos adſequi poſſent. Sueci hac colliſione tres tan-
tum milites deſiderabant, cum hoſtium ſupra tri-
ginta cæſi, ſexaginta capti fuiſſent. Poſt cum
VVrangelius per exploratores cognoviſſet, Mara-
zinum ad Saxonem properare, Oſtæ non procul
Demmino caſtra munit, Pœnæ flumini cuſtodien-
do, & ut Banerio commodius ſociari poſſet. Ad
quem, cum prælium inſtare videret, quo minus
ipſe accederet, commiſſa peculiariter Pomeraniæ
tuendæ cura prohibebat, à qua longius recedere
non audebat; præſertim cum nec ipſe firma vale-
tudine uteretur, Legatumque Stenonem Biel-
kium gravis morbus teneret. Igitur ſatis habebat
pleroſque equitum, & Cunigami legionem pede-
ſtrem ad Banerium miſiſſe. Interim Bielkius per
Dromondum ſummum Vigiliarum præfectum
11. Sept. pontem ad Suetam corrumpere conatus erat, quod
conſilium minus tecte habitum, & copiis tardius
procedentibus, in irritum cadebat, dum ab hoſte
jam parato adventantes repelluntur.

Wrangelius Gartzium expugnat. 13. Sept.
§.66. Porro VVrangelius cum ob vicinum Ba-
nerii exercitum Meclenburgicæ, & citeriori Po-
meraniæ nil periculi imminere videret, ac magni
intereſſet Gartzio expugnato Oderam liberari;
Oſta Stetinum regreditur, ut machinis ibi aſſum-
tis pontem ad Suetam, inde Gartzium tentaret.
Ejus motu audito cum hoſtis crederet, eundem
per Stetinum in ulteriorem Pomeraniam tendere,
copias ſuas in alteram Oderæ ripam traduxerat. 1636.
E quibus unam Borgsdorficæ legionis turmam Pi-
ricii tributa exigentem ſuperveniens Suecorum 20. Sept.
caterva opprimebat, cæſis octodecim, & præfe-
cto Vigilum cum duobus ductoribus & viginti ſe-
ptem gregariis captis. Eo hoſtium motu circa de-
ſtinata ſua confirmatus VVrangelius, Bohmium
tribunum cum quadringentis peditibus, & duo-
bus majoribus machinis navigiis adverſo Odera
mittit; ipſe cum reliquis copiis terreſtri itinere
Suetam tendit. Ubi omnia munimenta deſerta, 24. Sept.
pontemque ſublatum reperit, quod Roſtokius tri-
bunus cum mille quingentis peditibus trepidus
trans Oderam, inde ultra VVartam flumen ſe re-
cepiſſet. Tanto fidentius Sueci Gartzium invade- 27. Sept.
re, ex utraque parte acceſſus agere ſuggeſtuſque
excitare inter continuas licet defenſorum diſplo-
ſiones. Mox è ſuggeſtibus & navigiis in oppidum
fulminatur, & caſtellum ponti adſitum, ſimul
cornutum opus occupatur. Unde territus hoſtis
colloquium, & ſex dierum inducias petit. Sed
VVrangelio moras abnuente acrius ad verberatio-
nem reditum, & alterum quoque cornutum mu-
nimentum à Suecis occupatum. Ita obſeſſi dedi- 30. Sept.
tionem faciunt, honeſtas leges concedente VVran-
gelio, quod anni tempus diuturno obſidio incom-
modum foret, & ſex legiones obſeſſis auxilio pro-
perare dicerentur. Oppido præfectus Felix Zuni-
ga Guſmannus nongentos pedites, centum qua-
draginta equites Croatas atque Hungaros educe-
bat, cum enormi calonum numero. Suecorum
iſto in obſidio non ſupra viginti occiſi aut ſauciati.
Duabus poſt factam deditionem horis nuntius vi-
ctoria ad VVitſtocum adfertur, cum molles dedi-
tionis leges non amplius honeſte retractari poſ-
ſent.

§.67. Ejus victoriæ ut & hiſce in oris fructum Wrangelius in
caperet VVrangelius, de ſententia Bielkii Legati Marchiam
in Marchiam Mediam progreditur, dilatandis ſuo- progreditur.
rum hoſpitiis, & quia ſpes erat, Brandeburgicum
hac rerum converſione in partes Suecicas retrahi, 21. Octob.
aut ad oppidum aliquod tradendum permoveri
poſſe. Igitur provincialibus oſtendit, ſi hac ratione
ſuis à tergo cautum ſit, belli ſedem ipſis incum-
bentem in alias terras devolvi poſſe. Literis quo-
que apud Sigismundum Marchionem abſente Ele-
ctore provinciæ præſidem declarat; non aliam ſibi
viã videri terris hiſce belli moleſtia levandis, quàm
ſi Cuſtrinum, unde hoſtiles copiæ in has oras infun-
dantur, in Suecorum manus confignetur, ſaltem
hac lege, ut dimidia pars præſidii Suecis, altera
Brandeburgicis conſtet, quorum hi Reginæ, illi
Electori ſimul fidem obſtringant. Qua ſuper re 10. Octob.
etiam Blumbergæ cum iſto colloquitur. Quo tem-
pore Ungarus tribunus cum ſua legione Lubbenæ
oppreſſus, ipſeque captus erat. Sed cum Elector
parum ex voto reſpondiſſet, ad minas converſus
miſſis Berolinum duobus tribunis magiſtratui op-
pidano denuntiat; poſtridie totum exercitum in
urbe hoſpitia capturum, ac ut ſtipendia veſteſque
militi expediant. Credebat quippe, Electorem
facilius in Cuſtrini traditionem conſenſurum,
quam ſedem ſuam, totamque provinciam prædæ
expoſiturum, munitis oppidis nihilo ſecius mox
fame expugnandis. Enimvero cum oppidani ac
ſacerdotes, & ipſe Sigismundus Marchio hoſpitia 4. Nov.
deprecarentur, natale Reginæ Matris oppidum in
ſummam calamitatem conjectura Wrangelius, cui
ea res ſerio non agebatur, facile ut id differretur,
conſentiebat; ac Ericum Steenbockium, Satle-
rumque tribunos petente Marchione mittit, qui
ſuper tradendo Cuſtrino ulterius agerent. Apud
quos hic de Electoris in Suecos affectu multa jacta-
re, & uti is invitus cum hoſte ſe conjunxerit, nec niſi
cum

1636. cum exceptione pacem Pragenſem acceptaverit, cujus pernicioſi fructus quotidie adpareant. Sed quia Cuſtrino tradito aperte hoſtilia in Cæſarem induiſſe judicandus ſit, hac tempeſtate tale quid ab ipſo poſtulari non poſſe. In ſex tamen ſeptimanas induciæ petebantur, ut in conventu Ratiſponenſi ab Electore aut pax ſerio urgeri, aut ea non ſuccedente pro re nata conſilium capi poſſit: tantiſper Berolini tuto ſibi agere liceat. Simul liber Suecis tranſitus præter Cuſtrini munimenta offerebatur. Aſt Bielkius Legatus, ad quem reſponſum iſtud relatum erat, ſatis perſpiciebat, inducias in ſpeciem propoſitas, quoad aliunde Berolino caveatur. Et Oxenſtierna præſcripſerat, ſi quid ſuper induciis moveretur, id obtentu pro tempore ſumto eludendum. Haud inconſultum tamen judicabat hoſtilitate tantiſper ſuperſedere, & regione in commodum exercitus frui, & ſi qua occaſio detur munitis oppidis potiundi, eam haut negligere. Sed cum tandem Elector declaraſſet, omnia ſe potius perpeſſurum, quam ullo munito loco ceſſurum; Wrangelius ſerio rem acturus Berolino pecuniæ ſummam & veſtimenta militaria imperat; quibus acceptis duodecim cohortes antea impoſitas oppido educit.

Cuſtrinum ne quidquam captat.

Cuſtrinum inde eminus circumſidere inſtituit perfoſſis quibuſdam aggeribus, quod tamen ita arcte circumcludi non poterat, ut famem ſentiret. Nec Landsbergam hiberna tempeſtate invadere tutum putabatur, ſeptingentis peditibus & centum equitibus inſeſſam. Francofurtum tamen occupatur, cui quas immittere copias hoſtis conſtituerat, paulo ſerius veniebant. Neque tamen in Sileſiam penetrare, & ita longe à Pomerania diſcedere conſultum ducebat. Nam hoſtis apud Gubbenam tria equitum, quatuor peditum millia collegerat. Ipſi contra pauci equites erant, & inſuper tribuni Woperſchnovii recens conſcriptam equeſtrem legionem incautius agentem hoſtium caterva Beſcoviæ oppreſſerat, multis cæſis captiſque. Pedites quidem ſex millia implebant Sueci Finnique, ſed quibus ſolicite parcendum erat; tum ad oppida maritima ſemper reſpiciendum, modicis præſidiis inſeſſa, ne hoſtis ſubita irruptione damni quid daret. Sed mox cum Cæſareis aliquot Saxonicæ legiones acceſſiſſent, ac Odera gelu conſtrictus paſſim tranſiri poſſet, nec Francofurti annona eſſet, militi ſuſtentando; VVrangelius ne hoſtis medium ſe inter ipſum ac

Wrangelius in Pomeraniam recedit. 5. Dec.

Pomeraniam interponeret, deſerto Francofurto legiones paulo inferius circa Fuhram flumen Neuſtadii, Freinvvaldæ, ac vicinis oppidis diſtribuit, ipſe Stetinum regreſſus. Vix Sueci hiberna attigerant, cum novendecim legiones equitum dragonumque Cæſareæ, Saxonicæ, & Brandeburgicæ Clitzingio, & Saradetzkio ducibus, decurſis intra biduum octodecim milliaribus, ingruunt ſpe Suecicos diviſos opprimendi. Sed adventu iſtorum mature cognito, Vitztumius contractas ad Neuſtadium copias Angermundam, inde Gartzium ac Stetinum reducit nullo damno accepto, cum contra Haraldus Stackius Angermunda Oderbergam miſſus Knobelſdorfii legione oppreſſa tribus ſignis & aliquot ductoribus potitus eſſet. Hoſtium inde catervæ paſſim per Pomeraniam & Meclenburgicam excurrebant; quarum una in ſubtribuni Stuarti ſtationem irrumpens triginta equites occiderat, aut ceperat. Ac ſuſpicio erat hoſtem occultis machinationibus uni vel alteri Pomeraniæ oppido imminere; præſertim cum erumperent, quæ iſto tempore corrumpendis Stralſundenſibus tentabantur.

Stralſunda à Cæſare tentatur.

§. 68. Anſam conatibus iſtis dederat, quod Sparrius dux Cæſareus in aula Viennenſi retuliſſet, Fridlandi temporibus ſecreto tractatu Stralſundenſes non alienos ſe oſtendiſſe ad ejiciendum præſidium Suecicum, & reſumendum Cæſaris obſequium. 1636. Igitur Alexandro Greiffenclovio in aula Polonica Cæſaris Reſidenti mandatur promiſſis Stralſundenſes ſolicitare, ut Suecos amoliantur. Is Lubecam ſe confert; unde tranſmiſſo mandati 5. Dec. ſui exemplo, expoſitiſque pollicitis ſciſcitatur; cum factionis Suecicæ capita in urbe pleraque mortua ſint, extinctis ſimul qui urbi quondam apud Cæſarem moleſtiam creaſſe arguebantur; num Cæſaris exercitu ad mare Balticum accedente ad obſequium ejus redituri ſint; Cui ab oppidanis reſponſum: ſibi ab eo tempore, quo cum Fridlando tractaverint, ſemper animum fuiſſe in obſequio Cæſaris vivere, ac mori. Id modo optare, ut bellum idonea ratione componatur, quo exterorum auxilia amice deduci queant. Suſpicioni tamen apud Suecos declinandæ præfecto præſidii Reinoldo Metſtackio iſta omnia communicant, parum ſane probanti ambiguum & frigidum reſponſi genus; & quod res non ab initio ad ſe relata foret. Sed nec Cæſareus Miniſter, qui Roſtochium ſe contulerat, adquieſcere, ſed novis literis inſtare, ut diſtinctius mentem ſuam explicent. 14. Dec. Ad quæ Stralſundenſes nihil reponebant. Quod & ipſum Suecis, poſtquam anteacta ſibi diſplicuiſſe leniter ſignificaſſent, probabatur. Mittitur tamen Stralſundæ præſidio augendo Adolfus Hardius, cum quatuor cohortibus, & Ericus Steenbockius ad Penæ tranſitus cuſtodiendos: cæteræ copiæ per Novam Marchiam in hiberna diſponuntur: quibus inde exturbandis jam Clitzingius Brietzam uſque ad Oderam proceſſerat. Sed hujus deſtinata Banerii progreſſus in Miſnia diſſipabant, dum arceſſente Saxoniæ Electore cum Saxonicis & Brandeburgicis legionibus eodem propere ſe confert, Saradetzkio cum Cæſareis in Sileſiam abeunte.

Geſta per Weſtphaliam.

§. 69. In VVeſtphalia Leſlæus Hanovia redux Artzenam uſque progreſſus erat, una cum Banerio Magdeburgi liberationem tentaturus. Sed ejus deditione audita copias longa expeditione & morbis attritas hoſpitiis ad Viſurgim recreare conſtituerat; quæ vix delibata quiete à Banerio evocantur. Quanquam autem eodem tempore Landgravius miſſo ſubtribuno Baumbachio ipſius auxilium adverſus irrumpentem in Haſſos Goetzium imploraret; tamen cum ſumma rerum in Banerii exercitu verteretur, neceſſitatem apud Landgravium excuſans copias ſuas ſtatim ad Nienburgum convenire jubet, ibique ſuperato Viſurgi ad Luneburgum Banerio jungitur. Cratzenſteinius autem in VVeſtphalia interim relictus Goetzio incumbente Mindam ſe recipere cogebatur. Mox Goetzio ad diſturbanda Haſſiacorum hoſpitia converſo, iſte aſſumtis quingentis peditibus, trecentis deſultori- 3. Sept. bus, & ſexcentis equitibus ſubito Lemgoviam irrumpit, oppreſſis duabus Cæſarearum cohortibus, & Sperreutero capto. Inde Georgius Dux Luneburgicus nonnullas ſuarum legionum Mindenſi præſulatui immittit, reliquis ſecundum Alleram flumen diſpoſitis, auxilio Cæſareorum Mindam & Nienburgum tenui annona inſtructas eminus obſidio cincturus. Quo fine & Bremenſibus denuntiat, ne quid cibariorum Suecis ſubvehi patiantur, publicationem deprehenſarum mercium minatus. Sed iſtos conatus victoria ad VVitſtocum diſſipabat. Poſt Leſlæus à Banerio digreſſus, cum ob ſæviens frigus Mundam una cum Landgravio obſidere fruſtra conſtituiſſet, VVitzenhuſæ tranſito VVerra flumine Northeimum progreditur; unde ad Brunſuicenſes ac Luneburgicos Duces mittit, qui ditionem ipſorum in uſum hibernorum expeterent; ipſe interim, dum reſponſum adfertur, ad Oldendorfum conſidens. Aſt Duces miſſis legatis

1636. garis circa hiberna tergiverſari de neutralitate in-
21. Dec. eunda mentionem injiciebant. Quos Leſlæus Hil-
23. Dec. deſiam remittit, ut gratius reſponſum reportent. Copias tamen per deſignata licet hoſpitia diſtribuere differt, quod, ni Ducum conſenſus accederet, exiguus eorundem uſus foret, agreſtibus juſſu eorundem in oppida munita diffugientibus, queis vim admovere anni tempeſtas non patiebatur. Interea trans Viſurgim ſub Hatzfeldio, Gœtzio, Gleenio, & de Salis validus exercitus coiverat; cui augendo quædam legiones Saxonicæ acceſſerant, & Landgravius Georgius ſub fratre Joanne aliquot millia militum auxilio ſubmittebat. Quorum ad Viſurgim acceſſu turbatus Leſlæus, copias per hiberna diſtribuere non audebat. Cæterum ipſe hoſti impar, cui ſæviente gelu paſſim per Viſurgim ad ipſum acceſſus patebat, ſimul Georgio Duci diffiſus, quo arceſſente hoſtem adveniſſe putabat; in Thuringiam regredi decrevit; ne vel ipſe ab hoſte opprimeretur, vel Banerius ſolus eidem ſuſtinendo non ſufficeret. Eoque Northuſam ſe confert, Banerii ſuper conjunctione ſententiam expectaturus. Ipſi enim placebat junctis copiis in hoſtem ire, ac intercepta ejusdem per Brunſuicenſem agrum quiete in Weſtphaliam ipſum rejicere, cum inopia ibi luctaturum. Sed potius Banerio viſum incumbentem Wrangelio hoſtem detrahere; eoque malebat Leſlæum tantiſper circa Mindam & Nienburgum ſe tenere, trajectus opportunitate hoſtium conatus facile eluſurum.

Gœtzius per Haſſiam graſſatur. §. 70. Aſt Haſſiæ interim graviſſima tempeſtas incubuerat, quam poſt Leſlæi cum Banerio conjunctionem Gœtzius decem equitum, quatuor peditum millibus infenſus invaſerat, rapinis, incendiis, cædibus immane quantum graſſatus. Is Amœnoburgum primo receperat. Mox Homburgum oppidum, præſidio in arcem refugiente
16. Jul. occuparat. Sed in hanc aſſultum tentans repellebatur, ducentis deſideratis, quos inter Reinackero tribuno fœmina caput projecto ſaxo obtriverat. Mox tamen cum provincialium multitudini neq; cibus neq; aqua ſuppeteret, præfectus, deditione facta more militari dimittitur: provinciales tamdiu clauſi tenentur, quoad quiſque pro fortunæ captu ſe redimeret. Paderbornam Geiſius tribunus cum duabus equitum, ſeptem peditum cohortibus per
5. 25. Aug. viginti dies ſtrenue propugnabat. Ad extremum tamen arbitrio ſe hoſtium permittere coactus ipſe cum ductoribus captivitatem ſubit, gregariis per cohortes hoſtiles diſtributis. Equidem tentabat
16. Jul. Landgravius literis ad Gœtzium ſcriptis hoſtilia avertere, obtentu tractatuum cum Cæſare, & indu-
21. Jul. ciarum. Sed hic reponebat; expeditione ad Hanoviam pacis commercia ſublata; & ſi quid deſideret, Hungariæ Regem adeundum. Igitur hoſti prævalenti cedens in Weſtphaliam ſe conferebat, ut ſuas ibi copias contraheret, ac undique auxilia exciret, Suecorum primo, inde Belgarum ſubſidium implorans, in Batavos ipſe profectus. Nec minus interim de pace tractabatur, cujus propinquam ſpem Cæſarei Miniſtri oſtentabant, pleriſque Haſſiaco-
17. Sept. rum in eandem pronis. Poſt Paderbornam captam Gœtzius Suſatum, inde Tremoniam, utramque
24. Sept. injectis ignibus, ad deditionem adigit. Nec minus Werlenſis arx, & Hammum capitur, Dorſtena incaſſum tentata. Et videbantur Haſſi tota mox Weſtphalia expellendi, ni clades ad Witſtocum Gœtzii progreſſus ſtitiſſet. Nam & reliquis in oppidis exiguus erat paratus, & plerique ductorum animo alienato miſſionem flagitabant, quos Melander clam ſtimulare credebatur. Apud Belgas quoque parum ſubſidii obtinebatur, obnitente Colonienſi miniſtro, & Brandeburgico ob detenta Marcæ oppida difficultates movente, ipſis quoque 1636.
Belgis neutralitatem cum Cæſare & Imperio ambientibus. Igitur cùm Suecorum auxilium longius abeſſe videretur, cum Gallis novum fœdus Veſaliæ 16. Sept.
init, ubi Chaumontius Legatus Gallicus agebat. Præſertim quia pacis cum Cæſare nulla ſpes erat, Gœtzio jactante, à Cæſare ſibi injunctum omni modo Landgravium perſequi; & Saxo atque Darmſtadienſis acriter inſtarent, ne Cæſar damna huic data condonaret. Aſt audita Witſtokienſi pugna, Landgravius ſtatim Hamburgum ſe conferebat, cum Banerio & Leſlæo ſuper belli deinceps gerendi ratione conſultaturus; paratus etiam partem copiarum ſuarum cum iſtis conjungere; nihil aliud ab iiſdem ſibi ſtipulaturus, quam ut paci ineundæ includeretur. Sed cum ægre Luneburgum per inſidias evaſiſſet, ulterius progredi non auſus, Hamburgum retro, inde per Weſtphaliam domum revertit.

§. 71. Hanoviæ præfectus Ramſæus obſidio li- Hanoviæ ſtatus.
beratus longe lateque excurrebat, ſæpe hoſtibus non modico damno illato, nec ſpernenda præda potitus. Ei Gallaſius inducias offerebat, ſimul moguntinus cum eodem ſuper neutralitate agebat; unde & ipſe nihil hoſtilitatis adverſus hunc exercebat. Wetteravicis autem Comitibus, & Francofurtenſibus modo amicum, modo infeſtum ſe oſtendere, prout circa ſubvehenda Hanoviam neceſſaria promtos aut difficiles ſe exhiberent. Sed maxime infenſum ſe gerebat Georgius Darmſtadienſis Landgravius ſub capitis pœna ſuis interdicens, ne quid tributi Hanovienſibus exſolverent, necatis ſi qui literas in oppidum ferre prehendebantur. Nec ſegnius odiis certare Hanovienſes, ejusq; ſubditos rapinis & exactionibus vexare. Unde tandem Landgravius copias ſuas à Gœtzio & Saxone avocare, peculiaremque ſibi exercitum parare inſtituit coërcendis Hanovienſibus, & intercepta ſubvectione ad deditionem adigendis. Tanto magis Hanovienſes properare, omniaq; neceſſaria in oppidum convehere, Offenbaco ad Mœnum tantiſper inſeſſo protegendis ſubvectionibus. Cum Moguntinis poſt, & Francofurtenſibus ſuper neutralitate tranſactum, cui demum & Georgius Landgravius accedebat, poſtquam copiæ ipſius adverſus Suecos in Miſniam evocatæ eſſent; gliſcente quoque inter ipſum & Moguntinum æmulatione, uter eo oppido potiretur, magno Hannovienſium commodo, quos omni exhibito favore Moguntini peculiariter ſibi conciliare ſtudebant.

§. 72. In Alſatia Tabernæ demum cum arce Per Alſatiam geſta.
Hohenbaara deditionem faciunt. Oppido quan- 4. Jul.
tumvis ruinis & incendiis valde deformato præſidium Gallicum impoſitum. Inde Bernhardo Duci conſilium erat, ſi Argentoratenſes cœptis favere vellent, ad eam urbem Rhenum tranſire, & inſeſſo Nicro flumine Gallaſii ſubvectionem impedire, aut bellum ad Danubium transferre. Argentoratenſes ut pontis ſui uſum concederent, Valetta aſperioribus poſtulatis compelli poſſe crediderat, imperato præter pontis uſum frumento ad tres menſes pro triginta millibus hominum, quadraginta uncialium millibus, & magna vi pulveris pyrii, ſimul libero in urbe foro. Addebantur minæ, ni ante veſperam reſpondeatur, ſe diſceſſurum, urbe ipſorum & tota provincia libidini Cæſareorum expoſita. Aſt iſti inſolentia poſtulatorum offenſi præter uſum fori, & modicum frumenti omnia abnuebant; cum moderata petentibus, quod Mockelio Reſidenti Suecico, ipſique Duci videbatur, plus obtineri potuerit. Nec operæ pretium poſt factum mollioribus propoſitis; cum & Gallaſius iſtos promiſſis demulceret, & oppidanis cordi foret utriusque favorem retinere,

1636. Quanquam enim plerique animo in Suecicas partes propenderent: Cæſareos tamen offendere non audebant, ne commercia ipſorum cum Baſileenſibus & Francofurtenſibus, & ex agro Wurtenburgico turbarentur. Hoſtem interim ad Druſenheimum munitis caſtris conſidentem magna premebat inopia, & miles immaturis fere pomis victitans labefacta valetudine frequens moriebatur
14. Jul. aut deſerebat, excurſoribus quoque ſubinde mulctatis. Ad quem Galli Bernhardusque Dux propius movent, intra horæ iter ab hoſtium caſtris Brumati conſidentes; ubi Dux, intra biduum quingentis profugis aut captivis potiebatur. Conſilium erat prælio decernere, ſi Gallaſius ſui copiam faceret, aut ſi pugnam abnueret, caſtris oppoſitis eum fatigare; quod ipſis in propinquo pabuli copia; hoſti contra trans Rhenum omnia petenda. Habebat Vinarienſis quatuor equitum millia, octodecim peditum centurias; Gallorum ſex peditum, duo equitum millia quingenti erant, egregius miles, & qui præclari quid in hoſtem gerere poterat, ſi Argentoratenſes favere cœptis voluiſſent: qui frumentum, quod antea promiſerant, Gallis pretio vendere abnuebant. Unde Vinarienſis alia via frumentum comparaturus militi veniam dat ſegetem pro lubitu demetendi, eamque in certa loca deferri jubet à ſe redimendam, quo exercitui, ſimul Tabernis, atque Hagenoæ proſpiceretur. Sed cum miles pleraque Argentoratum deportaret, Dux poſitis ante urbem ſtationibus id impeditum ibat non ſine oppidanorum offenſa.

Cæſareani in Burgundiam tendunt. §. 73. Inter hæc Hungariæ Rex in caſtra ad Druſenheimum perveniebat, paucas tantum horas ibi moratus, componendis, uti credebatur, quorundam ductorum ſimultatibus. Paulo poſt Lamboius cum quatuor equitum dragonumque milli-
18. Jul. bus per alteram Rheni ripam Briſacum, inde tranſito ponte in Burgundiam properat, quo etiam Mercius, qui Bockenheimi ad Saram hactenus ſtativa habuerat, cum quatuor equitum millibus, duabus peditum legionibus tendebat, aliis etiam catervis adſcitis, Dolæ liberandæ. Apud Gallaſium non ſupra ſex militum millia in caſtris ſupereſſe ferebantur. Unde Bernhardo Duci denuo conſilium capitur ponte navali extructo Rhenum tranſire, & Gallaſium ad incitas redigere, nullo effectu, quod Argentoratenſes ad navigia, rudenteſque, &
27. Jul. aſſeres vendendos permoveri non poſſent. Inter hæc Cæſarei catervam, quæ ſub Guichio Comite frumentum Hagenoæ illatura erat, intercipere conabantur, centuria equitum è ſingulis legionibus electa. Ex his ducenti Croatæ ad rivi tranſitum conſtiterant, cæteri poſt frutetum ordines explicaverant. Aſt viginti quinque Vinarienſes equites reliquum agmen prægreſſi impetu facto Croatas iſtos in fugam propellunt, qui reliquis ſuorum impacti tanto eos terrore implent, ut in paludem præcipites ruerent, & plerique amiſſis equis, abjectiſque loricis in caſtra refugerent. Ubi tanta conſternatio oriebatur, ut jam legiones cum impedimentis per pontem cis Rhenum refugere inciperent; cum tamen nemo fugientibus inſtitiſſet. Nam Guichius Comes conſpectis eminus cataphractorum ordinibus late extenſis ſuos retinuerat. Ita præter præfectum turmæ, duosq; vicarios quinquaginta tantum equi in Vinarienſium manus incidunt, plurimi tamen in palude perierant. Sed & quotidianis fere excurſionibus Cæſarei ſubinde vapulabant, exiguo ad ſummam rerum momento. Enimvero cum Bernhardo Duci nulla eſſet facultas Rhenũ tranſeundi, & Gallaſius intra munitiones ſuas tutus eſuriendo cum iſto certare vellet, Cæſareis interim per Burgundiam viam in Gallias molientibus poſt Hagenoam, Tabernaſq; milite atque annona firmatas, ac nullo obſidii metu ex Alſatia paucis equitum legionibus relictis abire conſtituit. Et 1636.
Valetta præcipue urgebat, quod Hiſpani in Picardiam irrupiſſent, ac Lotharingiæ Dux ad liberandam Dolam ſe moveret. Antequam tamen diſce- Inſignis Bernhardi Ducis velitatio.
deret Vinarienſis oſtentandæ virtuti cum ſola ſua legione prætoria ad caſtra hoſtium accedit, & poſt rejectam excubitorum ſtationem tamdiu conſiſtit, quoad univerſus hoſtium equitatus inſtructus prodiret. Ubi quanquam Valetta ſuaderet, quem iſte nulla conſilii ſui facta mentione ſecum duxerat, ut cæteræ legiones arceſſerentur; tamen virtute ſuorum fretus per duas horas cum hoſte velitatus tenebris ingruentibus decoro ſe ordine recipit, uno tantum equite amiſſo, cum hoſtium ſupra triginta caderent. Id factum Galli magnis laudibus extollebant, etſi nonnullis diſplicebat, duo exercitus capita periculo non neceſſario ſe commiſiſſe. Ita Vi- Iſte cum Gallis Alſatia excedit.
narienſis caſtra movet, vegetis copiis & non parum auctis, ac per Tabernas Pfaltzburgumque in Lotharingiam tendit, Argentoratenſibus per literas exprobrans, quod ipſorum tergiverſatione pulcerrima occaſio rem bene in communem hoſtem gerendi, corrupta ſit. Sed & ſtatim Gallaſius cum gravi agmine cis Rhenum Briſacum, inde in Burgundiam movet; quo & levis equitatus recta per Alſatiam properabat.

§. 74. Inter quæ nuntius deſertæ à Condæo Dolæ ut Cæſareis magnos ſpiritus dabat; ita Gallorum, Duciſque Bernhardi conſilia non parum turbabat, Gallaſius in Galliam irrumpere.
qui ſummam expeditionis ſuæ in Germaniam Condæano exercitui ſuperſtruxerant; cui injunctũ fuerat poſt expugnatam Dolam ad Rhenum movere, inde ulterius in Germaniam penetrare. Igitur Cæſarei de Gallorum conſternatione perſuaſi, contractis undique copiis bellum in Ducatum Burgundiæ transferre conantur. Quibus ut obſiſteretur, non ſolum Valetta, qui in Picardiam tendebat, ſed & Vinarienſis è Lotharingia, ubi interim Blamontiũ & Rambervillam expugnaverat, evocatur. Quorum hic tamen duas antea legiones in Alſatiam dimittebat excurſionibus hoſtiũ ſiſtendis; quæ & aliquoties rem bene geſſerunt, oppreſſa inter alios Diſchleri ad Weiſſenburgum legione. Eodem tempore Rex Hungariæ Briſaci, cujus penus per ipſius comitatum non parum exhauriebatur, edicto cau- 8. Sept.
ſas belli in Galliam moti promulgat: ſtatim poſt pacem Mantuanam, cum Sueciæ Rege fœdus in Cæſarem initum, apud alios Reges infeſta in eundem conſilia agitata, Ordines Imperii concitatos, oppida complura vi expugnata, aut ab hoſtibus emta, adverſus Cæſareos exercitus vim adhibitã, Lotharingiam occupatam. Hinc Gallos invitat, ut tam pravorum conſiliorum autoribus non adhæreant, ac ſibi ſuoq; exercitui omnem favorem exhibeant non Galliæ perniciem, ſed id tantum molienti, ut Rex ad honeſtam pacem adigatur. Aſt in Burgundia Gallaſi⁹ Champlietæ loco opportuno caſtra poſuerat, tribus inde leucis Gallico & Vinarienſi exercitu conſidente. Et iſte quidem mox cum annonæ inopia conflictari cœperat, cum his omnia abunde ſuppeterent. Idem quoque modicis, ſed crebris excurſorum cladibus carpebatur, ſi quid in Gallos tentaret ſemper repulſus, aggreſtibus quoque in palantes ſævientibus. Nec mitius famem comitata peſtilentia graſſabatur. Inprimis male multabantur levis armaturæ equites, Hungari, Croatæ, Poloni, qui à quinque millibus ad mille tandem redacti erant; quorum etiam caſtra Vinarienſis, Ranzovio Mare- 30. Sept.
ſchallo ſuccenturiato, improviſus eum equitatu irrumpit, ipſoſque in peditum caſtra compellit, magna præda & duobus equorum millibus captis. Qua clade efferati Croatæ, cum quos diu ſecum habuerant captivos trucidaſſent, iſtorum captivis per Gallos

Gallos par relatum eſt. Per quinque ſeptimanas intra iſta caſtra Gallaſius conſederat, cum novis copiis ſub Grana Marchione, & Butlaro tribuno auctus longius in Burgundiam penetrare conſtituit; eo-
11. Oct. que Champlieta movens Bellomontii Divionem verſus conſedit, capta arce Mirabella frumento & vino referta. Abeuntium veſtigia legebat quidem Vinarienſis, ſed quod iſti pugnæ copiam non facerent, ac numero prævalerent, parum iiſdem damni inferre poterat. Inde à Gallaſio oppidum Launeum à Divo Joanne dictum omni vi impugnatur, aliquoties aſſultibus datis. Sed inde non ſine ſtrage repulſus, irritusque conſilii in Comitatum Burgundiæ regreditur, maximas inter difficultates ob profundas luto vias, & incumbentes Gallos & Vinarienſes. Ac ipſe fatebatur, eo receptu quinque millia militum amplius ſe amiſiſſe, præter plurima impedimenta, reliquis fame ac fœda anni tempeſtate peſſime habitis. Caſparis quoq; Mercii legio Juſſeii à Tupadelio oppreſſa, & Jonvilla à Bernhardo Duce deditione capta. Jam Gallaſius hiberna ſpectabat, cum denuo Gallis digreſſis, in Vinarienſem per Comitatum Burgundiæ hiberna capturum convertitur, qui ſolus hoſti impar deſerta Jonvilla in Barri Ducatum ſe recipit, exiguo damno dato aut accepto. Ita & hoc anno Gallaſii conatus in Galliam irritus erat, & ſatis judicabant prudentiores, expeditionum in Galliam vix ſecundos ſucceſſus ſperari poſſe. Vicos quippe ibi vacuos relinqui, & omnia intra oppida convehi validis præſidiis firmata, quibus expugnandis famelicus miles fruſtra admoveatur: modicis copiis nihil effici, magnos exercitus advecto aliunde commeatu ali non poſſe.

Tranſactio cum Archiepiſcopo Bremenſi ſuper neutralitate.

§. 75. Inter hæc cum Friderico Bremenſi Archiepiſcopo ſuper neutralitate iſti præſulatui concedenda tranſigebatur, ſic ut idem omnibus belli oneribus foret exemtus citra fraudem tamen Suecorũ, & ut his innoxius per eas terras tranſitus concederetur, aliaq; amicitiæ officia exhiberentur, & quæ ſuper Coadjutore quondam convenerant, firma perſiſterent. Pro Buxtehuda tradenda certam pecuniæ ſummam pollicebantur Ordines provinciales. Quæ tamen tunc demum rata forent, ſi intra ſex menſes à Cæſare par immunitas obtenta foret; alias res priore loco manſuras. In eaſdem fere leges ſuper Verdenſi præſulatu conventum, cujus regimen Friderico concedebatur, ſalvis Reginæ cum Capitulo pactis, ac ut ſuper Rotenburgo cum Joſia
23. Sept. Ranzovio tranſigeretur. Ea pacta à Rectoribus Sueciæ rata habebantur, utque iſtis iidem præſulatus fruerentur Banerio & Leſlæo injunctum.

Conſilia Rectorum Sueciæ ſuper pace. 4. Aug.

§. 76. Inter ferventia tamen paſſim arma Rectores Sueciæ de pace cogitare nunquam omittebant, eoque poſt ſolutum Ordinum conventum denuo id negotium incudi in Senatu ſubjiciebatur, quod Oxenſtierna in Sueciam regreſſo ſublata eſſet ratio hucuſque uſurpata tempus extrahendi, ac reſponſa à Senatu ad Oxenſtiernam, ab hoc ad illum rejiciendi. Cum ergo in tractatibus cum Saxone ſuper tribus adhuc capitibus controverteretur, excluſis pace Ordinibus reſtituendis, Sueciæ ſatisfactione, & militum ſtipendiis; placebat reſtitutionem Ordinum quantum poſſet urgendam. Id quippe pium, Guſtavi Regis deſtinatis congruum, Sueciæque glorioſum, & favorem Germanorum ac vicinorum conciliare aptum. Simul Sueciæ ſecuritas in eo vertebatur, ut iſtis reſtitutis antiquus Germaniæ ſtatus inſtauraretur, Auſtriacorum potentia librata. Sed quia res Sueciæ non ferebant, ut præter neceſſitatem bellum gereretur, cujus fructus fere ad alios, damnum ad ipſam rediret; ac plerique Proteſtantium in hoſtium partes defeciſſent, reliqui ſeorſim cum Cæſare tractarent, nec ab ullo auxilii quid expectandum, quin & metuendum foret, ne & hi aliique vicini cum hoſte adverſus Sueciam ſe jungerent; rationis non erat, ubi de poſterioribus capitibus tranſactum, & omnia media iſtis Cæſari conciliandis fruſtra conſumta forent, in eorundem gratiam bellum dubio eventu continuare. Cujus rei invidia facile in ipſos Ordines devolvi poterat; qui in iſtorum excluſionem conſenſerant, & Suecos pro iiſdem connixos deſtituerant; qui poſt preces pro iſtis interpoſitas honeſte bello ſe ſubducere poterant. Enimvero iſthæc deſtinata ſummo ſilentio premenda erant, quod Ordines ſi à Suecis deſtitui ſe animadverterent, acerrimum in iſtos odium induituri erant. Nec minus illud diſſimulandum, hiſce conſtare; quod iſti ſuper ſua reconciliatione apud Cæſarem agerent. Cum hoc ipſo tamen duo capita reliqua pari paſſu tractari decorum erat, & quia ſi circa hæc res non ſuccederet, obtentu prioris tractatio honeſtius abrumpebatur. In penſationem ſumtuum ſex milliones uncialium poſtulare placebat, ſi omnibus Germaniæ locis cedendum foret, de quibus tamen tres remittendi erant, ſi æs alienum à Suecis in Germania hujus belli cauſa contractum Ordines in ſe ſuſciperent. Quod ſi militibus ab his ſatisfieret, vel uno millione adquieſcere volebant, hypothecæ loco maritimis quibuſdam oppidis acceptis cum territorio, quantum præſidiis alendis citra onus Sueciæ ſufficeret, ſi Ordinibus pecunia in promtu non eſſet. Potius tamen, quam eam ob cauſam diuturno bello implicarentur, iſta omnia remittere placebat; etſi ea res quantum poſſet urgenda, & jactandum, citra eam pacem fieri non poſſe. Omnino tamen militi per Ordines ſatisfaciendum erat, eoque onere Sueciæ levanda; cum utique iſte operam libertati Ordinum ſtabiliendæ navaſſet. Enimvero poſtquam incertum erat, num hoſtis æquas leges admiſſurus eſſet, Gallorum amicitia cumprimis colenda videbatur. Cum Hollandis quoque arctior conjunctio ſperabatur jam frementibus, quod Danus vectigalia in Albi flumine exigeret; & arcem Fleckeræ ad Norvvegiæ littus excitare meditaretur conducendis navibus, quæ Mare Balticum frequentabant; id quod iſtis non modico oneri futurum erat. In Anglis exigua ſpes reponebatur; æmulatione adverſus Gallos, Hollandoſque flagrantibus. Nec tamen plane eos negligere placebat, ſed eodem adverſus ipſos modo agere, quem ipſi adverſus Suecos hactenus adhibuerant; verbis ſubinde ſingularem amicitiam, & jamjam coalitura fœdera jactare; ſaltem ut militis conſcribendi facultas ibi foret; præſertim ſi matrimonium Eliſabethæ Palatinæ cum Uladiſlao Poloniæ Rege ſuccederet. Ratihabitionem tamen Gallici fœderis vario obtentu differre viſum, quoad adpareret, quo Saxonis deſtinata ſpectarent, & quomodo Banerio res ſuccederent. Interim optabatur, ut Meclenburgici potiſſimum interventu cœpta pacis tela pertexeretur, cujus maxime intererat rem amice componi, & cujus ſtudium, aut averſio & invidia parum momenti ad negotium alterandum afferebat.

Meclenburgicus fruſtra circa pacem ſatagit.

§. 77. Enimvero Meclenburgicus, utut rerum ſuarum ſatageret, circa pacem parum promovebat. Is quid reſponſi ipſius Legatus Joannes Cottmannus ab Oxenſtierna retuliſſet, Saxoni per literas ſi-
gnificarat, rogans, ut Proteſtantium conventus 18. Jun.
quamprimum indicatur; ac quia Oxenſtierna, à Gallo licet aliiſque ad bellum inſtigatus, ſtudium pacis conſtanter præ ſe ferat, denuo apud Cæſarem ſuper excluſorum reſtitutione inſtet, ut is offenſam
ſuam bono publico condonet. At Elector reſponſo 30. Jul.
ſuo novam difficultatem movebat, velut Oxenſtierna poſtularet, etiam poſt tranſacta omnia à Suecis loca quæ inſideant retinenda, nec exercitus

1636. deducendos, quoad ſuper ſatisfactione tranſactum ſit, velut circa eam nulla cautio aut hypotheca ſufficiat: id quod præſentes Germaniæ res nullo modo ferant. Alias rem ſe Cæſari commendaturum; nec ſibi minus, quam Suecis cordi fuiſſe excluſos reſtitui, ni metuiſſet omnes Proteſtantium fortunas periculo exponere ob tres aut quatuor inferioris ſortis Ordines turbulentia inſignes, qui ulterius quam decretum Lipſienſe pateretur graſſati leges Imperii plane inſuper habuerint, nec adhuc Pragenſi paci ſe ſubmittere dignentur. Inde cum poſt Oxenſtiernæ in Sueciam diſceſſum ſpargeretur; tractatus pacis in ſpeciem hactenus ſuſceptos hoc obtentu plane abrumpi, aut in longum differri; Salvius Meclenburgicum Ducem convenit iſtis ſuſpicionibus eximendis, & ut eum quantum poſſet ad cœptum negotium perſequendum excitaret, quo adverſæ parti Suecos calumniandi anſa eriperetur. Cæte-
16. Sept. rum Dux Saxonis reſponſo accepto, errorem, quem iſte ſuper Oxenſtiernæ poſtulatis conceperat, eximit, ſimul ad pacem hortatur, ac ſi videatur, ad ipſum ſe venturum promittit. Sed apud Saxonem iſto tempore bello plane immerſum de pace cogitationibus parum loci relinquebatur. Ac revera ipſis Cæſareis Saxonica negotiatio parum cordi erat, ne iſte hoc obtentu aliquod regiæ dominationis inſtar in reliquos Proteſtantes, ac præcipue utriusque Saxoniæ Ordines affectaret. Et paulo poſt in Ratisponenſi conventu alia paci tractandæ fundamenta ſternebantur, ſic ut deinceps Meclenburgici conatus parum ponderis haberet.

Daniæ Rex pacis mediationem in Suecia urget.

§. 78. Aſt Daniæ Rex eodem tempore mediationem ſuam Suecis parum gratam denuo ingerere: cujus alias judicium de pacis negotio erat; Cæſarem ægre ad molliores conditiones deſcenſurum Saxone cum Suecis commiſſo, qui ut ſe mutuo atterant, iſto ſane lubente fieri. Nec Suecis cauſam eſſe, cur ſuper excluſis Ordinibus laborent, cum id negotium ipſos Germanos maxime tangat; & Palatinum à Cæſare ſerius ocyus utique reſtituendum; cæterorum quemque pro ſe ſatagere. Præmii Suecis nihil expectandum; cum nec terrarum quid dari queat, nec Ordinibus pecunia ſit; in chirographis parum ſecuritatis, nec Cæſarem paſſurum, ut Sueci hypothecæ titulo quid retineant. Denique nec militum ſtipendiis valde inſiſti poſſe, ſi rationibus ſubductis inſpiciatur, quid ab Ordinibus acceperint, & quam utilem operam iſtis navarint. Alias à Suecis nunquam Cæſarem debellandum, nec illos extracto bello aliud agere, quam ut vicinis moleſtiam dent, ſuasque ipſi vires exhauriant. A Gallorum armis nihil levamenti iiſdem ſperandum. Hac igitur ſententia imbutus, ſimul
31. Aug. infeſtiora animo agitans ad Reginam literas dat, quibus operam ſuam circa pacem conciliandam incaſſum ſumtam, & quibuſdam ſuſpectam habitam querebatur, quam ut deinceps plane deponat ſat rationum ſibi eſſe. Affectum tamen in ipſam & conjunctas Borealium Regnorum rationes ad negotium iſtud porro urgendum ſubigere. Et quia Saxo propoſitas ab ipſa conditiones aſpernetur, alias ut diſpiciat petit, quas ab adverſa parte admiſſum iri ſpes ſit; nec propter modicam pecuniæ ſummam, aut maritimorum locorum ad incertum tempus poſſeſſionem fortunas Sueciæ belli aleæ exponat. Inde ut ſibi ſecreto pandat, quibus tandem legibus pacem concludere velit; quas ſi rationi congruas inveniat, omni ſe ſtudio tractatus pacis inſtauraturum. Oſtendebatur quoque moles belli non cum Cæſare tantum, ſed toto Imperio gerendi: & cui periculo cum Suecis, tum vicini, ac ipſe præcipue exponatur. Et quanquam à Daniæ Regno nihil adverſi Sueciam manere teſtabatur; tamen Holſatiæ Ducatum Imperio innexum aliam ſibi perſonam imponere. Pragenſem pacem apud 1636. Germanos in vim legis tranſiiſſe Ratisponæ denuo confirmandam, quam & alii Holſatiæ Duces jam ſuſceperint, nec à ſe amplius repudiari poſſe. Nec ſibi conſultum in alterius gratiam Cæſarem & Imperium in ſe irritare, aut Holſatiam periculo exponere. Denique Regina ſuis & hoſtium viribus æqua lance trutinatis ſat glorioſum duceret, ſalvis Sueciæ provinciis bello exceſſiſſe. Pari argumen- 4. Sept.
to Daniæ Senatus ad Sueciæ Senatum ſcribebat; oſtenſo, quantum ſibi cum Germania junctioribus ex belli ejus contagio periculi immineat. Ne belli nonnullis ſucceſſibus ad idem alendum permoveantur, nec Germanorum Principum fœderibus confidant, quorum fragilitatem ipſi quondam ſenſerint. Galliam omni vi invadi, ut ad peculiares tractatus compellatur, & ut Sueciæ, quæ gravius offenderit, eo duriores leges impingi queant. Unde optime ſibi conſulturum, qui primus pacem amplexus fuerit. Hinc petunt, ut extremam ſuper pacis legibus ſententiam explicent ita conceptam, ut ſpem boni ſucceſſus præbeat. Non ita lautas nunc ſicut quondam conditiones obtineri poſſe; & per iniquitatem temporum parum ſpei eſſe Guſtavi Regis merita præmii quid manſurum: ac lucri vice habendum, ſi honeſta pax citra jacturam Sueciæ obtineatur. Eodem tempore miſſus à Daniæ Rege ad Salvium Cleenius abſque ambagibus culpam fruſtra à Rege in pacem impenſæ operæ in Suecos conferebat, qui Cæſaris procuratorium Saxoni datum plane rejecerint, cum id ſaltem ad tractatus uſque ferri potuerit; nec ad congreſſum Lubecæ indictum miſerint; & Oxenſtierna in Sueciam digreſſo negotium pacis plane depoſuerint. An non tempus tandem eſſe tam funeſto bello finem imponi? Scopum belli jam obtentum; neminem ſupereſſe, qui Suecorum auxilium imploret; ipſosque ſuas injurias ultos. Igitur pacem arripiendam, ne vicini ad ſiſtendam Proteſtantium oppreſſionem in arma trahantur. Cavendum quoque ne Ratisponæ totius Imperii nomine bellum Suecis indicatur, ſimul iidem à Gallis & proprio milite deſerantur, Polono quoque iſti occaſione imminente. Quæ Salvius, ad ſuperiores ſe relaturum recipiebat. Cum etiam Dani jactarent, Suecos pacem nolle, nec Regni ipſorum rationes aliter ferre, quam ut in bello perſiſtant Senatus Salvium monebat, ut iſti opinioni quantum poſſet contradiceret. Etſi alias iſtos rumores tunc non adeo ægre ferebant, nec ſibi multum obeſſe judicabant, cum nemini magis à vicinorum injuriis cautum ſit, quam qui impune laceſſi non poſſe creditur. Quanquam autem iſta à Dano propoſita, non obſcure minas ſpirarent; Rectores tamen Sueciæ diſſimulata offenſa ad Regis literas reſpondent; Culpam fruſtra conſumtæ ab ipſo operæ penes ad- 25. Oct.
verſam partem fuiſſe; quæ & ideo ejuſdem mediationem ſuſpectam habuerit, ne forte pax Pragenſis refingeretur. Et cum intima deſtinatorum nemini minus quam Dano pandere vellent, de conditionibus pacis per ambages reſpondent; poſtulari ab ſe non poſſe, ut preſſius mentem ſuam declarent, quoad appareat, quid adverſa pars conſilii capiat. Ubi ſerio res ab hac agatur, ſe quoque æquitatem ſuam omnibus adprobaturos. In eundem ſenſum Daniæ Senatoribus reſpondebatur: Bellum à Guſtavo Rege motum, avertendo à Baltico littore Auſtriacorum dominatui Danis inter primos incubituro; ſimul reſtituendis oppreſſis. Hæc deſtinata, quo minus ad optatum finem perduci potuerint, Saxonem in culpa fuiſſe; qui hoſtem induens demum & ipſos ad ferrum ſtringendum adegerit. Si Cæſar alia ratione controverſiç ſuper excluſis Ordinibus mederi velit, Suecoſque

ea

1636. caturā levare, facile id ſe ferre poſſe, ut de iſtis in pace mentio non fiat. Ut militibus ſatisfiat, ipſi Saxoni æquum viſum. Quid præmii Guſtavi Regis meritis debeatur, nondum certi quid ſe petiiſſe, & commodius ipſo in tractatu definiendum. Eadem & Petro Wibio Danico Reſidenti inculca-
29. Oct. bantur, addito; aut ab hoſte ſibi concedendum, ut honeſta ratione arma exuant; aut vi ſe Germania pellendos. Enimvero poſt victoriam Witſtockianam Danus mediationem ſegnius urgere, quod metueret, ne Sueci conditiones pacis intenderent, & quia bellum ab ipſius finibus jam remotum erat; ſimul expectaret, quid conventus Ratisponenſis & Colonienſis pariturus eſſet; unde non niſi frigide ſuper inſtaurandis tractatibus ab ipſo differebatur. Omnes porro haſce Dani machinationes Sueci altiſſima diſſimulatione premebant, ac ſuo in Dania Reſidenti Strœmfeldio injungebant; publice ac privatim de prono Suecorum in Danos animo reſtaretur, nec quidquam apud iſtos ſiniſtræ adverſum hos ſuſpicionis hærere pateretur. Tantum apud unum aut alterum obiter jaceret, è Germania parum æquos rumuſculos ſpargi, ut intima eorum ſenſa eliceret. Tum ne ulla Dano querelarum cauſa præberetur, civis quidam Sueciæ graviter plectebatur, qui peregrinas merces pro ſuis profeſſus in freto Oreſundico vectigal defraudaverat: Reſidentique injunctum, omnia nautarum teſtimonia accurate inſpiciat, & ſi quid fraudis deprehendat, ſtatim ad Rectores Sueciæ referat. Neque tamen ideo de ſuo jure in Dani gratiam quid remittere placebat; eoque cum hic quereretur, ſubditos ſuos in Livonia gravib⁹ vectigalibus adverſus pacta Stetinenſia premi; Sueci id contra pacta fieri negabant, quippe quæ iſto tempore inita fuerint, cum Livonia nondum Sueciæ ſubjecta foret. Sed & cum eodem anno Danus poſtularet, argenti fodinas in Lapponia, metallumque inde erutum ſibi reſtitui rejiciebatur, oſtenſo, locum iſtum in Pithæenſi tractu ſitum cis juga montium, quæ Sueciæ & Norvvegiæ fines conſtituunt.

Danus pro filio matrimonium Christinæ Reginæ ambit.

6. Febr. §. 79. Eodem anno Daniæ Rex miſſo ad Oxenſtiernam Hannibale Seeſtedio ſuper matrimonio inter Reginam Sueciæ, & Fridericum ipſius filium conciliando ejus conſilium operamque requirebat. Quod negotium Oxenſtierna mollibus verbis declinabat; addito, cum id matrimonium dotis loco Regnum ſit ſecuturum, non Reginam ſolam, ſed & Sueciæ Ordines ſtatuendi poteſtatem habere. Nec cuipiam fas eſſe ejusmodi firmare conſilia, quæ ulla ratione libero Reginæ conſenſui vinculum injiciant. Nec Rectores Sueciæ autoritate circa hoc ab Ordinibus inſtructos. Eoque conſultiſſimum judicabat, omnem prenſationem in juſtum tempus differri. Nec tamen iſte Oxenſtier-
29. Mart. nam variis urgere quæſtionibus omittebat; num cenſeat, à Rege in Suecia ſuper hoc negotio mentionem injiciendam; & num ullius reſponſi, aut pollicitationis obtinendæ ſpes ſit, antequam Regina nubilis fiat? Ad quod Oxenſtierna verbis reſpondebat, cum ſcripto mentem ſuam obſignare abnueret; ſe quid Regi faciendum ſit nec ſuadere, nec diſſuadere poſſe; id tamen noſſe, Regem intra id tempus liquido reſponſo non potiturum. Inde ſuper annis queis Regina conſenſum ſuum declarare poſſet, ſciſcitabatur. Cui Oxenſtierna; Reginæ decimo octavo ætatis anno dimidiam Regiminis partem, viceſimo quarto integram Regni adminiſtrationem capeſſendam; ſed quomodo hi temporum articuli antiquis legibus definiti ad matrimonium applicari debeant, à Senatu & Ordinibus Sueciæ ſuo tempore definiendum. Id vehementer urgebat Seeſtedius, ut interea nemini alteri connubium iſtud promitteretur. Quod poſtulatum Oxenſtierna maximo cum præjudicio conjunctum cenſebat; cum abſurdum ſit citra neceſſitatem libertate ſe ſua privare; & ſi quis tale quid auſus fuerit, apud Reginam id hautquidquam excuſaturum. Quod ſi forte deinceps ſtatus patriæ ejuſmodi conſilia poſcat, liberâ ſtatuendi facultatem jam ademtam, ac hujus ſalutem in alieno arbitrio fore. Ac ſi ea conditio poſt Reginæ aut Ordinibus diſplіceat, offenſam repulſæ longe majorem fore. Tam longo quoque temporis ſpatio non poſſe non eam rem variis ſermonibus, ac fortaſſe controverſiis anſam in patria præbere. Alios, qui ad idem connubium forte animum adjecerint, abrupta ſpe indignabundos ad conſilia Sueciæ turbanda incubituros. Cum etiam ob teneram Reginæ ætatem nemini certum dari reſponſum queat, incongruum eſſe, uni ſpem facere cum aliorum offenſa. Nec minus præpoſterum, ſpem connubii facere, quando ſuper conditionibus ſimul agi non poteſt. Cum enim id matrimonium Regnum ſequatur, Ordines non aliter in id conſenſuros, niſi ut robur ac utilitas Sueciæ inde proveniat: eoſdemque cum idem liberæ electionis ſpeciem habeat, hautquidquam paſſuros, ſuffragio ſe obliqua ratione privari. Eoque judicabat Oxenſtierna non modo nihil grati reſponſi Danum obtenturum; ſed & Rectoribus atque Ordinibus Sueciæ neceſſitatem allatum iri, iſtis poſtulatis, nil niſi diſcordiam parere idoneis, per publicas ſanctiones aditum præcludere. Denique cum ab Oxenſtierna peteretur, ut id negotium in Suecia cum collegis communicare, Regique reſpondere vellet, ſimul adulta Regina ei connubio favere; hic ullo modo fidem ſuam obſtringere abnuebat. Idem negotium poſtea Rex per Petrum Wibium apud Rectores Sueciæ inſinuabat; qui literis ſe apud 4. Aug.
Regem ſuper eo poſtulato excuſatos haberi petebant; eaſdem, quas jam memoravimus rationes Wibio ingerentes.

Ratificatio fœderis Wiſmarienſis cum Gallo differtur.

§. 80. Cæterum cum poſt elapſos quatuor menſes, qui ratihabendo fœderi Oxenſtiernam inter & Chaumontium Wiſmariæ inito deſtinati fuerant, Avaugurius Gallicus Reſidens ſedulo inſtaret, ut ratihabitio perficeretur; id negotium in Senatu diu anxieque diſceptabatur, gravibus ex utraque parte rationibus ſe oſtendentibus. Abnuere quippe iſtam, ac fœdus cum Gallo plane abrumpere bello implicitis, cujus exitus nondum proſpici poterat, abſurdum & periculoſum videbatur, Gallo fortaſſe anſam inde arrepturo ſeparatim cum hoſte tranſigendi, Suecoſque ſolos bello immerſos deſtituendi. Subtrahebantur quoq; ſubſidia, quæ ex fœdere ſuſtinendo bello debebantur. Quin & forte Gallus arguere Suecos poterat, velut qui inani conventione ipſi illuſiſſent; & cum aliis in eorundem exitium conſpirare. Sed nec conſtabat, num Sueci à Gallis disjuncti honeſtam pacem obtenturi eſſent. Et Cæſar Gallo reconciliatus ſine dubio omnes vires ad ulciſcendos Suecos converſurus erat, parum curans, num ea occaſione Proteſtantium terris vaſtitas inferretur. Eo quoque fœdere militi, & ſi qui adhuc Suecorum rebus in Germania ſtuderent, fiduciam acceſſuram, cum alias Landgravius citra moram cum Cæſare videatur tranſacturus. Denique hinc Gallis, inde Suecis ingruentibus hoſtis diſtrahebatur; & utriuſque Regni, ac Proteſtantium in Germania rationes eam conjunctionem utique requirere videbantur. Nec ſpernenda tamen erant, quæ in alteram partem adferebantur. Hoc fœdere ratihabito prohiberi Suecos pacem oblatam arripere; belloque immergi, cujus finis animo proſpici nequeat. Acceptatam ſemel Daniæ Regis, ac Meclenburgici mediationem repudiandam; aut ſal-

tem

1636. tem iis denuntiandum, ut diverſa eandem via, quam hactenus, adornent. Unicum eum finem fœderi à Gallo propoſitum, ut Suecos bello implicitos teneat, quoad ipſe eodem ſe extricaverit; quod metuat, ne pace Suecis parta ipſe ſolus deſtituatur. Fundamenta ſtatus atque armorum Suecicorum in eo conſiſtere, ut Proteſtantium ſacra & libertas ſarta tecta ſerventur; quæ Gallo non aliter cordi ſint, quam quantum rebus ſuis expedit. Proteſtantes in Germania ad deſperationem adactum iri, velut bello jam in infinitum graſſaturo ob inextricabiles, quæ Gallos inter Auſtriacosque agitantur, controverſias, Gallis hoc fœdere velut arbitria Suecicarum rerum tradi, illorumque onera Sueciæ deinceps incubitura, tenui iſtorum, quod in hanc conferendum eſt, ſubſidio. Diverſæ eſſe indolis controverſias, quæ utrique Regno cum Cæſare intercedant. Verendum quoque, ne, ſi conjunctim deinceps tractandum ſit, Gallus prærogativam ſibi præ Suecia arroget, ac principes ſemper partes agere velit, Suecis in acceſſorii loco habitis. Gallum ita profunde bello immerſum, ut haut facile inde emergere queat; idque non minus efficax vinculum, quam fœdus eſſe. Nec priora fœdera ab eo ita religioſe culta; & in hoc fortaſſe rimam non defore, per quam elabatur, ubi rebus ſuis ita expedire judicaverit. Nunc Sueciam ſuo arbitrio de pace aut bello ſtatuere poſſe: fœdere firmato fata Sueciæ in aliena libidine fore.

Galli parum obſervantes fœderis ſe exhibuerunt.

§. 81. Hac occaſione repetebatur, quales ſe toto belli tempore Galli adverſus Suecos exhibuerint. Poſtquam à Charnaſſæo Guſtavus Rex in arma ſtimulatus fuiſſet, his adſpirantibus Galli commodis ſuis in Germania velificatos. Toto hoc tempore miniſtros Gallicos magnifice de pecunia & milite pollicitos; ubi ſuper promiſſis repræſentandis moniti fuerint, vario obtentu iſta eluſa. Semper eoſdem Suecorum conſilia in Germania turbaſſe. Et quod multis Ordinum parum perſpicaciæ eſſet, ac plerique vana æmulatione tum inter ſe, tum adverſus Suecos agitarentur, iſtos hanc ſingulari artificio aluiſſe, ac penſionibus annuis, aliisque corruptelis pleroſque à Sueciæ ſtudio abſtraxiſſe: nec eo ſecius jactaſſe, iſta omnia eum in finem fieri, ut in Suecorum obſequio iſti confirmentur. Poſt cladem Norlinganam, quamdiu Oxenſtierna adhuc in ſuperiore Germania hærebat, nil aliud eoſdem egiſſe, quam ut Suecos contumelioſe haberent, & verbo Proteſtantium conſervationem, revera horum exitium ſtruerent. Porro Oxenſtiernam, ut conventionem Compendii iniret, non tam inclinatio quædam animi, quam præſentium temporum neceſſitates permoverant; quod alia via non pateret, quàm per Galliam, nec eam aulam declinare liceret; rebusque Sueciæ tam in Polonia, quam Germania non expediret, Regem ejuſque miniſtros palam offendiſſe: ad famam quoque multum intereſſet, amica ſpecie inde diſceſſiſſe. Præſertim cum eo tempore Galli nondum aperte bellum in Hiſpanum & Auſtriacos ſumſiſſent, & omnes rationes id declinandi inirent; ac in proclivi foret idem prævertere, ſi paululum concedere voluiſſent. Igitur cum Suecia quidem bello jam implicita foret, ac nondum conſtaret, num in arma erupturi eſſent Galli, Oxenſtierna horum deſideriis morem cogebatur gerere. Sed quia animadvertebat, Richelium Cardinalem alioſque miniſtros Gallicos id quærere, ut ipſi quidem nihil præſtarent, & Suecos tamen obligatos tenerent; ac in eo tunc omnia iſtorum conſilia verterentur, ut blandis verbis, amplis promiſſis, & pauculo auro aliarum nationum laborem, pericula, ac ſanguinem emerent, ſuæ ſecuritati firmandæ, deſtinatiſque exequendis; Oxenſtierna plus quam vellet, annuebat, præviſo tamen ſubterfugio, & cautione adhibita, ne Sueciæ ea conventio fraudi foret. 1636. Nam & ita fœdus concludebat, ſi à Regina id ratum haberetur, quod ipſe poſt diſſuadebat; nec Galli primum caput de bello Cæſari indicendo impleverant; cum tamen nec Hollandi in fœdus cum Gallo prius conſentire voluiſſent, quam Hiſpano bellum indiceretur. Et cum cautum eſſet, ne ſeorſim de pace ageretur, à prima conventionis die per Legatum Pontificis, alioſque à Gallis tractatum fuerat. Poſt cum metuerent, ne Suecis cum Cæſare conveniret, verbis quidem multo liberaliores eſſe cœperant; nec eo minus tamen Chaumontius impedire ſtudebat, ne iſti cum Proteſtantibus tranſigere poſſent; Principeſque paſſim inviſebat, ut eos in ſuſpenſo teneret. Suecorum quoque ductores turbabat ſpe copioſæ pecuniæ, novorumque delectuum facta; ſimul cum Arnheimio, cum Franciſco Alberto Lauenburgico Duce, aliiſque conſilia miſcebat, non niſi confundendis Suecorum rebus. Ob famam tamen, & ne ſimultates inter utrumque Regnum eſſe crederentur, Oxenſtierna cum Chaumontio Wiſmariæ congrediebatur, ut tamen jus de bello ac pace libere ſtatuendi Reginæ reſervaret. Hæc igitur rationum momenta cum utrinque ſolicite librarentur, tandem placebat vitandæ Galli offenſæ fœdus ſubſcriptione firmare; ſed circa traditionem inſtrumenti moras nectere; quod non ita facile bellum deſerere Gallus poſſe videretur, etſi non minus eum in finem manibus pedibuſque conniteretur. Eoque & Salvio ſcribebatur, ut ſuper conficiendis quæ nondum fœdere definita erant cum Chaumontio ageret; & tempori extrahendo illa maxime capita urgeret, à quibus Galli abhorrebant. Satius quippe videbatur rem tantiſper in ſuſpenſo tenere, ut ſui juris foret Regina, pacem ſeu bellum tempora ſuaderent. Et ſi Gallus utique cum Cæſare tranſigere decreverat, ab iſto fœdere remora oritura hautquidquam erat. Igitur Avaugurio reſpondetur: 26. Nov. Rectores Sueciæ ad tradendum fœderis inſtrumentum paratos eſſe, modo Galliæ Rex Cæſarem prius hoſtem declaret, & pauca capita, ſuper quibus Chaumontius defectum mandati excuſaverat, acceptet.

Sueci ad conventum Colonienſem venire abnuunt.

§. 82. Idem quoque Avaugurius inſtabat, ut Legati Coloniam mitterentur, ubi Pontificis opera conventus ſuper pace ineunda agendus erat. Cupierat Pontifex Urbanus VIII. ut de eadem Romæ ageretur. Galli cum nollent ſub iſtius oculis negotiationem inſtitui, obtendebant, pacem communem condi non poſſe, niſi plurium Principum Proteſtantium deſideriis ſatisfiat, qui Romam Legatos miſſuri haut ſint. Contra Cæſar, cui & Proteſtantes & multos Catholicos tractatibus excludere lubido erat, ut ipſi de eorundem negotiis pro arbitrio diſponere integrum foret, facile in Romam conſentiebat, Hiſpanis quoque eandem probatum iri ſpondens. Verum Gallis adſpernantibus Spiram, Auguſtam Vindelicorum, Conſtantiam, & Tridentum proponebat. Sed cum nulla horum Gallis arrideret, tandem Colonia placuit. Enimvero ad hanc accedere varias ob cauſas Rectores Sueciæ abnuebant. Nam indictus erat iſte congreſſus Suecis inſciis; ad quem ipſi non à mediatore aut adverſa parte, ſed à Galliæ Rege invitati erant, amico & ſocio, ac hoſtium ſuorum hoſte. Id quod Sueciæ indecorum, velut jam appendix alieni negotii haberetur, cum tamen ipſius auſpiciis bellum cœpiſſet. Quin & taciti inſtar juſſi invitatio iſta habere videbatur. Nemo inſuper mediationem ſuam ipſis obtulerat; & quanquam Pontifex ſequeſtrem ſe ferre diceretur, tamen nec iſte de eo negotio Suecis ſignificaverat, nec eodem pa-

rario

1636. ratio tractatus honeſte ac tuto ſuſcipi poterat. Sed nec obſcurum erat, quid æqui ab iſto expectari poſſet, qui Jubilæo indicto vota ab orbe Chriſtiano concipi juſſerat ob extirpandos hæreticos, qua claſſe ipſi omnes Proteſtantes cenſentur. Qui & nunquam inevitabilem ejus pacis conditionem adprobaturus erat, ut bona ſacra poſt Paſſavienſem transactionem occupata penes Proteſtantes manerent. A quo & Legatus ipſius in mandatis acceperat, ut omni modo obniteretur, ne Palatinis dignitas Electoralis, aut ditio reſtitueretur. Sed nec præparatio ejuſmodi tractatibus præmitti ſolita, anteceſſerat; nec Suecis conſtabat, num hoſti animus eſſet cum ipſis tractare, non magis quam hoſti cognitum quid Sueci vellent. Equidem jactabant Galli, nihil Proteſtantibus iniqui à Pontifice eſſe metuendum, cum hic tantum negotiis ſua ſacra profitentium ſe immixturus, iſtorum autem rebus Rex ſit conſulturus. Sed Sueci hoc patrocinii haut petierant, & tutore ſibi opus eſſe non cenſebant. Scrupulus quoque nonnullis oriebatur, quo titulo Pontifex ab ipſis compellandus eſſet. Nam Carolus adhuc Sudermanniæ Dux epiſtola quadam anno præteriti ſeculi ultimo eum *Sanctiſſimum Romanæ Eccleſiæ Patrem, & Sanctitatem Veſtram* nuncupaverat, quam epiſtolam ne nunc legatus Pontificius allegaret metuebatur. Etſi autoritas ea facile eludi poterat, quod Carolus tunc nondum Sueciæ Rex eſſet, & paucos poſt menſes mutato titulo, eundem *Reverendiſſimum & Potentiſſimum Romanæ Eccleſiæ Pontificem Maximum, & Reverentiam Tuam* adpellaſſet. Igitur Avaugurio oſtendebantur rationes, ob quas Sueci honeſte ad eum conventum Legatos non poſſent mittere; de cætero ſe idonea media non repudiaturos, quæ paci inter Chriſtianos inſtaurandæ inſerviant. Enimvero illum ipſum conventum Colonienſem, & alia de pace colloquia Richelius Cardinalis omni arte eludebat, apud Regem felicibus Galliæ Suecorumque rebus, apud Pontificem ſemper aliquid interjiciendo, quod Hiſpanus nollet. Videbat quippe nullam pacis ſpem à Pontifice oſtentari, niſi reditu conceſſo Reginæ matri, quam rem ſibi merito exitiabilem judicabat; dein firmato matrimonio Ducis Aurelianenſis cum Lotharingica. Jam vero Pigneroli & Lotharingiæ reſtitutio, magnam ipſi gloriam detractura, evitari non poterat. Quæ artes eo facilius ſuccedebant, poſtquam per victoriam Witſtockianam Regis animus, aliorumque, qui ob argenti penuriam, aliaque incommoda in pacem præcipites ruebant, in ſpem meliorem erigebatur.

De fœdere cum Landgravio conſultatio. 19. Nov.

§. 83. Minus difficultatis habebat deliberatio, cum Wilhelmus Landgravius novum fœdus peteret; qui ne deſereretur, variæ rationes ſuadebant. Nam præterquam quod nondum belli finis adpareret, iſtius fœderis obtentu Sueci non pro ſuo tantum Regno, ſed & pro Ordinibus Imperii futuris tractatibus agere poterant: & ſoli iſti è Germaniæ Principibus tuto exercitus committi poterat; qui & reliquos facile prudentia antecellebat. Cujus itidem opera commode adhiberi poterat, ſi quid forte diſſidii Germanicos inter ductores orietur; idemque Legati vices apud Anglos Hollandosque ſubire non ſine honore Sueciæ valebat. Et vel ſola conſtantia meruerat, ut ejus cumprimis ratio haberetur.

In conventu Ratiſponenſi acta. 5. Sept.

§. 84. Aſt in Germania Cæſar non minus rebus ſuis firmandis incumbebat, indicto Ratiſponam Electorum conventu; in quo de filio ipſius Ferdinando in Romanorum Regem creando, tum de pacanda Germania proponebatur. Et circa pacem quidem id maxime anquirebatur, quomodo Galli Suecique Germania dimovendi forent, ac num omnes pace Pragenſi excluſos eadem recipere fas eſſet? Agitabatur quoque de ſeparato cum Suecis tractatu inſtituendo, cui Foppo Aizema Hollandorum apud Cæſarem Legatus anſam dederat, miſſo Hamburgum ad Salvium filio ſuo, qui multa de ſtudio Cæſaris ac Hungariæ Regis cum Suecis tranſigendi teſtabatur, præſertim ſi Regina Legatum Pragam aut Viennam deſtinare velit; ubi ſine dubio abunde ipſi ſatisfaciendum, & idonea hypotheca cavendum ſit. Quanquam autem Salvius negaret, ſe in hanc propoſitionem conſenſiſſe, teſtatus ſe ob defectum mandati rem ad ſuperiores ſuos rejeciſſe: Aizema tamen reſponſum iſtius vel non ſatis perceperat, vel prave retulerat. Niſi credibilius eſt, Cæſarem & Electores, qui tranſigere quidem cum Suecis, ſed citra interventum Daniæ Regis & Meclenburgici Ducis cupiebant, utcunque oblatam occaſionem arripuiſſe; ſimul eminentiam quandam in eo captaſſe, ſi legati ad ipſos velut pacem ultro ambituri accederent. Igitur decernebatur, tractatui iſti in aula Cæſarea locum dandum, cui nomine Electoralis Collegii Moguntinus ac Brandeburgicus intereſſe debeant, ut tamen cæteris quoque Electoribus ſi velint adeſſe licitum ſit. Id ut Stenoni Bielkio ſignificet, Sigiſmundo Marchioni injungebatur, utque id negotium omni opera promoveat: addito, literas ſalvi conductus ſtatim à Cæſare expediendas, ſi legatorum nomina innotuerint. Spes autem erat brevi cum Suecis tranſigendum, quod ſuper præcipuis capitibus jam conveniſſet; ac offerebat pecuniam mutuam Proteſtantibus Hiſpanicus Legatus, ut ſtatim Suecis ſatisfieri poſſet. Interea quoad adpareret, quem ſucceſſum id negotium habiturū eſſet, Dani mediatio ſuſpendebatur. Componendis inter Auſtriacos & Gallum controverſiis Pontifex ſe mediatorem ferebat; cui tractatui Coloniæ peragendo Pontificis nomine Ginettus Cardinalis interfuturus erat; in quem conventum Cæſar facile conſenſerat, non modica ſpe boni ſucceſſus concepta. Sed duriſſimus nodus circa Ordines Pragenſi pace excluſos erat, quos duorum Proteſtantium Electorum Legati amneſtia comprehendendos contendebant, nec citra id Imperii tranquillitatem ſperandam. Et præcipue Saxo ſuis preſſe injunxerat, ne ad electionem progrederentur, niſi hoc negotio expedito. Neque hi ſegniter apud Cæſarem & Electorale Collegium rem urgebant, ſuccinentibus initio Brandeburgicis. Et videbatur Cæſar hac ratione ad communem amneſtiam concedendam facile compelli poſſe, cui electio filii quam maxime cordi erat; ni Brandeburgici, quos inter primus erat Schvvartzenbergius Comes Pontificiis ſacris addictus, Saxonicos deſtituiſſet, qui ſoli deinde tanto negotio ſuſtinendo impares erant. Unde mox cum Cæſar Electorum ſententiam ſuper eo negotio exquireret, omnes exceptis Saxonicis cenſebant; hoc poſtulato nunc apud Cæſarem ſuperſedendum. VVurtenbergico tamen Duci reſtitutionis ſpes fiebat, duriſſimis quantumvis legibus. Contra in promtu jam erant edicta, quibus VVilhelmus Landgravius proſcribendus foret, executione Georgio Landgravio demandanda; ni clades ad VVitſtocum accepta iras temperaſſet, ac amicos potius tractatus tentare ſuaſiſſet. Pro Palatini Electoris reſtitutione Anglicus Legatus Thomas Hovvardus Arundeliæ Comes nitebatur; ſimul ipſe Palatinus literis ad Electorale Collegium datis late oſtenderat, nullo ſe jure avita dignitate & ditione exui poſſe, non paterna hæreditate, ſed primævæ conceſſionis vi in ipſum devolutis; nec ſi quod paternum ſit delictum ſibi nocere; ſimul petebat, operam darent, ut ipſe jure ſuo potiri queat. Enimvero ſuper dignitate Electorali 1636.

1636. Bavaro quippe jamtum conceſſa, Arundelio
16.Sept. plane abnuebatur, quamdiu linea VVilhelmina ſupereſſet, præſertim cum eo tempore Bavaro filius natus foret, cui & ſuperiorem Palatinatum adimi non poſſe jactabatur. De Inferiore duntaxat Palatinatu reſtituendo ex gratia ſpes fiebat his legibus, ut Angliæ Rex Hiſpano ac Bavaro ſumptus belli reſtitueret, qui tribus florenorum millionibus taxabantur, Gallum ad reſtituendam Lotharingiam permoveret, cum Auſtriacis fœdus ſuper procuranda pace communi iniret, ac Pontificiis ſacris libertatem in Palatinatu Inferiore concederet. Quo reſponſo accepto Legatus indignabundus diſcedebat. Cæterum Ferdinandi Tertii electio facili negotio expediebatur. Nam Moguntinus Auſtriacis dudum obnoxius, quem & Hiſpani hactenus, pignori acceptis Rheni vectigalibus ſplendide ſuſtentaverant, inſigni quoque pecuniæ ſumma Ratiſponam nunc miſſa, Trevirenſis nulla habebatur ratio. Colonienſis Bavaro fratri ſuccinebat, cui dignitatem Electoralem & adjunctam [illegible]tionem præſtandam Ferdinandus cum Legato Hiſpanico recipiebat. Brandeburgici favore in cauſa Juliacenſi & Pomeranica promiſſo deliniebantur; & dudum Schvvartzenburgius totus ab Auſtriacis pendebat. Ita Saxonici ſoli parum valebant; qui & ideo forte remiſſius nitebantur, quod crederent, electione licet facta coronationem ſuſpendendam, quoad ſuper amneſtia conventum foret. Aſt eos ſpes ſua fefellerat, cum paucos poſt electionem dies coronatio perficeretur. Eo conventu Cæſar res Domus ſuæ egregie firmaſſe ſibi viſus eſt, poſt ſubjugatam pace Pragenſi Germaniam, per ſeparatos tractatus hinc Suecis, inde Gallis ſolo Germanico amovendis. Cum Belgis
5.Febr. neutralitas firmabatur; Anglus contemnebatur. Idem tamen Viennam reverſus ſequenti anno fato conceſſit, poſt varias rerum viciſſitudines ſub extremum vitæ tempus ad ſummum felicitatis culmen ſubductus, ni clades ad Witſtocum florentes res interpolaſſet, ex qua concepta animi ægritudo non parum vim morbi auxiſſe credebatur.

Anglica. §. 85. Porro Angli ita contemtim Ratiſponæ à Cæſare habiti jam tandem fortius loqui incipiebant. Et Joſephus quidem Averius apud Hamburgenſes Reſidens nomine Regis Banerium in Thuringia poſt pugnam Witſtockianam adibat, multo cum verborum honore ad promovendã communem Proteſtantium, & præcipue Palatinam cauſam eundem hortatus. Cui Banerius reponebat; cum à Suecis poſtulari nequeat, ut ipſa ſola belli in aliorum utilitatem redundaturi onera ſuſtineat, par eſſe ipſam ab Anglis ſubſidio levari, ne exemplo aliorum & ipſa privatim ſibi conſulere cogatur. Ad quæ Averius; Regem, cum amica via ab Auſtriacis nihil obtineri queat exercitum comparare, cui Palatinus Elector adjuncto Rudvveno ſit
16.Dec. præficiendus. Adpellebat quoque ex Anglia Holmiam Fleetvvodus tribunus, qui ad militem conſcribendum eo miſſus erat; ſed cum ejus facultatem abnuiſſet Rex in Sueciam reverſurum id jubebat excuſare, quod Legato ſuo apud Cæſarem morante iſthoc parum decere viſum ſit. Sed nunc veniam concedi novas in Anglia legiones conſcribendi, & veteres ſupplendi. Addebat, quia nulla ſpes ſit cum Cæſare amice tranſigendi, Legato ipſum ſuo mandaſſe, ut cum Gallis fœdus concludat; ſuper hoc hactenus exiguo cum ſucceſſu actum fuerat, uti Angli querebantur, quod negotia apud Gallos tunc fere ex ſententia Pontificis gererentur, & hi Carolo Ludovico Electoris Palatini titulum tribuere nollent, ſtudio in Bavarum, cui per totum hoc bellum occultæ rationes cum Gallia miſcebantur; an quod Galli non optarent, Principem potentem profeſſionis Proteſtantium loca ipſis vicina obtinere, memores quondam res Hugenotorum Palatinorum viribus reſtitutas? Offerebat quoque Anglus, claſſem ſuam in Oceano curaturam, ne Suecicis navibus noxa inferatur. Denique è Suecis ſcire cupiebat, quid ab ipſo ad cauſam communem conferri poſſe cenſerent? Se enim paratum eſſe, quantum per diſtantiam locorum liceat, omnia ad reſtituendam Germaniæ libertatem & Palatinum conferre. Cui reſpondebatur; ſupervacuum eſſe ſuper hiſce rebus tractare, quoad conſtet, num Anglus bellum in Cæſarem ſuis auſpiciis movere, an auxilia duntaxat Suecis ſubmittere velit. Quæ Fleetvvodus ad Regem ſe relaturum recipiebat, cum ipſe parum haberet, quod reſponderet. Paria proponebantur ab Alexandro Forbeſio, quem eo nomine Rex miſerat; 18.Dec.
qui & petebat unum vel alterum VVeſtphaliæ oppidum Anglicanis copiis in receptum concedi: quod negotium tunc differebatur.

§. 86. Hollandi licet fœdere non obſtricti forent, & ipſi pecunias à Gallis reciperent, trium menſium ſubſidia tunc conferebant, non tam ſingulari aliquo in Suecos ſtudio, quam Petri Spiringii induſtria, qui liberalitate & artibus iſtos homines tractare norat; admixtis tamen ſubinde minis, Suecos ni auxilio ſubleventur, bello ſe ſubducturos, nulla ipſorum habita ratione. Id quod & ſequentibus fere annis uſu veniebat. Hollandia.

§. 87. Curlandiæ Dux Jacobus miſſo VVoldero Ludingshuſio caſtellum majus ad oſtium Dunæ fluminis poſitum, diſtrictum Ballenſem, domum inſulæ Dalenſis & Spilvenſis, una cum bonis Friderici Soldersbackii vulgo dictis reſtitui ſibi petierat. Id quod Rectores Sueciæ abnuebant, quod ea loca limitem inter Sueciæ & Poloniæ Regna tempore induciarum conſtituerent, publicis pactis aſſertum, & Livoniam, ac cum primis Rigam oppidum tegerent; ſic ut aliqua heic mutatio facile novis litibus anſam præbere poſſit; præſertim cum & Ducis parum intereſſet ea littora poſſidere. Immunitas quoque vectigalium in portu Rigenſi, quam petebat, negabatur, confuſioni vitandæ, & quia ipſe Dux Libaviæ ac VVindaviæ ſat portuum habebat. Curlandiæ Ducis petita. 23.Aug.

SAMUE-

SAMUELIS PUFENDORFI RERUM SUECICARUM LIBER NONUS.

EPITOME.

1. Facies rerum ſub initium anni. 2. Suecorum circa bellum pacemque conſilia. 3. Banerius Saxonicos ad Eulenburgum fugat: Torgam capit; Pfulius in Hennebergica rem bene gerit. 4. Saxonici munimentum ad Wittebergam deſerunt. Banerius Lipſiam obſidet. Eam re infecta deſerit. 5. Hatzfeldius & Gœtzius in Miſniam veniunt. Banerii conſilia. Is Eulenburgum ſe confert. 6. De induciis fruſtra proponitur. Banerius ad Torgam conſidet. 7. Ejusdem ad Torgam acta. 8. Velitationes ad Torgam. 9. Hoſtis Banerium ad Torgam includere conſtituit. 10. Is Torga movere inſtituit. Ejus in Pomeraniam receptus. Is incolumis in Pomeraniam evadit. 11. Acta per Pomeraniam. Brandeburgici inducias quærunt. Sueci Landsbergam occupant. Drieſenam fruſtra tentant. 12. Status Suecicarum ibi copiarum. Suecorum per Germaniam accepta damna. 13. Brandeburgicus edicta avocatoria promulgat. Alia per Pomeraniam acta. Stralſundenſes denuo à Cæſare tentantur. 14. Banerius in Pomerania adpellit. Exercitus Suecici dura conditio. Hoſtium progreſſus. Hoſtis in citeriorem Pomeraniam tendit. 15. Sueci hoſtem carpunt. Hoſtis ad Anclamum conſidet; inde iterum diſcedit. 16. Acta in ulteriore Pomerania. 17. Hoſtis denuo in citeriorem Pomeraniam movet. Sueci ad Ribbenitzam ſubſiſtunt. Hoſtis iterum recedit. Banerius in ulteriorem Pomeraniam abit. Eum hoſtis inſequitur. 18. Cæſarei in Pomeraniam irrumpunt. Sueci equites profligantur. Stralſundenſium moroſitas. 19. Gallaſius in Pomeraniam irrumpit. Res Suecorum male ſe habent. 20. Hoſtium per Pomeraniam progreſſus. 21. Cæſarei Uſedomum occupant. 22. Banerii conſilia. 23. Wolgaſtum vi expugnatur. Demmium hoſti deditur. 24. Cæſareus exercitus Pomerania iterum excedit. 25. Geſta per Saxoniam inferiorem & Weſtphaliam. Novi motus in Saxonia opprimuntur. 26. Sueci Stadhagæ hoſtem opprimunt. 27. Iidem aliquot loca in Saxonia amittunt. Georgius Dux Suecis inſidiatur. 28. Landgravii geſta. Sueci Haſſiacis juncti Vechtam capiunt. 29. Iidem amittunt Ratenaviam, Havelbergam, Werbenſe munimentum, Dœmitzam. 30. Luneburgum & Winſenam. 31. Landgravius in Friſiam penetrat, & moritur. Georgius Landgravius Haſſiam Inferiorem captat. 32. Haſſiacorum poſt Landgravii obitum acta. 33. Meclenburgici Ducis ambigua conſilia. Wiſmarienſes hoſtem carpunt. Georgius Luneburgicus hoſtem ſe Suecis fert. 34. Erfordienſes ab hoſte ſolicitantur. Induciæ cum iſtis fiunt. 35. Ramſæus Hermanſteino annonem infert. Hermanſteinum fame expugnatur. Hanovienſium geſta. 36. Super Hanovia tranſigitur. Comes Hanoviam redit. Ramzæus Comitem in cuſtodiam dat. 37. Cæſareorum deſtinata. 38. Bernhardus Dux expeditionem in Germaniam agitat. Dux Bernhardus in Burgundiam irrumpit. Lotharingiæ Dux vapulat. 39. Dux Bernhardus Rhenum tranſit. Velitationes cum Wertano. Dux Bernhardus à Rheno recedit. 40. Munimenta ad Rhenum ab hoſte expugnantur. 41. Controverſia circa ſucceſſionem Pomeraniæ, & tam Suecorum quam Brandeburgicorum rationes. 42. De reſervato fœderis Pomeranici. 43. Suecorum exceptiones. 44. Brandeburgici replica. 45. Ordinum Pomeraniæ conſilium ſuper regimine ejus provinciæ. Ordines Pomeraniæ vacillant. Dux Pomeraniæ moritur. 46. Brandeburgicus poſſeſſionem Pomeraniæ adprehendere vult: Cui Bielkius reſiſtit. 47. Alia Ordinum propoſitio; Quam Bielkius rejicit. Brandeburgicus armis Pomeraniam vindicare conſtituit. 48. Decretum Ordinum Pomeraniæ; Quod Bielkius improbat. 49. Idem decretum diſcutitur. 50. Suecorum ſuper pace conſiderationes. 51. De animo Cæſaris in pacem dubitatur. 52. Brandenſteinii Comitis irrita circa pacem opera. 53. Fopponis Aizema inanis conatus. 54. Tractatus cum Marchione Sigismundo. Marchio Stetinum venire vult. Id Bielkius abnuit. Congreſſus Vierradæ habetur. 55. Arnheimius capitur. 56. Subdelegatorum congreſſus. Diſceptatio ſuper procuratorio Suecico. 57. Alium congreſſum Bielkius abnuit. Defectus procuratorii Cæſarei. Tractatus cum Marchione expirant. 58. Auguſti Brunſuicenſis Ducis ſuper pace conatus. Cæſarei miniſtri narrata. 59. Auguſti Ducis conſilia. 60. Lauenburgicorum Ducum circa ſecretum tractatum conatus. 61. Daniæ Rex frigide circa pacem laborat. 62. Meclenburgici Ducis conatus. 63. Ad conventum Colonienſem Sueci venire nolunt. Veneti mediationem ſuam offerunt. 64. De ſalvi commeatus literis ad conventum Colonienſem. Gallorum nova propoſitio

1637. *poſitio de loco tractatuum.* 65. *Galli Ferdinandum III. nolunt agnoſcere Imperatorem.* 66. *Cæſar Ordines Germaniæ ad tractatus admittere non vult.* 67. *Gallorum de induciis propoſitio.* 68. *Galli ratihabitionem fœderis urgebant. Banerio obſervator à Gallis adponitur.* 69. *Suecorum ſuſpiciones.* 70. *Sueci tempus extrahunt.* 71. *Sueci in fœdus Gallicum demum conſentiunt: Nec eo minus cunctantur.* 72. *Sueci Regem Galliæ ad bellum hortantur.* 73. *Inter Avauxium & Salvium ſuper fœdere diſceptatio. Avauxius de novo fœdere monet. De initio fœderis diſceptatio.* 74. *Circa alia fœderi conjuncta Gallorum ſententia.* 75. *De Anglorum animo dubitatur.* 76. *Fœdus inter Gallos & Anglos friget. Fletvvodo reſpondetur.* 77. *Angliæ Rex Suecos ad fœdus invitat. Suecorum de eo judicium. Sueci reſpondent. De fœdere Anglicano ſpes exigua.* 78. *De matrimonio Reginæ cum Palatino Electore propoſitio.* 79. *Colliſio Legati Suecici, & Anglici.* 80. *Fœderis inter Gallos & Anglos difficultates.* 81. *Ad id fœdus Suecia invitatur.* 82. *Landgravii poſtulata. Sueciæ Rectorum conſiderationes.* 83. *Iterata Landgravii poſtulata. Conditiones à Rectoribus Sueciæ propoſitæ.* 84. *Ragotzii legatio irregularis.* 85. *Danica.* 86. *Polonus fruſtra Suecos laceſſit.* 1637.

Facies rerum ſub initium anni.

PRincipio anni triceſimi ſeptimi quo magis Sueci arma ſua adſpirante ad Witſtocum fortuna diffundere laborabant; eo diligentius iſtorum progreſſibus ſiſtendis Cæſaris ſociorumque copiæ contrahebantur. Galli hoſtem Regno ſuo ingruentem arcuiſſe ſatis habuerant; ac nihil aliud agere videbantur, quam ut bello ſe ſubducerent; quam ob cauſam Sueci fœderis cum iisdem initi ratihabitionem diſtulerant. Anglus per Fletvvodum ſpei pluſculum oſtentabat, ſed in quo parum fiduciæ reponebatur. Viſum tamen oblata militis per Scotiam conducendi facultate uti ſupplendo exercitui; aut ſi eam veniam Rex retractaret, penitius inſpiciendo ipſius animo. De Poloni delectibus fama ferebat, ſed cauſa in obſcuro erat, aliis Turcam Tartaroſque, aliis Cæſari auxilia parari conjectantibus. Nec eo minus Suecis providendum, ne quid forte inſidiarum ſubeſſet. Jactabatur quoque eundem cum Dano conſilia agitare junctis claſſibus Suecos ad pacem compellendi. Danus in occulto quid ſtruere credebatur, multum hinc inde curſitante Arnheimio; id quod tamen nondum ſat maturuiſſe, ut exſecutioni dari poſſet, adparebat. Saxo, Brandeburgicus, & Georgius Luneburgicus palam hoſtilia induerant. Meclenburgicus quoque ſuſpectus haberi. Fato Pomeraniæ Ducis vicino Brandeburgicus ejus provinciæ poſſeſſionem invadere ardebat, Suecis ut eum arcerent non minus ſolicitis. Reliqui Proteſtantes Ordines fere oppreſſi, & exiguarum virium, quos incumbens belli calamitas magis adhuc atterebat, Cæſaris contra ſociorumque rebus gliſcentibus.

Suecorum circa bellum pacemque conſilia.

§. 2. Ea rerum facie fundamentum conſiliorum habebatur, ſi honeſtam ab hoſte pacem Sueci obtinere vellent armis eundem compellendum; nec amoto metu æqui aliquid ab illo expectandum. Eo quoque fine opera erat danda, ut Saxoni, Brandeburgico, & Luneburgico, quæ ſupererant arma manibus excuterentur, eorumque provinciis ad firmandos exercitus Suecicos adhibitis, inde bellum in ditiones Cæſaris hæreditarias infunderetur. Ac putabatur occupato ad Torgam Albis tranſitu viam eodem pandi, VVrangelio interim ex altera parte in Sileſiam penetrante. Etſi qua ratione bellum adminiſtrandum Banerii dexteritati relinquebatur, cum conſilia in eam rem è Suecia ſubminiſtrari tardum foret. Id tantum monebatur, ne ſummam rerum prælii aleæ exponeret, niſi urgente neceſſitate, aut explorata rei bene gerendæ fiducia. Circa pacem tenuis valde ſpes allucebat, qua ne Sueci potirentur Galli obnixe laborabant. Nec Anglo pro pace ſtudia. Danus mediatorem ſe denuo ferebat, ſed quo conſilio haut obſcurum erat. Nec à Sigiſmundi Marchionis opera proficui quid ſperabatur. Meclenburgico cœpti tractatus, plane ſopiti jacebant. Aliorum circa pacem conatus magis ſermonum anſam, quam firmæ quid ſpei præbebant. Quia tamen ſcopus belli pax erat, nec ad hanc niſi per tractatus pervenire licebat nemini non de eadem mentionem injicienti aures præbendæ erant, ſaltem ut armis Sueciæ favor conciliaretur. Eoque Stenoni Bielkio, & Joanni Salvio in mandatis dabatur, nullam occaſionem de pace agendi repudiare, eidemque quantum poſſent viam ſternere. Banerius quoque jubebatur, ubicunque res ferret, de Suecorum in eandem ſtudio teſtari, ac culpam belli continuati invidiamque in hoſtes devolvere.

Banerius Saxonicos ad Eulenburgum fugat.

§. 3. Porro huic initio anni hautquaquam ſpernendi armorum ſucceſſus arridebant, qui è Thuringia Torgam tendens Dœhnium ſummum excubiarum præfectum cum aliquot legionibus ſecurius agentem obiter opprimere conſtituerat. Sed iſte vix dimidiam ante horam de adventu ipſius monitus inde ſe proripuerat. Stalhantſchius tamen terga fugientium premens, plusquam trecentos, quos inter & Schleinitzius tribunus, capiebat aut cædebat, & quatuor equitum, omnibus dimacharum ſignis potiebatur. Dœhnius ægre pedes cum reliquis Torgam evadebat. Id oppidum, quod præter fugatos hoſce equites Wilsdorfius ſummus excubiarum præfectus cum duabus peditum legionibus inſidebat, Banerius ſtatim milite cinctum duris legibus ad deditionem adigit; ut ductoribus harum legionum Dreſdam abire permitteretur, omnibus ſignis armiſq; penes Suecos relictis; gregarii captivitatem ſubirent, quam tamen mox in Suecorum ſacramentum tranſeuntes exuerunt. Complures quoque præfecti ad iſtas legiones non pertinentes Torgæ deprehenſi detinebantur. Duodecim peditum, triginta duo equitum ſigna tradita. Sic intra triduum octo hoſtium legiones nullo Suecorum damno deſtructæ. Caſtello ibi ad Albim firmato Lipſiam retro Banerius ſe conferre conſtituebat, quo Leslæo propior adeſſet, ſi iſte ab hoſte è VVeſtphalia urgeretur, pro re nata ipſi adjuncto prælium iterum tentaturus. Sed quoad à Leslæo certi nuntii venirent, circa Lipſiam ſubſiſtere, & ſi nullus ab hoſte è Weſtphalia metus foret, id oppidum invadere placebat; quod ſpes eſſet iſto capto exercitum ea hieme ita firmatum iri, ut proximo vere inſigni cum incremento in expeditionem produci poſſet. Inter hæc Pfulius tribunus cum quatuor equitum, una dimacharum legionibus trans Thuringicos ſaltus miſſus, ut Smalcaldiæ & vicino tractu ſe reficeret, cum hoſtium copias adverſus ſe contrahi cognoſceret, iſtas prior invadere decrevit. Igitur præmiſſi ab ipſo Carolus Guſtavus VVrangelius tribunus, & Dœrflingius ſubtribunus apud Meinungam hoſtiles equitum turmas in fugam conjiciunt. Ipſe Pfulius cum reliquis ſubſecutus, ex itinere Meinungæ complures

3. Jan.

Torgam capit.

5. Jan.

Pfulius in Hennebergica rem bene gerit.

12. Jan.

res ductores, ac ſupra centum dragones capit. Inde Mellerſtadium prætergreſſus dimidio à Kœnigshova milliari peditum hoſtilem diſſipat, captis tribus tormentis, omnibusque impedimentis, & mille circiter militibus, quos inter VVolframsdorfius & Manteufelius tribuni; exigua ſuorum jactura, quod ſegniter valde hoſtis pugnam cieret.

Saxonici munimentum ad Witebergam deſerunt.

§. 4. In Miſnia porro cum Saxoni caſtellum ponti VVittebergenſi adſitum ultro deſeruiſſent, in oppidum ponte dejecto refugi, Banerius catervam ſuorum mittit, qui id inſiderent. Sed quia idem, qua oppidum ſpectabat, apertum erat, nec conſtrictam gelu humum ligonibus moliri licebat, fulminantibus inſuper ex oppido machinis, miles inde revocabatur, ponte prius quantum dabatur deſtructo, ne facile reparari poſſet. Inde Lipſia invaditur, quam peditum aliquot legiones ſub Adolfo Trandorfio tribuno cuſtodiebant, oppidanis quoque ſtrenue arma capeſſentibus. Cum deditionem imperatam obſeſſi abnuiſſent, ignes & ſaxa intra oppidum conjiciuntur; his cum nihil proficeretur, acceſſus cuniculique aguntur. Poſtquam porta Grimmenſis tormentis quaſſata eſſet, ac denuo atrocibus cum minis imperatam deditionem Trandorfius abnuiſſet, cuniculus ad iſtam portam igne immiſſo evibratur modica ruina data. Inde per biduum ad viginti quatuor ulnas mœnibus dejectis alii duo cuniculi accenduntur. Sed nec hi foſſam ſatis complebant, & obſeſſi obſtructis utcunque ruinis, ac transverſis intus egeſtis foſſis aſſultum expectabant, ad quem omnia jam diſpoſita erant, cum eo ipſo momento nuntius adfertur de hoſtium exercitu ad ſubveniendum oppido adproperante. Igitur aſſultus omittitur & noctu abductis tormentis, ſolutoque obſidio, Banerius Zvvencaviam ad Eliſtrum ſe confert.

Banerius Lipſiam obſidet. 13. Jan. 21. Jan. 5. 6. Febr. Eam re infecta deſerit. 7. Februar.

Hatzfeldius & Gœtzius in Miſniam veniunt.

§. 5. Hatzfeldius quippe & Gœtzius Cæſarei duces Banerio ingruente ex Haſſia in VVeſtphaliam cedentes, hoc in Miſniam regreſſo iterum ad Viſurgim verterant, Leſlæum oppreſſuri, aut à Banerio ſejuncturi. Sed hic iſtorum conſilio animadverſo, mature in Thuringiam ſe receperat. Unde iſti adſumtis Georgii Darmſtadienſis copiis, quæ quinque millia quingentos explere ferebantur, nec non Georgii Ducis Luneburgici legionibus, qui & apud Hamelam pontis navalis uſum ipſis conceſſerat, & commeatu tormentisque juverat, in Miſniam tendunt, Saxoni laboranti, & auxilium anxie imploranti ſubventuri. Et jam Northuſam usque proceſſerant, Leſlæo paulatim ad Banerium propius moverite. Aſt Banerio, Lipſiæ obſidio ſuſcepto, cum legiones vix hiberna delibaſſent, is hoſtium adventus valde intempeſtivus accidebat, quos militum numero pares ſibi aut ſuperiores judicabat, eoq; animo venire, ut prælio decernerent, aut ipſum ad retro cedendum agerent. Quanquam autem prælio iterũ certare ancipitem aleam habebat; tamen quia mare verſus receſſuro inopia, & defatigati militis ægritudo metuebatur, initio quidem ſatius ducebat, fortiter audendo fortunam tentare, quam absque pugna cedendo exercitum deſtruere. Quod ſi tamen longe exſuperans hoſtium numerus prælium diſſuaderet, Torgam abire conſtituerat, opportunitate fluminis eosdem eluſurus. Neque tamen longius adventantibus obviam ire placebat, quod interim Lipſia potiundi ſpes foret, & è diverſa parte Clitzingius à Pomeraniæ finibus per Furſtenvvaldam Torgam verſus tenderet; qui ex itinere Brandeburgum Vetus proditione oppreſſerat, cæſis qui inerant dimachis, & tribuno Boyo capto; ac jam Biſchofsvverdam usque proceſſerat. Quine aſſumtis Saxonicarum copiarum reliquiis Torga iterum expugnata Banerio viam in Pomeraniam intercluderet, metuebatur. Igitur decreverat Banerius quantum per hoſtem liceret ad Lipſiam hærere; ſimul Torgam obſervare, Cæſareosque ingruentes ad Oneſtrum, aut Salam fluvios ſiſtere. Eo fine Pfulius ex Hennebergica propere evocatur, & una cum Stalhantſchio, qui hactenus cum pleroque equitatu, circa Gotham & Arnſtadium hæſerat, Leslæo ſe jungere jubetur, ut hoſtem dejectis ubique pontibus Oneſtri tranſitu arceant. Et Pfulius quidem fruſtra inſequente cum octo legionibus Bredavio Arnſtadium incolumis pervenerat. Sed Stalhantſchius poſt hujus adventum non recta ad Leslæum ibat; ſed apud Jenam ſuperato Sala Naumburgum tendebat, declinandis viarum anguſtiis. Sic valde indignante Banerio Oneſtrus deſerebatur, cum ſolus Leslæus illi ſe tuendo parem non judicaret; qui & Salam apud Portam Cœnobium tranſibat, cum non niſi modicæ hoſtium catervæ ingruerent, exercitu adhuc longius remoto, de cujus magnitudine ac deſtinatis nondum conſtabat. Ita hoſtis nemine impediente ſecundum Oneſtrum ſe explicabat. Inde ut ad Salam hoſtis ſiſteretur, Leslæus & Stalhantſchius jubentur Mortaignium tribunum ad pontis Jenenſis cuſtodiam collocare, reliquas legiones opportunis cis Salam locis diſponere, Jenam inter & Merſburgum, exploratoribus diligenter trans flumen miſſis, ne hoſtis Banerio improviſus ad Lipſiam ſupervenire poſſet. Sed & hoc fruſtra erat. Nam licet iſti viginti quatuor equitum legionibus, tribus peditum phalangibus, & dragonum manu, ac nonnullis tormentis ſuccincti forent; hoſtilem tamen exercitum, qui triginta millia explere jactabatur, ad flumen expectare non audebant. Ita hic nemine obſiſtente Salam quoque ſuperat. Ea cauſa Banerium ſubigebat Lipſiæ obſidium, omnibus ad aſſultum paratis, repente ſolvere, & Zvvencaviam Leslæo obviam procedere, qui jam inter VVeiſſenfelſam, & Lutzenam adpulerat. Heic Banerius, cognito hoſtium duo millia circa Pegaviam hærere, aſſumtis aliquot legionibus iſtos opprimit, multis cæſis, nec paucis captis, quos inter & Meuterus tribunus. Inde cum univerſæ hoſtium copiæ in propinquo eſſent, Eulenburgum ſe conferre inſtituit, quantum daretur iſtas ibi moraturus; aut ſi non amplius ſuſtinere heic poſſet, Torgam abiturus, ubi caſtra muniri cœperant.

16. Januar. Banerii conſilia. 18. Jan. 23. Januar. 9. Februar. Banerius Eulenburgum ſe confert.

§. 6. Huc tendentem miſſus à Sigismundo Marchione Bertramus Pfulius adit, inducias Saxoni concedi petens obtentu tractatuum pacis, quos ſuſcipiendos Electorale Collegium Moguntino & Brandeburgico Ratisponæ commiſerit; ac ut commercia in Albi flumine libera relinquerentur. Aſt Banerius negotium pacis ad Bielkium rejicere; inducias concedere penes ſe non eſſe: circa commercia facturum, quod ratio belli ſuaſerit. Et juſſerant Rectores Sueciæ omnes inducias repudiare, tempori tantum extrahendo inventas. Eulenburgi hoſtem Banerius fixo pede expectabat. Sed is circa Pegaviam, Bornam, & Grimmam, mox Coldiciam inter & Leiſniciam ſtativis ſe quietus tenebat. Unde Banerius cum equitatu & ſelectis peditum adverſo Mulda movens vel tentare quid in hoſtem, vel ſaltem vires ipſius explorare conabatur. Ægre tamen VVurcenam inter & Grimmam per flumen vernis aquis tumens reperto vado Cratzenſteinium cum aliquot equitum legionibus trans Muldam mittit: qui in ſexcentos hoſtium equites incidens ex iis inter profundas vias foſſasque compulſis ſupra quadringentos cædit, paucis captis. Ex his intelligebat, hoſti minores quidem, quam jactabantur, copias eſſe, ſed quæ tamen equitum peditumque numero ipſum longe excederent, quippe plus quam ſeptuaginta equitum legionib⁹, trede-

De induciis fruſtra proponitur. 12. Febr.

1637. tredecim peditum phalangibus conſtantes, quas triginta & unum tormenta comitabantur. Unde cum hoſtis ad Leiſniciam Muldam transgreſſus Miſenam verſus tenderet, Banerio non amplius tutum videbatur ad Eulenburgum ſubſiſtere; ſed in munita ad Torgam caſtra ſe conferebat. Ibi pedite cum tormentis & octo equitum legionibus ſecum retento, majorem equitatus partem trans Albim ſub Stalhantſchio, Cratzenſteinio, & Pfulio Dreſdam verſus dimittebat, ob commodiorem pabulationem, & ad impediendum, ne hoſtis prope ipſum ponte navali Albim insternere poſſet: ſimul ut frumenti copioſior Torgam eſſet ſubvectio, & in Clitzingium circa Haynam tendentem data occaſione aliquid tentaretur. Ita Miſnia tunc tantis exercitibus inundata miſere lacerabatur; & Cæſarei, qui amicos ſe venire ferebant, cædibus, cruciatibus, incendiis, rapinis immane quantum graſſabantur, velut ad perdendam eam provinciam evocati eſſent. Nec Suecici deterius ſibi jus quam iſtis ad rapienda aut conſumenda quæ occurrebant eſſe credebant, Electore præſertim de ipſis tam male merito.

3. Mart. Banerius ad Torgam conſidet.

Ejusdem ad Torgam conſilia.

§. 7. Porro Banerio apud Torgam aſpera rerum facies ſurgere videbatur. Cum enim hoſtis ſæpius antea ab ipſo laceſſitus pugnandi copiam non faceret, & circumſpecte commodis ſe locis teneret excitis tota Germania copiis; ſatis adparebat id agi, ut numero idem obrueretur. Et jam Marazinus atque Mansfeldius è Sileſia Sprembergam cum non ſpernenda uterque manu proceſſerant; ſimul Gallaſius è ſuperiore Germania huc movere ferebatur. Igitur uti hoc rerum ſtatu prælium tentare temerarium erat; ita Pomeraniam verſus recedere non minus inconſultum. Nam & hac ratione nimis longe à VVeſtphalia removebatur, ubi ſemel penitus collapſæ Suecorum res haut facile inſtaurari poterant: & miles, cujus fides ac fiducia è ſucceſſu rerum pendebat, iſto receptu animis collapſurus, aut frænum plane morſurus metuebatur. Et quanquam ipſo in Marchiam transgreſſo Hermanni Wrangelii copiis acceſſus pateret; quibus auctus hoſti par videri poterat; tamen in arbitrio hoſtis futurum erat, num ſequi ipſum & pugnandi copiam facere vellet; quem circumſpecte omnia agere patebat. Quin metus erat, ne dum ipſe cum exercitu, quod commeatus per Marchiam, Meclenburgicam, & Pomeraniam ſupererat, abſumit, hoſtis interim immenſum auctus ingrueret, & vel ad intempeſtivum prælium adigeret, vel ad littoralem tractum in anguſtias redactum inopia attereret. Igitur placebat obnixe ſtationem Torgæ arreptam tueri: ſimul Wrangelium cum ſuis copiis exire, ut antequam magis intumuiſſent hoſtium copiæ, prælium tentare poſſet. Et ut hoſtem diſtraheret, partemque incumbentis molis à ſe averteret, Leslæi quaſdam legiones ſat imminutas Kingio & Rudvveno ducibus ad Viſurgim mittit, ut ſuppletis ibi numeris, & adſcitis quæ hinc inde diſperſi hærebant manipulis, res Suecicas per Weſtphaliam inſtauratum irent; oppida inſuper à Suecis iſto tractu poſſeſſa annona firmarent, ac novos delectus Georgii Luneburgici, qui legiones ſuas cum Cæſareis junxerat, impedirent; invitato etiam ad conjunctionem Landgravio, qui apud Caſſellas tria millia militum contraxerat. Cui ut gratificaretur Banerius, præfectura Smalcaldica cedit, qua ipſe alias præſenti rerum conditione parum frui poterat.

Velitationes ad Torgam. 5. Mart.

§. 8. Interim tam propinquis exercitibus modicas per catervas frequenter certabatur, proſpero ſæpius Suecorum ſucceſſu. Ad Rieſam arcem, ubi Gœtzius caſtra locaverat, quadringenti Cæſareorum equites vado Albim transgreſſi, cum Suecicos in ſe tendere conſpicerent trepide refugi 1637. magnam partem cædebantur, aut flumine ſubmergebantur. Apud Haynam Pfulius cum quatuor legionibus duas hoſtiles deprehendit, quas reſtitantes in fugam conjicit, cæſis ſupra centum quinquaginta, captis centum; reliquos ſub Veterem usque Dreſdam perſequitur. Haynam tamen operibus ſat munitam, & ſeptem dragonum centuriis infeſſam ipſe cum modica ſuorum manu oppugnare non auſus eminus obſidet. Unde acri eruptione facta, Carolum Guſtavum VVrangelium tribunum graviter globo ad caput ſaucium jam hoſtis captum abſtrahebat, quem tamen ſui ſtatim iterum liberabant. Cis Albim Bredavius Cæſareus dux octo cum legionibus duas Suecorum legiones dimidio à caſtris milliari tendentes opprimere conſtituerat, quo fine quadringentos equites in ſtativa Suecorum impetum facere juſſerat, ipſe cum cæteris intra ſylvam ſubſiſtens. Sed Suecici mature iſtorum adventu animadverſo promte in campum armati prodeunt, iſtosq; ſtrenue repellunt captis ſeptuaginta magnam partem ductoribus, nec paucis occiſis. Ipſorum octo duntaxat deſiderantur. Et exercitu mox in caſtris ad arma vocato, Bredavius re infecta diſcedit. Inde Slangius & Joannes Mauritius VVrangelius tribuni à Banerio miſſi caſtellum ponti Wittenbergico adſitum à Saxonicis reparatum, improviſo opprimunt, cæſis aut in Albim compulſis ſexaginta Saxonicis, qui id inſidebant, peditibus; eidemq; ipſi præſidium imponunt. Eodem die totus hoſtium equitatus Albim ad Rieſam vado tranſire conſtituerat; jamque tres legiones in adverſam ripam enixæ erant: quas impetu facto Suecici præcipites repellunt, ut pauci ad ſuos evaderent plerisque ferro aut flumine hauſtis. Poſt ipſe Banerius verſus hoſtium caſtra progreſſus primam eorum ſtationem viginti turmis conſtantem delet, paucis per fugam elapſis. Slangius quoque incenſa Coldicia & Leiſnicia aliquot centurias hoſtium occiderat, compluribus ductoribus captis. Hoſtis interim cum alibi per Suecicos impeditus eſſet, tandem non procul Dreſda ponte navali ſtructo copias trans Albim ducere cœperat; cum Banerius equitum legiones hactenus in altera Albis ripa hoſpitantes Torgam revocat; qui & incolumes eo ſe receperunt, paucis tantum pabulatoribus deſideratis, & Mortaignio tribuno exploratum miſſo in hoſtium manus delapſo. Ita ex altera quoque Albis ripa incumbente hoſte etſi ſatis habebat Banerius vim iſtius propulſaſſe; miles tamen promtus ad omnia juſſa quotidianis excurſionibus hoſti damnum inferebat; paucis duntaxat, queis præda magis quam militaria munia cordi, muſſitantibus; quos ſi apertius frænum morderent, ipſe miſſione aut acri caſtigatione coërcere conſtituerat.

15. Mart.

15. Mart.

20. Mart.

22. Mart.

30. Mart.

Hoſtis Banerium ad Torgam includere conſtituit. 3. April.

§. 9. Inter pleraque tamen proſpera adverſi nonnihil miſcebatur, quod Dœrflingius à Banerio in Thuringiam miſſus ad tributa Mansfeldiæ & vicino tractui imperanda ſimul agendis delectibus, Hecſtadii à Drucmullero tribuno oppreſſus eſt; ubi quadraginta Suecicorum cæſi, & aliquot ſigna cum impedimentis, multisque captivis amiſſa, ipſo Dœrflingio ægre manus hoſtium evadente. Circa idem tempus univerſus hoſtium exercitus raptim verſus caſtellum ponti adſitum ex altera Albis ripa progrediebatur, ut tumultu ibi excitato in oppido per proditionem annonæ & adparatus bellici corrumpendi occaſio panderetur, omnium animis in hoſtem verſis, aut ut molendina navalia ipſeve pons corrumperetur. Sed Banerius adventu iſtius mature cognito, omnibus rite ad Torgam diſpoſitis, ut eos diſtraheret, cum magna equitatus parte, ſelectisque equitibus & aliquot machinis cis flumen Miſenam progreditur, velut

tredecim Saxonicas, quæ ibi tendebant, legiones oppugnaturus. Unde hoſtis turbatus verſo itinere & ipſe eodem adproperat. Scopo ſuo potitus Banerius iterum Torgam ſe confert, munimentis hoſtium apud Rieſam obiter disjectis. Ex inde hoſtis ſtationem ſuam mutabat, & peditatum apud Miſenam commodo loco caſtris munitis diſponebat, cum equitatu verſus Luſatiam ſuperiorem progreſſus nulla manifeſta cauſa, cum omnia neceſſaria Albi fluvio è Bohemia abunde ſubvehi poſſent. Unde & Banerio facultas dabatur legiones ſuas laxius diſponendi; ſimul Stalhantſchium ad Havelam mittendi, ut adparatum inde bellicum & duas equitum legiones cum peditum manu in caſtra ad Torgam adduceret. Paulo poſt hoſtis ad Muldam movebat, copiis ad utramque ripam diſtributis; & caſtris apud Eulenburgum munitis, unde Banerius opportune legionem ibi hoſpitantem ſubduxerat. Hunc contra, ne arreptam Torgæ ſtationem deſereret, variæ cauſæ ſubigebant. Nam & metus erat, ne longiore ipſius diſceſſu Landgravius Wilhelmus, & Vinarienſis armis conciderent; & Saxo, dum uterque exercitus ditioni ipſius incumbit, anxie apud Cæſarem de pace Suecis concedenda inſtabat. Sed quod hoſtes viribus prævalerent vim arcuiſſe interim ſatis habebat, quoad à Suecia ſubſidia venirent; cum quinque aut ſex militum millibus auctus facile hoſti ſe parem, aut ſuperiorem fore confideret. Nec minus inſigne levamentum ſenſurus erat Wrangelio in Sileſiam irrumpente, ac in ſe verſa modica Marazini & Mansfeldii manu, quæ in altera Albis ripa hærens impediebat, quo minus è Luſatia Superiore annona peti poſſet. Nam ita validam manum, quæ iſti repellendæ ſufficeret eodem mittere, cum hoſtis ex hac parte incumberet, nec conſultum erat, & miles tot laboribus fatiſcebat. Marazino autem & Mansfeldio amotis ab exercitu ad Muldam parum ſibi metuebat; ſimul laxæ tunc annonæ copia facta fuiſſet. Cæterum quod Banerius ſuſpicaretur hoſtem id agere, ut infra Torgam Albi pontem injiceret, Leslæum cum valida caterva per alteram ripam Witebergam verſus dimittit hoſtium ibi navigia corrupturum. Quod facile ſucceſſerat, niſi Leslæus caſtello quodam intempeſtive oppugnando ſpatium hoſti dediſſet, navigia ſub ipſum oppidum deducendi. Mox idem cum Pfulio Luccam mittitur, quam tres equitum Saxonicorum turmæ inſidebant; quæ natura loci in paludibus ſiti confiſæ, aliquantiſper acriter reſiſtebant, quoad tandem honeſtis conditionibus oppidum dederent. In eo magna frumenti vis inventa, Torgamque avecta. Hoſtis porro id tunc agebat, ut poſt firmatum apud Miſenam pontem caſtellum ad Witebergam recuperaret, & infra Torgam alio ponte Albim frænaret. Et quia Sueci Torga moventes, mare verſus recepturi ſe credebantur, maxima pars exercitus ex altera Albis ripa infra Torgam collocabatur, quæ digreſſuros exciperet. Marazini autem & Mansfeldii copiæ prohibituræ erant, ne à Wrangelio, aut è Meclenburgica auxilia accedere poſſent. Quod ſi Banerius mature ſe inde ſubduceret, id hoſtis obtinuerat, ut Albi Suecos totaque Miſnia detractos ad mare compelleret, facilius ibi in anguſtias redigendos. Sed ſi Banerius expectaret, quoad inferior pons abſolveretur, certa ſpes concipiebatur, univerſum ipſius exercitum intercluſo undique receptu ferro ac fame delendi. Ita Suecos libenter paci Pragenſi ſe ſubmiſſuros. His conſiliis exſequendis hoſtis Muldam transgreſſus, caſtellum ad Witebergam petebat, quod Oſterlingius ſubtribunus cum legione inſidebat. Huic dum Banerius valida cum manu ſuppetias latum adproperat, id jam gregariorum militum rebellione in hoſtium poteſtatem conceſſerat, alias haut levi labore expugnandum. Plerique perfidorum apud hoſtem manebant; Oſterlingius cum reliquis ductoribus, & paucis flagitii immunibus ad Banerium redibat. Inde hoſtis ponte apud Witebergam reparato in alteram Albis ripam tranſit, pontemque navalem altius adverſo flumine ſubvehere nititur. Eum ut deſtrueret Banerius validam manum per citeriorem ripam demittit, quæ nonnulla navigia infra Pretſcham demergit. Mox ipſe inſequitur Pretſcham arcem dimachis hoſtium inſeſſam expugnare animo agitans. Sed obſtabat hoſtis ex altera ripa tormentis fulminans, & Albis tenui tunc alveo paſſim vado ſuperari idoneus; ſimul ex adſita inſula per hoſtem inſeſſa novus ſubinde miles navibus immitti poterat; ut non ſine multo ſanguine iſta expugnanda videretur. Ac hoſtis per Witebergenſem pontem facile tota ſe mole infundere valebat. Igitur hac oppugnatione omiſſa machinarum jaculatione hoſtem caſtra in adverſa ripa deſerere cogit. Banerio digreſſo pons ad Pretſcham ab hoſte perficiebatur. Cum ita hoſtis altero ab ipſo milliari metaretur, receptus difficillimus fore videbatur. Nec eo ſecius Banerius fiduciam oſtentare confirmandis ſuorum animis: hoſti longum fore famem ipſius expectare: ſaltem non prohibiturum eundem quo minus caſtris deſertis ipſe prælium ſumat, aut declinet, prout ratio belli ſuaſerit. Non quidem ſibi placere ſummam rerum incertæ aleæ exponere; nec tamen eſſe, cur ab hoſte ſibi metuat. Cæterum ea ſe circumſpectione uſurum, ut nec per temeritatem, nec per ſegnitiem quid peccatum videatur.

§. 10. Enimvero etſi Banerio apud Torgam commeatus pabulique inopia haut ita brevi incubitura videretur, & eo, quem inſederat loco præſentis hoſtis vim parum metueret; tamen poſtquam Gleenius, qui cum maxima exercitus Gallaſiani parte Erfordiam hactenus obſederat, ipſe Gallaſius, & Iſolanus cum decem, Schvvartzenbergius Comes cum tribus Croatarum millibus, iſte è Thuringia, hi è Bohemia ingruerent, reliquis ſe conjuncturi, diutius ibi ſubſiſtendum ſibi hautquidquam ducebat. A tanta enim hoſtium multitudine undiq; cinctum vel à fame tandem exitium, vel ex deformi receptu dedecus manebat. Cæterum antea quidem, ſi Torga deſerenda foret, in ſuperiorem abire Germaniam agitaverat, ubi Gallis Bernhardoque Duci ſociatus hoſti negotium daturus erat; Wrangelio interim ad Pomeraniam tuendam incubituro. Quia tamen Rectores Sueciæ ante omnia ad maritimam oram oculos convertere juſſerant, & ſupplementa è Suecia nondum adpulerant, fortaſſe ſi veniſſent adverſus hoſtem non ſuffectura; tum in ſuperiora tendenti Gallaſius à fronte, alii à tergo imminebant: tutiſſimum erat, in Pomeraniam properare. Ita parte impedimentorum minus utili relicta, Torga movens primo die ultra Eliſtrum flumen procedit. Hoſtis quoque audito iſtius diſceſſu eodem die Jeſſenam attingit, miſſo tribuno Schutzio cum mille ſelectis equitibus & Croatarum manu, qui ultimum agmen carperet; ſed qui mox, cum quædam Suecorum catervæ ſe in ipſum convertiſſent, retro abibat. Poſtero die Luccam uſque Sueci, hoſtis Juterbocam veniebat. Veſperi Pfulius cum ſex legionibus Lubbenam præmittitur intercipiendæ, quæ ibi hoſpitabatur, Croatarum legioni; ſed quæ ante iſtius adventum fuga ſe ſubduxerat, nonnullis moratoribus, & præfecto excubiarum deſiderato. Cum Lucca progrederentur

Margin notes (left): 2. Maji. — 13. Maji. — 13. Maji. — 13. Maji.
Margin notes (right): 1637. — 10. Maji. — 28. Maji. — 29. Maji. — Banerius Torga movere inſtituit. — Banerii in Pomeraniam receptus. — 19. Jun. — 20. Jun. — 21. Jun.

1637. rentur Sueci, Schutzius cum manu ſua, & qui recens ſub Schvvartzenbergio Comite adpulerant Croatæ, quater mille numero, uti ferebant, in planitie poſt ultimum agmen, cui ipſe Banerius aderat, ſe oſtendebant. In quos cum turmæ aliquot immitterentur, retro verſi manum conſerere detrectabant. Unde Banerius exploratum duntaxat eos veniſſe ratus, & ut unum vel alterum captivum interciperent, reliquos pergere jubet, ipſe cum Slangio tribuno, & una eaque valida legione agmen claudit. Ubi improviſo hoſtis denuo circumfunditur, ut progreſſas jam turmas revocandi ſpatium non foret. Igitur ipſe cum legione impetu facto eos in fugam conjicit, & per integrum milliare perſequitur, compluribus cæſis, paucis captis. Inde ſuperato apud Lubbenam fluvio, medio inter hanc & Lubberaſum ſpatio pernoctat, hoſte interim
2. Jun. Barrutum tendente. Dum Lubberaſum pergunt Sueci, eadem hoſtium manus per anguſtum aggerem duobus lacubus interjectum ingruit. In quam aliquot Suecorum turmæ ſe concitantes impedita per anguſtias fuga plurimos trucidant, aut in lacum utrinque compellunt. Ita citra impedimentum ultra Lubberaſum progrediuntur Sueci, præmiſſo cum ſex legionibus Pfulio ad Oderæ vada explo-
23. Jun. randa, & navigiis ac pontonibus comparandis. Cæſarei interim citra Furſtenvvaldam metabantur. Inde apud Furſtenbergam totus Suecorum exercitus cum omnibus tormentis & impedimentis Oderam vado ſuperat, nemine militum inter tranſeundum deſiderato; tum duæ equitum, una dragonum legiones ſub Haderſlebio tribuno Landsbergam
24. Jun. præmittuntur. Ea nocte Sueci ad Oderam, Cæſarei Furſtenvvaldæ agebant. Summo mane Droſſenam flectebant Sueci, cum rumor adfertur, hoſtem iisdem Oderæ vadis tota mole inſequi. Sed Banerius cum parte copiarum regreſſus non niſi trecentos Croatas deprehendit, qui ultra flumen repelleban-
24. Jun. tur. Eodem die Marazinus cum ſua manu ſumma cum celeritate per Cuſtrinum Landsbergam properaverat, viam in Pomeraniam Suecis ibi intercluſurus; ac ſtatim oppido vim admovere, pontemq; deſtruere, quanquam inani eventu, conabatur. Se-
25. Jun. quenti luce cum tormenta oppido admotum iret Marazinus, Suecicæ legiones ſub Haderſlebio præmiſſæ improviſo ingruentes iſtum inde depellunt, ac poſt complures cæſos triginta captivis potiuntur. Interea Banerius medio inter Droſſenam &
26. Jun. Landsbergam ſpatio exacta nocte, poſtera die Landsbergam delatus Wartam ſuperare conſtituerat; cum tranſitum interclusum deprehendit. Nam univerſus hoſtium exercitus, qui ſexaginta millia explere jactabatur, revera tamen triginta bellatorum millia excedens, properato per Cuſtrinenſem pontem itinere in adverſa Wartæ ripa ſtructa acie adſtabat, tanta rei bene gerendæ fiducia, ut jam duces ſuperioribus ſuis ſcriberent: Suecos intra caſſes teneri haut quidquam perrumpendos. Inter has anguſtias deprehenſo Banerio temerarium videbatur recta in hoſtem ruere numero longe ſuperiorem, & qui opportuna trans flumen loca inſederat; cum præſertim Suecicæ turmæ, multis paſſim palantibus non parum imminutæ forent. Nec per Poloniam iter ſuſcipere abſque Regis & Reipublicæ conſenſu licebat; cum præſertim metus eſſet, ne à Polonis certior factus hoſtis utique ipſum præverteret. Igitur nihil aliud reſtabat, quam ut retro ad Oderam verteret. Id deſtinatum ne hoſtis impediret, à Banerio ſpargitur, ſe utique per Poloniam iturum; ac palam ductores monentur, ut citra noxam ibi tranſeant, præſentique pecunia annonam emant: uxor quoque ipſius cum agmine muliebri eam viam velut prægreſſura inire jubetur.

Et ut eo expeditius iter foret, viliora impedimentorum corrumpuntur; quatuor majoribus machinis, quibus avehendis equi deficiebant, tamdiu in hoſtem fulminatur, quoad diſſilirent. Inde poſt- 30. Jun. quam Landsbergæ præſidium trecentis peditibus firmaſſet, repente Oderam verſus iter intendit; cum hoſtis didito rumore deceptus ad iter ipſius per Poloniam impediendum adverſo Warta proceſſiſſet. Ita ſpatium dabatur Banerio omnes copias, tormentaque, & adparatum bellicum cum reliquis impedimentis Goericii, uno ſupra Cuſtrinum milliari, trans Oderam altera vice vado ducendi. Quo die unum ultra Brietzam milliare proceditur. Poſtera luce Freienvvaldam pervenitur, exercitu præter omnium opinionem in tuta deducto, cum non amplius impediri poſſet, quo 2. Jul. minus Banerius cum copiis, quæ apud Suetam metabantur, ſe conjungeret. 3. Jul.

Banerius incolumis in Pomeraniam evadit.

§. 11. In Pomerania circa initium anni Brandeburgicus miſſo Adamo Winterfeldio ſuper induciis in aliquot menſes proponebat obtentu ſumto, quod ſibi & Moguntino à Collegiis injunctum foret, paci Cæſarem inter & Sueciæ Reginam conciliandæ operam navare; cui negotio maxime conveniat, ut ipſi conſiliariiſque ſecuris degere concedatur. 16. Jan. Earum iſtæ leges ferebantur, ut Sueci tota Marchia decederent, eamque tantiſper omnibus belli oneribus immunem paterentur, nec è Pomerania aut Meclenburgica Banerio auxilia ſubmitterentur. Addebatur de ſincero Principis ſui in pacem ſtudio, & ut à Daniæ Regis mediatione ſibi Sueci caverent. Enimvero cum non obſcurum eſſet, quid ejusmodi induciis quæreretur, reſponſum differebatur, velut re prius cum Banerio, & Rectoribus Sueciæ communicanda: qui iſtas non niſi illudendis Suecis peti, & moderationem incaſſum apud iſtos conſumi judicabant. Cæterum pleraſque tunc copias Hermannus Wrangelius per Novam Marchiam hibernatum diſpoſuerat ad levandam Pomeraniam, & ut hoſti ejus regionis fructum interciperet. Et cum hoſtes illis ex oris in Luſatiam adverſus Banerium digreſſi eſſent, Wrangelius ea occaſione utendum ratus Vitztumio injungit; Landsbergam, Drieſenamque tentaret, ac pontem Cuſtrinenſem deſtrueret, intercludendo hoſtis in Pomeraniam ulteriorem acceſſu. Et Landsbergam quidem permiſſu Electoris præſidiarii ultro deſeruerant eo ipſo tempore, quo Vitztumius eodem tendebat, machinis, & bellico adparatu corruptis: ruinæ tamen munimentorum à Suecis facile reparabantur. Drieſenæ natura & operibus munitæ ſpem faciebat præſidium pro captu loci modicum, inanis penus, & quod conſtrictæ glacie paludes facilem acceſſum darent. Et bis jam oppidulum, arcemque occupaverant Sueci, propinqua ſpe adſitum in inſula munimentum capiendi; bis Vitztumius ab iſto opere eos revocaverat. Tertia vice Dromondus ſummus excubiarum præfectus eo mittitur diſertis cum mandatis, ut vi aut mora munimentum expugnaret. Interdicitur quoque Vitztumio, ne eundem inde avocet, niſi ubi hoſtem numero ſuperiorem ad ſolvendum obſidium ingruere conſtaret. 12 Febr. Igitur Dromondus acceſſus jam ad munimenti foſſam promoverat, & præſidiarii inducias futuræ deditionis prænuncias petebant, cum Vitztumius obſidium ſolvere jubet obtentu ſumto, quod quædam hoſtium legiones trans Oderam adparerent. Et quanquam Dromondus juſſis parere detrectaret tam propinqua capiendi munimenti ſpe, ac expectari peteret, quoad certius de hoſtis adventu conſtaret, propoſitis avertendæ ſubitæ oppreſſioni remediis; tamen repetitis ſecunda & tertia

Acta per Pomeraniam.

Brandeburgici inducias quærunt.

Sueci Landsbergam occupant.

Drieſenam fruſtra tentant.

1637. tertia vice mandatis demum invitus licet paret; non minus Wrangelio indignante, præmature & per intempeſtivam ſolicitudinem opus ita propinquo fine abruptum. Incaſſum quoque cadebat, qui circa incendendum ad Cuſtrinum pontem conatus ſumebatur.

Status Suecicarum ibi copiarum.

§. 12. Alias copiæ tunc Wrangelio erant ſatis tenues, ut vix peditum bis mille trecenti, equitum quindecim centuriæ in expeditionem educi poſſent. Quanquam ſi pecunia ad manum fuiſſet, occaſio dabatur equitatum inſigni acceſſione augendi. Nam triginta duæ Polonorum turmæ ob ſtipendia à Cæſare non ſoluta obſequio exuto exercitum deſeruerant, & in Moravia licentius egerant. Quos cæde aliquot centuriarum caſtigatos, poſt modica argenti ſumma utcunque delinitos Mansfeldius exautoraverat. Iſti vindictam ſpirantes Suecorum militiam ambibant. Sed cum præter ſtipendia ſtatis diebus ſolvenda gratuita quoque hoſpitia, & miſſionem quandocunque liberet ſtipulari vellent, circiter quingentos duntaxat eorum Wrangelius conducebat, cum ab univerſa iſtorum turba idem incommodum, quod Cæſar ſenſerat, metuendum foret. Ea porro copiarum tenuitas, & quia mors Pomeraniæ Ducis ſub idem tempus incidebat, in cauſa erat, ut nec Banerio ad Torgam auxilium ſubmitti, nec longius à Pomerania diſcedi poſſet; cum potius haberetur inter Brandeburgici machinationes, & nutantes provincialium animos res Pomeraniæ firmaſſe. Interim jam antea tenues Suecorum copiæ hinc inde per Marchiam ſubitis hoſtium incurſionibus carpebantur.

Suecorum per Marchiam accepta damna. 4. Febr.

Cappunii tribuni turmas Bervvaldæ hoſpitantes Cuſtrino erumpens manus improviſo opprimebat, cæſis ſexaginta, ac Seidlicio excubiarum præfecto cum quibuſdam aliis capto. Quod damnum iſti tamen, incenſo poſt Cuſtrini ſuburbio utcunque ultum ibant. Stuarti quoque ſubtribuni quatuor turmæ Neuſtadii ad Fuhram agentes ab hoſte cædebantur, paucis elapſis. (17. Mart.) Paulo poſt nongenti equites cum dragonum centuria duce Rochovio ſubtribuno quatuor Suecorum equitum turmas Gœricii & Sonnenbergæ hoſpitantes oppreſſum veniebant. Aſt Haraldus Stackius ſubtribunus, qui Suecis præerat, ſignis atque impedimentis Landsbergam præmiſſis, cum tantum hoſtium numerum qui jactabatur non putaret, manum prius conſerere cupiebat. Fit igitur pro modo copiarum aſperrimus conflictus, quo ducenti amplius hoſtium occiduntur, aut ſauciantur, ipſeque Rochovius capitur. Suecorum circiter centum cadunt, & Stackius ſaucius in hoſtium manus pervenit, reliqui Landsbergam ſe recipiunt. (April.) Paulo poſt Karbergii tribuni ſex equitum turmæ recens conſcriptæ Fridbergæ cæduntur, vix triginta elapſis, ipſeque tribunus captivus abducitur. (10. April.) Idem fatum Montromi dimacharum cohors Dramburgi ſubibat, è qua vix viginti ſupererant. Crebra iſthæc damna cæteris tantam trepidationem incuſſerant, ut ad primum de motu hoſtium rumorem in tutiora ſe ſubducerent. Unde & Vitztumius, cum de quatuordecim Cæſareorum centuriis, quæ Polonis apud Cuſtrinum hærentibus inſidias tenderent, nuntiatum eſſet, ſtatim cum univerſis ſe copiis Stargardiam recipiebat. Eo tamen rumore evaneſcente Kœnigsbergam iterum revertit. Inde apud Suetam caſtra metari juſſus, cum annonæ ac pabuli nulla ibi copia foret, in Ucker-Marchiam progredi inſtituit. Sed cum Odera vix ſuperato Petrus Goetzius cum bis mille equitibus, quingentis dimachis Angermundam perveniſſe nuntiaretur, iſte Stetinum propere faceſſit cum copiis ad modicum numerum redactis, ac male habitis, & quibus totam per hiemem nulla facultas ſe ſupplendi, aut reficiendi fuerat. 1637.

Brandeburgicus edicta avocatoria promulgat.

§. 13. Sed & alia ratione Suecorum copias carpere conabatur Brandeburgicus, edictis per Marchiam & Boruſſiam publicatis, queis earum provinciarum indigenæ ipſis cum Pomeranis Suecorum militia avocabantur, pœna mortis aut confiſcationis bonorum denuntiata. Quæ pœna cum in nonnullis ſtatuta foret, Sueci per literas Brandeburgico ſignificant, in Electoris vaſallos ac miniſtros, ſi deprehendantur, talionem exercendam.

Alia per Pomeraniam acta. 30. April. 2. Maji.

Stetino copias Lœckenitzam iterum deducebat Wrangelius, unde duces hoſtium Prenzloviæ hoſpitantes opprimere conſtituerat. Sed iſti ea nocte, qua conſilium exſequendum fuerat, ſe ſubduxerant, in Marchiam Mediam transgreſſi metu catervæ à Banerio Havelam verſus tunc miſſæ; & quia hic per literas Marchioni Sigiſmundo ſignificaverat; Berolini novis hoſpitibus excipiendis omnia pararet. Unde iſti urbi tuendæ Cæſarei recedebant; quorum veſtigiis immiſſus Wrangelio Dromondus paucis duntaxat moratoribus cæſis, re infecta revertit. Aſt trans Oderam Vorhauerus ſubtribunus Brandeburgicus, turmam Polonorum, quæ Dramburgi hoſpitia capeſſebat, repente invadit; ſed quæ acri conflictu iſtum repellebat, amiſſis aut ſauciis ſuorum viginti. Idem Vorhauerus mox Satzigiam arcem ab ipſis Pomeranis cuſtoditam levi negotio in poteſtatem redigit. Inde Stargardiam progreſſus Pomeranis nobilibus tributa imperat, & ad homagium Brandeburgico præſtandum eoſdem evocat, quorum tamen nemo inanibus juſſis parebat. Ea cauſa Wrangelium movebat, ut (7. Maji.) Stetinum reverſus Vitztumium cum equitibus dimachiſque, & quadringentis ſelectis peditibus trans Oderam mitteret, opprimendo Vorhauero, & Satzigiæ recuperandæ, antequam Brandeburgici pedem ibi figerent. (11. Maji.) Sed iſte mature ſe Stargardia ſubduxerat. Satzigia poſt triduanum obſidium deficiente intus pulvere pyrio recepta; unde Cæſarei; qui inſederant, dimachæ dimiſſi; Brandeburgici arbitrio ſe Succorum dedere cogebantur. Viginti quatuor Sueci, & inter eos, Kulemannus ſubtribunus, ibi deſiderati. Mox à Brandeburgicis vetus arx Odeberga in Oderæ inſula ſita occupatur, & tumultuario excitatis munitionibus firmatur. Ad eos inde pellendos Dromondus miſſus, dum tardius molitur, reparatis jam intus operibus repellitur, non paucis ſuorum amiſſis. Sed quo minus in Nova Marchia Sueci ſtativa caperent tegendæ à Brandeburgicorum incurſionibus Pomeraniæ, annonæ, pabulique defectus obſtabat. Unde ſpreta quæ Satzigiæ relicta erat, equitum manu, Vorhauerus Drieſenæ præfectus, excurrendi ſolers, paſſim vagabundus impune populabatur. Interim Wrangelius Stetino Lœckenitzam, inde Prenzloviam progreſſus, ſtativa ibi poſuerat. Sed cum de Marazini adventu ac munimento ad Witebergam amiſſo nuntiaretur, & quod Hatzfeldius Albim tranſiſſet, Gartzio & caſtello ad Suetam firmato Paſevvalcum retrocedit, ut urgente hoſte Stetinum ſe, aut ad Penam fluvium recipere poſſet, quoad auxilia è Suecia adpellerent.

Stralſundenſes denuo à Cæſare tentantur. 7. April.

Inter iſta Alexander Greiffenclovius Cæſareus in Polonia Reſidens literis Warſovia ſcriptis denuo ad expellendum Suecorum præſidium Stralſundenſes ſolicitaverat. Sed iſti ſtatim Halleno Reſidente Suecico in curiam evocato literarum exemplum tradunt teſtati, cum Greiffenclovio nihil ſibi commercii intercedere. Nec vim aliquam in animis oppidanorum eæ literæ habuiſſe deprehenſæ ſunt. Eodem tempore Crocovius tribunus convaſatis quas corraſerat pecuniis haut petita miſſione in Polo-

1637. Poloniam abit, literas fingens, queis à Poloniæ Rege evocaretur; cum tamen in Pomerania natus eſſet, ac non niſi exiguum in Polonia prædium poſſideret. Et quanquam apud Bielkium Legatum teſtaretur, ſe Suecorum ſacramento hautquaquam renuntiare; nunquam tamen poſt ad hos revertit.

Banerius in Pomeraniam adpellit.

§. 14. Aſt Banerius Torga diſceſſurus Wrangelio de adventu ſuo mature ſignificaverat. Unde hic ut iſti occurreret, Paſevvalca relicta Suetam ſe contulerat, pro re nata cis aut trans Oderam eundem excepturus. Vix Suetæ iſti copias conjunxerant, cum hoſtis Odera tranſmiſſo tota vi incumbit; cui cum junctis licet copiis pares non eſſent; Gartzium primo, inde Stetinum ſe recipiunt. Ad hoc oppidum, Banerius caſtra à Guſtavo Rege quondam munita reparatis operibus inſidet, pleroque equitatu trans Oderam in Ulteriorem Pomeraniam miſſo, ut ex itinere ſe pauliſper reficeret. Wrangelius ad tuendam citeriorem Pomeraniam Anclamum ſe confert, ſecundum Penam diſpoſitis copiis. Cæterum maligna tunc exercitus Baneriani erat conditio. Pedes gregarius fame, labore, ac laſſitudine, confectus. Ductores ſarcinas ſuas ultro deſeruerant equis ad trahenda tormenta commodatis; quorum jacturæ penſandæ nil argenti ſuppetebat. Multi equitum equos amiſerant; & quæ aſſignata erant hoſpitia tantam multitudinem parum ſublevabant, quorum & fruitio haut diuturna ſperabatur, hoſtibus tanta vi incumbentibus. Peditum tamen plerique, qui per laſſitudinem agmen deſeruerant, in caſtra ad Stetinum paulatim veniebant, ut parum exercitui hoc receptu deceſſiſſe ſentiretur. Tum equites plerique è provincia novis equis inſtruebantur. Quanquam autem exercitus inſigniter levandus videbatur infrequentibus legionibus combinatis, & caſtigata ductorum multitudine; Banerio tamen ad id remedii nondum deſcendere placebat, ne ductores irritaret, qui exautorati ubi ad hoſtes tranſiſſent, fere gregarios ſecum trahebant; ac ſpes erat hoſte repulſo brevi hoſpitia iterum dilatatum iri. Quin ſua mole exercitus Cæſareus in regione inopi ruiturus ſperabatur; quam vel inde judicare licet, quod viginti ſex ſuperiorum graduum duces illi intereſſent, viginti ſex millia trecenta vehicula impedimentorum ſequerentur. Ab iſto Landsberga primum facili negotio ad deditionem compellitur ea lege, ut dimiſſis ductoribus gregarii ſacramento Cæſaris accederent. Inde Clitzingius cum Brandeburgicis fere copiis à reliquo exercitu digreditur, Suecorum præſidia ad Havelam & Albim ejecturus. Nam Brandeburgicus Elector pecuniam ſuppeditantibus Hiſpanis, & Schvvartzenbergio Comite, militi conſcribendo diligenter hactenus incubuerat interceptis non paucis, qui nupero Banerii itinere agmen deſeruerant; quorum tamen plerique poſt ad vetera ſigna refugiebant. E Boruſſia quoque non paucæ catervæ adducebantur; è quibus Slangius tribunus Dargicii legionem apud Schifelbeinam, quingentis capitibus conſtantem, delebat; ut ipſe tribunus ægre evaderet. Reliquus hoſtium exercitus, ſuperato iterum ad Cuſtrinum ponte, Suetam deſcendebat, ubi pontem caſtellumque à Suecis leviter corruptum reparat, caſtris lorica circumdatis. Contra Banerius Torſtenſonium cum valida equitum peditumque manu per alteram Oderæ ripam eodem mittit; qui licet caſtello ad Suetam jam à Cæſareis occupato veniret, confidebat tamen caſtris ad Meliſſam flumen poſitis ſe impediturum, ne Cæſarei in Novam Marchiam & Pomeraniam irrumpere poſſent. Sed quia hoſtis ad Oderbergam ponte ſtructo Oderam tranſierat, Banerius ipſum, ne circumveniretur, Griefenhagam recedere jubet. Ita hoſtis Oderbergæ & Suetæ pontibus ſtructis caſtra munit, ex utraque fluminis ripa pro re nata Suecis incubiturus. Banerius contra ejuſdem progreſſibus ſiſtendis Griefenhagam & Gartzium valido præſidio firmat. Quibus locis exutus ad Dammum caſtra ponere decreverat, hoſtium terga, ſi in ulteriorem Pomeraniam penetrarent, infeſtaturus; quo fine & Stargardiam numeroſo milite firmat. Aſt Cæſarei cum Gartzii, mox Lœckenitzæ obſidium ſuſcepturi viderentur, utroque omiſſo Sueta moventes Prenzloviam, inde in Citeriorem Pomeraniam tendunt, fame, morbisque urgentibus, & quia ignavum videbatur tempus nihil agendo terere, an quod ad Griefenhagam & Gartzium parum ſe effecturos putarent? Inde valida manus Uckermundam mittitur, quam Dromondus ſubtribunus, cum per triduum ſtrenue reſtitiſſet, ea lege cogebatur dedere, ut ipſe cæterique ductores ad ſuos dimitterentur, gregariis ſub Cæſaris ſigna redactis. Major exercitus pars Anclamum vertebat. Hoſtis profectione cognita Banerius ſtatim Zabelticium ſupremum excubiarum præfectum cum tribus peditum phalangibus navigiis Anclamum mittit; ipſe mox eodem inſecutus, relicto Stetini apud exercitum Torſtenſonio cum mandatis, ut ſi hoſtis Citeriorem Pomeraniam urgere pergeret, ipſe trans Oderam per Wollinum inſulam cum omnibus copiis eodem ſequeretur, caſtris tamen ad Stetinum & Dammum idonea manu firmatis, quorum cura Pfulio commiſſa. Inter hæc Poloni cumprimis, qui nuper à Cæſareis ad Suecos tranſierant, ſtrenue rem gerebant, & commoditate tranſitus ad Lœckenitzam uſi quotidianis excurſibus hoſtem carpebant cæſis quamplurimis, & nongentis amplius captis; cum nonniſi unus ipſorum in hoſtium manus incideret, qui ab hiſce crudeliter plumbo liquefacto in fauces infuſo necatus ſociis eo majores ad ſæviendum ſtimulos addiderat.

13. Aug. Hoſtis in citeriorem Pomeraniam tendit.

21. Aug.

19. Aug.

21. Aug.

Sueci hoſtem carpunt.

§. 15. Banerio ad Stetinum ſubſiſtente, Hermannus VVrangelius citerioris Pomeraniæ curam ſuſceperat, arrepta Anclami ſtatione; cujus filius Carolus Guſtavus octingentis equitibus ſtipatus ſeptingentos hoſtium dragones, trecentos equites Novi Brandeburgici oppreſſerat, & plerisque cæſis tres ſubtribunos, plerosque ductores, cum trecentis gregariis omnibusque impedimentis abduxerat. Paulo poſt Thuro Oxenſtierna tribunus Stargardiæ in Meclenburgica quingentos hoſtium cæciderat, totidem ceperat. Cujus optio mox Penslini centum quinquaginta trucidabat, triginta captis. Sed & Haraldus Stackius cum centum equitum caterva Treptoviæ centenos hoſtium ſternebat, quinquaginta abductis. Contra Mullerus turmæ præfectus cum viginti quatuor equitibus, duodecim dimachis apud Fridlandam in hoſtium manus incidebat. Thuro quoque Oxenſtierna, cum accedente ad Anclamum hoſte velitatus corruente equo, à ſuis deſertus capitur. Hoſtis porro poſt occupatum ad Anclamum aggerem agreſtem, tribus caſtris cum parte exercitus ibi conſidet. Hoc in oppido validum præſidium reliquerat VVrangelius, ipſe cum reliquis copiis tranſitus Penæ aliosque provinciæ aditus cuſtodiebat, quoad Banerii exercitus adventaret. Inde ab hoſte apud Stolpam irruptio in Citeriorem Pomeraniam tentabatur, ubi jam trecenti cymbis trans flumen immiſſi exiguum caſtellum in citeriore ripa ſitum occupaverant. Sed ex his plerique à Steenbockio tribuno cæſi aut in aquas compulſi, triginta capti, pauci, qui raptim in cymbas ſe conjecerant, evaſerunt. Poſt biduum denuo trecenti cymbis ac pontonibus tranſmit-

21. Jul.

19. Aug. Hoſtis ad Anclamum conſidet.

25. Aug.

1637. tranſmittuntur; idemque caſtellum expugnant; mox tamen iterum ejiciuntur, non paucis utrinque cadentibus. Enimvero cum Anclamum fru-
-8. Aug. ſtra tentari judicaret hoſtis; incenſis caſtris recedit, alium uti videbatur acceſſum in Pomeraniam quæſiturus. Igitur Banerius inter Penam flumen & Triebſeſam conſidet, Wrangelius Loitium ſe confert, pro re nata ſibi auxilia invicem laturi.
1. Sept. Hoſtis contra ad veterem arcem Demminum caſtra figit; ibique in aggere Penam inter & Tollenſe flumen munimentum excitare incipit. Id non ferens Torſtenſonius, qui Banerio Uſedomum profecto exercitui interim præerat, militem partim terra partim navigiis in iſtum aggerem immittit; dum Wrangelius interim apud Broocam & Oſtam excitato tumultu hoſtem diſtinet. E quingentis, qui ibi deprehendebantur, plerique interfecti, reliqui capti, quos inter Felix Zuniga Guſmannus tribunus, cum ſubtribuno & duobus centurionibus. E Suecis præter unum centurionem nemo alicujus notæ deſideratus. Eodem tempore excubitorum caterva proximo vico profligatur. Hoc damno accepto hoſtis Malchinum verſus recedit.
Hoſtis Anclamo diſcedit. Abeuntis veſtigia explorandi cauſa legens Eppius inter Haſſiacos ſubtribunus dimidio à Demmino milliari ducentos equites opprimit, & cum lacus fugæ obſiſteret, pleroſque concidit, ſubtribuno, excubiarum & turmæ præfecto captis; ex quibus intelligebatur, hoſtem longius progredi. Mox per exploratores intercepti uno ore ferebant, Wiſmariam peti vi, aut proditione tentandam. Quod eo magis fidem inveniebat, quia iſta in urbe deprehenſus fuerat, qui de plebe quoſdam pecunia corrumpere voluerat, ut facillimum ſibi ad oppidum acceſſum oſtenderent; omnibus vilem proditionis mercedem adſpernantibus. Igitur Banerius ſtatim phalangem peditum Stralſundam mittit, ibique naves conſcendere jubet; ipſe eodem, ſi revera eam urbem peti conſtet, ſe collaturus. Interim Wrangelius filium Carolum Guſtavum cum mille equitibus, quingentis peditibus mittit, qui hoſtem aditibus Pome-
11. Sept. raniæ expelleret. A quo Oſta, Clempenoa, Fridlanda cum adſito caſtello ad Cabelam, demum &
14. Sept. Brooca recipitur, eadem lege, quam Suecis Ucker-
17. Sept. mundæ Cæſarei dixerant, ut ductoribus dimiſſis gregarii legionibus Suecorum admiſcerentur, quorum ſupra trecentos iſtis locis deprehenſi.

Acta in ulteriore Pomerania. §. 16. Interim per Ulteriorem Pomeraniam nonnihil turbarum dabant triginta ſex Hungarorum turmæ; qui poſt ſororem Cæſaris Uladiſlai Regis ſponſam ad Poloniæ fines deductam perſuaderi ſibi paſſi fuerant, ut his quoq; in oris Cæſari operam na-
5. Sept. varent. Hi per Landsbergam in Novam Marchiam & Pomeraniam inter Piriciam & Schonflieſam tendebant. In hos catervam ducentorum equi-
22. Sept. tum, quinquaginta dimachiarum Pfulius emittebat, quæ altero ultra Piriciam milliari extremum iſtorum agmen vico quodam hoſpitans, in fugam propellit, viginti captis. Eo tumultu excitati univerſi coëunt; quorum multitudini cum impares ſe Sueci cernerent, per integrum milliare inter continuas velitationes ad vicum uſque recedunt, ubi fixo pede tamdiu ſuſtenturos ſe hoſtem ſperabant, quoad per tenebras tutus receptus daretur. Enimvero Hungari undique incumbentes Suecicos fundunt, diſſipantque; quorum pleriſque tamen vicinæ ſylvæ paludeſque effugium dabant, niſi quod deſultorum magna pars minus velocibus equis inſtructa, antequam ſylvam aſſequi poſſet, conci-
18. Sept. deretur. Eam jacturam ulturi Poloni, denuo ſibi eos invadendi veniam depoſcunt; quibus & initio fortuna ſatis arridebat. Sed cum juſto longius ſub ipſam Piriciam ſucceſſiſſent, tota Hungarorum caterva in campum provolans ad manus conſerendas Polonos cogit, qui numero oppreſſi fugæ ſe dant. 1637. Hungari Dammum uſque inſtabant nonnullis Polonorum interceptis, queis minus pernices equi fuerant. Porro cum iſtos Hungaros iteratis juſſis in Cæſareorum caſtra evocari cognoviſſet Pfulius, eos in itinere invaſurus; Suetam verſus cum equitatu procedit. Ubi forte fortuna in quinque Croatarum turmas incidebat; quos ci- 27. Sept.
tato curſu ad vicinum oppidum ruentes ipſe inſecutus non paucos cædit, capitque; quos inter duo turmarum præfecti cum optione & ſignifero; ſimul omnia iſtorum impedimenta prædæ cedunt. Hungarorum tamen nemo deprehenſus; qui inſuper habitis Gallaſii mandatis, quod belli Germanici genius ipſis ad palatum haut foret, ſuperato Warta per Sileſiam in patriam revertunt. Præter iſthæc pauca ibi memoratu digna agebantur, niſi quod Vorhauerus late Pomeraniam deprædaretur, Pfulio haut prohibere valente, quod Hungari obſervandi eſſent, & eques, cui pabulum longe petendum, excurſionibus fere ineptus foret. Poſt Pfulio in citeriorem Pomeraniam evocato iſte impunius graſſabatur, ipſam quoque Stargardiam 13. Octob.
tentare auſus; ubi tamen non ſine clade repulſus eſt. Sed & antea Dromondus per emiſſos Gartzio 8. Sept.
trecentos pedites Vierradam arcem expugnaverat, præſidiariis partim cæſis, partim captis; quos inter & centurio Suecus Ericus Suenonis repertus, qui antehac tradito per flagitium Gartzio apud hoſtem remanſerat, & nunc meritas pœnas capite luebat. Viciſſim Bohmius tribunus, dum Gartzio cum 11. Sept.
paucis venatum exſpatiatur, à Brandeburgicis interceptus abducitur.

§. 17. Poſtquam hoſtis à citerioris Pomeraniæ finibus in Meclenburgicam receſſiſſet, Torſtenſonius, qui abſente Banerio exercitui præerat, ſuperato Pena Gnoium uſque & Dargumum inſequitur. Hoſtis denuo in citeriorem Pomeraniam movet. Inde valida cum manu hoſpitia ipſius tentare conſtituerat; ſed occurrentibus decem hoſtium legionibus conſilio propalato, re infecta redit. Aſt hoſtis aliquot per dies circa Goldbergam Sternbergamque meratus, poſtquam evocatis Saxonicis & Brandeburgicis ſub Damiano Vitztumio, & Clitzingio copiis ſe firmaſſet, iterum de invadenda Pomerania agitat. Quod ipſum Banerius præſentiens copias Wiſmariam deſtinatas ad exercitum revocaverat. Eo hoſtis conſilio intellecto Torſtenſonius exercitum intra Triebſeſam reducit, indeque Damgartum progreditur; quo etiam Banerius Wrangeliusque, qui hactenus ex morbo decubuerant, accedunt. Heic conſultatione habita tam miſera exercitus facies adparebat, qualem duces iſti vidiſſe non meminerant. Sueci ad Ribbenitzam ſubſiſtunt. Gregarios veſtimenta, inferiores duces nummi deficiebant. Adparatus bellici & annonæ ſumma penuria; provincia itineribus copiarum exhauſta. Nec eo ſecius ad Ribbenitzam ſubſiſtere, & locum prælio committendo capeſſere decernunt, invitante ſitus opportunitate, militumque alacritate, qui exinde præſenti paupertati levamentum ſperabant. Et hoſtis ob dejectos pontes tardius movens, caſtris muniendis ſpatium præbuerat. Sed idem ad dimidium à Suecorum caſtris milliare progreſſus, cum per quatriduum otioſus ſubſtitiſſet, exuto quem jactaverat præliandi ardore, aut aliis occaſionibus imminens, retro ad Varnum flumen abit, caſtriſque ad Schvvanam poſitis hoſpitia ſuis circa Roſtochium aſſignat, velut diu ibi hæſurus; cum præſertim, quæ regio iſta non ſuppeditaret, mari per Roſtochium commode ſubvehi poſſent. Hoſtis retrorſum cedit. Hac rerum facie ratio quidem ſuadebat Suecis in arrepta ad Ribbenitzam ſtatione ſubſiſtere, ut ſi quid denuo tentaret hoſtis, totis

1637. viribus reſiſti poſſet. Enimvero cum exhauſto vici-
no tractu non adpareret; unde exercitus ſuſtentare-
tur, Banerius proponebat, ſe capto inter Penam
& Tollenſe flumen itinere Oderam verſus abitu-
rum, quo hiſce oris hoſtem abſtraheret. Ea re in
Banerius in ulteriorem Pomeraniam abit.
conſilio probata ipſe relictis apud Wrangelium
quinque infrequentibus peditum legionibus per
Damgartum Loitium, ibique ſuperato Pena Iſ-
10. Octob. ſam progreditur, qua incedebat pabuli ne hilum,
14. Octob. ſed fœdam paſſim hominum inſepultorum, pecu-
dumque ſtragem inveniens. Statuerat autem poſt
captam Suetam valido caſtello excitato pontem ad
Cuſtrinum claudere, & Landsberga recuperata
novos Brandeburgici delectus turbare; tum copi-
as ſuas per Novam Marchiam & Pomeraniam re-
ficere, ipſamque Sileſiam irruptionis metu terrere.
ea ratione ſperabat ſe hoſtem ora maritima abſtra-
ctum in ſe averſurum, & opportunitate tranſitus
apud Gartzium Stetinumque pro re nata ludifica-
11. Octob. turum. Eo Banerii motu cognito hoſtis repente
Eum hoſtis inſequitur.
Schvvana Teſſinum & Sultam regreditur, unde
equitatum iſtius veſtigiis ita celeriter immittit, ut
idem jam de itinere Anclamum reflectendo cogi-
taret. Sed quia biduo fuiſſet opus antequam pedi-
18. Octob. tatus & tormenta trans flumen eniterentur; itinere
accelerato Suetam pergit; cujus adventu hoſtis
ſtatim oppidulum, inde & arcem deſerit, ac in
19. Octob. munimenta trans Oderam ſe recipit. Ea ſequen-
ti die vi expugnantur, quadraginta duntaxat Sue-
corum ſauciatis, cum hoſtium non modicus nu-
merus cæſus captuſque foret, quatuor inſuper
machinis partis. Reſtabat munimentum in inſula
ſitum, lato utrinque amne circumfluum, in quod
multi hoſtium refugerant. Sed cum id oppugna-
re arduum, nec operæ pretium videretur, nulla
circum annonæ aut pabuli facultate, Banerius
duabus phalangibus ad iſtud obſidendum relictis,
& deſtructo ponte Gartzium abit, ibique pedita-
21. Octob. tum, Stetini equitatum in ulteriorem Pomera-
niam tranſmittit. Aſt Gallaſius nulla amplius Ba-
nerium aſſequendi ſpe circa Dargumum & Mal-
chinum inter Penam & Reckenitzam flumina
conſidet; ibique complures pontes, combinatis
inanibus doliis, conſarcinari jubet, invadendo uti
15. Octob. ſpargebatur Anclamo. Contra Wrangelius Loi-
tium progreſſus Anclamum, omneſque Penæ
tranſitus copiis firmat. Unde hoſtis iterum retro-
cedens, ſuperato apud Malchinum flumine trifa-
riam copias dividit. Primum agmen Prentzloviam
verſus tendebat; peditatus Galenbecam & Lam-
mendorfum, ultimum agmen Treptoviam flecte-
22. Octob. bat. Heic Wrangelius contractas raptim copias
ad Loitium trans flumen ducit; inde Vitztumium
in ſex hoſtium legiones inter Treptoviam & Clem-
penoam duobus vicis tendentes, ire jubet, hoc
agendi præſcripto modo, ut Haraldum Stackium
per Broocam uni vico immitteret, alterum ipſe
per Clempenoam invaderet. Sed iſte juſſis inſu-
per habitis uno agmine Clempenoam progreſſus,
inde noctu Stackium cum trecentis equitibus præ-
mittit; cui initia bene ſe dabant, oppreſſis excu-
bitoribus; & jam ſub ipſum vicum proceſſerat,
cum uno tantum tubicine claſſicum canente Vitz-
tumius territus re infecta regreditur. Interea Gal-
laſius cum exercitu Novum Brandeburgum &
Prentzloviam proceſſerat, relicto ad tuendum ter-
gum ægrotoſque Bredavio; quem haut eo ſecius
Suecici carpebant, multiſque captivis potieban-
tur. Ita Wrangelius, cum periculum hiſce oris
depulſum, ac hoſtem plane in Banerium ire cre-
24. Octob. deret, Griefsvvaldam digreditur, cum Leſlæo,
qui recens è Suecia advenerat, collocuturus, cura
copiarum in Vitztumium tantiſper collata. Hinc
citerioris Pomeraniæ oppida pedite firmare, equi-
tatumque per Uſedomum Banerio auxilio mitte- 1637.
re decreverat; quod inter ipſos conventum fuerat,
ſi quidem hoſtis tota vi in eundem iret.

§. 18. Inter hæc Kuſſovius quidam nobilis Po-
Cæſarei in Pomeraniam irrumpunt.
meranus Gallaſium adierat, aditum ſe ipſi in Po-
meraniam oſtenſurum pollicitus; quem hic mul-
ta præmiorum ſpe oneratum ad Bredavium re-
mittit, poſtremo cum agmine adhuc circa Tre-
ptoviam hærentem. Is propere Tripſeſam regreſſus 23. Octob.
noctu eam rem ex voto conficit, viam præeunte
Kuſſovio, & alio Georgio Behrio quodam, qui
ob equos à Suecis ſibi ereptos indignabatur. Eo
fine duæ cymbæ Malchino curribus advehuntur,
quibus poſt quadrantem milliaris ſupra Tripſeſam
funibus per paludes ad flumen pertractis centum
pedites, fere omnes inferiorum ordinum ductores,
transportantur. Ad caſtellum accedentes, ante-
greditur Scotus quidam ductor, qui vernaculo
ſermone excubitores Anglos recens per Fleetvvo-
dum tribunum conductos caſtelli præſidiarios fa-
miliariter alloquitur, ne fraudis quid ſubeſſe ſuſpi-
carentur, neve tumultum excitarent. Et negligen-
ter ſane Angli iſti agebant, ne aſſeribus quidem,
quibus pontis in vicem foſſa ſternebatur, per no-
ctem amotis. Unde Cæſarei facile per eos aſſeres in
caſtellum penetrant, & obvios quoſque trucidant,
ipſo præfecto intra lectum deprehenſo. Mox no-
vendecim equitum, tres dragonum legiones, quæ
trans flumen paratæ conſtiterant, dato ſigno ad-
properant, & per demiſſum pontem penſilem in-
gruunt. Orta luce Tripſeſa oppidum, & quicquid
intus militum erat, arbitrio hoſtium ſe dedit. Ita
quinque cohortes è Fleetvvodi legione plane de-
lentur. Iſthæc irruptio paulo poſt mediam no-
ctem, per Anglicum militem, qui caſtello ſe pro-
ripuerat, in equitum ſtativis nuntiatur. Unde hi
ſtatim excitati ante vicum conſiſtunt, quinqua-
ginta ſuorum emiſſis ad rem explorandam. Con-
ſultantibus præfectis demum placebat, ad pedites
ac tormenta non procul inde diſpoſita receden-
dum; id quod etiam tumultu excitato à duce juſſi
fuerant. Sed cum ad viam iſtam ingrediendam ſe
convertiſſent, Vitztumius adeſt, ſimul emiſſa ca-
terva nuntiat, hoſtem Grimmam verſus tendere
videri. Eodem ergo ut ſe ſequerentur Vitztumius
animadverſa ad latus hoſtium turma gradum figit,
nec tamen turmas per campum explicat, ſed tan-
tum decurionem cum paucis equitibus mittit per-
contatum, hoſtes an amici veniant. Hic propere
regreſſus hoſtem magno agmine adeſſe confirmat.
Unde Vitztumius priore via omiſſa repente pedi-
tum ſtativa petere conſtituit. Id dum tardius &
Sueci equites profligantur.
confuſis ordinibus fit, hoſtis citato gradu à latere
ingruit, ac Suecos facili negotio profligat, ereptis
quatuor ſignis è legione Oſtrogothica, & cæſis
ſubtribunis legionis Finnicæ, & Uplandicæ cum
nonnullis aliis præfectis. Fugientibus uſque ad
Guntersbergii & Kinnemundi legiones, quæ non
procul inde in vico conſtiterant, incumbit. Ha-
rum ope, & quia non procul pedites cum tormen-
tis aberant, Vitztumius cum reliquis exitio ſe eri-
pit, dum Cæſarei iſtis conſpectis ab horum perſe-
cutione deſiſtunt. Ubi rerum periti magnopere
Vitztumium reprehendebant, quod non ſtatim
è cæterorum præfectorum ſententia ad pedites ſe &
machinas receperit, junctiſque viribus in hoſtem
ierit, cui parem ſe hautquidquam fore ſola cum
equitum manu facile judicare poterat. Nec dee-
rant, qui fœdiora ſuſpicarentur. Saltem non ſat 26. Oct.
conſtantiæ dubiis rebus iſti adfuiſſe patebat. Hac
clade accepta, Vitztumius Grypsvvaldam ſe con-
fert, ubi diſperſi equites iterum coibant, ad mille
ducenta capita. Aſt Wrangelium, quo minus ſtatim
hoſtem Pomerania ejicere conaretur, antequam à
Galla-

1637. Gallaſio plures copiæ advenirent; paucitas militum prohibebat, animis inſuper nupera fuga debilitatis. Unde primo placebat raptim à Banerio auxilia arceſſere; cum pediti ſecundo flumine, equiti per Torgeloam facilis acceſſus foret. Sed quia ſerum id auxilium fore videbatur; Gallaſio jam toto cum exercitu Tripſeſam tendente, potius erat de primariis oppidis firmandis cogitare.

28.Octobr. Et cum intelligeret, Bredavium Bartam perveniſſe, metuens ne Stralſunda excluderetur, cum omnibus quas ſecum habebat copiis eo tendit, & in vico Ludershaga conſidet, ab oppidanis petens, ut ipſe cum cohorte ſua prætoria equeſtri & pedeſtri; quingentis præterea peditibus, & ala Suecorum equitum, tormentiſque in urbem reciperetur.

30.Octobr. Stralſundenſium moroſitas. Aſt hi deliberatione in tertium diem extracta poſtulata abnuere; oppidum multitudine hominum refertum; parum frumenti, nec ſat molendinorum conficiendæ farinæ eſſe; tum Teutonicum militem turbulenter agere, & Guſtavi Regis fœdere talibus ſe oneribus exemtos. Interea adfertur Bredavium bis mille peditibus, & aliquot equitum legionibus firmatum poſtridie

31.Octobr. Franshagæ adfore. Igitur VVrangelius, Satlero tribuno ad Stralſundam cum parte copiarum relicto, propere Grypsvvaldam ſe confert, & pleroſque equites in inſulam Uſedomum, peditum alios VVolgaſtum, alios Anclamum dimittit. Ipſe rebus Grypsvvaldæ diſpoſitis, cujus curam filio Carolo Guſtavo committebat, navi Stralſundam ſe confert; ubi poſt longam demum tergiverſationem Guſtavi Ottonis Stenbockii legio Suecica admittitur, excluſa Felſii legione Germanica, & Haraldi Stackii turmis, utut hiſce vehementer opus fuiſſet explorandi cauſa & arcendis hoſtium inſultibus, qui quotidie ſub ipſas portas excurrebant, cædibus ac rapinis ſævientes. Vitztumius conſumta autoritate in Sueciam abit, rationem geſtorum redditurus, ſimul impetrandæ miſſioni, quam haut ægre obtenturus erat. Is licet non extra culpam reperiretur, tamen annitente Oxenſtierna ſalva exiſtimatione dimittendus erat. Sed ipſe poſt annum clam ſe è Suecia ſubducebat, haut ægre ferentibus Rectoribus, ſe moleſto negotio liberatos, quod iſte partem culpæ in Hermannum VVrangelium derivare vellet.

Gallaſius in Pomeraniam irrumpit. §. 19. Ita Suecorum res poſt eluſam toto anno hoſtium vim repente ſummis difficultatibus immergitur, propinqua jam inſignis levamenti ſpe. Hoſtiles quippe copiæ fame, morbis, laboribus, deſertionibus, ferro attritæ non multo melius ſe habebant, quam ſi acie victæ forent. Unde fatiſcentes Gallaſius in Eichsfeldiam abducturus, & hinc inde per hiberna refecturus erat, cum fortu-

27.Octobr. na invitante retro Prentzlovia Novum Brandeburgicum, inde Tripſeſam properat, totam mox

Res Suecorum male ſe habent. Pomeraniam citeriorem inundans. Iſthac in provincia Suecorum res ſummo in periculo verſabantur. Nullibi penus inſtructus; ubique in diem vivebatur; munimenta oppidorum diuturna incuria fere procubuerant; nec ſat adparatus bellici ad obſidium tolerandum. Stralſundæ præcipue propugnacula collapſa, quam quindecim peditum centuriæ inſidebant, longo otio fere deſides, detritis veſtibus, nudipedes, nullo lignorum proviſu. Ad Rugiæ defenſionem non niſi duodecim equitum peditumque centuriæ ſupererant; quibus nullus tota inſula receptus erat, ſi conſtricto glacie freto, aut alia occaſione hoſtis eodem penetraſſet. Provinciales fere poſt adventum Suecici exercitus alienati; Suecorumque pertæſi pacem anhelabant; nunc res adverſæ conſternationem addiderant. Proditorum omnia plena, nec quid ſuſcipi à Suecis poterat, quin id ſtatim hoſti enuntiaretur. Accedebat apud Stralſundenſes magna ſecuritas, & importuna fœderis exprobratio; per quod ægre precibus obtentum, ut copiæ catervatim per oppidum in Rugiam tranſmitterentur; & Stenbockii legioni antequam reciperetur, octo per dies in navigiis decumbendum erat; octodecim ægrotis interim frigore extinctis. 1637.

§. 20. Aſt Bredavius perruptis Pomeraniæ clauſtris mox Loitium centum peditibus inſeſſum poſt bidui oppugnationem deditione capit, obſeſſis Grypsvvaldam dimiſſis. Inde pars Demminum aggreditur, quam Burtius tribunus cum ſex cohortibus ſtrenue propugnabat. Hoſtium per Pomeraniam progreſſus. 2. Nov. Equitatus Anclamum aditu Penæ excludere conabatur; 8. Nov. ſed quem Sueci eruptione facta inde repellebant, & mox intumeſcens fluvius trajectum prohiberi non amplius patiebatur. Et quia Leslæus paulo ante duas peditum phalanges à Banerii exercitu immiſerat, hoſtis omiſſa vi caſtella aliquot in aggere ultra oppidum excitat, ſimul valida equitum ſtatione omnes aditus obſidet. Inde VVolgaſtum accedit, à Banerii 13. Nov. legionibus inſeſſum; quæ ad mediam uſque noctem acriter reſiſtebant. Sed quia invalida mœnia vim ſuſtinere neſciebant, paucis relictis ſauciis in arcem ſe recipiunt dejecto ponte, quo illa oppido jungitur. Ita arx numero gregariorum, quem ductores fere æquabant, obruitur, queis nulla annonæ & lignorum parſimonia, ac tot inter tribunos Haquino Skyttio præfecto modica autoritas. Et quanquam in receptu pars oppidi conflagraſſet; tamen reliquæ domus hoſti ad peragendum obſidium multum facilitatis adferebant.

§. 21. Inde ut in Uſedomum inſulam trajicere Cæſarei Uſedomum occupant. poſſent Cæſarei, curribus cymbas eodem convehunt; plures à piſcatoribus & ruſticis ſubmerſas aut occultatas horum fere indicio deprehendunt; utut omnia navigia in alteram ripam trajicere juſſi forent. Cuſtodia inſulæ tribuno Iſaaco Axelii Silberſparrio commiſſa erat; ſed qui procul à ripa in cœnobio Puddegla tendebat, non niſi vicenis aut tricenis equitibus miſſis, qui ripam obirent. Qua ſocordia animadverſa hoſtis ſtatim peditum manum trajicit, quibus cum nemo obſiſteret, reliqui eodem adproperant. Et quanquam tribuno Sueco ſtatim de irruptione hoſtium per emiſſarios equites nuntiaretur; tamen quoad hi ad ejuſdem ſtationem, & ille ad ripam pervenire poſſent, hoſti ſpatium fuerat non pedites ſolum, ſed & equitum catervam trajiciendi, qui ephippiis tantum in cymbas impoſitis, equos juxta frænis natantes trahebant. Id quod tribunus metuens ad trajectus locum accedere inſuper habuit, ut de numero hoſtium, qui in inſulam tranſmiſiſſent, judicare poſſet; ſed de receptu magis quam pugna ſollicitus cum equitibus nupera clade adhuc conſternatis Suinam verſus accelerat tanta cum trepidatione, ut ne Finnis quidem de ſuo diſceſſu ſignificandum curaret. Hoſtis cum nongentos pedites, mille equites tranſmiſiſſet, ad cedentes Suecos ſtatim ſe vertit. Sed jam plerique horum cum tribuno trans Suinam in tutiora pervenerant, multis equis atque impedimentis hoſti in prædam relictis. In Finnos tamen, qui ſerius de adventu hoſtium intellexerant, ſtrages maxime incumbebat, in quorum alam aliquot catervæ hoſtium ſe concitant. Iſti ſemel atque iterum acriter rejecto hoſte tertio concurſu fuſi partim cæduntur, partim in aquas compelluntur, ut præter optionem & paucos gregarios nemo evaderet. Ita hoſtis inſula illa, quæ tam facile arceri poterat, potitur, una cum magna vi frumenti, quod in uſum exercitus Banerius ibi colligi curaverat; intercepto ſimul inter hunc & VVrangelium itinere, & Anclamo VVolgaſtoque majori periculo expoſitis; nec minus intercluſa

1637. cluſa fere Stetina navigatione. Inprimis acerbum erat, Sueci ac Finni militis celebratam hactenus famam non parum detritam, ac hoſtium ludibrio expoſitam. Inde hoſtis caſtellum in adverſa Wolgaſto ripa ſitum valido præſidio firmat, ne VVollinenſi ex inſula ſubſidium arci VVolgaſtenſi inferri poſſet; cujus oppugnandi curam Florentinus Dux ſuſcipit. Reliquum exercitum Gallaſius per totam provinciam, præcipue ſecundum Penam à Damgarda Anclamum & Wolgaſtum usque diſtribuit; qui non ſolum ſat alimentorum unde viveret, inveniebat, ſed & inſignem penum Loitii congerere incipiebat. Ita Suecicos duces ſpes ſua fallebat, qui hoſtem inopia annonæ non diu his in oris acturum crediderant, querelis provincialium decepti imperata per iſtos cibaria ægre expedientium. Nec iſti præter conventa provinciam onerare ſuſtinuerant; cum alias facile fuiſſet, exercitui Suecorum & præſidiis uberius proſpicere, & hoſtem fame expellere, ſi legum ac fœderum apices neceſſitati cedere juſſi forent.

Banerii conſilia.

§. 22. Aſt Banerius, cognita hoſtis in citeriorem Pomeraniam irruptione, duas peditum phalanges Leſlæo ſtatim Anclamum deducendas tradit, oppido iſti firmando. Neque tamen Sileſiam verſus movere conſultum judicabat, etſi iſta efficaciſſima videretur ratio hoſtem è Pomerania repellendi; quod vereretur, ne fluminibus glacie conſtrictis hoſtis ipſum mari ac Pomerania plane ſecluderet. Igitur ſatius videbatur reficiendo exercitui operam dare, hoſpitiis per Novam Marchiam & Ulteriorem Pomeraniam aſſignatis, magnamque frumenti vim Stetinum convehendam curare. Inter quæ Vorhauerus Drieſena cum ſexcentis equitibus progreſſus, per biduum in ſylva latitaverat, opprimendæ Erici Slangii legioni, quæ Lippanum inter & Piriciam tendebat. Sed inſidiis proditis Slangius ultro inveſtigatum latibulis proturbat, & Drieſenam usque præcipiti fuga agit, quinquaginta cæſis, non paucis captis. Contra Jarofskius tribunus cum ſua legione & deſultorum manu Paſevvalci tendens, cum ſecus atque à Banerio juſſus erat, negligentius exploratores dimiſiſſet, improviſo oppreſſus maximam ſuorum partem ab hoſte cæſam aut captam vidit. Cæſarei interim Banerii conatibus obſervandis Petrum Goetzium in Novam Marchiam miſerant, cui Clitzingius ſe cum Brandeburgicis & Saxonicis copiis junxerat; quæ cauſa erat, ut Banerius omiſſo Landsbergæ invadendæ conſilio pontem ad Gartzium reparari juberet, pedites Grifenhagæ & Dammæ, equites Satzigiam verſus diſponeret, ſubinde verſus Novum Brandeburgum excurſionibus hoſtem infeſtaturus; cum facile provideret, hac hieme ſedem belli intra Pomeraniam fore. Sed cum de Uſedomo occupato intelligeret, in ancipiti conſilia hærebant. Nam & providendum erat, ne Petrus Goetzius, & Clitzingius, qui validis cum copiis circa Cuſtrinum conſiſtebant, in Pomeraniam Ulteriorem irrumperent, & quæ ſola ipſi hoſpitia ſupererant vaſtarent. Et belli ratio poſtulabat Uſedomum recuperari, quo legiones ſuas Wolgaſtana arce eripere, eidemque commeatum inferre poſſet, quam alias multitudine militum oppletam fames hoſti traditura erat. Igitur utrinque proviſurus majorem equitatus partem circa Stargardium ad Ihnam flumen diſponit. Ipſe Wollinum ſe confert, peditatu & aliquot equitum legionibus paulatim ſubſequi juſſis. Suina flumine luſtrato deprehendit, peditem quidem paſſim in terram ad Uſedomum exponi poſſe, equitem autem non niſi uno loco, qua communis trajectus eſt. Sed hoſtis conſilio iſtius animadverſo excitis in inſulam pluribus copiis apud ipſum trajectum explicatis in aciem turmis, ac diſpoſitis machinis 1637. ſe oſtendebat. Quanquam autem Banerio facile foret in diverſa parte peditem inſulæ immittere, & excitato raptim munimento ſtationem firmare; tamen cum nulla ratio foret equites trajiciendi, ſolos pedites periculo exponere haut conſultum rebatur, ruente præſertim in hiemem anno, ubi fluvio gelu conſtricto facile futurum erat, omnes in inſulam transgreſſos, tergo nudato circumvenire. Igitur nulla Uſedomi recuperandi facultate VVollinum ſtationibus equitum, peditumque cuſtoditur; peditatus inter VVollinum & Golnoam, equites longius Stargardiam & Zachanum verſus diſponuntur, ut ſi Clitzingius propius moveret, contractæ cito copiæ cum ipſo manus conſerere poſſent. Sed ſi tota mole hoſtis illa parte ingrueret, Stetinum in vetera caſtra concedere, conſilium erat, moraque iſtum atterere. VVolgaſto liberando nulla via adparebat citra periculum exercitus, cui tunc res Sueciæ in Germania unice innitebantur. Per Uſedomum eo penetrare non dabatur. Ut copiæ VVollini navigiis impoſitæ, & ad trajectum Anclamenſem expoſitæ, VVolgaſtum inde properarent, ita cito effici non poterat, quin hoſtis omnes vires venientibus opponeret. Et ubi interea flumen gelu conſtringeretur, intercluſa navibus via, copiæ manifeſto periculo exponebantur. Quod ſi toto cum exercitu per Citeriorem Pomeraniam Stetino VVolgaſtum tenderetur, præter ancipitem prælii aleam excitata ab hoſte in aggeribus viarum ad Anclamum, & Demminum caſtella obſtabant. Loitii pons dejectus, & arx hoſtili præſidio inſeſſa; nec iſto tractu vel hilum cibi pabulive. Clitzingius quoque Banerio huc digreſſo citra dubium in Ulteriorem Pomeraniam irrupturus erat; & ſervata licet arce VVolgaſtana, hoſti navigationem fluminis impedire in proclivi erat.

Wolgaſtum vi expugnatur.

§. 23. Dum Banerius iſta agitat, Matthias Florentinus Dux VVolgaſtanam arcem acerrime machinis verberaverat. Inde ratibus ad utrumque latus valido aſſere firmatis, copias in inſulam, cui arx impoſita eſt, tranſmittit. Quo patrato obſeſſos ad deditionem invitat, Krichbaumio & Herberſteinio Baroni tribunis ortu Auſtriacis Cæſarea gratia oblata. Aſt illi, quo minus hanc amplecterentur, fidem Sueciæ datam excuſantes petunt tantiſper ab armis ceſſari, quoad duces ſuos ſuper deditione conſuluiſſent. Quam moram adſpernatus Florentinus repetita verberatione aſſultum fieri jubet. *1. Dec.* A primo mane ad ſecundam poſt meridiem horam acerrime pugnatum, donec obſeſſi munitionibus exterioribus ejiciuntur. Huc redacti obſeſſi deditionem offerunt, nec Dux ab ea concedenda alienus erat. Sed miles cædis prædæque avidus vi perrumpens multos extra & intra arcem cædit, reliquis in captivitatem redactis; quos inter tribuni tres, ſubtribuni quatuor, excubiarum præfecti ſex, triginta duo centuriones, præter alios inferiorum ordinum ductores, ſimul quadringenti octoginta quinque gregarii. Accedebant quadraginta ſex vexilla, & tormenta octo, bellicique adparatus, & annonæ aliquid. Nonnulli paulo poſt ab hoſte fide data dimiſſi cladis hujus culpam in plerorumque ductorum ſegnitiem unice conferebant; qui Schlammersdorfium tribunum aliosque cum quinquaginta gregariis exteriora munimenta propugnantes, poſtquam numero obruti forent, auxilium inclamantes deſeruerant, porta inſuper occluſa; unde tribunus cum aliis cædi hoſtium exponebatur. Quin & Herberſteinius eo ipſo tempore inſciis aliis ductoribus centurionem occulta porta ad hoſtem miſerat, ipſe mox cum vexillis eodem inſecuturus. Quas inter

turbas

1637\. turbas reliqui cæſi, captive.

Demminum hoſti deditur. 13. Dec.

Demminum inde deditionem fecit ea lege, ut præſidiarii ſalvis armis impedimentisque Stralſundam deducerentur, vexillis tamen relictis. Ita tunc citerior Pomerania, præter Stralſundam, Grypsvvaldam & Anclamum, in Cæſareorum manus incidebat. Rugiam inſulam mollior hiems tutam præſtabat.

Cæſareus exercitus Pomerania iterum excedit.

§. 24. Aſt Gallaſius etſi diu his in oris moraturus videbatur, congeſta frumenti vi non modica, & comparatis urbium expugnandarum inſtrumentis, ſimul impedimentorum ſuperfluis coërcitis; tamen famem metuens exercitui tam numeroſo reficiendo circa finem anni alia hoſpitia quærere conſtituit. Igitur primum ſtatio ad Suinam, & Uſedomum inſula deſeritur; in quam ſtatim à Banerio immiſſus Arvidus Wittenbergius tribunus, apud Mellentinum quosdam adhuc hoſtium deprehenſos cædit, capto turmæ præfecto, aliisque nonnullis. Inde firmato præſidiis VVolgaſto, Loitio, Demmino, & Uckermunda, Anclami obſidium ſolvit, deſtructis quæ circum excitaverat operibus, totoque cum exercitu trans

25.Dec.

Penam & Reckenitzam conceſſit, uti ferebat per Meclenburgicam, agrumque Luneburgicum, & Brunſuicenſem, Holſatiæque partem hibernaturus. Ab eodem ſumma Pomeraniæ vaſtitas illata, circa Anclamum præcipue; & in Uſedomo inſula, poſt abſumtum frumentum ipſo ſtramine ignibus abſumto, ut quos eo miſerat equites Banerius nihil plane pabuli invenirent. Banerius interim quæ inſtaurandis rebus facerent diligenter providere, animos ſuorum ad conſtantiam erigere, collapſam diſciplinam ſancire, militem veſtimentis & equis inſtruere. Tum quicquid frumenti in agris erat, intra munita oppida convehere, ut hoſtes forte ingruentes fame conficere poſſet, ipſe interim quietus deſidens. Et quia in Stetino ſumma rerum vertebatur, omnes Marchia oriun-

16.Dec.

di, qui Suecorum ſacramento non tenebantur, edicto urbe excedere jubentur, ne Suecorum deſtinata hoſti prodere, aut ad iſtam intercipiendam conſilia ſuggerere poſſent. Et hæc quidem iſto anno apud præcipuum Suecorum exercitum geſta ſunt.

Geſta per Saxoniam Inferiorem & Weſtphaliam.

§. 25. In Saxonia Inferiore, Weſtphalia, Haſſiaq; primis hujus anni menſibus pauca memoratu digna occurrebant, quod tota belli colluvies Miſniæ infuſa foret. Semina tantum novi motus ſpargebantur per quendam Hermannum Boothium, qui cum centum viginti equitibus Gœtzii juſſu è præſidio Guelferbytano ipſi traditis, improviſo Boizeburgum venerat, variisque artibus militem colligere conabatur. Commodum tunc iſtis oris propinquabat Jacobus Kingius Torga à Banerio Viſurgim verſus miſſus, qui per Magdeburgicum & Halberſtadienſem præſulatum Winſenam tendebat, aſſumptis quæ ſparſim agebant catervis per Luneburgicam in Weſtphaliam iturus. Is à Salvio monitus Boothium oppreſſum cum ſuis Winſenam captum abducebat. Conſilii tela ita diſpoſita ferebatur, ut ubi à Boothio Raceburgum & Travemunda in poteſtatem redacta foret, Lauterſheimius, VVertanus, & Iſolanus accurrerent; ſimul adſcitis Roſtochii, Suerini, & Butzoviæ præſidiariis VViſmariæ obſidium circumponeretur, in partes quoque vocato Daniæ Rege. Sane Meclenburgicos nihil amici agitare ſatis conſtabat, quod Roſtochienſis aſſignatam ſibi tributorum portionem pertinaciter abnuerent, hoſtium delectus omni ſtudio foverent, connivente Duce, ac Lohuſio, qui poſt miſſionem acerrimum in Suecos odium induerat, quævis adverſa iſtis alente.

23.Mart.

Eam ob cauſam & Banerius Oderskium ſubtribunum Torga in Meclenburgicam mittebat, certis mandatis inſtructum, ut malevolorum machinationes obſervaret, delectusque iſtorum diſſiparet; tum Roſtochium ad exſolvenda tributa compelleret; nec minus injurias militum à provincialibus averteret. Eoque & Duci Plavvenam arcem munimentis nudari poſtulanti, Banerius abnuebat, quod is locus idoneus foret diſturbandis Meclenburgicorum cum hoſte collusionibus. 1637.

Suecici Stadhagæ hoſtem opprimunt. 6.Febr.

§. 26. In VVeſtphalia Kœnigsmarckius tribunus ſociatis Meppæ & Mindæ præſidiariis, ſex peditum cohortes, unam equitum turmam Stadhagæ opprimit; ſcalis oppido admotis, ac cum iſti reſiſtere concurſu in forum facto conarentur, centum concidit, reliquis ad unum captis, quod ipſi duas oppidi portas obſtruxiſſent, tertia Suecici ingruerent. Ex Haſſia quoque Geiſius tribunus, Croatarum tribunum Budeanum Burglengenfeldæ in Fuldenſi agro cum ſuis hoſpitantem male multaverat, ut multis ſuorum amiſſis ipſe Budeanus paulo poſt è vulneribus Fuldæ obiret.

Sueci aliquot loca in Saxonia amittunt.

§. 27. Poſt Banerio apud Torgam arctius incluſo, Sueci hinc inde impunius carpi, ſimul malevoli affectus ſuos fidentius expromere. A Saxonibus oppidum Hala facile recuperatum, & arci Mauritioburgo per Ponicam ſubtribunum obſidio circumpoſita, quæ tandem Octobri menſe confictis Banerii literis velut deditionem ſuadentis capitur.

1\. Junii.

Egla quoque deditione ſubacta, & dimiſſis ductoribus gregarii hoſtium cohortibus admixti. Qui Garlebiam inſidebant ſeptuaginta pedites, oppido dedito VVerbenam dimittuntur. VViderholtium tribunum Haſſicum, qui cum ſexcentis recens conſcriptis in Pinnebergico Comitatu hoſpitia capere voluerat, coëuntes agreſtes inde vi expellunt, cadentibus utrinque quinquaginta. Declarabat quoque Daniæ Rex, ſe non amplius permiſſurum, ut in Britannia à Suecis conductus miles in Albi aut Viſurgi in terram exponeretur: etſi quo minus per fretum Oreſundicum in Pomeraniam navigarent non impediebat. Unam tamen atque alteram navem tali milite onuſtam velut connivendo Glueſtadium prætervehi patiebatur ea lege, ne miles infra Hamburgum in terram excenderet. Hamburgenſes quoque & Lubecenſes literis conducendi facultatem apud ſe concedere, aut quid favoris iisdem exhibere vetabantur, ejusdem edicta avocatoria eo fine in urbibus ſuis affigi curabant, omnesque ductores, ac milites Suecicos inde faceſſere jubebant; quæ res iſtorum delectus non parum turbabat. Aſt Bremenſis Archiepiſcopus tandem à Cæſare obtinuerat, ut ſibi neutrarum eſſe partium liceret, ab omnibus belli oneribus præſulatu exemto; quod ipſum Salvio ſignificabat, ac ratihabitionem transactionis Stadenſis viciſſim exhiberi ſibi poſtulabat.

Georgius Dux Suecis inſidiatur.

Denique Georgius Luneburgicus Dux à Cæſareis, quibus legiones ſuas tradiderat, quingentos milites repetebat eminus obſidendis Mindæ & Nienburgo. Id cum ipſi negaretur, apud VVahlium Cæſareum ducem aſperius ea de re querebatur. Cui contumelioſis verbis VVahlius reponebat: ni à Cæſare expreſſe ſibi injunctum foret, ut ipſum ad inſtar pueri tractaret, mox graviora ſenſurum. Quæ contumelia acerrime Ducis animum mordebat; præſertim cum paulo poſt à Cæſare ipſi cum Electorum conſenſu injunctum foret, ut præſulatu & urbe Hildeſienſi cederet. Unde multis ſpes ſurgebat, ipſum ita graviter offenſum ad Suecorum partes rediturum. Et jam miſſo ad Salvium Cancellario Drebberno de affectu ſuo in Suecos prolixe teſtabatur, præterita excuſans velut neceſſitate extorta. Nec eo ſecius inter iſta amicitiæ incitamenta Nagelium ſubtribunum Nienburgi præfectum amplis promiſſis ſolicitaverat, ut id oppi-

dum

1637. dum ſibi traderet; qui tamen fidem potiorem habens de iſtis corruptionibus miniſtris Regiis indicium faciebat.

Landgravii acta. §. 28. In Haſſia Gleenius iterum incendiis rapiniſque, & omni ſævitiæ genere multum damni dederat; cui repellendo Landgravius Kingium cum Suecicis legionibus nuper ad Viſurgim progreſſum in auxilium evocabat; qui & recta Caſſelas adproperabat. (15. April.) Conjunctæ Landgravii atq; Kingii copiæ bis mille quingentos equites, quatuor peditum millia explebant; queis impar hoſtis, qui vix tria millia conficiebat, conſiſtere non auſus in Fuldenſem præſulatum ſe recipiebat; amiſſis non paucis, qui ſegnius abitum moliti erant, & oppreſſis, qui Allendorfi hoſpitabantur. Apud Eſchvvegam quoque aliquot turmæ diſſipatæ; cum viciſſim Croatæ non paucos palantes interciperent. Sed cum mox Gleenius acceſſu Lamboji & VVahlii è VVeſtphalia auctus Suecis Haſſicisque prævaleret, placebat hiſce ad Viſurgim denuo concedere, ut Rudvvenum ſibi ſociarent, qui modica cum manu Levvenfœrdam interim, & Diephoitam ceperat, & nunc Melandro junctus Vechtam oppugnare conſtituerat. (27. April.) Eo conſilio iſti Allendorfo motis caſtris, tranſitoque apud Caſſellas ponte navali, Rintelium perveniunt. (5. Maji.) Iſto in itinere ducenti hoſtium equites, centum dragonum à VVahlio in Haſſiam ad abigenda pecora miſſi, in viginti Haſſicos equites incidunt, à quibus retrocedentibus ad primum ſuorum agmen pertrahuntur: unde fuſi Petrum Goetzium ſubtribunum cum præfecto turmæ, ac dragonum centurione, ſimul gregariis centum in Suecorum Haſſorumque manibus relinquunt. Reliqui ad vicum quendam ſe receperant, in quo ducenti ſuorum equites hoſpitabantur; qui ſociis ſubventuri parem cum ipſis fortunam ſubeunt, præfecto turmæ, multisque ductoribus deſideratis. Cæterum cum hoſtis Landgravium, Kingiumque non inſequeretur, hi Vechtam invadere conſtituunt; quam initio, quoad de motu hoſtium conſtaret, eminus per equites claudunt. (29. Maji. Sueci Haſſicis juncti Vechtam capiunt.) Inde cominus intentata vi, Lautersheimium tribunum oppidi præfectum ad deditionem compellunt, qui militari more Rhenam dimittitur. Inter Bilefeldam itur, quam Boſius tribunus cum tribus equitum turmis, & ducentis peditibus inſidebat; qui cum alio ſe recipere conatur, repentino iſtorum adventu clauditur, & mox deditione facta oppido excedit; invito tamen Landgravio Kingioque, gregariorum plerique abſtracti, ut tribunus cum ſolis ductoribus ad ſuos perveniret. Qui Lemgoviæ tendebant hoſtes mature Paderbornam ſe ſubduxerant. (23. Jun.) Inde conſtitutum fuerat, adſcito Ranzovio, qui pro Gallis duo militum millia iſtis in oris conduxerat, Hermanſteino ſuccurrere. Sed cum id fame ſubigente hoſti ceſſiſſet, Landgravius in Paderbornenſem præſulatum regreſſus Geſecam occupat, eoque anſam dat Joanni VVertano, qui poſt captum Hermanſteinum Hanoviam circumſidere cœperat, hac omiſſa in ipſum arma convertendi. Quem declinans Landgravius Rintelium recedebat, ponte ibi ſtructo hoſtem expectaturus.

Sueci amittunt Ratenaviam; §. 29. Enimvero ad Albim, poſtquam Banerius Torga ſe in Pomeraniam receperat, res Suecorum plane collabi. Nam Clitzingius & Damianus Vitztumius hic Saxonicarum, ille Brandeburgicarum copiarum dux, junctis viribus Ratenaviam primo invadunt, quam præfectus citra moram dedit. (Havelbergam; 27. Jul.) Havelbergæ, quam centum viginti tantum pedites tuebantur, impetu expugnatur; & nonaginta duo, quos inter unus & viginti ductores, cæduntur, reliqui cum tribuno Thoma Thomæ F. capti. (Werbenſe) VVerbenſe caſtellum, cui abunde de annona & adparatu bellico proſpectum erat, (1637. munimentum; 5. Aug.) excubiarum præfectus Ruthius, ne defenſionem quidem auſus hoſti oblata ultro deditione tradebat; ob quod flagitium VVismariæ poſt capite pœnas luit. (Dœmitzam;) Aſt Dœmitzæ præfectus Otto Sackius ſubtribunus quam hoſtis ſemel iterumque offerebat deditionem adſpernari. Unde adverſus acerrime reſiſtentem hoſti omnia expugnandis vi oppidis reperta adhibebantur, & poſt acceſſus factos cuniculus ſub unum propugnaculum agitur, ac tormentis munimenta valde lacerantur. Unde cum obſeſſos pulvis tandem deficeret, nec ſat militum foret tam latæ ruinæ tuendæ, honeſtis conditionibus ea arx Clitzingio deditur.

§. 30. Hinc ad invadendum Luneburgum Cæſarei cum Saxonicis & Brandeburgicis ſe adparant. (Luneburgum & Winſenam.) Sed eos Luneburgici præveniebant, ne id oppidum in alienas manus incideret, non ſine verborum aſperitate expoſtulantes, quid ipſis ſua cum urbe negotii eſſet? Quia tamen in eo omnes conveniebant, ut Sueci inde expellerentur, facile controverſia inter ipſos compoſita fuit. (27. Jul.) Petierant urbis decuriones id præſentientes à Banerio, ut cum ea ſitu & operibus parum munita foret, nec ad receptum Suecis inſerviret, legio præſidio impoſita amoveretur. Ab eo Hamburgum ad Salvium remiſſi, alios mox Cellas ad Fridericum Ducem ablegant petentes, ut propinquantes urbi copiæ tantiſper detineantur, quoad amice cum Suecis tranſactum fuerit. Placebat autem Banerio, Stammeri quidem legionem ex urbe deduci, modo oppidani caverent, conventionem cum Suecis initam ſartam fore tectamque, & Calcbergam arcem ipſe Stammerus cum ducentis peditibus inſideret, cui omnia neceſſaria ex urbe ſuppeditarentur. Stammerus quoque jubetur, ſi neceſſitas aut defectio oppidanorum exigeret, in arcem refugere, & ad extremum ſe defendere. Aſt in urbe cives Senatui diſcordes, autore potiſſimum Joanne Sternio typographo, jactare; de conventione, quam cum Banerio Senatus fecerit, nihil ſibi conſtare; Principi ſe fide obſtrictos, in quem pugnare nolint; ſimul atrocia Senatui minari. Et fruſtra erat Stammerus, iſtis conciliandis ſeſe interponens, cui aperte declarabant; (28. Aug.) adverſus Cæſareos & Electorales ad extremum ſe cum ipſo urbem defenſuros; in Georgium Ducem ferrum non ſtricturos. Poſt cum idem arci de aqua neceſſaria proſpicere vellet, ſiphones machinæ qua aquæ ſurſum levantur ab oppidanis obſtructos reperit. Nec minus cum Lunenſem portam conſentiente Senatu obſtruere vellet, plebis concurſu prohibebatur. (2. Sept.) Inter hæc tribunus VVurmius cum quingentis equitibus à Duce Georgio aderat, ſtatione poſt cœnobium Lunam capta. In eos cum diſplodi tormenta Stammerus juberet, cives prohibebant, addito, tribunus in arcem ſe conferret, urbis cuſtodiam ſibi curæ fore: qui adveniant hoſtes non eſſe. Mox ipſe Dux cum reliquis copiis adeſt. (3. Sept.) Unde Stammerus cum ſuis in arcem ſe recipit, cui ad defenſionem ſui nihil amplius ſupererat, quam ut igne dejecto urbem ad obſequium cogeret. Id quod cum citra exitium urbis fieri non poſſet, ad extrema hæc deſcendere dubitabat. Interea facile Ducem inter & cives tranſigitur, hiſce ultro obſequium deferentibus, inſuper habitis Senatus delegatis, à quibus id tantum quærebatur, num cæteris cum civibus operam recuperandæ arci conferre vellent; addita increpatione cum ſuper una aut altera re monere vellent. (4. Sept.) Admiſſi inde in urbem quingenti milites Senatu inſcio, mox treceenti; & quod ab ignibus ex arce jactandis maximus metus eſſet, Dux Stammero denuntiat; ſi vel unicum ignitum globum in urbem dejiciat, ipſi

ſuorum-

1637. ſuorumque nemini veniam vitæ fore: ſimul undique aquarum copia diſponitur reſtinguendis igni- 7. Septemb. bus. Enimvero nihil ad ſui defenſionem auſus Stammerus Calcbergam, & VVinſenam inſuper à ſuæ legionis milite inſeſſam tradit, ac cum ſexcentis militibus VViſmariam pervenit; ubi ſtatim in cuſtodiam datus, ac militari judicio damnatus capite pœnas luit. VViſmariam inde tentare hoſti in animo erat, qui & Hamburgenſes ac Lubecenſes magnam vim pecuniæ annonæque in ſingulas hebdomades, quamdiu id obſidium duraret, poſcebat. Sed vergens in hiemem annus, ac Banerius è Pomerania terga iſtorum infeſtaturus diſſuadebat obſidium validæ urbis, & cui è mari ſubſidia quantalibet adduci poterant.

Landgravius in Friſiam penetrat.

§. 31. Interea Landgravius & Kingius, poſtquam aliquandiu Rintelii hæſiſſent, per Mindam in præſulatum Oſnabrugenſem concedunt, adſcita Gallorum qui è Belgio venerant, & Ranzovii manu, ac Furſtenaviæ obſidium circumpo- 10. Auguſt. nunt. Circa hanc cum plures dies ſatagiſſent, intellecto hoſtes in VVeſtphalia copias cogere, ac Cæſareos Brunſuicenſem agrum propius venire, ſoluto obſidio Haſelunam iter intendunt. Quanquam enim Banerius peteret hoſti ad Albim graſſanti obſiſtere, ac ſibi incumbentem diſtrahere: Landgravius tamen id abnuere, qui captis apud Friſios Orientales hoſpitiis copias ſe ſuas ita refecturum ſperabat, ut adjunctis poſt Electoris Palatini novis delectibus quo placeret ſe convertere poſſet. Eodem ut ſequi ſibi cum ſuis liceret Kingius vehementer inſtabat, obtendens in mandatis ſibi datum à Landgravio non diſcedere. Sed Landgravius id recuſabat, cauſatus Batavos nolle extraneum militem iſta in loca deduci. De cætero non alia ſibi hoſpitia patuiſſe; & propere iſta fuiſſe occupanda, antequam alii eadem præriperent, aut reſtagnantes autumno aquæ aditum intercluderent. Id quod ægre ferebant Rectores Sueciæ, velut Landgravius copiis Suecicis ad privatum duntaxat commodum abuteretur, de ſumma rerum parum ſolicitus. Quanquam non deerant, qui cauſam ſeparati cum Suecicis legionibus Kingii hanc ferrent, quod ſingulares tractatus inter Landgravium, & Capitulum Monaſterienſe ac Paderbornenſe agitarentur. Quod uti nobis parum compertum, ita Landgravius ferebat; cum hoſtis Luneburgicæ ditioni propinquaret, ſatius eſſe Suecicas copias per oppida ad Viſurgim diſtribui, & quantum poſſit annonæ iiſdem è vicina regione importari. Quo converſus Kingius, adſumtis ex Oſnabrugæ, Mindæ, & Nienburgi præſidiis, Lemgoviam ſcalis noctu admotis opprimit, Sperreuteri equitibus, qui ibi hoſpitaban- 11. Sept. tur abductis, direptoque oppido. Ranzovii tamen attenuatas valde catervas ſecum abducebat Landgravius, quod iſte ipſi, ac multo minus Melandro ſubeſſe nollet, ad privata in Holſatiam negotia expedienda digreſſus. Porro Landgravius per Rheidanum agrum in Friſiam penetrans, quæ ultro tradere munita loca Comes recuſabat, vi in poteſtatem redigebat, Gritſielam, Friedenber- Landgravius moritur. gam, caſtella ad Potshuſam, & Delam. Sed dum obſidio Stickhuſæ, qui munitiſſimus totius pro- 24. Sept. vinciæ locus, adſidet, gravi morbo correptus extinguitur, incertum fato, an alieno ſcelere. Sane Laurellius medicus fatebatur, Melandro autore, aut ſaltem conſcio venenum ipſi propinatum fuiſ- 30. Sept. ſe. Nec eo ſecius Haſſici Stickhuſam vi ad deditionem compellunt, inita cum Comite Friſiæ tranſactione, ut quindecim millia uncialium menſtrui tributi ea provincia ſolvat; tuendis acceſſibus & munitis provinciæ locis viginti peditum cohortes, quinque equitum, duæ dragonum turmæ ibi maneant; reliquæ copiæ abducantur. Landgravio difficil- 1637. limis temporibus defuncto, uxor, Amelia Eliſabetha, cordata & virilis conſtantiæ fœmina, commendatam ſibi à marito liberorum impuberum tutelã ſuſcipit, & cum iis Groningam ſe confert, in Haſſiam redire tunc non auſa ob peſtilentiæ contagium, & quod adverſa ſibi conſilia hac rerum mutatione haut fruſtra metueret. Quanquam enim Conſili- Georgius Landgravius Haſſiam inferiorem captat. arii Caſſellani audita Principis morte ſtatim provinciales & militem in verba filii cognominis adigerent, in quem & omnium animi proni reperiebantur: non tamen deerant, qui horum fidem ſolicitabant; quos inter Darmſtadienſis edictum proſcriptionis à Ferdinando II. conceptum, à Tertio confirmatum, ſed hactenus nondum publicatum Caſſellas mittit, una cum literis, quibus admini- 8. Octobr. ſtrationem provinciæ ex Cæſaris autoritate ſibi depoſcebat, in refractarios atroces pœnas denuntians, & cominus oſtentato Cæſareo exercitu. Mox edicto Haſſiæ Ordines Alsfeldam ad conven- 29. Octobr. tum agendum evocat; intercedentibus Caſſellanis, ſuique Principis cauſam aſſerentibus. Sed 22. Nov. & Saxoniæ Elector eoſdem literis hortatur, ut Cæſaris ſe voluntati, pacique Pragenſi adplicent. His monitis ut pondus accederet, Goetzius cum exercitu ſuo Haſſiam verſus tendebat præmiſſis minacibus literis; ut extrema quæque expectent, ni Cæſaris arbitrio ſe ſubmittant. Cui avertendo Melander adſumto Kingio in Haſſiam properabat. Qui tamen, cum acceſſu plurium copiarum Goetzius augeretur, poſt retrocedere cogebatur; & Darmſtadienſis regimen provinciæ à Cæſare ſibi delatum, acrius poſcebat. Unde Caſſellani hortantibus multis Imperii Principibus, & flagitantibus Haſſiæ Ordinibus Marpurgi cum Darmſtadienſi tractatus ſuſcipiunt. Ubi quanquam hic circa affectatam adminiſtrationem, damnique refuſionem aliquam multis myriadibus taxatam, nonnihil remiſiſſe videretur: tamen cum oblata ab ipſo juramenti formula, intolerabilis videretur, tractatus tunc incaſſum cadebat. Mox novo Cæſa- 27. Nov. ris edicto Landgravii teſtamentum, & Ordinum juramentum novo Principi præſtitum irritum declaratur; ſimul hiſce injungitur, ut Darmſtadienſem provinciæ adminiſtratorem agnoſcant, copias ſuas Cæſareis jungant, loca occupata reſtituant, Pragenſi paci ſe ſubmittant, fœderibus exterorum renuntient; quod à Darmſtadienſi hortatibus ſuis additis tranſmittitur. Igitur Land- 14. Dec. gravia, cum Melandrum & Kingium hoſti impares intelligeret, huic eludendo ac tempori extrahendo conſentit; ut Caſſellani tractatus cum Darmſtadienſi inſtaurent, ut tamen quicquid concluſum foret, ab ipſius ratihabitione ſuſpendatur. Quod conſilium Suecicis per Germaniam miniſtris ſignificat, de conſtantia circa ſuſtinendam cauſam communem teſtata, & Suecorum auxilia rebus ſuis implorans.

Haſſicorum poſt Landgravii obitum acta.

§. 32. Porro poſt fata Principis Melander Landgraviæ juſſu rebus per Friſiam diſpoſitis in Haſſiam tendebat, adjuncto ſibi apud Hervordiam Kingio. Quibus cum par non eſſet Goetzius, qui nuper duo militum millia ad Rhenum miſerat, retro cedebat. Unde iſtis occaſio dabatur munitis Haſſiæ oppidis neceſſarias res inferendi. Sed cum iidem ulterius Goetzium inſequi conſtituerent, hic vero acceſſu VVahlii, & octingentis equitibus, ſeptingentis peditibus, à Georgio Luneburgico ſubmiſſis augeretur, Lubbecam recedunt, Lemgovia præſidio firmata. Inde hoſte ingruente per Quackenburgum longius verſus Amaſiſi abeunt: mox copiis è Friſia aucti Leuenfœrdam & ad Huntam flumen regrediuntur, hautquidquam hoſtem laceſſere auſi, etſi pares eidem judicabantur. In-

terim

1637. terim Goetzius & VVahlius Lemgoviam ad deditionem adigebant, & pacto violato omnes, qui Cæſareum ſacramentum recuſabant, ſpoliatos in captivitatem abſtrahebant. Melander autem & Kingius ſerum Lemgoviæ auxilium molientes, cum hoſtem in ſe vertere viderent, denuo cedentes in diverſa abeunt, & Melander quidem circa Coesfeldam, Lipſtadiumque & vicina loca hiberna capeſſit; Kingius Suecicas legiones per oppida ad Viſurgim diſtribuit: hoſtis Lemgovia & Bilefelda præſidio firmatis in Bergenſem ac Marcanam ditionem concedit.

Meclenburgici Ducis ambigua conſilia. §. 33: Circa iſthæc tempora Meclenburgicus Dux nova conſilia coquebat, militemque comparare inſtituebat, provinciam ſuam Cæſareis pariter ac Suecis exoneraturus. Ac apud Cæſareos quidem jactabat, ſe copiis primo ſuccinctum per tractatus Suecos ſua ditione, ipſaque VViſmaria dimoturum, data pecuniæ ſumma. Apud Suecos oſtendebat, delectus à ſe inſtitui arcendis militum injuriis, & ut Brandeburgico Dœmitzam iterum extorqueret, quam hic velut hoſti ereptam ſibi vindicatum eat, Cæſare inſuper vectigalia ad Albim iſti donante. Suſpicioni avertendæ ducem ſe copiis ſuis impoſiturum ferebat, qui clam juramento Reginæ eſſet obſtrictus, de fide ſua in eandem teſtatus. Poſtulabat præterea, ut loca ſua extra VViſmariam, Pœlam, VVarnemundam, & VVuſtrovienſe caſtellum ſuo milite inſidere daretur, provincia ab omnibus tributis, niſi quantum alendo VViſmariæ præſidio requirebatur, immunis foret, ac ut ſuper vectigali ad VVarnemundam cum ipſo tranſigeretur. Circa VViſmariam, cujus ceſſionem aperte poſtulare non audebat, tractatus cum ipſo inſtitui volebat in ſpeciem duntaxat, ut hoc obtentu Cæſareos ab ejus urbis obſidio, ac vaſtanda ſua ditione averteret: Sueci contra ſpargerent, ſibi non diſplicere ſuper iſta urbe cum Duce tranſigere, modo hic Cæſaris conſenſum ad id negotium obtinere queat. Enimvero nihil horum Suecis ad palatum erat; quin ne quid inſidiarum ſubeſſet, accuratius cuſtodiendæ VViſmariæ invigilabant; ſimul Stammeri legionem, quæ poſt deditum Luneburgum eo acceſſerat, inde amovent, quod milite è Meclenburgica oriundo fere conſtaret. Interim VViſmariæ præfectus Jonas Lilliesparrius hoſti ſemel atque iterum damnum dederat, Schœnbergio ſubtribuno Cæſareo cum ſuis oppreſſo, & centum peditibus cum centurione, qui Schvvanam

Wiſmarienſes hoſtem carpunt.

24. Octobr. inſidebant abductis. Ejusdem quoque juſſu Evvaldus Bruno ſubtribunus cum quadringentis militibus duas Cæſareorum legiones VVahrenæ conſi-

1. Decemb. dentes ad includendam eminus VViſmariam delet, cæſis pleriſque & ſupra quinquaginta captis, quos inter duo turmarum præfecti, totidem optiones cum quatuor ſignis, & plusquam quadringentis equis; ſolus Cnoeckenbergius tribunus cum ſubtribuno, monſtrantibus per paludes viam ruſticis, pedes evaſerat. Porro Georgius Luneburgicus Dux Cæſari promiſerat, ſi ditio ſua à Suecis repurgata foret, ſe reliquas ſuas copias Cæſareis ducibus ſubditurum. Ejus promiſſi Cæſar poſt receptum Luneburgum ipſum monebat; nec minus Cæſarei duces valde laborabant, ut eundem plane ſuis partibus adjungerent. Quo fine & Goetzius Cæſarem triginta uncialium millia poſcebat, corrumpendo uno atque altero Ducis miniſtro. Ita perſuaſus Dux cum Cæſareis tractatus ſuſcipit, ac ipſe cum Goetzio & VVahlio Hamelæ congreditur, conſiliis adverſus Suecos cudendis. Et poſtquam octingentos equites, ſeptingentos pedites iſtis conceſſiſſet, cum reliquis Minzelii in Comitatu

Georgius Luneburgicus hoſtem ſe Suecis fert.

Schauenburgico munitis caſtris conſidet, qua poterat Suecos carpens. 1637.

§. 34. Dum Banerius apud Torgam metatur, hoſtis interim Suecos Erfordia dimovere laborabat, cui eminus circumſidendæ cum magna parte legionum Galaſſicarum Gleenius è ſuperiore Germania acceſſerat. Quicum non niſi per modicas velitationes certatum, quarum una quinquaginta equites urbe progreſſi, peditum manu ſuccenturiata, cum trecentis hoſtium equitibus ſub ipſam urbem ſtrenue confligunt, ac triginta amplius cædunt, ſauciantve, quos inter ſubtribunus & turmæ præfectus, ſuorum duobus tantum deſideratis. Sed quia validæ urbis obſidium longi temporis multique ſumtus futurum erat, vicino inſuper tractu non parum vaſtando; compendioſius videbatur oppidanos in Suecos concitare. Quo fine à 19. April. Cæſare literæ ſcribuntur, queis ipſos accuſat, quod nulla neceſſitate Suecicum præſidium admiſerint, poſtulatque ut eodem amoto Cæſareum militem recipiant, quamdiu periculoſa hæc tempora durent, & de cætero ad Pragenſis pacis leges ſe componant. Eas literas Griesheimius in urbem 20. Maji. mittit, deſtinari petens, quibuscum ipſe colloquatur. Aſt Senatus oppidanus ad literas Cæſaris re- 26. Maji. ſpondet; vi ſe compulſos, & nullo in vicinia auxilio cum Suecis tranſegiſſe, quos nunc amoliri in ſua poteſtate non ſit; tum hoſtilia deprecantur. Griesheimii quoque congreſſum abnuunt. Poſt Banerio in Pomeraniam cedente, Saxoniæ Elector obſidium urbis ſimulans, Boſium tribunum cum quinque legionibus equitum ad alterum ab urbe milliare accedere jubet; literisque civium animos ſolicitat. Sed vicini Duces Saxoniæ, Al- 6. Julii. tenburgicus, Vinarienſis, & Iſenacenſis ditionibus ſuis metuentes, ſi obſidium urbi circumponeretur, interventu ſuo rem ad amicos tractatus deducere conantur: quo fine miſſis Erfordiam legatis id primo agunt, ut Goltzius tribunus cum ſua legione urbe ultro cedat. Sed cum oppidani oſten- 19. Julii. derent, id penes ſe non eſſe, Cyriaciburgo à Suecis inſeſſo, de armiſtitio proponunt, & ut urbs de ſuo Goltzii legionem alat; nec à vicinis tributa amplius exigantur, aut hoſtilia in Electoris ditionem exerceantur. Hæ conditiones oppidanis quidem probabantur; ſed Goltzium rationum utrinque momenta ancipitem reddebant. Nam admiſſis iſtis, omnia tributa ſimul media legionum augendi, & Cyriaciburgo proſpiciendi, aliosque ſumtus tolerandi adimebantur, totaque vicinia Cæſareorum & Saxonicorum quietis uſibus relinquebatur. Aſt ſi abnueret, metus erat, ne Saxo obſidii obtentu copias ſuas per eum diſtrictum diſponeret, ipſumque tributis exutum in ſummam egeſtatem conjiceret, cum ab urbe nihil exigere liceret. Unde mittebat, qui Banerii ſententiam exquireret. Sed cum is longe abeſſet, nec reſponſum ita cito adferri poſſet, tandem & ipſe in armiſtitium conſentiebat; cujus leges erant, ne à vicinis Ordinibus Imperii ulla tributa, aliaque belli onera exigerentur, præſidium non augeretur, munimenta urbis ne ulterius firmarentur, commercia libera eſſent; viciſſim adverſus urbem ejusque agrum nihil hoſtile tentaretur, copiæque inde citra noxam deducerentur. Si inducias prorogare alterutri parti non placeret, quæ initio in unum menſem conveniebant, octiduum ante iſtis renuntiaret. Interim ad Cæſarem & Banerium ſuper iſtarum prorogatione mitteretur. Iſtas Saxo probat, 30. Auguſt. & Boſio, ut Erfordienſi agro excedat, hoſtilibus abſtineat, imperat. Goetzius etiam qui ſub exitum Septembris in Thuringiam perveniebat, Erfordienſem ditionem tangere vetabatur. Aſt Banerio, qui de iſtis tractatibus antea nihil audiverat, id

Erfordienſes ab hoſte ſolicitantur.

Induciæ cum Erfordienſibus fiunt.

1637. id negotium plane diſplicere, ac inducias vehementer improbare. Quia tamen, quod jam concluſum erat, retractare non licebat 17. Sept. ulterioribus Goltzium tractatibus ſuperſedere jubet; ac ſi oppidani frænum mordeant, ut in Cyriaciburgum digreſſus urbi ſe hoſtem exhibeat. Quia tamen iſtud armiſtitium rebus neceſſariis in urbem convehendis valde opportunum erat, id ut ratum eſſet, permittebat, ut ne tamen ultra duas ſeptimanas prorogaretur. Poſtquam elapſo ejuſdem termino hoſtis illi non renuntiaret, Goltzius id ſuis rebus conducere ulterius non judicabat; quod legionem ſuam augere, aut munimenta urbis firmare ex pacto non liceret. Quia tamen oppidanos hactenus libertas commerciorum non parum delinierat, armiſtitium abrumpere, ne civium animos offenderet, non audebat. Et mediatores ut iſtud continuaretur, vehementer inſtabant. Pariter Erfordienſes à Goltzio contendunt, ad Banerium ſcriberet, ut is in prorogationem, quæ & Saxoni placebat, conſentiret. Quod & iſte facit petens, ut mandata ſibi ad tractandum tranſmittantur. Nec eo ſecius, quanquam Erfordienſes de fide ſua prolixe teſtarentur, Cyriaciburgo diligenter proſpicit, & quid in omnem caſum ejus præfectus ſequi debeat, præſcribit. Aſt cum Suecorum res per Pomeraniam durius ſe habere viderentur, Erfordienſes animis cum fortuna mutatis mediatores 26. Dec. circa altioris indaginis interpoſitionem ſolicitant; & uti apud Cæſarem cautionem ſuper ſacris aliiſq; ſibi procurent; qua obtenta à Banerio deductionem militis Suecici petituri ſint, ſed cum Goltzius ſuper ejuſmodi deſtinatis quereretur, excuſabant; id non alio fine fieri, quam ut coëuntibus jam Cæſareis & Saxonicis copiis obſidium urbe ſua avertant, quoad reſurgentibus Suecorum rebus iſtæ alio deducantur.

Ramſæus Hermanſteino annonam infert. §. 35. Hanoviæ præfectus Ramſæus cum vicinis Moguntino, Darmſtadienſi, & Francofurtenſibus inducias ad Majum uſque Menſem pepigerat, queis inter alia cavebatur, ut Hanovienſibus præter cætera neceſſaria, frumentum quoque in ipſorum ditionibus coëmtum, in oppidum convehere integrum foret. Ita exhauſtum fere oppidum omnis generis cibariis abunde inſtruitur. Hinc ad annonam Hermanſteino inferendam animum Ramſæus intendit, cum fame acriter conflictanti; poſtquam quæ Januario menſe Haſſici è Weſtphalia inferre conati erant, à Joanne Wertano ſub obſeſſorum conſpectu abrepta fuerant, profligatis ſexcentis, qui currus onuſtos proſequebantur. Meliore ſucceſſu Ramſæus duas naves annona onuſtas Hanovia ſecundo Mœno, non ſentientibus Francofurtenſibus, inde Rheno Hermanſteinum dimi- 3. April. ſerat. Sed cum aliam poſt navem ſingulari aſtu in- 12. Maji. ſtruxiſſet, ea Moguntiam præterlapſa Bingæ deprehenditur. Ita tandem arx natura & opere, Hermanſteinum fame expugnatur. munitiſſima, & tantum non inexpugnabilis, poſt abſumtos equos, aſinos, canes, feles, mureſque ac glires, quarum octoginta ipſe præfectus Buſſius ab- 16. Jun. ſumſerat, ad deditionem adigitur; quam Elector Colonienſis depoſiti titulo inſidet, poſt Trevirenſi, aut ejus ſucceſſori reſtituendam. Præſidium militari more Orſoyum uſque deducitur. Copiæ quæ Hermanſteinum circumſederant, fere Hanoviæ includendæ adducuntur. Ramſæus quippe incaſſum hactenus cum vicinis ſuper prorogandis induciis agitaverat, quod iiſdem Hermanſteinum Hanovienſium geſta. quoque includere vellet. Sed illis elapſis quod Moguntinus Hermanſteino expugnando operam contulerat, navi quæ annonam, intercepta, iſti ſe hoſtem denuo declarat, & cum trecentorum militum caterva Aſchaffenburgum ſcalis ſummo mane admotis irrumpit, diripitque, præda Hanoviam avecta. Inde Selingſtadio repente occupato trecentorum militum præſidium imponit. 1637. Quod tamen mox Moguntinus auxiliantibus Francofurtanis iterum invadit, & poſt depulſum aſſultum, in quo ſuorum centum ſeptuaginta deſideraverat, deditione occupat. Hanovienſes tamen inde egreſſi violato pacto ſpoliantur, & ad mutandum ſacramentum adiguntur, obtentu ſumto, quod ſecus atque conventum foret tympana pulſaſſent. Inde Hanovia iterum à quibuſdam Cæſareis legionibus circumſidetur, intercipiendæ meſſi; quas tamen mox Landgravius Wilhelmus Paderbornenſem præſulatum invadens eo avertit, ut Hanovienſibus meſſem ſuam nemine impediente colligendi ſpatium foret.

§. 36. Ita cum Cæſareos ſpes ſua fefelliſſet Hanoviam fame expugnandi, tractatus inſtaurantur; Super Hanovia tractatur. quo fine jam à defuncto Cæſare Comiti Hanovienſi literæ tuti commeatus datæ fuerant, quod Ramſæus id ab ſe quæri profeſſus eſſet, ut Comes Cæſari reconciliatus ditioni ſuæ reſtitueretur. Moguntiæ tandem intervenientibus Moguntini, Darmſtadienſis, & Francofurtenſium delegatis tranſigitur, Alberto Ottone Solmenſi Comite Hanovienſis vicem ſubeunte. 21. Aug. Eo pacto Hanovia oppidum, totuſque Comitatus, ſimul Philippus Mauritius Comes cum omnibus ſuis abolita ante actorum memoria, in Pragenſem pacem recipitur. Cavetur quoque, ut cœnobium Schluchtera penes Comitem maneat; nec Hanoviæ præſidium niſi à Comite imponatur, quod tamen Cæſari quoque fide obſtrictum ſit. Ramſæo quinquaginta uncialium millia promittuntur, & ut prædia, quæ à Suecis in Meclenburgica ipſi donata erant, commendatione Cæſaris retineat, aut aliis pari pretio donetur. Quibus re ipſa præſtitis, & poſt tranſactionem hanc à Cæſare ratihabitam, de quo Moguntinus in ſe receperat, oppido ſe ceſſurum promittebat, miſſis tamen prius ad Kingium obſidibus tantiſper detinendis, quoad ipſe ad ſuos ſalvus perductus eſſet. Ea tranſactione perfecta, cujus etiam Wilhelmus Landgravius conſcius dicebatur, copiæ Cæſareæ è Comitatu deducuntur, & commercia utrinque libere iterum exercentur. Sed cum non deeſſent Suecorum partibus addicti, qui ſuper hac tranſactione cum Ramſæo per literas expoſtularent; ille ſat acriter reſpondebat: in ſuſtentationem præſidii à ſe viginti duo uncialium millia erogata, præter ſeptuaginta duo millia, quæ ex præda redacta ſint. Nec conſumtis omnibus quidquam ſibi amplius ſupereſſe. Se utique conventa ſervaturum, ſi hoſtis quæ promiſerit re ipſa præſtet; de quo tamen cum antea non ſemel fefellerit, ipſe dubitet. Etſi autem ſuper Schluchtera cœnobio Wurtzburgenſis Epiſcopus controverſiam moveret; Moguntinus tamen negotii perficiendi cupidus Comitem, tunc in Batavia ex morbo decumbentem hortatur, ut inſuper habito Wurtzburgenſi in Germaniam redeat. Comes Hanoviam redit. Et ipſe Comes eodem ire ardebat, cum non amplius eſſet, unde ſe ſuſtentaret. Nec captum ſemel conſilium mutare placebat, etſi Secretarius Gallicus Braſetus iter ſemel atque iterum diſſuaderet, Regis ſui nomine ſummam pecuniæ pollicitus, unde victitaret. Mox tamen tantæ ob- 3. No ſtinationis fructus adparebat, dum Coloniæ poſſeſſione Cœnobii Schluchteræ, licet ante tranſactionem Paſſavienſem occupati, cedere cogitur, actione duntaxat reſervata, & fructibus perceptis condonatis velut in magni beneficii locum. Ita emunctus Hanoviam demum adpellit. 22. Nov. Ramſæus interim ita adverſus vicinos ſe geſſerat, ut omnes crederent, ſoluta pecunia & obſidibus traditis oppido ipſum ceſſurum; cum diſſidium inter ipſum atque Comitem obortum remoram injicit.

1637. Iſte enim ægre ferebat, Comitem pacto nondum impleto circa oppidanos militemque diſponere, & Reginam Regnumque Sueciæ precibus publicis excludere. Unde cum ſuſpicaretur id agitari, ut promiſſis haut impletis ipſe per inſidias oppido ejiciatur, ſubito auſu Comitem Hanovienſem in cuſtodiam dat una cum Solmenſi, qui tractatibus intervenerat. Mox militem denuo ſacramento Reginæ Sueciæ adigit, & quæ defendendo oppido requirebantur, diligenter adparat infelici ſucceſſu, qui ſequenti anno memorabitur.

Ramſæus Comitem in cuſtodiam dat. 13. Dec.

§. 37. Circa finem anni ſuperioris Gallaſius non ultra in Gallia conſiſtere auſus in Burgundiæ Comitatum redierat. Sed deprecantibus id onus provincialibus, tum æmulatione Hiſpanorum, & ſucceſſibus Suecorum ad Albim motus, ad Rhenum regreſſus ipſe Friburgum in hiberna concedit, exercitum per transrhenanum tractum diſpoſiturus. Quia tamen dira fames ad fœdiſſimos cibos provinciales ibi compellebat, nec quid eſſet unde miles reficeretur, in Franconiam & Sueviam abducendus idem erat; ubi inſigniter augebatur, provincialibus, quos præter varias moleſtias fames premebat, certatim nomina dantibus. Conventum inter Cæſarem Bavarumque erat, Cæſareas ditiones, Circulumque Bavaricum, & quædam inde dependentia loca ab invaſione hoſtium tueri, per reliqua Germaniæ loca bellum continuare; quod crederent, quocunque ſe Suecorum reliquiæ, (ita enim vocabant) verterent, omnia ita vaſtata eſſe, ut ipſa inopia attritas facile ſibi delendas traditura eſſet. Gallis autem alium in Burgundia exercitum objicere meditabantur, adſcitis ex Italia copiis, quorum ibi res defectione Rhætorum & Parmenſis Ducis non parum tunc adflictæ fuerant. Rhæti quippe diuturna Gallorum apud ſe mora, & laſciviente ob non ſoluta ſtipendia milite offenſi, clandeſtino cum Auſtriacis & Hiſpanis fœdere inito Rohanæum Ducem cum Gallicis copiis faceſſere jubent. Cui utique abeundum, ſimul omnia munita loca & regionis clauſtra tradenda erant, ni cum ſuis internecione deleri vellet. Parmenſi quoque cum Hiſpanis clam convenerat; qui obtentu luſtrationis præſidium Gallicum extra Placentiæ portas eductum exauctoraverat.

Cæſareorum deſtinata.

§. 38. Interim Vinarienſis copiis per hiberna diſpoſitis Lutetiam profectus, futuræ expeditioni neceſſaria tarde expediebat. Tandem obtenta pecuniæ ſumma circa finem Aprilis ad ſuos redit. Adjungitur illi Hailerius cum aliquot equitum peditumque millibus, qui Ducis imperio ſubeſſe jubebatur; quod Rex nondum ſuis auſpiciis in Cæſarem bellum gerere, ſed acceſſorii duntaxat vicem ſubire videri vellet. Et Dux Cardinalis Valettæ prægravem poteſtatem expertus non obſcure jactaverat, hanc ſe ſortem diutius tolerare non poſſe; ac niſi ſeorſim cui imperet exercitum accipiat, id ſe acturum, ut à Gallia plane ſe liberet. Eoque tandem ipſe cum ſumma poteſtate bellum pro re nata gerendi mittebatur. Animus erat ſuperato Rheno bellum ad Nicrum, Mœnumve, aut ipſum Danubium transferre. Id quod averſis in Banerium Cæſareorum viribus in proclivi fuerat, ſi Gallis eo anno res Germaniæ ſerio amplecti placuiſſet. Sed vel ærarii inopia, vel incumbens alibi Hiſpanus, vel artes miniſtrorum efficiebant, ut Ducis juſto auxilio deſtituti ardor incaſſum caderet. Et credebantur pleraque iſta à Joſepho Patre provenire, qui per adverſam Richelii valetudinem publica fere negotia tractabat; cui ob ſpem purpuræ Cardinalitiæ Pontificem demereri quavis ratione cordi erat. Pontificis enim gratia cum

Bernhardus Dux expeditionem in Germaniam agitat.

Bavarus floreret, cujus ditionibus bellum infundere Vinarienſis ardebat, eius impetum frangere inhibitis Gallorum auxiliis inſtituebat. Cæterum tranſeundo Rheno expeditiſſimum fuerat, ſi Vinarienſis ponte Argentoratenſi uti potuiſſet. Cui fini & antea Benfeldæ præfectus Quernheimius, & nunc miſſo Schafelitzkio ſummo exercitus quæſtore ipſe Dux apud Argentoratenſes inſtabat; ſed quibus fixum erat, neutralitatem à Cæſare ad tempus indultam non infringere. Pollicentur tamen, ſi alio loco Dux Rhenum tranſeat, & felici utatur ſucceſſu, ſe pulverem ipſi globoſque clam ſubminiſtraturos. Inde de Lauffenburgo & Rheinfelda opprimenda conſilia agitantur. Sed nec ipſe Dux in tempore aderat; & Schafelitzkius, qui bis mille trecentis peditibus ſuccinctus Ruffacum, Sultzam, Gebvveileram, & Altkircham interea occupaverat, rem iſtam ſuſcipere non audebat, quod equitatu deſtitueretur, & hinc Lotharingiæ Dux, inde Briſacenſes imminerent. Interim ſpatium dabatur Cæſareis tranſitus Rheni à Sylveſtribus usque oppidis ad Spiram occupandi, firmandique. Vinarienſis quippe ſub finem demum Maji movens ita poſtulantibus Gallis in Burgundiam irrumpit, ubi octodecim oppida arceſque machinis admotis in poteſtatem paucos intra dies redigebantur ad neceſſaria exercitui curanda, quod nihil annonæ in vicis reperiretur. Mox Lotharingiæ Dux, cui ſe Cæſareorum & Burgundorum manus ſub Mercio adjunxerat, apud Cryſam oppidum acie funditur, cadentibus ſuorum octingentis, mille ducentis amplius captis; quos inter Reuxius Comes tribunus, tres ſubtribuni, tredecim turmarum præfecti, alii ductores magno numero, ſedecim inſuper vexilla cum omnibus impedimentis. Reliqui Veſontionem refugiebant.

Dux Bernhardus in Burgundiam irrumpit.

Lotharingiæ Dux vapulat.

§. 39. Hac victoria parta etſi Vinarienſi aperta provinciæ paterent, ipſiusque copiæ annona & præda affluerent; potius tamen erat ad Rhenum vertere, copioſo prius penu Mumpelgardæ inſtructo. In itinere Luderi arx per triduum tormentis quaſſata ad deditionem adigitur; præſidiarius miles ſolis cum gladiis dimittitur, qui tamen fere ad Ducis ſigna tranſit. Cum ad Rhenum progrederetur, Helvetii per literas poſtulant, ipſorum aut vicinas Auſtriacorum terras ne tangat; alias vim eidem oppoſitum iri. Ad ripam hinc Rheni nemo Cæſareorum ducum erat, præter Wertanum, qui juſſu Bavari è Wetteravia cum tribus non amplius millibus eo ſe contulerat. 13. Jun. Cum Argentoratenſes denuo rogati pontis uſum abnuerent, Benfeldenſe præſidium utilem Duci ad tranſeundum Rhenum operam præſtabat, commodatis compluribus minutis cymbis, quæ ex Illa fluvio ad Rhenum curribus devehebantur. Conſilio exſequendo ſelecti è quatuor legionibus pedites deſtinantur, quibus quingenti Galli è Colmaria, & ducenti Suecici Benfelda acceſſerant. Diſtrahendo hoſti Hailerius cum Gallicis copiis, & tribus Germanorum equitum legionibus propius Baſileam ſuggredi jubetur, velut ibi tranſitum Rheni tentaturus. Roſa & Caldenbachius tribuni ad Marckelsheimum, Tupadelius cum tribus legionibus ad Briſacum ſe oſtendunt. Joannes Philippus Rheingravius peditatum & tormenta Enſisheimo admovet, quod & paucos poſt dies impetu expugnat. Omnibus diſpoſitis 18. Jul. Schœnbeckius tribunus ad Rheinaviam militem trajicit, ac in altera ripa tria majora navigia in poteſtatem redigit, 27. Jul. quibus aliquot peditum centuriæ transportatæ commodo loco apud Wittenvveiram ſubitario opere caſtellum excitare incipiunt.

Vinarienſis Rhenum tranſit.

1637. 29. Jul. cipiunt. Pluribus ſubinde accedentibus, auctoque opere Wertanus ſubito cum octodecim equitum turmis ingruit: qui objecta peditum manu primum ſiſtitur, inde majorem quam crediderat numerum jam tranſmiſiſſe ſentiens, à Duce longo ſpatio repellitur. Mox munimenta eo tractu ab hoſte excitata deſeruntur. Rogabantur inde Argentoratenſes, ut machinas ſaltem & impedimenta per pontem ſuum tranſire permitterent; quod ab ipſis recuſatum. Indulſerunt tamen, ut ſex navigia majora apud ipſos emerentur. Paulo poſt Wertanus pluribus copiis auctus in caſtella cis Rhenum excitata ſummis viribus impetum dat, animis militum vino efferatis. Sed fortiter exceptus poſt duarum horarum pugnam repellitur, ad mille ſuorum cæſis, aut
2. Aug. ſauciis. Biduo poſt à Duce caterva octoginta equitum emittitur, quam ipſe cum quinque aliis inſequitur. Sed iſtam Wertanus exceptam rejicit, quadraginta cæſis. Dux ipſe poſt tubos in primum Wertani agmen diſpoſitos retrocedit.
7. Aug. Interim Wertanus tredecim Croatarum & Hungarorum centuriis firmatus fuerat, qui in pabulatores, ſub ipſa hoſtium ſtativa incautius progreſſos, repente impetu facto plurimos iſtorum
12. Aug. abducunt. Paulo poſt parem prædam Wertanus captabat, omnibus Croatis, & cataphractorum legione aſſumtis. Sed Wilhelmus Otto Naſſovius Comes ſubtribunus, qui protegendis pabulatoribus cum quadringentis equitibus in vicina ſylva latitabat, erumpentes Croatas fundit, cataphractiſque impingit; mox totum Wertani agmen præcipiti fuga in caſtra pellit, multis cæſis, triginta captis. Interea Dux magno cum labore machinas, & impedimenta, Hailleriumque cum Gallis Rhenum tranſire tergiverſantibus traduxerat, ponte navali extructo, ad quem Argentoratenſes navigia & alia neceſſaria ſubminiſtrabant. Inde aliquoties Wertanum ſubito opprimere, aut ad prælium elicere tentabat. Sed hic commodis ac munitis locis ſe tenebat, undique excitis copiis indies valentior, penuque Offenburgi congeſto id agebat, ut Ducem ad Rhenum ſiſteret, defatigatumque & inopia attritum trans flumen cedere cogeret. Nec ut hic vi perrumperet, minuentes indies morbis copiæ, & maxima pars equorum mortua prohibebant. Quæ incommoda quo minus hoſtis ſentiret, nova ſupplementa indies accedentia efficiebant. Equidem ut è Gallia validæ ſibi copiæ ſubmitterentur, & ipſe Dux, & Suecorum nomine Grotius Legatus diligenter inſtabant, quod totis viribus in Pomerania urgens hoſtis impreſſione in ſuperiorem Germaniam facta non parum diſtrahendus erat. Quibus ample promittebat Rex, deſignatis etiam, quæ magno numero illuc ire deberent legionibus. Sed nec veniebant niſi paucæ tironum centuriæ; & quæ ſub Hailerio aderant copiæ à Rheno longius abduci recuſabant, quæ & ipſe ad quatuor fere centurias redactæ erant, dum Hailerius miſſionem non modo petentibus dat, ſed & ultro offert non petentibus. Unde & Dux jactabat, videre ſe id à Gallis agi, ut ipſum perdant, quomodo Rohanæum apud Rhætos perdiderint. Se vero daturum operam, ut ſi pereundum ſibi ſit, honeſte pereat. Quæ ipſius miniſter Ponica palam Pariſiis, non tamen velut à Duce juſſus, profitebatur. Etſi & hunc Galli quotannis octodecim librarum millibus datis ſibi devinxerant, quo dominum ipſius pro lubitu verſare poſſent. Ac revera Galli metuebant, ne Dux trans Rhenum pede fixo frænum morderet, nec uti hactenus dicto foret audiens. Igitur hic cum imparem ſe hoſti videret, caſtella in utraque Rheni ripa & inſula interjecta Manicampo, Galliſque cuſtodienda tradit, aut ſervanda, aut ipſorum cum dedecore amittenda; quibus quatuor Schmidbergii cohortes Germanorum addiderat. Ipſe cum ſuis in Alſatiam regreditur; ubi miſſa peditum manu Marckelsheimum à centum prædonibus inſeſſum expugnat. Hinc relicto Rheno in præfecturam Bruntrutenſem ſeu Delſpergenſem vallem ſe penetrat, ubi magna vis equorum inventa, ut equitatus ejuſdem brevi ſe inſigniter reficeret. Magna quoque è Burgundis præda agebatur. Nec minus peditatus gliſcere, novis legionibus conſcriptis, veteribus ſuppletis, quod magna vis pecuniæ è Gallia ſubmiſſa foret. Equidem Helvetii ob impreſſionem in præſulatum Baſileenſem tremebant, Romanis præcipue ritibus addicti. Quos tamen miſſo Schafelitzkio placatum ibat; iidemque cum ſuis ſubjectis nihil injuriæ inferri viderent, reſederunt iræ, ac forum Vinarienſibus libenter præbitum.

(Margin: Dux Bernhardus à Rheno recedit. 1637. 27. Sept. 5. Oct.)

§. 40. Digreſſo Duce Wertanus caſtella ab iſto ad Rhenum ſtructa expugnare conſtituit, copiis trifariam diviſis. In Alſatica ripa, ubi minus firmum erat caſtellum, ipſe cum majore parte copiarum rem gerit. E Briſgovica ripa Enckefortius invadit. Pontem Wurtzius tribunus impoſita navigiis manu petiturus erat. Manicampus, cui caſtellorum cuſtodia à Duce tradita erat, tunc ob adverſam valetudinem Argentorati aberat, de ſuorum virtute ſecurus, cujus quidem ſpecimina iſti tunc edidere valde ingloria. Trecenti quipe, qui extremum in ripa Alſatica caſtellum obtinebant, Wertano ingruente, eminus audito tubarum clangore nondum emiſſo telo arma projiciunt, pars navigiis inſilientes, cæteri fuga per pontem arrepta, quo per modicum Rheni brachium inſula adibatur, ponte poſt ſe dejecto; paucos ſerius molientes hoſtis in caſtello deprehenſos cædebat. Wertanus reparato ponte in inſulam tranſmittit, ſumma vi in iſthoc caſtellum impetum facturus, quod crederet, Gallos ideo prius deſeruiſſe, ut hoc tanto acrius defenderent. Sed centuriones nullo emiſſo telo ſtatim arbitrio hoſtis ſe permittunt, nulla ignaviæ cauſa allata, niſi quod de vilitate veſtium proteſtarentur. Reſtabat primarium in altera ripa munimentum, cui Enckefortius propinquaverat. In id cum Wertanus ex inſula ſemel tantum machinas interjecto Rheni alveo diſploſiſſet, præfectus Privatus ſtatim animis concidens deditionem malignis quantumvis conditionibus petit; & cum Wertanus ſubtribunum intus miſiſſet, cum toto caſtello circumducit, ac de penuria annonæ, & adparatus bellici queſtus, arbitrio ſe hoſtis permittit. Wertano ingreſſo Galli ſtatim funes ignitos juſſi extinguunt, & arma deponunt, in lacrymas effuſi, hoſtibus tantam imbelliam mirantibus. E Schmidbergii peditibus vix ſexaginta aderant, qui è ſeparato caſtello acriter reſiſtebant, nonnullis hoſtium proſtratis. Sed tandem & ipſi ſe dedere, ac Cæſarea ſubire ſigna coguntur. Augebat flagitium, quod iſtis caſtellis de annona & adparatu bellico ſaltem ad integrum menſem proſpectum eſſet; cum hoſtis haut paratum ſe obſidio fateretur, ac vix per triduum ob inopiam & imbres ibi ſubſiſtere potuiſſet. Ac querebatur apud VVertanum Privatus iſte non ſine lacrymis, ante octiduum Regi ab ſe caſtellorum delineationem miſſam, addita aſſeveratione illa invicta eſſe, ac nullam hoſtium vim metuere. Pari ſocordia Galli qui munimentum ad Druſenheimum inſidebant, oſtentatis tantum tormentis deditionem expetunt; quos Cæſarei exarmatos cum albis baculis Hagenoam dimittunt. Ita recupe-

(Margin: Munimenta ad Rhenum ab hoſte expugnantur. 22. Octob.)

1637. recuperato Rheno Cæſarei in hiberna diſcedunt. Argentoratenſes, quod Vinarienſem ſublevaſſe viderentur, omni ſubvectione ſecundo aut adverſo Rheno juſſu Cæſaris excluduntur. Qua re plebs offenſa veteres amicos reſpectare: ſed Senatui fixum ſedebat neutri ſe parti hoc bello addicere. Sub finem anni Wurtenbergicus Dux in duriſſimas conditiones, quibus mutilata ipſi ditio reſtituebatur, meliorum deſperatione conſentiebat. Etſi ne Tvvila inexpugnabilis arx, quam Cæſar ſibi ſtipulatus fuerat, tradi poſſet, à Vinarienſi proſpectum erat, qui præfectum Widerholtium promiſſis, & data grandi pecuniæ ſumma ſibi adjunxerat.

Controverſia circa ſucceſſionem Pomeraniæ, & tam Suecorum quam Brandeburgici rationes.

§.41. Hoc anno controverſia circa Pomeraniam magna contentione à Brandeburgicis agitabatur morte Bugislai XIV. ex Pomeraniæ Ducum ſtirpe poſtremi; cujus hæreditatem cernere omnibus modis cupiebat Elector Brandeburgicus, paſſimq; jactato ſuo jure Suecos velut alienæ rei detentores in invidiam vocare satagebat. Quibus utraque pars rationibus certaverit, non abs re fuerit cognoſcere. Et nitebantur quidem Sueci jure belli, velut qui Cæſarem ſibi hoſtem Pomerania depulerant, eandemque poſt retinebant, cum Elector ſuſcepta Pragenſi pace hoſtilia induiſſet. Etſi Guſtavus Rex ob communia ſacra, & cognationem, qua Electori & Pomeraniæ Duci jungebatur, belli jure deceſſerat, idque in fœdus mutaverat, quo ſibi reſervaverat, ſi Dux nulla maſcula prole obiret, antequam Elector velut *præſumtivus hæres* id fœdus ratum habuiſſet, aut ad provinciam liberandam reipſa auxilii quid contuliſſet, Rex ejusque ſucceſſores eandem ſequeſtratoria & clientelari protectione obtinerent, quoad ſuper ſucceſſione fuerit tranſactum, & à ſucceſſore ſumtus belli abſque Pomeranorum onere refundantur, hocque fœdus ratihabeatur. Elector contra eam ſibi provinciam deberi ferebat vetuſtis pactis, per quæ controverſiæ inter anteceſſores ſuos, Pomeraniæque Duces ita compoſitæ ſint, ut horum maſcula ſtirpe extincta provincia illa ad Brandeburgicos Marchiones devolveretur. Ea pacta per Cæſares & Imperii Ordines confirmata, ſingulis Ducum ſucceſſionibus renovata, per ſimultaneam inveſtituram, & provincialium Ordinum homagium ſtabilita. Neminem fuiſſe hactenus, qui ſibi ſuper eo jure litem intenderit. Suecos ipſos id nunquam in dubium vocaſſe, ac titulum Ducis Pomeraniæ ſibi citra ſcrupulum tribuiſſe. Sueci contra eam ſucceſſionem ſuo loco relinquebant; ſed hac Germaniæ facie præſtantius ſibi jus eſſe rebantur, quo Electoris actionem non quidem plane abolere, ſed ſuſpendere tantum, quoad pax reducta foret, cupiebant. Equidem ſe Pomeraniam velut belli præmium ob ſitum Sueciæ opportunum reſpexiſſe; non tamen ut iſti poſtulato mordicus inhærere decreverint, quin pro ſucceſſu armorum eo vel ceſſuri vel aliam ſatisfactionem admiſſuri ſint. Id quod Electori multis documentis conſtet. Ita Elector per Suecorum prætenſionem jure ſuo non privabatur, ſed id negotium ad futuros pacis tractatus rejiciebatur.

De reſervato fœderis Pomeranici.

§. 42. Enimvero euſque expectare Brandeburgico ſerum videbatur, qui ſtatim provinciæ poſſeſſionem arripere geſtiebat. Idemque eludendis Suecorum rationibus jactabat; ultimum fœderis caput ſolius Guſtavi Regis reſervatum eſſe, in ſuam fraudem adjectum, cui Dux & Ordines provinciales contradixerint. Nec hiſce in id conſentire per vetera pacta licuiſſe. Se quantum res tulerit fœderis conditiones impleviſſe. Et quicquid de fœdere ſit, rem inter alios actam ſibi fraudi eſſe non poſſe, cujus jus in Pomeraniam non ab ultimo Duce, ſed Cæſarea inveſtitura, & vetuſtis pactis promanet. Ei reſervato à ſe omni occaſione contradictum; ex ſuperfluo tamen vivo Guſtavo Rege, & poſt ejus fata contendiſſe, ut abolito eodem ſibi caveretur, à morte Ducis ſucceſſioni ſuæ remoram non injiciendam. Jus belli à Suecis jactatum huc non pertinere. Regi cum Imperio & peculiariter cum Electore & Duce nihil hoſtile interceſſiſſe; ipſis negotii nihil fuiſſe cum copiis à Cæſare in Boruſſiam miſſis, quas iſte belli in Germaniam tranſlati cauſam attulerit. Ita cum à belli cauſa Elector & Dux immunes ſint, ex eodem Regi in Pomeraniam jus quæri non potuiſſe. Præſertim cum Rex initio declaraverit, ſe veniſſe, ut vicinos ſuos liberaret, non ut cuipiam ſua eriperet, aut fines Regni proferret. Abſurde jus belli adverſus eos, quos liberatum venias, jactari. Ducem ipſumque Electorem licet milite Cæſareo preſſos bellum adverſus Cæſarem non habuiſſe, nec per eundem ditionibus ſuis ejectos. Neque Regem Cæſari velut hoſti ſuo id potuiſſe adimere, quod hic pro ſuo non habebat; ſed quod ab illis poſſidebatur, quos amicos Rex agnoſcebat, nullo belli conſortio implicitos. Denique jus belli non ulterius extendi potuiſſe, quam ut exemplo Cæſareorum & ipſe copias ſuas illis è provinciis aleret. Ita ſubverſo jure belli, fœderis, quod in hujus locum ſubiit, & ex eo firmitatem ſuam mutuatur, vim expirare.

Suecorum exceptiones.

§.43. Sueci contra diſſerebant; Diſcrimen ultimi capitis in fœdere à prioribus in eo verti, quod hæc Regem ac Ducem ſimul, illud ſolum Regis commodum ſpectet, & in hujus ſolius gratiam fuerit adjectum. Unde ut id caput peculiari modo conciperetur Regem permiſiſſe, Ducem cupiiſſe, quo hic apud Electorem excuſatior foret, velut per præſentem exercitum ad iſthoc annuendum compulſus. Ducem equidem & Conſiliarios ob Electoris reſpectum non lubentes huc deſcendiſſe: Rege tamen inſtante manus dediſſe. Rationes belli & ſalutis, quæ ex apicibus legum non pendeant, præſenti fœderi adverſus vetuſta pacta favere. Electorem conditiones fœderis non impleviſſe, cum nec fœdus ratum habuerit, nec ad Pomeraniæ à Cæſareis liberationem quid contulerit. Quin reſervato iſti ſemper contradixiſſe, nec niſi iſthoc excluſo ad fœdus ratihabendum ſe obtuliſſe. Eundem à Rege in ſocietatem vocatum cum promiſſo Pomerania defuncto Duce cedendi, ſemper abnuiſſe. Conjunxiſſe poſt copias cum Suecis, ſed ſero & elapſo jam tempore iſtas conditiones implendi; easdem brevi revocatas; mox hoſtem induiſſe. Sane Electorem fœdere, in quod nunquam conſenſerit, non teneri, nec impediri, quo minus per idonea media jus ſuum perſequatur. Nec eo ſecius ex fœdere Sueciæ jus quæſitum, quod & ipſi per licita media aſſerere fas ſit. Cæſarem porro Regis utique hoſtem extitiſſe. Ejus copias Ducem & Electorem ditionibus ſuis recepiſſe, aluiſſe, ſuper earum injuriis in Cæſaris aula querelam moviſſe, ex ipſorum terris in Boruſſiam adverſus Regem exercitum eductum. Unde Regem ſtricto jure Electorem, Ducemque hoſtium numero habere potuiſſe, velut hoſtis ſui vaſallos ac cives, id quod & Rex Legatis Pomeranicis, ad ipſum in portu Elsnabbenſi accedentibus, denunciaverit. Equidem Regem ſcripto publico teſtatum, nil ſibi hoſtile adverſus ullum ex Ordinibus Imperii eſſe, nec arma ſua in eos ſtringi; non quod jure id facere non potuerit, ſed ſuadente prudentia, quod levius ſibi bellum ſperaret, ſi Ordines hac declaratione in ſocietatem, aut ſaltem ut neutris partibus ſe darent, permovere poſſet.

1637. ſet. Acceſſiſſe vinculum communium ſacrorum & cognationis, ob quod Rex, ſi ullo modo rationibus ſuis ſe attemperarent, amicorum loco ipſos habere decreverat. Unde & Regem, cum Dux Stetino progrederetur, cum ipſo tranſegiſſe, & ex fœdere deinceps, quam belli jure, agere maluiſſe. Poſt Pragenſem pacem novum belli jus Suecis adverſus Electorem natum, ex quo Pomeraniam ipſis detinere fas ſit; dum is junctis cum hoſte copiis varios hoſtilitatis actus in eos exercuerit.

Brandeburgici replica.

§. 44. Hæc facta cum Brandeburgicus abnuere non poſſet, reponere tamen conabatur: Pacem Pragenſem à ſe non factam, nec eo nomine litem ſibi intentari poſſe. Nullo Suecis fœdere junctum fuiſſe, nec defectionis argui poſſe, quod aliorum exemplo cum Cæſare in gratiam redire voluerit. Cum Sueci defenſionem ipſi præſtare non poſſent, iniquum fuiſſe à ſe poſtulari, ut in illorum gratiam ſe ſuosque manifeſto exitio exponeret. Quin nec eo ipſo tempore Suecos ſibi de Pomerania cavere voluiſſe. Suſcepta pace Pragenſi ſibi non fuiſſe propoſitum Suecis hoſtilia inferre; nec ſe infenſa orſum, aut in ipſorum fraudem cum hoſte ſe conjunxiſſe; ſed peditatu per oppida diſtributo equites, quo minus communi Imperii exercitui accederent, prohibere non potuiſſe. Potius cordi ſibi fuiſſe amicitiam Suecorum colere, & cum ipſis pacem communem promovere, Sueciæ honorificam & tutam. A Suecis inde in ſuos hoſtilia multa patrata, quibus non potuerit non omnibus modis reſiſtere. Nec ideo pacis cogitationes exuiſſe, nec à Suecis poſtulaſſe, ut ex aliorum libidine arma deponerent. Sed cum intelligeret, illis per pacem Pragenſem non ſatis cautum videri, operam dediſſe, ut peculiares cum iisdem tractatus ſuſciperentur. Enimvero iſthæc Suecis tanti non videbantur, quo minus Elector pro hoſte ab ipſis haberi poſſet. Nam ſufficiebat eundem paci Pragenſi acceſſiſſe; quo facto non quidem perfidia ſe velut fœdere violato obſtrinxerat, ſed ſimplici ratione in hoſtem abierat. Vires defendendi ipſum aliosque Evangelicos defuturas non fuiſſe, ni inter ſe diſcordes à Suecis ſe disjunxiſſent. Et obtentu neceſſitatis conſilia Electoris forte excuſari, id autem non effici, ut ipſe ideo Suecorum hoſtis haut ſit. Nam quacunque de cauſa recepta Pragenſi pace, cum neque amicus ſit, qui in hoſtis partes conceſſit, nec neutrarum partium, qui ſuper hoc cum bellantibus non convenit; nil ſupereſſe, quam ut idem hoſtis ſit, quoad pace facta amicitia inſtauretur. Suecos non adeo à cautione Electori ſuper Pomerania danda abhorruiſſe, conſtare ex iis, quæ quondam Francofurti cum Goetzio Cancellario, & poſt cum Legato Gallico acta ſunt. Enimvero Brandeburgicos cautionem flagitaſſe; mentem ſuam ſuper Pragenſi pace declarare, ac viciſſim Suecis cavere noluiſſe, quod ab ipſorum partibus diſceſſuri non eſſent; unde non conſultum viſum iſtam cautionem annuere mox ad hoſtem tranſituris. Pacem Pragenſem acceptatam ſalva adverſus Suecos amicitia, proteſtationem eſſe facto contrariam; & colores ejusmodi nimium quam dilutos. Poſt pacem Pragenſem ambiguo hoſtilium initio id ſaltem conſtare, hoſtilia invicem exerceri. Tractatus ab Electore inſtitutos tanti non eſſe, ut is ideo hoſtis eſſe deſinat. Denique quod tanta cum invidia ſubinde Guſtavi Regis Germaniam ingredientis teſtatio occinatur, ſane iſtum ab initio de dilatandis finibus non cogitaſſe; ſed poſt arridente fortuna, uti ſolet, invitantem honeſtam occaſionem Regnum firmandi repudiandam non cenſuiſſe. Eo fine Pomeraniam maxime opportunam Sueciæ viſam, non ut Electori ſua eriperentur, ſed ut penſationem ex aliis belli jure hoſti ereptis facta abunde ipſi ſatisfieret. A morte Regis hiſce deſtinatis Suecos haut quicquam ita præfracte inhæſiſſe, ut ideo omnia ſurſum deorſum vertenda, & Electorem extreme offendendum ducerent; quin jam decretum de iſta prætenſione remittenda conceptum. Sed poſtquam Elector in hoſtium partes tranſierit, nihil nunc intereſſe, invito an volente iſto Pomerania detineatur; quin vel Marchiæ inſuper partem eripere fas eſſe. Guſtavi Regis mentem haut fuiſſe, ut Elector aliique Proteſtantes, quocunque ſe gerant modo, ipſum an hoſtes ſequantur, ſana an prava conſilia agitent, amicorum eſſe loco, ipſorumque bona ſacroſancta haberi debeant; ſed tunc demum, ſi & ipſi ad rationes ejus ſe componant, nec offenſarum anſam præbeant. De cætero, naturali & omnium gentium jure fas eſſe, hoſtem & qui ejus partes ſequuntur, hoſtium loco haberi, in iſtorum res invadere, eoſdemque detinere; quoad bellum pace compoſitum fuerit. 1637.

Ordinum Pomeraniæ conſilium ſuper Regimine ejus provinciæ.

§. 45. Porro vergente ad extremum Ducis valetudine Ordines Pomeraniæ Stetini coiverant, ſuper regimine provinciæ poſt iſtius mortem decreturi. Qui deliberatione habita per deputatos Bielkio Legato declarant. Non præſentius ſibi medium videri exitio à patria avertendo, quam ſi Electori Brandeburgico à ſe perſuadeatur, ut quoad pax inter Suecos ipſumque compoſita ſit, jus ſuum in ſuſpenſo relinquat, Pomeraniæ nihil hoſtile inferat, ac homagium ipſos eousque poſcere differat. Interim regimen provinciæ Ordinum nomine adminiſtretur ad formulam ante triennium abhinc conceptam: literæ ſigillo Pomeraniæ ſignarentur: Ducales reditus ad diſſolvendum æs alienum adhiberentur, qui tributis militaribus & ſalariis miniſtrorum ſuperfuerint. Ita Suecis ſatisfieri credebant, fœderique, quo Rex Ordines ſuis privilegiis relinquendos promiſerat. Reſpondebat Legatus, cui iſthæc non diſplicebant; ad Reginam ſe relaturum; ſimul duce mortuo Ordines ſe non turbaturum ea tamen lege, ut Electorem Pomerania arceant, neque conſilio aut opera eidem, ut provinciæ rebus ſe immiſcere queat, adſiſtant. Iſti cum de excludendo Electore annuere ſe poſſe negarent, antequam ſua placita iſti expoſuiſſent, literas tuti commeatus petunt deputatis ſuis ad Electorem mittendis. De quibus cum Wrangelio deliberaturum ſe Legatus reponebat. Aſt mox cum ſcripto Ordines exhiberent, quæ verbis Legato expoſuerant, hic multis modis ea interpolata deprehendebat. Nam & omnia Electoris adprobationi ſubmittebantur, ac de ſuſpendendo Electoris jure omittebatur; ſimul additum erat, ne Sueci à ſe quid poſtularent, quod fidei Electori datæ repugnaret; & ſi Electori rationes ſuæ non probarentur, hæc omnia juri ipſius fraudi non fore. Quæ Legatus plane rejiciebat; nihil ſe cum Electore, profeſſo Sueciæ hoſte, aut cum alio ſub iſtius ratihabitione tractaturum. Tum poſtulabat, fidem darent Ordines, ſi Elector propoſitis non annuiſſet, ſe non paſſuros, ut iſte ullo modo Pomeraniæ ſe negotiis ingerat; nec juſſa ejus accepturos. Id quod Ordines adſpernabantur, cauſati, præmaturum eſſe talia promittere: omnia prius ad Electorem relaturos, à quo ſi nihil obtineri queat, cum Suecis, ut bonos viros decet, acturos. Scriptum ad mentem Legati emendatur. Porro Legatos ad Brandeburgicum ire parum Bielkio gratum erat, qui per literas iſta agitare malebat. Sed cum iſti obnixe proficiſci pertenderent, magis non impediebat, quam annuebat, negatis commeatus li-

25. Febr

Ordines Pomeraniæ vacillant.

1657.

Dux Pomeraniæ moritur. 10. Mart.

teris; quibus neglectis illi nihilo ſecius iter ingrediebantur. Vix Cuſtrinum pervenerant, cum Dux extinguitur; (cui inter diuturnas ſuper ditione ejusdem contentiones exequiæ demum die 25. Maji anni 1654. per Reginam & Electorem Brandeburgicum contigere.) Unde ſtatim ſequenti die Bielkius Ordines ſcripto ad fœdus obſervandum hortatur, ac ne permittant, ut Elector regimen provinciæ invadat, aut quid novet, actumque fœderi repugnantem exerceat. Alias ſe vindicando Sueciæ juri non defore.

Brandeburgicus poſſeſſionem Pomeraniæ apprehendere vult. 4. Mart.

§. 46. Aſt Brandeburgicus absque mora poſſeſſionem Pomeraniæ capeſſere ardens, literis primo à Regina Sueciæ petit, Bielkio & aliis miniſtris injungat, ne ſe in ſuſcipiendo ejus provinciæ imperio impediant. Inde edictum format typis excuſum, quo Ordines provinciales monet, ut ipſum *legitimum Principem agnoſcant, nec per alios à* debito obſequio abduci ſe patiantur. Ejus complura exempla in Pomeraniam perferenda Legatis Ordinum obtrudere conabatur, qui ægre tandem id miniſterium amoliebantur. Iisdem hoc reſponſi Elector dederat: ſe ſucceſſioni ſuæ inhærere fœderis Suecici ſecurum; de propoſitis per Ordines amplius deliberaturum. Dubitabant initio Suecici miniſtri, num ſerio res ab Electore ageretur; cum magis è re ipſius crederent, adminiſtrationem provinciæ Ordinum nomine interim geri, quam Suecis anſam dari regimen utique arripiendi. Ideo autem conſenſum ſuum diſſimulaſſe, ne de ſuo jure quid remiſiſſe videretur, & ut poſt Ordinum acta irrita declarare poſſet. Quam viam ſi Elector inſtitiſſet, forte & Sueci rem tantiſper in ſuſpenſo reliquiſſent, prout tempora ſe darent expediendam. Nec eo ſecius Bielkius atque Wrangelius decernunt hoſtium numero habere, ſi quis Electoris edictum adferat, aut acceptet, eive obtemperet. Concipitur quoque contrarium edictum publicandum, ubi Elector regimen ſibi vindicare inſtituat.

20. Mart.

Cui Bielkius reſiſtit.

Paucos poſt dies ab Electore tubicen adeſt cum pluribus edicti exemplis, ac literis ad Ordines pari cum edicto argumento & ad Bielkium, Wrangeliumque. Cui Bielkius in carcerem conjecto capitis ſupplicium intentabat, ni vidua Ducis interceſſiſſet; cujus precibus datum, ut dimitteretur, monitus, ne is aut alius quiſpiam tali modo rediret. Edictum & literæ ad Ordines ſupprimuntur. Quæ ad Bielkium ſcriptæ erant, remittuntur aſpero reſponſo addito; abſurdum eſſe, durante cum Suecis bello imperium velle exercere in poſſeſſa ab hiſce, & ad quæ jus ſibi tam inſigne ex fœdere quæſiverint. Ei conatui ſe omnibus modis reluctaturum. Talia deinceps à ſe aut Ordinibus poſtulare ſuperſedeat. Cæterum Ordines pronum in Suecos animum teſtati, quanquam haut volente Legato, tunc diſcedebant, paulo poſt conventu repetito mentem ſuam plene declaraturi.

Alia Ordinum propoſitio.

§. 47. Ordines denuo congreſſi, cum antea ab ſe propoſita Electori haut probari intelligerent, huc jam deſcendebant, ut regimen provinciæ ad receptam hactenus formulam adminiſtraretur, ſub Electoris tamen nomine, idque deinceps regimen Electorale Pomeraniæ appellatum, ſigillo Ducali tantiſper uteretur.

2. April.

Id decretum Bielkio ſcriptum exhibent, petentes, ut iſtud adprobet, & ad Electorem mitti concedat, qui id ab eo ratum haberi curent; teſtati tamen, fœderi ſe fidem præſtituros. Et conabatur Philippus Hornius Præſes, & Cancellarius Schvvalenbergius Bielkio perſuadere, ne ſiniſtri quid ex hoc ſuſpicetur, quod ea magis in ſpeciem ſint decreta, ut in poſterum apud Electorem excuſati eſſe queant.

Quam Bielkius rejicit.

Enimvero Bielkius iſta plane reſpuebat, quod perſpiceret, Electorem in hæc facile conſenſurum, cum hac ratione regimen provinciæ nulla cum Suecis antegreſſa tranſactione nanciſceretur; hortaturque Ordines, ut hiſce altius penetrantibus deſiſtant. Petunt inde iidem, ut denuo deputatos ad Electorem mittere ſibi liceat, qui primum propoſita ipſi adprobare conentur, & ut tantiſper ad ſua digredi queant, ad Kalendas Maji huc reverſuri. Quorum utrumque Legatus abnuebat, cui ejusmodi cum Electore commercia prohibere injunctum erat: Inutilem juxta & periculoſam fore eam miſſionem, Si quid Electori utique denuntiare velint, ſcripto id facerent. Interim manerent, & deliberationibus ſuis ſummam manum imponerent, ubi antea promiſerint. Alias creditum iri, id ab ipſis agi, ut extracto negotio pro ſucceſſu rerum conſilia capiant. Quod ſi tamen utique rem differre pertendant, ſibi quidem haut injunctum ab ipſis decretum vi extorquere, ſed rationibus tantum moræ periculum demonſtrare. His inſuper habitis Ordines diſceſſum adornant, cauſati, multos ipſorum jam abiiſſe, aut non comparuiſſe, nec ſine omnium conſenſu de ſumma rerum ſtatui poſſe, Interim rem in integro relinqui petunt. Quod Bielkius annuebat, modo & ipſi interim ad ſiniſtra conſilia non deſcendant, nec Electori aditum ad regimen provinciæ concedant, aut ullos poſſeſſionis actus exercere permittant. Omiſſa porro legatione literas ad Electorem ſcribunt, à Bielkio qua ſubjectionis quid præ ſe ferre videbantur emendatas, quibus alteram ſuam propoſitionem à Bielkio rejectam exponunt, utq; is priori adquieſcere velit, rogant teſtati, ſibi non eſſe in animo jus ipſius infringere, aut officio ſe ſuo ſubtrahere; ſed ut omnia in integro maneant, ac ruina patriæ avertatur; in quam is hoſtilia ne exerceat. 6. April.

Aſt Electori fiduciaria iſta adminiſtratio plane diſplicebat, niſi ſaltem ſub nomine ipſius gereretur. Cæſarem aliosque Imperii Ordines diſſuadere, ne in eam conſentiat. Simul omnibus modis Pomeranos in Suecos irritare conabatur. Ipſe quoque indies magis in eos exacerbatus, & armis jus ſuum perſequi certus undique conſilium opemque expetebat. Jam paulo ante mortem Ducis rem ad Cæſarem detulerat; qui literis cauſam ejusdem Imperii Ordinibus commendabat, hosque ad auxilium iſti ferendum excitabat. Vicini quoque Reges, & Danus cumprimis ſtimulatur oſtenſo, quantum ipſius interſit, eam provinciam in priſtino ſtatu permanere, nec Sueciæ accreſcere; utque Reginæ perſuadeat; finibus ſuis contenta Electori debita ne affectet. Pariter ad Utriusque Saxoniæ Ordines ſcribitur, ut Suecos ab iſtis deſtinatis dehortentur, aut ad ſua vindicanda auxilium ipſi ferant. Aſt Suecis fixum erat hoc rerum ſtatu Electorem à Pomeraniæ poſſeſſione adprehendenda arcere, prohibita Pomeranorum cum iſto communicatione, & hoſtium loco habendis, ſi qui ab iſto ad Ordines mitterentur, aut horum aliqui negotii quid cum eodem miſcerent. Regina quoque literis ad Electorem inſtituti ſui rationes deducit, & ut eam controverſiam ad futuræ pacis tractatus remittat, petit.

28. April.

Brandeburgicus armis Pomeraniam vindicare conſtituit. 15. April. 10. April.

26. Maji.

Decretum Ordinum Pomeraniæ. 9. Maji.

§. 48. Tertio congreſſu Ordines decernunt, ut Conſiliarii & Magiſtratus munia ſua deinceps ad formulam antea conventam exerceant, velut à Pomeraniæ Duce relicti; mutuam defenſionem ſtipulati, ſi cuipiam ob id decretum à Brandeburgico aut alio moleſtia intentetur. Regalia quæ vocantur, & ſummæ poteſtatis jura, & quæ citra peculiarem Principis conſenſum exerceri non ſolent, tantiſper quieſcere jubebantur. Addebatur proteſtatio, ſe neque Ducis jura invadere, aut indebitam poteſtatem exercere, neque ſuis privilegiis quid derogare cupere. Quanquam autem videri vellent hoc decreto primam propoſitionem,

quam

1637. quam Legatus ad arbitrium Reginæ rejecerat, confirmaſſe; tamen in ipſo inſtrumento nonnulli defectus reperiebantur, & in agendi modo impegerant Ordines, quod decretum ſecreto habitum ſubſcriptumque obſignaſſent, ac ſtatim diſceſſiſſent, ac cum plerique jam abiiſſent, demum Legato communicaſſent velut ſanctionem, qua iſti utique adquieſcendum ſit. Statim quoque exercendæ adminiſtrationi ſe accingebant, Bielkio inconſulto. Unde hic confeſtim apud accitos Conſiliariorum proteſtatur, actaque irrita declarat, quoad cum ipſo ſuper eadem re conventum fuerit. Ita ad juſtitium denuo reditum, & novo conventui dies indicta.

Quod Bielkius improbat.

Idem decretum diſcutitur.

§. 49. Congreſſis iterum Ordinibus Bielkius, quæ circa agendi modum impegiſſent exprobrabat, præſertim cum eo decreto non pauca contineantur, quæ in fraudem Sueciæ videantur tendere. Se inconſulto Epiſcopatum Caminenſem in Croyæ Ducem collatum. In exordio decreti poni, ipſos morte Ducis humana protectione orbatos; cum tamen ex fœdere iſto caſu tutela provinciæ penes Sueciæ Regnum ſit. Nec fœderis, nec communicationis cum Legato mentionem factam. Suſpectum quoque eſſe, quod munia e priori obligatione continuanda dicantur, velut ad Electorem reſpicerent, cui in eventum morituri ſine prole Ducis fides erat data, quodque eundem clementiſſimi ſui domini titulo inſignirent. Quæ etſi non abſurda interpretatione Ordines lenirent: ea tamen poſtulante Legato mutare tergiverſabantur, quod multi, qui decretum ſubſcripſiſſent, non adeſſent. Mox belli ſe torrente in Pomeraniam infundente ea tractatio abrumpebatur. Suecis tamen pro captu temporum ſic ſatis decretum probabatur, quod defectus ejusdem poſterioribus ſcriptis fere emendarentur, Ordinesque declararent, bona fide ſe fœdere ſtaturos. Equidem Bielkio injunctum erat, tentare, num Ordines permovere poſſit, ut vel ſine exceptione ſummum provinciæ imperium Reginæ Sueciæ deferrent, vel in ſummo provinciæ Conſilio Bielkius ejusque ſucceſſor præſidis vicem obiret. Sed hic ambiguo rerum ſtatu de iſtis proponere conſultum haut judicans id tantum quærebat, ut adminiſtratio provinciæ ex recepta formula penes Ordines, res militaris, & quæ inde pendent, in ſolidum penes Reginam forent. Idque etiam Rectoribus Sueciæ probabatur ea lege, ut in iſthac adminiſtratione Ordinum nulla Electoris mentio fieret, nec quid commercii cum ipſo foret, niſi Legato conſulto. Diſſimulabat tamen legatus iſta à Rectoribus Sueciæ ratihabita; quod expedire judicaret, rem in ſuſpenſo manere, ut temporibus mutatis tractatio inſtaurari, & aliæ conditiones proponi poſſent. Ita arbitrium armorum penes Suecos ut antea manebat. Jus per provinciales magiſtratus dicebatur, per quos & reditus bonorum Ducis menſæ deſtinatorum, detractis expenſis exigui momenti, & moleſtiæ plus quam emolumenti habentes, diſpenſabantur.

Suecorum circa id decretum mens.

Suecorum ſuper pace conſiderationes.

§. 50. Inter iſta ſuper pace à diverſis diverſo modo ſatagebatur. Ejus ineundæ nequam viam plane repudiarent, Suecis graves rationes erant. Gallia tantum aberat, ut Cæſari, à quo magno cum exercitu petita erat, bellum indicere vellet, ut ad pacem non iret, ſed rueret, exhauſto tributis populo, terris hoſtili, & ſuo milite vaſtatis; conſumtis fere Richelii Cardinalis artibus, cujus privatim intererat bellum trahi. Tenebat porro hoſtis in Piccardia Caſtelletum & Capellam, in confinio Hiſpaniæ Ciboram & Socoam; in mari inſulam Honorati totam, Margaritæ maxima ex parte. Perierant hactenus immenſa claſſis impendia; Mutinenſis & Parmenſis Dux, & Rhœtia omnis defecerat, de Mantuano & Sabaudo paria metuebantur. Vinarienſis expeditio languide procedebat. Gerebat bellum cum Hiſpano Gallia, à quo ut ſua recuperaret, facile Germaniæ rebus ſe exuitura videbatur. Et jam literæ, jam nuntii Bruxellas commeabant. Angli nondum deſinebant inanibus legationibus & tractatibus tempus juxta, & pecuniam perdere; & ſi vel paululum ſibi circa Palatinatum ſatisfieret, circa reliqua parum laboraturi erant. Et quantillum erat, quod per Fleetvvodum offerebant, ut militem conſcribere apud ſe Suecis liceret; nempe quod Hiſpanis ſæpe annuerant. Spargebatur equidem de navibus Palatino concedendis; ſed quibus neque iſtius ditio recuperari, neque cætera Auſtriacorum deſtinata infringi poterant. Neque aliud ea claſſis actura videbatur, quam ut intercluſa Batavis, Hanſeaticisque Hiſpanica commercia Angli ſibi ſolis occuparent. Quod lucrum pluris ipſis erat, quam Palatinæ Domus ſplendor, & Germaniæ Ordinum libertas. Batavi nec cum Cæſare ſibi bellum volebant, & cum Hiſpano clam ſocios agebant; nec exercitum educere prius volebant, quam pecunia à Gallis numerata. Regis Poloni media ætas, è rebus geſtis gloria, favor apud ſuos, Auſtriacorum affinitas, & in Sueciam ſpes non poterant non huic ſuſpectæ eſſe. Vires maritimas ab eo quæri adparebat. Amicitias facile reperturus erat apud eos, qui Sueciæ invidebant. Germaniæ Principes plerique arma in Suecos converterant, præter Landgravium, & Bernhardum Ducem, quorum uterque rerum Gallicarum factus erat acceſſio. Regiones, in quibus bellum gerebatur, indies magis exhauriri & vaſtari; unde militi pecunia, aliaque bello neceſſaria largius quam ante hac è Suecia ſubminiſtranda erant, ut & ipſa belli moleſtias non parum ſentiret. Has ob cauſas uti media pacis, undecunque proponerentur, repudianda non erant; ita nec conſultum videbatur anxium ejusdem deſiderium præ ſe ferre, aut hoſti ſuſpicandi cauſam præbere, velut pacis conciliatores ab ipſis ſubornati forent. Et cum tam multi circa pacem ſatagerent, ſuper tractandi modo, pacisque legibus diſcrepantia jactantes, tanto cautius procedendum erat, quoad conſtaret, num res ſerio ab hoſte ageretur, & quam is tractandi viam demum inſiſtere vellet, ne per præcipitantiam commoda ſua deſtruerent. 1637.

De animo Cæſaris in pacem dubitatur.

§. 51. Sed & valde dubium erat, num Cæſari pax cordi foret. Equidem à nonnullis multa de prono ejusdem in pacem animo jactabantur. Belli adverſus Suecos ipſum tædere, qui maritimæ oræ affixi hactenus ſui nihil amiſerint. Imminere cum Turca bellum, qui pacem cum Perſis fecerit; & ſine dubio ab adverſa parte ad bellum illi faciendũ ſtimuletur. Metum eſſe, ne preſſi bello Germaniæ Ordines ad deſperata demum conſilia vertantur; aut ne in belli ſocietatem cum Suecis Gallisque Angli quoque Batavique coëant. Cupiditate ulciſcendi Gallos ipſum flagrare, quibus cumprimis ſit offenſus ob Mantuanum quondam negotium, & nunc ob ea, quæ in Lotharingum, & bello hoc Germanico patrata ſint: nec ferre conſtituiſſe, ut iſti Lotharingia potiantur. Animum quoque ejus à Jeſuitis remotiorem, quorum conſiliis nimium violentis uti ipſe nolit, patremque uſum doleat. Iisdem edixiſſe, ne poſthac laborem ſumant conſiliis publicis ſe ingerendi; quod ſapientes judicent; ubi ſuperſtitione capti Principes ſacerdotibus ſe dent regendos, prævalere conſilia violenta, periculoſa, & Pontifici quam Principibus, ut fortuna maxime faveat, utiliora. Eundem pro certo habere, nihil magis ex uſu eſſe

1637. Domui *Auſtriacæ, quam Proteſtantium* Catholicorumque per Germaniam libratas tenere vires, & utriusque partis modo gratia, modo metu res ſuas provehere, ut Rudolphus, & ante eum Maximilianus fecerit. Confirmabant aliqui velle ipſum, ut Sueci parte Pomeraniæ potiantur, ne Princeps Calvini dogmata amplexus nimis potens fiat; & Suecorum interjectu Poloni Danique, & Saxonici Principes dividantur ac diſtrahantur. Iſta quanquam ſat ſpecioſe diſſerebantur, facile tamen poſt deprehenſum, iſtis qui proponebantur tractatibus à Cæſare nihil aliud quæſitum, quam ut Suecos Gallorum ſocietate avulſos, ac per diffidentiam ſeparatos primum amoliretur, inde totis viribus Galliam obrueret. Quo fine etiam per Cæſareos miniſtros ſpargebatur, Suecos cupide in pacem ruere, quo commodis ſuis apud Gallos, Anglosque & Batavos velificarentur. Etſi Sueci judicabant, parum ſibi nocere, ſi ab iſtis credatur, viam ſibi ad tranſigendum cum Cæſare patere, poſtquam iidem fere otioſi parum aut nihil ad communem cauſam conferebant; ac enixius ſublevandos Suecos, ſi diutius eosdem in bello detinere vellent. Ex eo quoque conjiciebant rerum periti, Cæſari pacem parum curæ eſſe, quod is nunc ſpecioſo auxilii ferendi prætextu occaſionem haberet potiſſimos Proteſtantium atterendi; quam ab his ipſis præbitam Pontificii in ſinu gaudebant. Nec dubitarant Cæſarei duces jactare; ſibi non defuiſſe facultatem Banerium apud Torgam in caſſes compellendi; ſed ultro noluiſſe. Banerium quippe ſibi operam commodaſſe ad Saxonem enervandum; nunc ejusdem opera Brandeburgicum quoque atterendum: poſt non defore ſibi vires & ipſum in ordinem redigendi. Denique cum Banerius longe à finibus Cæſarearum ditionum diſceſſiſſet, Cæſarei univerſorum Ordinum reſtitutione repudiata de illis tantum in gratiam recipiendis diſſerebant, *quorum res ingreſſu Suecorum in Germaniam ſalvæ fuiſſent. Quin addebant*, ſi Sueci ita rigide reſtitutionem Ordinum urgeant, ab ipſis quoque Pomerania fore cedendum.

Brandenſteinii Comitis irrita circa pacem opera.

§. 52. Inter pacis conciliatores eo anno ſe ferebat Brandenſteinius Comes, in aula quondam Cæſaris ſat gratioſus; qui Oxenſtiernæ ſuperiore anno ſe obtulerat itineri Viennam ſuſcipiendo, & tentandis de pace tractatibus; eundemque permoverat, ut literas ad Cæſarem ſcriberet, & mandatis ipſum ſuper hoc negotio inſtrueret. Et jactaverat idem, utiliorem ſe Sueciæ operam navaturum, quam magnos mediatores, queis ſui potius ſtatus rationes, quam Sueciæ cordi ſint. Sed Cæſarei tunc rebus ſecundis inflati, non niſi de Suecis Germania exturbandis crepabant. Poſt fallente hac ſpe, ad propoſita à Brandenſteinio revolvebantur, ac Juſtum Gebhardum, ad quem iſte Oxenſtiernæ literas miſerat, eidem reſpondere jubent; non ingratum Cæſari fore tractatus in aula ipſius ſuſcipi parcendo tempori, ſi quidem à Suecis mittatur quispiam idoneis mandatis inſtructus. Brandenſteinius quoque in aulam Cæſaream evocatur, venia præteritorum data, cui & de tuto commeatu diplomate Cæſaris cavetur. Sed Suecorum rebus in melius euntibus, haut decorum viſum ultro Legatum Viennam mittere, ignominiæ metu, ſi negotium non ſucceſſiſſet; & ne velut ad extrema redacti pacem mendicare viderentur, ſimul quod Hamburgi, aut vicino loco tractare Sueciæ commodius foret. Unde à Rectoribus Sueciæ per literas Brandenſteinii mandata revocantur. Quæ tamen ſerius in caſtra Banerii ad Torgam perferebantur, cum iſte rei gerendæ cupidus, ac Cæſareo commeatu fretus iter jam ingreſſus foret. Eo diplomate inſuper habito, cum Dreſdam perveniſſet, à Saxoniæ Electore in arctiſſimam cuſtodiam una cum uxore partui vicina rapitur, in qua per aliquot annos detentus, vitam demum clauſit, Banerio fruſtra apud Hatzfeldium expoſtulante, fidei à Cæſare datæ tam exiguam rationem haberi. Putabatur iſte Cæſari has pacis leges propoſiturus, ut Suecis tota Pomerania, Brandeburgico Inferior Luſatia daretur. Saxo, cur manum iſti injecerit, cauſam ferebat avocatoria neglecta, ac conſilia adverſus ipſum Suecis ſuggeſta. 1637.

Fopponis Aizemæ inanis conatus.

§. 53. Sed & Foppo Aizema Belgarum ad Cæſarem Legatus circa pacem ſatagebat, qui ſuperiore anno Ratiſponæ jactaverat; à Salvio ſibi per literas ſignificatum, Suecos in Cæſaris aula pacis tractatus ordiri velle; quod tamen Salvius à ſe factum negabat. Eam ad rem iſte operam ſuam offerebat, ſpe boni ſucceſſus facta; ſimul Brandenſteinii conatus cavillabatur, qui præmature nimis de legibus pacis effutiiſſet. Enimvero Suecis hautquidquam placebat Auſtriacorum ſe ludibrio præbere; nec Aizema idoneus tantæ rei autor habebatur, omnibus, qui hominem norant, irridentibus, quod iſte heic ſe ingerere non dubitaret; quem præſertim poſt ſuſcepta ſacra Romana gratiæ Cæſaris omnibus modis adrepere conſtabat.

Tractatus cum Marchione Sigismundo.

§. 54. Majoris momenti videbatur Moguntini & Brandeburgici interpoſitio, Electoralis Collegii nomine ſuſcepta, qui Sigismundum Marchionem delegaverant, expediendis, quæ tractatui præparando requiruntur. Quanquam & de hoc Sueci parum ſpei conceperant, quod Electores utique in profeſſi hoſtis partes conceſſiſſent; & difficillima controverſia cum Brandeburgico ſuper Pomerania futura eſſet; cujus Legati etiam acerrime Suecorum res impugnaverant. Neque vero Marchionis ea apud Cæſarem exiſtimatio erat, ut judicare liceret, illum dignum tam ardui negotii inſtrumentum haberi. Nec vana erat ſuſpicio, eos tractatus tantum extrahendo tempori ſuſceptos, quoad omnes Cæſareorum copiæ adverſus Suecos undique coiiſſent. Hautquicquam tamen placebat abrupte congreſſum abnuere; ſed non inutile videbatur audire, quæ proponerentur, expiſcandæ quantum licebat iſtorum menti, eosque in ſuſpenſo tenere. Initio igitur Marchio offerebat, ſe Stetinum venturum, quod Bielkius gravibus negotiis diſtrictus oppido excedere vix poſſet, & ſuper auſpicando tractatu acturum; addito, ut ne interim hoſtilia in Electoris terras exerceantur, ac præcipue ſedi Principis ſecuritas præſtetur. Bielkius cum honorificum Reginæ judicaret iſtum ad ſe accedere, ut Stetini congrederentur, facile annuebat. De Berolino Principis ſede ad Banerium rejiciebat. Suecicas copias in Electoris ditione modeſtiam exerciturос, prout Brandeburgici ſe erga iſtos gerere deprehendantur. Hoc reſponſo non adquieſcens Marchio ſuper Berolini ſecuritate denuo urgere, cujus cura ſibi præcipue mandata ſit, ut ni eidem prius caveatur, inde ſe movere nequeat. Mox tamen Bielkio re curatius expenſa haut conſultum videbatur Marchionem Stetinum venire. Nam & de Arnheimii machinationibus, quarum Brandeburgici conſcii ferebantur, atrocia ſpargebantur; & expirante Duce iſte Stetini præſens ſine dubio poſſeſſionem provinciæ nomine Electoris invaſurus erat; præſertim cum animadverſum eſſet, ab Ordinibus conventum tunc agitantibus ejus præſentiam avide expectari, eamque ob cauſam eosdem negotiis jam abſolutis diſceſſum diſtuliſſe. Ergo ambabus manibus à Bielkio arrepta anſa quæ conceſſerat retractandi, quod ipſe Marchio, ni Berolino caveatur, Stetinum venire

Marchio Stetinum venire vult.

25. Jan.

1. Febr.

Id Bielkius abnuit.

1637. ſe dubitaret; præſertim cum eodem tempore Brandeburgici Suecos Bervvaldæ hoſpitantes oppreſſiſſent. Igitur denuo ſecuritatem Berolino, & ceſſationem armorum abnuit; & exercitis per Brandeburgicos hoſtilibus poſt datas tuti commeatus literas, haſce jam expiraſſe. Novas ſe tamen
5. Febr. miſſurum, ſi Marchio Suetæ aut Prentzloviæ congredi ſecum velit. Marchio omiſſa, quam antehac
16. Febr. tam fervide urſerat, de Berolino cautione, & nulla mentione de mutato loco facta, ſimpliciter commeatum renovari petebat, quo ad ipſum accedere poſſet. Ex eo ſuſpicio augebatur, Brandeburgico non tam tractatus pacis cordi eſſe, quam ut cum Ordinibus Pomeraniæ ſuper ſucceſſione capeſſenda ageret; qui & ipſi interea Stetini cupide iſtius
18. Febr. acceſſum expectaverant. Bielkius tamen, velut nihil iſtorum ſentiret, reſpondebat; ſi fortaſſe Sueta aut Prentzlovia non placeret, alium congreſſui locum proponeret; ſuper quo ubi conventum fuerit, in concedendo commeatu moram non fore.
Congreſſus Vierradæ habetur. Igitur Marchio, cum artes ſuas non proceſſuras animadverteret, demum conſentit, ut Vierradæ
1. Mart. congrediantur. Heic Marchio de Electorum inſtituto præfatus ſuper tempore & loco tractatuum, & quos Regina Legatos deſtinaret exquirere incipit; tum ut literæ tuti commeatus Cæſareis & Electoralibus Legatis expediantur. Aſt Bielkius primo omnium procuratorium Marchionis inſpicere cupiebat, velut totius negotii fundamentum; ſuum ipſi mox exhibere paratus. Ad quod Marchio ambigue; non dubium eſſe, quin Cæſar Legatos ſuos idonea agendi facultate inſtruxerit. Sibi præter ea, quæ jam propoſuerit, nihil injunctum. Electorum mandata Cuſtrini eſſe. Interim quæ ſua mens ſuper propoſitis ſit, exponeret. Bielkius etſi parum hoc modo effici poſſe videret; tamen ne fruſtra iter ſuſceptum foret, ſimul ne malevoli Suecos velut pacem averſantes, calumniandi anſam arriperent, ſuper propoſitis diſſerere inſtituit, ut tamen nihil definiretur; ſed omnia integra ad ſuperiores rejicerentur; quod & Marchio ſe facturum dixerat. Nam abſurdum erat, ipſum Reginæ nomine ad certi quid ſe aſtringere, cum Cæſari integrum foret iſta acceptare, aut repudiare. Monebat porro Bielkius, non ſolum literas fiduciarias ſuper expediendis præliminaribus, ſed & illas, quæ circa ſummam negotii agendi facultatem tribuant, exhibendas; quas ab ipſo Cæſare, non à ſolis Electoribus profectas oporteat, quippe qui tantum acceſſio Cæſarei belli ſint. Tum accelerando negotio valde expedire, conventum Proteſtantium quamprimum indici, ubi ſuper amneſtia, ac Sueciæ, militumque ſatisfactione tranſigatur, quo iſthæc cum primario pacis negotio pari paſſu expediri queant. Legatos ferebat, ſe, Joannem Salvium, & Jacobum Steinbergium deſtinatos. Hamburgum utrique parti commodiſſimum locum fore; etſi Marchio de Lubeca, Brunſvviga, & Francofurto ad Oderam mentionem quoque faceret. Ante Pentecoſtes feſtum congreſſui initium fieri vix poſſe. Literas tuti commeatus Marchio etiam pro cæterorum Electorum Legatis confici poſtulabat. Iſta uterque ad ſuperiores ſuos relaturum ſe promittebat. Et quia certi nihil definitum erat, ſupervacuum viſum ſcripto iſta complecti. Ita tunc diſceſſum.

Arnheimius capitur. §. 55. Dum Vierrada Gartzium Bielkius regreditur, cognoſcit Arnheimium in prædio ſuo Boitzeburgo in Marchia Uckerana hærere. Fuerat
3. Mart. is vir dudum rebus Suecorum valde peſtilens, quorum conſilia turbaverat, progreſſus ſtiterat; & vivo adhuc Guſtavo Rege mauſpicatæ pacis Pragenſis fundamenta jecerat. Idemque præcipue circa finem ſuperioris anni perpetua cum Cæſareis miniſtris converſatione, ac multis hinc inde itineribus ad Polonum, Danum, Saxonem, Brandeburgicum, Luneburgicum, Holſatum, valde ſuſpectum ſe reddiderat, velut periculoſa Sueciæ conſilia coqueret. Ac conſtabat, Poloniæ ac Daniæ Reges ab ipſo ſtimulari, ut armati pacis mediationem ſuſcipiant, ac Sueciæ pacem, quæ ipſis placeret, obtrudant. Cui intercipiendo Rectores Sueciæ jam antea Wiſmariæ præfecto mandata dederant, quod iſte frequens inter Lubecam & Suerinum commearet. Mittit igitur Gartzio 6. Mart.
Bielkius tribunum Bohmium, qui iſtum comprehenſum ſequenti die Stetinum abducit. Is initio paulo abjectiore animo ſe excuſare, de ſtudio pacis & innocentia ſua teſtari. Sed cum intelligeret, cum alios, tum præcipue Meclenburgicum cauſam ipſius ſuſcipere, ferocius loqui, velut rationem ab illis exacturus, qui manus ipſi injicere auſi eſſent. Igitur inſuper habitis, quæ ille jactabat, fas eſſe credebant Sueci per turbida ſaltem hæc tempora, quibus ipſorum rebus multum nocere poterat, virum cuſtodia detinere; quo fine & paulo poſt in Sueciam mittebatur. Unde ſequenti anno iterum ſe proripuit, dum ſolenni in arce convivio incautius cuſtoditur.

§. 56. Quæ Vierradæ acta erant, à Brandeburgico ad Cæſarem & Moguntinum tranſmittebantur; quorum hic ſuper loco tractatuum omnia Cæſaris & Brandeburgici arbitrio relinquebat. Subdelegatorum congreſſus.
Cæſar autem Marchioni procuratorium de loco & 5. April.
tempore tractatuum agendi expediri juſſerat. De 20. April.
quo Marchio ſtatim Bielkio ſignificat, copiam ejuſdem ipſi facturus, ubi iſte exemplum ſui prius tranſmiſerit. Simul locum tempuſque conſtitui poſtulat autographis procuratoriorum inſpiciendis, ac præviæ conventioni abſolvendæ. Bielkius ne quid prærogativæ Marchioni deferret, prius oblato procuratorii exemplo proponit, ut ab utroque delegati ipſa autographa mutuo inſpiciant; quod & Marchioni placet, conventumque, ut iſti in Oderæ fluminis inſula inter Oderbergam & Suetam congrederentur. Die dicta ibi 1. Junii.
conveniunt Joannes Lillieſtrœmius à Bielkio, & Joannes Georgius Borhius, & Joannes Marenholtzius à Marchione ſubſtituti; qui primo in navigio, inde in proxima ripa remotis arbitris diplomata mutuo exhibita perluſtrant. In Bielkii procuratorio Brandeburgici cavillabantur; quod iſtud de primario duntaxat negotio ageret, nulla præliminarium facta mentione; quod alicubi in ipſo literarum contextu Reginæ nomen ante Cæſaris poſitum foret; quod Cæſar odioſo & acerbo *partis adverſæ* vocabulo inſigniretur; & quod propius jam ad pacem accedere diceretur, velut ante hac à pace abhorruerit, aut ultro nunc pacem petat. Diſceptatio ſuper procuratorio Suecico.
Ordinum quoque Sueciæ ſubſcriptionem deſiderabant. Ad quæ pro tempore Lillieſtrœmius reponebat: Minorem facultatem ſuperiore contineri; alios Reges Cæſari prærogativam quandam honoris vetere conſuetudine deferre; ſed in Regna ſua pari jure ſummum imperium obtinere; cujus vi cum ejuſmodi diplomata proficiſcantur, non eſſe cur ſuum nomen alterius nomini non anteponant; cum & alteri pari jure uti ſit integrum. Et cum Cæſari apertum cum Regina Sueciæ bellum intercedat, adverſæ partis vocabulum molle quid & modeſtum præ ſe ferre; neque tamen difficile fore id tollere, ſi quid offendat: de cætero innoxie poſita verba ultra ſcribentis mentem non eſſe producenda. Denique non moris eſſe, ut iis, quæ cum extraneis Principibus à Rege aut Tutoribus aguntur, Ordinum Sueciæ confirmatio accedat. Hiſce ſibi ſatisfactum fere Brandeburgici oſtendebant, niſi quod *adverſæ partis* vocabulum utique

1637. utique expungi poſtularent: omnia tamen ad ſuperiores ſe relaturos polliciti. Exemplum procuratorii Cæſarei prælegebant quidem delegato Suecico; id tamen eidem tradere abnuebant. Sed & Cæſarem vix in Hamburgum aut Lubecam conſenſurum ſignificabant. His actis ad ſuos Delegati utrinque revertunt.

§. 57. Marchio inde per literas alium congreſſum poſtulabat. Bielkius etſi id agi perſpiciebat, ut Cæſarei ſingulare ſtudium pacis oſtentarent, ejusque extractæ invidiam in Suecos devolverent; haudquicquam tamen in congreſſum conſentire volebat, quod inanem iſtum futurum perſpiceret. Nam & quæ iſti ſuper procuratorio moverant in Sueciam referenda erant, cum ab ſe iſtud refingi non poſſet: & iidem Hamburgum ac Lubecam tractatibus habendis repudiaverant, cum ipſe de nullo alio loco in mandatis haberet. Sed & in procuratorio Cæſareo quæ deſideraret non deerant; & ſuſpectum erat, quod exemplum ejus, quod ſuper principali negotio agendi facultas conferebatur, communicare abnuiſſent. Igitur prius per literas exquirendum cenſebat, num Marchioni ſuper ſcrupulis circa procuratorium ſuum motis, ſatisfactum foret; ac num hiſce inſuper habitis ſuper primordiis tractatuum transfigere vellet? Aſt Marchio congreſſum urgere, quod ibi curatius utrinque dubia diſcuti queant; tum Bielkium arguere, velut poſtulato Proteſtantium conventu Cæſari leges præſcribere, ac negotium extrahere vellet. Contra hic fruſtra congreſſus inſtitui judicabat, ni Marchio declaret, motos à ſuis ſcrupulos circa procuratorium non obſtare, quo minus tractatio ſuſcipiatur. Et ubi is tergiverſetur, ſatis indicare, pacem ipſi parum curæ eſſe. Crebræ hinc inter iſtos literæ, ſed quibus nihil ad ſummam rerum proficiebatur. Inprimis Cæſarei notaverant, Imperatorem *Serenitatis* tantum, non *Majeſtatis* titulo ſalutari, quem cæteri Reges omnes ipſi deferre ſoleant. Equidem Guſtavum Regem quadam epiſtola *Serenitatis* tantum vocabulum adhibuiſſe; ſed ea de cauſa ad eandem nihil reſponſi repoſitum, & ſtatim remittendam fuiſſe, ni tam ſero reddita foret. Et conſtabat Cæſarem ab Angliæ Rege, & in pactis Stetinenſibus à Joanne Sueciæ, & Friderico Daniæ Regibus Majeſtatis titulo honeſtatum. Quem nec Bielkius abnegatum iri pollicebatur, ſi & alii Reges, qui in eadem cauſa verſarentur, eundem Cæſari tribuerent. Viciſſim Bielkius in procuratorio Cæſareo notabat, quod Reginæ lingua Teutonica *Serenæ*, non *Sereniſſimæ* vocabulum foret tributum. Nam etſi Stetinenſi pacto *Sereni* tantum titulo Sueciæ Rex à Cæſare nuncupetur; tamen cum ex eo tempore gliſcentibus honorum vocabulis ab eodem alii Reges *Sereniſſimi* ſint appellati, merito & Reginam Sueciæ eum ſibi titulum poſtulare. Sed & abſurde videbatur poſitum, quod Cæſar quæ acta eſſent, *clementer* ſe obſervaturum ſcriberet; quod vocabulum cum inter ſummas poteſtates invicem adhiberi non ſoleat, ex errore ſcribæ à Marchione profectum judicabatur. Inter hæc Marchio per literas Bielkio ſignificat, cum ab Electore ad nuptias Poloniæ Regis legatus deſtinatus ſit, alios à ſe ſuffectos, qui ſuper præliminaribus tractatum cum ipſo, aut ejus delegato concluderent. Enimvero quo minus Bielkius iſtos admitteret, obſtabat, quod in procuratorio Marchionis de ſubſtituendi facultate mentio facta non eſſet; & quod *Serenæ* tantum titulum Reginæ tribueret; cum à Germaniæ Principibus nullus Regum aliter, quam *Sereniſſimi* & *Potentiſſimi* vocabulo nuncupetur. Iſta cum ad Cæſarem relata eſſent, hic quidem de *Sereniſſimæ* titulo tribuendo, nec minus ſuper vocabulo *clementer* omittendo facile annuerat; ut tamen utique *Majeſtatis* titulus ſibi daretur. Marchioni quoque poteſtatem ſubſtituendi expreſſis verbis conferebat. Cætera quæ in procuratorio Suecico Marchio cavillatus fuerat, Cæſarei velut tricas ſcholaſticas adſpernabantur. Enimvero indies minus Brandeburgicam interpoſitionem æſtimabant Sueci, gliſcente animorum exacerbatione, quod Brandeburgici nuper vulgatis, quæ ſuper ſucceſſione Pomeranica agitata fuerant, Guſtavum Regem perſtrinxerant, & Bielkii contumelioſam mentionem fecerant. Et conſtabat ipſos Viennæ pacem magis ſufflaminare, quam promovere, Cæſari ingerentes, in proclivi jam fore Suecos Germania vi expellere. Unde potius viſum tractatus iſtos non quidem plane abrumpere, ſed tantiſper in ſuſpenſo tenere, quoad adpareret, quem ſucceſſum ratihabitio Gallici fœderis habitura eſſet. Accedebat inde Bielkii valetudo, per quam publicis vacare negotiis ipſi non licebat. Eoque Brandeburgicis Legatis de novo congreſſu poſtulantibus, reſponſum: Rectorum Sueciæ declarationem ſuper motis dubiis nondum adpuliſſe. Mox cum Bielkii morte quæ inſequenti vere ſecuta eſt, ea tractatio pla[...] expiravit.

§. 58. Eodem anno ſe[...]tos Hamburgi cum Salvio tractatus moliebat[...] Auguſtus Brunſuicenſis Dux internuntio We[...]enhagio, clam ſuccinente Cæſaris apud Ha[...]burgenſes Reſidente Menzelio. Rectores Sue[...]æ etſi in univerſum Germaniæ Principes ſuſpect[...]s haberent, tamen præ quovis alio hujus Principis o[...]eram amplectendam judicabant, qui & prudentia [...]llebat, nec miniſtro cuipiam ſuo obnoxius erat, [...]imul aulæ Cæſareæ gnarus, notusque, & ob aditam nuper hæreditatem cæteris potentior; ac majo[...] forſan autoritate. Cujus inſuper intererat pacem coire, ſed quem ea, ad quæ Sueci adſpirabant, [...]rum aut nihil tangebant. Ab iſto negotium i[...]a deſignabatur, ut Salvius & Menzelius, commea[...]te inter utrumque VVerdenhagio, cui res valde c[...]rdi videbatur, primordia tractatus abſolverent. Inde è Cæſareis Conſiliariis Hamburgum veniret, qui cum Salvio ſuper controverſis articulis ſecreto transfigeret. Tandem Auguſtus Dux, & Oſnabrugenſis Epiſcopus mandatis Cæſareis inſtructi ſolenni more tractatui colophonem imponerent; id quod Sueciæ honori ſit dandum. Oſtendebat in hoc negotio ſingulare ſtudium Auguſtus Dux, & quoad procuratorium quod expectabat à Cæſare adeſſet, leges pacis à Salvio proponi poſtulabat. Sed qui eum ad acta Oxenſtiernæ cum Saxone remittebat, ad propiora deſcendere veritus, quoad ſuſceptis tractatibus adpareret, quid ſolidi negotio ſubeſſet. Ubi id cumprimis mirum videbatur, quod Menzelius omnium aliorum circa pacem operam elevabat, ac ultro, ne Sueci feſtinanter agerent, monebat. Cæſari quippe omnes, qui heic ſe offerant, admittendos, ne quam pacis viam repudiaſſe videatur; ſed quorum nemo rem confecturus ſit. Multa inſuper de Poloni, Dani, Saxoniſque, & Brandeburgici conſpiratione jactabat, quæ & ipſi Cæſari ſit ſuſpecta, eoque velle ipſum æquis conditionibus cum Suecis transfigere. Regem Daniæ præfecturam bellicam Inferioris Saxoniæ, ſimul Baltici maris & Oceani affectare, ſuffragante Saxone, Brandeburgico, & Meclenburgico. Eundem jam Cæſari obtuliſſe, ſe ex legibus pacis Pragenſis Sueciæ bellum illaturum, circa ductores in exercitu Suecico corrumpendos ſatagere; cum Hiſpano fœdus iniviſſe, qui magnam pecuniæ vim ſuppeditaturus ſit. Polonos per Joannem Caſimirum Principem omnia agere, quem pacta Boruſſica non teneant. Illis conſti-

Margin notes: Defectus procuratorii Cæſarei. — 21. Jul. Tractatus cum Marchione exſpirant. — 16. Octobr. — [Ju]ſti [...]ſui[...]is Du[...] ſuper cona[...] — Cæſarei miniſtri narrata.

1637. conſtitutum, non in Germania ſolum Suecos aggredi, *ſed & ipſam Sueciam invadere*. Eo fine duas claſſes in mari Baltico adornari, quarum uni in portubus Holſatiæ, alteri ad Gedanum ſtatio ſit futura. Nominabat etiam, qui claſſem Suecorum incendendam ſuſcepiſſet. Sigismundi Marchionis tractatus mera eſſe ludibria, & qui Danicis & Polonicis conſiliis regantur: eoque ſi abrumpi plane non poſſint, ſcriptis duntaxat agendum vitato congreſſu. Danum & Polonum de Suecia inter ſe dividenda agere; eoque Cæſarem ſatius judicare, Sueciam ſubſiſtere, quam ipſius vicinis accreſcere. Suadebat quoque, ne Sueci per inducias ſeduci ſe patiantur, utque omnibus viribus Saxonis ac Brandeburgici copias opprimant, quibus & ipſe Cæſar parum fidat. Talia ab hoſtis miniſtro prolata incertum erat, num revera ita ſe haberent, an ad diffidentiam ſerendam pertinerent, & ut Sueci timore correpti eo cupidius in pacem ruerent; præſertim cum & vulgo VVerdenhagius nimiæ credulitatis, & Menzelius jactantiæ inſimularetur. Quicquid tamen ſubeſſet, rationis erat iſta non plane inſuper habere, & quanta liceret circumſpectione uti.

Auguſti Ducis conſilia. §. 59. Id porro conſtabat, Auguſtum Ducem apud reliquos Proteſtantes Principes id agere, ut ne ipſis inſciis pax cum Suecis coiret: & videbantur iſti ſecreto id moliri, ut in unum corpus juncti mediatores ſe Cæſarem inter, & Reginam Sueciæ ferrent, quo commodis ſuis, quæ in iſthoc negotio vertebantur, tanto melius invigilare poſſent. Et præcipue Brunſuicenſes & Luneburgici Principes jam manifeſto deprehendebant, per Pragenſem pacem, & Electorum Ratiſponæ conventum ad Germaniæ quietem parum profectum; Ordinum ac præcipue Proteſtantium ſalutem ac libertatem in lubrico verſari; ac Principum faſtigio, dum ad publicas conſultationes non admittuntur, non parum detractum. Igitur ejus familiæ Principes Hildeſiæ congregati de ſumma rerum conſilia conferebant. Ubi id imprimis agnoſcebant, nunquam Germaniæ ſtabilem quietem redituram, niſi omnibus Ordinibus reſtitutis. Excluſos quippe extrema omnia tentaturos; exteros hoc obtentu pedem magis in Germania firmaturos. Extracto bello autoritatem Imperii, omnibus quondam nationibus formidatam evileſcere, provincias deſolari, Ordines peſſumdari. Aleam Martis ancipitem; infinito labore & ſumtu opus fore ad Suecos ora maritima depellendos; & ut fortuna Cæſareis arrideat, Saxoniam utramque miſere vaſtandam. Igitur primo omnium illi cenſebant, omnes qui pacem acceptare velint, abolita præteritorum memoria, dignitati & bonis reſtituendos. Tum ut onus ſatisfactionis Sueciæ, non in ſolos Proteſtantes devolvatur, ſed in omnes distribuatur, eos præſertim, qui à bellorum oneribus immunes hactenus egiſſent. Quapropter conventu quamprimum indicto opus eſſe, quo de his omnibus tranſigatur. Denique ferendum non eſſe, de negotio pacis neque ſibi, neque quantum ſciant alteri è Principum Ordine quid communicatum; quod tamen velut communis ſalutis firmamentum univerſorum Ordinum conſenſu expedire par ſit, nec ſolis Electoribus eam curam relinquendam, quorum alias eminentia non ſolicitetur. Atque iſthæc Cæſari & Electorali Collegio per literas exponunt, rogantes, ut ipſi ac reliqui Ordines nego-
16. April. tio pacis adhibeantur, ſuaque deſideria audiantur ac quod omnes tangat, communi cura expedia-
18. April. tur. Eadem quoque Saxoniæ Electori peculiariter commendant; utque ſi fieri poſſit præparandæ paci conventus Proteſtantium indicatur. Simul Brandeburgicum, ut paci reducendæ operam det, hortantur. Enimvero uti per hæc arcana pacis 1637. Pragenſis convellebantur; ita mirum non erat, Auguſtum Ducem deinceps Cæſari parum idoneum pacis ſequeſtrem viſum, cujus rationibus non quadrabat, Principes Germaniæ ipſius deſtinata nimis profunde inſpicere, ac ſua emolumenta tractatibus infarcire. Ita & iſtius Ducis mediatio in ipſo velut ortu ſuffocata eſt. Equidem longo poſt tempore VVerdenhagius denuo ad Salvium accedebat, diuturnum heri ſui ſilentium excuſans, quod is cœptos à Sigismundo Marchione tractatus diſtrahere noluerit. Nunc autem Cæſarem declaraſſe, ſibi placere, ut Hamburgi citra ſtrepitum res tranſigatur; qua perfecta Regem Daniæ acceſſurum, qui ſua autoritate tractatui ſplendorem adderet. Enimvero iſta tanquam vanitatis manifeſta repudiabantur; ac potius ſuſpicio erat, eundem Legato Gallico Avauxio operam navare, ab ipſo ſubornatum, Suecorum deſtinatis expiſcandis. Nam mire tunc anxii erant Galli, ne Sueci ſeorſim cum Cæſare tranſigerent. Eoque Salvius iſtum cum ambiguo reſponſo dimittebat, ut neque pacem repudiaſſe videretur, neque Gallis ſiniſtre ſuſpicandi anſam præberet.

§. 60. Reducendæ paci operam quoque navabant Duces Lauenburgici fratres, Franciſcus Albertus, & Henricus Julius, qui ad Banerium in caſtra apud Torgam accedebant, ubi iſte petito ſecreto Banerio coram & Torſtenſonio exponit: juſſum ſe à Cæſare è Banerio ſciſcitari, num ipſe facultate ſuper pace tractandi ſit inſtructus; quo caſu Cæſar non ingratas pacis leges ſit propoſiturus. Lauenburgicorum Ducum circa ſecretum tractatum conatus, menſe Aprili. Banerius nihil ſuper pace in mandatis ſe habere confirmabat, nec abſque ſuperiorum autoritate tale quid ſuſcipere audere. Noſſe tamen honeſtam pacem à Regina non repudiatum iri. Id Dux ad Cæſarem relaturum ſe recipiebat, addito, Cæſarem ſibi Vienna diſcedenti confirmaſſe; ſi Sueci nihil terrarum in Germania poſtulent, quas dare penes ſe non ſit, & pacem Pragenſem ſartam tectam relinquant, ſe *chartam* quam vocant *blancam* miſſurum, cui pacis leges pro lubitu ipſi inſcribere poſſint. Hamburgum inde delatus Dux cum Salvio ſtatim agere ſecreto cœpit, de ſtudio Cæſaris in pacem confirmans, ſuper amneſtia & ſtipendiis militum difficultatis nihil fore; ac ſi Sueci in provincias Cæſaris hæreditarias penetrare poſſint, Cæſarem circa cedendam Pomeraniam facilem fore; alias ægre eam obtentum iri. Addebat, ſi præſciviſſet, operam ſuam Suecis gratam fore, ſtatim procuratorium allaturum fuiſſe. Sed metuiſſe, ne paria ſibi cum Arnheimio ſtruerentur. Quod ſi ipſe pacis conciliator admittatur, ſpem ſibi boni ſucceſſus eſſe. Salvius laudato ipſius ſtudio de inſidiis ſecurum eſſe jubet. Arnheimium ſi nihil aliud peccaverit, in eo graviter offendiſſe, quod tantæ dignationis dux, abſque commeatu Suecico hinc inde ad hoſtes itaverit. Reginam paci pronam; & ſi ipſe Cæſareo mandato inſtructus veniat, lubenter admiſſum iri. Quo reſponſo lætus Dux, cum Cæſarem ad ſeparatos cum Suecis tractatus quamprimum ſuſcipiendos percupidum oſtenderet, ſtatim cum Franciſco Carolo fratre, & Mithobio, quem conſiliarii in vicem adſumſerat, ad iter Viennam ineundum ſe accingit. Hærebant tunc Hamburgi Legati Gallici Chaumontius & Avauxius valde ſoliciti, ne Sueci ſeparatam cum Cæſare pacem concluderent, quo caſu operam daturi erant, ut Suecos prævererent. Eoque Duci commiſerant, operam daret, ut cum Gallis Suecisque pariter tranſigeretur. Sin id obtineri nequeat, utique efficiat, ut cum Gallis prius fiat; præter alia promiſſa decem millia coronatorum Hamburgi ſtatim repræſentanda

offeren-

1637. offerentes. Dux Viennam delatus circa primordia tractatus parum difficultatis reperiebat, niſi quod Cæſarei pro Hamburgo Francofurtum ad Oderam, Erfordiam, aut VVratiſlaviam tractatuum locum proponerent, ac ſeparatim cum Suecis, non junctim cum Gallis agere vellent. Ac ſpes erat rei bene conficiendæ, ſi Banerius ſtationem ad Torgam obtinere, aut in Cæſareas ditiones penetrare potuiſſet. Sed iſto ad oram maritimam pulſo, uti qui Suecis favebant animis debilitabantur; ita Cæſarei elati facili negotio bellum adverſus Suecos patrari poſſe ſperabant. 7. Jul. Igitur frigide Franciſco Alberto Duci reſpondetur: Sigiſmundo Marchioni de pace agere jam commiſſum, qui Reginæ Sueciæ declarationem expectet; ea ſi æqua fuerit, inde paci moram non fore; ac ſi res ita ferat, oblata à Duce opera uſuros. Et fatebatur ipſe Dux; antea perſuaſum ſibi fuiſſe, ſerio Cæſarem in pacem inclinare, ſed nunc omnia ſimulata comperire. Unde ipſe mox offenſus negotium deponit, idque fratribus perſequendum relinquit. Cæſar ſuſpectum habuerat ob Calvini dogmata valde tunc inviſa, in quæ iſte pronus erat, & quod conjunctim cum Suecis Gallisque tractandum urgeret; id quod Cæſari plane ad palatum non erat. Poſt fratribus ejusdem Henrico Julio & Franciſco Carolo, ulterius ſatagentibus 14. Sept. pariter reſponſum: cum à Marchione Sigiſmundo ſuper primordiis tractatuum agatur, & Bielkius ad Reginam acta retulerit, ſe antequam ejusdem declaratio adveniat, progredi longius non poſſe, ne iſte tractatus novo inſtituto turbetur. In ipſorum tamen arbitrio eſſe, ſi ſuo nomine è Salvio velint cognoſcere, num iſte ſolus idoneis ſit mandatis inſtructus paci concludendæ. Etſi tractatus Brandeburgici non ſuccedant, iſtorum operam repudiatum non iri. Nec eo ſecius iſti jactabant, ſecretos hoſce tractatus ſucceſſuros, ſi Cæſar *Majeſtatis* titulo ſalutetur, & pro Hamburgo Brunſvviga admittatur, quod Cæſar Hamburgi tractare nolit ob Legatos Gallicos, qui ſine dubio negotium diſturbaturi ſint. Enimvero iſta Suecis valde ſuſpecta erant, ac loci mutatio plane à ſcopo agitandi in occulto negotii aberrabat: cum Salvius utique Hamburgo Brunſuigam ſe conferre non poſſet, quin id Galli reſciſcerent. Et ſi capita, ſuper quibus tractandum erat, conſiderarentur, Cæſar, quod ſui arbitrii erat, excluſos à pace reſtituere præſertim circa Palatinum abnuebat; ſatisfactionem Sueciæ ac militum in Proteſtantes Ordines rejiciebat; de qua re an ipſe ſolus ſecreto præſertim tractatu ſtatuere poſſet, merito dubitabatur. Igitur cautiſſime procedendum erat, cum Cæſarem nil aliud quærere adpareret, quam ut Suecis illuderet, ac ipſorum conſilia, diremta cum Gallis ſocietate, turbaret. Nec tamen Franciſcus Carolus Dux cum Mithobio Hamburgum reverſus, Henrico Julio Viennæ relicto, iterum apud Salvium inſtare deſiſtebat, de ſtudio Cæſaris in pacem multa jactans, & ut in Brunſuigam conſentiatur, quo is commeatum Gallicis & Anglicis Legatis non ſit daturus, qui Hamburgi tractatibus remoram injecturi ſint. Cæſarem in univerſum omnes amneſtiæ incluſurum; ſed quæ circa ſingulos obſervanda ſint, in conventu omnium Ordinum definiendum. Suecis ſummam pecuniæ dandam, & in Pomerania hypothecam conſtituendam. Super militum ſtipendiis facile conventum iri. Contra Salvius, uti juſſus erat, Hamburgo inſiſtebat; de cætero idoneis ſe mandatis inſtructum, ſed quæ ut exhibeat, à ſe poſtulari, nequeat, niſi viſo prius Cæſareo procuratorio. Reginam titulum Cæſari, quem alii Reges tribuant, non negaturam; viciſſim eum, quo Cæſar alios hæreditarios Reges ſalutet, depoſcere. Veniant modo Cæſaris mandata, ut ſerio rem agi adpareat, ne 1637. Suecis neceſſitas adferatur Wiſmarienſia pacta confirmandi, & fœdus concludendi. Id quippe Salvius agere juſſus erat, ut oſtentatis pacis tractatibus Gallos ad ſatisfaciendum fœderi, & contra fœdere ingeſto Cæſareos ad pacem compelleret. Dux contra ſolicite inſtare, ne fœdus Gallicum præcipitetur, quo perfecto ſpem pacis ad aliquot annos evaneſcere; pericula belli, commoda pacis longe præponderare utilitati, quæ ex fœdere Gallico ſperetur. Et quia circa locum tractatuum diſcrepabatur, offerebat, ſe removendæ iſti remoræ cum Mithobio Viennam iturum, & vel procuratorium pro ſe allaturum, vel Cæſareum adducturum. Enimvero iſti ſecreti tractatus indies Suecis minus arridebant, ſi expenderent, quem agendi modum Cæſar obſervaret, & quæ ratio foret iſtos tractatus in occulto peragendi, ſimul quos homines iſtis adornandis adhiberet; Henricum Julium Franciſcum Carolum Duces, Mithobium, alios, quorum artes tanto negotio idoneas nemo non norat; nec aliter judicari poterat, quam eosdem in contumeliam Sueciæ huic operæ admoveri. Nec adparebat, quomodo Salvius nemine ſentiente Hamburgo Brunſuigam ſe conferre poſſet: cum tamen iſti tractatus ſecreto forent peragendi. Igitur nihil ſane aliud agere Cæſareos adparebat, quam ut tempore per inania ludibria extracto invidiam belli continuati in Suecos devolverent, & hos ab illorum amicitia & fœdere divellerent, à quibus opis quid rei bene conficiendæ expectare poterant.

§. 61. Inter tot alios circa pacem ſatagentes frigebat Daniæ Regis mediatio, ab initio Suecis inviſa, nunc & ipſi Cæſari ſuſpecta, quod dum filio ſuo Reginæ connubium affectat, Suecis ſe venditaturus crederetur. *Daniæ Rex frigide circa pacem laborat.* Et dixerat Cæſar; compendioſas ſibi ad pacem vias competere. Berolinum 5. Maji. tamen miſſus à Rege Chriſtophorus Lippius Cancellarius Stetinum tranſiens apud Bielkium exponebat; Regi ſuo mirum videri, quod cum ſuperiore anno ipſius mediatio in Suecia denuo acceptata fuerit, variæ nunc viæ ad pacem cum Cæſare ultro quæſitæ, aut admiſſæ dicantur. Inde ſcire iſtum velle, quo loco res ſint, quæ ſpes pacis allubeſcat; ut ſi pacis negotium hac via parum procedere videatur, ipſe pro virili eam alia per media promovere queat; cum ſua maxime interſit tractatus accelerari. Ad quæ Bielkius: Reginæ dolere, partis adverſæ culpa Regis operam hactenus infructuoſam fuiſſe; & à Cæſare alias occaſiones arreptas ipſum prætereundi. Inde qua ratione tractatus cum Marchione Sigiſmundo cœperint, exponit. Nam eo nondum rediiſſe res Sueciæ, ut à Cæſare pax ultro ambienda ſit. Sed ut audiantur, qui de pace diſſerere inſtituant, ſaltem ut mens eorum exploretur, Regi non adverſum fore. Oſtendebat præterea privatis ſermonibus Lippius ille; Regem ſuum valde cupere tractatus accelerari, ut perſpicere queat, penes quem culpa extracti belli hæreat. Addebat; Sueciam facile honeſta pace potituram. Sed Proteſtantes Pragenſi conventione fructu pacis religioſæ juxta ac profanæ fere privatos. Nec eosdem animo concipere poſſe, quantum ſervitium ſibi arceſſiverint, quod Pragenſi pace aula Cæſarea pro foro competente ſit agnita. Ad quæ reponebatur: penes Suecos non ſtetiſſe, quo minus honeſta pax dudum coiret. Pragenſis pacis incommoda facile abolenda, ſi & alii, quorum intereſt, parem cum Suecis operam navare velint. Quanquam autem iſte & tunc, & poſt reverſus, nil niſi de pace diſſereret; ſuſpicio tamen erat, eum clandeſtini quid circa

ca

1637. Aug. ca Pomeraniam, & præcipue Rugiam inſulam
agitaſſe. Sicut & poſt parum ſincere Rex ipſe egiſ-
ſe deprehendebatur, dum Salvium quem Gluck-
ſtadii honorifice exceperat, inter multa familiari-
ter dicta monebat; non eſſe quod Gallis multum
confidant Sueci; illos enim quando occaſio arriſe-
rit, pacem facturos excluſis Suecis quod idem pau-
lo ante de Suecis Chaumontio & Avauxio Gallicis
legatis ingeſſerat, addito, ſe, cæteroſque quo-
rum intereſt, omnia potius ſurſum deorſum ver-
ſuros, quam paſſuri ſint, ut vel latum pedem in
25.Nov. ſolo Germanico Sueci retineant. Poſt tamen Cæ-
ſar Regis mediationem denuo acceptat; quas lite-
12.Dec. ras Rex Salvio tranſmittit; ſimul percunctatur,
quo loco negotium pacis è parte Suecorum ſe ha-
beat, & quouſque ipſe idem ſuſcipere queat. Cui
Salvius: integrum adhuc Reginæ eſſe, pacem
facere; cujus ſtudio ratihabitionem fœderis Galli-
cani hucuſque diſtulerit, & pacis conciliatoribus
aures præbuerit. Sed cum adpareat ab hoſte rem
ſerio non agi, neceſſum eſſe, ut propius ſe amicis ſo-
ciet, ratihabitione propediem utrinque permu-
tanda, quo facto non amplius ſibi conceſſum abs-
que Gallia pacem tractare.

Meclenburgici Ducis conatus.

§. 62. Adolfi Friderici Ducis Meclenburgici
operam, etſi nulla ſucceſſus ſpe, Rectores Sue-
ciæ haut plane abdicandam duxerant; quin de-
nuo ſignificarant; non ingratum fore, ſi vel apud
Saxonem, vel ipſum Cæſarem rem gerere pergat.
Unde & is poſt, infuſo in Meclenburgicam utro-
que exercitu, ſperabat ſummis ducibus ita vicinis
negotium forte compendioſius confici poſſe. Eo-
que à Banerio exquirit; num ipſi placeat ab ſe
rem ſuſcipi, in qua fidelem operam ſit navatu-
rus. Cui Banerius; ſuper pace nihil ſe in manda-
tis habere; ſi tamen conſtet, Cæſareos duces tra-
ctandi facultate inſtructos, ſe promovendo ne-
gotio non defore. Conabatur autem Dux ad eum
modum, quo antehac Oxenſtiernam inter, &
Saxonem ipſo interveniente agitati fuerant, tra-
ctatus inſtaurare ſub ſpe rati, ut de quibus inter
iſtos jam convenerat firma perſiſterent, reliqua
nunc definirentur, ſummorum utrinque Prin-
cipum ratihabitione accedente. Ita tædioſa ſu-
per præparatoriis diſceptatione ſuperſederi poſſe,
cui tractatus cum Marchione adhæſerit. Iſt-
hæc ille apud Gallaſium proponebat, ſimul Sal-
8.Nov. vium invitat, propere Wiſmariam veniat, ac ſe
intermedio cum Gallaſio negotium ſecreto ſuſci-
piat. Enimvero hanc tractandi viam inire qui-
dem poterat Oxenſtierna, cui nullo limite cir-
cumſcripta mandata erant conceſſa. Salvius autem
certis mandatis alligatus, id ſuperiorum injuſſu au-
dere non poterat. Præſertim cum conſtaret, Cæſa-
rem non temere ulli ducum pacis negotium com-
30.Nov. miſſurum, uti Fridlando quondam factum. Igitur
excuſabat ſe Salvius, & in Cæſarei legati Comitis
Curtii adventum rem differebat. Miſſus hic fuerat
contrahendo legionum numero, & ut ſuper hi-
bernis diſponeret. Sed fama ſpargebat veniſſe pa-
cis cauſa; & magna ſpes erat, per eum rem brevi
confectum iri, ni ratihabitio Gallici fœderis in-
terveniret. Eoque paſſim Principes civitateſque
Salvium per literas rogabant, ut pace tam propin-
qua fœderis inſtrumenta permutare differat. Et
non Meclenburgicus ſolum, ſed & Lauenburgicus
congreſſum iſtum adornare properabant. Enim-
vero evanida erat iſta pacis ſpes, cum Curtio de pa-
ce nihil mandatum eſſet; ſed ut proximo vere per
hiberna refecto exercitu bellum acrius ſumeretur,
Pragenſis pax exſecutioni daretur, animi omnium
in Suecos concitarentur, & commercia iſtorum
cum Hanſeaticis turbarentur. Apud Hamburgen-
ſes idem quoque inſtabat, ne exterorum Legatis
locum præberent fœderibus ſuis cudendis. Nec 1637.
multo poſt iſte cum Gallaſio locutus Viennam re-
vertit. Quin ipſe Lauenburgicus miniſter literis
Vienna ſcriptis fatebatur, à Cæſareis Lauenburgi-
cos Duces adunco naſo ſuſpenſos ob ſuſceptum pa-
cis negotium, cui ipſi haut quicquam pares forent.

Ad conventum Colonienſem Sueci venire nolunt.

§. 63. Non major erat ſucceſſus tractatibus
communi paci inſtaurandæ Coloniæ inſtitutis,
quo Legatos non mittere Suecis fixum ſedebat.
Nam præterquam quod tota civitas alieno ab
ipſis animo foret, Pontificis legati exſortes ſuo-
rum ſacrorum ne adſpicere quidem dignaban-
tur, adeo quidem, ut qui olim Vervini ad pa-
cificationem Galliæ Hiſpaniæque miſſus fuerat,
abiturum ſe dixerit, ſi Angli eodem admitte-
rentur. Metuebatur quoque ut evitari poſſet cer-
tamen de Legatorum inter ſe dignitate atque or-
dine, haut dubie animos aſperaturum. Fran-
ciæ quidem Regnum vindicare ſibi velle locum
ab Imperio Romano proximum. Sed in Con-
ciliis quæ ad Eccleſiam pertinerent, nihil obſer-
vatum aliud, quam ut pro tempore, quo Re-
gnum unumquodque Eccleſiæ Romanæ ſe aggre-
gaſſet, locum obtineret. Id vero ad res civiles
nihil pertinere. Et tamen ab Upſalienſi Archie-
piſcopo principem locum ob antiquitatem debe-
ri Regno Sueciæ in Concilio quondam Baſile-
enſi, diſputatum fuerat. Cæterum quæ pluri-
mum ad conciliandum Regnis dignitatem va-
lent, antiquitas & finium amplitudo ſi ſpecten-
tur, his Sueciam facile vincere. Opponenti poſ-
ſeſſionem Regum Galliæ dici, ea ſi vera eſſet,
non ultra tamen poſſe extendi, quam adverſus
eos qui ceſſiſſent. Suecos nulla pridem habu-
iſſe negotia extra ſuum ſeptentrionis orbem, ubi
ceſſiſſent nemini. Ex quo latius ipſos ſua virtus
tuliſſet, in fœderibus rebuſque aliis cum Galliæ
Regibus ex æquo egiſſe. Nec eo ſecius Avau-
gurius Holmiæ inſtabat, ut eo Legati mitteren-
tur: Pontificem non niſi Catholicorum contro-
verſiis ſeſe immiſturum. Proteſtantium nego-
tia à Venetis, aliiſque mediatoribus ſuſcipienda.
Regem Galliæ fortaſſe Legatos ſuos eodem præ-
miſſurum, ut tamen ante Suecorum adventum
nihil agatur. Igitur Legatos ocyus in Hollan-
diam mitterent, ut accepto per Venetum Lega-
tum commeatus diplomate Coloniam ſe confer-
re ſtatim poſſint. Enimvero iſta Sueciæ Recto-
ribus haut arridebant. Nam & Venetis Suecorum
negotia parum cordi erant, quos minore loco ha-
bebant, quam Hiſpaniæ, Galliæ, Angliæque Re-
ges; qui & Gallorum rebus in Italia afflictis ope-
ram ſuam Hiſpano adprobare ſtudebant, antiquo
apud ipſos more, ut ventus fert ita vela vertere. Sed
nec Veneti adhuc Reginæ mediationē ſuam obtu-
lerant, nec à quopiam aliorum Regum apud iſtam
de hoc conventu actum erat, præterquam à Galli-
cis miniſtris. Cum tamen neceſſum utique foret,
mediatores prius operam ſuam offerre, Reginæ
Sueciæ non minus quam hoſtibus inſtitutum ſuum
exponere, utramque partem audire, ſuper pri-
mordiis tractatuum utriuſque conſenſu conſtitue-
re, & utriuſque dignitati ac ſecuritati cavere. Quæ 6.Febr.
omnia Rectores Sueciæ Avaugurio demonſtrant;
& ob iſthæc neminem ſibi vitio verſurum, quod
non ita temere ad tractatus ruant. Quod ſi ne-
gotium id rite ſuſcipiatur, in ſe nihil deſideratum
iri. Mittebant poſt Veneti literas ad Reginam,
quibus conciliandæ paci operam ſuam promptam
teſtabantur. Quæ tamen ideo diſplicebant, quod
Reginæ ſolum *Sereniſſimæ*, non & *Potentiſſimæ* nomen
tribuiſſent. Id quod ſequenti tempore Legatus
Venetus Lutetiæ apud Legatum Suecicum Hu- 21.Oct.
gonem Grotium excuſatum ibat. Non id factum,

Veneti mediationem ſuam offerunt.

1637. quod minoris quam oportet Regnum Sueciæ æſtimarent, ſed ex ſuo more veteri. Nec Regi Galliæ aliter ſcribi, quam *Sereniſſimo & Chriſtianiſſimo*; nec Regi Hiſpaniæ, quam *Sereniſſimo & Catholico.* Cui Grotius reponebat: Se Venetis nihil præſcribere. Cæterum Reges Sueciæ à Galliæ & Angliæ Regibus ſalutatos ſemper *Sereniſſimos Potentiſſimosque*; nec æquum eſſe, ut ab ullo Principe aut Republica aliter ſalutentur. Reges quoque nominatos forte titulum *Chriſtianiſſimi*, & *Catholici* tanti æſtimare, quanti illum *Potentiſſimi*. Quanquam facile patebat, qua ratione Veneti iſtum errorem admiſiſſent. Aula quippe Romana Reges, qui naſcendi ſorte Regnum accipiunt, electis præfert, & his *Sereniſſimi* tantum dat titulum, illis inſuper *Potentiſſimi*; quem morem Cæſarei & Veneti ſequuntur: queis de mutatione Regni Sueciæ ſub Guſtavo parum conſtitiſſe videtur. Quidquid ejus eſſet, ſane à Pontifice id profectum credebatur; & quia Veneti in Domum Auſtriacam, ac in Poloni quoque ideo amicitiam inclinabant, è Suecia nihil boni malive expectantes. Quorum & Legatus Grotio Lutetiæ de honore debito quid detrahere inſtituerat; quod & ſequenti anno ejus ſucceſſor paulo apertius faciebat, inſtinctu ſine dubio aulæ Romanæ, & quorundam Gallorum Suecis iniquorum. Obtentui ſumebatur, quod Grotius non à Regina, ſed ab Oxenſtierna ſolo literas fiduciarias habebat. Etſi iſte poſtea ad Grotium mittebat, qui pro offenſa ſatisfaceret, ſi quid peccatum eſſet, non id dolo malo admiſſum, ſed errore & inconſiderantia.

De ſalvi commeatus literis ad conventum Colonienſem.

§. 64. Interea Gallorum inſtinctu Veneti apud Cæſarem, Regemque Hiſpaniæ inſtiterant de expediendis tuti commeatus literis pro Legatis Galliæ Regis, ejusq; ſociorum, & peculiariter pro Reginæ Sueciæ, Proteſtantium Germaniæ Ordinum, Belgarumque legatis. Etſi Suecis diſplicebat, quod Galli ſe haut petentibus, quin ne admonitis quidem ipſorum egiſſent negotium, ſeque Auſtriacis venditaſſent, velut Suecos inter acceſſiones ſuas haberent. Enimvero Cæſar ſalvo conductui legatorum Gallicorum hæc verba inſeruerat; *ſi modeſte ſe gerant, ſincere agant, & pacem Pragenſem ſalvam relinquant*; quæ miram indignitatem ſpirabant, & vel ſola teſtabantur, quam parum in pacem Cæſar inclinaret. Hiſpaniæ autem Rex Suecis quidem literas tuti itineris dederat, non item Belgis. Viceverſa Cæſar Belgis eaſdem conceſſerat, etſi formula incongrua; Suecis autem & Proteſtantibus Ordinibus ut daret, nullo modo adduci poterat. Nec eo ſecius Auſtriaci Papæ aliisque perſuadere conabantur, culpam extractæ pacis penes Gallos hærere. Quo fine & Hiſpaniæ Rex Legatos ſuos Joannem de Melo, & Cancellarium Mediolanenſem menſe Aprili Coloniam mittebat. Ea ludibria Galliæ Rex literis prius inde miſſo Gardio Pontificis Nuntio Coloniæ demonſtrabat, & quam in ſe mora non eſſet, quo minus pax orbi Chriſtiano reſtituatur.

Gallorum nova propoſitio de loco tractatuum.

Quanquam autem Galliæ Rex in conventum Colonienſem conſenſiſſet; tamen cum videret, Suecos non ſine cauſa eum locum adſpernari, veritus ne ſi ipſe pertinaciter eidem inſiſteret, Sueci ſeparatis tractatibus cupidius aurem præberent; per Chaumontium & Avauxium declarat; ſi Sueci nullo modo Legatos Coloniam mittere velint, ſe in Hamburgum aut Lubecam conſenſurum. Quod ſi autem Sueci utique ſeparatim tractare cupiant, aut ſi adverſa pars cum utrisque ſimul tractare nolit, Avauxio in mandatis datum, ut Suecorum tractatibus Hamburgi interſit: Suecis tamen viciſſim integrum fore aliquem Coloniam mittere, quæ ibi agantur obſervaturum. Etſi alias Galli ſeparatos tractatus diſſuaderent; jactantes junctim majore cum efficacia rem poſſe perfici; diviſos locis tractatus ſpeciem diſſenſionis inter ſocias Coronas dare: Auſtriacos anſam inde arrepturos eaſdem disjungendi. Quæ omnia eo ſpectabant, ne forte clam Gallis cum Cæſare Sueci tranſigerent. 1637.

Galli Ferdinandum III. nolunt agnoſcere Imperatorem.

§. 65. Mox Ferdinando II. mortuo nova tractatibus Colonienſibus mora objiciebatur, quod Galli Ferdinando III. Regis Romanorum aut Imperatoris nomen tribuere nollent. Rationes afferebantur quod Trevirenſis cuſtodia teneretur; Moguntinus jam quinquennium Hiſpanica penſione victitarit, cui & ab Hiſpanis ſexaginta uncialium millia donata ſint, ut Ratiſponam iret. Bavari jus ad Electoratum adhuc in ancipiti, controverſiam Palatino movente. Colonienſem fratri Bavaro obnoxium, & penſione Hiſpanica illigatum; qui & Ognatæ Legato Hiſpanico promiſerit, ſe effecturum, ut Hiſpani non ſolum Comitatu Sarvverdenſi, & Ducatu Bipontino, ſed & omni tractu transrhenano potiantur, qui ab Imperio dependet. Legatos Saxonis & Brandeburgici à mandatis ſuis diſceſſiſſe, artibus Ognatæ ſeductos. Ferdinandum ſibi ipſi ſuffragium tuliſſe, cujus tamen in Bohemiæ Regnum jus nondum ſit liquidum. Cæſarem illudendis Electoribus eos non convocaſſe, niſi ad deliberandum de pace, & mox, cum illos inani ſpe generalis amneſtiæ lactaſſet, de filio in Regem Romanorum eligendo propoſuiſſe, cum ejuſmodi actibus Francofurtum ſit deſtinatum. Neque vero Ratiſponæ tunc juſtam conſtitiſſe libertatem valido præſidio duorum millium inſeſſæ, quod à Cæſare & Bavaro pendebat; ibique multa violenter patrata; Magiſtrum aulæ legati Anglici cæſum, ejuſdemque miniſtros fuſtibus dedolatos; Viſolicum quondam Doctorem, virum prudentem & bonum, inſtinctu Ognatæ media nocte trucidatum, ideo tantum quod dixerat; Comitiorum initium debere fieri à propoſitione de bona pace, quæ gloriam Dei, & bonum orbis Chriſtiani ſpectet. Denique Hiſpanos Ratiſponæ tunc omnia egiſſe, Ognatam conventui præfuiſſe, virum ſanguinarium, qui Electores pecunia corruperit; ſic ut iſta electio nil aliud ſit quam conjuratio Hiſpanica Germaniæ libertati opprimendæ. Præcipue urgebant, quod à Bavaro quondam ſuggeſtum ferebatur; quod Rex Romanorum non uti Imperator majore ſuffragiorum parte fieri poſſit, ſed conſenſus ſingulorum requiratur, veluti ad dignitatem extraordinariam, & non neceſſariam. Enimvero cum Galli Pontificem ſolicitarent, ut & ipſe controverſiam ſtatus Ferdinando moveret, is abnuens citra exceptionem eundem Imperatorem agnoſcebat. Id cum & poſt apud Rectores Sueciæ Rorteus Baro Galliæ Regis nomine poſtularet; his eam litem movere conſultum haut videbatur, quod per eandem via tractatibus plane obſtrueretur: neve Ferdinandus eam anſam arriperet Chriſtinæ quoque jus in dubium revocandi; præſertim cum omnes Electores ab ipſis defeciſſent, & à Ferdinandi partibus ſtarent. Et ſi forte hi in Aureæ Bullæ legem peccarint, id extraneos non tangere, cum univerſi Germaniæ Ordines eum Imperatorem agnoſcant. Unde & Ferdinandus ejus controverſiæ ſecurus dixerat; ni ipſum Imperatorem agnoſcat Ludovicus, ſe quoque eum pro Rege Galliæ non habiturum. Et mox à Gallis ſuſcepta calide diſputatio refrigeſcebat. Simul Stella quidam, qui in novam electionem librum ſcripſerat, admonebatur; ſi eum edere vellet, ne ſuum ipſe nomen, aut ullam Galliæ urbem adſcriberet. Judicabant quippe cordati, id genus libris hoſtem irritari, vires ejus non minui. Sed & inepte à Gallis eam controverſiam moveri judicabant Auſtriaci, non ſolum quod ad Gallos

1637. ios non ſpectaret, quem ſibi Cæſarem Germani adſciſcere vellent, ſed & quia cum præſenti bello Hungariæ Regno nihil negotii foret. Unde quia cum Ferdinando utique tractare non abnuebant, is utique non tanquam Hungariæ Rex, ſed tanquam Germaniæ Imperator conſiderandus erat, quod in Germania, non in Hungaria bellum à Gallis ſociisque gereretur. Sed & mox alia ratione ſibi ipſis contraria feciſſe Galli arguebantur; quod à Ferdinando ſtipulari vellent, ut Chriſtinam Sabaudiæ Tutricem & Regentem agnoſcere vellet; quod ipſum Imperatori Romano, nullo etiam modo Hungariæ Regi competebat. Denique circa prenſationem Cæſareæ dignitatis neminem cum Ferdinando concurriſſe, eumque adeo in legitima & quieta poſſeſſione conſtitutum.

Cæſar Ordines Germaniæ ad tractatus admittere non vult. 21. Sept.

§. 66. Cæterum Galliæ Regi fixum ſedebat ad tractatus non deſcendere abſque ſociis, præcipue Suecis, Hollandiſque, idque Pontificis Legato Ginetto Cardinali denuntiat. Contra cum Venetus Legatus Cæſarem literas tuti itineris pro fœderatis Galliæ poſceret, initio reſpondebatur; ſi Sueci ſalvum conductum velint, per ſe ipſos quærerent abſque Galliæ opera. Circa Hollandos quod Rex Hiſpaniæ ſtatuerit Cæſarem ſecuturum. Poſt tamen diplomata utriſque conceſſa, ſed quibus inſertum erat; ut non valerent, niſi pari tenore Cæſareis Legatis, qui per aliquot jam menſes Coloniæ hæſerant, à Gallo darentur. Id quod eo pertinere judicabatur, ut Gallus Ferdinando titulum Imperatoris hactenus negatum tribuere neceſſum haberet, ni invidiam retardatæ pacis in ſe derivare vellet. Sed de Ordinibus Germaniæ plane abnuebat, quod quidam eorum id ipſi nollent, ut Wurtenbergicus Dux, & Argentoratenſis civitas, ac Imperatoris ſubditi & vaſalli Gallis fœderati eſſe nullo jure queant. Æquum eſſe, ut Regum cuique jus relinquatur liberum de ſuis ſubditis ſtatuendi. Etiam in Ratiſponæ cum Gallia conventis id primum eſſe, ne alter juſſa detrectantes ſubditos adjuvet. Addebat Cæſar: Venetos, quæ hac in re agerent, magis agere, quod rogati à Gallis operam negare non potuerint, quam quod ipſi poſtulata æqua exiſtiment. Ac ſi qui Ordinum paci Pragenſi ſe ſubmittere, & veniam præteritorum petere nolint, ſibi magis jus competere hos velut rebelles puniendi, quam ipſis velut ex æquo tractatus cum hiſce poſtulandi. Id tamen ad extremum non abnuituri videbantur Cæſarei, ut Gallicis Legatis eorum negotia in tractatione pacis obſervare conceſſum eſſet. Ad quæ Galli reponebant: Ordinum Germaniæ conditionem ab aliorum Regum ſubjectis longe diſcedere. A multis ſeculis eoſdem eſſe in poſſeſſione fœdera faciendi communem patriam non lædentia. Ipſos Cæſares ſæpe cum iiſdem fœdera iniviſſe, quin fas illis eſſe adverſus oppreſſiones Cæſarum atque injurias ope exterorum jus ſuum aſſerere, eoque & pacis tractatibus intereſſe, ſuæque ibi ſecuritati cavere. In pace Vervinenſi Galliæ & Hiſpaniæ Reges multos Germaniæ Principes ut ſocios & amicos ſuos comprehendiſſe. Sabaudi Legatis literas ſalvi conductus datas, qui Imperii Vaſallus ſit, ejusque per Lombardiam Vicarius. Quod enim Germaniæ Principes præter homagium etiam judiciis quæ Spiræ exercentur tenerantur, in eo par eſſe in alios jus, quale aliis in ipſos, tantundemque eis accedere, quantum decedere. Nam & ab ipſis quoſdam legi judices, & ipſum Cæſarem, ſi cauſa ex ejus ditionibus promanet, ibi conveniri. Enimvero cum Cæſar pro Ordinibus ſalvum conductum conſtanter abnegaret, Galliæ Rex, ne ipſe pacem morari videretur, dubitabat, num hac in re Cæſari concederet, & de Germanorum fœderatorum commodis per ſuos Legatos paciſceretur. Id quod pro tempore ſatius videbatur, quam ut omni ſpe pacis orbati perpetuo bello implicarentur. Deque eo Reginæ Sueciæ, & per Hailerium Vinarienſi ſignificat; ſe denuo ipſi cauturum nullam cum Auſtriacis pacem inire, niſi qua ſocii, & imprimis ipſe Dux comprehendatur, cujus rationes à ſuis disjuncturus non ſit; ſimul ſponſorem ſe fore pro iis, quæ pace ipſi promiſſa forent. Adverſus quæ Vinarienſis, quo minus Cæſari concedendum foret, multas rationes adferebat. Commoda cauſaſque tam multorum Legatis parum cognitas, eoque nec obſervari poſſe. Verſari in ea re libertatem & dignitatem Ordinum Germaniæ, quos, ſi ne audiri quidem debeant, Cæſar plane ſub jugum miſſurus ſit. Quæ res non iſtos ſolum, ſed & Regem tangat, cui deinceps exprobrandum ſit, quod citra legitimam cauſam arma arripuerit, & cum alienis ſubditis injuſta fœdera iniverit adverſus horum Principem. Nec eorundem auxilia deinceps Galliæ profutura, quippe quorum nunc cum opibus autoritas plane corruat. Eoque Regum Galliæ quam maxime intereſſe, ne antiqua Principum Germaniæ libertas ab Auſtriacis peſſumdetur. Indecorum quoque id eſſe Regiis armis, velut eo jam redactis, ut commoda ſociorum tueri nequeant, ſed eadem tractatibus è libidine Auſtriacorum ſubjicere cogantur.

§. 67. Inter hæc Legatus Pontificis apud Galliæ Regem de induciis communibus ad ſex aut decem annos propoſuerat; ſuper quibus prius, quam ſe declararet Rex, Rectorum Sueciæ mentem per Rorteum explorabat, ad quam reſponſum Pontifici dandum adaptaturus erat. Super quibus integrum iſtis judicium relinquebat, neque ſuadens eas, neque diſſuadens. De conditionibus obiter ferebat; quemlibet interea retenturum quæ poſſideat; & præcipue Galliæ Regem operam daturum, ut Sueci Pomeraniam tantiſper obtineant. Intermedio tempore de perpetua pace agendum. Ea res in Senatu in utramque partem diſceptata. Contra inducias proferebatur: Cæſarem, tota jam fere Germania ſubacta, firmatis immenſum viribus bellum majore mole poſt inſtauraturum. Nunc formidari à vicinis Suecos, ne armorum torrentem in ipſos effundant: armis eorundem ſopitis in bellum erupturos, atque omnibus viribus enixuros, ut eos Germania depellant; cum magna exercitus pars utique ſit exautoranda. Nec eo ſecius maximis ſumtibus opus fore ad alenda tot præſidia. Dari ſpatium hoſti Suecorum deſtinata moliendi; à cujus invaſione non ſatis cautum ſit; ſimul dominatum in Germaniæ Ordines radices acturum. Aſt pro induciis diſſerebatur: poſſe interea rempublicam domi melius conſtitui, ac æs alienum diuturno bello contractum diſſolvi; commercia cum Hiſpanis fundari; per Pomeraniam invicta munimenta exſtrui. Militi ſuſtentando vectigalia oræ maritimæ, & reditus Pomeraniæ impendendos. Cum Brandeburgico, poſtquam arma exuerit, commodius ſuper Pomerania tranſigi poſſe. Principes quoque Germaniæ belli pertæſos, ac dulcedine guſtatæ pacis captos ægre ad arma redituros. Si pax obtineri nequeat, inducias arripiendas, per quas tractatus pacis melius expediri videantur, quam inter arma tantæ varietati obnoxia. Interea tempus conſilia ſuppeditaturum, & forte Cæſari aut Polono cum Turca bellum fore; & quod præcipuum ſit, Chriſtinam hoc ſpatio adoleſcere. Rationibus utrinque libratis, id præcipue conſiderandum videbatur, quomodo poſ-

Gallorum de induciis propoſitio.

1637. ſeſſio occupatorum per Germaniam locorum interim obtineri poſſet, ad quam vel exercitu opus erat, vel præſidiis ita validis, quæ exercitui æquiparanda forent; ut ſi forte hoſtis inducias abrumperet, aut iis elapſis pax ſecuta non foret, bellum ſtatim reſumi poſſet. Atqui ea res maximo Sueciæ oneri futura erat, ceſſantibus hoſpitiis & tributis ex hoſtico; ut revera ipſum bellum minus grave foret, quam induciæ, per quas ipſa Suecia inutiliter ſuas opes conſumtura erat, dum hoſti parcitur. Igitur ante omnia noſſe oportebat, quid ſubſidiorum Gallus durantibus induciis præſtare vellet. Qua de cauſa placebat conditiones induciarum concipi, ſuper quibus cum Gallo ageretur; quæ huc redibant: Ut per inducias Sueci retineant Pomeraniam utramque, reſtitutis ſi quæ ejus loca ab hoſte occupata forent; inſuper Wiſmariam cum Pœla, & caſtellis Balænæ, & Warnemundæ; inde Benfeldam & Dachſteinum in Argentoratenſi præſulatu, & in Weſtphalia Oſnabrugam & Mindam cum utroque præſulatu, Nienburgum, Hoyam, Meppam, Neuhauſam, Vechtam, Cloppenburgum, Wilzhauſam cum adjunctis quoque territoriis. Penes Landgravium quoque Friſia, & loca per Weſtphaliam poſſeſſa maneant; Bernhardo Duci dignitas ac jura ſua ſalva ſint usque ad communem pacem; de qua interim tractatus junctim & admiſſis utriusque ſociis inſtituantur. Proteſtantes Ordines Suecico militi ſuper reſiduis ſtipendiorum ſatisfaciant. Fœdus inter Galliam & Sueciam per inducias duret, & conventa ſubſidia ſolvantur. Alendo militi Sueci interea portoria Pomeraniæ & Meclenburgicæ retineant, & Gallus ducenta uncialium millia ſubſidiis jam conventis addat; inſuper idem caveat, Suecos Pomeraniam ſatisfactionis loco pace aut bello habituros, de reſtituendis Germaniæ Ordinibus, qui adhuc ditione ſua expulſi ſunt, cura ſuſcipiatur. Denique bello capti, & præcipue Guſtavus Hornius libertati reſtituantur. Enimvero has conditiones ita diſtincte expreſſas Rectores Sueciæ Rorteo non exponebant, ſed potius ab eo per ambages expiſcari conabantur; quid Regem inter & Pontificem ſuper hiſce convenerit, quis earum ſcopus; quas leges Rex proponendas judicet, quo modo Sueciæ circa Pomeraniæ poſſeſſionem, & quæ alia adhuc in Germania obtinent, cavendum; quid Landgraviæ & Vinarienſi agendum? Ad quas quæſtiones Rorteus parum aut nihil quod reſponderet habebat, ſed potius urgebat, ut ipſi ſententiam ſuam panderent, & leges ſcripto conceptas exhiberent. Unde Salvio injungebatur, ut cum Avauxio Hamburgi ea de re ageret. Qui tamen ipſe obiter duntaxat diſſerebat: Inducias Sueciæ non inutiles videri; Pomeraniam ſua præſidia alere poſſe; interim eam velut uſu capi. Poſſe etiam cum Gallia conveniri, ut anno ante elapſas inducias ducenta millia uncialium ſolvantur habendis delectibus, & adparando reſurgenti bello. Id quod Salvio parum arridebat, quod exhauſta Pomerania tam validis præſidiis alendis non ſufficeret. Ita maximam partem onerum in Sueciam redundaturam, cui æque ac in bello arma per inducias retinenda. Interim & Polonicas inducias ad finem ruere, unde fortaſſe novum bellum ſit expectandum. E quibus facile judicari poterat, quid de exitu hujus negotii ſperandum foret. Sed & conſtabat, Hiſpanis inducias non placere, niſi in anteceſſum intelligatur, quæ Galliæ Regis ſuper legibus pacis ſit ſententia; ideo quod iſtæ induciæ pertineant ad confirmandos Gallos in rerum alienarum poſſeſſione, quæ paulatim in ſpeciem juris ſit tranſitura.

§. 68. Quibus de cauſis Sueciæ Rectores ratihabitionem Gallici fœderis ſuſpenderint, ſupra eſt expoſitum. Ea ut perficeretur, Gallici miniſtri Holmiæ & Hamburgi ſolicite inſtabant; è ſua parte omnia parata, quæ fœderi implendo requirerentur. Et ſatis agnoſcebant Galli periculum ſuum; ſi ſoli in bello deſtituerentur; eoque omnibus modis Suecos bello implicitos tenere cupiebant. Suſpectum autem erat, quod Danus, Brandeburgicus, & alii, qui circa pacem ſatagebant, non niſi de ſeparato cum Suecis tractatu loquerentur. Unde poſt Chaumontium Avauxius quoque Hamburgum veniebat, explorandis Suecorum actionibus, & impediturus, ne qua pax niſi junctim cum Gallis coiret. Uterque Salvio ingerebat, quam neceſſarium ſit Suecos Galloſque ſociatis viribus conſiliisque bellum gerere, aut pacem facere; ſimul oſtentabant controverſiam Suecorum cum Polonis, horum in Sueciam machinationes, indelebile Auſtriacorum in eandem odium, Polonum jam Auſtriaca affinitate innexum. Tanto arctius veteres amicos, & præcipue Gallos amplectendos. Quod ſi tamen præter ſpem Sueci diverſa conſilia ſequantur, etiam ſe vias pacis cum hoſte inventuros. Et ſatis conſtabat tunc operam ipſos daturos, ut in pace Suecos præverterent. Cæterum quod iidem metuerent, ne forte Banerius cum hoſte ſecretos tractatus ſuſciperet, in caſtra apud Torgam mittitur Belloregardius, velut de Regis ſui deſtinatis circa bellum & pacem cum ipſo communicaturus: confirmans, Regem nunquam ſeorſim tractaturum, quantumvis lautis ab hoſte conditionibus oblatis; ſimul magnopere ipſius virtutem à Rege æſtimari, qui de tota ratione belli ejus ſententiam intelligere cupiat. A quo & ſibi injunctum ſit, exercitum ipſius comitari. Cui Banerius earum artium non incallidus pari verborum honore reſpondet; de ſe modeſte, de ſtudio Regis magnifice. Addebat tamen, immenſum à ſuo exercitu laborem bina hieme exhauſtum, dum ſocii præmature in hiberna concedunt, ac nihil agendo permittunt, ut contractis undique copiis hoſtes in ipſum ruant. Simul hortatur, ut Rex quamprimum Auſtriacas vires valida alibi impreſſione diſtineat, quod mora hoſti valde proficua, Suecorum autem rebus pernicioſa ſit. De cætero ſe libenter cum ſociis exercitibus conſilia viresque collaturum. Revera tamen moleſtus erat ille ſpeculator, cui nihil aliud propoſitum, quam obſervare, quid circa pacem gereretur, & omni tractatu Suecos arcere, reſque ipſorum turbare magis, quam promovere. Vitandæ tamen Gallorum offenſæ connivendum erat, & idem legati dignatione habendus. Id tamen Rectoribus Sueciæ probabatur, quod Miniſtri Gallici offerebant, ſe cum Polonis acturos, quæ ad cauſam communem gerere videbuntur. Quibus ſententiam horum ea ſuper re exquirentibus reſponſum: Non abs re fore, ſi Regi Reique publicæ Poloniæ nomine Galliarum Regis demonſtretur, quam periculoſa ac formidanda orbi Chriſtiano, ac vicinis præcipue ſtatibus ſit Auſtriacorum in alios dominandi libido, quam præſens Germaniæ conditio, & ad placitum ipſorum temperata Pragæ pax non parum inflammarit. Quæ cum Poloniæ quoque ſat grave periculum minitetur, ſpem eſſe, Polonos iſthæc anxia mente trutinaturos. Quod ſi Polonus hac ratione & oſtentata Sileſia quondam ad Poloniam ſpectante in arma adverſus Cæſarem pertrahi queat, cauſæ communi multum inde levamenti proventurum. Iidem quoque in Pomerania locum ſibi concedi petebant hoſpitiis quater mille

1637. Galli ratihabitionem fœderis urgent.

Banerio obſervator à Gallis adponitur. Beauregard.

mille

1637. mille Coſaccorum, quos Gallico ſtipendio autorare inſtituebant, Wrangelio aut Landgravio jungendorum. Sed Suecis cum ea res parum arrideret, conditionem ejus provinciæ obtendebant; novum onus adſpernantem; ne tamen diffidentiæ quid oſtendere viderentur, rem totam ad duces ſuos in Germania conjiciebant. 1637.

Suecorum ſuſpiciones. 20. April.

§. 69. Contra Sueciæ Rectores variis indiciis colligebant, Galliæ Regem non uſque adeo Cæſari infenſum eſſe, uti miniſtri ejus jactabant. Diu is poſt Ferdinandi II. mortem præter opinionem veſtes lugubres ſumſerat, & Legatis edixerat, ne quis ad ſe veniret, niſi pari habitu. Etſi Grotius interim à Rege adeundo abſtinere malebat. Controverſia quoque Ferdinando ſuper Imperio mota ſubito refrixerat, ſed majoris momenti erat; quod cum ſuperiore anno Suecorum arma ad avertendum à Gallia maximum periculum non parum contuliſſent; hoc anno viciſſim Galli nihil in Germaniam tentarent, ſed hoſti ſpatium concederent omnes in Banerium vires effundendi cum ſummo Sueciæ & communis cauſæ periculo, ac tam egregias occaſiones rem bene gerendi amitterent. Nec probabile videbatur Gallos ad indicendum Cæſari bellum venturos, quod Pontificis miniſtri manibus pedibusque niterentur ad pacem perpetuam aut temporariam inter Romana ſacra amplexos Principes conſtituendam; & Gallia tunc Aulam Romanam plus juſto reſpiceret, in cujus gratiam res Proteſtantium hactenus everterat. Eidem quoque aulæ venditabat ſe Pater Joſephus, in quem pleraque curarum Richelius per malam valetudinem rejecerat, Cardinalitiæ purpuræ inhians. Cujus imperio Belleureo in Angliam è Gallia Legato miſſo Comes addebatur Jeſuita; id quod & aliis fiebat. Fuerat & in familia Avauxii Legati, dum apud Suecos ageret Fleurius quidam, qui cuncta quæ expiſcari poterat, ad Cardinalem Barberinum transſcripſerat; cujus operæ mercedem is poſtea opimum Viroduni beneficium nactus eſt. Equidem quo minus Richelius pacem adpetere crederetur, in cauſa erat, quod belli impendia multas ipſi & conſanguineis ejus lucrandi latebras præberet; & quod ipſius intereſſet & ſparſos & occupatos tenere eos, qui potentiæ ejusdem ſe poſſent opponere. Nutabat tamen Regis in eum animus, ac multorum in Gallia ſermonibus pax anxie expetebatur, in quam & haut dubie ipſe Rex propendebat. Quin & Regina Galliæ dixerat; ſe ſi optio daretur, ut aut Delphinum pariat, aut pacem faciat, hanc prælaturam. Favebant quoque Galli præcipue Bavaro, & Brandeburgico, quod ſperarent, ſe horum opera uſuros, ut Cæſareum faſtigium in aliam ab Auſtriaca domum transferretur; eoque metus erat, ne iſtorum in Palatinatum & Pomeraniam prætenſiones, duriſſimi pacis nodi, à Gallis fulcirentur. Et multa ſane tunc in Gallia jactabantur contra jus Sueciæ in Pomeraniam quæſitum; addito, ſufficere, ſi Stralſundam iſti retineant velut aditum Germaniæ, ſicut Galli Pignerolum, Italiæ clauſtra, inſideant.

Sueci tempus extrahunt.

§. 70. Cum tamen interim Gallici miniſtri complementum tractatus VViſmarienſis urgerent, teſtantes, ſi Suecica ratificatio adſit, ſtatim ſe inſtrumentum à Rege ſuo confirmatum exhibituros; Salvius propediem eam adfuturam ferebat, ſimul aſſeverans, Suecis, utique cordi eſſe, ut communis pax ineatur. Sed viciſſim poſtulabat, cauſam à Gallis majore ſtudio ſuſcipi, ne Suecis neceſſitas adferatur ſeparatis tractatibus animum applicandi. Utque ipſi apud Regem inſtent, quo is diverſa in parte hoſtem valide diſtringat, ne Suecis ſuccumbentibus unitæ hoſtium vires ipſi ingruant. Chaumontius tamen moræ impatientior tandem Hamburgo diſceſſum adornabat, fremens, ſe perſpicere, Suecos ſerio rem non agere, ac non niſi fruſtra tempus extrahere; Gallos quoque rebus ſuis ocyus conſulturos. Enimvero ſatis conſtabat, Gallos non ita abrupte acturos, præſertim cum ipſis perſuaſum foret, Oxenſtiernam in belli continuationem propendere. Nec ea moræ impatientia in cauſa erat, quod Chaumontius Hamburgo in aulam evocaretur, ſed quia pecuniam Regiam male diſpenſaſſe arguebatur, interceptis centum quinquaginta uncialium millibus; quo nomine aſpere in aula excipiebatur. In cujus locum mox aderat Avauxius, Boruſſicis induciis magnam dexteritatis famam adeptus, qui cœptam ab iſto telam pertexeret.

Sueci in fœdus Gallicum demum conſentiunt.

§. 71. Aſt in Suecia quo magis pacis ſpes indies minuebatur, eo pronior ad ratihabendum fœdus Gallicum Senatus fiebat. Equidem erant qui diſſererent, fœdere quo ſui velut arbitrii Suecia eſſe deſineret, opus non eſſe; quod ſi vel maxime Gallia ſeparatim cum Cæſare tranſigat, Suecia in bello manente, iſtam tamen non omiſſuram clam huic favere ob periculum ſibi ab Hiſpanis imminens. Sacra quoque & rationes utriusque Regni in diverſa ire. Gallum quippe nullo religionis Evangelicæ reſpectu Lotharingiam potiſſimum & Vallem Tellinam reſpicere, cum Suecia oculos in Pomeraniam & Mare Balticum defixerit; cujus ſecuritas magnam partem in conſervatione Ordinum Proteſtantium conſiſtat, quibus repugnantes rationes aut deſtinata ipſa hautquidquam habeat. Unde Sueciæ maxime intereſſe, ut Ordinum Proteſtantium ſacra, & priſtina libertas ſarta tecta perſiſtant; quod ſacra iſta cum libertate & ſtatu eorum ita ſint implicita, ut illis ſublatis & hunc corruere neceſſum ſit. Galli autem ſcopo ſufficere, ſi per Bavarum aliosque Catholicos Ordines potentiam Auſtriacorum libret. Sed quæ fœderis ratihabitionem ſuadebant, longe graviores erant rationes, Galliam, ſi nunc ſola deſtituatur, à Cæſare & Hiſpanis acrius caſtigatum iri, quam rationes Sueciæ ferant. Banerio ad oram maritimam compulſo præter pecuniam Gallicam nullum eſſe medium reficiendo exercitui, cui nunc ſumma rerum innitatur; quo diſperſo nec domi nec foris eum inſtaurari poſſe. Spem pacis adhuc tenuem aut nullam, æque ut Gallis. Cum itaque utrisque in bello ad tempus adhuc ſit perſiſtendum, rationis eſſe, à conjunctis potius fieri, quod ſingulis utique eſt faciendum; & ut Suecia aliena pecunia ſublevetur. Quod ſi ſoli bellum gerant Sueci nullo inſigni vigore, hoſti ipſos contemtui fore; & ut pauliſper ſucceſſus arrideat, tamen hoſtem confidere ſemper ſe conditionibus, quas velit, potiturum; ſuccumbentibus leges pro lubitu dictaturum. A conjunctis magna mole bellum cieri poſſe; nunc languide rem geri, ac metum eſſe ne tandem, dum ſinguli pugnant, utrique ab hoſte opprimantur. Non eſſe metuendum, ut Gallia bello ſe ſubducat, cui alte adhuc immerſa hæreat; & nunc fidei vinculo eandem ſtringendam. Hoſtem Suecis jam gravius incumbere, quam præterito autumno poſt victoriam ad Witſtocum, cujus majore cum fructu perſequendæ ſpes erat, & ob quam ſerio ad pacem animum adpliciturus credebatur hoſtis; quæ & cauſa ex parte fuerit ratihabitionem fœderis ſuſpendendi. Nunc mutatam rerum faciem; & è Ratiſpona actis facile patere, hoſti utique propoſitum vi Suecos tota Germania pellere, omnesque Proteſtantes opprimere; quod nunc in proclivi fore credat debilitato Saxone, cujus copiæ, quæ Arnheimio referente triginta

1637. ſex millia implebant, plane deſtructæ; qui nunc ſub ſpecie lati auxilii plane viribus evertatur. Præterea Cæſarem ætate vegeta, Gallo æmulum, qui nunc bellum propulſare ſatis habet. Si uno prælio Cæſar vincat, oppreſſa Germania utrique Regno terribilem fore. Quæ ſuperiore autumno pro fœdere adferebantur rationes, nunc validius ſtringere, quod tunc victoria ad Witſtocum recens, & Ferdinandus nondum electus, eoque major pacis ſpes. Jamdudum ſatis patere tractatuum vocabulo à Cæſare id tantum quæri, ut disjunctas invicem Galliam & Sueciam eo facilius opprimat. Quæ de pace jactentur, magis à privatorum votis, quam Cæſaris mente promanare. Denique quantivis eſſe potentiam Auſtriacorum rite librari; & indecorum Suecis hucusque bello progreſſis imperfecta deſtinata abrumpere; & Gallos eluſa conventione offendere; qui ſoli bona fide amici Suecis eſſe poſſint, quod cum illis ſolis nulla offenſæ occaſio, multæ autem amicitiæ cauſæ interveniant. Igitur placebat Senatui inſtrumentum fœderis Hamburgum ad Salvium mitti, ut id Avauxio oſtendat, ac Gallicum viciſſim inſpiciat. Neque tamen id ſtatim cum Gallico permutare jubebatur, donec adpareret, quo tractatus cum Sigismundo Marchione, & Franciſco Alberto Lauenburgico evaderet, præſertim cum hoſtis vix de pace cogitaturus videretur ante præſentis expeditionis eventum. Interea inveſtigari poterat, num ſerio cauſam communem amplecti, & pecuniam reipſa numerare Galli vellent. Simul eo teſtatius orbi ſtudium, quo in honeſtam pacem Suecia ferretur, futurum erat. Sed quo tempus citra offenſam Galliæ traheretur, Salvius jubebatur in anteceſſum cum Avauxio differere de modo conjunctim tractandi, de abrumpendo Colonienſi conventu; qui mediatores adhibendi; & ut pecunia fœdere promiſſa ad valorem uncialium reducatur; quod interim mutatio in moneta Gallica contigiſſet. Denuntiato, ni accurate pecunia ſtatis diebus ſolvatur, nec Suecos ita ſtricte fœdere teneri velle. Interim cuneum cuneo truſuri ejus fœderis reſpectu Cæſareos ad honeſtam pacem, Gallos pacis ſeparatæ metu ad complementum fœderis compellere inſtituebant. Quod ſi fœdus ſuccederet honeſtum, ſuppetebat prætextum tractatus à Cæſare oblatos declinandi; fœdus Gallicum in iſtorum gratiam tamdiu dilatum, quod tunc demum amplectendum fuerit, poſtquam ab illo rem ſerio non agi adparuerit. Contra ſi fœdere Gallico irrito pax cum Cæſare ſuccederet, Salvio injungebatur, primum de ſatisfactione Sueciæ & militum agere, amneſtia ad extremum reſervata, remiſſius aut ſtrictius urgenda, prout circa priora ſe Cæſar declaraſſet; quod favorabile foret ob amicos non deſertos tractatus potiſſimum abrumpi; aut ſi idonea ſatisfactio obtenta ſit, ne ob alienos, & parum memores beneficii futuros, æterno Suecia bello implicaretur. Si ſatisfactionis loco Pomerania & Wiſmaria obtineri nequeat, tribus uncialium millionibus adquieſceret, intra decem aut quindecim annos ſolvendis, relicta interim hypothecæ nomine Pomerania citeriore, Wiſmaria & Warnemunda cum vectigalibus. Si excluſorum à pace reſtitutio obtineri nullo modo poſſit, primum circa Palatinum remittendum, velut cujus cauſa difficillima ſit, niſi quantum commendando & intercedendo effici queat.

Nec eo minus cunctantur.

§. 72. Aſt excitando Galliæ Regi ad cauſam communem ſtrenue amplectendam literas Rectores Sueciæ dabant, quas dum tradit Legatus Hugo Grotius prolixa oratione rem altius repetens commemorat; quam intrepidum ſe geſſerit Oxenſtierna, cum è Gallia in Germaniam perveniſſet, quanquam non deſertus modo à Germanis Principibus, ſed & oppugnatus; ac potuiſſe tunc quoque illis in locis, in quibus bellum erat, ſuſtentari, ſi ex alia parte hoſtibus negotium factum fuiſſet. Eo neglecto tantas in unos Suecos inſurrexiſſe undique hoſtium copias, ut multitudini impares coacti ſint ad oram ſe maritimam referre. Idem nunc accidiſſe iterum. Haut ignotum Regi, quanta fortitudine intulerit gradum fixeritque in media Germania Banerius, cum maxima ſpe majorum ſucceſſuum. Sed quia nulla aliunde fiebat hoſtium diſtractio, quinque in unum conglobatos exercitus, qui ſe ad ſexaginta millia eſſe jactent: Ea vi coactum receſſiſſe ad eandem oram maritimam, ibique locis arctis premi. Quæ hæc alia ſequi poſſint mala, ſi nihil aliud habeat quod agat tam potens hoſtis, malle id ſe tacere, quam male ominata eloqui. Non ceſſari in mittendis è Suecia ſupplementis. Sed quo minus ea ſint valida, effici trium Regnorum ſuſpecta Suecis vicinitate. Polonum non pacem cum ipſis habere, ſed inducias nunc etiam quam ante incertiores ob Auſtriacam affinitatem, facile ejus conſilia ſuos in uſus tracturam. Cum Dano, cum Ruſſo controverſa multa, atque ita triplicem limitem cuſtodiis validis ſepiendum. Haut obſcure hoſtem eo tendere, ut quando nihil in Germania præter Suecos adverſum ſentiat, eos indè moveat, in Galliam poſtea iturus multo quam ante formidabilior. Magnos eſſe Domus Auſtriacæ etiam ſine Imperio fines: Hungariam, Auſtrias, Bohemiam cum Sileſia & Moravia, Tirolin cum Carinthia, Dalmatiam & Croatiam ingentia terrarum ſpatia complecti: multum inde virorum, non parum pecuniæ ſuppeditari. Annexam ei non ſanguine tantum, matrimonioque & fœderibus, ſed & mutuæ ſucceſſionis lege vim Hiſpanorum, late per quatuor orbis partes regnatricem, ita ut ſtirps utraque pro uno corpore habenda ſit. Ad has vires ſi accedat Germania, Europæ tanta pars, neque jam jure Principatus delati, ſuffragiis adſtricti legibus, ſed bello quæſita, retenta armis provincia ad Bohemiæ modum, quantum id futurum ſit incrementum prægravis jam dudum potentiæ Regis prudentiam non latere. Non ignotum Imperatori ejusque ſectatoribus præcipuum concupiti ipſius. Dominatus impedimentum in Gallia eſſe poſitum, quod velut vallum Chriſtiano orbi obtenditur. Id vallum ut diruant aut lacerent nulli parſuros operæ. Etiam antequam ad illam omnia vaſtiſſima ſpei ſuę proponentem Domum Auſtriacam devolutum eſſet Teutonicum Imperium, ſemper Regibus Gallis æmulos atque infeſtos fuiſſe Cæſares. Quando nunc magis ex quo dignitas illa in Domo per ſe adeo valida, tantiſque ſuffulta poſſeſſionibus radices egit? Etiam ſi Rex cedere cupiat, quæ nuper armis quæſivit, quod de Rege tam magnanimo credi nefas; nihil tamen id ad pacem profuturum, cum Imperatores Metim, Tullum, Virodunum repetitum ſæpe miſerint. Regnum autem Arelatenſe adſcribant Imperio, ſub quo nomine comprehendatur Burgundiæ Ducatus, Provincia, Delphinatusque, nobiliſſimæ partes Galliæ. Neque verbis tantum, ſed & factis adparuiſſe infenſos Galliæ animos. Carolum V. Cæſarem ipſum ingentes armorum motus in Provinciam intuliſſe. Viſa nuper intra Burgundiæ Ducatum magno totius Galliæ periculo Cæſareana ſigna. Neque vero jure tantum belli, apertaque vi agere illos ſolitos. Eſſe illis pecunias, artes, atque audentiam diſſidia ſerendi in Domum Regiam; ſi quid in Principibus, ſi quid à plebe turbidum ab illis ali. Neque vero ſolos Imperatores eſſe tales, ſed & Saxonem, ex quo de cæteris earundem partium conjectura fieri debeat,

Sueci Regem Galliæ ad bellum hortantur.

1637. debeat, eo in Galliam odio accendi, ut diſceſſioni ſuæ ab amicitia Sueciæ cauſam obtendat, hujus cum Galliæ Regno fœdera. Non ergo quæri, obſiſtendum ne ſit tam grandi, tamque inimicæ potentiæ; id enim extorturam ipſam neceſſitatem: ſed quando id facere ex uſu maxime ſit Galliæ, & quomodo. Tria autem circa deliberationes tales præcepta poſſe veriſſima ex bonis malisque Regum aliorum eventibus demonſtrari, niſi ipſe Rex ſuis actibus ita oſtendiſſet ea infixa eſſe animo ſuo, ut non aliunde potius depromenda ſint, quam ex rebus hactenus geſtis ipſius, optima in ſe documenta continentibus. Ea autem præcepta hæc eſſe: Creſcenti magnitudini contra eundum, dum adhuc ſuperſunt ii, quibus exitium de proximo imminet. Non eſſe cunctandum, donec hi acceſſio fiant inimicarum virium, victique una ad vincendos alios trahantur. Melius eſſe turbamenta in alios inferre, quam tempus illis dare noſtra turbandi. Bellum in hoſtico quam domi tutius, ac minore impendio geri, idque ipſum pacis internæ eſſe munimentum. His de cauſis orabat Regem; ne differret à Suecis abſtrahere partem hoſtilium copiarum. Bellum eſſe occaſionem, quod Dux Vinarienſis non Rhenum tranſierit tantum, ſed & ibi ſe immuniverit. Verum non ſat id fore, ſi copias habeat, quibus ea munimenta poſſit tutari. Aperiendum ei in penetralia Germaniæ iter, quod niſi magno exercitu fieri nequit, quando non Iſolanus tantum magnam Croatarum manum ad VVertanum adduxerit, ſed & valido cum agmine in eum irruat Goltzius, aliique, delectus agantur in Bavaria, & apud Epiſcopos VVurtzburgenſem, Salisburgenſem, & alios. Quod ſi Duce Vinarienſi in Germaniam ſe penetrante ſignum ad libertatem erectum adpareat, reſurrecturos qui jam jaceant Principes, ac civitates, quæ jura ſibi ademta nunc ſilentio gemant, animos vocemque reſumturas. Succos vero amota parte eorum, à quibus nunc velut obſiderentur, inventuros viam redeundi in Germaniam, aut invaſuros avita Auſtriacæ Domus bona. Iſta à Rege magna cum attentione audita vehementer probabantur; & ita facturum ſe promittebat. Accedebat poſt & alius caſus, qui Regem in Auſtriacos irritaret, quod poſt defunctum Sabaudiæ Ducem tutelam ſucceſſoris pupilli matri Regis ſorori delatam Auſtriaci pati nollent. Præſertim cum fratres Ducis defuncti Thomas pro Hiſpano arma ferret, alter Cardinalis Romæ aperte negotia totius Auſtriacæ Domus ageret. Qui & Romæ antea teſtationem præſcribi fecerant, Ducem Sabaudiæ fratrem ſuum ſatis marem non eſſe. Ita quidem iſtis liberis, quos Regis ſoror pepererat, controverſiam ſtatus intendebant. Etſi facetiores matrem ideo adulterii traduci negarent; quod adultera non ſit, quæ maritum non habet.

Inter Avauxium & Salvium de fœdere diſceptatio.

§. 73. Porro Hamburgi, antequam ratihabitio fœderis è Suecia allata eſſet, Avauxius apud Salvium injecerat; quæ VViſmariæ acta forent juſtum fœdus non fuiſſe, ſed nudam delineationem conveniendorum; nec fœdus ibi ſubſcriptum, ſed pactum adjectum, ut quoad ratificatio hinc inde tradita fuiſſet, apud alios ſpargeretur, plene inter

Avauxius de novo fœdere movet.

ipſos conveniſſe. Eoque non ſufficere ratificationem ibi actorum nunc permutari, cum nihil ratum haberi ſoleat, niſi quod antea ſit concluſum: ſed neceſſum fore, negotium denuo incudi ſubjici, & fœdus præſentibus temporibus adaptari. Aut ſi hoc longum videatur, aliud inſtrumentum conficiendum, quod capita primaria conventionis Wiſmarienſis contineat, à ſe & Salvio ſubſcribendum, velut ab ipſis initio nuperi Auguſti poſt Chaumontii diſceſſum Hamburgi confectum. Quid hoc poſtulato ſibi vellet Avauxius, non ſatis conſtabat; ſubſidiane, quorum dies jam ceſſerat, Suecis ſubtrahere inſtitueret, an Gallia ſeparatos tractatus tunc agitarit; an pecunia, quæ ex fœdere ſolvenda erat, in promtu non foret; an ambitio quædam & invidia adverſus Chaumontium fuerit, velut ipſe circa ratihabenda ab altero acta laborare dedignaretur, gloriam confecti fœderis in ſe translaturus, parum nobis compertum. Mox

De initio fœderis diſceptatio.

tamen cum ratihabitio fœderis è Suecia adferretur, miſſis hiſce tricis circa alia diſceptatum. Ac primo quidem ab Avauxio ſcrupulus movebatur ſuper initio fœderis, quod inſtrumento Suecico dies primus Auguſti anni triceſimi ſexti eſſet adſcriptus: cum in Gallico annus triceſimus ſeptimus expreſſus foret, ſpatio relicto pro die & loco inſerendo. Videbat enim hac ratione tribus penſionibus jam diem ceſſiſſe; eoque diſputare cœpit, initium non à die fœderis concluſi, ſed exhibitæ ratihabitionis capiendum. Id quod Salvius negabat, cum hoc modo fœdus in triennium concluſum ad biennium redigatur. Reginam Superiore anno quæ fœdere requirantur abunde præſtitiſſe, in quo ipſo fœderis ſubſtantia conſiſtat, hoſtemque ex ipſa Lotharingia ac Burgundia in ſe avertiſſe. Fœdus convento die à Rectoribus Sueciæ ſubſcriptum, quo minus ſtatim traderetur, Gallos præpoſtere inſtituto Coloniæ conventu in culpa fuiſſe. Cum inde Avauxius inficias ire non poſſet, quin præterito anno utiliſſimam Galliæ operam navaſſet Suecia, unam duntaxat elapſi anni nomine penſionem offerebat, detracta altera; aſſeverans, ni hoc acceptetur, nihil addere ſe poſſe, nec plus in mandatis habere; ſed ad Regem eſſe referendum. Cum Salvius præter alia reponeret: tantopere ipſius Galliæ intereſſe, Banerium ſubmiſſa quam primum pecunia firmari, ut is etiam citra fœdus omnibus modis ſublevari debeat; Avauxius contra à Rege ſuo anno ſuperiore geſta extollere: non plus daturum Regem, ne ad eas anguſtias redactus videatur, ut omnia, quæ Sueci cupiant, annuere, & ipſorum amicitiam non ſine ignominia emere cogatur. Denique præter mandatum ſe agere non poſſe. Eo minus autem Suecis ferendum videbatur, ſe iſta pecunia fraudari, quod documentum inde capere vellent, num Gallis fœdus revera cordi foret. Nam ſi ſerio Suecis jungi vellent, propter ducenties mille unciales negotium abrupturi non erant. Et mox iſtius cauponationis cauſa è Chaumontii ad Avauxium literis patebat, queis rogaverat; ut centies mille unciales ſummæ Suecis à Rege deſtinatæ decerperet, inter ipſos dividendos: *id enim Suecis hæreticis non nocere.* Et jam pridem omnis pecunia Suecis promiſſa ad Chaumontium collybo tranſcripta fuerat, ſed qui eadem ad alias res ſat libere abuſus erat. Pergebat inde Avauxius Salvio perſuadere, ut ea quæ offerebatur ſumma adquieſceret, multa incommoda memorans, quæ eventura eſſent, ſi ad ſuperiores utrinque res referatur. Tempus interim labi, & dimidium fœderis ſpatium abire, antequam id plene perficiatur. Aliarum interim penſionum diem cedere, quas cumulatas Regi ſuo exſolvere difficile ſit futurum. Fortaſſe utrumque diſcrepantia domo mandata accepturum; novarum dilationum anſam. Ea incommoda non abnuebat Salvius; quin addebat, Cæſareos hanc moram adverſus utrumque Regnum in emolumentum ſuum verſuros: Anglicum fœdus interim vado adhæreſcere; exercitus, & qui adhuc in Germania his partibus faveant, in deſperationem agi. Et ut eo magis Gallum urgeret, fatebatur, à multis ſe Principibus rogari, ratificationem inhibeat, quod ſpes jam alluceat ho- 1637.

1637. neſtæ à Cæſare pacis obtinendæ, quæ poſt fœdus pro deſperata ſit futura. Id quod & Avauxius non diffitebatur, addito, Viennæ decretum, Suecis ſummam pecuniæ, & Pomeraniam hypothecæ loco concedendam. Sed ut viciſſim terreret Salvium, memorabat: periculoſa in Suecos conſilia cudi. Nam ſtatim atque pace in ſoporem dati ſint, Pomerania iterum ejiciendos; ad quod non alio prætexto opus ſit, quam conſenſu Ordinum Imperii in Comitiis. Ita conclamatos Suecos fore. Cæſarem inſuper & Hiſpanum cum Polono fœdus iniſſe, & huic terra marique auxilia miſſuros ad vindicandam Sueciam. Cui rei jam primordia ſtruantur, dum adverſus conventa induciarum à Polono ad Gedanum vectigalia exiguntur. Igitur cavendum Sueciæ à Cæſaris pace, & Gallicam potius amicitiam amplectendam, quam fallaciis Auſtriacis aurem præbendam. Cui Salvius: Cæſareos utique declaraſſe, ſe Suecis ſatisfacturos, ſi Galliæ ſe litibus miſcere ſuperſedeant. Id an hoc fine factum, ut ipſos in ſoporem dent, ſibi non conſtare. Sane Suecos non ita ſomnolentos fore, ut Cæſarem deſtinatis circa Pomeraniam potiri patiantur. Nullam rempublicam nudis aliorum verbis confidere; & pacta validioribus firmamentis, quam atramento & charta ſtare. De trium Principum fœdere contra Sueciam inane commentum eſſe à Polonis dudum decantatum. Cæſarem & Hiſpanum non ita mente caſſos, ut Polonum Septentrionis Monarcham velint facere, ne ſi pater quidem aut frater ſit; cum non majus libramentum Monarchiæ, quam ipſi animo agitant, conſtitui poſſit. Et ſi detur inter eos ita conveniſſe; Suecis tamen eam curam ſomnum non abrupturam. Nam his licet dormitantibus Gallos, Anglos, Danos, Belgas nullo modo ferre poſſe, ut Auſtriaci, aut Polonus mari Baltico potiatur. Ruſſos quoque & Danos ultro ſe Polono oppoſituros; quod à conjunctione Sueciæ & Poloniæ certum exitium immineat. Cæterum de pace à diverſis quidem propoſitum, ſed in tractatus nondum à Suecis conſenſum, quoad perſpiceretur, quid ratificationi fœderis futurum ſit. Igitur non eſſe eam tam modicis obſtaculis remorandam, cum de ducentis millibus uncialium duntaxat controverſia ſit, & in Hollandos quotannis duo milliones prodigantur; ac nemo utiliorem Galliæ operam navare poſſit, quam Suecia. Sed cum Avauxius dejeraret, ſibi plus offerre non licere, & Salvio, quo minus quod offerebatur acceptaret, mandatum obſtaret, res utrinque ad Superiores referenda erat.

Circa alia Fœderi conjuncta Gallorum ſententia.

§. 74. Enimvero circa alia, quæ fœderi conjuncta erant, facilius conveniri poſſe videbatur. Et quidem ut à Rege bellum Ferdinando Cæſari indiceretur, poſt aliquam tergiverſationem Gallus annuebat. Circa communis pacis tractatus in arbitrio Reginæ relinquebat Gallus, num ipſa Legatos Coloniam mittere, an tractatus univerſos Hamburgum deducere vellet, in quam urbem omnes viderentur conſenſuri, præter Pontificem & Hiſpanum. Si neutrum horum arrideat, placere Regi, Coloniæ ſuos, Hamburgi Suecicos tractatus ſuſcipi. Quo caſu Regius miniſter, nulla agendi facultate inſtructus, Suecis Legatis adfuturus eſſet obſervandis quæ agerentur. Quod & Suecis pariter Coloniæ integrum ſit futurum. Hamburgi negotia Suecica & ſociorum in Germania, Coloniæ quæ Gallo cum Germanis, Hiſpanis, Italis intercedunt, expediri poſſe. Si à Cæſare impetrari nequeat, ut Germanici ſocii velut ipſius ſubditi ad tractatus admittantur, id obtinendum eſſe, ut Regiis Legatis ad iſtos proficiſci, & conſilia cum iiſdem conferre liceat, commodis ipſorum obſervandis. Si Regina Sueciæ Daniæ 1637. Regis mediationem admiſerit, eum Galliæ quoque Regi placere: ſin minus, Venetis à Regina probatis adquieſcebat. Sociorum cauſam tam Coloniæ quam Hamburgi paci includendam, ſuper qua prius inter ipſos conveniendum. Denique utramque Coronam pacis ſibi mutuo evictionem præſtituram. Circa ſatisfactionem Sueciæ fatebatur Avauxius injunctum ſibi, non pro tota Pomerania laborare, quæ modici Regni inſtar ſit, ſed pro parte duntaxat: & non obſcure Stralſundam inſinuabat, aut ſummum Rugiam inſulam, quo Suecis ſemper porta in Germaniam pateat, una cum Gallia coërcendis Auſtriacis. Et cum Salvius exciperet; ſolam Stralſundam, aut exiguam Pomeraniæ partem Suecis oneri fore, quod numeroſum ibi alendum ſit præſidium, ſperans ab Avauxio media ad eam rem propoſitum iri; hic tacebat. Mox expiſcandæ ejuſdem ſententiæ de portoriis mentionem injiciebat Salvius; de quibus Gallus frigide valde annuebat. Denique circa Palatinam cauſam judicabat Avauxius temperamentum inveniri poſſe, quod utrique parti ſatisfaciat; ſi Palatinus poſt mortem demum Bavari Electoralem dignitatem adeat. Ea quidem tunc inter iſtos diſputabantur.

De Anglorum animo dubitatur.

§. 75. De Anglicano fœdere iſthoc anno verborum affatim, rei nihil. Ejus Regis Legatus Arundelius Ratiſponæ illuſus, & in reditu apud Confluentes à præfecto Cæſareo adpoſitis cuſtodibus violatus, in Batavis apud Ludovicum Camerarium Legatum Suecicum ingenue faſſus erat; poſt tot inanes legationes in cauſa Palatina nil niſi armis effici poſſe. Nec ſe defore Regi hortando, ut fortia conſilia capeſſat, ac Sueciæ arctius jungatur. Paulo poſt & Reſidens Anglicus Boſvvelus apud Camerarium ultro mentionem injiciebat de fœdere mutuæ defenſionis & commerciorum inter Sueciam & Angliam; ſuper quo incundo ut is mandata è Suecia peteret monebat. Angliæ Regem non uno impetu, ſed pedetentim ad onus belli Germanici pertrahendum: ac ſi iſthoc fœdus prius ſucceſſerit, Regem ultro ad auxilium ferendum iri permotum. Sed quo minus ſolidi quid ſubeſſe hiſce crederetur, multa obſtabant. Qui aulam Anglicam penitus norant, ajebant; Anglos hieme ſemper bellum minari, æſtate nihil agere. Pontificis res agens Londini ſacellum ſibi apertum habebat more Nuntiorum. Poſt Arundelii adventum non modo Legatus Hiſpanicus longum cum Rege Angliæ habuerat colloquium, ſed & una cum Arundelio magnifico convivio interfuerat. Et vix credibile erat novum Romanorum Regem ita palam ſe ingeſturum fuiſſe Palatino negotio, niſi ſperaret, aliquid ſe conficere poſſe, quo amicitias pararet utiles imperium inchoanti. Quanquam enim circa idem tempus Palatinatus Inferior denuo Hiſpanis à Cæſare traditus eſſet; ſpes tamen aliqua circa eundem adhuc ſupererat. Eoque Taillerus Reſidens Anglicus adhuc Ratiſponæ hærebat, & Curtius à Cæſare ad Bavarum mittebatur, num alia ſatisfactione oblata ipſum movere poſſet, ut Palatinatu ipſe cederet, & Electoralem dignitatem deinceps linea Wilhelmina & Rudolphina alternis teneret, ſicuti quondam inter Ludovicum Bavarum, & ipſius è fratre Rudolpho nepotes conventum dicebatur. Quin & Taillero Regis Hungariæ nomine ſcripto ſignificabatur, ipſum adhuc 29. J. ſatagere, ut circa cauſam Palatinam Regi amplius ſatisfiat; ac circa dignitatem Electoralem etiam VVilhelmina linea durante temperamentum aliquod inventum iri. Id quod is Regi ſuo nuntiaret, ac mandatum ſuper eo negotio tractandi peteret. Quin & liber, qui pro Palatino in Anglia ſcriptus fue-

1637. fuerat, ſupprimebatur. Nec offendebantur Anglici in Gallia Legati, quod Galli Electoris nomen in Anglia Palatino tributum ſubticerent.

Fœdus inter Gallos & Anglos friget.
6. Febr.

§. 76. Sed & fœdus, quod Lutetiæ Gallos inter & Anglos cudebatur, languide procedebat, cujus capita in Angliam tranſmiſſa fuerant; ad quæ Rex declaraverat: Se quindecim naves bellicas Electori Palatino dare conſtituiſſe ad prædas mari agendas; quod ut majore juris ſpecie fieret, literas marcæ à Galliæ Rege eidem dandas: iis navibus alias adjungere civibus ſuis liberum fore. Paratum eſſe polliceri, ſe neque recta neque obliqua via adjuturum res Cæſaris aut Hiſpani, neque ſeorſim cum illis pacta initurum. Permiſſurum, ut quibus bellum cum Cæſare aut Hiſpano eſt, iis militem ſcribere per Britanniam liceat ad definitum duntaxat numerum. Viciſſim petebat, ne Galli, Sueci, Batavi ipſo non conſcio aut conſentiente pacem aut inducias faciant, donec eorum omnium adjuncto quoque Dano inſtituatur conventus; in quo proponant ſinguli, quas putent pacis leges æquas, ſuiſque rebus convenientes fore; invicemque ſe obligent, niſi obtentis iis, arma ſe non poſituros. Is conventus ut intra tres menſes habeatur. Poſtulata deinde omnium intra menſem perferantur ad Cæſarem, qui niſi eadem acceptet, tum ſe ad arcendam inferendamque vim cum illis omnibus fœdus facturum, quoad Proteſtantibus omnia quæ habuerunt, reſtituantur. Enimvero ſatis patebat, Anglum alieno damno impenſaque res ſuas agere, pacem velle ſui arbitrii facere; nec temere florentia ſuorum commercia bello turbaturum. Neque vero tractatus ille de fœdere aliorſum ſpectabat, quam ut idem ſe partibus venditaret, & tempus extraheret, quoad occaſio rei bene gerendæ elapſa, & belli facies mutata foret, ut poſtea culpam in alios conjicere poſſet, quod non plus ad rem conferre liceat. Et vero diſparia plane erant, quæ ſibi ſtipulabatur Anglus, & quæ ipſe viciſſim præſtare vellet. Claſſis iſta ad prædas magis agendas, quam ad juſtum bellum pertinebat, & non tam Hiſpano, quam Batavis & Hanſeaticis, in Hiſpania commercia exercentibus moleſta erat futura. Et ſi forte Galliæ litora tuta præſtaret, ad bellum tamen Germanicum nihil plane momenti adferebat. Unde & Rectores Sueciæ Fletvvodo tribuno, qui ſuperiore anno de Angliæ Regis in cauſam communem ſtudio teſtatus erat, ſimul militis ſcribendi licentiam, quantum citra fraudem ſtatus ſui fieri poſſet, obtulerat, mentione quoque fœderis & claſſis injecta, reſponderant: His mediis cauſæ communi haut conſuli. Quod ſi cæteri quorum intereſt, otioſos tantum ſpectatores agere velint, & ex alieno labore commodum ſuum captare, id ſecuturum, ut qui ſoli cum bello luctantur, tandem ſuccumbant, aut tædio arma abjiciant. Sic pulſis Principibus omnem ſpem reſtitutionis perituram, & vicinis Regnis maximum periculum incubiturum. Igitur ut ſerio cauſam ampl̄ectatur, Regem hortantur, & ut vel milite & pecunia ſibi adſiſtat, vel ſuis auſpiciis exercitum in Germania comparet, qui ſociatis conſiliis eundem ad ſcopum rem gerat; quo caſu Regina ipſi quicquid oppidorum inter Rhenum ac Viſurgim obtinet, ceſſura ſit, ubi pedem firmare, & inde in Palatinatum, aut alio arma inferre queat. Et quia id conſilium Regi probatum iri ſperabat, intra tres menſes, etiam ſi occaſio detur, pacem cum hoſte non inituros ſe pollicebantur, quo ſpatium is habeat mature rem expendendi. Ubi longiores moræ necterentur, excuſatam ſe Regina haberi cupiebat, ſi oblatas pacis conditiones ad Regni ſui emolumentum amplecteretur. Iſthanc Anglo factam oblationem Galli ex invidia erga ſe profectam arguebant, quod nunc tam liberales forent Sueci circa Weſtphaliam cedendam; cum antea tantas difficultates circa Philipsburgum moviſſent; ſic ut de Benfelda amplius verba facere nollent, etſi non mediocriter iſti oppido inhiarent. Oxenſtiernæ tamen tunc ratio ſatis conſtabat; ne Ordines Germaniæ ſuſpicarentur, inter Suecos Galloſque ſuper dividenda Germania conveniſſe.

6. Febr. Fletvvodo reſpondetur.

Angliæ Rex Suecos ad fœdus invitat.

§. 77. Paulo poſt in Sueciam adpellebat ab Angliæ Rege miſſus Joannes Barclaius, qui multis teſtabatur de Regis deſiderio priora amicitiæ vincula cum Suecis arctius adſtringendi, & quam fixum illi ſit Electoris Palatini reſtitutionem conſilio & re promovere. Quo fine Suecis milites conducendi licentiam apud ſe factam, quibus & inſuper terra marique auxilium ferre decreverit ex fœdere deinceps inter utrumque Regnum firmando. Cui maturando petebat quamprimum Legatos plena agendi facultate Hagam aut alio mitti, cum ſuis, qui ſtatim atque à Suecis dies locuſque congreſſui fuerit dictus, eodem ſe collaturi ſint, fœdus concluſuros, in utriuſque Regni emolumentum, & Palatinæ Domus reſtitutionem. Ex aliis autem iſtius Barclai ſermonibus colligebatur, ipſum Anglum haut quicquam in arma eruptururum, ſed tantum Palatino auxilia laturum, ſic ut Regi integrum maneret, quandocunque placeret partibus hiſce ſe ſubducere. Nec aliud nunc agi, quam ut ipſe quidem periculorum belli exſors Suecos conſtrictos teneat, ne bello ſe pro lubitu extricare poſſint. Unde Rectoribus Sueciæ haut arridebat ejuſmodi fœdere ſuper reſtituendo Palatino ſe illigare, ubi non viciſſim adpareret, quod operæ pretium ipſi facturi ſint, ubi res ſuccedat. Neque vero nunc aliæ conditiones offerri poterant, quam quæ Fletvvodo jam expoſitæ erant, ad quas nunc nihil præter inania verborum reponatur. Legatos porro Hagam mittere, antequam conſtaret, quæ Anglorum deſtinata forent, incongruum erat: & iſtæ miſſitationes multum temporis abſumebant, oculoſque omnium advertebant, cum ſatius foret, nullo ſtrepitu tractatus peragi. Et quia per Reginæ minorennitatem fœdus inconſultis Regni Ordinibus concludi non poterat, nullibi commodius quam in Suecia de fœdere agi poterat. Patebat igitur hæc omnia ab Anglo oſtentationis cauſa duntaxat fieri, velut & ipſe aliquid ad cauſam communem conferret. Quo fine & tenuis ſortis homo miſſus erat, nullis mandatis ſuper legibus fœderis quid proponendi. Placebat tamen ita reſponſum concipi, ne anſa præberetur Anglo querendi, ſe ſuper bello Germanico fœdus pangere voluiſſe, ſed Suecos abnuiſſe. Probari à ſe congreſſum Hagæ inſtitui, & ne qua mora ſit negotio confeſtim ſuſcipiendo, Ludovico Camerario mandatum, ſtatim atque Legati Regii eo venerint, cum ipſis tractatus ordiri. Addebant tamen, moleſtum ſibi eſſe, ita remiſſe rem geri, & cum ipſi ſub belli onere gemant, votis magis & verbis, quam reipſa ſibi ſubveniri. Quod ſi alii quorum æque intereſt, manum operi demum aliquando admovere nolint, vitio datum ſibi non iri, ſi & ipſi proprio commodo etiam cum aliquo detrimento cauſæ communis velificentur, ac bello ſe ſubducant. Ideoque optaſſe, ut paulo diſtinctius mentem ſuam ſuper legibus fœderis expoſuiſſet Rex, quo & ipſi per minorennitatem Reginæ rem maturè trutinare, ac legatos idoneis mandatis inſtruere potuiſſent. Quin tractatuum ambages in compendium redigi poſſe, modo Regi declarare placeat, utra ex conditionibus Fletvvodo expoſitis ipſi arrideat. Enimvero non obſcure patebat, id quidem De fœdere fœdus

Suecorum de ea re judicium.

Sueci reſpondent. 5. Junii.

1637 Anglicano [illegible]exigua.

fœdus inane fore. Ac ſpargebant ipſi miniſtri Anglici, promiſſis ſuper Palatinatu ſibi factis Regem adquieſcere. Obtuliſſe Auſtriacos Inferiorem Palatinatum gratis reſtituendum. Superiorem acceptis ſex millionibus, cujus pecuniæ partem ipſe Hiſpanus ſit præbiturus redimendæ Anglorum amicitiæ; eam enim legem additam, ut viciſſim Anglus cum Auſtriacis & Hiſpanis fœdus ineat adverſus ipſorum hoſtes. De dignitate Electorali Anglos non magnopere laboraturos, modo ejus recuperandæ in futurum aliqua ſpes Palatino fiat. Ea de cauſa conſilium de claſſe Palatino danda retractatum. Et judicabant ſagaciores, Anglum rumore armorum terra marique parandorum, ac fœderis cum Gallo Suecisque oſtentatione Auſtriacis ſcrupulum voluiſſe injicere, ut æquiores in cauſa Palatina conditiones ferrent.

De matrimonio Reginæ cum Palatino Electore propoſitio.

§. 78. Cum Barclaio ſimul adpellebat Eleazarus Borthvvicus Sacerdos, cui cum uno atque altero è Sueciæ proceribus commercium literarum excultum fuerat, qui epiſtolas à Marchione Hamiltonio ad Regni Drotzetum Gabrielem Oxenſtiernam, Archiſtrategum Jacobum Gardium, & Cancellarium Axelium Oxenſtiernam afferebat, ſuper matrimonio Reginæ cum Palatino Electore proponentes. Quibus & de connubio inter Carolum Guſtavum Palatinum, & Reginæ Bohemiæ filiam addebatur. Enimverò his hautquidquam placebat, fœdus Anglorum tanti emere; nam addiderant Angli, fœdus ſe non concluſuros, ni connubium id ſuccederet. Et præterea, quæ Dano repoſita erant, obſtabat diverſitas ſacrorum, afflicta Principis fortuna, & quod ea occaſione Regnum facile nova lite involvendum foret. Apud Hamiltonium tamen ea res mollibus verbis excuſata, velut minorenne Regina hac de re agere per leges Regni non liceat.

Colliſio Legati Suecici & Anglici. 9. Febr.

§. 79. Paulo ante Lutetiæ colliſi inter ſe fuerant Legatus Suecicus, & Anglicus Hugo Grotius, & Leiceſtrius Comes, cum Batavorum Legatus Lutetiam publica pompa ingrederetur. Miſerat huic obviam carrucam ſuam Grotius, miſerat & Leiceſtrius Comes cum omnibus domeſticis ſuis, cum paucos Grotius miſiſſet. Sueci locum ceperant ante Anglos, & tenuerant aliquandiu. Cum rixa oriretur, & educerentur gladii, Mareſchallus Forcæus, qui Legato introducendo à Rege miſſus fuerat, ſe interponebat. Cum Sueci nihil ſe iniqui facere oſtenderent, Forcæus dicebat; Henrici III. temporibus decretum, ut Angli Suecos præcederent. Sueci reponebant, neſcire ſe, an eo tempore legatio aliqua è Suecia in Galliam venerit: nec Gallorum ipſis judicium obſtare poſſe: ſe Regni antiquitate juſtiſſima cauſa niti. Sed cum impar futurum eſſet vi certamen, Sueci conditionem, quam Forcæus ferebat, ſine juris ſui detrimento accipiunt, ut utraque carruca pariter pompa diſcederet. Querebatur poſt apud Grotium Leiceſtrius, quod de priore loco ipſi ceſſum non fuerat, cum Daniæ & Norvvegiæ antiqui itidem Regni Rex Anglis concedat. Cui Grotius; quid alii faciant, & qua de cauſa, ſibi non conſtare. Nec ſi hoc eſſet, id Sueciæ jus lædere. Quod Sueci ſero Chriſtiana ſacra ſuſceperint, ad rem nihil facere, cum etiam pagani, & Muhammedani pari jure regnent. In fœderibus cum Gallia initis alteras ſemper tabulas Sueciæ nomen priore loco ferre; cum tamen olim receptum fuerit, ut Angli ſemper Gallis priore loco ceſſerint, etſi proximis annis controverſiam moverint. Et ſane quæ poſt proferebatur fœderis inter Gallum Anglumque formula, in utroque exemplo Regis Galliæ nomen priore loco exhibebat. Etſi hac in controverſia Gallos tunc Anglis favere comperiebatur. Et relationem hebdomalium, (*gazzettas* vocant) opifex, qui nil niſi conſultis potentibus facere ſolitus erat, *cum id factum narraret, quod commode omitti* poterat, data opera Anglorum nomen Suecis præpoſuerat, & controverſiam eam compoſitam ſcripſerat. Quorum utrumque cum emendari poſtularet Grotius, fruſtra erat. 1637.

Fœderis inter Gallos & Anglos difficultates.

§. 80. Porro in fœdere quod Gallos inter & Anglos tamdiu coquebatur, hi quidem Palatinatus reſtitutionem potiſſimum urgebant, eamque capitibus fœderis utiq; inſeri poſtulabant; & tamen non niſi naves aliquot viciſſim offerre, & bello tantum in Cæſarem, non item in Hiſpanum miſcere ſe volebant. Gallis contra iniquum videbatur, Palatinum negotium, infiniti forſan belli cauſam, ſuſcipere, niſi Anglia in totam belli ſocietatem deſcenderet; præſertim cum Hiſpani magnam partem provinciæ, cujus reſtitutio quærebatur, poſſiderent. Et revera abſurdum erat, illi ſe tantum hoſtem velle profiteri, cui nocere non poteras. Proponebant quoque Angli de Lotharingiæ reſtitutione, velut per eam Palatinatum redemturi. Quod Gallis nulla ratione ſubnixum videbatur, cum ipſi eam regionem ſuis armis occupaſſent, nec ea Angliam quidpiam tangeret. Contra Galli Batavos fœderi includere, ac ſimul controverſiam ſuper imperio maris, & piſcatione abolere cupiebant; id quod cum Angli abnuerent, ea lis in ſuſpenſo relinquebatur. Tandem capita fœderis deſignabantur, ſed tunc demum valitura, quando Sueci & Hollandi in eadem conſentirent; quo fine Hamburgi congreſſus legatorum proponebatur. Interim quid inter iſtos ageretur, Suecos juxta & Hollandos clam habebatur. Moræ culpam Angli in Gallos conjiciebant, quod hi abſque ſociorum conſenſu nihil concludere vellent. Contra miniſtri Gallici, etſi palam diverſa ſimularent, clam fateri non dubitabant; ab Anglia nihil ſe proficui expectare, eoque nihil cum ipſa circa fœdus concluſum; ſed ad conventum ſociorum id rejectum. Interim per tractatus eam detineri, ne Hiſpano ſe adjungat, aut alias noceat.

Ad id fœdus Suecia invitatur.

§. 81. Reginam Sueciæ Galliarum Rex per Rorteum, Anglus per Averium invitabat, ut Hamburgum legatos idoneis cum mandatis mitteret, qui ſuper communi illo fœdere ibi concluderent; cujus tamen capita ſimul non transmittebantur. Rectoribus Sueciæ dudum quidem in votis fuerat, Anglum in hoc bellum deſcendere: maluerat tamen cum ipſo ſolo paciſci, quam alienis tractatibus accedere. Averio tamen reſpondent; capita fœderis prius inſpicienda, quam certi quid ſtatui queat; & noſcendum, quo fundamento totum negotium innitatur. Cæterum ſe nihil intermiſſuros, quod ſtringendæ arctius inter utrumque Regnum amicitiæ, ſimul cauſæ communi, & reſtituendo Palatino faciat. In eundem ſenſum Hollandi Boſvvelo miniſtro Anglicano reſpondebant, quibus & ipſis capitum fœderis copia non erat facta. Neque iſti ultro ea petere volebant, nec Boſvvelus ea communicare, niſi rogatus, aut ni noſſet Hollandos certo legatos miſſuros. Mox idem capita fœderis prælegebat quidem, ſed exemplum tradere abnuebat. Nec Hollandi certi quid conſtituere volebant, niſi re cum Arauſionenſi Principe communicata, qui tunc Bredæ obſidio vacabat. Sed & diſſidii ſemina Anglos inter Belgasque gliſcebant ob halecum piſcationem, & incommode accidebat mors Charnaſſæi Legati Gallici, qui id negotium magno ſtudio urgebat. Tandem tamen Hollandi miniſtrum ſuum in Dania Carolum Crocovium Hamburgum ſe conferre jubent, viſurum quid ibi gereretur. Ita in ancipiti adhuc erat fœdus, & parum ſibi de eo- 23. Auguſt.

dem

1637. dem prudentes pollicebantur, quod Angli florentia ſua commercia bello hautquidquam turbaturi viderentur; & inter Gallos Angloſque non modica diffidentia emicaret, dum Galli per Normanniam manus in naves, merceſque Anglicas injiciunt in penſationem earum navium, quas ceperant de Gallis Angli, ideo quod per Gallos libere uti Hiſpanienſi navigatione non ſinebantur. Et Daniæ Rex Salvio familiari ſermone dixerat; ſe caput ſuum pignori expoſiturum, ſi Anglus quidquam ad reſtituendum Palatinum, aut communem Proteſtantium cauſam conferret. Tandem tamen in Sueciam exemplum fœderis tranſmittebatur, ac denuo per literas Angliæ Rex petebat, ut Regina Hamburgum aut Hagam legatos cum idoneis mandatis mitteret, ſe utrinque ſuos miniſtros tractandi facultate inſtruxiſſe. Et jactabat Averius Hamburgi apud Salvium; Regem ſuum ante hac Regis Bohemiæ cauſam non probaſſe, eoque nec ſuſcipere eandem voluiſſe: nunc innocentibus liberis auxilio deeſſe non poſſe. In aula Anglicana jam factionem Gallicam Hiſpanienſi, quæ huic negotio hactenus obſtiterit, prævalere. Suppetere Regi media bello gerendo, ſi vel maxime Parlamentum nihil pecuniæ conferat. Et tamen cum eo ipſo tempore Grotius Lutetiæ Anglicum Legatum urgeret, ut Anglus ad bellum ſaltem quid pecuniæ ſuppeditaret, iſte dixerat, pecuniis carere Regem; Grotio non reticente; cum Europæ prope totius commercia in Angliam corriventur, fieri non poſſe, quin multum inde increſcant Regis vectigalia, quæ tunc ad ſex milliones librarum Anglicarum adſcendere ferebantur. Quanquam autem Angli ſerio circa fœdus ſatagere videri volebant; pauci tamen de iſto ſpei quid ſibi conceperant. Et utut tractatus demum procederet, magnæ tamen ſe difficultates objecturæ erant, ideo quod à ſingulis ſua poſtulata proferenda, & ubi omnibus æqua fuiſſent viſa, Cæſari tranſmittenda eſſent. Quæ inter diverſa ſtudia ac diſcrepantes utilitates male cohæſura, ac ſe mutuo deſtructura videbantur, tot capitibus difficulter in unum conſpiraturis. Et præcipue Hollandi ægre in bellum adverſus Cæſarem permoveri poſſe credebantur, qui tamen præcipuus fœderis ſcopus erat. Rectoribus tamen Sueciæ, etſi nulla ſucceſſus ſpe, tractatus recuſandi non videbantur, quod hoſti inde ſuſpicio injiceretur, & fortaſſe ſubſidii quid & licentia militem copioſe conducendi obtineri poſſet, conciliatis quoque ductorum Scoticorum animis. Per tractatus quoque poſſe inveſtigari, quæ nunc occultentur. Saltem quæ circa Pomeraniam Gallorum & Anglorum mens foret, adpariturum erat; quos cæca jam eo nomine invidia æſtuare, non minus quam quondam circa Boruſſiam, haut obſcura ſuſpicio erat. Certe Anglici miniſtri, quibus rationibus Brandeburgicus niteretur, ad unguem callebant; quorum intimos ſenſus ut expiſcaretur Grotius, Lutetiæ iſtos ſubinde urgebat; promerent, quibus legibus Suecos pacem facere æquum judicarent. Eoque pro re nata Sueci circa id fœdus tractare, aut concludere decreverant, quantum ſibi expedire videretur.

[...]avii poſtulata. 23. Martii.

§. 82. Eodem anno VVilhelmus Landgravius à Suecis poſtulabat, ut quæ ipſi per VVeſtphaliam obtinebant loca, ſibi cederent, ſimul milite, argento, annona, adparatu bellico ſe juvarent. Ea

Sueciæ Rectorum conſiderationes.

res cum in Senatu diſceptata foret, non inutile quidem videbatur ejus Principis amicitiam colere, velut qui primus Suecorum fœderi in Germania acceſſerat, & ad poſtremum perſtiterat; ſimul expediebat aliquos Germanos Principes in partibus manere autoritati inter milites conſervandæ, & ad favorem armis ſuis conciliandum. Viciſſim animo obverſabatur, iſtorum Principum ſingulos ſua ſibi peculiaria agitare deſtinata; & hactenus diſtortas valde armorum & conſiliorum vias iniſſe. Eoſdem per ſeparatos tractatus facile ſibi conſulere ſolere; nec niſi cum Suecorum fortuna loqui, & ubi non omnia ex iſtorum voto ſuccedant in eoſdem invehi, quæ ſibi diſplicent carpere, parum conſiderantes quid rerum conditio ferat. Inſuper mira ſui æſtimatione turgere, & omnia ad proprios ſibi fines referre. Et ipſe Landgravius ſuæ mentis & conſiliorum ſat ſpeciminum dederat. Igitur cenſebant Rectores Sueciæ; ſi Anglia in bellum pertrahi non poſſit, in præſenti ſtatu rationes cum Landgravio relinquendas, ut penes ipſum ſit, copias ſuas Suecicis jungere, aut propriis auſpiciis rem gerere; modo amicum ſe exhibeat; quem viciſſim non deſtitui expediebat. Quod ſi autem Anglia in bellum deſcendat, efficiendum eſſe, ut iſte Anglicis copiis ſocietur. Eoque iſti reſpondebatur; quæ peteret jam præſtare penes Sueciam non eſſe: ſed ſi ſocietas cum Anglis coëat, (quod negotium ut ſtudioſe urgeret, monebatur,) occaſionem fore poſtulatis ipſius annuendi. 1637.

§. 83. Ab eodem paulo ante obitum Joannes Henricus Gunterrodius tribunus cum mandatis in Sueciam miſſus erat; qui morte Landgravii interveniente, quod ſibi injunctum erat nomine ipſius Viduæ & liberorum expedire conſtituerat. Is ergo ſuperioribus poſtulatis addebat; ut Landgraviæ Meppam à Cniphuſii hæredibus redimere liceret; quæ ab Hollandis obtinerentur ſubſidia, ſibi tranſcriberentur: ipſius ratio in futuris pacis tractatibus haberetur; ac ſi per adverſam fortunam ditione exuatur, ſedecim uncialium millia, à Guſtavo quondam Rege promiſſa, in penſionem annuam ſibi liberiſque exſolverentur. Ipſa viciſſim pollicebatur in partibus conſtantiam, nec inſcia & non conſentiente Regina quidquam cum hoſte acturam, aut concluſuram, utut forte ſeparati tractatus offerantur. Paulo poſt Hermannus VVolfius Legatus apud Caſſellanos Suecicus literas à Landgravia adferebat, quibus ſignificabat; ſe mariti ſui deſtinata conſtanter perſecuturam; ſimul à Regina noſſe cupiebat, qua ratione fœdus Sueciam inter & Haſſiam conſervari poſſit; expoſitis difficultatibus, quæ poſt mariti fata ipſam premebant. Iterata Landgravii poſtulata.

Enimvero circa Gunterrodii poſtulata non parum ſcrupulorum occurrebat. Tanti momenti oppida gratis prodigere non placebat: argenti penuria ipſi premebantur: militem alteri concedere, ſuo arbitrio rem geſturo, parum tutum erat, & ea res quondam fortunam Sueciæ in Germania ſubruerat. Melander ſuſpectus, Belgarum conſiliis plane obnoxius, queis ſua tantum commoda ſpectabantur. Nec Haſſici conſiliarii omnes in Suecos proni, qui non dubitaturi erant cum Cæſare tranſigere, ſi commodum ipſis videretur. Res Haſſiæ infirmas, quæ Caſſellis amiſſis, quod ſocordia aut proditione præfecti facile contingere poterat, plane collabebantur, Haſſis deinceps ſatis habituris, ſi Cæſaris gratiæ utcunque adrepere detur. Accedebat nunc lubricus Haſſiæ poſt obitum Principis ſtatus, & num provincia ac miles in fœminæ poteſtate futurus eſſet. Eoque neceſſum erat, ſi tanti momenti loca Haſſicis tradenda eſſent, ut Sueciæ viciſſim caveretur, iſtos arma conſtanter pro communi cauſa geſturos, ac non niſi ejus conſenſu depoſituros. Igitur Legato capita quædam proponuntur, ad quæ ipſius declaratio poſtulatur: Ut omnia quæ concludenda ſint, ab Haſſiæ Ordinibus adprobentur; ſimul demonſtretur, tutelam filiorum Landgraviæ jure competere: armorum directio penes Reginam ſit, conferenda in quem ipſa velit; ac ut præcipue ſummum ducem conſtituere Conditiones à Rectoribus Sueciæ propoſitæ.

1637. ſtituere penes ipſam ſit; ut omnes duces militesque Sueciæ pariter ut & Landgraviæ juramento obſtringantur: capta aut porro capienda per Weſtphaliam loca utrique fidem dent. Landgravia aut Ordines Haſſiæ de induciis aut pace nihil decernant, niſi cum conſenſu Reginæ; & ſi tale quid ab iſtis fiat, miles ac oppida capta penes Suecos maneant. Regina Legatum ſuum apud exercitum in VVeſtphalia habeat, è cujus conſilio negotia belli ac pacis gerantur. VVeſtphalicus exercitum cum Banerio, aut qui in ejus locum ſubierit, diligenter conſilia communicet, & prout res exegerit, auxilium ferat, admittatque; ac ſi uterque exercitus conjungendus ſit, penes Banerium ſumma Imperii maneat. Circa hæc capita ſi Reginæ ſatisfiat, parata erat circa traditionem oppidorum in VVeſtphalia Landgraviæ gratificari. Sed cum Legatus ſuper hiſce nihil in mandatis haberet, nec iis, quæ ab ipſo differebantur, Rectores Sueciæ adquieſcere poſſent; ipſo Legato ſuggerente reſponſum: cum plenis mandatis ad Landgraviam mittendos, qui ſuper omnibus, quæ ad Sueciæ ſecuritatem, & ipſius deſideria pertinent, tranſigant. Interea ipſa res bellicas ex fœdere ita adminiſtret, ut Suecis, ubi opus ſit, auxilium ferat, nec hoſti anſam præbeat diffidentiam inter ipſos ſerendi, aut plane eorum amicitiam ſeparandi. Reginam viciſſim in omnibus tractatibus Haſſiæ commoda curæ habituram.

6. Dec.

Ragotzii legatio irregularis. 27. Sept.

§. 84. Circa idem tempus Holmiæ nova forma Legati adpellebat Henricus Meerbottus, qui ſe Legatum Plenipotentiarium Principis Tranſſylvaniæ Georgii Ragotzii ad Proteſtantes Imperii Ordines & Regnum Sueciæ ferebat. Is primo ſolita aliis Legatis pompa in Senatum deduci recuſabat, quod negotium ſecretum, & ipſe Sacerdos foret.

29. Octobr. Cum Senatum ingreſſus eſſet, literas, legationis ſuæ fidem facientes ut exhiberet, poſtulatum. Ille negabat, alias ſibi eſſe, quam quas proferebat; quibus jubebatur à Ragotzio varios artifices in Germania conductos in Tranſſylvaniam deducere. Ideo autem his ambagibus negotium iſtud involutum, ne forte è ſuſpectis locis venienti, & per Poloniam eunti literæ adimerentur, & ipſe in carcerem daretur. Unde & abſolvendæ diſſimulationi à Poloniæ Rege commeatum pro iſtis artificibus obtinuerat. Si de mandato ſuo dubitaretur, juſſum ſe juramento id confirmare. Ni hoc ſufficeret, injunctum ſibi tractatibus ſuperſedere. Cum objiceretur, inuſitatum eſſe, Legatos tali modo fidem ſibi facere; dicta repetebat; aliud ſe procuratorium non potuiſſe adferre, nec ad cæteros Principes aliud ſibi eſſe. Mandatum ſibi tentare, quid in Suecia efficere poſſit. Si negotium heic non ſuccederet, ad alios quoque proficiſci omitteret. Exponebat inde mandata ſua ipſius Ragotzii, uti ferebat, manu occultis notis ſcripta, quæ ipſi in ſclopeto minori jam Gedanum prægreſſo per certum nuntium allata ſint. Orabat per omnia ſacra, ut negotium id habeatur ſecretum, cujus in Tranſſylvania præter Principem ipſe ſolus cum Joanne Henrico Alſtedio, & alio Theologo nemo conſcius fuerit. Addebat graves querelas de Paulo Straſburgio, velut, qui olim in Principem ſuum calumniatus fuerit, de quo vindictam ſumendi occaſionem ipſi non defore. Inde ex notis ſuis evolvebat capita fœderis, quod Ragotzius meditabatur, fere cum illis congruentia, quæ olim cum eodem agitata fuerant. Ita veluti legationis ſuæ plenam fidem feciſſet, ſat importune contendebat, ut ſolenni ritu ſibi Senatus daretur. Enimvero Rectoribus Sueciæ abſurdum videbatur, honorem Legatis ſolitum tribuere, aut in tanti momenti tractatus deſcendere cum eo, qui mandata idonea proferre non poterat; nec tanti videbatur aliorum ſe ludibrio exponere. Igitur reſponſum: Probari Rectoribus Sueciæ ſtudium Principis circa ſuſtentandam cauſam communem Proteſtantium; optaſſe, ut Meerbottus ad tam ſalutare negotium, idoneo procuratorio inſtructus fuiſſet, ut id ſtatim ſuſcipi & expediri potuerit. Sed quia rite demonſtrare non valuerit, ſibi facultatem de eodem agendi conceſſam, non potuiſſe ad publicæ audientiæ honorem admitti, more inter Reges & Principes uſitato. Nec aliud videre quid nunc agendum, niſi ut Meerbottus interea ad alios proficiſcatur, & à Ragotzio juſtas literas fiduciarias petat; quibus inſtructus ſi redeat, debito ſtudio voluntati Principis occurſuros. Quo reſponſo iſte adquieſcere nolebat: faſſus quidem hunc modum fidem faciendi inuſitatum eſſe; Principem tamen ſuum haut unquam alias literas miſſurum. Ita iſte multa fremens re infecta diſcedebat. 1637.

Danica.

§. 85. Circa initium hujus anni Daniæ Rex non nihil ſuſpicionis Sueciæ fecerat, quod claſſem pararet, munimenta limitanea Scaniæ ipſe luſtraret, inſtrumenta bellica ſtrueret, pecuniam conquireret. Etſi peritiores judicabant, haut temere aperta vi quid tentaturum, pleriſque Senatorum pacis dulcedine à bello abhorrentibus; & quia certo ſibi perſuaſerant, Sueciam belli Germanici mole utique tandem ſuccubituram. Poſt comperiebatur, claſſem ideo armari, quod Elector Palatinus ex Anglia claſſem educturus diceretur, ne forte per Danica maria prædas ageret. Simul quia naves aliquot in Albi diſponere conſtituerat vectigali per vim tuendo, quod Cæſaris decreto iterum revocatum erat. Quæ naves aplauſtria Holſaticis inſignibus notata præferre debebant, ne Imperii Germanici Majeſtas violata videretur, ſi Danica aplauſtria in fluminibus Imperii conſpecta fuiſſent.

Polonus fruſtra Suecos laceſſit.

§. 86. Aſt Poloniæ Rex poſitis ante portum Gedanenſem armatis navibus vectigal ibi exigere cœperat; ſecus ac pactis induciarum cum Suecis cautum erat, ſine dubio hiſce irritandis. Et credebatur Cæſaris inſtinctu id factum ad Sueciam cum Polonis committendam. Ac jam multi Cæſarei ductores, quos inter & Sparrius, Warſoviæ agebant, ut ſi Suecia eo nomine quid moveret, in Livoniam irrumperent. Enimvero Suecis ad iſtud connivere placebat, quod Polonus hoc facto proprios ſubditos, aliosque populos offenderet, portu Gedanenſi utentes, Anglos, Danos, Hollandos. Et ſi in bellum adverſus Gedanenſes erumperet, proprias vires attriturus, inſuper Suecis anſam præbiturus erat eam urbem ſibi conciliandi. Nam ſi forte bello Turcico aut Ruſſico Polonus diſtringeretur, tunc demum tempus erat quærendi, quare induciæ violatæ forent. Et quia vectigalia iſta eos potiſſimum onerabant, qui Suecis quondam Boruſſiam inviderant; ſtolidum videbatur, ob iſtos liti ſe non neceſſariæ ingerere; cum id caput magis propter iſtos, quam propter Sueciæ commoda pactis inſertum foret. Verebantur & hoc, ne ſi ipſi ſuper iſto vectigali quererentur; Poloni anſam arriperent ſuper introductis per Suecos in Livonia portoriis controverſiam movendi. Daniæ tamen Rex paulo poſt nonnullas naves mittebat, qui Polonicas ora Gedanenſi depellerent, quarum duæ Hafniam abſtrahebantur, reliquis Pautzcam fugatis. Ac credi volebat, iſta vectigalia privato Iſaaci Spiringii auſu tentata; quem ſi deprehendiſſet, veteri ex odio piratæ ad morem tractare conſtituerat. Revera tamen intolerandum Daniæ Regno duxerat, ſi quis alius præter ipſum & Suecos claſſem in mari Baltico habere inſtitueret. Poſt tamen compertum, negotium iſthoc ab Auſtriacis & Hiſpanis promanaſſe, quorum

cupi-

cupidinem Maris Baltici invadendi toties irriti conatus nondum extinxerant. Fridlandi enim deſtinatis per Suecos everſis non tamen ceſſarunt Poloniæ Regem ſtimulare, ut vectigal à Gedanenſibus exigeret, quo obtento paratum iri pecuniam ſtruendis navibus, lapſuque temporum portus ejus dominium vindicari poſſe; quo negato Regi juſtam præberi cauſam urbem refractariam in ordinem redigendi. Eo fine cum poſt pacem Pragenſem res ipſorum in Germania ſecundo vento ferrentur, conſtituerant Polonum pecunia ac milite, aliiſque rebus juvare, ut ipſi ope ſocii & affinis Regis eo loco potirentur, unde Belgas juxta & Arctoa Regna in ordinem redigere poſſent. Eo fine clientes ſuos in Polonia hortati ſunt, ut Gedanenſes Regi, Ordinibusque quam maxime inviſos redderent, inter alios inſigni opera uſi Georgii Oſſalinskii tunc Vice-Cancellarii. Is à Ferdinando II. Principis Imperii titulo mactus, (Carolus V. majoribus ipſius Comitum dignationem tribuerat,) expromendo viciſſim grato animo Auſtriacum matrimonium & vectigalis Gedanenſis inſtitutionem ſumma vi ſuaſit, ac uti ſumma Uladislai gratia florebat, familiari quotidie colloquio iſtum incendit: Vectigal Gedanenſe utique eſſe vindicandum, quo & autoritatem ſibi aliquam in Polonia comparare, & hæreditarium regnum aliquod vindicare poſſit. Excepto enim Regio vocabulo non majore potentia in regno ſuo pollere, quam Senatus alicujus Principem, Ducem Venetorum & Genuenſium, cum infimus Nunciorum Terreſtrium conſiliis Regiis ſe opponere valeat. Quamdiu portubus & claſſibus deſtituatur, Sueciam nunquam recuperandam. Haberet ergo rationem commodi ſui & poſterorum, ac Gedanenſi portu potiretur, ex quo affatim argenti proventurum ſit, ſtruendis claſſibus, & Polonis coërcendis, nec tantis conatibus Auſtriacorum auxilia defore. Quibus rationibus adductus Uladislaus iſthoc anno vectigal Gedanenſe exigere ſtatuit. Aſt Gedanenſes avitæ libertatis tenaces, ac imminenti tempeſtati precibus & hortatibus primo, ac demum vi armisque occurrere parati, Legatos Warſoviam miſere, qui demonſtrarent, olim ob violata ſua privilegia, inſtitutumque contra Boruſſiæ antiqua jura vectigal maritimum ſeſe Crucigerorum imperio ſubtraxiſſe, ac Caſimiro Regi anno 1454. ultronea deditione ſubjeciſſe, pro ſe & ſucceſſoribus ſuis ſponte pollicito, ſe Boruſſiæ jura & privilegia conſervaturum, ac mutato Principe mutatum etiam & ſublatum iri oppreſſionem. Id quod à reliquis Poloniæ Regibus renovatum, ab ipſo Uladislao confirmatum ſibi innoxiis, ac de Rep. Poloniæ, familiaque Regia ſuperioribus Suecorum bellis optime meritis malevolorum invidia eripi doleant, ac enixe petant, ut res in priſtino ſtatu permaneat. Aſt Uladislaus ingratam orationem adſpernatus, ad deſtinata utique perficere cupidus, Spiringiis fratribus, Pillavienſis quondam ſub Guſtavo Rege vectigalis autoribus, Gedanenſis quoque portorii exigendi curam demandat; quem in finem tres bellicæ naves ad oſtium Viſtulæ excubare juſſæ, quæ omnes portu iſto utentes ad vectigal exſolvendum adigerent. Sed Gedanenſes defenſioni libertatis ſuæ intenti, nullam navem è portu ſuo ſolvere patiebantur, extrema quoque experiri parati. Id factum maxime Regem Daniæ commovit ob interceptum vectigalis Oreſundici emolumentum, ut non expectandum ſibi duceret, quoad Poloniæ Rex juſtam claſſem in Mari Baltico proventibus ſuis adeo exitioſam comparaſſet. Igitur miſſis ſuis navibus cum Polonis fere inermibus nec ad prælium paratis nocte intempeſta ſuperveniſſet, nullo negotio captas in Daniam avexit, & è ſuis ad Gedanum reliquit, qui portus libertatem tuerentur. Ita navigatio per aliquot menſes intercepta rurſum inſtaurata eſt. His ſuper navibus abductis Uladislaus acerbiſſimis literis ad Daniæ Regem ſcriptis expoſtulavit, inter alia his quoque verbis uſus: *Quare integris huma-* 29. Dec. *nis juribus, ſalvaque ſecuritate publica, & amicitia noſtra nihil grave & acerbum à Serenitate Veſtra expectare poteram, nedum ut tam inopinata injuria atque hoſtilitas ad nos portumque noſtrum navigaret, noctisque inſidiis adverſus duas naves, hominesque & dignitatem noſtram uteretur. Digna res tenebris, niſi ultra ipſa duraſſet, nihilque eorum palam & interdiu omiſiſſet, quæ rei acerbitatem atque indignitatem augerent. Novum ſane & inauditum jamdiu injuriarum exemplum, ac non amicis viciniſque modo indignum, ſed ne barbaris conſuetum.* Ad eas Daniæ Rex reſpondit: invitum 13. Januarii ſe mercatorum precibus adductum feciſſe, quo- 1638. rum merces ſitu corrumperentur, & quod vectigalia ſua imminuerentur. Tum ſibi ob ſupremum Maris Baltici dominium commerciorum protectionem eo in mari competere. Nec multo poſt naves Polono reſtituit, ea tamen lege, ut ne amplius iiſdem ad receptam hactenus navigandi rationem turbandam uteretur. Interceptæ quoque ſunt eo anno literæ à viro rationum Auſtriacarum ſcientiſſimo ad amicum quendam ex Hungaria perſcriptæ, in quibus hæc verba extabant: *Quamdiu ſeptentrio in eo, in quo jam verſatur, cardine manebit, nec domus Auſtriaca hoſtes everti, nec univerſalis Monarchia Eccleſiæ Catholicæ, totique orbi ſaluberrima ſolide fundari poterit.* Enimvero Auſtriaci hoc licet conſilio excuſſi paulo poſt tamen ſuper emendo portu Memelenſi ab Electore Brandeburgico Georgio Wilhelmo egerunt, inani ſucceſſu, cum ſuo ſibi jumento malum arceſſere ſtolidum haberetur.

SAMUELIS PUFENDORFI RERUM SUECICARUM LIBER DECIMUS.

EPITOME.

1. *Facies rerum ſub initium anni.* 2. *Remedia malorum ſeparata pax, aut fœdus Gallicum. Separatis tractatibus non fiditur.* 3. *Fœdere Gallico opus eſt. Venetorum mediatio acceptatur.* 4. *Belli difficultas. Decretum Ordinum Sueciæ.* 5. *Negotiatio circa fœdus Gallicum.* 6. *De belli indictione.* 7. *De numero copiarum.* 8. *De religione. De duratione fœderis.* 9. *De ſubſidiis.* 10. *De loco tractatuum.* 11. *De ſociis.* 12. *De guarantia.* 13. *De induciis & quibuſdam aliis. Fœderi Gallico colophon imponitur.* 14. *Fœderis Gallici formula.* 15. *Pactum fœderi adjectum.* 16. *Proviſionale Regimen Pomeraniæ expirat.* 17. *Rectorum Sueciæ ſuper ea re conſultatio.* 18. *Banerius per hiemem quieſcit.* 19. *Idem vernis menſibus invitus quieſcit. Hoſtis Gartzium expugnat. Bielkius Legatus moritur.* 20. *Cæſareorum miſera conditio. Munimentum ad Warnemundam à Cæſareis capitur.* 21. *Dani Wolgaſto cibaria inferunt. Iidem ad portum Roſtochienſem ſatis pro Imperio agunt* 22. *Banerius ex hibernis movet. Gartzium recuperatur; Loitium, Tripſeſa & Damgardam. Cæſarei vapulant.* 23. *Wiſmarienſium excurſio. Slangius rem ſtrenue gerit.* 24. *Wolgaſtum deditur.* 25. *Banerius in hoſtem ire conſtituit. Gallaſius cedit.* 25. *Banerius in Meclenburgica conſiſtit.* 26. *Gallaſius Suecis damnum infert. Roſtochienſes Warnemundam deſtruunt.* 27. *Eam Sueci inſtaurant, ne quidquam contradicente Dano. Danus pro Luneburgicis neutralitatem poſtulat.* 28. *Cæſarei multantur. Gallaſius trans Albim concedit. Idem in Cæſaris ditiones abit.* 29. *Banerius trans Albim abire conſtituit. Luneburgici hoſtes ſe exhibent.* 30. *Cæſareorum in ulteriorem Pomeraniam conatus. Uckermunda recuperatur.* 31. *Cum Erfordienſibus acta. Banerius de Erfordia ſervanda ſatagit. Erfordienſes ſuper ſua reconciliatione tractant. Iidem nutant.* 32. *Hiſce duriores conditiones proponuntur.* 33. *Erfordienſes Suecos fame ejicere conantur.* 34. *Haſſiaci cum hoſte denuo tractant. Induciæ Haſſiacorum in Weſtphalia. Haſſiaci rem bene gerunt.* 35. *Pax inter Cæſarem & Haſſos concluditur. Eam Cæſar ratihabere abnuit.* 36. *Kingius conjunctionem cum Palatino Electore affectat. Idem modicis conflictibus rem bene gerit.* 37. *Meppa amittitur.* 38. *Cum Electore Palatino fruſtra de fœdere agitur.* 39. *Ejusdem in Suecia negotiatio. Rectorum Sueciæ conſiderationes ſuper fœdere cum Palatino* 40. *Reſponſum Palatino miniſtro datum.* 41. *Palatinus cum Kingio copias jungit. Suecicorum Palatinis junctorum acta. Eorum apud Flotham clades.* 42. *Hatzfeldius à Witlaga repellitur. Idem Vechtam expugnat.* 43. *Conatus Inferioris Saxoniæ; ejusdem conventus.* 44. *Hanovia intercipitur.* 45. *Dux Bernhardus denuo Rhenum verſus movet: Seckingam & Lauffenburgum capit: Rheinfeldam obſidet.* 46. *Cæſarei obviam ipſi procedunt. Conflictus ad Buckenam.* 47. *Prælium ad Rheinfeldam, Caterva Cæſareanorum vapulat.* 48. *Rheinfelda capitur; ut & Rœtela & Friburgum Briſgoviæ. Tvvila Cæſari ſe dedere abnuit.* 49. *Bernhardus Dux res ſuas firmat. Wertanus & Enckefortius in Galliam mittuntur.* 50. *Gœtzius advenit: Briſaco annonam infert. Granarium Briſaci perit.* 51. *Mutui Ducis Bernhardi & Gœtzii conatus.* 52. *Prælium ad Wittevveiram.* 53. *Briſacum arctius clauditur. Cæſarei pelluntur. Croatæ Briſaco frumentum inferunt.* 54. *Cæſarei Briſaco ſuccurrere moliuntur. Lotharingiæ Dux vapulat.* 55. *Briſacum arctius premitur. Gœtzius Briſaci liberationem tentat. Cæſarei repelluntur.* 56. *Lotharingici Enſisheimum occupant. Iidem delentur.* 57. *Briſacum in anguſtias redigitur. Idem ſe dedit.* 58. *Tractatus Gallo-Britannici præcipua capita.* 59. *Secreta intentio circa hunc tractatum Gallorum, Anglorum & Hollandorum.* 60. *Rectorum Sueciæ judicium.* 61. *Negotiatio ſuper fœdere Anglicano.* 62 *Palatini Electoris propoſitio.* 63. *De particularis pacis tractatu mediantibus Lauenburgicis. Lauenburgici multa de ſtudio pacis in Cæſare jactant.* 64. *Legati Cæſarei diverſum credendi occaſionem præbent.* 65. *Lauenburgici peculiarem pacem ſuadent. Salvius Cæſaris mentem expiſcari conatur.* 66. *Communium tractatuum difficultas. A Cæſare Suecis oblata.* 67. *Lauenburgici denuo Viennam proficiſcuntur. Curtius Salvium tentat.* 68. *Sueci ſeparatos tractatus ſuſpectos habent.* 69. *Daniæ Rex Suecos ad tractatus pacis Lube-*

1638. *becam invitat.* 70. *Danus pacem Hamburgi urget. Idem circa tractatus Lubecenſes feſtinat.* 71. *Quinam per fœderatos intelligantur diſceptatur.* 72. *Commeatus Cæſarei literæ proferuntur. Super præliminaribus diſceptatur. De admittendis ad tractatus Germaniæ Principibus.* 73. *Mediatores Avauxium ad tractatus præliminares admittere nolunt. Demum tamen admittunt.* 74. *Tractatus præliminaris. De plenipotentiis. De ſalvis conductibus.* 75. *Circa ſalvum conductum fœderatorum Salvii poſtulata. Cæſareorum exceptiones.* 76. *Salvii & Avauxii replica.* 77. *De ſociis Gallorum extra Germaniam.* 78. *De die conventus.* 79. *An propter moras Gallorum tractatus differendus? Salvius Curtio circumſpecte reſpondet.* 80. *Curtius Regem Daniæ ad fœdus invitat. Dani ad Rectores Sueciæ propoſitio. Rectorum Sueciæ reſponſum.* 81. *Dani nova circa pacem tentamenta. Salvius paulo liberalius annuit. Gallus in conceſſa à Salvio non conſentit.* 82. *Rectorum Sueciæ ſuper tergiverſatione Gallorum ſententia.* 83. *Sueci à Gallis disjungi nolunt.* 84. *Id quod Dano diſplicet. Danus diplomatum miſſionem urget.* 85. *Salvus conductus Cæſareus adeſt. Ejus vitia. Diſceptatio ſuper ſalvo conductu.* 86. *Temperamentum à Dano propoſitum. Id per Gallos admitti non poteſt.* 87. *Danus Suecis magis fit ſuſpectus.* 88. *Salvii cum Danis diſceptatio.* 89. *Status pacis circa finem anni.* 90. *In conventu Colonienſi acta.* 91. *Super induciis acta.* 92. *Danus Wiſmariæ præſidium deduci poſtulat. Idem copias conſcribit. Danus in Suecos eſt iniquus.* 94. *Dani Suecos in freto Oreſundico vexant.* 95. *Polonica.* 96. *Tranſſylvanica.* 1638.

Facies rerum ſub initium anni.

SUb finem ſuperioris anni res Suecorum per Germaniam prope deſperatæ videbantur, hoſtis in citeriorem Pomeraniam irruptione, Wolgaſto & Demmino amiſſis, intercepta Penæ ac Suinæ navigatione. Hoſtis præter ſolitum ferox, velut victoriæ jam certus, & ſucceſſus urgere alacris Suecos Stralſunde, Grypsvvaldæ & Anclamo incluſerat; inde digreſſus provinciam fere nudam reliquerat. Ulterior Pomerania ſtativis Banerii exhauriri; Ductores, quos hactenus Banerii autoritas & dexteritas in officio continuerat, deficiente pecunia muſſitare, & qualia quondam ad Magdeburgum conſilia agitare. Provinciales exitum belli anxie captare. Nobiles ægri ob impoſita onera, queis per iniquitatem temporum mederi non licebat. Stralſundenſes non diſſimulabant, penes ſe clavum fore, nec ferre volebant præſidium augeri, aut firmando oppido parari plus, quam ipſis placuerit. Nec Stetini deerant, queis parum licebat fidere. Hoſtili exercitui quamvis valde attrito tota retro Germania in uſus patebat; cum Banerio omnia jam ex ipſa Suecia ſuppeditanda eſſent.

Remedia malorum ſeparata pax, aut fœdus Gallicum.

§. 2. Ita afflictis Suecorum armis aut ſeparati cum Cæſare tractatus ineundi, aut abſoluto per traditam ratihabitionem fœdere Gallico junctim bellum perſequendum erat. De tractatibus hactenus adverſa pars multa ſparſerat, ac pleriſque proni in pacem animi fidem fecerat. Sed poſt Curtii Comitis in aulam Cæſaream reditum altum fere de pace ſilentium. Nec obſcure Cæſarei jactabant, Suecis nunc in arctum redactis victoriam armis abſolvendam. Quo plus autem de pace rumoris, eo curatius Gallici miniſtri Suecorum actionibus rimandis imminere; ac non obſcure minas jacere, ubi Suecia titubet, ac de ſua ſocietate Galliam diutius in ſuſpenſo relinquat, hanc deſtituta iſta cum Cæſare tranſacturam. Sane Lutetiæ non parum trepidabatur, cum de Curtio Suecis pacem adferente ſermones ſpargerentur. Et qui præcipue bellum hoc urgebat Richelius, in gratia Regis nutabat, cujus invidi clandeſtinis machinationibus id quoque agebant, ut Regis animus religione quadam ab hoc bello continuando averteretur. Quanquam autem Gallia non crederetur ita repente bello ſe extricatura; ſatius tamen erat, certi tandem quid ſtatuere, quam inter ancipitia conſiliorum fluctuare, & aut fœdere Galliam ſibi illigare, aut pro ſuo arbitrio ſeparatis tractatibus ſe applicare. Equidem res duræ Suecis quantum poſſent, pacem amplecti ſuadebant; præſertim cum ſpes facta eſſet ſeparato tractatu Cæſarem ipſorum cupitis ſatisfacturum; id quod converſis rebus deinceps forte haut quidquam obtineri poterat. Sed facile prudentes perſpiciebant, pacis cupidinem à Cæſare ſimulari ad fucum vulgo faciendum, & ut in Suecos invidiam continuati belli derivaret, eoſdemque apud quietis amantes exoſos, ſociis & amicis ſuſpectos redderet. Curtium Comitem Franciſcus Carolus Lauenburgicus Dux cum Mithobio Viennam inſecutus fuerat; ſed num ipſi aut alii inſtituendis tractatibus reverſuri eſſent, incertum erat. Quin tales habebantur, ut ab hoſte potius velut inſtrumenta alios decipiendi, quam tanti momenti negotio ordiendo adhiberi crederentur, quorum offenſa, ſi illuſum ſibi ſentirent, non curabatur. Quin cœptis licet tractatibus longe adhuc clauſula aberat; & perductis ad finem iiſdem Cæſari ratihabitionem extrahere licebat. Quo facto fœdus cum Gallis evanuerat, amici offenſi & avulſi, ſperata pecunia, qua tantopere egebatur, intercepta erat: nec eo ſecius cum bello luctandum abſque ſociis duriore quam antea conditione. Quin & licet tractatu per Cæſarem ratihabito pace ad tempus potiretur Suecia, tamen hæc amicorum jacturam fecerat; & Auſtriacis, confluente ad ipſos quicquid militum in Germania erat, immenſa in Galliam molendi facultas dabatur, quam ſi non oppreſſiſſent, tamen ad leges pro ſuo lubitu accipiendas adacturi, videbantur. Ita gliſcente immenſum potentia Cæſaris, certiſſimum Proteſtantes per Germaniam ſervitium non ſine ſummo vicinorum periculo manebat.

Separatis tractatibus non fiditur.

Fœdere Gallico opus eſt.

§. 3. Has ob cauſas ſtabat ſententia fœdus Gallicum amplecti, quo nullum magis idoneum medium erat vires Auſtriacorum librandi, & ſacra Proteſtantium adverſus molitiones Pontificiorum, ac Sueciæ ſtatum contra vicinos; & præcipue Polonos firmandi. Simul hac conjunctione omnium eorum favor pignerabatur, queis adverſæ Auſtriacis rationes, & veteres amici Galli, Angli, Hollandi, pro novis & incertis retine-

retinebantur. Ac ſancito fœdere cautum erat, non temere Galliam ſeparatim cum hoſte tranſacturam, aut ſi hoc tentaret, commodior occaſio futura erat id impediendi. Igitur placebat moras amputare, ac negotio tandem aliquando finem imponere, ut pro hujus ſucceſſu firma capi conſilia; ſimul pecunia mature neceſſariis uſibus adhiberi poſſet. Ex quo conſequebatur, ut deinceps abdicatis ſeparatis tractatibus non niſi ad communem pacem attenderetur: quæ licet ob tam varios reſpectus multum difficultatis habitura, nec ita brevi adaptanda videbatur; eadem tamen plus firmitatis ac dignitatis habitura erat. Et quia Venetis mediationem offerentibus reſponſum hactenus non fuerat, quod Coloniam legatos mittere non placeret, nunc cum Galli conſentirent, ut Suecici tractatus Hamburgi ſuſciperentur, iſtis reſpondebatur: Si Cæſar in æquam pacem pronus ſit, & dictum locum probet, ab ipſo ſecuritatis literas poſtularent pro legatis, ac tabellariis inter Coloniam & Hamburgum commeaturis, tum pro eo, qui Reginæ nomine tractatibus Colonienſibus adfuturus ſit, nec minus ſi qui ex Germaniæ Ordinibus Suecis Gallisve fœderati tractatibus adeſſe velint.

Venetorum mediatio acceptatur.

Belli difficultas.

§. 4. Cæterum uti ad Gallicum fœdus amplectendum poſt biennii fere tergiverſationem hoſtis à pace abhorrentis iniquitas Suecos compulerat; ita longe magis in votis fuerat tandem aliquando tam atroci potuiſſe bello exire, cum præter potentiſſimum hoſtem intra Pomeraniæ anguſtias redactos penuria argenti, & inſtrumenti bellici premeret, valde quoque imminuto militum numero. Et regio in quam bellum tunc devolutum erat, parum aut nihil præbebat ſupplendo aut refovendo exercitui; ut pleraque ex ipſa Suecia ſubvehenda forent. Sed quod alia via honeſtam ad pacem pertingere non daretur, armis quantum licebat connitendum utique erat, cum non niſi horum reſpectu hoſtis ad æquas conditiones deſcenſurus eſſet. Et quia proximo anno hoſtis maxima virium parte in Suecos ruerat, Galliæ conatum levi brachio arcere contentus, facile inde judicabatur, ipſi decretum, quicquid de reliquis fieret, Suecos primo omnium opprimere; connitente ſimul Saxone & Brandeburgico, ac fortaſſe aliis, odio, deſperatione, metu aut ſpe, queis unica pacis ratio in ejectis Germania Suecis habebatur. Tanto acrius hoſti obluctandum, vireſque augendæ erant, ne deſtinatis ſuis ille potiretur. Eo fine ut res communi conſenſu Ordinum Regni gereretur, ac tanto bello neceſſaria pararentur, horum conventus ineunte anno indicebatur. Quibus congregatis exponebatur, quid hactenus circa bellum, aut pacem actum foret. Exercitum in arctum redactum; pacem incaſſum captatam. Unde periculo patriæ depellendo maturis conſiliis, alacri ſtudio, validis ſubſidiis opus eſſe. Re probe deliberata decernitur; honeſtæ & tutæ pacis nullam occaſionem eſſe prætermittendam. Sed quia hoſtis omnem ſpem in armis collocaſſe videatur, ac inane pacis vocabulum per ludibrium jactet; delectus agendos quibus conductitius miles addendus, claſſem armandam, tuendis Regni finibus, & ut exercitus in Germania, quantum intrinſeca Regni ſecuritas admittit, augeatur, quo ad vim inferendam idoneus reddatur. Simul pecuniæ, annonæ, inſtrumenti bellici vis confertur. Reliqua dexteritati Rectorum & Senatus committebantur; queis placebat novem millibus octingentis peditibus, bis mille trecentis quinquaginta equitibus è Suecia menſe Majo miſſis Banerii exercitum augere; his addendæ erant duodecim cohortes, quæ in Livonia conſcribebantur.

Decretum Ordinum Sueciæ.

17. Jan.

1638.

§. 5. Inde Salvio injungitur fœderi Gallico ſupremam manum imponere, quod negotium difficilius, quam creditum fuerat, procedebat ob lubricitatem Legati Gallici, qui ſubinde novos ſcrupulos movebat, & antea conceſſa mox retractabat, cavillatus quæ in ſpeciem jactantur obligationem non continere. Idem quod una die acriter abnuerat, poſtridie probabat; denuo adpellatus ſcripto ſe id concipere poſſe negabat. Hac moleſta agendi ratione, uti adparebat, iſte penitiſſimam Suecorum mentem explorare conabatur. Sed ne ipſius ſententia inſpiceretur, eorum quæ in dubium revocabat rationes proferre declinabat. Iſtis ambagibus amputandis Salvius ſcripto agere cum ipſo voluerat; ſed & huc deſcendere idem nolebat. Ita prolixo labore opus erat, & omnia denuo ventilanda, ac vel decies refingenda, antequam ad ipſius palatum forent. Nec minus Salvius nitebatur, ut Suecorum conditionem meliorem redderet, ſimul totum negotium ejuſque ſcopum clarius exprimeret; & ubi uno in capite remittendum quid foret, id altero penſaretur.

Negotiatio circa fœdus Gallicum.

§. 6. Ac primo quidem Salvius poſtulabat, ut ſolenni actu Cæſari à Galliæ Rege bellum indiceretur. Id quod Avauxius non tam iniquum, quam ſuperfluum cenſebat; quod Rex jam biennio apertum cum Cæſare bellum geſſiſſet. Unde clarigationis in vicem ſufficere ferebat, ſi caput hoc fœderis per totam Germaniam evulgetur; aut ſi publica Rex edicta ad Vinarienſem mittat, bellum jam indictum eſſe; aut ſi Rex Pontificis Legato ſcripto ſignificet, Ferdinandum à ſe hoſtem haberi. Tandem Gallus in iſta verba conſentiebat, *decretum eſto*; quæ tamen non ad ſolum Galliæ Regem reſtringi volebat, uti Salvius cupiebat, ſed ut ad utramque partem adplicari poſſent. Eoque defuncti Cæſaris filium neque *ſucceſſorem* patris, neque *Ferdinandum* III. adpellare volebat, ne ipſum Cæſarem agnoſcere videretur. Sed nec ferre volebat, ut inſtrumento inſereretur vocabulum *publice decretum eſto*, velut id bellum minus ſolenne foret, quodque adeo facilius deſeri poſſet. Sed quia Salvius in mandatis habebat, iſthoc caput vel penitus præterire, facile placito ſe Galli attemperabat; & ſatius tamen judicabat, id hocce modo conceptum fœderi inſeri, quam plane omitti.

De belli indictione.

§. 7. Cupiebant præterea Sueci, ut Gallus obſtringeret ſe ad tranſeundum Rhenum; bellumque cis illud flumen in Germania gerendum addito copiarum numero, aut ut Vinarienſis validæ impreſſioni faciendæ firmaretur. Præſertim cum ipſorum arma jam in Germania verſarentur, per quæ Cæſar diſtinebatur, quo minus tota vi in Galliam ruere poſſet. Et præteriti anni acta monebant, ut certi quid definiretur. Aſt Gallus nihil ſibi mandatum excuſabat; & melius de iſtis Lutetiæ tranſigi poſſe. Quod ſi hoc utique fœderi inſerendum ſit, ex Suecorum parte idem exprimendum. Ad id Gallos teneri velle, quod fieri poſſit; plura exigere abſurdum eſſe. Quicquid denique verborum heic à Salvio proponeretur, ea Gallus in Suecos retorquebat. Unde tandem ſatius viſum laxioribus vocabulis rem exprimi, ut *ſummis viribus* utrinque res gereretur.

De numero copiarum.

§. 8. Ut Evangelicis & Catholicis ſociis denuo caveretur, opus non erat, cum id jam articulis

De religione.

Wil-

1638. Wiſmarienſibus factum eſſet. Sed indulgendum erat aliquid, Avauxio, qui ut ſtudium ſuum circa tuenda ſua ſacra Pontifici venditaret, enixe id flagitabat. Ponebatur autem *Catholici* & *Proteſtantes*, non *religio Catholica*, quod Avauxius *Evangelicam religionem* dicere piaculum putaret.

De duratione fœderis.

Circa Durationem fœderis duæ erant viæ, ut vel triennio, de quo Wiſmariæ conventum erat, unus annus adderetur, vel ut initium triennii à permutatione ratihabitionis computaretur. Priori caſu fœderi finis erat futuris Kalendis Sextilibus anni quadrageſimi; poſteriore caſu ſex inſuper menſes accedebant. Poſtulabat Gallus, ut id ſaltem ad finem anni quadrageſimi, quin & ad menſem Aprilem ſequentis anni porrigeretur. Quorum hoc concedere uti Salvio per mandata ſua non licebat; ita prius libenter indulturus fuerat, ni Gallus poſtremam penſionem ſubſidiorum in dubium revocaſſet. Igitur placebat tandem triennii ejus initium à tempore traditæ ratihabitionis computare, addita cautione, ut poſtremæ penſioni nihil detraheretur. Volebat autem Gallus pacto exprimere, fœderis initium à die traditionis eſſe; id quod Salvius nullo modo ferre volebat, ne pactorum Wiſmarienſium vis reſpectu temporis jam elapſi tolleretur, neu obligatio, qua Gallos ob præſtita interim munia Succiæ teneri obtendebat, remitteretur; eoque ſimpliciter tempus durationis deſignabatur.

De ſubſidiis.

§. 9. De ſubſidiis acerrima erat diſceptatio. Reſidua è priori fœdere tot per annos detenta fuerant, ut jam in conditiones novi fœderis venirent, ac denuo imputarentur. A tempore conventionis Wiſmarienſis ducenta millia uncialium detrahebantur. Et contendebat Gallus Regem ad hoc uſque tempus ad nihil teneri, cum pacta Wiſmarienſia non niſi nuda delineatio fœderis fuerint; & ut maxime perfecta ſint, vim tamen à ratihabitione duntaxat accipere. Unde quæ pro toto interjecto tempore offerebat quadringenta millia uncialium Regiæ liberalitati, non debito in acceptis ferri volebat, utque id expreſſe pacto adjecto insereretur. Contra Salvius ut inſuper ducenta illa millia extunderet, omnem lapidem movebat; ſolutionis diem proferre paratus, ſi forte pecunia in promtu non eſſet. Sed aſpernabatur ea omnia Avauxius, mandata ſua oſtendens; & antequam oblata ſumma acceptaretur, ulterius in tractatu progreſſurum ſe negans. Igitur amputandis moris tandem conſentiebat Salvius, repudiatis tamen verbis, quæ Gallus pacto infercire volebat, quaſi Rex eam ſummam ex benevolentia, non ex debito ſolviſſet. Termini ſolvendarum penſionum Wiſmariæ dicti erant Kalendæ Octobris, & Aprilis. Eos Gallus ad Kalendas Januarias & Quintiles proferri poſtulabat, eo obtentu, quod jam primæ penſionis dies cederet; nec penes ſe eſſe priori ſummæ ducenta adhuc millia addere. Sibi debitori longe difficilius eſſe tantam ſummam in Germania ſolvere, quam Suecis eam moram ferre. Tanto curatius terminos ſolutionis deinceps obſervandos. Se nolle adſtringi ad id, quod præſtare nequeat, ne videatur in ipſo fœderis primordio fallere. Sed cum Salvius terminos Wiſmariæ fixos haut movendos contenderet, annuebat tandem Gallus, modo primæ penſioni mora aliqua indulgeretur; ſed viciſſim poſtulabat, ut ſolutio non uncialibus nummis, ſed libris Turonenſibus fieret, uti Wiſmariæ conventum erat. Salvius, qui moras abrumpere juſſus erat, quod exercitus pecunia vehementer indigeret, ſatius ducebat diebus prorogatis obtinere, ut Imperiales nummi ſolverentur, quod majoris momenti erat, nec Hollandi nuper obtinere potuerant. Tandem mutuo concedentes convenere, ut termini ſolutionum eſſent decima quinta dies Maji, & Novembris novi Kalendarii. Movebat tamen novum ſcrupulum Gallus, dum pertendebat, ſingulas penſiones velut in anteceſſum ſolvi pro ſecuturo ſemeſtri; quo ipſo ultima penſio magna parte truncabatur. Contra Salvius cupiebat penſiones velut pro elapſo jam ſemeſtri ſolvi. Tandem convenit, ut quia primæ penſionis dies poſt duos menſes à tradita ratihabitione cedebat, ſingulæ penſiones in duos præteritos, quatuor ſequentes menſes imputarentur. Ea ratione Suecis ultima penſio cujus terminus decima quinta Novembris anni quadrageſimi erat, ſalva manebat, quod ab ea die ad finem fœderis quatuor menſes ſupereſſent. Circa nummorum genus nolebat Avauxius tolerare monetam Imperialem, aut ut pro millione librarum Turonenſium quadringenta millia uncialium ponerentur; negans penes ſe eſſe Regem ad ſolvendam monetam extraneam obſtringere; quod apud ipſos hactenus nondum ſit uſu receptum. Sed quia monetæ Gallicæ valor interim valde minuerat, & Salvius de terminis penſionum remiſerat, tandem de uncialibus nummis aſſenſit, teſtatus id præter mandatum à ſe fieri fœderi promovendo. Nolebat tamen Avauxius à Salvio ſummis ſolvendis addi vocabulum *absque diminutione*, aut *integra*; quod qui certam ſummam pecuniæ certo loco ſolvendam reciperet, intelligatur utique ad eam pecuniam ſuo ſumtu ac periculo abſque alterius detrimento trajiciendam teneri. Et ea verba ignominiæ ſibi, aliisque miniſtris Gallicis cedere, velut de iſta pecunia quidquam delibaturis, cum Suecis, ſi minus ſolvatur, liceat non acceptare. Viciſſim Salvius Avauxio de loco ſolutionis concedebat, pro Hamburgo Amſtelodamum acceptans. Quanquam enim Hamburgum pecuniis diſpenſandis commodius foret; tutius tamen erat in Hollandia pecunias habere. Et ipſe Senatus Hamburgenſis Salvium rogaverat, ne multum argenti in *banco* ſuo quod vocant deponeret, quod Cæſareo Legato Stralendorfio injunctum foret manus eidem injicere.

De loco tractatuum.

§. 10. Super communis pacis tractatibus poſtulabat Avauxius pacto inſeri, ut ſi unus locus cunctis quorum intererat, idoneus & tutus videretur, tota negotiatio eo transferretur; & ſi vix credebat, ejuſmodi locum inventum iri. Id Salvius facile annuebat; quod verbis hiſce deſignatum locum Reginæ repudiare liceret, velut parum idoneum aut tutum. Judicabat autem Avauxius, Pontificem hoc modo tractatibus protelandum; ac cæteris omnibus Hamburgum facile probatum iri. Quod ſi tamen Regina colliſioni vitandæ utique ſeparato loco negotium ſuſcipi velit, facile Regem permiſſurum, ut Galli Hamburgi, Lubecæ Sueci tractatus inſtituant, promta utrinque communicatione. Ita ipſo pacto Lubecæ tantum, & Hamburgi mentio fiebat.

De ſociis.

§. 11. Cupiebat porro Avauxius, ut Coloniæ tranſigerentur non ſolum, quæ ſuo Regi cum Cæſare, ſed & quæ cum Hiſpanis in Italia, Belgio, & alibi lites intercederent; eoque Principes Italiæ & Hollandos eo pertrahere conabatur, idque pacto exprimi poſtulabat; ſic ut Regina, priusquam omnia illa compoſita forent, ſuam pacem concludere non poſſet, ſuper iis omnibus præſtandis Galliæ ſe obligatura. Sed quia hoc modo Regina omnibus non Galliæ ſolum, ſed

1638. & ſociorum ejus cum Hiſpano controverſiis involvenda erat. Salvius iſta adſpernabatur. Id tamen facile ferre poterat, ut inter communes tractatus, & favente conjunctorum armorum ſucceſſu eas lites componere Galli tentarent; modo præſenti negotiatione illarum mentio non fieret, & mutua cautione non comprehenderentur.

De guarantia. §. 12. Mutuam evictionem Galli ab initio poſtulabant ſimpliciter concipi; & ut utraque pars alteri ſumtis armis ſubvenire teneretur, non ſolum quando alteruter à Cæſare directa aut obliqua via ob iſthoc fœdus, ſed & quovis alio obtentu bello peteretur. Id præter rationem non erat, & uni non minus quam alteri expediebat, cum uti Cæſar Galliam ſub Lotharingi, aut cujuſdam Itali, aut Hiſpaniæ Regis nomine, ita & Sueciam Brandeburgici, aut alterius Germani Principis, aut Lubecæ, Regisve Poloniæ obtentu armis petere, & ſuas clades ulciſci poſſet. Quia tamen iſta in longum prominere videbantur, ſatius erat præſenti bello inhærere, reliqua futuræ tractationi ſeponere.

De induciis & quibuſdam aliis. §. 13. Tandem & de induciis peculiare caput concipi poſtulabat Avauxius, laxioribus duntaxat verbis, & ut tractatui ſuper iſtis ordiendo anſa præberetur. Sed quia Salvius de iſtis in mandatis nil habebat, id negotium Lutetiam remittebatur. Quæ præterea capita Oxenſtierna Chaumontio Wiſmariæ ſeparatim commendaverat, Salvius pacto inſeri cupiebat. Sed excuſabat defectum mandati Avauxius; promittens tamen ſe id negotium in aula diligenter commendaturum. Et hoc ipſum Salvio ſufficere videbatur, ut res in integro maneret. Sed nec Avauxius Sueciæ ſuper obtinenda Pomerania cavere volebat, ni Suecia viciſſim Gallo Lotharingiæ poſſeſſionem præſtare vellet. Unde ſatius demum viſum utramque rem ad tractatus *Fœderi Gallico colophon imponitur 24. Febr.* pacis ſeponere. Ita rebus ſolicite diſceptatis ſeparatum iſtud pactum, quo fœdus Wiſmarienſe illuſtrabatur, à Salvio & Avauxio ſubſcriptum abſolvitur, repetitis pleriſque capitibus, quod Avauxius prolixitate ejuſdem jactare ſe velle videretur. *2. Mart.* Paucos poſt dies primarii quoque fœderis inſtrumenta invicem traduntur.

Fœderis Gallici formula. §. 14. Ei fœderi cum bellum deinceps gerendum, & futura pax velut fundamento innitatur, id iiſdem verbis, quibus Wiſmariæ ab Oxenſtierna & Chaumontio conceptum eſt, heic inſerere non abs re viſum. I. Sit fœdus mutuum inter Reginam Regnumque Sueciæ ex una, & Regem Regnumque Galliæ ex altera parte, & bellum pro virili utriusque geratur adverſus Domum Auſtriacam, imprimis Imperatorem Romanum, ejusque adhærentes pro præſtanda defenſione utriusque Regni, & ſuorum reſpective communium amicorum, pro conſervandis libertatibus Germaniæ, & aſſerenda ſecuritate Maris Baltici, & denique pro obtinenda conſtituendaque juſta & decora utrique Regno pace. II. Regina Sueciæ ſuis armis Imperatoris ejusque adhærentium vires diſtineat in Germania, atque in id incumbat, ut penetrare poſſit in ditiones Cæſareas hæreditarias, atque ibi belli ſedem figere. Rex Galliæ itidem ſuis armis verſus Rhenum progrediatur, eumque apprehenſum tranſeat, ac in Germania ab altera parte Imperatoris ejusq; adhærentium vires diſtrahat, ac in hæreditariis ditionibus Imperatoris ſedem belli figere conetur. III. Uterque Regum, Sueciæ & Galliæ, pro viribus allaboret, ut Principes & Status Imperii, qui hactenus in Fœderibus conſtanter perſtiterunt, in ditionibus ac juribus ſuis conſerventur, & ſi bellorum iniquitate dejecti ſunt, reſtituantur; qui ſe oppoſuerunt, & hoſti conjunxerunt, aut rationibus attrahantur, aut ſi nolint vi adigantur ad fœdus Heilbrunnenſe: ut legibus juſtis, quæ conveniant tam Regnorum Sueciæ & Galliæ, quam 1638. Imperii ſtatui, ſua Imperio libertas, ac utrique Regi ac Regno ſuus honos, ſalus, & ſecuritas conſtare poſſit. IV. Eo contendatur ab utroque Regum, atque is belli ſcopus ſit publicus, ut poſtquam Regum omnium Europæ interſit, ſtatum Germaniæ, qualis ante hos motus fuit, manere ſalvum, is qui fuit Anno 1618. ante horum motuum exortum, reducatur tam ratione religionis & Eccleſiæ, quam libertatis publicæ; Ideoque ſi quæ Provinciæ aut civitates addictæ Romano-Catholicæ Religioni, durante bello aut venerint jam in poteſtatem Reginæ Sueciæ, aut armorum vi venturæ ſint, fruantur ſine omni impedimento, aut perturbatione libero ſuo Religionis exercitio & ſuis reditibus. Ac vice verſa, ſi quæ provinciæ & civitates Evangelicæ religioni addictæ durante bello venerint in poteſtatem Regis Galliæ, aut venturæ ſunt, fruantur ſine omni impedimento aut perturbatione libero religionis ſuæ exercitio & ſuis reditibus, neq; in religionis & Eccleſiæ ſtatu ulla mutatio admittatur ab eo ſtatu, qui fuit ante bellum. V. Uterque Regum mutuum cujusque commodum & ſalutem ſibi cordi ac curæ habeat, nec bello deſiſtat Rex Galliæ, priusquam Coronæ Sueciæ ſatisfactum ſit. Ac vice verſa Regina Sueciæ bello inſiſtat, donec Regi Galliæ etiam ſatisfactum ſit. VI. Uterque Regum det operam, ut Principes Statusque Imperii in utraque Saxonia à partibus Cæſaris abſtrahi queant, & ſecum jungi pro cauſa communi. VII. Quod ſi belli ratio poſtulaverit, ut Regina Sueciæ aut Rex Galliæ exercitum ſuum aut ejus partem ex uno loco in alium ducere velit, & belli rationi congruum judicet, quo penetrare, niſi tranſitu per terras aut ſtativa alterius in Germania ſumto, non poſſit, erit id liberum, ac minime denegatum, modo ſine noxa tranſeat, & id tempeſtive illi qui rebus ibidem præſederit notificetur. Quo caſu, ſi opus erit, majoris ſecuritatis cauſa ab altero ſubſidium habeat, & in cunctis, quantum ferunt res & rationes, promoveatur. VIII. Pleriſque confœderatorum Germaniæ Principum ac Statuum ad fœdus & in partes utriusque Regis retractis, directorum ex præſcripto Heilbronnenſis fœderis & ſubſecutorum cum ſuo Conſilio Formato, ſi ſtatibus confœderatis ita placuerit, reſtituatur, & novis ac neceſſariis legibus ad præſentem rerum ſtatum adaptetur. IX. Quæ quiſque confœderatorum Regum hoſtibus ademta hoc bello occupaverit, ea durante bello retineat & fruatur: exceptis iis de quibus aliter convenit, neque hoſti reſtituat, niſi ex communi conſenſu. X. Si durante bello utrique Regi ac Regno aut alteri eorum enaſcatur novus hoſtis unus vel plures ex quacunque occaſione, alter tentata amicabili compoſitione, ſi bellum ſopiri non poterit, ſubſidium ferat alteri eo modo, quo conveniri poterit. XI. Rex Galliæ cum exhibita ratificatione præſentium pactorum confeſtim ſolvat Reginæ Sueciæ quingenta millia librarum Turonenſium, ultimam ſolutionis partem facientia millionis promiſſi debita ab Anno 1632; & in poſterum quotannis durante bello det eidem Reginæ in ſubſidium millionem librarum Turonenſium partem mediam nempe 500000. Turonenſium duobus à reddita ratificatione menſibus, hoc eſt 1. Oct. novo ſtylo; alteram partem mediam 500000. itidem librarum Turonenſium ſex poſt menſibus, hoc eſt 1. Aprilis novo ſtylo Anno 1637. Amſtelodami aut Pariſiis ex optione Reginæ Sueciæ ſolvenda ſine dilatione. In ſubſequentibus etiam annis ſint termini ſolutionis dicti 1. Aprilis & 1. Oct. iiſdem in locis ex optione Reginæ Sueciæ faciendæ.

1638. faciendæ. XII. Nulli tractatus ſeu de pace ſeu induciis cum Imperatore aut ejus adhærentibus inſtituantur, directe, vel indirecte, clam aut palam, niſi conjunctim & communi conſenſu ac conſilio Reginæ Sueciæ, & Regis Galliæ. Poterit tamen uterque ſuſpenſionem armorum inire, prout neceſſitas rerum expoſcet, modo non extendatur ultra tres hebdomadas, nec poſſit ulterius prolongari, niſi communi conſenſu. Et ſi quis mediatorem ſe offerat, audiatur ſemel atque iterum, ac communicatio illico fiat cum altera parte ſine ulla interpoſita mora. Cæterum neque cum mediatore ſe offerente, agatur, multo minus cum adverſa parte, niſi cum ſcitu & conſenſu alterius partis. XIII. Ut vero communicatio eo commodius inſtitui poſſit, habeat uterque Regum ſuum Legatum in aula alterius, aut ſi ob diſtantiam locorum, ubi res geritur, illis magis placuerit, apud eos, qui per Germaniam illorum vices obituri ſunt. Cum hiſce Legatis utrinque cuncta ſincere communicentur, & in iis, quæ ad fœdus faciunt, conſilia votaque eorum audiantur, ut ſic ſuus fœderi conſtet vigor, & cuncta recte referri poſſint. Ideoque quisque Regum per ſua territoria & exercitus ſecuritati tabellariorum eo magis provideat. XIV. Ubi ad pacis induciarumve tractatus perventum fuerit, utriusque Regis ac Regni cauſa ſimul & eodem momento pertractanda ſuſcipiatur, agatur, & tranſigatur. XV. Is eligatur tractatui locus, qui æque commodus & tutus utrique ſit: qualis pro præſenti rerum ſtatu creditur eſſe Colonia. XVI. Si poſt pacem initam contigerit alicui Fœderatorum ea, quæ in tractatu pacis promiſſa & concluſa erunt, non ſervari, aut illi bellum inferri ex cauſa & occaſione præſentis fœderis, teneantur Fœderati junctis viribus arma ſumere ſine mora, aut tergiverſatione ad repellendam injuriam, ſtatim atque poſt menſem ex eo die, quo fuerint ab injuriam paſſo admoniti, idque obſervetur ad decennium, à die firmatæ pacis. XVII. Pacta hæc concludantur ſub libera & ſolenni ratificatione Reginæ Sueciæ ac Regis Galliæ, mutuo addenda ad diem 1. Auguſti novo ſtylo proxime inſequentem, ſi ratificare utrique placuerit. Ratificata vero mutuoque reddita obligent Reginam Regnumque Sueciæ, & Regem Regnumque Galliæ, nec non tranſeant in eorum ſucceſſores. XVIII. Durent vero ad annos tres, niſi de pace ante exitum dicti triennii cum adverſa parte convenerit. At ſi bellum interea juſtis conditionibus finitum non fuerit, ſit penes utrumque & in libera cujusque voluntate, ſi continuare velit, necne. VVismariæ die 20. Martii Anno 1636.

Pactum fœderi adjectum.

§. 15. Aſt quæ inter Salvium & Avauxium convenerant, his capitibus conſtabant: I. Inprimis mortuo Ferdinando II. Romanorum Imperatore, in quem articulus primus pactorum VVismarienſium conceptus eſt, bellum à Sereniſſima Regina Sueciæ, & Rege Chriſtianiſſimo decretum eſto, geratur, ac continuetur in filium ejus Ferdinandum, & Domum Auſtriacam ejusque adhærentes. II. Hi ut ad honeſtam tandem pacem univerſalem eo potentius adigantur, uterque Regum, Regina Sueciæ quidem è Saxonia, Rex Galliæ vero per Superiorem Germaniam ſummis utrinque viribus arma ſua in hæreditarias Auſtriacorum provincias, quantum fieri poterit, transferre, ac belli ſedem illic figere contendant. III. Articulus quartus in gratiam Catholicorum, ut fruantur libero religionis ſuo exercitio & ſuis reditibus juxta tenorem fœderis exacte ſervetur. Idem quoque in gratiam Proteſtantium dictum eſto. IV. Tempus fœderi ſtatutum ex tenore articuli 17. & 18. à traditis ratihabitionum inſtrumentis in triennium numeretur à 15. menſis hujus ad 15. usque diem Martii Anni 1641. incluſive. V. De ſubſidiis articulo undecimo controverſis ita conventum eſt, ut tametſi traditio ratihabitionum ſuſpenſa hactenus fuerit, ad belli tamen onera, quæ Sereniſſima Regina Sueciæ à prima dicti fœderis firmatione ad hanc usque diem ſuſtinuit, ſublevanda, Rex Chriſtianiſſimus det eidem ſtatim hic Hamburgi (præter reſiduum Anni 1632.) quadringenta Imperialium thalerorum millia. Quibus rite cum dicto reſiduo numeratis, Regina Sueciæ nihil ulterius à Rege Galliæ in hunc diem ex cauſa horum fœderum prætendat. VI. Pro tribus vero annis ſequentibus ad quos fœdus excurrit, videlicet à 15. Martii 1638. ad eandem usque diem anni 1641. incluſive Regina Sueciæ à Rege Chriſtianiſſimo quotannis millionem unum librarum Turonenſium Amſterodami accipiat, mediam partem duobus à ratificatione menſibus, hoc eſt, 15. die Maji Anni 1638. alteram ſex poſt menſibus, nempe die 15. Novembris ejusdem anni; & ita deinceps tum pro præteritis duobus menſibus, tum in anticipationem quatuor ſubſequentium, ſolutiones fiant iisdem diebus 15. Maji & 15. Novembris cujuslibet anni. Et quoniam moneta Gallica in his oris minime commoda eſt, Rex Galliæ gratificabitur Reginæ Sueciæ moneta imperiali, dando eidem pro ſingulis millionibus quadringenta millia Imperialium thalerorum in ſpecie. VII. Et quia ad tractatus cum hoſte inſtituendos & Sereniſſima Regina Sueciæ, & Chriſtianiſſimus Rex crebris amicorum Principum officiis invitantur, ne quid in ſe deſiderari poſſit, honeſtas pacis univerſalis conditiones nunquam recuſaturis, quantocyus notum Mediatoribus faciant, ſibi eſſe decretum de pace induciisve non niſi conjunctim agere, nihil abſque mutuo conſenſu paciſci, & utramque cauſam ſimul & eodem momento pertractare, ut ipſi mediatores ſuam operam & ſua officia eo dirigant. IIX. Quibus vero modis certius maturiusve id fiat, ita convenit: Si unus idemque locus omnibus quorum intereſt, tractaturis tutus commodusque viſus fuerit, ibi Suecici & Gallici cum poteſtate Legati, cum hoſtium ac Fœderatorum Legatis conjunctim agant, tranſigantque. Sin minus, loco quidem ſeorſim, at re, cauſa & tempore conjunctim utrobique tractetur. Et à Sereniſſima quidem Sueciæ Regina Lubecæ vel Hamburgi, à Rege vero Chriſtianiſſimo Coloniæ Agrippinæ, advocatis utrinque communibus per Germaniam ſociis & amicis. IX. Agantur Hamburgi vel Lubecæ res Regni Sueciæ; Coloniæ vero res Regis Chriſtianiſſimi, & utroque loco communium per Germaniam Fœderatorum. Interſit tamen tractatui Hamburgenſi Agens Gallicus, Colonienſi Suecicus, uterque tam ſine poteſtate agendi cum hoſte communi, quam ſine voto, ſed honeſta cum ſeſſione: ut audiant, referant ad Plenipotentiarios quisque ſuos, & ſicubi opus præſentes moneant. Nihil autem illis inſciis aut inconſultis utrobique tractetur. X. Uterque Regum ſalvos invicem conductus & ſecuritatem per mediatores ab hoſte communi procurent, tam pro mutuis utriusque Legatis & Agentibus, quam pro communium Fœderatorum deputatis & ſingulorum nunciis, curſoribus, literis. Et neque Hamburgum neque Coloniam, aut alio prius mittant, quam acceptis utrinque prædictis omnibus ſalvis conductibus, idque apud mediatores conſtanter profiteantur. XI. Si tamen communibus per Germaniam Fœderatis ſalvi conductus à Ferdinando negabuntur, eo inſiſtat uterque Regum apud Mediatores, ut ab illo ſaltem ſecuritatem pro iis ſcripto impetrent, quos dicti Principes ac civitates 1638.

1638. tes Germaniæ ad utrumque conventum ablegare voluerint. XII. Utriusque conventus idem ſit primus, idem ultimus dies, & utroque loco omnia collatis conſiliis peragantur, pari paſſu & lente utrobique feſtinando. XIII. Nihil quicquam uno alterove loco concludatur, ſine mutuo & explicito conſenſu hinc inde Legatorum Sueciæ & Galliæ per dictos Agentes declarando. XIV. Uterque conventus alter ab altero totus pendeat, & ita cohæreat, ut pace vel utroque loco confecta, vel neutro diſcedatur. Ideo nullus pacis induciarumve tractatus Hamburgi ſubſcribatur, niſi per Agentem Galliæ liquido conſtiterit, tractatum Coloniæ ſubſcriptioni quoque proximum eſſe: Ac vice verſa idem Coloniæ à Legatis Gallicis obſervetur, donec per Agentem Sueciæ certiores fiant, tractatum Hamburgi ſubſcriptum iri. XV. Regina Sueciæ præſtabit eventum Colonienſis tractatus, Rex Galliæ Hamburgenſis; & ita quidem, ut ſi alterutrum directe vel indirecte violari contigerit, vel alicui Fœderatorum bellum inferri ex cauſa vel occaſione præſentis fœderis, teneatur utrumque Regnum ſine mora aut tergiverſatione repellere communibus armis injuriam: idque obſervetur ad decennium à die firmatæ pacis. XVI. Utrique tractatui ſupra dictus articulus inſeratur, & idcirco utrumque etiam tractatum ultro citroque transmiſſum Suecici & Gallici cum Poteſtate Legati reſpective ſubſcribant. XVII. Quod de Hamburgo & Colonia dictum eſt, de aliis quoque locis, ſi alibi tractare contigerit, intelligatur. XVIII. Si generales induciæ octo, decemve annorum obtineri poſſint, non recuſentur; dum quæ quiſque Regum occupavit conditionibus utrinque commodis retineat. Idque vel uno loco vel duobus, ad præſcriptum modum tractetur conjunctim.

Proviſionale regimen Pomeraniæ expirat.

§. 16. Pomeraniam eo tempore præter torrentem belli, quo tota inundabatur, alius quoque caſus non parum turbabat. Fuerat ejus provinciæ poſt mortem Ducis adminiſtratio penes Conſiliarios ſuperſtites magis conniventibus Suecis, quam expreſſo eorundem conſenſu, quod eo nomine inſtituta inter Legatum Bielkium, & Ordines tractatio adventu exercitus Torga ſe recipientis interrupta fuiſſet. Ac ſatis habebatur, quod Electori, in quem iſti ſtudiis ferebantur, omnis occaſio actus quoſdam imperii exercendi ſublata foret. Unde cum Ordines Bielkium veniam poſcerent ad Electorem ſcribendi, ut avertendo ab ipſis exitio pacem maturatum iret, abnuebatur velut inutile; revera quod ſuſpicio foret, ab ipſis occaſionem captari, ut Elector ſe Principem ejus provinciæ gerere poſſet. Sed cum veteri more Wittebergenſium Juriſconſultorum ſententiæ ſuper gravioribus litibus exquiri ſolerent, illi hac occaſione arrepta tabellarios literis tuti commeatus à ſe inſtructos iter per Berolinum capere jubent. Quos Elector comprehenſos, acriterque increpitos, tandem velut per ignorantiam in fraudem inductos dimittit; capitis tamen pœna denuntiata, ſi quis deinceps literis ab iſto Regimine confiſus iter ingredi auderet.

27. Febr. Redeuntibus decretum Electoris traditur, quo declarabat; ſe nunquam in ejuſmodi regimen vicarium conſenſiſſe, juri ſuo adverſum, nec tranquillandæ provinciæ idoneum; quin potius inventum ad ſe indubia ſua ditione arcendum, alienamq; uſurpationem ſtabiliendam. Cum igitur omne veterum Ducum jus ad ſe devolutum ſit, regimen à ſe non probatum, & quo debitum ſibi obſequium detrahatur, nullo plane jure niti. Et hanc ſe injuriam ſuo tempore ulturum. Eo decreto allato, Conſiliarii iſti plane exanimati id præſentibus Stetini Ordinibus ſignificant, quos non minor trepidatio corripit. Et mox viſum, iſtos ſigilla deponere, & magiſtratu abire. Quibus hi ſtatim obtemperant, nulla amplius rerum cura ſuſcepta. 1638.

Rectorum Sueciæ ſuper ea re conſultatio.

§. 17. Ea re nuntiata Rectores Sueciæ non parum conſilium Electoris mirabantur, cum hic melius ſibi conſuluiſſe videretur, ſi Pomeraniæ Ordines eo loco reliquiſſet, ut Sueciæ non alio quam fœderis vinculo innecterentur. Et credebatur Schvvartzenbergius Comes id conſilii ſuppeditaſſe ad ſtruendam viam ſubruendis Ordinum privilegiis, & publicandis eorum bonis, qui Suecis faviſſe arguerentur; præſertim cum jam olim Pomeranos inter & Marchicos non leves ſimultates extitiſſent. Tum ut apud provinciales Sueci exoſi redderentur, velut per hos ſtaret, quod nulla amplius Reip. facies eſſet: ut obliqua via fœdus plane tolleretur. Cum contra hoc ipſo neceſſitas juxta & prætextum Suecis afferretur imperium provinciæ capeſſendi. Equidem non deerant, qui contra diſſererent: Rem eſſe invidiæ plenam, & ad calumnias multorum patentem, velut obtentu fœderum aliena invadere conentur. Poſſe eam rem præbere occaſionem colliſionis cum Polonia, quicum Pomeraniæ Ducibus pacta, & circa fines ac jura quædam lites intercederent. Dano quoque decimas, & alia jura per Rugiam inſulam competere. Quibuſcum ſi quæ controverſia oriatur, poſſe eam nunc in Ordines provinciales devolvi. Denique vicinos excitari, ut eo enixius Sueciæ deſtinatis obſiſtant. Pleriſque tamen ea occaſio provinciæ regimen capeſſendi amittenda non videbatur tam plauſibili obtentu, quod ipſi Ordines id pro derelicto habeant nulla Suecorum vi compulſi. Et magnopere intereſſe Sueciæ Ordines clavo dimoveri, qui non parum Reginæ deſtinatis, & quæ belli neceſſitas exegerit, obſtiterint. Et cum munita provinciæ oppida præſidiis teneantur, in quibus fundamentum rerum Suecicarum per Germaniam poſitum ſit, non poſſe utique eam imperio ſummo orbatam deſtitui. Quin ultro imputari poſſe, quod dum Sueci clavo ſubeunt prohibeatur, ne reip. nullum plane veſtigium relinquatur. Haut conqueri poſſe Ordines id à Suecis adprehendi, quod ipſi abjecerint. Nec horum offenſam valde metuendam illis, qui Cæſarem armis laceſſere non dubitaverint. Igitur placebat Senatui regimen provinciæ utique in ſe trahere, ſed quam minimo cum ſtrepitu, & velut nihil novaretur: Leges, ſtatuta, eadem magiſtratuum vocabula retinenda, & alios duntaxat homines in eorum locum, qui muneribus ſe abdicarint, ſurrogandos, Germanos pleroſq; natione, ſpectatæ erga Suecos fidei: Et hæc omnia velut ad tempus conſtituenda, ne leges & jura plane ſileant; & ſub vocabulo bellicæ directionis paulatim omnia ſummi imperii jura exercenda. Sane conſtat, Electorem Pomeranoſque Conſiliarios pœnitentia tactos everſi iſtius fiduciarii regiminis, ac ut idem inſtaurari denuo poſſet, optaſſe. Sed Suecis eos, poſtquam ſemel ipſi ſemet excluſerant, arcere in proclivi erat.

Banerius per hiemem quieſcit.

§. 18. Sed ut ad bellicas actiones redeamus, Banerius, cùm fine Superioris anni hoſtis Citeriore Pomerania excederet, intentus agebat, omni frumento ex ulteriore provincia Stetinum, & Colbergam convecto, ut ſi forte hoſtis eo perrumperet, fames pedem ibi figere non ſineret. Sed cum bona fide iſtum in hiberna conceſſiſſe conſtaret, & ipſe ſuis poſt continuam fere triennii expeditionem parum quietis indulgendũ ducebat, legionibus tamen ita diſpoſitis, ut ſi res exigeret, brevi tempore contrahi poſſent. Enimvero miſera eorũ hibernorum facies erat provincia per amicos juxta hoſteſq; in ſolitudinem fere redacta. Agreſtes partim mor-

tui,

1638. tui, partim metu militum, & inſtinctu Ordinum intra Poloniæ fines profugi, vacuas militi ædes reliquerant. Accedebat dira peſtilentia, in omne jumentorum & pecudum genus immane quantum graſſata. Eaque non poſtrema erat cauſa inopiæ, quæ rapacitatem militis incendebat, quotidianis fere ſuppliciis hautquidquam compreſſa. Ac ni Banerii proviſu frumenti vis intra oppida congeſta fuiſſet, omnibus per agros cibariis abſumtis, militi æque ac pagano fame pereundum fuerat. Solabatur tamen militem ſpes pecuniæ à Gallis ex fœdere ſolvendæ, extra quam ſi fuiſſet, inopia feroces animos facile in deſperationem vertiſſet.

Idem vernis menſibus invitus quieſcit.

§. 19. Porro cum hoſti decretum videretur, Gallis & Vinarienſi ad Rhenum inſuper habitis tota vi Banerium deinceps quoque urgere, rationis quidem fuerat mature in iſtum movere, prius quam idem per hiberna ſe refeciſſet, niſi copiarum conditio expeditionem reſpuiſſet. Sane equites numero & paratu non ſpernendi, ſed plerique Germani, Suecis ac Finnicis turmis valde attenuatis. Unde has è Suecia ſuppleri neceſſum erat, quo extranei militis vires per indigenas librarentur. Peditis autem in Germania conducendi nulla Banerio facultas, & hoſte vicino plerique per oppidorum præſidia diſtribuendi fuerant. Sed & in expeditionem ituro nihil erat, quo equi alerentur; & hoſtis objectu Albis & Havelæ Suecos facile arcere poterat in vaſtatis terris mox perituros, Brandeburgicis interim à tergo ingruentibus. Quod ſi Cæſareis trans Albim concedentibus in Brandeburgicos movere vellet, his facile venientis impetum eludere cedendo licebat. Et quanquam illis profligatis in Sileſiam iter pateret, Gallaſius tamen à tergo relinquebatur, receptum ad oram maritimam intercluſurus. Nil igitur reſtabat, quam copias è Suecia expectare, quas quamprimum anni tempeſtas ferret mitti flagitabat prævertendis Gallaſii deſtinatis, & ut diſperſos adhuc hoſtes invadere poſſet, antequam conſcriptæ à Brandeburgico in Boruſſia legiones adventarent. Actionum bellicarum ea hieme nihil, niſi quod dum Banerius

12. Febr. catervas aliquot in Uſedomum trajicit, illi inſulæ penitus ab hoſtibus repurgandæ, præſidiarii, qui caſtellum in adverſa VVolgaſto ripa ſitum obtinebant, conſpectis Suecis inde ſe proriperent, ac cymbis VVolgaſtum trajicerent. Caſtellum ab hoſte deſertum Banerius præſidio firmat. Contra

Hoſtis Gartzium expugnat. 21. Febr.

dum Banerius Stralſundæ abeſt, cum VVrangelio ſuper bello conſilia collaturus Clitzingius cum bis mille peditibus, ter mille equitibus, quadringentis dimachis Gartzium noctu circumdat, quod Dromondus cum ſua legione parum frequenti inſidebat. Sequenti die impetu per horam amplius continuato in oppidum irrumpitur. Qui primo furori ſuperſtites fuerant, in captivitatem abſtrahuntur. Ipſe Dromondus paulo poſt Spandoæ in cuſtodia extinguitur; cujus nulla culpa aut negligentia arguebatur; cum numero obrutum conſtaret. Manebat tamen Marvicianum caſtellum Gartzio oppoſitum in Suecorum poteſtate, ne hoſtis tranſitu Oderæ uti poſſet; cujus progreſſibus ſiſtendis Banerius id caſtellum cum Greiffenhaga & Dammo validis præſidiis munit. Paulo poſt Legatus Steno Bielkius Stetini ſupremum diem obit, vir prudentia, uſuque rerum inſignis.

Bielkius Legatus moritur. 16. April.

Nec minus Hermannus VVrangelius ſenio, & olim acceptis vulneribus debilis in Sueciam permiſſu Reginæ regreditur, & ne æmulatio, quæ inter Banerium & ipſum gliſcebat, reipublicæ obeſſet. Hinc Banerio non ſolum armorum per Germaniam directio, ſed & civilium rerum ac Pomeraniæ ſumma adminiſtratio committebatur, cui ſuccenturiati erant Ioannes Lilliehœckius, & Axelius Lilius, ille Ulterioris, hic Citerioris Pomeraniæ gubernator. 1638.

Cæſareorum miſera conditio.

§. 20. Aſt Gallaſius Pomerania relicta in Meclenburgicam & Marchiam Albim propius exercitum ſubduxerat, quem fames, nuditas, morbi per homines æque ac equos immane graſſantes ad miſerrimam conditionem redegerant. Familiarem Cæſareo militi licentiam paupertas immenſum accenderat, & commilitones juxta atque pagani ſpoliabantur, ac cædebantur. Accedebant creberrimæ deſertiones, ut qui centum viginti legionum numero ſuperbiebat exercitus ad undecim equitum quatuor peditum millia redactus eſſet. Huic reficiendo ſupplendoque Gallaſius Inferioris Saxoniæ provinciis quam maxime inhiabat. Sed in Holſatiam penetraturum Daniæ Rex prohibuit, poſitis apud Oldesloam caſtris, & excitis tota Cherſoneſo provincialibus. Ne tamen hoſtilia in Cæſarem ſumſiſſe videretur, cum Gallaſio centum ſexaginta uncialium millibus decidit. Id exemplum Lubecenſis Præſulatus, & Hamburgenſium atque Lubecenſium agri imitabantur, Bremenſis Archiepiſcopus immunitatem à Cæſare conceſſam obtendebat, ſimul humilium terrarum inundatione acceſſum arcebat. Tandem & ipſe data pecunia adeſis provinciæ elatioribus locis iſtos dimovet. Cum tamen utique aliquo loco hibernandum eſſet, Luneburgici ad Brunſuicenſes demum effugere non poterant, quo minus dimidiam ditionem ſuarum partem ſtativis iſtorum concederent. Antequam tamen longius digrederetur Gallaſius, quatuor militum millia Damiani Vitztumii ductu mittit, qui caſtellum ad Varni oſtium invaderent. Quo intellecto Wiſmariæ præfectus quinquaginta ſclopetariis caſtellum firmat. Validiorem manum Banerius immittere parabat; ſed jam poſt quatridui oppugnationem centurio Sriggo Arfidi F. deditionem honeſtis legibus fecerat, poſtquam ſat ſtrenue reſtiterat, occiſis hoſtium ſexaginta amplius, quos inter & ipſe Vitztumius, dum acceſſus luſtrat, occubuerat.

Munimentum ad VVarnemundam à Cæſareis capitur. 12. Mart.

Dani Wolgaſto cibaria ſubmittunt.

§. 21. Quæ in Pomerania relicta erant Cæſareorum præſidia non minus fames urgebat, VVolgaſtum inprimis ab omni parte clauſum; ut brevi in Suecorum manus ceſſura ſperarentur. In eam arcem è navi Danica, quæ ad exigenda vectigalia apud Rudenam inſulam excubabat, furtim cibaria ſubinde ſubmittebatur. Id quod cum Banerius captivorum indicio cognoſceret, literis ad publicanum ſcriptis de hocce facto conqueritur; ac ut deinceps talibus abſtineatur poſtulat, addito, id ſe vi prohibiturum. Sane eo minus id ferendum erat, quod bello Danorum cum Cæſare, Suecorum merces ab illis publicarentur, qui ad portus à Cæſareis inſeſſos navigabant. Aſt publicanus cum navarcho impudens plane ac inficetum reſponſum reponebat. Unde Banerius cum ſordidis hominibus literarum commercia amplius exercere dedignatus, navem bellicam Suecicam juxta Danicam ancoras jacere jubet cum mandato, ut amicam ſe adverſus Danos gerat, accurate tamen iſtas fraudes obſervet. Simul idoneis locis ſtationes diſponit, quæ cymbas VVolgaſtum irrepturas interciperent. Tres inſuper naves bellicæ ad Varni oſtium ſtatuuntur, ne quid ex eo portu hoſtile tentaretur; binæ litoribus oberrare jubentur. Et ne quam litis anſam inde arriperet Daniæ Rex, ſat contemtim tunc Suecos habens, Strœmfeldio in mandatis datum ipſi inſinuaret; non eſſe Suecis animum vectigalia ibi capere, ſed tantum prohibere, ne Cæſarei ex eo portu noxam inferant. Haut eo minus tamen ad iſtam oram accedebat Danicus navarchus cum quatuor navibus bellicis poſtulans, ut Danis navigatio libera Roſtochium, tum à vecti-

14. Maji.

Iidem ad Roſtochienſem portum ſatis pro-

galibus

1638. *imperio agunt.* galibus immunitas relinquatur. Alia negotia curare vetitum. Iſto impetrato ſtatim ſe inde abſceſſurum; ſin minus, vi ſe iſtum portum Danicis navibus aperturum, nec alias naves Gedano & Hafnia ſibi auxilio defore. Dicebatur color; id fieri Polono deliniendo, ut ſi videat ita fervide libertatem Maris Baltici Dano cordi eſſe, contumeliam ad Gedanum acceptam minus ad animum revocet. Id cum ad Banerium delatum eſſet, de navigatione quidem concedenda dubium non erat; id enim diſerte Regina juſſerat. Quanquam enim rationis erat portum claudi, hoſtibus uſui cedentem: tamen ſatius videbatur tantiſper connivere, quod metus eſſet, ne ferocior tum Danus tale quid patraret, quale ſuperiore anno ad portum Gedanenſem. Quam contumeliam nec ferre Suecis licebat, nec pacem cum iſto abrumpere tempora tunc ferebant. Et vectigal ſuſpendi, quoad caſtellum recuperatum foret, tanti non habebatur. Igitur mandat ſuis, ut Danos libere & absque vectigali in iſtum portum navigare permittant, ac modeſte adverſus eosdem ſe gerant, offenſarumque occaſiones declinent, ſalva tamen Reginæ dignitate. Unde cum navarchi Danici familiari converſatione & compotationibus cum Varnemundano præſidio ſat proterve ſe jactarent, Succi iſta diſſimulabant, commodius tempus his & aliis multis ulciſcendis præſtolantes.

Banerius ex hibernis movet. §. 22. Tandem cum diu expectatæ è Suecia copiæ ſub finem Junii menſis adpuliſſent, Banerius contracto apud Stetinum exercitu expeditioni ſe accingit. Luſtratione facta undecim phalanges pedeſtres numerabantur. Primam Banerii vetus cærulea, & Magni Hanſonii legiones componebant. Secundam Torſtenſonii infrequentes, Felſii, & Braunii legiones: Tertiam Zabelticii, ſummi vigiliarium præfecti propria legio, & ſex Oſtrogothorum cohortes: Quartam Tribunorum Banerii & Mortaignii: Quintam Sextam, Erici Joannis Ulfſparrii & Jeſvvitzkii; ſeptimam Lindeſaji, Kinnemundi, Cunigami, & Fletvvodi: Octavam tres legiones Haſſicæ: nonam Guſtavi Ottonis Stenbockii legio: decimam Archatii Joannis Ulfſparrii: undecimam Oeſterlingii, & Flatovii legiones; quæ decem fere bellatorum millia explebant. Equeſtres legiones triginta duæ: Stalhantskii, ſummi vigiliarum Præfecti; Teutonica, & Finnica; Thuronis Bielkii, VVittenbergii, VVachmeiſteri, Livonica, Curlandica, Franciſci Henrici Lauenburgici Ducis, Devvicii, Leslei, Pfulii, ſummi Vigiliarum Præfecti, Duvvalii, Jonæ Haderslebii, Duglaſſii, Hœckingii, VVirtzburgii, Slangii, VVitzlebii, Prætoria, Torſtenſonii, Hodicii Comitis, Cratzenſteinii, Glaubitii, Konigsmarcki, Kniphuſii, Eberſteinii, Dalvvigii, Eppii, Haraldi Stackii, Oſtrogothica, Uplandica, Joannis VVrangelii, undecim fere bellatorum millia conficientes. Recens è Suecia pedes fere per oppidorum præſidia diſponitur, quod & idem minore ſumtu aleretur, & ſtrictiori diſciplinæ adſuetus, nec ob inopiam in ſeditionem abiturus, hoſtiumve corruptelis patens, & nullis uxoribus aut calonibus oppidano moleſtus foret. Tum ut per oppida muniis militiæ, & alieno cœlo adſueſceret. Veterani in campum educuntur, Gallaſius contra

30. Junii. & ipſe contractas ex hibernis legiones apud Dœmitzam luſtrat; quibus Brandeburgici ſub Clitzingio ſe conjuncturi Novum Brandeburgum proceſſerant. Iſti propoſitum videbatur capta apud Francofurtum ſtatione Suecos acceſſu Sileſiæ arcere, ac ad maritimam oram plane exhauſtam incluſos inopia atterere. Ei conſilio ut occurreret Banerius, motis Stetino caſtris Gartzium primo vertit, quod ſequenti die impetu expugnat exiguo *Gartzium recuperatur.* ſuorum damno. Sexcenti, qui intus erant præſidiarii per Suecicas legiones diſtributi, tribunus Dargicius, cæterique ductores captivitatem ſubiere. 1638. *18. Julii.* Sed quia oppidum id Banerio digreſſo facile ab hoſte recuperari poterat, & ſi quod immitteretur præſidium fruſtra perdebatur, contra hoſtis eodem inſeſſo non parum damni provinciæ dare poſſet: disjectis munitionibus, portisque & turribus tectorum reliqua cum ponte flammis abſumuntur. Inde in Citeriorem Pomeraniam converſus cum Paſevvalco moveret, hoſtis quæ circum inſederat oppida Torgeloam, Spancoam, Clempenoam, & caſtellum ad Cabelam ultro deſerit. *26. Julii.* Et quia nuntiabatur, Gallaſium cum majore exercitus parte ipſi obviam iturum, reliquos cum Brandeburgicis & Saxonicis legionibus Ulteriori Pomeraniæ immiſſurum, Banerius Stetinum pluribus cohortibus firmat. Ipſe ad Penam fluvium, & fines Citerioris Pomeraniæ conſidere conſtituit, ſpeculandis hoſtium deſtinatis, & pro re nata aut prælio certaturus; aut inter flumina lacusque mora eundem attriturus. Anclamo Loitium itur, cujus præſidiarii ſtatim depoſitis duodecim vexillis, armisque ſine exceptione ſe dedunt; plerique Suecicum ſacramentum ſuſcipientes: reliqui captivitatem ſubeunt. *Et Loitium. 30. Julii.* Caſtellum ad Tripſeſam qui inſidebant trecenti Cæſarei ſub Banerii adventum inde ſe proripiunt, & dejecto poſt ſe ponte per paludes evadunt. *Et Tripſeſa atque Damgarda.* In oppido centurionis vicarius & quadraginta pedites capiuntur; qui Suecicam militiam ſubeunt. Damgardam inſidentes ſtatim quoque Banerii arbitrio ſe ſubmitunt. Aſt Gallaſius omiſſo de dividendis copiis conſilio, adjunctis apud Miroviam Saxonicis & Brandeburgicis legionibus Prentzloviam, inde propius Banerium ſuggreditur, uti conjiciebatur expectaturus, num hic Demmini obſidio implicitus aliquam ſui invadendi occaſionem præberet. Nam alias nulla adparebat ratio, quare in famelica regione militem fatigare vellet. Banerius cum è captivis intellexiſſet hoſtiles copias ſparſim per vicos diſpoſitas, id quod & exhauſtæ terræ ſuadebant, Torſtenſonium & Stalhantſchium cum aliquot equitum legionibus, & ſelecta peditum manu mittit, qui ignoto hoſtibus tranſitu apud vicum non procul Malchino inopinantibus ſuperveniunt, ac tribunum Munſterum cum quatuordecim Teutonicorum, ſimul ſeptem Croatarum equitum turmis opprimunt. *Cæſarei vapulant.* Eorum maxima pars cæditur; ipſe tribunus cum multis præfectis & gregariis ac vexillis undecim capitur: paucos latebræ tegunt. Regreſſi Malchinum quinquaginta pedites captivos abducunt. Ita Succi quidem ad Tripſeſam cis fluentum, Gallaſius ad latus ipſis apud Malchinum conſederat. *13. Aug.* Nec ægre ferebat Banerius, hoſtem iſtis ſtativis obnixum hærere, quod ſperaret, per inopiam eundem brevi conficiendum. Nam Suecis parce quantumvis cibaria ſuppetebant; & à contagioſis morbis, qui tunc per Pomeraniam graſſabantur, fere immunis miles agebat. Equi tamen magno numero extinguebantur; ſed id malum hoſti gravius incumbebat, & Banerio pecuniam præbente, equi facile ſupplebantur. Tum ne miles dilaberetur, omnes qui citra ipſius veniam diſcedere conarentur, in cuſtodiam dabantur.

VViſmarienſium excurſio. 19. Julii. §. 23. Inter hæc VViſmaria egreſſi ducenti pedites, equitumque manus legionem equeſtrem tribuni Krœcbergii Grefsmœhlæ invaſerant, & ſat acriter licet reſiſtentem profligaverant non paucis cæſis, ac ſedecim captis omnibus cum impedimentis, & ducentis amplius equis potiti. Inde ut eo melius hoſtium catervæ hinc inde vagantes carperentur, & commeatus qui Roſtochio ſubvehebatur interciperetur, Ericus Slangius tribunus à

Banerio

1638. Banerio Wiſmariam cum quingentis equitibus deſtinatur; prius tamen ſtativa hoſtium longa ambage legere juſſus. Slangius rem ſtrenue gerit. Hic apud Guſtroviam quadraginta currus annona onuſtos diripit, occiſo quod comitabatur præſidio. Inde Sternbergam, Wahrinum & Planam progreſſus ad intercipiendam legionem equitum Parchimi tendentem properat. Sed cum eandem jam Neuſtadium moviſſe cognoſceret, ipſe inſecutus inter id oppidum & Perlebergam deprehenſam, ita multat, ut pleriſque cæſis captiſque ſubtribunus, duo turmarum præfecti aliique ductores: nec minus ſeptem ſigna in ejus manus inciderent. Sic re bene geſta VViſmariam pervenit, in quod oppidum ex vicinia quicquid poterat frumenti comportat.

Wolgaſtum deditur. §. 24. Aſt Wolgaſti præfectus Antonius VVebelius tribunus urgente cibariorum inopia Strykium 30. Aug. ſubtribunum, ejus arcis obſidio vacantem ſuper honeſta deditione concedenda compellat. VVebelius licet fame cogi poſſe videretur, ut citra exceptionem ſe dederet; tamen quia Suecorum rebus plurimum intererat eam arcem quamprimum in ipſorum ditionem redire, & copiarum eidem aſſidentium alibi uſus eſſe poterat; cum Banerii conſenſu veteri Cæſaris militi permiſſum, ut traditis 7. Sept. ſignis ſclopetiſque, ſimul transfugis captivisque arce excederet, ſarcinarum quoque auferendarum facultate conceſſa. Plerique tamen gregariorum ultro militiam Suecicam ſubiere, quod tunc in utroque exercitu fere mos eſſet, militem, quo ſigna ſua perveniſſent, eodem ſequi.

Banerius in hoſtem ire conſtituit. §. 25. Porro Gallaſius inopia licet ac miſeria premente in ſtativis ſuis obnixe hærebat, quod metueret, ne in receptu, uti ſolet, ſibi à Banerio noxa inferretur. Et nuper tres legiones ad VVartam hactenus hoſpitatas exciverat; ut facile adpareret, non niſi extrema compellente neceſſitate iſto loco abiturum. Banerium contra moræ tædium jam capiebat. Unde propius hoſtem movere conſtituit, ſubvectionem ab Albi intutam redditurus, & locis, quæ nunc inſidebat, eundem abſtracturus. Et quanquam hoſte conatibus obſiſtente prælium declinari non poſſe videbatur, cujus exitu adverſo haut facile erat ejuſmodi exercitum flore militum conſtantem reficere: cenſebat tamen par aut majus damnum ſibi imminere heic hærenti. Hoſti quippe omnis retro Germania patebat, ex qua proximo vere inſtauratis copiis validior ingruere poterat. Contra ſibi vaſtatam regionem inſidenti iſthoc autumno atque hieme exercitus conſumendus erat, & ſequenti vere nulla ſupplementorum ſpes. Inſuper equorum mortes indies gliſcebant, annona minuebat; nec in exeſa plane Pomerania hiberna ſperare licebat. Ita his oris incluſum militem mox fames conſumtura erat. Accedebat metus peſtilentiæ, quæ jam ex Ulteriore in Citeriorem Pomeraniam ſerpebat. Igitur libratis in utramque partem rationibus ſatius vide- 25. Sept. batur prælii aleam tentare, quam deſidendo cer- Gallaſius cedit. tum & inglorium exitium expectare. Hoc animo caſtris motis aggerem viæ apud Tripſeſam eni- 24. Sept. xus Gnoiam, inde Malchinum recta tendit. Sed hoſtis de Banerii inſtituto monitus, & in loco ingruentem expectare veritus, propere VVahrinum iter arripit; quem ſtatim Banerius inſequitur, prælio certaturus, aut quantum daretur eidem no- 27. Sept. citurus; eoque citatum agmen Grubenhagam rapit. Et jam prope ad latus hoſtis incidebat certa ſpe ad pugnam eum adigendi, cum hic fugæ ad modum receptum accelerabat, quod copias in caſtris ad Malchinum attritas prælio impares judica- 30. Sept. ret. Unde paſſim ægroti juxta ac valentes, equites peditesque itinere feſſi per vicos & agros relinquebantur. Banerius contra transmiſſo apud Elenburgum flumine toto cum exercitu Witſtocum 1638. præceſſerat, extremo hoſtium agmini imminens, quod Ritbergius Comes, quindecim equeſtribus legionibus conſtans ducebat. Sed dum præfecti catervarum, qui ad iſtud morandum immittebantur, non ſatis ex compacto rem gerunt, ſpatium eidem elabendi datum eſt. Quanquam & ſic plurimi intercipiebantur, quos inter & ille, qui Ritbergio mandata à Gallaſio adferebat, ut quantum poſſet acceleraret, & ſi quindecim quas ducebat legiones, perirent, ſe ſaltem ſervare conaretur. Ita quidem tunc Gallaſius ad Havelam evadebat, deſideratis tamen fere tribus militum millibus, quos inſequentes Suecorum catervæ cæciderant, aut ceperant. Quominus tamen Banerius hoſtem è veſtigio ſequeretur, nullo ad reſiſtendum ſpatio conceſſo, graves cauſæ obſtabant. Banerius in Meclenburgica conſiſtit. Hoſtis enim jam Havelam Albimque attigerat, unde commeatus ipſi commode ſubvehi poterat: ac loca ſibi opportuna inſederat, ut abſque tormentis, & valido equitatu invadi non poſſet. Contra Banerio equi morbis abſumti, & qui reſtabant, feſtinato itinere fatiſcebant, ut nec machinæ provehi poſſent, & magna equitum pars ephippia & ſclopeta tergo geſtaret, aut enerves caballos fræno poſt ſe traheret. Et ea, qua nunc conſiſtebat, regio plane exhauſta erat, nec vehiculorum per Meclenburgicam facultas petendis aliunde cibariis. Ita neceſſitas ſubigebat in Meclenburgicam recedere, & quietis paululum exercitui indulgere; tum & equos coëmere, quorum mortes per veneficia mulierum procuratæ credebantur. Quo nomine nonnullæ 10. Octobr. militum uxores extremum ſupplicium luerunt, id flagitium à ſe ſuſceptum faſſæ, ut eo citius bello finis imponeretur. Ne tamen licentia militis provinciæ vaſtitatem, ſibi famem arceſſeret, ſeveriſſimis edictis diſciplinam, & quæ conſervandæ provinciæ, exercituique faciebant, ſancit. Simul Duci cauſas hujus hoſpitationis exponit, & ut provinciales ad penates ſe ſuos conferant hortatur, annonamque militi diſpenſent ipſi, ne huic ſumendi neceſſitas foret. Animus autem erat, quamprimum ſe exercitus paululum refeciſſet, in Miſniam aut Luſatiam, inde in Sileſiam penetrare, quæ provinciæ vetus in partes ſtudium reſumturæ, ſuoque ſubſidio ita exercitum refecturæ ſperabantur, ut proximo vere formidandas hoſti vires ipſe objicere poſſet.

§. 26. Aſt Gallaſius è diſtrictu Prignicenſi, ubi Gallaſius Suecis damnum infert. aliquandiu hæſerat, mille equites emittebat, Glaubicii tribuni legionem, & Andreæ Trotzigii ſubtribuni turmas Boitzenburgi ſtativa habentes invaſuros; qui & ſecure agentibus ſuperveniunt, 19. Octobr. & cæſis circiter quadraginta, impedimentis, equis, tribus vexillis, ac cum præfecto turmæ compluribus gregariis potiuntur. Eodem tempore ipſe Gal- 21. Octobr. laſius luſtrato apud Kiriciam exercitu Graboviam iter intendebat, velut univerſo cum exercitu in Banerium ruiturus. De cujus motu cum hic è tribuno Slangio, qui Parchimi tendebat, cognoviſſet, & ipſe confeſtim legiones ad Suerinum convenire jubet. Unde Gallaſius, qui fortaſſe Suecos per hoſpitia diſperſos oppreſſurum ſe ſperaverat, ad Albim vertit, & apud Lencenam conſidet loco cætera ſatis opportuno, ſed ubi maligna pro equis pabuli copia. Quo loco ut ſuas copias per inopiam attereret, cum facile ferre poſſet Bane- 20. Octobr. rius, ipſe legiones in priora ſtativa reducit. Ca- Roſtochienſes Warnemundam deſtruunt. rolus Guſtavus VVrangelius, qui nuper ad recuperandum caſtellum VVarnemundanum miſſus, ſed motu hoſtium audito avocatus erat, ad id expugnandum redire jubetur. Sed antequam ipſe eodem reverti poſſet, jam Roſtochienſes caſtelli munitionibus disjectis ædificia inflammaverant. Convene-

1638. venerat quippe inter Daniæ Regem, & Gallaſium, ut hic quidem ejus munimenti deſtructionem permitteret, is contra Cæſareum præſidium mari Tra- 22.Octobr. vemundam deduceret. Ea de conventione Lohuſius Roſtochii præfectus Banerio ſignificaverat, ut & ipſe conſentiret in deſtructionem caſtelli, non citra laborem recuperandi, & quod non niſi premendis commerciis inſerviret, nullo uſu bellico. 26.Octobr. Aſt Roſtochienſes Banerii reſponſo non expectato, binis navigiis Cæſareum præſidium impoſitum comitantibus Danorum navibus Travemundam deducunt; & cum de Suecorum adventu audirent, avectis ſedecim machinis, ac corruptis, quæ poterant, in naves ſe recipiunt,

28.Octobr. §.27. Nec eo ſecius VVrangelius caſtellum reparare, ac præſidio firmare jubetur non tam ob vectigalia, quam ne hoſtis ex eo portu per navigia Roſtochienſium oram Pomeraniæ ac Rugiæ infeſtaret. Eam Sueci inſtaurant, nequicquam contradicente Dano. Tum Banerius acribus literis oppidanis exprobrat avectum hoſtem, qui jam in Suecorum manu fuerat, amotaque tormenta; quæ ut reſtituant, & disjecta inſtaurent poſtulat; alias id factum non impune laturos. Aſt Daniæ Rex caſtelli inſtauratione audita Banerio per literas ſignificat: 13.Nov. Superiore æſtate ſe portum iſtum navibus cuſtodiiſſe, ne Cæſarei commercia in fraudem potiſſimum 22.Nov. ſuorum civium onerarent. Inde cum Cæſarei id caſtellum ſibi obtuliſſent, ejus demolitionem maluiſſe evitandæ æmulationi: præſertim cum idem ab initio emungendis ſuis civibus ſit extructum. A ſe nihil præter veterem portus libertatem quæri; quam & Sueci cauſam belli ſui allegent, ut omnia in priſtinum ſtatum reponantur. Quin & ipſis aliquando id munimentum damno eſſe poſſe, imminutis per idem ejus portus commerciis. Sua autem nunc magis intereſſe, quam antea, qui ejus demolitionis autor fuerit, & Cæſareum vectigal inhibuerit. Ejus reparationem Suecis parum prodeſſe, ſed Roſtochio certum exitium creare. Poſtulat igitur inſtauratione ſuperſedeat, portui veterem libertatem relinquat, nec cives ſuos contra morem & pacta oneret: neu impediat, quo minus promiſſum à ſe Cæſari factum præſtare poſſit. Enimvero cum pactum Regis cum Cæſare Suecos non tangeret, & Rex juſto imperioſius agere videretur: Banerius nequaquam ita agendum cenſebat, velut Danus metueretur, aut ejus juſſa admitterentur; ne uno indulto ad plura poſtulanda audacior iſte redderetur. Modeſte tamen reſponſum: De conventione Regis cum Cæſare nihil ſibi conſtitiſſe: nec à ſe vectigalia ſpectari, ſed ſecuritatem oræ Pomeranicæ, totiusque Maris Baltici, quæ ex iſto portu turbari queat: Alias Reginæ Sueciæ ſtatutum omnem offenſarum cauſam adverſus Regem declinare. Cum porro Danus ita fervide id negotium amplecteretur, Salvius quidem, aliique cenſebant, tantiſper reparationem munitionis omittendam; modo Roſtochienſes tormenta reſtituant, & de portu ſuo caveant, ne is ab altero inſideatur: quod manifeſtum ſit à Cæſareis hanc occaſionem captari, Suecos, Danumque inter ſe committendi. Sed Banerius ferocibus Dani verbis nil ſolidi ſubeſſe judicabat, quod neq; Holſatiæ neque Daniæ Ordines conſenſuri eſſent, ut Suecorum exercitu in vicinia hærente bello non neceſſario involverentur. Et quanquam vectigalis modicus haberetur reſpectus, ſecuritatis tamen intererat caſtellum id non deſeri: quod & expreſſis mandatis Rectores Sueciæ injunxerant. Igitur brevi tempore munitionem firmius quam antea reficit, ducentorum peditum præſidio impoſito. Danus pro Luneburgenſibus Idem Rex paulo ante cum Banerius Albi propinquaret, ſuſpicatus Luneburgicum agrum peti, à Banerio datis literis poſtulaverat, ea ditione abſtineret, communia ſacra cognationemque ſuam allegans, & quanti ſua interſit ſedem belli eodem non transferri. 1638. neutralitatem poſtulat. Banerio ſatis conſtabat, omnes qui deſertis Suecorum partibus paci Pragenſi acceſſerant, nullam occaſionem omiſſuros Suecis nocendi; 19.Octobr. eoque nec ipſe cauſam habebat, quare illis parceret. Ne tamen Duces illos ad deſperationem 28.Octobr. adigeret, aut abrupto reſponſo Regem protelaret; præſertim cum tunc animus eſſet intacto Luneburgico agro cis Albim in Miſniam aut Luſatiam tendere: ſpem facit, ſi Georgius Dux copias ſuas cum Cæſare non conjungat, & ſtativa, tranſitum, aliaque commoda Cæſareis neget, ſe itidem ejusdem ditionibus parſurum, utut per conſilia & geſta ſua id non meriti. Demulcendo Regi addebatur; ſi qui in provincias Regias prædatores irrumpant, id ſe invito fieri, & in deprehenſos acriter animadverſurum. Eadem paulo poſt Rex apud Rectores Sueciæ ſolicitat. Cui hi annuunt, modo & Cæſareis nihil ejusmodi ex ea provincia obveniat, deque eo à Cæſare ipſis caveatur, & Georgius Dux ſibi quondam commiſſas machinas reſtituat, ac nihil auxilii hoſtibus exhibeat.

§.28. Interim Gallaſii exercitus apud Lencenam ſumma cum annonæ & pabuli inopia conflictabatur, Cæſarei multantur. quam quo minus naves Hamburgo levare poſſent, Pfulius cum aliquot legionibus Lauenburgi tendens impediebat. Sed nec Banerius quieſcebat; qui cognito ſeptem cataphractorum legiones ſeorſim à reliquis circa Perlebergam hærere, eaſdem invadere conſtituerat. Cum raptim 20.Nov. excita majore equitatus parte improviſus apud Perlebergam adeſſet: non quidem cataphractos ibi reperit, ſed duas Saxonicas legiones à Marazino nuper è Miſnia adductas, quibus cataphracti ſtativa ſua conceſſerant. In iſtorum ergo octingentos primum Banerius invectus pleroſque cædit, non paucos capit, quos inter ſubtribunus Knochius, tres turmarum præfecti, & centurio dimacharum Abrahamus Klugius. In reliquos Stalhantſchius immittitur, qui duarum legionum reliquias delet, etſi ſubtribunus Callenbergius cum vexillis evaderet. Pugnæ tumultu excitati cataphracti, qui vicinis pagis tendebant, auxilio ſuis adproperant. ſed quos ita excipiebat Stalhantſchius, ut centum in loco conflictus caderent, reliqui abjectis fere thoracibus Albim verſus in caſtra ſe proriperent. His peractis Banerius per tres horas ſub caſtris conſiſtebat; quæ uti ſolo cum equitatu invadere rationis non erat; ita nemo hoſtium ex illis movere audebat, aut diſcedentem inſequi. In reditu Stalhantſchius & Slangius cum caterva equitum Perlebergam trecentis peditibus inſeſſam invadunt, & iſtis incaſſum reſiſtentibus, in oppidum perrumpunt. Primo impetu centum cæſi; duo centuriones cum quinque optionibus & ducentis gregariis capiuntur. Eo ipſo temporis articulo Gallaſius trans Albim concedere decreverat; Gallaſius trans Albim concedit. quæ deſtinata tumultus iſte accelerabat, ut magna cum trepidatione pons navalis ſuperaretur: & dum pro ſe quisque feſtinat, pars pontis rupta non paucos in aquas 21.Nov. effundebat. Superato flumine caſtra primum Sehauſæ locat Gallaſius; inde per Veterem Marchiam & vicinas præfecturas Luneburgicas legiones diſtribuit, non minus & ibi cum inopia conflictatas, ſecus atque ſpem conceperant. Cæſar quippe cum omnium Imperii Ordinum conventum indici tempora non ferrent, compendioſum duxerat ſingulorum Circulorum congreſſus agitari; ad quos ipſe Commiſſarios ablegabat iſtis perſuaſuros, ut exercitui ſuo hoſpitia per hiemem, & alia neceſſaria præberent. Qua ſpe innixus in ſequentem annum quatuor cum exercitibus octoginta millia impleturis rem gerere conſtituerat, quibus Galla-

ſius

ſius, Piccolominæus, Hatzfeldius, & Goetzius præeſſent. Gallaſio adjungi debebant Saxonis & Brandeburgici copiæ, quorum ille ſuis Marazinum præfecerat; hic ſuas in Cæſaris quoque verba adegerat, & vexilla ex uno latere Cæſaris, ex altero propiis inſignibus notaverat. Eum exercitum ad octodecim peditum, equitum octo millia augere decreverat; quorum hoſpitiis uterque Saxoniæ Circulus deſtinabatur. Simul Georgius Dux ſollicitabatur, ut copias ſuas Hatzfeldio jungeret, Banerio negotium faceſſituras, quoad Gallaſii ſe exercitus per hiberna refeciſſet. Sed cum iſta deſtinata fruſtra eſſent, & inopia indies gliſceret, ſimul ruſtici Dremlingenſes, ferocia iſtis in oris celebres, multos militum paſſim trucidarent; Gallaſius relicta Marchia in Magdeburgicum agrum abit, populatione longe lateque facta. Sed cum & heic inopia dominaretur, citra finem anni cum famelicis copiis, quas & crebræ catervatim deſertiones attenuabant, apud Magdeburgum iterum ſuperato Albi in Sileſiam & Bohemiam concedit.

Gallaſius in Cæſaris ditiones abit.

Banerius trans Albim abire conſtituit.

§. 29. Digreſſis Cæſareis Banerius quid ſibi deinceps ſuſcipiendum foret tanto curatius trutinabat, quod Daniæ Regis ac Luneburgicorum Ducum deſtinata non parum forent ſuſpecta. Neque ad extremum inopiæ gradum redacta Meclenburgica, & Lauenburgica ditio eam moram ferebant, ut Rectores Sueciæ conſuli poſſent. Equidem initio animus non fuerat Albim tranſire; eoque mirum videbatur, quod Daniæ Rex per literas Ducem Georgium monuerat, velut Sueci in ipſius ditione hiberna capeſſere vellent. Nam utut fortaſſe id ſermonibus & votis militum agitatum fuerit; Banerio tamen de ea re nondum cogitatum erat; præcipue poſtquam Danus defenſionem Luneburgicæ jactare cœperat. Idemque vehementer diſſuadebat Salvius, ne Danus, & Luneburgici aperte hoſtilia induerent: ac ſatius judicabat Beroſinum verſus iter intendi. Enimvero Banerio exercitus conſervatio ante omnes alios reſpectus erat. Nam ad ſiniſtram flectenti Weſtphaliæ res, & Erfordia pro derelictis habebantur, & per quadraginta milliaria vaſtatæ regiones nec annonæ quid, nec pabuli præbebant. Tum à tergo relicta Spandoa & Cuſtrinum communicationis lineam cum Pomerania interſcindebant. Et capta licet Landsberga, & Francofurtum ob inopiam annonæ teneri non poterant; ac ſi obſidium ſuſtinerent, fame exercitus periturus erat. Quod ſi Danus & Inferiores Saxones hoſtilia utique decreviſſent, ideo deſtinata ſua non omiſſuros, quin hoc ipſo ſpatium accepturos eadem exſequendi; ac ubicunque exercitum inveniſſent, ad eum opprimendum connixuros. Inde receptus difficilioris, quam Torga quondam, neceſſitatem impoſitum iri: & reverſum licet cum attenuato exercitu in Pomeraniam fame conficiendum. Igitur ſtabat ſententia Albim tranſire, inde pro re nata conſilia capere. Sed quia arduum erat ponte Albim inſternere, deficiente materia & navigiis, ac Luneburgicis ex adverſa ripa ſe objecturis; expectandum erat, quoad gelu flumen conſtringeretur. Statuerat tamen innoxium per Luneburgicam tranſitum ſumere, ni Dux prior laceſſeret. Id quod & mox contigit. Nam cum ſub initium Decembris, glacie aliquot locis ſolidata, Pfulius cum aliquot equitum legionibus ad Lauenburgum Albim tranſiſſet, hoſtium navigia frumento onuſta corrupturus; trans flumen Luneburgicum tribunum Meierum cum legione equitum offendit. Cui initio denuntiat ſe veniſſe, ut vicos Lauenburgicos hoſpitiis ſuis deſtinatos occuparet, & hoſtiles naves deſtrueret; ipſi noxæ nihil illaturum, ſi hoſpitiis illis ultro ſibi cedat, nec ad naves iturum impediat. Aſt Luneburgici adventuris vim ferociter minantur, & ipſe tribunus cæſo equite pugnæ initium facit. Unde Sueci paria repoſituri impetu facto in fugam datos ad Butlingam uſque arcem, à trecentis peditibus inſeſſam, inde longius Luneburgum verſus propellunt. Sed quia frigus remittebat omiſſa Butlinga Pfulius ignem frumentariis navibus injicit; & cis Albim cum ſuis ſe recipit. Ita cum Georgius Dux, inſtigante non ſegniter Dano, hoſtilia orſus eſſet, eo minus dubitabat Banerius pari modo eidem occurrere. Inter quæ Slangius tribunus duas equitum Brandeburgicorum turmas Zedenickæ, totidem Navvæ deleverat. Sub finem anni Banerius legiones circa Dœmitzam contrahit, & ſervandæ communicationi cum Wiſmaria & Pomerania Gadebuſchum, Neuhauſam, Boitzeburgum, Lauenburgum, inde Guſtroviam, Butzoviam, & Schvvanam præſidiis firmat. Duodecim ægrotorum centuriæ paſſim per Meclenburgicam relinquuntur, abductis contra tribus Meclenburgenſibus cohortibus, quæ Guſtroviam & Butzoviam hactenus inſederant. Vexilla Duci reſtituuntur ea lege, ne novas in iſtarum locum cohortes ſcribat.

23. Nov.

Luneburgici hoſtes ſeſe exhibent. 5. Dec.

§. 30. Dum Banerius in Meclenburgica hæret, Cæſarei ſubitam irruptionem in Ulteriorem Pomeraniam meditati erant; quod conſilium tamen clade Saxonicarum copiarum ad Perlebergam incaſſum cadebat. Obtulerat ſe quoque Laurentius Ambroſius quidam, aſſumtis in Boruſſia aliquot navibus, cum ter mille militibus oram Pomeraniæ maritimam tentaturus. Quod conſilium Banerio per optionem quendam Jacobum Ramtunum Caminenſem proditur: qui & addebat; magnum aliquem Principem, incertum Danum an Polonum, eos conatus fovere. Et ſuſpectum erat, quod recens conſcriptæ Brandeburgici copiæ in Boruſſia non procul Pomeraniæ finibus hoſpitarentur. Adverſus quæ Banerius omnia provide diſponi jubet. Etſi ultro id conſilium evanuit, ſubtributo iſto dum Lubeca in Boruſſiam navigat, per naufragium extincto. Contra Joannes Lilliehœckius Pomeraniæ Ulterioris præfectus, Uckermundam primo inſidiis tentatam poſt vi petit. Ac oppidum quidem brevi impetu expugnat, tribus tantum deſideratis, duodecim ſauciis. Sed dum machinæ adducuntur verberandæ arci, nuntiatur hoſtem irruptione in Pomeraniam facta jam ad Dammum conſiſtere. Igitur is propere Stetinum revolat, relicto ad obſidium arcis Hacquino Skyttio. Sed rumor iſte vanus deprehendebatur, niſi quod valida hoſtium manus Piriciam tentaverat; quæ tamen acriter repulſa, re infecta abſceſſerat. Et mox qui arcem Uckermundanam inſidebant, honeſtis legibus deditionem fecerunt.

Cæſareorum in ulteriorem Pomeraniam conatus.

Uckermunda recuperatur. 24. Oct.

20. Dec.

27. Dec.

§. 31. Erfordienſes ſub finem ſuperioris anni, rebus Suecorum parum ſecundis fracti id agebant, ut Saxonicorum Ducum interventu cum Cæſare ſeorſim tranſigerent. Eo fine à Banerio per literas petunt, Gœtzio tribuno in mandatis det, ut ſibi ſuper ſacris ac privilegiis ſuis tractare permittat. Addebatur tamen, nil niſi ſub ratihabitione Reginæ Sueciæ concludendum. Aſt Banerius quo iſta tenderent facile perſpiciens, reſponſo ſuo pacti fidem ingerit; quæ viciſſim ipſis promiſſa ſint ſancte ſervatum iri; nec auxilium in tempore defore, ſi propius vis ipſis admoveatur. Moguntinum & Saxonem parum æquo in ipſos eſſe animo, quorum arbitrio ubi ſe ſubdant, libertatis jacturam imminere. Sic Luneburgenſes inconſulta deditione veterem libertatem perdidiſſe. Ipſorum ſecuritatem non niſi communi pace firmari poſſe, de qua Reginæ curæ ſit futurum. Goltzio autem injungitur, ut labantes oppidanorum animos erigat. Si nullus ſanis conſiliis loc⁹ ſit, mature in Cyriaciburgum

Cum Erfordienſibus acta, Banerius de Erfordia ſervanda ſatagit. 11. Jan.

4. Mart.

 gum

1638. gum ſe recipiat, & ad idem tuendum extrema quæque tentet, expectetque. Paria præfecto ejus arcis præcipiuntur, addito, ſi forte Goltzius acceſſu arcis excludatur, ne ipſius mandata de tradenda arce admittat; neu per ficta juſſa velut à ſe profecta imponi ſibi patiatur. Interim Saxoniæ Elector Erfordienſibus denuo literis pollicitus erat, ſe ipſos in ſtatum, quo anno viceſimo ſeptimo fuerant, repoſiturum, obtenta quoque Moguntini ratihabitione; atque ab omnibus injuriis tutos præſtiturum, modo ipſi Suecicum præſidium amoveant. Ea occaſione, & interventu Saxoniæ Ducum Vinariæ tractatus inſtituuntur. Ubi in eo præcipue difficultas erat, quod Saxonici poſtularent, ab Erfordienſibus prius caveri de Suecico præſidio amovendo; quod indignum foret, ſi poſtulatis ipſorum magno cum labore apud Cæſarem obtentis, Sueci poſt excedere nollent. Contra Erfordienſes ante omnia ſibi de privilegiis, ſacriſque ſuis, & anteactorum venia caveri volebant; alias nullo colore ſe præſidii deductionem petituros. Ea cautione obtenta ſe omnem operam navaturos, ut Sueci ultro diſcedant; interpoſito etiam jurejurando, ne dubium ſit, quin bona fide ab ſe agatur. Inde capita tranſactionis concipiuntur, ſub Cæſaris tamen & Saxonis ratihabitione, per quam Erfordienſibus poſt factam deprecationem, ac datam in futurum fidem, omnemque operam ad præſidium Suecicum deducendum impenſam, promittuntur pacis Pragenſis beneficia, præteritorum oblivio, & priſtina privilegia ac jura, ſacrorumque libertas; tum ut Suecico præſidio incolumi ad ſuos abire liceat.

Erfordienſes ſuper ſua reconciliatione tractant. 6. Jan.

7. Febr. Ea conventio, proteſtatione Goltzii inſuper habita, ab Erfordienſibus ſubſcribitur, & Electori ad ratihabendum tranſmittitur. Inde à Banerio per literas petitur, Goltzium urbe & arce excedere jubeat. Irritandis in Suecos oppidanis ſcripta clandeſtina ſparguntur; quibus inculcatur, cum Sueci promiſſam urbi tutelam præſtare nequeant, nec hanc pactis amplius teneri. Adduntur à Saxone minæ de vi adhibenda. Et ſane ipſe jam eodem ſe conferre conſtituerat, ni Bernhardi Ducis ſucceſſus ad Rhenum Cæſareas copias avertiſſent. Cæterum Goltzius ab initio iſtos tractatus prohibere nolebat, quod & inſcio ipſo ſi vellent tractandi occaſionem haberent; & extrahendi tantum temporis cauſa iidem ſuſcipi jactarentur. Sed poſt cum longius quam putarat proceſſiſſent, non amplius eoſdem prohibere poterat. Et quanquam oppidani verbis ipſi ſuſpicionem adimere conabantur: aperte tamen mentem ſuam declarare nolebant, num & pactis ſtare, & vim hoſtium ſuſtinere vellent, ſi Regina conventionem ipſorum improbaret? Ita in lubrico agebat Goltzius; ſimul legio ipſius parce habita deſertionibus non parum tenuabatur. Cyriaciburgum tamen annona & paratu bellico in longum tempus inſtruebatur, extremum continendis in officio oppidanis frænum, quos & proli-

16. April. xis literis Banerius confirmare nitebatur, certa ſpe auxilii facta, ſi opus eſſet. Sed Goltzio injungitur, nutantes animos quantum poſſit demulceret. Sed ſi in furorem erumperent, in arcem ſe conferret, & ad hanc ſervandam nulli operæ parceret.

Erfordienſes nutant. Cum Banerius turmas aliquot equitum eo mittere vellet, tuendis oppidanorum agris, hi abnuebant, quod hac ratione induciæ ipſorum, & tractatus plane abrumperentur; per quos ſperabant rebus ſuis melius conſultum iri, quam ſi communem pacem expectarent. Equidem ut vi Suecos ejicerent, quod Saxo poſtulabat, iniquum & anceps putabant: rationibus tamen & precibus obtenturos ſe ſperabant, ut iſti

23. Maji. ultro urbe excederent. Quo fine repetitis literis Banerium ſolicitant, adducto prolixo rationum agmine; quas ille reſponſo ſuo deſtruit, periculum elevans, quod præter neceſſitatem videantur formidare, cum inde Vinarienſis, hinc ipſe hoſtem urgeat, ut validæ urbis obſidio ſe implicare non vacaturum ſit. 1638 14. Junii. 28. Junii.

§. 32. Poſt Erfordienſes denuo Vinariam ad conventum invitantur, quo ne accederent Goltzius vetabat; ſi Saxonici tractare quid vellent ad ſalutem urbis ſpectans, ſecum agerent, & vel ſuos homines Erfordiam mitterent, vel à ſe deputatos Vinariæ exciperent; minatus ſi infenſa tentarent, ſe extrema oppoſiturum, nec ſuppetias ſibi & ultionem flagitii defore. Aſt ea interceſſione inſuper habita Erfordienſes Vinariam mittunt, velut audituros tantum quæ proponerentur, & domum relaturos: ac demulcendo Goltzio exemplum mandati oſtendunt. Vinariæ iſtis multa exprobrantur, velut Cæſari pro imperio præſcriberent, & hunc ad certa præſtanda, ſe ipſos ad conatum duntaxat obligarent, ac omnia ex arbitrio Banerii ſuſpenderent. Inde alia capita à prioribus plane diverſa traduntur; ut ſtatim atque de Cæſarea ratihabitione conſtet, Suecicum præſidium utique urbe vel ingratiis amovere teneantur; ſexies centena uncialium millia exſolvant in uſum exercitus Saxonici impendenda; munimenta urbis prout Electori viſum manerent, penes quem etiam ſit, quantum præſidii poſt amotos Suecos urbi imponere velit. Hæc Erfordiæ audita oppidanorum animos non parum alterabant. Et quia ſub idem tempus à Rectoribus Sueciæ, & Banerio literæ adventabant, tractatus cum hoſte ipſis exprobrantes; ſimul querelæ vicinorum oppidorum Mulhuſæ & Northuſæ reſonabant, à Cæſareis & Saxonicis copiis duriſſime habitorum; pleriſque periculum imminens, ni caverent, oculis obverſabatur. Unde ab Erfordienſibus literæ ad Saxonicos mittuntur, quibus iſta velut ſupra vires poſita admitti à ſe poſſe negabant. 10. Maji. Ex eo tempore minus refractarie quam antea cum Goltzio agebant, niſi quod de magnitudine ſumtuum ad alendum præſidium, aliosque belli uſus quererentur importunius, quam neceſſitates ipſorum requirerent. Saxo contra cum legiones per Thuringiam diſpoſuiſſet, velut eminus vi oſtentata, per molliora quoque animos oppidanorum tentat, pecuniaria mulcta ad centum millia uncialium remiſſa. Unde oppidanis ſpes oriebatur, circa reliqua quoque capita temperamentum poſſe inveniri. Nec ceſſabant Saxonici præſertim Iſenacenſes, oppidanos ad tranſactionem amplectendam ſolicitare, præter ſæpius ingeſta id inculcantes; conventioni cum Suecis non repugnare, ſi ipſi ex urbe in arcem dimittantur; nam de præſidio tantum in arcem admittendo conventum, non de legione in oppido alenda; quæ ſexcentis capitibus conſtans à duodecim millibus armatorum civium nullo negotio vel invita ejici poſſit; nec in arduo eſſe prohibere, ne incendium urbis tentare queant; nec à Cyriaciburgo urbi periculum eſſe.

Erfordienſibus duriores conditiones proponuntur.

§. 33. Unde denuo tractatus fervent, & ad id medium devolvuntur Erfordienſes, quo & antea Suecos urbe amoliti erant, ut alimenta militi ſubtraherent. Eoque Goltzio denuntiant, ad exiguum duntaxat tempus milites ab ſe ali poſſe. Tum Banerium repetitis literis obtundunt; quoniam Saxo de poſtulatis ſuis remitteret, Goltzio injungeret, ne tractatus ſuos impediat, & iis abſolutis militem abducat, cui alendo ultra duos menſes urbs non ſufficiat. Nec concedi à ſe poſſe, ut vicinis ex urbe moleſtiæ inferantur, ac induciæ abrumpan-

Erfordienſes fame Suecos ejicere conantur.

1638. rumpantur. Hos Banerius literis confirmare ſata-
30. Aug. git, addito promiſſo de pecunia Goltzio ſubmittenda, quo urbs onere liberetur. Tum ſublevando præſidio, quod Erfordiæ cum inopia conflictabatur, Kingio mandat, ut è Weſtphalia in Eichsfeldiam & Thuringiam ſe conferat; & hac tributis ſubjecta certas præfecturas alendo præſidio Erfordienſi deſtinet. Salvius quoque literis ad ipſos ſcriptis confirmarat, rationem ipſorum melius habitum iri communi pace, quam ſeparata conventione. Nec eo minus iſti propoſito ſuo inhærent; idque Banerio, & Salvio, Goltzioque ſignificant: Saxonem & Moguntinum ad æquiora propendere, communis pacis tractatus procul abeſſe. Suecos quippe à pace abhorrere, dum poſtulant, quæ concedi nequeant. Eo ſibi oblatam pacis viam repudiari non poſſe. Inde tractatus clam & inſcio Goltzio continuantur; licet hic ingereret, nihil urbi periculi eſſe, & pleraſque Saxonicas legiones ad ſupplendum Gallaſii exercitum avocari. Sed locupletiſſimus quiſque opibus ſuis timere, & cæteros partibus Suecorum pronos labefactare. Nec diu poſt in urbe tumultuatum, cum Senatus milites civibus alendos aſſignaſſet; qui concurſu facto non tam onus ipſum, quam inæqualitatem querebantur, immuni fere locupletiſſimo quoque. Unde Goltzius militis inopiam de ſuo tantiſper ſublevat; ſimul eidem imperat, ne importune cives alimenta poſcat: quod metueret, ne iſta occaſio captaretur committendis cum milite civibus. Nec ceſſabant malevoli plebis animos ſtimulare, jactantes, urbem ex conventione cum Suecis ad alendum præſidium non teneri. Ac præcipue Rennemannus Conſul in conventu publice teſtabatur; ſe permittere non poſſe, ut cives tributis onerentur; quæ in fraudem Cæſaris impendantur: eoque operam dandam, ut quacunque via Sueci urbe emittantur. Plurium tamen ſuffragiis decernitur in duos adhuc menſes ad finem uſque Septembris præſidium alendum; interea laborandum, ut honeſta ratione Sueci excedant. Ita in lubrico hærere Goltzius, cui ex circumjecta regione tributa exigere non dabatur, quod Erfordienſes inducias nollent abrumpi. Ut jam in Cyriaciburgum receptus circumſpiceretur; quod & ipſum Saxonici captabant, ut ſaltem urbe Sueci prius amoverentur; quos deinde arce exturbare in proclivi rebantur. Et ter repetitis literis urgebant Banerium Erfordienſes, paupertatem ſuam ingeminantes, ut legio ex urbe evocetur, præſidium tantum in arce retineatur; induciæ ad pacem uſque communem prorogentur. Banerius contra ad modicam ipſos patientiam hortatur, & brevi malis ipſorum remedium fore: ſecuritatis urbis intereſſe legionem non abduci, alias libidini hoſtium exponendæ. Goltzio quoque pecuniæ, & vicini ſubſidii ſpes oſtenditur. Circa finem Septembris, cum ſucceſſu Vinarienſis, & miſeranda facie Gallaſiana exercitus Suecorum autoritas gliſceret, & Erfordienſes abrumpi cum vicinis inducias nollent, denuo in alendam legionem conſentiunt; etſi revera parciſſime iſta haberetur, inuſitata annonæ caritate tunc Thuringiam premente. Paulatim tamen Erfordienſes de ſucceſſu tractatuum ſuorum deſperabant, quod pateret, Suecos ultro urbe non ceſſuros; & ni ſuper hoc cautum foret, Saxonici circa tractatus conciliandos laborare amplius nollent.

Haſſiaci cum hoſte denuo tractant. §. 34. In Haſſiam ſub initium anni Horſtius ſummus excubiarum præfectus magnam partem Gœtziani exercitus infuderat. Unde Ordines provinciales majore pacis cupidine incenſi denuo cum
10. Jan. Georgio Landgravio Marpurgi tractatus ſuſcipiunt, non repugnante Regimine Caſſellano; quod metueret, ne iſti declinando belli onere ad periculoſa conſilia deſcenderent, & Darmſtadienſis adminiſtrationi ſe ſubjicerent. Et intra paucos dies capita pacti adornata Landgraviæ Viduæ ad ratihabendum transmittuntur. 1638. 23. Jan. Eadem in Weſtphalia, quo laxior copiis & præſidiis proſpiciendi facultas foret, propoſitis per Cæſareos induciis in Martium & Aprilem menſem conſentiebat, quibus omnes Cæſaris & ſociorum exercitus comprehendebantur; excluſis Gallis, Suecisque, quibus interea impugnatis Haſſi auxilium ferre vetabantur. Induciæ Haſſorum in Weſtphalia. Conventionem tamen cum Darmſtadienſi averſabatur, quod potius videretur communem pacem expectare. Unde quo majore vi bellum perſequi poſſet, poſtulabat, ut legiones ſuæ, quæ apud Banerium erant, ſibi in Friſiam mari mitterentur. Sed quia Suecis in Pomerania res anguſtæ erant, tanto ardentius pacem urgebant Ordines Haſſiæ, minati, ſe etiam citra Landgraviæ ratihabitionem pacem amplexuros, in quam & Melander non parum inclinabat; ut valde metueretur, ne Principis conſtantia tandem labaſceret. Alias primordio anni, Haſſi in Weſtphalia adverſus Cæſareos rem feliciter geſſerant, Suſati & Geſecæ novendecim horum cohortibus oppreſſis, ſex vexillis, quinque machinis cum magno captivorum numero Lipſtadium abductis. Haſſiaci rem bene gerunt. Sed poſt initas inducias Haſſici Cæſareis immixti, quiete agere, non vulgari cumprimis Melandri cum Goetzio familiaritate, quæ ne in fraudem communis cauſæ evaderet, non immerito metuebatur; cum Melandrum ingentibus promiſſis tentatum conſtaret. Quanquam autem Hermannus Wolfius Legatus è Suecia regreſſus, novum cum Landgravia fœdus agitaret non ſine ſpe ſucceſſus; Melandri tamen & aliorum malevolorum inſtinctu mox negotium extrahi, nec ad propoſita directe reſponderi; tantum gravitas negotii, dubia Martis alea, Principis pueritia jactari: vel quia credebatur, Cæſarem poſt Vinarienſis victoriam æquiorem fore, vel à Suecis Gallisque, qui illorum auxilio indigere videbantur, lautiores conditiones obtentum iri. Inter hæc poſt 21. April. elapſas inducias Paderbornam, inde Warburgum Haſſi oppreſſerant. Dorſtenæ quoque præſidiarii Lunam occuparant, capto cum ducentis gregariis tribuno Ohmio. Inſtantibus tamen Ordinibus Haſſiæ provincialibus induciæ ad Kalendas uſque Julias renovantur; per quas Paderborna reſtituitur, fruſtra connitente Wolfio Legato, ut iſthoc oppidum in Suecorum manus conſignaretur.

§. 35. Interea Moguntini Electoris opera tractatus pacis inter Cæſarem & Haſſos Moguntiæ concluditur, Cæſareis ad omnia fere Haſſorum poſtulata facilibus ob recentes Vinarienſis victorias. Pax inter Cæſarem & Haſſos concluditur. 2. Aug. Eorum tamen vis è Cæſaris & Landgraviæ ratihabitione ſuſpendebatur; quædam etiam capita in arbitrium Colonienſis Electoris referebantur. Equidem intenderat ſua poſtulata Landgravia, ſperans, Cæſarem non facile in ea conſenſurum; unde extracto tempore aliis conſiliis anſam ſuppeditatum iri. Sed cum Darmſtadienſis omni prætenſione cederet, & vix communi pace meliores conditiones obtinendæ viderentur; judicabat vitio ſibi verſum non iri, ſi ipſa vidua & pupillorum tutrix pacem amplecteretur. A Banerio quippe nulla auxilii ſpes: Gallorum & Hollandorum arma hactenus non optime proceſſerant; eoque metus erat, ne ſub hiemem hoſtis è Belgio ſe Haſſiæ infunderet, eamque plane in vaſtitatem daret, uno inſuper aut altero munito loco expugnato, quibus ob infeſtos undique vicinos de neceſſariis parum proſpici pote-

 rat.

1638. rat. Ab Hollandis quoque nihil auxilii extundere dabatur; & quæ Galli promiſerant, ſubſidiorum ſolutio tarde procedebat. Urgebant quoque Haſſiæ Ordines non obſcure minati, alium ſibi Principem circumſpiciendum, ſi preces & monita ſua negligerentur. Tum Caſſelani Conſiliarii Haſſiam viris exhauſtam, ac fere in cineres redactam ingerebant; nec Ducis Bernhardi victoriis fidendum ob mutabilem belli aleam. Denique & ipſa cum liberis Caſſellis agere, ac regimen provinciæ præſens capeſſere cupiebat; quod vix aliter quam pace facta fieri poterat. Igitur conſtituit tranſactionem Moguntinam adprobare; præſertim cum ſibi perſuaſiſſet, ſuas res aliis parum curæ eſſe, & ſe exterorum armis modicum momentum addere.

Eam Cæſar ratihabere abnuit.

Enimvero circa ratihabitionem Cæſaris negotium hærebat, ideo, quod Landgravia non ſibi ſolum, ſed & aliis Imperii Ordinibus liberum ſacrorum uſum ſtipulata eſſet, quæ in cujusque ditione hactenus recepta forent. Quanquam autem Haſſiæ Ordines ea clauſula cedere, quam diutius in ancipiti agere malebant; idemque Landgraviæ ingerebant: decreverat tamen ipſa, ni Cæſar libertatem ſacrorum eo, quo à ſe deſignatum fuerat modo, ſanciret, conventionem non acceptare. Id quod miſſo Hamburgum Henrico Vultejo Salvio ſignificat; addito tamen, ſi Cæſaris ratihabitio recte ſe habeat; à pacto reſilire, ſibi non integrum fore. Nec id vitio ſibi datum iri tanquam fœminæ, & cui Ordines ſui, ſumtuumque belli defectus neceſſitatem tranſigendi cum hoſte attulerint.

Kingius conjunctionem cum Palatino Electore affectat.

§. 36. In Weſtphalia Kingium Suecicarum copiarum ducem induciæ, quas cum Cæſareis Haſſi iniverant, non parum turbabant, quod ſolus expeditioni par non eſſet. Eoque intra munita oppida miles continendus erat, quoad tempus alia conſilia ſuppeditaret. In Weſtphalia hæ tunc Suecorum copiæ erant: Mindam triginta cohortes, Nienburgum quatuordecim, Oſnabrugam ſeptendecim, Vechtam duodecim inſidebant, quater mille, ſeptingenta capita explentes, quæ tamen vix tuendis tanti momenti oppidis ſufficiebant. Kingium inſuper ſexcenti amplius dimachæ in tredecim cohortes digeſti, & triginta atque una equitum turmæ mille trecenta amplius capita explentes, ſequebantur. Et quia circa idem tempus Carolus Ludovicus Elector Palatinus militem conducebat, conjunctionem cum Haſſis meditatus, inde Kingius anſam arripiebat ad ſociandas ſecum copias Electorem invitandi. Etſi ea conjunctio Banerio diſpliceret; qui & diſertis verbis denuntiabat, ut eam, ſi ultro ambiretur, ad Rectores Sueciæ rejiceret; quibus eandem non probari ſatis ſibi conſtet. Et maluerat hic iſtum in Thuringiam penetraſſe, nutanti tunc Erfordiæ ſervandæ. Quin & Rectores Sueciæ maluerant Landgraviam in ſuis potius partibus retineri, quam ejuſdem copias Palatino adjungi, quem Angliæ plane obnoxium judicabant, nec conſilia ſua ad Sueciæ deſtinata attemperaturum. Sed mox cum Gallaſius in Luneburgicum, Bremenſem, ac Verdenſem agrum ſe effunderet, Kingius in id intentus erat, ut Cæſareos tranſitu Viſurgis arceret.

Idem modicis conflictibus rem bene gerit.

Quo tempore modicis conflictibus res à Suecis bene gerebatur. Inter alia Philippi Coraſci legio dimacharum quadringentis capitibus conſtans in Schaumburgico Comitatu opprimitur, vexilla ſex capiuntur, qui

10. Maji.

necem effugerant omnes Mindam captivi abducuntur. In Tedingshuſſana tamen præfectura hoſtis Viſurgim tranſierat, occupatis Hoyam uſque, qui ſecundum ripam excitati fuerant, reductibus. Eum invadens Kœnigsmarckius tribunus cis Viſurgim iterum rejicit, cæſis centum, totidem captis, aut flumine merſis. Plures poſtea turmæ à Kingio ſubmiſſæ non ſolum reductus omnes recuperarunt, ſed & cis Viſurgim & Alleram irruptione facta, Lamboji legionem plane oppreſſerunt, ut vix triginta ſalvi evaderent. Huic cum Bruæi Comitis cataphracti, & Carettæ legio dragonum ſubſidio accurreret, & ipſi in Alleram flumen compulſi ſunt, cæſis non paucis, aut flumine ſuffocatis. Unde iſti Verda deſerta ſub Rotenburgum ad alias ſuorum catervas ſe recipiunt. Mox tamen & eo 27. irrumpentes Suecici, dictam Bruæi legionem, & reliquias Lambojanæ legionis cum aliis ſelectis manipulis ad Ottersbergam plane profligant. Bino iſthoc conflictu bis mille equorum, undecim vexilla, centum triginta gregarii cum multis ductoribus capti.

§. 37. Inter hæc Palatinus Elector Meppam, Cniphuſio quondam à Regina Sueciæ donatam, ab hujus hæredibus redemerat, ſedem armis futuram, quæ auxilio Regis Angliæ, & aliorum adparabat, & ubi recentes delectus coirent. Id oppidum, viam præmonſtrante Hagedornio quodam; qui ob offenſam neſcio quam Suecorum militiam deſeruerat, à Cæſareis opprimitur: qui ſummo mane vado per Haſam flumen, inde repente in vallem, qua infirmiſſimum erat, evaſerant. Præfectus oppido erat Horneckius tribunus, quondam amiſſa Spira non optimæ apud Suecos famæ, qui admonitus, hoſtem Furſtenaviæ congregari, ea veſpera quidem ſtationes obierat; ſed poſt mediam noctem cubitum ſe contulerat, ſtationibus non ſatis prout res exigebat firmatis, nec toto excitato præſidio. Unde reſiſtentes licet acriter Palatinorum manipuli numero obruuntur, antequam reliqui ſubvenire poſſent. Captivitatem ibi ſubierunt, præter Sarazinum ſubtribunum, aliosque præfectos, quadringenti gregarii. Ipſi Horneckio Cæſareus ductor jam vitam promiſerat. Sed dum hic cum alio circa iſtum rixatur, idem deſperabundus colaphum captori ſuo infringit. Unde is irritatus gladio tranſadigit negligentiæ ſine dubio pœnas daturum.

§. 38. Paulo ante amiſſam Meppam Palatinus Elector cum Legatis Suecicis Camerario & Wolfio non procul Haga Comitis ſuper fœdere agere cœperat. Proponebatur ab hiſce; Suecicas ad Viſurgim copias cum Palatinis & Haſſis in unum compingendas exercitum, qui tam Reginæ, quam Electori & Landgraviæ juramento fidem obſtringeret. Is à Regina penderet, penes quam ſit ſummum ducem conſtituere. Proximum ab iſto Ducem Haſſi præberent. Elector ſumtus conducendis militibus, & menſtruam pecuniam, adparatumque bellicum & annonam curaret. Viciſſim Regina pollicebatur, de pace non acturam, niſi præſcio Electore & Landgravia, effecturamque, ut utrique ſatisfiat, & Elector in ſtatum, qui fuit ante motus Bohemicos, reponatur. Aſt Palatini miniſtri primo ſibi reſervabant, quæcunque heic agerentur Electorem non obligatura, nec aliis ipſius actionibus impedimento futura, quoad Rectorum Sueciæ ratihabitio acceſſerit. Inde proteſtabantur, hac ratione Electorali dignitati nihil præjudicatum iri. Tandem tamen conſentiebant, ut ſummus Dux à Regina conſtitueretur, ſed ea lege, ut ſi Elector adeſſet, ſummum imperium ipſe gereret, cum conſenſu Suecici & Haſſiaci Ducis exercendum. Satius quoque judicabant quodlibet corpus à peculiari ſuo Duce regi. Suecicis Legatis id reſponſi inopinum accidebat, qui à ſe propoſita ambabus manibus acceptatum iri crediderant, nec proteſtationum quid, aut difficultatum præſumſerant. Nam qui ditiones ſuas quiete poſſideat, dignitatis ſuæ accuratam habere rationem

poſſe,

poſſe, & quantum velit auxilium ſuum aliis imputare, qui tranquillo è ſtatu in bellum protrahere ipſum conantur. Sed nunc incongruum videbatur, Reginæ, quæ ſuper illius reſtitutione ita arctam obligationem indutura erat, leges præſcribere, & quæ ita liberaliter offerebantur, faſtidioſe trutinare. Igitur iſti reponebant; nec ſe ante ratihabitionem Reginæ ad quid teneri velle, nec incerto adhuc negotio hoſpitia conceſſuros, aut delectus Electoris promoturos. Proteſtationem ſuper dignitate vix æquo animo à Regina acceptatum iri, quippe cui haut quidquam animus ſit Electoris dignitatem imminuere, aut quantum ratio belli ferat negligere, ſed quæ potius id, de quo proteſtatio interponitur, armis aut per tractatus recuperare velit, citra ſuam operam hoſtium manibus ægre extorquendum. Igitur è re fore cenſebant de iſta proteſtatione ſilere; præſertim cum ipſo in pacto dignitati Electoris caveri queat. De ſupremo in exercitum imperio tunc facile conventum iri, ubi in Palatinatum arma promoveri queant. Quod ſi ſtatim Elector ad exercitum adeſſe velit, Reginam fortaſſe & id conceſſuram, modo ſummum armorum moderamen penes ipſam maneat, & Elector imperium ipſi acceptum referat, nec ſine ducis Suecici præſcitu quid agat, & hunc ſimul cum ipſo mandata ſubſcribere patiatur. Tandem tamen in hoc ſubſiſtebant, ut Elector à Regina reſtitutionem omnium ditionum & jurium ſtipularetur, ipſe arma totumque negotium Suecis committeret, ac citra laborem, periculumque alieni Martis fructus expectaret: contra in ſingulos menſes ad certam ſummam pecuniæ, commeatus, & paratus bellici ſe obſtringeret, militemque à ſe collectum Suecis traderet. Quo fine Palatinis oſtendebatur; Meppam jam amiſſam; ab Anglia præter ſpem nihil ipſos expectare. Niſi negotium nunc perficiatur, copias Palatinas hoſpitiis deſtitutas ultro dilapſuras. Ita omnes ſumtus incaſſum perituros, Regina Sueciæ non modo non devincta, ſed & inſuper offenſa. Et quæ nunc ultro offerantur, alio fortaſſe tempore fruſtra captatum iri. Nec eo ſecius Palatini tergiverſabantur, ſcrupuloſque movebant obtentu faſtigii Electoralis, quod ut accurate obſervarent, ab Anglis ſibi ſerio injunctum memorabant. Unde Suecici judicabant eam de dignitate contentionem ab ipſo hoſte ſuggeſtam, fœderi tam ſalutari diſturbando. Nec apud Palatinos miniſtros diſſimulabant: ſalutis potiorem rationem habendam, quam ut intempeſtiva circa dignitatem diſceptatione reſtitutio impediatur. In ditiones ſuas repoſito ſpecioſius, & ſolidius ſuper dignitate agi poſſe. Nunc id quæri, num ſatius ſit, ob inania ditione carere, quam

8. Maji. temporibus cedendo rem ipſam recuperare. Nec eo minus declarabat Elector negotium ſibi tantiſper differendum, quod Suecici Legati omni ad ratihabitionem Reginæ referant, & quia ipſi prius cum Landgravia & aliis, à quibus media cœptis exſequendis obtinenda forent, conſultandum ſit. Et quanquam Suecici demonſtrarent; occaſionem rebus Palatinis inſtaurandis fruſtra omitti; ſi Regina prius pacis tractatus ſuſcipiat, quam Electori ſe obſtrinxerit, exiguam cauſæ Palatinæ, quam omnes, & ipſe Angliæ Rex deſeruerint, rationem habitum iri: nihil tamen iſtis proficiebatur. Ita tunc re infecta diſceſſum.

Electoris Palatini in Suecia negotiatio.

§. 39. Paulo poſt ab Electore Palatino miſſus in Suecia, adpellebat Fridericus Paulus Rammingius; qui primum petebat, ut Regina Domus Palatinæ, ſicuti antea, ita & deinceps, & præcipue in tractatibus, qui tunc Lubecæ adornabantur, rationem haberet. Significabat præterea, Electorem copias ſuas Kingio in Weſtphalia ſociaturum, ac junctim rem in communem hoſtem geſturum; quo nomine poſtulabat, Regina tantiſper, quoad fœdus abſolveretur, ducibus ſuis injungeret, ipſius deſtinatis favere, conſilia conferre, ubi neceſſitas exigat ad Suecica præſidia receptum præbere, inducias, ſi quæ ineantur, ejuſdem copias includere. Præcipue ut quædam hoſpitia illis concedantur, & munitum oppidum ſtruendo penui tradatur. Addebatur, ut Regina contendat, quo Electori, ejuſque legatis ſuper tuto acceſſu ad conventum de pace caveatur. Tandem ut Regina Commiſſariis ſuis Hamburgi mandet, quo non fœdus ſolum commune, ſed & cœptos cum Electore tractatus maturent; id quod variis rationibus perſuadere nitebatur. Eo ſuper negotio cum ad Senatum referretur, id primo alienum videbatur, quod miniſter Palatinus oſtenderat, Sueciam ad plenam Domus Palatinæ reſtitutionem utique teneri. Nam etſi Hellbronnæ de eadem decretum fuerat; tamen eo ipſo tempore Angli apud Cæſarem invitis & inconſultis Suecis Palatinam cauſam agitarant.

Rectorum Sueciæ conſiderationes ſuper fœdere cum Palatino.

Quin & ſemel jam Palatinos reſtituerant Sueci. Sed cum illi deſerta patria nihil ad ſui conſervationem contuliſſent, Sueciam in infinitum obligari par non erat. Nec ob ſolam Palatinatus reſtitutionem bellum à Guſtavo Rege ſumtum; ſed & ſecuritatem Sueciæ, ac vindictam illatæ à Cæſare injuriæ præ oculis fuiſſe. Equidem Sueciam Palatini cauſæ quantum potuerit ſtuduiſſe, etiam citra peculiarem obligationem, præſertim cum illo non reſtituto Germaniæ quies ſolidari non poſſe videatur. Sed fœdere certas præſtationes requirente illigari cum illo, qui nihil amplius quod amitteret habebat, altioris indaginis erat. Jam quoque à Suecia poſtulabatur, ut in alienam gratiam tam ardui belli neceſſitatem ſibi imponeret, cum tamen vix quiſquam majori hactenus, quam Angliæ Rex, invidia æſtuarit, ne quid terrarum Sueciæ in Germania adcreſceret. Sed duriſſimum erat, quod Palatinus gratis Sueciam ſibi obſtrictam tenere vellet; præſertim cum hactenus ſemper gratiam Cæſaris pro eodem ambierint Angli; qui poſt toties exhauſta Auſtriacorum ludibria jam demum ad Suecos eant. Quamobrem Oxenſtierna Paulo citra ambages exprobrabat; id tantum quæri, ut Suecia perpetuo bello implicita teneatur, nullo viciſſim præſtito operæ pretio. Manipulum militum offerri: contra poſtulari, ut Suecia plenam Domus Palatinæ reſtitutionem in ſe recipiat. Ab Anglia nihil in communem cauſam collatum; quin potius Anglicanis conſiliis Suecorum res in conventu Francofurtano turbatas.

Reſponſum Palatino miniſtro datum. 14. Sept.

§. 40. Publice tamen reſpondebatur: Legatis Lubecam ituris injunctum iri commoda Palatinæ Domus pro virili obſervare. Salvio quoque mandatum, ut fœdus pro utriuſque partis conditione adornet: tum ut de tuto Electoris acceſſu laboret. Sed cum ea res non modicam difficultatem habeat, præſertim circa Electoris titulum, citra quem neque Palatino conſultum eas literas acceptare neque Cæſar niſi coactus eundem daturus ſit: optandum eſſe ab Electore temperamentum inveſtigari, quo jus ipſius illibatum ſervetur, & pacis tamen negotium citra remoram procedat. Eoque bene facturum Electorem, ſi mediatoribus aliiſque cauſam ſuam commendet; ne Regina ſola oneri ſuccumbens aliorum exemplo propriæ utilitati & ſecuritati cogatur velificari. Satius quoq; fore priusquam copiæ jungantur, ſuper uno & altero conveniri tollendæ diffidentiæ, quæ alias facile diverſum inter militem gliſcere ſolet. Cumque ſpes ſucceſſus non tam è militum conjunctione, quam juſti fœderis aliarumque neceſſariarum rerum deſignatione dependeat: optandum fuiſſe Palatinum mini-

1638. miniſtrum idonea mandata habuiſſe, ut cum eo tranſigi poſſet. Sed quia ipſe id conſilii ſuggerat, rem Hamburgum ad Salvium remittendam, qui cum Electore ſuper hiſce poſtulatis, & aliis ad decentem, cauſæque communi proficuam armorum conjunctionem neceſſariis legibus conventurus ſit. Quod ſi tamen Elector jam copias cum Kingio, uti fama fert, conjunxerit; confidere ſe, hunc officio ſtrenui ducis functurum; Electorem autem durante iſta conjunctione debitum Reginæ reſpectum non inſuper habiturum; ne eadem Reginæ & exercitui oneri aut fraudi, ſed potius emolumento ſit.

Elector Palatinus cum Kingio copias jungit. §. 41. Enimvero Palatini Electoris delectus ſat frigide proceſſerant, deficientibus militi colligendo locis. Equidem ab Ordinibus Belgii Fœderati obtentum fuerat, ut miles ipſius Neomagi, Veſaliæ, & vicinis locis reciperetur. Sed cum hi tædio ejus oneris, ut ſuos inde deduceret, denuntiarent, & fruſtra Haſſiacorum ſocietas ambiretur, occaſionem inde arripit Elector ad Suecorum ſe conjunctionem vertendi. Eo fine ad Kingium mittitur Richardus Cravenus, qui ſuper imperio copiarum has conditiones fert: Si Elector apud exercitum ipſe non adſit, Kingius ſummum imperium militare gerat, præſenti Electori proximus habeatur. In eas conditiones vocatis in conſilium præcipuis ductoribus Kingius conſentiebat; quod eam conjunctionem hac rerum facie non inutilem judicaret, ut munita oppida educto in expeditionem
30. Aug. milite levarentur. Fit igitur conjunctio apud Stadloam. Palatinæ copiæ ſedecim turmæ equitum, viginti peditum cohortes, mille ſeptingenta capita explebant; cum antea de quinque millibus ſpem feciſſent. Aderat ipſe Elector, fraterque Rupertus, ac Ferenzius ſummus dux iſti muneri exercendo parum idoneus judicatus, multique illuſtres
Suecicorum Palatinis junctorum acta. viri. Junctæ copiæ Haſelunam iter inſtituunt, ut Meppam tentarent. Sed quia Weſterholtius ſummus excubiarum præfectus cum octodecim equitum centuriis veſtigia ipſarum legens circa Mep-
24. Sept. pam eaſdem præverterat, conſilio mutato Oſnabrugam, inde Lemgoviam, tendunt, in quam Kingius ſi ea potiretur, Palatinum ſe militem recepturum pollicebatur, modicis itineribus non parum jam adflictum, & ad nongenta capita redactum. Belgæ plerique erant, quibus promiſſum fuerat Hollandico more ipſos habitum iri, eoque aſperitatem Suecicæ militiæ adſpernabantur; ac catervatim domum diffluebant; ſic ut obſidium Lemgoviæ languide procederet. Hatzfeldius contra in Weſtphaliam à Cæſare miſſus, copias à Gallaſio & aliunde ſubminiſtratas apud Tremoniam contrahebat, Lemgoviæ liberandæ intentus; cujus adventu Suecici Palatinique obſidium deſere-
2. Octob. re conſtituunt. E primo tamen Cæſareorum agmine Boyus ſenior tribunus Naſſovicam cataphractorum legionem apud Bilefeldam profligat, centum amplius cum excubiarum præfecto, aliiſque ductoribus captis, ſubtribuno cum multis aliis cæſo. Sed cum iſti Hatzfeldium tota mole ingruere intellexiſſent, in recipientes ſe è transverſo incurſurum, præmiſſis veſperi impedimentis per
6. Oct. montes Flotham verſus, mane cum univerſis copiis ſubſecuti circa meridiem non procul ab eodem loco aberant. Ubi primo hoſtis à latere ſe oſtendit, quicum velitatio conſerta; mox tota vi incumbens, eos ad conſiſtendum cogit in valle, quæ
Eorum apud Flotham clades. Aſſingshuſana dicitur, ſed ita repente & improviſo, ut neque legiones recte diſponi, neque tormenta potuerint. Conſerto prælio Suecici ac Pala-
7. Octob. tini profligantur. Ad elevandam ejus cladis ignominiam Kingius, & Palatini præfecti multa jactabant de hoſtium multitudine, & ſuorum virtute, qui longe minore numero octo millia tres per horas ſepium & dumetorum ope ſuſtinuerint. Sed alii fatebantur, hoſtem numero ſuperiorem fuiſſe, duo millia peditum, totidem equitum quingentis additis explentem; ſolas tamen equitum legiones totam rem confeciſſe. Arguebantur quoque duces imprudentiæ, quod diutius quam res ferebat, ad Lemgoviam morati fuerint, dum decretam veſperi aut nocte profectionem ſequenti demum die orta jam luce ſuſcipiunt, etſi de appropinquante hoſte ſatis moniti. Ac potuiſſe eos anguſtiis apud Flotham in commodum ſuum uti, ſed citra eas deprehenſos vapulaſſe. Equidem primo impetu Suecicos equites ſtrenue rem geſſiſſe; ſed Ordinibus non rite digeſtis omnia mox turbata. Addebat Kœnigsmarckius, penes ſummos duces neque conſilii quid adparuiſſe; & cum hoſtis primum conſpiceretur, peditatum dimidio milliari retro omnia impedimenta abfuiſſe. Clades pro numero copiarum non modica accepta. Suecicorum peditum mille circiter, veterani plerique, partim cæſi partim Viſurgi ſubmerſi. E Suecicis capti tribuni Boyus, Lumſdainus, præfecti Oſnabrugenſis frater, & Broſſartus; quorum hic paulo poſt è vulneribus extinguitur. E Palatinis in hoſtium manus inciderunt Rupertus Electoris frater, Ferenzius ſummus dux, Cravenus Eques, aliique. Apud Cæſareos ceciderat Petrus Gœtzius, & Tirellus tribunus natione Hibernus, cum triginta amplius gregariis. Cladi ſuperſtites Kingius per 24. Oct.
oppida munita diſtribuebat. Palatinarum copiarum reliquiæ Suecicis legionibus tantiſper immiſcentur, quoad ſuper iis aliter conventum foret.

§. 42. Hoſtis poſt victoriam apud Flotham conſtituerat Suecorum hoſpitia intra Huntam & Haſam flumina evaſtare, ſimul unum & alterum oppidum invadere. Hatzfeldius à Witlaga repellitur. Quo conſilio Witlagam tendit, ſubtribuno Glaubergio cum quinquaginta duntaxat peditibus Suecicis inſeſſam, qui per decem licet dies verberato oppido, ac deditione ter atrocibus cum minis imperata ſtrenue reſiſtebat. Inter hæc Suecici munitis oppidis prorumpentes ſemel atque iterum bene in hoſtem rem gerebant. Kœ- 10. Octob.
nigsmarckius Minda egreſſus poſtremum hoſtis agmen deprehenſum magnam partem concidit, vexillo uno, & multis captivis potitus. Braunius quoque tribunus Oſnabruga excurrens Ottonem Chriſtophorum Sparrium tribunum à Gallaſio ad Hatzfeldium proficiſcentem apud Wahrendorfum media nocte deprehendit, peditum centum quinquaginta, qui iſtum comitabantur, cædit, ſeptuaginta amplius ipſo cum tribuno, ac vigiliarum præfecto, & centurione capit. Recuperantur quoque vexilla pedeſtria quatuordecim, equeſtria quatuor; quæ hoſtis antea Suecicis eripuerat. Contra Schneidevvini ſummi vigiliarum præfecti modica manus in præfectura Sierca à Cæſareis oppreſſa diſſipatur. A Witlaga repulſus Hatzfeldius ad Vechtam oppugnandam verterat, cui liberandæ tardius ſe movens Kingius per Hoijam Comitatum 25. Nov.
ad Huntam ſtationem capeſſere conſtituerat, hoſtem obſidio abſtracturus; ſero, & cum hic jam oppido potitus eſſet. Menſem is in obſidio abſum- Idem Vechtam expugnat.
ſerat, amiſſis non paucis militibus, acerrimo præſertim aſſultu, quo Weſterholtius ſummus vigiliarum præfectus, Gœtzius ſubtribunus, & centuriones aliquot ceciderant. Quanquam nec obſeſſi indemnes manſerant, quorum præfectus Georgius Leſlæus tribunus tormento capite truncatus peribat. Hinc inter ductores diſcordia, & quanquam Lindeſaius ſubtribunus in defuncti locum ſufficeretur, ejus tamen apud cæteros exigua autoritas. Igitur dum auxilia deſperantur, oppidum tandem honeſtis legibus deditur, præſidio

Mindam

1638. Mindam deducto. Conſtat tamen ſi paucos adhuc
dies ſuſtinuiſſet, ab hoſte ob famem & imbrium
importunitatem obſidium fuiſſe ſolvendum. Nec,
quem obſeſſi obtendebant, militum & plumbi de-
fectus acceleratam deditionem ſatis excuſare judi-
cabatur. Poſt captam Vechtam hoſtis quæ inter
Bremam & Mindam ſita erant, lentis itineribus at-
terebat, ut Suecicis præſidiis inopiam faceret. Kin-
gius inde in Sueciam evocatur; quod cum ideo fie-
ri crederetur, ut cauſam ibi ob nuperam cladem
diceret, Anglicus Legatus & Palatinus miniſter
apud Banerium & Salvium ejus facta excuſabant,
orantes, ne quid duri in ipſum ſtatueretur. Qui-
bus reſponſum: literas, queis evocaretur, nihil
aliud præ ſe ferre, quam ut ipſius ſententia ſuper
inſtaurandis per Weſtphaliam rebus exquiratur,
quæ tunc quidem valde proſtratæ jacebant. Co-
piæ per cladem ad Flotham non parum attenuatæ.
Hoſtis poſt Vechtam occupatam ad reliqua oppida
infeſtanda, & præcipue Oſnabrugam gradum ſtru-
xerat. Suecicus miles per munita oppida diſtribu-
tus ad quietem ſe compoſuerat, velut omnia recte
ſe haberent. Kingius & Cratzenſteinius diſcor-
des mutuo ſe impedire; munitis oppidis inopia in-
gruebat: vicina circum regio plane exhauſta; op-
pidani numeroſa hoſpitatione attriti. Nec parum
moleſtiæ dabant ſacramento ſoluti ductores, qui
magno numero, quæ autorato militi debebantur,
importune abſumebant. Munitiones ruinoſæ,
res tormentaria maligne proviſa, annonæ & para-
tus bellici exigua copia. Nec patebat Banerio,
quem ſummæ rerum ibi præficeret, cum Torſten-
ſonium à ſe dimittere non poſſet, in ſummi impe-
ratoris locum ſubiturum, ſi quid humanitus ſibi
accidiſſet; & Stalhantſchius quantumvis manu
ſtrenuus tam turbidis rebus vix par credebatur.
Sed cum Kingius in Sueciam properaret, Crat-
zenſteinio tantiſper curam armorum eam per
oram committebat.

Conatus Inferioris Saxoniæ.

§. 43. Eodem anno quæ per Inferiorem Saxoni-
am parabantur arma Suecis non parum ſuſpicionis
injiciebant. Anſam iſtis præbuerat Gallaſius ca-
ptis per eas provincias pro ſuo lubitu hibernis, quæ
nonnulli data pecunia redemerant. Unde Lune-
burgici Holſatique Principes cum Daniæ Rege, ac
Bremenſi Præſule conventum Stadæ indicunt; cu-
jus finem ipſi ferebant pacem communem promo-
vere, aut ſi eadem obtineri nequeat, ut ab utra-
que bellantium parte neutralitas poſtularetur, ſi-
mul miles ſcriberetur arcendis bellantium injuriis.
Daniæ præcipue Rex, quanquam Cæſareos argen-
to dato Holſatia avertiſſet, nec ab illis periculi
quid ipſi immineret, militem conſcribere, & ar-
ma parare non deſinebat. Et fama erat, eundem
ſummum belli ducem per Inferiorem Saxoniam
conſtituendum, & hanc cum Superiore Saxonia
fœdere connectendam mutuæ defenſionis gratia.
Quanquam autem nihil in fraudem Cæſaris aut
Suecorum concluſum ferretur; neutri tamen iſte
conatus placebat. Nam & Cæſarei judicabant,
ejuſmodi arma citra ſuam offenſionem parari non
poſſe. Et quia Saxonia Inferior pacem Pragenſem
dudum acceptarat, eoque ipſo Suecis hoſtem ſe de-
claraverat, non parum hi verebantur, ut invale-
ſcentia iſta arma ſuis rebus proficua forent. Con-
greſſu inde Ducis Georgii cum Rege Daniæ, ac
Deputatorum Cellis ac Glucſtadii ea res tandem
21. Octob. abſolvitur. Luneburgici Legati Hamburgum
tranſeuntes Salvio de facta concluſione ſignificant;
rogantes ut Reginæ Sueciæ, Banerioque omnem
ſuſpicionem adimat, & huic perſuadeat, ne tranſi-
tum Albis tentet; teſtati arma ſua non alio ſpecta-
re, quam ad arcenda ditionibus ſuis belli incom-
moda. Quanquam longius iſta tendere ex eo col-
ligebatur, quod jactarent; adverſus utramque bel- 1638.
lantium partem amicitiam oſtentandam, quoad
ejus fieri poſſit, & Cæſarem æque ac Suecos ad
componendum bellum ſolicitandos; ſed eum, qui
æquas conditiones repudiaverit, junctis cum alte-
ro armis ad pacem compellendum. Huic fini con-
ſcribenda erant decem peditum, quinque equitum
millia, quibus Daniæ Rex ſummo cum imperio
præficiendus. Invitabantur in ſocietatem cæteri
ejus Circuli Ordines; Landgravia inſuper, Fri-
ſiæque & Oldenburgicus Comes. Et ſane Dux
Georgius ab eo tempore, quo Glucſtadii apud Da-
niæ Regem fuerat, non parum adverſus Suecos
irritatus videbatur, & Hatzfeldio in VVeſtphaliam 18. Octobr.
auxilia ſubmiſiſſe dicebatur; qui literis eidem vi-
ctoriam adverſus Suecicos, Palatinosque nuntia-
bat, addito, ſe expectaturum quid Dux hoc tem-
pore amplius ſuſcipiendum judicaturus ſit; quæ
quidem literæ in Suecorum manus inciderant.
Idemque tunc copias ſuas Winſena Bleckedam uſ-
que ad ripam Albis diſpoſuerat, Suecis tranſitu
ejus fluvii arcendis. Indicitur inde conventus In- Conventus Inferioris Saxoniæ.
ferioris Saxoniæ, volente ſane Cæſare, qui hos
bello adverſus Suecos implicare ſatagebat. Sed cum Novembr.
idem de neutralitate, ac armis pro ſui defenſio-
ne agitari audiret, Electores ſubornabat, qui lite- 17. Nov.
ris ab hoc inſtituto eosdem dimoverent; velut ea
neutralitas & peculiaria fœdera legibus Imperii pa-
cique Pragenſi adverſarentur, malique exempli
forent. Ab eo conventu Gallaſius, inde Legati
Cæſarei Curtius Comes, & Soldnerus poſtulabant, 19. Dec.
ut ſedecim millibus de Gallaſiano exercitu per eum
Circulum hoſpitia præberentur. Id quod Depu- 21. Dec.
tati Ordinum abnuebant, à Superioribus nihil in
mandatis ſibi datum excuſantes, neque antea Cæ-
ſareis literis tale quid inſinuatum: eoque id utique
ad Superiores ſuos referendum. Non obſcure ta-
men innuebant, nullo modo eam hoſpitationem
ſibi ferendam. Tum poſtulabant, ut in futuris
de pace tractatibus ejus Circuli deſideria audiantur,
ac paci maturandæ Cæſar excluſis Ordinibus veni-
am promulget. Quæ quidem Cæſari parum gra-
ta erant. Nec eo minus tamen Cæſarei miniſtri
Saxones in Suecos incitare laborabant, exaggeran-
tes cumprimis nuperam Pfulii cis Albim excurſio-
nem velut eo ſpectantem, ut totus Suecorum ex-
ercitus eo principio per agrum Luneburgicum &
Brunſuicenſem hibernaret. Quia tamen iidem à
Dano & Georgio Duce, queis arma in manibus,
hiberna Cæſareo militi ægre obtentum iri vide-
bant, id agebant, ut hos quidem pecunia emun-
gerent, & militem per reliquorum Ordinum di-
tiones diſtribuerent. Contra Banerius ad eundem 3. Dec.
conventum literas dat, quibus mala Pragenſi pace
orta demonſtrat, per quam factum ſit, ut ſocii ſa-
crorum, & queis eædem ſalutis rationes ferro in
ſua invicem viſcera ſtricto hoſtibus communibus
gratum ſpectaculum exhibuerint. Simul monet,
ne ad parem furorem abduci ſe patiantur, ſed ad
pacem potius conſilia referant, vetere cum Suecis
amicitia inſtaurata. Quæ ideo à ſe ſignificari, ut
norit, quid ab ipſis expectandum ſibi ſit, quo &
ſua per inſtantem expeditionem conſilia rite at-
temperare queat. Gemina per literas Salvius, & mox 10. Dec.
Avauxius ingerebant. Quæ literæ Cæſareorum 21. Dec.
conatus non parum turbabant, & præcipue quia
Daniæ Regi reſponſum Banerii ſuper neutralitate
Georgio Duci concedenda fere ſatisfecerat. Eoque
conventus iſte in decimum ſextum Januarii diem
prorogatur, diſcutiendis Cæſareorum poſtulatis.
Melius tamen hiſce conatus ſucceſſerant apud Su-
perioris Saxoniæ Ordines, qui in conventu Lipſiæ
habito, autoritate Saxonis & Brandeburgici Ele-
ctorum inducti ſunt, ut centum viginti menſes

1638. Romanos, quos vocant, in uſum Cæſarei & Saxonici exercitus ſolverent.

Hanovia intercipitur. §. 44. Eodem anno Ramſæus Hanoviæ improviſo opprimitur, quem ſuper eo oppido tradendo pepigiſſe ſupra memoravimus, exſecutione variis caſibus extracta. Voluerat is promiſſa ſibi quinquaginta uncialium millia uxori ſuæ Edenburgi in Scotia prius numerari una cum uſuris, & damno ob dilatam ſolutionem. Inſuper poſtulabat, ut Cæſar certa prædia deſignaret, quæ ſibi in penſationem danda eſſent, ſi circa donata prædia Dux Meclenburgicus dubium moveret. Sed & literas tuti itineris cavillabatur, ac duos obſides, qui ad Kingium transmittendi erant, ſibi dignatione pares eſſe debere contendebat; nec minus interim Comitem Hanovium, & Solmenſem cuſtodia premebat. Et facile credere licet, anſam eum quæſiviſſe extrahendo tempori ob gliſcentes Vinarienſis ſucceſſus. Igitur moras nectentem Moguntinus Elector, & Francofurtenſes ducibus Ludovico Henrico Naſſovio Comite, & Metternichio tribuno opprimere conſtituunt, contractis ſeptin- *11. Febr.* gentis peditibus, & modica equitum manu. Hi *12. Febr.* per noctem Francofurto egreſſi ſummo mane Hanoviam perveniunt, cum Kintzigam flumen ruſtico monſtrante vado ſuperaſſent. Inde duplex fama eſt. Alii memorant apud molendinum per foſſam in arcem penetratum, ac triginta, qui ibi ſervabant, Scotos trucidatos. Alii tradunt, ſubtribunum Dannerum, & quoſdam oppidanorum è compacto apertis portis adventantes in vetus oppidum & arcem admiſiſſe. Ramſæus cum plerisque præſidiariis in novo oppido tendebat, quod à veteri quidem foſſa & vallo diſcriminatur, ut tamen duabus portis ab hoc in illud aditus detur, idemque veteri oppido plane obnoxium jaceat. Idem nihilo ſecius cum quibusdam ductoribus & ſeptuaginta gregariis in domum quandam ſe receperat ad extremum usque ſe defenſurus. Sed ingruente hoſte femur globo trajectus vivus in hoſtium manus incidit. Ita ignobili modo tanti momen- *11. Mart.* ti oppidum amiſſum. Ramſæus è vulneribus paulum recreatus Dillenburgum abducitur, ubi exaſperatis in ipſum vicinorum animis duræ cuſtodię incluſus vitam finiit.

Dux Bernhardus denuo Rhenum verſus movet. §. 45. Eodem anno Bernhardi Vinarienſis Ducis ſucceſſus Suecorum rebus non exiguum levamentum præbuere. Is ſub finem Superioris anni in vallem Delſpergenſem, quæ Præſulatus Baſilenſis pars eſt ſe conjecerat, copiis refectis denuo tranſitum Rheni tentaturus, utut Gallica auxilia plane deſtituerent. Cum enim Rex ſuis ob hiemem, ſi qui diſcedere vellent, liberum feciſſet, nemo plane iſtorum remanſerat, ipſeque ad poſtremum abierat Hailerius; quod omnes Galli à Rheni tranſitu, & quam è priorum temporum experientia metuebant, fame abhorrerent. Sed & cum Ducis ablegato Lutetiæ graviter expoſtulaverat Richelius, quod Galli tam male ab ipſo ejusdemque milite haberentur, ut quæcunque iſtuc mitterentur, copiæ, in certum exitium ire cenſerentur. Id quod Dux ægerrime ferebat, animique ſui motus ſat acres apud Hailerium nudaverat. Etſi hos æſtus non nihil ſedabat Feuquierii adventus, & in proximum ver magnæ pollicitationes. Idem quoque Alſatiæ principatum à Rege oblatum recuſaverat, pleno in præſidia imperio contentus. Sed & Gallis ſuſpicio ex amicitia ipſius cum Duce Rohanæo culta acceſſerat, ne partes Hugenotorum pridem exarmatas reſuſcitaret, validis adhuc apud Cebennas eorum reliquiis. Quin & rumor erat, Ducem ſeorſim apud Cæſarem pacis tentaſſe vias. Tanto magis ardebat hic fortiter audendo res ſuas ita firmare, ut non penitus ſibi deinceps à Gallorum nutu pendendum foret. Igitur quo hoſtem ad Rhenum in ſecuritatem daret ſpargit ſe 1638.
cum copiis in Burgundiam, aut Breſſiam abitu- *18. Januar.* rum. Aſt mox aſſumtis mille ſelectis equitibus, totidem peditibus Rheinfeldam prætergreſſus Steinam procedit, non ſpernenda ibi præda potitus. Inde duabus cymbis, quas curribus advexerat, *20. Januar.* quinquaginta pedites cum centurione in alteram Rheni ripam trajicit, quibus Seckinga, nullis co- *Seckingam & Lauffenburgum capit.* piis aut paratu bellico inſtructa, ſtatim ſe dedit. Pluribus ibi cum copiis transmiſſus Schœnbeckius tribunus id oppidum, ac Buckenam præſidio firmat. Mox ipſe per eam ripam, Dux in Helvetico latere Lauffenburgum tendunt. Præerat oppido VVeickersheimius centurio, qui nullum ſibi è Germanica ripa periculum metuens cum pleraque manu, quam ſecum modicam habebat, non niſi Helvetica ripa hoſtem expectabat. Ei cum Dux deditionem imperaret, nullo emiſſo telo pacto ſe pronum oſtendebat. Aſt interim Schœnbeckius machina, cui petardæ vocabulum, portam disjecerat, ibique irrumpens mox per pontem in alteram oppidi partem penetraverat. Ita præfectus fruſtra paciſcendi facultatem inclamans cum milite ſuo in captivitatem redigitur; etſi plerique gregarii ſub ſigna Ducis concederent. In itinere jam erat legio pedeſtris, cum duabus equitum turmis ad Lauffenburgum firmandum Briſaco miſſa. In quam ſtatim Roſa tribunus trans pontem catervam rapit, ac turmas iſtas plane profligat, ductoribus captis; pedites in ſylvam ſe receperunt. Ita levi negotio Dux tranſitu Rheni potitur; quod hoſtis, fruſtra monente Wertano, Lauffenburgum idoneo præſidio inſtruere neglexerat, velut oppidani alendo militi non ſufficerent; nec Dux ita cito Rheno propinquaturus eſſet, quin id præſentiri, ac mature ſatis, qui arcerent, opponi poſſent. In- *Rheinfeldam obſidet.* de Dux Rheinfeldæ obſidium circumponere inſtituit, quo de tranſitu Rheni magis ſibi cautum foret. Eo fine omnes copias ex hibernis evocat, inſeſſis tamen tantiſper vallis Delſpergenſis aditibus, quoad adpareret, quantis cum copiis hoſtis in ipſū moturus eſſet, ut multitudini impar haberet, quo ſe reciperet. Rheinfeldam ſitu & opere munitam validum forti ſub præfecto præſidium intrepida cum oppidanorum atque agreſtium manu propugnabat; quos inſuper ſpes maturi auxilii ſuſtentabat. Simul quinque millia modiorum frumenti ibi collecta erant; quibus ſi Dux potiretur, id magno rebus ipſius levamento, Briſacenſibus inſigni damno ceſſurum erat. Igitur vis oppido complu- *16. Febr.* res per dies admovetur, cuniculi aguntur, mœnia tormentis verberantur, ac tandem per munimenta ad intimam usque oppidi portam penetratur, ut obſeſſi unici duntaxat aſſeris objectu tegerentur. Sicut intra biduum vi, aut per deditionem id capiendum foret. Inter hæc caterva equitum Twilam verſus, & lacum Bodamicum emiſſa quadringentos amplius hoſtium hinc inde per hoſpitia ſparſos oppreſſerat, & omnia circum terrore impleverat.

§. 46. Iſta Vinarienſi eo facilius peragebantur, *Cæſarei Bernhardo Duci obviam procedunt.* quod ipſo ingruente nullus Dux aliqua autoritate in Briſgovia, totaque Suevia adforet, Savellio tunc Veſontione apud Lotharingum agente, Wertano in Bavariam profecto. Sed fama de Vinarienſis irruptione didita Savellius per Helvetios Baſileam, inde exigua cymba Briſacum revolat. Wertanus quoque propere Monachio regreditur, excito quicquid circa hibernabat copiarum, Vinarienſi ſe objecturus. Et decretum iſti initio fuerat, caſtris ad Villingam poſitis conatus Ducis obſervare, ſimul Danubium tueri, quoad omnes à tergo vires coirent. Sed cum Rheinfeldæ præfectus à

Reina-

Reinachero Briſaci gubernatore ſubſidium anxie imploraret, vim hoſtis demonſtrans, nec ſat pulveris nitrati ſibi eſſe; hic porro Savellio ingereret, quantum in eo oppido momenti foret: Savellius, cujus imperio VVertanus parere juſſus erat, acribus hunc mandatis excitat, ut liberando oppido ſecum accingatur. Ita VVertanus, cum cæteræ quas expectabat legiones paucis adhuc milliaribus abeſſent, cum octo equitum, una deſultorum, quatuor peditum legionibus Villinga movens continuato per quatuor dies noctesque itinere, apud Buckenam, dimidio ſupra Rheinfeldam milliari, adpellit, ſtatimque itinera, quæ Lauffenburgum ferebant, valida manu inſidet, ne Dux ipſe eodem ſe recipere, aut quas trans Rhenum adhuc habebat copias, per iſtum pontem ad ſe arceſſere poſſet. Vinarienſis contra adventu hoſtium cognito, cum mille ducentis equitibus apud Buckenam conſtiterat, intrepido animo hoſtem excepturus. Hic initio præ ſe ferebat, velut declinata cum Duce pugna Rheinfeldam recta tendere cuperet. Sed cum vidiſſet, à Duce turmas aliquot equitum quo loco iter ipſi capeſſendum erat diſpoſitas, mutato conſilio quatuor per horas conſiſtit, levi tantum velitatione cum Vinarienſibus commiſſa, quoad pedites, qui tardius inceſſerant, adventarent, quo ſpatio & Dux alam equitum & quadringentos pedites cum ſex minoribus machinis ab altera Rheni ripa ad ſe evocat. Hoſtis peditatu ſuo jam auctus primo vicinam ſylvam tranſibat, inde per adjunctam vallem Rheinfeldam iter ſumturus. Sed cum Dux motus ejusdem accurate obſervans eodem frontem obverteret, Cæſarei pagum proximum, ſitu ſibi valde opportunum, occupare inſtituunt. Sed præveniens Dux Hatſteinium tribunum cum peditum manu eo immiſerat, qui horæ ſpatio hoſtes inde arcebat. Igitur cum iſthac parte nihil ſe proficere animadverterent, vi tandem Ducem aggrediuntur; qui & ipſe mox pedites ſuos è pago revocat, & iſtis excipiendis ſe parat. Primum agmen dextri cornu ducebat Naſſovius Comes, qui cum ſua legione ita ſtrenue in hoſtem impreſſionem faciebat, ut quinque alas ſiniſtri cornu, in quo VVertanus ipſe curabat, in fugam conjiceret, & una cum Tupadelii & Putbuſii legionibus per ſpatium ſat amplum perſequeretur. Eo conflictu Comes in VVertanum incurrens genas hujus globo perſtringit; ipſius viciſſim pileus à VVertano trajicitur. Tribunus quoque VVolfius aliique ductores à Vinarienſibus capiuntur. Aſt ſiniſtrum Ducis cornu à dextro Cæſareorum pellitur, ubi Schafelitzkius ſummus exercitus quæſtor, Bernoldus, & Joannes Ludovicus Erlachius tribuni, cum ſubtribunis Dannebergio & Erdmanno in hoſtium manus incidunt. Etſi Bernoldus, dum captori ſuo perſuadet, ut Baſileam deduceretur, ſtatim libertatem recuperat. Eo conflictu Dux Rohanæus, qui tunc apud Vinarienſem exercitum agebat, tres globos thorace ferreo exceperat, inde humerum & dextrum femur trajectus, cum jam ab hoſtibus abſtraheretur, per Vinarienſes iterum liberatur; paulo poſt tamen è vulneribus extinguitur. Peditatus denique Vinarienſis equitatu utrinque nudatus à Cæſareano pedite, quem duæ equitum alæ fulciebant, turbatis ordinibus pellitur, duobus minoribus tormentis ereptis. Enimvero dum hoſtis ſiniſtrum Vinarienſium cornu perſequens è Buckena arce ſclopetariis Vinarienſibus inſeſſa acriter excipitur, ſimul alii circa diripienda horum impedimenta occupantur, Duci ſpatium dabatur copias ſuas colligendi, & retro Buckenam diſponendi. Unde impetu iterum in hoſtem facto aliquot ipſi ſigna eripit; amiſſo tamen equitatus ſui duce Joanne Philippo Rheingravio, qui ab hoſte circumventus, dum oblatam vitæ veniam adſpernatur, cæditur. Hoſtis viciſſim & ipſe diſperſas turmas patrocinante peditatu colligit, & adveſperaſcente die occaſionem arripit Rheinfeldam penetrandi, quam milite & paratu bellico firmat. Ita pari fere Marte pugnatum; niſi quod Cæſareani Rheinfeldam obſidio liberaverant, qui expeditionis iſtius ſcopus fuerat. Unde & Savellius ſucceſſus ſuos longe ultra verum apud Cæſarem aliosque paſſim vulgans effecerat, ut quibusdam in locis ſupplicationes velut parta victoria haberentur. Vinarienſis cum videret, hoſtibus acceſſum Rheinfeldam patere, in Helvetica ripa obſidium ſolvi,

19. Febr.

& tormenta cum peditatu, & qui ibi ſupererant equitatu Lauffenburgum movere jubet. Eodem & ipſe tendit, perruptis binis anguſtiis ab hoſte inſeſſis, ad quarum alteram ex hoſte, poſtquam horam amplius ſuſtinuiſſet, complures cæſi, centum quinquaginta capti. Sic hoſtis hoc & ſuperiore die quadringentos, Vinarienſis centum quinquaginta fere deſideraverat. Hic apud Lauffenburgum

20. Febr.

contractis omnibus copiis poſtridie ſtatim retro Rheinfeldam tendere inſtituit. Et cum accelerando itineri Tupadelium cum equitatu per partem Sylvæ Nigræ juſſiſſet ire, ipſe cum peditatu

21. Febr.

& tormentis per ripam Rheni deſcendit, & cum iſti apud Buckenam denuo ſe junxiſſet, recta in hoſtem vadit.

Prælium ad Rheinfeldam.

§. 47. Aſt VVertanus cum Cæſareos ſcopum ſuum obtinuiſſe cenſeret, *ſoluto ex utraque ripa* Rheinfeldæ obſidio, altero ſtatim die in Sylvam Nigram abeundum judicaverat, locoque tuto conſidendum, & militem quiete reficiendum, quoad reliquæ legiones cum tormentis adveniſſent. Repugnabat Furſtenbergius Comes, ne Sylva Nigra introiretur, cauſatus, agreſtium animos ibi jam ſatis exulceratos, nec ad deſperationem eosdem adigendos. Ita VVertani ſententia repudiata, copiæ per binas noctes ſub dio tertia nocte in deſolatis ad oppidum vicis ſubſiſtunt. Ingruente autem

21. Febr.

Vinarienſi primo credebatur validam catervam explorandi cauſa accedere. Mox cum totus ſe exercitus ſub adſpectum daret, animo non parum perculſo ordines diſponuntur. Per fruteta, queis Rheni ripa veſtitur, ſclopetarii locantur; VVahlii legio in ſylva apud pagum Noſlingam abditur: reliqua acies retro foſſam conſiſtit, quam & ipſam pedite impleverant. Primum Vinarienſes impetum in eos vertunt, quos ad ripam Rheni arbuſta tegebant; qui male multati inde exturbantur ſauciato ſubtribuno Kellero ipſorum præfecto; quo loco duo tormenta priori conflictu amiſſa recuperantur. Inter quæ Dux terna tormentorum diſploſione hoſti non parum damni dederat. Inde Bodendorfium, & Roſam tribunos cum legionibus ſuis equeſtribus, Forbeſium, & Hatſteinium cum pedeſtribus trans foſſam invadere in hoſtem jubet. Tupadelius cum dextro cornu in equitatum hoſtium, & Wahlii legionem ſylva tectam tendit. Poſtquam acerrimam peditum è foſſa diſploſionem Vinarienſes interriti ſuſtinuerant, impetu in eos ruunt non prius diſploſis tubis, quam corporibus hoſtium eos admoviſſent, ut nullum telum fruſtra emitteretur. Quo conſpecto reliquus hoſtium peditatus vacillare, & arma abjicere incipiebat. Sed & eques vix tubulis ſemel exoneratis fugam arripit. VVertanus equo ſauciato effuſus, cum alius ad manum non eſſet, in ſylvam ſe ad VVahlii legionem conferebat, quingentis capitibus conſtantem, quæ ad extremum usque ſuſtinebat; tandem tamen & ipſa reliquis profligatis fugam circumſpiciebat, niſi Tupadelius ſubtribunum Lœvvenſteinium à tergo iſti ſe circumfundere cum ala equitum juſſiſſet. Ita præcluſo effugio il-

la

1638. la cum omnibus vexillis ſe dedere cogitur, quo
loco & ipſe VVertanus captus ad Vinarienſem de-
ducitur. Cladem cætera modicam id cumprimis
inſigniebat, quod vix ullus Superiorum ducum
evaderet. Et occubuerant quidem Valeſius tribu-
nus, Stubenvollius, & Garthuſius ſubtribuni,
tres vigiliarum præfecti, & cum aliis ductoribus
magno numero quingenti amplius gregarii pedi-
tes, equiteſque. Egerus ſubtribunus è vulneri-
bus paulo poſt obibat. Capiebantur Savellius, &
Joannes VVertanus ſummi duces, Sperreuterus,
& Enckefortius ſupremi vigiliarum præfecti, Neu-
neckius, Goltius, Hinderſonius tribuni; Zellius
Baro, Scharffenfellius, Rougerius, Urellius ſub-
tribuni; præfecti vigiliarum Vinarius, Antonius
VVertanus ducis frater: inſuper ſeptendecim præ-
fecti turmarum, centuriones quatuordecim, vi-
ginti duo optiones, triginta quatuor ſigniferi,
octingenti equites, mille ducenti pedites; ſimul
quadraginta duo equeſtria, viginti duo pedeſtria
ſigna cum tribus tormentis. E Vinarienſibus oc-
ciderant Bodendorfius tribunus, dum per foſſam
ad hoſtem irrumpit, Vorbringerus, ac Klœppe-
rus præfecti turmarum, nec multo plures quam
decem gregarii. Ejus cladis culpam VVertanus in
Savellium conferebat, velut qui ipſe primus fugiſ-
ſet, ſuoque exemplo aliis viam præiſſet. Savel-
lius paulo poſt Lauffenburgi habitu Sacerdotis,
qui ad ipſum intromiſſus fuerat, captivitatem eva-
debat. Id quod velut conſenſu Bernhardi Ducis
arguebant, qui in Gallia huic obtrectabant; quo
per iſtum gratia Cæſaris florentem lautiores con-
ditiones, ubi de pace ageretur, obtineret. Quod
per malignitatem confictum facile agnoſcas;
& ſuſpendio luebant, qui operam effugio præbue-
rat, aut cuſtodias ſolutius obierant. Eodem die
Tupadelius præter Baſileam perrumpens caſtello
Huningano deditionem imperabat. Cui licet præ-
fectus pronum ſe oſtenderet, tamen pacto diffiſus
in navigia ſe cum ſuis conjicit, vacuumque caſtel-
21. Febr. lum Vinarienſibus relinquit. Sed & alibi eo ipſo die
victoribus res proſpere cadebant. Nam com-
plures Cæſarei ductores, ac quadringenti circiter
equites Rheinfeldæ hærentes cum ſubito acceſſu
Caterva Vinarienſis ad ſuos ire non daretur, conſpecta ſuo-
Cæſareo- rum clade per Helvetios circuitu ſumto Briſacum
rum vapu- evadere conſtituerant. Enimvero aliquot ante
lat. dies Roſa ſubtribunus cum caterva trecentorum
equitum, quibus poſt ducenti fere hinc inde ſpar-
ſi ſe aſſociaverant, Enſisheimum miſſus fuerat.
Hic à Duce revocatus dum Lauffenburgum retro
tendit, fugam Cæſareorum conſpicatus, ſimul de
adventu catervæ Rheinfelda progreſſæ certior red-
ditus, non procul Brettela hanc deprehenſam par-
tim cædit, partim in avia fugat: centum quin-
quaginta captivis, quos inter Furſtenbergius Co-
mes, in caſtra Ducis adductis.

Rheinfel- §. 48. Poſt victoriam Dux citra moram ad
da capitur. Rheinfeldæ obſidium redit, ac præfecto deditio-
nem imperat cum minis in tergiverſantem. Ac ne
27. Febr. de clade ſuorum dubitaret, tympanotribæ ex op-
pido in caſtra venire permittitur, qui captos du-
ces recognoſceret. Sed cum præfectus nihilo ſe-
cius novi ſpe præſidii ſuſtineret, vim iterum Dux
adhibet; & quod aſſultibus militem prodigere nol-
let, majoribus machinis Benfelda, & Tvvila ar-
13. Martii. ceſſitis oppidum quatit. Ita demum præfectus ho-
neſtis conditionibus deditione facta cum ſuis Briſa-
cum dimittitur. Libertatem recuperant, qui Vi-
narienſium ibi captivi aſſervabantur, quos inter
Schafelitzkius ſummus quæſtor, & Erlachius tri-
bunus. Rheinfelda capta Dux Tupadelium cum
pleroque equitatu & ſelecta peditum manu in Sue-
viam Danubium verſus mittit, ubi Doneſchinga,
Dutlinga, Balinga, ac vicina oppida ſtatim impe- 1638.
rata faciunt. Ipſe cum peditatu & tormentis Rœ-
telam arcem petit. Cujus præfectus cum deditio- Ut & Rœ-
nem abnuiſſet, poſt quaſſatos tormentis muros, tela & Fri-
& propylæum arcis vi expugnatum arbitrio ſe Du- burgum Briſgoviæ.
cis permiſit. A quo in furcam agi jubetur, quod 18. Martii.
cum arci tuendæ par non foret, machinas admo-
veri paſſus eſſet. Gregarii per cohortes diſtributi.
Ea in arce non modica frumenti, vinique copia ad-
ſervabatur, quæ Briſaco inferri debuerat. Mox
Neuenburgum, quod hoſtis ultro deſeruerat, à
Duce occupatum. Inde Friburgum Briſgoviæ 20. Martii.
itur, quod Eſcherus tribunus, militiæ vetus, va-
lido cum præſidio ac deſperata Sacerdotum, civi-
um, atque rureſtrium manu defendebat. Heic
tria ſuburbia adhibitis ſcalis impetu expugnantur,
nullo Vinarienſium deſiderato. Inde decem tor- 24. Martii.
mentis mœnium ruina editur, ac duo cuniculi
aguntur. Ita obſeſſi deditionem honeſtis condi- 1. April.
tionibus paciſcuntur. Sed cum præfectus Eſche-
rus plura, quam quæ ſtipulatus fuerat, oppido ſe-
cum abducere auderet, ac præcipue transfugas eo-
rumque res occultaret; Vinarienſes autem ſibi de-
bita inveſtigare atque abripere inſtituerent, inſcio
Duce tumultus oritur in cædes demum erumpens,
ac plerique gregariorum detinentur, ut Eſcherus
cum paucis diſcederet, ductoribus tumultum fru-
ſtra ſedare, etiam cum occiſione nonnullorum ſa-
tagentibus. Id factum magnopere Duci diſplice-
bat, qui & in autores tumultus animadvertebat,
ac detentis ad ſuos citra lytrum redeundi veniam
dabat. Apud Reinacherum quoque Briſaci præ-
fectum, qui graviter id factum exprobraverat, res
excuſatur, quod initium pacti violandi non à ſe,
ſed ab obſeſſis profectum eſſet; & noxios ulteriore
inquiſitione facta non impune laturos. Porro Cæ-
ſarei qui cladem effugerant, plerique Tubingam,
inde metu Vinarienſis equitatus Halam, Gemun-
dam, & Norlingam ſe receperant, ſoluta plane
diſciplina, quod duces ipſis ac ſigna non ſupereſſent;
ac niſi novis autoramentis acceptis militiæ munia
abnuentes. Sic ut rebus ibi locorum inſtaurandis,
unica ſpes in Joanne Gœtzio repoſita foret, qui ex
inferioribus Germaniæ provinciis lentis itineribus
huc movebat. Fuit & alius ejus victoriæ fructus Tvvila Cæ-
quod cum circa id tempus Tvvila inexpugnabilis ſari ſe de-
arx Cæſari dedenda foret, prout inter leges Ducis dere ab-
VVurtenbergici reſtitutioni dictas conventū erat, nuit.
Widerholtius tribunus arcis præfectus Vinarienſis
ſuaſu VVurtenbergici mandata adſpernatus, tradi-
tionem ejusdem abnueret, Suecicas partes dein-
ceps quoque ſecuturum ſe declarans. Etſi contra
Duci VVurtenbergico fixum ſederet, gratiam Cæ-
ſaris malignam quantumvis amplecti, ac mutilam
ditionis ſuæ reſtitutionem ambire, avulſis bonis
Eccleſiaſticis, & magni momenti donationibus,
in Tvvilæ quoque locum Aſperga Cæſareis relicta.
Nec minus Argentoratenſes duriter licet à Cæſa-
reis habiti, ſpreta Vinarienſis adverſus ſe benigni-
tate, in Cæſaris partes propendebant.

§. 49. Præclara jam occaſio res Proteſtantium Bernhar-
per Superiorem Germaniam inſtaurandi parta erat, dus Dux
ſi Gallis valido ac mature miſſo ſubſidio Vinarien- res ſuas
ſem fulcire placuiſſet. Id quod vehementer Re- firmat.
ctores Sueciæ apud Gallicum miniſtrum Holmiæ,
& Hugo Grotius Lutetiæ urgebant. Enimvero
lente admodum & ſegniter à Gallis res gerebatur,
ut ſatis adpareret, hos quidem velle Auſtriacis ne-
gotium faceſſi; nolle tamen res Proteſtantium eo-
usque invaleſcere, ut propria ipſi ſubſiſtere vi poſ-
ſint. Cum igitur Dux videret, certiſſimum ſibi
in ſe ipſo præſidium eſſe, eo diligentius rerum ſua-
rum ſatagere, ac adverſus coëuntes undique hoſtes
ſe firmare inſtituit. Friburgi præter pedeſtrem le-
gionem

1638. gionem etiam equeſtris collocatur, intercipiendis
Briſacum ſubvectionibus. Lauffenburgum &
Rheinfelda novis munimentis firmantur. Copias
inde Dux apud Neuenburgum contrahit, cona-
tus hoſtium obſervaturus, quo fine & equitatum
è VVurtenbergica ad ſe iterum revocat. Ubi Ro-
ſa tribunus quinq; dimacharum cohortes, & octo-
ginta pedites apud Gæppingam oppreſſerat, ut
pauci admodum cædem ac captivitatem effuge-
21. April. rent. Tandem expoſtulatum diu, ac promiſſum
è Gallia auxilium adeſt quinque legionibus con-
ſtans, quæ tria capitum millia explebant, ſub Gue-
briani Comitis ductu. Sed & poſt victoriam ad
Rheinfeldam magna copiis ipſius acceſſio facta
erat, ut jam ad quindecim millia adſcenderent; è
quibus ter mille quingenti per præſidia ſpargendi
fuerant, ſex peditum, quatuor equitum millia
quingenti in expeditionem educi poterant, ſelectus
ac veteranus fere miles. Hoſte appropinquante ſti-
pendia ſuis Dux diſtribuit, ut per pecuniarum oſten-
tationem transfugas ad ſe pelliceret. Erlachius
quoque Lutetiam mittitur, ut plus militum ac ar-
Wertanus & Enckefortius in Galliam mittuntur. gentì à Rege peteret. Qui paulo ante Milleræo
miſſo poſtulaverat, Savellium & VVertanum ca-
ptivos ſibi tradi, ut clari nominis ducibus oſtenta-
tis populum, quem dudum belli tædebat, alacrio-
rem redderet; & quod fortaſſe locus non ſatis tu-
tus in Germania iis cuſtodiendis foret: hac tamen
lege, ut iidem Duci reſtituerentur, ſi cum aliis
captivis eos permutare, aut lytro redimendos dare
placeret. Abnuere placitum Regis Dux non po-
terat, rogans tamen, prout militares viros decet
iſti haberentur, neu Lutetiæ ſpectaculo forent. In
Savellii locum, qui cuſtodiam evaſerat, Encke-
fortius mittitur. Etſi VVertanus valde deprecaba-
tur, ne in Galliam mitteretur; ac Guſtavum Hor-
nium ſecùm intra paucas ſeptimanas permutatum
iri pollicebatur. Nec aliter quam vinctus, & per
violentiam currui imponi potuiſſet, ni confirma-
tum fuiſſet, ipſum in Ducis poteſtate permanere,
ac operam datum iri, ut pro Guſtavo Hornio li-
bertati reſtituatur. Eodem quoque Dux capta
ſigna mittit, quæ Lutetiæ in ſumma æde ſolenni
cum pompa ſuſpendebantur.

Gœtzius advenit. §. 50. Interea Cæſareæ ac Bavaricæ legiones,
quæ hactenus apud Lotharingiæ Ducem circa
Mumpelgardam, aut in Superiore Suevia, ac paſ-
ſim hæſerant, Gœtzii copiis junctæ per Dutlin-
gam ingruebant, ac jam excurſorum catervæ ve-
litationes miſcebant, ut ad decretoriam pugnam
Briſaco annonam infert. res ſpectare videretur. Sed Gœtzio magis cordi
erat Briſaco fame laboranti annonam inferre, Of-
19. Maji. fenburgo immiſſis ducentis ſclopetariis, & quin-
gentis farinæ ſaccis, antequam Vinarienſis accur-
rere poſſet. Quo facto Gœtzius repente recede-
bat, velut tranſito apud Philipsburgum Rheno in
Alſatiam penetraturus, ac ejus provinciæ meſſem
Briſaco illaturus. Contra Dux ut hoſti undique
occurrere poſſet, apud Neuenburgum ponte na-
vali Rhenum inſtraverat; ſimul duas equitum le-
giones in Alſatica ripa aditus Briſaci claudere jubet;
ipſe in Brisgovia totum exercitum oppido eminus
21. Maji. circumfundit. Eodem die quatuordecim milites,
Granarium Briſaci perit. tenuem quo alebantur cibum gravati, Briſaci no-
ctu in granarium furandi cauſa irrepſere candelis è
ſulphure paratis, quas fune ardente accendere poſ-
ſent, ubi intro penetraſſent. Diſpoſita ibidem erant
octoginta pulveris bellici dolia, quorum unum
dum curatius inſpicere volunt fures, gutta arden-
tis ſulphuris illabitur. Unde emicans repente flam-
ma totum granarium, quo quadringenti medimni
frumenti, ac medicamentorum vis aſſervabatur,
disjicit, quadraginta inſuper vicinis ædificiis quaſ-
ſatis, ac non paucis hominibus eliſis. E furibus
duodecim pulveris afflatu periere; duo ſuperſtites 1638.
cum factum omne narraſſent, laqueo necantur.
Qui caſus jam antea ſat malignam oppidi annonam
non parum afflixit.

§. 51. Gœtzius omiſſo Rhenum transeundi Mutui Ducis Bernhardi ac Gœtzii conatus.
conſilio, in citeriore ripa iterum Briſacum verſus
adſcendit, ac luſtrato apud Stolhofiam exercitu,
ſex peditum, octo equitum millia invenit, vete-
ranum & egregium militem, ſed quem inopia ac
fames vehementer urgebat; cujus præcipua cauſa
penes immenſam colluviem calonum ac lixarum
erat, qui octoginta millium numero exercitum ſe-
qui ferebantur. Adverſo flumine trahebatur vis
frumenti Briſacum deſtinata. Et in mandatis ha-
bebat Gœtzius iſti oppido ſubvenire, ſi vel totius
exercitus jactura eſſet facienda. Contra Vinarien-
ſis ut Briſacenſium excurſiones in Alſatiam inhibe-
ret, qui nuper Colmarienſium armenta abegerant, 8. Junii.
Neuenburgo duo navigia ſecundo Rheno dimitte-
bat, machinis ignivomis plena, Briſacenſem pon-
tem iisdem disjecturus. Sed eorum unum tormen-
tis perforatum ſubſidebat, alterum concepta flam-
ma oppido nonnihil damni dabat ponte illæſo. Sed
cum hoſtis Kentzingam perveniſſet, Vinarienſis 8. Junii.
copias ſuas Briſaco circumpoſitas Neuenburgum
retrahit, quod nondum munitis caſtris, aut com-
meatu proviſo inter Briſacum & hoſtem medius in-
cludi nollet, nec adhuc legiones ſuas in unum coë-
giſſet. Ita Gœtzius Burckenam usque progreſſus 9. Junii.
denuo quadringentos farinæ ſaccos Briſaco immit-
tit, ac ſtatim Ottersheimum ac Meiſſenheimum
recedit. Dux contra contractis jam omnibus co-
piis in Gœtzium circuitu per Friburgum facto va-
dere conſtituebat. Quod cum ſenſiſſet Gœtzius, 11. Junii.
raptim Briſacum movet, ibique Rhenum tranſit, 14. Junii.
præſidiorum in Alſatia, ac præcipue Benfelden-
ſium meſſem corrupturus. Aſt Dux Tupadelium
cum ſeptem legionibus apud Neuenburgum in ho-
ſtem ire jubet, certus ſi hoſtis circa Benfeldam
ipſum expectaret, cum reliquis copiis eodem ſe-
qui, ac prælium tentare. Sed Gœtzius haut mul-
tum ibi moratus, urgente ac carpente Tupadelio
Druſenheimum cedit, ubi extructo navali ponte
cis Rhenum redit, eo itinere nongentis militibus 7. Julii.
deſideratis. Eum cum ſemper Briſaci cura coque-
ret, ab Argentoratenſibus poſtulabat, ut quod na-
vibus erat impoſitum frumentum per ſuos nautas
eo convehi curarent: ſed qui ſtudium ſuum in neu-
tram partem propendendi excuſabant. Interea 4. Julii.
Dux Neuenburgo ſe iterum Friburgum contule-
rat, & explorandi cauſa cum aliquot equitum le-
gionibus, ac mille quingentis peditibus Offenbur-
gum verſus progreſſus erat, Mahlberga arce occu-
pata, & præſidio munita, ac trecentis equitibus
per Canofskium apud Stolhofiam oppreſſis. Quo
facto Friburgum ſe recipit, Croatis fruſtra VVald-
kircham usque inſequentibus; cui adſitam vallem
Vinarienſis equitatus inſederat, cum Gœtzii exer-
citus Gengenbacum, & Haslacum ad vallem Kent-
zingenſem usque proceſſiſſet. Per complures ibi
dies uterque exercitus hærebat, nulla re præter
modicas velitationes tentata. Sed cum Henricus
Turennius Vicecomes è Gallia ſexcentos equites,
mille trecentos pedites Duci ſubſidio adduxiſſet,
huic decretum erat in conſpectu hoſtis Kentzin-
gam oppidum invadere, ac ſi Gœtzius ei ſubveni-
re vellet, prælium tentare; quod cognoviſſet Sa-
vellium adpropinquare, ut Gœtzio junctus Briſa-
co frumentum inferret, Vinarienſem obſiſtentem
vi repulſurus. Igitur Dux Langendentzlingæ lu- 27. Julii.
ſtrato exercitu recta Kentzingam tendit, ac prope
id oppidum conſidet, equitatu Mahlbergam præ-
miſſo. Sed Gœtzius interea omiſſo vallis Kentzin-
genſis oſtio, Offenburgum, inde VVilſtadum re- 27. Julii.
ceſſerat:

1638. ceſſerat: ubi Savellius cum tribus militum millibus ac aliquot centuriis curruum annona onuſtorum ipſi jungebatur. Unde ambo ſtatim iterum Offenburgum vertunt, ac nocte ad cœnobium Schutteram conſident. Eodem & Dux tendit, ac per præcurſores primam hoſtium ſtationem profligat. Hoſtis opportuno ac celſo monte conſederat, unde in ſubeuntes Vinarienſes fulminabat modico damno, Duce non ſegniter reſpondente; ſed & ſclopetarii eminus jaculabantur. Hoſtis eo die centum quinquaginta, Dux viginti deſiderabat, triginta ſauciis: Galli tunc hoſtem duabus ſtationibus dejecerant, octoginta cæſis, ac primo ſucceſſu arridente in ipſum montem ad hoſtem eniti ardebant, ni Dux inconſultum impetum attinuiſſet, ne manifeſto ſe periculo exponerent, nullo ad ſummam rei fructu. Ubi paulum ſubſtitiſſet Dux, & hoſti pugnandi animum non eſſe intellexiſſet, retro ad Mahlbergam exercitum reducit. Pariter & hoſtis relicto monte dextram verſus ſecundum Rhenum iter inſtituit, Briſacum cum annona perrupturus.

30. Julii.

Prælium ad Witteveiram.

§. 52. Sequenti die cum hoſtem prope VVittevveiram proceſſiſſe per exploratores Dux cognoviſſet, & ipſe properans circa meridiem eodem pervenit. Hoſtis id præſentiens jam campum inſtructa acie occupaverat, cum contra Duci ſylva, ac pons inter profundam utrinque, ac ſentibus obductam foſſam tenuato agmine eſſet tranſeundus, ubi Cæſareis facile fuiſſet iter ejus ſiſtere aut morari. Sed cum nemo obſtaret, citra moram copias cum tormentis traductas ante ſylvam in aciem diſponebat, ſuos continens, ut æquata fronte, ac uno impetu hoſtem invaderent. Circa primam à meridie horam machinis certari cœptum, initio à Vinarienſi facto. Poſt dimidiam horam tota vi concurritur. Per ſiniſtrum Ducis cornu, in quo Roſa Naſſovius Comes, & Putbuſius conſtiterant, dextrum hoſtium cornu haut magno negotio repulſum proprio pediti impingebatur; ubi hoſtis non parum damni ſenſit, ac ſtatim peditum pars fugam arripere cœpit. Sed dextrum Ducis cornu, quod Tupadelius curabat à ſiniſtro hoſtium, ubi validiſſimæ legiones conſtiterant, ad ſecundam aciem retro pellebatur, quam Canofskius tribunus adminiſtrabat; qui pulſos ſuſtinebat, & in Cæſareos ita acriter ruebat, ut ipſi ſubſidia circumſpicere neceſſum haberent. Interea & apud pedites ad manus perveniebatur, ubi Cæſarei tubos prius diſplodere nolebant, quam Dux cominus immiſſis catervis eos laceſſiſſet. Poſt emiſſos globos pes pedi collatus, ac tandem inverſis tuborum ſcapis capita mutuo contuſa. Hoſtis Duci tria tormenta majora, quatuor minora eripiebat, ſed ſine globis & pulvere: contra Dux omnibus Cæſareanorum tormentis cum toto paratu potiebatur. Unde hoſti exiguus tormentorum captorum uſus: ſed Dux hoſtem ſuis machinis acriter premere, & fatiſcentibus laſſitudine, qui eaſdem tractabant, equitum robuſtiſſimus quiſque iſtorum vices obibat; qui inſignem operam navaſſe ferebantur. In quintam usque horam prælium extrahebatur, nutante fortuna, veterano utrinque milite acerrime connixo. Et qui in ſecunda acie conſtiterant, omnes pugnam conſerebant; nec quiſquam loco cedebat, niſi ſumma vi dimotus, ſic ut inter Vinarienſes nulla legio foret, quæ non ter aut quater conflixerit, ſemper inventis qui obſiſterent. Ad extremum tamen hoſtis campo cedit. Sed quia Vinarienſes equites ad hoſtium impedimenta diripienda effuſi ordines ſolverant, ut Dux cum ſolo peditatu ac paucis equitibus aciem teneret, hoſti fuſo non prout par erat inſiſti poterat. Unde & quatuor peditum, quinque equitum hoſtilium phalanges, etſi numeris ſat imminutis, ſe iterum recollegerant, & ad opportunam foſſam conſtiterant, quoad tenebris tectæ turbatis ordinibus pars Offenburgum, alii alio faceſſerent. Hoſtium mille quingenti amplius in loco pugnæ occubuerant, præter eos, quos Rhenus abſorbuerat. Inter cæſos erant tribuni, Stephanus Albertus, Meiſelius, Edelſtetus, & Limbachius. Captorum magnus numerus, quos inter tribunus Seneſchallus, & multi præfecti. Reliqui ita diſpargebantur; ut è duodecim bellatorum millibus, queis exercitus conſtabat, vix duo millia quingenti circa Gœtzium iterum conglobarentur. Potiebatur quoque Dux præter ſua amiſſa undecim tormentis, duobus mortariis cum omni paratu. Tria millia curruum impedimentis & annona onuſtorum militi diripienda concedebantur. Octoginta tria ſigna militaria Regi Galliæ transmittebantur. Viciſſim & ipſe Dux inter ancipitem pugnam quatuordecim pedeſtria, octo equeſtria ſigna amiſerat. E ductoribus deſiderabantur duo excubiarum præfecti VVeickersheimius & Vitztumius cum nonnullis turmarum præfectis ac centurionibus, & inferiorum graduum quibusdam, ac quingenti circiter gregarii; nullo legionum detrimento, cum captivi ſtatim numeros ſupplerent. Mille amplius ſauciabantur, inter quos tribunus Rotenhanius ex vulneribus obiit. Capti ab hoſte fuerant, ſubtribunus Ruthius, ſex centuriones, duo turmarum præfecti & nonnulli alii ductores. Tupadelius dum poſt victoriam fugientibus fervide nimis inſtat, ac ſuos hinc inde dimittit; moxque velut nemo hoſtium ſupereſſet, ſolus regreditur, in conglobatam fugitivorum catervam illapſus ab iisdem abducitur. Gœtzius qui culpam cladis in Savellium conferebat, Offenburgum evaſerat; unde ſtatim inſequente nocte cum aliis ex prælio profugis Oberkircham ad anguſtias montium contendit, quibus *Knibus* vocabulum; per quas cum mille quadringentis equitibus, nongentis peditibus in VVurtenbergicam abit, concædibus viam poſt ſe claudens. Unde & Ohmius tribunus cum aliquot legionibus fugientibus inſtans fruſtra erat, dum Oberkircha capta Cæſareorum neminem deprehendit.

Briſacum arctius clauditur.

§. 53. Inde Vinarienſis Kentzinga oppido ac Lichtenecca arce potitur, cujus præſidiarii numero ducenti, etſi venia abeundi conceſſa, ultro ipſius ſacramento accedebant. Burckenam, Sponeccam, caſtellum ad Druſenheimum, inſulamque ad Rheinaviam hoſtis ultro deſerebat. Briſaco parum annonæ ſupererat, quæ vix per Auguſtum menſem ſuffectura credebatur, & ſi in ſingulos milites non plus quam libra inſipidi atq; avenacei panis diſtribueretur; pecoris aliquantum, ſalis nihil fere erat. Ita ſub finem Septembris deditio ſperabatur. Reinacherus tamen inopia diſſimulata fiduciam oſtentare, parce omnia diſpenſare: ſimul quindecim centurias eorum, qui in oppidum refugerant, aut armis tractandis inepti erant, ejicere, queis Helvetii refugium præbebant. Aſt Vinarienſi ſatius videbatur Briſacum tam propinqua ſpe expugnationis premere, quam per vaſtatas late regiones hoſtem perſequi. Eoque ſtatim copias oppido admovet, totoque Auguſto menſe caſtra munit, ac idonea loca caſtellis firmat. Etſi opera iſta non parum remoraretur febris, quæ Ducem ac pleroſque Superiores ductores invaſerat, qua inter alios Putbuſius tribunus extinguebatur; cujus curandæ cauſa Dux Colmariam ſe deferri juſſerat. Morbum corporis non parum augebat ægritudo animi, quod apud Gallos non ea ipſius haberetur ratio, quam & merita & tempora ejusdem exigebant, ac tam parce ſibi ſubveniretur. Unde & per impatientiam

amicis

amicis ſcripſerat: ſe ſi Turcis militaret, plus fidei reperturum. Equidem metuebant Galli ſtrenuum ad fines ſuos Principem Germanum, & Proteſtantem; quod tamen multo ſatius erat, quam Auſtriacos habere vicinos, & hoſtem intra Galliæ viſcera, quod hactenus Ducis virtus prohibuerat. Sed multa tunc in Gallia peccabantur, peccarique neceſſum erat, dum is, qui cunctis præſidebat, miniſtris multa delegaret, qui aut res non ſatis intelligebant, aut ſua admiſcebant ſtudia, ſive religionis, ſive privati honoris, aut commodi. Quos inter Pater Joſephus occulto in Bavarum favore rebus Proteſtantium non parum nocebat, quem tamen ſub finem anni mors rebus humanis eximebat: nonnullo eorum damno quibus vivus obſtiterat, quod aliquot ſe pejores in negotiis reliquiſſet. Fuerat is Monachus habitu, ſed altiſſima ambitio ſuberat purpuram Cardinalitiam invadendi, quam ſubruendis Sueciæ atque Proteſtantium in aula Gallica emolumentis promeritum ibat; arcanis Regni ſecundum Richelium tractandis negotioſus, cum mundanas res ter ſolemni voto abjuraſſet. Interea hoſti ſparſas colligere copias maximus labor fuerat, ut ſi qua poſſet via pandi, Briſacenſium inopiæ ſubveniretur. Jamque novem legiones ſub Horſtio ſupremo excubiarum præfecto coiverant, quæ ope rureſtrium Reinoldum Roſam tribunum, qui cum ſuis per Waldkirchenſem vallem hoſpitabatur, opprimere, viamque ad oppidum aperire conabantur. Sed Roſa re mature animadverſa ita ſtrenue obviam ibat, ut agreſtibus è caſtello apud vicum à Divo Petro dictum ejectis, per primum ſuorum agmen centum equitibus conſtans, omnes Horſtii legiones in fugam daret, (quæ tamen vix ſeptingenta capita implebant,) ut niſi nebula effuſos texiſſet, nemo evaſurus videretur. Eo conflictu ducenti Cæſareorum oppetebant. Paulo poſt idem alias duas hoſtium catervas pulſabat, cæſis inter alios duobus turmarum præfectis. Inter hæc trecenti Croatæ, ſingulos frumenti ſaccos equis vehentes repente ex Alſatia per pontem Briſacum intrant, ac repoſitis ſaccis ſtatim per oppoſitam portam iterum erumpunt tanta celeritate inter duo caſtra elapſi, ut ſiſti nullo modo poſſent, & non niſi quatuor deſiderarent. Landavia iſti curſum noctu diuque properaverant, ut nuntios de ſe præverterent. Ita ad paucos dies oppido panis ſuffectus. Unde Dux è morbo nondum ſatis recreatus ita omnes aditus obſtruebat, ut nulli catervæ deinceps penetrare daretur; nec ruſticis amplius irrepere liceret, qui hactenus ſubinde quædam furtim importaverant; quorum duo ſale onuſti in conſpectu oppidi ſuſpendebantur. Hinc primum inter exteriora Briſaci caſtella Rheno adſitum impetu expugnatur, cæſo intus centurione cum quinquaginta peditibus.

Cæſarei pelluntur. 4. Sept. — *7. Sept.* — *10. Sept.* — *Croatæ Briſaco frumentum inferunt.* — *13. Sept.* — *27. Sept.*

§. 54. Interea paſſim ab hoſte miles excitatur, ac jam Lamboius cum quinque equitum, duabus peditum legionibus (quinque millia capitum fere explebant,) è Belgio adventans, apud Hœchſtam Mœnum transierat, Goetzio, qui Villingam inter & Rotvvilam tendebat, ſe juncturus, qui & ipſe quatuor peditum millia, octingentos cataphractos contraxerat. Et jactabant Cæſarei duces, Briſaco eſſe ſuccurrendum, ſi vel pluribus exercitibus internecione foret pereundum. Vinarienſem contra non modicæ difficultates circumſtabant. Nam nec Gallis in Lotharingia res proſpere ſuccedebant, Blamontio & Eſpinali, aliiſque locis à Duce Carolo recuperatis, ut metus eſſet, ne iſte ex eo latere ingrueret. Et Batavi poſt varia damna accepta mature militem in hiberna deduxerant; unde Lamboio ſpatium erat datum cum copiis ſuis in ſuperiorem Germaniam abeundi. Simul crebræ equorum mortes jam bis mille equites ad pedes deſcendere coëgerant. Et pleroſque ductores morbus adhuc tenebat; Schafelitzkio quoque Quæſtore à Croatis apud Neuenburgum intercepto. Decreverat nihilominus Dux ad Briſacum ſubſiſtere, & ſi hoſtis ingrueret, denuo prælii aleam tentare. Quo fine caſtra operibus magis firmat, ad juſti fere oppidi inſtar ædificiis adornata. Et inter utraque caſtra, quæ ſupra & infra oppidum extruxerat, loricam ducit, foſſa paliſque munitam, interjectis caſtellis & reductibus, ut niſi valido aſſultu perrumpi non poſſent. In altera ripa aditum pontis valida ſtatio obſervabat, ne qui illic in oppidum irrumpere poſſent. Suprà oppidum ponte navali Rhenus ſtratus erat, ut hinc inde copiæ auxilium ſibi ferre poſſent. Tum ut eo minus diſtraheretur miles, Kentzinga mœnibus nudatur: Friburgum ejectis incolis, quibus diffidebatur, paucis Gallis cuſtodiendum datur: utrumque præſidium in caſtra receptum. Goetzius autem cum quinque circiter millibus media Sylva Nigra conſederat, Lamboium præſtolatus. Ei diſcors Savellius, ac culpam cladis ad Wittevveiram in iſtum viciſſim devolvens, circa Landaviam ac Weiſſenburgum hærebat modica cum manu, & quam quotidianæ deſertiones magis adhuc attenuabant. Aſt Lotharingiæ Dux mille quingentis equitibus, bis mille peditibus ſtipatus, veterano & ſelecto milite, Thannam proceſſerat, aliquot centurias ſaccorum Briſaco immiſſurus. De cujus adventu cum Vinarienſis Colmariæ ex captivis cognoviſſet, etſi nondum à morbo ſatis recreatus, ac multa jam de hoſtibus trans Rhenum fama in hunc velut proximum recta ire conſtituit, pugnam tentaturus, antequam reliqui junctim impetum darent. Igitur eadem veſpera cum Roſa tribuno, & quinque equitum legionibus ad S. Crucis Fanum procedit; & quia ex interceptis intellexerat, hoſtem de ipſius adventu nihil ſuſpicari, cavet, ne iſti de ſe nuntius venire poſſet. E caſtris ad Briſacum Naſſovius Comes cum duabus equitum legionibus, ſexcentis ſelectis peditibus, ac quatuor machinis arceſſitur, qui & ſequenti die adeſt. Hac cum manu ſummo ſilentio & circumſpectione Dux Enſisheimium, inde multa adhuc nocte in patentes ad Thannam campos, à bobus dictos pervenit, & pone vicum ſe tectum tenet, quoad hoſtes propiꝰ ſubiiſſent, ac tunc diſpoſitis in aciem copiis ſe oſtendit. Poſt pauca hinc inde diſploſa tormenta ſtatim concurritur. Ac initio quidem Lotharingicus eques ſtrenue pugnare, nec à peditatu ſuo divelli. Sed cum Roſa tribunus cum aliquot alis Vinarienſis juſſu è transverſo impreſſionem faceret, Lotharingici cedunt; quorum magna pars in veſtigio trucidatur, cæteri palantes diffugiunt, quos Naſſovius Comes inſectatur. Eo impetu etiam quinque hoſtium machinæ in poteſtatem rediguntur, cæſis qui eas tractabant, & fractis inſtrumentis quibus onerari ſolent. Sed pedes Lotharingicus rem fortiter gerere, ac ſua tormenta recuperare, etſi ob corruptũ inſtrumentum ac incenſum pulverem nulli uſui. Et quanquam Roſa, ac Wittersheimius tribunus cum equitatu acriter in eos impetũ darent, objectu ſariſſarum vim eludebant. Nec Vinarienſis pedes numero lõge inferior quid promovebat. Igitur Vinarienſis omni ex parte tormentis in eos fulminat, quæ licet non modicã ſtragem darent, impediri tamen non poterat quo minus integris ordinibus ſylvam attingerent. In qua demum ſoluti in diverſa faceſſunt. Quos Roſa tribunus ad alteram uſq; diem lateri eorum imminens carpebat; multique ſaucii aut feſſi obortis imbribus per ſylvam procubuerant. Vinarienſis ne ſuos nimis fatigaret, & quia de adventu hoſtium trans Rhenum nuntius venerat ſatius ducebat parta in præſens victoria

Cæſarei Briſaco ſuccurrere moliuntur. — *22. Sept.* — *Lotharingiæ Dux vapulat.* — *3. Oct.* — *4. Oct.* — *5. Oct.* — *6. Oct.*

ctoria

1638. ctoria adquieſcere, & nonnullis hoſtium centuriis effugium indulgere, quam ſummam rerum negligere. Amiſerat Lotharingus eo conflictu omnia tormenta; viginti ſigna equeſtria, equitatum fere omnem, ac multos egregios ductores, magnam peditatus ac impedimentorum partem. Capiebatur Baſſompetra rei tormentariæ, Mercius ſummus excubiarum præfectus, tribunus Vernierius Fleckenſteinius ſubtribunus. Ipſum Lotharingum undiq; jam à Vinarienſibus circumdatum robur equi Hungarici, quo vehebatur, eripiebat. E Vinarienſibus Wittersheimius tribunus poſtremo in pedites impetu occubuerat; ſauciabatur Naſſovius, & præfectus turmæ Witgenſteinius Comes.

Briſacum arctius premitur.

§. 55. Prælio confecto intelligit Vinarienſis auxilia Gallorum dudum promiſſa Enſisheimum perveniſſe, ſimul hoſtem ante caſtra ad Briſacum ſe oſtendere. Igitur citra moram aſſumtis Gallis in caſtra ſua ad Briſacum redit; ubi cognoſcit, hoſtem aliquot per dies ante iſta hinc inde vagatum, parum alacritatis exſeruiſſe, animo ob cladem Lotharingicam fracto. Qua cunctatione hoſtis Dux ad caſtra magis firmanda utitur; ac inde cum equitatu trans Rhenum regreditur. Et quia Lotharingus pedites ſuos, ac quadringentos equites circa Thannam iterum contraxiſſe nuntiabatur, ne fortaſſe auxiliis è Burgundia adſcitis, aut Savellio ſociatus denuo quid ea parte tentaret, & quia copias utrinque diviſas habere moleſtum erat, caſtellum ex altera Rheni ripa ponti objacens vi expugnat unius duntaxat militis jactura. Inde octo juga pontis dejiciuntur. In id caſtellum Briſacenſes per continuos aliquot dies fruſtra detonabant, quoad Schmidbergius, cui ejuſdem tutela obvenerat, faſciculis & excitata ſubito lorica adverſus ictus ſe texiſſet.

9. Octob. Inter quæ à Reinachero ſcriptæ ad Goetzium literæ intercipiuntur: non niſi in biduum panem ſupereſſe; carnes in pauculos dies: magnam militum partem extinctam, dilapſam, aut ægram, ſuperſtites animis infenſos. Tempus auxilio deſtinatum dudum præteriiſſe; ad extrema perventum, ſe tamen parem cum Hermanſteinenſibus patientiam præſtiturum.

Goetzius Briſaci liberationem tentat.

Eam neceſſitatem cum Goetzius aliis ex literis intellexiſſet, ſerio ad liberandum Briſacum accingitur, & omnibus cum copiis accedit, velut tribus locis caſtra Ducis invaſurus, Briſacenſibus interim in diſpoſitas equitum ſtationes incaſſum fulminantibus. Sed Goetzius vix paucis eminus majoribus machinis exceptus, pedem ſtatim referebat.

13. Oct. Sequenti die ante lucem ortam, caſtellum in celſo monte ſitum, unde in tota caſtra deſpectus Moſero tribuno inſeſſum idem opprimere conabatur, quod transfugæ nuntiaſſent, pleroſque præſidiarios inde abeſſe. Sed cum Moſerus in adventantes aliquot machinas diſploſiſſet, repente iterum recedunt.

14. Oct. Hinc majus caſtellum medio Rheno ſitum juſſu Ducis à Gallis ductu Charleveſii luce nondum orta expugnatur. Sed mox illuceſcente die tandem Cæſarei duces Goetzius, Lamboius, Horſtius, ac Schnetterus, cum fruſtra hactenus Vinarienſem extra caſtra pertrahere conati eſſent, non minore conſilio, quam vi Briſacum perrumpere tentant. Ac primo quidem viam præeuntibus aliquot ruſticis, queis vada per emiſſarios Rheni humili tunc aqua, ſimul denſa arbuſta nota erant, caſtellum ad oſtium fluenti à molendino dicti triginta peditibus inſeſſum expugnatur, qui numero obruti ad unum cæduntur. Statim hinc ad caſtellum interiori parti navalis pontis adpoſitum properatur, per Leſlæi tribuni ſocordiam ſæpius monente Duce nondum ſat permunitum, nec palis obſeptum: quod itidem ſuperatur, parte Scotorum cæſa, reliquis fugatis, tribuno ipſo capto. Et jam Cæſarei equites per brachium Rheni, aliumque veterem alveum inter utrumque pontem navalem, caſtellumque majori ponti adjacens, & Ducis caſtra penetrare incipiunt; ut parum abeſſet, quin hoſtis majore ponte, quo primarius Rheni alveus inſternebatur, potiretur, una cum omnibus navibus frumentariis, quæ ibi adſtabant. 1638. Quo facto & proprio Ducis frumento Briſaci fames levata, & Dux à tota Alſatia divulſus fuiſſet, maximo cum dedecore, & certo exercitus exitio. Et eo majus periculum erat, quod inter hæc hoſtis è diverſa parte in apertis camporum ſe oſtenderet, velut caſtra Ducis oppugnaturus. Enimvero Vinarienſis Guebrianum, quem cum Turennio & aliis proxima nocte è Gallicis caſtris ad ſe vocaverat, cum Gallis recta ad amiſſum caſtellum ire jubet, quo & Schoenbeckii atq; Hatſteinii legiones ſequuntur. Duas legiones ad defenſionem majoris pontis & navium frumentariarum ipſe ducit; quæ ſtatim hoſtium equites repellunt.

Cæſarei repelluntur.

Galli trecenti tantum numero, ſed tertiam partem ductores, ſummo ardore in hoſtem ruunt, ingenti clamore ſublato, ut hoſti majoris multitudinis metum incuterent, quod arbuſta proſpectum adimerent. Hi amiſſum caſtellum recuperant, hoſtibus qui intus erant cæſis, aut in Rhenum præcipitatis. Interea duæ legiones Germanicæ, licet Schoenbeckius tribunus initio ſtatim globo trajiceretur, hoſtem ex altero latere ita acriter urgent, ut is terrore oppletus in fugam abiret, magno armorum numero abjecto; cui quantum ratio ferebat, per arbuſta inſiſtebatur, mille minimum cæſis. Copiæ, quæ ad caſtra Ducis tendebant, clade ſuorum audita retrocedunt. Supererat extremum caſtellum ad fluentum molendinarum, ultra ſylvam ſitum; in qua diu hoſtis perſtrepebat, velut novum munimentum excitaturus. Sed ſub veſperam cognoſcebatur idem ad vineas uſque retroceſſiſſe. Qui eadem adhuc nocte Friburgum verſus, inde longius ibat, Briſaco inter derelicta habito, niſi quod ſolatio jactaretur, quod Domui Auſtriacæ & Hiſpanis ſat virium foret iſti recuperando. Conſtabat tunc hoſtium exercitus quatuor equitum, octo peditum millibus; qui magnus pro conditione vaſtatæ regionis numerus erat. Unde & pabuli inopia grandes ac bene paſtos equos, quos Lamboii miles è Belgio adduxerat, plane conſumſerat. Et gliſcebat inter Lamboium, & Goetzium diſcordia, dum ille huic omnem culpam rei male geſtæ impingit. Aſt Vinarienſis arctius in- 18. Oct. cludendis Briſacenſibus aliud caſtellum ad Rhenum, qua iſti catenam flumini prætenderant, per Gallos ductu Turennii invadi jubet, qui clara luce id perficiebant, licet ſexaginta pedites id ſtrenuo propugnarent, qui paucis exceptis omnes trucidantur. Eodem centum boves, & tredecim equi, quos extra mœnia in paſcua compulerant oppidani, abiguntur, extremum famelicis ſolatium. Poſt quæ Dux demum literis Reinacherum monet, ne 19. Oct. ulterius deditionis moram faciat, omni ſpe abſumta. Ille modeſtis verbis reſpondet, ſibi ad extremum ſpiritum oppidum defendendum, nec liberationis ſpem ullam ſupereſſe. Goetzius interim novis è Bohemia copiis auctus circa vallem Kentzingenſem hærebat, velut ſtructo apud Stolhoviam ponte navali in Alſatiam tranſiturus, & illa parte liberationem oppidi tentaturus. Quibus conatibus ut obviam iretur, Vinarienſis in altera Rheni ripa tria caſtella excitat, ut omnis aditus hoſti ad pontem jam antea dejectum præcluderetur; pariter apud caſtra Gallorum, quæ infra oppidum ſita erant, navali ponte Rhenum inſternit.

Lotharingici Enſisheimum occupant.

§. 56. Inter hæc Lotharingiæ Dux, qui Thannæ hactenus hæſerat, cognito præſidium Enſisheimi morbis imminutum oppido tuendo non ſufficere, Mercium cum quingentis peditibus è nupera clade collectis mittit. Is noctu oppidum ſcalis admotis

motis

1638. motis occupat, arcem, quæ ſtatim capi non poterat, lorica ab oppido ſeparat, ac duas machinas Thanna adduci curat, eidem ad deditionem cogendæ. Ac ſine dubio id agebatur, ut excito Savellio annona, quæ ex Helvetiis Vinarienſi ſubvehebatur, intercideretur. Enimvero is conatus Lotharingicis ipſis exitio vertit. Nam Vinarienſis re cognita ſtatim Roſam cum quatuor equitum legionibus, centum

Iidem de- [illegible]tur. peditibus Germanis totidem Gallis eo mittit, qui oppido circumfuſi præfectum arcis animant, Mercioque ſi velit diſcedendi facultatem offerunt: qui ferociter ac contemtim reſpondet. Mox Turennius à Vinarienſi cum aliquot equitum centuriis loco inter pontem navalem & Enſisheimum medio conſidere jubetur, Roſæ, ſi forte Lotharingus ingrueret,

21. Octob. ſubventurus. Aſt Lotharingus trecentos equites, qui adhuc ipſi ſupererant, multa adhuc nocte Enſisheimo immittit; qui & Roſæ excubitores interceperant, ut hic motum Lotharingicorum non prius ſentiret, quam Mercius equitibus iſtis junctis oppido excederet. Mox tamen & Roſa abeuntes inſequitur, præmiſſis qui ultimum agmen morarentur, quoad ducenti pedites accelerare gradum poſſent. Nec conſilio defuit ſucceſſus, dum Mercius repellendis præcurſoribus ad ſylvam latus ipſius tegentem bis conſiſtit, ac diſploſis tubis eoſdem repellit; quo ipſo ſpatium dabatur Roſæ cum ſuis appropinquandi. Is ducentos ſuos pedites equitatu ſuffultos à fronte Lotharingum peditem impetere jubet, dum pars equitum per ſylvam à latere eundem invadit; ſimul duas equitum alas equitibus hoſtilibus immittit. Ita equites quidem ſtatim in fugam vertuntur, pedites abjectis armis ſalutem petunt. Enimvero iſtorum quidem tergis ita acriter inhærebant Vinarienſes, ut præter paucos præfectos nemo fere evaſerit. In pedites Galli ad internecionem ſævire ardebant, ut Germani ductores vix ducentis vitæ veniam impetrare poſſent, quod iſti priore prælio tam fortiter rem geſſiſſent. Mercius & tribunus Bonnevallius mature ſe ſubduxerant. Ita reliquiæ Lotharingicarum copiarum nongentis ſelectis militibus conſtantes, quos inter centum amplius ductores, deletæ. E Vinarienſibus duo tantum, idque citra vitæ periculum, ſauciati.

Briſacum in anguſtias redigitur.

§. 57. Interea Briſacenſibus vis propius admovebatur, qui caſtellum molendino ſuo adſitum ultro deſerebant, molendino incenſo. Castellum in

29. Oct. monte quem ferreum vocant, à Turennio impetu expugnatur, cæſis triginta peditibus, qui id defendebant; cui impoſita tormenta ſtatim in portam oppidi vertuntur, prohibendis Croatarum eruptionibus. Simul noctes dieſque tumultus excitatur, ut obſeſſi fame jam ſatis languidi vigiliis & laboribus inſuper attererentur. Hinc denuo Reinachero deditionem ſuadet Dux; Lotharingi copias deletas, Gœtzium per valles Sylvæ Nigræ ſe abdidiſſe: ne ob inanem gloriam ac pertinaciam tot innocentes fruſtra perderet: minis additis, ni rationi locum daret, deinceps militari modo habitum non iri. Aſt hic negabat, tanti momenti oppidum ab Auſtriacis deſertum iri; nec tanta ſe adhuc neceſſitate premi, quantam forte transfugæ fingant. Cum tamen equinæ carnes, ac braſſicæ, cujus magnam vim Briſacenſes in ſuis inſulis plantaverant, præcipue menſarum deliciæ eſſent, gregarii pane è corticibus querneis admixto furfure, ductores avenaceo pane victitarent, præcipua captivorum miſeria, quos neque pretio neque permutatione Reinacherus dimittere volebat; quorum jam triginta amplius fame extincti erant, obſeſſoribus eo nomine magnopere ex-

3. Nov. acerbatis. Paulo poſt Gœtzius cum circa Walkircham ſe oſtendiſſet, retro in Hegoviam vertit, Sylveſtribus oppidis impetitis Vinarienſem diſtracturus. Tum & ſeptingenti circiter equites 1638. apud Stolhoviam trans Rhenum mittuntur; qui Lotharingo juncti in Alſatia turbam darent. Et Waldshutam quidem præſidio vacuam Gœtzius occupat; inde Neuenburgo, aut caſtello Huningano intercepto Rheni ſubvectionem Vinarienſi interclusurus. Aſt hic cum majore copiarum parte Rœtelam usque obviam iſti procedit. Simul Longuevillium Ducem, qui in Lotharingia interim Savellii copiolas plane deleverat, ipſo ægre elapſo, auxilium poſcit; qui & poſt vi expugnatam Lunevillam validam manum Rhenum verſus mittebat. Etſi nullum amplius à Gœtzio periculum foret, quem Cæſar cum ignominia imperio exutum, in cuſtodiam abſtrahebat. Mox tertia vice Reinacherus ad deditionem invitatur; qui ob- 7. Nov.
tentu adpropinquantis auxilii eam abnuit. Et licet moneretur, ut in caſtra mitteret, qui munimenta inſpicerent, quibus omnis ſubſidii ſpes præſcindebatur, haut eo minus tergiverſari pergebat. Igitur quod ultimum obſeſſis caſtellum exterius reſtabat, à Divo Jacobo dictum, poſtremæ pontis parti ultra alveum Rheni oppido proximum, à 29. Nov.
Schmidbergio tribuno vi expugnatur, ut nil amplius reſtaret, quod portam oppidi tegeret, ni obſeſſi intimam pontis partem dejeciſſent. Sed & omnis ſpes liberationis decollabat, poſtquam Goltzius qui in Gœtzii locum Cæſareis copiis imperabat, falſo nuntio de Vinarienſis adventu territus Villingam ſe trepidus receperat: & Horſtius eodem tempore infecta re è Lotharingia ne dimidiam quidem ſuorum partem cis Rhenum reduxerat. Ut è Cæſareo exercitu vix millia ſex ſupereſſent, viribus plane attritis, quæ per Sueviam, & ad Rhenum in hiberna *diſtribuebantur. Jam igitur in* Briſacum ſe dedit.
proclivi erat Duci *Briſacum vi expugnare*; id quod & miles avide expoſcebat. Sed verebatur Dux, ne in cædes ac libidines effuſus, miles ignem oppido injiceret, quod integrum ſervari ipſius intererat. Et jam tandem Reinacherus fame ſubi- 3. Dec.
gente ſuper deditione paciſci incipit; quæ paulo poſt in has leges convenit. Permiſſum Reinachero cum tribunis Eſchero & Witzio, cæteriſque præfectis & gregariis famuliſque honeſto ac militari modo partim terra, partim flumine Rheno Stolhoviam usque diſcedere, abductis ſimul duabus machinis globos octolibros ejaculantibus cum neceſſario adparatu. Captivi utrinq; permutentur, exceptis transfugis. Reinacherus omnes machinas, paratumque bellicum bona fide indicaret, nec quid cuniculorum, igniumque tectorum in oppido relinqueret; præfecto quoque Landscronæ imperaret, ut eam arcem ſtatim Duci tradat: Auſtriacorum miniſtrorum aliqui ſtatim quo vellent diſcederent; cæteris poſt duos menſes cum ſuis abire indultum, ut tamen omnia ad Archivum, ærariumque ſpectantia acta extradant; ad quæ exhibenda Reinacherus quoque adſtringebatur, niſi quod tunc auferre ſecum liceret rationes ſtructurarum militarium, & frumentariæ rei ſe præfecto habitarum. Cives & incolæ ſacris ſuis hucuſque receptis relinquerentur, intactis quoque templis & cœnobiis: integrum tamen eſſet Sacerdotibus & Monachis, ſi ultro velint, diſcedere. Cum illis, qui intra oppidum refugerunt, ex æquo & bono tranſigendum. Omnia Auſtriacorum bona, & quæ à vicinis huc illata ſint, ad militem diſcedentem, aut cives non ſpectantia Duci ex aſſe tradenentur. Additum, ſi à milite quopiam privato auſu in has deditionis leges admiſſum quidquam fuerit circa res ſumma pacti capita non ſpectantes ſolum delinquentem luiturum, ſalvo, in cæteros, & inviolato pacto. In eodem tamen pacto Dux neque Sueciæ, neque Galliæ aut Fœderis Evange-

1638. lici mentionem fecerat; ſed omnia ſuo duntaxat nomine concluſerat. Idque eo altius penetrabat, quod cum Galli antea ipſi Alſatiam conceſſiſſent, & hic ad eandem etiam Briſacum velut Alſatiæ partem petiiſſet, id Galli denegaſſent. Qui & illud notaverant, quod Dux tam ſolicite omnes chartas ad urbem & provinciam pertinentes ſibi tradi caviſſet, velut certus de poſſeſſione. Exceſſere oppido quingenti gregarii, præter ductores; ſed gregarii plerique Reinachero deſerto, ultro ſub Ducis ſigna ſe conferebant. Qui graviter iſtum increpabat, quod ita barbare captivos habuiſſet, quos rabioſa fames in ſe mutuo dentes vertere ſubegerat. Et ſane Reinacherus, paulo ante quam obſideretur, frumentum vetus vendiderat, ſpe novum coëmendi, cujus facultas mox ei interclaſa fuerat. Et illud ipſum vetus frumentum magnam partem ad Vinarienſem pervenerat, qui agreſtium ſpecie ſuos milites ad emendum ſubornaverat. Quam culpam incredibili poſt pertinacia penſatum ibat. Nec eo ſecius Reinacherus ex pacto dimiſſus, quo tamen ipſe non adeo ſancte ſteterat, & Iſaaco Volmaro Cancellario, qui contumelioſis antea dictis ſcriptiſque Duci illuſerat, cum in genua provolutus deprecaretur, venia data: cui tamen aſperrimis verbis exprobrata fuit maledicentia, & quod interceptus D. Chemnitius tam dura cuſtodia habitus foret, cujus liberationem ſe curaturum idem ſanctiſſime pollicitus eſt, inani poſt fide. In oppido magna vis machinarum & paratus bellici inventa, ſed hautquidquam id auri & argenti, quod quidam ad invidiam Duci apud Gallos conflandam publicaverant. Sed nec ea munitionum firmitas, uti opinio fuerat, deprehendebatur. Unde Duci nova ibi opera deſignantur, annonæque vis congeritur, velut in poſterum promtuarium belli heic futurum eſſet. Exercitus poſt undecim menſium labores, ac tot prælia ſex millibus peditum auctior, quam initio expeditionis fuerat, per Burgundiæ Comitatum hiberna ſumit montibus Helvetiæ vicinis, qui

30. Dec. belli incommodis adhuc intacti fuerant. In itinere Landscrona, munitiſſima ſupra Baſileam arx deditur, cum præfecto leges deditionis Briſacenſis oſtenſæ fuiſſent, quibus Reinacherus eam quoque arcem in Ducis manus conſignaturum ſe receperat; licet idem occultis notis ut imperium ſuum ne curaret, præfectum monuiſſet. Atque hæc iſto anno armis geſta.

Tractatus Gallo-Britannici præcipua capita.

§. 58. Inter hoſce bellantium labores ea togatos cura exercebat, ut bello ſubſidia, aut honeſtum exitum ſtruerent. Ad quem finem ſpectabat fœdus, quod ſuperiore anno Gallos inter & Anglos Lutetiæ delineatum, ſed paulo ſerius in Sueciam transmiſſum erat. Ejus exordio uterque Rex profitebatur, ſibi nihil aliud propoſitum, quam ſibi ſuisque ſociis tutam pacem firmare, ſuaque tueri, utque per Auſtriacos oppreſſi, & præcipue Palatina Domus in ſua reſtituantur: cui tamen tractatui tunc demum ratihabitio accedere debeat, quando Sueciæ Regina, & Belgæ Fœderati in eundem conſenſiſſent. Quibus ambagibus uterque deſtinata ſua ſecreta involvere, ac gratiam promoti boni publici captare conabatur; ut tamen ſpecioſum prætextum conventa eludendi ſibi reſervaret. Capita tractatus præcipua huc redibant. Anglus Auſtriacis eorumque ſociis nihil auxilii ferat; Gallo permittat ſex militum millia per Britanniam conducere; claſſem triginta navium bellicarum inſtruat cuſtodiendis utriusque Regni portibus & litoribus, neve mari miles paratusque bellicus ad communes hoſtes perferatur; Gallus absque Angli conſenſu de pace aut induciis cum Auſtriacis non tractet, nec pacem concludat, niſi reſti- tuta Domo Palatina; viciſſim Anglus nihil in fraudem hujus tractatus paciſcatur. Ad hoc fœdus invitabuntur Sueciæ Regina, & Hollandi. Horum omnium Legati Hamburgi congrediantur, ac de ſuis prætenſionibus, & capitibus futuræ pacis quæ omnibus votis reſpondet, inter ſe conveniant. Quæ omnibus placuerunt, certum intra tempus Regi Hiſpaniæ, Hungariæque, ac Bavaro denuntientur, ut ipſorum poſtulatis ſatisfaciant. Si Palatinatum ultro reſtituant, Bavarus Electoralem dignitatem, dum vivit, retineat. Sin recuſaverint, uterque Regum in Auſtriacos bellum gerat, quoad ſcopus iſte obtineatur, ac Anglus triginta naves bellicas inſtruat, impediendæ communicationi inter Hiſpaniam & Flandriam. De pace aut induciis non niſi communi conſenſu agatur. Minutiora capita recenſere nihil attinet. 1638.

Secreta intentio circa hunc tractatum Gallorum,

§. 59. Cæterum qui penitus ſecretas ſingulorum machinationes, ac peculiares utilitates perſpectas habebant, parum aut nihil ſibi de iſthoc tractatu pollicebantur. Nam Galli quidem id maxime ſpectabant, ut hoc obtentu Anglos retinerent, ne in Auſtriacorum partes tranſirent. Ac revera non optabant, Anglos ſerio in bellum deſcendere, ſed ut neque boni quid, nec mali facerent. Unde & Avauxius Suecis ſuadebat, ne ullo modo ad reſtituendum Palatinum citra exceptionem ſe obligarent; quod ipſe nulla ratione fieri poſſe judicabat. Nam ſi Angli, una cum Hollandis & Transſylvano, in bellum adverſus Auſtriacos prorumperent, id quidem utile fore premendis horum viribus, ſed inde Romanis ſacris periculum imminere.

Anglorum.

Angli autem id agebant, ut Suecos bello implicitos tenerent, ac ipſi nihil ad rem conferrent: eoque ſemper Suecis ſua pericula ob oculos ponebant, propriorum obliti. Cæterum nec lubido erat bellum ſumendi, nec rationes ipſorum id ferebant. Sed potius cupiebant tam pacis tractatus, quam conſilia belli moderari, & omnia ad firmitatem ſui ſtatus dirigere, adeoque progreſſus Gallorum & Hollandorum temperare; ac arbitria rerum Germaniæ ſibi vindicare. Iidem quoque Gallis, & Hollandis parum fidebant, ac hoſce non æquo animo laturos judicabant, ſi ipſi pedem in Flandria figerent. Quin minabantur, ſi à ſe oblata repudientur, Hiſpanorum ſe amicitiæ acceſſuros. Et eodem tempore, quo Hamburgi de fœdere tractabatur, Bruxellis cum Hiſpanis agebant, ſic ut jactatione fœderis Gallicani Hiſpanos terrore ad æquiores circa Palatinum negotium conditiones compellere velle viderentur; ſpe quoque inde concepta, quod Franckendaliæ & vicinis oppidis Reformata religio relicta foret; & quia durante Gallorum & Hollandorum ſocietate, quæ iſthoc Europæ ſtatu neceſſaria erat, non poſſent non Auſtriaci & Hiſpani Anglorum amicitiam affectare. Quin in ſinu gaudebant Angli, Arauſionenſi eo anno in Brabantia, Gallis ad Fanum D. Audomari arma improſpere ceſſiſſe; quod per rationes Regni ſui viderentur obligati aperte in Hiſpanorum partes tranſire, ſi iſti magnos eo anno in Belgica progreſſus feciſſent. Sed & (ſi talia dignum eſt heic memorari,) refrigerabat tunc amicitiam Gallorum, & Anglorum res non magna per ſe ſe, niſi omnia tanti eſſent, quanti æſtimantur. Apud Reginam Angliæ neque Legatorum uxoribus, neque Principibus fœminis conſidere mos eſt, contra quam apud Galliæ Reginam. Cheureuſia tamen ab itinere ſtatim Reginam Angliæ accedens velut ab itinere laſſa conſidere juſſa eſt. Diſſimulatum id forte in alia foret; ſed in hac fœmina è Gallia exulante mul-

tum

1638. tum diſplicuit Legato Gallico, qui uxori ſuæ jus conſidendi à Regina popoſcit. Neq; enim æquum Legati uxorem minore eſſe honore, quam Cheureuſiam. Regina huic ſemel id datum dixit ob laſſitudinem ex itinere, nec repetitum poſtea; neque adduci ſe poſſe,ut veterem Angliæ morem immutet. Id in Galliam perſcriptum ei aulæ non ſatisfaciebat; eoque cum Legati ordinarii uxor ad ſalutandum Reginam itaret, obviam ei miſſus eſt, qui diceret, eam Reginæ non aſſeſſuram. Quæ inania licet,animos aſperabant; ſed & pellucebat Anglorum animus erga Suecos ex eo, quod Legatus Anglicus Hamburgi diceret: Suecis utique ſoli quid in Pomerania retinendum, ne gloria per Guſtavum Regem parta iterum evaneſcat, ſi poſt rupes ſuas ſe iterum occultarent. Sed initio ad invidiam declinandam in perpetuum eandem haut petendam, ſed ad quadraginta aut quinquaginta annos hypothecæ in vicem. Querebantur etiam Angli, Suecos ideo ab iſto fœdere abhorrere,quod Lutheranæ religioni,non etiam Reformatæ per pacem cautum velint. Qui & una cum Gallis in adverſis tuncSuecorum rebus id gaudebant,quod pacis non modo bonæ,ſed & tolerabilis conditiones iſtis in longum tempus periiſſe exiſtimarent.Hollandis deniq; hautquidquam animus erat, ob incertum aut lubricum cum Anglia fœdus neutralitatem cum Cæſare infringere; quorum opera etiam factum credebatur, ne Gallia poſtulantibus id Suecis Cæſari bellum indiceret. Quin & inter ipſos, Angloſque indies magis gliſcebant odiorum ſemina, ſub repreſſaliarum ſpecie his illorum naves complures in Oceano intercipientibus.

& Hollandorum.

Rectorum Sueciæ judicium.

§. 60. Aſt Sueciæ Rectores tractatum illum pro inani ludibrio habebant. Equidem ſpecioſus erat, qui *jactabatur, fœderis finis*; ſtatum Europæ in juſto æquilibrio tenere ac dominatum Auſtriacorum prohibere, neque permittere, ut horum conſilia ad aliorum ruinam, & præſertim oppreſſorum in Germania Ordinum præponderarent. Ad quem finem concepta capita nonnihil quidem facere poterant, ſed quod ad ſummam rerum exigui foret momenti. Cum enim omnium æque intereſſet, Auſtriacam potentiam temperari,Sueci tamen totam prope molem ſuſtinuerant, dum alii velut otioſi ſpectatores deſident; quod deinceps continuare præter rationem,& ſupra vires Sueciæ erat. Præſertim cum hæc minus quam aliæ regiones invaſionibus Cæſareis pateret, ac facillime bello ſe ſubducere poſſet, ſi amicorum commoda deſerere placeret. Accedebat, quod illud fœdus fere accommodatum eſſet ad ſitum Galliæ atque Angliæ, quo reſpectu Sueciam plane non tangebat. Nec talibus mediis, quæ ibi proponebantur. Germanicum bellum geri poterat, neque reſtitutio oppreſſorum, & præcipue Palatini obtineri. Erant quoque ſuſpecta Suecis illa verba, queis ambo Reges initio tractatuum ſanctiſſime teſtabantur, neutri propoſitum eſſe aliud, quam propria tueri imperia, velut hoc modo Suecis prætenſionem expenſarum nomine præſcindere,& adeo Pomeraniæ adipiſcendæ ſpem adimere vellent.

Negotiatio ſuper fœdere Anglicano.

§. 61. Quanquam igitur Sueciæ Rectores de iſthoc negotio nihil ſperarent, hautquidquam tamen tractatio ſuper eodem repudianda videbatur, declinandæ offenſæ, & quia ad famam favoremque id facturum erat; contra ſi negotium exitu careret, invidia in alios devolvenda. Quo fine Salvio mandata Hamburgum mittuntur, ut ſuper eo fœdere tractatus ſuſcipiat; ac præcipue ut articulos Pariſiis delineatos, ad Sueciæ conditionem aptari curet, ac ut proportio inter commoda & onera ſociorum obſervetur. Cum miniſtri Anglici Henricus de Wyck, & Joſephus Averius fiduciarias Salvii literas ſufficientes judicaſſent; proponebant, ut ipſe & Avauxius abſque Hollandorum miniſtris tractatus ſecum ſuſciperent. Id quod Avauxius abnuebat; frigide hoc de negotio locutus, velut id parum ſibi cordi foret. Unde Anglici miniſtri cum ſolo Salvio tractare cupiebant: id quod hic repudiandum non judicabat; quod Sueciæ cum Gallia & cum Hollandia peculiares tractatus forent. Enimvero oſtendebat, media in deſignatione Pariſina propoſita ſcopo non ſufficere; & ſi ſerio ab Anglis res agatur, alia conſilia eſſe capeſſenda. Aſt Angli excuſabant, nihil aliud ſibi in mandatis datum, quam quod Pariſinis articulis contineretur. Qui cum Gallos quoque Hollandoſque ſpectarent, fruſtra Salvius cum Anglis ſolis agi cenſebat. Eoque ab Anglicis poſtulabat, ut Hollandos incitarent ad Legatos ocyus Hamburgum mittendos. Adpellebat poſt Hamburgi ab Angliæ Rege miſſus Thomas Rovvius Legatus. Aderat quoque Hollandorum in Dania Reſidens Crocovius; ſed qui neque ſolidi quid in mandatis videbatur habere, neque tale quid ab Anglo expectare. Ac iſte quidem una cum Avauxio tempus tantum extractum ibat. Contra Anglus rem cito confici urgebat, non obſcure jactans, niſi negotium heic ſuccedat, aliam ſibi conſiliorum viam eſſe ineundam. Idem Glucſtadium profectus Regem Daniæ ad commune fœdus invitabat. Sed qui negabat in partes à ſe deſcendi poſſe, mediatoris munus obeunte. Proponebat inde Rovvius apud Salvium de fœdere ad deſignationem Pariſienſem ineundo; rem tardam & exigui momenti. Nam nolebant Angli pacem cum Cæſare & Hiſpano abrumpere, niſi hoc tractatu abſoluto, & omnium utilitatibus expenſis, paciſque legibus inter ipſos communi conſenſu probatis. Inde legationes ad Cæſarem, Hiſpanumque, & Bavarum mittendæ erant. Quibus ambagibus minimum integer annus elabebatur. Interea Suecis Galliſque negotium pacis plane ſuſpendendum, nec pax concludenda, niſi Palatino Electore reſtituto. Et tandem in bellum prorumpens Anglia nil præter triginta naves in Oceano inſtruere volebat, ut ſub communi fœderis vocabulo res ſuas firmaret, ac cives ſuos ditaret, exiguo cauſæ Proteſtantium emolumento. Et quanquam fortaſſe litora Galliæ tegerent; nil tamen inde Suecorum arma levabantur. Id quod Anglici Legati abnuere non poterant. Sed & pecuniarii ſubſidii ab Anglia obtinendi exigua ſpes erat, quod Rex volens licet, id præſtare non poſſe videretur, Parlamento diſcors, per quod nova imponere tributa non licebat. Igitur Avauxius & Salvius è compacto verborum humanitate Anglicos demulcere conabantur, ſaltem ne nocerent, aut hoſtile fœdus inducerent; qui præcipuus ex hoc negotio fructus ſperabatur. Porro in fœderis hujus tractatione ita inter Legatos convenerat, ut per vices ſe mutuo inviſerent, ſic ut communi loco, congreſſuque opus non eſſet, vitandæ colliſioni. Quanquam Angli Gallis non parum cedebant, non ſolum in exordio tractatus Pariſienſis, ſed & quod Anglicus Legatus apud Suecicum, Hollandicumque miniſtrum, ipſumque Avauxium ſermone Gallico uteretur. Porro in ipſa circa fœdus diſceptatione Salvius poſtulabat, ut Angli bellum Auſtriacis ac Hiſpano denuntiarent, idque vel ſuis auſpiciis gererent, vel Suecis ſubſidia, quæ alicujus momenti forent, ſuppeditarent. Angli contra iſtos ad perpetuam belli continuationem obſtringere volebant; quoad Palatina Domus plane foret reſtituta. Iidem belli indictionem in longum extrahebant ob legationem prius ad Cæſarem

1638.

1. Jun.

21. Jun.

1638. Hiſpanumq; mittendam; & quia viginti amplius milliones pecuniæ Anglicanæ in ditionibus Hiſpanicis hærerent, quæ non ita repente revocari inde poſſet. Subſidii quid non abnuituri videbantur, ſed exiguum, non ultra ducenties mille unciales annuos; ſummam nullo modo comparandam cum eo, quod ipſi viciſſim exigebant. Addebatur, Regem plura in Electorem Palatinum, nepotem ſuum collaturum, quod & ipſum in cauſam communem cederet. Enimvero Suecos ad gerendum ſe bellum obſtringere, quoad Palatinus foret reſtitutus, arduum erat, præſertim quod Electoralem dignitatem ſpectabat, quamdiu Bavarus ejuſque filius viveret, cui Gallus quoque favebat. Igitur æquum erat, tanto oneri apud Anglos parem reſpondere obligationem; & iniquum pro tantilla ſumma, & eo, quod Rex Palatino præſtiturus erat, eouſque obſtringi. Tota in tractatione Anglicus Legatus lubricum valde & inconſtantem ſe gerebat: ad poſtremum tamen magnum ardorem rei conficiendæ oſtendebat, propoſitis, quæ propius ad ſcopum accedere videbantur; de quibus tamen nihil ſe in mandatis habere fatebatur, ſed quæ ad Regem relaturus ſit non dubitans, quin iſte eadem ſit adprobaturus. Difficillimum in toto negotio erat reſtitutio Palatini, de qua cum Rovvius innuiſſet; modo regio reſtituatur, circa dignitatem temperamentum aliquod inveniri poſſe; Salvius proponebat; Suecos circa iſtam connixuros quantum poſſint: contra Angli ſe obſtringerent ad certa ſubſidia uſque ad finem tractatuum pacis, & his incaſſum cedentibus, ad bellum ſine ſubſidiis. Nam & jam ante ex Gallico fœdere Sueci ad bellum continuandum tenebantur; nec inutile videbatur, Angliam Sueciæ in tractatu pacis junctam partem odii ab hoſte in ſe derivare. Sed quod frigidius iſta exciperentur, cauſa erat, quia Curtius Legatus Cæſareus obtulerat, ſe cum Rovvio ſeparatim de cauſa Palatina acturum. Quanquam autem hic profiteretur, ſe Curtio parum fidei adhibere, niſi facultatem agendi à Cæſare conceſſam oſtenderit; ac ſibi rem prius in Angliam referendam: deprehendebatur tamen, tam Rovvium quam Ruſtorfium Palatinum miniſtrum apud Curtium circa id negotium ſatagere. Quin & iſte minas non obſcure jaciebat, nec invidiam in Gallos diſſimulabat. Nec dubitabat Suecos palam monere; non eſſe quod Gallis nimium confidant, à quibus non amplius quid ſubſidii expectandum ſit, quam quoad Richelius viveret. Avauxius contra nil fere aliud agebat, quam ut Anglicanos tractatus in ſinu rideret. Hactenus tamen negotium Salvio commendabat, ut quoquo modo Anglos Conciliatos teneret, ne in alteram partem tranſirent. Cracovius quoque ex Hollandia nihil certi attulerat, nec pleniora mandata expectabat, & Anglicanos tractatus inanes ducebat. Quin palam profitebatur, Hollandos neutralitatem cum Cæſare non exuturos, ni Anglus palam bellum ſumeret; id quod huncce facturum non rebatur. Nam ſi Anglus ad nihil certi ſe obſtringeret, conſultum non eſſe manifeſta ſibi incommoda conciliatum ire & neutralitatis emolumenta abjicere. Univerſi autem judicabant, ab Anglis ſerio rem non agi, & nil aliud quam famam ab ipſis captari, velut magni quid ad cauſam communem collaturis, culpa negotii infecti poſt in alios derivata. Neque vero iis, quæ Rovvius proponebat, ſolidi quid ſuberat. Ac Palatini, ipſaque Bohemiæ Regina parum ſpei in Anglicano auxilio reponebant: & ſi quid præter ſpem eveniret, in lucro habendum cenſebant. Lutetiæ quoque Leiceſtrius Comes Legatus Anglicus Hugoni Grotio cum ob cognationem Palatinum ab Anglo præ cæteris juvandum dixiſſet, repoſuerat: ad eam normam Principes conſilia 1638. ſua non exigere ſolere. Unde & Angli Lotharingi reſtitutionem, quam Palatini longe potiorem habebant, quo iſtum æmulum Gallis ad latus adponerent; quippe cum arctum inter Anglum ac Lotharingum fœdus eſſet, quo inter alia continebatur, ut Anglia ad obtinendam Palatini reſtitutionem in præjudicium Ducis nihil conſentiret; nec ullos tractatus cum aliquo concluderet, niſi plena ejuſdem Ducis reſtitutio exprimeretur. Cum ita aliquot menſes nihil agendo elapſi eſſent, Salvius alia capita fœderis Rovvio proponebat: Ut Anglus inſtantibus pacis tractatibus adeſſet, ac commoda ſua obſervaret. Sed ſi iſti tractatus ante Kalendas Martias anni ſequentis non inciperent, aut ſi re infecta abrumperentur, Rex ſtatim Auſtriacis bellum indiceret, idque terra ac mari juncto cum Suecis Galliſque conſilio gereret, cumque his eoſdem amicos & hoſtes haberet. Interea quoad de tractatuum eventu conſtaret, Anglus Suecis menſtrua ſubſidia daret, quanta Jacobus Rex quondam Dano dederat. Sed ſi bellum ipſe gereret, ad minorem ſummam teneretur. Viciſſim Suecos pari cum Gallis Angliſque ſtudio ad reſtitutionem Palatini incubituros. Enimvero iſtas conditiones repudiabat Rovvius velut iniquas, & ad eas nihil reſponſi reponere dignabatur. Addebat, in Sueciam ſcripturum, num ea quoque Reginæ mens foret. Nam ſi & hæc ita ſentiret, ſibi neceſſitatem imponi ſtatim tractatus abrumpendi. Spargebat inſuper aculeata verba de mercenaria amicitia; quæ à Salvio non ſegniter retundebantur. Et plane everſum foret hoc negotium, ni Ruſtorfius medium ſe obtuliſſet; qui alias conditiones proponebat, à Salvii quidem deſignatione longe differentes, ſed ſuper quibus tamen utrinque remittendo aut addendo conveniri tandem poſſe videbatur. Sed Rovvius nihil ſe horum in mandatis habere excuſabat; ad Regem ſe relaturum. Ita jam id fere inter Salvium & Rovvium certabatur, uter alteri culpam irriti fœderis impingere poſſet.

mense Novembri.

§. 62. Cum igitur id negotium tarde procederet, Ruſtorfius Electoris Palatini nomine peculiaris cum Suecia fœderis certa capita proponebat, quorum ſumma hæc erat: Elector Palatinus quatuor millia peditum, quingentos equites Suecorum in Weſtphalia copiis jungat, ipſi juxta ac Reginæ juramento obſtringendos: tum tormentorum, paratusque bellici præbeat, quantum poſſit. Viciſſim omnes Suecorum copiæ in Weſtphalia & ad Viſurgim cum oppidorum præſidiis, Electoris quoque ſacramento obſtringantur. In eum exercitum Elector ſummum obtineat imperium, Suecis proximum ab hoc ducem Legatumque ibi habere liceat. De omnibus bello partis pari jure à Regina & Electore ſimul diſponatur, nulla prærogativa Sueciæ reſervata, prorſus uti duo Principes dignatione & opibus pares florentibus ambo rebus paciſci ſolent. Super his conditionibus tractare abnuebat Salvius, ac id tantum reponebat: quia Elector totus ab auxilio Anglicano dependeat, cum ipſo nihil, niſi Anglia juncta, agi poſſe. Et ſane iſta capita Rectoribus Sueciæ plane à ratione aliena videbantur; ac niſi Anglorum conſilia nota fuiſſent, contumeliæ loco accipiebatur; Suecis victricia arma geſtantibus talia proponi à Principe terris ſuis exuto, & qui amplius quod perderet non habebat. Non tamen abrupto negotio Anglos, & ſi qui alii Palatino faverent, protelare placebat, ſed tractatus alere, famamque moderationis captare. De cætero Elector Palatinus cum Hamburgi eſſet, neque Salvium aut Avauxium inviſebat, neque eorum acceſſum admittebat, quod ipſius

Palatini Electoris propoſitio.

miniſtri dubitarent, quouſque Electori iſtis obviam ire, & num iiſdem priorem locum in propria domo concedere decorum foret. Idem Regi Galliæ non niſi titulum *Regiæ dignitatis* more Germanico, non *Majeſtatis* tribuerat. Unde & literæ ejus in Gallia non recipiebantur: cum tamen Bavarus, & Brandeburgicus *Majeſtatis* titulo Gallum honorare non abnuerent: & ipſe Palatinus ex Anglia ſcribens eundem adhibuiſſet; Saxoni quoque, non niſi *Regiæ dignitatis* vocabulum Gallo adſcribenti ſuæ literæ remiſſæ forent. Eam dignitatis tuendæ ſolicitudinem, quæ pleriſque per adverſam fortunam intempeſtiva videbatur, Angli inculcaſſe credebantur. Porro ex Anglia quid obtinendi ſpes inde quoque non parum minuebat, quod tumultus per Scotiam invaleſcerent. Quorum cauſa & Alexander Leſlæus à Suecis ad aliquod tempus dimitti petebat, quo patriæ ſuæ ſuccurrere poſſet, uti ipſe ferebat. Quanquam & alia cauſa ſuberat, quod cum Rectoribus Sueciæ expedire videretur, quicquid erat in Germania copiarum unius ſummo imperio ſubdi, vitandæ ducum paritate æmulationi, Leſlæus Banerio velut juniori ſubeſſe dedignaretur. Unde volentibus iſtis erat Leſlæi diſceſſus, quod per ipſum de rebus VVeſtphalicis pro lubitu diſponere non poſſent. Quanquam autem Angliæ Rex Suecis parum æquus habebatur, dubitabant tamen initio Rectores Sueciæ iſtum dimittere, ne ſeditiones Scoticas fovere viderentur. Tandem tamen minus ſuſpectum aut reprehenſioni obnoxium videbatur plane cum ſacramento Sueciæ exſolvere. Cui & petenti aliquid armorum præmii titulo datum eſt.

De particularis pacis tractatu mediantibus Lauenburgicis.

§. 63. Majore in ſpeciem ſtudio circa pacem ſatagebatur, quam inter Cæſarem Suecoſque ſeorſim ut conciliarent, Lauenburgici Duces ſedulo operam dabant. His Cæſar Poſonii ſcripto declaraverat, [8. Januar.] à ſe Curtium Comitem ad pacis tractatus Commiſſarium conſtitui, quos Hamburgi, Lubecæ aut Luneburgi mediatoribus Ducibus ſuſcipi placeat. Quorum & Conſiliario Mithobio Cæſar prædia à Guſtavo quondam Rege donata confirmaverat. [16. Febr.] Hac cum declaratione Julius Henricus & Franciſcus Carolus Duces Saxoniam verſus properant, ac cum de fœdere Gallico intellexiſſent, ad Salvium ex itinere ſcribunt; ne novis difficultatibus negotium pacis involvi permittat, nec à Cæſare rem non ſerio agi à Gallis perſuaderi ſibi patiatur; ſed ad ipſorum adventum rem integram retineat. [23. Febr.] Cum tamen Hamburgum perveniſſent, jam fœdus Gallicanum confectum erat; ſuper quo iſti magnum animi dolorem teſtabantur jactantes; ſe effecturos fuiſſe, ut Salvius ſtatim cum Curtio & Soldnero Lubecæ, Hamburgi, aut Luneburgi congrederetur. [Lauenburgici multa de ſtudio pacis in Cæſarem jactant.] Adeſſe literas tuti itineris, & fiduciarias cum titulo *Sereniſſimæ* Reginæ. De felici exitu dubitandum non eſſe. Cæſarem univerſos Ordines in gratiam publico edicto recepturum ante tractatus favori captando, & ne iſtud ipſi invito extortum videatur; neve Proteſtantes eo nomine Suecis obſtringantur. In cauſa Palatina id temperamenti inventum, ut poſt obitum Ducis Bavariæ dignitas Electoralis inter Wilhelminam & Rudolfinam lineam alternis geratur. Militibus à Cæſare ſatisfaciendum. Pomeraniam pecunia à Suecis redimendam, quam ſi Hiſpani non ſuppeditent, Daniæ Rex ſit exhibiturus; id quod hic per Penzium Comitem Cæſari obtulerit. Sed ſi acriter Sueci contendant, Cæſarem tandem Pomeraniam Citeriorem cum Rugia conceſſurum. Eundem tamen non niſi ſeorſim cum Suecis tractare velle. Addebant, Cæſarem pacem à Suecis quovis pretio redimendam ducere, ut eo commodius Gallos ulciſci queat. Hiſce oſtendebat Salvius: poſt elapſum biennium, & tot neglectas pacis occaſiones creditum fuiſſe, pacem Cæſari haut cordi eſſe; unde neceſſitatem incubuiſſe Gallicum fœdus concludendi. Addebat tamen; à ſe effectum, ut Reginæ adhuc res integra ſit; & omnia ab ipſius ratihabitione pendere. Scilicet quia non inutile judicabat Ducibus perſuaderi, velut Regina fœdus ratihabitura non eſſet; iſque rumor Viennæ, & apud exercitus Cæſareos dideretur, ut conſilia & paratus belli eo languidius procederent. Addebat tamen, fœdere ratihabito cum utraque Corona junctim tractandum, cum Suecis Hamburgi aut Lubecæ, cum Gallis Coloniæ. Ita operam Ducum ſuo utique effectu potituram.

§. 64. Venit inde Hamburgum Joannes Soldnerus cum fiduciariis literis ad Duces; [9. Martii.] quem mox Ferdinandus Curtius Comes inſequitur. Hi non parum fidei à Lauenburgicis jactatis detrahebant; [Legati Cæſarei diverſum credendi occaſionem præbent.] dum expreſſe declarant; Cæſarem iſthoc congreſſu à Brandeburgico cœptos & aliquo usque progreſſos tractatus abrumpere nolle; ac Daniæ Regem mediatoris munus ſimul ſubiturum. Addito, Cæſarem Hamburgi neque de præparamentis tractatus, neque de reipſa acturum. Poſtulabant inde literas tuti commeatus à Regina Sueciæ datas introſpicere. Enimvero uti Lauenburgici ægre ferebant, Daniæ Regis mentionem fieri velut præcurſorum ipſius vicem obituri; ita Salvius ſuſpicabatur ſub hoc negotio nihil aliud quæri, quam ut ſenſa ipſius elicerentur, & ſi quæ in ſpeciem concluderentur, ea alio tractatu, ſicut Pirnæ & Pragæ factum, refingerentur. Quare autem Hamburgi cum ipſo agere nollent, in promtu cauſa erat, quod omnem acceſſum ad tractatus Gallis, Anglis, Hollandis, aut Germaniæ Ordinibus præcludere vellent. Igitur quia per fœdus Gallicum ſeparatim tractare non licebat, iſte ad communes tractatus rem rejicit; addito, ſi ſerio res agatur, literas tuti itineris ita eſſe formandas, ut Suecis Hamburgi aut Lubecæ, Gallis Coloniæ caveatur. Aſt Cæſarei reſpuebant ejusmodi tractatum, qui ullo modo Colonienſi connecteretur; nec aliam Cæſaris mentem eſſe. Coloniæ negotium tarde proceſſurum, & Cæſarem tædio morarum, quas Galli nectant, Legatos ſuos inde avocaturum. Quod ſi non prius heic tractandi initium Sueci velint facere, quam Coloniæ, ſat adparere pacem ipſis cordi non eſſe. Poſtulabant igitur à Ducibus, ut ſi Salvius facultatem haberet ſeorſim tractandi, nullo reſpectu ad Colonienſem negotiationem habito, de die congreſſus cum ipſo loquerentur, quo initium negotio fieret. Iſthoc cum è Salvio Duces quærerent, is declinabundus reſpondebat; expectandum ſibi, quoad conſtaret, num Regina pacta fœderi adjecta rata habuerit. Confirmabat tamen, etiam ratihabitione facta Gallos ſtatim atque tractatus Suecici Lubecæ cœperint, ad tractatus Coloniæ ordiendos teneri; quod fœdere diſerte cautum ſit, nulla honeſta media pacis obtinendæ repudianda eſſe. Nec eo ſecius Cæſarei Legati Lauenburgicos, & hi Salvium urgebant, ut hic ocyus Lubecæ cum ipſis congrederetur; confirmantes initio ſtatim Reginæ ac militibus ex voto ſatisfaciendum; nec circa amneſtiam difficultatem fore, præſertim quia jam plerique Ordinum cum Cæſare transegerint. Quin Curtius jam Lubecæ domum conduxerat, ac propediem eo ſe migraturum ſimulabat. Ac perſuaſerant ſibi Lauenburgici & alii, Cæſarem ſerio pacem cupere. Enimvero quia antea, cum Suecis adhuc res integra foret, nemo à Cæſare Legatus comparuerat: & nunc demum, cum noſſent manus iſtis ligatas, tractatus crepare inciperent, Sueci judicabant, à Cæſare id quæri, ut Sueciæ à Gallia avulſæ illuderet, tunc armis ſuis juſtitiæ opinionem

1638. nionem circumponeret, ac ſibi favorem quæſitæ pacis, Suecis odium continuati belli conciliaret; & hoc ipſo Ordines Saxoniæ ſibi adjunctos, Danumque mediatorem in Suecos concitaret.

Lauenburgici peculiarem pacem ſuadent.

§.65. Conabantur tamen Lauenburgici Salvium omnibus modis ad ſecretos cum Cæſare tractatus inducere. Moræ cauſas penes Cæſarem pacis ſemper cupidum, aut penes primarios ejus miniſtros haut fuiſſe, ſed penes eos, qui hactenus pacis mediatores ſe tulerint. Longe lautiores nunc conditiones obtineri poſſe quam ſi multos adhuc annos bellum geratur, aut junctim cum Gallis, Danove ſequeſtre tractetur. Gallos in gyrum rationis redigi non poſſe, quamdiu à Suecis fulciantur. Eorum prætenſiones pacem diu extracturas, & Sueciæ emolumenta circumſcripturas. Igitur Regina honorem amplectatur per ſe confectæ honeſtæ pacis, & Auſtriacæ amicitiæ ſe dedat inter Imperii membra transſcripta. Nec eſſe quod Gallicum fœdus moretur. Nam uti Curtius confirmet, Gallos quoque ſecreto cum Cæſare tractare; ſed Cæſarem cum Suecis pacem malle, ut Gallos ulciſci queat. Si tamen aliter res non ferat, Cæſarem Gallo circa Lotharingiam gratificaturum, ſicut Suecis circa Pomeraniam conſtituerat. Nec dubium eſſe, quin Galli oblatis, quas deſiderent, conditionibus exiguam fœderis rationem ſint habituri. Quo facto quid ſatisfactionis Sueciæ expectandum ſit, in aprico eſſe. Nec Dani mediationem morandam, quæ in fraudem Sueciæ ſuſcepta ſit, ac ne quid illa terrarum in Germania retineat. Qui & nuper Landgravio Joanni Glucſtadii dixerat: ridiculum eſſe, Suecos poſt vaſtatam totam Germaniam adhuc ſatisfactionem exigere. Et proponebant Lauenburgici medium Dani operam eludendi; ſi ipſius mediatio admittatur non ut Regis Daniæ, ſed ut Ducis Holſatiæ. Eo caſu ſe ipſi litem ſuper priori loco moturos, utpote quorum familia longe ante Holſaticam Ducali dignatione præfulſerit. Gemina hiſce Dux Meclenburgicus per literas, & miſſo miniſtro ingerebat. Nec Salvio iſta diſplicebant, qui judicabat, quæ terræ præmii loco in Germania Suecis volente Cæſare darentur, facilius teneri poſſe, quam ſi per conjunctionem cum Gallia velut extortæ viderentur. Enimvero mandatis Reginæ parendum erat, & omnia ad communes tractatus remittenda; addito, ſi pax Cæſari cordi eſſet, eam non minus cum Gallis quam Suecis concluſum iri. Id ſi abnueret, nil aliud ipſum agere, quam ut Suecis exarmatis Galliam ulciſcatur, inde armis retentis, Imperium ſervitio premat, ſuæque Domus dominatum ſtabiliat. Per Cæſaris tergiverſationes Reginam ad fœdus Gallicum compulſam: ſed cupidinem pacis usque adeo non exuiſſe, ut ſperet hac via Germaniæ eandem tanto tutiorem conciliatum iri. Igitur ſepoſita peculiari pace ad communem conſtituendā animum adplicandum. Hæc quidem palam Lauenburgico reponebantur, re prius cum Avauxio communicata; quod declinandæ ſuſpicioni facere

Salvius Cæſaris mentem expiſcari conatus.

juſſus erat. Secreto tamen illis confirmabat: ſe pro virili ſeparatos tractatus procuraturum, ſi norit Cæſarem ſerio eos cupere, ac ſi indicare ſibi velit, quid utique circa capita illa nondum deciſa facere conſtituerit. Unde à Meclenburgico quoque petebat, ut ſuper poſtrema delineatione, inter Oxenſtiernam & Saxonicos quondam agitata, cum Curtio ſermones conferret, ac reliqua ibi capita concinnare tentaret. Quæ eo fine faciebat, ut mentem Cæſaris penitiſſime expiſcaretur.

Communium tractatuum difficultates.

§.66. Exinde novam ſpem Lauenburgici concipiunt, ac denuo peculiares tractatus perſuadere conantur, oſtenſis communium tractatuum moleſtiis Mediatoribus utrinque Legatos habendos; interventuros ibi Anglos, Hollandos, Danum, pleroſque Imperii Ordines, ſingulos circa ſua emolumenta ſolicitos, longi rem temporis. Interim faciem belli mutari poſſe, & prout in hanc aut illam partem fortuna inclinet, novas paci remoras fore. Coloniam & Lubecam longo intervallo diſſitas. Sæpe circa unum aut alterum vocabulum tractatus poſſe hærere, quoad hinc inde, aut ipſam in Galliam Sueciamque res referatur. Aliquot capita utrinque communia fore, de quibus antequam Regna fœderata inter ſe conveniant, multum temporis elapſurum; his placita fortaſſe cæteris non arriſura. Quod ſi forte cladis quid Sueci accipiant, Cæſareos fortunam perſecuturos, abdicatis tractatibus, quibus & alias volupe ſit, Proteſtantium terris vaſtitatem inferri. Ut igitur negotium eo tectius procederet, proponebant, ut Salvius cum Curtio non congrederetur; ſed ſe inter utrumque commeaturos, & leges pacis adornaturos. Ad quæ Salvius: Difficultates communium tractatuum non eſſe exiguas, minores tamen, quam jactentur. Si patriæ ipſos cura tangat, facile agnituros, non expedire Proteſtantibus à Suecis ſeparatam pacem iniri, & hoc modo Cæſari anſam præberi non ſolum Galliam premendi, ſed & Germaniæ Ordines, præcipue Proteſtantes ſub jugo detinendi. Noſſe inſuper cupiebat, num Cæſar Suecis plus per peculiares tractatus, quam communes conceſſurus ſit.

A Cæſare Suecis oblata.

Ubi Mithobius referebat: Curtium verbis, non ſcripto, declaraſſe; Cæſarem ſalva exiſtimatione non poſſe Pomeraniam ſtatim amico adimere, hoſti donare, ne pacem emiſſe videatur. Ut tamen oblique cum dignitate Cæſaris, & abſque Suecorum invidia eodem pertingatur, Suecis ſummam pecuniæ quantamcunque velint poſtulandam, ac partem Pomeraniæ pignoris loco capiendam ea lege, ut ni intra certum tempus pecunia exſolvatur, Sueci deinceps feudi nomine eam obtineant. Ubi tamen ſuſpicio erat, Hiſpanos ſtatim pecuniam illam repræſentaturos, hypotheca ſibi retenta, & ſic pedem ad Mare Balticum fixuros. Addebat, onus militibus ſatisfaciendi Cæſarem in Proteſtantes devoluturum. Ni Sueci tractatus maturent, paucos ex Ordinibus pace excluſis ſuperfore, pro quibus opera ſumi queat. Cum Haſſis pacem confectam: VVurtenbergicum pro ſe tranſigere: Vinarienſem, ſi velit, ſtatim Cæſari amicum fore, cui terrarum nihil habenti Cæſar parum gratificari, ſed qui exercitu ſuccinctus Cæſari multum nocere queat. Super Palatinatu cum Anglo Bruxellis agi, nec Palatinum à Suecis magnopere ſui reſtitutionem quærere. Inferiorem Palatinatum recuperari poſſe, ſi Hiſpanis ſummam pecuniæ ſolvere Angli velint. Dignitatem Electoralem ab omnibus Imperii Ordinibus ipſi abjudicatam. Cum tamen nuper Lauenburgici oſtendiſſent, eandem à linea VVilhelmina & Rudolfina alternis gerendam. Ac re penitius expenſa facile animadvertebatur, Cæſari animum non eſſe Palatinum, & Badenſem reſtituere, niſi cogeretur. Cui & propoſitum erat Lotharingum non deſtituere, ac inſuper Metim, Tullum, ac Virodunum Imperio vindicare.

Lauenburgici denuo Viennam proficiſcuntur.

§.67. Paulo poſt cum Curtius ad Daniæ Regem Glucſtadium profectus hunc invitaſſet, ut conciliandæ paci operam dare vellet, Lauenburgici ægre id ferebant, quod Cæſar ipſorum mediationem minoris, quam Dani videretur facere. Et aperte Curtium incuſabant unice id meditari, quomodo tractatus abrumperet, & culpam protractæ & eluſæ pacis in Suecos devolveret; Dano viciſſim iſtorum conatus ſubſannante, velut quibus Cæſar ludibrii cauſa objeciſſet, circa quæ fruſtra ſatagerent. Unde Dux Julius Henricus, Curtio vix à

Dano

1638. Dano digreſſo, ad Cæſarem proficiſcitur, de præparamentis pacis relaturus, ſimul Cæſari perſuaſurus, ut Curtio Collegam pacis cupidiorem adjungeret. Sed ejus frater Franciſcus Carolus cum Mithobio paulum adhuc Hamburgi ſubſiſtebat, ut inſtrumentum conficeret circa ea, quæ præparandis pacis tractatibus faciunt. Sed cum iſtud neque Curtius neque Salvius ſubſcribere vellent, velut ſuperfluum, & inanibus diſceptationibus circa vocabula anſam præbiturum, inſtrumento omiſſo Salvium & Avauxium jubebat ſcripto concipere, quid circa literas ſalvi conductus deſiderarent. Utriusque libello accepto Viennam & ipſe contendit, cum ſpe iſtas literas expediendi. Ab eodem antequam diſcederet Curtius poſtulabat, ut quia ex diſceptatione circa præparandos tractatus perſpexerit, quantum difficultatis in ipſo primario tractatu, præcipue circa Galliam occurſurum ſit, apud Cæſarem operam det, ut præter communia mandata Commiſſariis ſuis facultatem quoque concedat ſecreto & ſeorſim cum Suecis concludendi, neve rem ad Coloniæ tractatum deducat, aut ſaltem in ſpeciem eundem adhibeat. Simul per eundem ex Salvio tecte quærebat, num Sueci ſeorſim ſine ambagibus cum Cæſare tranſigere velint? Quo caſu petebat, ut Salvius mandata ei fini ad ſe transmitti curet. Et cum hic reponeret, à Gallico fœdere diſcedi non poſſe, quamdiu Galli ſervarent quod promiſerant; eoque omnia ad ſolennem & communem tractatum dirigenda: ipſi reſpondebatur; Cæſarem mille modis efficere poſſe, ut ipſi Galli fœdus violent; ac Suecis ultro occaſionem ſuggeſturum, ut honeſte iſto fœdere exſolvere ſe queant. Et ſancte aſſeverabant VVerdenhagius, & Mithobius, intra tres ſeptimanas adpariturum, Suecos à Gallis deceptos. Id quod cum Salvius Avauxio narraret, is riſu iſtam aſtutiam excipiebat, affirmans, eodem modo Cæſareos apud ſe, & in Gallia de Suecis diſſerere.

27. Sept. Curtius Salvium tentat.

§. 68. Tanto minus Sueci ſeparatis tractatibus tribuebant, quos diffidentiæ inter ipſos & Gallos ferendæ tentari judicabant. Qui ſi non ſuccederent, invidia & ſiniſtra fama illis apud alios conciliabatur; ubi ſuccederent, fortaſſe minus quam antea ſecuritati Sueciæ conſultum erat. Equidem non deerant, qui Gallorum fidem ſuſpectam reddere conabantur: Mithobius Praga ſcribebat; Colonienſes tractatus fervere. Danicus Cancellarius Reventlovius confirmabat, è geſtibus Curtii ſe collegiſſe, inter Cæſarem & Gallos ſecretiores tractatus agitari per Bavarum, aut per ſorores Imperatricem, & Galliæ Reginam. Et quia Galli communes tractatus extrahant variis obſtaculis objectis, nil aliud ipſos agere, quam ut clam cum hoſte tranſigant, Suecis ſolis belli ſub onere deſtitutis. Quin ipſe Vinarienſis Suecos obſecrabat, ſi ulla ſpes firmæ pacis affulgeret, eam citra alterius reſpectum acceptarent, quod nihil ſolidi Gallorum fidei ſubeſſe judicaret. Ac cenſebat Salvius, Sueciam poſſe pace potiri, ſed Gallos manibus pedibusque id impedire; quod gravi bello cum Hiſpanis in Italia & Belgio impliciti Cæſaris vires ad mare Balticum diſtinere velint ne iſte Hiſpanis auxilium ferre poſſit. Nec eo minus Cæſari bellum indicere detrectabant, nec Vinarienſis exercitum ſuum exercitum, nec VVertanum ſuum captivum appellare volebant. Enimvero hæc tanti Suecis non videbantur, ut cœptus conſiliorum tenor ideo mutaretur. Equidem in Deo, ac ſeipſis maxima fiducia erat reponenda; nec obſcurum erat, ſi bello Galli ſe ſubducerent, id Suecis difficillimum incubiturum. Quicquid tamen hujus foret, bello jam erat implicita Suecia, nec tuta via adparebat eodem excedendi. Igitur & abſque Gallis idem quantum res ferebat gerendum; ſed per ſocietatem Gallicam id longe fiebat levius. Nec rationes deerant, quæ conſtantiam Gallorum in fœdere perſuadebant. Nam quærenda utique illis erat amicitia eorum, quorum intererat potentiam Auſtriacam caſtigari; cui cum plerique Catholicorum eſſent juncti, Evangelicorum ſocietas affectanda ipſis erat. Et Anglis, Danoque, aut Principibus Germaniæ non ſat voluntatis, aut virium erat. Unde cum poſt Mithobius Salvium denuo literis urgeret, ut mandatum ſibi procuraret ſecreto cum Cæſare tranſigendi, & nihilominus publicos Lubecæ tractatus in ſpeciem obiret; ſimul quæ extrema Suecorum poſtulata circa ſatisfactionem ſuam forent, ſi forte Cæſar ad concedendam Pomeraniam adduci poſſet, Salvius nihil reſpondebat, quod metueret, nec ſi iſta ad loca ſcripto quædam conſignata transmitteret Cæſarei Gallis iſta excitandæ invidiæ ac diffidentiæ communicarent.

Sueci ſeparatos tractatus ſuſpectos habent.

§. 69. Nec minus circa pacem conciliandam ſatagebat Daniæ Rex; qui amputandis ambagibus ſuper adornandis *tractatuum præparamentis* proponebat; ut utriusque partis Legati circa initium Aprilis Lubecæ convenirent. Quo fine Pentzium Comitem ad Cæſarem miſerat; idemque Holmiæ per Reſidentem Petrum VVibium Rectoribus Sueciæ inſinuabat. Ac Cæſar quidem ad Dani propoſita pronum ſe ferebat. Sed Rectores Sueciæ, quia communibus tractatibus ad peculiares retrahi nolebant, Dano reſpondent; ratihabitionem fœderis Gallici annum amplius dilatam, quo ipſis integrum foret pro lubitu tractatus ſuſcipere, quoad deprehenſum ſit, obtentu tractatuum id quæri, ut tempus extrahatur, ipſique in ſecuritatem dati ab amicis ſuis divellantur. Fœdus tamen abſolutum non cupidine belli perpetui; ſed ut juncti eo facilius communem & firmam pacem obtineant. Idque negotium Regi diligenter commendant, ut Cæſarem ſocioſque ad ejusmodi pacem ineundam permoveat. Locus tractatuum Hamburgum aut Lubeca probabatur, ſed ut prius idoneo ſalvo conductu utrique parti caveatur. Paulo poſt VVibius Regis nomine proponit; Cæſarem atque Electores declaraſſe, utique ſe Legatos ad tractatus pacis miſſuros: iis auſpicandis tempus à Rege poſt feſtum Pentecoſtes prorogatum: Regina quoque Legatos eodem mitteret. Nec obſcure innuebat Danus, non opus eſſe, quæ inſtruendis tractatibus præmitti ſolent ante congreſſum definiri, ſed ea commodius in ipſo tractatuum loco adaptari poſſe. Ac ſalvo fœdere Reginæ integrum eſſe, re cum Gallis prius non communicata Lubecam Legatos mittere, modo hoc ipſis ſignificet, & ſi velint, ad tractatus ſimul eosdem admittat. Aſt Rectores Sueciæ cenſebant, iſthoc ſalvo fœdere fieri non poſſe, ſed tam primordia tractatuum, quam princeps negotium communi conſilio ac conſenſu ſuſcipienda eſſe. Eoque VVibio reſpondent; ſe mentem ſuam, re cum Gallis communicata, latius declaraturos. Inſuper hortantur, conciliandæ communi paci Daniæ Rex operam det. Ubi omnia præformandis tractatibus confecta ſint, Legatos ſe Lubecam miſſuros. Salvos conductus tamen juſta forma prius à Cæſare dandos, Coloniæ pariter, ac Lubecæ tractatus auſpicandos. Proponebantur inde à VVibio quæſtiones, quas Cæſarei miniſtri moviſſe dicebantur: quid per communes tractatus intelligatur? Qui utriusque Coronæ fœderati & dependentes in Imperio forent? Num Salvio facultas data ſit tractatus ordiendi, ſtatim atque ſalvi conductus pro Imperii Ordinibus, quales Coloniam ad Commiſſarios Cæſareos miſſi ſint, adveniant? Quid Suecis facere decretum ſit, ſi Galli Coloniæ circa ſalvos conductus ſcrupulos

Daniæ Rex Suecos ad tractatus pacis Lubecæ invitat.

1638.

los moveant, tempuſque extractum eant, uti hactenus fecerint? Ad quæ ſatis captioſe reſpondebatur: Communes tractatus pro indole negotii, de quo agitur, intelligi, ut comprehendant Reges, Reſpublicas, Principes & Ordines bello Germanico implicitos. Fœderatos & *dependentes* in Imperio eſſe, qui cum utraque Corona ſervandis ſacris, & bono publico ſe junxerint, quotquot eorum adhuc arma gerant, aut ditionibus ſuis ea occaſione ejecti ſunt, aut Pragenſi pace ſeducti, pœnitentiaque tacti in integrum reſtitui velint, aut qui querantur paucula illa Pragenſi pace promiſſa ſervata non eſſe. Quod ſi omnes, quorum intereſt, idoneo ſecuritatis diplomate inſtructi, & præliminaria tractatus abſoluta fuerint, communi conſilio & conſenſu, eodemque tempore ad tractatus accedendum. Ubi denique poſtremus caſus evenerit, è re nata ſibi conſilium capiendum.

Danus pacem Hamburgi urget. 10. April.

§. 70. Eodem tempore Rex Salvium per literas percontatur, cum ipſe à Suecis non minus quam Cæſare mediator admiſſus ſit, num is eo nomine mandata acceperit? Nam ſuos paratos eſſe ſtatim Lubecam ſe conferre, ubi partis utriuſque Legati præſto ſint. Idem è Curtio ſciſcitatur; addito, quia Sueci de communi pace, & includendis fœderatis Galliæ cumprimis mentionem fecerint, ex vi recentis cum Gallia fœderis, quouſque Cæſar illam clauſulam admiſſurus videatur? Curtius promtum ſe ferre; ac ſtatim ubi Legati Regii Lubecam verſus iter ſint ingreſſi, eodem ſe acceſſurum. Mandata ſe habere cum Suecis Rege conciliatore agendi, ſed ſeparatis tractatibus. Super communi pace, & quæ Galliam, ejuſque ſocios complectatur, nihil ſibi injunctum. Sed ſi auſcultandi duntaxat & monendi cauſa adeſſe velint, nec ullam pacis concluſioni remoram adferre, ſe Cæſaris ſententiam exquiſiturum, eamque Regi ſigni-

14. April. ficaturum. Salvius autem reponebat, mandata ſua per fœdus Gallicum, & Stenonis Bielkii, tanquam primarii Legati mortem nonnihil alterationis cepiſſe; eoque ſuper congreſſu nihil certi ſtatui à ſe poſſe, niſi ulterioribus è Suecia mandatis

Danus circa tractatus Lubecenſes feſtinat.

acceptis. Nec eo ſecius Rex Legatos ſuos Albertum Schielium, Chriſtianum Thomæ Seeſtedium, Georgium Urnium, & Lippium, Lubecam verſus progredi jubet, etſi poſtremus tantum urbem ingrederetur, reliqui in propinquo ſubſiſterent. Ubi Sueci mirabantur, quare tantopere feſtinaret Danus; cum tamen è Rectoribus Sueciæ ſatis intellexerit Petrus VVibius, ita raptim ad tractatus nulla præparatione facta convolari non poſſe. Etſi cauſam, quare tam anxie mediatorem ſe ingereret Danus, non diſſimularet ipſe Curtius, ut ne quid terrarum ſcilicet in Germania Sueci acciperent; eoque verebatur, ne aliis quoque circa pacem conciliandam clam ſatagentibus, opinione citius inter partes conveniret. Acriter inde Salvius urgetur; Lubecam ſe conferret, cum Curtio congrederetur. Ita omnia præformandis communibus tractatibus componi, diffidentiam tolli, fundamentum paci communi ſtrui poſſe. Aſt Curtio re infecta diſcedente rem in longum extrahi. Eadem ingerebant Auguſtus Dux Brunſvicenſis, & Bremenſis Archiepiſcopus. Mox Curtius per Soldnerum, & Lauenburgicos ſciſcitatur: ſi Cæſar ſalvum conductum pro Agente Gallico mittat, num Salvius Lubecam profectus permutatis plenipotentiis, quas vocant, initium tractandi facturus ſit? Nam ad communem tractatum iſte ſufficere judicabat, ſi Galli non penitus, quod initio volebat, excludantur, ſed fœderi ſatisfactum iri, ſi Agens ipſorum ad audiendum & monendum admittatur. Qua de cauſa etiam à Dano & aliis Principibus cum Avau-

14. Maji. xio nihil communicatum fuerat. Aſt Salvius quæ ex fœdere Gallico neceſſaria forent oſtendebat; quæ ſi omnia præſto forent una cum idonea agendi facultate, auſpicando negotio penes ſe moram non fore.

§. 71. Daniæ inde Rex Salvio per Cleenium 6. Junii.
Secretarium eaſdem quæſtiones, quas Petrus VVibius Holmiæ apud Rectores Sueciæ, proponebat. Ad quas Salvius vago ſermone evitandis captionibus eadem fere quæ Rectores Sueciæ reſpondebat, niſi quod circa fœderatos & adhærentes diceret: Gallos quidem poſtulaſſe, ut Itali Principes & Belgæ fœderati ad tractatus ſimul admitterentur; ſed cum nemo eorum apud Reginam id ambierit, intelligi tantum communes Sueciæ & Galliæ fœderatos per Germaniam, inprimis qui bello adhuc ſint impliciti, uti Vinarienſis, Landgravia, & pace Pragenſi excluſi. Pro his ſi idonei ſalvi conductus advenerint, paratum ſe eſſe tractatibus initium facere. Etſi Rectorum Sueciæ mens foret, id quoque urgere, ut Hollandis atque Italis tutus acceſſus detur, ſed non velut ad hos ex fœdere Gallico teneantur, verum declarandæ erga iſtos benevolentiæ. Addebat Salvius, ſe communicata re cum Avauxio latius reſponſurum. Eam occaſionem Cleenius arripiebat cum Avauxio ſuper ea re agendi. Cui hic reponebat: Galliæ Regem legatos Coloniam non miſſurum, ni omnes ipſius ſocii, ac præter Germanos Itali & Belgæ præliminaribus pacis tam cum Cæſare quam Hiſpano comprehendantur: Nec Suecos prius Lubecam per fœdus mittere poſſe. Nam communem pacem non fore, niſi Hiſpanis, Italis, Hollandis incluſis. Addebat; Regem Ferdinando Cæſaris titulum non in ſalvis conductibus, ſed in ipſo tractatu velut conditionem pacis daturum. Enimvero diverſum heic ſentiebat Salvius. Nam voluiſſe quidem Gallum omni ratione ſocios ſuos extra Germaniam includere, ſed Suecos id abnuiſſe, ac ſolos in Germania ſocios complecti voluiſſe. Cum Italis Principibus Sueciæ nihil negotii. Hollandos id à ſe non petiiſſe, quibus bellum cum Cæſare non ſit. Et quæ Reginæ cum hiſce intercedant rationes, ad hoc bellum non ſpectare. Equidem Galliæ cum diverſis ſuper pace Coloniæ agendum, ſed Germanicum bellum iſti cum Suecia commune eſſe; & ad hoc ſolum fœdus pertinere. Circa titulum Cæſaris Regem jam remiſiſſe Grotius ſcripſerat; eo magis mirum, Avauxium heic ſcrupulum movere. Hic priora quidem non abnuere; excipiebat tamen: Regem Galliæ vereri, ſi pax cum Cæſare abſque Hiſpanis concludatur, illum hiſce tecte auxilia laturum. Ita dum Cæſar oblique pacem violat, Sueciam ex fœdere Gallis adſiſtere teneri id quod nunc commodius in tractatu pacis, quam poſt in bello fieri poſſe. Aſt Salvius iſthoc tanti non judicabat, ut tractatus ideo differendi forent, præſertim cum iſti incommodo in pace cum Cæſare obviam iri poſſet. Circa titulum Cæſaris Avauxius eadem repetebat, negans à Grotio Regis mentem recte perceptam. Iſthæc à Gallo jactata mediatores ægerrime ferebant, & Cæſarei anſam inde arripiebant Coronas, inprimis Galliam diffamandi, velut pacis negotium tantis difficultatibus intricatum irent, ne unquam in tranquillum ſtatum Germania reponi poſſet; & obtentu communis pacis perpetuum bellum alerent, quoad deſtinatis ſuis potitæ eſſent.

Quinam per fœderatos intelliguntur, diſceptatur.

Commeatus Cæſarei literæ proferuntur.

§. 72. Haut eo ſecius tamen Daniæ Rex Curtium exhibere jubebat, quæ circa præparandos tractatus in mandatis haberet. Ubi hic proferebat fiduciarias literas, quibus plena de pace agendi poteſtas conferebatur, à Salvio jam probatas; literas item tuti commeatus pro Salvio & pro miniſtro Gallico, Agentis nomine tractatibus Lubecenſibus

1638. bus interfuturo, pro fœderatis item Suecorum in Germania. Circa ſalvum conductum Agentis Suecici Coloniam mittendi nullam fore difficultatem, cum jam diploma ſecuritatis pro Legato Suecico ad Ginettum Cardinalem Coloniam transmiſſum ſit. Interim iſti, ac tabellariis à Daniæ Rege, & ſe cavendum, addito militari præſidio, ſi id poſtuletur. Non plura à Suecis deſiderata fuiſſe; ac Salvium confirmaſſe, ſi iſthæc adfuerint, ſe ſtatim Lubecam abiturum. Ita circa præliminaria nihil deeſſe, ni Sueci aſſeverationes ſuas toties iteratas retractare velint. Hoc reſponſo accepto Cleenius cum miniſtris Lauenburgicorum, & Ducis Brunſuicenſis ad Salvium ſe conferunt, oſtenduntque, Curtium quæ Sueci deſiderarint annuiſſe. Igitur nunc ab ipſo diem tractatibus deſignandum, niſi culpam extractæ pacis, & ruinæ, vicinorum in ſe derivare velit, totam ſimul Saxoniam in deſperata conſilia propulſurus.

Super præliminaribus diſceptatur.

Salvius cum ſatis perſpiceret, Cæſareos cauſæ ſuæ ſpeciem juſtitiæ circumpoſitum ire, Suecisque vicinorum odia conciliare, Avauxium, quicum mediatores hactenus nihil communicaverant, congreſſui ſuo cum Cleenio, Mithobio, & Werdenhagio adhibet. Ubi perlectis omnibus actis, ac præcipue poſtremis Curtii literis, mediatoribus mentem ſuam exponit. Et circa plenipotentiam quidem cæteris probatam Danus id deſiderabat, quod Regis ſui tanquam mediatoris mentio facta non eſſet. Sed excuſabat id Salvius, eam ſcriptam antequam conſtaret, num Rex Daniæ mediationem ſuam inſtaurare vellet. Præterea idem ſuperfluum eſſe, cum per plenipotentias Commiſſariis duntaxat autoritas conferatur; ſed munus mediatoris Cæſaris & Reginæ literis niti. Denique cum plures ſe mediatores ferant, neque omnes ſimul, neque unum excluſis reliquis commode potuiſſe exprimi: Se tamen ea de re Rectoribus Sueciæ ſcripturum. Nec in formula ſalvi conductus quid deſiderabatur. Nam curſoribus per Legatos caveri ſatis videbatur. Sed maxima difficultas circa fœderatos Coronarũ in Germania erat.

De admittendis ad tractatus Germaniæ Principibus diſceptatur.

Concedebat Cæſar, ut Lubecam & Coloniam adire, ſecure ibi degere, & ad ſua reverti poſſent: Ipſe tamen commeatum daturus non erat, ſed Commiſſariis ſuis poteſtatem collaturus iſtum concedendi. Ac non niſi *nondum reconciliatos* admittere volebat. Sed & immediate cum ipſis agere dedignabatur, ut tamen per Regios Legatos deſideria ſua proponere poſſent. Eos quippe ſuos eſſe ſubditos, Pragenſi pace à toto Imperio damnatos, & arma adhuc adverſus Principem gerere. Id jam à Gallo formula Coloniæ recepta probatum. Regii contra Legati initio poſtulatis ſuis firmiter inſiſtere, ut iſtis ab ipſo Cæſare caveatur, & cum Cæſareis Commiſſariis tractandi licentia ſit, negantes aliter ſe in mandatis habere. Nam Cæſarem caput quidem ipſorum, eoſdem Imperii Vaſallos eſſe; ſed non eo modo ſubjectionis teneri, uti jam ſtabiliendo dominatui obtendatur. Et Saxonem cæteris utique libertatis eminentia non Superiorem, Pirnenſi & Pragenſi pace cum Cæſare, & quidem armatum & ſub clypeo, quod dicunt, tractaſſe. Contra ſequeſtres nullo id modo obtineri poſſe credebant, eoque vehementer rogabant, temperamentum aliquod excogitaretur, ne totum negotium ad iſthunc ſcopulum adhæreſceret. Unde demum Legati Regii formulam concipiunt plenipotentiæ Cæſareæ, & ſalvi conductus, quam Cæſarei Legati Regnorum ſociis darent. Quæ formula omnes & ſingulos, nullo diſcrimine reconciliati Cæſari an minus forent, complectebatur, & ut ſua negotia ibi expedire queant; ſic ut in medio relinqueretur, per quem & quomodo id fieri deberet, in ipſo tractatu definiendum. Nam ut ſoli non reconciliati admitterentur, id Sueci ideo inter alia concedere nolebant, ne tacite pacem Pragenſem adprobare viderentur. Volebat quidem Avauxius ſocios & adhærentes ſimpliciter nominari, ut nec ipſe prius Coloniam, & Salvius Lubecam proficiſci teneretur, niſi Italis & Belgis ſalvi conductus traditi forent. Sed abnuebat Salvius, nec mediatores iſtam extenſionem admittebant. Uterque tamen Legatus hanc conditionem addebat; ſi Reges ſui hæc probarent, ad quos ea relaturi eſſent. Tandem cum mediatores poſtularent, ut Legati Regii certum diem ordiendis tractatibus nuncuparent, Avauxius quidem reſpondebat, ſalvis conductibus traditis ſtatim ſe Coloniam abiturum: Salvius autem ſpatii quid inſuper poſtulabat adparando itineri, & hoſpitiis Lubecæ, & Coloniæ diſponendis. Igitur placuit quartum decimum diem poſt exhibitos ſalvos conductus tractatibus initium fore. Ita quidem iſthoc congreſſu, qui in Salvii ædibus habebatur propinqua ſpes videbatur affulgere tractatuum ſat ſplendidorum, quod Moguntinus & Brandeburgicus Elector Lubecam, Colonienſis & Bavarus Coloniam deſtinati forent. Et judicabant Mediatores ocyus eſſe congrediendum, antequam exercitus ad manus pervenirent. Nam ſi quæ pars cladis quid acciperet, ea non ſat honeſte tunc ad tractatus acceſſura videbatur, velut pacem peteret. Sed inchoati ſemel tractatus honeſte continuari poterant, utcunque belli alea caderet.

Mediatores Avauxium ad tractatus præliminares admittere nolunt.

§. 73. Quanquam autem Avauxius congreſſui mediatorum apud Salvium obiter *interfuiſſet*; *haut* eo ſecius tamen hi Gallicam pacem non ad ſe, ſed ad Pontificem ac Venetos ſpectare teſtabantur; & Curtius ſe cum Salvio tantum, non cum Avauxio de ſolis Lubecenſibus tractatibus agere juſſum aſſeverabat. Quin neque hunc Legatum agnoſcebat, ut qui legationis ſuæ *fidem nunquam feciſſet*, nec Hamburgi aliud ageret, quam ut Suecos à pace forſan non alienos in bello detineret. Cæſarem quoque nolle præliminaria pacis Gallicæ Hamburgi abſolvi, in quem locum Pontifex, Galli mediator, ac Cæſar nunquam conſenſerint. Quin & Cæſaris nomine poſtulabat Curtius, ut Avauxium Hamburgenſes in cuſtodiam darent, aut ſaltem urbe ejicerent. Quod & ipſum Cæſar frequentibus literis, proſcriptionem urbi interminatus, poſtulabat. Contra Salvius oſtendere; propter fœdus tractatum alia ratione procedere non poſſe; cumprimis diſſuadens, ne infeſti quid in Avauxium tentarent, quod congreſſus Lubecenſis eo facto plane abrumpendus eſſet.

Demum tamen admittunt.

Igitur poſt longam tergiverſationem Curtius, ac Soldnerus tandem permittebant à prævio tractatu Avauxium non excludi, teſtati tamen à ſe unice tractatum Lubecenſem cum Suecis reſpici, Gallico negotio Coloniam rejecto.

Tractatio præliminaris.

§. 74. Tarda hinc & tædioſa negotiatio oritur, Gallis ulterius quam Sueci tendentibus; ita ut ſi quædam inter Curtium & Salvium conveniſſent, huic inde velut mediatoris partes inter Curtium & Avauxium obeundæ forent, majore quam pro ſuo negotio contentione.

De plenipotentiis.

Dum igitur quæ præparandis tractatibus requiruntur, expeditum eunt, Curtius circa Salvii plenipotentiam id monebat; quia credebat eam ratihabitione fœderis Gallici revocatam, ut eam renovari, & ad præſens tempus accommodari curaret. De quo in Sueciam ſcripturum ſe Salvius promittebat. Avauxio ampliſſima agendi cum Cæſare & Hiſpano quovis loco facultas diplomate Regio collata erat; verum neque id Curtio exhibere, neque Salvio exemplum tradere volebat, non alio ut adparebat fine, quam ut tractatus differre poſſet, quoad è re Galliæ videretur.

1638. *De ſalvis conductibus.* tur. De ſalvis conductibus pro legatis utriusque partis nihil ſcrupuli erat, niſi quod Curtius utique Cæſari titulum ſuum in diplomate Gallico tribui contendebat, quem hactenus in ſermone cum mediatoribus Avauxius ſtudio declinaverat. Quanquam iſto diplomate nunc non opus foret, quod initio ob Hermanſteinum Gallis tunc infeſſum, requiſitum fuerat. Et habebat penes ſe Avauxius ejusmodi literas, juſto titulo conceptas; ſed quas exhibere ob cauſas jam dictas abnuebat.

Circa ſalvum conductum fœderatorum Salvii expoſtulata.

§.75. Sed maximus nodus erat circa fœderatos utriusque Regni in Germania, & Galliæ extra Germaniam; circa quos totum negotium velut vado adhærebat. Poſtulabat Salvius, Reginæ caveretur, ut ipſius ſocii & adhærentes ad locum tractatus tuto ſe conferre, ibi commorari, ſua negotia expedire, domumque inde ſe conferre poſſent: ut Cæſar Commiſſariis ſuis facultatem daret iſtos ad eundem locum conducendi: tum peculiare diploma pro Bernhardo Duce, & Landgravia; & hæc omnia a Cæſaris manu ſubſcripta. Præterea ſub Commiſſariorum Cæſareorum manu poſcebatur peculiaris ſalvus conductus pro ſingulis Regnorum ſociis, qui iſto opus habituri, aut eundem petituri ſint. Avauxius circa Germanicos ſocios monebat, ut propter Trevirenſem vocabulum *Electoribus* inſereretur; teſtatus inſuper Gallicos Legatos Coloniam non profecturos, ni diplomata tuti itineris pro Italis & Belgis exhibita ſint, quæ Cæſar ab Hiſpanis conficienda curaret.

Cæſareorum exceptiones.

Cæſarei contra horum nihil, præter diplomata pro Vinarienſi & Landgravia annuebant, ut tamen non niſi Deputatos mitterent. Reliqua adjectis clauſulis & conditionibus fere eludebantur. Nam primo cautionem Reginæ dandam de ſecuritate ſociorum ſuperfluum ferebant, cum Cæſar id ipſum jam in ſalvis conductibus promiſiſſet. Cui enim bono eandem rem bis polliceri? Dein nolebant ejusmodi laxam cautionem indulgere, ne forte Bohemi & alii è ditionibus Cæſaris hæreditariis exules ad tractatus ſe conferrent, & Suecis anſam præberent eorum cauſam tanto acrius agendi. Igitur poſtulabat Curtius, ut nomina ſociorum & adhærentium Salvius ederet. Nec aliis quam Ordinibus Imperii Cæſar cavere volebat, eoque vocabulum *adhærentes* in formula Cæſarea omiſſum erat. Reſtringebantur porro ſecuritatis literæ ad *nondum reconciliatos*. Nam cæteros, qui pace Pragenſi aut peculiari transactione in gratiam recepti ſint, eſſe Cæſaris amicos, quibus Lubecam aut Coloniam proficiſci non vetitum, nec ſalvo conductu opus ſit, niſi forte Suecicus miles hoſtilia intentet; Reginæ integrum eſſe eorum negotia curare, etſi ipſi Lubecam non accedant. Quod ſi conditionem ſuam meliorem fieri poſſe ſperent, id non per ſalvos conductus, ſed ipſa pacis concluſione obtineri. Quin nocere iſtis, quod Sueci nunc ſalvos conductus pro ipſis poſtulent; dum ſecuritas à Cæſare jam obtenta hoc modo, in dubium revocatur, antequam uberius ipſis cautum ſit. Quæ Curtius ſpecioſe, nec ſine verborum acerbitate deducebat, Gallos cumprimis arguens, qui quod in omnibus tractatibus clauſulæ loco eſſe ſolet, fœderatos includere, id nunc initio congreſſus præmittant, ut ne materia deeſſet pacem remorandi. Excludebantur quoque Palatini hæredes, quibus Cæſar quem poſtulabant titulum tribuere nolebat; eorum tamen Deputatos in Comitatu Legatorum Regiorum tutos fore. Trevirenſi præterea Electori, quamvis nondum reconciliato tutum acceſſum Coloniam præſtare recuſabat, eoque vocabulum *Electoribus* è formula plenipotentiæ Cæſareæ pro dandis commeatibus expungebat. Sed & ita Cæſaris diploma intelligi volebat, non velut ipſe cum ſuis Imperii Vaſallis Lubecæ tractare velit, ſed ut 1638. ipſis permiſſum ſit Cæſareos Legatos de negotiis ſuis informare, ut eorum pro re nata in pace ratio habeatur. Tandem non ipſis Ordinibus, ſed eorum duntaxat Deputatis tutum acceſſum permittere cupiebat, eoque ex formula iſta expungebat *veniant*, ſubſtituto *mittant*. Nec ferebat, ut iidem *fœderati* Regnorum vocarentur, ne tacite approbare videretur jus fœdera inter ſe & cum exteris ineundi, Pragenſi pace ademtum.

Salvii & Avauxii replica.

§.76. Ex adverſo Salvio mirum videbatur jus certo caſu fœdera ineundi, quod Ordines Imperii ſemper pertenderant, in dubium revocari; præſertim cum Cæſar in Curtii plenipotentia & Gallico commeatu citra ſcrupulum *Regnorum fœderatos* expreſſiſſet. Non tamen ideo acriter contendendum putabat, quod parum intereſſet, modo omnes, qui à Suecorum partibus ſteterant, quocunque titulo conventui adeſſe, ſuaque negotia conficere ibi poſſent. Nec in eo multum momenti videbatur, ipſi venirent, an ſuos mitterent; præſertim cum Vinarienſis ab exercitu ſuo abeſſe non poſſet. Habebat quoque Salvius in mandatis, ut adquieſceret, modo ſociorum commoda per Legatos Regios curarentur. Sed Avauxio acriter connixo Curtius concedebat, eam clauſulam *per Legatos Regios* in ſalvo conductu deleri; & in ipſo conventu decidi, per ſe an per Legatos Regios negotia ſua agitare deberent. Circa Palatinos hæredes acceptabatur temperamentum à Curtio propoſitum, cum Cæſar ad dandum Electoralem titulum compelli non poſſet, & ipſi diverſo admiſſo iſtis præjudicare nollent. Præſertim cum iſthoc modo Palatinus miſſionibus ad conventus Imperii, & aulam Cæſaream uſus foret, cujus miniſtri in Anglici Legati comitatu nunquam violati fuerant. Et Ruſtorfius cum Rovvio Legato Anglico in id conſentiebat. Sed cum Salvius iſtud inſtrumento inſerere vellet, repugnabat Curtius, injunctum ſibi à Cæſare ferens, ne Palatinum negotium huic actui admiſceretur, Bruxellis decidendum. Pro Trevirenſi ut contenderet Gallus cauſam habebat; qui inter Sueciæ fœderatos nunquam fuerat. Ut porro communi diplomate omnium Ordinum nomina, quod Curtius propoſuerat, exprimeretur. Salvius è dignitate iſtorum non ducebat, & quia non expreſſe nominati excluſi videbantur. Ergo poſtulabat, ut Ordinibus Imperii honoris gratia Cæſaris manu vel communi formula caveretur, vel illis, quorum Catalogum ipſe Curtio exhibuerat, (non excluſis tamen qui per oblivionem forte prætermiſſi forent) peculiaria diplomata, uti Vinarienſi & Landgraviæ darentur, Cæſaris manu ſubſcripta. Tum ut Cæſareis Legatis facultas tribueretur illis, qui Ordines Imperii non erant, cavendi, quem honorem Curtius affectabat. Avauxio quoque tandem probabatur, ut ſi Cæſar commune diploma negaret, illis, quos Gallia nominatura eſſet, pari formula uti Vinarienſi & Landgraviæ caveretur. Circa illos, quos Cæſarei *reconciliatos* vocabant, Salvius non minus quam Avauxius in mandatis acceperant, accerrime contendere, ut pro ipſis æque ac reliquis ſalvi conductus darentur. Quanquam enim liberum erat illis quo vellent proficiſci; tamen num abſque permiſſu Cæſaris cum miniſtris inimicorum huic Regnorum tractare iiſdem conceſſum foret, ambigebatur; nec Curtius iſtum nodum ſolvebat. Reconciliatos eos vocare, tacitam adprobationem videbatur habere pacis Pragenſis, & transactionum cum Cæſare initarum; quarum pleriſque iſti enormiter fuerant læſi, qui non ſine cauſa reſtitutionē in integrum petebant. Quibus hac in re operam navare Suecia poterat, imo per conſcientiam & rationes ſtatus ſui tenebatur. Eoque transactiones iſtas Pragenſemque pa-

cem,

1638. cem, quantum Ordines ſpectabat, nec tacite nec aperte probare poterat. Quin judicabat; ſi communis pax concludenda foret, omnes quorum intererat utique admittendos eſſe.

De ſociis Gallorum extra Germaniam. §. 77. Major difficultas erat circa ſocios Gallorum extra Germaniam, Italos & Belgas. Nam id pertendebat Curtius: præſentes tractatus ad iſtos non pertinere; Salvium aliquoties declaraſſe, communes tractatus ad rationes duntaxat Suecorum in Germania ſpectare: non eſſe quod ipſi controverſias Hiſpanorum cum Gallis, Hollandiſque & aliis curent, aut ideo ſuum negotium differant. Nec alio ſenſu Cæſarem in hoſce tractatus deſcendiſſe; alias ipſum facile deprehenſurũ fuiſſe, duos communes tractatus pacis ſucceſſum impedire, ac Gallis inſervire, ad rem pro lubitu extrahendam, omnemque negotiationem turbandam. Unde præfracte negabat, ſe ſalvos conductus Italorum & Belgarum promoturum; neque ſibi neque Avauxio de hiſce huic loco agere injunctum, ſed ea Coloniam ſpectare: Pontificem & Venetos in contumeliam ſui accepturos, ſi iſta heic decidantur. Contra agnoſcebat quidem Avauxius apud Salvium; Italos & Belgas ad negotium Suecicum & fœdus non ſpectare; eoque Suecos ut iſtorum tractatus morentur non teneri. Sed quia Galliæ Rex citra Suecos Colonienſi tractatu nihil proficere poſſit, vehementer inſtabat, eam quoque cauſam Salvius in ſe ſuſciperet, nec prius Lubecam proficiſceretur; aut diem diceret, quam Galli ſalvos conductus pro iſtis obtinuiſſent, præſertim pro Belgis, quos veteres amicos atque ſocios Sueci non inſuper habituri ſint. Aſt mediatores acriter Salvium urgebant; iſta omitteret, cum Sueciam hac in cauſa qui extra Germaniam ſunt, non tangant. Haut eo ſecius tamen Salvius id negotium non ſtatim abdicare poterat, ob verba fœderis *conjunctim tempore*. Et quanquam apud Avauxium oſtendebat ex mera benevolentia citra obligationem id fieri; apud mediatores tamen velut per dictam clauſulam obſtringeretur, id negotium propugnabat. Scilicet quod neceſſarium videretur tanto arctius Galliam complecti, quo magis Cæſarei illam Sueciæ avellere nitebantur. Id ipſum tamen rem reddebat longe difficillimam, cum Curtius heic aures plane obturaſſet.

De die conventus. §. 78. Diem conventui quamprimum dici urgebant mediatores, & ipſe Curtius ſaltem circa finem menſis Auguſti; Avauxius contra circa initium Auguſti mandata ſuper ea re expectari à ſe ferebat. Sed cum intra id tempus nihil adferretur, jactabat diem ſe non nominaturum, niſi traditis prius omnibus ſalvis conductibus Vienna, & Madrito pro Germanis, Italis & Hollandis: quod circa initium ſequentis anni dubitabundus licet fieri poſſe dicebat. Salvius, uti juſſus erat, ante initium hiemis congreſſum incipi optabat, niſi Gallus obſtitiſſet, qui nullo id modo concedere volebat, antequam omnia diplomata adeſſent. Et cum oſtendiſſet Salvius, difficile fore præcipitante autumno Legatis Suecicis mare trajicere, aut terra iter per Daniam capeſſere; reponebat Avauxius; poſſe iſtos ante hiemem Stralſundam aut Wiſmariam ſe conferre, modo Lubecam non prius ingrediantur, quam dies Coloniæ ſit conſtitutus. Statim atque ſalvi conductus adeſſent, Coloniam ſe iturum; ad certum diem obſtringere ſe non poſſe; ſubinde ingerens verba fœderis, *conjunctim tempore*, ita ſententiæ ſuæ pervicax, ut Salvium ad paucos dies Lubecam excurrere poſſe negaret hoſpitiorum inſpiciundorum gratia. Tandem cum Salvius teſtaretur, poſt allatos omnes ſalvos conductus pro fœderatis Germanis ad locum tractatus accedendum, nec per fœdus amplius ſibi morandum; & quæ pro Italis & Hollandis à ſe hactenus dicta ſint, ex liberalitate profecta; Avauxius diu contendebat, Coloniam ſe non iturum, ni ſaltem Hollandi eodem proficiſcantur. Inde erumpebat; ſi Sueci Lubecam accederent, ſibi utique Coloniam eundum: verum Cæſari titulum negaturum, eoque tractatum utcunque remoraturum; id quod per fœdus liceat, ubi is ſolo Ferdinandi vocabulo notetur. 1638.

An propter moras Gallorum tractatus differendus. §. 79. Sic quo minus circa præviam negotiationem conveniri poſſet, motis per Gallos difficultatibus fiebat. Ac non immerito dubitabatur, ſi Sueci omnia quæ deſiderabant diplomata à Cæſare obtinuiſſent, & Galli nihilominus moras necterent, tractatusq; auſpicari tergiverſarentur; num ipſi Italos, Hiſpanos, & Hollandos utique morari debeant; & an non ſalvo fœdere denuntiare poſſint, ut ſimul cum Suecis & ipſi tractatus ordiantur; aut ſi nolint; Suecos haut eo minus initium negotio facturos? Id quod acriter ſuadebant Dani, ingerentes, Gallos in Suecorum gratiam ſua commoda non neglecturos. Et Rex ipſe jactabat, Suecos non minus à Gallis decipiendos, ac ipſe deceptus fuerit, cum bellum in Germania gereret; cui promiſſa ſubſidia non exſolverint; nec inter poſtremas cauſas ſuæ calamitatis fuerint. Et inclinabat quidem in hanc ſententiam Salvius, niſi diſerta è Suecia mandata obſtitiſſent. Nam quo fine moras necterent Galli in aprico erat, ut per Suecos Cæſarem ad Mare Balticum diſtinerent, quoad ipſi Hiſpanos in ordinem redegiſſent. Sed & quam tarde tractatus proceſſuri forent inde patebat. Nam extortis licet diplomatibus pro ſociis extra Germaniam; Cæſarei tamen Coloniæ iſta oſtenſuri, ſed non tradituri erant, quoad Gallus quoque diplomata pro ipſorum fœderatis, Lotharingo, aliiſque exhibuiſſet; quorum nonnullis titulum in controverſiam iſte vocabat. Curtius porro ut noſſet; num Salvius conventum obiturus eſſet, diplomatibus pro Hollandis ab Hiſpano non allatis; quæſtiones à Petro Wibio Holmiæ, & à Cleenio ipſi Salvio antea propoſitas recoquebat, ſcripto conceptum reſponſum expoſcens. Non obſcurum erat id fieri; diffidentiæ inter Suecos, Galloſque ſerendæ. Et ſi reſponſum plane abnegaretur, exclamaturus erat Curtius Suecos nihil aliud quam pacem extrahere; tum de prædicato Cæſaris in pacem ſtudio Sueci invidia belli onerandi; ac Ordines, Danusq; in ipſos concitandi erant. Igitur caute reſponſum concipit; ut neque Gallos offenderet, neque Cæſareis calumniandi anſam præberet. Per communes tractatus intelligi, quibus honeſta pax per univerſam Germaniam, & cum Suecia atque Gallia conſtituenda ſit: fœderatos non alios haberi, quam qui in Germania cum utroque Regno, ad ſacrorum & libertatis, bonique publici defenſionem ſe conjunxerint: quamprimum diplomata à Cæſare pro utriusque Regni Legatis atq; Agentibus, nec non utriusque fœderatis exhibita fuerint, more inter gentes recepto adornata, & uti à ſe propoſitum fuerit; tractatus pacis Lubecæ & Coloniæ ordiendos: quanquam præpoſterum & iniquum ſit, conventui certum diem poſtulari, antequam ſalvi conductus adſint; tamen ne in ſe mora ſit, Reginam conſtituiſſe ſub finem Septembris Legatos mittere, ſi mature diplomata afferantur: Avauxium deniq; ſcripto mediatoribus declaraſſe, ſtatim atque poſtulata diplomata pro fœderatis Germanicis adfuerint, ſe Coloniam cum Collegis profecturum; ac licet is certum diem non deſignaverit, penes Cæſarem eſſe tempus maturatis diplomatibus anticipare. Id reſponſum omnibus, qui pacem optabant, placebat; nec Avauxius queri poterat, quin idem fœderi ac declarationi ipſius congrueret. Et Curtius, licet non plane ad omnes ipſius quæſtiones quadraret, tamen eodem ſe adquieſcere teſtabatur, quod propius ad

1638.

rem accedi videat. Etſi revera extracti negotii invidia, quam hactenus in Suecos derivare ſtuduerat Curtius, eo reſponſo in ipſum revolveretur, penes quem fuerat poſtulata diplomata dudũ exhibuiſſe.

Curtius Regem Daniæ ad fœdus invitat.

§. 80. Inter iſtam negotiationem Curtius ad Daniæ Regem Glucſtadium proficiſcitur, nomine Cæſaris petens, circa tractatus pacis promovendos operam navare, ſimul Cæſari fœdere ſociari velit. Cui Rex; rem huc uſque haut proceſſuram fuiſſe, ſi Cæſar ſoli ſibi eandem commiſiſſet; ſe tamen pro virili anniſurnm, ac de eventu bene ſperare. De fœdere, qui Dano favebant, reſpondiſſe ipſum ferebant; in mediatorem pacis non cadere, ut alterutri ſe parti jungat. Etſi qui Curtium comitabantur ſpargerent; Regem declaraſſe, ni Sueci æquam pacem acceptarent, ſe Cæſari junctum vi iſtos ad eam compulſurum. Quo fine & ſtatim in Daniam ſe contulerit, cum Senatoribus deliberaturus. Addebatur, hac lege Curtium ipſi vectigal Glucſtadienſe *in perpetuum* aut ad *vitam* nomine Cæſaris promiſiſſe. *Iſtis non parum* fidei accedebat ex his, quæ paulo poſt *Daniæ* Rex per Chriſtianum Ulricum Gyldenlœvvium Holmiæ apud Rectores Sueciæ proponebat. Is pronum Cæſaris paci animum miris laudibus extollebat, miſſo Lubecam cum plena agendi facultate Curtio Comite declaratum; nec obſcure in Suecos culpam negotii non ſuccedentis conferebat. Per ſcrupulos circa præliminaria motos conventum extractum; Salvium negaſſe, quidquam ſibi in mandatis datum ſuſcipere, quod paci promovendæ faciat. Ni ſerio magis res agatur, tam ſalutare negotium plane intermoriturum. Hortabatur inde Reginam, conſilia eo dirigat, ut orbis perſpiciat, pacem ipſi cordi eſſe. Quod futurum ſit, ſi quæ objici poſſint difficultates ita moderetur, ut ne per eas tractatuum primordia impediantur. Tum ſi certos Legatos deſignet plenis mandatis inſtructos ad expediendam ipſam negotii ſummam: ac ut certus dies congreſſui Lubecæ præfigatur. Nam ſi quid adhuc circa præliminaria ſcrupuli reſtet, id ipſo tractatu commodius removeri poſſe. Honeſtius tractatus Reginam abrupturam, ſi deprehenderit Cæſarem minus candide agere, aut iniquas conditiones offerre; quam nunc conventum levi obtentu abnuat. Addebatur de ſtudio Regis circa pacem, & uti ipſi curæ ſit futurum, quo Reginæ æqua ratione ſatisfiat.

Dani apud Rectores Sueciæ propoſitio. 26. Aug.

Rectores Sueciæ etſi ægre ferebant iſtam culpam ſibi impingi; tamen diſſimulata offenſa oſtendebant; E conſiliis actionibusq; Auſtriacorum ſatis conſtare, quo ſtudio in pacem iſti ferantur; nec ſi de eo ipſi dubitent, ullum ſibi vitio daturum, qui cogitaverit, quid iidem obtentu tractatuum per aliquot jam annos moliti ſint. A ſe nihil magis optari, quam ut patria ſua & vicini honeſtis conditionibus quiete potiantur, nec idonea iſti fini media repudiaſſe. Salvium jam dudum ſat mandatorum habuiſſe; qui ſi forte novo ſcrupulo oborto huc relaturum ſe dixerit, haut ideo plenipotentiam ſuam abnegaſſe. Scrupulos circa ſalvos conductus à Cæſare ortos, qui cum ſuis Commiſſariis facultatem conceſſerit fœderatis Sueciæ cavendi, cur ipſe per ſe id facere detrectet? Si ſalvo faſtigio ſuo idem cum uno & altero Sueciæ fœderato pacem & fœdera concludere potuerit, cur alios pari dignatione ad præſentes tractatus admittere dubitet? Cur Sueciæ adhærentibus ſalvus conductus non exhibeatur, qui raro etiam inferioris conditionis hominibus negari ſolet? Regem pro æquitate ſua magis probaturum, quod Sueci ſuis ſociis caveri poſtulant, quam quod Cæſar circa idem tergiverſatur. Legatis mittendis moram non fore; ubi ſuper præliminaribus convenerit. Diplomatibus tuti commeatus allatis Salvium cum Avauxio circa nuncupandum congreſſui diem conventurum, & in Sueciam relaturum. Circa titulum Regem Galliæ difficilem non fore. Si quid remoræ adverſa pars injiciat, id Regem emendaturum, aut ſaltem alienum delictum ſibi non imputaturum.

Rectorum Sueciæ reſponſum.

1638.

Dani nova circa pacem tentamenta.

§. 81. Cæterum poſt digreſſos Viennam Lauenburgicos Daniæ Rex ſolus pacis moderamen videbatur affectare. Id quod & Curtius optabat, cui Penzius Comes perſuaſerat: Suecos non niſi Dani opera ſolo Germanico dimoveri poſſe, cujus id fieri quam maxime interſit. Quanquam igitur Penzius iſte & Cleenius non minus, quam Lauenburgici inter Curtium & Salvium hactenus mediatorum vice functi erant; poſt horum tamen diſceſſum ſemel atque iterum Reventlovium Cancellarium Hamburgum mittebat; velut de integro præliminaria adornaturum. In initio contendebat, ut tractatus citra ullos ſalvos conductus pro fœderatis inciperent; nam fortaſſe neminem eorum compariturum; & malle ipſos per Regios Legatos ſuam cauſam agi, quam diutius belli cum miſeriis conflictari. Quo tamen poſtulato deſiſtebat, poſtquam Salvius ipſi Ducis Bernhardi, Wurtenbergici, & aliorum literas oſtendiſſet, acceſſum ad tractatus poſtulantium. Inde proponebat, ut omiſſo peculiari diplomate Vinarienſis, & Landgravia communi ſalvo conductu contenti eſſent. Sed cum his præ aliis cautione opus eſſe oſtenderet Salvius, qui retentis hucusq; armis Cæſarem quam maxime irritaverant, etiam hoc poſtulatum omittebat; ſimul patiebatur vocabula *adhærentes*, & *veniant* diplomati inſeri, modo *nondum reconciliati*, & *per Legatos Regis* admitterentur; alia quippe ratione Cæſarem non conſenſurũ. Contra Salvius reponebat; Lauenburgicos ſpem habuiſſe Salvos conductus nullo diſcrimine inter Cæſari reconciliatos, aut minus obtinendi, & quod ipſi forte non poterunt, id Regem ſua autoritate confecturum. *Par eſſe Regem huic poſtulato* potius aliquid addere, quam detrahere, cum & ipſius interſit dignationem Ordinum Imperii gliſcere. Adhæc Reventlovius teſtabatur: Regem quantũ poſſit conniſurum. Sed ſi Cæſar flecti nequeat, petebat, ut eo adquieſceret, quod obtineri poſſit ne tot annorum labor ob unicam clauſulam non maxime momenti periret. Salvius cum crederet, ſi quid obtineri queat, id jam per Luneburgicos confectum, eoq; ſi quæ nunc annueret, ſibi non obfutura, paulo liberalius declarat; ſi utiq; à Cæſare nihil amplius extorqueri poſſit, Reginam eo contentam fore, quod Regi æquum videatur, quodque obtineri liceat; expreſſe tamen addita hac conditione, ut Legati Regii non minus unius quam alterius cauſam agant, idq; Ordinum juribus ac dignationi fraudi non ſit; ſeque cum Avauxio hæcce communicaturum. Id quod Reventlovius ambabus manibus amplectebatur. De die congreſſus utriq; videbatur ante Kalendas Novembris conſtitui non poſſe; quod & ipſum tamen Salvius ad Avauxium relaturus erat. Placebat quoque Hamburgum in Lubecæ locum ſubſtitui, quam peſtilentia inquinaverat. Aſt mox re cum Avauxio communicata, hic vocabulum *nondum reconciliatos* in diplomate nullo modo ferre volebat, utut omnes Gallorum fœderati, Dux Vinarienſis Colmaria, & pauca inſuper oppida cum Cæſare nondum in gratiam rediſſent. Unde poſtulabat, ut ſaltem res differatur quoad ipſe in Galliam ſcribere, & inde reſponſum accipere poſſit; tum ut dies congreſſui ad Kalendas Januarias ſequentis anni prorogetur. Salvio dubium non erat, quin ſat mandatorum Avauxius haberet, ut nova relatione opus non foret. Ac mirum erat nunc id vocabuli reſpui, cum Galli in prima ſalvi conductus formula *nondum reconciliatos* expreſſiſſent, ac à Suecis contendiſſent, ut ipſi hic contenti apud Venetos nil amplius urgerent. Et cum rationi nullum relinqueret locum Avauxius,

21. 28. Septemb.

Salvius paulo liberalius annuit.

Gallus in conceſſa à Salvio non conſentit.

vauxius, ſuſpicabatur Salvius à Gallis id agi, ut dum Sueci bello impliciti hærent, ipſi ſe inde extricent. Quia autem Avauxius antehac ſermone & ſcripto declaraverat, quamprimum diplomata tuti itineris allata eſſent, ſe Coloniam profecturum: igitur negotio promovendo nihil aptius judicabat, quam urgere, ut iſta ocyus adferantur; ſperans Avauxium ob id vocabulum *nondum reconciliatos* eadem non rejecturum.

Rectorum Sueciæ ſuper Gallorum tergiverſatione ſententia.

§. 82. Iſthæc Gallorum tergiverſatio Rectoribus Sueciæ haut modicam curam injiciebat, qui & ante id incommodi ratihabitionem fœderis Gallici ſecuturum metuerant, & ideo tamdiu eandem extraxerant. Quanquam igitur per fœdus non tenerentur Galliæ ſocios extra Germaniam morari; Salvio tamen injungebatur, quantum res ferret conniteretur, quo ſuper utriusque tractatus præliminaribus Hamburgi tranſigeretur, ac ut Avauxio de induſtria moras nectenti poſtulati ſui iniquitatem demonſtret, & ad maturandum negotium eundem incitet. Enimvero ſi hiſce nihil proficeretur, altæ indaginis quæſtio erat, num hoc caſu utiq; ad tractatus cum hoſte absq; Gallis foret deſcendendum; Galli equidem id citra violationem fœderis fieri non poſſe contendebant. Nam utut fœdus ad ſolos in Germania fœderatos reſtringatur; addi tamen, Suecicos & Gallicos tractatus *ſimul & eodem tempore* ſuſcipi debere, nec Suecos Lubecæ prius, quam Galli Coloniæ negotiationem ordiri poſſe. Galliam autem nec velle nec poſſe tractatus auſpicari, quam ſalvo conductu pro omnibus ſuis intra & extra Germaniam ſociis obtento. Eoq; & Sueciam hucusque expectare utique teneri. Sed & ſi Sueci ante Gallos pacem concludant, Cæſarem copias ſuas Hiſpanis auxilio poſſe mittere, & ita obliqua ratione pacem Germanicam violare. Quo caſu cum Regina teneatur bellum in Cæſarem inſtaurare, ſatius eſſe id incommodi prævertere, & Germanicam pacem non concludere, niſi eadem ſimul cum Hiſpanis, Belgis, & Italis inita. Enimvero ex adverſo patebat, nunquam Sueciæ Rectoribus id conſilii fuiſſe, ut tantis ambagibus & infinito bello in *aliorum* gratiam ſe obſtringerent, ſuamque pacem tot difficultatibus implicarent. Nam Lubecæ ipſis una pax cum Cæſare erat adornanda. Sed Gallo Coloniæ ſex tractatus abſolvendi cum Cæſare, cum Hiſpano, cum quibuſdam Italiæ Principibus, inter Hiſpanos & Hollandos inter Cæſarem & aliquot Italos Principes, inter Hiſpanos & quoſdam Italos. Et quanquam optabant ob Chriſtiani orbis tranquillitatem omnes hosce tractatus cum Lubecenſi pariter inchoari & abſolvi; tamdiu tamen bello implicari, quoad iſti omnes perficiantur, & ad id obligatos ſe profiteri, arduum nimis erat. Ac ſuperiore hieme cum Avauxius Suecos ad iſthoc adſtringere vellet, Salvio id abnuenti ceſſerat. Sane non niſi conjunctim cum Gallia tractandum erat; ſed ea conjunctio non latius porrigebatur, quam ipſa fœderis obligatio, quæ Suecos hautquidquam ſtringebat ad bellum Hiſpanis aut Italis faciendum. Unde nec Sueci Hiſpanicos aut Italicos tractatus morari tenebantur, ſed ſtatim atq; Gallus idonea diplomata pro ſe & fœderatis Germanis accepiſſet, vi fœderis Sueci tractatus ordiri poterant, & Gallus ſimul Germanicam negotiationem auſpicari debebat, quamvis cæteris tractatibus nondum inſtitutis. Et licet fœdere cautum eſſet, ut unus tractatus ab altero dependeret, & ita uterque inter ſe connexus eſſet, ut aut neutrobi, aut utrinque pax confieret; id tamen ad materiam fœderis erat accommodandum, quæ ad ſolum cum Cæſare bellum in Germania pertinebat. Alias enim Suecis omnes quoque tractatus Colonienſes ſubſcribendi atque præſtandi forent. Ne autem Cæſar directe aut oblique pacem violet, peculiari capite caveri poſſe. Ac ſi præter ſpem id contingat, Reginæ pacem præſtandam incumbere. Igitur Sueci ex fœdere poſt exhibita ad ſocios Germanicos neceſſaria diplomata Gallos plura tergiverſantes audire non tenebantur; ſed ſi iſti ſimul ad tractatus pervenire nollent, vel ſoli tractatus ordiri poterant. 1638.

Sueci à Gallis disjungi nolunt.

§. 83. Enimvero alia conſideratio interveniebat, ob quam à Gallia tractatus pacis haut ſejungere, ut ut ad iſthoc non tenerentur, conſultum videbatur. Nam ſi à Cæſareis adhibitus agendi modus, & quæ conſilia in Polonia & alibi agitabantur, expenderentur, & inter ſe conferrentur, patebat Cæſareos inani pacis jactatione auram popularem captare, & Suecos à Gallis divulſum ire. Ac licet cum Cæſare tractari inciperet, eventus tamen negotii incertus erat. Contra tractatu absque Gallis ſuſcepto etſi hoc caſu fœdus non violabatur; hi tamen iſtud utique abruptum queſturi erant, ſubſidiis aliisque promiſſis negatis. Quod ſi Cæſar ipſos ludificaret, ut tractatus re infecta ſolverentur, Gallica auxilia perierant, & belli moles gravior quam antea incumbebat. Ita ab hoſtibus illuſi, ab amicis deſtituti & avulſi, fama conſumta majori quam antea periculo ſe induerant, ac hoſtium machinationibus per imprudentiam ſe præbuerant. Ne igitur certum pro incerto amitteretur, placebat caute procedere, & inſidioſum conventum Gallia nondum parata haut præcipitare, hujusque poſtulata non ſegnius quam propria urgere, ac ſi quæ difficultates inciderent, tractatus potius differre, quam Galliæ ad abrumpendum fœdus, & ſubtrahenda ſubſidia anſam præbere. Et quanquam Belgæ ab ipſis non petierant, ut hiſce tractatibus ſui mentionem facerent; tamen culta diu cum ipſis amicitia, & quæ in eorum conſervatione vertebantur Regni Sueciæ rationes poſtulabant, ut hac occaſione affectum in eos teſtarentur.

Id quod Dano diſplicet.

§. 84. *Dano, cum de iſthac Suecorum ſenten*tia intelligeret, ea hautquidquam probabatur, velut priori ipſorum declaratione parum congruens. Idque per Petrum Wibium ſignificat, addito, ſe 10. Oct. ſperare *ipſos* declaratione ſemel facta ſtaturos, nec conceſſuros, ut ullo injecto ſcrupulo tam ſalutare negotium impediatur. Cui reſponſum: Quanquam 15. Nov. alii quam Germani fœderati ad Lubecenſes tractatus haut ſpectent; tamen quia per fœdus tractatus non niſi conjunctim ſint inſtituendi, & Galliæ Rex absque ſociis, præſertim Hollandis, negotiationem ſuſcipere nequeat; placuiſſe Reginæ ad omnia pacis obſtacula removenda, & ut fœderi Gallico ſatisfaciat, per Legatum ſuum inſtare, ut à Cæſare & Hiſpano pro Galli ſociis diplomata exhibeantur, quo tractatuum initium pariter fieri queat. Qua in re adverſarios non difficiles fore ſpes ſit, quod prætenſioni ipſorum nihil inde decedat, & jam ante ſalvi conductus inter Hiſpanos Hollandosque uſu recepti ſint. Unde qui iſtos nunc abnuat, ſuſpicandi anſam præbere, velut pacem ſerio non quærat. Atque id negotium uti Rex promovere vellet, petebatur. Aſt Salvius cognita Reginæ ſententia ſat prævidebat, quam difficile ſibi futurum eſſet declarationem Dano nuper factam retractare, & culpam dilatæ pacis, quam Cæſarei oblatis diplomatibus à ſe amolitum ibant, declinare. Et quia per ſolos Gallos ſtabat, quo minus diplomata acceptarentur, nihil ſuperaret, quam maximam invidiæ partem in hosce derivare.

Danus diplomatum miſſionem urget.

Cum igitur Daniæ Rex Salvii declarationem ex Reventlovio cognoviſſet, inſuper habitis, quas iſte addiderat, conditionib⁹ eam velut puram arripit, ac ſtatim ad Cæſarem refert; petens ut diplomata ad priorem formulam, litigioſa illa vocabula complexam, transmittantur. Et quia ſpes fiebat propediem iſta adfore, proximum erat, ut apud Suecos diplomata pro Moguntino &

1638. 4. Oct. Brandeburgico Electoribus ad Lubecenſes tractatus deputatis expediri curaret. Id Rex Salvio per literas ſignificat, monens, ut parcendo tempori Legati è Suecia quamprimum in viam ſe dare velint. Aſt Salvius cum Regem id agere ſentiret, ut poſt exhibita diplomata tractatus cum Suecia Gallorum ingratiis ſuſciperentur, iſtis conatibus obviam iturus, Reginæ voluntatem ipſi denuntiat; & quia conjunctim cum Gallia tractandum erat, hæc autem

6. Nov. niſi ſalvo conductu pro Belgis exhibito tractare abnuebat, à Rege petebat; operam daret, ut iſte ad formulam, quam ſimul transmittebat, conficeretur, ne Gallis prætextus ſit poſt allata ad Lubecenſes tractatus diplomata Sueciam diutius detinendi.

11. Nov. Iſta enim vero Rex reſpuere: Belgis ſe amicum, & ſi id petatur, quævis officia exhibere paratum, quod citra fraudem præſentium tractatuum fieri poſſit. Sed iſtorum cauſam per Suecorum cum Gallis fœdus Coloniam ſpectare, nec ab Hollandis, aut Hiſpanis unquam mediatoris munus ſibi impoſitum; & cum Gallicum fœdus ſocios tantum Germanicos ſpectet; id negotii Salvium non tangere. Unde ſe circa Hollandicum diploma ſatagere non poſſe ſalva dignitate, & citra remoram negotiationis jam longius progreſſæ. Alias ſemel conventis ſe inſiſtere, & quantum in ſe eniſurum, ut allatis à Cæſa-

14. Nov. re diplomatibus pax longius ne protrahatur. Cui Salvius aliis literis prolixius demonſtrat, quare ſibi tractatus ordiri non ſit integrum, quoad diplomata pro Hollandis ſaltem ſint exhibita; quorum maturationem Regi commendat.

Salvus conductus Cæſareus adeſt. §. 85. Viennæ cum initio conſtituiſſent ob vocabulum *nondum reconciliatos*, quod omittere nolebant, nulla potius peculiaria diplomata, quam commune pro fœderatis dare; poſt intellectam è Dano Salvii declaratione ſententia mutata malebant commune diploma pro fœderatis, & duo peculiaria pro Bernhardo Duce, & Landgravia tradere. Ea Hamburgum ſub finem Novembris ad Legatos Cæſareos transmittuntur, aliis in uſum Gallorum pari formula Coloniam allatis. Iſtis inſerta erant voca-

Ejus vitia. bula *Adhærentes*, & *veniant*, de quibus Salvius monuerat, non minus quam tantopere hactenus exagitata, *per Plenipotentiarios Reginæ, & nondum reconciliati*. Sed ſatius fuerit eorum formulam integram heic inſerere. *Ferdinandus* III. &c. *Univerſis & ſingulis, quorum intereſt, aut quomodolibet intereſſe poteſt, notum teſtatumque facimus, Nos, ad inſtantiam Sereniſſimæ Reginæ, Regnique Sueciæ, conſenſiſſe, prout vigore harum conſentimus, ut omnes & ſinguli ſuæ Serenitatis fœderati Status* & Adhærentes per Germaniam, Nobis nondum reconciliati, *qui negotia ſua in futuro inter Nos, dictamque Reginam Tractata Pacis* per Plenipotentiarios Serenitatis ſuæ *peragere voluerint, ſecure Lubecam vel Hamburgum* veniant *vel mittant, & ut tam ipſi, quam qui mittentur, ſecure ibidem ad finem Tractatus commorentur, & res ſuas peragant, & ſecure viciſſim ad ſuos quiſque revertantur, & ut ipſi quoque Eorum mandatarii, una cum Comitatu, Miniſtris, Nunciis, ac Tabellariis, ultro citroque eo nomine mittendis, tam quoad perſonas quam res & bona omnimoda hac ſecuritate & libertate inviolabiliter fruantur; Verbo imperatorio & Regio promittentes, hoc ſalvo Conductu generali ſingulos Eorum in ſpecie æque tuto ac ſecure fruituros, ac ſi nominatim hic inſerti & expreſſi eſſent. Quæ quidem ſecuritas ut eo commodius ad unumquemque eorum perveniat, parem autoritatem transſumtis hinc apographis, quæ Autographo huic ipſi debetur, tribuimus; ex abundanti inſuper daturi noſtris ad dictum Tractatum conſtitutis, & conſtituendis Commiſſariis plenam poteſtatem, ut, ſi ita poſtulatum fuerit, nomine noſtro ſingulis eorum ſingulos ejuſmodi ſalvos Conductus in optima forma dent ac diſtribuant. In quorum fidem præſentes, manu noſtra ſubſcriptas, ſigillo noſtro Imperatorio firmari juſſimus. Datum in Civitate noſtra Viennæ, die decima quarta Novembris Anno Milleſimo, ſexcenteſimo, trigeſimo octavo,* 1638. *Regnorum noſtrorum, Romani ſecundo Hungarici decimotertio, Bohemici vero undecimo. Ferdinandus. V. Conr. Hiltprandt D. Ad Mandatum ſac. Cæſ. Majeſtatis proprium. Joan. Walderode.*

Addebatur catalogus eorum, quibus diploma iſtud prodeſſe deberet, longe minor, quam qualem Salvius exhibuerat, omiſſis præter alios etiam Electore Palatino, & Wurtenbergico Duce. Ita incluſis paucis reliqui omnes excluſi intelligebantur. Cum igitur Daniæ Rex Salvio denuntiaſſet, Diſceptatio ſuper ſalvo conductu. diplomata nunc adeſſe, & diem conſtitui poſtulaſſet hiſce invicem permutandis, & auſpicando tractatui; moleſta hunc inter & iſtum oriebatur diſceptatio. Danus jactabat; Cæſarem ſalva dignitate & propria ſecuritate non poſſe permittere, ut omnes, qui cum Cæſare in gratiam redierint, Ordines cum inimicis Regnis iterum conjungantur; multo minus ut cum ſubjectis ſibi velut pro tribunali diſceptet, & apud exteros Reges cauſam dicat, quod de conſilio omnium Ordinum unus & alter contumacis malitiæ ſubditus pœnas dederit. Magis decorum fore Reginæ, ſi ſua tantum negotia curet, idque Cæſarem æquiore animo ferre poſſe. Contra Salvius demonſtrare, quantum præjudicii rebus Proteſtantium fiat, ſi pax Pragenſis à Regina oblique adprobetur, & qui reconciliati vocantur, in hiſce tractatibus prætereantur, quorum multi enormiter læſi ſint, uti Wurtenbergicus & alii; qui æque opus habeant patrocinio, quam nondum reconciliati. Nec ullum deinceps remedium fore id jugum, quo nunc premuntur, excutiendi, ni hæc occaſio arripiatur. In eo Succorum exiſtimationem & conſcientiam verti. Sed & Curtium jam ante conceſſiſſe, ut Ordines per ſe ipſos poſſint agere; qui non ſint appendices, ſed ſocii fœderis, quorum dignitati, imo naturali & gentium juri repugnet, ſi non audiantur. Non quæri novos in Imperio tumultus, nec Cæſarei faſtigii decrementum, ſed æquam & honeſtam pacem. Sed & in peculiaribus diplomatibus omiſſo juſto titulo non niſi *Dux Bernhardus Vinarienſis*, & *Amelia Eliſabetha Landgravia Haſſiæ* exprimebatur. De quo cum Salvius moneret, Dani ferebant; ita uſu receptum, ut Cæſar ſubditis arma adverſus ipſum gerentibus titulos ſuos non tribuat. Id quod tamen formulæ utrinq; conventæ adverſabatur; & ferendum non erat iſtos ita contemtim haberi, velut viles quoſdam homines & facinoroſos. Denique addebant Dani; Regem pro Hollandis nihil operæ ſuſcipere poſſe, niſi ab ipſis rogetur.

§. 86. Poſt longam diſceptationem cum Dani animadverterent, Salvium diplomata ita ſimpliciter Temperamentum à Dano propoſitum. non acceptaturum; proponebant, ut is interpoſita proteſtatione ſibi caveret; hac acceptatione Pragenſem pacem non adprobari, ac nihilo ſecius tam reconciliatorum quam cæterorum cauſam à ſe agendam, quod pleriq; iſtorum læſi judicarentur; utque id dignationi Ordinum fraudi non ſit, ſi non per ſe ipſi cum Cæſare tractare poſſint. Addebant, Regem hancce proteſtationem æquam judicare, eamq; bono Ordinum aſſerere velle. Hac ratione Suecos favorem ſibi Ordinum pignerare, invidiamque Cæſari facere, ac deſtinata ſua obtinere; & Ordinibus perinde eſſe, Regina an ipſi tractent, modo ſibi conſulatur. Sed ſi Regina id abnuat, Cæſareos gaviſuros, gratia ſibi apud omnes conciliata, Ordines indignaturos, ob rem tam modicam bello ipſos diutius premi: Regi tædium morarum ſubiturum: Reginæ invidiam incubituram; omnia in periculoſum ſtatum ruitura. Ad extremũ rogabant, diplomata ea conditione admitterẽtur, ut interim quoad dies convent' ceſſiſſet, de eorundem emendatione

1638. agi poſſet;& ita citra moram ad diem conventui deſignandum deſcenderetur. Enimvero quo minus hoc temperamentum non ſane abſurdum admitti poſſet, conjunctio cum Gallis obſtabat. Unde Salvio hac de re cum Avauxio communicandum erat; qui nihil aliud deſiderabat, quam quod vocabulum *nondum reconciliati* inſertum legatur, quod ne toleraret, preſſe ſibi injunctum ſit. Et quia Vinarienſi atque Landgraviæ debiti tituli denegati ſint, nec de Hollandorum diplomate quidquam audiatur, Cæſarea diplomata non acceptari petebat. Et quanquam Salvius variis rationibus perſuadere ipſi niteretur, vocabulum iſtud tanti non eſſe; cum Galliæ non ſint alii fœderati, quam non reconciliati, ejusque adeo nihil interſit, id omittatur an minus: nihil tamen horum probare is volebat, ſubinde ingeminans; firmiter modo perſiſteret, Cæſarem ut id quoque concedat utique adigendum. In iſto bivio conſtitutus Salvius neq; cum Avauxio aſperioribus verbis expoſtulare volebat, quoad videret, quã promtè à Gallis ſubſidia exſolverentur, accedentibus quoque Reginæ mandatis, ut citra Gallorum conſenſum nihil decerneret. Neq; tamen Danum irritare conſultum ducebat, præſertim cœpto tunc Luneburgi conventu Inferioris Saxoniæ, ubi prout nunc adverſus Regem ſe declararet, conſilia vel ad conjunctionem Saxonum cum Cæſare contra Suecos, vel ad promotionem pacis, aut neutralitatem inclinatura erant. Igitur tandem Danis demonſtrat; penes Reginam & ſe non ſtare, ſed penes Gallos & Avauxium, quem denuo ad temperamentum aliquod admittendum, aut nuncupationem certæ diei permovere conaturus ſit. Interim Rex in integro rem teneret, & Cæſari quantum poſſet correctionem diplomatum perſuaderet.

Id per Gallos admitti non poteſt.

Danus Suecis magis fit ſuſpectus.

§. 87. Dum iſta agitantur, Daniæ Rex Suecis indies magis ſuſpectus fiebat, immodici in Cæſarem ſtudii. Jactabatur ab ipſo ejusque miniſtris; Hollandos & Italos ad fœdus Suecorum cum Gallis nihil ſpectare; ſi hoc obtentu Sueci pacem extrahant, Regem junctis cum Cæſare viribus Suecos ad eam amplectendam compulſurum. Miſeriis Germaniæ tandem aliquando ſubveniendum. Satius eſſe qualemcunque pacem habere, & reliqua tempori emendanda committere, quam exteris prædæ exponi. Cæſarem in pacem pronum, quam ſoli Sueci remorentur in Gallorum gratiam, quorum interſit Germaniam nunquam tranquillari. Igitur utile fore Suecos Germania dimoveri. Conſumtam Regis patientiam, & ad alia ipſi conſilia deſcendendum. Satius eſſe in aperto bello, quam tali ſtatu vivere. In Suecia militari ætate exhauſta, præter ſeneciones, fœminas, & pueros neminem ſupereſſe; ut non ſit, quare tantos ſpiritus Sueci gerant.

Salvii cum Danis diſceptatio. 4. Dec.

§. 88. Porro Rex inſuper habitis, quæ Salvius circa diplomata Cæſarea monuerat, ab hoc ſtatim poſtulat; ut diem tractatibus inchoandis dicat, quo facto diplomata invicem permutari poſſe. Curtium enim de amovendis omnibꝰ ſcrupulis confirmaſſe, cui ipſe plenam fidem adhibeat. Cæſarem circa omnia, quæ ad promovendos tractatus ab ipſo poſtulata fuerant, facilem ſe exhibuiſſe. Unde cum Salvius ferre non poſſet, Danum velut pro tribunali ſecundum Cæſarem calculum ferre, Suecosque protractæ pacis damnare, Regi prolixe reſpondet: Moram honeſtæ & tutæ paci non à Suecis, ſed unice à Cæſare allatam. A Suecis omnia, quæ conventui ordiendo faciunt, citra tergiverſationem exhibita; contra poſtulata ſua quantumvis æquiſſima à Cæſare vario obtentu eluſa. Vitia diplomatum fidem facere, Cæſarem haut omnes ſcrupulos amoviſſe, ut is ita plane abſolvi, Regina damnari mereatur, ſi hujus Legati tam fragili fundamento diem conventui nuncupare dubitent. Cum Cæſar poſt tot diſceptationes novos ſubinde ſcrupulos moveat, veteres recoquat, ſat indicare, pacem ſibi cordi non eſſe, ſed potius ut dominatum ſuum in fraudem omnium Europæ ſtatuum firmet. Addebat; ne ægre ferat Rex modicam adhuc dilationem poſtulari, ſed potius autoritate ſua ad removenda omnia obſtacula utatur. Haſce literas Salvius ipſe Reventlovio, & Cleenio tradebat, velut privato ſermone de minacibus Danorum in Suecos dictis tangens; quas iſti juſto aſperiores cenſebant, & quibus aperte nimis Regi contradiceretur. Eaque de re apud Anglicum Legatum Rovvium querebantur, confirmantes, Regem graviſſime offenſum iri, & negotium pacis plane abjecturum. Id quod Rovvius per Ruſtorfium Salvio ſignificat, *ut literas iſtas aliis lenioribus* comitetur; addito, Regem Cæſari ſcripto promiſiſſe, ſi tractatus non ſucceſſerit, ſe armis ſumtis cum hoc adverſus Suecos junctum iri: Cæſarem viciſſim prorogationem vectigalis Glucſtadienſis conceſſiſſe. Igitur Salvius priores literas excuſat, 15. Dec. velut quibus hautquidquam Regi contradicere voluerit. Nam Cæſarem quidem circa illa annuenda facilem forte fuiſſe, quæ Rex deſideraverit; Reginæ poſtulata locum perinde non inveniſſe. Rogabat ne ſibi imputetur, quod negotium pacis non ita expedite ſuccedat, ſicuti fieri poſſit, ſi Regina Gallico illigata fœdere non foret. Se apud Avauxium nulli operæ parſurum, ut quamprimum dies conventui inchoando definiatur.

10. Dec.

Status pacis circa finem anni.

§. 89. Is ſtatus tractatuum pacis erat circa finem anni. Inter mediatores Lauenburgici Viennæ initio dilati fuerant, quoad Curtius de facie rerum propius exponeret. Hic cum de Salvii erga Danum declaratione nuntiaret, formulæ à Regiis Legatis conceptæ fruſtra erant. Et aperte jactabant Lauenburgici, quod vocabula *nondum reconciliati, & per regnorum Legatos* diplomati inſerta fuerint, id unice Daniæ Regi in acceptis ferendum; qui facile id poſſe admitti judicaverit: ſe quidem culpæ heic immunes eſſe. Incuſabant Salvium quod cum de alternativa propoſuiſſet, poſt per Danorum negotiationem eadem deſtiterit, & communi diplomati adquieverit. Contra Cæſarei neglectis Lauenburgicis non alii quam Danicæ mediationi ſe videbantur addixiſſe, quod ſperarent, Cæſarem Dani opera lautiores conditiones adverſus Suecos obtenturum, cujus maxime interſit, Suecos quam tenuiſſima ſatisfactione in Germania potiri. Ac ſi Suecia oblatas conditiones reſpueret, ſperabant ſe effecturos, ut Danis Suecisque bello implicitis Cæſar res Germaniæ pro lubitu temperare poſſet. Quod conſilium Curtius vehementer urgebat. Qui &, cum Penzius poſtremum Legatos Regis ad diem conventus nominandum impelleret, Hamburgum ipſe accedebat, non quod non prævideret ob incumbentes tunc difficultates nihil effectum iri, ſed ut apud Ordines Inferioris Saxoniæ eo ſpecioſius jactare poſſet; ſe usque eo deſcendiſſe, ut fœderatis Regibus ad pacem permovendis Hamburgum ipſe adierit; Ordinesque tanto acrius ad bellum in Suecos ſumendum ſtimularentur. Qui tamen idem, cum de capto Briſaco innotuiſſet, dixerat; Cæſarem ſalva dignitate longum intra tempus ad tractatus accedere non poſſe. Alias Sueci Cæſarea diplomata facile admiſiſſent, interpoſita proteſtatione, diemque conventui dixiſſent, niſi Avauxius obſtitiſſet, à quo per fœdus in tractatibus pacis Salvius disjungere ſe non poterat. Qui & in declarationibus ſuis ſemper ad communicationem cum iſto provocaverat, easque conditionibus circumſcripſerat, ut via ſemper pateret ad emendandum, quæ tempus rerumque conditio, aut ſuperiorum juſſa corrigi jubebant.

1638. In conventu Colonienſi acta.

§. 90. Quæ Coloniæ iſto anno circa pacem agitabantur, hæc fere erant. Declaraverat Galliæ Rex Ginetto Cardinali Pontificis Nuncio, ſe Legatos Coloniam non miſſurum, ni Hungariæ Rex omnibus ipſius fœderatis ſalvos conductus exhiberet, & cumprimis Germaniæ Principibus; ac ni pro Belgis juſta forma Hiſpanus eoſdem expediret; id quod hactenus obtineri non poterat. Tandem Ginetto diligenter inſtante Cæſar promittebat, ſe Legatis ſuis Coloniæ in mandatis daturum, ut etiam pro Germanis Principibus diplomata tradant; ea tamen lege, ut horum deputati omnia per Legatos Regios agant. Unde ſpem concipiebat Ginettus de negotii ſucceſſu, quod Rex promiſiſſet, ſi fœderatis ſuis diplomata tradita forent, ſe quoque ſalvos conductus pro Cæſareis Legatis, tum Legatos Coloniam miſſurum. Sed quia metuebat, ne moti circa formulam diplomatum & plenipotentiarum ſcrupuli tardius hinc inde ſcriptitando tollerentur, per Nuncium Pontificis in Aula Gallica proponit, ut ſi Rex utique ante diplomatum traditionem Legatos Coloniam mittere nolit, alium ſaltem miniſtrum cum plenipotentiæ & ſalvi conductus formula ablegaret, qui præſens cum Cæſareis & Hiſpanis Legatis iſta omnia adornaret, ac tandem ea permutaret, amputandis moris, & ut Legati ſtatim ad pacis negotium accedere poſſent. Id quod Rex annuebat, modo conſtaret, Cæſarem & Hiſpanum ſuis Legatis injuncturos diplomatum formulam exhibere, & rite examinatam demum permutare. Paulo poſt Grotio, qui Lutetiæ nomine Reginæ Sueciæ ſuper maturandis tractatibus inſtabat, Rex demonſtrabat; ſe litem, quam Ferdinando ſuper Cæſareo titulo moverat, remiſſurum, ſi iſte pro utriusque Regni fœderatis, & adhærentibus Salvos conductus dare velit. Sed cum Grotius inſtaret: opera daretur, ut iſtis aut eorum Deputatis cum Legatis Cæſareis per ſe agere liceat; reponebatur, circa id fruſtra hactenus laboratum, & ſi denuo idem moveatur, inutilibus moris occaſionem præbitum iri. Quod & Grotius tandem admittebat, cum id, quod Cæſar contendebat, & Gallus jam annuerat, Reginæ citra fraudem videretur; quin ex dignitate potius futurum, ſi ſociorum negotia, per ipſius Legatos

6. Dec. peragerentur. Mittebantur tandem Coloniam à Cæſare diplomata pro Legatis Regiis & fœderatis, eadem cum Suecicis formula; quorum exemplum à Ginetto Hamburgum transmiſſum Avauxius magis fere probabat, quam à ſe ipſo conceptam formulam, & præter vocabulum *nondum reconciliatos*, nihil deſiderabat. Sed quæ pro Hollandis transmiſſa erat formula non ſatisfaciebat. Nam etſi Hiſpani rebelles ipſos non vocarent, quod ipſi cupiebant, ſed Hollandi adſpernabantur; tamen neque liberos populos eoſdem declarabant, uti Hollandi poſtulabant, Hiſpanis abnuentibus: ſed temperamento quodam ipſis ſub communi *vocabulo fœderatorum Regis cavere volebant. Sed quia tractatu induciarum alia formula horum* Legatis cautum fuerat, nunc poſtulari ab ipſis non poterat, ut diverſam admitterent. Igitur rejecta iſta formula petebatur, ut quæ tractatu quondam induciarum data fuerat, in præſens repeteretur.

Super induciis acta.

§. 91. Super induciis paucula iſthoc anno movebantur. Propoſuerat eas ab initio Pontifex. Inde juſſu Reginæ de iiſdem Hugo Grotius Lutetiæ cum Chavignio ſententias contulit. Ubi hic mirum ſibi videri ferebat, quod Sueci ſperare auſi forent, tantundem ſubſidiorum à Rege per inducias ſe accepturos, quam bello promiſſum foret; cum illæ in longum tempus ſint ineundæ, & multo minus expenſarum quam bellum requirant. Cui Grotius; Induciis bellum non tolli, nec Sueciam onere levari; quin hoc gravius forte incubiturum; quod retinenda per Germaniam loca juſto fere exercitu ſint inſidenda, ſublata ex hoſtico tributorum materia. Chavignius cenſebat; conveniri invicem poſſe, quo copiarum numero limitanea utrinque loca ſint firmanda. Grotius contra; id Suecis æque intutum atque Hollandis, qui ſuis induciis neceſſum judicaverint ſtipulari, ut integrum ſibi foret, quot vellent copias cuſtodiendis finibus retinere; eoque Henricum IV. Regem ſubſidia illis induciarum tempore numeraſſe citra imminutionem, quæ per bellum dederat. Cum Chavignius exciperet; haſce inducias tanto tutiores fore, quod qui eas inirent, plures, viribusque validis forent, ut hoſtis non facile illas infracturus ſit: regerebat Grotius; loca, quæ Sueci retenturi ſint, ita longe à ſociis ſuis diſſita, ut non horum; ſed Sueciæ viribus ſecuritas illorum nitatur. Tandem Chavignius ducenties mille unciales annuos offerebat, multis infinitas Regis expenſas memorans: & longius videbatur proceſſurus, niſi quidam Petrus Smaltzius, qui mandata Grotio è Suecia attulerat, vana in hunc æmulatione Gallicis miniſtris ſpem feciſſet: Reginam de poſtulatis ſuis aliquid remiſſurum, ac mandata Grotio data prodidiſſet. Injungebatur poſt Avauxio, ut cum Salvio Hamburgi de induciis tractationem ſuſciperet, non plus tamen quam ducenties mille unciales offerret. Quam ſummam cum Sueci adſpernarentur; inutile habebatur de iſtis agere; cum præſertim præliminaria pacis ferverent, quæ facilius, quam induciæ, proceſſura videbantur, cum hæ tamen bellum duntaxat ſuſpenderent, & velut adpararent. Quanquam autem Richelius credebatur inducias, quam pacem malle, quod pace reditus Reginæ matris evitari non poſſet, quem ipſe magnopere metuebat; & quod per inducias Lotharingiam, & alia Gallis occupata loca retinere cupiebat, quæ pace reſtituenda forte erant: Ordines tamen Germaniæ cenſebant, inducias certiſſimum ipſorum exitium poſt ſe tracturas. Unde & Suecis illarum tractatus declinandi videbantur, quoad ulla ſpes pacis obtinendæ ſupereſſet.

§. 92. Eodem anno Daniæ Rex per Petrum Wibium Holmiæ poſtulabat, ut præſidium Suecicum Wiſmaria deduceretur, obtentu periculi, quod Arctois Regnis immineat, ſi quis extraneus eum portum in poteſtatem redegiſſet. Id Cæſarem Hiſpanumque jam dudum varias per artes agitaſſe. Eadem Dux Meclenburgicus ingerebat. Enimvero Rectores Sueciæ contra oſtendebant; eam ipſam non poſtremam fuiſſe cauſam belli à Guſtavo Rege quondam moti, quod animadverteret, inſeſſa Wiſmaria fundamentum ab Auſtriacis poni Septentrionem infeſtandi; nec eo tempore aliud medium malo illi antevertendo fuiſſe. Eo minus nunc conſultum, id oppidum Meclenburgico cuſtodiendum credere, nutibus Cæſaris obnoxio, & cui de ſua ditione nondum ſatis ſit cautum. Ei forte ad tempus à Cæſare caveri poſſe, illudendis aliis. Sed ubi occaſio arriſerit deſtinata ſua exſequendi, vetera in ipſum, Pomeraniæque Ducem edita exempla facile repetiturum. Neque enim temporibus licet paululum mutatis conſilia & deſtinata apud Auſtriacos & Hiſpanos ideo alterari. Reginam inſuper bello adhuc urgeri à Cæſare & veterum parte ſociorum; quæ abſurde factura ſit, ſi ſpecioſis promiſſis capta, quæ manibus teneat, amittere, & ultro in anguſtias ſe redigere velit. Recenti ſpecimine adparere, quid præſidium Ducis Roſtochio impoſitum Suecis profuerit, quo Guſtavus Rex ultro ceſſerat. Has ob rationes poſtu-

Danus Wiſmariam evacuari poſtulat.

lata

lata Dani abnuebantur, iſque rogabatur; vitio Reginæ non verteret, ſi ejuſmodi cautioni non fidat, & commoda ſua è manibus ſibi extorqueri haud patiatur, quoad tuto id à ſe fieri poſſe adpareat.

Danus copias conſcribit.

§. 93. Idem porro Rex, cum Suecicus juxta ac Cæſareus exercitus in vicinis mari oris hæreret, non modicas copias, undecies mille ferebantur, collegerat, adſcitis præcipue Suecicis deſertoribus, & qui infenſi Suecorum militiam abdicaverant ductoribus. Obtentui ſumebatur; Gallaſio ſe obſtiturum, ne per Holſatiam hoſpitia capiat; id quod iſte minari videbatur. Nam ſi Gallaſio id indulgeatur, Banerio quoque paria tentandi libidinem ſubituram. Se quidem neutri ludibria debiturum. Iſta arma Suecis magis quam Cæſareis ſuſpecta erant, quod Penzius Comes à Rege Viennam miſſus VViſmariam & Rugiam inſulam in feudum à Cæſare iſti petierat una cum continuatione vectigalis Gluſtadienſis; viciſſim Danum Suecis aut pacem perſuaſurum, aut tergiverſantes vi compulſurum. Quanquam autem nondum judicari poſſet, Danum certo decreviſſe Sueciam aperto bello petere; præſertim poſtquam Vinarienſis tam ſplendidis victoriis potitus eſſet: tamen ſi expenderetur, qualem ipſe circa mediationem pacis ſe geſſiſſet, & quæ ipſius ac miniſtrorum familiaritas cum Suecorum hoſtibus aut invidis, nimis quā aperte in adverſam partem inclinare deprehendebatur. Nec diſſimulandæ amplius invidiæ, odioque in Suecos par erat, cum mediatorem ſe pacis ferret, Suecorum actiones & conſilia contemni, ac damnari traducique non ab hoſte magis, quam mediatore, velut eandem adverſus iſtos cauſam ageret, aut paribus in Suecos odiis arderet. Omnes Suecorum rationes, etſi toti orbi probatæ, & quæ ad ipſam quoque Daniam ſpectabant, reſpuebantur. Nihili fiebat exiſtimatio eorundem, quæ huic bello innexa erat, & quid Regni Sueciæ ſalus exigebat. Ita à Dani mediatione nihil gloriæ, ſecuritatis, aut emolumenti expectandum erat. Quin contra patebat, id ab ipſo agi, ut è Suecorum ſanguine & ſumtibus, quin eorundem dedecore ac damno commodum ſuum quæreret. Jam abductum VVarnemunda Cæſareum præſidium; prohibitum per armatas naves vectigal, quod fœdere à Meclenburgico Succi ſtipulati fuerant; cum magna Saxonicorum Ordinum parte Fœdus contra Suecos initum, ut media hiſce adimeret exercitum ſuſtentandi, & Inferiore Saxonia eoſdem penitus arceret. Adparabat etiam ſecretum ipſi fœdus cum Meclenburgico eſſe ad defenſionem Roſtochii; quo initio facto forte in Pomeraniam quoque pedem promoturus erat; quod crederet, durioribus Suecorum rebus impune ipſi fore his pro libidine inſultare. Nec obſcure minabatur, ni ad ipſius placitum pacem vellent inire Sueci, ſe vim iiſdem illaturum; Ita ſub ſpecie amicitiæ longe perículoſius adverſus Suecos bellum gerebat, quam ipſi hoſtes profeſſi.

Danus in Suecos eſt iniquus.

Dani Suecos in freto Oreſundico vexant.

§. 94. Idem porro circa ea, quæ rem maritimam ſpectabant, velut pro imperio agere & loqui; plenum ſibi maris Baltici dominium vindicare, in freto Oreſundico Suecicos cives variis injuriis vexare, & vectigalis ſui ſervitio ipſos ſubjicere, ut omnia rem augendi media iiſdem adimeret, & Sueciam ſibi plane tributariam redderet. Et ne conatibus hiſce color deeſſet, veteres rationum libros evolvi jubebat, & quanti Suecorum in freto immunitas ſub Carolo IX. & Guſtavo Adolfo Regibus fuerat, tantundem nunc quoque ac non amplius iſtis indulgendum cenſebat. Nam cum nunc duplo plures merces Suecicæ fretum tranſeant, quam iſtis temporibus, neceſſum eſſe magnam partem alienarum mercium pro Suecicis venditari defraudando vectigali. Sed reponebatur; iſtis temporibus Suecorum commercia magnam partem intra Boruſſiam & Germaniam ſubſtitiſſe, quæ nunc flagrante bello Germanico in Hollandiam, Angliam, Scotiam & Galliam tranſierint: ferri fodinas in Suecia indies magis excoli; nec uti antehac rudis ferri maſſas Gedanum avehi, ſed omne ipſa in Suecia in perticas cudi. Nunc quoque plus vini, aromatum, ac peregrinæ materiæ veſtiariæ in Suecia conſumi, quam olim. Quæ etſi manifeſta forent, ea tamen à Danis flocci fiebant, qui vexandis Suecis novas in freto inquiſitiones inſtituerant, ac *certificationibus*, quas vocant, Suecicis in dubium vocatis naves ſiſtebant, litibusque irretiebant. Queis ullus prætextus hærebat, una cum mercibus publicabantur; ubi calumnia nullum invenerat locum, dimittebantur cum maximo temporis lucrique diſpendio. Accedebat publicanorum intoleranda inſolentia, & acerba verborum aſperitas. Nec apud judices, ipſumque Daniæ Senatum vexatis auxilium; qui petulantiam publicanorum probabant, alebantque, ac querentibus ultro ludibria addebant. Inter alias navis è Luſitania veniens, utut legitimis certificationibus inſtructa, ad vectigal ſolvendum adigebatur. Pernavienſis navis frumento onuſta ſeſquialtero plus, quam vehebat, exſolvere cogebatur obtentu majoris menſuræ quam Rigenſis, cum id diſcrimen vix decimam ſextam partem faceret. Magna vis tormentorum & tuborum ferreorum, quam Ludovicus Geerius in Hollandiam miſſurus erat, detenta. Ex alia navi Jacobi Macleri, quæ in Scotiam tendebat, itidem tubi ſublati; cum tamen eodem tempore par genus armorum, quod Gedano veniebat, citra ſcrupulum tranſmitteretur. Has injurias etſi Suecis ſtatim exſequi licuiſſet, tamen iniquitas temporum, & graviſſimum, quo diſtinebantur, bellum iſtas tantiſper diſſimulare ſubigebat, quod alio Regni ſtatu factum non fuiſſet; præſertim cum Galli & Hollandi non modicas Anglorum inſultationes hactenus toleraſſent. Strœmfeldio tamen apud Danos Reſidenti injungebatur, modeſtis verbis indignitatem iſtam demonſtraret, & quam hæc pactis, amicitiæque repugnarent, utque Dani iſtis remedium adferre vellent. Sed & prohibere ſtudebant Rectores Sueciæ, ne circa certificationes fraudis quid admitteretur, neve Danicis civibus in Suecia injuriæ quid inferretur; ſi forte ultro injuriarum deſiſtere vellent Dani, aut ad melius eoſdem convincendos. De cætero nihil puſillanimitatis præ ſe ferre; ſed arma terra marique parare; interim & fiduciam ſui, & animum amicitiæ colendæ pronum adverſus Danum oſtentare. Banerio quoque præcipiebatur, omnem occaſionem declinaret, ne res ad manus veniret; & læſiones non enormes tantiſper diſſimularet, ne iniquis temporibus in bellum prorumpere neceſſum foret, quo ad efficacius remedium iſtis malis adhibere daretur. *9. Decemb.*

Polonica.

§. 95. Cum Polonis eo anno apertæ hoſtilitatis nihil. Sed ſubdola pax ſuſpectabatur, quod rumores ferrent, inter Cæſarem, Poloniæ Regem, & Brandeburgicum id agitari, ut de improviſo exercitus Livoniæ immitteretur; quo fine delectus per Poloniam, & Sileſiam haberi dicebantur. Quæ conſilia tamen Vinarienſis ſucceſſus diſſipabant, quod Cæſareæ copiæ eo deſtinatæ, ad Rhenum avocarentur. Non indignum forte memoratu eſt, eo anno Legatum Polonicum Reyum, cum ex Anglia redux Hamburgum adpuliſſet, Salvium ſe inviſentem admiſiſſe, omnique honoris genere proſecutum eſſe, qui Regiis Legatis deferri ſolet. Id quod antea Zavvadskius Grotio, & Camerario

 abnuerat.

1638. abnuerat. Cujus inhumanitatem hicce Reyus vehementer improbabat, Sacrificulorum iſtum Legatum, non Regium adpellans. Idem alias de aula Anglicana ſiniſtre loquebatur; nil ſe ibi reperiiſſe præter Hiſpanicam calliditatem, ac Hiſpanorum ibidem factionem præpollere, ut Suecis nihil auxilii inde ſit expectandum. Negatus iſti acceſſus ad Regem fuerat, quo nomine idem Anglos irridebat; quod cum ſpretæ neptis formam tantæ injuriæ loco accepiſſent, eam non potius prudenti diſſimulatione texerint, quam tantopere exaggeraverint, nulla ulciſcendi facultate. Fatebatur quoque is Polonum à Cæſare inſtigatum ad exigendum Gedani portorium, quo iſtum oblique ſimultatibus cum Suecis, Danis, Hollandisque involveret, & ab horum amicitia averteret. Cum addidiſſet, Regem valde amare gentem ſuam, Suecicam innuens, Salvius ridendo id eludebat.

§.96. Eodem anno miſſus à Ragozio, Henricus Biſterfeldius Gedano in freto Oreſundico adpulerat. Unde ad Rectores Sueciæ ſcribebat; Camerario in mandatis darent, ut conſilia cum ipſo conferat. Inde in Hollandiam ibat, quod ita ipſi à Ragozio injunctum foret, primo Arauſionenſem Principem accedere, quem is fidiſſimum ſibi amicorum habebat, & quia Hollandia in medio fœderatorum ſita eſt. E conſilio Arauſionenſis hinc in Galliam primo abibat, velut ubi res pecuniaria maxime in expedito ſit. Unde Hamburgum regrediebatur, conſiliis cum Salvio collatis. Habebat ad Oxenſtiernam Cancellarium fiduciarias literas, nulla de cætero tractandi, aut concludendi facultate; eoque in Sueciam proficiſci nolebat. De conditionibus tamen, quas Ragozius poſtularat, ſat aperte diſſerebat. Inter quas præcipua erat, quod cenſeret, trecenties mille uncialibus ſubſidio annuo contentum ipſum fore; cujus dimidium jam Gallia obtulerat, altero dimidio inter Sueciam, Angliam, & Hollandiam partiendo. De ſex millibus peditum Germanicorum, qui ſumtibus fœderatorum conſcribendi, ac ſubinde ſupplendi forent, Ragozium remiſſurū putabat. Quanquam autem Betlenus quondam, & hactenus Ragozius parum ſerio rem egiſſe deprehenſus erat; & quæ Superiore anno Meerbottus propoſuerat, ob defectum idonei mandati inſuper habita fuerant: tamen quia jam rumor erat, Ordines Hungariæ Cæſari offenſos conventum agitaſſe, cui Ragozius interfuerit; & alium conventum ad mentem Septembrem Caſſoviam indixiſſe; res non ſpernenda videbatur, ſi Ragozius Ordinesque Hungariæ permoveri poſſent, ut aperte in partes deſcenderent. Unde tam à Salvio, quam Gallico & Anglico Legato ſpes ipſi fœderis facta eſt: & tanti judicabant Sueci ſexaginta millia uncialium annua in Ragozium expendere. Banerio quoque injungebatur, ut commercia literarum cum Ragozio coleret. Ad quem etiam Salvius ſcribebat; 8. Octobr. vicinorum ſecuritatem in æquilibrio Germaniæ ſeverti; ac ni Auſtriaca Domus intra limites æquitatis coërceatur, ut cæteri Ordines ejusdem vires librare poſſint, ſed iſti horum libertatem opprimere concedatur; dubium non eſſe, quin eadem impellente ambitione longius graſſatura, libertatemque Europæ peſſundatura ſit. Ea cauſa Guſtavum Regem in arma compulſum; nunc quoque Gallos, Anglos, Hollandosque permotos, ut de communi fœdere ineundo agitent; cui tanto cupidius nomen Ragozium dare, quo propius ejus parietibus incendium advolvatur, eique ſiſtendo cum Suecis operam conjungere par ſit. In Angliam inde Biſterfeldius tendebat, ſuadente Rovvio, & quod in eam nationem ob communia ſacra magis propenderet.

SAMUE-

SAMUELIS PUFENDORFI
RERUM SUECICARUM
LIBER UNDECIMUS.

EPITOME.

1. *Ordinum Sueciæ decretum ſuper pace;* 2. *Super Dani injuriis, & Poloni machinationibus: ſuper tumultibus in Weſtrogothia: ſuper educatione Reginæ, & moroſitate Reginæ matris.* 3. *Facies belli ſub initium anni.* 4. *Banerius Albim tranſit.* 5. *Ejus deſtinata. Helmoldus Wrangelius cum ſua legione ad Suecos tranſit. De Salis vapulat; ut & Saxonici.* 6. *Banerius Freibergam fruſtra obſidet.* 7. *Prælium ad Chemniciam.* 8. *Freiberga incaſſum tentata. Mansfelda & Pirna capiuntur.* 9. *Banerius omiſſa Dreſda in Bohemiam progreditur.* 10. *Albim ibi tranſit. Cæſarei vapulant.* 11. *Banerius Pragæ exercitum admovet.* 12. *Difficultates, quæ Banerium premebant.* 13. *Cæſarei apud Glatzium vapulant. Saxonici Pirnam fruſtra tentant. Hatzfeldii inanis conatus. Saxonici iterum Pirnam invadunt. Caterva Suecicorum intercipitur.* 14. *Hatzfeldius in Miſniam tendit, Hungari vapulant. Banerius in Miſniam regreditur. Hungari denuo vapulant, Pirna à Saxone fruſtra oppugnatur. Eadem à Banerio munimentis nudatur. Slangius duas Saxonicorum legiones delet.* 15. *Banerius Pragam tentat.* 16. *Saxonici Budiſſinam occupant. Iidem à Suecis intercipiuntur.* 17. *Cæſarei copias undiquaque contrahunt. Cæſarei exercitus conditio. Suecici exercitus difficultates.* 18. *Acta per Pomeraniam. Demminum recuperatur. Stralſundenſes militem conſcribunt. Ordines Pomeraniæ conventum agitant.* 19. *Landsberga fruſtra tentatur, Brandeburgicorum legio opprimitur. Landsberga expugnatur. Sueci in Sileſiam irrumpunt.* 20. *Stalhantſchii per Sileſiam geſta.* 21. *Sueci Drieſena potiuntur.* 22. *Iidem Plauenam capiunt; Dæmitzam fruſtra tentant: Ruppinum occupant, quod Brandeburgici fruſtra oppugnant.* 23. *Geſta per Weſtphaliam.* 24. *Kænigsmarckius Weſtphalicis copiis præficitur. Is hoſtilem legionem intercipit. Gleichenſteinam arcem capit. Præſulem Herbipolenſem argento emungit.* 25. *Inferiorum Saxonum conventus. Eorundem decretum. Rex Daniæ conjunctionem armorum diſſuadet.* 26. *Idem neutralitatem pro Domo Luneburgica urget. Rectores Sueciæ reſpondent.* 27. *Luneburgici cum Banerio de neutralitate agunt. Temporaria cautio.* 28. *Formula neutralitatis concipitur.* 29. *Sueci conventa ratihabent. Luneburgici moras nectunt. Iidem novas difficultates movent.* 30. *Luneburgici Hildeſiam reſtituere jubentur. Dux Georgius offenſam in Cæſarem concipit.* 31. *Suſpecta Inferioris Saxoniæ ad Banerium legatio.* 32. *Banerii reſponſum.* 33. *Dux Georgius nutat. De tertiis partibus formandis machinationes.* 34. *Cæſar tractatum cum Landgravia non plene ratihabet. Hæc in bellum propendet.* 35. *Melander eſt ſuſpectus. Landgravia de conjunctione agit.* 36. *Haſſi movent, ſed non promovent.* 37. *Iidem res ſuas agunt.* 38. *Dux Bernhardus multa Burgundiæ oppida expugnat. Lotharingi vapulant.* 39. *Ducis cum Gallis diſcordia.* 40. *Quæ ipſius progreſſus impedit. Dux Bernhardus à Cæſare tentatur.* 41. *Idem morbo corripitur; & moritur non ſine veneni ſuſpicione.* 42. *Deliberatio Rectorum Sueciæ ſuper Vinarienſi exercitu.* 43. *Gallici Legati mens & negotiatio ſuper eodem.* 44. *Anglicus Legatus, & Ruſtorfius Palatinum Electorem commendat.* 45. *Vinarienſes de fide in Sueciam teſtantur. Teſtamentum Ducis aperitur.* 46. *Erlachius imperium exercitus ſuſcipit. Vinarienſes in Palatinatum deſcendunt.* 47. *Wilhelmi Ducis conſilia.* 48. *Palatini Electoris conatus.* 49. *Galli argento rem agunt.* 50. *Vinarienſis exercitus inclinatio. Mockelii conſilia.* 51. *Gallici miniſtri mentem ſuam diſſimulant.* 52. *Cæſar Vinarienſes captat.* 53. *Gallorum artes prævalent. Eorum prima propoſitio. Altera Gallorum propoſitio.* 54. *Ductores pactum abnuunt. Tertius congreſſus. Galli voto ſuo potiuntur.* 55. *Geſta Vinarienſium Gallis junctorum ſub Longuevillio Duce. Illis in Palatinatum deſcendentibus Bavarici occurrunt. Aliquot oppida Vinarienſes capiunt. In Rhingovia vapulant. Eorum miſera conditio. Rhenum tranſeunt.* 56. *Fœdus commune friget. Anglici Legati ſermones. Gallici Legati judicium.* 57. *Fœdus cum Palatino hæret.* 58. *Anglicus Legatus formulam fœderis exhibet.* 59. *Elector Pala-*

1639. *tinus in Gallia detinetur.* 60. *Motus animorum ob detentum Palatinum.* 61. *Angli claſſi Hiſpanicæ favent. Ejus claſſis intentio.* 62. *Rectorum Sueciæ de pacis negotio judicium.* 63. *Tractatus pacis circa ſalvum conductum hærent.* 64. *Daniæ Rex Sueciæ Rectores tentat. Hi reſpondent.* 65. *Darius diem tractatus inchoandi dici poſtulat. Sueci tergiverſantur. Danus Hamburgi eadem urget. Diplomata non emendantur. Dani mediatio friget.* 66. *Secretus inter Curtium & Salvium tractatus.* 67. *Lauenburgicorum circa ſecretos tractatus negotiatio. Formula pacis à Lauenburgicis propoſitæ.* 68. *Salvio iſti tractatus non diſplicent.* 69. *Abſurda Lauenburgicorum poſtulata. Suecorum de iis judicium.* 70. *Secreti tractatus cum Banerio in Bohemia inſtituuntur.* 71. *Senatus Suecis de his tractatibus judicium.* 72. *Cæſareorum cum Banerio negotiatio. Ea per Cæſareos divulgatur. Calumniæ in Banerium.* 73. *Is in Salvium irritatur. Banerii poſtulata. Cæſarei liberaliter annuunt. Tractatus unus alterum impedit.* 74. *Cæſarei ulterius rem in ſpeciem urgent.* 75. *Rectoribus Sueciæ tractatus iſti ſunt ſuſpecti.* 76. *Super induciis acta. De neutralitate Ligæ concedenda.* 77. *Super Weſtphalia Gallorum propoſitio.* 78. *Querelæ Gallorum de Grotio.* 79. *De oneribus Catholicorum. De induciis Gallorum cum Hiſpanis. Galli naves à Suecis petunt.* 80. *Acta cum Ragozio.* 81. *Irruptio Hermanni Bothii in Livoniam. Senatus Sueciæ ad Senatum Poloniæ eo nomine ſcribit. Poloni culpam à ſe amoliuntur.* 82. *Dani vectigal ad Warnemundam tolli volunt. Sueci reſpondent.* 83. *Dani Suecos in freto Oreſundico vexare pergunt. Danorum in Suecos inclinatio.* 84. *Hollandi fœdus arctius cum Suecis affectant.* 85. *Commercia Perſica Holſatorum expirant.* 1639.

Ordinum Sueciæ decretum ſuper pace;

INitio anni triceſimi noni neceſſum videbatur Rectoribus Sueciæ apud ſelectos Ordinum Regni Aroſiæ convocatos exponere, quibus difficultatibus pacis negotium adhæreſceret: tum de Dani iniquitate atque injuriis, Polonique machinationibus, & quid conſilii adverſus iſta capeſſendum foret. Ubi re mature expenſa decretum fuit; operam dandam, ut patria quamprimum moleſtiſſimo bello emergat, modo honeſtis & tutis conditionibus pax obtineri queat. Id tamen enixe contendendum, ut Cæſar ſalvo conductu proſequatur illos, qui cum ipſo in gratiam redire, & ad Pragenſem pacem amplectendam coacti fuere, quo ſacra Proteſtantium, & libertas Ordinum rite conſtitui ac firmari poſſit. Quod ſi tamen Cæſar nullo modo huc deſcendere velit, eam quæſtionem ad ipſos tractatus rejiciendam, & commeatum pro ſolis non reconciliatis acceptandum, interpoſita proteſtatione, & ut iſti negotia ſua per legatos Suecicos expedire queant, poſtquam id impetrari non potuit, ut per ſe ipſi cum Cæſareis Legatis tractare queant. Ut tamen in his & aliis junctim cum Gallia agatur. Cæterum his poſtulatis inſiſtendum quantum detur; ob eadem tamen, ut & incongruos Ducis Bernhardi, & Landgraviæ ſalvos conductus, tractationem non abrumpendam. De ſociis Galliæ extra Germaniam placebat; quoniam ipſi tractatus junctim cum Gallis ordiri ac finire per fœdus teneantur, ac ut hiſce gratificentur, tum ob veterem cum Hollandis amicitiam, in quorum conſervatione rationes quoque Sueciæ vertantur, de concedendo hiſce commeatu quam diligentiſſime agendum: ita tamen ut Suecia ad hoc ſe non obſtringat, nec fœdus Gallicum eo extendi patiatur. Diem ordiendis tractatibus, quem tantopere urgebat Danus, & ipſi quamprimum nuncupari cupiebant, ne tamen importuna feſtinatione ſocii alienentur; & circa præliminaria prius tranſigatur, declinandæ confuſioni, quæ alias circa tractatus oriri queat.

Super Dani injuriis;

§. 2. Super Dani iniquitate circa negotium pacis, ac vectigal Oreſundicum cenſebant; quæ citra magnum Regni præjudicium diſſimulari queant, ad commodius tempus differenda, aut lenibus mediis amolienda eſſe. Craſſioribus injuriis medicinam amicam adhibendam per monita Reſidentis, per literas ad Senatum Daniæ, miſſa ſolenni legatione, aut conventu deputatorum in finibus utriusque Regni inſtituto, prout pactis veteribus cautum eſt. Quibus ſi nihil proficiatur, videndum ut tempus extrahi poſſit, quoad Germanici belli moles amota ſit. Interea conatus iſtius quantum fieri poſſit declinandos, & terra marique in omnem caſum arma paranda. Eodem fine ducibus per Germaniam injungendum; ut & ipſi motus Dani probe obſervent, nec offenſæ cauſam præbeant. Quod ſi tamen nulla ratio foret bellum evitandi, ſanguinem, opéſque pro conſervatione patriæ promte offerebant. Quia etiam Polonus cum Sueciæ hoſtibus conſilia miſcere ſentiebatur, claſſem inſuperſtruens, ac vectigalia per Boruſſiam & Curlandiam augens; itidem placebat, machinationes ejusdem accurate obſervari; ac oppida Livoniæ milite & operibus firmari; ut tamen pactis exacte obſervatis nulla offenſæ occaſio ipſi præbeatur. Præter iſta monebatur circa tumultus, qui nupero autumno in VVeſtrogothia & Wermelandia excitati erant ob recens introductum vectigal, quod vocant minus, & publicanorum aſperitatem, moderatione & prudentia prævertendum, ne iſta ſcintilla ſufflantibus vicinis in vaſtum incendium exſurgat: compeſcendam ſi quæ fuerit publicanorum importunitatem; ac populo perſuadendum, ut ob neceſſitates reip. iſta onera libenter tolerent; quo fine & Sacerdotes exemplo atque doctrina plebi præire juſſi. Quia etiam fato functa erat Catharina Reginæ amita, quæ hactenus curam educandæ hujus magna cum laude obierat, diſpiciebantur matronæ, quæ in iſtius locum ſubire poſſent. Quibus inter alia id præcipue injungebatur, Reginam adſuefaciant, ut ne affectus ſuos uni alicui mancipet, ab ejusque ſolius placito dependeat; quod Principibus è Domo Brandeburgica familiare fere compertum erat. Nam matrem ab educatione filiæ excludere dudum neceſſarium videbatur, querulam, & regioni juxta ac Nationi Suecicæ infenſam, ne pari labe filiæ animum imbueret. Cujus actiones Rectoribus Sueciæ multis modis moleſtæ erant, quia & commercia literarum cum hoſtibus Regni alebat, & præterito anno invitis iſtis Gothoburgum profecta cum Danis ſuſpecta colloquia, mox & cum Legato Danico Guldenlœvvio miſcuerat, ac neminem Suecum inter miniſteria ſua ferre volebat. Quæ ne in patriæ malum erumperent, Senatus ut proſpiceret rogabatur.

Et Poloni machinationibus.

Super tumultibus in Weſtrogothia.

Super educatione Reginæ, & moroſitate Reginæ matris.

§. 3. Porro ſub initium anni arma Suecorum hactenus in anguſtias redacta iterum diffundere ſe, & novo velut vigore animari cœperant. Hoſti ali-

Facies belli ſub initium anni.

quandiu

1639. quandiu id actum fuerat, ut Suecos ad oram maritimam incluſos commeatus, & pabuli inopia attereret. Quo fine nupero anno caſtra caſtris oppoſuerat, iisque diu pertinaciter hæſerat, quoad conſumtis incaſſum propriis viribus loco cedere, ac locum quærere cogeretur reficiendis copiis, quæ vix inſtar exercitus amplius præ ſe ferebant. Quanquam enim conſilium hoſti fuerat hiberna per Inferiorem Saxoniam capeſſere, ejusque Circuli copiis ſociatis denuo Suecos ad mare compellere, aut ſaltem tranſitu Albis arcere, fruſtra tamen id fuerat, eoque longius diſcedendum, & ingratiis ſpatium Suecis dandum erat. Trahebat ſecum Gallaſius miſeras exercitus reliquias, nemini amplius formidandas. Brandeburgicæ quoque & Saxonis copiæ ad exiguum numerum attenuatæ. Suecicus contra miles, attritis licet veſtibus ac tenui zona, ſed animo viribusque vigens, vere flos virorum, jamjam terris imminebat, ubi ab exhauſtis moleſtiis reficere, ac in poſterum firmare ſe poſſet. In diverſa parte Vinarienſis non fortuna minus, quam virtute, & conſtantia Briſaccum tandem expugnaverat, victoque toties hoſte clarus agebat. Ac ſpes erat, ſi ambo duces vim hoſti cominus admotum irent, ipſum ad honeſtas pacis leges admittendas brevi compulſum iri.

Banerius Albim tranſit.

§. 4. Contraxerat Banerius exercitum circa Dœmitzam, ſex peditum, totidem equitum millibus conſtantem, iſta arce occupata tranſitum ſibi Albis firmaturus. Sed arcebat ad ipſa usque propugnacula exundans amnis, qui tenui glacie obductus ferendis hominibus non ſufficiebat. Nec diu heic deſidere extrema inopia ſinebat, militis patientia jam ad canum & felium eſum deſcendente. Igitur famelicam regionem fugitans ad Lauenburgum, Luneburgicis non obſiſtentibus, copias pontonibus trajicit. Ac ne provincialibus, qui ſat amicos ſe Suecis exhibebant, moleſtus eſſet, Luneburgenſes atque Hamburgenſes commeatum poſcit; quorum illi propriam inopiam excuſabant, hi promte militi emendi neceſſaria copiam faciebant. Transgreſſo Albim Banerio à Ducibus Luneburgicis miſſus aderat Cancellarius Hamburgenſis, Drebbernus: qui de mediatione Ducum inter Cæſarem ac Reginam, tum de neutralitate concedenda proponebat, percontatus ſimul amicus an hoſtis veniat. Cui Banerius: de mediatione mirum ſibi videri, cum poſt abdicatum fœdus Suecicum Dux Georgius palam hoſtilia in Suecos exercuerit, detentis inter alia ipſorum machinis, & copiis iſtius aperto prælio adverſus hoſce decertantibus. Unde ipſi prius mediatore opus fore, quam bellantibus ſe interponere queat. Quod ſi tamen amicos ſe exhibeant provinciales, & commeatum militi ſuppeditent, modeſte ſuos & amice tranſituros. De neutralitate nihil ſibi à Regina in mandatis datum, nec ita repente iſtam annui poſſe; ſed prius de conditionibus, & quomodo Duces viciſſim Reginæ cavere velint, conſtare debere. Porro cum promiſſus à Luneburgicis commeatus, tarde exhiberetur, Banerius apud ipſos queritur; ni ultro detur, à milite ſumendum minitans. Viciſſim Ordines Inferioris Saxoniæ, & ſeparatis literis, Luneburgici Duces poſtulabant, ut copias toto Circulo, præcipue Luneburgico agro deduceret. Quibus Banerius reponebat: Ipſorum poſtulata defenſionis juri à natura conceſſo repugnare, cum ipſi utique vires cum Cæſare ſociarint, ac Suecos variis modis laceſſierint. Unde ſibi vitio non vertendum, ſi paria reponat. Iſtæ moræ in cauſa erant, ut Banerii iter tardius procederet, eique per dies aliquot apud Ultzenam quieſcendum foret.

Banerii deſtinata.

§. 5. Eidem porro duæ patebant viæ; una ad ſiniſtram in Miſniam & Thuringiam, ad dextram altera in VVeſtphaliam, ubi collapſæ res præſentia ipſius quam maxime opus habebant. 1639. Sed quia Goltzius Erfordiæ præfectus Suecorum ibi res in extremis agere ſignificaverat, prævalentibus oppidanis, & præſidiarios inhumaniter habentibus, ſuis ibi ſubvenire conſtituit quod urbem iſtam in poteſtate tenere magni momenti judicaret. Igitur peditatum cum majoribus machinis in agro Halberſtadienſi, & Goslariæ, Quedlinburgi, atque Aſcaniæ ſub Leonardo Torſtenſonio relinquit. Ipſe raptim equitatum ducit, ut Saliſium ſummum rei tormentariæ præfectum, qui hactenus circa Mulhuſiam hæſerat, opprimeret, Erfordiamque firmaret; tum ſi res ferret per Franconiam hibernantes hoſtes diſſiparet. Etſi oculos ſemper ad Georgium Luneburgicum reflecteret, quo turbante facilis ad peditatum receptus erat. Nec deſtinatis dimovebatur, quod Vinarienſe & Gallis in Burgundiam regreſſis forte univerſa Cæſareorum moles, ipſeque Hatzfeldius ſub vernum tempus in ipſum ſe effuſuri viderentur. Adventantem Banerium Magdeburgica & Halberſtadienſis ditio, cum Anhaltinis & Hercyniæ ſylvæ accolis non ſine gaudio excipiebant, quos omni immanitatis genere Cæſarei hactenus oppreſſerant. Garlebiam cum ſelecta manu præmittitur Johannes VVachmeiſterus, quod oppidum Helmoldus Wrangelius tribunus cum quingentis equitibus, trecentis peditibus inſidebat. *Helmoldus Wrangelius ad Suecos cum ſua legione tranſit.* Is quondam ob patratam cædem ad Brandeburgicos transfugerat; ſed nunc omiſſa *oppidi defenſione cum omnibus ſuis Suecorum* partibus accedit. Mittit inde Auguſtus Brunſuicenſis Dux, qui Banerii iter Helmſtadio averti, *4. Febr.* idemque belli *moleſtiis eximi peterent. Quibus* Banerius: itinerum ambages deſtinatis ſuis inutiles; nec ita de partibus meritum Ducem, ut iſtius ditionem uſibus belli ſubtrahere debeat; quem potius decebat utilia Proteſtantium rebus conſilia capeſſere. Interim Banerio nuntiatur, Saliſium cum ſeptem legionibus Mulhuſa relicta Franckenhuſam petiiſſe, Oneſtrumque tranſmiſiſſe. Huic perſequendo iſte Halæ Salam tranſit. *De Saliſ vapulat.* Verſus Bohemiam magnis itineribus properantem præmiſſus cum ſeptem legionibus Pfuſius inter Reichenbacum & Oelſniciam adſequitur, ac commiſſo prælio profligat. *24. Febr.* Ipſe Saliſius, ac duæ peditum legiones, quæ *in* vicum proximum ſeſe receperant, cum tribunis Spiegelio & Bourreo, cæterisque ductoribus ſe dedunt ad octingenta capita. Capiuntur ſigna pedeſtria *quindecim*, equeſtria viginti ſex. Hac clade Cæſareis illata Banerius, poſtquam Zvviccaviam præſidio firmaverat, Saxonicis copiis circa Freibergam *imminebat. Sed illæ* cognito iſtius adventu Dreſdam verſus ſe receperant. *Ut & Saxonici.* E quibus tamen quatuor legiones Stalhantſchius, qui primum agmen ducebat, non procul Dreſda deprehenſas profligat; *3. Mart.* capto Schvveinizio juniore tribuno, ejusque vicario, & ſex turmarum præfectis, aliisque ductoribus, quinque ſimul ſignis. Qui cædem effugerant, in Dreſdæ ſuburbia ſe receperunt.

Banerius Freibergam fruſtra obſidet.

§. 6. Inde Banerius Freibergam aggreditur, quam Haugvvicius tribunus cum trecentis dimachis, ac multis metalli foſſoribus, & agreſtibus inſidebat. Is vim illatam, & aſſultum tentantes Suecos ſtrenue repellit, cæſo tribuno Magno Hanſonio, cum ducentis fere aliis, totidem ſauciatis. Huic oppido liberando ſub Bucheimio Comite valida manus apud Frauenſteinam coiverat, *18. Mart.* quinque peditum phalanges ſeptem fere millia explentes. Cum illis manum conſerere Banerio ſedebat, ni de *26. Mart.* Hatzfeldii motu certior factus eſſet. Igitur hoſte à tergo ingruente, anceps certamen ſubire veritus Freiberga decedit; quo die inter velitandum

1639. Bruæus Comes capitur. Hoſtis peditum manu oppido immiſſa ſtatim Dippoldisvvaldam recedit. Banerius Cizam ſe confert, Hatzfeldium obſervaturus, ſimul ut Torſtenſonium cum peditatu & machinis ad ſe arceſſeret; inde iterum in hoſtem moturus. Paulo poſt caterva equitum Lipſia erum-

23. Martii. pens ſubtribuni Roerſcheidii ductu Duvvalium tribunum, & Guſtavum Banerium Petri F. cum aliquot inferiorum ordinum ductoribus Altenburgi cepit. Schulmannus tribunus & Laurentius

25. Mart. Grubbius ægre in arcem evaſerant. Viciſſim Sueci tribunum Ungarum Banerii cohorti prætoriæ inſidiantem ita exceperunt, ut è ducentis quinquaginta quos ducebat pauci effugerent, ipſe tribunus ſaucius caperetur. Alia manus quinquaginta equitum non procul Altenburgo cæſa. Quin paſſim Saxonicæ catervæ hinc inde vapulant. Ita reviviſcente Suecorum fortuna miles agminatim ad Banerium confluebat. Apud Cæſareos contra Gallaſius imperium abdicaverat, in cujus locum Cæſaris Frater Leopoldus VVilhelmus ſufficitur, cui Hofkirchius ſuccenturiatur; qui brevi aliquot Suecicorum millia in Cæſaris partes ſe pertracturum per vaniloquentiam jactaverat. In Hiſpaniam Hannibal Gonzaga mittebatur auxilia inde excitaturus. Nec minus per omnes Cæſaris ditiones hæreditarias delectus militum fervebant.

Prælium ad Chemniciam. 2. April.

§. 7. Banerius Torſtenſonio jam junctus cum è captivis, qui magno numero adducebantur, cognoviſſet, Cæſareas & Saxonicas copias ſub Marazino duce intra Zvviccaviam & Chemniciam hærere; neceſſum judicabat citra moram prælio decernere, antequam Hatzfeldius iiſdem jungeretur, qui per Eichsfeldiam & Thuringiam ingruere

3. April. nuntiabatur. Igitur Ciza movens Chemniciam verſus tendebat, cum captivorum indicio noſcitur hoſtem per hoſpitia ſparſum quieſcere, de ipſius adventu ignarum; eoque multa adhuc nocte caſtra movet, diſperſis ſe interfuſurus. Aſt hoſtis ſub veſperam ejus diei allato nuntio raptim copias contraxerat, ac multo mane Chemniciam verſus

4. April. ſe recipere conſtituerat. Banerius contra mature Glaucham, inde Hohenſteinam, ubi proximam noctem hoſtis egerat, attingebat. Heic poſtremum hoſtis agmen trecentis equitibus conſtans, reſtiterat; quod ſtatim in fugam compulſum cæteris copiis prope Chemniciam progreſſis impingitur. Sed dum Banerium per paludes anguſtata utrinque via detinet, hoſti ſpatium dabatur pugnæ locum capeſſendi. Siniſtrum cornu quod fere cataphractis conſiſtebat, poſt illas anguſtias cis oppidum locabatur: dextrum longius trans fluentum oppido cognomine conſiſtebat. Banerius dimachas ſuos equis deſilire, & pedites in hoſtiles deſultores, qui anguſtias illas inſederant, ire jubet. Quibus cito pulſis ſuperiorem locum occupat, ſubjectosque campos infeſtat, ac filatim equitatum traducit. Inde prætoriam, ac Torſtenſonii, VVachmeiſteri, & VVittenbergii legiones in ſiniſtrum hoſtium cornu ducit. Ubi ipſe quidem cum ſua legione aſperrime excipitur; reliquis tamen non minus acriter connixis obſtantes fundit, fugatque. Et quia à tergo duæ foſſæ profunda uligine fugam impediebant, atrox cædes editur, paucis ad dextrum cornu effugientibus. Sueci reliquis ſuorum legionibus accelerantibus magno impetu per flumen in dextrum cornu ruunt. Sed diffuſo è cæterorum clade terrore ibi de fuga magis quam pugna cogitatur, quamvis ternæ anguſtiæ viam arctarent, poſt quas commode explicare aciem poterant. Fugientium tergis Sueci acriter inhærent, magnamque ſtragem edunt; nec pauci Tzoppa flumine hauriebantur. Peditatus, qui in ſylvam prope oppidum, inde montana verſus ſe recipere meditabatur, à Stalhantſchio, Slangio, & Hammerſteinio circumventus conciditur. 1639. Ita totus fere exercitus hoſtium deletur. Cæſorum cadaveribus integrum milliare ſpargebatur. Captivorum mille quingenti erant, quos inter ſummus excubiarum præfectus Bucheimius Comes, tribuni VVebelius, & VVangelerus, ſubtribuni Paradiſius, & VVacheimius; ductores alii numero trecenti. Capta tormenta ſex, pedeſtria ſigna viginti unum, equeſtria quadraginta duo. Suecis ea victoria minimo ſtetit, non niſi Stalhantſchii ſubtribuno ſauciato, & VVitgenſteinio Comite præfecto turmæ cæſo.

Freiberga fruſtra tentatur. 10. April.

§. 8. Poſt paucos dies quieti datos Freibergam itur, num ea obiter, & recentis terrore cladis expugnari poſſet. Sed id oppidum interea milite, & adparatu bellico firmatum erat, ut non niſi adhibitis obſidentium artibus expugnari poſſet. Unde operæ pretium non viſum ibi tempus terere; ſed potius erat bellum Bohemiæ infundere, hoſtique facultatem adimere copias ſuas reficiendi. Inter hæc Mansfelda arx munitiſſima in Suecorum manus perveniebat, obſidentium pervicacia, & quia obſeſſos pulvis pyrius defecerat. Mansfelda capitur. 3. April. Suecis Freiberga digredientibus cum Haugvvicius tribunus in poſtremum agmen erumperet, à VVittenbergio male multatur, ac ipſe ad necem ſaucius capitur. 15. April. Inde Pirna invaditur, quæ octavo die aſſultu expugnatur, ſtrenue licet præſidiariis reſiſtentibus; Et Pirna. quorum magna pars cæditur; reliqui cum præfecto Libenàvio ſubtribuno in arcem refugiunt, rupi editæ ſuperſtructam; qui oppidum & ſubjectos campos telis acriter infeſtant. Banerio tanti non erat vim admovere, ſed lento obſidio expugnandum oppidum præfecto commendat, præſertim cum aquæ inopia eadem laboraret.

Banerius Dreſdâ omiſſa in Bohemiam progreditur.

§. 9. Deliberabat inde Banerius de Dreſda in poteſtatem redigenda, quam annonæ caritas urgebat, intercepta Albis ſubvectione. Et jam imperaverat Elector oppido excedere, qui in annum cibaria ſibi proſpicere non poſſent. Contra videbat Banerius, iſta mora Cæſareis ſpatium dari copias ſuas reficiendi augendique; qui & omnem lapidem moturi erant, quo Dreſdæ ſubveniretur, & irruptio Banerii in Bohemiam ſiſteretur. Et jam de evocando Piccolomineo, & quæ per Superiorem Germaniam hærebant copiis ſpargebatur. Quibus coeuntibus idoneus locus Suecis erat capeſſendus ad hoſtium vim ſuſtinendam. Id quod in Miſnia & ad Albim fieri non poterat, ſumma tunc annonæ caritate. Eoque longius progrediendum, ubi ſi res ita ferret, ſedendo hoſtis atteri poſſet. Ac diſerte vetuerant Rectores Sueciæ ne diuturno obſidio validorum oppidorum iſte ſe implicaret. Qua in re quondam à Georgio Luneburgico, & Cniphuſio peccatum erat, qui pertinaciter Hamelæ adſidendo rei bene gerendę occaſionem corruperant. Dum ad Pirnam ſatagit Banerius, præmiſſus ab ipſo in Bohemiam Stalhantſchius cum novem equitum legionibus, quingentis ſelectis peditibus, Auſſigiam & Leutmericiam nullo præſidio firmatas occuparat. Melniccam aſſultu expugnaverat, 24. April. cæſis duabus dragonum cohortibus. Sed & Carolus Guſtavus VVrangelius cum valida equitum 20. April. peditumque caterva Tetſchenam arcem Albi imminentem in poteſtatem redegit. Eo tempore Eberſteinii & VVitzlebii tribunorum copiæ in Thuringia relictæ apud Saltzungam centum quinquaginta Croatas cæciderant, viginti captis. Præfectus quoque turmæ è Pfulii legione turmam Croatarum trans ſylvam Thuringicam oppreſſit, Præfecto & quibuſdam aliis Erfordiam abductis. Cæterum Banerio propoſitum erat caſtra ad Leutmericiam munire, Albimque ponte navali jungere; inde quantam poſſet Bohemiæ partem am-

plecti

1639. plecti alendo augendoque exercitui; adeoque belli ſedem in ditionibus Cæſareis figere, quo Cæſar domi ſuæ belli calamitates ſentiret, atq; Bohemi Sileſiique in eundem concitarentur. Quo fine Joanni Lilliehœckio imperatum, aſſumtis è Suecia ſupplementis, quantum citra Pomeraniæ periculum fieri poſſit, in Sileſiam irrumperet, ubi Glogovia Major, quæ ea parte prima occurrit, quinquaginta non amplius militibus cuſtodiebatur; inde longius progreſſus lineam communicationis cum ipſo aperiret, tum militum modeſtia, atque humanitate incolarum ſibi animos conciliaret. Ipſe quoq; in caſtris ad Fridbergam edictum typis exſcriptum promulgat, quo Bohemos hortatur, lares ſuos ne relinquant, ſed militi neceſſaria præbeant, operaſque ſibi ſocient, duriſſimo ſervitio preſſos veteri ſacrorum libertati vindicaturo. Tum militi graviſſimis pœnis interdicit, ne incolis ullam moleſtiam inferat, ductoribus quoque extrema interminatus, ni ſuos quiſque intra diſciplinæ limites coërceat. Cui tamen poſt contrarium edictum Cæſar opponit; quo ſuos monebat, ne Suecis aures præberent. Inde toto cum exercitu Leutmericiam pervenit, ubi aliquot per dies ſubſiſtit obſervandis hoſtium conatibus: qui excitis undique copiis ad Pragam in Monte Albo caſtra munierant. Hofkirchius vicariam ſummi ducis dignationem gerens Brandeiſiæ ripam Albis tueri jubebatur. Ac palam quidem plurimum fiduciæ præ ſe ferebant Cæſarei, cladem apud Chemniciam elevantes, ac mox copias repellendo Banerio pares adfore. Tum & Saxoni ſpe certi auxilii animus additur.

14. April.

Banerius Albim tranſit. 17. Maji.

§. 10. Aſt Banerius cum locum trajiciendo Albi diſpexiſſet, qua huic Mulda miſcetur, ut Hofkirchio illuderet, exercitum in altera ripa Veterem uſque Boleſlaviam Brandeiſiæ oppoſitam ducit; ubi Hofkirchium cum decem equitum legionibus ac peditum manu in adverſa ripa conſiſtentem reperit. Unde velut vi iſthac perrupturus tormentis caſtellum ponti antepoſitum verberare incipit. Interea quæ collegerat navigia & pontones Leutmericia Melniccam adverſo flumine ſubigi jubet, ubi poſt inſulam arboribus tectam latebant, ne ex altera ripa conſpici poſſent. Mox, relicto apud Brandeiſiam cum quibuſdam legionibus Wrangelio & Pfulio, totius exercitus opinionem facturos, reliquas copias tacite retro Melniccam ducit hoſte propter objecta arbuſta, quæ ripam tegebant, non animadvertente. Ubi ad conſtitutum locum perventum eſſet, machinæ diſponuntur arcendo ab altera ripa hoſti; pedes pontonibus trajicitur, ut orto ſole jam ſeptem phalanges ſpatio inter utrumque flumen medio ordinibus explicatis conſiſterent. Equitatum navigiis trajicere tardum erat, ni ruſticus vadum monſtraſſet, centum aureorum præmio mactus. Neque tamen ita tacite hæc peragebantur, ut Hofkirchio Suecorum adventus non nuntiaretur; cui ſat ſpatii erat, ſi voluiſſet, citra periculum ſe in tuta recipiendi. Sed is pro ſolita temeritate glorioſum facinus minatus, an quod de tam celeri Suecorum trajectu ſibi non perſuaderet, ſummo mane quinque validas catervas Montecuculi ductu præmittit, qui tranſeuntes ſiſterent. Ipſe mox cum aliis inſecutus ad ſylvam qua campus diſtinguebatur, conſiſtit. Enimvero Montecuculum jam Suecica tormenta repulerant, Hofkirchium quoque mox immiſſi per ſylvã ſclopetarii ſtatione ſua dejiciebant. Et Banerius occaſioni imminens, cum id equitũ flumen tranſiſſet, quantum hoſti par judicabat, ſtatim tranſmiſſa ſylva prælio ſe offert. Hofkirchius contra ceſſim ire, quoad latam planiciem celſiore ſitu attingeret, in qua legiones ſuas explicat velut prælium tentaturus. Sed cum Sueci tela emittere inciperent, iſti repugnare non auſi terga vertunt, unica legione Bucheimii junioris excepta, quæ cum ala, quam ipſe Banerius ducebat; confligit; mox tamen cæterorum exemplum ſecuta ſe proripit. Fugientibus Pragam uſque inſiſtebant Sueci mille amplius trucidatis. In Suecorum manus pervenit ipſe Hofkirchius, & Raimundus Montecuculus Comes, quorum hunc Banerii nobilis puer Patricius Patculius comprehenderat. Capti inſuper plurimi alii ductores, & gregariorum aliquot centuriæ. Quia tamen hoſtis de fuga magis, quam pugna ſolicitus erat, non niſi ſex ſigna eripi eidem poterant.

19. Maji.

Cæſarei vapulant.

Banerius Pragæ exercitum admovet. 20. Maji.

§. 11. Altera poſt hanc cladem die Hatzfeldius cum quatuor equitum, duobus peditum millibus Pragam pervenit, ad quam etiam Banerius accedebat. Huic obviam ſe ferebant trecenti Hungari magnam ferociam ſpirantes; ſed quos unica equitum ala è legione prætoria in fugam dabat non paucis cæſis. Cæſarei iſta otioſe ſpectabant, nemine ad ſubveniendum Hungaris emiſſo, ac intra mœnia aciem ſtruebant. Banerius diſploſis in urbem aliquot tormentis hoſtem laceſſit, ac poſtera die à mane in veſperam in acie conſiſtit, ſi hoſtem manus conſerendi libido ſubiret. Sed cũ hic intra mœnia ſe teneret, nec tam validam urbem vi invadere rationis eſſet, Brandeiſiam iſte regreditur; cujus præſidiarii ducenti numero arbitrio ſe ipſius dedunt; ac dimiſſis præfectis gregarii Suecicam militiam ſuſcipiunt. Reparato ponte in alteram Albis ripam exercitus reducitur. Inde ſummus excubiarum præfectus Zabelticius Kœnigsgræciam vix per duas horas reſiſtere auſam deditione capit ubi magna vis frumenti inventa, non modicum Suecorum penui incrementum. Inter quæ Saxoniæ Elector Suecos Pirnam inſidentes adortus ter impetu in mœnia, & ex arce in ipſum oppidum facto non ſine ſtrage ſuorum repellitur. Banerius inde exercitum ſecundum Albim Limpurgum uſque, Pardubitzam, Kœnigsgræciam, & circa Boleſlaviam diſtribuit, cupidus paulatim Sileſiam & Moraviam bello amplecti, Fridlanda, quæ primos Sileſiæ aditus ſervat, occupata, ubi magnam rebus Suecorum acceſſionem ſperabat. Quo fine ad Lignicenſem Ducem, Baronem Schœnaichium, aliosque Suecis faventes literas dat, ſimul ductores ea regione oriundos eodem dimittit, ad civiũ ſuorum animos alliciendos. Modicæ tunc excurſiones frequentabantur, fauſto fere Suecis ſucceſſu. Quas inter Wachmeiſterus non Praga procul Croatarum impedimenta diripit, quadringentis qui eadem ſervabant fere cæſis, ac ſeptendecim ſignis ereptis. Munchuſius ſubtribunus apud Glacium pleraſque turmas legionis Broycæ una cum impedimentis delet. Eberſteinii equites Leutmericia progreſſi centum quinquaginta amplius Cæſareorum cædunt, aut capiunt. Pfulii quoque turmæ ſexaginta Croatas, & quadraginta pedites, qui Suecorum commeatui inſidiabantur intercipiunt. Minuta memorare longum foret.

21. Maji.

22. Maji.

23. Maji.

7. Junii.

22. Jun.

Difficultates, quæ Banerium premebant.

§. 12. Nec eo ſecius tamen ſucceſſus armorum ſpei ab initio conceptæ parum reſpondebant. Equidem exercitus hucuſque Banerio incolumis, cui Cæſarei etiam poſt Hatzfeldii adventum obviam ire non auſi apud Pragam opportunis ſe locis tenebant. Iidem tamen indies augeri, ac valida ſupplementa ex Hungaria, Auſtria, & aliunde exſpectare. Unde Suecis difficile futurum erat non modo latius ſe per Bohemiam diffundere, ſed & cis Albim ſtativa tueri, flumine inſigniter attenuato, & paſſim vadis pervio. Sed nec per Sileſiam ſat proferre arma licebat, obſtante Cæſareorum paratu, ac tardius procedente expeditione, quam à Pomerania Lilliehœckius agitabat, quæ hoſtium delectus turbare, aut Suecorum res, aperta inter utrumque

 exerci-

1639. exercitum communicatione, inſigniter promovere potuiſſet. De exulum Bohemicorum & Auſtriacorum promtitudine plurima jactata fuerant, quid ſubſidii partibus per illos acceſſurum eſſet. Sed nunc ubi in rem præſentem veniendum erat, metu ſtupebant, ac non niſi pauci nobiles ad prædia ſua vindicanda aderant. Sacerdotes quoque viginti annorum exilium perpeſſi rari adparebant, qui templa ſibi ſua reſtitui peterent, quorum exemplo & provinciales, qui alias moturi ſe videbantur, quieſcebant. Quin pauci illi, qui ad prædia ſua redierant, præ cæteris belli moleſtias querelis differre, quaſi per arma reductis ſtatim pacis commoda præſtari poſſent. Augebant curam continuæ pluviæ meſſem corrupturæ, & quod raris agreſtibus fruges per milites forent metendæ, peſſimos ad frugalitatem miniſtros. Et mira erat ejus regni vaſtitas, etſi per quinq; annos ab hoſte intacti. Nec melius per Sileſiam res procedebant, ubi Suecorum catervæ qua poterant, pellebantur; nec erant, qui templa quondam clauſa reſerare, ſacraque Proteſtantium inſtaurare auderent. Tantum metus Cæſaris, ac diffidentia præſentium animos imminuerat. Iidem tamen Sileſii, cum Cæſar quintum quemque militiæ adſcribere vellet, reſponderant; ſe pro ipſo omnia ſua expendiſſe, præter ſolum, in quo conſiſterent, & aërem etiam belluis communem. Nunc cum vita depoſcatur, malle ſibi exilium hactenus tam familiare permitti.

Cæſarei apud Glacium vapulant.

§. 13. Paulo poſt miſerat Banerius legionem prætoriam ſub Munchuſio ſubtribuno, centumque equites ex Hodicii Comitis legione Glacium verſus, tuendis eo diſtrictu Suecorum hoſpitiis. Iſtis obviam procedit, quæ ſe conglobaverat hoſtium manus, novem equitum, duabus dragonum turmis conſtans, adjectis quadringentis peditibus, & agreſtium manipulo. Hi prope Suecicos loco ita opportuno conſederant, ut iſti alio ſtativa transferre conſtituerent. Cæſarei, dum Suecos metu cedere arbitrantur, & ipſi deſertis impeditis locis in aperta camporum deſcendunt; quos cum ſuis converſus Munchuſius ita acriter invadit, ut omnem iſtam manum profligaret. Cadebat tribunus Schutzius cum duobus ſubtribunis, aliiſque compluribus ductoribus ac gregariorum centuriis aliquot; captus Baumgartius ſubtribunus cum multis aliis; cæteri per montana diſpergebantur. Qui tamen mox apud Saganum iterum collecti centurionem Suecicum in arce ibi obſidere inſtituunt. Sed commodum ſuperveniunt Schulmannus & Helmoldus Wrangelius tribuni atque Hammerſteinius ſubtribunus à Banerio in Sileſiam miſſi; qui tumultu cognito ſtatim oppidum irrumpunt, ac totam manum delent, capto Pompejo Comite, multiſque ductoribus; reliqui cædebantur.

Saxonici Pirnam fruſtra tentant. 7. Jun.

Interea Saxo Pirnam denuo tentat, ac magna tormentorum ac globorum ignivomorum vi reductum, quo Sueci arcem incluſerant, proruit. Sed dum aſſultum parat, ſtatio equitum Suecicorum turmam Saxonicorum trecentis equitibus conſtantem invadit, & in fugam conjicit. Unde obſeſſores, velut Suecici ſuis ſubſidio venturi adeſſent, territi raptim ſe Dreſdam recipiunt.

Hatzfeldii inanis conatus.

In Bohemia Hatzfeldius fortunam tentaturus cum univerſo equitatu ſuo ac trecentis dragonibus, ſimul quingentis equitibus è Gallaſii exercitu Praga procedit, adverſum Albim eminus legens; & cum nequidquam Pfulii, ac Zabeltricii ſtativa tentaſſet, ubi nihil ſoluti inveniebat, tandem Munchuſium intercipere inſtituit. Sed cum ab iſto ad Glacium rem bene geſtam intelligeret, irritus revertit, cum per octo dies, quibus circumvagabatur, quinque duntaxat captivis potitus eſſet, multum irridentibus Gallaſianis, qui magna adverſus Hatzfeldianos æmulatione flagrabant. Cum Suecorum catervæ vix unquam niſi magno captivorum numero adducto redirent: ipſa etiam equitum ſtatione ad Pragam intercepta. 1639.

Saxonici Pirnam invadunt. 16. Jul.

Invaditur inde Pirna iterum à Saxonicis & poſt acrem verberationem reductus arci diſpoſitus aſſultu expugnatur, cæſo inter alios Suecico ſubtribuno. Statim hinc mœnia oppidi tormentis quaſſantur, ac bis aſſultus fit, Saxonicis multa cum cæde repulſis. Nec eo minus hi aliquot dies oppido aſſident, arciq; commeatum inferunt, quoad Stalhantſchius ſubſidio ſuis venire nuntiatus, Dreſdam redire cogeret, triginta amplius è poſtremo agmine cæſis, & quadringentis in oppugnando oppido amiſſis. 22. Jul.

Caterva Suecicorum intercipitur. 20. Aug.

Adducebatur poſt Suecis Hamburgo magna vis pulveris pyrii, qui fruſtra inſidiantibus hoſtibus ſalvus Chemniciam pervenit. Sed qui præſidio fuerant ducenti quinquaginta equites, quinquaginta pedites, cum Chemnicia Mariæbergam ſe contuliſſent, occaſionem tuto ad Banerium perveniendi expectantes, à Saxonicis opprimuntur, ac nonnullis cæſis reliqui capiuntur; quos inter Knitzkius ſenior, tribunus Hanckius, ſubtribuni Seckendorfius, & Luttermannus, multique alii præfecti, ac nobiles Bohemi, qui poſtliminio in patriam redire cupiebant.

Hatzfeldius in Miſniam tendit.

§. 14. Hatzfeldius interea, ut quem jam memoravimus paratum bellicum interciperet, ac Suecica præſidia oppidis Miſniæ, Zvviccavia, Chemnicia, ac Pirna expelleret, petente Electore Praga in Miſniam movebat, longo circuitu Egram petens, quo iter ſuum Banerium lateret. Qui tamen mox è captivis magno numero ſubinde adductis, intelligit, iſtum Praga diſceſſiſſe, etſi quo tenderet non conſtaret.

Hungari vapulant.

Igitur placebat caſtra hoſtium ad Pragam tentare; quo fine quindecim equitum legiones, tres peditum phalanges cum aliquot tormentis Brandeiſiæ trans Albim ducuntur. Præmiſſi, qui primum agmen ducebant, cum ſexcentis equitibus Wittebergius, & Robertus Duglaſſius tribuni, ita celeriter iter faciebant, ut reliquæ copiæ ipſos inſequi non poſſent; & crepera adhuc luce ſtationi Hungarorum impingebantur. Hanc in caſtra Hungarica, quæ à Germanorum caſtris Mulda flumine diſtinguebantur, compellunt, ac cum ipſis eodem ſimul irrumpunt. Tuguriis ſtatim ignis injicitur, & qui non repente conſcenſis equis ſubducere ſe poterant, trucidantur; fugientibus ad portas uſque urbis inſiſtitur. Interim Germani equites propinquo caſtris vado Hungaris auxilium laturi Muldam tranſierant, quorum multitudine Suecorum turmæ in anguſtias rediguntur, quoad Banerius cum tribus legionibus quantum poterat accelerans è ſuperiore loco adpareret. Hic ſuos prope circumventos conſpiciens citato curſu ad illis ſubveniendum ruit; nec minus iſti reſumtis animis ſtrenue hoſtem ſuſtinent. Sed Germani Banerium expectare veriti una cum Hungaris in urbem faceſſunt, magno ſuorum numero per campum, & ſuburbia deſiderato.

Banerius in Miſniam regreditur.

Inde cum de Hatzfeldii deſtinatis Banerio innotuiſſet, eludendis ejus conatibus Stalhantſchium primo, inde Wrangelium cum valida utrumque manu in Miſniam mittit, ipſe ad poſtremum eodem ſecutus. Eorum adventu cognito Hatzfeldius Dreſdam ſe confert, tribus Croatarum legionibus ad Chemniciam circumſidendam relictis. Sed & cum hi mox faceſſerent, pulveris pyrii vis quæ Chemniciæ aſſervabatur, comitante Eberſteinio tribuno in Bohemiam deducitur, Banerio ad Brixam ipſi occurrente. 11. Sept. Ejus oppidi cives cum cibaria Banerius popoſciſſet, feſſo militi reficiendo, ſtolide feroces emiſſis in ſubeuntes telis octo equites proſtraverant. Unde is irritatus oppidum aſſultu expugnat, & direptum incendit

1639. dit ad terrorem aliis incutiendum. Mox cum quas ducebat legiones Auſſigiæ diſpoſuiſſet, cominus obſervandis Hatzfeldii motibus, in caſtra ad Leutmericiam redit, quibus interea Torſtenſonius præfuerat.

Hungari denuo vapulant.

Hic qui recens advenerant Hungaros, pabulatoribus Suecicis inſidiantes, graviter multaverat magno ipſorum numero cæſo, ac præter multos ductores tribuno Barſimo Comite, reliquis Pragam uſque fugatis. Idem mox Torſtenſonius repente apud Brandeiſiam Albim transgreſſus ſexcentos amplius hoſtium pabulatores intercepit. Hoſtis contra inter Leutmericiam & Melniccam cum quindecim equitum alis vado flumen tranſiens Witzlebii tribuni legionem ſtativis ſuis excedere ſubigebat: quam tamen retro in vinea locum capeſſentem aggredi non audebat, quoad Banerius cum modica manu advolaret; quo conſpecto hoſtis curſu ſe ſubducebat.

Pirna à Saxone fruſtra oppugnatur. 22. Sept.

Inter hæc Saxoniæ Elector cum Hatzfeldio copias Pirnæ admovet. Quo cognito Banerius, aſſumtis quæ Auſſigiæ tendebant, legionibus eodem properat. Jam acceſſus ad foſſam usque excavati erant; & ſuggeſtus ad ruinam mœnium edendam extructi, cum primum Banerii agmen ſe oſtenderet. Sed hoſtis etſi favente loci opportunitate, cum Suecis inter confragoſas & anguſtas vias emergendum eſſet, pugnam tentare non auſi Dreſdam magna cum trepidatione, & confuſis ordinibus ſe proripiunt; Croatarum tamen, qui agmen claudebant, ſeptuaginta circiter, capti quos inter ſubtribunus & duo turmarum præfecti.

Eadem à Banerio munimentis nudatur.

Cæterum erat quidem oppidum iſtud idoneum Dreſdæ in anguſtum redigendæ. Idem tamen citra arcem arduo ſitu ægre teneri poterat, ac jam aliquoties ejus ſervandi cura Suecos huc averterat; nec per obſtructum palis apud Kœnigſteinam Albim è Bohemia commeatus ſubvehi poterat. Et gliſcente indies apud Pragam hoſte Banerio copiæ undiq; contrahendæ erant.

26. Sept.

Igitur hic iſtius ſe oppidi cura exſoluturus mœnibus dejectis, munimentiſque exterioribus ſolo æquatis præſidium inde amovebat. Quominus ignis tectis injiceretur, precibus Electoris conjux obtinuit. Regreſſus in Bohemiam Banerius copias Leutmericiam contrahit, eam ſtationem tueri certus quantumvis coëuntibus undique Cæſareis magna belli moles imminere videretur.

Slangius duas Saxonicas legiones delet. 30. Sept.

Paucos poſt dies Slangius duas Saxonicas legiones Hanavii & Reuſchelii in Satzenſi diſtrictu per hoſpitia diſperſas oppreſſit, parte ductorum & gregariorum cum quinque ſignis capta; reliquis cæſis.

Banerius Pragam tentat.

§. 15. Nuntiatum inde Banerio fuerat, hoſtilem equitatum jam aliquoties Pragæ ſeditionem induiſſe, ſed à ducibus ſpe lautorum hibernorum, in quæ intra tres ſeptimanas deducendus eſſet, placatum; quod tempus promiſſis haut ſervatis elapſum erat. Igitur num iſthanc rem in uſus ſuos convertere poſſet tentaturus,

11. Oct.

toto cum exercitu Albi ad Melniccam tranſito Pragam accedit, ac in Albo Monte aciem explicat. Sed hoſtis quietus intra munitiones conſiſtere, nec ullam pugnæ ſpem præbere, ac non niſi modicas catervas emittere velitandi cauſa, nullo utrinque memorabili damno; crebro quoque tormenta diſplodere, quibus Sueci haut ſegniter reſpondebant immiſſis globis ignitis ſi qua urbem inflammare poſſent. Enimvero & caſtra ad Pragam ita muniverat hoſtis, ut vi iſta oppugnare Banerius rationis non duceret: & Pragam fames atque peſtilentia ita infeſtabant, ut ſi vel maxime illa occupari poſſet, ſatius foret hoſtem iſtis malis conſumendum relinquere, quam ſuos iisdem objicere. Aliquot tamen dies ad urbem ſubſiſtebat Banerius; & ut hoſtem fame urgeret, Bellingshuſium tribunum cum quatuor legionibus Budevveiſam verſus, Pilſenamque, & Raconitzam dimittit ab igne corrumpendum, quicquid frumenti pabuliq; occur- 1639.

reret. Quo peracto motis Praga caſtris Melniccam 19. Oct.

regreditur; ubi ex altera Muldæ parte Tabor verſus omnia vaſtari jubet.

§. 16. Dum ad Pragam Banerius hæret, ſexcenti Saxonici ſublevante oppidanorum proditione Budiſſinam irruperant, quam Jacobus Wanckius ſubtribunus cum aliquot deſultorū turmis inſidebat.

Saxonici Budiſſinam occupant.

Qui tamen nullo ſuorum amiſſo in arcem ſe receperat, nuntio raptim ad Banerium dimiſſo. Hic ſtatim Wittebergium, Eberſteinum, & Slangium cum legionibus equeſtribus, inſuper Ericum Joannis Ulfſparrium cum duabus peditum phalangibus iſtuc ire jubet. Equites oppidum eminus cingebant; Ulfſparrius cum ſuis arce ingreſſus ſtatim ſequenti die non explorato hoſtium poſitu, aut acceſſu, trecentos pedites ex arce emittit, qui in proximas la- 25. Oct.

pide ſtructas domos à Saxonicis inſeſſas impetum 26. Oct.

facerent. Enimvero hoſtis ſublicas, quibus pons penſilis innitebatur, amoverat. Unde pons cum tres catervæ tranſiſſent, cardinibus fractis poſteriores in foſſam effundebat. Ita priores iſtæ catervæ, etſi ſtrenue impetum darent, à reliquis deſtitutæ repelluntur, amiſſis ſexaginta, quos inter excubiarum præfectus & centurio; octoginta ſauciati, quos inter Jeſvvitzkius tribunus, & Copya ſubtribunus. Cum res hoc modo non ſuccederet, Ulfſparrius cuniculum ex arce agi contra domos iſtas jubet. Sed is incenſus retro impetum in Suecos vertit, duobus centurionibus, & compluribus gregariis eliſis. Quo intellecto Banerius inconſultum ſuorum impetum increpans certa rei peragendæ mandata mittit. Sed cum & ſic incaſſum iſti niterentur, amputandæ moræ Torſtenſonium cum ſex majoribus tormentis eodem ire jubet. Qui ſtatim machinis in arcem ſub- 27. Nov.

ductis improviſa re Saxonicos terret, ut citra exceptionem ejus ſe arbitrio permitterent.

Iidem à Succis intercipiuntur. 28. Nov.

Ita tres vigiliarum præfecti, Taubius, Wedelbuſchius, Delovius cum duabus equitum turmis, ſeptem peditum cohortes, unà cum præfectis ſigniſque in Suecorum poteſtatem pervenerunt; è quibus gregarii omnes Sacramentum mutaverunt. Oppidum direptionem pecunia redemit, deſtructis munitionibus abſque præſidio relictum. Dum Budiſſinæ adſidetur ſignifer è Slangii legione cum triginta equitibus exploratum emiſſus, cum in ducentos Saxonicos equites improviſo incidiſſet, ac ſe circumventum videret, impetu facto eos profligat, ac cæſis aliquot ſuorum nemine deſiderato non ſine præda ad ſuos revertit. In Bohemia Hodicius Comes apud Caſtelitzam quadringentos Hungaros deleverat. Nagottæ quoque à Munchuſio ſubtribuno centum Cæſareorum cæſi; quadringenti captivi Kœnigsgræciam abducti.

Cæſarei copias undiquaque contrahunt.

§. 17. Interea Hatzfeldius è Miſnia longo circuitu per Thuringiam & Franconiam in Bohemiam redibat, cujus copiæ tamen à quinque millibus ad duo millia hac expeditione imminutæ erant. Piccolomineus quoque è Belgio, poſtquam à Gallis & Hollandis, hiberna bella adſpernantibus, nullus ibi metus amplius foret, in Bohemia aderat, numeroſo cumprimis, & ſelecto pedite ſuccinctus. Cum autem Cæſareæ copiæ inter Pilſenam & Grunbergam contraherentur, Banerius ſuſpicabatur eas diſtrictui Satzenſi, cujus uberem meſſem extremis ſuis neceſſitatibus reſervaverat, inhiare alienæ parſimoniæ fructum intercepturas, ac inde propius admotis caſtris ipſi incubituras. Igitur ut has præ- 14. Dec.

verteret cum equitatu Leutmericia Satzam movet, & legionibus ad Egram flumen qui continuis pluviis immenſum intumuerat, diſpoſitis, quicquid erat frumenti Leutmericiam avehit, tum vicinam Pilſenæ regionem populatur, ne hoſti prope ipſum ſubſiſtendi facultas foret. Eo tempore Cæſaris fra-

Cæſarei

ter

1640. Exercitus conditio. ter Leopoldus Wilhelmus ſummum imperium in exercitum ſuſcipiebat, qui Pragæ hactenus fame & peſtilentia, & interceptis quotidie per Suecos pabulatoribus valde imminutus erat. Cui malo medendo machinæ è caſtris Pragæ in arcem conferebātur, ac paucis ibi legionibus, quot ſubitaneo inſultui repellendo ſufficerent, relictis, reliquæ circa Pilſenam diſtribuuntur, pabulatione quoq; deinceps cautius facta. Per provincias Cæſaris bello intactas delectus militum fervebant, veteribus legionibus ſupplendis, novis formandis. Tum magnus equorum numerus ex Hungaria & Auſtria adducebatur. In hibernis tamen hactenus quieſcebant, ac referebant captivi, non prius aliquid tentandum, quam Piccolomineus Vienna, quo profectus erat, rediret. Apud Suecos contra miles vegetꝰ, numeri integri, quibus augendis Banerius omnem operam navarat. Quæ tamen loca inſederant, jam antea ſat vaſtata, indies magis exhauriebantur, ut ſi diutius ibi hærendum eſſet, fames tandem immineret. Cæterum ita copias ſuas diſpoſuerat Banerius, ut brevi tempore contrahi poſſent, ſeu arcere vim, ſeu inferre placeret. Sed hoſtium viribus gliſcentibus ſatis habiturus videbatur, invaſionem arcuiſſe, præſertim ſi Albis frigore conſtringeretur. Quo caſu metuebat, ut ſibi in Bohemia ſubſiſtere liceret, præſertim cum Saxones à tergo in Miſnia ſe confirmarent, quibus diſſipandis nullam partem ſuo exercitui detrahere audebat. Nec adparebat qui partem aliquam hoſtium alio averteret. Nam qui ad Rhenum ſe commoverant Vinarienſes & Galli, à Cæſareis parum curabantur. Haſſi & Luneburgici validis copiis inſtructi, & Cæſarem ſuſpectantes; ſed qui commoturi ſe non erant, niſi laceſſerentur. Igitur nihil aliud ſupererat, quam ut Axelio Lilio mandaret, quantum poſſet peditum è Pomerania & Meclenburgica Stalhantſchio in Sileſiam mittere, quo is nonnihil ad ſummam rerum faciens ibi fulcipere poſſet. Kœnigsmarckio quoque injungitur, ut iterum in Franconiam irrumpat; ac prius obiter Saxonicos per Voigtlandiam & Miſniam ſparſos ex improviſo opprimat. Et hæc iſto anno apud Banerii exercitum agebantur.

Suecici exercitus difficultates.

Acta per Pomeraniam. §. 18. In Pomerania initio anni Cæſareis ſolum Demminum ſupererat; cujus præſidio per menſem Januarium annona ſupererat, Suecis quæ Roſtochio ſubvehebantur ſedulo intercipientibus. Circa finem tamen ejus menſis nonnihil frumenti per Brandeburgicos inferebatur; quo fere abſumto Axelius Lilius citerioris Pomeraniæ præſes detractam præſidiis manum propius admovet, & Brandeburgicos denuo frumentum inferre conantes arcet. Unde fame ſubigente Cæſarei tandem iſtud oppidum Suecis dedunt. Inter hæc Stralſundenſes inſcio Lilio centum viginti milites conſcripſerant, queis plures addituri videbantur. Qua de re cum iſte quereretur, acris inter ipſum & Stralſundenſium magiſtratum diſceptatio oriebatur. Hi quippe factum id ferebant, ut oppidani onere vi*gilias agendi ſublevarentur, & qui heic interveni*rent abuſus tollerentur, ſi munia iſta per certos homines, quibus id ſolum negotium, obirentur. Aſt Sueci iſta altius penetrare judicabant, ac fœderi repugnare, quo rei militaris cura regno Sueciæ reſervatur. Et quanquam Stralſundenſes exciperent; per fœdus utique vigilias oppidi ſibi relictas; nec militem à ſe conſcriptum, ſed cives tantum certos peculiariter conductos vigiliis eo curatius obeundis; Sueci tamen non poterant non pro militibus illos habere, qui ſacramentum dixiſſent, & ad tres menſes conducti eſſent; quæ vetus eſt apud Germanos formula militem conſcribentium. Diſceptatione incaleſcente cum Stralſundenſes fremerent; per ſe non ſtare, quo minus vigiliis ne-

3. Mart. Demminum recuperatur, 12. Mart. Stralſundenſes militem conſcribunt.

glectis portæ quibuſvis pateant; Sueci reponebant; non defore qui has cuſtodiant, ſi ipſi nollent. 9. Jan. Quanquam autem tunc re infecta diſceſſum, paulo poſt tamen decuriones ſententia mutata quæ fecerint non in ſiniſtram partem accipi petunt, id à ſe unice ſpectatum, ut cives ad vigilias eo diligentius obeundas excitarentur. Tum quos conſcripſerant, citra moram iterum exautorant. Ab Ordinibus quoque Pomeraniæ Ulterioris congreſſus Stetinum indictus fuerat, invitatis etiam eodem quibuſdam è Citeriore provincia: quem prohiberet, an permitteret, Joannes Lilliehœckius gubernator dubitabat. Nam illinc quidem verebatur, ne Suecico regimini ea res fraudi foret, reſtituto temporario Ordinum provincialium imperio, ac ne forte Stetini res novas molirentur, aut cum Brandeburgico conſilia miſcerent. Hinc autem conſiderabat, ſupervacuum fore iſthunc congreſſum prohibere, cum aliis locis clam aut palam convenire poſſint: & iſta prohibitione animos plane alienandos velut publico ſervitio ſtabilito. Nec Suecorum rebus ab eo conventu periculum; cum nec à principe indictus, nec propoſitio rite facta ſit, & ſi quæ decreta fuerint, ea vel irrita declarari, vel ad Reginæ ratihabitionem rejiciendo eludi poſſe. Denique inanes fore Ordinis Equeſtris conatus, attritis opibus; & Stetinum utique in Suecorum poteſtate eſſe. Cæterum revera id agebant Ordines, ut vicarium provinciæ regimen ab obitu Ducis Bugislai inſtitutum, ac poſt Brandeburgici interdicto ab ipſis ultro diſſolutum, inſtaurarent. Id quod apud Lilliehœckium proponebant, velut quondam à Legato Bielkio permiſſum; utque adeo ſupremum provinciæ tribunal iterum aperiretur, ac veteres reditus conſiliariis alendis adplicarentur. Ad quæ Lilliehœckius; negotium iſtud à Bielkio ad Reginam rejectum, & ab ipſis ultro deſertum. Et tamen non dubitare, quin vel Banerius ſummus provinciæ præſes, vel Regina ipſorum deſideriis ſit ſatisfactura. Ordines contra privilegia & jura ſua allegare, quæ violatum à Præſide iri non ſperent. De inſtaurandis judiciis utique ad Electorem referendum; quod dum ſcripto facturi ſunt, ne id in ſiniſtram partem accipiat. Ad quæ Lilliehœckius, cum ipſi privilegiis ſuis repugnare non crediderint, quod Bielkius olim id negotium ad Reginam rejecerit, ne nunc quidem diverſum ſenſuros. Sed ne quid communicationis ipſi durante hoc bello cum Brandeburgico inſtituant, id omnibus ſibi modis prohibendum; cum ea ratione Brandeburgici ſummum in provinciam imperium non obſcure agnoſcatur. Ita conventus iſte re infecta ſolvebatur, ſupremi tamen tribunalis vices deinceps à provinciæ præſide & conſilio, quod vocant, ſtatus tantiſper obibantur.

5. Febr. Ordines Pomeraniæ conventum agitant. 16. Jan. 22. Jan. 25. Jan. 28. Jan.

§. 19. Verno tempore adpetente Lilliehœckius tribunum Nicolaum Kaggium cum quingentis peditibus, trecentis equitibus Landsbergam verſus mittit, ſi forte id oppidum improviſo opprimere poſſet. Et ceperat is quidem in vicino monte poſitum caſtellum; ſed quia oppidum copioſo milite nuper hoſtis firmaverat, Kaggius idem adoriri non auſus re infecta diſcedit. Mox ut Pomeraniam onere levaret Lilliehœckius Stargardiæ legionem equitum collocat, coërcendis hoſtium excurſionibus; reliquas cis Oderam ducere conſtituit, ut ex hoſtico viverent, donec ſupplementis è Suecia appellentibus in Sileſiam expeditio ſuſcipi poſſet. Unde ſuperato apud Greifenhagam flumine Suetam, hinc Oderbergam procedit, ubi caſtello, quod ponti antepoſitum erat, hoſtem ejicit. Sed cum ibi cognoviſſet, Brandeburgicos in Marchia Nova ſe movere, fortaſſe irruptionem in Pomeraniam Ulteriorem tentaturos, ipſe Stetinum regreditur

Landsberga fruſtra tentatur. 9. April. 16. Maji.

1639. ditur hoſtium conatibus obſervandis, Devvicium
24. Maji. tamen tribunum cum copiis Neuſtadium progre-
di jubet, tractui inter Fuhram & Spream fluvios
tributa imperaturum. Hic Neuſtadio progreſſus
Borgsdorfium juniorem tribunum cum quadrin-
Brandeburgicorum legio opprimitur. gentis equitibus Bernaviæ agentem invadit, portis
petarda, & ſecuri diffractis. Ubi cæſis nonnullis
ipſe tribunus, ejus vicarius, duoque turmarum
præfecti cum trecentis gregariis capiuntur; pauci
perruptis obſtantibus evadunt. Gregarii plerique
numeris ſe Suecorum addunt. Quanquam autem
Banerius juſſerat capta Landsberga Sileſiam inva-
dere, ubi Glogovia Major quinquaginta tantum
peditibus inſidebatur; quia tamen expeditio non
ita celeriter adornari poterat, & ſupplementa è
Suecia tardius aderant; hoſti ſpatium interim da-
batur ſe ibi confirmandi. Conſcripſerant Ordines
Sileſiæ Cæſare inſtante tria peditum millia, ſex-
centos dimachas; quibus octingenti equites Cæſa-
rei accedebant. Habebat & Brandeburgicus cir-
citer octingentos equites, nongentos è Boruſſia
expectabat, præſidiis quindecim centuriæ pedi-
tum ſubtrahi poterant: qui juncti manum non
ſpernendam faciebant, & Suecicis copiis parem.
Sed nec Pomerania extra periculum credebatur,
quod Crocovius tribunus cum provincialibus Sue-
ciæ infenſis de intercipienda Colberga agitare dice-
retur. Arnheimius quoque Holmenſi cuſtodia
elapſus, & à Daniæ Rege duabus bellicis navibus
Gedanum deductus, cum Crocovio, Mitzlafio
(qui & ipſe cuſtode corrupto arce Wiburgenſi
evaſerat) Hubaldo, aliiſque malevolis conſilia mi-
ſcebat; ut ſatius videretur Pomeraniæ ſervandæ in-
vigilare, quam in ulteriora tendere. Poſt tamen
cum ſupplementa è Suecia adpuliſſent, Lilliehœc-
kius adſumtis peditum tribus millibus trecentis,
equitum tredecim fere centuriis apud Gartzium
8. Jul. Odera transmiſſo ex itinere caſtellum ad Oderber-
gam, quod *urſorum caveam* vulgo vocabant, oppu-
gnare inſtituit. Sed cum ea res longiorem moram
deſideraret, ſatius videbatur ignobili caſtello omiſ-
ſo Landsbergam ire; cui oppido cum copias ad-
moviſſet agendis acceſſibus, ipſe interim cum ſe-
lecta manu Zantocham properat. Eo caſtello,
25. Jul. cum jam omnia aſſultui parata eſſent, præſidiarii
ultro profugiebant, in vicinam Poloniam ſe reci-
pientes. Pariter & aliud ad Wartam caſtellum
27. Jul. Brandeburgici deſeruerant. Sed dum Landsber-
Landsberga expugnatur. gam Lilliehœckius retro properat, everſo curru
crus frangit, non levi ſuſceptæ expeditionis impe-
dimento. Haut eo ſecius tamen ipſo jubente Eri-
cus Steenbockius tribunus in vallum oppidi enitiz-
tur, & cum Brandeburgicis ſimul oppidum irrum-
pit, ubi primo æſtu non pauci cædebantur; tres
centuriones; totidemque optiones cum trecentis
quinquaginta gregariis capiebantur, quorum hi
Suecicam militiam ultro ſubibant. Præfectus lo-
ci Knœringius ſubtribunus cum parte præſidii
trans pontem in caſtellum evaſerat. Qui & ipſe,
cum omnia aſſultui dando diſpoſita eſſent, atro-
cibus inſuper minis territus, ea lege deditionem fa-
cit, ut ipſe abſque vexillis & armis diſcederet, gre-
gariis ſequi ipſum, aut apud Suecos manere inte-
grum foret. Ita caſtello Sueci, & in eo quinque
vexillis & quatuor machinis æneis potiuntur, cum
non ſpernendo adparatu bellico, & commeatu.
Abeuntem præfectum vix quinquaginta gregarii
Cuſtrinum comitabantur, reliqui Suecicis ſe ſi-
gnis aſſociabant. Cum ob fractum femur Lillie-
hœckio Landsbergæ ſubſiſtendum foret, impe-
rium in peditatum Erico Steenbockio, in equites
6. Aug. Devvicio committebatur. Quorum hic Franco-
furtum præſidio vacuum nemine repugnante oc-
cupat. Dum Berolinum tendit, catervam Bran-
deburgicorum male multat, præfecto turmæ Golt- 1639.
zio, & octoginta circiter equitibus captis, non pau-
cis cæſis. Idem mox Berolinum, unde vice abſen-
tis Electoris provinciam adminiſtrans Schvvar-
tzenbergius Comes Spandoam ſe receperat, ir-
rumpit, & oppidanos redimendæ direptioni vigin-
ti uncialium millibus, ducentis equis emungit.
Francofurtum hinc progreſſus Steenbockio jungi- 19. Aug.
tur. Ita ſimul Croſnam tendunt, qua nullo nego- Sueci in Sileſiam irrumpunt.
tio potiuntur, quod trecenti præſidiarii oppidum
ultro deſeruiſſent. Ulterius adverſo Odera pro-
greſſi Beuthenæ pedem figunt. Devvicius mox
cum quinque legionibus hoſti inveſtigando excur-
rens Bergii tribuni legionem Lubenæ opprimit;
ac pleriſque trucidatis cæteros captivos abducit.

§. 20. Enimvero dum iſthæc expeditio tarde
procedit, Philippus Mansfeldius Comes à Cæſare
ad tuendam Sileſiam miſſus haut ſpernendas copias
coëgerat, Glogovia cumprimis, cui imminere
Suecos conſtabat, bis mille militum præſidio fir-
mata. Eam ob cauſam, & quia per æmulationem
pares inter duces ſegnius res adminiſtrabatur, Ba-
nerius Torſtonem Stalhantſchium cum tribus Stalhantſchii per Sileſiam geſta.
equitum legionibus in Sileſiam mittit, copiis ibi
præfuturum. Iſte Oderam Beutenæ ponte inſter-
nit, eumque caſtellis utrinque adpoſitis, oppidum
lorica firmat, ac aſſignata ſuis hoſpitia trans Ode-
ram occupat. Ab eo emiſſa turma manum Croa-
tarum in Glogoviæ ſuburbio agentem opprimit,
ac non ſegniter licet reſiſtentem profligat, cæſis
compluribus, ac nonnullis captis. Quanquam
autem oppugnandæ Glogoviæ impar Stalhant-
ſchius foret, mediocrium tamen oppidorum unum
poſt alterum occupando ſtativa ſua non parum per
Sileſiam, præcipue Poloniam verſus, extendebat.
Ac jam Drachenbergam arcem invadere parabat,
cum Mansfeldius copiis auctus Beutenæ minitans
Carlathum retro copias ducere ſubigeret. Et quia
prælio hoſtem laceſſere, aut ſupra Glogoviam lo-
cum capere decreverat, Oderam apud Beutenam
tranſit. Sed hoſtis cedere, nec pugnæ copiam fa- 1. Dec.
cere ac tandem in alteram Oderæ ripam Poloniam
verſus ſe conferre. Stalhantſchius inde Steinaviam
progreſſus omnia adhuc cineribus ſepulta, ac cir-
cum vaſtata reperit, ut nulla ibi conſiſtendi facul-
tas foret. Igitur Parchvvitzam cum adſita arce in
poteſtatem redigit. Neumarcum in quintum uſ-
que diem reſiſtebat; ſed cum aſſultus mox dandus
eſſet, centurio cum centum peditibus abſque ex-
ceptione ſe dedebat, gregarii ſub ſigna Suecorum
ſuccedebant. Duodecim Wratiſlavienſium mili-
tes in arce deprehenſos Stalhantſchius liberos do-
mum dimittebat ſuis nuntiaturos; ſe amicum ve-
nire, ſi recte rem æſtimare velint; & tempus nunc
eſſe veteres partes inſtaurandi. Oderam tamen
tranſire, & hoſtes inſequi conantem tumentes ac
glacie fluitantes undæ prohibebant. Hoſtis interim
Guraviam tentans non ſine jactura repulſus erat.
Alias modicis excurſionibus provincia perſultaba-
tur, quarum una Helmoldus Wrangelius viginti
amplius equites cæciderat, triginta ceperat. Nec
ulteriores iſto anno per Sileſiam progreſſus facere
dabatur, quam ut Croſna, Beuthena, Carlathum
pro captu ſitus ac temporis munirentur, ac Gura-
via, Herrenſtadium, Lubena, Parchvvitza, Neu-
marcum, & alia non ſpernenda loca legionum ho-
ſpitiis occuparentur non valde opimis, quod regio
partim à Cæſareis vaſtata, partim ultro à provin-
cialibus in Poloniam profugis deſerta eſſet: qui
tunc demum affectum ſuum in Suecos ſe expromi-
turos ferebant, quando hi capta Glogovia res ſuas
ſtabiliſſent. Cui oppugnandæ cum non ſat pedi-
tum Stalhantſchio eſſet, Banerius utriuſque Po-
meraniæ præſidibus injungebat, ut quicquid pedi-

1639. tum præſidiis oppidorum detrahere poſſent, ocyus,
in Sileſiam mitterent.

§. 21. Aſt in Ulteriore Pomerania abſente ple-
roque equitatu Drieſena egreſſus Wedelius, quem
vulgo temerarii cognomine inſigniebant, cum mo-
dica caterva late prædas agebat. Quem tamen Tar-
vvyckii ſubtribuni equites non procul Woldem-
berga deprehenſum præda exuunt, ejusq; manum
Sueci Drieſena potiuntur. paucis exceptis concidunt. Nec diu poſt illa ipſa
Drieſena, quæ Pomeraniam Ulteriorem diu infe-
ſtam habuerat, in Suecorum poteſtatem pervenit.
Ex ejus præſidio duo inferioris gradus ductores
Landsbergam ad Lilliehœckium transfugerant,
eique conſilium invadendi munimenti ſuggeſſe-
rant, demonſtrato loco, ubi pali putrefacti faci-
27. Nov. lem acceſſum præberent. Huic conſilio exſequen-
do, iſte Gordonium tribunum, & Radicam ſub-
tribunum cum trecentis peditibus mittit; qui tres
28. Nov. cymbas curribus ſecum vehebant. Hi cum poſtri-
die nondum orta luce eodem perveniſſent, ſtatim
cymbis foſſam transmittunt, ac dimotis palis in
vallum enituntur. Et quanquam tumultu excitato
præſidiarii arreptis armis in Suecos jacularentur, hi
tamen tanto alacrius ingruebant, ut Brandeburgi-
cis oppreſſis duorum duntaxat militum jactura lo-
co potirentur. Præfectus munimenti Grefius ſub-
tribunus primo impetu ſaucius, quod vitam ad-
ſpernaretur, cum viginti aliis confoditur. Reliqui,
centum & viginti numero, quos inter præfectus
vigilum, & vicarius cohortis capiuntur. Repertæ
ibi ſunt viginti ſex machinæ æneæ, ſex mortaria ja-
ciendis ignivomis globis, adparatus bellici magna
vis. Decem millia uncialium novis delectibus deſti-
nata militi in prædam cedebant. Multi quoq; ca-
ptivi, qui heic adſervabantur, liberati. Magni mo-
menti erat id oppidum, Wartæ, Notezæ, & Dragæ
fluminibus cum circumjecta regione imperans,
quodq; Brandeburgici communicationem inter
Marchiam & Boruſſiam valde difficilem deinceps
redditurum erat. Cui Gordonius in præmium na-
vatæ operæ præficitur, idemque novis munitioni-
bus firmatur.

Sueci Plauenam capiunt. §. 22. In Meclenburgica hoſtis Plauenam adhuc
obtinebat; quam cum manus equitum Suecico-
rum eminus aſſidens jam fame eousque compuliſ-
ſet, ut qui intus erant, ſuper deditione agerent,
Brandeburgici ſupervenientes iſtam opprimunt, &
præter præfectum turmæ, quinquaginta amplius
captivos abducunt, locoq; annonam inferunt. Un-
de poſt Axelius Lillius Meclenburgicam ab hoſte
repurgaturus, quadringentos pedites præſidiis ſuis
detractos, quibus Lilliesparri Wiſmariæ præfectus
quingentos addebat, ſubtribuno Ribbingio Plaue-
nam miſerat. Hic oppido ſtatim occupato acceſſus
ad arcem agit, ac munimentis exterioribus potitur.
Superveniens inde Joannes Lilliesparrius non ſine
minis Cæſareo præfecto deditionem imperat,
4. Aug. quam & hic honeſtis legibus facit, Havelbergam
cum ſuis deductus. Qui tamen hinc diſcedentem
comitati ex pacto fuerant Sueci, à Brandeburgicis
oppreſſi diſſipabantur; nec à Cæſareis dati obſides
damno reparando ſufficiebant. Etſi plerique poſt
Dœmitzam fruſtra tentant. manus hoſtium elapſi ad ſua ſigna redirent. Dœ-
mitzam hinc tentare viſum, majoris operæ nego-
tium, vaſtata circum regione, ac difficili machina-
rum vectura. Eo demum Lilliesparrius bis mille
15. Sept. pedites, quingentos equites ducebat, ac poſt occu-
patam inſulam ad oppidum, à trecentis quinqua-
ginta peditibus defenſum, acceſſus moliebatur,
22. Sept. quod & repentino aſſultu expugnat, ſex tantum ſu-
orum deſideratis. Hoſtis ædibus aliquot incenſis in
arcem ſe recipiebat; cui itidem vis admovebatur,
cum de Brandeburgicorum ac Saxonicorum ad-
ventu, qui arci ſubventum iabnt, intelligitur. Ad
quos arcendos etſi iſte ſat virium habebat; tamen 1639.
nullo annonæ proviſu famem ab hoſte circumfuſo
metuens, ſoluto obſidio diſcedit. Hoſtis Grabovi- 26. Sept.
am proceſſerat, illic flumen tranſiturus; ſed qui op-
pidum iſtud inſidebant pedites acriter aſſultantes
repellunt, cæſis cum ſubtribuno quadraginta mili-
tibus. Quanquam autem Lilius cum quadringen-
tis peditibus jam Demminum pervenerat obſidi-
um Dœmitzæ inſtauraturus; tamen commeatu de-
ficiente, ac nulla pabuli copia ſatius viſum copiis
per oppida diſtributis nonnihil quietis indulgere.
Poſt Novembri menſe idem Ruppinum Novum
tendit, diſtrictum Prignicenſem & Havelandiam
tributis ſubjecturus. Ac Ruppinum quidem fa- Ruppinum
vente nebula improviſo occupat, quod peditum le- capiunt.
gione ac centum equitibus firmat. Ipſe mox Stral-
ſundam redit, plures equites exciturus, ut in Have-
landiam penetraret. Paucos poſt dies octingenti 23. Nov.
equites Brandeburgici ad Ruppinum aderant, qui- Id Brandeburgici
bus ſpes erat, Suecicis equitibus in campum pelle- fruſtra
ctis, cum ipſis ſimul in oppidum irrumpere. Sed tentant.
fallente conſilio à ſclopetariis ad portam diſpoſitis 9. Dec.
ita excipiuntur, ut nonnulli eorum ex equis deflue-
rent. Sed & mox iterum accedentes irriti fuerunt.
Tandem Crachtius tribunus valida equitum pedi-
tumque manu, machinisque admotis ſtatim ignes
jaculatus, quos Sueci diligenter reſtinguebant, la-
tam mœnium ruinam edebat. Tota vi aſſultantes
Brandeburgicos ſubtribunus Antonius acriter re-
pellebat, multis ductorum atque gregariorum cæ-
ſis. Nec iſti amplius quid tentare auſi trans agge-
rem ad Fehrberlinum ſe recipiunt. Paulo poſt Li- 19. Dec.
lius aderat, per eundem aggerem in Havelandiam
irrupturus. Et jam caſtellum in medio aggere ex-
pugnaverat, inde octingenti pedites Lilliesparrii
ductu ad ſiniſtram Rhenum fluentum, & duos in-
ſuper canales ſuperaverant. Sed quo minus ter-
tium, qui ſupererat alveum ſuperarent, pratum
profundiſſima uligine, & confertæ in adverſa ripa
hoſtium catervæ obſtabant. Unde nocte ingruen-
te receptui canebatur. Nec denuo tentare operæ
pretium viſum quod ſuperato licet flumine vacua
occurſura erat regio, omni frumento Spandoam
avecto. Et Brandeburgicis conſtitutum erat, ſi
perrumperent Sueci, Vetus Brandeburgum ſe re-
cipere; quos non niſi machinis admotis expellere
inde licuiſſet, queis promovendis per invias luto
vias nulla tunc facultas erat. Ita reductæ copiæ per
hiberna diſtribuuntur.

§. 23. In Weſtphalia initio anni hoſtis in Ra- Geſta per
vensburgicum ſe Comitatum contulerat, ſtativis Weſtphaliam.
Mellæ, & circa poſitis, donec per præſulatum
Monaſterienſem, ac Montanam Marcanamque
ditionem in hiberna concederet. Kingius contra,
qui hortante Banerio curam exercitus tantiſper re-
tinuerat, dilato in Sueciam itinere, poſt hoſtis
diſceſſum in Brunſuicenſem agrum ad Leinam
flumen, inde longius Oldendorfum oppidum abie-
rat Kœnigsmarckium præſtolatus, qui excurſio-
ne in Paderbornenſem præſulatum facta Niemæ 22. Febr.
duas equitum turmas deleverat. Inde per Holtz-
mundam Rintelium demum concedit, ubi cum
peditatu ſubſiſtit, equitatu per Lippienſem Co-
mitatum diſtributo. Inter quæ Kœnigsmarckius
otiari neſcius catervam equitum, quæ Curtium
Comitem Brema Vechtam deduxerat, opprimit,
tribus ereptis ſignis; ac parum aberat, quin ipſum
Comitem intercepiſſet. Menſe Aprili cum Hatz-
feldius pleraſque copias è Weſtphalia eduxiſſet,
præter neceſſaria præſidia pauculis equitum legio-
nibus ſub Vehleno relictis, Kingius iterum ſe mo-
vere incipit. Ac primo Lemvœrda petitur, quæ
poſt paucorum dierum oppugnationem deditione
capitur. Præſidiarii ſexaginta licet abeundi venia 4. Maji.
con-

1639. conceſſa, præter præfectum, omnes apud Suecos manebant. Eandem ſortem Auburgum, cum per quatriduum reſtitiſſet, ſubit, pleriſque gregariorum, qui excedebant, Suecica ſigna ſubeuntibus. Ehrenbergam, & Drecvœrdam hoſtis ultro deſerebat, quibus à Kingio præſidium imponitur. Ita dilatatis paululum Suecorum ſtativis, cum quæ ſupererant his in oris hoſtiles copiæ Monaſterium verſus abiiſſent, Kingius ſuos, ut ſe reficerent, numeroſque ſupplerent, idoneis locis diſtribuebat.

Kœnigsmarckius Weſtphalicis copiis præficitur. §. 24. Enimvero Banerius de inſtaurandis Weſtphaliæ rebus dudum agitans, tandem Kingio flagitatam diu miſſionem indulget; præſertim cum modicam ejus apud veteres ductores autoritatem eſſe intelligeret, idemque nimis ab Anglicis conſiliis dependeret. Et ipſe vetus militiæ non libenter alterius imperium admittebat; cum tamen Sueciæ Rectores è re judicaſſent, quicquid foret in Germania copiarum unius ſummæ directioni ſubdere. Cratzenſteinio ibi ducum veterrimo ob valetudinem expeditionibus impari Nienburgi præfectura relinquebatur. Lumbsdaino miſſionem petenti in Oſnabrugæ præfectura Luderus Henricſonius Reuterus tribunus ſufficitur. Reliquis copiis, quæ in campum educendæ erant Kœnigsmarckium tribunum præficit, apud milites gratioſum, & ob ſingularem induſtriam ac fortitudinem omnibus æſtimatum; cui adjungitur Hieronymus Plettenbergius, pedeſtris rei curam habiturus. Quæ imperio ejus ſubdebantur copiæ peditum cohortibus viginti quatuor, dimacharum ſex, equitum triginta ſex turmis conſtabant, etſi parum frequentibus. Huic injunctum in Eichsfeldiam ſe conferre, ſupplendis numeris, & ut Erfordiæ laboranti propior eſſet. Tum ut vicinas regiones quousque pertingere poſſet tributis ſubjiceret. Aleam tamen præliorum non tentaret, niſi explorata rei bene gerendæ occaſione, & quantiscunque progreſſibus ſemper ad VVeſtphaliæ res oculos reflecteret, quarum ipſi præcipua eſſe cura deberet. Tandem Brunſuicenſem ditionem tranſiens provinciales moleſtia ne afficeret. Quam ob cauſam etiam ad Ducem Georgium ſcripſerat, ut tranſitum iſti concederet, ac neceſſaria militi præberet. Kœnigsmarckius haut diu cunctabundus contractis copiis
11.Jun. Minda progreſſus per Brunſuicenſem agrum recta in Eichsfeldiam properat. Cum Katelburgum
15.Jun. perveniſſet, intelligit Eppium tribunum cum ſeptingentis equitibus è VVeſtphalia eodem contendere, ut adſumtis aliis turmis ipſius deſtinata anteverteret. Igitur cum equitatu progreſſus hoſtem non procul Duderſtadio offendit, quem cæſis duobus turmarum præfectis, aliisque ductoribus, ac centum amplius gregariis in oppidum compellit, ac obſeſſis portis, ne quis effugere poſ-
16.Jun. ſet, pedites cum machinis arceſſit. Ita Eppius in oppido parum munito deprehenſus arbitrio ſe Kœnigsmarckii cum omnibus ſuis permittere cogitur. Mox in Franconiam vertit, ac in itinere Masfeldæ arci præſidium imponit. Eam regionem dum longe lateque perſultat. Griesheimius Eichsfeldiæ præfectus è Gleichenſteina arce in Suecos hoſtilia molitus erat. Igitur iſte è Franconia regreſſus tormentis admotis huncad deditionem adigit, eumque pacta ſua ultro violantem Erfordiam in cuſtodiam mittit; præſidiarii plerique ſacramento Suecorum accedebant; cæteris Oldendorfum in Haſſiam deductis. Ita tota Eichsfeldia in Suecorum poteſtatem redigitur, cui in officio continendæ Duderſtadium & Gleichenſteina munitionibus firmantur. Modica inde militi quies indulgetur. Ipſe cum ducentos Epiſcopi VVurtzburgen-
25.Jul. ſis pedites Lauringæ tendere cognoviſſet, ſtatim eo accurrens iſtos opprimit, ac nonnullis cæſis reliquos captivos abſtrahit. Præſul omnia Suecicis catervis infeſtari cernens, cum Kœnigsmarckio ſuper tributis agere cœpit. Quem ut hic tanto magis urgeret, toto cum agmine iterum in Franconiam ruit. In quem cum ex arce tela licet innoxia emitterentur, ipſe vicina ædificia, vicosq; circum inflammat. Ita compulſus Præſul grandi pecuniæ ſumma cum ipſo decidit, ſimul Ferenzium Palatini Electoris ducem apud Flotham captum libertati reſtituit. Nec minus ſuperiores Haſſi ingenti ſumma populationem redimunt. Quo facto copiæ per Eichsfeldiæ vicinas regiones diſtribuuntur, ut ſupplendis numeris vacare poſſent. Paulo tamen poſt Hatzfeldius adpropinquans contractis iterum legionibus Kœnigsmarckium apud Mulhuſam conſidere ſubigebat. Et quia hic neque Haſſis, neque Luneburgicis ſatis fidebat, poſtquam Eichsfeldiam idoneis præſidiis firmaſſet, & Goltzio Erfordiam cohortes aliquot ſubmiſiſſet, in VVeſtphaliam regreditur rebus ibi ordinandis. Inde cum Georgius Dux caviſſet, hoſtile nihil, ſed amicam potius conjunctionem à ſe expectandam, ne ipſius terris crebro tranſitu moleſtus foret, trans Viſurgim iterum Eichsfeldiam verſus adſcendit, obiter Hervordiam & Bilefeldam occupaturus. Sed circa Hervordiam, Luneburgico præſidio inſeſſam, res ad Georgium Ducem rejiciebatur. Bilefelda globis ignivomis territa imperata faciebat, & præſidium recipiebat. Quo facto Kœnigsmarckius per Paderbornenſem agrum Huxteram, hinc in Eichsfeldiam tendit, Franconiam denuo aditurus, quod Banerius conventionem cum VVurtzburgenſi Præſule ratam habere nollet. Enimvero iſto vix digreſſo Vehlenus è Cæſareis præſidiis contracta ter mille peditum, mille quingentorum equitum manu, Bilefeldam properat, eamque tormentis, atque ignibus injectis terret. Præſidium tam diffuſo loco tuendo impar, honeſta deditione facta Mindam deducitur. Kœnigsmarckius audito hoſtium motu repente ſuis auxilio properat; ſimul Melandro ſcribit, ut dum ipſe à fronte ingruit, à tergo ille hoſtem invadat, & receptum ad Monaſterienſem præſulatum eidem intercludat. Sed quia tumentem tunc aquis Viſurgim vado nullibi tranſire poterat, & longo ambitu Minda petenda erat; Cæſarei jam in præſidia ſe ſua receperant. Igitur viam per quam venerat relegit, deſtinata ſua in Franconiam exſecuturus, ac obiter Saxonicos per Voigtlandiam diſſipaturus.

1639. Præſulem Herbipolenſem argento emungit. 9.Sept.

7.Nov.

9.Nov.

24.Nov.

3.Decemb.

Inferiorum Saxonum conventus. 11.Febr. §. 25. Inferioris Saxoniæ Ordines conventum fine ſuperioris anni comperendinatum initio hujus anni Luneburgi inſtauraverant; quo Soldnerus, & ipſe demum Curtius ſe contulerant, ut eos ad jungenda cum Cæſare adverſus Suecos arma, aut ſaltem pecunias conferendas permoverent. Quorum utrumque Saxones adſpernabantur, licet Curtius ad extremum vel decem menſes Romanos, quos vocant, flagitaret ſub quacunque conditione, ne ſolus hic Circulus obſequium Cæſaris exuiſſe, aliisque noxio exemplo præiviſſe videretur. Enimvero illis pax Germaniæ cordi erat, & ut quousque hæc obtenta foret, ipſi malis belli eximerentur. Ac de pace quidem Daniæ Rex literis conventum monuerat, ejus fundamentum eſſe, ut amotis exterorum armis per amneſtiam cum omnes Ordines, tum præcipue Palatina Domus reſtituerentur, cujus cauſam à communi tractatu ſeparatam Cæſarei Bruxellas decidendam rejicere cupiebant. Hanc quippe de injuria illata queſturam; ac facile occaſionem inde naſcituram tractatus pacis in ipſo exordio abrumpendi. Eoque hortatur, apud Cæſarem tunc de communi amneſtia, tum de cauſa Palatina diligenter agerent, ut illa pace futura 11.Jan.

1639 *Decretum eorundem.* componatur. His literis conventus in propoſito ſuo firmatus longius, quam Rex voluerat, procedebat, decreta ad Cæſarem legatione, qua rogandus erat, ut literas ſalvi conductus tam conciliatis, quam excluſis pace Pragenſi Ordinibus daret, & communem amneſtiam decerneret, tum ſuum Circulum extra belli incommoda remotum agere pateretur, neutri bellantium addictum. Id quippe commodiſſimum medium ſui conſervandi videbatur. Quo decreto facto, nequidquam intercedente ac fremente Curtio conventus ſolvebatur. Suecis licet decretum iſtud non per omnia ſatisfaceret; id tamen non exigui momenti videbatur, quod ipſorum poſtulata ſuper ſalvis conductibus ab his probata forent; ac iſti petita communi amneſtia, ac neutralitate à Pragenſi pace diſceſſiſſent, cui tamen tuendæ ſe antea obſtrinxerant.

Rex Daniæ conjunctionem armorum diſſuadet. Actum etiam fuerat de conjungendis in unum exercitum Circuli copiis, id quod Georgius Dux cumprimis urgebat. Sed diſſuadebat Daniæ Rex, qui onus iſtud ſoli Domui Luneburgicæ, & Holſaticæ haut ſuffecturæ incubiturum oſtendebat, reliquis imbellibus, aut alio reſpectu diſtractis; ac utriusque partis odium atque diffidentiam irritandam. Unde ſatius fore, ſi peculiaribus quisque copiis ſuas terras quantum poſſit tueatur.

Idem neutralitatem pro Domo Luneburgica urget. 5. Januar. §. 26. Sed ſuper neutralitate Domus Luneburgicæ Rex Daniæ ad Rectores Sueciæ ſcripſerat, exaggerato præcipue periculo, quod Inferiori Saxoniæ à Cæſareis immineret; qui licet jam diſceſſiſſe videantur, experientia tamen præteritorum temporum conſtare, eam eſſe Domus Auſtriacæ potentiam, ut cum maxime preſſa videatur, majori mole reſurgat. Mox illos in his oris, ad ſua deſtinata mire commodis, adfore, ubi nonnihil adhuc virium Evangelicis ſuperſit. Quos nulla ratione avertere liceat, quam impetrata a Cæſare neutralitate; ſed quæ ab hoc peti non poſſit, niſi Regina in eam prius conſenſerit. Addebatur magna invidia non eſſe iſtos Principes ad deſperata conſilia adigendos, ut ſe Cæſareis jungant: id quod magno ambitu ab his quæratur. Arma à Guſtavo quondam Rege liberandis Evangelicis mota per aliquot nunc annos iisdem opprimendis adhiberi; cum certum ſit, iſtis everſis penes Arctoa Regna non ſat virium eſſe Pontificiorum deſtinatis retundendis. Ita Suecos Catholicis ad deſtruendos Proteſtantes operam navare. Aſt ſuorum armorum reſpectu ſuperiore anno multa Evangelicorum millia ſervata eſſe. Denique eam neutralitatem Regnis Arctois commodo cedere, quorum incolumitas hoc tempore è conſervatione Domus Luneburgicæ dependeat, cujus ruina etiam iſta ſit involutura.

Rectores Sueciæ reſpondent. 31. Jan. Efficiebat tam acerba exprobratio, ut Rectores Sueciæ prolixo reſponſo declararent; Proteſtantes ipſos ſibi malorum cauſam fuiſſe, qui autore Saxone poſt ſeparatam cum hoſte transactionem arma in Suecos verterint, hosque interclusa honeſtæ pacis via ad abrupta conſilia compulerint; ſimul dum eosdem ejectum eunt, hoſtem in viſcera ſua attraxerint; dementiæ ipſorum illudentem. Horum iniquitate adactos ſatius judicaſſe hoſti extra Regnum occurrere, quam cum eodem intra fines proprios decertare. Dolere ſibi hoſtem pravis Evangelicorum conſiliis ad ſua deſtinata uti. Nec ideo tamen ſibi armis parta commoda abdicanda ante honeſtam & communem pacem obtentam; aut hoſtem in proprios fines pelliciendum; aut ex timiditate facultatem eidem concedendam, ut vires Evangelicorum in ſe trahat, & quicquid ipſorum ſupereſt plane opprimat. Non adeo ſpernendas Evangelicis vires, modo eadem ipſis, quæ apud Catholicos, animorum conjunctio ſit. Sane incumbere Arctois Regnis periculum, ſi Catholici omnibus Evangelicorum ditionibus ac portubus potiantur. Aſt tanto minus ſibi concedendum, ut quocunque obtentu illis viam ad iſta aperiant. Gratulari ſe Regi tot millia Evangelicorum ejus armis ſervata, nec eandem felicitatem aliis ſacrorum ſociis invidere, niſi ea ſibi cauſæque communi fraudi ſit. Septentrionis ſecuritatem non ſola Inferioris Saxoniæ, ſed communi Evangelicorum conſervatione, totiusque adeo Imperii libero ſtatu niti, quem Pragenſis pax in dominatum verterit. Neutralitatem uni vel alteri ex favore conceſſam ad ſummam rerum nihil facere; quam Cæſarei indulgere non ſoleant, niſi quando ipſis ea regione frui haut licet, quo & hoſtium ſuorum uſibus eandem ſubtrahant. Temporibus mutatis in promtu eſſe prætextum conceſſa retractandi. Exemplo eſſe Neoburgicam neutralitatem, & quæ proximo anno in Bremenſem præſulatum tentata ſunt. Se nihilominus certa lege in iſtam conſenſiſſe, repugnantibus licet belli ac ſtatus rationibus, ac ſperare Duces illos, ac præcipue Georgium, bona fide hoſtilia exuturum; qui hactenus ambiguus egerit, diſcedente hoſte Suecos inani amicitiæ ſpe lactans, eidem mox invaleſcenti denuo ſe venditans. Unde ſuſpicandi ſibi cauſas eſſe, iſtum Regis benevolentia abuti, ac cum ipſe parum fidei in Suecia inveniat, per alios ad deſtinata ſua graſſari. Ea lege tamen poſtulatis Regis annuere, ut à Cæſare prius exemtio à moleſtiis belli Ducibus concedatur iisdem, quas à ſe deſiderent conditionibus: ut Duces Reginæ caveant nullam à ſe hoſti opem latum iri, utque Georgius Dux detentas machinas bellicas reſtituat. Hoc fundamento jacto ita Reginam declaraturam, ut Rex interceſſionem ſuam ingens pondus habuiſſe intelligat; qui viciſſim ita aliorum conſervationem cordi habiturus ſit, ut per eam incumbentia Sueciæ onera ne augeantur.

§. 27. Eodem tempore à Brunſuicenſibus ac Luneburgenſibus Ducibus miſſi apud Banerium adérant Legati ſuper neutralitate acturi. *Luneburgici cum Banerio de neutralitate agunt. 31. Januar.* Quos cum ipſe ad arma ſecum ſocianda permovere mallet, circa iſtam initio tergiverſabatur: inutilem eandem diſſerens: ac opportunitate temporum utendum, & validius paci communi promovendæ remedium adhibendum. Et cum Legati objicerent, Ligam itidem apud Gallum neutralitatem ambire, reponebat: tanto magis neceſſum eſſe omnes Evangelicorum vires ſecum jungi. Nam iſto caſu totam belli molem ſibi incubituram, ac ſi quid adverſi contingat, Cæſarem in ipſos graviter animadverſurum. Tandem oſtendebat, niſi munitis quibusdam locis traditis ſibi caveatur, de neutralitate agere non poſſe. Sed quia Legati ſuper conditionibus nihil in mandatis habebant, tunc quidem diſceſſerunt. Quanquam autem aliqui monerent, rem non ſerio agi, & occaſionem captari ſecuro damni quid inferendi; judicabat tamen Banerius negotium non plane abrumpendum, quod Domo iſta utcunque pacata aliorum per Inferiorem Saxoniam machinationes ultro corruituræ forent. Reverſi paulo poſt iidem Legati præter literas fidei plenipotentiam juſta forma non edebant, ſed tantum mandata ſuper tractatu præparando, & ut acta ad Principes ſuos referrent. Tandem formulam exhibebant à Ducibus ſubſcriptam, cautionis loco tradendam, ſi Succi pari ſcripto cavere vellent. *Temporaria cautio.* Deputati Suecici, quanquam id ſcripti plenipotentiæ, aut idoneæ cautionis vice habere non poſſent; ne tamen re plane infecta diſcederetur, idem acceptant ea lege, ut ne Banerio ejusque exercitui ea res fraudi ſit, nec ulterius eos ſtringat, quam ſpes de ſucceſſu futuri tractatus ſuperet. Tum viciſſim ſcripto illis cavent, ſi Duces, quæ ſcripto recepiſſent, bona fide ſervent, à Suecis nihil hoſtile

1639. ipſis inferendum, quamdiu tractatus hic plane abruptus non fuerit.

§. 28. Aderat paulo poſt Drebbernus Cancellarius apud Banerium, tractatum iſtum abſolvi quamprimum cupientem quo longius à Saxonia diſcedenti nihil retro timendum foret. Poſt exhibitam plenipotentiam capita conventionis ſcripto concepta utrinque traduntur, ſed pluribus locis non parum diſcrepantia. Banerius totum negotium Cæſareæ cautioni ſuperſtruxerat, quam Duces à Cæſare obtinere, ſibique tradere deberent. De qua Duces quidem mentionem fecerant, ſed ut ad eam utique exhibendam obligari nollent. Contra oſtendebatur; hanc eſſe neutralitatis indolem, ut ad eam utraque bellantium pars pari ratione obſtringatur, nec ex ea uni plus emolumenti, quam alteri accedat. Jam Cæſare conventionem non probante, integrum ipſi fore pro captu rerum ſuarum cum Ducibus agere; Suecos contra iis, quæ jus belli indulget, ceſſiſſe. Cum Drebbernus exciperet; ſi Cæſar non conſentiret, Duces per ſe neutralitatem tuituros, reponebatur: Duces Cæſari impares. Quod ſi vires comparent Cæſari verendas, utrique parti ſuſpectos fore, & in bellum, quod fugiant, ruituros. Tandem placebat, deficiente licet Cæſaris adprobatione, conventa inter Suecos & Luneburgicos nihilo ſecius firma fore. De reſtituendis machinis Luneburgica formula ſilebat, negabat Drebbernus ſibi de iis quid mandatum; nec tanti eas eſſe, ut negotium ideo abrumpi debeat. Sueci quoque expreſſe agminatim aut ſingulis innoxium ſibi tranſitum per Ducum terras ſtipulabantur, pro captu temporum neceſſarium; quo tamen moleſti ipſis eſſe nollent, ſi munito infra Magdeburgum capto loco communicationem cum ora maritima jungere queant. Luneburgici porro integrum ſibi volebant copias pro lubitu augere tuendæ ſuæ ditioni. Sueci contra eas exauctorari malebant tanquam parta ipſis ſecuritate inutiles, & ſuſpicionibus anſam præbituras; aut ſibi concedi. Sed cum Drebbernus id abnueret, caput iſtud omiſſum. Banerius inde, quod Cæſari jam inſeſſo Guelferbyto cautum ſat foret, Hamelam aut Luneburgum in manus Reginæ conſignari poſtulabat ea lege, ut ſi Cæſarei Guelferbyto cederent, Sueci quoque traditum ſibi oppidum reſtituerent: ſcilicet ut Duces cum Cæſareis, de Guelferbyto utique tergiverſaturis, committeret. Aſt contra Duces cautionem non dare, ſed accipere volebant, ſuper Nienburgum, Hoyam, Bleckedam, VVulfsburgum; & alia ſuæ ditionis loca, etiam Mindam Cellenſi Domui tradi poſtulantes: viciſſim apud Cæſarem de evacuando Guelferbyto laboraturi. Denique Duces Goslariam, Mulhuſam, & Northuſam ea conventione comprehendi volebant, ſuoque præſidio iſta oppida tuituri: id quod Banerius abnuebat. Demum re utrinque diſceptata placebat; ut Duces neutri parti in hoc bello quacunque ratione auxilium ferant, ſimul idoneam à Cæſare cautionem obtineant, Banerioque tradant, iſtum plenam neutralitatem iisdem indulgere, & nihil bello ſubſerviens exigere velle: Cæſaris tamen adprobatione non ſecuta, neutralitatem nihilo ſecius inter Suecos & Duces firmam fore: Reginam viciſſim omnibus belli oneribus Ducum terras exemturam: Duces operam daturos, ut Guelferbyto, & aliis ſuæ ditionis locis præſidia Cæſarea deducantur: omnia deinceps hoſtilia utrinque ceſſatura: ſi qui contra fecerint, comprehenſos ac ſuperioribus ſuis oblatos pœnas luituros. Tranſitum innoxium per utriusque loca invicem fore conceſſum: ubi ſuper caſibus heic non comprehenſis controverſia oriatur, eam amice componendam. Peculiari deinde conventione diſtinctius addebatur, ne quid ullo modo à Ducibus in fraudem Suecorum admittatur. Si Cæſar pacta hæc probare abnuat, Suecis integrum ſit Guelferbytanos obſidio eminus circumpoſito coërcere, Ducibus annonam ſubminiſtrantibus. Si copias augere Duces velint, ut id fiat in ſui tantum defenſionem, non in fraudem Suecorum, aut cauſæ communis. Tandem ut neceſſitate id exigente Suecorum copiis per Ducum terras iter innoxium cum annona concedatur. Enimvero utrumque hoc inſtrumentum probabat quidem Drebbernus, negabat tamen facultatem ſibi datam aliud ſubſcribendi præter formulam à ſe allatam. Spondebat tamen ſe curaturum, ut intra ſex Septimanas idem Principum ſuorum ſubſcriptione firmatum exhiberetur. 1639.

§. 29. Ea pacta quo minus perficerentur, penes Rectores Sueciæ mora non erat. Quanquam enim unum & alterum caput omiſſum foret, quod inſertum cupiebant, & hoc modo VVeſtphalicis copiis ſtativa circumſcribi viderentur: ſatius tamen habebatur pacta hæc rata habere, velut quæ pacem Pragenſem infringerent, per quam neutrarum eſſe partium Ordinibus non licet, & quia Duces per iſta apud Cæſarem exoſi reddebantur; tum Danus impediebatur eosdem fœderibus & machinationibus ſuis implicare. Eoque utrumque inſtrumentum ſubſcriptione perfectum Salvio Hamburgum transmittebatur. Enimvero cum dies, quam tranſmittendis ſubſcriptis inſtrumentis Drebbernus dixerat, ceſſiſſet, Duces per literas Banerio ſignificant; ſe utique conſtituiſſe placita firmare, eoque fine nonnullos ad ipſum ablegaturos; moram tamen excuſabant infeſtis itineribus: haut eo ſecius conventa ſe bona fide obſervaturos. Quibus Banerius reſpondebat; legatos Erfordiam mitterent, unde curaturum ſe, ut tuto ad ſe perveniant. Sed cum nihilominus alter jam menſis laberetur, Banerius eas moras ſuſpectans literis à Georgio Duce exquirit; quid animi circa conventa ipſi ſit, ut quid ſibi agendum, viciſſim ſtatuere queat. Aderat tandem Drebbernus, qui ſummam quidem conventorum inter ſe & Banerium Ducibus probari ferebat; tantum vocabulorum quorundam duritiem corrigi velle, & pro *neutralitate, aut executione, aſſecurationis* vocabulum ſubſtituendum ducere, ne Cæſari ſe aut Imperio plane ſubducere videantur: Id quod Banerius abſurdum judicabat. Hactenus quippe iſtos admiſſa pace Pragenſi Cæſaris amicos, Suecorum hoſtes fuiſſe. Quod ſi nihil jam novi, ſed aſſecurationem tantum petant, perinde fore ac ſi dicant; ſe in eadem, quæ hucusque fuerint, conditione manſuros, Cæſari amicos, Suecis hoſtes, ut tamen ſibi à Suecis de noxa non inferenda caveatur. Pertendebant inſuper Goslariam, Mulhuſam, & Northuſam velut clientelæ ſuæ obnoxia oppida belli oneribus eximi, aut eadem ſemel ſoluta pecuniæ ſumma velut per averſionem redimi. Sed & ſuſpectum valde erat, quod pacto inſeri poſtularent; ſe quidem durante bello copias cum hoſte non ſociaturos, nec fœdus contra Suecos aut eorum ſocios inituros; integrum tamen ſibi fore cum aliis Imperii Circulis, ac vicinis fœdera inire, ne tam nobilem libertatis ſuæ partem abdicare videantur. Quæ non obſcure inſinuabant, de tertiis formandis partibus ipſos meditari, quæ frequenti tunc rumore agitabantur. Mox quoque patebat, ipſos totum Circulum belli moleſtiis exemtum velle. Interim Drebbernus ſecreto jactabat; neutralitatem tantum in ſpeciem quæri, ac ſibi peculiaria mandata, & quæ cæteros, qui venturi erant, legatos laterent, à Georgio Duce data ſuper armis cum Banerio jungendis.

Sueci conventa rati habent.

Luneburgici moras nectunt. 26. Jun.

15. Julii. Iidem novas difficultates movent.

§. 30. Inter hæc aſperum à Cæſare edictum Ducibus Luneburgicis traditur, quo jubebantur citra

Luneburgici Hilde-

tra

1639. ſiam reſtituere jubentur. 5. Sept.

tra moram Hildeſienſem præſulatum Colonienſi Electori cum omni cauſa reſtituere. Mox tamen blandæ à Cæſare literæ aderant, quibus novos tractat⁹ ſuper ea ditione in aula ſua ſe moderatore ſuſcipiendos proponebat. Addebatur alia epiſtola, qua Cæſar declarabat, omnia, quæ circa conceſſum Banerio tranſitum Albis à Duce Georgio admiſſa ſint, oblivioni tradi, & omnem ipſi gratiam à Cæſare expectandam, modo is copias ſuas Cæſareis jungere velit. Nec eo ſecius Dux vehementer commoveri, & alia conſilia circumſpicere; præſertim cum fama eſſet, Piccolomineum è Belgio Viſurgim verſus tendere, deſtructis in itinere Suecorum ſtativis Hildeſiæ poſſeſſionem prehenſurum, ſimul ut compulſo ad jungendas copias Duce trans Albim in Meclenburgicam & Pomeraniam impreſſionem faceret. Igitur Dux Hildeſiæ munimenta firmare, & copias ſub id oppidum contrahere inſtituebat; diſſuadente Daniæ Rege ne ſe Cæſari opponeret, ſed Hildeſia potius cederet: quod utique Sueci à Gallis ſint decipiendi, eoque in iſtorum ſocietate nihil præſidii ſit futurum. Ad paria conſilia cum Luneburgico inclinabat Bremenſis præſul, cui Cæſarei hoſpitia ſua minabantur. Uterque ad Regem Daniæ mittebat, ſciſcitatum quid ſibi ab ipſo expectandum foret? Qui parum probari à ſe arma in Cæſarem oſtendebat.

Dux Georgius offenſam in Cæſarem concipit.

20. Sept. Scribebat quoque Dux Kœnigsmarckio, qui Banerii juſſu auxilium ſuum obtulerat, ut propius ſubſiſtere & conſilia ſecum communicare velit. Quamvis enim nihil hoſtile metuat, nec cauſam ulli offenſæ dederit; ſi tamen quocunque obtentu Domui ſuæ exitium intentetur, ſe ad vim propulſandam conceſſa per naturam media oppoſiturum. Ejusdem quoque Legati à Rege Daniæ Gluckſtadio reverſi Salvium Hamburgi adeunt, eique exponunt: Ducem ſatis perſpicere, quid periculi Germaniæ, ac peculiariter ſibi immineat: Stare ipſi, ſi Cæſar laceſſat, una cum Bremenſi præſule arma arripere. Ne in ſiniſtram partem acciperent Sueci, ſi Dux copias ſuas augeat; ipſum pro re nata Suecicis exercitibus eas ſociaturum. Spem eidem eſſe Reginam induciis, aut pace ineunda ipſius rationem habituram. Addebant, Drebbernum arcana mandata habere ſuper conjunctione cum Banerio agendi. Salvius providentiam Ducis & maſcula conſilia laudare, periculum exaggerare; neutralitatis nullum amplius uſum; arma & conjunctionem cum Suecis unicam malis propulſandis viam eſſe. Tum nomine Reginæ prolixe pollicetur. Legati agnoſcebant, armis quam optime ſecuritatem Ducis ſtabiliri; quia tamen non temere ab uno extremo in alterum ruitur, optabant, probabilem à Cæſare armorum arripiendorum cauſam præberi. Et quanquam Salvius cenſeret Guelferbyti detentionem, & Hildeſienſe negotium huic ſcopo ſufficere; Legati tamen infeſtiora, & quæ nullus juris color emolliret facta deſiderabant, quibus Dux in arma compelleretur. Tandem oſtendebant, licet Dux nondum ad conjunctionem armorum proceſſurus videatur, non eſſe tamen Suecis hoſtile quid ab eodem verendum. Ita Ducem tunc ad Suecorum ſocietatem impellebant horum ſucceſſus, & quia ingens ſibi periculum metuebat, ſi iſti ſeorſim cum Cæſare tranſigerent. Accedebat, quod cum antea ſuſpicio fuiſſet, Suecos periculoſam in Germania mutationem, & enormia præmia affectare, jam nil aliud ab ipſis, quam Pomeraniam in feudum peti pateret; quod non ſolum innoxium cenſebatur, ſed & Proteſtantibus egregio firmamento, ſi Regnis Arctois à tergo fulcirentur.

Suſpecta Inferioris

§. 31. Veniebant poſt ad Banerium in Bohemiam Legati Luneburgici, quibus Danicus, Bremenſis & Holſaticus ſe adjunxerant. His propoſitum erat pro toto Circulo Inferioris Saxoniæ neutralitatem ambire, quod plerique ejus oræ Principes Reginam cognatione attingerent; eademque cum ipſa ſacra colerent, quorum conſervationem iſti cordi fore ſperarent. Et hoc quidem univerſi proponebant. Peculiariter autem Danus pacem commendare, ac quibus legibus eam Sueci inire vellent inquirere. Continua ſanguinis effuſione rebus Proteſtantium non conſuli. Cæſarem omnia æqua offerre; Regem quoque omnem operam paci conciliandæ navaturum. Bremenſis Legatus dudum ſuo Principi cautum agnoſcebat, Luneburgicis tamen rogantibus non potuiſſe negare, quin ſuper neutralitate toti Circulo, ac imprimis Luneburgicæ Domui concedenda inſtaret. Magdeburgicum inſuper Præſulem commendabat velut honeſtæ pacis cupidum, & dignum, qui belli incommodis eximatur. Aſt Luneburgici *aſſecurationi*, quam quærebant, Goslariam quoque, Mulhuſam, & Northuſam cum Ilfeldia, & VValckenrietha cœnobiis comprehendi volebant. Tum ut Sueci omnibus ad Duces ſpectantibus locis decederent, Nienburgo, Hoya, Bleckeda, VVulfsburgo; ipſa inſuper Minda, ſi Duces Guelferbyti reſtitutionem à Cæſare obtinerent. Quæ jam antea à Drebberno poſtulata Banerius repudiaverat, iisdemque iſte deſiſtere viſus fuerat. Præterea Drebbernus ſecreto de fœdere mutuæ defenſionis proponebat, ſed duris admodum legibus: inter quas erat, ut Sueci Ducibus concederent, quicquid locorum in VVeſtphalia intra Amaſim & cis Lippiam tributis ſubjeciſſent, una cum Goslaria, Mulhuſa, Northuſa, Minda, Huxtera, Corveja, Eichsfeldia, & Honſteinenſi Comitatu.

1639. Saxoniæ ad Banerium Legati.

§. 32. Banerio mirum videbatur, Luneburgicos ſibi hactenus quæſitam neutralitatem nunc ad totum Circulum extendere velle. Simul ex Drebberno ſciſcitabatur, quare Duces cæteros ad hanc Legationem induxerint; cum ipſe ſat noverit, quid Menſe Majo ſecum tranſactum; nec amplius ſibi indulgere conceſſum eſſe. Is reſpondebat Duces hanc legationem à Rege & reliquis non ambiiſſe, ſed ultro ſe obtrudentes repudiare non potuiſſe. Eoque ſibi & collegis ſuis injunctum, ſi Banerium ea miſſio offenderet, eam hoc modo excuſare. Aſt Danicus legatus Geiſtius, cum itidem de cauſa mittendi inquireretur, diverſum plane aſſerebat; Regem, cæterosque non proprio motu hanc legationem decreviſſe, ſed Duces ſedulo id quæſiviſſe; & velut crinibus (ita loquebatur) ipſos huc pertraxiſſe. Quæ diſcrepantia animum Banerii diverſas in ſuſpiciones trahebat. Univerſis tamen reſpondebat; Circa Bremenſem dudum rem tranſactam eſſe. Præter Luneburgicos nulli neutralitatem concedere ſibi licere; ac reliquorum aliam eſſe conditionem. Meclenburgica & Lauenburgica ditio ut præſidiis à ſe cuſtodiatur, neceſſitatem belli ſubigere. Magdeburgicum & Halberſtadienſem præſulatus initio hoſtibus ereptos, Suecisque jure belli adquiſitos, nunc à ſe recuperatos. Nec de his tranſigere ſibi in mandatis datum. Danico Legato ſeorſim reponebatur; moram paci non penes Suecos, ſed hoſtes eſſe. Hi ubi ſerio rem agant, non defore qui cum iis tractent; de conditionibus pacis jactare ſuum non eſſe. Porro cum Luneburgicis ſuper neutralitate facile convenerat, ſi conceptæ jam formulæ inhæſiſſent. Sed cum Banerius ſuper novis, quæ movebant, nihil in mandatis haberet, & Legati ſancte aſſeverarent, à ſuis poſtulatis diſcedere ſibi non licere res in Succiam erat referenda. Idem Drebberno circa propoſitam conjunctionem reſpondebatur.

Banerii reſponſum.

§. 33. Interea Georgius Dux Piccolomineum Dux Georgius

metuens

1639. ejus nomina

metuens apud Hildeſiam copias luſtraverat, præter idonea oppidorum præſidia quinque millia explentes; quas ſacramento Cæſareo, quo eas antea adegerat, nunc palam exſolvebat, ac caſtra inter Northeimum, & Gœttingam ponebat. Enimvero quia Cæſar executionem circa præſulatum Hildeſienſem diſtulerat, & Piccolomineus recta in Bohemiam tendebat, Dux conjungere ſe Suecis tergiverſabatur, quantumvis Kœnigsmarckius & antea literis, & nunc coram Eimbeccæ inſtaret; ni extrema ſubigeret neceſſitas, & utrique ingens incumberet exercitus. Mox cum Legati è Bohemia revertiſſent, nullo certo reſponſo allato, ipſe ſolutum exercitum per hiberna diſtribuit, tempus extrahere, ac fortunæ ſe attemperare callidus. Alias multa eo tempore de tertiis formandis partibus ſpargebantur, in quas præcipue Daniæ Rex inclinabat. Qui cum nuper Legati Luneburgici ad conjunctionem adverſus Cæſarem ipſum invitaſſent, eam quidem probaverat, addito tamen, eandem ſimul adverſus Suecos fieri debere. Alias enim ſibi pacis conciliatori in alterutram partem concedere fas non eſſe. Eam rem Arnheimius quoque diligenter urgebat, qui aliquandiu Brunſuigæ cum Auguſto Duce multa ſecreto agitaverat. Et ex literis interceptis adparebat, ipſum ab Electore Saxoniæ mandata habuiſſe cum Daniæ Rege, Georgio Duce, & Inferioris Saxoniæ Circulo ſuper novo defenſionis fœdere tractandi. In quod Haſſos quoque pertrahere conabatur, certa ſucceſſus ſpe, quod Melandri ſtudia atque conſilia cum Arnheimii deſtinatis mire congruerent.

De tertiis partibus formandis machinationes.

§. 34. Landgravia, cum Moguntiæ conventis præter ratihabitionem Cæſaris nihil deeſſet, quamdiu aliqua ejus obtinendæ ſpes, non reperiebat, quo colore ab illis reſiliret. Nec eo ſecius tamen miſſo Hamburgum Vultejo à Salvio petebat, in communi pace ſui rationem haberi, eidemque ſe includi melioribus aut iiſdem, quæ Moguntiæ convenerant, conditionibus. Tum ut literæ tuti acceſſus ſibi curarentur adquieturæ titulo, quem Cæſar dederit; cum id pace facta ſibi fraudi non ſit futurum: promittens, ſe copias ita exautoraturam, ut hoſtis iiſdem ne potiatur. Interea palam fiebat, Cæſarem probatis reliquis circa ſacra hactenus indulſiſſe, ut eorum libertate ipſa ac provincia ſua frueretur: ſed quod eandem quoque aliis Imperii Ordinibus ſtipulari voluerit, id à Cæſare repudiatum. Quo inſuper habito ut Cæſaris confirmationem admitteret, Moguntinus Elector Landgraviæ ſuadebat: Non ſat ipſi cauſæ ad talia poſtulanda: ab initio tractatus de iiſdem nihil motum. Nihil ex eo in ipſam commodi redundaturum: nec alios mandaſſe iſta pro ſe ſtipulari. Quin cæteros pari libertatis gradu gaudentes ignominiæ id ſibi ducturos: ita pro gratia offenſam lucraturam. Queis parum commota Landgravia de armis denuo arripiendis circumſpectabat. Nec deerant, qui oſtentato periculo, & temporum opportunitate animos adderent. Fallaci pacto confidere, ac duorum Regnorum amicitiæ renuntiare, anceps eſſe. Etiam ratihabitæ conventioni parum ſecuritatis ineſſe; eadem protracta in ancipiti ipſius conditionem fore. Interim pace communi procedente hosce tractatus velut peculiares excluſum iri, nec deſerta Regna amplius in ejus gratiam conniſura. Bello reſumendo commodiſſimum nunc tempus. Nam prævalentibus deinceps Suecis Gallisque ipſius conjunctionem non magni fore; ubi iterum ſuccubuerint, parem cum iiſdem ſortem ſubituram. Igitur non tantum de accipiendo, ſed & ferendo auxilio agendum, nec ſocietatem ſuam nimis care imputandam.

Cæſar tractatum cum Landgravia non plene ratihabet.

Landgravia in bellum propendet.

§. 35. In iſthæc pronam maxime cohibebat Melander, qui cenſebat, deficiente quantumvis in uno aut altero Cæſaris ratihabitione, non ideo bellum ſuſcipiendum: à ſociis deſtitutæ; qualis obtineri queat, pacem acceptandam. Idem ut exercitum in ſua poteſtate haberet, operam dare: primores ducum promiſſis ſibi adjungere, alios exautorare; & præfectum exuere; ſuffectis ſibi obnoxiis. Et ſpem quidem fecerat Anglico apud Hollandos miniſtro; ſi Gallus & Anglus exercitui Haſſico ſub Electoris Palatini ductu ſtipendia promitterent, ſe iſtum decem peditum, quatuor equitum millibus conſtantem ipſi traditurum. Et tamen per exercitum fama erat, eidem in animo eſſe ad Electores Eccleſiaſticos tranſire. Nec eo minus Landgravia de conjungendis armis iterum agitabat; eoque fine per Vultejum apud Salvium de ſtudio ſuo in partes; & averſione à peculiaribus tractatibus teſtari, in quæ ipſa fœmina, Ordinibus ſuis impar, invita ſit pertracta; proviſum tamen à ſe inſerto de ſacris capite per Cæſarem repudiando, ut iſti exitu carerent. Sed cum abſque Suecis, Gallisque tantæ moli impar ſit, preſſius cognoſcere velle, quid à Suecia ſibi expectandum foret; quo Ordines Provinciales tanto facilius in ſua conſilia pertrahere poſſit? Cui Salvius Reginam nunquam credidiſſe, caput iſtud de ſacris à Cæſare probatum iri; eoque doluiſſe, Landgraviam inanes ob tractat⁹ tamdiu ab armis ceſſaſſe, nullo privatim emolumento, publico damno. Sibi quidem nondum quid cum ipſa agere mandatum; non dubitare tamen, *quin Regina ipſi abunde ſit ſatisfactura. De* cujus affectu vel inde conſtare, quod ipſa tantum non deſerta, Kingio & Palatinis in hoſtium manus traditis; cum per Haſſos ſervari potuiſſent, in præparando pacis tractatu acriter cauſam ipſius egerit. Promittit inde, ſe rem in Sueciam relaturum; hortatus, ne ſibi diutius imponi patiatur, ſed arma ocyus cum Suecis iterum ſociet, Melandrique machinationes caute obſervet. Media conſilia nec gratiæ pariendæ, nec odio declinando idonea; & ſucceſſus ſociorum nimis anxie trutinantem, ubi fortuna his arriſerit, vilem fore; iiſdem ſuccumbentibus non minus hoſti prædæ ceſſuram.

1639. eſt ſuſpectus.

Landgravia de conjunctione agit.

§. 38. Fecerat quoque Landgravia Gallis ſpem de ſubito movendis in Cæſarem armis, ſi promiſſa ante ſubſidia iſti præbere velint. Quæ Galli annuebant, ſuperque iſto negotio Avauxio mandata mittebant. Sed & Melander cum Arauſionenſi Principe de trimeſtri expeditione egerat, irrito eventu. Mittebatur & Gunterrodius ad Vinarienſem, ſecreto ſuper conjunctione copiarum cum ipſo acturus; ſed qui audita in itinere ejuſdem morte inanis redierat. Etſi Galli iſtam conjunctionem fœderatis Regnis fraudi fore judicarent. A morte Ducis cum Salvius literis Landgraviam hortaretur, ut tandem aliquando manum operi admoveret, & per arma pacem quæſitum iret; ipſa quicquid penes ſe foret facturam prolixe recipiebat. Vultejus etiam, qui propediem Hamburgum rediturus ferebatur tractatui cum Legatis Regiis abſolvendo, præmiſſa epiſtola jactabat, ſi quid ſeparato tractatu peccatum ſit, ſeria conjunctione facile penſatum iri. Inter hæc novus tractatus Veſaliæ inter Gallicum miniſtrum Amontotum, Haſſicosque deputatos ſuſcipitur, interveniente Hollandico Legato; qui & tandem ad ipſam Landgraviam ſe conferebat. Ne heic tamen quid effectum, quod Gallus tantum pecuniæ non offerret, quantum Gunterrodio Lutetiæ promiſſum fuerat ob mutata tempora, & quia ingentes interea ſumtus Rex feciſſet. Viciſſim Haſſi ſibi reſervabant, hoc negotium tractatui cum Suecis inſtituendo nihil præjudicaturum, ſed iſthoc demum valiturum. Super quo

Haſſi movent, ſed nihil promovent.

21. Jul.

7. Aug.

1639. in Sueciam abeunti Legato VVolfio in mandatis datum erat. Et nihilominus in anteceſſum ſexaginta uncialium millia ab Avauxio numerari volebant; quod hic abnuebat, cum inſtante jam hieme nihil ab iſtis bello actum iri judicaret. Nec pro præterito tempore ſolvere quid volebant Galli, quod Landgravia conventis non ſtetiſſet: in futurum pecuniam repræſentare parati, ſi & ipſa operam ſociis navaſſet. Alias cauſam habebant, quare iſti diffiderent, quia plus cum Cæſare, quam ſociis tractatuum agitaverat. Conſtans contra fama ferebat, Cæſarem in pace Haſſica iſta quoque capita, de quibus hactenus dubitaverat, adprobaſſe, ac Moguntinum Landgraviæ denuntiaſſe, ut Coloniam mitteret, qui inſtrumentum acceptarent. Cæſarem autem ideo Haſſici militis exautorationem non rigide exacturum, quod is adverſa tunc ipſius fortuna ſine dubio ad Suecos tranſiturus ſit, traditis ſimul, quæ inſidebat, oppidis.

Haſſi ſuas res agunt. §. 37. Inter hæc exercitus Haſſicus ſtativis ſuis dilatandis vacare, Ducatum Montium magna vi pecuniæ emungere; VVetteraviæ quoque Comites, & oppida tributis ſubjicere. Ferebantur & Haſſiæ* Superioris tutelam ſuſcepturi, ut Suecos inde excluderent. Smalcaldiam digreſſis Suecis ſtatim præſidio ſuo firmabant; nec minus ab hoſte deſerta oppida VVarburgum, Amœnoburgum, &
30. Aug. in Paderbornenſi diœceſi non pauca. Accedens inde ad Kœnigsmarckium in Franconiam Gunterrodius, abruptas jam hoſtilium oppidorum occupatione inducias ferebat; Landgraviam ſex millia militum Suecis jungere conſtituiſſe, eamque circa fœdera cum Gallis renovanda occupari. Noſſe tamen prius velle, num Kœnigsmarckii copiæ in VVeſtphalia manſuræ ſint. Nam ſolam ſe hoſti non ſufficere. Cui ab hoc reſponſum: ſe ad arma ſocianda promtum; ſed qua ratione id fieri debeat,
16. Oct. à Banerii arbitrio pendere. Paulo poſt iterum iſte aderat, ſuper dividendis tributariis locis acturus, & ut junctim iterum in Franconiam iretur. Nihil tamen tunc concludebatur, quod Haſſi reditum Hermanni VVolfii à Suecia expectandum ſibi dicerent; qui ſi quale ſperetur reſponſum attulerit, Landgraviam in arma aperte erupturam: interim copias expeditioni adornare. Eodem tempore etiã cum Georgio Duce ſuper ſociandis copiis tractabatur, qui gemina cum Haſſis conſilia fovebat, ut ſi Piccolomineus aut Hatzfeldius ingruerent, Suecis junctus periculum propulſaret; quo evaneſcente in hiberna diſcedebatur. Cæterum inter ambigua iſta de Landgraviæ animo non dubitabatur, etſi & ipſi induciæ, quæ à Gallis in Italia initæ erant, nonnihil ſcrupuli injicerent; ſed culpa omnis in Melandrum conferebatur, qui Germanus Italica aſtutia imbutus pecuniæ corradendæ, quam expeditioni vacare malebat. Qui & cum Slickio aliiſque Cæſareis ducibus in occulto amicitiam colebat. Hic & Kœnigsmarckio ſe movente ſtatim Vehleno indicium fecerat, cujus monitu hic Bileſeldam invaſerat. Qui & poſt inſignem operam cauſæ communi navare omittebat, Vehleno Monaſterienſi ditione excluſo, cum Kœnigsmarckius à fronte ingrueret; id quod hic inſtanter rogaverat. Sed nimirum nihil ſolidi ab Haſſis expectabatur, quamdiu imperium in eos penes Melandrum foret. Eoque & Rectores Sueciæ nihil circa fœdus cum Landgravia præcipitandum judicabant, quæ hactenus privatas ſuas res egiſſe viſa fuerat, nullo ad fœdus cum Suecis reſpectu. Viciſſim autem, qua pax cum Cæſare non ſuccederet, dextre iſtam retinere, & quantum poterat emolumenti ex ejuſdem amicitia quærere placebat.

Dux Bernhardus §. 38. Vinarienſem ut in Burgundia potiſſimum hibernare vellet, invitabat intacta bello & locuples regio, ac ut deficientes equos ſupplere poſſet, 1639.
quorum in illis Germaniæ oris, ubi ab eo bellum multa Burgundiæ oppida expugnat.
gerebatur, nulla facultas. In iſtam ſe penetrans miles aditus omnes ad Helvetios ita obſepſerat, ut illibatis provinciæ opibus potiretur. Occupatur inde Ivignona arx; mox Pontarlinum, penu locupletiſſimo inſtructum, tum Noſerova, & Deſeia. Sed & Jouxia arx, invicta hactenus habita, poſtquam cuniculus ſub mœnia actus, ac 1 Febr.
machinæ verberationi diſpoſitæ eſſent, deditionem facit; quæ aditum in cultiſſimam vallem præbebat. Sat exercita tamen iſthæc hiberna faciebat provincialium pervicacia, qui vitæ prodigi qua poterant Vinarienſibus nocebant, his non minus acriter illos caſtigantibus. Sed & Lotharingiæ Dux contracta è Burgundionibus quatuor millium manu Roſæ & Mulleri legiones opprimere conabatur; quæ tamen mature in tutiora ſe recipiebant, inanibus vehiculis relictis. Mox ingruentibus Vinarienſibus ea manus dilabebatur. Excurrebat inde Dux ad Rhenum rebus ibi inſpiciundis. Unde reverſum circa finem Februarii acutiſſimus morbus invadebat; cujus cauſam aliqui liberaliori invitationi in convivio apud Ohmium tribunum adſcribebant. Alii de toxico propinato non dubitabant, quod ut vitaret Dux etiam Venetiis & Mediolano monitus fuerat. Poſt aliquot tamen dies valetudini reſtitutus reficiendo militi & ſupplendis numeris ſtrenue operabatur, ut ſpes foret validi equitatus comparandi. Unde & Banerio ſcripſerat, tantum per unum & alterum menſem fortiter rem gereret; inde ſe vices excepturum. Nam antequam graminis copia foret, in expeditionem prodire non licebat, nulla ad Rhenum fœni facultate. Inde denuo cum ſexcentis equitibus, trecentis dimachis ad Rhenum excurrit. Ubi in Lotharingicas legiones, quæ Ducem Carolum Philipsburgum deduxerant, domum regredientes Roſam tribunum immittit. Is pedeſtrem legionem Franciſci Principis ad Diæum plane concidit, ductoribus tantum vita donatis. Sed & equeſtris legio cum duabus turmis apud Veſelizam deletur, cum reliquæ raptim in Lucenburgicam ſe recepiſſent. In Burgundia interim tribunus Ohmius Divi Hippoliti Fanum, Guebrianus & Naſſovius Comes Caſtellum Villænum, & Muſaugeonam ſubegerant. In Alſatia quæ ſola hoſtibus reſtabat Thanna una cum arce intra paucos dies ad deditionem adigitur. Cum porro de Hohentvvilæ præfecto ſiniſtra quædam ſpargerentur, Dux ipſe cum valida equitum manu repente eo proficiſcitur, ac rebus rite diſpoſitis iſtum in fide confirmat, duoſque fidos homines conſiliis ejus adjungit. Simul Bavaricos, qui ſub Gleenio & Mercio ducibus circa Ulmam metabantur, tria equitum, quatuor peditum millia explentes, non modico terrore afflat. In Burgundia demum Naſſovius Comes Divi Claudii Fanum, aditus provinciæ ſervans, dudum imperata facere detrectans, opprimit, ac ducentos milites, qui ſervabant, numeris ſuis adjungit. Quo ipſo & Hiſpanis, qui è Sabaudia in Burgundiam illac irrumpere conabantur, acceſſus præcludebatur.

5. April. Lotharingi vapulant.
27. April.
8. Maji.
18. Maji

Ducis cum Gallis diſcordia. §. 39. Enimvero iſtis in ſe non ſpernendis parum ad ſummam rerum proficiebatur; cum ſatius fuiſſet Ducem quamprimum valida in Germaniam impreſſione hoſtem diſtrahere, ne hic tota mole incumbens Banerium ditionibus Cæſareis iterum avelleret. Et magnam cumprimis ſpem rei bonæ iſthoc anno gerendæ Rectores Sueciæ animo præceperant, ingruente viſceribus Cæſaris hinc Banerio, inde Vinarienſi. Quæ quod falleret, cauſa erat è diſcordia Gallorum cum Vinarienſi ſuper poſſeſſione Briſaci cujus obtinendi immenſum Gal-

1639. los coquebat deſiderium. Sed id ne in Gallorũ manus traderetur, Grotius ſuaſerat. Ac cupiebat Dux certam ſibi in uſum belli & pacis ſedē parare, ſimul hoc modo apud amicos juxta & hoſtes pretium ſui accendere. Nec obſcure deſtinata ſua pādebat, cuſa moneta, *Saxonicis* & Briſacenſibus inſignibus notata. *Tentabant inde Galli Ducem*, ut parem aut majorem numerum Gallorum cum Germanis in præſidium oppidi admitteret, ne ſi quid humanitus ipſi accidiſſet, in hoſtium manus id perveniret. Quod Dux excuſabat exemplo Philipsburgi per diſcordiam nationum amiſſi. Idem tamen amoliendis Gallorum ſolicitationibus, & ut ſpatiũ haberet Briſacum ſibi firmandi cum Rheno diſcederet, ſparſerat, ſe in aulam ire, ac Guebrianum, omneſque Gallos ſecum in Burgundiam abduxerat. Ad blandiora inde converſi Galli mittebant, qui Ducem in aulam pertraherent, ut fructu tot victoriarum ibi frueretur, ſpectaculis & choreis in ipſius honorem adornatis. Quod & ipſum abnuebat; præſentia ſua in Alſatia opus eſſe ferens, nec otium & luxum aulæ ſibi cordi. Tum metuebat, ut dignitatem ibi ſuam prout vellet, tueri poſſet. Aſt judicabant periti rerum, ſi Dux in aulam veniſſet, Briſacum certo Gallorum futurum; eoſq; in hoc peccaſſe, quod cupidinem ſuam præmature nudaſſent, cum prius id agere debuiſſent, ut iſtum in poteſtate haberent. Et ſuaſerat eidem Grotius, ut conſilia & ſpiritus ſumeret *Principis* magnum territorium poſſidentis, cui ut finibus ſuis excedat, niſi neceſſaria plane de cauſa conſultum non eſt. Sed & per matrimonium illaqueare conabantur Ducem propoſita Combaleta Eguilloniæ Duce Cardinalis cognata, ſed quam velut Saxonico ſanguini imparem adſpernabatur, Richelio non parum indignante arctioris conjunctionis vincula ab ipſo repudiata. In Rohanæi Ducis viduam pronior judicabatur; id quod Regi diſplicebat, ne forte per id matrimonium Hugenoti animos reſumerent. Demum id à Duce poſtulabant Galli, ut ſaltem in caſum mortis aut captivitatis ſibi Briſacum relinqueret; quod & ipſum recuſabat iſte, multum indignantibus Gallis, qui credebant, eundem à Suecis obfirmari. Miſerat tamen Dux Erlachium in Galliam, qui negotia & morbum excuſabat, quo minus Lutetiam ipſe acceſſerit. Cum iſto Galli ſuper tradendo Briſaco, ſi quid Duci humanitus accideret, clam conveniebant. Palam tamẽ diſſerebatur, quaſi nulla ſpes eſſet tranſigendi, quod cum nimis aperte ageretur, ſuſpicionem augebat, præſertim cum hominem iſtum auro non invictũ conſtaret. Ut igitur Ducis deſtinata infringerent Galli, quem & potentem, & vicinum habere nolebant, pecunias ipſi ſubtrahebant, quas è Suecia ſubminiſtrari non poſſe noverant. Unde &, cum nomine Reginæ Sueciæ apud Regem Galliæ Grotius inſtaret, ut Duci Bernhardo milite & pecunia ſubve-
5. Matt. niretur, quo in ditiones Cæſareas, prout fœdere conventum erat, bellum transferre poſſet: Rex iſtud petitũ ſilentio transmittebat. Simul ne novorum delectuum ipſi copia foret, conquiſitores militum magna cum vi pecuniæ Baſileam, & Argentoratum mittebantur; qui Gallis militem conducerent. Et ſane malebant Galli ejus Ducis armis privatum Galliæ, non commune negotium geri: nec placebat res Proteſtantium, per Helvetios & Genevam in illis oris ſat validas, magis adhuc invaleſcere, ne aliquando, quæ tunc in Gallia oppreſſæ erant partes, ea vicinitate reviviſcerent. Sed & Bavaro cavebatur, quem toto hoc bello Galli tacite fovebant. Denique & Pontifex malebat Gallorum arma in Hiſpaniam verti, ubi nihil periculi ſit ſacris Romanis, quam in Imperatorem, aut ſocios ejus, ubi cum Gallorum rebus Proteſtantium fortunæ permixtæ erant.

§. 40. Hanc ob cauſam Dux, cum parum à Gallis auxilii ſperaret, ſuis rebus cum primis expedire judicabat, quæ occuparat oppida magno numero à Divi Claudii Fano prope Genevam ad Hohentvvilam uſque & Dachſteinam validis præſidiis firmare. Quorum tamen multitudo magnam exercitus partem abſorbebat, ut ultra tria equitum, duo peditum millia in campum educere non poſſet. Quibuſcum nihilominus è Burgundia ad Rhenum ſe conferre decrevit, facturus quantum poſſet, ſaltem ut Bavaricos diſtineret, ne & ipſis in Bohemiam contra Suecos ire vacaret. Interea Cæſar Ducem per Sigiſmundum Heuſnerum, olim ipſi familiariter cognitum, corrumpere tentabat; ſed cui iſte acceſſum abnuens fuſtes minitabatur. Idem tamen Heuſnerus mox in aliam faciem mutatus ferebat: Cæſarem optare, ut Dux pacis tractatuum moderamen in ſe ſuſpiciat, & autor paci reſtituendæ fiat. Audiret modo à ſe proponenda; acceptare aut reſpuere, aut cum Gallis communicare ipſi integrum ſit: neque enim furtim agere ſibi conſtitutum. Ac Cæſarem, initio facto, majoris dignationis viros tractatibus adhibiturum. Interea armis quietem hautquidquam imperandam. Enimvero Dux re cum Mockelio miniſtro Suecico communicata, ſatis animadvertebat, ad diffidentiam & æmulationem ferendam iſta ſpectare, non minus quam ea, quæ cum Banerio in Bohemia agitabantur.

1639. Quæ ipſius progreſſus impedit.

Dux Bernhardus à Cæſare tentatur.

§. 41. Cæterum jam è Burgundia Neuburgum pervenerat Dux, poſtera die copias trans Rhenum, inde Friburgenſi via in Sylvam Nigram contra hoſtem ducturus, alacris & ſpe rei benegerendæ plenus, quod Bavarici adhuc diviſi tendebant, quibus profligatis iter in Bavariam meditabatur, nuntio de Banerii victoria contra Hofkirchium tunc allato exhilaratus. Cum improviſo morbus invadit, momento invaleſcens, ut ſtatim agnoſceret, nunquam dum vixerit, pari ſe ægritudine correptum. Id tamen unice queſtus, ſe nunc in ipſo articulo operæ pretium faciendi lecto affigi. Inter alia Mockelio, de exercitu in obſequio Reginæ continendo monenti, reſpondebat, eum nulli alteri, quam ſacramento Suecico obſtrictum. Morbo ingraveſcente, cum extrema inſtare ſentiret ritu Chriſtiano expiatus teſtamentum paucis verbis condit, idque in ſuum tempus ſecretum adſervari jubet. Mox conſtante ad ultimum ſermone & ratione inter edita pietatis indicia placide expirat. Paucis ante mortem horis nigræ maculæ in corpore eruperant. Unde aliqui malignam febrem ſuſpicabantur, quæ & dum Pontarlino moveret, in caſtris intra biduum quadraginta homines abſumſerat. Sed veneno necatum à pluribus creditum. Nam neminem eorum, qui circa vivum aut mortuum verſati fuerant, iſte morbus infecerat. Et chirurgi, dum corpus aromatibus condit, manus paulatim à cranio perſtricta, ſtatim intumeſcebat, mox & brachium tumore corripiebatur, idemque gangræna accedente undecimo poſt die extinguebatur, nullo alterius morbi ſigno. Nec ipſe Dux decumbens de veneno dubitaverat; & ſacerdos funebri ſermone de eo palam profitebatur; idque à Medico Genevenſi, cui Blandino vocabulum, miſtum putabatur. Venerant quoque Baſileam literæ remotis è locis ſcriptæ, ſciſcitantes, num Dux mortuus eſſet, cum de morbo ipſius nondum rumor eodem perferri potuiſſet. Sed & apud Cæſareos pridem rumor ac ſpes fuerat, ipſum non diu victoriis ſuis ſupervicturum.

Idem morbo corripitur.

4. Jul.

18. Jul. ☉ & moritur non ſine ſuſpicione veneni.

§. 42. Injecit ea mors Rectoribus Sueciæ non parum ſolicitudinis, qua maximam rebus ſuis in Germania plagam poſt mortem Guſtavi Regis, & Norlinganam cladem illatam judicabant. Ac ſtatim audiebatur, non Gallos ſolum Vinarienſi

Deliberatio Rectorum Sueciæ ſuper Vinarienſi exercitu.

1639. exercitui, & poſſeſſis ab eo locis imminere, ſed & Electorem Palatinum, qui vivo adhuc Duce ſucceſſioni ambiendæ gradum ſtruxerat. Sed & de Franciſco Alberto Lauenburgico Duce fama erat. Cæterum tanto difficilior erat deliberatio, quod in Suecia non conſtaret, quis militi ac ducibus in Reginam affectus, quidve ab illis expectandum foret. Nec ignotum, quam mobilis militi animus hoc præſertim rerum ſtatu, ubi amiſſo capite vel rupto obſequio diffluere, vel pro lubitu privatis commodis inhiare ſolet. Tum longe remota erat Alſatia, quo è Suecia conſilia poſt rem afferebantur, cum Gallia è vicino in militares animos influere poſſet. Nec deerant, qui ultro eum exercitum una cum oppidis Gallo offerendum ſuaderent, quod ea res amicitiam & mutuam fiduciam inter duo Regna inſigniter auctura eſſet. Contra alii diſſerebant; Exercitum ſub Gallorum imperio deſtructum iri, qui eundem aliis ſuis copiis ſint admixturi, quo iſtum militem ſine exceptione in poteſtate habere queant. Averti à Suecis animos legionum, quæ ab imperio Gallico abhorreant, extra unum & alterum ductorum auro corruptum. Sed & ſuſpectos Germanis Principibus fore Suecos, velut ſuper lacerando Imperio cum Gallis convenerint. Major in Palatinum Electorem inclinatio erat, hac ratione una cum amicis ſuis Sueciæ magnopere devinciendum, à quo nulla cum Bavaro colluſio metuebatur; & cui hoc modo robur & autoritas circumponebatur futuris tractatibus communem juxta & ſuam cauſam propugnandi. Igitur talia conſilia erant capeſſenda, quæ prout res ſe darent urgeri, aut mutari citra ignominiam aut damnum poſſent. Ac potiſſimum quidem erat exercitum deinceps quoque in poteſtate habere. Proximum, ut Palatinus in defuncti Ducis locum ſubiret. Quod ſi Gallus iſtum in ſuas partes pertraxiſſet, offenſa utcunque diſſimulanda videbatur, ut tamen documentum inde capere vellent, quid circa fœderis prorogationem, & pacis tractatus ſibi ſequendum foret, ne & ipſi temere in Gallorum gratiam commoda ſua prodigerent. Et fortaſſe id factum obtentui ſumi poterat ſeparatis tractatibus admittendis, ſi Cæſar honeſtas conditiones bona fide of-
16. Aug. ferret. Placebat igitur ad ſingulos exercitus directores literas dare, quibus oſtendebatur; eas legiones Guſtavi Regis auſpiciis conſcriptas, & Regni Sueciæ ac fœderis Evangelici ſacramento adactas, quo & Dux ſemper reſpexerit, eodemque conſilia & actiones ſuas retulerit. Ejus ut memores ſint, ſimul deſtinata Ducis perſequantur, atque apud exercitum, & inſeſſa oppida in integro omnia retineant, hortantur. Addebant, apud Galliæ Regem
19. Aug. ſe acturos, ut is deinceps quoque ſtipendia præbeat (de qua re & literas ad huncce dederant,) tum ut
3. Octob. reliqui ſui exercitus cum ipſis conſilia atque operam conferant. Eadem reſponſo ſuo ad literas Directorum repetebant, addito: non ſolum futuræ pacis tractatibus ipſorum rationem habitum iri, ſed & ſuper eorundem conſervatione ſe cum Galliæ Rege conſultaturos, & tranſacturos. Diſtinctius mentem ſuam explicare haut viſum, donec pateret, quouſque competitorum ambitus proceſſurus eſſet.

Gallici Legati mens & negotiatio ſuper exercitu Vinarienſi.

§. 43. Aſt in aula Gallica omnia triſtitiæ imitamenta exprimi: Rex, Regina, Cardinalis, cæteri atrati; literæ luctum teſtantes aut levaturæ ad Reginam Sueciæ ſcribi. Sed & Avauxius cum ſuo comitatu lugubres veſtes induere jubetur. Quamquam hic morte Ducis plus lætitiæ quam doloris oſtenderat, jam ante graviter de ipſo queſtus, quod Briſaci omnia pro lubitu diſpoſuiſſet, & expulſis Pontificiis in ſumma, & Jeſuitarum æde ſacra ritu Proteſtantium celebraſſet. Qua re Ponti- 1639.
ficem magnopere offenſum apud Regem inſiſtere, ut ſecuritati ſacrorum ſuorum iſtis oris proſpiciat. Idem & nuper ægre tulerat, Ducem id oppidum Gallis in eventum mortis conſignare abnuiſſe. Aſt nunc defuncto Duce jactabat, Regi ſuo Briſacum utique obtinendum: ſtatimque à Salvio poſtulabat, apud Rectores Sueciæ ageret, ut Vinarienſis exercitus Regi tradatur, cui alias nihil è Gallia ſubſidii ſit expectandum. Scilicet Regem à Pontifice ita urgeri, ut ipſius & omnium Catholicorum offenſa ſit incurrenda, ni oppido iſto in poteſtatem redacto ſacra Romana inſtauret. Nolle Regem id ſibi ſervare, ſola Lotharingia contentum; ſed ut eo plura habeat, quæ reſtituat, pacemque pro univerſis ſociis tanto æquiorem obtineat. Gallica pecunia oppidum expugnatum, & Regem repulſam ægerrrime laturum. Nec minus exercitum à nutu Regis dependere neceſſum eſſe contendebat, cui Imperatorem oſtendebat Henricum Aurelianenſem, Ducem Longuevillium Helvetica ſtirpe ortum, eoque Germanico & Gallico ſanguine miſtum, nec Vinarienſibus pro externo repudiandum. Contra Salvius ad fœdus commune, & Ducis cum Rege Galliæ in fœdere fundatam tranſactionem provocabat. Sueciam equidem Regi quantum poſſit gratificaturam, nec tantopere Briſaco tangi longe remoto, quod utique in amici quam hoſtis manu eſſe malit. Dubitare tamen, ſe etſi quid Rectores Sueciæ decreverint, nondum cognoverit, num citra ſcrupulum iſtud in Gallos ſint tranſlaturi: quod metus ſit, ne Ordines Germaniæ in hoſtium partes tranſeant, ſi ſuſpicari incipiant, ſocia Regna, Germaniæ libertatem jactantia, eandem inter ſe partiri velle. Contulerit ſane Gallia pecuniam, quæ tamen vix quartam partem conventæ ſummæ expleverit; aſt Sueciam viros contribuiſſe. Sed & quæ de Romanis ſacris memoret, Evangelicis Ordinibus ſuſpecta fore. Catholicos utique ſuam libertatem retinuiſſe; ſed quo minus Dux in iſtis templis ſuo ritu ſacra peragere potuerit, nullo fœdere prohibitum fuiſſe. Non conſtare, num Gallicus dux exercitui placeat. Si Galli ſtipendia ſubtrahant, verendum eſſe, ne iſte Haſſicis ac Luneburgicis junctus conſilia capeſſat utrique Regno noxia. Interea hoſti ſpatium dari Briſaco eminus obſidium circumponendi, & Galliæ arma propius, quam nunc forte credatur, admovendi. Igitur caute hoc negotium tractandum, nec ſpecioſi commodi ſpe conſilia præcipitanda. His auditis Avauxius dein circumſpectius diſſerere: nondum ſibi conſtare, quid conſilii Rex circa Briſacum & exercitum ceperit. Regem non minus quam antea Vinarienſes cura ſua amplexurum, & ad ſtrenue rem in Germania gerendam incitaturum. Cenſebat tamen, Suecis perinde eſſe, cujus auſpiciis aut ductu iſte militaret, modo una cum ipſis in cauſam communem conniteretur.

Anglicus Legatus, & Ruſtorfius Palatinum Electorem commendant.

§. 44. Contra Legatus Anglicus Gallorum deſtinata averſari, ac palam diſſerere; ſi Galli Briſaco & Vinarienſi exercitu potiantur, ipſos Suecorum potentiam in Germania libraturos, aut reſtituto Briſaco lautas ſibi pacis conditiones paraturos. Proinde Palatinus Elector exercitui præficeretur. Aderat &
Ruſtorfius à Regina Bohemiæ miſſus, qui à Salvio 2. Aug.
petebat, cauſam Principis ſui apud Rectores Sueciæ commendaret, quoad Legati à Rege Angliæ, Arauſionenſi Principe, & Hollandis mittendi id publice ambirent. Jam exercitum innuiſſe, ſi ſocia Regna ſuffragentur, & Angli ſtipendia ſuppeditent, nullum alium ducem malle. Suecos præter Palatinam Domum, Angliam, Batavos, quatuor ſuperiores Circulos ſibi obligaturos. Hoc medio Angliam commodiſſime in bellum contra Cæſarem pertrahi.

Land-

Landgraviam promiſiſſe, ſe & ipſam bellum reſumturam, ſi Palatino ab Anglis auxilium feratur, Regem Daniæ, ſi quid in Sueciam infenſi meditetur, haut movere ſe auſurum tam potentibus Sueciæ ſociis. Suecos tanto certiores de felici belli eventu reddi. Principem latas à Suecia conditiones acceptaturum, bellum ſub eorũ directione adminiſtraturum. Leslæum ſummi Legati munus ſubiturum, Sueciæ militiæ alumnum, & affectu in Suecos pronum, quique parem militiæ locum antea explevérit, & cui nemo in exercitu Vinarienſi ſuper imperio controverſiam moturus ſit. Exercitus animos ita jam diſpoſitos, ut licet Sueci abnuant, iſte tamen huc inclinaturus ſit, Gallici ducis faſtidio; nec è ſuo numero Suecos habere, qui locum ſubeat. E Suecia parum ſubſidii eundem expectare, tam longe remota, nec plus è Gallia, ni Briſacum, & ſummum imperium huic deferat, id quod plane nolit. Palatinum Anglicis aureis onuſtum ſine dubio ſuffragia laturum, prenſantibus ſimul Arauſionenſi, Hollandis, Landgravia, ipſoque Daniæ Rege. Nullam tunc Sueciæ gratiam fore, & affectum Palatini amicorum in ipſam valde minuiturum. Quod ſi Palatinus ſpe excidat, fortaſſe Vinarienſes Haſſiacis ſe ſociaturos, ad Melandri inſtar deinceps ambiguos, aut plane ad Cæſarem tranſituros. Salvius iſta non adſpernari videbatur, & ad Rectores Sueciæ relaturum ſe promittebat, obiter tamen ſuper conditionibus oſtendebat: ut Anglus ad certa auxilia ſe obligaret, Leslæus exercitum Anglis & Scotis conſtantem educeret, tum Princeps Galliæ Regis conſenſum ſibi impetraret; quas haut facile obtentum iri norat, & *de poſtrema Avauxius jam Salvio abnuerat.*

Vinarienſes de fide in Sueciam teſtantur.

§. 45. Aſt apud Vinarienſem exercitum Mockelius miniſter Suecicus defuncto Duce præſentes præfectos fidei Regno Sueciæ & Fœderi Evangelico datæ monuerat, ac ut legiones unitas & in officio retinerent. Qui prolixe pollicebantur; neminem eorum, cui fides & honeſtum cordi, à Suecia deſciturum; fas ſibi tamen fore pacta cum Gallis à Duce inita prorogare, & ſtipendia ab iiſdem accipere, obſequio Sueciæ retento, & ut ad communem cum ipſa ſcopum connixuri ſint.

Teſtamentum Ducis aperitur.

Viſum inde teſtamenti tabulas aperire, ſuadente ipſo Mockelio, ut conſtaret, quid ſuper exercitu & republica Dux diſpoſuiſſet. Sed quia Relingius teſtamenti ſcriptor indicium fecerat, Erlachii, Ohmii, Roſæ & Wilhelmi Ottonis Naſſovii Comitis mentionem ibi fieri, quatuor hi coitione facta ſoli teſtamentum inſpicere conſtituunt, Mockeliumq; nequidquam adeſſe contendentem excludunt, æmulationi, (ſic ferebant,) Gallorum declinandæ, qui par ſibi jus vindicaturi ſint. Inſpecto teſtamento mox Naſſovius, Roſa, & Relingius Mockelio indicant; Duci placuiſſe, quatuor iſtos tantiſper exercitui præeſſe, & fratribus ipſius ſcribi, ut alteruter regimen provinciæ ſuſcipiat; ſimul Sueciæ auxilium requirendum, & ejus auſpiciis exercitum conſervandum. Eam Ducis voluntatem ſibi ſequendam, & pro fide Sueciæ data facturos, quod honeſtos viros decet. Erlachius interea & Ohmius Guebrianum adierant, eique, ut ferebant, indicaverant, ipſis quatuor regimen exercitus à Duce commiſſum; ſimul Galliæ Regem oraverant, ſueta ſtipendia, & peditatum præbeat, quo rem validius in hoſtem gerere, & hiberna commoda ſibi adquirere poſſint, viciſſim polliciti, in cauſam ſe communem uti hactenus incubituros, & quamdiu ad Rhenum agant, Regi contra hoſtes auxilium laturos.

11. Jul. Scribunt inde Directores iſti ad Reginam Sueciæ, & Banerium ſuper morte Ducis; addito, decretum ſibi, quod & Dux hortatus ſit, pro Suecia, Proteſtantibus, patriaq; ſua conniti ad honeſtam pacem adquirendam: tum petebant, conſilia deinceps quoque cum ipſis conferri, utque futura pace ratio ipſorum habeatur. In Galliam Flersheimius tribunus mittebatur, pecuniam & militem petiturus. Acceperat porro Mockelius ſuperiore anno literas ab Oxenſtierna ad præcipuos ductores, quas hactenus ſuaſu Ducis Bernhardi ſuppreſſas jam reddebat, quibus geſta eorum extollebantur, ſpeſque gloriæ & præmiorum oſtendebatur. Quas illi gratas ſibi teſtabantur, affectum in Sueciam quoad viverent retenturos, nec Reginam viciſſim meritorum ſuorum immemorem fore.

§. 46. Conſtabat porro iſte exercitus quater millibus ducentis equitibus, ter mille peditibus, qui in expeditionem educi poſſent. Imperium quod quatuor primariis ductoribus Dux commiſerat, à reliquis in Erlachium ſolum confertur, quod is ſummi excubiarum præfecti dignatione anteſtaret, probante etiam exercitu, qui pecuniam à Duce adhuc vivo nuper promiſſam repræſentari petebat.

Erlachius imperium exercitus ſuſcipit.

Quanquam autem Duci propoſitum fuerat exercitum trans Rhenum ducere, quo & pedites plerique jam transgreſſi erant: mox tamen morte iſtius vulgata Erlachius hos in Alſatiam revocat, & inter Markelsheimum ac Benfeldam diſtribuit. Ferebat is, velle ſe poſt pecuniam militi ſolutam inter Hagenoam & Philipsburgum Beinheimii Rhenum ponte navali inſternere, ac Pfortzheimum verſus copiis immiſſis Bavaricos in ſe trahere, ubi impar foret cis Rhenum ſe recepturus; quod ſperaret ibi ſe inventurum, unde exercitum ſuſtentaret, eo tractu ſic ſatis iterum exculto. Primum facinus novi imperii erat, quod in gratiam Baſileenſium caſtellum ad Huningam dirueretur. 16. Jul. Inde quia hoſtilis caterva Seckingam ſupine cuſtoditam diripuerat, Roſa cum duabus legionibus equitum inter Lauffenburgum & Rheinfeldam hoſtis conatus obſervare jubetur, qui circa Scaphuſiam merabatur, Hohenttvvila eminus clauſa. Ipſe Erlachius Briſaci remanet,

Vinarienſes in Palatinatum deſcendunt.

Naſſovium & Ohmium, poſtquam è relicta Ducis pecunia militi menſtruum ſtipendium non integrum ſolutum eſſet, cum reliquis legionibus equitum in Palatinatum mittit, ſequente idoneo machinarum numero, ſed non niſi mille peditibus, quod Guebrianus una proficiſci nollet, & oppida præſidiis firmanda forent, hoſte per Sylvam Nigram irruptionem minante. Iſti igitur poſt Weiſſenburgum, & Landaviam occupatam Neuſtadium ab Hiſpanis deſertum nullo negotio capiunt. Naſſovius inde Alzæam progreſſus turmam Hiſpanorum equitum ibi ſtativa habentem profligat, triginta amplius captis. Interim Ohmii juſſu Moſerus tribunus Germersheimum noctu vi expugnat; mox & arcem ad deditionem compellit. Aſt excurrentes longe lateque equites tantum terroris dederant, ut Elector Moguntia profugus Lohnſteinam ſe contulerit, ſi propius exercitus ſubiiſſet, jam Moguntini cives decreverant, ad alterum milliare claves urbis obviam iſti ferre; ubi tunc magna frumenti vis multos in menſes ſuffectura aſſervabatur. Enimvero brevis impetus ad Spiram adhærebat; cui, dum morantur Vinarienſes, Bambergius Philipsburgi præfectus octingentos milites immiſerat, ita opportuno temporis articulo, ut è poſtremo agmine nonnulli ſub ipſam portam cæderentur. Et mox iſti Briſacum verſus revocantur, mutato plane exercitus ſtatu; cujus imperium tres potiſſimum ambibant, Wilhelmus Dux defuncti frater, Palatinus Elector, & Galliæ Rex, quorum conatus, atque ſucceſſus memorare non abs re fuerit.

Wilhelmi Ducis conſilia.

§. 47. Wilhelmus Dux præcipuo jure nitebatur, ſi fratris teſtamentum valuiſſet, quo diſpoſuerat, ut loca à ſe occupata penes Imperium Germanicum manerent, & illius eſſent, qui è fratribus iſta acceptare vellet; cui opera danda foret, ut Suecorum auxilio iſta tueretur. Verum quia teſtator ipſe oppida

1639. pida ab exercitu diſtinxerat, cujus imperium Dux Wilhelmus fratrum natu major pro temporum captu ſibi haut adpetendum judicabat: mediam quandam conſiliorum viam agitabat, ut omiſſo exercitu ſolorum oppidorum, & præcipue Briſaci ex teſtamento cum conſenſu Cæſaris poſſeſſionem capeſſeret, quæ tamen pace facta reſtituenda forent. Viciſſim Cæſar promitteret, ea loca tantiſper in Ducis poteſtate manſura, neque obſidio, aut alia vi impetenda; ſimul ut Suecis ad ea, ſi opus ſit, receptus, ac Rheni tranſitus pateat; ac Cæſar alendis locorum præſidiis nonnihil conferat. Has leges Cæſari ac Suecis probatum iri confidebat, quorum conſenſui obtinendo Werderum tribunum ad Electorem Saxoniæ, inde ad Banerium, ac demum ad Archiducem Leopoldum Wilhelmum Pragam deſtinabat, ut hæc conſilia ipſis exponeret, ea præcipue ratione uſurum, quod ni frater hæreditatem ipſe cernat, ſine dubio Galliæ Rex fratribus ſubſtitutus ea loca involaturus ſit ſummo cum Imperii præjudicio, remoram paci, aut perpetuam belli anſam præbitura. Sed quia his expediendis tempore opus erat, ad directores exercitus, qui fratris mortem

4. Aug.

ſignificaverant, literis dat; ne in ſiniſtram partem accipiant, quod in tanti re momenti nondum certi quid ſtatuere potuerit: ne in honorem fratris ſuumque exiguam moram ægre ferant; interim rem in integro relinquant, nec in fraudem teſtamenti quid ſuſcipiant.

Palatini Electoris conatus.

23. Jul.

§. 48. Aſt Palatinus Elector jam vivo Duce, cum hic ſubinde morbis tentaretur, occultis ad exercitum literis in caſum mortis ad ſucceſſionem viam ſibi muniverat. Unde audito Ducis fato Haga repente in Angliam advolat, relicto qui Ordinibus Generalibus inſtitutum ſuum ſignificaret, & quod inſalutatis illis diſceſſiſſet, excuſaret. Cui Arauſionenſis vehementer ſuaſerat, ut ad exercitum Vinarienſem ſe conferret, ejusque imperium ſummum invaderet. Interea dum in Anglia pecuniam conquirit, Peplitzum tribunum ad exercitum mittit, quem mox Paulus Ramingius, & ab ipſo Angliæ Rege nuntius ſequebatur, ut ad concordiam & conſtantiam duces hortarentur, & ſpe auri ac militis Anglicani eos confirmarent. Regina quoque Bohemiæ per literas pollicebatur, ſe quod opum ſupereſſet ſervando exercitui impenſuram, ſimul ad Galliæ Regem profecturam ſtipendiorum prorogationem oratum, ab Angliæ inſuper Rege pecuniam & militem obtenturam: denique prope diem filium ipſis adfore.

Galli argento rem agunt.

§. 49. Galliæ denique Rex teſtamento Ducis fratribus ſubſtitutus erat in eum caſum, ſi neuter eorum hæreditatem cernere vellet, ea tamen lege, ut pace communi ſecuta ea loca Imperio reſtituerentur. Unde per teſtamentum, cum frater hæreditatem adire vellet, locus Gallo non patebat. Enimvero hic longũ valere juſſo teſtamento aliam viam potiundi iſtis oppidis molitur; ſimul exercitum in poteſtate habere inſtituit imperatore Gallico præpoſito. Quam in rem deſtinaverat Ducem Longuevillium, velut Germano & Gallico ſanguine miſtum, qui cum parte copiarum ex Italia in Alſatiam mittitur, licet res Gallorum ibi non optime ſe haberent, intercepto per Hiſpanos Turino. E Gallia quoque ſtatim ab audita Ducis morte Choiſius, inde Oiſonvillius ad exercitum mittuntur, quos multi alii ſequebantur. Aderant inſuper, literæ à Rege & Cardinale ad præcipuos ductorum. Flershemius quoque reverſus retulerat, humaniſſime ſe à Rege & Cardinale exceptum, qui abunde exercitus deſideriis ſatisfacturos ſe promiſerint. Humanitati verborum maximum pondus à tribus millionibus, ad eum exercitum miſſis accedebat.

Vinarien- ſis exercitus indignatio.

§. 50. Enimvero inter exercitus duces diverſa ſe ſtudia exſerebant. Nam Erlachius quidem palam pro Gallis ſe ferebat; jactans, ne fratrem quidem Ducis intra Briſacum ſe admiſſurum, ni cum aliis, qui jus ad id oppidum obtenderent, tranſegiſſet. Et ſtatim atque Longuevillius Dux Colmariam venerat, eodem advolabat.

5. Aug.

Reliqui fere omnes in Suecos initio propendere, teſtati, ſe quod ſalus patriæ, fidesque Sueciæ inquireret, facturos. Etſi nec Galliam inſuper habendam cenſerent ob ſtipendia, quæ inde expectabant. Eoque Palatinis miniſtris reſpondebant: penes ſe non eſſe ducem ſibi eligere, ſed quem Suecia propoſuerit, Gallia probaverit, admiſſuros. Credebatur deſideriis ejus non parum obſtitiſſe, quod tunc fama crebeſceret de nuptiis inter Hiſpaniæ Principem, & Angli Regis filiam. Et ſpes, quæ exercitui ab Anglia dabatur non magni fiebat, velut è Regno ſibi longinquo non admodũ pecunioſo, & in conſiliis nutante. Mockelius porro miniſter Suecicus alia ratione Gallis ſatisfieri poſſe cenſebat. Si Galli ſtipendia hactenꝰ ſolita prorogare velint, concedendam illis eſſe liberam emendi facultatem in omnibus locis captis, ut Gallicus miles intra teli jactum ſe recipere ſub iſta queat, ſi opus ſit, ut turmatim tranſire liceat: quæ omnia hoſtibus deneganda ſint. Tum ut omnes horum locorum præfecti jurejurando adigantur, ad extremum usq; eadem adverſus hoſtem ſe defenſuros. Denique per Burgundiam capta in Gallorum manus conſignanda. Quod ſi Galli repudiatis hiſce conditionibus pecuniã negent, oppida milite, annona, & paratu bellico firmanda, erogantibus interim pecuniam Ducibus, quibus in ipſis oppidis ſat cautionis ſit. Cæteris in Bohemiam ad Banerium penetrandum, & ſtipendia ex hoſtico quærenda. *Gallos ubi maſcula conſilia capi viderint*, fidem eorum probaturos, ac pecuniam ultro oblaturos. Et cum eidem fidem datam oſtentanti Gallorum fautores objicerent; Ducem eo ipſo die, quo palam cum Rege Galliæ tranſegerit per Ponicam ſecreto ſe pacto obſtrinxiſſe, quod ſub auſpiciis ac ad voluntatem Regis bellum deinceps eſſet adminiſtraturus; reponebatur: quid Ponica ſpoponderit, ſuo loco relinqui; de Ducis ratihabitione dubitari. Sane cum nuper Feuquierius Delſpergæ à Duce ejusmodi obligationem exigeret, ipſum abnuiſſe. Quin Ducis factum alios non ſtringere, nec juri Sueciæ fraudi eſſe poſſe. Nec de oppidis in pacto, cujus exemplum circumferebatur, mentionem fieri. Deniq; per mortem Ducis ſummum in exercitum imperium non ad ductores devolutum, ſed ad Coronam Sueciæ, quæ in Ducem imperium contulerit ſub ipſius auſpiciis adminiſtrandum.

Gallici miniſtri mentem ſuam diſſimulant.

15. Aug.

§. 51. Aſt Gallici miniſtri, Guebrianus, & Choiſius Benfeldæ apud Mockelium de Briſaco ne verbo quidem mentionem faciebant. Tantum ſibi propoſitum, concordiam exercitus & conſervationem quærere; qui ut hibernis potiri, ac incumbentem Banerio hoſtem diſtrahere poſſit, prope diem quatuor millia Gallorum ipſi ſocianda, præter eos, qui jam adſint. Mox juncto agmine Bavariam irrumpendã. Inde iidem Hagenoam proficiſcuntur; quo Ohmium, & Naſſoviam Comitem, qui nuper cum copiis ſuis in Palatinatum deſcenderant, ad ſe evocant. His eadem quæ Mockelio Benfeldæ ingerunt, addito; nil ſupereſſe, quam ut ocyus copiæ contrahantur, ac ſuos jam circa Sletſtadium adpuliſſe. Eodem temporis momento copiæ de compacto ab Erlachio Briſacum verſus revocantur. Cui rei anſam iſte arripuerat, quod caterva Bavaricorum ſub Friburgum excurreret, abactis pecoribus, & quinquaginta militibus cæſis. Inde Erlachius re non ulterius explorata ſtatim vulgare; hoſti animum eſſe Friburgum, ac Neuburgum invadere. Ita cum Erlachii literæ Gallorum propoſitioni mire quadrarent,

ducto-

1639. ductores reſpondent: quia nunc ad hoſtem depellendum ab Erlachio evocati ſint, nec Palatinatum tueri queant, eo magis feſtinaturos, ne Gallicæ copiæ diu otioſæ detineantur. Ita Vinarienſes ſtatim Briſacum verſus iter ingrediuntur. Quibus vix tergum vertentibus, Bambergius Landaviam & Germersheimū Vinarienſi præſidio inſeſſa recuperat, ducentis circiter peditibus ſub ſua ſigna retractis. Is fructus irritæ expeditionis fuit. Et mox ludibrium patebat, cum de Gallicarum copiarum adventu nihil dum certi conſtaret; ac Friburgo uſque adeo nullum eſſet periculum, ut Bavarici de irruptione in Palatinatum metuentes propere Philipsburgum

30. Aug. verſus iter arriperent. Nec eo ſecius in Alſatiam reditum, & aliquamdiu circa Benfeldam legiones diſpoſitæ, velut de induſtria iſti oppido famem facturæ; tum circa Briſacum contractæ, ut eo melius corruptioni paterent, ac miles tædio famelicæ regionis quaſvis conditiones eo facilius admitteret.

Cæſar Vinarienſes captat.

§. 52. Nec minus hoc rerum tranſitu Cæſar Briſacum captabat; qui cum antea fœdus pro eodem recuperando cum Claudia Archiduce Oenipontana, & Hiſpanis feciſſet, eique fini quindecim millia militum deſtinaſſet, nunc morte Ducis faciliorem viam oſtendi ſperabat. Igitur ad Wilhelmum Ducem mittitur Mitzlafius nuper carcere Suecico progus, qui hortaretur, pro fide in Cæſarem operam daret, ut iſta loca penes Auſtriacam Domum permaneant. Sigismundus Heuſnerus, & alii Baſileam miſſi in multas ſe formas vertuñt. Sparguntur primum per exercitum literæ avocatoriæ. Inde tractatus proponuntur; ſi ea loca Cæſari reddant, veniam præteritorum, pacem aut lautiorem militiæ gradū apud Cæſarem obtenturos. Singulis, qui operam recuperando Briſaco navare velint, magnifica præmia oſtentantur. Inter quæ Schœnbeckio tribuno quinquaginta uncialium millia, & Comitatus promittebantur. Tum de induciis proponitur, & ut ductores aliquem ad Cæſarem mittant, pro quo tuti itineris literæ jam præſto ſint. Denique Gallis excludendis offerebatur, ut ductores velut Germaniæ cives oppidum ſibi retineant, quibus Cæſar ſtipendium, annonam, & alia neceſſaria præbiturus ſit. Spes quoque fiebat, Palatino hac occaſione ſatisfactum iri.

Gallorum artes prævalent.

§. 53. Enimvero prævalebant Gallorum artes, quorum inſtinctu poſt expeditionis Bavaricæ ludibrium pedes in deſolatum oppidum Enſisheimum compingitur, equites per vallem Urbicam, Divi Georgii, Damarini, aliamque prope Landscronam diſperguntur. Inde apud ductores Gallici miniſtri

Eorum prima propoſitio.

primo modeſte admodum proponunt; ut exercitus Gallicum ducem tantiſper admittat, quoad idoneus ex ipſorum popularibus fuerit inventus. Tum Briſaci præfectus ſe obſtringat, ut idem oppidum Gallis æque ac Evangelicis receptui pateat, quoad pax ſit. Viciſſim pollicebantur conventa ſub Duce ſtipendia continuatum iri, quoad pace inita quilibet ſuæ libertati reſtitutus foret. Probabantur hæc ductoribus, & quas hi viciſſim ferebant conditiones à Gallis læta mente acceptari videbantur. Ac jam ſcripto conceptis capitibus res tranſacta putabatur. Differebant tamen concluſionem Galli, ac negotium Colmariam pertrahebant, ut præcipuum ibi caput, quod hactenus reticuerant, de tradendis oppidis, præſente Duce Longuevillio eo facilius obtineretur. Deputantur inde, qui cum Guebriano, Choiſio, & Oiſonvillio tractarent, Morshauſius ſummus caſtrorum metator, & Wolkerus caſtrenſis judex; quorum hic cum antea fidem Sueciæ datam præ cæteris crepaſſet, mox aureo imbre perfuſus huic infeſtiſſimus pro Gallia maxime nitebatur.

Altera Gallorum propoſitio.

Cum aliquot per dies res agitata fuiſſet, tandē Galli quod hucusq; diſſimulaverant proponunt, de captis oppidis Regi tradendis hac lege, ut Rex Briſaci 1639.
& Friburgi quos vellet præfectos conſtitueret, præſidii pars dimidia Germani, reliqui Galli forent. In 19. Sept.
aliis oppidis qui nunc eſſent præfecti ac præſidia manerent, juramento Regi præſtito, ſe loca adverſus quoslibet defenſuros, eaque nemini citra Regis conſenſum tradituros. Cum hiſce poſtulatis aliquantiſper contradiceretur, ad extremum Galli velut plurimum remiſiſſent, hactenus cedebant, ut principali pacto cautio adjiceretur, quod Rex eoſdem præfectos Briſaci & Friburgi relinquere vellet, qui vivo Duce fuiſſent, & adhuc eſſent; ut tamen fidem ſuam jurejurando Regi adſtringerent. Si tamen Regi videatur præfectos in captis oppidis mutandos, alios ex iſto exercitu ſufficiendos. Tum ſacra Proteſtantium in oppidis & apud exercitum libera fore. Hoc ipſo deputati Vinarienſes, velut magnifici quid obtuliſſent, ſub ratihabitione ductorum pactum abſolvunt. Etſi ſcopum ſuum plane attingerent Galli, quod Erlachius, qui Briſaco præfectum ſe à Bernhardo Duce ferebat, Gallis mancipio addictus eſſet.

Ductores pactum abnuunt.

§. 54. Id tamen pactum ductores initio ratum habere abnuebant: eoque cum Longuevillius Dux magnifico epulo Colmariæ iſtos excepturus eſſet, præter Erlachium & Roſam nemo comparebat.

Tertius congreſſus. 23. Sept.

Igitur tertius conventus à Gallis Briſacum indicitur, Mockelio inter hæc acriter contranitente; qui Gallis iniquitatem poſtulatorum demonſtrabat, & quam non heic loci negotiū tractari deberet apud ductores Suecico ſacramento devinctos. Interea rem in integro relinquerent, quoad inter ipſos Reges tranſactum fuerit; ac ſtipendia, quorum dies ceſſerat, ſimul militem diu promiſſum repræſentarent, quo exercitus rem gerere, ac Banerio partem hoſtium detrahere poſſet. Tum ductores officii ſui monebantur, & quam noxia res foret cauſæ Proteſtantium in alienas manus tradere, per quod Sueci meliores pacis conditiones, & opimiora ipſis præmia conciliare parabant; ſpecioſa dictu & altius penetratura, ſi ab auro pondus acceſſiſſet. Quanquam Mockelius eam rem nimis fervide, & non ad mentem Rectorum Sueciæ tractaſſe judicabatur.

Galli voto ſuo potiuntur.

Enimvero Galli fortiorib⁹ rationibus Briſaci pugnabant, per ſtipendia militi promiſſa, & corruptis ſingulis ductoribus. Si qui fidei memores erant negligebantur. Accedebat, quod exercitus è Palatinatu in vaſtatā Alſatiam reductus eſſet, rapinis deditus, & exigua ducū autoritate; nec pauci tædio præſentiū deſerere, aut ad hoſtem transfugere. Tum hieme jam ingruente nulla his in oris ſubſiſtendi facultas; hibernis autem alibi quærendis copiæ iſtæ impares erant, ni Gallico milite & ſtipendio ſublevarentur.

29. Sept. Ita tandem duces pactum Colmariæ conceptum ſubſcribunt. Hoc modo exercitus ſub Ducis Longuevillii imperium, loca à Vinarienſi Duce capta in Gallorum poteſtatem cauponante Erlachio rediguntur. Quia tamen Galli abnuere non poterant, iſtum exercitum à Suecis prius conſcriptum, & ab ipſis Bernhardo Duci ſubditum fuiſſe, qui & ad mortem uſq; Sueciæ & fœderis Evangelici titulum geſſerat; non alium colorem facto ſuo obtendere poterant, dum exercitum iſtum nulla Sueciæ mentione facta ſibi ſubdunt, quam nimium ſtudium miniſtrorum Regiorum pro emolumento Galliæ, per quod de Suecia, uti debuerat, illis in mentem non venerit. Directores iſti poſt in Sueciam ſcribebant, ſe quicquid fecerint feciſſe ſalva obligatione in Sueciam. Erlachius quoq; ultro ſe excuſabat, acriter in Mockelium invectus, inficeto nimis ludibrio.

Geſta Vinarienſium Gallis junctorum ſub Longuevillio.

§. 55. Inter hæc Gallicæ copiæ Vinarienſibus jungendæ aderant, *duodecim centuriæ peditum*, quadringenti equites, etſi major numerus ab ipſis jactaretur. Vinarienſium tria erant peditum millia,

1639. [Lon]gueuillio Duce. equitum rite inſtructorum non ſupra quindecim centuriæ, ſed queis equi deerant major numerus. Promiſſum erat duorum menſium ſtipendium: ſed vix unius menſis exſolvebatur. Inde Longuevillii juſſu iter ſumitur non trans Rhenum Bavariam verſus, uti hactenus diditum fuerat, ſed ad loca nuper citra neceſſitatem deſerta. Conſilium erat impoſito navigiis pedite ſub Schmidbergio Campi ductore Philipsburgum obiter tentare: tum Moguntia oppreſſa vicino tractu hiberna capeſſere.

Illis in Palatinatum deſcendentibus Bavarici occurrunt. Enimvero Bavarici, qui hucusque irriti ad Hohentvvilam deſederant, motu Longuevillii audito raptim per Sylvam Nigram, & Badenſem ditionem Philipsburgum progreſſi Vinarienſes prævertunt, tunc arcem Germersheimenſem oppugnantes; ac
16. Oct. confeſtim quingentos pedites Spiræ immittunt:
19. Oct. mox integro cum exercitu ſtructo navali ponte Rhenum tranſeunt, ac Spiræ & in ſuburbiis conſident. Aderant & poſt, qui hactenus Hohentvvilam fruſtra obſederant, amiſſis circiter mille quingentis, cum obſeſſi vix decem deſideraſſent, inter omnium rerum abundantiam. Bavari porro Spiræ adſidentes pugnæ copiam non faciebant, laceſſentibus licet Vinarienſibus, & modicas per velitationes ſtrenue rem gerentibus. Quarum una Naſſovius Comes Joannis Werthani fratrem cum trecentis equitibus circumventum concidit, paucis ductoribus vita donatis. Sed fame urgente, & quia à Piccolomineo ſibi metuebat Longuevillius, ſoluto Germersheimenſis arcis obſidio, cujus præſidiarii ſtrenue repugnaverant, trans montes Luteram concedit; cum deficientibus equis majores machinas in terram defodiſſet, quas mox Bambergius proditas Philipsburgum avehebat. Sed cum Piccolomineus Rhenum transgreſſus eſſet iſte retro movens Neuſtadium, mox Alzeam, & Oppenheimum occupat. Qui Bingam tenebant, poſt repulſos binos aſſultus mox citra exceptionem ſe dedunt. Crucenaco oppido ſtatim potiuntur Galli; ſed arci poſt ruinam editam aſſultantes non ſine damno rejiciuntur: poſtera tamen die præfectus ſacramenti prioris oblitus cum ſuis ultro Gallorum numeris accedit. Eberburgum arcem Roſa aſtu intercipit. Inde legiones toto iſto tractu ad Moſellam uſque diſperguntur. Quarum aliquæ in Rhingoviam quoque trajiciunt, arcemque Ehrenfelſam capiunt. Aſt Bavarici licet occaſio dari videretur Vinarienſibus late ſparſis cladis quid inferendi, cis Rhenum recedunt, ac per Viam Montanam deſcendunt velut de induſtria Gallos declinantes, tacita ut credebatur inter ſe ducum colluſione. Transgreſſis tamen in Rhingoviam repente ingruunt, eosque apud Elfeldam in fugam agunt, cæſis peditum centum quinquaginta, reliquis captis. Ductores tamen plerique evadebant, equitibus paſſim in Haſſiam usque refugis. Ac mirabantur duces hoſtium, eam manum in iſta loca miſſam, ubi neque trans Rhenum ſe recipere, neque à ſuis tegi poſſet; velut ideo veniſſent, ut perirent.

Aliquot oppida capiunt. 21. Oct.

In Rhingovia vapulant.

Eorum miſera conditio. Erat alias exercitus iſtius miſera facies. Nulla ibi diſciplina, nullus imperii reſpectus. Vetera exercitus capita ſe tantum, ſuasque legiones curare, querelas militum ad Longuevillium non ſine faſtidio rejicere. Dux ipſe belli Germanici inſolens; qui proximum ab iſto gradum tenebant Guebrianus, Lenoncurtius, Schmidbergius diſcordes. Eques paſſim populabundus vagari, nec parum minui, pedes fame fatiſcere, res tormentaria dilabi; annonæ nulla cura. Apud exercitum rumor erat Choiſium mox adfuturum, & Germanicas legiones in Regis Galliæ verba adacturum. Indignationem inde accendebat hoſtis, velut ex interceptis literis cognoviſſet, legiones in diverſa ſparſum iri; & autographum Ohmio ſe tranſmiſſurum Glenius ſcripſerat. Id 1639.
paſſim jactabantur; Gallos Briſaco jam potitos exercitum iſtum non amplius curare; iraſci potius, ab ipſis emendum fuiſſe, quod Regi jure competebat. Fruſtra ſperare ipſos conventa ſervatum iri. Quin Gallos ſtudio illas legiones deſtructum ire, ut pecunia flagitatores, & infenſos animis ductores amoliantur; gregarios ultro ipſorum numeris ſe additTuros. Inter has miſerias, cum fames iis, Rhenum
quæ inſederant locis ſubſiſtere non permitteret, tranſeunt.
Germanici ductores Rhenum tranſire ſtatuunt; ſi Galli non ſequantur Haſſicis ſe aut Kœnigsmarkio juncturi; prout occaſio ferret. Machinis igitur Bingæ relictis, apud id oppidum, & Bopparti, ac Baccharaci Rhenum trajiciunt; ac primum in Sylva Occidua hiberna capeſſunt. E Gallicis Ducibus Lenoncurtius cum quadringentis Metim ſe conferebat. Longuevillius, & Guebrianus cum reliquis Gallis quingentis numero Vinarienſes ſequebantur. Sed & Bavarici, fruſtra inſtante Moguntino, ut Crucenacum recuperarent, poſtquam præſidium Moguntiæ, Wormatiæ, & Spiræ reliquiſſent, in hiberna properant.

§. 56. Hoc anno fœdus cum Anglo adverſus Cæſarem, hactenus in ſpeciem fere agitatum, indies magis frigebat. Legatus Anglicus Thomas Rovvius dum Regis ſui reſponſum expectat, ne Salvius rem pro deſerta haberet, moræ culpam in tumultus Scoticos referre; ac ne nihil plane agere videretur, hactenus propoſita paulum interpolare, ac inanibus ſermonibus differre, & de conditionum difficultate conqueri. Inde palam in Gallos invehi, ambitionem atque inſatiabilem dominandi libidinem perſtringere. Fœdus commune cordi ipſis non eſſe; ſed velle tantum Anglos alibi diſtinere, interim Regni ſui fines proferre, Suecos perpetuo bello implicare, & mercenariorum loco habere: tum ſacra Proteſtantium per Germaniam extinguere; quo fine cum Bavaro colludant. Suecos Gallis nimium fidere, ſenſuros demum ab iis ſe deceptos; qui omnium geſtorum gloriam in ſe trahant, & haut obſcure imperium Europæ animo volvant. Contra Gallicus Legatus quæ ab Anglico agitabantur, ridere, & effectu caritura ſibi aliisque perſuadere; Anglos neque in Sueciam, neque in commune quid collaturos; nec aliud quærere, quam ut citra ſuam impenſam bellum in Germania alant, quod ita cito componi non optent; utque pacis negotio immixti eandem ad commoda ſua dirigant; interea jactato fœderis vocabulo ſeſe orbi venditent, atque expiſcentur, quousque fœderata Regna bello occupata retinere velint. Quæ parum à vero abire videbantur, adeo ut Rovvius diu Salvium inviſere omitteret; pudore tamdiu ex Anglia dilati reſponſi, ac diutius ſalva exiſtimatione Hamburgi hærere ſe poſſe negaret, ludibrii jam manifeſtus. Sane nunc, ſi vel maxime voluntas fuiſſet, quo minus externa amplecti negotia poſſent Angli invaleſcentes turbæ Scoticæ faciebant; quas Galli haut ægris oculis adſpiciebant, ut ſi Anglia auxilii nihil in commune conferre vellet, ſaltem ne noceret. Quin credebantur motus pauperis nationis Gallica pecunia ſuſtentari, non ſolum ob veterem Gallos inter & Anglos æmulationem, ſed & quia tunc Galli conſilia cum Hollandis ſociabant circa maritima Flandriæ oppida ſubigenda; quod cum ſoli Angli prohibere poſſent, domeſticis negotiis iidem diſtinendi erant. Quicquid ejus eſſet, ſane uti Angli ob tumultus Scoticos rationes habebant ſe excuſandi, quare arma non ſumerent; ita quo minus & alii ipſorum exemplo ſpectaculo iſto fruerentur, obſtare non poterant.

Fœdus commune friget. Anglici legati ſermones.

Gallici Legati judicium.

§. 57. Sed & non amplius inficiabatur Rovvius, Fœdus
ſuper Palatino negotio Bruxellis per Taillerum cum Palatino hæret.

cum

1639. cum Cæſare & Hiſpano agi. Quò etiam Curtius, quoties de iſto mentio inciderat, idem rejiciebat: quod ſuper eo ſine Hiſpano tranſigi non poſſet, nec hic ideo Hamburgum miſſurus eſſet: ſpe inſuper facta, plenius ibi Palatino ſatisfactum iri; quam per communes tractatus. Idem & Dano probabatur, qui Anglo juxta, & Palatino arma vehementer diſſuadebat. Ipſe porro Elector Palatinus ad Banerium proficiſci voluerat; ſuper pacis negotio cum ipſo conſilia collaturus: id quod hic deprecabatur, bellicas occupationes obtendens, Rectoribus Sueciæ Banerii factum probantibus. Mox ſub initium Februarii Elector repente Hamburgo in Hollandiam profectus erat, non ſalutatis Regum Legatis. Quod indicio habebatur, fœdus Suecicum parum curæ ipſi eſſe. Etſi Bohemiæ Regina id mox excuſaret; quod cum ventus diu adverſus reflaſſet, nunc faventem negligere noluerit. Iſtud porro fœdus nec Sueci magnopere affectabant ob enormes ejusdem prætenſiones; cum ipſi ſummum belli moderamen ſibi utiq; vindicarent, nec viciſſim niſi ad ſummum conatum Palatinatus reſtituendi ſe obſtringere vellent. Nec tamen idem plane repudiabant, Anglorum & aliorum offenſæ declinandæ. Tota hinc æſtas Legato Anglico per inanes ſermones abſumta, ne plane negotium depoſuiſſe videretur: nuper mandata ſe à Rege ſuo accepiſſe continuandis tractatibus: Regem haut velle Bruxellis ſuper Palatina cauſa tranſigi; Taillerum inde revocatum, ut digna pœna afficiatur, quod inſcio Rege iſtos tractatus ſuſcepiſſet. Saltem inter Suecos & Anglos fœdus ſanciendum, adſcito etiam Dano & aliis Proteſtantibus; ſuper quo mandata propediem expectet; omnia vanitatis manifeſtæ.

Anglicus Legatus formulam fœderis exhibet.

§. 58. Tandem Octobri menſe formulam fœderis Salvio & Avauxio offerebat, eadem cum Pariſienſi delineatione complexam; niſi quod Anglia Palatino Electori, ſi Vinarienſi exercitu potiretur, aliquid ſubſidii promitteret, prout cum dictoribus conveniſſet. Cæterum Gallis Suecisque permittebatur per Britannica Regna militem ſuo argento conducere; ac Rex quindecim naves armare ante bellum denuntiatum; quadraginta poſt pollicebatur. Viciſſim Angli utrumque Regnum ad bellum continuandum cupiebant obſtringere, quoad omnium conſenſu pax iniretur: tum ut dotalitium Reginæ Bohemiæ & Palatinatus reſtituantur, ſi bello forte in alterutrius poteſtatem pervenerit; ac ut loca Belgii Hiſpanici hoc bello occupata reddantur. Tandem ut utrumque Regnum ſecretam & extremam ſuam ſententiam declaret, cui futura pace utique inſiſtere velit; unde certa ſint formanda capita Cæſari ad approbandū tranſmittenda; quibus repudiatis Anglus demum ad arma ſit deſcenſurus. Salvio etſi mirum videretur, Rovvium, qui totam per æſtatem ſiluerat, nunc demum ingruente hieme poſt elapſa agendi tempora de fœdere jactare, tamen cum Avauxio & Rovvio ſuper ea re diſſerere conſtituit. Enimvero ſtatim deprehendit, negotium exitu cariturum. Nam Avauxius non obſcure innuebat, Gallis propoſitum fuiſſe hoc fœdere Angliam diſtinere, ne impedimentum rebus ſuis objiceret, aut noceret. Reſtitutionem locorum Belgii Hiſpanici Pariſienſi formula promiſſam non animo ſervandi, ſed ut Anglia tantiſper deliniretur. Pari modo extremam ſententiam circa leges pacis promiſſam, ſed animum promiſſo ſtandi nunquam fuiſſe, quam alteri propalare ſtolidum fuerit; præſertim cum leges pacis pro fortuna belli laxari, aut reſtringi ſoleant. Angli contra pollicita valde erant tenuia, nec pro ratione eorum, quæ iſte viciſſim ſtipulabatur. Quod ſi forte Sueci Gallique hiſce adquieſcere, ac bellum tamdiu gerere vellent, quoad Angli ſcopo ſuo potiti eſſent; tamen negotium in eo hærebat, quod Angli utique noſſe pertenderent, quid ſatisfactionis utrumque Regnum, & præcipue Gallia quæreret; cujus ſucceſſus limis oculis adſpiciebant. Sane ex oblata formula patebat; Anglos id velle, ut ſingula Regna ſuam duntaxat conſervationem & ſecuritatem quærerent. Si Gallia ulterius tenderet, facilius credebatur Anglos ſe cum Auſtriacis contra Gallos, quam cum his contra illos eſſe ſociaturos. Adverſus Sueciam minor erat Anglorum invidia, ut tamen non plus ſatisfactionis eam obtinere vellent, quam ſummam pecuniæ, olim ab Electore Saxoniæ oblatam; & exiguam Pomeraniæ partem hypothecæ loco. Cum igitur Anglo præcipue propoſitum eſſet utriusque Regni deſtinata expiſcari; nihil ſolidi de iſtis tractatibus ſperabatur. Quin ſuſpicio erat; Rovvium tempus tantum extrahere voluiſſe; quod facile judicaret, Gallos Suecosque ſecreta ſua non revelaturos, ut ipſe auram popularem captaret; invidia irriti negotii in alios devoluta.

Elector Palatinus in Gallia detinetur.

§. 59. Enimvero ut inanis fœderis ſimulatio plane deponeretur; non minima videbatur cauſa Electoris Palatini in Gallia detentio. Is audita Vinarienſis morte inſtinctu maxime Arauſionenſis Principis in Angliam ſe contulerat pecuniis corradendis, ut eo acceptior ad Vinarienſem exercitum accederet. Super iſto itinere Angliæ Rex cum Legato Gallico Bellevreo locutus fuerat; Palatinum per Galliam iturum, Lutetiæ apud Leiceſtrium Comitem diverſurum, inde ipſum Galliæ Regem acceſſurum. At Bellevreus monuerat, ne quid tale ſuſciperet, niſi Rege ſuo prius conſulto; ne forte à præfecto quopiam manus ipſi injiciantur. Offerebat quoque Angliæ Rex Gallo; ſe Hiſpanicæ claſſis, quæ Hollandos fugitans ſub Angliæ litora ſe receperat, tutelam deſerturum; ſimul octo militum millia Palatino daturum, Gallicis ſtipendiis ſuſtentanda, ſi Gallus imperium, quod Vinarienſis geſſerat, Palatino permitteret. Aſt Galli repentinam facilitatem ſuſpectabant, cum ipſi ab Anglis ſemper poſtulaſſent rem æquiſſimam; fœdus & ſocietatem adverſus aliena detinentes; quæ ſi placeret Regi Angliæ, parati eſſent pacem non facere, niſi reddito Palatinatu. Quin credebant ab Anglis Palatino datum conſilium, ut Briſaco & aliis locis Cæſari reſtitutis Palatinatum redimeret, pacemque ſibi peculiarem faceret. Haut eo ſecius 1. Octobr. tamen, cum Paulus Ramingius ab exercitu Vinarienſi Londinum rediiſſet; ſequenti ſtatim die Palatinus navem conſcendit, viginti quinq; millibus librarum Anglicarum, alii majorem ſummam ferebant, onuſtus. In eo tamen prudentes graviter erraſſe ipſum judicabant, quod non ſolum tamdiu moras nexuiſſet, jam dudum re apud exercitum tranſacta; ſed & quod cum Galliam incognitus tranſire decreviſſet, anceps auſum non majore ſilentio texiſſet; cum paſſim de itinere iſto innotuiſſet. Ipſe ex Anglia ſolvens à tribus claſſibus, Anglicana, Hiſpanica, & Hollandica ſalutari ſe paſſus fuerat. Boloniæ quoque in terram deſcendenti navis, qua vehebatur, feſtivo machinarum diſploſione valedixerat. Sed nec ſemper celeribus equis, & modico ſat comitatu uſus fuerat; uti ante hac VVалliæ Princeps; cum ignotus per Gallias in Hiſpaniam proficiſceretur. Igitur cum 18. Octobr. Lutetiæ apud Legatum Anglicum non divertiſſet; ſecus atque Angliæ Rex Bellevreo prædixerat; & pateret, ipſum præteritis locis, ubi Rex tunc erat, Genevam petere, apud Molinum ſiſtitur. Obtentui ſumebatur, quod tantæ dignationis Princeps alienum Regnum tranſire auſus eſſet ignotus, & absque Regis venia. Et jactabatur edictum Re-

1639. gium, id genus itinera vetans, quod tamen nemini ante hac viſum fuerat; eoque in ſpeciem illo ipſo die ſcriptum credebatur. Sperabant nonnulli Principem benevole à Gallis exceptum iri; Gallicoque matrimonio illigatum plane in horum partes trahendum ob beneficia à Palatina Domo quondam in Henricum IV. collata, & opportunum Gallis Palatinatus ſitum. Enimvero præſentia tunc veteribus prævalebant, & Princeps Molino meritoria rheda in caſtrum Vincennarum deductus aſperius quam bello capti aliquamdiu habebatur, unico duntaxat miniſtro conceſſo, & omni literas ſcribendi, aut admittendi facultate adempta; ac per ſex dies ne in hortum quidem purioris aëris captandi cauſa progredi permiſſum. Duobus quoque Electoris fratribus Mauritio & Eduardo, qui Lutetiæ tunc equitare & arma tractare diſcebant, ne quo diſcederent, indicebatur. Quin ultro querebantur Galli, Regis ſui pro Germanorum reſtitutione laborantis conatus iſtum itinere per dolum ſuſcepto turbare voluiſſe.

Motus animorum ob detentum Palatinum. §. 60. Iſthanc Palatini detentionem ægre cumprimis ferre videbatur Daniæ Rex, qui ſponte perſcriptis ſua manu Reventlovio mandatis hunc cum Avauxio ſuper ejus facinoris indignitate aſperrime expoſtulare jubebat, ſtrictiſſime poſtulans, ut ob ipſius interceſſionem ocyus libertati reſtituatur citra ullum ſponſionum vinculum. Id niſi abſque mora fiat, injuriam Electoris velut ſibi factam Regem putaturum. Et cum Avauxius comiter excuſata Electoris detentione ſpem de ejus libertate faceret, ſi Anglus arma cum Gallis Suecisque ſociare vellet, Reventlovius, antequam Elector liber foret, neque de fœdere, neque de aliis rebus agendi locum eſſe contendebat. Nec ſegnius Rovvius, & Ruſtorfius apud Salvium querebantur; in gratiam Bavari id factum arguentes cui cum Gallis ſecreta fœdera ſint, ſimul petebant, Reginæ Sueciæ Principis cauſam commendari. Quæ & poſtea modeſtis literis, ac per legatum Grotium pro iſto liberando apud Regem Galliæ intercedebat, facilem exorari, poſtquam deſtinatis ſuis potitus eſſet. Quanquam ita jubebatur agere cauſam Palatini Grotius, ut ne offenſam Regis, aut ſuſpicionem incurreret, velut iſte Suecorum inſtinctu ea quæ in fraudem Galliæ tendere videbantur, conſilia ſuſcepiſſet. Fruſtra ſperaverant Angli Vinarienſem exercitum acres iras detento Palatino ſumturum: cum ſuper omnes ibi affectus pecunia prævaleret. Iſta occaſione Legatus Anglicus varia apud Salvium diſſerebat: proximo anno trium Britannicorum Regnorum Parlamenta habenda, ubi penes Gallos fore, honorifice dimiſſo, an detento ulterius Palatino fœdus cum Anglia, an bellum habituri ſint. Gallorum conſilia ad exitium Proteſtantium ſpectare; eoque neceſſum eſſe, omnes hoſce in commune fœdus coaleſcere; ad eundem ſcopum tendere tertiam factionem tunc ab Arnheimio agitatam, quæ mediam ſe Cæſaris & Gallorum ambitioni interpoſitura ſit. Suecis ſeparatam cum Cæſare pacem ineundam, excluſa Gallia, quæ utique Sueciam ni præveniatur, præventura ſit. Addebat; circa fœdus pro tempore nihil amplius agi poſſe, quoad conſtiterit, quid de Palatino, cui fœdus innitatur, futurum ſit. Quæ Salvius modeſte eludebat; Anglorum ſtudium in rem communem commendare, Gallorum deſtinata excuſare, aut interpretari. Arnheimii factionem, & ſeparatam pacem reſpuere; tanto apertius, quod iſta iterum ad Avauxium emanare norat, qui tunc ſecretam Suecorum pacem ſuſpectans omnes iſtius ſermones anxie captabat.

Angli dat- §. 61. Sed & ſpem fœderis Anglicani non parum elidebat apertus nimis Anglorum in Hiſpanicam claſſem favor, qui impedierant, ne Hollandi ſeptentrionale latus portus navibus ſuis claudere poſſent. 1639. ſi Hiſpanicæ favent. Unde magna pars Hiſpanorum Dunkercam elapſa erat: multos ipſi Angli ſuis navibus transportaverant. Iidem ex arce in Hollandos machinas diſploſerant, cum hi ad diripiendas Hiſpanorum naves litori impactas accederent. Quin credebatur ſecretum inter Anglos Hiſpanosque fœdus eſſe; & quominus aperte his ſeſe Anglus adjungeret, ſolas turbas Scoticas obſtitiſſe. Sane prioribus inter Anglos & Hiſpanos pactis cautum erat, ne plures quam octo naves Hiſpanicæ ad portus Britannicos accederent. Nunc cum tota claſſis ſub Angliæ oram ſe reciperet, citra ſecretum fœdus id non factum videbatur; præſertim cum ex armamentario Regis globi & pulvis bellicus Hiſpanis ſuppeditaretur; & Vicarius maris præfectus Penningtonius in vincula poſt daretur, quod non fortius pugnæ navali intereſſiſſet. Paulo ante fœdus quoq; Ejus claſſis intentio. inter Anglum Danumque renovatum fuerat, & ſuſpicio erat inter Danum quoque & Hiſpanos fœdus tunc per Hannibalem Seſtedium ictum, qui obtentu veterum fœderum renovandorum in Hiſpaniam miſſus fuerat; claſſemq; illam conſcio Dano, forte & Anglo, deſtinatam potiſſimum fuiſſe ad Gothenburgum ſubito opprimendum, Sueciamque ex eo litore invadendam, cui Danus copias ſuas per Jutiam tunc diſperſas adjuncturus erat. Sane rumor id tunc Hamburgi, & per Hollandiam ferebat; nec alia manifeſta ac ſat idonea cauſa tantæ claſſis iſtas in oras mittendi, quæ præter duodecim centurias bellatorum equorum rite inſtructorum, tria millia ephippiorum vehebat; quæ ex Hiſpania in Flandriam trajicere ſupervacuum erat. Quin & initio illa claſſis facile in Flandriam appellere poterat, cum Trompius ſeptendecim non amplius naves ſecum haberet, abſumto inſuper pulvere, globisque. Accedebat inſolita Danorum ferocia Suecos, Hollandosque in freto Oreſundico immenſum inſultantium, & quod Chriſtianus Ulricus Guldenlevvius nuper ex Hiſpania reverſus, ubi maximis honoribus exceptus fuerat, ſub id tempus Bruxellis ageret. Ita quidem tunc ſuper ejus claſſis deſtinatis conjecturæ erant. Cæterum undecimo poſt anno illius negotii ſecretum, Andreæ Reuſnerii tribuni Germani indicio Holmiæ proditum fuit. Is ante aliquot annos in Sueciam ſe receperat: ubi in jus vocabatur ad exſolvendam mercedem cuipiam Schimlero, qui in itinere Perſico ipſi inſervierat: cui tribunus opponebat, ſe ipſi jam ſatisfeciſſe, aſſignatione ad Ducem Holſatiæ data. Alter ut oſtenderet, nihil ſibi ſolutum fuiſſe, proferebat reſponſum à Duce datum, cum aſſignatio offerretur, contemtum tribuni & exprobrationem perfidiæ præ ſe ferens. Cauſa per omnes fori inſtantias ventilata, demum Reuſnerus in judicio reviſorio damnabatur, ut Schimleri viduæ quam petebat mariti mercedem exſolveret. Unde hic iratus coram Delegatis è Senatorum numero habere ſe oſtendebat de quibus Ducem arguere poſſit. Qui cum in hujus cauſa cognitionem ſuam eſſe negarent, tunc quidem audire ipſum abnuebant, niſi peculiari juſſu Reginæ accedente. Mox cum Regina veniam daret proferendi, quæ 2. Maji. noſſet, oſtenſis documentis totum ſecretum ipſi pandit; cujus hæc machina fuerat. Ad ſubvertendos Hollandos convenerat inter Hiſpaniæ, Daniæque Reges, ac Holſatiæ Ducem, ut illis ingreſſus Maris Baltici clauderetur, ſimul commercia eorundem in Perſidem, & ex parte in Orientalem Indiam averterentur. Quorum prius fieri non poterat, niſi ſubjugata Suecia, quæ ex convento

vento

1639. vento penes Danum manere debebat. Poſterius effectum ibant commercio cum Perſis inſtituto, mercibus ejus Regni ac vicinæ Indiæ per Mare Caſpium, ac Moſcoviæ flumina ad Mare Balticum traducendis, quarum Emporio Fridrichſtadium deſtinabatur; quo fine & Mare Balticum cum Oceano foſſa per transverſam Holſatiam ducenda conjungendum erat. Subigendæ Sueciæ Hiſpani validam claſſem paraverant, quæ aſſumtum è Flandriæ oppidis veteranum militem, in cujus locum recens è claſſe ſufficiendus erat, tranſito freto Danico, prope Stockholmiam in terram exponere debebat; cui & Danus claſſem ſuam juncturus erat, ac viginti militum millia, quæ clam conſcripta per Jutiam & Holſatiam diſperſerat. Sed gravem iſtum caſum à Suecia aliena virtus depulit, claſſe iſta per Hollandos ſub Angliæ litoribus Duce Martino Trompio deleta. Ottoni Brugmanno in Perſidem quondam Legato Reuſnerus hanc præcipuam mortis cauſam fuiſſe ferebat, ne arcanum id propalare poſſet; ſeq; ipſum ideo in Holſatiam reverti noluiſſe, ac poſt in Sueciam conceſſiſſe. Ita pariter ſecretum Legationis Holſaticæ in Perſidem, quod ante hac nunquam ſatis aſſequi ſe potuiſſe ferebat Oxenſtierna Cancellarius, tunc patuit.

Rectorum Sueciæ de pacis negotio judicium.

§. 62. Circa communis pacis negotiationem Hamburgi agitatam Rectoribus Sueciæ Salvius nimis aperte cum Dano egiſſe, ejusdemque iras plus ſatis metuiſſe judicabatur. Igitur monebatur, plus circumſpectionis in poſterum adhiberet: quod ſemel conceſſa retractare non ita in proclivi ſit. Nec ſtatim trepidandum vicino fulgurante; cum male ſe habeat reſpublica, cujus incolumitas vicinorum miſericordia ſtat. Priores ipſius literas ad Regem Daniæ recte ſe habuiſſe, ac poſterioribus potuiſſe ſuperſederi. Nam ſi eo res apud Danum redierit, ut priores literæ offenſam pariant, præſtare, ut quamprimum iſta erumpat, quo paria reponi queant. Porro ſibi conſtaret; & caute ac intrepide, modeſte, non tumide ageret; nec reſponſa ſua præcipitaret. Tum quantum poſſit aliis opinionem demeret, velut Sueci à pace abhorreant. Omnia quoque cum Avauxio communicaret; & quia hic circa tempus extrahendum laborabat, quas ipſe necteret moras imputaret velut in Gallorum gratiam factas. Sed & inſuper haberet à Dano jactata, quaſi imbellis tantum ætas ſexusque in Suecia ſupereſſet; nam id credi parum ſibi obeſſe, etſi tempus tulerit, oſtenſuram Sueciam, quos viros Danicis mulieribus reſervaverit. Cæterum ſi vel maxime nulla alia impedimenta tractatibus pacis ſe objeciſſent, mediator Danus parum ipſos decere videbatur, ſtudii in adverſam partem, & odii in Suecos manifeſtus, qui cum tot difficultates circa præformandos tractatus injeciſſet, ſuper primario negotio longe plures moturus metuebatur; ut inde in Suecos plus moleſtiæ, invidiæque ac criminationum apud omnes, quam per ipſam belli continuationem, redundaturum eſſet. Eoque cenſebant, negotium hoc nondum ſat maturuiſſe; ac proinde nec Salvio properandum, aut accelerandis tractatibus aliquid de poſtulatis remittendum; ſed ſtricte contendendum, ut vocabulum *nondum reconciliati* è ſalvo conductu communi deleatur, tum Bernhardo Duci debitus titulus detur, ac tuti commeatus literæ Hollandis ab Hiſpanis ad priorem formulam exhibeantur. Nec diem tractatui inchoando deſignandum, niſi ſalvis conductibus, etiam pro Belgis Fœderatis juſta forma traditis; denique ad fœdus Gallicum ſemper provocandum, & ſi quid dubii inciderit, in Sueciam referendum.

Tractatus pacis circa

§. 63. Hamburgi negotiatio pacis circa formulam Salvi conductus, ſuper qua hactenus controverſia fuerat, hærebat. Daniæ Rex per Penzium 1639.
Comitem denuo Salvium urgebat, ut acceptatis quæ Cæſar miſerat diplomatibus diem ordiendis primariis tractatibus diceret.

ſalvum conductum hærent.

Et ſane Danus abſurdum plane jactaverat, Suecos illorum Ordinum cauſam ſuſcipere velle, qui jam cum Cæſare in gratiam redierant; cum id ipſi non peterent, & lis inter Principem & cives fuerit, quæ extraneos non tangeret. Addiderat Penzius; ad liberandam modo Regis fidem tractatus inciperentur; ſi poſt quamdiu placeret extraherentur, Regi parum curæ fore. Aſt Salvius id, niſi conſentiente Gallo, ac nunc etiam Anglo, negabat fieri poſſe; qui nullo modo temperamentum interpoſitæ proteſtationis admittere volebant. Igitur omiſſo priori poſtulato Penzius pertendebat; ſi ex diplomate vocabulum *nondum reconciliati* excluſum fuerit, de quo apud Cæſarem Rex ſedulam daturus operam ſit, ut nunc ſtatim declararet, quota ſeptimana poſt exhibitum diploma tractatibus initium ſit faciendum. Id quod Avauxius facere abnuebat, ſancte tamen confirmans; ſtatim atque diploma rite conceptum adfuerit, ſe cum Salvio diem congreſſui nuncupaturum, non longius proferendam, quam literis Lutetiam mittendis, ac Legatorum itineri Coloniam perficiendo opus ſit. Enimvero num Cæſar diplomata mutaturus eſſet, multi dubitabant. Curtius tamen & Soldnerus id futurum putabant, quo Cæſar culpam protractæ pacis à ſe amoliretur; id quod & Hiſpani ſuaſiſſent. Penzius quoque, qui multa cum ferocia hactenus mutationem diplomatum averſatus fuerat, nunc comem valde ac mitem ſe exhibebat, ſpe mutationis deſideratæ facta. Simul percontabatur; num Gallus correctis diplomatibus Cæſari titulum, ejusque ſociis Lotharingo, Parmenſi, ac Mutinenſi ſalvos conductus Colonienſem ad conventum debito cum titulo dare velit. Avauxius cum circa reliqua annuiſſet, de Lotharingo reſpondebat; ſi Cæſar Palatino Electori diploma tuti itineris cum titulo daret, Galliæ Regem Lotharingo pariter facturum. Aut Regem commune diploma pro omnibus Cæſari adhærentibus, ſub quibus Lotharingus æque, ac in Cæſareo Palatinus comprehendi cenſendus ſit, exhibiturum, una cum ſeparatis duobus pro Parmenſi, & Mutinenſi, uti Cæſar circa Vinarienſem & Landgraviam fecerit. Sed nec prius Cæſari, nec poſterius Penzio placebat; qui omnem lapidem movebat, ut Salvium permoveret ad diem congreſſui citra Gallum nuncupandam. Cui Salvius oſtendebat; quam anceps ſit, fœdere & amicitia Gallorum neglecta hoſtium ſe arbitrio exponere; præſertim cum Sueci à Gallis nihil iniqui poſtulari judicent. Circa diplomata pro Hollandis Daniæ Rex operam navare abnuebat, quod hi ſub ſociis fœderatorum Regnorum in Germania non comprehendantur, nec cauſa ipſorum Lubecæ ventilanda ſit. Se velut Suecorum mediatorem circa promovendum Lubecenſem tractatum ſatagere; Colonienſem Pontifici, & Venetis curæ fore. Id quod Regi Galliæ ad literas ipſius reſpondebat. Quanquam enim revera opta- 30. Jan.
bat, Hollandos datis diplomatibus libertatem ſuam ſtabilire; tamen ullam hac in re Suecorum gratiam eſſe nolebat, ne iſti hoc beneficio Sueciæ arctius innecterentur. Haut eo ſecius tamen ſperabatur, Hiſpanos diplomata ad formulam tractatu induciarum expreſſam daturos. Cæſarei contra judicabant, etſi omnia diplomata petito modo formata adſint; Gallos tamen nova dubia moturos, nec felici armorum ſuorum ſucceſſu tractatus orſuros, quoad ullus color extrahendo negotio ſupereſſet. Iidem tamen & ipſi fatebantur, Cæſarem nunc de pace agere non poſſe ſalva dignitate,

quoad

1639. quoad arma ſua iterum ad æquilibrium cum hoſtibus perducta fuiſſent. Ex interceptis quoque Trautmansdorfii ad Curtium literis patebat; Cæſarem velle, ut hic tractatus cum Salvio integros ſervet; conjunctionem tamen armorum cum Dano & Georgio Luneburgico acrius urgeat. Quod ſatis arguebat tractatus pacis à Cæſare poſt principia collocari, ubi arma ſucceſſerint inſuper habendos. Et manifeſtum erat, Cæſarem hactenus id tantum egiſſe, ut Succiam à Gallia disjungeret. Nam quamdiu Suecis integrum fuerat pro arbitrio ſuo pacem admittere, nihil minus quam ſerium in pacem ſtudium Cæſarei oſtenderant; mox perfecto fœdere nil niſi pacem crepaverant. Et Curtius magna cura à Salvio quid aucupabatur, quod Gallis oſtenderet diffidentiæ inter ipſos ſerendæ. Igitur placebat Sueciæ Rectoribus, circa pacem lente feſtinandum, ac inſuper habito Penzii temperamento diem ordiendo tractatui non denominandum, antequam diplomata qua poſtulatum erat forma exhiberentur. Id quod etiam nomine Regis Galliæ Rorteus petierat. Contra Hamburgi neque Daniæ Rex, neque Curtius ſpei quid faciebant diplomata emendatum iri, velut repugnans Cæſaris dignitate. Inprimis autem Rex Salvio indignabatur, quod cum prius declaraſſet, Reginam hæcce diplomata admiſſuram, poſt dicta ſua retractaſſet. Unde fremebat, ſibi cum ipſo deinceps nihil negotii fore. Excuſabat tamen Salvius, iſta non ſimpliciter à ſe dicta, ſed cum conditione, ſi Rex apud Cæſarem pro emendatione diplomatum extrema nequidquam tentaſſet. Id quod Rex non fecerit, ſed ſtatim Salvii dictis ad Cæſarem relatis effecerit, ut hoc modo diplomata formarentur. Tum ſemper ſe ad Legati Gallici conſenſum provocaſſe; qui obnixe urgeat, vocabula iſta, *nondum reconciliati & per Legatos Regios* expungenda: quod poſtulatum cum ſit æquiſſimum, absque illo ad pacis tractatus accedi non poſſe.

Daniæ Rex Sueciæ Rectores tentat. 13. Maji.

§. 64. Inter hæc Danus è Rectoribus Sueciæ per Petrum VVibium denuo ſciſcitatur, quænam extrema ipſorum circa leges pacis ſententia ſit, cui plane inhærere decreverint. Pacem quippe ideo difficilem reddi, quod utraque pars ſuſpicetur talia poſtulatum iri, quæ ad bellum potius extrahendum, quam pacem promovendam faciant. Cæſarem declaraſſe, ſerio ſe honeſtam & ſtabilem pacem cupere, modo æquas à Suecis conditiones propoſitum iri norit. Igitur ipſos non amplius defugere poſſe, quo minus mentem ſuam liquidius explicent. Circa pacem à ſe magno ſtudio, pari ſumtu laboratum, ut Sueciæ, tum ſuo Regno ſecuritatem procuret. Nam ſi bellum Suecis ſecus ſuccedat, Daniæ quoque non modicum periculum imminere.

Rectores Sueciæ reſpondent. 25. Maji.

Ad quæ Rectores Sueciæ laudato Regis ſtudio reponunt: Si Cæſar legitimos tractatus velit, cupide ſe eos amplexuros. Sed dum is circa ſalvos conductus tamdiu tergiverſatur, non immerito de ſincera ejus mente à ſe dubitari. Conditiones pacis jam dudum tractatibus cum Electore Saxoniæ, quantum in anteceſſum fieri poſſit, expreſſas; unde quam faciles aut difficiles illæ ſint ipſe judicare queat. Longius nunc progredi in principali negotio ante cœptos tractatus, ac nondum cognita ſententia ſociorum, inuſitatum eſſe, & plus dubitationis, quam ſpei producere aptum. Pacis conditiones primo intuitu ſemper aſperas videri, poſt mediatorum moderatione mitigari, & utrinque concedendo ad finem perduci. Non poſſe quoque eaſdem ita accurate præformari, ut non variantibus rebus aliqua mutatione opus ſit: præſertim cum hoſtis ſecurius prolata captet, quæ ſi interpretari velis, is clamores tollat, velut nova ſemper effugia quærantur. Cæterum facturos ſe, quantum citra magnum Regni Sueciæ præjudicium fieri poſſit. 1639.

Danus dicem tractatui inchoando dici poſtulat.

§. 65. Idem Rex poſtea per eundem VVibium à Rectoribus Sueciæ poſtulabat, ut diem auſpicandis tractatibus nuncuparent. Id nunc ipſis tanto facilius fore, quod & Gallus circa pacem ſatagat, factis in Italia cum Hiſpanis ſeptuaginta dierum induciis, intra quod ſpatium pax coitura, aut induciæ in longum tempus proroganda credantur. Inde univerſas Catholicorum vires Suecis ſuperfuſum iri, magno cum Proteſtantium, & Septentrionalium Regnorum periculo. Landgraviam cum Cæſare jam plane transegiſſe, Vinarienſis poſtulata cum ipſius morte extincta, cujus exercitui Cæſar veniam, ac plenam reſtitutionem obtulerit. Igitur amotis difficultatibus Sueci exemplo ſociorum per pacem Proteſtantium ſalutem, & Septentrionis quietem in tuto collocarent.

Sueci tergiverſantur.

Enimvero Rectoribus Sueciæ non obſcurum erat à Dano id agi, ut Suecos ad ſeparatos tractatus, & abrumpendam cum Gallia conjunctionem induceret. Et tamen non parum ſcrupuli Gallorum cum Hiſpanis induciæ injiciebant. Igitur utile ſibi judicabant tempus extrahere, quoad adpareret; quomodo res ſe datura eſſet. Declinando reſponſo allegabatur paucitas Senatorum, qui graſſante tunc paſſim peſtilentia hinc inde ſparſi erant; & quod nondum conſtaret, quo loco ſedem deinceps Senatus fixurus eſſet. 30. Sept.

Eadem denuo ingerentem VVibium pari excuſatione differebant. 16. Nov.

Danus Hamburgi eadem urget. 10. Aug.

Gemina apud Salvium Hamburgi, licet digreſſo jam Curtio, Danus urgebat, miſſo Secretario; qui moleſtias belli fere Proteſtantibus incumbentis exaggerans, cujus periculum etiam Holſatiam & Daniam afflaret, confirmabat, certe ſibi conſtare, Gallos jamdudum cum Cæſare ſecretos tractatus agitaſſe, ac propediem inter ipſos conventurum. Regem quoque Pontifici, & proprio Clero jurejurando promittere coactum, non alium ſibi deinceps belli ſcopum fore, quam Romana ſacra propagare. Pace porro inter Cæſarem, Gallum, & Hiſpanos facta, quid periculi Evangelicis omnibus immineat in aprico eſſe. Ei prævertendo tractatus maturandos; & ocyus diem definiendam. Cæſarem ſibi confirmaſſe, die indicta ſtatim Curtium cum diplomatibus Vienna mittendum, & Moguntinos ac Brandeburgicos Legatos in viam ſe daturos. Igitur quærebat, num tandem aliquando diem deſignaturus ſit, aut quid obſtaculi urgeat? Cui Salvius: periculum ſibi non ignotum; moram paci per ipſos Evangelicos objectam, qui Suecos hoſtes declaraverint, & per Cæſarem circa idonea diplomata tergiverſantem. Quæ ubi adfuerint, ſe una cum Gallico Legato diem dicturum.

Diplomata non emendantur.

Idem Secretarius cum interrogaretur; num Rex quid apud Cæſarem circa omittendum vocabulum *nondum reconciliati* obtinuiſſet; reſpondebat. Regem hactenus ut illa expungerentur, nihil moviſſe, quod cenſeret, Suecorum ſecuritati ſatis cautum, & ſi quibusdam Ordinibus ad tractatus accedere placeret, id absque diplomate liberum ipſis eſſe. Cui Salvius: nec mandatum ſe habere circa diem nominandum, ni verba iſta omiſſa forent. Oſtendebat præterea iſte ſcriptum, quo Galli declarabant, ſe Coloniæ tractatus orſuros, ſi Cæſar Palatinam cauſam eo remitteret. Id Dano novum pacis obſtaculum videbatur; & ex eo arguere conabatur; etſi Cæſar litigioſa iſta vocabula excluderet. Gallum tamen nova ſubinde effugia inventurum, ac Suecorum tractatus eluſurum, quoad ipſe ſuam ſibi pacem confeciſſet. Nec minus Vienna ſcribebatur; non minore obſtinatione Cæſarem iſta vocabula retinere velle, quam Galli, Suecique eadem

1639. dem expungi poſtulent; nec ſpem eſſe conjunctis licet tribus Regnis Cæſarem ab iſtis deſtinatis dimotum iri. Cæterum optabant Sueci Danicam mediationem effugere, etſi id offenſæ declinandæ diſſimulabant, quod rebus ſuis noxiam eandem cenſerent. Sed & multi ferebant, Cæſarem quoque eam mediationem non amplius magnifacere, quod ſuſpicaretur, ſecretæ quid conjunctionis Dano cum Suecis intercedere, & quia iſte fervidius Palatinam cauſam commendaret: tum præcipue ob inania Penzii promiſſa, qui aſſeverarat; Regis opera Cæſarem à Suecis pacem qualem cuperet obtenturum. Unde cum Cæſar antea iſtis promiſſis motus Regi vectigal Glucſtadienſe indulſiſſet, Hamburgenſibus inclementer habitis, nunc iſtorum vanitate comperta Hamburgo privilegia omnia confirmarat, vectigali illo abrogato. Nec obſcure miniſtri Danici querebantur, in aula Cæſaris nil præter blanda verba, & meras fallacias reperiri. Quin & novam paci remoram Briſacum videbatur objicere, quod Cæſar ſuæ Domui reſtitui cupiebat; velut iniquum ſit, ab extraneis Regibus Cæſarem ad omnia reſtituenda urgeri, cum ipſi quæ invaſerint, retinere velint. Et Catholici Ordines jactabant: ſe communem amneſtiam fervide quæſituros, modo conſtet, Briſacum & alia ab exteris occupata loca reſtitutum iri. Ita quidem hoc anno circa publicos pacis tractatus parum promovebatur.

Dani mediatio frigens.

§.66. Aſt ſecreti ac ſeparati tractatus majori in ſpeciem conatu agitabantur. Super quibus Suecorum mens erat; nihil ſolidi iſtis ſubeſſe, Cæſareis nondum in anguſtum redactis: ſed id duntaxat ab iisdem quæri, ut aliquid expiſcentur, quod in ſuos uſus vertant; aut ſi enormia poſtulari videantur, Suecos publice iniquitatis arguant; aut hos ad ejusmodi actum pelliciant, quo à Gallis divellantur. Ac ſane ardua quæſtio erat, num ſalvo fœdere ſeparatim tractari poſſit; quod ſane Galli, ſi qua reſcirent, vehementer improbaturi erant. Sed cum nec Galli data occaſione id omitterent, ac ſuper induciis cum Hiſpano agerent, ejus copiis tranſitum per ſuas terras concederent, aliaque ſigna animi non plane infeſti ederent, Cæſare quoque in Delphini patrinum adſcito: neque ſibi nefas eſſe credebant, modo ad plenam concluſionem non procederent, hoſtis mentem ſuper legibus pacis explorare. Igitur placebat ſecretam negotiationem non penitus repudiare. Huic inter Curtium & Salvium Hamburgi adornandæ Luntzmannus, & Meurerus Hamburgenſes Jureconſulti, ille Suecis, hic Cæſari favens comminiſcuntur, ut hic Curtium domi ſuæ inviſens, ille cum Salvio in templo collocutus, mox ipſi inter ſe congreſſi utrinque dicta mutuo communicarent, ac num conciliare iſtos poſſint, tentarent. Id commentum Legatis eo facilius probabatur, quod Curtius Lauenburgicis ſuccenſeret, quorum opera Salvius libenter utebatur; Salvius contra Danicam mediationem Curtio gratam declinatum iret. Hi igitur mutuam primo diffidentiam tollere ſatagebant. Curtius primo noſſe cupiebat, num nova agendi facultate Salvius inſtructus foret, cujus exemplum poſtulabat. Id quod Salvius negabat, mandata tamen veteribus ſimilia ſibi eſſe affirmabat, niſi quod dies mutatus eſſet. Curtius initio cupidum ſe valde negotii conficiundi oſtendere, & hanc tractandi viam commodiſſimam prædicare: tum Salvii colloquiū expetere; & quia ipſe domi lectulo affixus decumbebat, vero an ſimulato morbo incertum, ut occulto ad ſe accederet poſtulare in vicinia divertentem. Id quod Salvius adſpernabatur; & ipſe Curtius poſt agnoſcebat, crudo adhuc & indigeſto negotio id non congruere. Igitur potius viſum per

Secretus inter Curtium & Salvium tractatus.

pararios rem tractari. Aſſumebantur autem fundamenti loco, quæ olim inter Oxenſtiernam, & Saxonicos agitata erant; quod Salvius admittebat, modo capita iſta præſenti tempori preſſius accommodarentur. Sed præcipue captabat Curtius, quid Sueci ſatisfactionis poſtulaturi, Salvius quid Cæſar oblaturus eſſet. Ac Cæſar quidem ſummam pecuniæ, & Pomeraniam totam, ejusve partem hypothecæ in vicem abnuiturus videbatur, Salvius in feudum eandem concedi poſtulabat. Curtius contra cenſebat; Cæſarem etiam ſepoſita Brandeburgici actione citra conſenſum Ordinum Comitialem id concedere non poſſe: nec Ordinibus Domui Brandeburgicæ quæſitum jus auferre integrum eſſe. Tum Cæſarem *velut bello victum cum damno* vaſalli ſui pacem emere viſum iri. Sed hypothecam longe plauſibiliorem eſſe; & plura exempla in Germania dari eorum, quæ ſemel hoc titulo obtenta in perpetuam poſſeſſionem tranſierint. Nec metuendum Suecis de hujus pignoris reluitione. Viciſſim Salvius; Pomeraniam à Suecis jam juſto belli titulo poſſideri: pro tot aliis locis à ſe ceſſis facile eſſe, ut feudi titulus ſurrogetur. Cæſari & Imperio nihil decedere; quin ejus dignationem gliſcere tam potenti Rege in vaſallorum numerum recepto. Nec longius tunc proceſſum. Nam Curtius fruſtra operam inſumi aſſerebat, ſi à feudi poſtulato non diſcederet Salvius: ſed ſi hypotheca contentus ſit, negotio ſtatim à ſe finem imponendum. Quanquam autem Curtius ſedulam operam daret, ut Salvium in ſuam ſententiam pertraheret: hic tamen parum fidei iſti adhibebat, quod ipſi non tam pax cordi videretur, quam ut Danum Saxonesque Inferiores in Suecos concitaret: quorum iſti vectigal Glucſtadienſe ad ſexaginta annos, Præſulatum Bremenſem Holſaticæ Domui in perpetuum, & Hamburgi proſcriptionem obtuliſſe dicebatur, ſi arma in Suecos ſumere vellet. Sed qui rem ad deliberationem cum Senatu ſuo Danico rejecerat. Idemque cum objectum foret, neutralitatem Luneburgicis adverſus promiſſa Regis quæri, copias ſuas Georgio Duci nuper offerentis; repoſuerat; ſtativa duntaxat militum declinari, non autem ut Cæſari & Imperio per pacem Pragenſem debita tributa ſubtrahantur. Ita Curtius cum incaſſum circa pacem laboraſſet per Poloniam Viennam regreditur, tribus bellicis navibus à Daniæ Rege Dantiſcum deductus. 1639.

§. 67. Curtii negotiatione expirante, Lauenburgicorum hactenus velut ſopita reviviſcebat; ac Mithobius Praga ſcribebat; Cæſarem denuo Ducum opera circa pacem uti cupere: quo fine & Henricus Julius Praga Viennam evocatus fuerit. E Trautmansdorfii tamen literis ad Ducem patebat; id fore abſque præjudicio Danicæ mediationis, *quam Cæſar tollere haut velit; atque id tantum agi*, ut conditiones pacis, quas Sueci ferant, è Salvio cognoſcantur, quas ſcripto conſignatas habere cupiebat, ut hoc velut certo fundamento inniti poſſet, novis effugiis, & morarum ambagibus præcludendis. Quo obtento Cæſarem pro re nata mentem ſuam declaraturum. Ea cauſa erat, quare iſtam mediationem Sueci parum curarent, cum cenſerent, hoc modo Lauenburgicos modeſte ab hoc negotio excludi; aut aliud quid ſubeſſe, quod à Cæſare non pacem, ſed ad fraudem cauſæ communis adhibendum ſit, cum ipſi interim res integra maneat, & declarationem pro lubitu temperare liceat. Iſti tamen negotium ſuum perſecuturi Salvio per literas ſignificant; Cæſari placere cum Suecia prius quam cum Gallia pacem fieri. Curtium Cæſaris offenſam incurriſſe ob neglecta mandata, quibus juſſus erat, conjunctionem armorum cum Dano prius urgere, quam mediationem

Lauenburgicorum circa ſecretos tractatus negotiatio. 13. April.

1639. nem ipſius admittere. Illud quippe Penzium ſpopondiſſe, velut commodiſſimum medium Suecos Germania dimovendi nulla terræ particula retenta. Id cum fruſtra fuerit, jam Cæſarem vel Danicam mediationem plane repudiaturum, vel eousque ſuſpenſurum, quoad tractatus ſit ſolenniter promulgandus. Iidem ut Dani operam Suecis ſuſpectam redderent, ſuis ſe oculis vidiſſe aſſerebant ſyngrapham Cæſari à Dano traditam, qua receperat, admiſſa ſua mediatione ſe Suecos amica ratione aut per vim eo redacturum, ut ne veſtigium quidem ſoli in Germania retineant. Idque à Penzio quoque confirmatum, quem Cæſar ideo Comitis dignatione mactaverit. Porro tractatus ſeparatos cum Suecis eosdem & ſecretos fore; qui ut eo tectius procederent, Legatos Cæſareos, ipſosque Duces obtentu componendæ controverſiæ cum fratre Auguſto obortæ Hamburgum profecturos.

Formula pacis à Lauenburgicis propoſitæ. 24. Auguſt.

Ut negotio fundamentum ſubſternerent, formulam pacis futuræ Salvio transmittunt, parum abeuntem ab illa, ſuper qua olim inter Saxonem & Oxenſtiernam interventu Meclenburgici diſceptatum fuerat, niſi quod circa tria capita controverſa paulo aliter foret definitum. In amneſtiam recipiebantur omnes, qui hactenus nondum in gratiam cum Cæſare redierant: qui peculiariter cum Cæſare transegiſſent, uti VVurtenbergicus, Auguſtani, alii ſuis pactis relinquebantur, & pax Pragenſis ſarta tecta permanebat. Suecis in ſatisfactionem offerebatur ſumma pecuniæ ſtatis diebus exſolvenda, ac tantiſper citerior Pomerania hypothecæ loco. Ni ſolutio dicta die ſecuta foret, ea provincia Reginæ, ejusque maſculis hæredibus in feudum Imperii daretur, Regina absque prole maſcula extincta in perpetuum eam provinciam reluendi jus integrum fore. Militibus, qui ad Cæſaris ac Imperii ſacramentum tranſire velint, trium menſium ſtipendia, tum hoſpitia Cæſareo militi paria offerebantur. Spem præterea faciebant Duces, Cæſarem Inferiorem Palatinatum Hiſpanorum ingratiis redditurum: Superiorem Anglis pecunia redimere liberum fore. Electoralem dignitatem poſt mortem junioris Ducis Bavariæ alternis gerendam. VVurtenbergicum, ſi acriter contendat, bonis ſacris iterum potiturum. Denique & Suecis Pomeraniam Citeriorem in feudum dandam; quo fine Juſtum Gebhardum ad Brandeburgicum ablegari: qui inde Hamburgum abſolvendis tractatibus ſit acceſſurus. Contra iidem noſſe cupiebant, quid Regina Cæſari reſtituere poſſit: & quid circa Briſacum & Alſatiam futurum. Habebant autem iſta omnia formam Cæſareæ declarationis, velut Salvius primo loco propoſitionem feciſſet, ac Cæſaris declarationem petiiſſet. Atque hæc Salvio partim per literas Mithobii, partim per Joſephum Hetlerum Secretarium indicabantur, quem ea de cauſa Duces Hamburgi reliquerant. Quanquam autem interim cum Banerio quoque in Bohemia ſuper pace agi cœpiſſet: Duces tamen contendebant, gloriam confecti negotii penes ſe fore; quod Cæſari perſuaſiſſent; Suecos ſoli Banerio arbitrium belli & pacis ſimul haut commiſiſſe; & quidquid cum eo agatur, non niſi ad extrahendum tempus ſpectare.

Salvio iſti tractatus non diſplicent.

§. 68. Enimvero Salvio id cumprimis moleſtum erat, quod Duces ſibi impingerent, velut ipſe prius, quam circa præliminaria conveniſſet, de primario negotio propoſuiſſet, & quidem quaſi plura quæ poſtularet non haberet; eoque ſtatim & ſcripto & ſermone iſtis contradicebat. Cenſebat tamen eam formulam inſtar materiæ eſſe poſſe, quæ deinceps curatius diſceptetur. Et credebat jam tandem ſerio rem à Cæſare agi, bello in ditiones ejus devoluto, & pace inter Turcas, Perſasque, ac Venetos, ut fama ferebat, facta. Necdum conſtare, an Piccolomineo Belgium carere poſſit. Cæſarem porro libentius cum ipſo, quam cum Banerio tractaturum, quod hic militiam profeſſus magis circa alendum, quam componendum bellum ſit ſatacturus; & ob locorum intervallum inter Bohemiam & Sueciam negotium tarde proceſſurum. Et quia Pontifex pacem cum Gallo urgebat, Cæſarem ſeparatos potius quam communes tractatus cupientem cum illis malle decidere, quibuscum faciliores controverſiæ forent. Has ob cauſas non judicabat tractatus abnuendos, ſi Legati Cæſarei Hamburgum venirent; ne Cæſar forte dilatis Suecis Pontifici auſcultans cum ſolis Gallis tranſigeret. Quia tamen his tractatibus plene confidi non poterat, magno ſecreto opus erat, & res interim cum Gallis, Anglis Haſſisque integra ſervanda, & quæ hactenus cum iisdem inſtituta fuerant commercia continuanda. Ut porro pararii inter utrumque ignorati commearent, haut adeo difficile erat. Id maxime timebatur, ne ſi pars adverſa ſcripti quid nacta eſſet, iſtud Gallis oſtenderet, diſcordiæ inter ipſos, Suecosq; ſerendæ; aut ne Cæſar ſubſcriptum jam utrinq; inſtrumentum ratihabere nollet; quo caſu utiq; Salvii manus oſtendi poterat. Igitur huic periculo avertendo placebat, Cæſareis neq; ſalvum conductum in manus tradere, nec inter tractandum aliquid ſcripto conſignare; ſed ſi quid opus foret Mithobio velut proprio motu ſcribendum permittere: tandem ubi ad concluſionem perventum fuerit, ſubſcriptum inſtrumentum operculo clauſum, & ab utraque parte obſignatum tantisper apud juratum virum in urbe deponere, quoad confirmatio Cæſarea adfuerit. Aſt dum Salvius circa occultandos illos tractatus meditatur, jam fama de itinere Gebhardi Cæſarei Legati, ejusque inſtituto paſſim loquebatur, incertum an à Cæſaris aula divulgata. Suſpicabatur Salvius, id à quibusdam Germaniæ Principibus diſſeminatum, qui metuebant, ne Sueci oblata idonea ſatisfactione cum Cæſare ſeorſim tranſigerent; cui negotio abrumpendo iſta publicata ſint. Sane Avauxius totam negotii ſeriem Salvio recitare norat, qui ridendo iſta eludebat; ſolitum id hoſtibus ejusmodi rumoribus diſcordiam inter fœderatos ſerere, ac gemina de Gallis ſpargi. Nam iis, quæ de tractatibus cum Banerio narrabantur, eo minus movebatur Avauxius, quod iſtum in pacem minime pronum crederet. Paulo poſt, cum Lauenburgici, & Gebhardus Cæſareus ad Saxonem & Brandeburgicum Legatus à Banerio commeatum per Suecorum ſtativa peterent, hic absque ſuperiorum conſenſu eum concedere non audebat, quod Gebhardus ab hoſte ad hoſtes Legatus iret, & Franciſcus Carolus Dux ſummi excubiarum præfecti dignatione apud Cæſarem mactus foret.

20. Sept.

Abſurda Lauenburgicorum poſtulata.

§. 69. Contendebant inde Lauenburgici à Salvio, ſcripto ſibi caveret, ſe ipſis mediatoribus ſecretam & ſeparatam pacem cum Cæſare tractare velle. Qualem cautionem quoque à Rectoribus Sueciæ exigere non dubitabant. Transmittebatur ſimul preſſior Cæſaris declaratio circa Suecorum ſatisfactionem, vicies quinquies centena millia uncialium, ſenis penſionibus intra decennium exſolvenda, & in hypothecæ vicem Stralſunda urbs, ac *Riga* inſula, (ita enim ſcripſerant Rugiæ loco.) Viciſſim Cæſarem ſibi Briſaci reſtitutionem ſtipulari, quam ſi præſtare Sueci non poſſint, metuendum eſſe, ne Cæſar potius cum Gallis tranſigat. Fatebantur præterea, ſe apud Cæſarem finxiſſe, primam propoſitionem à Salvio factam, ut eo ampliorem à Cæſare declarationem elicerent; obſecrantes ne Salvius aperte contradiceret, quo fides ſua Viennæ maneat illibata. Addebant, Curtium

Curtium

1639. tium honorem pacis conciliatæ ſibi utiq; vindicare: ſed quia Salvius ipſi dignitate impar ſit, aliquem à Sueciæ Senatoribus Stralſundam, aut Wiſmariam mittendum, niſi forte Banerius Plenipotentiarii vices ſit ſubiturus. Denique Scheninga in locum tractatus proponebatur, Banerio propior, & ubi negotium à notitia Dani facilius ſubtrahi queat. Eo Curtium acceſſurum obtentu controverſiæ circa Hildeſiam cum Georgio Duce componendæ. Aſt Rectoribus Sueciæ mirum videbatur à ſe ejuſmodi cautionem exigi, cum ſibi potius cavendum foret, rem à Cæſare ſerio agi. Nec adeo deſipiebat Salvius, ut tale ſcriptum traderet, quod ad longe alios uſus, quam qui ferebantur, ab adverſa parte adhiberi poſſet. Ad propoſita à Cæſare ſuper ſatisfactione ſupervacuum erat quid reponere, quod ea res ad principale negotium pertineret, ipſi autem hactenus circa præparandos tractatus ſategerint; de quibus cum nondum convenerit indecorum Sueciæ fore, conditiones pacis Viennam transmittere: cum præſertim Cæſar iſta velut non à ſe aut ſuis Commiſſariis profecta abnuere, aut pro lubitu interpretari poſſet. De Curtii dignitate inficetum videbatur, qui jam ante Salvium Legatum Regium agnoverat; nec ob tantillam rem, ſi nulla alia cauſa ſubeſſet; Cæſarem ditiones ſuas Suecorum populationibus diutius expoſiturum. De loco dudum ſedebat nihil concedere. Ita & Lauenburgicis hoc anno circa pacem opera ludebatur.

Suecorum de iis judicium.

Secreti tractatus cum Banerio in Bohemia inſtituuntur.

§. 70. Sed & alii ſecreti tractatus in Bohemia cum Banerio adornabantur ea occaſione, quod hic Oſvvaldum quendam Medicum antea ſibi cognitum curandis liberorum ſuorum morbis, permiſſu Cæſareorum ducum Praga evocaſſet: per quem *Schlickius Comes*, & *Gallaſius* Banerio modeſtis verbis ſignificabant, ſi ipſe à Regina facultate agendi ſuper pace inſtructus ſit, idque ſibi indicare velit, ſe mox ſibi quoque à Cæſare mandata obtenturos, ſpe æquiſſimarum conditionum facta: cum Gallis tamen heic nihil fore ſibi negotii. Banerius cum nihil tale in mandatis haberet, rem ſtatim ad Rectores Sueciæ referebat, petens ut ſi propoſita ſibi placeant, idoneum virum huc ablegent: ſe quippe talium haut ſatis callentem, & aliis negotiis diſtineri. Salvium interim in ſua negotiatione haut ſecius progredi poſſe; & hoc modo rem ſecretius peragendam videri. Sed quia verebatur, ne Cæſar forte nil aliud quam divulſionem Suecorum à Gallis quæreret, ante mandata è Suecia accepta certi quid declarare nolebat. Nec tamen rem abrupte repudiabat, ſed Cæſaris ſpem faciebat, ne anſam hi arriperent averſum Suecorum à pace animum diffamandi.

Senatus Sueciæ de his tractatibus judicium.

§. 71. Ea de re cum ad Senatum in Suecia relatum eſſet, in utramque partem res diſceptabatur. Ex una parte pugnabat cupido honeſtæ tutæque pacis, quæ cujuſvis belli ſcopus eſt, cujus conciliandæ tanto major videbatur difficultas, quo diutius bellum extraheretur. Hac ratione inviſam Dani mediationem declinari; ac forte lautiores conditiones obtineri poſſe, quam ſi conjunctim tractetur. Verendum eſſe, ne Galli ſeorſim facta pace Sueciam bello immerſam deſtituant, vehementer id urgente Pontifice; qui ictus exeundus, & in illos avertendus ſit. Nec infrequens Gallis eſſe, prout uſus aut neceſſitas tulerit fœderum vinculis ſe exuere, eaque unice ſuis commodis metiri. Equidem menſe Januario decretum eſſe, ne à Gallis diſceſſio fiat: ſed in republica temporibus conſilia accommodari; quæ in præſens non parum mutata ſint, ſilentibus Hamburgi tractatibus, & profecto Curtio. Ab hoſtium ducibus jam pacem bonis conditionibus offerri, attritis vehementer iſtorum copiis. Quin & Gallos fœderi haut ſtetiſſe; qui nec bellum in ditiones Cæſari hæreditarias tranſtulerint, nec ſubſidia ſtato die exſolverint, infractis quoque Vinarienſis conatibus. Qui & manifeſti ſint invidiæ in progreſſus Banerii, & uti cladem ſane Suecorum non optent, ita ſemper res Sueciæ in anguſto hærere, perpetuiſque eandem bellis implicitam cupiant. Nec dubium eſſe, quin Pontificis opera inter Cæſarem & Gallos ſuper conditionibus pacis diſceptetur. Ex adverſo conſtabat, poſt concluſum cum Gallis fœdus ab hoſte omnes artes adhibitas ſocietati duorum Regnorum divellendæ; nec veroſimile iſta conſilia ab ipſo jam abdicata. Gallos equidem non ſemper accurate fœderi ſatisfeciſſe: negari tamen non poſſe, ipſorum pecunia & opera Sueciæ res non parum ſublevatas. Quin duriter licet à Gallis habitam Sueciam iſtos deſtituere non poſſe, cum ſtatim fœdere cum ipſis abrupto Danus ad eorum amicitiam ſe adpliciturus ſit. Præſertim cum alii non ſint, quorum fœdere Suecia niti queat, Polonia infeſta, Ruſſorum auxilio contra Danos ac Cæſarem inutili, Anglo Danis per fœdera & cognationem innexo, Sueciſque infenſo, Hollandis circa propria diſtrictis. Nunquam Cæſari tantopere offenſo à Suecis ſat tuto confidi, qui forte ipſis poſt abdicatum fœdus Gallicum, & deſerta Ordinum Germaniæ commoda Pomeraniam daturus; ſed mox eandem conſumta ab his fide, exiſtimatione, & gratia iterum erepturus ſit. Scopum inter alia belli hujus eſſe, ut Germaniæ Ordines priſtinæ libertati reſtituantur; id quod niſi vi & armis à Cæſare extorqueri non poſſit. Nam cur alias Cæſar tantopere à communib' & honeſtis tractatibus abhorreat? Igitur id tutiſſimum æque & honeſtiſſimum habebatur fœdus ſtricte obſervare, licet Galli in uno & altero capite eidem examuſſim non ſatisfecerint. Ne tamen hoſtibus anſa exclamandi præberetur tractatibus plane repudiatis; ſe omnia quæ potuerint feciſſe, Suecos à pace abhorrere, ac Germaniam perpetuo bello implicitam velle; placebat Banerio facultatem tractandi dare, utque is cupidum pacis ſe oſtenderet, ſimul tamen hoſti ſignificaret, ſe nō niſi conjunctim cum Gallis tractare poſſe; utq; ſalvos conductus tam pro Ordinibus Germaniæ Cæſari jam reconciliatis, quam pro Hollandis urgeret; interim velut præparādo ac maturando negotio, quouſq; in tribus controverſis capitibus hoſtis deſcendere velit, expiſcaretur. 1639.

Cæſareorum cum Banerio negotiatio.

§. 72. Oſvvaldus interea ineunte menſe Julio ad Banerium redierat, ipſum autographum plenipotentiæ Schlickio, & Gallaſio datæ oſtendens, exemplo quoque conceſſo, ac ſciſcitatus; num hæc ſufficiat, ac num ipſe aut alius à Regina agendi facultatem acceperit? Addebat, in omnibus ſatisfactum Suecis iri; velut ſecreto tamen monens, maximam difficultatem fore, ſi Regina Bohemorum & Sileſiorum patrocinium ob communia ſacra ſuſpiciat. Nam quod jus omnibus Germaniæ Principibus uſurpetur de ſacris in ſua ditione pro lubitu diſponendi, id Cæſarem ſibi adimi non paſſurum. Banerius breviter; ſi ſerio rem agi adparuerit, commiſſarios non defore. Circa Cæſaream plenipotentiam à peritioribus forte deſiderari quid poſſe; de legibus pacis in ipſo congreſſu agendi locum fore. Tantum vereri, ne tractatu à ſe ſuſcepto Galli in Suecos concitentur, velut fœdere violato. Oſvvaldus contra ſancte teſtari; ſerio rem agi; ſi quid in diplomate Cæſareo deſideretur, id emendatum iri. Non cum Suecis ſolum, ſed & cum Gallis Cæſarem tranſacturum. Petenti porro Oſvvaldo Banerius oſtendebat, illa verba; *ſi quis nomine Reginæ & Regni Sueciæ ad tractatus pacis ſeſe obtulerit*, in diplomate Cæſareo poſita, id videri inſinuare, quaſi pax à Cæſare petenda ſit. Hoc vero facile

1639. 15. Jul.

correctum iri Oſvvaldus pollicitus mox iterum adeſt confirmans ea verba ſic jam concepta: *ſi occaſio tractandæ pacis ſeſe offerat.* Addebat, maturandæ paci Cæſareos cum ipſo tanquam honeſto ac nobili viro tantiſper tractaturos, quoad è Suecia fiduciariæ literæ afferantur: tum commeatum ſtatim dandum, ſi per Cæſareorum ſtativa ultro citroque mittere velit. Cæſarem Reginæ circa controverſa capita plene ſatisfacturum. Banerius citra mandatum tractatus ſuſcipere veritus, & ex nimia facilitate inſidias metuens, id tantum reponere; ubi tractatus ſerio ſuſcipiantur, Reginam amore pacis tamdiu deſideratæ nihil æqui repudiaturam, ac de prætenſionibus ſane quam gravibus non parum remiſſuram. Enimvero hæc quæ ſecretæ

Ea per Cæſareos divulgatur.

ſpeciem negotiationis habebant, & quæ Oſvvaldus à Banerio accurato ſilentio tegi petierat, publica paſſim fama ferebat; & quæ Coloniæ imprimi ſolent hebdomadariæ relationes Oſvvaldi nomen, negotiumque diſerte exprimebant. Cum Banerius Bucheimium Comitem fide de revertendo data dimiſiſſet, circa liberandum Guſtavum Hornium operam navaturum, ſtatim ſpargebatur, id pacis conciliandæ cauſa fieri. Fingebantur

Calumniæ in Banerium.

quoque literæ velut à Banerio ad iſtum Comitem ſcriptæ, quibus ultro ipſe ad tractatus pacis ſe obtulerit. Addebatur de promiſſis Banerio factis, ut dignatione Principis Imperii & Glogovienſi Ducatu mactandus, & exercitus Suecicus poſt pacem factam ſacramento Cæſaris ſit acceſſurus. Iſthæc de ſe vulgari, velut quod honores opeſve ante patriæ fidem habere poſſet, uti ægerrime Banerius ferebat: ita ſtatim ſuſpicari cœpit præter alia id quoque hoſtem machinari, ut à cura belli ipſum diverteret. Unde cumprimis de urgendis armorum progreſſibus nihil ſibi remittendum ſtatuebat.

Is in Salvium irritatur. 28. Sept.

§. 73. Poſtquam aliquamdiu negotium hoc interquieviſſet, Oſvvaldus nuntiabat, Schlickium & Gallaſium à ſpe pacis fere dejectos literis à Salvio, aut hujus relatione ab Hetlero ad Mithobium ſcriptis; quæ ſi vera narrarent, facile inani ſe opera ſuperſedere poſſe. Argumentum epiſtolæ huc redibat: negocium pacis Lauenburgicum opera melius, tutiusque proceſſurum, ac horum tractatus Sueciæ Rectoribus longe gratiores eſſe, quam qui cum Banerio in Bohemia cœpti ſint. Honorem confectæ pacis Banerio petenti ob dignationem & merita ipſius abnegare haut conſultum; nec minus anceps uni viro ſummam belli paciſque committere, ſaltem Cæſari poſt Fridlandum haut temere tentandum. Sed cum pacis negotium affectanti citra offenſam plane abnegari non potuerit, in ſpeciem quod petierit conceſſum, ſed ita moleſtis conditionibus idem circumſcriptum, ut Cæſari prior via longe potior ſit futura. Eoque plenipotentiam è Suecia Banerio tranſmiſſam non huc ſpectare, ut Lauenburgici tractatibus excludantur, ſed potius ut Cæſar tanto cupidius ipſorum operam amplectatur. Banerius diſſimulata offenſa reſpondebat; quid veri hiſce ſubſit, ſe non dijudicare, niſi re cum Salvio communicata.

Banerii poſtulata.

Sed cum nuper è Suecia mandata acceperit, antequam ulterius progrediatur ſcire velle; num Cæſari placeat pariter cum Gallis tractare; tum Ordines Evangelicos jam ipſi reconciliatos ad tractatus admittere, ut ipſi non per Regios ſolum Legatos, ſed & per proprios delegatos negotia ſua agere queant: iiſdemque diplomata concedere; num denique etiam Hollandis ſalvi conductus debita forma ſint dandi? Quæ ſi à Cæſare admittantur, rem ad Gallos prius referendam, ac moræ quid interponendum, quoad ab iſtis declaratio venerit. Iſthæc omnia Oſvvaldus conceſſum iri aſ-

Cæſarei liberaliter annuunt.

ſeverabat, addito, perſpicere quidē Cæſareos, iſtam communicationem cum Gallis abſque diſpendio temporis fieri non poſſe; ſed aliquando tamen initium faciendum, ſi bellum pace mutandum ſit. Ut igitur Banerius non minorem pacis cupidinem quam Cæſarei oſtenderet, arceſſito ſtatim Belloregardio, Gallico apud exercitum miniſtro, rem præſente Oſvvaldo exponit. Ille negabat ſe ad talia mandatis inſtructum; non dubitare tamen, quin Rex facile in pacem conſenſurus ſit, ad quem hæc confeſtim ſit relaturus. Addebat Oſvvaldus; Cæſarem ſe ſubdelegato uti velle; cujus fidem ſtatim idoneo diplomate ſit facturus, modo è Suecorum parte aliquis adſit, mandatis ad hanc actionem inſtructus. Alias omiſſem miſſionem inutilem fore. Ita tunc iſte diſcedebat. Cæterum ea conſtantia res ab Oſvvaldo agebatur, ut Banerio nihil fraudis ſuboleret; eoque ne mutatis belli momentis, ac ſe forte iterum Bohemia pulſo hoſtis ſententiam mutaret, quam primum ſibi formulam plenipotentiæ, & ſalvi conductus, inſuper callidum ejusmodi rerum virum tranſmitti petit, ne qua forte à ſe artium harum inſolente impingatur.

Tractatus unus alterum impedit.

Enimvero qui ſinguli forte operæ pretium feciſſent, dum plures eodem tempore circa idem negotium ſatagunt, ſibi mutuo impedimento erant; dum Schlickius & Gallaſius diſerte Banerio denuntiant, tractatus cum Lauenburgicis expiraſſe, his contra ad ſubvertendam Banerii negotiationem incumbentibus. Ac vero ſimile erat eam occaſionem captari Reginæ miniſtris inter ſe committendis. Nam Praga Hamburgum ſcribebatur, Banerium contemtim de Salvio locutum, velut ipſum in tractatibus collegam dedignaretur Doctoris Medici titulo auctum, & qui totum menſem unico vocabulo cavillando in caſſum deſidere ſoleat. Quarum literarum exemplum Salvius Banerio tranſmittebat, num iſtas ſuas agnoſceret, ſcholaſticam imprimis dignationem adſpernatus. Viciſſim Banerius illa, quæ Hamburgo Pragam perſcripta erant, non plane de nihilo ducere, quod forte Salvius metuerit, ne ipſe negotium pacis in ſe transferret excluſo Salvio. Uterque tamen hoſtium fraudes ſubodoratus irritatum animum temperabat, ne privata offenſa publicæ rei obſtaret.

Cæſarei ulterius rem in ſpeciem urgent. 18. Nov. 19. Dec.

§. 74. Nec eo minus hoſtis deinceps quoque cupidinem pacis præ ſe ferre. Nam Gallaſius abdicato imperio Praga digreſſus Banerio ſignificat; quæ ſe abſente à Schlickio circa pacem facta fuerint, perinde rata fore, ac ſi ipſe adfuiſſet. Idem & Schlickius literis declarabat: addito tamen; aliū ſtatim in Gallaſii locum ſurrogatum iri, ſi Banerius velit; in cujus arbitrio etiam repoſitum ſit, ſecretos, an publicos tractatus malit. Cui & denuo offerebat, privata ipſius fide tractatus ſuſcipiendos paci maturandæ, licet nondum diploma plenipotentiæ è Suecia allatum ſit. Apud ſe jam plenipotentiam Cæſaream, ſalvosque conductus, tum Cæſaream declarationē ad primaria capita adeſſe. Enimvero in exemplis ſalvi conductus, qui è formula Salvio probata expreſſus dicebatur, litigioſa vocabula *nondum reconciliati, & per Regnorum Legatos* adparebant, quæ tamen omiſſum iri Oſvvaldus promiſerat. Ut fidē faceret, eam formulā Salvio probari, addebatur exemplum epiſtolæ Salvii ad Reventlovium, & Regis Daniæ ad Cæſarem: omiſſis tamen Salvii ad Regem Daniæ literis die decimo quinto decembris ſcriptis. His accedebant excerpta literarum Hamburgo miſſarum; Banerii ſubdelegatum una cum Salvio diverſo à caſtris loco tractatus ſuſcepturum, ſi quidem arbitrium pacis revera penes Rectores Sueciæ eſſe debeat. Salvium quoque nolle ſe in manus Banerii apud exercitum committere, quantumvis amicum hic ſe ferat: (quæ ſibi in mentem veniſſe Salvius con-

ſtanter

1639. ſtanter negabat.) Videbatur quoq; Salvium Schlickius, uti antea Curtius faſtidire; jactans magis è dignitate Sueciæ fore, ſi pax per Banerium Senatoria dignatione præfulgentem concludatur. Denique & Cæſarea declaratio ſuper Suecorum ſatisfactione transmittebatur, ſuper qua quid Banerio videretur, noſſe cupiebat. Eodem tempore Danicus Legatus in caſtra Banerii venerat, qui inter alia confirmabat, à Cæſare denuo negotium pacis ſuo Regi commiſſum; ſimul quæ Banerii ſuper pace mens foret, & quid ipſe in mandatis haberet, exquirebat. Ita hinc Schlickio & Lauenburgicis, inde Daniæ Rege circa pacem ſatagentibus, Banerius ferè quo ſe verteret neſciebat. Quæ tamen à Schlickio proponebantur in Sueciam ſe relaturum promittit, ac diploma plenipotentiæ, aliaque neceſſaria in horas à ſe expectari confirmat, prolixe de ſtudio in pacem teſtatus. Tractatus privata autoritate ſuſcipere abnuebat, hoſtis mentem quantum poſſet expiſcari contentus. Quin ipſe captioſum tractatum averſatus, ac bellicis negotiis plus ſatis diſtentus denuo à Rectoribus Sueciæ petebat, inſueto ſe onere ſublevarent.

Rectoribus Sueciæ tractatus iſti ſunt ſuſpecti.

§. 75. Enimvero quantumvis Cæſarei conſtanter teſtarentur, pacem ſerio à ſe affectari; Rectoribus tamen Sueciæ iſti tractatus plane erant ſuſpecti. Nam offerebant nunc Cæſarei ſalvos conductus eadem formula, ſuper qua per integrum fere annum Hamburgi litigatum fuerat: quam dum emendare detrectat Curtius, re infecta inde diſceſſerat. Quod ſi nunc eadem Cæſari mens ſuper iſtis diplomatibus conſtabat, incaſſum omnis tractatio ſumebatur. Sin iſtis correctis pacē ſerio volebat nullus Hamburgo propior locus, ubi à Suecia, Gallia, & Anglia Legati erant idoneis mandatis inſtructi. Cum contra Belloregardius Gallicus apud exercitum Banerii miniſter, tractatus attingere recuſaret, juſſus ad Avauxium iſtos rejicere. Augebat ſuſpicionem, quod qui circa pacem apud Cæſareos ſatagebant, in diverſa tenderent, & mutuo ſibi fidem demere niterentur. Nam Mithobius jactabat, Schlickii & Gallaſii mandata, ipſis ad alia munia admotis, expiraſſe. Hi contra contendebant, Lauenburgicis hautquidquam plenam tractandi facultatem conceſſam, ſed ut ſubſidiariam duntaxat operam negotio promovendo adhiberent. Sed & communicata Banerio literarum exempla, quibus ipſum cum Salvio committere hoſtes conabantur, diverſum plane effectum producebant, Banerio perſuaſo iſtas confictas, & tantum pacis deſiderium eo fine jactatum ut ſe illuſum ab actionibus bellicis diverterent, quoad Hatzfeldius è Miſnia, & Piccolomineus è Belgio adeſſet. Sed & Salvius circa eas literas ipſi ita ſatisfaciebat, ut facile perſpiceret, unde iſtæ promanaſſent, & quid per eaſdem hoſtis captaſſet. Hetlero locum aliquem è mandatis ſuis oſtenſum reprimendæ famæ, quæ de ſecretis Banerii tractatibus multa fœderatis Suecorum ſuſpecta ferebat. Ac ipſe Hetlerus ſcripto fatebatur, cætera literis iſtis contenta non à Salvio, ſed à ſe aliisque profecta propriis è conjecturis, & ne pacis negotium à Principibus ſuis poſt impenſum tantum laboris in alios devolveretur: nec pauca per Cæſareos interpolata. Quo ipſo & Salvius apud Rectores Sueciæ ſe excuſabat; quibus ea res non parum cordi erat, miſſo Andrea Gyldenclovio Secretario, qui ſciſcitaretur, quare mandata ſua divulgaſſet, aut num forte penes ſe aliquem haberet, qui ſecreta ipſius proderet? moneretque ne deinceps ita familiariter cum Mithobio & Hetlero ageret. Qui & cautior hac admonitione factus iſtorum aucupiis deinceps facilem ſe haut præbebat.

Super induciis acta.

§. 76. Eodem anno Galli per Avauxium aliquoties, ſuper induciis movebant, quas diuturnas magis, quam pacem affectare videbantur; velut firmandæ poſſeſſioni eorum, quæ occupaverant inſervituras. Ferebant à Pontifice acriter iſtas urgeri, qui judicaret, communem tractatum; qui univerſam fere Europam tangeret, inter flagrantia undique arma tardius coire eoque paci inducias velut fundamentum ſubſterni utile videri. In eadem ſententia Regem eſſe; ſed Pontifici non prius reſpondere poſſe, quam ſuper iis cum Regina Sueciæ convenerit. Sueci contra eaſdem rebus ſuis parum proficuas, Germaniæ Ordinibus exitioſas judicabant. Eoque Salvius circa iſtas feſtinato negabat opus, quoad de eventu tractatuum pacis conſtaret. Subinde tamē de iſtis ingerentem Avauxium, quadringenties mille uncialibus, quos Sueci durantibus induciis à Gallis ſtipulari cupiebant, protelabat; cum Avauxiꝰ ultra dimidiam ſummam annuere nollet. Poſt variam diſceptationem neutro concedente Avauxius demum jactabat; Regi non tam de induciis agi, quam ut certi quid habeat, quod Pontifici reſpondere queat; cui à Cæſare de illis admittendis ſpes videatur facta. Et rem eſſe non ſpernendam, ſi occupata loca per decennium obtineri, civeſque alieno imperio adſueſcere queant. Quod ſi tamen Suecis placeat in bello ad plenam uſque pacem perſiſtere, ſe quoque adquieſcere: ſed hoc caſu de prorogando fœdere, cujus tempus labatur mature agendum fore. Salvius uti ab induciis, modo conditiones æquæ ſint, ſe non abhorrere ferebat; ita fœderi prorogando ſatis adhuc temporis ſupereſſe; & Rectores Sueciæ propter peſtilentiam in præſens ſparſos, aut aliis negotiis diſtrictos. Idem Avauxius quoque Salvium tentabat ſuper neutralitate uni aut alteri ex Ordinibus Germaniæ concedenda; quam præcipue Ligæ adſcriptos Principes apud Regem Galliæ affectare fama erat, ad eandem indulgendam ſatis pronum. Sed Rectores Sueciæ id citra certiſſimam exercitus ſui perniciem fieri non poſſe judicabant, ſublatis aut attenuatis ſubſiſtendi mediis. Simul exitium Evangelicorum queri adparebat, omnibus belli oneribus in iſtos ſolos derivatis. Ergo rem illam omnibꝰ modis declinare placebat.

De neutralitate Ligæ concedenda. 17. Maji.

De Weſtphalia Gallorum propoſitio.

§. 77. Propoſuerat quoque Salvius antehac, ut inſtaurandis per Weſtphaliam rebus Galliæ Rex ſubſidii quid conferret. Ad hoc Avauxius è Gallia id reſponſi obtinuerat: Regi cumprimis neceſſariū videri Landgraviam armatam detineri, ut in bello, quod formando Germaniæ ſtatui gerebatur, quidam ex Ordinibus arma Regnis ſocia haberent. Unde ſi ipſa in bello perſiſteret, ac Melandrum imperio copiarum dimoveret, ſatius videri, ea ſubſidia in ipſam conferri. Sed ſi illa ſeorſim cum Cæſare transegerit, Rex ad Suecorum res ibi firmandas centum quinquaginta millia unciali ū offerebat ea tamen lege, ut Weſtphalicus exercitus, ejusq; dux utriq; Regno jurejurando foret devinctus, bellumque ibi de conſilio miniſtrorum utriusque Regni adminiſtraretur. Tum ut imperium exercitus in Joſiam Ranzovium conferretur. Id quod Suecis parum ad palatum erat, tum propter alias rationes, tum quod Ranzovius Banerii juſſis ſubeſſe nollet; cum è re Sueciæ videretur, non niſi unum ſummum caput rei militaris per Germaniam exiſtere.

Querelæ Gallorum de Grotio

§. 78. Sed & nonnihil querelarum eo anno inter utriusque Regni Legatos intercedebat, cum Salvio ſuper mora ſubſidiorum querenti Avauxius culpam in Legatum Hugonem Grotium conferret, velut qui cum Cardinale & primariis miniſtris parum communicaret; ac inprimis debitum Cardinali honorem, dum ad ipſum domi ſuæ inviſit, denegaret. Cæſareos quippe & Hiſpanicos Legatos etiam in Cardinalis domo dextræ manus honorem ipſi deferre tanquam ſacro munere præfulgentem. Idemque Leyceſtrius Comes Legatus Angli-

1639. Anglicus ſemel fecerat. Sed poſt audito Grotium id recuſare, & ipſe idem detrectabat, declarans, ſi Grotius faceret, ejus ſe exemplum ſecuturum. Hoc ut in Sueciam Salvius referret, poſtulabat Avauxius, ut Grotius hoc honore Cardinali delato ſtudia ejus erga res Suecicas provocaret. Contra Salvius oſtendere; abſurdum eſſe, Regem qui alteri Regi non concedat, ejus miniſtro cedere; neque Eccleſiæ Romanæ munia in Suecia æſtimari, & Rectores Suecici Grotium Leyceſtrii exemplum ſequi juſſerant. Eo nomine non parum inviſus erat aulæ Gallicæ Grotius; quem ut ſuſpectum Suecis Galli redderent, ſpargebant ipſum Regis Angliæ miniſteria affectare. Ac rogabat Chavignius iſtum virum è Gallia evocari, qui deterrima quæque de iſta paſſim divulgaret. Nec minus tamen ſequentis anni initio idem juſſu Regis Grotio denuntiabat; Regem, & Cardinalem magni ipſum facere, & cum eodem acturos amice & candide. Si quid antea ei adverſum ſit factum, cauſam à Patre Joſepho fuiſſe. Videre Cardinalem, iniquis ipſum criminationibus vexatum. Reponebat Grotius, ſcire ſe omnia illa, quæ adverſus ſe fierent, à Batavis proficiſci, qui cum ſemel ipſum tam inique læſerint, tanto atrocius deinceps odiſſe. Nec ideo tamen Galli ſinceri in Grotium affectus fidem conſequebantur, quem alia via apud Suecos ſubverſum ibant, de ſubſidiis exſoluto eidem ſalarii reſiduo, ut cum Camera Rationum in Suecia ipſum committerent. Nec minus ut ob crebras colliſiones tædium ſui apud Suecos exercitaret, Franciæ Cancellarius, cum iſte ipſum viſeret, hunc infra ſe collocare inſtituebat; Grotio tamen ſellam ſtatim in ſuperiorem locum transferente.

De oneribus Catholicorum. §. 79. Conqueſtus etiam fuerat Avauxius per literas apud Banerium, quod ipſo Præſulatum Halberſtadienſem transeunte Canonici & Monachi male habiti eſſent, velut fœderi iſthoc repugnaret. Banerius id factum negabat; nec Canonicos Catholicos ultra ratam partem impoſiti tributi contuliſſe. Addito, ſi ipſe in Cæſaris ditiones penetraret, ex fœdere Gallico Catholicis immunitatem à tributis & hoſpitiis abſurde poſtulatum iri. Nec tam dives ſibi ærarium eſſe, ut menſtruis ſtipendiis militem alere citra provincialium impenſas queat. Idem Avauxius apud Salvium querelas movebat, cives Catholicos in præſulatu Mindenſi & Oſnabrugenſi tributis & hoſpitationibus gravius quam Proteſtantes premi; id quod corrigi, & utroſq; æqualiter haberi poſtulabat; velut & hoc ex fœdere deberetur. Salvius falſo Catholicos iſtos queri demonſtrabat, & ea occaſione exprobrabat, cur iſthoc in capite ad unguem omnia exigerent Galli, cum circa

De induciis Gallorum cum Hiſpanis. alia nonnulla ſat incurioſos ſe gererent? Et ſane longe majoris momenti videbatur, quod Galli cum Hiſpanis in Pedemontio inducias, ad modicum licet tempus pepigiſſent: idque Gallorum æmuli non parum exaggerabant, Regis Galliæ conſenſu eas initas. Milleræo quoque per Belgium armorum quietem imperatam. Inducias illas de menſe in menſem prorogandas; interim de pace tranſigendum, Regem ipſum Lugdunum ire, verbo, ut cum ſorore ſua, Sabaudiæ Vidua colloquatur; revera ut iſtis tractatibus propior ſit. Unde Legatus Anglicus Rovvius ſuadebat, ut Sueci ocyus Dano mediatore ad pacem properarent. Mithobius quoque harum induciarum exemplo oſtendere nitebatur, quid Suecis à Gallia expectandum foret, confirmans; ejusmodi conditiones Gallis per Hiſpanos oblatas, ut ſi Galli velint, momento pax fieri poſſit. Quo facto ſcabiem extremum occupaturam. Quin communem opinionem invaluiſſe, fore ut Sueci demum à Gallis deſtituantur. Aſt Avauxius in Danos, velut qui iſtos ſcrupulos Suecis injeciſſent, ſtomachatus ſubdolam ipſorum circa pacem operam 1639. ut caverent monebat, timerentque Danos vel dona ferentes. Inducias inde excuſabat neceſſitate initas, quo caſtello Turinenſi proſpiciendo ſpatium foret: ac recentibus copiis in Italiam ſubmiſſis bellum ſumma vi inſtaurandum. Et quia Galli octo cum exercitibus rem gerant, parum eſſe, ſi uno in loco arma paululum quieſcant. Præſertim cum bellum Italicum ad fœdus ipſorum nihil ſpectet, quo ſalvo etiam pax cum Hiſpanis concludi queat. Ne Sueci aliter de Gallis crederent, quam ipſi de ſe credi velint. Regem Galliæ uti dignatione cæteros Principes ſupereminet; ita & primum ſibi fidei ac magnanimitatis locum vindicare. Addebat, Cæſarem mediante Pontifice tales conditiones ſeparata pace offerre, quæ communi pace obtineri vix queant. Sed à Rege iſtas reſpui. Ni magis ſecuritas Europæ, & cumprimis Galliæ cordi foret, quam emolumenta, quæ peculiari pace Auſtriaci oſtentant, ſatius fuiſſe, bellum nunquam moviſſe. Equidem commoda ejusmodi pacis longe ſuperari à ſumtibus in bellum factis: longe majores tamen impendendos potius, quam in veterem eumq; in tutum ſtatum Gallia relabatur. Chavignii tamen literæ, 8. Nov. per quas Suecis ſuſpicionem ſeparati tractatus eximere nitebatur, de opimis illis conditionibus, quas Avauxius jactaverat, diverſa plane referebant; ac Pontificem non niſi communi verborum formula ad pacem hortatum. Petierat denique iſto anno decem naves bellicas, pluresve à Suecis commodato Galliæ Rex, aut ſi hoc nollent, ut ſibi venderentur, pretii ſolutione poſt finitum bellum dilata. Qua ſuper re Richelius ipſe ad Oxenſtiernam ſcribebat. 17. Jul. *Galli naves à Suecis petunt.* Ac ſerio rem in Suecia urgebat Rorteus, jactans; Gallis in animo eſſe Hiſpanos mari aggredi, ac impedire, ne hi Cæſari auxilium ſubmittere poſſint, omni inter ipſos communicatione abrupta. Aſt Suecis nullo modo claſſem, alterum Regni ſui præſidium, imminuere placebat, ſuſpecto præſertim Dano; eoque petitum iſtud modeſta oratione eludebant.

§. 80. Circa initium anni Ragozii Legatus Biſterfeldius Hamburgum reverſus domum ſe revocatum ferebat, quod Ragozius vellet à fœderatis Regibus junctim aut ſigillatim Legatos in Tranſylvaniam mitti, tum pecunias Conſtantinopolim trajici; ac imprimis Portæ conſenſum ad bellum obtineri: minatus, niſi intra Calendas Aprilis iſti legati adeſſent, Ragozium cum Cæſare tranſacturum. *Acta cum Ragozio.* 26. Jan. Proponebantur quoque Salvio quædam capita, commodum Ragozii ſpectantia: Portæ perſuadeatur, ut in bellum adverſus Cæſarem conſentiat; Ragozium ubi opus ſit adverſus Cæſarem, Polonum, alios recipiat, ac ditione fortaſſe pulſum armis reſtituat: tum unum è filiis Ragozii ab Ordinibus Tranſylvaniæ electum in principatu confirmet. Addebatur, ut certam pecuniam annuam Ragozio, ejusque uxori, & liberis fœderati Reges pendant, ſi is Tranſylvania expellatur: tum ſubſidia annua perſolvant, & ſex millia exterorum peditum ſua pecunia conſcribant, alantque. Quanquam autem Salvius hinc negotio parum ſolidi ſubeſſe judicaret; tamen una cum Avauxio conſultum judicabat, quo Ragozius ſaltem ad tempus à tractatu cum Cæſare dimoveretur, de mittendis in Tranſylvaniam Legatis ſpem facere. Ac de conſenſu Portæ Avauxius facile impetraturum ſe dicebat, ut tamen ſcripto ſe ad id nollet obligare vitandæ invidiæ ſedis Romanæ, & ob odium ejus negotii: eſſe quippe hæc ex illis, quæ oporteat facere, non dicere; (ea erant ipſius verba.) Ita tunc Biſterfeldius per Galliam, Italiam, & Dalmatiam domum rediit. Ea de miſſione Ragozius poſtea per literas Salvium monebat; par eſſe *Biſogna farlo, non dirlo.* 14. Febr.

apud

1639 apud ſe potiſſimum de fœdere agi, quod fœderati
Reges jam bello impliciti ſint, ſe contra altiſſima
pace fruente, ac deinceps quoque ſi velit fruituro.
Ad quam miſſionem Galli pronos ſe declarabant,
modo & Suecis eadem probaretur. Menſe Auguſto
miſſus à Ragozio nuntius Gedani aderat, fœderato-
rum Regum Legatos ibi excepturus, & per Polo-
niam deducturus. Cui adventum ſuum ſignificanti
Salvius ſpem fecit de Legato brevi è Suecia mitten-
do. Sed mox tædio moræ commotior iſte jactabat
domum ſe revocatum, quod Legatus à Cæſare ad-
eſſet, *plenam* Ragozio ſatisfactionem offerens.
Idem & Ragozius Avaugurio Gallico apud Polo-
nos miniſtro literis denuntiat: ſi amicitia ipſius o-
pus non habeant Reges, ne inanibus verbis diutius
ſe detineant, quo rebus ſuis mature proſpicere poſ-
ſit. Se nulla neceſſitate in arma trahi, ac nemini ob-
noxium, cujus juſſu bellum ſibi ſumendum ſit: ſed
quæ agitet, ex benevolentia proficiſci, cujus ſi ra-
tio non habeatur, vitio ſibi non vertendum, ſi et-
iam cum aliorum detrimento ſuas res in tuto collo-
cet. Avauxius iſthæc non ſerio dici cenſebat, ſed
tantum maturandæ Regum declarationi, Nihilo-
minus monebat Salvium, ut ea legatio promovere-
tur. Et quia Suecos judicabat præcipue circa ſubſidia
Ragozio ſolvenda hærere, proponebat, Hollandos
quoque ratam conferre partem æquum eſſe; ſuper
qua re Legatus Gallicus Hagæ cum Hollandis actu-
rus ſit. Ita Gallis dimidium ſolventibus quartam
duntaxat partem Suecis incumbere, ad quam Hol-
landica ſubſidia impendere queant. Quod ſi Hol-
landi ob neutralitatem cum Cæſare pecuniam Ra-
gozio aperte conferre abnuant, obliqua via id fa-
cere poſſe, tanto majora ſubſidia Suecis exſolven-
do. Etſi Ragozii fœdus Gallis revera parum cor-
di foret, ne Proteſtantium partibus nimis invale-
ſcentibus periculum forte Romanis ſacris creare-
tur: Aderat paulo poſt iſte nuntius Hamburgi,
nil præter argentum ingeminans. Ubi ſuadebat
Avauxius miſſionem ad Ragozium non omitten-
dam, ſaltem ut ejuſdem cum Cæſare tractatus im-
pedirentur. De quo etiam Biſterfeldius per literas
Salvium monebat, à Cæſare per Palatinum Hunga-
riæ Eſterhaſium omnia liberaliter offerri. Sed quia
miſſio lente procedebat, nuntius iſte Hamburgo
iterum dimittitur, ac Salvius Biſterfeldium literis
rogat; Ragozium ad conſtantiam hortetur, ſtudi-
umq; ejus in partes alat, quoad ab utroque Regno
Legati in Tranſylvania adfuerint.

Irruptio Hermanni Bothii.

§. 81. Idem annus novas repente turbas è Po-
lonia minitari videbatur, Hermanni Bothii in Li-
voniam irruptione. Is animo turbidus, projectæ
audaciæ, ac fœdis moribus præterita hieme ac
vere per Boruſſiam & Memelenſem diſtrictum no-
mine Cæſaris militem collegerat, velut in Ger-
maniam deducendum. Sed mox per Samogitiam
23. Jun. & Lithuaniam Radzivilliam ſe confert, unde quin-
quaginta equites apud prædium à Virginibus di-
ctum octavo à Riga milliari trans Dunam fluvi-
um immittit, qui cæſo prædii præfecto id diri-
piunt, ac cum præda cis Dunam regrediuntur.
30. Jun. Paucos poſt dies totum agmen eodem deducit
Bothius, ac prædium iſtud munitionibus raptim
excitatis firmare inſtituit. Tum triginta equites
Creuzbergam, quadraginta per Cackenhuſanum
diſtrictum populabundos dimittit, terroremque
late dat, provincialibus paſſim diffugientibus.
Spargebat idem, quatuor millia Cæſaris ſe no-
mine conducturum, quibus tria millia à pulſis
Livonia nobilibus acceſſuri ſint. Præſes Rigæ
Andreas Erici eo tumultu audito nuntiis Narvam
ac Revaliam dimiſſis provinciales equites confe-
ſtim excitat. Tum per exploratores cognoſcit,
hoſtem nongenta capita non excedere, male
digeſtam colluviem. His ne ſpatium relinque- 1639.
retur in limite ſe firmandi, trecentos pedites 1. Jul.
cum centum triginta deſultoribus, ac triginta
equites; ſimul duas minores machinas eo mit-
tit, excurſionibus hoſtium prohibendis, & ſi
res ferat incompoſitis adoriendis. Quibus & res 4. Jul.
feliciter ſuccedit, expugnato everſoque muni-
mento utroque. Octoginta quinque hoſtium in
ipſo loco cæduntur; magna pars in Dunam com-
pulſa aquis abſorbetur: reliqui fuga ſalutem quæ-
runt; inter quos ipſe Bothius, quem alias pa-
tibulum manebat, quod ob patrata ſcelera in
Suecia carceri incluſus, poſt quia contemneba-
tur dimiſſus ſcripto caverat, nil hoſtile ſe adver-
ſus Sueciam conſilio, aut facto tentaturum. Ita
momento tumultus ille deflagrabat. De quo
cum in Sueciam nuntiatum foret, Rectores Re-
gni præfecto Rigæ ſtatim ſcribunt; adverſus
Polonos humaniter ſe gereret, ac ſi *injuriam* iſti
inferant, expuliſſe contentus ultra limites ſuæ
provinciæ eoſdem ne perſequatur. Tum ut que-
relam ad Ducem Curlandiæ deferat, ac ut ma-
lo huic medeatur poſtulet, nulla tamen in Rem-
publicam Polonicam exprobratione, velut ea
conſcia hæc patrarentur. Et quanquam Polo-
ni non credebantur publico conſilio quid ad hanc
irruptionem contuliſſe; metus tamen erat, ne
ubi primi conatus ſucceſſiſſent, eidem ſe ne-
gotio immiſcerent. Unde & Banerio mandata
mittuntur, ubi Poloni in partes deſcenderint,
ſtatim totam belli colluviem in Poloniam effun-
deret, eoque armorum ſedem transferret. Quia

Senatus Sueciæ ad Senatum Poloniæ eo nomine ſcribit.

porro non conſultum videbatur nomine Regi-
næ ad Poloniæ Regem ſcribere, Senatus Sue-
ciæ ad Poloniæ Senatum literas dat; quibus nul-
la in Polonos culpa collata, & citra magnifi-
cas verborum ampullas ac minas, adverſus Ele- 26. Sept.
ctorem Brandeburgicum tanquam Boruſſiæ Du-
cem querelæ moventur, petiturque, Senatus
operam det, ut iſti conatus reprimantur, Regno-
que Sueciæ ſatisfiat, ne ſibi neceſſitas imponatur
ſecuritati ſuæ per ſe proſpicere, & allatam injuri-
am ulciſci. Adjungebantur privatim literæ à Jaco-
bo Gardio & Oxenſtierna ad Radzivilium, alioſ-
que ſibi notos Poloniæ proceres. Simul Gabriel
Gyldenarcker ad inſtantia tunc Comitia in Polo-
niam mittitur. Enimvero culpam ejus irruptionis
tam Poloni quam Elector à ſe amoliebantur; cui
tamen, ſi fortuna adfuiſſet, autores defuturi non
erant. Nam ea quæ præceſſerant inter Regem Po-

Poloni culpam à ſe amoliuntur.

loniæ & Electorem Grodnoæ in Lithuania collo-
quia, quo ſpectarent etiam ante iſtum eventum
nemo dubitabat. Senatores Poloniæ reſponſo 19. Dec.
ſuo negabant eam irruptionem à ſe aut Rege pro-
fectam, teſtabanturque eandem ſibi diſplicere,
ac ſe ſtatim illa audita de remedio cogitaſſe, juſſo
Radzivilio, ut illam catervam diſſiparet; Brande-
burgicum quoque ſe autorem abnuere; quem ſe
monituros promittebant, ne tale quid in poſte-
rum tentet, aut permittat. Ac ut Suecorum que-
relam velut objecta compenſatione abolerent, vi-
ciſſim poſtulabant, ne Sueci militi ſuo permitte-
rent, Polonis ad confinia Marchiæ & Sileſiæ da-
mna moleſtiaſque inferre. Quin & ſequenti anno
ipſe Poloniæ Rex ad Stalhantichium literas dabat,
ut ſuos milites coërceret, multa de excurſionibus
& rapinis eorundem queſtus. Iis literis omnes for-
mulas adhibuerat, quibus Reges, dum ad ſuos cives
ſcribunt, uti ſolent.

Dani vectigal ad Warnemundam tolli volunt.

§. 82. Daniæ Senatus ad Sueciæ Senatum
menſe Aprili literas dederat, quibus ſignificabat,
Regem querelis civium ſuorum de inſolitis ad
Warnemundam oneribus motum decreviſſe
iſtis omni navigatione in Meclenburgicam &

1639. Pomeraniam interdicere: id edictum ut ſuſpenderetur ſe petiiſſe quoad cum Senatu Sueciæ communicaſſent. Eoque poſtulabant, id vectigal aboleri, Danicosque cives à miniſtris Suecicis humaniter haberi. Quondam Roſtochienſibus haut licuiſſe à Danicis civibus iſtum portorium exigere; nec Suecis plus juris poſſe competere, quam ipſi indigenæ habuerint. Nec Roſtochium Sueciæ imperio ſubeſſe, aut hanc in iſtud juris quid obtendere; aut ſi quod ſit, iniquum tamen eſſe, onus aliquod Regiis ſubditis, quos id bellum non ſpectat, imponere. Idem & ipſe Rex à Stroemfeldio poſtulaverat, præter ſolitum blandus; quod Ordines ſuaſiſſe dicerentur, ne Suecos temere irritaret. Ad hæc Sueci paulo ſerius, Senatu ob peſtilentiam diſperſo reſpondent: Ex fœdere cum Meclenburgicis Ducibus inito portorium illud inſtitutum, & à quo tempore Guſtavus Rex hoſtem ea provincia expulerit exactum. Quid indigenis juris competat definiendum differri, quoad omnia in priorem ſtatum reponantur. A ſe Sueciæ jura non latius extendi, quam quo æquitas & ratio ſuadeat. Roſtochium per Suecos à Cæſareis liberatum, eoque beneficio ſimul fœdere Meclenburgico ſibi obſtrictum. Ad portorium exigendum iniquitate ſe temporum adigi, & Daniæ ipſius interſuiſſe, nidulantes ad Mare Balticum Cæſareos expelli, Suecicosque iſtis non ſuccumbere. Quosvis Principes, ipſumque Daniæ Regem ſimili caſu idem ſibi jus vindicare etſi cum aliorum onere conjunctum. Igitur excuſatos ſe petebant haberi, ſi à fœdere Meclenburgico ejusque conſectariis non diſcederent; ſperare ſe, ipſos apud Regem rem hanc dextre interpretaturos, & quæ offenſam parere apta ſunt prohibituros. Se quoque ſuis injuncturos, ne quid admittatur amicitiæ inter vicina Regna minus congruum. Quia autem verebantur, ne forte Dani cum Roſtochienſibus aliquid in caſtellum iſtud tentarent, præfecto iſtius Arnoldo Levizovio ſubtribuno injungitur, ut in id neminem niſi Sueciæ fide devinctum admittat.

Sueci reſpondent. 30. Aug.

§. 83. Cæterum vexationes in freto Oreſundico adverſus Suecicos cives continuabantur. Inter alia magnus tuborum longorum numerus manu injecta detinebatur, etſi miniſter Suecicus Stroemfeldius cavere vellet, in Hollandiam, non in Scotiam illos transvehendos. Nam Anglicus Legatus Rovvius cum Rege egerat, ne arma in Scotiam vehi pateretur. Addebat Rex hoc ſtatu Europæ non tutum eſſe ejuſmodi rebus tranſitum concedere. Et cum Stroemfeldius reponeret; ergo Rex ipſe emeret; hoc quoque abnuebat, nec minus merces illas detinebat. Poſtulabat quoque Danus, cum eo tempore machinæ bellicæ è ferro fuſili magno numero in Suecia confici cœpiſſent, ut ſuper earum per fretum transvectione conſenſus ipſius ſemper requireretur; quod veteribus inter ea Regna pactis conventum eſſet, ut ſi Sueci copiarum quid, aut adparatus bellici per fretum trajecturi eſſent, veniam prius Daniæ Regem poſcerent. Quod uti ſecuritatis ſuæ cauſæ Dani ſtipulati fuerant; ita Sueci illud huc porrigi iniquum judicabant, cum fuſiles iſti tubi, nondum ad belli uſus plene adaptati non armorum, ſed mercium loco habendi forent. Cum Dani contra utique Regem ob iſta rogari vellent, penes quem ſit circa talia ex gratia concedere quantum velit. Iſtis porro moleſtiis ut medicina fieret, Stroemfeldius apud Senatum Danum modeſtis verbis agere juſſus erat. Qui tamen reſponſum eludebat, nunc infrequentiam Senatorum excuſando; nunc jactando iſta ad ſupremum Regis imperium, reditusque ſpectare, in quæ ipſis abſque conſenſu Regis nihil liceat. Quo nomine & poſt à Senatu Sueciæ ad Daniæ Senatum ſcribebatur. Quid alias animi Danis in Suecos tunc foret, præter alia inde conjicere licebat, quod cum rumor ortus eſſet, à claſſe Suecica Pillaviam occupatam, Dani ſtatim magno ſtudio claſſem ſuam armare inciperent, naveſque omnes in freto ſiſterent, velut mox arma Suecis illaturi. Qui tamen rumor cum falſus inveniretur, confeſtim adparatus iſte interquievit. Sic & cum Rex de victoria Hollandorum adverſus claſſem Hiſpanicam audiiſſet, diu ſilentio defixus ſedebat; non obſcuro indicio, ſua deſtinata turbata fuiſſe. De Banerio quoque quem acerrime oderat, ſolitis ſibi facetiis pronuntiabat: Suecicum caprum in Cæſarea circa Pragam viridaria irrupiſſe; mirum fore, ni aſpere ſit inde expellendus. Non parum quoq; Suecos offendebant Secreta Reginæ matris cum Dano commercia ſuper matrimonio Reginæ filiæ, & Friderici Bremenſis Archiepiſcopi, non tam ex prava ipſius Reginæ intentione, quam inſtinctu malignorum miniſtrorum profecta. Quæ & querimonias ſuas in aurem Dani deponere ſueverat, velut in Suecia duriter nimis haberetur. Denique & multa indicia erumpebant, ex quibus non aliter colligi poterat, quam fœdus Dano cum Hiſpanis & Anglis adverſus Suecos intercedere.

Dani Suecos in freto Oreſundico vexare pergunt. 1639. *Danorum in Suecos inclinatio. 4. Octob.*

§. 84. Quia porro Daniæ Rex Hollandos quoque in freto Oreſundico aſperrime tractabat, ipſorum Legatis contemtim habitis, jam ultro ſemina arctioris fœderis Suecos inter & hoſce pullulabant. Nam & metuebant Sueci, ne orto cum Danis bello Anglus in horum partes deſcenderet; & hoc fœdere mollienda ſperabatur invidia, quæ Hollandos ob Sueciæ incrementa adurebat. Æque porro iſtorum atque Suecorum intererat, ne Danus pro lubitu cæterarum nationum commercia in freto Oreſundico premeret. Ac bello exorto Hollandi portum Gotheburgenſem Suecis apertum præſtare, Danosque in Oceano diſtrahere poterant. Et jam velut captandæ benevolentiæ ſex menſium ſubſidia in hunc annum iſti promiſerant, mentione quoque fœderis apud Camerarium, & Spiringium ultro injecta. Igitur conſultum judicabant Rectores Sueciæ expectare quoad Hollandi priores ſuper fœdere proponerent. Camerario tamen in mandatis daret, ut laxioribus verbis Suecorum in fœdus propenſionem declaret; interim quid ipſi potiſſimum ſpectent, expiſcetur. Id tamen Suecos non parum mordebat, quod cum eodem tempore Generales Belgii fœderati Ordines edictum condidiſſent, quo honoris ſigna, verborumq; formulas ab aliis Regibus adverſus ſe adhibendas definirent, Regnum Sueciæ cæteris poſtpoſuiſſent eo ipſo tempore, quo arctiorem cum hoc conjunctionem affectabant; cum tamen ipſi à Suecis majore honore, quam ab aliis habiti fuiſſent. Unde Camerario injunctum, aliquandiu à congreſſibus publicis ſe abſtinere, aut ſi neceſſitas urgeret, veteri ritu agere, & mandati defectum excuſare, quoad adpareret, quid alii Reges facturi ſint. Abſurdum quoque videbatur, quod iſto decreto Poloniæ Regi titulum Sueciæ tribuerent, cum illud ipſis Belgis præjudicio foret. Nam hactenus ſubinde eædem rationes, ob quas Sueci Sigiſmundo ejusque poſteris imperium abrogaverant, ab iſtis adverſus Hiſpanos adhibitæ fuerant. Nec minus ridiculum erat, quod Hollandi ferre nollent, Reges exordio literarum ſuum nomen iſtis præponere eo obtentu, quod Galli & Angli alia ſcribendi formula utantur: cum tamen adverſus ipſum Cæſarem aliosque Reges non alia formula adhiberetur.

Hollandi fœdus arctius cum Suecis affectant.

§. 85. Denique & hoc anno Holſatiæ Dux miniſtrum in Sueciam miſerat, qui quondam conventa ſuper tranſitu mercium Perſicarum refingeret, centeſimam partem aut ſeptuageſimam quintam

Commercia Perſica Holſatorum expirant.

vecti-

1639. vectigalis nomine offerens. Id quod facile annuiſſent Sueci, modo commercia iſta ſucceſſum habuiſſent. Enimvero periti rerum ferebant, ſi cum Ruſſis res dextre tractata fuiſſet, decem millibus uncialium pro licentia transeundi decidi potuiſſe. Aſt nunc Holſatici Legati ſexcenties mille unciales annuos obtulerant, immenſam ſummam, & ipſa ſorte longe ſuperiorem. Ac inſuper Ruſſi omnes merces exceperant, quas ipſi è Perſide exportare ſolent; ut Holſatis vix quidquam præter aromatum commercium relinqueretur. Sed & Perſarum Rex licentiam commercii, ac itineris terreſtris in Indiam annuerat quidem, ſed tamen ut miſſo in Holſatiam Legato explorare prius vellet, num in promtu ibi eſſent opes tantis cœptis pares pro re nata abnuiturus pacta, aut firmaturus. Eum Legatum Sueci nave ſua Revalia in Holſatiam trajicere nolebant, ne forte à Dano ignominia aliqua ipſi inferretur. Sed ſuadebant, ut potius terreſtri itinere Gedanum proficiſceretur. Accedebat Ruſſorum importunitas, qui in hunc annum ſexcenties mille unciales Holſatos poſcebant, velut Perſarum Rex jam plene commerciorum libertatem annuiſſet, cum pacto nondum ratihabitio acceſſiſſet: ac Dux eo ſe teneri negaret ob Bruggemanni malam fidem, qui mandata ſua exceſſiſſet; quo nomine & capite pœnas luit. Univerſo huic negotio prudentiores jam ab initio exitum parum proſperum augurati fuerant; quod per tot Principum terras merces tranſituræ eſſent inter ſe infenſorum aut æmulorum, quorum uno à pactis diſcedente tota negotiatio ſiſtebatur. Aliqui ex miſſionibus, quæ à Duce tunc Bruxellas fiebant, neſcio quæ cum Hiſpanis miſceri ſuſpicabantur. Circa Bruggemannum credebatur, ipſum Principis ſui negotia non niſi obiter egiſſe: cæterum Perſarum Regem ingenti pecuniæ ſumma emunctum iviſſe, obtentu militiæ Perſicæ ad formam Germanicæ inſtituendæ; in cujus negotii partem etiam Cæſar & Polonus venerit. Sed verum negotii ſecretum ſupra expoſuimus. 1639.

SAMUELIS PUFENDORFI
RERUM SUECICARUM
LIBER DUODECIMUS.

EPITOME.

1. *Conditio armorum Suecicorum.* 2. *Cæſarei in expeditionem procedunt. Banerius ſe movet. Kœnigsmarckius Saxones multat.* 3. *Cæſarei Suecis complura loca per Bohemiam eripiunt. Banerius in hoſtem tendit. Ejus conſilia.* 4. *Is Danubium verſus cogitat. Sed mutato conſilio in Miſniam concedit. Croatæ vapulant. Cæſarei Suecos fruſtra inſequuntur.* 5. *Kœnigsmarckius Saxones profligat. Banerius conjunctionem quærit Vinarienſium, Haſſiacorum, & Luneburgicorum; Cæſare contranitente.* 6. *Suecorum ala ſiniſtra vapulat. Banerius auxilia ſolicitat. Landgraviæ poſtulata. Banerii declaratio. Vinarienſes & Haſſi conjunctionem decernunt.* 7. *Cæſar Luneburgicos Duces ſolicitat. Horum reſponſio. Luneburgici Cæſari non fidunt.* 8. *Duces conſilii ſui rationes publice exponunt. Luneburgicorum poſtulata. Banerii declaratio. Fit conjunctio.* 9. *Hoſtis apud Salfeldam conſidet; Chemniciam recuperat; & Tetſchenam.* 10. *Banerius cum ſociis itidem ad Salfeldam conſidet. Cæſarei Haſſicos & Luneburgicos nolunt ut juſtos hoſtes tractare.* 11. *Cæſareorum ad Salfeldam difficultates, uti & Fœderatorum.* 12. *Fœderati Salfelda movent. Haſſi diſcedere cupiunt.* 13. *Cæſarei Banerium antevertunt. Fœderati in Haſſiam tendunt.* 14. *Semina diſcordiæ inter Fœderatos. Controverſia ſuper directorio belli. Melander à Landgravia dimittitur. Clitzingius fit ſuſpectus.* 15. *Banerius Fœderatos auxilium poſcit. Hi abnuunt. Landgraviæ, & Luneburgicorum poſtulata.* 16. *Banerius his diffidit. Ejus reſponſum. Luneburgici in ſeparatum exercitum inclinant.* 17. *Banerius denuo Duces Georgii auxilia poſtulat. Ducis Georgii reſponſum.* 18. *Miſera conditio exercitus Suecici. Banerius diſceſſum in Sileſiam ſimulat. Landgravia & Luneburgici Banerium retinere cupiunt.* 19. *Hoſtis Fritzlariam tendit: Banerius cum Landgravia Caſſellis colloquitur. Luneburgici & Haſſi conſilium Banerii exquirunt. Banerius cum Georgio Duce colloquitur.* 20. *Fœderati Fritzlariam tendunt. De monte ad Fritzlariam certatur. Fœderati Wildungæ conſident. Longuevillius Dux ab exercitu diſcedit.* 21. *Disſidia in Fœderatorum exercitu. Banerius Fœderatos habet ſuſpectos. Hoſtis copiæ augentur. Hoſtis Fritzlaria movet. Ejus deſtinata.* 22. *Banerius itidem caſtra movet. Hoſtis Huxteram expugnat: Viſurgim non poteſt tranſire. Banerius hoſti obſiſtit.* 23. *Banerius per Luneburgicam ditionem hoſpitia capit. Hoſtis Huxteram deſerit.* 24. *Banerius Luneburgica ditione exire*

cupit.

cupit. Hildeſiæ de bello deliberatur. Convivium Hildeſianum. 25. Hoſtis in Haſſiam regreditur. Roſa ſtrenue rem gerit. Idem Bredavium profligat. 26. Banerius ex agro Luneburgico movet. 27. Guelferbytani includuntur. Haſſici rem bene gerunt. 28. Heldrunga arx à Suecis capitur. Banerii deſtinata ſub finem anni. 29. Geſta per Sileſiam. Cæſarei Hermſtadium occupant; Sueci Wolaviam. Cæſarei Jauram capiunt & Strigaviam. 30. Cæſarei vapulant. 31. Iidem Hirſchbergam obſident. 32. Brandeburgici Francofurtum fruſtra tentant. 33. Cæſarei Hirſchbergam tentant. Stalhantſchius modica auxilia è Pomerania accipit. 34. Idem Hirſchbergæ ſubvenit. Utrinque in hiberna conceditur. 35. Per ulteriorem Pomeraniam geſta. 36. Axelius Lillius Havelbergam occupat. Cæſarei Neuhauſam non ſine ſuo damno tentant. 37. Mutatio rerum per mortem Electoris Brandeburgici. 38. Sueci Pomeraniæ regimen inſtaurant; quod Selecti Ordinum probare tergiverſantur. Novus Elector Brandeburgicus Pomeranos ſollicitat. 39. Acta ad Rhenum. Vinarienſes per Wetteraviam & Haſſiam hiberna capiunt. Hiſpani Alzeiam capiunt. Legio Vinarienſium deletur. Verdugi inanis conatus. 40. Hiſpanorum circa recuperandum Briſacum irritus labor. 41. Galli Briſacum ſibi plane vindicant. Cæſarei Hohentvvilam vapulant. 42. Sueci Saxoniæ Inferiori neutralitatem abnuunt. Machinationes Arnheimii & Bothii. 43. Luneburgici Duces fœdus cum Suecia ambiunt. Rectorum Sueciæ ſuper iſto fœdere judicium. 44. Tractatus cum Legatis Luneburgicis ſuper fœdere. Luneburgicorum intentio. Suecorum ſcopus. 45. Diſceptatio ſuper oppidorum ceſſione. Luneburgicorum rationes. Salvii reſponſio. 46. Salvius tractatum concludit. 47. Luneburgici ratihabitionem urgent, quam Sueci differunt. 48. Temperamentum proponitur. 49. Cum Haſſis acta. Salvius de Landgravia queritur. Vultejus eam excuſat. 50. Landgravia ſocios belli quærit, Luneburgicos, & Gallos. Nec tamen pacem adſpernari videtur. Tractatus cum Suecis extrahitur. 51. Tractatus circa fœdus commune evaneſcit. Rovvii de armis Anglorum ratiocinium. Rovvius in Angliam revocatur. 52. Elector Palatinus in Gallia iterum dimittitur. 53. Negotiatio circa prorogationem fœderis Gallici. Sueci fœderis leges declarare cupiunt. 54. Salvius poſtulata ſua oblique inſinuat. Galli correctionem fœderis abnuunt. 55. De induciis à Gallis proponitur. Tractatus Colmarienſis ab iisdem excuſatur. Rorteus paria apud Rectores Sueciæ proponit. 56. Suecorum poſtulata. Avauxii ad iſta declaratio. De mutandis tractatuum locis. 57. Diſceptatio ſuper inſtrumento fœderis. Modus tractandi ab Avauxio adhibetur. 58. Diſceptatio ſuper bello in Auſtriam transferendo; Super induciis cum Hiſpano; 59. Super augmento ſubſidiorum; ſuper Vinarienſi exercitu. 60. Nova Gallorum poſtulata de termino fœderis; de loco tractatuum; de induciis univerſalibus; de ſacris Catholicis. 61. Artes Avauxii deſtinata ſua obtinendi. 62. Galli prorogationem fœderis in Suecia urgent. 63. Conſultatio Rectorum Sueciæ. Rationes contra. 64. Rationes pro fœdere. 65. Rortco reſpondetur. Regis Galliæ declaratio. Negotiatio circa fœdus pauliſper differtur. 66. Negotiatio cum Ragozio. 67. Tractatus ſecretus cum Banerio expirat. 68. Lauenburgicorum inanis circa pacem opera. 69. Erneſti Ducis Saxoniæ circa pacem conatus, ut & Waldeccæ Comitis. 70. Rectores Sueciæ ſecretos tractatus rejiciunt. 71. An Cæſar pacem velit, dubitatur. 72. Galli cupidinem pacis præ ſe ferunt. 73. Luzovius à Cæſare Hamburgum mittitur. Ejus propoſitio. Salvii reſponſio. 74. Rectores Sueciæ Petro Wibio reſpondent. 75. Danus circa pacem languide rem gerit. 76. Luzovii cum Salvio colloquium. 77. Cæſar diplomata ex mente Coronarum format. 78. Luzovius ſecretos tractatus urget. Ejus ſuper ſatisfactione Sueciæ ſententia. 79. Salvius circa Luzovii intentionem dubitat. Salvius Luzovio colloquitur. 80. Conventus Noribergenſis acta. Luneburgicorum monita. Daniæ Regis conſilium. Gallicus miniſter Noriberga expellitur. Meclenburgicus de Suecis ad Comitia vocandis agit. Electores Luneburgicos, & Haſſos demulcent. Comitia Ratiſponam indicuntur. 81. Ibi facta propoſitio. De invitandis Coronis deliberatio. Diplomata conceduntur. Cæſar bellum magis quam pacem agitat. Super Amneſtia conſultatur. Palatina cauſa ad peculiares tractatus ſeponitur. 82. De hoſpitationibus & contributionibus. 83. Fœderis inter Sueciam & Hollandiam cauſa. 84. Conſultatio ſuper fœdere cum Hollandis. Rationes contra. 85. Rationes pro fœdere. 86. Legati Hollandici non niſi oblique fœdus inſinuant. 87. Diſceptationes circa formandum fœdus. Summa fœderis. 88. Diſceptatio circa ceremonias. 89. Conſultatio ſuper titulis. 90. Legatio Scotorum in Sueciam. 91. Danica. 92. Regina Mater è Suecia profugit.

1640. Conditio armorum Suecicorum.

QUæ hactenus multum prævaluiſſe viſa fuerant Suecorum arma; ſub initium hujus anni vergere rurſus cœperant. Banerius quippe Bohemiæ pro lubitu inſultans Cæſareos copiā pugnæ facientes non modicis cladibus affecerat, quos & intra Pragæ mœnia incluſos fames ac peſtilentia non parum attriverant. Progreſſus tamen ſpe minores fuere, quod qui magnas partib⁹ vires addituri putabantur Bohemici exules, aut quibus ſacris ſuis interdictum erat, tum Proteſtantes Sileſiæ Ordines¦diffidentia præſentium, metuque commovere ſe haut quidquam auderent. 1640. Regio, quam hactenus inſederant Sueci, ſuſtentando utcunq; exercitui, non augendo ſuffecerat, nec incrementi multū ceperat. Cæſarei contra magno ſtudio copias ſuas auxerant; quibus è Belgio acceſſerat veteranorum equitum peditumque valida ac invicta hucusque manus, ſub Piccolomineo, egregio duce, qui jactaverat, intra ipſa caſtra Suecos ſe aggreſſurum. In Sileſia Suecorum progreſſibus remoram injiciebat Glogovia à Cæſareis firmata. Sed præcipuam plagam rebus eorundem intulerat mors Bernhardi Ducis, qui vivus magnam

partem

partem hoſtium ſine dubio in ſe avertiſſet, aut viam ſibi in Bavariæ interiora feciſſet. Nec exiguum Banerio ſcrupulum injiciebant Saxonis & Brandeburgici à tergo gliſcentia arma; tum quæ per Inferiorem Saxoniam Dani, Arnheimiique inſtinctu agitabantur tertiæ partes, arbitrium belli pacisque ſibi vindicaturæ, ubi invaluiſſent.

Cæſarei in expeditionem progrediuntur.

§. 2. Ea rerum facies erat, cum Cæſarei, quos hactenus profundæ luto viæ detinuerant, gelu indurata humo contractum exercitum apud Tabor luſtrant, qui peditum tredecim millia, quadringentos, equitum octo millia trecentos quinquaginta explebant præter Croatarum turmas. 24. Jan. Inde Pardubitzam verſus tendunt ac Colini Albim ponte ſternere incipiunt. Banerius ſe movet. Banerius, qui jam ante legiones ita diſpoſuerat, ut ſtatim ſi qua opus foret contrahi, & in hoſtem obverti poſſent, decreverat vel tranſitu Albis hoſtem arcere, vel ſi fieri id non poſſet, & hic Kœnigsgræciam aut Brandeiſiam ſatis munita oppida aggrederetur, alio ipſum loco diſtinere, aut cumprimis Leutmericiam ipſum pertrahere, ubi opportunitate locorum quæ præceperat, adverſus eundem uſurus erat. 17. Jan. Eo fine Leutmericia Mælniccam ducit, unde Pfülius cum ſex equitum legionibus dimittitur, Kœnigsgræciæ adparatum bellicum illaturus. Huic tuendæ iſte Penaticum, Limburgumque progreditur. Sed quo minus Podiebratam pergeret, dejecti paſſim à Pfulio pontes impediebant; nec longa ambage per vaſtatas terras trahere exercitum conſultum judicabat. Igitur Penaticum, Novamque Boleslaviam regreſſus legiones circum diſponit, quoad deſtinata hoſtium ſe expromerent. Interim ut adverſus ingruentes ſe firmaret, quod recens conſcriptus in ora maritima miles longe in Bohemiam itinere magnam partem diffugerat, duas legiones ex Halberſtadienſi agro, unam ex Vetere Marchia, tum præcipue Kœnigsmarckium cum VVeſtphalicis copiis ad ſe evocat, quem mox una cum VVittenbergio ſummi excubiarum præfecti dignatione mactat. Kœnigsmarckius Saxonicos multat. Is in itinere Saxonicam Taubii legionem Geraviæ profligaverat, aliquot centuriis cæſis, non paucis captis. Neſlevius Hanavii legionem Schmelnæ multaverat. 10. Jan. Inde late Miſniam populatus fuerat; 11. Jan. Querfurto quoque vi in poteſtatem redacto, & præſidio ex VVendelſteina arce ultro diffugiente. 4. Febr. Mox tamen evocante Banerio cum omnibus copiis in Bohemiam concedit. Quo vix digreſſo Saxonici Mauritioburgum arcem Halæ per inſidias intercipiunt.

Cæſarei Suecis complura loca per Bohemiam eripiunt.

§. 3. Aſt in Bohemia Cæſarei apud Colinum Albi ſuperato dextram verſus movent, Suecos iſta regionis parte ejecturi, ſimul aditus ſibi in Moraviam & Sileſiam firmaturi. Prima Chlumnitza invaditur, ſitu & operibus non invalida arx. Hanc vix diſpoſitis, nondum diſploſis machinis centurio præfectus arbitrio hoſtis permittit, cui ſubjecti milites centum triginta numeris Cæſareorum adduntur. 9. Febr. 11. Febr. Inde Kœnigsgræcia petitur; cui exterius circumpoſita munimenta primo impetu expugnabat miles tanto magis connixus, quo citius labore iſto ſæviens inter gelu defungeretur. 12. Febr. Mox cum mœnia tormentis quaſſari cœpiſſent, obſeſſi metu perculſi abſque exceptione non ſine flagitii nota ſe dedunt. Gregarii ſacramento Cæſareo accedunt, ductoribus in captivitatem redactis. Eo loco hoſtis duodecim ſignis, ac ſedecim minoribus machinis cum magna frumenti vi potitur. Raptim inde Schmirſitza, Jacomiria, Kœnigshovia, Trautenavia, Neuſtadium, Gitſchinum recuperantur, omnibus, qui ibi deprehendebantur, militibus ſub Cæſarea ſigna redactis. Ita paucos intra dies non modicum damnum Suecis inferebatur. Banerius in hoſtem movet. Banerius etſi ſperaret, hoſtem Kœnigsgræcia haut ita facile potiturum; tamen motu iſtius cognito, aſſumtis Kœnigsmarckii copiis contra iſtum Leipam Bohemicam procedit, prælium planis campis, quod equitatu prævaleret, tentaturus, ubi hoſtis montano tractu deſcendens ſui copiam feciſſet. Sed hic circa Gitſchinum ita opportunis ſe locis tenebat, ut nullo modo invadi poſſet; nec ullum indicium edebat, velut in pugnam deſcenſurus. Ejus conſilia. Banerius cum ſuſpicaretur, hoſtem in Sileſiam oculos intendere, ut Mansfeldio Comiti per Stalhantſchium in anguſtias redacto ſubveniret; huic imperat; ſi Mansfeldius ad Archiducis exercitum ſe reciperet, ipſum perſequeretur quantum poſſet, ſalvo tamen ſemper ad Oderam receptu. Si Mansfeldio novis copiis firmato par non eſſet, fixo ad flumen iſtud pede eum ſuſtineret. Sed ſi forte totus Cæſareus exercitus ipſi ingrueret, idoneis locis peditatu inſeſſis ipſe cum equitatu raptim Havela & Albi ſuperato ad ſe properaret. Jacobus quoque VVanckius ſubtribunus cum legione dimacharum Gærliciam ad extremum tueri jubetur.

Is Danubium verſus cogitat.

§. 4. Enimvero quia circa Leipam Bohemicam longe lateque nulla pabuli copia, cura ſervandi equitatum, in quo robur exercitus Suecici conſiſtebat, Banerium de Bohemia deſerenda cogitare ſubigebat, alias hoſtium vires hautquidquam formidantem. Igitur retro Leutmericiam, hinc Egram concedere ſtatuebat, qua expugnata ad ſiniſtram Paſſavium verſus & Danubium progreſſurus erat; ſine dubio hoſtem eodem pertracturus tegendæ Auſtriæ. Quod ſi forte eo progredi impediretur, tamen Egra capta Bohemiam, Franconiam, & Miſniam in poteſtate habere poterat; ſimul occaſio dabatur reſiduas Kœnigsmarckii copias è Franconia & Eichsfeldia ad ſe evocandi. Tum animus erat, Vinarienſes per VVetteraviam tendentes ſibi adjungere, aut cum Bavaricis committere, prout ex uſu videretur; ſimul è propinquo conjunctionem cum Haſſicis & Luneburgicis promovere. 27. Febr. Eo conſilio Banerius Leipa Bohemica Leutmericiam regredi inſtituit. Sed mutato conſilio in Miſniam recedit. Enimvero gelu remiſſo per profunda viarum tardum iter relegebat exercitus; ac tumefacto flumine glacies pontem Leutmericiæ penitus abripuerat. Bavaricæ inſuper & Moguntinæ copiæ ſuperato Mœno ſub Gleenio & Lamboio ducibus Thuringiæ & Bohemiæ propinquare nuntiabantur, primo agmine jam Schmalcaldiam progreſſo. Unde videbat Banerius, ſi deſtinatum iter pergeret, Thuringiam atque Erfordiam periclitaturam, ac ſe è Vinarienſibus, Haſſicis atque Luneburgicis plane ſecluſum iri; forte etiam Bavaricis circa Egram ipſum præventuris, ac his à fronte, Cæſareis à tergo incubituris. Temere autem ſummam rerum aleæ prælii exponere leges prudentiæ, ac mandata Rectorum Sueciæ non permittebant. Igitur mutato conſilio in Miſniam & Thuringiam concedere decrevit, conjunctioni cum Vinarienſibus, Haſſicis, ac Luneburgicis opportunam, quorum ſocietas plurimum ad ſummam rerum profectura erat. Sed & occulta formido ſuberat, quia de Haſſorum & Luneburgicorum deſtinatis ſibi non ſatis conſtabat, ne forte vel ad hoſtem tranſirent, vel tertias partes formarent. Id periculum, ſi quod eſſet ut in herba opprimeret, in has partes vertebat, cum alias per ditiones Cæſaris bellum circumferre non adeo in arduo fuiſſet. Eodem præmittitur Kœnigsmarckius, ut Saxonicos improviſo opprimeret, inde quicquid ſibi copiarum per Eichsfeldiam & VVeſtphaliam ſupereſſet, exceptis præſidiis, adjungeret. Brandeiſiæ, Melniccæ, & Leutmericiæ, quæ defendi citra validiſſima præſidia non poterant, excitata nuper munimenta detrahuntur. Tantum Arci Novæ prope Tæpliciam centurio, & Teſchenæ

1640. næ ſubtribunus Copya præſidio imponitur, ut
Dreſdæ ſubvectio per Albim è Bohemia interclu-
deretur; ac tranſitus fluminis in poteſtate eſſet. Sic
relicta Bohemia Banerius itinere per Commotha-
14.Mart. viam & Annæbergam ſumto Zvviccaviam attingit.
24.Mart. Ex itinere Slangius tribunus cum quatuor equitum
legionibus Cadenam mittitur, de hoſtium conati-
14.Mart. bus exploraturus. Hic catervam hoſtilium equi-
tum centum triginta intercipit, quindecim tantum
cum ſubtribuno elapſis. E captivis intelligit, Sarade-
ſcium cum ter mille Croatis & Germanis equitibus
Cadena Maſcham, inde Kitſcham progreſſum.
Croatæ vapulant. Unde mandatis à Banerio acceptis, ac pluribus tur-
mis firmatus in ipſum raptim profectus deprehen-
ſum profligat, ac plerisque cæſis magnam præfe-
ctorum partem capit. Qui Suecorum manus effu-
gerant fere ab agreſtibus, quos iſti male antehac
habuerant, trucidati. Saradeſcius ipſe pedes eva-
ſerat. Hoſtis interim circa Gitſchinam in montana
regione quietus ſe tenuerat, niſi quod catervas paſ-
7.Mart. ſim dimitteret; ac Fridlandam arcem octoginta
Cæſarei Suecos frustra inſequuntur. peditibus inſeſſam poſt quatuordecim dies impetu
expugnaret. Mox intellecto Banerii itinere & ipſe
caſtra movet, Suecosque Cadenam usque ſequi-
tur, inde validam equitum manum Commotha-
viam usque mittit, nullo operæ pretio facto, quod
Banerius poſtremo ſuorum agmini caute proſpe-
xiſſet. Hinc Cadenam inter & Egram copias diſpo-
nit, cum Bavaricis, qui per Franconiam ingrue-
bant, uti credebatur ſe conjuncturus, ſimul equis
per profunda viarum laſſatis nonnihil quietis in-
dulturus.

Kœnigsmarckius Saxonicos profligat. §. 5. Interim Kœnigsmarckius in Miſniam præ-
miſſus cum Saxonicos adventu ipſius cognito ad
Lipſiam coiviſſe intelligeret, quantum poteſt eo-
dem adproperat: ibique Schleinicii legionem è ſta-
25.Mart. tivis Mocca Lipſiam ſe recipientem profligat: Sed
nocte ingruente retro ad fluenti, tranſitum recedit.
Hunc per tenebras aggreſſuræ Saxonicæ legiones
equeſtres adſumtis quadringentis peditibus Lipſia
procedunt. Sed orta luna & cadentibus nivibus,
ſimul vigilantia ducis detecti, cum magno clamo-
re ingruerent, ab inſtructis Suecis acriter excepti
in fugam conjiciuntur. In ipſo conflictus loco &
in fuga ob viarum anguſtias magnus numerus cæ-
debatur. Capti ſubtribunus Callenbergius, duo
turmarum præfecti, totidem optiones ac ſigniferi,
gregariorumque centum quinquaginta. Pedites
tamen hinc flumine, inde foſſa, tum tenebris tecti
paucis exceptis incolumes ſe recipiunt. Poſt hunc
conflictum Suecos ut Grimmam recederent, pa-
buli inopia ſubigebat. Quæ & ipſa cauſa, ſed mul-
to magis Suecorum metus Saxonicos impellebat, ut
trans Albim ſe conferrent. Totus inde Suecicus
exercitus Miſniæ infuſus ſecundum Muldam flumē
collocatur, equite ob pabuli penuriam paulo latius
diſtributo. VVittenbergius cum novem legioni-
bus, quæ ſiniſtram alam conſtituebant; per Voigt-
Banerius conjunctionem quærit Vinarienſium, landiam ſtativa capit. Heic Banerio præcipuus la-
bor adſcitis ſociis ſe firmare. Et hactenus quidem
nulla ipſi cum Longuevillio Duce literarum com-
mercia interceſſerant. Unde Ohmii, & Roſæ ope-
ra Ducem ſolicitat ad copias ex fœdere adverſus
Haſſicorum, communem hoſtem jungendas. Landgravia quam-
vis copias ſuas Kœnigsmarckio ſociare abnuiſſet.
non eo minus tamen enixum in partes Suecicas ſtu-
7.Mart. dium teſtata fuerat. Unde Banerius jam Leutme-
ricia de profectione ſua ipſi ſignificat, conjunctio-
nemque copiarum flagitat. Ni unitis viribus ho-
ſti nunc obſiſtatur, Proteſtantium cauſæ immedi-
cabilem plagam illatum iri, quæ ſola concordia ſta-
biliri poſſit. VVeſtphaliæ curam tantiſper ſeponen-
dam, quoad ſummæ rerum conſulatur; qua in tu-
31.Mart. to collocata, minora diſpendia facile reparatum
iri. Eadem miſſis Zvviccavia literis denuo ingere- 1640.
bantur. Georgius quoque Luneburgicus Dux, & Luneburgicorum.
cum agnatis Principibus ſat amicos ſe hactenus
Suecis tulerant, ut tamen propter poſtulata quæ-
dam tractatus plene abſolvi non poſſent. Hunc 7.Mart.
non literis tantum Banerius ſolicitat, ſed & miſſo
tribuno Caſparo Cornelio Mortaignio, & Gabrie-
le Gabrielis F. Oxenſtierna; oſtentans inter alia
Guelferbytum à Cæſareis detentum, & Hildeſia-
nam cauſam, ex qua magnum ipſi malum ſit dan-
dum, ubi cæteris moleſtiis Cæſar ſe extricaverit.
Si nunc deſeratur, neceſſitatem ſibi imponi rece-
ptum in ipſius terris quærendi: nunc longe ſatius
eſſe hoſtem eminus ſiſti. Ubi bellum in Evange-
licorum terras iterum devolutum fuerit, nunquam
ipſos pace qualem velint potituros: eoque omni-
bus viribus connitendum, ut bellum in Cæſareas
& Pontificias ditiones retrudatur. Super poſtula-
tis ipſius Rectorum Sueciæ declarationem à ſe ex-
pectari: ac ſumma rerum ſalva de iſtis facile con-
venturum. Ex adverſo Cæſar, qui expeditionis Cæſare contranitente.
initio ſpem conceperat Suecos ſuis ditionibus ex-
pulſos in Saxonia Inferiore ſibi receptum quæſitu-
ros, ejus Circuli Principes hortatus fuerat; trans-
itu Suecos arcerent, & quævis hoſtilia ipſis inten-
tarent. Et nunc eadem literis ingerebat, quas mi-
niſtro ſuo Hamburgi reſidenti Cunrado Lutzovio
in anteceſſum transmittebat, tantiſper ſecreto a-
pud ſe ſervandas, quoad Banerium his oris ingrue-
re pateret. Quarum literarum tamen apographis
per Haſſicum Conſiliarium Vultejum ſtatim poti-
tus erat Salvius, cum à quodam tabellariorum ma-
giſtro ſubtili arte reſignatæ, deſcriptæque forent.

§. 6. Aſt Piccolomineus cognito VVittenber- Suecorum ala ſiniſtra vapulat.
gium cum ala ſiniſtra per Voigtlandiam à reliquis
diviſum agere, Bredavium ſummum excubiarum
præfectum Falckenavia cum valida manu ipſi im-
mittit. Qui & non ſegniter licet explorationib9 ope- 4.April.
ranti ex improviſo ingruit, ut Polonos, qui ex-
tremi tendebant, in ſtativis opprimeret, eosque
præcipites Plauenam ageret. Ubi VVittenber-
gius quidem nonnullas legiones raptim contraxe-
rat: ſed quia ſigna, ne in hoſtium manus incide-
rent, mature in tutum miſſa fuerant, ſimul im-
pedimentis turbatis, equites pugnam detrectantes
ſua ſigna ſequebantur, ſic ut ſola VVittenbergii le-
gio pugnam capeſſeret. Quæ licet ſtrenue repulſo
primo agmine, cum nemo ſubſidio veniret, nu-
mero obruta male multabatur, amiſſis duobus ſi-
gnis. Nec pauci è cæteris legionibus deſiderati.
Primariorum tamen ductorum nemo præter Gu-
ſtavum Hornium Eberhardi F. captus eſt. Totus
inde Cæſareus exercitus Voigtlandiæ infundeba- 14.April.
tur, caſtris apud Curiam Variſcorum poſitis. Ba-
nerius contra ad Erfordiam copias contrahebat, 11.April.
peditatu in urbe ac vicinis pagis, equitatu longius Banerius auxilia ſolicitat.
collocato. Ubi maxima ipſi cura erat auxilia ad-
verſus tantam hoſtium vim undique excire. Eo fi-
ne ſemel atque iterum ad directores exercitus Vi- 9. 20. Apr.
narienſis literæ dantur; quibus & ſuas ad Longue-
villium Ducem Belloregardius Reſidens Gallicus
addebat. Et hic quidem facile petitis annuebat
miſſo Lutzovio tribuno, qui Banerium de ſtatu
ſui exercitus edoceret, ſimul quid ipſe conſilii agi-
taret diſceret; collato in itinere cum Landgravia
ſermone, ad quam & mox ipſe Longuevillius
Caſſellas ſe confert. Landgravia, quamvis tractati- Landgraviæ poſtulata.
bus ſuper novo cum Suecia fœdere nondum abſo-
lutis, ſat cupidam ſe communi cauſæ ſublevandæ
oſtendebat; modo quæ nunc Banerio jungendæ
forent legiones cum olim ſubmiſſis ſibi reſtituèren-
tur: Utque hoſpitiis ſuorum per VVeſtphaliam,
& Friſiam Orientalem caveretur, à quibus lon-
gius digredi verebatur. Eoque initio malebat im-

preſſio-

1640. preſſione potius alibi facta hoſtem diſtrahere, quã Banerio copias jungere. Idque miſſo Legato apud hunc exponebat, addito, quantum hoſti acceſſurum foret, ſi iſte in Friſiam penetrare poſſit.

Banerii declaratio.

Aſt Banerius oſtendebat; difficultatibus, queis ipſe nunc prematur, non aliter quam ſociatis omnium quorum intereſt copiis conſuli poſſe. Tum feſtinato opus eſſe, cum ſibi diu his locis per pabuli ac annonæ inopiam morari haut liceat. Auxilia abnui, an differri perinde ſibi eſſe. E legionibus Haſſicis à Leslæo quondam adductis paucos ſupereſſe, easque nunc novis fere ſupplementis conſtare. Sed quas in præſens aut deinceps ſibi juncturus ſit, periculo depulſo ſtatim remiſſurum; nec minus viciſſim eidem, ubi res exigat, auxilio adfuturum. Weſtphaliæ loca idoneis præſidiis firmanda; ſi quid per agros damni forte hoſtis det, id parum curandum. Summa enim rerum ſalva hæc facile reparari poſſe: iſtius ruinam cætera omnia ſecum tracturam.

Vinarienſes & Haſſi conjunctionem decernunt.

Hoc cum reſponſo Legati Caſſellas redeunt, ubi & Longuevillius Dux tunc agebat. Convenit igitur inter hunc & Landgraviam, ut intra decem dies Haſſici Mulhuſæ, Vinarienſes Iſenaci eſſent, pro re nata Banerio jungendi, aut alibi hoſtem diſtracturi.

17. April.

Eodem Landgravia ſtatim duas equitum legiones, quatuor dimacharum turmas, quæ in Haſſia, & Paderbornenſi agro ſtativa habuerant, præmittit.

21. April.

Reliquas copias, quinque equitum ac peditum millia explentes Melander apud Reclingshuſam luſtratas eodem accelerare jubet.

Cæſar Luneburgicos Duces ſollicitat.

§. 7. Aſt Luneburgicis Ducibus Cæſar diſceſſum Banerii è Bohemia ſtatim ſignificarat, addito fratrem Leopoldum VVilhelmum quantum poſſit Suecos perſecuturum. Et ut omni ope adſiſtant, & ad eundem ſcopum omnem operam navent hortabatur; tum ne perſuaſionibus ac promiſſis Suecorum in transverſum rapi ſe patiantur. Eaque Ducibus per Reuſchenbergium Baronem Guelferbyti præfectum literis exponuntur, cum ipſe oppido excedere dubitaret.

8. April.

Horum reſponſum. 12. April.

Ad quæ Duces nihil infenſi præferentes reponebant: Ea poſtulata non ad ſe ſolos, ſed totum ad Circulum vi decreti ſuperiore anno facti fuiſſe deferenda. Fœderatos Reges Germania dimoveri, aut pacem reſtitui haut poſſe, ſi vel maxime ipſi in eos arma ſumant. Superioribus annis quinquies arma Cæſareis junxiſſe, nullo cum fructu. Sibi nunquam animum fuiſſe Cæſari, aut ulli ex Ordinibus damnum inferre, nec aliud ſibi quæri, quam ſalutem Imperii, & ſubjectorum ſuorum tutelam. Quod ſi tamen ad legitimam defenſionem adigantur, Deo rem ſe commiſſuros. Nec Cæſarem ſibi vitio daturum, ſi quæ media neceſſitas ſuggeſſerit, innoxiis ſuis deſtinatis arripiant.

2. Maji.

Paria Leopoldi VVilhelmi literis reponebantur, quibus prolixe auxilium ſuum obtulerat, ſiquid injuriæ ipſis per Suecos intentaretur.

Luneburgici Cæſari non fidunt.

Enimvero Ducibus plane perſuaſum erat, quicquid blanditiarum iſtæ literæ oſtenderent, Cæſarem ipſis graviſſimam noxam meditari, quod ſuperiore hieme Banerium tranſitu Albis non prohibuiſſenr. Ac conſtans rumor erat, Cæſarem Duces eo nominẽ ditionibus ſuis multare decreviſſe. Cæſari ipſi Guelferbytum deſtinari: Comiti VVernero Tillio ob trecenta uncialium millia, quæ Daniæ Rex quondam Tillio ſeniori ceſſerat, Callenbergicum Ducatum aſſignatum; reliqua Dano danda, ſi arma cum Cæſare in Suecos jungere velit. Ac dejerabat Mithobius iſta inſtrumenta jam Cæſaris manu ſubſcripta Viennæ jacere. Idem Auguſto Duci Henricus Julius Lauenburgicus detexerat, ſuadens; mature idonea conſilia capeſſeret, nam ſecurim jam radicibus arboris admotam eſſe. Idem porro Dux Auguſtus valde indignabatur Guelferbyto tamdiu à Cæſare detento; & quod Brunſuicenſi urbi jus nundinarum Cæſar indulſiſſet adverſus Ducis jura, quæ obtendebat. 1640. Idem quoque nobilibus provincialibus multa prædia à deceſſoribus ſuis conceſſa iterum eripuerat, repetitis quoque fructibus perceptis. Sed illi querelis Viennam delatis mandata reſtitutoria ſub pœna proſcriptionis adverſus Ducem obtinuerant. Iſthæc elati animi Principem ita mordebant, ut antea ſemper in Cæſarem pronus, & cautiſſime in negotiis ſuis progredi ſolitus, nunc amica Suecis conſilia caperet. Fridericum denique Cellenſem Ducem, quem nullæ peculiares cauſæ ſtimulabant, frater & agnatus in ſuam ſententiam pertrahebant.

Duces conſilii ſui rationes publice exponunt.

§. 8. Publicant inde Duces has conſilii ſui rationes: Exemtionem ab oneribus belli, quam Sueci annuerint, à Cæſare obtineri non potuiſſe. Sibi velut autoribus imputari, quod Banerius è Meclenburgica ſuperato Albi in Miſniam & Bohemiam penetraverit, quo nomine horrendorum criminũ ſe reos peragi. Ipſum Cæſarem literis ſuis iſtas imputationes ſuo loco reliquiſſe, veluti ultionem reſervaret. Ex aliis quoque indiciis quid ſibi immineat conſtare. Piccolomineum cum toto exercitu ad Inferiorem Saxoniam ſe vertiſſe ſibi infenſiſſimum, Viennæ in ſe decreta ſine dubio exſecuturum. In ſolitudinem redactas à Cæſareis ducibus regiones, quibus auxilio venerint: quid futurum illis, ad quos infenſi ingruant. Ita extrema ſubigente neceſſitate decreviſſe illis ſe conjungere, qui belli malis exemptos voluerant, horumque auxilio ad ſui defenſionem uti; non quidem ut Cæſarem aut ullum Ordinum bello petant, ſed avertendo à ſuis exitio. Id non magis vitio ſibi verti poſſe, quam aliis Electoribus & Principibus, qui longe diſpari periculo fœdera cum exteris Regibus colant. Ita Banerii Legati grato cum reſponſo à Georgio Duce dimittuntur, ipſique Duces decernunt hoc rerum articulo Suecis ſuccurrere, certis tamen legibus, ſuper quibus ut cum Banerio tranſigeretur, Bodo Hodenbergius & Hilmarus Obergius Erfordiam ad Banerium mittuntur.

Luneburgicorum poſtulata. 20. April.

Proponebant hi eadem fere, ſuper quibus hactenus variis legationibus diſceptatum fuerat.

24. April.

Contra Banerius conjunctionem copiarum ante omnia urgere, ne inter has moras ſumma rerum detrimenti quid caperet; rogareque omnia, quæ ad fœdus ſpectant, nunc ſeponi, quæ ſibi à mandatis deſtituto ad Rectores Sueciæ rejicienda ſint. Sed inter Landgraviam & Longuevillium convenerat, ut duces mature Mulhuſæ convenirent, ibique cum Banerio ſuper modo conjunctionis, & belli gerendi ratione colloquerentur.

28. April.

Quo fine Landgravia ad Banerium ſcribit, ut Langenſaltzam, aut alium intermedium locum congreſſui deſignet. Luneburgicos enim quasdam adhuc conditiones annui velle; quas ipſa æquas judicet; nec putare hanc moram ſummæ rerum fraudi fore.

2. Maji.

Eadem & Clitzingius Luneburgicorum Dux, ſtatim atque Mulhuſam venerat, literis expetebat. Aſt Banerio non multis tractatibus & conſultationibus, ſed ſociatis copiis opus erat, hoſte indies magis incumbente; qui ni mature conjunctio fieret, medium ſe iſtis inſerturus, & omnia conſilia diſturbaturus erat. Sed nec ratio ferebat, illum vel per horam ab exercitu digredi hoſte ita propinquo. Et nullo modo ad Erfordiam diutius hærere penuria premente licebat. Tum judicabat, ad plura annuenda ſe non eſſe adigendum, quam quæ in ſua poteſtate ſint: ac Duces conjunctionem omnibus aliis reſpectibus antehabituros.

30. April.

Hæc omnia Landgraviæ per literas demonſtrat; rogans perficiendæ conjunctioni potiſſimum operam det, per quam ſolam extrema malorum, quæ imminere videantur, arceri queant.

[…]tur. Addebat, ſi conjunctio ita cito fieri nequeat, id ſibi mature ſignificetur, ut alia via ſibi conſulere queat, ne dum vana ſpe apud Erfordiam moratur, receptus difficilior fiat. Eadem Clitzingio reſpondet, quem & miſſo Mortaignio ad colloquium invitat. 4.Maji. Qui ſtatim cum Friderico Sckenkio adeſt, ac poſtulata Ducum ſcripto tradit. Depoſcebat ſibi Georgius Dux ſummum belli arbitrium in ditionibus Ducum cui etiam Suecicæ copiæ ſubeſſent, ſi quæ ipſis auxilio mitterentur. Tum ſatius judicabat copias ſuas adhiberi propriæ ditioni tuendæ, Saxonicis & Brandeburgicis ab Albi, Cæſareis è VVeſtphalia incubituris; inſuper bis mille militum Cæſareorum præſidio Guelferbytum obtinente. Quod ſi tamen omnibus placeat, copias ſuas aliquantiſper reliquis jungi, volebat eas non à Banerii imperio dependere, ſed Haſſicis ſociatas peculiare corpus conſtituere. Porro ut ſi opus illis haberet ditioni ſuæ tuendæ, ſine mora dimitterentur. Poſtulabat etiam ſuas ditiones à Confœderatorum exercituum oneribus immunes manere, ac loca ad patrimonium Ducum pertinentia à Suecis detenta reſtitui. Reliqua ad tractatus Hamburgi ſuſceptos remittebantur. Banerii declaratio. Ad ea Banerius: Ut Georgius Dux ſummum in Luneburgica ditione habeat imperium concedere; viciſſim par eſſe, ut auxilia à Ducibus ſubmiſſa ſibi ſubſint, quoad expeditio abſolvatur. Quæ interim ab Haſſicis & Luneburgicis geri poſſint, nihil facere ad periculum, quod ſummæ rei nunc immineat. Ea ſalva, reliqua ſe bene habitura. Vinarienſes & Haſſicos, quibus nunc bene inter ſe conveniat, ſatius eſſe junctos manere ſalvo fœdere, quod Reginæ cum Landgravia intercedat; Luneburgicos autem Suecico exercitui adhærere. Nullo modo diutius hoſce detinendos, quam belli neceſſitas ferat, quos & nunc ocyus ad ſua digredi poſſe optet. Ut ditionibus Ducum ſuper immunitate ab oneribus belli caveatur, fieri non poſſe ob incertos belli caſus. Et ſi calamitas quædam ſibi acciderit, ut in Ducum terris receptus ſit quærendus, ſperare id Ducibus non repugnantibus fore, quin ſe potius pro neceſſitate rerum ab ipſis ſublevatum iri; nec hanc poſtremam fœderis partem eſſe. Reliqua Hamburgenſes ad tractatus rejiciebat, queis opus plane non ſit, ſi ipſe omnibus poſtulatis ſatisfacere queat. Hac Banerii declaratione Luneburgici Legati adquieſcebant, adſtipulante cumprimis Clitzingio; quem ut Reginæ eo magis devinciret, Banerius, Fit conjunctio. quindecim millium uncialium dono mactabat. Ita ſepoſitis aliis poſtulatis conjunctio ad Erfordiam fit. Vinarienſibus Longuevillius Dux, & ſub illo Guebrianus, Otto Naſſovius Comes, Ohmius, & Roſa imperitabant, Haſſicis Melander, Clitzingius 6.Maji. Luneburgicis præerat. 7.Maji. Conſilio de ſumma belli habito ſtatim exercitus Erfordia movet. Dextri loci honorem Banerius Longuevillio cum ſuis deferebat, proximum Haſſicis & Luneburgicis; ipſe cum Suecis ſiniſtrum ſibi cornu ſumebat. Procedebat exercitus validiſſimus; miles egregius, probe armatus, ac pugnandi cupidus; nec parem multi anni conſpexerant, viginti duæ peditum phalanges, equitum viginti millia. Educebatur ſimul Erfordia Goltzius cum ſua legione urbanis parum gratus; cui Caſpar Ermes tribunus placidior moribus, ac prudentia conſtantiaque inſignis ſuffectus eſt.

Hoſtis apud Salfeldam conſidet. §. 9. Hoſtis interim è Voigtlandia movens ad Salfeldam caſtra metatur, ac Jenæ, alibique deſtructos à Banerio pontes reficit. 12.April. Eduardus Brigantiæ Dux cum aliquot millibus Chemniciam mittitur, cui præſidio relictus erat ſubtribunus Printzius cum Stackii legione equeſtri. Ei deditionem Bragantinus imperat, quod eques abſque pedite oppidis tuendis ineptus foret. Aſt ille ad extremum remorari hoſtem juſſus defenſioni ſtrenue 1640. accingitur. Igitur intra biduum acceſſus ad foſſam Chemniciam recuperat. fiunt, quæ derivatis aquis ſiccatur. Mox exterius munimentum expugnatur, ſcaliſque admotis aſſultus per quinque horas continuatur, obſeſſis ſtrenue hoſtem rejicientibus. 25.April. Sed cum ſequenti die 25.April. Comes Suiſſius plus copiarum & machinarum adduceret, cives coitione facta deditionem inclamare: tum & miles ſtationes deſerere, ſuum eſſe fremens in campo rem gerere, non retro mœnia jugulandum ſe præbere; præfectis nequidquam hortantibus, ut unum ſaltem aſſultum adhuc ſuſtineant. Ita ancipiti malo preſſus Printzius duris conditionibus deditionem facere cogitur, ademtis ſignis, equis, armiſque dimiſſus. Intra quinque tamen obſidii dies non niſi præfectum turmæ novemque gregarios amiſerat, cum hoſtium ducenti amplius cecidiſſent, inter quos ſubtribunus aliique ductores. 26.April. Eodem die Teſchena arx in Bohemia tormentis ac mortariis quaſſata deditionem fecit. Et Teſchenam. Quo minus autem poſt Chemniciam Zvviccavia quoque peteretur, ſociorum exercituum conjunctio efficiebat, ob quam quicquid erat Cæſarei militis in caſtra ad Salfeldam evocabatur.

Banerius cum ſociis itidem ad Salfeldam conſidet. §. 10. Fœderati quippe, cum hoſtem ſe nuſquam movere viderent, & ipſi recta Salfeldam tendunt, ac ante iſtius caſtra in acie conſiſtunt. Sed ille nulla pugnandi cupidine oſtenſa non niſi turmas aliquot emittit, quæ Suecicis ingruentibus præcipites intra caſtra ſe recipiunt. 8.Maji. Sed quia anguſtiæ camporum, ac montibus vallibusque inæqualis regio juſte explicatam aciem non capiebant, nec caſtra munimentis probe firmata citra grave periculum oppugnari poterant; Banerio placebat Salam tranſire, num latior ibi planities, & occaſio hoſtem intra caſtra infeſtandi poſſet inveniri. Igitur 10.Maji. fœderati exercitus ad Rudolſtadium Salam transgreſſi in monte, ex quo in hoſtis caſtra deſpectus erat, conſident, ac per aliquot dies machinis in iſta fulminant, ut is tentoria ſemel atque iterum mutare, demum plane retro montes occultare ſe cogeretur. Tentaverat hoſtis per noctem in machinas impetum facere; ſed mox excitatis loricis arcebatur. Contra & Sueci globis ignitis Salfeldæ incendium molientes fruſtra erant. Periere iſta fulminatione non pauci ductores gregariique, quos inter tribunus, qui ſolus adhuc Hungaris ſupererat; quo cæſo reliquiæ iſtius nationis domum ſe receperunt. Hoſtium machinæ inter fœderatos exiguum damnum dabant, nemine alicujus nominis læſo, niſi quod Slangius tribunus brachium ictu globi amitteret. Quanquam autem Cæſarei tormentis non amplius lædi, nec caſtris ſuis expelli, aut in illis invadi poſſent; fœderati tamen loco quem ceperant conſiſtebant, quod ſperarent, eos non diu intra iſtas anguſtias duraturos, hinc ſylva Thuringica, illinc hoſte cingente. Quod ſi autem obnixi hærerent fœderatos fame fatigaturi, Banerio placebat in Culmbacenſem Marchionatum tranſire, mediumque ſe Cæſareis ac Bavaricis inferre tunc circa Bambergam hærentibus; & vel hos tota belli mole obruere, vel illos caſtris extractos ad prælium cogere. Caſtris ita propinquis quotidianæ velitationes, & modici conflictus, ſecundiore fere fœderatorum fortuna. Inter alios Hundius apud Cæſareos excubiarum præfectus cum aliquot equitum centuriis Rudolſtadium excurrens nonnullos currus annona onuſtos interceperat quem Eberſteinius tribunus ſexcentis equitibus ſtipatus ſecurius ſuggreſſum ob paria cum ſuis ſigna, undique circumdatum oppreſſit, ac cæſis pleriſque reliquos cum ductore captivos abduxit. Porro ſi qui ut ſolet ex fœderatis caperentur, Succi Cæſarei quidem

Haſſicos & Luneburgicos noſunt ut juſtos hoſtes tractare.

quidem more militari habebantur, ac permutatione facta ad ſuos remittebantur, Luneburgicis contra & Haſſicis vel citra veniam cæſis, vel permutationis beneficio excluſis, etſi hi à ſe captos reſtituerent. Nam publice in caſtris Cæſareis tubis & tympanis reſonantibus promulgatum erat; ne quis Haſſum aut Luneburgicum captivum in caſtra adduceret. Ea de re Banerius, querentibus iſtorum ducibus, ad Piccolomineum ſcribit, iſta aboleri poſtulans, alias ſibi paria referre in proclivi fore. Cui Piccolomineus: de conjuncto Haſſico & Luneburgico exercitu ſibi nil conſtitiſſe, ac crediditſſe deſertores quoſdam fuiſſe, qui prædandi cauſa Suecicum exercitum ſecuti ſint. Sed poſtquam nunc intelligat Haſſicas & Luneburgicas copias ipſius imperio ſubeſſe, pari deinceps jure cum

2. Jun.

reliquis habendos. Banerius iſta perſtringendis Haſſis ac Luneburgicis dicta ſentiens, culpam incongrui reſponſi in ſcribam rejiciebat; cæterum cauſam conjunctionis oſtendit ſolidiorē Pragenſi pacem, & pleniorem ſecuritatem. Iſta porro probra Melander diſſimulabat, qui haut ſane lubens huic expeditioni ſe accinxerat. Sed Clitzingius indignatus copias ſuas manipulum prædonum, & ſe talium ducem haberi, cum Piccolomineo per literas acriter expoſtulat, addito, data occaſione oſtenſurum,

3. Jun.

juſti ſe militis ducem eſſe. Cui viciſſim Piccolomineus: Legatos Ducum in conventu Noribergenſi, ipſoſque Duces, cum ante biennium Viennæ inveſtituram acciperent, diverſa pollicitos. Ut tamen poſt pari cum Suecis jure haberentur, permittebat.

Cæſareorum ad Salfeldam difficultates.

§. 11. In caſtris porro Cæſareorum inopiæ, famis, ac miſeriarum affatim, de qua captivi ac transfugæ, quorum duo amplius millia in Fœderatorum caſtris aſſervabantur, ſatis exprimere non poterant. Maximus quoque equorum numerus à Suecis inter pabulandum interceptus. Nec eo ſecius in arrepta ſtatione obnixus hærere Piccolomineus, jactans, ſi prior inde moveat, Cæſarem de imperio periclitaturum: & ſibi heic perſiſtendum quoad ulli bellatores ſuperforent. E Franconia ta-

8. Maji.

men nonnihil frumenti ſubvehebatur; ubi & Bavarici poſt luſtratas apud Bambergam copias Cronacum & Hilpershuſam propius Thuringicos ſaltus progreſſi erant, ut ſi placeret Cæſareis jungi poſ-

uti & Fœderatorum.

ſent, interim ipſorum terga tuta præſtarent. Aſt Fœderatos præter annonæ ac pabuli inopiam aliæ quoque moleſtiæ exercebant. In tanta multitudine diverſæ nationes, nec unius omnes imperio ſubjecti. Pugnandi cupido apud omnes fere par, ſed peculiaria ſingulorum ſtudia rem publicam non parum turbabant. Banerius cum hoſti ad Salfeldam noceri non poſſet, ocyus inde in Culmbacenſem agrum tranſire cupiebat; ſed cæteri duces in diverſa tendere. Quanquam enim Longuevillius cum Haſſicis ac Luneburgicis Banerio ſummam belli directionem detuliſſent; tamen Duci ſubinde ſcrupuli quidam ſuboriebantur, tantum non intempeſtivæ ac perniciosæ ſeparationi anſam præbentes. Nam Vinarienſes quidam milites pecuniam promiſſam non ſine minis flagitabant; quibus de ſuo ſoluturum ſe Dux metu majoris mali promiſerat, ſi Rex non ſolveret. Quæ ſeditiones ne inter iſtam inopiam in nervum erumperent, metuebat. Et erat alias magna inter ductores Vinarienſes diſcordia, Roſa & Ohmio Directoriam autoritatem mordicus tueri, Naſſovio cum reliquis abrogari eam volentibus. Et quanquam per pactum ſeſe Galliæ illigaſſent, proprio tamen arbitrio omnia agere cupiebant, in eo tantum concordes, quod Longuevillium nihili facerent. Ac in proclivi erat Banerio iſtas legiones iterum ſibi adſciſcere, ni averſatus eſſet militem, infinitæ licentiæ adſuetum. Et cum Longuevillius *propoſito ſacramento citra exceptionem* eos Galliæ obſtringere vellet, plerique abnuebant, & Haſſos, Luneburgicos, aut Suecos circumſpiciebant. Mox tamen dato argento iterum placabantur. Sed acriores ſtimulos ſubdebant Guebrianus, & Belloregardius Reſidens, veluti Dux longius ſe, quam faſtigium Regis ferret, ſubmiſiſſet; quod indignum foret, ſi copiæ Gallicæ Suecicarum acceſſio viderentur factæ. Igitur fremere Dux; ſibi machinas idoneas non eſſe, non adparatum bellicum, non equos, non pecuniam exſolvendis duorum menſium ſtipendiis, quorum dies ceſſerit. Supplementa ſua per Palatinatum Inferiorem incedere, queis maxime opus habeat, à peditatu cumprimis deſtitutus; iisque obviam Rhenum verſus ſibi eundum. Ei directores quondam Vinarienſis exercitus pecuniarū expectatione aſſentiebant. Quin & Haſſici ac Luneburgici, ut eodem ſimul tendant, ſolicitantur. Sed hi conſilio habito decernunt; Principum ſuorum ſententiam expectandam, interim apud Banerium manendum. Offerebant quoque Luneburgici octo equitum, ſedecim peditum cohortes. Haſſi duodecim peditum, totidem equitum turmas, ſi forte irruptione in Bohemiam facta hoſtem diſtrahere vellet; quibus tamen copiis Melander aut Clitzingius ſeorſim imperaturus eſſet. Iſthæc Banerium valde anxium habebant. Ipſe enim ſolus hoſti impar, ac cæteris digreſſis ad Viſurgim aut Albim recedendum erat, Cæſareis è veſtigio incubituris. Igitur ut Longuevillium de ſententia deduceret, oſtendebat: hoc diſceſſu qui recens in partes tranſierint nutaturos, aut per deſperationem alia conſilia capturos: ſi quibus aliis accedere animus ſit, pedem retracturos: hoſtem contra majores ſpiritus ſumturum. Erat Dux ingenio probo ac candido, multoque in rempublicam ſtudio: qui & antea cum Banerio, qua ratio ducebat, ſemper ſenſerat, & nihil niſi de ejuſdem conſilio ſuſceperat. Eo facilius erat ad ſaniora ipſum revocare. Et qui eum irritaverant, ſpe ſua circa Luneburgicos & Haſſos exciderant, quos Duces ſui juſſerant in omnem caſum Banerium ſequi. Igitur Banerii, aliorumque opera, annitente cumprimis etiam Clitzingio, effectum eſt, ut Dux declararet, ſe apud Suecos manſurum, quoad ſupplementa ſua, aliaque neceſſaria adveniſſent, (de quibus tamen nondum certi quid conſtabat) poſt è communi conſilio junctim cum aliis aut ſeorſim rem in hoſtem geſturum.

§. 12. Porro uti Banerio, ac reliquis ducibus temerarium videbatur intra tam munita caſtra hoſtem adoriri; ita cum quantacunque inopia iſtum Salfelda non dimoveret, nec ipſis placebat in exeſa regione fruſtra cum fame luctari. Quo minus tamen, quod Banerio ante fuerat conſtitutum, inter Schlœrzam, & Curiam Variſcorum in Culmbacenſem agrum penetraretur, Bavarici obſtabant, qui interea ad ſaltus Thuringicos loco opportuno conſederant, ut eorum cum Cæſareis conjunctio impediri nullo modo poſſet. Accedebat, quod eo itinere ſuſcepto Longuevillius Rhenum ad excipienda ſua ſupplementa, Luneburgici, & Haſſi retro ditiones ſuas reſpecturi erant; præſertim cum rumor eſſet, Croatas, ac tres equitum Germanorum legiones Bavaricis junctos irruptionem in Haſſiam Inferiorem moliri. Quo igitur ſociorum conjunctione diutius frueretur Banerius, dextram verſus per ſylvam Thuringicam in Bavaricos ire, aut ad Mœnum inter Gemundam, Wurtzburgum aut Aſchaffenburgum pedem figere, prout res ferret, decrevit; qua ratione hoſte longius abſtracto Haſ- 1. Jun.
ſia & Brunſuicenſis ditio ab irruptione ejuſdem tuta præſtabatur. Ita motis Salfelda caſtris per Tan-
nerodam, Arnſtadiumque ac tranſita Sylva Thu- 10. Jun.

Fœderati Salfelda movent.

1640.

Haſſi diſcedere cupiunt.

ringica Smalcaldiam pervenitur; unde iter Neuſtadium Franconiæ, ac mox ad Mœnum capeſſendum erat. Aderat heic à Landgravia miſſus Adolfus Wilhelmus Croſiegus, qui partem copiarum Haſſicarum remitti poſtulabat ad expeditum una cum Luneburgicis exercitum formandum, reprimendo Hatzfeldio, qui in Weſtphaliam cum aliquot legionibus venerat, ibique Wahlio junctus non ſpernendam manum conficiebat. Quo fine & Dux Georgius aliquot alas equitum per Mulhuſam & Gœttingam ad Viſurgim mitti poſtulabat. Aſt Banerius contra plures potius copias à Landgravia & Duce Georgio ſibi ſubmittendas contendebat; nam ſuccedente hac expeditione Hatzfeldium facile repreſſum iri. Si quid heic cladis acceptum fuerit, cætera quoque peſſum itura.

11. Jun.

12. Jun.

Fœderati Mellerſtadium centum quinquaginta prædonibus inſeſſum occupant, his citra exceptionem ſe dedentibus. A Kœnigsmarckio quoq; Masfelda arx, ad extremam famem diuturno obſidio redacta, & ſequenti die hoſti dedenda liberatur.

Cæſarei Banerium antevertunt.

7. Jun.

§. 13. Enimvero Cæſarei conſilia Banerii ſubodorati & ipſi Salfelda movent, Bavaricisque juncti Kœnigshoviam, inde Neuſtadium breviore via adproperant, dimidio tantum die Banerium antevertentes; ubi excitatis raptim munitionibus tam idoneo loco caſtra ponunt, ut ipſis integrum foret prælium ſumere aut declinare, nec ibi citra manifeſtum periculum invadi poſſent. Quanquam nec prælium nunc Banerio tentare licebat; Cæſareis acceſſu Bavaricorum à quiete recentium prævalentibus.

Fœderatorum exercitus valde imminuitur.

Cum Haſſici contra ac Luneburgici ad Salfeldam & poſt valde imminuti forent, equitibus ſingulis unico tantum equo inſtructis, qui multiplici labore fere fatiſcebat, cum Suecici ac Vinarienſes equites ſinguli ternos aut quaternos equos poſſiderent, alternatim labori admovendos. Sed nec iſtos ſat impedimentorum ac mercatorum caſtrenſium ſequebatur, extremum inopiæ remedium; ac ipſi longo otio molliti duram & inopem expeditionem ægre tolerabant. Unde crebris deſertionibus ſigna nudabantur. Erant quoque apud Luneburgicos pauci ſuperiorum graduum ductores, qui ad militem continendum ſat autoritatis haberent. Sed nec Landgravia plenas legiones ſub ſuis tribunis, quorum intererat eas ſervari, miſerat, ſed hinc inde cohortes ſub alienis fere ductoribus compegerat.

28. Maji.

Id quod ut corrigeretur, jam antea Banerius à Duce Georgio & Landgravia per literas requiſiverat. Ita prævertente hoſte Franconia excluſi Fœderati, cum inopia ipſos diutius ibi conſiſtere non pateretur ob continuas pluvias tardius matureſcentibus frugibus, communi conſenſu retro Creutzbergam, & Iſenacum vertunt.

Fœderati in Haſſiam tendunt.

Unde quanquam Banerius itinere per ſuperiorem Haſſiam capto ad Mœnum penetrare cuperet; tamen fame confectus miles laboribus viæ impar utique reficiendus erat, ac dilapſis numeris Luneburgicorum Haſſicorumque inania fere ſigna iſtum ſequebantur.

19. Jun.

Unde hic Mortaignium ad Landgraviam mittit poſtulatum, ut plenas ſibi legiones mittat, deſertores ad ſigna edictis revocet, plures copias ſubminiſtret; tum annonam in finibus Haſſiæ verſanti exercitui præbeat.

21. Jun.

Id quod ipſa reſponſo ſuo ægre tuliſſe viſa eſt, cauſam irritæ expeditionis in ſuos ac Luneburgicos conferri: cum ipſa utique plenas legiones, cohorteſque miſerit. Cæterum paucas ſibi copias ſupereſſe, queis in præſens carere poſſit, Walio apud Stadbergam ſuos contrahente: qua de re tamen cum Duce Georgio ſit conſultatura. Annonæ nonnihil pollicebatur, ut tamen ditionibus ſuis non plus moleſtiæ inferretur. Sed quia quæ ex Haſſia ſubminiſtrabantur ad explendas neceſſitates parum proficiebant, & ubi conſtiterant copiæ regio plane exhauſta erat, ſtationem mutare neceſſitas ſubigebat. Quo tamen caſtra transferenda forent, inter duces parum conveniebat. Melander in præfecturam Mulhuſinam, & ſecundum Oneſtrum copias diſtribuendas cenſebat, quoad ſegetes maturuiſſent. Contra Banerius & Longuevillius ſatius judicabant in aliquo Haſſiæ loco ſubſiſtere, prope Brunſuicenſem agrum, unde uberior quam ex Haſſia ſubvectio.

2. Jul.

Horum ſententia prævalente, Creutzberga, & Iſenaco relicto Eſchvvegam itur, haut parum dolente Landgravia, conjunctionis ſuæ diverſum, quam ipſa ſperaverat, effectum fuiſſe, amicis juxta ac hoſtibus in Haſſiam nunc pertractis.

22. Jun.

Nam & Cæſarei Neuſtadio profecti per Fladungam in Fuldenſem agrum, Haſſiæque fines tranſibant.

Semina discordiæ inter fœderatos.

§. 14. Enimvero Banerium ea maxime cura coquebat, quomodo junctas ſemel ſociorum copias retineret, qui peculiares ob reſpectus in diverſa ferebantur. Unde caute cum illis agere, & quantum poterat molliſſimis verbis uti; & qua non ſemper ad placitum ſuum, & quod belli ratio poſcebat adduci poterant, ipſorum ſe ingenio accommodare, quantum ſalva ſumma rerum licebat, nec omnia ad unguem exigere. Nec eo minus, ubi ſumma belli ratio urgebat multa admittenda erant, quæ reliquis parum ad palatum forent. In Franconiam ideo potiſſimum iter molitus fuerat Banerius, ut ſedem belli eo transferret, hoſtemque Haſſia & Brunſuicenſi agro longe abſtraheret; tum ut ſociorum copiis eo diutius conjunctis frueretur. Nam & illi ab initio protegendis ſuis ditionibus cum Banerio ſe conjunxerant: & hoc inter hoſtem ipſosque poſito, ubi res exigeret, ſtatim iiſdem ſuccurri poterat. Aſt quo longius ab hoc ſcopo diſcedendum erat, eo magis difficultates gliſcebant, conjunctione illa ſecus cadente. Præcipua diſſenſo circa ſummam belli directionem erat, quam ſibi Banerius vindicabat; quod judicaret, Ordinum Germaniæ copiis parum profici, ni ſinguli Suecorum moderamen reſpicere tenerentur.

Controverſia ſuper directorio belli.

Contra Luneburgici & Haſſi, uti Guſtavo Regi ſummum belli arbitrium citra ſcrupulum detulerant; ita nunc à miniſtro Regio dependere indignum ſuo faſtigio judicabant, præſertim à quo interdum paulo aſperius habebantur. Quin nec ſatis tutum videbatur vires ſuas in alterius manus conſignare. Querebantur quippe, ſuas copias antea Suecis auxilio miſſas ipſorum numeris admixtas, nec rebus ſuis exigentibus reſtitutas. Præterea non niſi æquali lege, etſi ſalva cujusque dignitate, fœderi accedere volebant, utque nil niſi de communi ducum ſententia ſuſciperetur, ubi copiæ conjungendæ forent. Quanquam enim Banerio in honorem Reginæ, primum inter duces locum non abnuerent; copiis tamen ſuis non niſi per proprios duces imperari volebant, & ardua negotiorum communi è conſenſu ſuſcipi. Ejusmodi porro conſilium, in quo ſuper arduis belli negotiis decerneretur, & ab initio iſti propoſuerant, & nunc quam maxime ingerebant. Et quia, quæ intempeſtive nuper agitata erat, ſeparationem nunc noxiam agnoſcebant, ſimul in eo vehementer erratum fatebantur, quod, cum ad Salfeldam hoſti noceri non poſſet, alibi impreſſione facta eundem non diſtraxiſſent; talibus in poſterum avertendis utiliſſimum judicabant ejusmodi conſilium conſtitui; quo & Banerio geſtorum ſuorum ratio melius conſtare poſſet, nec uni aut alteri ita temere cauſæ communi ſe ſubtrahere liceret.

Melander à Landgravia dimittitur.

Quanquam etiam turbandis rebus plurimum contulerat Melander, qui nil niſi Hollandica & Veneta

ta bella, crumenis præfectorum replendis idonea, crepabat, noviſque ſemper poſtulatis, ac Venetorum ſtipendiorum oſtentatione lautiores ſubinde conditiones Landgraviæ extorſerat. Is à Norlinganæ cladis tempore Suecicis partibus iniquior, nuper conjunctioni cum Banerio acriter contradixerat, & nunc eadem minus ad votum ſuccedente reditu ſuo Caſſellas Landgraviæ multum moleſtiæ dabat; haut dubitans ipſi conſiliariiſque provinciæ & exercitus ruinam in faciem exprobrare; ipſam filii tutelæ ineptam, quem ſua per conſilia omnibus fortunis everteret. Quin & uxor iſtius Landgraviæ velut pro imperio præſcribere. Sed acriter retuſus, intempeſtivè exprompta importunitate, ab exercitu & præſidiis Weſtphaliæ ſibi obnoxiis remotus quam petebat miſſionem ſtatim obtinebat, quem ut amoliretur Landgravia, Galli dudum ſuaſerant. Quo amoto ſincerior deinceps inter Suecos, Haſſoſque amicitia exculta fuit. Clitzingius contra maximo hactenus in Suecos ſtudio oſtenſo invidorum calumniis petebatur, donatione ipſi facta à Salvio non ſat tectè habita, velut pecunia corruptus Principis ſui ſalutem poſt Suecorum commoda haberet. Qui ſuſpicioni declinandæ affectum deinceps parcius exſerebat, non modicum rebus turbandis momentum.

Clitzingius fit ſuſpectus.

Banerius Fœderatos auxilium poſcit. 9. Jul. Hi abnuunt.

§. 15. Aſt hoſtis Vacham progreſſus tota vi quamprimum in Banerium ruiturus videbatur. Unde hic denuo per literas à Landgravia, & Georgio Duce petit, omnes copias extra neceſſaria præſidia ſibi confeſtim auxilio ſubmitti. Aſt Landgravia excuſabat, ob Hatzfeldium & Wahlium in Weſtphalia ſe confirmantes præſidiis ſuis nihil detrahi poſſe, ne loca iſta hoſtium prædæ exponantur. Nec ſi qua forte ibi manus ſuperſit, ob interpoſitum Wahlium huc deduci poſſe. Per Friſiæ quoque caſtella, quibus tantopere inhiet hoſtis, augenda potius ſibi quam minuenda præſidia. Sed & Georgius Dux negabat plura à ſe conferri poſſe, niſi præmiſſa juſta conventione. Ditioni ſuæ ingens periculum imminere, ſi res eo quo hactenus modo deinceps adminiſtretur. Non inſolitum, ejuſmodi conventiones ſub oculis hoſtium iniri. Ita inter Guſtavum Regem, & Saxonem transactum. Quod ſi hoſtis incumbat, idoneo loco inſeſſo vim ejus tantiſper propulſandam, quoad conventio illa abſoluta fuerit. Huic adornandæ, re prius inter ſe communicata, Luneburgicus Clitzingium, Fridericum Schenckium, & Jacobum Arnoldum Papium, Landgravia Gunterrodium, & Geiſium tribunos in caſtra Banerii mittunt, quod hic hoſte tam propinquo iis excedere non auderet. Hi primum de conſilio firmando proponunt, in quo magni momenti negotia omnium quorum intereſt conſenſu decidantur, illi exſequenda, penes quem belli adminiſtratio ſit. Tum & extra conjunctionem conſilia invicem communicanda. Fœderatos nonniſi de conſilii ſententia toto exercitu: aut expedita manu, aut aliquot catervis ſibi invicem ſuccurrere, hoſtemque diſtrahere velle, prout ratio belli exegerit. Junctos tamen exercitus non miſcendos, & ſingulis ſociorum ſuos pro re nata revocare integrum fore, aliis impedire non auſis. Executionis directionem penes illum fore, cui cæteri ſe adjungant, aut cui auxilio veniatur. Cui in ſua ditione auxilium feratur, ab eo annonam & pabulum præbendum. Ubi extra ditionem ſociorum principem juncti fuerint, hoſpitia pro rata dividenda, & ſorte aſſignanda. Unus alterius ditione & hoſpitiis abſtineat, nec niſi ex neceſſitate, & de ſententia Conſilii eadem tangat. Deſideria Luneburgicæ Domus Banerius Reginæ diligenter commendet. Denique ſi quæ loca recuperentur ad aliquem ex ſociis ſpectantia, illis non niſi à domino præſidia imponenda.

14. Jul. Landgraviæ & Luneburgici poſtulata.

1643

Banerius his diffidit.

§. 16. Banerius ab hiſce legatis id agi ſuſpicabatur, ut ad reconciliationem cum hoſte ſibi viam ſtruerent, & pro lubitu ſocietatem Suecicam deſerere poſſent. Cauſa diffidentiæ erat, quod nihil hoſtile inter Luneburgicos & Guelferbytanos, tum Haſſos inter, & qui per Paderbornenſem præſulatum agebant, exerceri audiret. Et cum percrebuiſſet Banerium Mundam, & inde Brunſuicenſem in agrum cogitare, legati non obſcure fremere ni ditionibus ſuis abſtineatur, & petita conventio abſolvatur, ſe ſibi conſulturos, & alia conſilia capeſſituros ſaluti ſuæ expediendæ. Et facile per deſperationem adduci poſſe, ut illos in auxilium advocent, adverſus quos alias ſe Suecis libenter ſociaturi fuerant. Nil adhuc contra Cæſarem inexpiabile patratum, ut non aditus ad ipſius gratiam iterum pateat, præſertim ſi quo officio offenſam penſaverint. Id ſaltem patebat, proprio iſtos commodo ſtudere, publicum in poſtremis habere. Ex hiſce igitur Banerius anſam arripiebat circa iſtorum poſtulata monendi: Fœderati bona fide communi hoſti perſequendo inſiſtant, nec uno loco hoſtilia oſtendant, altero neutralitatem aut amicitiam cum eodem exerceant, eoq; neuter abſque communi conſenſu cum hoſte ſuper neutralitate, induciis, aut pace tractet, nec literas aut legatos ad hoſtem mittat. Tum publicum privato anteponatur, nec illud niſi hoc ſalvo reſpiciatur. A Conſilio bellico idem non abhorrebat, modo ne ſit neceſſum ea deſtinata, quæ niſi celeritate & ſilentio expediri nequeunt, ibi proponere; præſertim cum in eo Conſilio forte aſſidere poſſint, qui num iſti conatus neceſſarii ſint, nec ne, judicare neſciant; diſſenſu ſuo egregie deſtinata corrupturi. Porro conjunctis copiis id ſaltem par eſſe, ut miles auxiliaris illi obtemperet, cui ſuccurritur; & huic lato auxilio uti liceat, prout cauſa communis & præſens expeditio requirere videatur. Tum auxilia miſſa tamdiu apud alterum relinquantur, quoad cauſa mittendi ceſſaverit, & is, cui miſſa ſunt, rationi belli, ſuique ſtatus id convenire judicaverit. Si alteri diſtracto hoſte conſulendum ſit, ubi periculum revera depulſum fuerit, pluribus poſtulatis ne moleſtus amplius ſit. Reliqua ab iſtis propoſita fere probabat, niſi quod adderet: urgente neceſſitate non nefas fore abſque alterius conſenſu ipſius ditionem aut hoſpitia ingredi, ſi idem conſenſum ſuum præbere tergiverſetur, & alteri, ut celeriter in tutum ſe recipiat, opus ſit. Utique ſi recuperentur loca, quæ antea hoc bello à Suecis occupata fuerant, deinceps quoque penes hoſce maneant, ni Reginæ aliter viſum fuerit. Denique ut Georgius Dux machinas Suecicas reſtituat. Ad iſthæc monita legati reponebant: cum eadem à mandatis ſuis abeant, de iis ad ſuperiores eſſe referendum. Sed nec Luneburgici ſpem ullam auxilii oſtendebant, quod hinc Saxo & Brandeburgicus, inde Hatzfeldius & Wahlius infeſta minitarentur, & Guelferbytani ipſis provinciæ viſceribus incumberent. Quibus placebat expeditum potius exercitum formari; qui quamdiu hoſtis Banerium premeret, iſtius vires diſtraheret; hoſte cedente Guelferbytum eminus clauderet, Hatzfeldioque & Bavaricis negotium faceſſeret. Banerium tunc ſi tria millia è Weſtphalia & Inferiore Saxonia ad ſe evocarit, facile Piccolomineo parem fore abſque Principum ſociorum auxilio; præſertim cum majores exercitus annonæ penuria infeſtos habere ſoleat, ac Banerius longe minore cum manu glorioſiſſimas res geſſerit. Majorem tamen exercitum, & alterum expeditum neceſſitate exigente ſibi mutuo ſuccurrere debere. Ita re infecta iſti legati diſceſſerunt.

Ejus reſponſum.

Luneburgici in ſeparatum exercitum inclinant.

§. 17.

1640.

Banerius denuo Ducis Georgii auxilia poſtulat.

§. 17. Interim Piccolomineus ſex equitum, una peditum legionibus è *Bohemia* auctus jam in Banerium ruiturus, ac de ſumma rerum certaturus videbatur. Cui ut hic occurreret, denuo excitandis Haſſicorum ac Luneburgicorum auxiliis Carolum Guſtavum Wrangelium ad Georgium Ducem ablegat, oſtenſurum, quid mali eventurum ſit, ſi Suecis eo, quo nunc agant, loco diutius conſiſtendum fuerit, nec iidem ut hoſti obviam ire poſſint, firmentur. Inſtare præterea hiemem, nec ullum hibernis locum adparere, cum hoſtis à fronte urgeat, retro omnia vaſtata ſint præter Luneburgicam ditionem; in quam Martis ſedem devolvere, rationi belli, ſociisque Principibus, & cauſæ communi adverſum ſit. Quæ in Haſſia ſuperſint, intra has moras brevi una cum exercitu conſumtum iri. Ex his anguſtiis emergendi nullam aliam eſſe viam, quam ut collatis omnium viribus in hoſtem eatur. Qui ſi pugnæ copiam faciat, jaciendam aleam eſſe. Sin trans Mœnum recedat, ſedem belli eodem transferri poſſe. Quo facto peculiaria Ducis deſtinata circa Guelferbytum, & alia eo facilius ſuccedere poſſe. Denique cum tam prope Dux Gœttingæ abſit, petebat, ut ipſe ad exercitum ſe conferre velit, conditionem ejus inſpecturus, ac ſua præſentia multis malis medicinam facturus. Ad ea Dux: Se in ipſo rerum articulo quantum in ſe ad cauſam communem contuliſſe. Nunc hoſtem in viſceribus, & ad latera utrinque habenti copias nullas ſupereſſe, quæ vix præſidiis ſuis ſufficiant. Præterea ne ſi pares quidem numero ſint, in hoſtem ſibi eundum videri; cum non niſi certum inde exitium ſit expectandum, hoſte opportuna loca inſidente celſis objectis montibus, ubi ad prælium invitus cogi nequeat. *Nec ullam illis* oris annonæ, pabulique copiam. Unde ſatius videri commodo ad Viſurgim loco caſtra munire, ibique hoſtem ingruentem propulſare: ad quod ipſe omnia pro virili collaturus ſit. Quod ſi retro abeat hoſtis, conſilium è re capiendum; ac hiberna tunc ultro ſe præbitura. Hoſtem trans Mœnum abiturum, ac ſedem belli eo devolvi poſſe non videri; nec id è republica eſſe, cum præter exiguum Moguntini tractum omnes ibi terræ Evangelicorum ſint, magnam jam partem vaſtatæ. Nec in proclivi eſſe hac anni tempeſtate trans Speſſartum ſylvam Wurtzburgum penetrare. Denique ſua præſentia exercitui nihil conſuli, conventione & Conſilio bellico à ſe propoſito nondum inſtituto.

Ducis Georgii reſponſum.

Miſera conditio exercitus Suecici.

§. 18. Gliſcebant inter hæc indies per exercitum Suecicum miſeriæ, annonæ pabulique inopia premente. Ac Longuevillius quidem præſenti pecunia panem ſuis emebat; Haſſos ac Luneburgicos ſui Principes alebant; ſoli Sueci aliena gratia victitabant. Et ejus anni ſegetem continui imbres fere corruperant, molendinis inſuper paſſim deſtructis. Submiſſum à Luneburgicis frumentum ob lutoſa viarum tardius adveniebat. Unde morbi, morteſque crebeſcere; nec minor poſt famelicis è ſubita repletione peſtis. Quin & ipſos duces ad panem & aquam redactos Banerio indignum videbatur. Nec miſeriis hiſce ſat conſuli judicabat, ſi locum ad Viſurgim è conſilio Ducis Georgii capeſſeret. Sed quod ipſe utiliſſimum judicabat, ut contractis omnibus copiis denuo in hoſtem iretur, eoque rejecto tempeſtivæ ſeparationi ſpatium fieret; id cæteris hactenus perſuadere nondum potuerat. Igitur cum alia via iſtos in ſententiam ſuam pertràhere non poſſet, ſimulare inſtituit, quaſi trans Viſurgim & Albim in Sileſiam ad Stalhantſchium abiturus eſſet, Luneburgicis Haſſisque ſolis adverſus hoſtes deſtitutis demum experturis, quid conſiliis ſuis emolumenti ſibi peperiſſent. Igitur à Duce Georgio tranſitum Viſurgis per Mundam oppidum poſtulat, ſcripto cauturus, idem à ſe haut detinendum. Simul toti exercitui Eſchvvega Witzenhauſam iter indicit. Landgravia hoc audito perterrita literis à Banerio petit, ne hoſti ultro janua pandatur irreparabili ipſam damno afficiendi. Sed & Georgius Dux frumentum in poſterum offerebat, oſtendens, hoſtem non minoribus miſeriis conflictari: ac ſi obnixe ſuam ſtationem teneat, brevi ipſi pereundum. Unde ſibi non perſuaderi, eum tam mature, ac majoribus quondam difficultatibus exhauſtis hoſti ceſſurum. Si tamen ea mens ſedeat, excuſatum ſe apud Reginam haberi velle. Nec Munda tranſita opus fore, cum pontes navales defuturi non ſint. Banerius haut eo ſecius per difficillimas vias Witzenhauſam eluctatus, non minus ibi miſeriarum, quam Eſchvvegæ reperit, nullo cibariorum proviſu, dilapſis incolis, nec aliquos per dies pane è Brunſuicenſi agro allato, ut is ne Banerii quidem menſæ ſufficeret. Dux Georgius profectione hac audita ſtatim Ulricum Tabbertum cohortis prætoriæ centurionem cum literis ad Banerium mittit, tentaturus, num inſtituto ipſum dimovere poſſit. Eo in rem præſentem deducto Banerius reſpondet: commiſſum ſibi exercitum utique in tuta ſubducendum. Quod ſi tamen ſibi demonſtretur, heic loci à ſe aliquid ad cauſam communem conferri poſſe, ſe rationi & æquitati haut reluctaturum. Landgraviæ quoque denuntiat, ſe hoc loco, ubi nihil annonæ reperiatur, diutius cum exercitu hærere non poſſe: & quia à cæteris quorum intereſt ſibi non ſubveniatur, ut ultro in hoſtem tendere poſſit, alibi ſecuritatem ſibi ſuam quærendam. Equidem ſibi non in animo eſſe hoſti in perniciem amicorum cedere, quin cupere hunc regionibus hiſce arcere, ſi ipſi non plane manum negotio ſubtraxiſſent, ac mature auxilium ſubmiſiſſent. Optaſſe ſe, ipſorum copiis ſuffulto in hoſtem ducere licuiſſe. Sed quia petito & conſilio ſuo locus datus non ſit, nil aliud ſibi relictum, quam tutum receptum circumſpicere.

Banerius diſceſſum in Sileſiam ſimulat.

1640.

22. Jul.

Landgravia & Luneburgici Banerium retinere cupiunt.

23. Jul.

25. Jul.

26. Jul.

§. 19. Inter hæc hoſtis Vacha motis caſtris Rotenburgum ad Fuldam proceſſerat, uti captivi aſſerebant, Fritzlariam, inde per Waldeccenſem Comitatum in Weſtphaliam penetraturus; ac jam numeroſæ catervæ Fritzlariam præceſſerant. Huic rei penitius explorandæ Banerius cum octingentis equitibus excurrit. Qua occaſione apud Landgraviam Caſſellas divertit, quam cupidam colloquii cum ipſo Hermannus Wolfius Legatus ſignificaverat. Ubi initio Landgravia graviter querebatur; ſe repudiata Cæſaris pace ſat commoda ob communem Proteſtantium cauſam arma corripuiſſe, ſiniſtro eventu, provincia ſua per amicos juxta ac hoſtes in ſolitudinem redacta. Sed cum Banerius contra demonſtraret, ipſam Luneburgicosque in culpa eſſe, qui ſpretis ſuis monitis nunquam tantum ſibi auxilii ſubmittere voluerint, ut hoſti invadendo, & è vicinia depellendo par foret: adquieſcebat, ac qua ratione res reparari, quidque à ſe auxilii peteretur, exquirebat. Cui Banerius; extremis quæ immineant malis omnes copias opeſque opponendas. Alias ſibi conſtitutum ad Georgium Ducem excurrere, & quid ab ipſo expectandum ſit, exquirere, ne amplius inter ambigua hæc conſilia exercitum ſuum exitio objiciat. Reverſum in caſtra Banerium à Duce Georgio Legati adeunt Papius, & Kœttericius tribunus, & à Landgravia Gunterrodius, ac Schefferus quæſtor militaris, ſuper deſtinatis hoſtium cum ipſo conſultaturi. Banerio ea ſententia ſedebat, non aliam viam ex omnibus ſe moleſtiis nunc & in futurum eripiendi eſſe, quam ſi contractis univerſis copiis in

Hoſtis Fritzlariam tendit.

23. Jul.

Banerius cum Landgravia Caſſellis colloquitur.

Luneburgici & Haſſi conſilium Banerii exquirunt.

hoſtem

1640. hoſtem eant, ſecundoque prælio eundem profligent. Tunc enim ſingulos peculiaribus ſuis deſtinatis commode vacaturos. Inter varios ſermones legati interrogabant; num data occaſione pacem ſibi apud hoſtem quærere debeant? Id quod ipſi, diſſentiēte quantumvis Banerio, vitio ſibi non verti poſſe contendebant; ut tamen omnia, quæ agerentur, bona fide communicaturos ſe reciperent.

Banerius cum Georgio Duce colloquitur. 3. Aug.

Ita iſti legati diſcedunt. Enimvero plus ſua præſentia ad rempublicam profici judicans Banerius ipſe Goettingam ad Georgium Ducem excurrebat, à quo obtinebat, ut omnes ſuas copias ad exercitum mitteret, exceptis ſolis, queis ad neceſſaria præſidia opus habebat. Et quia nuntiabatur hoſtem Fritzlariam progreſſum caſtra ibi munire, conveniebat junctis copiis in eum movere, ac fortunam prælii tentare.

Fœderati Fritzlariam tendunt. 7. Aug. 10 Aug.

§. 20. Ita denuo Haſſici Luneburgicique majore quam antea numero Suecis juncti Fuldam flumen apud Mundam ponte navali tranſeunt: Inde per Grœbenſteinam, Burguſſelam, Volcmarſamque itinere facto Wolfshagam perveniunt. Ubi in vicino vico nonnulli hoſtium populabundi intercipiuntur, ſimul in triginta exploratores incurritur, quorum pleriſque captis reliqui Fœderatos adeſſe nuntiant. Ita tribus machinis diſploſis Cæſarei ad arma vocantur. Eo die quia peditatus cum tormentis tardius ſequebatur, caſtra inter Wolfshagam & Marxhauſam, uno à Fritzlaria milliari ponuntur.

11. Aug.

Sequenti die propius ad caſtra hoſtium ſucceditur, ac duabus majoribus machinis in eadem fulminatur, nullo damno illato, ſimul cum catervis hoſtium, qui in valle conſtiterant, velitatio committitur. Dum caſtra hoſtium luſtrat Banerius montem ſat celſum & præcipitem animadvertit, ex quo hoſti noceri poſſe putabat.

De monte ad Fritzlariam certatur.

Ad eum occupandum ſtatim manus peditum, & Braunii tribuni deſultores mittuntur. Sed qui juſſu hoſtis eodem adproperabant, Suecos prævertunt. Unde cum hoſtis loco prævaleret, Banerius duas peditum phalanges, & aliquot equitum turmas ſuis ſubſidio mittit. Accerrime ibi confligitur; ſed tandem Cæſarei monte depelluntur, quem Sueci valida manu inſident, duabus machinis eodem pertractis. Eo conflictu è Fœderatis non multi cæſi, aut ſauciati. Hoſtium plures deſiderabantur, & Sueci tribus centurionibus & ſexaginta aliis captivis potiebantur, præter eos, qui in ſociorum manus inciderant.

12. Aug.

Sequenti die Fœderati in acie ante hoſtium caſtra conſiſtunt, prælio decernere cupidi. Aſt cum illi intra munimenta ſe ſua quieti tenerent, nec inviti ad pugnam adigi, aut intra caſtra oppugnari poſſent ſitu & opere firmiſſima; Banerio cæteriſque ducibus videbatur propius hoſtem caſtra metari, & intercepta annona pabuloque eundem urgere.

Fœderati Wildungæ conſident. 13. Aug.

Ita ſequenti die Fritzlaria iterum digreſſi, mox tranſmiſſo Adrana fluvio Wildungæ, & circa conſident. Ubi brevi hoſtis fame conficiendus videbatur, cum qua is venerat, & ubi Sueci caſtra habuerant, omnia abſumta forent, tum in Waldeccenſem Comitatum ob Fœderatos penetrare non daretur, & tractu Caſellas verſus parum inveniretur, nec ſine periculo adferri quid poſſet. Quin ſi maxime frumenti quid corraſum foret, duo tantum molendina tanti exercitus uſibus patebant. Dum ita caſtra caſtris oppoſita habentur, pauca memoratu digna patrabantur, præter quotidianas excurſorum velitationes, ac mutuas in pabulatores inſidias. Ubi hoſtis denuo acerbitatem animi adverſus Luneburgicos, Haſſoſque oſtendebat, quotquot deprehenderat internecioni datis. Quanquam autem hoc modo hoſtis ad extremas miſerias redigeretur; Fœderatis tamen res non multum lautiores erant, exhauſtis circumcirca regionibus, & meſſe intra breve tempus conſumta. 1640.

Quam porro Luneburgici præbebant annonam, Mundam tantum afferebatur, unde valido cum præſidio curribus per quatuordecim milliaria advehenda erat, magna cum militum vexatione, nec ipſa tamen tantæ multitudini ſuffectura. Ita fere toleranda fame invicem certabatur.

Longuevillius Dux ab exercitu diſcedit.

Inter hæc Longuevillius Dux valetudine adverſa correptus Caſſellas abibat, imperio in Gallicas & Vinarienſes copias in Guebrianum collato. Erat is alias ingenio placido, ſed uti conſilio ex ſe capeſſendo impar, ita aliorum ſuggeſtionibus obnoxius, eoque & Gallis & Germanis parum æſtimatus. Eum cum duobus equitum millibus deducebat Pfulius cui tribus cum equitum millibus inſidias incaſſum hoſtis ſtruebat, quod Banerius pari manu iſtis immineret.

Diſſidia in Fœderatorum exercitu.

§. 21. Porro per Fœderatorum exercitum miſeriæ iſtæ tanto impatientius ferebantur, quod pluribus ille corporibus conſtaret, ſimul priora diſſidii ſemina ſuper Conſilio bellico ac directione gliſcebant, de quo duces Banerio alias ſat concordes ex aulis ſuis nova mandata acceperant. Quanquam enim Banerius Conſilium bellicum non abhorreret certo modo conſtitutum: Luneburgici tamen & Haſſi eo inconſulto nihil ſuſcipi volebant, cum tamen ſubiti hoſtium conatus, & quotidiana belli negotia, ſilentio fere ac celeritate conſtantia, prolixis agitari conſultationibus inter belli præſertim imperitos reſpuant, occaſione rei gerendæ inter has moras fere elabente, & deſtinatis hoſti proditis. Sed & facile ferebat Banerius, ſingulis exercitibus à ſuis ducibus imperari, modo communes belli actus ſibi dirigendi relinquerentur, tantumq; autoritatis, quæ cæterorum diſſenſiones componere poſſet. Aſt Principes moderamen belli in ſolidum à Conſilio iſto dependere, nec ſua ſuffragia minoris, quam Reginæ haberi volebant. Præterea Banerius in caſtris ad Salfeldam Luneburgicas quaſdam præfecturas ſuis hoſpitiis exemerat, ut in aliis rebus iſtos haberet eo faciliores. Aſt nunc iſti omnia Weſtphaliæ loca Suecis infeſta ſibi vindicatum ibant; ſimul quæ cum aliis intercedebant lites, huic negotio immiſcere conabantur.

Banerius fœderatos habet ſuſpectos.

Accedebant alia, Banerio non parum ſuſpecta. Quo die ad Fritzlariam acceſſerat Fœderatorum exercitus, duo tubicines ab Haſſis ac Luneburgicis in caſtra hoſtium literas tuti itineris pro Judice caſtrenſi attulerant, eumque ſecum Caſſellas deduxerant Banerio plane inconſulto & inſcio. Obtendebatur color valde dilutus; iſtum cognatos ſuos inviſere, ac veſtimentorum quid pro quibuſdam ducibus emere voluiſſe. Cum conſtaret ipſum Caſſellis cum miniſtris Landgraviæ ſecreta conſilia agitaſſe; nec Haſſi abnuerent, mandata eundem ab Archiduce habuiſſe.

11. Aug.

Quin & Georgius Dux ad Archiducem ſcripſerat, petens Cæſareum exercitum Inferioris Saxoniæ finibus & Haſſia abduci; nec conjunctionem cum Suecis alio fine factam, quam arcendis belli malis. Cui Archidux non ſane ex voto reſponderat: cum Dux Cæſari plane reconciliatus fuerit, nec ipſius ditioni ullum periculum à tam longe remoto exercitu imminuerit, non poſſe animo ſe concipere, quomodo iſta conjunctio non ad apertam Cæſaris offenſionem ſpectaverit. Non eo minus tamen Banerius conjiciebat; Principes inter ſe conveniſſe auxilio Suecorum ad ſui defenſionem uti, interea Cæſarem remiſſius offendere, viamque ad inſtaurandam pacem quærere. Et conſtabat, à Cæſare iiſdem oſtentari ſiniſtrum conjunctionis eventum, gratiam ſuam adhuc expoſitam; à Suecis indigne ipſos haberi, ditiones vaſtari. Ac ſcripſerat inter alia Piccolomineus; ſe Banerium velut columbam com-

1640. comprehenſurum. Quæ non exiguam vim habe-
bant in animis Principum ætate aut ſexu debilium,
qui timidis fere, ac legum magis quam belli peritis
conſiliariis ſtipabantur, ſed & Clitzingius à Geor-
gio Duce mandata acceperat, ut ſi Banerius alio
concederet, ipſum ne ſequeretur: cum tamen
exercitus his locis diu contineri non poſſet, in-
gruentibus hinc valida cum manu apud Gieſſam
Gleenio & Gonzaga, inde copiis ad Stadbergam
ſe congregantibus, quæ frumento Munda ſubve-
hendo inſidiabantur. Quod ſi igitur his malis de-
clinandis alio movere vellet Banerius, pernicioſa
copiarum ſeparatio metuebatur. Quæ mandata
ipſi quoque Clitzingio, cæteriſque ducibus diſpli-
cebant; qui & Banerium monebant, ut ipſe belli
conditionem Duci demonſtraret. Unde Banerius
à Duce petebat, conſilii ſui copiam faceret, &
quid emolumenti hiſce in caſtris cauſæ communi
adferre poſſit, oſtenderet: aut ſi videat, non diu-
tius heic loci poſſe ſubſiſti, quid deinceps ſuſci-
piendum ſit? ſe quidem ad omnia, quæ ratio belli
ſuggerat, paratum; curam tamen utique ſuſci-
piendam, quomodo commiſſum ſibi militem præ-
ſenti exitio ſubducat. Hæc diſcordia hoſti cogni-
ta ipſum majoribus quantumvis malis conflictatũ
ad patientiam obfirmabat, quod Fœderatos ſuis
Hoſtis co- diſſidiis brevi peſſum ituros ſperaret. Gleenium
piæ augen- tamen & Hatzfeldium Wahliumque ad ſe evoca-
tur. bat, quorum adjunctis viribus ſub oculis Fœdera-
torum eo penetraturus erat, ubi damna hactenus
accepta reparare poſſet. Et Gleenius quidem,
atque Hannibal Gonzaga poſt captam Bingam &
Bacharacum cum ſeptem peditum, una dragonum,
& duabus peditum legionibus per Haſſiam ſuperi-
12. Sept. orem Fritzlariam pervenerant, ubi & biduo poſt
14. Sept. Hatzfeldius & Wahlius aderant. Horum copiis
auctus Archidux, quod antea citra periculum fa-
Hoſtis cere non poterat, jam tuto Fritzlaria Wolfhagam
Fritzlaria ſe confert. Et quanquam nonnulli crediderant,
movet. ipſum retro in Franconiam iturum, ubi & Suecis il-
18. Sept. ludendis magna vis panis parabatur; tamen is War-
burgum Borcholtumque, ac recta Huxteram ver-
ejus deſti- ſus ad Viſurgim tendit. Conſilium ipſi erat poſt
nata. devaſtatam Haſſiam Luneburgicam ditionem po-
pulari; ut bellum à Cæſareis ditionibus dimovere-
tur, ſimul iſtis Principibus omnis facultas copias
reficiendi adimeretur. Ac ſperaverat capta Hux-
tera, tranſitoque Viſurgi Einbeccam, inde Hilde-
ſiam modico delectu provinciali inſeſſam in pote-
ſtatem redigendam; aut ſi ſubvenire vellent Fœde-
rati, ad importunam ipſos pugnam adigendos.

Banerius §. 22. Banerius tunc Arolzæ cum Principe fœ-
itidem ca- mina è Badenſi familia nuptias agitabat, ac ſacer-
ſtra movet. dos ſolennia ſacrando connubio adminiſtrabat;
cum de profectione hoſtis nuntius adfertur. Un-
de abruptis ceremoniis, nec expectata nocte ſta-
tim ad exercitum properans ſequenti die & ipſe iter
15. Sept. ingreditur, ac initio apud Waldeccam conſidet.
Mox animadverſis hoſtium deſtinatis cum Clitzin-
gio convenit, ut is aſſumto equitatu Luneburgi-
co, ac ſuperato Fulda ac Werra fluminibus ſtatio-
16. Sept. nem trans Viſurgim capeſſeret. Qui tamen à Ba-
nerio digreſſus non ea qua convenerat, & quam res
exigebat, celeritate iter faciebat, conſumtis quin-
que diebus in via, quam intra biduum conficere li-
cuerat. Et cum hoſti vim opponere debuiſſet, ſe-
mel & iterum à Duce Georgio ad Banerium ſe re-
mitti patiebatur. Sic ut hanc ob negligentiam
ſumma rerum ingens periculum incurreret, ſi ho-
ſtis deſtinata ſua ita celeriter exequi, Suecoſque
ſuperato Viſurgi ac Leina prævertere potuiſſet.
Nam Suecis prævenientibus in proclivi erat com-
moditate Solinganæ ſylvæ, ac riparum altiorum
Cæſareos arcere. Enimvero obſtabat horum co-
natibus Huxtera, cujus expugnatio tardius proce- 1640.
debat, quam ſperatum fuerat. Ad hoc oppidum Huxteram
Piccolomineus cum equitum manu acceſſerat; ſed hoſtis ex-
peditatu longius adhuc abſente oppugnationi ne- pugnat. 19. Sept.
ceſſaria non niſi ſequenti die adferebantur; nec 20. Sept.
alta luce acceſſus ad oppidum moliri dabatur. Ac
Braunius tribunus à Banerio cum manu dimacha-
rum tuendo oppido immiſſus poſt aliquot aſſul-
tus honeſtas deditionis leges paciſcitur; quæ tamen 21. Sept.
ſervatæ non ſunt, omnibus gregariis ſub ſigna
Cæſarea redactis, ac ſolis ductoribus dimiſſis. Cau-
ſa ferebatur, quod Braunius diſceſſum ex oppido
ultra conventam horam diſtuliſſet, velut auxilium
interim expectaret. Porro capta licet Huxtera Viſurgim
pons deerat, per quem univerſæ ſtatim copiæ tra- non poteſt
duci poſſent. Etſi nonnullæ turmæ trans flumen tranſire.
Luneburgos recens conſcriptos Holtzmindæ, &
vicinis locis oppreſſerant, magnoque terrore to-
tam regionem afflaverant. Aſt Banerius crebris à Banerius
Georgio Duce nuntiis urgentibus, ne ſe has inter hoſti obſi-
anguſtias deſereret, ac ſummo belli moderamine, ſtit.
de quo hactenus litem moverat, in ipſum collato,
quantum poterat approperare ſiſtendis hoſtium
conatibus. Cum autem à Clitzingio emiſſi explora-
tores, & à Suecis capti uno ore confirmarent, ho-
ſtem apud Furſtenbergam duos pontes Viſurgi in- 23. Sept.
jeciſſe, ac jam partem exercitus transmiſiſſe; Clit-
zingius, omneſque Luneburgici Conſiliarii cenſe-
bant, ultra Leinam concedendum, expoſita hoſti
inter hunc & Viſurgim regione. Sed intercedebat
Banerius, qui ſatius putabat prælium tentare, ac
magna conſtantia progreſſus Furſtenbergam at-
tingebat, ubi pontes ab hoſte cœpti, nondum ab-
ſoluti erant; & aliquot Croatarum turmas præci-
pites trans flumen rejiciebat. Ita Banerius loco in
oppoſita hoſti ripa capto, ac præcluſa eidem ſpe
flumen ſuperandi Luneburgicam imminenti va-
ſtitati eripiebat.

§. 23. Judicabant Sueci hoc officio Luneburgi- Banerius
cis exhibito ſe meruiſſe, ut aliqua hoſpitiorum per Lune-
quiete recrearentur. Eoque inſtantibus ductori- burgicam ditionem
bus Banerius ſtatim atque Furſtenbergam perve- hoſpitia
nerat, à Ducibus per literas petebat; curarent, capit.
quicquid frumenti Mundæ ſupereſſet, cum qua- 23. Sept.
tuor machinis majoribus, & ponte navali huc de-
vehi. Sed his moras nectentibus, penuria non
minus quam indignatio apud militem, Vinarien-
ſem cum primis, Gallumque augeſcere, qui vehe-
menter flagitabant relicto flumine per vicos diſpo-
ni, Banerio inhibente, ne hoſti janua velut in
eam regionem panderetur. Mittebatur tamen Pfu- 28. Sept.
lius, & Duglaſſius ad Ducem, qui demonſtra-
rent; continuis imbribus ac longa inedia militem
plane confectum; nec ullam in propinquo urbem
unde quibus pecuniæ quid ſit, emere neceſſaria
queant: tum mercatores caſtrenſes nullibi in op-
pida admitti, plerorumque inſuper zonis inanibus.
Igitur celeriter quæſtores mitteret, ne ſibi neceſ-
ſitas imponatur ad alia loca diſcedendi quam maxi-
me nunc intento, ut hoſtis Viſurgis tranſitu pro-
hibitus alio faceſſere cogatur. Simul aliquod e-
quorum millia ſupplendo equitatui poſtulabat. Ac
de equis quidem Dux plane abnuere. De ſuſten-
tatione exercitus deputati mittebantur. Et cupie-
bat quidem Banerius legiones per totam provin-
ciam diſtribui, hoc ipſo minus oneroſas futuras,
quam ſi modico districtu coërcerentur. Tum ut
militi pecuniam loco alimentorum paciſci liceat, ſi
velit. Contra Luneburgici hoſpitiis Suecorum
loca jam tranſitu exercitus exhauſta deſtinabant,
haut diutius quam quoad hoſtis abſcederet, obti-
nenda. Tum ut præter alimenta militi pecuniæ
nihil præberetur; quod ita cum Salvio Hamburgi
conveniſſe dicerent. Enimvero cum inter has Lu-
nebur-

1640. neburgicorum tergiverſationes, gliſcente exercitus miſeria, à ductoribus coitiones jam fieri inciperent, ac minacia poſtulata, qualia quondam apud Magdeburgum, ad Banerium deferrentur, demulcendo utcunque militi, tractu inter Viſurgim & Leinam nuper hoſtibus derelinquendo legiones ipſe diſponit, quæ ex quo tempore Viſurgim acceſſiſſent, nudo ſub æthere, & panis fere exſortes egerant. Ea in hoſpitatione Vinarienſium æque ac Suecorum ratio habita quorum duces antequam in diverſa diſcederent, confirmabant, ſe ipſum denuo moventem ſecuturos. Hoſtis contra ſpe in Luneburgicam penetrandi eluſus urgente fame Huxteram deſerit hinc inde ad Viſurgim vagatus, ut de inſtituto ipſius liquido judicari non poſſet. Ex interceptis literis, & captivorum confeſſione colligebatur, ipſum apud Bremam Viſurgi ſuperato in cognominem præſulatum iturum. Quæ conſilia Banerius omni modo impedire conabatur: ſimul frequentibus catervis hoſtem carpebat, Halſis à tergo eundem infeſtantibus. Ac fatebantur Cæſarei, hoc tempore, quo apud Huxteram, & in Paderbornenſi præſulatu egiſſent duo millia ſe militum deſideraſſe. Iidem ægerrime ferebant, præcluſa Viſurgim ſuperandi ſpe ad proprias regiones repetendas ſe compelli magna cum moleſtia peditatus, qui numeris exhauſtus, ac continuis laboribus, inediaque ita emaciatus erat, ut non niſi ſingula milliaria diurno itinere abſolvere poſſet, binis ad quietem interjectis diebus; & qua inceſſerant, viæ procumbentium cadaveribus ſternerentur. Majora quoque tormenta jumentis deficientibus Stadbergæ relicta. Nec in promtu hibernorum copia, inter Viſurgim & Lippiam omnibus abſumtis: cum Monaſterienſi & Colonienſi præſulatu, ac multo magis Cæſareis provinciis parcere cuperent. Nec alibi fere, quam in Franconia aliquid militi ſupererat. Initio tamen Colonienſis ditio petebatur.

Hoſtis Huxteram deſerit.

§. 24. Suecicis contra pro captu earum regionum commoda hoſpitia, & ſaltem annonæ affatim. Sed quia Luneburgici Duces eos quam primum inde digredi optabant, Banerium crebris literis, tum & legatione Hildeſiam invitabant, ſuper bello deinceps gerendo conſilia collaturi. Et nolebat Banerius his diu moleſtus eſſe; cum militi heic quidem eſſet unde viveret, non unde numeros ſuppleret: nec hoſti detrimenti quid inferretur, ſi ipſe diu his oris deſideret. Unde neceſſarium judicabat hoſtilibus iterum terris propinquare; præſertim cum hac anni tempeſtate, ac tumente flumine ne ſi vellet quidem hoſtis cis Viſurgim penetrare poſſet. Unde in Miſniam ac Bohemiam quam primum cogitabat, propior Stalhantſchio in Sileſia futurus; ac Luneburgicis facultatem daturus copias ſuas augendi. Igitur præmittitur in Miſniam cum aliquot legionibus Pfulius. Ipſe Hildeſiam excurrit, cum Georgio Duce, & Guebriano ſuper adminiſtrando in poſterum bello conventurus. Ac Banerio quidem videbatur Fœderatorum copias prius firmandas, quam in hoſtem quid tentaretur. Nam ut hoſti qua præceſſerat inſiſtatur, vaſtitatem regionum, ac anni tempeſtatem non permittere; qui & facile in Franconiam & Sueviam ſe ſit ſubducturus; Fœderatis cis Mœnum inter omnium penuriam deſtitutis. Supplendis porro Luneburgicis copiis ipſorum regio ſufficiebat. Reficiendo Suecico exercitui major difficultas, exhauſta fere Thuringia & Miſnia. Quod ſi tamen Duces propriis terris tuendis ſuffecturos ſe ſperarent, eo viam capeſſere Banerio, & in Cæſareas inde terras penetrare placebat, quantovis labore ſuorum ſuſtentationem quæſituro. Poſtulaverant inſuper Duces præſidia Suecica Nienburgo, Hoya, Lemfœrda,

Banerius Luneburgica ditione exire cupit.

Hildeſiæ de bello deliberatur. 28. Oct.

Bleckeda, Wulfsburgo deduci, Minda oppido & præſulatu ipſis cedi tributa quibuſdam ſuis præfecturis à Weſtphalicis præſidiis impoſita remitti; ſuper quibus nihil ſe in mandatis habere Banerius excuſabat. Volebant quoque iidem Magdeburgicum & Halberſtadienſem præſulatum, Stolbergenſem, Wernigerodanum, Honſteinenſem, Lippienſem, Ravenſburgicum Comitatus, Eichsfeldiam, oppida Goslariam, Mulhuſam, Nordhuſam, Hervordiam ſuarum copiarum hoſpitiis concedi. Id quod fieri poſſe negabat Banerius præſertim cum & Vinarienſibus ſecum junctis proſpiciendum eſſet: & cum Sueci Luneburgicorum terras crudelitati hoſtium ſubtraxerint, nullo colore poſtulari, ut ab hiſce de proventibus ſuis aliquid detrahatur. Quibus petitis eo facilius deſiſtebant Duces, quod Banerius promtum ſe propediem educendo ſuo ac Vinarienſi exercitui oſtendebat. Nam Guebrianus ac Choiſius Gallici Duces Banerium ſe in Miſniam ſecuturos promiſerant. Viciſſim Georgius Dux amicitiam in poſterum, & quantum penes ſe auxilii, ac pro re nata copiarum conjunctionem ſancte ſpondebat. Cæterum eo tempore multus de convivio Hildeſiano rumor erat, convivatori æque ac hoſpitibus exitioſo, quo utriſque malefica arte medicatum vinum opera cujuſdam Monachi Gallici propinatum fuerat, Catholicis gaudium ſuum male diſſimulantibus. De quo ſcelere etſi nobis parum diſtincte compertum; eventus tamen rumorem non vanum fuiſſe arguit. Nam Chriſtianus Haſſiæ Landgravius, & Schaumburgius Comes largius hauſto liquore mox extincti ſunt. Dux Georgius & Banerius, qui præcipue petebantur, parciore potione exitium ad proximum ver diſtulere.

Convivium Hildeſianum. 14. Nov. 15. Nov.

§. 25. Interea Hatzfeldius partem copiarum Cæſareorum in Marcanum Comitatum, ac Ducatum Montium duxerat. Cum reliquis Archidux & Piccolomineus in Haſſiam ſuperiorem tendebant, ſiſtendis Gallorum per Wetteraviam progreſſibus. In itinere Amœnoburgum ſubtractis aquis ad deditionem compellitur. Sed dum tribunus Cæſareus Galla Fridbergam adpetit, accurrente Roſa non ſine damno repellitur, qui meliore fortuna uſus repentino aſſultu Homburgum expugnat; ubi centum quinquaginta Cæſarei capti, quingenti equi, non ſpernenda præda parta. Idem & in itinere catervam centum quinquaginta deſultorum profligat. Sed quia Roſæ, Cæſareo propinquante exercitu, & pabulo deficiente apud Fridbergam ſubſiſtere, ibique includendum ſe præbere haut conſultum videbatur, oppido iſti, arcique quadringentorum militum præſidium imponit, ac Ziegenhainam recedit. Unde procurrens Petri Loſſii Croatarum, & tribuni Rublandi legionem deſultorum Allendorfi concidit. Cui ignominiæ ulciſcendæ Bredavius vicaria ſummi ducis dignatione mittitur cum viginti quatuor alis ſelectorum toto exercitui equitum dragonumque; qui in Roſam apud Zigenhainam deprehenſum acriter impetum facit, velut plane ipſum oppreſſurus. Sed quia primum Bredavii agmen tribus alis conſtans à Roſa acriter repellebatur, plurimis cæſis captisque, fugitivis agmini incedenti impactis; cum reliquis ille Neukircham recedebat uno milliari à Ziegenhaina, plures copias, pedites præcipue & tormenta auxilio poſcens. Interim Roſa octingentis equitibus auctus, ſedecim cum alis Bredavium apud caſtra ſua in campo conſiſtentem invadit, ac penitus profligat, fugientibusque ad ipſum Cæſarei exercitus agmen inſtat. Inter ſexcentos cæſos ipſe quoque Bredavius inveniebatur. Capti ſubtribunus & præfectus vigiliarum, decem turmarum præfecti, quatuor optiones, tres ſigniferi, &

Hoſtis in Haſſiam regreditur.

Roſa ſtrenue rem gerit. 19. Oct.

Roſa Bredavium profligat.

1640. & gregarii quingenti. Poſt hanc cladem Cæſarei
21.Nov. in Wetteraviam progreſſi Fridbergam oppidum & arcem occupant, mox ingruente frigore in hiberna diſtribuuntur; qui cum Bavaricis centum & undecim legiones conficiebant, præter viginti ſex Sileſiæ tuendæ deſtinatas. Vix iſti abierant, cum Roſæ pecunias è Gallia Francofurtum miſſas accepturus in itinere tribuni Gallæ legionem apud
30.Nov. oppidum Porneſum deprehenſam cædit, ipſumque tribunum, ſex ſigna ac quadringentos equos cum inſigni præda capit, ac cum pecunia Ziegenhainam deducit.

Banerius ex agro Luneburgico movet. §. 26. Banerius interim exercitum modica quiete non parum refecerat, rei gerendæ cupidum, ac parum curantem nuper à Cæſare & Electoribus promulgata edicta avocatoria, quod ductores magnam partem Sueci, Livoni, Scotique eſſent: & Germani fere, parum in patria quod amitterent haberent. Præmiſſus ab ipſo Pfulius Saxones, qui Zwiccaviam eminus circumſederant, terrore ſui in tutiora recedere ſubegerat, cum ipſe ob pontes ubique dejectos ita repente iſtis ingruere non
23.Nov. poſſet. E Luneburgica moventem Guebrianus initio ſequi paululum tergiverſatus fuerat, niſi con-
3.Dec. ventione præmiſſa, qua placuit, Gallos & Vinarienſes alternis vicibus cum Suecis honoratiorem in agmine & acie locum obtinere; tum hoſpitiis pro rata parte frui per ſortem aſſignandis. Denique ſi quæ ipſis è Gallia ſupplementa adveniant, ut Sueci præſidio ſuo eadem deducant. Peditum tamen Gallorum vix trecenti ſupererant præter volones; quibus una cum Vinarienſibus Guebrianus, & Tupadelius præerant, quod Longuevillius imperium abdicaſſet, & Schmidbergius in Galliam revertiſſet.

Guelferbytani includuntur. §. 27. Inter hæc Guelferbytani Steinbruccam arcem proditione ceperant: queis Dux Georgius ſtatim obſidium circumponit, Banerio in auxi-
2.Nov. lium ſubmittente tribunum Carolum Ruthium cum ſexcentis equitibus, totidem peditibus. Ea
5.Nov. arx ſtatim deditione capitur, uti & Liebenburgum. Qui Heſſendammum, Weſterburgum, & Schladenam inſidebant ultro Guelferbytum refugiunt. Ita Guelferbytani omnibus, quæ exterius tenebant, locis expulſis intra oppidum compingebantur, quos Clitzingius eminus circumpoſito obſidio compeſcere aggrediebatur. Quo tempore à Ruthio tribuno arx Tangermundana à ſeptuaginta peditibus, triginta equitibus Brandeburgicis inſeſſa occupatur, præſidiariis ſub ſigna Suecica redactis. Arx præſidio indigna munimentis nudatur. Dehinc Luneburgici æque ac Haſſi in hiberna concedentes circa hoſpitia dilatanda ſatage-
Haſſi rem bene gerunt. bant. Et hi quidem jam antea Suſatum ſcalis repente admotis expugnaverant, capto ibi Butlaro tribuno cum tota ſua legione. Inde Huiſſum ca-
27.Sept. 3.Nov. ſtellum in Clivienſi ditione ſitum, mox & Reutam oppidum occupant, è quo munimentis raptim firmato vicinam regionem late percurrebant. A Santena tamen re infecta repellebantur; iisdemque Lambojus Sonsbeccam etſi non citra ſuorum jacturam eripiebat.

Heldrunga arx à Suecis capitur. §. 28. Banerius porro itinere in Thuringiam ſuſcepto Carolum Guſtavum Wrangelium miſerat, qui Heldrungam arcem Erfordienſibus valde infe-
3.Dec. ſtam expugnaret; cujus & præſidiarii citra exceptionem ſe dedunt. Ipſi decretum erat in Culm-
Banerii deſtinata ſub finem anni. bacenſem Marchionatum progredi. Et quia judicabat, hoſtem, cui hoc modo quies ſua turbatur, ſe ipſi oppoſiturum prælii forte copia præbita, ad omnem eventum ſuos inſtruebat. Erfordia Neu-
17.Dec. ſtadium ad Orilam progreditur, ubi Guebrianus cum Gallis & Vinarienſibus, ipſi ſe jungit. Hinc
23.Dec. Curiam Nariſcorum tendit, ſperans medium ſe ſtativis hoſtium irrupturum, eorumque conjun- 1640.
ctionem impediturum. Curiæ captivi & explora- 29.Dec.
tores referebant, hoſtem circa Ambergam omnes copias contrahere. Unde ille ſuſpicabatur prælium inſtare; cujus cupidine Bayreutum ſeptimo ab Amberga milliari progreditur. Ubi intelligit, longius Danubium & Ratiſponam verſus hoſtium legiones coire. Igitur & ipſe ulterius progredi, hoſtemque laceſſere conſtituit, applaudentibus omnibus ducibus, quos inter Tupadelius nomine Gallorum ac Vinarienſium declarabat; nullum eſſe in orbe terrarum locum, quo non ipſum ſequi ac hoſtem inveſtigare velit. Atque hæc iſto anno à Banerio geſta, qui ferebat, à morte Guſtavi Regis nunquam ſibi tam gravem belli molem incubuiſſe, quam nunc juncto cum Haſſis & Luneburgicis exercitu, quorum aſtutus & inſidioſus agendi modus egregia ipſius deſtinata magno cum animi ſui dolore corruperit.

§. 29. Per Sileſiam eo tempore Suecorum res Geſta per
non ſpernendæ erant. Francofurtum, Croſna, Sileſiam.
Beutena, Carlathum, Guravia, Hernſtadium, Lieba, Jaura, Striega, Parchwitza, Sprottavia, Saganum, Boleſlavia, Lemberga, Hirſchberga, Landshuta modicis præſidiis tenebantur. Duodecim ibi legiones equitum ſeptuaginta ſeptem cohortibus compoſitæ, tria millia amplius capita explentes, tum ſedecim turmæ recens conſcriptæ. Quinque peditum, in quibus tantum octingenti quinquaginta numerabantur, præter eos, qui paſſim per præſidia diſperſi erant. Sed tres legiones in viginti ſex cohortes digeſtæ recens conſcribebantur, & è Pomerania ſexcenti pedites ſubmittebantur. Duæ denique deſultorum cohortes ducentis quinquaginta capitibꝰ conſtantes. Hoſti contra præcipuum robur tria equitum millia erant. Cæterum initio anni, quod Sueci ſub Stalhantſchio duce Oderam tranſire non poſſent,
Mansfeldius Comes hac occaſione uſus cum dua- Cæſarei
bus majoribus machinis Hernſtadium movet, Hernſtadium occupant.
centum peditibus inſeſſum: qui ejus adventu in arcem ſe conferunt; quam tamen mox dedere coguntur. Sed dum idem Guraviæ obſidium circumponit, Stalhantſchius Oderam glacie conſtrictum ſuperans cum equitatu ita ſubito ingruit, ut Mansfeldius ægre ſe recipere poſſet, Hernſtadio præter arcem iterum deſerto. Quibusdam Cæſareis legionibus Sueci ſub Wratislaviam usque inſtant, multisque cæſis ducentos ductores ac grega-
rios capiunt. E captivis intelligit Stalhantſchius, Sueci Wolaviam.
legionem equitum & centuriam peditum Wolaviæ agere. Igitur id oppidum ſtatim equitatu circumdatum, mox peditatu ac tormentis admotis in poteſtatem redigitur. Ductores legionis eque- 2.Febr.
ſtris dimiſſi; reliqui omnes detenti; è quibus gregarii ultro Suecorum ſacramento acceſſerunt. Captæ ibi & duæ machinæ. Sed Drachenberga arx incaſſum tentabatur, ſoluta mox glacie, & aquis ſtagnantibus. Inde Stalhantſchius recta per Bernſtadium & Guraviam Carlathum redit, ſuperato ibi flumine in hoſtem ducturus. Sed dum 1.Mart.
complures per dies pontem impetu glaciei abreptum reficit, hoſtis interim Jauram expugnat, Cæſarei Jauram capiunt.
oppidanis arma abjicientibus, nec milite defendendis mœnibus ſufficiente, eoque in arcem ſe recipiente. Unde ſignifer cum viginti equitibus noctu per medios hoſtes erumpens incolumis evadit, captis inſuper totidem Cæſareis: cæteri citra exceptionem dedere ſe coguntur. Strigavia tamen reſiſtentibus acriter militibus atque oppidanis juſto obſidio petebatur. Interim octingentorum equitum hoſtilis caterva Beutenam verſus excurrens Freyſtadium irruperat, atque diripuerat, Suecico milite in arcem ſe recipiente: quam tamen in

regreſ-

1640. regreſſu Sueci non parum carpebant. Iſta caterva rumorem excitabat adventantis cum univerſis copiis Mansfeldii. Unde Stalhantſchius quicquid legionum eo tractu habebat, evocat hoſtem expectans; ſed is Oderam tranſire non audebat. Tandem iſte perfecto jam Beutenæ ponte circa finem Martii cis Oderam ducit. Aſt hoſtis eo cognito ſtatim ad ſtativa ſua retro Ligniciam properat. Nec præter modicas excurſorum velitationes quid utrinque memoratu dignum geſtum eſt;
9.April. quarum una Boettigerus ſubtribunus non ſper-
8.April. nendam hoſtium manum delevit. Quo tempore & VVanckius atque VVitkopfius ſubtribuni Gerlicio progreſſi duas equitum turmas Zittaviæ agentes ad unum interceperant. Interim arx Hernſtadii ſcalis noctu admotis à tribuno Suecico expugnatur; & qui eam tuebatur Cæſareus centurio cum quinquaginta peditibus capitur. Cum porro octodecim Brandeburgicorum centuriæ ſub Goldackero tribuno Gubbenam verſus tenderent, ut Mansfeldio, qui Haynæ copias luſtrabat, ſe
11.April. jungerent, Stalhantſchius relictis Beutenæ impedimentis Sprottaviam ſe confert, conjunctionem iſtam impediturus, & prout hic aut iſti propius ſubirent pugnam tentaturus. Sed cum neutri ſe moverent, iſte in caſtra ad Beutenam regreditur. Ubi interim ducenti quinquaginta equites Cæſarei ſub ipſum pontem abactis pecoribus à Seidlicio tribuno male mulctati fuerant, quadraginta cum præfecto turmæ cæſis, triginta captis, quos inter qua-
Cæſarei Strigaviam capiunt. tuor optiones. Inde Strigavia poſt toleratum aliquot ſeptimanarum obſidium, ac poſtremo aſſultu ducentis Cæſareorum deſideratis, ad extremum, cum ob tumentia liquefactis nivibus flumina
2.Maji. ſubvenire Stalhantſchius nequiſſet, ad deditionem compellitur. Suecicum præſidium honeſtis conditionibus dimiſſum; ſed è provincialibus, qui in oppidum confugerant, & arma geſſiſſe arguebantur, ſexaginta VVratislaviam in cuſtodiam ducti, in ultionem ſexcentorum militum, quos eo obſidio Cæſarei amiſerant.

§.30. Interea & Hirſchbergam Cæſarei tentant, ſimul Saxonici & Brandeburgici per ſuperiorem Luſatiam ingruunt, iſtis ſe ſociaturi. Igi-
29.April. tur illi oppido liberando, ac prohibendæ conjunctioni Stalhantſchius cum equitatu, & ſelectis peditibus, ſexque machinis Beutena Sprottaviam & Boleslaviam contendit. Ubi è captivis intelligit, VVarloſskium tribunum cum novem equitum legionibus ad Schonaviam oppidulum ſtativa habe-
Cæſarei vapulant. re. Unde raptim per totam noctem facto itinere, mane legiones apud oppidum celſo in monte luſtrationi vacantes in conſpectu habet. In quas ipſe
30.April. ſtatim duabus legionibus & quadringentis ſelectis equitibus aſſumtis impetum facit, ac primum agmen poſterioribus turmis impingit, ut univerſi in præcipitem fugam ruerent. Quos Sueci per duo milliaria ad Bolkenhainam usque arcem perſequuntur. Et pauci effugiſſent, ni Suecorum equi longo itinere defeſſi forent, & fugientibus montes ſaltusque præſidio fuiſſent. Capiebantur tribuni VVarloſskius, & Lembcovius, unus ſubtribunus, duo turmarum præfecti, ſex optiones, quatuor ſigniferi, viginti ſex inferioris ordinis ductores, & quingenti gregarii, præter eos, qui antea ſub Suecis meruerant, qui ſub ſigna ſua revocabantur. Acceſſerant ſex vexilla, & omnia impedimenta. Cæſorum qui paſſim per ſylvas ac montes diſperſi jacebant, numerus iniri non poterat. Ducenti ſaucii Ligniciam curandi cauſa portabantur. Poſt hanc victoriam Stalhantſchius recta Hirſchbergam properat, unde Cæſarei jam in tuta ſe receperant. Mox ut cum Saxonicis & Brandeburgicis circa Zittaviam hærentibus manus conſereret, Lembergam vertit. Sed & hi Cæſareorum clade audita hinc jam faceſſerant. Statim tamen cum de mille Brandeburgicorum è Boruſſia adventu nuntiaretur, Beutenam cui metuebat revertit: ubi qui ultimum agmen ducebat ſubtribunus Petrus Andreæ F. Goldbergam irrumpens Croatarum tribunum cum octoginta equitibus cædit. Dehinc Cæſarei retro Ligniciam flumine, paludibus, ac montibus tecti conſident, expectantes, quo ſe res apud Salfeldam daturæ eſſent, ſimul ut pluribus copiis firmarentur, ac ſegetes matureſcerent. Nec à Suecis damni quid inferri ipſis poterat, niſi deprehenſis excurſorum catervis; quarum unam centum quinquaginta equitum apud VVolaviam centum triginta Sueci graviter multant, quadraginta amplius cæſis, quos inter turmæ præfectus, ac compluribus captis. Sed & Stalhantſchium oppoſiti ad Salfeldam exercitus ſuſpenſum tenebat, quos citra prælium divelli non poſſe rebatur; ac in ſtativa hoſtium penetrare anceps habebatur invalido peditatu ad majora auſa; tum & ſupplementa è Suecia expectabantur.

§.31. Cæſarei demum aucti copiis Hirſchbergam invadunt, centum peditibus Suecis, totidem equitibus inſeſſam, qui una cum oppidanis vim intentatam ſtrenue propulſabant. Cæſarei Hirſchbergam obſident. 9.Jul. Stalhantſchius initio quid facto opus foret, anceps hærebat. Nam & Cæſarei numero ſuperiores, ac difficile longumque iſthuc iter; ac ſuſpicabatur, Cæſareos ideo hoc obſidium ſuſcepiſſe, ut ipſum caſtris ſuis extraherent. Contra ni Cæſareis obſiſteret, poſt Hirſchbergam amiſſam, Lemberga, Boleslavia, Sprottavia, Saganum periculo exponebantur; tum via ad conjunctionem cum Brandeburgicis patebat. Ac miſeratio ſubibat oppidanorum, queis ob ſtudium in partes internecionem Cæſarei minabantur. Igitur medium quoddam conſilium ſecu- 12.Julii.
tus cum equitatu & mille ſelectis peditibus Lembergam progreditur, pro re nata Cæſareos diſtracturus, aut liberationem oppidi tentaturus. Sed vix ille Lembergam acceſſerat, cum Cæſarei ſo- 17.Julii.
luto obſidio in tuta ſe conferunt, trecentis ad Hirſchbergam deſideratis. Sed quia Stalhantſchius ſuſpicabatur, Cæſareos fortaſſe ideo receſſiſſe, ut Beutena ipſum excluderent, tutius rebatur, poſt Hirſchbergam adparatu bellico firmatam, in caſtra ad Beutenam regredi.

§.32. Eodem tempore Brandeburgici Franco- Brandeburgici Francofurtum fruſtra tentant.
furtum ad Oderam tentant, quod ſubtribunus Radica cum quatuor peditum cohortibus, una equitum turma tuebatur, cui munitiones reparare non parum curæ fuerat. Et primo quidem oppidum in- 13.Julii.
ſidiis petebatur per milites, qui agreſtium habitu portas invadere parabant. Quorum conatu prodito quindecim centuriæ ſex cum tormentis apertam vim moliuntur, ac edita mœnium ruina ſtatim aſ- 17.Julii.
ſultum faciunt, ſimul in diverſa parte, qua oppidum fluvio alluitur, adpulſa cymbis manus petardam portæ adplicat. Sed hos quidem Sueci acriter repellunt; & mox eruptione facta aliquos in cymbas compellunt, quæ multitudine irruentium ſubſidebant, reliqui centum amplius in adſitam ripæ domum confugiunt, quorum nonnulli primo fervore cæduntur, reliqui capiuntur. Ita è ducentis, qui eo loco aſſultaverant, vix decem evaſere. Ex altera parte vineas verſus etſi octingenti adhuc in armis conſiſterent, tamen & inde ſexaginta amplius captivi in oppidum pertrahebantur. Cæſorum altera luce ſexaginta jacentes numerabantur, etſi per noctem multi à ſuis ſepulti forent. Ita Brandeburgici re infecta diſcedunt, quingentis 17.Julii.
fere deſideratis, cum à Goldackero prius meſſis corrupta foret. Nec Stalhantſchio in auxilium adproperante opus erat. Cæſarei interim quatuor

1640. ſibi Saxonicorum equitum legiones adjungunt. Mox circa Hirſchbergæ meſſem, & molendina
25. Auguſt. corrumpunt, famem oppido facturi. Simul arcem Lubenam ſubito impetu in poteſtatem redigunt. Stalhantſchius & ipſe copiis ſuis ſupplementa quæſiturus Joannem Nicodemi Lillieſtrœmium in Pomeraniam dimittit, qui dum tardius ac ſecurius iter facit, apud Landsbergam à Brandeburgicis, valde in ipſum exacerbatis, capitur inſigni cum præda, ac non paucis ſecretis ſcriptis.

Cæſarei Hirſchbergam tentant.

§. 33. Cæſarei contra copiis jam aucti, ut tuta inter Sileſiam & Superiorem Luſatiam itinera præſtarent, tertia vice Hirſchbergam petunt, ac mœnibus quaſſatis vim adhibent. Stalhantſchius etſi numero impar, tamen diſtrahendo hoſti Liebenthalium ſe confert, tribus Hirſchberga milliaribus ibique idoneo loco conſidet, ſi qua nocere hoſti poſſet circumſpectans. Cujus adventu audito hoſtis ſtatim ſubductis machinis in vicinos montes recedit, oppido eminus tantum clauſo, quod penuria annonæ ac bellici adparatus premi incipiebat. Nec Stalhantſchius propius ſubire audebat, hoſtilibus numeris duplo ſuperantibus, & ex Pomerania tenui auxiliorum ſpe.

Stalhantſchius modica auxilia è Pomerania accipit.

Equidem juſſi erant ejus provinciæ præſides, quantum poſſent copiarum ipſi ſubmittere, quod periculum foret, ne hoc è Sileſia pulſo hoſtis in Pomeraniam irrumperet. Sed præſidiarius ibi miles morbis paſſim graſſantibus minuerat, & metus erat, ne ex Boruſſia, ubi delectus fervebant, irruptio in Pomeraniam fieret. Unde non niſi modicam peditum manum ſubmittebat Lilliehœckius, cum equitibus ſuis carere non poſſet, inhibendis Brandeburgicorum excurſionibus, & ut illos diſtinere poſſet, ſi forte in Sileſiam ad Cæſareos conferre ſe vellent. Paulo majorem equitum peditumque manum Axelius Lilius in Sileſiam deſtinaverat, quæ in Prignicenſi diſtrictu hactenus ſtativa habuerat. Eam, dum Witſtoco Malchinum tendit, Brandeburgici apud Rœlam Goldackero & Ludeca ducibus invadunt; ubi eques quidem ſine damno in tuta ſe ſubducebat. Sed è quatuor peditum cohortibus ſeptuaginta tantum evadebant. Brandeburgici illos incaſſum Stetinum usque inſecuti iram in agreſtes effundunt, quorum pecora magno numero abigunt. Poſt cum copiæ iſtæ tardo & ſinuato itinere in Sileſiam tenderent, Brandeburgici denuo in Sternbergenſi diſtrictu iſtis ingruunt, ut ægre in arcem Lagoam recipere ſe poſſent. Quibus è manu hoſtium eripiendis Lilliehœckius Stetino ſubtribunum Petrum Andreæ F. Stalhantſchius Liebenthaliæ quingentos ſelectos equites mittit; quorum adventu audito Brandeburgici Gœriciam recedunt, ac mox longe lateque Ulteriorem Pomeraniam populantur; quibus retrahendis Lilliehœckius ſuos equites Havelandiæ & Mediæ Marchiæ immittit par pari relaturos Auxilia iſta ad Stalhantſchium perveniunt, numero centum quinquaginta pedites, quadringenti quinquaginta equites; exiguum majoribus conatibus momentum. Idem tamen, dum Liebenthaliæ hæret, excurſionibus mille equos, ac multos equites inter pabulandum intercipit. Aliquando & pulſa hoſtium ſtatione nonnihil pulveris pyrii Hirſchbergæ intulit.

§. 34. Inter hæc Cæſarei Hirſchbergæ denuo vim cominus admovent & acceſſibus ad foſſam
14. Octobr. actis, & mœnibus cuniculo disjectis aſſultum dant; ab obſeſſis tamen non ſine jactura repelluntur. Quos, cum virtutis abunde eſſet, annona & ſal deficere cœperat. Eis ſubvenire cupidum Stalhantſchium reſpectus periculi retardabat, quod Suecorum res per Sileſiam incurrebant, ſi ſecus
20. Octobr. alea cecidiſſet. Et hoſtis jam antea validior nuper mille equitibus Hungaris auctus erat, ſubmiſſis 1640.
& undique è Cæſarea ditione ſupplementis cum Stalhantſchii copiæ indies attenuarentur. Aſpera quoque Hirſchbergam via ſimul natura munitis locis hoſtes conſederant. Igitur expectare ſtatuit, quoad imbribus geluque, ac pabuli penuria Cæſarei pellerentur. Sed cum intelligeret Goltzio injunctum non diſcedere, niſi rebelli oppido ſubacto, acinopia obſeſſos valde premeret; tandem his ſubventurus Stalhantſchius recta Hirſchbergam tendit. Quem hoſtis expectare veritus deſertis operibus in montana & impedita loca ſe recipit, pugnæ copiam facere non auſus.

Stalhantſchius Hirſchbergæ ſubvenit. 29. Octobr.

Exiguum caſtellum, quod acceſſum ad oppidum impediebat, vi à Suecis expugnatur, conciſo qui id tuebatur milite. Nolebat oppido annonam inferre Stalhantſchius. Sed cives Evangelici, quibus extrema minati fuerant Cæſarei, exitium metuentes malebant, dum Sueci cum Cæſareis velitantur, convaſatis rebus, ac relictis laribus oppido excedere, ac Beutenam ſe conferre. Ita vacuis tectis Cæſarei potiuntur, cum octo tantum Pontificii cives remanſiſſent. Abeuntes Suecos Cæſarei inſequuntur, inter Glogoviam & Ligniciam caſtra metati; quibus tertio inde milliari Beutenam inter & Freyſtadium Stalhantſchius caſtra opponit. Ubi præter crebras excurſorum velitationes nihil actum; quarum una Sueci præfectum turmæ Saxonicum, & ſexaginta amplius equites interceperunt. Tandem Cæſarei motis caſtris in Superiorem Sileſiam hibernatum concedunt, populatione undique, qua pertingere poterant facta.

Utrinque in hiberna conceditur. 16. Dec.

Quanquam autem ratio belli ſuadebat hoſti quietem turbare; tamen quia fama erat Brandeburgicos irruptionem in Pomeraniam meditari, Stalhantſchius iſtis diſtrahendis circa finem anni ad Inferiorem Luſatiam & Marchiam vertit; juſſus à Rectoribus Sueciæ ſevere prohibere, ne ipſius 12. Dec.
miles in Poloniam excurreret ibive damnum daret, quo Polonis anſa hoſtilia ſumendi ſubtraheretur.

Per Ulteriorem Pomeraniam geſta.

§. 35. In Ulteriore Pomerania ſolicitos habebant Suecos, qui per Boruſſiam & Poloniam fervebant delectus; præſertim cum, qui à Polonis obtendebatur adparatui bellico prætextus, morte Imperatoris Turcici expiraſſe videretur. Et agebant plures in illis locis veteres Suecorum duces, nunc infeſtiſſimis odiis, Arnheimius, Hubaldus, Mitzlafius, Felſius, Crocovius, alii, qui nullum non lapidem movebant, ſi qua Succis nocere poſſent. Quos inter Crocovius manum pro Cæſare in finibus Poloniæ cogere nuntiabatur. Qua de cauſa Lilliehœckius ad Palatinum Poſnaniæ, aliosque datis literis petit, ut talia prohibeantur. Quæ poſtulata inſuper habentes Poloni Brandeburgicis mille paulo poſt tranſitum è Boruſſia concedunt. Qui cum in Pomeraniam irrupturi metuerentur, Lilliehœckius quicquid poterat equitum raptim Stargardiam mittit; quos veriti Brandeburgici flexo itinere præter Landsbergam Cuſtrinum evadunt. Inde à Lilliehœckio caſtellum ad Marvvitzam munitiſſimum quidem, ſed uliginoſo ſolo inſalubre, & in quo non toto biennio bis mille militum morbis conſumtum erat, ſolo æquatur; quod ejus tranſitus nunc poſt dejecta Gartzii munimenta exiguus uſus foret. Poſt & cum Goldackerus Lagoam arcem opprimere conſtituiſſet interrumpendæ communicationi Stalhantſchii cum Pomerania, Lilliehœckius propere centurionem cum octoginta peditibus arci immittit. Et cum nihilominus impetum daret Goldackerus, acriter repellitur, amiſſis triginta gregariis & ſeptem ductoribus. Unde hic diſcedens omnem circa Sternbergenſem diſtrictum late populatur.

1640.

Axelius Lilius Havelbergam occupat. 4. Jan.

§. 36. E Citeriore Pomerania Axelius Lilius ſub exitum ſuperioris anni copias in Marchiam deduxerat. Hinc irrito in Havelandiam conatu Havelbergam tendit cujus adventu ſexaginta pedites Brandeburgici, qui eam inſidebant, noctu in caſtellum VVerbenſe confugiunt. Ei oppido trecentos milites præſidio Lilius imponit. VVerbenſi caſtello fruſtra deditio imperatur, abnuente præfecto, & quia ſtagnantibus circum aquis vis admoveri non poterat, Brandeburgici interim Ratenaviam & Brandeburgum Vetus validis præſidiis firmaverant, tum quicquid frumenti per Havelandiam erat, in ea oppida & Spandoam avexerant, ne quid Sueci invenirent. Sed ne quid amplius in Havelandiam tentaret Lilius, mandata Banerii efficiebant, queis jubebatur partem copiarum in Sileſiam mittere. Igitur deſerta Havelberga legionem equeſtrem Smalandorum, & alam Suecorum, deducentibus aliquot equitum & peditum catervis, Francofurtum verſus viam ingredi, ſimul ex itinere Berolinum invadere jubet. Sed cum Brandeburgici raptim militem urbi immiſiſſent, iſte conatus irritus erat, nec ob inopiam commeatus, ac intenſum frigus diu ibi ſubſiſtere licebat.

10. Febr.

Ita iſti in Sileſiam, reliqui Pomeraniam verſus eunt. Joannes Lillieſparrius autem, dum ſuos VViſmariam reducit, forte fortuna operæ pretium facit.

8. Febr. Cæſarei Neuhauſam non ſine ſuo damno tentant.

Centum pedites Dœmitza progreſſi Neuhauſam foſſis glacie conſtrictis ſubito aſſultu opprimere ſtatuerant. Sed non niſi optio cum ſuis acceſſum invenerat, qui tamen in vallum enixus à Suecis cæditur, reliqui præcipites vallo deturbantur, aquis fere hauſti. Ita irrito conatu dum Dœmitzam iter retro legunt, Lillieſparrius, qui non longe cum ſuis conſtiterat, turmam equitum ad eos perſequendos mittit. Ex his quindecim cum præfecto prægreſſi Neuhauſa reduces ſeptuaginta numero arboribus tectos deprehendunt, & inſuper habita eorum diſploſione in iſtos ruunt, ademto tubos iterum onerandi ſpatio. Tum cæſis decem reliquos ſexaginta cum centurione & ſignifero ad dedendum ſe adigunt. E Suecicis equitibus quatuor tantum leviter ſauciati; ſed præfectus turmæ letali globo trajectus mox exſpirabat. Poſt auctis Brandeburgicorum copiis Lilius ſuos Rupino & aliis Marchiæ locis deductos ad Penam flumen collocabat. Unde Brandeburgicis late graſſandi ſpatium fiebat; qui ſuperato ad Barbyam Albi duas equitum Suecicorum turmas Staſfurti ſecure agentes delent. Tum Meclenburgicam perſultantes Neuſtadium, Grabaviam, Gadebuſcham occupant, paucis militibus inſeſſa oppida. Hinc catervam Suecicorum equitum ad ipſam Suerini portam compellunt, intercepto turmæ præfecto Lilliehœckio, qui prolapſo equo evolutus erat: Modicum quoque caſtellum, quod Lillieſparrius ſupra Dœmitzam in inſula Albis extruxerat, obiter munitum in poteſtatem redigunt.

Mutatio rerum per mortem Electoris Brandeburgici. 21. Nov.

§. 37. Enimvero rebus per has oras inſignem mutationem attulit Elector Brandeburgicus Georgius VVilhelmus Regiomonte fato functus; cujus conſiliarii à Schvvartzenbergio Comite aula ejecti, Gœtzius Cancellarius, Leuchtmarus, VVinterfeldius à filio & ſucceſſore Friderico Wilhelmo revocantur. E quibus VVinterfeldius, qui Hamburgi hactenus egerat, à Salvio ſciſcitabatur; annon induciæ Suecos inter & Brandeburgicum iniri poſſent ad impediendum, ne forte Schvvartzenbergius Comes Spandoam & Cuſtrinum in Cæſaris manus tradat, ac ut inſtaurandæ amicitiæ fundamenta ponantur quod & fœminæ Principes, & novus Elector in Suecorum partes propenderent. Cui Salvius, cum nihil ſuper hac re in mandatis haberet, in Sueciam ſe iſthæc relaturum promittebat, de ſtudio ſuo circa hoc negotium ample teſtatus. Sane qui per Boruſſiam fervebant armorum paratus, queis Colberga peti credebatur, morte Electoris ſtatim ceſſabant. Et quanquam Schvvartzenbergius Comes initio novi Principis Spandoæ reſidens non ita repente adminiſtratione dimoveri poſſet; non tamen dubium habebatur, quin mox ad reddendam rationem vocandus eſſet. 1640.

Suecici Pomeraniæ regimen inſtaurant, 12. Nov.

§. 38. In Pomerania porro Sueci nunc apertius ſummum provinciæ imperium exercere conſtituerant, conſcripta eum in finem novi ſtatus formula. Cui promulgandæ conventus Conſiliariorum provincialium, & ſelectorum ex Ordine Equeſtri & Urbibus Stetinum indicitur. Proponebatur heic de inſtaurandis judiciis, Scholiſque publicis, tum de ſublevanda re militari. Simul formula novi ſtatus è Suecia tranſmiſſi exhibebatur, qua deinceps omnia negotia in ſummo provinciæ Conſilio, & ſacro civilique tribunali nomine & autoritate Reginæ Sueciæ expediri jubebantur. Ac ſuper inſtaurandis quidem ſcholis inopia excuſabatur, & neceſſitas bellicarum erogationum, queis quantum reſiduæ facultates ferrent, paratos ſe oſtendebant.

Quod ſelecti Ordinum probare tergiverſantur.

Sed conſpecta novi regiminis deſignatione fremebant; tolli adminiſtrationis formam anno triceſimo quarto in vicem perpetuæ legis ſancitam; everti leges provinciæ; Reginam plus ſibi poteſtatis, quam ex fœdere promanet, aſſerere. Igitur petebant, relinqueretur ea conſtitutio, quæ anno triceſimo ſeptimo ſuper adminiſtranda tantisper provincia fuerat ſancita. Contra demonſtrabatur; poſteriorem conſtitutionem à Regina nunquam probatam, & ab ipſis Ordinibus ſubverſam. Priorem, quæ vivo Duce facta ſit, certum provinciæ caput præſupponere, à quo omnia Collegia dependeant. Nunc in locum extincti Ducis tantiſper ſubiiſſe Reginam, cui ex fœdere tutela provinciæ debeatur. Bello finito vetera inſtituta reditura; in præſens quoque eadem, quantum conditio temporum patitur, obſervanda. Interim fiduciariam obligationem ergà Brandeburgicam Domum in ſuſpenſo habendam, & fœdus cum Guſtavo Rege unice reſpiciendum. Aſt ſelecti iſthoc ad conventum omnium Ordinum remitti poſtulabant, cujus ſit ſuper id genus negotiis decernere. Si hoc abnuatur legatos ad Reginam à ſe expediendos. Qua in ſententia firmabantur à paucis quibusdam, qui munera, queis fungebantur, retinere cupiebant, nulla adverſus Reginam obligatione. Cum rationibus nihil proficeret provinciæ Præſes, aſperius agere inſtituebat exprobrans, cum antehac absque conſenſu Ordinum jus tutelare Reginæ quæſitum circumſcribere auſi ſint, cur nunc ad propoſita ab ſe mentem ſuam declarare tergiverſentur? Noſſe utique Reginam velle, quid ab ipſis ſibi expectandum ſit. Qui non cum Regina ſentiat, pro violatore fœderis, & hoſte habendum. Reſpectum ad Brandeburgicum bello durante plane ſeponendum. Si univerſi ſententiam dicere abnuant, ſingulos interrogandos, ut quo quisque loco deinceps habendus ſit conſtet. Pleroſque ipſorum inſcitia peccare, paucos ſtudio rem extrahere, quos cæteri ſequantur. Si velut ex conventione ſecum agi nolint, reſtare, ut pro imperio adigantur; ad quod ipſe haut libenter deſcenſurus ſit. His minis perterriti denuo rem in deliberationem deduci petebant. Ubi pertendebant Sueci, magiſtratus omnes autoritate Reginæ conſtituendos, eique juramento devinciendos; *tum omnia decreta*, ſententiasque ejusdem nomine promulgandas. Summum provinciæ regimen antea penes Ordines non fuiſſe, quod nunc fruſtra ſibi vindicent. In

quod

1640. quod iſti ob mortem Electoris Brandeburgici eò facilius conſenſuri credebantur, quippe cum novo Electori nondum peculiare homagium præſtitiſſent. Aſt iſti ad communem Ordinum conventum hæc rejicere pergebant; addito tamen hoc temperamento, ut edicta promulgentur nomine *Ducatus Pomeraniæ ſub protectione Sereniſſimæ Reginæ Sueciæ*; ac juramenta ad conditionem cujusque muneris aptarentur, nulla Principis facta mentione. Cum Sueci hoc non adquieſcerent, ac diſertam declarationem poſtularent, quod durante bello Brandeburgicum reſpicere non velint, ut de fide

20.Dec.

ipſarum Regina certa eſſe poſſit: tandem ſcripto demonſtrant cauſas, ob quas hoc negotium ad conventum Ordinum ſit devolvendum, ubi facile tranſigi queat, prout faſtigium Reginæ & ſalus patriæ requirat. Alias ſe neque conſilio neque facto contra fœdus & in fraudem Reginæ quid machinaturos. Ita conventus ille nullo certo decreto ſolvebatur.

Novus Elector Brandeburgicus Pomeranos ſollicitat. 22.Dec.

Eorum tamen præcipui Lilliehœckkio oſtendebant literas à novo Electore Brandeburgico ſcriptas; quibus monebat, ne in Suecorum poſtulata conſentiant, ſed ipſi velut patris ſucceſſori ſe ſubjiciant, ac obtinendæ poſſeſſioni pecuniæ quid conferant. Sibi decretum pro iſta provincia omnes fortunas ſuas impendere; nec Cæſaris & Imperii auxilium ſibi defore. Privilegia ipſis ſua ſalva futura, & curaturum ut in conventu Ratiſponenſi eorum ratio habeatur. His ne periculum aliquod olim ob communicatas eas literas crearetur, placebat in publicum ſpargere, de hiſce literis aliunde fuiſſe ſignificatum; eoque nomine inquiſitionem faciendam. Ita velut ab inveſtigantibus literæ illæ deprehenſæ. Injunctum, ne ad illas reſponderent, nec iisdem obtemperarent. Id quod iſti ſancte pollicebantur. Interim à Lilliehœckkio idonei viri ſacro & civili tribunali deſignabantur, poſt allatam ratihabitionem Reginæ magiſtratum inituri.

Acta ad Rhenum.

§. 39. Vinarienſes Gallique ſub Longuevillii ductu, antequam Banerio ſe jungerent, Rhenum circa finem anni ſuperioris tranſierant, Crucenaci tantum & Bingæ præſidio relicto; quod iſtis locis ob annonæ penuriam hibernare non liceret. Hi ſuperato ad Limburgum Lano Siegam oppidum in poteſtatem redigunt, ac nemine obſiſtente per ſylvam Occidentalem, & VVetteraviam late ſe diffundunt.

Vinarienſes per Wetteraviam & Haſſiam hiberna capiunt. 5.Jan. 10.Jan.

Braunfelſam ab agreſtibus tantum defenſam nullo milite amiſſo ſubigunt. Qui Fridbergam inſidebant Cæſarei nullo telo emiſſo honeſtam deditionem paciſcuntur; gregarii tamen plerique Vinarienſibus accedunt. Urſellis quoque Gelnhuſæ, & Budingæ, manus diſponitur coërcendis inde Hœchſtæ, hinc Aſchaffenburgi præſidiis. Et quod improviſo ſe per Superiorem Haſſiam diffuderant, Georgius Landgravius certa pecuniæ ſumma cum ipſis decidit, ut modeſte agerent, rapinisque abſtinerent. Sat opimis heic hibernis iſti fruebantur, ac inſigniter ſe reficiebant, magna quoque equorum vi parta. Et quia Longuevillius periculi quid à Bavaricis ſuſpicabatur, cum Landgravia tranſigit, ut ſi opus ſit ſuis copiis ipſi ſuppetias ferat, datis quinquaginta uncialium millibus. Tum & machinas, quas Bingæ reliquerat, arceſſit.

Hiſpani Alzejam capiunt. 3.Febr.

Contra Hiſpani & Bavarici, contractis per vicina præſidia duobus militum millibus, Alzeiam expugnant, amiſſis centum amplius gregariis, undecim ductoribus. Diſcedentium ductorum ſarcinæ contra leges deditionis direptæ. Ex altera parte Bavarici Sporckii & Druemulleri ductu raptim

Legio Vinarienſis deletur. 17.Jan.

ſuperato Mœno legionem peditum Bobenhauſæ hoſpitantium opprimunt. Tribunus Eccardus, aliique ductores captivi abducuntur. Trans Rhenum Franckendaliæ præfectus VVilhelmus Ver-

Verdugi inanis conatus. 26.Febr.

dugus copiis è Lucenburgica auctus Crucenacum fruſtra tentat. 1640. Mox Baccharacum oppidum invadit & præſidiarios in arcem refugos eminus claudit. Inde Bingæ obſidium circumponit, Gallis qui intus erant acriter reſiſtentibus; quibus & mox ſuppetias laturus Guebrianus cum duobus millibus auxilio adcurrit. 12.Mart. Hic cum centum militibus vix in oppidum adpulerat, cum Hiſpanus præceps ſe Moguntiam proripit, relictis octo tormentis unoq; mortario cum globis ac pulvere, navibusque, queis eas ſecundo Rheno devexerat. Simul, qui Baccharacenſem arcem obſederant, diffugiunt. In diverſa parte Naſſovius Comes Maſfeldam arcem diuturno obſidio cum fame luctantem liberat, profligato qui eam obſidebat Gillio Haſio. Demum cum à Banerio ad conjunctionem ſollicitarentur Vinarienſes, initiò quidem ægre commoda hoſpitia deſerebant, cauſati, ſe aliquot millia in ſupplementum, & menſtruum ſtipendium è Gallia exſpectare, quod ipſis à Rheno longius progreſſis facile hoſtis intercipere poſſit. Demum tamen conjunctione decreta Fridbergæ præſidium ſub Kolhaſio tribuno imponunt, qui vicinum tractum tributis ſubjiceret, novisque delectibus operam daret.

§. 40. Superiore anno, inter Cæſarem, Hiſpanum, & Claudiam Archiducem fœdus ad recuperandum Briſacum, Alſatiamque initum erat.

Hiſpanorum circa recuperandum Briſacum irritus conatus.

Cui exſequendo delectus hoc anno ad lacum Bodamicum, inque Tirolenſi provincia, & Italia inſtituebantur, Hiſpanis pecuniam ſuppeditantibus: tum vis frumenti Conſtantiæ, Cellæ, & Lindaviæ congerebatur. Sed in Germania delectus ſegniter ſuccedebant, diffugientibus fere iterum, qui nomina dederant; ac Italis Germanam militiam abhorrentibus. Ut igitur alia via ad ſcopum ſuum graſſarentur, 5.Mart. Cæſar ab Helvetiis obtinet, ut conventum communem Badenas indicerent; ubi perſuadere ipſis nitebatur, oſtentatis fœderibus, quæ Domui Auſtriacæ cum ipſis intercedunt, ut aliquot militum millia ſecum in uſum Domus ſuæ conjungere velint. Aſt deputati defectum mandati excuſantes obiter innuebant; ſuperiores ſuos extra contagium hujus belli manſuros; nec fœdera Auſtriaca huc pertinere. Frumenti tamen emendi facultatem offerebant, quantum ſine incommodo ſuorum civium fieri poſſit. Mox iſta expeditio expirabat, quod Hiſpani ob cladem ad Caſale acceptam copiis ſuis in Mediolanenſi Ducatu ipſi indigerent, evocatis inſuper, qui apud Tirolenſes conſcripti erant. Ex iis autem, qui ad Bodamicum lacum collecti erant, quingenti per ſylvam Nigram Sauſebergam tendebant. Quos collecta è Vinarienſibus ad Rhenum præſidiis manus ad Badevveileram deprehenſos diſſipat, trecentis cæſis.

§. 41. Briſacum poſt menſe Majo Oiſonvillius è Gallia venerat cum titulo Generalis Vicarii pro Galliæ Rege in tractu ſuperioris Rheni & Alſatiæ.

Galli Briſacum plane ſibi vindicant.

Is ſede Briſaci ſumta oppidum id pluribus munimentis firmat, congeſta magna vi frumenti ac una cum Erlachio imperium ſibi vindicat. 26. Jun. Et mox ubi Erlachius cum valida equitum peditumque manu Briſaco verſus urbes ſylveſtres, Comitatumque Sultzenſem tenderet tuendæ meſſi, & ut Hohentvvilæ frumentum inferret, ſolus præfecturam retinebat: ac ne quid difficultatis Harſteinius tribunus moveret, iſte quoque cum ſua legione Teutonica in expeditionem educitur. Ita Galli citra exceptionem Briſacum uſurpabant, inſuper habitis quæ cum Vinarienſis exercitus ductoribus iniverant pactis. Id quod ductoribus ejus exercitus, illuſtri ac nobili è Germania ſtirpe oriundis, vehementer diſplicebat, factum ſuum ſera nunc pœnitentia proſequentibus, excepto Roſa, qui ſe totum Gallis mancipaverat.

rat. Vocabat quoque Rex Galliæ literis ad Erlachium *Briſacum urbem ſuam:* & monetam ibidem cudi curabat cum hoc lemmate: *Deus transfert Regna.* Cæterum ea expeditione Erlachius non ſolum Hohentvvilæ annonam inferebat, ſed & vicinum oppidum arcemque Engam expugnabat, cæſis qui reſtiterant; ac arcem, portaſque oppidi incendebat. Eo Briſacum regreſſo recens conſcripta militum manus vicina Hohentvvilæ loca occupat, eamque eminus circumſidere inſtituit. Eorum conatibus obſervandis Erlachius ad Lauffenburgum conſidet. Cujus adventu territæ hoſtiles copiæ initio Lacum Bodamicum verſus recedunt, poſt animo reſumto Engæ ſtationem capeſſunt; unde tamen fame urgente frequentes ad Erlachium transfugiunt. Poſt trecenti Cæſarei quotidie in arce Stauffa ſtationes agere, & inſidias Hohentvvilanis tendere inſtituerant.

Cæſarei circa Hohentvvilam vapulant.

Quo audito ducenti equites Briſaco ſub Joanne Roſa ſubtribuno, Reinoldi Roſæ fratre, iſthuc mittuntur, quibus quadringenti pedites Hohentvvilæ ſe adjungunt. Hic catervam hoſtilem ſtatione diſcedentem profligant magnamque partem cædunt, quos inter Albertus Furſtenbergius Comes ſubtribunus, multique ductores erant: duo alarum præfecti, nec pauci gregarii capiuntur. Inde Stauffa arx impetu expugnatur, omnibus qui intus erant trucidatis. Huic ſerum auxilium advolabant quingenti Cæſarei equites, quos Roſa alacriter invectus profligat, & ad Engam oppidum inſequitur. Tribus hiſce conflictibus hoſtes mille amplius ſuorum deſiderabant. Reliquiæ iſtarum copiarum etiam ipſis provincialibus ludibrio erant; quarum manum Reichenaviæ hoſpitia capeſſentem oppidani ademtis armis ejiciebant. Inter iſta Gleenius Baccharacum & Bingam Vinarienſibus iterum eripiebat. Simul tribunus Wolfius, Aſchaffenburgo progreſſus Urſellis ducentos equites incautius agentes, opprimebat. Contra Roſa à Longuevillio miſſus ad novos, qui ibi habebantur, delectus tuendos, Cæſareos Hocheimi opprimit;

19. Sept.

ac tamdiu detinet, quoad Balthaſar ſubtribunus, aliique ductores; qui Urſellis capti fuerant, dimitterentur. E deſertoribus quoque Cæſareis, qui è caſtris ad Fritzlariam profugerant, Fridbergæ præſidium ad duodecim centurias augebatur.

Sueci Saxoniæ inferiori neutralitatem abnuunt.
18. April.

§. 42. Ut univerſus Circulus Inferioris Saxoniæ belli oneribus eximeretur, Daniæ Rex per Petrum Wibium menſe Novembri ſuperioris anni apud Rectores Sueciæ inſtiterat. Ad hoc iſti longe poſt excuſata mora reſpondent; id promiſcue toti Circulo annuere neque rationem belli, ſalutemque ſui exercitus, nec ſitum earum regionum pati; ac Magdeburgicum & Halberſtadienſem præſulatum à profeſſis hoſtibus poſſideri. Neque aliud hac indulgentia effici, quam ut opima hoſti hoſpitia parentur invadenda, ubi occaſio arriſerit. Igitur petebant, ne Rex vitio ſibi vertat, ſi ita amicorum commodum præ oculis habeant, ut ne per id res ſuas deſtruant. Enimvero & hoc Regis Daniæ poſtulatum, & legatio ad Banerium eo nomine miſſa ſuſpecta videbatur; quod judicarent, iſtos aliquid extorquere velle Suecorum armis noxium; aut negatam neutralitatem obtentui ſumturos armis vocabulo tertiarum partium in Suecos arripiendis. Et ferebatur nupero Cellis conventu, cui Bremenſis præſul, & Domus Holſaticæ Legati interfuerant, decretum fuiſſe de militia Circuli augenda.

Machinationes Arnheimii & Boothii.

Gliſcebat diffidentia, quod hinc inde per eum Circulum concurſarent malevoli quidam infeſta Sueciæ conſilia ſtruentes. Quorum coryphæi erant Arnheimius, & Franciſcus Albertus Lauenburgicus Dux; inter Principes ejus Circuli, Electoremque Saxoniæ, & Brandeburgicum, Regemque Daniæ ultro citroque commeantes. Et ferebatur Arnheimii dictum; non minus promte adverſus Suecos, quam Turcas operam ſe navaturum. Quibus Succenturiati erant Hermannus Boothius, & Vitztumius, antea abſque miſſione Suecia digreſſus; nec non Grieffenclovius Cæſaris in Polonia miniſter, & Gabriel de Roy Hiſpani negotia Glucſtadii curans. Ac prodebantur iſta conſilia Salvio per Brunſuicenſem quendam civem, ubi Boothius diverſatus fuerat. Irruptionem ſuperiore anno in Livonos factam ad Suecorum copias eo pertrahendas, ut interim Gothoburgum tentari poſſet. Nunc aliam irruptionem in Livoniam, ac maritima Sueciæ loca, Gothoburgumque ope Dunckercanorum agitari; ac ut eodem tempore præſidia maritimis in oppidis Germaniæ trucidentur. Quorum tamen multa inania habebantur, aut ſi revera ſtruerentur, quia præviſa, facile eludebantur. Et Salvius ita omnia ſibi cognita paſſim publicabat, ut ipſi ſucceſſu deſperato conſilia iſta ultro deponerent. Sane ab ipſis hoſtibus Boothii tanquam odio in Suecos furentis conatus demum ſpretos conſtat.

Luneburgici Duces fœdus cum Suecia ambiunt.

§. 43. Luneburgici Duces, cum Banerius tractatum ſuper neutralitate, ac propiore ſocietate Holmiam remiſiſſet, eo nomine ad Reginam ſcripſerant ut Salvio aut cuipiam alteri in Germania mandata darentur; cauſati difficile Legatorum in Sueciam iter hiberna tempeſtate; revera quod præſenti rerum facie negotium hoc Cæſarem, Daniæque Regem celare vellent. Inde huic fœderi intenti aliquoties apud Salvium per literas, ac miſſo Drebberno ſciſcitabantur, num ea mandata allata eſſent. Qui & judicabat, ſeponendam nunc neutralitatem, dum propiorem cum Suecia ſocietatem ſtruunt Duces. Simul oſtendebat exemplar capitum & conditionum, quas à Suecia obtinere ac viciſſim præſtare vellent, negotio accelerando dum arma Suecorum adhuc florent, & antequam malevoli animos Principum ad alia conſilia diverterent.

Rectorum Sueciæ de iſto fœdere judicium.

Rectoribus Sueciæ quæ à Luneburgicis ferebantur, conditiones parum ad palatum erant, quod adpareret, illos ad multa Sueciam velle obſtringere, à mutua præſtatione immunes; nec minus varia effugia eludendo fœderi ſibi ſtruere. Tum id agere, ut Suecica arma ipſorum ex arbitrio pendeant, eaque ipſi in ſuum emolumentum vertere poſſint, ſi placeat bello ſe ſubducturi; ac ut Suecis nihil ſuperſit, unde copias eo tractu alere queant. Præterea ut mos Principibus Germaniæ, non ſolum ſuis ipſi copiis imperare, ſed & ſuo jure ac placito cupiebant. Super hæc Georgius Dux per ſenectam infracto animi vigore miniſtris obnoxius, qui fere per timiditatem ancipites conſilii nutabant. Reliqui etiam Principes ejus Domus ætate provecta, ut parum firmitatis illo ex fœdere ſperaretur. Placebat tamen tractatus non abnuere, ſaltem ut tempus extraherent, illoſque à conjunctione cum Rege Daniæ, & formandis tertiis quæ agitabantur partibus abſtraherent. Id tamen præcipue providendum ducebant, ne loca ad Viſurgim è manibus amitterent, neve arma ſua alieno arbitrio ſubjicerent; tum ut obligatio reciproca foret. In anteceſſum tamen Salvius Drebbernum monuerat; mirum ſibi videri, quod Duces tam multa à Suecis ſtipulentur, ipſi contra, niſi ab hoſte invadantur, & vi compellantur, movere ſe nolint. Ad quæ Drebbernus; ſolenne eſſe ejuſmodi fœderibus defenſionis vocabulum circumponere, eo melius adſtruendæ iſtorum juſtitiæ. Cæterum Georgium Ducem, ubi cum Suecia tranſactum fuerit, ſtatim Guelferby-

1640. ferbyto obſeſſo ad vim inferendam progreſſurum. Et quanquam Legatos ad conventum Noribergenſem miſerit: tamen niſi ultro ſibi à Cæſare circa Guelferbytum & Hildeſiam ſatisfactum fuerit, armis ſumtis ſibi conſulturum. Eo fine etiam duplicem cum Landgravia tractatum concluſum; unum publicum, qui omnibus oſtendi poſſit, ſuper mutua amicitia, commerciiſque; alterum ſecretum, quo ſibi invicem auxilium ferre, copiaſque jungere mutuæ defenſionis cauſa convenerint. Ac nihil magis ipſum, miniſtroſque præcipuos optare, quam idoneam invenire occaſionem à Pragenſi pace reſiliendi, quam nimis feſtinanter olim acceptarit.

Tractatus cum legatis Luneburgicis ſuper fœdere. §. 44. Salvius acceptis è Suecia mandatis ſuper fœdere Luneburgico agendi, id ſtatim iſtis Ducibus ſignificat; qui licet copias ſuas interim cum Banerio ſociaſſent, menſis tamen Junii principio Botmarum, Stuckium Cancellarium, & Schraderum adjuncto Drebberno Legatos Hamburgum mittunt. Tractatu cœpto nolebant Duces Cæſarem hoſtis vocabulo notare, aut quidquam adverſus ipſum, ullumve ex Imperii Ordinibus moliri; nec ſuper quo agitare conſtituebant *fœdus*, ſed *conjunctionem ſuper defenſione* nuncupabant. Luneburgicorum intentio. Tum reſpici à ſe ferebant Gloriam Dei; conſervationem invariatæ Auguſtanæ Confeſſionis, leges Imperii, vetus inter Cæſarem & Ordines æquilibrium, ac ut concordia caput inter & membra, ſimul pax cum Suecia, viciniſque Regibus inſtauretur, ac peculiariter ſuæ Domus ſecuritas ſtabiliatur. Inter leges hujus conjunctionis præcipua erat, ut vetera ſibi hoſpitia inter Viſurgim & Lippiam, quondam Duci Georgio ſub Sueciæ auſpiciis militanti aſſignata reſtituantur, una cum clientelis ſuis, Minda, Huxtera, Corveia, Eichsfeldia, Honſteinoque Comitatu; Nienburgo, Hoya, Bleckeda, Wolfsburgo, Lemvœrda, Suecorum præſidia deducantur; Comitatus Hoyenſis & Diepholtenſis tributis liberentur; oppida Goslaria, Mulhuſa, & Northuſa Luneburgico milite inſideantur. Suecorum ſcopus. Contra Salvio injunctum erat, circa ſcopum fœderis & alibi Sueciæ non in appendicis vicem, ſed tanquam præcipui fœderati mentionem facere, ejuſque dignitati, ſecuritati & commodis cavere, & quantum citra offenſam ac ſuſpicionem fieri poſſit, de ipſius ſatisfactione diſerte inſerere. Tum ut Suecia ad reducendum antiquum Imperii ſtatum non pura obligatione obſtringatur, ſed quantum commode fieri poſſit. Præterea ut æqualis hinc inde ſit obligatio, & ut Duces cum illis, quæ ſibi ſtipularentur, paria faciant. Denique ut Reginæ poteſtas in exercitum, & loca ad Viſurgim cumprimis ſalva maneant.

§. 45. Cum ad diſcutiendam conventionis formulam à Luneburgicis propoſitam accederetur, id quidem facile obtinebat Salvius, ut vocabulum *invariata* Auguſtanæ Confeſſionis expungeretur; non quod Sueci quidpiam in hac mutare, aut Reformatorum placita fovere cuperent, ſed declinandæ offenſæ Anglorum, Hollandorumque, & Landgraviæ. Viciſſim cum iſti vocabulum *hoſtis* Cæſari tribuere nollent, Salvius demum concedebat, cum rem ipſam hæc conventio ſatis exprimeret. Diſceptatio ſuper oppidorum ceſſione. Sed præcipue circa ceſſionem hoſpitiorum & oppidorum controvertebatur, ſuper qua Legati enixiſſime contendebant, Salvius autem circa quædam duntaxat annuere, de cæteris ſpem facere, ſi tempora ferant, juſſus erat. Luneburgicorum rationes. Legati jactabant: Arma ſua utique Reginæ probari, & conjunctione copiarũ cum Banerio omnem diffidentiæ cauſam ſublatam. Ditiones ſuas in anguſtum redactas, è quibus tot Principes ſint ſuſtentandi. A Cæſare Guelferbytum & vicinum tractum, à Suecis tot oppida cum circumjectis agris detineri, quorum reditus ad ſex uncialium millia annua ſurgant. 1640. Quid militi ſuo ſupereſſe? Ludibrium ſe Catholicis debere, quod poſt tantum fidei ſpecimen ne propriæ quidem ditionis tutela ſibi relinquatur. Alios Proteſtantes, qui de amplectendis his partibus meditentur, hoc exemplo protelari. Securitati Reginæ deinceps æque cautum, nec liberum minus tranſitum Albis atque Viſurgis fore per loca Ducum præſidiis inſeſſa. Nullum in Sueciam iſtis ex locis emolumentum redundare, ſed omnem proventum à præſidiariis abſorberi, provincialium expilationibus præfectos locupletari, nullo in publicum lucro. Addebant; ni circa hoc caput Ducibus ſatisfactum fuerit, hos ægerrime id laturos, refrigeratis non parum egregiis eorum deſtinatis. Ne dubitaret Salvius iſthoc concedere, cum tractandi facultatem citra exceptionem habeat. Contra Salvius: Mandatis ſuis nil amplius contineri, quam Ducibus ſpem facere ſuper eorum locorum ceſſione mutatis temporibus, quæ iſthoc nunc hautquidquam ferant. Salvii reſponſio. Tam arcta Ducum cum Suecia conjunctione perinde fore, Suecico an Luneburgico milite ea loca obtineantur, cum in hos æque ac illos reditus ſint impendendi, nullo in fiſcum Ducalem proventu. Et quia Sueci ſint in poſſeſſione, cui bono hanc mutationem? Ducibus nihil accedere, Suecis plurimum decedere ademto Albis & Viſurgis tranſitu, & nulla Oſnabrugæ ſuccurrendi via, ubi opus fuerit. Offerri quidem à Ducibus tranſitum; ſed bellatores amare cautionem, quam ipſi præſtare ſibi queant; quæ precario exſpectantur, extra rationes haberi. Per priorum temporum mutationes, (quod tamen non exprobrandi animo proferat,) Suecos cautiores reddi; qui licet nihil de Ducibus ſiniſtri ſuſpicentur, altioris tamen videri indaginis, quod toto inter Albim & Viſurgim tractu, & Weſtphalia inſuper ipſi eliminentur. His & ſimilibus de cauſis petebat Salvius, Legati adquieſcerent in præſens; rebus in melius mutatis, & ubi per ſuperiorem Germaniam arma proferre licuerit, Reginam Ducibus abunde ſatisfacturam. Legati viciſſim communicationis lineam, tranſitumque, & receptum, ſi opus foret, ad ea loca Suecis promittebant, æque ac ſi ipſi eadem ſuo milite cuſtodirent. Id modo honoris Duces poſtulare, ut propriæ ditionis arbitri ſint, ſuoſque cives ipſi defendant, immunes ab importunitate quæſtorum, & quorundam præfectorum, ac ne diutius ſummam per ignominiam querelas ſubditorum audire cogantur, quibus medelam adferre nequeant. Ducem Auguſtum cumprimis elati eſſe animi, qui præter omnium ſpem maſcula nunc conſilia arripuerit cum Suecis ſe ſociandi, & Guelferbytum invadendi. Si is hanc repulſam ferat, ac parum ſibi fidei haberi videat, graviſſimum dolorem animo concepturum. Tandem ſancte dejerabant, ſi hoc petito exciderint, re infecta diſceſſuros.

§. 46. Salvius initio dubitabat, tractatus concluderet, an abrumperet; præſertim cum junctis jam copiis periculum in mora non amplius videretur, & Duces eouſque adverſus Cæſarem proceſſiſſent, ut etiam Suecia haut peculiariter obſtricta in bello iiſdem perſeverandum foret. Salvius tractatum concludit. Nec abs re fore eventum conjunctionis expectare; interea tempus alia conſilia ſuppeditaturum, vel tractatus continuandi, vel corrigendi, aut plane tollendi. Sed Legati vehementer inſtabant, decretum ſibi, ni mox Salvius finem negotio imponat, re infecta diſcedere, culpa Suecis impacta, velut quibus res parum cordi ſit, poſtquam Duces neceſſitatem in partibus perſiſtendi jam ſibi impoſuerint. Addebantur minæ; non defore Ducibus viam bello

1640. iterum emergendi, ni major ſui ratio à Suecis habeatur. Ac intelligebat Salvius, Cæſarem & Electores denuo avocatoria mandata Ducibus miſiſſe, ac Legatos ad Ducem Auguſtum deſtinaſſe, blandis aut aſperis verbis iſtos à conjunctione Suecorum revocaturos; de quo & Daniæ Rex agere cœperat, eo facto ira & curis æſtuans. Has ob cauſas rebus Sueciæ utilius ducebat Salvius tractatum abſolvere, ac Duces bello magis implicare, quam offenſos ac diffidentia plenos ad infeſta conſilia ultro propellere. Circa ceſſionem tamen oppidorum & hoſpitiorum, de qua nihil in mandatis habebat, id temperamenti inveniebat, ut de iſta ad Reginam referret, ejusque declarationem intra ſex hebdomadas pro virili promovendam reciperet.

17. Jun. Ita formula fœderis concipitur, hinc à Regina, inde à Ducibus ratihabenda; cui nomen ſuum inſerere Legati Luneburgici nolebant declinandæ apud Cæſarem offenſæ, ſi forte res ſecus cecidiſſet. Quo fine etiam poſtulabant, rem hanc accurato ſilentio tegi. Et ipſi Salvio id ſecreto habendum videbatur, tum ne Cæſar conventionis leges cognoſceret, tum præcipue ne Galli fœdus cum Suecis ſegnius curarent, ſi intelligerent, hoſce jam hac conventione ad bellum perſequendum obligari. Et eam ipſam ob cauſam ſuſpicatus fuerat Salvius, Reginam hoc fœdus non ante ratihabituram, quam cum Gallis eſſet tranſactum; idque Legatis diſerte denuntiabat, etſi ipſis inſtantibus breve tempus ratihabitioni foret præſcribendum. Id quod ipſi ſolida ratione niti agnoſcebant. Struckius Cancellarius torque quingentorum coronatorum donatus, & annua penſione autoratus eſt, quod penes ipſum conſiliorum moderamen foret. Nec Drebberno opera ſua ſterilis abibat.

Luneburgici ratihabitionem urgent; quam Sueci differunt.

§. 47. Vix dies ratihabitioni dicta ceſſerat, cum repetitis literis ac miſſionibus Duces Salvium fatigant ſuper ratihabitionis permutatione, ac declaratione de cedendis oppidis & hoſpitiis; præcipuo Drebberni ſtudio, qui multis demonſtrabat, quanti momenti Suecorum rebus hæc Ducum acceſſio ſit, ac ne iidem diutius in ſuſpenſo habeantur. Se metuere, ne horum conſilia alterentur, ni citra moram obligatione ſtringantur. Nam Cæſarem, Electores, Archiducem Leopoldum, Daniæ Regem vehementer urgere, ut copias ſuas à Suecis diſſocient. Aſt Rectores Sueciæ quanquam Salvio facultatem fœdus concludendi contuliſſent; tamen quia facies rerum interea mutata fuerat, maluiſſent id negotium fuiſſe dilatum. Nam uti antea iſthoc tractatu Duces ad arma ſecum in Cæſarem jungenda pertrahere voluerant: ita nunc diſpiciendum erat, quomodo ex ea conjunctione fructus capiendus eſſet. Præcipue maluiſſent, tempus ratihabitionis non ita fuiſſe arctatum, cum talia Duces poſtulaſſent, per quæ res Suecorum in Germania plane everti poſſent. Ac ſane iſta ſocietate parum adhuc profectum erat, ambiguis eorum animis, & parum conſtantiæ promittentibus. Ac multi ſuſpicabantur, ideo de Minda & Halberſtadio iſtos contendiſſe, ut iis locis redditis lautiores ſibi à Cæſare conditiones emerent. Ipſe quoque Banerius optabat, non adeo à Salvio feſtinatum fuiſſe, nec tam liberales conditiones indultas, quod iſti ita difficiles ſe apud exercitum gererent, ſubinde jactantes, tractatu nondum ratihabito rem ſibi in integro eſſe, nec quidquam obſtare, quo minus ampliora offerentibus aurem præbeant. Ac de Auguſto Duce Cæſarei miniſtri gloriati fuerant; ipſum recentibus literis de conſtanti ſuo in Cæſarem cultu teſtatum: nec Clitzingio eousque progredi in mandatis datum, qui facti iſtius nomine cauſam ſit dicturus. Igitur non conſultum videbatur tam multa Ducibus concedere, & tantis ſe commodis exuere, antequam de eorum conſtantia magis cautum foret. 1640.

Ne tamen iidem ſtatim offenderentur, placebat ratihabitionem extrahere, quoad pateret, quam iſti conſiliorum viam inſiſterent. Et quia animo proſpiciebant hanc ſocietatem parum fore diuturnam; igitur quantum ex tempore fieri poterat, eadem frui in lucro habebant. Interim ſpes fiebat ratihabitionis brevi ſecuturæ, blandiſque iidem verbis demulcebantur, ne in adverſas partes tranſirent. Ac plauſibilem moræ colorem præbebat fœdus Gallicum tunc renovandum; cujus utilitas prolixe deducebatur: provincias Imperii fere vaſtatas, Proteſtantes ad paupertatem redactos, ut ad bellum continuandum parum conferre queant. Cauſæ communi plurimum deceſſurum ſubtractis ſubſidiis Gallicis. Circa adſtringendas fœderis Gallicani leges nunc laborari; ſi Galli animadvertant, eo tractatu Suecis bellandi neceſſitatem impoſitum, ſpem ſubſidiorum augendorum periiſſe. Reginam non minus fœdus implere, quam ratihabitione permutata. Quin è dilata oppidorum ceſſione Duces eum fructum capere, quod tanto plus copiarum in campum educere queant rem præſenti tempori cum primis neceſſariam. Quodſi redditis hiſce locis exercitui Suecico facultas adimatur his oris ſubſiſtendi, Banerio facile in mentem venire poſſe, ut in Sileſiam ſe conferat, ubi de receptu ipſi ſat cautum ſit. Quo digreſſo quantum periculi ipſis inſtet, non obſcurum eſſe. Reginam nihil, quod ipſorum ſit, detinere velle, quamprimum tempora, & propria eorum ſalus admittant. Magis curandum ipſis de amoliendis hoſtibus, quam amicis, ac de Guelferbyto vitalibus provinciæ incumbente, quam de limitaneis locis, quæ à Suecis in iſtorum uſum cuſtodiantur. Fœdere Gallicano perfecto Ducibus longe commodius ſatisfieri poſſe. Iſtas rationes Duces rejicere non poterant; qui certo ſibi perſuaſerant, Salvio jam Hamburgum ratihabitionem transmiſſam. Quem errorem is ipſis hautquidquam adimebat, neque affirmans, neque abnuens, ne mutandis conſiliis anſa ipſis præberetur: & ut crederent, ob ſolum fœdus Gallicum ratihabitionem differri.

Luneburgici rem urgent.

§. 48. Nec tamen eo ſecius Drebbernus ſubinde Salvium obtundere; Suam fidem, cum ipſe circa hoc negotium inprimis ſategerit, in aulis ob haſce moras labefactari. Ni Duces fœdere innectantur, facile eoſdem Ratiſponæ ad alia conſilia pertrahendos. Et palam voces impatientiæ plenas jam jactari: Gallicum fœdus obtentui ſumi; cæterum veram morarum cauſam à diffidentia eſſe, & quod Ducibus loca petita Sueci concedere nolint. Salvius contra oſtendere; Luneburgicam conventionem ad communem uſque pacem porrigi. Nunc autem cum Gallis diſceptari aut ſuper fœdere in trienniũ duntaxat prorogando, aut ſuper augendis ſubſidiis; quorum utrumq; inane ſit futurum Luneburgico fœdere ratihabito. Neque tamen diffitebatur ſcrupulum ſuis injici per frequentia literarum commercia, & quod Duces Suecis inconſultis Ratiſponam legatos miſerint, ac de fide & cultu ſuo in Cæſarem prolixe teſtentur: quæ omnia cum amicitia & auxilio Reginæ promiſſo parum quadrent. Drebbernus inde cenſebat; circa Mindam Duces facile remiſſuros, modo cautum ſit, eam ſecuta pace ipſis tradendam, ac interim præſidium Ducibus quoque fidem ſuam obſtringat. Nienburgum ante omnia hiſce cordi eſſe, præſertim Cratzenſteinio præfecto ita inhumaniter in provinciales ſæviente: quo reddito Reginæ utique nihil decedere. Duces de conjunctione copiarum conſenſiſſe, ut laxioribus hoſpitiis potirentur; nunc arctioribus limitibus ipſos circumſcribi. Et habebat ſane iſta res difficilem diſ-

captationem. Nam ſi injecto fœdere Banerius iſtis oris diſcederet, metus erat, ne Duces ſeparatim cum Cæſare tranſigerent. Idem periculum imminebat, ſi ratihabito fœdere de oppidis abnegaretur, quibus Duces vehementer inhiabant. Ea autem his temporibus tradere anceps erat. Unde ipſe Drebbernus id temperamentum proponebat; ut Regina fœdus ratihaberet; ſed ſuper ceſſione locorum cum Luneburgicis tractandi poteſtatem Salvio daret, quantum iſta ſalvis Suecorum rebus fieri poſſit. Id quod ſatius fore, quam Duces citra obligationem relinqui. Id conſilium Salvio haut diſplicebat. Nam & effici hac ratione poterat, ne Duces Ratiſponæ Cæſareis partibus accederent: & ſufficere videbatur, ſi ratihabitionis inſtrumentum oſtenderetur dilata traditione, quoad cum Gallis conveniſſet. Tractatus autem ſuper ceſſione locorum pro lubitu extrahi poterat, culpa moræ etiam in Duces devoluta. Igitur ſuper hoc temperamento diligenter ad Rectores Sueciæ relaturum ſe pollicebatur.

Temperamentum proponitur.

§. 49. Februario menſe à Landgravia Vultejus Hamburgum ad Salvium mittebatur; qui multa teſtatus de cupidine iſtius in arma adverſus Cæſarem erumpendi, dolere eidem magnopere ferebat, Wolfium legatum, quem ipſa ſuper fœdere in Sueciam miſerat, tamdiu detineri. Quas inter moras agendi tempora elabi, nec quid ſequendum ſibi ſit conſtare; ejuſque tarditatis cauſas noſſe cupere. Salvius ſtudium Landgraviæ laudare, modo tandem aliquando res ſerio agatur, & dictis facta reſpondeant. Haſſos multis annis otioſos deſediſſe; ac tempus jam eſſe, ut ſe movere incipiant. De Wolfii mora ſe neſcire, niſi quod forte, quæ ab ipſo propoſita ſint, maturam deliberationem deſiderent. Eſſe Suecis cauſas, quare Haſſos ſuſpectos habeant. Tractare ipſos ut tractent, & in infinitum rem extrahant, ut ab omnibus quorum intereſt colantur: interim lautis hoſpitiis gaudere, temporibus imminere, ac faventibus Suecorum armis, horumque periculo commodis ſuis velificari, conſilia pro tempore capturos; omnia ſiniſtris opinionibus excitandis valde idonea. Unde mirum non eſſe, ſi Sueci circumſpecte cum ipſa agant. Addebatur, Haſſos tractatibus Moguntinis firmiter inhæſiſſe, cum iſto Electore amicitiam diligenter coluiſſe; Piccolomineo & Hatzfeldio cum poſſent, non obſtitiſſe, quo minus totam belli colluviem in Banerium effunderent. Interim Suecorum hoſpitia hinc inde intercipere. Iſthæc tamen non publice juſſum diſſerere. Alias negotium hoc diligenter in Suecia commendaturum. Hortabatur demum, Landgravia ſuum, & Imperii ſtatum expenderet majori quam Sueciam periculo obnoxium. Si Banerius cladis quid accipiat, ſenſurum, quo loco res ſuæ verſentur; nec alteri quam ſibi ipſi cauſam ſuorum malorum imputare poſſe. Ad quæ Vultejus: Nec alias Wolfio conditiones datas, quam ab ipſo antea in Friſia nomine Reginæ propoſitæ fuerint. Cauſas ſuſcepti cum hoſte tractatus Landgravium quondam Oxenſtiernæ Magdeburgi adprobaſſe; quo hoſtis impetum à ſe averteret, cum ſubveniri tunc ipſi non poſſet. Quod autem poſt temporibus in melius euntibus in arma non eruperit, Gallos in culpa eſſe, qui novam remoram injecerint, dum Reformatis ſacris cavere abnuunt. Moguntinis tractatibus non potuiſſe renuntiari, antequam cum Suecis & Gallis conveniſſet: ita tamen frigide id negotium eam tractaſſe, ut adverſa pars non obſcure conjicere poſſet, quid ipſa animo agitaret. Piccolomineum ſiſtere penes ſe non fuiſſe. De interceptis hoſpitiis negabat, aut excuſabat. Cæterum ita frequenter ſuper Wolfii reditu ſciſcitabatur, ut Salvius non dubitaret, quin ſi is gratum è Suecia reſponſum reportaret, Princeps illa ſerio rem aggreſſura eſſet. Præſertim cum promitteret, ſe Melandrum dimiſſurum amicis ſuis ſuſpectum, ſi modo Regina ſcripto id à ſe poſtulare velit. Id quod tamen Rectoribus Sueciæ hautquidquam è dignitate videbatur.

Cum Haſſis acta.

Salvius de Landgravia queritur.

Vultejus eam excuſat.

§. 50. Interea Georgium Luneburgicum Ducem fœdere ſibi innectebat Landgravia; & cum audiret Lamboium in Juliacenſi provincia hoſpitia ſibi ſumſiſſe, multum indignante Palatino Neoburgico ad arma in Cæſarem ſumenda hunc ſtimulabat. Cum Gallis quoq; ſuper fœdere tractabat, cui abſolvendo Eſtrada Comes in Batavis adpulerat. Ubi tamen remoræ nonnihil injiciebat caput circa ſacra Reformatorum, dum Landgravia à Rege ſtipulari cupit, ne pax fiat, niſi ſacris illis in Imperio cautum ſit. Id quod Galli eo colore abnuebant, quod legibus Imperii duplicia tantum ſacra permittantur; Reformata autem huc uſq; non niſi connivendo tolerata ſint. Super qua re cum Avauxius ad Salviũ referret, huic iſta exceptio intempeſtiva, & paulo durior videbatur; quod Reformati ſemper jactarint, pro libertate conſcientiarum ſibi pugnandum fuiſſe, & ſub Auguſtana Confeſſione comprehendi velint, litem quantumvis moventibus Theologis; quam hoc tempore non tangere conſultiſſimum fuerit. Unde potius pactis Wiſmarienſibus inhærendum, quibus cavetur, omnia tam in ſacris, quam civilibus in eum ſtatum reponenda, qui ante bellum fuerat, ad pacis tractatus rejecta diſceptatione, permittenda an toleranda ſint Reformatorum ſacra. Quod monitum ſecuti Galli fœdus cum Landgravia abſolvunt, quo de reſumendis armis conveniebatur; ac ratihabitione utrinque permutata eidem centum quinquaginta millia uncialium Amſtelodami numerant. Capita ejus fœderis erant, ut Landgravia cum exercitu ſepties mille peditum, ter mille equitum bellum continuet communicatis cum Gallia & Suecia conſiliis. Quæ loca ceperit; hoſti ne reddat, niſi cum conſenſu Regis. Ut Regi Galliæ, & Reginæ Sueciæ liceat in patrocinium recipere, ſi relictis hoſtibus ad ipſorum partes tranſire velint; quæ pacta Landgravia obſervare teneatur, modo moneatur, ut tamen non teneatur reſtituere loca, quæ jam obtinet, nec contributiones ſuas imminuere. Nec Landgravia quid circa ſacra Romana & reditus ſacerdotum novet contra ſtatum anni 1618. nec Rex circa ſacra Proteſtantium. Si Gallicus exercitus neceſſum habeat intrare Haſſicam ditionem, ſuppeditentur cibaria, ſi diutius manendum ſit, ſuo argento vivant. Ne cum Rege Hungariæ tractatus pacis aut induciarum ineat, excepto in unum menſem ſi neceſſitas exegerit, nec menſtruas illas inducias renovet abſque conſenſu Regis. Landgravia ſuos Legatos mittat ad loca conventa tractatuum pacis mediante Papa ſuſcipiendorum, ac quantũ penes ſe conventa præſtet, Rege idem facturo, & ut ipſius Legatis caveatur curaturo. Idem Rex Landgraviæ quotannis ducenta octoginta uncialium millia Amſtelodami aut Hamburgi ſolvat, & præterea ducenta viginti millia inſtruendo eo melius exercitui, modo ſtatim in arma erumpat. Rex eandem fœderi, quod cum Anglo facturus eſt, & fœderi cum Hollandis recipi curet. Si Landgravia vi hoſtium ditione expellatur, receptus ipſi in ditione Regis ſit honorificus, quoad reſtituta ſit. Penſionem quam Landgravius pater habuit, filius quoque percipiat. Si Landgravia infelici prælio exercitum amiſerit, Rex ad eum reparandum connitatur; ac ſi principalis ipſius munitio obſideatur, idem ad eam liberandum incumbat. Guarantiam futuræ pacis Rex ad decem annos præſtet. Landgraviæ integrum

Landgravia ſocios belli quærit Luneburgicos & Gallos.

grum

1640. grum ſit cum aliis quoque tractare de armorum conjunctione & neutralitate, ſalvo tamen hoc fœdere, quod durabit, quamdiu bellum fuerit. Denique Rex eum omnibus ſuis tractatibus includat.

Nec tamen illa pacem adſpernari videtur. 14. Mart. Nec eo ſecius illa ad literas Electorum Noriberga miſſas reſpondebat: Quo minus tranſactio Moguntina perficeretur, non per ſe, ſed per Cæſarem ſtetiſſe, qui caput, quo ſacris cavebatur, confirmare abnuerit. Nec peculiari pace patriæ, ſuiſque ditionibus conſuli. Ad communem potius pacem, priſtinumque Imperii ſtatum inſtaurandum incumberent, ut exteris belli prætextus adimatur. Quo fine legatos Noribergam miſſura ſit, ubi tuti itineris literæ dentur; ſimul cum exteris Regibus

Tractatus cum Suecis extrahitur. acturam, ut æquas pacis leges admittant. Redierat poſt è Suecia Wolfius Legatus: cujus reſponſum etſi Landgraviæ non ſatisfaceret, non eo minus tamen copias Banerio conjungit. Mittitur inde Hamburgum in Vulteji locum Deichmannus Cancellarius, qui de conſtantia Landgraviæ ad communem usque pacem ample prædicabat, multis Melandrum incuſans, qui diffidentiæ cauſam dederit, ac per ſocerum ſuum Baronem de Eſſern multa ſiniſtra de Landgraviæ & Luneburgicorum deſtinatis in Sueciam ſcripſerit, diſcordiæ inter ipſos ferendæ: & eam ob cauſam inter alios Melandrum exautoratum. Idem poſt tam apud Salvium quam Avauxium legatos Ratiſponam miſſos defendebat. Quod uti fœderi repugnans Avauxius arguebat; ita & Salvius in ſuſpicionem idem valere oſtendebat. Qui tamen non eo minus Banerio ſuadebat, cum hic dubitaret, num legatis iſtius Ratiſponam ituris tutum iter concederet; velut ultro indulgeret, quod impedire, aut citra offenſam negare non poſſit: ut tamen ſcripto caverent, nihil ab illis in fraudem Sueciæ actum iri. Mox denuntiabat Deichmannus, Vultejum Legatum in Sueciam mittendum dudum agitato fœderi abſolvendo. Quem tamen Ratiſponam iviſſe excuſabat, quod alius ei legationi obeundæ idoneus præſto non fuiſſet. Nec alium tamen defore, qui in Sueciam legatus eat. Sic illa Suecicas quidem partes aperte ſequebatur, ut tamen peculiaria ſibi conſilia clam fovere videretur.

Tractatus circa fœdus commune evaneſcit. §. 51. Negotiatio circa fœdus commune cum Anglis tot per annos inani ſtudio agitata jam tandem in nihilum deſinebat. Excuſabat Rovvius detentionem Electoris Palatini, & quod exitus Parlamentorum per tria Regna Britannica expectandus foret. Sed quia adparatus armorum qui tunc terra marique in Anglia fiebant, multorum animos adverterant, Salvius quid ſpei metusve iſti

Rovvii de armis Anglorum ratiocinium. præberent, è Rovvio ſciſcitabatur. Hic igitur negare, bello Germanico ullum inde levamentum ſperandum, quod ne volente quidem Rege Ordines permiſſuri ſint. Stare ſententiam Anglo Germanicas res non ulterius tangere, quam ut milite & pecunia Palatinum ſublevet, ſi Vinarienſis, aut alterius exercitus imperio potiri queat: ſed de illo auxilio agi non poſſe, quamdiu is cuſtodia detineatur. Galli contra ſuſpicabantur, in ſe forte ea arma parari, non quidem ob Palatinum, etſi ejus liberatio obtentui poſſet ſumi, ſed ut gliſcens nimis eorum potentia coërceretur. Et auxerat ſuſpicionem Velada Marchio ab Hiſpanis in Angliam miſſus, inuſitato ſe ſplendore jactans. Negabat tamen Rovvius illa arma Gallos ſpectare. Anglis quippe bello idoneam cauſam non eſſe, & Galliam armis nunc inſtructiſſimam; quæ ab Anglis laceſſita, forte raptim cum Auſtriacis ac Hiſpanis pace facta totam belli colluviem in Angliam effundere poſſit, nunc etiam maritimis viribus ſuccincta. Sed nec ad Hollandos pertinere iſtos paratus. Eam Rempublicam cumprimis Angliæ ſua incunabula debere. Conjunctis Angliæ & 1640. Hollandiæ maritimis viribus utramque tutam fore; ubi hæc ab Anglis ſubverſa fuerit, hos quoque ſimul ruina involvendos. Conditorem Reip. Batavicæ Wilhelmum Arauſionenſem duas regulas velut teſtamento reliquiſſe, à quibus Hollandi hactenus graviſſimum per errorem diſceſſerint: Amicitiam Gallorum Hollandis utilem, Anglorum neceſſariam eſſe. Ac fuiſſe olim tam arcte illos Angliæ innexos, ut Anglicus Legatus ſummo Reip. ejus conſilio tantum non præeſſet. Alterum, ut Hollandi bellum terra arcuiſſe contenti, mari idem inferrent. Nunc Hollandos verſo rei ordine opes ſumtuoſis oppidorum obſidiis prodegiſſe, conflato inſuper grandi ære alieno, cujus uſuræ prope reditus ipſorum æquent: quo ipſo vires eorum valde debilitari, gliſcentibus contra Dunquercanis & Gallis. Quæ Hollandorum errata ipſi quoque Angliæ fraudi ſint, invaleſcente Gallorum & Hiſpanorum potentia, Hollandis languentibus. Conſilia Anglorum eo ſpectare, ut Hollandos amica ratione ſibi innectant præſtandæ ſecuritati maris & deducendis ad æquilibrium vicinorum viribus; de quo nuper Hollandorum Legato Arſenio leges propoſuerint. Igitur non niſi ad Scotos illa arma pertinere, quibus Rex amice alias cum ipſis tranſigere cupidus, terrorem incutere velit, ne iidem armis ſuis quid Regi extorſiſſe videantur. Alias Rovvius iſte odium in Gallos non diſſimulare, ac Salvium monere; caveant Sueci, ne à Gallis ſibi imponatur. Anglis quidem non diſplicere, Suecos cum Gallis arcta ſocietate jungi, quod nulla alia ſpes ſit Palatinum reſtituendi. Sed his ſolenne eſſe fœderibus ludere; ac jam ſeparatos tractatus inter ipſos ac Cæſarem agitari, mediante Bavaro. Tandem vetus votum repetebat de uniendis Evangelicis; præſertim cum ſtatui Principum Germaniæ exitium intentari adpareat, ni mature obviam eatur. Sed tot capita diverſis ſtudiis ac commodis ducta vix in eandem ſententiam cogi poſſe. Poſt Rovvius invitante Daniæ Rege 7. Febr. Glucſtadium abit, uti ferebat, moderationem vectigalium pro Anglicana natione in freto Oreſundico obtenturus. Sed prudentiores judicabant, de fœdere inter Hiſpanos, Anglos ac Danos agitari. Id ſane dubium non erat, arcana commercia Dano cum Hiſpanis intercedere, Penzio ſubinde Regi inculcante, ut Hiſpanica ſocietate Suecorum vires libraret: ac prohiberet, ne illi Pomerania potirentur certiſſimo cum Daniæ exitio. Talia tamen conſtanter abnuere Rovvius; ſed Angliæ potius cordi eſſe, cum Suecis, Danis, atque Hollandis fœdere jungi combinandis Proteſtantium viribus. Tandem iſte circa finem Martii à Rege in Rovvius in Angliam revocatur. Angliam revocabatur; quo ipſo & Ruſtorfii Palatini Legati mandata expirabant. Qui liceat Rovvius magnam indignationem præ ſe ferre videretur acreſque querimonias eo nomine moveret; tamen cenſebat, Anglos in ſinu gaudere colorem ſe inveniſſe commune fœdus declinandi. Manebat tamen Rovvius ad menſem uſque Majum, ac valedicens Salvio Gallorum conſilia denuo ſuſpecta reddere conabatur, de ſtatu Proteſtantium Coloniæ pro lubitu Catholicorum decernendum, cum Suecis Lubecæ in ſpeciem agendum, iisque Coloniæ decreta obtrudenda. De ſe dubitabat, Coloniam ipſe mittendus, an vero tractatibus cum Hiſpano Legato Londini ſuper Anglicano matrimonio adhibendus ſit. Quod tamen irritum fore confirmabat, Hiſpanis eadem ludibria recepturis, quæ antea Anglis in pari cauſa intulerant. Cæterum de Regis ſui in Proteſtantium cauſam ſtudio prolixe teſtabatur, culpam irriti fœderis in fata temporum & fraudes Gallorum referens. Nec tamen

1640. men tractatus plane abrumpere, ſed tantum incommodiora tempora differre videri volebat. Enimvero quo minus de iſto poſtea cogitatio ſuſciperetur, inteſtinæ per Britanniam turbæ prohibebant.

Elector Palatinus in Gallia iterum dimittitur.

§. 52. Interea temporis de liberando Palatino agebatur, quem Galli jure à ſe detineri jactabant. Nam antequam ex Anglia diſcederet, cum ipſo & Angliæ Rege Galliæ Regis nomine actum fuiſſe de Vinarienſi exercitu eidem certis ſub legibus tradendo. Sed Hiſpanorum inſtinctu ipſum in poteſtatem redigere eum exercitum inſtituiſſe una cum Briſaco, & aliis oppidis à Bernhardo Duce occupatis, ut eorum reſtitutione ſuum ſibi Palatinatum redimeret. Quæ conſilia ipſe Leiceſtrius Legatus Anglicus improbarit. Cæterum eluſis Palatini deſtinatis, Chavignius ultro Grotium monebat,
21. Jan. cum nondum è Suecia Reginæ literæ eſſent allatæ, ut circa illum liberandum operam navaret. Ac ut gradatim procederent, miniſtri Gallici, primo proponebant; Lutetiam accedendi facultatem fore, ſi ſcripto profiteatur; ſe nihil circa exercitum Vinarienſem conari voluiſſe Rege invito, nec deinceps adverſus Galliam quidquam tentaturum. Utique Grotius atque Leiceſtrius fidem ſuam interponant, eum citra Regis conſenſum Lutetia non exceſſurum. Sed Grotius oblatam cautionis formulam adſpernabatur, quod Galli innuerent, Vinarienſem militem Regis Galliæ fuiſſe: nec minus Leiceſtrius fidejuſſionem abnuebat. Mox cum innotuiſſet, è Suecia Grotio injunctum pro Palatino agere, arctiore is cuſtodia ſepiebatur, ut forte duriorem ab ipſo cautionem
18. Febr. extorquerent. Allatas è Suecia literas ſolenni admiſſione Grotius reddebat, quas ipſe apto movendæ miſerationi ſermone proſequebatur, facunde memorans de veteri ſplendore Palatinæ Domus, feliciſſimis terris inclutæ, quæ primo loco inter ſeculares Imperii Principes, ac per interregnum vicaria adminiſtratione gaudeat; quæ nunc ſine terris, ſine populis, vaga, & extorris apud exteros agat. Eandem maximum erga Galliam ſtudium ſemper oſtendiſſe, ac jus Henrici Magni ad regnum, quod ipſi per ſummam injuriam controverſum fiebat, pro viribus defendiſſe. Auſtriacos eidem ſemper fuiſſe infeſtiſſimos, qui & nunc ſecundum ejus Domus principem captivum detineant, & huic perpetuam cuſtodiam optent. Contra ejus liberationem Proteſtantibus per Germaniam, multiſque aliis fore gratiſſimam. Cumque Rex in miſericordiam pronus excepiſſet; cauſas ſe habere hujus facti, ſe huic Principi optime voluiſſe: Grotius reponebat, ſi quid ſecius factum ſit, ætati imputandum, & quod non optimis conſiliariis uteretur: commodiſſimum fore ad inſtaurandam amicitiam præterita oblivione delere. Leiceſtrius contra ab Anglo in mandatis habebat nihil pro eo agere, antequam liber eſſet, velut metu ejus liberationem extorturo; Gallis parum curantibus circa inteſtina mala fruſtra laborantem.
14. Mart. Tandem Chavignius intempeſta nocte Electorem è Vincennarum arce Lutetiam in Leiceſtrii domum adducit, ut ibi moraretur, quoad Joanne Caſimiro Poloniæ Principe digreſſo in domum tranſiret, qua legati extraordinarii ſolent excipi. Obſtrictus tamen manebat è Gallia non diſcedere, niſi Regis conſenſu. Splendide hinc habebatur, impenſis è publico in dies ſingulos mille quingentis libris; & quanquam Electoris titulo negato, majore quam Joannes Caſimirus honore habeba-
21. Mart. tur. Literis ad Reginam Sueciæ Rex profitebatur, etſi cauſam habeat eum detinendi, in ipſius tamen gratiam eundem dimittere. Quo nomine Regina Bohemiæ, & Elector Reginæ gratias agebant; indignantibus contra Anglis, quod is ſcripto ſe Gallis obſtrinxiſſet. De cætero circa reſtitutionem iſtius Galli nihil movebant cauſati, ſe expectaturos, quid Angli pro ipſo facturi ſint; honeſta in ſpeciem excuſatione, quod ſatis noſſent ob inteſtinas turbas iſtam nihil facturam. Hamburgi propoſitum fuiſſe, quid ab ipſis deſideraretur; eam ſententiam adhuc ſtare. Tandem Ele- 25. Jul.
ctori permiſſum eſt, quo vellet proficiſci: retinuit tamen Rex cautionem, quam iſte in carcere ſcripſerat, ſe contra commoda Regis Galliæ nihil facturum.

Negotiatio circa prorogationem fœderis Gallici.

§. 53. De prorogando fœdere Gallico Avauxius ſubinde apud Salvium inſtabat; quo fine & Rorteus è Gallia Hamburgum miſſus erat. Uterque tamen rogabat id ſecreto haberi, ne Cæſarei idem reſciſcentes omnem lapidem moveant Suecos inde retrahendi. Poſtulabant autem Galli fœdus non ad certos annos prorogari, ſed quoad bello finis per communes tractatus foret impoſitus, & non aliis legibus, quam quæ Wiſmariæ & Hamburgi quondam convenerant.

Sueci fœderis leges declarari cupiunt.

Aſt Sueci novo tractatu opus eſſe cenſebant, & leges fœderis hinc inde plenius declarandas; quod præteritis annis nonnulla admiſſa ſint, quæ curatius adſtringi mereantur. Inter quæ præcipuum erat, quod Galli ne tentarint quidem in ditiones Cæſaris penetrare, quin Vinarienſem inſuper exercitum corruperint, ac in diverſa abduxerint, cum commune periculum longe aliud deſideraret. Ab iſto exercitu capta Gallos ſibi ſolis uſurpaſſe, velut ea non Sueciæ quoque & fœderi Evangelico quæſita forent. Subſidia die convento non ſoluta. Conditionem belli ac provinciarum, in quibus illud gerendum, interea valde mutatam, hiſce vaſtatis & exhauſtis, ut exercitus longe majore cum moleſtia nunc, quam antea, ſuſtentari queat. Majore autoramento nunc militem conduci. Unde oneribus gliſcentibus ſubſidia quoque augeri par eſſe. Quæ omnia in anteceſſum definienda, ne deinceps quid difficultatis oriatur. Extare quoque duo fœderis inſtrumenta, Wiſmarienſe & Hamburgenſe; de quibus diſpiciendum, num in unum compingenda ac præſenti tempori accommodanda, an eadem confecto tertio duntaxat declaranda & confirmanda ſint. Salvius cum crederet Gallis petito ſubſidiorum augmento ſuſpicionem injici, ac fortaſſe ipſos ad ſeparatam pacem permoveri poſſe, quæ ſibi mandata forent diſſimulare, ac conventum Ordinum Sueciæ obtendere; ratus ſat ſpatii ſupereſſe præſcripta ſibi proponendi: interea tempus conſilia ſuppeditaturum. Contra Galli ſuſpicabantur, quia Sueci hoc negotium ita frigide gerebant, ac Cæſarei de communis pacis tractatu conticeſcerent, iſtis ſecretam cum Cæſare negotiationem agitari; eoque Salvium tanto acrius urgebant. Sed cum ſoluto Ordinum conventu color tergiverſandi expiraſſet, ac Rectores Sueciæ judicarent, ipſius ſolicitudinem inanem eſſe, Gallis ita profunde bello immerſis ut haut facile eo ſe explicare poſſint; hiſce ita acriter inſtantibus initium utique erat faciendum.

Salvius poſtulata ſua oblique inſinuat.

§. 54. Ac primo placebat poſtulata magis innui, & conjectanda Gallis relinqui, quam diſtincte exponi. Quo fine exagerabatur onus & periculum Banerio in Bohemia incumbens, ſocordia aut ſecuritas, Gallorum Piccolominei iter non ſiſtentium, ac nihil in Cæſareos ditiones tentantium. His & ſimilibus actibus fœderi vim fieri, ut Rectoribus Sueciæ, quantumvis ad continuandum fœdus pronis, vix conſtet, quid faciendum ſit, niſi rebus iſtis medicina fiat. Et quia Gallici Legati denuntiaverant, licet verbis in prorogationem fœderis conſentiatur,

1640. tur; tamen ſe reipſa fœdus recuſari judicaturos; ſi ſuper ulla ejusdem lege interpolanda verba fiant; late demonſtrabat, opus utique eſſe præmiſſa aliqua declaratione, ac in quibusvis fœderum renovationibus moris eſſe veteres leges pro re nata præſentibus temporibus adaptari. Galli quæ objiciebantur, quantum poterant excuſare, diligenter ſe in Galliam ſcripturos, ut de quibus Sueci querantur, deinceps emendentur. Subſidia vero nullo modo augeri poſſe ob immenſa, quæ Galliam premant, onera; provincias magis nunc quam antea exhauſtas, cives frænum mordere. Quin deliberatum fuiſſe de minuendis ſubſidiis, ſed quia prorogatio tantum fœderis, non mutatio quæratur, placuiſſe ſummam ſemel conventam retineri. Inter quos ſermones Rorteus aliquando incaleſcens jactare: quia Suecos adpareat negotium extrahere, Galliæ vitio verti non poſſe, ſi mature ſibi conſulat. Interdum contra crepare Galliam haut cominus bellum acriter perſecuturam, etſi Suecis fœdere exeuntibus, velut illis ſubſidiis Ragozium ad arma permoturam.

Galli correctionem fœderis abnuunt.

§. 55. Cum ita negotium circa fœdus prorogandum difficultatibus involvi ſentirent Galli, de induciis movebant, ſuper quibus Pontifex tam in Gallia, quam apud Cæſarem & Hiſpanum inſtaret: in quas Rex ipſorum pronus ſit, non tamen niſi in annos decem aut duodecim. Reginam quoque Sueciæ ab iis ſe non abhorrere, per Grotium declaraſſe. Et modicum duntaxat diſcrimen eſſe circa ſubſidia interim præſtanda, quæ ad trecenta uncialium millia jam auxerint. Non plus tamen per inducias quam Pomeraniam & Lotharingiam poſſe retineri. Salvius nova ſibi mandata expectanda excuſabat, cum diu induciarum mentio facta non ſit. Sibi tamen non perſuaderi conſideratis induciarum incommodis, Reginam in tam jejunas conditiones conſenſuram. Circa Colmarienſem tractatum cum Vinarienſibus ipſe Rex ad Reginam ſcripſerat; quas literas Avauxius Salvio in Sueciam mittendas commendabat. Dolorem hinc præſeferebat, quod Jacobus Gardius, & Axelius Oxenſtierna Secretario Gallico id factum acerbe exprobraſſent. Ac fatebatur à miniſtris Gallicis erratum, ſed Regis ac Cardinalis nullam culpam eſſe; Petebat ne iſta res ſiniſtre capiatur, ac periculum nonnullum inde metuebat, quod in univerſum omnes Germani id factum improbarent. Etſi iſta in ſpeciem dici adparebat, nec Gallis id factum emendandi animum eſſe. Rorteus inde in Sueciam digreſſus apud Rectores ſuper prorogando fœdere proponebat, ut tamen omnia prius conventa manerent præter tempus fœderis, quod ad finem usque belli ſit porrigendum. Huic declarabant Rectores Sueciæ: fœderi prorogando ſe paratos; ſed cum tempora mutata ſint, ac nonnulla explicatione indigeant, à ſe deputandos qui cum ipſo tractent. Is excipiebat; cum Rex nihil mutari velit, mandatis ipſum inſtrui non fuiſſe viſum. Si tamen tractatu opus utique judicent, eum Hamburgi poſſe ſuſcipi. Quod & ipſum Rectoribus Sueciæ placebat qui idonea ſe Salvio mandata transmiſſuros pollicebantur.

De induciis à Gallis proponitur.

Tractatus Colmarienſis ab iisdem excuſatur.

Rorteus paria apud Rectores Sueciæ proponit. 19. Maji.

§. 56. Cæterum capita ſuper quibus tractandum Rectoribus Sueciæ videbatur, hæc erant: ut Galli deinceps majore vi quam hactenus bellum in ſuperiore Germania gererent, ac valido cum exercitu per Sueviam & Bavariam in ipſam Auſtriam penetrarent: ne inducias cum Cæſare aut Hiſpano in Germania aut Italia, aut ullibi inirent: extrema ſua in pace poſtulata ſibi ſecreto aperirent: ob exercitum Vinarienſem, & loca ab eodem occupata ſibi ſatisfacerent: ac ſubſidiis inſigne augmentum adderent. Sed quia annus adhuc fœderi ſupererat, haut noxium videbatur negotium extrahi, ſi forte interim aliquid obtineri poſſit. Quod ſi nulla ſpes meliorum conditionum eſſet, ſat mature remitti, ac pro lubitu ad concluſionem perveniri poterat. Salvius igitur lentius rem gerere, ac primo cauſari, Rorteum ſine dubio cum Rectoribus Sueciæ acturum. Avauxio tamen acrius inſtante tandem iſta capita proponebat, etſi circa augmentum ſubſidiorum certam ſummam non exprimeret, quo novæ propoſitionis materia eſſet. Cui ſtatim Avauxius, nihil ſuper hiſce in mandatis ſe habere, ſed non niſi de fœdere ad finem belli iisdem legibus prorogando. Nihilominus velut privato nomine diſſerere. De bello in Cæſaris ditiones transferendo non difficulter probatum iri, quantum fieri poſſit. Inducias in Italia cum Hiſpanis bellum Germanicum non ſpectare, ac ſalvo cum Suecis fœdere Gallis pacem aut inducias cum Hiſpanis facere integrum eſſe. Neque tamen ita longas inducias concluſas, ut copiæ hoſtiles ex Italia in Germaniam transferri potuerint; nec tales deinceps ineundas. Quod ſi tamen Sueci in partem belli Hiſpanici venire velint, æqua peti; alias id non facile à Rege poſtulari poſſe. De hoc tamen haut ægre conventurum. Leges pacis ſe communicaturum, ſi Sueci idem faciant. Circa publicas pacis conditiones nihil diſſenſionis eſſe niſi forte circa reſtitutionem Domus Palatinæ, quæ in Galliis difficillima habeatur, nec credi illam in ſtatum, qui ante bellum fuerat, reponi poſſe. Privatam utriusque Regni ſatisfactionem æquandam: ſi Suecia totam Pomeraniam depoſcat, Gallos quoque totam Lotharingiam poſtulaturos; ſi parte iſtius Sueci adquieſcant, & Gallos hujus parte fore contentos. Vinarienſem exercitum poſt Norlinganam cladem dilapſurum, aut per Palatinum in privatos uſus adhibendum, à Gallis ſervatum ultro Suecis imputabat, qui nunc æque ac antea Suecis obſtringatur, & in uſum cauſæ communis militet. Loca occupata non minus Sueciæ quam Galliæ inſervitura ad idoneas pacis conditiones hoſti extorquendas. Gallicorum duntaxat miniſtrorum culpam fuiſſe, quod transactione Colmarienſi Sueciæ mentio facta non ſit. Sed ut ſubſidia ad eam menſuram, qua Vinarienſi & Hollandis data ſint, augeantur, iniquum eſſe, ac fieri nullo modo poſſe. Nam Suecos paribus auſpiciis una cum Gallis bellum gerere: iſtos à Gallis in acceſſorii loco haberi. Suecis quæ promiſſa ſunt accurate ſolvenda iſtis nunquam, ita exactam ſolutionem factam. Denique facultates Galliæ id non ferre. Ad quæ Salvius: Reginam hoc poſtulato libenter ſuperſedere voluiſſe. Sed quia Suecia diuturno bello ſit exhauſta, & Germania vaſtata, Galliam contra opes non deficiant: cujus quam maxime interſit Suecicum exercitum ſervari ſartum tectumque; ideo confidere ſe, Regem communi cauſæ non defuturum. Neque iſthoc velut ex debito poſtulari, ſed ne tanta rerum moles defectu ſumtuum ultro collabatur. Avauxius cum nec ſubſidia augeri poſſe, nec de hiſce rebus quidquam ſibi mandatum conſtanter ingeminaret, de iſtis in Galliam ſe quam diligentiſſime relaturum promittebat; ut tamen ſpem non faceret aliquid impetratum iri, ſed potius metuere ſe ferret, ne iſthæc poſtulata recuſati fœderis loco accipiantur. Salvio contra aſſeverante, Reginam æterno fœdere Galliæ innecti cupere, quantum rationes Regni ſui ferant. Ita diu negotium iſtud quieſcebat, Gallis ſubinde jactantibus; eaſdem ob rationes Suecis fœdus iisdem ſub conditionibus continuandum, ob quas id primum iniverint. Nupera con*junctione Longuevillii Ducis multum diffidentiæ* Suecis ſublatum. Si res à ſociis exercitibus bene 1640.

Succorum poſtulata.

Avauxii ad iſta declaratio.

1640. geratur, Banerio viam itinerum in Cæſaris ditiones pandi, ut ſubſidiis auctis nihil opus ſit futurum. Rem pecuniariam multo difficilius nunc in Gallia expediri, quam antea. Galliam potius quam huc deſcendat ſolam bellum continuaturam, quoad fata viam paci inveniant. Sibi imperatum, ni Sueci cito certi quid ſtatuant, non amplius de prorogando fœdere agere, ne dignitas Regis ſui proſtituatur. Addebantur minæ, Gallos hoc caſu finem fœderis non expectaturos, ſed mature naves in ſiccum ſubducturos. Qua occaſione Salvius oſtendebat; literis ſe certiorem redditum, Gallos Noribergæ, Monachii, Pampelonæ, & Burgi per peculiares miniſtros ſecreto tractare. Id quod Avauxius non quidem annuere, neq; tamen valde inficiari, velut ſuſcipiendis mox tractatibus ejusmodi, ni fœdus ſuccederet.

De mutandis tractatuum locis.

Idem tamen mox movebat de aliis urbibus in Coloniæ, Hamburgi, aut Lubecæ locum ſurrogandis, quod communicatio, quæ frequentiſſima ſit facienda, ob intervallum iſtarum urbium difficillime ſit proceſſura. Eam difficultatem augeri bello interim continuato, dum utraque pars pro ſucceſſu armorum leges adſtringit aut remittit: ut tantum non quotidianis literarum miſſitationibus opus ſit futurum. Igitur pro Suecis Oſnabrugam, Francofurtum ad Mœnum, & Coloniam, pro Gallis Monaſterium, Moguntiam & Veſaliam proponebat. Salvius iſta ſuo loco relinquebat; etſi cum non fœdere ſolum, ſed & conſenſu hoſtium Colonia & Lubeca deſignatæ ſint, ægre circa eas quid mutari queat. Et cum Salvius proponeret, ut ut Galli Hamburgi, Sueci Lubecæ tractarent; Avauxius ob Pontificem mediatorem id fieri poſſe negabat, nullo ibi publico cultu, & populo ſacra Romana ſubſannaturo. Tandem denuo ad inducias revolvebatur, quod Galli nollent Sueciam arma ponere, antequam ipſi alias ſuas controverſias extra Germaniam compoſuiſſent; & quia id magnis difficultatibus involutum erat, longas ſibi inducias expedire cenſebant, quo ſpatio ſuper iſtis tranſigere poſſent.

Diſceptatio ſuper inſtrumento fœderis.

§. 57. Iſthæc omnia prolixius poſt inter legatos diſceptabantur. Ac primo quidem malebat Salvius tertium fœderis inſtrumentum confici, in quo capita VViſmarienſi & Hamburgenſi contenta exprimerentur, inſertis quæ correctione & declaratione indigeant, adjecto die & anno, quo id nunc concluſum foret. Sed Avauxius veritus, ne forte tertium id inſtrumentum diverſam à Gallorum ſcopo faciem indueret, priora manere volebat, parvo aliquo adjecto, quo eadem confirmarentur, & ſi quæ capita ob mutatam rerum faciem correctione opus habeant, declararentur.

Modus tractandi ab Avauxio adhibitus.

In ipſa diſceptatione Avauxius hoc fere modo utebatur, ut rationes à Salvio adductas non tam contrariis rationibus quam ſilentio & contractis humeris eluderet. Quædam abnuebat, velut ſupra vires Galliæ poſita, quædam quod mandata deficerent. Ferebat quoque Rorteum è Suecia ſpem facere, conditiones VViſmariæ & Hamburgi conventas manſuras, & Salvium poſtulata initio intendere, poſt gradatim ad veteres leges deſcenſurum. Interdum Salvio quid concedebat, ut viciſſim ex eo quid eliceret; mox dicta ſua retractabat, ut quæ ipſius mens eſſet vix liceret judicare.

Diſceptatio ſuper bello in Auſtriam transferendo.

§. 58. Priori fœdere de bello à Gallis in ditiones hæreditarias transferendo primo loco conventum fuerat; circa quod Galli nihil aliud præſtiterant, quam ut Vinarienſem pecunia & milite paululum ſublevarent. Quo factum fuerat, ut hoſtis tota vi Suecos non ſemel obrueret, & nuper ad receptum è Bohemia cogeret. Id caput paulo diſtinctius exprimendum cenſebat Salvius, ut Galli diſerte promitterent, ſe juſtum exercitum in ſupe- 1640.
riore Germania habituros, & poſtquam Rhenum jam in poteſtate tenerent, pedem in Sueviam ac Bavariam, ipſasque demum Cæſaris ditiones prolaturos. Contra Avauxius ejus rei difficultates oſtendere; in Germania non eſſe, unde magnus exercitus ali queat; Gallos nolle tam longe à finibus ſuis in Germaniam penetrare: nec Teutonicum militem tanto numero, ut juſto exercitui ſufficiat, conduci poſſe: eo quoque caſu bellum adverſus Hiſpanos in Italia & Belgio languidius proceſſurum. Et cum Salvius proponeret, ut in Germania Galli bellum inferrent, in Italia & Belgio tantum propulſarent, id Avauxius adſpernabatur. Ac ſatis patebat, Gallos vires ſuas alio convertere malle, Germanicum bellum Suecis relinquere, modica manu ab ſe firmandis. Tandem ut Suecis ſatisfaceret, Avauxius id annuebat, ſi vel alibi languidius à Rege ſit res gerenda. Sed cum ad concipienda fœderis verba accederetur, hinc inde hærebat. Juſtum exercitum idonee inſtructum ad Rhenum alendum modo annuebat, mox retractabat. Pro Salvii verbis, *valide cum exercitu omnibus neceſſariis inſtructo ſedem belli transferre*, ſubſtituebat, *valide diſtrahere*. Mox tamen iterum Salvio inſtanti adſtipulari videbatur. Ut bellum à Gallis cis Rhenum gereretur, primo diſertis verbis exprimere nolebat, ſed ambigue ponebat, *Regem hoſtes in Germania diſtracturum*; id quod etiam trans Rhenum, & in Belgio Hiſpanico fieri poterat. Demum Salvio urgente non amplius repugnare videbatur. Bavaro iratum ſe ferebat, præſertim poſtquam ejus copiæ cum Cæſareis junctæ forent, jactans, licet è Gallia mandatum non acceperit, non dubitaturum tamen vocabula *per Sueviam & Bavariam* inſerere. Et credebat Salvius, fiduciam Gallorum in Bavarum minuiſſe, quod ipſe ſenio provectus, filius puer Auſtriaca matre natus eſſet, patre defuncto fortaſſe Auſtriacis tutoribus uſurus. Sed cum in rem præſentem veniendum eſſet, id detrectabat Avauxius: belli rationem non ferre, ut itinera certo loco alligentur, ſed actiones bellicas pro re nata inſtituendas. Ac revera juſſus erat Salvius de Bavaria concedere, ſi Galli promitterent, valido cum exercitu ſe in Cæſaris ditiones irrupturos. Pro *Auſtria* ſubſtituebat *Auſtriacas provincias*, ſub quo vocabulo ex Gallorum mente non Brisgovia ſolum & Alſatia, ſed & Burgundia ac Belgium intelligi poterat. Unde patebat, ni caput hoc inane deberet haberi, diſtinctius id exprimendum eſſe. Tandem heic ad non plura adſtringere Gallos volebat Avauxius, quam quæ vires & ratio belli permitterent. Quod etſi in ſe abſurdum non foret, tamen quia verba iſta obtentui poterant ſumi omnibus hoc capite conventis eludendis, Salvius eadem omitti cupiebat; Avauxio contra niſi clauſula hac inſerta ſubſcribere abnuente, ac differente in re ipſa conveniri; circa vocabula tantum diſcrepari: ac validius utiq; rem adverſus Cæſarem, quam hactenus gerendam.

Super induciis cum Hiſpano.

Porro quo minus Galli inducias cum Hiſpanis in Italia & Belgio abſq; Suecorum conſenſu inire poſſent, nullo modo Avauxius fœderi inſerere volebat; ni Suecia partem Hiſpanici belli capeſſere vellet. Confirmabat tamen id non facile futurum; ac ſi fiat, tanto majores copias Regem in Germaniam miſſurum. Contra ut Gallis liceret pro lubitu pacem aut inducias cum Hiſpanis abſque Suecia paciſci ſine dubio contra mentem erat eorum, qui fœdus antehac fecerant; cum ſub Auſtriacorum nomine tam Germanica, quam Hiſpanica ſtirps comprehenderetur, ac tanto magis hæc, quod Gallis eo tempore nullum eſſet apertum bellum adverſus Cæſarem: ac Hi-

ſpanus ob controverſias Suecorum cum Cæſare naves horum hoſtiliter haberet.

Super augmento ſubſidiorum.

§. 59. Circa ſubſidia Sueci poſtulabant, eadem ad ſummam, quæ Vinarienſi promiſſa foret, augerentur, præſertim cum pactum id ab iſtius Ducis morte expirarit. Tum ut genus monetæ exprimatur nummi unciales, ac ut ſolutio Hamburgi fiat. De poſterioribus ſpem facere Avauxius, primum præfracte abnuere, ac eo poſtulato velut attonitum ſe ferre. Galliam nunc tanto pauperiorem, quam ante triennium; plebem ob onerum magnitudinem ad ſeditionem ſpectare. Neque Vinarienſi, neque Hollandis plenam, quæ convenerat ſummam ſolutam, etſi utrique in clientela Regis fuerint, ille tanquam miniſter, hi comi obſervantia & cultu. Sueciam nemini obnoxiam æquali fœdere Gallis ſociari, per ſe potentem, & cui belli continuandi neceſſitas etiam citra ulla ſubſidia incumbat: tot per annos quadraginta myriadibus contentam, accurate eas exegiſſe, & accepiſſe. Jam plus exigere nil aliud eſſe, quam fœdus verbis probatum reipſa repudiare. Non credere ſe, iſthoc à Salvio ſerio proponi. Rorteum ſibi ſcripſiſſe, Rectores Sueciæ caput de bello in ditiones Cæſaris transferendo palmarium habere; de ſubſidiis augendis non niſi obiter, & ſubridendo mentionem feciſſe: ac conſtare ſibi, Salvio injunctum, remiſſione gradatim facta demum in quadraginta myriadibus adquieſcere. Salvius contra pernegare, præter mandata quid à ſe dictum. Neque vero verbis ſuis opus eſſe, ſed rem ipſam loqui. Cæſaris nunc exercitum Suecis prævalere; his, niſi valido ſupplemento fulciantur, ad oram maritimam receptum quærendum, ubi Cæſari facile fore modico cum exercitu ipſos detinere, totis viribus in Galliam verſis. Tanto promtius Gallos propriam ob ſecuritatem Suecis ſubvenire par eſſe. Ni in hæreditarias ditiones penetretur, Cæſarem nunquam ad æquam pacem deſcenſurum. Verum ita exercitum firmare, ut in eas iterum perrumpere poſſit, Sueciæ opes non ferre. Regem quondam Guſtavum inſtar quorumvis ſubſidiorum habuiſſe Germaniæ provincias tunc locupletes, & pleroſque Ordines in partibus, quæ omnia nunc ſecus ſint. Sane Suecis bellum etiam ſine ſubſidiis gerendum; ſed eo caſu liberum fore peculiaribus tractatibus quandocunque commodum videatur pacem inire. Poſſe aliis ſociis tantundem decerpi. Hollandos intra biennium parum aut nihil effeciſſe. Vinarienſes propriis auſpiciis velle rem gerere citra Galliæ ac Sueciæ reſpectum. Avauxius demum ferebat; difficilem exercitus Suecici conditionem ſibi cordi eſſe, ac cupere eum valido auxilio ſublevari: ſed ſancte dejerabat ſe licet diligenter ſuper hac re ſcripſerit, nil valuiſſe impetrare. Cenſebat igitur, in fœdere quadringenties mille uncialibus adquieſcendum, inde in Gallia Regis liberalitatem ambiendam. Id quod cum Salvio ad palatum non eſſet, iſte proponebat; ut fœdus nunc in triennium prioribus legibus prorogaretur; ſequentibus annis decem myriades ad finem usque belli adderentur. Ex quo ſpem conceperat Salvius, ſtatim initio renovati fœderis quinquaginta myriades annuendas. Mox tamen verba ſua retractabat Avauxius, velut alia domo mandata accepiſſet. Ac conſtabat, Gallorum animos ſucceſſu rerum ad Turinum, & rebellione Cataloniæ non leviter intumuiſſe. Salvius cum diu hanc rem agitaſſet, tandem ne velut mendicando dignitatem Reginæ proſtituere videretur, ex decoro ducebat non amplius eandem urgere.

Super Vinarienſi exercitu.

Tandem ut ſuper Vinarienſi exercitu Suecis ſatisfieret, Avauxius ſe diligenter in Galliam ſcripſiſſe ferebat; ac promittebat, ſi in Galliam ipſe venerit, quo propediem evocandus ſit, laboraturum, ut extra ordinem Banerio quid ad ſupplendum exercitum numeretur. Sed certi quid de hoc fœderi inſerere præter mandata non audere. Quanquam & Salvius juſſus erat circa hos nihil certi poſtulare, ſed videre, num Avauxius quid oblaturus ſit: ac ſi nihil obtineri queat, rem eam indeciſam relinquere, ſi forte in poſterum ea prætenſio uſui eſſe poſſit.

Nova Gallorum poſtulata de termino fœderis;

§. 60. Sed & Galli nova quædam poſtulata producebant, inter quæ primum erat ut non in triennium duntaxat, quod Salvius proponebat, ſed ad communem usq; pacem fœdus prorogaretur: nec alia lege ut fœdus ſubſcriberet à Rege ſibi injunctum. Nam verebantur Galli, ne triennio elapſo difficiliores à Suecis conditiones exigerentur, opibus interim Galliæ exhauſtis. Rectores Sueciæ utique Rorteo declaraſſe, ſe fœdus ad belli usque finem continuare velle. Quod Salvius ita interpretabatur; velle Sueciam in Gallico fœdere ad exitum usque belli perſiſtere, ſed non iisdem ſemper legibus, & ut elapſo triennio leges, ſi opus ſit, temporibus adaptentur. Etſi revera illud ab Avauxio confictum erat, ut Salvii ſententiam expiſcaretur; qua arte quondam in Boruſſia uſus erat. Contra Avauxius diſerte declarare: ſi Reginæ non placeat eousque fœdus porrigere, malle Regem fœdus nunc, quam poſt triennium expirare. Salvio niſi mandata obſtitiſſent, lubido erat in hoc poſtulatum conſentire, cum Galli utique ſat cauſarum præbituri forent ſeparatam pacem, ſi ea commoda offeratur, amplectendi, ut de fœdere violato accuſari Sueci non poſſent. Nam alias in fœdus conſentire, quoad Galli pacem appetituri ſint, & habituri qualem cupiant, iniquum, & periculoſum valde, aut anceps rebus Suecicis erat. Sed quia Salvii interpretatione Avauxius adquieſcebat, nec Salvius aliud in mandatis habebat, ab utroque res hæc ad ſuperiores referenda erat.

De loco tractatuum;

Sed & locum tractatibus inſtituendis mutandum poſtulabat Avauxius; & quanquam Salvius oſtenderet, loca ab iſto nominata à Suecia valde remota, & interjectis tot Principum terris incommoda; tamen is contendere: ni circa locum mutatio fiat, tractatus magis occaſionem diſſidii ſocios inter Reges, quam medium paci reducendæ fore. Quo curatius res in Gallia expendatur, eo difficilius deprehendi, duo Regna una mente in duobus locis ita diſſitis tam ardua negotia expedire, cum neuter ex Agentibus, qui tractatibus utrinque intereſſe debeant, poteſtatem quidquam concludendi ſit habiturus. Nec aliud inde ſecuturum, quam ut ſe mutuo maturata concluſione prævertere ſint laboraturi. Gallis nihil aliud propoſitum, quam communem pacem; quæ iſta ratione comparari nequeat. Gallicos tractatus locum requirere Romanis ritibus adſuetum ob legatum Pontificis. Si ejusmodi locus prope Lubecam & Hamburgum inveniatur, ſibi in eum conſentire perinde fore.

De induciis univerſalibus;

Ab induciis communibus, de quibus ab Avauxio movebatur, Salvius non valde abhorrere ſe oſtendebat; quod tempora æque in deterius, quam melius ire poſſent, ac utilius videbatur per decem annos locorum nonnihil in Germania retinere, quam pace ſecuta omnibus cedere præſertim cum poſt pacem omnes incubituri ſint ad Suecos iterum Germania expellendos, adverſus quæ conſilia per inducias ſeſe obfirmandi ſpatium fore. Sed cum de conditionibus induciarum Salvius diſtincte proponere vellet, Avauxius fruſtra id nunc fieri excuſabat. Promittebat tamen Regem una cum Suecis eo incubiturum, ut occupata tantiſper retineantur, præter remotiora quædam, quibus cedi non iniquum fuerit. Quæ tamen pollicitatio non magni fiebat, quod ſuper-

functo-

1640. ſunctoria aut ſimulata opera facile liberari poſſet. Præcipua diſſenſio circa ſubſidia erat per inducias ſolvenda, quæ ultra triginta myriades promittere nolebat Avauxius, increpito Salvio, quod hiſce adquieſcere nollet, cum antea Grotio de viginti duntaxat acceptandis mandatum foret. Tandem & de reſtituenda Oſſeda cœnobio Monialium in Oſnabrugenſi præſulatu vehementer inſtabat Avauxius; quin & novum caput de ſacris Pontificiis eorumque cultoribus fœderi inſerere cupiebat. Nam dicebant Galli, & Catholicis ſibi amicis, & Proteſtantibus in Germania opus eſſe.

De ſacris Catholicis.

Artes Avauxii deſtinata ſua obtinendi.

§. 61. Ut porro poſtulata ſua obtineret Avauxius, diverſos velut cuneos admovebat; quorum primus erat Liberatio Guſtavi Hornii, qui ut cum Joanne Wertano permutaretur, Bavarus tandem annuerat. Nam expreſſe denuntiabat Salvio Avauxius, ni circa fœdus conveniret, Wertanum non dimittendum, nec permutationem faciendam. Contra Salvius oſtendere; Wertanum à Suecico exercitu captum, & in Suecorum præſidia deductum, inde ultro in Galliam dimiſſum prægreſſa Regis cautione, ſi poſtuletur reſtituendum eſſe. Ejus dimiſſionem ſæpius petitam; ſæpius promiſſam. Nunc cum diuturno labore effectum ſit ut Bavarus in permutationem conſentiat, ex hoc negotio anſam tergiverſandi arripi parum generoſum eſſe. Hornium à Suecis maximi fieri egregias ob artes, & merita; ſed ſi nulla alia cauſa ſit, per ſolam hanc fœdus indecorum ab ipſis non extorquendum. Monuerant autem Rectores Sueciæ Salvium, impediret, ne Wertanus obſtringeretur militia adverſus Galliam abſtinere; ne forte & Hornius ſcripto cavere cogeretur, ſe adverſus Cæſarem non militaturum. Id quod parum decorum judicabatur. Porro cum non ignoraret Avauxius quantopere exercitui Suecico pecunia opus eſſet, non obſcure denuntiabat, prorogatione fœderis non ſecuta, ſubſidia, quorum dies menſe Novembri ceſſerat, ſolutum non iri. Imo cum Grotius ſcripſiſſet, iſta jam Lutetiæ numerata eſſe, Avauxius id negabat; ac licet Hamburgum perveniſſent, ſe tamen niſi novis acceptis mandatis ne teruncium quidem ſolvere auſurum. Unde Salvio Banerii & ſua fide Hamburgi centena millia uncialium in uſum exercitus mutuo ſumenda erant; ad quæ tamen Avauxius de ſuo, uti dicebat, triginta millia conferebat. Sed & ſubinde hic ſuperbiæ quid oſtendebat, minaſque interſpergebat, velut fœdus hocce parum curaret; ante triennium Gallos continuato fœdere valde opus habuiſſe, nunc ſi æquis legibus id obtineri queat, concluſuros: ſed ſi utique ante pacem idem deſinere debeat, ſatius fore id nunc ſtatim, quam poſt expirare. Rarius quoque Salvium obtentu valetudinis adverſæ inviſere. Tum jactare; ſi Sueci diutius circa fœdus tergiverſentur, id perinde habitum iri, ac ſi recuſent. Falli Suecos, ſi peculiarem pacem meditentur; Sibi quo velint die pacem haberi poſſe mediante Pontifice. Tot loca hoſtium ab ſe detineri, ut iis reſtitutis ſtatim honeſta pace potiri queant. Enimvero his terriculamentis haut movebatur Salvius; ut ideo rem præcipitandam, aut aliquod in mora periculum judicaret. Præſertim cum valde cavendum foret, ne ullo modo crederent Galli, Suecis ſocietatem ipſorum eſſe plane neceſſariam, aut valde expetitam; cum nihil aliud, quam iſta opinio ipſos feciſſet duriores. Nec enim credibile videbatur Gallos quæ tot millionibus quæſiverant, ita temere amiſſuros potius, quam ſubſidiorum augmento Suecis gratificarentur. Nec de peculiaribus Gallorum cum Cæſare tractatibus quidquam audiebatur. Et licet forte per Pontificem de iiſdem propoſitum foret; tamen tota re accurate penſitata adparebat, Gallos malle fœdus continuare, quam tollere, ac una cum Suecis, quam ſeorſim tractare. Quanquam enim in Gallia populus omnis ſub tributis & licentia militum gemens pacem anhelaret: Cardinalis tamen haut dubie bello in res ſuas ac propinquorum ſuorum magnitudinem utebatur. Et hactenus iſte diſputationibus circa diplomata & titulos nil aliud egerat, quam ut odium tardatæ pacis in hoſtem rejiceret. Hoſtis nihil Galliæ habebat, Galli hoſtici multum. Si quid Regi humanitus eveniret, magnus Cardinali prætextus erat ad regimen Galliæ contra Reginam adipiſcendum, bellum manens cum Hiſpanis, & ne conſilia ad hoſtes emanarent. Præterea Hiſpani eo tempore validiores erant quam ut cogi poſſent ad relinquendum Gallis, quæ hi jam tenebant: & Galli ſecunda fortuna elatiores, quam ut armorum præmia amittere vellent. Quin Galli credebant Cæſarem longe facilius cum Suecis, quam cum ipſis tranſigere poſſe; quod unicum erat medium, per quod Sueci fœdus bonis legibus, & ſine ſuo incommodo obtinere poterant. Denique & Drebbernum tentabat Avauxius, ut ſi Sueci circa fœdus hæſitarent, Luneburgici Duces in iſtorum locum ſubirent, & quæ Sueci hactenus ceperint, ſubſidiis fruerentur. Apud ipſum Salvium idem jactare non dubitabat: ſi Sueci circa Vinarienſem exercitum diutius litem moveant, aut illum ad ſe pertrahere conentur, Gallos aurum habere, & ſat mediorum totum inſuper Banerii exercitum alienandi. Quin ductores Suecici ab exercitu Hamburgum venientes ab Avauxio conviviis & ambitioſis ſalutationibus demulcebantur. Quo fine quoque Tupadelius ac Schmidbergius aureis onuſti ad Vinarienſem exercitum mittebantur; Suecicis ductoribus cum inopia fere luctantibus ſalivam moturi, ut ſibi perſuaderent ſolos, qui Gallis militarent, felices eſſe. Unde & Banerius monebatur, ut iſtorum machinationes probe obſervaret: præſertim cum Germanico militi oculi ægreſcerent, cum Vinarienſibus à Gallis pecuniam numerari viderent. Aſt Salvius, ut Avauxio viciſſim ægre faceret, Ennonem VVilhelmum Cniphuſium Hamburgenſis præſidii præfectum ſubornabat, ut velut proprio inſtinctu Avauxio demonſtraret, quam lauræ conditiones Salvio à Cæſareis offerrentur, & cum ſe ipſum tum alios adhiberi ad Suecos fœdere Gallico avertendos. Ac ſi Banerius ſentiat, Gallos de corrumpendo ipſius exercitu agitare, eum ſtatim deſtitutis Gallis ac Vinarienſibus ad Stalhantſchium in Sileſiam iturum: Quin raptim cum Cæſare tractaturum, ac Piccolomineo innuiturum, ut repente totam belli colluviem in Galliam effundat. Quæ Avauxio non parum ſcrupuli injicere videbantur, nec de corrumpendo Suecorum exercitu Regem cogitare teſtabatur; nec eo minus dejerabat, circa fœdus nil ſe aliud, quam obtulerit,
in mandatis habere. Et ſane Chavignius juſſu Re- 24. Octobr.
gis Lutetiæ cum Grotio ſupra prorogatione fœderis diſſerebat; mirari Regem, jam per octo fere menſes id negotium Hamburgi extrahi, quod ſperare videantur Rectores Sueciæ, poſſe aliquid conditionibus in commodum ejus Regni addi. Enimvero Regem nihil poſſe adjicere ad ea, quæ antehac præſtita fuerint. Non pati id onera Regni, ſociorumque Regi incumbentium. Nunc ſcire velle voluntatem Rectorum Sueciæ de fœdere, prorogare illud velint, nec ne, ut res ſuas poſſit ordinare. Nam nullam eſſe majorem pacis moram, quam quod hoſtis inter Galliam & Sueciam disjunctionem ſperet. Nec obſcure perſtringebatur Grotius, qui ſpem faciente Bullionio ærarii præfecto, ſcripſerat, majora quam antea ſubſidia

1640. dia poſſe obtineri. Paulo poſt eadem Grotio Rex ipſe dicebat: ſe neque ad pecunias, neque alias fœderis conditiones quidquam additurum. Etſi Grotius contra regereret: ſola Oxenſtiernæ autoritate & cura bellum hactenus ſuſtineri, Sueciæ per annos maxime poſtremos grave, & quo agri colonis per delectus exhauriantur, ut multi fortibus ejus conſiliis obnitantur, & quamcunque pacem malint. Igitur ni Galli partem onerum ſubire velint, facile ingratum quid Galliæ ſequi poſſe. Imprimis autem alte penetrabat, quod magnam ſubinde inſolentiam oſtentaret Avauxius, Hollandos identidem *dependentes Galliæ* ob accepta ſubſidia appellans, nec obſcure inſinuans, à Suecis quoque eandem ideo comiter colendam. Unde Senatus Salvio ſcribebat; ſerio demonſtraret Avauxio, ſi Gallia contumeliæ quid Reginæ afferat, certo ſibi perſuadeat, nullam amicitiam, aut fœdus ita carum ipſis eſſe, ut pati velint, majeſtatem Regni ullo modo delibari. Addebatur, ut ratihabitionem fœderis Latino utique ſermone fieri à Gallis moneret; alias ab ipſis Suecica lingua eandem ſubnectendam.

Galli prorogationem fœderis in Suecia urgent. 21. Nov.

§. 62. Aſt in Suecia Rorteus tradito libello apud Rectores agebat, ut fœdus ad finem usque belli prorogaretur variis adductis rationibus. Poſtulare id communem cauſam tam propter amicos, quam propter hoſtes. Adimi hoc modo hoſti ſpem ambo Regna ſeparandi, quod potiſſimum Ratiſponæ conſiliis fuerit agitatum, & Auſtriacorum deſtinata magnam partem turbari. Amicos, qui hactenus ob breve fœderis ſpatium hæſitarunt, animos ſumturos, ac citra ſuſpicionem in noſtris partibus manſuros. Nec probabile eſſe, Sueciam quæ tot per annos auxilio Gallorum uſa eſt, florentibus maxime utriusque armis ab iſta ſe disjuncturam. Galliæ decretum eſſe opportunitate temporum & invitante ultro fortuna uti rebus ſuis ſtabiliendis, & in tutum reponendis. Ea commoda cum amicis ſuis iſtam partiri velle, ac ut ipſi quoque in rerum ſuorum incrementa vertant optare. Id de prudentia Sueciæ judicare, præbenti ſe occaſioni manus injecturam, & certum pro incerto arrepturam; in quam eo affectu feratur Gallia, ut fortunas ſuas pro iſta periculo exponere non ſit dubitatura. Salvium primo dixiſſe, Suecis placere fœdus ad finem usque belli porrigi, poſt verba ſua retractaſſe, ac non niſi de triennio conſenſiſſe, ut majora ſubſidia ſtipularetur. Id quod ipſe iniquum judicet, ac anceps; cum non conſtet, quis utriusque Regni poſt triennium ſtatus ſit futurus. Amputarent tædioſas moras, non parum de gratia conjunctionis delibaturas: tum & locum generoſitati Regis concederent, cui id ingenium ſit, ut nihil videri velit coactus facere, & cuncta quæ facit ſibi deberi cupiat.

[C]onſultatio Rectorum Sueciæ. [R]ationes contra.

§. 63. De hoc poſtulato cum ad Senatum relatum eſſet, id quidem ſatis adparebat, quasdam ex allatis à Rorteo rationibus non niſi inani verborum ſonitu conſtare. Neque verendum erat, ut ita repente Gallus ſe bello extricaret, aut ita facile pacem redimere vellet, reſtitutis quæ in Italia tenebat, tum Lotharingia, parte Burgundiæ, ac pleraque Arteſia, & quam nuper invaſerat, Alſatia & Briſaco. Necdum memoria exciderant, quæ quondam Gallis objecta fuerant, ac quid damni rebus Suecicis per illos in Germania ſub amicitiæ ſpecie datum ſit. Quid ab hoſte infeſtius potuiſſe patrari, quam iſti intercepto exercitu Vinarienſi, & Briſaco fecerint? De quo ſi mentio à nobis fiat, iſtos nubem rationum promta facundia effundere: quarum vanitate demonſtrata demum humeros contrahere. Simplices eſſe Suecos, ſi credant, Gallis Sueciæ ſalutem æque cordi eſſe, atque propriam; aut eosdem fœdere ſe non exſoluturos, ubi id è re ſua eſſe judicaverint. E ſocietate eos Suecorum ſua emolumenta quærere, quid horum ſaluti fiat parum ſolicitos. Ubi hoſtes Suecis graves incubuerint, Gallos auxilio veniſſe, ne iſti peſſumdarentur. Suecicis rebus iterum ſurgentibus, eosdem paulatim manus ſubtraxiſſe, ne eousque evaleſcerent; ut propria potentia nixi eorum amicitiam negligere poſſent. Durum quoque eſſe neceſſitatem Sueciæ imponere tamdiu in bello manendi, quam Galliæ placeat: nec pacem poſſe amplecti, quando rebus ſuis id commodiſſimum videatur. 1640.

Rationes pro fœdere.

§. 64. Enimvero quo minus Gallicum fœdus repudiaretur, ſubigebat omni ratione fortior neceſſitas. Ex hactenus actis conſtabat, neque Cæſari, neque Dano mediatori cordi eſſe, ut honeſta pace Sueci potiantur. Pacem iſtos verbis utrinque jactare, reipſa nihil aliud agere, quam ut Sueciam Ordinibus Germaniæ exoſam reddant, & à Gallia divellant. Et quanquam nulli Regno plus fiduciæ ſit in altero locandum, quam in ſe ipſo: manifeſtum eſſe tamen, nullius Regni rationes ita cum Suecia conſpirare quam Galliæ. Easdem cauſas, quæ Guſtavum quondam Regem ad bellum ſumendum permoverunt, adhuc perſiſtere: Auſtriacam potentiam vicinis formidabilem librare, ac Ordines Germaniæ in priſtinam libertatem reponere. Quo fine & neceſſum nunc ſit pacem Pragenſem penitus evertere, dominatui Auſtriaco fundamenta ponentem. Idem ut fiat Galliæ non minus intereſſe. Suecicam equidem ſi ſola tractet, facilius cum Cæſare tranſacturam: ſed ejusmodi pacem parum firmitatis ac ſecuritatis habituram. Nec dubium eſſe quin Gallis ſociati Sueci facilius veterem Germaniæ ſtatum inſtauraturi ſint; quo Suecia cæterique vicini adverſus Auſtriacorum conatus quam maxime protegantur. Quod ſi ſoli de pace agant Sueci, fortaſſe ſibi peculiariter commodi quid ſtipulaturos; Ordinum libertatem ſeparata pace hautquidquam ſtabiliendam. Quorum tamen utcunque meritorum commoda negligi à Suecis nequeant, ni ſeipſos mendacii velint convincere, cum eam hactenus inter præcipuas belli cauſas oſtentaverint. Idque tanto magis faciendum, poſtquam jam Haſſi ac Luneburgici arma ſociarunt, quos prorogatum Gallicum fœdus Suecicis in partibus firmaturum ſit: cum Longuevillii conjunctio non parum ad hæc conſilia capeſſenda impuliſſe eos videatur. Eſſe præterea Suecis rem cum hoſte non minus ſuperbo quam potente; qui etiam florentibus quam maxime Suecorum armis ad juſtos cum iisdem tractatus deſcendere dedignatus ſit. Quid futurum, ſi adverſi quid contigerit? Dano præſertim mediatore, qui qualem Suecis pacem cupiat, non in obſcuro eſſe. Denique nec Sueciæ, nec Germaniæ Ordinibus niſi communi pace, & ſociatis eousque Suecorum Gallorumque armis conſuli poſſe. Ex actis Ratiſponæ adparere, quæ ludibria circa amneſtiam agitentur, ac ut Ordinum deputati fucum ſibi fieri patiantur quorum paucis ea perſpicacia, ut Cæſaris artes intelligant, privati fere juris ſcientia turgidi, aut verboſis orationibus perſtrepentes. A Cæſare nihil aliud nunc agi, quam ut Ordines pecunia emungat, qua ad Suecos opprimendos utatur. Eſſe & aliam rationem, quare fœdus Gallicum continuandum ſit, quod iſto à Suecis abdicato Danus ſtatim in ipſorum locum apud Gallos ſubiturus ſit, tanti amici acceſſione Sueciæ haut paulo formidabilior. Ad extremum ſi quid moleſti fœdus illud habeat, ſubſidiis penſari, quæ ubi defecerint, è Sueciæ opibus ſuppleri nequeant. Igitur omnibus placebat, nihil tutius ſta-

tui

1640. tui Sueciæ, nec honeſtius apud amicos & hoſtes, quam in fœdere Gallico perſiſtere, autoritatem & robur dare idoneo.

Rorteo reſpondetur.

§. 65. Ut tamen denuo tentaretur, num hac occaſione lautiores fœderis leges obtineri poſſent, placebat Rorteo reſponderi: optionem Regi Galliæ relinqui; fœdus in triennium duntaxat iiſdem, quibus nunc conceptum ſit, legibus prorogare; aut ſi ad finem usque belli idem porrigi, in ſingulos annos centum millia uncialium conventis jam ſubſidiis addere malit. Præterea Guſtavi Hornii liberationem commendabant, ut is cum VVertano permutaretur. In mutationem loci tractatuum conſentire ſe non poſſe, ob nimiam à ſuo Regno diſtantiam rebus ſuis valde incommodam. Reliqua ſi quæ incidere poſſint dubia in aulam Gallicam ſe remiſſuros, ac amice ibi cum Rege tranſacturos.

Regis Galliæ declaratio.

Vice verſa Avauxio à Rege Galliæ jubebatur fœdus ad pacem usque porrigere, ſed non niſi prioribus legibus. Quod ſi tamen Sueci in mutationem loci conſentire velint, poſt elapſum triennium ad finem usque belli ſubſidiis augmentum quod à centum millibus uncialium non longe abſit, promittebatur.

Negotiatio circa fœdus paulisper differtur.

Ea reſponſa cum Salvius & Avauxius invicem contuliſſent, facile patebat, iſta non parum inter ſe diſcrepare. Ac oſtendebat hic Salvio velut familiariter ſua mandata, & cum Salvius nihilominus inſtaret, an non propiorem quandam declarationem haberet, quod non inſolitum ſit plura mandata mitti; hic multis cum execrationibus confirmabat, extremam eam Regis ſui fuiſſe ſententiam. Ita nihil aliud reliquum erat, quam ut res tantiſper infecta maneret, quoad uterque ad ſuperiores referret. Ac ferebat quidem Avauxius, ſe fœdus pro derelicto habere, etſi non eo ſecius Rex ſuus amicitiam cum Regina Sueciæ culturus ſit. E geſtibus tamen ejus ſatis adparebat, illum nunc tractatus haut quidquam abruptum ire. Unde & de ſubſidiis, circa quæ hactenus tergiverſatus fuerat, propiorem nunc ſpem faciebat. Aſt Salvius conſultiſſimum judicabat, rem in integro tenere, ac ſimul tentare, quid circa ſecretos cum Cæſare tractatus poſſit profici, pro re nata ad pacis, aut fœderis concluſionem deſcenſurus.

Negotiatio cum Ragozio.

§. 66. E Tranſylvania frequentes à Biſterfeldio literæ, & ab ipſo demum Ragozio mittebantur,
14. Febr. omnes eodem argumento: Regem Poloniæ per Konieſpolskium ipſi arma diſſuadere, oblata ſua apud Cæſarem mediatione componendis controverſiis. Sed & Cæſarem per Legatum Sigiſmundum Forgacium ipſi ſatisfacturum ſe promiſiſſe; quicum ipſe, ſi Regum legati morentur, tranſacturus ſit. Et quia ex legato Gallico ad Portam intellexerit, à Rege Galliæ dudum aliquem ad ipſum deſtinatum, apertum eſſe, rem ſolos per Suecos hærere. Igitur decretum ſibi, brevi ad Galliæ Regem mittere; ac ſi Suecia ſuam amicitiam negligat, cum eo ſolo tranſigere. Cæterum fama erat, Ragozium Portæ offenſam incurriſſe, quod VValachiæ Princeps cæſis Turcorum legatis in arcem Tranſylvaniæ vicinam confugiſſet. Unde credebatur, cupere ipſum Regibus fœdere jungi, quo horum opera apud Portam gratiam recuperaret. Avauxius ad hæc veterem propoſitionem repetebat; Regem Galliæ dimidiam ſubſidiorum partem ſoluturum, ſi Sueci & Batavi alteram dimidiam conferant. Quo ſuper negotio Salvius nihil in mandatis habebat. Poſt aliquot ſeptimanas Avauxius abiturienti tabellario id reſponſi tradit: Adeſſe Hamburgi mandata à Galliæ Rege cum Ragozio tranſigendi; ac penes ſolos Suecos moram eſſe. Salvius etſi amice iſtum hominem dimitteret, ne Ragozio anſa in hoſtium partes tranſeundi præberetur; non poterat tamen quin culpam à Suecis in ipſum Ragozium, alioſque devolveret. 1640. Sueciam fœderi dudum paratam, modo Angliæ Regis & Batavorum declaratio adſit quos ſimul ſocietati illigare cupiat. Sed & anſam dediſſe morarum ipſum Principem, qui primum propoſuerit, ut omnes quorum interſit legatos plena cum facultate Hamburgum mitterent. Mox Biſterfeldium nullis fiduciariis literis inſtructum veniſſe. Ex quo Anglo & Batavis ſuſpicio excitata ſit rem à Ragozio non ſerio agi. Et cum Princeps intutum judicet unum legatum Hamburgum mittere, longe intutius fore plures in Tranſylvaniam ire ſpe ita ambigua; præſertim cum ea miſſione videri poſſint fœdus tamdiu agitatum velut emendicare.

Tractatus ſecretus cum Banerio expirat.

§. 67. Iſthoc anno non minus quam præteritis irriti pacis tractatus diverſa via agitabantur. Ac in Bohemia quidem Banerius, cum nondum mandata de negotio Hamburgum remittendo è Suecia allata eſſent, Schlickio circa tractatus ſuſcipiendos
denuo monenti reſponderat: ne modicam moram 15. Jan.
ægre ferret; omnia adornandis tractatibus neceſſaria mox adfore. Interim quid ſuper loco congreſſus videretur exponeret. Hinc Schlickius, de loco aliquo exercitibus interjecto proponebat; ſicuti ad Caſale inter Cæſareos & Gallos anno triceſimo, & inter Suecos ac Polonos in Boruſſia tractatum ſit. Hoc ſi diſpliceat, poſſe oppidum aliquod ſuperioris Saxoniæ eligi. Enimvero Rectoribus Sueciæ ſeparati iſti tractatus diſplicebant, ob fœdus Gallicum, & quia per hos libertati Proteſtantium ſatis caveri non poterat; quorum ſtatus rite firmatus Sueciæ plus ſecuritatis adverſus Auſtriacos præſtare poterat, quam Pomerania, qua mox prævalente Cæſare iterum expelli poterant. Ac ludibria hoſtis ſat pellucebant. Accedebat circa Banerii tractatus grande intervallum locorum, & periculum intercipiendarum literarum. Et quanquam erant, qui vererentur, ne Banerius ignominiæ duceret tractatus à ſe avocari; tamen quia is nunquam mandatum habuerat de pace agendi, ſed tantum hoſtium mentem expiſcandi, non videbatur reſpublica periculo exponenda ob incertam privati offenſam declinandam. Banerius tamen, allatis licet Reginæ juſſis de negotio pacis Hamburgum rejiciendo parum ex decoro judicabat, verba ſua retractare, aut ita ſubito rem abrumpere, ne hoſtis anſam arriperet averſum à pace Suecorum animum diffamandi, ac gratiam expetitæ pacis ſibi conciliandi. Igitur declinandæ exprobrationi inanis promiſſi literas Mithobii ad Salvium adhibet, quibus confirmaverat Tillium Comitem, & Gebhardum à Cæſare plena cum poteſtate Hamburgum mittendos; qui de pace cum Salvio agerent.
Eas literas à Salvio in Sueciam miſſas, ac de 14. Febr.
eadem re tota Germania rumorem ferri, ut jam dubitare incipiant Rectores Sueciæ, quos potiſſimum Cæſareos Commiſſarios ex tanta eorum multitudine debeant reſpicere. Haut eo minus tamen legatos miſſum ab ſe iri ubi de adverſæ partis certa ſententia conſtiterit. Aſt Schlickius non à Tillio
ſolum, ſed & ipſo Cæſare literas curabat, quibus 2. Mart.
iſta omnia à Mithobio ficta declarabantur. Urgebat inſuper Banerium, quam cito requiſita ſæpius promiſſa adfutura ſint, ne ſibi, tot menſibus fruſtra huic negotio inſumtis diutius Pragæ moran-
dum ſit. Ita prætextus jam fere Banerium defi- 7. Mart.
ciebat ſuſpicioni ludibrii à ſe avertendæ; ni diſceſſu ſuo è Bohemia negotium ultro expiraturum vidiſſet. Igitur prioribus ſuis inſiſtens Schlickio reſpondet: ſe ſtatim ipſius literas in Sueciam miſiſſe, nec dubitare, poſtquam Rectores Sueciæ aliter edocti fuerint, ipſis curæ fore, quæ ad promovendum nego-

1640. negotium faciant. Et quia literis Cæſaris inſimulabatur inanibus exceptionibus tempus extraxiſſe; ſuas dilationes defendebat: in tanti momenti negotio circumſpectione utendum; ac ſi novi quid emergat, accurate inquirendum. Et cum non Sueciæ tantum, ſed & tot aliorum interſit, non poſſe cæco impetu in tractatus rui. A Cæſare ſuper Suecorum ſatisfactione, tum de Legatis, loco, & tempore tractatus ſæpe mutatum; ex quo plus ſiniſtræ ſuſpicionis, quam fiduciæ de ſerio pacis ſtudio ortum ſit. Denique ſi Schlickio moleſtum ſit diutius Pragæ hærere, expectaturum, quo alio loco iterum inveniri velit; ubi ſuperiorum juſſu
24. April. plura cum ipſo communicaturus ſit. Nec eo ſecius iſte digreſſo jam è Bohemia Banerio ſcribebat: Cæſarem, quæ ſuper ſatisfactione Sueciæ primo obtulerit, nunquam retractaſſe: Nec ſucceſſibus armorum cupidinem pacis mutare. Dolere ſibi tamen, tamdiu mandata ipſi è Suecia non miſſa, nec eum citra illa ad tractatus velle accedere. Cæterum etſi Cæſarei in hoc negotio ſerium præ ſe ſtudium ferrent; ſuſpectum tamen valde Suecis erat, quod iſtud ab hiſce non ſat ſecretum haberetur; ſed omnia, quæ cum Oſvvaldo ac Schlickio acta erant, tota Germania divulgarentur, quin ipſis Gallis communicarentur. Sane Avauxius exempla literarum inter Banerium & Schlickium commutatarum Hamburgi octiduo citius, quam Salvius acceperat, non parum offenſus, quod Banerius non ſtatim citra diſſimulationem Cæſareos à ſe Hamburgum rejeciſſet.

Lauenburgicorum inanis circa pacem conatus.

§. 68. Pergebant quoque circa pacem ſatagere Lauenburgici, quorum nomine Mithobius Ratiſpona ad Salvium ſcribebat; ſecretos tractatus ad ſuum adventum integros ſervaret, addito, literas tuti itineris utique à ſe allatum iri. Aſt idem
28. Febr. mox cum Duce Henrico Julio Hamburgum accedens nil promiſſarum literarum adferebat, ſed potius à Salvio formulam petebat, qua ſocii Reges Ordinibus Imperii caveri vellent; incertum quo fine, cum paulo poſt negaret, ſpem eſſe illas à Cæſare obtentum iri. In congreſſu cum Sal-
6. Mart. vio Dux prolixe de ſtudio Cæſaris in pacem teſtari; nec tamen negare, Legatum Hiſpanicum & cæteros Hiſpanicæ factionis vehementer obniti. Multis inde rationibus Suecos ad ſecretos & expeditos tractatus inducere. Cæſari immenſas vires, ſociis Suecorum parum conſtantiæ. A Cæſare, Hiſpano, & Principe Oenipontana fœdere inito validum exercitum cogi. Curtium Comitem nuper plenipotentiam, ſed nulla mandata habuiſſe, niſi de conjungendis cum Dano armis; id quod ipſe faſſus ſit: de quo certam Cæſari ſpem Penzius fecerit. Quæ ſpes ne nunc quidem Viennæ evanuerit, præſertim prævalentibus in Bohemia Cæſareis copiis. Paratus bellicos in Polonia & Boruſſia verbo adverſus Turcas, revera Cæſari in auxilium inſtitui. Imperatorem Turcarum de omnibus, quæ per aliquot annos à ſociis Regibus apud ſe acta ſint, exempla ad Cæſarem miſiſſe, ac de conſtanti amicitia confirmaſſe. Gallos per Bavarum ſeparatam pacem Viennæ agitare, ac declaraſſe, ſe omnia reddituros, modo Cæſar actioni in Metim, Tullum & Virodunum renuntiet. Pleroſque Cæſareorum miniſtrorum ſuadere, ut cum Gallis velut ſacrorum ſociis, quam Suecis, prius tranſigatur, præſertim cum Galli fœdus Cæſari, & auxilium adverſus quoſvis hoſtes offerant. Curtium ad Bavarum miſſum verbo ad copiarum conjunctionem, revera ad pacem Gallicam maturandam. Ita nullam eſſe ſpem vi armorum Cæſarem ad pacem compellendi: eoque tutiſſimum circa pacem Gallos potius prævenire quam ab iiſdem præveniri. Equidem poſſe ſolennes & communes cum Gallia tractatus ſuccedere, ſi diſcrimen inter reconciliatos, & nondum reconciliatos Ordines admittatur, quo Cæſar nunquam deſiſtere conſtituerit. Satius tamen videri, ſi Sueci ſeorſim ac promte cum Cæſare decidant. Eo fine proponebat, ut Regina inſtrumentum pacis, quale ipſa deſideret, adornari curet, ſibique tradat fidem Principis interpoſituro, id fraudi eidem non fore: nec ſe dubitare, quin id à Cæſare ſubſcriptum Viennâ reportaturus ſit, modo ſatisfactio Sueciæ intra inſulam Rugiam, & Citeriorem Pomeraniam conſiſtat. Amneſtiam poſſe communem fieri, ut tamen omnia reponantur in eum ſtatum, quo anno triceſimo, aut ſummum tempore pacis Danicæ concluſæ fuerant. Circa ſatisfactionem militum manere ſententiam Cæſaris antea declaratam. Iſthæc propoſitio etſi Salvio non abſurda videbatur, ſi quidem de ſecretis Gallorum tractatibus, de quibus & fama ferebat, verum eſſet: quia tamen ſua manu capita pacis conſignare anceps erat, præſertim de hoc nihil in mandatis habenti; igitur non niſi forma privati ſermonis de Reginæ in pacem ſtudio teſtabatur. Simul oſtendebat, quid ſcrupuli propoſitio ipſius habeat. Anno viceſimo nono jam Palatinum, & Meclenburgicos ſua ditione exutos, edictumque circa bona ſacra promulgatum; quæ omnia correctione indigeant, non niſi per tractatus facienda. De ſatisfactione Sueciæ ſolum Cæſarem ſtatuere non poſſe, ſed ut omnium Ordinum, aut ſaltem Electorum, præcipue autem Brandeburgici conſenſus accedat, neceſſum eſſe. Nec circa ſatisfactionem militum rem ad liquidum deductam. Promittebat tamen, ſe de hoc negotio ad Reginam relaturum. De cætero injunctum ſibi ad communes cum Gallia tractatus omnia remittere, quos ut apud Cæſarem promoveret, Ducem rogabat. Si omnes quorum intereſt in uno loco congrediantur, rem melius expeditum iri. Ita Dux diſceſſit; cujus opera tanto minoris Sueciæ erat, quod è Schlickii Comitis ad Banerium literis adparebat, quanti illa Cæſaris fieret. Eas, ut & Cæſaris literas Mithobio oſtendebat Salvius, quibus etſi iſte non parum confundebatur; poſt tamen, cum Noribergam abiret, fatigare non deſiſtebat Salvium, ut ſaltem ſumma pacis capita paulo diſtinctius ederet, non quidem ut Cæſari communicentur, ſed apud nonnullos alios partibus Suecorum faventes, ut metus hiſce decedat, velut ipſis poſtulaturis, quæ præſtari nequeant. Ac demum veterem cantilenam de ſecretis tractatibus ingerebat. Quæ Salvius ſilentio tranſmittebat. Nam neq; Mithobius tantæ rei idoneus miniſter; & in univerſum Sueci ſecretos tractatus ſuſpectabant, quos non alio fine oſtentari judicabant, quam horum conſiliis turbandis, ac ut culpam extracti belli in eos devolverent: ſi durante cum Gallis fœdere tractatus abnuerent, apud cupidos pacis exoſos redderent, tractatibus ſuſceptis à Gallica ſocietate divellerent. Nam ſi ſemel admiſſis ſecretis tractatibus poſtea latas à Cæſare leges abnuerent, & pace, & ſociis non ſine maximo ludibrio excidebant. Denique penitius faciem rerum inſpicientibus facile adparebat, tempus tractatibus pacis nondum maturuiſſe.

Erneſti Ducis Saxoniæ circa pacem conatus.

§. 69. Conabatur quoque operam circa pacem navare Erneſtus Saxoniæ Dux, qui menſe Junio è Banerio ſciſcitabatur; num ipſi placeat ſe ad Archiducem Leopoldum Wilhelmum velut proprio motu accedere, ex eo percontatum, an velit à ſe apud Banerium de pace atque induciis proponi? Id quod cum Banerius abnuere non poſſet, ne pacem averſari diffamaretur, iſte Neoſtadii ad Salam cum Archiduce hac de re loquebatur. Hic reſpondebat, quia præteritis tractatibus ſuper induciis nihil propoſitum fuerit, Cæſaris ſententiam ſibi exquirendam. Aderat mox reſponſum Cæ-

 ſaris

1640. ſaris in hunc ſenſum: Si Banerius, aut quiſquam alius idonea mandata pacis aut armiſtitii concludendi per Erneſtum Ducem, aut alium Archiduci oſtenderit, à ſe locum, tempus, ac Commiſſarios denominatum iri, queis de induciis, & per eas de pace agendi facultas ſit. Addebatur, Cæſarem ſuper legibus pacis mentem ſuam declaraſſe, ad quas viciſſim Reginæ ſententiam exponendam eſſe. Intelligebat ſatis ſolitas Cæſareorum

10. Jul.

artes Banerius. Unde reſponſo ad Erneſtum Ducem rem in Sueciam, aliosque fœderatos rejiciebat; addito tamen, ſi idonea hoſpitia Suecico exercitui concedantur, ſuo periculo inducias in certum tempus initurum, idemque ut Longuevillio Duci perſuadeatur tentaturum. Nec deinceps Dux, id negotiorum non ſuorum humerorum ſentiens, de eodem quidquam movebat. Sed & dum in caſtris ad Wildungam Banerius hæret, Volradus Waldeccæ Comes ſciſcitatur, num is mandatis circa pacem inſtructus ſit. Nam ſe hoc fine ab Archiduce & Piccolomineo in caſtra evocatum. Diſplicere illis quippe Hamburgum; & videri jam idoneum tempus tractandi, exercitibus ita propinquis; ac forte celerius hoc modo, quam per prolixos tractatus bellum poni poſſe. Sed Banerius ludibriorum feſſus aperte reſpondebat; à Regina juſſum ſe iſta omnia Hamburgum ad Salvium rejicere.

Comitis Waldeccæ conatus.

Rectores Sueciæ rejiciunt ſecretos tractatus.

§. 70. Enimvero Rectoribus Sueciæ in univerſum placebat repudiatis ſecretis tractatibus ad ſolennes & publicos negotium pacis deducere. Quanquam enim per iſtos inviſus mediator, & importuna colliſio evitabatur, Cæſare etiam in eoſdem magis, quam hoſce prono, tamen cumprimis ſuſpectum habebatur, quod pleriſque Mithobius anſam præbuerat, dubium privata ambitione ſtimulatus, ut autor pacis audiret, an à Cæſareis ſubornatus illudendis Suecis. Et ſi maxime cum Commiſſariis Cæſareis omnia tranſacta eſſent, in proclivi tamen erat Cæſari negata ratihabitione conventa irrita reddere. Quin revera nihil hactenus aliud egiſſe Cæſar videbatur, quam ut Suecorum mentem expiſcaretur per Daniæ Regem, Schlickium, & Lauenburgicos, iſtamq; cum Electoribus expenderet, & pro re nata conſilia adornaret. Quo fine & Banerium cum Salvio collidere conatus fuerat, ut communicatione inter ipſos ſublata alteruter forte quid incautius expromeret. Nec adparebat, quomodo iſta Gallos omnia rimantes celari poſſent, quibus ſi de iiſdem innotuiſſet, Suecis violati fœderis crimen impacturi, ac ſubſidia ſubtracturi erant; quin nullo non impedimento objecto eoſdem circa pacem præventuri metuebantur. Ac pervenerant jam pleraque ad Avauxii notitiam, quæ licet hactenus eluſa eſſent, ad extremum tamē negandi color defuturus erat, cum utique à Cæſare ad Electores foret referendum. Unde & Salvius literarum cum Mithobio commercia emittere juſſus erat. Contra expenſis omnibus patebat, honeſtam & tutam pacem niſi Ordinibus Proteſtantibus aliiſque fœderatis intervenientibus conſtitui non poſſe; à quibus Suecos per ſecretos tractatus divelli Cæſaris quam maxime intererat. Denique & fœderis Gallici rationem haberi par erat.

An Cæſar pacem vellet, dubitatur.

§. 71. Quin & an ſerio pacem Cæſar vellet, dubium habebatur. Erant qui crederent, ſalva dignitate ipſum in pacem conſentire non poſſe, quamdiu Sueci ditiones ipſius perſultarent. Aliis contra idem multo difficilior putabatur futurus, Suecis per vim expulſis. Plerique tamen cenſebant, Ferdinando Martios ſpiritus non eſſe, eumque ad ſedatam & mollem vitam natura ferri: tum metum à Turcis, Ordinum omnium deſideria, & vaſtatum patrimonium ad pacem propellere. Sed præcipuum impedimentum ab Hiſpanis, & qui eorum partibus in aula Cæſaris addicti erant, provenire: quod Hiſpanis ad deſtinata ſua exſequenda expedire videatur, orbem Chriſtianum bellis implicitum agitari. Cæſari cum difficultatibus conflictandi Hiſpanos velut comiter colendos: interim ipſos ad Rhenum pedem magis firmare, & recuperato Briſaco & Benfelda velut araneum in centro ſeſſuros oculis per omnem viciniam circummiſſis. Suecos, Proteſtantesque diuturni belli feſſos, quibus ut vires reficere queant ſpatium non ſit concedendum. Suecorum ſucceſſus ignem è ſtipula eſſe, mox ultro in cineres conſeſſurum; qui bello extracto facile atterendi ſint. Nec eo ſecius tractatus pacis paulatim matureſcere videbantur, dum Hiſpani demum literas tuti itineris Batavis annuunt, etſi non ea qua hi voluerant forma, quod ab his mittendi non Legati, ſed tantum *aliqua perſona* vocarentur. Id ut corrigeretur, ipſorumque Legati pari cum Regiis honore haberentur Belgæ apud Cardinalem Infantem inſtiterant; utrumque ab hoc negatum. Contra offerebatur, ab iſtis miſſos eodem honore ab Hiſpanis affectum iri, quem Galli exhiberent: id quod tandem Hollandi admittebant. Et Richelius hiſce perſuaſerat, ne in ejuſmodi verborum formulis adhæreſcerent, cum & Gallicis Legatis non niſi Deputatorum & Plenipotentiariorum vocabulum ſit tributum; neu cum Veneta Republica in cunctis ſolennium obſervationibus adeo rigidam æqualitatem expoſcerent.

Galli cupidinem pacis præ ſe ferunt.

§. 72. Sed & Galli Plenipotentiarios ſuos Coloniam mittendos denominabant, Avauxium, Mazarinum, & Emmerium; ac confirmabat iſte Salvio, Regem & Cardinalem pacis cupidos eſſe, id quod tamen ſecreto haberi petebat, ne hoſtis eo intellecto pertinacior fieret. Ideo in ſalvis conductibus Cæſareis nodos non anxie quærendos. Titulum *Illuſtriſſimæ* Landgraviæ non tributum remoram negotio injicere non debere. Ut Ordinibus non niſi per Legatos Regios agere liceat, id Gallos quidem ut emendetur poſtulaturos; ſi tamen id obtineri nequeat, tanti hoc non eſſe, ut pax ideo differatur. Palmarium eſſe diſcrimen inter Ordines reconciliatos, & nondum reconciliatos: quod Ferdinando utiq; ſit extorquendum velut in compenſationem, quod Galli Cæſaris titulum eidem tribuere velint. Propter alios ſuos fœderatos Regem denominationem diei tractatibus inchoandis non dilaturum. Atq; id Avauxius expreſſo ſe Regis mandato indicare ferebat, petens, ut Regina viciſſim quid ſentiat panderet. Salvius laudato Regis in pacem ſtudio eandem Reginæ mentem confirmabat; & ſe ad ipſam ſtatim relaturum. Cenſebat tamen Avauxius, ſi Cæſar vocabulum *nondum reconciliatos* omittere nollet, temperamentum à Dano propoſitum, ut cum proteſtatione & reſervatione diplomata accipiantur, admittendum non eſſe: ſed Cæſarem utique ad delendum iſtud verbum compellendum. Viciſſim Salvius Avauxio demonſtrabat, quæ ſuper ſecretis Gallorum cum Cæſare tractatibus conciliatore Bavaro ſpargebantur; de quibus Luneburgici Duces, Anglicus Legatus Rovvius, & Vultejus ſignificaverant. Ac nuntiabatur apud Helvetios Einſidelæ Oiſonvillium cum Bavarico conſiliario per triduum eodem conclavi in diverſorio egiſſe, quod eodem fine factum credebatur. Id quod Avauxius conſtanter inficiabatur, teſtatus Regem ſuum neque pace, neque bello à Suecis disjungi velle. Unde noſſe cupiebat, num quid præterea Sueci in ſalvis conductibus pro ſociis in Germania deſiderarent, ut juncta opera res urgeri; ac ſi diplomata illa è placito Regum formata exhiberentur, uterque Regum legatos ad deſtinata tractatibus loca mittere poſſit.

Luzovius à

§. 73. Porro circa pacem communem Hambur-

gi

1640. *Cæſare Hamburgum mittitur.*

gi diu nihil actum erat, Dano communicationem cum Salvio intermittente. Contra à Cæſare miſſus Conradus Luzovius aderat, qui nova de pace mandata adferre dicebatur. Is initio Lubecenſes & Hamburgenſes argentum poſcebat non ſine minis, ac Principes Inferioris Saxoniæ in Suecos incitare ſtudebat. Mox tamen pacis negotium eadem qua Curtius via tentare inſtituit per Lunzmannum & Meurerum urbis Syndicos. Is de Curtii actis repetens teſtabatur, etſi iſte inſtructionem non habuerit de pace tractandi; Cæſarem tamen ægre tuliſſe, eum Hamburgi non manſiſſe, ac tractatus continuaſſe. Unde ſe huc à Cæſare mitti ſciſcitatum; num Salvio animus aut facultas ſit tractatus ſuſcipiendi? Habere ſe à Cæſare facultatem, clam, palam, ſeorſim, conjunctim tractandi; ac ſibi perinde eſſe, quam viam Sueci eligant. Quod ſi tamen ſolennes tractatus placeant, ſibi neceſſum videri prius peculiariter ſuper Suecorum ſatisfactione tranſigi, reliqua cum Gallis & aliis communia ad ſolennes tractatus poſſe referri. Addebat, Cæſarem diplomata tuti itineris Imperii Ordinibus, quæ ſocii Reges poſtulent, concedere non poſſe. Ipſis quippe liberum eſſe proficiſci quo velint, nec venia aut conductu opus habere. Cæſari tamen ſecretos tractatus magis arridere interventu Syndicorum, ac optare, ut illorum ocyus initium fiat. Salvius quid reſpondendum foret hærere. Juſſus à Regina fuerat ſecretos cum Lauenburgicis tractatus repudiare, & non niſi circa ſolennes operam navare. Tum & ſuſpectum erat, Luzovium rerum ejusmodi inſolentem potiſſimum adhiberi negotio tam arduo, & quod magnam Europæ partem tangeret. Ac potius metuebat, quia Luzovius circa explorandam Suecorum ſatisfactionem ſatagebat, ne ſi quid expiſcaretur, ſtatim Glucſtadium abiret, & hac ratione ad Danum in arma pertrahendum uteretur. Fortaſſe etiam quia Electores & Ordines Norибergæ pacem flagitabant, iſtorum deſideria eluſum ibat eo obtentu, quod jam de pace cum Suecis agitetur: aut Avauxium cum Salvio, re ſaltem per ſacerdotes prodita, committere tentabat. Contra non minus indecens videbatur, Luzovium ita abrupte protelare, ac Cæſareis anſam præbere Suecos diffamandi velut pacem plane adſpernantes. Igitur audire iſtum ſtatuebat, ac rem integram retinere, quoad mandatum à Suecia acciperet. Quo fine Luzovio, quem plenipotentia non inſtructum ſuſpicabatur, ſignificabat: Malle ſe quidem ſolennes & publicos tractatus; nec tamen, ſi res ferat, à ſecreta quam petat communicatione abhorrere. Sed ut res eo fidentius utrinque ſuſcipiatur, cumprimis neceſſarium fore utrumque per fiduciarias literas autoritatem ſuam adſtruere; quo facto ſuper modo agendi conſtitui poſſe. Nec fefellerat Salvium ſua ſuſpicio. Nam etſi iſte jactaret, fiduciarias literas non defore; tamen illæ nuſpiam comparebant, ac tandem reponebat, ſe perluſtratis chartis ſuis brevi reſponſurum. Interim cum Cæſar per Lauenburgicos novam declarationem circa Sueciæ ſatisfactionem ediderit, inſtabat, ut quid circa eam ſibi videatur, Salvius exponat; quo intellecto pro re nata tractatum continuaturus, ſuamque agendi autoritatem ſatis demonſtraturus ſit. Salvius regerebat: ſe meminiſſe capitum à Lauenburgicis præterito autumno tranſmiſſorum, qualia & ex Hollandia ac Gallia acceperit. Sed quia iſtis plenipotentiæ nihil adjunctum fuerat, dubitare, num à Cæſare eadem profecta ſint, an privatum aliquem habeant autorem. Si quid Luzovio aut circa præparamenta, aut ipſam pacem agere ſit injunctum, more inter omnes gentes recepto autoritatem ſuam demonſtraret; *poſt de modo agendi facile conventum iri.* Sed cum is denuo Salvium urgeret, hic reponebat: Nemini amplius obſcurum eſſe, à Cæſare pacem ſerio non quæri. Nam Curtium plenipotentiam habuiſſe citra inſtructionem; nunc ipſum venire cum inſtructione citra plenipotentiam. Quo audito Luzovius contractis humeris appoſite reſponſum agnoſcebat. Ita quidem iſtius negotiatio interquievit, eodem aliquamdiu in Weſtphaliam digreſſo.

Ejus propoſitio. *Salvii reſponſum.*

Rectores Sueciæ Petro Wibio reſpondent. 15. April. 1640.

§. 74. Interea longo poſt intervallo Rectores Sueciæ excuſata mora ad propoſita menſe Septembri à Petro Wibio reſpondent: Non minus ſibi, quam Daniæ Regi Proteſtantium calamitatem, Arctoique Orbis ſecuritatem cordi eſſe. Sed cum hocce bellum magnam Europæ partem tangat, mirum videri non debere, ſi pax multis difficultatibus ſit implicita. A ſe nullam pacis occaſionem neglectam, nec bello trahendo cauſam præbitam. Inconſultis ſociis, & antequam ſuper præliminaribus convenerit, tractatus ordiri inſolitum eſſe; & hoc modo ſe à ſociis divulſos longius à ſcopo pacis abſtrahi. Non ignotum ſibi concordiam inter Catholicos per Pontificem poſſe inſtaurari. Sed Gallum non diſcrimine ſacrorum, verum per alias graves cauſas in Auſtriacos ſtimulari; de cujus fide & conſtantia prolixius ſperent, quam & ſemper egregiis conſiliis & actionibus fontem habeant. Cæſaris facta verbis hactenus non reſpondiſſe. Quid in Electorum opera fiduciæ reponendum, toto bello documenta extare. A Salvio diplomata, quibus ſolis nondum reconciliatis cavebatur, citra exceptionem probata ſibi non conſtare; nec credere ipſum à mandatis diſceſſiſſe. Si afflictis Proteſtantibus non liceat negotia ſua per tractatus expedire, viam oppreſſioni eorundem ſterni, ſimul perpetuum periculum hiſce Regnis ſtrui. Præparamentis nondum abſolutis leges pacis edere præpoſterum, aut noxium eſſe. Quo vado tamen negotium adhæreſcat, acta quondam Meclenburgico Duce mediante oſtendere. De ſatisfactione Sueciæ ac militum parce à ſe actum; quam remittere aut intendere, prout adverſa pars ſe gesserit, in ſuo arbitrio poſitum. Sed omnium Ordinum Proteſtantium reſtitutionem à ſe quam diligentiſſime commendatam omnibus, qui paci conciliandæ operam obtulerint. Nec dubitare ſe, quin Rex circa eandem ſategerit; quo ſucceſſu rem ipſam loqui. Quod ſi igitur Rex ſua autoritate efficere poſſit, ut adverſa pars in priſtinum ſtatum omnia reponat, ſolidum paci fundamentum ſubſterni, ac de reliquis facile tranſactum iri. Hoc ſi impetrari nequeat, manifeſtum eſſe ab hoſte nihil aliud, quam oppreſſionem puriorum ſacrorum, & libertatis Ordinum Germaniæ quæri, & ut ſecuritas horum Regnorum ſemper in ancipiti hæreat. Ni pax huic fundamento ſuperſtruatur, induciarum inſtar habituram, poſt intervallum atrociore bello erupturo.

Danus circa pacem languide rem gerit.

§. 75. Cæterum eo tempore à Dano circa pacem parum movebatur; ac referebat Legatus Anglicus Glucſtadio reverſus, Regem quidem velle tractatus moderari: ſed quia videat Cæſari juxta ac Suecis operam ſuam parum gratam, fortaſſe eam curam exuiturum. Eundem quoque Cæſari offenſum, quod is menſe Martio ſcripſerat: Palatinam cauſam ipſo mediatore non poſſe diſceptari, ſed eandem Coloniæ peragendam. Quo ipſo recte Regis mediationem repudiaſſe videbatur. Contra Galli deſiderium pacis indies magis oſtendere; & Avauxius Salvio confirmare. Se juſſum, ſi paria Salvius mandata habeat, diplomata Cæſaris pro Ordinibus Germaniæ ea forma, quam Cæſar velit, ac-

1640. ceptare interpoſita proteſtatione & reſervatione, de qua ante annum Daniæ Rex monuerat. Et quia hic pacem parum amplius curet, nec Suecis mediator præter Venetos ſuperſit, denuo formulam diplomatum legato Veneto Lutetiam transmittendam poſtulabat. In ejus margine cum adſcribere Salvius vellet; ſi Cæſar vocabulum *nondum reconciliatos* omittere nollet, ſe tandem adquieſcere; repugnabat Avauxius declinandæ Ordinum Germaniæ offenſæ, ubi id hiſce innotuiſſet. Cenſebat quoque, ut ſtudium pacis orbi adprobaretur, Commiſſarios Suecicos, aut unum ſaltem eorum quamprimum Lubecam ſe conferre. Nam tunc nondum de mutando tractatuum loco quidquam motum fuerat.

Luzovii cum Salvio colloquium.

§. 76. Luzovius inde longum poſt ſilentium denuo Salvium monere, num ad formulam à Lauenburgicis Vienna huc transmiſſam mentem ſuam expromere velit. Quem licet Salvius obtentu deficientis plenipotentiæ eluderet, iſte tamen non deſiſtebat privatum ipſius colloquium affectare: ideo potiſſimum ſe miſſum ferens, quod Salvio antea familiariter cognitus eſſet. (14. Sept.) Atque id demum aſtu Lunzmanni procuratum; qui Salvium ſpecie venalis bibliothecæ inſpiciendæ in vicinum templum deducebat, ubi de compacto occurrit Luzovius. Poſt mutuam ſalutationem hic ample de Cæſaris in pacem animo, non jejunius de Regina Salvius teſtari. Ille, in quo ergo negotium adhæreſceret, interrogare; Salvius in ſolis diplomatis ea forma, quam ſocii Reges deſiderent; quæ concedi etiam Electores æquum judicent. Ad hæc Luzovius Ordines in quatuor claſſes diſpeſcere: quoſdam plene, alios ex parte reconciliatos; quoſdam poſt reconciliationem ſuper læſione ſecuta queri; reliquos plane nondum reconciliatos. Priorum cauſam plene tranſactam. Secundam & tertiam claſſem querelas ſuas pro more in conventu Ordinum poſſe exponere, quibus ut ſe immiſceant exteri Reges non magis fas eſſe, quam Cæſari alienorum civium patrocinium ſuſcipere. Ultimæ claſſi Cæſarem petita diplomata daturum. Salvius id diſcrimen adſpernari: Suecorum ſocios his inconſultis tranſigere non potuiſſe. Pacem ab Electore Saxoniæ factam illegitimam; quæ reliquis invitis & inauditis obtruſa ſit: & tamen vix promiſſa Pragenſi pace ſervata. Ad firmam pacem neceſſarium eſſe omnium querelis ex æquo ſatisfieri, eoq; omnibus ad tractatus acceſſum dandum. Luzovius; hæc à ſociis Regnis obtentui ſumi. Si Sueciæ pro ſumtibus belli ſatisfiat, nihil ſupereſſe quod ipſa moveat. Petebat inde circa oblatas à Cæſare viginti quinque *tonnas* auri, & Rugiam inſulam, ac Stralſundam in decennium pignoris loco, ſententiam declararet; ad quas præſtandas Cæſar adhuc paratus ſit. Salvius; Regum ſociorum maxime intereſſe novos tractatus fieri, ac univerſos priſtinis fortunis reſtitui. Tum negare, à Cæſare circa ſatisfactionem Sueciæ quid oblatum. Luzovius exemplum ejus ſcripti ſtatim depromere, memorans, quia Lauenburgici nomine Reginæ Pomeraniam citeriorem in feudum poſtulent, Cæſari perſuaſum, id à Salvio profectum; inde iſthoc viciſſim propoſuiſſe. Aſt Salvius negare, à ſe, aut ullo miniſtro Suecico hoc promanaſſe. Equidem aliquando à Mithobio tale quid ſibi exhibitum, ſed iiſdem diebus è Batavis ac Gallia ejuſdem exempla accepiſſe. Et quia Mithobius à Cæſare fiduciarias literas non oſtenderit, illud à ſe pro commento otioſorum hominum habitum. Luzovius mirari; Salvium poſtulati de Pomerania autorem ſe abnuere. Sed quin ipſe hæc à Cæſare proponere juſſus ſit, id dubium non eſſe, ac ex interceptis literis Salvio conſtare. Salvius denuo pernegare, iſtud à ſe profectum. Si Lauenburgici & Mithobius tale quid apud Cæſarem propoſuerint, id ultro ipſos feciſſe ex intempeſtivo ſtudio pacem promovendi. Ea ſumma erat colloquii, quod in mutuas teſtationes ſuper deſiderio pacis deſinebat. Privato ſermone Luzovius Lunzmanno dixerat: ſe brevem pacis viam videre, ſi Cæſar Suecis Pomeraniam, Gallis Lotharingiam det. Enimvero id non futurum: Cæſarem jus ſuum nemini auferre poſſe; pecuniam & pignus non defore. Integros Principatus alienare ſpeciem habere emtæ pacis, ac in dedecus Cæſaris redundare; cujus vires non uſque adeo attritæ ſint, ut tam duris conditionibus pacem mercari cogatur. Et ea communis tunc circa ſatisfactionē Suecorum erat opinio, circa pecuniam & hypothecam difficultatem non fore: ſed ut Pomerania in feudum obtineatur, id vix ſperandum, præſertim ipſis Gallis clam obſiſtentibus, quibus cum propoſitum ſit Germaniæ vires debilitare, hoc facto iſtæ augendę videbantur, ſi novo membro cæteri Ordines recte uti vellent. 1640.

Cæſar diplomata ex mente Coronarum format.

§. 77. Tandem Cæſar in formulam diplomatum, qualem Coronæ poſtulabant, conſenſerat, eaque Hamburgum ad Luzovium miſſa juſſerat, quamprimum Legatos Suecicos in Germaniam adpuliſſe intelligeret, Regi Daniæ tradi cum Suecicis permutanda, inde tractatus pacis ordiendos. Quo intellecto Daniæ Rex ſtatim miſſo Cleenio id Salvio (7. Nov.) denuntiat percontatus, num in mandatis habeat, ubi diplomata allata fuerint, diem inchoandis tractatibus dicere. Salvius etſi priora ipſius mandata revocata non eſſent; tamen quia diu à Rege nihil cum ipſo fuerat actum, ac res interea non exiguam mutationem ſubierant, quid ſibi agendū foret dubitabat, præſertim nondū conſpecto diplomatum exemplo. Hibernum quoque tempus Legatorum è Suecia itineri incommodum, ac de Galliæ Regis animo nondum conſtabat. Igitur Dano reſpondet: ſe id in Sueciam relaturum ac cum Avauxio communicaturum. Mox Daniæ Rex, accepto per Luzovium exemplo, id peculiari legatione in Sueciam ſe miſſurum ferebat. Avauxio iſte agendi modus à Dano adhibitus inhumanus & durus videbatur. Per biennium amplius de diplomatibus nihil auditum fuerat. Tandem aliquando Cæſari in mentem venerat iſta indulgere: quæ nondum edita ſint, nec conſtare, an non aliquid vitii contineant. Nunc ex ſola de adventu eorum fama poſtulari, ut Legati velut in occurſum eorundem ruant, & cæco impetu ad diem deſignandum provolent. Igitur quid animi ſibi ſit declarare abnuebat prius, quam diplomata allata eſſent, in quibus non ſolum vocabulum *nondum reconciliatos*, ſed & per *Plenipotentiarios Regios* omiſſum, & ſociis Principibus *Illuſtriſſimi* titulus tributus eſſe deberet. Quibus poſtulatis cūm is nuper ceſſiſſet, conjiciebatur Gallis pacem accelerari cordi non eſſe; præſertim cum Avauxius Salvium rogaret, ne Suecici ad pacem deſtinati Legati iter ingredi properarent. Declarabat tamen, ſi diplomata recte ſe habeant, in Galliam id ſe relaturum. Paulo poſt juſſu Regis denuntiat; Legatum Venetum Regi confirmaſſe, Cæſarem diplomata pro Ordinibus Imperii, & Hollandis petita formula fieri juſſiſſe, etſi ea nondum exhibita ſint. Quo facto Regem Commiſſarios ſuos Coloniam miſſurum. Circa tempus Avauxio ſignificatum erat, de eodem certiorem ipſum reddendum poſt diplomata inſpecta & probata.

Luzovius ſecretos tractatus urget.

§. 78. Eodem tempore Luzovius formulam pacis Salvio per Lunzmannum tradebat plane cum illa convenientem, quam ante annum Lauenburgici Vienna tranſmiſerant; ſubinde ſuper eo colloquium cum Salvio expoſcens. Quanquam enim res ad ſolennes tractatus deducenda ſit, tamen poſtquam jam diplomata pro voto conceſſa, ac Ratiſ-

ponæ

ponæ ſuper amneſtia ſtatuendum ſit, ad pacem præter Suecicam ſatisfactionem nil reſtare. Circa quam Cæſar æqua omnia præſtare paratus ſit; noſſe tamen cupere, in quo Sueci tandem adquieturi ſint. De hac ſi publico Legati nomine pandere dubitet, privatim mentem ſuam expromeret: id quod citra fraudem ipſi fore promittebat. Salvius contra de iſta parum ſibi conſtare; & ſi maxime conſtet, plenipotentia Luzovii non viſa nefas ſibi pandere.

Ejus ſuper ſatisfactione Sueciæ ſententia.

Lunzmannum tamen ſubornat, ut quid Cæſar demum offerret expiſcaretur. Is declarabat; Cæſarem provinciæ quid ægre daturum: inſignem pecuniæ ſummam, (quam non exprimebat,) & hypothecam non defore. Saltem totam Pomeraniam nunc jure feudi concedi non poſſe. De parte aliqua in medio relinquebat. Paulo poſt tamē aliter diſſerere: Cæſari Pomeraniam tanti non eſſe, ut ideo ditiones ſuas hæreditarias periculo exponere velit. Electorem Brandeburgicum jam mortuum; filium, ſi cæterarum provinciarum inveſtituram obtinere velit, de Pomerania ut Cæſari concedat facile compellendum. In eo ſcrupulum eſſe, quod Cæſari decorum non ſit ſtatim Pomeraniam largiri, velut victus pacem emat, & quia tertio invito jus ſuum adimi non poſſit. Ei ſcrupulo removendo proponebat, ut Regina Pomeraniam hypothecæ titulo acciperet, reluendi jure ad ſexageſimum aut octogeſimum annum dilato. Ita citra invidiam & dedecus eundem ſcopum obtineri. Idem quoque ferebat, ſe repetita ſæpius mandata Vienna accipere de ſecretis tractatibus continuandis: Cæſarem malle amoto Dano tranſigere; eoque ſecretum colloquium ſolicite expoſcebat, Salvium monens, ne pacis, circa quam ipſe tamdiu deſudaverit, confectæ gloriam præripi ſibi patiatur, quod certo futurum ſit ſolenni tractatu inſtituto.

Salvius circa Luzovii intentionem dubitat.

§. 79. Salvius qui faciendum ſibi foret ambiguus hærere. Suſpectum videbatur, quod per ſolum Luzovium res gereretur, cui ſat ingenii, ſed modicus rerum uſus. Si ſerio Cæſar pacem affectaret, aſtutos magis, & rebus tractandis exercitatos mittendos fuiſſe. Et metus erat, prius iſtum deceptum, ut per eundem alii deciperentur. Fortaſſe etiam id tantum agebatur, ut aliquid eliceretur in calumniam patens, aut ut prorogatio fœderis Gallici impediretur. Unde magna circumſpectione opus erat; præſertim quod de priore cum Luzovio colloquio, in quod ipſe improviſo inciderat, ad nonnullos emanaſſet. Contra multæ rationes perſuadebant, Cæſaris è re magis eſſe ſeorſim cum Suecia, quam ſimul cum Gallia tranſigi; ac eum pluribus nunc cauſis ad repentinam transactionem, quam antea compelli. Copiæ ipſius afflictæ; Germaniæ Ordines pacis cupidiſſimi; Sueci ditionibus ipſius imminentes: Turca in Hungariam aut Poloniam quid agitare viſus. Tum Marchio de Leganes deficiente argento in Mediolanenſi Ducatu Helvetios exautorare coactus erat: Catalaunorum rebellio perſiſtebat: Luſitania nutabat: Galli ſequentem in annum immenſas copias parabant: Anglus alia, quam Cæſar & Hiſpanus ſibi perſuaſerant, conſilia coquebat, & iſtius cum Batavis per connubium Arauſionenſis conjunctio altioris indaginis judicabatur. Urebat quoque fœdus Suecorum cum Hollandis, & rebus Cæſaris intempeſtiva mors Brandeburgici. Sed Dani mediatio non amplius à Cæſare curari videbatur, quod hic edictum promulgaſſet, ut qui in Comitatum Pinnebergenſem quid actionis obtenderent, nomina ſua Viennæ profiterentur; magna cum offenſa Regis, qui iſtum cum Holſatiæ Duce jam diviſerat. Quem & Brema inter Imperiales urbes recepta mordebat, & cumprimis edictum Cæſaris, quo omnes tam Germani quam exteri vetabantur vectigal ad Gluckſtadium exſolvere. Intellexerat quoque Salvius, Cæſarem à Schvvartzenbergio Comite poſtulaſſe, Principi ſuo perſuaderet, ut Pomerania ſibi cederet, quo Suecis ſatisfieri poſſit. Ac profitebatur Luzovius, ſe tractatibus ingreſſum duntaxat ſtruere; ubi ſuper ſatisfactione Suecorum penitius intellectum fuerit, Curtium, aut Gebhardum adfore, qui una cum ipſo paci colophonem impoſiturus ſit. Has ob cauſas, & quia prorogatio fœderis Gallici opinione lentius procedebat, conſtituebat ſecreto cum ipſo colloqui, non improbantibus Rectoribus Sueciæ illo duntaxat fine, ut adverſa partis ſententia exploraretur.

Salvius cum Luzovio colloquitur, 26. Dec.

Congreſſus fiebat in domo Bartholdi Mœlleri, quo Salvius ſolito famulitio comitante, Luzovius per tenebras incomitatus & diſſimulato habitu acceſſerat. Luzovius primo plenipotentiam producere, cujus exemplum tamen Salvio tradere abnuebat, ne ſecretum id emanaret; nam Trautmansdorfium ſcripſiſſe; totam ejus plenipotentiæ vim in hoc conſiſtere, ut ſecreta habeatur. Diſſerebatur inde de triplici tractandi genere: ut vel ſocii Reges Noribergam mittant, id quod Ratiſponæ propoſitum fuerat; vel ut per ſolennes tractatus Lubecæ, aut citra ambages heic tranſigatur. Primum ab Ordinibus cupitum Cæſarem abnuiſſe. Solennes tractatus Salvius octo per annos agitatos ferebat mediante Dano, ad quos Sueci ſemper parati fuerint. Sed Cæſareos miniſtros de Dano, hunc viciſſim de illis queri, tractatu interim irrito. Qua occaſione Luzovius aſperis verbis in Danum invehi, qui nunquam ſerio rem egerit, ac Cæſareis miniſtris, rerum Saxoniæ Inferioris parum peritis, pro lubitu illuſerit. (Intelligebatur inde, cauſas irarum eſſe, quod Cæſare Saxones ad bellum in Suecos incitante Danus obſtiterat.) Cæſari jam patere, Dani opera nunquam pacem coalituram; qui ſummam ſecuritatis ſuæ in eo collocet, ut Cæſar & Sueci vires ſuas mutuis cladibus atterant. Pace facta vectigal Albis ipſi omittendum. Hactenus à Cæſare expetitam Dani amicitiam; ſed mox aliud appariturum, præſertim ubi ſecreti tractatus ſucceſſerint; quos à Cæſare ſerio expeti ſancte aſſeverabat. Salvius Gallicum fœdus excuſabat, quo minus certi quid decerni à ſe poſſit. Si Cæſari res cordi ſit, ſe confeſtim diligenter ad Reginam relaturum. Luzovius ad hæc; Cæſari perſuaſum, Salvio poteſtatem eſſe pacem concludendi ſine ratihabitione; igitur ne moras necteret, quatuor aut quinque congreſſibus totum negotium confici poſſe. Sed cum circa ipſam rem diſſerere inciperet Salvius, quo iſtius mentem expiſcaretur, hic recuſabat; nunc ſibi tantum fuiſſe propoſitum autoritatem ſuam demonſtrare. Ubi literas ſuas notis occultis ſcriptas enodaverit, formulam ſe pacis concepturum, eamque Salvio tranſmiſſurum. Nec plus iſto congreſſu actum.

Conventus Noribergenſis acta. 8.9. Febr. Propoſitio.

§. 80. De conventu Electorum Noribergæ habito nonnulla tangere, quæ ad inſtitutum noſtrum faciunt, haut abs re fuerit. Deliberandum ibi proponebatur à Moguntino, mox & Cæſareo Commiſſario de reſtituenda Imperio pace, aut ſi per exteros ea obtineri nequeat, belli continuandi mediis. Adierant eum conventum aliorum quoque Ordinum Legati; quos inter Luneburgici, ne quid ſuſpicionis apud Suecos excitarent, de inſtituto ſuo Banerio prius ſignificarant.

Luneburgicorum monita.

Hi tranquillandæ Germaniæ cumprimis urgebant, ut conſultationes de bello ac pace non uti hactenus penes paucos, ſed univerſos Ordines forent, quorum de corio maxime luderetur. Tum ut communes pacis tractatus inſtituerentur, ad quos omnes quorum intereſt admitterentur, manifeſto jam ſecreti tractatus triſti effectu. Pro ſe ſuper detento tamdiu

1640. Guelferbyto, cauſæque Hildeſienſis & Tillenſis injuria querebantur. Tum petebant, ut Electores ſua conſilia ſuper pace communicent, quibus fulciendis ipſi fidelem operam navaturi ſint. Hiſce ſuper communi tractatu inſtituendo ſuccinebant Neoburgici, Meclenburgici, Francofurtenſes, & Ulmenſes.

Daniæ Regis conſilium.

Daniæ quoque Rex maturandæ paci cumprimis utile ſuadebat, diplomata ſalvi conductus ſociis Regibus ea, quam poſtularint, forma expediri, ſaltem ut Orbi demonſtretur, ſi deinceps iſti circa tractatus tergiverſentur, penes Cæſarem non ſtetiſſe, nec iiſdem, quod jactent, de libertate Ordinum Germaniæ agi, ſed ut hoc obtentu diſſidia in Imperio foveant, ſuisque commodis velificentur. Tum ut pro Belgis Fœderatis quoque diplomata curentur, ſubtrahendo Gallis morarum prætexto. Diffidentiæ tollendæ monebat, conventum omnium Ordinum indici, in quo ex ſententia omnium de bello & pace ſtatuatur, bellumque ſociatis viribus efficacius geratur. Tum ut omnes amneſtiæ includantur, eamque Cæſar ultro ante tractatus promulget, ut ejus facti gratia potius in ipſum, quam exteros redundet. Circa Palatinam cauſam peculiari tractatu componendam ſe mediatorem offerebat, quod ab Angliæ Rege ejus negotii moderamen ſibi ſit delatum. Circa Haſſos monebat, ut impediatur, quo minus cum exteris hoſtibus ſe jungant. Tum ut Luneburgicis circa Guelferbytum, & Hildeſiam, ac Tillenſe negotium ſatisfiat, ne nova alimenta bello externo accedant: Id quod curæ ſibi fore Electores pollicebantur;

15. Febr.

qui literis ad Ducem Georgium datis ipſum dehortantur, ne copias ſuas cum Suecis conjungat. Idem & Landgraviæ ingeritur; addito, ut tranſactione cum Cæſare, in qua hic omnia ipſius poſtulata annuerit, adquieſcat. Circa amneſtiam plerique Evangelici cum Rege Daniæ conſentiebant, etiam in eo, ut ſi utique nonnulli admiſſa non plane impune ferre debeant autoritati legum tuendæ: non ditionibus ſuis, ſed pecuniæ ſumma multentur.

Gallicus miniſter Noriberga expellitur.

Regis Galliæ nomine aderat tunc Noribergæ Heppius; ſed quia legationis ſuæ idoneam fidem facere non poterat, à Cæſaris Commiſſario protinus urbe jubebatur faceſſere.

Meclenburgicus de Suecis ad Comitia vocandis agit.

Cum ſpes fieret, omnium Ordinum conventum Ratiſponæ indictum iri, Meclenburgicus Dux miſſo Wittio è Salvio ſciſcitatur, num Reginæ placeat, ſe aliosque Ordines inter Cæſarem, ipſamque mediatorum munus ſuſcipere, magno ſtudio à ſe gerendum, quo Danus velut clavo negotii dimoveatur? Tum an Regina, ſi invitetur, Legatos Ratiſponam miſſura ſit? quod idem Dux Georgius, multiq; alii Principes faciebant. Ac videbantur id optare Ordines, ni anceps judicaret Regina eo mittere, ubi Cæſar ipſe aderat valido præſidio ſtipatus. Salvius prius ſibi non diſplicere teſtabatur; de poſteriore dubitabat, etſi hac ratione difficultates circa diplomata tolli, & facilius ſuper ſatisfactione Sueciæ & militum tranſactum iri videretur. Ad Reginam

8. April.

tamen ſe relaturum promittebat. Luneburgici dehinc ſuffragantibus Meclenburgicis denuo Electores monent, apud Cæſarem inſtent, ut tractatus pacis ocyus decernantur, diplomata omnibus dentur, omnium Ordinum ſententiæ audiantur.

Electores Luneburgicos & Haſſos demulcent.

Contra ut hi à conjunctione cum Suecis avertentur, Electores de Guelferbyto ſpem ipſis faciunt, oblata mediatione ſua in negotio Hildeſienſi. Iidem quoque denuo Landgraviam monent, ut Legatos mittat, quorum ſecuritati ſcripto Cæſar ſit cauturus: ſimul promittitur, circa ſacra ipſi ſatisfactum iri. Quanquam autem paulo poſt tam hæc, quam illi copias ſuas Banerio jungerent; Luneburgici tamen Legati non minus Noribergæ remanent,

12. Jun.

factumque Ducum ſcripto apud Cæſarem Electoresque excuſant: nunquam ſibi animum fuiſſe à Cæſare & Imperio deficere, aut aliis Ordinibus moleſtiam inferre, ſed ut ſedem belli ditionibus ſuis arceant. Simul hortantur Electores, ad pacem omnibus modis connitantur, & ut exteri amica ratione ſolo Germanico dimoveantur, ac machinationes ſubvertendis Imperii legibus agitatæ deſtruantur. Contra Electores à Daniæ Rege literis petunt, apud Luneburgicos operam navet, ut hi copias ſuas à Suecis avocent, promiſſa cautione ipſos ab invaſione exercitus Cæſarei tutos, nec hanc conjunctionem fraudi ipſis fore. 1640. 28. Jun.

Comitia Ratiſponæ indicuntur. 18. Maji. 26. Maji.

Cæterum Electores cum ſentirent citra aliorum Ordinum operam ſuper præſentibus negotiis ſtatui non poſſe, conventu omnium Ordinum opus eſſe decernunt, qui & à Cæſare Ratiſponam indicitur, initio intra duos menſes faciendo.

Ibi facta propoſitio 3. Sept.

§. 81. Serius coëuntibus Ordinibus tandem propoſitio fit de tranquillando Imperii ſtatu, & ut quoad pax obtineatur ſuper belli ſubſidiis decernatur: dicis gratia de inſtauranda juſtitia addebatur, ſopitis inter arma legibus. Conſultatione cœpta omnibus quidem videbatur primo loco de pace agendum. Sed mox adparebat, omnem operam inanem fore, abſente adverſa parte.

De invitandis Coronis deliberatio.

Igitur deliberabatur, quomodo, quo, & per quos eadem invitanda foret. Proponebant aliqui, ut fœderati Ratiſponam invitarentur. Sed Cæſar id abnuebat, velut ſuæ dignitati parum congruens; revera, quod metueret, ne univerſi Ordines conſilio cum exteris ſociato fortius pro libertate loquerentur. Aliis placebat Noribergam iis aſſignari, ut è vicino cum ipſis agi poſſit; ſed Cæſari non conſultum videbatur utramque Coronam in eundem locum vocari. Unde tunc placebat, circa Coloniam pro Gallis, & Lubecam pro Suecis nihil mutandum. Id non ſatis ex dignitate judicabatur, Reges ab Electoribus invitari, ne pacem petere viderentur; ſed ut Pontifex & Veneti apud Gallum, Daniæ Rex, qui denuo mediatorem ſe offerebat, apud Suecos ea de re ageret.

Diplomata conceduntur. 14. Oct.

Super diplomatis ſalvi conductus tandem à Cæſare impetratum eſt, ut ex petito Regum formarentur, excluſo vocabulo *nondum reconciliatos*. Id quod Electores Regi Daniæ ſignificant, petentes apud Reginam Sueciæ inſtet, ut citra moram durantibus adhuc Comitiis Legatos cum idoneis mandatis Lubecam mittat, auſpicandis tractatibus. Num induciæ interim ineundæ eſſent, Cæſaris, penes quem ſumma belli adminiſtratio, arbitrio committebatur.

Cæſar bellum magis quam pacem agitat.

Qui tamen in pacem non valde pronus videbatur inſtinctu maxime Hiſpanorum, qui manibus pedibusque paci obluctabantur, facto Madriti decreto, neque ex dignitate, neque ex uſu Domus Auſtriacæ eſſe de pace nunc agitari. Bellum hactenus adverſa fortuna geſtum, ac inſignia loca amiſſa. Unde ab hoſte honeſtas conditiones obtineri non poſſe. Igitur ſatius eſſe bellum ducere fortunæque vices expectare, ac obfirmato in conſtantiam animo deſtinata proſequi. Ac ſpes erat exteros vi poſſe Germania depelli, conjunctis cum Cæſare omnibus Ordinibus. Quam ob cauſam & lenius cum Haſſis atque Luneburgicis agebatur. Quorum hi viciſſim arma ſua excuſabant obtentu avertendæ à finibus ſuis belli colluviei, de cætero prolixe animum Cæſari devotum teſtati. Iidem etiam graviter querebantur, ſe ad Comitia vocatos non eſſe, jactantes, Cæſarem non poſſe ad communes Imperii deliberationes deſcendere, niſi ipſis ad ſuffragia admiſſis. Unde & ſuper tuto acceſſu literis ſibi à Cæſare caveri poſtulabant. Quas Cæſar his, uti & Haſſis indulgebat. Ad Luneburgicorum literas Ordines reſpondent laxioribus verbis nulla de ſuffragio

ipſorum

1640. ipſorum facta mentione, velut omnia ad legatorum adventum integra ſervarentur. Amneſtiæ pax Pragenſis pro fundamento ſubſternebatur, & illi, qui iſta indigerent, quatuor in claſſes diſpeſcebantur. Quoſdam ab acceptata pace Pragenſi iterum diſceſſiſſe; quoſdam eam nondum acceptaſſe; quoſdam eadem excluſos; alios eadem certis legibus acceptata læſos ſe queri. Ad primam claſſem Luneburgici, ad alteram Haſſi Caſſellani referebantur; quorum legatos expectari placebat. Circa tertiam claſſem viſum Cæſarem rogare, ut iſtis ſuper tuto acceſſu literis caveat; utque Durlacenſis Marchio, & Comes Naſſovius Saræpontanus ab Electoribus, reliqui à ſuis agnatis moneantur, ut ſe ſiſtant, ſpe facta ipſorum cauſam ex voto & brevi expediendam. Gravaminibus cognoſcendis certi Ordines deputabantur, qui perſpecta eorum æquitate Cæſari iſta emendanda commendarent, ut tamen exſecutio ad pacem usque differretur, & quæ lata per judices ſententia niterentur, hautquidquam moverentur. Palatina cauſa peculiari transactioni ſeponebatur, in qua conſenſu Cæſaris Daniæ Rex mediator admiſſus, cui adjungebantur Electores, ad quorum Collegium id negotium cumprimis ſpectaret. Nec abnuere videbatur Bavarus quo minus à Cæſare ſtatim locus & tempus negotio ordiendo deſignaretur. Ac in ſe recipiebat Cæſar, ſe ab Hiſpano obtenturum, ut in idem conſentiret. Quin jam Hiſpanici Legati, quorum quatuor eodem tempore tunc in Anglia erant, Palatino Electoris titulum tribuebant. Quæ promtitudo aliis ſuſpecta videbatur; velut hoc quæreretur, ut Palatina Domus ſociorum Regnorum patrocinio exuta apud communes tractatus tanto minoris eſſet. Suberat & alia cauſa, quare tunc Cæſar ac Bavarus Palatino conditiones aliquas, ſed obſcura ſpe oſtenderent, quod Anglus pecuniis, ac proinde Parlamenti in ſe ſtudiis egeret; Parlamentum autem rebus Hiſpanicis valde adverſum eſſet. Inde metuebat Hiſpanus, ne ad preces Parlamenti fortibus ſe conſiliis Anglus adplicaret; præſertim cum Galli per idoneos homines Parlamento inſinuarent; ſi Rex Angliæ armis ipſorum ſua jungere velit, paratos ſe polliceri, pacem niſi reſtituta Domo Palatina non facere. Unde Daniæ Rex multum cauſæ Palatinæ nocuiſſe credebatur, quod eam ſeparatos ad tractatus rejici conſenſiſſet, idque ideo à Pontificiis Electoribus aliiſque ita cupide arreptum. Scribebat tamen ea de re ad Reginam Sueciæ Palatinus Elector, ne ſiniſtre acciperet, quod oblatos peculiares tractatus non repudiaverit; nec eo minus cauſam ſuam ipſi commendabat. Idem cum poſt per Hamburgum ad Daniæ Regem iter faceret, per Bauerum Conſiliarium Salvio ſignificat; ſe in Sueciam & Galliam ſcripſiſſe, ſuper propoſitis peculiaribus tractatibus conſilia exquiſiturum; Gallum eos ſuaſiſſe; (quod tamen Avauxius apud Salvium inficiabatur,) è Suecia reſponſi nihil adhuc accepiſſe. Perſuaſum ſibi eſſe, à Bavaro rem eluſum iri; eoque communibus tractatibus rationes ſuas ſuperſtruere. Famæ tamen id fuiſſe dandum, ne ita abrupte oblatam negotiationem abnueret. Id ut in Suecia excuſaret Salvius rogabat, ne ſiniſtræ quid ſuſpicionis excitaret. Cui Salvius; quid Rectoribus Sueciæ videatur ſe ignorare, ſe quid ſuadeat aut diſſuadeat non habere; niſi quod Elector multis hactenus ſpeciminibus edoctus ſit, ab hoſtium ſibi fraudibus cavendum eſſe.

Super amneſtia conſultatur

Palatina cauſa ad peculiares tractatus ſeponitur.

16.Nov.

29.Dec.

§.82. Quanquam autem aliqui Ordinum non prius ad alterum propoſitionis caput accedendum contenderent, quam ſuper primo plane foret conventum: urgebat tamen Cæſar, ut ſuper hibernis, ac ſupplendo, alendoque exercitu abſolveretur; in quod etiam major Ordinum pars conſentiebat. Petentibus à Cæſare propoſitum, ut exercitus partim per VVeſtphaliam, partim per Franconiam in hibernis collocaretur, idemque ad octoginta bellatorum millia augeretur. Deſignatio ſumtuum intra quinque menſes faciendorum ultra nonaginta tres auri tonnas adſcendebat. Hoſpitatio militum ab Electoribus & Principibus arbitrio Cæſaris committebatur, incaſſum queritantibus Urbibus, ſeque iſti oneri eximi flagitantibus. Etſi dum iſti Ratiſponæ ſuper eo negotio adhuc conſultant, jam Cæſaris juſſu legiones in hiberna properarent. Salzburgicus Legatus, cum in hoſpitationum licentiam paulo liberius diceret, ab Auſtriaco Legato tacere juſſus, ni malum habere velit. Urbici quia dum circa hoſpitationes ſententiam dicunt, paulo acerbiores viſi fuerant, à ſuperioribus Collegiis non ſuperfunctorie increpiti. Ut augendo exercitui ſuperſederet ob inopiam Ordines Cæſarem rogabant, ſatis habiturum ſi qui in præſens ſit ſervari queat. Huic alendo Auſtriaci & Bavari liberaliter centum quinquaginta menſes Romanos; alii ſexaginta & minus, Ratiſponenſes duodecim tantum annuebant. Urbicorum plerique ſexaginta, multis cum obteſtationibus, ne plane ad incitas redigerentur. His deliberationibus de bello annus conſumebatur, etſi Cæſar jam Kalendis Novembris monuiſſet, ut ad primum caput diſcutiendum rediretur; ut tamen de amneſtia, quæ hactenus maxime agitata fuerat, ſilentio præteriret, & ſuper Sueciæ ſatisfactione ſententiam Ordinum expoſceret; cum tamen de aliis rebus prius ſtatuendum videretur. Quod eam ob cauſam factum credebatur, quia de Pomerania utique mentio erat injicienda, ut Daniæ Rex invidia ſtimulatus in Sueciam incitaretur.

De hoſpitationibus & contributionibus.

13.Nov.

1640.

5.Nov.

§.83. Eodem anno arctius Sueciam inter & Hollandiam fœdus coaluit, cui cauſam præbuere pro libidine Dani in freto Oreſundico aucta vectigalia, queis præcipue Belgæ non ſine maxima publicanorũ ac magiſtratuum acerbitate premebantur. Quæ onera cum ſuperiore anno miſſa legatione abolere, aut mitigare conati eſſent, fruſtra fuerant. Ei Danorum inſolentiæ coërcendæ vix præſentius remedium judicabatur quam ſocietas Suecica. Et ipſi Sueci eam occaſionem captabant Belgas arctius ſibi innectendi. Utrique tamen priores de fœdere compellari malebant, quam idem ultro ambire. Unde Sueci quidem miniſtris ſuis injungebant; ſi quæ ab Hollandis ſuper fœdere moverentur, aurem præberent, eorum mentem explorarent, ultro tamen de eo ne proponerent. Etſi Belgæ in Gallia & paſſim ſpargerent; à Suecis fœdus ſuum ambiri, ſi forte hoc terriculamento Daniæ Regem ad æquam transactionem compellere poſſent. Quin & quatuor è ſummo Collegio deputati Camerarium Legatum Suecicum accedebant declarantes, ſe pronos eſſe ad fœdus cum Suecia concludendum, offenſivum ſeu defenſivum placeat: & quamprimum iſte mandata acceperit ſe tractatus cum ipſo ſuſcepturos. De miſſione tamen in Sueciam nullum verbum. Enimvero Suecis haut placebat illis ſe obtrudere, qui tot per annos renovando fœderi, quod dudum expiraverat, aurem præbere noluerant, & cum illos Sueciæ auxilio indigere viderent, ejus rei gratiam ultro delibare. Promulgaverant inde edictum Hollandi, ne quis ſuorum civium ad fretum Oreſundicum, aut quemvis alium Danicæ ditionis locum navigaret, velut metum Dano incuſſuri, ne omiſſa navigatione vectigal ipſius redderetur ſterile. Aſt Danus ſagnarus Hollandos Baltico mari carere non poſſe, ac metuens, ne forte vim iſti meditarentur, claſſem ſuam intra fretum ſtatuit; caſtellum quo-

Fœderis inter Sueciam & Hollandiam cauſa.

24.Febr.

1640. que ligneum magna mole & impenſa ſtruit, medio in freto brevibus imponendum. Sed mobiles arenæ fundamentum operi negabant, ac fluctibus ſoluta compages magnam vectigalium partem non ſine aliorum ludibrio in profundum trahebat. Paulo poſt tamen Hollandi edicto revocato navigandi ad fretum ſuis licentiam faciunt, ac ut quantum poſceretur vectigal exſolverent permittunt. Queis publicani paulo humanius quam antea exceptis modicum quid de vectigali remittebant. Aſt Hollandi cum expenderent, quam exitioſum ſuis commerciis eſſet, ſi diuturna Dani uſurpatio vectigal pro lubitu intendendi in jus evaleſceret, poſt longam deliberationem Legatos in Sueciam mittere conſtituunt. Eam Hollandorum cum Suecis conjunctionem ut Danus averteret, Angliæ Regem ſubornaverat, qui controverſiis iſtorum ſe mediatorem offerret; Hollandis caute declinantibus, quibus iſtorum Regum amicitia ſuſpecta erat. Tentabant etiam operam ſuam interponere Archipræſul Bremenſis, & Holſato-Gottorpienſis Dux. Sed neque ille placebat Hollandis, tanquam Regi patri obnoxius, neque hunc Danus amicitiæ Hollandorum nimis innecti volebat, præſertim cum in edicto, quo Hollandi civibus ſuis navigationem ad ditiones Danicas interdixerant, Ducis Holſatiæ portus diſerte excepti forent.

Conſultatio ſuper fœdere cum Hollandis.

§. 84. Menſe igitur Julio in Sueciam ab Hollandis miſſi Legati veniunt Wilhelmus Borellus, Albertus Sonckius, & Epeus Aylva, qui etſi initio oſtendebant, ſe conſilium duntaxat à Suecis expetere adverſus Daniæ Regis oppreſſiones; tamen cum ſatis pateret, inane fore conſilium, niſi à fœdere pondus illi accederet, mature ſuper iſto in Senatu utramque in partem diſceptabatur. Ac ſane non deerant rationes quę fœdere iſthoc ſuperſederi ſuaderent.

Rationes contra.

Hollandos, ni magnis difficultatibus implicentur, Sueciæ fœdus haut quidquam fuiſſe quæſituros. Ipſos à Dani vexationibus liberari optantes Suecos cum iſthoc committere velle, ut alieni periculi fructum ipſi percipiant. Solennes iiſdem artes ligna congerere, & ignem accendere, ut ipſi ad alienam flammam ſe calefaciant. Eoſdem Guſtavo Regi, ut arma in Cæſarem moveret, multis rationibus perſuaſiſſe, ac magnifica ſubſidii promiſſione, quantum ante Regi Bohemiæ, & poſt Daniæ exſolverant. Dum fœdus adornatur, cum interea Regem jam in bellum erupiſſe cernerent, concluſionem eluſiſſe, nec ad certa unquam auxilia ſe obſtringere voluiſſe, pauxillum quid poſt importunas flagitationes non ſine faſtidio præſtantes; ac infinitis dilationibus fere effeciſſe, ut exigere quid amplius tædio ſit. Denique ab anno triceſimo ad hoc uſque tempus non niſi quindecim menſium ſubſidia exſolviſſe, ſex promiſiſſe, cum tamen antea jactaſſent, ſi vectigalia Boruſſica tollantur, ſe quinquagena millia florenorum menſtrua collaturos. Præberi hoc fœdere occaſionem novo certamini jam penitus bello Germanico immerſis, in quo ſi adverſi quid accidat, hoſtem undique viſceribus Sueciæ immainere. Unde ſatius fore quieſcere, ad poſtulata Belgarum humeros trahere, domi res firmare, Germanico negotio expediendo incumbere, adverſus Danum moderata conſilia animi magnitudine temperata oſtendere, in omnem tamen eventum arma in promtu habere, quoad clavum Imperii Regina ipſa ſuſcipiat. Quod ſi non neceſſariis bellis Regnum implicetur, verendum eſſe, ne plebs, duplicato onere fatiſcens frænum mordeat. Neque vero ad liquidum perductum eſſe, utile ſit Sueciæ, an noxium, Hollandorum commercia magnitudine vectigalium premi. Horum augmentis Dano lucri quid, modicum Sueciæ detrimentum accedere, cujus navigatio immunitate gaudens gliſcere poſſit, quo durius aliorum navigia habeantur. 1640. Fœdere concluſo pro certo ſtatuendum eſſe Sueciam bello cum Danis colliſum iri, Hollandis occaſionem præbentibus, qui tamen parum conſtantiæ in hoc negotio exhibere viſi ſint. Præterito vere multum fervoris oſtenſum vetita ad Daniam navigatione; mox evaneſcente ferocia abrogato edicto nautas juſſos citra tergiverſationem vectigal exſolvere; cum alii credidiſſent, ſi quidem conſtare ſibi vellent, valida cum claſſe Danum obruendum, aut excuſſo vectigali Balten perrumpendam: Quin Hollandos cæca invidia in Suecorum incrementa æſtuare, ac limis oculis hos mare frequentantes adſpicere. Nunc cupere, ut quod onus ipſi tangere nolunt, Sueci moliantur. Monebant denique nonnulli, cum inevitabile ex hoc fœdere bellum conſecuturum ſit, cogitandum quoque tutores ipſos, ac rationibus reddendis obnoxios eſſe; & ut maxime æque matura conſilia, atque majorennis Rex capere queant, exſecutionem tamen inter multos fere languere.

Rationes pro fœdere.

§. 85. Plures tamen fœderis ejus occaſionem ultro oblatam haut reſpuendam cenſebant. Danum odio, invidia, & metu infeſtiſſimis affectibus in Sueciam irritari. Adparere ex conſiliis, quæ ipſi cum Cæſare, Hiſpano, Anglo agitantur; adparere ex actis, quæ illi nobiſcum interceſſerunt, fundamenta jam poſita eſſe, & adhuc poni, ut commoda occaſione, & plauſibili prætexto Sueciam invadat. Imminere bellum, ſi non hoc, tamen proximis annis; in quo magnum firmamentum ſit acceſſurum amplectentibus id, ad quod jam invitentur. Socios quærere tunc demum, quando bellum ordiendum, ſerum nimis fore. Carolum Regem fœdus Hollandicum magnopere quondam affectaſſe; Guſtavum Adolfum ambabus manibus arripuiſſe, majore quidem quam nunc neceſſitate ob bellum Polonicum & Moſcoviticum; ut tamen quæ à fœdere abſterrere poſſent, cauſæ tunc æque graves forent. Incrementa porro Sueciæ conſtare cultura mercaturæ, artiumque manuariarum, & ut oppida incolis munificis gliſcant. Iſtis Hollandos quidem clam invidere, ſed cum mare nobis pateat, eadem prohibere non poſſe. Solum Danum iſta omnia deſtruere, ſi uti cœpit dominatum in navigationem per fretum Oreſundicum noſtra patientia ſtabiliverit. Igitur hac occaſione utendum ad amovenda augmentorum noſtrorum impedimenta, adverſus quæ nullam medicinam fore, ubi longo tempore in legem abierint. Sed & Danum omni ſtudio id agere, ut Sueciæ opes minuat, & incrementa ſiſtat. Cur pari jure adverſus ipſum uti fas non ſit? Quantum illi decedat, id Sueciæ accreſcere. Premi hanc ab eodem, quantum poteſt: nemini quam huic paria ipſi reponendi occaſionem magis in promtu eſſe. Præcipuos illi reditus è vectigalibus; quibus ad veterem modum redactis non multum ſuperfuturum, quo terrorem aliis incutere poſſit. Equidem ut vectigal id plane tollatur, Sueciæ non intereſſe, ſed ne idem ex libidine ſua poſſit intendere, id & noſtra & Hollandorum intereſſe. Nam vectigal, quod ab Hollandis ſolvendum eſt, mercibus imputari, quas hi nobis vendunt. Ita noſtro ex ſanguine Danum ditari. Præterea hoc fœdere concluſo neceſſum Reginæ fore mediationem ſuam Dano offerre componendis cum Hollandis controverſiis. Eam ſi Danus admiſerit, eadem opera aboleri poſſe, quæ ab ipſo noſtris civibus in freto intentantur. Sin repudiet, tunc & Reginæ inviſam Dani mediationem excutere integrum fore, aut moleſtiam, quam in Germanicis rebus nobis infert, cum fœnore remetiri. Denique ut fœdus id amplectamur

ſat

1640. ſat rationis eſſe, quod Danus id tantopere impedire conatus ſit. Danum Hiſpanis & Anglicis fœderibus ſe munire, adverſus quos Sueciæ quoque novos amicos adjungendos. Habere Hollandos hoſtes communes; eosdem non ita longe à Suecia diſſitos, quin commode poſſint auxilium ferre, nec ita propinquos, ut facile cum illis collidi queamus. Quod ſi Hollandi cum Dano circa vectigal Suecia præterita tranſegerint, ſola hujus commercia Dani vexationibus expoſitum iri. Aſt ſi Hollandi bello Daniæ Regis injurias exſequantur; Sueciam in medio interjectam apud utrumque extra gratiam, non extra periculum fore. Offenſum equidem iri hoc fœdere Danum; ſed & eundem offendi, quod domi concordia, foris ſucceſſu armorum floreat Suecia. Denique cum eadem à Dano tantâ per terrarum ſpatia Warthuſa Calmariam uſque cingatur, injuriisque ejuſdem pateat, opibus inſuper in freto Oreſundico ipſius libidini expoſitis: an quidquam, quo iſte compeſci atque imminui queat, negligendum? Ita omnium conſenſu decernitur fœdus cum Hollandis eſſe amplectendum, quod ſatis pateret, ex tot Dani inſultationibus non poſſe non Sueciam demum bello cum ipſo implicari; ſatius autem eſſe cum ſociis, quam absque illis ad arma deſcendere talibus præſertim, qui & potentes ſint, & communi utilitate jungantur.

Legati Hollandici non niſi obliq; fœdus inſinuant.

§. 86. Porro Legati Hollandici initio quidem de fœdere aperte non proponebant; etſi publica oratione fœdus quondam cum Guſtavo Rege gloriæ ſibi fuiſſe profiterentur, & primo cum Deputatis Regiis congreſſu agnoſcerent, ob ejuſdem Regis reſpectum non auſum Danum vetera circa vectigalis modum conventa infringere. Ut ſatis adpareret, pedetentim eos ad fœdus progredi velle, ac ut Sueci prius de iſto moverent expectare. Igitur prolixe de oppreſſionibus Dani memorabant, & quantum ſibi æque ac Sueciæ periculum ab iſto immineat, ni mature obviam eatur. Tum quid remedii adverſus iſtas adhibendum foret, conſilium Suecos poſcebant. Auctum ex libidine Regis vectigal, ac inter alia in centenas nitri libras quatuordecim uncialium vectigal impoſitum, pretium mercis æquans: tum capturam balænarum ſub Spitzbergæ litoribus turbari. Eundem & præterito anno quatuor Hollandicas naves ad Colam Lapponiæ Ruſſiæ ditionis oppidum abduxiſſe: & hoc anno iniquiſſimum edictum promulgaſſe, quo navis una cum mercibus publicari jubeatur etiam libra nitri reperta, quam nauta quantumvis ignarus profeſſus non fuerit. Sueci contra controverſiam circa Spitzbergam, quam Danus velut Groenlandiæ partem vindicabat, ad ſe ſpectare negabant. Naves ad Colam ſpecie repreſſaliarum abreptas. De vectigali tamen Oreſundico ſibi non poſſe non iniquiſſimum videri, præſertim cum Danus aperte jactare non dubitaverit; id ſibi competere velut partem ſummi imperii, ac prout viſum fuerit intendi ac remitti poſſe. Equidem ut Hafniæ aut Bergis vectigal quantum velit exigat Danus, neminem contradicturum. Sed in freto id capere, ubi nec litore nautæ utuntur, nec naves exonerant, non plus rationis habere, quam ſi aut Anglus in freto Britannico, aut Hiſpanus in Gaditano idem exigere inſtituat. Nec ullo modo ferri poſſe, ut quis noſtrarum fortunarum arbitria invadere velit eo tantum nomine, quia præter litora ejus aperto mari navigatur; cum ſufficere debeat, quod antiquo more nationes, quæ id fretum tranſeunt, Suecis exceptis modicam quandam penſionem non tam adprobaverint, quam toleraverint. Quin Oxenſtiernam quondam Danicis Commiſſariis inter tractatus in os dixiſſe: Danorum in freto vectigal nullo jure, ſed ſola quarundam nationum ſocordia aut patientia niti. Sed & Sueciam tangebat, quod tantopere nitrum velut mercem ad inſtrumenta bellica pertinentem Danus premeret; cum etiam hoc obtentu cannabis, lini, lignorum, picis, cupri, ferri, & ſimilium transvectionem ſui reddere arbitrii poſſet: quæ & ipſa bello terreſtri, aut maritimo inſerviunt. Porro iſti vectigali declinando Hollandi proponebant, num forte per lacus & flumina Sueciæ Holmia Gothoburgum usque iter navibus inveniri poſſet: ſed cum id naturæ locorum repugnare oſtenſum foret, quid præterea conſilii reſtaret inquirebant. Sueci & conſilio & opera pronos ſe moleſtiis ipſorum levandis teſtabantur, ut tamen ſententiam eorundem prius audire mallent. Tandem Hollandis ſuam mentem expromere tergiverſantibus, & nihilominus reſponſum flagitantibus denuntiatur; quia publica oratione profeſſi ſint, fœdus cum Guſtavo Rege decori ſibi & firmamento fuiſſe, ac ab Ordinibus Generalibus decretum audiant, ut fœdus cum Suecia inſtauretur, ſi de iſto agere animus ſit, in ſe moram non fore. Id cum à Legatis avide acciperetur, ſtatim ad concipiendum fœdus acceſſum fuit: quod & citra difficultatem coaluit. 1640.

Diſceptationes circa formandum fœdus.

§. 87. Abnuebant Sueci bello Hiſpanico miſceri, quia nec Hollandi partem aliquam belli Polonici tangere voluerant. Termini maris Septentrionalis definiebantur ab extremo Scandinaviæ promontorio, cui *Nortcap* vocabulum ad oſtium usque Canalis; quo litora Flandriæ, Germaniæ, Daniæ, Norvvegiæ, Angliæ, Scotiæ alluuntur. Nolebant quoque Sueci cavere navigationi ad Fanum Archangeli, aut halecum piſcaturæ; cum illa Ruſſum ſpectaret; & Sueci non magis Hollandorum cum Anglo controverſiis, quam iſti bello Germanico immiſcere ſe cuperent. Sed & nullo modo rationes Regni Sueciæ ferebant, ut quod iſti poſtulabant commercia promiſcue etiam per mediterranea Sueciæ loca exercere Hollandi poſſent. Ita in has leges conventũ, ut ſecuritas & libertas navigationis & commerciorum Mari Baltico & Septentrionali, una cum utriuſque partis ditionibus defendatur.

Summa fœderis.

Quod ſi comperiatur, libertati commerciorum ac navigationis in iſtis maribus remoræ quid, aut oneris moleſtiæque utrorumque ſubditis injectum fuiſſe, contra jus gentium, receptã conſuetudinem, & parta privilegia; fœderati communi conſilio & opera iſta patrantem, amica ratione primo perſuadere tentent, ut navigationem & commercia priſtinæ libertati ac immunitati reſtituat: ſin is præfracte abnuat, eadem omnibus viribus terra marique vindicetur, nec prius cœpto deſiſtatur, quam læſo ſatisfactum, ac priſtina libertas reſtituta fuerit. Quod ſi res in præſens componatur, ſed qui offendit in poſterum odia coërcitæ injuriæ in alterutrum quocunque prætextu exprome re conetur, Fœderati terra marique auxilium invicem ferant. Ad bella quoque cum aliis orta Fœderati mutua ſibi auxilia ferant, (quæ adjecto pacto quatuor millibus militum definiebantur;) non tamen ut ulterius ſe, aut alia ratione, quam ſubmittendis ſubſidiis è pactorum præſcripto fœderatorum privatis litibus immiſcere, aut cultam hactenus amicitiam atque commerciorum uſum cum Fœderati hoſte abrumpere neceſſum ſit. Ne alter alterius hoſtes conſilio, ope, pecunia, annona, milite, navibus, nautis, armis, pulvere pyrio, aliiſque rebus bellicis juvet: navigatione & commerciis de cætero liberis cum hoſte, qui alia de cauſa, quam ob hoc fœdus bello cum fœderatorum alterutro fuerit implicitus; niſi quod ad obſeſſa oppida navigatio ſit ſuſpendenda. Utrique fœderato in alterius ditionibus militem conſcribere, naves nautas emere aut conducere, omniſque generis inſtru-

menta

1640. menta bellica petere liceat. Hoc fœdere nihil derogetur juribus Regni Sueciæ in Mari Baltico; nec fœderibus, quæ utrique cum aliis Statibus intercedunt. Si alteruter bellum ſuſcipere coactus ſit in quo alter alteri vi hujus fœderis ſuppetias ferre teneatur, neutri liberum ſit ſine ſcitu & conſenſu alterius cum hoſte paciſci, aut inducias inire. Ut utriusque ſubditis in utriusque ditione quæſita aut deinceps quærenda privilegia ſalva ſint, & defunctorum utrinque bona ſuis hæredibus relinquantur, ſimul jus citra moram utrisque dicatur. Terminus fœderi ſtatuebatur in quindecim annos, in quod alii quoque Reges, Principes, aut Civitates recipi queant; ratihabitione intra ſex menſes permutanda, quæ & poſt dicto tempore ſecuta eſt. Poſtulabant tamen Legati, ut reſponſum ipſis ſcripto daretur in hunc ſenſum: Ipſos in Suecia fuiſſe, ac de Dani actionibus querelas moviſſe, ubi amice auditi, ac dimiſſi ſint. Ut ſi forte in Daniam diverterent, id oſtendere poſſent fœdere diſſimulato; idemque publice in conſeſſu Ordinum Generalium exhiberent, ubi quinque tantum præter Arauſionenſem Principem fœderis hujus conſcios ferebant.

Diſceptatio circa ceremonias. §. 88. Enimvero circa rem ipſam facilius conveniebat, quam circa ceremonias; quod hi Legatis Regiis pares ſe haberi poſtularent ex decreto, ſuperiore anno per Ordines Generales condito. Ac initio quidem cum Hamburgum tranſirent, neque Salvium, neque Avauxium ſalutaverant. Quod aliqui interpretabantur ideo factum, ne Salvium offenderent, ſi priore loco Avauxium adiiſſent: quod fere qui poſterior ſalutatum venit, foribus arceatur. Vera tamen cauſa fuerat, quod ab iſtis priores ſalutari vellent; cum tamen Salvio ne adventum quidem ſuum more ſolito denuntiaſſent. Id quippe inter Legatos Regios, queis Veneti æquari volunt, ejuſdem dignationis uſurpari ſuevit, ut qui poſterior venit, per aliquem è familia ſua alteri adventum indicet. Tunc qui iſto in loco prior fuit, ad eum aliquem è ſuis remittit, & tempus ſciſcitatur, quo eum qui advenit ſit inviſurus. Cæterum circa Belgas Lutetiæ hactenus varie uſurpatum fuerat. Nam eorum Legati, qui poſteriores venerant, ad Danicum Legatum miſerant, & priores quoque eundem adierant. Aſt Comes Leiceſtrius, qui in Batavis centuriam militum habebat, cum ad ipſum Belgæ miſiſſent, miſerat & ipſe, & prior eos inviſerat. Quod exemplum & Grotius ſequebatur, ne quid videretur dare memoriæ malorum, quæ in patria quondam paſſus erat. Quanquam factum id ad exemplum pertinere ſtatim adparebat. Nam exinde legatus Florentinus, Sabaudus, Genuenſis, eundem ſibi honorem exhiberi voluerant, quod Belgarum nova republica minores ſe pernegarent. Ita omne Grotio colloquium cum ipſis interciſum erat, non ſine utriusque incommodo. Galli tamen, qui ſemper autores erant aliis, ut quam plurimum cederent Belgis ipſi id non faciebant. Nam neque adire voluit Gallorum apud Venetos Legatus; nec eidem dare *Excellentiæ* nomen: neque in aula Gallica idem honor in introitu & prima admiſſione habebatur Belgis, atque Venetis; qui & ipſi exæquationem illam Belgarum ſecum non ferebant. Neque ulli Legato qui Regius non ſit, Venetis exceptis, *Excellentiæ* titulus hactenus tributus fuerat. In Anglia quoque Sommerdyck ius Belgarum legatus extraordinarius, etſi ad eum finem multa moliretur, ut legati tam Gallus quam Venetus priores ipſum inviſerent, id obtinere non poterat; eoque ipſe ad Legatum Gallicum ultro acceſſerat. Cujus exemplo Venetorum quoque legatus prior ipſum compellare nolebat. Porro iidem Legati cum Holmiam perveniſſent, literas Rectoribus Sueciæ afferebant, quarum inſcriptio inter alia unum & alterum titulum præferebat, qui in mercatores, & id ordinis homines caderet; *circumſpectis, & valde diſcretis*. Quas poſt aliquam dubitationem reſignare tandem placebat, monitis tamen Legatis, ſi deinceps ſimiles exhiberentur, non acceptatum iri. Id quoque velut inſolitum obſervabatur, quod literis fiduciæ argumentum propoſitionis à Legatis faciendæ inſeruiſſent. Ad ſolennem apud Reginam admiſſionem deducebantur, non uti Legatis Regiis fieri mos eſt per Senatores, ſed ab aliis duobus egregiæ dignationis viris. Inter dicendum coram Regina ipſi ultro capita tegebant; quod magnopere ab elegantia aulici moris abhorrere videbatur; cum & Regii Oratores ad Reginas verba facientes etiam invitati non niſi momenta caput tegant, mox detegant. Ad colloquium cum Deputatis Regiis deducti ad imas ſcalas à duobus Senatoribus excipiebantur, ac menſæ ſiniſtrum latus occupabant Deputatis Regiis in dextro conſidentibus; quibus eosdem, qui ipſis dabantur, titulos reponebant, *Dominationes, & illuſtritates*. Oxenſtiernam quoque Cancellarium ipſos inviſentem non niſi apud januam conclavis exceperant, nec longius abeuntem proſecuti; quod exprobratum illi utcunque excuſatum ibant. 1640.

§. 89. Cum *Excellentiæ* titulum utique tribui ſibi prætenderent, res in utramque partem in Senatu diſceptabatur. Erant qui facile circa titulos concedendum contenderent. Belgas unicos eſſe è liberis Rebuspublicis, unde ſubſidii quid ſperari poſſit. Ob commercia & navigationem Suecorum fieri non poſſe quin literis invicem commutatis opus ſit; ei negotio controverſiam circa titulos impedimento fore. Opes ipſorum ita invaluiſſe, ut Suecia æque illorum auxilio, quam ipſi Sueciæ, indigere queat. Cavendum eſſe, ne heic repulſi cum Daniæ Rege tranſigant, qui ut Sueciæ ægre faciat fortaſſe æqua ratione cum ipſis ſit tranſacturus. Sed plerisque placebat; videndum eſſe, quales deinceps erga Sueciam ſe exhibituri ſint, ac pro re nata honoris ſigna diſpenſanda. In præſens tamen titulum Excellentiæ, & alia Legatis Regiis ſolita non tribuenda. Secuturos Suecos aliorum Regum exempla. Sane Venetos iſta abnuere, ac in contractu matrimonii Gallos inter & Hiſpanos anno decimo quinto conventum, ut neutri Hollandorum Legatos Regiorum honori æquipararent. Et cur apud Guſtavum Regem id non quæſiverint? Nunc tutoribus metuendum, ut forte aliquando nimiam heic liberalitatem Reginæ adprobare queant. Non conſtare, quid alii Reges facturi ſint, quibuscum iſtis plus commercii intercedit. Poſſe id Suecis ab aliis Regibus vitio verti, & in ipſorum contemtum trahi. Cavendum etiam eſſe, ne fœdus velut aſſentando emiſſe videantur. Nec ſatis è dignitate omnia eorum poſtulata annuere; & cum ipſi in *rituali* ſuo nuper condito Sueciam ultimo loco nominarint, indignum eſſe Suecos inuſitatum hactenus honorem ipſis obviam ferre. Ordinibus tamen, qui antea *Illuſtres* tantum vocati erant, titulum *Celſorum & Potentium*, & junctis *Celſitudinem Ordinum* haut gravatim tribuendum, quod iſte æqualitatem cum Regibus non involvat. Reipſa ſe illis amicos fore, circa titulos & honoris ſigna aliorum Regum exempla ſecuturos: velut ex imperio nihil facturos. Poſt tamen anno quadrageſimo quarto tractatibus pacis cum Dano ſuſceptis *Excellentiæ* titulus Hollandorum legatis primum à Suecis datus. Monebantur quoque deinceps latine ſcriberent, ni vellent Suecica lingua ſibi reſponderi. In reditu Hamburgi Legati Borelli frater Salvio perſuadere conabatur, ut ipſi prior Legatos inviſeret: Hol- Conſultatio ſuper titulis.

landos

1640. landos æque ſummo gaudere imperio, quam Reges: in fœderibus idem quod Reges præſtare. Eo facto Hiſpanorum prætenſioni præjudicatum iri; idemque firmandæ amicitiæ non parum collaturum. Reſpondebat Salvius: Suecos non ſolum velle ipſorum Remp. eſſe liberam; ſed & ad eandem tuendam operam conferre paratos. Reginam in amicitia erga ipſos nemini concedere. Eſſe tamen diſcrimen inter Reges, & magiſtratus Rerump. id quod communi uſu & velut gentium jure ſtabilitum ſit. Legatis judicandum relinquere, utrum magis deceat, Regem ad ipſos accedere, quam ipſos ad Regem. Reginam cupere ipſis honorem exhibere; ſed quod ea res omnes Reges tangat, non poſſe quid niſi aliorum Regum exemplis præeuntibus facere. Hæc tamen ſe velut privatum diſſerere; in dubio exemplum Avauxii ſecuturum. Reponebat iſte; non opus eſſe, ut is ab Avauxii moroſitate dependeat. Indo percontabatur, num velut privatus iſtos adire velit. Id quod alio loco & tempore ſe facturum reſpondebat; ac viciſſim num ad convivium invitati venire velint rogabat. Quod & ipſum iſti abnuebant. Ita neque Salvio, neque Avauxio viſo diſcedebant.

Legatio Scotorum in Sueciam. 9. Jul.

§. 90. Eodem anno miſſus à Directoribus fœderis Scotici cum literis ad Rectores Sueciæ aderat Joannes Cocheranus tribunus, conſilium opemque adverſus Regem Angliæ petens. Is in Senatum deductus diſſerebat: Scoticæ nationi eam ſemper fuiſſe mentem, ut obortæ inter Regem ipſamque controverſiæ amica ratione componerentur. Sed cum indies periculum gliſceret, ſacris per ritus Papiſticos inquinatis, & imminente metu Hiſpanicæ cujusdam inquiſitionis, tum libertate ac privilegiis ſubverſis; Ordines Regni conventu habito deliberaſſe, diſſimulanda iſthæc, an media diſpellendis malis circumſpicienda forent. Suadente igitur pietate ac officio patriæ, animos addente cauſæ bonitate arma cepiſſe ſacrorum ac patriæ libertati vindicandæ. Ea deſtinata vicinis Regibus ac Rebus publicis, ac cum primis Suecis ſignificare voluiſſe, quorum affectum in ſe dudum experti fuerint, conſilium opemq; expoſcentes. Memorabat inde artes à Rege adhibitas ad ſubvertendam Scotiæ libertatem. Procerum quosdam ſibi obſtrinxiſſe, reliquos muneribus exuiſſe. Jura ſummi imperii per Scotiam imminuiſſe & pedetentim ad Angliam traxiſſe, in Scotia non niſi inani nomine Senatus relicto de pace, bello, fœderibus non niſi in Anglia decerni. Comites, queis jure natalium in Senatu Regni locus fuerat, eo dejectos ſubrogatis novis hominibus: tum & Epiſcopos eodem intruſos, ut par Anglicanæ, & Scotica Eccleſiæ facies foret: qui color novitatibus obtendatur. Tum Archiepiſcopo Cancellarii munus delatum, & Theſaurarium Regni Ordine Equeſtri periſcelidis illigatum. Sacerdotibus datam poteſtatem inquiſitionem inſtituendi, ac de capite, fama bonisque ſummorum juxta ac infimorum ſtatuendi. Adverſus iſta initio neminem mutire auſum, quoad circa ſacra novaretur. Hoc facto plebem ac nobiles fremuiſſe, ac capita allevaſſe, tum conventu habito fœdere ſe invicem obſtrinxiſſe. Num tacendum ſibi fuiſſe, oppreſſa patria, juribus ſummi Imperii abolitis, majeſtate Regni everſa ac in provinciæ formam redacta? Sane Suecorum majores, ni Engelbrechto, & Guſtavo primo autoribus paria conſilia cepiſſent, nunc non minus duris legibus, quam Norvegi ſub Danorum jugo acturos. Reſpondebatur laxioribus verborum formulis; ſincero ipſos affectu ferri in nationem, cujus officiis Suecia per annos ſexaginta ſit uſa; dolere illius vicem, & optare, ut idonea media inveniantur controverſiæ componendæ. Sed circa auxilium quod *petitur, altioris indaginis* rem eſſe. Excipiebat Cocheranus, non militem aut pecuniam peti, cum conſtet, quanto bello Suecia ſit implicita, ſed duntaxat naves aliquot rite inſtructas, quas bona fide Scoti reddituri ſint. Re in conſultationem deducta, etſi Angliæ Rex Suecis toto bello Germanico iniquus fuerat; haut tamen placebat inteſtinis Britanniæ litibus immiſceri, præſertim cùm Scoti nuper adhuc decreviſſent, Carolum à ſe Regem agnoſci; ac re inter ipſos compoſita tota belli moles in Sueciam devolvi poſſet. Suum non eſſe in iſta cauſa velut ſententiam ferre; ac commune Regum commodum in eo verti, ut iſtiusmodi ſe bello abſtineant. Sueciæ quoque imminere Polonum, Danumque, occaſionem invadendi ipſam captantes, quæ nunc ſpecioſa iis præberi queat. Angliæ quoque Regem, ſi repudiatis calidis ſacerdotum conſiliis moderatione uti, ac nonnihil concedere, Anglosque demulcere velit, Scotiam facile ad obſequium compoſiturum. Igitur prudentiæ leges non ferre, ut novis ſe difficultatibus involvat Suecia. Negotium quoque eſſe recentius nullo adhuc actu hoſtili patrato, quam ut exteri ſe huic ingerere poſſint. Tutiſſimum eſſe ſpeculari, quoad adpareat, quo res evaſura ſit. Et quanquam Cocheranus diſſerat, Scotis oppreſſis habere Sueciam quod ſibi metuat; tamen non tam futura & incerta conſideranda eſſe, quam quid præſens Sueciæ ſtatus ferat. Si bellum illud ſerio geratur, non dubium eſſe, quin alii quoque in partes ſint deſcenſuri: tunc pro re nata conſilium poſſe capi. Tum Scotos eſſe partem debiliorem; & ſi penes Regem victoria fuerit, de Suecis acriter vindictam ſumturum. Igitur Cocherano demonſtrabatur; periculoſum eſſe Sueciæ, tanto jam bello implicitæ, novis ſe turbis miſcere, Anglosque & Hiſpanos inſuper in ſe irritare. Anceps quoque adhuc eſſe, bellum an pax futura ſit. Nec Scotos ut Suecia malum ſibi arceſſat poſtulaturos. Tandem cum Cocheranus nihil præter cupri emendi facultatem peteret conflandis machinis bellicis: placebat, nihil ſuper hoc velut publico conſilio decerni, nec tamen inhibere, ſi per mercatores Gothoburgenſes id exporrare velint: quod etiam non petita venia integrum erat. Ac ſatis patebat; Cocherano id præcipue fuiſſe propoſitum, ut nationis ſuæ cauſam Suecis adprobaret, eorumque favorem captaret. Ita iſte dimittitur cum reſponſo ad Directores fœderis, quod præter amica verba, & teſtationem affectus rei certæ nihil continebat. 1640.

§. 91. A Daniæ Rege Roſtochienſes petierant, operam daret, ut vectigal ad Warnemundam aboleretur. Danica. Et paratus erat Rex caſtellum id invadere, & ſolo æquare, ſtimulante cumprimis Cornificio Ulfeldio, & Penzio. Sed conventu Coldingam indicto cæteri Senatores abrupta conſilia improbabant; & ut Rex quantum poſſit, cum vicinis pacem coleret, ingerebant. Nec eo ſecius Senatores iſti ad literas Senatus Suecici reſponſum differebant, diſſerentes Suecis non niſi paucis verbis opus eſſe ad tranſitum bellicorum inſtrumentorum impetrandum, cum alias à vectigali immunes ſint. Ut ſatis appareret, non niſi precario ipſos Suecis earum mercium tranſvectionem conceſſuros, ſimul expectare eosdem, quem eventum controverſia cum Hollandis habitura ſit, pro re nata reſponſum ſuum temperaturos. Etſi revera iſto anno citra magnam difficultatē iſtis mercibus tranſitum concederent. Ac Strœmfeldio injunctum erat reſponſum frigidius urgere, quod fortaſſe uſui eſſe poſſit rem in ſuſpenſo manere. Et ſi reſponſum accepiſſet non ex placito, id ſuo loco relinqueret. Cæterum ſperaverant Dani, Legatos Belgarum, qui in Sueciam deſtinabantur, prius

Daniam

1640. Daniam adituros; quibuscum ut Rex moderate ageret, Senatus ſuaſerat. Sed cum eos recta in Sueciam iviſſe intellectum foret, nihil inde boni in univerſum Dani ominabantur, præſertim cum Rex ætate provecta ſententiæ ſuæ pertinax nullo ad alios reſpectu omnia ex ſua libidine agere inſtitueret, & nunc hunc, modo alium contumeliis laceſſeret, exquiſita in Belgas acerbitate; quorum conjunctionem cum Suecis ut libraret, legatos in Angliam & Hiſpaniam mittebat. Non tamen à Suecis aliquid mali prius verebatur, quam hi bello ſe Germanico extricaſſent. Inter hæc minutæ quædam offenſiones incidebant. Ruſticus quidam in Dania admiſſo facinore ad Smalandos confugerat, ibique uxore ducta prædium colebat. In id ruſticorum manus noctu ingruens eum abreptum in Scaniam abducebat, ſtatimque rotæ imponebat. Nauta quoque Danicus portum Gothoburgenſem inſultandi cauſa volitantibus de ſummo malo latis apluſtribus ingreſſus erat; qui tamen ibi injecta manu in jus rapiebatur.

Regina Mater è Suecia profugit.

§. 92. Aſt altiſſime penetrabat, quod per Danos Regina Mater è Suecia clam ſubducta eſſet. Dudum iſta querelis Rectores Sueciæ obtuderat, modo reditus ſibi non ſufficere arguens, cum majore quam ulla ante ipſam Sueciæ Regina dotalitio gauderet, & quantæcunque opes ejus facilitati non ſufficerent; tum cœli ſolique aſperitatem, ipſamq; nationem averſabatur, ſtimulantibus pravis miniſtris; quorum præcipuos Rectores Sueciæ aula dimoverant, ſimul eandem frequenti cum Regina filia converſatione arcebant, ne odium patrii ſoli ac civium huic inſtillaret. Unde acerrimum in iſtos odium, Oxenſtiernam cumprimis conceperat, dolens etiam, uti credebatur, ſe ab iisdem in nullam Reip. partem vocatam; etſi nec Guſtavus Rex tale quid cum ea communicare ſuevìſſet. Acceſſerant ſecreta cum miniſtris Danicis colloquia, quibus conſciis, ſi non inſtigantibus, conſilium è Suecia profugiendi conceperat. Sane præfectus ipſius aulæ Penzius à Danis pendebat, Petrus VVibius velut conſiliarium ejusdem agebat, quem Gripsholmiam arceſſitum magnifice excipiebat. Fuerat quoque VVoldemarus Comes in Suecia obtentu videndi fodinas cupri, revera ut ſecreta conſilia cum ipſa miſceret. Illa igitur deſtinatis diſſimulandis in Gripsholmenſi arce certis diebus jejunia agitare ſueverat, queis ſe cum una aut altera puella conclavi includebat, unde in ſubjectum hortum deſcenſus erat; ac paululum cibi potusque adſumere ſolebat, nullo miniſtrorum præterea admiſſo. Conſuetudo effecerat, ut nemo curioſe animum adverteret. Itaque rebus ad profectionem paratis quinque in dies jejunia indixerat unicam puellam Buloviam conclavi ſecum includens. Sed mox ſequenti nocte in hortum, inde ad aquam deſcendens, cymba, quæ parata ſtabat, in alteram ripam trajicit: ubi equis diſpoſitis ad littus maris prope Nycopiam properans à celoce Danica excepta ad Gotlandiam trajicitur. Ibi Danicus navarchus, qui duabus cum navibus bellicis eam expectabat, ſuſceptam lento itinere per oram Pomeraniæ & Meclenburgicæ vehebat, ac duodecim per dies jactis ante Travemundam ancoris hærens paſſim diſſeminabat, Reginam Sueciæ à ſe vehi. Inde Nicopiam Falſtriæ eandem in terram exponebat. Equidem diſſimulabat Daniæ Rex, ſe conſcio illam fugam ſuſceptam. Celocem privati cujusdam fuiſſe: naves bellicas alia ob negotia ad Gotlandiam ſtetiſſe, trajici in Daniam cupienti honeſte negare non potuiſſe. Amicæ Reginæ hoſpitium utique non abnuendum. Enimvero conſtabat navarchum Ericum Ottonis F. obſignatis cum mandatis ad Gotlandiam miſſum non prius aperiendis, quam celox rediiſſet. Naves illæ porro magnifice ornatæ, ac delicato penu inſtructæ, adjuncto muſicorum & tubicinum choro. Cum celox adpuliſſet ſtatim è navibus & arce Wisbyenſi machinæ diſplodebantur, ac Ipſa regio paratu habebatur. Celocis magiſtro Hafniæ ducenti viginti unciales à Quæſtore Regio perſolvebantur. Ac Gyldenlœvvius octo ante fugam diebus Hamburgi dixerat: brevi peregrinum fœminarum genus in Dania adfore magna cum omnium admiratione. Credebatur & in eo ludibrium à Dano quæſitum, quod naves delegiſſet Reginæ avehendæ, quarum uni *Patientiæ*, alteri *Cercopitheci* vocabulum erat. In Suecia initio dubitabatur, in Boruſſiam ad Brandeburgum Electorem, an in Daniam curſum vertiſſet. Mox cognitum, apud Daniæ Principem Nicopiæ in Falſtria agere: Suecis quam maxime exacerbatis, iſta à Dano in ſui contemtum ſtructa; aliis mirantibus, ab hoc admiſſum, quod immenſum offenderet, offenſis damni nihil inferret. Ut Reginam eo citius pœnitudo facti ſubiret, dotalitii reditus tantiſper ſepoſiti, & ejusdem mentio precibus publicis excluſa. Quorum hoc etſi Palatinus Princeps Joannes Caſimirus conſultus durum judicaret; tamen quia nonnulli ſacerdotes injuſſi jam id fecerant, id retentum, invidia ſi qua inde eſſet in iſtos devolvenda. Aderant inde à Principe Daniæ Chriſtiano literæ, 10. April. nil niſi ſeram gratulationem, & inanes verborum formulas continentes; quia id honoris ſibi contigiſſet, ut Reginæ Mater apud ipſum diverteret, ſe non potuiſſe non Reginam hiſce literis ſalutare; illudendis Suecis, an ut facti invidiam à Danis amoliretur. Addiderat Regina mater literas, quibus liberam dotalitii adminiſtrationem ſibi depoſcebat. Cui tunc nihil reſponſum. Sed Principi par modus inanium verborum repoſitus, nulla Reginæ mentione facta.

SAMUE-

SAMUELIS PUFENDORFI RERUM SUECICARUM LIBER DECIMUS TERTIUS.

EPITOME.

1. Banerii de invadenda Ratiſpona conſilium. Kœnigsmarckius manum hoſtium fundit. Cæſar & Bavarus copias contrahunt. 2. Banerius ſub Ratiſponam excurrit. Idem Danubium tranſire non poteſt. 3. Guebrianus à Banerio ſe disjungit. 4. Banerius ſtativa Chami ponit. 5. Cæſarei ſua deſtinata diſſimulant. 6. Banerius Guebriani conjunctionem affectat. Hic tergiverſatur. 7. Banerius in Bohemiam cogitat. 8. Hoſtis ſubito ingruit. 9. Slangius Neuburgi circumvenitur. Banerius in Bohemiam ſe recipit, inſtantibus Cæſareanis. Suecorum ad Priſnitiam periculum. 10. Guebrianus Banerio iterum jungitur. 11. Banerius morbo corripitur. Cæſarei propius movent. Dux Georgius moritur. 12. Luneburgici & Landgravia ad Banerium mittunt. 13. Guebrianus Salam tranſit. Banerii morbus recrudeſcit. Hoſtis ad Weiſſenfelſam vapulat. 14. Mersburgum fruſtra tentatur. Hoſtis ad Bernburgum Salam tranſit. Sueci Halberſtadium recedunt. Banerius moritur. 15. Ejus elogium. 16. Circa exercitum Banerii Rectorum Sueciæ cura. 17. Lubricus rerum ſtatus poſt mortem Banerii. Ducum ſummorum ad cæteros propoſitio. Tribunorum poſtulata. Summi præfecti iſta annuere coguntur. 18. Tribunorum in Sueciam poſtulata. Eorum confœderatio. 19. Sueci apud Quedlinburgum multantur. 20. Cum Luneburgicis Ducibus acta. Legatorum Luneburgicorum propoſitio. Suecici duces eorum poſtulatis annuere coguntur. 21. Hoſtis propius movet. 22. Idem Luneburgicos allicere ſtudet. Dux Auguſtus cum Cæſareis tractare incipit. 23. Leopoldus tractatus ſimul, & arma Luneburgicis oſtentat. Fœderati hoſtem præveniunt. 24. Prælium ad Guelferbytum. 25. Dux Auguſtus Leopoldo reſpondet. 26. Haſſiaci adveniunt. Zuiccavia capitur. Cæſarei recedunt. 27. Arnheimius novum exercitum molitur. 28. Periculoſus exercitus Suecici ſtatus. 29. Torſtenſonius dux deſtinatur. 30. Miſſi ab exercitu dimittuntur. 31. Cæſarei retrocedunt. Socii exercitus apud Guelferbytum conſident. 32. Haſſici à cæteris disjungi cupiunt. 33. Grubbius ad Luneburgicos Duces, & exercitum venit. 34. Hoſtis quædam oppida occupat. De ejus deſtinatis conjectura. Suecici ad Guelferbytum ſe ſiſtunt. 35. Dorſtena ab Hazfeldio premitur. 36. Suecico exercitui inſidiæ ſtruuntur. 37. Miſeria in exercitu Suecico gliſcit. Ductorum querelæ. 38. Luneburgici copias ſuas ſeparant. 39. Hoſtes Liebenburgum & Bœkelam capiunt. Cæſarei vapulant. 40. Luneburgici in hoſtem duci poſtulant. Miles pecuniam flagitat. 41. Tribunorum à Salvio poſtulata. Salvii reſponſum. 42. Alia exercitus irritamenta. Schiccardi machinationes; quibus obſiſtitur. 43. Ad Guelferbytum res languide procedit. Hoſtis propius accedit. Guelferbyti obſidium abrumpitur. 44. Dux Auguſtus in partes Cæſaris tranſit. 45. Sueci Sarſtedii conſiſtunt. 46. Danicæ machinationes circa corrumpendum exercitum. 47. Motus in exercitu ſubſidunt. Miles denuo pecuniam ſolicitat. 48. Dorſtena deditur. Haſſi diſcedunt. 49 Torſtenſonius in Germania adpellit. Is ad exercitum ſe conferre conſtituit. 50. Cæſarei Eimbeccam capiunt, & multa alia loca; Gœttingam fruſtra obſident. 51. Luneburgicorum poſtulata & promiſſa. Torſtenſonius Albim transgreditur. Legatorum Luneburgicorum alia propoſitio. 52. Torſtenſonius ad exercitum venit. Vinarienſes diſcedunt. Torſtenſonii deſtinata turbantur. 53. Piccolomineus in hiberna diſcedit. Hazfeldius Erfordiam tentat. Cæſarei Heldrungam & Masfeldam capiunt 54. Torſtenſonius exercitui ſatisfacit. Acta Torſtenſonii cum Luneburgicis. 55. Periculoſa exercitus conditio Torſtenſonio ægrotante. Irritus hoſtium conatus. Haſſi trans Rhenum abeunt; ut & Vinarienſes, contra quos Lamboius evocatur. 56. Acta per Sileſiam. Stalhantſchius Berolino minatur. Idem in Sileſiam movet. Lubenam & Heinzendorfum capit: Hoſtem prævenit. 57. Hoſtis ab Odera iterum abit. Gorlicium obſidet. Stalhantſchius Saganum procedit. Wanckio deditionis leges non ſervantur. 58. Hoſtium progreſſus per Sileſiam. Stalhantſchius in hiberna ſe recipit. Miſera exercitus Suecici conditio. 59. Per Pomeraniam & Marchiam geſta. Sueci Havelandiam irrumpunt. Brandeburgici in pacem inclinant. 60. Axelius Lilius in Marchiam progreditur. Idem inde recedit ſublatis in Brandeburgicos hoſtilibus. 61. Hermanni Boothii machinationes in

 Saxonia

Saxonia inferiore. Salvius illi obſiſtit. Boothius capitur. Idem à Præſule Bremenſi dimittitur. Super abducto Soltavio querelæ. 62. *Controverſia Hamburgenſium ſuper vectigali in Albi : id quod omittitur.* 63. *Per ſuperiorem Germaniam geſta. Oiſonvillii irrita expeditio. Crucenacum à Cæſareis capitur. Gengenbacum & Friburgum fruſtra oppugnantur. Hohentvvilæ irritum obſidium.* 64. *Circa fœdus Luneburgicum acta. Legatorum propoſitio. Res differtur.* 65. *Rectorum Sueciæ ſuper eo fœdere ſententia.* 66. *Alia Legatio valde minax. Legatorum propoſitio. Salvii reſponſum. Seckendorfii propoſitio. Negotiatio continuatur.* 67. *Temperamentum proponitur.* 68. *Sueci fœdus Luneburgicum ratum habent. Idem Fœdus fit irritum.* 69. *De Goslarienſi tractatu.* 70. *Acta circa neutralitatem Brandeburgicam.* 71. *Legatus Brandeburgicus in Sueciam venit. Ejus poſtulata.* 72. *Super neutralitate concedenda conſultatio.* 73. *Neutralitas cum Brandeburgici Legato concluditur.* 74. *Fœderis Gallici prorogatio tarde procedit. Avauxii artes.* 75. *Novæ ab Avauxio latæ conditiones. Idem varium ſe gerit.* 76. *Rectorum Sueciæ moderatio. Capita quædam ſeponuntur.* 77. *Fœdus Gallicum abſolvitur.* 78. *Secreti tractatus cum Luzovio continuantur. Salvii conſiderationes circa ſecretos tractatus.* 79. *A Luzovio oblata circa amneſtiam, circa ſatisfactionem Sueciæ & militum. Luzovius Salvio dubia demere conatur. Idem minas ſpargit.* 80. *Salvius in ſecretos tractatus eſt proclivis. Luzovius Salvio pacem ſeparatam perſuadere nititur.* 81. *Salvius cum Luzovio colloquitur. Salvio oblatæ conditiones acceptandæ videntur.* 82. *Rectores Sueciæ ſecretos tractatus abrumpi jubent.* 83. *Legatio Danica ſuper pace. Legatus in Senatum venire abnuit. Negotium de diplomatis Hamburgum rejicitur. Vera ejus legationis cauſa.* 84. *Salvi conductus Hamburgi utrinque adſpiciuntur.* 85. *Novæ morarum cauſæ.* 86. *Gallica præliminaria Hamburgi quoque tractantur.* 87. *Avauxii tergiverſationes. Difficultas circa titulum Sabaudæ.* 88. *Tractatus præliminaris. Circa loca conventus cautelæ. Diplomata ſalvi conductus enumerantur.* 89. *Tempus tractatui ſtatuitur. De unitate tractatuum.* 90. *Difficultates circa titulum Cæſaris, & præcedentiam à Gallo prætenſam.* 91. *Acta conventus Ratisponenſis, circa pacem communem :* 92. *Circa amneſtiam :* 93. *Circa gravamina :* 94. *Circa bellum.* 95. *Luneburgici & Haſſici Legati maſcule loquuntur. Iidem Ratiſpona expelluntur.* 96. *Circa Palatinam cauſam acta. Cauſa Palatina Viennam rejicitur.* 97. *Judicium de conventu Ratisponenſi.* 98. *Palatina cauſa Viennæ denuo ſuſcipitur. Hiſpanici Legati declaratio. Bavaricorum declaratio.* 99. *Tranſylvanica.* 100. *Luſitanicus Legatus in Dania rejicitur. Idem in Suecia honorifice excipitur. Ejus propoſitio.* 101. *Fœdus commerciorum cum Luſitanis.* 102. *Danica.* 103. *Hollandica.* 104. *Legatio Ducis Holſatiæ.*

1641. Banerii de Ratiſpona invadenda conſilium.

PRincipio anni quadrageſimi primi Banérium ut Ratisponam verſus iter intenderet, ſpes ſubigebat hoſtem ibi deprehendendi copiis nondum contractis, atque imparatum. Simul immenſam gloriam præbiturus erat Cæſar cum Ordinibus in urbe interceptus, aut trepida fuga disjectus. Et ſæviens tunc gelu facilem Danubii tranſitum pollicebatur, quem hoſtis niſi conſerta decretoria pugna prohibere non poterat. Eo fine Pfulium, quem cum aliquot legionibus in Miſnia reliquerat, arceſſit. 2. Jan. Ipſe Aurbacum progreſſus Kœnigsmarckium cum valida caterva hoſtium legionibus immittit, quæ circa Ambergam hærere nuntiabantur. Kœnigsmarckius manum hoſtium fundit. Hic apud Hambacum Drucmulleri & Colbii tribunorum legiones cum delecta ducentorum peditum equitumque manu in campo ante ſe offendit, 3. Jan. quas in fugam conjicit, cæſo cum multis aliis præfecto vigilum, captoque præfecto turmæ cum multis gregariis; reliquos ſub Ambergam uſque perſequitur. Eodem ſe ſubduxerant quatuor hoſtium legiones Suecorum adventu audito; quos quo minus invaderet Kœnigsmarckius, citato itinere defeſſi equi obſtabant. Cæſar & Bavarus copias contrahunt. Erat tunc Ambergæ Mercius ſummus rei tormentariæ præfectus, Bavaricas ibi copias contracturus. Aſt ſubito ingruentibus Suecis, iſtis ut ad Donavvertam coëant imperat, ſimul equi, pecora, frumentum, pabulum in loca munita coguntur, quæ avehi non poterant, corrumpuntur una cum molendinis, qua hoſtis iter facturus credebatur: Inprimis quicquid equorum in provincia erat ſuo militi rapiendos permittebat, ſatius judicans iſtos ſuis quam hoſtibus uſui cedere. Tum ut ſuos Cæſar ocyus convocet, ſolicite inſtat. 7. Jan. Cæſar ipſe Ratispona non cedere certus, edicto Ordines parem ad conſtantiam hortatur: qui & decreto facto manſuros ſe pollicentur; monent tamen, ut ſuper ſtatu belli Cæſar ſubinde ipſos certiores reddat, ac de annona in urbem convehenda curet. Urbs quoq; operibus, & quatuor millium præſidio firmatur. Tum quicquid copiarum per Sueviam & Franconiam vix in hiberna conceſſerat, Ingolſtadium tendere jubetur. Quo & Gleenius accelerat, & Bruæus Comes è Bohemia novem cum equitum legionibus evocatur. 1641.

§. 2. Banerius interim per Filſeccam, Hambacum, Schvvandorfum, Burglengenfeldamque 4. Jan. Regenſtaufam cum exercitu pervenerat. Unde 17. Jan. ipſe cum magna parte equitatus ac mille peditibus machiniſque nonnullis, ſub ipſam Ratisponam excurrit pontem exploraturus, & quid hoſtis contra moliturus eſſet: qui plane immotum ſe intra urbem & adſita munimenta tenebat. Banerius ſub Ratisponam excurrit. Urbem ingens metus invaſerat, ſuper Cæſaris aulam tanta militum ac provincialium turba ſtipatam: cui brevi tempore atrox fames imminebat, ſi in Bavarico æque ac ſuperiore Palatinatu ſubvectionem claudere licuiſſet. Enimvero remittens tunc gelu facultatem Danubium glacie conſtrictum tranſeundi, aut pontem navalem cito extruendi fluitantia glaciei fragmina adimebant. Idem Danubium tranſire non poteſt. Wittenbergius tamen cum aliquot legionibus Deckendorfum & Straubingam verſus mittitur, pontibus ibi explorandis, tum Bruæum è Bohemia moventem excepturus. Sed qui de inſidiis hoſtium certior factus, an contrariis acceptis mandatis, intra tutiora Bohemiæ ſe continebat.

§. 3. Neque tamen hoc licet ſucceſſu fruſtratus Banerius ſpem belli in Bavari Cæſariſque ditiones transferendi abjecerat, ni quod ſub cineribus hactenus latitaverat diſſidium, nunc inauſpicato erupiſſet. Guebrianus à Banerio ſe disjungit.

1641. erupiſſet. Nam Guebriani miles hibernam expedi-
tionem & anguſta ſtativa averſatus ac laxioribus in-
hians à Suecicis disjungi inſtituerat, Banerio non
mediocriter commoto, qui fide ab ipſis data confi-
ſus huc proceſſerat, alias vel plane illis ſe haut con-
juncturus, vel tutiora conſilia capeſſiturus. Is igi-
tur ſeparationem diligenter diſſuadere oſtenſo evi-
denti periculo, cum hoſti medium ſe illis interpo-
nere, unumque poſt alterum opprimere in pro-
clivi ſit futurum: tum orare, tamdiu apud ſe ſub-
ſiſteret, quoad ratio belli ferret laxiora hoſpitia in-
vadere. Si ad opportunum usque diviſioni tempus
una manſerit, ſe in Bohemiam transgreſſurum,
toto ſuperiore Palatinatu ipſi relicto, aut ſi ita ma-
lit propiora hoſti loca inſeſſurum, tutioribus Bo-
hemiæ hoſpitiis in ipſum translatis. Enimvero
cauſabatur iſte, univerſis ſuis copiis exitium im-
minere, ni ocyus disjungatur, ac omnem jam pa-
tientiam conſumtam. Tupadelius imprimis jacta-
bat, equites Catholicis ſacris addictos omnes in
18. Jan. Bavariam transfugituros. Ita Banerio, qui invi-
tos retinere non poterat, patiendum erat iſtos abi-
19. Jan. re. Altero die, quam Regenſtaufa Noribergam
verſus iter ingredi Guebrianus cœperat, Bane-
rius ad digreſſum literas dat, quibus oſtendit, ho-
ſtem nunc quam maxime circa contrahendas co-
pias ſatagere, haut omiſſurum opinione citius ſe
aut ipſum in anguſtias redigere. Igitur roga-
bat ita ſtativa capeſſeret, ut ſaltem intra tri-
21. Jan. duum, ſi opus ſit, jungi iterum poſſint. Idem-
que mox aliis literis incaſſum ingerebat. Iſthæc
ſeparatio intempeſtiva ſane, & ſummæ rerum exi-
tioſa variis rumoribus apud amicos æque ac ho-
ſtes differebatur. Ac Ratiſponæ quidem diceba-
tur, inter diſcedendum parum abfuiſſe, quin Ba-
nerius ac Tupadelius manum conſererent. Quod
uti à vero alienum; ita conſtat Tupadelium iſtum,
veteranum quantumvis Suecicum ductorem, &
qui Suecis pleraque fortunæ ſuæ incrementa de-
buerat, ejus ſeparationis præcipuum autorem
fuiſſe, qui tamen non ita pridem tantam conſtan-
tiam crepaverat.

Banerius ſtativa Chami ponit.

§. 4. Banerius inde decreverat Chamum inva-
dere intercipiendæ hoſtis cum Bohemia commu-
nicationi, ac ut tergum verſus ſylvam Bohemicam
tutum foret. Inde ad Nabam flumen progredi,
ac Guebriani conjunctionem ſolicitare. Ac circa
Chamum quidem res facillime ſuccedebat, cen-
21. Jan. turione, qui cum centum ſexaginta peditibus op-
pidum inſidebat, absque teli jactu deditionem fa-
ciente: qui & mox Straubingam deductus capi-
te ignaviam luit. Quæ oppido iſti firmando è Bo-
hemia adventabant copiæ in oppido Furto depre-
henſæ Wrangelio illuc miſſo citra exceptionem
ſe dedunt. Chami & vicino tractu diſpoſitæ le-
giones quietis nonnihil capiebant regione non
inopi, excurſoribus quotidie Paſſavium verſus præ-
das agentibus. Guebrianus interim Banerii moni-
tis inſuper habitis Bambergam uſque progrediеba-
tur, cui Piccolomineus valida cum manu fruſtra in-
ſiſtebat, quod celeriter progreſſum aſſequi non va-
leret. Roſa contra ex Haſſia in Hennebergicam re-
greſſus Masfeldam arcem, denuo à Gillio Haſio
obſeſſam liberarat, quatuor hoſtium cohortibus
12. Jan. deletis, ipſumque Haſium cum ſex equitum, to-
tidem peditum cohortibus Mainungæ incluſum
tenebat. Banerius paulo poſt Pfulium cum ali-
quot equitum legionibus & ſexcentis peditibus in
Bohemiam mittit invadendo Bruæo Comiti, qui
cum copiis ſuis circa Teinam hærebat; qui tamen
audito iſtius adventu trans Muldam Tabor ſe, &
Moraviæ vicina receperat. Occupabat tamen Pfu-
lius Glattaviam, Tauſſam ac aliquot circum op-
pida, ubi annonæ & pabuli ſatis, pecuniæ nihil
inveniebat, quod plerique incolæ oppidis pa- 1641.
gisque diffugiſſent, ac per prædatorias catervas
omnia jam direpta eſſent, quorum licentiam nulla
amplius edicta aut ſupplicia coërcere poterant,
ipſis ductoribus in partem rapinarum venientibus.
Ita iſte nullo invento hoſte, nec alio operæ pretio
facto redibat. Wrangelius interim Kezdingam 16. Febr.
arcem jam eo compulerat, ut præſidiarii ſuper de-
ditione agitare inciperent; tum Copya ſubtribu-
nus aſſultu repente dato inter tractandum in mœ-
nia arcis enixus eſt. Unde obſeſſi citra exceptio-
nem in poteſtatem pervenerunt. Falckenſteina
tamen arx, adſito licet oppidulo incenſo, fruſtra 14. Febr.
tentabatur.

Cæſarei ſua deſtinata diſſimulant.

§. 5. Quanquam autem hoſtiles copiæ undiqua-
que inter Ingolſtadium & Ratiſponam cis Danu-
bium colligerentur, inermibus aut ægrotis in Au-
ſtriam transmiſſis; de motu tamen earum, aut
conatu mirum erat ſilentium, ac diverſa plane in
vulgus ſpargebantur, quam quæ revera animo
agitabantur. Erat eo tempore ob Guſtavi Hor- 4. Febr.
nii liberationem Ratiſponæ Georgius Snoilskius,
apud quem Leslæus Comes multa de ſtudio Cæ-
ſaris in pacem differebat, quam ut & Suecia vel-
let amplecti vehementer ſuadebat. Huic quip-
pe in Gallis exiguam fiduciam eſſe reponendam,
quæ diverſa plane deſtinata ſpectet; Lunebur-
gicorum nutantem fidem; Landgraviam unice
Palatinum reſpicere, quem copiis ſuis præficere,
& arctius ſibi innectere meditetur. Suecicum
exercitum, ſi Banerio quid accidat, momento di-
lapſurum. Cæſarem, ut novam ex Anglia belli
procellam declinet, Palatino ſatisfacturum: ſu-
per ſacrorum libertate jam caviſſe. Nunc ante
omnia Cæſarem cum Suecis amicitiam inſtaurare
velle, cujus & ipſos magis cupidos, quam effun-
dendi amplius ſanguinis credat. Quæ ab iſto Ba-
nerio relatum iri ſatis norat. De exercitu Cæ-
ſareo vulgabatur; miſere habitum, nullo Suecos
aggrediendi animo, quorum motus trepide cir-
cumſpiciat: fame inſuper in exhauſta regione af-
fligi, & armis equisque parum inſtructum: tum
diſſidia Cæſareos inter & Bavaricos gliſcere. Vix
octo millia ex utroque exercitu ad rem gerendam
idonea. Si Banerius ingruat, ſtatim trans Danu-
bium conceſſuros. Bavarum copias ſuas Picco-
lomineo conjungere nolle, quod Oiſonvillius
ad Rhenum ſe moveat; cui ut obſiſtatur Glee-
nium eodem iturum. Piccolomineum ad Trami-
tem, quem vocant, aureum ſtativa capturum, &
excitis è Bohemia copiis Auſtriam adverſus irru-
ptionem Suecorum defenſurum. Saltem ante fi-
nem menſis Aprilis nuſquam in expeditionem pro-
diturum. Quæ uti dandis in ſecuritatem Suecis
ſpargebantur, non minus ac literæ infra memo-
randæ ab Ordinibus Imperii ad Sueciæ Ordines
ſcriptæ; ita parum iſtis fidei adhibebat Banerius,
qui ſedulo operam dabat, ut Guebriani exercitum
denuo ſibi conjungeret.

Banerius Guebriani conjunctionem affectat.

§. 6. Is longius jam trans Mœnum conceſſe-
rat, adſcito iterum Roſa, qui tædio moræ Mai-
nungæ obſidium deſeruerat. Ab iſto cum reſpon-
ſi nihil ad Banerii literas redderetur, hic ſcri-
bam primo ſuum, inde Reichvvaldum ſubtribu- 9. Febr.
num ad eundem cum mandatis mittit; ut pericu- 1. Febr.
lum demonſtrarent, in quo uterque exercitus
ita disjunctus verſaretur. Orabat igitur, propius
ſuccederet, ut ſi opus ſit, ſociatis viribus hoſti obſi-
ſtere queant. Ac ut citra periculum id fieret, mo- Hic tergiverſatur.
dico circuitu Egram aut ſylvam Bohemicam pe-
teret; cui ipſe tergum ac latus tutum ſit præſti-
turus. Guebrianus contra cæterique duces de fe-
rocia militis ſui conqueri, cujus furor ipſis quo-
que ſit formidandus. Hactenus hoſpitiis ſuis fere

1641.

caruiſſe; quibus ſi nunc retro iter per vaſtatas regiones imperetur, paucos ſecuturos. Tum præcipue Guebrianus aſſeverare à Rege ſibi injunctum, ne longius à Rheno interiora Germaniæ peteret: unde ipſe in Bohemiam penetrare nec poſſit nec velit. Proponebat tamen, ſi Banerius retro Aurbacum concederet, ſe iterum ad ipſum iturum ſtativis Culmbaci captis. Aut ſi Banerius altius ad Danubium moveat, ſe cum ipſo adverſus hoſtem rem gerere non dubitaturum. Enimvero circa prius Guebriano ipſi notum erat, Aurbaci annonæ parum relictum, terris circum per excurſiones vaſtatis: ac præcipue nullam pabuli copiam; nec graminis intra unum & alterum menſem facultatem fore. Sed & num annona & pabulum ad Danubium & in Suevia foret, dubium erat, ubi pleraque ab hoſte abſumta credebantur. Nec vero Cæſar curabat, quantumcunque Ordines bello attererentur, ni propria velut ipſius viſcera invaderentur. Id quod Banerius Guebriano per Kœnigsmarkium demonſtrabat; ac denuo ipſi perſuadere laborabat, ſuſcipiendæ ad inferiores Danubii partes expeditioni operam navaret, per quam ad æquam pacem Cæſar brevi adigendus videbatur.

Banerius in Bohemiam cogitat.

§. 7. Cæterum Banerius præſenti rerum facie expenſa judicabat, cauſam communem, & exercitum Suecicum nunquam propius exitio admotum fuiſſe. Guebrianum bello in Auſtriam & Bavariam transferendo manum pariter admoturum nulla ſpes erat. Ac inter Vinarienſes Naſſovius quidem Comes, & Ohmius Suecis addicti, Tupadelius cum pleriſque totus à Gallorum nutu pendere. Anceps inſuper negotium erat tam refractarium ſibi militem ſociare. Landgravia ſcripſerat; plus ſibi hoſtium eſſe, quam quibus repellendis ſufficiat. Georgius Dux ad Guelferbyti obſidium ultro Banerium pedeſtrem manum poſcebat. Et in utroque parum fiduciæ ob fœdera nondum perfecta collocari poterat. Unde conſtabat, quia Guebrianus jam Banerio disjuncto, nec à Luneburgicis aut Landgravia, proprio hoſte ſat diſtrictis auxilii quid expectandum erat, Cæſarem omnes vires, quas ſummo ſtudio contractum ibat, in ſe effuſurum. Igitur cum conjiceret, ſoli Sueciæ totam hoſtium vim deinceps ſuſtinendam, quæ in Palatinatu ceperat ſtativa tamdiu tueri ſtatuebat, quoad citra periculum id fieri poſſet, ac poſtremam Guebriani declarationem expectare. Qui ubi conjunctionem abnueret, hoſtium multitudine ſuperante, ne id poſt majore cum moleſtia & periculo fieret, mature in Bohemiam movere decreverat, ac ſumto per Glattaviam, Rockezanam, & Rakonizam ad Albim itinere Raudnizæ pedem figere, ubi pontis extruendi copiam fore ſperabat. Inde Albi ſuperato animus erat Leutmericiam & Meelniccam in poteſtatē redigere, ac communicationis lineam cum Stalhantſchio iterum aperire. Eo fundamento poſito arma per Bohemiam, Sileſiam & Moraviam hinc inde circumlaturus erat, quoad Cæſarem tandem belli ſatias caperet. Ac ni plus copiarum in Bohemiam mitteretur, quam Bruæus habebat, ipſam Pragam tentare meditabatur. Interim ut Goltzius, qui apud Albim ipſi ſe objicere poterat, alio averteretur, Stalhantſchius jubendus erat obſidio Glogoviæ intentato in ſe iſtum avertere, quoad ipſe deſtinata ſua ad Albim perfeciſſet.

27. Febr.

Quo fine Wittenbergius cum ſiniſtro cornu in Bohemiam præmittitur, ut Cæſareas legiones circa Pilſenam hærentes obſervaret, ac viam mox ſecuturo Banerio muniret.

Hoſtis ſubito ingruit.

§. 8. Enimvero Banerii deſtinata hoſtis ſolertia prævertebat, dum iſto Guebriani declarationem inter ſpem metumq; expectante improviſo infunditur, ut feſtinatum ad receptum confugiendum foret. Extructi erant à Piccolomineo hinc inde navales pontes, rumore didito velut in uſum aulæ Cæſareæ mox Viennam abituræ: revera ut eo expeditius Kehlheimum, quo convenire juſſus erat, exercitus è Bavaria, Suevia, Franconia, & Auſtriacis provinciis coire poſſet. Hinc ipſe cum parte Cæ-

3. 4. Mart.

ſarei exercitus non procul Ratiſpona apud Sinzingam, Rodamque ſuperato Naba, mox præter oppidum ad Aulam per Regipontem Regenſtaufam, & Schvvandorfum iter accelerat.

5. 6. Mart.

Ex altera parte Bavarici & Auſtria excitæ copiæ ſuperato ad Straubingam Danubio in Suecos properant; qui ne forte de iſto motu mature nuntium acciperent, portæ per triduum Ratiſponæ clauſæ tenebantur. Banerius cognito hoſtium adventu, quibus etiam non dimiſſo Wittenbergio impar erat, nullam ſalutis viam niſi celeri in receptu videbat, licet profundis luto viis difficillima machinarum vectura foret. Quo fine mox turmis retro ad Nabam & Filſam Schvvandorfi, Nabburgi, Filſeccæ, Aurbaci, & Burglengenfeldæ diſpoſitis, quarum cura Slangio tribuno commiſſa erat, mandata miſit, ut ſtatim Chamum ſe conferrent. Inter hos qui Filſeccæ hoſpitabantur, Birckenfeldii equites, & dragonum cohors ingruente hoſte iter Waldmunchenam ingreſſi ad Furtam Banerio incolumes junguntur.

Slangius Neuburgi circumvenitur.

§. 9. Aſt Slangius, qui Svvandorfi ſtativa habuerat, cum legione ſua multa adhuc nocte Neuburgum ad ſylvam tertio à Chamo milliari venerat, qui dum Hœckingii, & Kinskii legiones Nabburgo expectat, ad alterum uſque diem ibi moratus una cum hiſce ab hoſte ibi circumventus includitur.

7. Mart. 8. Mart.

Slangius inter tenuia licet oppidi munimenta, exigua peditum manu inſtructus, cum equitibus ſuis in quartum uſque diem pertinacem defenſionem extrahit, mœnibus fere circumcirca dejectis, ac tribus aſſultibus non ſine hoſtium ſtrage depulſis.

11. Mart.

Ad extremum tamen citra exceptionem deditionem facere cogitur. Ita capti tribuni ductoresque, quos inter Carolus Magnus Badenſis Marchio, tunc ſub Slangii legione turmæ præfectus, cum vexillis viginti ſex Ratiſponæ per triumphum ducuntur.

13. Mart.

Inter captivos Poloni quidam erant ex iis, qui olim militiam Cæſaream deſeruerant, quos diſpari à reliquis ſorte habitos Cæſar Hiſpanico Legato donat ad remum dandos.

Banerius per Bohemiam ſe recipit, inſtantibus Cæſareis.

Non modica hæc Suecis jactura erat, ſed per quam longe gravius malum effugere dabatur. Nam ni hoſtis ad Neuburgum ſubſtitiſſet, ſed recta Chamum properaſſet, fortaſſe totum exercitum Suecicum opprimere, peditatu certe, atque machinis potiri licuiſſet. Aſt dum ibi moratur, Banerius receptum commode adornandi, & iter præcipiendi ſpatium nanciſcitur; qui Furtam, & Tauſſam præmiſſis impedimentis cum toto exercitu eodem iter intendit.

8. 9. Mart.

Ejus tamen extremo agmini decem millia equitum ſub Gleenii, Bornevalii, & Bruæi ductu modico ex intervallo imminebant. Et Piccolomineus capto Neuburgo cum peditatu & machinis quantum poterat accelerabat. Sueci tamen primum hoſtium agmen, ubi propius ſubibat, ſubinde rejiciebant, Cæſareis gravioris cujuſpiam conflictus copiam non facientibus. Cadenæ Egra fluvius ſuperabatur, inde ad ſylvam Bohemicam Annebergam verſus intendebatur, hoſtili equitatu non ſegnius inſequente.

16. Mart.

Suecorum ad Priſniciam periculum.

At Piccolomineus cum peditatu & machinis Schlackenvvaldam non paulo breviore itinere properaverat, ut Suecos apud anguſtias viæ ad Priſniciam anteverteret, & inter ſe atque equitatum interceptos uno ictu deleret. Et videbatur ea res utique ſucceſſura, ni Sueci dimidiæ duntaxat horæ intervallo hoſtem prævenientes anguſtias eas evaſiſſent. E

tantillo

1641. tantillo temporis ſpatio Suecorum tunc & ſociorum ſalus pendebat, quæ nunquam toto bello extremis periculis propior fuerat. Cæterum ut equitatus & majores machinæ cum impedimentis eo commodius ſylvam tranſire poſſent, Banerius cum peditatu & levibus aliquot machinis poſt anguſtias conſiſtens à meridie per reliquum diei, noctemque inſequentem tubis majoribus & machinis cum hoſte decertabat, nullo Suecorum alicujus notæ læſo: inde per concædes ſemel atque iterum via poſt ſe clauſa reliquum agmen conſequitur. Sic citra jacturam receptus iſte, Torgenſi non minus periculoſus, peragebatur, niſi quod è prægreſſis equitum legionibus rapaces quidam coitione facta partem impedimentorum in ſylva invaſerant, ac aurigis diffugientibus diripuerant; quorum tamen aliqui ex arboribus ſuſpenſi pœnas dabant. Hoſti in prædam nihil relinquebatur præter fragmina majoris machinæ, quæ diſploſa dum Chami copiis ſignum datur, diſſiluerat, fragmentis circa Banerii & adſtantium capita volitantibus. Ea defeſſis equis

20. Mart. Banerius abjici juſſerat. Exercitui tantis periculis erepto tuta ſtativa Zvviccavia præbebat; etſi exhauſta circum regio vix annonæ quid viris, aut pabuli equis ſufficeret, quos inter continuos labores properatum iter non parum delaſſaverat.

Guebrianus Banerio iterum jungitur.

§. 10. Zvviccaviæ ad Banerium iterum accedebat Guebrianus una cum Naſſovio Comite. Is, cum primo Bambergam ad ipſum perveniſſet Kœnigsmarckius, poſtulata abnuerat, ac ad Rhenum iter intenderat. Mox tamen hujus perſuaſionibus cedens in Voigtlandiam iturum ſe pollicetur,

9. Mart. Suecis ubi opus fuerit denuo jungendum. Eo fine Bamberga movens per Weiſmanum, Culmbacumque Voigtlandiam verſus ire inſtituit. Sed cum Neuſtadii ad Salam annona ac pabuli copia eſſe nuntiaretur, tribuni, quod periculum in mora non crederent, ibi ut ſubſiſteretur flagitabant. Quæ res ejus iter nonnihil tardabat. Sed Suecorum receptu cognito & ipſe raptim Franconia faceſſens eodem tempore in Ruthenorum ditionem, quo Banerius Zvviccaviam, perveniebat. Huic igitur Banerius vivis coloribus depingebat graviſſimam rerum converſionem è ſola ejus exercitus longiore ſeparatione ortam. Nec abnuere Guebrianus poterat, melius fuiſſe, ſi Banerio junctus ad exſequenda in Auſtriam & Bavariam deſtinata ſimul incubuiſſet. Oſtendebat, annonam pro exercitu ſibi utiq; querendam fuiſſe; cujus nanciſcendæ tamen viam Banerius ipſi oſtenderat. Idem poſtea à Banerio digreſſus per Mortaignium teſtababatur; ſibi eam ſeparationem valde dolere, nec ſe volente eam factam fuiſſe, ni Vinarienſium equitum importunitas ſubegiſſet, quorum nonnullæ legiones jam ſeditionem ſpectarint.

Banerius morbo corripitur.

§. 11. Banerium inter hæc poſt tot labores interdiu noctuque exhauſtos tertiana febris corripuit, non ſine magna virium dejectione; qui hoſte paulatim ingruente interiora Miſniæ circa finem Martii petens ſtativa Altenburgi ipſe capit, legionibus ad Salam uſque diſtributis. Machinæ Halam deducuntur, ubi binis pontibus Sala inſternitur. Guebrianus quoque è Voigtlandia movens circa Salfeldam & Rudolſtadium conſidebat. Saxoniæ Elector cum crederet Banerium in Sileſiam ad Stalhantſchium cogitare, quicquid in Albi cymbarum ac pontonium inter Dreſdam & Mulbergam inveniebatur, deprimi juſſerat, ne ponti navali extruendo materia foret.

Cæſarei propius movent.

Cæſarei contra primo circa Egram, Bavarici apud Culmbacum ſubſiſtebant; unde paulatim Voigtlandiæ infundebantur; quorum caterva Salfeldam uſque excurrens ab hoſpitante ibi Guebriani milite profligabat [illegible]t *duodecim captis:* qui conſtanter aſſerebant, Cæſareis animum eſſe propius in Suecos ad Salam movere. Ita bellum denuo Saxoniæ inferiori advolvebatur; ubi Georgius Dux Luneburgicus poſt circumpoſitum Guelferbyto obſidium fato concedit, inſigni partium Suecicarum & reipublicæ jactura, ac magno Banerii cum dolore, qui ea rerum facie firmum ab eo præſidium ſibi pollicebatur, cui ſumma autoritas, ac rei militaris arbitrium Luneburgica in Domo erat. 1641.

Dux Georgius moritur. 2. April.

Banerius contra motus licet impatiens lectica Altenburgo Mersburgum ſe deferri curat, ubi ipſe ſtativa capit, legionibus infra ad Salam diſpoſitis: Guebriano ſuperiores ejus fluminis partes tuendæ committuntur. 9. April.

Cæſar cum ob jacturam ad Neuburgum, ac difficili receptu Suecicum exercitum non parum debilitatum crederet, nec conſultum judicaret; ſpatium illi relinquere vires recipiendi, ocyus ſuos in iſtum tendere jubet Suecis præſertim ob Banerii morbum fere capite deſtitutis. Unde citra moram Cæſarei apud Zuiccaviam, Bavarici ſub Gleenio per Geram in Miſniam irrumpunt, ac caſtris Cizæ poſitis propius Suecis ingruunt. 20. April.

Luneburgici & Landgravia ad Banerium mittunt. 21. April.

§. 12. *Mersburgum ad Banerium accedebant à Landgravia & Luneburgicis miſſi Gunterrodius tribunus, Hilmarus Obergius, & Otto Maudero-dius,* qui referebant, Luneburgicos Duces Guelferbyto jam propius vim admotum ire non ſine ſpe eodem potiundi. Sed quia Hazfeldius cum decem minimum millibus iſti liberando ſe accingat, Haſſicos hunc diſtrahere conſtituiſſe, quibus firmandis Duces mille equites ſint ſubmiſſuri. Super hoc conſilio quid Banerio videatur cognoſcere cupiebant, tum quæ facies Suecicis copiis foret, ac num confidat ſe ſuffecturum avertendo primario Cæſaris exercitui, ne Ducibus à tergo incumbere poſſit. Banerius exercitum quidem ſuum ita conſtitutum cenſebat, ut Ducum auxilio non magnopere indigeret; etiam ſi juſto prælio decertandum foret præſertim cum Vinarienſes velut pœnitentia admiſſorum nunc promtos ſe exhiberent, ac Guebrianus, cæterique ejus exercitus duces cum Banerio ſubinde conſilia & amicam operam conferrent. Quia tamen rumor percrebuerat de diſſidiis Suecos inter ac ſocios Principes obortis, unde Cæſarei ingentes ſibi fructus pollicebantur; & quia brevi decretoria pugna videbatur imminere; probatis de cætero Ducum deſtinatis neceſſarium judicabat; utrinque ſingula militum millia ſtatim ad ſe mitti, extinguendis ſiniſtris rumoribus, & majori in hoſtem firmamento. Simul petebat, Duces ocyus ſignificarent, quantis cum copiis in omnem eventum ſibi ſubvenire poſſent, velintque; utque legiones in promtu habeant, ipſo petente ſtatim auxilio accurſuras.

Guebrianus Salam tranſit. 20. April.

§. 13. Guebrianus interim, quem in ſtativis ſuis circa Naumburgum trans Salam annona defecerat, in alteram fluminis ripam tranſierat; ponte tamen, ad Keſam valido præſidio, & excitatis circa munimentis firmato. Deſerta ab ipſo loca hoſtis ſubibat; ſed urgente inopia Lipſiam verſus flectens circa Pegaviam per aliquot dies ſubſiſtebat. 25. April.

Quod autem res indies magis ad prælium ſpectaret, Banerius Duces & Landgraviam quatuor equitum millia auxilium poſcebat. Cui Auguſtus Dux reſpondebat; à ſe nihil citra reliquorum conſenſum ſtatui poſſe; mox tamen congreſſu habendo ſententiam declaraturos. Unde Hackium tribunum Banerius Brunſuigam & Hildeſiam mittit auxilium inſtantius ſollicitaturum. Hoſtis inter hæc apud Weiſſenfelſam, ubi Guebriani ſtatio erat, tota vi perrupturum ſe minabatur. Id quod Guebrianus Banerio ſignificat, addito: ſe ſolum *hoſti ſuſtinendo non ſufficere. Banerius, remittente*

1641. tente quantumvis morbo viribus adhuc defectus, ac debili loquela, ut quiete, & vitato aëre utique opus ipſi foret ut conſilio ſaltem cæteris ducibus adeſſet, lectica ſe in campum ferri jubebat. Banerii morbus recrudeſcit. Enimvero ardorem animi vires corporis deſtituebant omnem jactationem averſantis, ac repente novus morbi impetus incumbebat, ut aliquot per horas pro ſemimortuo tractaretur. Remittente tamen malo ſpes vitæ redibat; ac valetudini recuperandæ ſex minimum ſeptimanarum quiete opus eſſe medici dictabant. 29. April. Hoſtis apud Weiſſenfelſam vapulat. Durante Banerii morbo hoſtis exercitu circa Luzenam contracto apud Weiſſenfelſam favente loci ſitu inter fulminantes machinas Salæ pontem injicit, ac in altera ripa ad prius caſtellum à Suecis poſitum alterum quoque excitat; ut etiam invitis adverſariis hac parte perrupturum ſe ſperaret. Enimvero utroque caſtello non modica ſuorum ſtrage ejicitur, cæſis circiter quadringentis; ac ruptus incumbentium mole pons non pauciores aquis hauriendos effundebat, quos inter ſubtribunus: nec pauci una cum centurione capti.

Mersburgum fruſtra tentatur. 3. Maji. §. 14. Dehinc mille ſelecti pedites cum aliquot equitum alis ad Mersburgum impetum faciunt, qui & extremam ſtationem in ſuburbium uſque propellunt, ignemque ædificiis nonnullis injiciunt. Sed acriter ibi excepti paulatim in ſua caſtra recedunt. 6. Maji. Quibus tertio poſt die ſummo mane deſertis præter Halam hoſtis Bernburgum properat; quo & Sueci cum ſociis ruunt, ut iſtum transitu fluminis arceant. Hoſtis ad Bernburgum Salam tranſit. Sed prævertebat hoſtis prior viam ingreſſus, breviore itinere per interiores fluminis flexus, acſtatim arreptis cymbis, quas ab incolis fortaſſe in uſum hoſtium conquiſitas ſignifer, qui cum triginta peditibus arcem ſervabat, per ſocordiam citeriori ripa adplicuerat; idoneam peditum manum in oppidum trajiciunt. Tum edito ad arcem loco diſpoſitis machinis circumfuſam oppido planitiem globis infeſtant. 8. Maji. Sueci Halberſtadium concedunt. Ducibus Suecicis conſilio habito etſi non adeo arduũ videretur immiſſo in oppidum igne hoſtem iterum expellere: tamen inopi circa regione conſidere non licebat, cum hoſti à tergo Albis ad ſubvectionem pateret; cui & Barbyæ tranſitum capere nullo prohibente integrum erat. Igitur placebat apud Halberſtadium pedem figere, & penu ibi congeſto frui, quoad Luneburgica & Haſſica auxilia adeſſent. 9. Maji. Ita relicto Sala illuc iter intenditur. 8. Maji. Quo & Banerius, cum Mersburgo exercitus moviſſet, lectica perlatus fuerat. Jactationes itineris ita morbum aſperaverant, ut omnis vitæ ſpes decollaret. Banerius moritur. 10. Maji. Igitur firmato ad extrema animo ſacrisque ritu Chriſtiano expiatus, decimo Maji die hora quarta matutina mortalitatem explebat, poſtquam duos fere menſes acres inter morbi moleſtias, nec minores ab hoſte curas exegiſſet. Inter mortis præſagia habebatur mors multas ante ſeptimanas Hamburgi paſſim, & ab ipſo Auguſto Duce vulgata; cujus cauſam in morbum ex laboribus contractum, aut convivium Hildeſianum retulere, prout cuique credulitas, aut in partes ſtudium fuit. Sane pro magnitudine odii, quo hoſtis in ipſum flagrabat, nullum flagitium ſupra fidem eſt. Et conſtat, eo ipſo tempore ſicarios aliquot in ipſius exercitu pecunia emtos egiſſe; quod iſto ſublato res Suecorum per Germaniam plane collapſuræ crederentur.

Joannis Banerii elogium. §. 15. Porro geſta tanti viri cogitantibus longe ultra ætatem videntur, cum annum ætatis quadrageſimum non multum exceſſerit. Prima pueritia in arce Hœrningsholmenſi præalta è feneſtra prolapſus nihil noxæ ſenſerat. Ipſe referebat à viro candidis veſtibus amicto ulnis ſe exceptum, ac placide in terram depoſitum. Inde divinitus ingentibus rebus ſervatum & Guſtavus Rex, & cæteri 1641. ominabantur. Adoleſcentia haut per ſtudia literarum, peregrinationesque, & addiſcendis exterorum linguis exacta fuit; ac ritus exotici elegantia inſuper habebantur; ſed omnem ætatem meditatio militiæ vindicaverat. Tirocinia bello Moſcovitico ac Polonico poſita. Inde Guſtavum Regem in Boruſſiam ſecutus illuſtriora ſubinde virtutis documenta edidit, ac per omnes militiæ gradus ad ſummum bellici imperii decus enixus nemini imperatorum hoc ſeculo gloria conceſſit. Conſilio manuque juxta promtus. Caſtris locum capere, aciem ſtruere, agmen diſponere, prævalente hoſte ſe recipere, ſitus locorum exquiſite judicare, turbatos ordines reſtituere nemo perfectius illo callebat. Nec prælia magis, quam receptus ſub oculis hoſtium per ingentia terrarum ſpatia virum illuſtravere. Fortuna ex geſtis ipſius plus an induſtria ſibi vindicet haut facile diſcreveris. Nunquam notabili conflictu ſuccubuit, ſuperante licet ſæpiſſime hoſtium multitudine. Circa obſidia oppidorum minor ſolertia, quæ ſolvere, ne periculum incurreret, facile ſolebat. Diverſis conflictibus cæſa ab ipſo octoginta amplius hominum millia, ſexcenta ſigna hoſtibus erepta in Sueciam miſſa. Corpus robuſtum & quadratum. Invitatio liberalior nunquam ducis officia interturbabat. Fidem patriæ nulla promiſſa labefactarunt; ac nuper in Palatinatu agenti Cæſar dignationem Principis Imperii, & ut adverſus Turcas dux foret obtulerat, ſi partes iſtas deſereret, & Sueciam ad peculiarem pacem permoveret. Nec prodigalitatem, nec avaritiam culpaveris. Miles non minus amabat, quam timebat. Propoſiti firmus, laboris indefeſſus; qua manus miſcebantur, inter primos ſemper verſari gaudens. Summa viri in eo gloria, quod prolapſas Norlingana clade Suecorum res, cum paſſim Proteſtantes Pragenſi paci ſe ſubmitterent, cum paucis ac parum fidis copiis paulatim inſtauravit, priſtinæque gloriæ reſtituit, hoſtium viribus ad æquilibrium deductis.

§. 16. In Suecia ubi de ingraveſcente iſtius morbo nuntiatum eſſet, Rectores in omnem eventum ad exercitum deſtinabant Joannem Lilliehœckium cum titulo ſummi rei tormentariæ præfecti, ut Banerio viventi adſiſteret, aut morientis vices tantiſper ſubiret. Circa exercitum Banerii Rectorum Sueciæ cura. Scribebatur præterea 24. Maji. ad ſingulos duces exercitus, cumprimis gente Suecos, ut hoc maxime rerum articulo fidelem Reginæ operam navarent. Id quod, ubi de obitu iſtius 29. Maji. allatum eſſet, repetebatur, addito, ocyus alium exercitus imperatorem ſufficiendum. Sed & Salvius ducibus ſpem pecuniæ à novo imperatore afferendæ faciebat, quæ Hamburgi ut in promtu eſſet opera navabatur. Et cum interea ducenta uncialium millia pro Vinarienſibus Hamburgum allata eſſent, Salvius ab Avauxio petebat, ut ea pecunia tantiſper ſupprimeretur, ne invidia ægros jam antea Suecicorum animos magis irritaret. Simul Avauxius, ne exercitus lubrico iſthoc tempore obſequium exueret, ad Belloregardium ſcribebat; duces hortaretur, ut in fide Sueciæ perſiſterent, & ſi forte ſinguli, aut totus exercitus in Galliæ ſacramentum tranſire vellet omnibus id modis diſſuaderet, nec ut quenquam hæc cogitatio ſubeat, anſam præberet: quod Galliæ Rex ne decimam quidem partem fructus ex eo exercitu ſuis ſub auſpiciis capturus ſit, quam nunc dum Sueciæ ſub nomine militat. Præſertim cum & hoc fœderi propediem abſolvendo adverſa fronte repugnet.

Lubricus rerum ſtatus poſt §. 17. Morte Banerii res Suecorum militaris non parum turbabatur, quod ſummis excubiarum præfectis apud cæteros ductores tantum autoritatis

non

1641. mortem Banerii.

non eſſet, ut hi iſtorum juſſa qua par erat promtitudine capeſſere vellent. Et plerorumque animos catenati labores præmiorum fere ſteriles efferaverant; qui Banerii reverentia utcunque coërciti nunc velut repagulo remoto in apertum erumpebant. Tres eo tempore apud exercitum erant ſummi excubiarum præfecti; Adamus Pfulius, Carolus Guſtavus Wrangelius, & Arfuidus Wittenbergius.

14. Maji. Ducum ſummorum ad cæteros propoſitio.

Hi ubi poſt mortem Banerii cum exercitu, qui octo equitum, totidem peditum millia explere comperiebatur, Halberſtadium veniſſent, convocatis tribunis, ac legionum præfectis triſte ducis fatum exponunt; deque data fide monent, utque eam ad finem belli contineant; ac ſibi ſubjectos ad officium faciendum incitent. De ipſorum emolumentis, præmiisque Reginæ curam fore. Se munia deinceps ſicut antea exercituros integre, & ut nemini querendi cauſa ſit futura.

Tribunorum poſtulata.

Reſponderunt tribuni; paratos ſe deinceps quoque ſub auſpiciis Reginæ ad cauſam communem conniti, ac ipſorum juſſa capeſſere; quoad aliter ab Iſta circa ſummum exercitus imperium diſponatur: conſtituiſſe tamen aliquos ſuorum in Sueciam mittere, per quos ipſi miniſteria ſua Reginæ offerre, eidemque commendare ſe velint; ſimul exquiſituros, quid circa ſtipendia & præmia ipſis expectandum ſit. Poſtulant quoque, ut negotia ad ſalutem exercitus ſpectantia, antequam exſecutioni dentur, cum deputatis ipſorum communicentur; etſi decretis factis mandata ſolo ſummorum præfectorum nomine edenda ſint. Denique ut hoſpitia, ac munia militaria non favore, ſed per ſortem aſſignentur.

Summi præfecti iſta annuere coguntur.

Ac circa poſtremum poſtulatum, quod æquitate nitebatur, nulla difficultas erat. Miſſio in Sueciam acriter contendentibus tribunis, cum prohiberi non poſſet, permittenda erat. Circa communicationem quoque vitandæ ſuſpicioni annuebant, ut tamen ſecreta literarum commercia, & negotia quæ vocant ſtatus, ac ſummam reip. ſpectantia exciperent; quorum arbitria penes ſolam Reginam forent. Ita ſummi vigiliarum præfecti exercitus imperium adminiſtrare decreverunt, quoad aliter à Regina foret diſpoſitum. Vinarienſes quoque promtam adverſus communem hoſtem operam offerebant. Eundem diem inſigniverat quoque mors Joannis Ludovici Rheingravii, qui excurſione facta apud Quedlinburgum aliquot hoſtium turmas cæciderat; ipſe tamen è vulnere accepto extinctus.

Tribunorum in Sueciam poſtulata. 13. Maji.

§. 18. Conceperant porro iſti tribuni literas ad Reginam ſat feroces, quibus poſtulabant merita ſua probe expendi, & dignis præmiis affici. Se deinceps quoque parem operam navaturos, modo circa iſtam remunerandam major quam hactenus cura ſuſcipiatur. Ut diutius ita neglectim habeantur, nullo modo ferri poſſe. Quod ſi ſua merita, & toties promiſſa præmia, quod non ſperent, oblivioni tradantur, ſibi culpam perituri mox exercitus haut quidquam imputandam. Literis hiſce in Sueciam perferendis deſtinabantur ſubtribunus Otto Chriſtophorus Rochovius & Chriſtophorus Mortaignius centurio; quibus injunctum erat à Regina poſtulare duorum menſium ſtipendium, & ſupplendis numeris in ſingulas equitum turmas bina, in ſingulas peditum cohortes ſingula uncialium millia: Tum ſtata ſtipendia, quanta Vinarienſibus Galliæ Rex dare ſoleat; neque enim ex hoſpitiis Germaniæ paſſim vaſtatæ ullam emolumenti ſpē; nec merita ſua infra Vinarienſium eſſe.

Eorum confœderatio.

Concipitur inde pacti formula, cui viginti tres tribuni, aut legionum præfecti ſubſcripſerant, non diſſimilis illi, quæ Donavvertæ quondam agitata fuerat. Ejus præcipua capita erant: Ne quis illorum quid poſtulet, quod non in emolumentum Reginæ; & communis Proteſtantium cauſæ cedat. Si cuipiam illorum injuriæ quid à ſummis præfectis inferatur, id omnes velut ſibi factum reputaturos. Si cui circa legioni ſuæ debita non ſatisfiat, id velut ad omnes ſpectans habendum. Si in quem legio ſua aut ductores inſurgant, ejus patrocinium univerſos ſuſcepturos. Qui à Regina; ſummisque præfectis quocunque obtentu à præſenti pacto avelli ſe paſſus fuerit, infamiam ſubiturum. Occulti quid ob privatum commodum machinari, idque cæteros ſocios celare; flagitium fore. Novum imperatorem à ſe haut admittendum; niſi prius ſibi ſatisfactum fuerit. Interea munia ſua apud legiones uti hactenus obituros. Hanc conventionem nihil aliud ſpectare, quam ut per Suecica arma honeſta pax in Imperio obtineatur; quo fine neceſſum fore à ſummis præfectis nil magni peragi absque ipſorum præſcitu. Si ſecus fiat, univerſos interceſſuros, nec decreto parituros. Si quis hæc capita violaverit, eum hac confœderatione excluſum infamia notandum.

Sueci ad Quedlinburgum mulctantur. 11. Maji.

§. 19. Inter hæc hoſtis apud Barbyam & Roſenbergam Sala & Albi pontibus ſtrato aliquot per dies trans Salam quieſcebat. Inde improviſo Quedlinburgum irrumpit per metatoris incuriam qui monitus licet cavere ſibi neglexerat. In oppido deprehenſi trucidantur, aut capiuntur. Mille quingentis equis potitum ſe hoſtis ferebat; quod multi mercatores caſtrenſes ibi egiſſent.

13. Maji.

Poſt abductam tamen prædam oppidum ſtatim deſerebatur. Saxonicus quoque miles arcem Querfurtanam opprimebat, non niſi ab optione & octodecim recens conſcriptis peditibus inſeſſam.

20. Maji.

Paulo poſt hoſtis deſerto Sala Eglæ caſtra metatur, catervis Halberſtadium usque excurrentibus.

Cum Luneburgicis Ducibus acta. 11. Maji.

§. 20. Aſt à Luneburgicis Ducibus rediens tribunus Hackius, *quem à vivo adhuc Banerio miſſum diximus*, referebat, cum ipſis nondum de hujus obitu innotuiſſet, propediem adfuturum, qui *extremam ipſorum declarationem ſit allaturus.* Cæterum eosdem oſtendiſſe ſtationes ad Guelferbytum à ſe firmari; & quia Hazfeldius circa VVarendorfum decem millia amplius militum colligat; ſe una cum Landgravia ad Viſurgim iſti copias oppoſitum ire; ne is Piccolomineo ſe jungere aut Guelferbyti obſidium ſolvere, ſociorumve Regum exercitum à tergo infeſtare queat; qua ex re & iſtorum, & ſuæ Domus ſalus pendeat. Summi præfecti, cum hoc reſponſo flagitatum auxilium in diem differri judicarent, ſtatim Ducibus,

12. Maji.

& Landgraviæ reſcribunt: num forte placeat, ut ipſi nunc cum exercitu apud Guelferbytum conſideant. Simul tamen monebant; ſe Halberſtadio digreſſis hoſtem ibi frumento in complures menſes ſuffecturo potiturum; nec conſtare, unde ſibi nova annonæ copia futura ſit.

Legatorum Luneburgicorum propoſitio. 16. Maji.

Aderant mox Halberſtadii à Luneburgicis & Landgravia Legati, quorum literæ, quibus legationis ſuæ fidem faciebant, non ſolis ſummis vigiliarum præfectis, ſed univerſis pariter tribunis inſcriptæ erant. Sed quia nupera cum tribunis conventione id indolis negotia excepta fuerant, & duces in hoc tractatu, cui Reginæ dignitas implicita erat, caute procedere conſtituerant, iſtas literas admittere abnuebant. Unde Legati ſcribæ errorem cauſantes tribunorum vocabulum delent. Quod auditum tribunos vehementer irritabat, qui præter conventa & huic & ſimilibus negotiis ingerere ſe cupiebant, frementes, ſi harum rerum cognitione à ſummis præfectis excludantur, nec ſe imperia illorum audituros; ac ſi illi cum legatis agere nolint, ſe cum iisdem tractaturos. Summi præfecti etſi hæc negotia ſolis ſibi vindicare percuperent, VVrangelio cumpri-

1641. mis proteſtante, nequid præjudicii Reginæ cree-
tur, & acriter cum nonnullis tribunorum colliſo;
tamen majori parti cedendum erat, ac tribuno-
rum nomine Bellingshauſius, & Caſpar Cornelius
Mortaignius ad tractatus admittebantur. Cæte-
rum proponebant legati, ſe veniſſe, ut ſuper ſum-
ma rerum decernatur, & quia Suecicis ducibus
hoſtium vires optime ſint perſpectæ, quomodo
illis ita obſiſti queat, ut Guelferbyti obſidium
continuetur, ac Brunſuicenſis ditio protegatur,
tum ingruenti ad Viſurgim Hazfeldio obviam ea-
tur. Quo fine Principes ſui omnem ſint operam
collaturi. Oſtendebant inde Piccolominei literas,
& ingentia Cæſaris promiſſa; queis tamen inſuper
habitis Principes capta ſemel conſilia firmiter per-
ſecuturos, & omnes fortunas diſcrimini expoſitu-
ros, ut honeſta, tuta, & communis pax in Impe-
rio conſtituatur. Miſcebantur tamen querelæ, ſe
non uti fideles ſocios par ſit, habitos. Toties exer-
citum Suecicum cum oppreſſione civium ſuorum
ſublevatum; eſſe penes ſe quatuordecim ſcripta,
quibus Banerius ſuper reſtituendis ſuis oppidis, &
abolendis tributis pollicitus ſit: nil tamen re ipſa
adhuc præſtitum; & tractatus Hamburgi à Salvio
varia per effugia eludi. Ita cautum ſibi non eſſe,
nec conſtare, quo fine arma gerantur. In anci-
piti hoc ſtatu ſe diutius hærere non poſſe, ſed ut
ſibi caveatur, & circa æqua ſua poſtulata ſatisfiat
utique cupere. Igitur à ſummis præfectis poſtula-
bant, ut communem ob ſecuritatem conventio ab-
ſolvatur. Sic omnem diffidentiæ cauſam tolli, &
Principes tanto acrius in cauſam communem con-
Suecici duces eorum poſtulatis annuere coguntur. niſuros. Summi præfecti circa id negotium velut ad
ſe non ſpectans valde hæſitabant. Tamen quia Le-
gati hinc tria millia equitum, mille pedites ſtatim
Suecicis juncturos ſe promittebant: inde, ni petita
annuerentur, omnem conjunctionem recuſarent,
ob ſalutem provinciarum ſuarum Cæſaris promiſ-
ſa amplexuri: hactenus illis gratificandum ſtatue-
bant, ut promitterent, miſſuros ſe Hamburgum,
qui apud Salvium reſtitutionem Nienburgi, alio-
rumque oppidorum, tum abolitionem tributo-
rum urgerent: tum ſe non ſolum pro viribus ope-
ram daturos, ut Ducum poſtulatis ſatisfiat, ſed &
uti fideles ſocios decet auxilium ipſis laturos, ac in
partem victoriæ eoſdem admiſſuros. Apud no-
vum quoque è Suecia imperatorem effecturos, ut
is hancce obligationem in ſe recipiat, quoad pro-
miſſa repræſentata fuerint. Iſthæc ſcripto com-
prehenſa eodem die à ſummis præfectis, ac duobus
qui adfuerant tribunis ſubſcribebantur. Sed &
poſtulantibus Legatis datum eſt, ut à reliquis tri-
20. Maji. bunis viginti octo ſponſio interponeretur.
Hoſtis propius movet. §. 21. Aſt cum hoſtis Egla propius VVanslebiam
caſtra tranſtuliſſet, etiam Suecis ſtatio mutanda
erat, ne is forte ſubito Guelferbytum perrumpe-
23. Maji. ret. Ita Bodam fluvium verſus SchVVanbecam &
Oſcherslebiam conceditur, ubi Clitzingius non-
niſi duo equitum Luneburgicorum millia adduxit,
cauſatus mille equites ad Viſurgim Hazfeldio fuiſ-
ſe opponendos, nec pedites obſidio Guelferbyti
potuiſſe dimoveri. Eodem die caterva Suecico-
rum ducentos captivos in caſtra pertrahebat, quæ
hoſtilem manum ſimulata fuga in inſidias dedu-
ctam circumvenerat, ut paucis admodum effuge-
re daretur. Ibi aliquot per dies ſubſiſtebatur, quod
transfugæ & captivi affirmarent, Cæſareos impe-
dimenta ſua Magdeburgum verſus dimiſiſſe. Ubi
Luneburgica auxilia, quæ Schleſtadii ſtativa ha-
buerant, retro Heſſendammum concedebant,
quod nulla prælii ſpes, & pabuli penuria ob ſicci-
tatem cœli urgeret. Poſt tamen intellectum,
Leopoldum Archiducem cum aliquot millibus ad
Piccolomineum acceſſiſſe, eosque conſtituiſſe
Guelferbyti obſidium utique diſturbare. Igitur 1641.
Luneburgicis inſtantibus, etſi non pauci contra-
dicerent, decernebatur exercitum aggeri ad Ki-
bitzam admovere, ut hoſti Guelferbytum cogi-
tanti occurri poſſet. Ubi ad medium usque men- 16. Jun.
ſem Junium perſiſtebatur, Brunſuiga & Halber-
ſtadio commeatum non citra difficultatem ſuppe-
ditante.
§. 22. Cæſarei contra non minus ſatagebant, ut Idem Luneburgicos allicere ſtudet.
Luneburgicos ſocietate Suecica abſtraherent, ac
Guelferbyti obſidium ſolverent. Quo fine Cæſar
Piccolomineo & Hazfeldio injunxerat, militem
ſuum Ducum provinciis plane abſtinerent. Nam
Guelferbyti detentionem Cæſari haut idoneam
cauſam videri arma cum Suecis jungendi; cum is
in hoc oppidum nihil juris obtendat, ſed in eodem
id ſtatu, quo ante obſidium fuerat, relicturus ſit,
quoad ſuper controverſia Hildeſiana tranſigatur:
tunc deducto præſidio oppidum Ducibus reſti-
tuendum. Aſt Luneburgici & præcipue Augu-
ſtus Dux circa recuperandam ejusdem poſſeſſio-
nem magnopere laborabant; qua obtenta, ac ſi
exercitum ſuum Cæſar ditionibus ipſorum abſti-
neret, haut ægre in poſtulata ipſius conſenſuri vi-
debantur. Cæſarei porro, quo propius finibus
Brunſuicenſibus accedebant, eo magis amica ra-
tione deſtinatis ſuis potiri conabantur. Quo fine
Piccolomineus ſtatim atque Salam tranſierat, per
literas Duci Auguſto ſignificat: ſe nolle ditionem
ipſius tangere, modo ipſe Suecos auxilio ne juvet,
nec in ditionem ſuam recipiat, ac Guelferbyti ob-
ſidium ſolvat, quo citra ſanguinem potiri facile
queat. Et cum Dux quereretur, aliquot Cæſare-
orum catervas per agrum ſuum prædas egiſſe,
aſperrima ſub pœna apud exercitum edicit; ne
quis in Ducum ditiones excurrat, aut eorum mi-
litem hoſtili modo habeat. Simul inſinuante id
Duce Auguſto literas tuti itineris mittit, ſi quos
ſuorum tranſigendi cauſa in caſtra, aut Magdebur-
gum mittere velit. Quin cum quædam Ducum
legiones jam Suecis ſe junxiſſent, nonnullos Lu-
neburgicorum equitum non procul Suecicis ca-
ſtris deprehenſos illæſos dimittebat. Auguſtus Dux Auguſtus cum Cæſareis tractare incipit.
contra Dux ſalvum conductum citra tergiverſa-
tionem acceptare, ejusque exemplum ſtatim Cel-
las & Hildeſiam mittere; ac ut legatio maturetur
inſtare. Idque Piccolomineo denuntiat: curatu- 10. Jun.
rum ſe, ut paucos intra dies deputati Domus ſuæ
proficiſcantur. Ut Guelferbyti obſidium ſolvatur
inique poſtulari, antequam ſibi cautum, aut ſa-
tisfactum fuerit. Negabat quoque ſuorum quen-
quam cum Suecis aut Vinarienſibus ſe junxiſſe,
aut ut iſthoc faceret juſſum ni extrema neceſſitas
ſubegerit. Partem duntaxat copiarum ſuarum ad
fines diſpoſitam ob ambigua temporum. Vitio ſi-
bi verſum non iri, ſi quæ ratio belli ac defenſio re-
quirat ſuſcipiant, ubi rejectis amicis quas propo-
ſuerint conditionibus Guelferbytum vi perrum-
pere Cæſarei velint.
§. 23. Dum Luneburgici legati tardius moliun- Leopoldus tractatus ſimul & arma Luneburgicis oſtentat.
tur, Leopoldus Archidux in Piccolominei caſtra
perveniens datas ab hoc tuti acceſſus literas reno-
vat, hortaturque, ut quia ſibi à Cæſare & Ordi-
nibus cum iſtis agendi facultas ſit conceſſa, miſſis
legatis amicos tractatus ſine mora auſpicentur. Sed 14. Jun.
cum conſtet Duces jam copias ſuas Suecis ſociaſſe,
ac circa ſolvendum Guelferbyti obſidium tergiver-
ſari; ob tractatus à re gerenda non ceſſaturum,
ſed cum exercitu fines ipſorum ingreſſurum. Ad-
debat tamen, ſi copias ſuas à Suecis revocent, &
obſidio Guelferbyti deſiſtant, nil aliud ſe acturum,
quam ut Suecos finibus ipſorum expellat, tute-
lamque adverſus hoſtilem vim præſtet. Ita non 16. Jun.
expectato reſponſo caſtra movet, ac Schœningam
inter

1641. inter & Helmſtadium recta Guelferbytum tendit. Hoc animadverſo Sueci cum ſociis & ipſi caſtris ad Kibitzenſem aggerem relictis eodem die ſuperatis ad Heſſendammum viæ anguſtiis per noctem iter tanto ſtudio accelerant, ut poſtera luce circa meridiem ad Guelferbytum Luneburgicis copiis ſe jungerent; cum hoſtis, qui ſe à Suecis haut antevertendum putaverat, paulo tardius movens circa veſperam demum adpuliſſet. Cum hic poſtera die cis Guelferbytum progrederetur edito in monte caſtra poſiturus, Tupadelius interim & Naſſovius Comes cum aliquot Vinarienſium & Luneburgicorum alis aggerem ſiſtendo flumini excitatum transgreſſi ultimum Bavaricorum agmen invaſerant, cæſisque non paucis quatuor ſigna, multosque captivos abduxerant. Contra Suecici duces Caroli Ruthii legionem Halberſtadio arceſſierant, cui deducendæ Guſtavus Hornius tribunus obviam mittebatur. Huic intercipiendæ tria millia cataphractorum & Croatarum non procul Hornburgo occurrebant. Ubi equites quidem diverſa fuga ſalutem quærebant: ſed Ruthius cum peditibus ad paludem ſe recipiens hoſte ſtrenue repulſo ad exercitum ſequenti mane incolumis perveniebat, impedimentis tamen deſideratis.

Fœderati hoſtem præveniunt. 17. Jun. 18. Jun. 19. Jun.

§. 24. Porro pleriſque hactenus perſuaſum fuerat, quod Luneburgici nutabant, ac inter tot Duces parum concordiæ erat, hoſtem tempus extrahendo iſtorum diſſidia aliturum potius, quam vim admovendo concordiæ velut neceſſitatem impoſiturum. Tamen is artibus ſuis diffiſus, aut quia Haſſici propediem expectabantur, ac turpe ducebat Guelferbytum non liberatum deſerere, in ſociatos exercitus invadere conſtituit. Igitur is ſummo mane per ſylvam progreſſus aciem ſtruere cœpit. Sed ſociorum acie conſpecta deprehendebat, ſi prælium committendum foret, montem ſibi arboribus veſtitum occupandum eſſe; ad quem copiæ Suecicæ, quæ dextrum cornu obtinebant, conſtiterant, tribus in ipſo nemore phalangibus collocatis. Unde totus Cæſareorum peditatus dictum montem ſylva tectum aggreditur, ac in tres illas phalanges, quæ dejectis arboribus ac fruticibus raptim frontem muniverant, magno impetu ruit, phalangibus in vicem pugnantibus; ac in feſſarum locum integris ſuccedentibus. Id quod & Sueci imitabantur. Ita atrox & cruenta pugna quinque per horas conſeritur; donec tandem peditatus hoſtilis turbatis ordinibus à Suecis in fugam conjiceretur. Siniſtrum hoſtilium equitum cornu, quod Bavarici componebant, dum Suecos circumire, & à tergo invadere parat, à Kœnigsmarckio, qui nuper ad exercitum redierat, aliquot cum equitum legionibus acriter exceptum profligatur. Reliquus Cæſareorum exercitus ſub fœderatorum caſtra machinæ intra jactum proceſſerat, in quem non ſegniter eminus fulminabatur. Qui nec meliorem quam reliqui ſortem expertus fuiſſet, ſi Vinarienſibus & Luneburgicis in illum ire placuiſſet. Sed hi intra munimenta ſua immotos ſe tenebant, usque adeo, ut cum hoſtis in receptu fluentum apud Fimmelſam tenuato agmine ſuperaret, ne tergum quidem ejus invaderent. Ita penes ſolos Suecicos ejus pugnæ gloria fuit, VVrangelio apud peditatum, Kœnigsmarckio apud equites curante; niſi quod Tupadelius duas legiones iſtis in auxilium adduceret. Eo prælio totus fere Bavaricus peditatus deletus fuit. In loco pugnæ tria millia octingenti humo mandabantur præter eos, qui per fruticeta, & ſparſim ceciderant. E ſola Hagenbachii legione, quæ octingenta capita ante pugnam implebat, vix quinquaginta cum duobus ſignferis evaſerant. Capiebantur tribuni Hagenbachius, & Geylingius, ſubtribuni duo, quatuor vigiliarum præfecti aliique ductores non pauci, & quingenti amplius gregarii; quibus acceſſerant viginti quatuor vexilla. Apud Suecos Jeſkius & Zvviebergius tribuni occubuerunt cum ducentis quinquaginta gregariis; ſauciati quadringenti quinquaginta, quos inter multi ductores, ac tribuni Paiculius, & Hodicius Comes; quorum hic paulo poſt è vulnere deceſſit. Hoſtis ita repulſus ſtatim intra ſtationem ſuam ad Guelferbytum ſe recipiebat. 1641.

Prælium ad Guelferbytum. 19. Jun.

§. 25. Enimvero apud Auguſtum Ducem ea victoria cupidinem cum Cæſare tranſigendi haut quidquam impediebat, quo minus eodem die Leopoldo Archiduci reſponderet; partem copiarum *ſuarum in finibus collocatam ad regionis tutelam*, & ut ſi invaderetur, pro ratione belli iisdem uteretur; quæ tamen ſeparata à Suecis ſtativa habuerit. Haut eo ſecius Archiducis exercitum biduo antequam ipſius literæ redderentur, in provinciam ſuam irrupiſſe. Ita Suecis neceſſitatem allatam, ut & ipſi huc penetrarent, (id quod hactenus immenſo ſuo labore dilatum,) in medio Luneburgicarum copiarum capta ſede; etſi nulla alias inter ipſos conjunctio facta fuerit. Nec ideo ſe à ſtudio pacis diſcedere, aut fidem, obſequium; cultumque, quo Cæſarem velut unicum & verum Imperii caput veneretur, exuere. Mox conſultatione inter Duces Luneburgicos ſuper tractatibus cum Archiduce habita, duriſſimus iſte nodus judicabatur, quod Guelferbytum non redderetur; id quod tamen per tranſactionem cum Tillio, ac Pappenheimii cautionem; Cæſarisque defuncti mandatum dudum fieri debuerat. Quæ & cauſa inter alias conventui quondam Lipſienſi idonea fuerit viſa, ut arma ſumerentur. Diſplicebant quoque in ſalvo conductu hæc verba: *quod tractatus inſtitutus ſit ad controverſias inter Cæſarem Imperiumque & Domum Luneburgicam componendas.* Sibi enim cum Cæſare aut Imperio nullam litem; ac nil aliud quæri, quam ut ſuo iterum potiantur; ac ſacris profanisque nullo turbante fruantur; tum oneribus belli eximantur. Unde verba iſta diſpungi petebant; ſimul ut Archidux exemplar procuratorii ederet, ac leges pacis proponeret, ut ſuos idoneis mandatis inſtruere queant. Ea poſtulata Archiduci per literas exponunt; addito, cum ſemper judicarint, Germaniæ ſalutem armis continuatis non inſtaurari, ſed pace opus eſſe, panderent, num & facultas ipſi ſit cum Landgravia, & exteris Regibus tractandi? Tandem ut exercitus provinciis ſuis educatur, & hoſtilia omittantur petebant.

Dux Auguſtus Leopoldo reſpondet. 19. Jun. 26. Jun.

§. 26. Triduo poſt prælium Haſſici ad Guelferbytum aderant, qui tantiſper opimis Friſiæ ac VVeſtphaliæ hoſpitiis egregie ſe refecerant; nulla re inſigni geſta, niſi quod eruptione Lipſtadio facta trecentos Eppii tribuni Equites oppreſſerant; mox Caldenkerchæ in Juliacenſi agro turmam equitum Cæſareorum interceperant; ac nuper ad Rietbergam eundem Eppium cum octingentis equitibus ipſorum catervis inſidiantem fuderant, plurimisque cæſis trecentos captivos Lipſtadium abduxerant tribuno cũ exiguis reliquiis ad portas usque Paderbornæ fugato. Poſt Landgravia iſtos hibernis evocatos in unum contraxerat Hatzfeldii conatibus obſervandis; & iſto tardius moliente Guelferbytum ire juſſerat: ubi ſex millia, egregie inſtructus miles, adpellebant. Contra Leopoldo Bruæus ſummus vigiliarum præfectus tria millia militum adducebat, qui hactenus Zvviccaviæ obſidendæ vacaverant. Id oppidum poſt Suecos è Miſnia digreſſos Cæſarei, & Saxonici eminus clauſerant; inde Bruæus vim propius admovebat. Contra obſeſſi intus tribuni Schliebius, & Behrius, cum incluſos ſeviderent, imbellem turbam, ac inuti-

Haſſici adveniunt. 22. Jun. 3. Febr. Zvviccavia capitur.

1641. inutiles equos oppido ejecerant. Nec tamen ad extremum durabat conſtantia, dum ea lege 7. Jun. deditionem faciunt, ut pedes abſque ſignis, & equites relictis equis oppido excederent; cum tamen neque annonæ, pabulive, nec pulveris penuria, aut vis hoſtilis urgeret. Et eo ipſo die quo deditio fiebat, Bruæus binis mandatis jubebatur manum ſuam ad Piccolomineum adducere: ut ſi paucos dies reſtitiſſent obſidium ultro ſolvendum fuerit. Cæſarei recedunt. 26. Jun. Porro Archidux his copiis firmatus, cum nonnihil recentis militis Guelferbyto immiſiſſet, caſtris motis noctem diemque properabat, quoad aggerem ad Kibitzam attingeret, ultra quem in veteribus Suecorum caſtris conſidebat, ut fama erat, denuo Guelferbyti liberationem tentaturus poſtquam Hazfeldius & Vehlenus ſuas cum ipſo copias conjunxiſſent. Sueci cum intra anguſtias hærentem aſſequi non valuiſſent, cis eaſdem in edito monte caſtra locant.

Arnheimius novum exercitum molitur. §. 27. Dum hæc in Saxonia Inferiore geruntur novum incendium Miſnia parturiebat, quod tamen morte primarii autoris ſerius, nec tanto cum impetu erupit. Joannes Georgius Arnheimius denuo Cæſaris ſacramento autoratus novum iſtis in oris exercitum ſtruebat, fere ex illis conſtantem, qui Suecicam militiam non citra offenſam deſeruerant. In eo proximus ab iſto locus deſtinabatur Franciſco Alberto Duci Lauenburgico; Hubaldus inter pedites, Chriſtovius apud equitatum ſummam vigiliarum præfecturam obiturus erat, quæſtura in Mitzlafium collata. Crocovius Dreſdæ fuerat, inde Dantiſcum profectus ad novos delectus habendos. In promtu quoque erant aliquot Coſaccorum millia, inſtante Poloniæ Regina illum exercitum auctura. Penzius inſuper legionem cataphractorum conſcripturus ferebatur. Ac metus erat, ne legiones quas Daniæ Rex parabat, iſti exercitui ſe jungerent. Sed & magnam ſpem in Clitzingio ſibi cognato locaſſe Arnheimius putabatur, per quem Luneburgicos in 18. April. ſuas partes ſolicitaturus erat. Enimvero quam maxima circa hæc ſatagentem, contractu ipſius cum Cæſare jam ſubſcripto, apoplexia extinxit. Deſignati operis executionem in ſe recepit Franciſcus Albertus Dux; ſed qui inter novæ conventionis 29. Jun. moras demum ſub finem menſis Junii Ratiſpona dimittebatur, minore ſucceſſus ſpe poſt amiſſum Arnheimium. Eam ob cauſam arx ipſius Stintenburgum, quod ſimulato contractu in fratrem Franciſcum Carolum tranſtulerat, ab Erico Ulfſparrio Wiſmariæ præfecto occupatur, ne hoſtes in eo nidulati iter Hamburgum inter & Lubecam infeſtarent.

Periculoſus exercitus Suecici ſtatus. §. 28. Enimvero Rectoribus Sueciæ Banerii mors eo majorem curam injecerat, quod & hoſtis eo caſu intumuiſſet animis, nec ſummis vigiliarum præfectis id autoritatis, quod infinita meritorum opinione turgentes ductores compeſcere valeret, plerisque jam citra metum frementibus; nunc tandem tempus veniſſe, quo tam exercitæ militiæ præmia vel ab invitis extorqueant. Et quanquam ſummi præfecti ægros animos quacunque ratione placare ſatagerent, ac imperatoris vices pro virili ſupplerent: tamen inter precaria fere horum imperia militaris diſciplina plane collabi, ac miles paſſim palari, prædasque agere rapiendi libidine aut per egeſtatem, ac ſigna numeris fere nudata deſtituere. Nec hoſtis hoc rerum articulo omittebat, quæ deſtruendo iſti exercitui facere poſſent. Edicta avocatoria aſperrimis pœnis à Cæſare ſancita per Piccolomineum ad exercitum mitti: quidam & peculiaribus literis ſolicitari. Inter cæteros Pfulius, quem offenſæ quid concepiſſe audierant, magnis promiſſis oneratur, ſi in partes Cæſaris tranſire vellet; oblata quoque ejuſdem gratia, ſi deſerta 1641. Suecica militia quieſceret. Quas literas ille acceptare, & aliis oſtendere audebat, nulla legum militarium cura. Sed & ut Luneburgici Duces Suecorum partibus abſtraherentur, enixa opera dabatur.

§. 29. His malis, & quæ plura inde proventura Torſtenſonius Dux deſtinatur. erant, ut medicina fieret, primum erat idoneum ducem exercitui ſummo cum imperio præficere. Huic muneri ſubeundo proponebantur Jacobus Gardius & Hermannus VVrangelius: ſed uterque afflictas ſenio vires excuſabat: Laurentius quoque Caggius poſt vulnus ad Donaſtaufam acceptum fragili valetudine, & continuis laboribus impar. Sed &, quod præcipue deſiderabatur, omnes exercitui parum noti. Quod & Joanni Lilliehœckio deerat; quem ſummæ præfecturæ recentem reliqui parum æquo animo imperatorem laturi erant. Kingius Hamburgi tunc agebat. Sed Germani ductores Scoti imperium adſpernabantur; & ignominioſum Sueciæ judicabatur in ſua natione idoneum ducem non reperiri. Avauxius propoſuerat, ut Guebriannus interim utrique exercitui imperaret. Id quod velut altius penetrans ſurda aure tranſmiſſum. Ita demum omnium ſuffragiis deſignatur Leonardus Torſtenſonius, ſummus rei tormentariæ præfectus, ætate integra, & exercitui notus, eundemque ipſe noſcens; tum moribus, atque multis virtutis ſpeciminibus militis amorem & venerationem meritus: cujus & imperio jamdudum exercitus adſueverat, ſummo poſt Banerium loco, & tot per annos expeditionis ſocius. Quem & quondam Guſtavus Rex ad Noribergam, una cum Nicolao Braheo, exercitui regendo parem judicaverat. Is igitur multo cum verborum honore delatum imperium, tandem ſuſcipit, cum aliquandiu podagræ incommoda, cujus tædio nuper militiam abdicaverat, & quæ modeſtia ſuggerebat, excuſaſſet. Adjungitur Joannes Lilliehœckius, ſummi rei tormentariæ præfecti titulo auctus, & Laurentius Grubbius circa togata negotia operam ipſi navaturus. Injungebatur iſti Saxoniæ Electorem & Landgravium Georgium hoſtili modo haberet, velut autores pacis Pragenſis, ut tamen verbis teſtaretur, Suecos invitos huc deſcendiſſe, ac optare amicitiam poſſe inſtaurari. Reliquorum Proteſtantium terris in commodum exercitus uteretur, ſervata tamen diſciplina, & humanitate verborum ubique adhibita. Adverſus Catholicos ſtudium in pacem communem præ ſe ferret, ac ad hancce promovendam ipſos hortaretur. Ut porro novus dux initio favorem exercitus ſibi pigneraret, magna pecuniæ ſumma inſtruitur, & eam, quæ Hamburgi in promtu erat, Salvius ad ipſius adventum aſſervare jubetur; famam interim de ea premeret, nec niſi ſumma neceſſitate, ac parce quid inde decerperet. Sed & ſolito majora ſupplementa in Germaniam deſtinantur, quæ recens venienti ad exercitum duci non parum autoritatis ac firmamenti circumponerent.

§. 30. Miſſi porro ab exercitu Rochovius & Miſſi ab exercitu dimittuntur. Mortaignius, qui menſe Junio Holmiam adpulerant, humaniſſime excipiuntur; Torſtenſonioque negotium datur, blandis verbis & pollicitationibus eos demulceret, ut ne moram ægre ferrent, quoad graviores circa bellum conſultationes abſolutæ forent. In Senatum deductis reſponſum: 5. Auguſt. negotia ab ipſis propoſita matura deliberatione opus habuiſſe. Nunc novo duce conſtituto, & pecuniis conquiſitis placere eos ad exercitum præmitti, de geſtis ſuis benevole relaturos. Commilitonibus ſuis confirment, ſeu bellum continuetur, ſeu pax fiat, Reginæ curæ fore, ut pro merito-

ritorum magnitudine iiſdem ſatisfiat. Uterque grandi torque & mille quingentis uncialibus, tum peculiariter Rochovius ſex uncialium millibus donatur, quod prædia ipſius ab hoſte vaſtata eſſent. Ac ut ductoribus adpareret, ſi cujus res non ferrent militiam amplius ſequi, non inanem dimittendum, Friderico Bauero tribuno miſſionem tunc petenti, quatuor millia uncialium dabantur, addita in ſingulos annos mille uncialium penſione. Scribuntur quoque literæ ad ductores exercitus temporibus accommodatæ. Ne ob Banerii mortem animis concidant. Gaudio ſibi eſſe, quod fidem & obſequium retineant: ſperare in poſterum quoque perſeveraturos, expromta ſemper virtute cujus nuperâ victoriâ tam illuſtre ſpecimen ediderint. Torſtenſonium jam ducem deſignatum, dudum ipſis cognitum: tum valida ſupplementa mitti: ejus adventu deſideriis ipſorum ſatisfaciendum. Si quæ per iniquitatem temporum in præſens præſtari nequeant deinceps penſanda. Ad exercitum quoque proficiſci jubetur Grubbius, ut concordiam ejus ad Torſtenſonii adventum ſervare, ac Luneburgicos à pravis conſiliis quantum poſſit cohibere ſtuderet. Is tanto magis properabat, quod Avauxius, ſecus atque receperat, nummos ad Vinarienſes miſiſſet; quo & Suecico militi invidia ægreſcenti ſpem propinquæ pecuniæ faceret & maxime indigos modica ſumma ſublevaret; quam Salvius velut à Torſtenſonio juſſus depromebat.

Cæſarei recedunt. 1.Julii. 2.Julii. §.31. Interea cum uterque exercitus aliquot per dies hinc inde ad Kibitzenſem aggerem ſubſtitiſſet, Cæſarei annonæ & aquæ penuria urgente primi caſtra movent, Gruningam primo, mox Eglam, & Oſcherslebiam progreſſi. Profectio intempeſta nocte, & ſummo cum ſilentio ſuſcipiebatur, ut ſequenti demum die Suecici iſtos diſceſſiſſe animadverterent; nec Roſa cum duodecim alis tergo ipſorum immiſſus longius progreſſos adſequi valeret. Copiis paſſim coëuntibus firmatus inde hoſtis jactabat, denuo ſe cum Suecis manus conſerturum, & Guelferbyti obſidionem plane disjecturum. Ejus oppidi præfectus à Cæſare extrema expectare juſſus inopem atque imbellem turbam ejecerat, ac in quatuor ſibi menſes cibaria ſuppetere ferebat. Sed aquæ indies creſcebant, quas objectis aggeribus Ocra fluvius reſtagnans jam editioribus oppidi partibus affundere cœperat. Hoſte digreſſo inter ſociatos exercitus quid porro ſuſcipiendum deliberabatur. Nam peditatu quidem ipſi pares, equitatu longe infra erant. Unde in plana camporum ſequi haut conſultum videbatur. Et quia hoſtis equite ac pedite firmatus Guelferbytum iterum cogitare à captivis & transfugis conſtanter aſſerebatur, ſi caſtra quoad hoſtis ingrueret movere differrent, prælium vix declinari poterat, cujus aleæ ſummam rerum ſubjicere nullo ſupremo duce, præfecti non audebant. Quod ſi autem hoſtis improviſo diſturbata obſidione munito quopiam agri Brunſuicenſis loco conſediſſet, metus erat, ne Duces belli tædio noxia Suecis conſilia ſuſciperent. Has ob cauſas, & quia indies hoſtium motus expectabatur, quo eum utique prævenirent inter Brunſuigam & Guelferbytum caſtris munitis conſident. Quanquam multi ſatius fuiſſe judicabant, ſi propius hoſtem ad Kibizenſem aggerem, aut Scheppenſtadium ſubſtitiſſent, ubi plus camporum à tergo, ſimul occaſio hoſtem in anguſtias redigendi, Brunſuicenſem agrum tegendi, nec minus obſidium continuandi. Ac licebat, ubi opus foret, hoſtem ad Guelferbytum prævertere, ac oppidis, quæ ab ipſo deinceps invadebantur, ſubvenire. Quin confirmabant, ſi paucos adhuc dies tenuiſſent, hoſtem plane ea

Socii exercitus apud Guelferbytum conſident.

11.Jul.

regione abiturum fuiſſe. Sane eo receſſu Suecicus exercitus magnis miſeriis conflictari cœpit. Nam neque annonæ quid ſuppeditabat Brunſuiga, oppidanorum moroſitate, & quia intercepto Ocra flumine molendina ſubſtiterant: & regio circum late exhauſta jacebat. Nec prohibere poterant duces, quin per multa milliaria miles ſegetem demeteret, magna cum offenſa Ducum Luneburgicorum. Et provinciales in deſperationem verſi, quos palantium militum comprehendere poterant, trucidabant, ut ea res plus militum, quam pugna cum hoſte abſumeret. Tum inter tot exercituum duces, qui peculiaribus ſinguli ſtudiis ferebantur, diſcordia gliſcebat. Quin inter Suecicos præfectos, etſi æmulatio utcunque diſſimulabatur, ipſa tamen multitudo capitum conſilia turbabat, non obſcura VVrangelii, & Pfulii diſſenſione. 1641.

Haſſici à cæteris disjungi cupiunt. §.32. Accedebat aliud malum, quod Hazfeldius cum Gleenio & Vehleno Dorſtenam Haſſis inſeſſum oppidum obſidio premebat, à quo commercia cum Hollandis, & conſervatio reliquorum in Monaſterienſi præſulatu locorum dependere dicebatur. Unde Haſſi ante omnia iſti ſuccurrendum contendebant: ac non hoſce ſolum, ſed & Vinarienſes eodem abducere inſtituebat Eberſteinius. Contra Sueci & Luneburgici oſtendebant, quantum non Luneburgicæ tantum Domui, ſed & communis cauſæ intereſſet, Guelferbytum poſt tot labores & ſumtus impenſos in poteſtatem redigi. Et quantum ignominiæ habeant deditione tam propinqua diſcedere. Si juncti maneant, oppido ab hoſte ſuccurri non poſſe: ſeparatis in proclivi fore fructum exhauſti laboris intercipere. Si prælium hoſtis velit, commodiorem, quam circa Guelferbytum locum non eſſe, ſin pugnare nolit, oppidum brevi dedendum. Rogabant igitur Haſſos, manerent, & Dorſtenam propugnantium virtuti ac fortunæ tantiſper committerent; ac publicam potius, quam privatam utilitatem reſpicerent. Enimvero hi ſententia haut quidquam dimovebantur; ſimul Vinarienſes Rhenum reſpiciebant, obtentu Gillium Haſium eas per oras pro lubitu graſſantem coërcendi. Quia tamen Avauxius, rogante Salvio, Guebrianum valde hortabatur, ne à Suecis diſcederet, ſpes erat eos ad tempus manſuros. Sed & his licet manentibus Haſſi tamen diſcedentes auxilio ſe à cæteris firmari poſtulabant. Quæ ſi concederentur, Piccolomineus reliquos parum curaturus erat, equitatu jam ante potior; cujus validis catervis, qui commeatum longe vehebant, tegendi erant, ſumma expeditione penes eum futura, qui ad extremum annona abundaret. Contra Luneburgici fremebant, Haſſis digreſſis ſe ſoluto Guelferbyti obſidio copias ſuas munita per oppida diſtributuros; quos inſuper vaſtitas ſuæ provinciæ vehementer aſperaverat. Ab ipſis porro ducibus varia & ſibi repugnantia diſſeminabantur, prout quiſque ſententiæ id ſuæ firmandæ conducere putabat; quibus militum animi mire turbabantur. Luneburgici quoque, & Haſſi Suecis exprobrabant; auxilia è Suecia dudum jactata, ac novum ducem incaſſum expectari ingruente jam autumno: Suecis contra aſſeverantibus; hautquidquam ſuis meritis eam gratiam à Regina relatum iri, ut ſe pro derelictis habeat. Igitur magnopere angebantur ſummi præfecti, quid poſt Haſſorum diſceſſum hoſte ingruente, & Luneburgicis per oppida diſtributis ſibi agendum foret. Nam ſi præſenti rerum facie ad receptum compellerentur, metus erat, ne exercitus plane dilaberetur, ductoribus juxta ac gregariis extrema cum egeſtate conflictantibus, tanto magis gliſ-

1641. cente ægritudine, quod Vinarienſes pecuniis mactos conſpicerent. Eoque omnes ducem, pecuniam, *auxilia inclamabant*; quæ tria ni mature adeſſent, deploratus exercitus videbatur.

Grubbius apud Luneburgicos Duces, & exercitum adpellit. 19.Jul. *§. 33. Inter hæc è Suecia miſſus* Laurentius Grubbius Cellis & Hildeſiæ apud Duces mandata expoſuerat, queis hactenus geſta laudando, ſimul promiſſo Reginæ ſtudio ad conſtantiam circa bonum publicum ipſos hortabatur. Quæ pronis auribus videbantur acceptari; & ipſe Auguſtus Dux de affectu & conſtantia ſua verbis prolixe teſtabatur. Quibus tamen non parum fidei detrahebant querimoniæ de onere belli ſibi ſolis incumbente, de oppidorum ſuorum detentione, ægritudine exercitus Suecici, Haſſorum & Vinarienſium diſceſſu, interjecta ſubinde pacis mentione, velut quæ ante omnia affectanda ſit. Quæ haut parum animos Ducum alienatos arguebant. Ad exercitum quoque Suecicum accedenti Grubbio ſuſpectum videbatur, quod ductores tam multa de pace ac togæ negotiis diſſererent, velut ea ſui arbitrii facturi. Quos inter Pfulius, cum Reginæ mandata exponerentur, ea quidem in ſpeciem multo verborum honore accipiebat; ſed prolixe ſimul diſputabat de pace, de miſeranda Germaniæ facie, de ſua conſcientia, quæ operam ad perdendos cives à ſe conferri averſetur. Sane ſe ac populares ſuos neſcire, quid tam atroci bello quærat Suecia. Id ut quamprimum componatur optare, quod ſua exiſtimatio, ac patriæ ſalus in eo vertatur: alias quæ conſcientia ſuggerit conſilia capturum. Cui etſi Grubbius oſtenſo armorum Suecicorum ſcopo ſatisfeciſſe viſus erat; quid tamen ægri animo ſubeſſet, haut obſcure erumpebat.

Hoſtis quædam oppida occupat. 24.Jul. 27.Jul. §. 34. Aſt hoſtis novo milite auctus notis caſtris Oſtervvicum invadit, ac per triduum oppugnatum, cum jamjam aſſultus dandus eſſet, deditione capit. Quadringenti pedites præſidiarii cum armis & impedimentis ad ſuos dimittuntur, quinquaginta equites in oppido deprehenſi pacto deditionis excluſi in captivitatē rediguntur. 28.Jul. Mox & Hornburgenſis arx deditur, ſitu edito & operibus munita flagitio præfecti, cui hoſtis cuniculi ſub arcem acti terrorem incuſſerat, excavato raptim foramine, quod imperitus optio ad id inſpiciendum miſſus pro cuniculo habuerat. Quæ credulitas præfecto capite ſtabat. Sladena ſtatim imperata facit; & Goslaria, dimiſſo præſidio Luneburgico, Cæſaris obſequio ſe componit. Kœnigsmarckius interim cum bis mille equitibus per Hercyniam ſylvam itinere ſumto occaſionem hoſtibus nocendi fruſtra captaverat, qui caute intra caſtra ſe continebant. Unde is apud Liebenburgum arcem ſubſiſtens ſubtribunum cum ducentis equitibus propius hoſtium caſtra ſuggredi jubet. Aſt hi de ejus excurſione certiores facti totum ſiniſtrum cornu ei immiſerant, à quo apud Sladenam deprehenſus ſubtribunus, ſtatim in fugam conjectus capitur cum multis aliis, centum cæduntur. Qui ſuperfuerant ſub Liebenburgum uſque arcem fugantur. Ea jactura penſata fuit ſexaginta equitibus, quos hinc inde Kœnigsmarckius interceperat. De ejus deſtinatis conjectura. Porro cum ſociatos apud exercitus conſultaretur, quorſum iſte hoſtium motus ſpectaret, aliqui *cenſebant, Goettingam, Eimbeccam, ac fortaſſe Hildeſiam peti, tranſitumque Viſurgis aperiri quærendæ cum Hazfeldio conjunctioni.* Tum retro Eichsfeldiæ, Mulhuſæque, & Erfordiæ poſſeſſionem affectari. Aſt Suecici, & Gallici duces judicabant, id hoſtem machinari, ut optimam provinciæ partem populando & occupando Luneburgicos ad tranſigendum cum Cæſare compelleret. Tum ut per iſta obſidia exercitus fœderatorum Guelferbyto abſtraheret, mox repentino incurſu opera ad hoc oppidum excitata deſtrueret. 1641. Ita ſoluto obſidio, Duces deditionis ſuæ defenſione deſperantes obtentu extremæ neceſſitatis cum Cæſare tranſacturos, Suecicis inter hoſtem, & munita oppida velut indagine cinctis. Has ob cauſas Suecici ad Guelferbytum ſubſiſtunt. ſociatis exercitibus è munitis ad Guelferbytum caſtris haut movere placebat, ne ipſis digreſſis repente converſus hoſtis, tot ſumtibus ac laboribus excitata opera ſubrueret. Et cum copiæ urgendo pariter Guelferbyti obſidio, ac tuendæ provinciæ non ſufficerent, minus malum videbatur hoſtem tantiſper agros impune populari, quam obſidium iſtud abrumpere. Et quanquam Luneburgici, Haſſique in hoſtem ruere cuperent, refragabantur tamen præfecti Suecici, defectum mandati excuſantes, & quod ægrum animi militem ad prælium educere haut tutum putarent; ne forte tunc intempeſtive pecuniam exclamaret, aut ad hoſtem ſigna transferret. Sed ſatis habebant exercitum conſervaſſe, quoad novus dux è Suecia adeſſet; cujus iter tamen, menſe Julio ſuſcipiendum, incumbens ſubito vis morbi ad initium uſque Septembris extrahebat.

Dorſtena ab Hazfeldio premitur. 16.Jul. §. 35. Interim Hazfeldius, ut Fœderatos Guelferbyto diſtraheret, Dorſtenam omni vi urgebat. Cui liberandæ agitabatur, ut Hollandi poſt expugnatam Geneppam Stirumium Comitem cum quadraginta equitum turmis, ac tribus peditum millibus tantiſper Landgraviæ ſacramento tranſſcriberent; ejus oppidi obſidio ſolvendo; ne neu*tralitas, quam iſti cum Cæſare colebant, aperte* infracta videretur. Quo colore talia ſuſcipere eo minus religio erat, quod & multi Hiſpani in Hazfeldii exercitu dicebantur eſſe, ac Cæſar haut diſpari modo Hiſpanis auxilia adverſus ipſos ſubmitteret; & Lamboius fere per hiemem Cæſaris, per æſtatem Hiſpani militiam profiteretur. Ac ſpem iſtius auxilii fecerant Hollandi, quod oppidum illud ipſorum finibus immineret. Sed cum inter multos expediendum negotium tarde ſuccederet, Haſſi ſubinde apud Guelferbytum inſtabant, ut ipſi magnis cæterorum ſtipati auxiliis dimitterentur; Luneburgicis contra frementibus, ſi iſti abeant, ſe in munita oppida conceſſuros. Sed Regiarum copiarum duces cum neque in ſeparationem conſentire, nec aperte eam abnuere vellent, Haſſis proponebant, ut Luneburgici caſtra ad Guelferbytum duorum menſium annona inſtruerent, ac duo millia equorum ſuppeditarent ſupplendo ſuo equitatui, ſimul quod peditum ipſis ſupererat arceſſerent: tunc ſe quantum belli ac reipublicæ ratio permittat, Haſſorum deſideriis ſatisfactum.

Suecico exercitui inſidiæ ſtruuntur. §. 36. Sed & alia clanculum agitabantur in perniciem exercitus Suecici per Schiccardum Luneburgicum tribunum, qui Hildeſia Glucſtadium ad Daniæ Regem abſque literis fiduciæ miſſus fuerat tantum ut animum ipſius tentaret. Cui Rex per Penzium, & Hannibalem Seſtedium denuntiarat, ut idoneis literis fidem negotiationis ſuæ faceret. Unde is poſtea à Duce Auguſto & Clitzingio literas adferebat. Danus iſtum donis mactum ad exercitum remiſerat ut ductores in inſtituto ſuo confirmaret; de quo è ſermone ipſius Schiccardi conjicere dabatur. Qui diſſeruerat: ab exercitu id clam agi, ut opera Regis Daniæ cum Cæſare pacem per ſe faciat, quod intelligat, exteris Regibus non ſalutem Germaniæ, ſed Suecis Pomeraniam, Gallis Alſatiam cordi eſſe. Brevi quicquid eſt Germani militis in concordiam redigendum, paucis Gallis & Suecis vi ejectis. Pomeraniam utique Brandeburgico vindicandam. Si quid pecuniæ inter milites diſtribuatur, id minimam partem eorum facere, quæ ipſis debeantur.

Iſta

1641. Iſta tribunus Plato Salvio pandebat, ſtipulatus ſibi, nomen ſuum ſilentio preſſum iri.

Miſeria in exercitu Suecico gliſcit. §. 37. Aſt quæ in oculos incurrebant mala in exercitu Suecico indies gliſcebant. Nam uti Vinarienſes poſt acceptas pecunias egregie ſe inſtruebant; ita Suecicum militem ad vendendos equos, ephippia, arma egeſtas cogebat, quo victum ſibi ac veſtes emeret. In caſtris nulla cibi copia. Si qua famis diſpellendæ gratia vagaretur miles, ab agreſtibus hoſtilem in modum trucidabatur. Unde ſummi

9. Aug. præfecti ad Luneburgicos Duces ſcribebant; ſaltem pro pedite panem in caſtra convehi curarent, quo excurſiones ſiſti queant. Tum ne provinciales ita atrociter in militem ſæviant ob nullum aliud delictum, quam quod non libenter fame perire velit. Nec intra ſolos gregarios paupertas ſubſiſtebat, ſed & multi ductorum equos & ſarcinas ſuas

Ductorum querelæ. oppignoraverant. Eas miſerias univerſi ductores per tribunos Mortaignium, & Dœrflingium apud

1. Aug. Grubbium, de fide & conſtantia ſua prolixe teſtati exponunt, poſtulantes; ut, niſi intra quatuordecim dies Torſtenſonius certo adfuturus ſit, pecunia utique ſubleventur. Alias exercitum dilapſurum, ac ſe extra culpam fore malorum, quæ inde ſecutura ſint. Et quanquam Grubbius confirmabat, adventu ducis ipſis ſubventum iri: tamen iſti oſtendebant, incumbentem militi neceſſiatem non verbis, aut ſpe in longum prominente, ſed præſenti auxilio indigere. Ita ſummi præ-

3. Aug. fecti una cum Grubbio ad Salvium ſcribunt; ni ſummam rerum everti velit, pecuniam exercitui deſtinatam ocyius mittendam. Addiderat Grubbius; ni argentum veniat, aut ſibi aufugiendum, aut vitam inter infeſtos ponendam. Ita Salvius ſexaginta uncialium millia mittit præter mandata, etſi factum ipſius à Rectoribus Sueciæ poſt probaretur.

Luneburgici copias ſuas ſeparant. §. 38. Paulo poſt Luneburgici copias ſuas præter ſeptingentos pedites, qui in caſtellis ad Guelferbytum remanebant, ſub ductu Landgravii Joan-

8. Aug. nis, & Clitzingii à Suecicis ſeparatas per munita oppida diſtribuunt, hiſce uti ferebant firmandis, & tuendæ meſſi. Equidem propoſuerant præfecti Suecici, ut tres ſibi legiones, ac inermes ipſorum equites tantiſper traderentur, quibus Kœnigsmarckius manum è Weſtphalia additurus, ac formato expedito exercitu hoſti ad latus ſe collocaturus ſit. Id tamen conſilium Clitzingio & aliis valde probatum reliqui rejiciebant, ac in diverſa abibant, ne relicto quidem Luneburgicorum Ducum nomine, quicum conſilia Suecici conferre poſſent. Quod cum pacto nuper inito repugna-

2. Aug. ret, ſummi præfecti à Ducibus ſcripto petebant, ut ſaltem eorum nomine conſtitueretur, qui conſultationibus adeſſet, ac ſuper negotiis communibus decerneret. Augebat ſuſpicionem quod Joannes Landgravius Pfulio antehac dixerat; quoad ipſe maneret, Suecis à Luneburgica Domo nihil metuendum: ſed ubi ipſe diſceſſerit, cauſam eſſe, ut ſibi caveant. Gemina Clitzingius innuerat. Sane Luneburgici conſiliarii publice & privatim Suecorum conſilia, & actiones peſſime traducebant: iſtorumque culpa opera ad Guelferbytum imperfecta jacebant, quibus abſolvendis iidem parum aut nihil contulerant. Nam agger quidem ſiſtendo flumini altitudine ipſum oppidi aggerem ſuperabat; ſed quæ hunc tueri debebant caſtella vix inchoata jacebant. Sic ut parum amici ab hiſce deinceps ſibi expectandum Suecici præfecti ſatis perſpicerent.

Hoſtis Liebenburgum & Bockelam capit. §. 39. Hoſtis interim Liebenburgum tantum non in oculis ſociati exercitus ceperat, Comite Hollachio præfecto cum præſidiariis in captivitatem redacto. Bockela quoq; Bruæo vim intentante ſtatim imperata fecit. Ita hoſtis toto jam Halberſtadi- 1641.
enſi præſulatu potitur. Inde dimidio à Bockela mil- 1. Aug.
liari inter duo flumina idoneo loco conſidet, à tergo Viſurgim verſus tutus, ac tota retro regione tributis ſubjecta. Nec quid amplius obſtabat, quo minus Hazfeldium ſibi quandocunque placeret, adjungere poſſet. Agitabat porro idem de invadenda Hildeſia, quod certo confideret, hac ratione ſe fœderatos extra munimenta ſua ad Guelferbytum extracturum. Quæ tamen deſtinata clades inopina turbabat. Nam Bruæus Comes cum duobus Cæſarei
equitum millibus Hornburgum prægreſſus ſub vapulant.
Hercynia ſylva clam conſederat, pabulatores Sue- 14. Aug.
cicos, & quæ iſtos comitabantur tres legiones intercepturus. Ea re per equitem, qui propius hoſtium caſtra ſucceſſerat, ac quoſdam captivos prodita, hinc Suecicorum, inde Vinarienſium caterva diverſo itinere dimittitur, inſidiatoribus opprimendis. Qui & inter Hornburgum & Scheppenſtadium utrinq; ingruunt. Et quanquam Suecici prius in conſpectum venirent; tamen cum Vinarienſibus, qui propius ſuggreſſi erant, primo manus conſeruntur. Primo conflictu, qui aſperrimus erat, è Vinarienſibus Wilhelmus Otto Comes Naſſovius, tribunus Mullerus, & complures alii ductores, gregariique cadunt: mox tamen poſtremo iſtorum agmine ac Suecicis incumbentibus Cæſarei duo per milliaria cæduntur, ut pauci cum Bruæo effugerent. Capiebantur Lœvvenſteinius, & Goldakerus tribuni, ſubtribuni duo, tres excubiarum, duodecim turmarum præfecti, & cum multis ductoribus aliquot gregariorum centuriæ, ac mille quingenti amplius militares equi. Ea clades hoſtium conſilia circa invadendam Hildeſiam turbabat, quod ſat acres Fœderatorum impetus ſentirent, ſicubi occaſio arrideret.

§. 40. Cæterum cum Luneburgici Duces Luneburgici in hoſtem duci poſtulant.
apud Suecicos magnopere inſtarent, ut exercitus in hoſtem duceretur, ac inprimis, ut Hildeſiæ, Eimbeccæ, aliiſque locis, ſi ab hoſte invadantur, ſubveniretur, reſponſum flagitante peculiariter Chriſtiano Ludovico Duce; Suecici præfecti quo minus id negotium cum tribunis communicarent, declinare non poterant, ne plura promitterent, quam præſtare valerent. Eorum conventu habito illi declarabant; ſe quidem Ducibus quavis occaſione ſubvenire velle; ſed hac exercitus facie in expeditionem conſentire non poſſe, ni idonea pecuniæ ſumma inter legiones diſtributa fuerit militi animando. Eam Miles pecuniam flagitat.
ſummam ipſi tercentenis millibus uncialium taxabant, velut partem ejus pecuniæ, quam Torſtenſonius allaturus ſit. Contra ſummi præfecti & Grubbius demonſtrabant reſponſum Ducibus dandum eouſque differri non poſſe, quoad iſta pecunia ad exercitum adferatur, quod hoſtis in propinquo incumbat, & minis promiſſiſque Duces ſolicitet, conclamata auxilii ſpe facile ad deſperata conſilia prolapſuros maximo cum cauſæ communis damno. Tum Salvio vetitum pecuniam tangere ante Torſtenſonii adventum, qui ſine dubio omnibus ſit ſatisfacturus. Enimvero iſti poſtulata ingeminare, ni poſt tantam patientiam ſtatim ſubveniatur, alia media, quibus hiſce miſeriis ſe eximant, ſibi circumſpicienda. Alias facturos quod honeſtos viros decet. Cum igitur ſummi præfecti publico noxium judicarent, ſi Ducibus ſpes auxilii adimeretur, minus malum videbatur tribunis permittere, ut ſuper ea pecuniæ ſumma ad Salvium Fridericus Haſſiæ Landgravius & Hackius tribunus mitterentur. Hinc ſummi præfecti Luneburgicis Ducibus ſcripto promittunt, ſi hoſtis longius in deditionem eorum penetret, aut unum alterumve inſigne oppidum inva-

 dat,

1641. dat, ſe cum aliis fœderatis operam daturos, ut citra moram illis ſubveniatur.

Tribunorum à Salvio poſtulata.

§. 41. Porro ad Salvium miſſi velut pro imperio poſtulabant quater centena millia uncialium; tum ut declaretur, ob pacem, an ob prædam bellum geratur, ut fœderatis Ducibus oppida ſua utique reſtituantur; ac ne Torſtenſonius ad exercitum accedat, niſi præmiſſis, qui cum ductoribus tranſigant, quo modo, ac fine exercitus deinceps regendus ſit. Addebantur ſedatis affectibus, & placida voce, reipſa aſpera dicta: ſub Banerio ad mancipiorum inſtar ſe fuiſſe habitos; ab ejus morte quatuor fere menſes elapſos, nec à ſe in Sueciam miſſos reverti: literas à Grubbio allatas forte Brunſuigæ ſcriptas. Conſiliarios quibus opus non habeant, mitti; pecuniam qua maxime indigeant, non mitti. Torſtenſonium neque venire, neque ſcribere. Ex eo, quod non Senator aliquis, aut magnæ dignationis vir advenerit, ſe intelligere, nullam ſui rationem in Suecia haberi. Omnem jam patientiam ex ſuperante miſeria & paupertate conſumtam. Interrogabant igitur, num Salvius quater centena millia uncialium (de tercentenis duntaxat in mandatis habebant,) è veſtigio ſoluturus ſit tantiſper, quoad Torſtenſonii adventu plene ſibi ſatisfieret? Accepta pecunia ſe quod fortes viros decet facturos; ſin minus, alia ſibi conſilia capeſſere decretum. Liberos ſe Germanos, non mancipia eſſe; nec diutius raptores ac vaſtatores patriæ fore, quam inter funeſtam operam tantum non omnes ad mendicitatem ſint redacti. Ad quæ Salvius: Illorum incommoda ſibi dolere: ſpem fuiſſe Luneburgicos ipſis neceſſaria ſuppeditaſſe. Torſtenſonium jam jam cum ſupplementis, pecuniaq; adfore. Rectores Sueciæ ipſos amare ac æſtimare, ac literis ad ſummos præfectos ſuper præſtandis illorum poſtulatis caviſſe. Tantum exiguam moram ne ita ægre ferrent. Super diſtribuenda pecunia ſibi nulla mandata eſſe, ſed eadem à Torſtenſonio allatum iri, qui indies expectetur. Nec publicam ſe pecuniam pro lubitu diſpenſare poſſe. Quam maxime nunc laborari circa indicendum pacis communis tractatibus diem. In hoc rerum articulo ſi partes ipſi deſerant, quid Germaniæ libertati fore? quid ſanguini pro hac effuſo? quid ipſorum exiſtimationi? Quod laborum præmium ipſos percepturos? Aut quam novam militiam ſumturos? Anglum copias ſuas exautorare. Luſitanum multos, qui operam ſuam obtulerint, repudiaſſe. Dano hoſtem non eſſe, Cæſareos, Haſſos, Luneburgicos non meliore, quam ipſos conditione gaudere. Quocunque ituri ſint, inventuros quod deſiderent. Tum apud alios nova ipſis merita quærenda, quæ jam apud Suecos parta ſint. Sane multis querendi cauſam non deeſſe. Sed longo tempore contracta debita momento exſolvere arduum eſſe. Reginam poſtulatis militum utique ſatisfacturam, tantum exiguam dilationem poſcere; ob quam cauſam ab ipſis ſummam rerum everti indignum fuerit. Enimvero incaſſum eloquentia conſumebatur, etiamſi Salvius Avauxii, Kingii, Deichmanni Cancellarii, & aliorum opera ad ipſos placandos uteretur: ſed aut præſens auxilium flagitabant, aut ut plane ſibi negetur. Ita cum periculoſum eſſet iſtorum poſtulata abnuere, & mandata transgredi difficile, tandem declarabat Salvius, ſe quod argenti ad manum ſit Brunſuigam remiſſurum, Grubbioque ſcripturum, ut quicquid ibi pecuniarum poſſit à mercatoribus acciperet, ac ſibi Hamburgi ſolvendum aſſignaret. Hoc modo ductoribus tunc ſatisfactum. Attamen data opera trajectionem illam pecuniæ ita adornabat Salvius, ut interea Torſtenſonius ad exercitum adeſſe poſſet.

Salvii reſponſum.

Alias exercitus irritamenta.

§. 42. Interim apud militem vulgabatur, Grubbium clam jactaſſe; adventu Torſtenſonii autores turbarum pœnas daturos. Idque eo magis credebatur, quod Lilliehœckius inter alia ad ſummos præfectos velut minabundus ſcripſerat: militem non præmiis ſolum, ſed & pœnis in officio continendum: cum neſciret, quam lubrico ſtatu res foret. Inde queis male conſcia mens fremere; ſtatim atque Torſtenſonius in Germaniam adpulerit, mittendos ad ipſum, qui adverſus talia ſecuritatem ſtipulentur. Aut potius infeſta in ſe conſilia prævenienda, ac quicquid Suecorum in exercitu ſit trucidandum. Quin & agitabatur jam, ut ſummis præfectis manus injicerentur. Ac quidam aperte profitebantur; ſe iſtorum imperiis non amplius obtemperaturos. Augebatur conſternatio, quod Auguſtus Dux Friderico Landgravio dixiſſet; miſſos ab exercitu in Sueciam in cuſtodiam datos. Nam tanto autore falſa ſpargi non credebatur. Ægros jam antea animos magis irritabat Glucſtadio reverſus Schiccardus, qui multis crepabat; Regem Daniæ ipſos jubere, ut ante oculos ſibi ponant ſtatum Germaniæ maximam partem vaſtatæ, & ab exteris plane in ſolitudinem redigendæ. Suecos nil aliud quærere, quam ut regionibus late circum Pomeraniam deſtructis ſecuritatem huic procurent. Inde Regem periculo proximum partibus ad pacem compellendis decreviſſe triginta militum millia conſcribere. Qui ad ipſum relicta militia Suecica tranſire velint, iis offerri ſex menſium ſtipendia, & ad finem uſque belli lauta hoſpitia; ſed maximum ejus militiæ fructum libertatem & gloriam Germanicæ nationis fore. Sed & conſtabat iſtas turbas à Duce Auguſto foveri, cujus conſiliarii multa ſecreta cum Suecicis ductoribus miſcebant, ac palam multa ſiniſtra de Suecis ſpargebant. Ac fama erat, quoſdam Vinarienſium in eadem inclinare. Quanquam autem Schiccardus nihil ſcripti haberet, quo à ſe jactata demonſtrare poſſet; ac ſummi præfecti, Grubbiuſque vanitatis iſtum arguere ſatagerent: multi tamen capita conferre, nec obſcure in Danum propendere, velut Imperii, & Saxoniæ membrum, ac ſibi ſubjectos in iſtas partes pertrahere; quod pacem in ejuſdem manu ſitam, ſimul pecuniæ abundantem crederent. Hiſce machinationibus disjiciendis Salvius Danicis miniſtris per fidos ſibi homines inſinuat; de Schiccardi negotiatione gnarum ſe; ac ſi huic aures præbeantur, magnam inter Regna Arctoa offenſæ cauſam fore. Iſti contra diſſerebant: Daniæ Regi animum non eſſe, ullum è Suecico exercitu corrumpere; ſed ſi quis obtenta honeſta miſſione operam ſuam offerat, eum à ſe repudiari non poſſe. Nec ipſum tam petulanti milite opus habere: ac militem conſcripturum, ſibi obtemperantem, non cui ipſe obnoxius eſſe debeat. Quin vana pleraque ab iſto ſparſa credere. Iſta literis aliorum ſibi relata per idoneos homines Salvius inter ductores dedi curabat, quo Schiccardo fides demeretur. Ac inter hæc miſſi in Sueciam, aliique regrediebantur, qui plene ſibi ſatisfactum teſtabantur. Et inter alios Fridericum Landgravium quater mille unciales dono dati deliniverant. Inſignem quoq; circa conciliandos militum animos operam navabat Mortaignius, Hackiusque tribuni, qui multa in exercitu gratia & autoritate florebant. Quæ omnia efficiebant, ne res apud exercitum in nervum erumperet.

Schiccardi machinationes.

Quibus obſiſtitur.

Ad Guelferbytum res languide procedit.

§. 43. Interim ad Guelferbytum aqua eouſque intumuerat, ut vix duæ ulnæ deeſſent, quo minus vallum ſuperaret; ac jam propugnaculum unum prociderat, milesque caſas ſuas in altiora

ſubdu-

ſubducere neceſſum habuerat. Ac credebatur, ſi machinas commodare voluiſſent Luneburgici, ut aqua ſimul & igne urgeri obſeſſi potuiſſent, oppidum brevi ad deditionem fuiſſe compellendum. Sed quos ea res maxime ſpectabat, minimum ad eam conferebant, labore in ſolos Suecicos, & Vinarienſes devoluto, quibus inter maximos ſolis ardores opus faciendum erat.

Hoſtis propius accedit.

Aſt hoſtis, cui Suecici exercitus conditio ignota non erat, propius ſuccedere conſtituit, pabulo imprimis, quod longius petendum erat, intercepto munimentis ad Guelferbytum eos extracturus. Igitur deſertis apud Bockelam caſtris cis Leichtenburgum apud vicum Zedelam conſidet, ac nemine obſiſtente provinciam late populatur. Ea cauſa ſubigebat, ut ſociati exercitus de obſidio Guelferbyti ſolvendo conſilia capeſſerent.

Guelferbyti obſidium abrumpitur.

Nam nec deditionis certa ſpes erat, operibus ſegnitie Luneburgicorum tardius procedentibus, ac propinquo hoſte in anguſtum redigebatur pabulatio. Haſſi quoque hactenus ægre detenti,

22. Aug.

tandem novis acceptis mandatis utiq; diſceſſuros ſe profitebantur. Contra metus erat, ne Hazfeldio è Weſtphalia ingruente fœderati hinc inde incluſi in arctum compellerentur, ni mature in alia ſe loca ſubducerent. Et jam ſecreto hactenus ab Auguſto Duce tractatus cum hoſte agitati in publicũ erumpebant, dum iſte per literas ab Archiduce petit ad ſe mitti, quibuſcum colloquatur. Qui & hoc fine Wahlium Comitem, & Cancellarium Kaltſchmidium Brunſvvigam ire juſſerat, etſi hi, cum à Fœderatis inſidias ſibi ſtrui intelligerent, iter differrent. Eam cum hoſte colluſionem ſummi præfecti apud Suecicos & Vinarienſes ægerrime ferebant, ac Luneburgicis in faciem exprobrabant, ſe à Ducibus, & qui horum conſiliorum conſcii fuerint, proditos. Unde habito cõſilio decernitur caſtra ad Guel-

2. Sept.

ferbytum deſerenda. Nec mora, operibus raptim deſtructis, caſtris incenſis ſummo mane ante lucem diſceditur. Cum omnis exercitus tranſiſſet, agger perrumpitur, & aqua magno impetu Brunſuigam ruens non parum damni dederat, etſi paucas intra horas fluvius in veterem alveum rediret. Guelferbyti aqua dilapſa, valli magna pars in foſſam deſidebat. Miſerat Archidux Mercium cum ter mille equitibus ad ultimum iſtorum agmen carpendum: ſed qui longius digreſſis Fœderatis re infecta redibat. Ab eodem quoque Spigelius tribunus ſtatim Brunſuigam ire jubetur denuntiaturus, aggerem non à ſe, ſed à Suecis laceratum, & hiſce damnũ ab aquis datum imputandum; quo iiſdem invidiam amicam apud urbem faceret. Fatebantur ductores Cæſarei, ſi Fœderatis annonæ ac pabuli copia fuiſſet, opera iſta nulla vi expugnari potuiſſe; quæ nunc incaſſum deſerebantur, maxima ſumtuum, laboris, ac temporis jactura facta.

Dux Auguſtus in partes Cæſaris tranſit.

§. 44. Sociatis exercitibus digreſſis Wahlius Brunſuigam accedit, ubi honorifice à magiſtratu urbis, tum præcipue à Duce Auguſto excipitur. Huic cum ſpes reſtituendi Guelferbyti facta eſſet,

7. Sept.

Vicecancellarium ſuum ad Archiducem mittit; mox ipſe ad eundem Solderam proficiſcitur, teſtatus, ſibi hautquidquam in animo eſſe à Cæſare ſeceſſionem facere, ſed iſti atque Imperio placita ſibi quoque probatum iri: viciſſim expectare, quæ fido imperii Principe digna ſint, ac præcipue, ut avita ſedes Guelferbytum reſtituatur. Ad hæc reſponſum Archidux differebat, quoad quæ reliquis Luneburgicis Ducibus ſententia ſit conſtaret. Unde

14. Sept.

Dux ad Cæſarem ſcribit; ſe quidem omnem lapidem moturum, ut agnati ſui ad eadem conſilia permoveantur. Id tamen ſi obtineri nequeat, eorum facto ſe non teneri, nec quo minus poſtulatis ſuis ſatisfiat, ab iſtorum declaratione ſuſpendi debere. Hinc diligentem is operam navabat, ut & iſti in Cæſaris partes pertraherentur. Quo fine ſub exitum Septembris Goslariæ tractatus Cæſarem inter & univerſos Duces Luneburgicos inſtituitur, quo etiam Landgravia legatos deſtinabat, uti ferebat, ne Luneburgici conſilia ſua præcipitarent. Nec præfecti Suecici, interpoſita licet proteſtatione, conventum illum impedire poterant, etſi præter Auguſtum Ducem cæteri pollicerentur, bona fide ſe communicaturos, quæ ibi agerentur.

Suecici Sarſtedii conſiſtunt.

§. 45. Profecti Guelferbyto exercitus duo milliaria ultra Gilhornum proceſſerant; ac initio quidem Suecis ad Albim conjunctioni cum Stalhantſchio quærendæ, Vinarienſibus & Haſſis in Weſt- 7. Sept. phaliam abire ſedebat. Sed quia reliqui Duces Luneburgici petebant, ne ita repente deſtituerentur, ſed ut ſtativis intra ipſorum provinciã captis hoſtis ſiſteretur, quantum penes ſe foret auxilii offerentes; viſum fuit cis Alleram regreſſis Sarſtedii ad Leinam caſtris munitis conſidere. Contra hoſtis 9. Sept. Peina, & Steinbrugga deſertis cis Leinam regreſſus inter Alfeldiam & Gronoviam metatus, Viſurgi ad 14. Sept. Huxteram ponte ſtrato Hazfeldium expectabat.

Danicæ machinationes circa corrumpendum exercitum.

§. 46. Sarſtedii dum Suecicus exercitus hæret, ſecunda vice Gluckſtadio redierat Schiccardus multis denuo promiſſis, & hortatibus apud ductores inſtans, ut Daniæ Regis auſpicia ſequi velint. Qui licet pleriſq; vanitatis ſuſpectus parum idoneus tantæ rei autor haberetur, non tamen deerant, qui eundem lapidem, jubente an inſcio Rege incertum, volverent. Quos inter Bauerus nuper apud Suecos munifica miſſione potitus, nunc ſummi excubiarum præfecti dignatione apud Danos auctus, per Nienburgum & Mindam ad exercitum tendebat. Cujus iter etſi tranſlata in alium locum caſtra interrumpebant; quid tamen animo agitaret, ſatis prodebant, quæ paſſim ab eo diſſerebantur. Germanis pacem utiq; inter ſe faciendam, circa quam Daniæ Rex, Germanus & ipſe Princeps, operam navaturus ſit. Hunc quia exteros pacem adſpernari, bellumque finibus ſuis propius advolvi ſentiat, valido cum exercitu medium ſe bellantibus illaturum, ac conciliatis Cæſari Germanis exteros eliminaturum. Hoc fine ab Angliæ Rege pecuniam, & militem expectari ſublevandæ Palatini cauſæ. Tum Batavos, alioſque Suecica ſocietate abſtrahendos. Regem ab omnibus Proteſtantibus, & parte Catholicorum ad hæc auſa ſolicitari. Et ne bellum ea occaſione inter Daniam & Sueciam exardeſcat, Regem tranſlato in filium Regno iſta ſub Ducis Holſatiæ perſona peracturum. Initium rei gerendæ apud Viſurgim futurum, obtentu Luneburgicis oppida à Suecis detenta reſtituendi.

Motus in exercitu ſubſidunt.

§. 47. Enimverò iſtis corruptelis prævalebat indies gliſcens apud pleroſque in Suecicas partes affectus, poſtquam aperte jam Auguſtus Dux ad Cæſarem tranſierat. Is quippe hactenus omni arte iſtos in exercitu motus aluerat; & clam cum Cæſare, Saxoniæ Electore, aliiſque adverſariis literarum commercia exercuerat, Daniæque Regem ad infeſta Suecis conſilia ſtimulaverat. Sed nunc manifeſta ad Cæſarem defectione omnem apud milites fidem decoxerat; & ſegnius quam jactatum fuerat delectus Danici procedebant. Tum pecuniæ Hamburgo ſubmiſſæ multorum inopiam ſublevarant: ac reverſi è Suecia Rochovius & Mortaignius grata omnia retulerant. Sic ut animorum mutatio non levis animadverteretur, ac præter ſummum ducem ſupplementa, & pecuniam nihil deeſſet. Sed quia Torſtenſoniũ, cum Julio menſe navem conſcenſurus eſſet, familiaris morbus ad medium uſque Septembrem Holmiæ detinebat, gliſcente apud militem inopia, ductores Grubbium Hamburgum mittunt, ut petitam antehac à Salvio pecuniam extunderet. Quo fine & mox eodem Mortaignius

Miles denuo pecuniam ſollicitat.

1641. tribunus deſtinatur. Huic ſcripto mandatum erat, percunctari, quid ſuper duce, & auxilio è Suecia mittendo expectandum ſit: tum ut duorum menſium ſtipendium, ac in ſingulas inſuper equitum turmas milleni unciales, in peditum cohortes quingeni exſolverentur, additis veſtimentis; ut præterea quæ tormentaria res requirat, ſufficerentur; captivi ductores de publico redimerentur, ac ipſi deinceps pari conditione cum Vinarienſibus haberentur. Addebatur proteſtatio, ni poſtulata annuantur, ſibi non iri imputatum mala, quæ redacto ad deſperationem militi proventura ſint. Hæc poſtulata quantumvis dura temperamentum admiſſura ſpes erat, quod ducem nunc è Suecia deſiderarent, cujus hactenus exiguam cupidinem oſtenderant. Inde prima Salvio cura erat, Mortaignium conciliare, magna inter ductores gratia & autoritate; cui dignatio ſummi excubiarum præfecti, ac annua penſio, ſimul decem uncialium millia ſtatim offerebantur, ſi circa temperanda exercitus poſtulata operam navaret. Id quod hic ſedulo facturum ſe recipiebat; oblatam tamen ſummam accipere detrectabat, quoad promiſſum ſtudium repræſentaſſet. Tum ſecreta hæc haberi petebat, quæ inter milites vulgata autoritatem ipſius deſtructura erant. Convenit inde ſervando in præſens exercitui tercentenis triginta millibus uncialium opus eſſe. Addebat Mortaignius, è re fore enormem legionum numerum coërceri; quod ne inviti admittant, ductoribus ſe perſuaſurum. Quanquam autem, cum ad exercitum rediiſſet, acta ejus initio ductores adſpernarentur, & rem integram ad Torſtenſonii adventum ſervare mallent: mox tamen perſuaſi quod offerebatur acceptant, de reliquis cum Torſtenſonio tranſacturi. Ne tamen promiſſa eluderentur, è ſuo numero Hamburgum mittunt, qui in conſpectu ſuo pecuniam à Salvio obſignatam certum apud hominem deponi curarent; quod eam ad exercitum deferri tutum non foret.

Dorſtena deditur: 10. Sept.

§. 48. Inter iſta Dorſtena, quam Geiſius tribunus hactenus defenderat, honeſtis conditionibus Hazfeldio deditur; cui ut ſubvenire poſſent Haſſi, tandem obtinuerant, ut non ipſi ſolum abirent, ſed & à Suecicis & Vinarienſibus aliquot equitum millia, & mille pedites è Weſtphalicis præſidiis ſub Kœnigsmarckii ductu adderentur.

15. Sept.

Sed cum jam apud Rintelium Viſurgim tranſire pararent, nuntio deditionis accepto in caſtra re infecta redeunt; multum queſti, dum aliena vindicatum eunt, ſua ſe perdidiſſe. Ubi contendentibus licet Regiis præfectis, circa ſummam rerum potiſſimum ſervandam eſſe connitendum; pervincebat

Haſſici diſcedunt. 26. Sept.

tamen Eberſteinius Comes, qui Haſſicis copiis præerat, ſibi utique laborandum eſſe, ne Landgraviæ res plane peſſumdentur. Igitur ut tuto ſtativa ſua per Weſtphaliam Haſſici attingere poſſent, bina equitum millia & mille pedites ſub Wittenbergio præſidio adjunguntur. Ita poſt Haſſos digreſſos ſoli Suecici & Vinarienſes in caſtris ad Sarſtedium remanebant. Nam Luneburgici jam antea in oppida ſua diſceſſerant, multa expoſtulantes, regionem ſuam ab hoſte juxta atque amicis evaſtari.

Torſtenſonius in Germania adpellit. 4. Octob.

§. 49. Adpellebat tandem Stralſundæ Leonardus Torſtenſonius, quem licet trium hebdomadarum adverſa navigatione irritatus morbus iterum lecto affixiſſet, ſtatim tamen copias undique excitat, quas ad exercitum junctim ducere conſtituerat, quo ſibi autoritatem, ſociis fiduciam adderet. Tum præmittuntur, qui apud Boizenburgum Albim ponte inſternerent, ubi paulum ſubſiſtere conſtitueret; ſimul quia Cæſarei miniſtri circa comparandum nomine urbium Hanſeaticarum exercitum Hamburgi ſatagebant, cui Clitzingius abdicata Luneburgicorum militia præficiendus erat. Et eo tempore Daniæ Rex Fulsbutelæ in Hamburgenſium agro caſtra poſuerat; de quo fide digni referebant, Leopoldo Archiduci promiſiſſe, ſi circa Electorem Palatinum, & communem Amneſtiam ſibi ſatisfieret, copias ſuas Cæſareis juncturum Suecis Germanico ſolo depellendis, pertracta quoque in partes Domo Luneburgica. Et ferebatur conſilium eſſe, poſtquam Torſtenſonius ad exercitum penetraſſet, à tergo circumventum, marique ſecluſum delere, unoque ictu bello finem imponere. Ut omnino circumſpectione aliqua opus foret, antequam à mari Torſtenſonius digrederetur. 1641.

Is ad exercitum ſe conferre conſtituit.

Enimvero exercitus Suecicus Sarſtedii metatus, quo etiam Wittenbergius poſt deductos in Weſtphaliam Haſſos reverterat, etſi premente non parum inopia ad bonam mentem fere redierat, ac novi ducis magnum præ ſe deſiderium ferebat, egregia Mortaignii tribuni circa ſanandos animos opera. Quem & una cum Dœrflingio tribuno Stralſundam miſerant, ut Torſtenſonio de adventu gratularetur, avideque ipſum ab omnibus expectari teſtaretur, modo aliqua ratione militis inopiæ ſubveniretur. Quos cum Torſtenſonius percontaretur, quo modo exercitui ſatisfaciendum, & incommodis, quæ iſtum premerent, medendum cenſerent? ipſo ad exercitum veniente omnia melius conventura reſpondebant. Chriſtianus quoque Ludovicus Luneburgicus Dux, quem iſti in itinere adierant, de extrema in partibus conſtantia teſtatus fuerat, modo promiſſum diu auxilium adveniret. Sed & in diem erat, quod Cæſarei apud Hanſeaticos machinabantur; quorum conatibus eludendis Clitzingius à Salvio ad ſumendam militiam Suecicam ſollicitabatur, in quam etiam ſe magis, quam in adverſam partem pronum oſtendebat. Et Dani arma magis ad tuendos proprios fines, premendumque Hamburgum, & mediationi ſuæ pondus addendum ſpectare judicabantur, quam ut aperte Suecos tunc laceſſiturus crederetur. Quæ & nondum eouſque invaluerant, ut non, ubi ſe commoviſſet, intra primordia opprimi poſſet. Igitur placebat ocyus ad exercitum ire, comitantibus iſti firmando ſexaginta duobus equitum, quadraginta octo peditum ſignis. Proximus à Torſtenſonio locus adſignatus erat Joanni Lilliehœckio hactenus Pomeraniæ Ulterioris Gubernatori, indignante Pfulio, qui ne quis ſibi præferretur apud Rectores Sueciæ inſtiterat. Quibus rationes reip. & belli excuſantibus, is abdicato munere Hamburgum ſe conferebat offenſæ manifeſtus, nec unquam viſo Salvio, à quo tamen magna pecuniæ ſumma ipſi numerata fuerat.

Cæſarei Eimbeccam capiunt, & multa alia loca. 13. Oct.

§. 50. Aſt Cæſarei ſucceſſibus mirum quantum inflati, & Suecicos magis indies ſpernentes Eimbeccam initio Octobris invaſerant. Poſt factos acceſſus, & quaſſata machinis mœnia ignis injicitur, qui tertiam fere oppidi partem in cineres redigit. Incendio graſſante octo per horas in exteriora munimenta à Cæſareis aſſultus fit; quos tamen obſeſſi non ſine clade acriter repellunt. Sed dum hoſtis ignes jactare pergit, oppidanis conſternatis Gœrzkius excubiarum præfectus animo concidens oppidum dedit, Hamelam cum milite ſuo dimiſſus. Quo nomine mox pœnas capite luit, cæteris quoque præfectis, præter duos, ignominiæ cauſa miſſis. Mox & Northeimum, Spiegelberga, Ericiburgum, & alia invalida oppida imperata faciunt. Hazfeldius quoque poſt captam Dorſtenam è Weſtphalia movens Mundam, & Duderſtadium in poteſtatem redegerat, quorum hoc Gœrzkius tribunus una cum Gleichenſteina arce duris legibus dediderat, præſidiario militi ad hoſtium ſti-

pendia

1641. pendia tranſeundi poteſtate facta; ut abeuntem tribunum è trecentis non niſi quinquaginta ſequerentur. Caſſellæ eminus equitatu claudebantur, & excitatis ad Werram & Fuldam fluvios caſtellis magna vis frumenti congerebatur: ut omnia longe lateque Cæſareorum hoſpitiis paterent.

Goettingam fruſtra obſident.

Inde Goettingam Piccolomineus invadit, quam Schoenbergius & Oppermannus ſubtribuni cum mille provincialibus delectis tuebantur; quibus à Chriſtiano Ludovico Duce injunctum erat, ut frænum mordentes oppidanos vel cum cæde compeſcerent.

26. Oct.

Eodem quoque Roſa quingentis equitibus ſtipatus quingentos pedites in conſpectu hoſtium immittebat; qui tamen in receptu per Haſſiam incumbentibus Cæſareis ducentos ſuorum deſiderabat. Sed quia id oppidum valido præſidio, & omnibus neceſſariis inſtructum erat, ingruente etiam hieme, & adpropinquante Torſtenſonio paulo poſt Cæſarei obſidium omiſere.

Luneburgicorum poſtulata, & promiſſa.

§. 51. Vix Boizeburgum acceſſerat Torſtenſonius, cum à Chriſtiano Ludovico Duce miſſus adeſt Otto Mauderodius, qui demonſtrata præſenti rerum facie petebat, periculum Domui Luneburgicæ imminens averteretur; ac ut à Salvio & Grubbio promiſſa Nienburgi, aliorumque locorum reſtitutio repræſentaretur. Cui Torſtenſonius; exercitui, Ducumque ditioni ocyus ſe ſubventurum. De Nienburgo differebat, quoad perſpiceret, quomodo res ſe daturæ eſſent, & quid à Ducibus expectandum foret. Nam quicquid de Salvii, & Grubbii pollicitatione fieret, mutata interim rerum facie, ac tractatibus Goslariæ ferventibus, haut tutum erat reddito Nienburgo res Suecorum per Weſtphaliam evertere. Aderat quoque à Friderico Cellenſi Duce Harburgius, qui & ipſe auxilium poſcebat, ſimul percontabatur, quodnam iter ipſe ingredi velit, ut annona exercitui parari poſſet. Uterque legatorum confirmabat, ſtatim atque Torſtenſonius adfuerit, equitatum Luneburgicum hactenus paulisper à Suecico exercitu digreſſum, cum hoc denuo jungendum. Uterque ampliſſime de affectu & conſtantia Ducum in partibus teſtabantur.

Torſtenſonius Albim transgreditur. 10. Nov.

Inde cum copiis Albim transgreſſus Torſtenſonius Bleckedæ conſidet, longius inde progreſſus modico ab exercitu intervallo metaturus, ut ſi univerſus exercitus in poteſtate foret, ſuas copias cum iſto jungeret: ſin frænum idem moderet, in fide perſtantes ad ſe pertraheret, pro re nata deinceps conſilium capturus.

Legatorum Luneburgicorum alia propoſitio. 11. Nov.

Bleckedæ ipſum Luneburgici & Haſſici Legati à conventu Goslarienſi ad Daniæ Regem miſſi adeunt, qui gratulatione ſuper adventu defuncti petebant iter ab ipſo accelerari, quo iſtorum ditio præſentibus malis liberetur. Tum cauſas conventus Goslarienſis exponunt, demonſtrantes, à ſe Noribergæ & Ratiſponæ acta id effeciſſe, ut de juſtitia conſilii ſui omnibus pateat, ac reliqui Proteſtantes, quæ ſaluti ipſorum faciant, penitius perſpiciant. Nec Goslariæ aliud à ſe agi, quam ut via communi paci muniatur. Hac autem ad Regem Daniæ miſſione id quæri, ut oſtenſa iniquitate conditionum Goslariæ ſibi latarum is permoveatur, ad communis pacis tractatus acrius urgendos; idemque fulciendis Proteſtantium rebus arma expediat, aut ſaltem minetur. Unde, ne quid ex hac legatione ſuſpicionis captetur, petebant. Denique ut circa reſtitutionem oppidorum præſtentur, quæ in ipſius adventum promiſſa ſint. Ad hæc Torſtenſonius; mox ſe auxilia Ducibus laturum adfore; communes pacis tractatus propediem ordiendos. De oppidorum reſtitutione forte coram cum ipſis Ducibus acturum de cætero pollicitus omnia, quæ tempus & ratio belli ferat. Aſt Gunterrodius Legatus Haſſicus ſecreto pandebat; eſſe Goslariæ, qui quacunque ratione cum Cæſare tranſigere ardeant. Eoque ſuadebat, ut exercitu propius admoto congreſſus iſte turbaretur, ac maturato communis pacis conventu prætextum adverſis conſiliis adimeretur. Quin & fatebatur Schenckius, jamtum ad Guelferbytum infecta in Suecos conſilia fuiſſe agitata, ni boni quidam obſtitiſſent. 1641.

Torſtenſonius ad exercitum venit. 15. Nov.

§. 52. Torſtenſonius inde per Medingam, Oldenſtadium, & Hermsburgum, Winſenam ad Alleram progreditur; quo exercitus Sarſtadio ob inopiam pabuli, ac ut eo commodius duci jungeretur, ſe contulerat. Heic primum opus erat à Friderico, & Chriſtiano Ludovico Ducibus conſilium exquirere, quid in præſens ſuſcipiendum foret. Qui poſt conſultationem inter ſe habitam legatos ad ipſum ſe miſſuros reſpondent.

Vinarienſes diſcedunt.

Mox & Belloregardius, ac præcipui ductorum Vinarienſium accedunt denuntiantes; ſibi decretum propediem Rhenũ verſus movere, quod valida ibi ſupplementa è Gallia expectent, & firmato nunc Suecico exercitu præſentia ſua opus non amplius ſit. Hac ratione diſtractis per ſe hoſtium viribus, rebus Suecicis, & cauſæ communi plus emolumenti poſſe conciliari, quam ſi diutius juncti maneant; præſertim cum ægritudo exercitus recrudeſcere poſſit, ſi Suecicus miles videat, Vinarienſibus denuo pecuniam numerari, cujus ſolutio flagitantibus ductoribus diutius differri nequeat. Vera tamen diſceſſus cauſa erat, quod non ſolum opima ſibi hiberna quærerent, ſed & Rex Galliæ juſſiſſet Guebrianum tantiſper ea parte limitem Galliæ tegere, dum ipſe totam belli molem ad fines Hiſpaniæ expugnando Perpigniano vertit. Contra Torſtenſonius oſtendere: ſummæ rerum periculoſum eſſe, ipſos ita repente rebus nondum rite diſpoſitis, & antequam de hoſtium deſtinatis conſtet diſcedere. Etiam nunc ipſis junctis hoſtem equitatu prævalere; digreſſis ſe plane imparem fore, ac hoſte pro lubitu graſſante ſat habiturum vim arcere; tandemq; receptus neceſſitatem impoſitum iri, quo Luneburgici & Haſſici ad deſperationem, & conſilia Galliæ juxta ac Sueciæ noxia ſint compellendi. Hoſtem arma ipſorum ad Rhenum non magis curaturum, quam quondam Banerio ad Torgam circumſeſſo; quippe cui decretum ſit Suecos primum tota vi obruere; inde cæteros evertere in proclivi fore. Iſta ſemel iterumque ingerebantur Torſtenſonio in ipſorum ſtativa profecto, ac proteſtante, ut ſaltem eouſque maneant, quoad iterum propius hoſtem progreſſus foret.

24. Nov. Torſtenſonii deſtinata turbantur.

Enimvero hiſce inſuper habitis iſti per Mindam trans Viſurgim in Weſtphaliam diſcedunt. Ea res Torſtenſonii deſtinata non parum turbabat, cui animus fuerat iſtis permanentibus ſtatim in hoſtem movere: ac Erfordia liberata iter ad Stalhantſchium aperire, ut hunc ad ſe evocare, aut eidem auxilio venire pro re nata poſſet. Sed nunc ab iiſdem deſtituto, & incerta Luneburgicorum voluntate quieſcendum erat, quoad de horum conſiliis & hoſtium conatibus pateret.

2. Dec.

Et quia commeatus ac pabulum trans Alleram rareſcebat magna cum moleſtia militum longe petendum, ſimul ſparſi hoſtium invaſioni patebant, totus exercitus cis Alleram retrahitur, ſtativis inter id flumen & Sulzam diſpoſitis. Ipſe dux Bergis prætorium ſtatuebat.

Piccolomineus in hiberna diſcedit.

§. 53. Aſt Piccolomineus poſt omiſſum Goettingæ obſidium copias ſuas per Eichsfeldiam, Anhaltinam ditionem, & vicina loca in hiberna deducebat, miſſis in Halberſtadienſem ditionem aliquot legionibus, ut eandem adverſum Suecorum invaſionem firmarent, tum operam darent, ne quid annonæ iſtorum adventu ſupereſſet. Univerſæ autem hoſtium copiæ, Cæſarei, Bavarici,

 Hazfel-

1641.

Hazfeldius, & Saxonici, ita diſpoſitæ erant, ut ſi res exigeret, facile conjungi poſſent. Ac Hazfeldius quidem in Thuringiam progreſſus copias inter Arnſtadium & Gotham collocaverat, velut obſidium Erfordiæ minitans, non quod ad vim faciendam vires eſſent, ſed quia ſpes erat varias per artes, & oſtentata à Cæſare venia oppidanos in Suecos irritatum iri. Ferebantur quoque tractatus agitari inter eundem, ac Moguntinum Electorem ſuper hujus jure in eam urbem in Hazfeldium transferendo. Quod jus in ſe derivare ſatagebat Saxoniæ Elector, & ne Hazfeldius ſolus res ad Erfordiam moderaretur, ipſe eo ſe conferebat, quo captam urbem ſibi vindicaret. Quæ res oppidanis evulgata parum grata erat, quod mallent ex veteri pacto Moguntinæ ſedi ſubeſſe. Ita in Decembrem uſque menſem Hazfeldius ibi quieſcebat, nulla vi in urbem tentata: etſi copiæ ipſius interim non parum imminuerentur per deſertiones, & catervis Suecicis ex urbe ſubinde carpentibus. Heldrunga tamen arce per id tempus Cæſarei potiebantur errore præfecti; qui cum Cæſareorum caterva adequitans pecora abigeret, ipſe cum cæteris ductoribus, & ſeptuaginta equitibus in iſtos eruptione facta, pleriſque ſuorum cæſis cum reliquis vivus in manus hoſtium incidit. Qui in arce reſtabant, licet ſtrenue arma capeſſerent, ad arcendam vim impares erant. Maſfelda quoq; in Franconia arx perfidia præfecti natione Itali hoſti traditur, qui & ideo Cæſaris ſacramento accedebat.

Hazfeldius Erfordiam tentat.

Cæſarei Heldrungam & Maſfeldam capiunt.

Torſtenſonius exercitui ſatisfacit.

§. 54. Torſtenſonio interim præcipua cura erat, ut ſuper ſtipendiis exercitui ſatisfaceret; quod negotium difficilius opinione procedebat præfectis, ſummam initio propoſitam acriter flagitantibus. Poſt multam demum diſceptationem pronuntiat; plus ſe quam obtulerit præſtare non poſſe, utcunque res ceciderit. Inde additis in futurum promiſſis pauci primum, mox eorum exemplo plures, demum univerſi adquieſcunt. Sed cum è Suecia deſtinatum non ſufficeret, centum octoginta millia uncialium inſuper privata Salvii fide à mercatoribus Hamburgenſibus mutuo ſumenda erant; quod alias dilata toties promiſſa ſolutione ſeditio exercitus, ac rerum Suecicarum per Germaniam everſio imminebat. Inde cum Legatis Luneburgicis Thoma Grootio, Hodenbergio, & Ottone Mauderodio conſultatur, Torſtenſonio de ratione belli gerendi, atque auxiliis proponente, iſtis ſuper reſtitutione oppidorum ingeminantibus. Ac de primo quidem Luneburgicis videbatur ut Torſtenſonius quam primum exhauſto jam Luneburgico agro in Halberſtadienſem tranſiret. Sibi infeſta ab hoſte oppida Bockelam & Alfeldam expugnanda, ne Hildeſiæ & Hanoveræ velut obſeſſi agant: quo fine mille quingentos pedites à Torſtenſonio commodari ſibi petebant. Cui contra conſultum non videbatur peditatum imminuere; eoque proponebat, ſe adjunctis Ducum copiis tentaturum, num ex itinere iſta oppida expugnare poſſit. Id quod Luneburgici abnuebant, quod metuerent, ne deinceps eadem oppida milite Suecico inſiderentur. Obtendebatur tamen exhauſta provincia toti exercitui alendo impar: ſed proprias copias ei negotio ſufficere, præſertim ſi Suecici recta Goslariam, & ad Hercyniam ſylvam progreſſi horum terga tuta præſtent. Quod ad extremum Torſtenſonius annuebat, ſimul ut proprium militem locis expugnatis Duces imponerent, differrent tamen ea loca invadere, quoad ipſe idoneam adverſus hoſtes ſtationem cepiſſet. Offerebant præterea iſti duas equitum alas Torſtenſonio conjungendas, non prius tamen quam Bockela & Alfelda capta; & ea quidem lege, ut non longius, quam

Acta Torſtenſonii cum Luneburgicis.

1641.

ad Salam aut Oneſtrum abducantur, pari conditione cum Suecicis habeantur, ſoliusque Torſtenſonii imperia excipiant. Tum ſi invadente domi hoſte revocentur, ne detineantur: viciſſim ſtipulati, ſi neceſſitas poſtulet vel toto cum exercitu Torſtenſonius ipſis ſubveniat. Id quod hic acceptabat, ut tamen de majore equitum manu inſtaret, quod hoſtes ea copiarum parte prævalerent. Aſt reſtitutionem ſuorum oppidorum Luneburgicis expoſcentibus oſtendebatur: ſtatuiſſe quidem Rectores Sueciæ Ducibus ſatisfacere; ſed poſt ipſius è Suecia diſceſſum, ubi de tractatu Goslarienſi, & aliis mutationibus innotuiſſet, iſtos hæſitare. Unde fœdere à Ducibus nondum ratihabito, ſibi novum ex Suecia mandatum expectandum. Quo reſponſo offenſi legati, cum de Ducum fide & conſtantia, exhauſtis aut imminentibus malis, totiesque factis ſibi promiſſis multa jactaſſent, ſpem ſibi fuiſſe ferebant, tandem aliquando ſibi ſatisfactum iri. Torſtenſonius quanquam Rectores Sueciæ in Nienburgi reſtitutionem haut conſenſuros noſſet, & modica ſpes fœderis aut firmæ conjunctionis oſtenderetur: tamen hac rerum facie Duces protelare tutum non rebatur; ne prætextum præberet Suecorum partibus abdicatis ad hoſtem tranſeundi, culpa invidiaque facti in Suecos devoluta. Præſertim cum multi è Suecico exercitu, ipſaque Landgravia cenſerent duriter Duces detentis oppidis haberi. Unde ſuper Nienburgi reſtitutione, quæ potiſſimum quærebatur, hanc conditionem ferebat, ut vel præſidiarii in Ducum æque ac Reginæ verba jurarent, vel præſidio deducto munimenta ſolo æquarentur. Addebat tamen, non prius hac ſe conditione teneri velle, quam ratihabito fœdere, & abrupto tractatu Goslarienſi, omnibuſque controverſiis cum Cæſare ad communem pacificationem rejectis. Legati fœderis vocabulum repudiabant, licet à paris valoris conventione abhorrere non viderentur. Goslarienſi tractatu aſſeverabant privata duntaxat Ducum negotia agitari, nullo ſociorum Regum, aliorumque præjudicio. Satis ſe Pragenſis pacis fructus deguſtaſſe, eoque omnia rempublicam ſpectantia ad communes tractatus reſervare. Quod ſi tamen Goslariæ privatis Ducum deſideriis conſulatur, non eſſe, quare id repudient. Sociis Regnis offenſæ anſam ſe haut præbituros, ac quantum in ſe operam daturos, ut Goslariæ, & Oſnabrugæ Suecis ſatisfiat. Quanquam autem conditione à Torſtenſonio lata utcunque placati viderentur, inſtabant tamen, ut citra exceptionem oppida ſibi ſua reſtituerentur, ac Torſtenſonius diuturnis ipſos ſtativis quam primum liberaret. Hic de diſceſſu annuere; ſuper Nienburgo reſtituendo Reginam conſulturum. Interim curaturum, ut in gratiam Ducum minoribus quibuſdam locis præſidia deducantur, ſi prius ſibi caveatur, munitiones plane deſtruendas, nec novum illis præſidium imponendum; tum ut tributa in uſum ſui exercitus prorogentur. Hoc reſponſo accepto iſti diſcedunt. *23. Dec.*

Periculoſa exercitus conditio Torſtenſonio ægrotante. 9. Dec.

§. 55. Inter hos tractatus Torſtenſonius acutiſſimo corripitur morbo, quo ſi extingui ipſum tunc contigiſſet, periculoſiſſimo res Suecorum in Germania ſtatu erant, nullo pari autoritate apud exercitum, & qui tot difficili ingenio homines temperare poſſet. Nam Lilliehœckius adhuc recens, Wrangelius alio abierat, Wittenbergius crure fracto decumbebat, Pfulius cingulum poſuerat, ſolus Kœnigsmarkius apud equitatum, Mortaignius apud peditatum ſupererant. Intra paucos tamen dies è morbo refectus ducis munia iterum exercere incipiebat. Alias ab hoſte ad anni uſque finem nihil tentatum, niſi quod menſe Decembri Sperreu-

Irritus hoſtium conatus.

terus

1641. terus cum quinque equitum millibus ſinuato per Ulcenam itinere raptim ſtativa Suecorum incurrere conaretur, poſt oppreſſos quos poterat apud VVinſenam trans Alleram faceſſiturus. Sed Hœtingslebius ſubtribunus cum ducentis equitibus in Halberſtadienſem agrum miſſus, ac manu iſti impactus amiſſis ſuorum triginta de Sperreuteri adventu divulgabat qui deprehenſum ſe ſentiens re infecta ad ſuos rediit. Apud hoſtes Hazfeldius in Superiorem Haſſiam & Wetteraviam, relicta Thuringia, tendebat reficiendis ibi copiis, & ut tractum Rheni inferiorem adverſus Haſſos & Vinarienſes tueretur.

Haſſi trans Rhenum abeunt.

Quorum illi à Suecis digreſſi, novisque in VVeſtphalia copiis aucti ſub finem Octobris Rhenum transgrediuntur, Santenamque, Sonsbecam, & Alpenam in poteſtatem redigunt. Cœptum tamen Ordingæ obſidium re infecta ſolvunt; conatu quoque in Keiſersvvertam fallente. Ac dum Hammum repentino aſſultu opprimere inſtituunt, centum quinquaginta ſuorum amiſere. Propoſitum iſtis erat Colonienſem & Juliacenſem agrum tributis ſubjicere; ac Piccolominei, & Hazfeldii conjunctionem Proteſtantium rebus tam pernicioſam diſtrahere. Eodem quoque Eberſteinius Comes cum reliquis copiis, quæ præſidiis VVeſtphalicis detrahi poterant, ſequitur. Hiſce repellendis agreſtium complura millia conglobantur, quibus aliquot equitum ſe turmæ jungunt, quæ ſub Eppio tribuno manum Haſſicorum apud Alpenam opprimunt. È VVeſtphalia quoque Vehlenus cum tribus militum millibus adproperabat. Tum fœdus mutuæ defenſionis inter Colonienſem Electorem, Palatinum Neoburgicum, & Leodienſes agitabatur, cui Melander præficiendus dicebatur; quem ad ſe nuper accedentem Cæſar omnibus gratiæ indiciis exceperat. Et idem ſtatim Neoburgico, & Juliacenſibus Ordinibus per literas injunxerat, omnem neutralitatem abrumperent; Gallis, Vinarienſibus, Haſſis receptum, tranſitum, ſtipendia ne præberent, ſed hoſtilia iiſdem intentarent.

Ut & Vinarienſes.

Vinarienſes contra poſt relictos Suecos, cum paulum in Oſnabrugenſi agro quieviſſent, & ipſi Haſſos ſequi inſtituunt. Ad finem tamen anni usque circa Veſaliam hærebant, quoad cum præfecto ejus oppidi ſuper tranſitu Rheni convenirent. Eorum adventus ingentem terrorem tractu Rhenano dabat.

Contra quos Lambojus evocatur. 27. Dec.

Et quanquam provinciales in Colonienſi agro, ac Juliacenſes Ordines autoritate Cæſaris invito quantumvis Palatino arma caperent; tamen tumultuariæ manui diffiſi Lamboium quem nuper ægre extruſerant, è Belgio evocant; qui & cupide trajecto apud Venloam Moſa iſtis obviam ſeſe ferre inſtituit.

Acta per Sileſiam.

§. 56. E Sileſia Stalhantſchius initio anni, poſtquam capta ibi loca idoneis præſidiis firmaſſet, verſus Luſatiam Inferiorem, & Marchiam progrediebatur, cum jam Brandeburgicæ copiæ irruptionem in Pomeraniam agitarent.

Stalhantſchius Berolino minatur.

Quæ audito hujus adventu raptim intra Berolinum ſe conjiciunt, ejus urbis defenſionem ope civium & provincialium molientes, quo fine ſuburbia, ac vicina prædia incendunt, Stalhantſchius aquis paſſim gelu conſtrictis urbem tentare inſtituit. In itinere Zoſſenam arcem centum quinquaginta dimachis inſeſſam capit, captamque demolitur. Tum à Præſidibus Pomeraniæ auxilium ſibi ſubigendo Berolino ſubmitti poſtulat. Sed remittente frigore, ac vaſtitate Marchiæ territus in Luſatiam regreditur. Sileſiæ ſimul rebus, ac Saxonicis, Brandeburgiciſque in Pomeraniam conatibus obſervandis. Et quia à Banerio juſſus erat, ſi hoſtis è Sileſia in primarium Suecorum exercitum moveret, è veſtigio inſequi, legiones ita diſponit, ut ſi opus foret ſtatim contrahi poſſent. Duæ quoque equeſtres legiones Juterbocæ locantur, quæ una cum tribus Luccæ tendentibus hoſtem perpetuis incurſibus fatigarent, ac ſi quid forte copiarum pontem ad VVittebergam tranſiret, obſervarent. Ita Cæſarei per ſuperiorem Sileſiam, Sueci per Luſatiam hibernorum quiete fruebantur, nulla re memorabili geſta, niſi quod VVanckius Gœrlicii præfectus adſcitis duabus Boleſlaviæ hoſpitantibus equitum turmis Biſchofsvvertam ſcalis admotis capit, ac integram equitum turmam opprimit. In reditu centum pedites Dreſda egreſſos offendit, quorum viginti amplius concidit, reliquos captivos abſtrahit.

Idem in Sileſiam movet.

Poſt cum nunciatum eſſet, aliquot hoſtium legiones è Sileſia Zvviccaviam mitti, ac Banerii exercitum ſuperato Sala in tuto eſſe, Stalhantſchius ſtatim verſus Superiorem Sileſiam movet, ut vel iſtarum legionum iter impediret, vel imminuto jam hoſti aliqua noceret. Qui & ſtatim Suecorum audito adventu apud Neiſſam, & Streſenam copias Gœtzio duce contrahit. In quem etſi Stalhantſchio ire animus eſſet, tamen agris inter montes & Oderam plane vaſtatis, ac oppidis ab hoſte inſeſſis, unde militem aleret non reperiebat. Igitur ne fruſtra iter ingreſſus foret, de Glogovia majore ſubigenda cogitationem ſuſcipit.

Lubenam & Heinzendorfum capit. 2. Jun.

Ac ut tergum ſibi tutum præſtaret, Lubenam arcem, Ligniciam inter & Glogoviam ſitam, ſexaginta peditibus inſeſſam capit, hoſte ſe hautquidquam movente. Inde Heinzendorfum arcem petit, infeſtandis itineribus moleſtam, & ſitus opportunitate non ſpernendam. Cæſarei ad Kazbacum fluentum inter Ligniciam & Parchvvitzam caſtris poſitis, novem licet bellatorum millia explentes Suecos quinque millia parum excedentes recta via invadere non audebant, quod hi impeditis locis conſediſſent. Sed repente inter Suecorum caſtra & Glogoviam ad Oderam properant, ut Beutenam & caſtra fluvio adſita interciperent.

Hoſtem prævenit. 16. Jun.

Stalhantſchio de hoſtium itinere nuntius veniebat ea ipſa hora, qua præſidium Heinzendorfii, quinquaginta militibus conſtans, ſuper deditione agere inciperet. Igitur ut eo negotio defungeretur, honeſtas illi conditiones indulget, ac firmata præſidio arce inter Beutenam ac hoſtem itinere properato dimidium ante diem, quam hoſtis Oderam attingit, ac celſiore loco aciem explicat. Mox & hoſtis inſtructis ordinibus intra quadrantem milliaris ſubit, præter leves velitationes nihil auſus. Stalhantſchius cum hoſtem numero longe prævalere videret, per noctem loricam caſtris prætendit, quod crederet, ſequenti die iſtum recta in ſe iturum. Sed is præter modicas velitationes nihil tentans, cum ad veſperam usque in acie conſtitiſſet, diſploſis omnibus tubis ac tormentis retro vertit, & quadrantem milliaris abhinc ad Oderam caſtra munit, quem & ponte insternit, Stalhantſchio commeatum è Polonia, & qui adverſo flumine ſubvehebatur, ſimul commercia cum præſidiis trans Oderam intercepturus. Ita ſub finem Junii munitis utrinque caſtris conſidetur, duriore Suecicorum conditione, quibus frumenti copia non niſi è modicis ſuis ſtativis erat, cum Cæſareis amica Polonia, & tota retro Sileſia pateret, equitatu quoque longe prævalentibus. Dum ita in propinquo deſidet uterque exercitus, quotidianis fere velitationibus certabatur, proſperiore ut plurimum Suecicarum fortuna, qui modicis, ſed crebris damnis hoſtem carpebant; inter alia equitum triginta manu centum quadraginta hoſtilium equitum catervam intercipiente.

Hoſtis ab Odera iterum abit. 3. Jul.

§. 57. Enimvero poſt aliquot dies hoſtis caſtris excedere, ac celſiore in loco ordinibus explicatis ad veſperam usque conſiſtere; unde Bobera flumine

1641. mine inter Sprottaviam & Boleslaviam ſuperato recta in Superiorem Luſatiam tendere. Ubi primo Lauba peditum cohorte Suecica inſeſſa magis oppidanorum proditione, quam vi armorum ſubigitur. Inde Gœrlicium petitur, quod Wanckius ſubtribunus cum duodecim deſultorum centuriis obtinebat, ab annona & adparatu bellico ſic ſatis inſtructus. Adducebat eodem Saxoniæ Elector mille quingentos equites, duo peditum millia, Luſatiam iſto oppido expugnato à Suecis utique purgaturus. Stalhantſchius hoſtem quidem inſequi ardebat; ſed numero prævalentem prælio laceſſere, ac ſummam rerum per Sileſiam, à qua ſecuritas Meclenburgicæ & Pomeraniæ magnam partem pendebat, aleæ ſubjicere rationis non erat. Unde placebat in arrepta ſtatione ſubſiſtere, & ſupplementa è Pomerania expectare, cujus Præſides bis mille pedites totidem equites poſcebat; quo apertis camporum par eſſet hoſti Saxonicis nunc copiis aucto; ad quem etiam in caſtris apud Gœrliciam ex aula Cæſareis acceſſerat Franciſcus Albertus Lauenburgicus Dux, Arnheimii conſilia executurus, ſuſcepto tunc ſummo in exercitum imperio, quem juſſus erat ad decem peditum quinque equitum millia augere, Oderamque & Havelam tueri. Quo fine & paſſim delectus fervebant; ad quos cum Hamburgenſes ac Lubecenſes pecuniam ſuppeditaturi dicerentur, Rectores Sueciæ literis eos monebant, ne ſublevarent expeditionem ipſis quoque demum exitioſam futuram. Porro Gœrlicii Wanckius ſuburbia incenderat, ac parte oppidi in extremi uſum refugii novis munitionibus abſciſſa, de auxilio ſecurus Electori deditionem imperanti ferociter reſponderat. Nec ſegnius defenſionem adminiſtrabat, ut opinione diutius obſidium extraheretur. Et cum Elector continuis fulminationibus neque pulveri neque machinis parceret, iſte non niſi certos ictus dirigebat, quorum unus ſubtribunum ad latus Electoris diſcerpebat. Poſt ruinam editam & incenſos cuniculos validus aſſultus datur in quo præter ducentos Saxonicos octingenti Cæſarei cæſi aut ſauciati, quos inter ſubtribunus, excubiarum præfectus, novem centuriones, aliique ductores. In oppugnando quoque molendino centum quinquaginta hoſtium periere. Cæterum quia metuebat hoſtis, ne Stalhantſchius obſeſſis ſubveniret, caſtra lorica circumdat, & caſtella idoneis locis excitat. Iſti equidem bis mille octingenti milites è Pomerania acceſſerant, cum plures mittere Præſides provinciæ rebus apud primarium exercitum ambiguis non auderent. Horum acceſſione quanquam nondum hoſti par, Brandeburgicis inſuper copiis aucto, propius tamen ſubire conſtituit, ſi fors occaſio daretur hoſtem infeſtandi. Unde relictis inter Beutenam & Glogoviam caſtris Saganum uſque progreditur. Neque tamen hoſtem numero ſuperiorem intra munita caſtra invadere tutum putabat, nec ob interjectas Sagano & Gœrlicio continuas ſylvas propiorem capeſſere ſtationem dabatur, omnibus circum ab hoſte vaſtatis. Unde ibi ſubſiſtere neceſſum erat, ut tamen ſubinde catervæ in hoſtem emitterentur, ſimul obſeſſis, queis ſuper adventu ſuo ſignificabat, animus adderetur. Etſi vix ullum operæ pretium fieret, datis acceptisque damnis, quæ Suecis ob paucitatem gravius ſentiebantur. Et acrius Gœrlicium indies urgebat Elector vel cum excidio potiri oppido pervicax. Unde obſeſſis licet per continuas eruptiones renitentibus propius ſemper vis admovebatur. Accedebat demum pulveris pyrii defectus, de quo VVanckius Stalhantſchio ſignificabat; ni cito ſubveniatur, non diutius ſuſtineri poſſe. Cum igitur huic nulla facultas liberandi oppidi foret,

Gœrlicium obſidet.

30. Jul.

13. Aug.

30. Aug.

Stalhantſchius Saganum procedit. 14 Aug.

16. Aug.

11. Sept.

Wanckio deditionis

Wanckius demum honeſtis conditionibus liberũ diſceſſum paciſcitur. 1641. Nec eo ſecius hoſtis abrupto pacto qui quondam ſub Cæſare aut Saxone ſtipendia fecerant, poſt capti Suecicam militiam ſumſerant, abſtrahebat, ut ex undecim centuriis, quæ oppido excedebant, vix trecenti à Wanckio Saganum deducerentur. Obtentui Elector ſumebat, quod & antehac Loitii in Pomerania legioni ſuæ deditionis leges ſervatæ non eſſent, idque ipſum Cæſareis Wolaviæ contigiſſet. Conventum præterea fuiſſe, ut capti utrinque dimitterentur, & quod adparatus bellici ſupererat Saxonicis conſignaretur; quorum neutrum Wanckio fuerit præſtitum, quin inſuper præfectum vigilum Saxonicum ab illis cæſum, ſigniferum ſauciatum. Etſi Wanckius in eos, qui hoc facinus patraverant, è veſtigio animadvertiſſet.

Leges non ſervantur.

§. 58. Poſt expugnatum Gœrlicium Franciſcus Albertus cum exercitu Boberam verſus movens primo Boleslaviam per quatriduum incaſſum tentat. Inde Beutenam oppidum defenſioni ineptum diripit; ſed caſtellum in Oderæ inſula poſitum poſt inanem vim quadringentis militibus eminus circumſidendum commendabat. Mox Freiſtadium tenui præſidio inſeſſum citra laborem, arcem vi admota in poteſtatem redigit. Hinc Grunbergæ aliquot per dies ſubſiſtit, uti credebatur, Croſnæ inhians, qua obtenta receptus Suecicis præcluſus videbatur. Sed quia præſidiarii Croſnæ alacrem defenſionem adornabant, ac in exhauſta regione nihil annonæ occurrebat, Naumburgum flectit, ac denuo Bobera transmiſſo Sommerfeldæ conſidet, ubi ex utraque Luſatia ſubvectio patebat. Ita intra duo milliaria Suecorum caſtra circum circa ambierat, ſi forte in aperta camporum eos pertrahere poſſet. Enimvero Succos multitudo hoſtium immotos apud Saganum ſubſiſtere ſubigebat magna cum miſeria luctantes, cum hoſtis equitum numero triplo ſuperior quotidie circa caſtra vagaretur; ut nemini longius progredi liceret. Et jam abſumtis omnibus ne parſimoniæ quidem, qua tenuem hactenus penum aluerat Stalhantſchius, locus ſupererat. Subſiſtendum tamen utique erat, ni præſenti ſe exitio objicere vellet, quoad hoſtis transmiſſo iterum Bobera ſpatium receptui dediſſet. Et quia caſtra hoſtis apud Sommerfeldam poſita iter Croſnam verſus abſciderant, Stalhantſchius modico præſidio Sagani relicto Beutenam illæſus evadit; ibique ſuperato Odera Zullicham deſcendit, ac legiones non melius habitas, quam ſi adverſo è prælio profugiſſent, inter Oderam & VVartam fluvios in hibernis diſponit. Stalhantſchio digreſſo hoſtis nullo negotio Saganum, Sprottaviam, Lubenam, & Heinzendorfum recuperat, ac denuo circa Freiſtadium metatur. Unde metuebat Stalhantſchius, ne forte per Oderam glacie conſtrictum hoſtis ingruens hiberna ipſius turbaret. Eoque diligenter ejuſdem motus explorare, ac legiones paratas eſſe jubere, ſi res exigeret Landsbergam ſe recepturus. Sed eo metu ſoluta ipſum glacies liberabat, & quod Lauenburgicus ſuperato apud Glogoviam flumine circa Guraviam copias in hiberna deduceret. Cæterum exercitus iſte Suecicus tantum non ad extrema redactus erat. Legiones attritæ laboribus, ac numeris imminutæ. Regio quam inſederant vix panem ad modicum tempus præbebat; nedum ut copiæ inde refici aut ſuppleri poſſent. Et jam ductores conſumta patientia ſeditioſas voces ſpargere, ac lautiora hoſpitia, pecuniamque flagitare. Quibus malis Stalhantſchius remedium per literas & miſſo Helmoldo VVrangelio apud Torſtenſonium quærebat, expoſita quoque virium inæqualitate, cum Sueci vix tria equitum, totidem peditum millia additis

Hoſtium progreſſus per Sileſiam.

17. Octobr.

2. Nov.

Stalhantſchius in hiberna ſe recipit. 17. Nov.

17. Dec.

Miſera exercitus Suecici conditio.

ſeptin-

1641. ſeptingentis explerent; hoſtis contra ſeptem equitum, ſex peditum millia in campum educere poſſet, novis inſuper delectibus magis firmandus. Cui & Polonia non parum favebat, ubi quanquam ſollicitante Legato Gallico Avaugurio publice interdictum eſſet, ne ex eo Regno miles trans limites educeretur, clam tamen omnibus modis Cæſarei ſublevabantur. Nec pauci militum conquiſitores Cæſarei in finibus Poloniæ verſus Sternbergenſem diſtrictum hærentes Suecicos, qui ob inopiam frequentes deſerebant, ſuis ſtipendiis addicebant.

Per Pomeraniam & Marchiam geſta.

§. 59. In Pomerania Suecos inter & Brandeburgicos mutuis excurſionibus certabatur, his Paſevvalci & circa prædas agentibus, illis duodecim infra Cuſtrinum vicos aquis circumfluos aditum ſternente glacie flamma delentibus, quod remiſſum ſubito gelu nihil avehi pateretur. Aſt Schvvartzenbergius Comes Marchiæ præſes apud conventum Ordinum ejus provinciæ propoſuerat de quatuordecim novis legionibus conſcribendis, ac hiſce licet abnuentibus, delectus ordiri cœperat, Havelandia & Tolbovienſi diſtrictu recens collectis in ſtationem aſſignata. Hiſce conatibus diſturbandis, ac ut Pomeraniam onere levaret Joannes Lilliehoekius tribunum Thuronem Bremium cum ſedecim centuriis equitum peditumque excurrere jubet. Qui itinere per Zedenicum & Grenſeam facto, Ruppinum cum adſita arce nullo negotio in poteſtatem redigit. Inde Havelbergam progreſſus in itinere duas equitum turmas opprimit. Havelbergæ Baſilica milite vacua reperiebatur. Sed qui oppidum inſederat centurio cum quadraginta peditibus Suecorum adventu animadverſo in VVerbenſe caſtellum confugit. Ita oppidum iſtud, & magna Havelandiæ pars nemine reſiſtente in poteſtatem venit, ac Ratenavia præſidio firmatur. Enimvero in Marchia novo ſub Electore alia videbantur conſilia agitari. Quem Schvvartzenbergius, cui dimovendo commoda occaſio quærebatur, ægritudine animi extinctus non modica cura ſolvit, ne is forte Spandoam, Cuſtrinumque in Cæſaris manus conſignaret. Conſilium Electori erat apud Cæſarem obtinere, ut ſuo nomine præſente tamen Cæſareo miniſtro, cum Suecis ſuper legibus pacis agere poſſit, eoque fine inducias per Pomeraniam, & Marchiam cum his inire cupiebat. Quæ an Suecis placerent, per Schliebium tribunum è Præſidibus Pomeraniæ percontabatur. Ab Avauxio quoque ſcriptis literis petebat, ut per Salvium aliosque amicæ tranſactioni inter ſe ac Suecos fundamenta poneret, aut ſaltem ut induciæ aut neutralitas ſibi concederentur. Id quod Avauxius vehementer ſuadebat, qui ſpem inde Electorem in partes pertrahendi conceperat. Publice quoque Elector per Marchiam edixerat, ut hoſtilia adverſus Pomeraniam, & agentes ibi Suecos omitterentur. Suſpicionem tamen hiſce excitabat, quod Cæſar per Martinicium Comitem ab eodem petierat, equitatum ſibi ſuum concederet ad exercitum, quem ſub Arnheimio & Lauenburgico formatum ibat. Id quod Elector annuebat majore parte eodem dimiſſa, qua Cæſar pro lubitu uteretur. Excuſabant tamen Brandeburgici: equitatum iſtum Cæſari jam ante jurejurando devinctum, qui & ideo refractarium ſe Electori exhibeat, ac Marchiæ oneri magis quam commodo ſit; cujus ideo miſſionem Ordines provinciales flagitarint. Ita iſtum occaſionem eo ſe onere exſolvendi arripuiſſe. Et in ſeptingentis non amplius equitibus exiguum momentum fore.

6. Mart.

11. Mart. Suecici in Havelandiam irrumpunt.

Brandeburgici in pacem inclinant. 5. Mart.

Axelius Lilius in Marchiam progreditur.

§. 60. Mox ipſe Axelius Lilius cum aliquot peditum centuriis in Havelandiam proficiſcitur, ubi ſecus quam crediderat, nil frumenti inveniebat, niſi quod incolæ hinc inde defoderant, ipſi Spandoam & Brandeburgum Vetus refugi. Poſterius quoque oppidum, uti conſtituerat, invadere non poterat, quod Stalhantſchius tres legiones è Sileſia huc miſſas revocaſſet. Dum Navvæ metatur, mille amplius Brandeburgici equites ante oppidū ſe oſtendebant; ſed ipſo contra progreſſo cum minore licet manu iſti pugnam conſerere non auſi retrocedebant, amiſſo ſignifero & aliquot gregariis. Ad eum inde Borgſtorfius tribunus mittebat, qui denunciaret; cum Electoris Legatus jam in Sueciam profectus ſit inſtaurandæ amicitiæ, ipſe Havelandia decederet; quo facto & Brandeburgicos nil hoſtile in Suecos extra Marchiam ſuſcepturos. Habebat in mandatis Lilius, amicitiæ officiis cum Brandeburgicis paria facere; nec tamen occupatis locis decedere. Igitur diſſimulata oppidorum reſtitutione in id conſentiebat, ut hoſtilia utrinque omitterentur, modo copiis ſuis frumentum præberetur. Cujus & mox aliquantum Havelbergam convehebatur. Sed quia interim mutata apud primarios exercitus rerum facie Cæſarei per Magdeburgum facile ingruere poterant, qui & Brandeburgicis operam ſuam ad Suecos expellendos ob tulerant; ſimul nihil annonæ à provincialibus niſi per vim exprimi poterat, ac inter res ancipites Pomeraniæ cumprimis ratio habenda erat: igitur deportato VVitſtocum ex Havelandia frumento ipſe in Pomeraniam cum peditibus redire conſtituit; ut tamen diſceſſum ſuum Electori velut inſtaurandæ cum ipſo amicitiæ ſuſceptum, imputaret. Ruppini tamen & VVitſtoci equites, & pars peditum relinquitur; quibus interdicitur quidquam per vim provincialibus eripere, aut ullo modo ipſos lædere. Havelbergæ quoque præſidio imponitur, obtinendo Havelæ tranſitu. Exadverſum Erneſtus Brandeburgicus Marchio è Boruſſia in Schvvartzenbergii Comitis locum ſuccedens, poſt obtentam Spandoam, cui Cæſarei jam imminebant, amicum ſe Suecis exhibere, ac ſtatim edictum promulgare, ne quis ſuorum in Pomeraniam aut Meclenburgicam excurrat: tum & Lillieſtrœmium olim captum dimittere, Saxone fruſtra intercedente. Apud Lilliehœckium quoque inſtat, ut copiæ Suecicæ è Marchia deducantur, quoad miſſa in Sueciam legatione ſuper neutralitate convenerit. Cui iſte multa cum verborum humanitate Reginæ ſibi juſſa expectanda excuſabat. Ita hoſtilia inter Suecos & Brandeburgicos ceſſabant; & reliquo anni omnia per Pomeraniam pacata erant, niſi quod Crocovius delectibus agendis per Boruſſiam & Caſſubiam operatus nonnihil ſuſpicionis excitabat; quem fama erat Lauenburgico è Sileſia ingruente hac parte incubiturum. Nec eo ſecius idem literis ad Lilliehœckium, & Regni Cancellarium datis, ac per Goldſteinium tribunum operam ſuam Suecis offerebat. Queis tamen circumſpectio adhibenda videbatur circa hominem bello quidem non ſpernendum, ſed qui quondam citra miſſionem ipſorum partes deſeruerat. Aſt ille moræ impatiens, quod cupide ſuam operam arreptum iri ſperaverat, an quia rem ſerio non egerat, ac tantum ſumma pecuniæ Suecos emuncturum ſe crediderat, partibus Cæſareis conſtanter adhærebat nullo Suecorum ſenſu, quibus homo ingratus, ſeditioſus, & ſemper querulus parum cordi erat; ſed non leviter indignante Goldſteinio, qui operam iſti Suecorum militiæ adjungendo fruſtra ſumſerat.

Idem inde excedit, ſublatis in Brandeburgicos hoſtilibus.

5. Maji.

Hermanni Boothii machinationes in

§. 61. In Saxonia Inferiore circa initium anni novum incendium moliebatur Hermannus Boothius, qui è Boruſſia cum aliis Cæſareis ductoribus veniens de conſcribendis aliquot legionib⁹ & loco

ad

1641. Saxonia Inferiore.

ad Mare Balticum occupando agitabat, ipſi quoq; Wiſmariæ inſidiatus. Tum ſuper nova in Livoniam irruptione conſilia miſcebat; ut incitante Cæſare Coſacci Zaporoviani Poloniam pervaderent, quibus è Polonia manus à Korfio tribuno adjungenda foret. Et perſuadere Polonis conabatur Cæſareus miniſter Greiffenclovius, ne Cæſarem circa Livoniæ occupationem impedirent, quod ea via Sueci quam commodiſſime Pomerania iterum avelli queant; ac Livonia à Cæſare poſſeſſa Poloniæ deinceps propugnaculi inſtar adverſus Suecos & Ruſſos futura ſit.

Salvius illi obſiſtit.

Enimvero turbandis Boothii conatibus Salvius ſocios aliquot ipſius pecunia corrupit; quos inter Soltavius quidam fuit Suecus ortu, qui è Suecia quondam ob delictum profugus, inde Cæſarea ſub militia ſubtribuni munere fungebatur. Is accepta à Salvio pecunia, & promiſſa impunitate Boothium vivum aut mortuum una cum ſcriptis traditurum ſe pollicebatur. Sed cum Salvius animadverteret, nihil aliud à Soltavio agi, quam ut argento ipſum emungeret, alia via rem aggreſſus, Baſthorſtum, quod primo loco à Boothio invadendum erat, milite è VViſmaria præſidio firmari curat. Inde per aliquem è ſociis pecunia emtum, ut is Buxtehudæ

Boothius capitur.

detineretur, efficit, ubi rogante Duce Harburgico in cuſtodiam ab Archiepiſcopo Bremenſi datur; id quod hic Salvio antea petenti abnuerat.

13. Mart.

Soltavium autem Salvius in ædes ſuas pellectum, mox rhedæ ſuæ impoſitum Lauenburgum, hinc VViſmariam mittit. Unde in Sueciam deductus capite pœnas luit. Is inter alia faſſus fuerat, Boothium circa irruptionem in Livoniam à Poloniæ Rege adjutum. E reliquis Boothii ductoribus Salvius pecunia quosdam ſibi adjunxit; reliqui venditis armis, quorum non modicum numerum iſte Hamburgi paraverat, in diverſa abiere. Ita ignis iſte intra primas ſcintillas oppreſſus. Boothium tamen ut in manus ſibi traderet Archiepiſcopus, nullo modo impetrare Salvius valebat, quod is excuſaret; jure gentium fas non eſſe, unum bellantium in alterius manus tradi ab eo, qui neutrarum ſe partium ferat: ac Cæſari tale quid petenti non minus ſe negaturum. Cæſarem jam ante ſibi ſat iniquum, id quod nuper in cauſa ipſius adverſus Bremam urbem oſtenderit; hoc facto plane irritandum. Tum à Duce Harburgenſi ſe rogatum, ut iſtum ſiſteret, quo hic jure cum ipſo experiri ob inſidias oppido Harburgo ſtructas, ac cum Duce Georgio negotium communicare queat. Nec eo minus Harburgico Duci reſponderat: Sibi conſtare, Boothium Cæſaris eſſe militem, cujus dimiſſionem Cæſareus legatus, & Buxtehudenſes metu periculi in futurum inſtantes poſtulent. Igitur ſe accepta cautione iſtum dimiſſurum.

Idem à Præſule Bremenſi dimittitur.

Id quod & faciebat, licet rogante Harburgico, ut eum ſaltem detineret, quousque à Duce Georgio reſponſum accepiſſet.

Super abducto Soltavio querelæ.

Aſt ſuper abducto Soltavio Luzovius apud Senatum Hamburgenſem graviter queri; Cæſareæ militiæ iſtum eſſe ſubtribunum, ac Salvium ad ſatisfactionem ob id auſum compellendum. Nec minus Senatus arguebat jurisdictionem ſuam violatam; eoque abductum reſtitui poſtulabat. Adverſus Luzovium Salvius demonſtrabat; Soltavium annum abhinc ab Archiduce miſſionem accepiſſe; nec Boothio fidem de integro obſtrinxiſſe, quippe qui mutuo perfidiam & proditionem exprobraverint. Regia pecunia per duos menſes ſuſtentatum; & cum Cæſareus miles non amplius ſit, ad ipſum id negotium haut pertinere. Hamburgenſibus reponebatur: Iſtum hominem ſubditum Reginæ eſſe, & in ædibus ſuis comprehenſum. Legatis jus eſſe famulos ſuos domi ſuæ in cuſtodiam dare & punire, non implorato magiſtratus ubi degunt ſubſidio; qui ſi Legatum tale quid ſuſcipientem impedire velit, in Principis faſtigium, & jus gentium delicturus ſit. 1641. Legatorum porro privilegia ad vehicula quoque & naves eorum porrigi. Unde Senatum non habere, quod queratur, Soltavio in ſua rheda per ipſorum ſolum transvecto; quæ violari ſalvo jure gentium non potuerit. Et cum alios ſuos miniſtros curru ſuo transvehere liceat, quare noxium miniſtrum non liceat? Jurisdictionem ipſorum ad Legatos ſummorum Principum non pertinere; eoque eandem à ſe violari non potuiſſe; quam nec violare animus ſibi fuerit, ſed tantum perfidum miniſtrum in cuſtodiam redigere. Nec ſua intereſſe, interpoſita proteſtatione jurisdictioni ſuæ cavere velint. Enimvero mox conticeſcebat & Luzovius, qui ob ſecretos quos agitabat tractatus Salvium irritare nolebat; & Senatus, qui in ſpeciem magis quam ſerio rem egerat.

Controverſia Hamburgenſium ſuper vectigali in Albi.

§. 62. Inſtituebant poſt Hamburgi conventum præcipui Hanſeaticorum Lubecenſes, Bremenſesque ipſis cum Hamburgenſibus deliberaturi, quid agendum ſibi ſit quod Cæſar acriter ipſos urgeret, ut ex decreto Ratisponenſi exterorum Regum ductores & miniſtros amoveant, pecunias ipſorum ne trajiciant, nec annonam aut paratū bellicum iisdem vendant. Ea occaſione gravis querela movebatur, quod præfecti Suecici oppidorum, quæ Albi alluuntur, velut ſuo nomine navigia mercibus onuſta pecuniæ quid poſcerent non vectigalis, ſed *recognitionis* vocabulo, ut eo mollius res acciperetur. Et Daniæ quidem Rex ad Salvium ſcribebat; hoc onere illos etiam, quos bellum non tangeret, ac præcipue ſubjectos ſuos premi. 23. Nov. Id quod Suecia ſibi non ſit arrogatura, nec tale quid miniſtris ſuis mandatura. Ac iſti rei mature ſe medicinam facturum, ne inolitum malum majore conatu moliendum ſit. Hamburgi quoque & Lubecæ, quod eodem tempore multi mercatorum currus pretioſis mercibus onuſti à milite exſpoliati forent, parum à tumultu res aberat. Et fremebat plebs, pecuniis Suecicis manus injiciendas, & Salvii domum diripiendam. Ac poſtulabant Hanſeatici nova in Albi onera abrogari, ac ſpolia reſtitui, prædonesque plecti: aut aliam reſtitutionis viam à ſe ineundam. 25. Nov. Aſt Salvius & literis ad Daniæ Regem, & apud Hanſeaticos rem excuſare; non à Torſtenſonio, ſed oppidorum præfectis militaribus id ſuſceptum; qui non vectigal novum agitent; ſed quia hoſtis omnē ad ipſos ſubvectionem vetuerit, hos talionis jure itidem commercia cum ipſo abrumpere potuiſſe. Ne tamen pacatis noceatur modica accepta recognitione navigandi licentiam permittere voluiſſe. Id quod & jure gentium liceat, nec mercatoribus noceat, qui iſta onera in precia mercium imputent. Negotium tamen hoc ſuperioribus ſe diligenter commendaturum. Ad Torſtenſonium quoque Hanſeatici ſcribebant; merces à ſe transportari, 5. Dec. quarum nullus aut exiguus in bello uſus qualia commercia extra bellum poſitis jure gentium libera ſint. Certificationes & viſitationes mercatoribus moleſtiſſimas, & quocunque vocabulo iſtud onus incruſtetur, vectigal eſſe. Toto hoc bello quid non exactum? & exemplo ſemel introducto cæteros quoque flumini adſitos Principes paria impoſituros. Ita commercia plane oppreſſum iri, Suecorum non minus quam hoſtium detrimento. Quibus Torſtenſonius reponebat; iſta exigere ſibi fas utique eſſe more omnium Principum bellantium. Quod ſi tamen ad ſe mittere velint mandatis inſtructos ſe ita acturum, ut æquitatem ſuam deſideraturi non ſint. Et Rectores Sueciæ cenſuerant cum Hamburgenſis urbis favore ad hoc bellum

utique

Id quod omittitur.

utique opus ſit, omittendum potius iſtud commodum, quam huic neceſſitatem imponendam, ut aut in Cæſaris partes transeat, aut Dani conſiliis innexa per violentam viam onus id excuſſum eat. Ita navigatio in Albi libera permiſſa, ut tamen hæc conceſſio rationi belli, & juri gentium non præjudicaret, ac ea licentia non prius inciperet, quam hoſtili exercitu ab Albi digreſſo: tum ut vel ſingulæ naves apud Torſtenſonium profiterentur, id quod ſub Banerio hactenus factum fuerat, vel ut uno donativo in univerſum defungantur. Quorum poſterius Hamburgenſibus probabatur.

Per ſuperiorem Germaniam geſta, menſe Februar. Oiſonvillii irrita expeditio.

§. 63. Per ſuperiorem Germaniam pauca eo anno memoratu digna gerebantur, mole belli in diverſam partem incumbente. Oiſonvillius Briſaci præfectus aſſumtis mille peditibus, quingentis equitibus laceram arcem Wilſtadium, quatuordecim peditibus inſeſſam vi, Oberkircham, quam turma equitum obtinebat, deditione in poteſtatem redigebat, vicinæ regioni ſtipendia imperaturus. Et fama erat, Hailierium pluribus cum copiis adventare. Cæſarei contra, ut progreſſus iſtos ſiſterent, ſimul Offenburgo annonam inferrent, duo millia è Landaviæ, Spiræ, VVormatiæ, Philipsburgi, & Heilbrunnæ præſidiis contrahunt; in quos jam ad quartum à VVilſtadio milliare progreſſos Oiſonvillius equites ſuos emittit, ut nonnullis interceptis de hoſtium ſtatu penitius cognoſcerent. (24. Mart.) Aſt hos inconſulto ruentes Cæſarei cæſis aut captis ducentis rejiciunt; reliqui effuſa fuga VVilſtadium repetunt. Ubi Oiſonvillius machinis in tuta ſubductis propere Briſacum remeat, Oberkircha deſerta, ſed VVilſtadio centum quinquaginta peditibus firmato. Quod tamen mox à Cæſareis paucos intra dies deditione recuperatum. Qui & longius progreſſi Mahlbergam arcem quinquaginta peditibus inſeſſam in poteſtatem redigunt, ac munimentis nudant. Inde Gillius Haſius adſcitis aliquot Lamboii legionibus, quæ ad Moſellam ſtativa habuerant, Crucenacum petit. Quod oppidum ſtatim imperata facit, arx non ultra decimum diem reſiſtit perfidia præſidiariorũ; qui præfectum obnixe ſe tueri conantem Haſio in manus tradunt; quo facto arx juxta ac oppidum militi in prædam conceſſum.

Crucenacum à Cæſareis capitur. 13. Maji. 23. Maji.

Gengenbacum & Friburgum fruſtra oppugnantur.

Contra Erlachius mille quingentis peditibus, mille equitibus in vallem Kinzingenſem irrumpens Gengenbacum fruſtra oppugnabat, amiſſis ducentis repulſus, quos inter ſubtribunus, & duo centuriones. Haſius poſt adjuncto Horſtio excubiarum apud Bavaricos ſummo præfecto Fridburgum Briſgoviæ oppugnare aggreſſus eſt. Sed acriter reſiſtente Canofskio præfecto nullum operæ precium fecit, niſi quod magnam partem meſſis corrumperet. Quod damnum tamen tum ipſe, tum VViderholtius Hohentvvilæ præfectus excurſionibus penſabant, quorum hic inter alia duas hoſtium cohortes Pfullingæ opprimebat, abductis qui cædi ſuperfuerant. Erlachius poſt navigiis ſecundo Rheno excurſionem facere inſtituit; ac jam circa Landaviam, Spiramque & ex altera Rheni ripa Badenæ vicinum tractum populabatur. Sed coëuntibus in eum Cæſareis trepidus in Alſatiam regreditur.

Hohentvvilæ irritum obſidium.

Aſt quia Hohentvvilani Sueviam late infeſtam tenebant, Cæſarei primo tribus legionibus circumpoſitis excurſiones eorum claudere conantur. Inde Sparrius, & Gillius Haſius coactis aliquot millibus vim propius admotum eunt certa cum fiducia arce potiundi. Quo fine multi foſſores metallici Oeniponte adducti agendis cuniculis tum magna vis tormentorum & mortariorum adhibita. Quibus tamen omnibus nihil efficiebatur. Nam & duritia rupis, cui arx ſuperpoſita, fodientium labores eludebat, & globi immenſam ob altitudinem aberrabant, aut evanido impetu validiſſimis muris impingebantur, nullo quoque ignium effectu. Obſeſſi contra certiores deſuper ictus dirigere, & continuis eruptionibus multos trucidare. Accedebat ad poſtremum ſævitia frigoris, unde crebræ militum deſertiones; quos hærentes in vicina Helvetia conquiſitores Gallicis ſtipendiis autorabant. Igitur amotis machinis & omiſſa propiore vi, munitis, & ad oppidi fere inſtar extructis caſtris miles aliquandiu conſidet. VViderholtius interim præfectus minis promiſſisque incaſſum tentatur. Sollicitantur inde Scaphuſani, ut ipſi perſuadeant in Helvetiorum manus arcem conſignare, aut neutralitatis leges accipere. Sed iſte impenetrabilis ad honeſtam usque Germaniæ pacem arcem à ſe tenendam aſſeverabat. Tandem cum omnis labor fruſtra ſumeretur, Haſius Sparrio diſcors cum copiis ſuis inde faceſſit. (13. Dec.) Et Erlachius interim valida manu coacta in cæteros numero valde imminutos irruere parabat. Cujus adventu audito Cæſarei tanta cum trepidatione faceſſunt, (31. Dec.) ut integris caſtris annonam paratumque bellicum, ac pleraſque ſarcinas relinquerent, deſideratis inter obſidium bis mille amplius, cum obſeſſi cavillarentur, nullum iſtos aliud operæ pretium feciſſe, quam quod duo loca dictu indecora globis disjecerint.

Circa fœdus Luneburgicum acta.

§. 64. Super fœdere cum Luneburgicis Ducibus ſuperiore anno concepto ut ratihabitio exhiberetur, ſubinde apud Salvium inſtabant Duces, iteratis querelis ſuper injuriis præſidiariorum. Mox Legati à Ducibus eo nomine Hamburgum veniunt Joannes Chriſtophorus Kœtteritzius, Juſtus Kipius, & Henricus Schraderus, Drebberno Cancellario Harburgico velut internuntii vices obeunte. Hi apud Salvium de permutatione ratificationis proponebant, ac ut poſtulatis Ducum ſatisfieret, tum de legibus & modo futuræ pacificationis, denique ſuper diſtrahendis hoſtium armis, belloque gerendo.

7. April. Legatorum propoſitio.

Sed altero mox die mors Ducis Georgii nuntiabatur. Unde Legatis res differenda, & alia mandata expectanda erant. Simul Salvius hæſitandi anſam arripiebat. Quanquam enim Dux Georgius filio ſucceſſori teſtamento injunxerat cœptum opus conſtanter exſequi: tamen, cum novus Princeps viceſimum ætatis annum agens placido ingenio foret, eruditorum magis quam militum converſatione gaudens: ſumma rerum militarium penes avunculum ipſius Joannem Landgravium futura videbatur, ſuſpecta etiam Conſiliariorum ac provincialium Ordinum conſtantia. Unde Salvius petebat negotium differri, quoad declaratio Reginæ adeſſet & Gallicum fœdus abſolveretur.

Res differtur.

Nec legati abnuebant, queis perſuaſum erat, Salvio ratificationis inſtrumentum jam transmiſſum, hoc nec affirmante, nec valde abnuente. Et iſti diſcedentes ampliter pollicebantur, (1. Maji.) in eo quoque Salvii ſententiam probantes honeſtæ ac ſecuræ paci obtinendæ neceſſum eſſe duas Coronas ac Duces ſuos arctæ unioni inhærere; omnemque disjunctionis ſpem Cæſari adimere. Querebantur tamen, ſocios Duces Suecis tributarios eſſe, tot myriadibus in præſidia horum erogatis. Et Cratzenſteinium Nienburgi præfectum durius nunc in provinciales, quam antea ſævire, à quo uti & aliis ſylvæ cædantur obtentu muniendorum oppidorum; revera materiam Hamburgenſibus ac Bremenſibus vendi extruendis navibus. Circa iſthæc ſi Ducibus ſatisfiat, reliqua facile conventura.

Rectorum Sueciæ ſuper eo fœdere ſententia.

§. 65. Enimvero Rectores Sueciæ jam dudum ſat documenti ceperant, quantum fœderibus cum *Germaniæ Principibus fidendum foret; queis ſolenne, ſi quid incideret ipſos peculiariter tangens, omiſſa ſumma rerum privatis commodis conſultũ*

ite

1641. ire ſummo cum Sueciæ damno ac præjudicio; ſimul expenſa ejus Domus conditione id fœdus modicæ firmitatis cenſebant. Fridericus Dux ætate ac natura timidior, ac miniſtris obnoxius fortaſſe parum in Sueciam pronis. Auguſtus Dux ſibi ſoli obtemperans, ac ingenio vario, quandoque præter rationem mutabilis ſæpius opinionis ſuæ pervicax. De Ducis Georgii filio ætas, de vidua ſexus parum promittebat. Avunculo Ducis Joanni Landgravio ſat prudentiæ & bonarum artium, ſed ambiguus in Suecos animus. Cæſar Ducibus Guelferbytum, imo & Halberſtadium offerre dicebatur, ſi arma ipſi ſociare vellent; aut neutralitatem, ſi exteris Regibus copias ſuas non conjungerent. Tum ingruebat exercitus Cæſareus, omnia amica oſtentans, ſi Suecicas partes deſererent, aut in abnuentes totam belli colluviem effuſurus. Cæterum an oppida ſua Ducibus reſtituenda forent, anxie anquirebatur. Durante bello Nienburgo & Minda cedi abſque exitio rerum per VVeſtphaliam non poterat; & eadem poſt pacem Pragenſem in poteſtatem redacta ingens fortunæ beneficium fuerat. Præter Bleckedam nullus tunc Suecis tranſitus Albis obtinebatur. Securitatem non in verbis & promiſſis, ſed in re ſitam judicabant, & ſi eandem ſibi præſtare ipſi poſſent. Per fœdus alteri facultatem in manus dare res noſtras perdendi, ſapientis non eſſe. Notum, quales olim iſti Duces in Suecos ſe exhibuerint, qua de cauſa arma junxerint, quomodo poſt conjunctionem ſe geſſerint. Quod Ratiſponæ maſcule ſententiam dixerint, in eo fortunam magis armorum Suecicorum, quam ſua conſilia ſecutos. Multo ſapientiorem fuiſſe Guſtavum Regem à Brandeburgico ſolida cautione exacta, quam qui poſtea Spandoa & Landsberga reddita viam ipſi velut munierint ad pacem Pragenſem amplectendam, & hoſtilia in Suecos ſumenda. Improvidum eſſe, rem è manibus amittere, antequam conſtet, quæ iſti conſilia poſt obitum Ducis Georgii capturi ſint. Abnegatam reſtitutionem forte obtentui ſumendam à Suecis diſcedendi. Sed iſtis receptis expeditius id facturos, & majore Suecicarum rerum damno. Denique ſatius eſſe Salvii pollicita deſtitui, quam tantam noxam reipublicæ adferri. Nihilo ſecius quia ſatis adparebat, ni toties iteratis ipſorum deſideriis aliqua ratione ſatisfieret, ab iisdem amici nihil expectandum eſſe, placebat ceſſione oppidi unius & alterius mediterranei, ac remiſſione pendentis inde tributi ipſos delinire.

Alia Legatio valde minax. 16. Aug. Legatorum propoſitio. §. 66. Poſt Banerii mortem denuo à Ducibus Hamburgum mittebatur Kœtteritzius & Hodenbergius, quibus à Suecico exercitu adjunctus erat Seckendorfius tribunus. Hi profitebantur, à Ducibus ideo literatos viros non miſſos, ne accurata negotiatione tempus extrahatur. Sibi tanquam viris militaribus injunctum Salvio abſque circuitione dicere; Duces nolle diutius in ancipiti hærere, ſed utique noſſe cupere, reddenda ſua oppida & tributa abolenda ſint, an minus. Extollebantur inde merita in Suecos per biennium exhibita: tranſitum Albis conceſſum, annonam, receptum præbitum, arma cum ipſis in Cæſarem juncta. In gratiæ vicem ſylvas ſuas à Suecicis præſidiariis cæſas, agros vaſtatos, ſubditos exhauſtos, ut multi eorum exilii cauſa ſolum verterint. Sex millia uncialium menſtrua ipſis extorqueri, à toto inſuper exercitu regionem perdi. Cæſarem nunc omnia, quæ hactenus optaverint offerre; reſpuentibus proſcriptionem, cædem, incendia intentare. Cui quid reſpondeant vix ſibi conſtare. Unde noſſe velle, num is ratihabitionem exhibere, ac loca ſua reddere ipſis poſſit, aut velit. Si faciat, Duces Sueciæ adhæſuros, quoad honeſta pax parta ſit, vel cum omnium ſuarum fortunarum periculo. Sin minus, vitio ſibi datum non iri, ſi alia ratione rebus ſuis conſulant. Salvius contra pro officiis Sueciæ exhibitis gratias agebat, quæ in propriam ipſorum & patriæ ſalutem ceſſerint. 1641.

Salvii reſponſum. Contra extollebat, quæ Sueci tam in commune, quam peculiare Ducum bonum fecerint. Alias ratificationem ſe exhibere nunquam recuſaſſe, ſed tantum dilationem petiiſſe, quoad fœdus Gallicum abſolutum ſit; id quod Sueciæ non magis, quam ipſis Ducibus commodo cedat. Nec eo ſegnius interim omnia præſtita, quam fœdere ratihabito. Nunc non ſolum fœdus Gallicum haut abſolutum, ſed & Ducis Georgii obitum interveniſſe, non abſurdam dubitandi cauſam. Ejus filium juventa, Fridericum Ducem ſenio parum firmos, Auguſtum Ducem arcana literarum commercia cum hoſtibus miſcere. Igitur ſex hebdomadum dilationem petebat, quoad reſponſum è Suecia ad ipſorum & exercitus poſtulata allatum ſit. Interim Gallico fœdere perfecto omnia ex voto ipſis exhibitum iri. Salvii ſermonem Seckendorfius poſt prolatas ab exercitu fidei literas excipiebat. Univerſos ductores poſtulata legatorum juſta cenſere. Duces utique in Suecorum partes tranſiſſe, copias ſociaſſe, in Cæſarem hoſtilia ſumſiſſe, præcipue ob detentum Guelferbytum. In Gallo ob diverſa ſacra parum fiduciæ collocandū. Luneburgicos Duces eorundem ſacrorum participes, & Germana fide; quorum cauſam exercitus deſerere non poſſit. Banerium quatuordecies ſcriptis iſta promiſiſſe, queis multæ exſecrationes acceſſerint. Ejus verba Salvio non eludenda; alias inuſitata mala inde proventura. Plane fieri non poſſe, ut Duces quatuordecim millia propriorum militum, ſimul exercitum Suecicum alant, ſi ſex inſuper præſidiis opprimantur. Igitur aliquando moras amputandas. Iſthæc commotiore geſtu, animoque quam ipſi legati proferebat, velut Ducibus, non Sueciæ fidem addixiſſet. Quin cum Salvius ante congreſſum ipſius colloquium expoſceret, id abnuebat, jactans, ſe nolle adulatorem videri. Sed una cum Legatis accedebat, ac plane ipſorum cauſam agebat. Addebat de indignatione exercitus, & aſpero Banerii imperio, ductorumque paupertate, & ut dux ſufficeretur militi acceptus. Seckendorfii verba Legati excipiebant: ultra annum ſe dilatos, nunc denuo rem extrahi. Se ſat videre quo iſta ſpectent. Duces juxta & exercitum rem, non verba expetere. Salvius deliberandi ſpatio ſumto poſtera die Legatos accedens moræ culpam denuo in tarditatem fœderis Gallici, ac mortem Georgii Ducis conferebat. Tum ne minus aperte ageret, de ſecretis literarum commerciis Auguſti Ducis cum Franciſco Alberto Lauenburgico, Saxoniæ Electore, & Cæſareis proferebat; in quarum una idem conſilium, quod Schickardus ſubtribunus agitarat, inveniebatur, ut cum Germano milite pax concluderetur, pauci Suecis Galliſque in malam rem expulſis. Tum interrogabat; an non hæc ſufficiant ad interponendum quid deliberationis, ne oppidorum traditio præcipitetur, quoad idonea cautio obtenta fuerit? Legati fatebantur, Auguſtum Ducem ſuo abundare ſenſu, eoque cæteros Duces expugnatum Guelferbytum in ſolius ejus manus nolle conſignare. Cauſam tamen his præbuiſſe Suecorum tergiverſationes, ac inter iſta incerta non potuiſſe non hoſtium oblata audire, ac rem, quoad à Suecis plenam declarationem obtinuerit, in integro tenere. Quod ſi denuo mora quæratur, nihil ſe boni ominari. Se quidem Suecicis partibus addictiſſimos; ſed quod alii quoque Ducum miniſtri tales ſint, ſpondere non poſſe. Igitur ſaltem ut

Seckendorfii propoſitio. Negotiatio continuatur. 17. Jun.

minora

1641. minora oppida concedantur poſtulabant, quoad perfecto fœdere Gallico reliqua tradantur, nec re plane infecta ad ſuos redeant. Salvius excuſabat; nunquam ſibi in milites imperium datum. Nec temere togatis miniſtris arbitria belli pacisque, ac fœderum committi, aut facultatem tanti momenti oppida condonandi. Si tale quid ipſe audeat, præfectos oppidorum non parituros. Quin ipſa Ducum cum exercitu conventione rem iſtam in adventum novi imperatoris dilatam. Igitur denuo exiguam moram petebat, quoad à Regina reſponſum adeſſet. Id quod Legati cum Seckendorfio adſpernabantur.

Temperamentum proponitur.

§. 67. Cæterum ſuper hoc negotio certum hominem ad Avauxium miſerat Guebrianus; & Landgravia de eodem Deichmanno in mandatis dederat. Joannes quoque Landgravius ad Cniphuſium, & Scotici ductores ad Averium Reſidentem Anglicum ſcripſerant; omnes in eo conſpirantes, Domum Luneburgicam & exercitum Suecicum in præcipiti ſtare, ac magnopere neceſſarium eſſe, ne iſti legati re plane infecta redeant. Et Salvius commendatione ſummorum præfectorum Seckendorfio velut in viaticum quingentos unciales numerabat; quibus ille delinitus Salvii excuſationes probare, ac velut mediatoris partes ſuſcipere. Ab his ejuſmodi temperamentum proponebatur. Obtinerent Sueci Mindam ad pacem uſque, tunc Ducibus tradendam; & Bleckedam, quoad alio ad Albim tranſitu potiti ſint. Nienburgum munimentis exueretur, vel Ducum præſidio cuſtodiretur in Reginæ quoque verba adigendo: aut ſaltem Suecicum præſidium Ducibus quoque ſacramentum diceret; quibus & cura ejus præſidii alendi relinquenda, prohibendis præfecti injuriis. Reliquis locis Sueci plane decederent, non niſi privato præfectorum lucro inſervientibus. His legibus permutationem fœderis fieri poſſe. Quoad hæc perficiantur Salvius ſtatim Wolfsburgum, & Wælpam tradat, & tributa Nienburgum inferenda moderetur. Has conditiones acceptari ſuadebant Avauxius, Cniphuſius, Seckendorfius, Cenchmarus, Averius. Cum igitur Legati, ab iiſdem licet ſolicitati, nullo modo dilationem vel minimam admittere vellent, Salvius tandem in pleraſque conditiones conſentiebat, & inprimis ut Wolfsburgum, & Wælpa ſtatim Ducibus redderentur. Ita Legati aliquo modo ſibi ſatisfactum oſtendebant; & quanquam circa Nienburgum & Bleckedam ut ita tranſigerent in mandatis non haberent, judicabant tamen, Duces has leges non abnuituros.
19. Jun. Ad extremum orabant, ut vel Nienburgi munitiones deſtruantur, vel alendo præſidio aliunde quid conferatur, quod provinciales circum in Oldenburgicam & vicina plane dilapſuri ſint, quo facto præſidium ſublatis vivendi mediis ultro interiturum.

Sueci fœdus Luneburgicum ratihabent. 2. Jul.

§. 68. Aſt Rectores Sueciæ, expenſa præſenti rerum facie, fœdus ſuperiore anno cum Luneburgica Domo à Salvio conceptum ratum habent, ac inſtrumentum eidem tranſmittunt. Simul ſummis exercitus præfectis ſcribunt. Ducibus circa expugnandum Guelferbytum, & tuendam provinciam fidelem operam navent. Et quanquam indignum judicarent, milites ſe huic negotio ingeſſiſſe, ac Duces coitione cum his facta reſtitutionem oppidorum velut vi extortum iviſſe; iſta tamen iniquitati temporum condonanda videbantur, modo Nienburgum & Bleckedam retinerent, ſaltem ut durante bello præſidiarii tam in Reginæ, quam Ducum verba adigerentur. Ad Cratzenſteinium quoque Nienburgi præfectum ſcribitur; ut ſi Salvius de tradenda Wælpa; Nienburgo ſubjecta, ſignificaret, ipſi obtemperaret. Dantur quoque ad Luneburgicos Duces literæ; quibus cauſa moræ in fœdus Gallicum, & mortem Ducis Georgii confertur; nec inde tamen rem publicam detrimenti quid cepiſſe, cum interim utrinque nihil omiſſum ſit cauſæ communi proficuum. Nunquam ſibi in mentem veniſſe Ducum oppida in ipſorum fraudem detinere; tantum eorum cuſtodiam in utriusque commodum adverſus machinationes hoſtium ſibi vindicaſſe. Salvio injunctum, ut circa ratificationem; & alia quæ deſiderent maxima ex parte ipſis ſatisfaciat. Hæ literæ antequam Ducibus redderentur, hi Sal- 24. Jul.
vio ſcripſerant; ut tandem poſtulatis ſuis ſatisfiat, & oppida ſibi ſua ocyus reſtituantur; nulla fœderis aut ratihabitionis mentione facta. Unde Salvius Regias literas illis transmittit, ſimul ſignificat, ſibi injunctum ſuper cæteris negotiis cum ipſis tranſigere; quo fine ipſorum deputatos expectet. Ad quæ diu neque literæ neque deputati comparebant. Demum poſt menſem Drebbernus literas à Ducibus afferebat, quibus præter alia oppida etiam Mindam, quam antehac remiſerant, tradi poſtulabant citra ullam conditionem, & antequam fœdus permutata ratihabitione firmaretur. Quod etſi non parum ſuſpicionis injiciebat: tamen hac diſſimulata Salvius ſignificabat; ſi ratihabitionem permutare velint ſe reliqua loca præter Mindam, Nienburgum & Bleckedam ex mandato traditurum: ſuper reliquis cum Torſtenſonio mox venturo conveniri poſſe. Sed ad hoc nihil reſpondebatur, ac fœdus illud plane expirabat Ducibus ad diverſa ſe conſilia flectentibus, ac tota mente in Goslarienſem tractatum defixis.

Fœdus Luneburgicum fit irritum. 25. Aug.

De Goslarienſi tractatu.

§. 69. Hujus ſumma capita heic referre non abs re fuerit, poſtquam ſequenti anno ejuſdem acta prælio ad Lipſiam in Torſtenſonii manus inciderunt. Cæſarei normam agendorum pacem Pragenſem, ac noviſſimum Receſſum Ratisponenſem cum promulgata ibi amneſtia ponebant: eoque poſtulabant, ut Duces à Cæſaris ſe hoſtibus disjungerent, omni fœdere & communicatione cum ipſis abſtinerent, copias ſuas revocarent, nec ullum deinceps auxilium iiſdem ferrent. Tum ut copias Cæſareo exercitui jungerent, ac ſua præſidia in Cæſaris ſimul verba adigerent. Denique Hildeſiam urbem cum præſulatu Electori Colonienſi reſtituerent; ac in partem tributorum & onerum communium venirent. Eadem ab Haſſis poſtulabantur, quibus & Hirſchfelda abjudicabatur; tum ut oppida per Weſtphaliam & Friſiam occupata dominis ſuis reſtituerent. Quanquam Cæſarei Commiſſarii nollent de Luneburgicorum & Haſſorum cauſa ſimul agere, jactantes; negotia diſparia eſſe; & unum alteri impedimento fore: revera ne viderentur fœdus inter Luneburgicos & Haſſos probare. Contra Luneburgici id cumprimis ſpectabant, ut onera belli ex utraque parte amolirentur; & *neutralitatem* obtinerent, licet id vocabulum declinarent. Unde fundamenti loco decretum Circuli Inferioris Saxoniæ anno triceſimo octavo factum ſubſternebant. Pacem Pragenſem non aliter admittebant, quam quouſque legibus Imperii conveniret. Nuperum Receſſum Ratisponenſem agnoſcere detrectabant. Circa disjungendas à Suecicis copias tam Luneburgici quam Haſſici conſentiebant. Fœdus tamen ullum adverſus Cæſarem à ſe initum pernegabant. Tributa & onera belli obtentu vaſtitatis ditioni

ſuæ illatæ deprecabantur. Peculiariter autem Luneburgici urgebant oppida ſibi ſua reſtitui, utque digreſſis Suecicis & Vinarienſibus Cæſareus exercitus finibus ſuis excedat, ac ut Hildeſienſis cauſa ad amicam tranſactionem deducatur. Sed Haſſi longius procedebant, & quod Landgraviæ perſuaſum erat, peculiari pace rebus ſuis non conſuli, non pro ſe ſolum cum Cæſare transigere volebant; ſed ut cum exteris quoque Regnis ſimul agatur, atque iſtis pariter tractatibus utraque domus includatur. Tum ut Palatinus æquis conditionibus reſtituatur, amneſtia ad initium uſque belli Bohemici extenſa. Hirſchfelda velut bono titulo parta & poſſeſſa cedere abnuebant. Loca extra Haſſiam ſuis præſidiis inſideri, Cæſari atque Imperio proficuum contendebant, ne iſta in adverſæ partis manus inciderent, nec Cæſareus exercitus iiſdem tuendis immineretur. Quæ omnia à Cæſareis rejiciebantur, qui cumprimis armorum conjunctionem omnibus modis exigebant, quam Principum Legati plane abnuebant. Unde ne tractatus abrumperetur, placebat, rem utrinque ad ſuperiores referri. Poſt tamen tractatu ad finem anni continuato Cæſareis hinc, inde Luneburgenſibus aliquid remittentibus, ſimul operam navante Legato Danico Hagio, qui mediatoris partes obibat, inter hos quidem fere convenit. Haſſos Cæſarei ſuſpicabantur non ſerio rem agere, ſed tantum negotiationem cum Luneburgicis turbatum ire, quos & maluerant nunquam ad hos tractatus acceſſiſſe. Lenius tamen deinceps & minus aculeatis verbis, quam ab initio, cum iſtis agebant, ne ipſos plane protelarent; & rem in integro retinerent.

Acta circa neutralitatem Brandeburgicam. 15. Maji.

§. 70. Elector Brandeburgicus uti novo principatu multum de odiis in Suecos remiſiſſe videbatur; ita & Sueci animorum acerbitatem quantum poſſent mitigare conabantur. Quo fine ad Electorem ablegabatur Axelis Achatii F., alloquio ſuper obitu Patris defuncturus, tum de propenſione Reginæ ad amicitiam cum illo colendam teſtaturus, & ut exploraret, in quænam conſilia Princeps iſte inclinaret. Exquirere quoque idem jubebatur, quid animi circa Reginam matrem foret è Suecia profugam, ut commodiore quam nunc loco degeret. Nam in Sueciam ipſa reverti nolebat. Unde optabant Rectores Sueciæ, iſtam apud Brandeburgicum degere, certa pecuniæ ſumma ex ejus dotalitio ſolvenda quantum æs alienum ab ipſa contractum admitteret. Qua de re & poſtea cum Leuchtmaro agebatur: qui ad Principem id ſe relaturum recipiebat. Eodem tempore Elector Winterfeldium Hamburgum miſerat cum Salvio acturum, ut hoſtilia utrinque omitterentur, Suecicus miles è Marchia deduceretur, commercia in Albi aperirentur, ac tabellariis liber tranſitus præſtaretur, velut prævia futuræ compoſitioni. Cui Salvius: circa poſteriora nullam fore difficultatem; ac ductoribus ſe Suecicis ſcripturum, ut Brandeburgicos ſubjectos mollius quam hoſtes habeant: ſed tota provincia, antequam cum Electore tranſactum ſit decedi non poſſe. Nec dubium tamen quin Holmiæ Electori ſit ſatisfaciendum, ſi eo Legatum mittere placeat.

Legatus Brandeburgicus in Sueciam venit. 9. Jun.

§. 71. Venit inde in Sueciam ab Electore miſſus Leuchtmarus; cujus literæ, quas adferebat, fiduciariæ non uno nomine vitioſæ judicabantur. Nam & Reginæ titulus *Serena* tantum tribuebatur; cum tamen inter Guſtavum Regem, & defunctum Electorem conventum foret, ut Elector Regi titulum *Sereniſſimi*, hic iſti *Celſiſſimi* tribueret: & Teutonica eædem lingua concepta erant; cum Latina adhibenda foret, ni Suecica ſibi reſponderi vellet. Tum literæ ad Rectores Sueciæ non alio titulo inſcriptæ erant, quam is propriis conſiliariis tribuere ſolet. Sed cum literæ Legato redhibitæ eſſent, is culpam in imperitiam recentium ſcribarum confeſerebat, magnopere rogans, ut iſtæ interpoſita proteſtatione acceptentur, pollicituſque iſta in poſterum emendatum iri. Publica admiſſione præter ſolemnia de obitu veteris, & ſucceſſione novi Principis, literas à conventu Ratiſponenſi reddebat, utque pax Reginæ cordi ſit petebat.

Ejus poſtulata.

Aſt privatim proponebat; Regina apud Landgraviam ageret, ut ipſius copiæ è Clivica & Marcana ditione deducantur, eidemque immunitas à belli moleſtiis indulgeatur: ut dotalitium Viduæ Electoralis oneribus bellicis eximatur; Erneſto Marchioni Ducatus Carnoviæ reſtituatur. Tum ut cauſæ Palatinæ futuris tractatibus ratio habeatur. Ad quæ expedita reſponſio erat: Tempora, & res Sueciæ non ferre, ut Clivico ſe negotio immiſceant, quod Hollandorum & Landgraviæ rationes turbare nolint; & ſua maxime interſit, per Weſtphaliam occupata retinere. Circa dotalitium Viduæ annuebant, modo par immunitas ab hoſte obtineatur. De Marchione Erneſto, ac Palatina cauſa quantum in ſe pollicebantur: de hac tamen addebatur, modo cæteri quorum interſit opera & conſilio, per arma aut tractatus rem promoveant. Nam ſi Suecia ſola deſtituatur, excuſatam eam habendam, ſi quem ſibi propoſuerit ſcopum non penitus aſſequi valeat.

Super neutralitate concedenda conſultatio.

§. 72. Sed præcipuum erat, quod Elector bello, quo ſe Parens ſuaſu pravorum conſiliariorum induiſſet, exire cuperet: quo fine ſuper induciis & neutralitate proponebat, de qua & Cæſar aſſenſerit, permiſſo inſuper ut Elector ſuper Pomerania cum Suecis tractare queat. Ea de re cum in Senatu diſceptaretur, quibuſdam videbatur; in ea conventione parum fiduciæ collocandum. Eſſe inſuper Electori modicas vires, nec hoſtium inſigne momentum addere. Per inducias hoſpitia Suecici militis & tributa per Marchiam ceſſatura. Tum cavendum eſſe ne capiti poſtremo fœderis Pomeranici quid derogetur, neve Electori occaſio pandatur Pomeranorum animos ſibi conciliandi. Pleriſque tamen placebat tractatus hoſce repudiandos non eſſe. Jam vivo patre oſtendiſſe Electorem, ejus conſilia ſibi parum probari, quæ nunc per ambages haut obſcure damnet. Expulſos à patre miniſtros revocatos; & morte Schvvartzenbergii conjunctionem cum Saxone non parum imminutam. Ceſſantibus armis Pomeraniam & Meclenburgicam ipſa cum Marchia iterum excolendam, magno cum Suecorum emolumento, etiam ubi poſt ad arma redeundum ſit. Tolli hoc modo periculoſas è Boruſſia in Livoniam machinationes. Futuris de pace tractatibus utile fore vel unum ex Electorali Collegio Sueciæ jungi. Quin ipſam inſtauratæ cum iſto amicitiæ famam multorum animos in Germania mutaturam, alioſque ad paria invitaturam. Nec parum præjudicii hoc exemplo Pragenſi paci adferri, præſertim ſi Cæſar ipſe inducias probet; quæ & aliquid ad eludendos Lauenburgici conatus facturæ videantur. Denique ne quid Pomeraniæ rebus fraudis adferatur, ſatis provideri poſſe.

Neutralitas cum

§. 73. Has ob rationes cum Legato in has leges conventum. Per proximum biennium à permu-

1641.

Brandeburgici Legato concluduntur.

permutata ratihabitione induciæ ſint inter Reginam Sueciæ omnibus locis ab ipſa occupatis aut deinceps occupandis, incluſa quoque Meclenburgica, & Brandenburgicum Electorem, ceſſentque omnia invicem hoſtilia, nec quid utrinque tentetur, quod alteri fraudi ſit: commercia utrinque libera ſint, nec novo oneri obnoxia. Clivenſis & Marçana ditio in præſenti ſtatu relinquatur. Sueci retineant tantiſper Drieſenam, Landsbergam, Francofurtum, & Garlebiam cum adſitis diſtrictibus, ex quibus præſidia illorum alantur; ut & omnia bona ad Ordinem Teutonicum ſpectantia. Poſt ratihabitionem quoque Suecis Werbenſe caſtellum & oppidum tradatur, aut vi expugnare id liceat, ſalvis de cætero induciis. Contra Sueci in Vetere Marchia Tangermundam, Stendaliam, Schauſam, & Oſterburgum reddant. Elector hoſtibus tranſitum per Cuſtrinum, Spandoam, & Peizam Pomeraniam verſus ne concedat, nec commeatu eos juvet. Quod ſi tota mole iidem ingruant, ac tranſitu arceri non poſſint, Suecis integrum ſit in Marchiam ipſi obviam procedere, ac alias ratione belli exigente cum exercitu Marchiam tranſire, annonam ſuppeditantibus provincialibus. Prædatores utrinque prehenſos punire liceat. Captivi utrinque abſque lytro dimittantur. Si quis privatus in hæc pacta deliquerit, ipſe damnum reparet, ſalvis de cætero induciis. Denique prohibeat Elector, ne miles à Cæſare in ipſius ditione colligatur, aut moleſtiæ quid Suecicis inde creetur. Pacto adjecto cavebatur, ut Reginæ miniſtrum Cuſtrini habere liceat, qui obſervaret, ne quid à miniſtris Electoralibus adverſus hoc pactum fiat, neu quid ab his aut aliis in fraudem Reginæ ſuſcipiatur. Et ſi quid tale fieri deprehendat, miniſtros Electorales monere poſſit, ut iſta corrigantur; & ad Gubernatorem Pomeraniæ referat. Tum ut ſubditis Sueciæ, ſi qua negotia in Marchia expedienda habeant, adſiſtat. Ea pacta à Commiſſariis Regiis, & Legato Electorali ſubſcribebantur: ratificatio intra menſes permutanda erat, ubi & per deputatos utrinque ſuper hoſpitiis, ac tributorum reſiduis, præſidiorumque alimentis tranſigendum ſit. Et quia Leuchtmarus ad hos tractatus peculiari procuratorio inſtructus non erat, ſcripto cavebat, ſe effecturum, ut iſtud intra id tempus in Suecorum manus tradatur. De matrimonio inter Reginam & Electorem per ambages jaciebat, quod nondum tempus maturum videretur, ut palam de eo ageretur. Alias non commodiore via controverſiam circa Pomeraniam expediri poſſe. Addebat, ſe Suecis vitio non poſſe dare, quod durioribus conditionibus inducias adſtrinxerint. Mox ad Lilliehoeckium, Axelium Lilium, & Ericum Ulfſparrium mandata expediuntur, ut omni invaſione in Electoris terras abſtineatur, & ſubditis utrinque libere commeare liceat. Tum & mature ratihabitio in Pomeraniam transmittitur.

7. Sept.

Nec aliter Brandeburgici præ ſe ferebant, quam quod & ipſi pacta ratihabere velint. Et ſcribebat Elector, etſi jam poſt elapſum permutandæ ratihabitioni diem,

8. Nov.

14. Oct.

ad Præſidem Pomeraniæ: ſe ſuos Stetinum tractatibus abſolvendis miſſurum, ſi quis ibi à Regina mandatis inſtructus ſit. Reſponſum,

22. Nov.

ratificationem jam allatam, ac ſtatim permutandam, ubi ſuper iis, quæ reſtent, conventum fuerit. Et cum monitum ſimul eſſet, tempus ratificationi permutandæ dictum elapſum eſſe; Elector moram excuſabat, quod Leuchtmarus adverſis ventis detentus è Suecia ſerius adpuliſſet;

10. Dec.

ac ſibi Warſoviæ inveſtitura Ducatus Boruſſiæ ſuſcipienda fuerit. Mox quoque Stetini aderat Joannes Georgius Bornius Novæ Marchiæ Cancellarius, abſque plenipotentia tamen & ratificatione, quam à Leuchtmaro mox ſecuturo allatum iri confirmabat. Interim hoſtilia utrinque omittebantur; & Stalhantſchii miles quotidie Cuſtrinum neceſſaria emendi cauſa nemine prohibente introibat.

1641. 28. Dec.

Fœderis Gallici prorogatio tarde procedit.

§. 74. Fœderis Gallici prorogatio tarde procedebat, dum nec Avauxius à latis antea conditionibus, nec Salvius à mandatis ſuis diſcedere vult. Ac teſtabatur Avauxius; quantum penes ſe fuerit jam præſtitum. Mandata Regis ſibi transgredi nefas. Si vel nunc nuntius peculiaris per Suecos concluſæ pacis adferatur, ſereno eum animo ſe auditurum. Ac ut Salvio omnem ſpem augendorum ſubſidiorum demeret, ſuper inopia pecuniæ in Gallia querelas movebat; cui Regno longe minores opes ſint, quam vulgo jactentur. Bullionium Ducem, ſummum Quæſtorem nuper defunctum Regi ſuaſiſſe; cum aliis amicitiam & ſocietatem coleret, ſed ſubſidia nemini amplius daret, ſuasque opes ſuo militi augendo impenderet, fineſque ſuos tueretur: nam alios per proprii ſtatus rationes utique teneri ad procurandam Europæ ſecuritatem. Quod conſilium nunc in aula magni habeatur. Nec minus tamen è geſtibus ejus obſervabatur, ipſum fœdus non plane pro conclamato habere, ac id continuari, quam tolli malle. Et ſcrupulum eidem injecerant Ordinum Imperii literæ ad Reginam, imprimis, quod non alia in illis Galliæ mentio fieret, quam ut prorogationem fœderis cum eadem diſſuaderent. Salvius viciſſim teſtari dolorem negotii irriti; mandata nec ſibi excedere fas fuiſſe; quæ tamen ipſe æquiſſima judicaverit. Aſt Rectores Sueciæ etſi fœdus pro deſperato haberent, Salvio tamen injungebant, rem adhuc integram teneret, ac Avauxio perſuaſum eſſe pateretur, quaſi Suecia adhuc fœdus continuare cuperet, quod diutius conjunctione Vinarienſium copiarum fruerentur, etſi quæ parum grata offerebantur, obtentu ejus fœderis declinare poſſent. Quin ſi vel maxime id expiraret, Salvius non minus quam antea cum Avauxio amicitiam colere, & conſilia communicare jubebatur, nec expreſſe fœderi renuntiare, ut cæteri non aliter judicare poſſint, quam fœderis adhuc ſpem eſſe; Inprimis ne Luneburgici & Haſſi iſta ex cauſa forte ad tranſigendum cum Cæſare permoveantur. Sicuti nec rebus ſuis exinde aliud damnum metuebant, quam quod ſubſidia deſitura eſſent. Præſertim cum animadverteretur, Gallos non multo plus ſatisfactionis à Suecis obtineri cupere, quam Cæſar jam obtulerat. Qui & è mandatis Stenoni Bielkio quondam datis, & cum capto Lilliestrœmio interceptis intellexerat, Suecos etiam minore præmio adquieſcere tunc voluiſſe.

Avauxii artes.

Avauxius porro iisdem quibus antehac artibus Salvium compellere nitebatur ad acceptandas, quas ipſe ferebat, fœderis leges. Præcipue diſſerens, Regi ſuo in manu eſſe, quandocunque placeat peculiarem ſibi pacem comparare, modo ut Briſacum reſtituere velit. Eundem à ſacerdotibus ſuis continuo obtundi. Tum de ſubſidiis, quorum dies dudum ceſſerat, & quæ Hamburgi in promtu erant, nihil ſolvere; velut nova ſibi mandata forent expectanda. De quorum ſolutione ſpem modo adimebat, modo faciebat.

Novæ ab Avauxio latæ conditiones.

§. 75. Aſt idem poſtea literis ex aula acceptis quadringenta octoginta uncialium millia offerebat. Hamburgi bonis penſionibus menſe Majo & Novembri ſolvenda, cum alias viginti uncialium millia pecuniæ inter Amſtelodamum

mum & Hamburgum trajiciendæ detrahenda eſſent. Tum de bello in Cæſarem validius gerendo, ac liberando Guſtavo Hornio pollicebatur. Sed viciſſim loca tractatibus pacis antehac deſignata utique mutari cupiebat. Hos quippe alias ob Lubecæ & Coloniæ intercapedinem difficillimos, & tantum non impoſſibiles fore, ac certiſſimam Regnorum disjunctionem parituros. Quod ſi Suecia tantillam rem abnuat, toti orbi adpariturum, Regem pro cauſa communi omnia feciſſe, ſed à Suecia in tam minuta re deſtitutum, ac fœdus tunc plane conclamatum fore. Salvius uti in reliquis Gallorum conditiones adprobabat, (nam de ſubtili nimis ſubſidiorum computatione mercatoribus digna monere pudor prohibebat,) ita circa mutationem locorum annuere ſe poſſe negabat, niſi novis è Suecia mandatis acceptis. Quibus accelerandis Avauxius San-Romanum in Sueciam propere mittit: tum reſidua ſubſidiorum ſtatim exſolvit, ne longiore eorum detentione poſtulatum ſuum extorquere velle videretur. Interim velut maturando negotio formulam fœderis concipiebat, id quod antea abnuerat: quæ cum nonnulla contineret, in quæ Salvius conſentire non poterat, ſuper iis in Sueciam erat referendum. Nec invito Salvio ea mora accidebat, quod fama eſſet Luſitanos fœdus cum Suecia affectare, & inſignia ſubſidia offerre, forte retractanda, ſi intellexerint, Sueciam Gallico jam fœdere ad bellum continuandum obligari. Intermedio tamen tempore ita varium ac difficilem ſe exhibebat Avauxius, ut quid ab ipſo expectandum foret, vix conſtaret. Nam & diem ſolvendorum ſubſidiorum mutabat: & ſi Salvius è Suecia declarationem accepiſſet, eandem ſe quoque in Galliam miſſurum ferebat, id quod moram negotio, novaſque difficultates allaturum agnoſcebat. Tum quæ ſuper mutato ſolutionis loco abſque mandato annuiſſet, dubitabat, num in aula adprobanda ſint. Inprimis autem cum Salvius modeſte moneret, ut ſuper liberando Guſtavo Hornio expreſſe fœderi insereretur, iſte graviter excandeſcere, quod verbo Regio non ſat fidei ineſſe cenſeretur: nec unquam hac lege fœdus à ſe ineundum. Hinc aſperis in Salvium verbis invehi, ac plenas indignitatum literas ſcribere Salvio non minus aculeatas reponente. Quin & privatim convitia in Suecos jacere, penſionarios Gallorum vocitans, nec ipſorum arma poſt mortuum Banerium denario à ſe æſtimari. Ni fœdus pro ſuo lubitu concludatur, ſe promiſſo quatuor menſium ſtipendio exercitum Suecicum corrupturum, & quæ Regno nunc ſolvantur ſubſidia militi impenſurum.

26. Febr.

Idem varium ſe gerit.

Rectorum Sueciæ moderatio.

§. 76. Ex iſta importunitate Rectores Sueciæ quidem ſuſpicabantur, Gallis fœdus parum curari, ejusque abrumpendi occaſionem captari, quod forte rebellione Catalaunorum confiderent, quorum legatis permiſſum fuerat apud Regem tecto capite verba facere, velut à libero populo venientibus; & quod novo Luſitaniæ Regi proſpere res ſuccederent. Simul quod viderent Suecis ſe nocere poſſe avocatis Vinarienſibus, & corruptis Suecorum ductoribus jam antea animo ægris. Quando tamen difficultates, quibus domi & apud exercitum premebantur, conſiderabant, haut expedire videbatur, hoc tempore fœdus Gallicum amittere, ac conjunctionem iſtam cum offenſa abrumpere. Nam quæ Cæſar Ordineſque Ratiſponæ ſuper pace moliebantur, tarde procedebant; qui & num ſerio rem agerent, dubium adhuc habebatur. Unde imprudens fuerat, ob incertam pacis ſpem Gallicam amicitiam abjicere, & huic anſam præbere, adverſus ſe utendi mediis, quibus ipſi frui poterant. Eoque modicarum injuriarum, ſuſpicionumque ſenſum diſſimulare ſatius habebant. Ac jubebatur Salvius iſtas ſcriptiones omittere, hiſce injuriis anſam præbentes; ac ſi quid forte aſperi incideret, ejus memoriam ſcripto ne conſignare. Sed & in mutationem loci tractandæ pacis conſentire placebat, quod ea res tanti non ſit, ut ideo conjunctio cum Gallia abrumpenda foret. Et revera propioribus locis communicatio melius ſuccedebat. Nam in eodem cum Gallis loco tractatus inſtituere nolebant ob difficultates è diſparitate ſacrorum, & colliſiones circa præcedentiam orituras. Quod ſi autem Oſnabrugam repudiarent Cæſarei ob præſidium Suecicum, conſentiebant idem deduci, modo caveatur, irrito tractatu id denuo recipiendum. Quod ſi tamen pars adverſa & mediatores in id oppidum conſentire nollent, nec ipſi uſque adeo Oſnabrugæ alligari volebant, ut ideo negotium pacis ſiſti deberet; ſed eo caſu alia vicina loca communi conſenſu erant eligenda. Quod ſi tamen ſerio fœdus eluſum iret Avauxius, Salvius id non curare jubebatur, ſed rem in ſuſpenſo relinquere, quod alia conſilia à ſe capta eſſent. Ac ſperabant, ſe nonminus difficultatum Gallis conciliaturos eſſe, quam hi Sueciæ attractum irent. Nec curaret, quæ de præveniendo differeret Avauxius. Ita enim implicitos bello eſſe Gallos, ut raptim ſe extricaturi non ſint. Hac declaratione Hamburgum allata Legati ſepoſitis ſcrupulis ac diffidentia, privatiſque offenſis reip. condonatis ad abſolvendum fœdus accingebantur. Ac amputatis difficultatibus non pauca tantiſper in medio relinquebantur; velut de exercitu Vinarienſi & locis ad ſuperiorem Rhenum, quod Avauxius conſtanter defectum mandati excuſaret. Circa peculiares inducias Gallos inter & Hiſpanos in Italia & Belgio demonſtrabat Salvius, quantopere iſtæ Suecorum conſilia & arma turbarent: eoque ſuper iiſdem omittendis caput pacto inſeri cupiebat. Sed Avauxio itidem defectum mandati obtendente, illud omittere viſum. Neque de validius gerendo in Germania bello fœdere exprimi Gallus patiebatur, etſi Regem ad id paratum oſtenderet. Et Sueci priore pacto ſatis cautum judicabant, modo id exacte à Gallis obſervaretur: ac quantumcunque ſollicite verbis caveretur, non plus illos tamen quam videretur facturos. Id quoque concedebatur, ut ſuper permutando Hornio Legatus tantum verbo ſuo caveret.

1641.

Capita quædam ſeponuntur.

§. 77. Circa ſubſidia conveniebat, ut ad finem uſque belli annua quadringenta octoginta millia uncialium binis penſionibus fine Junii & Decembris menſis Hamburgi in *banco* quod vocant ſolverentur. Super loco tractatuum, cum jam Salvius Oſnabrugam acceptaſſet, Avauxius novum ſcrupulum movebat, ac ſolam Oſnabrugam pro Suecis, ſed pro Gallis Monaſterium aut Coloniam, & Francofurtum, aut Moguntiam deſignare cupiebat, obtendens, priori fœdere Suecis optionem relictam inter Hamburgum & Lubecam, Gallos ſoli Coloniæ adſtrictos fuiſſe. Nunc viciſſim par eſſe Suecos ſoli Oſnabrugæ obligari, ac Gallis optionem inter duo loca indulgeri. Idque tanto acrius urgebat, quod & Ordines Imperii Spiram aut Wormatiam, & Francofurtum aut Moguntiam proponerent, velut Oſnabruga & Monaſterio parum commodis. Sicuti & revera Oſnabruga lacerum erat oppidum, à mari & flumine remotum; & octo hoſtilibus præſidiis circumdatum. Tandem novis ex aula mandatis acceptis Monaſterio & Oſnabruga adquieſcebat, ſed ut tamen poſt concluſum fœdus nihilominus ſuper

Fœdus Gallicum abſolvitur.

Fran-

1641. Francofurto & Moguntia inſtare vellet. Inducias Sueci rebus ſuis haut proficuas judicabant. Nam interim Cæſar cum Ordinibus tranſigere poterat, indeciſa cum Suecis controverſia; & recrudeſcente deinceps bello longe difficilius futurum erat exercitus & arma parare. Tum circa id tempus Polonicæ induciæ ad finem vergebant, aut novæ cum vicinis lites exſurgere poterant; quo caſu & bellum, & tractatus moleſtiores futuri erant. Quin nec Gallis inducias tutas judicabant, quod Hiſpani per eas nil aliud quærerent, quam res ſuas domi firmare, internaque Galliæ mala fovere, illabefacta deſtinatorum ſuorum ſumma. Unde induciarum nullam in fœdere mentionem fieri malebant. Quanquam & credebant, oblatas licet inducias à Gallis acceptatum non iri, quod Richelii autoritas in armis & potentia exercitus verteretur; & Galliæ pro more magnorum imperiorum bello opus foret; quæ nec conceſſura erat, ut Hiſpani otium nanciſcerentur ſubjugandis iterum Catalaunis, Luſitaniſque. Acriter tamen urgente Avauxio, quod negotio tamdiu agitato tandem aliquando finis imponendus foret, demum & in has conſentiunt, ut tamen inviti ad illas acceptandas non adſtringerentur. Quo caſu Galli trecenta millia uncialium annua Suecis promittebant. Tandem nova poſtulata circa ſacra proponebat Avauxius, ut duo cœnobia in Weſtphalia, Oſſeda & Wietersheimum ad Melitenſes Equites ſpectantia reſtituerentur. Quod negotium Salvius in Suecia commendaturum ſe recipiebat; quo & iſte adquieſcebat. Tum & de Catholicis in Germania inſeri cupiebat, ut ſuis bonis *abſque ullo onere* fruerentur. Id quod abſurdum eſſe oſtendebat Salvius, cum ejuſmodi immunitatem ne Proteſtantibus quidem præſtari ratio belli permittat: ac ſuſpicionem concipiebat, occaſionem quæri fœdus abrumpendi; aut Gallum omnia, quæ in mentem venirent, extorquere velle, quod noſſet, quanta pecuniæ inopia exercitum premeret. Acrius tamen contendenti Avauxio hactenus indulgebat Salvius, ut pateretur Catholicis caveri ſuper bonorum poſſeſſione, expunctis vocabulis *abſque omni onere*: ſed ut pari modo Proteſtantibus quoque caveretur. Sic ut inſerto iſto capite nihil obtineret Avauxius, quam ut ſtudium ſuum in Romana ſacra venditaret. Dubitatum quoque in Suecia fuerat, annon peculiari capite caveri vellent, ut Legati Suecici pari quo aliorum Regum Legati honore haberentur ob frequentes indignitates, quæ in Grotium Lutetiæ tentatæ fuerant. Rem tamen accurare expendentibus ſatius judicabatur nihil movere, ne ipſi non tam ſtabiliiſſe, quam in dubium vocaſſe antiquiſſimi Regni faſtigium viderentur. Declinandis tamen iſtis velſicationibus decernebatur Grotium ex iſta aula evocandum ſuffecto miniſtro Reſidentis duntaxat dignatione. Quem & alias ægre ferebant velut Legatum Suecicum libros publicare Pontifici, ejuſque factioni non parum faventes; quod plerique Proteſtantes in ſiniſtram partem accipiebant; etſi is amori in pacem id ſe dare excuſaret. Ita negotiationi huic finis impoſitus, ac priori fœderi, quod ad finem uſque belli prorogabatur, pauca tantum quæ memoravimus addebantur, quæ intra duos menſes utique ratificanda erant; cum Avauxius pati nollet, ut Salvius Reginæ liberam ratihabendi facultatem reſervaret.

Secreti tractatus cum Luzovio continuantur. * 3. Jan. §. 78. Gallico fœderi impediendo Luzovius magno ſtudio ſecretos cum Salvio tractatus agitaverat: qui & formulam pacis huic tranſmiſerat, in qua venia promittebatur omnibus, qui ab anno triceſimo adverſus Cæſarem arma geſſiſſent, amneſtia ad illos Ordines reſtringebatur, qui pace exclusi hactenus eam recepti non fuiſſent, nec ejuſdem legibus ſatisfeciſſent. De ſatisfactione Sueciæ eadem repetebantur, quæ quondam Lauenburgico ſcripto oblata fuerant. Congreſſum hinc frequenter flagitanti Luzovio Salvius vario obtentu abnuebat; revera ut oſtenderent, latas conditiones ſe dedignari; & quia verebatur, ne Luzovio nil aliud propoſitum eſſet, quam ipſum tentare, præſertim cum eodem tempore Cæſar Danum de proſequenda mediatione monuiſſet. Iſthanc dubitationem Luzovius diſcutere nitebatur: Cæſarem non ita abrupte Dani mediationem tollere poſſe, quæ in ſpeciem retineatur; ſi brevior via cum Regina tranſigendi detur, Danum valere juſſurum. Enimvero quia jampridem Danus filii ſui nuptiis Avauxio in faciem dixerat: ſe potius bellum decreturum, quam commiſſurum, ut Suecia pugnum terræ in Germania retineat; ac nuper Chriſtianus Thomæ F. Cancellarius Penzio ſcripſerat; hucusque Danos bellum hoc velut alienum adſpexiſſe, ſed ſtatim atque animadverterint Suecos pedem in Germania figere velle, rem velut ſuam aggreſſuros: nullam commodiorem rationem ducebat Salvius infenſam mediationem declinandi, quam ſecretos tractatus. Præſertim quod iſto tempore Cæſar Dano non valde addictus videretur, quem iſte circa cauſam Pinnebergicam, & vectigal Glucſtadienſe non parum offenderat. Nec vero de Luzovio aliter judicare poterat, quam ſerio ipſum rem agere. Ac teſtabantur, qui eodem familiariter utebantur, ei perſuaſum, Cæſari hanc viam pacis concludendæ maxime placere; nec eundem de ſucceſſu negotii dubitare. Accedebat nupera Cataloniæ & Luſitaniæ defectio. Unde cenſebat Salvius, ſi Reginæ non magis Europæ tranquillitas quam propria foret, ipſam commode nunc peculiari pace potiri poſſe, per ſecretos tractatus excluſa Dani mediatione. Ac ſatis adparebat, Gallos prorogato fœdere Succiam diuturno bello involutum ire; ac præſtare pacem propinquam amplecti, quam ſpe auxilii Gallici dubio eventui rem committere. Saltem Avauxio, ſi quid ſuboleret, ſtimulum additum iri, ut majore facilitate circa prorogationem fœderis procedat. Has ob rationes placebat denuo cum Luzovio congredi. Ne tamen à ſe quid elici poſſet, quo hoſtis poſt Ratiſponæ, aut apud Gallos, Luneburgicos, Haſſosve adverſus Sueciam abuteretur, conſtituerat ita cum ipſo agere, ut circa formulam oblatam ſolidis rationibus demonſtraret, quid admitti non poſſet: ſed quid ipſe cuperet, Luzovio tantum conjectandum relinqueret; proteſtatus inſuper extremam ſententiam ſuper tribus controverſis capitibus à ſe pandi necdum poſſe. Ita fortaſſe quid ab iſto expiſcaturus erat. — Salvii conſiderationes circa ſecretos tractatus. — 1641.

Ab Luzovio oblata circa amneſtiam. §. 79. Inde aliquoties apud dictum ſenatorem urbis congrediuntur, cujus domum Salvius ſolito comitatu, Luzovius mutata veſte inter tenebras per poſticum in aliam plateam exiens ingrediebatur. Hic circa amneſtiam oſtendebat, Sueciam decreto Cæſaris & Ordinum Ratiſponæ acquieſcere par eſſe, qui ſepoſitis Bohemis, provinciis hæreditariis, & cauſa Palatina inter irreconciliatos, gravatos, recidivoſque pro ratione perſonarum, & delictorum diſcrimen faciendum ſuaſerint. Inprimis inſinuabat, Palatini reſtitutionem certis conditionibus à Cæſare circumſcribendam Reginæ ſatisfactionis loco tricies centies mille uncialium, mox Rugiam inſulam, & Stralſundam in feudum Reginæ & maſculis ejus hæredibus offerebat. Inde priori ſummæ decies centena uncialium millia addebat, & hypothecæ loco Rugiam, ac Citeriorem Pomeraniam ad Penam uſq; fluvium, quam — Circa ſatisfactionem Sueciæ.

1641.

quam demum feudi nomine pro Regina, ejusque maſculis hæredibus oſtentabat. Salvius contra demonſtrare, pacis tempore è tota Pomerania ad Ducem non ultra octoginta tria uncialium millia rediiſſe; ut ad tolerandos aulæ ſumtus pleræque ipſius præfecturæ oppignorandæ fuerint: quæ vix ter centenis uncialium millibus redimi queant. Regalia quoque Ducis valde modica fuiſſe. Ita totam Pomeraniam non ſuffecturam alendis miniſtris ac præſidiis, & revera Sueciæ oneri futuram. Tum incongruum eſſe feudum ad ſolam Reginam reſtringi, ejusque ſobolem, cum vix inter privatos ad unicum hominem ſoleat reſpici. Luzovius de hac re ad Cæſarem diligenter ſe perſcripturum ferebat quem quantum in ſe facturum ſperaret. Monebat tamen, temperaret poſtulata Salvius. Si Sueci inter membra Imperii adſcribi cuperent, ne nimis Cæſarem urgerent, ſed moderatis legibus potius deciderent; id quod arctiori deinceps conjunctioni occaſionem præbiturum ſit. Sin iſta repudientur Cæſarem ad alia conſilia deſcenſurum.

& militum;

Militibus demum, qui poſt factam pacem Cæſaris ſacramento accederent, duorum aut trium menſium ſtipendia pollicebatur Luzovius, deinceps pari cum Cæſaris milite conditione habendis.

Luzovius Salvio dubia demere conatur.

Heic excipiebat Salvius, iſtud pacem non ſapere, exercitum augere, cum potius eradicandæ diffidentiæ miles utrinque ſit dimittendus. Reponebat Luzovius, eo caſu pacem cum Gallia non futuram; ut Cæſar evitare non poſſit; quin copias ſuas augeat. Super his tamen omnibus preſſiorem ſe Cæſaris declarationem expectare ferebat, rogans Salvium, ut rem tantiſper integram retineat; quod hæc tranſigendi ratio ſine dubio optima ſit. Salvius contra: Cæſarem & Ordines literis ad Daniæ Regem ſolennes tractatus urgere; nec ſuper Sueciæ ſatisfactione Ratiſponæ, aut cum Brandeburgico ſuper Pomerania adhuc actum. Ordinibus quoq; Imperii perſuaſum penes ſolum Cæſarem non eſſe ipſorum citra conſenſum pacem concludere. Ad quæ Luzovius: Cæſarem non poſſe non iſta libertatis ſimulacra Ordinibus relinquere. Si tamen breviore via pace potiri queat, id non repudiaturum, aut dilaturum. De Brandeburgici conſenſu certum jam eſſe; ac ejus negotii perficiundi cauſa Martinicium Comitem Regium-Montem proficiſci. Nec dubium quin Ordines adprobaturi ſint, quæ ipſe cum Regina concluſerit. Addebat, ut fœderis Gallici prorogatio, aut ſaltem ratificatio differatur. Excipiebat Salvius; Cæſarem, dum internam Imperii pacem ab externa ſeparat, nil aliud agere, quam ut, Ordinibus Imperii ſocietate exterorum Regum divulſis, hos tanto acriore bello petat; quæ cauſa Reges ad fœdus arctius adſtringendum compellat. Luzovius; Conſilium de Germania primum intus, poſt exterius tranquillanda à Dano originem trahere. Sed Cæſari jam patere, hunc ſub pacis vocabulo belli continuationem adverſus utrumque Regnum ſpectare, quo ipſe interim in turbido piſcari & cupitis ſuis potiri queat. Unde Cæſarem Dano offenſum malle ſecretos tractatus absque iſto procedere. Et ut dictis fidem faceret, literas Cæſaris oſtendebat notis conſcriptas, ſed quibus hic ſua manu addiderat; Se licet capto Slangio, & pulſo Banerio latas Salvio conditiones non retractare, nec dubitare, quin hic jam concluſurus, ac tam inſignem provinciam Reginæ ſuæ conſervaturus ſit; quæ forte bello extracto ab eadem obtinenda non ſit.

Idem minas ſpargit.

Repetitis hinc ſubinde hortatibus adſpergebantur minæ, inflatis receptu Banerii animis: ſi placerent conditiones, tandem mentem ſuam declararet; tunc è veſtigio pacem fore: alias indicta & infecta omnia eſſe, quæ hactenus dicta ac facta ſint. Nec talia deinceps oblatum iri, ſed Cæſarem extrema omnia tentaturum, ut Suecis præmia gladio exſolvat. Ac conſcius arcani congreſſus ſenator Bartholdus Møllerus jam novas Veſperas Siculas ſtrui memorabat, ni leges pacis accipiantur.

1641.

Salvius in ſecretos tractatus proclivis eſt.

§. 80. Aſt Salvio multas ob cauſas conſultum videbatur ſuper ſatisfactione cum Cæſare in anteceſſum convenire, ſolenni tractatu nihilo ſecius procedente. Bellum indies ingraveſcere, Arnheimii & Lauenburgici factionem gliſcere: Ordines Imperii ſuper amneſtia ipſos tranſigere, circa quam corrigendam invitis quorum intererat opera incaſſum videbatur ſumenda. Neque vero Galli ampliorem cupiebant ſatisfactionem Sueciæ obvenire, quam quæ nunc oblata fuerat. Tum Dano & Brandeburgico apud tractatus intervenientibus omnia futura erant difficiliora. Receptu quoque Banerii animus hoſti additus; nec ulla exercitus ſedes idonea præter Brunſuicenſem ditionem, cum Sileſia ac Moravia ſupererat. In illam ſi deſcendatur, vaſtitatem fore antequam æſtas ingruat: totius Circuli animos, ob imminuta commercia jam ægros, plane alienatum iri accedente inſuper Dani offenſa, cujus filius Fridericus Georgii Ducis filiam ambibat. In Sileſiam Vinarienſes non ſecuturos. Ita ubi ſeparati fuerint, exercitus, ſingulos hoſti impares fore: conjunctos inopia atterendos. Nec adverſus hæc incommoda conſilii quid occurrere, quod ad diuturnitatem valeat. Nam ut pecuniæ quid ſit parandis ſupplementis, rarum tamen nunc inveniri militem, ac deeſſe loca iſti colligendo. Tum apud exercitum ſummos juxta ac imos belli tædium cepiſſe. Parum ſpei eſſe, Galliam majore conatu bellum in Germania ſumturam. Luneburgicos & Haſſos, ni plus emolumenti è Suecica ſocietate capiant, quam hoſtis oſtentet, facile hujus ac reliquorum ſociorum ſollicitationibus ceſſuros, præſertim defuncto Duce Georgio, quo plurimum fidebatur. His porro abſtractis ac ingruente hinc Arnheimio & Lauenburgico, inde Cæſareis & Bavaricis, Suecicos quantumvis acerrime connixos numero obruendos. Accedebat valetudo Banerii, cui ſi quid humanitus contigiſſet, atrociora metuenda erant. His autem difficultatibus omnibus exiri poſſe, ſi cito honeſta pace potiri detur. Unde à Luzovio petebat Salvius, hoc negotium ne abrumperet quoad à Suecia reſponſum ipſe acceperit. Nam ſibi id valde cordi eſſe. Inde conſcius arcani ſenator caput de ſatisfactione à Luzovio conceptum afferebat, quo Rugia ac Stralſunda cum tota Citeriore Pomerania in feudum Imperii Reginæ ejusque maſculæ proli offerebatur; qua deficiente ea provincia Regno hypothecæ loco pro quadraginta auri tonnis obtinenda ſit. Inſuper Cæſarem polliceri, ſe nemini permiſſurum militem adverſus Sueciam in Germania conſcribere. Quin ſi Suecia quid viciſſim offerat, ipſum eandem adverſus quosvis hoſtes tutam præſtiturum. Hæc ut acceptarentur, magna vis rationum adducebatur.

24. April.

Luzovius Salvio pacem ſeparatam perſuadere nititur.

Gallos peculiarem pacem prærepturos; Luneburgicos, quod à Suecis ſibi non ſatisfiat, ad Cæſarem tranſituros, Arnheimii & Lauenburgici arma gliſcere. Suecicum exercitum jam ceſſum ire. Nulla in præſens obligatione Suecos ſtringi, quo minus citra ullius querelam ſuo arbitrio pacem concludere queant; & rebus ubique nutantibus honeſte nunc acceptata pace imminentia mala declinari. Nil ſupereſſe Sueciæ, quod ſperare queat, præter paucas Ulterioris Pomeraniæ præfecturas, mox à Regina aliis donandas. Obtineri quod maximum ſit, ſeſſionem & ſuffragium in Conventibus Imperii & Circuli Saxonici, ſimul portum in Germania, & idoneum conducendo militi adverſus

ſus

1641. ſuis vicinos locum. Si ulterius tergiverſentur, Cæſarem cum Gallis transacturum, conceſſis in Superiore Germania, quæ heic Suecis deſtinaverat. Tum quæ Brandeburgico in Sileſia ob ceſſam Pomeraniam daturus erat, Arnheimii & Lauenburgici delectibus impenſurum. Internam Germaniæ tranquillitatem facile obtentum iri, ſi querulis Ordinum paulum quid indulgeatur. Inde ferro Suecis præmia exſolvenda. Nec deeſſe media Cæſari, quibus Danum Sueciæ immittat.

Salvius cum Luzovio colloquitur.

§. 81. Congreſſu mox habito Luzovius caput circa amneſtiam, prout id quondam Stralſundæ ab Oxenſtierna conceptum erat ſubſcribere non dubitabat; modo anni decimi octavi mentio non fiat, & ut circa ſingulorum Ordinum querelas placitis Conventus Ratiſponenſis ſtetur. Quod ſi Suecia Palatini, Bohemorum, & hæreditariarum provinciarum patrocinium ſuſcipere nolit, id quod Cæſar verebatur, lautius forte eidem, quam formula expreſſum ſit, ſatisfactum iri. De tota tamen Pomerania ſpem plane non facere; ſed de Stetino, ac vicis ad Oderam & ſimilibus non valde abnuere. Quod in conceſſione feudi ſolius Reginæ & hæredum mentio fiat, Sueciæ abſque fraude eſſe. Nam à nemine unquam quadraginta auri tonnas exſolutum iri. Proferebat inſuper literas à Cæſare prolixiſſimas, quibus præter dicta ſpondebat, ſe Sueciæ ſuper Pomerania adverſus Polonum, Danum, Brandeburgicum, & quosvis cauturum, ac fœdus ſimul, ſi Reginæ conditiones ferre placeat, eo nomine initurum. Salvium, ut iſtas conditiones haut repudiandas judicaret, movebat Avauxii circa fœdus tergiverſatio; & quod nuntiatum eſſet, Gallos ſeparatam pacem à Cæſare anxie ambire; quo nomine Stella quidam diſſimulata perſona Ratiſponam miſſus ſit. Videbatur quoque Cæſari pax cordi eſſe, quod Turca finibus Hungariæ & Stiriæ minaretur. Tum præter lubricum apud exercitum & ſocios ſtatum terrebant, quæ apud Danos ac Polonos infenſa Sueciæ conſilia agitari dicebantur. Igitur cenſebat, tentandum eſſe, num ſecretam per negotiationem pax concludi poſſit, ut tamen ſolennes tractatus, & fœdus Gallicum non omittantur. Nam ſi res iſta via non ſuccedat, omnia fore integra. Paci ſecreto concluſæ Galliam pro more includi poſſe, ſuſcepta inter hanc & Cæſarem mediatione.

Salvio latæ conditiones acceptandæ videntur.

Rectores Sueciæ ſecretos tractatus abrumpi jubent.

§. 82. Enimvero Rectoribus Sueciæ alia plane ſententia ſedebat. Hi ſecretos congreſſus non alio fine permiſerant, quam explorandæ hoſtium menti; non quod eam viam idoneam ducerent tanto bello ponendo. Neque vero pars adverſa aliud iſtis tractatibus ſperaverat, quam Sueciam à ſociis & amicis disjungere, ac orbis ludibrio exponere; cum ſatis conſtaret, Cæſari cum Brandeburgico nondum ſuper Pomerania conveniſſe, neque de talibus ſtatuere penes ſolum Cæſarem eſſe. Porro Sueciæ ſecuritatem, quam hoc bello inprimis ſpectaverant, in eo verti, ut Germania, ac præcipue viciniores Circuli priſtinæ libertati reſtituantur. Eoque ſuper plena amneſtia primo omnium loco contenderant; de reliquis ſub iſtius favore, aut pari paſſu. Nam ſi pax ex voto non procederet, in eo capite tractatus adhæreſcere honeſtiſſimum putabatur. Aſt Luzovius hoc ordine inverſo tantum de ſatisfactione Sueciæ agere, quo hoſtibus calumniandi anſa præberetur, velut illa ſuo tantum commodo inhiaret, publica cauſa inſuper habita. Sed nec quæ offerebantur tanti eſſe, ut ad ea amplectenda ita cupide ruendum ſit; neque ſolum Cæſarem Pomeraniam poſſe dare: & ſi ea ſola ſpectetur, ſatius fore cum Brandeburgico agere; uti plures ante annos Saxonem inter & Brandeburgicum ſuper iſta Sueciæ cedenda tractatum fuerat. Propoſitionem quoque Ratiſponæ factam monere, cavendum eſſe ab ejusmodi tractatibus, ubi negotiationis cum Banerio odioſiſſime mentio facta erat, diſſimulata tamen non modice veritate. Nunc ſepoſita ſolida ſecuritate feudo malignis legibus circumſcripto deliniri, quo fortaſſe ab hoſte pro lubitu ejici iterum queant, nec tutum Sueciæ nec honeſtum eſſe. Latas à Cæſare conditiones non alio ſpectare, quam Suecis à Gallia diſſociatis paucos Germaniæ Ordines, qui adhuc Reginam reſpiciant, ad deſperationem adigere, & quam aperta via nondum potuerunt, obliqua Sueciam ſubvertere. Cæſarem inſuper poſt pacem Suecicam exercitum non exauctoraturum, ſed Suecici acceſſione firmaturum, ac totam belli molem in Gallos verſurum. Quibus oppreſſis aut ad iniquam pacem compulſis in Imperium ipſe tanto ſuccinctus exercitu rediturus ſit, inermes Proteſtantes, Sueciamque pro lubitu temperaturus. Igitur non in præſens modo, ſed futurum quoque proſpecturis nonniſi ſuper communi pace laborandum. Eam pleroſque Proteſtantes, Gallos inſuper, Belgas, & Anglos optare; qui ſeparata pace vel Sueciæ nihil amplius fidei adhibituri ſint; cum tamen eorum amicitia huic utique retinenda ſit, ubi controverſiæ quid cum vicinis oriatur. Quæ offeratur, pacem pro ſolo hoſtium lubitu ſtaturam, aut majoribus moleſtiis, quam quas nunc amolitum erat, ipſos immerſuram. Denique Luzovii minis pueros terrendos, non viros tanta ſecundarum, adverſarumque rerum experientia. Et quia vix amplius quid à Luzovio elici poſſe videbatur, qui ferocius loqui incipiebat, Salvius jubebatur ſecretam iſtam negotiationem plane abrumpere, & omnia ad ſolennem tractatum rejicere, ac Luzovium ulterius inſtantem hortari, ut ad huncce promovendum pro virili connitatur. Quo reſponſo & Salvius ſemel atque iterum ſecretos congreſſus poſtulantem amoliebatur.

Legatio Danica ſuper pace. 16. Jan.

§. 83. Aſt publicorum tractatuum primordia lente admodum procedebant. Mittebat Daniæ Rex Legatum in Sueciam Georgium VVindium Senatorem qui apud Reginam proponebat: Regi à Cæſare nuper ſplendida legatione ſignificatum, literas ſalvi conductus pro Suecorum in Germania ſociis ea, qua petitum fuerit, forma conceptas ſtatim tradendas, atque intellectum ſit eas acceptatum iri, ac viciſſim hinc diplomata pro Cæſareis, Moguntinis, & Brandeburgicis legatis exhibeantur. Cæſareorum porro diplomatum eam eſſe formulam, ut Rex perſpicere nequeat, quid in iis deſiderari poſſit; (quorum apographum offerebat.) Et quia Cæſar jam omnia annuerit, quæ initio tractatuum ab ipſo poſtulata fuerint, Regem ſperare, in Regina moram non fore, quo minus tam diuturnum bellum tandem ad tractatus deducatur; tum Catholicis gloriandi materia adimatur, quaſi major ipſis cura pacis ſit, quam Evangelicis. Addebat de incommodis in viciniam ex eo bello redundantibus, & quod Regi magna cum impenſa limites milite ſint firmandi, commerciis quoque ſubditorum valde imminutis. Equidem cauſam bello jactari ſacra ac libertatem Germaniæ, viciniorumque conſervationem. Aſt ædibus ſacris, ſcholisque vaſtitatem illatam, ſacerdotes ad mendicitatem redactos, oppida vicoſque deſtructos, incolas gladio fameque ſuperſtites ad ſolum vertendum compulſos. Quibus malis ſiſtendis nulla occaſio prætermittenda ſit. Ad extremum petebat adjungi ſibi, quibuscum ſuper tempore & loco tractatuum conſtituat. His dictis Legatus à Regina digrediens monebatur, ſe à Rectoribus Sueciæ ac Senatu expectari. Sed is negans paratum ad hoc

Legatus in Senatum venire abnuit.

1641. hoc ſe eſſe domum diſcedebat. Quare offenſi Re-
ctores duos Senatores, qui Legatum comitaban-
tur, prandium cum ipſo capturos in Senatum re-
vocabant, penſandæ contumeliæ. Ac placebat,
non amplius ipſum monere, quoad ultro audiri
17. Jan. peteret. Sequenti die Petrus Wibius Cancellario
Legati orationem coram Regina dictam ſcripto
traditum veniebat. Sed quam hic accipere abnue-
bat. Minorennes apud Reges ſolennes tantum
ſalutationes, ſeria negotiorum apud Tutores pro-
poni. Cur iſte ſtatum Sueciæ reformare aggredia-
tur? Si præter exempla literarum Cæſarearum ni-
hil adferat, legatione opus non fuiſſe, ſed ea per
Wibium potuiſſe tradi. Et ſtabat ſententia Senatui,
ni negotium ſuum rite apud ſe exponat legatus;
absque reſponſo eundem dimittere: Eidem, cum
apud Cancellarium ſalutatione ſe defuncturum de-
nuntiaret, hic reſponderi jubebat: Si dedignetur
apud Senatum audiri, nec ſe ipſius ſalutationem
curare. Cæterum credebatur iſtum agendi mo-
dum Legato aſperi alias ingenii viro præſcriptum,
ut Senatus Daniæ, qui hactenus Regem à bello
in Suecos cohibuerat, in hoſce irritaretur. Nec
ſegniter increpitabatur Reſidens Wibius, quare
is Senatum contumelia afficere, & inſtituta ipſius
corrigere conaretur, quæ reliqui Legati omnes ſe-
cuti ſint. Offerebat hinc VVindius, ſe orationem
apud Reginam dictam in Senatu repetiturum. Sed
20. Jan. cum ne id quidem admitteretur, tandem poſita per-
tinacia in Senatu negotium ſuum pro more expo-
nebat: excuſans inſtitutorum Sueciæ ignorantiam,
& culpa in VVibium collata, à quo melius edoctus
non ſit. Qui tamen fremebat; Legati munere ſuſ-
cepto ipſum noſſe debuiſſe, quæ ſibi agenda fo-
Negotium de diplomatibus Hamburgum rejicitur.
rent. Poſt circa exempla diplomatum à Legato tra-
dita annotabatur, omiſſa quidem eſſe verba tan-
topere hactenus agitata, *nondum reconciliati*, ac inſer-
tum eſſe, ut ſocii Sueciæ *per ſe aut Coronarum plenipo-
tentiarios* tractare queant: occurrere tamen nonnul-
la errata, quæ emendari oporteat. Inter quæ extan-
tiora erant, quod licet Regina Cæſari plenum ti-
tulum dediſſet; hic tamen eandem velut obiter no-
minarat *Sereniſſimam Reginam & Coronam Sueciæ*. Aſt
Landgraviæ in margine duntaxat adſcriptum erat
Illuſtr. ut diſcerni non poſſet, Illuſtrem an Illuſtriſſi-
mam dicerent. Quia tamen ipſa diplomatum auto-
grapha inſpici neceſſum erat, ea res Hamburgum ad
Salvium rejiciebatur, cui etiam diplomata pro Cæ-
ſareis & Electoralibus Legatis tranſmittenda erant.
De loco tractatuum tunc nondum circa Hambur-
gum aut Lubecam mutatum erat. De die non ni-
ſi cum conſenſu Regis Galliæ per fœdus ſtatui poſ-
ſe, cui ejus rei maturatio commendanda ſit. Ubi
ſerio rem à Cæſare agi adpareat, unum aut binos
Senatores in Germaniam mittendos, tractatibus
absque mora auſpicandis. Monebatur inſuper
Rex, ut quia non niſi conjunctim cum Gallia tra-
ctatum ordiri queant, apud Regem Hiſpaniæ in-
ſtet, ut pro Belgis quoque diplomata exhibeantur.
Quod reſponſum ſcripto conceptum illi tradeba-
tur; ſimul ſolide deſtruebantur, quæ is verbis ſat
aculeatis exprobraverat, velut penes Suecos extra-
Vera ejus legationis cauſa.
cti belli cauſa fuiſſet. Cæterum hoc quidem ejus
legationis prætextum erat. Nam revera VVindio
iſti inprimis propoſitum fuerat apud unum aut al-
terum privatim explorare, quid à Batavis Legatis
heic ſuperiore anno actum foret. Cui de compa-
cto reſponſum: illos queſtos fuiſſe de inuſitatis o-
neribus rigidoque agendi modo, ac petiiſſe, Sue-
ci veteres ipſorum amici operam conferrent, ut
iſta deinceps abrogentur. Quibus repoſitum fuiſ-
ſe; ſi quid Sueci contribuere poſſint ad controver-
ſias eas amica via componendas, libenter facturos.
Idem quoque monitus, quare reſponſum ad lite-
ras Senatus Suecici tamdiu dilatum foret; non 1641.
aliud habebat quod reponeret, quam Senatum
ſemel duntaxat ex eo tempore Coldingæ con-
veniſſe, tam multis ibi negotiis obrutum, ut eo
de negotio cogitare non potuerit. In reditu ta-
men ſe de eodem moniturum. Legatus iſte diſce-
dens neque Reginam neque Senatum ſalutabat,
nulla alia ratione allegata, quam quod diceret, iis
moleſtum ſe eſſe nolle. Cum iſte legationis ſuæ
eventum Regi retuliſſet, hic reſpondebat: miram
ſibi rem videri; utramque partem cupidam ſe tra-
ctatuum verbis teſtari, utramque revera ab illis
abhorrere.

Salvi conductus Hamburgi utrinque inſpiciuntur.
§. 84. Paulo poſt diplomata ſalvi conductus à
Rectoribus Sueciæ pro Legatis Cæſareis & Ele-
ctoralibus juſta forma adornati Hamburgum mit-
tuntur, ut Salvius eadem cum Cæſareis, ſi hæc
absque vitio invenirentur, permutaret. Mox Da-
niæ Rege per literas tam Luzovium quam Sal- 24. Febr.
vium monente, autographa diplomatum Lucæ
Langermanno Decano, cui Rex id negotium
commiſerat, traduntur, ac Legatis inſpicienda
permittuntur, inſpectione facta Decano reſtituen-
da. In Cæſareis diplomatibus eadem vitia, quæ
in exemplo Holmienſi, occurrebant, præterquam
quod maculis & ſordibus obſita, velut aquis cor-
rupta forent. Quæ ut corrigerentur Salvius mo-
nebat; & quia Galli de mutando tractatuum loco
agitabant, ut pro iſto ſpatium relinqueretur. De
quo & ipſum Regem literis monebat, pro more 10. Mart.
cavillantem; diplomata reipſa bona eſſe, ſed non ita
ſecundum grammaticam concinnata, uti Salvius
velit. Luzovius tamen iſta ſe emendata huc ite-
rum curaturum recipiebat. Accedebat & alia tra-
ctatibus mora, quod allatis licet emendatis diplo-
matibus ad deſignandum diem accedi non poſſet.
Nam Avauxius negabat ſuper die ſe ſtatuturum
niſi diplomata pro Gallis & Belgis pariter heic ex-
hibeantur: utque de hoc apud Daniæ Regem in-
ſtaret Salvius, petebat. Contra Cæſar diplomata
pro Gallis non Hamburgum, ſed Coloniam miſ-
ſurus erat: & Danus quidquam cum Gallis nego-
tii eſſe ſibi negabat.

Novæ morarum cauſæ.
§. 85. Allata jam Hamburgum erant denuo
Cæſarea diplomata pergameno inſcripta cum ple-
no Reginæ titulo. Sed, cum pro Sueciæ ſociis
bina exempla conſcripta eſſent, quorum unum
Lubecæ & Hamburgi vocabulum, alterum nullo
deſignato nomine tractatuum locum exprimeret;
pro Suecicis Commiſſariis unum duntaxat alla-
tum erat, quod Lubecæ & Hamburgi nomen præ
ſe ferebat. Quæ una erat novæ moræ cauſa, quod
interea Sueci Gallique conveniſſent Oſnabrugæ &
Monaſterii tractatus ſuſcipere. Quia porro Cæſar
integrum Reginæ titulum expreſſerat, Luzo-
vius poſtulabat, ut & integer Cæſaris titulus in
omnibus diplomatis repræſentaretur, quæ com-
pendioſum duntaxat continebant. Denique &
Cæſar diplomata pro Gallis Coloniam videbatur
miſſurus, ubi à Gallis nemo aderat, qui iſta acce-
ptaret. Quæ tamen antequam traderentur, Avau-
xius diem conventui deſignare abnuebat, nec Sal-
vius per fœdus poterat. Quæ impedimenta Sal- 12. Maji.
vius Daniæ Regi per literas ſignificat, proponit-
que, ut dum diplomata ob titulum Cæſaris trans-
ſcribuntur, ipſe apud hunc agat, ut propter loca
tractatuum adhuc dubia alternans vocabulum po-
natur, amputandis novis moris: utque diplomata
pro Gallis Hamburgum mittantur, quod Rex
Galliæ nullibi quam heic plenipotentiarium ha-
beat. Expetebat ſuper hiſce Salvii colloquium
Luzovius; id quod ille abnuebat, ni ſimul cum
Avauxio ageretur, quod ex fœdere uni Corona-
rum citra alteram nihil ſtatuere fas eſſet. Reginam

1641. id multis ab annis monuiſſe, idemque nuper Ordinibus Imperii Ratiſponam ſcripſiſſe, qui iſthoc haut iniquum agnoverint. Cæſarem ſemper de ſtudio communis pacis teſtatum. Quare igitur non æque apud unam, quam alteram partem novis moris finem imponat? Luzovius proponebat; referret Salvius omnia ad Avauxium, & mediatoris velut vicem obiret. Aſt Salvius neutrum id decere cenſebat. Nam Gallos ignominiæ ſibi ducturos, ſi cum ipſis per ſe agere dedignetur; & abſurdum erat Suecos, tanquam adverſam partem inter Cæſarem & Gallum mediatorum vices obire. Eas rationes Luzovio in ſcriptum redactas tradi curabat, miſſo quoque Ratiſponam exemplo, ne quis moræ culpam Suecis impingere poſſet. Significabat tamen, ſibi congreſſum non diſplicere, ſi iſte ita inſtituatur, ut Avauxius velut ex improviſo interveniat, & ſic inter ipſos ſuper eo negotio tranſigatur. Sed Luzovius excuſabat, à Cæſare ſibi injunctum mediante Salvio cum Gallo agere. Revera tamen iſte metuebat, ne Avauxius Ferdinando Imperatorum titulum denegaret. Avauxius contra velut juſſu Regis ſui Salvio denuntiat; decretum Regi eſſe totam Lotharingiam reſtituere; multo minus circa Briſacum & Alſatiam moram fore. Usque adeo cordi eidem eſſe non fines Regni proferre, ſed communem ſecuritatem firmare; ne Sueci credant Regem ipſos infinito bello implicare velle. Ita cum circa præparamenta pacis neque ſolus Salvius poſſet, neque Luzovius pariter cum Gallo tranſigere vellet, negotium in Auguſtum usque menſem quieſcebat.

Gallica præliminaria Hamburgi quoque tractantur. §. 86. Effecerat interim Daniæ Rex apud Cæſarem, ut Galliæ quoque pacis præliminaria Hamburgum transferrentur, ac Luzovio ſuper illis tranſigere mandaretur. Iſtis perficiendis à Dano Langermannus delegabatur. Heic nulla inter Luzovium & Salvium difficultate Avauxius, antequam diem conventui diceret poſtulabat, Regis Hiſpaniæ conſenſum in tempus & locum tractatuum exhiberi, ac tria inſuper diplomata, pro Treverenſi Electore, pro Duce Sabaudiæ tanquam tutrice filii, & Regente, ac pro univerſis Ducibus Luneburgicis. Quorum diplomatum neutrum cum Luzovio ad manum foret, nec miniſter Hiſpanicus adeſſet, ex quo Regis iſtius ſententia intelligi poſſit, novæ difficultates ſurgebant. Equidem cautionem ſuam interponebat Luzovius iſta ſe curaturum. Quam usque adeo negligebat Avauxius, ut initio negotiationem plane ſuſpendere vellet, quoad iſta allata forent. Mox ne invidiam protracti negotii in ſe devolveret, ac ea tergiverſatione turbas in exercitu Suecico accenderet, conſentiebat, ſi Daniæ Rex ſcripto caveat iſta brevi allatum iri, tempus conventui circa initium futuri anni deſignaturum, & reliqua diplo-
28. Auguſt. mata absque mora permutaturum. Enimvero abnuebat Rex cui de voluntate Cæſaris non conſta-
4. Septemb. bat, fidem ſuam periculo exponere, ac Salvio per literas proponebat, Avauxium permoveat, ut vel ſuo poſtulato deſiſtat, vel Luzovii cautione adquieſcat. Alias reſponſum Ratiſpona expectandum. Inde circa initium Octobris Cæſar Luzovio memorata tria diplomata transmittit, addito, ſe ſpondere ab Hiſpano rata habenda, quæ Luzovius ſuper loco & tempore tractatuum tranſegerit. Cæterum quanquam iſta Galli diverticula ægre ferrent Sueci, quæ haut quidquam ex fœdere morari tenebantur, ac Luzovius identidem ad ſecretos tractatus invitaret; tamen quod argento Gallico vehementer exercitus indigeret, iſtæ moleſtiæ devorandæ erant; ac Luzovii ſollicitationibus ſemper fœdus occinebatur. Ita October menſis incaſſum elabitur, dum neque Luzovius cum utroque Legato Regio tractare vult, & Daniæ Rex, in quem 1641. iſte negotium rejiciebat, ex Holſatia abeſſet.

§. 87. Ablegatur inde Hamburgum à Daniæ Rege Langermannus, ut ſalvis conductibus permutatis certum diem auſpicando tractatui diceret; ac præparamentis pacis aliquando ſummam manū imponeret. Enimvero tergiverſabatur Avauxius Cæſaris tanquam hoſtis ſponſionem pro Rege Hiſpaniæ admittere; ac pertendebat, ut conſenſus Regis vel miſſo Legato, vel ſcripto Hamburgi prius declaretur, quam præliminaria concludantur: tum ut novo diplomate Chriſtina Sabauda Tutrix & Regens nuncuparetur. Eſſe illam in poſſeſſione, ex teſtamento mariti; nec alio reſpectu tractatibus interfore. Minus grave Cæſari eum titulum dare, quam Duci eodem cedere; præſertim in præliminaribus, & per proteſtationem reſervato jure tertii, cum inter tractatus ea lis ſit decidenda. Nec ſe repugnare, ſi Cæſar ipſam modernam Regentem vocet. Reponebat Luzovius; eo titulo utique præjudicari non Cardinali ſolum Sabaudo, & Principi Thomæ, qui eam tutelam ſibi vindicent; ſed & Cæſari atque Imperio. Quam enim exemtionem ab Imperio obtendat Sabaudia, Cæſarem negare, eoque matrem agnatis ſuperſtitibus tutelam pupillorum filiorum gerere non poſſe. Hinc & Landgraviam titulum Tutricis apud Ordines ſuos provinciales, non apud Cæſarem & alios uſurpare, nec ut is in diplomate exprimatur poſtulare. Aſt Salvius obſecrare, & ſuadere, ne pax retardetur. Iſthoc ad bellum Germanicum, & fœdus non pertinere: & moras haſce ſociis Regnis ingentem invidiam conflaturas. Ac fortaſſe Luneburgicis ſtatim ſtimulum inde addendum ad maturandos Goſlariæ tractatus. Quæ cum parum curaret Avauxius, proponebat Salvius, ut in diplomate non Dux vidua, ſed minorennis Dux Sabaudiæ nominaretur. Sed quia nihilominus tempus labebatur, dum novum ex aula diploma petitur, aliud temperamentum inveniebatur, ut vel Avauxius diploma acciperet cum proteſtatione, Ducis juri nihil derogatum iri; vel diem conventui diceret hac lege, ſi diploma interim cum poſtulato titulo adferatur, & Daniæ Rex tantisper fidejubeat. Quorum hoc ab Avauxio acceptatum. Circa ſponſionem Cæſaris pro Hiſpano placebat, ut quia Avauxius literis autographis ad Luzovium in manus traditis adquieſcere nolebat, Daniæ Rex iis acceptis fidem ſuam interponeret. Qui & non ad conatum ſolum, ſed & Avauxio 4. Dec. acriter contendente, pure ad iſtud ſe tandem adſtringebat.

§. 88. Ita demum ad concipiendam conventionis præliminaris formulam accedebatur. Et Suecicis quidem tractatibus Oſnabruga, Gallicis Monaſterium decernebatur, quibus placebat præſidia utriusque partis deduci oppidaque interim juramento, quo uni aut alteri parti obſtricta forent, exſolvi, & plenæ neutralitatis legibus obligari; quæ interim proprio milite, aut per oppidanos cuſtodienda ſint. Fruſtra frementibus Cæſareis, ignominioſum id ſibi, velut in publica Cæſaris atque Imperii fide minus ſecuritatis foret. Tum ut magiſtratus oppidorum ſcripto toti conventui ſuper fidelitate ſua, ac tuendis legatis, eorumque comitatu ac rebus caveat; & ſi quid communi tractatuum bono cedens ab eo poſtuletur, morigerum ſe præbeat, ita tamen ſi omnium partium conſenſu id injungatur. Oſnabrugæ Salvius peculiariter cavebat, ne quid circa ſacra, & alia ibi novaretur. Tum ſecuritati itinerum inter iſta oppida proſpiciebatur. Poſtulabat quoque Salvius, ut ob majorem ſecuritatem, & commodiorem ſubvectionem præſidia vicinis oppidis Vechta, Cloppenburgo, Furſtenavia, & Rhena deducerentur.

Avauxii tergiverſationes. 8. Nov.

Difficultas circa titulum Sabaudæ.

Tractatus præliminaris. Circa loca conventus cautelæ.

Nec

1641. Nec improbabat Luzovius, ſed nihil in mandatis ſuper eo ſe habere excuſabat. Unde Avauxio ſuadente ea res ad tractatus primarios rejecta, & ſimpliciter de libera annonæ ſubvectione expreſſum. Tandem cavebatur, ut ſi tractatus irriti abrumperentur, utrumque oppidum cum Petriburgo prope Oſnabrugam in præſentem ſtatum reponeretur. Inde ſuper numero diplomatum tuti itineris conſtituebatur. Sueci à Cæſare diplomata poſtulabant pro Plenipotentiariis Suecicis, pro Reſidente Gallico Oſnabrugæ negotiis interfuturo; pro Domo Palatina; pro Domo Luneburgica, pro Landgravia Caſſellana; denique pro omnibus Ordinibus Imperii Sueciæ ſociis & adhærentibus. Gallus tam à Cæſare, quam Hiſpano exigebat ſalvos conductus pro Plenipotentiariis Gallicis, pro Reſidente Suecico Monaſterii, pro Duce Sabaudiæ pro Belgis Fœderatis, pro deputatis Electoris Treverenſis, pro Carolo Ludovico Palatino, ejuſque fratribus; pro Ducibus Luneburgicis, pro Landgravia; denique pro omnibus & ſingulis Ordinibus Galliæ ſociis & adhærentibus, eorumve deputatis. Regii viciſſim exhibituri erant diplomata pro ipſorum ſociis in univerſum, ac ſeparatim pro Colonienſi Electore & Bavaro. Circa diploma Sabaudicum Avauxius expreſſe teſtabatur, ut Tutricis & Regentis titulus utique adderetur. Tum ne quid moræ circa diplomata Hiſpanica orietur, quod Cardinalis Infans Belgii Gubernator interim fato conceſſiſſet, patiebatur Avauxius, ut quæ ab eodem vivo ſcripta forent, valida eſſent, ſi ab Hiſpaniæ Rege adprobarentur.

Diplomata ſalvi conductus numerantur.

9. Nov.

§. 89. Circa tempus ordiendis tractibus placebat, ut diplomata intra duos menſes ab hac conventione permutarentur. Ea permutatio ne diverſis locis ſuſcepta confuſionis quid, novæque moræ pareret, Hamburgi per miniſtros Danicos expedienda erat. Ab eo tempore intra menſem tractatui exordium fieret. Ita cum prævia conventio decimo quinto Decembris concluſa foret, initium tractatus in eundem diem menſis Martii incidebat. Quod anguſtum licet ſpatium Salvius admittebat, ſi forte Goslarienſem, qui tunc fervebat, tractatum hoc modo elidere poſſet, ſi adpareret ad communes tractatus ita properari longe firmius Luneburgicorum rebus cauturos. His omnibus addebat Avauxius, ut uterque tractatus Gallicus & Suecicus unus tantum ſit & pro uno habeatur, eoque neuter ante alterum, niſi legibus utrinque conventis ſatisfactum fuerit, impletus cenſeatur. Quæ verba Suecico inſtrumento Salvius inſerere initio abnuebat, quod hoc modo Sueciæ expectandum foret quoad ſuper diplomate Sabaudico, & Batavico, Regisque Hiſpaniæ conſenſu obtentum eſſet; quæ omnia ad bellum Germanicum, eique ſuperſtructum fœdus Gallicum non pertinebant. Quia tamen Avauxius declarabat, his verbis Reginam ultra fœdus non obligandam, tandem illa admittebat cum expreſſa reſervatione, ut eadem ultra fœderis ſenſum non porrigerentur: idque partim in Avauxii gratiam, partim ut hoſtibus omnem ſpem Coronas ſeparandi adimeret. Et quia de præliminaribus tantum agebatur, Sueciæ non magnum præjudicium inde naſci poterat.

Tempus tractatui ſtatuitur.

De unitate tractatuum.

§. 90. Cum hoc modo circa rem ipſam conveniſſet, novæ ſuper titulo difficultates oriebantur; quod Avauxius in inſtrumento Cæſaris titulum Ferdinando dare abnueret, negans id ſibi licere, niſi *in ordine ad tractatus pacis*, adeoque non niſi in diplomatis ſalvorum conductuum, quando illa permutarentur. Nam forte metuebat, ut Cæſare non præſtante, quæ Daniæ ſpoponderat, ipſe retractare poſſet, quod Cæſari ſemel dediſſet. Unde iſtum Regis Hungariæ vocabulo duntaxat adpellatum, Hiſpano poſtponebat. Id quod neque Daniæ Rex, neque Luzovius admittere volebat, aut poterat. Et Salvio id ipſum diſplicebat; cum hoc inſtrumentum utique primus gradus, & velut introitus foret *in ordine ad tractatus pacis*. Et quia in enumeratione diplomatum Cæſaris nomen ponebatur; cur non in exordio & fine inſtrumenti idem exprimeretur? Pertinaciter tamen contranitente Avauxio placebat, eundem inſtrumentum non ſubſcribere, ſed Luzovio peculiare ſcriptum tradere, quo declararetur, Galliæ Regi hoc inſtrumentum probari eumque illi per omnia ſatisfacturum.

Difficultates circa titulum Cæſaris.

Tandem & ſuper eminentia ſui Regis præ Regina & Regno Sueciæ movebat Avauxius, iſti conſenſu omnium populorum, inprimis Chriſtianorum præcedentiam præ aliis Regibus deberi. Eoque poſtulabat, ut in Suecico inſtrumento Monaſterium Oſnabrugæ, & Galliæ Regis nomen Reginæ præponeretur, ſaltem alternis vicibus. Nam in fœderibus ſe tuliſſe, & adhuc ferre, ut in Gallico inſtrumento Regis ſui nomen, in Suecico Reginæ præponatur. Sed quia hoc inſtrumentum circa præliminaria tractatus in manus tertii, Cæſaris ac Dani, perventurum ſit, iſtud ſibi permittere haut licere. Id quod Avauxii nomine San-Romanus Salvio, modeſtis tamen verbis ac geſtibus, exponebat. Aſt Salvius non parum offenſus abſque circuitione teſtari: haut minus ſibi ſuæ Reginæ, quam illi ſui Regis dignitatem obſervandam. Per omnia ſacra obſecrare, ne hanc chordam tangat, ingratum valde ſonum daturam. Se talia in Sueciam ne referre quidem audere: quod exploratum ſibi ſit, amicitiam, fœdus, ſubſidia, auxilia potius inſuper habenda, quam talia ferenda. Sed cum Avauxius ipſe fateretur, hanc materiam valde delicatam eſſe, petebat temperamentum aliquod inveniri. Unde proponebat Salvius, ut vel nullum ſolenne inſtrumentum conficeretur, ſed uterque per epiſtolam duntaxat Regi Daniæ ſignificet, ſe in locum tempusque dictum conſentire, expreſſis quæ poſtulat diplomatibus: vel ut uterque inſtrumentum ſuum cum Luzovio formaret, nec unus de alterius nomine, tractatuve aut poſtulatis mentionem faceret. Id quod Avauxius adſpernabatur, quod cuperet, Sueciam ad obtinenda Galliæ poſtulata apud Cæſarem & Hiſpanum pariter incumbere. Igitur placebat, ut ipſe in ſuo inſtrumento Monaſterii & Galliæ Regis, Salvius in ſuo Oſnabrugæ & Reginæ vocabulum præponeret, idemque Luzovius faceret. Mittebat inde Avauxius San-Romanum in Galliam, id hac potiſſimum ratione excuſaturum, quod Cæſareus Legatus itidem pari paſſu cum Salvio tractare neceſſum habuerit, eoque non fuiſſe, quare ullam prærogativam heic ſibi arrogaret. Ita præliminari tractatui tot per annos agitato demum colophon impoſitus eſt, quem verbis conceptis heic inſerere viſum. 25. 15. Dec.

& præcedentiam à Gallo prætenſam.

Sacræ Cæſareæ Majeſtatis & Imperii Aulico-Conſiliarius ad Circulum inferioris Saxoniæ, & ad Pacis Præliminaria cum Poteſtate deputatus Legatus, Conradus à Lutzovv, univerſis ac ſingulis, quorum intereſt, conſtare volumus, poſtquam multis retro annis agitari cœperunt rationes inſtituendæ de Pace univerſali Tractationis, atque aliæ ex aliis difficultates in Præliminaribus emerſerunt, tandem, Deo aſpirante, & Sereniſſimi Regis Daniæ, tanquam Mediatoris, interpoſita autoritate, factum eſſe, ut inter Nos, ſimul ac Sereniſſimæ Reginæ Regnique Sueciæ Aulæ-Cancellarium & Legatum, Illuſtriſſimum & Excellentiſſimum Dominum Joannem Adler Salvium dicta Præliminaria concluſa ſint, ſequentem in modum:

Lo-

1641. Loca univerſalis Tractatus ſint Oſnabruga & Monaſterium in Weſtphalia, ex quorum utroque ſtatim poſt commutatos (ut infra dicetur) ſalvos Conductus, educantur militaria partium præſidia, & durantibus congreſſibus, dictæ civitates, ſacramento utriusque partis ſolutæ, ad Neutralitatem obligentur. Magiſtratui interim proprio cum milite & civibus ſua cujusque urbis cuſtodia relinquatur: Ipſe viciſſim dato reverſali obſtringatur ad fidelitatem ac ſecuritatem toti conventui præſtandam ac Tractantium res ac perſonas comitatumque ſancte habendum & cuſtodiendum. Et ſi quid ab eo, pro communi Tractatus bono, requiſitum fuerit, præſtet ſe quidem obſequentem, neutri⁹ tamen partis juſſa exequatur, niſi ab utroq; Legatorum corpore collegiatim inſinuata.

Jura & Privilegia Civitatis Oſnabrugenſis interim ſalva maneant, & Templa, Scholæ, Curiæ penes Senatum. In cognominem vero Diœceſin neutra belligerantium pars plus juris factive ſibi ſumat, quam tempore hujus Contractus habeat.

Uterque Congreſſus pro uno habeatur, atque ideo non ſolum itinera inter utramque urbem omnibus, quorum intereſt, ultro citroque libere ſecureque commeari poſſe, tuta ſunto: ſed & quicunque locus interjectus particulari Tractantium conventui, pro mutua communicatione, videbitur commodus, eadem, qua dictæ urbes, ſecuritate fruatur.

Libera quoque ſit in omnia dicta loca literarum, Commeatus, & rerum omnium, tanto Conventui neceſſariarum importatio, exportatioque, nec ab ulla parte, ullove modo aut prætextu usquam turbetur, ſed potius omni meliori modo promoveatur.

Si vero, quod Deus avertat, Tractatus re infecta diſſolvi contigerit, recipiant Oſnabruga, Petersburgum & Monaſterium ſtatum & præſidia, quæ nunc habent, omni ex parte, at ſancte religioſeque ſervetur Neutralitas ad ſex hebdomadas poſt abruptos Tractatus.

Salvi Conductus pro utroque Congreſſu commutentur utrinque omnes intra duos menſes à die hujus conventionis. Et ne diverſis diſſitisque procul locis facienda commutatio implicet negotium, morasque novas afferat, fiat illa Hamburgi per Regios Daniæ Miniſtros.

Et quidem ad Congreſſum Oſnabrugenſem ex parte Auguſtiſſimi Imperatoris tradantur ſequentes ſalvi Conductus:

1. Pro Reginæ Regnique Sueciæ Plenipotentiariis.
2. Pro Reſidente Gallico.
3. Pro domo Palatina.
4. Pro domo Brunſuicenſi & Luneburgenſi.
5. Pro domo Haſſiaca Caſſellana.
6. Pro univerſis Imperii ſtatibus, Sueciæ Fœderatis & adhærentibus in genere.

Ex parte vero Sereniſſimæ Reginæ Sueciæ tradantur ſequentes ſalvi conductus:

1. Pro Imperatoris Plenipotentiariis.
2. Pro Deputatis Electoris Moguntini.
3. Pro Electoris Brandeburgici Deputatis.

Supradicti ſalvi conductus omnes & ſinguli, tam ex parte Romani Imperatoris, quam Reginæ Sueciæ, ſub ea formula, quæ noviſſime per Mediatorum Legatos communicata partibus, & ab iis probata fuit, concepti extradantur.

Singulis quoque ſalvis Conductibus ſupradicta Tractatus Univerſalis loca perſpective inſerantur, Et præſentis Tractatus Autographum, data ſingulis Legatis copia authentica, apud Sereniſſimum Regem Daniæ deponatur.

Dies autem auſpicando utrique Congreſſui, Oſnabrugenſi & Monaſterienſi, dicta conſtitutaque 1641. eſto vigeſima quinta Menſis Martii proxime venturi, quod felix fauſtumque Orbi Chriſtiano det eſſe Deus.

Præſens autem Tractatus cum altero, ſuper iisdem Pacis univerſalis Præliminaribus hodierna quoque die concluſæ, inter Nos, Conradum à Lutzovv, pro Imperatore Romano & Rege Hiſpaniarum ex una, & Illuſtriſſimum Legatum, Dominum Claudium de Meſmes, Comitem d'Avaux pro Chriſtianiſſimo Rege ex altera parte, unus idemque ſit Tractatus, nec, niſi adimpletis utriusque conditionibus, alteruter pro impleto habeatur.

Quæcunque ſupra de die locisque tractatuum dicta ſunt, ea à Principalibus utrinque noſtris peculiari Inſtrumento rata habebuntur, eaque ratihabitio, una cum enumeratis ſalvis conductibus præſtituto tempore ac loco reciproce commutabitur.

In quorum omnium fidem roburque præſentes manibus noſtris ſignatas, ſigillis quoque mutuis firmavimus. Hamburgi die 25. 15. Decembris Anno 1641.

L.S. CONRADUS à LUTSOW.

Legati Gallici peculiaris Ratificatio his verbis concepta erat: Chriſtianiſſimi Regis per Germaniam Extraordinarius Legatus, Claudius de Meſmes, Comes d'Avaux, Univerſis, quorum intereſt, notum teſtatumque volumus, Nos de Tractatu ſuper Pacis univerſalis Præliminaribus, qui inter Nos & Illuſtriſſimos ac Excellentiſſimos Legatos, Dominum Conradum à Lutzovv, & Dominum Joannem Salvium, hodierna die reſpective concluſus, & ab illis ſubſcriptus, atque in manus Sereniſſimi Daniæ Regis, uti Mediatoris, data Nobis authentica copia, depoſitus eſt, conveniſſe in omnibus ac ſingulis, ad rei ſubſtantiam pertinentibus, videlicet loca & diem congreſſuum, mutuamque ſalvorum Conductuum, qui in illo recenſentur, & ſub formulis, quæ ibidem declarantur, traditionem, prout per præſentes convenimus, parem vim habiturus, ac ſi dicto Tractatui Nos quoque ſubſcripſiſſemus, ejusque conditiones omnes hic inſertæ & repetitæ fuiſſent. In quorum fidem haſce, manu & ſigillo noſtro munitas, apud præmemoratum Daniæ Sereniſſimum Regem viciſſim depoſuimus, earundem ratihabitionem à ſua Chriſtianiſſima Majeſtate, una cum dictis ſalvis Conductibus, ſtatuto tempore ac loco promittentes. Actum Hamburgi die 25. 15. Decembris Anno ſupra Milleſimum ſexcenteſimo quadrageſimo primo.

L.S. CLAUDIUS de MESMES.

§. 91. Tandem & quæ Ratiſponæ acta fuerunt, quantum inſtituto noſtro ſufficit, ſtrictim exſequemur. Ibi circa initium anni decernebatur, ut fœderatis Regibus Lubeca, Hamburgum, Colonia & Noriberga in locum tractatus proponerentur, optione ipſis relicta. Etſi nonnulli cupiebant Noribergæ potiſſimum negotium ſuſcipi, quod propinquitate Ordinum id expeditius videretur ſuſcipiendum. Quo fine & diploma tuti itineris Hamburgum transmittebatur, ſi Salvius iſto uti vellet. Scribuntur hinc ab univerſis Ordinibus literæ ad Reginam Sueciæ, quibus ipſi perſuadere cumprimis ſatagunt, à Cæſare & ſe pacem ſerio quæri. Id Cæſarem ab aliquot annis egiſſe; hunc Conventum indictum inveſtigandis paci maturandæ mediis; jam diplomata eo, quo poſtulatum ſit, modo formata. Sperare ſe, Reginæ quoque cupidinem pacis, quam ſemper præ ſe tulerit, perſiſtere;

Acta conventus Ratiſponenſis.

Circa pacem communem.

17. Jan.

1641. ſiſtere: eoque petere, ſua quoque diplomata ma-
turet, Legatosque plenis cum mandatis Lube-
cam, Hamburgum, aut Noribergam mittat.
Pari argumento literæ ſcribebantur ad Rectores,
tum ad ipſos Sueciæ Ordines; quos tunc conven-
tum agitare crediderant. Hæ literæ per miniſtrum
19. Febr. Danicum redditæ magni momenti in Suecia vide-
bantur, quod juſtitiam armorum Suecicorum
27. Mart. non obſcure agnoſcere viderentur. Regina re-
ſponſo ſuo non abnegabat, nihil ſe hactenus æqui
ab adverſa parte expectaſſe, dum conſiderarit, qui-
bus offenſis Guſtavus quondam Rex in arma per-
tractus, quibus artibus inde adverſa pars graſſata,
quo aſtu pax Pragenſis compoſita ſit morbos Ger-
maniæ exacerbatura, qui agendi modus circa pacis
tractatus obſervatus. Teſtatur tamen, utique
cordi eſſe ſibi pacem univerſos complexam æquis
conditionibus reduci. Poſtulat inde, ut errata
diplomatum emendentur, Batavisque ſalvi condu-
ctus concedantur. Sua quidem diplomata dudum
Hamburgum miſſa, ubi Salvius Legatus plena
agendi facultate inſtructus degat. Tum ut & Or-
dines in Oſnabrugam & Monaſterium conſentiant
petit, de quibus ſibi cum Gallo convenerit. Ex his
literis cum pateret, Sueciam utique junctim cum
Gallia de pace acturam, Ordines quoq; conjunctos
cum Regnis ſociis tractatus decernunt. Ac licet
propoſita Weſtphaliæ oppida minus idonea pleris-
que viderentur; placebat tamen in iſta conſentire,
ſi ea Regibus ſententia ſederet. Quo fine Luzo-
19. Jun. vio ſcribitur, ut ſi Galli Coloniam aut VVorma-
tiam, Sueci Hamburgum aut Francofurtum ab-
nuant, Monaſterium & Oſnabrugam approbet,
ut tamen hac præſidium Suecicum prius deduca-
4. Jul. tur. Repetebant Ordines Imperii ad Reginam
literis de Cæſaris ſuoque in pacem ſtudio, & ut
ipſa idem conſervet hortantur. Quibus pari teſta-
15. Sept. tione à Regina reſponſum. Nec præter iſthæc
quidquam ibi gerebatur, quod ad communes pa-
cis tractatus ſpectaret; etſi plerisque Ordines tan-
to magis ad eos reſpicere inciperent, quo minus in
iſthoc Conventu operæ pretium tranquillandæ
Germaniæ fieri cernerent.

Circa amneſtiam. §. 92. Viſum quippe univerſis fuerat, tollendis
belli cauſis cumprimis neceſſarium eſſe amneſtiam
ſanciri. Sed ſuper ejus modo in ſuperioribus Col-
legiis, diſcrepantes erant ſententiæ. Aliqui non
ullum præſentius reducendæ concordiæ internæ
remedium cenſebant, quam eandem absque ul-
la exceptione fieri. Sed plures evincebant, ſe-
quenda eſſe pacis Pragenſis veſtigia, & adjunctum
huic inſtrumentum velut pacis publicæ obſtacu-
lum duntaxat tollendum; cum præſuppoſitis ta-
men & reſervatis pace Pragenſi expreſſis, aut
in legibus Imperii, ac communi jure fundatis. In-
jiciebant quoque novum ſcrupulum Auſtriaci,
qui, quod Bernhardus Dux in reatu obiiſſet, ſi
Alſatia recuperari non poſſit, actionem ſibi in hæ-
25. Jan. reditatem ipſius reſervabant: proteſtantibus Vi-
narienſibus, factorum ipſius ſe non fuiſſe partici-
pes, ejusque portionem in ſe devolutam non jure
hæreditario, ſed ex pacto & providentia majorum.
Quin Cæſarem collata ante triennium inveſtitura
caviſſe, Bernhardi Ducis excluſionem ipſis fraudi
non fore. Initium porro amneſtiæ quidam ad pri-
mordia belli Bohemici retrahi cupiebant. Sed ma-
jor pars Pragenſi paci inhærens, ita concludebat,
ut annus viceſimus ſeptimus, & triceſimus ejus
initium eſſet; ſtatim tamen poſt perfectam amne-
ſtiam cauſæ diſſidiorum ſub titulo gravaminum
ſive ex pace Pragenſi, ſive aliunde ortæ ad initium
usque belli tollerentur. Aſt circa exſequendam
amneſtiam Cæſar cum majore Ordinum parte cen-
ſebat; cum ejus ſcopus ſit pax, & tranquillitas præ-
cipue interna, eam hac conditione conceſſam in- 1641.
telligi, ſi quidem per eam ſcopus iſte revera obti-
neatur: eoque effectum ipſius ſuſpendendum,
quoad interna Imperii tranquillitas revera ſecuta,
omnesque Ordines adverſa parte disjuncti unani-
mes Cæſari uniti fuerint. Aliis tamen abſurdum
videbatur, effectum amneſtiæ ad internam usque
tranquillitatem differri, cum ea ipſa medium cu-
randis malis inteſtinis eſſe debeat. Collegium quo-
que Urbium conſtanter contendebat, iſtam quam
latiſſime extendendam, citra quam duraturæ con-
cordiæ ſpem eſſe negabant. Enimvero ſanio-
ra ſentientes numero vincebantur; & usque adeo
Cæſarei à plena amneſtia abhorrebant, ut Traut-
mansdorfius jactare non dubitaret, malle ſe Cæſa-
ri ſuadere, ut tamdiu Madriti exulem agat, atque
Fridericus Palatinus in Hollandia egerit, quam
amneſtiam ab Evangelicis poſtulatam indulgere.
Quin &, cum ita ſollicite diſcrimen pacis internæ
& externæ inculcaretur, & amneſtiæ iſta lex addi-
ta eſſet, ut non valeret, niſi quicquid eſt Ordinum
ab exteris ſe disjunxiſſet, facile patebat id à Cæſare
agi, ut unitis Germaniæ viribus exteros ad pacis
leges pro lubitu ſuo adigeret. Sicuti & tunc quam
maxime de novo Imperii, quem vocabant, exer-
citu ad Albim & Oderam formando agitabatur ſub
Arnheimio & Franciſco Alberto Lauenburgico;
& ferebatur iſte ſpem intercipiendi Hamburgi, ac
Stralſundæ per internas proditiones cepiſſe. Sed
& genium iſtius Conventus ſpectans Marchio
Durlacenſis, quantumvis amice invitatus, Ratis- 10. Febr.
ponam venire abnuerat ad communes pacis tracta-
tus provocans. Sed Trevirenſis Elector, cum
quæ ferebantur ejus liberationi leges acceptare
nollet, cuſtodia haut emittebatur. Cæterum
cum per ipſos Ordines amneſtia tam multis condi-
tionibus & exceptionibus circumſcripta foret, Cæ-
ſarei in ſinu gaudebant, quod ipſi ſcopum ſuum
obtinuiſſent, & tamen invidiam hinc orituram in
Ordines derivare potuiſſent. De qua cum Feilt-
ſchius, Culmbacenſis Cancellarius apud Traut-
mansdorfium inſtaret, ut à Cæſare ejusmodi amne-
ſtiæ declaratio fieret, quæ nemini juſtam queren-
di cauſam præberet, iſte reſponderat: ſi Ordines
eam bonam fecerunt eadem bona manebit. Et ſa-
ne cum iſta poſt promulgaretur, tam variis modis
circumſcripta & reſtricta ſatis patebat, nihil ultra
Pragenſem pacem promotum eſſe. Nec eo minus
generalis amneſtiæ vocabulo illa venditabatur, ac
velut ex conſenſu omnium Ordinum ſancita; cum
tamen non pauci è Collegio Principum diſſentiſ-
ſent, & Collegium Civitatum conſtanter contra-
dixiſſet. Sane & cordatiſſimi è Cæſareis Conſi-
liariis eandem improbabant, quod effectus ejus in
longum promineret; cum mala Germaniæ præ-
ſentibus remediis opus habeant. Seminarium id
eſſe novi belli. Et quis eousque vitam produxe-
rit, ut cum omnibus, qui bello hoc impliciti ſunt,
tranſigatur? aut quis Cæſari ſe ſubmiſerit, ſi no-
rit, ni & reliqui omnes idem fecerint, reſtitutio-
ne ſe re ipſa non gaviſurum.

§. 93. De gravaminibus conſignandis, è quibus Circa gravamina.
Ordinum inter ſe diffidentia pullulaverat, Cæſar
ipſe anſam præbuerat, & Catholici diſerte ſpem
iſtorum abolendorum fecerant: unde Evangelicis
ſua colligere & digerere cura fuerat. Sed cum in
rem præſentem veniendum eſſet; ac Evangelici
ſuper iſtis emendandis ad tractatus cum Catholicis
deſcendere cuperet, hi abnuebant. Ita iſthoc ne-
gotium dilatum, poſt plane intermiſſum fuit, non
parum annitente Legato Pontificis, qui circa id
tempus apud Cæſarem proteſtationem ſuper nego-
tio pacis & gravaminum interpoſuerat.

§. 94. De bello continuando major cura, cui Circa bel
ſuſten- lum.

ſuſtentando Electores & Principes centum viginti menſes Romanos, Civitates dimidiam duntaxat partem annuebant. Tum Helvetii ſolicitantur, ne Gallis tranſitum per ſuas terras, militem, annonam, arma aliaque bello neceſſaria præbeant; ac ſi Gallus Imperium novo exercitu petat, populares ſuos ipſi militantes avocent. Operam inſuper dent, ut loca per Gallos occupata reſtituantur, ac inprimis Burgundiæ neutralitas indulgeatur; ſimul Hohentvvila ad obſequium redigatur. Inde accidendis hoſtium viribus nova edicta avocatoria decernuntur promiſſis & minis mixta. Agitatum quoque, ne hoſti apparatus bellicus, & annona vendatur neu idem trajicienda per collybos pecunia juvetur; Urbicis contradicentibus, quod maritimarum cumprimis urbium ſalus exterorum commerciis ſtaret.

Luneburgici & Haſſici legati maſcule loquuntur.

§. 95. Porro ad huncce Conventum ſalvo conductu accepto accedentes Luneburgici, & Haſſici Legati maſcule diſſerebant: amneſtiam univerſis citra exceptionem indulgendam, & cauſas amovendas, quæ bello huic originem aut fomenta dederint: externis bellis finem per amicos tractatus potius, quam arma imponendam. Adjungebant querelam, quod ad conventum huncce rite vocati non ſint, petentes, ut ſeſſionem ſuam capere, & ſuffragia ferre integrum ſibi ſit. De quo Cæſar Ordinesque ſpem ipſis faciebant magnopere inſtantes, ut à Suecis ſe disjungant. Ad quæ iſti animoſe reponere, injunctum ſibi ſuper communi pace, & ſocias adeo Coronas complexa agere: peculiari tractatu nec Principibus ſuis, nec Imperio conſuli. Per illimitatam amneſtiam, & ſublatis gravaminibus internæ diffidentiæ ſemina exſcindenda, & exteris eum belli continuandi obtentum præſcindendum; tum an quid prætereà cauſæ habeant quærendum. De quo antequam conſtet, Principes ſuos haut quidquam cœco impetu in iſtos ruituros. Arma ſe ſumſiſſe, ut pacem promoveant, ac vaſtitatem terris ſuis arceant: non ut cuipiam vim inferant. Ferendum quoque non eſſe, hactenus Cæſarem ſolis cum Electoribus belli ac pacis arbitrium ſibi ſumſiſſe, excluſis reliquis Ordinibus. Nam cum in Electorali Collegio Catholici ſuffragiorum numero vincant, ſemper in manu Cæſaris & Catholicorum fore Germaniam bello involvere. Ergo & his ſua bella ſolis gerenda. Contra Cæſar nihil omittebat, ut iſtos in partes ſuas pertraheret, ſpe facta nullum militem ipſorum terras ingreſſurum, privatis quoque eorum deſideriis ſatisfaciendum, ac neutralitatem uſque ad pacem iiſdem indulgendam; Halberſtadienſi inſuper præſulatu oblato, ſi à Suecis plane ſe diſſociarent. Si hæc abnuerent, nunquam in gratiam deinceps eos receptum iri. Ac ſpes erat ſpecioſas iſtas pollicitationes effectu non cariturus, operam inprimis ſedulam navante Franciſco Alberto Lauenburgico, cui ſecreta cum Auguſto Duce Brunſuicenſi commercia intercedebant; qui & cum Ratiſponam veniſſet, novas conditiones conciliandæ Domui Luneburgicæ afferebat. Nec eo ſecius iidem, novis domo mandatis acceptis, in Ordinum conſeſſu publice Principum ſuorum nomine teſtantur; ſi amneſtia ſine exceptione concedatur, præcipuis gravaminibus medela adferatur, cuique ſuum reſtituatur, & tractatus pacis cum exteris Regibus quamprimum ſuſcipiatur, omne ſe obſequium Cæſari exhibituros, Orbique demonſtraturos, à ſe præter tranquillitatem Imperii nihil ſpectari. Enimvero quia hæc graviter impugnabant amneſtiam jam jam partui vicinam, iſta oratio aſpere accepta. Unde ſtatim ſalvi conductus beneficio privati, quantum poſſint Ratiſpona exceſſe jubebantur fruſtra orantes, ut ad finem conventus, aut ſaltem quoad à Principibus ſuis mandatum acceperint, manere liceat. Abeuntibus tubicen Cæſareus additus, qui iſtos in tutum deduceret.

Iidem Ratiſpona expelluntur.

Circa Palatinam cauſam acta.

§. 96. Acceſſerant quoque Ratiſponam à Palatino Electore miſſi legati Pæplitzius tribunus, & Conradus Spina, quorum negotiationi præcipuum robur erat additurus Legatus Anglicus Thomas Rovvius. Qui apud Batavos & alibi tranſiens jactaverat, hanc extremam fore Regis ſui in hac cauſa legationem. Se non niſi juſſum interrogare, num Palatinatum ultro reſtituere, an rem ad extrema deducere velint? Nec enim difficile fore vi armisque reſtitutionem quærere. Nam Parlamenta trium Regnorum Britannicorum decreviſſe, viginti quatuor millia militum ſuis ſumtibus emittere Palatinatui recuperando. Et revera magnum in cauſam Palatinam ſtudium declarabant Parlamenta Anglicum & Scoticum. Ac in Sueciam cum literis deſtinabatur tribunus Ludovicus Leſlæus, à Regina ſciſcitaturus, quouſque negotium pacis in Germania proceſſiſſet; ſimul petiturus, ne res præcipitetur. Regi ac Parlamentis decretum rem ſerio aggredi. Et ſane magna erat populi inclinatio, ac ſi pecunia ſuppeteret, ingens brevi militum multitudo cogi poterat. Quæ tamen omnia mox ob recrudeſcentes iſtis in Regnis turbas incaſſum cadebant. Aderat quoque eandem ob cauſam à Daniæ Rege miſſus Cornificius Ulfeldius. Nam Rex iſte Anglo & Palatino ſuaſerat, ut ſepoſitis armis amica via rem aggrederentur, mediatione ſua oblata, Suecis jam antea eum qui ſequebatur eventum ominantibus. Cui illudendo ſpes à Cæſare fiebat, Inferiorem Palatinatum ſtatim reſtituendum, Superiorem data pecuniæ ſumma: Electoralem dignitatem poſt Bavari mortem in Carolum Ludovicum devolvendam. Etſi revera Cæſar expectaret, quomodo res ſe Britannicæ daturæ eſſent, aut quis arma ipſius in Germania ſucceſſus maneret. Nam amoto metu facile erat tractatus eludere; & ſummam pecuniæ in immenſum intendere. Cæterum prima morarum cauſa iſto in negotio à Danico Legato oriebatur, quod literæ ipſius fiduciariæ titulum duntaxat *Cæſareæ dignitatis*, & *Dilectionis*, non *Majeſtatis* exprimerent. Id enim faſtigio ſuo repugnare cenſebat Cæſar; Ulfeldio nequidquam excipiente, non à Duce Holſatiæ, ſed à Daniæ Rege ſe miſſum, qui æque ac Cæſar neminem ſuperiorem agnoſcat. Nec permittente licet Cæſare tantiſper ad negotii diſceptationem accedere volebat. Ita dum novæ literæ adferrentur, menſis amplius fruſtra elabebatur. Anglicus tamen legatus, qui jam medio menſe Julio cauſam adventus ſui publice apud Cæſarem expoſuerat, cum amneſtiam properari cerneret, omnem lapidem movebat, ne iſta feſtinatione Palatino præjudicii quid crearetur. Unde ſcripto Cæſari atque Ordinibus 10. Aug.
tradito petebat; ut publicatio edicti de amneſtia ad finem uſque tractatus differretur. Ad quod Cæ- 11. Aug.
ſar reponebat; haut ſibi in animo eſſe, Palatina cauſa ex amneſtiæ edicto ſecluſa tractatui ſuper ea peculiari moram injicere; quin ſi illa ante Conventus finem abſolvatur, Receſſui inſerendam. Sin minus, futuro comprehendendam. Et utcunque tractatus cadat, iſtam exceptionem Palatinæ cauſæ præjudicio non futuram. Nec eo ſe- 16. Sept.
cius publicata poſt amneſtia ſolennem adverſus eandem interponebat proteſtationem Legatus; quam actis inſeri à Moguntino Directorio petebat. Danicus legatus inter hæc acceptis à ſuo Rege, quales Cæſar poſtulaverat literis, publice verba faciens teſtabatur, Regem ſuum in hac cauſa æqui mediatoris partes obiturum. Actionis inde initium fiebat,

1641. 20. Sept.

fiebat, ubi libello exhibito Palatini plenam ſuæ familiæ reſtitutionem poſtulabant, qualis anno decimo octavo fuerat, una cum penſatione damnorum, Principi, ejusque ſubditis ac terris hoc bello datorum. Bavarici contra non minus extremis inhærentes poſtulatis hiſce plane contradicebant, jactantes, juſto ab ſe titulo dignationem Electoralem cum ſuperiore Palatinatu, & partibus Inferioris cis Rhenum ſitis poſſideri. Si tamen Palatini moderata petant, ſe æqua viciſſim oblaturos. Sed quia interim conventus ad finem tendebat, ac Cæſar Viennam feſtinabat; proponebatur, ut illi quorum intererat eodem ſe conferrent. Id quod Bavarus initio abnuebat, Ratiſponæ in conſpectu omnium Ordinum ſe tractaturum crepans. Mox tamen ab Aurſpergio Comite, quem Cæſar eo nomine Monachium miſerat, perſuaſus flectebat; Regum quoque Legati conſentiebant, modo certi ſint, id fruſtra non fore. Electorum legati facile in Cæſaris ſententiam pedibus ibant. Ita continuando Viennæ tractatui prima Novembris dies conſtituitur. Cæſar teſtandæ in Domum Palatinam clementiæ Rupertum Principem captivitate exſolvebat, ea duntaxat lege, ne arma adverſus Cæſarem Domumque Auſtriacam deinceps gereret.

Cauſa Palatina Viennam rejicitur.

Judicium de Conventu Ratiſponenſi.

§. 97. Circa conventum iſtum annotabant rerum gnari, veterem ſuffragiorum morem ac libertatem hautquidquam obſervatum. Quidam aſtu circumventi, alii vi compulſi quæ nolebant cenſebant. Quibusdam decretis ex aula Cæſarea miſſis injungebatur, quid pro ſententia dicere deberent. Aliquando numerus valebat, ubi per leges nullus iſtius reſpectus erat. In Electorali Collegio Catholici Cæſari addicti, nec minus Saxo. Brandeburgici reliquis diſſoni numero vincebantur, quos & ob tractatus cum Suecis Cæſar torvo vultu adſpiciebat. In Principum Collegio Auſtriaci præſidebant, qui & aliquot Principatuum quos poſſidebant nomine ſuffragia ferebant. Qui ex Electoralibus familiis erant, haut ægre Electorum ad voluntatem ſe componebant. Tum triginta amplius Evangelicorum ſuffragia aberant. Catholici blandimentis alliciebantur, & pudore, ne Evangelicis gloriam obſequii adverſus Cæſarem concederent. Tergiverſantes à Legato Pontificis, Hiſpanique, aut Cæſaris miniſtris increpabantur; anathema Pontificis, offenſa Cæſaris, ſubtractio penſionis Hiſpanicæ oſtentabatur. Quæ Urbici circa amneſtiam & tributa contradixerant, in Receſſu tranſibantur, velut inter ipſa Collegia numerus valeret. Legati Luneburgici & Haſſici abſque præſcitu & conſenſu Ordinum Ratiſpona ejiciebantur. Quanquam autem Cæſar hoc modo quæ vellet obtinebat; præſertim quia ad extremum plerique moræ & ſumtuum tædio domum anhelabant: nihil tamen circa adjungendos ſibi Ordines profeciſſe intelligebatur. Plerique acerbas querelas movebant, ſervitium lege ſancitum, & libertati publicæ exſequias hoc conventu ductas.

Palatina cauſa Viennæ denuo ſuſcipitur. 9. Nov.

§. 98. Viennam dehinc tardius accedentibus Legatis Electoralibus Anglicus moræ impatiens, quod ſibi certum agendi tempus à Rege ſuo præſcriptum foret, libellum mediatoribus præſentibus exhibet, quo ab Hiſpano Legato declarari poſtulabat: num is mandatum habeat circa hoc negotium tranſigendi, & quod conventum fuerit exſequendi? Nec minus, an Bavaro animus ſit, Electoralem dignitatem, & omnia, quæ Palatinorum anno decimo octavo fuerant, reſtituere? Quo caſu ejuſmodi ſe media propoſiturum, ex quibus adpariturum ſit, Regi ſuo ſcopum eſſe hac legatione pacem Germaniæ, & Orbis Chriſtiani promovere. Sed ubi ſua poſtulata abnuantur aut differantur, alia conſilia à Rege ſuo capeſſenda.

1641. Hiſpanici Legati declaratio.

Ad quæ Hiſpanicus legatus Marchio Caſtelli Roderici reponebat. A Rege ſuo Cardinali Infanti, & ab hoc ſibi mandata fuiſſe data, ſed ea hujus morte expiraſſe. Unde novum ſibi ex Hiſpania mandatum expectandum. Oſtendebat tamen omnia, quæ circa Inferiorem Palatinatum concludenda ſint, rata habitum iri his legibus, ſi per iſthæc pax obtineatur, & Regi ſuo congrua ſatisfactio detur. Cæſar tamen hac declaratione mediatoribus tradita, negotium ſuſcipi, non obſtante Cardinalis morte, decernebat, abſque conditione quod concluſum ſit exſecuturum ſe recipiens. Aſt Palatinis dictæ ab Hiſpano leges non parum ſcrupuli injiciebant, quod non caperent, quamnam pacem iſte intelligeret, aut quam ſatisfactionem Hiſpanus poſtulare poſſet eo nomine, quod is per annos viginti & unum rei alienæ fructus percepiſſet. Inprimis autem Palatini Ludovici Philippi deputatus ſcripto oblato oſtendebat; ſuum Principem innocentem pupillum per vim, & alieni belli calamitate patrimonio exutum, quod omni naturali ac civili jure reſtitui debeat. Unde ſperare, à ſe Hiſpaniæ Regem nihil ſatisfactionis poſtulaturum; quin potius mediatores operam daturos, ut ſibi de damno per injuriam dato ſatisfiat.

Bavaricorum declaratio. 22. Nov.

Contra Bavarici, quam Ratiſponæ ediderant declarationem, denuo repetunt, omnia plane Palatinis abnuentes. Sed mediatoribus hortantibus, ut ſepoſitis extremis moderata proponantur, idque utraque parte probante; jam quæſtio oriebatur à quonam temperamentum aliquod primo proponendum foret? Nam mediatores licet à partibus ad hoc invitati, id abnuebant. Bavarici in Palatinos id devolutum ibant. Hi contra contendebant, Bavaricis velut poſſeſſoribus id potius competere; præſertim cum nuntiatum ſit, ipſis ejusmodi media ſuppetere, ex quibus ſpes amicæ tranſactionis ſit. Cum mediatores eadem ingererent, illi, præmiſſa reſervatione jurium ſui Principis, & ut hæc indicta ſint, niſi toto negotio abſoluto, declarabant; Palatinatus Inferioris partem à ſe poſſeſſam in Cæſaris manus reſignandam, qui eam poſt Palatino, prout ex uſu reip. videatur eſſe, reſtituere poſſit: modo tamen & cum cæteris, qui alias Palatinatus Inferioris partes poſſident, itidem tranſactum ſit. Quo modo Palatinis cenſebant egregie conſuli, ſi reliqui exemplum Bavari ſequantur. Mulhuſæ quondam conventu Electorum decretum, ſi non ſpernenda pars ditionis Palatinis reſtituatur, ipſis adquieſcendum eſſe. Unde ſi nunc de ſuperiore quoque provincia movere velint, repellendos. Aſt Anglicus Legatus hoc non contentus ſtatim poſtulabat, ut & ſuper Electorali dignitate, & ſuperiore Palatinatu mentem ſuam declararent. Se enim à Rege miſſum non ad portionem aliquam, aut alimenta vel ſtipem petendam, ſed antiquum jus per Imperii leges firmatum innocentibus Principibus vindicandum. Si Bavarici declaratione jam facta inhæreant, operam heic ludi. Gemina Palatini Legati ingerebant, graviter queſti, Mulhuſino ſe decreto adſtringi. Hinc utriusque partis declaratio Cæſari exhibebatur. In hoc ſtatu id negotium ad finem uſque anni hærebat, Anglico legato valde perturbato, & nihil fauſti ſuper ſucceſſu ominante. Et in Angliam expreſſis idem verbis ſcribebat: mera ludibria heic agitari; & ocyus rem ſerio ſuſcipiendam. Alias tempus fruſtra elapſurum, contracta illorum offenſa, à quibus auxilium ſit expectandum.

7. Dec.

10. Dec.

Tranſylvanica.

§. 99. Eodem anno Ragozius Andream Gaudium Hamburgum miſerat; qui apud Regios Legatos acriter inſtabat, ut ſocii Reges vel legatos

in

1641. in Tranſylvaniam mittant, vel ſtatim ſcripto caveant de iis, quæ nunc poſtularet: pollicitus Principem abſque mora adverſus Cæſarem bellum orſurum, ad quod paratus ſit, modo aliqua ſibi ratione à Regibus ſatisfiat. Poſtulata autem hæc erant: Darent operam Reges, quantum in ſe, ut à Porta Ottomannica Ragozio bellum ſuſcipiendi licentia fiat: tum ut primo anno duæ auri tonnæ cum dimidia, ſequentibus binæ numerentur. Nec ut in anteceſſum ſibi ſolvatur, Principem poſtulare, ſed bellum ſuis impenſis orſurum, modo caveatur, in poſterum conventam pecuniam repræſentatum iri. Militum affatim ipſi ſuppetere. Ad quæ Avauxius Regis ſui nomine dimidiam conventæ pecuniæ partem offerebat; accenſebat, etiam primo anno duabus auri tonnis cum Principe decidi poſſe; præſertim cum hic videatur aliis cauſis in bellum impelli. Aſt Sueci, quanquam optabant Ragozium arma ſumere, tamen non tanti quod oſtentabatur cenſebant, ut ideo pecunia reliquæ militiæ ſubtracta eo impendenda foret. Nam publici boni cauſa eum nihil facturum: quæ privatum commodum exigat, etiam abſque fœdere facturum. Unde parum ſuper propoſitis capitibus cum miſſo agebat Salvius, ac laxioribus duntaxat pollicitis oneratum dimittebat.

Luſitanicus Legatus in Dania rejicitur.

§. 100. Novam is annus amicitiam Sueciæ peperit, dum Joannes IV. Luſitaniæ Rex poſt vindicatum id Regnum paſſim Legatos dimittit, adplauſum iſtius facti, aut auxilium quæſituros. Eam ob cauſam in Arctoa Regna mittebatur Franciſcus Suſa Cutinius, qui Hafniæ diu nullo ad Regem acceſſu hærebat, ut tandem re infecta diſcedere ſtatueret. Quo audito Rex Fridericiburgum eum invitabat, convivii honore dignandum. Interroganti, an admittendus ſit, tanquam Legatus Regius, an velut privatus è Luſitania nobilis? Rex reponebat; penes ipſum eſſe, quid de ſe ſtatuere velit: literas tamen ſe Luſitaniæ Regis nolle acceptare, nec ejuſdem ſe negotio immiſcere. Hannibal quippe Seeſtedius tunc quam maxime in Hiſpania circa fœdus, ut credebatur, agitabat; & Cornificius Ulfeldius in aulam Cæſaris legationem adornabat; unde omni ſtudio Auſtriacorum offenſio declinabatur. Et judicabat Danus, Regis novi res ſtabiles non fore. Adiit tamen Regem Legatus tanquam privatus, nullo eximio honoris ſigno accepto, niſi quod Danus in ſalutem Luſitaniæ Regis ipſi propinaret. Cæterum diſſimulaverat ille, ſe in Sueciam iturum; quod eo nomine parum in Dania acceptum fore Hollandi monuiſſent. Unde & Regi de hoc interroganti reſponderat, clauſa ſibi mandata circa futurum iter tradita, non prius reſignanda, quam rebus in Dania confectis. Igitur demum poſt negatam publicam audientiam de itinere ſuo in Sueciam fatebatur. Cui Ulfeldius reponebat; ibi ipſum inventurum inimicos inimicorum ſuorum.

Idem in Suecia honorifice excipitur.

Igitur in Sueciam digreſſus cum Telgam perveniſſet, præmittit ad Oxenſtiernam Cancellarium, qui de adventu ſuo ſignificaret, ac num gratus ille ſit futurus percontaretur. Reſpondebatur ad morem Regiorum legatorum acceptum iri; & quia ipſius herus legitimus Rex agnoſcebatur, *Excellentiæ* titulus ultro offerebatur. Fiduciariæ literæ hanc inſcriptionem exprimebant: *Altiſſimæ & Potentiſſimæ Chriſtinæ Reginæ Sueciæ & Gothiæ.* Monitus ignorantiam ſuam excuſabat, quod longo tempore inter utraque Regna nihil commercii interceſſiſſet. In poſterum tamen id emendatum iri. Denuntiabatur inde Legato; ſi Latina lingua uti velit, eadem reſpondendum; ſin vernaculam ſuam adhibere malit, Suecica reſponſum formandum, à Secretario interpretandum. Accedenti Legato Regina tres paſſus obviam progreſſa manum porrigebat, quam ipſe in genua ſe ſubmittens oſculabatur. 1641. 1. Jun. Monitus inde à Regina Legatus caput tegebat. Mox latinam orationem orſus, nudato ſemper capite poſt ſolemnia honoris verba diſſerebat:

Ejus propoſitio.

De jure Ducum Bragantiæ in Luſitaniæ Regnum omnibus conſtare. Sed eodem ipſos Philippum II. Caſtellæ Regem aſtu ac per vim excluſiſſe. Hunc ſubacto iſto Regno Ordinibus libertatem ademiſſe, privilegia evertiſſe, omnia confudiſſe, civium opes & ſanguinem exhauſiſſe. Eam ſe tyrannidem tolerare neceſſum habuiſſe, quoad tandem proximo menſe Decembri Joannes Bragantiæ Dux ejus nominis Quartus Ulyſſipone Rex proclamatus, ac paulo poſt coronatus fuerit. Eum ſucceſſum velut propitium Divini Numinis ſignum tum aliis Principibus, tum per ſe ſignificatum jam potentiſſimæ Septentrionis Reginæ, Magni Guſtavi Filiæ, qui vivus ac moriens triumphavit. Huic ſe Regis ſui nomine offerre fraternitatem, amicitiam, & antiquum, ſed hactenus inter utriusque Regni cives intermiſſum commerciorum uſum, abolitis oneribus, quæ per Inquiſitionem, & tyrannica Caſtellanorum tributa ſint impoſita. Reliqua peculiaribus coram deputatis expoſiturum. Reſpondebatur ab Oxenſtierna Cancellario oratione non minus honorifica. Secreto congreſſu idem Legatus ſuper fœdere offenſivo & defenſivo proponebat, & ut Luſitaniæ Rex paci aut induciis in Germania ineundis includeretur: tum ut Eduardi fratris Regii liberatio procuretur, quem ſibi militantem Cæſar in cuſtodiam datum Hiſpano tradiderat, à quo in arcem Mediolanenſem abductus fuerat. Demum ut navigatio, ac commerciorum libertas & privilegia inſtaurentur. Enimvero quo minus armorum ſocietas ineretur, belli Germanici moles, & intercapedo locorum Reginam ſat excuſabat. Adparatus tamen bellici & armorum, quantum tres naves caperent, ipſi vendebatur. Tum circa præliminaria pacis jam fere conveniſſe, quæ ob novam hancce cauſam retractari nequeant. In ipſa tamen pacis negotiatione tum circa totam Luſitaniæ cauſam, tum circa Eduardum Principem facturos quantum poſſint: ſpem ſibi tamen ſucceſſus eſſe exiguam, nec ad certi quid poſſe obſtringi. Fuerat alias Eduardus iſte ante annum & amplius Hamburgi diſſimulata perſona, & Avauxio Salvioque typis impreſſam Domus ſuæ genealogiam miſerat. Quem iſti ad fortia conſilia, & vindicandum hæreditarium Regnum hortabantur, ut tamen non crederent, ita celeriter rem ſucceſſuram. Inter alia ex Legato quærebat Oxenſtierna; cum Bragantini jus ad Regnum ſibi competere aſſeverent, quare Caſtellani eam Domum non ſubvertiſſent? Cui Legatus; ob Nobilitatem Regni ei Domui ſtudiis addictiſſimam id non auſos. De cætero Caſtellanorum vires domi valde debiles eſſe. Conſulebat quoque Oxenſtiernam Legatus; cum juſſus ſit à ſuo Rege ad Conventum Ratiſponenſem proficiſci, quid ſibi cenſeret faciendum? Cui iſte; itinera per Germaniam intuta, & Cæſarem Luſitanis inimicum: contumeliam ipſi à Daniæ Rege illatam ob Hiſpani amicitiam, quanto magis eam à Cæſare metuendam, quem ea res propius tangat. Rectius facturum Legatum, ſi in Luſitaniam regreſſus de ſtatu Germaniæ Regem ſuum doceat, nec ita temere hujus dignationem ancipiti aleæ exponat. Si tamen utique ire velit, prius ad Cæſarem & Ordines ſcribendum, cauſasque Regni recuperati exponendas. Nam ex reſponſo facile judicaturum, quam in partem iſti eam rem accipiant. Simul literas tuti itineris Ratiſponam petendas.

1642. Fœdus commerciorum cum Luſitanis. 5. Nov. §. 101. Enimvero potius iſti erat circa fœdus commerciorum cum Suecis ſatagere, quod demum in has leges concluſum. Inſtauretur amicitia inter utramque gentem, ob uſurpationem Caſtellanorum hactenus ſuſpenſa. Ne alter alterius hoſtes juvet. Liceat tamen commercia exercere cum alterutrius hoſte ad loca obſidione non cincta. Commercia utrinque ſint libera navibus tam privatorum, quam Regiis. Arma & frumentum in Luſitaniam advecta à vectigalibus ſint immunia. Suecis è Luſitania omnis generis merces, & nummos exportare licitum ſit. Naves utrinq; ad angarias non compellantur, niſi volentibus navarchis pro conventa mercede. Ad vendendum nemo cogatur, ſed merces liceat ab uno portu transferre in alium. Ubi vento adverſo in portum alterius ſubducere ſe navis neceſſum habuerit, non adigatur ad merces ſuas vendendas, niſi ultro voluerit. Spolia Hiſpanis erepta liceat in alterius portubus vendere citra detractionem, ſoluto tantum portorio. Naufragis ad littus ſubveniatur, & quæ ex undis ſervata ſunt Dominis ſibi ſervare & avehere liceat nullo ob uſum litoris onere. Liceat utriusque Regni civibus utrinque habitare commercii cauſa, nullo in capita aut bona onere aut cenſu imponendo. Bona utrinque defunctorum in altero Regno hæredibus exportare liceat, aut diſtrahere. Ne quis ejuſdem nationis pro altero, qui ſolvendo non eſt, ſolvere cogatur. Lites privatas inter cives ejuſdem Regni hujus miniſter componat, ſine tamen aliqua coërcitione publica: crimina ad magiſtratus ordinarios ſpectent; Sed adverſus indigenas magiſtratus loci jus reddat. Transfugas nautas magiſtratus loci teneatur reſtituere dominis; quibus & ipſis ſuos comprehendere fas ſit. Si cui furto quid ſublatum ſit, magiſtratus loci operam accommodet inveſtigando puniendoque furi, ac furtivam ad rem reſtituendam. Uterque Rex in alterius Regno poſſit habere Reſidentem protegendis Regis ſui civibus. Is poſſit ſibi adſciſcere interpretem, & miniſtros quos velit, & rationem victus inire, quæ placeat, modo id ſine ſtrepitu & ſcandalo fiat: id quod ad cæteros utriusque Regni cives porrigatur. Reſidentis potus, & alia à vectigali & quovis onere ſint libera: idemque ſecuritate per jus gentium quæſita fruatur. Subditi utrinque libertate circa ſacra fruantur, modo ne publico ſint offendiculo. Deſignetur locus utrinque ſepeliundis mortuis. Si quæ utrinque reperta fuerint mancipia ad alterutram nationem ſpectantia, libera dimittantur. Si unius bona publicari mereantur, alterius innocentis bona, quæ cum iſtis conjuncta fuerint, ſeparentur, & domino ſerventur. Exigendis debitis adhibeatur ordinarius proceſſus, non repreſſaliæ. Gaudeant utrinque ſubditi illis privilegiis, quæ aliis amicis ac fœderatis nationibus conceſſa ſunt. Ratificatio intra ſex menſes fiat, Hamburgi inter miniſtros utriusque Regni permutanda. Cupiebant quoque Sueci libertatem ad Indiam Orientalem navigandi ſibi paciſci. Sed cum abnueret Legatus, placebat de India nihil in contrarium fœderi inſerere, ne quod præjudicium poſteritati crearetur, neve Suecia juri ab ipſa natura conceſſo renuntiaſſe videretur.

Dania. §. 102. Inter hæc omnia Daniæ Regis cæcæ machinationes Succorum rebus non parum difficultatis conciliabant. Contraxerat is obtentu finium tuendorum copias non invalidas. Ac dum aliæ nationes Europæ bello invicem implicantur, vectigal Oreſundicum pro lubitu intendebat, quod aliis otium non fore crederet ipſum coërcendi. Vectigal quoque Gluckſtadienſe, cujus indulti tempus dudum elapſum erat, uſurpare pergebat. Cum inde Succos inter & Hollandos fœdus agitari intelligeret, ipſe Legatos in Angliam, Hiſpaniam, Moſcoviam circummittebat. Arnheimius quoque novam conjunctionem Danum inter, Polonum, Saxonem, Brandeburgicum, ac Luneburgicos molitus fuerat. Quæ omnia Succos ſubigebant, ut claſſem militemque ſemper domi in promtu habere cogerentur, nec ea, quam res exigebat, ſupplementorum vi exercitus Germanicos firmare poſſent. Unde & Banerio, ac poſt Torſtenſonio in mandatis dabatur, ſemper oculos in Dani conatus reflecterent, ut ſi quo iſte prorumpere vellet, ſtatim in ipſum invadere poſſent; quod conſervatio patriæ rebus Germaniæ potior foret. Etſi conſtabat, Senatum Danicum Regis ſui conſiliis bellicis non parum obſtitiſſe ſubinde ingerentem; res Daniæ bello ſuſtinendo inhabiles. Deeſſe exteros amicos, qui tergum ipſis tutum præſtent. Angliam inteſtinis malis laborare, ac per nuptias Arauſionenſis cum filia Regis Hollandiæ innecti. Hiſpaniam per Catalaunos & Luſitanos diſtineri. Nec eo ſecius Rex, cum bellum in Saxoniam Inferiorem devolvi cerneret, ac Suecicam claſſem paratam ſtare audiret, conjunctionem Suecorum cum Hollandis ſuſpectans, offenſum ſe Cæſari, ac Hamburgenſibus iratum ſimulans, raptim exercitum contrahit, qui octodecim millia explere ferebatur. Obtentui ſumebatur, ne forte Cæſareus exercitus finibus ſuis propinquans poſſeſſionem Comitatus Pinnebergici capeſſeret: revera ut inſtructus pro re nata conſilium capere, idque ſtatim exſequi poſſet. Quæ res diffidentiam Suecorum augebat, præſertim cum rumor ferret, fœdus inter Regem Saxonemque & Brandeburgicum cudi, ut Succos quidem in ditiones Cæſaris hæreditarias progredi paterentur, ſed poſt à tergo iiſdem ſe objicerent, & intercluſo reditu bellum uno ictu abſolverent. Quicquid ejus eſſet, ſane Rex caſtris non procul Hamburgo poſitis ſcriptum publicaverat, quo tantum non Cæſari bellum indixiſſe videbatur, aperte jactitans: ſatis perſpicere animum Cæſari nunquam fuiſſe pacem inire, ac mediationem ſuam in mera ludibria deſituram. Danici quoq; miniſtri jam repente frigidius de tractatibus pacis diſſerebant, quibus paulo ante ita acriter inſtiterant. Enimvero hiſce, quæ palam ſpargebantur prudentiores parum fidei adhibebant, ac propius vero videbatur, armatam ipſum mediationē agitare. Certe Menſe Octobr. in conventu Senatorum proponebat, ſuas copias neq; ad vim inferendam, neq; ſuſtinendam ſufficere; eoque nova tributa delectibus habendis eos poſcebat. Cui Senatus repoſuerat: vi illata opus non eſſe cum hoſtis non ſit. Si neceſſitas exigat, ſat militum parari poſſe. Supervacuo motu ſuſpiciones vicinorum non irritandas. Quo reſponſo Rex iratus raptim ſe ex Dania in Holſatiam contulerat. Ita cum Dano bellum quidem nondum erat, nec arma tamen minus in promtu habenda, quam bello jam denuntiato. Vexationes interim Oreſundicæ in annos gliſcebant. Ad literas Senatus Suecici, quo remedium novationibus fieri à Senatu Danico poſtulaverant, reſponſum ſcripto conceptum extundi non poterat. Stroemfeldio tamen ſubinde monenti, differebant miniſtri Danici: ſtare ſententiam Regi, ut quicquid adparatus bellici per fretum ſit trajiciendum, ſcripto conſignatum ipſi exhibeatur, addito loco, quo tenderet; utique Rex præſenti pecunia numerata retinere poſſit, quicquid placeat; fruſtra excipiente Stroemfeldio; id pactis Regnorum adverſari, ac iſtas moras mercatoribus damno cedere. Idem reſponſum repetebat poſt Cancellarius Chriſtianus Thomæ F. addito: Succos de vexationibus publicanorum, hos de fraudibus certificationum queri. Igitur de remedio cogitandum eſſe, quo utriusque partis querelæ tollantur.

1641. lantur. Circa ea, quæ ex Pernavienſibus præter jus exacta erant, idem errorum publicanorum excuſabat, velut credidiſſent, id oppidum in Pomerania ſitum. Nec tamen, ut ſcripto reſponſum exhiberetur, impetrari poterat. Sed & nova onera ſurgebant. Conventum inter duo Regna fuerat, ut ſi Suecicus miles legionatim aut turmatim tranſire fretum vellet, Daniæ Regis conſenſus requireretur. Id nunc longius porrigere Dani inſtituebant. Pauci ductores Suecici Stralſunda Gothoburgum conducto navigio trajecturi erant. In freto cum nauta quidnam veheret profeſſus eſſet, iter ſuum pergere volebat; ſed tormentis in navigium detonantibus ancoras jacere cogebatur. Et poſtera quidem die dimittebatur: poſtulatum tamen, ut & hoc caſu venia peteretur. Denuntiabatur etiam Strœmfeldio bellicis Suecorum navibus ſignificaret, ut dum Croneburgum prætervehuntur, ſummi mali apluſtria demant: Danos idem facturos ſi Suecicam arcem præternavigent. Quod & ante uſu receptum non fuerat. Sed nec ferre volebant Dani, ut Sueciæ naves ex Oceano venientes tantiſper in freto ſubſiſterent, quoad certificationes è Suecia adferri ſibi curaſſent; ſed hæ aut ſtatim exhibendæ, aut vectigal perſolvendum erat. Tum ſi quando numeroſa mercatoriarum navium claſſis in freto adpulerat, Suecicis navibus, aut quæ Suecicas merces vehebant, ad extremum uſque, quoad cæteræ omnes expeditæ forent, expectandum erat, ſpretis Strœmfeldii querimoniis. Diſceptabatur quoque lis inter nautam Suecicum, & publicanum Danicum ob vectigal injuſte extortum in ſummo Daniæ judicio. Cum Rex & Senatus rationem non viderent Suecum damnandi, ad collegium nauticum rem rejiciebant, ut ſaltem mora Suecum torquerent. Ejuſmodi injuriæ per tot annos continuatæ non poterant non demum patientiam conſumere.

Hollandica.

§. 103. Iſthanc porro inter Suecos Danoſq; diffidentiam in emolumentum ſuum vertere non negligebant Hollandi. Nam Danus horum cum Suecis conjunctionem metuens placidius cum iſtis in freto Oreſundico agere cœperat; quo inſtigante etiam Archiepiſcopus Bremenſis ſe mediatorem controverſiis illorum offerebat. Quam occaſionem Hollandi reſpuendam non rati primo hactenus interpoſitionem Præſulis admittebant, ut de loco & tempore conventus cum eo tranſigeretur, quod alias iſte parum idoneus arbiter in lite paterna videretur. (5. Maji.) Ac maluerant Suecis mediatoribus uti. Quo fine & per ablegatum, qui ratihabitionem fœderis Holmiam attulerat, petebant, ut Regina Legatos in Germaniam mittere velit, controverſiis ipſorum cum Dano una cum Bremenſi Præſule operam navaturos. Ad quod pronos ſe declarabant Rectores Sueciæ. Reſidenti tamen Spiringio injungebant, diſtinctius ab Hollandis percunctaretur, quam operam à Suecis ſibi exhiberi velint. Nam ut mediatorum partes ſuſciperent, id Hollandi ſuis literis non videbantur petiiſſe. Ut autem ſolummodo Hollandicis Legatis adſiſterent, id ſuperfluum cenſebant. Danus contra ad declinandam Suecorum interpoſitionē moderatum ſe adverſus Hollandos exhibebat, relaxatis quoque navibus, quæ apud Colam Lapponiæ detentæ fuerant. Ac aperte jactaverat, malle ſe rem ad bellum deduci, quam iſtam mediationem admittere. Unde Hollandi ne inviſo mediatore cauſam ſuam redderent (21. Maji.) difficiliorem, & tamen recenti cum Suecis conjunctioni ſatisfacerent, per literas à Rectoribus Sueciæ petunt, Salvio injungerent, ut cum Legatis ſuis Stadæ tractatus cum Dano ſuſcepturis conſilia conferat. Qua ſuper re Salvio mandata mittebantur, addito tamen, ut invitatus licet Stadam ne accedat. Nam quod hoc ſuper negotio cum Dano nihil egiſſent, neque mediatoris neque partis vices ſubire poterant: & ultro ſe obtrudentibus contumelia aliqua inferri poterat, præterquam quod ſociam cum Præſule operam navare adſpernarentur. Quod ſi autem tractatus iſte re infecta & irritatis animis abrumperetur, jubebatur Salvius Suecicam mediationem offerre, aut ſi hæc ſuffectura non videatur controverſiæ tollendæ, apud Hollandos teſtari, Suecos pronos eſſe ad alia conſilia cum illis capeſſenda. Alias malebant Sueci Hollandis cum Dano convenire, modo vectigal ad veterem modum reduci poſſet. Sin minus, jubebatur operam dare, ut res maneret in ſuſpenſo, caute tamen procederet, ne iſti Sueciam ad auxilium ferendum tempore tam difficili obſtringerent. Poſt tamen Rex, cum diligenter Legatos Hollandicos cum Salvio conſilia conferre cerneret, per contemtum cavillatus fuerat; rem ſane citra Suecos poſſe transigi. Cæterum ejus tractatus initio Hollandi propoſuerant, mare Balticum & Oceanum eſſe liberum ac nullo jure Regem vectigal exigere: ſi quid datum ſit, magis redimendæ moleſtiæ, quam ex debito datum. Naves à ſe non exonerari, ſed maris & venti innoxio uſu præterire. Tum ſi maxime vectigal ſolvendum ſit, non plus ſe ſoluturos, quam anno ſuperioris ſeculi quadrageſimo quarto inter Carolum V. & Chriſtianum III. Regem conventum ſit, ubi uſitati vectigalis mentio fiat. Sed reponebat Danus: nullo ſe modo paſſurum ſua jura majeſtatis in dubium vocari. Pacta iſta fuiſſe inita cum Domo Burgundica, nec ad Hollandos quidquam ſpectare, quorum reſpublica poſt ea tempora orta ſit: in cujus Domus jura hi ſe ſucceſſiſſe fruſtra ferant. Denique uſitata vectigalia eſſe, quæ pro tempore ac re nata exigantur. Tandem tamen innuebat Rex, ſe paſſurum, ut ſuper moderamine aliquo agatur, ſicuti & cum Anglis factum ſit. Id cum Hollandi proponere nollent, Rex demum declarabat, ut in proximum quinquennium eo modo vectigalis uterentur, qui anno hujus ſeculi triceſimo ſeptimo fuerat. Sed & aliis Hollandorum poſtulatis ſatisfactum. Legati poſt Glucſtadii à Rege honorifice habiti ac dimiſſi. Ea res compoſita magnū apud Danos excitabat gaudium, quod nunc à nemine amplius periculum ſibi metuendum crederent; ac tanto ſecurius Suecos contemnebant. 1641.

Legatio Ducis Holſatiæ.

§. 104. Denique miſerat & Fridericus Holſatiæ Dux Joannem Albertum Mandelsloium in Sueciam petitum, ut controverſia, quæ Reginæ Matri cum Sueciæ Rectoribus orta foret, componatur, ipſique concedatur reditibus dotalitii ſui extra Sueciam frui. Ejus in literis ſiniſtre acceptum, quod (5. Mart.) Dux nil præter nomen ſuum ſubſcripſiſſet, nullo præmiſſo teſtandæ benevolentiæ vocabulo, (Itali *corteſiam* vocant.) Ipſi reſponſum, Mirum ſibi videri, quod Duci perſuaſum ſit, eam cauſam tantum Rectores Sueciæ tangere. Nam hos ſane omnem honorem Reginæ Matri ſemper exhibuiſſe, dotalitium ejus auxiſſe, æs alienum diſſolviſſe. Semel tantum monuiſſe, ne ejuſmodi dicta jaceret, quæ aliquando ipſius filiam ſolio, ſi iſta reipſa exprimeret, evolvere poſſint. Si quid ab ipſis peccatum fuerit, nimia lenitatē peccatum. Ipſam pravorum hominum conſiliis obtemperantem inaudito exemplo in contumeliam Regis quondam mariti, Reginæ filiæ totiuſque nationis Regno profugiſſe; cum, ſi qua re offenderetur, amicorum interpoſitione uti in proclivi foret. Nolle ſe miſſa pecunia iter iſtud promovere in Regni ignominiam ſuſceptum; ac reditus dotalitii diſſolvendo æri alieno ab ipſa contracto impendendos. Ita re infecta legatus iſte dimiſſus eſt.

SAMUELIS PUFENDORFI
RERUM SUECICARUM
LIBER DECIMUS QUARTUS.

EPITOME.

1. *Torſtenſonius quieſcere cogitur. Idem propius hoſtem movet.* 2. *Hoſtis viciſſim in Suecos tendit.* 3. *Seckendorfius capite plectitur.* 4. *Hoſtis cis Albim venit. Ejus conſilia. Caterva hoſtium in Meclenburgicam præmittitur.* 5. *Torſtenſonii conſilia.* 6. *Hoſtis trans Albim revertit. Novæ Pfulii per Saxoniam machinationes.* 7. *Kœnigsmarckius Mansfeldæ obſidium diſturbat.* 8. *Torſtenſonius in Sileſiam cogitat.* 9. *Legatio Luneburgicorum ad Torſtenſonium. Idem Goslarienſem tractatum disſuadet; Legatiſque reſpondet.* 10. *Idem Sileſiam verſus iter inſtituit.* 11. *Sueci tota Sileſia expelluntur. Stalhantſchius periclitatur.* 12. *Torſtenſonius occupat Luccam.* 13. *Gubbenam, Soraviam, Saganum, Glogoviam Majorem, Guram, Freiſtadium, Wolaviam, Drochenbergam, Militſchiam, Parchvvitzam, Jauram, Strigaviam. Schvveidnitia obſidetur.* 14. *Ei Franciſcus Albertus Lauenburgicus ſuccurrere conatur. Idem profligatur, capitur, & moritur.* 15. *Schvveidnitia capitur. Torſtenſonius Cæſareos fruſtra inſequitur. Idem capit Olmucium, Littam, & Neuſtadium Moraviæ.* 16. *Lilliehœckius Neiſſam capit. Oppela expugnatur. Briega incaſſum obſidetur.* 17. *Ei Cæſarei ſubveniunt. Torſtenſonius obſidium ſolvit.* 18. *Cæſarei Suecos ſequuntur. Suchius ad Cæſareos transfugit.* 19. *Kœnigsmarckius in Saxoniam mittitur. Torſtenſonius Gubbenam uſque recedit.* 20. *Cæſarei Glogoviam obſident. Auxilia è Suecia adveniunt. Torſtenſonius ad liberandam Glogoviam ſe movet. Glogoviæ obſidium ſolvitur.* 21. *Reliqua auxilia adveniunt. Heinſendorfum deſtruitur. Boleslavia inflammatur. Zittavia occupatur.* 22. *Conventio ſuper captivorum redemtione & permutatione.* 23. *Kœnigsmarckii acta.* 24. *Torſtenſonius in Miſniam movet; Lipſiamque obſidet.* 25. *Cæſarei ad liberandam Lipſiam veniunt. Leopoldus prælium committere ſtatuit. Acies Cæſareorum. Acies Suecorum.* 26. *Prælium ad Lipſiam. Cæſareorum clades.* 27. *Torſtenſonius obſidium Lipſiæ repetit.* 28. *Electoris filius ſuper neutralitate proponere incipit. Lipſia deditur.* 29. *Cum Electoris filio incaſſum tractatur.* 30. *Torſtenſonius in Bohemiam cogitat. Idem Freibergam obſidet.* 31. *Cæſarei in Bohemia ſe colligunt.* 32. *Excurſiones Suecorum per Moraviam & Sileſiam.* 33. *Kœnigsmarckius Aſcaniam & Querfurtum occupat.* 34. *Hermannus Boothius vapulat.* 35. *Erfordienſium excurſiones.* 36. *Vinarienſium & Haſſicorum geſta. Hi Lamboium invadunt. Eorundem victoria.* 37. *Iidem multa oppida per Colonienſem & Juliacenſem ditionem occupant.* 38. *Guebrianus Lechnicham oppugnat. Cæſarei ingruunt. Joannes Wertanus vapulat.* 39. *Guebrianus cis Rhenum abit. Idem in Franconiam effunditur.* 40. *Cæſarei & Bavarici in Franconiam tendunt.* 41. *Per ſuperiorem Germaniam geſta.* 42. *Excurſiones è Polonia in Pomeraniam, Caroli Guſtavi Palatini periculum. Res Pomeraniæ ordinantur.* 43. *Acta tractatuum ſuper induciis Brandeburgicis. Luchtmari propoſitio. Oxenſtiernæ reſponſio. Diſceptatio de plenipotentia:* 44. *De pacto adjecto: de præſidiis: de tributis:* 45. *De bonis Equitum Teutonicorum. Brandeburgici varios ſe gerunt. Iidem re infecta diſcedunt.* 46. *Tractatus Stetini inſtauratur. Brandeburgici denuo re infecta diſcedunt.* 47. *Nova Brandeburgicorum in Sueciam legatio. Motus animorum ob eam legationem.* 48. *Legatorum negotiatio de Regina Matre: de induciis:* 49. *De matrimonio Reginæ cum Electore Brandeburgico.* 50. *Negotiatio de pace communi. Sueci præliminarem tractatum ratihabent.* 51. *Luzovius Hamburgo avocatur. Cæſarei æque ac Galli pacem nolunt.* 52. *Cæſar præliminarem tractatum ratihabere non vult. Literæ Cæſaris ad Regem Daniæ.* 53. *Daniæ Regis ad Legatos Regios miſſio. Legati Regii Cæſaris literas improbant.* 54. *Cenſura Cæſarearum literarum.* 55. *Legati Regii dubia ſua miniſtro Danico exponunt. Danus apud Legatos utrinque inſtat. Horum reſponſio.* 56. *Cæſar ſeparatos tractatus captat. Luzovius diſcedens de ſeparata pace movet. Salvii reſponſum.* 57. *Coronæ eo magis junguntur. Rectorum Sueciæ ſuper his judicium.* 58. *Cæſaris factum defenditur & arguitur. Danus Cæſaris tergiverſationem improbat.* 59. *Cæſar denuo Suecos ad ſecretos tractatus ſolicitat.* 60. *Danus Cæ-*

ſarem

ſarem ad ratificandum hortatur. Cæſar præliminarem tractatum firmat. 61. *Id Daniæ Rex denuntiat. Legati reſpondent.* 62. *Danus in Sueciam ſcribit. Dani circa mediationem ſecus acta. Avauxius in Galliam abit. Tractatus pacis hærent. Cæſarei denuo ſeparatos tractatus tentant.* 63. *Deſiderata circa ratificationem Cæſaream. Tractatus per Cæſarem extrahuntur.* 64. *Cæſarei ex morte Richelii mutationem ſperant. Galli Suecos confirmant.* 65. *Cæſarei ſeparatos tractatus urgere non deſiſtunt.* 66. *Galli de induciis cum Electoribus Catholicis proponunt. Eas Sueci repudiant.* 67. *Goslarienſes tractatus concluduntur.* 68. *Tractatus Goslarienſis Brunſuigæ recoquitur. Judicium Rectorum Sueciæ de iſto tractatu.* 69. *Landgravia ſe excuſat.* 70. *Guelferbytum non evacuatur. Hildeſia neutralitatem ambit. Luneburgici exauterati Cæſaream militiam adſpernantur.* 71. *Circa Palatinam cauſam Viennæ acta. Cæſaris declaratio. Anglicus & Palatini Legati re infecta diſcedunt.* 72. *Angliæ Regis in Sueciam miſſio.* 73. *Cum Ragozio acta.* 74. *Danica.* 75. *Nova Suecia.*

1642. **Torſtenſonius quieſcere cogitur.**

TOrſtenſonius, quanquam adventu ipſius ſanatus animis miles, pecuniaque auctus ad rem gerendam probe inſtructus eſſet, quo minus tamen in hoſtem confeſtim movere poſſet, Guebriani diſceſſus effecerat, & quod promiſſa à Luneburgicis equitatus conjunctio haut repræſentaretur; ſimul quia exitum tractatus Goslarienſis operiebatur, ac è graviſſimo morbo vires tarde reficiebantur. Cæſarei contra ac Bavarici ad Salam & Oneſtrum hærebant Suecorum motus ſpeculaturi, uti equeſtribus copiis prævalentes, ita peditatu inferiores. Cæterum Torſtenſonium ut caſtra moveret inopia ſubigebat, & quod eques à ſeptimo jam milliari pabulum petere cogeretur.

Torſtenſonius propius hoſtem movet. **2. Jan.**

Unde morbo licet nondum plane liberatus, Berga Wittingam hoſtem propius concedit: Kœnigsmarckium cum parte equitatus tranſitus Alleræ ad Wolfsburgum Fosfeldam, & Usfeldam obſervare jubet. Cum pars copiarum per Marchiam Veterem ſtativa caperet, provinciales renitebantur, & agreſtes deſertis vicis in paludes Drœmlingenſes refugi in palantes milites ſævire non dubitabant. Quos tamen repoſita vis & edicta ſuorum præfectorum mox coërcebant. Mittebatur eo nomine ab Erneſto Marchione ad Torſtenſonium Otto Suerinus, qui ſuper ingreſſu exercitus in provinciam, & exactionibus, ac militum injuriis non ſine verborum acerbitate querebatur: quæ niſi confeſtim corrigantur, inducias pro ruptis habitum iri. Torſtenſonius contra rationem belli & neceſſitatem excuſabat, quo caſu & tranſitum, & alimenta Sueci pacto induciarum ſibi ſtipulati ſint. Amice primo imperatum frumentum, à detrectantibus vi fuiſſe exigendum. Injuriarum initium ab agreſtibus profectum. Tum pacta induciarum ab Electore nondum ratihabita. Et quia ex pacto caſtellum Werbenſe Suecis non fuerat traditum, ſed inter tractatus ſolo æquatum, Veterem Marchiam priore in ſtatu hoſtilitatis remanſiſſe. Pollicebatur tamen ſe quamprimum ratio belli ferat, ea provincia exceſſurum. Sed quominus hiſce ſtativis ſtatim digrederetur, cauſa erat, quod qui adducebantur captivi de conſiliis hoſtium nihil referrent, & quia de Luneburgicorum deſtinatis dubitabatur. Ipſi quippe nondum cum Cæſare ſibi conveniſſe aſſeverabant; ac miſſus eo fine Hildeſiam Belloregardius miniſter Gallicus, retulerat, negotium in longum extrahi, & ſpeculari Duces progreſſus armorum & tractatuum pacis communium. Et tamen Goslaria nuntiabatur, omnia ibi transacta, & ratihabitionem tantum expectari. Unde conſultū videbatur ſpeculari, quo id negotium evaſurum eſſet, antequam iſtis oris diſcederetur, ne forte novus è tergo hoſtis poſtea conſurgeret. Accedebat humido cœlo invium machinis iter, & ob prematurum motum recrudeſcens Torſtenſonii morbus.

Hoſtis in Suecos movet.

§. 2. Hujus fama ad hoſtem perlata eum excitaverat, ut denuo in Suecos ire decerneret, velut duce deſtitutos. Nam & fato functum rumor vulgabat. 1642. Et Cunradus Bertramus Pfulius Adami frater in Cæſaris partes transgreſſus, nunc tempus eſſe monebat rem tentandi. Tum ſpes erat, propius ſuggreſſo Archiduce quosdam è ductoribus Suecicis, qui clandeſtina cum hoſte literarum commercia alebant, ſacramento Cæſaris acceſſuros. Eam ob cauſam Archidux, Piccolomineus, & WVahlius cum univerſis Cæſaris ac Bavari copiis per profundas luto vias magna cum militis defatigatione in Marchiam tendunt, ſtativis Stendaliæ captis. Torſtenſonius motu hoſtium cognito, cum 26. Jan. vis morbi interni remiſiſſet, vexante licet manuum pedumque malo, Wittinga Soltquellam lectica 23. Jan. defertur, exercitu retro id oppidum diſpoſito. Tum Garlebia milite & paratu bellico firmatur, ac Kœnigsmarckius Apenburgum progredi jubetur, per dimiſſos paſſim exploratores hoſtium iter obſervaturus. Per hunc cum intellexiſſet Torſtenſonius, univerſas hoſtium vires circa Stendaliam, & Tangermundam conſiſtere, à tergo ſecurus exercitum cum tormentis per Soltquellam Arnſeam deducit. Kœnigsmarckius cum legionibus aliquot tranſitus Uchræ fluvii, qui à Garlebia præter Oſterburgum, & Sehuſam Albi illabitur, cuſtoditum mittitur. Sed jam Croatarum manus Oſterburgum præceperat, quam licet Kœnigsmarckius immiſſo cum quingentis equitibus ſubtribuno iterum inde exturbaret; ingruente tamen cum ſiniſtro hoſtium cornu Bruæo Comite Sueci oppido iterum exceſſerunt; quod duabus dragonum legionibus hoſtis inſedit. Ad has expellen- 1. Febr. das WVrangelius cum quinque peditum phalangibus, & aliquot equitum legionibus mittitur; cujus vim Cæſarei non expectantes deſerto oppido ad ſuos citra damnum ſe recipiunt. Recuperatum oppidum, & omnes ad Albim usque tranſitus valida manu inſidentur, ut facile hoſtis ſi vim tentaret, arcendus videretur.

Seckendorfius capite plectitur.

§. 3. Dum eo loci exercitus hæret, in lucem erumpunt, quæ à Seckendorfio tribuno cum hoſte agitata clam erant commercia. Quod negotium paulo altius eſt repetendum. Superiore anno apud Guelferbytum captus fuerat Geylingius tribunus, qui fide ſua obſtricta in caſtris liber agebat multa cum ductoribus Suecicis familiaritate. Is animadverſa animorum ægritudine, ut erat callidus, ambiguis ſermonibus turbidos magis accendere tanto audacius, quod modica tunc imperantium autoritas, & inopia plerisque militiæ tædium feciſſet. Hac occaſione arrepta paſſim de ſtudio Cæſaris in pacem diſſerere, & qui reſpectus plurimos hactenus in arma egerit, neque Cæſarem ſacra Proteſtantium oppugnare, neque Suecos ob eadem aſſerenda bellum gerere; quo paulatim fidem in Suecos, ſtudiumque labefactaret. Ei præ cæteris aurem præbuerat Seckendorfius, qui inde conſilium capiebat deſertis Suecorum partibus Cæſareæ militiæ accedere. Id quod poſt obtentam

1642. rite miſſionem nefas non erat; ſed is dum perverſa rem via aggreditur deprehenſus capite pœnas luit. Geylingius ad ſuos poſtliminio reverſus, ut cœptam à ſe telam perſequeretur, literas ab Ar-
14.Sept. chiduce impetrat, quibus hic teſtabatur, gratum ſibi eſſe Germanos hoſti militantes in ſe tandem deſcendere, ac patriæ ſortem expendere, cujus exitio extranei immineant. Tempus jam eſſe, quicquid Germanorum eſt juncta opera exterorum jugum excutere, & internæ concordiæ inſtaurandæ operam dare, quam hactenus ſuſpiciones è ſacrorum diverſitate ortæ potiſſimum turbarint. Hæc à Cæſare non infeſtari ipſum Geylingium teſtari poſſe, qui diverſus licet ritu non minus Cæſari æſtimetur: nec inferiorem Proteſtantium quam Catholicorum numerum ipſi militare. Quin nuper Franciſco Alberto Lauenburgico ſummam imperii per Sileſiam delatam. Ergo adimeret ipſe Germanis ductoribus inter Suecos militantibus eam diffidentiam, Cæſariſque & ſuo verbo illis caveret, huc tranſeuntibus veniam præteritorum, ſacra ſalva præmia, honoreſque pro cujuſque meritis præſto fore. Has literas, ut res eo ſecretior eſſet, Leopoldus ſua manu ſcripſerat, quarum autographũ inter ſuppellectilem Seckendorfii poſt repertum. Eas porro Geylingius huic clam ſubmiſerat, addito, ut lectas & idoneis amicis oſtenſas ſibi remitteret. Sed retinuerat literas Seckendorfius, forte ut ſibi magis caveret; & compluribus eaſdem ductoribus tam è Vinarienſi quam Suecico exercitu oſtendebat, eoſque in Cæſaris partes pertrahere nitebatur; quorum nonnulli jam id polliciti fuerant. Neque tamen de negotio inter tam multos vulgato quiſpiam aut ſummis præfectis, aut poſt Torſtenſonio indicium fecerat, magno nutantium animorum argumento. Seckendorfius inde non Geylingio tantum, ſed & Piccolomineo ſcribere, qui gratiam Cæſaris & ſtipendia pollicebatur, ſi à Suecis digreſſus legionem pro Cæſare inſtruere vellet. Iſte inſuper poſtulabat, ſibi ſuper reſiduis apud Suecos ſtipendiis ſatisfieri, quæ diſceſſu ſuo amiſſurus ſit; oſtendens alios agminatim ſecuturos, ſi lautis ipſum conditionibus potiri videant. Enimvero Cæſari perſuaſum erat, Suecorum exercitum eo jam redactum, ut ductoribus neceſſum ſit gratiam Cæſaris ultro ambire; nec iſtorum tranſitionem ſibi tam care
12. Octobr. 41. emendam. Unde idem per literas fratri Leopoldo injungebat; illis tantum ductoribus qui ſubjectas ſibi turmas ſecum adducerent, pro ratione dignationis præmia polliceretur: cæteris, qui ſoli venirent, veniam præteritorum abſq; ullo præmio offerret, prout avocatorium edictum exprimebat: penſationem reſiduorum apud Suecos ſtipendiorum ut iniquam abnueret. Et malebat transfugia gregariorum, quam procerum oneroſis ſub conditionibus. Eam ob cauſam Geylingius aliquandiu Seckendorfio ſcribere omittebat, quod promiſſa à ſe præſtari non poſſe videret: quo de ſilentio hic po-
25.Nov. 41. ſtremis literis querebatur. Atque idem cœpti pervicax ut citra ſuſpicionem literas ad hoſtem mittere poſſet, à Torſtenſonio literas commeatus pro ſuo tubicine obtinuerat, obtendens, ab hoſte ſe commeatum pro uxore impetraturum, ut Hamburgo Erfordiam proficiſci poſſit. Idemque poſt cum intelligeret, Conradum Bertramum Pfulium ad Cæſaris exercitum ſe conferre, Hamburgum verſus properabat, ut cum iſto colloqueretur; quem tamen Bremervœrdæ jam abiiſſe intelligebat. Quin & poſt duos turmarum præfectos transfugas cum mandatis ad Geylingium præmiſerat. Tandem impatiens deſtinati tubicinem è ſtativis ſuis ad caſtra hoſtium dimittebat, cui dicis cauſa ſcheda aperta ad Geylingium dabatur ſuper commeatu uxori ſuæ
26.Jan. impetrando. Sed tribus obſignatis literis ad Geylingium & Pfulium petita ſua repetens certum reſponſum expoſcebat. Tum ut in ſpeciem pro uxore; ſed ſerio pro ſe & aliis, qui cum ipſo tranſituri eſſent, commeatus literæ mitterentur, addita pollicitatione, ſi honeſtis ipſe conditionibus mactetur, plures exemplum imitaturos, indies gliſcente apud Suecicos animorum ægritudine. Tum petebat, Magdeburgi præfectum moneri, in quod oppidum obtenta miſſione ſtatim ſe collaturus ſit. Apud tubicinem literarum argumentum fingebatur de ære alieno transfugarum præfectorum. Tu- 30.Jan.
bicen Apenburgi à ſtatione excubitorum interrogatus, Garlebiam, inde ad caſtra hoſtium pergere ſe reſponderat ob tribuni ſui negotium cum ſummi ducis venia. Cum jam aliquo uſque progreſſus eſſet, ſuſpecta res præfectis videri; qui per aliquot equites raptim miſſos Apenburgum eum retrahunt. Inſpecta aperta ſcheda, nihil ſecreti præ ſe ferebat; ſed Torſtenſonii commeatus paulo vetuſtior ſcrupulum injiciebat. Igitur tubicen ad Kœnigſmarckium, qui ibi præerat, mittitur, & apud ſodalem tubicinem in alterum diem detinetur, cujus interceſſione ad herum ſuum ut revertat conceditur. Iter ingreſſurus ſentit literas, quas in theca, qua minores tubi ad ephippium geſtantur, abdiderat, amiſſas, queis in ſtabulo fruſtra inveſtigatis, & quod exigui momenti eſſe crederet neglectis, ad tribunum redit. Seckendorfius, cum iſte 31.Jan.
de ſucceſſu itineris amiſſiſque literis narraret, has quidem parum curare ſe ſimulabat. Cæterum ad præfectos, qui tubicinem ſuum ſtitiſſent, Apenburgum mittit, & ipſe Soltquellam ad Torſtenſo- 1.Febr.
nium abit, ſuper injuria ſibi illata graviter queſtus, quam ipſe, ni ſibi ſatisfiat, ulturus ſit. Interim Apenburgi in tubicinis hoſpitio catulus forte epiſtolas è fimo protractas ludibundus hinc inde raptabat. Quod cum adſtantes obſervarent, inſpectis literis illæ ipſæ deprehendebantur, quas tubicen amiſerat, Seckendorfii manu ad Geylingium, & Pfulium ſcriptæ. Quæ confeſtim Soltquellam miſſæ eo ipſo tempore, quo Seckendorfius de injuria ſibi illata expoſtulatum venerat. Qui ſtatim 3.Febr.
in cuſtodiam datus judicio ſiſtitur, quod duo ſummi vigilum præfecti, ſex tribuni, quatuor ſubtribuni componebant, omnes natione Germani, & Seckendorfii amici, juramento adacti. Cum factum aperte legibus militaribus repugnaret, ac nulla reo idonea defenſio ſuppeteret, damnatus omnium calculis capite truncatur. Torſtenſonius cum hujus ſupplicio autoritatem imperii ſui non parum ſtabiliſſet, expedire cenſebat in conſcios non inquirere, eoſque pœnitentiæ ſuæ emendandos relinquere; tum curam uxoris, liberorumque parvulorum Erfordiæ ſuſcipere, quæ morituro præcipua ſolicitudo fuerat.

§. 4. Aſt hoſtis cum apud Suecos tranquilla omnia cognoviſſet, ac ipſos retro flumen, & profundas tunc uligines conſiſtere, ubi invadere iſtos non audebat, mox & premente annonæ ac pabuli inopia Tangermundæ binis pontibus navalibus Albim tranſit. Propoſitum ipſi fuerat in Meclenburgicam deſcendere, quod ea regione orti nobiles, qui Cæſari militabant, confirmaſſent, vel in annum alimenta exercitum ibi inventurum. Simul credebatur, omnes Albis tranſitus, Hamburgum uſque iſtum occupaturum, abductiſque navigiis & pontonibus Suecos ora maris Baltici excluſurum, uno aut altero è primariis ibi oppidis invaſo. Quanquam Torſtenſonio cumprimis veroſimile videbatur hoſtem id agere, ut Suecos denuo cis Albim retractos vaſtatam per regionem in anguſtum compelleret, paucis eodem è Germanicis ductoribus ſecuturis, & per inopiam ſeditione eruptura; de qua Seckendorfius ſpem fecerat. Eo

Hoſtis cis Albim venit. 2.Febr. Ejus conſilia. Caterva hoſtium in

fine

1642. Meclenburgicam præmittitur.

ſine Goldackerus tribunus cum octingentis Croatis, & levis armaturæ equitibus mature eo præmittitur; qui cum fruſtra Salvio, Hamburgum poſt habitum Wiſmariæ cum Joanne Oxenſtierna Legato colloquium revertenti inſidias ſtruxiſſet, præfectum turmæ Neurothum, qui iſtum deduxerat, incautius agentem apud Wittebergam Inferiorem oppreſſerat, cæſiſque reliquis ipſum cum metatore captivum abduxerat. (2. Febr.) Inde apud Dœmitzam trans Albim progreſſus, Slangii legioni Dannebergæ & Hizcaræ hoſpitanti imminebat. (9. Febr.) Sed hac ad excipiendum hoſtem parata, re infecta cis Albim reverſus de intercipiendo Boizenburgo & Lauenburgo agitabat. Ac jam quæſtor militaris Roſtochii adpulerat, annonam & neceſſaria pro exercitu Cæſareo congeſturus. (15. Febr.) Unde territi Meclenburgici Duces Leopoldo per literas miſeram faciem provinciæ exponunt, rogantque ob manifeſtam paupertatem annonam illi imperare parceret, nec cum exercitu huc concederet Goldackero revocato.

Torſtenſonii conſilia.

§. 5. Contra Torſtenſonius, qui poſt digreſſum Guebrianum de Sileſia invadenda cogitaverat, hoſtis motu iſtis deſtinatis excluſus non parum quid ſibi ſuſcipiendum foret anxius agebat. Quid circa tuendam oram maritimam Regina mandaſſet, ſat notum erat; & credebat adhuc viam ſibi dari, ut ſuperato Albi inter iſtam & hoſtem medium ſe objiceret. Enimvero ſcrupulum movebat prævalens numero hoſtium exercitus, quem quinquaginta ſex validæ equitum alæ, præter Croatas & dragones ac undecim peditum phalanges quingentorum fere capitum componebant. Cum Suecis peditatu licet prævalentibus quadraginta duntaxat, eæque parum numeroſæ alæ forent. Qua manu hoſtem ultro laceſſere nulla ratio erat, præſertim objectu Havelæ tutum. Quod ſi autem ſatis habere vellet hoſtem arcuiſſe, nullam annonæ expediendæ rationem perſpiciebat, cum hoſti ſubvectio Albis pateret, ipſi præter inopem regionem, & oppida litoralia vix ſuis præſidiis alendis ſuffectura nihil reſtaret. Et graviſſimus metus erat, ne preſſus miſeria exercitus in ſeditionem erumperet, cui deliniendo nihil pecuniæ ſuppetebat, nuper data abſumta, aut oblivioni tradita, ut jam paulatim novam poſcere inciperent. Ac forte plerique ductorum in eas ſe anguſtias conjicere abnuituri erant. Igitur judicabat, quæ hoſtis de expeditione ſua mare verſus ſparſerat ipſi illudendo, & in eas oras pertrahendo inventa. Et ſi utique eo ſe conferret hoſtis, præter populationes agrorum hac anni tempeſtate vix aliud operæ pretium facturum, validis oppidis modico cum peditatu tentandis impar, aut ſi tentaſſet, certo ſuorum exitio. Nec ipſe tam longe aberat, ut non laborantibus oppidis mature ſubvenire poſſet. Igitur ſtatuerat eo quem ceperat loco hoſtis conatus ſpeculari, num forte uti fama erat, Bavarici à Cæſareis disjuncturi ſe ſint. Quo caſu cis Albim regreſſus prælio Cæſareos laceſſiturus erat, milite ſuo adhuc ſat alacri ad rem gerendam. Quod ſi autem iſtud citra periculum ſummæ rei tentari non poſſet, ac hoſtis opportunis ad Albim locis ſe teneret, ipſius in Sileſiam intercluſo itinere, in Weſtphaliam & ad Rhenum penetraturus erat, hoſte non ſine maxima moleſtia eodem ſecuturo; ubi ipſi contra Gallorum & Haſſorum conjunctio patebat. In quem eventum Stalhantſchio defenſionem oræ maritimę commendaverat, ut peditatu per oppida diſtributo cum equitatu Pomeraniæ Ulterioris, & Novæ Marchiæ aditus tueretur, quoad aperto mox mari è Suecia auxilia ſubmitterentur.

Hoſtis trans Albim revertit.

§. 6. Enimvero hoſtis paupertate Meclenburgicæ mox perſpecta, iſto itinere omiſſo in Marchia aliquantiſper ſubſiſtere conſtituerat; quo fine ejus Præſidi Erneſto Marchioni annonam imperabat. Qui cum inopiam provinciæ demonſtraſſet, iſte ne inutiliter exercitum conſumeret, retro pedem ferre cogebatur. (23. Febr.) Unde diverſa quam venerat via Serveſtam, inde Aquas inter & Barbyam ponte navali trans Albim redit; quo per fluitantia glaciei fragmenta abrupto ultimum agmen VVitebergæ flumen tranſit.

Novæ Pfulii per Saxoniam machinationes.

Ut tamen Suecos à tergo diſtraheret, Conradum Bertramum Pfulium cum Ulrico Pentzio Hamburgum mittit. Propoſuerat iſte de novo ad Albim exercitu formando. Eſſe ſibi ad manus Adamum Pfulium fratrem, quatuor tribunos, complures altiorum graduum ductores è Suecico exercitu magnum numerum gregariorum ex eodem abducturos, unde adjunctis novis delectibus duodecim millia confici poſſint; quibus Cæſareorum octo millia acceſſura ſint. Pecuniam & commeatum ut ſuppeditent Hamburgenſes cum Lubecenſibus & Bremenſibus per privilegia in Hiſpania, aliaque promiſſa inducendos. Conſilii hujus ſummam in Albi flumine obtinendo verti. Unde primam exercitus ſedem circa Dœmitzam fore. Quo fine & Magdeburgum, & Luneburgum oppidum cum arce Calcberga ſibi tradenda, & omne vectigalium jus in Albi flumine; cujus accolæ Principes præcipua ditionum ſuarum parte ſint exuendi, ut vires in Cæſarem quid deinceps tentandi adimantur, nec plus relinquendum, quam unde commode vivere queant. His ademta dictis urbibus, & bene meritis militibus addicenda. Quanquam autem non conſtat, quouſque Leopoldus iſta conſilia effectui dari poſſe cenſuerit; tamen quia vel modicus eorum ſucceſſus deſtinata Suecorum non parum turbaturus erat, autor Pfulius magnifice donatus cum idoneis mandatis ad urbes & conducendum militem mittitur data non modica pecuniæ ſumma. Etſi, quod poſt referemus, pauca tanto hiatu digna ſint præſtita.

Kœnigsmarkius Mansfeldæ obſidium diſturbat.

§. 7. Dum cis Albim hoſtis hæret, Torſtenſonius Kœnigsmarckium miſerat ad hoſtem arcis Mansfeldæ obſidio depellendum. Qui cum aliquot equitum legionibus raptim profectus, famamque ſui præveniens obſeſſores improviſo oppreſſit. (21. Febr.) Eorum magna pars cæſa. Capti ſubtribunus Richardus, Schaſgotſchius excubiarum præfectus, duo turmarum prefecti, totidem centuriones, aliiq; ductores cum ducentis gregariis, omnibusq; impedimentis. Equitum nonnulli fuga evaſerant. Arx inde ad tempus annona firmata. Sed quia ex interceptis Piccolominei literis Kœnigsmarckius intellexerat, eum Suecis ad arcem liberandam accedentibus Albi transmiſſo è latere incurſurum, hic circum Hercyniam ſylvam retro iter capit, Croatis Northuſam usq; eminus fruſtra inſequentibus. Ej[9] ſubtribunus ad latus incedens præfectum turmæ cum quadraginta equitibus Eimbecca progreſſum opprimit, ac cæſis quibusdam cum reliquis captum abducit.

Bavarici à Cæſareis ſeparantur.

Cæterum hoſtis aliquot ſeptimanas per inopes regiones aſpera anni tempeſtate vagatus nō minorem hominum equorumque jacturam fecerat, quam ſi juſto prælio victus fuiſſet. Bavarici inde ſtatim à Cæſareis ſeparati præter Erfordiam, qua erumpentes catervæ non paucos eorum interceperant, in Franconiam, & Fuldenſem præſulatum progrediebantur, viris jumentisque peſſime habitis. Equitum quaſi duo millia, præter eos, qui magno numero equis amiſſis ad pedes redacti erant, peditum duodecim centuriæ ſupererant. Cæſarei contra Hala Salfeldam usque per Miſniam & Thuringiam hoſpitia ceperant fœda immanitate in provinciales graſſati, obſcœna cumprimis petulantia in ædes ſacras per vicos exercita, ſacrisque Romano ritu per oppidorum templa factis. Quibus

1642. bus ſuper injuriis graviſſime cum Leopoldo expoſtulabat Saxoniæ Elector, cum Archidux ad ipſum diverteret celeribus equis Viennam tendens, ut Cæſarem fratrem de conditione belli edoceret.

27. Mart. Torſtenſonius in Sileſiam cogitat.

§. 8. Aſt Torſtenſonius famelica ſtativa relinquere certus ac commodiore jam valetudine tres ſibi vias patere videbat; unam recta in hoſtem, alteram cis Albim in Sileſiam, tertiam trans Viſurgim in VVeſtphaliam Rhenum verſus. Hoſtem equidem in præſens viribus æquabat, aut ſuperabat. Sed per vaſtatum agrum Magdeburgicum & Halberſtadienſem exercitu ducto Piccolomineum opportunis inter Salam & Oneſtrum locis conſidentem invadere, ſuosque exeſa in regione inter hoſtilia circum præſidia periculis, & moleſtiis objicere rationis non videbatur. In VVeſtphaliam aut ſuperiorem Germaniam ſi tenderet, Cæſarei iterum Bavaricis juncti ad latus ipſi inceſſuri erant; nec Vinarienſium ſibi conjunctionem exoptandam ducebat; quod experientia comperiſſet, Suecici militis animos ægreſcere lautioribus iſtorum ſtipendiis cominus inſpectis. Interim Lauenburgicum gliſcentibus indies delectibus, Stalhantſchio ad Wartam propulſo in Pomeraniam perrupturum; nec ſibi deinceps tam longe digreſſo ei provinciæ opem ferre in proclivi fore. Igitur ſtabat ſententia in Sileſiam penetrare, inſeſſoque Odera Pomeraniam tegere libera inter hanc, & ipſum communicatione; adjuncto Stalhantſchio ardui quid ſuſcipere, hoſtique obſiſtere par. Et hoſtis in Miſniam ac Thuringiam concedens eam viam ultro velut aperuerat. Eo fine pons navalis apud Werbenam extruitur.

Legatio Luneburgicorum ad Torſtenſonium.

§. 9. Inter hæc à Luneburgicis Ducibus aderant Legati Thomas Grootius, Fridericus Schenkius, & Hodenbergius; qui prolixe rationes, queis Duces ad ſuſcipiendos & perſequendos tractatus Goslarienſes permoti ſint, explicabant: quos tamen nondum concluſos aſſeverabant. Equidem conceptam fuiſſe formulam, & rumorem eſſe Cæſaris ratihabitionem ad Leopoldi Cancellarium Kaltſchmidium allatam: ſed quia hic Ducibus nondum ejus exemplum edere voluerit, Duces decreviſſe, ni latas à ſe conditiones obtineant, cum Cæſare non depeciſci, ſic ut de eventu tractatuum adhuc incertum ſit. Ita tamen à ſe actum, ut iſti ſociis Regnis fraudi non ſint; ac in poſterum quoque eandem viam inſtituros. Unde & noluiſſe copias ſuas Cæſari jungere, ſed quas ipſi non retinerent citra exceptionem exautoraturos, qui ſine dubio exercitui Suecico ſint acceſſuri. Tandem percontabantur, ſi demum cum Cæſare tranſigerent abſque tamen detrimento Sueciæ, quid ab ipſo & exercitu Suecico ſibi expectandum ſit. Addebantur querelæ ſuper nonnullis militum injuriis, utque oppida ſibi ſua reſtituerentur eo præcipue colore, quod Cæſarei hoc caſu locorum à ſe occupatorum reſtitutionem promiſerint, Alfelda jam & Bockela reddita.

Torſtenſonius Goslarienſem tractatum diſſuadet.

Torſtenſonius Goslarienſes tractatus disjicere cupidus Legatis oſtendebat; inſtare communis pacis tractatus, in qua ipſorum ſolida ſecuritas vertatur. Peculiaria pacta intuta, & quamdiu horum Cæſari ſpes ſit, ægre ad iſtos adduci; ac bellum interim cum ſociis Regnis continuari; cujus onera in ipſos redundent. Parum ſupereſſe ipſis quod amittant, aut metuant. Primarium ipſorum hoſtem Colonienſem Præſulem magna nuper clade afflictum, Vinarienſes victoria alacres, Bavaricos abiiſſe. Cæſareis modicas vires, Suecicum exercitum vegetum, & Cæſareas ditiones invadere paratum: ipſis manum non ſpernendam eſſe. Inde ſpem ſibi, Duces abruptis cum hoſte tractatibus bello ac pace operam Suecis ſociaturos. Enimvero perſiſtere in ſententia ſua Legati, ac ſi acrius urgerentur, ægre id ferre, 1642. tum de ſincero Ducum animo teſtari, & ne ad deſperationem compellantur obſecrare. Torſtenſonius re per aliquot dies deliberata videbat fieri poſſe, ut plane rejecti Duces propius ſe hoſti innecterent, quam forte ab initio conſtituiſſent; nec ſibi volenti licet integrum in ditione ipſorum hærere, aut quicquid conſilii capturi eſſent prohibere. Tum transactione hoc modo, uti Legati aſſeverabant, temperata, Suecorum partes parum jacturæ, Cæſaris non multum incrementi cepiſſe. Ductores quoque Germanicos, ſi Duces aſperius habeantur, id ægre laturos; aut hoſce forte ad tertias partes tamdiu agitatas cum Dano, Haſſis, & Hanſeaticis compulſum iri.

Legatis reſpondetur; 10. Mart.

Igitur Legatis ita reſpondet; ſe denuo ſuadere Ducibus, ut tractatus Goslariæ abrumpant, & in partibus firmi ad pacem usque communem perſiſtant, ubi Regina cauſam iſtorum non minore ſtudio quam propriam actura ſit, ut quam uberrime ipſis ſatisfiat. Sed re non amplius integra, etſi parum amice à Ducibus factum, tamen quia ardua res ſit, ac Legati de nonnullis conditionibus caverint, quarum rationem Regina fortaſſe ſit habitura, ſe diligenter de hoc negotio ad illam relaturum, & mandata expectaturum; interim amicitiam continuaturum. Indicium tamen amici ipſorum animi fore, ſi quas dimiſſuri ſint copias, ſibi relinquant. Legati hoc reſponſo læti, libenter ſe copias ſuas Suecis conceſſuros teſtari, id tamen aperte non audere. Noſſe tamen, ductores nullam quam Suecicam militiam præoptare. Circa oppida ne quid à ſe poſtularetur, Torſtenſonius rogabat; noſſe ipſos, quousque Regina de iſtis antea annuerit. Nunc longe difficilius quam tunc concedi poſſe, dum ſecreti cum hoſte tractatus agitantur, & hic jam oppida quædam reddiderit. Cæterum nuper Nienburgi præfectus Cratzenſteinius caſtrum Bruchuſam Veterem occupaverat hoc obtentu, velut Daniæ Regem præſidium imponere meditantem prævertere voluerit. Id redditurum ſe Torſtenſonius promittebat hac lege, ut munitionibus dejectis neque Duces præſidium ipſi imponerent, neque hoſtem paterentur. Eo reſponſo cum plane ſibi ſatisfactum 17. Mart. Legati oſtenderent, Soltquella Hamburgum proficiſcuntur. Ac fortaſſe ad Daniæ Regem pergere conſtituerant. Nam inſinuaverant, ſe ejus Regis interceſſione apud Reginam uſuros. Quibus ſignificatum, non minus gratum fore, ſi Duces ipſi ad Reginam ſcribere, aut Legatos mittere velint. Confirmabant quoque iſti Legati, Landgraviam omnes hoſce tractatus adprobaſſe. Id quod tamen Haſſici miniſtri cum exprobraretur abnuebant.

Torſtenſonius iter Sileſiam verſus inſtituit. 19. Mart.

§. 10. Torſtenſonium per aliquot adhuc dies morabantur annona Hamburgo ſubvehenda, & navigia ponti extruendo neceſſaria, quod Albis ineunte Martio menſe fragmentis glaciei fluitaret. Illis difficultatibus ſuperatis exercitui ut ad VVerbenam ſe colligeret, edicitur. Ne tamen hoſti de ipſius deſtinatis in anteceſſum innoteſceret, per viam, qua in Weſtphaliam itur, annona imperatur. Kœnigsmarckius inde valida cum caterva, quæ primi agminis ſpeciem referebat, recta verſus hoſtis ſtativa progredi, ac tumultum excitare jubetur; qui & irruptis Croatarum Quedlinburgi hoſpitiis non paucos cæcidit, quinquaginta cum inſigni præda captivos abduxit. Inde cura Veteris Marchiæ, & locorum, quæ Suecis adhuc per Brunſuicenſem agrum obtinebantur, Tobiæ Du- 21. Mart. vvalio commendata, Torſtenſonius tandem Soltquella movens per Arnſeam, & Sehuſam VVerbe- 24. Mart. nam procedit. Ubi luſtratus exercitus biduum Albi ſuperando inſumit. 26. 27. Mart. Poſt Havelam apud Havelber-

1642. velbergam tranſmiſſum Zigeſar exercitus eluctatur difficili itinere, ſed nullo ab hoſte accepto damno, niſi quod caterva hoſtium apud Deſſaviam Albim transgreſſa Doerfflingii ſubtribunum cum quadraginta equitibus oppreſſerat. In omen fauſtæ expeditionis accipiebat Torſtenſonius, quod ab hoſte ſpatium ſibi relictum foret ut medium ſe Piccolominei & Lauenburgici copiis inſerere poſſet, & quod inter tantam inopiam exercitui obſequium, & ad rem gerendam promtitudo conſtaret; cui vinculi inſtar erat amor in ducem, & opimorum ſpes hoſpitiorum; etſi hic, ut pecunia & ſupplementa ſibi è Suecia mature ſubmitterentur, rogaverat.

Sueci tota Sileſia expelluntur. 10. Jan.

§. 11. Ita quidem tunc in Sileſiam recta tendebat Torſtenſonius, ubi hactenus Suecorum res plane proſtratæ fuerant. Quin & per Sternbergenſem diſtrictum diſpoſitæ Stalhantſchii legiones ſub initium anni parum ab exitio aberant, dum

Stalhantſchius periclitatur.

conniventibus Polonis Cæſareorum equitum tria fere millia circuitu per Poloniam capto repente ingruunt, ni cum jamjam impetum daturi eſſent, Stalhantſchius legiones raptim contraxiſſet. Unde iſti pauculis tantum impedimentis direptis eandem, qua venerant, viam re infecta relegebant. Eo ſuper facto Stalhantſchius apud vicinos Poloniæ præfectos per literas expoſtulabat velut induciis adverſo, & ne talia deinceps hoſti permittantur. Alias & ſibi neceſſitatem injungi intra Poloniæ fines hoſti occurrendi. Et ſane eo minus iſtam cum hoſte colluſionem expectaverant Sueci; quod Poloni ipſorum catervis tranſitum abnuerent. Paulo ante Franciſcus Albertus Lauenburgicus Dux Carlatum arcem impetu ceperat, cæſis omnibus quos intus invenerat. Inde apud Glogoviam Oderam transgreſſus caſtella apud Beutenam à Stalhantſchio in inſula fluvii excitata aggreditur, queis Calovius excubiarum præfectus præerat, idoneo annonæ & paratus bellici proviſu. Sed prima munitio à Suecis ultro deſerebatur: alteram hoſtis vi expugnabat. Unde territi, qui in primario caſtello erant, honeſtas abitus leges pacti id

24. Jan.

dedunt: quod à Cæſareis ſtatim ſolo æquatum. Inde Boleſlavia petitur, cujus præſidiarii in arcem ſe recipiebant; qui tamen eadem tormentis acriter ver-

4. Febr.

berata mox citra exceptionem ſe dedunt. Nec Lemberga, cum vis intentaretur, moram faciebat; & præſidium honeſtis conditionibus oppido dedito Croſnam dimiſſum. Ita Lauenburgicus poſt expulſos tota provincia Suecos copias late ad Moraviam uſque per hiberna diſpergit. Interim agendis delectibus Crocovius, Chriſtovius, Mitzlafius, alii acri ſtudio operabantur, magna vi pecuniæ à Cæſare ſuppeditata; ac parabatur in proximam æſtatem exercitus viginti millia bellatorum expleturus. Solicitabat etiam Lauenburgicus per ſecretarium ſuum Daniæ Regem, ut ex Holſatiæ latere Suecos invaderet, & Meclenburgica expelleret. Interim Stalhantſchii copiæ è Pomerania

12. Mart.

utcunque reficiebantur nulla re geſta, niſi quod Helmoldus Wrangelius repentino aſſultu Grunbergæ centuriam Croatarum oppreſſerat; quoad ingruente in Sileſiam Torſtenſonio ut huic ſe jungerent excirentur.

7. April. Torſtenſonius occupat Luccam. 6. April. 7. April.

§. 12. Hic quippe Zigeſare movens, capto per Briezam & Juterbocum itinere Luccam perveniebat, quam Delovius excubiarum præfectus cum ducentis peditibus Saxonicis inſidebat. Is deditionem imperanti Torſtenſonio ferociter reſpondebat. Unde ſuggeſtibus per noctem excitatis ſequenti mane duæ turres, & munimentum portæ antepoſitum, inde mœnia machinis verberantur, & omnia aſſultui dando parantur. Ita territus præfectus de tradendo oppido paciſci cupit. Qui etſi nihil placidi meruerat, tam exigua cum manu invalido loco exercitum ſiſtere auſus, & quia Saxones Gœrlicii pacta non ſervaverant: tamen tot innocentium in oppido miſeratione tactus Torſtenſonius, & ad majora properans annuit, ut ipſe cum ſuis diſcederet, redditis deſertoribus. Oppido imponitur valida equitum & dimacharum manus obſervandis Saxonicorum motibus, & ut per excurſiones eorum delectus impedirent. Ea occaſione Torſtenſonius Saxoni per literas violata Gœrlicii pacta exprobrat, & quod captivos ita duriter habeat compedibus oneratos, & ſervilibus operibus admotos. Quæ crudelitas ni omittatur, paria ſe relaturum. Elector prioris facti culpam reſponſo ſuo à ſe amoliri; circa captivos ſpreta Cæſaris ac ſua edicta avocatoria obtendere, ob quæ ditione ſua oriundi aſperiorem caſtigationem mereantur. Ac ſolo ſacrorum obtentu civem adverſus Principem ſuum arma gerere ne Torſtenſono quidem probatum. Lucca Caloviam itur, ubi quanquam rumor increbeſceret, Piccolomineum & Saxonem trans Albim, Lauenburgicum cis eundem copias contrahere, haut eo ſecius in Sileſiam pergebat Torſtenſonius, prælium haut detrectaturus, ſi occaſio detur. Erant illi peditum ſeptem millia, bene habitus miles, equitum quinque millia, & inſuper tria, qui equis morbo amiſſis incedebant. His Stalhantſchius bina equitũ, totidem peditum millia adjungebat. Hoſtis contra non ſupra quinque peditum millia in aciem educere poterat: equitum tria millia Piccolomineus, quinque Lauenburgicus, duo Elector habere cenſebatur. Ut vires utrinque prope pares eſſent.

1642. 10. Mart. 11. April. 6. Maji. 11. April.

§. 13. Interim Stalhantſchius Gubbenam, quam quatuor equitum, quinque dragonum turmæ cum ducentis peditibus inſidebant, poſt vim acriter illatam repulſamque ſubigit hac lege, ut ſuperioribus ductoribus abeundi facultas daretur, inferiores arbitrio ſe ipſius traderent. Ex quibus, qui antea Suecicam militiam ſecuti erant, ad vetera ſigna redibant: reliqui equis ademtis dimiſſi. Apud Soraviam idem cum ſuis Torſtenſonio jungitur. Soraviam centurio inſidebat cum centum viginti peditibus, qui arma ſumere abnuentibus oppidanis in arcem ſe confert, quam ſequenti die dedit. Centurio ille, quia ex pacto milites quoſdam Suecicos non tradiderat, in cuſtodiam cum ſuis datur. Saganum inde proceditur ab hoſte deſertum. Præmittebatur cum majore parte equitatus Wittenbergius, ut Glogoviam majorem eminus cingeret: reliquus exercitus mox inſequitur. Oppidum operibus & milite ſat firmatum poſt adventum Suecici exercitus ducenti pedites ingreſſi erant, quod tumidus aquis Odera à Suecis non ſtatim tranſiri poſſet, ut ex illa parte oppidum nondum circumſeſſum foret. Dum obſidio omnia parantur, intelligit Torſtenſonius à Lauenburgico copias contrahi oppido liberando; & exigua annonæ copia erat, ut exercitus eo loco diu ali non poſſet. Igitur amputandis moris placebat ex omni parte aſſultum dare. Impreſſio ita acriter ſuſcepta, ut nulla licet ruina edita, Baſilica primum trans Oderam, inde ipſum oppidum primo impetu expugnaretur, exigua Suecici militis jactura. Præſidiariorum pars cæſi, reliqui cum præfecto Auguſto Mauritio Rothavio tribuno, & aliis ductoribus captivi facti. In oppido magna vis frumenti, ac paratus bellici, ac quindecim tormenta ænea inventa. Oppidum, antequam efferatus miles ſedari poſſet, direptum; quo tumultu ignis templum cum octodecim domibus abſumſit. Interim in alteram Oderæ ripam quindecim equitum alæ non ſine labore traductæ erant; & quia fama ferebat, eo ipſo die, quo oppidum expugnabatur, Lauenburgicum ad ſuccur-

1. April. Gubbenam; 16. April. 17. April. Soraviam; 18. April. Saganum; 19. April. 21. April. Glogoviam majorem. 24. April.

rendum

1642.

rendum ſuis adventare, Schutzius ſubtribunus cum ducentis quinquaginta equitibus Hundeslocum verſus exploratum præmittitur; qui primo in quinquaginta pedites incidit, quos partim cædit, partim capit. Inde & centum octoginta equites profligat capto qui eos ducebat ſubtribuno: de adventu majorum copiarum nihil audiebatur.

Guram;

Unde Kœnigsmarckius cum quindecim illis alis Guram pergit, quam altero aſſultu expugnat, cæſis omnibus qui in armis reperti erant.

Heinſtadium; Sprottoviam; Freiſtadium;

In citeriore Oderæ ripa Stalhantſchius ab exercitu digreſſus Sprottoviam & Freiſtadium in poteſtatem redigit, præſidiariis citra exceptionem ſe dedentibus. Torſtenſonius cum Glogoviæ validum præſidium ſub Neurotho tribuno impoſuiſſet, Oderam ibi transgreſſus

6. Maji.

verſus ſuperiorem Sileſiam pedem infert, ut hoſtem cominus urgeret, & quod his oris omnia eſſent vaſtata.

Wolaviam;

Wolavia machinis ſtatim verberata. Unde qui oppido præerat excubiarum præfectus Falckenbergius ſuper deditione agere cœpit. Sed cum defenſionem præmature omiſiſſet, Suecicus miles per portam, aut ruinam mœnium irrumpit pacto nondum abſoluto. Ita ductores captivitatem ſubiere; gregarii Suecicis legionibus admixti. Duæ cohortes erant, dragonum una, peditum altera cum aliquot equitibus.

Drachenbergam; Militſchiam;

Drachenberga inde & Militſchia expugnata, ne à tergo relictæ inter exercitum & Glogoviam commeantes infeſtarent.

13. Maji.

Et Drachenberga quidem poſt paucos tormentorum ictus deditionem fecit. Ductores capti, gregarii ſacramento Suecorum adacti. Citius opinione res confecta eſt, quod præſidiarius inter ſe diſcors, præmature defenſionem loci non invalidi dEſereret.

14. Maji.

Ad Leubuſam Odera vado iterum transitur.

Parchvvitzam;

Parchvvitza arx ſine exceptione deditur. Ligniciam catervæ equitum circumſultant quidem; ſed tunc prævalidi oppidi obſidio ſe implicare conſultum non viſum.

19. Maji.

Jauram;

Igitur omiſſo iſto Jauram itur, ex qua optio cum quinquaginta peditibus profugus Strigaviam ſe contulerat.

Strigaviam.

Id oppidum admotis machinis ſtatim deditur; ac centurio

20. Maji.

cum centum quinquaginta peditibus dimittitur, quadraginta equites, qui exploratum miſſi forte in oppido deprehendebantur, equis multantur.

Schvveidnicia obſidetur.

Schvveidniciam in poteſtatem utique redigere placebat opportuno ſitu ad coërcendas è montanis arcibus excurſiones, & infeſtandis Bohemiæ finibus, & quæ ſpeculæ vice eſſet obſervandis, ſi quæ ex Miſnia aut Bohemia ſubmitterentur, auxiliis. Sed & annona quærebatur exercitui, in quo omnibus circum vaſtatis plerique panem aliquot per dies non acceperant. Oppido tres tantum cohortes inerant Burreo ſubtribuno; minor numerus, quam pro tuendis latioribus operibus.

20. Maji.

Igitur ſtatim Kœnigsmarckius primo cum agmine præcurrere jubetur prohibiturus, ne quid copiarum amplius, oppido immitteretur.

Franciſcus Albertus Dux Lauenburgicus Schvveidniciæ ſuccurrere conatur.

§. 14. Cæſarei ſub Lauenburgico Duce tarde in hiberna conceſſerant, ac late tota regione diſperſi agebant. Unde dum lente iterum coëunt, Suecis occaſio naſcebatur res ſuas in Sileſia magis quam unquam antea firmandi. Tandem Dux contractis legionibus inter Wratislaviam & Weidam conſederat, omnibus circum acceſſibus munitis, ut non prius in Suecos moturus videretur, quam Piccolominei copiæ adeſſent, quarum pars jam advenerat, reliquæ propediem expectabantur. Siſtendis tamen iſtorum progreſſibus conſtituerat Schvveidniciæ plus militum & annonæ immittere, quod ipſe maxima cum equitatus parte deducturus erat. Interceperant ea nocte tres Wratislavienſes cives Sueci, qui nuntiabant, vidiſſe ſe hoſtem apud urbem decem cum legionibus flumine ſuperato huc tendere. Unde ſtatim Kœnigsmarckius monetur, ut ſibi caveat; & VVittenbergius cum ſuo cornu ut propius iſtum ſubeat jubetur, quo ſibi invicem auxilium ferre poſſint.

21. Maji.

Poſtero die Torſtenſonio à Kœnigsmarckio nuntius venit, Lauenburgicum cum univerſo equitatu, tribus tantum legionibus exceptis, quingentis inſuper dimachis, & quatuor tormentis magna diligentia Schvveidniciam verſus iter facere. Igitur & ipſe toto cũ exercitu quantum poteſt, eodem accelerat, ut hoſtem præverteret; ita felici cum ſucceſſu, ut cum copiis ſuis ad oppidum conſiſteret, cum jam ad quadrantem milliaris Lauenburgicus ſuggreſſus eſſet. Igitur dux Suecicus poſtquam validis ſtationibus aditus, qui ad oppidum ferebant, ſepſiſſet, gravioribus machinis & impedimentis relictis, quibus tuendis duæ peditum phalanges, ſex equitum alæ adſiſtebant, cum reliquo exercitu hoſti obviam tendit, præmiſſa equitum manu, quæ iſtum laceſſeret & moraretur, ne absque prælio pedem referre poſſet.

Idem profligatur & capitur.

Lauenburgicus huc ſe redactum videns, ut aut pugna eſſet committenda, aut confuſis ordinibus abeundum, cum equitatu ſuo ſub radicibus montis, cui Zotenbergæ vocabulum, conſiſtit. Sueci cominus ſubeuntes tela emiſerunt. Primam impreſſionem ſuſtinebat ſiniſtrum hoſtium cornu; ſed cum reliquæ turmæ titubare inciperent, omnes repente terga vertunt, ac turbatis ordinibus in fugam effunduntur. Quos Sueci diverſis viis ad quinque milliaria perſequuntur, plurimis cæſis captisque. Adjuvit fugientes nullis anguſtiis impedita, ac tenui ſylva obſita planities. Inter captivos erat ipſe Dux graviter ſaucius, Hanovius ſummus excubiarum præfectus, Warloſskius tribunus, ſubtribunus Knochius, quinque vigiliarum, novem turmarum præfecti, duo centuriones, aliorum ductorum ſeptuaginta amplius, gregariorum præter eos, qui ſtatim ſignis Suecorum ſuccedebant, undecim centuriæ. Potiebantur quoque Sueci quatuordecim vexillis, quatuor tormentis; exigua ſuorum jactura, niſi quod Munchuſius tribunus brachium ſauciatus foret. Hoſtis ter mille amplius equites deſiderabat. Sed maximum erat in ipſo Duce capto momentum, penes quem ſumma rei iſtis in oris cura:

Idem moritur. 31. Maji.

quo ex vulneribus decedente tela conſiliorum ab Arnheimio cœpta in irritum cadebat. Corpus exanime gratis remiſſum, facili & decora adverſus hoſtem liberalitate. Ex inventis apud eum ſcriptis cognoſcebatur, quæ deſtinata animo agitaverat, & quantam molem belli in Suecos excitaturus fuerat, ni caſus hic eum intercepiſſet. Judicabant periti, extremo tempore graviter ipſum peccaſſe, quod Glogoviam validiore præſidio non firmaſſet, & ſolo cum equitatu acceſſiſſet hoſte tam propinquo. Nec parum ipſius militis ignavia increpabatur.

Schvveidnicia capitur. 24. Maji.

§. 15. Hac victoria parta Torſtenſonius ad Schvveidniciam regreſſus omnem vim admovet, Burreo deditionem adſpernante; donec ruina mœnium edita, & parato aſſultu, ignibus quoque & ſaxis volitantibus, oppidani præfecto diſcordes elato albo vexillo deditioni ſe paratos oſtenderunt. Ita fracta Burrei pertinacia, qui per ipſam ruinam ad Torſtenſonium deſcendere cogebatur, ob importunam ferociam ſtatim in cuſtodiam datus. Præſidiarii, quorum tres centuriæ, traditis vexillis, plerique Suecorum ſacramento acceſſere. Equites quinquaginta militiam abnuentes ademtis equis dimiſſi.

27. Maji.

Exercitus hinc Neiſſæ admovetur.

Torſtenſonius Cæſareos fruſtra inſequitur.

Sed quia nuntiabatur, reliquas Lauenburgici copias, quibus Fernamondus & Bornevallius imperabant, ad VVratislaviam caſtris deſertis per Troppaviam in Moſaviam tendere, Cæſareis in Bohemia jungendas; Torſtenſonius ſtatim Reichvvaldum tribunum valida cum manu verſus Kœnigs-

1642. nigsgræciam mittit. Major peditatus pars cum aliquot equitum alis ſub Lilliehœckio, & Mortaignio ad Neiſſæ obſidium continuandum relinquitur. Ipſe cum reliquis copiis hoſtem propere inſequitur. Reichvvaldus re infecta redibat Torſtenſonius quantum poſſet feſtinans præter Troppaviam intactam curſum Hoſam intendit. Sed hoſtis aſperos ad ſiniſtram montes ingreſſus ſequentis impetum eludebat. Nam eo penetrare haut tutum erat equitatu defeſſo, & modica peditum manu, hoſte jam longius progreſſo. Immiſſæ tamen expeditæ catervæ paucos interceperunt. Quos inter Helmoldus Wrangelius Rebbeckii legionem pedeſtrem trecentorum capitum apud Sternbergam oppreſſit, & gregariis pleriſque cæſis, ductores & alios, queis ferrum pepercerat, captivos abduxit. Recta inde Olmucium Moraviæ tendit Torſtenſonius, quod tenuiore præſidio, quam pro ſpatii captu inſeſſum cognoverat. Cum propius acceſſiſſet, nuntiatur, ordines provinciales, qui in oppido congregati fuerant ſimul opulentiſſimos civium pretioſis rebus convaſatis Auſtriam verſus fugam arripuiſſe. Ad quos perſequendos cum centum quinquaginta equitibus mittitur Rochovius ſubtribunus, qui iſtos quinto ab Olmucio milliari aſſecutus erat, ni è montibus Bohemicis prorumpens Madelovius tribunus eos conatus diſturbaſſet ipſo Rochovio capto. Helmoldus tamen Wrangelius à priore excurſione redux cum trecentis equitibus ad ſextum Viennæ milliare progreſſus multos inſignes viros intercipit, opimaque præda potitur. Cæterum Olmucium tuebatur Miniatus tribunus cum octo centuriis à Crocovio recens conſcriptis præter oppidanos. Torſtenſonius cum exercitu accedens ſuburbio capto ſtationes equitum circa diſponere; pedites propius ſubire, machinis fulminare. Heic Plantingius ſubtribunus, dum acceſſus ad oppidum cominus luſtrat, globo trajectus occumbit, ob virtutem ſuis multum deſideratus. Quanquam autem Torſtenſonio ſat peditum non eſſet ad vim faciendam; obſeſſi tamen quarto die deditionem pacti ſequenti Brinam deducuntur. Oppido validum præſidium imponitur ſub Georgio Paiculio tribuno, cui Hammerſteinius tribunus, & Wanckius adjungitur; tum omnia providentur, quæ ad vim ſuſtinendam facerent; quod ſummam belli hac in provincia in id oppidum conferre decreviſſet. Olmucio capto Kœnigsmarckius Littam & Neuſtadium Moraviæ occupat. Littæ modicum præſidium impoſitum parum valido oppido; cujus præfecto injungitur, ut ſi vis major ingrueret, Neuſtadium iſta deſerta ſe reciperet.

31. Maji. — Idem Olmucium capit. 1. Jun. — 4. Jun. — 5. Jun. — & Littam ac Neuſtadium Moraviæ.

§. 16. Torſtenſonius hinc è Moravia ad relictas in Sileſia copias regreditur tentaturus, num reliqua ad Oderam loca in poteſtatem redigere poſſet, ne qua hoſtilia præſidia à tergo relinquerentur. In itinere Troppavia milite vacua Suecos ultro admittit. Interea Lilliehœckius Niſſam egregie munitam ad deditionem compulerat; cujus præfectus Wachenheimius tribunus cum paucis ſuis peditibus Pragam dimiſſus. Sed ſubtribunus legionis Borrianæ, quod legibus pacti non exacte ſatisfeciſſet, detentis quibuſdam qui antea Suecis militaverant, cum ductoribus in cuſtodiam datus; legio Suecicis cohortibus admixta. Apud Coſelam Torſtenſonius Lilliehœckio iterum jungitur. Id oppidum impetu expugnatur; arx citra exceptionem ſe dedit; cujus præfectus Ungarus tribunus in captivitatem redigitur. Inde mox fide de revertendo data dimiſſus, promiſſi incurioſus arma adverſus Suecos iterum exercuit. Munimenta tam oppido quam arci detracta. Oppela mox poſt editam mœnium ruinam aſſultu capitur, præſidiariis in arcem refugientibus. Trecenti dimachæ erant, qui poſt biduum citra exceptionem ſe dedunt, ac ad Suecorum militiam tranſeunt. Briegam inde operibus & præſidio munitiſſimam, cui Mœrderus tribunus præerat, Torſtenſonius aggreditur, ut Wratiſlaviam in anguſtum redactam vel in partes pertraheret, vel ad neutralitatem permoveret. Quam urbem etiam per literas tentaverat; ſed quæ oſtentata in Cæſarem fide omnia pacta adſpernabatur; ferociam tamen exuitura credebatur poſt Briegam expugnatam, nec Ligniciam moram amplius facturam. Hoc modo Pomeraniæ ſecuritati cumprimis cavebatur, & ſtabilis bello ſedes intra hæreditarias Cæſaris provincias ponebatur. Enimvero apud Briegam pugna aſperrima ſurgebat. Sueci munimentum exterius expugnaverant, & promoto ad foſſam gradu cuniculorum opera eandem impletum ibant. Contra obſeſſi acriter reniti, & cum numero pollerent, (mille quingenti erant, veteranus miles) crebris eruptionibus obſeſſos fatigare; pertracto inter cæteros in oppidum ſubtribuno Antonio. Multi quotidie tam ductores, quam gregarii cadebant. Sauciabantur inter alios Mortaignius ſummus vigiliarum præfectus, Conradus Oppelius ſummus metator, Roſencrantzius, Simon Grundelius. Et quia robur peditatus, & egregios duces Torſtenſonius per occupata loca diſtribuerat, pauci ſupererant, qui in curarum partem ſubirent. Nec minus equos gravis morbus infeſtabat, quorum decem millia, ex quo tempore ab Albi exercitus diſceſſerat, procubuerant. Et quanquam plurimi per Moraviam & ſuperiorem Sileſiam equi interciperentur, illi tamen in privatos uſus cedebant exiguo in publicum emolumento. Et qui equis carebant, palantes prædam malebant agere, quam in caſtris munia obire. Ita magnis implicitus difficultatibus hærere Torſtenſonius. Quibus tollendis pecuniam mitti poſtulabat cum adparatu bellico & tormentis ad firmanda adverſus obſidiones oppida. Tum ut ſupplementa militum è Suecia, (duo equitum, ſex peditum millia trecenti expectabantur,) venire properarent, quo hoſti tota mole ingruenti par foret. Et quia ſub autumnum ſoliti ſibi morbi impetum metuebat, miſſionem ſuam, & ut alius exercitui præficeretur, à Regina petebat. Cæterum magna militis Suecici cum jactura jam Briega ad extremum redacta videbatur, & ſegnius ex oppido, nulla amplius ex arce tela emittebantur. Et cognoſcebatur poſt intra biduum obſeſſos deditionem fuiſſe facturos.

Lilliehœckius Niſſam capit. 6. Jun. — Oppela expugnatur. — 1642. 14. Jun. — 16. Jun. Briegæ irritum obſidium. — 20. Jun. — 30. Jun. — 14. Jul.

§. 17. Enimvero Cæſar ad ſiſtendos Suecorum ſucceſſus omnes vires exciebat. Contraxerat apud Brinam Piccolomineus, qui è Lauenburgici exercitu ſupererant; è Bohemia copias adduxerat Bucheimius Comes; quæ in Belgium deſtinabantur legiones revocantur; ex Hungaria quoque auxilia aderant. Cæſareum exercitum duodecim equitum millia, in ſeptuaginta quinque alas diſtributa, præter Croatas, & octo peditum millia explebant. Cum Torſtenſonio quadraginta octo tantum equitum alæ eſſent, nec ultra quater mille pedites in aciem educi poſſent; quod Briegæ obſidium plurimos abſumſiſſet, & Glogoviæ Olmucioque quinque millia præſidio impoſita forent. Jamque Leopoldus Archidux cum Piccolomineo Brina movebant, ut Brigæ ſuccurrerent. Primum agmen cis ſylvam adproperabat, ut Slangium tribunum cum ſua legione Troppaviæ interciperet. Quem ſe recipientem ad quartum uſque à Suecicis caſtris milliare perſecutus fuerat hoſtis, non paucis interceptis. Torſtenſonius, hoſte numero in tantum prævalente, haut conſultum judicabat ſummam rerum ancipiti aleæ exponere, præſertim

Cæſarei Briegæ ſubveniunt.

1642.

cum propediem auxilia è Succia expectaret, & injunctum ſibi eſſet caute agere, & ante omnia exercitus conſervationem præ oculis habere. Igitur quo intempeſtivum prælium declinaret, ſoluto Briegæ obſidio, Oderam vado tranſit; qui tamen mox ita aquis tumeſcebat, ut eo loco tranſitus non amplius pateret. Hinc per Bernſtadium & Oelſam Guram recedit, ut ab auxiliis adventantibus propius abeſſet, nec quo minus cum iſtis conjungeretur, prohiberi poſſet. Olmucium interim, arx Oppelenſis, & Schvveidnicia validis præſidiis tenebantur. Sed Neiſſa, quæ numeroſum nimis militem requirebat adverſus hoſtem & infenſos partibus oppidanos, deſtructis portis turribuſque, defenſioni inutilis reddebatur.

Torſtenſonius obſidium ſolvit. 15. Jul.

Cæſarei Suecos ſequuntur. 23. Jul.

§. 18. Aſt Cæſarei, qui Olmucium tribus equitum legionibus, & ſelectorum provincialium manu eminus circumſeſſum reliquerant, validas aliquot catervis fruſtra ad carpendum abeuntium agmen immiſſis, parvis itineribus ſecundum Oderam deſcendebant, extructo apud Wratislaviam ponte. Nec aliter judicabat Torſtenſonius, quam iſtos propius ſuggreſſos prælio ipſum laceſſituros, aut in anguſtias redacturos. Sane omnes captivi referebant, Archiducem prælio paratum venire. Igitur apud Guram ſubſiſtebat Torſtenſonius, quoad de iſtius conatibus certiora intelligeret; pro re nata tamen circa Glogoviam, aut alibi ad Oderam ſtationem capturus, quoad ſubmiſſus è Suecia miles adveniret. Dum ad Guram hæret exercitus Suchius tribunus in Poloniam, hinc ad Cæſareos transfugit, quod de Stalhantſchio, dum is ſolus in Sileſia rem gerit, multa ſiniſtra ad primarium exercitum ſcripſiſſet. Id quod cum Stalhantſchius reſciſceret, comprehenſum in jus vocat. Archidux benigne exceptum ſtatim pecunia ad ſcribendam legionem inſtruit.

Suchius ad Cæſareos transfugit.

Kœnigsmarckius in Saxoniam mittitur. 29. Jul.

§. 19. Cæterum quia in Saxonia novam flammam excitatum ibat Conradus Bertramus Pfuelius cum ſociis, qui novis delectibus, ac ut Luneburgicis exautoratos ſibi adſciſceret, operam dabat, Torſtenſonius Kœnigsmarckium in Miſniam, Thuringiam & Saxoniam mittit iſtis turbis mature opprimendis. Additur ipſi modica manus, quam è præſidiis per iſtas oras, & per novos delectus, qui mire ipſi ſuccedere ſolebant, aucturus erat. Injunctum, ut quantum poſſit iſtum tractum, inprimis Auguſti Ducis Brunſuicenſis ditionem tributis ſubjiceret, quod hic multis modis infenſum ſe exhibuerat, præcipuus autor Luneburgicis ad deſerendam Suecorum ſocietatem. Reliquis tamen Luneburgicis Ducibus, ſi liberum ipſi tranſitum concederent, nec ab ſe exautoratos militia Suecica arcerent, & de cætero amicos ſe exhiberent, nihil moleſtiæ inferret. Kœnigsmarckio vix digreſſo Croatarum caterva uſque ſub Suecorum ſtationem ſuccedebat; ac nuntiabatur, hoſtem in altera Oderæ ripa Parchvvitzam uſque progreſſum, ac Steinaviæ flumen ponte navali jungere. Torſtenſonio diutius Guræ ſubſiſtere jam ante moleſtum erat, regione circum & retro plane exhauſta; ac à fronte hoſtis valido cum equitatu imminebat. Tum metus accedebat, ne hic catervis ſuis ipſum cis Oderam diſtringeret; interim ex altera ripa Glogovia præterita Croſnam modice munitam raptim opprimeret, ac medius inter ipſum ac mare interpoſitus venientia auxilia acceſſu excluderet. Nec deerant, qui aſſeverarent, hoſti de tranſitu Cuſtrini concedendo cautum eſſe; quo caſu huic aditus in Pomeraniam pandebatur, communicatione cum ea provincia Suecico duci intercepta. Quod ſi hoſtis recta in ipſum tenderet, prælio nunc impar forte ad intempeſtivum receptum compellendus erat. Unde ſatius habebat maturo in tutiora receptu conatus hoſtium antevertere. Ita Gura movens præter Glogoviam in ripa Oderæ Polonica per Zullicham, Croſnam proficiſcitur, ibique tranſmiſſo fluvio, ac ulterius apud Gubbenam retro Neiſſam fluvium concedit, & qua hic Oderæ miſcetur caſtris locum capit. Sic frontem ipſius Neiſſa tegebat; à latere Luſatia pabulationi patebat; à tergo auxiliis tutus acceſſus muniebatur. Quod ſi Luſatia non ſufficiente è Marchia quid petendum eſſet, id ſalvis induciarum legibus, quæ neceſſitatem & rationem belli exceperant, fieri poterat. Aſt Cæſarei Parchvvitza recuperata Steinaviam moverant, tota provincia nullum non immanitatis ac libidinis genus velut in hoſtico exercentes. Inde ad oppugnandam Glogoviam majorem vertuntur; quos Sueci crebris excurſionibus inquietabant. Inter alia Slangius tribunus cum quatuordecim alis Freiſtadium uſque progreſſus, Bruæum Comitem cum aliquot legionibus ibi in ſuburbiis hoſpitantem deprehendit, ac injecto tectis igne multos cædit, tribunum Heiſterum, treſque turmarum præfectos cum multis aliis captos abducit. Partem tamen ſuburbii defendebat Bruæus; & quia Slangius intelligebat, dextrum hoſtium cornu non procul abeſſe, haut diu moratus incolumis in caſtra revertit.

1642. 30. Jul. 2. Aug. 4. Aug. 16. Aug.

Cæſarei Glogoviam obſident.

§. 20. Cæſarei porro apud Glogoviam uno tantum loco juxta flumen acceſſus agebant. Baſilicam trans Oderam plane intactam relinquebant, niſi quod validæ catervæ noctu diuque ſubjectos campos perſultarent; magno obſeſſis levamento, qui totas vires ad tuendum oppidum conferre poterant. Hi ab initio crebris eruptionibus hoſti non parum damni dederant, quoad ita caute hic procederet, ut per eruptiones noceri ipſi amplius non poſſet. Inde tormentis obſeſſi quantum poſſent ſubeuntes infeſtabant, ſimul omnia repellendis aſſultibus adornabant. Semel jam hoſtis ad impetum dandum copias diſpoſuerat; ſed animadverſo, apud obſeſſos omnia ad vim excipiendam parata, ſuis receptui ſignum dabat. Interim complura navigia adducebantur, rateſque ſtruebantur, quibus à latere, quod flumen alluit, vis fieret; & quicquid obſeſſi obniterentur per arenoſum ſolum acceſſus facile ad foſſam procedebant, quæ quod aquis careret, facilem aditum ad radices valli præbebat. Nec dubium erat, quin hoſtis omni ex parte aſſultum tentaturus eſſet ad oppidum, quod in utramque partem tanti momenti, erat. Torſtenſonio, qui toto animo in id liberandum ferebatur, nihil præter auxilia è Suecia deerant, quorum morâ res prope extremum periculum pervenerat. Adpulerant tandem quatuor peditum millia è Suecia, Carolo Guſtavo Wrangelio deducente; ſed equitum duæ tantum turmæ portum adhuc tenere poterant. Hæc manus primo Greiffenhagam progrediebatur, cæteros qui ſequebantur expectatura. Sed urgentibus à Torſtenſonio nuntiis tranſmiſſo apud Gartzium Odera Suetam, inde præter Francofurtum ad exercitum properant. Torſtenſonio primum placuerat per ripam Polonicam ad liberandum oppidum tendere, quod exercitus hoſtilis citra fluvium altioribus locis conſiſteret; nec ipſius acceſſum impedire poſſet, ni ſoluto obſidio, & deſerta loci opportunitate trans flumen obviam ipſi procederet. Quo facto ipſe ſcopo ſuo potitus erat; & prælii committendi neceſſitatem facile declinare licebat. Simul auxiliis, quæ via Landsbergenſi expectabantur, eo ſecuriorem acceſſum fore, ſi forte hoſtis in Sternbergenſi diſtrictu occurrere iſtis vellet. Sed cum hæc per citeriorem ripam præter Francofur-

Auxilia è Suecia adveniunt. 17. Jul.

18. Aug. Torſtenſonius ad liberandam Glogoviam ſe movet.

tum

1642. tum breviore via adventare audiret, in eadem ri-
pa conſiſtere placebat; metuens quoque, ne per
24. Aug. longiores moras oppidum amitteretur. Ita cum
Wrangelius Francofurtum attigiſſe nuntiaretur,
motis caſtris Croſnam procedit certus prælio con-
fligere, cujus & miles cupidus erat. Nec major
equitum numerus timebatur, quod illi conflictu
ad Schvveidniciam animo debilitati, reliqui recens
26. Aug. collecti judicarentur. Liſſæ Wrangelius cum
auxiliis Torſtenſonio jungitur. Unde per Grun-
bergam & Wartenbergam Neuſaltzam proce-
ditur; ubi aciem diſponebat Torſtenſonius, ſuo
cuique loco aſſignato. Cum nuntiaretur novem
alas hoſtilium equitum circa Beutenam conſiſte-
re, miſſus cum ſiniſtro cornu Slangius ſub ca-
ſtra uſque hoſtium eos inſequebatur. Pervenerat
jam Torſtenſonius ad alterum à Glogovia millia-
re: ſed nec hoſtis munitis quæ inſederat locis ſe
movebat, nec intra illa citra periculum invadi
poterat. Et quanquam inter velitandum Piccolo-
30. Aug. mineus per tubicinem Hæckingio tribuno denun-
tiaverat, ſe craſtino die in loca æqua deſcenſu-
rum, ac prælio certaturum; tamen aliis ex indi-
ciis haut colligebatur ſerio id ipſum velle. Unde
Torſtenſonius ut eo tutius ad oppidum penetra-
ret, in alteram ripam tranſire conſtituit, qua ho-
ſtis nullos acceſſus egerat, nec locorum opportuni-
29. Aug. tate juvabatur. Eo die vada late explorantur; nec
tamen inveniebatur, quo machinæ transvehi poſ-
30. Aug. ſent. Sed inſequenti nocte adpulſu mobilium are-
narum uno milliari ſupra Beutenam vadum adpa-
rebat, quo quinque intra horas totus exercitus
cum machinis & impedimentis ita celeriter tranſ-
Glogoviæ obſidium ſolvitur. it, ut hoſtis eum motum vix ſentiret. Obortis
tenebris ad octavam milliaris partem à Glogo-
via Sueci ſilentio conſiſtebant. Obſervatum fuit
dimidia poſt hora, quam exercitus transgreſſus
eſſet, arenis dilabentibus vadum eo loco deſiiſſe,
ut ne eques quidem amplius ibidem tranſire poſſet.
Cæſarei hoc animadverſo, ſtatim deſertis acceſſi-
bus & flumine, in caſtra locis altioribus ſita ita ce-
leriter ſe recipiunt, ut licet Torſtenſonius cum
aliquot turmis per oppidum adproperaret, nemi-
nem amplius deprehenderet; & in celſiora loca
eniti rationis non erat. Ita orta luce Lubenam
Cæſarei digrediuntur, mille ducentis eo obſidio
deſideratis.

Reliqua auxilia adveniunt. §. 21. Torſtenſonius apud Glogoviam in ripa
Polonica ſuis quietem concedebat, quoad equi-
tatus è Suecia miſſus adeſſet; quod hoſtis eo vi-
rium genere prævaleret, qui & inſuper tria Hun-
garorum millia, & quæ Olmuciam circumſidebant
9. Sept. legiones evocabat. Poſtquam cum iſto equitatu
Axelius Lilius adeſſet, Torſtenſonius ſtatim mo-
tis caſtris per Glogoviam in citeriorem ripam trans-
it, Heinzendorfum arcem Glogovienſi præſidio
infeſtam occupaturus; inde Schvveidniciæ provi-
ſurus, & ſi occaſio detur prælium commiſſurus.
Glogoviæ Neurothus relictus, qui per obſidium
rem bene geſſerat, cum idoneo peditum numero &
centum equitibus; reliqui in expeditionem edu-
11. Sept. Heinzendorfum deſtruitur. cuntur. Heinzendorfum poſtera die citra exceptio-
nem ſe dedit; & quia præſidio id tenere ſuperfluum
viſum, munimentis dejectis tecta igne abſumuntur.
Boleſlavia inflammatur. Boleſlaviam hinc itur, quam centurio cum centum
peditibus inſidebat. Cum oppidani arma caperent,
Torſtenſonius ignes injici jubet, queis oppidum in
cineres redactum. Miles irrumpens quæ poterat di-
ripiebat. Præſidiarii in arcem refugerant. Sed cum
Torſtenſonius intelligeret Leopoldum; qui ad la-
tus incedebat, Lembergam tendere, ut ipſum præ-
verteret, haut operæ pretium ducebat arci oppu-
14. Sept. gnandæ tempus impendere. Igitur ſtatim Lem-
bergam properatum, ubi aliquot Cæſareorum ca-

tervæ ſe oſtendebant, quibuscum velitatio com- 1642.
miſſa. Sed prævertebat Torſtenſonius, omnibus
circa montibus & opportunis ſitu locis præreptis.
Cæſarei ſeſquimilliari inde Lehnæ conſiſtebant.
Et quanquam ſequente luce aliquot alæ accede- 15. Sept.
rent; tamen cum interim Lemberga, quam cen-
tum viginti dragones tuebantur, aſſultu capta eſ-
ſet, pleriſque cæſis, ac Cæſareæ turmæ recederent,
nihil tunc amplius geſtum. Archidux Schmied- 16. Sept.
bergam, Torſtenſonius Laubam tendebat, ut
ſuis de pane proſpiceret, ſimul hoſtem circa deſti-
nata ſua incertum redderet. Laubæ triginta Saxo-
nici deſultores intercipiebantur. Hinc Torſtenſo-
nius per viam, quæ Gœrlicium fert, milliare unum
progreſſus, mox converſo itinere ad turrim prope
Fridlandam ſuccedit. Nam quia Archidux Frid- 18. Sept.
bergam verterat, ſuſpicio erat, eum præter hoc op-
pidum in Bohemiam iturum. Id quod Torſtenſo-
nius impedire, ſimul ad præliũ eundem compelle-
re cupiebat, invitante ratione belli, & loci opportu-
nitate. Unde ſequenti die fluentum ad Fridlandam 19. Sept.
transgreſſus celſioribus locis aciem explicabat. Cæ-
ſarei propius ſuggreſſi illo ipſo vico, quo proxima
nocte Sueci egerant, conſidebant. Per biduum ibi
præter modicas velitationes nihil geſtum, queis in-
ter alios è Cæſareis Sperreuteri ſubtribunus, è Sue-
cicis Brinckius tribunus occubuit. Torſtenſonius 22. Sept.
inde Zittaviam accedebat; Leopoldus poſtero die 23. Sept.
inſequebatur, dimidio abhinc milliari conſidens,
ſine dubio iſti oppido ſubventurus. Unde Torſten- Zittavia
ſonius propius movens in ipſo ſuburbio ſtationem occupatur.
capit; ac machinis admotis munimentum exterius
occupat. Mox deditio citra pactum facta, & præ-
fectus cum centum viginti præſidiariis in captivita-
tem redactus. Hæc in conſpectu Cæſarei exerci-
tus gerebantur. Heic aliquot dies quieti dabat
Torſtenſonius. Cæſarei non procul inde ſub Gre-
fenſteina arce immoti conſiſtebant; ac videban-
tur Suecis ſemper à latere inceſſuri, prohibendæ
horum in Bohemiam irruptioni. Inter hæc mu-
tuis excurſionibus certabatur memoratu indignis;
niſi quod Reichvvaldus tribun⁹ cum aliquot equi- 29. Sept.
tum centuriis noctu Croatarum ſtativa, quæ extra
Cæſareorum caſtra in vico erant, aggreſſus, incen-
ſo vico plurimos eorum interfecit, & ſubtribunum
Palfium Comitem cum aliis ductoribus, & quin-
gentis equis in caſtra pertraxit.

§. 22. Dum in propinquo hærent exercitus, con- Conventio ſuper captivorum redemtione & permutatione.
ventio ſuper omnium captivorum permutatione,
& modo lytri in poſterum initur, flagitantibus id
ductoribus ob incerta belli, præſertim, qui ditioni-
bus Cæſareis oriundi erant. Simul non exigui mo-
menti videbatur, hoc modo avocatoria Cæſaris e-
dicta velut retractari, & oblatam in iis veniam ina-
nem reddi. Illi adornandæ è parte Suecorum con-
grediebantur Wittenbergius, Mortaignius, Gu-
ſtavus Otto Steinbockius, & Duglaſſius; è Cæſa-
reis Bucheimius Comes, Antonius Webelius, Mis-
lickius, & Ranftius, bini utrinque ſummi excu-
biarum præfecti, & tribuni. Sub finem negotii
VVittenbergius Cæſareos deputatos, quibus & alii
utrinque ſe adjunxerant, convivio excepit. Cum
inde diſcedentes hoſce Sueci modico ſpatio hono-
ris gratia proſequerentur, Cæſareus tribunus Spie-
gelius Duglaſſium laceſſere, inde diſploſo tubo pe-
riculoſum vulnus pectori infligere. Sed Spiegelium
ſtatim tres turmarum præfecti, qui Duglaſſium
comitabantur, multis vulneribus conficiebant.
Neque tamen is caſus cæteros in rixam pertrahe-
bat. Conventum heic, ut quicquid utrinque ca-
ptivorum eſſet, ſtatim permutaretur. Si quis dein-
ceps caperetur, oblato lytro citra moram dimitte-
retur, ni ratio belli aliquantiſper eum detineri ſua-
deret; nec ad mutandam militiam cogeretur. Ex-

1642. cipiebant Sueci Saxonicos niſi qui nunc ſub Piccolominei ductu capti forent, quoad Elector à ſe captos ita duriter habere deſineret. Circa duces tribunis ſuperiores ſupremis utrinque ducibus ſtatuendi facultas relinquebatur. Cæterum lytrum tribuno ſtatuebantur unciales mille, ſubtribuno quingenti, præfecto excubiarum trecenti, præfecto turmæ ducenti, centurioni centum quinquaginta, optioni quinquaginta, ſignifero quadraginta, metatori triginta. Inferiores ductores equeſtres denis, aut duodenis, pedeſtres octonis aut ſenis taxabantur. Gregario equiti octo unciales, pediti quatuor ſtatuti erant. Qui rem tormentariam curabant, & cæteri heic non expreſſi menſtruo ſtipendio redimendi erant. In hoc lytro muneris tantum militaris, non natalium ratio haberetur, niſi forte ſummi belligerantes in unum aut alterum peculiarem actionem extra belli rationem haberent.

Kœnigsmarckii acta. §. 23. Aſt Kœnigsmarckius Guræ à Torſtenſonio digreſſus Albi apud Pretſcham ſuperato præter 6. Aug. Lipſiam in Thuringiam approperat; ubi aſſumtis Erfordiæ trecentis equitibus, ſexaginta dragoni- 11. Aug. bus, & quadringentis peditibus Northuſam invadit, in qua Cæſareus ſubtribunus Columbus le- 13. Aug. gioni conſcribendæ operabatur. Is ad deditionem citra exceptionem adactus cum ſex turmarum præfectis, quinque optionibus, totidem ſigniferis Erfordiam mittitur, gregariis trecentis Suecorum militiæ adſcriptis. Duderſtadium & Gleichenſteina arx à ſelectis provincialium inſeſſa ne repugnare quidem audebat. Inde Gandershemum in Brunſuicenſem agrum concedit, & ei ditioni una cum Halberſtadienſi, & Magdeburgica ſtipendium imperat, conquiſitoribus militum late dimiſſis. Interea hoſtis Cizenſem arcem, cui Kœnigsmarckius centurionem cum quadraginta dimachis impoſuerat, oppugnabat; cui liberandæ hic Gandersheimio in Miſniam advolat. Sed hoſtis duas tantum ante horas præcipitem ſe ſubduxerat, ut nonniſi centum pedites in ipſius manus inciderent. Hinc Naumburgum ſe convertit, ubi Goldackerus tribunus hoſpitabatur, à reliquis copiis ſecluſus. Poſt editam mœnium ruinam aſſultu facto in oppidum perrumpi non potuit. Ita centum quinquaginta ſuorum, partim cæſis, partim ſauciatis re infecta inde ſe recepit. Sed præcipuus ipſi labor erat ſeptuaginta alas equitum, duodecim cohortes deſultorum, octo peditum recens conſcribere. Mittebat quoque Laurentium Lindanum ſubtribunum Caſſellas ad Landgraviam ſuper jungendis copiis; de quo ipſa ſpem faciebat: ſimul collecta per Weſtphaliam manus arceſſebatur. Inde hoſtilia ſtativa per Miſniam, Magdeburgicam, Halberſtadienſem præſulatum, & Franconiam pervadere agitabat; hoſti non parum formidatus, quod magnus ad ipſum confluxus militum fieret, & brevi validum equitatum collecturus videretur. Interim aliquot Cæſareæ, & Saxonicæ catervæ pul- 10. Sept. ſabantur. Inter alias ducenti quinquaginta equites Aſcania progreſſi Arnſtedii pabulationi vacabant. Hos Mansfeldæ præfectus onuſtis jam curribus abituros invaſit, & Eichfeldio ſubtribuno cum quadraginta cæſis Calenbergium præfectum equitum cum octo ductoribus, & viginti quinque captivis abduxit. Audierat quoque Kœnigsmarkius turmam equitum centum viginti capitum in finibus Bohemiæ diſtrictu Elnbogenſi hærere. Ad eam opprimendam caterva mittitur, quæ præfectum turmæ cum quadraginta equitibus captivum abſtrahit, reliquis cæſis.

Torſtenſonius in Miſniam movet. §. 24. Torſtenſonius cum neque in Bohemiam penetrare obſiſtente hoſte, nec ad prælium eundem pertrahere poſſet, ac altioribus locis conſiſtentem invadere temerarium eſſet, premente inſuper 1642. inter hoſtilia circum præſidia annonæ ac pabuli inopia, cum hoſti tota retro Bohemia pateret; paulo inferius ad Albim ſe convertere inſtituit, quo exercitui laxius proſpiceret, & Kœnigsmarckium eo tutius ad ſe arceſſeret. Igitur Zittavia movens, 7. Oct. quantum anni tempeſtas & moles exercitus ferret, adproperabat, catervis hoſtium continuo à latere incumbentibus. Budiſſina & Camentza præteritur. Haynam Majorem invadere animus erat. Sed cum rumor eſſet, qui falſus dein deprehenſus, hoſtem copiis auctum Camenzam perveniſſe, ut Haynæ ſubveniret ſatius videbatur prehenſo Albi Kœnigsmarckio jungi. Is fluvius apud Torgam ſuperabatur partim ponte, partim vadis hinc inde repertis. Inde Lipſia petebatur, duabus duntaxat Lipſiam cohortibus inſeſſa. Et quia nuntiabatur, Goldac- obſidet. kerum tribunum, qui cum legione ſua Naumburgi hærebat, ab Electore iſtuc ire juſſum, Helmoldus Wrangelius cum ſex equitum alis eo properare jubetur, ut iſtum acceſſu prohibeat. Goldackerus cum ſe jam Naumburgo Weiſſenfelſam contuliſſet, ingruente hinc Kœnigsmarckio, inde VVrangelio, neque Lipſiam progredi, neque retro Naumburgum vertere poterat. Ita VVeiſſenfelſæ hærendum erat, quoad audito prælii eventu in Bohemiam ſe ſubduceret. Soyus quoque Baro, qui per Voigtlandiam hoſpitabatur, Cizam uſque progreſſus erat, ut Lipſiæ militem immitteret. Sed Kœnigsmarckius & VVrangelius omnes aditus obſepſerant; & Torſtenſonius totum mox exercitũ 17. Oct. admovebat, ſpe oppido potiundi, aut ſi hoſtis ſubveniret, prælii occaſionem inventurus; cujus committendi cupid⁹ erat, quod hoſtili exercitu integro ſat idonea ſuis hiberna deeſſent. Stalhantſchio ſummi ducis ſeu Generalis in equitatum dignatio, antehac inuſitatus titulus, confertur, ut ſi quid ipſi & Lilliehœckio accidiſſet, exercitui caput non deeſſet, quoad à Regina alius dux ſummo cum imperio ſufficeretur. Poſt triduum univerſus peditatus circa oppidum diſponitur, velut tota vi aſſul- 20. Oct. tum facturus. Præmittitur præfectus excubiarum cum ſelecta manu ruinam mœnium ad Collegium Paulinum exploraturus. Sed hic mandata ſiniſtre exſecutus alium, quam juſſus erat locum petierat, relictis quoque ſcalis, quæ in foſſam deportandæ erant. Prima hinc phalanx per errorem injuſſu ducis in foſſam ſe penetrabat. Sed ſcalis non repertis, queis exteriorem pomærii murum, antea non conſpectum, ſuperaret, inter continuas obſeſſorum diſploſiones pedem firmare non poterat. Ita re infecta ad acceſſus ſuos ſe recepit, amiſſo Kiliano excubiarum præfecto, & quibuſdam aliis ductoribus, ac ſexaginta gregariis.

§. 25. Cæſarei interim, quibus Lipſiam liberare Cæſarei ad liberandam Lipſiam veniunt. quantivis habebatur, Albim tranſierant, quibus Saxo duas adhuc equitum legiones, unam dimacharum, & quingentos pedites addiderat. Eorum adventu nuntiato Torſtenſonius vim adverſus oppidum adhibere omittit, ſtationibus tamen circa obtentis. Sequenti luce Bucheimius Comes cum ſi- 21. Oct. niſtro cornu equitatus hoſtilis aliquot milliaria reliquum exercitũ prægreſſus dicebatur. Unde Torſtenſonius ſub veſperam cum univerſo equitatu caſtris egreditur, illum ſi poſſet invaſurus. Tenebris ingruentibus caterva præmittitur, certius rem exploratura; abs qua interceptus captivus narrat, hoſtem inter VVurcenam & Grimmam ſeſquimilliari abhinc conſiſtere. Igitur Suecicus dux ad peditatum ſe ſuum mature recipit, quid hoſti in animo eſſet ſpeculaturus. Sequenti mane cum ho- 22. Oct. ſtem Lipſiæ paulatim propinquare animadverteret, haut placebat eo quem ceperat loco conſi-

ſtere,

1642. ſtere, quod hoc poſitu Lipſiam à tergo, hoſtem à fronte habiturus eſſet. Et quia hactenus hoſtis oblatam pugnæ facultatem aliquoties detrectaverat, ut huic perſuaderetur, Suecos timore correptos ceſſim ire, relicta à tergo Lipſia per anguſtum tranſitum unum milliare cum exercitu recedit. Eas anguſtias dum exercitus filatim ſuperat, leves cum præcurſoribus hoſtium velitationes committebantur. Et conabatur hoſtis Carolum Guſtavum VVrangelium, qui cum ſua phalange poſtremus in ſuburbio ſubſtiterat, reliquo exercitu excludere; qui tamen in conſpectu hoſtium poſtremo ſuorum agmini magna cum dexteritate illæſus ſe conjungebat.

Leopoldus prælium committere ſtatuit.

Archidux numero equitum potior, qui ſexaginta validas alas exceptis Croatis & Hungaris componebant quibus undecim peditum phalanges accedebant, favente inſuper camporum planitie, & quia Guebrianus cum Vinarienſibus propediem ſeſe Suecis juncturus credebatur; Torſtenſonium abſq; prælio dimittendum haut cenſebat. Eoq; hoc recedente, & ipſe mox anguſtiis ſuperatis noctem apud vicum Sehuſam exigebat.

Acies Cæſareorum. 23. Oct.

Summo mane Cæſarei in acie conſiſtebant. Dextri cornu curam ſuſceperat Marchio Hannibal Gonzaga, cujus primam aciem Bruæus Comes alteram Bornevallius ducebat. Siniſtro cornu Bucheimius Comes præerat. Peditatum adminiſtrabat Marchio Camillus Gonzaga, cum Fernamondo, & Antonio VVebelio. Machinas Suiſius Comes curabat. Summam rerum Archidux Leopoldus VVilhelmus & Piccolomineus moderabantur.

Acies Suecorum.

Torſtenſonius cum videret Cæſareos paulatim apertis campis in ipſum progredi, ſuos quoque in aciem explicatos hoſti obviam ducit. Ejus dextrum cornu Stalhantſchius, & VVittenbergius, ſiniſtrum Kœnigsmarckius & Slangius, peditatum Lilliehœckius cum Carolo Guſtavo VVrangelio & Mortaignio curabant. Poſtremam aciem ad improviſos caſus diſpoſitam Axelius Lilius regebat. Quia autem Cæſarei frontem verſus occidentem; Sueci verſus Auſtrum obverterant, ſimul hoſtis ſiniſtrum eorum cornu à latere invadere inſtituebat, Torſtenſonius repente ſuorum aciem circumagit, ut æquata fronte cum hoſte concurrere poſſet.

Prælium ad Lipſiam.

§. 26. Ita machinis primo in Cæſareos Sueci fulminare cœperunt; illi non ſegniter reſpondent juſto altius primo ejaculati, mox certiore ictu. Globi confertim emiſſi magnam utrinque ſtragem dederunt. Inter alia paulo poſt cœptum prælium globus ut credebatur catenatus ingens rebus Suecicis malum minabatur. Idem quippe Torſtenſonii equum retro ephippium dorſo impactus diſcerpebat, abrepta parte exterioris amiculi. Inde Caroli Guſtavi Palatini Comitis, qui poſt Regno Sueciæ potitus eſt, equum vulnere per collum adacto, tum Rabenavii turmæ præfecti equum proſternit, lacerata quoque hujus tunica pellibus ſuffulta. Laurentius Grubbius Conſiliarius medius divellitur; Martino Quaſtio ſcribæ femur aufertur. Iſta ab uno globo. Porro ſiniſtrum Cæſareorum cornu turmis nondum rite explicatis, VVittenbergius cum prima, mox cum ſecunda acie Stalhantſchius irruens, ſtatim turbabat. Equidem aliquot alæ è prima Cæſareorum acie, & duæ vel tres è ſecunda ſat acriter initio reſiſtebant; plerique tamen ſolutis ordinibus in fugam effundebantur, nec præter paucos ad inſtaurandam pugnam permoveri poterant, quantumvis ipſe Archidux ante legiones conſiſtens hortatu, precibus, increpando, demum verbera miſcendo ductores æque ac gregarios ad repetendum certamen excitaret. Pulſo hoſte dextrum Suecorum cornu medio campi ſpatio conſiſtebat, ne à reliqua acie nimium avelleretur. Contra ſiniſtrum Suecorum cornu primo impetu pellebatur, cæſo inter alios Erico Slangio ſummo excubiarum præfecto. Et impedimenta tantus jam terror afflabat, ut quidam calonum ſolutis à curribus equis aufugerent. Magno tamen ducum labore turbati ordines reparabantur, ſtrenuam inter alios operam navante Carolo Guſtavo Palatino, ut idem cornu denuo acrem in hoſtes impreſſionem faceret. Peditum conflictu phalanx tribuni Danielis Ouvris quæ ſiniſtrum latus primæ aciei claudebat, ab hoſte impellebatur, capto ipſo tribuno. Sed cæteræ legiones utrinque immotæ perſiſtebant poſt conſumtos globos ſariſſis gladiiſque rem gerentes, aut inverſis tuborum ſcapis ſe mutuo dedolantes. Sed quia Cæſareus peditatus è ſiniſtro latere fuga equitum nudatus fuerat, Lilliehœckius è ſecunda acie ſubductum Duglaſſium cum quatuor legionibus è tranſverſo in iſtum ducit. Unde Cæſarei ceſſim ad propinquam ſylvulam ſe recipiebant. Quos ut præverteret Lilliehœckius, eorumque terga invaderet, longius cum aliquot turmis progreſſus in cohortem Leopoldi prætoriam ſuis auxilio ſubmiſſam incidebat, quæ ipſo ingruente poſt foſſam conſtiterat. In hanc dum ipſe cum paucis miniſtris prægreditur, turmæque ita celeriter foſſam tranſire, & manum conſerere haut valerent, iſti magna vi irruentes multis vulnerib' eum proſtravere. Interveniebat iſti conflictui Carolus Guſtavus Palatinus, quem qua acerrima pugna ſurgebat, laborantibus ſubſidio ſuus ardor rapiebat; cui Lilliehœckius ad necem ſaucium ſe ſentiens, uxorem liberosque commendabat. Lilliehœckius mox fuſa illa hoſtium manu extra prælii tumultum elatus ad veſperam uſque protracto ſpiritu victoriam ſuorum inter extrema ſolatium mortis habuit. Interea dextrum Suecorum cornu, quod medio campo pauliſper conſiſtens ſpeculabatur, num è profugo ſiniſtro hoſtium cornu quiſpiam pugnam inſtaurare vellet, in dextrum hoſtium cornu à tergo citato gradu vadit. Unde qui iſto cornu conſtiterant Cæſarei, cum à fronte & tergo hoſtem ſibi imminere cernerent, effuſa fuga in diverſa abeunt. Sed peditatus Cæſareus etſi cruenta pugna defunctus ſylvulam attigiſſet, à Suecis tamen acerrime incumbentibus in aperta camporum iterum propellitur; ubi ab equitatu circumfuſo pars cæſa; alii ſalutem inclamabant Suecicæ militiæ ſe offerentes; & catervatim ipſis cum vexillis ad Suecos tranſeuntes. Tribunus quoque Daniel Ouvris initio prælii captus magno cum hoſtium agmine ad ſuos revertit. Ita univerſus hoſtium peditatus qui cædi ſuperfuerat, in Suecorum poteſtatem redigitur. Equitatus Cæſareus tribus ſe viis, VVittebergam, Grimmam, & Dreſdam proripiebat; quem Sueci per tria milliaria inſequuntur interceptis omnibus impedimentis. Cauſam cladis quidam in Hungaros & Croatas retulere, qui manum conſerere abnuentes ſtatim ſe ſubduxerant, cum ſi pugnam capeſſere voluiſſent, quando ſiniſtrum Suecorum cornu initio vacillabat, magnum momentum ſuis adferre potuiſſent.

Cæſareorum clades.

Major culpa penes ſiniſtrum Cæſareorum cornu, quod Suecis ingruentibus nondum rite diſpoſitum fuerat, ac ſemel pulſum pugnam repetere non audebat. Cæſareorum qui in loco pugnæ, aut in fuga cædebantur, circiter quinque millia numerabantur. Inter quos è primariis ducibus occubuerant ſummus excubiarum præfectus Soyus Baro, tribuni Munſterus, Nicola, VVincius, Heiſterus, Pallavicinus Marchio Archiducis cubicularius. Saucii, quantum nobis conſtat tribuni Vorhauerus, Pompejus Comes, Moncada, VVarloſkius, Coloredus junior, & ſubtribunus Pallavicinus. Capiebantur ſummi rei tormentariæ præfecti, Suiſius Comes & Fernamondus,

1642. mondus, tribuni Felix Guſmannus de Zuniga, Ranftius, Wachenheimius, Kraftius, tres ſummi quos vocant Adjutantes, decem ſubtribuni, totidem excubiarum, ſeptem turmarum præfecti, triginta duo centuriones, ſeptuaginta ſeptem optiones, undecim equeſtres vexilliferi; centum duodecim inferiores ductores, quatuor millia quingenti amplius gregarii, centum è miniſtris Leopoldi aulicis. Ipſe Leopoldus maximum periculum incurrerat, lateri jam admoto ſclopeto equeſtri, quod ignem non conceperat, ac bis inde Suecorum manibus equi velocitate ægre ſubductus. Potiebantur Sueci ſexaginta novem equeſtribus, centum viginti & uno pedeſtribus ſignis, quadraginta ſex machinis æneis, Archiducis tabulario, & ſupellectile magni pretii. Quanquam nec ipſis victoria incruenta foret, cæſo Slangio, Laurentio Grubbio, tribunis Bibovio & Schlibio, ſubtribunis Trotzigio & Stingio, centurione Joanne Banerio, pluribusque aliis ductoribus, & bis mille circiter gregariis. Sauciati Stalhantſchius, Guſtavus Otto Stenbockius, Galbrechtus, Meierus, Guſtavus Lœvvenhauptius, alii, & gregariorum duo quaſi millia. Guſtavus Banerius Petri filius & ipſe ſaucius primo conflictu ab hoſte captivus abſtrahebatur. Sed præcipua jactura habebatur ſummi rei tormentariæ præfecti Joannis Lilliehœckii, ob virtutem, animi magnitudinem, & prudentiam inſigniter æſtimati, qui & ſi Torſtenſonio quid humanitus accidiſſet, aut is miſſionem obtinuiſſet, ſummo in exercitum imperio deſtinatus fuerat.

Torſtenſonius obſidium Lipſiæ repetit. §. 27. Exercitus Suecicus quantumvis victor cruento prælio non parum fatigatus erat, ut confeſtim longo itinere in hoſtem duci non poſſet. Nec equi in promtu erant, queis tot hoſti ereptæ machinæ trahi poſſent. Sic ut quanquam forte expediebat abſque mora tam egregiam victoriam perſequi, ſauciis non minus quam cæteris quies aliqua foret indulgenda. Et pedes ingruente hieme veſtibus inſtruendus erat. Simul ductores Torſtenſonium pecuniam poſcebant, cui vix erat, unde vexilla offerentibus præmia ut ſolet exſolveret. His incommodis Lipſia medicinam allatura ſperabatur, in qua & alias magnum momentum erat. Igitur poſtquam Kœnigsmarckium in Saxoniam Inferiorem dimiſiſſet, cum peditatu & parte equitum ad Lipſiam iterum conſidet, reliquus equitatus circa Cizam, ſaucii per vicina oppida diſtribuuntur. Sed quia plurimi è prælio in oppidum profugerant, quatuor armatorum millia cum præſidio explentes, Torſtenſonius initio citra vim Joachimum Schleinicium, & ſenatum oppidanum ad deditionem permovere tentabat; à quibus & deputati ad ipſum mittebantur. Sed cum hi præter ſummam pecuniæ ut oppido decederet nihil offerrent, ad vim converſus arcem Pleiſſenburgum invadere inſtituit, quod ea capta oppidum ſtatim imperata facturum eſſet; cum hoc licet capto circa expugnandam arcem novus labor ſumendus eſſet. Lipſienſes cum viderent ſerio rem agi, petiere, ut ſibi Dreſdam liceret mittere, qui conditionem oppidi Electori demonſtraret.

9. Nov. Ita ipſi ferebant. Id quod à Torſtenſonio conceſſū, ut tamen haut ſecius acceſſus interim ad foſſam uſ-

7.8. Nov. que promoverentur. Inde valida turris machinis perforata, ad defenſionem inutilis redditur. Propugnaculum quoque verberatur, ſubinde globis

12. Nov. ignivomis & ſaxis injectis. Contra obſeſſi ſubito erumpere, & in ſuggeſtu ad crepidinem foſſæ aliquot tormenta clavis configere; mox ipſum ſuggeſtum inflammare, cæſo centurione Ulfſaxio, & captivis aliquot abductis. Intulerant terrorem manuarii globi ignivomi, quos dum Sueci declinant, turbabantur, adeo ut niſi Palatinus Princeps Carolus Guſtavus cum Wrangelio accurrens ſuos in hoſtem incitaſſet, opera vacua deſtituta forent. Senſit poſtea Princeps Palatinus globum ſibi per femoralia tranſiiſſe, cute non perſtricta. Cum eadem 1642.

5. Nov. frequentius tentarent obſeſſi, Sueci demum audacius ſubeuntes ita excipiunt, ut viginti amplius cæſis, quatuor captivis deſideratis in oppidum repellerentur. Ita erumpendi libido retuſa.

§. 28. Interim reverſis quos Dreſdam miſerant Lipſienſes, denuo colloquium inſtituitur irrito ſucceſſu, quod hi præſidium admittere abnuerent, neutralitatis tantum leges ſubituri. Petentibus tamen denuo conceſſum, ut Dreſdam mittere liceret. Venerat cum deputatis Lipſienſibus Dreſda ſubtribunus Knochius, qui allatis à primogenito Electoris filio patri cognomine literis, queis pro Lipſia intercedebat, ac de neutralitate aut induciis mentione injecta quibus legibus in eas Torſtenſonius conſentire vellet, exquirebat. Cui hic reponebat; traditis in cautionis vicem Magdeburgo, Witteberga, & Lipſia, expeditisque ad alenda præſidia ſtipendiis ſe hoſtilia adverſus Electoris ditionem inhibiturum, modo ab ſe acta Regina rata habeat. Electoris filius ſuper neutralitate proponere incipit. 17. Nov.

23. Nov. Interim Sueci fodiendo ſub propugnaculum arcis progreſſi, id incenſo ſubtus cuniculo magnam partem in foſſam dejecerant, ut via ad tentandum aſſultum pateret. Et jam alius cuniculus parabatur prorumendæ turri, & propugnaculi reliquiis; eoque redacti erant obſeſſi, ut obſeſſoribus nihil amplius nocere poſſent. Igitur ſerio ſu-

25. Nov. Lipſia deditur. per deditione agere incipiunt Chriſtophorus Trandorfius arcis, Joachimus Schleinicius oppidi præfectus. Ac primo quidem petebant, ut Sueci præſidium arci impoſuiſſe contenti, oppido neutralitatem concederent. Sed Torſtenſonio id aſpernante, Trandorfius in has leges paciſcitur, ut ipſe cum ſuis in tuta deduceretur; arx cum omni paratu bellico, machinis, & annona illo ipſo die traderetur; quam mox C. G. Wrangelius cum cohortibus Suecicis per ruinam intrat. Pariter Schleinicius ſibi ſuoque militi diſceſſum more militari paciſcitur, tradita ſimul arce Weiſſenfelſenſi, quæ ipſius imperio ſuberat. Si qui tamen è ſuis ad Suecos tranſire vellent, id liberum erat. Cavebatur quoque ſecuritati miniſtrorum Electoralium, & tabellariorum. Qui è prælio in oppidum

27. Nov. refugerant captivorum loco habebantur. Sed de oppido & civibus Schleinicius ob continuas inter ipſos offenſas in pacto nullam mentionem fecerat. Quod ab Electore graviter acceptum, cum capta licet arce nonnulla in favorem oppidi paciſci licuiſſet. Poterat ſic de oppido Torſtenſonius pro lubitu ſtatuere; ſatius tamen ducebat modica pecuniæ ſumma decidere, inſtruendo ad futuram expeditionem peditatui, quam id militi diripiendum concedere. Igitur in centum quinquaginta millia uncialium convenitur. Et quanquam longe majorem ſummam extorquere licuiſſet, extraneorum mercatorum mercibus manu injecta; tamen in futurum utilius rebatur, immodica exactione cives non exhaurire, aut extraneos à frequentandis nundinis abſterrere. Hamburgenſium imprimis mercibus proſpectum. A civibus fides exigitur, ut nundinarum tempore multorum hominum in oppidum confluxu ſtationes obeant, ne quid ab hoſte tunc tentetur. Ut nihil literarum cum hoſtibus in fraudem Reginæ commutent; & ſi quid conſilii adverſus oppidum agitari intelligant, præfecto ſignificent, idemque pro virili impediant. Si quæ literæ ab Electore aut ducibus Cæſareis ad ipſos dentur eas non reſignatas præfecto tradant. Si quem ſuorum infeſti quid moliri ſentiant, eum coërceant, aut præfecto tradant. Ad ordinandas ejus oppidi & vicini tractus res Axelius Lilius relictus.

ctus. Præſidio è Suecis conſtanti Petrus Ribbingius præficitur.

Cum Electoris filio incaſſum tractatur.

§. 29. Veniebat inde ab Electoris filio primogenito miſſus Haugvvicius, qui primo teſtabatur, propoſitos de induciis tractatus haut derogaturos obligationi Electoris, qua Cæſari & imperio obſtringatur. Poſtulabat inde, ut Torſtenſonius, retento uno atque altero quem occupaſſet loco, de modo ſtipendii mentem ſuam exprimeret. Tum ut ſi utique per Electoris ditiones exercitui Suecico transeundum foret, iter maturaret; hoſpitia, & militi recens conducto ſtativa adſignare parceret. Torſtenſonio animus erat, tractatus hoſce alere, & Principem quantum poterat demulcere, ut ſi ditione Electoris excedendum foret, à tergo ſibi cautum eſſet: de cætero res ita diſpoſituros, ut ne ſi velit quidem Elector nocere poſſit. Præſertim cum hac rerum facie reliqua Electoris oppida absque detrimento exercitus vi oppugnari non poſſent, cui utique quiete opus erat. *20. Dec.* Igitur Haugvvicio reſpondet: Electoris ſe obligationem turbare nolle, modo is conſilia ſua ad communem Proteſtantium ſalutem temperet. Loco idoneo ad Albim ſibi opus eſſe ad ſui ſecuritatem. De modo ſtipendii deinceps tranſigendum. Tranſitum per Electoris ditiones liberum ſibi fore, quem quantum poſſit maturaturus ſit, ut tamen exercitui annona præbeatur. In has leges ſe cum Electore, ſi ipſe velit, conventurum ſalva Reginæ ratihabitione, cum ipſe ſuper hoc negotio nihil in mandatis habeat. Quanquam autem è Conſiliariis Electoralibus quidam ſcripto demonſtrarent, ejusmodi transactionem ex neceſſitate, & ad ſervandos ſuos ſuſceptam officio in Cæſarem & Imperium non repugnare; ſimul offenſæ quid Electori cum Cæſare intercederet; unde & hic ſuorum manum Zvviccaviæ Saxonico præſidio adjunxerat, velut Electori diffiſus: tamen inſtanti licet filio nondum manus dare volebat Elector. *26. Dec.* Id quod & iſte per literas Torſtenſonio ſignificat, ne id in ſiniſtram partem accipiat, & ſe excuſatum habeat; tum ut innocentibus civibus parcat. Si quæ tamen occaſio tractandi allubeſcat, eam ſe haut omiſſurum.

Torſtenſonius in Bohemiam cogitat.

§. 30. Torſtenſonius refecto utcunque exercitu, & ſanatis pleriſque prælio ſauciis in Bohemiam movere inſtituebat; etſi illuc irrumpere ſat difficile videbatur futurum, niſi Guebrianus in Franconiam tendens partem Cæſarei militis in ſe averteret. Ut hoſtis ambigeret, qua parte venturus eſſet, *18. Dec.* pontem apud Torgam refici jubet. Præmiſſus cum equitatu Wittenbergius Chemniciam, quam ſexaginta tantum Saxonici milites inſidebant, nullo repugnante in poteſtatem redigit. Torſtenſonius cum machinis & octo egregiis peditum phalangibus, ut viam ſibi in Bohemiam muniret, *Idem Freibergam obſidet. 28. Dec.* Freibergam accedit, equitatu intra duo milliaria circum diſpoſito. Ad hoc oppidum ut aliquantiſper ſubſiſteret, hiberni cœli aſperitas itineri importuna ſuadebat; & quod relatum eſſet, oppidum ultra octiduum vim ſuſtinere non poſſe. Quo capto ingenti quoque annonæ vi potiturum ſe ſperabat; quæ & cauſa fuerat, quare hanc potius, quam Zvviccaviam impeteret.

Cæſarei in Bohemia ſe colligunt.

§. 31. Cæſarei interim fuſas apud Lipſiam copias colligere, & futuræ expeditioni inſtruere. Venerant quoque in Franconiam ab inferiori Rheno Hazfeldius & Bavarici; quorum ille omni alio reſpectu ſepoſito in Bohemiam ire jubebatur. Cum Bavaro agebatur, ut VVahlius ad fines Bohemiæ in Superiore Palatinatu accederet, Archiducis Leopoldi imperia accepturus. His omnibus junctis pares ſe Suecis, aut ſuperiores arbitrabantur fore. Acuendæ in poſterum ſuorum virtuti, in Madelovii tribuni legionem, quæ prælio ad Lipſiam prima fugam arripuerat, atroci ſupplicio animadverſum. Combuſta per carnificem vexilla, gladii ante ora fracti, quorum fragmina clavorum uſum ad patibulum ſubiere. Ductores & decimus quisque gregariorum ſorte ducti laqueo necati; reliqui infamia notati.

Excurſiones Suecicorum per Moraviam, & Sileſiam.

§. 32. Abſente Cæſareo exercitu Olmucii præſidiarii longe lateque excurrebant, oppreſſa inter alia Liſchvvicia Ducatus Carnoviæ oppido; unde magna vis annonæ Olmucium convecta. In Sileſia Oppelæ præſidium Strelenam oppidum diripuerat. Oelſam quoque ſubtribunus Cloſius ſubito impetu oppreſſit, interceptis quatuor Cæſareorum cohortibus, quæ ibi agebant. Sed dum moras nectit, ab Hofkirchio ſummo exercitus Legato ibi includitur; qui poſt ruinam mœnium editam oppidum impetu capit, cæſis quos deprehenderat. Reliqui in arcem refugi absque exceptione ſe dedunt. Plerique tamen gregarii poſt ad ſuos revertebant: & Gronsfeldius turmæ præfectus Wolavia excurrens ducentis quinquaginta hoſtilibus equis potiebatur. Turrius Comes, qui Laubæ hactenus ſtativa habuerat, juſſu Torſtenſonii id oppidum Reichvvaldo tribuno cedebat, Hirſchbergæ hoſpitium capeſſiturus, ubi Cæſareum præſidium agebat. *22. Dec.* Sed dum iſte ſcalis admotis oppidum expugnatum it, acriter repulſus ipſe cum præfecto excubiarum cadit, multi ſauciantur: reliquos ſubtribunus re infecta reducit.

Kœnigsmarckius Aſcaniam & Querfurtum occupat. 12. Dec.

§. 33. Kœnigsmarckius poſt prælium à Torſtenſonio digreſſus Aſcaniam primo expugnat, præſidiariis ſub ſua ſigna diſtributis. Inde aſſumtis, qui è Weſtphalia venerant, mille circiter equitibus ac dragonibus Querfurtum invadit; ubi Cæſarei, qui arcem defendebant, poſt admotas machinas abitum paciſcuntur; etſi plerique gregarii Suecorum ſacramento ultro acceſſere. Sed mox à Torſtenſonio in Miſniam revocatus, dum circa Glaucham & in Voigtlandia hoſpitabatur, caterva hoſtilis è Bohemia ingruens Funckium tribunum, qui cum legione ſua equeſtri & quatuor cohortibus dimacharum Meranæ tendebat, repente opprimit, cæſis, qui deprehendi poterant, equitibus, quos inter ipſe tribunus, dum per medios hoſtes erumpere conatur, cadit. Dimachæ tamen in cœmeterium refugi Cæſareos acriter repulere, qui haut diu ibi morati cum præda & aliquot captivis ad ſuos ſe receperunt.

Hermannus Boothius vapulat. 17. Octobr.

§. 34. In Saxonia Inferiore tandem Hermanni Boothii & Adami Henrici Penzii conatus erumpebant, quorum ille cum trecentis quinquaginta deſultoribus, hic cum ducentis equitibus Hamburgo proficiſcebatur, honoris cauſa ad unum milliare proſequente Auerſpergio Comite Legato Cæſareo. Hos inſidiis excepturus Carolus Ruthius tribunus raptim collecta ducentorum equitum manu ad Billam fluentum ſylva tectus adventantes expectat. Poſtero die dum iſti apud Schifsbecam duobus Hamburgo milliaribus annonam ſuis diſtribuunt, ac læti epulis vacant, ſexaginta equites à Ruthio exploratum præmiſſi ſubito ingruunt, ac ſeptuaginta dimachas cædunt, multos ſauciant, quosdam capiunt; reliqui in fugam effunduntur. Ipſe Boothius præceps cymba Billam trajiciens Hamburgum ſe trepidus proripit. Penzius tamen cum ſuis equitibus inſtauratis ordinibus Suecos numero inferiores Steinbecam usque rejicit, tribus cæſis. Longius perſequi nolebat, cum non procul inde Ruthius conſiſteret. Collegerat tamen Boothius iterum centum quinquaginta dimachas, qui non procul Hamburgo conſederant. Hiſce per ſubornatos à Salvio homines perſuadetur, Suecos noctu irrupturos globis ignivomis inſtru-

1642. inſtructos. Unde iſti perterriti in diverſa ſe proripiunt necem ductoribus intentantes, qui ipſos retinere ſatagebant. Boothius hinc ab Auerſpergio Comite munere ſuo exutus omnibus ludibrio erat, & quia is in cuſtodiam eundem daturus erat, nullibi comparebat. Penzius tamen collectis centum viginti equitibus trajecto ad Blanckeneſam Albi Magdeburgum demum perveniebat, cui cum hoſpitium indulgere in urbe nollet Trandorfius, ipſe cum quadraginta equitibus pranſum ibi tantiſper remanet, cæteris Burgum oppidum verſus dimiſſis. In hos Schœnherrus tribunus à Kœnigsmarckio emiſſus incidit, qui partem eorum cædit, quoſdam capit. Qui ſupererant, cum ſubtribuno per Havelbergam Dœmitzam ſe recipiunt. Penzius Magdeburgi de clade ſuorum audiens, & ipſe eodem ſequi inſtituit. Sed Duvvalius Garlebia manum equitum apud Tangermundam trans Albim miſerat, qui Penzii catervam dum flumen trajicere parat, deprehendunt, ac triginta equos inſtratos, viginti homines Garlebiam captos abducunt. Ipſe Penzius pedes aufugiens latebris captivitatem declinabat. Ita iſtorum hominum conatus magno hiatu cœptus inglorium finem ſortitus eſt.

Erfordienſium excurſiones. 30. Mart. §. 35. Qui Erfordiæ præerat Ermes tribunus eo anno crebris excurſionibus non ſpernendam operam navabat. Inter alia cum alam Croatarum Grauſſæ hoſpitari cognoviſſet, ducentos pedites cum aliquot equitibus eo mittit; qui nondum orta luce admotis ſcalis in oppidum penetrantes pleroſque cædunt, paucis exceptis quos latebræ tegebant. Præfecti cum quibusdam gregariis & ducentis quinquaginta equis Erfordiam deducti. 24. April. Suecorum tres duntaxat deſiderati. Rudolſtadii duæ legiones VVolferamsdorfii, & Kraftii, ſed infrequentes, ſtativa habebant. In eas ſubtribuni Laurentius Lindanus, & Balthaſar Rædigerus cum trecentis equitibus, quadringentis peditibus Erfordia ſub veſperam pluvio cœlo profecti, ſed per tenebras recta via aberrantes orta jam luce ad oppidum pervenerunt. Cæſarei quanquam orto tumultu equos raptim conſcenderent; incumbentibus tamen Suecis poſt acrem conflictum non paucis deſideratis per averſam portam trans Salam plerique evaſere. Sueci tamen omnibus impedimentis, tribus vexillis, quadringentis equis, & 4. Maji. viginti captivis potiti ſunt. Poſt & caterva Erfordienſium integram equitum turmam è Fourii legione Friburgi interceptam abducebat. Iidem quoque late ſub Noribergam usque, & in Palatinatum Superiorem excurrebant, præſulatu VVurtzburgenſi ſtipendiis ſubjecto. Mainungam etiam ſcalis admotis occupant; omnibus, qui ibi inveniebantur interceptis. Oppido centum peditum præſidium impoſitum vicino tractui coërcendo. Cæterum Erfordienſes imbelles animos & hoſtium ſolicitationibus titubantes ſubinde oſtendebant; quos literis Regina & Torſtenſonius confirmatum ibant. Ea urbs ut eminus circumſideretur Sigismundus Heuſnerus omnem lapidem movebat, contranitentibus Altenburgi & Vinariæ Ducibus, qui Electori ſuæ ditionis vaſtitatem inde orituram demonſtrabant. Iidem Duces Conſiliarium in urbem mittebant, velut ſuper tributis cum præfecto tranſacturum; revera clam Senatui urbis de neutralitate propoſiturum, ad quam hic valde pronum ſe oſtendebat. Sed præfectus Ermes re intellecta legato acriter exprobrabat, quod ſe inſcio de tanti momenti re cum Senatu egiſſet, penes quem de iſta ſtatuere non eſſet; cum talia apud Reginam aut Torſtenſonium quærenda ſint.

Vinarienſium & §. 36. Haſſi ſub finem ſuperioris anni trans Rhenum in Præſulatum Colonienſem irruperant. Iis Guebrianus cum Gallis & Vinarienſibus ſuperato 1642. apud Veſaliam Rheno jungitur. Juncti Ordingam modico præſidio inſeſſam occupant. Inde Linam proxime adſitam, quam valida manus obtinebat, accedunt. Lamboius contra cum quatuor equitum, quinque peditum millibus Hulſtæ, Kempenæ, & circa tendens Electori Colonienſi ſcripſerat; non opus eſſe Hazfeldii copiis trans Rhenum ductis; ſe ſolum hoſti ſufficere. Cui tamen Elector reſponderat; ne prælium tentaret, quoad Hazfeldius ipſi ſe junxiſſet. Cujus copiæ licet longo ab Erfordia itinere fatigatæ quietem optarent; tamen inſtante Electore è VVetteravia Coloniam verſus iter inſtituunt, primo agmine jam Andernacum progreſſo. Ipſe Hazfeldius Bonnam pervenerat, cum Electore conſilia collaturus. Sed & Venloæ jam mille equites, ter mille pedites convenerant, Hiſpanicus miles, Lambojo ſi opus foret ſociandi; è quibus quadringenti ſclopetarii ſe ipſi junxerant. Ita magna moles in Vinarienſes & Haſſos ſurgebat, ni ſubito impetu coëuntem undique hoſtem prævorterent. Ea cauſa Guebrianum & Eberſteinium Haſſis imperantem ſubigebat, ut citra moram cum Lambojo prælio decernerent. Contraxerat iſte copias ſuas intra munimentum agreſte, objecto triplici foſſa, duplici aggere, & denſa arbuſtorum ſerie, quæ equos non transmitteret. In iſtam munitionem Guebrianus cum ſelecta peditum manu impetum primo faciens repellitur. Sed mox univerſus peditatus poſt acrem conflictum irrumpit hoſte rejecto; & ut equiti via pateret, raptim ligonibus agger æquatur. Ita equitatus labantem acri peditatus impreſſione hoſtem plane impellit, & in fugam effuſum perſequitur. Aſperrima pugna committebatur à tribus Haſſicis phalangibus, quæ machinas hoſtium à veteranis legionibus, & cataphracto equite defenſas jam ſemel arripuerant; ſed Lambojo contranitente extra munitionem in aperta camporum iterum propulſæ, & ab Eberſteinio recollectæ inſtaurato impetu denuo aggerem irruperunt, ac extortas hoſti machinas in ipſum converterunt. Commodo victoribus fuit, quod hoſtium machinæ propius aggerem celſiore loco poſitæ, globos juſto altius ejacularentur, & aſſultu ita repentino parum damni dare poſſent. Cum contra fœderatorum tormenta longius remota arcuato jactu non modicam ſtragem ederent. Inſignis ea clades erat, quod pauci admodum ductores hoſtium evaderent. Capiebatur ipſe Lambojus, ſummus excubiarum præfectus Mercius, tribuni quindecim, quos inter Ladronius Comes, Eppius, Hiacynthus de Vera, Rodovanus, Saverius, Broeckius, undecim ſubtribuni, novem excubiarum, viginti octo turmarum præfecti; triginta novem centuriones; quinquaginta & unus optiones, quinque metatores, triginta duo ſigniferi equeſtres, quadraginta pedeſtres, reliquorum ter mille amplius. Ereptæ quoque fuerant hoſti ſex machinæ, centum octo ſigna pedeſtria, quinquaginta octo equeſtria, cum omnibus impedimentis. Vinarienſes contra tribunum Flersheimium, Haſſi aliquot centuriones, deſiderabant, præter quadringentos cæſos aut ſaucios. Eo prælio profugi mille quaſi equites iterum ſe collegerant, qui per Juliacum ad Hazfeldium ſe recipere conſtituerant. Eos Roſa inter Durenam & Karpenam deprehenſos ita multabat, ut pauci evaderent. Tribunus Zellius Baro cum aliquot præfectis, & multis gregariis, tribusque ſignis capiebatur. Sed & mox Guiſenæi tribuni legio trecentorum capitum à ſexcentis equitibus Haſſicis apud Dormagum opprimitur, ut pauci homines effugerent; omnes equi in iſtorum manus inciderent.

Haſſicorum geſta. 2. Januar. 4. Januar. Vinarienſes & Haſſi Lambojum invadunt. Eorundem victoria. 11. Jan.

§. 37.

Iidem multa oppida per Coloniensem & Juliacensem ditionem occupant. 28. Jun.

§. 37. Victores inde Noveſium; poſt Kerpenam oppidum deditione capiunt. Ea nocte trecenti pedites Geldra ſubmiſſi accedebant, ignari oppidum jam ab hoſte teneri; quorum quadraginta in oppidum recepti; cæteros dum errore cognito retrocedunt, Haſſi erumpentes trucidant. Arcem Gronsfeldius aliquandiu acriter defenſam ad extremum citra exceptionem dedidit: quadraginta præſidiarii victorum cohortibus admixti. Capta quoque Caſtera, Grefenbrucum, Benheimum, Durena, Lina, Hulcrota arx, Tolbiacum, Eiskircha. Duorum poſteriorum præſidiarii ultro victoribus ſacramentum dixere. Immenſa iſto tractu præda, & magna imprimis equorum vis parta. Mox omnes ad Moſellam uſque imperata facere. Palatinus Neoburgicus, & Aquisgranum neutralitatem ſolicite ambire; quorum exemplum Leodienſes ſecuti. Quin & de eadem obtinenda Ordines Colonienſes legatos Noveſium mittebant, ſed re infecta, cum immenſam pecuniæ ſummam poſcerentur. Ita quidem Fœderatis porta ad majora gerenda pandebatur. Sed iidem poſt primum impetum languide victoriam perſequebantur, multis mirantibus. Nec ulla pactorum ſervandorum cura; ſed omnia diripiebantur & perdebantur, velut parta diu poſſidere nollent. Id quod ipſis Haſſicis ducibus vehementer diſplicebat; cum alias rite adminiſtrata in longum ſufficere potuiſſent, majoribus gerendis adminiculo futura.

Guebrianus Lechnicham oppugnat. 9. April. 29. April.

§. 38. Guebrianus inde opimis refectas hoſpitiis copias Lechnichæ admovet, quam obſeſſi acriter tuentur, donec proſtratis mœnibus, incenſo oppido in arcem ſe reciperent. Interim ad ſiſtendos fœderatorum progreſſus hoſtes undique coibant. Hazfeldius ſuos evocabat, Enckefortius è diſſipatis Lamboji copiis tria millia iterum collegerat. Ingruebat quoque cum Bavaricis copiis Wahlius; & cum ſua manu Lotharingiæ Dux. Guebrianus cum prævalidæ arcis mœnia nequidquam verberaſſet, etſi Cæſarei non longius quam Aldenkircham in Sainenſi Comitatu proceſſiſſent, obſidio tamen ſoluto ad reſiſtendum hoſti ſe componit. Eidem in auxilium miſerant Hollandi triginta peditum cohortes, dicis cauſa prius exauctoratas; quas iſte per occupata oppida diſtribuebat, ſuo milite inde educto. Haſſis Noveſium, Lina, & Ordinga conceditur, augendo numero eorum, quos in campum educturus erat. Inde caſtra ad Erpam flumen ponit, ubi omnes copias contrahebat, adjunctis recentibus è Gallia auxiliis quatuor millium quingentorum Britannorum. Aſt Cæſarei evocato etiam è Weſtphalia Vehleno, Rhenum apud Coloniam transgreſſi recta in Fœderatos tendunt, Zonzæ primo caſtra metati: inde Grimmelingshuſam tranſituri. Ita ut atrox prælium imminere videretur, ſi Fœderati pedem figere vellent. Sed hi ſtatione ad Grefenbrucham deſerta inter Linam & Rurortam conſederunt, munimentis ſibi circumpoſitis. Arauſionenſis quoque Princeps cum viginti duobus millibus inter Rheinbergam & Orſojam adpulerat, ut iſti exercitus mutuo ſibi auxilio eſſe poſſent, ſi res exigeret. Etſi de cætero Fœderatorum conditio non optima foret, qui omnibus ubique diſſipatis nullibi penum congeſſerant, ut vix iſto loco diu viderentur ſubſiſtere poſſe. Ita munitis utrinque caſtris immoti hærebant, nulla re memorabili geſta, niſi quod excurſores ſubinde colliderentur; & Cæſarei Angerortam cis Rhenum ſitam, Neoburgici præſidio inſeſſam, occuparent. Subinde tamen iſti copias ſuas augebant; ſimul cum Franciſco de Melo ſuper conjunctione Hiſpanici exercitus agebant; nullo ſucceſſu, poſtquam hic duras nimis leges proponeret, & Arauſionenſis Colonienſi Electori denuntiaret, ſi Hiſpanus Hazfeldio ſociaretur, ſe neutralitate ſepoſita Guebriano acceſſurum. Unde Hiſpanus dux cum maxima copiarum parte in Brabantiam & Arteſiam concedit, relicta ſub Fontano Comite manu ad obſervandos Arauſionenſis motus.

Cæſarei ingruunt. 5. Jun.

Advenerat quoque ad Cæſareos Joannes Wertanus, poſtquam pro Guſtavo Hornio ipſe una cum Hofkirchio & Bucheimio Comite libertati reſtitutus eſſet. Qui ut erat impiger crebris excurſionibus Vinarienſium ad mille quingentos equos intercipiebat. Poſt tamen cum Liedbergam arcem, horæ tantum itinere à Guebriani caſtris ſitam, invaderet octingentorum equitum caterva ſtipatus, à Roſa ita excipitur, ut magna catervæ parte cæſa, multi caperentur; quos inter duo ſubtribuni, unus excubiarum, quinque turmarum præfecti. Ipſe cum tribuno VVolfio ægre pedes per paludes evadebat.

16. Sept. Joannes VVertanus vapulat.

§. 39. Menſe Septembri, cum Arauſionenſis caſtris apud Orſoiam motis in hiberna concederet, terga Guebriani nudabantur; quem &, copioſa licet annona, pabuli inopia premebat: ac Cæſarei interceptis paulatim propioribus locis in anguſtias eum redigere laborabant. Igitur cum Haſſis cis Rhenum abire conſtituit; & ne hoſtes ipſius itineri obſiſterent, Moſam velut reſpiciens repente Veſaliam flectit, & ſuperato Rheno, inde Amaſi per Comitatum Teclenburgicum in Oſnabrugenſem uſque agrum copias diffundit, late populatione facta. Sed cum exhauſtæ antea regiones cito migrandi neceſſitatem imponerent, ſuperato infra Hamelam Viſurgi in Hildeſienſem agrum abiit numeris ita diminutis, ut præſidii cauſa viginti quatuor Haſſicorum equitum turmę proſequerentur, reliquis ſub Eberſteinio Comite circa Coesfeldam in hiberna diſcedentibus. Guebrianus inde per Oſterodam & Mulhuſam Oneſtrum verſus pergit, à Torſtenſonio circa expugnandam Lipſiam ſatagente ſolicitatus, quod de adventu hoſtium rumor eſſet, ut ſibi neceſſitate exigente auxilium ferret. Cujus opera etſi poſt non indigeret Torſtenſonius, tamen Burſtadium ad ipſum accedit de futuris in hoſtem deſtinatis conſilia collaturus. Et quia hoſtis omnes copias contractum ibat, Torſtenſonius ipſi perſuadere conabatur, ut pauliſper copias ſecum ſociaret, quoad de hoſtium deſtinatis liquidius conſtaret: etſi de cætero Rectores Sueciæ nollent, eum conjunctionem cum Guebriano affectare, niſi extrema neceſſitate urgente. Sed quicquid rationum iſte adhiberet, Guebrianus ad Mœnum ſibi utique & Rhenum abeundum pertendebat. Quo ut tuto pervenire poſſet, Landgravia præter memoratas turmas peditum quoque manum addebat. Nam etſi equitatum duceret non ſpernendum, peditum tamen vix duo millia erant, & ex auxiliis nupero vere è Gallia miſſis ſexcenti non amplius ſupererant, reliqui mortui, aut in patriam iterum dilapſi fuerant. Inde itinere per Langenſaltzam, Iſenacum, Smalcaldiam, & Mellerſtadium capto Gemundam properat. Ibi ſuperato Mœno Mergentheimi hoſpitium ipſe capit, copiis circum diſpoſitis, quæ longe lateque Franconiam & Sueviam populabantur eo importunius, quod immenſa calonum vis exercitum ſequeretur, & numerus equorum, quos paſſim raptos ſecum trahebant, ad nonaginta millia adſcendere diceretur.

Guebrianus cis Rhenum abit. 24. Sept. 3. Octobr.

15. Nov. Idem in Franconiam effunditur.

§. 40. Aſt Cæſarei & Bavarici Fœderatis digreſſis loca ab his occupata recuperaturi poſt Bebberam & Hulcrotam deditione captam Noveſio obſidium circumponere parabant. Sed audito Guebrianum Koenigsmarckio jungendum in Franconiam tendere, & ipſi eodem proficiſci conſtituunt. Durena tamen obiter occupata, cujus præſidiarii

Cæſarei & Bavarici in Franconiam tendunt. 10. Octob.

etſi

1642. etſi ſtipulati eſſent, ut Veſaliam deducerentur; in itinere à Bavaricis ſpoliati, & ad mutandam militiam compulſi fuerant, Hazfeldio factum improbante. Cum vix in Franconiam perveniſſent equitatum valde attritum refecturi, Hazfeldius à Cæſare in Bohemiam propere excitur. Noribergenſes, cum circa ſuam urbem Cæſareos luſtrari cernerent, ſe peti metuentes clam ad Salvium ſcribi curant, ut duces Suecici, ſi à Cæſareis urbs invadatur, huic ſubveniant. Sibi enim decretum, agris populationi hoſtium expoſitis mœnia tueri. Sed Hazfeldius in Bohemiam recta ibat. Bavarici autem per Palatinatum ſuperiorem, & circa Donavvertam hoſpitia capiebant provinciis ſuis tegendis, & ut Guebrianum obſervarent. Interim Haſſi, nullo ad Inferiorem Rhenum hoſte, totum à Moſella tractum ſtipendiis ſubjiciebant.

Per Superiorem Germaniam geſta.

§. 41. Per ſuperiorem Germaniam mole belli alio converſa, modicis tantum excurſionibus certabatur. Widerholtius Hohentvvilæ præfectus, cum quæ hactenus eminus eum obſederant copiæ ad Hazfeldium deſcendiſſent, libertatem nactus longe lateque excurrebat, non paucos hinc inde intercipiens, magnasque prædas agens. Auſtriaci cumprimis ſubditi gravibus tributis exercebantur, quorum plurimi ſuperiorum juſſu ſolum vertebant. Cæſarei contra Villinga excurrentes propius Friburgum ſuggreſſi non modica præda onuſti revertebant; quos tamen Canofskii equites Friburgo inſequentes deprehenſos ita multant, ut centum cæſis aut captis vix duodecim evaderent. Melius ſuccedebat res Biſſingero ſubtribuno, qui Philipsburgo, & vicinis præſidiis ſexcentorum militum manum contractam Druſenheimi trans Rhenum ducebat, ac Hagenoenſium pecora abigebat. His ſervandis cum Hagenoæ præſidiarii fidentius erumperent, circumventi cæſis viginti centum amplius captivos hoſti cum pecoribus abducendos reliquerunt. Cæterum Bavarico exercitu in Colonienſem ditionem digreſſo, ne forte Briſacenſes impreſſionem in Sueviam tentarent, Mercius Bavaricus Dux tria peditum millia circa Villingam, Dutlingam, & Rotvvilam contrahebat. Trans Rhenum Lotharingiæ Dux, qui hactenus ad Moſellam & Saram populationibus & tributis extorquendis operatus fuerat, in Alſatiam
14. Jul. movet, ac Molzheimum præſidio vacuum occupat, è qua vicinam circa regionem evaſtat. Credebatur iſte Mercio junctus Hagenoæ obſidium ſuſcepturus; quo fine apud Stolhofiam ponti navali extruendo omnia parabantur, & machinæ Heidelberga arceſſebantur. Mercius quoque è
31. Jul. ſtativis verſus Inferiorem Marchionatum movere incipiebat. Sed eos conatus turbabat Wildenſteina Danubio adſita arx à Widerholtio per inſidias intercepta, opportuno admodum ſitu infeſtandæ regioni. Quam tamen paulo poſt Mercius recuperavit, atrocibus minis perterrito præfecto, ut citra neceſſitatem arcem dederet, liberum ſibi abitum ſtipulatus. Aſt Lotharingus Molzheimo movens poſt tentatum fruſtra Ehenheimum Supe-
1. Aug. rius, repente in Dambacum oppidum vertit, viginti quatuor peditibus inſeſſum; qui deditionem bis imperanti ferociter reſpondent. Eodem à Moſero tribuno Benfeldæ præfecto miſſus centurio cum triginta peditibus penetrabat. Dux quanquam conſumtis omnibus globis; & ruina mœnium edita per quatriduum omnem vim adhibuiſſet; tamen obſeſſis ſtrenue reſiſtentibus infecta re
4. Aug. diſcedit, Haillerium Lamottæ obſidio depulſurus. Eo digreſſo Oiſonvillius Briſaci præfectus Badenam oppidum & vicina loca diripit; Mercio tamen ſe movente propere in tuta remeat. Interim Widerholtius Homburgum arcem non procul Zella ad lacum ſitam vi expugnat, direptamque flam- 1642.
mis dat. Mox & Zellæ præfectum Roſtium ſubtribunum cum ſexaginta equitibus opprimit, ac parte cæſa ipſum cum reliquis captivum Hohentvvilam abſtrahit. Cum inde Mercius in Superiorem Palatinatum evocatus eſſet, Erlachius collectis apud Briſacum tribus millibus Hohentvvilam primo accedit. Inde poſt Cœnobium Petershuſam apud Conſtantiam, & Meinaviam fruſtra tentatam incenſis circa oppidum ædificiis Dutlingam vertit, octoginta peditibus inſeſſam, cui raptim Creuzius Cæſareus ſubtribunus duabus ante horis, quam Erlachius adveniret, centum viginti pedites immiſerat. Eum propere inſecutus cum equitatu Erlachius in ſuburbio Ehingæ cum ſeptem turmis oppreſſit; quarum maximam partem delevit. Interim Widerholtius, qui cum machinis & peditatu apud Dutlingam remanſerat, poſt ruinam edi- 23. Nov.
tam impetu in oppidum perrumpit, ac præſidiarios partim cædit, reliquos in captivitatem dat. Balinga inde direptionem pecunia redimere cogitur. Widerholtius hinc ad oppugnandam Blumbergam arcem ſibi valde infeſtam accingitur; & Erlachius longius in Sueviam penetraturus erat. Sed cum Mercius propere ingrueret, mature ſe recipit, & cum captivis ac præda ſalvus Briſacum pervenit. 2. Dec.
Widerholtius quoque ſoluto Blumbergæ obſidio machinas intra Tvvilam ſuam revehit. Ita irritus Mercius iram in Dutlingam & Balingam effundit, quibus Erlachius pepercerat, ac ea oppida militi ſuo in prædam concedit. Sub finem anni Fribur- 25. Dec.
genſes Freibergam arcem aſtu interceperunt.

Excurſiones è Polonia in Pomeraniam.

§. 42. Per Pomeraniam prævalentibus in Sileſia Suecorum armis eo anno omnia tranquilla. Nec eo ſecius ingens periculum, dum per eam ad exercitum proficiſcitur, incurrebat Carolus Guſtavus Palatinus Princeps. Is ex peregrinatione redux otioſæ domi vitæ impatiens formandæ aut exercendæ virtuti occaſionem anxie quærebat, quam Germanicum bellum ſplendidiſſimam offerebat. Ipſius tamen pater tentandis procerum animis ſuper illo ad Senatum referebat, quid ipſi potiſſimum ſuſcipiendum cenſerent? Senatus, quo iſta tenderent, ſatis intelligens, cum tunc temporis omnia integra ſervare vellet; non publicam eam curam eſſe, ſed privatam patris, quid ſuper negotiis & fortuna filii ſtatuere velit; nec habere ſe, quod publico nomine heic decernant. Velut privatim tamen ſuadere, ut volonis tantiſper vocabulo ſub Torſtenſonio bellandi artes addiſceret. Nam ullam imperii partem ipſi tunc tradere verebatur ob juventam & nonnulla diffidentia, ne exercitum ſibi adjungeret. Et quia pater nihil poſtulabat, quam ut privatus in exercitu eſſe poſſet, quo colore id abnuerent non inveniebant. Ita in Pomeraniam delatus Princeps menſe Septembri proſequente cohorte Finnica per Landsbergam in Sileſiam iturus erat. Sed cum nullum periculum

Caroli Guſtavi Palatini periculum.

ſubeſſe crederet, Finnos illos Stargardia ad ſiniſtram verſus Landsbergam præire jubet, ipſe venatione ſe interim delectaturus. Enimvero viginti quatuor Cæſarei equites clam è Polonia progreſſi, medio itinere apud Wanſinum vicum adventantem excepturi ſubſidebant. Commodum accidebat, ut Merbachius turmæ præfectus cum viginti equitibus & ipſe ad exercitum profecturus, Principem comitaretur, quindecim ſuorum equitum Landsbergam præmiſſis; qui apud dictum vicum ad catervam hoſtilem amicos eſſe rati intrepide accedunt. Cæſarei & ipſos amice ſalutant, & num quid de Palatino audiſſent percontantur. Illi cum præfecto ſuo & turma Finnorum mox adfore reſpondebant. Quo audito Cæſarei, impares ſe fore judicantes, ſtatim quatuor iſtorum cædunt, ali-

quot

1642.

24.Aug.

quot captivos abducunt, & raptim Poloniam verſus faceſſunt. Ita periculum, in quod alias Princeps præcipitaturus erat, declinatum. Sed & paulo ante caterva ſexaginta equitum è Polonia Novum Stetinum improviſo irrupit, ac direpto oppido nonnullos cives trucidavit, arce tantum non intercepta; magnaque cum præda in Poloniam ſe recepit. Ea manus Polonorum fuiſſe credebatur, qui Cæſareos ſe milites tulerant, facie ſordibus deformata, ne agnoſci poſſent. Sane interfuerant duo Poloni nobiles in finibus habitantes Tarnovius, & Pigiloſskius. Culmenſis Palatinus Melchior Weierus abducta pecora exiguo pretio à raptoribus emta ſpoliatis iterum reluenda offerebat. Sed & aliæ prædatorum catervæ apud Suetam ſemel atque iterum Oderam transgreſſæ rapinas exercuerant; quibus coërcendis præſidia idoneis locis diſpoſita. Rectores Sueciæ iſtis è Polonia excurſionibus auditis, Joanni Oxenſtiernæ, qui tunc Pomeraniæ res ordinabat, ſcribunt; circa exprobrandam Poloniæ induciarum violationem caute ageret, neque eo nomine ad ipſum Regem literas daret; ſed tantum ad miniſtros Reipublicæ, quid actum foret exponeret, & ut iſta corrigantur, poſtularet; ne præcalidis querelis induciæ intempeſtive abrumperentur.

Res Pomeraniæ ordinantur.

Cæterum quia Sueci jamdudum fiduciam retinendæ Pomeraniæ ceperant, ei in mandatis dederant, ut regimen ejus provinciæ velut ad interregnum delapſæ inſtauraret. Ab hoc igitur Conſilium quod vocant Status, duo tribunalia, Conſiſtorium Eccleſiaſticum, & Academia repoſita, eorumque Aſſeſſores & miniſtri in Reginæ verba adacti, cujus & nomine deinceps jus dictum, omniaque negotia publica expedita. Magno provincialium gaudio, niſi quod pauci Proceres, qui in Brandeburgicum inclinabant, proteſtationem ſcripto conceptam, & decem ſigillis obſignatam per Notarium publicum miniſtris Reginæ inſinuatum irent, de cujus argumento quia jam conſtabat, libellus acceptatus non fuit.

14.Jan.

Miſerant etiam Stetinenſes eo tempore ablegatum ad Daniæ Regem ſuper moderatione vectigalis in freto Oreſundico acturum. Quod ubi Oxenſtiernæ innotuit, arceſſitos oppidi decuriones graviter increpuit, velut violato Reginæ jure. Qui Hanſeatici fœderis vi, & Lubecenſium exemplo id ſe feciſſe excuſabant; de cætero culpam deprecantes, nec in poſterum tale quid admiſſum iri polliciti.

Acta tractatuum ſuper induciis Brandeburgicis.

§.43. Initio hujus anni de perficiundis cum Electore Brandeburgico induciarum pactis agitari cœptum; quo nomine ab Electore miſſi Bornius Cancellarius, & Leuchtmarus Stetinum venerant; quibuscum ut tractarent, ab Joanne Oxenſtierna Lillieſtroemius & Gerhardus Reenſchildius delegati erant. Proponebant Brandeburgici, ut negotium Stetini abſolveretur, cum Sueci Stargardiæ mallent; & nonnulla in pacto Holmienſi remitterentur. Cum delegati Suecici negarent de talibus ſe in mandatis habere, Leuchtmarus Stralſundam abit, ubi Oxenſtierna tunc agebat.

15.Febr.

Leuchtmari propoſitio.

Apud eum cum ſuper loco tractatuum leviter tetigiſſet, de arctiore cum Regina tractatu per ambages jacere cœpit: Electori à puero diſplicuiſſe diſſidia, quæ ipſius patri cum Suecis inſtinctu pravorum conſiliariorum exorta fuerint; ipſumque eo nomine gratia paterna fere excidiſſe; usque adeo nullam eorum culpam penes eundem hærere. Nil magis in votis eſſe, quam amicitiam cum Regina & Regno Sueciæ inſtaurare. Et ſi Oxenſtierna arctiores tractatus auſpicandi facultatem habeat, ab Electore ſtatim Legatos cum plenis mandatis adfore. Inde ad formulam tractatus inter Axelium Oxenſtiernam, & Sigiſmundum Goetzium Moguntiæ anno triceſimo quarto delineatam devolvebatur, in qua fundamentum amicæ transactionis poſitum judicabat; etſi iſta adhuc plenius diſcuti, & alia media tollendæ controverſiæ inveniri poſſint. 1642.

Oxenſtiernæ reſponſum.

Oxenſtierna contra teſtari; Reginam non minus illis diſſidiis indoluiſſe, eaque ut tollantur dudum optaſſe, idque acceptatis induciis declaraſſe. Eos tractatus ſpecimen & fundamentum amicitiæ, & arctioris tractatus fore; quos ideo perfici neceſſum ſit. Nam Moguntinum negotium intra nudam delineationem ſtetiſſe; & faciem rerum ab eo tempore valde mutatam. Tractatibus adornandis Golnoam proponebat, ni Stralſundæ eos ſuſcipere mallet. Leuchtmarus velut abſque collegæ conſenſu nihil decernere poſſet, Stetinum regreditur. Unde paulo poſt cum Bornio, & tribus quæſtoribus provincialibus Stralſundam revertit. 8.Mart.

Habito congreſſu Leuchtmarus primo plenipotentiam ad Holmienſes tractatus, ad quam curandam ſcripto ſe obſtrinxerat, exhibet; quæ idonea agnoſcitur.

Diſceptatio de plenipotentia;

Ad præſentes tractatus nullam novam plenipotentiam; ſed tantum literas fidei ad Oxenſtiernam attulerat; quæ nec opus eſſe ferebat, cum præſens tractatus acceſſorium duntaxat Holmienſis ſit, ubi de ſumma rei jam ſit conventum. Eoque Electori perſuaſum fuiſſe per iſtam plenipotentiam ſibi ad præſens negotium ſat autoritatis conferri. Acceſſiſſe inſuper literas fidei; & minutias has eſſe ſcrupulos circa plenipotentiam movendo negotium extrahere, cum ſatis conſtet Electoris ſe conſiliarios eſſe, ad hanc rem expediendam peculiariter miſſos. Aſt delegati Suecici reponebant: Præſens negotium, etſi à pacto Holmenſi promanans, revera novum & nondum deciſum eſſe, Commiſſariis inſuper, tempore & loco mutatis. Ad acceſſoria quoque propriam plenipotentiam deſiderari. Sic anno viceſimo nono in Boruſſia tractatum de ſequeſtro, & teloniorum modo acceſſorium fuiſſe tractatus induciarum; nec eo minus plenipotentiam poſtulatam, & exhibitam. Literas fiduciæ ad Oxenſtiernam directas, in quibus nec de hoc negotio expreſſa mentio facta ſit; cum Electori ſatis conſtiterit, non per Oxenſtiernam, ſed per alios hunc tractatum obeundum. Nec ignotum eſſe, quæ vis literis fiduciæ inſit. Viros negotiorum publicorum peritos plenipotentiam inter minutias habere non poſſe. Miniſtros aliquid in emolumentū Principum ſuorum poſſe concludere, velut negotiorum geſtores ſub ſpe rati; ſed ut concludatur aliquid Principi obligationem allaturum, velut à Commiſſariis, procuratorio opus eſſe. Ideo ſe quoque à Regina plenipotentia inſtructos, quæ ſibi ab iſtis eo magis nunc exigenda ſit, quo utrinque æqualitas obſervetur. Huic difficultati tollendæ Brandeburgici ſcriptam cautionem offerebant, ſe procuratorium ante finitum tractatum exhibituros. Id quod Oxenſtierna, etſi culpa moræ in Brandeburgicos devolvi poſſet, probabat, ne abrupta negotiatione negotium in principio ſiſteret, & Electorem protelaret, cujus Legati tam longum iter fecerant; præſertim cum pari ratione cum Leuchtmaro in Suecia actum foret. Addidit tamen, intra quatuor ſeptimanas iſtud exhibendum; ac ſi citius res conficiatur, Legatis non ſecius diſcedendi libertatem fore.

De pacto adjecto.

11.Mart.

§.44. Inſpectis inde ratihabitionum inſtrumentis, in Suecico Brandeburgici quod deſiderarent nihil habebant. Sed in Brandeburgico pactum adjectum plane omiſſum erat, & non niſi principalis conventionis capita exprimebantur. Hinc Suecici delegati oſtendere; ſe niſi ratihabito pacto adjecto longius progredi non poſſe. Leuchtmarus contra; ſe in Suecia valde contendiſſe, ut id omitteretur: Electorem iſtud ægerrime tuliſſe, quod in

fraudem

1642. fraudem ipſius Statui vergat, & dignitati atque fidei non parum deroget; ejusdem quoque finem lenioribus remediis poſſe obtineri. Sed Sueci reponere; Sibi non injunctum jam transacta rationibus ſtabilire; ſed concluſa perficere. Tandem Brandeburgici caput id tantiſper ſeponi petebant, quoad reſponſum ab Electore accepiſſent. Quod & ipſum Oxenſtierna annuebat, & ut alia interim diſcuterentur, præſertim cum ratihabitio niſi transactis omnibus permutari non poſſet. Addidit tamen; niſi ratihabito pacto adjecto ad concluſionem perveniri non poſſe.

De præſidiis. Inde controverſia oriebatur circa caſtellum Werbenſe, quod à Brandeburgicis ſolo æquatum nuper fuerat: à quo inſtaurando usque adeo hi abhorrebant, ut mallent Veterem Marchiam Suecorum arbitrio relinquere; de quo & pacto cautum erat. Aſſenſere tamen, ut Suecis id reficere, ſi velint, integrum ſit. Poſtulabant inde, ut Garlebia, Francofurto, & Lœckenitza præſidia Suecica deducantur; Sueci contra negabant in conventis ſe mutare quidquam poſſe. Et Lœckenitzæ in pacto mentionem non factam (hac enim ratione Brandeburgici nitebantur,) ob tenuitatem loci, qui Stetino ſuburbani propugnaculi inſtar ſit, & tranſitum per Randoviam flumen præbeat. Ita Brandeburgici adquieſcebant.

De jurisdictione. Circa jurisdictionem in locis per præſidia Suecica obtinendis placebat, eam penes Electorem in oppidanos manere. Sed ubi inter militem & oppidanum lis ſit, ea per deputatos ab utriusque magiſtratu decideretur. Si militi adverſum paganum actio ſit, ne is per appellationem ad aulam Electoris trahi poſſit.

De tributis. Ad alenda præſidia Croſnæ, Francofurti, Landsbergæ, Drieſenæ, Garlebiæ, & caſtelli Werbenſis Sueci deſignationem exhibebant, quæ ad quadringenties decies octies mille unciales adſcendebat. Brandeburgici ſummæ magnitudine conſternati non niſi octodecim millia uncialium annua offerebant. Quod uti Sueci adſpernabantur, ita dictæ ſummæ aliquid detrahi poſſe oſtendebant. Sed Brandeburgici ad hoc definiendum conventu Ordinum provincialium opus eſſe aſſerebant.

De bonis Equitum Teutonicorum. §.45. Poſtulabant quoque Brandeburgici, ut Sonnebergum, & reliqua bona Ordinis Equitum Teutonicorum reſtituerentur, Leuchtmaro aſſeverante, ni hoc obtineatur, tutum ſibi ad aulam acceſſum non fore ob indignationem Equitum. Enimvero quia de hoc pacto Holmienſi conventum erat, & Elector idem in ratihabitione ſua expreſſerat, Sueci judicabant, eam rem Electori parum cordi eſſe; quod non crederetur hunc retractare velle, quod jam annuerat; præſertim cum Elector ſibi pacto Holmienſi de hiſce facultatem deinceps agendi reſervaſſet. Ita cum Brandeburgici nihil amplius obtinere poſſent, Suecicis defectum mandati obtendentibus, iſti conſtituebant de actis ad Electorem referre, & rem in unum & alterum menſem differre, quoad conſilio cum Ordinibus provincialibus habito ab Electore plene conſtitutum ſit. Id quod Oxenſtiernæ per codicillum inſinuant, addito, ut alius locus tractatui deinceps aſſignetur parcendis ſumtibus. Quanquam autem Oxenſtierna ſuſpicaretur, Brandeburgicos magis veniſſe, ut aliquid circa majoris momenti rem expiſcarentur, quam quod pactum Holmienſe ratificare vellent; viſum tamen iſtos

19 Mart. denuo cum delegatis Suecicis congredi. Heic Brandeburgici liberalius centum millia uncialium annua offerebant, additis viginti millibus frumenti modiis. Simul poſtulatis, quæ hactenus urſerant, deſiſtere; & id tantum petere, ut recenti inſtrumento inſeratur: ipſos ut ſua poſtulata obtinerent omnem operam conſumſiſſe, ſed à Suecicis impetrare non potuiſſe, quod omnia Holmiæ definita forent. Quod annuere Suecicis facile videbatur. 1642.

Brandeburgici varios ſe gerunt. Ita ſpes erat tractatus feliciter abſolutum iri, & jam concinnando inſtrumento manus admovebatur. Sed mox Brandeburgici incertum qua de cauſa omnia fere quæ nuper placuerant, retractabant defectum mandati excuſantes, & aliquot hebdomatum dilationem poſtulabant. Interim ſe Stetini Principis ſui declarationem expectaturos, & curaturos, ut conventus provincialium maturetur expediendis præſidiorum alimentis. Simul in Oxenſtiernæ arbitrium referebant, ſi delegatos Stetinum mittere velit tractatui continuando, ubi Electoris declaratio veniſſet. Ita iſti Stralſunda Stetinum diſcedebant, non repugnante Oxenſtierna. 5. April. Iidem re infecta diſcedunt.

De arctiore conjunctione à Leuchtmaro inſinuata nihil actum, quod neque hic amplius quid ſuper ea tangeret; neque illi conſultum videretur talia ultro movere. Alias expedire videbatur Suecis, quod ratificatio eo tempore permutata non foret. Nam quæ tunc Electoris ditioni per hoſpitia Stalhantſchii, & tranſitum Torſtenſonii per Marchiam moleſtia dabatur, melius obtentu dilatæ per ipſum Electorem ratihabitionis excuſari poterat. Nec minus hoſtilitas ceſſabat, & omnes provinciæ reditus in Suecorum poteſtate manebant, quibus poſt ratificationem cedendum erat.

§.46. Paulo poſt Stetini, quo & Oxenſtierna ſe interim contulerat, negotium denuo ſuſcipitur. Tractatus Stetini inſtauratur. 11. Maji.

Ubi Brandeburgici quidem Legati procuratorium, quod Stralſundæ deſiderabatur, exhibebant. Sed in ipſo negotio iidem motis antea difficultatibus plures addebant, ut omnia pacti capita refingere velle viderentur. Equidem de pacto adjecto Sueci demum cedere ſtatuerant, modo primaria conventio ſalva perſiſteret. Aſt Elector in reparationem caſtelli Werbenſis conſentire abnuebat, aut ut Vetus Marchia in Suecorum manibus relinqueretur. Tum præſidiariis Lœckenitzæ *ſervitia* quæ vocant è Marchia Uckerana denegare, tributi moderationem, & ut reditus ſibi ſui relinquantur poſtulare; monopolium inſuper ſalis, & ut Francofurtanis jus ſtapulæ adverſus Stetinenſes ſalvum eſſet: tum navigatio Wartæ fluminis Polonis iterum aperiretur. De bonis Equitum Teutonicorum ut ad futuram tractationem rejiceretur concedebat; modo iſti ratam partem ad onera Marchiæ conferrent, velut qui inter hujus Ordines cenſerentur. Addebat, vim eorum, quæ Holmiæ concluſa forent, plane ab Electoris ratihabitione ſuſpendi; quæ quanquam hujus manu ac ſigillo firmata penes ſe ſit, injunctum tamen ſibi eam non tradere, niſi hiſce conceſſis. Cum iſta neque annuere Suecici, nec iisdem deſiſtere Brandeburgici vellent, tandem hi contendebant, ut hoc negotium vel ad Electoris è Boruſſia in Marchiam adventum, vel aliam ipſius legationem in Sueciam differatur. Interea nihilo ſecius hoſtilia ceſſent, & uti Electori acceſſus, & commoratio in Marchia, abitusque omni periculo & offenſa vacuus ſit. Circa quod ad extremum maxime ſatagere videbantur, & ut ſcripto ſuper iſto caveretur poſtulabant. Sed Oxenſtierna primario negotio adhuc imperfecto ad tale quid ſe aſtringere, quod ſoli Electori proficuum, Reginæ forte onerosum eſſet futurum, haut conſultum ducebat; eoque ſuper iſta re mandata Reginæ ſibi expectanda reponebat.

Brandeburgici iterum re infecta diſcedunt. Ita Bornius raptim inſalutato Oxenſtierna Cuſtrinum abibat. Sed Leuchtmaro valedicenti Oxenſtierna ſuper Pomerania diſſerendi ultro occaſionem ſuppeditabat; quod ille inter alias rationes reſtituendi bona Equitum Teutonicorum jactaſſet; cum Elector Reginæ totam Pomeraniam in biennium concedat, Suecos viciſſim ipſi tantilla Mar-

chiæ

chiæ particula gratificari poſſe. Sed iſte id negotium declinare, & ad Electoris adventum omnia rejicere. Et ſatis adparebat, à Brandenburgico controverſiam de Pomerania pacto connubiali, quod agitabant, inſerendam. Paulo poſt Legatorum diſceſſum Cuſtrinenſes navigio Suecico, quod machinas & paratum bellicum Landsbergam, & Drieſenam devehebat; tranſitum abnegaverant, quam antea non gravatim permiſerant. Ejus mutationis cauſam ſciſcitanti per literas Oxenſtiernæ
1. Erneſtus Marchio reſpondebat: ab Electore id prohibitum, & talium rerum transvectionem præter ejusmodi oppida ægre concedi ſolere. Id quoque Electori apud Cæſarem & Imperii Ordines fraudi eſſe poſſe. Mox tamen Elector ultro quibusvis rebus promiſcue tranſitum concedendum reſcribebat. Idem dehinc Leuchtmari literis, & poſt miſſo Schulenburgio Oxenſtiernæ ſignificat; decretum ſibi cœptum negotium abſolvere. Interim hoſtilia ceſſent, nec ſubditis ob dilatos tractatus moleſtiæ quid inferatur; tum ut frumentum per Wartam & Oderam Cuſtrinum devehere integrum ſit. Utrumq; annuebat Oxenſtierna, teſtatus tamen, ratihabitionem pacti Holmienſis futuræ negotiationi utique fundamenti loco ſubſternendam. Cæterum ex iſthoc tractandi modo Sueci judicabant, ab Electore data opera tempus extrahi, ut quo belli fortuna ſe datura eſſet, diſcerni poſſet. Nec Sueci eam moram ægre ferebant, quibus in lucro habebatur, ſi tractatus ille ſuccederet.

28. Jun.

Nova Brandeburgi in Succiam legatio. 10. Aug.

§. 47. Adpulerant poſt in Suecia ab Electore miſſi Sigiſmundus Gœtzius Cancellarius, & Leuchtmarus. Ea legatio totius prope Chriſtiani orbis animos advertebat, quod ſuper connubio inter Reginam Sueciæ, & Electorem actum iri ubique crederetur. Equidem Legati illi palam id tantum jactabant, ſuper Regina Matre ejusq; dotalitio & tractatu induciarum nondum completo à ſe actum iri. Enimvero nemini prudenti perſuadebatur tam modici negotii cauſa vergente in autumnum anno miſſum Gœtzium Conſilii ſecretioris caput, virum ſenio debilem. Inprimis autem ea res ingentem Polonis, Daniſque ſcrupulum injiciebat. Iſti jam ante crebras Leuchtmari hincinde itiones ſiniſtre acceperant, uſque adeo, ut nuper Stetino reverſus Gedani ſiſtendus eſſet, ni propere is eam urbem tranſiſſet. Nunc iſthæc legatio ſuſpicionem augebat. Eoque Poloniæ Rex Magnum Cancellarium Oſſalinskium cum inſigni ducentorum hominũ comitatu Regium-Montem ad Electorem mittebat, obtentu controverſias circa homagium Boruſſiæ nomine ab iſto præſtandum componendi; revera ut ſcopum ejus legationis expiſcaretur, & Electorem ab eo matrimonio averteret, quod Cæſari quoque atque Hiſpano formidabatur. Tribun⁹ Artiſchofskius eo tempore è Belgio redux, quo à Poloniæ Rege miſſus fuerat, Cniphuſio Hamburgi præfecto dixerat; ſi matrimonium id ſuccederet, Regem Uladislaum quieſcere non poſſe; atrocibus inſuper verbis in Electorem invectus, quod is Poloniæ Vaſallus Regnum affectaret, quod Rex ſibi deberi pertenderet. Danus quoq; incrementa potentiæ Suecicæ horrebat; ad quem tunc à Polono Baudiſius miſſus erat ſub ſpecie offenſam ob abreptas quondam à Dano ad Gedanenſem portum naves abolendi, veteremque amicitiam reſtituendi; ſimul operam Poloni circa componendam pacem oblaturus; revera ut quid Dano animi foret exquireret, & eum in caſum arctiori fœderi Polonum inter & Danum viam ſterneret. Belgis Fœderatis id connubium non ingratum fore credebatur, etſi Bohemiæ Regina & Princeps Arauſionenſis eum ſponſum ſuis filiabus præoptabant. Eidem & Anglicanum Parlamentum favebat; nam de ipſo Rege dubitabatur.

Motus animorum ob eam legationem.

Sane Averius Anglicus Hamburgi miniſter ejus ſucceſſum palam optabat. Avauxius judicium ſuum in ſuſpenſo tenebat; & quia id connubium non vehementer ſuadebat, dubitare videbatur, num id Galliæ expediret. Proteſtantes Germaniæ Ordines Suecis non infenſi id exoptatiſſimum ducebant, velut ea conjunctione ſolidum paci fundamentum ſubſternendum foret. Aſt apud exercitum præfecti juxta ac milites futuro matrimonio magna jam poculorum vi fauſta ominabantur; ac credebatur, quicquid foret Evangelici militis iſto ſuccedente ad Suecos *agminatim confluxurum*.

Legatorum negotiatio de Regina Matre.

§. 48. Enimvero Legati, quanquam publica audientia teſtati eſſent: eo ſe fine miſſos, ut amicitia ſuperiore anno inter Reginam & Electorem inſtaurari cœpta amplius firmetur; tamen poſt neque ſcripto, neque congreſſu cum deputatis à Senatu habito præter memorata capita de Regina Matre, & induciis quidquam movebant. Et de eo quidem facile conventum, ut Regina Mater in Boruſſia degeret, cujus uſibus Electori quotannis triginta uncialium millia Gedani exſolvenda eſſent. Nam eandem tunc ne volentem quidem in Sueciam recipi conſultum videbatur, ne minorennem filiam in Senatum inſtigaret, aut ſi diſcors filiæ ageret, majore deformitate; tutius reditura ſi vellet, poſtquam filia ſuſcepto regimine ſe ſtabiliſſet: id quod & poſt anno 1649. factum. Remoram tamen huic negotio injicere conabatur Rex Daniæ, cujus nomine Petrus Wibius apud Rectores Sueciæ proponebat; Regem ſuadere non poſſe, ut Regina in Boruſſiam ſe conferat, ſub alieno ibi nutu victura, libertatis, cujus amantiſſima ſit, expers. Unde malle ipſam in Dania retinere; quoad filia regimen capeſſeret; non hoſtem ſe, ſed benevolum vicinum eſſe, eique amica omnia exhibiturum. Aut ſi ipſa malit, poſſe eam Schœningam ad ſororem ſuam Gabrielis Betleni Viduam ſe conferre. Addebat, ut de dotalitio diſponere ipſi concedatur. Huic reſponſum; Reginæ filiæ ſatius videri, eam apud Electorem degere, quicum jam eo nomine conventio ſit inita, ad quam ipſe Rex ante viam velut muniverit. Quod ſi Rex utique iſtam migrationem diſſuadere velit, ferendum, quod emendari non poſſit. Se tamen Deo & hominibus excuſatum iri, ſi pietatem adverſus matrem citra ſuam culpam expromere impediatur. Quanquam revera Rex iſta in ſpeciem tantum movebat, qui jamdudum ſumtuoſam hoſpitem honeſte amittendi occaſionem optarat; & ipſe aliquoties ad Electorales Viduas ſcripſerat, ut Reginam Matrem ad ſe pertraherent. Mittebant Legati nobilem Holmia in Daniam ad Reginam, de migratione in Boruſſiam ſignificaturum. Quæ initio reſponſum differebat, quoad cum Rege, qui tunc in Holſatia aberat, locuta eſſet. Tandem tamen ſequenti vere in Boruſſiam abiturã ſe reſpondebat. Induciarum tractatus quo minus abſolveretur obſtabat, quod Brandeburgici alendis Suecorum præſidiis centum millia uncialium, viginti millia modiorũ frumenti offerrent, ad quam ſummam etiam Vetus Marchia ratam collatura erat; cum Sueci iſti ſummæ quadraginta uncialium millia annua addi poſtularent. Unde hæc res denuo ad Oxenſtiernam preſſius diſceptanda remittebatur. Sed & Stetinenſes querebantur, ab Electore merces per ipſius terras tranſeuntes novis vectigalibus onerari; id quod expreſſis pacti verbis repugnabat. Ad quæ Legati parum quod reponerent habebant; ignorari à ſe iſta; Electori jus eſſe talia in ſuis terris conſtituere; eadem ab Electoris patre introducta ante initam conventionem; nec Stetinenſibus fraudi eſſe, qui pretia mercium hoc nomine augeant. Sed denuntiabatur, vix inducia-

22. Aug.

16. Sept.

Et de induciis.

1642. duciarum pacta perfectum iri, niſi onere iſto abolito.

De matrimonio Reginæ cum Electore Brandeburgico.

§. 49. Enimvero ſuper connubio Reginæ cum Electore Legati privatis tantum ſermonibus procerum animos tentabant. Sane conſtabat Guſtavo Regi id connubium valde expetitum, quod magnis rebus circa Pomeraniam, Boruſſiam, & ipſam Poloniam fundamentum ſubſternebat. Sed ab iſtius exceſſu ingens rerum mutatio contigerat. Et tunc Regina autoritatem patriam ſequi tenebatur. Nunc tutoribus circa minorennem hautquidquam par poteſtas; & plena Reginæ ætas utique expectanda erat, ut liquido conſenſu ipſa de ſe ſtatuere poſſet. Et Rex Guſtavus dixerat; Principem in Suecia educandum, ut linguæ moribusque Suecicis, ſimul ſacris adſueſceret. Quanquam Elector circa id tempus conciliandis Lutheranorum & Reformatorum ſententiis operam dabat Regio-Monte inter Bœhmium, & Bergium Theologos colloquio inſtituto; ut multis, Danis præſertim, perſuaſum eſſet, Electorem ſacra Lutherana profeſſurum. Legatis tamen id, quod ambiebant, haut aperte abnegatum: ſed ſuper eo ad Reginam, & Senatum, Ordineſque referendum, & mature deliberandum, placide reponebatur. Cancellarii tamen Oxenſtiernæ mens erat, id connubium Sueciæ non expedire. Nam præter diſcrepantiam circa ſacra, Principem eum pervicaci videri ingenio, cui cum ſplendidum patrimonium ſit, Sueciam minus cordi fore. Extraneis Regibus ſolitum Sueciam opibus exhaurire, easque cum præcipuis muneribus in populares ſuos transferre. Nec ſueviſſe eum cum Ordinibus tractare, & eorum libertatem ferre. Fortaſſe & ipſum amitæ exemplo cœlum, ſolumque Sueciæ faſtiditurum. Ipſam Reginam alloquendi legatis nulla facultas dabatur, quæ tunc Regni provincias circumibat, ut ſubditos noſceret, & ab iisdem noſceretur. E cujus abſentia, & aliis indiciis homines profunda prudentia judicabant, Suecis id matrimonium parum cordi eſſe; eoque honeſtius ſuo Principi, quæ forte in mandatis habebant, ſolenniter non expromere. Et ſane abſentia Reginæ eo magis affectata videbatur, quod initio ejus anni, quem ipſa ſextum decimum ætatis ingrediebatur, Senatui placuiſſet, effulgente jam ſupra annos & ſexum mentis lumine, cum ipſa magni momenti negotia communicari; quo tractandis negotiis publicis, eorumque oneri ferendo aſſueſceret, nec imperium ad miniſtros transmitteret, per ludicra aut vana tempore producto. Et quia non defuturi erant, qui ſiniſtram illi de Rectoribus & Senatu opinionem impreſſuri erant, utile videbatur eandem in Senatu aſſidentem quid ageretur arbitrari, & quid utile Regno, quid noxium foret è bonis miniſtris percipere; ut ipſa vana ſolidis diſcernere poſſet, ſi qui deinceps ſiniſtra inſtillare aggrederentur. Ab hoc inſtituto tam ſalutari Reginam præter neceſſitatem diſtractam haut ſine gravi cauſa factum videbatur. Legati tamen publice ſpargebant, negotiationem ſuam Electori plane ſatisfeciſſe. Sane in Polonia poſt ipſorum reditum ea ſuſpicio uſq; adeo imminuta non erat, ut in capitibus futuro Ordinum conventu proponendis id quoque exprimeretur: quid faciendum, quod Elector Regni vaſallus matrimonium cum inimica Domo agitet, ex quo multum periculi Poloniæ provenire queat; Cæterum ad tractatus induciarum in Pomeranim remiſſos Regina ſtatim poſt legatorum diſceſſum novum procu-
11. Oct. ratorium transmittebat. Sed Elector lentius age-
29. Dec. bat; ut tamen circa finem anni literis ad Joannem Oxenſtiernam moram excuſaret. Iter quippe in Marchiam varias ad cauſas fuiſſe differendum; quod tamen mox ingreſſurus ſit; & è propinquo negotium facilius expediendum. 1642.

Negotiatio de pace.

§. 50. Paci reducendæ Sueci hactenus nihil idoneorum mediorum omiſerant; quos domi incommoda belli indies magis premebant, exhauſtis per delectus provinciis, & peregrini militis conſtantiæ parum fidebatur. Unde & à Rectoribus Sueciæ præliminaris tractatus ſtatim ratihabebatur, triplici ejuſdem inſtrumento ad Salvium transmiſſo; quorum primo tranſactio ſuper loco & tempore tractatuum firmabatur, omiſſis reliquis capitibus. Sed ſecundo & tertio tota conventio verbotenus inſerebatur, hoc tantum diſcrimine, quod in uno Cæſaris & Luzovii, in altero Regis Galliæ & Avauxii nomen præponeretur. Salvio injunctum, niſi primo repudiato poſterioribus non uti; utque tentaret, num Cæſarei illud acceptare velint, quo Galliæ Regis nomen præponebatur. Simul jubebatur diligenter operam dare, quo tractatus utique procederent. Quod ſi tamen Gallia, uti ſuſpicio erat, tractatibus nondum parata foret, ita rem temperaret, ne amicitia cum eo Regno abrumperetur, & invidia moræ à Suecia in alios devolveretur. Tum ne quid Sueciæ poſſet imputari, Joannes Oxenſtierna, & Salvius jam in Germania erant, plenis mandatis ſuper pace tractanda inſtructi; quo & Thuro Bielkius, qui tertius deſtinabatur, pro- 22. Jan.
pediem profecturus erat. Oxenſtierna quoque, & Salvius Wiſmariæ congreſſi ſuper mandatis ſuis conſilia contulerant; ac placebat ut ſtatim atque Salvii conductus permutati eſſent, Oxenſtierna Hamburgum ſe conferret. Sed & Ordines Sueciæ, qui tunc Holmiæ conventum agitabant, probatis 25. Febr.
Rectorum hactenus actis petebant, ne ulla occaſio honeſtæ & tutæ pacis omitteretur. Quia tamen illa vix obtineri poſſe videbatur, niſi bello acriter geſto, delectus militum, & tributa ab iisdem prompte offerebantur.

Sueci præliminarem tractatum ratihabent.

Luzovius Hamburgo avocatur.

§. 51. Enimvero omnium animis in permutationem diplomatum tuti itineris intentis, à Cæſare negotio remora injicitur revocato Luzovio, qui hactenus Hamburgi circa præliminarem tractatum adornandum ſategerat; in cujus locum Joannes Weicardus Aurſpergius Comes mittebatur. Iſtum licet Daniæ Rex ob aculeatas in ipſum ſcriptas literas avocari à Cæſare petiiſſet; tamen jam antequam Regis literæ Viennam perlatæ eſſent, ſuper eodem amovendo decretum erat. Incurrerat is offenſam apud Cæſarem, quod ſuper præliminaribus ſolenni ac ſcripto tactatu conveniſſet, eoque deſtinata Cæſaris turbaſſet, cui in animo erat bellum extrahere, & culpam dilatæ pacis in ſocia Regna devolvere; de quo multis indiciis ſat conſtabat. In aula Cæſaris paucus de pace ſermo, & Electoralibus Viennæ præſentibus Legatis nondum de ea quid ſignificatum. Et quamvis Germaniæ Ordines pacem ſummopere optabant, in quam etiam Ferdinandi genius inclinabat: Hiſpani tamen, à quorum conſiliis ipſe plane dependebat, à pace tunc abhorrebant, ob nimios Gallorum progreſſus ſimul; interna Galliæ mutatio expectabatur per mortem Regis, Cardinalis Richelii, & Pontificis Urbani VIII. & ſi quis caſus faciem armorum alterare poſſet. Animos addebant prorogatæ in decennium cum Turcis induciæ, decretum Ratisponenſe ad placitum Cæſaris formatum, recuperata per Lauenburgicum Sileſia, claſſis Americana argento onuſta in portum incolumis deducta; proſperæ Hiſpanis in Catalonia res, Proteſtantes Ordines Germaniæ plane peſſumdati, Suecia diuturno bello exhauſta, opes Galliæ indies minuentes. Huc inſuper conſilia vertebantur, ut Luneburgicos, Haſſosque Regnis avulſos ſibi adjungerent, ipſaque Regna invicem ſuſpecta reddita

Cæſarei æque ac Galli pacem nolunt.

1642. reddita diſſociarent; inde Sueciæ tanquam debiliori, qualem ipſi vellent, pacem ſeparatam obtruderent, eandem cum Pragenſi eventum ſortituram, ut inde tota vi Gallia invadi poſſit. Inſuper de Anglo & Dano in partes pertrahendo laborabatur; quarum illi ſpes Palatinum reſtituendi, huic vectigal Glucſtadienſe, & Comitatus Pinnebergicus oſtentabatur. Ac graviter impegiſſe cenſebatur Luzovius, quod Danum irritaſſet: id quod Cæſarei artibus Salvii, & Hamburgenſium adſcribebant. Eodem ſpectabant ſeparati tractatus per Cæſareos ſubinde Suecis oblati, & quod Aurſpergius, tractatibus pacis Germanicæ non expectatis, Hiſpanicis initium dare feſtinaret. Nec ipſe Aurſpergius Lucæ Langermanno Conſiliario Danico fateri dubitabat; id ſe optare, ut Coronæ ſeparentur. Cui hic reponebat; Regem quoque Daniæ omnem lapidem, ut id fieret, moviſſe, ſed nullo ſucceſſu. Unde Sueci judicabant eo rem rediiſſe, ut vel ipſi armis in provincias Cæſaris translatis hunc ad communem pacem acceptandam vi compellerent; vel ipſi in anguſtias redacti leges à Cæſare admitterent. Sed & Gallis pax tunc parum cordi erat, queis animos addebat obtenta nuper à Vinarienſibus & Haſſis victoria, Hohentvvila ſervata, ſcriptus apud Helvetios miles, Pontifex Gallicis rebus ſtudens, Suecorum & Batavorum exercitus integri, bellum Luſitanicum, proprii armorum in Cataloniam adparatus. Et gaudebat Avauxius à Cæſare morarum occaſionem præberi, cum alias modicam apud Regem gratiam initurus fuiſſet tam propere abſoluto tractatu præliminari. Ita Hiſpani Cæſarem, Galli Succos à pace retrahebant; Cæſar inſuper Suecos Gallis, utroſque Germaniæ Ordinibus divellere laborabat, quo prætextum amneſtiæ iſtis ſubtraheret.

Cæſar præliminarem tractatum ſolenniter ratihabere non vult. Literæ Cæſaris ad Regem Daniæ.

§. 52. Porro Aurſpergius comitante caterva Suecica Hamburgum deductus diem decimum quintum Februarii permutandæ ratificationi præliminarium deſtinatum ſilentio elabi patiebatur, nulla ſignificatione edita, num illam ſecum haberet, an minus. Literas tamen à Cæſare Kalendis Februariis datas ad Regem Daniæ mittebat, per quas, nec alio modo, Cæſar prævios tractatus firmare cupiebat. Iis literis fundamenti loco ſubſternebatur, omnia quæ à Luzovio interventu Langermanni cum Salvio & Avauxio acta eſſent, ab ipſius & aliorum quorum intererat adprobatione pendere. Quare autem Cæſar tractatum ea, qua conceptus erat formula, ratihabere abnueret, hi prætextus ferebantur, quod Luzovius cum Regiis Legatis tanquam par cum paribus tractaſſet, neque Cæſaris nomen titulumque æque in Suecico & Gallico, quam ſuo inſtrumento præpoſuiſſet. Tum quod Oſnabrugam & Monaſterium neutri bellantium parti addictas declaraſſet, conceſſo inſuper, ut illæ urbes juramento ſuo tantiſper exſolverentur, & toti conventui per earum urbium magiſtratum ſcripto caveretur. Quorum hoc Cæſari contumeliæ cedat, velut parum cautionis iſtius diplomatis inſit, illud vero Imperio fraudi ſit, cujus juriſdictioni hæc oppida eximantur. Nec ferendum judicabat Cæſar, hæc verba inſtrumento inſerta fuiſſe, *quod actio cum Suecis & Gallis pro una eademque ſit habenda*; quaſi Cæſar hoc ipſo fœdus inter ea Regna adprobet. De cætero literis ad Daniæ Regem ſcriptis idem ſalvum conductum pro Sabaudio annuebat ea forma, quam Galli expetebant, ut tamen is ab Aurſpergio non prius tradatur, quam cæteris omnibus circa præliminaria tranſactis, & ut univerſum negotiũ à ſola ejus diplomatis traditione pendeat; tum ne ea res Cardinalis Sabaudi, & Principis Thomæ juri circa tutelam fraudi ſit. Præterea quanquam Avauxius ad talia cum Cæſareo miniſtro tranſigenda procuratorium non exhibuerit, quin ultrò faſſus ſit, idem abſque mandato à ſe agi: concedebat tamen Cæſar pro ſe & Rege Hiſpaniæ, ut Monaſterii & Oſnabrugæ tractatus inſtituerentur, ac poſt permutata diplomata præſidiis inde deductis utrumq; oppidum proprio militi & oppidanis cuſtodiendum relinqueretur; Oſnabrugæ quoque privilegia ac ſacra ſalva forent. E ſuperfluo quoque fratri Leopoldo, & cæteris ducibus injungendum erat, ut poſtquam Legati eam intraſſent, adverſus Oſnabrugam & Petriburgum nihil hoſtile tentarent. Idemq; pro Rege Hiſpaniæ, Bavaroque, & Saxone ſpondebatur, ut tamen pars adverſa pari modo caveret. Probabat quoque Cæſar, quæ ſuper itinerum & tabellariorum ſecuritate conventa fuerant, & ut abrupto tractatu intra ſex ſeptimanas adverſus Oſnabrugam & adſitum caſtrum nil hoſtile ſuſciperetur, Suecicoque præſidio reverti eodem integrum eſſet; quo jure & Monaſterium frueretur. Circa diem permutandorum diplomatum, & inchoandi congreſſus declarabat, quo maturius iſte fieret, eo gratius id ſibi Regique Hiſpaniæ fore; ac jam pridem Commiſſariis ſuis, ut in procinctu ſint, injunxiſſe: præſtolari quoque, ut miniſter Gallicus requiſita ab ipſo diplomata rite concepta exhibeat: ab Aurſpergio diem auſpicando tractatui diplomatibus inſerendum, eaque Regi tradenda. Loco fratrum Palatinorum, Ducum Brunſuicenſium fratrum, & cognatorum, & Landgraviæ conſentiebat Cæſar, ut Domus Palatina, Brunſuicenſis & Luneburgenſis, ut & Haſſica Caſſellenſis in diplomatis perſcriberetur. Circa locum Oſnabrugæ & Monaſterio interjectum congreſſibus legatorum probaturus erat, quicquid inter Legatos conventum foret. Parcendo tempori omnia diplomata, etiam quæ ab Infante Hiſpaniæ Lutetiam ad Legatum Venetum transmiſſa fuerant, Hamburgum curanda. Ad Regem Hiſpaniæ ſuper firmandis ab Infante datis diplomatis primo quoque tempore ſcripturum, ut tamen nihilo ſecius tractatus, antequam reſponſum inde veniat, inchoentur. Addebatur, quicquid in illa tranſactione autoritati Cæſareæ & Imperii adverſum comprehendatur, ei ſe haut quidquam aſſentiri, neque id adprobare: ſimul ut Rex adverſam partem permoveat, ut congreſſum hunc ſincere, abſque fraude & captione ſuſcipiat. Aurſpergio injunctum, ut ſi Regi placeat unum & alterum planius exponat. Præter hæc Aurſpergius ferebat, omnia penes ſe diplomata pro Suecis Galliſque ad pacem Germanicam ſpectantia eſſe, quæ ſtatim permutari queant. Diem tamen auſpicandis tractatibus differre poſſe, quoad Hiſpanica, quæ propediem expectet, advenerint: moræ cauſam in mortem Infantis, & Madriti intervallum rejiciens. Interim Germanicæ pacis tractatus apparandos. 1642.

Daniæ Regis ad Legatos Regios miſſio. 12. Febr.

§. 53. Daniæ Rex inde Legatis Regiis exemplum Cæſareæ epiſtolæ per Langermannum oſtendi curabat, addito, ſibi videri eam ratificationi æquivalere, cum quæ per prævios tractatus definiri ſoleant annuantur. Probari à Cæſare locum tractatus, diplomata Aurſpergio tranſmiſſa; eidem facultatem datam diem congreſſus nominandi. Offerebat inſuper, ſe ejus epiſtolæ autographum, aut exemplum fide dignum tranſmiſſurum.

Legati Regii literas Cæſaris improbant.

Salvius deſiderio pacis initio cenſebat, cum Cæſar primaria tria capita annuerit, diplomata ad pacem Germanicam ſpectantia poſſe permutari; idemque Avauxio perſuadere conabatur. Aſt huic ſolennis Cæſaris ratificatio utique exigenda videbatur. Et utrique mox re maturius expenſa adparebat, præterquam quod è dignitate ſociorum Regnorum non eſſet, iſtas literas in ratihabitionis locum admittere, neque rationes quæ addu-

1642. cebantur ſufficere, quo minus Cæſar tractatus prævios ſolenni modo confirmet, neque literas illas ita formatas eſſe, ut ratihabitionis vicem ſubire poſſint. Cæſaris & Imperii faſtigio à ſe nil detrahi; ſed nec paſſuros à Cæſare ſociorum Regnorum dignitatem imminui. Sane hæc ad Cæſaris majeſtatem ne comiter quidem colendam teneri; eoque deinceps non aliter, quam ut pares cum paribus ſolent, tractandum. Ut loca tractatuum bello utrinque eximantur, ad æqualitatem tractatuum facere. Nec Cæſarem ad locum alterutrius Regni ditioni ſubjectum Legatos miſſurum; nec ſociorum Regnorum Legatos oppida Cæſari obnoxia ſubituros. Iniquum eſſe Suecos amore pacis Oſnabrugæ præſidium deducere, & eandem Cæſari juramento devinctam manere. Cæſarea diplomata ſuo loco relinqui; nec tamen memoria excidiſſe, eadem Brandenſteinio Comiti prodeſſe non potuiſſe, quo minus in carcere apud Saxoniæ Electorem extinctus ſit. Statum medium iſtis oppidis ad tempus indultum neutri partium fraudi eſſe, & abruptis tractatibus omnia in priſtinam conditionem reponenda. Imo non Cæſari, ſed Sueciæ quid inde decedere, in cujus poteſtate nunc Oſnabruga ſit. Ut Cæſar fœdus Suecorum cum Gallis probet, non magis à ſe deſiderari, quam ut ipſi Cæſaris cum quibusvis fœdera probent. Utrique Regno ſtare ſententiam, arma ſimul gerere, ſimul pacem inire. Ita quo magis adparebat hoſtem circa dividenda ſocia Regna laborare, eo arctius iſta, eorumque miniſtri ſe mutuo amplectebantur.

Cenſura Cæſarearum literarum.

§. 54. In literis porro Cæſareis fruſtra fundamenti loco ponebatur; in arbitrio Cæſaris & ſociorum relictum Hamburgi conventa firmare velint, an minus. Nam Luzovius plena poteſtate circa præliminaria inſtructus non ſub libero, ſed neceſſario rato concluſerat. In exordio literarum Avauxius obſervabat, etſi Daniæ Rex tam pro diplomate Sabaudico, quam conſenſu Hiſpanico fidem ſuam interpoſuerat, Cæſarem de priore tantum mentionem feciſſe, altero plane prætermiſſo. Idem quoque ægre ferebat, à Cæſare ſcriptum; facultate agendi ipſum inſtructum non fuiſſe, & absque mandato egiſſe; adductis eo fine ſuis ad Regem Daniæ literis. Plenipotentiam ſuam ad prævios æque ac primarios tractatus jam ante triennium Curtio Comiti exhibitam. In literis ad Daniæ Regem obiter indicaſſe; ſe in ipſius honorem conventui diem dixiſſe ante permutata diplomata, liberalius quam mandata ſua fuerant, ne paci remora objiciatur: addidiſſe tamen, Regem Galliæ conventa utique probaturum. De cætero nihil à ſe ſine mandato actum, & ſe paratum Regis ſui ratihabitionem exhibere. Abſurdum eſſe, cum Cæſarei tantum pacis deſiderium jactent, eosdem ita ſiniſtre interpretari, quæ ipſe ſtudio pacis fecerit. Idem ſuper loco tractatuum deſiderabat, quod cum Cæſar circa Oſnabrugam & Petriburgum cavere voluerit, ne à ducibus ſuis impeterentur, de Monaſterio ſiluerit, velut ampliorem Suecicis, quam Gallicis tractatibus ſecuritatem præſtiturus. Nec ad rem facere, quod Monaſterium Colonienſi Præſuli ſit ſubjectum, eoque tali cautione opus non habeat. Nam Oſnabrugæ parem rationem poſt deductum præſidium Suecicum eſſe; ſi hæc conſideretur velut Oſnabrugenſi Præſuli ſubjecta, aut armis Suecicis ſubacta. Nam priore caſu Cæſarem non plus cautionis Oſnabrugæ, quam Monaſterio præſtare debere: altero caſu à Suecis non plus cautionis pro Oſnabruga exigi debere, quam ipſe pro Monaſterio præſtet. Suſpecta quoque videbantur verba, *poſtquam noſtri & aliorum Regum ac Principum Legati Oſnabrugam intraverint.* Nam forte urbi cautum non fore ingreſſo uno aut altero Regio Legato, antequam Cæſarei adfuerint, aut deducto præſidio Suecico, antequam omnes Legati advenerint. Et cum de hac cautione antea conventum non ſit, novas nunc per eam moras quæri. Sed & Salvio diſplicebat, quod cum Cæſar permiſiſſet, ut abruptis forte tractatibus Sueci ſuum præſidium Oſnabrugæ iterum inducerent, circa Monaſterium idem fieri debere adderetur. Cum tamen illorum oppidorum diſpar foret conditio, quod Monaſterium non niſi proprio milite obtineretur, idemque Cæſareum præſidium admiſſurum non eſſet. Unde cum poſterior conditio dicto caſu ceſſatura foret, verebatur, ne inde prætextum arriperetur præſidium Suecicum intra Oſnabrugam iterum haut admittendi. Porro diplomatis Cæſar laxe tantum mentionem fecerat, non expreſſe, an illa exhibiturus ſit, quæ Luzovius in tractatu præliminari promiſiſſet, & illis adquieturus, quæ Regii Legati viciſſim obtulerant. Quin & eo tempore novi quid movebat Cæſar circa Ducem Lotharingiæ, pro quo Regem Galliæ peculiare diploma poſcebat; Aurſpergio vetito citra iſtud reliqua permutare: idemque ut apud Avauxium urgeret, à Rege Daniæ poſtulabat. Præterea ſcripturum quidem Cæſar ſe ad Regem Hiſpaniæ ferebat ſuper firmandis ab Infante datis diplomatis: ut tamen reſponſo non expectato tractatus incipi vellet: cum tamen Luzovio non pro ſe ſolum, ſed & pro Hiſpano tractare mandaſſet, & hic Hiſpanorum æque ac Cæſareorum diplomatum permutationem ſtata die recepiſſet. Tandem neque diem congreſſui ordiendo Cæſar expreſſerat, ſed tantum obſoletam formulam repetierat, *quo citius, eo gratius.* Et eo ipſo dum ſcribebat, Aurſpergio ſe injunxiſſe, ſuper uno & altero uberiorem declarationem edere, nova tranſactione opus futurum erat, ſuper qua Regii Legati mandata non habebant; ſed potius juſſi erant priori conventioni inſiſtere, ejusque ratificationem cum Cæſarea permutare. 1642.

Legati Regii dubia ſua Miniſtro Danico exponunt.

§. 55. Has ob rationes Legati Regii Langermanno oſtenderunt: Cæſari idoneam cauſam non eſſe ſolennem ratihabitionem abnuendi; literas ejuſdem ad Daniæ Regem ratihabitionis loco admiſſum non iri, mendis præſertim magni momenti refertas. Se quod ſuum erat præſtitiſſe, concluſo tractatu & ratihabitione obtenta. Jam poteſtatem ſuam circa præliminaria expiraſſe. Sibi propria autoritate à ſuperioribus firmata abolere fas non eſſe. Ut ſuper re cum Legato Cæſaris, plenis mandatis inſtructo, & ſub neceſſario rato concluſa novus tractatus ſuſcipiatur cum novo Legato Cæſareo, *de cujus plenipotentia ſibi non conſtet*, novis ſibi mandatis opus eſſe. Non poſſe non intentionem Cæſaris à ſe ſuſpectam haberi. Luzovium tractatu concluſo avocatum: forte & Aurſpergium, ſi cum ipſo tranſactum fuerit, avocandum tertio Legato ſubſtituto. Igitur ſe non poſſe non ſolennem Cæſaris ratificationem urgere. Non ſperare ſe, Cæſareo ex mandato per laborioſam Regis Daniæ operam concluſa, & jam omnibus quorum intereſt denuntiata à Cæſare retractatum iri cum ludibrio ſociorum Regnorum: aut eundem tam aperto indicio orbi Chriſtiano fidem facturum, pacem ſibi cordi non eſſe. Se tamen ad ſuperiores relaturos, & reſponſum expectaturos: interim omnia in integro manſura. Ita tractatus quieſcebant, quoad à ſuperioribus reſponſum allatum eſſet. Et quanquam poſt Aurſpergius indicaret Hiſpanica diplomata allata; tamen neque de forma illorum conſtabat, & eadem non ſufficiebant deficiente adhuc Cæſaris ratihabitione. Inter hæc dies quoque ordiendis tractatibus dicta elabebatur.

1642. batur. Circa finem tamen menſis Martii Langermanno à Rege Daniæ injungebatur, ut apud Aurſpergium inſtet; Cæſaris ratihabitionem promoveat, aut ſaltem rationes, ob quas hic tergiverſetur, ſcripto edat; ſimul Legatis Regiis perſuadeat, re ipſa obtenta formulas non adeo anxie aucupandas. Iſti Aurſpergius reſpondebat: ſe Legatorum Regiorum ſcrupulos Cæſari ſignificaſſe; reſponſum nondum accepiſſe. Vix credere, à Cæſare mutatum quid iri. Rationes, quæ Cæſarem moveant, ſcripto concipere ſuperfluum, quas ipſe ex ſermone ſuo facile colligere potuerit. Salvius reponebat; ni ab initio partibus juxta ac mediatori placuiſſet, omnia ſcripto tranſigi, forte acquieſcere ſe potuiſſe ſumma rerum obtenta. Sed nunc cum ſociæ Coronæ ad certi quid obligare ſe non dubitarint, ut lubricum hoſtem firmius ſtringerent, eo minus nunc mutari quidquam poſſe, quo clarius appareat, culpam non penes ſe, ſed partem adverſam eſſe, quo minus conventa impleantur. Eidem quoque ratihabitionem Reginæ oſtendebat; & ut apud Cæſarem ſuper eadem inſtaret petebat. In eundem ſenſum & Avauxius iſti ſe reſpondiſſe ferebat.

Danus apud Legatos utrinque inſtat. — *Horum reſponſio.*

Cæſar ſeparatos tractatus captat.

§. 56. Enimvero Cæſarei uti communes tractatus averſabantur, ita ſeparatos cum Suecis omni ſtudio captabant. Nam dum iſta publice diſputantur, Aurſpergius aliquoties Salvio denuntiabat; ſe cum ipſo ſolo ſuper pace acturum, nec dubitare, quin facile inter ipſos conventurum ſit, ac Suecos lautioribus conditionibus potituros, quam multis perſuaſum ſit. Se jam animo proſpicere, licet ad communes tractatus res deducatur, ob Gallos à pace alienos nil confectum iri. Eadem Werdenhagius per literas Lubeca ingerebat. Nec tamen iſta ita ſecreto agebantur, ut non & aliis, qui Cæſarei miniſtri non erant, innoteſcerent: Quin & ante Aurſpergii adventum Joannes Chriſtophorus Bulovius, Holſatiæ Ducis conſiliarius, Salvio ſcripſerat; illum eo fine venire, ut ſecretos cum Suecis tractatus tentet. Sed & Luzovius Hamburgo diſcedens eadem chorda oberrabat. Is ad ædes Salvii accedebat ipſi valedicturus, petens ut ad ſe deſcenderet in aream templo circumjectam, ad quam domus ipſius ſita erat, aut in ipſum templum. Salvio inhumanum videbatur id officii averſari, eoque deſcendens arbitris utrinque miniſtris cum ipſo colloqui ſtatuit. Luzovius poſt gratias actas de tuti itineris literis, infelicem ſe querebatur, præliminari tractatu non ad mentem Cæſaris confecto. Se hominem eſſe errandi periculo non immunem; nec ſententiam aulæ ſatis aſſecutum. Subtilitatum iſtarum inſolentem facile à Salvio & Avauxio magis exercitatis ſupplantari potuiſſe. Tamen etiam hinc digreſſo animum pacis cupidum perſtiturum, & ad eam deinceps promovendam pro virili incubiturum. Inde Cæſaris acta probare, Gallos perſtringere, quorum rationes pacem non ferant; eoque fruſtra communes tractatus adornari; quos conciliare nimis arduum ſit, nec eo magis in pacem deſituros. Salvius quotiescunque iſta moverentur, Suecorum in pacem ſtudium, circa candorem Cæſareorum diffidentiam oſtenderat: de cætero propoſitas conditiones neque annuens neque repudians, num forte plura expiſcari poſſet. Sed Luzovio tunc reſpondebat: Gratiarum actionem pro tuto commeatu ſuperfluam eſſe. Moleſtum ſibi ejus diſceſſum, cujus animum paci pronum norit; nec penes illum culpam eſſe, quod conventa non firmentur. Eundem nil poſuiſſe, aut poni paſſum eſſe, quod à ratione abhorreat; & à Daniæ Rege, qui & ipſe inter Ordines Imperii ſit, omnia probata. Aulam Viennenſem ab Hiſpanis regi; per hos Cæſarem à pace retrahi. Hactenus non citra ſpeciem veri jactatum, Gallos à pace abhorrere: ſed nunc illos oblata ſua ratificatione excuſatos omnem invidiam in Cæſarem vertiſſe. Nil heic aliud ſupereſſe, quam ut Cæſar ratificationem ſuam exhibeat. Ni iſte tractandi modus ſuccedat, ab altero parum expectandum. Ubi ad communes tractatus perventum fuerit, multos intervenire pacis cupidos, qui Gallos quoque ad eandem omni ſtudio compulſuri ſint. Si tunc hi nullo modo æquas leges admittere velint, demum de ſeparatis tractatibus agendi tempus fore. Ab ipſo latas conditiones ita ſcrupuloſis conditionibus circumſcriptas, ut facile appareat; à Cæſareis rem ſerio non agi. Demum fruſtra ipſum de Regnorum ſeparatione cogitationem ſuſcipere. Quæ omnia Salvius Avauxio mox communicabat. 1642.

Luzovius diſcedens de ſeparata pace movet. — *31. Matt.*

Salvii reſponſum

Coronæ eo magis junguntur.

§. 57. Et ſane quo magis pellucebat, quid per iſthæc quæreretur, eo arctius ſociorum Regnorum miniſtris conſilia miſcere viſum, ne per diviſionem Auſtriaci ſcopo ſuo potirentur. Et quid ſeparatis tractatibus obtinendum foret, jam exempla in Germania omnium oculis exponebant. Eoque ſtabat, junctim arma ac pacem proſequi; cum quæ ſociatis tractatibus obtineri non poſſent, à ſeparatis ſperare fruſtra foret. Et quanquam Sueci ex fœdere quod tantum res Germaniæ ſpectabat, Hiſpanica diplomata morari non tenerentur; tamen quod Avauxius abſque illis ad tractatus Germanicos deſcendere abnueret, & ipſi pedem figere cogebantur. A Gallia quippe divulſi hujus amicitiam & auxilia amittebant, incerti num Cæſar honeſtam pacem daturus eſſet. Ita utrinque irriti ludibrium omnibus debituri erant. Igitur Regii Legati inter ſe conveniunt, ſolennem Cæſaris ratificationem urgere, ſuam præſentem oſtentare, omnemque moræ invidiam in Cæſarem devolvere. Idem & Rectoribus Sueciæ placebat, queis præter dignitatem videbatur, ſolenniter concluſos tractatus nuda ad Regem Daniæ epiſtola velut obiter firmari. Et ſi Cæſari integrum foret ita ſolenniter concluſa abrumpere, ſat adparere, quid ab ipſo circa primarios tractatus expectandum. Et quia novæ difficultates inter Cæſarem & Gallum orituræ videbantur, eædem melius componi poſſe judicabantur, ſi conceptis jam formulis inhærerent; quod hiſce irritis ad incerta novorum tractatuum abripiendi ſint. Quod ſi tamen Aurſpergius utiq; à Luzovio concluſa iterare vellet, id demum concedi poſſe, modo Avauxius conſentiat, nec novum inſtrumentum alia, quam prius, formula concipiatur. Sed & plane repudiare ſeparatos tractatus placebat; etſi communes, qui in longum extrahendi videbantur, magnis difficultatibus non carerent. De amicorum conſtantia non ſatis cautum eſſe. Cum diverſi tam diverſa poſtulent, arduum fore leges pacis invenire omnibꝰ placituras. Adornandas tot Principum intricatiſſimas rationes, Cæſaris, Hiſpani, Poloni, Dani, Belgarum; quæ ſeparatis tractatibus melius componantur. Gallos quoque loca capta reſtituere abnuituros ob ſecuritatem ſui Regni. Cæſarem abſque Hiſpano non concluſurum. Sueciæ emolumenta ſub Dano mediatore tractare anceps fore. Defuturum tandem exercitibus unde alantur, quos hoſtis in anguſtum redigere laboret. Domi tenuitatem ærarii premere, ac ſatis haberi præſidia oræ maritimæ ſuſtentare. Contra exemplo conventionum cum Saxone & nuper cum Luneburgicis ſatis adparebat, bonam pacem ſeparatis tractatibus hautquidquam obtineri poſſe: per eoſque Cæſarem id egiſſe, ut iſtos Regiis partibus abſtraheret, inde conventorum nihil præſtaret. De Cæſaris mente ſatis ex eo patere, quod præviam conventionē firmare

Rectorum Sueciæ ſuper his judicium.

1642. abnuat, quæ parum ipſi præjudicii afferat. Multo minus pacem ab ipſo ratihabendam; nec anſam defore totum negotium evertendi. Luzovio æque ampla mandata fuiſſe, quam Aurſpergio; quem & ſuperiore anno, cum Belgas Fœderatos ad ſeparatam pacem movere conaretur, hi repudiaverant. Deſerta Gallia aliorum reprehenſionem incurſuros, à Cæſare nihil ſolidi obtenturos. Igitur tutiſſimum, res Sueciæ per peculiares tractatus periculo non exponere: ſed firmo pede incedere, & unitis tractatibus inſiſtere. Id fas fœderum & promiſſa exigere; id orbem Chriſtianum expectare.

Cæſaris factum defenditur & arguitur. §. 58. Aſt Aurſpergius literis ad quoſdam Imperii Ordines miſſis Cæſaris factum defendebat hoc colore, quod licet ſolennis ratihabitio Cæſaris defuerit, ipſe tamen ad permutanda ſalvi conductus diplomata paratum ſe oſtenderit; indignum clamitans ob tantillam cauſam, quod ratihabitio ad Daniæ Regem, & non ad partem adverſam directa fuerit, tam ſalutare opus inhiberi. Teſtabatur inſuper, quantopere Cæſar cupiat congreſſum inchoari, de cujus felici ſucceſſu eo minus dubitandum, quo magis oſores pacis circa eum eludendum laborent, quod prævideant cœptis tractatibus facile concluſionem ſecuturam. Contra Salvius retundendis illis criminationibus epiſtolam ſub *Amici ad Amicum* vocabulo publicat, qua ſeriem negotii exponit, ac refutatis rationibus Cæſaris culpam dilatæ pacis in ipſum devolvit. Avauxius quoque ſat acerbas in epiſtolam Cæſaris ad Daniæ Regem *Notas* edebat, per quas imprimis aulæ Gallicæ demonſtratum ibat; prudenter à ſe factum properato præliminari tractatu, quo invidia, qua Cæſar Coronas onerare ſatagebat, in ipſum reciderit. Quas & juſſu Regis ſui ad Danum mittit. Cui Cæſaris rationes exigui ponderis videbantur; & præcipue circa primam communis Regum cauſa verti videbatur. Ac meminerat, ſibi cum Cæſare parem quondam controverſiam fuiſſe, cum Cæſar poſtularet, ut Rex ad ipſum ſcriberet, *Veſtra Cæſarea Majeſtas & Dilectio*, Rex contra non aliter ſcribere vellet, quam *Veſtra Dilectio & Cæſarea Majeſtas*, illud velut Rex Daniæ, hoc velut Holſatiæ Dux. Eoque Regiorum poſtulata improbare non poterat. Iſte Langermannum hinc Hamburgum ad Salvium mittit ſciſcitatum, num ipſe circa literas Cæſaris idem cum Avauxio ſentiat, an forte aliud deſideret? Cui Salvius reſpondet: Avauxii Notas ſe nondum vidiſſe; ſed ex epiſtola *Amici ad Amicum* ſuam mentem ſat intelligi poſſe. In eo ſibi cum Avauxio convenire, ſi Cæſar prævium pactum, uti Reges fecerint, firmare velit, ſuper tempore congreſſus facile conveniri poſſe. Interea Aurſpergius negare non deſinebat, Avauxio plenipotentiam eſſe; & ut is autoritatem ſuam demonſtraret poſtulabat; tunc ſe novos cum ipſo tractatus orſurum. Contra Avauxius ratificationem ſui Regis ipſi ingerere, quavis plenipotentia potiorem, ac ut iſte parem à Cæſare ratihabitionem procuraret, poſtulabat. Eadem & Salvius occinebat.

26. Maji. Danus Cæſaris tergiverſationem improbat.

13. Jun.

16. Jun.

Cæſar denuo ad ſecretos tractatus Suecos ſollicitat. §. 59. Enimvero aulæ Viennenſis gnari facile judicabant, Cæſarem niſi armis compulſum communes tractatus non admiſſurum. Unde & inviſa maxime erat illa clauſula, *quod uterque tractatus pro uno debeat haberi*, qua admiſſa, graviſſime à Luzovio erratum arguebant, etſi ipſi palam dolorem ſuum profiteri erubeſcerent. Interim ad peculiares tractatus Suecos ſolicitare non deſiſtebant. Luzovius ad ſecretarium ſuum Vienna Hamburgum ſcribebat; Cæſarem in ſeparatos cum Regina tractatus valde pronum eſſe. Id quod hic Salvio oſtendebat, ſciſcitaturus, num in hos conſentiendi facultatem habeat. Sed iſte reponere: ipſos fidem apud ſe conſumſiſſe; curaret Luzovius, ut Cæſaris ratificatio adferatur, tunc tractatus mox ſucceſſuros. Pari modo Aurſpergius ſubinde apud Salvium ſuper iſtis movebat. A quo cum eadem ſemper reponerentur, iſte ab Adolfo Friderico Meclenburgicæ Duce per literas petebat; fidum ad ſe hominem mitteret, cui ſingulare quid ad pacem faciens pandere velit. Eo fine Hamburgum veniebat Ducis Secretarius Simon Gabriel *zur Nedden*, qui juſſus erat ab Aurſpergio propoſita cum Salvio communicare. Huic Aurſpergius memorare de ſtudio Cæſaris in pacem, de difficultatibus apud communes tractatus infinitis, & exitum non habituris. Gallos ob proſperum belli ſucceſſum à pace alienos, eorundem ſocietatem intutam & lubricam, queis fœdera non ultra quam collibitum ſerventur: & mox pacem excluſis Suecis inituros, in excuſationem allata ratione ſtatus. Nuper Torſtenſonium in agro Brunſuicenſi, quicquid iſte contra teſtaretur, inter belli molem deſtituiſſe. Ad extremum Suecos ab iſtis deceptum iri. Richelium penes quem ſumma conſiliorum Galliæ, in ea aula ſolum hactenus partes Suecicas ſuſtinuiſſe. Eum jam civiliter mortuum, Regis gratia tepefacta. Unde conſilia deinceps non in uſum Sueciæ ibi capienda. Ita præſtare ocyus ante Gallos bello excedere, & cum Cæſare transfigere. Eo fine à ſe peculiares Salvio tractatus oblatos; quos cum iſte abnuerit, & ſibi nihilo ſecius perſuaſum ſit, ſi Regina noſſet, quam lautæ conditiones per tales tractatus à Cæſare obtineri queant, hos ab illa rejectum non iri; igitur ſe conſtituiſſe illas Joanni Oxenſtiernæ ſecreto pandere: & malle cum iſto agere, quam Hamburgi cum Salvio, imminente arcanis Avauxio. Inde petebat, ut Dux commeatum Petro Schmalzio ab Oxenſtierna obtineret, quem clam Stetinum miſſurus ſit, adornandis ſecretis tractatibus. Hæc ne Salvio quidem panderet. Aſt Meclenburgicus miniſter cum, uti juſſus erat, ad Salvium omnia retuliſſet, hic meras offucias id judicare, ut Suecos à præliminari tractatu avulſos, vanaque ſpe illuſos Gallica ſocietate abſtraheret, culpa pacis protractæ in ipſos devoluta, ſi lubricas aut iniquas leges acceptare abnuerent. Hanc conditionem Reginæ nunquam probatum iri; nec id indignitatis admittendum, ut cum Petro Schmalzio tractetur, deſertore patriæ, qui ob prave geſta negotia in cuſtodiam datus, indeque elapſus Cæſareo ſe ſervitio addixerit, abnegatis ſacris, & fide patriæ debita. Integrum tamen Duci eſſe tentare quid Oxenſtierna reſponſurus ſit. Sed quia ſuſpicabatur, Schmalzium fortaſſe ideo ad Cæſarem transfugiſſe, ut inſigni officio reditum ſibi in patriam ſterneret, haut abs re judicabat, ex illo deſtinata hoſtium expiſcari. Præſertim cum etiam ipſi Galli aliquam mutationem aulæ ſuæ imminere judicarent. Sane & Avauxium pater literis monuerat, ne fidem ſuam, uti aliquoties fecerat, apud mercatores interponeret, expreſſe addito, ſi Richelio aliquid humani accidiſſet, ſe neque pro ſubſidiis neque pro reliquo fœdere cauturum. Aſt Oxenſtiernæ omnes ſecreti tractatus ſuſpecti habebantur, eoque Salvium monebat, aurem iſtis plane occluderet, nec Gallis diffidentiæ anſam præberet. Nec validiorem rationem eſſe, quare fœderata Regna firmiter invicem cohærere debeant, quam quod circa iſta diſſocianda Cæſar tantopere laboret. Negotium cum Schmalzio inane ludibrium eſſe. Nam ſi Cæſari cordi foret per æquas conditiones Reginæ ſatisfacere, alio quam Schmalzio miniſtro opus fore. Idem præfecto aulæ Ducis Meclenburgici ad ſe miſſo reſpondebat: à Regina nihil ſe in mandatis ſuper ſecretis

1642.

6. Jun.

1642. cretis tractatibus habere, quæ utique velit rem ad communes tractatus deduci, ad quos conventio præliminaris referatur. Ducem ex hoc negotio perſpicere, quantopere Cæſari plena Germaniæ quies cordi ſit, dum tali modo ſeparatos tractatus molitur. Schmalzium impurum & ſtolidum hominem eſſe, ineptum juxta atque indignum id genus negotiis. Hæc Meclenburgico ablegato viva voce reſpondebantur; nam nec ipſe ſcripto negotium propoſuerat. Ita & iſte Cæſareorum conatus in irritum cecidit.

Danus Cæſarem ad ratificandum hortatur.

§. 60. Cum ita neque Cæſar ſolennem ratificationem exhiberet, & ſociorum Regum Legati quo magis ille tergiverſaretur, eo firmius poſtulatis ſuis inſiſterent, invidia belli extracti in Cæſarem devoluta; Daniæ Rex, qui negotium rite confectum judicabat, idem nunc fere pro deſperato habebat. Et quia Aurſpergius propius ad rem 13. Jul. non accedebat, per literas Cæſarem hortatur, ut in tam arduo negotio, ex quo ſalus Germaniæ dependeat; ita ſe gerat, ut cupido pacis, quam hactenus exhibuerit, ne ab adverſa quidem parte argui poſſit. Aurſpergio inde Glucſtadium ad Regem profecto, ut Cæſari legiones quasdam ſuas, ſimul licentiam in Holſatia militem conducendi concederet, utrumque abnuebat. Idem tamen in negotio pacis aliquot ſeptimanarum dilationem petebat, intra quas Cæſar extremam declarationem ſuam circa ratificationem editurus ſit. Quanquam autem plerique crederent, à Cæſare per ſilentium tempus extractum iri, quod diſerte confirmationem pacti abnuere nimis invidioſum, & nunc annuere parum honeſtum foret, velut arma Suecica in provincias ipſius penetrantia metum incuſſiſſent: Viennæ tamen decreto idem firmatur; ſimul Aurſpergio injungitur, ut ſtatim ad Regem Daniæ, ubicunque locorum agat, ſe conferat. 14. Jul. Hic accepto inſtrumento citra moram ad Regem 29. Jul. abit. Sed præcipuum negotium fuiſſe intelligebatur, à Rege duodecim militum millia, & ſexcenties mille unciales mutuo petere, oblata viciſſim vectigalis Glucſtadienſis prorogatione, ac Pinnebergici Comitatus, ac Bremenſis Præſulatus confirmatione. Sed circa pacem conveniebat, ut permutando ratificationis inſtrumento, tum ordiendis tractatibus dies decerneretur.

Circa præliminarem tractatum firmat.

Id Daniæ Rex denuntiat.

§. 61. Dat inde Rex ad Salvium literas, jam ab Aurſpergio omnia allata, quæ Cæſari ex conventione per Luzovium inita ſint præſtanda. Quæ ab Hiſpaniæ Rege deſiderentur propediem affore. 13. Aug. Unde ſe diem viceſimum nonum Auguſti permutandis inſtrumentis ratihabitionis, ac diplomatis ſalvi conductus dicere: ſed ut Cæſari ſpatium ſit Hiſpanica diplomata curandi Kalendis Decembris tractatibus initium fore: qui dies ut & ipſi placeat poſtulat. Eadem Avauxio ſcribebantur, addito, ut iter, quod in Galliam adornabat, eousque differret. Regiis Legatis lætum erat ratificationem Cæſaris tandem allatam, quæ ab ſe acta non obſcure probabat, ac iſtum ultro iniquitatis, ac belli citra cauſam protracti arguebat. Hactenus Cæſarei miniſtri ſermonibus ac ſcriptis jactaverant, tractatum præliminarem faſtigio Cæſaris & Imperii repugnare, ac ferri plane non poſſe. Luzovius gravis erroris inſimulabatur, ac à Legatione revocabatur. Aurſpergius iſto repudiato omnem lapidem movebat, ut ad nova pacta Legatos Regios deduceret. Nunc repente omnia rite peracta erant, Luzovius erroris expers, dignatio Cæſaris & Imperii nullibi violata. Nec eo ſecius unus & alter ſcrupulus incidebat, qui in cauſa erat, ut Legati non ſtatim poſtulato Regis aſſurgere poſſent. Rex hiſce inconſultis diem nuncupaverat, nullo inſtrumentorum exemplo exhibito, ut num omnia rite concepta forent, intelligi poſſet. Et quia Hiſpanica diplomata deficiebant, metus erat, ne Cæſar, ubi è re ſua id judicaret communes tractatus non procedere, elabendi rimam ſibi reſervaret; interim ſua ratificatione exhibita favorem captaret, poſt invidiam extractæ pacis denuo in ſocios Reges devolveret; quod facile proſpiceret fore, ut Galli absque diplomatis Hiſpanicis ad tractatus deſcendere non velint, & Sueci absque Gallis non poſſint. Et quanquam Rex oſtenderat, Aurſpergium promiſiſſe iſta propediem adfore: Legatis tamen Regiis ea cautio parum idonea videbatur. Nam & Luzovio ſat facultatis fuerat ad tractandum, & Daniæ Rex fidem inſuper ſuam interpoſuerat; nec eo magis conventa ſuo tempore repræſentata fuerant. Eoque nec Aurſpergii autoritas ſufficere cenſebatur ad factum tanti Re- 18. Aug. gis præſtandum. Ea de cauſa Avauxius Regi reſpondet; ſe neque à verbis pacti, neque à ſuis mandatis diſcedere poſſe, quo juſſus ſit plenam & præſentem Cæſaris atque Hiſpani ratificationem exigere. Eam ſi Rex procuret, penes ſe & Suecos moram non fore. Iter ſe tamen in aliquot dies dilaturum magis in honorem Regis, quam ob operæ pretium. Sed Salvius diem permutandis inſtrumentis probabat: circa diem autem ordiendi conventus Regi conſiderandum relinquebat, num id gentium moribus, ac tot Principum dignitati & ſecuritati congruum ſit, eos ad certum diem locumque convenire, aut ſaltem ad conveniendum invitari nondum acceptis diplomatis. Quod ſi forte quæ deſiderantur inſtrumenta, vel plane non exhibeantur, vel non juſta die aut forma, ut per ea congreſſus honeſte & tuto ſuſcipi non poſſit; decentius fore nominanda die ſuperſederi, quam tot Principibus illudi. Igitur urgeret Rex partem adverſam, ut totam conventionem Hamburgenſem plene præſtaret.

Danus in Sueciam ſcribit.

§. 62. Dederat quoque Rex in Sueciam literas, à Petro VVibio poſt exhibitas: Cæſarem ipſo inſtante deſideratam ratificationem miſiſſe, cujus autographum Aurſpergius ſibi oſtenderit, in ipſius 7. Aug. placitum collato, quem diem ſtatuere velit, ratificationi & diplomatis permutandis. Huic permu- 22. Aug. tationi Regem Kalendas Decembris dixiſſe, ſi Reginæ & Galliarum Regi ita videatur. Quod ut adprobet, ac intra eum diem ſua inſtrumenta præſto ſint, petere. Nam & Aurſpergium recepiſſe omnia quæ à parte Cæſaris & Hiſpani promiſſa ſint, tunc adfore. Wibio ſtatim reſpondetur; Reginæ eum diem vel inchoandis tractatibus gratum fore. Sed quia Wibius nullum exemplum ratihabitionis exhibebat, certi quid declarari non poterat; quam quod Salvio injungendum ſit; cum Legato Gallico rem mature expenderet, & quæ ſalva ratione, dignitate, & ſecuritate fieri poſſint, faceret, quæ abſolvendæ conventioni præviæ requirerentur; ac ſi ab hoſte ſerio res agatur, ne horam negligeret, quo minus tractatus ſtatim ſuſcipiatur. Eundem diem Kal. Decembr. Rex Daniæ poſt exceptione ſua ad legatorum literas exprimebat, non uti antea auſpicandis tractatibus; ſed permu- 11. Aug. tandæ ratihabitioni & diplomatis; quibus recte ſe habentibus dies inchoandis tractatibus dici queat. Sed quia Legati animadvertebant, Regem non ſolum à ſe acta defendere, id quod facile ferri poterat; ſed & ab adverſa parte errata levi tantum brachio tangere, & ipſorum rationes variorum prætextuum vocabulo notare, quos ſuo loco relinqueret; illi denuo acta ſua tueri, moræ culpa in Cæ- 30. Aug. ſareos conjecta, quæ oblique ipſis à Rege impingebatur: de cætero dictum à Rege diem permutandis inſtrumentis acceptabant. Mirum tamen ipſis videbatur, Regem literis ſeptimo Auguſti

Dani circa media-

1642. Hafnia ad Reginam ſcriptis Kalendas Decemb. permutandis inſtrumentis propoſuiſſe; paulo poſt decimo tertio Auguſti literis ad ipſos eidem actui viceſimum nonum Auguſti, Kalendas Decembr. ordiendis tractatibus nominaſſe. Unde ſuſpicio oriebatur, Regem præfixo tam anguſto ſpatio permutandis diplomatis id captaſſe, ut dum idem iſti acceptare detrectant, occaſio præberetur culpam morarum iisdem impingendi. Saltem id manifeſtum erat, tantum negotium non ea, qua par erat, circumſpectione tractari, labili Regis per ſenium memoria, aut quia miniſtri Glucſtadienſes, quid Hafniæ ſcriptum foret, ignorarent. Sed & hoc iniquum videbatur Legatis, à Rege omnes ipſorum literas Cæſareis miniſtris ſtatim communicari, ipſis autem nunquam aut raro ea, quæ Cæſar ejusve miniſtri ſcripſiſſent. Qua de re uterque apud Regem querebatur.

Avauxius in Galliam abit.

Inter hæc Avauxius in Galliam abibat, relicto Hamburgi San-Romano inſtrumentis permutandis, ſi apud adverſam partem omnia ſe recte haberent. An autem iſte diem quoque ordiendis tractatibus nuncupaturus eſſet, Avauxius dubitabat, antequam ipſe in Gallia faciem rerum expoſuiſſet; ex quo nova pacis mora metuebatur. Interim in ſuſpenſo manebat negotium à parte Cæſaris, quod Hiſpanica diplomata adeſſent à Franciſco de Melos duntaxat ſubſcripta; quæ Avauxius acceptare abnuerat. Unde Aurſpergius tandem intra Kalendas Decembr. iſta rite adornata adfore recipiebat.

Tractatus pacis hærens.

Quæ & Sueci, quantumvis bellum Hiſpanicum ipſos non tangeret, expectare cogebantur; quod Gallus cum Cæſare non prius, quam cum Hiſpano tractare vellet; nec Sueciæ rationes ferrent à Gallia disjungi. Nam etſi ex fœdere ad morandos Hiſpanicos tractatus non tenerentur; tamen quia bellum utique gerendum erat, haut conſultum viſum tam potentem ſocium amittere, qui ſuppeditata pecunia, & diſtractis ad Rhenum hoſtibus non parum ipſorum arma ſublevabat. Et cœptis licet absque Gallia tractatibus, de pace non eo magis cautum erat. Etſi adverſus Gallos Sueci ſubinde teſtarentur, id non ex debito, ſed ex benevolentia fieri, & haut eo ſecius ſalvum fœdus & omnia ſibi integra fore. Igitur placebat, à Gallis non disjungi, nec initium tractatuum deſignare, niſi allatis diplomatis Hiſpanicis. Præſertim cum conventione Hamburgenſi cautum id foret, cujus unum caput ſi perrumpere Cæſari permitteretur, plura forte mox moliturus erat. Et conſtabat, Cæſarem ad tractatus niſi conſentientibus Hiſpanicis deſcendere non poſſe.

Cæſarei denuo ſeparatos tractatus tentant.

Interim Aurſpergius antequam Cæſarea ratificatio adferretur, per Cniphuſium tribunum Salvii ſecretum colloquium expetierat; ac poſt denuo ad Meclenburgicum Ducem ſuper ſalvo conductu Schmalzii ſcribebat. Quorum prius Salvius abnuebat; & Oxenſtierna tam fœdum internuntium averſari pergebat. Et quanquam nuntiaretur, Gallos miniſtro Stella ſecretos cum Bavaro tractatus agitare; haut ideo communem congreſſum deſerendum cenſebant Sueci, nec illam negotiationem communi cauſæ obfuturam. Et quanquam pro captu temporum conſilia mutari ſoleant; & Avauxii diſceſſus nonnihil ſcrupuli injiceret; tamen haut veroſimile videbatur, Gallos ita repente bello, quo cum Cæſare & Hiſpano altiſſime immergebantur, ſeſe extricaturos.

Deſiderata circa ratificationem Cæſaream.

§.63. Circa finem demum menſis Septembris Salvio per Langermannum exemplum Cæſareæ ratificationis tradebatur; quod dum iſte curioſius rimatur, ne forte latibula quædam ſibi pars adverſa ſtruxiſſet, notabat inter alia, à Cæſare probari *formam conventionis*, quæ dictio hautquidquam ipſi ſatisfaciebat, cum cavillandi anſam præbere poſſet, velut à Cæſare non materia conventionis, ſed forma, ſtructura tantum capitum, non contenta firmarentur. 1642. Expreſſa quoque erat permutationi inſtrumentorum, & ordiendo tractatui dies, quæ dudum ceſſerat. Neque Luzovio titulus Legati tributus erat, ſine dubio ne faterentur, quod hactenus negaverant, ipſum tali modo conventionem formare in mandatis habuiſſe. Sed nec Salvius Legatus vocabatur, quod in contumeliam Reginæ redundabat. Id quoque ſupinam negligentiam arguebat, quod æquipollentia verba eadem periodo poſita erant, *vigore præſentium, & harum vigore literarum*. Denique & in fine omiſſa erat clauſula; conventa bona fide impletum iri. Quæ Salvius è veſtigio Langermanno indicabat, & mox ſcripto latius deducebat. Adhibitis inde in conſilium San-Romano & Deichmanno, illo Gallico, hoc Haſſico miniſtro, Gallus quidem oblata morarum anſa vehementer lætabatur, easq; notas ſtatim publicare cupiebat. Sed Haſſo ſatius videbatur, iſthæc per Langermannum Aurſpergio inſinuari, num ille eadem citra ambages corrigenda ſuſcipere velit; quo caſu ea divulgari ſupervacuum erat. Sin hoc abnueret, ad Regem Daniæ iſta referenda, ut intra Kalendas Decembris emendentur. Id conſilium Salvius hactenus ſequebatur, ut publicationem ſcripti ſui ad Kalendas Decembris differre ſtatueret, ne moras nectendi occaſionem aucupari videretur; interim Langermannus velut privato ſermone iſta apud Aurſpergium exponeret, moneretque ut citra ſtrepitum intra Kal. Decembr. corrigantur. Id quod hic tam apud Regem, quam Aurſpergium velut proprio motu faciebat. Monebant tamen Rectores Sueciæ Salvium, ut circa notas iſtas caute procederet, neve diffidentiam adverſus Cæſarem ita aperte apricaretur; nec ſcrupuloſus nimis foret circa ea, quæ rem ipſam proprie non tangerent; præſertim cũ mediator Danus omnia in ſiniſtram partem caperet. Cæterum mox San-Romano in mentem veniebat, Suecos longius velut gradum promoviſſe, quod Salvio exemplum ratificationis Cæſareæ exhibitum fuerat, atq; idem quæ deſideraret, jam Aurſpergio per Langermannum inſinuaverat; quorum neutrum ipſi contigerit. Unde licet omnia iſto conſcio & probante acta forent; tamen veritus, ne forte tractatus diſpari gradu procederent; à Salvio petebat, ut neque ſermone, neque ſcripto mentem ſuam Aurſpergio circa inſtrumentum ratificationis panderet, tum ut ſibi quoque ejusdem exemplum exhiberetur. Quorum prius ſerum jam erat. Poſterius abnuebat Aurſpergius, quod San-Romanus legationis ſuæ fidem nondum feciſſet, niſi Daniæ Rege id poſtulante. Ita Regis opera exemplo iſte potitur, teſtatus tamen, non prius mentem ſuam ſe expoſiturum, quam è Gallia reſponſum acceperit. Inde ut omnia pari paſſu procederent, cum Salvio convenit, ut nec hic ſcripto mentem ſuam ante Kalendas Decembr. exponeret; etſi quid ipſe deſideraret, jam è Langermanno Aurſpergius didicerat. Ita res ad Decembrem menſem extrahebatur, cujus Kalendæ permutationi inſtrumentorum deſtinatæ, ſilente non minus Aurſpergio, quam Daniæ Rege elabebantur.

Tractatus per Cæſareos extrahuntur.

Neque Regiis movere quid placebat, cum omnibus conſtaret, ſe paratos eſſe, ne viderentur anxie pacem velut mendicare. Tandem tamen ipſis placebat, notas Salvii typis publicare, detegendis artibus Cæſaris, queis pacis differendæ moras nectebat; 23. Dec. ſimul apud Regem Daniæ ſolennem proteſtationem interponere. 31. Dec. Sed mox aderat à Rege Daniæ miſſus Langermannus, qui Salvio denuntiat, Hiſpanica diplomata Bruxellas perlata, inde Viennam mittenda, mox Hamburgi adfore, cum inſtrumen-

1642. ſtrumento ratificationis ad ipſius mentem emendato; eoque petebat, ne modicam moram ægre ferat, & ut dies permutationi dictus prorogetur. Cui Salvius; Sibi San-Romanoque prorogatione opus non eſſe, dudum paratis. Aurſpergius, qui dilationem peteret, indicaret, quo ſpatio ſibi opus ſit rebus ſuis adornandis, ni Rex illi diem præfigere malit; aut ni ſatius ſit, nullam diem certam ſtatui, Cæſare ultro ita feſtinaturo, prout cupido pacis conveniret. Quæ omnia Langermanno æqua videbantur.

Cæſarei ex morte Richelii mutationem ſperant. 24. Nov.

§. 64. Inter hæc Richelius Cardinalis fato functus erat, cujus moribundi hoc dictum inter alia notatum fuerat: Multa ſe feciſſe, quæ non omnibus probarentur; ſed ita ſe judicaſſe pro perſona, quam ſuſtinebat, & rerum ſtatu non debuiſſe aliter fieri. Rogaſſe quoque Regem dicebatur, ut per biennium adhuc bellum continuaret; ſic pacem parari poſſe, qualem velit. Cæterum quia iſte præcipuus architectus conſiliorum fuerat adverſus Auſtriacos ejus mors ingenti horum gaudio excipiebatur, nec jactare quidam dubitabant, naturam iſto ſublato haut ignobilius tropæum erexiſſe, quam Suecos victoria nuper ad Lipſiam parta. Sic ut jam communes fere tractatus negligerent, & mutationes rerum in Gallia captarent; cum antea Suecos ad ſeparatam pacem pellicere ſategiſſent, quibus Pomeraniam æquo animo daturi fuerant. Sed nunc defuncto Richelio ſpes erat, cum Gallia ipſis conventurum. Chavignius quippe & Noyerius inter ſe diſcordes; Mazarinus exterus, & ſub Hiſpani imperio natus, qui & Pontifici fere addictus habebatur, tunc Gallis iniquiori. Regi parum vitæ reſtare videbatur, quem & viventem belli tædium brevi ſubiturum ſperabatur. Eundem & jam pœnitebat declarationis adverſus fratrem; ſimul reſtitui cœperant, qui opera Richelii gratia ipſius exciderant. Denique & affinitas & communia ſacra tandem vim habitura credebantur ad conjungendos eorum animos, quos Richelii ambitio velut per violentiam diſtraxerat. Contra Galliæ Rex Reginam Sueciæ literis confirmabat: Regni negotia eodem quo hactenus vigore proceſſura: fœdus ſe conſtanter culturum, ſubſidia præbiturum, neque ſegnius arma geſturum, quoad communis pax orbi Chriſtiano parta fuerit, tali fundamento innixa, ut non facile impoſterum turbari queat. Et conſtabat Principem Condæum pro ſententia dixiſſe, ut Rex circa externas res Richelii conſilia ſequeretur, circa interna & domeſtica non item, ubi ille multum ſuis affectibus tribuerat. Quæ ſententia Regi valde probata fuerat. Eadem Miniſtri Regii Salvio Hamburgi ingerebant, tantum non ignominiæ loco accipientes, ſi quis crederet, cum Richelii morte fortia conſilia collapſa eſſe. Addebant, ſibi ſatis conſtare, hoſtem æque apud Suecos, quam apud Gallos diſtractionem moliri. Sed uti ipſi ejus ſolicitationes inſuper habebant, ita paria de Suecis ſperare. Quos ad conſtantiam Salvius hortatus, de Suecorum fide ſecuros eſſe jubebat.

Cæſarei ſeparatos tractatus urgere non deſiſtunt.

§. 65. Inter hæc Cæſarei ſeparatos tractatus tam apud Torſtenſonium, quam Salvium tentare non deſinebant. Et iſti quidem Rectores Sueciæ injunxerant, ut Cæſareis communes tractatus ingereret, interim de prono Reginæ in pacem animo ſemper teſtaretur. Nec eo ſecius velut proprio motu expiſcari conaretur, num ſerio rem iſti agant, & quas conditiones Cæſar Sueciæ & Ordinibus Imperii dare velit. Cautiſſime tamen procederet, ut neque Gallis offenſæ anſam præberet, neque ullam occaſionem negligeret honeſtam Sueciæ & Germaniæ pacem arripiendi. Hamburgi Aurſpergius internuntio utebatur Cniphuſio tribuno. 1642.
Scripſerat quoque ad Brandium Conſulem Hamburgenſem Franciſcus de Melos Belgii Gubernator, & Legatus Hiſpanicus in aula Viennenſi, ut Cæſaris & Hiſpaniæ Regis nomine Suecis non bonam tantum pacem, ſed & arctiorem conjunctionem offerret. Jactabant iſti; optari quidem à ſe communes tractatus, ſed difficillimos eorum & lentiſſimos progreſſus animo proſpicere. Ideo cum Suecis ſeparatim prius tranſigere velle, inde communes tractatus proſequi, & cum Gallis quoque paciſci, modo æquas iſti rationes admittant; ſed ſi adverſus æquitatem hi pertendant, pacem ſaltem Suecicam perfecturos. Exponeret modo Salvius, quas pacis conditiones Suecia optet; ſe tales daturos, quales illa Gallis juncta obtentura non ſit. Ut negotio ſecretum conſtaret proponebatur, ut inter Salvium & Cniphuſium, aut Conſulem Brandium ſolos res ageretur, & omnia characteribus numerorum conciperentur: aut ſi Salvius forte fraudem ſubeſſe ſuſpicaretur, nihil ipſe ſcripto conciperet, ut ſi forte res emanet, eo conſtantius factum abnegare poſſit. Eodem fine re tranſacta Cæſarem inſtrumentum pacis ſua manu & ſigillo firmatum Salvio traditurum: Salvio contra integrum fore Suecicum inſtrumentum obſignata à ſe theca clauſum tantiſper apud Cniphuſium deponere, quoad communium tractatuum ſucceſſus tentatus ſit. Et agebat Brandius rem eo majore ſtudio, quod ipſe velut Hamburgenſis Daniæ Regem mediationis munere excludi optaret, ne hic forte confirmationem vectigalis Gluckſtadienſis à Cæſare præmium operæ ferret. Aurſpergius ſuper legibus pacis cum Cniphuſio diſſerens de reſtitutione Domus Palatinæ dixerat: Cæſari graves eſſe cauſas, ut malit dignitatem Electoralem ad Palatinos reverti, quam penes Bavarum manere, ſecreta cum Gallis commercia ſemper alentem, & qui Cæſareum diadema ſuo potius capiti, quam Auſtriaci cujuſpiam optet. Ferdinandum II. conſilia ſua præcipitaſſe collata in Bavarum Palatini dignitate & ditione; melius facturum, ſi Hiſpanorum conſilia ſecutus rem integram reliquiſſet, & utramque Domum in ſuſpenſo tenuiſſet, quoad de eventu rerum conſtaret. Jam facta difficilius emendari. Nec tamen ubi ad tractatus perventum ſit, temperamentum defore. Nec ſuper Pomerania difficultatem futuram; ac publicum bonum privati alicujus rationibus antehabendum. Oſtendebatur inde lubricus Galliæ ſtatus, qui Sueciæ ſuadeat, pacem ocyus occupare. Idem Aurſpergius ut Salvii animo irreperet, nuntiabat, ad Cæſarem ſe ſcripſiſſe, ut ipſi ſecuritatis literæ ampliſſima forma mitterentur, quo extra urbem libere proficiſci poſſit; paresque ſibi à Regina curari petebat; teſtatus honorem colloquii ipſius à ſe optari. Sed & iſte ædes, quas Joannes Oxenſtierna Hamburgi conduxerat, clam perluſtraverat, id præcipue percunctatus, num illæ plura uno oſtia haberent, ſi is Hamburgum perveniſſet, clam ad ipſum inviſendi. Salvio difficultates communium tractatuum ſatis perſpectæ erant, nec abſimile vero videbatur, Cæſarem & Hiſpanum, queis res in anguſto cæperant eſſe, pacem & amicitiam Reginæ cupere; ac fama erat, Catholicos Francofurti cum Gallis mira conſilia agitare. Rectores tamen Sueciæ, queis per hæc omnia nil præter diſſociationem Regnorum quæri perſuaſiſſimum erat, iſtos tractatus declinare ipſum juſſerant. Unde is Aurſpergium ad communes tractatus remittebat. Literas ſecuritatis Reginam non abnuituram; ſed eas ſuperfluas eſſe, cum publica diplomata præſto ſint, ſat cautionis habentia; nec deinceps colloquii occaſionem defore.

1642. *Galli de induciis cum Electoribus Catholicis proponunt.*

§. 66. Eodem tempore nuntiabatur, Electores Catholicos cum Gallo clanculum ſuper faſtigio Regis Romanorum in ipſum conferendo agitare. Tum & Stellam cum Bavarico miniſtro in Helvetia ſecreta colloquia habuiſſe, ac Bavaro quantumvis decrepito idem diadema obtuliſſe. De quo uti nobis parum compertum, ita conſtabat ſuper neutralitate inter Gallos & Bavarum, cæteroſque Electores Catholicos tractatum. Ac indicabat Salvio San-Romanus Regis ſui nomine, Bavarum Lutetiæ per Nuntium Pontificis Regi neutralitatem pro ſe & reliquis Electorib⁹ obtuliſſe. Sed quia Rex abſque velit præſcitu & conſenſu Reginæ nihil ſtatuere velit, noſſe cupere, num ipſa id è re communi judicet. Regem credere iſtam non repudiandam, quod tunc Cæſar tanto acrius premi queat. Enimvero Rectoribus Sueciæ id negotium valde diſplicebat, quod cenſerent hanc viam tentari, cum alia non ſuccederet Sueciam à Gallia divellendi, ut in illam omnes ſuas vires effundere Catholici queant. Nam Bavarum nimis arcte Cæſari innexum; Moguntinum & Colonienſem Hiſpanicis ſtipendiis autorari; qui & hoc modo Vinarienſes Colonienſi agro dimotum eant. Gallum fœdus cum Electoribus affectare, Bavarique ſecretas cum eodem rationes ſat notas eſſe. Iſtum quoque id reſpicere, ut Germanici belli cura ſolutus omne robur in Hiſpanum vertere poſſit: quo caſu, totam belli colluviem in Suecos ruituram. Vinarienſes exautoratos ad Cæſaris ſtipendia tranſituros; aut ſi ad Suecos accedere velint, ſatis conſtare, conjunctionem cum alienis exercitibus nunquam rebus Sueciæ bene ceſſiſſe. Iſtos argento & lautis hoſpitiis inhiare, quæ fido ipſorum militi ſubtrahenda ſint. Etiam ſub ducis Suecici imperium compoſitis æmulationem adverſus cæteros permanſuram. Semel à Gallo disjunctis facile offenſæ anſam incidere poſſe. Tunc in proclivi ipſi fore junctis cum Cæſare conſiliis Germania Suecos exturbare, ſimul quicquid eſt Proteſtantium peſſundare. Igitur evocatum ad ſe Rorteum hortabantur; quantum in ſe impediret, ne periculoſa iſta conſilia locum inveniant, ſed omnia ad communes tractatus remittantur. Poſt ejuſmodi inducias univerſæ Germaniæ vires in Suecos ruituras: nec Sueciæ rationes ferre, ut omne robur adverſus Germaniam vertat; cum Regni fines tribus è lateribus contra vicinos firmandi ſint. Bavarum jam ante viginti annos Gallis illuſiſſe. Eundem & inanibus tractatibus Guſtavo Regi fucum feciſſe. Eadem Salvius Hamburgi San-Romano inculcabat. Uterque viciſſim teſtabatur, Galliæ mentem haut quidquam eſſe fœderi quid adverſum facere; cui hoc tantum ſpectetur, ut diſſenſiones inter Cæſarem & Electores ſerantur. Nec incommodi quid inde verendum, quod citra conſenſum Reginæ Rex nihil heic ſuſcepturus ſit.

25. Octobr.

Eas Sueci repudiant.

Goslarienſes tractatus concluduntur.

§. 67. Goſlariæ circa exitum ſuperioris anni inter Cæſareos & Luneburgicos pleraque convenerant. Ac Cæſarei quidem id præcipue urgebant, ut Duces citra exceptionem Pragenſi paci, ac nupero decreto Ratiſponenſi ſubſcriberent, ac malebant ſuper conjunctione copiarum remittere. Ipſos jam ante ſcripto pacem Pragenſem profeſſos, quam Receſſus Ratiſponenſis interpretetur; & ſi qui ſcrupuli ſint, eos hac conventione amoveri. Ita amplectebantur pacem Pragenſem cum Ratiſponenſi decreto Duces; ut tamen ſibi quoque bono ceſſurum paciſcerentur, ſi quid deinceps publicis Imperii conventibus circa eam declaretur, corrigatur, aut mitigetur. Tum ut præſens conventio futuræ paci communi præjudicio non ſit, cujus emolumenta ſibi quoque reſervabant. Tam parum huic tractatui fortunas ſuas ſuperſtruebant.

Conſequens erat, ut Duces omnibus fœderibus cum extraneis aut aliis Imperii Ordinibus contra Cæſarem & Imperium initis renuntiarent. Qualia à ſe facta Duces negabant. Militem, quo Duces ad tuenda ſua oppida opus non haberent, ut vi Pragenſis pacis ſibi adjungerent, Cæſarei poſtulabant, ſaltem quando hoſtis ditione ipſorum plane expulſus fuerit. Interim copias ſuas ſtatim ab hoſtibus revocarent, nec hiſce ſubſidii quid ferrent. Luneburgici contra reponebant; pacem à ſe quæri, non hoſtis mutationem: & Suecos, ubi ipſi Cæſareis ſe junxerint, ſine dubio hoſtilia induituros. Neque id ſe poſtulare, ut neutrarum partium habeantur, ſed ut ſtatum ſuum ipſis conſervare liceat. Igitur mediam viam tenendam, per quam & pax inveniatur, ac novum & majus periculum declinetur. Id quod ſeparatione copiarum ſuarum à Suecis obtineri queat; qua facta hoſti parum roboris deinceps ex Inferiori Saxonia acceſſurum. Si conjunctioni armorum inſiſtant Cæſarei, Landgraviam ægre ad tranſactionem pertractum iri. Secuturos ſuum exemplum Evangelicos ductores & milites, qui licet ad ſigna Cæſaris non tranſeant, ad otium tamen conceſſuri ſint. Cæſarei cum conſiderarent, quantum rebus ſuis conduceret Luneburgicos à Suecis disjungi; ſimul metuerent, ne ſi nimis urgerentur, per deſperationem denuo Torſtenſonio ſe ſociarent, tracto fortaſſe in partes Rege Daniæ, aliiſque ejus Circuli Principibus; id quod aliquoties ingerebat Henricus Langenbeckius, cujus eo tractatu primariæ partes erant; de conjunctione remittebant; & ut copiæ exautorarentur ſatis habebant, hac tamen lege, ut Archiduci ſtatim index turmarum exhiberetur, eorumque exautoratio iſto præſcio inſtitueretur, ut ſtatim cum dimiſſis de ſubeundo Cæſaris ſacramento agi queat; ad quod & ipſi Duces operam conferrent, tum ne ad Suecos tranſirent impedire ſtuderent. Quæ cum Duces abnuerent, tandem Cæſarei ſatis habebant exautorationem aperte & bona fide fieri, nulla cum hoſte colluſione. Negabant tamen Duces eam fieri poſſe, quoad Sueci æque ac Cæſarei ſua ditione exceſſiſſent, & excurſiones ceſſarent. Quod Cæſarei admittebant, modo diſceſſus tantum Suecici exercitus, non etiam abductio præſidiorum Suecicorum intelligeretur. Nam credebant iſti Suecicis Albim rejectis, Luneburgicos ultro Cæſareorum conjunctionem affectaturos, ſiquidem oppida ſua à Suecis recuperare vellent. Poſtulaverant quoque Cæſarei, ut præſidiarius Ducum miles Cæſaris pariter adſtringeretur. Sed Duces nullam circa ſacramentum ſuorum mutationem admittere volebant; fidem tamen ſuam Cæſari obſtringere parati, operam ſe daturos, ne oppida ſua in hoſtium poteſtatem veniant, neve ex illis damnum Cæſareis inferatur. Se in Cæſaris, milites in ſua fide fore. Ita Cæſarei adquieſcebant, ſtipulati tamen, ut innoxius ſuis in munita oppida aditus, forumque, tum ſi opus ſit tranſitus per provinciam concedatur, ipſi viciſſim periculoſis cum hoſte commerciis abſtineant. Placebat quoque à Ducibus non niſi viginti menſium Romanorum tributum exſolvi, quibus tamen detrahendum ſit, quod alendis ſuis præſidiis Duces impenderint. Reſtitutionem occupatorum locorum in caſum jungendarum copiarum initio promiſſam Cæſarei poſt retractabant; jactantes opus ſibi utique eſſe tegendo his in oris ſuo exercitui, quoad hoſtis plane depulſus foret. Sed contranitentibus Ducibus demum Cæſarei annuebant, omnia à ſe occupata loca eſſe reſtituenda, peculiariter quoque expreſſa Eimbecca. Duces contra in minoris præſulatus Hildeſienſis reſtitutionem

conſentiebant, extincta ob fructus percipiendos actione: reliqua eo in ſtatu permanerent, qui anno triceſimo hujus ſeculi fuerit. Circa Hildeſiam oppidum Duces non tam reſtitutionem ejus abnuebant, quam ne Colonienſis Electoris præſidium imponeretur. Cæſarei contra ſuper eo ſibi utique caveri cupiebant. Igitur placebat, è Cæſareo exercitu præſidium imponi, ſed quod nulli ex Ordinibus Imperii obſtrictum foret. Viciſſim Cæſarei Guelferbyti reſtitutionem pollicebantur, quod libenter cum Hildeſia permutare volebant, commodiore in media provincia ſitu, & quod Hamela quoque hoc obtentu potituros ſe ſperarent, velut ad Hildeſienſem præſulatum ſpectante, etſi iſtum reſpectum tunc diſſimularent. Controverſia circa majorem præſulatum ad amicos tractatus ſeponebatur. 6.Jan. In has fere leges Cæſareos inter & Luneburgicos Goſlariæ tunc concluſum. Tractatui firmando Kalſſchmidius Archiducis Cancellarius Viennam proficiſcitur. Haſſos quoque inviſiſſimos Cæſarei jam humanius excipiebant; etſi cum conceptam ab iſtis formulam Landgravia improbaret, negotiatio irrita foret.

Tractatus Goſlarienſis Brunſvigæ recoquitur.

§. 68. Viennæ tamen nonnulla Goſlariæ conventa ulterius ventilanda videbantur, Colonienſi præſertim & Bavaro intercedente; & quod Cæſar nullo modo Guelferbyto cedere vellet. Igitur tractatus Goſlaria Brunſvigam transfertur; quo etiam Landgravia à Chriſtiano Ludovico Duce invitatur, addito; ni ipſa ſuos Legatos mittat, 24.Mart. ſe haut eo ſecius in negotio proceſſurum. Eam porro ſpem Duces de ſucceſſu tractatuum ceperant, ut jam defuncti Ducis Georgii corpus, & machinæ majores Hildeſia Cellam deveherentur: Cæſarei contra Alfelda & Bœckela præſidium deducerent. Ac Brunſvigæ quidem denuo inter Cæſareos & Luneburgicos conveniebat. Id quod 29.April. Fredericus, & Chriſtianus Ludovicus Duces Torſtenſonio per literas ſignificant, petentes, exhauſtas à ſuis ſubditis moleſtias ad animum revocaret, nec quid noxæ amplius iisdem à ſuis inferri pateretur. Ipſi à ſe viciſſim hoſtile nihil verendum. Eadem Drebbernus Salvio ingerebat, addito; Duces nihilo ſecius Suecis amicos fore: ſimul ut legato, quem hi propediem in Sueciam mittere conſtituiſſent, placidam admiſſionem præpararet. Et tamen conſtabat, eosdem latas nuper à Cæſare leges acceptaſſe, ac Landgraviæ perſuaſiſſe, ut & ipſa Reinardum Schæferum, ac Vice-cancellarium Deinhardum, alias ad tranſigendum cum Cæſare valde proclivem, Brunſvigam ad inſtaurandos tractatus ablegaret. Cæterum Rectoribus Sueciæ iſta Luneburgicorum cum Cæſare transactio haut mira aut inopina acciderat, queis crebris experimentis compertum erat, ſub favore Suecicorum armorum Germaniæ Principes viam ſibi ad transactionem cum Cæſare munire, & eosdem neque cura boni publici, neque per fœdera retineri, quo minus, ſi privatis ipſorum deſideriis ſatisfiat, Cæſari accedant; & intempeſtiva à partibus ſeceſſione, ac limitata amneſtia acceptata, cauſam publicam apud communes futuros tractatus reddant difficiliorem. Gaudebant tamen, quod de munitis oppidis, prout iſti flagitaverant, non conceſſiſſent. Torſtenſonio ſcribebatur, ne hoc facto ad hoſtilia in Duces induenda moveretur: utque iſtorum terris ad exercitus conſervationem uteretur. De cætero latius haberet, Suecica præſidia iſtorum oppidis vi expelli, quam ut eadem ultro deducantur. Unde tam iſte quam Salvius ſuper neutralitate & reſtituendis oppidis ſat intempeſtive quidem moventibus, amice reſpondebat; melius quidem facturos fuiſſe, omiſſis iſtis tractatibus communem pacem expectare; deſideria tamen ipſorum Reginæ de meliore nota commendaturos.

Judicium Rectorum Sueciæ de iſto tractatu.

§. 69. Sed & Landgravia tractatus ſuos cum hoſte apud Rectores Sueciæ excuſatum ibat, quæ dudum poſtulaverat, demum concedi ſibi monens. Iſti judicabant, eam deſtinatis ſuis non dimovendam, ſive poſtulata ipſius annuerent, ſive minus; ac nihil aliud quærere, quam ut Sueciæ onerosam obligationem impingeret, ipſa à vinculo immunis, utque culpam in Suecos devolveret, ubi commoda cum hoſte tranſigendi occaſio arrideret. Unde placebat, poſtulata ipſius blande differre, tractatus cum hoſte diſſuadere, benevolentiam teſtari, reliqua tempori committere. Sane iſti Principi ſolenne erat, cum hoſte tractatus ſemper alere ob incerta belli, ut pro re nata ad pacem via pateret, & concluſionem vario obtentu eludere: apud Suecos ſubinde teſtari, nihil à ſe in fraudem communis cauſæ concluſum iri.

Landgravia ſe excuſat.

§. 70. Cæterum quanquam ratificatio Cæſarea Goſlarienſis tractatus menſe Junio adferretur; conſtabat tamen Guelferbyti evacuationem non ſecuturam, intercedente Colonienſi & Bavaro, & quia horum copiæ Hildeſia excluſæ forent. Unde & Guelferbyti præfectus jactabat; ſe nullius, niſi Bavari imperium agnoſcere; ſimul ingentem pecuniæ ſummam ob ſumtus in ſtructuram munimentorum, & reſidua tributorum exigebat; etſi Goſlariæ aliter conventum foret. Sed & Hildeſienſibus Cæſareum præſidium admittere detrectantibus certum tempus præfigebatur, intra quod ipſi immunitatem ejus oneris à Cæſare impetrarent, aut præſidium utique admitterent. Illis tamen ob progreſſus Suecicos permiſſum, proprio milite urbem ſuam cuſtodire. Iidem ut à Fœderatis quoque Regibus neutralitatem obtinerent, per Hanſeaticos apud Salvium, & Avauxium agebant. Qui ad Principes ſuos ſe relaturos pollicebantur, ſpe optati reſponſi facta. Interim hoſtile nihil illatum iri. Et non ingratum erat Rectoribus Sueciæ, ut oppidum iſthoc extra belli onera poneretur, modo & Cæſarei idem indulgerent. Nam præterquam quod Hanſeaticis gratificari cuperent, etiam hoc modo Cæſari anſam præbere volebant eo pertinacius Guelferbyto inhærendi; qui arcem utique obtinendam ſibi ducebat frœnandæ Inferiori Saxoniæ. Et commodiore erat ſitu Hildeſia ubere circum agro, quam Guelferbytum, ubi omnia late exhauſta erant; cujus detenti injuria Luneburgicis offenſæ in Cæſarem cauſam præbitura erat. Spargebatur poſt Cæſarea præſidia Guelferbyto, Eimbecca, & aliis locis educta alibi adverſus Suecos rem geſtura; mox tamen Kœnigsmarckius illis oris ingruens obtentui ſumebatur, quare Guelferbyto excedere non tutum ferrent. Spes porro Cæſaris erat è Luneburgicorum exautoratis copiis validam ſe manum conflaturos; qua Suecos toto Albi depulſos intra Wiſmariam compingerent. Circa quod negotium cumprimis ſatagebat Cunradus Bertramus Pfulius, ſolicitato Clitzingio, aliisque à Suecica & Luneburgica militia digreſſis ductoribus. Quos inter & frater ipſius erat Adamus Pfulius, offenſæ in Suecos cauſam obtendens prælatum ſibi Lilliehœckium, qui & eo tempore miſſionem ſuam è Suecia per literas petebat aculeatis verbis refertas, ac additis minis; etiam negata miſſione arrepturum ſe, quæ offeratur, fortunam. Cui cum Rectores Sueciæ publice reſpondere dedignarentur, Axelius Oxenſtierna quaſi privato nomine ingratum animum exprobrat, in aula Regis Guſtavi educato, & cui omnes fortunas debeat, ex gratia magis quam merito multis præſtantioribus prælato; cui & fœdum per ejusmodi literas à Regina miſſionem flagitare. Minas ipſius

Guelferbytum non evacuatur.

Hildeſia neutralitatem ambit.

Luneburgici exauctorati Cæſarem militiam adſpernantur.

ipſius flocci haberi. Ita iſte quantumvis iratus quieſcebat ſuaſu uxoris & amicorum, & quod florentia Suecorum arma conſpiceret. Sed & Conradi Pfulii delectus languebant, deficiente argento, & Saxoniæ Ordinibus hoſpitia abnuentibus, & quia miles Suecica quam Cæſarea ſigna ſequi malebat. Et jam Salvius per Drebbernum pleroſque Luneburgicorum ductorum in Suecicas partes pertraxerat, ut ad Cæſareorum ſolicitationes, & promiſſa aures obſtruerent. Sic ut Cæſarei, cum viderent fruſtra ab ſe illum militem captari, à Ducibus peterent, ut exautorationem differrent. Et Pfulius tædio iſtius militiæ captus haut difficulter ad Suecicas partes rediturus videbatur, ſi tanti fuiſſet iſtum ſolicitare.

[Circa Palatinam cauſam Viennæ acta.]

§. 71. Circa Palatinam cauſam Viennæ oleum & opera perdebatur. Cæſaris declaratio laxis verborum formulis conſtabat; cæterorum quorum intererat nemo præter Bavarum ſententiam ſuam ediderat. Unde mediatores apud Cæſarem inſtare; ſua autoritate partem alteram permoveat, ut propius ad rem accedat. Inter quæ tamen non parum temporis incaſſum elabebatur, quod Mediatores abſque Cancellario Moguntino, qui tunc è podagra decumbebat, in cauſa nihil ſuſcipere poſſent, aut vellent; Anglico Legato ægre ferente non moram magis, quam futilem ejus prætextum. Videbatur tamen ideo præcipue tempus extrahi, quod Hiſpanicus Legatus procuratorio inſtructus non eſſet. Id quod iſte per obitum Cardinalis Infantis excuſabat; ac ei obtinendo nuntium à ſe in Hiſpaniam miſſum. Cæterum Hiſpanici Legati propoſitionem cum Palatini digerere non poſſent, à Rege Hiſpaniæ ante triennium Legato Anglico datam declarationem exhibent, qua Rex promiſerat, loca Inferioris Palatinatus à ſe citra refuſionem reſtitutum iri, quam primum ſuper eo cum Cæſare convenerit. Tum & expetebant, ut Cæſar mentem ſuam diſtinctius explicaret circa præfecturam Germersheimenſem, tum qualem pacem, aut ſatisfactionem Hiſpanus in propoſitione ſua intelligat, & qua lege Bavarus à ſe occupata [3. Febr.] reſtituere velit. Quæ capita Cæſari per mediatores exhibebantur. Bavarici contra inſtantibus mediatoribus denuo teſtantur; ſi Palatini à ſe oblata circa partes Inferioris Palatinatus acceptarint, ſe paſſuros, ut æquis conditionibus de ſuperiore provincia & dignitate ſeptemvirali tractetur. Aſt Anglicus Legatus Mediatoribus ſcripto diſceſſum ſuum denuntiabat, ni majore ſtudio quam hactenus res agatur. Petentibus tamen mediatoribus, & ſtudium ſuum in cauſa pollicentibus, iter differre [26. Febr.] ſe oſtendebat. Cæſar inde Mediatoribus inſtantibus profitebatur; cum Hiſpanico Legato procuratorium deſit, ſe Regis Hiſpaniæ, ac Claudiæ Archiducis partes, quæ ſuper præfectura Germersheimenſi actionem intendebat, in ſe ſuſcepturum, ea lege, ſi Legatus Anglicus Regis ſui nomine fœdus cum Cæſare & Imperio adverſus hujus hoſtes inire velit, de cujus Legibus cum me- [17. Febr.] diatoribus conſultandum ſit. Ad quæ Legatus Anglicus ſtatim reponebat: conſtare ſibi prius debere, quid circa reſtituendum non Inferiorem modo, ſed & ſuperiorem Palatinatum ſimul cum Electorali dignitate decernendum ſit. Tunc demum ex mandato ſui Regis ad negotium fœderis [24. Febr.] acceſſurum. Igitur Bavaricorum ſententiam ſuper reſtitutione mediatores extunderent. Bavarici ad hæc priori declarationi inſiſtere, teſtari, plura ſe in mandatis non habere; addito, ſi quod ab initio placuerat, de Inferiore Palatinatu tranſactum ſit, Principem ſuum circa reliqua nil omiſſurum, quod finiendæ liti faciat. Inter alia iſti jaciebant: Inferiorem provinciam proprium & antiquum Palatinorum patrimonium eſſe; ſuperiorem ex vetere ſua indole ad Bavariæ Ducatum ſpectare. Huic ſententiæ cum Bavarici firmiter inhærerent, Mediatoribus placebat illos non amplius urgere, quoad circa Inferiorem Palatinatum omnia conveniſſent. Inde mittendo in compendium negotio, cauſa Viduæ Senioris Palatinæ, ejuſque filiæ Catharinæ, tum & Ludovici Philippi Palatini ſeponitur, quos innoxios belli alieni calamitas involverat, & quibus per ipſam pacem Pragenſem injuſte ablata reſtitui debebant. Cæteris qui circa Inferiorem Palatinatum actionis quid moverent, ut Cæſar certum tempus præfigeret edendis ſuis poſtulatis petebatur. Quan- [2. Mart.] quam autem Legato Anglico Bruxellis tranſeunti dictum fuerat, ex Hiſpania plenipotentiam haut ſecuturam, quod ibi moris non ſit, ſuper ejuſmodi rebus, & cum talibus extra Regnum tractare: accipiebat tamen Legatus Hiſpanicus procuratorium, uti ipſe ferebat, ampliſſima cum facultate tractandi, concludendi, exſequendi. De quo per Mediatores Anglico Legato ſignificat, ex eo ſciſcitatus; num ipſi placeat par procuratorium obtinere; ac num in ejuſmodi arduis negotiis conſenſu Parlamenti opus ſit. Ad quæ Anglus reponebat: tantopere jactatam Hiſpani plenipotentiam eſſe privatam Regis epiſtolam, non ad Cæſarem, Reges, Electores & Principes, ſed ad ſubditum ſuum directam, non juſto ſigillo munitam, & chartæ, non pergameno inſcriptam; ac ſua multis partibus inferiorem. Unde ſe infecta re diſcedere, quam aliam petere malle. Circa Parlamenti conſenſum reſpondebat; penes ſolum Regem eſſe jus belli ac fœderum, ſic ut in ipſius arbitrio ſit, ſuper talibus ad Parlamentum referre velit, an minus. Tum Parlamentum utrumque pro cauſa Palatina enixius fere ſtudium, quam ipſum Regem oſtendiſſe. Tractatibus abſolutis ejuſdem adprobationem facile obtentum iri. Id [31. Mart.] Angli reſponſum mediatores Cæſari exponunt, ac promtam circa principale negotium declarationem petunt. Enimvero id ſatis conſtabat, à Cæſare potiſſimum reſpici, quid emolumenti Angliæ Rex Domui Auſtriacæ viciſſim pro reſtituto Palatinatu præſtare poſſit, ac velit. Sane de fœdere offenſivo & defenſivo, armorumque conjunctione Legatus Anglicus ſcripto & ſermone pollicitus fuerat; ſi negotium Palatinum ex voto componeretur. Id quod & Hiſpanus Legatus per *congruæ ſatisfactionis* vocabulum inſinuaverat. Et eodem fine ſuper conſenſu Parlamenti motum fuerat, quod metueretur, à Rege promiſſa inania fore, ni Parlamentum conſentiret. Sed & Danicus Legatus circa id fœdus combinandum ſatagebat. Enimvero Rex tunc Parlamento diſcors ne ſuis quidem rebus conſulere valebat. Unde Cæſar nulla ſibi ex Anglia ſpe ad vetera ludibria revolutus, poſt tædioſas moras tandem declarabat: ſi Palatini [Cæſaris declaratio.] ſcripto, aut per Legatos Cæſari ſe debito modo ſubmittant, & omnibus fœderibus præſentibus & futuris contra Cæſarem, Imperium, & Do- [26. April.] mum Auſtriacam renuntient, Cæſarem delicti ab ipſis aut eorundem Parente admiſſi veniam daturum, in Palatinatum Inferiorem eosdem repoſiturum, pro Germersheimenſi præfectura ſortem, pro qua pignori oppoſita illa ſit, redditurum; quin & ſuperiorem Palatinatum reſtituturum, ubi Rex Angliæ aut Palatini tredecim milliones florenorum una ſumma exſolverint diluendo debito, quo Cæſar Bavaro obſtrictus ſit, pignore in Auſtria ſuper Anaſſum conſtituto: quoad dicta ſumma exſoluta ſit, Bavarum velut legitimum dominum in poſſeſſione Superioris Palatinatus manſurum. Excipiebatur tamen Comitatus Cham,

qui

1642. qui priſcis temporibus Ducatus Bavariæ, non Superioris Palatinatus pars fuerit. Addebatur, ut Romani ritus, & omnia Monachorum ac Jeſuitarum cœnobia ac collegia in præſente ſtatu relinquantur; validæ perſiſtant à Cæſare aut Bavaro factæ donationes, infeudationes, ac res judicatæ: nulla ſit Palatinis actio adverſus poſſeſſores ſuper fructibus perceptis, aut damno dato. Dignitas Electoralis ſit penes Maximilianum ejuſque hæredes maſculos, tum penes tres inſuper alios ex linea Wilhelmina: tum demum ea dignitas alternis inter Wilhelminam & Palatinam lineam geratur; alterutra harum extincta id faſtigium penes ſuperſtitem maneat. Ex adverſo fœdus, ſuper quo jam conveniendum, implendum, eoque nomine idonee cavendum eſſe. Hujus quippe reſpectu hanc declarationem à Cæſare fieri; quo non ſecuto hanc quoque invalidam fore. Hæc declaratio non ſolenni forma Cæſareo ſigillo, & Vice-Cancellarii atque Secretarii manu munita, ſed ſolius *Latini Regiſtratoris* nomine ſubſcripta exhibebatur. Quod quibuſdam mediatorum indignum videbatur; reliqui id excuſabant, quod forte Cæſar dubitarit, num illa acceptanda ſit. Et ſane Palatini eam Principi ſuo contumelioſam, iniquam, & quæ præſtari plane non poſſit, judicabant: ad quam nihil reponere dignaturi ſint, ni prout æquitas & ratio exigat, refingatur. Ac Anglus oſtendebat, ante omnia Palatinatum Inferiorem eodem jure, quo anno hujus ſeculi decimo octavo fuerat, reſtituendum: tunc demum ſuper Electoratu & Superiore provincia tractatus ſe admiſſurum. Idem cum mediatores ſuper tredecim millionibus inſtarent, reponebat; ſuper offerenda pecunia nihil ſibi mandatum; extra mandatum tamen & ſub ſpe rati ſexcenties mille unciales offerre. Id quod Bavari adſpernabantur: à Principe ſuo hautquidquam ſibi injunctum de remiſſione crediti ſui cum Anglo aut Palatinis movere, ſed Cæſari tanquam legitimo debitori, & conſtituto pignori incumbere, penes hunc relicto, in quas leges cum Palatinis tranſigere velit. Cæſaris declaratione in Angliam miſſa, Legatus una cum Palatinis Vienna domum reverti jubetur. Anglum valedicentem Cæſar blande habitum magnificeque donatum dimittebat, pollicitus, ad decimum diem Januarii ſequentis anni eos tractatus inſtaurandos; tum ſe Palatinis circa præfecturam Germersheimenſem ſatisfacturum, ac operam daturum, ut Bavari creditum diſſolvatur: Offerret Angliæ Rex idoneam ſummam, & Palatinos ab extremis poſtulatis dehortetur; ſe ipſum inſignem partem ejus ſummæ in ſe ſuſcepturum; forte & Bavarum non nihil remiſſurum. Circa dignitatem Electoralem tractare ne feſtinaret: fata viam inventura. Cum cæteris quorum intereſt facile conventurum. Quibus verborum blandimentis utcunque ſatisfactum ſibi Legatus Anglicus oſtendebat.

Anglicus & Palatini Legati re infecta diſcedunt. 3. Jun.

Angliæ Regis in Sueciam miſſio. 19. April. 30. Aug.

§. 72. Dum iſta Viennæ aguntur, Angliæ Rex Ludovicum Leslæum tribunum cum literis in Sueciam miſerat, quibus Palatini cauſam Reginæ commendabat. Ei reſponſum; facturam ſe quantum poſſit, modo Rex & alii, quorum intereſt, ſuam quoque operam conferre velint. Ac dudum Palatinæ Domus res melius habituras fuiſſe, niſi ipſa à cæteris ſola deſtituta fuiſſet. Scripſerat quoque Elector Palatinus; ſe non potuiſſe propoſitos à Cæſare tractatus abnuere, quanquam ſibi illuſum iri ſat prævideret; ne Cæſar invidiam in ipſum conjiceret, & ſequente Ordinum conventu plane excluderet. Ad eas literas reſpondebatur; ut is Regem Angliæ permoveret ad auxilia Suecis ſubmittenda, quo Palatinatus armis recuperari queat. Etſi cum tranquillis Angliæ rebus nihil auxilii impetrari potuiſſet, multo minus nunc aliquid ſperandum inde foret, aperto inter Regem ac Parlamentum flagrante bello. Super cujus cauſis judicabat Axelius Oxenſtierna: cavendum eſſe Regi ab extremis conſiliis, ac ne libero populo dominatum introducere aggrediatur. Quia porro iſthoc tempore Rex dixerat, ut omnes exterorum Statuum miniſtri negotia ſua apud ipſum exponerent, quæ ipſa Parlamentum contrario edicto ad ſe pertrahere conabatur, Rectores Sueciæ, ne obliqua via iſti controverſiæ immiſcerentur, utque omnem utrinque offenſæ occaſionem declinarent, Reſidenti ſuo in Anglia Michaeli *Le Blon*, qui tunc in Hollandiam excurreret, injungunt, tantiſper heic ſubſiſtat, nec niſi novis acceptis mandatis in Angliam redeat. 1642.

§. 73. E Tranſſylvania menſe Junio profectus nuntius ſpem fecerat, Ragozium inſtante autumno, arma in Cæſarem ſumturum, modo ſocia Regna ad ipſum mittant, & ſuper poſtulatis ejuſdem caveant. Iſtius Principis conjunctio in ſe quidem hautquidquam ſpernenda videbatur. Nam & opinio conciliabatur, velut in diverſa quoque terrarum parte Sueci moliri quid valerent; & Polono ad iſtam ſocietatem oculi erant reflectendi. Ac ſi revera in arma prorumperet, haut modicum momentum daturus erat; ubi ea ſpes fefellerit, nihil jacturæ accipiebatur. Ac jam ſpretum ſe à Suecis querebatur, offenſæque cauſam in hos conjiciebat. Sed quare hactenus id negotium à Suecis ſegnius actum foret, præcipua cauſa fuerat, quod pecunia non ſuppeteret, quam ſuo exercitui detractam in iſtum erogarent, nondum ſatis cauto, num res ab ipſo ſerio agatur: & quia ex hactenus actis, rerumque ipſius conditione judicabatur, eundem adverſus Cæſarem in Hungaria nihil moturum, ni Turca ſimul eodem ingrueret. Unde quia Turca jam cum Ruſſo bellum de Aſſaco poſuerat, prius expectandum videbatur quid iſte ſuſcepturus eſſet, quam cum Ragozio fœdus concluderetur. Turcam autem aliquid moliturum ſuſpicio erat, quod alias rationibus magnorum imperiorum repugnet diu quieſcere; ac credebatur Ragozius clam exploraſſe, à Turca Cæſarem peti. Eam ob cauſam placebat Torſtenſonio tribunos Dœrflingium & Pletenbergium ad Ragozium mittere, ut ad bellum in Cæſarem hunc impellerent, aut ſi is abnueret, tentarent, num manum aliquam cogere poſſint, qua irruptio in ditiones Cæſaris ſuſciperetur. Iter iſti ſumebant per Poloniam, ductores ſe ferentes, qui miſſione obtenta, fortunas ſuas alibi locorum quæſituri ſint. Cum menſe Septembri apud Ragozium mandata expoſuiſſent, hic certa capita concipiebat, à Regina Sueciæ, ejuſque fœderatis annuenda, quorum ſumma hæc erat. Impetrarent Fœderati Reges conſenſum Imperatoris Turcici, ut is Ragozium cum familia ſua boniſque in protectionem ſuſcipiat, ei ſi opus ſit auxilium ferat, ubi ab alio invadatur, aut terris ſuis forte expulſum armis reſtituat. Ad parem tutelam quoque ſocii Reges ſe obſtringant. Si ipſe, aut poſt ſua fata uxor, liberique bonis in Hungaria & Tranſſylvania ſitis expellantur annua quadragena uncialium millia exſolvantur, quoad in ſua bona reſtituti ſint. Tueantur ſocii Reges libertatem, privilegia, ac præſentia ſacra Hungariæ & Tranſſylvaniæ adverſus omnes, qui violare iſta aggrediantur; ut tamen hujus protectionis nomine nullam actionem in Regnum Hungariæ, aut Tranſſylvaniam prætendant. Primo belli anno exſolvant ducenta millia

Cum Ragozio acta.

30. Jul.

lia uncialium, ſequentibus centena quinquagena millia. Tum ter mille pedites extraneos Principis exercitui conjungant, & plenis ſemper numeris præſtent, Principis tamen ſacramento obſtrictos, ejusque imperio obnoxios. Principi quoque integrum ſit in Fœderatorum terris militem conſcribere. Ne pacem aut inducias ineant, niſi cum conſenſu ipſius, aut ſe defuncto, Ordinum Hungariæ & Transſylvaniæ, quæ ipſis fraudi non ſint, & queis iidem includantur, quo juribus & bonis ſuis tuto frui queant. Si poſt pacem factam Princeps à Domo Auſtriaca invadatur, Fœderati Reges defenſionem ejus ſuſcipiant, & auxilium mittant. Denique operam dent, ut quæ Transſylvaniæ à Solimanno conceſſa eſt pax, firma perſiſtat. His capitibus acceptis Rectores Sueciæ, re cum Rorteo miniſtro Gallico communicata, formulam fœderis concipiunt, ac Torſtenſonio in mandatis dant, ut ſuper iſto cum Ragozio tranſigat, eumque permovere ſtudeat, ut quamprimum in bellum contra Cæſarem erumpat.

Dania. §. 74. Hoc anno Dani moleſtias, queis Suecorũ commercia in freto Oreſundico premebant, uſque adeo non remittebant, ut novis potius veteres cumularent. 16. April. Redibant è Luſitania tres naves Regiæ bellicæ, nonnihil ſalis vehentes. Illis tranſitum concedere per fretum Dani recuſabant, etſi noſſent, & naves, & ſal quod vehebant, ad Reginam ſpectare; eo obtentu, quod *certificationes* non haberent. Unde navarchis Hafniam erat proficiſcendum impetrandæ tranſitus veniæ. Conſtituerant Dani ingentem pontonem ad brevia non procul freto, queis Lappæ vocabulum eſt. Eum cum duæ naves Suecicæ ex America venientes præterirent, è pontone tormentum diſplodebatur; unde Suecicis navarchis neceſſitas fiebat anchoras jaciendi, & ad pontonem accedendi, multa *Roſæ nobilis* irrogata, quod per diploſionem machinæ monendi fuiſſent. Tum apud Hafniam ſubſiſtere cogebantur, quoad à præfecto Regio veniam proficiſcendi obtinerent. Hactenus quoque frumentum Regium, quod Revalia in Hollandiam vehebatur, 5. Nov. à vectigali in freto immune fuerat. Sed jam navis ejusmodi frumento onuſta, & Gubernatoris teſtimonio munita, ad exſolvendum vectigal compellebatur, obtentu ſumto, quod Regis Daniæ merces Rigæ, & alibi vectigali onerentur, & revera omne iſtud frumentum ad Hollandos ſpectet. 19. Nov. Veniebat Wiſmaria celox, quo nuntius victoriæ apud Lipſiam in freto vehebatur. Is cum expoſito in terram nuntio domum reverti vellet, comprehenſus & Hafniam deductus; nautæ velut captivi in arcem pertracti; mox tamen inſpecto teſtimonio dimiſſi. Cauſa ferebatur, quod in teloneo nomen ſuum profeſſi non eſſent; cum tamen præter nuntium nihil veherent. Juſſerat etiam Rex certificationes Suecicas annorum quatuor ex teloneo Hafniam deferri, ut computaretur, quanto Suecicæ merces per fretum transvectæ ſuperarent eas, quæ à Danis in Sueciam importarentur. Quod Stetinenſem tranſactionem ita interpretari vellet, velut Suecis non plus immunitatis in freto competeret, quam quanti illa foret, qua Dani in Suecia fruerentur. Tum & aliam Suecicæ libertatis interpretationem meditabantur, velut eadem ad iſtas duntaxat merces ſpectaret, quæ per fretum in Sueciam, non quæ ad alia loca Mari Baltico adſita vehuntur. Ac palam Miniſtro Suecico denuntiabat Cancellarius; ſi Sueci id pertenderent, Regem alia media diſpecturum. Cum porro iſthoc tempore duplum vectigal in freto præter Gedanenſes & Livonos nemo exſolveret, Strœmfeldius id onus pro Livonis deprecatus, rejiciebatur; Danos quoque ingens in Livonia vectigal exſolvere. Cum tamen non plus quam aliæ nationes darent. Tandem & quatuor fere poſt annos ad querelas Senatus Suecici ad Daniæ Senatum reſpondebatur; quod anno triceſimo nono arma quædam in freto detenta fuerint, id Regis Angliæ rogatu factum, & mox emendatum. Sibi non conſtare navium Suecicarum iter in freto impediri, ni ipſæ abuſu & vitiis certificationum cauſam præbeant. Circa Pernavienſes ex errore factum, quod telonæ credidiſſent id oppidum in Pomerania ſitum. Cæterum omnibus armis transvehendis peculiarem Regis conſenſum obtinendum, quod & pactis anno viceſimo quarto in finibus Regnorum initis conforme ſit. Etſi à Strœmfeldio ſatis oſtenſum foret: ea pacta duntaxat ad illa arma pertinere, quæ tunc Guſtavus Rex ex Hollandia adferri curabat in uſum belli, quod in Livonia & Boruſſia contra Polonum gerebatur. Nequaquam autem ad illa arma extendi debere, quæ in Suecia confecta ad amica utrique Regno loca vehantur, non certo bello deſtinata, ſed ad inſtar aliarum mercium venalia. Ac difficultates iſtas circa id genus arma demum anno triceſimo ſexto moveri cæptas, quando ab Hollandis enorme in nitrum vectigal extorquebatur. Quanquam & eodem anno Angli novis oneribus in freto premerentur, obtentu ſumto, quod Angliæ Rex tractatum à Rovvio Glucſtadii concluſum ratum non habuiſſet. Revera autem in turbido piſcari animus erat, confuſo tunc Angliæ ſtatu, & oſtentando quod in freto obtendebat juri, ac ut iniquo tempore Anglos ad tranſigendum ex ipſius libidine compelleret. Sed & periculoſiſſimum tunc Sueciæ negotium Danum inter & Ruſſos coquebatur, dum Danus Woldemaro filio ſuo è ſecundaria uxore genito Annam (Irenem alii vocant,) Czaris filiam in uxorem ambit; cui dos petebatur Novogardia Magna, & Pleſcovia cum prætenſione Ruſſorum ad Ingriam & alia loca à Suecis poſſeſſa; quæ quondam ad Ruſſiam ſpectaverint: quæ per arma aut tractatus recuperanda forent. Etſi Ruſſi Caſanum dare malebant. Ei negotio promovendo in VVoldemarum præfectura inſulæ Oeſaliæ conferebatur hac lege, ut nemini ſuper reditibus rationem reddere teneretur. Idem juventa, ac forte ſomniis novi Regni Livonici ferox, cum ab Oeſalia Hafniam veheretur, navem Suecicam bellicam non procul Bornholmia occurrentem tribus tormentis diſploſis monebat, ut ejus navarchus velum demitteret, ac ad ipſius navem accederet. Quod cum Suecus adſpernaretur, VVoldemarus omnibus tormentis in iſtum fulminare ardebat, ni Andreas Bildius Daniæ archiſtrategus, qui ſimul vehebatur, attinuiſſet oſtendens, Suecum potius demergi navem ſuam paſſurum, quam id faceret. Ita Suecus præternavigabat. Nec eo ſecius ſuper hoc facto apud Rectores Sueciæ querelam movebat Petrus VVibius, petito, ut navarchus iſte pœnas daret. Cui oſtendebatur, Danum potius pœnam promeritum, intentata præter morem, & pacta contumelia. Cæterum quanquam Senatus Daniæ Regi ingereret, ut niſi laceſſitus bello ſe haut immiſceret; quo fine & ab eodem petebat, ut in Dania, quam Glucſtadii agere mallet, & Legatos extraneos nullibi, quam Hafniæ audiret: tamen ea monita haut ſufficiebant compeſcendis infeſtis in Sueciam conſiliis; præſertim cum Rex non paucos in Senatum legiſſet, qui plane ab ipſius nutu pendebant. Tunc quoque Hafnia novis munimentis firmari cæpta, refragante primum Equeſtri Ordine, mox permittente, cum apud vicinos quoque circa emunienda oppida laborari oſtenderetur.

§. 75. Hoc anno Joannes Princius in Novam

Sueciam

1642. Sueciam in America Septentrionali ſitam Gubernator mittitur, novæ provinciæ res ordinaturus: quo aliquot ante annos mercatores quidam Batavi auſpiciis Reginæ Chriſtinæ colonias deducere cæperant. Hi cum barbaris ejus regionis indigenis ac dominis convenerant, ut Novæ iſtius Sueciæ fines eſſent in longitudinem à promontorio Hinlopen ſupra latus occidentale Sinus Godvini (*Godvins Bay*) ad ripam magni fluminis Auſtralis (*Sud Rivier*) uſque ad Minquel Kil, ubi Caſtellum Chriſtina ſitum eſt; inde longius per ripam dicti fluminis, uſque ad locum indigenis dictum Sankikas, ubi extremum Suecicum caſtellum eſt. Qui tractus triginta quaſi milliaria Germanica in longitudinem patet. In latitudinem autem verſus interiora conventum fuerat, ut Suecis quantum terrarum vellent, occupare liceret. Sed Hollandi qui ad orientalem fluminis Auſtralis ripam caſtellum Naſſovium extruxerant, jus obtendebant in omnem tractum à Suecis ad occiduam ejusdem ripam occupatum; quem & aliquot poſt annos excluſis Suecis ſibi vindicarunt. 1642.

SAMUELIS PUFENDORFI
RERUM SUECICARUM
LIBER DECIMUS QUINTUS.

EPITOME.

1. *Obſidium Freibergæ.* 2. *A Luneburgicis miſſi Torſtenſonium adeunt. Cæſarei Freibergæ ſuccurrunt. Torſtenſonius Freiberga diſcedit.* 3. *Is Auguſto Saxoniæ Duci commeatum retractat. Idem Albim tranſit. Bruæus vapulat, ut & tribunus Ungarus.* 4. *Cæſarei in Bohemiam abeunt.* 5. *Torſtenſonius in Bohemiam irrumpit: Albim tranſit: in Moraviam tendit.* 6. *Gallaſius eodem ſequitur.* 7. *Sueci multa Moraviæ loca capiunt.* 8. *Suecici vapulant.* 9. *Torſtenſonius caſtra mutat.* 10. *Conventio ſuper redemtione captivorum.* 11. *Bucheimius Comes vapulat. Torſtenſonius hoſtem laceſſit.* 12. *Cæſaris irritum iter. Cæſareorum caterva vapulat.* 13. *Euleberga capitur. Gallaſius Miraviam capit. Torſtenſonius in Holſatiam abire jubetur.* 14. *Idem in Sileſiam tranſit:* 15. *De induciis proponit: per Sileſiam deſcendit:* 16. *Cum Polonis literas commutat:* 17. *E Sileſia verſus Holſatiam movet.* 18. *Gallaſius Suecos in Luſatiam uſque ſequitur. Idem Lubenam, Lembergam, & Zittaviam capit.* 19. *Kænigsmarckii acta. Is Halberſtadium intercipit.* 20. *Crocovius in Pomeraniam irrumpit. Idem Poloniæ fines tranſit.* 21. *Kænigsmarckius in Pomeraniam properat.* 22. *Idem Crocovium apud Belgardum obſidet.* 23. *Poloni in anteceſſum ſe excuſant. Crocovius per Poloniam evadit.* 24. *Danus loca quædam Meclenburgicæ captat. Dæmitzæ obſidium.* 25. *Guelferbytum à Cæſareis evacuatur.* 26. *Haſſorum geſta.* 27. *Guebriani geſta. Lotharingus Bavaricis jungitur. Wertanus vapulat. Gæppinga expugnatur.* 28. *Guebrianus ad Rhenum recedit.* 29. *Idem tarde ſe movet; Hohentvvilam ſe confert:* 30. *Fruſtra in Wurtenbergicam irrumpere nititur: ad Rhenum ſe vertit:* 31. *Circa Benfeldam copias diſtribuit.* 32. *Bavarici Rhenum tranſeunt. Auxilia è Gallia adveniunt. Guebrianus in Sueviam movet.* 33. *Rotvvila à Gallis expugnatur. Guebrianus è vulnere obit. Bavarici in Gallos movent.* 34. *Gallorum & Vinarienſium ad Dutlingam clades. Ejus cladis magnitudo. Rotvvila à Bavaricis recuperatur. Turennius ad exercitum venit.* 35. *Tractatus induciarum cum Brandeburgico adhuc hæret.* 36. *Acta circa pacem communem, à qua Cæſarei abhorrent. Emendata à Cæſare ratificatio adeſt. Id Aurſpergius Dano ſignificat.* 37. *Eorum exempla exhibentur. In illis deſiderata. Rectoribus Sueciæ mutatio diſplicet.* 38. *Circa Hiſpanica diplomata defectus.* 39. *Rex Daniæ diem ordiendo tractatui dicit. Ejus agendi ratio non probatur.* 40. *Cæſarei ſeparatos tractatus captant, quos Sueci adſpernantur. Aurſpergius ſuſpectas ſecuritatis literas petit.* 41. *Cæſareorum ſecreta in Galliam miſſio. Ea rejicitur.* 42. *Prævia conventio tandem permutatur. Salvius mutationem rerum timet.* 43. *De initio tractatuum Ordinibus Imperii ſignificatur. Cæſar ſtudium pacis præ ſe fert.* 44. *Loca tractatuum juramento exſolvuntur. Difficultates circa deducendum Oſnabrugæ præſidium.* 45. *Legati tarde iter moliuntur.* 46. *Cauſam ſuam commendat Elector Palatinus, ut & immediata Imperii Nobilitas.* 47. *Ex morte Regis Galliæ mutatio metuitur. Fœdus inter Suecos & Gallos confirmatur.* 48. *Aurſpergius denuo de ſeparatis tra-*

ſtatibus movet. Suſpectus Galliæ ſtatus. 49. *Oſnabruga evacuatur. Legati Cæſarei mature accedunt. Alii paulatim ſequuntur.* 50. *Polonica Legatio diſſuadetur.* 51. *Dani moram ægre ferunt: quibus reſpondetur.* 52. *Invitatio Ordinum adhuc differtur. Salvius Oſnabrugam accedere conſtituit.* 53. *Ordines Imperii à Suecis ad tractatus invitantur.* 54. *Fœderatorum Regnorum ſcopus.* 55. *Salvius Oſnabrugam ingreditur. Cum Danicis Legatis congreſſus.* 56. *Legati Gallici iter ingrediuntur. Hiſpanici Legati Monaſterium veniunt.* 57. *Salvius præter deſtinatum Oſnabrugæ manet.* 58. *Luſitani ad pacis tractatum admitti cupiunt.* 59. *Acta Deputationis Francofurtenſis. Legatorum Electoralium Viennæ ſententia.* 60. *Brandeburgico conventus ille diſplicet. Ordinum inclinatio. Fit propoſitio. Ordines ante omnia de pace agi volunt.* 61. *Auſtriaci de interna, Ordines de externa pace prius agi volunt. Burgundus bellum ſuadet. Reliqui contradicunt.* 62. *An Principale Collegium ad tractatus venire debeat? Auſtriaci repugnant; Principales eo mittere utique volunt.* 63. *De modo miſſionis. De cauſis hujus belli inquiritur. Cæſar conventum eum diſſolvi cupit.* 64. *Electorales nolunt à Principalibus ad tractatus pacis mitti. Principales contra nituntur.* 65. *Miſſiones circulares hærent. Principes Deputationem ad locum tractatuum transferri cupiunt. Auſtriaci eam translationem impedire ſtudent. Electorales ab utriſque diſſentiunt.* 66. *Cæſarei de negotiis Ordinum in tractatibus pacis agi nolunt:* 67. *Et miſſionibus ad loca tractatuum repugnant. Ordines contra tendunt, Electores in diverſa abeunt.* 68. *Res ad Cæſarem refertur. Principales proteſtantur.* 69. *Cæſar Conventum Francofurti continuandum decernit. Principales conſultationes ſuſpendunt. Principalium conſilia.* 70. *Circa Palatinam cauſam acta.* 71. *Circa amneſtiam agitata.* 72. *Circa gravamina Ordinum conatus.* 73. *Transſylvanica. Super fœdere cum Ragozio conſultatio.* 74. *Torſtenſonius Ragozium ſtimulat. Ragozius pronum ſe bello oſtendit. Torſtenſonius in Transſylvaniam mittit. Bellum à Ragozio in Cæſarem ſumitur.* 75. *Poloni machinationes.* 76. *Danorum cum Ruſſis machinationes.* 77. *Dani Hamburgenſes argento emungunt. Iidem Suecis Pomeraniam invident:* 78. *Sub Rudena à Suecis vectigal exigunt: Suecorum navibus in Oreſunda manus injiciunt.* 79. *Sueci initio modeſte queruntur.* 80. *Conſultatio ſuper bello Danico. Rationes contra.* 81. *Rationes pro bello.* 82. *Bellum in Danum decernitur.* 83. *Conſultatio ſuper cedenda Pomerania. Rationes pro ea retinenda.* 84. *Rationes pro eadem cedenda. Ea cedendum certo modo decernitur.* 85. *Miſſio ad Brandeburgicum.* 86. *Dani ut injurias emendent fruſtra monentur.* 87. *Conventus Ordinum Regni.* 88. *Exteris de hoc bello ſignificatur.*

1643. Obſidium Freibergæ.

SUperioris anni exitu Torſtenſonius poſt captam Lipſiam Freibergæ animum adjecerat, ut gemino velut compede Miſniam ſtringeret. Oppidum iſtud, quod muri turribus interjectis cum foſſa ſat profunda cingebant, nullo ad recentiores artis regulas munimento tuebatur Schvveinicius ſubtribunus, vir ſtrenuus, cum aliquot peditum centuriis. Tum oppidani, & magnus metallicorum numerus, & profugi provinciales arma intrepidi ceperant; queis animum addebant per meatus ſubterraneos ſubinde ab Electore penetrantes nuntii. Dum ſitus oppidi exploratur, aliquot dies primum elabuntur. Hinc propugnaculum rotundum portæ Petrinæ & mœnia utrinque verberantur: ſimul cuniculus ad exterius foſſæ labrum agitur; ſed eo fallente aſſultus dari tunc non poterat. Sequenti die poſt repetitam verberationem, & cuniculum ducenti pedites aſſultum auſpicantur; qui & in ruinas mœnium enituntur. Sed nullo modo per objectos palos & abſciſſos aditus perrumpere dabatur. Cadebant ibi è Suecicis duo centuriones cum quinquaginta gregariis centum ſauciati. Unde majore mole acceſſus moliendi erant, qui continuas ob pluvias lente procedebant. Inter iſta Torſtenſonius aſſumto equitatu & ſelecta peditum manu verſus Bohemicos montes procedit, num Cæſareis per hiberna diſperſis noxæ quid inferre poſſit. Sed profundæ luto viæ, & morbus ducis non niſi viginti equitibus interceptis mox in caſtra redire ſubigebat. Morbo Torſtenſonius per menſem lecto affixus tenebatur, haut exigua obſidii remora. Simul fœda tempeſtas obſeſſores urgebat, ac metallici contrarios agendo cuniculos ſubterraneum laborem eludebant.

§. 2. Ad hoc oppidum hærentem Torſtenſonium à Luneburgicis Ducibus miſſi adeunt, quibus & Auguſtus Dux ablegatum addiderat. Hujus literæ ad Leopoldum prælio apud Lipſiam interceptæ, ac de infenſo ejuſdem in Suecos animo teſtantes ipſius ablegato à Torſtenſonio legendæ exhibebantur; ſimul admiſſio negabatur, ni cæteri interceſſiſſent. Petebant iſti ſtipendia ditionibus ipſorum imperata remitti aut mitigari; tum Wælpam & Hoyam deducto præſidio munitionibus nudari; ac diſceſſuris Cæſareorum è ſua provincia præſidiis tutum iter concedi. Torſtenſonius ſtipendia ad certum modum deducebat. Circa VVælpam annuebat ea lege, ut viciſſim Ehrenburgum à Cæſareis inſeſſum mœnibus nudetur. De Hoya differebatur. Cæſareis præſidiis tutum iter promittebatur, ſi in Bergenſem agrum deſcendere vellent. Cæſarei interim contracto apud Launam equitatu ſubitam incurſionem in Suecorum ſtativa meditabantur.

1643. A Luneburgicis miſſi Torſtenſonium adeunt.

Quibus Torſtenſonius cum maxima exercitus parte Frauenſteinam uſque obviam procedit. 24. Jan. Sed cum hi Suecorum motu cognito receſſiſſent, ad Freibergam reditur. Ubi jam turris portæ Petrinæ impoſita à Suecis tenebatur, unde in plateas quaſdam deſpectus. Vicinæ turri, ne à Suecis occupari poſſet, oppidani ignem injecerant. Poſt priorem cuniculum irritum alius ſub ipſa mœnia agitur; qui magna eorum parte dejecta latum obſeſſoribus aditum præbebat. Sed quo minus aſſultus fieret, progreſſus in vicina hoſtium exercitus efficiebat novem equitum, quinque peditum millibus conſtans: & equitatus quidem Dippoldiſvvaldam, peditatus Glashuttam proceſſerat. Cum hoc etſi manu conſerere non dubitaret Torſtenſonius; verebatur tamen, ne hoſtis propius admotis caſtris pabulatores in an-

16. Febr. Cæſarei Freibergæ ſuccurrunt.

guſtum

1643. guſtum compelleret. Nec arcta jam annona ibi locorum diutius hærere patiebatur, cum hoſti à tergo Bohemia, à latere Dreſda & Zvviccavia commeatum præberet. Igitur iſte relicta Freiberga facto per Dæbelam itinere Strelenæ ad Albim conſidet, conſilia hoſtis ſpeculaturus. Diſcedenti Croatas immittebat Piccolomineus, quos poſtremo agmini ingruentes ita repellebat Kœnigsmarckius, ut denuo impetum dare haut libido foret. Deſideraverant eo in obſidio mille quingentos milites Sueci, partim cæſos, partim ad vetera Cæſareorum ſigna refugos. Freiberga liberata hoſtis non parum gloriabatur, quod Sueci præter amiſſos milites, temporis non exiguam jacturam feciſſent, inhibita perſecutione tam egregiæ victoriæ. Contra nec Torſtenſonius operam luſiſſe videbatur, quod id ſaltem obtinuerat, ut Cæſarei commodiſſima hiberna Pilſenam ultra ad Danubium porrecta, queis vires inſigniter reficere potuiſſent, per preces Electoris aſpera anni tempeſtate relinquere congerentur, per viginti amplius milliaria equitatu ita afflicto, ut mox è Miſnia quinque millia equitum amiſſis equis in Auſtriam dimittendi forent.

Torſtenſonius Freiberga diſcedit. 17. Febr. 20. Febr.

§. 3. Porro cum poſt captam Lipſiam Elector Saxoniæ moderatiora conſilia agitaturus crederetur, Torſtenſonius filio ejuſdem Auguſto commeatum dederat Halam ſe conferendi, atque Mauritioburgi ſedem capiendi. Sed quia interim iſte de acerbiſſimo in Suecos odio nihil remiſerat, & hic præſulatus Magdeburgici regimen arripuerat, indicto etiam Circuli Inferioris Saxoniæ conventu; Torſtenſonius retractato commeatu ipſi, ut Dreſdam ſe conferat, denuntiat. Quo nuntio Dux valde perturbatus id ſaltem temporis ſibi indulgeri rogabat, quo in Sueciam ſcribere, & reſponſum inde expectare poſſet. Quod eo facilius concedebat Torſtenſonius, quia indictum Circuli conventum ipſo poſtulante omiſerat. Porro Torſtenſonius apud Strelenam ſuperato Albi Elſtervverdæ prætorium figit, exercitu circum diſpoſito, ut quiete ſe reficeret. Contra Piccolomineus circa Dreſdam hærebat, Suecorum motus obſervaturus. Ab hoc emiſſus Bruæus Comes cum duobus equitum millibus Wittenbergium Muckenbergæ ſtativa habentem invadere meditabatur. Ejus conſilio cognito Torſtenſonius Elſtervverda cum majore equitatus parte progreſſus, Bruæum Senftenbergæ in ſuburbio deprehendit. Ubi licet Cæſareis arma parandi ſpatium eſſet, vi tamen perrumpentibus Suecicis plurimi cæduntur, reliqui dimiſſis equis per foſſam in oppidum ſe conjiciunt. Sueci ſexcentis equis inſtructis, quatuor inſuper turmarum præfectis, aliiſque ductoribus captivis potiuntur. Paulo poſt Torſtenſonius ob commodiora ſtativa in Luſatiam progreſſus Budiſſinam, & Reichenbacum copias diſtribuit. Ubi recens militum manus è Weſtphalia, cui hoſtis in via fruſtra inſidias ſtruxerat, deducente Kœnigsmarckio ad exercitum pervenit. Qui tamen cum imminutis quibuſdam legionibus iterum trans Albim mittitur, ſupplendis numeris, ac obſervando, ſi quid ad Albim & Viſurgim hoſtis moveret; ſi opus foret Torſtenſonio auxilium properaturus. Eo loco Suecicus exercitus in Aprilem uſque menſem hærebat, frequentibus excurſorum catervis hoſtem carpens, quarum pleræque multa cum præda & captivis revertebant. Inter alia tribunus Ungarus cum trecentis equitibus propius Suecorum ſtativa ſuccedens aliquot Suecicos interceperat. Eum Reichvvaldus tribunus, Zittaviæ hoſpitans in Bohemia non procul Fridlanda in villa cum ſuis pernoctantem deprehendit, ac incenſa villa pleroſque cæcidit, quos inter ſubtribunus cum aliquot turmarum præfectis erat, reliquis incendio abſumtis, aut captis; quos inter ipſe tribunus cum duobus excubiarum præfectis. Sueci quos iſte interceperat liberantur. Iſtum Ungarum ſuperiore anno captum, & ſuper revertendo fide data dimiſſum, cum ea neglecta reverti neglexiſſet, Torſtenſonius manibus pedibuſque vinctum Zittaviæ in carcerem compingit, quoad precibus aliorum motus pari cum reliquis captivis conditione frui pateretur. Idem Reichvvaldus paulo poſt Hofkirchium Oppelæ obſidio depulerat. Hic dilatandis ſuis hoſpitiis Cloſium ſubtribunum cum majore parte ſuæ legionis Oelſæ oppreſſerat. Inde Oppelam impetu expugnare aggreſſus in ruinam murorum à ſe editam aſſultum dederat; ſed amiſſis ſuorum centum quinquaginta aliquandiu eminus oppido adſidebat, donec adventante Reichvvaldo Briegam ſe reciperet. 1643.

Torſtenſonius Auguſto Saxoniæ Duci commeatum retractat. 25. Febr.

Idem Albim tranſit.

Bruæus vapulat.

Ungarus tribunus vapulat. 24. Mart.

§. 4. Cæſarei contra intellecto Suecicorum apud Elſtervverdam motu in Bohemiam recedebant, aſſumtis legionibus Saxonicis, quas Elector coercendis Lipſienſibus retinere maluerat. Inde cum circa Leutmericiam paulum hæſiſſent, in diſtrictum Kœnigsgræcenſem progrediuntur, Suecis, ſi in Moraviam penetrare vellent, ſe objecturi. Ab exercitu Cæſareo Archidux Leopoldus Paſſavium diſceſſerat, Trautmansdorfio Comiti uti creditur offenſus. Piccolomineus ad Hiſpani militiam tranſibat. Unde imperium exercitus iterum Gallaſio deferebatur, lætantibus Suecis, quod ſolitum iſti noſſent Cæſareos exercitus deſtruere. Firmaverat is exercitum tribus millibus recens conſcriptis, ac Florentinus Dux manum Italorum adducebat, ſimul quicquid undique copiarum reſtabat excitur. Et quia Hiſpanicum aurum deficiebat, Cæſar mutui vocabulo ingentem pecuniæ vim ſubditis extorquebat. Suecicum exercitum tunc quinque peditum millia, veteranus & ſelectus miles, tredecim equitum componebant, ſed quorum ſex millia amiſſis equis ad pedes deſcenderant. Tum premente pecuniæ inopia acerbis omnia queſtibus perſonabant. Torſtenſonius ægros, & miſſionem in Sueciam meditantes monitis, precibus, promiſſis componere, ad pecuniam curandam Alexandro Erſkeino Hamburgum miſſo. Huic proficiſcenti magnus ſe ductorum numerus adjunxerat; quibus deducendis Torſtenſonius centum quinquaginta equites, quinquaginta pedites addiderat, monito ut per Breibuſium viam caperent, & primis diebus magna itinera properarent. Aſt illi Laubam abeuntes minutis itineribus incedebant. Unde emiſſi à Cæſareis trecenti ſexaginta equites, raptim percurſis quindecim milliaribus eos Freienvvaldæ ſummo mane invadunt, ac equites incenſis ædibus, queis hoſpitabantur diſſipant, ſarcinaſque diripiunt. Pedites tamen carragine facta acriter reſiſtunt, ac cæſis quibuſdam hoſtes Gœrlicium recedere cogunt. Apud Suecicos tribunus Beckerus occubuerat, Plato tribunus graviter ſauciabatur. Cæteri incolumes Croſnam pervenere.

Cæſarei in Bohemiam abeunt.

15. April.

§. 5. Aſt Torſtenſonius ſtativis apud Budiſſinam movens, cum Seidenbergæ exercitum luſtraſſet, aſſumto equitatu & duabus peditum phalangibus, in Bohemiam Turnaviam ad Gezeram flumen properabat, num occupato ibi ponte hoſtem per ſtativa ſparſum opprimere poſſet. Sed eos conatus vis morbi reddebat irritos, quæ compluresper dies lecto affixum detinebat. Præmiſſus tamen Wittenbergius Zvviani Croatarum ſarcinas ac trecentos equos, cum ſubtribuno & excubiarum

Torſtenſonius in Bohemiam irrumpit. 7. April.

15. April.

1643. rumpræfecto, aliisque intercipit; cæteri raptim in tuta ſe ſubduxerant. Inde per Boleslavienſem diſtrictum multa loca diripit. Reliquus exercitus per Fridlandam, Reiffenbergam, Munchen-Græciam itinere facto Lockovvitzam pervenit; ubi Torſtenſonius prætorium ſtatuit, legionibus 18. April. per vicina diſpoſitis. Heic à Wrangelio Scala, à 23. April. Mortaignio Nebra, montanæ arces non invalidæ, in poteſtatem rediguntur. Boleslavienſem arcem ſubtribunus Rebenſtockius ſubigebat, Leipenſis 21. April. arx impetu expugnata. Alia quoque oppida & arces per octo circum milliaria præſidiis hoſtium inſeſſa à Suecis occupantur. Caterva Suecicorum 17. April. Zittavia progreſſa poſt Plaſcovvitzum direptum cum Leutmericiam acceſſiſſet, tantum terrorem militi, qui oppidum cuſtodiebat, intulerat, ut eo deſerto trans Albim in caſtellum ſe reciperet. Ita nullo impediente in Bohemiam penetratum; ac Gallaſio à Cæſare injunctum dicebatur, ne cum hoſte manum confereret, ſed deſtinatis iſtius ſe objiceret, ac per catervas eundem carperet. Idem ut Suecos aditu Moraviæ arceret, copias trans Albim contraxerat Kœnigsgræciæ prætorio ſtatuto; tum equitatum ſecundum fluminis ripam Brandeiſiam uſque diſtribuerat. Evocatur huc quicquid alibi ſupererat copiarum, & quæ Olmucium hactenus circumſederat manus huc evocatur; quæ tamen Suecicos adeo arcte intercludere non poterat, ut non ſubinde excurſionibus hoſti damnum darent, capto inter alia Schoenkirchio tribuno, qui Vienna magnam pecuniæ ſummam militibus in ſtipendium allatum veniebat. In Poloniam quoque à Cæſare Starenbergius Comes mittitur, militem & pecuniam petiturus. Sed pecunia Polonis non ſuppetebat; circa militem ſubmittendum Ordines dubitabant, ac non parum iſtius petitis obſiſtebat Avaugurius Legatus Gallicus. Unde Starenbergius inſalutatis Ordinibus ta- 2. Maji. cite Warſovia diſcedebat. Torſtenſonius Stalhantſchium è Pomerania, & alias è Sileſia copias expectans, urgente commeatus ac pabuli inopia Lockovvitza movens, ac apud Turnaviam ſuperato Gezera prætorium Munchen-Græciæ conſtituit. Quo oppido per incuriam militum flammis abſumto caſtra Boleslaviam Novam transferuntur. Per id tempus nil niſi per excurſorum catervas geſtum. Etſi cum hoſtis trans Albim ſe teneret, pauci captivi intercipi poſſent; & ob ſylvas monteſque inſidiis opportunos, ac hoſtiles circum arces Suecicum exercitum diffundi rationis non eſſet. Venerant inde è Sileſia Otto Sackius, & Meierus tribuni, ille cum equeſtri, hic pedeſtri legione ac machinis quibuſdam, ac paratu bellico. Qua in provincia nuper quadringenti circiter equites Suecici direpto Uratislaviæ ſuburbio magnas prædas egerant. Qui & poſt Bernſtadium exſpoliant, ſuperveniente tribuno Avvackio cæſis compluribus in fugam conjecto. Igitur quanquam abſente adhuc Stalhantſchio Torſtenſonius morbo jam liberatus in hoſtem ire conſtituit, antequam hic nimium ſe firmaſſet. Et quia is in Kœnigs-Græciæ opportunis locis conſederat, impreſſione in diverſam partem facta latibulis ſuis eum extrahere 20. Maji. conſtituit. Ita Mælnicca petitur, centum duntaxat peditibus inſeſſa, qui ſtatim arbitrio ſe ipſius 21. Maji. permittunt. In oppido inſignis annonæ copia reperta. Eodem die cum parte equitatus Albim va- Idem Albim tranſit. do transgreſſus, mille ſelectos hoſtium equites ſub Henningo tribuno deprehenſos partim Pragam, partim Brandeiſiam perſequebatur, non paucis ductoribus ac gregariis interceptis. Structo hinc ponte apud Mælniccam, exercitus Albim 27. Maji. tranſit, inter id flumen & Muldam caſtra metatus, quoad Stalhantſchius cum quadringentis equitibus, totidem peditibus adeſſet. Eo Suecici exer- 1643. citus motu Gallaſius Kœnigs-Græcia extractus ad Brandeiſiam conſederat. Torſtenſonius inde toto 31. Maji. cum exercitu in aciem diſpoſito intra machinæ jactum ſub caſtra hoſtium ſuccedit, num his forte lubido foret prælium conſerendi. Enimvero caſtris nemo prodibat, præter tres Croatarum catervas, quæ eminus campum percurrebant. Unde Torſtenſonius Pragam converſus, per vicinas urbi vineas trans Proſicium montem iter capit, inſultandi cauſa eandem diſploſis aliquot machinis ſalutans; quo ipſo die tribuni Madelovius, & Fou- La Four. rius ob fugam prælio Lipſiaco arreptam ibidem pœnas capite luebant.

§. 6. Ita Moraviam verſus progreditur nemine Idem in Moraviam tendit. obſiſtente, quod Cæſarei non credidiſſent, ipſum viam inter hoſtilem exercitum, & Pragam capeſſere auſurum. Iter inde per Brodam Bohemicam, Kuttenbergam, Meſtitiam, Crudinam, Leutomiſchelam, Zvveitam, & Triebam properatur, donec apud Mugliciam caſtra ponerentur. Animus Torſtenſonio erat, Olmucium & Neuſtadium Moraviæ annona ac paratu bellico inſtruere, ac ſi occaſio daretur, prælio decertare. Gallaſius contra, tunc novem equitum, ſex peditum millibus inſtructus, quia de tam celeri Suecicorum profectione ſuſpicatus non fuerat, magnam equitatus partem pabulatum ire permiſerat. Unde in campum prodire non auſus Croatas tantum & levium equitum catervas Suecorum veſtigia legere juſſerat, qui acriter repulſi, ac nuſpiam ſe diſpandente Suecico milite nullum operæ pretium fecerant. Gallaſius, quo tutior incederet, Gallaſius eodem ſequitur. Brandeiſiæ Albim ſuperans Parduvvitzam tendit: ubi iterum id flumen transgreſſus à dextris Suecos præteriens Brinam contendebat, caſtra Suecorum inter Zvveitam & Triebam Moraviæ modico ex intervallo prætergreſſus, ut pars agminis, & impedimenta inde conſpici poſſent. Unde & Torſtenſonius ſtatim copiis in aciem diſpoſitis, ac diſploſis machinis Cæſareos ad pugnam provocabat; qui hunc nihil morati, cœptum iter urgebant.

§. 7. Interim à Wrangelio Litta, à Plettenber- Sueci multa loca Moraviæ capiunt. gio tribuno Sternberga arx ſubigitur. Mox & ab iſto Blumelavia arx octoginta peditibus inſeſſa, à 9. Jun. Mortaignio Trieba arx capitur, qua miles & incolæ tecta via in vicinam ſylvam profugerant. 12. Jun. Cremſieram Torſtenſonius aſſultu expugnat; ſed 14. Jun. incendium ipſos per hoſtes, an ab irrumpente mi- 16. Jun. lite, excitatum ingentem annonæ vim corrumpebat. Legio ibi dimacharum Päſſuæi tribuni, & centum quinquaginta ſelecti equites capti. Cæſarei ad ſubveniendum iſti oppido jam intra quartum milliare ſuggreſſi erant; ſed cum id captum audirent, Auſterlitzam recedunt. Hinc Dobitſchoviam ſe vertit Torſtenſonius, ſitu firmiſſimum locum; cui quod Gallaſius utique ſubventurus crederetur, omnia prælio diſponuntur. Sed Gallaſio non adparente præfectus deditionem properat; quo nomine mox apud ſuos capite pœnas luit. Trecenti præſidiarii ultro ad Suecorum militiam tranſiere. Magna ibi præda reperta. Viciſſim Cæſarei in Bohemia Boleslavienſem arcem, fuſis ducentis equitibus, qui Zittavia ſubventum ibant, capiunt: quinquaginta qui inſederant dimachæ Cæſareis cohortibus admixti. Torſtenſonius inde non procul Dobitſchovia, Gallaſius apud Coietinum munitis natura locis conſidet, quicquid ubique Cæſari reſtabat militum ad ſe evocans. Et jam duodecim equitum millia in caſtris habebat, peditatu quoque Suecis ſuperior. Cum Torſtenſonio ſex equitum millia quingenti non amplius eſſent, equis & armis inſtructi, magna parte pedibus incedente; peditatus quindecim legionibus abſol-

1643. abſolveretur. Sed Suecicus miles veteranus, Cæſareus magnam partem recens conſcriptus erat. Torſtenſonio, ut ſuos equis inſtrueret, ſedula opera dabatur. Tum Kœnigsmarckium cum novis delectibus in Bohemiam evocare decreverat. Ac ſi ſupplementa è Suecia advenirent, fiducia erat, hoſtem trans Danubium propulſum iri. His in caſtris Carolus Guſtavus Princeps Palatinus, qui hactenus volonis conditione in exercitu egerat, ſuaſu Torſtenſonii certam functionem ſuſcipit, ne ſi forte ab hoſte caperetur, difficilior redemtio foret, tunc ex natalibus, non militari munere æſtimandus; quem, cum inter tirocinia ſuperiorem gradum ipſe deprecaretur, Torſtenſonius turmæ ſuæ prætoriæ præficiebat.

Succici vapulant.

§. 8. Metantibus ita in propinquo exercitibus inter excurſores crebris velitationibus certabatur, meliore ut plurimum Suecicorum ſucceſſu, niſi quod aliquando duo Cæſareorum ſigniferi cum ducentis equitibus rem proſpere geſſerunt. Petierant à Torſtenſonio Devvicii, Berneri, & Duglaſſii legiones, ut ſibi in aſſignata per montanam provinciæ partem hoſpitia diſcedere liceret conquirendæ ad inſtruendos ſe pecuniæ. Quod dux cum non eſſet, unde indigentes ſublevaret, abnuere non poterat; impedimenta tamen & ſigna in caſtris relicta. Iſti in montana digreſſi vico quopiam conſederant, nullis circa excubiis diſpoſitis. Unde intempeſta nocte, dum ſecuri ſomno vacant, ab ingruentibus illis ſigniferis opprimuntur. Dæhnius ſubtribunus cum quibusdam aliis cæditur: Bernerus tribunus è vulneribus mox obit, ductores plerique, & multi gregarii equites capiuntur: reliquos diſperſos latebræ tegebant, quorum plerique in caſtra revertebant. Major ignominia, quam clades accepta. Devvicius tribunus cui in reliquos imperium fuerat, & cujus ſocordiæ id malum debebatur, è captivitate redux damnabatur, ut ignominioſa miſſione ab exercitu pelleretur. Precibus tamen fœminarum datum, ut ſolido modo militiam abdicare liceret. Ea res Viennæ inſolenti gaudio accepta, & machinæ circa vallum diſploſæ. Interim Cæſarei intra dimidium milliare à Suecis conſederant excitis undique copiis, ut hoſce numero non parum excederent. Bucheimius Comes tria peditum millia nuper adduxerat, & mox complura Hungarorum millia adfore nunciabantur. Unde annona Suecis arctior, & pabulum è longinquo non citra periculum petebatur, Cæſareis equitatu prævalentibus, ac provincialibus infeſtis. Tum & morbi gliſcebant, quod caſtra tuto quidem inter duo flumina loco, ſed ob uliginem inſalubri poſita eſſent.

Torſtenſonius caſtra mutat.

§. 9. Igitur Torſtenſonius impedimentis & machinis per noctem ſilentio præmiſſis, ſequenti die cum exercitu ſecutus Meſteviciæ dimidio à Prerav-
24. Jul. via milliari conſidet, fertilibus & pabulo abundan-
25. Jul. tibus agris; ac caſtra per vallem metatur, montibus circum munitam. Eo Suecicorum motu ſexcenti Cæſarei præſidium Preſniciæ agitantes, terrore conſternati Brinam ſe recipiunt. Heic loci maturæ jam fruges, & pabulum equitibus laxius; qui & aliquoties catervis in hoſtem ſtrenue rem ge-
30. Jul. rebant, inter alia trecentis equis interceptis. Gallaſius hunc ipſum in locum caſtra transferre deſtinaverat, ni Torſtenſonius præveniſſet; unde iſti intra vetera caſtra ſubſiſtendum erat. Heic hærentibus Suecis Slavvackæ ſeu Walachi neceſſaria ſedulo ſubvehebant, utut ſemel atque iterum à catervis Cæſareis graviter multarentur, ac Cæſar edicto veniam illis polliceretur, ſi commerciis cum hoſte abſtinerent. Qui tamen ideo favorem in partes Suecicas non exuebant. Aliquando tamen Croatæ & Hungari per inſidias non modicam vim 1643. equorum, ſarcinis vehendis adhibitorum, longius à caſtris paſcentium abegerant enormi iterum Cæſareorum gaudio. Inter hæc ingens manus Croatarum & Hungarorum in caſtra Cæſarea adpulerat, quos licet major prædas agendi, quam pugnandi amor teneret, ipſis tamen paſſim perſultantibus gravioris armaturæ equiti parcebatur, Suecicis non parum defatigatis. Et major eorum numerus ab ipſo Cæſare adducendus expectabatur, cujus itineri magna pecuniæ vis à ſubditis extorquebatur. Sed quanquam abundante in Cæſareis caſtris annona, ingens tamen fœtor, equorum cadaveribus paſſim ſtratis, & immenſa muſcarum colluvies homines juxta ac jumenta miſere infeſtabat.

Conventio ſuper redemtione captivorum.

§. 10. Heic loci renovabatur conventio ſuper captivorum redemtione, ſuperiore anno ad Zittaviam inita, quæ nunc ad ſuperiores duces extendebatur, apud omnes quoque per univerſam Germaniam copias valitura; Suecicis id ducibus ob incer- 9. Aug.
ta bellorum flagitantibus. Reſpectus ibi habebatur ſolius functionis militaris, nullus dignitatis, aut natalium. Taxabatur Generalis locum tenens, qui ſupremus Cæſareæ militiæ gradus, quindecim millibus aureorum, Campi-mareſchallus decem, ſummus rei tormentariæ præfectus quinque, ſummus equitatus aut peditatus dux tribus, ſummus vigilum præfectus duobus millibus aureorum. Aliæ functiones militari ſtatui inſervientes menſtruo ſtipendio æſtimabantur. Sacerdotes, fœminæ, pueri, corpora exanima absque lytro dimittenda, uti & inermia ductorum miniſteria. Tum & actiones abolitæ, quæ in unum vel alterum captivum extra cauſam belli eſſe poſſent. Qui fidem captori datam negligeret, à judice caſtrenſi ter monendus erat; ni ad hoſtem reverteret, aut idoneam cauſam adducere poſſet, ignominia notandus. Qui incolumitate accepta poſt datam fidem profugeret, ad hoſtem remittendus erat; aut ſi graves fugæ rationes habuiſſet, lytrum haut eo ſecius exſolvendum. Captivus poſt acceptatam incolumitatem nil hoſtile tentaret, aut ſi id fecerit, promiſſa ſalute non amplius gauderet. Qui captivum poſt ſalutem acceptatam per vindictæ ardorem occideret, in jus vocatus pœnas daret.

Bucheimius Comes vapulat.

§. 11. Cæterum decreverat hoſtis facta per Crovium in Pomeraniam impreſſione Suecos provinciis hæreditariis extrahere, quo & Bucheimius Comes cum mille quingentis equitibus deſtinabatur. Is præter Hollitſchoviam à Suecis infeſſam in
Sileſiam tendebat, alias ibi è Bohemia copias ſibi 16. Aug.
adjuncturus. Ejus profectione audita Torſtenſonius cum valida equitum manu è veſtigio inſecutus, quarto à caſtris milliari deprehenſum citra pugnam in fugam propellit, ac ultra Terſchinum Vetus perſequitur. Major hoſtium pars ibi cæſa aut capta. Ipſe Bucheimius tertio equo ægre elapſus Troppaviam evadebat, ubi ſexcentos quaſi ſuorum iterum colligebat.

Torſtenſonius hoſtem laceſſit.

Torſtenſonius ut Gallaſio iſthanc revocandi neceſſitatem adferret, & quia Cæſar cum multis Hungarorum millibus adventurus ſpargebatur, propius hoſtem urgere inſtituit, præſertim deficiente iterum pabulo, quod inter arces hoſtium præſidiis inſeſſas longe petendum erat. Igitur impedimenta Olmu-
cium mittuntur accelerando agmini. Hinc vado 21. Auguſt.
Moravam amnem iſte transgreſſus ad hoſtium ca-
ſtra accedit, queis ſe hautquicquam commoventi- 22. Auguſt.
bus VViſchoviam tendit, dimiſſis paſſim catervis, quæ plurimos hoſtium intercipiunt, ac populationem terroremque late circumferunt. Ab iſtis quoque Brinæ ſuburbium diripitur, & flammis datur, ubi quatuor turmæ è Schœnkirchii tribuni legio-

1643. ne tendebant; quarum major pars cæditur, reliqui capiuntur; quos inter ſubtribunus, & Hiſpanicus tribunus Didacus de Villa Lobos. Sed quia Gallaſius intra caſtra ſe ſua tenebat, revocato etiam ad ſe Bucheimio, haut conſultum viſum ab impedi-

25.Auguſt. mentis longius digredi. Igitur retro ad caſtra hoſtium, & longius Olmucium verſus recedit Torſtenſonius, adſumendis impedimentis. Inde recta Brinam movet, oppidum iſtud tentaturus, aut hoſtem in prælium protracturus. Ejus conſilio animadverſo Gallaſius ſtatim ſexcentos pedites, centum cataphractos oppido immitti. Ipſe mox cum univerſo exercitu eodem ſequitur, ac inter Brinam & Mederzitzam celſo monte caſtra metatur, profunda valle & palude à Suecis diviſus, qui retro Cœnobium Oberdavvitzam conſederant. Paucos poſt dies flumen transgreſſi Cæſarei ſub ipſa Spilberga arce tendebant. Sed quanquam utraq; caſtra vix majoris machinæ jactu diſtarent; montibus tamen & viarum anguſtiis impedita regio hoſtem invitum ad prælium pertrahi non patiebatur. Nec intra hoſtilia circum præſidia diu conſiſtere licebat, apertis agrorum late vaſtatis. Igitur cum Torſtenſonius de Crocovii in Pomeraniam irruptione audiret, iterum Olmucium revertebat, infeſta illi oppido loca quantum dabatur occupaturus, ac quoad poſſet in ea ſtatione hæſurus. Decreverat alias ſupplementa è Suecia ſubmittenda per VVeſtphaliæ præſidia diſtribuere, educto inde veterano milite: tum per Kœnigsmarckium impreſſione alibi facta partem hoſtium à ſe avertere, aut illum ad ſe evocare. Ita ſuperior hoſte aut illi par, facile pedem in ditionibus Cæſaris figere poterat. Sed nullis è Suecia copiis eo anno miſſis ob inſtans bellum Danicum, & Kœnigsmarkio adverſus Crocovium occupato ea conſilia irrita erant.

Cæſaris irritum iter. 17.Auguſt.

§. 12. Cæſar interim magno cum comitatu Niclasburgum pervenerat. Cauſam aliqui ferebant, ut ſua præſentia Gallaſii ſegnitiem corrigeret, qui tot millibus auctus nihil tentare in hoſtem auſus fuerat; an ut Hungaros in Suecos excitaret. Quo fine & ſtatim Scalitzam ſe conferebat, ut Hungaris eo propior eſſet, quorum multa millia adventura ſperabantur. Et jactabant Cæſarei, exercitum ad triginta ſex bellatorum millia augendum, ipſo numero Suecos obruiturum. Sed è quindecim Hungarorum millibus, quæ ſperabantur, vix tria millia adventabant, pleriſque indictam à Palatino expeditionem abnuentibus, quod per privilegia extra Regni fines militare non tenerentur; quæ per tot ſecula acinace defenſa, ut & nunc ſarta tecta ſervarent, Epiſcopus Jaurinenſis monuiſſe dicebatur. Forte & aliquid ad rem fecerat, quod Torſtenſonius literis ad Palatinum ſcriptis confirmarat; Hungariæ à ſe nihil hoſtile metuendum, ac capitis pœna ſuo militi ſe interdixiſſe, ne quis

7.Sept. ejus Regni limites ingrederetur. Ita Cæſar ne viſis quidem ſuis caſtris Viennam redit, cui maximum à Suecica caterva periculum imminebat, ni hanc error viæ alio avertiſſet. Quo nomine & poſt Viennæ ſupplicatio indicta. Ægre quoque iſtius catervæ manus evaſerat Legatus Hiſpanicus: currus tamen aliquot, queis Auſtriaci proceres vehebantur, intercepti inſidiatoribus non modicum operæ pretium fuerant. Torſtenſonius inde arcis Blumelaviæ munimentis disjectis; ac Holitſchovia, Petzoravia, aliisque oppidis militi in prædam conceſſis, Olmucio movens Sternbergam inter & Neuſtadium ſub montibus, qui Sileſiam Moravia diſcernunt, conſidet. Ex itinere Joannem Wittenbergium tribunum cum trecentis equitibus magnos boum & ovium greges Olmucium deducere juſſerat, inſtruendo penu. Is oppido re-

Cæſarerum caterva vapulat.

means in ſexcentos hoſtium equites uno à Sternberga milliari incidebat; quibus cum par non eſſet, ceſſim Sternbergam verſus ſe recipiebat. Commodum hoc in oppido agebat Torſtenſonii legio prætoria; cujus ſubtribunus cum Wittenbergium cedentem conſpiceret, ſtatim cum ſuis auxilio accurrens cum iſto in hoſtem ruit. Ita hujus magna pars cæditur. Gerſtorfius tribunus, ac Fridmannus ſubtribunus cum aliquot ductoribus & multis gregariis capiuntur, præfecto vigilum cum paucis evadente. 1643.

Eulenberga capitur.

§. 13. Hac regione dum Torſtenſonius hæret, Eulenbergam arcem Suecicis præſidiis valde infeſtam oppugnare inſtituit, edito in monte ſitam. Cum tormenta parum proficerent evibrata ingentibus mortariis Saxorum vis militem anguſto ſpatio incluſum vehementer turbabat, ſimul actus per rupes cuniculus partem arcis cum quinquaginta militibus in ſublimi eliſerat. Unde territus præfectus Lichtenſteinius ſubtribunus, accedente quoque aquæ penuria, ut Neiſſam deducatur, paciſcitur. In arce magna vis annonæ ac paratus bellici reperta; tum opes provincialium eo congeſtæ, millione uncialium taxatæ. Præ- 26.Sept.
fectus Viennæ de propera deditione arguebatur; etſi alii cenſerent ad extrema redactum ſuſtinere amplius haut valuiſſe. Gallaſius contra Torſtenſonium Olmucio digreſſum ſtatim à latere inſequitur, ac tranſito Morava flumine Littam, inde Muglitzam & Miraviam tendit; quarum hanc præſidio Suecico inſeſſam, cum non ſine magno labore veteres muros disjeciſſet, aſſultu tandem capit, cæſis centum & triginta qui eam tuebantur præſidiariis. Bruæus quoque Comes per inſidias Jorda- 23.Sept.
num tribunum circumvenerat, ſexaginta cæſis, centum ipſo cum tribuno captis. Aſt Torſtenſonius poſt Eulenbergam captam communicationem cum præſidiis Sileſiacis hactenus fere intercluſam iterum aperuerat. Ea cauſa Jacobum Toernſchil- 25.Maji.
dium Oppelæ tam diu detinuerat, quem menſe Majo Rectores Sueciæ cum literis miſerant, quibus ſub Hiemem in Holſatiam penetrare iſte jubebatur. Eo nuntio accepto lætus ſtatim in Sileſiam tranſire conſtituebat. Sed diſſimulandis deſtinatis ſpargebat, ſe propius Pomeraniam movere, ne firmatus pluribus copiis Crocovius ad mare belli ſedem figeret. In Moravia Olmucium, Neuſtadium, & Eulenberga valido præſidio, & omnibus neceſſariis inſtruuntur; reliqua loca munimentis nudantur.

Gallaſius Miraviam capit.

Torſtenſonius in Holſatiam abire jubetur.

§. 14. In Sileſiam transgreſſus Torſtenſonius unum & alterum diem ad Carnoviam ſubſiſtebat, quam machinis & ignibus infeſtabat. Sed cum, oppidanis ac milite acriter reſiſtentibus, ita raptim expugnari oppidum non poſſet, eo relicto Glogoviam Minorem tendit, Hotzeplotza in itinere direpta. Circa Glogoviam aliquot per dies exercitui quies indulgetur, tum ut hoſti ſi vellet pugnandi copia præberetur. Quanquam enim hoſtium exercitus hac æſtate numeroſo ſubinde equitatu auctus fuerat; tamen peſtis per caſtra ſæviens non minorem numerum abſumſerat; quæ præcipue Hungaris incubuerat; quorum & quingenti apud Suecos capti hærebant, reliqui catervatim domum refugerant. Et licet adhuc levis equitatus numero prævalerent Cæſarei; Torſtenſonius tamen veterano confiſus milite prælii committendi occaſionem dari optabat. Aſt Gallaſius caute procedere, ac pugnæ ſe non præbere, idque tantum agere, ut Suecos Bohemiæ ingreſſu arceret. Igitur tribus à Suecis milliaribus apud Carnoviam conſidebat. Nihil heic memorabile geſtum, niſi 30.Sept.
quod Croatarum caterva multaretur, quadraginta captis. Succorum quoque poſtremo agmini immi-

Idem in Sileſiam tranſit. 3.Octobr.

1645. imminens Starſchedelius ſubtribunus cum quadringentis equitibus ita excipiebatur, ut vix cum centuria ad ſuos reverteret. Cæterum ex interceptis literis conſtabat, Gallaſio perſuaſum eſſe, Torſtenſonium in Pomeraniam properare ad Crocovium opprimendum. Unde & ei ſcripſerat, pro re nata ſe inde ſubduceret, quod per famelicam regionem nullo modo exercitus ſubvenire ipſi poſſet.

Torſtenſonius de induciis proponit.

§. 15. In caſtris ad Glogoviam Minorem Torſtenſonius, prout à Rectoribus Sueciæ juſſus erat, apud Gerſtorfium tribunum, libertati tunc reſtitutum velut obiter inſinuabat ſuper induciis obtentu inſtantium pacis tractatuum, qui nunc partibus in æquilibrio conſtitutis facilius ſint proceſſuri, quam ſi fortuna in alterutram partem vergens victori ad repudiandas æquas conditiones ſpiritus adderet. Revera tamen Cæſareos tantiſper amoliri, & tergum ſibi tutum præſtare cupiebat, ut eo acrius Danum premere poſſet. Ac juſſus erat Torſtenſonius, ſi Cæſarei in eas ſerio conſentirent, ad extremum per Moraviam & ſuperiorem Sileſiam occupata loca Cæſareis reſtituere. Gallaſius ac reliqui duces ab iis non alienos ſe oſtendebant: ſed quia abſque præſcitu Cæſaris nihil certi reſpondere poterant, res Viennam relata. Aſt ibi dilatum reſponſum, & longius interim digreſſis exercitibus, ac irruptione in Daniam evulgata negotium irritum fuit. Torſtenſonius porro, ut Cæſareos æque ac Danos conſilia ſua cælaret, iter ſuum varia ambage implicat, ac Glogovia Minori movens, præter Falckenbergam itinere facto, primo cum agmine Briegam circumdari jubebat, velut obſidium ſuſcepturus. Sed mox velut Schvveidniciam iturus Grotcoviam, inde Strelenam vertit. Hinc ad unum à Wratislavia milliare per unum & alterum diem conſidet. Ubi aliquoties tubicines ac tympanotribæ ad urbis portas accedentes vini, aromatum, ac aliarum rerum emendi facultatem petebant; quorum neminem oppidani admiſſione, aut reſponſo dignabantur. Iſte Suecici exercitus regreſſus, citra neceſſitatem ſuſceptus, omnes admiratione afficiebat; ſed qui altius expendebant, facile ſecreti quid ſubeſſe judicabant. Hoſtis Suecos à ſiniſtris ſemper ſequebatur, ſed ut intra ſecundum milliare non accederet, & ſub radicibus montium iter faciens Bohemiam tegeret. Et captivi quidem confirmabant, Schvveidniciam ab iſto invadendam; optante ſane Torſtenſonio, quod oppidum iſthoc egregio milite, ac reliquis neceſſariis foret inſtructum, deſtruendo exercitui Cæſareo anſam præbiturum. Sed ingruens gelu ea deſtinata ſi quæ fuerant impediebat, præſertim cum Torſtenſonius è propinquo ſubventurus ſuis videretur. Sed quia his, queis Torſtenſonius tendebat, locis omnia vaſtata erant, & Crocovius adhuc Pomeraniæ inhæreret, data occaſione à Gallaſio firmandus, ſimul ob aſperum frigus miles ſub tecta deducendus erat; transmiſſo Odera circa Wohlaviam, Drachenbergam, & Oelſam copias diſtribuit, aliquandiu heic ſubſtiturus, ut Kœnigsmarckio circa Crocovium ſatagenti tergum tutum præſtaret. Nam & Gallaſius Hofkirchium cum legionibus aliquot per Bohemiam in Miſniam miſerat, ſi qua inde in Pomeraniam penetràre poſſet; tum turmæ aliquot tranſito apud Briegam Odera per Poloniam eodem pervadere agitabant. His ut mature ſe opponeret, Glogoviam Majorem deſcendebat, ſi opus foret, in Pomeraniam iturus extinguendo ejus provinciæ incendio, priusquam novo ſe bello immergeret. Sed jam avertendo Hofkirchio Axelius Lilius Balthaſarem ſubtribunum cum turmis aliquot Croſnam miſerat cuſtodiendis Oderæ tranſitibus. Et à Torſtenſonio Helmoldus Wrangelius tribus cum legionibus Wartam & Notetzam flumina obſervare jubetur, Kœnigsmarckio, ſi opus ſit, præſto futurus.

Idem per Sileſiam deſcendit.

18. Octobr.

11. 12. Oct.

13. Octobr.

14. Octobr.

21. Octobr.

§. 16. Ipſe cum exercitu iterum trans Oderam regreditur, ne excurſores ſui Polonis querelarum cauſam præberent; in omnes interim motus hoſtium intentus, ac inprimis num Poloni cum hoſte colluderent, indulto ipſi tranſitu. Nam eo caſu Oderam remenſus hoſtem ſibi in Polonia deprehenſum ſeu alibi ſequi conſtituerat. Quod & ipſum citra ambages Schlichtingio judici provinciali per literas denuntiabat, quibus ſuper conceſſo Crocovianis tranſitu expoſtulabat, addito, ne reditus iisdem indulgeretur. Ad eas literas à Schlichtingio transmiſſas Opalinskius Palatinus Poſnanienſis reſpondebat: Crocovium inſcio & invito Rege & Senatu tranſitum ſumſiſſe, nec de tali conatu ipſos in pacata regione cogitaſſe: eundem tamen regreſſu arcendum. Quod ſi tamen aliqua manus furtim tranſeat, id Regno imputari non poſſe, nec pro violatione pactorum habendum. Ita ſpatioſam eſſe Poloniam, ut fines ejus ubique cuſtodiri nequeant; præſertim cum nullæ in limitibus arces extent, quas veluti libertati adverſas majores non toleraverint. Ne Torſtenſonius quid committeret, quod ad violanda pacta pertineat. Alias Regi neceſſum fore militem è Lithuania evocatum in finibus diſponere; ex quo facile ingentibus turbis anſa dari queat: ſaltem commercia eo facto impeditum iri. Torſtenſonius tamen ad iſta reponebat; ſe offenſarum occaſionib⁹ declinandis trans Oderam conceſſiſſe. Quod ſi tamen Cæſarei ipſis conniventibus per Poloniam quacunque ratione tranſitum machinentur, ſibi cis fluvium redeundum, & hoſtem ubicunque deprehendatur perſequendum. Inde excuſatum ſe velle haberi, nec cauſam penes ſe fore, ut pacta violentur. Nec à ſe quidquam ſuſcipiendum, niſi urgente neceſſitate: offenſæ ab ſe initium præbitum haut iri.

Idem cum Polonis literas commutat.

29. Octob.

3. Nov.

§. 17. Sed cum à Crocovio nullus amplius metus eſſet, ac jam tempus de hibernis cogitare moneret, mandatam è Suecia, expeditionem quam tectiſſime ſuſcipere conſtituit. Unde Tœrnichildium in Sueciam dimittit nuntiaturum, intra quatuor aut quinque Septimanas in Holſatia ſe futurum; cujus adventus magna ſolicitudine Rectores Sueciæ liberabat, quod nullo ad literas quas tulerat reſponſo accepto, quid ipſi factum eſſet, ignorarent. Glogovia Majore movens Torſtenſonius per Triebelam, Forſtam, Hoyersvverdam, Luccam, & Juterbocum progrediebatur. Apud Torgam ponte navali Albim inſternere juſſerat ſparſo rumore, aliquot dierum quiete, peditem in Miſnia recreandum; inde facto per Superiorem Palatinatum itinere in Bavaria hibernaturum. Et jam tantus terror Bavariam afflaverat, ut provinciales ad arma vocati in finibus diſponerentur. Sed Torſtenſonius præterito iſto ponte Zerveſtam tendebat, *jactans* apud Barbyam Albim ſe tranſiturum, hibernis per Magdeburgicum, Halberſtadienſem, & vicinum agrum ſumtis. *Interim* Sandaviam deſcendens apud Tangermundam pontem extrui curat velut Albim ibi ſuperaturus. Havelbergam delato nullus amplius color erat deſtinatis diſſimulandis. Itaque ducibus convocatis mandata Reginæ expoſuit, ac opima *hiberna per Holſatiam ac Jutiam poſt tot exhauſtos labores ſperare* juſſit. Ea re miles magno gaudio affectus alacriter abſoluto itinere, medio menſe Decembri Holſatiam velut diluvio inundavit.

Idem è Sileſia verſus Holſatiam movet.

26. Nov.

6. Dec.

§. 18. *Gallaſius contra cum audiſſet, Torſten*ſonium apud Glogoviam Oderam tranſiſſe, ne is forte ſubito in Bohemiam ſe conjiceret, & ipſe

Gallaſius Suecos in Luſatiam

apud Wratislaviam idem flumen ſuperat, ac præter Ligniciam, Fridlandam, Schmidbergam verſ°, hinc in Luſatiam Superiorem properat. Ubi audito Suecos longius digreſſos, eos ſequi haut placebat, præſertim cum exploratores, qui Havelbergam usque excurrerant, retuliſſent, per exhauſtam regionem inclementi cœlo militem citra exitium duci non poſſe. Ut tamen aliquod operæ pretium faceret, Lubenam ab optione & viginti peditibus cuſtoditam occupat. Lemberga, quam Oeſterlingii legio inſidebat, deditione capitur; præſidiariis Francofurtum more militari diſcedere permiſſum. Circa Zitraviam plus laboris inſumtum, quam tribuni Reichvvaldus, & Brandeshagius accerrime tuebantur. Sed cum Elector Saxoniæ majores machinas, & alia neceſſaria ſuppeditaret, continua verberatione, & cuniculis munimenta quatiebantur. Aſſultum inde tota vi Cæſarei dant; ſed plurimis ſuorum deſideratis, rejiciuntur. Ita tandem ad deditionem faciendam compelluntur, relictis, qui antea ſub Cæſare aut Saxone ſtipendia fecerant, quæ maxima pars fuerat. Et ipſe tamen hoſtis octingentos ſuorum eo obſidio deſideraverat. Eo facto Gallaſius male habitum militem per provincias Cæſaris in hiberna diſtribuit, eminus circumſeſſis, quæ Suecis tenebant, locis.

Idem Lubenam, Lembergam & Zittaviam capit. 29. Dec.

§. 19. Kœnigsmarckium à Torſtenſonii exercitu digreſſum, ſupra memoravimus. Is repente in Miſniam vertebat, magna circa Dreſdam Veterem populatione facta, ut Electorem belli malis ad mitiora conſilia flecteret. Inde Albi ſuperato in Voigtlandiam ibat; ubi Kinskium tribunum Curiæ Variſcorum relinquebat, ſupplendæ ſuæ legioni, quæ late Bohemiam percurrebat. Ipſe Culmbaco copias admovet, ac Marchiones terrore ad tributa compellit. In easdem leges Bambergenſis Præſul adigitur. Wurtzburgenſis Bavaro, ac Lotharingo confiſus tergiverſabatur. Sed cum Bavaricos Guebrianus diſtineret, Lotharingici impares è Franconia in Sueviam faceſſerent, Kœnigsmarckius terrendo Præſuli circa Kitzingam vicos aliquot egregios inflammat. Inde Mellerſtadium impetitur, trecentis peditibus cuſtoditum; qui aſſultu bis repulſo, tandem deditione facta Kœnigshoviam dimittuntur. Inde & Georgius Landgravius ad ſtipendium, & hoſpitia præbenda compellitur. Francofurtenſes imperata tributa abnuebant; ut tamen Suecicis urbem introire liceret permittebant. Et jam late tractum Rheno vicinum hoſpitiis ac tributis amplecti parabat, cum in Saxoniam Inferiorem vocatus Fuldenſibus in tranſitu pecunia emunctis in Thuringiam vertit, ac per Eichfeldiam in Saxoniam properat, ut Magdeburgicis meſſem corrumperet, ac hoſtem Halberſtadienſi agro exturbaret. Sub Ejus adventum Erfordiæ præfectus Ermeſt. Lohram arcem in Hohnſteinenſi Comitatu ſitam, quam Centurio cum triginta peditibus inſidebat, absque exceptione ad deditionem compulit. Contra ad Kinskium Curiæ opprimendum Cappunius tribunus è Bohemia ingruebat; qui hujus adventu animadverſo cum diffuſum oppidum tueri non poſſet, in arcem ſe conferr, aſſultantibus non ſine jactura repulſis. Haut longius tamen ibi morari auſus, arce præſidio firmata diſcedit; ac tributis exigendis intentus tandem Rhembdæ ab hoſte opprimitur, ubi ipſe cum plerisque ſuorum, quos pernix fuga non eripuerat, capitur. Aſt Kœnigsmarckius Oſcherslebia, aliisque locis ſubito impetu oppreſſis, Halberſtadium inſidiis petit. Quadringenti pedites per noctem in deſertis ædibus ac cellis portæ viciniſ occultantur; ducenti equites in proximo vico ſubſiſtunt. Ipſe cum ſua, ac Bartſchii legione paulo longius ſubſidet. Porta aperta excubitores pro more prodibant circumſpecturi num quid extra inſidiarum lateret, & propius licet Suecicorum latibula progreſſi, his ſilentibus nihil ſuſpicati in oppidum recedunt. Prodeunt inde ſex milites Suecici agreſtium habitu, ſecures humeris, tergo faſces graminis geſtantes, brevioribus ſub veſte ſclopetis occultatis. Ad portam accedentes percontantibus excubitoribus ruſticos ſe reſpondent, & ad opus faciendum in oppidum tendere. Mox rixa oborta excubitores trucidant, abſciſſis funibus, queis penſilis pons attrahebatur. Mox cæteri latebris erumpere, & eques advolare: tum occupata porta ſtationem primariam in foro diſſipare, ac quidquid militum in plateis occurrebat cædere. Reliqui terrore correpti in turres, queis mænia diſtinguuntur, confugiunt. Nec multum tamen ab exitio aberant, qui in oppidum penetraverant, quod Cæſareorum quidam animo collecto portam iterum occupaſſent depulſo qui eam tuebatur centurione, ac reliquis aditum præſtruxiſſent. Cum tamen cæteri, qui in turres confugerant, deſcendere non auderent, Suecici porta denuo expugnata Kœnigsmarckium cum ſuis admittunt. Ita tentata nequidquam defenſione Cæſarei manus dederunt. Captivitatem heic ſubibant Tattenbachius Comes, tribuni Heiſterus, & Petrus Jacobus, ſubtribunus Creutzius, cum ſex centurionibus, totidem optionibus & ſigniferis; quadringenti amplius gregarii militiam Suecicam profitebantur. Sueci tamen Bartſchium à proprio milite per imprudentiam trajectum, & Claubergium, tribunos deſiderabant. Kœnigsmarckius rebus heic diſpoſitis Magdeburgo copias admovet, corrumpendæ meſſi; Behrio tribuno in altera Albis ripa excubare juſſo, ne forte Dœmitzæ obſidium inde turbaretur. Hinc Sladena arx aſſultu expugnatur, cæſis præſidiariis. Oſtervvicum lata & profunda foſſa firmabat, cujus defenſionem Nicolaus Inomvillius veteranus ductor ſtrenue ſuſcipiebat. Unde non ſine labore acceſſus moliendi, cæſis aut ſauciis Suecicorum ducentis. Poterat tandem præfectus citra exceptionem ad deditionem compelli; ſed quod gravius negotium Kœnigsmarckii operam deſideraret, eidem permiſſum, ut honeſtis legibus Guelferbytum deduceretur.

Kœnigsmarckii acta. 19. Maji. Idem Halberſtadium intercipit. 13. Jul. 6. Aug. 27. Aug.

§. 20. Nam ne diutius his in oris tempus tereret poſſet Kœnigsmarckius, ortum in Pomerania incendium efficiebat, ad quod reſtinguendum ocyus is advolare juſſus erat. Gallaſius ut Torſtenſonium ditionibus Cæſareis averteret, res Pomeraniæ turbare inſtituebat. Ei expeditioni deſtinatur Joachimus Erneſtus Crocovius, ſumma vigiliarum præfectura jam auctus, cui velut indigenæ illa provincia notiſſima, & qui cognatos, popularesque ſuos facile in partes tracturus credebatur. Is adſumtis tribus equitum dragonumque millibus è Bohemia in Luſatiam tendit, per præmiſſum tribunum Ludecam Francofurtum ad Oderam ſi poſſit intercepturus. Qua ſpe evolutus flumen id ratibus trajicit; quarum tamen nonnullæ ſolutæ quinquaginta circiter milites, ac duas minores machinas in aquas effudere. Hinc in Sternbergenſem diſtrictum progreſſus, ut VVartæ tranſitum inveniret, caſtellum ad Zantocham oppugnare inſtituit. Sed à tribuno Kyhlio ibi repulſus, cum qua Suecica præſidia tenebant via præcluderetur, in Poloniam vertit, ac Suerini objectam ab oppidanis trabem tranſverſariam vi perrumpit, ubi ſuperato VVarta, inde Noteza flumine, in Ulteriorem Pomeraniam irruit. Expoſtulanti ſuper iſthoc auſo Poſnanienſi Palatino Crocovius negabat, id ſe conſcio factum, ſed dum ipſe morbo decum-

Crocovius in Pomeraniam irrumpit. 17. Aug. Idem Poloniæ fines tranſit. 20. Sept.

bit

1643. bit ductores ſe ignaro eam viam ingreſſos. Nec id tamen pactis inter Poloniæ & Bohemiæ Regna repugnare, nec ſolere amicis innoxium tranſitum denegari. Mittebatur & Poſnaniam deſertor patriæ Petrus Smaltzius eidem facto excuſando. Ingreſſus Pomeraniam Crocovius Stargardiæ ſtativa capit, excurſoribus nemine prohibente ſub Dammum uſque perſultantibus. Statim ad Ordines provinciales literæ dantur, quibus conciliandis cæptorum autorem Brandeburgicum Electorem laudabat. Stipendia mox & frumentum provincialibus imperantur, ac apud Belgardum idoneus caſtris locus diſpicitur, receptui ſerviturus, quem munimentis circumdat magna annonæ vi eodem congeſta; ut ni mature expelleretur, magnopere ibi ſe firmaturus eſſet.

Kœnigſmarckius in Pomeraniam properat.

§. 21. Huic compeſcendo propere Halberſtadienſi agro excitur Kœnigſmarckius; qui in Miſniam transgreſſus initio aliquot duntaxat legiones mittere deſtinaverat. Sed mox periculi magnitudine intellecta, & urgentibus Torſtenſonii juſſis 2.Sept. Lipſia cum univerſis ſuis copiis movens Torgæ 9.Sept. Albi, Croſnæ Odera ſuperato, non recta Landsbergam tendit; ſed ut hoſti à tergo ingrueret, eadem fere qua Crocovius via per Suerinum Polonicum 29.Sept. Drieſenam vertit. Eo tranſitu pacta violata repetitis literis exprobrabat Opalinſkius Poſnaniæ 1.Octobr. Palatinus, præſertim quod vici aliquot direpti, & innocentes cæſi dicerentur. Omitterentur in poſterum talia, nec abrumpendæ paci anſa præberetur; alias univerſos nobiles ad arma vocandos, & adverſæ parti jungendos, ac vim vi repellendam. 7.Octobr. Cui Kœnigſmarckius reponebat: Literarum ipſius ſenſum adſequi ſe non ſatis potuiſſe. Pactis utique vetari, ne Poloni alterutri in Germania bellantium parti auxilium ferant. Nec obſcurum eſſe, utrum magis accuſandi ſint qui Cæſareis tranſitum conceſſerint, quam qui hoſtem neceſſitate, & belli ratione exigente, ubicunque eum deprehenderint, perſequi inſtituant. Super vicis direptis neminem apud ſe queſtum. Si tamen autores damni dati indicentur, id reparatum iri, noxiis pœnam infligendam. Si Poloni tam levi de cauſa pacta abrumpere, & hoſtibus Sueciæ ſe jungere velint, ferendum quod corrigi nequeat: ſibi tamen ejus rei cauſam imputatum non iri. Nam ſe neceſſitate compulſum ipſorum fines tetigiſſe; ipſos ad ultroneam vim deſcendere. Sapientum haut eſſe ad extrema ſtatim provolare. A ſe tranſitus initium non factum. Ne Poloni deinceps hoſtium turmis tranſitum, nec Crocovio cum ſuis regreſſum concederent. Se quidem deinceps finibus ipſorum abſtenturum. Kœnigſmarckius porro manu peditum è præſidiis Pomeraniæ, & machinis aliquot auctus hoſtem ſtatione ſua exturbare, aut incluſum, fame conficere inſtituebat: Is dum nemo adeſt, qui reſiſteret, per provinciam pro libidine graſſatus fuerat, ac præter Belgardum, Schifelbeinam, Gœrlinumque, & Cœſlinum in poteſtatem redegerat. Treptoæ cives clauſis portis aſſultantes repellere auſi erant: ſed ab irrumpentibus peſſime habiti, ſedecim trucidatis, oppido per triduum in prædam conceſſo. Camminum quoque præſidio vacuum hoſtes occuparant, ac jam in Wollinenſem inſulam transmittere parabant. Sed ingruente Kœnigſmarckio propere deſerto Cammino Belgardum in caſtra ſe recipiunt, egregie munita & commeatu inſtructa.

Idem Crocovium apud Belgardum obſidet.

§. 22. Kœnigſmarckius primo Vorhauerum tribunum, qui valida cum manu machinis Stetino advectis inſidiabatur, acriter caſtigat, cæſiſque compluribus, centum captivis potitur. Inde Schifelbeinam tendit, interceptis in itinere centum octoginta equitibus, & tribuni Suchii impedimentis. Circa arcem tamen expugnandam tempus tunc terere non viſum, ne hoſti caſtra ſua magis firmandi ſpatium relinqueretur. Ad quæ ipſe 23.Sept. accedens machinis è vicino monte in oppidum & adſita caſtra fulminabat exiguo fructu, quod miles munimentis tegeretur, & eludendis ignibus tecta ædium demolitus eſſet, contignationibus arena ſtratis. Unde cum hoc loco parum efficeret, Gærlinum ſe conferebat, ſi forte iſto è latere commodior ad hoſtem acceſſus foret. Ejus oppidi arcem qui cuſtodiebant triginta duo dimachæ paululum reſiſtentes citra exceptionem ſe dedunt. Stativa hinc ad Parſantam flumen capiuntur. Oe- 27 Sept. ſterlingus tribunus cum manu peditum Cœſlinum mittitur, trecentis dragonibus, octoginta equitibus inſeſſum, qui admotis machinis deditionem paciſcuntur. In ejus pacti legibus quia omiſſum erat, ut obſeſſi ſine mora & recta via, (id quod in delineatione pacti expreſſum fuerat,) ad aliquod è proximis Cæſareorum præſidiis deducerentur; emiſſi per varias ambages hinc inde raptabantur, tandem per Landsbergam & Croſnam deducti ſexaginta non amplius Gœrlicium perveniunt, reliquis in itinere abſumtis aut dilapſis. Denuo inde ad caſtra apud Belgardum accedit Kœnigſmarckius, quæ tamen equitatu licet validus, deficiente pedite vi oppugnare non poterat, globis magno numero incaſſum emiſſis. Sed & cum una tantum ex parte obſidere hoſtem poſſet, quod copias dividere tutum non eſſet, excurſiones iſtius plane prohibere non dabatur. Et quo minus excitatis circa caſtellis idem coërceri poſſet, paucitas itidem peditum obſtabat. Spes tamen erat, quod multa equorum millia è Pomerania raptorum in caſtris eſſent, pabuli inopiam cito diſceſſum imperaturam. Interea Oeſterlingus tribunus peditum ac 14.Octobr. dragonum manu ſuccinctus Schifelbeinam recuperat; ejus præfectus decem duntaxat gregariis comitantibus ad ſuos abit; reliqui ſexaginta Suecicam militiam ſumſere. Sed quia aſpero autumni cælo morbi Suecicos inter gliſcebant, Kœnigſmarckius ut militem ſub tecta deduceret Parſanta flumine ſuperato circa Maſſoviam per vicos militem diſtribuit; ut tamen ad hoſtium uſque caſtra ſtationes diſponerentur. Crocovius altera parte liber ſtatim catervas aliquot emittebat, quarum una Gœrlinum nullo præſidio inſeſſum inflammat; alia per tenebras Cœſlinum prætergreſſa Zanoviam diripit. Sed quæ Cœſlini tendebant duæ equitum turmæ è veſtigio inſecutæ præda conſarcinanda diſtrictos cædunt, aut capiunt, trecentis equis potitæ. Mittuntur quoque nongenti equites ad arcem Stetini Novi recuperandam; qui trecentos hoſtium in itinere deprehenſos cædunt, octoginta captivis abductis. Alia quoque Suecica caterva centum quinquaginta, alia quadraginta octo equos multis cum captivis in caſtra adducebat.

Poloni in antecessum ſe excuſant.

§. 23. Cum ita caſtigati paſſim Cæſareani improviſo per Poloniam evaſuri viderentur, an ut promiſſum clam tranſitum diſſimularet Poſnaniæ Palatinus, antevertendis Suecorum querelis Kœnigſmarckio ſcribit; 12.Octobr. ſi qua hoſtis repente irrumperet, ſibi ne imputaret; ſe juſto exercitui ad pugnam parato tranſitum negare non poſſe. Ideo limitem milite firmare neglexiſſe, quod alta pace & pactis cum utroque bellantium confiſus nihil hoſtile metuerit. Sed Kœnigſmarckius eam excuſationem adſpernatus iſti per literas diſerte denuntiabat: 20.Octobr. Si Cæſareis tranſitus concedatur, ſibi quoque neceſſum fore iſtos in Poloniam ſequi; & quod Poloni ſe non poſſe profiteantur, id per ſuos effecturum, ut Pomerania ex hac parte non amplius infeſtetur. Nam intercluſo tranſitu brevi exitium hoſti imminere.

1643. nere. Sibi Poloniæ conditionem non adeo incognitam, ut non intelligat, ſi ſerio ipſe velit, ſat virium eſſe ad Crocovium tranſitu arcendum. Eoque non prohibito tranſitu pacta non poſſe non violata videri. Crocovius per Poloniam evadit 2.Nov. Nec eo ſecius Crocovius paulo poſt relictis ſarcinis ſummo ſilentio è caſtris ad Belgardum ſe proripit. Kœnigsmarckius motu ejus nunciato ſtatim ad caſtra ſe confert, quæ tamen quod à poſtremo hoſtis agmine poſt meridiem usque tenerentur, de ejus profectione ita liquido intelligere non poterat. Sed poſtremo agmini digreſſo Landgravium Fridericum cum expedita manu abeuntibus immittit; qui tribus à Belgardo milliaribus apud tranſitum Parſantæ fluvii illos aſſequitur. Sed quia hoſtis pontem deſtruxerat, provolutis in aquas tribus machinis, per noctem ibi ſubſiſtendum erat, quoad pons reficeretur. Poſtera die idem citato curſu præter vehicula aliquot & captivos deprehendere nihil poterat, quod hoſtis multum viæ præcepiſſet, dejectis poſt ſe pontibus, qui non ſine mora reparabantur. Interim ille per pontem ad Schneidemuhlam in Poloniam evaſerat, quo ſi per binas tantum horas Poloni ipſum arcuiſſent, in manus Suecorum inciderat. Kœnigsmarckius quanquam Opalinskio minatus fuerat, ſe Crocovium in Poloniam ſecuturum; tamen absque mandato, & inſalutatis Poloniæ Ordinibus ſuſcipere non audebat, quod diſſidio inter duo Regna anſam præbere poſſet; præſertim ſi hoſtis longius in Poloniam ſe conjiceret, nec pecunia ſibi in promtu eſſet, qua ſuis copiis neceſſaria quævis ibi emeret. Igitur ſatis habebat ad limitem Poloniæ hoſtem perſequi; præſertim cum Poloni tranſitum ultro concedere abnuerent, nec ipſe vi perrumpere conſultum duceret. Ita relictis quinque machinis & impedimentis evadebat Crocovius cum mille circiter ducentis ſuorum, qui è tribus, queis initio venerat, millibus ſupererant. Ipſe in Poloniam concedebat præda non plane vacuus; copias Warlofskio in Sileſiam deducendas dabat. Caſtra ita muniverat, ut vel validum exercitum diu arcere poſſet. Hac irruptione licet Pomeraniæ non leve damnum illatum eſſet, gaudebant tamen Sueci hoſtem ita propere ejectum, qui longe majora dare mala poterat. Kœnigsmarckius per Landsbergam, & Croſſnam retro iter legens apud Luccam in Luſatia Torſtenſonio jungebatur; à quo tamen ſtatim trans Albim miſſus per præſulatum Hildeſienſem copias ſuas diſtribuebat; juſſus Cæſaris, Dani, Bremenſis Præſulis, aut Luneburgicorum delectus diſſipare, ac Landgraviæ, ſi opus foret, auxilium ferre.

Danus loca quædam Meclenburgicæ captat. §. 24. Jam ſuperiore anno ſuper expugnanda Dœmitza agitatum fuerat, Suecorum rebus per Meclenburgicam valde moleſta, & ob quam plura ejus provinciæ loca præſidiis firmanda erant. Sed cum alia obſtacula id negotium impedirent, Duci Meclenburgico ſuggeritur, ut apud Cæſarem præſidium id deduci peteret. Quo obtento placebat munimentis arcem exuere, ne denuo hoſtis nidulari ibi poſſet. Sed iſta petita Cæſar rejecerat. Apud 26.April. eundem mox Daniæ Rex inſtabat, ut eadem arx ſibi concederetur, quippe quæ inter oppigneratas ſibi Meclenburgicæ præfecturas eſſet, citra quam reliquas non ſat commode vindicare, aut tueri poſſit, pollicitus ſe illam ita ſervaturum, ut in alterius manus ne incidat, neve Cæſareis ex ea damnum detur. Cui petito pronum ſe declaraſſe Cæ- 8.April. ſarem ferebatur. Sed & idem Rex apud Rectores Sueciæ per literas ac Petrum VVibium poſtulaverat, ut præfecturæ illæ Meclenburgicæ hoſpitationibus militum & tributis eximerentur, quippe in quibus quondam Matri ſuæ ob pecuniam creditam hypotheca foret conſtituta. Id poſtulatum Rectoribus Sueciæ altius videbatur penetrare; nec ſat cauſæ adparebat, quare Dano circa id gratificarentur. 1643. Nam & hic quondam pace ſua Duces Meclenburgicos excluſos Cæſari in prædam expoſuerat, neque hactenus de iſta hypotheca mentionem fecerat. Eam provinciam à ſe hoſti ereptam, ac jure belli poſſeſſam; quam Duces poſt acceptatam Pragenſem pacem, quæ Suecos hoſtes declarat, magis ipſorum conceſſione & indulgentia, quam ſuo jure obtineant. Placebat tamen caute procedere, ne forte Danus ad ſuſcipiendum quid permoveretur, quod conſilia Suecica præcipitaret; ac rem extrahere, ſi tempus forte conſilium ſuppeditet. Et quia intutum judicabatur cum illo diſceptare, qui in bellum erumpere poſſet ipſis adhuc imparatis: igitur reſpondebatur: Regem Guſtavum eam provinciam ab hoſte recuperaſſe; nec ſperare ſe Regem quid poſtulaturum, quo rationes ſuæ ibi turbentur, aut hoſti emolumentum concilietur. Regem ſequeſtrem optime facturum, ſi ad pacis tractatus id negotium ſeponat. Nec in obſcuro eſſe, quare ipſi durante bello illis locis cedere nequeant. Nec aliud reſpondebatur, cum Danus reponeret; eam rem in commodum Ducum cedere, qui commiſeratione digni ſint; nec id negotium ad pacis tractatus ſpectare, cum hypotheca ſua utique in dubium vocari nequeat. Neque Suecicis armis fraudem quæri, cum Cæſarei in ſuam gratiam iſtis locis abſtenturi ſint. Enimvero prævertendis Dani machinationibus placebat obſidiū ejus arcis properare, cujus adminiſtratio Erico Joannis Ulfſparrio, Wiſmariæ præfecto committebatur. Et invitabat occaſio quod nullus in propinquo hoſtilis exercitus obſeſſores turbare poſſet. Dœmitzæ obſidium. Igitur è Pomeraniæ & Meclenburgicæ præſidiis ſeptendecim peditum centuriæ contrahuntur; tum ſeptingenti amplius equites trans Albim diſponuntur arcendis, ſi qui inferre quid arci velint. Illis equitibus conglobata agreſtium Luneburgicorum manus ingruere conata, ita excipitur, ut fere quadringenti horum cæderentur. Primo igitur impetu hoſtis 26.Jul. ex adſitis inſulis in oppidum repellitur. Acceſſus inde ad oppidum ſimul & arcem aguntur. Cæterum paucis ante obſidium diebus Waraſinus Magdeburgo miſſus. Locatello veteri præfecto ſucceſſerat. Ei diſcors Locatellus petebat oppido ſe emitti, & addito præſidio Lubecam deduci, quod exuta militia domum ſit conceſſurus. Quod cum haut ægre annueret Ulfſparrius, iſte oppido exce- 28.Jul. debat. Sed quod nusquam de tempore, quo Lubecam deducendus erat, expreſſum foret, & ratio belli ſuaderet, ut non ſtatim dimitteretur, præſertim cum ſecum haberet deſignationem annonæ & adparatus bellici, quo arx inſtructa eſſet, quam exhibere nullo modo volebat, (nam vim adhibere durum videbatur;) igitur tantiſper Neuhauſam deducitur, ac liberaliter ibi habetur, quoad menſe Auguſto liber dimitteretur. Oppidum inde poſt 11.Aug. binos aſſultus irritos tertio impetu capitur exiguo Suecorum damno, licet acriter reſiſtente hoſte. Qui ferrum aut captivitatem evaſerant, in arcem ſe receperunt. Inde arx tribus è ſuggeſtibus verberata jam ſpem propinquæ expugnationis præbebat, cum de motu Crocovii vulgatur. Qui cum ad Dœmitzam liberandam venire crederetur, Ulfſparrius majores machinas Albi Bleckedam devehi curat, ipſe interim cum copiis in oppido ſubſiſtens. Sed cum iſtum in Pomeraniam vertiſſe conſtaret, 25.Aug. revocatis machinis verberatio inſtauratur, exiguo obſeſſorum damno, quos vallum tegebat. Ita obſidium in Octobrem menſem extractum. Et quia ingens Pomeraniæ à Crocovio periculum imminere videbatur, Ulfſparrius à Rectoribus Sueciæ jubetur pedites, quos Pomeraniæ oppidis detraxerat, eo remittere, & obſidium ſolvere. Hic tamen

men exhauſtum laborem haut fruſtra perditurus, cum ſolis quingentis, quos Meclenburgicis præſidiis decerpſerat, obſidio immoratur. Ac jam per machinas & eliſo cuniculo aſſultaturus acceſſum
11. Oct. fecerat, cum VVaraſinus honeſtas deditionis leges paciſcitur. Eum, cum ex pacto Magdeburgum deducendus eſſet, è ducentis & quadraginta, vix viginti ſequebantur; reliqui ultro Suecorum militiæ accedebant: quos & viginti ægroti, qui adverſo Albi navigiis ſubvehendi erant, imitabantur. In arce paratus bellici aliquantum, annonæ parum repertum.

Guelferbytum à Cæſareis evacuatur.

§. 25. Abſoluti hoc anno demum fuerant dudum agitati Cæſarem inter & Luneburgicos tractatus; quibus conventum, ut Cæſaris præſidia Guelferbyto, Eimbecca, & aliis in Brunſvicenſi agro locis deducerentur. Pro hiſce tuti itineris literas à Legato Oxenſtierna Auguſtus Brunſvicenſis Dux petebat. Is etſi hunc diſceſſum Suecorum rebus valde proficuum judicaret, tamen cum talia in mandatis non haberet, ac vereretur, ne Cæſarei ipſius cautionem adſpernarentur, rem ad Torſtenſonium rejiciebat. Nec eo minus Cæſarea præſidia Guelferbyto, Eimbecca, & Goslaria, tum arcibus Levvenburgo, Peina, & Hornburgo excedebant, Huxteram usque equitatu Luneburgico proſequente. Tribus horis, antequam Guelferbyto Cæſarei exirent, tabellarii duo, à Cæſare unus, alter à Moguntino ad præfectum arcis miſſi aderant; quos cum ſiniſtri quid adferre Dux Auguſtus ſuſpicaretur, aditum ad præfectum non concedebat, quoad egreſſis Cæſareis ſuus miles introiſſet. Nec fefellerat iſtum ſua conjectura. Nam jubebatur præfectus oppido non excedere, & variis obtentibus Ducem eludere. Unde cum præfectus lectis ante portam literis, retro ſe cum ſuis ad portam verteret, jactans peculiare quid ſibi Cæſaris nomine cum Duce agendum eſſe, revera ut pontem penſilem occuparet; eo jam ſubducto irritus diſcedebat. Ita compede exutus iſte Dux poſt & in conventu Deputatorum, & in tractatibus ſententiam ſuper Republica multa cum libertate
5. Oct. dixit. Paulo poſt à Chriſtiano Ludovico Duce Luneburgico Bulovius ad Legatos Suecicos Joannem Oxenſtiernam, & Salvium tunc Mindæ agentes mittitur, qui de milite Suecico ſuæ ditionis oppidis educendo petebat, quod & Cæſar ſua præſidia amoviſſet tum ut Hildeſienſi oppido & præſulatui neutralitas indulgeretur. Utrumque negotium ad Torſtenſonium rejectum. Sed eo minus rationis erat iſta annuere, quod Dux non parum in Daniæ Regem inclinaret recentem ob affinitatem; & de adparatu armorum per Inferioris Saxoniæ Circulum ſuſpicio eſſet, de quibus in nuptiis Friderici filii cum Ducis ſorore Rex Glucſtadii egerat. Poſtulabat quoque iſte Dux, ut octo præfecturæ Hildeſienſis præſulatus, quas Goslarienſi tranſactione obtinuerat, Suecorum tributis eximerentur; magni imputans, quod Legati ſuæ Domus ita maſcule pro republica in Conventibus publicis loquerentur. Quod uti laudandum erat; ita melius facturus fuiſſe Suecis videbatur, ſi & re ipſa operam ad ſublevandam cauſam communem jungere, nec totum belli onus in ſolam Sueciam devolvere voluiſſet.

Haſſorum geſta.

§. 26. Haſſi poſt digreſſos inferiore Rheni tractu Cæſareos Noveſium, ac Linnam munimentis firmabant adigendis ad tributa viciniis regionibus. Ac Juliacenſes quidem Ordines decem millibus uncialium menſtruis deciderant. Colonienſibus ad tranſigendum compellendis Woringa, Tolbiacum, alia loca diripiuntur, multis oppidanis Noveſium abductis. Unde moti provinciales deputatos Noveſium mittunt; qui cum in ſex mille quingentos unciales menſtruos conveniſſent, Clerici pactum averſabantur, eas pecunias melius proprio militi ſcribendo, quam alieno alendo impendi jactantes. Et præfectus Kempenæ à Guebriano conſtitutus parem ſummam ſibi depoſcebat, vi ſtatim intentata. Unde & Haſſi abrupto pacto vi graſſantur, ac multos provinciales Noveſium abſtractos non modicis lytris taxant. In VVeſtphalia ab iſtis circa initium anni nihil geſtum, niſi quod manus Lipſtadio progreſſa, duas Cæſareorum turmas apud VVertam opprimebat. 27. Mart. Interim Vehlenus contractis ad Zonzam copiis Oedam arcem prope Kempenam expugnabat, & credebatur ipſam Kempenam tentaturus, ni Haſſi ſubito è VVeſtphalia ingruiſſent; qui ſtatim eam arcem recipiunt, in qua tria tormenta ænea, ingens mortarium, & inſignis adparatus bellicus inventus, obſidio Kempenæ adhibendus: quo avecto munimenta arci detracta. Guebriani inde juſſu Kempena Haſſis traditur, ſic ut hiſce ſolis tributa Transrhenanæ regionis cederent. Poſt in VVeſtphaliam regrediuntur, 2. Maji. ubi Paderbornam nocturno aſſultu tentant; ac jam exteriora munimenta perruperant; ſed excubitoribus alacriter reſiſtentibus, quoad præſidiarii & oppidani armati accurrerent, non ſine ſtrage repelluntur. Dortmunda quoque ab Eberſteinio Comite fruſtra nec ſine jactura ſuorum tentata. Nec minus ad Bruelam irriti erant 16. Maji. Haſſi, ubi Elector Colonienſis cum Coadjutore Maximiliano Henrico, & trecentis militibus agebat. Heic quippe iſti per noctem ingruentes rejecti inflammatis circum vicis abeunt. Eodem tempore ſuper deducendis Friſia Orientali præſidiis cum Landgravia agebatur; quæ ut rogari deſineret, tandem conſentiebat, ſed ſub conditionibus, quæ rem in longum extraherent, ac ut conventa non aliter rata eſſent, quam ſi ſocii Reges conſentirent. Impoſuerat inde præſidium Eberſteinius arci Gronsfeldæ non procul Trajecto ad Moſam ſitæ, ut ex ea Leodienſem agrum tributis ſubjiceret. 18. Jul. Aſt Leodienſes ſub ductu Canonici Karcumi quinquies mille amplius numero tormentis admotis Kavverbergium præfectum ad deditionem compellunt. Mox arcem ingreſſi iſtum inſuper habito pacto trucidant, & veſtibus exutum exanime corpus pro feneſtris ſuſpendunt: tum & reliquos octoginta numero cædunt, ſex exceptis, quos latebræ tegebant. Hinc cum pleræque Cæſareæ copiæ iſtis ex oris in Lucenburgicam Hiſpanis ſubſidio iviſſent, Eberſteinius cum quinque millibus Haſſicorum apud Veſaliam Rhe- 25. Aug. num transgreſſus poſt Bredenbendam occupatam Durenæ obſidium circumponit, quam Mandelslovius cum trecentis non amplius militibus tuebatur. Poſt rem utrinque ſtrenue geſtam ad extrema redactis obſeſſis Neoburgicus Palatinus obtinet, ut Cæſareo præſidio educto oppidum extra commercia belli utrinque poneretur, nullo milite inſidendum; quam in rem Hatzfeldius, & Eberſteinius fidem ſuam interponebant. Inde ab Haſſis territorium Aquisgranenſe tributis ſubjicitur. Eberſteinius poſtquam id aſſecutus fuerat, ut Cæſareos Hiſpanis abſtraheret, inſtructis rite præſidiis cis Rhenum reverſus circa Lipſtadium copias diſtribuit. Interim Lauterſheimius cum octingentis equitibus per Marpurgum, & Corbacum Stadbergam proceſſerat, ut Cæſareum militem Brunſucenſibus oppidis eductum, qui circa Huxteram hærebat, in tutum deduceret. Ejus itinere intellecto Landgravia Geiſium ſummum excubiarum præfectum cum viginti novem equitū turmis, ſeptingentis ſelectis peditibus mittit. Is ſummo mane vetus ſeu inferius oppidum impetu irrumpit, ac plurimis cæſis, præ-

1643. ter ſexcentos equos inſtructos ſeptuaginta ductores ac gregarios capit, quos inter & Adolfus Hermannus Comes Lippienſis. Reliqui latebris teguntur, aut in ſuperiorem oppidi partem ſe ſubducunt. Patebat Geiſio major occaſio rei bene gerendæ, ſi ſexcentos equites, qui intra tres horas cum tribuno Boſio adfuturi erant, excipere, aut recenti terrore in Cæſareos ad Huxteram tendere voluiſſet. Sed monitus licet utrumque neſcio qua de cauſa omittebat. Ita Cæſareos iſtos Hatzfeldius poſt cis Rhenum concedens ſibi conjungebat. Hoc digreſſo Cotzius tribunus Noveſii præfectus cum mille militum manu ſuperiorem Colonienſis præſulatus partem irrumpit tributis exigendis, ac poſt direptos complures vicos Rheinbacum oppidulũ tentat. Ubi jam nonnulli per portam petarda disjectâ irruperant; ſed decem deſideratis per oppidanos repelluntur. Inde Rheinsheimo arci ſat munitæ ſexaginta militum præſidium imponit, ac præda onu- 10. Octobr. ſtus Noveſium redit. Ea tamen arx cum machinæ 28. Octobr. tantum in conſpectum ductæ eſſent, per ignaviam deditur; ac præſidiarii ab illis ipſis, per quos in tutum deducendi erant, ſpoliati trucidantur. Inde ab Haſſicis Bergershauſâ arx centum militum præſidio, novisque munimentis firmatur. Cæterum toto iſthoc anno ſuper parandis copiis ad defenſionem Circuli VVeſtphalici agitatum fuerat. Id negotium in eo cumprimis hæſerat, quod Cæſar ſummam earum copiarum directionem ex legibus pacis Pragenſis ſibi vindicare vellet; id quod Ordinibus diſplicebat, ne Cæſar iſtas ſuos ad uſus adhiberet. Inde Colonienſem inter & Neoburgicum ſuper imperio in eum militem certabatur; quorum illi Cæſar, huic plerique Ordinum ſtudebant. De hoc quia conveniri non poterat, res exitu caruit. Demum cum Hatzfeldius cum ſuis in ſuperiorem Germaniam tenderet, ut Gallis ibi obſiſteret, Haſſi facili negotio Kirchaina, & Alsfelda occupata per ſuperiorem Haſſiam hoſpitia capiunt. Sed mox clade Gallorum ſoliciti, ne forte Hatzfeldius totam molem belli in ipſos devolveret, Koenigsmarckii auxilium, ſi res ferat, ſibi expoſcunt.

Guebriani geſta. §. 27. Initio hujus anni Guebrianus cum Gallis & Vinarienſibus per Franconiam hoſpitabatur, ob digreſſos inde Cæſareos late graſſatus, ut tamen Bavaricis locis diligenter abſtineret. Hinc in Wurtenbergicam procedens, prætorio Canſtadii poſito multa loca parum munita in poteſtatem redigebat; ac ni frigus obſtitiſſet Heilbrunnam videbatur tentaturus, tenui tunc præſidio firmatam. Huic ſiſtendo Bavarici ſub Mercio, & VVertano contractis apud Donavvertam copiis præter Norlingam, Dunckelſpulam, & Halam Neccarſulmam deſcendunt. Quorum adventu cognito Guebrianus ſtatim in planitie apud Waiblingam copias ſuas in aciem diſponit prælii copiam facturus. Sed Bavarici nuſpiam prodibant, antequam Lotharingici advenirent. Lotharingiæ quippe Ducem, ut Rheno ſuperato ſuis aut Bavari copiis jungeretur, Cæſar crebris nuntiis ſolicitaverat; quibus ille repoſuerat: per triennium nullam ſui rationem habitam, nec hoſpitia ſibi, aut ſtipendia præbita: Lotharingus Bavaricis jungitur. unde copias expeditioni haut idoneas. Sed Bavari ſummum in ſuas copias imperium offerentis ſolicitatione permotus, trajecto apud VVormatiam 18. Jan. Rheno circa Heilbrunnam Bavaricis jungitur, ſummumque in eas imperium ſuſcipit, è conſilio cæterorum ducum gerendum. Exercitu 21. Jan. apud Botvvarum luſtrato, VVertanus aſſumta valida equitum dragonumque manu in Guebrianticos per hoſpitia diviſos irruptionem ſuſcipit. Horum tres equeſtres legiones cum quadringentis dimachis Hoppaci hoſpitabantur, proximo vico aliæ quatuor legiones non per tecta diſperſæ, ſed inſtructis ſemper equis. Wertanus apud Hop- 1644. pacum Remſam flumen tranſiturus pontem doliis ſaxo impletis obſtructum invenit, quem & duodecim milites cuſtodiebant. Iſta dum amoventur, Guebrianticis ſpatium dabatur ſe inſtruendi, quos & excubitorum diſploſiones jam adverterant. Unde cum Wertanus in vicum irrumperet, acre certamen conſertum, accurrentibus & è proximo vico legionibus. Ita Bavarici profligati in fugam Wertanus vapulat. conjiciuntur ducentis eorum cæſis, quos inter Stephanus Wertanus Joannis frater turmæ præfectus; Wolfius tribunus ſauciatur. Complures ductores, ac centum gregarii capti; ipſe Wertanus cum multis aliis Remſam fluvium nando tranſmittere cogitur, quo non pauci mergebantur. Bavarici hinc motis caſtris velut Lauingam & Donavverdam ituri, cum ultra Schorndorfum proceſſiſſent, ſubito Gœppingam vertunt, quam quinquaginta equites, ſeptuaginta pedites tuebantur. Ubi poſt nonnul- 24. Jan. los aſſultus repulſos, tandem per ruinam mœnium irrumpunt, omnibusque puberibus interfe- Gœppinga expugnatur. ctis oppidum diripiunt. Miles ac præcipui oppidani 26. Jan. in arcem refugi arbitrio ſe hoſtium dedunt; gregarii Bavaricis admixti, centurio captus. Ipſi tamen ducentos cum ſubtribuno inter oppugnandum amiſerant. Magna in oppido præda parta. Sed & fœda libidinis ac ſævitiæ ſpecimina à milite cumprimis Lotharingico edita. Bavarici hinc Kircheimum ſub Tecca tendunt, ubi ipſis Guebrianus occurrit, ſuis Gœppingæ auxilium ſero laturus. Heic uterque exercitus opportuno ſibi loco per biduum in acie conſiſtit, ut tamen neuter in locum iniquum deſcendere, aut ex eo hoſtem invadere auderet. Bavarici hinc à tergo Guebrianum cir- 31. Jan. cumituri videbantur. Unde hic Reutlingam, in qua quadraginta Bavaricos interceperat, ſtativa transfert, hoſte non procul inde Metzingæ in val- 2. Febr. le Auracenſi tendente.

§. 28. Interea Oiſonvillius Briſaci præfectus con- Galli Uberlingam intercipiunt. tracta manu, & VViderholtio adjuncto Blumbergam arcem machinis verberatam in poteſtatem 19. Jan. redegit. Sed majus operæ pretium fuit Uberlinga, ubi VViderholtius per exploratores cognoverat, unam portarum nullis clathris penſilibus, ſed tribus duntaxat ſimplicibus valvis munitam. Igitur hoc autore eo tenditur, ac primo crepuſculo per ſummum ſilentium extremis valvis petarda admovetur. Cujus ſtrepitu excitati oppidani è celſa turri nonnullos ingruentium telis proſternunt; ſed cæteri perfractis valvis acriter perrumpunt. Primo impetu cæſi oppidanorum quindecim, qui in armis deprehendebantur: plures qui navigiis Conſtantiam tendebant, lacu merſi; oppidum per quinque horas militi conceditur diripiendum. Maxima in eo præda parta, octoginta amplius machinæ minoris formæ; armorum, annonæ, vini maxima vis, qua VViderholtius Hohentvvilam egregie inſtruebat. Oppidum octingentis peditibus, octoginta equitibus ab Oiſonvillio inſidetur, qui cives ſacramento Galliæ adigit, agreſtibus ejectis. Viciſſim Guebriantici Rotenfelſa arce in VVurtzburgenſi præſulatu ſita, & Hornecca ad Nicrum expulſi fuerant. Eos tamen, qui Stetenfelſam arcem non procul Heil- 3. Febr. brunna obſidebant, miſſa à Guebriano caterva Wertanus Guebrianticos carpit. diſpulerat. Aſt VVertanus excurrendi indefeſſus, cum bis mille ſelectis equitibus inſolita via per Achlam Guebrianticis noctu ingruebat, abrepta in ſtativis legionis VVitgenſteinianæ parte impedimentorum & jumentorum. Sed aſſultantibus undique Guebrianticis ad caſtra usque Bavarica repellitur, deſideratis centum amplius ductoribus & gregariis. Eodem tempore caterva Guebrianticorum Tubingæ imminens à Drucmulle-

ro re-

1643. ro repellitur, triginta cæſis. Guebrianus inde pabulo deficiente Rotenburgum ad Nicrum tranſit; Bavarici Tubingæ caſtra metantur. Heic
20. Febr. tres Guebrianticæ legiones Hamersdorfi tendentes, repente à Wertano invaduntur; quæ licet ſtrenue pugnam capeſſerent, tamen numero obrutæ ceſſim ire, & ad proximas legiones ſe recipere cogebantur, peditibus quinquaginta, & equitibus paucis deſideratis. Sed trium legionum impedimentis Wertanus plane potiebatur. Atterebant modica hæc damna Guebrianticos; & quia Bavarici numero prævalebant, ac nova ſupplementa expectabant, veritus Guebrianus, ne à tergo infeſtaretur, per Sylvam Nigram & Kenzingenſem vallem ad Rhenum movet, in itinere intercepto Gengenbaco, ubi optio cum ſeptuaginta peditibus hærebat, ſimul
23. Febr. Ortenburgo & Wilſtadienſi arce. Animus erat circa Stolhovam & Badenam legiones quiete re-
Guebrianus ad Rhenum recedit. ficere. Sed mox cum Bavaricos Cuppenheimo militem immiſiſſe intelligeret, direptis circa oppidis retro vertens à Kenzinga Laufenburgum uſque ſub Nigræ Sylvæ radicibus legiones diſtribuit, novas è Gallia copias expectans: cujus præſidia, quæ Mildenburgi in Franconia & Lauffæ reliquerat, interim ab hoſte expugnata fuerant. Bavarici ſatis habebant, lautis Wurtenbergicæ hoſpitiis eos expuliſſe, haut parum gloriabundi, quod cum ipſi Guebrianticos tam crebris irruptionibus turbaſſent, hi contra nil unquam tentare auſi fuiſſent. Inde per Wurtenbergicam hoſpitia capiunt, quam provinciam quadringentis amplius menſibus Romanis emungunt, acriter cumprimis multatis, apud quos Guebrianus hoſpitia ceperat, velut hoſti faviſſent. Sed & Lotharingiæ Dux pro lubitu in Franconia hoſpitabatur, brevi tempore locis, quæ ſtativis complexus fuerat, trecentos amplius menſes Romanos extorquens.

Idem tarde ſe movet. §. 29. Cæterum Guebrianus novam expeditionem ſat tarde moliebatur, utut pecunia & ſupplementa è Gallia ſub finem Aprilis menſis adveniſſent, & equitatus ſic ſatis ſe refeciſſet. Bavarici contra Offenburgum, ne forte à Guebriano opprimeretur, annona & milite inſtruunt. Tum apud Spiram Rhenum navali ponte ſternunt, ac validum iſti oppido præſidium imponunt prohibendo Guebriano, ſi forte Moguntiam verſus deſcendere vellet. Trecenti quoque equites trajecto apud Germersheimum Rheno circa Benfeldam magnam populationem fa-
4 Maji. ciebant. In Durlacenſi ditione, Pfortzheimi cum primis & Grabæ, provinciales ad ſacra Pontificia vi compelli à Bavaricis cœperant. Novam inde moram Guebriano afferebat mors Galliæ Regis, & quia Teutonici ductores licentius, ut novo imperio ſolet, ſcripto poſtulabant, ut præter acceptam pecuniam menſtruum adhuc ſtipendium ſolveretur; Briſaci præſidium æquali Germanorum ac Gallorum numero conſtaret, & ſi quæ loca magni momenti caperentur, eorum cuſtodia utrique nationi pariter committerentur; addito ne caſtra moverentur, antequam hæc poſtulata expedita forent. Solicitabat quoque clam Germanicos ductores Bava-
9. Jun. rus, ut Gallis deſertis ad ſe tranſirent. Quoſtamen Guebrianus dextre delinitos in officio continebat. Tandem hic contractis copiis Hohentvvilam verſus movet. Conſilium ipſi erat inter lacum Bodamicum ac Danubii fontes pedem figere, ac hoſti neceſſitatem adferre, vel prælio certandi, vel iter ipſi Illarum fluvium verſus concedendi inde ad Licum Donavvertam uſque proceſſuro, ac provinciarum à tergo tri-
Guebrianus Hohentvvilam movet.

butis fruituro. Sed quia regio, quam tranſiturus erat, plane exhauſta commeatu fuerat, apud 1643.
Hohentvvilam tantiſper conſiſtere conſtituerat, quoad ſeges in agris matureſceret, annona interim è vicina Scaphuſia petita. Eis caſtris dum hæret recens è Gallia miles parcæ diætæ inſolens per Helvetios magno numero domum aufugere, eques ob toleratam diu inopiam fremere; Hohentvvilani vicinos ſibi agros plane evaſtari dolere. Tum duces inter ſe diſcordes, Germani Gallique milites æmuli, aſperati plerorumque ductorum Germanorum animi. Imminutus quoque exercitus Haſſorum diſceſſu, qui hactenus Guebrianticos proſecuti, quod parem cum illis laborem toleraſſent, ſtipendiorum ſe expertes indignabantur. Illi concedente Galliæ Rege dimiſſi mille quingenti numero, accelerando itineri pedites Rheno devehunt. Inde ſupra Germersheimum exſcenſione facta infra Heidelbergam Nicro ſuperato Handſchuchsheimi prætoriam Lotharingi turmam ejusque ſupellectilem opprimunt, ipſo Duce ægre Manheimum evadente. Is enim, quanquam ſuper eodem cum Gallia reconciliando Aurelianenſis Dux ſatagebat, à Bavaro perſuaſus denuo imperium in ejus copias ſuſceptum ibat. Aſt Bavarici, & Lotharingici ad ſedecim millia aucti Guebriani deſtinata eluſuri circa Moskircham & Pfulendorfum ſe huic objiciunt. Ita propinquos inter exercitus crebris excurſionibus certabatur, proſperiore ut plurimum Guebrianticorum ſucceſſu; inter alia ducentis quinquaginta Bavaricis inter Hohentvvilam & Uberlingam deletis. Ac ita acriter ſe mutuo infeſtabant, ut facile hoſtilitatem bona fide invicem exerceri diceres.

§. 30. Sed inopia ſubigente Guebrianus incen- Idem fruſtra in
ſis caſtris Salmansvveileram movet; cui Bavari- VVurtenbergicam
ci apud Marcsdorfum ſe objiciunt duarum hora- penetrare nititur.
rum inter utrumque exercitum intervallo. Sed
cum Bavaricis è Suevia annonæ affatim ſubvehe-
retur, cujus penuria Guebrianus iterum premi 5. Jun.
cœperat, prior caſtra movere neceſſum habebat, 12. Jul.
ac iter VVurtenbergicam verſus per Stockachum, Dutlingam, & Speichingam arripit. In itinere Rotvvilam expugnare conabatur, quam tormentis verberatam quatuor locis noctu aſſultibus tentat. Sed oppidanis acriter reſiſtentibus viginti ſuorum cæſis, triginta ſauciis, Sultzam pergit cum ſpe Horbam & Rotenburgum ad Nicrum attingendi. Enimvero Bavarici per Sueviæ Alpes adproperantes, interpoſita à Guebriano ad Rotvvilam mora, hunc prævertunt; ac Empfingæ inter Sult- 16. Jul.
zam & Horbam occupato altiore loco acceſſu Horbæ eum excludunt. Poſtero die Guebrian- 17. Jul.
tici Holzhuſæ, Bavarici Empfingæ inſtructa utrinque acie conſiſtebant. Sed Guebriano certandi cupido Bavarici pugnæ copiam non faciebant. Hinc 18. Jul.
iſte Nicrum apud Oberdorfum, Bavarici apud Sulzam tranſeunt, à latere eidem ſemper incedentes tam opportuno locorum delectu, ut Guebriano neque perrumpendi, neque ipſos invadendi occaſio præberetur. Ita nil ſupererat quam deſerta 19. Jul.
Suevia per Kinſingenſem vallem iterum ad Rhenum vertere, peditatu non parum imminuto. Ba- Guebrianus ad
varici dextrum ipſi latus ſemper claudebant, ne Rhenum
qua in VVurtenbergicam ſe vertere poſſet. Hinc vertit.
in Badenſem provinciam progrediuntur, quo Guebrianum plane trans Rhenum pellerent, ponte inſuper apud Philipsburgum ſtructo, quo & ultra Rhenum eundem premerent. Guebrianus complures dies in valle Kenzingenſi terit, mortibus equorum, & per famem exercitu valde debilitato. Inde in Inferiorem provinciam Badenſem ſe conferre inſtituit, tridui quiete exercitui apud Argen-

1643. toratum indulta, quo ſibi neceſſaria ex iſta urbe mi-
les coëmere poſſet. Sed hoſtis inſtituto ejus cogni-
to, ſimul moris ab ipſo interpoſitis, duo millia equi-
9.Aug. tum Raſtadium miſerat. Quo cum & Guebriani
primum agmen verteret, jam iter ſibi illa parte
præcluſum inveniebat. Ita hic indignabundus ve-
ſtigia retro legit, ac inter Wilſtadium & Kehlam
conſidet, Oberkircha præſidio firmata, ne hoſtis
ea via irrumpere poſſet. Inde ponte apud Rheina-
viam ſtruendo animum adplicat.

Idem circa Benfeldam copias diſtribuit. §. 31. Benfeldæ præfectus Fridericus Moſerus
cum ſuum diſtrictum peti videret, à Guebriano
poſtulabat, ut vel Briſaci, vel alio loco Rhenum
tranſiret, ne hoſpitia ſua, quibus & nuper à Galliæ
Rege cautum erat, vaſtarentur. Sed cum iſta in-
ſuper haberet Guebrianus, Moſerus Ehenheimum
ſuperius & Dambacum Andloamque, ſimul præci-
puas Nobilium arces milite firmat ac provinciales
monet, ut quicquid ſuarum rerum poſſent, intra
munita loca conferrent. Ita Guebrianicus miles
circa Benfeldam per hoſpitia diſtribuitur; ubi in
omnem licentiam effuſus rapiendo, perdendo, ve-
terem Vinarienſium gloriam non parum immi-
nuebat. Unde & Argentoratenſes illos in urbem
admittere, aut forum præbere niſi ductoribus ab-
nuebant. De cætero miſera ſat ejus exercitus facies.
Equitum tria, peditum totidem millia ſupererant;
calonum enormis numerus; famelici omnes, &
animis turbidi. Quod Gallorum ſupererat in pa-
triam diffugere ſtudebat. Vinarienſes reſpectus
ductorum utcunque continebat, & quia norant,
ſe periſſe, ſi diſſolverentur. Omnes proditionem,
& pravam belli adminiſtrationem arguere, ac
alium ducem circumſpicere. Nec obſcure Tupa-
delius fremere: Summum ducem, & qui juxta
ipſum curarent, nulla peritia belli è libris diſſere-
re, ac conſilia capere ſupra vires poſita. Tum ſolos
ſe ſapientes judicare: aliorum conſilia ſuis diverſa
adſpernari: *imo* odiſſe, qui non adplaudant. Ho-
ſtem ab ipſis ſemper contemni; ſi quis ſecus ſentiat
ſuſpectum haberi. In conſilio unam ſemper vo-
cem audiri; hoſtem profligandum: ubi in rem præ-
ſentem ventum fuerit, plurima iſtis auſis deeſſe.
Interim nullo annonæ proviſu militem circumtra-
hi ac perdi. Cæterum & Benfeldenſes eam hoſpi-
tationem ægerrime ferebant, qua ſibi unde vive-
rent ſubtrahebatur; cujus injuriæ ratio credeba-
tur, quod ſuperiore Alſatia, inter ductores fe-
re diſtributa & exculta, parcere vellent; an ut
ſubtractis Benfeldæ mediis unde ſuſtentaretur,
Suecis neceſſitas adferretur id oppidum Gallis tra-
dendi.

18.Aug. §. 32. Bavarici contra propius Argentoratum
ſuggreſſi tranſitum pontis, aut navigia poſtula-
Bavarici Rhenum tranſeunt. bant. Id quod Argentoratenſes abnuebant; ſed
forum præbitum. Oberkirchæ & Wilſtadii à
Guebriano relicti citra exceptionem ſubiguntur.
Inde cum per Inferiorem Marchionatum aliquot
dies quieviſſent, ponte apud Lauterburgum ſtru-
8.Sept. cto Rhenum tranſeunt, ac circa Weiſſenbur-
gum conſident. Nec Guebriano ulla cura fue-
rat iſtos tranſitu arcendi; & uſque adeo animum
depoſuerat Inferioris Alſatiæ tuendæ, ut Mon-
tauſſierus Marchio ſuperioris Alſatiæ præfectus
gravi ſub pœna ediceret, ut provinciales, quic-
quid frumenti haberent præter unum ſaccum
Colmariam ac Sletſtadium deferrent; velut de
hac quoque provincia defendenda deſperatum
foret. Bavarici tamen præcepta ſtatione immo-
ti hærere, nec longius tendere nec validas verſus
Superiorem Alſatiam catervas dimittere, velut ex
compacto quieſcerent. Biſchvveileram tamen
Chriſtiani Palatini ſedem conglobata prædato-
rum manus plane diripit, quantumvis Princeps
ille Cæſareis & Bavaricis partibus eximiè fave- 1643.
ret. Sed circa finem Septembris cis Rhenum ite-
rum concedunt excitis undique copiis, quod poſt
captam Theonvillam Guebriano novus è Gallia Auxilia è Gallia adveniunt.
miles adveniret. Eum adducebat Enguianus Dux
in decem equitum, undecim peditum legiones di-
geſtum; quibus apud Dachſteinum luſtratis ipſe
in Galliam remeabat, tranſlato in Ranzovium ea-
rum copiarum imperio, ut tamen ſumma rerum
penes Guebrianum foret. Ita veteribus copiis jun- 21.Oct.
cti apud Rheinaviam cis Rhenum vadunt, Ben-
feldenſibus inſignem annonæ vim ſubminiſtranti-
bus. Etſi hi pontem navalem obſervare nollent,
ne Gallis deinceps viam huc vertendi occaſio fo-
ret. Conſilium erat in Superiorem Sueviam, & Guebrianus in Sueviam movet.
ſi res ferret in ipſam Bavariam penetrare, quo
Principi huic deſiderium pacis naſceretur, aut ut
ſaltem intra proprios limites revocato exercitu
moleſtias belli, quas in alios devolvere ars ipſi erat,
deguſtaret. Et Ranzovius aperte jactabat; pro-
pediem ſe Monachii futurum, aut periturum.
Iter denuo per Kenzingenſem vallem, & Ni-
gram Sylvam in Sueviam ſumitur. Aliquot mor-
taria & quindecim tormenta exercitum ſequeban-
tur. Bavarici, qui mature cis Rhenum receſſe-
rant, Mahlbergæ Neuenburgum inter & Etlin-
gam caſtra muniunt, qua Gallis in Palatinatum,
aut Heilbrunnam deſcenſuris iter capiendum erat;
quos huc verſuros certo ſibi perſuaſerant. Ex-
citis præterea Lotharingicis, legionibus aliquot
Hiſpanicis, & Hatzfeldio cum præſidiis Saxonia
deductis ingentem exercitum conflaverant.

§. 33. Primum Gallicis copiis damnum à 28.Oct.
Sporckio tribuno inferebatur, qui mille quingen-
tis equitibus ſtipatus, tres legiones equeſtres
Geislingæ non procul Balinga hoſpitantes noctu
invadebat, octo ſignis ereptis, ac uno excubia-
rum, quinque turmarum præfectis, aliiſque du-
ctoribus, inſuper ducentis gregariis captis. Ipſe
Roſa ſupremus excubiarum præfectus ægre in
arcem evaſerat. Inde Rotvvilam Galli invadunt Rotvvila à Gallis expugnatur.
parum munitum oppidum; ſed ubi inſignis an-
nonæ copia congeſta erat. Huic primo per quin-
que dies otioſus miles adſidebat, quod machinæ
diverſam viam ingreſſæ eſſent. Inde obſidium
ſuſcipitur ſævum inter gelu, ac nullo circum
commeatu, aut pabulo. Poſt admotam vim op-
pidani ac miles acerrime reſiſtebant, quoad lata
murorum ruina edita foret. Unde territi oppida-
ni arma ponunt, & ſubtribunus Tobadus cum
quingentis dimachis, inter quos multi ſauciati
erant, deditione facta Balingam dimittitur. Id 9.Nov.
oppidum magno nimis conſtabat Gallis, quorum
exercitus quindecim millibus conſtans jam ad de-
cem millia decreverat, recentibus cumprimis
Gallis per Helvetios, Venetias, aut in patriam
refugientibus, magno quoque numero per vul-
nera, frigus, ac famem extincto. Ipſi Guebria- Guebrianus è vulnere obiit
no brachium globo colliſum, quo poſtea abſciſ-
ſo extinguebatur. Oppido Fridericus Dux VVar- 13.Nov.
tenbergicus imponitur. Fatigatus hoc obſidio 12.Nov.
miles Dutlingam ducitur, ut eo tractu nonnul-
la quiete ſe reficeret. Aſt Bavarici cum præ- 26.Oct.
ter opinionem Gallos per vallem Kenzingen-
ſem iter ſumſiſſe comperiſſent, in VVurtenber-
gicam progreſſi Rotenburgum ad Nicrum ten-
dunt, ubi quæ expectabant, copiæ illis jungun-
tur. Heic conſilio habito placebat: recta in Gal- 12.Nov.
los ire. Sequenti die Danubius apud Simmerin- Bavarici Gallos invent.
gam ſuperatur, & Moskircham uſque procedi-
tur, ubi per noctem exercitus in aciem diſponi- 13.Nov.
tur. Heic exploratores referunt, Gallos ad Da-
nubium Dutlingæ, Muhlheimi, & Mæringæ di-
viſis copiis conſediſſe. Igitur placebat recta Dut-

lingam

lingam ire, ubi ſummi duces cum machinis tendebant: quibus oppreſſis reliquos facile turbatum iri ſperabatur. Occultandis deſtinatis impedimenta Bavariam verſus iter ingredi jubentur, velut aditus Bavariæ Gallis obſtructum irent; quæ ut Gallis nuntiarentur, multis captivis ad ſuos elabendi ultro occaſio præbebatur. Ita hi velut nullo periculo citra curam agebant. Et intercepti magno numero à præcurſoribus Bavaricis uno ore affirmabant; in Gallicis caſtris non aliter credi, quam hoſtem in Bavariam abire, nec de ejus acceſſu quidquam conſtare, ac militem pabulatum dimitti.

Gallorum & Vinarienſium ad Dutlingam clades. 14. Nov.

§. 34. Ita Bavarici magna ſpe rei bene gerendæ inſtincti per noctem ſuperata ſylva ſummo mane ante eandem ordinibus in aciem explicatis conſiſtunt. Præcedebat Joannes Wertanus cum duodecim alis expeditiſſimorum equitum, quem Reuſchenbergius cum peditatus parte ſequebatur. Primum agmen ducebat tribunus Wolfius, qui mille aureorum promiſſo per Mercium animatus ſubito impetu ſtationem equitum ante Dutlingam opprimit, mox machinas in cœmeterio extra oppidum diſpoſitas in poteſtatem redigit, duobus tantum ſuorum ſauciis. Interim Mercius, & Hatzfeldius cum aliquot legionibus ſuperato Danubio ex eo latere opportunum locum capiunt. Ita ſumma celeritate Dutlinga undique cincta nemini exitus aut introitus ibi patebat, ut Gallicæ legiones divulſæ ſibi invicem ſuccurrere non poſſent. Roſa, qui Mœringæ cum octo equeſtribus legionibus, aliquot peditum phalangibus tendebat, audito tumultu impedimenta addito valido præſidio nota via Lauffenburgum mittit, ipſe cum ſuis Dutlingæ ſubventurus. Quo cum propinquaret, Mercium & Hatzfeldium ante ſe reperit; qui ſtatim cum equitatu in ipſum movent, peditatu pone ſequente. His cum imparem ſe videret Roſa, Rotvvilam abit, multis veterum Gallorum propriaque phalange incolumi, ſecum abductis. Cæteræ quoque phalanges ſervari poterant, ſi ipſi obtemperare voluiſſent. Sed cum illæ è ſtativis diſcedere nollent, injuſſu Montauſſieri, qui Dutlingæ incluſus erat, poſt paucas horas circumventæ plane delebantur. Octo inſuper legiones equeſtres, ſeptem peditum phalanges ſat confuſis ordinibus Lauffenburgum evadebant, relictis impedimentis; quas hoſtis *amiſſa Rotvvila lite Lauffenburgum provocaſſe* non infacete cavillabatur. Inde Dutlinga, in qua plerique ſuperiorum ducum agebant, machinis acerrime verberata arbitrio ſe victorum permittit.

25. Nov. Mulheimi quoque, & Neidingæ octo legiones Gallicæ, quæ cum Ranzovio recens venerant, ſimul Scotica, & Italica legio, quod injuſſu ducum loco ſe movere nollent, ab hoſte cinguntur. E quibus Scoti atque Itali ſtrenue pugnam capeſſebant, & obnixe in veſtigio ſtabant; ſed numero tandem obruti, cæſis gregariis ductores capiuntur. Galli undique circumventos ſe conſpicati ſalutem petunt & obtinent. Hac clade Bavarici tria millia cæſa

Ejus cladis magnitudo.

referebant. Id quod liberalius jactatum videbatur, quod Germanicæ legiones omnes tam equeſtres quam pedeſtres ſalvæ evaſiſſent, præter pedeſtrem Klugii, quæ Dutlingæ capta, & Badenſem equeſtrem, quæ in receptu ſignum unum cum aliquot equitibus amiſerat. Maxima ſtrages legionibus recens è Gallia adductis incubuerat, quæ jam ante numeris valde imminutæ fuerant, & pleræque captivitatem ſubierant. Captorum numerum quatuor millia impleſſe facilius creditur. E ducibus ſuperioris gradus præter Tupadelium, Roſam, & quæſtorem exercitus Tracium nemo evaſerat. Dutlingæ capti Ranzovius, Ohmius, Schonbeckius, Montauſſierus, Sirotus, Normentierus, Klugius, Nothaftus, multi alii; duæ quoque cohortes è milite Regis prætoriano, præter inſignem prædam; Fœminæ tamen cum rhedis ſuis non direptis ſarcinis Scaphuſiam dimiſſæ; Mœringæ Vitrius Marchio, Mulheimi Montmedius, Mouleronus, & plures præfecti, tum viginti quinque centuriones è Reginæ & Cardinalis legione intercepti. Ea clades per ſupinam negligentiam accepta præter ignominiam id quoque mali pariebat, quod Bavaricis nunc pro lubitu hoſpitia extendere, & futuræ ſe expeditioni firmare, ſimul Hatzfeldium inſigni acceſſione auctum Weſtphaliæ immittere liceret. Et quanquam Gallia huic damno reparando ſat potens erat, quæ & acriore ſtudio ad eluendã ignominiam à vetere amico, quicum occulta ſemper commercia coluerat, illatam incubitura credebatur; non ita facile tamen exercitus Bavarico pariterum contrahi poſſe credebatur, quod Germani militis ſcribendi nulla copia, & Galli in Germaniam inviti trahebantur, ac ad ejus aſperitatem ſtatim fatiſcebant. Rotvvilæ ubi farinæ & adparatus bellici nihil, Roſa dimidiam fere partem veteris peditatus Guebriantici reliquerat, ſub imperio Friderici Ducis Wurtenbergici. Id oppidum Bavarici ſtatim circumſident, ac continua verberatione magnam mœnium ruinam faciunt. Nec obſeſſis initio alias deditionis leges, quam Dutlingæ, concedere volebant. Tandem permiſſum, ut ductores liberi abirent. Gregarii Bavarico ſacramento adacti; ſimul ſeptuaginta vexilla tradita. Ita iterum tres Germanicæ, duæ Gallicæ legiones amiſſæ, ut è veteri peditatu duæ tantum ſupereſſent, Hattſteiniana, & Flava. Quæ cladi ſuperfuerant copiæ per Suntgoviam, & Superiorem Alſatiam diſtribuuntur, quibus reparandis multa cum pecunia Turennius mittitur, Germano militi jam ſub Bernhardo Duce cognitus, & præ aliis Gallis dilectus atque æſtimatus. Is imperium exercitus ſuſcipiebat, præter alia trium menſium ſtipendia reſidua, & unius menſis extra ordinem annuens inſtruendo militi. Peditum duo millia, totidem equitum ſupererant. Pollicebantur tamen præfecti, ſe propediem quatuor millia equitum præſtituros. Bavari contra tot captivis, & novis delectibus aucti magna cum mole ſequenti anno in expeditionem ituri metuebantur.

Rotvvila à Bavaricis recuperatur. 15. Nov. Turennius ad exercitum venit.

§. 35. Elector Brandeburgicus è Boruſſia in Marchiam redux ſtatim de adventu ſuo Joanni Oxenſtiernæ per literas ſignificat; tum ſe ſuper induciis perficiundis cum Ordinibus ſuis deliberaturum; magnam adverſus iſtum, ac alios præfectos Suecicos humanitatem oſtendens. Aderant inde Stetini Goetzius Cancellarius, & Leuchtmarus, cum nonnullis ex Ordinum Provincialium numero. Cum his circa reliqua nondum deciſa facile conveniri poſſe videbatur. Sed circa modum tributi negotium hærebat, cum Oxenſtierna ducenta uncialium millia, ad extremum centum quadraginta millia poſtularet: Brandeburgici ultra viginti quatuor modiorum frumenti, ac centum & quindecim uncialium millia offerre, ac præſtare ſe poſſe negarent, vaſtitatem ac miſeriam Marchiæ allegantes. Ita tunc nihil concluſum, ſed utrinque res ad Principes relata, ac omnia in præſenti ſtatu relicta. Cæterum Legati Brandeburgici magnam ſpem arctioris inter Reginam & Electorem conjunctionis oſtendere. Simul ſuper Pomerania movebant, ſciſcitari num Oxenſtierna mandatis eſſet inſtructus, ferentes dubium ſibi non eſſe, quin idonea tranſigendi ſuper eadem ratio ſit invenienda. Sed quia Oxenſtiernæ ideo hæc moveri videbantur, ut ipſius ſententia ſuper ſatisfactione, quam Sueci inſtantibus pacis tractatibus poſtulaturi eſſent, exploraretur, is parum ad iſta reſpon-

Tractatus induciarum cum Brandeburgico adhuc hæret. 15. Febr.

reſpondebat. Unde & cum iſti demonſtrarent, Electori gratum fore, ſi commodo loco colloqui poſſet, is iter ad tractatus pacis mox ſuſcipiendum excuſabat. Sane conſtabat, Electorem adhuc connubium cum Regina animo agitaſſe; quo fine 28. Jun. & Baronem ab Efferen cum ſecretis mandatis in Sueciam mittebat; qui Lillieſtrœmio confirmabat; Electori ſedere, pro iſthoc matrimonio omnia ſua periculo exponere.

Acta circa pacem communem, à qua Cæſarei abhorrent. §. 36. Initio hujus anni fœderatorum Regum miniſtri Hamburgi agentes querebantur, quod cum urgente Daniæ Rege Kalendas Decembres nuper præteritas permutandis præliminarium inſtrumentis acceptarint, à Cæſareis tamen adhuc res extrahatur. Ac Salvius cumprimis exprobrabat, Joannem Oxenſtiernam Legatum jam ſesquiannum in Germania egiſſe magnis cum ſumtibus, non ſine ludibrio; qui niſi tandem ſerio res agatur, forte proximo vere in Sueciam ſit revocandus, haut ita temere deinceps inani pacis ſpe inde extrahendus. Et conſtabat, Cæſaris Conſiliarios cenſuiſſe, prævalentibus Succorum armis de pace agere non conſultum, quod ab hiſce nunc leges accipiendæ ſint; ſed arma prius ad æquilibrium reducenda, & æquam pacem militum opera conficiendam. Ac Cæſari differenti; occupandam pacem antequam major clades accipiatur, ne poſt duriores leges ſubire neceſſum ſit; Trautmansdorfius reſponderat: ſi nunc Cæſar pacem faciat omnia amiſſum iri, quæ Catholici ſuæ Eccleſiæ à temporibus Rudolfi II. adquiſiverint. Haut Emendata à Cæſare ratificatio adeſt. eo ſecius tamen Vienna aderat nova & emendata prævii pacti ratihabitio, qua non forma tantum conventionis, ſed ipſa conventio confirmabatur, ac Salvio titulus Legati tribuebatur. Dies ſcriptionis eadem, quæ primo inſtrumento, exprimebatur ſecunda Julii anni ſuperioris. Sed quia dies permutandis inſtrumentis ac auſpicandis tractatibus ſtatuta dudum erat elapſa, addebatur alia declaratio Cæſarea decima quinta Decembris data, qua in Aurſpergium facultas conferebatur cum adverſa parte ſuper alia die tranſigendi. Circa hæc in- Id Aurſpergius Dano ſignificat. 7. Jan. ſtrumenta etſi Langermannus Decanus ſtatim operam ſuam offerret; placebat tamen Aurſpergio ad Daniæ Regem ſcribere, ut iſte diem permutationi ſtatueret. Qui & alias omnia ad eum Regem referre ſueverat, vel huic demulcendo, vel negotio extrahendo, an quod Langermanno non ſatis fideret.

Eorum exempla exhibentur. 3. Febr. In illis deſiderata. §. 37. Exempla inde ratificationis Cæſareæ cum adjuncta declaratione, ac diplomatum ex parte Suecica ad tractatus Oſnabrugenſes requiſitorum Salvio exhibentur; nec minus Gallico Miniſtro San-Romano, quæ Monaſterienſibus præſtare Cæſar tenebatur; Regiis viciſſim ſuorum inſtrumentorum apographa tradentibus. In ratificatione Salvio ſuſpecta cumprimis videbantur ea verba, adprobationi præliminarium ſubnexa; *quantum per rerum naturam licuit & licet*, velut per eam anſa quæratur omnibus conventis eludendis. Adjecta declaratio ſupervacua habebatur, quia nova ratificatio, in qua præliminare pactum ad verbum exprimebatur, Regiis ratificationibus plane ſimilis erat. Diplomata ſalvi conductus, à formula, ante biennium Rectoribus Sueciæ exhibita & probata, conſentiente Salvio nonnihil mutata erant. Cum enim antea tam Cæſareorum, quam Regiorum eadem eſſet formula, Salvio placuerat addi, ut non ſolum præfectorum bellicorum, ſed & Electorum, Principum & Ordinum, per quorum ditiones Legatis tranſeundum foret, mentio fieret. Unde & Cæſarei omiſſa priore formula ea diplomata ad modum in Cæſarea Cancellaria receptum expedierant; quæ Salvius, cum Reginæ dignationi nihil detraheretur, & ſecuritati Legatorum ſatis 1643. caveretur, acceptanda cenſebat. In diplomate Palatino, & Haſſico Domus Palatina, & Haſſo-Caſſellana exprimebatur, miniſtris horum id malentibus, declinandæ controverſiæ ob negatum Electoris titulum, & quia totam Domum quam ſingulos Principes exprimi amplius erat. Luneburgicorum diplomata renovata non fuerant, quod ipſi plane cum Cæſare tranſegiſſent, ſimul operam ſuam circa componendas cum extraneis Coronis controverſias obtuliſſent. Unde à Cæſare non inter partes, ſed ſequeſtrium numero habebantur, quibus ſalvo conductu opus non foret. Rectoribus tamen Sueciæ iſta mutatio parum arri- Rectoribus Sueciæ mutatio diſplicet. debat, etſi re ipſa in melius facta; quod circa rem tranſactam uni parti abſque altera nihil plane innovare fas ſit. Sic tractatibus cum Dano & Polono omnia è condicto eſſe concepta, ut ne apex quidem mutari debuerit. Ipſi porro non aliam formulam viderant, quam quondam à Georgio Windio exhibitam, & poſt à Cæſare pauliſper correctam. Unde primo Salvius poſtulare jubebatur, ut illa ad conventam formulam expedirentur. Nec ideo tamen negotio mora injiciebatur, quod priora illa diplomata adhuc Hamburgi extarent, ac Salvio utra mallet eligendi poteſtas foret. Ita ut Sueci circa præliminaria nihil amplius deſiderarent. Probabantur quoq; Gallico Miniſtro Cæſarea in uſum Galliæ inſtrumenta.

§. 38. Sed circa Hiſpanica negotium hærebat, Circa Hiſpanica diplomata defectus. quæ non aderant aut ſaltem non proferebantur; & quæ Aurſpergius exhibebat parum idonea cenſebantur. Circa diplomata ſalvi conductus Aurſpergius diverſis gradibus utebatur. Nam primo iterum proferebat à Franciſco de Melos edita, quæ à Rege octavo Octobris ſuperiore anno Saragoſſæ confirmata erant. Sed quia in pacto prævio non Franciſci de Melos, ſed Cardinalis Infantis mentio facta erat, utut ille in hujus provinciam ſucceſſiſſet, à San-Romano illa repudiabantur. Edebat inde Aurſpergius procuratorium ab Hiſpaniæ Rege Cæſari datum, quo facultas ipſi dabatur requiſita ex Hiſpanica parte diplomata eadem qua ſua formula expediendi. Quæ à Cæſare confecta nunc Aurſpergius offerebat. Sed quia San-Romano conſtabat, Cæſarem ab ipſo Hiſpaniæ Rege ſubſcripta diplomata Aurſpergio dudum tranſmiſiſſe, ea ut proferrentur inſtabat. Ita tandem 3. Febr. horum exempla Langermanno exhibentur. Inter hæc diplomata deerat id, quod Suecico apud Monaſterium Reſidenti debebatur: reliqua non ad conventam formulam concepta erant. In exordio notabatur, quod ſcriptum foret; Regem à Cæſare de mutatione loci Colonia Monaſterium intellexiſſe; cum is utique velut primaria pars hæc per ſe ſciverit, aut ſcire debuerit. Tum diplomate exprimebatur tantum liber tranſitus per Hiſpanicas ditiones, & ubi horum arma & exercitus reperirentur: de tuta commoratione in loco tractatuum nulla mentio. Inſuper nec pergameno erant inſcripta diplomata, nec ſpatium inſerendis Legatorum nominibus, & diei tractatuum relictum. Sed uti primum non magni erat momenti; ita ad alterum Aurſpergius reponebat; Cæſarem cujus ſummo imperio loca tractatuum ſubſint, ſecuritati commorationis ſuis diplomatis ſat caviſſe. Quin & communi jure in itu etiam de reditu, multoque magis de commoratione in loco pro intermedio tempore cautum intelligi. Omiſſionem ſpatii per multitudinem negotiorum irrepſiſſe. Eos tamen defectus diplomatibus à Cæſare vi mandati confectis, & exhibita ratificatione cum inſerto pacto intra diem congreſſus ſe ſuppleturum. Circa illam quippe ratificationem major adhuc ſcrupulus erat.

Equi-

1643. Equidem Rex Hiſpaniæ eodem ſcripto, quo Franciſci de Melos diplomata firmarat, etiam præliminarem conventionem Hamburgenſem probarat, ſed paucis duntaxat verbis, ut neque tempus, quo illa inita, neque nomina Legatorum, per quos concluſa foret, exprimerentur; idque valde ſuperfunctorie, velut eadem non ipſum ſpectaret; cum tamen ea conventio tam ipſius quam Cæſaris nomine à Luzovio confecta foret. Nec ratihabitio aderat ad debitam formulam, inſerta tota conventione, uti à Cæſare & ſociis Regnis factum. Unde pertendebat San-Romanus ejusmodi ratificationem ab Hiſpano exhibendam, antequam dies auſpicandis tractatibus nuncupari queat. Id quod & ipſi diſerte ex aula injunctum erat. Nam Gallis iſtud neceſſarium cenſebatur ob eam maxime clauſulam, *ut uterque tractatus pro uno habeatur*, tum ut locus tractatuum bello eximeretur, & ſecuritas tertio loco intermedio præſtaretur, in quo Regii Legati quandoque congredi poſſint. Aurſpergius cum tale inſtrumentum à Rege Hiſpaniæ nondum haberet, (etſi San-Romano ſecus eſſet perſuaſum,) nec conſtaret, an ita brevi iſtud procurare poſſet, proponebat, ſe ejusmodi ratificationem à Cæſare Hiſpani nomine ex vi mandati exhibiturum intra id temporis ſpatium, quo literis hinc inde mittendis opus foret; ſcripto inſuper cauturus, talem ratificationem ab ipſo Hiſpaniæ Rege intra diem Congreſſus, aut certe initio tractatus adfore.

4. Febr. §. 39. Cum & hoc acceptare San-Romanus dubitaret, Aurſpergius nomine Cæſaris & Hiſpani à Daniæ Rege petit, ut inſuper habitis adverſæ partis ſcrupulis certum conventui diem præfigat, eumque partibus ſignificet. *Rex Daniæ diem ordiendo tractatui dicit.* Ita Rex viceſimum octavum Aprilis permutationi inſtrumentorum 11. Febr. præliminarium, decimum quintum Maji ordiendo congreſſui deſignat. Quibus de cauſis hoc à Rege Aurſpergius petierit, è Regiis literis colligebatur. San-Romanum à promiſſo diſceſſiſſe arguebat, quod nunc diplomatis Hiſpanicis, & propoſito à ſe temperamento adquieſcere nolit. Atqui San-Romanus hactenus duntaxat ab Aurſpergio propoſita non rejecerat, ut de iis deliberaturum ſe reſponderet. Sed plane ſe iis adquieturum nusquam promiſerat; & ipſe Aurſpergius literis ſuis fatebatur, ipſum aliquot dierum dilationem petiiſſe. Addiderat Aurſpergius; San-Romanum ne verbo quidem ſignificaſſe, quare Hiſpanica diplomata non probaret. Cum licet eas cauſas literis ad Langermannum, queis ſuper formula diplomatum querebatur, non expreſſiſſet; eas tamen jam antea Aurſpergio ſignificaſſet, cui & illæ ſat notæ erant. Quod autem Aurſpergius Romani exceptiones inutiles, & quæ alium potius, quam Regium Miniſtrum decerent, vocaret, id ab ipſo velut adverſario utcunque ferre, & ſuo loco relinqui poterat. *Ejus agendi ratio probatur.* Sed quod Daniæ Rex easdem invalidas tanto negotio differendo, & plane futiles pronuntiarat, id ſpeciem habebat animi aperte nimis in alteram partem vergentis. Præterea non miniſtri ſolum Regii, ſed & horum Principes ſiniſtre capiebant; ipſis inconſultis velut pro imperio diem deſignatam, quod utriusque partis conſenſu fieri decebat. Tum & mirum videbatur, diem permutandis inſtrumentis tam longe prolatum; congreſſus diem ita anguſto limite incluſum, ut vix duarum hebdomadarum ſpatium interponeretur. Id quod & ipſe Aurſpergius abſurdum cenſebat; qui ad anticipandum permutationis diem paratum ſe oſtendebat. Sane utut omnia inſtrumenta tunc recte ſe habuiſſent; tamen à Salvio dies congreſſus Oxenſtiernæ ſignificandus; tum & huic iter ingrediendum, & uterque decoro paratu inſtruendus erat; præſidium quoque Oſnabruga deducendum: ad quæ omnia tantillum ſpatium non ſufficiebat. 1643. Id quod multo magis circa Gallicos Legatos locum habebat, & alios remotiores, ad quos ita cito diplomata circummitti non poterant, nedum ut ipſi dicto die Oſnabrugam aut Monaſterium accedere poſſent. Igitur ſuſpicio erat, id à Rege non alio fine factum, quam ut Regiis miniſtris anſam præberet propoſita à ſe abnuendi; quo ipſe invidiam protractæ pacis in hos devolvere poſſet. Id quod 17. Febr. Salvius Langermanno Regias literas tradenti in os exprobrabat. Nec omiſiſſent Miniſtri Regii Dano ſtatim reſpondere, ni aliunde affulgens boni ſucceſſus ſpes eos tantiſper attinuiſſet. Langermanno interim ſignificabatur; ſe dictum à Rege diem non averſari; quod ſi tamen Aurſpergius citius ſe parare poſſit, Regi non adverſum fore, ſi permutationem anticipent, eaque facta diem ordiendo tractatui nuncupent, prout Principibus ſuis, & aliis quorum intereſt id commodum judicaturi ſint.

§. 40. Inter has moras Cæſarei ſeparatos tractatus apud utramque Coronam captare non ceſſabant. *Cæſarei ſeparatos tractatus captant.* Eos Hamburgi Aurſpergius Cniphuſio interprete Salvio proponebat, multa cum aſſeveratione, Suecos ni huc deſcendant, à Gallis utique aliquando illudendos. Circa conditiones tamen ejus pacis valde tectum ſe gerebat; ſimul id omne procul Gallorum notitiam habendum ferebat. Nec eo ſecius fama tota urbe vulgabat; Cæſarem malle ſeorſim cum Suecia, quam cum utroque Regno ſimul tranſigere. Quod ideo ſparſum de induſtria ab Aurſpergio credebatur, ut Galli ſeparatam cum Cæſare pacem occuparent. Sed & Gallis accurate conſtabat, quid ſingulis diebus Aurſpergius ageret, per ſacrificum Germanum, cujus opera Avauxius ante, nunc San-Romanus utebatur, qui familiariter cum Aurſpergii Jeſuita verſabatur. Langermannum quoque Gallicis partibus Avauxius devinxerat, ut quid rerum Aurſpergius gereret, fideliter referret. Ac fortaſſe ipſe Cniphuſius Gallica penſione illigatus erat, ut forte non adeo religioſe ſecretum ſervaret. Unde ſatius viſum San-Romano ultro pandere, quid Aurſpergius affectaret, quam ut ab aliis id reſciſceret. Qui candor Gallo valde probabatur. *Quos Sueci adſpernantur.* Rorteus tamen Gallicus Holmiæ miniſter ſolicitus, ne forte iſtis aures præberet Salvius, Rectores Sueciæ urgebat, interdicerent huic quævis cum Aurſpergio ſecreta commercia. Hi quanquam antea Salvio permiſerant hac via Cæſareorum mentem ſuper conditionibus pacis expiſcari; tamen præſens rerum facies ſuadebat, iſta exploratione plane ſuperſederi, ne Gallis ulla ſiniſtre ſuſpicandi occaſio præberetur. Et ſatis patebat, id negotium ita ſecreto tractari non poſſe, ut non aliqua ad Gallos emanaret, ac ſemina diffidentiæ in horum animis ſpargeret; id quod adverſæ parti unice quærebatur. Simul perſpiciebant, ſuis rebus nihil utilius, quam Gallorum amicitiam colere, quibus ſolis è reliquis ſociis tuto confidere poterant. Unde Salvio denuo injunctum, omnia ad communes tractatus rejicere; utque de ſua conſtantia Gallicos miniſtros ſecuros eſſe jubeat. Petierat quoque Aurſpergius per Langermannum, obtineret Salvius à Regina literas ſecuritatis, ut ipſe quinque aut ſex milliaria circa Hamburgum exſpatiari poſſit; pares Salvio literas à Cæſare offerens. *Aurſpergius ſuſpectas ſecuritatis literas petit.* Salvio id innoxium videbatur, quod nullus in vicinia locus eſſet, ubi plura in Suecos machinari, quam Hamburgi poſſet. Simul utile judicabat, ſe eas literas à Cæſare accipere, quod is per has commorationem ſuam Hamburgi probaret; cum antea ſubinde Hamburgenſibus inſtitiſſet, ut ipſum & Gallicos miniſtros urbe amove-

1643. rent. Sed & San-Romanus cenſebat,id humanitatis Aurſpergio facile exhiberi poſſe;paresque à Galliæ Rege literas offerebat, ſi à Cæſare ſibi quoque
11.Febr. tales præſtarentur. Nec in Suecia ſuper his literis ſcrupulus occurrebat,quin ſtatim Salvio transmitterentur. Quia tamen Rorteus cenſuerat,rem exigui in ſe momenti ſuſpicionem in Gallia excitare poſſe,velut ſecretis congreſſibus occaſio quæratur, Salvius denuo caute jubebatur agere , & non citra San-Romani conſenſum. Quin nequidem ſi negotium ſuccederet,iſta licentia uti; quod Cæſarei ſi ipſum deprehenderint, manus injicere non ſint omiſſuri. Id tamen facile Aurſpergio annuebatur, ut literæ hinc inde miſſæ Lipſiam citra impedimentum tranſirent; cum in commune utilius eſſet, literarum commercia non turbari.

Cæſareorum ſecreta in Galliam miſſio. §.41. Sed & in Galliam ſub finem ſuperioris anni miſſus fuerat Georgius Herberſteinius Monachus Dominicanus cum literis fidei à Trautmansdorfio ad Richelium; quo defuncto is codicillum Mazarino Cardinali offerebat; cujus initio ſtudium Cæſaris circa pacem Orbi Chriſtiano reddendam , veteremque cum Gallia amicitiam inſtaurandam, tum avertendum à Catholica religione exitium multis extollebat , culpam eorum malorum à Cæſare amolitus, qui inteſtinis Germaniæ diſſidiis velut torrente abſtractus ſit. Memorabat inde, quod die per Luzovium ſtatuta partium deputati congreſſum non obierint, penes Gallos culpam eſſe,quorum nomine nemo Hamburgi comparuerit. Igitur Cardinalis apud Regem inſtaret, ut miniſtrum cum idoneis mandatis eo mitteret. In fine addebatur; ſe ſingularia nunc non tangere, quod Rex communi tractatui inhæreat, ac ſine dubio ſeparatam negotiationem ad-
Ea rejicitur. ſpernetur. In Gallia graviter acceptum , ab iſto Monacho culpam protractæ pacis Cæſari detractam Gallis impingi. Unde dato reſponſo late oſtendebatur; penes Galliæ Regem non ſtare , quo minus Europa pace fruatur; ſed Viennæ deſiderium pacis in ſpeciem tantum per aliquot annos oſtentatum captandæ auræ populari. Tum falſo argui Kalendis Decembris neminem Galliæ nomine Hamburgi fuiſſe, cum Viennæ ſatis conſtet poſt Avauxii diſceſſum San-Romanum Reſidentis munus obiiſſe. Id quod Rex Galliæ Daniæ Regi diſertis literis ſignificarit; à quo iſte pro publico miniſtro agnitus ſit. Denique Cæſarem non melius de ſtudio ſuo in pacem teſtaturum, quam ſi ocyus Hamburgi conventa impleat. Non opus habuiſſe Trautmansdorfium hac in Galliam miſſione; cum ipſe in manu teneat, quod tam procul quærat. Optime de bono publico meriturum, ſi Cæſari & Hiſpaniæ Regi perſuadeat, ut conventioni Hamburgenſi ſatisfaciant. Verum ultima codicilli verba ſat arguebant,ipſum ſecretos tractatus captaſſe. Unde & ſimul inſinuarat; ſi quidem communis pax non ita cito perfici poſſit, Cæſarem ſeparatæ cum Gallia paci pronum eſſe. Ferebant tamen Galli, iſta abrupte rejecta; de cætero humaniter habitum, & accepto reſponſo cum præſidio ad fines deductum. Iſta Chavignius ſtatim Salvio communicabat , oſtentando circa pacem Gallorum candori, & quod ſeparatos ſecum tractatus neque admittere,neque diſſimulare velint.

Prævia conventio tandem permutatur. §.42. Interim Batavi formula diplomatum , quam Hiſpani exhibuerant, adquieſcere ſe ſignificarant, de quo San-Romanus dubitaverat ob clauſulam ambiguam & obſcuram; *non permitterent , ut ipſis tam in itu, quam in reditu quidquam moleſtiæ aut impedimenti adferatur.* E Gallia quoque San-Romanus jubebatur, ſi res ipſa in adverſæ partis inſtrumentis recte ſe habeat, apices non morari; ut tamen omni modo id ageret, quo Hiſpanica ratihabitio cum inſerto prævio pacto exhibeatur. 1643. Igitur cum quæ in diplomatis tuti itineris deſiderarentur, rem ipſam parum tangerent , iſtis adquieſcebat. Sed quia diploma pro Reſidente Suecico Monaſterii deerat una cum ſolenni ratificatione; huic defectui ſupplendo Aurſpergius ſat plauſibilia temperamenta proponebat , multa de promtitudine ſua jactans, & inutilis moræ Regios arguens. Unde quo res tandem finem ſortiretur, nec Regii in mora eſſent, cum ſerum foret ratihabitionem ex Hiſpania afferendam , aut Cæſaream ex vi mandati Vienna expectare , aut Daniæ Regis ſponſionem expoſcere , Salvius San-Romano perſuadet, ut Aurſpergius citra exceptionem ſcripto ſe adſtringat ad ea , quæ deſiderabantur , inſtrumenta intra initium tractatuum exhibenda. Hinc de die auſpicandis tractatibus agi cæptum ; quem Regii non niſi poſt tres menſes à permutatione inſtrumentorum conſtitui poſſe cenſebant; de quo & in mandatis habebant ; & tanto ſpatio opus erat, ut omnibus quorum intererat ſignificatio rite fieret: Aurſpergio fruſtra clamitante; nil aliud quæri, quam ut labente interim magna æſtatis parte judicari queat, quo ſe belli alea datura ſit. Ita tandem finem obtinebat præliminaris negotiatio, & omnia inſtrumenta ex condicto permuta- 23.Mart.
bantur. Rectores Sueciæ , ne qua nova mora foret, Salvium mutata diplomata acceptare juſſerant. Aſt ille , antequam eæ literæ adveniſſent, utraque diplomata, vetera & mutata, tradi ſibi curaverat , ne omiſſis quidem illis , quæ pro Luneburgica Domo poſtulata fuerant , etſi illis non amplius opus eſſet; cum ipſa pacto Goslarienſi ſtipulata eſſet, ut iſtis tractatibus ſibi adeſſe integrum foret. Gallico miniſtro Aurſpergius caverat intra initium tractatuum Hiſpanicam ratihabitionem adfore , exhibita interim ea, quam Cæſar procuratorio nomine confecerat. Dies au- 1.Jul.
ſpicandis principalibus tractatibus Kalendæ Julii ſtatuebantur, ſuper quo ſcripta conventio à Cæſareo & Regiis miniſtris perficiebatur. Eo negotio confecto Aurſpergius inſigne præ ſe gaudium ferebat , celeribus nuntiis eo nomine Viennam , & Francofurtum ad Mœnum miſſis. Sincerior apud Suecos lætitia ; Langermannus pro navata opera à Regina torque donabatur. Tunc demum 25.Mart.
Salvius ad Regis Daniæ literas undecimo Februarii ſcriptas reſpondet; etſi pars adverſa quæ debuerit non præſtiterit: tamen in honorem Regis , & amore pacis temperamentum admiſſum. A Rege deſignatos dies lubenter admiſſurum fuiſſe; Sed cum temporis ratio aliquam mutationem requiſiverit, Regem non ægre laturum, quod unus dies anticipatus, alter prolatus fuerit. Cæterum quia Salvius mutationem rerum timet. hoc tempore ob ingraveſcentem Regis Galliæ valetudinem magna rebus mutatio imminere metuebatur, velut cum morte ipſius Suecico fœdere expiraturo , ut jam nemo mercatorum Hamburgi in ſpem ſubſidiorum Gallicorum pecuniæ quid credere vellet: Salvius Sueciæ intereſſe cenſebat , ſi difficillimæ leges pacis in anteceſſum cum Aurſpergio præformarentur, antequam Oſnabrugam iretur,declinandæ etiam mediatoris iniquitati: ita negotiationem in compendium redigi poſſe. Enimvero id Rectoribus Sueciæ diſplicebat, quibus fixum erat, cum Gallia ſimul bellum gerere, ac finire. Fortaſſe Galliæ res mutationi obnoxias; ſed præſentius malum, quod nihil ſinceri ab hoſte obtineri queat. Rege licet extincto rationes Regni non expirare: nec defuturos patriæ amantes, qui Regis & Richelii conſilia ſint perſecuturi ; imo quos ad eadem arripienda neceſſitas compulſura ſit,ni patriam è ſummo,quo nunc ſplendeſcat,faſtigio in ruinam pertrahere velint. Cæſarea Ratificatio

Pacti

Pacti Præliminaris his verbis concepta erat: *Ferdinandus* III. *&c. agnoſcimus & notum facimus, tenore præſentium, Univerſis; quod cum inter Conſiliarium noſtrum Imperialem Aulicum; Conradum à Lutzow ſpeciali mandato inſtructum, pro Nobis & Sereniſſimo Hiſpaniarum Rege Catholico, Conſobrino & Fratre noſtro chariſſimo ex una, ac Sereniſſima Reginæ ac Regni Sueciæ Legatum & Aulæ Cancellarium, Joannem Adler Salvium, ex altera, partibus, conventio, quoad Præliminaria Pacis Univerſalis Hamburgi 25. Decembris anni proxime elapſi, milleſimi, ſexcenteſimi, quadrageſimi primi, in eum, qui ſequitur, modum, concluſa fuerit (Tenor Conventionis ad verbum.) Nos perinde nihil in Nobis deſiderari cupientes, quod ad tam ſalutare pacis negotium promovendum pertinere ullo modo poſſit; præinſertam Conventionem per omnia confirmavimus, ratihabuimus, & approbavimus, prout vigore præſentium confirmamus, ratihabemus, & approbamus, non contra facturi Nos Ipſi, neque ut ab aliis quicquam contra fiat, permiſſuri. In cujus rei fidem haſce, manu noſtra ſubſcriptas, Sigilli noſtri Cæſarei impreſſione muniri juſſimus. Quæ dabantur in Civitate noſtra Viennæ; die vigeſima ſecunda Menſis Julii, anno Domini milleſimo ſexcenteſimo quadrageſimo ſecundo, Regnorum noſtrorum Romani ſexto, Hungarici decimo octavo; Bohemici vero decimo ſexto.*

FERDINANDUS.

FERDINANDUS COMES CURTIUS.

Ad mandatum Sacræ Cæſareæ Maieſtatis proprium.

JOAN WALDERODE.

Renovata Cæſaris Ratificatio talis erat: *Ferdinandus* III. *&c. Univerſis & ſingulis, quorum intereſt, & quomodolibet intereſſe poteſt, notum teſtatumque facimus, cum ad aures noſtras pervenerit, circa Ratificationem ſuper conventione quoad Præliminaria ad Tractatus Pacis Univerſalis inter Conſiliarium noſtrum Imperialem Aulicum, Conradum à Lutzow, ſpeciali mandato inſtructum, pro Nobis & Sereniſſimo Hiſpaniarum Rege Catholico, Conſobrino, Affine & Fratre noſtro chariſſimo, ex una, & Sereniſſimæ Reginæ Regnique Sueciæ Aulæ Cancellarium & Legatum, Joannem Adler Salvium; ex altera parte, Hamburgi, vigeſima quinta Decembris anni proxime præteriti; concluſa, à Nobis vigeſima ſecunda Julii nuperi expeditam ſcrupulos ac dubia nonnulla excitata fuiſſe, Nos declaraſſe, prout præſentium tenore declaramus, non fuiſſe, nec eſſe aliam mentem vel intentionem noſtram, quam prælibatam Conventionem in omnibus ſuis Punctis, clauſulis & articulis; quantum per rerum naturam licuit & licet, confirmare & ratificare; prout adhuc, & tenore præſentium, autoritate Imperiali, omni meliori modo ex ſuperabundanti confirmamus & ratificamus; ad termines vero, tam extradendis Salvis Conductibus, aliiſque Inſtrumentis, quam Congreſſui ipſi auſpicando præfixos, quod attinet, cum ii tempore Ratihabitionis, dicto videlicet vigeſimo ſecundo Julii à Nobis expeditæ, pridem elapſi fuiſſent, atque idcirco confirmari non poſſent, illi defectui (per quem tamen cætera utilia nequaquam vitiari aut inutilia reddi poſſe, explorati juris eſt) ſupplendo non tantum Conſiliario noſtro Imperiali Aulico, & pro tempore ad accommodanda Præliminaria Pacis deputato Legato, Magnifico, noſtro & Sacri Imperii fideli Dilecto, Joanni Weicardo, Comiti in Auersberg, Libero Baroni in Schœn & Seiſſenberg; Ducatus noſtri Carniolæ ſupremo hæreditario Mareſchallo & Camerario, in mandatis dediſſe, ut de aliis terminis præfigendis cum altera parte vel partibus quantocyus conveniret; verum etiam Sereniſſimum Regem Daniæ & Norwegiæ ad hanc rem promovendam benevole requiſiviſſe: Prout Serenitas ſua amice fecit, quantumque in ſe fuit, ſtudium & operam in hoc ſuam Reip. laudabiliter præſtitit, adeoque inter Partes de Termino ad extradendos Salvos Conductus, & alia Inſtrumenta de novo conventum fuit. Ac tametſi quidem de his omnibus publice notiſſimum ſit, attamen ex ſuperabundanti de hac mente, intentione & voluntate noſtra teſtatum facere voluiſſe, & facere, cum hac inſuper declaratione, quod quicquid per prædictam Conventionem concluſum fuit, & impoſterum quoad hæc præliminaria à dicto Legato noſtro concludetur, id totum firmum & ratum apud Nos erit, & debitæ executioni demandabitur, harum vigore literarum, manu noſtra ſubſcriptarum, & Sigillo noſtro Imperiali munitarum. Quæ dabantur in Civitate noſtra Viennæ, die decima quinta menſis Decembris Anno Domini milleſimo, ſexcenteſimo quadrageſimo ſecundo, Regnorum noſtrorum, ut ſupra.*

Regis Galliæ Ratificatio hæc erat: *Louis par la Grace de Dieu, Roy de France, & de Navarre, à tous ceux, qui ces preſentes Letires verront, Salut. Ayans veu en noſtre Conſeil la declaration faitte par noſtre aymé & feal Conſeiller en nos Conſeils, Commandeur de nos Ordres & noſtre Ambaſſadeur extraordinaire en Allemagne le Sr. Conte d' Avaux le 25. Decembre, mil ſix cents quarante & un, ſur le Traitté conclu le même jour, touchant les Preparatoires à la Paix par l'entremiſe de noſtre tres-cher & tres-aymé bon Frere, Couſin, Allié, & Confederé, le Roy de Dannemarck, entre le dit Sr. Conte d' Avaux & les autres Ambaſſadeurs y denommez, de laquelle Declaration la teneur s'enſuit. (tenor Declarationis ad verbum) Sçavoir faiſons, que pour le deſir, que Nous avons, de voir une bonne Paix & Tranquilité eſtablie dans la Chreſtienté, Nous avons agreé, Approuvé, ratifie, & Agreons, & ratifions par les preſentes ſignées de noſtre main la dite Declaration faite par noſtre Ambaſſadeur extraordinaire; voulons obſerver, & executer tout ce, à quoy il s' eſt obligé en Noſtre Nom par icelle; Car tel eſt noſtre plaiſir. En teſmoin de quoy Nous avons fait mettre noſtre Seél à ces dites preſentes. Donné à Valence le 26. jour de Fevrier l'an de Grace Mil ſix cents quarante, & de noſtre Regne le trente deux.*

LOUIS.

par le Roy.

BOUTHILLIER.

De initio tractatuum Ordinibus Imperii ſignificatum.

§. 43. Viſum inde, à Legatis Suecicis ſuper ordiendo pacis tractatu Ordinibus Imperii ſignificari; non quod ea res illorum notitiam fugeret, ſed teſtando Reginæ affectui, curæque, ac tractatum illum non Sueciæ ſolum, ſed & ipſorum commoda ſpectare. Et quia Oxenſtierna tunc in Pomerania agebat, Salvius ſuo tantum nomine eam denuntiationem facere jubebatur, quæ poſt ab utroque Legato junctim repetenda eſſet. Is igitur prolixe memorabat, quanto labore per ſeptem annos opus fuerit, quoad tandem poſtulata diplomata extunderentur. Quod ſi Regina fœderatos ac ſacrorum ſocios ut deſtitueret in animum inducere potuiſſet, rem facile ac dudum confectam fuiſſe. Sed quia Ipſa publica privatis antepoſuerit, ac aliorum cauſam non minus quam ſuam cordi habuerit, ſimul quia ita decebat, incommoda belli hactenus per virtutem &, conſtantiam ſuperanda fuiſſe. Nunc indicto Oſnabrugæ & Monaſterii conventu, ne quiſpiam, quem hoc bellum ullo modo ſpectat, prætereatur, communia diplomata à Cæſare impetrata, quorum exempla deinceps transmittenda ſint. Id ſe in anteceſſum Ordinibus ſignificare, ut ſi & ipſi calculum ſuum reducendæ paci addere velint, Legatos ſuos mature inſtruere, alioſque ad eadem hortari queant. Ni externa Germaniæ pax junctim cum *interna tractetur*, neutram obtentum iri; eamque longe atrociore cum

1643. exteris bello, quam nunc implicandam. An autem novum bellum ſit idoneum medium veteri bello extinguendo penes illos judicium eſſe, qui præteriti temporis experientiam ceperint. Reginam uti hactenus cauſam publicam ſummo ſtudio propugnaverit, ita & deinceps nihil reliqui facturam, quo omnes & ſinguli honeſta ac tuta pace potiantur. Nec minus ſtudium promovendi tractatus Cæſar præ ſe ferebat, Gallaſio per literas injungens, curaret, ut diplomata ab ſe, & Hiſpaniæ Rege data militi ſacroſancta habeantur. Qui & ſtatim id juſſum Cæſaris prævio tubarum ac tympanorum clangore per caſtra, ac Cæſarea paſſim præſidia promulgabat. Id & monente Aurſpergio Torſtenſonius à Regina facere jubebatur.

Cæſar ſtudium pacis præ ſe fert. 25. April.

Salvi Conductus Cæſarei pro Legatis Suecicis formula. *Ferdinandus* III. *&c. Univerſis & ſingulis noſtris & Sacri Romani Imperii Principibus, tam Eccleſiaſticis, quam Secularibus, Electoribus, Archi-Epiſcopis, Epiſcopis, Ducibus, Marchionibus, Comitibus, Baronibus, Caſtellanis, Capitaneis, Militibus, Nobilibus, Clientibus, Gubernatoribus, Locumtenentibus, Rectoribus, Magiſtratibus, Exercituum Ductoribus, cumprimis equeſtrium, quam pedeſtrium Copiarum, Tribunis, Capitaneis, Vexilliferis, Centurionibus, aliisque quæcunque munera atque militaria Officia gerentibus, Burgimagiſtris, Conſulibus, Paſſuum, Pontium & Portuum quorumvis cuſtodibus, ac Claſſium, ac huarumcunque navium Præfectis, Urbium item & locorum, terrarum, Communitatum Officialibus, ac cæteris quibuscunque noſtris, & Sacri Imperii, Regnorumque & Dominiorum noſtrorum hæreditariorum ſubditis & fidelibus Dilectis, Gratiam noſtram Cæſaream & omne bonum. Mandamus & præcipimus Devotionibus & Dilectionibus veſtris, & Vobis, ut quos Sereniſſima Princeps, Domina Chriſtina, (cum titulo) & Regnum Sueciæ Plenipotentiarios Oſnabrugam, ut Tractatibus Pacis inter Nos, & Sacrum Imperium, noſtroſque Socios & Adhærentes ex una, & dictam Sereniſſimam Reginam & Regnum Sueciæ, Ejusdemque Confœderatos & Adhærentes ex altera Partibus, inſtituendis interſint, jam deſtinavit, vel deſtinatura eſt, illuc proficiſcentes, per omnia territoria ac loca Poteſtati ac Juriſdictioni ſuæ ac veſtræ ſubjecta, una cum comitibus, Familiaribus, famulis, equis, curribus, rebus, ſarcinis ac ſcripturis, quas ſecum habituri ſunt, libere, tuto, ſecure atque expedite ire, tranſire, recedere ac redire ſinant & ſinatis, nec permittant, nec permittatis, ut Ipſis vel in itu, vel in reditu, & quamdiu ibi Oſnabrugæ fuerint, quicquam periculi, moleſtiæ, aut impedimenti afferatur, quin potius, quibuscunque rebus poterunt & poteritis, ſi neceſſitas vel Ipſi ita poſtulaverint, juvent & juvetis. Mandamus quoque, ut Curſores, nuncii & tabellarii, qui vel Oſnabrugam ad dictos Commiſſarios mittentur, vel inde ab ipſis Monaſterium, aut alio expedientur, durantibus hiſce Tractatibus, libere, ſecure, tuto atque expedite ire, proficiſci, tranſire ac redire ſinant ac ſinatis. Spondentes fide & verbo noſtro Cæſareo, nullo Nos modo commiſſuros, ut per Nos & noſtros Nobiſve Adhærentes dictorum Plenipotentiariorum ſecuritas, libertasve ulla ratione turbetur, quin potius jam nunc ſerio ac ſtricte mandamus omnibus & ſingulis Juriſdictioni noſtræ ſubjectis ne cuiquam ex ſupradictis ulla via auſint contravenire. Hac in re Devᵉˢ. & Dilᵉˢ. Veſtræ & Vos, peragent & peragetis benignam, ſeriam atque omnimodam noſtram voluntatem. Harum teſtimonio literarum, manu noſtra ſubſcriptarum, & ſigilli noſtri Cæſarei appreſſione munitarum. Datum in Civitate noſtra Viennæ, die vigeſima octava Menſis Januarii, anno Domini milleſimo, ſexcenteſimo quadrageſimo ſecundo, Regnorum noſtrorum, Romani ſexto, Hungarici decimo ſeptimo, Boëmici vero decimoquinto.*

FERDINANDUS. &c.

§. 44. Mittebatur inde à Cæſare Joannes Cranius Conſiliarius Aulicus, qui oppida tractatibus deſtinata juramento Cæſaris tantiſper exſolveret, & extra commercia belli poneret. Id quod Monaſterii ſolenniter & citra difficultatem peractum, quod ſuo tantum milite cuſtodiebatur. Sed circa Oſnabrugam Suecico præſidio inſeſſam nonnihil difficultatis movebatur. Equidem aderat à Cæſare diploma tuti itineris pro præſidio inde educendo. Miſerat quoq; Torſtenſonius mandatum ad Salvium pro Borgſtorfio tribuno oppidi præfecto, ut inde excederet. Idem juſſum nuper renovatum in itinere interciderat. Interim Guſtavus Guſtavi F. cui ejus præſulatus adminiſtratio, redituſque, ſimul oppidi præfectura delata fuerat, Oſnabrugam pervenerat; qui priori Torſtenſonii juſſui parere abnuebat, velut ad ſe non directo, donec novum à Regina, aut Torſtenſonio acciperet; quicquid Salvius ingereret, in Suecia, cum præfectura oppidi ipſi deferretur, de abſolutis præliminaribus; ac Torſtenſonio, cum id juſſum ſcriberet, de collata ipſi præfectura nondum conſtitiſſe. Inprimis Petriburgo cedere abnuebat, in quod ſe recipere decreverat ſexaginta ſatellitibus ſtipatus. Nam ceſſante licet in præſidium oppidi præfectura, adminiſtrationem Epiſcopatus per prævium pactum ſibi relinqui. Ac revera anceps videbatur tanti momenti locum amittere, antequam de tractatuum ſucceſſu certo conſtaret. Unde proponebat Salvius, ut Guſtaviſonius ad obſervandam neutralitatem ſcripto ſe obſtringeret, aut pontem inſuper, quo ex arce oppidum aditur, demoliretur. Enimvero contendebant Cæſarei, æque ac Dani, eam arcem, quæ oppido imminebat, non aliis quam oppidanorum cuſtodibus obtinendum. Alias neque Cæſarem neque reliquos ei oppido Legatos ſuos credituros. Quanquam enim in prævia conventione circa deductionem præſidii ſolius oppidi, non Petriburgi, mentio facta erat; tamen quia iſthæc arx circa reductionem præſidii tractatu incaſſum ſoluto exprimebatur; conſequens erat deductionem præceſſiſſe, ſi reductio locum haberet. Qua ſuper re aliquoties ad Salvium ſcribebat Daniæ Rex, miſſo & Conſiliario ſuo Franciſco Stapelio, qui multis demonſtrabat, quanta invidia in Suecos eſſet redundatura, ſi tam ſolicite ab ipſis deſideratum pacis negotium ideo adhæreſceret. Igitur quod Torſtenſonius longius abeſſet, res ad Rectores Sueciæ relata, qui ſtatim imperant, præſidium tam ex arce, quam urbe deducendum. Ita hæc res in menſem Julium extracta.

1643. Loca tractatuum juramento exſolvuntur. 19. Martii.

Difficultates circa deducendum Oſnabrugæ præſidium.

§. 45. Nec ideo tamen nulla tractatui remora, quod omnium partium Legati ita ſe gererent, ut conventum diem haut ita accurate obſervatum iri pateret. Equidem à Cæſare Cranius mature Monaſterii aderat, adornandis Legatorum diverſoriis. Quo fine & à Daniæ Rege Cancellarius Lippius Glucſtadio Oſnabrugam præmittebatur. Rortcus quoque hactenus in Suecia, nunc ad Oſnabrugenſes tractatus Reſidens Hamburgi adpulerat, ſub initium Julii Oſnabrugam iturus. Sed & San-Romanus propediem Monaſterium ſe conferre decreverat. Ita quidem inferiorum graduum miniſtri paulatim aderant. Sed de principum Legatorum acceſſu nihil dum audiebatur. Equidem Joannes Oxenſtierna Sueciæ Legationis caput è Pomerania ſat mature Wiſmariam ſe contulerat, poſt paucorum dierum moram recta Oſnabrugam iturus. Cui à Regina injunctum erat, comitatum reliquumque paratum modeſte adornare, quod nimius ſplendor vanitatis ſpeciē habeat; ac præſtet modico uti comitatu, ſed bene culto, quā diffuſo nimis, pellucente quandoque inopia. Sed quia de Cæſareis, Gallis, Danisve nihil dum auditum fuerat,

Legati tàrde iter moliuntur. 23. Jun. 22. Maj.

idem

1643. 30. Jun.

Idem poſt pluſculos dies Lauenburgum proficiſcitur; ubi cum Salvio congreſſus commorari ibi ſtatuit, quoad de aliorum Legatorum, cumprimis Danorum, acceſſu conſtaret. Eadem & reliquis mens erat, in alios reſpicere, ac lente feſtinare, ne diu incaſſum expectare neceſſum foret, proſtituta Principum ſuorum dignitate; nec tamen ita ſegniter movere, ut culpa retardati tractatus in ipſos devolvi poſſet. Sane Suecicis Legatis diſerte injunctum erat, ne Oſnabrugam primi accederent, nemine alio præſente irriſui futuri.

Cauſam ſuam commendat Elector Palatinus. 11. April.

§. 46. Spe tractatuum ita propinqua, illi quorum intererat cauſam ſuam commendare Legatis incipiebant. Quos inter Elector Palatinus ab Oxenſtierna petierat, ut cauſa ſua, cui tranquillitas publica non parum inniteretur, diſerte tractatui pacis inſereretur: Id quod & ab Agnato ſuo Carolo Guſtavo Palatino contendebat, ut eandem Reginæ &

1. Maji.

Senatui de meliore nota commendaret. Quæ quantum in ſe ample promittebat; monito tamen, ut Elector apud Reges Galliæ, ac Daniæ ac Imperii Ordines itidem inſtet, ut ea in cauſa operam ſibi ſuam jungant, ne ipſa in tam difficili negotio ſola deſtituatur; ac tota invidiæ moles ſibi incumbat, velut ſola Palatinatus reſtitutionem moliri audeat; cum Suecorũ facta jam antea calumniis ſint ſatis obnoxia. Ita quidem Palatinus cauſam ſuam utiq; communi in tractatu diſceptari cupiebat; quo & Cæſar eandem traditis diplomatis remiſiſſe videbatur. De quo ipſo Elector apud Conventum Francofurtenſem inſiſtebat.

17. Maji.

Etſi Bavarus id omnibus modis impedire conaretur, perſuaſo Francofurtenſi conventu, ut à Cæſare peterent, peculiarem tractatum inſtaurari, qui ad id pronus Calendas Octobris ſtatuebat, quo ea res ante tractatus communes decideretur. Scripſerat quoque idem ad Daniæ Regem, ut ea cauſa ad peculiares tractatus remitteretur; jactans ea diplomata à Cæſare adhibita eſſe tantum, ut Gallis & Suecis acriter contendentibus ſatisfieret; nec ibi expreſſum ut illa cauſa utique Oſnabrugæ decideretur. Quaſi ideo Palatinis data forent diplomata, ut alienæ fabulæ otioſi adſiderent ſpectatores. Id quod ne Regina permitteret Palatinus literis petebat.

28. Aug.

Ac Daniæ Rex ad Electorum literas reponebat: ſibi fas non eſſe Palatinum ad peculiares tractatus in aula Cæſarea remittere declinandæ Gallorum ac Suecorum ſuſpicioni, ſi ea cauſa, unde præcipuus diffidentiæ fons, præteriri, ac ſeparatos ad tractatus trahi debeat.

Ut & Immediata Nobilitas.

De immediata Nobilitate in Pragenſi pace tam circa amneſtiam, quam ſacra mentio facta erat. Sed dum Palatina, Durlacena, & Mansfeldica actio excipitur, plurimi ejus ordinis excluſi erant. Non pauci etiam ex eo tempore Suecorum partes ſecuti fuerant; quorum ſi nulla in pace mentio fieret, metuebant, ne in ipſos deinceps faba cuderetur. Sed & circa libertatem ſacrorum Pirnenſis formula de ſubjectis eorum diſerte expreſſerat; quod Pragenſi pace mutatum ſubſtituta clauſula; *prout pax religioſa fert.* Cujus pacis verba & jam dudum, & edicto illo Cæſareo anni viceſimi noni haut parum detorta fuerant. Unde verebantur, ni ſibi caveatur, fore, ut nec illi quorum bona publicata fuerant, reſtituerentur, & plures fiſco adſcriberentur; cæterorum ſacra mutarentur. Eoque à Regina per literas petebant, Legatis ſuis injungeret, ut ipſorum cauſam ſuſcipiant, ne ſibi per ſecreta pacta, aut reſervata periculum damnumve creetur.

Ex morte Regis Galliæ mutatio metuitur. 7. April. 4. Maji.

§. 47. Inter hæc Galliæ Rex Ludovicus XIII. cum extrema ſibi imminere ſentiret, Reginæ adminiſtrationem Regni, & tutelam Filii cognominis commendaverat, cui certum Conſiliũ ſuper ſumma rerum circumponebat. Inde quarta die Maji hora ſecunda pomeridiana, qua die, horaq; ante triginta tres annos pater ipſius confoſſus fuerat, animam exhalabat, veneno, ut medici judicabant potionatus. Ejus mors à novo Rege Ludovico XIV. & Matre Regente Anna Auſtriaca Reginæ Sueciæ per literas nuntiabatur; quarum initio etſi fœderis mentio facta eſſet; tamen ſequentibus verbis cum operam ſuam circa communem cauſam, paciſque inſtaurationem offerrent, de fœdere ſilentio involverant. Quo innui videbatur, Gallos quidem ad cauſam communem operam navaturos, ſed ut fœdere ſtringi nolint. Ac ſcribebat Grotius è Gallia; ſe ex omnibus colloquiis cum Miniſtris Regiis obſervaſſe, ipſos cupere, ut Suecis non aliter perſuaſum ſit, quam Gallos conſtanter fœdere ſtaturos; de induſtria tamẽ tam ſcripto quam ſermone declinare diſertam de obſervando fœdere mentionem, ut à morte Regis integrum ipſis ſit fœderi inhærere, aut decedere, prout ex uſu videretur. Ea res Rectoribus Sueciæ non mediocrem ſcrupulum injecit, eoque neceſſarium viſum à novo Rege ejus fœderis confirmationem poſtulare. Etſi Gallici Miniſtri de iſtius continuatione dubitare fas non eſſe confirmabant, quod id non inter Reges ſolum, ſed & Regna, & ad certum tempus concluſum ſit. Unde & ſubſidia in tempore ſolvenda, & Guebrianum divertendæ à Suecis hoſtium moli rem geſturum.

20. Jun.

Sed mox Galliæ Rex monitus fœdus firmabat ſolenni inſtrumento, cui tamẽ ipſa fœderis formula inſerta non erat. Ea in ratificatione nonnihil ſcrupuli injiciebant ea verba; *nos id adprobavimus, in quantum opus eſt, aut erit.* Quæ verba tamen San-Romanus ita explicat, *in quantum opus eſt Reginæ Sueciæ, non Regi Chriſtianiſſimo*; velut affatim cavere velit Rex Reginæ; hautquaquam autem ipſe aliqua duntaxat parte obligationis defungi, aut fidẽ commodo ſuo metiri. Quæ ſcrupuloſitas ideo non ſuperflua videbatur, quod Grotius monuiſſet; in Gallia magnos eſſe cavillatores.

Fœdus inter Suecos & Gallos confirmatur.

Mazarinus quoque confirmabat, ob mortem Regis in conſiliis Gallicis nihil mutatum iri. A Rectoribus Sueciæ ſimili inſtrumento fœdus Gallicum firmatum. Confirmationis tam Sueciæ quam Gallicæ formulam heic adponere placet. *Nos Chriſtina, &c. conſtare volumus Univerſis & ſingulis, quorum intereſt, quod, cum divino Numini viſum fuerit, de mortali vita Sereniſſimi quondam ac Potentiſſimi Principis, Fratris, Conſanguinei, & Fœderati noſtri Chariſſimi, Domini Ludovici* XIII. *Franciæ & Navarræ Regis Chriſtianiſſimi, laudatiſſimæ recordationis, nuper diſponere, atque in paternum deinceps ſolium Regnumque collocare Sereniſſimum itidem ac Potentiſſimum Principem, Fratrem, Conſanguineum & Fœderatum noſtrum chariſſimum, Dominum Ludovicum* XIV. *Franciæ & Navarræ Regem Chriſtianiſſimum, Nos, ſicut Fœdus, quod nobis cum vivo Domini Parente & Prædeceſſore ſuæ Serenitatis, Regnoque Galliæ interceſſit, ſanctè ſemper coluimus, ita cum moderno Rege filio dictoque Regno id ipſum in ejus Serenitatem propagatum pari conatu ac propoſito ſervare decrevimus. Quanquam vero non modo inter Reges, ſed Regna quoque ipſa Sueciæ & Galliæ fœdera mutuo ſancita ſunt, ut omnino illibatus ipſis vigor conſtare debeat, non obſtante, ſi quid alteri Fœderatorum humani accidat; cum tamen moderno Chriſtianiſſimo Regi, ejusque Serenitatis Dominæ Matri Regenti, Sorori noſtræ chariſſimæ placuerit, Fœderis, ac nominatim Anno 1641. ſeu poſtremo percuſſi renovatique, tabulas ſingulari Inſtrumento, quoad opus eſt vel erit, approbatas confirmare, Noſque certiorare, de conſtanti ſuæ Serenitatis animo ac propoſito, in Fœdere Nobiſcum, Regnoque noſtro perſiſtendi. Idcirco, quo luculentius conſtet ſuæ Serenitati, certiorque illa eſſet de noſtra ſententia atque Propoſito inſiſtendi fœderibus mutuis, quorum poſtremum Anno 1641. die ultima menſis Junii inter Legatos utrinque noſtros tractatum, renovatum, ac concluſum, nec non die 20. proxime ſequentis Julii ejusdem anni à Nobis ſolenni Inſtrumen-*

1643. *to confirmatum fuit; Nos dictum fœderis tractatum, ſinguloſque ejuſdem Articulos, quoad opus eſt aut erit, approbavimus, & ratihabuimus, prout tenore vigoreque præſentium illum illoſque approbamus & ratihabemus, fide verboque regio promittentes, Nos illum illoſque ſervaturas, nec paſſuras, ut à Noſtratibus ullo modo violetur aut violentur. In quorum majorem fidem præſentes ſigillo Regni noſtri, noſtrorumque ac Regni Sueciæ reſpective Tutorum & Adminiſtratorum manuum ſubſcriptione roboravimus. Dabantur in Regia noſtra Stockholmenſi die vigeſima octava Julii, Anno ſupra Milleſimum, ſexcenteſimum quadrageſimo tertio.*

Petrus Brahe. Guſtavus Horn. Claudius Flemming. Axelius Oxenſtierna. Gabriel Oxenſtierna.

Louis, par la Grace de Dieu, Roy de la France & de la Navarre, à tous ceux, qui ces preſentes lettres verront, ſalut. Noſtre intention etant de demeurer avec les Amis & Alliéz de cette Couronne, qui ont concurru, avec le defunct Roy nôtre tres-honoré Seigneur & Pere au bien & repos de la Chrétienté, Nous Nous ſommes fait repreſenter en nôtre Conſeil, la Reine Regente nôtre tres-honnorée Dame & Mere y étant preſente, les Traitez d' Alliance, que le defunct Roy nôtre Seigneur & Pere à fait durant ſa vie avec divers Roys, Princes & Etats, & entre autres le dernier fait entre luy & le Royaume de France d'une part, & nôtre tres-chere & tres aimée Sœur, Couſine & Alliée, la Reine de Suede & la Couronne & Royaume de Suede, d'autre, le dernier Juin 1641. ratifié, par le defunct Roy, nôtre tres-honnoré Seigneur & Pere le 12. Aouſt 1641. Lequel Traité, & un chacun des Articles d'iceluy ayant été leuz en nôtre Conſeil. Nous l'avons de l'advis de la Reine Regente, nôtre Dame & Mere, autant que beſoing eſt, ou ſeroit approuvé, agreé, ratifié & confirmé approuvons, agreons, rattifions & confirmons par ces preſentes ſignées de nôtre main. Promettons en foy & parole de Roy, de l'obſerver & executer inviolablement ſans y contravenir, ny permettre, qu'il y ſoit contravenu de nôtre part en quelque façon & maniere, que ce ſoit, directement ou indirectement. Car tel eſt nôtre plaiſir. En Teſmoing de quoy Nous avons fait mettre nôtre ſeel à ces preſentes. Donné à Paris le 20. jour de Juin l'an de Mil ſix cent quarante trois & de nôtre Regne de premier.

LOUIS.

Par le Roy, la Reine Regente, ſa Mere preſente.

BOUTHILLIER.

25. Jul.
11. Maji.

Sed & Regina Regens ultro præviam conventionem, & omnia diplomata probabat, idque inſtrumentum Hamburgum ad San-Romanum mittebat, qui id ſtatim Regi Daniæ Glucſtadii reddendum curabat. Porro quanquam Cæſar literis ad Reginam Galliæ conſolatoriis confirmaſſet, quæ cum defuncto Rege ſuper tractanda Monaſterii pace conveniſſent, rata fore, denuo transmiſſis pro legatione Gallica diplomatibus; multi tamen aſſeverabant, ex Hiſpania nullos Legatos adfore, ac Cæſarem Hiſpani negotia ex mandato acturum. Quin credebant multi, Monaſterienſem tractatum inanem fore, Hiſpanis in bellum magis quam pacem pronis. Id quod & ſententia à Burgundo in Conventu Francofurtenſi dicta innuebat. Ea tamen conſilia, ſi quæ fuerant, clades ad Rocrojum immutaverat. Certe Aurſpergius, quæ de Hiſpanorum emanſione fama ferebat, conſtanter inficiabatur. Et Antonius Brunus literas tuti itineris à Salvio poſtulabat, obtinebatque.

Aurſpergius denuo de ſeparatis tractatibus movet.

§. 48. Haut minus tamen Aurſpergius ingens deſiderium cum Salvio colloquendi oſtendebat. Ac percontatus erat à Rectoribus Sueciæ Salvius poſt permutata inſtrumenta, num oblatam ab Aurſpergio viſitationem admittere debeat. Cui reſponſum fuerat; prius quæreret, num & junctim San-Romanum apud ſe inviſurus ſit: ſolitarium colloquium declinaret. Si tamen acriter inſtet, rem cum San-Romano communicet; qui vix videatur abnuere poſſe congreſſum, præter inania verborum nil habiturum. Caute tamen ageret, nec Gallis ſuſpicionem moveret. Sed quia San-Romanus non obſcure innuerat, ea colloquia ſibi parum probari, nimirum & ille congreſſus repudiandus erat. Ita excluſus colloquiis Aurſpergius, per Medicum quendam Luſitanum, religione Judæum, Franciſci de Melos quondam præceptorem, Salvio aureos montes pollicetur, ſi peculiarem tractatum acceptare velit, multa oſtentans, quæ ſperari metuique poſſint. Mithobius quoque apud Salvium literas fidei à Franciſco Carolo Lauenburgico Duce proferebat, ut ipſum Reginæ commendare velit ad obtinendum Mindenſem Præſulatum. Idem Henrici Julii Ducis nomine inſinuabat; ſi Regina Domum Palatinam, Bohemos, ac ditionum hæreditariarum incolas deſtitueret, de Pomerania ipſi cedenda dubium non fore. Nec deerant, qui hæc poſt Galliæ Regis mortem non repudianda cenſerent. 12. Maji.

Suſpectus Galliæ ſtatus.

Regina Regens Hiſpaniæ Regis, & Auguſtæ ſoror erat. Ea poſt obitum Regis ultra ipſius diſpoſitionem ampliorem poteſtatem acceperat, ut majori ſuffragiorum parti non adſtringeretur. Quid conſiliorum Aurelianenſis Dux, & Condæus hactenus agitaſſent, non obſcurum erat. Reliqui conſiliarii ab ipſa negligi cæperant, quibus & duos ſibi addictiſſimos adjunxerat, Præſidem Baileulium, & Epiſcopum Bellovacenſem. Chevreuſiæ & Caſtronovano, quos inter extrema adhuc Rex proſcripſerat, in aulam redire permiſſum. Tum & Guiſia Domus iterum caput efferre, Jeſuitis mancipata, Evangelicis infeſtiſſima. Quæ omnia de conſtantia conſiliorum Gallicorum ſuſpicionem injiciebant, ac ut facile inter fratrem & ſororem conveniret, quicquid de ſociis fieret. Accedebat, quod hactenus Hiſpanorum Viennæ Legatus Ordinarius Caſtel-Rodrigus, cum per Saxoniam inferiorem in Weſtphaliam tenderet, Scheningæ apud Duciſſam diſſeruerat; ſe quovis pignore cum ipſa certaturũ, intra menſem à die cæpti tractatus inter Hiſpaniam & Galliam pacem fore. Unde ſuſpicio erat, ſuper controverſiis inter ipſos clam tranſactum, & communes tractatus non niſi ſolenni promulgationi inſervituros. Unde non pauci Salvio, ut idem faceret, ſuadebant, poſtquam Aurſpergius invitabat. Enimvero iſta omnia rejicere Salvius juſſus erat; quod Rectores Sueciæ certam ſpem concepiſſent, Galliæ opera honeſtam pacem obtentum iri, florentibus ubique ejuſdem armis, & ita propinquo communi tractatu, per quem longe facilius commoda & ſecuritatem ſuam obtinere poſſet, quam clandeſtina conventione. Tum fiducia erat apud Reginam Regentem affectum in filium, & rationes ſtatus vinculo ſororio longe potiores fore.

Oſnabruga evacuatur.

§. 49. Interim Oxenſtierna ut aliqua negotii ſpecie tempus traheret, Bleckedæ, Soltquellæ, & Garlebiæ præſidia luſtrabat, ne præmaturo Oſnabrugam acceſſu Reginæ dignitatem proſtitueret, nec moræ culpa ipſi poſſet impingi, in propinquo verſanti. Et hactenus moram aliquam injecerat Oſnabrugæ præſidium nondum deductum, Cæſareis valde querentibus præviam conventionem violari, cujus vi jam tres ante menſes oppido decedendum fuerat. Id quod & Gallaſius literis ad Torſtenſonium urgebat. Et quia Haſſici Cœsfelda excurrentes cœnobium Divi Mauritii Monaſterienſi oppido adſitum noctu exſpoliaverant, abductis quibuſdam ſacerdotibus, & oppidanis, Cæſarei urgebant, ut de utriusque oppidi neutralitate per Suecica & Haſſica caſtra publicaretur. Mandatum tamen è Suecia Guſtaviſonio tergiverſationem adimebat, ut deducto Oſnabruga & Petriburgo præſidio utriuſque claves Senatui oppidano traderet, accepta ab iſthoc cautione, omnibus ſe, quæ præliminari tra-

10. Ju
8. Jul.

ctatu

Statu continerentur, ſtaturos, & tractatu irrito Suecicum præſidium recepturos, ſalvis ſuis privilegiis. Arx per quadraginta oppidanos deinceps cuſtodiebatur. Eo facto Aurſpergius, acceptis à Salvio literis tuti itineris mox Oſnabrugam ſe conferebat, ubi jam & Cranius erat. Joannes Ludovicus Comes Naſſovi⁹ Cæſaris itidem Plenipotentiarius Colonia Monaſterium ibat, quo & Iſaacus Volmarus, & Antonius Brunus è Conventu Francofurtenſi tendebant. Eodē porro dignationis gradu cum Naſſovio & Lambergio Volmarus & Cranius diplomati plenipotentiæ inſerti erant, cum alias in Germania uſu receptum foret, ut ſolennium legationū caput eſſet illuſtri loco natus, ſplendori ſuſtinendo, cui Doctor adjungeretur inferiori gradu, quæ ſermonis aut calami decus exigant obiturus. Sed nunc Volmarum præ Longuevillio Duce ſuperiore obtinere locum, alias in publico tam modico apparatu utentem id multis ridiculum videbatur. Hac matura ad tractatus profectione Cæſarei cupidinem pacis oſtentare, ac benevolentiam Ordinum Imperii captare, tacite accuſata Coronarum velut à pace abhorrentium tarditate. Dubium tamen erat, num ſolus Aurſpergius & Cranius auſpicari negotiationem poſſent, quod rumor eſſet, plures à Cæſare eo mittendos, & Viennæ adhuc circa concinnanda eorum mandata laborari. Noluerat Daniæ Rex ſuos præmature accedere, antequam de reliquorum mediatorum adventu conſtaret, quod uterq; tractatus pro uno habendus eſſet. Mox tamen & iſti, Juſtus Hoeckius Regni Cancellarius, Gregorius Krabbius Senator, & Lucas Langermannus Decanus Hamburgenſis, (nam Lippius jam aderat,) Oſnabrugam ingrediuntur, familia centum tribus capitibus conſtante, ac ſexaginta equis comitantibus. Paulo tardius movebat Legatus Venetus Aloyſius Contarenus, qui acceptis à Salvio tuti itineris literis Francofurto Coloniam deſcendebat non numeroſo, ſed eleganter culto comitatu. In Gallia huic legationi obeundæ Claudio Memmio Avauxio Comiti Chavignius collega erat deſtinatus; in cujus locum ſurrogabatur Abel Servientus Comes, quod iſtius opera ad arcana Regni negotia Regina uti mallet. Qui tardi cauſam itineris in motus à Beaufortio Duce adverſus Mazarinum excitatos referebant, in Octobrem uſq; menſem Pariſiis hærentes; unde in Hollandiam cogitabant, cum Ordinibus ſuper legibus pacis, & modo procedendi collocuturi. Ad quorum adventum & Hollandi Legatorum ſuorum mandata adornanda diſtulerant. Inter Hiſpanos Didacus Savedra Conſilii Indici Aſſeſſor menſe Julio per Galliam in Belgium proficiſcebatur, quem Regina ſuſpicioni apud fœderatos declinandæ Lutetiam accedere noluerat, ſed recta ad Belgarum fines deduci juſſerat. Quis præter Brunum ab Hiſpanis ad tractatus deſtinatus eſſet, nondum conſtabat. Galli moræ cauſam in Hiſpanos, hi in Gallos rejiciebant; neuter prior in loco tractatuum adeſſe volebat. Ab Electoribus nemo adhuc comparebat; quod ipſi Regiis ac Veneto Legato ſuos pares haberi vellent. Ne à reliquis quidem Ordinibus quiſquam adhuc iter ingreſſus erat, quod Cæſar quidem in eorum arbitrio reliquerat, num ad loca tractatuum accedere vellent, non tamen permiſſo ſuffragii jure. Inter quæ Galli poſtulare cœperant, ut Luſitaniæ quoque Regis Legatus ad tractatus admitteretur. Sed quia prævidebant Cæſarem & Hiſpanos manibus pedibuſq; repugnaturos, nec opus ſibi eſſe propter Luſitanos negotiationem ſiſtere; quantum res ferret duntaxat pro iſto niti decreverant.

Alii paulatim ſequuntur.

26. Aug.

13. Sept.

§. 50. Sed & Poloniæ Rex Legatos eodem mittere cupiebat Sigiſmundum Gyldenſtiernam Stumi Caſtellanum, & Boraſtum, utrumque gente Suecum, ut ibi controverſia ſua cum Suecis diſceptaretur, quod iſti tractatus *univerſales* dicerentur. Inde & Mediatoris partes affectabat; ac ferebatur Dano propoſuiſſe, ut ſepoſito bello Hiſpanico primum circa pacem Germaniæ adornandam laboraretur. Cui conſilio Avaugurius Gallicus in Polonia Legatus obſiſtebat, oſtendens, Regem haut pro dignitate facturum miſſa legatione, cum neſciat, an & quomodo admittenda ſit; neq; de hoc inſtituto partibus antea rite ſignificatum fuiſſe; neque Danum in conſortium mediationis ipſum recepturum. Ita repudiatum orbi ludibrium debiturum. Sane Cæſar Poloni mediationem plane recuſaverat, ne Danum offenderet. Rectores tamen Sueciæ in eum caſum Legatis ſuis in mandatis dederant; ſi Poloni proprium negotium proponere velint, amice cum illis agerent, ſed rem integram ſervarent. Sed ſi operam ſuam velut mediatores oblatum venirent, modeſte id declinarent, defectum mandati cauſantes; nec conſtare ſibi, an iſta mediatio Reginæ Sueciæ oblata, & ab eadem acceptata ſit. Tum inprimis oſtenderent, quid difficultatis ipſis cum Dano circa priorem locum ſit oriturum, ac iſtum ægre in ſocietatem functionis, ſuper qua tot per annos ſategerit, alios admiſſurum, quo invidia recuſatæ mediationis in iſtum devolveretur.

Polonica Legatio diſſuadetur.

19. Aug.

§. 51. Porro Legati Suecici Joannes Oxenſtierna, & Salvius Mindam tandem delati Scheringium Roſenhanium Oſnabrugam præmittunt, ut Cæſareis ac Danicis Legatis confirmaret, iſtos ſtatim adfore, quamprimum ſpes propinqua tractatuum appareret. Aſt hi moram iſtam ægre ferebant, & Aurſpergius per Langermannum Literis Salvio promiſſum ſuum in mentem revocabat, quo declaraverat, ſtatim atque Danici Legati adfuerint, ſe Oſnabrugam iturum. Addebat querelam Langermannus, ſe accuſari, quod Collegis ſuis ſuaſerit ita mature in viam ſe dare, poſtquam nunc Sueci Oſnabrugam accedere tergiverſentur, priuſquam alios appropinquare videant. Cui Salvius reponebat: Hactenus promiſſo ſe ſatisfeciſſe, quod ſtatim atque Danici Gluckſtadio diſceſſerint, & ipſe Hamburgo moverit. Confeſtim Oſnabrugam pervolare à ſe non promiſſum; ubi non ſit, quod ſolus agere queat; cum ſibi per fœdus Gallicum non liceat abſque Gallis tractatus ordiri. Multos alios prævio pacto nominatos, qui adhuc deſiderentur, Venetum Legatum, Electorum & Principum deputatos, qui ante cœptos tractatus expectandi ſint. Num Cæſari abſque Ordinib⁹ pacem concludere fas eſſet? Mediatorum eſſe paulo promtius accedere, quo cæteros ſuo exemplo ad maturandum iter permoveant. Paria Legati Danici junctim repetebant; paria à Suecicis reponebantur: cum de reliquorum adventu nihil certi adhuc audiatur, ipſorum acceſſu opus non eſſe. Jactabant inde Dani, ſe per duas adhuc ſeptimanas expectaturos; intra id tempus ni cæteri Legati veniant, diſceſſuros. Quod quidem lubentibus Suecis facere poterant, quibus iſtorum mediatio plane ſuſpecta, & inviſa erat. Galli autem impatientiam ridebant, & quam parum deceat tam mature tædio fatiſcere, qui tanto in negotio ſequeſtris partes ſuſcipere auſus ſit. Avauxium quondam ad mediatoris munus Suecos inter & Polonos miſſum in Boruſſia integrum ſemeſtre hæſiſſe, antequam partes ad congreſſum deducere valuerit.

Dani moram ægre ferunt.

28. Aug.

15. Sept.

16. Sept. Quibus reſpondetur.

23. Sept.

§. 52. Porro Legatis Suecicis in animo erat Mindа ſalvum conductum & invitatorias literas ad Imperii Ordines mittere, anſam inde arrepturi moram ſuam eo in oppido excuſandi, ſimul iſtis Oſnabrugam pertrahendis. Inprimis utile videbatur ad Conventum Francofurtenſem ſcribere, quod Cæſar Ordines nonnulla indulgendo, aut minis ad nut⁹ ſuos diſponere agitaret; ac metus eſſet, ne pauci, qui fortiter loquebantur, mora Regiorum Legatorum in deſpe-

Invitatio Ordinum adhuc differtur.

1643. deſperationem acti Cæſaris poſtulatis ſe ſubmitte-
rent. Sed quia pleriq; Deputati tunc Francofurto
domũ abſceſſerant, illa invitatio in præſens omiſſa.
Et Galli cenſebant, miſſionem diplomatum ſub tra-
ctatus initium differendã, quod Ordines reverentia
in Cæſarem, aut terrore illa forte accepturi non ſint,
niſi tractatu reapſe cœpto. Id potius *videbatur* Sal-
vium Oſnabrugam progredi adparandis *ibi* neceſſa-
riis, ac ut Cæſaris ac Dani Legatis moram excuſaret.

Salvius Oſnabrugam accedere conſtituit.

Quanquam enim Cæſarei quod Suecicos accuſarent
non habebant, quod abſentibus Gallis haut plus Oſ-
nabrugæ, quam Mindæ ad pacem proficere poſſent;
multi tamẽ prudentes judicabant, jam tempeſtivũ
eſſe Oſnabrugam movere incitandis Germaniæ Or-
dinibus, ac ut malevolis calumniandi occaſio ſub-
traheretur. Tum & militem promtiorem fore, ſi de
ſuis emolumentis agi audiat. Adimendam quoque
Gallis perſuaſionem eſſe, Suecos ab ipſorum plane
nutu pendere, quæ fortaſſe ipſis morarum cauſa ſit.
Tum & ob ancipitem belli aleam commodiſſimum
eſſe Oſnabrugæ agere. Nam tunc demum eo prope-
rare, quando adverſi quid accidiſſet, ſpeciem timi-
ditatis habiturum. Deniq; inclinationes, & ſtudia
adverſæ partis, aut ſequeſtris interim explorari poſ-
ſe. Ipſam tamẽ negotiationem ad Gallorum uſq; ad-
ventum differendam; queis & forte ea res calcaria
ad maturandum iter additura ſit. Contra Rectores
Sueciæ juſſerant Mindæ morari, quoad Gallos Mo-
naſterio propinquare conſtaret. Ita enim conven-
tum eſſe, ac offenſam Gallorum declinari, quos ſine
dubio Cæſarei cum Danis ſeparatos tractatus agi-
tando Suecica ſocietate avellere conaturi ſint. De-
niq; ſi Dani Oſnabruga ſe proripiant, vile id damnũ
fore. Igitur temperamentum adhiberi placebat, ut
ſolus Salvius Oſnabrugam præiret; quod & à Cæ-
ſareis ac Danis obſervatum fuerat.

Ordines Imperii ad tractatus à Suecis invitantur.

§.53. Jam quoq; maturum videbatur ſalvum con-
ductũ pro Ordinibus à Cæſare obtentum tranſmit-
ti, eoſque ad tractatus pacis invitari; monente id
quoque Landgraviæ legato Jacobo Hofio, quod ab
Ordinibus iſthoc expectari conſtaret. Diploma Rin-
telii imprimitur patcendæ ſcripturæ; exempla per
Senatum Oſnabrugenſem cum autographo confe-
14. Nov. runtur, oppidique ſigillo firmantur. Addebantur
quoq; à Legatis Suecicis literæ tuti itineris. In epi-
ſtola invitatoria exponebatur; acceſſum Oſnabru-
gam hactenus fuiſſe differendum, quod Ordinibus
abſentibus, queis junctim cum Cæſare belli ac pacis
jura competant, à ſe nihil agi potuerit, illis præſer-
tim, quorum cauſam fœderata Regna æq; ac ſuam
propugnarint. Mitti nunc diplomata à Cæſare hoc
fine obtenta. Non ipſi ſolum ſuos mitterent, ſed &
cæteros cohortarentur, Proteſtantes cumprimis, ut
communem cauſam juncta opera promotum eant.
Reginam ſeparatos tractat⁹ privatim ac publice pe-
riculoſos ſemper judicaſſe. Ei ſtudium fore, ut nihil
ſeparatim ac per partes, ſed omnia ſimul cum hone-
ſta ac tuta pace obtineantur. E diverſis licet occaſi-
onibus in arma prolapſos eundẽ ſcopum habere, ut
iniquitate temporum labefacta Germaniæ libertas
ſolide inſtauretur una cum vicinorum ſecuritate,
quæ iſti innexa ſit. Eam rem præcipue ipſos Ordines
tangere, vicinos nonniſi per eorundem lat⁹: ac tan-
to majore ſtudio nunc connitendum, quo apertius
ſit, ex horũ tractatuum ſucceſſu pendere, quo loco
religio deinceps ipſorum, & libertas futura ſit. Has
literas ad præcipuos Proteſtantium ſigillatim mit-
ti placebat, ne quis excuſare poſſet, non ſat tutum
ſibi fuiſſe ad tractatus accedere. Simul quæ mens
Ordinum eſſet, hinc adpariturum erat. Quod ſi iſta
invitatio negligeretur, communicato cum Gallis
conſilio alia media diſpicienda erant. Ordines ta-
men Sileſiæ & Bohemiæ Rectoribus Sueciæ invitari
non placebat; quod pauci eſſent & exules: reliquis
nulla libertas, ac pro Cæſare ſtudium; ac metus erat, 1643.
ne contumelioſe illę litteræ acceptarentur. Hoc igi-
tur modo tunc invitabatur Fridericus Palatinus Bi-
pontinus, Wilhelmus, & Fridericus Wilhelmus Sa-
xoniæ Duces; Auguſtus Magdeburgi Adminiſtra-
tor, Chriſtianus Marchio Brandeburgicus, tres Du-
ces Luneburgici, Everhardus Dux Wurtenbergi-
cus, (qui *jam* antea per Reſidentem Mockelium
cauſam ſuam Reginæ commendaverat, quod duriſ-
ſima conventione adſtrictus fortaſſe iniquam, qua
premebatur, ſortem exponere ipſe non ſit auſurus,)
Fridericus Marchio Badenſis, Georgius Haſſiæ
Landgravius; è Comitibus Fridericus Hohenlojus,
Oetinganus, Joannes Naſſovius Saræpontanus, Jo-
annes Caſimirus Rheingravius; è civitatibus Nori-
berga, Auguſta, Argentoratum, Ratiſpona, Ulma,
Lubeca, Hamburgum, Brema, Wormatia, Roten-
burgum ad Tubarum, Norlinga, Weiſſenburgum,
Landavia, Colmaria.

Fœderatorum Regnorum ſcopus.

§.54. Is porro ſociis Regnis præcipuus ſcopus, Au-
ſtriacam potentiam ad æquilibriũ cum aliis in orbe
Chriſtiano potentiis deducere. Etſi Sueci potiſſi-
mum Cæſarem reſpicerent, qui ubi Germaniam ab-
ſoluto ſibi imperio ſubjectam teneret, omnibus vi-
cinis formidandus erat futur⁹. Quale imperii genus
Ferdinandus II. magno ſtudio affectaverat, tot per
annos nullis Comitiis habitis, ac interim ſuo arbi-
trio ſumma rerum adminiſtrata, qui & uniendis per
Germaniam ſacris edictum illud de reſtituendis bo-
nis Eccleſiaſticis condiderat. Nec diſpar Ferdinan-
do III. mens, qui in Francofurtenſi Conventu Or-
dinibus jus armorum & pacis detractum ibat, quos
& cum jure ſuffragii ad tractat⁹ pacis admittere no-
lebat; haut quoq; conceſſurus, ut ſocii Reges ali-
quid proponerent, quod ad Imperium ejusque Or-
dines ſpectaret. Contra Regiis Legatis fixum ſe-
debat ante omnia plenam Ordinum reſtitutionem
pertendere, quod qui ſua Fœderatorum Regum
ope recuperaſſent, connixuri utique forent, ut &
iſtis ſatisfieret. Tum ſtabilita Ordinum libertate, ac
coërcito Cæſaris dominatu vicinorum ſecuritati
conſulebatur. Quo fine & Legatis Suecicis injun-
ctum erat, ne Catholicorum quidem Ordinum jura
ac libertatem negligere: tum & inprimis, ut operam
darent, ne ſi tractatus abrumpi contingat, ob priva-
ta Sueciæ commoda, ſed ob Ordinum negotia id fie-
ret. Gallis autem tum Cæſaris potentiam circum-
ſcribere, tum præcipue Hiſpanos premere animus
erat, ſat jam debilitatos Cataloniæ & Luſitanorum
defectione, ut milite ac pecunia deficiente adverſus
hos & in Belgio bellum vix ſegniter propulſare
poſſent. Quos quantopere deſpicerent, vel inde ju-
dicare licebat, quod vivo adhuc Ludovico XIII.
ipſorum Legatis injunctum, idemq; ſolenni decre- 16. Jun.
to in Conſilio Regio repetitum foret, ut Monaſte-
rii Galliæ jura in Navarram, Caſtiliam, Toletum,
Aragoniam, Cataloniam, Luſitaniam, (nam & in
hanc potius ſibi quam Bragantinis jus tribuebant,)
Siciliam, Neapolim, Majorcam, Mediolanum u-
tramque Burgundiam, Flandriam, Lucenburgum,
Hannoniam, Friſiam, Hollandiam, Lotharingiam,
& plura loca demonſtratum irent, eorumq; Regno-
rum ac provinciarum reſtitutionem poſtularent;
ut tamen potius, quam tractatus abrumpatur, præ-
ſentes detentores in poſſeſſione manere patiantur;
de jure & prætenſione tamen Galliæ nihil remitte-
rent, ſed eam integram reſervarent, quo à futuris
Regibus vindicari queat. Circa ſolam Majorcam
addebatur, ut in eam jure, ac prætenſione Galliæ
plane cedere poſſint, velut æquo demum animo
paſſuris Gallis, ut Hiſpaniæ Rex citra contradictio-
nem Majoricæ imperitet, ubi reliquis ditionib⁹ ex-
utus foret. Eodem tamẽ decreto agnoſcebant Gal-
li, ſe Reginæ Sueciæ ſuper reſtituenda veteribus
domi-

dominis Alſatia promiſiſſe; quod & facturos ſe denuo declarabant.

Salvius Oſnabrugam ingreditur.

§. 55. Porro Salvius Oſnabrugam accedere hactenus diſtulerat, quod Gallis id diſpliceret, ac ne iſti ſuper ſeparato tractatu ſuſpicarentur, præſertim cum Mithobius talium rerum internuntius circa finem Octobris Hamburgo Oſnabrugam ſe contuliſſet. Sed quia jam certi nuntii adferebantur, Gallicos Legatos in iter ſe dediſſe, qui & acceleraturi eam ob cauſam credebantur, Oſnabrugam demum
17. Nov. ingreditur. Conſiſtebant ante urbem in armis cives. Ad portam ſenatus oratione exceptū, inde currum ejus prægreſſus ad hoſpitium deducebat, diſploſis dum portam intrat tribus machinis. Vinum hinc, avena, & piſces, quæ urbium Germanicarum lautia
Cum Danicis Legatis congreſſus. ſunt, donabantur. A Danicis Legatis primum ſalutatus, eundem honorem poſt biduum reponebat. Utrinq; alteri in ſua domo prior locus deferebatur.
20. Nov. Nil ibi præter ceremonias, niſi quod Dani ſuper
22. Nov. pertinacibus circa præcedentiam controverſiis, inter Gallos præſertim Hiſpanoſque, querelas moverent, quæ conventum tamdiu extraxerint. Inprimis in Gallos invecti, quos à pace alienos eſſe ſibi conſtare ferebant. Addebant, ſi Sueci ſentiant Gallos tergiverſari, ſat cauſæ iſtis eſſe aliam viam bello ponendo circumſpicere. Salviꝰ contra oſtendebat; Sueciam ſemel atq; iterum fœdus cum Gallis non niſi in triennium concluſiſſe, aliquando per ſeſquiannum ſuſpendiſſe non ſine ſubſidiorum jactura. Sed cum qui à Cæſare oſtentabantur tractatus mera ludibria fuerint, ad finem uſque belli fœdus fuiſſe prorogandum, ut juncta opera pax honeſta obtineretur. Sic adverſæ parti omnē ſpem ſeparati tractatus ademtam. Gallicis Legatis licet præſentibus nihil ſuſcipi poſſe, quoad Ordines Imperii adſint, quos Cæſar ſtabiliendo ſuo dominatui, non ea qua ipſi poſtulant conditione ad tractatus admittere velit; quæ maxima morarum cauſa ſit futura. Dani confirmabant, à ſuo quoq; Rege agnoſci, Cæſarem ad dominatum adſpirare, eoque Ordinum præſentia utique opus eſſe, qui hautquidquam emanſuri ſint.

Legati Gallici iter ingrediuntur.

§. 56. Tandem & Gallici Legati iter ingreſſi erant, qui Mezieræ, ubi naves ingredi volebant, ſecundo Moſa Trajectum deſcenſuri ab Hiſpanis duodecim per dies detinebantur, quod hi nomina functionesque omnium, qui Legatos comitabantur, edi ſibi vellent, ob Luſitanos & Catalaunos Deputatos, qui ſub ipſorum comitatu & protectione proficiſcebantur. Sed cum Galli conſtanter abnuerent Hiſpanis ſuper comitibꝰ ſuis rationem reddere, tandem nul-
27. Oct. lo examine dimittebantur. Trajecto Bredam, inde Hagam abibant. Cauſa ejus diverticuli ferebatur, ut Batavos hactenus circa commune cauſam paulo frigidiores excitarent, tum de legibꝰ pacis, & modo tractandi conſilia conferrent. Inter alia obtinebant, ut Batavi validam equitum manum in finibus ſuis
8. Dec. diſponerent, tuendo ſi opus ſit Haſſorum tergo. Sed cum diutius Hagæ morarentur, Avauxius literis ad Legatos Suecicos datis excuſabat ob mortem Regis mandata ſua tardius adornata, ac mirandum adhuc eſſe novo Regis pueri imperio intra quatuor menſes iſta potuiſſe abſolvi. Tum per tres ſeptimanas ſe ab Hiſpanis detentos. Iter in Hollandiam pacis bo-
13. Nov. niq; publici cauſa ſuſceptum. Porro iſtorum Hagæ commorationem, in quartum menſem protractā Hiſpani acriter increpabant, velut ex quo averſus paci animus pelluceret, ſubinde minati, ſe proteſtatione interpoſita hinc abituros. Sed vera morarum iſtarum cauſa erat, quod Galli Ordines permovere vellēt ad Deputatos ſuos Monaſterium mittendos, quo junctim cum ipſis pacem aut inducias concluderent: eoque ſtipulabantur, ne una pars in tractatibus longius quam altera progrederetur, tum ut mutua actorum communicatio fieret, nec una pars citra alteram concluderet. Idque ideo poſtulabant Galli, ne Belgæ ſeparatim Hagæ cum Hiſpanis tractarent, ubi Caſtelrodricus ſæpius ipſis nomine Hiſpaniarum Regis chartam quam vocant blancam obtulerat. Tum quod ſperarent, Belgas hoc congreſſu obnoxios ipſis futuros, quorum opibus ſibi ſociatis inſigne rebus ſuis emolumentum præcipiebant, pace, aut belli continuatione. Et hinc Belgarum, inde Suecorum armis firmati nihil metuendum ſibi ducebant, aliis potius leges præſcripturi. Contra Belgas duo ſcrupuli urgebant, quod & ſplendidius ipſis foret, ſi Domi ſuæ tractatus peragerentur: nec Monaſterium prius accedere vellent, niſi Venetis pares haberentur. Ac ſane Arauſionenſis Princeps Gallis denunciabat, haut tutum Galliæ tractatus Belgicæ pacis in ſeptem homines transferre procul à provinciis, qui ſtatim atque Hiſpanos adſpicerēt, horum blanditiis & promiſſis capiendi ſint, natura pecuniarum avidiſſimi, & corrumpi faciles, pacemq; cum Hiſpanis excluſa Gallia facturi. Et præſtare cum Hiſpanis negotiationem Hagæ inſtitui, ubi diverſitas ſacrorum, affectuum, & commodorum concluſionem redditura ſit longe difficiliorem. Enimvero prudens id conſultum, eventu poſt probatum, tunc à privati commodi ſtudio profectum credebatur, quod Arauſionenſi Domui non pax aut induciæ, ſed bellum & imperium placeat. Sed & tunc novam cum Belgis conventionem inibant Galli ſuper bello continuando, ut inter arma lautioribus pacis conditionibus potirentur. Præmittebatur inde Rorteus, qui Oſnabrugæ Salvio confirmabat, Legatos circa Kalendas Januarias Monaſterii fore. Simul petebat, ut ſtatim atq; iſti eo perveniſſent, Sueci intermedio loco cum ipſis congredi velint ſuper legibus pacis, ac modo tractandi conſilia collaturi, & qua via vaſti Auſtriacorum ſpiritus ad moderationem ſint diſponendi. Interim 18. Oct.
Hiſpanici Legati Lopez Zapata Comes qui complures per annos Colonienſi conventu otioſus deſederat, & Brunus Monaſterium ingreſſi fuerant paratu infra mediocritatem, Gallis cavillantibus, Monaſterienſes cives exiguum operæ pretium feciſſe totum diem in armis conſiſtentes tantilli ſpectaculi cauſa. Cæterum Brunus etſi quondam literatum vitæ genus profeſſus, tamē ab aliis ejus ordinis hominibus plane diviſus agebat, aulæ elegantiam exprimens; qui & antea Dolam natale oppidū adverſus Condæum Principem defenderat, & hoc conventu revera pacē cum Belgis conflaverat, etſi fama penes Pegnerandam foret, Gallicam quoq; confecturus, ſi Hiſpanus natione fuiſſet ac autoritate indigenas æquaſſet. Quia porro Zapata, Savedra, Pegneranda mediocri conditione viri erant, non niſi vocabulū & ſpeciē plenipotentiarum habebant, ipſa vi penes Marchionem Caſtelrodricum Belgii tunc Gubernatorem hærente, à cujus autoritate iſtis pendendum erat. Unde prudentes judicabāt, eos magis implendo numero, quam tractatibus ſerio concludendis miſſos. Mediatores tamen Monaſterii nondum appulerant, Pontificis Nuntio excuſante, ſe nondum Roma rubram mitram, & crucem accepiſſe.

Hiſpanici Legati Monaſterium veniunt.

§. 57. Conſtituerat initio Salvius haut ita diu Oſnabrugæ morari. Sed Gallorum ad Dutlingam clade Cæſarei tantos ſpiritus ſumſerāt, ut per Danicos Legatos ipſi denuntiarent, iſto diſcedente ſe quoq; abituros, ac tractatibus longum vale dicturos: ſat contumeliæ ſibi illatum, adverſam partem quatuor per menſes expectare coactis, ut diutius heic irriti deſideant, ſibi opus non eſſe. Judicabant Legati Suecici, Cæſari nil magis in votis eſſe, quam plauſibili obtentu tractatus ſolvere, Suecico exercitu circa id tempus Cæſareis provinciis digreſſo, & Gallis profligatis, ſimul quod Ordines eo, quo ipſi cupiebant, modo ad tractatus pacis admittere nol-

Salvius præter deſtinatum Oſnabrugæ manet.

ret. Et jam ante Gallicam cladem agitaverat potius tractatum abrumpere, quam Ordinibus liberum aditum eo concedere: aut indictis Comitiis hos divertere. Huic rei obtentum ſubminiſtrare nolebant Sueci; tum ne Ordines uti Salvii Oſnabrugam acceſſum læti perceperant, ita eo iterum digreſſo tractatu deſperato cum Cæſare utcunq; transfigerent. Sed & pleroſque Germanicos ductores in Suecico exercitu belli tædium cæperat, quos ni propinquæ pacis ſpes retineret, metus erat, ne magna eorum pars militiam exueret. Quin & Gallici Legati Salvio Oſnabruga digreſſo longiores moras jam poſt cladem Dutlinganam nexuri metuebantur, ne per puſillanimitatem properaſſe viderentur, cum antea magnam ſpem concepiſſent, Guebriani in Bavariam irruptione adverſam partem paci facilem fore. Has ob cauſas placebat Salvio Oſnabrugæ manere, Oxenſtierna interim Mindæ ſubſiſtente.

Luſitani ad pacis tractatus admitti cupiunt.

§. 58. A Luſitaniæ Rege Holmiam miſſus fuerat Rodericus Botellus, qui apud Reginam alloquium Luſitanica lingua exponebat, cui Suecico idiomate reſponſum. Cum Regina ei annueret, ut caput tegeret, id faciebat, & quamdiu loqueretur tecto capite adſtabat.

31. Aug.

Sed & cum primum ingredienti Reginæ manum oſculandam offerret, id omittebat: aſt poſt finitam orationem, & acceptum reſponſum accedens in utrumq; genu ſubmiſſus Reginæ manum oſculo delibabat. Petebat iſte, ut tanquam Legatus Regius apud tractatus admitteretur, aut ſi id obtineri nequeat, privatus in comitatu Suecicorum Legatorum adeſſet, utq; Regina Regis ſui cauſam ibi ſuſciperet. Ejuſdem cauſam Rex Galliæ quoque

19. Oct.

Reginæ diligenter commendabat. Regina etſi Luſitano favebat, tamen cum ea admiſſio ex prævio pacto poſtulari non poſſet, metus erat, ne ſi acriter contenderet, tractatibus abrumpendis occaſio naſceretur. Igitur reſponſum; præliminarem conventionem immutari non amplius poſſe; ni calumniam hanc in ſe Sueci pertrahere velint, ipſis pacem cordi non eſſe, quam novis difficultatibus eludere inſtituant. Ubi tamen omnes Legati convenerint, Suecicos cum Gallis & Batavis operā daturos, ut is ſub Legati dignatione admittatur. Id ſi obtineri non poſſit, in Legatorum comitatu acturum. Circa Luſitanicam cauſam quantum in ſe facturam. Is inde literis tuti itineris inſtructus navi bellica Wiſmariam, hic addito præſidio Mindam deducitur.

Acta Deputationis Francofurtenſis.

§. 59. Non parum ad illuſtranda eorū temporum conſilia faciet, ſi quid tum in Conventu Deputatorum Francofurti agitatum fuerit, ſtrictim recenſeamus. Jam ſuperiore anno Electores Catholici Moguntiæ ſuper defenſione tractus Rhenani decreverant, ſimul ut Legatio Romam mitteretur ad orandum Pontificē, quo ſua autoritate apud Galliæ Regem pacem permoveat.

13. Maji. 1642.

Monebatur quoq; Saxo & Brandeburgicus, apud Daniæ Regem inſtarent, ut iſte Suecos & Landgraviam ad amplectendam pacem diſponeret. Viſum inde Conventum Deputatorum, de quo in Comitiis Ratiſponenſibus decretum fuerat, ad Kalendas Auguſti Francofurtum ad Mœnum indici. Ejus cauſa præſcribebatur inſtauratio judiciorum publicorum, ſed quia inter arma leges ſilent, pleriſq; ſatius videbatur ſuper reducenda pace agitare, quæ ſtabilita dein facile juſtitiā paritura ſit.

19. Jun. 42.

Id quod & Ordines Circuli Franconici, & alii peculiaribus hinc inde congreſſib⁹ cenſuerant.

Legatorum Electoralium Viennæ ſententia.

Interea Cæſar à Legatis Electoralibus, qui Viennæ ob negotium Palatinum hærebant, per decretum exquiſiverat, quæ ratio commodiſſima videretur objecta per adverſarios pacis tractatibus impedimenta amoliendi.

12. Jul. 42. 19. Jul.

Qui pro ſentētia dicebant; Bavarus & Saxo apud Galliæ Regem explorarent, qua de cauſa is Legatos ad deſignata tractatibus loca mittere tergiverſetur; ac ſi intelligāt, à communi ipſum pace abhorrere, ſciſcitarentur; num is ſolus, aut junctis fœderatis cum Cæſare & Imperio tranſigere velit? Quo ex reſponſo Cæſari metus oriebatur ne deſtituto Hiſpano ad ſolam pacem Germanicam incumberetur.

1643.

29. Jul. 42.

Unde impediēdæ iſti Legationi Cæſar reponebat; ea opus non eſſe, cum de hoc negotio melius in communi conventu agi queat; ac expectandū, num Gallicus Hamburgi Miniſter diplomata permutaturus ſit Moguntiam Gebhardus mittitur, diſcutiendæ legationi Romanæ.

29. Jul.

Cui Elector pronū ſe declarabat, ut ea legatio ad Conventum uſq; Deputatorum differatur; ac ſi utique procedat, Hiſpani commoda hautquidquam neglectum iri.

Brandeburgico Conventus ille diſplicet.

§. 60. Tardius porro procedebat ille Conventus propter abſentiam Saxonis & Brandeburgici. Unde cum ob cladem interim ad Lipſiam acceptā maturatis conſiliis opus, Moguntinus cum Colonienſi, ac Bavaro utrumq; Electorem per literas hortatur, ocyus ſuos mittant ſuper pace conſilia collaturos.

16. Nov. 42.

Et à Saxone quidem paulo poſt Joannes Leuberus aderat.

7. Dec.

Brandeburgicus autem cenſebat; Francofurti non plus effectum iri, quam antea Noribergæ; & Ratiſponæ; quod abſente adverſa parte nihil certi concludi queat. Unde ſatius eſſe communes pacis tractatus reſpicere, ubi alterius partis poſtulata percipi poſſint; citra quod tempus & opera ludatur.

Ordinum inclinatio.

Quanquam autem propoſitio Francofurti nondum facta eſſet, Ordinum tamen Legati utriusq; religionis privatis inter ſe ſermonibus agitabant Hiſpanorum cauſam à turbis Germaniæ ſeparandam, ac Cæſarem ad hoc omnimodo permovendum. Ni velit, ipſos inter ſe decreturos, bello Hiſpanico ſe non miſcere, nec ad illud quid conferre. Quo ab Hiſpanis intellecto Antonius Brunus, Burgundiæ Cancellarius eo mittitur, ut ſociata cum Cæſareis opera iſthæc conſilia diſturbaret. Poſt multā tergiverſationem demum à Cæſareis Legatis, Erneſto Oetingenſi, & Georgio Ulrico Wolckenſteinio Comitibus proponitur ſuper juſtitia inſtaurāda, obiter addito, quid circa pacem hactenus factum ſit.

Propoſitio fit. 11 Febr. 43. 16. Febr.

Sed cum inde ad conſultationes in Senatu Principum accederetur, pleriq; de pace agendum contendebant, Auſtriacis plane adſpernantibus: ſuper juſtitia à Cæſare propoſitum; de qua & Receſſu Ratiſponenſi expreſſum; nec Conventibus Deputatorum alia tractari ſueviſſe, quam quæ proximis Comitiis huc rejecta ſint. Moguntini Electoris indictione de iſta ſola expoſitum; & quanquam idem poſtea aliis Ordinū ſignificarit, etiam ſuper pacis negotio heic agendum; ad Cæſarem tamen nihil relatum, qui & propter ditiones, & propter merita præteriri non debuerit. Ex adverſa parte neminem adeſſe; communes tractat⁹ hoc ipſo impediri, mediatores turbari, hoſtes tardiores ad pacem reddi. Vix ulli diſtincta ſuper pace mandata eſſe, quæ ſi domo demum petenda ſint, multum temporis fruſtra elapſurum. Sane ſibi ſuper hoc capite nihil in mandatis datum. Si cæteri utiq; de pace agere velint, proteſtatione interpoſita ſuffragium ſibi ſuum reſervaturos ac omnia prius ad Cæſarem relaturos.

Ordines ante omnia de pace agi volunt.

Aſt reliqui omnes, excepto Burgundo, de pace prius, quam juſtitia agendum contendebant. Hanc eſſe pacis filiam, & quæ præcipue per bellum collapſa ſit. Graviſſimum malorum primo loco tollendum; inde reliquis faciliorē medicinam fore. Conventibus Deputatorū præcipuam eſſe materiam tranquillitatē Imperii. Et ſi leges de hoc ſileant, ipſam neceſſitatem urgere, & periculum in mora eſſe. Ita reliquorum è Collegio Principum ſententia adverſus Auſtriacos, & Burgundos prævalebat, adſtipulante etiam Electorali Collegio.

Auſtriaci de interna, Ordines de externa pace prius agi volunt.

§. 61. Hoc pervicto jam diſtinctius ſuper negotio pacis in Collegio Principum proponendum erat. Id quod Auſtriaci, penes quos ejus Senatus tunc directorium erat, abnuebant, defectum mandati excuſan-

1643. cuſantes. Si tamen reliqui ſententias dicere velint, ſe illas protocollo excepturos, ac ad Cæſarē relaturos. Id cum inſolens videretur, Luneburgico autore placebat reliquis ſententias non præcipitare, ſed quid Electoralibus ſuper hoc capite videatur expectare, Auſtriacis & Burgundo fruſtra contranitentibus. Viſum porro Electoralibus fuerat, de externa prius, quam interna pace diſpiciendum. Contra Auſtriaci eam ipſam anſam contradicendi arripiebant. Non ferendum, ut Electorales ſibi perſuadeant, Principale Collegium modo ipſis placito adſtringi. Ratisponæ de interna prius, poſt externa pace agitatum. Si exteri pacem adſpernentur, arma ipſis utique opponenda, quæ niſi unito intus Imperio parari nequeant. Eoſdem, ſi Ordinibus inter ſe convenire audiant, eo facilius æquas pacis leges admiſſuros, ſublato belli prætexto, velut reſtitutionem Ordinum quærant. Ac ſi ne tunc quidem arma ponere velint, Orbi adpariturum iſto obtentu illos nil aliud quæſiviſſe, quam fines ſuos proferre, & Germaniā lacerare. Enimvero cæteri in alia omnia diſcedebant. Exteros in viſceribus Imperii hærentes indies magis diffundi, cui periculo ante omnia occurrendum. Ad internam pacē niſi per externam pertingi non poſſe. Pragenſi pace, quæ circa inteſtinas controverſias tantum ſatagebat, nihil profectum. Per tractatus, non per arma huic malo medendum. Qui internam pacem turbant, ab exteris fulciri. His ergo pacatis, & illis quietem ultro redituram. Adverſus hæc Burgundus pro ſententia dicebat: Non tutius, nec idoneum magis paci reducendæ medium, quam bene inſtructa arma, quibus neglectis fruſtra de pace agitari. Una manu gladiū, altera leges pacis adverſæ parti oſtentandas, ſiquidem æqua pax obtinenda ſit. Mollem agendi viam fractas vires arguere, hoſti pertinaciam addere. Ergo concordiam intus priore loco ſtabiliendam. Si Ordines ſe unanimes Cæſari adverſus hoſtes jungant, hos brevi Germania pulſos pacem avide amplexuros. Sed reliqui omnes ſecus cenſebant: Arma hactenus male ceſſiſſe; tentandum nunc an per tractatus pax obtineri poſſit. Fœderatorum Regum potentiam in ſe magnam, eoſq; ita pedem fixiſſe in Germania, ut vix per vim dimoveri iterū queant. Maritimis præcipue oppidis Suecos ægre depellendos, quamdiu mari ſubveniri iſtis queat. Germaniæ opes exhauſtas bello longius continuando; & quæ ſuperſunt, exterorum æque ac propriis ipſorum uſibus patere. Ita decernebatur, media potius obtinendæ pacis, quam belli continuandi eſſe diſpiciendam.

Burgundus bellum ſuadet.

3. Mart.

Reliqui contradicunt.

An Principale quoque Collegium ad tractatus pacis mittere debeat?

§. 62. Movebatur inde quæſtio: an & quomodo Collegiū Principale pacis futuræ tractatibus intereſſe debeat? Auſtriaci, & Burgundi ſatius ducebant, univerſi Principum Collegii nomine miſſionem omittendam; ac ſingulis Ordinibus, quibus terrarum quid ademtum, integrum relinquendum, quibus mandatis ſuos inſtruere velint. Id decreto Ratisponenſi inſinuari, ut ſinguli potius, quam Collegiatim mittant. Futuros tractatus ad controverſias, ſi quæ Cæſari cum Ordinibus intercedant, non pertinere quæ jam pace Pragenſi, decreto Ratiſponenſi, ac peculiaribus tranſactionibus compoſitæ ſint, ut ex illis nihil turbarum in Imperio metuendum ſit. Cæſarem per ſe obſervaturum, quæ ad ſalutem Imperii faciant. Iis controverſiis tractatus in longum una cum bello extractum iri, pacem difficiliorem reddi. Paucos Deputatos cæteris omnibus ægre ſatisfacturos; & omnia tamen ad abſentes referri infinitum fore. Nec dum expeditum, num iſti Deputati una cum Cæſareis & Electoralibus Legatis conſultationib⁹ adeſſe, an duntaxat deſideria ſua ad Cæſareos referre, ac horum deciſionem expectare debeant? Talia quoque occurſura, quæ ob diſcrimen Sacrorū, alia diſſidia remoram tractatibus injicere queant. Denique quem mandata iſtis Deputatis formaturum, ut omnibus ad palatum ſint? Et omnium ſententias exquiri, aut in unum digeri non poſſe. Haſſis tamen monentibus Auſtriaci diſputabant, non tam quæri, num Principibus mittendi jus ſit, quam an expediat? Aſt cæteris omnibus hæ rationes tanti non videbantur; ut ideo Principum Collegio jus ſuum negligendum ſit. De poteſtate belli & pacis cum Cæſare omnes Ordines participare, nec circa jus ſuffragii uni præ reliquis prærogativæ quid competere. Id quadrare ad formam reipublicæ, legeſque, & uſum ad belli hujus initia uſque receptum. Quæ ab anno viceſimo tertio Conventibus & Electoralibus acta ſunt, potius iniquitati temporum condonanda, quam ut ideo Electoribus poteſtas de bello & pace ſtatuendi in fraudem Principalis Collegii concedenda ſit. Eſſe Electoribus eximia quædam jura, ac gradum dignitatis eminentiorem; in cæteris Principes ipſis æquales in hac præſertim cauſa, quæ hoſce æque ac Electores tangat. Unde ſi Electores jus ſuffragii heic obtendant, Principibus quoq; idem concedendum. Ideoq; eo preſſius nunc urgendum, quod jus Principum hactenus multis modis neglectum ſit. Unde concludebatur; à Principibus è ſuo Collegio aliquos ad inſtantes pacis tractatus cum plena ſuffragii poteſtate mittendos, non ſolum tuendo ſuo juri, & vitando præjudicio, ſed & quia ipſorum æque ac aliorum interſit. Idem ut urbici pro ſe contendebant. 1643.

Auſtriaci repugnant.

Principales eo mittere utique volunt.

De modo miſſionis.

§. 63. Intricatior inde conſultatio ſurgebat; quinam & per quos deputandi, & quibus mandatis inſtruendi? Ubi tandem placebat, per ſingulos Circulos habitis conventib⁹ ſuper mandatis deliberandum, ac cujusque Circuli nomine certos delegandos qui in loco tractatuum una cum Electoribus ſuffragia ferant, ac concluſo formando manum admoveant. Quod idem & urbici ſibi depoſcebant. Sed quia ad formanda deputatorum mandata neceſſarium videbatur noſſe, quas ob cauſas hactenus in Germania bellatum ſit, ante omnia in penitiſſimam belli originem inquirere placebat. Auſtriaci eas notorias eſſe jactabant. Per viginti tres annos bellum geſtum, tot libris id argumentū præbuiſſe, tot Conventus agitatos, ubi cauſæ belli juxta, ac remedia diſcuſſæ ſint. Si nunc demum de his inquiratur, Cæſarem argui, velut ipſe veram belli cauſam non intellexerit. Socios Reges, ac Gallos cumprimis armis ſuis ſpecioſum colorem obtendere, Ordinum libertatem reſtituere ac ſtabilire; cum ipſis propoſitum ſit, ſuæ Monarchiæ fines proferre, Germaniam lacerare, & Franciam Orientalem cum Occidentali jungere. Enimvero Auſtriacis regerebatur: Si mature in cauſas belli cœpti aut prorogati juxta leges Imperii inquiſitum fuiſſet, bellum cum exteris declinari, ac meliore cum ſucceſſu geri, faciliusque poni potuiſſe. Sed quia inſciis & inconſultis Principibus, & Ordinibus bellum decretum & geſtum ſit, inde ſeparationes & confuſiones ortas: & multos, cum ab utraq; parte male haberentur, ac cauſas belli ignorarent, non dijudicaſſe, pro ſe, an contra bellum gereretur. Interim omnes promiſcue belli calamitatib⁹ obnoxios fuiſſe. Ea mala vitari potuiſſe, jure Ordinum circa bellum ac pacem ab initio rite obſervato. Nunc cum de pace agendum ſit, ad quam per amotas belli cauſas perveniatur, utique cognitione cauſarum belli opus eſſe; ni imperitos medicos imitari velint, qui non perſpectis morbi cauſis remedia adplicāt. Heic igitur quibuſdam videbatur, eas optime cognitum iri, poſtquam ad tractatus pacis perventum fuerit. Aliis ſerum id videbatur, eaſque in anteceſſum explorandas. Auſtriaci cum ſuffragiorum numero premerentur, proponebant, à *Daniæ Rege* petendum; ut quia ſocios Reges à pace abhorrere ad-

De cauſis hujus belli inquiritur.

pareat, ex iſtis ſciſcitetur, quibus cauſis ad bellum continuandum impellantur. Sed cum ea via plerisque anceps videretur, quod fœderati Dano non exacte reſponſuri, aut hic illos prætertim Gallos, quorum negotiis ſe miſcere nolebat, non libenter interrogaturus ſit; placebat ab Electoribus conſiliorum, quæ Cæſari ſuper hoc negotio ſæpius ſuggeſſiſſent, communicationem poſtulari. Ita ab Electoribus quædam ſcripta huc facientia exhibentur, addita tamen proteſtatione, id deinceps ſibi præjudicio non fore. Eam proteſtationem ægre ferebant Principes, qui pertendebant, jus ſibi eſſe communicationem poſtulandi eorũ, quæ omnes Ordines tangerent; præſertim cum Electoribus circa talia cæteris Ordinibus præteritis nihil decernere liceat. Ita tam Catholici quam Evangelici Ordines magno ſtudio ad pacem incumbebant, ſingulari inter ſe concordia, præter Auſtriacos, & Bavaricos, aliosque qui privatis commodis inhiabant. E quibus Bavarici id quoque agebant, ut Franconicum, Suevicum & Bavaricum Circulos ſuo arbitrio ſubjectos tenere, ac hoſpitationibus, tributiſque pro lubitu emungere poſſent. Ex Electorali Collegio Saxonici vehementer urgebant, ſuſpenſionem effectus amneſtiæ tolli, Palatinam cauſam Francofurtum evocatam decidi, gravamina circa religionem hoc Conventu componi. Primarius Moguntini Legatus Schvvalbacius jactabat; ſe non imitaturum eos, qui nuper Ratiſponam miſſi fuerant, qui Hiſpanico auro emti cum Auſtriacis conſpiraverint, ac bono publico non parum obſtiterint. Hiſpaniam & Belgium non uſque adeo ad Germaniam ſpectare, ut hæc ideo tam exitioſo bello perdi debeat. Cæſareis haut quaquã placebat Ordines ita libere loqui, ac negotio pacis penitus ſe immiſcere velle. Unde Conventum hunc diſſolvi malebant, quo nomine & Cæſar miſſo Werlino Moguntino Electori perſuadere conabatur, ut ſoluto Deputatorum Conventu de Comitiis convocandis diſpiceret, ubi de negotio pacis commodius agi poſſit. Id quod Elector adſpernabatur, qui turbidis hiſce temporibus univerſos Ordines haut vocari poſſe ſtatuebat.

Cæſar Conventum eum diſſolvi cupit.

§. 64. Quanquam mox de Comitiis iterum ſilebatur, quod Electorales, ac Bavarus cum primis Cæſari obſecundantes inſtituto Principum & Ordinum circa miſſionem ad tractatus pacis obſiſtere decreviſſent. Electorales quippe, quare iſta Principum miſſione ſuperſedendum ſit, multis rationibus oſtendere conabantur. Conſultationibus inter tam multos diffuſis omnia facile ad partem adverſam emanatura. Ne ipſos quidem Electores nuperis Comitiis Collegialem miſſionem decreviſſe; ſed deputatos duntaxat quoſdam abſq; ſuffragii jure Cæſari velut intimos Conſiliariorũ adfore. Fortaſſe & abſentibus Ordinum eam miſſionem probatum non iri. Tractatibus moram iri injectũ tarde inter variantes tot Principum ſententias adornandis mandatis; ac nondum obtento pro ea legatione tuti itineris diplomate. Daniæ Regi à Cæſare & Electoribus mediationem delatam, nullo Principalis Collegii facta mentione. Ratiſponæ decreta per paucos Ordines ſubverti non fas eſſe. Diffidentiam deniq; oſtendi adverſus Cæſarem, eique adjunctos Electores, velut ſimul cum Dano pacem Imperio ſalutarem condituri non ſint. His de cauſis poſtulabant; deſiſterent conſiliis iſtis Principales, ac ſatis haberent, ſi quorum peculiariter intereſt apud tractatus pacis comparere, Cæſareisque Commiſſariis ſua negotia exponere queant. Enimvero Principes, & Ordines contra contendere: In negotiis, quæ ſalutem Imperii ſpectent, inter quæ vel præcipua ſint bellum & pax, nullo ſe modo præteriri debere. Sua æque ac Electorum intereſſe. Habere Electores peculiarem ſibi poteſtatem eligendi Cæſares, ac munia illa hæreditaria: alias inter ipſos & reliquos Principes nullum diſcrimen; ſed pares honores, paria onera. Non obſcure deſtrui jura ſua, & exercendum nunc ab Electoribus actum cum excluſione Principum, adverſus hos deinceps allegandum. Id quod legibus, conſuetudini ad præſentis uſq; belli initia exercitæ, dignitati, ac ſaluti ſuæ, ſanæ deniq; rationi repugnet. Anno ſuperioris ſeculi nonageſimo quarto, & hujus ſeculi tertio tractatibus inter Hiſpanos, ac Belgas agitatis Ordinum legatos pari juri ac mandato Commiſſariis Cæſareis adjunctos, etſi Ordinum tunc peculiariter non intereſſet. Fœderata Regna id poſtulare, ut alii quoque Ordines adſint, ac nolle, ut ſoli Electores totius Imperii nomine agant. Facilius negotia in tractatibus expeditum iri Ordinibus præſentibus, qui de negotiis ſuis citra moram Conventum edocere queant. Suos deputatos æque ſilentii tenaces eſſe poſſe, quam Electorales; nec ob iſtum reſpectum aliis Imperii negotiis Ordines excludi. Non perſuaderi ſibi, Electorales tractatibus adeſſe velle tantum ut mutos ſpectatores: Saltem ſuos non alia conditione adfuturos, quam Electorales. Non obſcure diffidentiam adverſus Principes oſtendere Electores, quod tam ſolicite ipſos tractatibus pacis arcere ſtudeant. Hoc modo Ordines paulatim à ſummis Reip. negotiis excludi, & omnia ad ſolos Electores revocari. Diffidentiæ tollendæ non præſentius remedium, quam univerſos Ordines tractatibus adhibere. Nuperam pacem eo maxime nomine non omnibus ſatisfeciſſe, quod multi queſti ſint, ſua deſideria non fuiſſe audita. Teſtabantur tamen ſe Cæſareo faſtigio, ac Electorum eminentiæ nil detractum velle, nec ſe congreſſibus Cæſareos inter & Regios Legatos ingeſturos. Eſſe penes Cæſareos totius negotii directionem, ut tamen Principum deputati æque ac Electorales deliberationibus adhibeantur, & quæ ſalutem Imperii ſpectant, ipſorum cum conſenſu expediantur. Quanquam autem nonnulli, quos inter Wurtzburgenſis, removendis quæ per Electorales movebantur difficultatibus cenſerent, è ſingulis Circulis ſingulos tantum deputandos; contradicebant tamen reliqui ob diſcrepantia inter Ordines ſacra, & quod inferioris gradus Ordines, Prælati, Comiteſque præteriri ſe nollent. Inprimis teſtabantur Urbici, ſuum Collegium per Principes abſque peculiari mandato non poſſe repræſentari; memoratis inter Hiſpanos & Belgas tractatibus Noribergam, & Coloniam inter deputatos fuiſſe. Non deterius ſibi circa talia jus, quam Principibus eſſe.

Electorales nolunt à Principibus ad tractatus pacis mitti.

9. April.

Principes contra nituntur.

19. April.

§. 65. Electorales cum cæteros Ordines à ſua ſententia dimovere non poſſent, nec tamẽ ut illis conſentirent in mandatis haberent, rem ad Principes ſuos domum referunt, eoque negotio tantiſper ſepoſito ad alia convertuntur. Cæſarei Commiſſarii cum ſententiã ſuam rogarentur, ſimpliciter ad decretum Ratiſponenſe provocabant. Num autem Principes, Ordineſque cum jure ſuffragii admittendi eſſent, ſilebant, ſperantes ipſum tempus anſam mutandis Principum deſtinatis allaturum. Interim quo eos à ſententia deducerent, nulli operæ parcebant; quæ nec inanis erat. Quanquam enim priori ſententiæ de miſſionibus Circularibus aliquandiu inhærerent Principales, excepto Monaſterienſi, qui ſententiam ſuam retractabat: tandem 15. April. clauſula addebatur; ſi commodius remedium inveniatur, id ſe non repudiaturos. Electorales quoque lenius jam cum cæteris Ordinibus agere, ac per Colonienſes ac Bavaricos Legatos declarare: Sibi 21. April. haut quicquam in animo fuiſſe ipſorum jura in dubium vocare; ſed iſtu duntaxat à ſe mota oſtendendis Circularium miſſionum difficultatibus. Mox 28. April. poſtulabant, ut, cum per mandata ſua probare nequeant, Ordines collegiatim cum jure ſuffragii ad tracta-

Miſſiones Circulares hærent.

1643. tractatus pacis mittere; ipſi ex vi clauſulæ nuper decreto ſuo additæ compendioſiorem viam proponerent. Conſultatione habita Principales perſpiciebant, ſi diſſentientibus Electoralibus miſſiones Circulares decernerentur, diſſidiis anſam præberi, & ſcopum admiſſionis ad tractatus obtentum non iri. Decretum quoque ſuum ab Auſtriaco, Bavarico, Burgundico, Weſtphalico, Rhenano Electorali, & ſuperiore Saxonico repudiandum; reliquos ob diverſa ſacra, & ſtudia ægre conventuros, ac unitos licet evincendo negotio non ſuffecturos. Ac revera multitudinem Legatorum ſilentio ſervando parum idoneam fore. Unde primum Wurtzburgenſis proponebat: Quia hic Deputatorum Conventus omnes Circulos repræſentet, quem & utrique religione addicti Ordines agnoſcant, eum prorogandum, & vel ad locum tractatuum transferendum, vel Francofurti relinquendum ad illa citra moram expedienda, quæ pacis negotium requirat, ac ſervandis Ordinum juribus. Id vero à Cæſareis cupide arreptum, & Auſtriaci in conſenſu Principalium id vehementer ſuadebant. Etſi enim Deputatorum Conventibus alias ſolitum non ſit de pace externa agere; ipſos tamen multa jam circa pacem agitaſſe, nemine contradicente, ſed omnibus potius applaudentibus. Nec ipſos Electorales intercedendi cauſam habituros, quod inſuper habito Ratiſponenſi decreto de pace heic agitare cæperint. His reliqui eo facilius adſtipulabantur, quod Cæſarei nondum quid animo volverent, aperuiſſent, ac perinde ſibi eſſe oſtenderent, Conventus Francofurti maneret, an alio transferretur. Ac vix aliud medium aptius cenſebant ſervandis Ordinum juribus, ſuoque ſcopo obtinendo, & tollendis per Electorales motis difficultatibus. Sed cum propius ad rem accedendum eſſet, Auſtriaci eam translationem ad locum tractatuum rationibus hinc inde conſarcinatis impedire nitebantur. Cæſarem ſub initium tractatuum in propiorem hiſce locum conceſſurum, cui ut Ordines præſto adſint, è dignitate eſſe. Tum poſtulatis horum facilius à Cæſare, quam apud tractatus pacis ſatisfieri poſſe. Præſertim cum cauſa Palatina in aula Cæſaris decidenda ſit; id quod præſente Deputatione commodiſſime fieri queat. Fortaſſe quoque Electorales reliquorum Ordinum exemplo decretam ad tractatus legationem omiſſuros. Eoque cenſebant, Deputationem ad locum ubi Cæſar acturus ſit, transferendam. Auſtriacis ſe cæteri Ordines acriter opponebant, translationem Deputationis ad locum tractatuum ita neceſſariam cenſentes, ut perinde ducerent, domi plane manere, quam loco tertio convenire. A ſe translationem Deputationis decretam, non ut otioſi tractatus eminus ſpectare velint, ſed ut & ipſi operam ſuam conferant. Et quia Electores eo utique miſſuri ſint, ſe deteriore quam ipſos conditione eſſe nolle. Electorales contrà neque prorogati Deputationem, nec transferri volebant; Bavaro cum primis metuente, ne cauſa Palatina ad Conventum Deputatorum traheretur. Ac maluiſſent ab Ordinibus circulatim, aut quavis alia ratione mitti, modo non per formam Collegii ut revera iſta miſſio ſine autoritate, ac pondere foret. Idque ut Ordinibus perſuaderent, ſuam quoque legationem circa Collegii formam fore aſſerebant. Inde ab Auſtriacis pro ſententia dictum: Cæſarem graves ob rationes Deputationem transferri haut conſultum ducere, ſed ut ea Francofurti continuetur velle; adducta inter alias ratione, quod ex diſſenſu inter Electorale & Principale Collegium in loco tractatuum multa mala oritura; ac Legati Ordinum ſuis concertationibus ludibrium exteris ſint debituri. Ea propoſitio Ordines non parum turbabat, deſtinatis ſuis plane adverſa, & quod metuerent; ne Electoribus in ſuas partes tractis Cæſarea ſententia prævaleret. Unde in eum caſum certas cautelas meditabantur; puta, ut arctior quædam Deputatio è numero Ordinum Oſnabrugam, & Monaſterium mitteretur, quæ æque ac Electorales Legati negotiis intereſſet, ac quæ gererentur ad Collegium Principale referret. Tum ut ſingulis Ordinum, qui vellent, eo mittere liberum foret. Ita jus Ordinum conſervari, ac ipſis ſat conſuli poſſe. Quas conditiones Cæſari non ingratas fore Auſtriaci ſpem faciebant. 1643.

Principes Deputationem ad locum tractatuum transferri cupiunt.

19. April.

5. Maji.

Auſtriaci eam translationem impedire ſtudent.

12. Maji.

Electorales ab utriſque diſſentiunt.

10. Jun.

12. Jun.

§. 66. Dum iſta prolixis conſultationibus in caſſum agitantur, Cæſarei quoque cenſebant; apud tractatus pacis non niſi controverſias cum exteris Regnis diſceptandas: reliquas omnes, ex pace religiosa aut profana promanantes, & quę Ordines inter ſe ſpectent, aut ſi quæ alia remedio videantur opus habere ad receptos in Imperio conventus remittenda; ne exteris Regibus arbitria rerum Imperii deferri videantur. Id quod ſalva dignitate Cæſaris atq; Ordinum fieri nequeat. In hoc cum Electorales Cæſareis conſpirarent, illi ut per Auſtriacos in conſeſſu Principalium id proponeretur faciunt, utq; ſuper hoc decretũ fieret, poſtulant. Spem eſſe exteros Reges privatas illas lites parum curaturos. Pleriſq; tamen Ordinum videbatur, ſuper hoc in præſens nihil concludendum, ſed expectandum, quid exteri Reges propoſituri ſint. Jam nuperis Comitiis permiſſum, ut cuilibet Ordinum liceat ſuas querelas eo deferre. Cavendum, ne dum facilitati tractatuum conſultum itur, ab eorundem ſcopo aberretur. Saltem ſuper amneſtia Regios eſſe propoſituros. Uti autem Cæſarei iſthæc negotia tractatibus pacis ſubtrahere cupiebant; ita viciſſim oſtendebant; Hiſpanos ita luculenter de Imperio meritos, ut eorũ cauſam cumprimis circa Burgundiam, ac Belgium negligere, ac à pace Imperii ſeparare non poſſint.

Cæſarei de negotiis Ordinum in tractatibus pacis agi nolunt.

12. Maji.

§ 67. Porro ſuper translatione Deputationis ad loca tractatuum multa Francofurti diſceptatio, Cæſareis diſſerentibus, Cæſari plenam in negotio pacis directionem jure majeſtatis competere, nec ipſum ad Ordines jure ſuffragii admittendos teneri; ſed eorum conſiliis ex placito uti poſſe. Quo fine exempla à Gallia, Suecia, aliiſque Monarchiis, ſat quidem intempeſtive, adducebantur. Metus quoque erat, ne Ordines in communibus tractatibus à commodis Hiſpanorum & Auſtriacorũ peculiaribus ſe disjungerent; ac cumprimis Evangelici, ni poſtulatis & querelis eorum ſatisfiat, ſociis Regnis denuo ſe innecterent, armiſque jus ſuum perſequerentur. Principales contra, quare Conventus hic ad loca tractatuũ transferendus ſit, multa adducebant: Conventu Francofurti continuato ſcopum ſuum non aſſecuturos Ordines; relationes à locis tractatuum non ſat mature, aut perfecte Francofurtum allatum iri. Multa negotia tantam moram non ferre. Tum qui modus conſultandi Francofurti ſit tenendus, nondum expeditum. Lente hinc proceſſuros tractatus, ſi modo in Ordinum ſententia momentum aliquod eſſe debeat. Electores non obſtante Deputationis prorogatione ad tractatus miſſuros, queis tanta præ cæteris Ordinibus prærogativa non ſit concedenda. Arctiore è Senatu Principum Deputatione novas difficultates oriri. Ipſas Coronas ideo prę Colonia & Hamburgo elegiſſe Monaſterium & Oſnabrugam, oppida mini' commoda, ut eo expeditior foret communicatio. Suecos cum ſolo Cæſare atque Electoribus abſque aliorum Ordinum interventu non tractaturos. Unde præſtare ab initio ſe eo conferre, quam poſt longam diſceptationem demum cogi. Paucos Ordines Francofurtum miſſuros, ſed omnes potius ituros, ubi de ſumma rerum agatur, multis præſertim jam ea, quæ hactenus heic acta ſunt, cavillantibus. Ita dum alii heic, cæteri alibi negotia agitant, omnia confuſionis & diſtractionis plena fore.

Cæſarei miſſionibus ad loca tractatuum repugnant.

Ordines contra tendunt.

re. In loco tractatuum Ordines conventus ſuos ſeorſim acturos, modica cũ exteris communicatione. Si qui ex Ordinibus ſiniſtra conſilia agitent, facilius ab univerſis compeſci poſſe. Unde Principalibus placebat has rationes Cæſari demonſtrare, quo & is in translationem Conventus conſentiat, Electoribꝰ quoque in eandem ſententiam pertractis. Aſt hi Francofurti ſubſiſtendum contendebant: Penes Cæſarem eſſe ſuper Deputationum loco ſtatuere. Tum Monaſterium potius, an Oſnabrugam eundem? Illic Suecos, heic Gallos offenſum iri. Ad utrumque locum Deputatis miſſis parũ concordibus conſiliis omnia actum iri. Igitur cenſebant, è ſententia Cæſaris conventum Francofurti continuandum, quoad pateat, quomodo tractatus pacis daturi ſe ſint, ubi pro re nata tolli hic aut prorogari poſſit. Iſta quidem ab Electoralibus palam jactabantur: revera autem hoc modo ſibi eminentiam præ Principibus quæſitum ibant. Tum & Bavarus metuebat, ne hoc modo Palatina cauſa ad communes tractatus traheretur; & Saxo, ne pax ſua Pragenſis acrem caſtigationem ſubiret.

Electorales in diverſa abeunt.

Res ad Cæſarem refertur.

§.68. Dum ita neutri ſua ſententia decedunt, Electorales tandem ad Cæſaream deciſionem provocabant. Principales etſi alias in hujusmodi Conventibus ſolitũ, diſſidentes Collegiorum ſententias ad Cæſarem referre; diſerte tamen teſtabantur, ſe hoc negotium deciſioni Cæſareæ ſubmittere non poſſe, quod jam in anteceſſum conſtet, Cæſarem cum Electoribus facere. Nec eo ſecius tamen cum à Directorio Moguntino ſententiæ Collegiorũ adductis utrinq; rationibus conciperentur, clauſula addebatur: hæc ad Cæſareos Commiſſarios referenda, & expectandũ eſſe, num Cæſar in propoſitam à Principibus translationem ſit conſenſurꝰ, an continuationem Francofurti probaturus. Eo ſcripto publice prælecto per feſtinationem Directorii ſuper ea clauſula tunc nihil moneri poterat, & ſic abſq; ulteriore deliberatione à conſeſſu diſcedebatur. Mox tamen cum eam clauſulam ſibi præjudicio fore metuerent Principales, velut Cæſareæ deciſioni ſe ſubmiſiſſent, eandem ſibi à Moguntinis communicari petunt. Sed hi abnuebant, cauſati, id citra fraudem Electoralis Collegii fieri non poſſe: nam talia ſcripta in pleno conſeſſu prælecta, annotatis jam omnium monitis, deinceps uni vel alteri corrigenda concedi non poſſe. Auſtriaci quoq; idem ſe ſentire ferebant; nec Cæſarem ad transferendum utiq; conventum ab ipſis obſtringi poſſe. Contra principales apud Directoriũ Auſtriacum proteſtationem ſcripto interponunt; ſe eam clauſulã pro mera ſubmiſſione non agnoſcere, ac in omnẽ eventum rem ſibi integram, & jus ſuum reſervare. Quanquã enim alias deciſionem Cæſaream abnuere odioſum eſſet; tamen cum de libertate ac ſalute ipſorum ageretur, ea reverentia tantiſper ſeponenda erat. Cæſarei hinc & pars Electoralium, cumprimis Bavarici, apud Catholicos Ordines oſtiatim circumire, preces minasq; miſcere, nũ ipſos hac ſententia dimovere poſſent; de religione agi clamantes, ſi Evangelici in loco tractatuum Suecis patrocinantibus poſtulata ſua urgere poſſint. Contra Luneburgicus Legatus Langenbeckius, & alii monere, ne iſto obtentu defenſionem libertatis, ac jurium ſuorum omitterent. Ubi Vorburgius inprimis Wurtzburgenſis Legatus inſignẽ conſtantiam apud Evangelicos declarabat; Mirum videri Catholicos Ordines tam ſimplices haberi, velut poſt tot annorum experientiam prætextus à veris belli cauſis diſcernere haut norint, & ſub inani ſacrorũ colore ob alieni Regni commoda bello diutius ſe atteri ſint paſſuri. Tum Evangelicos monebat, ne ſacra profanis miſceant, ne ipſis neceſſitas imponatur Catholicis bellum extrahere volentibꝰ ſe adjungendi. Ex Electoralibus quoq; Brandeburgicus Matthæus Weſenbecius plane cum Principalibus ſentiebat. Et Colonienſis Buſchmannus rationibus Principaliũ convictus pro translatione Conventus conniſurum ſe teſtabatur. Ea Ordinum conſtantia Cæſareos non parum movebat, præſertim cum Brandeburgicus, & alii è Principum Collegio jactarent; ſi Deputatio Francofurti continuanda ſit, ſe domum diſceſſuros. Inde enim cæteros ad repræſentandam Imperii perſonam non ſuffecturos; ac pleroſque Ordinum quocunque modo ad loca tractatuum abituros; ut ſatius videatur, ſi univerſus Conventus eo transferatur. Unde Cæſarei demum judicabant; ſi translatio nullo modo impediri poſſit, ſatius eſſe Conventum Monaſterium, quam Oſnabrugam transferri, ne Evangelicis occaſio ſit conſilia cum Legatis Suecicis miſcendi. Et huc ſpectabant etiam illi Catholici, qui cum Evangelicis circa translationem conſentiebant. In quorum gratiam, & ut hos ſibi conjunctos retinerent, Evangelici non repugnandum cenſebant, quod ſperarent, demum quoque idem circa Oſnabrugam obtentum iri.

13.Jul.

Principales proteſtantur.

27.Jul.

§.69. Veniebat poſt reſponſum à Cæſare, quale prævíſum fuerat; ut Deputatio Francofurti continuaretur, quod ipſe in vicina conferre ſe velit, ut cominus conſilia Ordinum exquirere poſſit. Legati Principum quibus neque id annuere, neque Cæſareis rationibus rejectis diſſolvendo Conventui anſam præbere mandatum erat, decernebant tandem ad modicum tempus conſultationes ſuſpendere; interim Legatis liberum fore Francofurti hærere, an domum abire, ne tamen abrumpere Conventum videantur. Quo inſtituto cum per Electorales, atque Auſtriacos nullis rationum momentis dimoveri poſſent; Moguntinum tandem Directorium declarabat: id utcunque ferri poſſe, modo diſceſſuri ocyus revertant; interim pro captu temporum, & in rebus moram non ferentibus, conſeſſus non plane intermittendos. Ita Luneburgicus, Wurtzburgenſis, & Noribergenſis diſceſſere, polliciti poſtridie Kalendas Octobres iterum ſe adfore; quo die conſultationes inſtaurandas decernebatur. Eo tempore elapſo, etſi Evangelici Luneburgicum expectari peterent; Auſtriacum tamen Directorium formulam decreti promulgat, qua ex deciſione Cæſarea in prorogandam Francofurti Deputationem conſentitur. Quo decreto artibus ſuis extuſo haut dimovebatur, quicquid reliqui obtenderent, ac Luneburgicus indignabundus aliquandiu conſeſſibus abſtineret. Interim cum Daniæ Rex miſſis ad Electorales literis Principalium poſtulata probaret, his animus iterum addebatur, ut de illato ſibi præjudicio corrigendo diſpicere conarentur. Quod tamen abrumpendo Conventui anſam præbere nollent, placebat prorogationem Francofurti diſerte non probare, ſed rem in ſuſpenſo relinquere, quoad appareret, quouſque ſocia Regna hanc cauſam ſuſciperent, aut alia via panderetur. Interim quocunque modo ad tractatus ire ſedebat, quicquid de jure ſuffragii ac Collegiali miſſione fieret, modo deſtinata ſua obtinerent. Ita inanem fore Francofurtanum Conventum, ſi Ordines in ipſis tractatuum locis cauſam ſuam agerent. Tum & Suecis per Landgraviam demonſtrandum; ſi Ordinibus jus ſuffragii circa bellum & pacem adimitur, nunquam æquilibrium iſtud, quod ipſis tantopere cordi ſit, obtentum iri, Ordineſque invitos ad ferenda belli onera à Cæſare cogendos. Quæ monere tanto magis neceſſarium erat, quod Sueci alias videbantur Evangelicorum commoda reipſa curaturi; ſed num illi cum jure ſuffragii, & velut Collegium ad tractatus venirent, parum penſi eſſent habituri. Statuebant tamen non alio modo accedere, quam velut membra & Ordines Imperii una cum Cæſare & Catholicis, nequaquam ad accuſatorum inſtar que-

Cæſar conventum Francofurti continuari decernit. 17.Aug.

Principales conſultationes ſuſpendunt. 4.Sept.

1.Nov.

Principalium Conſilia.

relas

1643. telas ſuas adverſus Cæſarem atq; Catholicos expoſituri, ne propius Sueciæ innexi ſperatam cum Catholicis concordiam abrumperent, divulſo plane Imperii corpore. Et ea quidem Principum, qui Conventum transferri volebant, mens erat. Queis Electorales obnitebantur tuendæ propriæ eminentiæ, quo cæteros Ordines conſultationibus ſuper bello & pace excluderent. Nec minus Cæſarei, ut Ordines Oſnabruga diverterent, omnem lapidem movebant, ſparſo inter alia, proximo vere Noribergæ, aut Ratiſponæ Comitia indicenda.

Circa Palatinam cauſam acta.

§. 70. Ad eum guſtum reliqua negotia ad ſolidam Germaniæ tranquillitatē facientia iſto in Conventu tractabantur. Ac Palatina quidem cauſa ut Francofurti decideretur inter alios Saxo urgebat; Bavaricis contra, qui Ordinibus diffidebant, valde repugnantibus. Qui diſputabant, eam cauſam Ratiſponæ mox Viennæ agitatam, cui nunquam Principes ſe immiſcere voluerint; id ſi nunc poſtuletur, Daniæ Regi & Electoribus ignominiæ fore. His pleriq; ex Electoribus aſſentiebant, ea potiſſimum de cauſa, quod id negotium plurimum temporis abſumturum eſſet; interim Conventui finem imponendum. Quibus & Principales accedebant hactenus, ut à Cæſare peteretur, eam cauſam ocyus expediret, Francofurti mentione non facta. Monebant tamen aliqui, Ludovici Philippi Palatini mentionem peculiariter faciendam, qui cum nullam partem hujus belli attigerit, citra exceptionem ſit reſtituendus. 13. Jul. Sed iſtis literis ad ſummam cauſæ nihil promotum.

Circa amneſtiam agitata.

§. 71. Circa amneſtiam Saxonici cumprimis ſuadebant; ſuſpenſionem effectus ejusdem Ratiſponenſi decreto ſancitam eſſe abolendam; quod rationi repugnet, illos, qui dudum cum Cæſare in gratiam redierunt, bonis ſuis excludi propter eos, qui adhuc adverſis partibus adhæreant, cum iſtorum 21. Maji. nulla plane culpa ſit. Idem à Franconico Circulo delegati ingerebant. VVurtenbergicus præcipue Dux, ut ante tractatus pacis plene reſtitueretur, contendebat, par eſſe hanc gratiam à Cæſare occupari, quam alias exteri Reges in ſe derivaturi ſint. Auſtriaci tamen à nupero decreto Ratiſponenſi recedendum non cenſebant. Contumaces Ordinum haut eo ſecius apud hoſtem manſuros, qui ſpem ſuam non in clementia Cæſaris, ſed in communi tractatu repoſuerint. Hinc & VVurtembergicis expectandum. Bavarici contra VVurtembergici poſtulatis ea lege annuendum cenſebant, ſi per fratrem ſuum, qui inter Vinarienſes militabat, eas copias 13. Jun. in partes Cæſaris traduceret. Poſt multam diſceptationem tandem concluſum, ut decreto 12. Aug. Ratiſponenſi ſtaretur. Paulo poſt tamen placebat Ordinibus Cæſari ſuadere, ut eam ſuſpenſionem tolleret, Auſtriacis priori ſententiæ, & Ratiſponenſi ſcito mordicus inhærentibus. Nullam mutationis cauſam adparere. Decretum pacti vim habens à tam paucis Ordinibus tolli non poſſe. Illis, qui cum exceptione reſtituti ſint, cogitandum eſſe, in Cæſaris tunc arbitrio fuiſſe gratiam illis impertire, an bonis ſuis exutos eosdem rejicere. Contra Ordines oſtendebant; hoc conceſſo ingentem gratiam Cæſarem initurum illuſtri cum clementiæ fama. Eidem parum decorum fore, ſi per exteros id exprimatur. Unionem Ordinum per hoc inſigniter promovendam, quæ exteris cauſam præbitura ſit ad æquas pacis leges eo facilius admittendas, prætexto iſto ſublato. Et conſentiebant ea in re cum Principalibus Electorales. Cum in eam rem decretum jam factum eſſet, Auſtriaci nomine Archiducis Claudiæ proteſtationem interponebant, ne Ahla, Hohenſtauffa, & Blaubeura Wurtenbergico reſtituerentur, velut quæ loca ad Domum Auſtriacam pertineant. Bavaricis tamen inſtantibus Electorales decreverant Cæſarem rogandum, ut reſtitutio fieret juxta amneſtiam Ratiſponenſi decreto promulgatam, quod Pragenſem pacem reſpiciebat. Nam circa Palatinam cauſam Bavarum pace potiſſimum Pragenſi, & dicto decreto niti. In Principali Collegio ſententiæ diſcrepabant. Evangelici, inprimis Luneburgicus, & Pomeranus, (cujus vicem Brandeburgicus Legatus obibat,) cenſebant; Conſultum non eſſe, Ordines adeo preſſe Pragenſi paci, ac Ratiſponenſi decreto ſe adſtringere. Exteros ea repudiata laxiorem amneſtiam agitare. Cum his an pro Ratiſponenſi amneſtia velut pro aris & focis certandum? Turpius poſt fore ab ea decedere, ſi nunc denuo ſtabilita ſit. Diverſum cenſebant Prælati, qui ægre Cœnobiis VVurtenbergicis cedebant; privatum commodum multa juris ſpecie adornantes. Etſi alii Catholici, & ipſe Conſtantienſis publicum bonum privatis paucorum reſpectibus anteferendum diſſererent. Poſt longam diſceptationem per plura ſuffragia decretum, ut Cæſar rogaretur, ſuſpenſionem effectus amneſtiæ Ratiſponenſi decreto ſancitam plane aboleret; operam ſuam circa reliquos Ordines hoſtium partibus abſtrahendos polliciti. Haut eo ſecius tamen Auſtriaci, ac Bavarici rem miſcebant, 17. Aug. ut in formula omnium Collegiorum nomine concepta insereretur de amneſtia ad decretum Ratiſponenſe exigenda; indignantibus licet Luneburgico, & Pomerano, ut tamen iſtud decretum neque diſerte adprobarent, neque eidem contradicerent. 13. Octobr. Quanquam autem Daniæ Rex literis ad Electores ſcriptis vehementer ſuaderet, amneſtiam ac reſtitutionem citra exceptionem fieri, quo ſociis Regnis anſa ſubtraheretur Ordines beneficio ſibi devinciendi: tamen Cæſar ad literas Deputatorum Francofurtenſium reſpondere differebat, velut re iſta in Comitiis decidenda; quod decretum Comitiale per Deputatos corrigi nequeat, neque jus ex illo quæſitum aliis adimi debeat. Ac facile judicabant periti, niſi admota vi iſtorum nihil obtentum iri.

Circa gravamina Ordinum inanis conatus.

§. 72. Denique & tollendis inter utriusque Religionis Ordines *Gravaminibus* placebat novam Deputationem pari utrinque numero deſignari; quid tamen ab hac expediendum foret, non inter omnes conveniebat. Equidem Catholici cenſebant, omnia huc trahenda, nec quidquam talium ad tractatus pacis, ne poſtulantibus quidem exteris Regibus, revocandum, utpote quæ ſolius Cæſaris atque Ordinum, non exterorum arbitrio ſubjecta ſint. Et huc etiam inclinabant Cæſarei, qui obtentu novæ hujus Deputationis, quæ in favorem unius vel alterius Ordinis apud tractatus pacis proponenda forent, eludi, & ſub gravaminis vocabulo Francofurtum remitti poſſe ſperabant. Evangelici contra etſi videri non vellent gravamina ad tractatus pacis trahere, aut exterorum arbitrio ſubjicere velle; tamen quod conſtaret exteros Reges indeciſas adhuc nonnullas Ordinum controverſias inter belli cauſas adducere, ac legibus pacis ultro inſerere velle, ſimul ut omnia in eum ſtatum, qui ante bellum fuit, reponantur; non videbant, qua ratione omnia iſta tractatibus pacis ſubtrahi poſſet. Igitur cenſebant, ut hæc Deputatio non obſtet illis, quæ à ſociis Regnis ultro apud tractatus pacis proponenda forent, illis tantum controverſiis ad Deputationem remiſſis, quæ per pacem deciſæ non eſſent. Sed nec de tempore ejus Deputationis conveniebat. Auſtriaci ex peculiari juſſu Cæſaris una cū reliquis Catholicis cenſebant, id negotium ſemeſtri poſt concluſam pacem ſuſcipiendum. Tractatus pacis brevi ſucceſſuros; nec periculum in mora eſſe, quod per Pragenſem pacem poſſeſſio bonorum Eccleſiaſticorū in quadraginta annos ſit firmata, ac decennium eadem pace conſtitutū tentandæ transactioni nondum elapſum. Nec metuendum eſſe Evangelicis, id negotium à Catho-

licis

1643. licis in longum iri extractum; cum hi gravatos ſe querantur; & negotio diſcuſſo non pauca bona recuperaturos ſe ſperent; ut proprii emolumenti cauſâ moras ſint amputaturi. Evangelici contra judicabant, magis è re ac dignitate Imperii eſſe, iſta gravamina ocyus ante tractatus pacis, aut ſimul componi, una cum communi amneſtia, ac reſtitutione. Hac in conſultatione cum Catholici numero ſuffragiorum vincerent, Directorium Auſtriacum iſtorum ſententiæ velut majoris partis Evangelicos quoque adſtringere conabatur; his contra oſtendentibus, in rebus circa pacem ſacrorum ſuffragia non numerari, ſed eas utique per amicam partium tranſactionem componendas, interpoſita quoque proteſtatione. Ita Auſtriaci caput hoc relationi ad Cæſarem inſerere omiſerunt.

11. Aug.

Transſylvanica. Super fœdere cum Ragozio conſultatio.

§. 73. Hoc anno, quæ diu cum Ragozio agitata fuerant, ad maturitatem veniebant; Dœrflingio, quem Torſtenſonius è Transſylvania reverſum eo nomine in Sueciam miſerat, confirmante, iſtum Principem belli in Cæſarē per ſe cupidum ab Ordinibus Hungariæ ſtimulari, qui exactiones, & nova quædam onera ſibi impoſita indignabantur. Igitur ſuper eo fœdere in Senatu denuo deliberabatur. Qui fœdus id inſuper habendum ſuadebant, diſſerebant; ingenia ejus nationis lubricæ fidei, ac non parum è barbarie trahentia. Parum opulentam eam eſſe regionem, ac pauper vulgus. Grave eſſe ad Portam Ottomannicā incerto eventu mittere petendæ pro Ragozio veniæ, ut ipſi in Cæſarem arma movere liceat. Gallos quoq; non valde in id fœdus inclinare videri. Alii contra oſtendere; Ragozio ſe movente Cæſari copias ſuas adhibendas tuendis propriis provinciis, quibus novo bello exhauſtis eū facilius ad pacem compulſum iri; præſertim cum ipſi ab Hiſpania undique nunc preſſa parum auxilii expectandum ſit. Potentem eſſe Ragozium, & multa bellatorum millia educere poſſe, cui & fortaſſe Hungari ſe adjuncturi ſint. Demendæ nobis ſuſpicioni declaraſſe, non prius ſe pecuniam nos poſcere, quam poſt mota jam arma. Ferri inſuper Principem candido eſſe animo, ac ſtata ætate extra juvenilem inconſtantiam; & cui non modicus theſaurus ſit congeſtus. Igitur placebat, ſuper hoc negotio cum Gallis conſilia ſociare, ac Torſtenſonio in mandatis dare, ut ſi commode poſſet, eo negotio colophonem imponeret.

Torſtenſonius Ragozium ſtimulat. 25. Febr.

§. 74. Aſt Torſtenſonius audito, Ragozium militem & arma in promtu habere, ſimul perſpiciens, quantopere hac ratione Cæſaris conſilia turbari poſſint, literis eum in bellum irritare inſtituit, præſertim cum Cæſarei circa iſtum demulcendum anxie ſatagerent. Negotium tamen fœderis Hamburgum remittit, ubi cum Gallis quoque ſimul agendi commodus ſit locus; quo ſi Legatum mittere placeat, poſtulatis ipſius ſatisfactum iri. Quia tamen iſta Hamburgum miſſio in longum prominebat, ſua fide ſpondebat, quæ ipſe nuper Dœrflingio ac Plettenbergio propoſuiſſet, à Regina Sueciæ & Galliæ Rege ratihabitū iri. Ad hæc Ragozius oſtendebat; ſe ſola Reginæ ratihabitione contentum fore, ſi hæc ſpondeat, Gallicam intra ſemeſtre ſecuturam. Sed cum Torſtenſonius iſtius ratificationis tarditatem intercapedine locorum, & intuitu viarū excuſaret, ac ſe vi mandati ſui iſta ratihabiturum; proponebat Ragozius, ut is autographum ſui mandati ſibi tranſmitteret, quoad Reginę ratificatio allata eſſet. Tum conſenſu Portæ opus eſſe, ſaltem ut conniveat, nec diſerte bello ipſi interdicat. Sed quod omnia ibi auro ſint venalia, ac ſexaginta uncialium millia ei cōſenſui obtinendo requirantur, de ſuo ſe viginti millia præbiturum, ſi reliquam ſummam ſocii Reges contribuerint. Tum fidum hominem ad ſe mittendū, quicum conſilia conferre queat, & qui inde ad

Ragozius pronum ſe bello oſtendit.

Portam profectus una cum Gallico ac ſuo miniſtro rem ibi confectā det. Ubi ſuper priori convenerit, expeditionem ſe ſuſcepturum. Conſenſum Portę facile obtinendum. Torſtenſonius, quod Ragozius ita acriter de ratificatione inſtaret, citra eandem ipſum arma non ſumturum judicabat. Unde Reginam, ut illam properaret, rogabat. Sua tamen mandata Ragozio mittere dubitabat, quod non ſolenni inſtrumento concepta, ſed epiſtolæ inſerta forent, quæ multa inſuper ſecreta continebat. Igitur placuit Rebenſtockium ſubtribunum in Transſylvaniam ablegare cum ratificatione propoſitorum à Ragozio capitum, ſua manu & ſigillo ex vi mandati facta. Et quo minor diffidentiæ cauſa eſſet, offerebat Ragozio, ut è Suecico exercitu duos duces eligeret, obſidum loco ab ipſo tantiſper cuſtodiendos, quoad Reginæ ratihabitio adveniſſet, ſimul exemplum mandati ſui transmittit. His ad Ragozium perlatis, hic Conventum Ordinum ſuorum indicit, ſuper hoc negotio cum ipſis deliberaturus. Sed quod cenſeret hos in bellum vix conſenſuros citra Reginę ratificationem, quam tamen ita cito adferri non poſſe perſpiciebat, ut autographum mandati ſui Torſtenſonius Legenizam mitteret poſtulat, unde id ſuo periculo in Transſylvaniam adferendum curaturus ſit, poſt allatam Reginæ ratificationem bona fide reſtituendum. Sed cum Rebenſtockius Ragozio cauſas oſtenderet, quare Torſtenſonius id mittere dubitaret; hic contra Ordines ſuos utique Sueciæ ſigillum ac Rectorum manus videre velle teſtaretur; proponebat Ragozius, ut Torſtenſonius partem epiſtolæ, quæ alia ſecreta contineret, obtegeret, apertis relictis quæ negotiū ipſius ſpectarent. Super conſenſu Portæ obtinendo Legatus Gallicus Hayus literis Conſtantinopoli ſcriptis operā ſuam offerebat; nō tamen velut à Rege ſuo juſſus. Quibus literis initio iſte nonnihil perturbabatur, quod à ſe potiſſimum rem ibi agendam videret. Denuo tamen Legatum Gallicum, & ſuum ibi hortabatur, muneribus conſenſum Turcarum obtinerent, ſaltem ut ad hoc bellum connivere velint. Simul utile cenſebat Sueciæ quoque nomine aliquem Conſtantinopolim mitti. Oſtendebat dehinc Ragozius, ni Rebenſtockius in mandatis habeat ſociarum Coronarū poſtulata viciſſim proponere, fœdus nunc concludi non poſſe. Hic etſi nullo plane mandato, ſolo rei conficiundæ ardore quæ ſibi æqua videbantur Regnorum nomine capita concipit, præſertim ſuper tribus peditum millibus cum Ragozii exercitu conjungendis, qui viciſſim aliquot Hungarorum equitū millia Suecis transſcripturus ſit. Nam de tribus illis peditum millibus, ac centum uncialium millibus Ragozio cumprimis cordi erat. Torſtenſonius inter has moras rei gerendæ tempus amitti dolens iterum proponebat, ut Transſylvaniæ Ordines certum ad ſe hominem ablegarent inſpiciendis ſuis mandatis. Tum Rebenſtockium Conſtantinopolim ad Legatum Gallicū proficiſci jubet, ut, quousq; Ragozii negotium in ea aula promoviſſet, cognoſceret, ac ad idem conficiendum hortaretur. Sed ad Vezierum ſcribere, aut ut Rebenſtockius cum hoc ageret, conſultum non videbatur ob ceremoniarum ambages, & quia acceſſum ad iſtum non niſi turgida crumena aperire poterat. De tribus peditum, ac centum uncialium millibus nulla mentio fiebat; quod iſtis innoteſcere nollet, pedite ſe carere non poſſe, nec pecuniam in promtu eſſe. Interim Transſylvaniæ Ordines propoſitum à Ragozio fœdus & bellum in Cæſarem decreverant. Unde per totam provinciam ſtatim copiæ luſtrantur, ac per Hungariam equites conſcribuntur. Id ut Torſtenſonio Rebenſtockius ſignificet jubetur, tum ut Principis ac Ordinum nomine poſtulet, autographum mandati ab iſto Legenizam mitti. Id quod & Torſtenſonius, ne

Torſtenſonius in Transſylvaniam mittit.

15. Aug.

15. Jul.

22. Aug.

43. ne his deſtinatis mora injiceretur, facit, ſimul ad rem gerendam hortatur, de tribus Germanicorum
17. Sept. peditum millibus, quantum rationes belli laturæ ſint ſpem faciens, ubi in arma is erupiſſet. Tum obtinendo Portæ conſenſu Rebenſtockium Conſtantinopolim mittit. Ubi Gallici, Hollandici, ac Ragozii Miniſtrorum opera eo res deducitur, ut Turcarum Imperator poſita quam è propinquantibus Suecorum armis ceperat ſuſpicione, Transſylvano non ſolum arma in Cæſarem ſumere permitteret; ſed & VValachiæ, ac Moldaviæ, Principibus, ac Budenſi Purpurato mandaret, equitatum, & ſi quæ alia peteret auxilia ipſi præſtare.

Bellum à Ragozio in Cæſarem ſumitur.

Eo cum reſponſo Rebenſtockius ante finem anni Albam Juliam revertebat; quo accepto Ragozius bellum decernit. Mox à Torſtenſonio petit, ut ubi ipſe cum exercitu agat, ſibi ſignificaret, quo ſuas copias ipſi jungere, aut ſi ea conjunctione opus non ſit, ſaltem promiſſos equites mittere poſſit; viciſſim dimidiam annui ſubſidii partem, ac tria peditum millia in promtu haberet. Sed iſtæ literæ à Cæſareis non procul Wohlavia intercipiebantur, earum latore male habito.

Poloni machinationes.

§. 75. Eodem anno apud Sueciæ vicinos infeſtorum huic conſiliorũ ſtructuræ tanto clarius erumpebant, quo propius apparebat, à Suecis glorioſum finem bello Germanico imponendum. Ac apud Polonos quidem variis indiciis colligi poterat, quid conſiliorum in ſecreto agitaretur. In Comitiis, quæ hoc anno Warſaviæ habebantur, nono loco fuerat proponendum; quod Princeps Feudatarius connubium agitet in Domo inimica, unde magnum Reipublicæ periculum deinceps provenire queat. Etſi poſt Cancellarius propoſitione facta id caput omittebat, nec ſuper eo connubio ita fervide ut antea diſſerebatur, quod fortaſſe aliam de iſto ſententiam concepiſſent. In Comitiis tamen conſultationes ſecreto habitæ multum ſuſpicionis injiciebant, quod iſte conſultandi modus antea in uſu non fuiſſet. Exceptæ quoque fuerant Regis voces; Suecos eſſe gentem quieſcere neſciam, ac eoſdem jam Dunæ & Oderæ fluminibus vincula injectum ire. Id quoque altius penetrabat, quod in Pomerelliæ Conventu Stargardiæ articulo decimo quinto propoſitum fuerat: ut Rex Poloniæ è Suecis ſciſcitaretur, an æternam pacem cum Polonia concludere velint, ut ſi oblatam pacem abnuerint, eo maturius ad bellum ſe parare queant. Et quanquam Legatus Gallicus Avaugurius contraniteretur, ut ne durante bello Germanico tractatus cum Suecia ſuper pace perpetua urgerent: ſcribebat nihilo ſecius ſub finem anni ad Reginam Jacobus Dux Curlandiæ, operamque ſuam circa conciliandam Suecos inter Polonoſque pacem offerebat, incertum ſerio, an ut occaſio quæreretur abrumpendis induciis. Sane judicabant prudentiores, haut conſultum eſſe iſtos tunc tractatus ſuſcipi. Reſpondebatur tamen Duci; operam ipſius gratam eſſe, ſed quo negotium ita arduum cum aliqua ſpe ſucceſſus ſuſcipiatur, bene facturum, ſi rem ad Mediatores referat, ac interim partium animos paci admittendæ præparet. Ita honeſto colore res eludebatur. Sed & acres Polonis ſtimulos admovebat miſſus à Cæſare Comes Starenbergius, multis oſtendens Poloniæ imminens periculum, ſi tanta fortuna Suecos proſequi pergeret. Ipſam jam à Suecis velut indagine cingi; hos fœderi cum Ragozio innecti; finem belli Germanici principium Polonici fore. Et quia prævidebat Senatores iſti bello obſtituros, ſuadebat, ut Polonus Danum in Sueciam incitaret, eumque auxiliis tecte ſublevaret. Tum ut Woldemari Comitis deſideria apud Ruſſos commendaret: Quin eo usque progreſſum accepimus, ut Regi proponere non dubitaret, prætenſionem ſuam in Sueciam Dano transſcriberet accepta refuſione, quod illa ſibi haut uſui videatur futura. Eam prætenſionem poſt à Dano in VVoldemarum filium transferendam, ut tanto ſplendidior Czaris gener incedere poſſit. Ita ſi hinc Danus, inde Ruſſus invadat, Suecos non ſolum Germania dimovendos, ſed & domi periclitaturos. Quibus tamen conſiliis Avaugurius acriter obnitebatur, ad disjicienda infeſta Sueciæ conſilia à Galliæ Rege tunc miſſus. Haut ex decoro facturos Polonos, ſi ad alendum id bellum operam conferre velint, circa quod componendum ab aliis laboretur. Tum iſta conſilia Proceribus ſuſpecta reddere, velut contra libertatem Reipublicæ tendentia. Quibus & id præ oculis verſabatur, quod vergente Regis valetudine brevi mors ipſius imminere crederetur; cum incidente interregno nationem bello implicitam agere haut conſultum ducerent. Imprimis autem, quæ cum Dano agitabantur, ſuſpecta erant, ad quem à Polono Baudiſius miſſus fuerat, literis fiduciariis inſtructus non à Rege ſolum, ſed & à præcipuis Poloniæ Senatoribus, Sapieha, Principe Dominico, Koniespolskio, Oſſalinskio Suecis cum primis infeſtiſſimo, aliiſque. Qui cum Gedanum reverteret, ſpargebat, rem à ſe ex voto confectam. Privatim tamen Schliebio tribuno dixerat: multa belli movendi conſilia in Polonia, Daniaque agitari; ſed remoram injici, quod uterque Rex rei gerendæ per ſe cupidus Senatui ſuo ſit obnoxius, qui à bello abhorreat. Sed & tractatum fuerat de utriusque Regis colloquio Uratislaburgi apud Pautzkam, aut in Olivæ Cœnobio inſtituendo; ac jam è Polonia miſſi aderant, qui diverſoria Olivæ adpararent; etſi Danus poſt eo venire abnueret. Eorum conſiliorum ſcenam paulo apertius pandebat Griesheimius Eichsfeldiæ quondam præfectus, nunc Regis Poloniæ Cubicularius, quem Rex Monaſterium miſerat citra Legati dignationem explorandi cauſa, & ut cum Danicis Legatis aſſidua literarum commercia exerceret, ipſe tamen Oſnabrugam ne accederet. Is ſpe præmii, & ut erepta ſibi in Eichsfeldia recuperaret Legatis Suecicis prodebat, quæ ex Poloniæ Regis ore audiſſe ſe multis cum exſecrationibus teſtabatur. Cauſam machinationum inter Polonum ac Danum, queis & Ruſſum illigare conentur eſſe, quod credatur, Suecos penſandis belli ſumtibus Pomeraniam poſtulaturos: hi ne quid terræ in Germania retineant, iſtos manibus pedibusque obniti conſtituiſſe. A Dano cumprimis id negotium fervide agi; qui Cæſari ac Brandeburgico ceſſionem eam omnibus modis diſſuadeat: aſſeverans, malle ſe bellum Suecicum in ſe trahere, quam pati, ut Suecis Pomerania concedatur. Polonum tamen credi non aperte in bellum deſcenſurum, ſed clam pecunia & milite Danum ſublevaturum. Nuper Cæſare Niclasburgum profecto, cum in aula Polonica rumor percrebuiſſet, Cæſarem cum Torſtenſonio ſeorſim transacturum, Regem valde perturbatum ne Pomerania forte daretur, ad Schlickium Comitem ſcripſiſſe ejus negotii impediendi cauſa. Woldemari connubium huc ſpectare, ut Ruſſus in Sueciam incitetur. Polono tamen circa id ſcrupulum eſſe, qui uti non ægre laturus ſit, à Ruſſo Ingriam recuperari; ita ut hic in Livonia pedem figat, haut è re Poloniæ videri. Brandeburgicum potius, quam Pomerania cedat, extrema quæque tentaturum; quod & ipſe cum aliis tum Landgraviæ declaraverit. Suſpicionem tamen Regibus injicere, quod iſte connubii

cum

1643. cum Regina Sueciæ ſpem nondum exuerit. Quo fine & eundem duorum Theologorum, Bergii & Agricolæ, ſententiam ſuper diſcrimine ſacrorum Lutheranorum & Reformatorum exquiſiviſſe; quibus ex voto reſpondentibus magnopere lætatum. Unde utrumque Regem judicaſſe, eam conjunctionem ſibi plus moleſtiæ, quam bellum Germanicum daturam. Sane cum Legatus Brandeburgicus in Dania Reginæ Matris profectionem in Boruſſiam ea æſtate expeditam daret, neque ſumtus præbiti, neque donum abeunti oblatum, neque ullus è Senatorio Ordine, aut miniſtris Regiis eum inviſerat. Eosdem porro fundamentum conſiliorum ſuorum in eo collocaſſe, ut Gallia à Suecis ſejungeretur; de quo Polonum apud Mazarinum diligenter inſtitiſſe, cujus amicitiæ conciliandæ Cardinalitium piſeum, Poloniæ debitum, in iſtius è ſorore nepotem tranſtuliſſe. Legibus pacis inter Cæſarem & Gallum adornandis, quæ circa Briſacum & Alſatiam maxime hæſuræ videantur, à Polono in Gallia propoſitum fuiſſe matrimonium inter juvenem Archiducem Oenipontanum, & Ducis Aurelianenſis filiam, quæ dotis nomine iſta loca Domui Auſtriacæ ſit illatura; idque conſilium patri puellæ valde probari. Quanquam autem Avaugurius confirmaret, à Polonia tunc nihil apertæ hoſtilitatis imminere, qui & impedierat, ne Crocovio è Polonia ac Boruſſia auxilia ſubmitterentur: Sueci tamen haut eo ſecius oppida Livoniæ munimentis, præſidiis, annona firmare, militemque in promtu habere, eique provinciæ Hermannum VVrangelium expertum bello ducem præficere.

Danorum cum Ruſſis machinationes.

§. 76. Inter Ruſſos quoque Danosque crebræ iſto anno miſſiones, per quas infeſta Sueciæ conſilia coqui conſtabat. Aprili menſe duo celeres nuntii è Ruſſia per Gedanum in Daniam tendebant. Baudiſius Hamburgi diſſerere; ſi Polonus, Danus & Ruſſus Sueciam diverſis in locis invaderent, brevi pacem in Germania fore. Sane Ruſſorum animos Danicis conſiliis non parum infectos indicio erat, quod cum novus Reſidens in Petri Krusbiærnii locum Muſcoviam mittendus eſſet, Ruſſi eum admittere abnuerent; quin Krusbiærnio denuntiarent, domum diſcederet, ipſo heic preſente opus non eſſe; quod ſuper Reſidente pacto æternæ pacis nihil cautum ſit, nec ipſi ea functione miniſtrum Holmiæ habeant. Super VVoldemari Comitis matrimonio cum Czaris filia Petrus Marcelius à Dano in Ruſſiam mittebatur. Eo in Daniam reverſo Woldemari iter in Ruſſiam inſtruebatur, magnifico paratu, ac Rege magis circa hunc ſatagente, quam circa Friderici Filii nuptias. Iſtius quoque prandio Hafniæ ſignum tubis ac tympanis Principum more dabatur. Adjungebantur ipſi duo Legati, qui ex itinere cum Poloniæ Rege inter alia ſuper conjunctione inter Daniam, Poloniam, ac Ruſſiam agerent, retundendis Suecorum per Germaniam nimium florentibus armis. Et jam ante Poloniæ Regi per Baudiſium Danus caverat; id connubium ipſi nunc aut impoſterum fraudi non fore; ſed id præſidium ſibi circumponere, ubi ad manus cum Suecis ventum fuerit.

Dani Hamburgenſes argento emungunt.

§. 77. Enimvero uti iſtorum conatus in diem prominere videbantur; ita quæ Daniæ Rex eo anno expromebat, ferri amplius non poterant. Ejus anni initio terra mariq; arma parabantur obſcuro primum fine; mox Hamburgum peti adparebat. Inter cauſas irarum in eam urbem adducebatur, quod Hamburgenſes differerent; eo minus reverentiæ ſibi in tuenda ſua libertate adhibendum, quod civitati ſuæ res non cum Daniæ Rege, ſed cum Holſatiæ Duce ſit. Quas argutias Rex nullo modo ferre poterat, quod utique Daniæ Regis perſonam tangant, quæ vel ſub Oldenburgici Comitis, vel Holſatiæ Ducis vocabulo inferantur; cavillatus, ſi quis Albertum ab Eitzen in lutum provolvat, Conſulem utique Hamburgenſem ſordibus coopertum iri. Juſſus fuerat Salvius, ſi Hamburgenſes valde inſtarent, mediationem Suecicam Regi offerre; inſuper habito, ſi vel paulo indignius ea rejiciatur, aut ipſe inſolentius ab eodem tractetur. Quod ſi tamen ſentiat rem ad transactionem ſpectare, occulto impediat, ne finem ea ſortiatur; interim Hamburgenſibus animos addat, ac de Suecico auxilio certos eſſe jubeat. Sed illi grandi quantumvis ſumma decidere, quam bello commercia ſua turbari malebant. Quanquam autem poſt emunctos argento Hamburgenſes claſſis ac miles provincialis domum dimitteretur, exautorata conductitii parte; ac multi cenſerent, Regem ætate provecta quietem magis quam bellum meditari; Suecis tamen pacati in ipſos animi fidem haut quidquam faciebat. Id hactenus iſte captaverat, ut clade aliqua fracti Sueci Germania cum ignominia pellerentur; quo ipſe portam ſibi aperiri ſperabat ad iſtos domi pro lubitu inſultandos. Sed ſuperiore anno cum debilitati Cæſarei Suecos ingruentes utcunque propulſare ſatis haberent, & apud Polonos modo magnitudinem Auſtriacam parum decente auxilia procarentur; non amplius ſe capiebat invidia. Unde obtentu Hamburgum caſtigandi exercitus contrahitur, quo armatus pacis leges pro lubitu Suecis diſpenſare poſſet; Germania excedere ultro nolentes armis cogeret. In ea conſilia ſolicitabantur Bremenſis Præſul, Oldenburgicus Comes, & Luneburgici, qui adſcito Colonienſi, aliisque quibusdam Catholicis tertias partes formare meditabantur. Ipſe ad Baudiſium frequenti convivio in ea verba eruperat; ſerius ocyus ſe cum Suecis utique colliſum iri. Ejusdem Viennæ Reſidens Bidenbachius à Cæſare petierat vectigal Glucſtadienſe prorogari, Comitatus Pinnebergenſis poſſeſſionem firmari, Hamburgenſe privilegium aboleri, ipſosque Holſatiæ obſequio addici, matrimonium Bremenſis Præſulis firmari, tum ut conſentiat Cæſar, poſſeſſionem præfecturarum per Meclenburgicam ſibi oppigneratarum, ac Dœmitzæ à ſe apprehendi, conceſſa inſuper inſula Rugia. Ea ſi Cæſar annueret, ac pro re nata auxilia ſibi ſubminiſtraret, pollicebatur intra ſemeſtre Suecos ſe Germania pulſurum. Venerat quoque ad Salvium ab Holſatiæ Duce Frederico miſſus Johannes Chriſtophorus Bulovius, ſuper inſtantibus pacis tractatibus ipſi gratulaturus; cæterum valde vereri ſe addens, ne ob Pomeraniam Sueci ac Dani inter ſe committantur. Unde Ducis nomine ſecreto rogabat, ſi res in arma eruperit, ut ſibi ſuæque ditioni parcatur, velut qui nullam ejusmodi conſiliorum partem attigerit. Et cum Salvius reſponderet; de Pomerania hactenus parum actum, quid deinceps futurum ſit, neſcire, ac mandata nondum accepiſſe; iſte concuſſo capite innuebat, ſat ſibi de illis conſtare, quæ in Dania agitarentur. In eandem ſententiam cum Salvio diſſerebat Bremenſis Cancellarius Theodorus Reinkingius, modica penſione Sueciæ autoratus; Pomeraniam pomum Eridis fore, ac metuere ſe, ne Dani ac Poloni acrius, quam ullus Germanorum ſe opponant. Non credere ſe quidem Dano cum Cæſare jam fœdus eſſe; non futurum eſſe, haut quidquam præſtiturum. Quin & Cæſareus Legatus Volmarus Roſenhanio Suecico miniſtro inter privatos ſermones dixerat; Danum mediatorem Suecis plus obfuturum, quam profuturum.

Margin notes (right column): 1643. — Iidem Sueci ob Pomeraniam invident. — 18. Maji. — 14. Jul.

§. 78.

1643.

Sub Rudena Dani à Suecis vectigal exigunt.

12. April.

§. 78. Sed vectigalis vocabulo vexationes clara in luce exercebantur. Miſerat armatam navem ſub Rudenam inſulam Daniæ Rex. Ejus præfectus Joanni Oxenſtiernæ tunc Pomeraniæ res ordinanti ſcribebat; vectigal pro omnibus bonis ad Coronam Sueciæ pertinentibus, quæ illac præterirent, exſolvendum eſſe. Addebantur rationes, quod Regi Daniæ non conſtet, Sueciæ immunitatem à vectigali iſto loco competere, ac eundem pro aſſeribus & armentis quibuſdam, quæ ad prædium defuncti ſui filii Ulrici in Buzovienſi præſulatu ſitum devehebantur, Wiſmariæ vectigal exſolviſſe. Hoc modo vectigali Danico ſubjiciebantur omnia, quæ in uſum militis Suecici in Pomeraniam vehebantur. Rectores Sueciæ ſuis ſcribebant, paterentur iſtum pro lubitu agere, proteſtatione tamen ſemper interpoſita. Nam ſatis adparebat, adverſus iſtas vellicationes brevi fortius remedium fore adhibendum. Præſertim cum vexationes in Oreſunda hoc anno eouſque exceſſiſſent, ut jam nullo amplius modo ferri poſſent. Obtentui ſumebatur à Dano, Suecos pacta violare, dum exteris nationibus certificationes ſuas accommodando Danorum vectigalia defraudent. E tabulis vectigalium conſtare, Suecos intra paucos annos immunitate viginti ſex auri tonnarum in Oreſunda fruitos fuiſſe, cum contra Danorum in Sueciæ portubus immunitas exigua valde fuerit. Conſtare ſibi de opibus Suecicorum civium, ad quos nullo modo ſpectare queant omnes merces, quibus eorum nomen obtenditur. Eſſe Ludovico Geerio opulentos in Hollandia ſocios, qui ſub ipſius vocabulo immunitate fruantur. Alios modico accepto præmio nomen ſuum certificationibus accommodare. Igitur & ſibi fas eſſe naves ſiſtere, quoad inquiſitum ac probatum ſit, num certificationes recte ſe habeant: ſi fraus deprehenſa ſit, uſurum ſe jure Regio; nec recuſare, quo minus in Suecia par jus in ſuos ſtatuatur. Addebatur, Regem Guſtavum anno viceſimo quarto tantum non vi ac minis iniqua pacta Danis extorſiſſe; ea nunc hac temporis opportunitate ſe correcturos, immunitate Suecica ſublata aut circumciſa. Hoc igitur fine Rex Februario menſe conventu Senatorum habito de iſta Suecorum immunitate inter alia propoſuerat, cujus abuſu reditus ſui valde imminuerentur. Sed cum præcipui Senatorum, Chriſtophorus Ulfeldius, Tago Tottius, & Juſtus Hoeckius, qui Suecos hoc tempore laceſſi nolebant, Regis mentem intelligerent, propere Hafnia diſcedebant, ne Senatus-conſultum poſſet fieri, Rege non parum indignante. Nec ideo deſtinata ſua exſequi omittebat Rex; quibus ut eo minus remoræ per Senatum injiceretur, Proregem conſtituerat Cornificium Ulfeldium generum ſuum, acerbi virum ingenii, ac Suecis infeſtiſſimum. Inſtrumentum calumniarum nacti fuerant quendam Danielem *de Rees*, qui ſuo exemplo fallacias certificationum probatum ibat, aliquot per annos Holmiæ ſe habitaſſe, jure civitatis non potitum; nec eo ſecius aliquot navibus Oreſundam tranſeuntibus nomen ſuum accommodaſſe. Weſtervvici quoque affinem ſuum Joannem Philippi F. Conſulem haut paucas falſas certificationes confeciſſe. Is igitur hac flagitiorum, ſi quæ revera fuerant, profeſſione tantam ſibi fidem conciliaverat, ut velut arbiter navium Suecicarum in Oreſunda conſtitueretur, quas poſtquam à publicanis expeditæ fuerant, ipſe novæ inquiſitioni ſubjiciebat,

Dani Suecorum navibus in Oreſunda manus injiciunt.

prout lubitum dimittens, aut impoſito milite Hafniam abſtrahens ad cauſam coram Collegio navali dicendam. Adjunctum is habebat quendam Nicolaum Kockium, qui quondam apud Gedanum ob fraudes admiſſas à Spiringio mulctatus magna cum acerbitate odium in Suecos expromebat. Hos Sycophantas magno Daniæ malo cauſam fore; ipſi publicani, & cordatiores Danorum ominabantur. Hafniæ, ſi nulla fraudis ſuſpicio hæreret, naves poſt moleſtam vexationem demum dimittebantur, magna temporis jactura facta, nulla in delatores calumniæ pœna, nec præſtita ab his damni reparatione. Aſt ſi in ullam mercem, quæ viginti uncialium eſſet, qualiſcunque fraudis ſuſpicio quadraret, è nupero Regis edicto navis cum omnibus mercibus fiſco addicebatur, nullo nocentium, aut innocentium diſcrimine facto. Novum illud judicium ex vilibus, aut obnoxiis hominibus conſtans in ſpeciem tantum exercebatur, cui fere à Prorege Ulfeldio ſententiæ dictabantur, qui & ipſe in partem prædæ veniebat. Iidem ibi actores ac teſtes. Nautæ qui judicio ſiſtebantur, rerum fere ignari quid reſponderent non habebant; nulla advocati facta copia. Quæ Miniſter Suecicus obtenderet, non curabantur; cui ut examinibus nautarum intereſſet, non concedebatur. Iſto judicio damnati ut ad Regem Senatumque provocarent, Suecis conſultum videbatur, ut quid iſte facturus eſſet adpareret. Ubi nonnulli quidem abſoluti, ac bona ſua recipere juſſi, quinta tamen parte penes delatores manente. Sed quia bona naveſque jam diſtractæ erant, Ulfeldius non ſine moroſitate vix tertiam pretii partem offerebat. Et Rex ipſe videri volebat non tam jure, quam ex gratia reſtituere, ſevero vultu pronuntians; alia vice non ſic abituros. Rationis tamen erat non omnia reſtitui, quo vexationibus iſtis color non deeſſet. Præcipuum prætextum jactabatur; certificationes non rite conceptas, queis expreſſum non foret, ea bona illius eſſe propria, cujus nomen exprimeretur. Quod tamen neque pactis cautum, neque hactenus uſitatum fuerat. Inſuper & à peregrinis portibus vectigal exigebatur, velut Stetinenſi pacto illi ab immunitate excepti forent. Et cum reponeretur, quare ergo tot per annos id exigere omiſiſſent; cum irriſu reſponſum, eam ſuam culpam eſſe, ac ſibi damno ceſſiſſe. Ne bonis quidem Reginæ parcebatur; ſi immunitate gaudere vellet, eam à Daniæ Rege fuiſſe petendam; cum tamen totum Sueciæ Regnum ea libertate gauderet. Tum ne cavillandi color deeſſet, menſuram navium Suecicarum explorabant; quod & antea inuſitatum erat, & cum illis navibus immunitas competeret, ſupervacuum. Iſthoc porro proceſſu ita terrebantur nautæ Suecici, ut licet indubiis certificationibus inſtructi vectigal quantumvis duplicatum exſolvere mallent, ipſis publicanis id ſuggerentibus, quod licet certificationibus à ſe probatis nihilominus denuo inquiſitioni ſubjiciendi, & Hafniam deducendi forent. Eadem acerbitas & reliquas nationes ita terrebat, ut eo anno navigatio per Oreſundam ſolito tenuior fuerit.

Sueci initio modeſte queruntur.

§. 79. Super his injuriis cum initio ad Rectores Sueciæ referretur, iſti quidem ſatis judicabant, Dano ferociam acceſſiſſe, quod perſuaſum haberet, Batavos ſe haut commoturos, ac Polonos invidia erga ſucceſſus Suecicorum ab armis non temperaturos. Tum & ſatis animadver-

1643. tebant, Danum obtentu litis cum Hamburgenſibus copias contraxiſſe, ut ſi Sueci ſe commoverent, ipſe paratus imparatis ſubito ingruere poſſet. Enimvero his ſatius videbatur injuriarum exſecutionem in opportunum magis tempus differre. Eoque placebat bellum clam parare, Dano in arma erumpendi occaſionem haut præbere, inſultationes ferre, vectigal ſolvere, Danicis civibus nihilo ſecius immunitatem in Suecia relinquere. Strœmfeldius jubebatur modeſte, & citra minas queri, ac demonſtrare, talia pactis adverſari; ſi quid fraudis admiſſum ſit, id expreſſo in pactis modo expediendum; innocentes cum nocentibus plecti iniquum eſſe. Si quid novi antevertendis fraudibus comminiſci velint, id prius cum Regina Sueciæ communicandum, & ex utriuſque gentis conſenſu ſanciendum. Si quid peccatum eſſe à quopiam Sueco demonſtratum fuerit, Reginam in iſtum animadverſuram. Tum ut Senatus Daniæ talibus ſe interponeret, ne amicitia inter duo Regna minuatur. Interim quid ab ipſis ageretur, accurate obſervaret. Ad hæc Prorex Ulfeldius, cui iſtas querelas exponebat Strœmfeldius; fraudibus Suecicorum civium non aliud remedium potuiſſe adhiberi. Ab Holmenſibus civibus certificationes peregrinis mercatoribus ultro offerri; talium miſſo in Curiam aureo affatim haberi poſſe. Tum & Danicos cives in Suecia ſat duriter haberi. Iſtas fraudes non amplius ferri poſſe, quidquid commercia inde turbatum iri jactetur. Talia porro ad paucos duntaxat privatos, non ad ipſa Regna pertinere. Prorſus velut everſis commerciis ipſum Regnum nihil detrimenti caperet. Etſi Chriſtiano Thomæ F. Cancellario, aliiſque moderatis viris iſta valde diſplicere conſtaret: Nonnihil tamen ſuſpicionis Danis injiciebatur, cum nulla eo anno ſupplementa in Germaniam mitti, ac Guſtavum Hornium in Suecia manere audirent, quem Torſtenſonio tam frequenter ex morbo decumbenti ſucceſſurum crediderant. Unde & aliquantiſper placidius loquebatur Ulfeldius, quam antea, & acta aliquo modo excuſare velle videbatur. Sed mox ad priorem acerbitatem reditum, eo tamen diſcrimine, ut minus pretioſis mercibus onuſtæ, aut exiguæ naves citra moleſtiam transmitterentur, opulentis, & ubi aliquod calumniæ pretium inſidiæ potiſſimum ſtruerentur.

Conſultatio ſuper bello Danico.

12. 13. 14. Maji.

§. 80. Tali modo cum Suecorum commercia plane ſubvertere, ac ſuæ libidini ſubjicere conaretur Danus, quid agendum foret præſente in Senatu Regina, imperio quantumvis nondum ſuſcepto, expenſis utrinque rationibus inquirebatur. Verſabatur ante oculos periculum non ſolum ab Auſtriacis, ſed & Dano, Polono, Ruſſo imminens, qui ad turbanda Sueciæ conſilia, fortunamque ſubruendam incumbebant, immenſæ ſtimulis invidiæ agitati, ut Germanicum bellum inglorio fine, nulla ſecuritate, aut emolumento parto clauderetur. Id porro hactenus Dano negotium fuiſſe patebat, Sueciam contemnere, alios in ipſam irritare, vires imminuere, domi, ſi poſſet, res ejuſdem turbare. Iſta hactenus tolerata aut eluſa, quamdiu citra extrema conatus iſti ſubſiſtebant. Nunc talia intentabantur, quæ citra certum Sueciæ exitium, ac irreparabile damnum ferri non poterant, pactiſque inſuper habitis per everſa commercia privatæ juxta publicæque opes ſubruebantur. Tum pro imperio omnia agere Danus, hoſtilibus retorſionibus ſævire, velut abrupta jam pace. His diſſimulatis ferocius inſultandi eoſdem anſa præbebatur, velut ex facili tolerantes, aut timiditatem impotentiamque ſuam fatentes. Nec aliud ſupererat, quam ut poſt tantam patientiam ferrum jugulo exciperetur. Quanquam autem eo res videretur rediiſſe, ut non amplius quæreretur, declinari bellum poſſet, nec ne; ſed inferre bellum præſtaret, an ex hoſtis commodo id admittere; non tamen deerant, qui quantalibet injuriarum tolerantia bellum Danicum inpræſens vitandum ſuaderent. Duras quidem digeſtu Dani injurias; ſed ſatius eſſe minore malo defungi, quam intempeſtivo remedio in majus exitium præcipitare. Ignominiam à Danis illatam eo minoris eſſe, quod Angli Batavique eadem toleraverint, tranſactione quamvis dura importunitatem iſtius redemiſſe ſatis habentes. Neminem non Principem lucro ſuo invigilare, nec adeo indignandum, ſi quis terrarum aut aquarum ſuarum reditus, quantum poſſit, excultum eat. Si aſperrime expoſtulatum fuerit, culpam in publicanos ac miniſtros conjectum iri. Sat gravi Sueciam bello jam implicitam hærere. Novo bello conſiliorum telam Regi Guſtavo cœptam plane abrumpi. Deſerenda eſſe Moraviæ ac Sileſiæ loca, per quæ honeſtæ pacis leges à Cæſare redimi poterant. Surrecturum forte & in Livonia bellum, in quod Polonus dudum pronus ſit, Dano nunc invitante. Si uno duntaxat bello implicemur, Polonum ac Ruſſum haut temere ſe commoturum. Sed duplici bello diſtrictis verendum eſſe, ne ipſa in nos occaſio iſtos pertrahat. Tum ſi quid cladis acceptum fuerit, neminem non ad aliquam naufragii noſtri tabulam rapiendam accurſurum. Peritura quæ per Germaniam tanto cum labore parta ſunt, ſi bello iſto nondum poſito, novum ordiamur, adverſus tot tamque validos hoſtes viribus noſtris hautquidquam ſuffecturis. Sueciam longo bello viris exhauſtam, acciſas opes tanto oneri haut pares. Deſerto bello Germanico ſubſidia Gallica ceſſatura, maximi hactenus momenti ad ſumtus belli tolerandos. Jam ad ipſum limen pacis Germanicæ perventum, cujus conciliatorem Danus agat: eos tractatus bello cum Danis orto hæſuros, aut pace facta omnia per Germaniam æque ac Daniam parta reſtituenda, implicitis utriuſque belli rationibus. Gallicum fœdus in lubrico fore, ſi appareat, Germaniæ rebus poſthabitis circa Daniam nos ſatagere. Ita novum bellum orſis vetere nondum poſito ſummam rerum diſcrimini exponi. Id denique potius agendum, ut pacatam Regni adminiſtrationem Regina ſuſcipiat, quam duplicis belli cura inter primordia imperii obruatur. 1643.

Rationes contra.

Rationes pro b...

§. 81. Aſt queis bellum non amplius differendum videbatur, poſt injurias Dani atque inſultationes longo ordine enumeratas diſſerebant; ſi diutius iſta tolerentur, nec modum, nec finem injuriarum fore. Daniam nunc officinam eſſe, ubi infeſta in Sueciam conſilia cudantur, per Polonos ac Ruſſos expromenda, ni mature interrumpantur. In promtu arma Danum habere, ut noſtris in Germania commodis obſtet, iſtiuſque exitum ſibi glorioſum, nobis indecorum ſtruat. Turbata navigatione omnia Regni incrementa, omnes nervos incidi, cives ademtis rem quærendi mediis ad deſperationem agi, vectigalibus interceptis ærarium ſubverti. Sub Rudenam ipſum annonam ac paratum bellicum,

quo

1643. quo miles noſter in Germania ſublevandus, ſuæ libidini ſubjicere. Ni obſiſtatur gliſcente ipſius audacia ad Livoniæ portus naves ſuas diſpoſiturum, ac ibi quoque vectigal exacturum. Non expectandum, quoad is omnia, quæ in Sueciam parturit, conſilia excluſerit. Experientia conſtare, quo majore animo maſcula in Danum conſilia ceperimus, eo melius res noſtras ſe habuiſſe, ac eo citius infenſis eundem machinationibus ſuperſediſſe; tolerantia importunitatem ejuſdem incrementa ſumſiſſe. E noſtris opibus rem eum quæſitum ire, ut tanto validior nobis ingruere queat. Ulfeldium non dubitaſſe fateri; Danum eo Suecos redacturum, ut nulla amplius Suecica navis Oreſundam tranſeat: id ſi iſte effectum dederit, de Suecia actum eſſe. Si à noſtris injuriam ſibi factam crediuiſſet, querelam ad nos deferre, ac viam pactis publicis deſignatam inire debuiſſe. Nunc iſtis inſuper habitis, imperare, exſequi, auferre, velut ſervitio ſuo addictis. Quo diutius bellum differatur, eo magis Sueciam enervatum iri. Per infidam cum Dano pacem nec domi ſecuritatem conſtare, ac res per Germaniam languide adminiſtrandas. Ita nec huic bello finem nos invenire, ac domi fruſtra atteri. Falſo credi oblatis tractatibus hiſce malis medicinam poſſe fieri. Ex hiſtoriis patriis conſtare, Danos tractatus ſemper eouſque extraxiſſe, quoad intra fines noſtros ſe conjecerint. Quamdiu in ancipiti res noſtræ per Germaniam fluctuarint, quieviſſe Danum; nunc poſtquam in Cæſareis provinciis pedem nos fixiſſe viderit, & ipſum arma parare, ut vel indecoras pacis leges nobis obtrudat, vel Cæſari ſe adjungat. Quo minus hactenus nos invaſerit, id unum obſtitiſſe, quod arma noſtra in Germania adhuc erecta ſteterint. Illis ubi infauſti quid accidat, & ipſum in nos erupturum. Ac ſi ullum è bello Germanico fructum ſperamus, Danum nobis prius frangendum. Id ni fiat, ſerius ocyus illum Germania nos expulſurum: eo contuſo, omnia nobis deſtinata facilius ſucceſſura. Si ſtrenue rem ſuſcipiamus, fieri poſſe, ut bellum Danicum ſe ipſum alat. Invadente hinc in Scaniam Hornio, inde in Jutiam Torſtenſonio, tum impetitis è Pomerania inſulis brevi res ipſi in anguſto fore; Silentio tantum opus eſſe, ne deſtinata noſtra antevertat, ac conſilia turbet. Ut in Germania miles ipſi nequeat conſcribi, nos facile prohibituros. Eſſe nobis ſocios, eſſe amicos, quorum rationes noſtris rationibus hoc bello ſint implicitæ. Nec ita temere otioſos ſpectatores acturos Batavos, etſi prono in Angliæ Regem Dano, amicum Arauſionenſi. Favere Scotos, favere Parlamentum Anglicanum; qui ſi aliud nihil præſtent, Regi obſtituros, ne auxilia Dano mittere queat. In Germania ita res diſponendas, ut hoſtium vis tantiſper ibi propulſari queat. In Danum omnes vires effundendas, ac primum ictum ita librandum, ut iſte in vertiginem detur; ac quæ nobis meditatur in ipſum devolvenda. Cæſari non ita in proclivi fore brevi nos omnibus Germaniæ locis expellere, firmata præcipue Olmutio, Glogovia, Erfordia, Lipſia. Erepto licet uno alteroque oppido ad ſummam rerum parum proficí. Quod ſi in Daniam ſequantur Cæſarei, eo majorem eidem vaſtitatem illaturos. Daniam nobis Germania propiorem, ac proprii Regni ſalutem magis nos tangere, quam Germaniæ Ordinum commoda. Propiorem ac nocentiorem quoque hoſtem Danum, quam Auſtriacos. Denique cum neceſſitatem belli incolumitas nobis noſtra ac libertas imperet, dubitandum adhuc eſſe, noſtro an hoſtium tempore bellandum, opprimere an opprimi ſatius ſit? 1643.

§. 82. In hanc ſententiam cum ab omnibus itum eſſet, placebat eo anno ſupplementa in Germaniam non mittere, ac partem præfectorum, militumque domum revocare tironibus admiſcendam. Torſtenſonius jubebatur bellum per æſtatem extrahere, ac vergente in hiemem anno in Holſatiam penetrare, copiaſque Danicas diſſipare, ac quæ poſſit loca opprimere. Quod ſi interrogetur, cujus juſſu id faciat; reſponderet, neceſſitate coactum hiberna quærere; ſi tamen à Regina mandata accipiat, in tempore ſe inde abiturum. Holſatiæ Ducem amice haberet, ſi is extra belli conſortia ſe removeat. Inde omnia domi nullo cum ſtrepitu ad bellum diſponi, arma, pecunia, claſſis parari, munimenta oppidorum refici. In Ingria quoque & Livonia omnia ad vim excipiendam adornantur. Non tamen in Suecia prius prorumpere viſum, quam Torſtenſonium in Holſatiam adpuliſſe conſtaret. Ea conſilia tot conſciis capta exquiſito ſilentio tegebantur, ut ad Danum nihil emaneret, antequam Torſtenſonius in Holſatiam ſe infudiſſet. Num à Gallis auxilium adverſus Danos petendum foret, aliquandiu dubitatum. Sed re curatius expenſa placuit id omittere, ne iſta occaſione conſilia ante tempus vulgarentur, ac illi forte ſubſidia retraherent, ſi noſſent, aliud præter Germanicum bellum parari. Et quia belli hujus rationes Galliam parum tangebant, vix inde quid levamenti expectabatur. Sed nec Belgas Fœderatos in auxilium vocare viſum, quoad bellum cœptum eſſet.

Bellum in Danum decernitur.

§. 83. Decreto bello Danico, cujus ſucceſſus atque exitus præviderì non poterat, & ordiendis mox pacis Germanicæ tractatibus, id quoque diſceptabatur; num poſtulandæ in ſatisfactionem Pomeraniæ utique inſiſtendum, an vero ea potius cedendum eſſet? Nam ſuſpicio erat, circa hanc præcipue tractatus hæſuros. Id quod hac rerum facie quam maxime declinare cupiebant Sueci, ne iſta occaſione rationes belli Germanici cum Danico implicarentur, quas ſeparatas manere cupiebant; neve utroque bello in longum extracto, agglomerantibus ſe pluribus hoſtibus, utrinque ſperato fructu exciderent. Quanquam enim illa nondum aperte à Suecis petita fuerat; omnibus tamen perſuaſum erat, in eandem oculos ab iis conjectos. Quæ circa eandem omni modo retinendam laborandum ſuadebant, non pauca erant. Poſſeſſionem ejus idoneo titulo partam expulſis inde Cæſareis. Jus belli poſt in fœdus mutatum, quod Brandeburgicus vivo Guſtavo Rege ſubſcribere noluerit, quin poſt hoſtilia in nos ſumſerit. Si quid terrarum in Germania habendum ſit, nullam Sueciæ magis opportunam. Ea dimiſſa periculum olim Sueciæ oriri poſſe, cujus prævertendi cauſa Rex Guſtavus quondam inter alia bellum moverit. Retentam non parum momenti conferre poſſe, tuendæ adverſus malevolorum machinationes Sueciæ. Ex ea commode Oreſundam infeſtari poſſe, ac ſedem belli Danici è Weſtrogothia, Smalandiaque diverti. Per eam in Conventibus Imperii, & Superioris Saxoniæ ſuffragium obtineri, quod Guſtavus Rex cupide affectaverit, obſervandis & impediendis infenſis Sueciæ ibi conſiliis. Poſſeſſione maritimæ oræ Sueciam adverſus invaſio-

Conſultatio ſuper cedenda Pomerania.

Rationes pro ea retinenda.

1643. nes Auſtriacorum muniri. Sedem ibi eſſe conducendi militis Germanici. Ex ea cominus conatus hoſtium obſervari poſſe, ac ſi opus ſit, ex eadem à tergo iſtos invadi. Reſurgente potentia Auſtriaca Brandeburgico forte non ſatis virium ad eandem tuendam fore. Ordines Germaniæ ea à nobis retenta pacis ſecuritati amplius cautum credituros. Nec Cæſarem magis ægre laturum, Suecos Pomerania, quam Danum Holſatia potiri. Dani, Polonique invidiam etiam ceſſa Pomerania non deſituram; quin iſtum crediturum, ſui metu eam nos retinere non auſos. Ei provinciæ ſi renuntiaverimus, Ordinibus Germaniæ parum curæ deinceps fore, ut nobis ſatisfiat. Ex eadem ſeptem intra horas Daniæ inſulas invadi poſſe; cum alias à Suecia claſſis longo itinere adverſus Daniam educatur; quæ & nunc è Pomerania commeatu refici poſſit. Ea mediante non Danum ſolum diſtrahi poſſe; ſed & per eandem in Boruſſiam, ac Poloniam iter patere.

Rationes pro eadem cedenda.

§. 84. Aſt qui eadem cedendum cenſebant, demonſtrabant; magna cum invidia nobis objici, quod Guſtavus Rex initio belli declararit, nil aliud ſibi quæri, quam ut res Germaniæ in priſtinum ſtatum reponantur. Jus belli in fœdus eſſe verſum, ac Brandeburgicum jus ſibi ſuum integrum reſervaſſe. Ut ea durante bello retineatur affatim rationum eſſe; ſed ſecuta pace eam utique reſtituendam, Brandeburgico exclamaturo, iniquum eſſe, ut ipſi ſoli aliquid decerpatur, cum tam acriter à nobis pro cæterorum reſtitutione certetur. Lubricam ejus provinciæ poſſeſſionem Sueciæ fore. Eam opibus exhauſtam; nobiles juxta plebemque animo à nobis averſos, præcipuos Brandeburgico addictos. Stralſundam moroſam eſſe ac refractariam, quæ potius quam caſtellum admittat, ad Danum ſit tranſitura. Florentibus noſtris armis eandem à nobis ſtare: ſi fortuna reſtaverit, tergum obverſuram. Tum ita enormia eſſe ejus provinciæ privilegia, ut ipſi Principi leges præſcribere queant. Æmulos noſtros credituros, tam magnum ex ea nobis fructum percipi, ut quieturi non ſint, antequam nos inde exturbaverint. Porro ut iſti ſuccurratur totis claſſibus opus eſſe, quibus per hibernos menſes iter plane clauſum ſit. Exemplo Angliæ ſatis patere; quam difficile ſit diviſas mari provincias retinere. Stetino capto reliqua provincia nos expellere in proclivi fore. Solam Pomeraniam Brandeburgicum à nobis alienare, ac conjunctioni Danum inter, Polonumque cauſam præbere. Quinquies centenis uncialium millibus, ſimul decem militum millibus opus eſſe ad eam provinciam idoneis præſidiis tuendam; ex qua tamen etiam alta pace Principibus quondam non ſupra centum viginti millia redierint, nobis etſi portoria retineamus ultra ducenta millia redire nequeant. Ne iſthac potiamur manibus pedibuſque obnixuros Cæſarem, Polonum, Danum, Brandeburgicum; nec cum poſtremo horum, niſi ea ceſſa, fidam unquam amicitiam fore. Nec obtenturos nos eandem, niſi prævalentibus noſtris armis; id quod præſtare penes nos non ſit, nec in pace tuituros abſque magnis præſidiis; præſertim ubi cum aliis vicinis bellum nobis interceſſerit. Contra eadem ceſſa, Brandeburgicum commodis noſtris obſtringendum, quo connivente iter nobis per Boruſſiam in Poloniam, ſi opus ſit, patere queat. Si Polonus in eam irruperit, nullum nobis à Cæſare aut Imperio auxilium ferendum. Igitur ultro eam potius Brandeburgico dandam, quam ut eadem ab ipſo aut Cæſare nobis eripiatur. Hoc facto reliquas pacis conditiones longe faciliores fore. Pacis cauſa dimiſſam quondam Boruſſiam Pomerania longe potiorem; nec hac æque nobis opus eſſe, atque Livonia. Brandeburgico nunquam animum deceſſurum eam recuperandi; ac tandem aliquando nos inde nulla refuſione facta ejiciendos. Rationibus utrinque expenſis placebat declinandæ invidiæ, & eludendis vicinorum machinationibus, ubi ad tractatus perventum foret Pomeraniæ mordicus non inhærere; idque Brandeburgico oblique inſinuandum, ut eo acrius pro noſtra ſatisfactione connitatur, aut ſaltem ne hoſtibus ſe noſtris ſociet. Sed ingentem potius pecuniæ ſummam ſtipulari, retenta interim hypothecæ nomine parte Pomeraniæ, & Wiſmaria ſub lege commiſſoria, ni ſolutio conventa die fiat. Ac facile ſperari poſſe, ſolutionem non futuram, aut aliquam temporum mutationem interventuram, ut illa abſque invidia ad nos devolvatur. Interim commoditatibus ejus adverſus vicinos uti nos poſſe: Inprimis videndum, quis tractatuum juxta, bellique ſucceſſus ſit futurus. Dano in Ordinem redacto totas vires in Cæſarem effundere integrum fore. In tractatibus pacis primo loco amneſtiam urgendam, quæ & ſecuritatem Sueciæ præſtitura ſit adverſus Auſtriacos potentia eorum per Ordines librata, & gloriam velut pro aliena libertate certantibus. Inde ſuper militum, ultimo loco de Reginæ ſatisfactione agendum. Interea fata viam inventura. Extremum in ſatisfactione militum duos milliones, in Reginæ ſex fore. Hanc ſummam accipere ſatius eſſe, quam bellum grave ac periculoſum gerere, aliud fortaſſe pariturum. Hoc modo pacem in Germania parari; ſaltem tam æquis conditionibus latis orbem judicaturum, bellum deinceps à Suecis non ex habendi cupidine, ſed neceſſitate geri. Pro captu tamen futuri temporis conſilia temperanda eſſe. 1643.

Ea cedendum certo modo decernitur.

Miſſio ad Brandeburgicum. 10. Jun.

§. 85. Ea cum ſententia ſtaret, Joachimus Tranſæus *à Roſenec* cum commendatitiis Reginæ literis Berolinum mittitur, velut privati negotii expediundi cauſa, revera ut oblique Electori inſinuaret, Reginam à reſtituenda Pomerania non alienam eſſe, quo ipſi adverſus Danum & in tractatibus pacis faveret, aut ſaltem ne cum Dano conſilia ſociaret. Nam conſtabat Regem Daniæ Brandeburgico obtuliſſe, ſi ipſi ſe conjungere velit, ſe vel Coronam ſuam periculo expoſiturum, ut ipſi Pomerania reſtituatur. Ac ſi pro temporum ratione illa utique reddenda foret, decentius erat, ſponte id feciſſe videri. Qua de cauſa tamen ea miſſio nunc potiſſimum fieret, ipſi Tranſæo indicium non fiebat. Jubebatur is oſtendere, ideo ſe privati habitu miſſum, quod ſolennes Electoris in Sueciam miſſiones tanto rumore agitatæ ſint, ac vicinorum fœderibus anſam præbuerint. Tum exponeret, Reginæ cordi eſſe, Evangelicos Ordines in ſtatum anni decimi octavi reſtitui, pacem Pragenſem ſubverti, Palatinum reponi; & ad eundem finem Electorem hortetur. Si de Pomerania Elector mentionem injecerit, reponeret; Elector operam det, & alios urgeat, ut Sueciæ ſatisfiat; de quo ubi convenerit, rem circa Pomeraniam fore facilem. Quam tamen ſatisfactionem Suecia poſtulet, non exprimeret, nec ad certi quid ſe obſtringeret; tantum velut privato ſermone jaceret,

1645. ret, ſe intellexiſſe, Reginam à reſtituenda Pomerania, Ulteriore præſertim, non alienam eſſe, ſi alia ratione ſibi ſatisfieri queat. Extolleret magnitudinem ſumtuum, adduceret exemplum Saxonis & Bavari adverſus ipſum Cæſarem, & Dani adverſus Suecos circa Elfsburgum, qui haut timide calculum poſuerint. Omnia tamen Reginæ integra ſervaret, ac magis Electoris mentem expiſcaretur, quam ſuam panderet, ac ſpe recuperandæ Pomeraniæ delinitum à conſpiratione cum Sueciæ hoſtibus averteret. Ad quæ Elector declarabat; ſibi quoque placere pacis Pragenſis antiquationem, & ut abolita in univerſum ante actorum memoria omnia in integrum reſtituantur.

Dani ut injurias emendent, fruſtra monentur.

§. 86. Quanquam autem Sueci juſtis ac neceſſariis cauſis in bellum Danicum agerentur, viſum tamen ad Senatum Daniæ ſcribi, quia ita decebat, & ut Ordinibus Regni, & reliquis omnibus hæc deſtinata eo facilius probarentur. 3. Jun. Iis literis oſtendebatur, quam inique cum Suecicis civibus in Oreſunda agatur; poſtulato, ut apud Regem iſta corrigi curent. Si quis convinceretur fraudis quid admiſiſſe, non impune laturum. Interim non univerſa commercia turbanda. Pactis & recepta hactenus conſuetudine aliam viam deſignari querimoniis componendis. 11. Jul. Ad eas literas cum Cornificius Ulfeldius; & Chriſtianus Thomæ F. reſponderent; jure facta eſſe, quæ accuſarentur; Rectores Sueciæ altera vice literas dare decreverant, ne quid intermiſiſſe viderentur, quod ad declinandum bellum faceret. Quas tamen paulo aſperius temperare viſum, ut in omnem eventum clarigationis vicem ſubire poſſent. Eoque diſerte exprobratur; pacta eſſe violata, injuriam illatam; quam nec poſſint, nec velint ferre. 9. Aug. Eas literas in Daniam Joannes Stalhantſchius perferebat; à quo tamen Prorex & Cancellarius illas accipere, aut publice eundem admittere nolebant, excuſantes; ſibi non eſſe fas exteri Principis internuntios audire inſcio Rege. A Stroemfeldio tamen ordinario miniſtro eas ſe accepturos. 1. Sept. Id factum dein Petrus Wibius excuſabat, Regem eſſe ætate provecta, veterem dominandi, ac ſuſpicacem. Senatum ipſo imperante ter multatum. Cancellarium inter juniores Senatores 26. Oct. eſſe, Regis metuentem. Ad eas literas Senatus Daniæ reponebat: mirari ſe, omnia quæ hac æſtate in Oreſunda contigere, ita ſiniſtre accipi, cum è ducentis navibus, quæ hoc anno fretum tranſierint, octo tantum detentæ ſint, è quibus tres iterum relaxatæ. Suecicis civibus injuriam non eſſe factam; Regem ipſum in ſupremo judicio præſediſſe. De peregrinis potulentis per pacta cautum, ut Sueci non plus ſolverent, quam Danici cives: in hos autem paucos ante annos eo nomine vectigal impoſitum. Ad rationes tamen Suecici Senatus nihil reponebatur. Ac ſatis adparebat, ab iſtis rem extrahi, quoad paratis omnibus in arma erumpere poſ- 3. Nov. ſent. Sane valde ferociter Cornificius Ulfeldius cum Stroemfeldio expoſtulabat: Mirum eſſe Suecos tanto bello immerſos novum agitare. Nam poſteriores Senatus Suecici literas non niſi pro denuntiatione belli à ſe poſſe haberi. Sibi ſatis adparere, quo iſta pertineant. Unde facturos, ne imparati inveniantur. Se talem contumeliam haut laturos. Ita Tribſeſæ aut Malchini conſuli ſolere ſcribi. Neque vero ex præcipitantia animi, ſed deliberato conſilio talia ſcripta fuiſſe, ac plus in receſſu habere. Ejuſmodi literas hinc inde exaratas belli prænuntias eſſe ſolere. 1645. Quanquam in Suecia multi veterani ſint præfecti ac milites, ſe tamen media via occurſuros. Immunitatem in Oreſunda ad merces tantum Suecicas pertinere, quæ Suecicis navibus proprios per nautas vehantur. Bello commiſſo ſi ea ſemel amiſſa fuerit, nunquam recuperandam. Regem Daniæ dudum à Cæſare & Polono ad arma in Suecos ſumenda ſolicitatum; ni quieſcerent, ſat ipſis omni è latere negotii faceſſendum. Singulis annis Oreſundam querelis reſonare, ac bellum pace infida præſtare. Hæc ex impotentia animi jactaret, an ut Stroemfeldium expiſcaretur, aut terreret, incertum eſt. Sat tamen conſtabat, Regis ac Senatus animos commotos fuiſſe, ac omnia belli paratibus ſtrepere cœpiſſe. Ac jam duo millia in Scaniam miſſa ad fines Sueciæ diſponebantur. Etſi breve ad tempus animum recepiſſe viderentur, quod clade Gallorum ad Dutlingam Torſtenſonii deſtinata turbata crederent.

Conventus Ordinum Regni.

§. 87. Cæterum in Suecia, cum Torſtenſonium exſequendis in Holſatiam deſtinatis propinquare pateret, Ordines Regni convocabantur, è quorum numero ſelectis quid circa bellum Danicum decretum eſſet, ſecreto communicabatur. Qui etſi optabant, eo bello ſuperſederi 24. Oct. potuiſſe: id tamen juſtum ac neceſſarium, ſimul inevitabile agnoſcebant. Tempus erumpendi, modusque Reginæ arbitrio relinquebatur. Illo Conventu miles, pecunia, frumentum decernebatur; tum ut Regina ætatis anno decimo octavo plenam Regni adminiſtrationem ſuſciperet. Nam quod Receſſu Norcopenſi definitum erat, ut Reges Sueciæ ſi dictum annum ingrederentur, dimidiam regiminis partem ſuſciperent, id quomodo expediri poſſet, non conſtabat. Nam ejuſmodi diviſum imperium videbatur lubricum, ſine autoritate, ineptum negotiis cum extraneis expediendis. Ac jam decreto Nicopienſi anno hujus ſeculi undecimo priori Receſſui derogatum fuerat.

Exteris de hoc bello ſignificatur.

§. 88. Scribebatur inde ad Joannem Oxenſtiernam, & Salvium; negotium pacis ne abrumperent; apud omnes confirmarent, Suecos velle Germaniam in priſtinum ſtatum reponere. Gallos & Landgraviam animarent. Interim rem ſervarent integram, tempuſque extraherent. Inprimis Gallis oſtenderent, id bellum non potuiſſe declinari, teſtati Reginam non minore conſtantia communem in Germania cauſam exſecuturam. In Hollandiam mittebatur Ludovicus Geerius, ut ſi Ordines Generales in ſocietatem belli pertrahi non poſſent, à privatis triginta naves bellicas conduceret. Ac ſane optatum accidebat Belgis, rem inter Suecos & Danos ad arma deduci. Quanquam enim poſt fœdus cum Suecis mollius eoſdem habuiſſet Danus, acerbitate in Suecos potiſſimum exprompta: ſatis tamen perſpiciebant, his oppreſſis ſe Dani arbitrio exponendos. Malebant tamen Suecos armis ſuis ferociam Dani frangere, ut ipſi extra periculum poſiti ex alieno certamine emolumentum captarent; oſtentato cominus metu ad commoda ſibi pacta Danum adacturi. Ac Arauſionenſis Princeps Suecis iniquior horum commodis quantum poterat obſtabat. Etſi alias iſto anno novæ quid offenſæ inter Danum, Hollandoſque inciderat, quod Daniæ Rex in

1643. Oreſunda contra pacta ante biennium inita à nautis Hollandicis pecunias extorſiſſet. Super qua re Ordines Belgii ad Regem ſcripſerant: ſi tali modo agere pergeret, ſatius eſſe commercia ſimul & ſemel aboleri; multis minacibus verbis additis. Earum literarum latorem Prorex Ulfeldius laqueo necandum jactabat, ſi jure ageretur. Miſerat idem Rex ad Batavos paulo ante literas, quibus *clementiſſimam ſuam ſalutationem* præſcripſerat. Eas cum miniſtro Danico 1643. iſti redhibuiſſent, Rex repoſuerat; ita antiquitus à Daniæ Regibus ad illos ſcribi ſolitum; nec dignationem Hollandiæ jam majorem, quam antea: ſi quid potentiæ acceſſiſſet, id eſſe ex ſpoliis vicinorum. Cæterum quia bellum iſthoc Danicum tribus nitidiſſimis libris *Joannes Henricus Bœclerus* compoſuit, id à me interpolari ſupervacuum fuerit.

SAMUE-

SAMUELIS PUFENDORFI RERUM SUECICARUM LIBER DECIMUS SEXTUS.

EPITOME.

1. Torſtenſonius exercitum firmat. Luneburgici tributa detrectant. 2. Bremenſis Præſul hoſtilia ſumit. Kœnigsmarckius in Miſniam abit. 3. Hatzfeldii inanis expeditio. 4. Cæſareorum conſilium. Gallaſius in Holſatiam movet. Boitzenburgum expugnat. Dani Gallaſio junguntur. 5. Torſtenſonius Gallaſio obviam tendit. Idem Holſatia excedit. Gallaſius Albim tranſit. 6. Dani à Cæſareis non ſine offenſa ſeparantur. 7. Torſtenſonius Gallaſium inſequitur. 8. Saxo loca quædam Miſniæ recuperat. 9. Kœnigsmarckius in Miſniam excurrit. 10. Gallaſius Bernburgi caſtra metatur. Torſtenſonius eodem tendit. 11. Caſtra caſtris opponuntur. Cæſarei pabulatores vapulant. 12. Gallaſio auxilia veniunt. 13. Cæſarei Eislebiam diripiunt. Gallaſius Magdeburgum evadit. Pabulatores Cæſarei intercipiuntur. 14. Cæſareus equitatus vapulat. 15. Torſtenſonius in Miſniam abit. 16. Reliquiæ Gallaſiani exercitus Witebergam evadunt. 17. Per Sileſiam geſta. Cæſarei recuperant Drachenbergam, Schvveidniciam, Wolaviam. Glogovia fruſtra obſidetur. Cæſarei Oppelam capiunt. 18. Olmutium fruſtra obſidetur. 19. Croſna & Francofurtum Brandeburgico reſtituuntur. 20. Ragozius in Hungariam irrumpit. Polonus mediatorem ſe pacis offert. 21. Sueci pacta cum Ragozio rata habent. 22. Ragozius recedit. Cæſarei Caſſoviam fruſtra oppugnant. Miſera Cæſareorum conditio. 23. De pace agitatur. 24. Cæſarei denuo ingruunt. 25. Per Superiorem Germaniam geſta. Bavarici Uberlingam recipiunt. Briſaci præſidiarii ſeditionem induunt. Circa Hohentvvilam irrita conventio. 26. Turennius in Bavaricos movet; duasque ipſorum legiones cædit. Bavarici Friburgum obſident. Turennius caſtra mutat. Friburgum Bavaricis deditur. 27. Enguianus Dux è Gallia venit. Idem partem caſtrorum Bavaricorum expugnat. Alia vice repellitur. 28. Galli Bavaricos cedentes multant. Hohentvvila obſidium ſolvitur. 29. Enguianus Philipsburgum petit. Bavarici copias augent. Galli Manheimium ac Spiram capiunt. Philipsburgum à Gallis expugnatur. Franckendalia eminus circumſidetur. Wormatia & Moguntia capiuntur. Enguianus in Galliam redit. 30. Haſſiaci ad Rhenum accedunt. His Bavarici fruſtra inſidias ſtruunt. Bavarici denuo ad Rhenum movent. 31. Gleenii irritus conatus. Bavarici in hiberna concedunt. 32. Haſſiacorum acta. Motus Friſiæ Orientalis. 33. Circa pacem acta. Legati Danici Oſnabruga diſcedunt. Suecici de ſtudio pacis teſtantur. Iidem Ordines Imperii denuo hortantur. 34. Quinam Legati in loco adfuerint. Galli Monaſterium veniunt. Oxenſtierna Oſnabrugam intrat. 35. Ordines nondum adſunt. 36. Legati Regii colloqui nondum poſſunt. 37. Galli Ordines ad tractatus invitant. Landgravia Deputatos hortatur. 38. Circa procuratoria edenda Cæſarei Oſnabrugæ tergiverſantur. 39. In procuratoriis Monaſterii multa deſiderantur; in Cæſareo, in Hiſpanico; 40. In Gallico. 41. Cæſarei abſque Danis tractare nolunt. 42. De modo tractandi Oſnabrugæ dubitatur. De Veneta mediatione. 43. Ordines Imperii adhuc accedere tardant. Controverſia Ordinum cum Venetis. Reliqui Ordines de acceſſu diſſentiunt. Landgravia ad tractatus mittit. Pomerani diſcedunt. 44. Salvius Monaſterium excurrit. Gallorum de bello Danico querelæ. De invitatoriis Gallorum literis. De procuratorio Suecico. De tractatibus Danicis. 45. De ſubſidiis. De Ragoziano fœdere. 46. Cæſarei moræ culpam Suecis impingere cupiunt. Iis Sueci reſpondent. Luneburgicus Legatus venit Oſnabrugam, & abit. 47. Tractatus Monaſterii quoque quieſcunt. Servientus Oſnabrugam venit. 48. Galliæ Rex Ordines Imperii ad tractatus invitat. Idem & Legati Gallici faciunt. 49. Cæſarei jam ultro procuratoria exhibere cupiunt. In procuratorio Cæſareo pauca deſiderantur. 50. Cæſareorum circa procuratorium probandum moræ. 51. Lambergius Comes Oſnabrugam venit. Legatus Luſitanus Monaſterium venit. Luſitani Suecis arctius fœdus offerunt. 52. Cæſarei ſecretos tractatus tentant. 53. Legati Suecici Ordines Imperii denuo invitant; non ſine effectu. 54. Procuratoria Oſnabrugæ pro commutatis habentur. 55. Monaſterii ſuper procuratoriis diſceptationes. Suecorum de iis judicium. 56. Salvii cum Gallis acta, de prima propoſitione, de ordine tractandorum. 57. De tractatibus Monaſterium transferendis; quod Sueci abnuunt. 58. Procuratoria Oſnabrugæ mutuo tra-

traduntur. 59. *Monaſterii prima propoſitio fit. Oſnabrugæ immediate agitur probantibus Evangelicis. Oſnabrugæ propoſitio prima fit.* 60. *Contenta propoſitionum. Judicium de Regiorum propoſitione.* 61. *Poſtulatum Gallorum de Trevirenſi omnes improbant.* 62. *Regiorum poſtulatum de adventu Ordinum Cæſareis eſt ingratum; uti & Mediatoribus. Regiorum ſententia.* 63. *Cæſar Electores Venetis pares habet.* 64. *Cæſarei Stralſundæ ſalvum conductum negant.* 65. *Cæſarei funus Luſitanicum abripiunt. De ſalvo conductu pro Luſitanis Gallorum ſententia.* 66. *Deputationis Francofurtenſis acta.* 67. *Diſceptatio de Legatorum Gallicorum literis;* 68. *De amneſtia & gravaminibus.* 69. *Polonica.* 70. *Moſcovitica.* 71. *Regina Chriſtina regimen ſuſcipit.*

1644. Torſtenſonius exercitum firmat. TOrſtenſonius Holſatiæ, Jutiæque infuſus, etſi minores opinione opes ibi repeririſſet, nobilibus, civiumque locupletiſſimis Lubecam, Hamburgumque, aut Danicas in inſulas refugis; tamen quantum poteſt augendo exercitui operam dabat, inter ſupplementa diſtributis, quoſcunque è conductitio Danorum milite in poteſtatem redegerat. Delectus quoque Hamburgi, Lubecæque habiti, ac Mortaignius in Hollandiam miſſus, ut quæ ibi parabatur claſſi maturandæ operam daret, ſimul duo peditum millia conduceret. Obſervandis per Saxoniam rebus Kœnigſmarckius cum expedita manu deſtinabatur, cui ſupplendis legionibus, ac ſcribendis novis Inferior Saxonia cum Oldenburgenſi Comitatu aſſignabatur. Sed minor deſignatione proventus erat. Nam Bremenſis Præſul bellum malebat, Oldenburgicus Comes Cæſareis clam pecunias, Dano nuper copias ſubmiſiſſe arguebatur; quorum utrumque is abnuebat, extra belli conſortia deinceps quoque manſurum ſe profeſſus: cæterum ut immunitate hactenus indulta frueretur pertendebat. Sed & Luneburgici Duces onera abnuebant, ſimul ut Hildeſienſi agro miles Suecicus deduceretur poſtulabant, Torſtenſonio contra inevitabilem belli neceſſitatem excuſante, & cum ipſe pro tuenda eorum ditione, ac promovendæ honeſtæ paci operam navet, æquum non eſſe, eoſdem in nullam oneris partem venire. Ea Legatis, quos Duces ſuper Kœnigſmarckii poſtulatis queſturos ad Torſtenſonium miſerant, reſpondebantur, acriter repreſſo Legatorum uno, qui ſat importune minas ſpargebat. Nec minus tamen iidem exemtionem à tributis apud Joannem Oxenſtiernam Mindæ poſtulabant: Sibi per nuperam cum Cæſare tranſactionem hujus hoſtibus pecunias conferre fas non eſſe. Eo fine ſuorum ſibi oppidorum tutelam conceſſam, ut parti utrique tributa negare poſſent. Si Suecos pecunia juverint, inutilem fore ſuam circa communes tractatus operam, velut in adverſam partem deſcenderint. Controverſias Sueciæ cum Danis ad ſe non ſpectare. Addebatur, ut oppidis ſuis præſidia Suecica deducantur. Eadem poſtea per literas à Regina petebant. Sed de oppidis ad inſtantes pacis tractatus rejectum; reliqua onera neceſſitas ac ratio belli excuſabat. VVeſtphaliæ porro rebus Guſtavus Otto Stenbockius præficiebatur. Pomeraniæ oppida inſpicere Duglaſſius jubetur; in quam & Petrus Andreæ F. cum equeſtri legione deſtinatur ad ſubita belli excipienda. Reichvvaldus tribunus cum quingentis equitibus in Sileſiam miſſus, ut è Polonia frumentum Glogoviæ inferret. Inter quæ Hermannus Boothius, dum novas in Livoniam irruptiones meditatur, per Suecicos præfectos Hamburgi intercipitur, quem Torſtenſonius Wiſmariam deduci in cuſtodiam jubet, in Sueciam deinde trajiciendum. Nam ob pactum circa captivos cum hoſte initum ſupplicio afficere quantumvis meritum non audebat. Arctiori ejus cuſtodiæ æs alienum, quod in Suecia quondam contraxerat, obtendebatur. Etſi idem poſt cuſtodia elapſus laqueum, qui ipſi in Suecia paratus erat, effugiebat. Eodem quoque tempore Adamus Schickardus quondam poſt obitum Banerii turbarum incentor, nunc circa Roſtochium in Cæſareorum manus tradendum agitans à Wiſmarienſibus intercipiebatur, cum is, ne petente Torſtenſonio dedetur, fuga ſe proripere conaretur. Meclenburgicus ut fido magis homini Roſtochium cuſtodiendum crederet monebatur.

Luneburgici onera detrectant.

7.Jan.

20.Jan.

1644. §. 2. Aſt Kœnigſmarckius cum Bremenſi ac Verdenſi præſulatui tributa imperaſſet, ſuſpecto Præſule eodem adproperat, ac Verdam in poteſtatem redigit, quadraginta peditibus cum optione inſeſſam. Inde propius Stadam ſuggreſſus mitti poſtulabat, qui ſecum tranſigerent. Adſpernante Præſule ſtatim in hoſtilia prorumpitur, ac provincia, qua pertingere licebat, à Kœnigſmarckio ſubigitur, diſſipatis iſtius delectibus, ipſo viciſſim non minus qua dabatur Suecicos intercipiente ac cædente. Sed tunc quidem dilato Bremenſi negotio in Miſniam abire potius habebatur. Cæſareorum enim equitum centuriæ ſedecim ſuperato apud Dreſdam Albi Grimmæ conſederant. Unde Axelius Lilius Lipſiæ tunc præfectus equites ſuos hoſti haut pares Naumburgum dimittebat. E Torgenſi arce præſidiarios Lipſiam ſe recipere juſſos in via ſubito ingruens hoſtis opprimebat, gregariis centum quinquaginta inter ſupplementa diſtributis, præfecto Dreſdam deducto. Hinc à Cæſareis VVeiſſenfelſa oppidum direptum, duabus quoque machinis minoribus, quæ arci iſti firmandæ Lipſia ſubmittebantur, in via una cum duodecim peditibus per Croatas interceptis. Ac animus Cæſareis erat Lipſiam paulatim in anguſtias redigere, vicinis circa oppidis inſeſſis. Enimvero Kœnigſmarckius, qui Axelio Lilio ad curandam Pomeraniam evocato iſtum tractum tueri juſſus erat, audito Cæſareorum conatu huc excurrere conſtituit, quod in Bremenſi agro ſtagnantes hiberna tempeſtate aquæ longius progredi prohiberent. Is repente ingruens Cæſareos Grimmæ agentes oppreſſiſſet, ni monente transfuga iſti mature ſe Pegaviam verſus ſubduxiſſent; triginta equitibus in receptu deſideratis. Quinquaginta tamen dimachæ in Grimmenſi arce relicti ab iſto capti. Pegaviam quod pedites ad manum non eſſent, invadere tunc non licebat. Nec reliquis, qui Altenburgum receſſerant, inſiſtere tutum videbatur propinquis Hatzfeldianis, qui nuper Maiungam ternis aſſultibus poſt quadringentos ſuorum amiſſos deditione ceperant. Unde copiis ſuis ad Salam reductis quietis nonnihil indulgendum cenſebat, in omnes interim hoſtium motus intentus. Nec diu poſt, audito tribunum Reckovvicium excurrendi ſolertem cum Croatarum legione

Bremenſis Præſul hoſtilia ſumit.

Kœnigſmarckius in Miſniam abit.

15.Jan.

14 Jan.

21.Jan.

7.April.

1644. ne Cizæ agere, ſolita celeritate advolat, ac ſummo mane quantumvis paratum profligat, præter ipſum tribunum centum quinquaginta cæſis captisque.

Hatzfeldii inanis expeditio. §. 3. Mox tamen cum Hatzfeldius è Franconia movens Rudolfo Colloredo, ac Bruæo non procul Chemnicia ſubſiſtentibus ſe junxiſſet, præter

10. April. ſolitum militem Bavaricas quaſdam legiones trahens; Kœnigsmarckius iſtis impar Hala Eislebiam, inde trans Werram ſe recipit, & à Landgravia auxiliis ſe ſublevari poſtulat. Quæ licet metueret, ne iſta occaſione hoſtis intra ipſius provinciam pertraheretur; è Superiore tamen Haſſia Joannem Geiſium cum bis mille equitibus evocat, cum Kœnigsmarckio, qua ratio belli ſuaderet, hoſtibus occurſurum. Interea Hatzfeldius Cæſareo, Bavaricoque milite ſtipatus apud Jenam ſuperato Sala Northuſam abierat, ubi relictis octingentis peditibus præter ægrotos cum ſex equitum millibus, ac valida peditum manu Wernigerodam, inde Goslariam & Oſtervvicum progreditur. Credebatur Halberſtadium tentaturus, ni cuncta ibi parata ad repellendam vim comperiſſet. Nec dubium erat, quin Luneburgicos tranſitum per ſuam provinciam, annonamque ac paratum bellicum cum machinis popoſcerit, ut Archiepiſcopo Bremenſi copias ſociare poſſet. Sed illis hæc omnia abnuentibus ea deſtinata fruſtra fuere. Contra Kœnigsmarckius cum Haſſi propius licet ſuggreſſi conjunctionem vario obtentu, ac præcipue pabuli inopia excuſarent, à finibus Haſſiæ repente Lipſiam

30. April. revolat. Sed & Hatzfeldius è ſtativis ad Sylvam Hercyniam eadem qua venerat via trans Salam regreditur, ſuis legionibus in vetera hoſpitia, Bavaricis in Superiorem Palatinatum dimiſſis. Cæſarei ſub Colloredo, & Bruæo circa Zvviccaviam ſubſiſtebant Gallaſio è Bohemia ſe moventi ſociandi. Tota hac expeditione Hatzfeldius non aliud operæ pretium fecerat, quam ut præfectum turmæ è Kœnigsmarckianis cum quinquaginta circiter equitibus interciperet, ipſius contra equitatu iſthoc itinere non parum attrito. Kœnigsmarckius interim Lipſiam milite ac annona firmat, oppidanis arma adimit, quod pacta quondam à decurionibus ſuis cum Torſtenſonio inita ſubſcribere nollent. Minora quoque Miſniæ oppida, quod munimentis ita repente nudari non poſſent, præſidiis obtinere ſatius ducebat morando hoſti. Inde per Halberſtadienſem ditionem Viſurgim verſus properat ſiſtendis Archiepiſcopi conatibus, qui paterno bello implicitus Suecis hoſtilia qua poterat intendebat.

Cæſareorum conſilium. §. 4. Cognita Suecorum in Daniam irruptione, Cæſarei duces, cum Hiſpanis, Bavaricisque Paſſavii convenerant, ſuper ratione belli deinceps gerendi conſilia collaturi. His placebat, non tam Danum bello eximere, quam Suecos intra anguſtias Cherſoneſi Cimbricæ, in quas ſe conjecerant, concludere, ac ſi vi non poſſent opprimi, fami deſtruendos tradere. Eo fine Gallaſius cum primario Cæſaris exercitu in Holſatiam ire jubetur. Ex altera parte Hatzfeldius Bremenſi Præſuli juncturus ſe erat; cui Orientales Friſii excuſſo Haſſorum jugo, cum Oldenburgico, Luneburgicisque ſociandi ſperabantur, queis Kœnigsmarckium Haſſosque opprimere in proclivi foret. Bavaricos in ſuperiore Germania ſat habituros Gallicas copias ſubmoviſſe. Ita oppreſſo intra Holſatiam Torſtenſonio loca præſidiis Suecicis inſeſſa vi aut fame facile in poteſtatem redactum iri. Cæterum menſe Martio Cæſar Regi ſignificat, Gallaſium cum exercitu propediem ipſi auxilio iturum; tum hortatur, ut ſuas ipſi copias jungat, operamque adverſus communem hoſtem navet. Lente tamen Gallaſii expeditio procedebat, qui vergente jam menſe Majo luſtratis apud Falckenoam copiis per Nariſcos in Miſniam movet, ubi Colloredus, & Bruæus, ſimul quinque legiones Hatzfeldicæ ipſi ſociantur. Cizam progreſſus arcem ibi ſexaginta peditibus inſeſſam machinis quatit, ac dum præfectus ſuper deditione dubitat, aſſultu expugnat, præſidiariis ſub ſua ſigna diſtributis. Sequebantur iſtum octo equitum millia, cum ſexcentis Croatis ac duabus dimacharum legionibus; peditatus quatuor hominum millia explebat. Præter Lipſiam progreſſo Sala apud Bernburgum, Albis apud Werbenam ſuperatur. Poſt tranſitam Havelbergam, ac Perlebergam Meclenburgicæ infunditur, ac Boitzenburgenſem turrim invadit. Eam Jonas Simonis vigilum præfectus cum ſexaginta peditibus octo per dies ſtrenue tuebatur, occiſis Cæſareorum ducentis amplius, ſauciatis trecentis. Tandem derivatis è foſſa aquis ſubjectus cuniculus turrim cum omnibus præſidiariis in aërem evibrat. Eo impetu & adjectum caſtellum vi perrumpitur, trucidatis omnibus, qui intus reperiebantur. Hinc Oldesloæ caſtra muniebat Gallaſius, valida manu paluſtrem verſus tractum emiſſa, intercludendæ viæ inter Stapelholmiam, & Sleſvvicum, qua legionibus Suecicis è Jutia tranſeundum erat. Quæ deſtinata Torſtenſonii vigilantia eludebat. Bruæus quoque cum mille equitibus exploratum emiſſus noctu Chilonium irrumpebat, quod duas per horas diripiebatur, cæſis viginti & uno militibus Suecicis, qui ægroti decumbebant, octodecim captivis abductis. Acris ibi penuria peditatui Cæſareo incubuit, ob quam plurimi Hamburgum ac Lubecam diffugere, cadaveroſa facie famem profeſſi. Donec inopiæ ab Hamburgenſibus ſubveniretur ſubvecta annona; quorum vici haut eo ſecius hoſtili modo diripiebantur, donec Gallaſius inſigni dono delinitus modeſtiam militis ſui polliceretur. Illis in caſtris Danicus quoque miles ipſi jungitur; mille equites, duo peditum millia quingenti erant. Gallaſius inde Segebergam, mox Chilonium movet: quod oppidum impetu perruptum; arx deditione capitur. Oppidum militi in prædam conceſſum. Bruæus inde mille cum equitibus in Hœckingium tribunum incidebat, qui à Torſtenſonio trecentis cum equitibus miſſus erat, inveſtigandis Cæſareis per ſylvas diſperſis. Eo conflictu ipſe tribunus cum ſubtribuno ac turmæ præfecto cecidit, dimidia quoque gregariorum pars cæſa aut capta; reliquis ægre evadentibus.

§. 5. Aſt Torſtenſonius contractis apud Rensburgum copiis haut è re judicans diu ibi deſidere, in hoſtem ire, ac prælii copiam facere conſtituit. Unde tranſito Eidora Neomonaſterium movet; Rensburgo præſidium deducit firmando peditatui ſuo, quod iſti tuendo ſeptingentis militibus opus eſſet, nec oppidum iiſdem alendis ſufficeret. Inſequente mox Gallaſio Torſtenſonius acie locis æquis explicata ad meridiem uſque conſtitit. Sed quia Gallaſius inhibito agmine inter paludibus internata virgulta ſubſiſtebat, Torſtenſonius ad vicum Bornehovam, poſtera die Segebergam progreditur, unde præſidio deducto arcem igne delet. Hinc Oldesloam abit, ubi hoſtis è veſtigio inſecutus in adverſo colle pedem firmabat. Credidit Torſtenſonius eum peditatu ſuperiorem prælii copiam facturum; eoque etſi locus ob uliginem, & ſparſa paſſim virgulta explicandæ aciei incommodus

Right margin notes: 1644. — Gallaſius in Holſatiam movet. — 29. Maji. — 12. Jun. — Boizenburgum expugnat. — 18. Jul. — 19. Jul. — 20. Jul. — Dani Gallaſio junguntur. — 4. Aug. — Torſtenſonius Gallaſio obviam tendit. — 8. Aug. — 9. Aug. — 10. Aug. — Idem Holſatia excedit. — 11. Aug.

1644. 12.Aug. modus eſſet, ſequenti mane cum machinis propius hoſtem ſuggreditur. Sed cum hic munitis jam caſtris ſe teneret, mutuas inter diſploſiones & modicas velitationes dies conſumtus, pauculis apud Suecos cadentibus. Raceburgi hinc paucos per dies Torſtenſonius ſubſiſtit, dum commeatus Lubeca petitur, quæ urbs licet affectu in Suecos parum prona, florenti Suecicorum exercitui forum abnuere non audebat. Cæterum Torſtenſonius tanta induſtria iter inſtituerat, ut licet ante ora hoſtis exercitum traduceret, ne unico quidem vehiculo iſte potiri poſſet, quod impedimenta valido cum præſidio ſemper præmitterentur. Idem porro Holſatia ideo prior excedebat, ut conſumtis omnibus hoſtem ſubſequentem penuria attereret. Gallaſius intellecto Torſtenſonium Raceburgum conceſſiſſe, Mælnæ conſidere decreverat,
16.Aug. Gallaſius Albim tranſit. 20.Aug. ſi Danis apud ipſum morari placuiſſet. Sed his abnuentibus recta Lauenburgum tendit, ac munitis ante vaſtatam arcem caſtris ſe tenet, quoad ponte perfecto copias in alteram Albis ripam traduceret. Poſtremo ejus agmini valida Suecicorum caterva incumbebat, quæ multis cæſis quadringentos milites cum parte impedimentorum intercipiebat. Ita Gallaſius hac expeditione nullum operæ pretium fecerat, niſi forte turrim Boizenburgi evertiſſe, ac Holſatiam funditus evaſtaſſe tanti fuit. Equidem ipſe gloriabatur, Danis ſe exhibuiſſe, quæ ab ullo mortalium præſtari poſſent: Judicabant tamen alii, Suecicam claſſem in Chilonienſi portu adverſis ventis detentam potuiſſe opprimi, ſi, antequam Suecicus exercitus contraheretur, iſte adproperaſſet. Conſilium porro ipſi erat Magdeburgum ire; inde apud Havelam conſidere, prout res ſuaderet arma converſurus.

Dani à Cæſareis non ſine offenſa ſeparantur. §. 6. Danicæ porro copiæ brevi hac expeditione ad dimidiam partem per ſeditiones imminutæ; quæ cum ad Holſatiæ limites una cum Cæſareis perveniſſent, longius progredi abnuebant, niſi novis à Rege mandatis acceptis. Fremebant inde, promiſſa ſibi ſervata non fuiſſe; neminem comparuiſſe, qui ſtipendia & annonam expediret. Nec impedimenta ſibi eſſe tanto itineri adornata; non alia mente veniſſe, quam ut prælio certarent. Ita quicquid caneret Gallaſius, in ſtativa ſua regredi pertendebant. Sed cum idem oſtenderet, nunc regreſſos facile à Suecis opprimendos, ipſum trans Albim Bardevicum usque ſequebantur. Inde per Bremenſem agrum itinere facto cis Albim Gluckſtadium ſe recipiebant. Diſceſſum fuit magna utrinque offenſa, & mutuas inter exprobrationes. Gallaſius querebatur, Danos ample pollicitos parum ſervaſſe, ac multa finxiſſe. Duorum menſium ſtipendia pro exercitu Cæſareo promiſiſſe, tum omnium ſuarum copiarum conjunctionem, ac complura agreſtium millia. Jactaſſe inſuper claſſem Suecicam & peditatum à ſe deletum. Utraque inania comperta. Dani contra exprobrabant, Gallaſium circa opprimendam Suecorum claſſem, & exercitum intra anguſtias hærentem, officium non feciſſe. Inter pocula eundem jactaſſe, ita Suecos à ſe incluſos, ut nemo eorum evaſurus inde ſit. Nunc præter os ipſius eosdem tranſiſſe. Hic interim per Veterem Marchiam, quantum poterat, verſus Magdeburgum properabat, multis paſſim ſigna deſerentibus, aut per Dræmlingenſes ruſticos trucidatis.

Torſtenſonius Gallaſium inſequitur. §. 7. Aſt Torſtenſonius, etſi jam Danos ulterius premendi Gallaſio digreſſo facultas eſſet; tamen quod metueret, ne hic refectis aut firmatis per utramque Saxoniam copiis validior mox ingrueret, è veſtigio ipſum perſequi conſtituit. Igitur commeatu Lubeca inſtructus Gadebuſcham 1644 18.Aug.
petit, paulisper ibi moraturus, quoad Albis ponte ſterneretur. Animus ipſi erat Dæmitzæ Albim tranſire, quo fine ejus arcis præfectum omnia parata ponti extruendo habere juſſerat. Aſt hic præter juſſum ſatagens pontem properabat, antequam ex adverſa ripa caſtellum illi tegendo extructum foret. Eo cognito Gallaſius Trauditſchium ſupremum vigiliarum præfectum cum bis mille equitibus miſit ponti deſtruendo; qui centum equites Suecicos ibi transgreſſos fudit, ac quibusdam captis, cæteros Garlebiam fugere coëgit. Inde caſtello exiguo oppreſſo vicinas huic ripæ rates deſtruxit. Ita pons iſte interruptus; quo ſi ſtatim uti potuiſſet Torſtenſonius, Gallaſius exitium non videbatur declinaturus. Nunc mora 1.Sept.
aliqua intercedebat, dum Boizenburgi pons extruitur, ac dux à ſolito ſibi morbo recreatur.

§. 8. Aſt Saxoniæ Elector digreſſo Kœnigsmarckio obſidium Chemniciæ circumpoſuerat; quam cum primo impetu expugnaturum ſe nequidquam ſperaſſet, deſiderato Schvveinicio tribuno, aliisque ſolitas obſidentium artes admovebat, ac tandem ſolo tenus mœnia dejiciebat. Ita Muhlius tribunus, qui ſtrenue rem geſſerat, oppidum in has leges dedit, ut ipſe cum ſuis Erfordiam deduceretur, exceptis illis, qui quondam ſub Cæſare aut Electore ſtipendia fecerant; equitibus equi ademti. Inde Grimmenſis arx impetitur, quam optio per flagitium nulla neceſſitate dedebat; quo nomine & mox pœnas capite luit. Rochlicenſis arx aſſultu expugnatur. Optio præſidii ob convicia in Electorem jacta, queis immodicum venandi ſtudium exprobrabatur, ab hoc in furcam ſublatus. Apud Leiſnicenſem arcem deditionis leges ſervatæ non ſunt, ſed omnes gregarii ſacramento Electoris adacti. In Luſatia quoque Sonnevvalda ab Electore recuperata; equites, qui oppidum inſederant, equis ademtis dimiſſi. Lucca lento obſidio ad famem jam erat redacta, cui juſſu Axelii Lilii è Pomerania ſubventurus accedebat Petrus Andreæ F. tribunus cum ſex equitum turmis. Sed huic Callenbergius tribunus Saxonicus cum ſex equitum, quatuor dragonum turmis apud Libenaviam occurrit, ac numero prævalens Succos pellit, uno turmæ præfecto cæſo, altero capto. Centum quoque gregarii necem aut captivitatem ſubiere, multi diſperſi, ut tribunus cum ducentis duntaxat in Pomeraniam reverteret.

Elector quædam loca Miſniæ recuperat. 1.Jul. 20.Jul. 3.Aug.

§. 9. Kœnigsmarckius interea magnam Bremenſis præſulatus partem imperata facere coëgerat. Sed & ipſius catervæ hinc inde Albim transmittentes Gallaſianos carpebant; quarum una Bleckedæ Albim transgreſſa apud Mælnam centum Croatas oppreſſerat, ac reliquis cæſis quadraginta cum ſubtribuno abduxerat. Sed Saxoniæ Electorem præſidiis Suecicis per Miſniam inſultantem non amplius ferens, cum valida equitum manu eo excurrere inſtituit. In itinere tribunum Ungarum cum quadringentis equitibus Saxonicis apud Eglam deprehendit, quem arci incluſum in manibus jam ſe habere credebat. Sed is facto per murum foramine, ac palude circumfuſa aſſeribus ſtrata per ſilentia noctis cum ſuis Magdeburgum evaſit. Quam ob ſocordiam ſignifer, qui ſtationi illa parte præfuerat, capite mox pœnas dedit. Extremorum tamen nonnulli, qui tardius fugam adornabant, cæſi. Inde aſſumta è Lipſienſi præſidio peditum manu arcem Torgenſem machinis verberatam in poteſtatem redigit, centurione cum

Kœnigsmarckius in Miſniam excurrit. 23.Jul. 14.Aug.

centum

1644. centum quinquaginta peditibus citra exceptio-
nem ſe dedente, ex quibus ſexaginta amplius, qui
Suecis antea militaverant, ad vetera ſigna rediere,
reliquis captivitatis ſortem ſubeuntibus. Lucca
quoque diſſipatis Saxonicis obſidio liberata, ac
commeatu firmata, eique Reichvvaldus tribunus
præfectus. Sed cum Gallaſium adverſo Albi mo-
vere cognitum eſſet, Kœnigsmarckius deducto
Torgenſi arci præſidio è Miſnia in Halberſtadien-
ſem agrum deſcendit, Cæſareorum conatus obſer-
vaturus, ac ut pone ſequenti Torſtenſonio ſe
6. Sept. jungeret. Vix ille abierat, cum Elector Eilenber-
genſi arci vim admovet, ac poſt ruinam editam im-
petu perrumpit, Optione cum triginta peditibus
trucidato, cui ne paciſceretur vetitum fuerat. In-
de copias ſuas Enckefortio tradit, qui eas denuo in
21. Sept. Cæſaris verba adigit. Ab hoc Lucca honeſtis le-
gibus ad deditionem compellitur, præſidio Hal-
berſtadium deducto. Deditionem accelerabat,
quod Reichvvaldus tribunus ſaxo ictus obire mu-
nia non poſſet, ac reliqui præfecti ſegnius cura-
rent.

Gallaſius Bernburgi caſtra metatur. 8. Sept.

§. 10. Aſt Gallaſius quantum poſſet accelerans
Magdeburgum, mox Strasfurtum attigerat, inde
apud Bernburgum ad Salam in monte caſtra mu-
niit, peditatu numeris valde imminuto. In eo iti-
nere Bruæus cum ter mille equitibus Kœnigs-
marckianam catervam quingentorum equitum
ſub Kinskio & Schœnherro tribunis exploratum
emiſſam non procul Egla deprehendit; quam ſtre-
nue licet reſiſtentem, cum numero prævaleret, in
fugam conjecit, ac Halberſtadium usque perſecu-
tus eſt. Uterque tribunus cum duobus ſubtribu-
nis, & aliquot præfectis captus, gregariorum tre-
Torſtenſonius eodem tendit. 7. Sept.
centi deſiderati. Contra Torſtenſonius, è ſolito
ſibi morbo recreatus, dimiſſo in Holſatiam Ju-
tiamque cum legionibus aliquot Helmoldo Wran-
gelio, per Luneburgicam iter ingreditur. Ad
Halberſtadium Kœnigsmarckius cum novem e-
quitum alis, octingentis peditibus ipſi jungitur.
11. Sept. Inde Aſcaniam Torſtenſonius procedit. Ubi bi-
dui quiete exercitui conceſſa, quod hoſti tam ce-
lerem ſui adventum parum ſperatum intelligeret,
16. Sept. Alslebiam ad Salam uno milliari ſupra Bernbur-
gum ſitam progreditur. Sed quia hoſtis munitis
in monte caſtris invadi non poterat, iſte Salam va-
17. Sept. do tranſiit, ac arcem Bernburgenſem, quam me-
dius fluvius oppido ſejungit, occupavit, cæſis qui
eam tuebantur, ac turmis Cæſareis trans flumen
rejectis, hoſte machinis incaſſum fulminante. Co-
pya tribunus cum ducentis peditibus arci imponi-
tur, quam globis ignivomis Cæſarei incaſſum in-
feſtabant. Torſtenſonius cum exercitu ſecun-
dum Salæ ripam ex adverſo Munchneuburgi ten-
debat; ubi diſpoſitis machinis hoſtem caſtra mu-
tare crebro globorum jactu cogebat. Mox & è
Bernburgenſi arce machinis fulminantibus altera
vice tentoria alio transferre ſubigebat. Inter hæc
Gallaſius nulli conflictui anſam præbuerat, ut fa-
cile à prælio ipſum abhorrere pateret. Ita uter-
que exercitus caſtris oppoſitis ad finem usque Se-
ptembris hærebat. Qui à Gallaſianis intercipie-
bantur confirmabant, valida auxilia ab ipſo expe-
ctari. Et idem caſtra ſua exquiſite muniebat, ut
facile adpareret, ipſi in animo eſſe diutius ibi mo-
rari.

Caſtra caſtris opponuntur.

§. 11. Quanquam autem Torſtenſonius non di-
ſpiceret, unde auxilia hoſti venire poſſent; tamen
Kœnigsmarckium cum quindecim alis trans Al-
bim mittit, ſi quid de adventu Cæſareorum audi-
retur. Sed ſilente ibi fama, ac Saxonicis poſt ca-
ptam Luccam in tuta digreſſis in caſtra iſte redit, 1644.
ſexaginta Cæſareis equitibus apud Albim oppreſ-
ſis. Igitur ſtabat ſententia Torſtenſonio Galla-
ſium non amittere, ſeu Magdeburgum verteret,
ſeu adverſo Sala adſcenderet, quæ ſolæ ipſi viæ pa-
tebant. Tum quantum poteſt exercitum auge-
bat, evocatis Lipſia & Erfordia, aliisque oppidis,
qui commode præſidiis detrahi poterant. Land-
gravia quoque monetur mille quingentos equites,
mille pedites ſubmittere. Tum validæ equitum
ſtationes Munchneuburgi, Calbæ, Halberſtadii,
Aſcaniæ, Mansfeldæ, ac vicinis locis diſponeban-
tur, compeſcendis hoſtium excurſionibus, ut nul-
libi prope niſi Magdeburgo annona non ſine ma-
gna moleſtia, & periculo ipſis petenda eſſet. Un-
de ingens in caſtris Gallaſii penuria, ut viri & equi
paſſim procumberent, multi ad Suecos transfuge-
rent; Danis, ac qui his favebant cavillantibus, in
media nunc Germania incluſum teneri, qui nuper
Suecos à ſe in caſſes redactos gloriatus fuerat. In-
ter hæc Fridericus Haſſiæ Landgravius, dum Lipſia
ad Torſtenſonii caſtra cum quinquaginta equi-
tum præſidio proficiſcitur, à validiore hoſtium ca-
terva invaditur, quæ cæſo turmæ præfecto Strella-
no Mœrnero cum viginti equitibus Dœliciam i-
pſum refugere cogit. Viciſſim per Torſtenſonii
catervas, quæ retro hoſtium caſtra ſubinde perſul-
tabant, plurimi quotidie intercipiebantur. Ex his Cæſarei pabulatores vapulant. 4 Octobr.
intellectum à Gallaſio è ſingulis turmis novenos e-
quites cum univerſis pabulatoribus Quedlinbur-
gum verſus emiſſos. Adverſus quos Kœnigsmarc-
kius noctu cum bis mille equitibus mittitur ſub
quinque tribunis, quos inter & Carolus Guſtavus
Palatinus erat, eo militiæ gradu in Curlandica le-
gione tunc functus. Iſte Salam Calbæ transgreſ-
ſus inter Aſcaniam & Sanderslebiam Cæſareos tur-
matim conſiſtentes una cum pabulatoribus depre-
hendit. Præmiſſus fuerat ad dextram cum cen-
tum equitibus Palatinus, cum totidem ad ſiniſtram
Duglaſſius, ut hoſtis ex utroque latere & à fronte
ſimul invaderetur. Sed Palatini turmam magno
numero irruens hoſtis fundebat; ipſum octo equi-
tes in angulum duarum ſepium concurſu factum
compulerant, quorum tres gladio ille transadige-
bat, cæteri tubis inverſis caput humerosque gra-
viter tundebant, donec accurrentes alii cæſis ho-
ſtibus ſaucium eriperent. Sed mox univerſis in-
gruentibus conflictu commiſſo Cæſarei fuſi pars
Mansfeldam, reliqui caſtra verſus fugam arripi-
unt. Qui primo impetu in manus inciderant, cæ-
debantur, cæteri fere capti, quos inter plurimi
præfecti. Per hos cognitum mille quingentos e-
quites fuiſſe, qui caſtris egreſſi forent: Ex his duæ
catervæ, quæ conflictui non adfuerant, verſus
Hercyniam ſylvam ſe proripuerant, è reliquis vix
centum evaſerant. Inter cæſos ſubtribunus Spitz-
naſius, & præfecti turmæ Mareſchallus, ac Gre-
vierius Comes, aliique ductores erant. Succorum
pauci admodum, nec ullus inter hos ductor deſide-
rabantur. Capta equorum tria millia, ac vehicu-
lorum magna vis igne deleta. Kœnigsmarckius 9. Octobr.
captivis Halberſtadium deductis ſalvus in caſtra
revertebat. Ea clades famem in caſtris Gallaſii non
parum augebat.

Gallaſio auxilia veniunt.

§. 12. Huic enixe roganti Saxoniæ Elector e-
quitatum ſuum ſub Enckefortio duce auxilio mit-
tebat, cui & duæ Cæſareorum legiones è Sileſia
acceſſerant. Tum & rumor ſpargebatur, plures
mox è Franconia, ac Sileſia adfore. Aſt Torſten-
ſonius etſi hoſti par, quod ipſum undique circum-
datum intra caſtra fame perdere conſtituiſſet, Haſ-
ſicas

1644. ſicas copias ſub Geiſio duce ad ſe accitum ibat. Kœnigsmarckius Aſcaniam miſſus, qui continuis excurſionibus frumentatione excluſum ſummas in anguſtias redegit; unde magna hominum jumentorumque vis fame extabeſcebat, cum Suecicis in caſtris annonæ affatim eſſet. Nec aliud Gallaſio relictum, quam ut repente noctu Magdeburgum ſe proriperet. Quo fine & canes, gallos, ac aſinos caſtris dimoveri juſſerat, ne iter ipſius clamore proderent. Ei deprehendendo Torſtenſonius diligenter invigilabat, Sala tribus latiſſimis pontibus ſtrato, ut abeuntium veſtigiis ſtatim inhærere poſſet. Tum & Albi apud Aquas pons injicitur, ut ſi Gallaſius Magdeburgum evaderet commeatu Witteberga ſubvehendo excluderetur. Inter quæ Duglaſſii ſubtribunus cum trecentis equitibus trans Albim exploratum miſſus non procul Magdeburgo in inſula duarum Cæſarearum legionum ſarcinas deprehendit, quibus

4.Nov.

direptis, ſexcentis equis ac captivis aliquot, multaque præda potitur.

Cæſarei Eiſlebiam diripiunt. 11.Nov.

§. 13. Miſerat inde Gallaſius pabulatores ſuos Eiſlebiam, ubi oppidani acriter initio reſiſtere, cæſis triginta amplius, ſauciatis pluribus. Sed cum diffuſo oppido tuendo haut pares forent, Cæſarei irrumpentes magnam ejus partem diripiunt; donec oppidani collectis denuo animis iſtos iterum expellunt. Eo cognito Torſtenſonius cum majore equitatus parte præter hoſtis caſtra Eiſlebiam

Gallaſius Magdeburgum evadit.

verſus iſtis intercipiendis tendit. Gallaſius cum quid ageretur ſatis conjiceret, ac illis pabulatoribus deletis extremum ſibi à fame exitium imminere videret, ea occaſione uſus ſequenti nocte tacitus non citra trepidationem è caſtris Staſfurtum, inde Magdeburgum ſe proripit, magna vi vehiculorum ac ægrotorum in caſtris, tum duabus grandioribus machinis Staſfurti relictis. Noctu in Suecicis caſtris eo motu percepto, diſploſis duabus machinis ſignum datur. Quo audito omiſſis pabulatoribus Torſtenſonius ad ſua caſtra revehitur. Sed hoſte jam longius progreſſo, & equis ex itinere defeſſis ſtatim inſequi conſultum non ducebat.

Pabulatores Cæſarei intercipiuntur. 12.Nov.

Poſtera luce, dum Sueci circa exſpolianda Gallaſii caſtra occupantur, miſſi Eiſlebiam pabulatores cum adjuncto mille quingentorum equitum & dragonum præſidio revertunt, ſuos diſceſſiſſe ignari. Quibus ſtatim ingruentes Sueci univerſum pabulatorum agmen intercipiunt cum adjuncta militum manu, è quibus trecenti tantum fuga retro arrepta in Hercyniam ſylvam evadunt. Inter captivos erant ſubtribunus, excubiarum præfectus, multique ductores alii. Torſtenſonius hinc duas equitum legiones, mille pedites Serveſtam mittebat, ne hoſtis ejus oppidi commoditate frueretur, & ut, ſi Albim iſte tranſiret, infeſtari inde poſſet. Simul in hoſtem intentus ſuos Aquis apud pontem paratos habebat.

§. 14. Sed cum Cæſareum equitatum Magdeburgi incluſum è pabuli inopia brevi exitium

21.Nov.

maneret, Bruæus, & Enckefortius, ſi qua evadere poſſent, media nocte ſummo cum ſilentio fugam adornant, Gallaſio cum peditatu, machinis, & ſarcinis Magdeburgi relicto. Ea re cognita Torſtenſonius toto cum equitatu, ac parte peditum equis impoſita iſtos inſequitur, itinere altius Witebergam verſus flexo, ut eo oppido illos excluderet.

Cæſareus equitatus vapulat. 23.Nov.

Apud Niemeccam non procul Juterboca eos aſſecutus per reliquam noctis partem juxta conſiſtebat. Sed ſummo mane eoſdem aggreſſus, nulla ſuorum jactura in fugam conjicit, ac ad unum à Lucca milliari perculſis inſtat. Cæſorum numerus ob latitudinem camporum iniri non poterat. 1644.

Capti Enckefortius, tribuni Avvackius & Schleinicius, ac præfectorum magnus numerus, cum mille quingentis gregariis; accedebant octodecim vexilla, & ter mille quingenti equi. Bruæus ægre Suecorum manibus elapſus cū quadringentis quaſi Sonnevvaldam evadebat. Reliqui late diſperſi qua quiſque poterat ſe eripiebant. Maxima clades duabus Saxonicis legionibus incubuerat, quæ agmen clauſerant, è quibus vix triginta evaſerant, multum querente Enckefortio, à Bruæo ſe deſertum. Ita deleto Cæſareo equitatu Torſtenſonius Kœnigsmarckium, & qui commodum tunc advenerant, Haſſos ad obſidendum intra Magdeburgi ſuburbia Gallaſium relinquebat.

§. 15. Ipſe cum reliquo exercitu in Miſniam vertit, ac Pegaviæ, quam trecenti Saxonici ſub Gerſtorfio tribuno inſederant Lipſienſibus valde infeſti, deditionem imperat, multum hortatus Torſtenſonius in Miſniam abit. 4.Dec.

præfectum, ne ſua pertinacia oppido invalido exitium arceſſeret. Sed iſto defenſionem adornante noctu ignivomi globi injiciuntur, à quibus excitata flamma vento dilata oppidum in cineres redegit. Gerſtorfius repudiatam prius deditionem nunc ſero affectans cum ſuis arbitrio victoris ſe permittere cogitur. Ipſe cum ſubtribuno Wedelbuſchio, ac reliquis ductoribus captivitatem ſubiit; gregariorum plerique Suecicis turmis admixti. Idem fatum centuria peditum ſubit, quæ arcem Cizenſem inſidebat. Inde longos poſt labores legiones per Miſniam & Thuringiam in hiberna diſtribuuntur, quibus ad finem uſque anni quietem agitabant. Ipſe Torſtenſonius prætorium Cizæ conſtituerat, catervis ſubinde in Bohemiam miſſis, quæ vicinum Miſniæ tractum tributis ſubjiciebant. Tum imprimis augendis copiis operam navabat. Et quia in Bohemiam penetraturus metuebat, ne Hatzfeldius ac Bavarici, & quicquid illis partibus copiarum ſupereſſet, ipſi ingruerent, poſtquam Galli jam in hiberna conceſſerant, tribunum Laurentium Lindanum, & Avaugurium Reſidentem Gallicum ad Legatos Gallicos Monaſterium mittit; operam darent, ut copiæ Gallicæ quamprimum relictis hibernis in hoſtem rem gererent, ne ſibi ſoli univerſa belli moles incumberet; aut ſi iſte utique in Suecos ſe verteret, eundem è veſtigio ſequerentur, ac ad communem cauſam operam ſecum jungerent. Elector quoque Saxoniæ armiſtitium jam circumſpicere videbatur, urgentibus filiis, è quibus Auguſtus Magdeburgi Adminiſtrator, cum Vinarienſi Duce, ac Schvvartzburgio Comite ad Torſtenſonium inviſens ſuper eo velut obiter mentionem injiciebat, à quo non abhorrere ſe Torſtenſonius innuebat, etſi nec id magnopere affectare videri vellet. Quanquam enim à Saxone parum amplius periculi immineret, acciſis valde ipſius copiis, & vaſtata provincia; tamen quia Luſatia ipſi ſupererat novis delectibus agendis, ac in Cæſareas provincias penetraturo expediebat à tergo omnia pacata habere, haut inutile videbatur cum eo Principe tranſigere. Et ſpes erat, tandem malis fractum ferociam exuturum. Quo fine & per ambages inſinuari ipſi curat, decretum ſibi omnem circa Dreſdam ad octavum uſque milliare regionem flammis evaſtare. Cæterum quanquam ipſe in Holſatiam reverti juſſus eſſet ad rem adverſus Danos gerendam; tamen cum neque totum exercitum eodem pertrahere poſſet, neque ſe abſente haberet, quem iſti tantiſper præficeret, potius videbatur tota vi bellum in Cæſaris provincias ad

Danu-

Danubium uſque devolvere, ut tandem aliquando is paci animum adplicaret; tum ut Ragozio animus adderetur, ne cum Cæſare tranſigeret.

Reliquiæ Gallaſiani exercitus Witebergam evadunt.

§. 16. Interim Gallaſium Magdeburgi incluſum Kœnigsmarckius, & Geiſius urgebant. Albis Schonbeccæ, & Aquis ponte ſtratus erat prohibendæ ſubvectioni, & ut fugam tentanti ſtatim inſiſti poſſet. Ex altera ripa Serveſta, ac Burgum valida manu tenebatur, ſtationibus paſſim diſpoſitis, ne quid inde urbi poſſet inferri. Et quia conſtabat apud Gallaſium agitatum fuiſſe, ut pedites navigiis impoſiti ſecundo Albi Glucſtadium veherentur; Kœnigsmarckius ipſos ſtatim inſequi jubebatur. Tum & Dæmitzæ omnia diſponebantur, ne impune illac tranſirent. Inter hæc Gallaſianos panis, ſalis ac lignorum inopia mire urgebat. Oppidani ne pretium quidem offerentibus annonam vendebant, ac interdictum ab Electore erat Trandorfio urbis præfecto, ne ex penu ſuo iſtis quid præberet, ſi vel maxime omnibus fame pereundum foret. Unde ductores gregariique, qua licebat deſerere, equinis quoque carnibus jam deficientibus. Transfugæ, qui magno numero Suecicæ militiæ adſcribi petebant, fere repudiabantur, quod fame ac frigore confectos vires deſtituerent obeundis muniis. Ipſe Gallaſius bina in dies crapula mœrorem ob rem male geſtam diluebat, exſecrantibus omnibus tantum exercituum perdendorum artificem; quem tamen favor Maximiliani Trautmansdorfii Comitis in aula Cæſaris tutum præſtabat. 23. Dec. Tandem cum glacies Albi fluitans Suecorum pontes perrupiſſet, nec pontonibus flumen trajicere liceret, Gallaſius reliquias ſui exercitus, bis mille peditibus, aut inermibus equitibus conſtantes, cum duodecim machinis minoribus Witebergam præmittit, reliquis machinis & vexillis Magdeburgi retentis. Hos Kœnigsmarckiani qui trans Albim agebant, ſtatim impetere, ac mille captivos ex illis, qui laſſitudine, aut ultro agmen deſeruerant, intercipere. Quod tamen iſti numero inferiores eſſent, nec pedite aut dimachis fulcirentur; hoſtis contra agmen carragine tegeret, ac machinis uteretur, internecio huic inferri non poterat. Ita mille circiter milites Witebergam, inde in Bohemiam perveniunt; miſeræ reliquiæ ſelecti & veterani exercitus, quem proxima æſtate in Holſatiam Gallaſius deduxerat, citra prælium ad incitas deducti. Unde novum circa exercitum formandum Cæſar ſatagebat, cui Hatzfeldius dux conſtituebatur, initio nonnihil tergiverſatus, quod antea ſibi ſeniori Piccolomineus prælatus eſſet. Is in Bohemiam quatuor millia ſolitum ſibi militem deducebat; cui adjunguntur, qui Gallaſiano exercitui ſuperfuerant, & qui hactenus Olmucium, & Sileſiæ oppida obſederant. Gœtzius quoque, qui in Hungaria rem geſſerat, & aliquot Bavaricorum millia evocantur; queis ut Pragæ convenirent indictum.

Per Sileſiam geſta.

§. 17. Torſtenſonio longe in Holſatia abſente Cæſarei circa recuperanda Sileſiæ oppida ſummo ſtudio connixi fuerant. Cæſarei recuperant Drachenbergam, Ac Drachenberga quidem oppidum ſub finem nuper elapſi anni proditione transfugæ Optionis in poteſtatem hoſtium conceſſerat: Arx tamen, cui eadem ſtruebantur, vigilantia præfecti ſervata; quam toto hinc anno laxiore obſidio preſſam miſſus è Pomerania tribunus Petrus Andreæ F. menſe Decembri liberavit, è quadringentis, qui aſſidebant, Cæſareis ducentis quinquaginta captis. Schvveidniciam. Schvveidnicia mature annonæ, ac ſalis inopia premi cœperat. Unde Seeſtedius tribunus, qui oppido præerat, aliquot centurias pauperum incolarum inde ejecerat. Nec eo minus arcte incluſus tandem fame ſubigente 6. Maji. deditionem in has leges fecit, ut ipſe cum omnibus ductoribus, ac Sueco Finnoque milite Francofurtum deduceretur, Germanis ſub Cæſarea ſigna diſtributis. In vicina quoque arce Furſtenſteina Cæſarei octoginta peditibus Suecicis potiti fuerant. Wolaviam juſſu Gœrtzii, cui ſummam per iſta loca curam demandaverat Cæſar, Mitzlaſius VVolaviam. tribunus vi oppugnabat, admotis machinis, & injecto igne. Inde tribus locis aſſultum dabat non 26. Jun. ſine clade ſuorum repulſus, ac ipſe femur globo trajectus. Nec minus infelici ſucceſſu alter aſſultus tentabatur, quingentis amplius Cæſareorum cæſis. Unde omiſſa vi laxius obſidium circumponitur, quod ut eo diutius ſuſtineret præfectus, ducentos amplius provinciales oppido expellebat; tum & crebris eruptionibus obſeſſores carpebat. Tandem annona deficiente honeſtis conditionibus 29. Jun. oppidum dedit, cum ducentis peditibus, tribus machinis, ac omnibus ſarcinis Croſnam deductus. Glogovia fruſtra obſidetur. Glogoviam Majorem cum vi oppugnare non auderet, eminus circumdabat Gœtzius validis catervis Freiſtadii, Sagani, Sprottaviæ, Grunbergæ, Zullichæ, & Schvveibuſſæ diſpoſitis. Ipſe ſtativa Guræ ceperat, ne è Polonia commeatus oppido ſubvehi poſſet. Ac jamdudum obſeſſis in anguſtum cibaria redierant, ni Poloni, lucri cupidine periculum vincente, ſubinde frumentum clam intuliſſent, etſi deprehenſis equi adimerentur, quibusdam & aures à Cæſareis abſcinderentur. Mittebatur tamen poſt à Torſtenſonio Reichvvaldus tribunus cum quingentis equitibus, cui ſe è Pomerania Robertus Duglaſſius, ac Petrus Andreæ F. cum equeſtri legione ac dragonum manu Croſnæ jungebant. Quorum adventu audito, quod Suecicorum numerus in majus vulgaretur, ſtationes Cæſareæ vicinis ex oppidis præcipites Guram ſe proripiunt, inde longius Winzingam, & Auriſam recedunt, ubi Gœtzius omnes copias contrahebat. Ita Suecis ſpatium da- 16. Martii. batur ſex menſium annonam oppido inferendi. Quo facto in Pomeraniam diſcedentes fruſtra mille quingenti Cæſarei equites inſequebantur. Sed & poſt Neurothus oppidi præfectus emiſſa caterva frumentum è Polonia inferebat, Cæſareis qui Guræ ſtationem habebant, fruſtra id impedire conantibus. Ne meſſis circa oppidum à Cæſareis corrumpi poſſet, centum equites è Pomerania Axelius Lilius ſubmittebat. Poſt tamen cum plerique Cæſarei, qui per Sileſiam hæſerant, Gallaſio in Holſatiam abeunti ſe junxiſſent, id oppidum deinceps extra moleſtiam erat. Sed Oppela quam Cæſarei Oppelam capiunt. ſubtribunus Gunnius cum trecentis peditibus inſidebat, fame demum urgente honeſtis conditionibus deditur, præſidio Croſnam deducto, relictis tamen tormentis.

Olmucium fruſtra obſidetur.

§. 18. *In Moravia Crocovius menſe Aprili* Lechnitzam arcem per triduum machinis quaſſaverat. Sed falſo rumore de Torſtenſonii in Miſniam adventu territus noctu repente obſidium ſolvit. Mox abolendæ huic ignominiæ circa expugnandum Olmuzium ſatagit; quod poſt vim fruſtra tentatam eminus includere obſidio inſtituit. Juſſus tamen à Cæſare vim inſtaurare, cum operam luderet, functione ſua amovetur, inque ejus locum Ladiſlaus Wallenſteinius Comes ſufficitur. Is contractis quatuor millibus partim militibus, partim provincialibus caſtella primo idoneis locis circumponit, ut nihil annonæ inferri poſſet. Inde paulatim vis admovetur machinis, ignibus,

1644. cuniculis, intercepta etiam aqua. Contra qui oppido præerat tribunus Georgius Paiculius firmatis diligenter munimentis vim facile eludebat, etſi præſidium morbis non parum foret imminutum; ac multi præter neceſſitatem ad hoſtem transfugerent. Militi quoque annonæ ſatis, ſed aquæ penuria coquendæ cereviſiæ fatigabat. Oppidani tamen, quos penus deficiebat, ex urbe dimiſſi, retentis opificibus neceſſariis, qui è publico alebantur. Cæterum cum vis parum proficeret, inſidiis tentatum oppidum, ſcenam proditioni adornantibus ſacerdotibus. (10. Sept.) Horum è conſilio ſexcenti Cæſarei milites inter continuas diſploſiones obumbrante nebula ædes Decani admotis ſcalis occuparant. Inde per occultos meatus quinquaginta eorum in Baſilicam oppido contiguam penetraverant, reliquis centum & quinquaginta, qui iſtos ſequi debebant, per tenebras ab eadem via aberrantibus. Hi jam ad extremam portam, qua plateæ oppidi adeuntur, acceſſerant. Sed re animadverſa Sueci concurſu undique facto iſtos conciderunt, capto qui eos ducebat ſubtribuno Genthero. E Suecis centurio ac pauci gregarii cadebant. Qui in Decani ædibus hærebant, admotis demum machinis atque ignibus exturbati, non paucis deſideratis; qua oppugnatione Sueci centurionem cum Optione & gregariis aliquot amiſerant. Poſt irritas inſidias omiſſa vi laxius obſidetur oppidum uſque ad finem Septembris; ubi ſubmiſſis ex Hungaria novis copiis, ac machinis Vienna adductis acerrima verberatio inſtituitur, Suecis aliquoties (3. Nov.) feliciter erumpentibus. Aſſultu inde tentato Cæſarei repelluntur, aliquot centuriis deſideratis, ducentis ſauciatis. Unde omiſſa oppugnatione provinciales dimittuntur, machinæ Brinam avehuntur; tandem & copiæ, quæ eminus oppido aſſidebant, in Bohemiam ad Hatzfeldium evocantur. Ita ſoluto penitus obſidio Sueci percurſa tota provincia oppido, cui jam fames imminebat, annonam inferunt. Neuſtadium Moraviæ centum equites inſidebant, qui quotidianis excurſionibus hoſti non parum damni dabant, quod omnibus circa Olmucium ſatagentibus id oppidum ita arcte includi non poſſet. Struebantur tamen oppido per ſacerdotes inſidiæ, qui Cæſareis ſuggeſſerant, ut ad portam, quæ ſola patebat, ſubito impetum darent, peditibus retro equites in equis conſidentibus. Sed præfectus oppidi Danckvvartus tribunus re cognita, inſidias illas ultro promovebat, ut ingruentes tanto majore cum damno repelleret. Qui tamen erumpente uno è Suecicis ductoribus mature pedem retro ferebant, deſideratis viginti amplius, quibuſdam captis. Eulenberga denique arx penuria aquæ premebatur, infectis veneno fontibus. Nec eo minus obſeſſi obſeſſores crebris eruptionibus fatigabant. Ita qui circa oppugnanda Moraviæ præſidia Cæſareis ſumebatur labor, in irritum cadebat.

(Croſna & Francofurtum Brandeburgico reſtituuntur.) §. 19. Cæterum digreſſo in Holſatiam Torſtenſonio periculum erat, ne à Cæſareis Croſna atque Francofurtum, quæ Suecicis præſidiis obtinebantur, invaderentur. Unde Elector clam ſuper iſtis ſibi reſtituendis movebat. Quod quidem facile annuendum cenſebat Torſtenſonius, neque oppidorum munitionibus, neque præſidiis ſat validis ad vim hoſtium ſuſtinendam. Obtendebatur tamen id fieri ſublevandæ Academiæ Francofurtanæ, & quod Vidua Electoralis dudum inſtitiſſet, Croſna velut dotalitio ſuo oppido præſidium deduci. Poſt nonnullam diſceptationem in has leges conventum; provideret Elector, ne iſta oppida in Cæſareorum manus inciderent; ut Suecicis copiis per ea liber tranſitus concederetur, nec minus tabellariis, & quæ ad præſidia Sileſiaca è Pomerania ſubvehenda forent. Tum quæ tributa alendis præſidiis hactenus à vicina regione exſoluta erant, deinceps quoque ſolverentur, tertia parte detracta. Secreto quoque articulo cavebatur, ut ſi contingeret eadem à Cæſareis occupari, Elector ad hosce iterum expellendos operam conferret. Ita utriq; oppido præſidium deductum. Croſnæ pons (30. Jul.) deſtruitur, durante bello haut reficiendus. Ea res Cæſareis Legatis Oſnabrugæ nuntiata, non parum ſcrupuli injiciebat, præſertim cum eodem tempore in Clivica ditione Electori ab Haſſis Duisburgum, Dinslaca, & Holta reſtituerentur. 1644.

(Ragozius in Hungariam irrumpit.) §. 20. Aſt multo magis Cæſareorum deſtinata perturbabant à Ragozio mota hoc anno arma. Is quippe obtenta apud aulam Turcicam venia, promiſſo inſuper auxilio, tum ſtimulante Rebenſtockio ablegato Suecico cum triginta ſex millibus, magnam partem equitibus, Hungariam verſus (18. Jan.) progreditur, ac Carolio, Calaviaque occupata ad utramque Tibiſci ripam multa loca in poteſtatem redigit. Zatmariam inprimis & Toccayam; Caſſoviam inſuper, & Epperias. Cauſæ belli hæ vulgabantur, quod ferre amplius non potuerit liber- (17. Febr.) tatem Regni Hungariæ circa ſacra & profana à Sacrificis cumprimis proculcari. Cui contrario (23. Febr.) ſcripto à Cæſare occurſum, in quo cauſæ belli à Ragozio adductæ ſicco plane pede tranſibantur. Cæterum acerbe exprobrabantur literarum cum Suecis commercia, quarum nonnullæ per Cæſareos interceptæ fuerant; tum ingratus in Cæſarem animus, tot prædiis in ipſum parentemque collatis. Injiciebatur etiam Ordinibus Tranſylvaniæ ſuſpicio, velut ope fœderatorum Regnorum hæreditarium ſibi Principatum ſtrueret, ſollicitato etiam in bellum Turca. Uterque Hungariæ ſalutem curæ ſibi teſtabatur, ejuſque nationis favorem captabat. (Polonus mediatorem ſe pacis offert.) Inter initia tamen belli ſpes pacis oſtendebatur, cui conciliandæ operam apud Ragozium Poloniæ Rex offerebat. A qua alienum ſe Transſylvanus oſtendebat, quod crediderat, Torſtenſonium in vicinia agere, ut ſtatim cum ipſo jungi poſſet. Nunc cum ita longe diſceſſiſſe eundem intelligeret, non parum animo turbabatur, velut impar bello ſuſtinendo, quoad iſte reverteret. Præſertim poſtquam miſſus ab ipſo retuliſſet, Torſtenſonium è Jutia ante adultum gramen haut moturum. Cum ipſe ideo tam mature copias eduxiſſet, quod Rebenſtockius jactaſſet, ſolitum Suecis etiam media hieme in expeditionem ire. Id quod huic tunc non citra acerbitatem exprobrabatur. Nec minus ægre ferebat, pecuniam promiſſam, & tria peditum millia nuſpiam comparere. Accedebat cædes principis Purpuratorum in aula Turcica, (primum Vezierum vocant;) in Ragozium proni, Cæſareis infenſi; cujus ſucceſſorem ut ſibi adjungeret Cæſar nulli operæ parſurus erat. Nec obſcure jam fremebat Ragozius, ni exitium ſibi ſuæque provinciæ attrahere velit, à bello diſcedendum eſſe.

(Sueci pacta cum Ragozio rati habent.) §. 21. Aſt Rectores Sueciæ cum ſatis æſtimarent, quale momentum hoc tempore rebus ſuis arma Ragozii adferre poſſent, valde cupiebant conventa cum ipſo rata habere, quæ ab eodem jam typis vulgata erant oſtentandæ ſuæ cum fœderatis Coronis conjunctioni. Sed quæ formula ratificationis adhibenda foret dubitabatur, quod Princeps quædam duntaxat capita à ſe præſtanda ſubſcripſiſſet, Rebenſtockius autem viciſſim ſcripto conſignaſ-

1644. ſignaſſet, quæ à Coronis exhibenda eſſent, non confecto ſolenni inſtrumento. Et durum erat, extemporaneam ſcriptionem non expenſis rite verbis ita crude probare. Viſum igitur per epiſtolam excuſare ſolennem ratihabitionem cum promiſſo, omnia cum Torſtenſonio conventa à Regina ſervatum iri. Offerebat inſuper Torſtenſonius oppida Moraviæ Olmucium, Neuſtadiumque, & Eulenbergam arcem una cum præſidiariis Suecicis, queis pro ſuo lubitu uti poſſet Ragozius, impoſito in eorum vicem ſuo milite, aut ſi ita mallet, munimentis dejectis. Quo fine juſſa ad præfectos Ragozio transmittebantur. Clam tamen hiſce injunctum, excedere tergiverſentur, quoad pateret, quo tractatus Ragozii cum Cæſare evaſuri eſſent. Quæ tamen literæ menſe demum Auguſto ad Ragozium perferebantur.

23. April.

Ragozius recedit.

§. 22. Ragozius interim cum ad Nitram uſque flumen, & Lebenciam proceſſiſſet, ſubſiſtebat, & equitatum ſuum opportunis retro locis collocabat, quoad de Torſtenſonii adventu certi quid audiret. Aſt Joannes Gœtzius, quem Cæſar duodecim millibus militum Germanorum ſummo cum imperio præfecerat, cum ſuo militi tironi Ragozium diffidere perſpiceret, omnibus modis in prælium pertrahere illum conabatur. Sed hic non ſine trepidatione trans Podrecham uſque flumen ſe recipiebat; inter hunc & Tibiſcum caſtris poſitis, quod novitio cum milite de ſumma rerum certare parum tutum judicaret. Simul metus erat, ne à latere Polonus ingrueret, quem Cæſar per ſororem ſuam iſti nuptam ad bellum Ragozio indicendum ſtimulabat. Quæ tamen circa id tempus fato functa eo metu Ragozium exſolvit. Sed magis hunc exaſperabant à Torſtenſonio redditæ literæ, quibus de pecunia & promiſſo pedite ſilebatur; cæterum à ſe, & Guſtavo Hornio Danum nunc urgeri, ut remotis à tergo obſtaculis eo validius dein Cæſarem premere poſſint. Nutantem tamen Rebenſtockius confirmabat, ſancte aſſeverans, Torſtenſonium utique venturum, & promiſſa expleturum. Ita denuo fidem dabat Ragozius, conventis ſe ſtaturum, ſi appareat promiſſa ſibi præſtitum iri. Aſt Gœtzius dum Transſylvanos fruſtra inſequitur, magna annonæ, pabulique inopia circumventus plurimos ſuorum amittit. Et cum videret, ſe illos ad montana vertentes aſſequi non poſſe, Caſſoviam flectit; in quam quinque legiones impetum dare jubet, quæ Ragozianos è ſuburbio in urbem non ſine damno repellunt. Sed cum in ipſam jam foſſam penetraſſent, non ſolum inde rejiciuntur, ſed & eruptione facta magna cum clade profligantur. Nec eo ſecius iſti oppido aſſidere Gœtzius inſtituebat, ne Ragozius, cujus Legati expectabantur, ipſo recedente, duriores pacis leges ferret. Illis in ſtativis magna cum miſeria conflictabatur Cæſareus miles. Panis ac pabuli ſumma penuria, ac Ragozius molendina late circum deſtruxerat; tum inſalubres aquæ, ac invaleſcente æſtu morbus Hungaricus, & ipſa demum peſtilentia. Ragoziani quoque continuis excurſionibus aſſultare, ac agreſtes ſylvis inſeſſis, ſi quos Cæſareorum interceperant, trucidare, aut Turcis vendere; Cæſareis non mollius in Transſylvanos ſævientibus. Arx quoque Serencia inter utraque caſtra poſita, à Ragozio impetu expugnatur, cæſis centum quinquaginta præſidiariis. Igitur Gœtzius extremo exitio declinando Cepuſium retrocedit, incumbentibus à tergo aliquot Ragozianorum equitum millibus, ut ipſi è duodecim millibus, initio in Superiorem

Cæſarei Caſſoviam fruſtra oppugnant.

Miſera Cæſareorum conditio.

26. Jul.

Hungariam deductis, vix quater mille milites ſupereſſent, iique miſere habiti. 1644.

De pace agitatur.

§. 23. Inter quæ negotium pacis ſequeſtre Polono fervebat. Propoſuerat initio ſat duras pacis leges Ragozius, quas facile obtenturus videbatur; excepto capite de libertate ſacrorum, & ejiciendis Hungariæ Regno Jeſuitis. Mox cedente Ragozio Cæſareis ſpes erat, hunc tradito Cæſari exercitu menſtruum inſuper ſtipendium Cæſareis copiis exſoluturum. Sed mox irrita Caſſoviæ oppugnatione, ac recedente Gœtzio animus Ragozio redire. Et quanquam Legatum Viennam mitteret; Rebenſtockio tamen confirmabat; à ſe nil aliud quæri, quam ut tempus extrahatur, quoad Torſtenſonius adpropinquet; in cujus adventu omnis tunc Ragozio ſpes ſita erat. Cæſar contra compellendo ad pacem Ragozio ſolennem legationem ad aulam Turcicam deſtinabat; etſi alias inter iſtos Principes receptum, ejuſmodi legationes utrinque ſimul mitti, ac Legatos in finibus velut permutari. Sed tunc dignitate potius habebatur, Ragozio amoto omnem vim in Suecos vertere. Eam legationem obibat Tſcherninus Comes pecunioſus ſenex, magnificis donariis inſtructus, magna cum ſpe rei bene gerendæ, quod novus Purpuratorum Princeps Cæſari magis, quam Ragozio faventem ſe oſtendebat. Et præmiſſus à Cæſare ad Budenſem purpuratum Beygottius tribunus omnia amica pollicebatur. Poſt abitum Gœtzii bello nihil memorabile geſtum, niſi quod Ragozius Ungvvaram & Jeſſenaviam arcem vi expugnaverat, Cæſarei contra Muranum arcem per inſidias intercipiebant, cæſis qui intus convivium agitabant Transſylvanis. Ut porro Moraviæ oppida, quæ Torſtenſonius offerebat, invaderet Ragozius, quinque equitum millia ad Poloniæ fines miſerat, per eam regionem iſtuc penetratura. Sed cum Poloni aditus milite obſepſiſſent, is conatus in irritum cadebat. Nam recta via per Hungariam in Moraviam ire non audebant.

25. Jul.

Cæſarei denuo ingruunt.

§. 24. Gœtzius poſthæc refectis quiete copiis, & recente milite è Sileſia, tum levi cumprimis equitatu auctus, Villeccam verſus & Caſſoviam denuo movet, Ragozianis ſemper cedentibus, & ubi ad manus perventum erat, vapulantibus. Et non parum ægreſcebat animis Ragozius, quod de Torſtenſonio nihil dum certi cognoſceret, & ad literas in Sueciam & Galliam miſſas poſt ſemeſtre nihil reſponſi acciperet, conſumta jam Rebenſtockii fide, cujus multa dicta res deſtituerat. Proponuntur inter hæc à Polono induciæ, quoad tractatus pacis abſolverentur. Eum ne Ragozius offenderet, rem ad Ordines ſuos refert; qui repudiatis induciis tractatus pacis arripiendos ſuadebant. Cum commodum literæ Reginæ adferuntur, quibus conventa rata habebantur; nec minus de pecunia, quæ per Venetias collybo trajiciebatur, nuntiatur. Unde Ragozio, quem prope jam deſponderat, animus redire. Et quanquam tractatus pacis utique ſuſcipiendos ſibi duceret, quo Ordines belli onera ſpe pacis lubentius tolerarent; pollicebatur tamen Rebenſtockio, ſe tractatus in Octobrem menſem protogaturum; eoſque per lentas moras extracturum. Nec dictis fides deerat. Etſi totum negotium à nutu aulæ Turcicæ pendebat, cui ſi cum Cæſare conveniret, Ragozio pacem amplectendi neceſſitas incumbebat. Ita ad finem uſque anni tractatus hærebant, Ragozio cum primis urgente, quod & Torſtenſonius per literas ingerebat, *ut ſacris à Romano ritu diverſis per Hungariam libertas foret.* *Nec bello quid*

 am-

1644.

amplius tunc geſtum, ingruente hieme, & Cæſareis copiis in Bohemiam adverſus Torſtenſonium

5. Nov.

evocatis. Sub finem anni Rebenſtockius qui Suecorum negotia apud Ragozium egerat, vita conceſſit, vir impiger, & Reginæ fidus; ſed militiam profeſſo ſubtilitas togata negotia tractandi deerat.

Per Superiorem Germaniam geſta.

§. 25. Qui Dutlinganam cladem evaſerant Galli per Alſatiam, inde Lotharingiam, ac Burgundiam Comitatum in hiberna deducuntur.

Bavarici Uberlingam recipiunt.

Bavarici contra, quo hoſpitiis Suevicis citra impedimentum frui poſſent, Uberlingæ laxius obſidium circumponere inſtituunt; cujus præfectus Courvallius Vicecomes, quo diutius ſuſtineret, inops vulgus oppido ejicit, militi annonam parce diſtribuit, equites eruptione facta Hohentvvilam evadere jubet. Tum Bavaricos duobus caſtellis, quorum plura iſti locis opportunis excitaverant, expellit. Sed cum moræ Bavaricos tæderet, ſub finem Martii menſis vim oppido admovent. Cui eludendæ Galli ſumma ædium tecta demoliti contignationes terra inſternunt adverſus ignes; tum continuis eruptionibus hoſtem fatigare, captis tribunis Haslangio, & VVolfio, cum multis aliis. Bavarici contra turres & pinnacula murorum dejicere, acceſſus ad foſſam promovere, exteriores munitiones expugnare, tandem ruinam edere, & cuniculos ſub fundamenta mœnium agere. Ita cum extrema aſſultu mox tentando imminerent, Courvallius, cum non ſatis militum haberet ad vim repellendam, honeſtis legibus oppidum

1. Maji.

dedit, & cum trecentis ſuorum Briſacum deducitur.

Briſaci præſidiarii ſeditionem induunt.

Cui & ipſi oppido tunc periculum imminebat à præſidiariis Gallis, qui ſeditionem induerant, ac proturbatis præfectis Oiſonvillium ad ipſos progredientem male multarant.

29. Marr.

Tum direptis per oppidum tabernis tota nocte debacchantur, minati, ni octo menſium reſidua ſtipendia confeſtim exſolvantur, ſe ſpoliato atque incenſo oppido ad VVertanum tranſituros. Ægre tandem ab Erlachio placantur, oblato ſtatim quinque menſium ſtipendio, reliquo intra duas ſeptimanas exſolvendo. Germanus miles licet in ſtatione ſua quietus egiſſet, tamen & eadem ſibi præſtari poſtulabat, quæ Galli minis expreſſerant. Imminebant huic occaſioni Cæſarei, ac magna pecuniæ ſumma oppidum licitabantur. Ac jam inter autores ſeditionis ſuper eo Bavaricis tradendo agitabatur, cum Erlachio res proditur, ac iſti in cuſtodiam abſtrahuntur. Ita Gallus miles animis cadere, & Erlachius cum Germanis ſuis omnia providere, admiſſa quoque in oppidum equitum manu. Equuleo admoti

2. Maji.

captivi de ſuis deſtinatis, & conſcii fatentur; è quibus ſex Galli in furcam ſublati, quibus unus Germanus ſocius jungitur, populares ſuos in ſocietatem flagitii pertrahere conatus. Erlachius demum Gallos acriter increpitos novo ſacramento

Circa Hohentvvilam irrita conventio.

adigit. Hohentvvilā inde includere circumpoſitis caſtellis Mercius Bavaricorum dux ſatagebat. Sed quia jaculationibus & eruptionibus ex arce multi ſternebantur, connitentibus Oenopotanis, & Conſtantienſibus Legatis cum VViderholtio, probante VVurtenbergico Duce, convenitur, ut arx

10. Maji.

ea penes Ducem maneat, qui & annitente Bavaro in omnia ſua bona, quæ adhuc detenta fuerant reponendus ſit. VViderholtius accepta pecuniæ ſumma, & anteactorum venia Cæſaris ſacramento accederet. Conventa Cæſari ac Bavaro ratificanda tranſmittuntur. Interim in unum menſem induciæ fiebant, quo ſpatio Bavaricis circa ſua caſtella extruenda pergere, Hohentvvilanis libere ire ac redire liceret. Etſi ipſe Mercius conventa rata habitum iri dubitaret.

1644.

Sane adſpernabatur conventa Bavarus, qui præfecturam provincialem Sueviæ tunc captabat, cui iſta arx mire inſervitura fuerat, eoque eandem utique in poteſtatem redigere conſtituerat. Unde elapſo menſe hoſtilia utrinque iterum exercebantur.

Turennius in Bavaricos movet:

§. 26. Bavaricis ita cis Rhenum ſatagentibus, Turennius è Burgundia & Lotharingia in Alſatiam remeat. Inde nemine deſtinatorum conſcio repente per Briſacum recta in Bavaricos circa Hohentvvilam diſperſos properat;

24. Maji.

quibus parem Dutlinganæ cladem repoſuerat, ni ruſticus adventum ipſius prodidiſſet.

Duasque ipſorum legiones cædit.

Duæ tamen legiones inter Doneſchingam & Huſingam ab ipſo oppreſſæ, equitum una, altera deſultorum. Cæſi ducenti amplius, capti quadringenti cum multis præfectis, ſeptem vexillis & omnibus impedimentis. Interim univerſæ Bavaricæ copiæ idoneo loco coiverant, ut facile vim propulſare poſſent. Sed quia Turennius diuturnæ expeditioni ſe non paraverat, ac ob VViderholtii tractatus cum Bavaricis dubitaret, quid ab ipſo expectandum ſibi foret,

28. Maji.

cum inſigni præda trans Rhenum in Alſatiam iterum concedit, expectaturus quid Bavarici ſuſcepturi eſſent. Aſt hi relicta ad obſidendam Hohentvvilam idonea manu primo verſus Sylveſtres

17. Jun.

urbes, mox flexo itinere Friburgum movent, eique oppido vim admovent. Qua re cognita Turennius ſuperato apud Briſacum Rheno inſtructa acie Friburgum verſus procedit, Bavaricis intra munimenta caſtrorum ſe tenentibus.

Bavarici Friburgum obſident.

Ita uterque exercitus dimidiæ horæ intervallo inter Friburgum, & Kirchoviam adverſis caſtris conſidet.

22. Jun.

Bavaricus exercitus octo millibus equitum, novem peditum conſtabat. Turenniani quindecim bellatorum millia explebant. Turennius continuis aſſultibus Bavaricos fatigare, ut hi ſemper in armis conſiſtere cogerentur.

27. Jun.

Canofskius quoque Friburgi præfectus eruptione facta tres machinas cum multis captivis in oppidum pertrahebat, plurimis per acceſſus cæſis. Tum crebris excurſorum conflictibus multi ſubinde captivi in Turennii caſtra abripi; plures ſigna deſerere, ut intra paucos dies Bavarici duo millia deſiderarent. Nec hi eo ſecius intra caſtra ſua hærere, ac oppidum arcemque continuis verberationibus infeſtare.

4. Jul.

Paulo poſt Kirbenreuterus tribunus ſexcentis equitibus ſtipatus Turennianis pabulatoribus apud Staufam inſidias ſtruebat; quem Roſa re prodita ita excepit, ut quadringentos equos inſtructos cum trecentis captivis ipſi eripuerit. Wertanus quoque, dum Gallicis caſtris aſſultat, ab eodem Roſa non ſine damno repellebatur.

9. Jul.

Turennius caſtra mutat.

Cæterum Turennius, cum Bavaricos ſylvis ac montibus tectos invadere non daretur, & pabulum ac aqua deficere inciperet, caſtra Gozingam transfert, ubi

14. Jul.

ad Rheinfeldam uſque tuto pabulari dicebat, ſubvectione Briſaco, Neuburgo, & tota ex Helvetia à tergo patente. Bavarici contra ad expugnandum Friburgum omnem vim adhibere. Suburbium à Divo Joanne dictum quarto aſſultu,

1. Jul.

centuriis aliquot militum deſideratis, expugnatum fuerat. Inde ipſum oppidum terno aſſultu in caſſum petitur.

8. Jul.

Poſt & cum injectis ignibus incendium intra mœnia exortum fuiſſet, eliſis quoque

15. Jul.

duobus cuniculis alius aſſultus tentatur, obſeſſis ſtrenue vim repellentibus, ac inſuper crebra eruptione hoſtem fatigantibus.

Friburgum Bavaricis deditur.

Sed tandem cum edita lata mœnium ruina extrema vis admovenda eſſet, Canofskius tuendis tam amplis munimentis im-

1644. impar, ac deficiente paratu bellico, cum in plumbi vicem dudum ſtannum adhibitum fuiſſet, honeſtis legibus deditionem facit, ac cum ſexcentis militibus, qui ipſi ſuperfuerant, Briſacum dimittitur.

Enguianus Dux è Gallia venit.

§. 27. Cum Friburgum jam inter extrema luctaretur, Ludovicus Borbonius, Enguianus Dux cum quatuor equitum, tribus peditum millibus, ſelecto milite in Alſatia adpellit. Cujus adventus
17. Jul. ut Friburgenſibus innoteſceret, Briſaci quatuor machinis majoribus bis diſploſis, tum ignibus è
22. Jul. ſumma arcis turri ſignum jam ſero datur. Is Turennio junctus conſilio habito Bavaricos intra caſtra vi aggredi conſtituit. Opus arduum incredibi-
24. Jul. li animorum ardore à Gallis, ignominiam Dutlingæ acceptam eluere cupientibus, ſuſcipitur, tanta utrinque rabie, ut quidam, cum reliqua arma deficerent, cultros demum reluctantibus jugulo demiſerint. Tandem poſt atrocem quinque horarum pugnam Galli duo præcipua caſtella perrumpebant, ubi quidquid hoſtium repertum erat, internecione deletum præter paucos præfectos, qui vita donabantur. E Bavarico peditatu quatuor legiones conciſæ ferebantur; è Gallis quingenti ceciderant, totidem ſauciatis. Bavarici hinc non citra trepidationem deſertis caſtris ultra Friburgum in monte arci contiguo conſident, quem quadruplici palorum ordine, & excitatis raptim munimentis firmabant.

Idem partem caſtrorum Bavaricorum expugnat.

26. Jul. Sed Enguianus uno die ſuis ad quietem conceſſo pugnam repetit, ac montem iſtum octo per horas incredibili impetu oppugnat, nec ſibi nec ſuis parcens. Nam & ipſe binos globos thorace ferreo exceperat, & tres ſub ipſo equi telis proſtrati occubuerant. Ac jam munimenta Galli perruperant; ſed à cataphractis, quos Wertanus ad pedes deſcendere juſſerat, demum repelluntur. Bino hoc aſſultu duo millia amplius militum Galli deſiderabant, pluribus ſauciatis. Inter cæſos aliquot centuriæ præfectorum, volonesque illuſtri loco orti erant; Marchio Mor-billierus, Comes Rouſſillonus Campi-Mareſchallus, Hatſteinius tribunus, ſubtribuni Jerlandius, & Remchingius. Rocque-ſervierus è vulnere paulo poſt obiit, cum multis aliis. Imprimis ſtrages aliquot Turennianis legionibus incumbebat; è quibus in Schmidbergiana legione quindecim tantum ſclopetarii, ſex ſariſſarii apud ſigna conſiſtebant; è Flava veteri omnes centuriones, uno excepto ceciderant; in Hatſteiniana unus tantum optio ſupererat. Id tamen damni Enguianus elevans plures una nocte Pariſiis generari cavillabatur. Bavaricorum mille ducenti cecidere, quos inter Caſpar Mercius, ſummus excubiarum Magiſter, à ſuis valde deſideratus: nec minor ſauciorum numerus.

Alia vice repelluntur.

§. 28. Idem cum Bavaricis in monte conſiſtentibus nihil noceri poſſe videret, Langendenzlin-
30. Jul. gam, VValdkirchamque, & alias infra Friburgum valles petit Bavaricis pabulatione excludendis. Quo animadverſo Mercius Bavaricus dux eodem die per Kirzachanam vallem Villingam verſus ſe proripit, velut Gallos per Sylvam Nigram præverſurus. Sed Roſa primum Gallorum agmen ductans apud cænobium Divi Petri media ſylva Mercium aſſequitur; qui primo quidem Roſam repellit; ſed toto exercitu Gallico incumbente id agebat, ut ſuos imminenti cladi eriperet. Et legiones quidem pleræque evadebant, etſi numeris non parum imminutis; majore tamen machinarum parte & omnibus impedimentis Galli potiebantur, qui & è veſtigio inſequentes poſtremum agmen carpebant. Bavarici demum Villingam 1644.
ac Rotvvilam prætervecti apud Schonbergam in 2. Aug.
monte conſident; Hucusque inſequentes Galli 3. Aug.
poſtera die retro iter legebant. Ita tunc Gallorum manibus elabebantur Bavarici, ſed male habiti amiſſis ſarcinis, ac plerisque machinis, tum exercitu à ſeptendecim millibus ad novem millia imminuto, amiſſis plerisque equis, & qui ſupererant eneruibus, cum per decem dies ſolis foliis querneis alendi fuiſſent. Galli licet & ipſi ſuorum non paucos amiſiſſent; tamen profligato hoſte alacres ſpem conceperant rei bene gerendæ, antequam Bavarici reficere ſe poſſent.

Galli Bavaricos cedentes multant.

Ea Bavaricorum clades Hohentvvilæ quoque obſidium ſolvebat, ad quam tredecim centuriæ relictæ fuerant, quas continuis eruptionibus, ac jaculationibus VViderholtius fatigabat. Donec illæ audito, quid apud Friburgum eſſet geſtum, magna cum trepidatione Cellam ſe proriperent, VViderholtio 1. Aug.
inter perſequendum duas machinas cum centurione, & aliquot gregariis intercipiente. Ita propere porro diſceſſum, ut nec tuguriis ignem injicerent, & paratus bellici, annonæque non parum relinquerent. Liberati Hohentvvilani à lacu Bodamico ultra Ulmam tributis regionem ſubjiciebant.

Hohentvvilæ obſidium ſolvitur.

§. 29. Enguianus poſt omiſſos Bavaricos in Kenzinganam vallem regreſſus, arcem VVeiſſeneccam non procul Friburgo ſitam expugnat. *Unde credebatur id oppidum invaſurus ruinis* nondum reparatis facile ceſſurum. Sed majora animo agitans, tum fœtore cadaverum circa prorelante, in Marchionatum Inferiorem digreditur, copiis circa Pfortzheimum, Durlacum & Brettam diſpoſitis, velut Heilbrunnam petiturus, inde in Franconia Haſſicis jungendus. Unde & Mercius tribunum VVolfium cum ſua legione raptim tuendæ Heilbrunnæ mittebat. Sed Philipsburgum petebatur, cui circumfuſas paludes intenſiſſimus tunc æſtus fere exſiccaverat.

Enguianus Philipsburgum petit.

Bavarici contra Schonberga Rotenburgum digreſſi qua poterant copiis augendis operam dabant. Tum & è Franconia tres equeſtres, totidem pedeſtres legiones Hatzfeldicæ arceſſuntur, quæ alias in Belgium Hiſpanis auxilio deſtinabantur.

Bavarici copias augent.

Aſt Galli 26. Aug.
Manhemium exiguo præſidio inſeſſum nullo negotio in poteſtatem redigunt. Inde Philipsburgo copias admovent, cujus præfectus Bambergius vicinos circa pagos, & molendina cum magna frumenti vi incendit. Qui ſecundo Rheno deſluebant Galli Germersheimi centum triginta Lotharingicos milites ſuo ſacramento adegerant. Spira Lotharingici ultro Franckendaliam profugiebant. Unde imperante Enguiano ea urbs ultro 28. Aug.
trecentos Gallos admiſit. *Spirenſi quoque* Cameræ petenti Dux ſecuritatem, & immunitatem 30. Aug.
multa cum verborum humanitate indulſit, juri dicundo eam vacare jubens. Mercatoribus Francofurtum profecturis tutum iter una cum mercibus, excepto frumento & adparatu bellico, lubens annuebat.

Galli Manheimium ac Spiram rapiunt.

Ad Philipsburgum porro caſtellum ad molendinum primo loco expugnatum, ducentis Gallis, centum propugnatoribus cadentibus. Bavarici uſque adeo deſpiciebantur, ut munimenta caſtris ſuis circumponere Galli inſuper haberent. Continua inde machinarum tonitrua, & ſumma cum alacritate ad foſſam uſque acceſſus promoti, in quam aliquot centuriæ doliorum arena impletorum, & faſcium vis præcipitantur. Bambergius oppidi præfectus quadringentos quinquaginta non amplius milites ſecum habe-

Philipsburgum à Gallis capitur.

bat, cum tamen pro mille ſtipendia ſolitus eſſet accipere. Et quanquam nuper à quæſtore Bavarico duodecim uncialium millia in bellicos paratus accepiſſet, vix tamen duodecim pulveris nitrati dolia præſto erant. Unde cum Enguianus neque militi neque pulveri parcens loricam valli & ſuggeſtus disjeciſſet, iſte animis collapſus colloquium expoſcebat, antequam Galli foſſam tranſiſſent.

29. Aug.

Ita undecimo obſidii die oppidum honeſtis legibus deditum. Bambergius cum ſuis Heilbrunnam deductus. In oppido ſeptuaginta ſex machinæ inventæ.

Franckendalia eminus circumſidetur.

Franckendaliam tenui præſidio inſeſſam valida peditum manus è Lucenburgico agro ſubmiſſa commodum tunc firmaverat, quam Saverius tribunus cum quadringentis ſelectis equitibus deduxerat.

1. Sept.

Sed ad ſuos reverſurum non procul Franckendalia Fleckenſteinius tribunus oppreſſit, cæſis cum ſubtribuno plerisque, ipſoque tribuno cum centum gregariis capto: trecenti quinquaginta inſtructi equi prædæ ceſſerunt. Unde oppido iſti fatigatum exercitum ingruente autumno admovere non viſum; ac ſatis habebatur id laxius circumſediſſe.

Wormatia & Moguntia capitur.

Wormatiam, quam Lotharingicus tribunus Nettingius cum ducentis militibus inſidebat, Turennius nullo reſiſtente in poteſtatem accipit; militemque ſub ſigna Gallica redigit. Oppenheimum ex itinere occupatum. Inde Moguntiam petit Enguianus, qua Elector Hermanſteinum profugerat. Et quanquam Wolfius tribunus cum ſeptingentis militibus à Bavarico exercitu ſubmiſſus ad ripam Rheni adverſam adeſſet; Capitulum tamen eum admittere abnuebat, quod ſatius duceret tranſactione cum Gallis imminentem tempeſtatem declinare.

6. Sept.

Indulgebat Moguntinis molliſſimas conditiones Enguianus; impoſito tantum ſtipendio, quod quingentis alendis, qui in urbe relinquebantur, ſufficeret. Cæterorum onerum venia facta. Rebus ibi diſpoſitis iterum in Alſatiam adſcendit. Ad Landaviam ſelecta manus mittitur, quæ quadringentos ibi Lotharingicos acriter reſiſtentes demum honeſtam ad deditionem compellit; etſi plerique ultro Gallicæ militiæ accederent.

19. Sept.

Enguianus in Galliam redit.

His geſtis Enguianus cum Gallico equitatu in Galliam revertit, ingenti gloria mactus. Addiderat gratiam miles ſevera diſciplina coërcitus, ac ſecuritas provincialibus præſtita, & quia erga quoſvis promtam humanitatem oſtenderat.

Haſſiaci ad Rhenum accedunt.

§. 30. Dum iſta à Gallis geruntur, Landgravia, quo promtam ſe Galliæ officiis oſtenderet, duo militum millia Geiſio duce Rhenum verſus miſerat, auxilio ſi opus foret Gallis futura.

6. Sept.

Illi Hœchſtam ſubito opprimunt, cæſis quos in armis deprehenderant: inde Urſellis ſtativa capiunt. Sed cum animadverterent, ſe à Bavaricis peti, opportune Kirchainam recedunt.

His Bavarici fruſtra inſidias ſtruunt.

Nam Bavarici, quibus tunc Hatzfeldius ſummo cum imperio præerat, cum circa Neccars-Ulmam Philipsburgi obſidium otioſe ſpectaſſent, audito Haſſicorum motu repente Wertanum cum triginta ſex equitum turmis præmittunt, qui Mæno apud Kelſterbacum

9. Sept.

ſuperato improviſus circa Francofurtum adpellit, quem totus exercitus duodecim millibus conſtans ſequebatur. Sed Haſſi ante ipſas duodecim horas in tuta ſe receperant, Wertano fruſtra Puzbacum

14. Sept.

inſiſtente, ac paucos moratores intercipiente. Ita irriti verſus Sylvam Ottonianam, inde Heilbrunnam ſe recipiunt, nullo operæ pretio facto, niſi quod feſtinato itinere ſuos fatigaſſent, ac qua tranſierant vaſtitatem dediſſent; Steinhemi cumprimis Moguntinæ ditionis oppido atrociter graſſati, velut præſulatus ob pactum cum Gallis in hoſtiles partes conceſſiſſet. Id quod & Schvvalbacius Moguntinus Legatus Bavaricis in pleno Deputatorum Francofurti conſeſſu acerbe exprobrabat, addito; vel Turcam ac Tartarum adverſus tam barbarum militem recte in auxilium vocari.

Bavarici denuo ad Rhenum movent.

Circa exitum Septembris Bavarici Heilbrunna Ladenburgum deſcendunt, ac miſſa ſelecta manu Manheimum ſubito opprimunt, cæſis quos ibi invenerant Gallis. Ubi & Roſa, qui cum caterva equitum cis Rhenum explorandi cauſa excurrerat, vix ſolus per vallum, inde exigua cymba trans Rhenum evaſit, omnibus, quos ſecum habebat, amiſſis. Turennius contra, qui digreſſo Enguiano ad oram Rheni curabat, quod hic robur equitatus in Galliam abduxiſſet, & tirones Galli intempeſtivo uvarum muſtique uſu morbis valde imminuti forent, ſatis habebat diſpoſitis hinc inde ſtationibus tranſitu Rheni Bavaricos arcuiſſe.

§. 31. Nam Bavarici Manheimo reparato, ac trajecto Mœno idoneum transeundo Rheno locum quærebant, quibus & Glenius è Weſtphalia

Glenii irritus conatus.

movens cum copiis ſuis ſe juncturus erat, per hiemem recuperaturi, quod æſtate amiſerant. Porro Glenius apud Andernacum ſuperato Rheno, inde Moſella Baccaracum irruperat; ubi arcem quinquaginta Gallis inſeſſam oppugnat, ſed cæſo ſummo vigilum præfecto Schnettero, multisque aliis irritus repellitur; inde diſcedens oppidum militi in prædam concedit. Hinc apud Confluentes ponte Rhenum inſternere inſtituit; & credebatur Bavaricos huc deſcenſuros, ac ſuperato flumine junctim Gallis ingruituros. Sed hi metu Torſtenſonii ad tuendas Bavari provincias revocantur, non alio operæ pretio facto, quam quod Hœchſtam ab Haſſis inſeſſam expugnarent, imminuto per deſertiones ad duo millia exercitu. Ad Viam Montanam Bensheimum, quod ducentis Gallis obtinebatur, aſſultu expugnant, deſideratis tamen aliquot ſuorum centuriis, quos inter & tribunus Wolfius; cujus morte exacerbati Gallos omnes trucidant, excepto præfecto & Optione. Weinheimi qui tendebant ducenti pedites, ultro ſe hoſtium arbitrio commiſerunt inter ſupplementa diſtributi.

Bavarici in hiberna concedunt.

Inde in hiberna per Franconiam & Sueviam conceſſere. Glenius interim circa Moſellam hæſerat; qui & ipſe poſt Caſtellaunam & Simmeram fruſtra tentatas ſublata conjunctionis Bavaricæ ſpe in Weſtphaliam revertit. Turennius digreſſis Bavaricis Gernsheimum Moguntinæ ditionis oppidum Bavarico præſidio inſeſſum, occupat. Inde arcem Crucenacenſem, obſeſſis acriter reſiſtentibus, demum terrore cuniculi ſub mœnia acti ad deditionem compellit:

18. Dec.

inde & ipſe ſuos per hiberna à Baſilea ad Moſellam diſtribuit.

Haſſicorum acta.

§. 32. Quæ ab Haſſicis hoc anno gerebantur, hæc fere erant. In Weſtphalia Holſatiæ Ducem

Mart.

Lemgovia Huxteram proficiſcentem cum multis præfectis ac centum gregariis interceperant. Rabenhauptius aſſumtis quingentis equitibus, totidem peditibus, ac trecentis dimachis Noveſio proceſſerat, velut tributa exacturus, revera ut Lotharingicos Eſchvveileri in ſtativis ſuis opprimeret.

1. April.

Ac primo quidem impetu una legio fugatur; tres autem in campum progreſſæ pugnam ſtrenue capeſſebant; tandem & ipſæ in fugam compelluntur, deſideratis duobus tribunis, ac amiſſis ſarcinis. Enimvero in fugam jam effuſis duæ Cæſareæ legiones ſubveniunt. Unde Lotharingici receptis animis Haſſicos Noveſium abeuntes iterum

aſſe-

1644. aſſecuti, poſt acrem pugnam fundunt, tum omni præda captiviſque receptis, centum quinquaginta cædunt, ipſumque Rabenhauptium cum multis præfectis capiunt. Interfuerat pugnæ Wilhelmus Landgravius juvenis, qui poſt edita eximiæ virtutis ſpecimina ſalvus Noveſium cum reliquis evaſit. Eam cladem Haſſici per inanem jactantiam conciliaſſe ſibi credebantur, dum poſt rem bene geſtam inutiles moras nectunt, ac diſploſis, quæ hoſti eripuerant, machinis velut ſignum Cæſareis legionibus in vicinia tendentibus dant. Ea occaſione uſus Elector Colonienſis, Bergershuſam ad deditionem compulit. Sed & parum abe-

12. Aug. rat, quin Vehlenus valida cum manu Dorſtena progreſſus ſubito impetu Coesfeldiam oppreſſiſſet, qui jam ſuperato vallo portas moliebatur, cum Haſſi è turribus, & ad portas conglobati poſt acrem duarum horarum pugnam ingruentes repellunt. Trans Rhenum ab Haſſis Bredenbenda & Bonneberga arces, inde Zantena, Raita, Linnicha, & Elsvveilera occupantur. Contra iidem Brandeburgico Electori oppida Clivica præter Calcariam iterum conſignabant, ut eo validiores in expeditionem prodire poſſent.

Motus Friſiæ Orientalis. Majoris momenti erat, quod Comes Friſiæ Orientalis connniventibus Batavis, aut ſaltem Arauſionenſi Principe arma pararet, Auricam ſibi ſuiſque copiis liberum acceſſum depoſcens, Haſſoſque, ni ultro faceſſere vellent, vi ejecturus. Quod cum hi abnuerent, res ad manus deveniebat, ac Friſii pulſi centum cæſos, ducentos captos deſiderabant. Erat ea res magnopere cordi Landgraviæ, quæ & maximam partem ſuarum copiarum duce Eberſteinio huc contraxerat tam opimis hoſpitiis tuendis. Et fœderati Reges graviter ferebant, hoc modo Haſſorum ſe auxilio privari. Unde & Suecici Legati Comitem literis ab eo cœpto deducere conabantur; & Galli apud Ordines Generales vehementer inſtabant, ut ei liti componendæ ſe interponerent. Qui & ægre licet Legatos ſuos eo miſerunt, quorum opera ad menſem uſque Martium induciæ factæ, ſpondentibus Batavis hoſtilia utrinque interim ceſſatura. Stipendiorum modus ad undecim uncialium millia menſtrua redactus. Ita rebus utcunque compoſitis pleræque Haſſicæ copiæ ſub Geiſii ductu (nam Eberſteinius Comes

11. Oct. paulo ante fato functus erat,) Torſtenſonio adverſus Gallaſium auxilio accedunt, reliquiis hujus intra Magdeburgum includendis operam navaturæ.

Circa pacem acta. §. 33. Bellum Danicum uti varios animorum motus excitaverat; ita ne moram paci idem adferret, metuebatur, Cæſareis animos ſumturis, & amoto jam pacis ſequeſtre. Unde novus agendi modus, uberior tractationis materia, nova mandata. Ac ſane toto hoc tractatu obſervare licet, Cæſareos pro habitu Suecicorum armorum negotiationis progreſſum temperaſſe. Si Cæſaris hæreditariæ provinciæ premebantur, faciles ſe exhibebant; iſtis liberatis ceſſim ibant, ſecuri, an Ordinum ditiones armis vaſtarentur, quod his oppreſſis autoritas ipſorum gliſceret. Quæ & ratio erat, quare Gallaſius Torſtenſonium in Holſatiam ſequeretur, ac Cæſarei aliquot per menſes tractatus eluderent, eventum belli Danici ſpeculaturi. Etſi & apud reliquos morarum cauſæ non deerant, dum Gallici Legati inter ſe diſſident, Savedra, quod de Pignerandæ adventu audiret, nihil negotii ſuſcipere vellet; & Sueci adventum Ordinum expectarent.

Legati Danici Oſnabruga diſcedunt. *29. Jan.* Abibant quidem Oſnabruga Legati Danici, cum Salvio poſtridie diſceſſus per Langermannum id denuntiaſſent, addito, Stadæ ſubſtituros, quoad adpareret, num novæ inter Regna turbæ in ipſa herba opprimi queant. 1644. 28. Jan. Illi cum à Torſtenſonio tutum iter per Holſatiam in Daniam peterent, is initio iſtis concedere dubitabat. Mox tamen monebant Rectores Sueciæ, ne id abnueret; ut tamen potius Lubeca maritimo, quam terreſtri per Holſatiam itinere ipſos proficiſci ſineret. Manebat tamen Oſnabrugæ Langermannus curandis Dani negotiis, & quia hic mediatoris munus circa Suecos depoſuiſſe, circa alios retinuiſſe videri volebat. Sedebat Dano communem cum Cæſare adverſus Suecos cauſam agere; eoque & per literas ab Electoribus petebat, ne ipſo inaudito ad pacis tractationem deſcenderent, utque juncta opera adverſus injuſte illatam vim defenderetur.

Sueci de ſtudio pacis teſtantur. Contra Salvius demulcendis, qui novum ob bellum pacis ſpem prope exuerant, teſtari: Reginam ob ſubitum huncce caſum conſilia circa reducendam communem pacem haut mutaſſe, nec ſe Legatorum Danicorum, ſi manſiſſent, converſationem averſaturum fuiſſe. Sed cum ipſis abire placuerit, cauſam non fuiſſe iſtorum mediationem magnopere affectandi, cujus modicos fructus Suecia hactenus ſenſerit. Et his licet amotis non defore paci inveniendæ viam. Gallis autem, & Landgraviæ de conſtanti ſua opera circa ſocietatem pacis bellique confirmabat; ac Reginam fœderi non minus, quam antea ſatisfacturam. Dani vexationes non amplius ferri potuiſſe. Reginæ conſilia ab ipſo turbata; impediiſſe eundem, ne omnes vires in Germanicum bellum verti potuerint; tacito adverſus ipſum bello Sueciam domi velut tabe attenuatam, præſtandis fœdere conventis imparem redditam. Longe plus proximo anno in Germania potuiſſe effici, ni Danus ſubegiſſet copias domi detinere. Spem eſſe Danum brevi ad ſaniora conſilia compellendum, cujus injuriis liberati Sueci eo validiorem deinceps Galliæ operam navaturi ſint. Danum ſucceſſibus Suecorum ægreſcentem cum divellere fœderata Regna non poſſet, id difficultatum objeciſſe, ut fœderi ſatisfieri non potuerit. Eo coërcito validius in Cæſarem arma geſturos. Si quid interim res Germaniæ præter ſpem detrimenti capiant, id brevi reparandum.

Ordines Imperii idem denuo hortantur. Et quia aliqui Ordinum reſponſo ad invitatorias Legatorum literas innuerant, ſe mittere ſuos non poſſe, antequam Regnorum Legati in loco tractatuum perveniſſent; Oxenſtierna denuo literis ipſos monet; 15. Febr. cardinem totius negotii jam in eo verti, ut Ordines adſint, nec abſque iiſdem ſuſcipi quid circa pacem poſſe. Ea cauſa ſe Mindæ, Gallos Hagæ tamdiu ſubſtitiſſe. Maturarent igitur ſuos mittere, & alios hortarentur. Bellum Danicum huic negotio moram non injecturum, nec eo minus cauſam communem cordi ſibi fore.

Quinam Legati in loco adfuerint. §. 34. Cæterum Oſnabrugæ Cæſaris nomine aderant Aurſpergius Comes, & Cranius, qui nuper juſſos ſe ferebant ad extremum uſque ſubſiſtere, ut Orbi conſtaret, penes Cæſarem culpam irritæ pacis non eſſe. Salvius præter deſtinata ibi hactenus hæſerat. At maluerant Galli ipſum Mindæ manſiſſe, aut eodem ſtatim revertiſſe, quod metuerent, ne ſeparata inter ipſum & Cæſareos negotiatio agitaretur. Monaſterii, Cæſarei & Hiſpanici aderant; in Zapatæ tamen locum, nuper fato functi, alius ſufficiendus erat. Qui Gallos tamdiu à ſe expectatos ægerrime ferebant; minati par pari ſe relaturos, ac ubi iſti advenerint, ſe abituros, compoſito quoque ſcripto, quo

1644. oſtenſuri erant, quis revera communem pacem adſpernetur. Aderat quoque Legatus Venetus Aloiſius Contarenus. Pontificis Nuntius Fabius Chiſius Coloniæ paratus erat ſtatim eo accedere, atque Galli veniſſent. Fuerat is ſuffectus in locum Cardinalis Roſetti, ſed qui legatione Anglicana male rem geſſerat male temperato zelo turbarum, queis Regnum iſtud quaſſabatur non minima cauſa; tum Mazarino inviſus, & à Gallis velut ipſis iniquus improbatus. Unde ab Urbano Pontifice, qui in Gallos propendebat, facile iſta functione iterum dimovebatur. Chiſius contra nobili apud Senenſes familia ortus, literis egregie tinctus erat, moribus inculpatus, fuco procul, ſed non niſi Melitenſi, & Colonienſi legatione antea obita modico rerum tractandarum uſu, ſed quo Monaſterienſi negotiatione examuſſim imbutus fuit. In Mediatoris munere obeundo ſociatis ſemper conſiliis cum Veneto agere, etſi ſæpius circa iſtos divellendos laboraretur. Tum & in neutram partem inclinare, licet ſubinde ab his aut illis ſolicitatus; unde & utrique parti parum amabatur, inviſo fere, qui noſtris accedere partibus abnuit. Ordines quoque Imperii oſtendebant, quamprimum Galli adeſſent, ſe ſuos eodem ablegaturos. Ita tunc ſoli Galli in mora eſſe arguebantur.

Galli Monaſterium veniunt. 7. Mart.

Quam tamen mox amovebat Avauxius Monaſterium adpellens, cui Cæſarei, Hiſpani, ac Venetus rhedas ad quadrantem milliaris obviam mittebant. Eum paucos poſt dies ſecutus eſt Abel Servientus, Collegæ diſcors; cujus rei cauſa erat, quod hic Cardinali familiaris erat, à quo & miſſus credebatur paci impediendæ; quem & urebat, quod Avauxius tractatu Hamburgenſi multum ſibi autoritatis apud Germanos pepererat, qua & ſe importunius jactabat. Sed poſt longam æmulationem Servientus Avauxio prævalebat, aulæ favore, ac animi dotibus, artibuſque potior, magnaque negotiorum peritia, cum Avauxius judicio eſſet debili, ſemper dubitabundus, ne forte agendo erraret, hæſitans, tardus, & exigua in aula autoritate: quæ omnia in Serviento ſecus erant. Ex eo diſſidio non exigua tractatibus mora, ac dum iſte ſententiam ſuam adverſus collegam tueri contendit, ſæpe arcana mandatorum intempeſtive vulgabantur.

9. Mart. Mox quoque aderat Pontificis Nuntius, cui Cæſarei, & Gallus vehicula obviam prodire jubebant, Hiſpani non item. Pudore comparationis, quod Gallus familia numeroſa ac ſplendida uteretur.

15. Mart. Sicuti & paulo poſt cum in Cathedrale templum introiſſent Hiſpani, ac Avauxium centum quinquaginta miniſtris ſtipatum ibi deprehendiſſent, relato pede per alteram templi januam excedebant. Petierant à Cæſareis, ne & ipſi Nuntio obviam mitterent obtentu ignorati adventus. Quod hi annuere non poterant, cum ipſe de adventu ſuo bis ipſis ſignificaſſet.

26. Mart. Alter Legatus Abel Servientus Comes paulo tardius adventabat ob valetudinem, & quod ratificatio eorum quæ cum Batavis egerat, expectanda foret.

Oxenſtierna Oſnabrugam intrat. 27. Mart.

Sequenti die Joannes Oxenſtierna Oſnabrugam intrat. Obtulerant Cæſarei Salvio, ſi eædem ceremoniæ placeant, quæ Gallis Monaſterii exhibitæ forent, ſe quoque Oxenſtiernæ rhedam ſuam obviam miſſuros, ut tamen ea proxime ipſum nulla interjecta incederet; ac is ſtatim poſt adventum ſuum ſuper hoc humanitatis officio gratias ageret; intra biduum ab ingreſſu ſe ipſum ſalutaturos, parem mox honorem ab eodem expectaturos. Id quod ita acceptatum. Non tamen longius rheda proceſſit, quam qua grandior machina ejaculari poteſt. Poſtridie ab ingreſſu Oxenſtierna per Mylonium Secretarium legationis Cæſareis pro exhibito honore gratias egit. Reponebat Aurſpergius; id ex more factum, & inſtaurandæ inter Imperium & Sueciam veteri amicitiæ. Primam ſalutationem obibant Cæſarei; 30. Mart. reponebat eum honorem interjecto biduo Oxenſtierna. 2. April. Præter honoris verba, & mutuam circa ſtudium pacis teſtationem tunc nihil dictum.

Ordines nondum adſunt.

§. 35. Præſentibus jam partium legatis mora penes Ordines Imperii erat. Hos ſocii Reges inter tractandum utique Cæſari adjungere cupiebant, iiſque jus belli ac pacis reſtituere, quod cum ipſis commune Cæſar hactenus ſibi ſoli arrogaverat. Id enim præcipuum ſecuritatis ſuæ fundamentum ſtatuebant, ac ne Cæſar dominatum Germaniæ invadere, vicinoſque pro lubitu bellis exercere poſſet, ſi Ordines ſuffragii jure circa bellum & pacem gauderent. Et proclives in hanc rem erant Ordines, cumprimis Evangelici, modo de initio tractationis prius conſtaret. Et licet forte Francofurti propoſita Deputationis translatio non ſuccederet; tamen prout cuique commodum mittere decreverant, modo tractandi in ipſo loco facile expediendo. Ac jam quidem amoto Dano Sueci abſque mediatore cum Cæſareis tractare cupiebant; ſed ea res Gallis ſuſpicionem injiciebat, eoque de Venetorum opera adhibenda proponebant. Quæ etſi Reginæ quondam ingrata non fuerat, cum tamen Legati nunc nihil in mandatis ſuper ea haberent, res ad eandem referenda erat.

Legati Regii colloqui nondum poſſunt.

§. 36. Galli porro ſtatim atque Monaſterium adpuliſſent, ingens cum Suecis colloquendi deſiderium oſtendebant, ac negabant ſe quidquam ſuſcepturos, niſi re cum ipſis communicata. Incidebat tamen huic congreſſui non nihil difficultatis, quod non ſatis idoneus utrique urbi interjectus reperiretur locus. Tum & Galli primam ſalutationem ſibi utique depoſcebant, velut dignitate potiores. Sueci contra quanquam dolendum judicarent tanto negotio per inania moram injici; tamen quia exemplo ſemel admiſſo inemendabile deinceps præjudicium Reginæ conciliabatur, ac ea prærogativa ſæpius affectata, nunquam agnita fuerat, nullo modo in id poſtulatum conſentire poterant. Unde prout juſſi erant æqualitatis rationibus inſiſtentes pertendebant, ut qui prior ad locum congreſſus acceſſiſſet, poſterius venienti primum ſalutationis honorem exhiberet; quod inter ſummos utrinque Principes ſemper ſolitum. Aut ſi hoc Galli abnuerent, ſorti res committeretur. Sed & incidebat Salvii longior valetudo. Ac vagabantur inter utrumque oppidum catervæ militum, modo Cæſareos ſe, modo Danicos aut Bremenſes ferentium, qui Suecicis Legatis inſidias ſtruebant, ut his extra urbem progredi haut tutum videretur.

Galli Ordines ad tractatus invitant. 6. April.

§. 37. Dantur inde à Gallis ad ſingulos Ordines literæ, queis eos ad adeundos tractatus invitabant. Iis tamen non, uti Sueci, exemplum ſalvi conductus addiderant, quod promulgato à Cæſare communi diplomate ſat cautum Ordinibus judicarent. Earum literarum principio ſuum in pacem ſtudium extollere, culpam protracti hactenus negotii in Auſtriacos devolvere. Nunc ſe ſocioſque paratos adeſſe: aſt nullum adhuc ex Imperii Ordinibus comparere. Ubi nunc eſſe illos, quorum maxime cauſa bellum ſuſceptum & feliciter geſtum? Ubi illas voces amneſtiam flagitantium, & quæ nunc ultro ſe offert, inſtaurandi Imperii occaſionem. Eam præcipuam ſibi belli cauſam ſtatuiſſe Gallos, Suecoſque eo conſilio arma ſumſiſſe, non niſi reddita Germaniæ libertate ponenda. Id Auſtriacos ſecius

1644. cius interpretatos ita voluiſſe accipi; quaſi Regnis res ſuæ tantum curæ eſſent, commoda Ordinum obtentui ſumerentur. Utrius partis verior oratio, magna alterutrius mercede heic patefaciendum. Nunc demum detrahendam perſonam, profitendumque palam in hoc conventu, quid ſibi quiſque bello quæſiverit. Venirent igitur in rem præſentem Germaniæ Proceres, conſiliorum, factorumque ipſorum teſtes futuri, & haut dubie adjutores. Si rite publicam Europæ cauſam auſpicari, atque abſolvere fas ſit, non niſi cum Imperatore & ſtatibus ſimul & ſemel tranſigendum. Jus belli quippe ac pacis iſti uni haut competere; neque Galliam, quæ Germanicam prætulit, & conſtanter tutata eſt libertatem, in eaque non parum præſidii ſibi eſſe ſentit, hæc legitima Imperii, & propriæ ſecuritatis fundamenta convelli unquam paſſuram. Seriem bellorum, queis tamdiu populus Chriſtianus conflictatur, ab hoc fere capite fluxiſſe, quod Principibus Ordinibuſque Imperii ſuus non ſit ſervatus honos, ſua jura ſervata, nonnullis etiam terras, imo & ipſam corporis libertatem ereptam. Quæ ad omnes ab *ipſis Imperii* primordiis, ac primum latis legibus pertinent, ea ad unum fere contraxiſſe paucorum potentiam. Jamdudum circumferri, Auſtriacam Domum Monarchiam Europæ moliri. Baſin tanti ædificii conſtituere in dominatu Germaniæ, velut centro Europæ. Huic ſtabiliendo omnia Majeſtatis jura, vim legum, munia magiſtratuum Ordinibus Imperii paulatim ademtum ire. Solam Electores aliquot, & Principes in exilium egiſſe. Solam hactenus armorum jus ſibi aſſeruiſſe. Nunc quoque Francofurti in eo totam eſſe, ut ſibi vindicet tractandæ pacis arbitrium. Quod ni Ordines, quibuſcum diviſum Cæſar imperium habet, mature prohibuerint, actum eſſe de libertate Germaniæ, jactum firmatumque fundamentum Monarchiæ ubique regnaturæ. Cum vero DEi beneficio ita ſe dent tempora, ut liceat tantis malis mederi, ejuſque rei cauſa frequentes fœderatorum Principum Legati Monaſterium & Oſnabrugam convenerint, impoſituri tot conatibus pulcerrimum diem, hortari ſe jam Ordines nomine Chriſtianiſſimi Regis, ne cum publicæ rei tum privatæ in tanta expectatione deſint, & ſuos continuo miniſtros huc mittant, daturos ipſis operam, ne armis jam pene parta tractatu delibetur cautio communis ſecuritatis. Eo fine Ordinibus ſalvum conductum impetratum, quem initio plane abnuerit Cæſar; longo poſt tempore conceſſiſſe iis verbis, quæ infra dignitatem Ordinum eſſent, ea ſententia, quæ autoritatem nullam præſtaret. Providendum illis eſſe, ne, quod tandem magna contentione illorum cauſa expreſſum eſt, eorundem incuria in caſſum cadat. Sin tantam ſinant rei gerendæ opportunitatem corrumpi, hanc pacem ad ipſos non ſpectaturam. Compoſitis cæteris Europæ partibus ſolam Germaniam de ſtatu dejectam non tantum à ſoluto legibus Imperatore, ſed etiam, ut è re Hiſpanorum fuerit, ab extremis Gadibus aut bellandi aut quieſcendi ſuſpenſas habituram rationes. Itaque Germanorum negotium inprimis agi. Miſeranda patriæ calamitate ſummum id in Imperio imperium ipſis ſtetiſſe. Expertos eſſe, & Pragenſem pacem fidem facere. Si vocatis, ut par erat omnibus Imperii Principibus inſtituta fuiſſet illa tractatio, liberas graveſque ſententias dicendas fuiſſe, & incendium illud, quo Germania arſit, quodque hodie ne ruina quidem extinguitur, nunquam fuiſſe excitatum. Senſiſſent Ordines ſub nomine ejuſmodi pacis irritamenta belli latere, ac pro ea qua pollent autoritate monituros fuiſſe. Tam triſti experientia edoctos haut ſe rurſus præteriri paſſuros in hoc maxime loco, ubi de ſumma rerum agitur. Haut è dignitate fore alibi ſeorſim conventum ipſos habere, omnium, quæ heic gerentur ignaros, nulla conſultandi facultate. Excluſos nimirum ſalutari Conventu tantos Principes in loco remoto hæſuros, additamentum partium. Ac ut dignitas inſuper habeatur, de *jure*, de fortunis agi. Ad diſſitos hinc magnis itineribus inania rerum perlatum iri, arcanorum ignaros, neque ſincerum quid audituros, quod aliter quam eſt ipſis referri alterius interſit. Nimirum in tantis & impeditiſſimis negotiis os ori admovendum, omnia coram adminiſtranda; internuntiis, epiſtolis, relationibus quodcunque lubitum eſt interpolari facile, adulterarique. In peculiaria illa paucorum Comitia gratiam facile irrepere; ſordibus enim ibi eſſe locum, vix quenquam ſuſpicari audere. Utut ſit, omnia Imperatoris arbitratu ut gerantur neceſſe eſſe. Majoribus Comitiis, ubi numerus & autoritas æquitati ſuffragantur, veritatem in aperta luce collocari. Quem porro moram penſaturum pacis tantopere concupitæ? Ejus miros amores cum profiteantur Cæſarei, non eſſe cur ad ambages confugiant, quæ neceſſario ſuccedanea & ſubordinata illa Comitia conſequentur. Metuendum quoque, ne inter longiores moras è ſubitis armorum caſibus nova conſilia capiantur, quibus negotium pacis plane intercidat. Hæc ex munere ſibi impoſito Ordinibus ſignificanda fuiſſe, pro publico quidem, ac ſingulari Imperii Principum bono, ſi ſerio animum adjecerint. Sin cunctatione ſua, vel adverſariorum artibus fiat; ut præſentiſſimam opem ferenti, ac in partem victoriarum vocanti amiciſſimo Regi non auſcultent, fruſtra poſthac amiſſum Imperii decus quæſituros, fruſtra Auream Bullam, Conſtitutiones Imperiales, Tranſactionem Paſſavienſem, fruſtra Capitulationem & ſacramenta Cæſarum, aut Sanctionem Pragmaticam, obſoleta nomina, imploraturos. Unius Domus patrimonium fore Germaniam, & quo Bohemia fato, primarium Imperii membrum, eodem totum Imperii corpus corruiturum. Denique priſtinam dignitatem, jura, libertatem, aut heic recuperanda eſſe, aut nullibi; talique inpoſterum fortuna uſuros, qualem ſibi communicatis ſecum conſiliis in hoc Chriſtiani Orbis ſenatu fecerint. Harum literarum exemplum ad Deputatos Francofurtum mittebatur, ſimul ad Civitates Imperiales, in quas ſingulare Galli ſtudium teſtabantur, earumque emolumenta in hac pacis tractatione peculiariter obſervanda ſibi à Rege injunctum. Eas literas nemo non juſto aſperiores agnoſcebat, & ipſe Servientus fervorem Avauxii arguebat. Quas & Cæſar datis ad Ordines literis acriter increpabat, ſubdola Gallorum conſilia, & ambitioſa deſtinata arguens, qui verbo Germaniæ libertatem crepent, revera ad eandem enervandam viam muniant. Addebat & Landgravia literas ad Deputationem Francofurtanam, queis ut negotium pacis ſerio & citra moram ſuſcipiant, hortabatur. Non dubium eſſe, quin ubi ſemel pleno conventu in rem præſentem ventum fuerit, admiſſi hactenus errores ab omnibus ſint agnoſcendi, præſentibuſque ac futuris malis remedium inveniendum, ac diſſidia Imperii ſolidanda. Hac occaſione amiſſa parem deinceps incaſſum quæſitum iri. Ordines ſua abſentia ſe ipſos jure belli & pacis exuturos. Si Reges abſque Ordinum interventu 1644.

Landgravia Deputatos hortatus. 30. April.

ventu

1644. ventu tractationem ſuſcipere abnuant, ſpem pacis plane decollare. Denique Reges, qui bellum ſe gerere ad ſervandam veterem Imperii faciem Ordinumque libertatem jactent, ubi Ordines id inſuper habuerint, ſibi conſulturos, ac ob ſecuritatem ſuorum Regnorum aliam viam iſtis valde moleſtam inituros.

Circa Procuratoria danda Cæſarei Oſnabrugæ tergiverſantur.

§. 38. Proximum erat procuratoria hinc inde inſpici atque tradi. Quod ut fieret Venetus & Hiſpani, & ex parte Cæſarei urgebant, ut aliquando negotiationis initium fieret. Nec minus Regiis, ut id quamprimum ſuſciperetur, placebat. Verum quia poſt diſceſſum Danorum Oſnabrugæ mediator deerat, Rorteus Suecis propoſuerat; num placeret Venetum ſolennem, aut velut ſubſidiariam operam heic navare? Sed illi nondum mandata ſibi ob longinquitatem & difficultatem viarum allata excuſabant. Ne tamen tractatio adhæreſceret, *15. April.* per Decanum Heiſtermannum è Cæſareis ſciſcitantur; num placeat procuratoria edere, & qua ratione id commode fieri queat? Cæſarei paratos ſe quidem oſtendere, ſed cum in mandatis non habeant abſque mediatore negotium ſuſcipere, aliquot hebdomadum dilationem petebant, quoad Vienna reſponſum accepiſſent, parem humanitatem Suecis viciſſim indulturi. Ita Oſnabrugæ id negotium diu ſilebat.

In Procuratoriis Monaſterii multa deſiderantur.

§. 39. Aſt Monaſterii procuratoria jam mutuo exhibita fuerant inconſultis Suecis, quod hi velut fœderi adverſum exprobrabant, Rorteus utcunque excuſabat; nec ipſam negotiationem, niſi re cum Suecis communicata, ibi ſuſceptum iri. Et mox Galli, cum audirent Cæſareos circa edendum procuratorium moras nectere, teſtabantur; ſe ob fœdus progredi longius non poſſe, quoad Suecis ibi ſatisfactum ſit. Quanquam & nonnulla in procuratoriis utrinque deſiderarentur. *In Cæſareo.* Galli notabant, à Cæſare titulum Ducis Burgundiæ uſurpari, cum Carolus V. & Hiſpaniæ Reges diverſis tractatibus ei renuntiarint. Tum à Cæſare miſſis *Commiſſariorum* duntaxat vocabulum tribui, quo variæ perſonæ notentur infra dignationem Legatorum conſtitutæ. Igitur daret Cæſar illis titulum Legatorum, aut ſe honores Legatis ſolitos illis non exhibituros. Porro initio, cum de præſenti bello tangeretur, fœderatorum & adhærentium mentio facta erat; ſed ea clauſula, qua Cæſar ſuis poteſtatem ſuper pace agendi conferebat, de illis plane ſilebatur; ubi tamen mentionem eorum injici ob Landgraviam & alios neceſſarium videbatur. Denique facultas media tantum, queis ad pacem perveniri poſſit, reſpicere videbatur; non ipſam pacem concludendam, obſignandam, & perficiendam. *In Hiſpanico.* Ex Hiſpanica plenipotentia Galli deleri poſtulabant titulos Regnorum Portugalliæ, & Navarræ, Ducatus Burgundiæ & Comitatus Barcellonæ. Portugalliæ Regem ab ſe agnoſci Joannem IV. Navarræ Regnum Galliæ Regi deberi; nullo jure penes Hiſpanum eſſe. Burgundiam Gallorum eſſe, Cataloniam conſenſu Ordinum ad vetus Galliæ jus rediiſſe. Sed cum ſuper illis titulis omittendis obtinere non poſſent, proteſtabantur, id Regi ſuo fraudi non fore: Ac ſi forte procuratorium ipſorum ſit emendandum, titulo Regis Galliæ & Navarræ *& cætera* ſe additurос, innuendis quæ omitterentur ditionibus. Loco vocabulorum *ex placito Cæſaris*, reponi volebant, *ex conſenſu eorum, quorum intereſt*. Tum & verba è quibus colligi poterat, Regem Hiſpaniæ ad pacem invitatum fuiſſe, plane expungi poſtulabant. Sed præcipuus ſcrupulus erat, quod ſinguli Hiſpanici Legati peculiare haberent procuratorium, 1644. quod ad alios Plenipotentiarios, quibuſcum ſimul tractare deberent, referebatur; nec tamen exprimebatur, quinam & quot illi Plenipotentiarii eſſent, & num qui adeſſent abſque illis agere quid poſſent. Tum & captioſa habebantur illa verba; quod in tractatione omnia illa agere deberent, *quæ ex uſu rei Chriſtianæ, & peculiari commodo Regis Hiſpaniæ, ipſiuſque amicorum & ſociorum, & Domus Auſtriacæ eſſent.* Nam licebat dein Hiſpano omnia quæ acta forent, irrita declarare, obtentu ſumto, illa bono Orbis Chriſtiani, aut peculiari ſuo, ſuorumque non congruere. Denique & monebatur, *Plenipotentiarios* tantum illos, non Legatos dictos.

§. 40. In Gallico viciſſim non minora deſiderabantur. *In Gallico.* Ejus exordio cauſam belli Cæſari defuncto, Domuique Auſtriacæ, ejuſque ſociis aperte, tum moras pacis oblique imputari, Cæſarei ferendum non cenſebant. Exprimebatur inde Legatos tantum ad invenienda paci reducendæ media, non ad eam concludendam, aut firmandam conſtitutos. Referebatur procuratorium ad ſocios Galliæ, ut una cum illis tractaretur. Quorum aliqui nondum aderant, nec an venturi ſint, conſtabat; nec ſi venirent, num legationis ſuæ plenam fidem facturi eſſent. Ita per eam clauſulam quæ cum Gallis tractarentur irrita fore, defectu poteſtatis. Ob interveniens quoque Danicum bellum Cæſarei cum Suecis citra Danos agere nolebant. Tum & porrectum erat procuratorium Gallicum ad fœderatos in Italia, quorum tamen nomina expreſſa non erant. Atqui ſi hi tantum intelligerentur, quibus jam Cæſar peculiaribus diplomatis caverat, eam procuratorii extenſionem ſuperfluam eſſe: ſin alii reſpicerentur, à pacto prævio diſcedi. Denique ob pupillarem Regis ætatem majore cautione à Regina, à Tutoribus, & Principibus Regii Sanguinis opus videri, inprimis à Duce Aurelianenſi, cujus conſenſu procuratorium conceſſum exprimebatur. Et quia Franciſcus I. conventionem Madritenſem non ſervaverat, quod à Parlamento confirmata non foret; forte & nunc Parlamenti autoritate opus eſſe. Ob hos igitur defectus Gallica tractatio ultro hærebat. Declarabant tamen Galli, ne quid culpæ ſibi poſſet imputari, ſe formulam procuratorii, qualem Cæſarei & Hiſpani probarent concepturos, & in aulam ſubſcribendam & firmandam tranſmiſſuros, ſi iſti idem faciant. Quod facile proceſſurum videbatur, ni Oſnabrugæ tractationi remora injecta foret. Unde monentibus Suecis, ut negotiatio utcunque pari paſſu procederet, id tantiſper omiſſum.

Cæſarei abſque Danis tractare nolunt

§. 41. Nam Oſnabrugæ Cæſarei poſt longam diſſimulationem, per Heiſtermannum Decanum Suecis denuntiant, juſſos ſe abſque Dano non agere; non expreſſo, de mediatione Dani, an de ejuſdem cauſa id intelligendum eſſet. Unde ut *24. Maji.* diſtinctius res perciperetur, Suecis ablegantibus idem à Cæſareis id reſponſi retulit: poſtquam Da- *27. Maji.* niæ Rex Oſnabruga pulſus ſit ademta mediatione, idque ipſe Cæſari per literas ſignificarit, Sueciſque communes hoſtes declararit, nec Danica mediatio ad præſentem rerum faciem quadret; judicare ſe, Danum omiſſa mediatione controverſiam ſuam cum Suecis heic decidi velle. Id quod Cæſar recuſare non poſſit ob merita Regis de prævio tractatu, & pacis negotio, & ob vicinitatis jura, & quia hic conventus Orbi Chriſtiano com-

1644. communis futurus ſit. Jam quoque Cæſarei à Gallis, ut in id conſentirent, petierant, ut Danica cauſa heic diſceptaretur. Id quod Galli plane abnuebant, ac Thuillerio jam ſuper ea lite componenda injunctum oſtendebant. Alias ferebant Cæſarei, circa edenda Oſnabrugæ procuratoria nil difficultatis fore, quod ſuper earum formula jam inter miniſtros utrinque conventum ſit, nec aliud ſupereſſe, quam ut autographa ad conceptam antea formulam conferantur.

De modo tractandi Oſnabrugæ dubitatur.

§. 42. Agitabatur hinc illa quæſtio, quo modo Oſnabrugæ poſt ſublatam mediationem Danicam negotiatio inſtituenda ſit? Danum denuo iſti muneri adhiberi, poſtquam in partes diſceſſerat, non congruebat. Abſque mediatore tractare Sueci cupiebant, nec Cæſarei abnuebant; excuſabant tantum, ſe Vienna nondum reſponſum accepiſſe, quo ſtatim ſcripſerint, atque Sueci de iſta re innuiſſent. Gallis tantum hic agendi modus parum placebat, ne familiariter nimis Sueci cum Cæſareis converſandi occaſionem naniſcerentur. Veneti mediationem Monaſterii omnes acceptaverant, tanto magis neceſſariam, quod Chiſius nihil eorum, quæ Proteſtantes ſpectabant, attingere vellet. Pronum quoque Contarenus ſe oſtendebat ad eandem operam Oſnabrugæ obeundam: ampliſſima ſe facultate à Republica inſtructum circa pacem in Germania agendi, nec Monaſterio magis quam Oſnabrugæ adſtringi. Addebat tamen, ſi volente Daniæ Rege id fieri poſſit; nam hoc invito, Venetos ſe non ingeſturos. Ac à Cæſareis intellexerat, Regem mediationi ſuæ adhuc inhærere, nec ut alius in ipſius locum ſubeat velle. Sed & Deputati Electorales Francofurti Venetam mediationem Cæſari eadem conditione acceptandam ſuaſerant, ut ne Dano offenſæ anſa præberetur, tum ne faſtigio Collegii Electoralis fraudi id foret. Nec adhuc certum erat, num Cæſar eandem mediationem circa Oſnabrugicos tractatus acceptaturus eſſet. Sueci eum honorem Venetis non invidebant. Sed ſcrupulus erat, quod unicus tantum Legatus adeſſet, ſi prima negotii origo inſpiceretur, Monaſterienſi duntaxat tractationi deſtinatus. Id quod in emolumentum ſuum trahebant Galli, prærogativam quandam inde ſibi fabricaturi, per Rorteum proponentes, ut vel Oſnabrugenſis tractatus Monaſterium transferretur, vel Secretarius Status nomine Reipublicæ Venetæ ejus rei cauſa Oſnabrugæ ſemper hæſurus id muneris obiret. Quorum prius prævlæ conventioni repugnabat, neutrum è dignitate Reginæ Regnique Sueciæ erat; quod ita Oſnabrugenſis actio acceſſorium Monaſterienſis, & Suecica pax Gallicæ appendix futura eſſet. Igitur poſtulabant Sueci, ut vel Veneti alium adhuc mitterent pari dignatione & mandato cum Contareno; vel Contarenus per vices Oſnabrugæ aut Monaſterii ageret. Inter hæc Legatorum Suecicorum miniſtri, & ipſe Mylonius, dum Mindam proficiſcitur, à Cæſareo milite violatus & ſpoliatus fuerat, literis etiam aliquoties interceptis; quod, expoſtulantibus Suecis, in poſterum emendatum iri Cæſarei pollicebantur.

De Veneta mediatione.

Ordines Imperii adhuc accedere tardant.

§. 43. Porro Imperii Ordines, etſi ipſorum maxime intereſſet, rari adhuc comparebant. Monaſterii pauci, Oſnabrugæ præter Hamburgenſem Meurerum, Pomerani tantum, Eſtedius & Rungius aderant, qui in comitatu Oxenſtiernæ venerant, & Ordinum claſſe cenſeri non poterant. Electorales eam ob cauſam emanebant, quod Cæſar Venetos Regibus pares, & velut ultimos in ordine Coronatorum habendos annuiſſet quam dignationem ingenti pecuniæ ſumma illis vendidiſſe ferebatur. Unde & Cæſarei Legati Contareno rhedam obviam miſſam, Excellentiæ titulum, ſuperiorem in ſuis ædibus locum, & alia Regiis Legatis ſolita exhibuerant. Eundem honorem Electorales exigebant, & ut Venetis per omnia æquales haberentur; de quo Cæſarei nihil in mandatis habebant. Eam ob cauſam Franciſcus Wilhelmus Oſnabrugenſis Præſul, qui Colonienſis Electoris vices impleturus erat, Wiedenbruggæ ſubſiſtens Monaſterium adire abnuebat. Eadem Moguntino abſentiæ cauſa, Brandenburgicus cæterorum exemplum aucupabatur, nec ipſe primum impetum excepturus, nec Collegio præjudicium allaturus. Ac miſſo Monaſterium Nobili, Moguntini exemplum ſibi reſpiciendum excuſabat. Ac ſuſpicabantur quidam, hanc prærogativam Venetis à Cæſare venditam deprimendis Electoribus, vel ut hos, reliquoſque Ordines, tractatibus protelaret. Cæteris Ordinibus parum inter ſe conveniebat. Franconicus Circulus concluſerat, ad tractatus mittendum, & jus ſuffragii utique tuendum. In Suevico Circulo ubi Catholici prævalebant, per majorem partem decretum, miſſione ſuperſedendum. Ac Auguſtanus ſuffragio ſuo declaraverat, id illicitum, & ſoli Cæſari cum Electoribus de pace ſtatuendi jus eſſe. Scilicet quia Catholici, qui in ea urbe rerum potiebantur, metuebant, ne in priorem ſtatum urbs reponeretur. Elector Saxoniæ, cui Superioris Saxoniæ Circuli directio, ad Ratiſponæ ac Francofurti decreta provocabat, eoque cum reliquis ejus Circuli membris conſilia conferre ſupervacuum ducebat. Legati Suecici, queis Ordines ad tractatus pertrahere cordi erat, etſi moras nectentibus Cæſareis patientiam non exuere juberentur: tamen ut Ordines ad maturandam miſſionem impellerent, rumorem ſparſerant, velut ob tergiverſationem adverſæ partis, procuratorium edere abnuentis, & ob moras Ordinum Mindam conceſſuri, ibique quomodo res ſe datura eſſet, expectaturi. Nec carebat fructu id conſilium; Nam quidam Ordinum metu, ne tractatus plane abrumperetur, quamprimum eo mittere ſtatuebant. Ante alios Landgravia Reinhardum Schefferum Oſnabrugam, Adolfum Wilhelmum Crœſegum, & Joannem Vultejum Monaſterium ablegat; quorum hos Cæſareis parum gratos fuiſſe vel inde adparebat, quod cum per Oratorem Venetum admiſſionem peterent, Cæſarei frigide & abrupte reſponderent; ipſi de ſuo adventu ſignificarent, & reſponſum expectarent. Pomeranis, queis fiduciariæ literæ nullæ erant, admiſſio à Cæſareis plane negabatur. Unde cum euntibus in longum tractatibus ſibi de viatico ultra ſemeſtre non proſpexiſſent, Suecos conſulebant, num ad tempus domum proficiſci expediret? Quod ipſi eorum in arbitrio relinquebant, præſentia eorundem, aut abſentia in neutram partem quidquam valitura. Ita iſti menſe Julio domum revertere. Contra Oſnabrugam venerat Legatus Luſitanus Rodericus Botellus, valido Suecorum equitum præſidio huc deductus, quem qui bene cupiebant monuerant, ſi ſalutem ſuam amaret, ne à Suecico comitatu longius diſcederet. Quod & alter Luſitanus, qui Monaſterii erat, faciebat, uſque adeo Gallis ſe attemperans, ut & lugubres veſtes, queis iſti tunc ob mortem Regis utebantur, aſſumeret.

1644. Controverſia Electorum cum Venetis.

Reliqui Ordines de acceſſu diſſentiunt.

Landgravia ad tractatus mittit.

§. 44. Legatis tandem Regiis Harcotta placebat

Salvius

1644. bat habendis inter ſe congreſſibus, locus utroque
Monaſte- oppido æqualiter diſtans. Quo minus tamen ibi,
rium ex- quod valde cupiebant, convenire poſſent, obſta-
currit. bat valetudo Avauxii, & quia frequentes eam re-
gionem perſultabant hoſtium catervæ, quæ ne ſub
30. Maji. Dani aut Archiepiſcopi nomine contumeliam
ipſis inferrent, metuebatur. Equidem ad Archie-
piſcopum ſcribebant, tabellariis literiſque ſuis tu-
tum tranſitum concederet, tum & peculiari diplo-
11. Jun. mate ſuæ ſecuritati caveret. Qui reſponſo ſuo de
tabellariis & literis ample pollicebatur: de Lega-
torum ſecuritate ſilebat, ac potius Oxenſtiernam
inſimulabat, velut multis modis leges pacifici Le-
gati transgreſſum. Addebat, Cæſaris mentem cir-
ca dandum ſalvum conductum non fuiſſe iſtum ad
hoſtiles conatus adverſus fidos ipſi Principes ex-
tendere; & ex Jure Gentium conſtare, quouſ-
que ſecuritas Legatorum, ſi hoſtilia moliantur,
valeat. Ita quæ ipſi mens eſſet, haut obſcure col-
ligebatur. Sed cum varias ob cauſas colloquio fo-
ret opus, tandem placebat Salvium diſſimulata
17. Jun. perſona raptim Monaſterium excurrere. Is à Gal-
lis ibi atque Veneto abſque pompa primum ſalu-
tatus, id officium pari modo reddebat. Quere-
Gallorum bantur ibi Galli, tractatus pacis ob bellum Dani-
de bello cum hærere. Cæſarem quippe licet à pace alias ab-
Danico horrentem plauſibile nunc accepiſſe prætextum
querela. rem extrahendi, velut Danum deſtituere nefas ſit.
Equidem juſtiſſimas Suecis ejus belli cauſas; & fa-
tebatur Axauxius, ſe plures injurias, quam quæ
ſcripto publico recenſentur, cum in Dania age-
ret, obſervaſſe. Sed parum tempeſtive ſuſceptum
arguebant, cum ſi intra Cæſareas provincias ſub-
ſtitiſſet Torſtenſonius, Ragozio junctus facile jam
Cæſarem ad pacem compellere potuerit. Repo-
nebat Salvius; non eam ſolam paci moram; ſed
& contumelioſas Legatorum Gallicorum literas
invitatorias, & procuratorii vitia tractatibus ob-
ſtare. Tum oſtendebat, quid injuriarum, da-
mnorum, & contumeliarum, quotque per annos
Sueci à Danis toleraverint, & Gallis ſuadentibus
diſſimulaverint; donec cum jam fundamenta ſta-
tus domeſtici ſubrui cœpiſſent, ad id conſilii ſane
invitis deſcendendum fuerit. Sed cum per objecta
à Dano obſtacula Cæſarem nunquam totis viri-
bus invadere licuerit, communis fœderis rationes
poſtulaſſe, iſta ſimul & ſemel amoveri. Quod ni-
hil antea cum Gallis communicatum fuerit, taci-
turnitatem, conſilii animam, non aliter tuliſſe.
De invita- Circa invitatorias literas excipiebat Avauxius,
toriis Gal- multa ex ipſius Salvii epiſtolis in eas tranſlata. Fa-
lorum lite- tebatur Salvius iſta omnia veriſſima eſſe, & Or-
ris. dinibus ubi advenerint eadem in faciem dicenda;
publicis tamen ſcriptis majorem moderationem
adhibendam. Sic ſe Collegamque eadem ratio-
num momenta mollioribus duntaxat verbis addu-
De procu- xiſſe. In procuratorio Suecico mirari ſe dicebant
ratorio Galli, quod Regina Cæſari titulum *Majeſtatis* de-
Suecico. derit; quod corrigi poſtulabant, ne Cæſar ſuper
Galliam extolleretur. Nam ſe Cæſari loco, non
titulis cedere. Et ſi Regina Cæſari *Majeſtatis* ti-
tulum tribuere pergat, Galliam eundem poſtula-
turam. Addebant, ob ludibria Cæſareorum ſe
dubitaſſe, num alteruter, aut uterque Monaſte-
rio diſcederet, Orneo tantum relicto, ne tracta-
tus plane abrupiſſe videantur. Sed cum Mediato-
res duos menſes conſtituerint, intra quos procu-
ratoria emendata ſint exhibenda, id tempus ſe ex-
De tracta- pectaturos. Interim adpariturum, num contro-
tibus Dani- *verſia Danica in finibus Regnorum ſit compo-*
cis. *nenda.* Nam ut ea Oſnabrugam trahatur, haut è
re fore, cum Cæſari occaſio inde ſit naſcenda, pa- 1644.
cem Germanicam juxta ac bellum Danicum pro-
latandi. Quod ſi tamen lis Danica ocyus in finibus
decidi queat, id cunei vicem habiturum compel-
lendo ad pacem Cæſari, tota tunc belli mole in i-
pſum devolvenda.

§. 45. Inde Salvio ſubſidiorum ſolutionem po- De ſubſi-
ſtulanti reponebant Galli: cum Suecorum exer- diis.
citus relicta Germania in Daniam conceſſerit, ſibi
imperatum non modo nihil ſubſidiorum exſolve-
re, præſertim cum Galliæ Rex velut pacis inter
Suecos & Danos Sequeſter ab omni belli Danici
conſortio removere ſe debeat; ſed potius Regi-
nam ſubſidia poſcere, quippe cum bellum Dani-
cum multis ſumtibus Galliæ cauſam præbuerit.
Nec ad aliud ſe bellum, quam Germanicum ſub-
ſidia promiſiſſe. Aut debuiſſe prius ſuper Danico
cum ipſis communicari, & conveniri. Necdum
conſtare, num bellum Danicum è bello Germa-
nico, aut fœdere Gallico enatum ſit. Ad quæ Sal-
vius; Bellum Germanicum fœdusque Gallicum
utique Dano anſam præbuiſſe Suecorum conſilia
turbandi. Eundem inde magno ſtudio egiſſe, ut
fœdus illud diſſueret. Cum id non ſuccederet,
Cæſari ſuaſiſſe externam Germaniæ pacem ab in-
terna ſeparare, ut ſi fœderati Reges pacis leges
quas ipſe velit adſpernarentur, utrique unitas
Germaniæ vires objicere poſſit. Et quanquam lis
in Oreſunda acceſſerit, tamen Danum, niſi Sue-
cia bello Germanico implicita, eam moturum non
fuiſſe. Quin ea de cauſa iſtam litem intendiſſe, ut
Sueciæ media adimeret id bellum ſuſtinendi, ſi-
mul ſuſpicionibus ipſos agitaret, ut è Cæſareis pro-
vinciis eosdem retraheret. Quæ omnia fœderi, &
bello Germanico adverſari. Quin occupandum
fuiſſe Suecis bellum, ni occupari mallent. Et a-
pud Oſnabrugenſes tractatus è præſumtis Sueco-
rum poſtulatis cauſam bello Danum fuiſſe aucupa-
turum. Neque vero Reginam bellum Germa-
nicum deſeruiſſe. Plurima adhuc oppida præſidiis
teneri; Kœnigsmarkium rem gerere; Torſten-
ſonium ubi ſecuritatis communis fundamentum
in Dania poſuerit, in Germaniam reverſurum.
Maximum fructum, quem Gallia è Suecorum ar-
mis ceperit, eſſe, quod hoſtium arma ab iſtius fini-
bus diſtraxerit. Hunc eo magis obtineri, quo re-
motius arma avertantur. Quod ſi Galli nunc ſub-
ſidia negent, fœdus ſublatum iri viſum: id quod
forte periculoſis conſiliis viam ſit aperturum. Nam
Cæſarem, quantumcunque ſtudium ſervandæ
Daniæ jactet, quavis hora ſeparatam cum Suecis
pacem etiam excluſo Dano facturum, ſi ipſi Ger-
mania excedere velint. Permovebant iſta Gallos,
qui valde metuebant, ne Sueci omnibus per Ger-
maniam locis Cæſari cederent, & hoc connivente
Daniam ſubjugarent, velut in penſationis vicem.
Igitur poſt modicam tergiverſationem ſubſidii ſo-
lutionem offerebant, ea tamen lege, ne idem ad-
verſus Daniam impenderetur, ſed Hamburgi tan-
tiſper intra ipſorum manus eſſet, quoad Torſten-
ſonius in Germaniam regrederetur. Id vero du-
rum valde Salvius oſtendere. Sane Suecos ſe in
fœdere hautquidquam obſtrinxiſſe pecunias ad
rationes accepti & expenſi recipere. Nec eo fœde-
re ipſis caveri, ab alio hoſte ſe interim invaſum
non iri. Tum abſurdum eſſe, dum circa externum
& remotius bellum laboratur, ſtatum domeſti-
cum periculo exponere. Et quare Gallos non
tranſtuliſſe bellum in ditiones Cæſaris, ſed arma
tantum in contiguis ſibi regionibus circumferre,
velut ad tegendos proprios fines? Igitur & Regi-
na

1644. næ fas eſſe per Kœnigsmarckium hoſtes fatigare, & totas vires proprio bello impendere. Idem quippe Sueciæ bellum Danicum, quod Gallis Hiſpanicum. Pertractas à ſe Cæſaris copias in Holſatiam, ut is Bavaro auxilium adverſus Gallos ſubmittere non potuerit. Et nihil intereſſe in Holſatia, an alibi cum Cæſare digladiemur. Neque ſubſidia illa ad totum bellum proficere, ut adeo accurate ad calculum revocanda ſint. Denique non ita de Gallia meritam Sueciam, ut illa hanc Dano proculcandam proſtituere debeat. Ita tunc quidem ſubſidiorum ſolutionem extundebat Salvius, ut tamen ſatis adpareret, ni Torſtenſonius ante hiemem in Germaniam rediret, iſta deinceps ægre ſecutura. Avauxius poſt, cum iſtius tergiverſationis ſubpuderet; eam à Serviento profectam excuſabat.

De Ragoziano fœdere.

Tandem & Ragozii mentione injecta de Torſtenſonio querebantur Galli, quod is absque mandato Regem Galliæ obligare auſus eſſet. Subſtantiam fœderis equidem ſe expleturos; formam inſtrumenti valde diſplicere; multoque magis, quod pecuniæ ſumma Ottomannicæ Portæ ſolvenda diſerte ibi exprimatur. Eſſe hoc ex illis, quæ fieri, non dici debeant. Ideo ſe per literas rem ipſam, non formam inſtrumenti ratihabituros. Tum ſe certum hominem per Poloniam ad Ragozium miſſuros, qui in propoſito ipſum confirmet; ſimul de inchoatis pacis tractatibus ſignificet, ut ſuos Legatos mature huc mittere queat. Hæc erant, quæ tunc cum Legatis Gallicis Monaſterii agebantur. De legibus pacis ad ipſam tractationem rejiciebatur; de ſatisfactione fœderatorum Regnorum nullum verbum.

Cæſarei moræ culpam Suecis impingere cupiunt.

§. 46. Cæſarei interim omnem lapidem movebant, ut de ſuo in pacem ſtudio aliis perſuaderent, invidiamque ejus protractæ in Suecos devolverent. Imprimis exaggerabantur arma in Danum ſumta, & quod Rex iſte, utriusque partis conſenſu ſequeſter adſumtus, ita ſubito functione ſua dejectus eſſet. Is cum paci cupiat includi, à ſe tractationi initium fieri non poſſe; præſertim cum Sueci ſcripto publico inter cauſas belli adduxerint, quod Rex in negotio pacis Cæſari magis quam Suecis ſtuduerit. Quem nunc eam ob cauſam male mulctatum à Cæſare deſtitui iniquum ſit. Nec communem pacem fieri poſſe, ſi bellum in Holſatia, quæ Germaniæ utique pars ſit, geri pergat:

Iis Sueci reſpondent.

Contra Legati Suecici oſtendebant, quam abſurde bellum Danicum velut remora pacis Germaniæ obtendatur. Ejus cauſas Germaniam non ſpectare, nec à mediatione Regis primam originem deducere; ſed peculiares injurias, & contumelias Sueciæ illatas armis fuiſſe vindicandas. Daniæ quoque Regem non modo Galliæ, & Batavorum mediationem acceptaſſe, ſed & iſtius Miniſtros Hagæ ægre tuliſſe, Thuillerium ex Hollandia per ambages Monaſterium & Oſnabrugam petere, nec recta in Daniam promovendæ negotiationi tendere. Tum Senatum Danicum pronum ſe negotiationi in finibus Regnorum oſtendiſſe. Quæ cum brevi inſtituenda ſit, Danum ipſum litem ſuam Oſnabrugam trahi nolle. Quin Danicum miniſtrum Langermannum ultro fateri, per Danicum bellum non ſtare, quo minus Cæſarei tractatum Oſnabrugæ auſpicentur. Dano ſequeſtre commode careri poſſe. Et cur non oblata Veneti opera ſit acceptata? Cur Ordines, quos belli malis utrinque preſſos in pacis partem

29. Jul.

venire par ſit, variis artibus hinc protelari? In eundem ſenſum literæ retundendis ipſorum criminationibus à Legatis Suecicis conſcriptæ per Boyertum Syndicum Oſnabrugenſem Cæſareis exhibentur. Hi cum de argumento earum è Boyerto intellexiſſent, magnopere perturbati eas tandem acceptare abnuunt, obtentu ſumto, quod obſignatæ ab hoſte venirent. Et quanquam idem Syndicus poſtera die ſuggerentibus Suecis oſtendiſſet; aliam præfectorum militarium rationem eſſe, quam Legatorum ad pacem ineundam miſſorum; haut eo magis tamen literas admittebant. Inter ſermocinandum tamen cum Syndico ne verbo quidem ſuper Danico bello tangebant; ſed ut Suecis ſignificaret, brevi ſe mandata inſtituendæ tractationi expectare. Literæ illæ mox à Suecis paſſim divulgatæ Cæſareos non parum confundebant.

Luneburgicus Legatus venit Oſnabrugam, & abit. 5. Jul.

Venerat paulo ante à Luneburgicis Ducibus Oſnabrugam miſſus Jacobus Lampadius, qui primo reſtitutionem oppidorum, quæ Suecicis præſidiis in ea provincia tenebantur, poſtulabat. Quam rem Legati ad Torſtenſonium rejiciebant. Offerebat inde operam ſuam conciliandæ paci; id quod Principes ſui Goslarienſi pacto ſibi reſervarint. Revera propoſitum ipſi fuerat, quo loco tractatus eſſent explorare.

1. Aug.

Unde & paulo poſt iterum diſcedebat teſtatus, ſe ſatis deprehendiſſe morarum cauſas. Principibus ſuis haut fuiſſe perſuaſum, Cæſareos tantopere à pace abhorrere, uti ipſe nunc perſpexerit. Quæ cum calamo committere nolit, domum abire decreviſſe, utilem operam præſtiturum ſuos apud Principes, & reliquos Circuli Ordines, ut quamprimum Legati huc veniant. Intra tres ſeptimanas ſe reverſurum; quod tamen longius dilatum.

8. Jul.

Scripſerat & antea Magdeburgicus Adminiſtrator, graviſſimas exactiones, queis ditio ſua prematur, in cauſa eſſe, quo minus Legatos miſerit. Ab illis ſi reſpirare paululum detur, ſuos Oſnabrugam venturos. Reliquorum Ordinum nemo adhuc adventus ſui ſpem oſtendebat.

Tractatus Monaſterii quoque quieſcunt.

§. 47. Efficiebant Cæſareorum Oſnabrugæ tergiverſationes, ut nec Galli amplius de procuratoriis ad eandem formulam redigendis laborarent, quod ab ipſis initio propoſitum fuerat, Hiſpanis tempus fruſtra teri clamitantibus. Donec Mediatores proponerent, probatam omnibus formulam adornari, & Monaſterium intra conventum tempus afferri; ut tamen Galli iſtam edere, aut tractationem ſuſcipere non teneantur, antequam Oſnabrugæ ſuper procuratoriis conventum fuerit, ut tractatio utrinque pari paſſu procedat. Ea de re ut Suecos conſuleret, ſimul reddendæ ſalutationi Servientus citra pompam Oſnabrugam veniebat.

Servientus Oſnabrugam venit.

Ubi Suecis quidem iſta facile probabantur. Cæterum Servientus nunc longe mollius, quam nuper Monaſterii diſſerebat. De ſubſidiis nulli amplius ſcrupuli. Ragozio pecuniam Venetias tranſmiſſam. Regem apud Aulam Turcicam per Oratorem ſuum agere, non quidem ut ipſi Turcæ bellum Cæſari faciant, ſed ne Ragozii deſtinata impediant. Id quod vitio ſibi verti nequeat. Torſtenſonii acta & conſilia valde probabantur. In Gallia ſat cognitum, quantopere Suecos Danus offenderit, ac ipſos dudum miratos, iſtum inſultantem tamdiu tolerari. Ac facile ferre ipſos poſſe iſtum Regem caſtigari, modo brevi lis ea componatur.

Galliæ Rex Ordines Imperii ad tractatus invitat. 10. Aug.

§. 48. Aſt Galliæ Rex mitigandæ offenſæ, quam acerbæ Legatorum ad Ordines literæ excitaverant, ipſe ad eoſdem literas conſcribit, quibus ſignificat; Monaſterium è ſuis quos ſumma prudentia ac fide habuerit miſſos, quos de mente ſua plene docuerit, ac idoneis mandatis inſtruxe-

1644. rit. Eos ſuo juſſu Ordines invitaſſe, ut ſuos mitterent tractatibus adornandis operaturos. Iiſdem ſerio injunctum, non ſolum commoda Germaniæ quantum poſſint promovere; ſed & Ordinum conſilia ac ſententiam exquirere, & ſequi. Tum & ideo præſentiam Ordinum à ſe deſiderari, ut eorum, quæ à ſuis Legatis gerantur, arbitri ſint, & ubi eo, quo juſſi ſint, candore agentes animadverterint, judicare queant, quam inique adverſa pars de ipſius deſtinatis ſpargat. Unde ſe non parum commotum illis, quæ Francofurti adverſus Legatos ſuos jactata perceperit, qui haut eo ſecius tantam moderationem oſtenſuri ſint, ut ſatis adpariturum ſit, ſucceſſus armorum nihil inſolentiæ ſibi addidiſſe. Se ipſos ad Monaſterium adeundum hortari, ut eodem pacis ſpiritu, quo ipſe agatur, & ad eandem juſtitiæ & æquitatis normam ibi incedere velint.

Idem & Gallici Legati faciunt. 4. Sept.

Regiis literis Legati Gallici ſuas quoque addebant, quibus ad Regis literas, ſuasque priores provocabant, quas ita ſiniſtro ſenſu Cæſarei ceperint. Se jam certo Ordines expectare interim nihil ſuſcipere, & ſpeculari, quo tandem objecta per adverſarios obſtacula evaſura ſint, & qua ratione iſti in viam reduci queant. Mitterent Ordines ſibi ad tam ſalutare opus adjutores, quibuſcum omnia ad pacem ſpectantia communicaturi ſint. Addebant, quid circa procuratoria hucuſque actum ſit. Se quidem nullam cautelam abnuere, nihil non quod vel tantillum ſuſpicionis excitare queat deleturos, tantum ut pax procedat. Tum & à Suecis Legatis acta defendebant, dilutis quæ ſuper Danico bello objecta fuerant, Intentatas ſibi Francofurti criminationes refellere facillimum eſſe, ſed quia calumniis contemtius nihil, pace nil carius habeant, ſatius eſſe iſtas ſilentio involvere quam acerbo reſponſo novis litigiis anſam præbere. Neminem fore, qui hanc animi moderationem debilitati virium adſcripturus ſit, à qua ſuſpicione continuæ Regis victoriæ ipſos liberent; cui tamen ſepoſito quovis alio reſpectu pax quæratur. Conferrent & Ordines huc operam ſuam, ac viderent, quantopere Regi pax Germaniæ proficua cordi ſit. Injunctum ſibi non ſolum cum Ordinibus conſilia conferre, ſed & abſque horum conſenſu in rebus Germaniam ſpectantibus nihil decernere. Non ad ſeditioſa conciliabula Ordines vocari. Decreto Ratisponenſi, & per diplomata Cæſarea, legesque Imperii ipſis fas eſſe conventum hunc adire, locum capere, ſuffragia exprimere. Jure ſuo uſos neminem reprehenſurum; & eo jure aut nunc, aut nunquam utendum. Suſtinuiſſe hactenus Ordines belli onera; cur à conſiliis pacis excludantur? Cur non in partem admittantur tractationis, per quam tantis calamitatibus ſint liberandi. Regi ſuo animum non eſſe, legitimum decus Cæſareæ poteſtatis ſolicitare: nec Gallos Proteſtantium, nec Suecos Catholicorum libertati inſidiari. Utrisque id agi, ut illi in priſtinum ſtatum reponantur æquabili inter Cæſarem & Ordines temperamento. Id inſtitutum nemini non patriæ amanti poſſe probari. Sed providendum ipſis, ne agendi tempora inanibus conſultationibus prodigant, nec circa miſſionem legatorum nimis anxie aliorum exempla reſpiciant. Fortaſſe eos quorum exempla patientius quam tutius captent, occultis artibus prohiberi, aut ob privatum emolumentum rempublicam inſuper habere. *Quod ſi ipſi oppreſſam patriam ſublevare non poſſint, aut nolint, ne tamen* obſtarent glorioſæ illorum operæ, qui communem libertatem vindicare, & pacem Orbi Chriſtiano reddere inſtituant. Ejus diei magno ſe deſiderio teneri, & operam daturos, 1644. ut non parum tum ad ſingulorum, tum ad publicum contuliſſe commodum videantur.

Cæſarei jam ultro procuratoria exhibere cupiunt. 11. Aug.

§. 49. Vix Oſnabruga diſceſſerat Servientus, cum Cæſarei per Decanum Heiſtermannum Suecis ſignificant; ſe paratos ad exhibenda procuratoria, ſciſcitati, num & ipſis ita videatur, & num placeat per Secretarios utrinque id fieri? Quid ad ſubitam hanc mutationem Cæſareos compulerit, varie judicabatur. Plerique Enguiani Ducis ſucceſſibus id tribuebant, & quod Torſtenſonius, qui Holſatiæ angulo incluſus credebatur, iterum in Germaniam vertiſſet. Igitur rebus ipſorum in deterius euntibus, & antequam alia calamitas accederet, tractatus ordiendi anſam quærebant. Et mirum erat de Danico negotio, cui hactenus ita pertinaciter inſtiterant, nunc ne verbo mentionem fieri. Cujus rei aliqui hanc rationem reddebant; quod Cæſar apud Danum id, quod ſperaverat, auxilium non inveniſſet, cum offenſa digreſſis utriusque ducibus; unde nec Cæſarem in iſtius gratiam diutius tractatus differre voluiſſe; quod nec ipſe Rex amplius deſiderabat. Sueci etſi ſuperfluum judicabant, Aurſpergium, qui dudum diſceſſum meditabatur, legationis ſuæ fidem facere; tamen ne novos ſcrupulos movendo, Cæſareis cavillandi anſam præberent, quod offerebatur acceptabant. Proponebant inde Sueci, ut Secretarii inſtrumenta in tabulario Guſtavi, Guſtavi F. mutuo traderent, ac deſcriberent. Sed cum Cæſareis iſte locus partibus addictus videretur, volebant, ut Secretarius Suecicus inſtrumentum ad ipſos primum deferret, inde ſuum ſe ad Suecos miſſuros. Id quod Suecis diſplicebat, velut Reginæ indecorum, & quia non ſatis cautum erat, num Cæſarei Suecico procuratorio viſo ſuum remiſſuri eſſent. Tandem placebat utrumque autographum cum exemplo fide digno ad Heiſtermannum deferri; inde per unam & alteram horam à Legatis utrinque inſpectum eodem remitti, exemplo utrinque retento.

In procuratorio Cæſareo pauca deſiderantur.

In Cæſareo inſtrumento quæ à Suecis deſiderabantur, exigui momenti erant. Titulum *Potentiſſimi* nec aliis Regibus tribuere Cæſar ſueverat; ac Gallus titulo *Sereniſſimi & Chriſtianiſſimi* adquieſcere ſe profitebatur. Sic & quod Cæſar à ſe miſſos plena cum agendi facultate *Commiſſarios* nuncupaſſet, id perinde habebatur, ac ſi *Legatos* dixiſſet. Nec ad rem facere credebatur, quod in exordio utriusque partis fœderatorum mentio fiebat, in clauſula diſpoſitiva omittebatur. Nam & pari ratione in Suecorum procuratorio expreſſum erat, & fœderatis ipſo præliminari pacto, & ſalvo conductu cavebatur. Denique & Suecos *partem adverſam* vocari inſuper habebatur, etſi quondam Sigismundus Marchio nodum in eo ſcirpo quæſiſſet.

Cæſareorum circa procuratorium probandum moræ. 6. Sept.

§. 50. Mittebant inde ad Cæſareos Sueci, num quid in ipſorum procuratorio deſiderarent; ſimul ut ſciſcitarentur, quinam tractandi modus placeret. Sed iſti exemplum procuratorii ad Collegas ſuos Monaſterium miſſum excuſabant, quorum ſententiam propediem expectent. Cum Mylonius moneret, ut ſi quæ vellent mature indicarent, quod præcipitante autumno difficile maritimum è Suecia ſit iter; Aurſpergius reponebat; quæ deſiderari queant, exigui eſſe momenti, & facta declaratione facile tolli poſſe. Poſt biduum Cæſarei Heiſtermannum ad Suecos mittunt, qui referebat; à Monaſterienſibus quædam exigui momenti notata; quæ tamen communicare dubitent, quod ad exemplum Vienna transmiſſum in-

tra

1644. tra tres ſeptimanas reſponſum expectent; ubi fortaſſe iſtæ minutiæ negligantur. Iſtam dilationem Galli ac Venetus Orator ægre ferebant, infinitam tractatibus moram metuentes, ſi omnia Viennam referenda eſſent.

Lambergius Comes Oſnabrugam venit. 11. Sept. Legatus Luſitanus Monaſterium venit.

§. 51. Veniebat inter hæc in abituri mox Aurſpergii locum Joannes Maximilianus Lambergius Comes, qui eo quo dictum eſt modo Suecis procuratorium ſuum exhibebat. Aurſpergius citra pompam diſcedebat, cum prius per miniſtrum nobilem Suecis valedixiſſet. Eodem tempore Monaſterium veniebat Franciſcus Andrada, velut extraordinarii à Luſitaniæ Rege Legati munere functurus, à trecentis Batavicis equitibus ad portas uſque urbis deductus. De hoc Galli cenſebant; ipſorum quidem valde intereſſe, id Regnum ſubſiſtere frangendæ Hiſpanorum potentiæ; nec id ſe fulcire omiſſuros. Regem quoque Galliæ è Luſitania venientes Regiorum miniſtrorum honore afficere. Sed dubitare, num huc miſſi Regiorum Legatorum dignationem tuituri ſint. Sat laboris ſibi exhauſtum, antequam rem cum Cæſare & Hiſpano ad tractatum deducere potuerint. Si nunc ſub initium de Luſitanis, & Catalaunis mentio injiciatur, fortaſſe totum negotium interruptum iri. Nam Cæſarem & Hiſpanum Luſitano Regis titulum non daturos, nec Luſitanos citra eum titulum commeatus literas acceptaturos, ſine quo heic ſat tuto non ſint acturi. Unde & Servientus, cum Oſnabrugæ eſſet, Botello ſalutare ipſum cupienti ſignificarat, neque *Excellentiæ* vocabulum, neque dextræ manus honorem ipſi daturum. Qua de cauſa & Botellus ſalutationem omittebat. Sueci tamen, quod hic legati dignatione apud Reginam fuerat, nec iſtam adhuc renuntiarat, *Excellentiæ* titulum ipſi impertiebant; Botellus contra per modeſtiam delatum dextræ manus honorem abnuebat.

Luſitani Suecis arctius fœdus offerunt.

Oſtendebat alias Botellus iſte, Luſitaniæ Regem Suecis annuam pecuniam ſoluturum, ſi arctiori fædere jungi eidem velint, nec arma prius ponere, quam Luſitanos inter, & Caſtilianos pax foret conſtituta. Sed Sueci negabant quidquam ſibi ſuper hoc negotio mandatum, nec conſtare, num Gallus in has leges cum Luſitano convenerit. Et cum ingenti terrarum ac marium intervallo Suecia ac Luſitania disjungantur, fœdus & conjunctionem illorum non niſi interventu Galli poſſe fulciri. Igitur Luſitano prius cum Gallo fœdus ineundum, aut ſi factum id jam ſit, communicandum: tunc ad Reginam ſe relaturos.

Cæſarei ſecretos tractatus tentant.

§. 52. Dum ita publicis tractatibus via ſternitur, Cæſarei Hiſpanique non omittebant ſecretos tractatus tentare. Et in Galliam quidem è Flandria advenerat Chevreuſia certis conditionibus pacis inſtructa, ut Reginam Regentem à ſociis abſtraheret. Cujus tamen conatus cum Mazarini vigilantia eluſi eſſent, tantum Hiſpani odium adverſus ipſum conceperant, ut ejuſdem vitæ clandeſtinas inſidias ſtruerent. Oſnabrugæ

15. Oct. autem Aurſpergius antequam diſcederet, Mylonii colloquium expetebat. Quod Legati plane declinandum non cenſebant; neque tamen ſtatim accurrere è decoro erat, ne avidi nimis viderentur cognoſcendi id, quod ſuſpicabantur. Igitur excuſata tantiſper valetudine aliquot poſt dies alterius negotii obtentu iſtum adibat. Ibi inter alios ſermones Aurſpergius per ambages jaciebat: viam tractandi à ſe quondam Hamburgi inſinuatam adhuc patere. Eſſe Galliæ rationes publicas ad pacem, ſed privatas obſtare, eamque infinitum bellum meditari. Se jam in Aulam Cæſaris diſceſſurum, noſſe cupere, quæ heic Suecorum mens ſit. Mylonius contra velut obiter memorabat; Cæſareos eo modo nunquam ſerio rem egiſſe, & expeditiſſimam viam per tractatus publicos ad pacem patere. Ita irritum conatus deſtituebat. 1644.

Legati Suecici Ordines Imperii denuo *invitant.* 14. Oct.

§. 53. Cæterum cum poſt Lambergii adventum ex Ordinibus nondum quiſpiam adpareret, Legati Suecici ad Deputatos Francofurtenſes literas dant; quibus graviter querebantur, omnes bellum exſecrari, pacem votis expetere; ſed hujus reducendæ media nemini cordi eſſe. Alterum jam annum labi, ex quo adeſſe heic debuerant, quorum intereſt. Exteros à remotis locis huc ſe contuliſſe; Germanorum, de quorum ſalute agitur, neminem adhuc comparere. Binos Electores Oſnabrugenſi & Monaſterienſi tractationi deſtinatos deſiderari. Reliqui Ordines ut ſalvo conductu potirentur, ſeptem per annos diſceptatione & armis certatum: nec eo magis quenquam eorum heic ſe oſtendere. Si patribus patriæ ſalus hujus cordi non ſit, ſi columnæ Imperii ruentem Germaniam fulcire negligant, ſi Ordinibus perinde ſit, ſtet an cadat res publica; quid ab exteris ſperandum, ſi ſentiant, non modo media inſtaurandæ pacis propriæque ſalutis contemtim haberi, ac pro gratia culpam protractæ negotiationis in ſe devolvi. Cæſareos hactenus tergiverſationibus ſuis bellum Danicum, aut moras Gallorum obtendiſſe. Nunc Gallos pacem urgere; Danicam litem in finibus Regnorum componi. Obtuliſſe ſe Cæſareis varios tractandi modos abſque Mediatore, per Subdelegatos, conciliatore Veneto, aut Ordinibus Imperii, denique ut ſcriptis omnia agantur. Nihil horum admiſſum. Aurſpergium diſceſſurum ludibrii cauſa procuratorium edidiſſe. Nunc tandem cum poſt Lambergii adventum propior ſpes rei gerendæ alluceat, Ordinibus manus admovendas, ne per oſores pacis novæ moræ injiciantur. Horum abſque opera haut pacem, ne tractatus quidem ſperandos; Cæſarem abſque ipſis pacem concludere non poſſe, Fœderatos Reges nolle. Ab omnibus partibus ipſorum acceſſui cautum: conſentire Cæſarem: eſſe ipſis jus tanti momenti negotium ſuffragiis decidendi: ipſorum rem maxime agi. Non ad illegitima conventicula vocari, ſed ad honeſtam pacem concludendam, ac ut media diſpiciantur, quibus citra cujuſpiam fraudem communis quies ita firmetur, ut & Ordinum libertati in futurum, & vicinorum ſecuritati caveatur. Pacem longe minoribus ſumtibus confici, quam bellum continuari. Et bello vel per ſeculum extracto pacem aliquando faciendam. Ea cur non ocyus occupetur, antequam plane expiret patria? Quod ſi longiores moræ nectantur, & alii reſpectus bono publico præferantur, culpam mali inde proventuri non penes ſe fore, ſed penes illos, qui operam ſibi ſociare noluerint. Venirent denique ſi placeret, ac præſentibus malis finem imponerent; aut vitio ſibi non verterent, ſi una cum ſociis ad alia conſilia capeſſenda cogantur. Hæ literæ cum prima vice non recte curatæ eſſent, denuo adjectis aliis Francofurtum tranſmiſſæ, & typis 29. Nov. publicatæ. Præter has peculiares quoque literæ ad ſingulos Ordines pari argumento datæ, ac inprimis ad Evangelicos, & ex Catholicis illos, qui hactenus ſat maſcule pro libertate locuti fuerant; Salisburgenſem, Bambergenſem, Wurtzburgenſem, Conſtantienſem, Eichſtadienſem, & Prælatos. Hæ literæ, præſertim quod diceretur,

Non ſine effectu.

1644. ni venirent, nec pacem nec tractatus futuros, haut modicum pondus habuiſſe ſentiebantur, ut jam paſſim Ordines movere ſe inciperent. Ac reſpondebant pro Circulo Franconico Bambergenſis & Wurtzburgenſis cum Noriberga, ſibi decretum eſſe ad tractatus mittere, quorum exemplum alii ſecuturi credebantur.

Procuratoria Oſnabrugæ pro commutatis habentur.

12. Oct.

§. 54. Oſnabrugæ interim Cæſarei Suecis declarant, ſe in ipſorum procuratoriis nihil deſiderare, nec per ſe ſtare, quo minus ſtatim hinc inde tradantur. Cupiebant Sueci, ut Reginæ titulus *Potentiſſimæ* daretur, ac ut Cæſarei pro *Commiſſariis* & *Plenipotentiariis* à Cæſare *Legatorum* nomine inſignirentur. Sed cum Cæſarei oſtenderent, nulli Europæ Regi à Cæſare eum titulum dari, Sueci tandem adquieſcebant ea lege, ut ſi Cæſar ulli Regi eum titulum tribueret, Reginæ quoque Sueciæ eundem ne denegaret. De Legati vocabulo nihil difficultatis fore. Ne tamen à Gallis quid contra conventa egiſſe, aut à Cæſareis moras nexuiſſe arguerentur, declarabant, ſe procuratoria Cæſarea probare, ac pro commutatis habere; mutuam tamen traditionem differre, quoad Monaſterium ad Gallos ſuper ea re ſcripſerint. Quod reſponſum Cæſareis probabatur.

Monaſterii ſuper procuratoriis diſceptationes.

§. 55. Aſt Monaſterii ſuper concipienda communi procuratoriorum formula hactenus diſceptatum fuerat. Cupiebant Cæſarei eam ad formam Oſnabrugenſem Suecis probatam exprimi. Abnuebant Galli, qui & in Suecicis ſcrupulum movebant, ob quem & hæc, & Cæſarea emendari volebant. Scilicet ut in clauſula quoque diſpoſitiva fœderatorum & adhærentium mentio fieret, ſicuti in exordio ſcripti facta erat. Rationem afferebant; Cæſareis omiſſa ea clauſula anſam porrigi tentandis ſeparatis tractatibus. Quanquam enim hi disjunctionem Regnorum forte ſpirare non auſint, nec tam craſſam perfidiam in conſpectu Orbis patratum iri veroſimile ſit: oblatis tamen lautis conditionibus iſtos tentare id non omiſſuros, præſertim ubi ullam ſucceſſus ſpem temporum mutatio fecerit. Nam ſat aſtutiæ iſtis eſſe, & occaſionem ad furandum invitare. Id igitur obſtaculum talibus moliendis, è procuratorio Cæſareos ea verba amovere velle. Et ut circa fœderata Regna nihil proficiant; ſpem tamen eſſe Ordines Germaniæ Regnis innexos avellere. Id quod non exigui ſit momenti, cum conjunctio iſtorum de ſtatu Germaniæ agendi cauſam porrigat. Et Ordinibus iſtis conſtantiam acceſſuram, ſi poſtulato huic inſiſti à ſe intellexerint.

Suecorum de iis judicium.

Suecis contra formulam in Suecia conceptam ac probatam, quam ipſi citra exceptionem admiſerant, retractandi nullus color erat. Nec ea verba ad procuratorii perfectionem quid facere judicabant. Nam de conſtantia Regum fœderatorum dubitare nefas eſſe. Ordinibus Germaniæ de ſtudio Regum circa vindicandam illorum libertatem ſat conſtare, ex fœdere, ex pacto præliminari, ſalvo conductu, literis invitatoriis ſemel iterumque repetitis. Nemini ignotum, quantum laborem Reges impenderint, ut collato cum Ordinibus conſilio malis ipſorum mederi poſſint, etſi ſubinde occaſio foret per ſecretos tractatus bello defungendi. Nuntiatum ſibi, pleroſque Ordinum ſuo invitatu Oſnabrugam & Monaſterium cogitare: qui licet favore Regnorum in priorem ſtatum reponi optent; ſocios tamen ſe & adhærentes eorum profeſſuri non ſint. Ac ſi de hac re litem agitari audierint, fortaſſe ne Cæſaris hoſtes & Regum adhærentes videantur, acceſſum ſuum dilaturos. Quin ſatius habituros, propter ipſos iſti clauſulæ non inſiſti, nec tractatibus moram injici. Sicuti quondam Luneburgici Salvio ſcripſerant, ne in ipſorum gratiam de ſalvo conductu moveat, quod Goslarienſi pacto aditum ſibi ad communes tractatus jam receperint. Quod ſi Ordines per imprudentiam, puſillanimitatem, aut alias cauſas ad tractatus non accedant, aut parti adverſæ eos quavis arte hinc avertenti aures præbeant, hac clauſula Legatis ad ordiendos tractatus viam præcludi; aut novam tunc mutationem procuratorii quærendam. Unde ſatius cenſebant ea verba omittere, & ex vi prævii pacti, & ſalvi conductus Ordinum rem agere. Hoſti denique re ipſa oſtendendum, fruſtra ab ipſo diſſociationem Regnorum quæri. Quanquam igitur Galli efficere non poſſent, ut Sueci mutationem in procuratorio tentarent; ſuis tamen poſtulatis apud Cæſareos inſiſtebant, inter alia hanc ob rationem, quod, ſi nunc iiſdem tantopere hactenus agitatis deſiſterent, Cæſarei id interpretaturi ſint, velut ipſos eo redegerint, ut ſuis fœderatis deſtitutis in ſeparatos tractatus facile conſentiant. Ac ordinibus ſuſpicionem injectum iri, velut ab ipſis deſerendi ſint. Ita tandem pervicere, ut ea clauſula Monaſterienſibus procuratoriis inſereretur; ac ſub initium Novembris in certam procuratorii formulam conſenſum, quæ intra duos menſes ab omni parte perfecta exhiberetur. Concipitur hinc à Nuntio Pontificis, & Veneto temporaria conventio, lucrando tempori, ut quæ intra duos iſtos menſes acta forent, ex vi editi jam Aprili menſe procuratorii, & ejus, quod mox afferendum eſſet, valida forent.

Salvii cum Gallis acta.

§. 56. Convenerat antehac inter Legatos Regios, ut Harcottæ loco intermedio congrederentur, ſi quando collatis conſiliis opus eſſet. Sed nunc Gallis potius videbatur, ipſos alternis vicibus Oſnabrugæ & Monaſterii decimo quinto quoque die inviſere. Id quod & Suecis placebat, ut tamen certo tempori adſtringi nollent, ſed prout neceſſitas rerum ac tempeſtas ferret. Ita cum Servientus proxime Oſnabrugæ fuiſſet, Salvius Monaſterium excurrens rationibus jam adductis oſtendebat, ſuperfluum eſſe ſuper mutatione procuratorii quid movere: Se tamen à Cæſareis ſtipulaturos, ut quia Collegæ ipſorum Monaſterienſes procuratorio ſuo de fœderatis inſeruiſſent, illi pariter facerent, ſi forte idonea poteſtate cum adverſæ partis ſociis tractandi inſtructi non forent. Quod Gallis probatum.

De prima propoſitione.

Placebat inde ad tractationem accedi, nec tamen abſentibus Ordinibus quidquam ſuſcipi ad ipſam rem pertinens; eoque conveniebat prima vice nihil aliud proponi, quam ut Cæſar, Regesque Ordines ad tractatus adeundos hortentur. Ita ipſos ſibi conſtare, qui hactenus profeſſi ſint, ſe absque Ordinibus tractare nolle; & fundamenta tamen negotii oblique tangi, dum ad dividendum inter Cæſarem & Ordines jus belli & pacis via ſternitur. Id quod Gallis arridebat; qui judicabant, non parum temporis hac propoſitione Cæſareis ingrata conſumtum iri. Circa modum tractandi Galli optabant, Suecos Veneto conciliatore uti velle; quod omnes aliæ diſceptandi viæ ipſis ſuſpectæ forent.

De ordine tractandorum.

Ordo tractandorum hic placebat, ut poſt adventum Ordinum primo poſtuletur reſtitutio Germaniæ in eum ſtatum, qui anno hujus ſeculi decimo octavo fuerit. Et, ſi Suecis ita videretur, Galli declaraturos ſe ferebant, ſe arma ſua Germanico ſolo plane deducturos; non quod ſpes ſit, Cæſarem in eam reſtitutionem ſimpliciter conſenſurum, præſertim

cir-

circa Bohemiam, ac ditiones hæreditarias atque Palatinatum, ſed devolvendæ in iſtum invidiæ; ac ut ſi idem quædam exciperet, ſibi quoque eo plauſibilior daretur anſa unum & alterum reſervandi. Et revera judicabat Mazarinus, haut è re Gallorum eſſe ſerio inſtare, ut omnia in ſtatum anni decimi octavi reponantur; quod hoc modo Bavarus, à quo ſuis commodis haut parum fulcri ſperabant, ſtatim protelandus eſſet, velut dignitate Electorali & terris Palatino ereptis iterum exuendus; ſimul ipſis juxtà ac Suecis prætextum adimeretur quid terrarum in Germania retinendi.

De tractatibus Monaſterium transferendis.

§. 57. Multis inde rationibus Galli & tunc & deinceps Suecos urgebant, ut ad communicanda eo commodius invicem conſilia plane Monaſterium ſe conferrent. Ita Reſidente, ſcriptione, tabellariis, hinc inde itione opus non fore: ita compendioſius inter ipſos & cum hoſte tranſigi poſſe. Ordinibus vix ſumtus ſuppetere uni legationi, nedum binæ alendæ. Dano ſpem mediationis plane adimi, qui poſt factam cum Suecis pacem eam denuo dicatur affectare; nec minus Polono, quem forte Cæſar propoſiturus ſit, cujus reſpectu etiam initio Venetos admittere abnuerit. Et poſſe tunc Oratorem Venetum eo munere apud utroſque commodius defungi. Suecicos tractatus eo fore ſplendidiores, quod ipſi fere ſoli Oſnabrugæ, tota Europa Monaſterii agat, ac ſane ibi centum amplius ſejuges rhedæ numerabantur. Ac vitandæ colliſioni ſcripto ſe conventuros, in omnibus rebus pari dignitate concurrere, tertio in loco nunquam congredi, Regium Legatum adventantem aut diſcedentem rheda neque excipere, neque deducere. Cum Pontificio Nuntio ut Sueci congrediantur opus non eſſe. Cæſareos & Hiſpanos in ſuis ædibus Suecis lubenter digniorem locum delaturos: id quod Hiſpani jam Reſidenti Roſenhanio fecerint.

Quod Sueci abnuunt.

Ad quæ reponebatur; momenta rationum dudum in utramque partem librata; inde utriusque partis conſenſu decretum factum; id tollere penes ſe non eſſe: & talia conantes invidiam protracti belli ſubituros. In Sueciam hiberno mari tardum literis iter. Interim Ordines utroque loco conventuros, & tractationi initium facturos. Si forte Regina in hanc mutationem conſenſerit, Cæſaris inde voluntatem exquirendam, & nova diplomata tuti itineris impetranda. Oſnabrugam quoque præſidium reducendum.

Procuratoria Oſnabrugæ mutuo traduntur.

§. 58. Reverſo Oſnabrugam Salvio Cæſarei tradendis hinc inde procuratoriis paratos ſe oſtendebant. Sueci contra cum id Monaſterii factum non eſſet, & tamen conventione interpoſita tractatibus initium dari placuiſſet, par temperamentum proponebant, ut tantiſper procuratoria utraque in Curia Urbis deponerentur, ac interim ad negotiationem accederetur. Tum ſuper ſæpius memorata clauſula de fœderatis & adhærentibus hactenus mentionem injiciebant, quod eam ſuperfluam judicarent, velut re per pactum prævium ac ſalvos conductus definita; quo à Cæſareis expiſcarentur, num iſtis facultas collata foret cum ipſorum fœderatis agendi. Cæſarei uti de plena tractandi poteſtate teſtabantur: ita ut procuratoria tertio loco deponerent, aut temporariam conventionem exemplo Monaſterienſium inirent, in mandatis ſe habere negabant. Mox tamen cum Galli, qui antea traditioni procuratoriorum repugnaverant, in Suecorum arbitrio relinquerent, deponere iſta, an permutare vellent, Sueci tandem in mutuam traditionem conſentiebant. Nec mora Sueci per Syndicum Boyertum ſua ad Cæſareos mittunt, horum viciſſim eodem adportante recipientes. Ita poſt tantas moras, quæ ad præparandos tractatus ſpectabant, abſolvebantur. Plenipotentia Cæſarea talis erat: *FERDINANDUS III. &c. Univerſis & ſingulis, quorum intereſt, aut quomodolibet intereſſe poteſt, notum teſtatumque facimus, Poſtquam ab aliquo jam tempore, primum inter Divum Parentem noſtrum, Sereniſſimum & Potentiſſimum Principem, Dominum Ferdinandum II. Romanorum electum Imperatorem &c. pientiſſimæ ac glorioſiſſimæ memoriæ, deinde etiam inter Nos ſociosque noſtros, ab una parte, & Sereniſſimum quondam Principem, Dominum Guſtavum Adolphum, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Regem, Magnum Principem Finlandiæ, Ducem Eſthoniæ & Careliæ, Ingriæque Dominum, ac poſt ejus è vita diſceſſum inter modernam Sereniſſimam Principem, Dominam Chriſtinam, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque deſignatam Reginam & Principem hæreditariam &c. Ejuſque Confœderatos & Adhærentes, ex altera parte, non ſine multa ſanguinis Chriſtiani profuſione, & multarum Germaniæ Provinciarum deſolatione, armis ſatis vehementer ſit decertatum, nuper vero ad Tractatus ſuper compoſitione ejuſmodi Motuum Oſnabrugæ inſtituendos, & concludendos ex Partium utrinque belligerantium Conventione dies undecima Julii, anni proxime præteriti indicta fuerit. Hinc Nos, ex Noſtra parte, nihil eorum, quæ ad promovendum & concludendum tam ſalutare negotium ullo modo pertinere poſſunt, deſiderari volentes, Magnifico, nec non honorabili, docto, noſtris Conſiliariis Imperialibus Aulicis, & Sacri Imperii Fidelibus, Dilectis, Johanni Maximiliano, Comiti à Lamberg, Camerario noſtro, & Joanni Crane, J. U. Licentiato, plenam & ſufficientem poteſtatem tribuerimus, prout hiſce animo deliberato tribuimus, ad comparendum dicto loco, congrediendumq; noſtro nomine, vel per ſe, vel per Subdelegatos ſuos, cum iis, quos dicta Sereniſſima Regina, Regnumq; Sueciæ ad hanc rem legitimis ac ſufficientibus Mandatis ac Plenipotentia inſtructos conſtituerit, aut impoſterum conſtituere poterit, Commiſſariis ſive Plenipotentiariis, ad tractandum, agendum & ſtatuendum de Viis, Mediis, ac conditionibus omnibus, quibus propoſitus utrinque ſcopus, Amicitiæ nimirum ac pacis redintegratio, obtineri ac ſtabiliri poſſit. Quicquid igitur dicti Commiſſarii noſtri, cum adverſæ partis Commiſſariis, vel eorum Subdelegatis, in hunc finem, per ſe, ſive per ſuos Subdelegatos, tractaverint, egerint ac ſtatuerint, id Nos omni meliori modo ratum gratumque habituros, vigore harum Imperiali ac inviolabili fide promittimus. In quorum fidem roburque præſentes, manu noſtra ſubſcriptas, ſigillo noſtro Imperatorio firmari juſſimus. Datum in Civitate noſtra Viennæ, die decima tertia Menſis Junii Anno Domini Milleſimo, ſexcenteſimo, quadrageſimo quarto, Regnorum noſtrorum, Romani octavo, Hungarici decimo nono, Bohemici vero decimo ſeptimo.*

FERDINANDUS.

FERDINANDUS Comes Curtius.

Ad mandatum Sacræ Cæſareæ Majeſtatis proprium

JOAN WALDERODE.

Suecica Plenipotentia his verbis concepta erat:

Nos Chriſtina, &c. Univerſis & ſingulis, quorum intereſt, aut quomodolibet intereſſe poteſt, notum teſtatumque facimus, poſtquam ab aliquo jam tempore, primum inter Divum Parentem noſtrum, Sereniſſimum ac Potentiſſimum Principem, Dominum Guſtavum Adolphum &c. Pientiſſimæ ac glorioſiſſimæ recordationis; deinde etiam inter nos Regnumque Sueciæ ac Socios noſtros ab una parte, & Sereniſſimum quondam ac Potentiſſimum Principem, Dominum Ferdinandum II. &c. ac poſt ejus è vita diſceſ-

1644. *ſum, inter modernum ejuſdem nominis, Sereniſſimum ac Potentiſſimum Principem, Dominum Ferdinandum III. &c. ejusque Confœderatos & Adhærentes, ab altera parte, non ſine multa ſanguinis Chriſtiani effuſione, & multarum Germaniæ Provinciarum deſolatione, armis ſatis vehementer ſit decertatum, ipſa vero humanitatis ratio flagitet, ut de pace & tranquillitate reſtituenda, belli motibus ſedandis cogitatio utrinque ſuſcipiatur. Nos, ſicuti hunc ſemper armorum noſtrorum ſcopum propoſitum habuimus, ita, ut ne quid à parte noſtra deſit, quod ad tam ſalutare negotium apprehendendum promovendumque pertinere ullo modo poterit; in mandatis propterea dedimus ac commiſimus, ſicut & vigore harum in mandatis damus ac committimus, Noſtris noſtrique Regni fidelibus, Illuſtribus, Magnificis ac Generoſis, Nobis ſincere dilectis, Domino Johanni Oxenſtiernæ, Noſtro Regnique Sueciæ Senatori, Cancellariæ Conſiliario, Libero Baroni in Kimitho, Domino in Fiholm, Horningsholm, & Tullgarn; Domino Thuroni Bielke, itidem noſtro Regnique Sueciæ Senatori, & Judicii Regii Supremi Aſſeſſori, Libero Baroni in Saleſtad, Domino in Frosvvik, Domino Johanni Salvio, noſtro Conſiliario ſecretiori, Aulæ Cancellario, & hactenus in Germania Legato, hæreditario in Offerby & Tullingen, plenam ac tantæ rei ſufficientem poteſtatem tribuimus, ut cum iis, quos Cæſarea Majeſtas ad hanc rem legitimis ac ſufficientibus Mandatis ac Plenipotentia inſtructos conſtituit, aut conſtituere poterit, Commiſſariis vel ipſi, vel per ſubdelegatos ſuos congrediantur, tractent, agant ac ſtatuant, de viis, mediis, ac conditionibus omnibus, quibus propoſitus utrinque ſcopus, Amicitiæ nimirum ac pacis redintegratio, obtineri ac ſtabiliri poſſit. Quicquid igitur dicti Legati noſtri cum alterius Partis Commiſſariis aut eorum ſubdelegatis egerint aut ſtatuerint, non obſtante unius abſentia, morbo aut alio gravi impedimento: id Nos omni meliori modo ratum gratumque habituras, vigore harum Regia ac inviolabili fide promittimus. In quorum fidem majorem ac certitudinem præſentes, manibus Tutorum noſtrorum, & Regni Sueciæ Adminiſtratorum ſubſcriptas, ſigillo noſtro Regnique majori muniri juſſimus. Dabantur in Regia noſtra Stockholmenſi, die vigeſima Auguſti anno ſupra milleſimum, ſexcenteſimum, quadrageſimo primo.*

Matthias Soop. Jacobus de la Gardie.
Carolus Guldenhelm. Axelius Oxenſtirn.
Gabriel Oxenſtirn.

Monaſterii prima propoſitio fit. 24. Nov.

§. 59. Inde Monaſterii urgentibus Sequeſtribus utraque pars ad faciendam propoſitionem progreditur: quam etſi Sueci communicatam prius voluerant, quo ipſorum verba invicem conſpirarent; Gallis tamen id ſuperfluum videbatur, quod jam ſuper ejus argumento cum Salvio conveniſſent. Cæſarei & Hiſpani Latina Lingua, Galli vernacula ſua utebantur. Quorum hi & diſerte teſtabantur, ſe nolle teneri, ut deinceps ſcripto ſemper agant, ne in proceſſum negotiatio degeneret.

Oſnabrugæ immediate agitur.

Oſnabrugæ autem placebat nullo mediatore inter partes agere, ita tamen ut prout videretur vel ipſi Legati, aut eorum ſubdelegati congrederentur, vel per internuntios, aut ſcripto pro re nata diſceptarent. Declarabant tamen Sueci, Venetam mediationem à ſe non repudiari; ac Cæſarei teſtabantur, ſe nolle Principi ſuo facultatem admittendi ſequeſtrem adimere.

Probantibus Evangelicis.

Iſte porro agendi modus citra Sequeſtrem Evangelicis valde probabatur, Lampadio cumprimis Luneburgico, ac Scheffero Caſſellano; qui confirmabant, Dani mediationem Suecis juxta ac Evangelicis noxiam fuiſſe futuram, quod iſte ſemper id egerit, ut interna Germaniæ pax & negotia Ordinum à fœderatorum Regnorum cauſa ſejungerentur. Et referebat Lampadius, Danicos Miniſtros Gluckſtadii in nuptiis Friderici Bremenſis 1644. Adminiſtratoris diſſeruiſſe: Sibi non placere gravamina Imperii per hoſce tractatus tolli, ſed eadem ad Comitia remitti: heic non niſi cum exteris Regnis tranſigendum. Sed & iiſdem Veneta mediatio parum ad palatum erat, ne forte in Pontificiorum partes propenderet, ubi ſuper bonis Eccleſiaſticis agendum foret.

Oſnabrugæ propoſitio prima fit.

Cæſarei mox per Heiſtermanum Suecis denuntiant, num pro materia tractandorum formulam Schœnbeckianam adſumere velint? Sueci, qui ſcripto conceptam à Cæſareis propoſitionem malebant, ignorare ſe ſimulabant, quid rei Schœnbeckiana formula, aut ubi terrarum Schœnbecca ſita foret. Cæſarei reponebant; ſe per hanc intelligere omnia, quondam inter Saxoniæ Electorem & Axelium Oxenſtiernam agitata. Sueci contra ſcripto propoſitionem ſuam conceperant. Et cum ab initio dubitaſſent, num ſuper ſupplendo Electorum Collegio moverent ſaltem laxioribus verbis, ut tam Palatinus, quam Trevirenſis intelligi poſſet; id mox ſatius videbatur omitti. Lampadio, qui aliquoties internuntii operam obtulerat, liberum fiebat, num eam propoſitionem ad Cæſareos deferre vellet. Qui hoc officii hac duntaxat vice deprecatione, in poſterum, ubi odioſa hæc materia de Ordinum præſentia amota eſſet, eo promptiorem ſe pollicitus. Ita eo præterito propoſitionem ſuam ſcripto conceptam per Secretarium legationis Mylonium iſtis miſere. 27. Nov.

Contenta propoſitionum.

§. 60. Cæſarei fundamentum tractationi ſubſternebant Oſnabrugæ quidem Schœnbeccæ quondam acta, Monaſterii autem pacem Anno triceſimo Ratiſponæ inter Ferdinandum II. & Ludovicum XIII. probantibus Electoribus factam, poſtulantes, ut quæ ex eo tempore Cæſari, Romano Imperio, Domui Auſtriacæ, eorumque ſociis & adhærentibus, ac cumprimis Lotharingiæ Duci adempta forent, reſtituerentur. Hiſpani quoque propoſitione ſua omnium bello ablatorum reſtitutionem fieri debere contendebant. Sed Regii ex compacto poſtulabant, ut Cæſar Ordines Imperii hortaretur, quin compelleret tractatibus adeſſe, velut citra quos ſuper pace nec rite agi, nec ſecure concludi poſſit. Addiderant Galli de Trevirenſis reſtitutione, ſuper qua ita fervide inſtabant, ut longius ſe in tractatu progreſſuros negarent, antequam is plena libertate frueretur.

Judicium de Regiorum propoſitione.

Enim vero hac Gallorum propoſitione Cæſarei & Hiſpani Monaſterii valde indignari, & queri, Gallos non longius voluiſſe progredi, ac tamen ipſos induxiſſe, ad mentem ſuam ita diſtincte declarandam. Ab iſtis ac Mediatoribus ſe deceptos, dum Galli in propoſitionis vicem intempeſtivas tractatibus remoras objecerint. Addebant Hiſpani, prioribus inter ſe & Gallos tractatibus erepta bello ſemper reſtituta fuiſſe, ac noviſſima pace, quadraginta loca à ſe occupata Gallis reddidiſſe. Contra Gallis ridiculum videbatur, adverſam partem tantopere exclamare, velut egregia facta propoſitione, cum vix laxius quid proferri potuerit. Laudari eam potuiſſe, ſi terminus reſtitutionis ad annum decimum octavum relatus fuiſſet: ad quem acceptandum Cæſareos compulſum iri ſpes ſit, data inſuper Regnis ſatisfactione. Sed ut Auſtriaca Domus in florentiſſimum, quo unquam fuit ſtatum, anni triceſimi reponatur, quæ præcipua belli cauſa fuerat, craſſum nimis poſtulatum eſſe pro lapſis ipſorum rebus, & urgentibus hinc inde hoſtibus.

Poſtula-

§. 61. Sed de liberando Trevirenſi à Gallis ple-

tique

1644.

tum Gallorum de Trevirenſi omnes improbant.

rique intempeſtive motum cenſebant. Catholicis præpoſterum id videbatur, cum de captivis libertati reſtituendis ultimo loco agi ſoleat; nunc de iſto dimittendo inſtari, antequam princeps negotium cœptum ſit. Cum Cæſar commune diploma pro ſociis Regnorum conceſſiſſet, Avauxium peculiare pro Trevirenſi poſtulaſſe. Id indultum, ſed non aliter, quam ut ejus Deputati tuto accedere queant. Ab Electorali Collegio decretum, ut Trevirenſis tantiſper à dignatione & munere Septemvirali ſuſpenſus ſit. Pontificem quoq; poſtulaſſe, ut is ſuo nomine Viennæ detineretur. Unde à ſolo Cæſare abſque Electorum, & Pontificis conſenſu dimitti eum non poſſe. Interim Viennæ eundem libertate gaudere, ac non prohiberi, quo minus Deputatos huc mittat. Sibi longe probabilius Lotharingi reſtitutionem poſtulari poſſe, qui nemini obnoxius Princeps ſua ditione immerens ejectus ſit. Sed nec Evangelici diſpiciebant, quare Trevirenſis liberatio velut prævium caput morandis tractatibus objiceretur. Conventum de pace ideo inſtitutum, ut bello læſi in priſtinum ſtatum reponerentur. Ad hunc finem tractatus tendere, ac naturæ repugnare, effectum cauſam ſuam præcurrere. Recte Gallos liberando Trevirenſi ſtudere, ſed non niſi abſoluto Tractatu. Si omnes qui læſos ſequerentur, ante tractatus reſtitui poſtulent, parum ſuperfore, de quo deinceps agatur. Aut cur non idem pro cæteris captivis & oppreſſis exigatur? Iniquum eſſe infinitorum aliorum neglecta ſalute, uni conſuli; & in eo ſolo pacem adhæreſcere. Ita Galli invidiam protractæ pacis haut videbantur declinaturi, ſi talia inter ipſa primordia movere non deſiſterent. Unde Evangelici æque ac Catholici apud illos inſtabant; ut id negotium ad ipſos tractatus differrent; alias enim horum initium nunquam fore, ſi nunc hoc, nunc aliud negotium ad tractatus pertinens præpoſtero ordine expediri velint. Eadem Suecis mens, qui poſtulatum id primariæ tractationi

27. Nov.

magno impedimento fore putabant. Id quod literis ad iſtos demonſtrabant; metuendum eſſe, ne hæc res adventum Ordinum remoretur magis, quam promoveat; quod credituri ſint, incaſſum ſe huc venire prius, quam ea lis deciſa ſit.

Regiorum poſtulatum de Ordinum adventu Cæſareis eſt ingratum.

§. 62. Aſt commune Regiorum poſtulatum de adventu Ordinum Cæſareis non minus ingratum erat. Objiciebatur; Guſtavum Regem, ac poſt utriuſque Regni Miniſtros utique proteſtatos, ſibi bellum non cum Imperio, & Ordinibus, ſed cum Cæſare ac Domo Auſtriaca eſſe. Ipſos Ordines ſemel atque iterum invitatos licet, venire neglexiſſe, velut ſuperfluum id ſit; quod nuperis Comitiis Cæſari atque Electoribus ea res commiſſa ſit, abſoluta demum futuris Comitiis per univerſos firmanda. Unde ſalvo decreto Comitiali Ordines nunc convenire non poſſe, ni aliis Comitiis diverſum concluſum fuerit. Nec eo ſecius ſingulis liberum eſſe accedere, ac privata ſua deſideria exponere. Si conventioni præviæ ita ſtricte inhæreatur, non omnes Ordines, ſed Regum duntaxat fœderatos, & adhærentes exprimi: unde ejuſdem limites à Regiis migrari. Cæſarem ſe haut obſtrinxiſſe ad illos cogendos; ſed dato ſalvo conductu permiſiſſe ut veniant, ſiquidem ipſi velint. Comitia indicere, ad quæ comparere Ordines teneantur, longum fore. Oſnabrugam & Monaſterium vix omnes capere poſſe. Denique exempla non extare Ordinum pacis tractatibus adhibitorum. Et jus ipſis manere integrum, dum ſinguli, qui læſos ſe putent, adeſſe queant, ratihabitione penes univerſos manente. Mediatores etiam, qui Gallos ab hoc inſtituto avertere laborabant, id cumprimis urgebant; Quot & quoſnam Ordines apud tractatus deſiderent, quorum adventum expectare velint? Quos exprimi, ut firmo tractatus fundamento innitatur, neceſſum ſit. Nam alias centum licet adveniant, uno tantum abſente, nil actum iri. Dein quouſque illi expectandi ſint? ne iſthoc obtentu res in infinitum extrahatur. Quid denique cum illis ſi veniant, agendum, & qua ratione tractatibus adeſſe debeant? Heic enim Comitia non eſſe, ubi omnibus jus ſuffragii ſit, & poteſtas ſtatuendi inter Cæſarem & ipſos diviſa. Et diſſerebat inprimis Contarenus: Multum temporis inutiliter teri, antequam iſti conveniant. Interea aleam belli mutari poſſe, & ſuccumbentibus Regum armis longe maligniores conditiones admittendas. Nimio rem eximie perficiendi ſtudio ſæpe eam totam corrumpi. Tum conſiderandum, Quo fine adventus Ordinum poſtuletur. Si enim id agatur, ut jus pacis inter Cæſarem & Ordines dividatur, id in dictis Comitiis obtineri poſſe, & ratihabitione eorum, quæ heic concluſa ſunt. Quod ſi præſentes Ordines in ſuas partes attrahere ſtudeant, Regii operam ipſos ludere; & qui ſemel Auſtriacis mancipio ſeſe addixere, iis incaſſum quicquid eſt jurium ac privilegiorum oſtentari. Potius eorum adventu Cæſaris partes ſublevatum iri. Igitur cum Galliæ interſit Germaniam non uniri, ſed dividi, alendum potius diſſidium, & ſatis habendum, præcipuos ipſorum amicos & ſocios huc venire, quos arctius ſibi illigare, adſcitis clam aliis, queant. Auſtriacis addictos omittendos, nec in eorum gratiam tractatus differendos. Efficiebant hæ rationes, ut Galli jam nutarent, & Suecorum ſententiam exquirerent. Qui iſta magni momenti ducebant, ac imprimis quouſque illos expectari par eſſet. Conſiderabant tamen ſimul, ſi repente à priore ſuo inſtituto ipſi diſcederent, & tractatus ante iſtorum adventum auſpicarentur, aut ſaltem id præ ſe ferrent, offenſam Ordinum ſe incurſuros, ac gratiam è ſuſcepta eorundem cauſa collectam conſumturos. Igitur placebat, eouſque factæ propoſitioni inhærere, quoad mutata procuratoria Monaſterium allata, & invicem tradita fuiſſent. Si Ordines interim veniant, facile modum inventum iri, quo ad tractatus concurrant. Sin emaneant, aliud conſilium Regnorum ſcopo accommodum capi poſſe. Id quod Gallis probabatur, & huic ſententiæ inhæſuros ſe declarabant.

1644.

Ut & Mediatoribus.

Qui vuol meglio guaſta il tutto.

Regiorum ſententia.

Cæſar Electores Venetis pares habet.

§. 63. Convenerant porro inter ſe Electores nullo modo ad loca tractatuum accedere, ni Cæſar honoris ritibus ipſos Venetis æquipararet. Nam perſuaſerant ſibi, Regios abſque ipſorum Deputatis primariam tractationem non orſuros. Super qua re & Bavarus apud Cæſarem diligenter inſtiterat; ſimul ſuadens, ut & ipſe Ordines ad conventum obeundum invitaret, quo arceri non poſſent, captandæ eorum benevolentiæ; ac ſe mox, fratremque Colonienſem Electorem ſuos miſſurum. Igitur Cæſar amovendæ moræ ſuis mandat, ut eodem honore ac ritu, quo Venetum, Electorales excipiant; quo & cæteris cum honorem abnegandi prætextum tolleretur. Eo facto Franciſcus Wilhelmus Oſnabrugenſis Præſul, ab Electore Colonienſi Deputatus, hactenus Widenbruggæ moratus, medio menſe Novembri Monaſterium inſigni cum pompa ingreditur, eodem quo Venetus honore à

Cæſareis exceptus. Quem mox Brandeburgica Legatio ſecutura nuntiabatur. Ab aliis Ordinibus, præter Lampadium Luneburgicum, adpellebat Abrahamus Keiſerus Meclenburgicus Deputatus, & alius à Joanne Saræpontano Comite miſſus. A Lubeca David Glokinus, à Brema Liborius de Lina, & Gerhardus Kochius, Hamburgo Meurerus aderant. Wurtenbergicus quoque Dux in Suevico, Neoburgicus in Weſtphalico Circulo miſſiones cum reliquis Ordinibus agitabant. Contra Cæſar Comitia meditari ferebatur ob tributa ad bellum, & ut Ordines tractatibus averteret, ac jus ſuffragii iiſdem heic adimeret, Regibuſque abſtractos ad talem eos locum perduceret, ubi commodius eoſdem ad nutus ſuos temperare daretur.

Cæſarei Stralſundæ ſalvum conductum negant.

§. 64. Nova inde controverſia oriebatur circa commeatum Stralſundenſium, quem per Suecos requiſitum Cæſarei abnuebant, velut is omnibus Ordinibus, & cumprimis Brandeburgico fraudi foret, ſi *mediata* quæ vocant oppida heic admittantur; Contendebant Sueci, in prævia conventione ſub Statuum vocabulo immediatos juxta ac mediatos intelligi. Differre à *Fœderatis Adhærentes*, ac per hos præcipue notari eos, queis jus fœderum non ſit; quales ſint municipales urbes, & privati, qui Suecis militent. Contra Cæſarei afferebant; Status nomine neminem deſignari, niſi qui immediate Imperio ſubſit: & *Confœderatos* atque *Adhærentes* adjectiva eſſe, quæ ad ſubſtantivum *Statum* referantur. Unde ſenſum eſſe: Cæſarem iis duntaxat Statibus ſalvum conductum debere, qui Succiæ fœderati & adhærentes ſint. Et ſi contra Salvius è literis ad Regem Daniæ ſcriptis oſtenderet, ſe vocabula *adhærentes*, & *veniant* formulæ quæ tunc concipiebatur, expreſſe inſerenda poſtulaſſe, quod alii Regnorum adhærentes, qui ex Ordinum numero non ſint, æque ac Ordines commeatu opus habeant, illiſque liberum eſſe debeat, ſi velint, tractatus adire. Id quod Cæſar, cum Daniæ Rex ad eum referret, annuerat. Inhærebant tamen ſententiæ ſuæ Cæſarei, ac proponebant, ut Sueci Stralſundenſes literis tuti itineris inſtruerent; ſe verbo cauturos, nihil noxæ iſtis illatum iri. Sed abnuebant Sueci, velut præviæ conventioni adverſum, & in ſequelam trahendum; probantibus qui aderant Evangelicis, qui ſatis diſpicere non poterant, quid præjudicii Cæſari & Ordinibus oriri poſſet, ſi Stralſunda ſalvum conductum acciperet. Nec Galli minus eam Cæſareorum tergiverſationem improbabant.

1638. 29. Sept. 3. Octob. 17. Nov.

Cæſarei funus Luſitanicum abripiunt. 5. Dec. 30. Dec.

§. 65. Sed & alia lis ſurgebat ob exanime corpus Roderici Botelli Luſitani Oſnabrugæ defuncti, quod aromatibus conditum Mindam avehebatur, proſequente Oxenſtiernæ famulo. Id Cæſarei excurſores capulo perforato cum reliquis rebus Furſtenaviam abripuerant. Eo facinore intellecto Sueci apud Cæſareos expoſtulabant: Juri gentium repugnare, exanime hominis corpus ita barbare tractari; nec Luſitanos Cæſari profeſſos hoſtes; ac ſi forent, haut fas eſſe eum violare, qui Oſnabrugæ non dignatione Legati Luſitani, ſed in comitatu ipſorum egerit. Nonnullos Luſitanos & Catalaunos in comitatu Legatorum Gallicorum non Germaniam ſolum, ſed & per Hiſpanorum præſidia illæſos tranſiſſe. Prævio pacto omnibus, qui in legatorum comitatu ſint, de itu & manſione cautum eſſe. Unde poſtulabant; communem Legatorum ſecuritatem tuerentur, & ablata reſtitui curarent pœna in facinoris autorem ſtatuta. Ni fecerint, ſibi imputarent, ſi ob hoc, & complura adverſus Cæſaream cautionem admiſſa facinora inſignem ipſi vindictam ſumerent. Cæſarei Suecicum quidem famulum ſtatim dimittebant; de cadavere ad Collegas ſuos Monaſterium ſcripſiſſe ſe excuſabant.

De conductu pro Luſitanis Gallorum ſententia.

Petierat alias Luſitanus recens Monaſterium delatus Andrada, ut Galli ab Hiſpanis ſibi ſalvum conductum impetrarent. Galli quanquam Luſitanos pace comprehendere cuperent; tamen rem tam odioſam inter primordia negotiationis movere haut conſultum ducebant, Hiſpanis objecturis occaſionem captari tractatus evertendi. Nec adparebat, quomodo Luſitani petitis ſatisfieri poſſet. Nam neque Bragantino Regis titulum Hiſpani daturi erant; neque rebellis vocabulum Luſitanus acceptaturus. Igitur judicabant Galli, imprudenter Luſitanos ſe diſſuadentibus huc properaſſe, cum oſtenſum eſſet, nullum ipſos operæ pretium heic facturos; & cum huc veniſſent, poſtulare non dubitaſſe, ut media in Germania, in qua tot per annos bellatum fuerat, aliis præteritis de ipſorum cauſa primo loco agatur, &, per eam forte ad reliqua aditus præcludatur; præſertim cum ipſis bellum tam parum cordi ſit, qui occaſione tam egregia in Hiſpanos nihil tentent: Et quanquam Andrada proponeret, ſufficere ſibi, ſi Cæſar & Hiſpani Gallis ſcripto caveant, tutos fore, queis ſociorum ſuorum Galli ſalvum conductum impertiant; Galli tamen id negotium nunc tangere utique nolebant, quod à rebus Germaniæ auſpicari tractatus conſtituiſſent.

Deputationis Francofurtenſis acta.

§. 66. Paucis quoque perſtringere lubet ea, quæ hoc anno in Conventu Deputatorum Francofurti acta fuerint, quantum ad inſtitutum noſtrum ſpectant. Scripſerat Daniæ Rex ad Electorale Collegium ſuper irruptione Suecorum, ac ne ſe inconſulto ſeparata cum Suecis pax iniretur, petebat. Cui Electorales, Brandeburgico excepto, facile annuebant, viciſſim poſtulantes, ne Rex, uti promiſerat, ſeorſim cum Suecis tranſigeret, aut Gallorum aliorumque mediatorum opera ad pacem promoveri ſe pateretur. Et quia Rex iſte ſubinde monuerat de communi amneſtia promulganda, ac inteſtina concordia inſtauranda, Electorales probato ejus conſilio per literas à Cæſare contendebant, ut eam rem ocyus effectui dare velit. Nec eo ſecius Cæſar iſta petita abnuere, cauſatus difficultates, quæ circa ordiendos pacis tractatus inciderent, & quam parum adhuc ſpei appareat univerſos Ordines ſecum iri conjunctum, paucisque admodum Daniæ cauſa cordi ſit.

19. April. 20. April.

Diſceptatio de Legatorum Gallicorum literis 31. Maji.

§. 67. Quas Legati Gallici ad Ordines Imperii literas dederant, magno ibi motu exagitabantur, Cæſare illas non in ſui tantum, Domuſque Auſtriacæ, ſed & univerſorum Ordinum contumeliam trahente. Unde ipſius nomine Auſtriacus in conſeſſu Deputatorum poſt longam in Regios invectivam ab Ordinibus exquirebat, qua ratione tanta injuria adverſus iſtos *calumniatores* ac *diffamantes* (ea vocabula adhibebantur) foret retorquenda? Magni momenti ea propoſitio videbatur, eoque Deputati nova ſibi domo mandata expectanda ſtatuebant. Ac ſcripſerat ipſe Cæſar ad Ordines Deputatos, ut ſuos Francofurti mandatis inſtruerent, quæ atrocitati injuriæ quadrarent. Re in conſultationem deducta, omnes quidem refutandas injurias cenſebant aſperius aut lenius, prout ſtudio in partes ducebantur. Sed circa modum diſcrepabatur, Auſtriaci cum Bavaro, & Burgundo; qui Ordines cum Gallis collidi optabant, injuriam ad totum Imperium pertinentem

1644.

ab univerſis Ordinibus ulciſcendam contendebant, & Gallis ſuas literas redhibendas, aſpera exprobratione addita. Aſt reliqui moderata ſuadere, acerbis ſcriptis animos exaſperari nullo fructu, niſi quod tractatibus remora injiciatur. Melius talia generoſo ſilentio ſperni. Quin reipſa refellenda quæ objiciantur, adornata demum ſerio ad tractatus miſſione, ſine qua exiguam pacis ſpem Regii oſtendant. Denique Cæſar ſuo arbitrio, ſuoque, non Ordinum nomine eam injuriam ulciſceretur. Sed poſt inutiles, & exitu carentes diſceptationes, cum Gallorum arma vicino tractu invaleſcerent, negotium id plane conticuit.

De amneſtia & gravaminibus.

§. 68. Denique in eo omnes conſentiebant, eſſe è re Germaniæ, ut clauſula de ſuſpendendo amneſtiæ effectu, è Ratiſponenſi decreto aboleretur. Id quod multis adductis rationibus per literas Cæſarem rogabant. Atque id ipſe Bavarus, aliique Auſtriacis addicti eo ſe fine agere non diſſimulabant, quod florentibus Gallorum armis nulla pacis ſpes in tractatibus, ſed in armis juncta vi proſequendis ſit. Quo fine & compoſitionem gravaminum ocyus ſuſcipiendam ſuadebant. Id quod Evangelicis ad palatum haut erat, qui parum ſolidi & æqui citra Regum operam ſibi pollicebantur; præſertim cum Cæſarei oſtenderent; id ægre obtentum iri, ut in Judicio Cæſareo Aulico Aſſeſſores pari utriuſque Religionis numero conſtituantur. Cæterum etſi Cæſar Conventum Francofurti utique prorogari cuperet, pro re nata iſto uſurus, & ut Ordines tractatibus abſtraheret: Deputati tamen, cum nil ſupereſſet, quod heic agerent, ut iſte ſuſpenderetur cupiebant, quoad declaratione Cæſarea allata finis eidem facto decreto imponeretur. Ac ſub exitum anni deliberationes ad menſem dilatæ, omneſque tam Electorales, quam Principales de adeundis pacis tractatibus agitavere.

Polonica.

§. 69. Cæterum ſuſcepto bello Danico Sueci non præter rem verebantur, ne forte & Polonus inſtigante Cæſare & Dano in arma erumperet. Et ſane miſſus à Dano fuerat Pudevvelſius, qui annitente Gerhardo Dænhofio Regi Poloniæ perſuaderet, ut inducias ſolveret. Sed & Auſtriaca factio Regem in Ragozium excitare nitebatur. Unde ad Regem Galliæ Rectores Sueciæ ſcribebant, ut is Legatum in Poloniam mitteret infeſtis ſibi conſiliis durante bello Danico avertendis. Quanquam autem Poloniæ Rex per Reſidentem ſuum in Gallia Mazarino perſuadere niteretur, non eſſe è re Galliæ magnos Suecorum progreſſus; mittebatur tamen in Poloniam Bregius Vicecomes, qui noxiis communi cauſæ conſiliis obſiſteret. Qui & operæ pretium fecerat non ſpernendum, ſedatis Polonorum animis, quos falſo rumore Dani agitaverant, velut Torſtenſonio deliberatum fuerit, in Poloniam potius an in Holſatiam ſe conjiceret ſuo exercitui reficiendo. Iidem & Tartaros Zaporovienſes incitare conati fuerant, ut incurſionem in Livoniam facerent. Quibus tamen ut tranſitum concederent, Polonis hautquidquam perſuadebatur; qui non citra acerbitatem Danis exprobrabant; ni Anno triceſimo octavo ab ipſis impediti fuiſſent portorium ad Gedanum capere, nunc non terra tantum, ſed & mari illis ſe potuiſſe ſubvenire. Permoverat porro Regem Bregius, ut ſcripto ipſi caveret, ſe nec in Ragoziani, nec Danici belli partem venturum, modo ipſe non laceſſeretur; & induciarum pacta ſancte ſe ſervaturum. Id quod

23. Febr.

eo facilius obtinebatur, quod ſub id ipſum tempus defuncta Regina Auſtriacorum autoritas in iſta aula languere inciperet. Interim ſuper ſuſcipiendis inter Sueciam & Poloniam tractatibus Curlandiæ Dux denuo movebat, & à Rectoribus Sueciæ, quibus Mediatoribus uti velint, exquirebat. Cum hi veteres ſe retenturos reſponderent, Gallum, 2. Jun. Anglum, Batavos, & ſi quis horum id muneris abnueret, ſuper alio ſurrogando conventuros, Curlandus oſtendebat, Polonos de aliis Mediatoribus adſciſcendis cogitare, cauſatos Galliæ Regis pueritiam, & turbas Angliæ, ac eorum loco offerre Venetos, ac Magnum Hetruriæ Ducem. Qui cum Suecis parum probarentur, reſpondebatur Duci: pueritiam Regis Galliæ per Miniſtros ſuppleri; turbarum in Anglia finem cito ſperari. Igitur apud hoſce inſtaret, ut ipſi ad tractatus adornandos animum adplicarent. Id quod in diem fore ſatis perſpiciebatur.

Moſcovitica.

§. 70. Sed & in Moſcovia, quæ à Danis agitabantur, in irritum cadebant. De iſtis uſque adeo dubium non erat, ut Regina Galliæ, antequam Torſtenſonius in Holſatiam moveret, per Brienium Legato Grotio nuntiaret; ſibi compertum, in Moſcovia adverſus Suecos arma parari. Venerat porro in Moſcoviam Woldemarus Comes magnifico comitatu, proſequentibus duobus Legatis Danicis Olao Pasbiergo, & Stenone Bildio, ac ſplendide admodum à Ruſſis excipiebatur. Nec eo 21. Jan. ſecius Reſidenti Suecico Petro Krusbiærno Cancellarius denuntiabat; auditum ſibi, bellum Suecos inter & Danos ortum inter alia ob Woldemari in Ruſſiam iter. Declarare Czarem, ſe pacta æternæ pacis ſancte ſervaturum. A Woldemaro ut nuptiæ complerentur inſtante, Ruſſi viciſſim poſtulabant, ut baptiſmo ritu Eccleſiæ ſuæ denuo initiaretur; hac inter alias ratione adducta, quod is prima ſalutatione Czaris ſceptrum oſculatus eſſet, eoque teneri ipſum in omnibus voluntati ejuſdem obtemperare. Iſtum cum baptiſmum Woldemarus abnueret, ac jam Ruſſorum ludibria deprehenderet, conſilium cepit fugæ tribus comitantibus in Poloniam ſuſcipiendæ. Igitur ingruentibus te- 9. Maji. nebris ad portam urbis cum accederet, agnitus ſiſtitur, ac tranſitu arcetur. Cum vi perrumpere conaretur, verberibus haut leviter dedolatum ad hoſpitium ſuum Ruſſi retrahunt, ubi tumultu orto prorumpentes ipſius famuli aliquot Ruſſorum occidunt. Inde arctiore cuſtodia circumdatur Woldemarus. Urgentibus ſuper nuptiis Legatis Danicis, nil niſi baptiſmus Ruſſicus ingeminabatur. Et cum matrimonium ſuccedere non poſſit, ac ipſe tamen ea mente venerit, ut filii loco Czari eſſet, ſat opum huic eſſe, unde eundem alat. Sed ſequen- 16. Jul. ti anno cum Michael Fæderovvicius fato concederet, filius & ſucceſſor hujus Alexius, ad ſe nihil iſta ſpectare teſtatus, humaniſſime habitum & libera- 21. Aug. liter donatum dimiſit, proſequentibus Legatis Danicis, & Polonico, (& ipſo pro ejuſdem liberatione conmxo,) ut tamen ſcripto caveret, nil hoſtile ſe unquam adverſus Ruſſiam tentaturum.

Regina regimen ſuſcipit, 7. Dec.

§. 71. Sub finem anni Conventus Ordinum Regni Holmiæ habitus, ad expedienda, quæ duplici bello neceſſaria habebantur, ſupplementa, nautas, arma, annonam, pecuniam. Sed eidem præcipuam celebritatem addidit, quod tunc Chriſtina Regni habenas ipſa ſuſciperet. Geſſerant hactenus Reginæ tutelam, ſummamque Reipublicæ curam quinque ſupremi, qui vocantur, Regni Officiales, iidemque Senatus Principes, Gabriel Oxenſtierna Guſtavi F. Drozetus, Jacobus Gardius, Archiſtrategus, Carolus Gyldenhielmius, Admiralius, Axelius Oxenſtierna, Cancellarius, Gabriel Oxenſtier-

1644. na Benedicti F. Theſaurarius: queis tamen quicquid negotiorum publicorum erat, adhibito in conſilium Senatu expeditum fuerat. Illuxerat natalis Reginæ expleto ætatis Anno decimo octavo, cum in conſeſſu omnium Ordinum Cancellarius Collegarum nomine Reginam argenteo ſolio collocatam decenti oratione rogat, ipſa jam ætate matura Regni ſui habenas ſuſciperet, cujus vicaria cura ipſi ſe abdicent; de obſequio ſuo in poſterum teſtatus, ſimul vota & omina felicis ac glorioſi deinceps regiminis miſcens. Excepit Regina gravi & adpoſita oratione, fidam atque prudentem tam difficilibus temporibus operam ſibi patriæque exhibitam laudibus extollens. Cætera Cancellarium exequi juſſit; qui Reginæ nomine gratias Ordinibus egit, quod obſequio ac forti fideli que opera nunquam hactenus reipublicæ defuerint. Tum ut deinceps quæ bonos cives decent exhibere pergant, admonuit; & à Regina indefeſſam pro ſalute Regni curam, ac in omnes & ſingulos benevolentiam, ſtudiumque expectare juſſit. Mox ſingulorum Ordinum nomine ſinguli prodiere, qui gratulatione ac vota profudere magno ſane animorum motu, cum avitum ſceptrum capeſſere viderent Reginam, cui præter paterni nominis gloriam, amoremque tam inuſitatæ animi dotes apud omnes admirationem juxta ac venerationem conciliabant. Tutorum acta ſolenni ſcripto per Reginam firmata, ac teſtimonium ipſis præbitum tutelæ, ac Regni fideliter adminiſtrati. Etſi iſta pulcerrima foret adprobatio reipublicæ bene geſtæ, quod eodem deinceps conſiliorum tenore cœptam rerum telam Regina pertexere pergeret, eorundem in poſterum quoque conſilio uſa, nec circa magiſtratus, negotiorumque adminiſtros notabili mutatione ſuſcepta. Quanquam non minus ſolidæ prudentiæ, ac compoſiti in Regina animi indicium foret, ipſam à via ſapienter deſignata haut deflexiſſe.

SAMUELIS PUFENDORFI RERUM SUECICARUM

LIBER DECIMUS SEPTIMUS.

EPITOME.

1. *Torſtenſonius in Bohemiam movet.* 2. *Super induciis cum Saxone agitur.* 3. *Cæſarei copias contrahunt.* 4. *Sueci longius in Bohemiam tendunt. Eis Cæſarei ſe objiciunt.* 5. *Hi Moldam tranſeunt. Cæſarei apud Jancoviam illis ſe objiciunt. Sueci prælio certare conſtituunt.* 6. *Diſpoſitio aciei. Primus ad Jancoviam conflictus.* 7. *Prima Cæſareorum ſtrages.* 8. *Alterius conflictus occaſio. Cæſarei fugantur. Numerus cæſorum & captorum.* 9. *Cæſar Viennam ſe recipit. Torſtenſonius ad Danubium movet. Iglaviam capit, & Cremſam.* 10. *Danubium tranſire non poteſt: ad Miſtelbacum conſidet.* 11. *Cæſar exercitum reparat.* 12. *Torſtenſonii per Auſtriam progreſſus. Obſidium Brinæ.* 13. *Galli fœdus cum Ragozio ineunt.* 14. *Ragoziani ſe Suecis jungunt. Sueci Tyrnam occupant. Ragoziani militis indoles. Diverſa Torſtenſonii & Ragozii intentio.* 15. *Cæſarei caſtellum ad pontem Viennenſem recuperant.* 16. *De captivorum redemtione agitur.* 17. *Brinæ obſidium tarde procedit.* 18. *Ragozius propius movet. Ejus vires & habitudo animi.* 19. *Ejuſdem filius in caſtra Torſtenſonii venit. Is in Moraviam accedit.* 20. *Nutat.* 21. *Cæſar hunc ad pacem permovet.* 22. *Ragozii cum Torſtenſonio congreſſus. Iſte in Tranſylvaniam redit.* 23. *Torſtenſonius Brinæ obſidium ſolvit: Leopoldum inſequi non poteſt: in Bohemiam tranſit.* 24. & 25. *Kœnigsmarckius in Moraviam & Sileſiam excurrit. Torſtenſonius ab exercitu diſcedit; Imperium in Wrangelium confert. Exercitus Suecicus denuo in Bohemiam irrumpit.* 26. *Kœnigsmarckii acta.* 27. *De induciis cum Saxone agitur. Legio Suecica vapulat.* 28. *Induciæ cum Saxone concluduntur.* 29. *Circa Magdeburgum acta.* 30. *Ab Haſſis acta.* 31. *Gallorum per Germaniam geſta. Turennius cis Rhenum progreditur.* 32. *Prælium ad Mergentheimum. Gallorum clades.* 33. *Bavarici in Haſſiam eunt. Kœnigsmarckius Turennio ſuccurrit. Bavarici Kirchainam fruſtra oppugnant.* 34. *Sociatæ copiæ Enguiano Duci junguntur. Enguiani progreſſus.* 35. *Prælium ad Altersheimum.* 36. *Cæſi utrinque, captique. Enguianus Norlingæ neutralitatem concedit: Dunckelſpulam capit: in Galliam redit.* 37. *Cæſarei Bavaricis ſuccurrunt. Turennius ad Rhenum ſe recipit. Bavarici multa oppida recuperant. Turennius Treveros occupat.* 38. *Haſſi Marburgenſem ditionem ſibi vindicant. Haſſorum ad Inferiorem Rheni ripam acta.* 39. *Deputationi Francofurtenſi finis imponitur.* 40. *Tractatuum pacis continuatio. Diſceptatio ſuper ſalvo conductu Stralſundenſium.* 41. *Ut & Argentoratenſium*

1645. ratenſium. 42. Diſceptatio ſuper funere miniſtri Luſitani. 43. Ordines tarde ad conventum movent. 44. Negotiatio de pace adhuc differtur. 45. Hanſeaticorum cum Serviento ſuper admiſſione lis. Eorundem à Suecis petita. 46. Plenipotentiæ Monaſterium adferuntur. Galli Ordines denuo ad tractatus invitant. 47. Mediatores propoſitionem urgent. Avauxii cum Legatis Suecicis congreſſus. De honore Legatis Electoralibus exhibendo. 48. Procuratoria Monaſterii permutantur. Hiſpanici procuratorii defectus. Galli propoſitionem edunt inconſultis Suecis. Ejus contenta. Iidem Hiſpanis novam propoſitionem edunt. 49. Sueci eam propoſitionem ægre ferunt. Galli ſe excuſant. Cæſarei Suecos ad propoſitionem fruſtra urgent. 50. Cæſarei ad Gallorum propoſitionem reſpondent. 51. Lambergius ſe publice Legatum gerit. Hic fruſtra temperamentum circa Stralſundam proponit. Oxenſtiernæ conſultatio cum Gallis ſuper propoſitione. 52. Ordines paulatim accedunt. 53. Hi propoſitionem urgent. Cæſarei cauſam Ordinum heic agi nolunt. 54. De induciis inter Gallos & Bavarum. 55. Hiſpani ad Gallorum propoſitionem reſpondent. 56. Elector Trevirenſis liberatur. 57. Electorales Legati pari cum Regiis honore excipiuntur. 58. Propoſitio inter Suecos & Gallos concinnatur. Sueci moras propoſitionis ægre ferunt. 59. De ſalvo conductu Mediatorum diſceptatur. 60. Palatini Electoris miniſtri adveniunt. Electorales Oſnabrugæ Mediatorum partes affectant. 61. Luſitanorum poſtulata. 62. Propoſitio inter Suecos & Gallos diſcutitur. 63. Circa Stralſundæ ſalvum conductum temperamentum. 64. De modo exhibendæ propoſitionis. 65. Propoſitio ipſa Suecorum; & Gallorum. 66. Gallica propoſitio conventioni non reſpondet. 67. Judicia de utraque propoſitione. 68. Mediatores de induciis proponunt. 69. Controverſia ſuper modo tractandi. Cæſaris intentio. Cæſareorum eo nomine ad Ordines propoſitio. 70. Ordinum ſententia ſuper Electoribus: ſuper Deputatione: ſuper Circularibus conſultationibus. Conſultatio Comitialis placet. Abſentes non amplius morandi. De transferendis tractatibus, aut dividendis Ordinibus. De ſupplenda mediatione. 71. Ordines à Comitiis abhorrent. 72. Longuevillanus & Pigneranda Monaſterium ingrediuntur. 73. Cæſareorum & Electoralium decretum. 74. Quod cæteris Ordinibus diſplicet; ut & Suecis. 75. Oſnabrugenſium ſententia ſuper eo decreto. 76. Ea Cæſareis diſplicet, & Mediatoribus. Gallorum ſuper ea mens. 77. Electoris Saxoniæ Legatis ſalvus conductus datur. 78. Oſnabrugenſes Ordines Monaſterium invitantur. 79. Illorum reſponſum. 80. Cæſar Ordines ad tractatus advocat. Cæſarei de Oſnabrugenſibus queruntur. Monaſterienſium ſuper modo conſultandi declaratio. 81. Controverſia ſuper excluſione certorum Ordinum, Magdeburgici, Caſſellani, Durlaceni, & Saræpontani. Magdeburgici & Caſſellani reſponſum. 82. Cæſarei reſponſum ad Regiorum propoſitionem exhibere detrectant. Quatuor Ordines ſolenni actu excluduntur invitis Suecis. Cæſareorum reſponſum Ordinibus traditur. 83. Ejus reſponſi formula. 84. Reſponſum ad Gallorum propoſitionem. 85. Judicium de hoc reſponſo. 86. Super Cæſareorum reſponſo Regiis tradendo dubium. 87. Controverſia ſuper quatuor excluſis continuatur. De Magdeburgico in ſcamnum ſecularium recipiendo. 88. Mediatores diſtinctius ſuper ſatisfactione proponi cupiunt. Galli Palatinis ſpem faciunt. 89. Venetus denuo Oſnabrugæ mediationem offert. 90. Quæſtio de civitatum Imperialium voto deciſivo. De ſuffragio Provinciarum per Suecos poſſeſſarum. 91. De Excellentia Legatorum Electoralium. 92. Cæſarei ſeparatos cum Suecis tractatus captant. 93. Cæſarei reſponſum ſuum per Electorales Suecis inſinuare conantur. 94. Sueci ſalvum conductum mediatorum denuo poſtulant. 95. Controverſia de quatuor excluſis continuatur. 96. Palatini proteſtatio rejicitur. 97. De Trautmanſdorfio Comite magna eſt expectatio. 98. Labardæum pro Legato Sueci agnoſcere abnuunt. 99. Querela Palatini Sulzbacenſis: immediatæ Nobilitatis: exulum Auſtriacorum, & civitatis Egranæ. 100. Novum de Amneſtia decretum promulgatur. 101. Circa ſatisfactionem Coronarum difficultas. 102. Trautmanſdorfius Monaſterium venit. 103. Oſnabrugenſium ſententia ſuper pace. Diſceptatio inter Lutheranos & Reformatos. 104. Controverſia cum Hanſeaticis. 105. Caſſellanorum poſtulata. Salvus conductus mediatis tandem conceditur. 106. Controverſia circa excluſos Ordines componitur. 107. Evangelici gravamina ſua exhibent, de Reſervato Eccleſiaſtico; 108. de bonis Eccleſiaſticis mediatis; 109. de autonomia ſubditorum; 110. de reditibus ſacris; 111. de juriſdictione Eccleſiaſtica; 112. de Edicto Ferdinandi II. 113. Gravamina Politica. 114. De his judicium quorundam Evangelicorum, & Catholicorum. 115. Stralſundenſium petita. 116. Oxenſtiernæ cum Gallis Monaſterii congreſſus. 117. Suecorum Replica ad Cæſareorum reſponſum. 118. Gallorum Replica. 119. Eam Ordines ſibi communicari petunt. 120. Tractatus cum Hiſpanis quieſcit. Hiſpani cum Hollandis ſeparatim tractare cupiunt; 121. & Cæſarei cum Suecis. 122. Ceremonialia. 123. Regina ſeorſim cum Brandeburgico de Pomerania tractare non vult. 124. De induciis cum Bavaro. 125. Suſpicio Reginæ in Gallos velut Dano faventes. 126. Polonica. 127. Anglica. 1645.

Torſten-

1645.

Torſtenſonius in Bohemiam movet.

TOrſtenſonius, flagrante quamtumvis bello Danico, in Holſatiam & Jutiam vertere haut conſultum rebatur, quod Cæſar ſpatium inſtaurandi copias nactus totam belli colluviem in eas oras effuſurus eſſet, ubi Suecico exercitui cum inopia confligandum ſit; milite quoque illuc ſequi abnuente, ubi inglorium exitium nulla ſpe prædæ eundem manebat. Igitur in Cæſareas provincias penetrare conſtituit, prohibendis novis hoſtium delectibus, & ut Ragozio, valde id quidem flagitanti, propior eſſet, eumque à tranſactione cum Cæſare averteret. Tum & Gallis hac expeditione omnis ſiniſtre ſuſpicandi anſa adimebatur; & ea unica ratio erat Cæſarem ad pacem compellendi. Cujus quæ mens fuerit, vel inde judicare licet, quod, cum paulo poſt Torſtenſonii in Bohemiam ingreſſum falſus rumor de clade Suecorum Monaſterii diditus eſſet, Naſſovius Comes, Cæſareus Legatus nunc tempus amplius de pace agendi eſſe negaret.

9. Jan.

Exercitus apud Penicam luſtratus novem equitum, ſex peditum millibus quingentis conſtare compertus. Miles egregius, bene habitus, inſtructuſque, ac rei gerendæ cupidus. Torſtenſonius quanquam gravante valetudine cum neque miſſionem obtinere poſſet, nec alius ducum ſummam rerum ſuſcipere auderet, animi magnitudine ac ſtudio in patriam vires ſupplente, per Annebergam in Bohemiam vadit. Ubi Cadenæ, & per vicina oppida aliquamdiu ſubſiſtendum erat ob profundas ſoluto gelu vias, & quia Satzæ fluitans glacie Egra pontem abſtulerat. Inter excurſores minutis ibi catervis certatum, aliquando centum quadraginta Bavaricis interceptis. Animus Torſtenſonio erat, validam ſtationem ad Moldam fluvium, aut Danubium ipſum capeſſere, inde imperio in alium tranſlato in Holſatiam abire, quod Regina volebat, ut inde abdicata plane rerum cura in Sueciam eo facilius ſe conferre poſſet. Rebus per Miſniam, Saxoniam, & Weſtphaliam Kœnigſmarckius præficitur, juſſus cumprimis ad opprimendum Bremenſem Præſulem, ac evaſtandum paluſtrem Holſatiæ tractum ſociata cum Helmoldo Wrangelio opera conniti, ne Daniæ Regi facultas vires inſtaurandi relinqueretur. Brandeburgico Electori, Garlebiam ſibi, Landsbergam, Drieſenamque deductis Suecicis præſidiis petenti demonſtratum; ita conditionem belli eſſe, ut alterutri bellantium eorum locorum tranſitu ſit utendum; quem uti Cæſareis abnuere Elector non audeat, ita eodem Suecis negato ipſi magna difficultate implicentur, conceſſo, Elector apud Cæſarem offenſam contracturus ſit, fortaſſe ab hoc hoſtis loco habendus.

Super induciis cum Saxone agitur.

§. 2. Eodem tempore Ragozio de adventu ſuo Torſtenſonius per literas ſignificat, ac ut quinque millia equitum ad ſe mittat; & Olmucio annonam inferat. Cum Saxoniæ Electore iterum ſuper induciis agi cœperat, ſatagente cumprimis ipſius filio Auguſto, Adminiſtratore Magdeburgico, qui cum Torſtenſonium, quem Cizæ inviſerat, ab iis non alienum reperiſſet, apud Patrem inſtabat, ut Halæ congreſſus illis ineundis haberetur. Id quod agitari Sebottendorfius Saxonis Conſiliarius Auſtriaca penſione illigatus ſtatim Cæſari ſignificat; qui & literis & miſſo Comite Megavio Electorem ne ſuas partes deſtituat monebat. Unde multæ preces à filio apud patrem adhibendæ erant, ut ad tractatus iſtos deſcendere vellet; quibus ſucceſſum Torſtenſonius optabat, quo in Bohemiam penetrans tergum tutum haberet, & citra moleſtiam communicatione cum præſidiis ſuis retro frui poſſet. Et ſane iſtius à Cæſare ſeceſſus haut exigui momenti videbatur; præſertim cum eidem occaſio non deeſſet novis delectibus inſtituendis, queis Suecorum arma diſtringeret. Unde mandatis cum iſto agendi Axelius Lilius, & Lilieſtrœmius à Torſtenſonio inſtruebantur. 1645.

Cæſarei copias contrahunt.

§. 3. Aſt Cæſarei ſummo ſtudio exercitui reparando incumbebant. Hatzfeldicis legionibus adjunctæ Gallaſianarum copiarum reliquiæ, quæ armis equiſque inſtruebantur. Ex Hungaria Gœtzius cum octo equitum, tribus peditum legionibus evocatur. Acceſſerant à Bavaro duo equitum, tria peditum millia ſub Wertano & Joanne Reuſſchenbergio, operam prælio navatura. Ita ſedecim bellatorum millia implebantur, in quos ſummum imperium Hatzfeldio delatum. Nam Gallaſius Magdeburgo elapſus, etſi culpam rei male geſtæ à ſe removere ſtuduiſſet, perdito tamen quacunque ratione tam egregio exercitu apud Cæſarem minoris habebatur. Ipſe Cæſar cum Leopoldo fratre Pragam ſe contulerat, ſuorum virtutem hortatibus promiſſiſque excitans; cui Virgo Mater per ſomnium victoriam adverſus Suecos promiſiſſe in vulgus ſpargebatur excitandis ſuperſtitione animis. Cujus ſomnii fiducia ducibus ſuis, ut prælio utique certarent, injunxiſſe ferebatur. Tum velut propitiando Numini atrocia edicta in Proteſtantium ſacra per Auſtriam repetitis vicibus promulgantur.

14. Jan.

4. 25. Jan.

Sueci longius in Bohemiam tendunt.

§. 4. Torſtenſonius contra incenſo Brixio oppido, cum arcem incaſſum tentaſſet, Cadena movens, itinere per Willenitzam, Kitſcham, Luditzam, Chlumam, Tuſcham, inde Miſa flumine ſuperato per Doorzanum, Schvvihofam, Przenitzam ſumto, Glattaviam pergit, prælio ſemper paratus incedens. Hatzfeldius contra, qui Grunbergæ ſtativa habuerat, ut Suecis ſe objiceret, Planitzam, & Oroſchovvitzam properat, opportuno loco progreſſum iſtorum intercluſurus. Crediderat Cæſar Suecos in Auſtriam ſupra Anaſſum tendere, pronis in ipſos ob communia ſacra ibi agreſtibus; quo Glattavia per Budevveiſam, inde per Auream, quam vocant, *Semitam* facilis acceſſus. Quanquam & in Superiorem Palatinatum, & ſuperato Molda ad liberandum obſidio Olmucium inde in Auſtriam via patebat; qua Suecos intercluſiſſe Cæſar magnæ inſtar victoriæ habiturus erat. Id quod haut in arduo fore credebatur, cum Cæſarei quatuor millium numero Suecos à ſe ſuperari ferrent. Sueci per montana Zephiccam, 16. Febr. inde Oroſchovvitzam delati hoſtem trans Ottovvam flumen opportuno loco confidentem reperiunt, ut ejus invadendi facultas non eſſet. Tormentis tamen aliquot per horas certatum, ac hoſtium ſtatio ante oppidum pulſa, cæſis nonnullis, captiſque. Per eam noctem uterque exercitus ſub dio intenſiſſimum per frigus conſtitit. Poſtridie Torſtenſonius explicata acie prælio 17. Febr. ſe offerebat. Sed cum neque Cæſarei cis flumen in locum æquum deſcendere vellent: neque ipſe ad iſtos iniquis locis ſuccedere conſultum duceret; ad ſiniſtram ſecundum fluvium Ottovvam verſus Stracovvitzam progreditur, hoſte in altera ripa ex adverſum incedente. Inter eundum ex omnibus collibus è machinis jaculationes fiebant. Sed quia Stracovvitzam hoſtis valida dimacharum manu firmaverat, quam in conſpectu Cæſarei exercitus oppugnare rationis non erat;

Tor-

1645. 18. Febr. Torſtenſonius Rodomiſſelam flectit, uno ad quiеſcendum die ſuis dato; Piſecca interim fruſtra tentata, cui & ipſi validam manum hoſtis immiſerat. 19. Febr. Igitur per Criciomum, ac Miroditzam, Lidamque 20. Febr. demum Klukenitzam, ad Moldam attingit, itinere antea curribus non trito, nedum ut auditum unquam ſit, machinas eo trans vehi poſſe.

§. 5. Hoſti propoſitum fuerat Suecis iter obſtruere, eoſque, ut in Miſniam reverterent, compellere. Ac jam ſibi perſuaſerant, iſtos numero Cæſarei exercitus perterritos, cum iter in Auſtriam præcluſum cernerent, per Leutmericiam Bohemia excedere conſtituiſſe. Ea res hoſti ſecuritatem addidiſſe videtur, ut minus ſolicite Suecorum iter obſervaret. Aſt hi ad vicum jam dictum

Sueci Moldam transeunt.

inter Orliccam & Zuiccoviam equitatum cum machinis & impedimentis vado tranſmiſere, peditiglacies pontis vicem ſupplevit. Hoſtis ea re cognita propere motis Stracovvitza caſtris inter Teinam & Budevveiſam ſuperato Molda Tabor accelerat, ac impedimentis heic & Budevveiſæ re-

21. Febr.

lictis Suecos raptim inſequitur. Hi per Sedlezomium progreſſi, inde per Watitzam Brodam Teutonicam cogitabant. Sed his apud Jancoviam tribus à Tabore milliaribus Cæſarei ſe objiciebant opportuno loco caſtris locatis, ut Jancovia utrique exercitui interjecta neutri uſui foret.

Cæſarei apud Jancoviam illis ſe objiciunt.

Suecorum ſtatui explorando Joannes Sporckius tribunus cum trecentis equitibus ſub ipſa caſtra ſucceſſerat; quem validior Suecicorum manus in ſiniſtrum Cæſareorum cornu impegit, capto jam ipſo tribuno; quem tamen ſubvenientes ſui liberarunt, Suecorum non paucis cæſis, captiſque: quod velut magni ſucceſſus auſpicium Cæſari celeribus nuntiis Pragam ſignificatum. Quanquam

Sueci prælio certamen conſtituunt.

autem aſpera montibus regio aciem rite explicari non fineret: tamen cum hoſtis ſemper Suecorum lateri hæreret, hiberni cœli inclementia ſub dio ipſos fatigaturus, conſilio habito Torſtenſonius hoſtem invadere conſtituit, licet peditum numero parem, equitatu tribus millibus poriorem. Nec minus hoſtiles duces prælio proni, urgentibus, à Cæſare iteratis juſſis, & quia Bavarus ſuos ad breve tempus abſque ſarcinis miſſos ob ingruentes Gallos revocabat, Wertano aſſeverante, ni intra triduum res geratur, ſibi in Bavariam abeundum eſſe. Unde ut tantis auxiliis uterentur, aleam prælii tentare decreverant.

Diſpoſitio aciei.

§. 6. Apud Suecos dextrum cornu regebat Arvidus Wittenbergius, & Goldſteinius, ſupremus vigilum præfectus. Siniſtrum Robertus Duglaſſius, peditatum Mortaignius curabat. Singulis equitum alis quadrageni pedites interpoſiti erant. Cæſareorum ſiniſtro cornu præerat Goetzius cum comitibus Bruæo, Baſſompetra & Pompeio; dextrum quod Bavarici obtinebant, Wertanus, Mercius, & Trauditſchius adminiſtrabant. Peditatum Suiſius Comes, Reuſchenbergius, & Don Felix ducebant. Symboli ſecundarii vicem apud Cæſareos ſubibat, ne cujus vitæ parceretur,

Kein Quartier.

quod in ipſos prope vertebat. Torſtenſonius hoſtium ſtatu cognito cum ſuis ad dextram verſus

Primus ad Jancoviam conflictus. 24. Febr.

Woriciam flectebat, montem cui ſacellum impoſitum occupaturus, ut altiore loco, ventoque, & patentioribus ad dextram campis potiretur; ſimul hoſtem opportunitate loci ſui detraheret, & ad mutandam ſtationem adigeret. Nec conſilio ſucceſſus deerat, Goetzio pariter cum ſiniſtro cornu ac peditatus parte ad eum montem properante. Hoſtem tamen breviore licet ſpatio inde diſtantem Sueci prævertebant, quos prius iter ingreſſos Cæſarei ſerius animadverterant, quod initio credidiſſent Suecos per eandem, qua venerant, viam reverti. Sed & denſa ſylva Cæſareos inter & montem interjecta erat, cujus anguſtiæ iſtorum iter non parum retardabant. Ita advenientes Cæſarei Suecos ordinibus explicatis conſiſtentes invenere, qui & longius antepoſitam villam dimachis inſederant. Goetzius ſpe montis occupandi fruſtratus in proximo ſylvoſo colle cum dimachis conſiſtit; pedites ac equitatum, cui per dictam ſylvam via non patebat, à ſiniſtra eam circumire jubet.

Prima Cæſareorum ſtrages.

§. 7. Heic dimachæ hoſtiles, acriter licet reſiſtentes, à ſelectis peditibus & primo dextri cornu agmine ad unum fere conciſi. Dextrum Suecorum cornu in hoſtilem equitatum irruens hunc poſt aſperum conflictum in fugam propulit eo facilius, quod anguſto campo, montibus ac ſylvis utrinque circumdato, non niſi paucæ in fronte alæ poſſent conſiſtere, quæ repulſæ poſterioribus impactæ, cum Sueci denſis ordinibus incumberent, eas ſimul in fugam abripuere. Inter hæc & pedites utrinque manus conſeruere, Cæſareis & heic pulſis, quos Goetzius primo conflictu binis globis trajectus occumbens non parum turbaverat. Hatzfeldius ſtrepitu pugnæ audito, reliquo exercitui, ut ſtatim frontem huc verteret, & ſuis auxilio acceleraret, imperat. Unde peditatus cum machinis ſtatim dictam ſylvam intrat, velut planam ibi viam reperturus. Equitatus citato curſu ſylvam circumvehitur, cum profligatæ jam Goetzii turmæ iſtis obviam ruunt. Igitur Hatzfeldius toto cum exercitu in celſiorem retro locum ſe ſubducit. Plures tamen machinæ, quas confragoſa in ſylva retrovertere non dabatur, ibi relinquendæ erant cum pleriſque curribus, queis globi vehebantur; quo caſu & quæ ſupererant inutiles reddebantur. Suecis incumbentibus Hatzfeldius ceſſim ſemper eundo ad quintum usque montem in quo proxima nocte metatus fuerat, perveniebat; retro quem celeri receptu & fuga Goetzianorum turbatos ordines quantum tempus ferret iterum inter arbuſta compoſuit. Torſtenſonius quantum ſylvis ac montibus impedita regio ferebat, è veſtigio ſequi, ac tormentis ſubinde in hoſtem fulminare. Sed dum ipſius peditatus hoſtili peditatui imminet, & ob anguſtias loci univerſæ phalanges æquata fronte incedere non poſſunt, duæ phalanges, Mortaignius & Seſtedii pugnæ ardore reliquas longius prægreſſæ incautius hoſti invehuntur; à quo male habitæ Seſtedium tribunum cum plurimis aliis, ac vexillis quindecim amiſere.

Alterius conflictus occaſio.

§. 8. Placebat Torſtenſonio inclinante in veſperam die hoſtem ſic ſatis multatum dimittere, patente jam in Auſtriam & Moraviam pro lubitu via. Unde exercitus eo loco, quo hoſtes priore nocte conſtiterant, metari jubebatur. Sed quia è primo agmine nuntiabatur, hoſtem circa transeundas viarum anguſtias trepidare, ac tegendo receptui ſylvoſum montem peditibus inſeſſum reliquiſſe qui facile expugnari poſſet; ipſe dux ad locum inſpiciendum vehitur, ac ſelectos pedites cum decem minoribus machinis eodem ire jubet. Sed hoſtis qui, ſecus ac nuntiatum erat, poſt iſtum montem in acie ſtabat, totum ſuum peditatum ſelectæ iſti Suecicorum manui immittit; quæ & retro pedem fert, relictis machinis. Inde & Torſtenſonio ſuæ phalanges huc evocatæ; & hoſtis, cum pugnam declinari non poſſe videret, cum univerſis copiis magno impetu in Suecos prorupit. Ita hora poſt meridiem ſecunda aſperrima pugna conſeritur.

1645. Cæſarei fugantur. tur. Magno utrinque niſu duas per horas pugnatum, cum demum utrumque hoſtium cornu in fugam propellitur. Hatzfeldius cum paucis equitum turmis ac peditatu per dimidiam adhuc horam ſuſtinens à Suecis ſinuata in lunam acie circumdatur. Ubi maxima cædes edita: reliqui ipſo cum Hatzfeldio capti ſunt: paucos fuga, quos inter Saxonicus tribunus Callenbergius, eripuit. Durante conflictu aliquot hoſtium alæ è ſiniſtro cornu dextrum Suecorum cornu circumiverant; quæ ſi Suecos à tergo invaſiſſent, haut modicum operæ pretium facturæ fuerant. Sed illæ prædam pugnæ antehabentes ad vehicula diripienda verterant; ac paulo poſt cum ipſa præda à Suecis excepti pleri que trucidabantur. Fuerat in hoſtium manibus ipſa Torſtenſonii uxor, quæ mox ſuis ſupervenientibus liberabatur. E Cæſareis occubuere Joannes Goetzius ſupremus dux; tribuni Waldeccius Comes, Piccolomineus junior; ſubtribuni Maxfeldius, Stimbla, Grefius, magnus aliorum præfectorum numerus, quorum multi vulneribus deformes agnoſci non poterant. Cæſorum quatuor millia amplius cenſebantur; nam accurate ſupputari per montes ac ſylvas ſparſi non poterant. Inter captos erat ipſe Hatzfeldius, quem aliqui gregarii interceptum, cum quis eſſet diſſimularet, prope interfecerant, ni è centum aureis apud ipſum repertis haut infimæ dignationis præfectum conjectaſſent. E ſuperioribus inſuper ducibus capti Saradeskius, Don Felix, Trauditſchius, & Bruæus, qui paulo poſt è vulneribus obiit. Tribuni Schiferus, Tappius, Meuterus, Bunovius, Lanovius, Kœnigseckius, Mœrſchius: ſubtribuni quatuordecim; novem vigilum, viginti tres turmarum præfecti; viginti quatuor centuriones, & qui horum vice cohortibus præſunt tredecim; optiones octoginta unus; metatores legionum duo; viginti ſex equeſtres, triginta duo pedeſtres ſigniferi: inferiorum ordinum præfecti centum ſeptem; tubicines viginti unus, machinarii ſexaginta ſex; gregariorum ſupra quatuor millia. Sporckius ſaucius mox Iglaviæ interceptus. Potiti quoque ſunt Sueci tormentis viginti ſex; triginta quatuor pedeſtribus quadraginta octo equeſtribus ſignis. E Suecicis occubuere tribuni Reuſchelius, & Seſtedius, præfectus vigilum Forckius, centurio Kevenhullerus, cum præfectis aliis, & gregariorum duobus fere millibus. Sauciati, Goldſteinius à Bruæo Comite ſingulari congreſſu, tribuni Mullerus & Penzius; ſubtribuni, Letmatus, Merbachus, Harderus, Uxculius. Eo prælio Carolus Guſtavus Palatinus etſi nullum corpore vulnus excepit, quam denſa tamen inter tela verſatus fuerit indicio eſſe poteſt, quod & pileus ac tunica, ipſo quoque induſio lacerato, globis trajectus fuerit, cæſariem, pro more ejus temporis in dextrum humerum deſcendentem, globus tranſiens avulſerit. Ita flos exercitus Cæſarei & Bavarici tantum non ſub ipſius Cæſaris oculis conciſus Torſtenſonio quo vellet iter aperuit. Cauſam ſuæ cladis Cæſarei ferebant, quod Sueci machinis ita ſtrenue uſi eſſent, cum ipſi ſuas mature amiſiſſent. Wertanus quoque arguebatur ad alterum conflictum audacia ſua cauſam dediſſe, cum prima clade defungi potuiſſe viderentur. Sed Hatzfeldio errata ſua Gallaſius vetere æmulatione acerbe exprobrabat; etſi ille Cæſari ſe purgare ſatageret. Sueci faventis Numinis indicium habuere, quod usque ad prælium conſtricta gelu humo machinæ facile veherentur, & Torſtenſonius ita firma valetudine uteretur, ut equo vehi poſſet; cum ſtatim

Numerus cæſorum & captorum.

poſt prælium pluvio cœlo viæ molleſcerent, & ducem ſolitus morbus lectulo affigeret. 1645.

§. 9. Aſt Cæſar tantæ cladis nuntio conſternatus ſtatim Praga Ratiſponam, inde ſecundo Danubio Viennam properavit, dimiſſo ad Superiorem Auſtriam tuendam fratre Leopoldo. Gallaſius jam plane ipſi conciliatus, cum alienis erroribus ſuos obliteraſſet, ſparſos è fuga componere juſſus eſt. Torſtenſonius contra tam inſigni victoria ita uti conſtituerat, ut belli ſede in Cæſareis provinciis fixa hunc demum ad ſerio amplectendam pacem compelleret. Unde cum unum diem ſuis ad quietem indulſiſſet, omiſſo Tabore recta Danubium petere inſtituit. Ad Ragozium nuntius de victoria mittitur, isque monetur, ut ad communem cauſam acriter connitatur, levemque equitatum Suecis aſſociet. E loco prælii Wotitzam, inde Chernovvitzam, & Pilgramum tenditur, obiter in poteſtatem redacta Broda Teutonica, & Neuhauſa, ubi magna vis armorum, quæ Vienna ad exercitum Cæſareum ſubmiſſa erat, intercepta. Iglaviam Wittenbergius cum duodecim equitum legionibus, bis mille peditibus præmittitur, ubi oppidani captis licet initio armis, mox imperata faciunt, Sporckius heic tribunus, ac multi præfecti vulneribus debilitati capiuntur. Olmucium Joannes Walterus ſubtribunus cum valida manu miſſus abigendis obſeſſoribus. Sed jam Ladislaus Wallenſteinius, qui oppido iſti adſederat, audito prælii eventu propere Brinam ſe receperat. Obſeſſi eruptione facta opera circum excitata disjecere, magna quoque frumenti vi recepta. Iglaviæ captivi ac ſaucii, ac ſuperfluæ machinarum relinquuntur; oppido tuendo Oeſterlingus tribunus cum quatuor equitum, duabus peditum legionibus imponitur. Cum per aliquot dies morbus ducem heic detinuiſſet, Znaimam tendit vicinis circa oppidis in poteſtatem redactis. Tandem apud Cremſam Danubius attingitur; ubi collecta è prælio hoſtium manus, cum ob ingruentes tenebras, & aſpera montium ſtatim invadi non poſſet, trepida trans Danubium ſe recepit. Cognitum ibi impedimenta hoſtilia Weiskircham è Bohemia adpuliſſe. In illa immiſſus cum aliquot equitum alis Duglaſſius mille quingentis equis & vexillis aliquot potitus eſt. Steina inde, quam centurio cum centum peditibus, ſimul oppidanis tuebatur, impetu expugnata, cæſis qui armati reperiebantur. Cremſam tribunus Ranftius cum trecentis peditibus inſidebat, qui poſtquam quintum in diem ſuſtinuiſſet, tandem honeſtis legibus deditionem facere cupiebat. Sed rejectis quas petebat conditionibus, arbitrio ſe victoris dedere jubetur. Cum tergiverſaretur, vis iterum admota, qua compulſus demum hanc legem admittit, & ut Sueci ruinam mœnium tantisper inſideant, annuit. Quo dum enituntur, ſubito vis globorum in eos effunditur, quibus ſubtribunus Eſſenius cum aliquot gregariis cadit. Præfectus vigilum Suanto Bielckius femur globo trajicitur, quo vulnere paulo poſt perit, ſummo cum ducis dolore. Ob id facinus Ranftius tribunus, culpam licet ab ſe amolitus, cum reliquis ductoribus captivitatem ſubiit, gregarii Suecicis cohortibus admixti. Et eo magis iram merebatur Ranftius ille, quod prælio ad Lipſiam captus, ac fide data dimiſſus iterum ſiſtere ſe neglexerat. Gravenecca quoque arx, quam centurio cum viginti ſeptem peditibus, & provincialium manu tuebatur, arbitrio ſe victoris permittere cogitur. Eum centurionem cum prodiret, Torſtenſonius proſterni, inde per car-

Cæſar Viennam ſe recipit. 25. Febr.

Torſtenſonius Iglaviam capit. 3. Mart.

9. Mart.

14. Mart.

15. Mart.

16. Mart.

Cremſa capitur. 19. Mart.

carnificem ad portam ſuſpendi juſſit ob protervjam linguæ, & ut hoc exemplo territæ aliæ invalidæ arces juſto exercitui ſe opponere metuerent. Voluerat Torſtenſonius collectis Cremſæ navigiis Danubio trajecto in ripa ſtationem capere, ac inſtaurato, qui dejectus erat, ponte fluvium ibi tranſire. Sed hoſtis pleraque navigia corruperat, & quæ ad manus erant, idoneis copiis transportandis non ſufficiebant. Terror tamen ſubinde velut à perrupturis oſtendebatur. Ad agreſtes autem in Auſtriam ſuper Anaſſum nulli nuntio penetrare dabatur.

Torſtenſonius Danubium tranſire non poteſt.

§. 10. Eo minus porro Cremſæ Danubium tranſire Torſtenſonius laborabat, quod Ragozium præcipue reſpiceret; qui, niſi propius accedente ipſo, nil ſe ſuſcepturum oſtenderat. Ac rumor erat, trans Wagam flumen iſtum metari. Undeocyus Hungariæ ad fines accedere cupiebat, intra Viennam & Presburgum facile viam transeundo Danubio reperturus, & tunc ad utramque ripam bellum Auſtriæ una cum Ragozio infuſurus. Sed poſt rumor iſte falſus deprehendebatur, Ragozio tunc in Tranſſylvania abſente. Igitur Torſtenſonius ſecundum Danubium movens primo Corneuburgum deditione cepit. Inde munitionem ad pontem Viennenſem invaſit; quam nocte ſequente hoſtis deſeruit, igne ædificiis ac proximo ponti injecto: quam Torſtenſonius valido præſidio firmavit. Inter hæc Ladislaus Barcozius Hungaricus dux cum duobus millibus Hungaricorum & Polonicorum equitum ad Moravam flumen conſederat, indeque catervis emiſſis Suecicos quoſdam pabulatores interceperat, reciſis capitibus barbaro more in ſaccum conjectis. In hos Jordanus tribunus cum legionibus aliquot immiſſus qui tranſitu fluminis ad Angeram eos pepulit, pontemque in poteſtatem redegit cæſo Polonico tribuno Sebinskio, aliisque. Eo terrore manus iſta diſperſa nusquam poſt comparuit. Torſtenſonius aditum illum præſidio cuſtodit, ne ea parte invadi poſſet. Ac ut exercitum poſt tot labores quiete reficeret, Miſtelbaci, & vicino tractu eum diſtribuit, hoſte jam ultra Danubium rejecto.

18. Marc.

30. Marc.

Cæſar exercitum reparat.

31. Marc.

§. 11. Aſt Cæſar Viennam delatus Ordines Imperii literis confirmat; tum reparando exercitui magno ſtudio incumbit. In Italiam Leslæus mittitur, à Pontifice & Principibus Italis auxilium petiturus. Ex Hungaria Bucheimus Comes cum reliquis ibi copiis in Auſtriam evocatur. Tria millia militum erant, dimidiam partem inermium. E prælio profugi quidam in Auſtriam ſe receperant, ubi rapinis atque incendiis hoſtili more graſſabantur, donec Suecis ingruentibus trans Danubium faceſſerent. Per Bohemiam palantes Gallaſius contrahebat. Sed nulla equeſtrium legionum ſexaginta capita excedebat. Praga quadringenti pedites educebantur, qui viginti legionum vocabula ac centum viginti vexilla præferebant. Ad has ſupplendas provincialibus miles imperatur. Auſtriam, ipſamque Viennam ingens terror afflaverat; unde Auguſta cum prole Cæſarea Grætziam Stiriæ ſe conferebat. Alii Salisburgum, ipſasque Venetias fugam adornabant, ni Cæſar acri edicto vetuiſſet, ne quis extra provinciarum ſuarum fines ſe conferret.

Torſtenſonii per Auſtriam progreſſus.

§. 12. Dum Torſtenſonius Miſtelbaci conſidet, Mortaignius cum manu peditum Niclasburgum mittitur, centurione cum nonaginta peditibus inſeſſum; qui deditionem imperatam initio abnuebat, quod oppidani ſimul ferociter arma corriperent. Sed hi poſtera luce collapſis animis centurionem compulerunt, ut arbitrio Suecorum ſe permitteret. Hoc in oppido inventæ quinquaginta quatuor machinæ, & prædæ magna vis. Præter hoc alia quoque oppida præſidiis Cæſareis inſeſſa citra exceptionem in poteſtatem redacta, Laba, Falckenſteina, Stotza, Wolferſdorfum, Gædinga, Weſela, Oſtrovia. Refecto paulum milite Miſtelbaco movens Torſtenſonius Hohenaviam cum vicina arce Ravensburgo, quam valido cum præſidio Vetterus tribunus inſidebat, ad deditionem compulit. Inde ad oppugnandam Brinam vertitur, magni momenti oppidum media Moravia ſitum: quo obtento ſtativis citra Danubium Sueci tuto frui poterant. Etſi magna hujus obſidii difficultas prævidebatur ob firmiſſima munimenta, & quia præfectos peculiares cauſæ, ut extrema ſuſtinerent, ſubigebant. Nam arcem Spilbergam curabat Ouglebius natione Scotus, qui antea, dum ſub Suecis in Boruſſia militaret, ob patratam cædem inde profugerat. Oppido præerat tribunus Suchius, & ipſe antea Suecicam militiam ſecutus, qui ob Stalhantſchium ſiniſtris ſcriptis læſum in cuſtodiam datus, eademque elapſus ad Cæſareos transfugerat. Nec eo ſecius rem tentare Torſtenſonius conſtituit dictam ob cauſam, & quia ob Ragozium in oris Hungariæ vicinis morandum erat. Et fama erat trecentos duntaxat milites in oppido eſſe, ac præcipuos civium in Hungariam profugiſſe; tum annonam, ac paratum bellicum apud Olmucium conſumtum. Nec ob turbatas Cæſareorum res ita facile oppido ſuccurſum iri ſperabatur. Miles quoque rei gerendæ avidus, & tot loca hactenus ſubacta fiduciam addebant. Unde oppido ſimul, & quæ eidem imminet arci Spilbergæ, vis admovetur; acceſſus fiunt, mœnia noctu diuque quatiuntur, cuniculi ſub duo arcis propugnacula promoventur. Tarde tamen ac difficulter obſidium procedebat ob prævalidas munitiones, & quia obſeſſi acerrime repugnabant, non paucis ſubinde obſidentium cadentibus. Et jam antea peditum numerus non parum imminutus erat nupero prælio, & tot oppidis expugnatis, ac præſidio munitis. Tum & pulveris inopia premebat, cujus utique ea copia ſervanda erat, quæ ſufficeret, ſi prælii committendi neceſſitas foret. Quia tamen videbat Torſtenſonius, niſi hoc oppido expugnato in Moravia commode ſibi ſubſiſtere non licere, in obſidio perſiſtebat, certus ſi hoſtis ſubſidio veniret numero non valde ſuperior, prælio certare. Sed ſi iſte Bavaricis copiis prævalens obſidium ſolvere ipſum ſubigeret, ſpes tamen erat non defore rationem ſervandi exercitus. Quo fine Kœnigsmarckius poſt res in Saxonia Inferiore compoſitas in Bohemiam, & Superiorem Sileſiam movere jubetur diſſipandis hoſtium delectibus, & ut tergum Torſtenſonii fulciret.

7. April.

17. April.

20. April.

Obſidium Brinæ.

24. April.

Galli fœdus cum Ragozio ineunt.

§. 13. Interea miſſus à Galliæ Rege in Tranſſylvaniam Antonius Croiſſius ſuper fœdere cum Ragozio egerat. Quanquam enim hic conventis cum Rebenſtockio inhærere cuperet, tamen quod iſte abſque ſui Regis conſenſu illa inita diceret, hinc inde quædam mutata, ac fœdus tandem Muncacii ſcripto conceptum. Præcipua mutatio in eo vertebatur, quod prior conventio utrumque Regnum, hæc ſolam Galliam reſpiceret; eoque dimidia tantum pars ſubſidiorum, & loco promiſſi militis quadraginta octo uncialium millia exprimebantur. Catholici in peculiarem Regis Galliæ protectionem recipiebantur irrita cautione, cum illi exciperentur, qui Auſtriacæ Domui adhæ-

22. April.

1645. adhærerent, id quod omnes in Hungaria Catholici faciebant. Sed dum Ragozio diſerte permittitur cum Cæſare tranſigere, ſi ab aula Turcica arma ponere juberetur, eidem prætextum dabatur inſcia Gallia cum Cæſare pacem faciendi non ſolum, ſi revera Turca juberet, ſed & ſi alias belli tæderet. Abnuerat tamen Croiſſius ante id fœdus concludere, quam Ragozius Legatos ſuos Tyrna revocaret, ubi cum Cæſareis hactenus tractatus agitarant; & ſcripto caveret, ſe cum Legato Cæſareo, qui ſub idem tempus in ipſius caſtra venerat, nihil ſuper ſeparata pace, & in fraudem hujus fœderis facturum, ſed abſque mora eundem dimiſſurum. Urgebat inde Croiſſius Ragozium ut cum exercitu propius Torſtenſonium moveret. Sed hic tergiverſari, cauſatus gramen ſibi expectandum; ſpem tamen facere, & Legato Gallico & Torſtenſonio, ſe menſe Majo à Tibiſco Tyrnam, & Presburgum verſus progreſſurum. Interea ducem ſuum Gabrielem Bacoſum cum inſigni exercitus parte præmiſiſſe. Qui & ſtatim de acceſſu ſuo Torſtenſonio ſignificat, & promiſſos mille quingentos pedites acriter flagitat.

Bacos Gabor.

Ragoziani ſe Suecis jungunt.

§. 14. Bacoſus iſte cum ob Cæſareos Presburgi hærentes propius accedere metueret, Torſtenſonius illi Duglaſſium obviam mittit, cum valida equitum manu, quam Carolus Guſtavus Palatinus ductabat. (3. Maji. 6. Maji.) Hic non procul Schvvedloa Ragozianis jungitur, qui ſeptem equitum fere millia, duodecim peditum Hungaricorum ac Walachorum centurias implebant. Ex quibus poſtera die, dum retro Oſtroam iter inſtituunt, tumultu orto ducenti pedites Hungari in montana ſignis relictis diffugiunt. (10. Maji.) Scalitzam progreſſis Fridericus Landgravius cum ſex equitum legionibus jungitur, qui Cæſareos ad Presburgum ſe congregantes diſſipare juſſus fuerat. Sed cum iſti jam ultro trans Danubium receſſiſſent, Duglaſſius oſtentandæ fiduciæ, ac ut Ragozio, & qui Suecorum partibus per Hungariam favebant Evangelicis animos adderet, Tyrnam occupare conſtituit. (Sueci Tyrnam occupant. 17. Maji.) Oppidani cum in ſubeuntes primo machinis jacularentur, poſt duas horas animis collapſi ſuper deditione agere cœperunt, ac ſequenti die in has leges convenere, ut ſeptingenti equites trecenti pedites Hungarici præſidio intra oppidum reciperentur. (18. Maji.) Quo facto Sueci cum Ragozianis cis Albos Montes remeant. His vix digreſſis Adamus Forgatſchius Comes cum Hungarorum manu Ragozianos nullo negotio Tyrna iterum ejecit. Diſponuntur inde Ragoziani apud Hollitſcham in ulteriore Moravvæ ripa, ut ab invaſionibus hoſtium tuti eſſent, ac pro re nata operam navare poſſent. Sed mox cum Torſtenſonius duo Hungarorum equitum millia Wittenbergio jungi juberet obſidio caſtelli ad pontem Viennenſem ſolvendo, ſeditio in caſtris Hungarorum orta eſt, qua ſexcenti domum profugerunt: reliqui coitione facta vim in præfectos meditabantur, & quicquid Duglaſſius occineret, non prius Moravvam ſe tranſituros clamabant, quam duorum menſium ſtipendiis acceptis. Qui tamen pecunia à Torſtenſonio ſubmiſſa utcunque placabantur, nulla in ſeditionis autores ſtatuta pœna obtentu libertatis Hungaricæ. (29. Maji.) Eo minor verecundia erat paulo poſt quoque parem veſaniam induendi. (Ragoziani militis indoles.) Ex iſtis auſpiciis Torſtenſonius facile judicabat, quid ſubſidii ab iſtis copiis ſibi foret expectandum. Præfecti forte non ſpernendi; ſed gregariorum diſſoluta licentia, obſequii & diſciplinæ neſcia, nullus in agmine aut excurſione ordo; tum ad tumultus proni, ac ducibus magis ſuis quam hoſtibus metuendi. Retinenda tamen ea turba erat, præſertim poſt illatam Turenio à Bavaricis cladem, qualecunque auxilium, ſi hi Cæſareis juncti ingruerent. Inter hæc Ragozius literis atque nuntiis promiſſam à Rebenſtockio pecuniam ac militem poſcere, ac ut Conſtantinopolim mitteretur, qui nomine Reginæ impediret, ne ipſe ex illa aula arma ponere juberetur. Et de pecunia quidem annuebat Torſtenſonius; ſed peditum quidem centurias præſtare non poterat peditatu ſuo valde imminuto. Et cum non eſſet, quem in aulam Turcicam mitteret, Legato Gallico Hayo ſcribit, ut apud principem Purpuratorum dilatam legationem excuſet ejuſque propediem mittendæ ſpem faciat.

Diverſa Torſtenſonii, & Ragozii intentio.

De cætero cupiebat Torſtenſonius à Ragozio Presburgum invadi, ac ut ibi ſuperato Danubio ſtativa exercitui ſuo quæreret. Ragozius contra malebat à Torſtenſonio Presburgum expugnari, ſibique tradi; nam ut Suecico præſidio id oppidum inſideretur, plane abhorrebat. Eidem quoque animus erat non diu in Hungaria morari, ut, ejus Regni Ordinibus quantum poſſet parceret favori eorum retinendo; ſed in hæreditarias Cæſaris provincias cis Danubium pedem movere. Id quod Torſtenſonio plane diſplicebat, qui cum ex illis vix ſuo exercitui alimenta expediret, tanta mole diſſolutæ turbæ pariter infuſa famem mox ſuis prævidebat.

Cæſarei caſtellum ad pontem Viennenſem recuperant. 20. Maji.

§. 15. Aſt Cæſarei, audita Gallorum ad Mergentheimum clade, alacres caſtellum ad pontem Viennenſem centum quinquaginta peditibus inſeſſum invaſere, ac tormentis acriter verberatum ſequenti die aſſultu utrinque dato impetiere. Nec mora, præſidiarii abjectis armis ſe dedunt. Subtribunus præfectus cum triginta aliis in munimentum interius ſe recipit, ſed ingruentibus impar citra pactum in hoſtium manus pervenit. Cauſa tam ſubitæ jacturæ fuerat, quod licet Torſtenſonius veteranos præſidio ejus caſtelli deligi juſſiſſet, tribuni nuper è Cæſareis captos ſubſtituiſſent, qui ſacramenti recens dicti immemores pugnam detrectabant. Multi gravius flagitium ſuſpicabantur, velut hoſte ab ipſis ultro invitato. Poſtera luce Wittenbergius cum valida equitum manu ſerum auxilium aderat. Exiguum quoque caſtellum in inſula Danubii ex adverſum Cremſæ ſitum, quo ejus fluminis navigatio prohiberi poterat, à Cæſareis ſubito impetu paulo poſt oppreſſum.

De captivorum redemptione agitur.

§. 16. Sub idem tempus Cæſar, circa reparandum exercitum ſatagens, præfectos ſuos à Suecis captos ex conventione antehac inita permutandos aut redimendos præberi inſtabat; Torſtenſonio contra moras nectente, quod Cæſar ſuppletis licet copiis citra veteranos illos ductores prælium tentaturus non videretur; & quia Cæſarei hactenus eam conventionem parum religioſe ſervaverant. Quia tamen duces Suecici ob ancipites bellorum caſus eandem firmam perſiſtere utique cupiebant, Torſtenſonius trahendo tempori poſtulabat, ut ea conventio ab ipſo Cæſare ratihaberetur, quod, dum viciſſim Reginæ ratificatio adfertur, aliquot menſes elapſuri forent. Tum ne præſtantiſſimis liberatis reliquos penes Suecos relinqueret Cæſar, iſte pertendebat, quicquid penes ſe eſſet captivorum à ſummo ad imum ſimul redimi; id quod ſibi magno levamento, Cæſari autem ob rei nummariæ anguſtias difficile futurum erat. Cæſar circa ratificationem facilem plane ſe præbuit, declarans, Torſtenſonii ſe fide adquieſcere, quoad Reginæ ratificatio ad-

adferatur. Nec eo ſecius pecunia deficiente in longum extrahebatur captivorum redemtio. Unde cum horum ob multitudinem (nam quingenti amplius erant,) moleſta foret cuſtodia, nec ad oram maritimam abduci viis undique interſeptis iidem poſſent, quos & alias eo transferre intutum videbatur, ne novas ibi res machinarentur, ac cum Dano commercia ſecreta agitarent, plurimos eorum fide accepta ad ſuos dimiſit Torſtenſonius, interque eos ipſum Hatzfeldium ea lege, ut interea nullam militarem operam Cæſari navarent.

Brinæ obſidium tarde procedit.

§. 17. Tarde inter hæc procedebat Brinæ obſidium, Suecico peditatu valde imminuto, & maligna pulveris pyrii copia. Unde cum machinis parcius uti neceſſum foret, cuniculi agebantur, quos per diſtinctam rupibus humum ægre miles moliebatur. Obſeſſos contra acerrime reſiſtentes fames urgebat, ac pulveris penuria. Hanc ut ſupplerent ſexcenti equites Praga profecti, duce Paſſuæo tribuno per occulta ſylvarum ignorati prope Brinam ſuggrediuntur, ibique denſis arbuſtis tecti ſilentio ad noctem uſque ſubſiſtunt. Unde obortis tenebris ſubito impetu in ſtationem equitum ante caſtra conſiſtentem irruunt, ac Galbrechtum tribunum cum optione, & aliquot gregariis occidunt. Eo tumultu trecenti dragones, centum octoginta ſaccos pulvere plenos ferentes in oppidum perrupere. Reliqui in ſylvam pede relato illæſi re bene geſta ad ſuos remearunt. Nec modica obſidio remora à Torſtenſonii morbo acceſſit, qui per menſem lectulo affixum tenuit. Nec eo ſecius oppido aſſidere ſtatueret, quoad vel id expugnaret, vel hoſte ingruente relinquere cogeretur; præſertim cum Ragozio jam propinquante his utique oris ſubſiſtendum foret.

Ragozius propius movet. 9. Jul.

§. 18. Is quippe Caſſovia, ubi conventum Ordinum agitaverat, Filleccam parvis itineribus movebat. Euntem legatus Turcicus aſſequebatur, qui, uti ipſe ferebat, Principis Purpuratorum nomine denuntiaret, ne in Provincias Cæſaris hæreditarias irrumperet, atrocibus minis additis. Nec eo minus idem literis Torſtenſonio confirmabat, ſe iſto interdicto non obſtante in ſuſcepta ſemel cauſa ſubſtiturum. Simul Duglaſſium cum bis mille equitibus una cum Bacoſo obviam ſibi mitti poſtulabat; mirante Torſtenſonio, quare tanto ſtipatus exercitu modicam Cæſareorum manum apud Presburgum hærentem metueret. Igitur miſſus cum ſeptem alis equitum Teutonicorum Duglaſſius, & cum mille quingentis Hungaris Jarmirus tribunus: reliquæ ſub Bacoſo copiæ ad Gædingam ſubſiſtere juſſæ. Apud Tapolchanum Ragozio Duglaſſius jungitur honorifice exceptus, quo inſtante ille ad Wagam flumen progreditur, ac Tyrnam iterum nullo negotio occupat.

Ejus vires & habitudo animi.

Hinc cis Wagam caſtra ponuntur. Exercitum Ragozii componebant viginti quinque bellatorum millia; è quibus mille Germani, ſepties mille Hungari, Transſylvani, & Walachi pedites; reliqui omnes equites: comitabantur quadraginta machinæ. Ipſi Principi candidus animus, ſed paulo timidior, nec ſatis obfirmatus, qui clade Turennii in Franconia audita haut parum trepidationis oſtendebat. Uxor quoque, filiusque, & pauci è conſiliariis in Suecicas partes proni: cæteri omnes à Cæſare corrupti pacem vehementer ſuadebant, quam etiam populus inclamabat. Et Cæſareus Legatus palam in ipſius caſtris agens haut parum ſuſpicionis injiciebat. Cæterum promiſſæ à Rebenſtockio copiæ, ac pecuniæ ſubinde flagitabantur. Torſtenſonius uti pedite carere non poterat, ita ipſo tam prope ſuggreſſo Ragozium hoc poſtulato ſuperſeſſurum ſperabat. Circa pecuniam quanquam Dux Suecicus verebatur, ne Transſylvanus hac accepta cum Cæſare tranſigeret; ne tamen huic anſam à conventis diſcedendi præberet, eam utcunque corradere conſtituit. Igitur Alexandrum Erskeinum ad ipſum miſit, 26. Jun. qui de adventu gratularetur, ac ad propius progrediendum ſtimulos adderet. Cui Ragozius reponebat; animum quidem ſibi eſſe ſuperatis Albis Montibus prope Torſtenſonii caſtra conſidere. Sed vereri, ne in exhauſta jam à Suecis regione fames utrumque exercitum invadat; tum ne Hungari à tergo turbas dent, & Hungaria ſe excludant. Miſſurum tamen ſeptem millia ſelectorum equitum ſub filio Sigismundo. Cum reliquis copiis ſub Albis Montibus metaturum, & ſi opus ſit, auxilio adfuturum.

Ragozius junior in caſtra Torſtenſonii venit. 9. Jul. Kemini Janos.

§. 19. Nec mora cum dicto equitum numero Ragozius junior Moravvam tranſit, & ſimul cum Jano Keminio in caſtra Torſtenſonii ad Brinam provehitur. Colloquium poſcenti Carolus Guſtavus Palatinus, VVittenbergius, & Erskeinus adjunguntur. Querebatur ibi Princeps patris ſui nomine, fœdus à Regina non fuiſſe abſolutum. Tum ut ſubſidium pecuniarium integrum pro anno præterito, dimidium pro præſenti exſolvatur, una cum pecunia ad obtinendum Portæ conſenſum impenſa. Ac ut præter promiſſos mille quingentos pedites octingenti equites commodentur Caſſoviam mittendi ad autoritatem ſibi è ſocietate Suecica apud Turcas, Polonosque conciliandam. Tum ut Legatus ad Aulam Turcicam mittatur. Viciſſim paratum ſe oſtendebat excurſioni in hoſtem faciendæ, & quid valerent ſui Hungari ſpecimini edendo. Reſponſum: Quo minus ſolenni more fœdus abſolveretur, occupationes ſub recens Reginæ regimen, ac longum, intutumque iter in cauſa fuiſſe. Literis tamen Reginam Principi confirmaſſe conventa ſe ſervaturam; ac mox à Regina Legatum mittendum, qui ipſi plene ſatisfaciat. Subſidium præteriti anni ſtatim exſolvendum: plura in præſens præſtari non poſſe. Si opus ſit, ſe toto cum exercitu, aut ejus parte pro re nata ipſi auxilio iturum. Super equitibus Ragozio annuere non poterat Torſtenſonius, quod octingenti illi quater mille Hungaris æquivalerent; nec ullo modo conſultum foret, Turcis aut Polonis ſuſpicionem injicere. Ne tamen Ragozium offenderet, excuſabat, ſe nunc durante Brinæ obſidio illis carere non poſſe; ea capta eoſdem miſſurum. Denique ad Portam Legatum ocyus iturum: interim literas ad principem Purpuratorum dandas, ne Ragozii terris moleſtiam inferat. Excurſionem in Bohemiam facere haut conſultum videbatur, quod magnis itineribus fatigandus eſſet exercitus, ſi operæ pretium fieri deberet. Nec ſolum peditatum ad Brinam *citra equitatum tuto relinqui. Ac melius Cæſa*reos ad Presburgum coëuntes invadi. Sed Torſtenſonius, qui ſecuritati utriusque exercitus, & premendæ Brinæ expedire judicabat, ut Ragozius cum omnibus copiis cis Moravvam concederet, 6. Jul. jam antea Laurentium Lindanum tribunum ad eum miſerat, ut hoc ipſi perſuaderet, campos matura ſegete plenos oſtentans, ut fames metuenda non eſſet. *Ita Ragozius annitente quoque Du*glaſſio, & Croiſſio, ſuperatis Albis Montibus, ac Moravvæ flumine intra Gædingam & Luntenburgum

Ragozius in Moraviam accedit.

1645. gum conſidet, cum non procul inde ipſius filius apud Eisgrubam metaretur.

§. 20. Nec eo minus idem ſecreto cum Cæſare ſuper pace tractabat, cujus Legatus nuntium ingenti cum faſciculo literarum Poſonium mittebat, Ragozianis noctu eum deducentibus. Paulo poſt Ragozius junior à Torſtenſonio literis petit, Wittenbergium ad ſe cum Croiſſio, & Erskeinio mitti, quibuſcum magni momenti negotium ſit communicaturus. Nam quo minus ipſe ad eum accedat, manu hoſtium, quæ circa Scompham ſe oſtendat, impediri. His poſtera die accedentibus nomine patris ſui proponit ingens periculum, quod Transſylvaniæ à Turcis immineat, ac Torſtenſonii conſilium exquirit. Cum Deputati ſententiam Principis audire prius vellent, Janus Keminius, qui ſimul aderat, confeſtim erumpebat; nullam ſibi aliam ſalutis viam videri, quam pacis cum Cæſare tractatus in fœdere reſervatos abſque fœderatorum præjudicio. Mox falſus rumor de Cæſareorum adventu tantum conſternationis excitabat, ut Deputati re infecta diſcederent. Eodem die literas ſat aſperas ad Torſtenſonium dabat Ragozius, queis dimidiam partem ſubſidii pro præſenti anno, & largitiones in aula Turcica factas ipſum poſcebat: addito, ſi credidiſſet, hæc ſibi abnegatum iri, ſe monitis eorum, qui id fœdus ab initio aut poſt diſſuaſerint, aures fuiſſe præbiturum, & alia conſilia capturum. Cui Torſtenſonius placide, ne ipſum irritaret; cum Carolo Avaugurio Legato Gallico conſilia ſe ſociaturum, ut ipſi ſatisfiat. Ac ſtatuerat, etiam hanc pecuniam exſolvere potius, quam abrumpendo fœderi colorem præbere. Inter iſta majores aliquot machinas, & quod Germanorum peditum habebat Ragozius Torſtenſonio ad Brinam miſerat; ubi duabus ruinis editis ad alteram aſſultus factus, ſi forte pedem in domo mœnibus propinqua figere poſſent. Sed quia optio juſſa Torſtenſonii ſecius intellexerat, iniquo loco miles incaſſum aſſultans re infecta repulſus eſt, amiſſis duobus centurionibus, triginta gregariis: centum inſuper ſauciatis.

15. Jul. Ragozius nutat. 18. Jul. 19. Jul.

§. 21. Aſt Cæſar quanquam magnam partem copiarum adverſus Ragozium circa Presburgum contraxiſſet: tamen cum metueret, ne huic junctus Torſtenſonius vi Danubium perrumperet cum periculo ſummæ rerum, præſertim ſi à ſuperiore ejus fluminis parte Galli ingruerent, ſtatuit ante omnia novum hunc hoſtem amoliri, ejusque poſtulatis ſatisfacere. Unde Proceres Hungarici Romanis ſacris addicti, quos inter Cornitzius proximo à Principe imperio anſam arripiebant Ragozio inculcandi; talibus à Cæſare oblatis non modo cauſas belli in conventu Transſylvaniæ allegatas tolli, ſed & tranquillitatem Hungariæ reſtitui. Tum Hungaros belli jam pertæſos ægre ferre, ſe contra leges Regni extra fines militatum abductos; ac octo per menſes à penatibus disjunctos contineri diutius non poſſe. Id quoque animadvertebat Ragozius, Torſtenſonium non ad ipſius nutum bellum gerere, uti qui quondam cum Betlено ſocietatem inierant; ſed ante omnia Suecici exercitus conſervationem reſpicere. Hiſce motus eo deſcendit, ut Legatum Cæſareum publice audiret; mox nuntium Viennam ablegaret petendæ ratificationi eorum, quæ convenerant. Antequam tamen inſtrumenta pacis hinc inde traderentur, Torſtenſonii colloquium expetiit, excuſandis quæ egerat, & quia ſic decere videbatur. Id cum agi ſentiret Torſtenſonius, eum congreſſum vario obtentu differre conabatur, ſi interim vel Brinam expugnare, vel Kœnigsmarckium cum ſuis copiis adſciſcere poſſet. Sed acrius inſtabat Ragozius, ac denuntiabat, ob imminens Transſylvaniæ à Turca periculum iter ſe differre non amplius poſſe; ſimul pedites & machinas, quas Torſtenſonio ad Brinam expugnandam commodaverat, avocabat. Igitur quod nondum omnia ſolvendo Brinæ obſidio expedita forent, Erskeinus ad Ragozium mittitur morarum cauſas demonſtraturus, ac ſuper loco, & tempore congreſſus conventurus. Cæterum cum Torſtenſonius Croiſſio exprobraret, hiſce cauſam ipſum dediſſe, dum in fœdere Ragozio diſerte integrum reliquerit inſtante à Turca periculo cum Cæſare transigere, hic reponebat: Turcæ denuntiationem obtentui ſumi. Non enim credi poſſe, Turcam Vaſalli & tributarii ſui progreſſus ægre ferre, dum quicquid ab hoc adquiſitum fuerit, ſub imperium illius redigatur. Sed Jano Keminio, qui apud Ragozium omnia poſſit, octo uncialium millia à Cæſare oblata. Unde ſuadebat, eidem duodecim millia offerenda, ut in his partibus perſiſtat. Quod fruſtra fore Torſtenſonius judicabat; qui & Croiſſio diſſuadebat, ne adverſus Ragozium proteſtationem interponeret, quod is facturum ſe minabatur: cum hic viciſſim teſtaturus ſit, nihil eorum, quæ fœdere promiſſa ſint, fuiſſe præſtitum.

Cæſar Ragozium ad pacem permovet. 26. Jul. Ragozius cum Torſtenſonio congredi vult. 1645.

§. 22. Placebat inde congreſſum Eisgrubæ fieri, quo ſe Torſtenſonius cum Carolo Guſtavo Palatino, & reliquis ducibus contulerat. Eodem & mox Ragozius invitante Torſtenſonio acceſſit, cui ad dimidium milliare hic cum quinque legionibus equeſtribus obviam ivit. Inter primam ſalutationem, equis non deſcendebant, & Palatinus ſeniori Principi ultro loco cedebat. In hoſpitium Torſtenſonii, ubi Legati Gallici Croiſſius, & Avaugurius cum reliquis ducibus præſto erant, accedebant Ragozius junior, & Keminius, qui oſtendebant, jam aliquot millia Turcarum in procinctu ſtare, in Transſylvaniam irruptura, ni interdicto ipſi pareant: eam neceſſitatem ſibi allatam cum Cæſare tranſigendi citra fœderatorum fraudem, copiasque è Cæſaris ditione in Transſylvaniam reducendi. Addebant, certo ſibi conſtare, Cæſarem conventa non impleturum; eoque Principem arma retro Caſſoviam in promtu habiturum, ac ſi vel apicem Cæſar non ſervet, poſt tres menſes eadem reſumturum. Ea tamen lege, ut ſocii Reges Turcæ conſenſum obtineant, ſemperque conſervent; ne Poloniæ Rex Principem turbet, aut Cæſari delectus permittat, utque fœdus in præſenti ſtatu permaneat, ac ratificationes Regiæ ſolennes interim exhibeantur. Partem tamen copiarum apud Suecos relinquere, aut pacem cum Cæſare differre abnuebant. Peculiari poſt congreſſu, à quo Gallici Legati aberant, Torſtenſonius Ragozium teſtimonium poſcebat, à Regina omnia, quæ fœdere promiſſa fuerint, præſtita, ut ipſe & Hungari honeſtam & ſibi proficuam pacem Cæſari extorquere potuerint. Sed cum Ragozius viciſſim peteret teſtimonium ſibi impletæ fidei exhiberi, Torſtenſonius iſto poſtulato deſiſtebat. Autographas tamen Reginæ ac Torſtenſonii literas Transſylvanus reſtituebat. Gallicis Legatis inde placebat, Croiſſium Conſtantinopolim ire ad explorandum rerum ſtatum, & num Ragozium denuo in arma pertrahere poſſit. Cui & Torſtenſonius mandatum dabat, ac nomine Reginæ ratam partem offerebat,

Torſtenſonii cum Ragozio congreſſus. 10. Aug.

1645.

Ragozius in Transſylvaniam redit.

rebat, ſi quid cauſæ communi utile efficeretur. Ragozius inde citra moram trans Moravvam in Hungariam receſſit, cujus pedites Teutonici, quos parum laute habuerat, plerique ad Suecos, aut Cæſareos transfugiebant. Hungarici equitatus partem Bucheimius Comes ad ſe pertrahere ſtudebat, inſuper id habente Torſtenſonio, qui iſtos parum metuendos expertus fuerat. Nec eo minus ſequenti anno Ragozius Danielem *de Vargyas* Lipſiam ad Torſtenſonium mittebat, ad amicitiam & fœdus denuo offerendum. Qua de re hic ad Reginam ſe relaturum recipiebat; etſi ſatis judicaret, à Ragozio non id agi, ut denuo bello ſe immiſceret, ſed ut Cæſareis tacite velut minaretur, quo conventas leges implerent.

Torſtenſonius Brinæ obſidium ſolvit.

§. 23. Quanquam autem Cæſar iſto hoſte liberatus ſoli Suecico bello vacare poſſet, & Torſtenſonius diſceſſu Hungarorum non modico fulcro nudatus foret: haut ideo tamen obſidium Brinæ ſolviſſet, cujus capiendæ ſpes nondum defecerat, ni penuria commeatus ac pabuli, ac diuturnis è caſtris intolerandus fœtor locum mutare ſubegiſſet. Unde exercitum Brina dimotum Miſtelbacum deducit, ibique aliquot dierum quietem eidem indulget. Ubi conſilio habito placebat recta in hoſtem ire, ac prælium tentare: aut detrectantem trans Danubium compellere, ut Auſtria ex utraque ripa exhauriretur. Leopoldus quippe Archidux, pace cum Ragozio facta, exercitum Presburgo amotum Viennæ cis flumen reduxerat. Sed audito Suecorum adventu mox in alteram ſe ripam recepit caſtris contra Cremſam poſitis; quo & Gallaſius è Bohemia evocabatur. Torſtenſonius contra incenſis ad Miſtelbacum caſtris, & evaſtatis Hungariam verſus agris in citeriore ripa Stockeraviæ conſedit. Straverant Cæſarei Danubium ponte duobus ſupra Cremſam milliaribus, & credebantur adſcitis Bavaricis Suecos invaſuri, aut commeatu excluſos extra Provinciam compulſuri. Sed inanis erat ea ſuſpicio, dum Leopoldus cum parte copiarum Bavaris adverſus Gallos auxilio properat. Reliqui ſub Bucheimio tranſitum Danubii obſervabant; quos peſtilentia, ac diarrhoea infeſtabat. Quanquam nec ab hoc malo immunes Sueci, peſte infectis legionibus, quæ cum Duglaſſio apud Ragozium fuerant, eoque ſeorſim tendentibus; reliquis ob intemperantem pomorum & uvarum uſum profluvio alvi correptis.

Torſtenſonius Leopoldum inſequi non poteſt.

Cæterum Leopoldus adeo diligenter tranſitus Danubii obſepſerat, ut octo dierum iter præripuerit, priusquam Torſtenſonius de eo reſciſceret. Ea cauſa erat, cur inſequi ipſum non inſtitueret, ſi vel maxime fluvium perrumpere licuiſſet. Tum per ſuperioris Auſtriæ montes grave agmen ducere difficillimum erat; ac ſine dubio Gallis trans Rhenum pulſis tota mole hoſtis in ipſum ruiturus erat iniquitate locorum impeditum. Ita porro alteram Danubii ripam cuſtodiebant Cæſarei, ut niſi glacie viam ſternente eo pervadi non poſſet, nec in citeriore Auſtria gerendum quid reſtabat; ac militi poſt tot labores quietis quid concedendum erat. Igitur alia hoſpitia circumſpicere inſtituit Torſtenſonius, antequam pluvia autumni tempeſtas vias lubricaret, ac Leopoldus cum Bavaricis regreſſus per anguſtias montium vadenti incumberet. Gallorum tunc iniqua erat ſuſpicio & querela, velut ob arcana cum Cæſareis commercia Torſtenſonius non impedierit Leopoldi cum Bavaricis conjunctionem, ne Turennium iterum trans Rhenum repellere poſſent: cum id prohibere penes ipſum non foret. Ne tamen Auſtria moleſtiis belli liberaretur, Corneuburgum & Cremſa novis munitionibus, omnibuſque neceſſariis inſtruuntur, addita præter peditum præſidium manu equitum extorquendis tributis. Regio circum ita exhauritur, ut obſidium circumponi vix poſſet. Tum ſociandis cum Olmucio & Iglavia commerciis, arcibus Tetſchæ, Falckenſteinæ, Storzæ, Niclasburgo, & Ravensburgo præſidia imponuntur.

1645.

Idem in Bohemiam tranſit.

§. 24. Ita ſub finem Septembris Suecicus exercitus ex Auſtria male habita in Bohemiam tranſit, quo & Cæſarei ſequuntur, id Regnum quantum poſſent protecturi. Equitatus Suecicus octo millibus adhuc conſtabat: ſed peditatus ob multa præſidia, continuos labores, ac grave Brinæ obſidium, ad bis mille quingentos decreverat, veteranos & laboribus induratos; nam qui poſt prælium Jancovienſe capti ſacramentum Suecis dixerant, plerique ad vetera ſigna refugerant. Cæſareis major peditum numerus; ſed recens corrata turba bellandi imperita; ac præcipui veteranorum præfectorum in Suecorum manibus erant. Znaimæ præſidium deductum; ſed Iglavia valida manu tenebatur. Incedebat exercitus per Walitzam, Trebitſcham, Meſeritzam; hinc Molda ad ſiniſtram relicto per Marovvitzam, Biſteritzam, Ingervvitzam, Politeckiam, & Leutomiſcheiam. Parduvvitza quadringentis peditibus inſeſſa, cum imperata facere abnueret, injectis ignibus in cineres redigitur. Miles in arcem refugus hoſtem, & incendium evadebat. 15. Octob.

Animus Torſtenſonio erat Kœnigsgræciam impetere. Sed quia ſolitus ipſum morbus infeſtabat, ac deleto flammis ſuburbio, & proximis circum vicis ſub tecto miles collocari non poterat, illa miſſa Jacomiriæ conſidet, legionibus circa diſpoſitis inter media hoſtium præſidia, exiguo damno ob providentiam Ducis. Morbi contagioſi cum pomis & uvis Auſtriacis ceſſabant. Diſcedebat ibi ab exercitu in Sueciam Carolus Guſtavus Palatinus poſt luculenta tanto ſub Imperatore militaris virtutis ſpecimina; cui inter ſolennes epulas digredienti paratas Torſtenſonius ſceptrum ominabatur. 21. Octob.

Kœnigsmarckius in Moraviam & Sileſiam excurrit.

§. 25. Mittitur hinc in Moraviam Kœnigsmarckius, ut oppidis per Suecos inſeſſis annonam inferret. Qui raptim profectus late populatione facta frumenti ac pecorum affatim Olmucio, Iglaviæ, Neuſtadio, & Eulenbergæ accumulavit. Inde in Sileſiam flectens Freudenthaliam oppreſſit. Carnoviam edita mœnium ruina expugnavit: mox & Leobſchutzam in poteſtatem redegit. Sed ut Torſtenſonio iterum jungeretur, mox in Sileſiam inferiorem properabat; ubi arces Franckenſteinam, Furſtenſteinam, Lehnhauſamque, ex qua Suecis hactenus multum damni illatum fuerat, occupabat. Torſtenſonius quoque, cum diutius inter hoſtium præſidia ſubſiſtere tæderet, Kœnigsmarckio in Sileſiam obviam procedit, cui junctus Greiffenbergam tendit, iterum in Bohemiam ſe penetraturus. 22. Nov. Capta Greffenſteina per Fridlandam Leutmericiam verſus iter inſtituit; 3. Dec. quod oppidum occupare, ibique ſuperato Albi circa Egram fluvium pedem figere placebat.

Torſtenſonius ab exercitu diſcedit.

Sed cum ipſius morbus uſque adeo invaluiſſet, ut vix lecticæ geſtationem amplius ferre poſſet, & ob eundem ſæpe rei gerendæ occaſiones amittendæ forent, malo quoque

1645. jam ipſas cervices petente: Lipſiam conferre ſe
conſtituit, num forte ibi valetudinem reparare
poſſet. Et quia Carolus Guſtavus Wrangelius
nondum adpulerat, quem ſuprema rei tormenta-
riæ præfectura auctum Regina ſucceſſorem ipſi de-
4. Dec. Idem imperium in Carolum Guſtavum Wrangelium confert.
ſtinabat, curam exercitus interim Arvido Wit-
tenbergio committit. In itinere tamen iſtum Eu-
lenbergæ offendit cum copiis, quas finito bello
Danico ex Holſatia & Scania adducebat. Ubi cer-
ta lege ſummum exercitus imperium in iſtum
transfert; adjectis monitis, ut ſedem belli in Cæ-
ſareis ditionibus figat, ac citra neceſſitatem aleam
prælii ne tentet; tum ſi quid ſuper tractatibus mo-
Exercitus Suecicus denuo in Bohemiam irrumpit.
veatur, ad ſe remittat. Torſtenſonio digreſſo,
qui & Kœnigsmarckium ſecum abducebat, exer-
citus Suecicus expugnata Fridlandæ arce in Bohe-
miam denuo invadens Melniccam nullo reſiſten-
6. Dec.
te, ac Leutmericiam diffugiente præſidio occu-
15. Dec.
pavit, ac valida manu firmavit. Tetſchena arx
à Paiculio ſupremo vigiliarum præfecto fruſtra
31. Dec.
tentata. Inde Wittenbergius apud Sahorſanum
Albim; mox Egram fluvium glacie ſtratum tranſ-
iit, & Salitzæ non procul Commorhavia ſubſi-
ſtit, quoad Wrangelius cum ſuis adeſſet. Utriſ-
que copiis junctis duodecim equitum, ſeptem
peditum millia implebantur; validus exercitus,
& Cæſareo etiam parte Bavarorum aucto par.
Cæſarei contra, qui hiberna ſibi ad fines Miſniæ
ab Egra Leutmericiam uſque deſtinaverant, ad-
ventu Suecorum turbati Pilſenam, inde Bude-
vveiſam receſſerunt. Auxilia quoque Bavarica
ſub Wertani ductu accedere abnuebant, donec
ipſe Leopoldus Monachium profectus Bavaro
perſuaderet, ut ſuas copias Cæſareis jungi ju-
beret.

Kœnigsmarckii acta.
§. 26. Aſt Kœnigsmarckius, qui ſub finem ſu-
perioris anni reliquias Gallaſiani exercitus Mag-
deburgi obſederat, illis elapſis Hornburgum ar-
cem verterat, tribus Guelferbyto milliaribus di-
16. Jan.
ſtantem, quam admota vi ad deditionem citra
exceptionem compulit, gregariis ſub ſua ſigna
diſtributis. Arci munitiones detractæ. Quæ
idem hoc anno per Bremenſem præſulatum geſ-
ſerit, à Scriptore Danici belli expoſitum. Poſt
eam provinciam ſubactam in Miſniam tendebat.
Sed poſt Turennii apud Mergentheimum cladem,
cum Bavarici Haſſiæ imminerent, etſi Torſten-
ſonius in Bohemiam ire juſſiſſet, implorante
Landgravia, ac probantibus Oſnabrugæ Legatis,
17. Maji.
Huxteræ ſuperato Viſurgi in Haſſiam concedit,
Haſſicis junctus Turennio auxilium laturus. Cum
nullo modo ferendum judicaret, ut Turennii co-
piæ, quæ poſt cladem ſe collegerant, à Bavaricis
plane delerentur, & Landgraviæ ditio iſtorum li-
bidini exponeretur. Turennium aliquamdiu,
mox & Enguianum Ducem comitatus, poſt ab
eodem ad viam Montanam ſeparatur, ægre fe-
rentibus Gallis, qui diutius ejuſdem conjunctio-
ne frui malebant. Unde & Longuevillius Dux
San-Romanum cum literis ad Legatos Suecicos
Oſnabrugam mittebat, ut ipſi perſuaderent, ne
1. Jul.
diverſus abiret. Hi literis datis eam cauſam ipſi
quidem commendabant; ſed quod Torſtenſo-
nius jamdudum propius accedere juſſiſſet, nullis
ſuper conjunctione cum Gallis mandatis, cenſe-
bant, ſi Enguianus Turennio junctus Bavaricis
par foret, melius eſſe ipſum relictis Gallis per Fran-
coniam in Bohemiam ire. Igitur Legatorum
ſententiam & Torſtenſonii juſſa ſecutus Kœnigs-
marckius indignante licet Enguiano in Franco- 1645.
niam abit, in itinere Wurtzburgenſem, ac Bam-
bergenſem Præſules pecunia emungens. Schvvein-
furtum prætereuntis poſtremo agmini Cæſarei
validam catervam immittunt; ſed quæ ita excipi-
tur, ut minima pars ad ſuos reverteret. Inde per
Culmbacenſem agrum in Miſniam pergit, cujus
adventu audito Saxonicæ legiones, quæ ſub Ha-
navio ſupremo vigilum præfecto inter Lipſiam &
Cizam hæſerant, Dreſdam ſe receperunt. Ob-
viam ipſi cum peditum manu ac machinis Lipſia
procedebat Axelius Lilius, quo operam ſociante
Rochlicenſem arcem impetu expugnat. Mox ad
occupandam Leiſnicenſem arcem Lilio relicto,
ipſe cum equitibus & dimachis Dreſdam excur-
rit, num Saxonicas copias cis Albim deprehen-
dere poſſet. Sed hæ adventu ejus animadverſo
ſub Dreſdæ mœnia confugerant, centum captivis
relictis. Poſt captam Leiſniciam Axelius Lilius 3. Aug.
iterum ipſi jungitur, ſimulque Miſenam inva-
dit. Oppidum nullo negotio capitur, ac diripi-
tur, quod cives; dum iſtis deditio imperatur, tu-
bicinem prope adſtantem, globo trajeciſſent.
Arx admota vi expugnatur, præſidiariis arbitrio 14. Aug
ipſius ſe dedentibus. Inde poſt inducias cum Sa-
xoniæ Electore concluſas ſuperato Albi in Luſa-
tiam tendit, ubi arcem Greiffenſteinam triginta
peditibus, totidem equitibus inſeſſam in ditio-
nem redigit. Hinc magnis itineribus per Superio-
rem Sileſiam properans Torſtenſonio jungitur.

§. 27. Super induciis cum Saxoniæ Electore De induciis cum Saxoniæ Electore agitur.
ampla mandata acceperat Axelius Lilius, qui
iſtius filium, Auguſtum Ducem, ad eas promo-
vendas ſtimulabat. Is per ſe cupidus apud pa-
trem, ut iis aurem præberet, inſtabat. Aſt hic
filii preces adſpernatus obtendere: id negotium
calumniandi anſam præbiturum, velut ipſe cau-
ſam ſuam ab Imperio ſeparare, aut peculiari tra-
ctatu communem pacificationem difficiliorem
reddere inſtituat. Alias ni laceſſatur, facile quie-
turum. Ac ſubinde literis ac legatis urgebat Cæ-
ſar, ut in fide adverſus ſe, ac Domum Auſtria-
cam firmus perſiſteret. Igitur durioribus mediis
compellendum judicans Torſtenſonius Axelio Li-
lio injungit; ut Electoris terras, qua pertingere
poſſit, gravibus tributis ſubjiciat, ipſique Electori
inutiles reddat; ac circa Dreſdam ad utramque Al-
bis ripam omnia loca, quæ imperata abnuerent,
flammis vaſtaret. Eo fine Lilius Reichvvaldum è
Franconia, Petrum Andreæ tribunos è Sileſia evo-
cat, ac ad occupanda loca à Saxonicis præſidiis in-
ſeſſa vertitur. Ac primo Torgenſis arx ſexaginta 18. Maji.
peditibus defenſa citra pactum in poteſtatem re-
dacta. Inde in Sileſiam iterum mittebatur Petrus
Andreæ, ut aſſumptis Glogoviæ aliquot peditum
centuriis propere Dreſdam verteret, & in ulte-
riore Albis ripa meſſem corrumperet; id quod
Reichvvaldus in citeriore ripa facturus erat. Aſt
ea deſtinata infauſtus caſus evertebat. Injun-
ctum erat Petro Andreæ, ut intra quatriduum
iter Glogoviam abſolveret. Aſt is juſſorum im- Legio Suecica vapulat.
memor Gubbenam divertebat reſiduis tributo-
rum extorquendis. Unde Saxonicis inſequenti-
bus ſpatium fuit eundem in vico Starſchedel
uno à Gubbena milliari adſequendi, ubi ipſius
miles feſſus & ſecurus ſomno ſe dederat. Sa-
xonici per tenebras ingruentes centum vigin-
ti ceciderunt, plures ceperunt. Tribunus
ipſe,

1645. ipſe, & ſubtribunus Ulfſparrius, cum per unum & alterum diem in arce reſtitiſſent, tandem & ipſi dedere ſe coguntur; & cum quinque ſignis, & centum quinquaginta amplius captivis magno cum plauſu Dreſdam deducuntur. Ducenti fere ademtis equis Glogoviam evadebant. Is ſucceſſus animos Electori addidit, ut vim magis, quam tractatus meditaretur. Unde tria equitum millia ſub Hanario Pegaviam verſus mittebantur, ubi Reichvvaldus tribunus cum ſuis tendebat. Sed is numero impar Naumburgum, inde Erfordiam ſe recepit. Non longius tamen inſecuti Saxonici, Cæſareique in Bohemiam revertebant.

§. 28. Ad extremum tamen Elector acriter graſſante Kœnigsmarckio, & fatigantibus prece filiis ad tractatus deſcendit. Poſt quatuordecim dierum diſceptationem Induciæ concluſæ, quod neutralitatem inire fidei, qua Cæſari atque Imperio obſtrictus foret, adverſum judicaret Elector; eoque in ſex duntaxat menſes initio illæ inibantur. Nec Sueci circa vocabulum contendendum cenſebant re obtenta. Leges induciarum hæ fere erant. Electori fidem Cæſari atque Imperio debitam ſervare integram liceat, nec adverſus eandem quid admittere adigatur. Præter tres equitum legiones Elector Cæſari nihil copiarum commodet, nec eidem in ſua ditione conquiſitionem militum indulgeat. Suecis ſi opus ſit innoxium per terras Electoris iter pateat, ut tamen intra tertium à Dreſda milliare ne accedant. Initio ultimi menſis utraque pars teneatur declarare, inducias porrigere, an abrumpere velit. Elector reditibus ſuis iterum fruatur, exceptis, quos Lipſia præbet; *Suecis exſolvat menſtrua undecim uncialium millia*, & certum frumenti modum. Reliquis locis per Miſniam occupatis præter Lipſiam præſidia deducantur. Tranſitus Albis Suecis Torgæ pateat. Commercia terra, fluminibuſque libera ſint. Magdeburgi obſidioni Saxo impedimentum ne adferat. Ingens levamentum Electoris ditioni induciæ iſtæ adferebant; nec minus tamen Suecis eædem utiles videbantur. Nam primus is erat gradus Electorem à partibus Cæſareis avellendi. Et potiebatur ſcopo ſuo Torſtenſonius, ne per Saxonicos à tergo diſtraheretur. Tum id copiarum adhuc habebat Elector, ut pro lubitu leges ipſi haut poſſent præſcribi. Ipſi enim ſex legiones equeſtres erant, quibus Cæſar tres addiderat; aliæ quatuor in finibus Bohemiæ hærebant; ita ut vel Kœnigsmarkii iter impedire poſſent, vel Cæſareis junctæ idem hiſce roboris, quod Kœnigsmarckius Torſtenſonio, allaturæ eſſent. Tum facile erat Saxoni hac cum manu oppida Miſniæ præter Lipſiam recuperare, Lipſiam laxiore obſidio premere, Magdeburgi obſidium ſolvere, Halberſtadienſem agrum infeſtare, ſi Kœnigsmarckius ad Torſtenſonium digrederetur. Sed præcipuus fructus erat, quod per illas Evangelicorum animi hoc rerum articulo non parum erigerentur ad cauſam communem intrepide agendam. Unde & eaſdem citra moram Torſtenſonius ratihabuit, capitis pœna ſuis denuntiata, ſi quis violare illas auderet. Nec minore lætitia Electoris provincia eaſdem acceptabat, frementibus contra Catholicis, & convitia jactantibus. Queis retundendis Saxonici oſtendebant; non inſcio Cæſare initas, & per eas ſalvam perſtare obligationem verſus Cæſarem & Imperium. Ac ſatius fuiſſe hoc modo cum Suecis decidere, quam plane opprimi. Cæſarem nunc ſibi retinere legiones, quas Electori in auxilium deſtinaverat, & tres Saxonicas inſuper accipere, queis alias cariturus erat. Tum ſemeſtri duntaxat tempore illas cicumſcribi avertendo graviori malo. Denique Remp. nunc, & communem pacem efficacius ab Electore, quam inter hoſtilia arma promoveri poſſe. Has porro inducias prorogare, uti primogenitus Electoris filius ſummopere ſtudebat: ita per eaſdem conſilia in Cæſaris aula valde turbabantur, eaque animorum mutatio adferebatur, ut tertio Electoris filio Chriſtiano Sueidnicenſem in Sileſia Ducatum offerret Cæſar, ſiquidem Elector omiſſis induciis arma in Suecos retinere vellet.

27. Aug. Induciæ cum Saxone concluduntur.

14. Sept.

§. 29. Hoc anno Magdeburgum eminus à Suecis cingebatur, per diſpoſitas proximis oppidis ſtationes ſubvectione prohibita; mox & meſſe ad utramque Albis ripam corrupta, abactiſque pecoribus. Aliquando tamen obſeſſi eruptione facta illos, qui in oppido Burgo tendebant, non ſuperfunctorie multabant. Inter hæc de urbe bello eximenda agitatum, ſuper quo & Adminiſtrator, & oppidani apud Cæſarem, & Torſtenſonium inſtabant. In eo tamen diverſi abibant, quod iſte militem ſuum urbi præſidio imponere vellet, hi autem proprio præſidio relinqui more vetere contenderent, connitentibus quoque pro urbe Hanſeaticis. Ac inſtabant quidem apud Cæſarem tam Adminiſtrator, & Elector, ipſius pater, *quam oppidani, ut is præſidium* urbe deduceret; quod alias fame illud conficiendum; ac finito jam bello Danico urbs ſine dubio majore vi oppugnanda, & à Suecis in ditionem redigenda ſit. Id quod ne fieret, Cæſar conſentiebat ut ſuus inde miles excederet, & ut urbi præſidium ab Adminiſtratore ſimul, & decurionibus imponeretur, in utrorumque verba adigendum. *Hoc reſponſo Cæſaris ob*tento apud Torſtenſonium inſtabat Adminiſtrator, ut obſidium ſolveretur. A quo non alienum ille ſe oſtendebat, modo idonee caveatur, ex ea urbe Cæſareis nihil opis latum iri, nec iſto Albis tranſitu eoſdem uſuros. Nam in ſcripto, quod iſte offerebat, parum cautionis Duci Suecico videbatur. Igitur ſi obtineri non poſſet, ut Suecicum præſidium reciperetur, ſatius ducebat urbem ſuis tantum civibus cuſtodiendam relinqui, quam Adminiſtratorem quoque in partem præſidii admitti. Sed id negotium ſequenti demum anno exitum habuit. Circa Magdeburgum acta.

§. 30. Ab Haſſis initio hujus anni nihil memorabile geſtum, niſi quod Geiſius, dum Magdeburgo relicto verſus Haſſiam regreditur, rogatu Ermeſii tribuni Erfordiæ præfecti Heldrungam arcem Thuringiæ infeſtam vi ad deditionem adegit; cui inde munimenta detracta. Reliquæ Haſſorum copiæ per ſtativa Weſtphaliæ, & Friſiæ quieſcebant, oppidorum ſuorum cuſtodiæ invigilantes, quod Batavi Comite Friſiæ inſtante decreviſſent eam provinciam Haſſis ſubtrahere, & qua ratione id fieri deberet deliberarent. Ita conatibus iſtorum obſervandis vacandum erat, Ab Haſſis acta. 3. Febr.

niſi

1645. niſi quod eorum manus noctu Tellichtum oppi-
27. Febr. dulum ſubito oppreſſit, & binas Cæſareorum co-
hortes, pedeſtrem unam, equeſtrem alteram in-
terceptas Lipſtadium abduxit.

Gallorum per Germaniam geſta.

§. 31. Gallicus ſub Turennio miles ad Rhenum, & Saram, inque Darmſtadienſi agro ſumtis hibernis ſe reficiebat. Inter quæ Courvallius Moguntiæ præfectus cum ſeptingentis militibus Urſellas oppidulum, centum peditibus & agreſtium manu defenſum, ad tributa exſolvenda compulſum ibat. Sed Bavarici è vicinis ſtativis coëuntes Gallos à tergo invaſerunt, eorumque ducentos interfecerunt, duabus machinis ereptis: reliqui tantiſper Francofurti latitarunt, quoad à ſuis in tuta deducerentur. Eam ignominiam Galli poſt incendio ejus oppidi ulti ſunt. Inde Roſa excurſionem in Sueviam faciebat, turbandæ Bavaricorum quieti, & ut equos conquireret. Hinc in Durlacenſem agrum deſcendens minora oppida Bavaricis inſeſſa occupare conabatur. Sed Brettam invadenti Mercius repente ſupervenit, ut is propere cum equitibus refugere cogeretur, quingentis peditibus Bruchſaliæ relictis, queis potitus fuiſſet Mercius, ni Turennius raptim contractis copiis ſuppe-
16. Mart. Turennius cis Rhenum movet.
tias tuliſſet. Qui mox exercitu ad Philipsburgum luſtrato cis Rhenum movit, ac Pforzemi conſedit; cum Erlachius interim collecta bis mille militum manu Lichtenaviam arcem ſubegiſſet. Bavarici contra, ut Turennii conatibus obviam irent, trans Nicrum conſtiterunt. Turennius inde non procul Stutgardia Nicrum transgreſſus Bot-
3. April.
mari, Mercius Weiblingæ ſtativa locavit, ut duarum ſpatio horarum exercitu utroque diſſito excurſores crebris velitationibus colliderentur. Mox iſte Halam oppidanis repugnare non auſis oc-
6. April.
cupatam præſidio firmat. Conſtabant Turennii Copiæ quatuor equitum millibus maximam partem Germanis; peditum tribus millibus fere Gallis; præter ſexcentos Germanos. Sequebatur ſolito major impedimentorum, & vehiculorum turba. Bavarici, qui novem millia explebant, audito Gallorum itinere eodem properabant; ſed jam capto oppido venientes, Turennium opportunis locis ſe tenentem aggredi non auſi prope Elvvangam conſident. Turennius cum Danubium verſus iturus crederetur, ad Tubarum vertit, ac Mergentheimum, Rotenburgum, & alia circum loca occupat, ac prætorio Mergentheimi conſtituto legiones equeſtres ad plura milliaria diſpertitur, cum contra Bavarici anguſto ſpatio apud Feuchtvvangam ſe continerent. Interea Erla-
9. April.
chius Moſero Benfeldæ præfecto junctus Wilhelmum Marchionem Badenſem compulerat, ut Stolhofam Gallis traderet: Kuppenheimum, quod Biſſingerus cum turma equitum, & peditum manu acriter tuebatur, vi ad deditionem adegerat, ac ſtationibus Wilſtadii, Oberkirchæ, Gengenbaci, atque Ettingæ diſpoſitis Offenburgum eminus incluſerat. Hinc Rhenum transgreſſus cum Wildenſteinam arcem in Murbacenſi præſulatu ſitam machinis fruſtra verberaſſet, eminus circumſeſſam fame urgebat. Sed & qui pontem navalem apud Spiram cuſtodiebat Gallicus centurio, repentino aſſultu Gernsheimum oppreſſit.

Prælium ad Mergentheimum.

§. 32. Aſt Bavarici contractis undique copiis Turennianos invadere conſtituerunt, quos late diſperſos ſolutius agere audiebant. Quos ut eo magis in ſecuritatem darent, rumorem ſpargebant, ſe retro Durvvangam, & ad Altemulum flumen 1645.
abituros. Igitur ſub veſperam Feuchtvvanga 24. April.
profecti per totam noctem ſummo ſilentio Prætfeldam, poſtera die ad modicum Mergentheimo 25. April.
milliare progreſſi contra vicum Herbſthauſam in acie conſtitere. Turennius contra audito Bavaricorum motu peditatum ad ſylvulam prope dictum vicum, equites ad utrumque latus revocat, qui quidem propere contrahi poterant. Nam tres legiones finito jam conflictu adveniebant, aliæ tres plane emanebant. Bavaricus peditatus ſub Reuſchenbergio Turennianos numero longe inferiores invadit, ac poſt brevem pugnam in fugam compulſos ita acriter inſequitur, ut Herbſthauſæ, quod volebant, pedem figere non poſſent, captis qui cædi ſuperfuerant. Dextrum Bavaricorum cornu ſiniſtro Turennii, cui Roſa præerat, impactum ab hoc acriter turbatis Ordinibus repulſum; dum qui à ſiniſtris conſtiterat Bavaricus eques dextros Turennianos funderet. Sed mox dextrum Bavaricorum cornu accurrente Kolbio tribuno, qui in ſubſidiis ſteterat, & Wertano cum aliquot turmis è ſiniſtro auxilium ferente ſiniſtrum Tu-
Gallorum clades.
rennianum numero obrutum demum in fugam dabat, ipſo Roſa capto. Turennius initio Mergentheimum ſe recipit, ubi tres equeſtres legiones, quæ prælio non interfuerant, occurrebant: cum quibus gradum firmare, ac ſuos è fuga colligere conabatur. Biſchofshoviam iter capturus. Sed Bavarici è veſtigio ſecuti recta ad oppidum ruebant. Ubi dum Turennius cum ſua, & Tracii legione recipere ſe conatur, à reliquis ſuorum divulſus, per biduum cæſus aut captus credebatur. Is tamen ad dextram longius deflectens hoſtem declinavit, & adſumto in itinere Ruſvvurmio tribuno, qui pugnæ non interfuerat, apud Hamelburgum ſuperato Mœno præter Fuldam in Superiorem Haſſiam evaſit. Comes quoque Witgenſteinius cum cæterarum legionum reliquiis ſupra Wertam Mœnum, inde Speſſartum ſylvam tranſgreſſus apud Lauterbacum Turennio junctus eſt. Ibi duo millia, qui cladem evaſerant, collecta. Mille quoque alii per Erbacenſem Comitatum Gernsheimum, aut trans Nicrum Philipsburgum effugerant: Maxima ſtrages peditibus incubuerat, quorum & plurimi, qui è prælio ſe ſubduxerant, ab agreſtibus ad Mœnum, & in Speſſarto ſylva trucidabantur. Gallis machinæ ſuæ nulli uſui fuerant, quæ prælio jam commiſſo è ſtativis demum attrahebantur; cum apud Bavaricos illæ magnum operæ pretium feciſſent. Præter Roſam capti fuerant Schmidbergius Campi-Mareſchallus, Vice-Comes La Mota, & Paſſagius ſupremi vigilum præfecti, ſubtribuni duo, quatuor excubiatum præfecti, aliorum ductorum centum quinquaginta amplius, tum mille quingenti gregarii. Accedebant quinquaginta amplius vexilla, quatuor machinæ, totidem muli nummis onuſti. Duas majores machinas quingenti pedites Hala Mergentheimum verſus deducebant, quos & ipſos Bavarici cædebant machinis captis. Ea victoria Cæſareos magna ſpe melioris in poſterum fortunæ implevit. Cauſa hujus cladis eadem, quæ antehac Dutlingæ, nimia ſecuritas; quam num aluerint ſecreti tractatus, qui Gallos inter, & Bavarum tunc agitari dicebantur, nobis parum compertum. Sane Bavarus in ſua ditione vetuiſſe ferebatur, ne Turennianus exercitus hoſtium vocabulo notaretur. Servientus Legatus Gallicus apud Roſenhanium Monaſterii culpam

ejus

1645. ejus mali oblique in Succos devolutum ibat, velut intempeſtiva ſuſpicione ſeparati tractatus & colluſionis cum hoſte effeciſſent, ut Turennio nondum ſat parato in Bavaricos eundum fuerit. Cui Legati Suecici Oſnabruga denuntiabant; non præter rationem Bavari negotiationem in Gallia ſibi ſuſpectam fuiſſe, non quod crederent Gallos ſtatim ab ipſo propoſita arrepturos, ſed quia compertum ſit, Bavarum conſilia ſua per ejuſmodi aſtutias expromere. Poſtulatum à ſe, ut Turennius rem gerere inciperet, quod Torſtenſonius circa ipſa hoſtium penetralia invadenda ſatageret, & quia Gallia ſæpius iteraverit, ſe partem virium hoſtilium in illam Germaniæ oram averſuram. Haut quidquam tamen id à ſe quæſitum, ut Gallici duces nulla ratione ſuarum ac partis adverſæ virium habita in hoſtem ruerent, & per cladem ſponte acceſſitam ſtudium pro communi cauſa oſtenderent.

Bavarici in Haſſiam eunt.

§. 33. Poſt hanc victoriam Bavarici ad Rhenum vertunt, ac Gernsheimum deditione recuperant. Ac metus erat, ne transmiſſo Rheno Gallorum ibi hoſpitia interciperent; quæ tamen Erlachius raptim milite firmaverat. Sed illi flexo itinere Mœnum apud Hœchſtam tranſeunt, & cum aliquantiſper circa Francofurtum quieviſſent, Gieſſam verſus tendunt. Quorum adventu Turenniani, qui hactenus inter Gieſſam & Marpurgum conſederant, direptis hoſpitiis ſuis ſub Ziegenhainæ munimenta ſe receperunt. Quo & Haſſici, qui diu Amœnoburgum obſederant, vertunt. Bavarici hinc Kirchainam oppugnare inſtituunt. Landgravia, cum bellum ſibi propius advolvi cerneret, legiones ſuas ſtatim è Weſtphalia evocat. Tum Kœnigſmarckium, qui è Bremenſi agro in Miſniam tendebat, ut ſibi ac Turennii reliquiis opem ferret, rogat. Qui, licet Torſtenſonii juſſa alio vocarent, tamen probantibus Legatis Suecicis apud Huxteram Viſurgim transgreſſus in Haſſiam profectus Wolfshagæ Turennio jungitur. Juncti Corbacum veniunt, quo & Haſſici è Weſtphalia properabant. Bavarici interim Kirchainam, quam Henricus Uffelius cum ſexcentis peditibus tuebatur, omni vi oppugnabant, ignitis globis, & atrocibus minis obſeſſorum animos fruſtra territantes. Magna quoque mœnium ruina edita, quam Uffelius excitatis abſciſſibus iterum obſtruit, ac intrepidus Bavaricorum aſſultum expectat. Quem eum ad extrema ſuſtinenda obfirmatum viderent Bavarici, eodem die obſidium ſolverunt; ac cum aliquot per dies Amœnoburgo aſſediſſent, mox retro in Wetteraviam abiere circa Gelnhuſam caſtra metati.

Kœnigſmarckius Turennio ſuccurrit. 21. Maji.

Bavarici Kirchainam fruſtra oppugnant.

Sociatæ copiæ Enguiano Duci junguntur.

§. 34. Haſſorum cum Kœnigſmarckio ac Turennio conjunctione exercitus quatuordecim millium conflatus erat. Et quia Suecicus Dux Torſtenſonii juſſa, Haſſi Weſtphaliam reſpiciebant, hiſce placebat. Turennium ad Rhenum deducere, ubi copiæ ipſius ſe collegerant, eoque facto ad ſua reverti. Sed cum id plane averſaretur Turennius, cauſatus, nihil ibi eſſe, unde miles viveret, viſum copias illas cis Rhenum evocare, & ex hoſtium motu conſilium capere. Eo fine & ipſi in Wetteraviam Fridbergam verſus tendunt. Quos Bavarici expectare non auſi Mœno ſuperato apud Aſchaffenburgum caſtra locant. Fœderatorum copiæ primo Francofurtum accedunt, quod promte forum offerebat. Inde Gelnhuſam verſus iter ingrediuntur. Sed audito Enguiani Ducis adventu ſubito vertunt, interceptis aliquot Bavaricorum catervis, ac ſuperato inter Francofurtum, & Hanoviam Mœno Viam Montanam ingrediuntur. Bavarici contra caſtris ad Aſchaffenburgum relictis Miltenburgum, hinc per ſylvam Ottonianam Heilbrunnam verſus iter inſtituunt. Fœderati cum ex itinere Weinheimi centum pedites intercepiſſent, Ladenburgi Nicrum tranſeunt, & Enguiano, qui cum ſex peditum, quatuor equitum millibus, egregio milite, per Alſatiam deſcendens apud Spiram Rhenum ſuperaverat, conjunguntur. Sed & Bavarici qui poſt victoriam apud Mergentheimum atrocem ſibi tempeſtatem incubituram prævideram, exercitui augendo ſedulam operam dabant, Gleenio è Weſtphalia cum quatermille quingentis militibus ad ſe evocato; quo in Franconia ipſis juncto magnis itineribus Heilbrunnam properabant, ut hoſtem tranſitu Nicri arcerent. Enguianus, cum aliquot dies circa Heidelbergam hæſiſſet, itidem Heilbrunnam vadit, ac cis Nicrum caſtra ponit. Mox Wimpfinam centum viginti Bavaricis peditibus inſeſſam citra exceptionem ſubigit, ibique ſuperato Nicro Neuſtadium ad Cocherum pergit, Bavaricis contra Halam caſtra transferentibus. Mergenthaliam inde, ac Rotenburgum ad Tubarum Enguianus tendit, compluribus in itinere locis incenſis, quod provinciales nupera clade in Gallos fugientes ſæviiſſe arguerentur. Rotenburgum poſt paucas machinas diſploſas citra pactum ſe dedebat. Centum octoginta milites inter cohortes Gallicas diſtributi; oppidani duriter habiti, ac militum licentiæ ac libidini frœna laxata, quod iſti arma geſtaſſe dicerentur. Ad hoc oppidum per aliquot dies Enguianus hæſit. Sed Bavarici cum Halam præſidio firmaſſent, in vetera ſua caſtra Feuchtvvangam ſe contulerunt. Crebræ inter hæc excurſorum velitationes, proſperiore plerumque Gallorum fortuna, inter alia non procul Onolzbaco trecentis Bavaricis equitibus cæſis. Rotenburgo recta in Bavaricos ibat Enguianus, ſed qui ob munitiones caſtrorum, & interjectum rivum ac paludem ad prælium pertrahi non poterant. Eam ob cauſam Enguianus ſequenti die Dunckelſpulam vertit, quam proxima nocte Creutzius tribunus cum ſexcentis peditibus ingreſſus fuerat; qui cum imperatam deditionem abnueret, ſtatim acceſſus ad oppidum agi cœperunt. Eadem nocte Bavarici Feuchtvvanga Norlingam iter intenderant. Unde Enguianus ſtatim omiſſa Dunckelſpula obviam hoſti adproperat, ipſumque apud Durvvangam vicum adſequitur. Hoc cognito Bavarici idoneo loco ſylvas inter & paludes conſidebant, caſtellis quibuſdam raptim excitatis, ut Galli citra periculum iſtos invadere non poſſent. Ita hoc die nihil actum, niſi quod mutuis machinarum vibrationibus non pauci viri equique proſternerentur. Sequenti nocte Bavarici denuo ea ſtatione relicta Trudingam & Oetingam redibant. Contra Gallicus Dux præter Dunckelſpulam iterum Norlingam properavit, ac deditionem abnuenti vim admovere inſtituit; cum exploratores retulere, Bavaricos citato gradu Donavvertam tendere, impetum Ducis objectu Danubii declinaturos. Quorum iter cum ſeſqui milliari tantum diſtaret, Enguianus ſtatim profectionis ſignum dare, ſuoſque in aciem diſponere, ac præter Norlingam & Wallerſteinam in hoſtem ducere. Sed qui præmiſſis impedimentis commodo loco apud vicum, arcemque Allersheimum aciem pro lubitu diſponendi ſpatium habuerat.

1645. *Enguiani progreſſus.* *28. Jun.* *30. Jun.* *8. Jul.* *14. Jul.* *20. Jul.* *21. Jul.* *22. Jul.* *23. Jul.* *24. Jul.*

Prælium

§. 35. Tres ibi montes erigebantur, quorum uni

1645. ad Allersheimum.

uni arx ſuperſtructa erat, vico in adſita planitie poſito. Siniſtrum cornu Bavarici inter duos celſiores montes ac vicum, dextrum ad ſiniſtrum vici latus ad tertium uſque montem collocaverant. Vicum ipſum valida peditum manus inſederat, quæ omni ex parte loricas excitabat; tum machinæ opportunis locis poſitæ ſubjecta camporum infeſtabant. Eos per campos Enguiano cum ſuis nullo objecto tegmine procedendum erat, exiguo ſuarum machinarum uſu. Dextrum ipſius cornu componebant equites nuper è Gallia adducti ſub Grammondo Campimareſchallo. Siniſtro cornu Turennius cum ſuis Germanis, ac veteranis Vinarienſibus legionibus adſtiterat. Mediam peditum aciem Bellenavius, Marſinus, & Chaſteleuxius curabant. In ſecunda acie à dextris Chabotus cum aliquot equitum peditumque catervis, à ſiniſtris Haſſi ſub Geiſio, ſex peditum phalanges, decem equitum alæ diſpoſiti erant, cui Ohmius, & Betzius Turenniani tribuni cum ſingulis alis acceſſerant. Enguianus explorato hoſtium ſtatu capto circuitu dextrum ſuum cornu in ſiniſtrum hoſtium vicum inter & ſecundum montem ducere conſtituerat. Sed cum præter loricam foſſa quoque ibi objecta nuntiaretur, & imminentibus à latere è vico peditibus, eo conſilio miſſo vicum ante omnia invadere placuit. Igitur totum eo peditatum immiſit; quo & Bavarici plerumque peditatum ſuis auxilio adducebant. Ita hora poſt meridiem ſecunda aſperrima pugna ſurgit multa utrinque cæde. Bavarici acerrime reſiſtebant, donec à Gallis vicus inflammaretur. Unde iſti in duo Nobilium prætoria ſaxo extructa confugerunt, è quibus diu adhuc repugnabant. Gillii Haſii legio quadringentorum capitum è templo, quo ſe receperat, vim Gallorum propulſabat. Vico expugnato Bavaricorum ſiniſtrum cornu munitionibus ſuis tanto impetu in dextrum Gallorum cornu erupit, ut illud plane in fugam propelleret. Et quanquam Chabotus cum ſecunda acie Bavaricis ſtrenue occurreret, ac aliquantiſper eos ſuſtineret; tamen quia pulſi non iterum poſt ipſum pedem figebant, & ipſe turbatis ordinibus fundebatur. Nec minus Turennius qui cum ſiniſtro cornu in hoſtem juxta vicum conſiſtentem impetum dederat, male habitus repellebatur. Enimvero profligatas jam res Geiſius reſtituit, qui ſecundam Haſſorum aciem, diſperſis licet Turennianis jam occurrentibus, in dextrum hoſtium cornu intrepidus duxit, ac inter vicum & montem, cui machina ac pedites impoſiti erant, ſpretis machinarum & tuborum diſploſionibus, hoſtiles equites numero longe ſuperiores invaſit. Ubi primo vir viro collatus aliquandiu ſubſiſtebant, quod neutri prius tubos diſplodere vellent, donec facto à Bavaris initio Haſſi hoſce, quantumvis omnes cataphractos, in fugam compellerent. Inter quæ & Uffelius ſubtribunus pedites hoſtiles, qui celſa in rupe lorica circumvallati conſtiterant, acriter imperit, ac tribuno Bergero inde dejecto grandioribus machinis potitur. Sic ut dextrum hoſtium cornu, cui Gleenius præerat, plane loco pelleretur. Una tamen phalanx Haſſica ſub Franco vigilum præfecto, quem Geiſius in vicum adverſus hoſtilem peditatum ire juſſerat, à duabus cataphractorum alis, qui Enguiani catervas fugaverant, circumventa internecione fere deletur. Interim & Turenniani equites inſtauratis ordinibus in ſiniſtrum hoſtium cornu, quod oppoſitos ſibi Gallos fugaverat, ac machinis potitum fuerat, cæſis qui eas tractabant, impetum dedit, Bavarici,

1645.

cum dextrum ſuorum cornu plane proſtratum intelligerent, captas machinas deſeruere, & longe poſt tertium montem, ubi octo adhuc minoris formæ tormenta habebant, conſtitere. Quos tenebris jam incumbentibus invadere haut conſultum viſum. Ita Galli Haſſique in loco conflictus per noctem quieſcebant: Wertanus autem cum reliquiis copiarum, & octo machinis ea nocte per ſylvas Donavvertam evadebat. Gillii Haſſii legio, quæ è templo multum damni dederat, Geiſio ſe cum omnibus vexillis dedebat.

Cæſi utrinque; capti que.

§. 36. E Bavaricis præter plurimos præfectos, ac bis mille gregarios, initio conflictus in vico ceciderat Franciſcus Mercius ſupremus dux, ob fortitudinem, & prudentiam à ſuis valde deſideratus. Inter captos erat Gleenius, Cæſareorum ſummus dux, tribuni Holſatiæ Dux, Stahlius, Royerius, *Hillius*, Coppius, *Bangerus*, *præter plures* alios præfectos, & mille trecentos gregarios, quorum plerique in Haſſorum manus inciderant. Ereptæ quoque Bavaricis machinæ ſedecim, ſigna pedeſtria quindecim, equeſtria novendecim. Impedimenta jam Donavvertam verſus præmiſſa proprius miles diripuerat. E Gallis occubuerant Chateleuxius, *Marchio Piſagierius*: è Turennianis VVirgenſteinius Comes, Truchſeſſius, Saurzapfius tribuni; ex Haſſicis tribunus Schvvertius, præfecti vigilum Francus & Zullichius. E vulneribus decedebant Bellenavius, ſubtribunus Heilmannus, præfectus vigilum Geiſius. Ipſe Enguianus globo brachium ſauciatus fuerat. E Gallis capiebatur Grammondus, Marchio Caſtri S. Martini, ac multi præfecti, gregariique è Gallico peditatu. Occubuerant quoque mille octingenti gregarii. Ita parum habebant Galli quod gloriarentur victoria tam multo ſanguine parta, niſi quod campo, tormentiſque, & ſignis aliquot potiti eſſent; cujus tamen cauſa in Germanos, ac præcipue in Haſſos ab omnibus referebatur. Unde & Geiſius, ac Landgravius Erneſtus à Regina Galliæ magnifice donabantur. Galli equites ſe excuſabant, quod diſploſionibus hoſtium jam debilitati impetum recentium ſuſtinere non potuerint. Grammondus mox cum *Gleenio* permutatus, quorum ille à Bavaro *Monachii* honorifice exceptus ac donatus, mandatisque ſuper neutralitate inſtructus dimittitur. Pari modo Gleenius ab Enguiano habitus. VVertanus & Reuſchenbergius poſitis in monte ad Donavvertam caſtris fugientes contrahebant. Sed Enguianus ſequenti à prælio die exercitum Norlingæ admovet, ac oppido neutralitatem, trecentis *Bavaricis*, qui præſidium ibi agitabant, liberum diſceſſum offerebat. Sed cum ſubtribunus Baldinus ferociter reſponderet, acceſſus facti, & eadem adhuc nocte ruina murorum edita fuit. Rogatu tamen oppidanorum vis dilata, ac miles poſtera die citra exceptionem dedere ſe coactus eſt. Oppido ut neutrarum eſſet partium indultum. Ea res Enguiano commode cadebat, reficiendis famelicis, ac curandis ſauciis. Oppidani autem quanquam hac transactione ingens periculum avertiſſent, Bavarus tamen iiſdem non leviter ſe offenſum oſtendit. Cum apud Norlingam octo per dies ſubſtitiſſet Enguianus, Dunckelſpulam movit, à quingentis Bavaricis inſeſſam; qui cum acriter reſiſterent, magna vi cogendi erant. Quibus cum extrema imminerent, vita donata, ea lege ut captivorum loco eſſent. Huic oppido trecenti præſidiarii ab Enguiano impoſiti, ac Heilbrunnam verſus iter inſtitutum. Sed quia id oppidum mille quingentis mili-

Enguianus Norlingæ neutralitatem, concedit.

8. Aug.

Dunckelſpulam capit 14. Aug.

1645.

militibus ſub tribus tribunis defendebatur, Dux vim adhibere omiſit, ac per vicina loca copias diſtribuit. Ipſe Enguianus accedente ad vulnus ardente febri ac dyſenteria non citra vitæ periculum lectica Philipsburgum delatus eſt, ubi è morbo recreatus juſſu Reginæ in Galliam revertit, imperio in exercitum penes Turennium relicto.

In Galliam redit.

15. Sept. Cæſarei Bavaricis ſubveniunt.

§. 37. Interim Bavarici apud Donavvertam omnibus modis reficiebantur, ac præſidia è Bavaricis oppidis deducebantur exercitui augendo, in quorum locum delecti provinciales ſubſtituti. Cæſari quoque Bavarus denuntiaverat, ſi ab ipſo deſeratur, ad oblatam à Gallo neutralitatem ſibi deſcendendum eſſe. Unde ad Ducem præmittebatur Leopoldus, & Gallaſius cum auxiliis quantum poterat adproperabat, quæ quinquies mille quadringentis bellatoribus conſtabant. Hoc modo firmati Bavarici, cum Galli longius diſcederent, animis reſumtis in regionem Remſæ flumini adſitam movent.

5. Sept.

Turennius contra cum ob pabuli inopiam circa Heilbrunnam diutius ſubſiſtere non poſſet, Gemundam Suevicam iter intendebat. Sed præveniente hoſte Halam vertit, ſaltem ut ſtativis iſtis quantum liceret frueretur. Cum nulla è Galliis auxiliorum propinqua ſpe facile prævideret, hoſte incumbente ad Rhenum ſibi recedendum. Ac ſane ingruentibus Cæſareis Bavaricisque, queis imparem ſe ſentiebat, Turennius propere Wimpfinam abiit, cui validum præſidium impoſuit, gravioribus machinis, quæ avehi non poterant, ibi relictis.

21. Sept. Turennius ad Rhenum ſe recipit.

Cum reliquo exercitu per quinque dies noctesque continuato itinere Philipsburgum ſalvus evaſit, ſpes fuerat Leopoldo Wilhelmo Archiduci, ſe Gallos interclusa via deleturum, ac tota inde mole oppreſſis Suecis bello finem impoſiturum. Ac ſi Wertani conſilio locus fuiſſet, Turennii copiæ, quibus in conſpectu hoſtium anguſtiæ filatim transeundæ erant, perierant. Sed dum reliqui ob laſſitudinem militum victoriam in craſtinum differendam ſuadent, velut certa Gallorum clade, iſte interim iter præceperat. Ita expeditionis tam cruentæ exiguus fructus erat. Et Cæſarei Bavaricique, Gallos uſque ſub munimenta Philipsburgi inſecuti, poſt paucos dies annona deficiente regrediuntur, & minora oppida Gallico præſidio infeſta recuperant.

Bavarici multa oppida recuperant.

17. Oct.

Inter alia Pforzemi duabus machinis majoribus; Wimpfinæ octo potiuntur, ubi è ſeptingentis præſidiariis Germani Cæſareæ militiæ adſcribuntur, Gallis Philipsburgum dimiſſis. Animus Turennio erat Wimpfinæ ſuccurrere, ſed ob refractarias legiones id omittendum erat. Quadringenti Galli Mergenthaliam inſidentes, cum noctu trans Mœnum evadere conarentur, deprehenſi cædebantur, præter paucos, quos latebræ tegebant. Cæſarei inde Bavaricis disjuncti, evocante Cæſare in Bohemiam properabant.

8. Nov.

Sed Bavarici poſt Dunckelſpulam, & Rotenburgum eadem cum Wimpfina lege ſubactas per Franconiam, & Sueviam in hibernis locantur. Enguiani equites male habiti in Lotharingiam conceſſerunt; pedites, qua quisque volebat, dilabebantur. Tres legiones cis Rhenum ad Lanum flumen diſponuntur. Quia tamen tractus ad Rhenum exhauſtus erat, Turennius nonnullas legiones ad Moſellam duxit; ubi petente Electore Hiſpani ut Trevirorum urbe excederent compulſi.

Turennius Treviros occupat.

Claves urbis Electori Turennius tradidit, eamque proprio milite tuendam reliquit. Inde Lucenburgicum agrum tributo emungit. Reliquæ legiones ab Hagenoa ſecundum Rhenum hoſpitia ſumſerant, nec viribus nec animo ad rem cis Rhenum gerendam ſufficientes. 1645.

Haſſi Marburgenſem ditionem ſibi vindicant.

§. 38. Aſt Haſſi ſub Geiſio duce, cum Galli apud Philipsburgum in tuta perveniſſent, numeris ſat imminuti, per alteram Rheni ripam deſcendebant: quibus Landgravia San-Andreanam tribunum valida cum manu obviam miſit, ex itinere Fridbergam in caſſum opprimere conatum. Landgravia detractam quondam ſuæ Domus Marpurgenſem ditionem hac occaſione vindicatura per Geiſium Putzbacum primo, inde Marpurgum oppidum facili negotio occupat. Arcem Marpurgenſem Landgravius Georgius omnibus neceſſariis firmaverat ejusque præfecto Willichio ut ad extremum ſuſtineret imperaverat, ſpe certa ſubſidii facta; ſed quæ Bavaricis abnuentibus irrita erat. Filii tamen Landgravii, qui primo tumultu in arcem refugerant, à Caſſellanis liberi emittuntur.

Haſſorum ad inferiorem Rheni ripam acta.

18. Jul.

Ad inferiores Rheni partes digreſſo Glenio, Rabenhauptius Noveſii præfectus in Colonienſem ditionem excurrerat, ac compellendis ad tributa provincialibus magnas prædas egerat. Huic repellendo Elector Colonienſis Vehlenum è Weſtphalia evocaverat, qui valida cum manu iſtum invaſit. Sed is apud Bergershauſam loco idoneo conſiſtens ingruentes acriter rejecit, prædamque integram Noveſium deduxit. Unde populationi declinandæ provincialibus ſuper tributis transigendum erat. Occupabant inde Eiskircham Haſſi, magnoque ſtudio muniebant, toti circum viciniæ non parum moleſti.

Deputationi Francofurtanæ finis imponitur.

§. 39. In conventu Deputatorum Francofurtano poſt inanes diſceptationes Cæſar tandem annuit, ut Ordines tractatibus pacis ad formam Collegii intereſſe poſſent; cum ſatius videretur ultro concedere, quod prohiberi non poterit. Nam animadverterat, quicquid contra niteretur, Ordines utique iſthuc miſſuros.

27. Jan.

Idque peculiari propoſitione Deputatis promulgat, hac tamen lege, ut ea miſſio autoritati Cæſareæ, & prærogativæ Electorum fraudi ne ſit, neu ab Ordinibus ablegati congreſſibus Cæſareorum Legatorum cum extraneis ſe ingerant, ſed tantum conſilio & opera ipſis præſto ſint; longius ne progrediantur, aut tractatus extrahant. Addebatur; omnia quæ ibi agerentur, Francofurtanæ Deputationi communicanda, & exſequendis pacis legibus Comitia convocatum iri. Nam Cæſari animus non erat, Conventum Francofurtanum abrumpere. Unde & ab Auſtriaco Directorio quæſtiones proponebantur; quot, & quinam ex Ordinibus ad tractatus pacis ablegandi? num è ſolis Deputatis Francofurtanis, an etiam ab aliis? Item, qua ratione tractatibus intereſſe debeant? Super his quæſtionibus cum Deputati ad Principes ſuos referrent, illi reſponſo accepto unanimiter cenſuerunt; haut è re eſſe Deputationem Francofurti continuari; quod deliberationes tot diverſis locis inſtitutæ magnam moram negotio daturæ ſint; nec moris ſit, ſuper eadem re pluribus locis Deputatorum conventus agitari. Eoq; placebat univerſam diſceptationem in locum tractatuum rejicere. In eo tamen Electorales à Principalibus diſcrepabant, quod illi Deputationem Francofurtanam plane tolli cupiebant; obtentu ſumto; è Comitiali Decreto hunc conventum inſtaurandis judiciis indictum, nec ad jus belli ac pacis pertinere. Sed revera cum ipſi forma Collegii adeſſe decreviſſent, judicabant, hoc conventu diſſoluto reliquos Ordines non facile modum inventuros inſtar Collegii ibi adornandi; eoque ſe utique

1645. que prærogativa præ cæteris potituros. Contra Principales, & urbici contendebant, Deputationem iſthanc ad locum tractatuum utique transferendam; quod Cæſar ipſis conceſſerit, eodem quo Electores modo tractatibus adeſſe; & hæc Deputatio univerſos Ordines repræſentet, ad quam ſinguli Ordinum ſua negotia deferre poſſint. Re ad 24. Mart. Cæſarem delata, hic probata Principum ſententia pronuntiavit, Deputationem Monaſterium deferendam. Luneburgicus tamen & alii monebant, ſi res ita ferat, Evangelicis liberum fore Oſnabrugæ quoque tractatibus intereſſe. Id quod Cæſareis non parum diſplicebat; nec tamen ratio erat, qua id prohibere poſſent. Nec eo ſecius ſuper nova Deputatione ad Kalendas May ſequentis anni Francofurti habenda decernebatur componendis gravaminibus, quæ Cæſar & Catholici in tractatibus pacis tangi nolebant. Ubi dum inter Catholicos Deputatos Auguſta quoque Vindelicorum refertur, Saxo & Brandeburgicus proteſtationem interponunt, ne id civibus Evangelicis ejus urbis fraudi ſit, qui iniquo pacto hactenus Magiſtratu excluſi fuerant. Significabant quoque Cæſarei Legati, ſuper Amneſtia à Cæſare ad votum Ordinum propediem decernendum, ut quoad decretum id adferretur, Francofurti morarentur: cujus videndi ingens deſiderium Ordines tenebat. Sed cum illud nuſpiam compareret, Deputati moræ pertæſi unus poſt alterum diſceſſere, 12. April. ac demum Bavarum abeuntem omnes ſecuti. Ita Conventus iſte per triennium extractus tandem ſolutus eſt.

Tractatuum pacis continuatio Diſceptatio ſuper ſalvo conductu Stralſundenſium.

§. 40. Tractatus pacis, qui anno ſuperiore tranſlatis in Daniam armis fere quieverant, iisdem denuo in Germaniam revolutis, nunc velut reviviſcere cœperant. Quibus tamen remoram injiciebat, quod Cæſarei Stralſundenſibus ſalvum conductum pertinaciter abnuerent, cauſati; confuſionem & moram paci naſcituram *mediatorum* Ordinum interventu; & iſtorum exemplo multos alios eadem poſtulaturos. Potius hinc intelligi, Suecis pacem cordi non eſſe, hoc obtentu ad negotiationem accedere abnuentibus. Abſurdum eſſe, cum ob Europæ pacem conſtituendam congreſſus ſit inſtitutus, à Stralſunda initium fieri parum decorum Regnis, ſi quicquid eſt, municipiorum, & privatorum ipſis addictorum, heic comparere velint: ac melius eſſe iſtorum negotia per Legatos Regios expediri. Ægre laturos Ordines, ſi ipſorum ſubjecti, queis jus Comitiorum & ſuffragii non ſit, dominis ſuis velut pari gradu adjungantur. Denique ſi utique adeſſe velint, commune diploma Cæſaris, & literas Legatorum Suecicorum ſat ſecuritatis præſtare; ob tantillum negotium totam tractationem ſiſti indignum eſſe. Aſt Suecis non tam de Stralſunda agebatur, quam ne prævia conventio hoc initio everteretur. Nam quid Stralſundenſes tam anxia ſalvi conductus petitione quærerent, non obſcurum erat; ut nimirum ſe à reliquo Pomeraniæ corpore ſejungerent, ac in plenam libertatem urbium Imperialium vindicarent. Quos conatus nec impugnare tunc, nec ſublevare rationis erat. Unde ſi ab initio Cæſarei declaraſſent, tutum iſtis acceſſum fore, nil difficultatis motum fuiſſet. Nunc pacti vocabula cavillantibus reſiſtendum erat, ne forte majoris momenti capita ſolicitarentur. Cum tamen Cæſarei declararent, eum ſalvum conductum dignitati Ordinum adverſari, id negotium ad Ordinum adventum differendum cenſebant Sueci. Ac demum Cæſarei diploma non plane amplius abnuebant, ſed ut res ad Brandeburgici adventum differretur poſtulabant, quod ejus Electoris maxime intereſſet. 1645.

Ut & Argentoratenſium.

§. 41. Majoris momenti erat, quod cum rogatu Argentoratenſium Suecici Legati pro illis ſalvum conductum apud Cæſareos poſtularent; hi reſponderent: Argentoratenſes nuperis Comitiis 15. Jan. fœderi Suecico, Gallicoque renuntiaſſe, & hactenus fidei adverſus Cæſarem atque Imperium obſervantes fuiſſe. Unde ex vi conventionis præviæ ſalvum conductum ipſis dari non poſſe. Alias ſi debito eum loco requirant, negatum non iri. Argentoratenſes etſi urgente Cæſare temporibus cedere coacti fuerant: tamen rebus in melius mutatis animos reſumſerant, ac jam petito diplomate oſtendebant, Suecicam ſocietatem ſe nunquam ſerio abdicaſſe, quam & Sueci ex ſua parte illibatam ſervarint. Et Reginam in præliminari tractatione illos ſociorum ſuorum claſſe cenſuiſſe; etſi à Cæſare pro iiſdem non peculiare, ſed commune duntaxat diploma obtineri potuerit: quod nunc abnegetur. Unde cum Sueci ſuper iniquitate Cæſareorum graviter quererentur, tandem hi Argentoratenſibus ſalvum conductum indulgent, ſed ut Hamburgenſis pacti mentio omitteretur, quod in aliis diplomatis factum erat. Super quo moroſius contendendum Sueci haut cenſebant.

Diſceptatio ſuper funere Miniſtri Luſitani.

§. 42. Luſitani Miniſtri funere abrepto Sueci negarant, ſe in tractatu perrecturos, ni ſibi ſatisfieret. Excipiebant Cæſarei, in literis tuti itineris neque funeris mentionem factam, neque ad quem bona adjuncta ſpectarent. Tum ſolum Oxenſtiernam ſubſcripſiſſe. Sed iſta incaſſum jactari indicio erat, quod jam, antequam illæ literæ inſpectæ forent, funeri inſidiæ eſſent ſtructæ. Demum poſt nonnullam diſceptationem inter Oxenſtiernam & Gleenium ſupremum Cæſareorum in 30. Jan. Weſtphalia ducem funus cum rebus dimiſſum. Moleſtum tamen erat autori facinoris id impune fuiſſe, ac delicta militaria ad duces Cæſareos remitti, ac à militibus Legatorum diplomata iſtorum cenſuræ ſubjici. Hac occaſione cum Andrada Luſitano Monaſterii Miniſtro liticulæ nonnihil ortum, quod hic quereretur, à Suecicis *Excellentiæ* titulum ſibi non tributum. Cui Sueci reponebant: ne ipſum quidem Legati titulum atque dignationem præ ſe ferre; nec materiam literarum tuliſſe, etſi talium non parcis eum titulum tribuere. Nam ipſum eadem conditione apud Gallicos Legatos agere, qua Botellus apud ſe Oſnabrugæ egerit, cujus funus violatum eo nomine querantur, quod is in comitatu ſuo fuerit.

Ordines tarde ad conventum movent.

§. 43. Præcipuam tamen remoram tractatibus injiciebat tarditas Ordinum, è quibus anni initio præter Luneburgicum, Meclenburgicum, Caſſellanum, Saræpontanum, Lubecenſem, Hamburgenſem, & Bremenſem nemo adhuc aderat. Veniebat poſt Francofurto miſſus Zacharias 5. Febr. Stenglinus cum mandatis à civibus Evangelicis Auguſtanis, & Comitibus Oetinganis, Proteſtantium ſacra ſecutis. Spem propinqui acceſſus faciebant Moguntinus, & Brandeburgicus. Franconicus Circulus Bambergæ decretum de legatione communi nomine mittenda fecerat; ſed quod per legatos à Cæſare ad Catholicos Ordines miſſos fere ſubverſum fuit, qui ipſos ſolicitabant, ut ſaltem à conjunctione cum Evangelicis eoſdem averterent, & miſſionem decretam tantum Monaſterium reſtringerent, ubi Papa mediatoris munere fungebatur, neglectis Suecis, qui hactenus

tacito

1645. ſacrorum Evangelicorum libertatem ſcopum armorum ſuorum jactaverant. Nec deerant tamen, qui labantes firmarent: ac conventu Noribergæ 18. Jan. acto ea legatio denuo decernitur, & mandata concipiuntur. Id decretum tamen declinandæ Cæſareorum offenſæ non publico nomine Suecicis inſinuatum, ſed per fidos homines ad Ordinum ibi Legatos perſcriptum. Ac nonnulli ex Ordinibus ad literas Suecorum invitatorias reſpondebant, communis decreti mentione facta. Pariter Circulus 13. Jan. Suevicus conventu Ulmæ habito communem legationem decernebat; deque ea Legatis Suecicis ſignificabat. Eodem fine & Circuli Weſtphalici congreſſus à Palatino Neoburgico Coloniam 18. Jan. indictus. Wetteravici quoque Comites eodem nomine ocyus conventum agitabant. Tota præterea Palatina Domus legationem adornabat, præter Chriſtianum Birckenfeldenſem, qui cum jus ſuffragii in Comitiis non haberet, nullum operæ pretium Oſnabrugæ facturum ſe cenſebat. Darmſtadienſis impreſſo à Suecis diplomate non contentus, peculiare ſibi à legatis tranſmitti petebat. Colmarienſes per Suecicos ſibi ſalvum conductum apud Cæſareos obtinere petebant. Equeſter Ordo cupidum ſe mittendi reſponderat. 5. Jan. Nec minus Dux Altenburgicus ac Gothanus, Magdeburgicusque Adminiſtrator, & Holſatiæ Dux legatos ſe miſſuros declarabant. Sed Anhaldini, ob ditionem ſuam nuper ab utroque exercitu plane vaſtatam impares ſe nunc curæ publicæ excuſabant.

Negotiatio de pace adhuc differtur.

§. 44. Porro quia Monaſterii ad decimum diem Januarii emendatæ plenipotentiæ exhibendæ erant, ad quod tempus legatos Ordinum expectandos inter Suecos Galloſque convenerat, & vero hi nondum comparebant: non citra rationem dubitabatur: num allatis plenipotentiis Ordines diutius expectandi, & actio differenda, an vero primaria oppoſitio expromenda foret? Quorum hoc Cæſarei magnopere cupiebant, qui ubique circa miſſiones Ordinum impediendas ſatagebant, quod metuerent, ne, ubi congregatis non ſatisfieret, ab ipſis conſilia Cæſari parum proficua capeſſerentur. Qui jam Oſnabrugæ aderant Ordinum Legati apud Suecos ſollicite inſtabant, ut negotium differretur, ſaltem quoad Brandeburgici adeſſent. Ordines hactenus, quare ſibi ad tractatus utique accedendum ſit, hanc rationem jactaſſe, quia ſocii Reges id valde deſiderent, & abſque illis de pace agere nolint. Quod ſi nunc abſque iiſdem propoſitio fiat, partem adverſam id accepturam velut eo poſtulato Regii deſtiterint; ex quo & Ordinum deſtinata vacillatura ſint, ſi Regios ipſorum adventum non amplius morari adpareat. Quod ſi & facta propoſitione tractatus jam cœperint, & abſentes ex ea prolixam diſceptationem prævideant, fortaſſe tardius adhuc molituros, ac Cæſareis amplius ſpatium fore iſtos conventu arcendi. Franconicum imprimis Circulum expectandum, qui exemplo ſuo ad maſcula conſilia cæteros ſit ſtimulaturus, Catholicis ibi ſociam operam cum Evangelicis navantibus. Sueci contra oſtendebant, quantum laboris ipſi ſumſerint circa excitandos Ordines, ac jam annum amplius iſtos expectaverint. Nunc demum conventus eoſdem agitare præſentibus Legatis Cæſareis, circa negotium impediendum omnem lapidem moventibus. Mediatores Monaſterii, ut negotio initium fiat urgere exprobrantes, Ordinum adventum obtentui ſumi tractatibus extrahendis. Moræ hucuſque colorem fuiſſe procuratoria nondum allata: eum nunc conſumptum. Nec minus tamen 1645. præſentes Ordinum Legati, Caſſellanus cumprimis, contendebant, utut nemo accuſare ipſos poſſit, ſi poſt tantas moras omiſſis Ordinibus, negotium ſuum auſpicentur: tamen paululum adhuc tædium tarditatis, & Mediatorum importunitatem digererent, & nonnihil temporis communi Evangelicorum cauſæ indulgerent. Id quod demum Legati Suecici annuebant, quod tantum operæ pro admiſſione Ordinum impendiſſent, & horum præſentia rebus ſuis proficua foret, & quia jam plerique ad iter ſe comparare nuntiabantur, Moguntinus præcipue, & Brandeburgicus à Cæſare & Ordinibus peculiariter deputati. Ut tamen ad certum tempus ſe non obſtringerent, ac diſerte teſtarentur, ſi nimias moras iſti nectere pergerent, occaſionem ſe tractandi non omiſſuros.

Hanſeaticorum cum Serviento ſuper admiſſione lis.

§. 45. Inter hæc Hanſeaticorum Legati Monaſterium profecti erant ſalutandis Cæſareis, Regiisque Legatis. Heic cum primo Avauxium, præſente Serviento inviſerent; ac ſequenti die eodem officio apud Hiſpanos fungerentur, tertio demum die Servientum domi ſuæ adituri non ad- 19 Jan. mittebantur, quod is cauſaretur, pari ſe cum A- 21. Jan. vauxio dignatione, nec ſibi minus, quam ipſi Regis autoritatem tuendam. Addebat, cum ipſi Hiſpanos priore quam ſe loco adiiſſent, à ſe ipſos monitos, ut acceſſu abſtinerent; id quod iidem inſuper habuerint. Contra Hanſeatici demonſtrabant; per Servienti miniſtros horam ſibi acceſſus deſignatam; in ipſius ædibus rite ſe à familiaribus exceptos, ac in conclave deductos. Poſt nobilem denuntiaſſe, Legatum aliis negotiis diſtrictum vacare ipſis non poſſe. Tum quia Hiſpanos priores ſalutarint, in Regis Galliæ ſuamque imminutionem ceſſurum, ſi nunc eos admittat. Quanquam autem Hanſeatici ad hæc, quæ in rem erant, regeſſerint, eaque Serviento à familiari ſuo relata ſint, ipſum tamen haut eo minus admiſſionem abnuiſſe. Eam repulſam Hanſeatici ægre ferre, ac inſignis contumeliæ loco habere. Talia cum invitatoriis Gallorum literis haut quadrare, ut venirent amice invitatos; nunc venientes contumelia perfundi. Tum cauſæ ſuæ tuendæ ſcriptum concipiunt, quo demonſtrant Fiduciarias ſuas literas utrumque Legatum Gallum ſpectaſſe: ſe de adventu ſuo, Avauxio velut primo Legato ſignificaſſe, apud quem Servientus tunc adfuerit. Utrumque ſe allocutos: ſuo ſermone finito ipſos paululum diſgreſſos ſuper reſponſo conveniſſe; Avauxium utriuſque nomine reſpondiſſe. Pari modo Suecis Oſnabrugæ hunc honorem exhibuiſſe: Monaſterii quoque Naſſovium Comitem dixiſſe, non opus fuiſſe Volmarum ab ipſis ſeparatim adiri, ni valetudo ejus id requirat. Cum Gallis ſatisfeciſſe ſe crederent, Hiſpanos poſtridie ſalutaſſe. Servientum ſeorſim inviſere voluiſſe majoris reverentiæ cauſa, ac monente Avauxio: unum tamen diem huic officio interpoſuiſſe, quod proxima ſtatim die moleſti eſſe iſti noluerint, & quia Rorteo, ac San-Romano abitum adornante diſtrictum negotiis ipſum crediderint. Id diſſidium tamen, cum ſequenti menſe Servientus Oſnabrugam veniſſet, opera Haſſici Legati Scheffeeri compoſitum; ac placuit, à neutra parte mentionem fieri eorum, quæ Monaſterii acta erant. Unde ſalutationis officium ab Hanſeaticis Serviento ibi exhibitum, & ab hoc iiſdem redditum. Eorundem à Suecis petita. Hanſeatici porro, quod mox ad primam propoſitionem accedendum crederent, petita ſua Suecis 25. Jan. inſi-

1645. inſinuabant, ſi non huic ſtatim inſerenda, ſaltem *ſubſequenti tractatione obſervanda*. Eorum ſumma hæc erat, ut illæ Urbes diſerte paci includerentur, in priorem conditionem circa ſacra & civilia reponerentur, amotis præſidiis, aliisque oneribus: commercia terra marique priſtinæ libertati reſtituerentur, privilegia & ex pactis quæſita jura ſervarentur, omnibus oneribus tam circa ſtatum urbium, quam commercia abolitis. Hamburgenſes peculiariter Gluckſtadienſe vectigal, à Daniæ Rege per hoc bellum opprimendis illorum commerciis introductum, tolli petebant.

Plenipotentiæ Monaſterium afferuntur. 10. Jan.

§. 46. Monaſterii convento die Cæſareæ & Gallicæ plenipotentiæ aderant; Hiſpanorum nondum adpulerant; qui tamen culpam in Gallos conferebant, quod curſor ab ipſis detentus fuiſſet. Quanquam autem & hæ mox adferrentur, permutatio tamen earundem in Februarium uſque menſem extrahebatur; quod Cæſarei prius propoſitionem à Gallis edi cuperent; id quod hi à ratione abhorrere cenſebant. Inde Galli denuo velut ex ſuperfluo literas ad Ordines Imperii dederunt, hortati, ut eam cauſam, in qua ſalus Germaniæ vertatur, ſuo ſuffragio juvent. Id num legibus Imperii & ipſorum ſtatui conveniat, penes ipſos judicium eſſe. Sane id cenſere, qui jam adſint, qui ad quietem Europæ, ac patriæ ſalutem omni ſtudio incumbant. Horum exemplis invidiam, ſi qua timeatur, conſumtam; nec ſupereſſe aliquid, quare ſuo jure, ipſorumque opera uti differant. Occaſionem forte cito tranſituram ipſos invitare. Non ad futuros, ſed ad præſentes, & jam cœptos tractatus vocari: quid deinceps in abſentium gratiam differendi non ſint. Harum literarum poſtrema verba illis diſplicebant, qui abſentium Ordinum adventum expectari optabant, quod cenſerent, eam factæ nuper à Gallis propoſitioni repugnare; ac Cæſareos gaviſuros, velut poſtulato ſuo circa præſentiam Ordinum illi deceſſerint, abſentes autem Ordines hac ratione territos tardiores fore.

Galli Ordines denuo ad tractatus invitant. 20. Jan.

Mediatores propoſitionem urgent.

§. 47. Poſt allatas plenipotentias acriter inſtabant Mediatores, ut tractandi demum initium fieret. Ordinum abſentiam obtentui duntaxat ſumi extrahendis tractatibus. Quod ſi è re ipſorum ſit bellum duci, ſatius eſſe id aperte profiteri, quam ſibi, totique orbi illudere. Ter jam invitatos Ordines, diuque expectatos. Si quid ob ſuam abſentiam ſiniſtri contingat, propriæ ipſorum negligentiæ imputandum. Legatos officio ſuo abunde ſatisfeciſſe. Addebant Cæſarei, conſtare ſibi Legatos Gallicos ex aula mandata accepiſſe, ut abſentes Ordines non amplius morentur, ſed ad tractatus accedant. Roſenhahnius contra Gallis rationes ingerebat, ob quas Sueci actione paululum adhuc ſuperſedendum ducerent; quas & ipſi probabant. Sed cum illas non ita aperte jactari deceret, plauſibilior color adhibendus erat Mediatoribus ſedandis. Igitur placebat Avauxium Oſnabrugam proficiſci, ad cujus uſque reditum ut iſti adquieſcerent obtentum. Hic Suecis Oſnabrugæ multis demonſtrabat, Socia Regna Ordinum commoda prævio pacto quæſiviſſe, de omnibus iisdem ſignificaſſe, repetitis vicibus ad tractatus invitaſſe. Eorum quod tam pauci ac ita tarde adſint, penes illos ipſos culpam hærere. Haut par eſſe illos amplius urgere, qui cum poſſint ſibi conſulere, ipſi non velint, nec audeant. Spem adventus ſui eoſdem in infinitum extrahere: interim in Regna invidiam, ac belli onera redundare. Non deeſſe, qui decorum Regiis ac gratioſum judicent, ſi ſuper Ordinum commodis ipſi tranſigant; ac citius negotium ita proceſſurum, quam admiſſa tanta multitudine diſcrepantibus ſententiis, ſtudiisque. Sueci uti hæc non abnuebant, ita præſentium Ordinum enixas preces repetebant, ac in ipſius arbitrio relinquebant, num audire illos vellet. Separatim ad Avauxium vocati Lampadius, Schæfferus, Keiſerus, Langlæus eadem, quæ Sueci, ingerebant: exiguam hancce moram promtiore negotiatione abunde penſari, ubi ipſi Ordines conſilia ſua inſtaurando Germaniæ ſtatui hactenus collapſo conferant; ac ad ſecuritatem Regnorum multum intereſſe, iſtam priſtinæ conditioni reſtitui. Et cum Ordines penes ſe jus belli & pacis eſſe contendant, ei juri magnum præjudicium iri allatum, propoſitione ipſis abſentibus facta. Ita & Avauxius in exiguam moram conſentiebat. Sed ne iſthac mora precibus præſentium Ordinum data videretur, placebat obtentui ſumi, quod Moguntini & Brandeburgici Legati propediem adfuturi ſint, qui nomine Collegii Electoralis tractatibus adſiſtere debeant, quibus abſentibus propoſitio rite non fiat. Id quod præſentibus Ordinum Legatis valde probabatur. Præterea, ut quas pacis leges laturi eſſent Sueci, expiſcaretur Avauxius, aliquot formulas tranſactionis circa res Germanicas, Italicas, & Hiſpanicas proferebat, ſed ſumma tantum capita continentes, & quas non niſi obiter inſpiciendas præbebat. Quem pari artificio eludebant Sueci. Circa ſatisfactionem tamen & ſecuritatem ſociorum Regnorum utrisque placebat, id utique contendendum, ut Ordines tractatibus adſint. Eorum quippe conſilio, quorum maxime interſit, ſe uſuros, qui & obtento per hanc pacem priſtino ſtatu, ita ſibi ſint cauturi, ut ſi quid deinceps Cæſar in ipſos aut Regna tentare paci adverſum velit, junctis viribus cauſam communem ſuſtinere queant. Tum eoſdem ob commodiorem conſiliorum communicationem, & ut auxilio Regem eo promtius uti queant, haut refragaturos, ſi ipſi ditione aliqua in ſolo Germanico potiantur. Denique & ſuper honore Legatis Electoralibus exhibendo differebatur. Sane Colonienſem, Franciſcum Wilhelmum Oſnabrugenſem Præſulem, juſſu Cæſaris Cæſarei pari fere ſecum dignatione habuerant, ac Veneto æquaverant. Quorum exemplum non poterant non Galli imitari, præſertim cum is Principali dignatione fulgeret. Sed & circa reliquos judicabat Avauxius, pari honore cum Colonienſi afficiendos, ni pro favore adverſa conſilia ab ipſis expectare velint. Nec inutile Sociis Regnis, Cæſari Principes aliquot circumponi dignitate ipſi ſuppares: cum quantum Electorali faſtigio accreſcat, tantum Cæſareo decedat; ac eo plus rationis eſſe fœdera cum illis nectere, eoſdemque contra Cæſarem fulcire. Inprimis Brandeburgicum hoc honore demulcendum cenſebat, qui & alias in ipſorum partes favore inclinabat.

25. Jan.

Avauxii cum Legatis Suecicis congreſſus.

De honore Legatis Electoralibus exhibendo.

§. 48. Avauxio Monaſterium regreſſo procuratoria hinc inde tradebantur. Et Cæſareum quidem Gallicumque ad conventam formulam expreſſa erant. Sed in Hiſpanico notabant Galli, quod cum Rex Cæſari *Sereniſſimi* titulum addiderit, Galliæ Regem ſolo *Fratris ſui* nomine nuncuparit. Prioribus quoque tres alii Commiſſarii adjuncti erant, quorum alii *Extraordinarii Plenipotentiarii Legati*, alii ſimpliciter *Plenipotentiarii* dicebantur, & omnes quidem pari poteſtate, ut tamen reliquis abſentibus uni *ex illis* poteſtas agendi & con-

Procuratoria Monaſterii permutantur. 5. Febr. Hiſpanici procuratorii defectus.

1645.

concludendi eſſet. Quod vocabulum ambiguitatis quid habere Gallis videbatur, incerto num ad utrumque genus Commiſſariorum, an ad prius duntaxat pertineret. Denique & alia dies inſtrumento inſerta eſt, quinta Januarii hujus anni; quo ipſo quæ ad eam diem acta erant, retractari videbatur. Iſti defectus etſi non Mediatoribus ſolum, ſed & ipſis Hiſpanis diſplicerent; quia tamen Galli ſignificarant, ſe ob eos ſolos tractationem non moraturos. Mediatores acriter inſiſtebant, ut

Galli propoſitionem edunt inconſultis Suecis.

tandem ad principale negotium accederetur. Porro acceperant nuper ex aula propoſitionem Galli, quam exhibere juſſi erant, ſententia tamen Suecorum prius audita. Cum his convenerat Oſnabrugæ Avauxius circa iſtam adhuc differendam, ac Monaſterium reverſus idem Roſenhahnio confirmarat. Sed jam diſcors Avauxio Servientus cum Mediatoribus ſentire, ac Avauxium ad edendam propoſitionem urgere. Qui renitens licet quartum in diem à cæteris obtunditur metu offen-

11. Febr. Ejus contenta.

ſæ in Aula contrahendæ. Ita ea propoſitio Cæſareis per Gallos exhibetur: quia initio ſuper adventu Ordinum monetur, quod quo frequentior ſit congreſſus, eo curatius Imperii leges obſervatum, ac pacis firmitatem ſtabilitum iri ſpes ſit. Tum ut Trevirenſis Elector libertati reſtituatur vi præliminaris pacti, quo omnibus Galliæ fœderatis adeſſe permittitur, iſtiusque legatis peculiare diploma obtinetur; quod inane ſit, ni ipſe eo in loco conſtituatur, ut libera cum eodem ſit communicatio. Pronum eſſe Regem accipiendis mediis, per quæ tuta pax in Imperio, ſincera amicitia cum Cæſare conſtituatur; quo fine ſententiam Ordinum ſecuturus ſit, nulla proprii emolumenti ratione habita, niſi qua idem in commodum & ſecuritatem Ordinum redundet. Tum ut fœderatis ac adhærentibus ſuis ſatisfiat. Circa res Italiæ idem ſibi, quod Principibus ejusdem propoſitum; eoque ſe Pontificis, Venetorum, ac ipſorum, qui cum Hiſpano ſtant, ſententiam ſecuturum, ſalvis tamen ſuis juribus & actionibus. Pace conventa ab Ordinibus Imperii, & Principibus Italiæ diſerte

Iidem Hiſpanis novam propoſitionem exhibent.

adprobanda & ratihabenda. Eodem momento Hiſpanis quoque nova propoſitio exhibetur, quæ in rebus Imperium, Italiam, & ſecuritatem pacis ſpectantibus cum priori conſpirabat. Sed circa negotia, quæ inter ipſos & Hiſpanos verterentur, duæ viæ proponebantur; ut vel res in præſenti ſtatu permaneant, vel ſi Hiſpani quondam ad Galliam ſpectantia nuper armis recuperata, ad rationes revocare velint, ſe paratos ſingula diſquiſitioni ſubjicere, ut omnes intelligant, utris æquitas magis cordi ſit. Interim par eſſe, ut Gallia nunc, ſicut quondam Hiſpania, bello parta emolumenta retineat.

Sueci eam propoſitionem ægre ferunt.

§. 49. Succos ea res non parum turbabat, quod & Galli conventis non ſteriſſent, & ex quo tempore Avauxius Oſnabruga diſceſſerat, ne verbo demutata ſua ſententia ſignificaſſent, ac negotiationem ipſis inſciis orſi eſſent. Adverſarios quippe ſine dubio exultaturos, velut fœdere inter Regna, & præliminari pacto abrupto; ac apud Ordines ſparſuros, à ſociis præſentiam ipſorum tantum ludibrii cauſa jactatam; qui forte turbatis jam ſuis deſtinatis cum Cæſare utcunque transacturi ſint, ſi animadvertant conventis non ſtari, & Suecorum ſociorumque nullam rationem haberi. Quin ſuſpicio erat, fama ſuffragante, ſecretos tractatus inter ipſos ac Cæſarem agitari. Quod illis demonſtrare Roſenhahnius jubebatur, ac num quid monſtri alerent expiſcari. Avauxium invitum huc pertractum conſtabat. Sed Servientus ut factum

1645. 24. Febr. Galli ſe excuſant.

excuſaret, ipſe Oſnabrugam excurrit. Oſtendebat iſte juſſum Aulæ eam ob cauſam factum, quod Pontifex & Italiæ Principes movere ſe incipiant, & cum Gallicus ibi Legatus non ſit, haut conſtare quid ab illis expectari debeat. Igitur illis demulcendis decretum culpam protractæ pacis amoliri, ac Pontificis Nuntio ſatisfacere. Et quia de procuratorii Hiſpanici defectibus vulgatum ſit, Ordines facile novam morarum anſam arrepturos, velut incaſſum heic acturos procuratoriis nondum ad liquidum deductis. Huic avertendo id ſcriptum exhibitum exordii duntaxat, non juſtæ propoſitionis inſtar habens, mediatoribus demulcendis. Nil Suecis præjudicii allatum, qui hoc commodi obtineant, ut Ordines deinceps majore cum fiducia ipſis, quam Gallis ſint adhæſuri. Suecis etſi juſta querelarum cauſa foret: tamen cum ea propoſitio modici eſſet momenti, & facta infecta fieri non poſſent, adquievere; præſertim cum Servientus ſancte confirmaret, id ſcriptum pro non exhibito habitum iri, ac ſe pari paſſu cum Suecis ad primam uſque propoſitionem progreſſuros.

Cæſarei Succos ad propoſitionem fruſtra urgent. 19. Febr.

Ex hac tamen Gallorum propoſitione Cæſarei Oſnabrugæ anſam arripiebant Suecos monendi, ut & ipſi, ſed diſtinctius quam Galli, tractanda exponerent. Quibus Sueci cavillationem vocabuli *Adhærentes*, eoque obtentu negatum Stralſundæ ſalvum conductum exprobrabant; quæ controverſia tamen ad Brandeburgici adventum ſepoſita ſit. Cæſarei contra negabant, ſe autoribus eam litem huc dilatam; nec eſſe ut nova mandata expectent, aut eam rem morentur. Nam Cæſarem ejuſmodi *mediatis* ſalvum conductum ſalvis Ordinum juribus dare non poſſe, nec ex prævio pacto teneri. Quod ſi tamen Stralſunda & ſimiles urbes ſuos mittere velint, à Cæſare nihil hoſtile illis metuendum.

Cæſarei ad Gallorum propoſitionem reſpondent. 28. Febr.

§. 50. Ad Gallorum propoſitionem Cæſarei Monaſterii reſpondebant: Per ſe non ſtetiſſe, quo minus Ordines huc venerint. Sed quia intra tot menſes tam pauci comparuerint, eo minus Gallos morandi cauſas habere, quod jam duorum Electorum Legati adſint, quorum alter totius Collegii Electoralis nomine mandata habeat, Liberationem Trevirenſis ad tractatus ipſos, non præliminaria pertinere. Diſtincte exprimendum fuiſſe, quid Rex ſuo nomine Cæſarem & Imperium poſcat; aut ſi nihil poſcat, id quoque ſignificandum. Tum & ſingulos Fœderatos exprimendos, ut ſciatur, quibuſcum, & quo modo tractandum ſit. Poſt Germanica negotia ad Italica accedi poſſe. De cautione non initio tractatuum, ſed in fine agendum: nec repugnare Cæſarem, quo minus conventa omnium Ordinum conſenſu firmentur, & exſecutioni dentur: æqualitati tamen utrinque ſervandæ opus fore, ut eadem non à Rege ſolo, ſed & ab omnibus Galliæ Ordinibus rata habeantur.

Lambergius ſe publice Legatum gerit.

§. 51. Lambergius Comes, qui hactenus Oſnabrugæ diſſimulato ſplendore egerat, nunc Legatum publice ſe geſturus id Suecis per Heiſtermannum inſinuaverat, ſolennem ab his ſalutationem expectans. Sed cum illi ob omiſſam ſolitam denuntiationem inviſere eum nollent, per Secretarium ſoli Oxenſtiernæ id ſignificat, nulla Salvii facta mentione. Id quoque adſpernati Sueci, quod iſtæ rituum minutiæ Monaſterii ſcrupuloſe obſervarentur ſalutationem omiſere; donec utrique Legato ſolenniter facta eſſet denuntiatio. Tunc demum Cæſareum Legatum honoris gratia

1. Mart.

adiere,

1645. 6.10. Mart. *Hic frustra temperamentum circa Stralſundam proponit.*

adiere, pari officio ab eodem mox recepto. Ad amoliendum è Stralſundæ ſalvo conductu obſtaculum id temperamenti Lambergius proponebat, ut ea res denuo ad Cæſarem referretur, ac ab eo reſponſum expectaretur. Interim Electorum Ordinumque Legatos venturos, quorum ſententia exquiri poſſit. Nec eo minus propoſitionem à Suecis expromendam. Diſplicebat id Suecis, qui ab Hamburgenſi pacto diſcedere, & ibi tranſacta in dubium revocare, aut Ordinum cenſuræ ſubjicere nolebant, etſi everſo præliminari pacto exigua tractatuum ſpes ſuperſit; Monaſterii tamen cum ſociis ſuper ea re conſultaturos.

14. Mart. *Oxenſtiernæ conſultatio cum Gallis ſuper propoſitione.* 21. Mart.

Abibat ex eo Oxenſtierna formulam propoſitionis Gallis communicaturus; qui nihil adhuc certi ſuper ejus capitibus decreverant, ſed mandata prius ex aula expectabant. Super modo tamen propoſitionis utrinque placebat; eam ocyus faciendam, frequentibus jam Ordinibus: nec ideo tamen poſtulatis è prævio pacto hactenus agitatis, puta de Stralſunda & Trevirenſi, deſiſtendum. Quod ſi adverſarii adhuc tergiverſentur, & illis ſepoſitis ad primariam propoſitionem accedatur, ea poſtulata reſervanda, ut ſi res ferat, deinceps urgeri queant; idque exordio propoſitionis una cum morarum cauſis inſerendum. Omnia porro chartis conſignata pariter exhibenda eſſe, etſi Galli initio oſtenderent, ipſos inter, Italosque, & Hiſpanos ſingula capita conventionum ſermone diſcuti, hinc ſcripto concipi. Sueci contra cenſebant; omnia ſcripto deſignari Legatis commodius eſſe, ac Ordines, qui cupide propoſitioni inhient gaviſuros, ſi uno intuitu perſpiciant, in quo res vertatur, & quid in eorum gratiam ſocia Regna moliantur. Ac eum agendi modum ſeptentrionalibus uſitatum. Omnia communi Regnorum nomine, & velut uno ore expromenda. Denique capita propoſitionis laxiore verborum ſenſu concipienda, ut tamen pro re nata ad peculiaria deſcendi poſſit. Porro ſecuritati Regnorum hac maxime ratione caveri videbatur, ſi anteactorum à Bohemico uſque bello oblivio ſanciatur; ſi Ordines priſtinæ libertati reſtituantur; ſi diſſidia inter Ordines ob diverſa ſacra componantur; ſi Cæſar nullo modo Regnorum ſociorum litibus cum vicinis ſe immiſcere, aut hiſce auxilium ferre queat. Placebat inde Suecis formulam propoſitionis intra octiduum adornari: quod tamen à Gallis convento die præſtari non poterat, quibus illa Pariſiis expectanda erat. Unde & hi exhibitioni certum tempus ſtatuere nolebant; eam tamen inter Paſcha & Pentecoſten fieri poſſe ſpem faciebant.

Ordines paulatim accedunt. 12. Febr.

§. 52. Inter hæc Monaſterii adpulerant à Bavaro Georgius Chriſtophorus Haslangius Baro, & Joannes Adolfus Krebſius, tenui comitatu, qui eodem quo Colonienſis honore excepti. Et ut colliſio inter Veneti, & Colonienſis rhedas obviam ipſis progreſſas declinaretur, Gallorum ſuaſu Oſnabrugenſis Præſul, velut Bavarica Domo oriundus, Legatis occurrebat, eosque in ſuam rhedam recipiebat. Ab iſtis Galli priusquam Hiſpani ſalutabantur, quod illi rhedas ſuas iiſdem obviam miſiſſent, Hiſpani non idem. Galli ipſis, Haslangio cumprimis, *Excellentiæ* titulum non denegaſſent, niſi Naſſovius Comes eos in *tertia*, quod vocant, *perſona* alloqui cœpiſſet, quod exemplum Galli ſecuti ſunt. Eam dictionem Haslangius, etſi non à toto Collegio Electorali miſſus, viciſſim adverſus iſtos adhibebat, etſi Krebſius *Excellentiæ* vocabulum iiſdem impertiret. Venetus quoque initio Excellentiæ titulum abnuebat, in tertia perſona ipſum allocutus: cui pari formula Haslangius reſpondebat. Sed cum Galli poſt cum titulum ipſi tribuerent, reliqui exemplum imitabantur. Franconici Circuli nomine Conradus Gobelius Bambergenſis, Joannes Mullerus Culmbacenſis, Tobias Oelhaſius Noribergenſis aderant; qui & Bavarorum exemplo primo loco Cæſareos, inde Gallos, tum Hiſpanum Didacum Savedram ſalutant. Priores duo Monaſterii ſubſiſtebant, tertius comitante Sebaſtiano Ottone Ulmenſi Oſnabrugam ſe conferebat. Aderat quoque à Sabaudo Claudius Chabotus Divi Mauritii Marchio, cui Gallorum, Roſenhanii, Colonienſis, & Bavarorum rhedæ extra urbem honoris cauſa occurrebant. Batavorum acceſſum hactenus impedierat, quod *Excellentiæ* titulum, dextræ manus honorem in ipſorum ædibus, & primam ſalutationem Legati Galli iiſdem abnuerent; quo honoris genere iſtos afficiendos Rex paulo poſt juſſerat. Oſnabrugam veniebant à Landgravio Darmſtadienſi Joannes Jacobus Wolfius à Todenvvart, & Juſtus Synoldus Schultzius: à Wurtenbergico Duce Joannes Conradus Varenbulerus, ab Argentoratenſibus Marcus Otto mandata quoque Joannis Caſimiri Rheingravii ferens. Nuntiabatur Suecis, Brandeburgico decretum Monaſterii prius, quam Oſnabrugæ ingreſſum celebrare; cum tamen è placito Cæſaris & Ordinum ille Oſnabrugenſibus tractatibus deſtinatus eſſet; præſertim cum & Oſnabrugæ Cæſarei Legati eſſent, & hoc modo conventui Monaſterienſi ac Gallis prærogativa dari videretur. Igitur Sueci iſtum monebant: ſi poſteriore loco Oſnabrugam ingrederetur, forte experturum quod nollet.

1645. 5. Mart. 13. Mart. 4. Mart. 28. Mart.

Ordines propoſitionem urgent.

§. 53. Laboraverant hactenus Legati Ordinum Oſnabrugæ præſentes, ut propoſitio paululum differretur. Nunc iidem non minus enixe inſtabant eandem ocyus fieri, velut abſentium acceſſum maturaturam, ſi intelligant, Ordinum cauſam Regnis fœderatis cordi eſſe. Nec durantibus tractatibus Comitia deſiderabant, ne ſi Cæſarei circa negotia heic agitata ſcopum ſuum non obtinerent, eadem iſthuc traherent, ubi numero ſuffragiorum victuri ſint. Quin id potius agebant, ut deſideria ac *gravamina* ſua ſuffragantibus Regiis armis pervincerent, poſt in Comitiis confirmanda. Unde Caſſellanus Lampadii inſtinctu ſcripto Suecis offerebat, quæ Ordinum nomine propoſitioni inſerenda; ac in tractatibus obſervanda ſint. Urbium quoque petita peculiari ſcripto exhibebantur. Et Stenglinus civium Auguſtanorum Evangelicorum cauſam commendabat, ut eorum in propoſitione expreſſa mentio fieret, aut ſaltem ut privatæ Ordinum tranſactiones, Pragenſi pace & Ratisponenſi decreto exceptæ, abolerentur. Meclenburgicus quoque controverſiam cum Daniæ Rege ex pecunia credita ortam huc admiſcere volebat. Nec minus Cæſarei propoſitionem urgebant, ut tamen mallent Regios de ſuis duntaxat commodis ſatagere, excluſa Ordinum cauſa. Et aperte jactabat Cranius; Ordinum deſideria huc non ſpectare: quæ ſi Regii ſuſcipiant, parum de ſucceſſu tractatuum ſperandum. Contendebant quoque, ſoli Cæſari jus pacis competere, qui & ſolus per Legatos ſuos præliminare pactum abſolverit. Ac jam Ratisponæ ab Ordinibus decretum, ut certi Electores tractatibus adeſſent, quorum Conſilio Cæſarei uti poſſint. Cæteris Ordinibus uti quo minus adſint

Cæſarei cauſam Ordinum heic agi nolunt.

1645. ſint non interdictum; ita nec præſentiam eorundem neceſſariam, nec ipſos morandos; aut reſpiciendos.

De induciis inter Gallos & Bavarum.

§. 54. Inter hæc ſpargebatur, Bavarum Gallorum amicitiæ ambitioſe adrepere, ac Neutralitatem affectare; idque Romæ per Pontificem, Lutetiæ per Jeſuitam clam eo miſſum, & Monaſterii per Oſnabrugenſem præſulem agitari. Fidem faciebat, quod ſub finem ſuperioris anni duces Bavarici permoveri non poſſent, ut copias trans Rhenum ducerent, & Gallos Spira, Wormatia, Moguntia, & Binga, viciniſque hoſpitiis ejicerent, quod in proclivi ipſis fuerat. Sed & in reſponſo ad literas Galli invitatorias non obſcure huic palpum obtruſerat Bavarus: *Spem ſibi eſſe, Regem Patris ſui exemplo rerum ipſius rationem habiturum eo magis, quod Regiis Legatis injunctum ſit, ut cum ipſius Legatis amice & confidenter agant. Quod ſi Rex ea mandata verbo tantum renovare, ſuoſque, quantum juſtitia ac propria ſecuritas patiuntur, ab iiſdem ſublevari velit, ab omnibus piis, quorum ſalus cauſæ ſuæ innexa ſit, magnam gratiam initurum, beneficium paternum inſigniter auctûrum, ac Domum ſuam Galliæ perpetuo vinculo adſtrictûrum.* Nec obſcurum erat, talia Palatinam ob cauſam fieri, de qua Gallis perſuadere conatus fuerat; ſacrorum Romanorum plurimum intereſſe, ut penes ipſum Electoratus, ac ditio Palatina maneat. Unde & Electoris Palatini Secretarius Gernandus apud Suecicos Legatos inſtabat; eos conatus Domui Palatinæ & cauſæ communi valde noxios ſua autoritate impedirent; præſertim cum & ipſorum Suecorum interſit, qui jam anno triceſimo ſecundo probe intellexerint, quos fructus à Ligiſtis affectata neutralitas produxerit: nunc quoque copiis hoſtilibus, quas Galli hactenus diſtinuerunt, in ſolos Suecos ruituris. Eo ſuper negotio inquirentibus Suecis Galli fatebantur: Bavarum per Jeſuitam Confeſſionarium ſuum Pariſios miſſum inducias petiiſſe, quoad bellum pace finitum fuerit: eum tamen ad tractatus Weſtphalicos rejectum. Nam ſeparatas inducias fruſtra quæri, communes non niſi Suecorum conſenſu iniri poſſe. Quod ſi Duci ſpes induciarum facta ſit, certo ſibi perſuaderent Sueci, à Gallis nihil aliud agi, quam Bavaro ludibria ipſis ante illata reponere, eumque in caſſes pellicere. Ac brevi adpariturum inter amica quantumvis verba non minus acriter ipſum invadendum.

26. Oct. Anno 44.

20. Jan.

Hiſpani ad Gallorum propoſitionem reſpondent. 8. April.

§. 55. Ad Gallorum propoſitionem Hiſpani reponebant: Latas ab iſtis conditiones iniquas eſſe. Ut Gallia bello occupata retineat injuſtum eſſe, & legibus adverſum, quæ ſpoliatum ante omnia reſtitui jubeant. Inſolitum id inter Chriſtianos Principes, & præcipue iſthæc Regna, ac Hiſpanos ex animi magnitudine pace Vervinenſi loca numero & dignatione non inferiora illis, quæ nunc Galli teneant, reſtituiſſe; etſi ut tunc propter ſumtus in Galliam impenſos quædam detinerentur, plauſibile prætextum foret. Quod ſi à Gallis quædam loca controverſi juris bello occupata ſint, ea tantiſper poſſideri non præter rationem eſſe. Sed ut illa quoque ob ſolam belli fortunam retinenda ſint, quæ diuturna poſſeſſione, ceſſionibus, pactiſque juratis firmata fuerunt, iniquiſſimum eſſe. Veteres prætenſiones ſigillatim diſcutere haut in proclivi, & ad poſteritatem inturum, pacique adverſum. Et experientia compertum, ejuſmodi diſceptationes inter hæc Regna ſucceſſu caruiſſe, dum neutrum alteri cedere, & de commodis ſuis ſpecioſo prætexto nixis remittere quid dignatur. 1645.

Elector Trevirenſis liberatur. 2. April.

§. 56. Eodem tempore Cæſar non modicam tractatuum remoram amovebat, in libertatem reſtituto Philippo Chriſtophoro Electore Trevirenſi; qui tamen ſcripto prius fidem dederat, ſtaturum ſe pace Pragenſi, quam citra exceptionem acceptabat, tum iis quæ in Electione & Coronatione Cæſarea, & ab Electorali Collegio hactenus decreta forent. Hermanſteinum inſuper ad finem belli Cæſaris arbitrio relicturum; contra ut Philipsburgum Gallorum manibus eripiatur, curaturum. Denique omnia in ſe hactenus à quocunque patrata haut vindicaturum, imprimis offenſam adverſus Præpoſitum Metternichium, alioſque ſuos ſubditos remiſſurum. Multi mirabantur, iſtum poſt decennalem cuſtodiam in tam duras leges ab ipſo ſæpius repudiatas conſenſiſſe, cum Gallia circa eundem liberandum acriter inſtaret, ac Cæſar huc jam redactus eſſet, ut parum amplius reluctaturus videretur. Eoque multi credebant, id ſcriptum, quod in vulgus ſparſum erat, confictum eſſe. Galli tamen id factum ægerrime ferebant, & fœdifragi convitio Electorem notabant. Pontificius Nuntius non citra jactantiam eam liberationem Papæ autoritati adſcribebat. Sed Galli cum de eadem Nuntius ipſis ſignificaſſet, reſpondebant; ſe ex Roſenhahnio de eadem jam intellexiſſe, (quod haut ita ſe habebat,) ac ſine dubio à Torſtenſonio validiſſimam rationem allatam, qua Cæſar ad dandam libertatem permotus ſit: ſeu quia ita res erat, ſeu quod Pontifici hanc gloriam inviderent. Cæterum Elector iſte liberatus apud tractatus deinceps Cæſaris ſe deſtinatis acriter objecit, vindictæ cupidine, & animi acerbitate per provectam ætatem haut imminuta. Unde judicabatur, Cæſarem melius fuiſſe facturum, ſi quod Mediatores monitu Gallorum contenderant, ſecutus eſſet, ut Pontifici Ferrariæ cuſtodiendus traderetur, quoad pax concluſa foret. Id quod cæteris Electoribus diſplicebat, velut indignum foret, ipſorum Collegam extra Germaniam abduci: eoque apud Saliſburgenſem tantiſper cuſtodiri maluerant.

Electorales Legati pari cum Regiis honore excipiuntur.

§. 57. Tardius acceſſum ad tractatus moliti fuerant Electores, quod pari cum Venetis honore haberi vellent. Id cum Cæſar tandem annueret, Colonienſis Legatus Monaſterium ingrediebatur. Brandeburgici per Quilovium à Suecis poſtulabant, ut ipſis accedentibus idem, qui Veneto Monaſterii honos exhiberetur, obviam miſſis rhedis, prima ſalutatione, dextræ manus in Suecorum ædibus honore, & *Excellentiæ* titulo. Rationes addebantur, quod Cæſarei & Regii eum honorem Colonienſi exhibuerint, ac Cæſarei eundem Oſnabrugæ ipſis offerant: quodque à toto Collegio, cujus membrum Rex unus ſit, deputati ſint: & quod Brandeburgicus Evangelica ſacra profiteatur, Reginæque propinqua conſanguinitate jungatur. Sueci, quanquam hactenus moris non fuerat Electorales Regiis pari dignatione haberi, ac ipſi diſerte in mandatis haberent Electores priore loco non inviſere, petitum honorem abnuendum non cenſebant, quod alias Brandeburgici Monaſterium prius ingreſſuri eſſent, ubi is honor ipſis patebat, dilata Oſnabruga, quoad ipſis ſatisfieret. Et quod Brandeburgico deferebatur velut totius Collegii deputato, in quo & Rex Bohemiæ cenſebatur, ſinguli id ſtatim arrogare ſibi non poſſe videbantur. Idem poſtulantibus Moguntinis tributum,

1645. Hugoni Eberhardo Cratzio *à Scharfenſtein*, Henrico Brœmſero Vicedomino, & Joh. Conrado Krebſio. His cum Cæſarei & Regii rhedas ſuas obviam miſiſſent, eoſque à Cæſareis adjunctus aulicus in campo ſalutaſſet, velut inſolentia honorisne valvam quidem rhedæ aperiebant, ſed manu tantum per feneſtram porrecta immoti ſedebant. Suecico aulico valvam rhedæ aperiebant, & aſſurgebant, non tamen, quod alias uſitatum, curru egreſſi ſalutationem ſtantes excipiebant. Eam ruſticitatem Cæſarei ac Regii mox ita ulciſcebantur, ut, cum ad Moguntinorum ædes perveniſſent, hiſce inſalutatis diſcederent; cum alias Legati in ſuas ædes ab iſtis deduci, ac valedictione honorari ſoleant. Brandeburgici Legati, Joannes Wirgenſteinius Comes, Baro Lœvvius, & Fritzius quid circa ingreſſum Moguntinorum contigiſſet, obſervari curaverant. Unde ſtatim miſſo ad Suecos Quilovio ſolennia rituum ipſorum miſſis offerebant rogantes, uti hi ipſos viciſſim in ædes ſuas deducerent: Quod facile promiſſum. Cum Brandeburgici oppido propinquarent, Cratzium Comitem in campo ante ſe offendebant, etſi ipſi hunc honorem deprecati eſſent. Volebat ille, Brandeburgicos in ipſius currum tranſire eodem modo, uti Bavarici in Oſnabrugenſis Præſulis currum Monaſterii conſcenderant. Sed Brandeburgici reponebant; Franciſcum Wilhelmum Præſulem Bavarica Domo ortum, Colonienſis, qui Bavaro frater eſſet, Legatum, Epiſcopum, & Principem Imperii. Tum Electoris ſe currum habere, quo inter ſolennia hæc uti velint. Ita Cratzius curru ſuo dimiſſo apud Brandeburgicos ultimo loco adſidebat. Brandeburgici oppidum ingreſſi ſtatim Suecis pro honore gratias per ſuos egerunt, ac quæ Moguntinus tentaverat, à ſe haut profecta excuſavere. Sueci ut Moguntinos ulciſcerentur, Brandeburgicos priore loco inviſebant. Servienti tamen, & Brandeburgicorum interventu ejus offenſæ memoria abolita, ac Sueci Moguntinis ſalutationem exhibuerunt, receperuntque. Brandeburgici eodem honore Monaſterii excepti, & colliſioni cum Veneto vitandæ in Præſulis Oſnabrugenſis rhedam una cum Bavaricis tranſierunt. Circuli porro Franconici delegati, dum Suecos Oſnabrugæ ſalutant, præter pacem nil aliud à ſe quæri profitebantur, quam ut ſalutare æquilibrium legibus conſtitutum in Imperio inſtauretur.

14. April.

Propoſitio inter Suecos & Gallos concinnatur. 20. April.

§. 58. Sed ut propoſitio maturaretur, Ordines Suecos, Sueci Gallos urgebant; quorum hi jam ejus formulam ex aula acceperant. Unde Servientus Oſnabrugam proficiſcitur, ut ea cum Suecis communicata in eandem utrinque ſententiam conſpirarent. Ac in cæteris quidem facile conveniebant. Circa ſacra autem, & quæ inde pendent, Sueci contendebant; Aſſeſſores Cameræ Spirenſis, & Curiæ Aulicæ pari numero ex utraque religione conſtituendos; in negotiis circa ſacra ſuffragia non numeranda, ſed eadem per amicam tranſactionem ex æquo componenda: ſuper bonis ſacris, jure emigrandi, & Ferdinandi I. declaratione amice tranſigendum: ubi Proteſtantium ſacra publice aut privatim in uſu fuerunt ante motus Bohemicos, ea inſtauranda, reſtitutis in ſua bona, qui eo nomine ſolum verterunt: Reformatos diſerte paci ſacræ includendos. Quæ Gallo parum ad palatum erant; ac de bonis ſacris, quæ Evangelici hactenus uſurpaverint, puta de Magdeburgico, Bremenſi, aliiſque præſulatibus, plene tranſigi poſſe haut putabat. Victus tamen formulam demum ab Haſſo conceptam probabat, pollicitus propoſitionem adverſæ parti ſaltem tempore Paſchatis ac Pentecoſtes feſtis interjecto exhibendam. Nec eo minus moras iſti nectebant, quod nova Pariſiis mandata expectanda forent, ac gliſcente inter Avauxium & Servientum diſcordia, ut ille de omittenda legatione & diſceſſu agitaret. Quas moras Sueci ægre admodum ferebant, quod florentibus nunc ſuis armis iſta adverſæ parti ingrata proponi & obtineri poſſent. Cæſarei contra propoſitionem non ut ante urgebant, ac frigide admodum de iſta loquebantur, velut parum eandem curarent, ſine dubio verſam armorum fortunam captantes, ut tunc leges pacis pro lubitu ferre poſſent; quæ ipſis Suecis feſtinandi cauſa erat. Ordines inſuper repetitis invitationibus excitati jam frequentes aderant, quibus propoſitionis propediem edendæ ſpes facta erat: ea ſubinde prolata, fides ac favor ipſorum conſumebatur. Quod ſi Galli ita cito ſuam propoſitionem concinnare non valerent, haut eo ſecius Suecos ſuam expromere poſſe, eodem cum Gallica argumento; ac quæ Suecis reponenda ſint, ad Gallos quoque accommodare in promtu eſſe. Demum & Suecos primum impetum daturos, ac invidiam in ſe ſuſcepturos, ſi Catholicis poſtulata ipſorum ad palatum non forent. Servientus etſi has rationes probaret, rogare tamen non deſinebat; paucos adhuc dies cauſæ communi fraudi non futuros, pollicitus poſt Pentecoſtes feſtum nullam amplius in ſe moram fore. Nec eo ſecius Monaſterii Sequeſtres Gallos urgebant, Contareno fingente Cæſareos in ſalvos conductus *mediatorum* conſenſiſſe; & Oxenſtiernam confirmaſſe, etiam eo non conceſſo propoſitionem à ſe exhibendam. Sicut ſoli tunc Galli moræ culpam ſuſtinerent.

Sueci moras propoſitionis ægre ferunt.

De ſalvo conductu mediatorum diſceptatur.

§. 59. Interim negotium de ſalvo conductu Stralſundæ, & aliorum municipiorum abſolvere ante propoſitionem laborabant Sueci, Cæſareis denuntiantes, ni in eo ſibi ſatisfiat, ſe ad propoſitionem accedere non poſſe; ſimul ut cum Electoralibus, in quorum adventum id rejectum fuerat, conſultarent, monebant. Reſpondebant paulo poſt Cæſarei: Electorales pronuntiaſſe, ſuper ea re omnium Ordinum cognitionem eſſe; & quia Deputati Francofurtani eam quæſtionem jam expenderint, de quorum ſententia ſibi nondum conſtet, eo negotio ſepoſito ad propoſitionem accederent. Sueci re cum Gallis communicata reponebant: non obſcure ipſos rem eluſum ire, dum ad Electores, inde ad Deputatos eandem rejiciunt. Semel conventa, & à Cæſare firmata in dubium denuo vocari non poſſe. Quod ſi ita agere pergant Cæſarei, vitio ſibi datum non iri, ſi propoſitionem differant. Cranius inde Cæſareus Legatus Lampadium, quem inter reliquos autoritate valere norat, multis rationibus permovere nitebatur, ut reliquos Evangelicos circa hanc controverſiam in partes Cæſaris pertraheret. Aſt hic potius alios monebat, ne Cranio talia ſuadenti aures præberent. Ex hujus porro ſermone Lampadius collegerat, Cæſareis non agi de jure & dignitate Ordinum ſervanda, ſed ne, ſemel edito ejuſmodi ſalvi conductus exemplo, ſubditi Cæſaris è provinciis hæreditariis Oſnabrugam ſe conferant, faventibus Suecis ad recuperanda ſua incubituri. Tandem Cæſarei Legatis Ordinum proponunt; ſe pro Stralſunda & Erfordia duo diplomata tuti itineris exhibituros, nulla tamen

25. April.

28. April.

præ-

prævii pacti mentione facta, & non ex debito, ſed velut ex liberalitate. Aſt Ordinum Legati re expenſa decernunt; ex ante actis non aliter ſe poſſe judicare, quam Suecis, qui non tam de Stralſunda, quam prævia conventione laborent, eum ſalvum conductum velut ex debito præſtandum. Quam ſententiam per Lampadium, & Stenglinum Cæſareis exponi volebant. Ea re Cæſareis prodita, Cranius raptim ex oppido profectus eſt: & Lambergius obtentu abſentis Collegæ admittere illos abnuit. Intererat Cranius conventui, quem Cæſarei, Moguntini, ac Colonienſes Monaſterio profecti Lengerici agitabant, ubi ſuper illo negotio decernebatur; Cæſareos præfracte ejuſmodi ſalvum conductum velut prævio pacto debitum negaturos. De quo Brandeburgici Suecis indicium faciebant, addito, ſe apud Cæſareos queſtos, quod eo conventu excluſi fuerint. Sed hos reſpondiſſe; cum de ipſorum ſententia ſat conſtaret, noluiſſe itineris moleſtiam iiſdem imponere. Nam cupiebant Brandeburgici Suecis perſuadere, ſe cum ipſis in hoc negotio ſentire; ſerio an falſo haut dixerim. Sane fatebatur poſtea Roſenhanio Contarenus, cum Cæſarei circa illos ſalvos conductus parum ſcrupuli moverent, & reliqui Electorales æquum poſtulari cenſerent, Brandeburgicos præcipue illis ſe oppoſuiſſe.

14. Maji.

Palatini Electoris miniſtri adveniunt.

§. 60. Electoris Palatini nomine hactenus ſolus Gernandus adfuerat. Ei nunc Joachimus Camerarius adjungitur; qui ſalutato Monaſterii Serviento haut ſatis extollere poterant, quantum iſte ſtudium erga eam cauſam oſtenderit, & quam prolixe pollicitus fuerit. Inde ambo Oſnabrugam profecti Suecis ſuam cauſam commendabant. Legatorum tamen dignationem Princeps ſuus ipſis addere noluerat, quod alias idem cum reliquis Electoralibus honor petendus fuiſſet, quem adverſa pars conceſſura haut erat. Oſnabrugæ porro cum nemo eſſet, qui Mediatoris partes obiret, Electorales qui heic erant legati eas affectabant; de quo Brandeburgici apud Suecos velut obiter inſinuabant. Id vero Suecis incongruum videbatur, quod Electores decreto Comitiali, & ex vi procuratorii ſui conſtituti eſſent, ut Cæſareis in præſenti negotio conſiliis operaque adeſſent; id quod ad Sequeſtris officium non quadrabat. Et quanquam Brandeburgici à Principe ſuo novum procuratorium accepiſſent, in quo de opera Cæſari navanda mentio facta non erat: id tamen Suecis ingratum erat, quod Galli Suecis & Monaſterium Oſnabrugæ præponerentur. Quod iſti in ſcribarum errorem rejiciebant, & emendatum iri pollicebantur. Ac ſuperiore anno Cæſareis ſpes facta erat de Venetorum mediatione admittenda. Moguntinus quoque Cæſari nimium addictus, & Brandeburgicus in negotio ſatisfactionis parum æquus metuebatur. Tum & conſenſum fuerat, ut Lampadius internuntii in vicem adhiberetur. Eas ob rationes placebat defectum mandati excuſare, interim quoad Regina aliter juberet, Electoralibus liberum fore, ſi velint internuntiorum operam inter partes obire.

Electorales Oſnabrugæ mediatorum partes affectant.

Luſitanorum poſtulata.

§. 61. Qui Monaſterii hactenus egerant Luſitani, Franciſcus Andrada Leitao, & Ludovicus Pereira de Caſtro novum à Rege ſuo procuratorium acceperant. Unde & Galli & Sueci iſtos Regiorum Legatorum honore deinceps habere conſtituerunt. Petebant iſti, ut à Cæſareis ſalvus conductus pro ipſis obtineatur, Regiſque ſui cauſa & Principis Eduardi liberatio propoſitioni inſeratur. Sueci, quod nullus Oſnabrugæ Luſitanus eſſet, poſtulandi commeatus moleſtiam Gallis relinquebant. Luſitaniæ Regis mentionem non alia ratione fieri poſſe, quam ſub finem, ubi qui tractatibus includuntur nominari ſolent. Ut Bragantinus cum Hatzfeldio permutetur, quod Luſitani cupiebant, id ſui eſſe arbitrii negabant.

Propoſitio inter Suecos & Gallos diſcutitur.

§. 62. Avauxius inde velut Suecis valedicturus Oſnabrugam venit. Nam is *tædio Collegæ diſcedendi veniam in aula flagitaverat; mox tamen à Mazarino monitus privatam moleſtiam* publico condonare, *in legatione perſiſtebat.* Is inter alia Suecorum mentem ſuper ſatisfactione expiſcari conabatur, & num Gallis Benfeldam pro ſumma pecuniæ, aut gratis concedere velint. Aſt Sueci id à ſe potiſſimum reſpici ferebant, ut libertate Germaniæ conſtituta ſuam ob ſecuritatem Auſtriacæ potentiæ obex ponatur. Super ſatisfactione in progreſſu tractatuum videndum. Id enim captandæ benevolentiæ facere, ſi publicum bonum ante privatum habere videantur: & pro ſucceſſu annorum conditiones deinceps laxari aut ſtringi poſſe. De Benfelda nihil ſe in mandatis habere. Modicam inde propoſitioni moram roganti, quamvis Ordinibus ſuper eadem inſtantibus, Sueci annuebant. Et quia Servientus monuerat, quædam ſibi in Suecorum propoſitione non placere, tum ut Avauxio valedictionis honorem reponerent, Monaſterium ſe contulerunt. 22. Maji. Ubi denuo formula propoſitionis inter ipſos diſcutiebatur. In exordio diſplicebat, inter cauſas belli à Suecis adduci, ut conſanguinei *ac ſacrorum ſocii* defenderentur; & quod illud bello quæri dicebatur, ut Ordines *abſque ſacrorum diſcrimine* vinculo concordiæ jungerentur. Ferre quoque nolebant iſta verba: ut omnes immediati & mediati Ordines Imperii, *cumprimis Proteſtantes, interque hos Reformati* in ſtatum anni decimi octavi *in ſacris & profanis* reſtituantur; & quod *Regni Bohemiæ* mentio fieret: Item, ut *exercitium religionis, ubi ante motus Bohemicos fuerat, deinceps quoque maneret, & qui ideo in exilium acti forent, bonis ſuis reſtituerentur.* Equidem non negabant, ſe circa reſtitutionem Ordinum ad eundem cum Suecis ſcopum conniti debere: & quia Evangelicorum major pars ſit, & in partes firmiore fide & affectu, horum præcipuam rationem habendam. Sed eam rem initio non ita aperte agendam, quod Cæſar Pontificem facile ad auxilia ipſi ferenda permoveri queat, ſi huic perſuaſum ſit, Eccleſiæ Romanæ commoda hoc in bello verti. Contra ſacrorum mentione omiſſa Gallos facilius Cæſaris conatum eluſuros. Catholicos quoque Ordines Auſtriacis non addictos in æquas pacis leges proclives eſſe, quibus ob ſacra ſcrupulus non ſit injiciendus, ne novam Ligam fabricentur; cui ſi Pontifex & Italiæ Principes nomina dent hoſtium numerum augeri, quem imminui expediat. Sueci uti in cæteris, rem ipſam retinuiſſe contenti, concedebant; ita verba *in ſacris & profanis*, quæ formulæ fœderis Wiſmarienſis congruebant, utique retinenda cenſebant. Gallis tamen liberum relinquebant, num ipſi ea verba omittere velint; ſi modo formulam ſuam ita laxe concipiant, ut iſta ſubintelligi poſſint. Ut quoque Bohemiæ mentio fieret, evincebant non quod illud Regnum iterum

in Palatinum conferri cupiant, ſed quod idem certo modo ad Imperium ſpectet, Electorali munere innexum, & ex eo belli Germanici origo emanavit: præſertim cum Auſtriaca Domus poſſeſſionem Cæſareæ dignitatis hujus Regni opibus diu conſervarit. Unde occaſionem haut negligendam Bohemis liberum electionis jus reſtituendi, & inde Auſtriacis Cæſareum faſtigium detrahendi. Ac fortaſſe Bohemos libertate recuperata firmandis ſuis rebus è Gallia Regem petituros. Ita Suecorum propoſitio quantum poterat ad Gallorum mentem adaptabatur, ac ab his viciſſim Sueci, ut eundem ſenſum exprimerent, ſtipulabantur. Ac dies demum exhibendæ propoſitioni ſtatuebatur.

Circa Stralſundæ ſalvum conductum temperamentum.

§. 63. Oſnabrugam reverſis Suecis, cum neque Cæſarei in ſalvum conductum Stralſundæ conſentirent, nec propoſitio differri amplius poſſet, ab Electoralibus id temperamenti propoſitum, ut iſti circa ejus traditionem diſerte ſuum ſibi jus reſervarent. Sueci quanquam poſtulatum ſuum prævio pacto niteretur, probantibus id quoque Ordinibus, ac metus eſſet, ne hoc exemplo Cæſar plura ſolicitaret: tamen id temperamentum tandem admittendum cenſebant, quod eo obtentu à Cæſare tempus extrahi Ordines judicarent, ut exercitu interim reparato Suecorum poſtulatis animoſius contradicere poſſet. Et longe plauſibilius erat florentibus, quam collapſis rebus, ſtudium pacis oſtentare. Tum ea res militi animum velut propinqua præmiorum ſpe additura erat; ac Ordinibus imputari poterat, velut in ipſorum gratiam de ſuo jure remiſerint; quod tamen interpoſita proteſtatione ſalvum retineri poterat. Denique expedire videbatur, ut quamprimum intelligerent, quid de ſua propoſitione hoſtes juxta atque amici judicarent.

De modo exhibendæ propoſitionis.

§. 64. Circa modum exhibendæ propoſitionis primo Suecis & Electoralibus placebat, ſolemni actu in Curia oppidi fieri. Id quod Cæſarei abnuebant, ne Sueci forte ea occaſione armorum ſuorum cauſas, juſtitiamque publice deducerent, culpamque morarum in ipſos conjicerent. Tum ne Ordines velut corpus Imperii referentes huic actui intervenire viderentur. Id quod omni ſtudio declinabant: teſtati ſe acceptam propoſitionem ad publicam quam vocant *dictaturam* non remiſſuros, ne Ordines ad modum Collegii heic conveniſſe videantur, nec eandem quam in Comitiis poteſtatem arrogare ſibi audeant; ſingulis tamen cupientibus exempli copiam faciendam. Inſinuabant tamen Cæſarei Electoralibus, ſe facile conceſſuros ut à Suecis propoſitio in ipſorum manus tradatur, ſibi mox reddenda. Id Ordinum Legatis diſplicebat, quod Cæſarei vetere more diſtractionem Ordinum, Electores prærogativam, & Mediatorum vices affectarent. Et quia ſperabant Brandeburgicum communem Ordinum cauſam non parum ſublevaturum, mediatoris partibus ſuſceptis in neutram ipſi partem inclinandum erat. Igitur per Caſſellanum Suecos rogant, ut his Cæſareorum & Electoralium conatibus obſiſtant. Sueci ſatis perſpiciebant, ſi actui huic ſoli Electorales adhiberentur, ipſos paulatim Sequeſtrium partes invaſuros. Id quod cum alias ob cauſas, tum ideo nolebant, quia cæteri Ordines id deprecabantur. Unde potius videbatur, ſi per ſelectos ex omnibus Ordinibus id fieret. Sed quod unico illo, qui traditionem præcedebat, die id negotium expediri non poſſet, placebat per Secretarium Matthiam Mylonium propoſitionem Cæſareis exhiberi, ne vel Ordinibus præjudicium afferretur, vel Electoralibus via ad mediationem panderetur. Inſtante propoſitione Legati Ordinum cauſam Germaniæ communem Suecis ſolicite commendabant; tum inprimis Magdeburgici Conradus Einſidelius, & Joannes Crullius rogabant, de abolenda pace Pragenſi diſerte propoſitioni inſereretur; id quod ne Saxoniæ quidem Electore invito futurum ſit, qui dudum intelligat, ea ſe pace in fraudem inductum, cui tamen hactenus ob Luſatiam adhæſerit; etſi eidem retinendæ in tractatibus via inveniri poſſit.

30 Maji.

Gallica propoſitio conventioni non reſpondet. 30. Maji.

Quod haut ægre à Suecis impetratum. Adferebatur hinc Monaſterio exemplum propoſitionis à Gallis exhibendæ, quæ ad conventum modum haut concepta reperiebatur. Inprimis circa Amneſtiam neque Electoris Palatini, neque ullius pace Pragenſi excluſi diſerta mentio fiebat, ac reſtitutioni ſuſpecta clauſula addebatur, ex qua adverſa pars facile conjicere poterat, iſtos de hoc poſtulato facile quid remiſſuros; *excepto tamen, ſi quid diverſi hoc tractatu concluſum fuerit*. Caput de pace religioſa, bonis ſacris, gravaminibus circa ſacra & profana, eorumque amica compoſitione plane omiſſum. De Ragozio nulla mentio. Demum abrupta & conciſa omnia, ut ſuſpicio eſſet, Gallos poſtulata ſua ita adornaſſe, ut ſuper illis facile tranſigi poſſet, invidia odioſarum rerum in Suecos devoluta. Quæ ut ad conventum modum corrigerentur, Sueci fruſtra monebant.

Propoſitio ipſa 1. Junii.

§. 65. Ita tandem propoſitio per Mylonium ad Cæſareos delata; quæ quoniam futuræ negotiationi fundamentum præſtat, viſum eſt conceptis verbis eam huc inſerere. *Quemadmodum S. Regia Majeſtas Sueciæ ab initio præſentium Germaniæ motuum, quantum literis, nuntiis & legationibus unquam fieri potuit, id unice cavit, ne periculoſo hoc bello corriperetur: ita poſtquam vitare omnino non potuit, quin pro neceſſaria ſuæ ſecuritatis, libertatisque publicæ defenſione arma caperet, hunc ſemper bello ſcopum præfixit, idque jam à quindecim annis quæſivit ſolicite, ut tractatu moreque Regibus ſolenni non modo cum Sereniſſimo Imperatore Romano quamprimum decore tranſigeret, ſed & Imperator ipſe ſinceriori cum Ordinibus Imperii confidentia, ipſique inter ſe Ordines indiſſolubili concordiæ vinculo redunirentur. Cum enim ſua & finitimorum mala ab Imperii malis oriri animadverteret, haut difficulter prævidebat, illa rite curari non poſſe, niſi his ſublatis: adeoque utrisque ſimul ſanandis neceſſaria fore cum Exterorum tum Ipſorum Ordinum Imperii concurſum, ſuffragia, coöperationem. Hoc fine fœdus fecit cum Rege Chriſtianiſſimo, plurimisque dictorum Procerum. Hac intentione tot annos inter præparatoria laboravit, ut omnes, quorum intereſt, debita ſecuritate muniti admitterentur. Eoque tot annorum bella ſuſtinere coacta fuit, non ſine multa temporis, ſumtuum, laboris, adeoque, quod maxime dolendum eſt, Chriſtiani ſanguinis jactura. Cujus culpa nil attinet hoc loco repetere, quo non tam ad contendendum, quam omnibus amicis, æquisque viis ac rationibus conciliandum animos acceſſimus. Sufficit ex ante actis Orbi univerſo de Regiorum armorum juſtitia abunde conſtare; quæ tamen & ipſa luculentius oſtendi poteſt requirentibus occaſionum momentis. Id ſaltem etiamnum querela dignum eſt, quod cum tot annorum ſudore ac ſanguine opus fuerat, antequam debiti obtineri poterant ſalvi conductus, jam demum, poſtquam non modo pro dictis ſtatibus citra diſtinctionem inter mediatos & immediatos,) ſed & generatim pro univerſis & ſingulis Regnorum adhærentibus, qui non ſunt Status Imperii, ſub Cæſarea manu ſigilloque obtenti ſunt, Imperatoria, Regia-*

1645. que fides, publica pacta & diplomata ita exponantur, ac ſi nemo eorum ſecuritate gaudere debeat præter ſolos Imperii ſtatus immediatos, contra expreſſiſſima ſalvorum conductuum verba. Hoc modo nobiscum agi cernentibus merito quidem cautio deberet eſſe, ne ordine præpoſtero, contraque omnium tractatuum naturam & indolem ad principale negotium tranſiremus, niſi præliminaribus rite adimpletis. Veruntamen quoniam anxie maturandum ſuadent non ſolum ipſius rei neceſſitas, ſed etiam afflictæ Chriſtianitatis ſuſpiriis comitata præſentium unanimia ſtatuum vota preceſque, ut omnes videant, tum quantum eorum ſententiæ deferamus, tum quo ſtudio pacis feratur Sac. Reg. Majeſtas Sueciæ, re tota cum Legatis Gallicis diligenter communicata, conſiliis mutuis jacienda ſtatuimus ſequentia fundamenta, ſed ea lege, ut etiamnum ante replicam reſiduis præliminarium deſideriis debite ſatisfiat. Quod igitur felix fauſtumque jubeat eſſe Deus, quia Cæſareis Dominis Legatis haut inconveniens viſum eſt, ut pro materia tractandi reaſſumantur, qui ante novennium à Regni Sueciæ Cancellario, & Electore Saxoniæ delineati ſunt articuli, hic eos præſenti rerum ſtatui ſaltem propius accommodatos, ceu media pro ſupra dicto ſcopo obtinendo, rationi & æquitati maxime conſentanea ponimus: ſalvo tamen nobis, cæteriſque quorum intereſt, fœderatis & adhærentibus noſtris, jure mutandi, addendi, demendi, explicandique, quidquid ulterius pro communi pace reſtauranda firmandaque neceſſarium viſum fuerit. In Nomine Sacroſanctæ & Individuæ Trinitatis; I. Bellum, quod inter Reges Regnaque Sueciæ & Galliæ, eorumque fœderatos & adhærentes ex una; tum Imperatorem Romanum & Domum Auſtriacam, eorumque ſocios & aſſiſtentes, exteros & Germanos ab altera parte ſat acriter hactenus geſtum eſt, cum omnibus priorum diſſidiorum reliquiis ab initio motuum Bohemiæ vigore præſentis transactionis ita componatur ac ſopiatur, ut nec ejus nec ullius alterius rei cauſa vel prætextu alter alteri poſthac quidquam hoſtilitatis aut inimicitiæ, moleſtiæ, vel impedimenti quoad perſonas, ſtatum aut ſecuritatem per ſe vel per alios, clam aut palam, directe vel indirecte, ſpecie juris aut via facti, in Imperio aut uſpiam extra illud [non obſtantibus ullis prioribus pactis] inferat, aut inferri patiatur; ſed omnes & ſinguli hinc inde hactenus tam ante bellum, quam in bello verbis, ſcriptis, aut factis illatæ injuriæ absque omni perſonarum rerumve reſpectu ita penitus aboleantur, ut quicquid eo nomine alter adverſus alterum prætendere potuiſſet, perpetua ſit oblivione ſepultum. II. Viciſſim pax Chriſtiana, univerſalis, perpetua inter dictos Sereniſſimos Reges Regnaque Sueciæ & Galliæ, eorumque fœderatos Imperii ſtatus & adhærentes, nec non Sereniſſimum Imperatorem, ejus hæredes ac ſucceſſores, Domum Auſtriacam, dictosque ſocios & aſſiſtentes, Regem Hiſpaniarum, Electores, Principes & Civitates ita mutuo renovetur ac ſtabiliatur, adeoque ſincere ſerioque in poſterum ſervetur & colatur, ut omni ex parte, & cum univerſo imperio Romano amicitia firma, fida vicinitas, & ſecura ſtudiorum pacis cultura revireſcant & refloreſcant. III. Quia vero externum & inteſtinum bellum eo nexu inter ſe cohærent, ut neutrum pro rite compoſito haberi poſſit, niſi utriusque cauſæ tollantur; externæ vero cauſæ ab internis ita fluant, ut iſtæ tolli nequeant, niſi his ſublatis: ideo neceſſum eſt, ut ante omnia à Sereniſſimo Imperatore Romano per univerſalem & illimitatam Amneſtiam univerſi & ſinguli Status, tam mediate quam immediate Imperio ſubjecti, inprimis qui cum Regibus & Regnis Sueciæ Gallieve quacunque neceſſitudine juncti fuerant, aut etiamnum ſunt, Electores, Principes, Comites, Barones, Civitates, liberaque Imperii Nobilitas, (inter alios Regnum Bohemiæ cum annexis, Domus Palatina, Wurtenbergica, Badenſis, Auguſta Vindelicorum, &c.) tam quoad ditiones & bona, quam quoad dignitates, libertates, & jura reſtituantur plenarie in eum ſtatum in ſacris & profanis, in quo ante exortos anno 1618. Imperii motus proſperrime floruere, non obſtantibus, ſed annullatis quibuscunque interim per proſcriptiones, confiſcationes, res judicatas, generales aut particulares transactiones, præcipue Pragenſem, aliove quocunque modo factis in contrarium mutationibus. IV. Reſtitutorum in ſua quisque ſtatus, juriumque poſſeſſione ita firmetur ac ſtabiliatur, ut nullus in poſterum facto inde dejici poſſit vel debeat. Quod ſi vero quem jure conveniri vel experiri neceſſe fuerit, ejusmodi ineatur juſtitiæ ratio per omnia, ut ea inpoſterum absque omni perſonarum rerumve reſpectu unicuique juxta fundamentales Imperii leges & conſtitutiones, præcipue pacem religionis (qua etiam Reformati comprehenduntur, eoque omnium ſupra infraque de Evangelicis dictorum, pari cum iisdem jure participes;) æquabiliter adminiſtretur. V. Ut autem omnis in futurum internis externiſque motibus anſa præcidatur, hæc potiſſimum requiruntur, ut ſi Rex Romanorum eligendus ſit, non eligatur niſi vacante Imperio: ſi novæ leges ferendæ, vetereſve interpretandæ fuerint, ſi bellum bellicive apparatus; ſi pax aut fœdera facienda: ſi publica Ordinibus tributa imponenda; ſi aliquis Imperii Status dignitate boniſve exuendus videatur: nihil horum aut quidquam ſimile poſthac unquam fiat vel admittatur, niſi cum Comitiali, liberoque omnium Imperii Ordinum ſuffragio & conſenſu. VI. Sicut autem dictis Statibus cætera omnia ipſis de jure competentia Regalia perpetuo illibata manebunt: ita jus faciendi cum Exteris fœdera pro ſua cujusque conſervatione & ſecuritate ſingulis perpetuo liberum eſto. VII. Et ut eo perfectior ſit Ordinum inter ſe concordia, quæcunque hactenus inter Evangelicos, & Catholico-Romanos de pace Religionis & bonis Eccleſiaſticis motæ ſunt controverſiæ, eæ communibus utriusque partis conſiliis operaque ſimul cum hoc tractatu absque ulteriore ad alios dilatione, amicis, æquis & Chriſtianis modis ita penitus ſolideque componantur, ut non duntaxat de vero certoque intellectu dictæ pacis religioſæ nullum amplius ſuperſit dubium, ſed & cætera Eccleſiaſtica & Politica gravamina, quæ dictos Proceres tamdiu ab invicem diſtraxerunt, funditus extirpentur, nullo bellorum ſemine relicto. Quinimo ſi quæ in poſterum ab ejusmodi rebus dubia inter eos oriantur, ea quoque, ut omnis evitetur occaſio turbarum, non niſi amicabili compoſitione ex æquo bonoque communi expediantur. VIII. Ad univerſalem quoque pertinet Amneſtiam, ut omnes & ſinguli tam bellici officiales, militeſque, quam Conſiliarii & miniſtri togati, Civiles & Eccleſiaſtici, ſive ex hæreditariis Imperatoris, ſive aliis exteris, aut Imperii provinciis oriundi, quocunque nomine aut conditione cenſeantur, qui Regibus Regniſque Sueciæ vel Galliæ, eorumve fœderatis aut adhærentibus toga vel ſago militaverunt, aut quocunque modo adhæſerunt, à ſummo ad infimum, ab infimo ad ſummum absque ullo diſcrimine vel exceptione cum uxoribus, liberis, hæredibus, ſucceſſoribus & ſervitoribus, quoad perſonas & bona in eum vitæ, famæ, honoris, conſcientiæ, libertatis, jurium ac privilegiorum ſtatum, quo ante dictos motus gaviſi ſunt, aut jure gaudere potuerant, poſtliminio reſtituantur: nec eorum perſonis aut bonis, hujus viginti ſeptem annorum militiæ cauſa ullum creetur præjudicium, ullæve actio vel accuſatio intentetur, multo minus ulla pœna damnumve ſub quocunque prætextu irrogetur. IX. Omnes & ſinguli utriusque partis captivi citra diſcrimen ſagi vel togæ [inter eos ſereniſſimi Regis Portugalliæ frater Princeps Eduardus,] intra menſem à dato absque lytro liberi dimittantur. Quod ſi quis ante hos tractatus ſub lytri ſponſione dimiſſus fuerit, is lytro nondum ſoluto illud ſolvere adhuc teneatur. Qui vero poſt initos hoſce tractatus lytrum quidem promiſit, nondum tamen dimiſſus eſt, is 1645.

abſ-

abſque lytro dimittatur. Sive autem lytrum promiſſum fuerit, ſive non, omnes indiſtincte captivi cuſtodiæ ſumtus ſolvere teneantur. X. Satisfactio Regibus Regniſque debita ita fiat, ut pro præteritis præſtentur indemnia, & cum fœderatis ſuis in futurum ſecura. XI. Eorum officialibus & militiæ ſolvantur ex æquo & bono juſtæ ſuæ prætenſiones, abſque onere dictorum Regnorum. XII. Eodem modo Regnorum fœderatis, qui cum iiſdem in armis ſunt, cumprimis Illuſtriſſimis Landgraviæ Haſſiæ, & Principi Tranſſylvaniæ, eorumque militiæ ex æquo & bono ſatisfiat. XIII. His ratis præſtitiſque loca ab utriſque occupata cum tormentis bellicis & eorum annexis, aliiſque ibi repertis mobilibus, ſuis quæque prioribus legitimis dominis reddantur. Reddita vero ſive maritima & limitanea, ſive mediterranea fuerint, ab ulterioribus utrinſque partis præſidiis perpetuo poſthac libera ſunto. XIV. Denique omnium belligerantium partium in Imperio militia totaliter exautoretur, Suedicæ nationis milite, & quantum è Germanis pro ſe retinere voluerit Sereniſſima Regina Sueciæ in ſuos ſtatus translato. XV. Tandem ut ſtudia pacis viciſſim refloreſcant, quæ ante annum 1618. inter omnes partes viguere commercia, cum omnibus inde dependentibus inviolabili priſtinæ libertatis curſui terra marique modis omnibus aſſerantur, remotis, quæ interim irrepſerant impedimentis, prout in progreſſu tractatus latius exponetur. XVI. Hac pacificatione ex parte Regum Regnorumque Sueciæ & Galliæ comprehendantur, qui voluerint, Reges & Principes, ante concluſionem tractatus nominandi. XVII. Quod ſi poſt pacem hanc initam contigerit ulli partium ea, quæ in ſupradictis articulis promiſſa ſunt, non ſervari, teneantur Reges Regnaque Sueciæ & Galliæ, atque univerſi ſtatus Imperii, junctis cum parte læſa conſiliis viribuſque arma ſumere ſine mora aut tergiverſatione ad repellendam injuriam, ſtatim atque poſt menſem, ex quo fuerint ab injuriam paſſo moniti. XVIII. In horum omnium & ſingulorum fidem majuſque robur Inſtrumenta pacis manibus & ſigillis utriuſque partis Legatorum munita ſtatim heic mutuo extradantur: eorum ratihabitiones à Regibus Sueciæ Galliæque & eorum fœderatis, tum ab Imperatore & Ordinibus Imperii, ut moris eſt, ſignatæ intra menſes à dato commutentur, has denique commutatas publicatio & executio pacis excipiant & ſequantur. Quæ omnia cum ita comparata ſint, ut unicuique quod ſuum eſt tribuant, & concilient, Sereniſſimo Imperatori ſummum honorem & reſpectum, Ordinibus Imperii tum amorem venerationemque erga ſuam Majeſtatem, tum fidam inter ſe concordiam, totique Imperio non modo legitimam libertatem, ſed & perpetuam cum finitimis Regibus & Rebuspublicis amicitiam; his autem debitam ſuorum Statuum ſecuritatem: nequaquam dubitat Legatio Suecica, quin Cæſarei Domini Legati, quo ſunt in patriam, communemque quietem affectu ita ſe ex ipſorum Imperii Procerum, Deputatorumve judicio & conſiliis erga ſingula ſcripto ſint declaraturi, ut exinde Orbi univerſo conſtet, eos quod verbis hactenus ſæpe profitentur, reipſa tandem præſtare velle, nempe univerſis optatam, firmam, conſtantemque pacem. Oſnabrugæ ipſa Dominica Trinitatis Anno 1645.

Gallorum propoſitio non reſpondet conventioni.

§. 66. Eodem die & à Gallis Monaſterii exhibita propoſitio, quam non ex conventione fuiſſe conceptam Sueci querebantur, præſertim nulla ſacrorum mentione facta. Cujus rei culpam Servientus in moroſum nimis Avauxii erga ſacra Romana ſtudium rejiciebat. In commune tamen excuſabant, ex aula formulam ſibi transmiſſam, quam interpolare nefas fuerit. Ac ita laxis verbis omnia eſſe perſtricta, ut & iſta facile ſubintelligi poſſint: nec minus quam Suecos ſe ad eadem obtinenda in tractatu ipſo incubituros. Cum Roſenhahnius reponeret; ni gravamina circa tranſactionem Auguſtanam & bona Eccleſiaſtica penitus tollantur, ſtabilem pacem ſperari non poſſe; Avauxius reſpondebat; non uſque adeo circa omnia belli ſemina eradicanda laborandum; ac præſtare, ut in præſens arma honeſte, nec citra emolumentum ponantur. Num deinceps alia bellorum tela oritura ſit, non uſque adeo præcavendum eſſe. Cæterum Sueci non admodum ægre ferebant, à Gallis Evangelicorum commoda ita frigide acta; quod iſti, quantum favoris apud Catholicos & Pontificem aucupari conſtituerant, tantum apud Evangelicos prodigerent. Sed & illud perſpiciebant Sueci, cum Galli ex ſuo ingenio omnia agerent, deinceps ſibi circà talia communicanda non adeo anxie eſſe laborandum.

Judicia de utraque propoſitione.

§. 67. Vulgata jam utraque propoſitio varia hominum judicia incurrebat. Ac in Gallica quidem id Sequeſtribus diſplicebat, quod in exordio jus addendi, demendi, mutandique ſibi reſervaſſent, velut ex fortuna belli leges pacis aſperaturi. Quæ verba & in Suecica Cæſarei adſpernabantur jactantes, non prius ad tractatus ſe acceſſuros, quam Regii declaraſſent, quid iiſdem ſibi velint. Contarenus quoque judicabat circa reſtitutionem nimis laxe poſitum, *non obſtantibus quibusvis transactionibus*; cum hoc modo multæ conventiones maturo judicio initæ reſcindendæ forent, velut quæ inter Colonienſem & Luneburgicos ſuper Hildeſienſi præſulatu inita fuerat. An ſub reſcindendis proſcriptionibus Palatina quoque cauſa comprehenderetur Contareno ſciſcitanti, Galli ajebant. Quam & abolendam ipſe cenſebat. Pleriſque tamen videbatur, tanti rem momenti diſertis verbis fuiſſe exprimendam. Quod de Rege Romanorum vivo Imperatore non eligendo poſitum erat, id Oſnabrugenſis Præſul Electorum juri derogare notabat. Eduardi Bragantini mentionem haut caute factam Contarenus putabat, ne forte Hiſpani anſam inde caperent veneno iſtum tollendi. Super cautione denique pacis, & ſatisfactione Galliæ clarius explicari cupiebat Contarenus. Id quod Galli ad Longuevillii Ducis adventum rejiciebant. Aſt Suecorum propoſitio apud Evangelicos magno applauſu excepta, quibus & certatim ab his gratiæ actæ, non ſolum quod communis Germaniæ ſalutis rationem habuiſſent, ſed & omnia ita temperaſſent, ut cuilibet peculiaria ſua deſideria ſub Reginæ favore pervincendi occaſio eſſet. Ipſi Brandeburgici teſtabantur, omnia quæ propoſita forent æquitate niti, iiſque pro virili ſe ſuffragaturos. Spem tamen eſſe, ſatisfactionem moderatam iri poſtulatum. Nam ut aliqua fiat, ac Cæſar belli ſumtus ſolvat, æquum ducebant. Sed Catholicis longe alia mens, queis ſuperbum nimis videbatur, Cæſaris poteſtatem atque autoritatem ita anguſtis finibus circumſcribi. Mirabantur quoque de Reformatis paci Religionis includendis expreſſam mentionem fieri. Circa ſatisfactionem obſcure inſinuatam anguem in herba latere. Nec abolitio pacis Pragenſis, & peculiarium transactionum arridebat. Compoſitionem Catholicos inter & Evangelicos optandam magis, quam ſperandam. Cæſarei Oſnabrugæ vel octo annorum meditatione aſperiores excogitari leges potuiſſe negabant. Volmarus cumprimis in iras effuſus verbis in eam debacchari; ſi talem prævidiſſent, nunquam acceptaturos fuiſſe. Haut ſe eam reſponſo digna-

 dignaturos, ſed aliam propoſitionem eidem oppoſituros, quæ Suecis *Hiſpanica* (*quaſi dicas mira ac monſtro ſimilis*) adparitura ſit, ſicut illa ipſis Suecica cœloque Arctoo aſperior videatur. Spem pacis plane deploratam, & Suecos eam cordi ſibi non eſſe ſatis oſtendere. Quid aliud ſupereſſe quam ut Sueci quoq; inter Ordines Imperii eſſe velint? Moriturum ſe potius, quam Cæſari ut talem pacem ineat ſuaſurum.

Mediatores de induciis proponunt 7. Jan.

§. 68. Poſt exhibitam propoſitionem Monaſterii Mediatores ſuper induciis in ſex menſes proponebant ea lege, ut cuncta in præſenti ſtatu tantiſper maneant. Ad iſthoc ea ſe ratione moveri ſcribant, quod perſpicerent per eventus belli tractatus alterari, ac ita multorum menſium laborem irritum reddi. Venetum quoque peculiariter periculum movebat, ſuæ Reipublicæ à Turcis imminens, quibus melius obſiſti poſſit Chriſtianis inter ſe conciliatis. Huic ſuccinebat Bavarus, obtentu boni publici peculiare commodum captans, quod per inducias velut caput Ligæ exercitum retenturus eſſet, Catholicis ad eum alendum tributa collaturis, retentis etiam, quæ occupaverat, locis. Sed Cæſareis eam ipſam ob cauſam induciæ diſplicebant, quod Bavaro eædem tam lucroſæ eſſent futuræ. Galli in ambiguo hærebant, quod ſatis perſpicerent, Cæſarem non niſi armorum vi ad pacem compelli poſſe, & tamen per inducias tam multorum à ſe occupatorum poſſeſſione frui cuperent. Eas porro à Suecis eo minus repudiatum iri cenſebant Mediatores, quo latius hi Cæſaris Provincias armis ſuis complexi fuerant. Sueci etſi conſilium ab hoſte profectum ſuſpectarent, ad Reginam tamen, & Torſtenſonium relaturos ſe recipiebant. Sed Legati Ordinum Oſnabrugæ cum id agitari intelligerent, manibus pedibusque obnitebantur, quod induciæ præſenti rerum facie Cæſari emolumentum, Evangelicis exitium allaturæ eſſent. Cæſarem ſede belli in ejus Provinciis fixa ad æquas pacis leges compelli poſſe. Ne Sueci occaſionem amitterent hoſtem in ordinem redigendi, & victoria ſua rite uterentur. Sueci re accuratius perpenſa judicabant, priusquam certi quid concludatur, conſtare debere; ab hoſte, an à Mediatoribus id negotium profectum ſit: ad totam Europam, an ad ſolam Germaniam induciæ pertinere debeant: tum quibus legibus, & quousq; ineundæ ſint? Ad ea Rorteus reponebat; eam rem à Mediatoribus proficiſci, ac Cæſarem, Hiſpanosque utique conſenſuros. Ad reliqua quod reſponderet, nihil habebat. Ex hoc Sueci liquido videbantur colligere; eas inducias ab hoſte proficiſci, ac neceſſitatem ipſi hoc conſilii expreſſiſſe, duris Cæſaris in ditione hæreditaria, Hiſpani in Belgio, & Catalonia rebus; quo ſociis Regibus fructum hujus expeditionis eriperent, ac vires interim reciperent. Haut tamen eas abrupte rejiciendas judicabant, ſed rem potius in integro retinendam: interim haut eo ſegnius bellum gerendum, ac pacis negotiationi inſtandum.

Controverſia ſuper modo tractandi.

§. 69. Regiorum propoſitio cum totius Imperii ſtatum, Ordinumque libertatem ſpectaret, jam ardua quæſtio agitari cœpit circa modum, quo Ordines ſuper legibus pacis inter ſe conſultare, ac ad tractatus cum Regiis concurrere deberent.

Cæſaris intentio.

Equidem Cæſaris mens ab initio fuerat abſque Ordinum interventu pacem tractare. Unde hiſce ſubmovendis variæ artes tentatæ. Cum plane excludi non poſſent, primo certi Electores deſignati, qui conſilio Cæſareis adſiſterent. Poſt cum Deputati Ordinum Francofurti negotio pacis manum admoverent, Cæſareis incaſſum reluctantibus, ſuper Deputatione Francofurti proroganda inter tractatus pacis laborabant, ut penes ſe ſolos Monaſterii & Oſnabrugæ rerum moderamen eſſet. Sed cum alii Ordines haut eo ſecius ad tractatus pacis aditum molirentur, tandem ut ea Deputatio Monaſterium transferretur licet ægre conſentiebant: quod cum paucis, quorum plerique ipſorum partibus addicti, aut ſaltem non adverſi habebantur, melius ſibi conventurum ſperarent, reliquis ſuffragiorum numero obruendis. Et hoc fine Volmarus Oſnabrugam excurrens evocatis in Cæſareorum ædes Electoralibus, Luneburgico, Conſtantienſi, & Noribergenſi, qui ordinariæ Deputationis membra erant, ſcripto proponit:

Cæſareorum conomine ad *Ordines* propoſitio.

Cum Cæſaris conſenſu Deputatio Francofurtana Monaſterium translata ſit, primo quæri, qua ratione Ordines, qui ex ea Deputatione Oſnabrugæ nunc agant, permovendi ſint, ut Monaſterium ſe conferant; quo caſu ſuper communicatione omnium, quæ Oſnabrugæ aguntur, diſpiciendum. Quod ſi iſti Oſnabrugam deſerere nolint, ut deputatio ſit dividenda, quæri, quinam Oſnabrugæ, aut quinam Monaſterii manere debeant; quomodo communicationes rerum propoſitarum, & ſuffragiorum inſtitui queant, & quo intermedio loco, ſi res ferat, congreſſus ſit habendus: an ibi res per ſolos Deputatos ordinarios expedienda, an quidam extra ordinem adjungendi, & quinam illi ſint? Quia porro totius Imperii interſit, tractatus ocyus abſolvi, diſpiciendum, an non ſatius ſit Electores ac reliquos Ordines conſultationes ſuas unum intra Collegium revocare; tum ne qui extra Deputationem ſunt Ordines ſuffragii jure excludantur, videndum, quomodo Ordines iſti ſuffragia ſua per Deputatos illos ferre queant, ac tamen forma Deputationis velut legitimi Collegii conſtet. Num præterea inſuper habita quorundam abſentia ad primarium negotium diſceptandum ſit accedendum: & qua ratione munus mediatorium, quod Oſnabrugæ deficit, *ſit ſupplendum? Denique cum poſt exhibitam* propoſitionem Galli de ſalvo conductu Ragozii legatis concedendo moveant, quomodo iniquæ iſti petitioni ſit occurrendum? Ex his tamen id duntaxat caput, quod de omnibus Ordinibus in unum Collegium compingendis movebat, cunctis promiſcue Ordinibus; totum autem ſcriptum ſolis Electoralibus communicabatur.

Ordinum ſententia ſuper Electoribus.

§. 70. Ordines re in deliberationem deducta in eo primum conſpirabant, Electoribus heic nil prærogativæ indulgendum, ſed alios æque Ordines tractatibus adhibendos, ipſo quoque Brandeburgico probante: cum id negotium ipſos æque, ac Cæſarem, Electoresque tangant; qui & belli mala ac onera pariter toleraverint, ac ad promovendam ſalutem publicam non minus adſtringantur. Cum porro tres modi deliberandi in Imperio ſint recepti, Comitia, Circulares, ac Deputatorum conventus;

Super Deputatione.

ſuper Deputatione quidem videbatur; promovendæ juſtitiæ illam deſtinatam, non tractatibus pacis: nec plus ſibi poteſtatis arrogare excluſis cæteris poſſe, nec reliquos in tanti negotio momenti decretis ſuis adſtringere, ni peculiaribus ad hoc mandatis inſtruatur. Nec per ſolam loci mutationem plus poteſtatis in ipſam collatum, quam antea habuerit. Neque paucos iſtos tantum onus in ſe ſuſcepturos, ut ad rationes reddendas obſtringi velint, ſive incaſſum abrumpantur tra-

1645.

ctatus, ſive ad finem perducantur, aliis, ubi leges pacis diſplicuerint, cum hiſce expoſtulaturis; uti circa Pragenſem pacem factum. Inprimis Luneburgicus teſtabatur, ſuos Principes, nec ſi cæteri quidem velint, id onus ſibi imponi paſſuros. Sed nec adparebat ratio, qua, manente Deputationis forma, reliqui extra eandem conſtituti nihilo ſecius ſua ſuffragia ferre poſſint. Haut magis congruere videbatur, ut conſultationes *circulatim* inſtituerentur, cum hoc modo fieri poſſet, ut novem aut plurium Principum ſuffragia non plus quam unius aut duorum aliorum valerent. Nec circularium conventuum poteſtatem ad iſtius indolis negotia porrigi. Ac inſolitum, in congreſſu omnium Ordinum ſuffragia circulatim ferri. Præter Franconicum & Suevicum alios ea collegii forma non adeſſe. Denique ſi ejuſdem Circuli Legati omnes in uno loco agant, alterutros Regiorum Legatorum offenſum iri: quod ſi autem dividere ſe velint, arduum ac tardum fore circularia ſuffragia colligere. Supererat igitur, ut hicce Ordinum conventus Comitiis par haberetur, eoque & conſultationes per tria collegia Electorum, Principum, & Urbium inſtituerentur: cum utique per Comitia totum Imperium longe melius repræſentetur, quam per Deputatos, quorum autoritas à Comitialibus decretis dependeat. Nec eo minus Ordines jus ſuffragii heic habituros, quod à Cæſare vocati non ſint; cum vocatio id jus ipſis haut quidquam tribuat, ſed quod Ordinum numero cenſeantur. Huic conſequens videbatur, abſentes non amplius morari, quibus & mittendi facultas fuerit, & obligatio ſervandæ patriæ ultro adcurrendi. Ita abſque vitio à præſentibus conſultandi initium fieri poſſe, ut tamen abſentibus liberum ſit ſuos huc mittere, ratis manentibus, quæ interea heic tranſacta ſint. Num à Cæſare denuo vocandi ſint, in hujus arbitrio poſitum eſſe. Sed quia tractatus duobus locis haut ſine difficultate procedebant, quidam cenſebant, eoſdem Coloniam, aut alio transferendos, ubi & facile congreſſus Ordinum Comitiorum faciem induere poſſit. Quia tamen Regii ægre huc deſcenſuri erant, duplex via erat, ut Collegiorum indiviſorum unum, idque validius uno, reliqua duo altero loco agerent: vel Collegia diviſa utrinque reſiderent, arduis negotiorum invicem communicandis. Circa ſupplendam demum Oſnabrugæ mediationem, etſi Henricus Julius Lauenburgicus Dux denuo operam ſuam offerret, decentius tamen viſum è præſentibus deſignari, qui Cæſareorum ac Regiorum propoſita ac reſponſa hinc inde ferrent: quo fine ex Electoribus Moguntinus & Brandeburgicus, è Principalibus Conſtantienſis, & Luneburgicus, ex Urbicis Noribergenſis & Colonienſis nuncupabantur. Hanc ſuam ſententiam Ordines ſcripto conceptam Cæſareis tradiderunt: qui ſuper ea deliberaturi cum Electoralibus utrinque Lengricham ſe contulerunt.

Super Circularibus conſultationibus.

Conſultati Comitialis placet.

Abſentes non amplius morandi.

De transferendis tractatibus, aut dividendis Ordinibus.

De ſupplenda mediatione.

29. Jun.

§. 71. Inter quæ Sueci Brandeburgicis proponebant, an non è re ſit à Cæſare Comitia indici, ut tamen, qui nunc adſint, in locis tractatuum maneant, & quæ agantur obſervent, & ad Comitia referant. Ibi quippe Ordines patrocinantibus Suecorum armis deſideria ſua obtinere, ac diu moleſta gravamina abolere poſſe, reſtituto ſimul cum libertate ſua pleno Comitiorum uſu, quem Cæſar hactenus per Electorales, ac Deputatorum conventus paulatim abolere ſit conatus. Brandeburgici contra oſtendebant; mala Germaniæ adſpernari moras, quæ indicendis Comitiis requirantur; nec Evangelicis Ordinibus per Comitia ſat ponderis eſſe, pari licet cum Catholicis fere numero, dum non pauci per litigia ſuper priore loco, & quod poſſeſſoribus Præſulatuum ſeſſio negetur, congreſſibus arceantur: cum contra Catholici ſemper frequentes adſint, novis inſuper non ita pridem in Ordinum dignitatem provectis, ut facile Evangelicos ſuffragiorum numero obruere queant. Nec alias Cæſareis artes deeſſe, quibus pro libertate fortius loqui audentes protelent. Igitur ne Comitiorum mentionem injicerent rogabant. Conventui huic ob frequentiam Ordinum præter vocabulum Comitiorum nihil deeſſe. Et ſimilem congreſſum ſub Maximiliano II. An. 1567. ex decreto Comitiorum Erfordiæ indictum, habitumque.

Ordines à Comitiis abhorrent.

1645.

§. 72. Adpulerat inde Monaſterium Joſephus Bergaignius, Cameracenſis Archiepiſcopus, Hiſpaniarum Regis legatus; quem paucos poſt dies inſecutus eſt Henricus Dux Longuevillius à Rege Galliæ Princeps legationi ſuæ deſtinatus; ſic ut poſt ejus adventum Avauxius, & Servientus fere conſiliariorum duntaxat loco forent, adducto etiam Secretario legationis ſibi obnoxio, cui menſtruum ſtipendium mille floreni erant. Huic oppidum ingreſſuro præter Gallicos nemo Legatorum obviam proceſſit; tum ut ejus pompa tanto eſſet inſignior, nulla ab aliis acceſſione, tum ob controverſiam inter Contarenum Venetum, & Oſnabrugenſem Præſulem Collegii Electoralis Legatum; quorum hic initio Venetum præcedere cupiebat, quod inter Electores Rex quoque Bohemiæ cenſeretur; poſt ut alternis rhedas adventantibus obviam mitterent, obtulit, Veneto obnixe nullo interjecto poſt Gallos & Hiſpanos inceſſum pertendente. Unde & Chiſius conſtituebat nemini deinceps rhedam obviam mittere; id quod & poſt à reliquis ad finem uſque conventus fuit obſervatum. Comitatus alias iſti numeroſus ac ſplendidiſſimus. Cum contra Caſpar Pegnerandæ Comes, & ipſe Legationis Hiſpanicæ Princeps, modico, nec ſatis ad ſplendorem digeſto uteretur, deprecatus quoque, ne oppidani in armis ipſius adventu conſiſterent. Priore tamen loco hunc licet poſterius ingreſſum Cæſarei inviſebant, quod Longuevillius *Celſitudinis* ſe titulo ſalutari vellet. Id quod Hiſpani plane abnuebant, cauſati, etiam Condæum, & Sueſſionenſem, Engolemiumque & Vindocienſem regio ſanguine ortos, cum legatorum munere fungerentur, Excellentiæ titulo fuiſſe contentos; unde Pegneranda, cum utique Excellentiæ titulum accipere & dare pertenderet, toto tempore à viſitando eodem abſtinuit, magno tractatuum impedimento, quos perficere haut arduum videbatur fuiſſe, ſi ſolis iſtis inter ſe colloqui licuiſſet. Eoque multi ſuſpicabantur iſtam Longuevillii prætenſionem Mazarino ſuggerente ſuſceptam, qui huic gloriam confectæ pacis inviderit, præſertim cum is Condæi affinitate implicitus eſſet. Idem cum Hiſpano Cæſarei pertendebant, quoad Trautmansdorfius adveniret, qui inanium parum curioſus contentus erat, ut utrinque tertia perſona adhiberetur. Id quod & Mediatores faciebant. Etſi Volmarus poſt circa Excellentiæ vocabulum Gallo gratificaretur. Aſt Sueci petenti eum titulum haut ægre largiebantur, cum Regio ſe ſanguine apud Gallos ortum, ac ſupremum Novi Caſtri Principem oſtenderet. Cæterum fuerat Pegneranda mediocri familia ortus, ſed tertio loco genitus; unde juvenilibus annis litera-

Longuevillius & Pegneranda Monaſterium ingrediuntur.

30. Jun.

25. Jun.

Alteſſe.

1645. literarum ſtudiis ſe adplicuerat, aliquamdiu etiam lectoris publici in Salmantica Academia munere functus. Aſt duobus fratribus majoribus natu mortuis hæreditate aucto uxoris ducendæ neceſſitatem conſervatio familiæ impoſuerat, quam & egregie nobilem, & formoſiſſimam nactus eſt, ſic ut crederetur eam ob cauſam à Rege ad exteros ablegatus, cui etiam reditum ſæpius petenti abnegaverat, quod adhuc improlis anno ætatis quinquageſimo ageret. Is nunquam peculiaribus Electorum legatis dextræ manus honorem domi ſuæ, aut titulum Excellentiæ dare dignabatur: ac initio velut attonitus audiebat, haut reverentius de Cæſare, Hiſpaniarum Rege, & Domo Auſtriaca, quam de aliis Principibus, ſermones haberi, quod iſti in Hiſpania tantum non Numinum in vicem colantur. Cæterum is penitus ſibi perſuaſerat, Mazarinum pacem averſari, quod bello diteſcendi materia ſuique conſilii adhibendi eo major neceſſitas foret. Et tractatus in ſpeciem ſumtos, ut plebs ſpe propinquæ pacis eo facilius tributorum onera toleraret. Hac perſuaſione imbutus cenſebat, omnem cum Gallis negotiationem inanem eſſe, eamque non alio fine adhibebat, quam ut Belgas ad ſeparatam pacem permoveret. Quo & Scopo potitus eſt, magis ſcævo Gallorum tractandi modo, quam propria induſtria.

Cæſareorum & Electoralium decretum. 31. Aug. 3. Sept.

§. 73. Aſt Cæſarei & Electorales Lengrichæ habito congreſſu decernunt: Omnes utique Ordines cum jure ſuffragii quovis modo ad tractatus admittendos, quantumvis à recepto conſultandi modo ſit diſcedendum. Tum à Cæſare ſingulis, qui nondum heic comparuerint, denuntiandum, num huc ſe conferre velint, nullo præfixo certi temporis articulo: addito, ni adfuerint, haut eo ſecius negotium peragendum, & decreto heic facto omnes ſtringendos. Iſtorum adventu per tria Imperii Collegia conſultationes ad finem usque tractatuum continuari poſſe. Sed ne interim, quoad iſti adpulerint, tempus fruſtra teratur, conſultationes ab Electoralibus, & qui è Deputatorum numero heic adſint Ordinibus, in duas pro more Curias diviſis, Monaſterii inſtituendas, Deputationis tamen nomine diſſimulato. His binas è Principum, totidem è Civitatum claſſe adjungendos, quos ipſis Ordinibus deligere placuerit. Tum ne Suecis offenſæ prætextus præbeatur, Moguntinos & Brandeburgicos qui nunc ſint Oſnabrugæ manſuros, ſalva ipſorum Monaſterium legatione, quibus bini è Principum, totidem è Civitatum numero adjungendi; penes quos ſit Cæſareis conſilio adeſſe, quæ ibi aguntur cum Monaſterienſibus communicare, cæterorum Ordinum deſideria excipere, ac ad Monaſterienſem conventum referre. Mediationem Oſnabrugæ per Moguntinos & Brandeburgicos, ſalvo tamen Daniæ Regis jure, tantiſper ſupplendam: aut ſi Sueci utique velint, reliquos ibi delegatos iſtos aſſociandos. Iſthoc decretum Electorales diu premebant ob negatum ipſis à Principalibus *Excellentiæ* titulum; quæ controverſia omnem inter ipſos communicationem abruperat. Ejus decreti cognoſcendi deſiderio à Principalibus eum titulum extorqueri poſſe ſperaverant. Brandeburgici tamen ſtatim, quæ Lengrichæ acta forent, referebant; Catholicos mordicus inhæſiſſe decreto Francofurtenſi ſuper Deputatione Monaſterium transferenda: ſe ſolos rationum pondere contrarium eviciſſe. Id tamen diſſimulabant, tam communem Ordinum conventum, quam Deputatorum interim conſultationes ſoli Monaſterio adſtrictos. Contra fingebant, haſce conſultationes ſex duntaxat ſeptimanarum ſpatio circumſcriptas; interea à Cæſare id decretum ratihabendum; ac tunc modo in Comitiis ſolito procedendum. Id quod ab aliis relatum, ne Brandeburgici quidem Salvio amplius inficiabantur. 12. Jul.

Id cæteris Ordinibus diſplicet.

§. 74. Aſt Legati Ordinum Oſnabrugæ apud Suecos acriter conqueri; affectari ab Electoralibus inſolitum hactenus *Excellentiæ* titulum; contra inſtituta Imperii ita contumelioſe, & velut adverſus ſubjectos ſecum agi: ſe inſciis decretum factum, & ſibi quousque tractatibus pacis intervenire debeant præſcriptum. Atqui ſatius fore in eorum partes concedere, qui jura ipſorum tueri ſtatuerint, quam cum illis, à quibus proculcentur, adverſus ſacrorum & libertatis defenſores pugnare. Nec obſcurum eſſe, vanam ſpem oſtentari tractatuum, in quibus ſuffragia ipſorum locum habitura ſint; re vera *Deputationem* diſſimulato licet vocabulo obtrudi. Ita Cæſarem, cui pro lubitu ratificationem ſuam extrahere integrum ſit, ſcopo ſuo potiturum, cæteris Ordinibus tractatu excluſis. Igitur petebant; autoritate ſua ad diſſipandos eos conatus conniterentur. Eadem Suecorum de iſto decreto mens, qui ignominioſum ſibi judicabant, ſe numeros deinceps fore tractatibus Oſnabruga Monaſterium pertractis. Id quod Salvius Lœvvio Brandeburgico Legato aſpere exprobrabat, minatus; hoc ſi fiat, vitio ſibi datum non iri, ſi pacem ſuam ſeorſim faciant, præterito Brandeburgico, ac reliquis Ordinibus, qui ſalutaria conſilia ultro oppugnatum eant. Iſte ut videbatur nonnihil turbatus re cum Cæſareis & Moguntinis communicata Monaſterium excurrebat. Unde reverſus ſtatim Suecis ſignificat; operæ ſe pretium ibi non feciſſe, Colonienſi & Bavaro præfracte decreto Lengrichæ facto inhærentibus, quod retractari ſuo Collegio contumelioſum fore. Suecorum non eſſe multa ſuper modo conſultandi inter Ordines movere, ſed adverſus propoſitionem ſuam objicienda diluere. Huic à Suecis reponebatur; Electoralibus contumelioſum non fore cum aliis Ordinibus conſpirare, ac modum conſultandi univerſorum decreto conſtitui. Aſt Ordinibus turpe ab Electoribus leges accipere. Regum ſociorum quoque intereſſe, qui Ordines ad tractatus invitarint. Cæſarem ipſum ſuffragii jus agnoſcere: quod qua ratione exercendum ſit, ipſis inter ſe ſtatuendum. A ſe atque Gallis jus belli pacisque vindicari Ordinibus. Atqui ſi ab Electoribus ejuſmodi decretum condatur, quo alios ſtare neceſſum ſit, id jus ipſo in limine elidi, ac in ſolos Electores non obſcure transſcribi.

Ubi & Suecis. 15. Jul.

Oſnabrugenſium ſententia ſuper eo decreto. 17. Jul.

§. 75. Mox ſuper decreto Lengrichæ facto Ordines Oſnabrugæ congregati ejuſmodi declarationem edunt; qua uti à Cæſare Ordines huc evocati probabant, ita tractatus Monaſterium ſolum transferri nec utile, nec præliminari pacto, nuperoque Receſſui imperii congruum cenſebant. Nam pro lubitu ſubverſis, quæ tanto labore convenerunt, quid de reliqua negotiatione ſperandum? Nec Suecos in eam Ordinum abſtractionem conſenſuros, quæ ſi refragantibus iſtis pertendatur, forte tractatus plane abrumpendos. Nec à ſe probari poſſe conſultandi modum, quem

tantiſper obſervandum Electorales decreverint. Quæ omnes ſpectant ab omnibus curanda; ac ſi ab omnibus Ordinibus ſuffragia ſint ferenda, Deputationem Francofurtenſem longe diverſo fine conſtitutam locum habere non poſſe. Qua ſemel irrepente, in infinitum eludi poſſe collegiales deliberationes obtentu non ſecutæ Cæſareæ ratihabitionis, aut alterius cauſæ. Adjunctis paucis è Principum & Civitatum claſſe reliquis excluſis querendi cauſam dari, nec per æmulationem ac diffidentiam facile in paucos illos conſenſum iri. Igitur utique conſultationes per tria Collegia auſpicandas, non ſpernenda jam Ordinum præſentia, & pluribus propediem adfuturis. Sed, qua ratione utroque in loco ſimul deliberationes inſtituendæ forent, non ita in expedito erat, cum multos ex Ordinibus in utroque loco legatos habere res bello accisæ non paterentur. Ac ſi pars Ordinum Oſnabrugæ, reliqui Monaſterii manerent, metus erat, ne omnes Catholici Monaſterium ſe conferrent; unde magnæ æmulationis ac diffidentiæ, diſtractionisque anſa ſurrectura ſit. Igitur ab initio Urbici cenſebant, duo debiliora Collegia in uno, tertium validius in altero loco ſedem figere debere; Principales tamen cenſebant; minimum fore difficultatis, ſi collegia in ſe dividantur, ut tamen communicatis invicem conſiliis omnia decernantur. Quod & Urbici tandem probavere, modo utrinque partes ex utraque religione conſtarent, ne forte hac occaſione diſtractio Ordinum è diverſitate ſacrorum oriretur. Communicationes in loco intermedio, aut, quod Regiis Legatis ſolitum ſit, alternis vicibus in hoc aut illo tractatus loco faciendas. Id decretum ſcripto conceptum Ordinibus Monaſterienſibus exhibent, rogantes, ut re expenſa in eundem ſecum modum conſpirent.

Ea Cæſareis diſplicet.

§. 76. Iſta quantopere Cæſareis diſplicerent, diſſimulare non poterat Lambergius Comes, qui Oxenſtiernam inviſens diſſerebat: in promtu jam ſibi Collegæque ſuo eſſe reſponſum Suecis fere placiturum, nec prolixa replica opus habiturum. Optandum fuiſſe, negotio huic ſolos Electores adhibitos, nec alios Ordines invitatos: tunc enim facile tranſigi potuiſſe. Nunc poſtquam alii Ordines cum ſuffragii jure huc pertracti ſint, adquieſcendum eſſe, quoad ipſi ſuper modo conſultandi convenerint. Eo expedito, & à Cæſare ratihabito, penes ſe moram non fore. Qui Monaſterii erant Cæſarei Legati diſerte profitebantur, eum conſultandi modum, quem & plerique ibidem agentium Ordinum adſpernentur, à ſe nunquam probandum, quo mordicus defenſo non obſcure profiteri Ordines, plus ſibi externis in Regibus, quam in Cæſare, fiduciæ reponi. Mediatores quoque cum audirent, Suecis decretum Lengrichæ factum diſplicere, non ſegniter in hos invehi: *Illos ipſos eſſe, qui paci manibus pedibusque obnitantur: ad quos non ſpectat, iſti ſe negotio ingerere.* Honeſtius facturos, ſi diſerte profiteantur, pacem ſe nolle. Fieri nullo modo poſſe, ut duobus locis cum Ordinibus deliberationes inſtitui queant. Et cum Sueci iniquas moras objiciant, Gallos bene acturos, ſi diverſam viam ingrediantur.

& Mediatoribus.

Gallorum ſuper ea mens. 22. Jul.

Quin & Avauxius eam ob cauſam Oſnabrugam excurrens judicabat; Francofurtenſem Deputationem plane ſublatam, ac aliam illius loco deliberandi formam inventam, quam ipſe judicet citra fraudem communis cauſæ admitti poſſe; quæ & Suecis non alio nomine diſpliceat, quam quod Electores Monaſterium eum conventum transferre velint: cujus rei penes Ordines arbitrium ſit. Nec ægre laturos ſe, ſi Ordinibus Oſnabrugæ manere placeat. Contra Oxenſtierna oſtendere; ab Electoralibus Lengrichæ Deputationis vocabulum deletum, rem ipſam retentam, & quidem citra modum & tempus, quod vario obtentu pro lubitu extrahi poſſit. Suecos nil aliud quærere, quam ut univerſis Ordinibus ſua libertas conſtet, ac non minus Principum, quam Electorum habeatur ratio. Eoque permittendum, ut ipſi Ordines cum Electoribus ea ſuper re tranſigant. Id vero neque ferendum, ut in tertium locum à Cæſareis tractatus transferantur. Nam ſe idem ob multas rationes concedere non poſſe; & Ordines à Regiis ſeparatos Cæſaris libidini obnoxios fore. Quin nec diſſimulabat Brandeburgicus Fritzius, Cæſareorum conſilia huc ſpectare, ut primo Regna ſocia Ordinibus Monaſterium vocatis æmulatione & diffidentia diſtrahantur: inde Ordines Regnis divulſi, interque ſe commiſſi peſſumdentur.

Electoris Saxoniæ Legatis ſalvus conductus datus.

§. 77. Has inter diſceptationes Cæſarei pro Saxoniæ Electoris Legatis Suecos ſalvum conductum poſcunt. Dubitabant initio Sueci, quod præliminari pacto Moguntini duntaxat & Brandeburgici Electorum facta eſſet mentio; ac metus foret, ne Saxo ad ſubvertenda ſalutaria conſilia incumberet. Tum Cæſareis ob negatum Stralſundæ ſalvum conductum nunc par referri poſſe. Brandeburgici tamen, Luneburgicus, & Caſſellanus à Suecis ſuper hac re conſulti diſſerebant; cum à Regnis omnes Ordines invitati ſint, Saxoni acceſſum negari non poſſe, utut Auſtriacis addicto. Generoſius fore ne inimicorum quidem præſentiam apud tractatus defugere. Si Saxo ſolito ſibi hactenus more Evangelicorum commodis obſtare audeat, non defore viam ipſum retundendi. Quas rationes eo magis admittebant Sueci, ut eo facilius, ſi opus foret, pro Ragozio & aliis idem obtinerent. Ac fortaſſe Saxonem nunc aliam conſiliorum viam ingreſſurum.

Oſnabrugenſes Ordines Monaſterium invitantur. 29. Jul.

§. 78. Aſt qui è Principum claſſe Monaſterii erant, in deliberationem vocato Oſnabrugenſium placito decernebant; non melius in compendium mitti has diſceptationes, quam ſi iſti Monaſterium ſe conferant, ſuper forma & modo conſultandi deliberaturi; quod intermedius locus tot legatos non capiat; Conſtantienſi, & Wurtembergico fruſtra refragantibus; quorum hunc adeo contemnebant Bavari, ut loquentem interturbare non vererentur. Quos & numero ſuffragiorum obruere in proclivi erat, Auſtriaco, Bavaro, & Burgundo conſpirantibus, quos Monaſterienſis, ac Oſnabrugenſis, ſimul Mindenſis ac Verdenſis præſulatus ſuffragia fulciebant: aliis Catholicis, queis boni publici cura, metu muſſitantibus. Eandem ſententiam Cæſarei, ac Electorales probabant, qui & Brandeburgicos hortabantur, ut vario rationum paratu Oſnabrugenſibus perſuadeant, Monaſterium ad paucos ſaltem dies citra præjudicium futuræ actionis concedere; ubi præſente Directorio Moguntino & Auſtriaco ſuper hoc negotio ſit ſtatuendum. Nec Suecis offenſæ cauſam præberi inſtauratis liberis Ordinum conventibus, quos ipſi curæ ſibi eſſe profiteantur. Et hoc actu ſublata Deputatione conſultationem per tria Collegia incipi. Servientus heic Oſnabrugæ apud Suecos querebatur, paucos Monaſterii Evangelicos, eosque ita trepidos, ut ſe ſuosque Collegas de actis docere vix audeant: cum ex adverſa parte ibi adſint viri callidi, qui ſæpe 4. Aug.

fucum

1645. fucum ipſis faciant. Alias confirmabat, ſe ſuosque Collegas ad eundem ſcopum connixuros.

Oſnabrugenſium reſponſum.

§. 79. Oſnabrugenſium non paucis id Monaſterienſium poſtulatum haut diſplicebat, velut parcendo tempori inſerviens, parta quoque moderationis laude; ac iſtis viciſſim, ubi res exigat, Oſnabrugam accedendi neceſſitatem allatum iri. Poſt aliquot dierum diſceptationem Suecorum ſententia exquirebatur. Sueci verebantur, ne Ordines ſemel Monaſterium delati à Cæſareis ibi omni modo ſiſterentur; aut ſaltem quod Gallis placebat, eorundem conventus alternis Oſnabrugæ, & Monaſterii agendum. Ubi facile fieri poterat, ut præcipua capita Monaſterii ſub Catholicorum directione deciderentur, levioribus Oſnabrugam rejectis. Igitur ne vel paucos ad dies Monaſterium ſe conferrent, monebant. Addebantur plures rationes, quibus hi permoti Monaſterienſibus reſpondent:

13. Aug.

conſtare ſibi, fœderatos Reges nullum deliberandi modum quo Ordines à locis in prævio pacto deſignatis ad alterutrum horum, aut tertium avocentur admiſſuros, ſed potius tractatum abrupturos; queis offenſæ anſam præbere nolint. Et ſi talem modum deliberandi agitent, fruſtra à ſe iter ſuſceptum iri. Igitur petere, ut vel à ſe propoſitum deliberandi modum probent, vel ſi quid ſecus videatur, ſcripto moneant. Addebant; ut potius Cæſareos ſuper maturando ad Suecorum propoſitionem reſponſo urgeant. Placebat ea ſententia Brandeburgicis quoque. Sed Cæſarei ægerrime ferebant, deſtinata ſua hoc modo eludi. Erat quippe in promtu Cæſareum reſcriptum, ſtatim atque Ordines Monaſterium ſe contuliſſent promulgandum, quo vetabantur inde diſcedere. Simul id agitabant, ut Imperii gravamina à tractatibus pacis dividerentur, peculiari conventione inter ipſos mediante Cæſare componenda. Sed & Contarenus, ipſeque Longuevillius indignabantur, velut Suecorum ſuggeſtionibus iſtæ moræ foverentur bello extrahendo.

18. Aug.

Unde Oxenſtiernæ viſum Monaſterium excurrere, ubi Gallis oſtendit; id quæri à Cæſareis repudiato modo conſultandi ab Oſnabrugenſibus propoſito, ut Regna à ſe invicem, Ordinesque ab his divellantur. Galliæ non minus quam Sueciæ intereſſe, ut his conatibus obviam eatur, idque efficiatur, ut Monaſterienſes in modum Oſnabrugenſibus placitum conſentiant, vel meliorem ſi poſſint proponant. Addebantur & alia huc ſpectantia, quibus Galli, qui hactenus Monaſterienſium poſtulata non iniqua judicaverant, Oſnabrugenſium ſententiam probare jam videbantur. Eadem & Contareno ingeſta non parum ponderis apud ipſum habebant.

Cæſar Ordines ad tractatus advocat. 19. Aug.

§. 80. A Cæſare mox literæ totum per Imperium emittuntur, per quas Ordinibus exponit: cum Regiorum propoſitio Ordines non parum tangat, quorum juribus ipſe nihil derogatum velit; ut, ſi id factum nondum ſit, ſuos ocyus idoneis cum mandatis ad tractatus mittant, eosque in eo qui nunc eſt ſtatu, cum tribus Imperii receptis Collegiis contineant, ſuisque Commiſſariis conſilio ac ope fideliter adſiſtant.

Cæſarei de Oſnabrugenſibus queruntur. 19. Aug.

Eodem tempore Cæſarei ſcripto Ordinibus exhibito querebantur, Oſnabrugenſes propoſitum conventum repudiaſſe, cujus non alius ſcopus fuerit, quam ut receptæ inter Ordines communicationis vicem ſubiret; non paucis quoque dubiis circa modum tractandi per præſentium utrinq; diſceptationem expediendis. Super quibus antequam convenerit, reſponſum ad propoſitionem Regiorum exhiberi non poſſe. Quæ moræ cum Cæſari moleſtiſſimæ ſint, poſtulabant, ut quid ſuper Oſnabrugenſium ſententia videatur, declarent. 1645.

Monaſterienſium ſuper modo conſultandi declaratio. 23. Aug.

Ordinum Legati conventu habito ita decernunt: Omnes Ordines, queis hactenus ſeſſio & votum in Comitiis fuit, ad conſultandum cum pleno ſuffragii jure admittendos; conſultationes per tria Collegia facta hinc inde communicatione ad concluſionem deducendas. Tum, refragantibus licet Auſtriaco, Bavaro, ac Burgundo cæteri pervicere, ut ob rationes ab Oſnabrugenſibus adductas tria Imperii Collegia inter ſe diviſa utroque in loco reſideant. Addebatur tamen, ſi in progreſſu tractatuum expeditior modus inveniatur, eum iſto omiſſo amplecti liberum fore. Sed quia Oſnabrugæ è Principum claſſe Catholicus nemo, Monaſterii Evangelici pauci erant, placebat Wurtzburgenſem, Monaſterienſem, Paderbornenſem, Hildeſienſem, Oſnabrugenſem ac Mindenſem Oſnabrugam ſe conferre; Luneburgico, Saxonico, Franconicorum Comitum ablegato, ac Noribergenſi Monaſterium viciſſim ituris. Urbicis, & aliis Ordinibus pro re nata huc aut illuc ſe conferre liberum fore. Quæ & Oſnabrugenſibus probabantur. Ita quidem hæcce controverſia, quæ per aliquot menſes agitata fuerat, tandem componebatur. Eam à Cæſareis inter alias cauſas motam ſuſpicio erat extrahendis cum Ordinum invidia tractatibus, quod languentibus heri ſui armis pax qualem hic cuperet obtineri non poſſet.

Controverſia ſuper excluſione certorum Ordinum.

§. 81. Sed mox novum oriebatur litigium ſuper Magdeburgico, Caſſellano, Durlacenſi, Naſſovio-Saræpontano, & Argentoratenſi, qui ab Oſnabrugenſibus hactenus ad deliberationes admiſſi fuerant, ſed quos Cæſarei, ac Monaſterienſes utique excludendos contendebant. Etſi de Argentinenſi mox Cæſarei remittebant.

Magdeburgici.

Magdeburgico opponebatur; Auguſtum Saxoniæ Ducem eum Præſulatum unice titulo & occaſione Pragenſis Pacis poſſidere, qua non niſi ſeſſio in Conventibus Circularibus indulta ſit. Quo titulo ipſe ultro renuntiaverit, invalida poſtulatione innixus. Proteſtantes Præſulatuum poſſeſſores ab anno ſuperioris ſeculi quinquageſimo quinto per *Reſervatum Eccleſiaſticum* à Comitiis excluſos. Quod gravamen per tractatus expediendum præpoſtere proprio auſu vindicetur.

Caſſellani.

Caſſellano objiciebatur, Landgravium cum exteris Regibus Cæſaris hoſtibus fœdere innexum, cujus Vidua adhuc bellum in Cæſarem gerat, de cujus ſatisfactione Regii expreſſe in propoſitione mentionem faciant. Unde abſurdum, ejusdem Legatum in conſultationibus Imperii tolerari. Ex prævia conventione colligi fideles Imperii Ordines ſalvo conductu opus non habere, ac citra illum acceſſum ad deliberationes Imperii habere: contra per ſalvum conductum Cæſaris iſtam pro parte nondum reconciliata declarari; adeoque à conſiliis publicis ad futuram usque reconciliationem excludi. Regios præteritorum oblivionem, per quam jus ſuffragii reſtituatur, inter conditiones pacis referre: unde id haut quidquam velut negotium expeditum ante pacem præſupponi poſſe. Aperient ſibi prius Haſſi, acceptata Cæſarea gratia, viam ad ſuffragium, quam ipſi ſibi occluſerint, & hinc cum aliis fidelibus Ordinibus ad reſtinguendam belli flammam incumbant.

Durlacenſ. & Saræpontani.

Iisdem rationibus *Durlacenus, & Saræpontanus, nondum Cæſari reconciliati, velut reguorum adhærentes ab* Imperii deliberationibus excludebantur. Contra

1645. Magdeburgici reſponſum. Magdeburgici contendebant, Ducem non Pragenſi pace, ſed legitimo & ordinario modo per canonicam poſtulationem Præſulatu potitum. Anno viceſimo quinto Coadjutorem, viceſimo octavo Archiepiſcopum rite poſtulatum; nec pace Pragenſi jus ſuum adimi eidem potuiſſe. Quo jure Evangelici Præſules Comitiis excluſi hactenus fuerint, inter gravamina diſcutiendum. Enimvero de hoc in præſens quæſtionem non eſſe; ſed num, quorum ſalus in pace vertitur, ad deliberationes admitti ſententiamque dicere par ſit? Eſſe hunc conventum extraordinarium, qui exemplis per Comitia uſurpatis ita preſſe regi non debeat. Et Caſſellani. Caſſellani jactabant: Indubium ſibi ſuffragii jus, quo jam de facto exui non poſſint hoc præſertim extraordinario conventu, ubi de univerſi Imperii, ac ſingulorum ſalute agatur. Fœdus ſuum cum exteris, & arma ad ſalutem Imperii ſpectare; nec hoſtium ſe loco haberi poſſe: quorum inſtitutum à multis Ordinibus Catholicis juxta ac Evangelicis probetur. Quod mentio ſui in præliminari conventione facta, ſalvusque conductus à Cæſare datus ſit, non magis ſibi eſſe fraudi debere, quam Bavaro, & Colonienſi. Ordines jam non conveniſſe, velut conſiliarios Cæſaris de pace deliberaturos, ſed ut ſuo nomine cauſas belli ac præſentem Imperii ſtatum expendant, paciſque leges pro bono & ſalute Imperii adaptent, etſi illæ ipſum quoque Cæſarem tangant. Ut Durlacenus & Saræpontanus excluderentur, vix idoneus prætextus adparebat. Unde & Witgenſteinio Comiti, alias Cæſareorum circa Magdeburgicum, & Caſſellanum conatus non valde improbanti, videbatur poſterioribus his injuriam fieri; eoque pro iſtorum admiſſione Monaſterii ſuffragium fieri curaverat; etſi in mandatis haberet, in hoc negotio medium ſe gerere. Adſtipulabantur hiſce Oſnabrugenſes, & quia heic non Comitiorum, ſed pacis cauſa convenerint, non tam inſtituta Imperii quam regulas Juris Gentium reſpiciendas, quibus congruum ſit, ut cum omnium interſit Ordinum, omnes quoque cum pleno
4. Sept. ſuffragii jure admittantur. Eoque è Monaſterienſium declaratione hæc verba: *queis hactenus ſeſſio & votum in Comitiis fuit*, expungi poſtulabant, ſubſtituique: *qui Legatos Oſnabrugam & Monaſterium miſerint, aut adhuc miſſuri ſint.*

Cæſarei reſponſum ad Regiorum propoſitionem exhibere detrectant. §. 82. Cæſarei jam Julio menſe jactaverant; reſponſum ſuum ad Regiorum propoſitionem in promtu eſſe, nec aliud expectare, quam ut Ordinibus ſupermodo conſultandi conveniat. Ea res in Septembrem uſque extrahebatur, cum no-
10. Sept. vum litigium ſuper excluſione quatuor dictorum Ordinum oritur. Nam cum Ordinum Legati Oſnabrugæ apud Cæſareos inſtarent, ut ſi reſponſum ſolenniter exhibere dubitarent, id certis à ſe deputatis citra pompam traderent: illi reponebant; juſſos ſe reſponſum omnibus Ordinibus exhibere, ſed non prius, quam quatuor illis conſeſſu excluſis. De cætero ferebant; reſponſum ſuum Regiorum ac Ordinum ſpem ſuperaturum, pleriſque quæ iſti poſtularant conceſſis. Iſthæc tanta cupidine videndi Ordines inflammaverant, ut pleroſque oblivio ſubiret eos, quos Cæſarei Senatu excludere moliebantur, tuendi. Qui & per emiſſarios ſuos Ordinum animos labefactatum ibant, & velut re in longum extrahenda in ſecu-
13. Sept. ritatem dabant. Sed mox Witgenſteinius Oxenſtiernæ velut ſecreto indicium faciebat, Cæſareos conſtituiſſe tertio abhinc die reſponſum Ordinibus ſolenniter tradere; ita tamen ut ſi quatuor iſti in Curia ſimul compareant, ipſi potius re infecta domum diſceſſuri ſint. Id quippe ſibi à Cæſare diſerte in mandatis datum. Suecus hanc à ſe 1645.
excluſionem probari poſſe negabat, velut decreto Ordinum adverſam; præſertim cum iſti maſcule pro communi cauſa hactenus locuti ſint. Quatuor Ordines ſolenni actu excluduntur invitis Suecis.
Cum tamen Luneburgicum & Meclenburgicum ad ſe arceſſeret, nonnihil mutatos illos deprehendebat, differentes; Cæſareis iſtorum excluſionem, Regiis & Ordinibus diverſum urgentibus, culpam morarum his impactum iri. Igitur cum hic actus iſtis tantum præjudicii adferre non poſſit, ſi ad eundem non invitentur, ſatius eſſe iisdem perſuaderi, ut ultro abeſſe velint, quo tandem aliquando Cæſareorum reſponſo Ordines potiantur. Et San-Romanus, qui raptim Monaſterium excurrerat explorandæ Gallorum ſententiæ, referebat; junctis viribus contendendum eſſe, ne quatuor iſti conſultationibus excludantur, modo ipſi in eo propoſito firmi perſiſtant. Enimvero Magdeburgicus jam Ordinum perſuaſionibus, & Cæſareorum minis ceſſerat. Durlacenus aberat. Saræpontanus id fraudi ſibi eſſe negabat, quod pridie Comitum Wetteravicorum nomine duo ablegati adpuliſſent, quorum claſſe ipſe quoque cenſeatur. Solus Caſſellanus inter ſacrum ſaxumque ſtabat, inde urgentibus Principis ſuæ juſſis, & animos addente Regiorum patrocinio; hinc ſubeunte metu, ne in curiam perrumpenti contumelia inferatur; aut ne obteſtationibus univerſorum Ordinum cedendum ſit; cum nunc velut non vocatus iſtum actum ſe inſcio ſuſceptum ſimulare poſſit, velitque. Nec 15. Sept.
eo minus, cum jam in Curiam coirent Ordinum Legati, Oxenſtierna miſſo Mylonio teſtabatur; ſe Galloſque paratos eſſe omni opera pro iſtorum admiſſione conniti. Quod ſi ipſi jura ſua immmui inſuper habeant, & exinde cauſa communis detrimenti quid capiat, Regios excuſatos haberi velle. Huic Ordines per Lœvvium, Saxo-Altenburgicum, Wetteravicum, & Argentoratenſem reſpondent; Monitum ipſius magni eſſe ponderis: ſed anguſtiam temporis deliberandi moras excludere, Cæſareis mox Curiam ingreſſuris. Hinc Cæſarem Imperii caput, inde Sueciam Evangelicorum patronam urgere; utriusque offenſa ut declinetur magnam ſolicitudinem eſſe. Magdeburgicum, & Saræpontanum jam ultro ceſſiſſe, Durlacenum abeſſe: ſolum Caſſellanum reluctari, ſed qui paulum connivendo magnam paci remoram amovere queat. Ita quidem de ſe meritam Sueciam, ut ſi Legatus utique velit, non repugnaturi ſint actum hunc plane omitti. Si tamen id concedatur, quod vehementer rogent, omnium nomine ſe polliceri, hoc Cæſareorum reſponſo obtento ad alias conſultationes ſe non deſcenſuros, niſi quatuor illis in Senatum denuo receptis. Oxenſtierna contra oſtendere, arte Cæſareorum effectum, ut Regiis, ac Ordinum Legatis ſpatium non ſit relictum hanc rem mature expendendi. Nec aliam ob cauſam illos ſolenni conventu reſponſum exhibere voluiſſe, quam ut publica contumelia afficere poſſent Regum ſocios, & qui operam ſimul contulerint, ut ipſorum immoderata, Legibusque Imperii adverſa conſilia judicio Ordinum ſubjicerentur. Excluſos ut juri ſuo inſiſtant ſat cauſæ habere. Se quoque rem hanc mali exempli cenſere, & quantum in ſe ſit illi impediendo incumbere paratum. Si tamen hiſce poſthabitis Cæſareum reſponſum utique exhiberi velint, ipſorum ſe arbitrio relinquere, modo de-

in-

1645. Cæſareorum reſponſum Ordinibus traditur. 15. Sept. inceps erga excluſos ſic, ut promiſerint, ſe gerant. Ita tandem Cæſarei per ſelectos Ordinum in curiam deducti, cum literas fiduciarias ad univerſos Ordines exhibuiſſent, eoſdem monent, negotium pacis inter ſe fideliter expendant, & quid ſibi de Regiorum propoſitione videatur, quamprimum exponant. In hac quædam Cæſarem, univerſumque Imperium ſpectare, quæ nullibi melius quam in Comitiis diſceptari poſſint: quædam ad Cæſarem & Electorale Collegium, reliqua ad Cæſarem, Domumque Auſtriacam pertinere. Circa ſingula horum facile inventum iri, quid ſeponendum, quidve concedendum ſit. Scriptum inde obſignatum Moguntino traditum, Legatique eadem qua venerant pompa domum deducti. Monaſterii quoque Cæſarei, non ſentientibus Gallis Haſſoque, Ordinibus ſubito convocatis reſponſum ſuum exhibuere. Quæ præteritio, ne Principibus ſuis fraudi eſſet, Magdeburgici, Caſſellanique proteſtationem mox
17. Sept. interpoſuere. Id reſponſum verbis conceptis huc adponere placet.

Ejus reſponſi formula. §. 83. *Qua intentione vel ſtudio Corona Sueciæ arma in Imperium intulerit, Plenipotentiarii Cæſarei ſupervacuum exiſtimant inquirere, cum de Sacræ Cæſareæ Majeſtatis ejuſque Patris pientiſſime defuncti innocentia toti Chriſtiano Orbi ſatis conſtet, neque hic conventus ad diſceptandum de juſtitia belli, ſed ad ejuſdem compoſitionem amicabilem ſit inſtitutus; nec per dictam S. C. Majeſtatem unquam ſteterit, quo minus illud citius componeretur, prout Ipſa, & parens ejus Auguſtiſſimus, innata ipſis manſuetudine inducti, ſemper maluerunt bella mediis pacatis, quam armatis finire. Non vident etiam Plenipotentiarii Cæſarei, quam Corona Sueciæ ex eo querendi cauſam habeat, quod non in omnes pro ejuſdem fœderatis petitos ſalvos conductus S. C. Majeſtas quantocyus conſenſerit, minus autem quod conceſſos pro ſtatibus Imperii non ad alios, quam immediate eidem ſubjectos extendi voluerit. Nam ut taceatur, quod in hos tractatus à principio non aliter, quam ut inter ſolas partes principales ageretur, abſque mentione tot fœderatorum convenerit, & eventus doceat, conceſſionem tam profuſam ſalvorum conductuum huic rei promovendæ minime profuiſſe, nec prodeſſe, ſane ex litera conventionis præliminaris & ipſorum ſalvorum conductuum, prout aſſeritur, haut oſtendi poteſt, eos etiam pro iis datos eſſe, qui non ſunt ſtatus, adeoque contra eorundem expreſſiſſima verba aliter exponi. Proſtant publice confeſſiones utriuſque partis ab anno 1643. uſque ad finem fere 1644. tractatum præliminarem undiquaque rite impletum eſſe, factamque hinc inde omnium ſalvorum conductuum, cæterorumque Inſtrumentorum commutationem, nihilque aliud quam congreſſum utriuſque partis Legatorum ad tractandum principale negotium ſupereſſe. Quæ cum ita ſe habeant, Legati Cæſarei ſalvos conductus pro mediatis concedere non tenentur. Quod ſi vero Domini Legati Regii Coronæ Sueciæ certum aliquem & tolerabilem numerum, pro quibus tales deſiderent, ſemel pro ſemper ediderint, reque cum Dominis Electoribus, Principibus ac Statibus Imperii communicata, id citra præjudicium S. C. Majeſtatis & illorum omnium fieri poſſe, & ad promovendum negotium pacis pertinere viſum fuerit, ad conteſtandum tanto magis S. Cæſareæ Majeſtatis propenſiſſimam in promotionem tractatuum voluntatem Plenipotentiarii Cæſarei etiam in hoc nihil in ſe deſiderari paſſuri ſunt; ita tamen ut interim in tractatione Pacis procedatur, neve ex eo mora ulla nova tractatui injiciatur, & reſervata ſibi etiam ſuper articulis à Dominis Legatis Suecicis propoſitis, (tametſi illi tractatui Schœnbeckiano admodum ſint difformes,) ſimili addendi, minuendi & explicandi ſe ulterius poteſtate, factaque prius Electorum, Principum, aliorumque Statuum Imperii præſentibus Legatis communicatione, placet, ut tractatus hic inchoetur & concludatur.* 1645.

In Nomine Sacroſanctæ & Individuæ Trinitatis.

I. Placet, ut bellum quod inter S. Cæſaream Majeſtatem & S. Romanum Imperium, ejuſdemque Electores, Principes, ac Status, Regem Hiſpaniarum Catholicum & Domum Auſtriacam, omnes ipſorum fœderatos & adhærentes ex una, & Reges Regnaque Sueciæ & Franciæ, omnes ipſorum fœderatos & adhærentes ex altera partibus ab anno 1630. huc uſque ſat acriter geſtum eſt, cum omnibus priorum diſſidiorum reliquiis vigore præſentis Tranſactionis ita componatur ac ſopiatur, ut nec ejus, nec ullius alterius rei cauſa vel prætextu ex hoc bello alter alteri poſthac quidquam hoſtilitatis aut inimicitiæ, moleſtiæ vel impedimenti, quoad perſonas, ſtatum aut ſecuritatem, per ſe vel per alios, clam aut palam, directe vel indirecte, ſpecie juris aut via facti in Imperio aut uſpiam extra illud (non obſtantibus ullis prioribus actis in contrarium facientibus,) inferat aut inferri patiatur, ſed omnes & ſingulæ hinc inde hactenus occaſione hujus belli verbis, ſcriptis, aut factis injuriæ illatæ abſque omni perſonarum rerumve reſpectu ita penitus aboleantur, ut quicquid eo nomine alter adverſus alterum prætendere potuiſſet, perpetua ſit oblivione ſepultum. II. Viciſſim pax Chriſtiana, univerſalis, perpetua inter dictam S. C. Majeſtatem & S. Rom. Imperium, omneſque ejuſdem Electores, Principes, ac Status, Regem Hiſpaniarum Catholicum & Domum Auſtriacam, omnes ipſius fœderatos & adhærentes, & Reges, Regnaque Sueciæ & Franciæ, omnes ipſorum fœderatos & adhærentes, eorumque reſpective ſucceſſores & hæredes ita mutuo renovetur & ſtabiliatur, adeoque ſincere ſerioque in poſterum ſervetur & colatur, ut omni ex parte & cum univerſo Rom. Imperio amicitia firma, fida vicinitas, & ſecura ſtudiorum pacis cultura revireſcant & refloreſcant. III. Juxta univerſalem, illimitatam, & in Comitiis Ratiſponenſibus 1641. concluſam & publicatam Amneſtiam univerſi & ſinguli ſtatus tam immediate quam mediate Imperio ſubjecti, qui cum Regibus & Regnis Sueciæ Galliæque quacunque neceſſitudine etiamnum juncti Principes, Comites, Barones, Civitates, liberaque Imperii Nobilitas tam quoad ditiones & bona, quam quoad dignitates, libertates & jura reſtituentur plenarie in eum ſtatum in ſacris & profanis, in quo ante hoc bellum inter Imperium Romanum & Coronam Sueciæ exortum floruere. Non obſtantibus, ſed annullatis quibuſcunque interim per proſcriptiones, confiſcationes, res judicatas, generales aut particulares tranſactiones, aliove quocunque modo factis in contrarium mutationibus, præterquam de quibus proximo receſſu Imperii A. 1641. Ratiſponæ aliter ſtatutum fuit, & caſſata ſuſpenſione effectus Amneſtiæ ibidem ſancitæ. IV. Reſtitutorum in ſua quiſque ſtatus juriumque poſſeſſione ita firmetur ac ſtabiliatur, ut nullius in poſterum facto inde dejici poſſit vel debeat. Quod ſi vero quem jure conveniri vel experiri neceſſe fuerit, ejuſmodi ineatur juſtitiæ ratio per omnia, ut ea in poſterum abſque omni perſonarum rerumve reſpectu unicuique juxta fundamentales Imperii leges & conſtitutiones, præcipue pacem Religionis æquabiliter adminiſtretur. Quantum vero ad illos, qui ſe Reformatos vocant attinet S. Cæſarea Majeſtas non adverſatur, quominus illius & hujus pacis beneficio, ſi ipſi velint & quiete vivant, uti frui poſſint. V. VI. VII. Quicquid in his articulis continetur, jura S. Cæſareæ Majeſtatis

1645. jeſtatis & Statuum Imperii inter ſe, adeoque leges fundamentales & ſtatum ipſum Imperii concernit. Quarum rerum cauſa vel ratione Imperatori cum Coronis exteris neque communio aliqua eſt, neque bellum ſuſceptum vel geſtum hactenus fuit. Quod ſi ſuper iiſdem Majeſtati Sacræ cum quibuſdam Statibus Imperii diſſenſionis vel diſſidii aliquid interceſſerit, id jam pridem penitus compoſitum ſublatumque eſt. Non ſupereſt ex illis præter unam Landgraviam Haſſiæ, quæ hodie quavis de cauſa in armis contra Majeſtatem Suam ſtet. Quæ tamen Landgravia non aliam ob rem hactenus in armis perſeverat, quam quod ſibi à fœdere Suecico recedere, donec pax cum Coronis coaluerit, non eſſe integrum dicat. Atque idcirco non vident Plenipotentiarii Cæſarei, quo titulo vel fundamento Corona Sueciæ quoad hæc à Majeſtate Sua aliquid prætendat. Sunt in manibus conſtitutiones Imperiales, ipſaque Aurea Bulla; ex quibus, quid cuique juris competat, quidque in electione Regis Romanorum in Imperatorem promovendi, aliisque publicis deliberationibus ac negotiis obſervandum ſit, clare conſtat. His Majeſtas Sua firmiter inſiſtit, neque contra eorundem præſcripta quemcunque Electorum, Principum vel Statuum gravare, ſed potius juxta eaſdem omnes & ſingulos protegere & manutenere intendit. Quod ſi durantibus his tam difficilibus variiſque ac diuturnis belli motibus contra vel præter earundem placita quippiam contigerit, id magis ipſinſmet belli & temporum injuriæ ac calamitatibus (à quibus credibile ne Corona quidem Sueciæ aut Galliæ Status ac ſubditos per omnia exemptos immuneſque fuiſſe,) quam intentioni Majeſtatis S. Imperialis eſt adſcribendum: quarum rerum querelæ ſimul cum pace ipſa reſtaurata ceſſaturæ ſunt. Si circa ipſas Conſtitutiones & leges Imperii mutandum, emendandum, interpretandum, declarandumve aliquid fuerit, id cum ex earundem Conſtitutionum tenore, tum ex prætenſione Dominorum Plenipotentiariorum Suecicorum his ipſis articulis comprehenſa non alio, quam ad plena Comitia Imperialia pertinet. Et poteſt quidem hoc reſponſum ſolidiſſimis rationibus nixum ſufficere ad repellendam circa hanc materiam omnem ulteriorem inſtantiam Dominorum Plenipotentiariorum Sueciæ. Ne quis tamen exiſtimet Majeſtati Cæſareæ grave eſſe aſſentiri iis, quæ legibus Imperialibus ſunt conſentanea. V. Declarant Plenipotentiarii Cæſarei ad quintum Articulum, placere, ſi nova in Imperio Leges ferendæ, vetereſque interpretandæ fuerint, ſi bellum bellicive apparatus, ſi pax aut fœdera facienda, ſi publica Ordinibus tributa imponenda, nihil horum aut quidquam ſimile poſthac unquam fiat vel admittatur, niſi cum Comitiali liberoque omnium Imperii Ordinum ſuffragio & conſenſu: ſalvis tamen iis quæ ad Imperatorem & Collegium Electorale ſolum pertinent, & ſalvis eorundem juribus & præeminentiis, omniaque intelligenda juxta morem ab antiquo in Imperio receptum. Reliqua, quæ ſunt in propoſitione huic Articulo adjuncta, de non eligendo Rege Romanorum niſi vacante Imperio, magis adverſantur juribus Imperii & libertati Electorum, nec non Aureæ Bullæ, & Capitulationibus Cæſareis, quam quod eiſdem ſint conſentanea: prout hoc procul dubio ipſimet Electores, pro ea qua pollent in hoc autoritate cum opus fuerit, melius declarabunt. Quod ſi etiam aliquis Status dignitate boniſque exuendus videatur, contra illum aliter non eſt procedendum, quam ſecundum Imperii Conſtitutiones & Capitulationes Cæſareas. VI. Placet, ut ſicut dictis Statibus cætera omnia Ipſis de jure competentia Regalia perpetuo illibata maneant; ita jus faciendi cum exteris fœdera pro ſua cuiuſque conſervatione & ſecuritate ſingulis perpetuo liberum ſit, modo tamen ea fœdera non ſint contra Imperatorem & Imperium, & Pacem ejuſdem publicam, fiantque ſalvo per omnia juramento, quo quis Imperatori & Imperio obſtrictus eſt. VII. Placet ut quæcunque hactenus inter Catholicos & Auguſtanæ Confeſſioni addictos & Proteſtantes de Pace Religionis & bonis Eccleſiaſticis motæ ſunt controverſiæ, eæ communibus utriuſque partis conſiliis operaque ſimul cum hoc tractatu abſque ulteriori ad alios conventus, ſi Electoribus, Principibus, & Statibus ita viſum fuerit, dilatione, amicis, æquis & Chriſtianis modis ita penitus ſolideque componantur, ut non duntaxat de vero certoque intellectu dictæ Pacis religioſæ nullum amplius ſuperſit dubium; ſed & cætera Eccleſiaſtica & Politica gravamina, quæ dictos Proceres & Status tamdiu ab invicem diſtraxerunt, funditus extirpentur, nullo bellorum ſemine relicto, quinimo, ſi quæ in poſterum de ejuſmodi rebus dubia inter eos oriantur; ea quoque ut omnis evitetur occaſio turbarum, ex æquo bonoque communi expediantur. VIII. Placet, ut juxta ſupra dictum articulum tertium jamque promulgatam Amneſtiam, omnes & ſinguli tam bellici officiales militeſque, quam conſiliarii & miniſtri togati civiles & Eccleſiaſtici, quocunque nomine aut conditione cenſentur, qui uni alterive parti, earumque fœderatis & adhærentibus, toga vel ſago militaverunt à ſummo ad infimum, ab infimo ad ſummum, abſque ullo diſcrimine vel exceptione cum uxoribus, liberis, hæredibus, ſucceſſoribus & ſervitoribus quoad perſonas & bona in eum vitæ, famæ, honoris, conſcientiæ, libertatis, jurium & privilegiorum ſtatum, quo ante dictos motus gaviſi ſunt, aut jure gaudere potuerint, utrinque reſtituantur, nec eorum perſonis aut bonis hujus militiæ cauſa creentur ullum præjudicium, ullave actio vel accuſatio intentetur; multo minus ulla pœna, damnumve ſub quocunque prætextu irrogetur. IX. Placet, ut omnes & ſinguli utriusque partis captivi, citra diſcrimen ſagi vel togæ intra menſem à dato abſque lytro libere dimittantur. Quod ſi quis ante hos tractatus ſub lytri ſponſione dimiſſus fuerit, is lytro nondum ſoluto id ſolvere adhuc teneatur. Qui vero poſt initos hoſce tractatus lytrum quidem promiſit, nondum tamen dimiſſus eſt, is vigore paragraphi primi abſque lytro dimittatur. Sive autem lytrum promiſſum fuerit, ſive non, omnes indiſtincte captivi cuſtodiæ ſumtus ſolvere teneantur. Cæterum non agnoſcunt Legati Cæſarei alium Regem Portugalliæ, quam Regem Catholicum: ad quem negotium de liberando Eduardo Bragantino remittunt. X. XI. XII. Plenipotentiarii Cæſarei reſpondent, S. C. Majeſtatem Regiæ Regniſque ad ullam ſatisfactionem non teneri; quin potius eam à Regina Regnoque Sueciæ juſtam poſtulandi cauſam habere, prout illam Suæ Majeſtati in eventum, quo præter opinionem hic tractatus pacis non perficiatur, expreſſe reſervat. Ac tametſi quidem à tractatu Schœnbeckiano quoad hunc punctum recedendi cauſam habeant ſufficientem, eo quod Regina Regnumque Sueciæ, id quod illi tunc temporis ex mero pacis ſtudio oblatum fuit, non acceptaverit, imo deinceps bello contra Majeſtatem ſuam, & S. Rom. Imperium, Regnaque & provincias hæreditarias continuato, iiſdem quà ferro, quà flamma majorem vaſtitatem intulerit, majoribuſque damnis & expenſis cauſam dederit: ſi tamen Electoribus, Principibus & Statibus Imperii, quorum maxime intereſt, dicto tractatui Schœnbeckiano in hoc quoque puncto placeat inhærere, Plenipotentiarii Cæſarei nihil refragaturi ſunt. Cum Landgravia Haſſiæ in certas conditiones pridem conventum eſt, has adhuc Sacra Majeſtas ratas habet. Princeps Tranſſylvaniæ non pertinet ad Status Imperii Sueciæ confœderatos & adhærentes per Germaniam. XIII. Placet ut pace hac concluſa & publicata loca ab utraque parte occupata cum tormentis bellicis & eorum annexis, aliiſque ibidem repertis mobilibus ſuis prioribus legitimis dominis intra terminum duorum menſium à publicatione pacis reddantur. Reddita vero ſive maritima & limitanea, ſive mediterranea fuerint ab ulterioribus omnibus occaſione hujus belli

introdu-

1645. *introductis præſidiis utriuſque partis perpetuo poſthac ſint libera. XIV. Placet denique ut omnium belligerantium partium in Imperio militia totaliter exautoretur, retentis ex iis qui volent, & in ſuos ſtatus traducto eo tantum numero, quem quæque pars pro ſecuritate ſua neceſſarium judicaverit. XV. Placet, ut quæ ante hæc bella inter omnes partes viguere commercia, cum omnibus inde dependentibus inviolato priſtinæ libertatis curſui terra marique modis omnibus aſſerantur, remotis quæ interim irrepſerunt impedimentis. Et cum Domini Plenipotentiarii Suecici ulteriorem ſibi de his expoſitionem reſervent, Plenipotentiarii Cæſarei eam fieri deſiderant, declaraturi ſe tum ſuper eadem, prout res & ratio requiret. XVI. Placet, ut in hac pacificatione ex parte Regum Regnorumque Sueciæ & Galliæ comprehendantur, qui voluerint, Reges & Principes ante concluſionem Tractatus nominandi; ſicut viciſſim ex parte Majeſtatis Cæſareæ comprehendantur, qui voluerint, ab eodem nominandi. XVII. Reſpondent Plenipotentiarii Cæſarei, quodſi poſt pacem hanc initam contigerit ulli partium vel fœderatorum & adhærentium, ea, quæ in ſupradictis Articulis promiſſa ſunt, non ſervari, nec ea intra ſpatium jam conveniendum poſſint amicabiliter componi, vel juris diſceptatione terminari, (quæ tamen via, ne ſtatim ad arma concurratur, ſed Chriſtiano ſanguini parcatur, ante omnia tentari, & de modo ejus jam tractari & concludi debet,) teneantur tam una quam altera pars; atque utriuſque partis fœderati & adhærentes, junctis cum parte læſa conſiliis viribuſque, arma ſumere ſine mora aut tergiverſatione ad repellendam injuriam, ſtatim atque poſt dictum ſpatium conventum, & rem non tranſactam vel deciſam fuerint ab injuriam paſſo admoniti. XVIII. In horum omnium & ſingulorum fidem majuſque robur inſtrumenta pacis manibus & ſigillis utriuſque partis Legatorum firmata ſtatim hic mutuo extradantur, atque ex illo momento pax firma & rata ſit, & arma ceſſent; atque interim ad hunc finem eo citius aſſequendum, parcendumque ſanguini Chriſtiano, de brevi & æquo armiſtitio conveniatur: ita tamen, ut in tractatione ipſius pacis ſimul procedatur, neve ex eo mora ulla pacis tractatui injiciatur. Eorum vero confirmationes tam ab Imperatore ac Imperii Statibus, quam Regibus Regniſque Sueciæ ac Galliæ, eorundemque Ordinibus & Statibus, ut moris eſt, juxta formulas concipiendas ſignatæ intra duos Menſes à dato hujus commutentur. Has denique commutatas publicatio & executio Pacis excipiat & ſequatur. His ita declaratis ſi Corona Sueciæ adquieverit, & ea quæ illi incumbunt, debite præſtiterit, non dubitant Plenipotentiarii Cæſarei, quin pax utrique parti honorifica, firma, & perpetua coalitura ſit, & omnia ea commoda exinde proventura, quæ Domini Legati Suecici Imperatori & Imperio totique Orbi Chriſtiano augurantur.*

J. Maxim. Comes de Lamberg. Jo. Crane.

Reſponſum ad Gallorum propoſitionem.

§. 84. In eundem ſenſum, & iiſdem fere verbis Monaſterii ad Gallorum propoſitionem reſpondebatur, niſi quod de reſtituendo Lotharingiæ Duce additum erat. „*Et quia ad diuturnitatem huic „paci conciliandam Galli poſtulaverant, ne Cæſarei deinceps ſe controverſiis inter Galliam & Hiſpaniam immiſcerent, Cæſarei reponebant; in id poſtulatum conſentire „neque ſupremam Cæſaris inter Chriſtiani orbis Reges & „Principes dignitatem, ac univerſalis Eccleſiæ Advocati „munus, neque debitæ vaſallo protectionis obligationem, „neque propinqui ſanguinis ac naturæ jura, nec gratitudi„nis rationem ob tot tamque illuſtria Imperatori ac Impe„rio, totique orbi Chriſtiano in diverſis occaſionibus præſti„ta gratuita officia permittere. Quodſi tamen utique bellis „inter Galliam & Hiſpaniam ſe ingerere non debeat Cæſar, „Gallos viciſſim Suecis, ſi quid belli ipſis cum Cæſare oria„tur, nullo modo auxilia ferre debere; & nihilominus ſal„va ſemper perſiſtere jura Imperatori, Ordinibuſque ac Re„gi Catholico ex Imperii legibus & conſtitutionibus, ac præ„cipue ex tranſactione Burgundica Anno* 1548. *ab Imperio „confirmata competentibus.* 1645.

Judicium de hoc reſponſo.

§. 85. Iſthoc ex reſponſo Sueci atque Evangelici haut adeo ingens in Cæſare pacis deſiderium colligere poterant, cum ad ea, quæ ab iſto concedi videbantur, jam antea vi juratæ ſuæ capitulationis teneretur; reliqua inſidioſis conditionibus circumſcriberentur. Id præcipue placebat, quod Cæſar amicos tractatus ſuper controverſiis circa pacem religioſam, & bona ſacra agitatis annueret. Id quod tamen Gallis magnopere diſplicuiſſe ferebatur: qui apud mediatores queſti fuerant, ea de re in Suecico reſponſo, non ſuo, mentionem factam: quibus hi repoſuerant; Suecos ſolos eam rem tetigiſſe. Unde Galli jactabant; id caput data opera à ſe præteritum, & ſibi animum fuiſſe, iſti ad extremum obniti, imo Galliam potius cum Hiſpania, Auſtria, ac Catholicis in Imperio adverſus hæreticos conſilia operamque ſociaturam iſtorum inſtituto impediendo. Nunc ſatis adparere Cæſari non tam ſacra curæ eſſe, quam ut hac conceſſione Proteſtantium favorem aucupetur. Quæ à Mediatoribus relata Cæſarei ſtatim actis ſuis inſeruerant. Etſi Galli poſt pleraque iſta inficiabantur; tantum ſe mediatoribus rationes omiſſi ejus capitis expoſuiſſe, quod in fraudem Catholicæ religionis facere quid ſibi nefas foret. Nec eo minus operam daturos, ut inter Ordines conveniat.

22. Sept.

Super Cæſareorum reſponſo Regiis tradendo dubium.

§. 86. Poſt exhibitam Cæſareorum declarationem quæſtio apud Ordines oriebatur; num utique neceſſarium foret hos ſuper ea ſententiam prius dicere; quam Regiis eadem tradatur? Monaſterii pleriſque videbatur, eo fine ſibi eam exhibitam, ut, quid de illa cenſerent, Cæſareis exponerent. Unde præpoſterum fore poſt traditum id reſponſum Mediatoribus, inde Regiis, demum idem deliberationi ſubjicere. Contra ad maturandos tractatus facturum erat, reſponſum Regiis ocyus communicari, quo ſpatium foret idem expendendi, ac ad ſuperiores ſuos referendi; ut tamen nondum id pro re concluſa habeatur, ſed ut Ordinum prius ſententiæ audiantur, iiſdemque jus ſuffragii ſalvum ſit. Ita decretum fiebat, Cæſareorum arbitrio relinquendum, num Mediatoribus declarationem ſuam communicare velint: addito tamen, imperfectum adhuc id opus, ſuper quo deliberationi prius ſubjiciendo Ordines mentem ſuam Cæſareis exponere velint. Oſnabrugenſes quoque ſatis perſpiciebant, ſolis ſuis conſultationibus parum ad ſummam rei profici, quæ magnam partem ex Regiorum arbitrio dependeat. Unde placebat Cæſareos monere, reſponſum id Regiis communicarent; ſimul hiſce ut id acceptent perſuadere. Quo facto monita ſua hiſce communicaturi erant, ut illa replicæ inſerant, ipſique adeo emolumenta ſua Regiis patrocinantibus evincere poſſint. Regii quanquam ideo Ordines ad tractatus invitati eſſent, ne à Cæſare quid abſque illorum conſilio & conſenſu ſuſciperetur, ac re inter Cæſareos Ordineſque hærente invidia moræ in iſtos redundatura eſſet: ſatius tamen videbatur Ordines internuntiorum vices obire, ac poſt replicam Regiorum redigendis in

1645. concordiam partium ſententiis operam navare. Nam ſi ab Ordinibus prius omnia diſcutienda forent, multum temporis fruſtra terebatur, ac metus erat, ne Cæſarei Ordines Regiis divulſos ſuis plane partibus adjungerent: qui & facile à Cæſareis ſeduci poterant, ne à Regiis cauſa ipſorum ageretur; id quod ante acceptum Cæſareorum reſponſum hi commode facere non poterant. Denique ſatisfactionem eo facilius Ordinum opera obtentum iri, ſi animadvertant, ipſorum commoda Regiis cordi eſſe.

Controverſia ſuper quatuor excluſis continuatur.

§. 87. Quatuor illos, quos Principum ſenatu tantiſper, dum Cæſareorum reſponſum traditur, excluſos diximus, Oſnabrugenſes utique admittendos decreverant. Quo nomine & Monaſterienſibus per literas expoſuerunt, quæ circa exhibitionem reſponſi contigiſſent, ut ipſi fidem ſuam Suecis obſtringere neceſſum habuerint, neminem Ordinum deliberationibus adfuturum, niſi quatuor illis vocatis. Adverſus Magdeburgicum nihil rationis ſupereſſe: qui & declaraverit, quæ hoc tractatu ad formulam Comitiorum haut adſtricto fierent, deinceps à ſe in exemplum non alleganda. Cæteros utique audiendos eſſe, quos ſatius ſit ſententiam inter alios Ordines amice, quam exterorum Regum favore ſublevatos, infenſis animis expromere. Petere igitur, ne ipſi in re manifeſta ſcrupulos moveant, Cæſareisque perſuadeant, ne hanc ob cauſam paci mora injiciatur. Hiſce Monaſterienſes acerbas literas reponebant, quas etſi major pars omitti, aut ſaltem mitigari cenſerent, Auſtriaci tamen inſcio Senatu illas transmiſere. Addebatur exprobratio; ejusmodi obligationem, quæ univerſos Ordines, ipſumque Cæſarem ſpectet, inducere penes ipſos non fuiſſe, & ut ejuſmodi illicitis deinceps abſtineant. Quia autem Monaſterienſes literis ſuis quædam inſeruerant, quæ altius penetrare videbantur, Oſnabrugenſes miſſo Monaſterium Georgio Achatio Hehero Vinarienſi, & Gloxino Lubecenſi iſtis expreſſe contradicunt, reſervatis ſibi quæ opus foret. Sed ab his, quæ poſtremis literis ſignificaſſent, nullo ſe modo receſſuros. Circa Magdeburgicum, pleriſque videbatur, ſi iſte in *extraordinario hoc negotio ſedem in ſecularium* ſcamno capere velit, Catholicos Monaſterii minus repugnaturos, qui alias conſcientiæ id ſuæ adverſari jactent. Qui & ab hoc temperamento, quod citra fraudem ipſius cauſæ fiat, ſe non alienum eſſe teſtabatur. Sed cum Catholici metuerent, ne Magdeburgici exemplo alii Evangelici Præſulatuum poſſeſſores paria poſtularent, ac jam Meclenburgicus velut Suerinenſis & Raceburgenſis præſulatus poſſeſſor, ne ſibi præjudicium fieret, moneret; Magdeburgicus tamen peculiari jure niti videbatur, velut Primas Germaniæ, & qui Senatu excluſus locum ſententiæ non inveniebat. Cum reliquis Evangelicis Epiſcopatuum poſſeſſoribus aliorum Principatuum nomine citra controverſiam Senatus pareret. Unde decernebatur, Magdeburgici admiſſioni utique inſiſtendum. Meclenburgico autem, cæteriſque perſuadendum, ea prætenſione tantiſper deſiſterent; deque hoc ſpem Catholicis Monaſterii faciendam.

24. Sept.

30. Sept.

De Magdeburgico in ſcamnum ſecularium recipiendo.

Mediatores diſtinctius ſuper ſatisfactione proponi volunt.

§. 88. Aſt Mediatores Monaſterii Gallos urgebant, ut maturando negotio ſuper ſatisfactione diſtinctius mentem ſuam exponerent, fœderatisque idem perſuaderent. Promtos ſe heic oſtendebant Galli, apud Suecos jactantes; totam ſe Alſatiam cum Philipsburgo poſtulaturos; nec dubitare, quin de Benfelda Sueci gratificaturi ipſis ſint. Sueci contra præmaturum cenſebant de ſatisfactione movere. Unde & à Brandeburgicis oblatos ſuper Pomerania tractatus variis prætextibus eludebant; ipſis tamen inſtantibus mandata è Suecia petituros ſe pollicebantur. Palatinis abiegatis de Gallorum in ipſos ſtudio ſcrupulum injecerant continua horum cum Bavaris commercia. Unde cum illi apud hos quæ in rem eſſent monere non omitterent, Galli non ſine exſecrationibus teſtabantur; nil ſibi tractatuum cum Bavaris in fraudem Domus Palatinæ agitari. Galliam circa integram Palatinarum terrarum reſtitutionem ne latum quidem pedem ceſſuram. Id juſtitiam ejus cauſæ requirere, ac ipſius Galliæ ſecuritatem. Sed quando de Electorali dignitate mentio fiebat, contractis humeris innuebant, maximam circa hanc difficultatem fore. Circa quam cum ita ingenue mentem ſuam panderent, Palatini in reliquis quoque verba deſtinatis reſpondere ſibi perſuadebant. 1645.

Galli Palatinis ſpem faciunt.

Venetus denuo Oſnabrugæ mediationem offert.

§. 89. Oſnabrugæ cum poſt amotum Danum Electorales inſtinctu Cæſaris fruſtra mediationem captaſſent, repugnantibus tam Suecis, quam Ordinibus; Contarenus denuo Reip. ſuæ operam obtulit, velut quam Cæſarei acceptaſſent, ac Regina Sueciæ olim admiſiſſet. Sed quia Legatus ei muneri obeundo præſto non ſit, noſſe cupiebat, num placeat, ſi quis Reſidentis dignatione id operæ ibi ſuſceperit? Cui reſponſum; non diſplicere Reip. Venetæ mediationem: ſed ut iſti muneri exercendo minore vir dignatione, quam ipſe Monaſterii foret, adhibeatur, id haut congruum, nec Sueciæ acceptum fore. Etſi tam de Contareno, quam Chiſio Galli quererentur, velut nimium in Hiſpani partes pronis.

Quæſtio de Civitatum Imperialium voto deciſivo.

§. 90. Movebatur quoque tunc Civitatibus Imperialibus per Cæſareos controverſia ſuper ipſarum ſuffragio, quod illi conſultationis aut conſilii, non deciſionis vim habere contendebant. Contra David Gloxinus peculiari ſcripto oſtendebat, Civitates jus ferendi ſuffragii pari cum cæteris Ordinibus efficacia habere; eadem formula ad Comitia vocari, in ſubſcriptione eodem modo cum aliis ipſarum mentionem fieri. Et quanquam conſpirantibus duabus ſuperioribus Curiis unicum ipſorum ſuffragium numero vincatur; tamen ubi illæ inter ſe diſſenſerint, eam Curiam vincere, cui civitatum ſuffragium accedat. In quam rem è nuperis Ratisbonæ Comitiis exempla adducebantur. Oſnabrugæ quoque in Senatu Principum quæſtio ſurgebat ſuper occupatis per Suecos Provinciis, Pomeraniæ Ducatu, Præſulatibus Bremenſi, Verdenſi, Mindenſi, Oſnabrugenſi, & Halberſtadienſi, quis eorum nomine ſuffragium ferre debeat? Nam iſtarum nomine Regina Ordinibus ſe Imperii inſerere nondum poterat. Ut Ordines provinciales aut Canonicorum Collegia eas vices ſubirent, haut ſatis è dignitate, nec ſine præjudicio erat, velut Regina de jure belli quid remiſiſſet. Et quanquam Sede vacante Capitula Epiſcoporum vices ſuppleant; tamen nunc vacantiam non eſſe, cum Regina bellica ex occupatione potius jus, quam Epiſcopi ex electione, obtendat. Sed nec reliqui Ordines *Mediatos* iſtos in Senatum admiſſuri erant. Igitur placebat diſſimulandum eſſe, iſtorum præſulatuum nomine ſuffragium ferri ab illis, qui alias eoſdem ſibi vindicatum irent, & ab adverſa parte pro legitimis dominis agnoſcerentur.

De ſuffragio Provinciarum per Suecos poſſeſſarum.

§. 91. Cum ob titulum *Excellentiæ*, quem Ele-

De ...

cto.

1645. ctorales à reliquorum Ordinum Legatis exigebant, congreſſus inter ipſos impedirentur; Principales decreverant hactenus Electoralibus indulgere, ut velut ultro, ac citra ſuperiorum mandata in hoc duntaxat tractatu capitibus legationum Electoralium eum titulum deferrent, ſalvo tamen jure ſuorum Principum, & ne iſta res ad alios actus porrigeretur. Enimvero uti creditum fuerat, à Cæſareis & controverſiam ſuper modo conſultandi, & hancce ſuper titulis injectam committendis inter ſe Ordinibus: ita eodem ſpectare cenſebatur, quod nunc Cæſarei iſtis ad ſe evocatis pro imperio injungerent, eo titulo Electores dignari, qui à ſe iiſdem haut denegetur. Unde Principales, omiſſo quod ceperant conſilio, ne ſuperioribus ſuis præjudicium crearent, ad hoſce rem iſtam referre cogebantur. Sueci à toto Electorali Collegio miſſos pari cum Regiis honore affecerant, Cæſareis exemplo præeuntibus. Etſi is honor primariis duntaxat Legatis, qui & alias illuſtri erant loco nati deferretur, uti è Moguntinis erat Cratzius Comes, & Broemſerus Baro, è Brandeburgicis Witgenſteinius Comes, Baroque Loevvius. Jureconſulti autem Krebſius, Fritzius, Weſenbecius, Fromholtus in inceſſu, ac ſeſſione inferiorem locum capiebant, nullo alio quam *Dnn. Ablegatorum* titulo. Sed nunc quid agendum foret, ſi eum honorem ſinguli depoſcerent, non parum dubitabant. Ac præter alia metuebant, ne Principum, Civitatumque Legatos offenderent, qui hactenus manibus pedibuſque obnixi erant, ne Electorale faſtigium ipſis prægrave fieret; Electorales autem delato iſto honore parum ſibi obſtringerent, velut eundem Cæſari debituros. Contra Galli, etſi Principalium rationes probarent, jam Bavaricum eo honore mactare cœperant, quem nunc retractare difficile erat; ſimul ferebant, ex aula ſibi injunctum, capita præſertim Electoralium Legationum hoc titulo ſalutare. Unde judicabant, circa finem tractatuum alium titulum pro Regiis Legatis comminiſcendum quo à reliquis diſpari dignatione, ſed qui parem honorem affectarent, diſtinguerentur. Quo fine quidam vocabulum *Sublimitatis* pro Legatis Regiis proponebant. Nam *Excellentiam* etiam Scholæ contagio videri obſoleſcere.

Legatorum *Electoralium.*

Cæſarei ſecretos cum Suecis tractatus captant.

§. 92. Inter publicos pacis tractatus Cæſarei haut omittebant ſecretos cum Suecis tentare opera Didaci Savedræ Legati Hiſpanici. Is, contracta Monaſterii cum Roſenhahnio familiaritate, prolixum ſermonem ingreſſus, ante omnia demonſtrare conabatur, Gallos à pace abhorrere, ac Suecos ab iis intra ſemeſtre decipiendos. Jam antiquitus exiguam fœderum curam Gallis fuiſſe, ac non ita pridem hos cum Venetis, Sabaudo, & Parmenſi adverſus Genuam, & Hiſpanicam in Italia factionem ſocietatem iniiſſe; mox tamen iſtis inſciis clam tractatu cum Hiſpanis concluſo ſocios deſtituiſſe. Nec minus nunc Gallos cum Suecicis Legatis fraudulenter agere, ac ſecretos tractatus machinari; ſcriptum proferens, quo propoſitæ à Gallis pacis conditiones continebantur. Super his quotidie cum Electoralibus negotiari clam ipſis Cæſareis. Nec dubium ſibi Electores amore pacis fraudibus ſe præbituros, Eccleſiaſticos cumprimis, qui vix unde victitent habeant, & quorum parum interſit, ſub Cæſaris, an Galli patrocinio degant. Promiſiſſe Gallos Bavaro, dignitatem Electoralem ipſi ac terras Palatinas ſalvas fore: Moguntino, ac Trevirenſi, ac Franciſco Wilhelmo Oſnabrugenſi præſulatus ſuos reſtitutum iri: hos viciſſim pollicitos operam ſuam, ut Galli occupatas hoc bello ditiones retineant. Quæ hactenus ab Auſtriacis conſilia ſub dominatum redigendæ Germaniæ agitata arguantur, nunc cogente neceſſitate abjecta. Quin jam ipſorum re vera intereſſe, ut primo interregno Cæſarea dignitas in aliam familiam Principalem inferatur. Cum enim Imperium ſit velut ſponſa abſque dote, maximiſque ſumtibus onerata, quibus tolerandis Domus Auſtriaca cum Regnis ac provinciis ſuis, ſubſidio accedentibus tot ex Hiſpania myriadibus, vix par fuerit, gratum huic fore, ſi & alius experiendo diſcat quanti is honor conſtet, mox tædium ſui pariturus. Interea Auſtriacos invidia liberandos velut perpetuam Imperii poſſeſſionem affectantes, & mox ultro iterum ambiendos, ob lene ipſorum regimen, & quia nulla Domus iſti oneri ſufficiat. Alias Cæſaris ac Hiſpani res fere ad extremum redactas, vacillantibus præſertim jam Electoribus, & evaſtatis ditionibus hæreditariis. Igitur cum ſpes non ſit, Galliam paci ſe præbituram, optimum fore, ſi Suecia honeſtis conditionibus eam amplectatur; cujus exemplum ſequendi neceſſitatem Galliæ fore, aut ſi nolit, Sueciam armis cum gloria poſitis bellum illis relinquere poſſe, qui cupiant. Quod ſi id negotium ſibi committatur, ſe brevi pacis leges opimiores quam nunc credi poſſint, Sueciæ confecturum; idemque ita ſecreto peracturum, ut nemini mortalium tale quid agitari ſuſpicio oriri queat. Enimvero Legati Suecici, re per Roſenhahnium ad ipſos delata, agnoſcebant quidem ſtatum Cæſaris & Hiſpani non multo meliorem, quam Savedra depinxerat: Enimvero ideo conſiliorum telam eos plane abrupiſſe, id perſuadere ſibi non poterant. Nec quæ à Gallis hactenus agebantur, tantam ab ipſis perfidiam, quantam Hiſpanus arguebat, metui ſinebant. A Bavaro latæ conditiones cum ipſis communicatæ fuerant, & quæ cum hoc atque Moguntino, Trevirenſique tractabantur, eo ſpectabant, ut hi à Cæſare divellerentur maximo cum Auſtriacarum rerum damno. Unde judicabant, iſta ab Hiſpano inſidioſe ſparſa diffidentiæ inter Socia Regna, diſſidioque ſerendo. Equidem curioſe obſervandas Gallorum actiones; quamdiu tamen eandem quam hactenus viam inſiſterent, cavendum, ne familiari nimis cum adverſariis converſatione ſuſpicionum anſa ipſis præbeatur. Unde ſuadebant Roſenhahnio, quantum poſſit Savedram defugeret, aut ad ejuſmodi ſermones ne deſcenderet. Ita Hiſpani conatus irriti fuere.

§. 93. Cæterum monitu Ordinum Cæſarei reſponſum ſuum Oſnabrugæ Regiis per Electorales exhibere decreverant. Id quod Brandeburgici Suecis ſub veſperam ſignificabant, craſtini diei horam octavam huic actui deſignantes. Addito, ut ſi Suecorum replica Cæſareis iterum tradenda foret, ſibi ejus operæ honor ne abnegaretur. Suecis ipſa anguſtia temporis ſuſpicionem movebat, nec obſcurum erat Electorales paulatim mediatorum munus invadere velle: id quod Ordinibus diſplicere norant. Unde reponebant; melius fore, ſi per ſelectos ex Ordinibus id fiat; quo in actu Brandeburgici ſine dubio primi loci prærogativa potituri ſint. Et Luneburgicus, Caſſellanus ac Mecklenburgicus, quibus ea res à Suecis ſtatim communicabatur, agnoſcebant, hoc ipſo mediationem Regiis juxta & Ordinibus parum proficuam, ac præ hiſce eminentiam affectari, quam

Cæſarei reſponſum ſuum per Electorales Suecis inſinuare conantur. 5. Octob.

ipſi

1645. ipſi per hoſce tractatus intra juſtos limites compactum iri ſperent. Redibant mox Moguntini, & Brandeburgici Secretarii, narrantes cum in Cæſareorum arbitrio ſitum ſit, cujus opera heic uti velint, in honorem Reginæ amborum Electorum Legatos delectos ob defectum Mediatoris, & quia ob titulum *Excellentiæ* Principales iſtis hac in functione miſceri nequeant. Oxenſtierna cum valetudinis minus commodæ obtentu rem paulisper diſtuliſſet, tandem ut & Brandeburgicis, & Ordinibus ſatisfieret, ſimul adverſus Moguntinum offenſa oſtenderetur, quod primarium ſuum Legatum Oſnabrugâ avocaſſet, reſpondebat; cum ob valetudinem ſuam tam ſplendidam miſſionem admittere haut integrum ſit, non diſplicere ſibi, ut traditio per Cæſareum Secretarium fiat. Sed ſi in ſequentem diem expectare velint, honori ſibi ducturos, ſi Brandeburgici ſoli Cæſareum reſponſum adferrent. Brandeburgici etſi honorem ſibi exhiberi agnoſcerent; tamen ægre id laturos Cæſareos, ac Moguntinos videbant. Unde cum ſatis quid Sueci vellent perſpicerent, à
12. Oct. Secretario id ſcriptum hiſce exhiberi patiebantur.

Sueci ſalvum conductum mediatorum denuò poſtulant.

§. 94. Cæſareorum reſponſo accepto Sueci id cumprimis non digerebant, quod iſti ſuper ſalvo conductu *mediatorum* ingreſſu ſcripti adduxerant. Et quanquam Galli cenſerent, Replicam prius adornandam, inde Cæſareis denuntiandum, non prius eam editum iri, quam circa id negotium ſibi ſatisfactum fuerit: tamen quia & colloquio cum Suecis habito Cæſarei jactabant, ipſos nullo jure ei poſtulato inſiſtere, ſcripto rem illam deducere inſtituunt, idque Cæſareis exhibendum cu-
21. Oct. rant. Oſtendebatur ibi ab initio Regios poſtulaſſe, omnes quorum intereſt ad tractatus admittendos debita ſecuritate munitos. Id quippe prioribus conventibus omiſſum cauſam præcipuam fuiſſe, quare ſtabilis pax coaleſcere non potuerit, excluſis ad novum bellum confugientibus. Non *immediatorum* autem, ſed *mediatorum* quoque, ut tuto huc veniant, intereſſe, quorum cauſam nemo melius quam ipſi agere queant. Id poſtulatum quod Cæſar abnueret, tractatus præliminares ſeptimum in annum extractos. Demum Cæſarem in id conſenſiſſe ex ipſa ſalvi conductus formula ſatis patere, qua nullo diſcrimine mediatorum & immediatorum *adhærentibus* Regnorum ſecuritas tribuatur; nec alio ſenſu Suecos, Regemque Daniæ id intellexiſſe. Salvium tranſmiſſam à Danico Cancellario Reventlovio ſalvi conductus formulam, in qua vocabulum *adhærentes* omiſſum erat, remiſiſſe, idemque vocabulum ut inſeratur poſtulaſſe, adnexa ratione; *quod alii Coronarum adhærentes, qui ex Ordinum claſſe non eſſent, æque ac Ordines ſalvo conductu opus habeant.* His literis per Danum ad Cæſarem tranſmiſſis id verbi poſtea inſertum. Nec perſpicere ſe, cur tanta heic difficultas moveatur, cum duæ duntaxat, aut ſummum tres urbes ea diplomata hactenus deſiderarint non in Cæſaris aut ſuperiorum ſuorum fraudem, quippe quæ Suecorum armis teneantur, nec ut ſeſſionem ſibi in Comitiis vindicent, ſed ut emolumenta ac jura ſua eo melius obſervent. Harum certum numerum ut ipſi edant non teneri: ac raro citra præjudicium, quod ſimpliciter conceſſum ſit, ad certum modum reſtringi.

De quatuor excluſis controverſia continuatur.

§. 95. Quos ab Oſnabrugenſibus ad Monaſterienſes miſſos diximus, Vinarienſis ac Lubecenſis ab hiſce contendebant; mutarent ſuam ſententiam, ac paterentur Magdeburgicum, & reliquos deliberationibus adeſſe, ne forte hac occaſione tractatus non ſine exitio patriæ abrumpatur. In 1645.
horum ſenatu cum ſententiæ dicerentur, Auſtriacus ſuccinente Burgundo, ac Bavaro clamitabat; malle ſe hinc diſcedere, quàm ut id fiat pati. Quibus plerique Præſulum ſuffragabantur, tum ne Magdeburgici exemplo aliis Evangelicis Præſulibus aditus panderetur; tum quia Caſſellanis ob emunctam tributis Weſtphaliam infenſi erant. Quorum quidam eo uſque incaluerant, ut vel ſtatim eam ob cauſam tractatus abrumpi non recuſarent. Mox tamen congreſſu cum Oſnabru- 6. Oct.
genſibus habito demum concedebant, ut Magdeburgicus inter ſeculares ſeſſionem caperet, nullo Catholicis in poſterum præjudicio, & ut quantum in ſe prohiberent, ne alii Evangelici præſulatuum poſſeſſores ad ſeſſionem adſpirarent. Sed & ad extremum adductis pro Caſſellana rationibus cedebant, modo Cæſareis ſatisfieri poſſet valde quidem indignantibus, ejus legatos, dum eadem ferrum in Cæſarem ſtringit, non niſi ſemel perfunctoria ſalutatione ipſos dignatos, ut vix alia quam hoſtilia conſilia ab iiſdem expectari queant.
Contra Longuevillius Dux ex convento cum Sue- 7. Oct.
cis Oſnabrugenſium Deputatis ſignificabat: ne verbum quidem ſuper pacis negotio amplius facturos, ni ſuper admiſſione hac ſibi illiſque quorum intereſt, ſatisfactum ſit, præcipuo pro Caſſellana ſtudio. Nam pro Magdeburgico remiſſius nitebantur. Inde Sequeſtres hiſce proponebant; excluſos forte hac lege admiſſum iri, ſi Magdeburgicus ſeparatam ab Eccleſiaſticis & ſecularibus ſedem arripiat, ac Caſſellani Cæſareos prius ſalutatum eant. Quorum prius Galli in Magdeburgici arbitrium contulerunt; poſterius ea lege admiſerunt, ſi ea ſalutatio non neceſſitatis, ſed civilitatis ſpeciem habeat. Ac ut Cæſarei Magdeburgicum eo citiùs admitterent, declarabant: ſe aliorum quoque Præſulum paris conditionis cauſam ſuſcepturos, ſi qui à ſe id poſtulent, antequam cum Magdeburgico tranſactum ſit: ſed hoc admiſſo cæteros ſe rejecturos. Nec eo minus Monaſterienſes, qui ægre admodum ad iſtorum admiſſionem deſcendebant, denuò re in conſultationem deducta decreverunt, apud Regios, ac Oſnabrugenſes Ordines tentare, num alia via res componi poſſit; tam Cæſareorum Oſnabrugæ, quam Moguntini & Brandeburgici opera apud hoſce uſuri. Placebat quoque ab Auſtriacis eo mitti, qui directoris vices, à Magdeburgicis hactenus obitas, in Senatu Principum ſuſciperet: tum ut è Catholicis aliqui eo ſe conferant autoritate ſua ſecum ſentientibus pondus additui. Denique rogandum Saxoniæ Electorem, ut filium iſta prætenſione deſiſtere hortetur. Ita Oſnabru- 17. Oct.
genſes Deputati re prope infecta diſceſſere. Eas moras à Cæſareis injectas conſtabat, ut ſpatium foret ex aula ſuper hoc negotio mandata accipiendi.

Palatini proteſtatio rejicitur.

§. 96. Inter hæc Palatinus Elector proteſtationem ſervando ſuo juri adverſus Bavari uſurpationes conceptam ſuis Monaſterium tranſmiſerat. Quam tamen Brandeburgici ab his conſulti præmaturam cenſebant & eouſque differendam, quoad ſuper Palatina cauſa agi inciperet; præſertim cum metus ſit, ut id ſcriptum admittatur. Quia tamen ita juſſi erant, ablegati Palatini id Moguntino velut Collegii Electoralis Præſidi obtulere; 15. O
qui acceptare id abnuit, quod Bavarus in Unionem Electoralem receptus ab omnibus pro tali agnoſcatur, nec ea ſuper dignitate controverſiam

eidem

eidem moveri par ſit. Ea de repulſa quanquam Palatini quererentur: tamen ſatis patebat, ab Ordinibus parum ipſis heic firmamenti fore, plerisque jactantibus, ſe litem hanc nolle facere ſuam. Unde maximum in Regiis præſidium ſibi repoſitum videbant. E quibus tamen Galli de recuperanda ditione amplam, de dignitate Electorali exiguam ſpem oſtendebant. Eoque in Palatinorum arbitrio relinquebant, num fortunæ aleam proprio Marte ſublevante nemine tentare, an vero certa pro ambiguis amplecti mallent. Nam quod de æquilibrio in Electorali Collegio objiciebatur, id Galli reſpondebant ſuo auxilio commode ſuppletum iri.

De Trautmansdorfio Comite magna eſt expectatio. §. 97. Eodem tempore Electoris Trevirenſis Legati Hugo Fridericus Eltzius, Joannes Anetanus, Bruerius & Schererus Monaſterium ſolenni pompa ingreſſi ſunt, Cæſareorum Gallorumque rhedis obviam prodeuntibus. Qui tamen mox inſuper habitâ Longuevillii Ducis commendatione, parum præſtabilem operam circa admiſſionem excluſorum navabant. Sed longe majoris momenti erat, quod Cæſarei literas ſecuri itineris pro Trautmansdorfio Comite non Regios ſolum, ſed & Joannem Vultejum Caſſellanum poſcebant, Oſnabrugæ ſimul ac Monaſterii facta in iis mentione, quod is utraque in urbe maturando pacis negotio deſtinatus eſſet. Ingentem de eo ſpem excitaverant Cæſarei, velut ejus opera paucos intra menſes pax concludenda foret, Evangelicis omnia ex voto obtenturis. Regii tamen ac cumprimis Galli, ſuſpicabantur, præcipuum ipſius negotium fore Ordinibus illudere, & utcunque ſatisfacere, iisque in partes Cæſaris pertractis internam, quam vocabant, pacem ſtabilire. Tum Regios Ordinibus disjungere, aut ſi ullo modo fieri poſſit, inter ſe committere. Ac jam rumor præceſſerat, Ordinum primo, inde Suecorum poſtulata annuiturum, inſuper habitis Gallis, quibus nihil gratificaturus ſit. Eam ob cauſam Regii Legati inter ſe convenere circumſpecte, ac ſociatis animis conſiliisque agere, ac eludendis Cæſareorum conatibus præcipuos Ordinum clam confirmare, ne conſilia ſua præcipitent, aut ſeparatos ad tractatus ſeduci ſe patiantur, ſed ſuam, Coronarumque cauſam conjunctim abſolvi curent.

Labardæum pro Legato agnoſcere Sueci abnuunt. 21. Oct. §. 98. In locum Rortei è Galliâ Oſnabrugam Labardæus mittebatur, qui ut Legati dignatione haberetur, Suecis perſuadere ſatagebat, ſolicitantibus id quoque Gallis Monaſterio Legatis, qui eum honorem ipſi detulerant. Ferebatur eum à Rege Legatum ad Helvetios deſtinatum; ſed cum rerum exterarum peritia pollere crederetur, huc ad tempus miſſum. Sibi perſuaſum Reginam hac ratione majore honore affici; quin mediatores miratos, cum Sueci Reſidentem duntaxat Monaſterii habeant, Gallos iſtorum tractatus Legato honorare. Sueci, qui obiter tranſeunti eum honorem negaturi non erant, cum ſtabilem Oſnabrugæ ſedem meditari videretur, id abnuere velut præliminari conventioni adverſum, qua ſemel infracta exemplum ad plura tranſiturum erat; & quia ex eo facile colliſio aliqua oriri poterat. Unde oſtendebant, ſi Galli utique velint, ſibi hanc rem velut novam ad Reginam referendam, ejusque juſſa expectanda. Unde Labardæus ea prætenſione deſiſtebat, ac Monaſterienſes ſe honorem illum iſti feſtinaſſe pœnitebat.

Querela Palatini Sultzbacenſis. §. 99. Cœperant jam complures ad Legatos Suecicos querimonias ſuas deferre. Quos inter Auguſtus Palatinus Sultzbacenſis ſcripto oſtendebat; Principatum Neoburgicum quondam à Palatino Ottone Henrico in patruelem ſuum Wolfgangum donatione per Imperatorem confirmatâ collatum, cui inhærens æs alienum Ordines provinciales ea lege diſſolvendum in ſe ſuſceperint, ut ſacra ad formulam Auguſtanam perpetuo ipſis libera forent. Eam donationem poſt teſtamento renovatam, per quod & omnibus in infinitum ſucceſſoribus Auguſtana ſacra ita ſint injuncta, ut ſi quis eadem abrogare auſus ſit, Principatu excidat in proximum agnatum devolvendo. Idem quoque Palatinum Wolfgangum teſtamento caviſſe per Maximilianum II. Cæſarem firmato. Per eundem quoque jus primogenituræ introductum, certis portionibus in poſt-genitos collatis, in quas primogenito Philippo Ludovico certa quædam jura in ſpeciem præeminentiæ reſervata ſint. Eandem legem hujus teſtamento filio Wolfgango Wilhelmo ſub pœna commiſſi dictam; quam hic & vivo adhuc parente, & eo defuncto cum regimen ſuſciperet ratam habuerit. Haud ſecius tamen hunc non ſolum per ſuam ditionem, ſed etiam fraternis in portionibus Auguſtana ſacra abrogaſſe, civibus vi ad Romanos ritus compulſis, ipſis quoque fratrum aulicis vi eo nomine intentata; qui & obtentu ſuperioritatis territorialis, quæ tamen certis limitibus circumſcripta ſit, aliis modis fratribus moleſtus fuerit. Iſthæc violentia ut tam in ſacris quam civilibus ab ipſorum ſubjectis amoveatur, resque in priorem ſtatum reponantur, Sultzbacenſis rogabat. Aſt *Immediata*, quæ vocatur, Nobilitas ſacris Evangelicis addicta querebatur, ſibi aditum ad beneficia Eccleſiaſtica præcludi, quorum magna pars à majoribus ſuis protecta ſit. Tum pacem Auguſtanam per Catholicos ita arctis limitibus circumſcriptam, ut ab anno hujus ſeculi viceſimo nono ipſorum ſubjecti per vim ad ſacra Romana ſint compulſi, velut iſta pax ad ſolos nobiles ſpectet. Cui malo remedium fieri, ſimul ut amneſtia ad annum decimum octavum retrahatur, petebant. Sed & exules Auſtriaci, ſubjectarumque Provinciarum, interprete Hebero Vinarienſi, cauſam ſuam peculiariter commendabant, quod in Suecica propoſitione Bohemorum duntaxat mentio facta ſit, & ipſi jam ante motus Bohemicos exercitio ſacrorum Evangelicorum privati fuerint. Igitur ut bonis, dignitatibusque, & libero ſacrorum uſui reſtituerentur, orabant. Denique Egra urbs oſtendebat, ſe cum cognomine diſtrictu in immediato Imperii ſolo extra terminos Regni Bohemiæ ſitam ante trecentos triginta annos ex cauſa pignoris iſti Regno acceſſiſſe: poſt eam tamen oppignorationem aliquoties in Comitiis comparuiſſe, ac non ad modum Bohemicarum, ſed Imperialium urbium habitam; quin nuperis Comitiis Ratisponenſibus ultro intra membra Imperii exemta & reſtituenda relatam fuiſſe. Nec eo minus adverſus fidem à Cæſare, & Electore Saxoniæ datam Evangelicis ſacris privatam, quingentis ejectis, qui Romanas ceremonias abnuerant; quibus oppido excedentibus quarta bonorum pars ademta fuerit. Eam ob cauſam ipſa reſtitutionem in integrum expoſcebat.

Immediatæ Nobilitatis,

Exulum Auſtriacorum,

Et civitatis Egranæ.

Novum de amneſtia decretum promulgatur. 1. Oct. 30. Oct. §. 100. De novâ Amneſtiæ formula promulganda Cæſarei jamdudum ſpem fecerant, quæ nunc à Cæſare promulgata per totum Imperium dimittebatur. Per eam clauſula effectum ejuſdem ſuſpendens tollebatur, manentibus de cætero limitationibus, queis eam *Receſſus* Ratisponenſis cir-

1645. cumſcripſerat. Id edictum cum Oſnabrugam adferretur, quo minus publice affigeretur Succi Legati apud decuriones intercedebant. Idem tamen Monaſterii nullo prohibente affixum; Gallis teſtantibus captioſum id, atque in fraudem potius quam emolumentum Ordinum cedere: ac, è re ſua eſſe, idem Ordinibus innoteſcere, ut adverſæ partis fraudes intelligant, ac quam jejuno exitu tantopere decantata amneſtia claudatur. Sane nullo modo eadem Evangelicis Ordinibus ſatisfaciebat. Quod & Oſnabrugenſes Cæſareis Legatis demonſtrabant, petentes ut illa rite concepta denuo ſub finem tractatuum publicetur.

Circa ſatiſfactionem Coronarum difficultas. §. 101. Incipiebat jam magnis animorum motibus agitari Regnorum ſatisfactio, Gallis non obſcure amplius Alſatiam cum Philipsburgo innuentibus. Qui & ab Ordinibus Oſnabrugenſibus poſtulabant, ut in ſua ſententia demolitionem Benfeldæ, ac Philipsburgi ſilentio præterirent, Argentoratenſibus aliisque adſitis Ordinibus amicam viciniam polliciti, ſi cupitis ipſorum non obſiſterent. Eam occaſionem Cæſarei arripiebant Ordinibus in ſuas partes pertrahendis.
11. Oct. Qui & Oſnabrugæ evocatis ad ſe Altenburgico, Argentoratenſi, & Colmarienſi Gallorum deſtinata exponebant; nec Cæſari in animo eſſe tam nobilem Imperii partem, in qua duodecim Imperiales urbes ſitæ ſint, alienare. Igitur Ordines mature media circumſpicerent iſtud prohibendi. Sueci quanquam ſatisfactionem præcipuam in Regni ſui ſecuritate ſitam jactarent, quæ Ordinibus in priſtinum ſtatum repoſitis fere proventura eſſet; tamen ab hiſce Pomeraniam affectari nemini non perſuaſum erat. Quæ Provincia etſi Cæſareos languidius, quam Alſatia velut propria tangeret; tamen Ordinibus inculcare non omittebant; periculoſam eam rem non ſolum ob mutilationem Imperii, ſed & quod exteris janua pandatur invadendæ Germaniæ inde per Alſatiam, hinc per Pomeraniam. Nam licet bello nunc poſito, temporis ſucceſſu, & hominum mutatione facile novam cum iſtis turbarum materiam enaſci poſſe. Inprimis apud Hanſeaticos Suecorum potentiam exaggerabant, & quantum periculi ipſis immineat, ſi iſti tot portubus in ora Germaniæ potiantur. Simul oſtendebant, ſi vires ipſi ſuas conferre velint, haut neceſſum fore tam inſignes Germaniæ partes exteris abſorbendas tradere. Quo nomine & Cæſareus apud Hamburgenſes Miniſter Plettenbergius Daniæ Regem denuo ad arma pertrahere nitebatur. Inprimis Brandeburgici magnam heic ſolicitudinem oſtendere. Ac initio omnem Sueciæ ſatisfactionem abnuere, Cæſareisque indignari, quod dum ad Schoenbeckianam formulam provocant, iſtis præmiorum ſpem feciſſent; id quod & Gallis paria poſtulandi anſam dederit. Inde non apud Cæſareos tantum, Ordinesque, ſed ipſos apud Suecos manibus pedibusque obnitebantur: Electorem extrema quæque prius tentaturum, quam ut vel minimam Pomeraniæ partem concedat. Si vis tentetur adpariturum, quid inde proventurum ſit. Non Cæſarem ſolum, ſed & Polonum, Danumque ad vindicandam Pomeraniam auxilia promiſiſſe. Ordines deſperata conſilia capeſſituros, cum ſecuritatis ſuæ tantopere interſit. Ipſos Gallos Suecorum deſtinata haut probare. Nam Auſtriacis erepta tanquam hoſtibus jure retineri poſſe. Sed à Suecis Pomeraniam abſurde poſtulari, cum non Brandeburgicus, ſed Cæſar ipſis ſatisfactionem debeat. Unde poſtulabant, ea prætenſione abſtinerent, alias merita ſua in Ordines penitus conſumturi. Sueci contra demonſtrabant; ſi huc res deducatur, Electoris damnum haut quæri, ſed æquivalens, aut melius quid pro Pomerania ipſi reddendum. Nunquam ipſum Pomeraniæ poſſeſſionem tenuiſſe, ac ni Suecorum arma interveniſſent, forte in Bavarum eam fuiſſe transferendam, aut Cæſaris patrimonio innectendam. Præcipitia conſilia ipſi Electori maximo damno ceſſura. Externa auxilia parum lucroſa, & neminem gratis ſuppetias laturum, ac illa, ſuper quibus certatur, in ſumtus belli eroganda. Sed Witgenſteinius permutationem, aut penſationem apud Electorem locum inventuram præfracte negabat. Matrimonio tamen cum Regina ſuccedente litem circa Pomeraniam expiraturam. Quo caſu alia ratione Suecis ſatisfieri queat Bremenſi præſulatu, aut ſimili quopiam dato. Sane conſtabat, Brandeburgicis non tam de Provincia illa agi, quam quod hoc modo ſpes de connubio Reginæ plane interimi videretur. Nam ſi iſthoc Sueciæ placeret, Pomerania lege connubii eidem innectebatur, & alia ipſi ſatisfactio patebat. Nunc Pomerania poſtulata quid de connubio ſperandum, facile adparebat. Ita Brandeburgici, qui hactenus Suecis haut ſpernendam operam navarant, ab his magis in dies alienabantur, præſertim cum Legati Suecici oſtenderent, de peculiari tranſactione circa Pomeraniam ſe nihil in mandatis habere, ſed eam rem ad communes tractatus rejicere juſſos. Unde omnibus modis Ordines in ſuas partes pertrahere nitebantur, jactantes, Electorem in ipſo exercitu Suecico non exiguam factionem ſibi addictam habere. Nec Cæſarei omittebant, hac occaſione iſtum ad arma in Suecos ſumenda ſtimulare. 1645.

§. 102. Venit inde Monaſterium Maximilianus Trautmansdorſius Comes conſiliorum in aula Cæſarea arbiter; qui quacunque tranſierat, omnes propinquæ pacis ſpe impleverat, inprimis teſtatus, Ordinum deſideriis plene ſatisfactum iri. Trautmansdorſius Monaſterium venit. 19. Nov. Magnis ille laudibus ferebatur, quod privatas rationes poſt publicum bonum habuiſſet, quod gratioſis aulicis alias haut ſolitum ſit à conſpectu principum longius digredi. Conſilium ipſi fuerat Ordinibus primum ſatisfacere, iisque Cæſari unitis exteros armis, & artibus compellere ad Germaniam citra præmium relinquendam. Et quærebatur ſane hoc conſilio dignitas Imperii, ſed quia eo ipſo autoritas Cæſaris inſigniter gliſcebat, Ordines ſuſpicione perſtringebantur, quod iſti temperandæ exteros in Germaniam exciviſſent. Unde his deſtinatis evolutus, Proteſtantibus ſatisfacere conſtituit, & hac via Suecos ſibi conciliare, & à Gallis divellere; id quod Hiſpani ſuggerebant, ut Imperium in Galliam concitaretur. Quæ conſilia Gallis per Bavaricos & alios Catholicos communicata effecerant, ut Bavaro ſe arctius innecterent, & Suecos non parum ſuſpectarent. Idem primo loco Hiſpanos, inde Gallos inviſebat, ac his indignantibus nulla ambage jactabat: id huic loco quam optime congruere, ut primo amicis honos exhibeatur, inde neutri partium addictis, ad extremum hoſtibus. Et quia in omnibus ingenua libertate nullo fuco utebatur, multa ab ipſo citra offenſam fiebant, quæ ab alio facta tolerata non fuiſſent. Is prima ſalutatione ſuper Gallorum ſatisfactione differens Alſatiam quidem nullo modo à Cæſare concedi poſſe ferebat. Mandatum tamen ſibi Metenſem, Tullenſem, & Virodunenſem Epiſcopatus offerre, quibus jus Im-

periï

1645.

perii in Pignarolum, tum & Moyenvicum, munimentis prius dejectis, acceſſurum ſit. Quæ à Gallis cum irriſu accepta ſua ſibi dari cavillantibus; veluti ſi Cæſari offeratur ut Auſtriam retineat. Sed non diu Monaſterii moratus iſte Oſnabrugam ſe contulit. Cujus conatus ut præverteret Servientus paucos ante dies eodem excurrerat, ne forte is Ordines ſeduceret, ac Suecos opimis conditionibus à Gallia divelleret; queis prolixe de Gallorum *in fœdere* conſtantia pollicebatur; Ordines *ſimul* hortatus, ut junctis animis, antequam *Trautmansdorfius* adeſſet, certi quid decernerent, cui inſiſtere velint, & cui ipſi Replicam ſuam ſuperſtruere poſſint.

8 Dec. 27. Nov.

Oſnabrugenſium ſententia ſuper pace.

§. 103. Sategerant hactenus Oſnabrugenſes circa concipiendam ſuam ſententiam ſuper Regiorum propoſitione, & Cæſareorum reſponſo; quæ huc redibat, ut abolitis circa Eccleſiaſtica & Politica gravaminibus omnia in ſtatum anni decimi octavi reponerentur. De Regnorum ſatisfactione obiter monitum; cum horum poſtulata ita laxe concepta ſint, ut non conſtet, quid, & à quo petatur; unde, etſi ſua peculiariter non interſit, ſententiam ſe in ſuſpenſo habituros, quoad Regii mentem ſuam diſtinctius expoſuerint. Alias facile inter ipſos ſuper omnibus convenerat: niſi quod Lutheranos inter & Reformatos nonnihil controverſiæ ortum. Nam ut hi ſacra ſua tuto exercere poſſent, quod Sueci poſtulaverant, & Cæſarei annuiſſe videbantur, illi quidem non invidebant. Ut tamen iidem pacis religioſæ beneficio per omnia, ac præcipue jure ſacra mutandi gauderent, haut æquo animo ferebant; quod Reformati non minus quam Pontificii circa propaganda ſua dogmata laborarent, nuper etiam Lutheranorum querelis è Clivia ad Legatos Suecicos delatis. Quia autem verba in propoſitione Suecica, & Cæſareorum reſponſo laxius poſita erant, quæ ſucceſſu temporis in magnum Auguſtanæ Confeſſionis præjudicium trahi poterant, placebat cautionem à Reformatis exigendam, antevertendis è ſiniſtra interpretatione incommodis. Qua ſuper re Suecos clanculum per Magdeburgicos conſulebant. Id quod Sueci vehementer diſſuadebant, velut diſſidio aut diffidentiæ cauſam alieno plane tempore daturum, adverſariis in ſinu gaviſuris. Unde Lutherani, ne Reformatorum inſtituta aperte probarent, in declaratione ſua ſuper quartum articulum id negotium ſilentio tranſmiſerant. Id quod Reformatis ſuſpectum videbatur, qui, ut Lutherani candide ſuam mentem aperirent, poſtulabant. Igitur cum hi formulam quandam conciperent, iſti eam corrigi petebant, ita ut ſuper eadem inter ipſos conveniri non poſſet, Brandeburgicis cumprimis & Haſſis rem acriter urgentibus. Quorum illi differebant, ſe Auguſtanam Confeſſionem, cui pax Religionis innititur, amplecti, ut tamen ad opiniones deinceps exortas adſtringi nec velint, nec poſſint. Nec eò minus ſe ab omnibus Statibus Auguſtanæ Confeſſionis ſacrorum ſocios in omnibus Imperii conventibus, & electione Cæſarum habitos. Nec Pontificios quid ſcrupuli moturos, qui circa controverſias inter Theologos Auguſtanæ Confeſſioni addictos neutri parti adſtipulentur.

Diſceptatio inter Lutheranos & Reformatos.

Controverſia cum Hanſeaticis.

§. 104. Sed & inter Principales, atque Hanſeaticos controverſiæ quid oriebatur, quod horum expreſſa à Suecis mentio facta eſſet, idemque, cum Ordines in declaratione ſua facturos ſe recepiſſent, poſt Principales mutata ſententia omiſere. Oſtendebant hi, moris non eſſe in conventibus Imperii Hanſeaticorum, velut diſtincti corporis, inter Ordines mentionem fieri. Idemque ſuperfluum eſſe, quod Hanſeaticarum nonnullæ jam antea Imperialium claſſe cenſeantur, uti quarum perſonam ſui Principes referant; quibus fraudi ſit, ſi iſtæ per ſe cauſam ſuam heic agent. Nec ſatis conſtare, cui fundamento fœdus Hanſeaticorum innitatur, quem finem ſpectet, & quæ urbes eo contineantur. Contra Hanſeatici reponebant: Non Comitia hæc, ſed communis pacis conventum, cui obeundo ſocia Regna pro mediatis æque ac immediatis ſalvum conductum obtinuerint, illoſque æque ac hos reſtitui poſtulaverint. Unde & eorundem gravamina audiri par eſſe, præſertim cum & ſubditorum Cæſareorum, ac ſingulorum quorundam mentio ſit facta. Tum & Hanſeaticorum conditionem ſeparatam plane à ſingularium urbium ſtatu eſſe. Haut in animo ſibi eſſe, lites, quæ ſingulis urbibus cum Principibus ſuis intercedunt, huc trahere; ſed id duntaxat quærere, ut omnia in eum ſtatum, qui ante bellum fuit, reponantur. Scopum fœderis ſui nullius fraudem, ſed commerciorum conſervationem ſpectare, idque à Cæſare, Imperioque & omnibus fere Europæ Regibus probatum, confirmatumque. Quo ſublato privilegia, quæ illa ſocietas apud vicina Regna obtinet, magno cum Germaniæ malo collapſura ſint. Hanſeaticorum denique vocabulo illas urbes nunc comprehendi, quæ à quinquaginta amplius annis, & hoc quoque tempore iſti fœderi adhæſerint.

1645.

Caſſellanorum poſtulata. 30. Nov.

§. 105. Obtulerunt & tunc poſtulata ſua Caſſellani, quibus, *poſt communem amneſtiam, ac reſti*tutionem omnium in anni decimi octavi ſtatum, abolitis gravaminibus circa ſacra & profana, cupiebant ſibi ſuiſq; omnibus peculiariter ſuper bonis, dignitatibus, juribus, receptoque apud ſe ſacrorum uſu caveri. Tum ut Cæſar jus primogenituræ in ea Domo, omneſque conventiones inter ſe, & cum aliis confirmet. Ut ſibi ex teſtamento Ludovici ſenioris debitæ, aliæque terræ ab anno decimo octavo vi ereptæ cum omnibus fructibus & damnis expenſiſque reſtituantur. Comitis Waldeccæ prætenſiones ob damna bellica, & ſumtus hoſpitiorum, queis ipſe cauſam dedit, aboleantur. Denique ut à Bavaro, Ligiſtiſque data ſibi damna refundantur; interim ſibi loca occupata detinere integrum ſit. Non modicam negotio pacis moram hactenus ſalvus conductus *mediatorum* dederat, quem Cæſarei præfracte abnuerant, donec Trautmansdorfius Oſnabrugam adveniens inſigni facilitate oſtentata pro Erfordia, & Stralſunda diplomata ad eum, quem petierant Sueci, modum exhiberet. Quibus poſtulandis Sueci hactenus inſtiterant, non tam quod iſtarum urbium ablegatis tuto Oſnabrugæ agere non liceret, quam ut præliminari conventioni ſatisfieret. Idem Trautmansdorfius prima ſalutatione inter alia poſtulaverat, ut Sueci ad caput de ſatisfactione duntaxat ſcripto replicarent, ut Cæſar, cui diviſa cum Ordinibus in Imperio poteſtas, eo commodius cum hiſce deliberare poſſit. Nam amneſtiæ jam à Cæſare ſatisfactum, & gravamina in Comitiis decidenda.

Salvus conductus mediatis tandem conceditur. 7. Dec.

Controverſia circa exclusos Ordines componitur.

§. 106. Illi Ordines, queis ſuper admiſſione in Senatum à Catholicis controverſiam motam diximus, haut eo ſecius Oſnabrugæ deliberationibus interfuerant. Et quia Catholici cedere abnuebant, ad extrema fere proceſſum, dum quidam Evangelicorum ſeorſim deliberationes inſtituere

agi-

1645. agitant, quos inter Magdeburgicus, Luneburgicus, Meclenburgicus, Lubecenſis, Argentoratenſis, aliique: unde ſeparatio Ordinum utriusque religionis ſecutura erat. Quidam etiam conjunctionem cum Suecis, & arma diſſerebant, niſi
10. Nov. alii ſedatiores id inhibuiſſent. Tandem Monaſterienſes metu, ne in nervum res erumperet, declararunt, ut Magdeburgicus tanquam Saxoniæ Dux ſcamno ſeculari conſideret, certa cautione interpoſita; Caſſellanus in cauſis Imperii publicis admitteretur; in militaribus, & quæ ipſius Principem ſpectarent, Senatu excederet. Durlacenum quoque, & Saræpontanum Senatus capaces fore, ſi Pacem Pragenſem admittant. Sed cum alii iſtas conditiones repudiatum iri oſtenderent, circa Durlacenum & Saræpontanum placebat, iſtos prius apud Cæſareos Legatos profiteri; ſe Cæſarem pro legitimo ſuo capite agnoſcere, ac operam
12. Nov. in communem rempublicam collaturos: id quod ſtatim factum. Reſtabat igitur ſola Magdebur-
26. Nov. gici cautio, cujus formula à Culmbacenſi, & Wurtenbergico Oſnabrugam tranſmittebatur, addito, ne omnia ad vivum exigerentur. Enimvero Magdeburgici negabant eam ab ſe admitti poſſe; quod nefas ſibi ſit, Principem ſuum ſolo Ducis Saxoniæ vocabulo inſignire, excluſis aliis titulis. Nec reliquos Principes conceſſuros, ut iſte velut Dux Saxoniæ, quo reſpectu ditione careat, ſententiam dicat; id quod periculoſi exempli ſit; nec eo caſu cautione opus fore. Agnoſcere quoque nolebant, ſuper Magdeburgici ſeſſione & voto quidquam hactenus conſuetudine publica in contrarium receptum. Sed & penes ſe eſſe negabant, cæteros Evangelicos Epiſcopatuum poſſeſſores ſenatu excludere; etſi pollicerentur, ſe operam & diligentiam navaturos, ut iſti hac prætenſione deſiſtant. Suſpicio erat, morarum cauſas affectari, quod ab aliis quoque Evangelicis eam cautionem ſubſcribi vellent; cum Legatos inconſultis Principibus id non auſuros conſtaret. Denique iniquum videbatur, à Catholicorum parte ea, quæ nunc agantur, pro non actis haberi; ſibi vi-
7. Dec. ciſſim non pari clauſula caveri. Tandem à Monaſterienſibus Oſnabrugam miſſi ſunt Jo. Conradus Krebſius, Petrus Buſchmannus, Leonardus Richtersbergius, Petrus Weimſius, Joannes Philippus Vorburgius Moguntini, Colonienſis, Auſtriaci, Burgundi & Herbipolenſis Deputati:
11. Dec. qui cum Evangelicis tandem in has leges convenere, ut in præſens Magdeburgicus Poſtulati Adminiſtratoris nomine tranſverſo ſcamno inter Eccleſiaſticos & ſeculares ſedeat, ac poſt Auſtriacum, Bavarum, ac Burgundum ſententiam dicat, de cætero ea res communi cauſæ præjudicium ne adferat.

Evangelici gravamina ſua exhibent. §. 107. Deerat adhuc Oſnabrugenſium ſententia ſuper Regiorum propoſitione, ac Cæſareorum reſponſo, quam dudum in omnia capita meditabantur. Sed monebant quidam, Monaſterienſes Catholicos eam hautquaquam velut à Collegio Ordinum legitime profectam agnituros, quam diſſidii cauſam Oſnabrugenſes præbere nolebant. Sed nec inter Lutheranos & Reformatos ſuper articulo quarto ſatis conveniebat, quod hi cuperent, iſtos expreſſe profiteri, utroſque æque pace religionis contineri; id quod Lutherani ſuppreſſa plane ſua ſententia declinatum ibant. Suſpicio etiam erat, quia de ſatisfactione Coronarum frigide admodum velut de re, quæ ipſos non tangeret, mentionem fecerant, Sueci contra paucis ſaltem verbis exprimi monuerant, iſtam jure à ſe

poſtulari, eam offenſæ materiam hoc modo evitare conſultum duxiſſe. Igitur *gravamina* duntaxat 1645.
ſua quæ vocabant excerpere, ac vulgare placebat, quæ Cæſareis, Sueciſque ac Moguntino
Directorio per Deputatos exhibita, ſimul Gallis 11. Dec.
cæteriſque Ordinibus Monaſterium tranſmiſſa ſunt. Quorum initio præfati: illatas ſibi adverſus Paſſavienſem tranſactionem, Pacemque Religionis multiplices injurias nunc haut memorari diſſidii excitandi cauſa, aut in cujusquam offenſam, aut ut ipſam pacem Religionis ſolicitare animus ſit; ſed demonſtrandis pacis obſtaculis, quibus haut amotis tuta quies in Imperio fruſtra ſperetur; nec credendum fœderatos Reges, qui ſecuritatem ſuam tranquillitati Germaniæ ſuperſtruant, arma poſituros, niſi penitus ſublato hoc dif-
fidentiæ turbarumque fonte. Ac primo quere- *Gravamen Primum de reſervato Eccleſiaſtico.*
bantur, à Catholicis perhiberi, Præſules Canonicoſque, ubi ad ſacra Evangelica tranſierint, præ ſulatibus ac beneficiis ſuis excidere, etiamſi Capitulum quoque in eam mutationem conſentiat, aut pariter ad eadem ſacra tranſire velit. Quo fine ſtrictiorem juramenti formulam, aſperioreſque leges introductas. Evangelicis Præſulibus, quod hi pallium à Pontifice non acceperint, Regalia, ſimul ſeſſionem ac ſuffragium in Comitiis abnegari. Id quod diſertis verbis pacis religioſæ repugnet, qua caveatur, ne quis Ordinum ob Auguſtanam Confeſſionem moleſtia afficiatur, ſed ſacris, ditionibus, juribusque ſuis quiete fruatur. Quod etiam anni 1541. 1544. & Paſſavii 1552. ſancitum. Nec Electorale Collegium anno 1555. cum prima pacis Religioſæ formula conciperetur, ullam heic mutationem voluiſſe, aut velle potuiſſe, quando ſuper perficienda iſta pace, ac introducenda æqualitate quam maxime agebatur, ut Evangelici ſibi ſacrorumque ſociis aditum ad dignitates & emolumenta ſacra præcluderent, ac non citra contumeliam, & conſcientiæ violationem religionem ſuam notarent, velut cauſam, & modum amittendi dignitates & ditiones. Neque auditos fuiſſe illos Præſules, qui ad ſolos *Seculares* Ordines pacem illam reſtringi cupiebant. Quæ omnia, cum Anno 1583. Gebhardus Elector Colonienſis ob aſſumtam formulam Auguſtanam non ſine contumelia, ac præjudicio Cæſaris ac Imperii à Pontifice præſulatu, ac Electorali dignitate exueretur, Cæſari per Palatinum, Saxonem, & Brandeburgicum Electores ita ſolide demonſtrata ſint, ut agnoſcente Thuano Hiſtorico ad ea reſponderi non potuerit. Fruſtra è pace ſacra objici clauſulam illam, quæ *Reſervati Eccleſiaſtici* vocabulo vulgo venit, cum illa vim legis nunquam induerit, ac facultate obligandi deſtituatur, nec generali conſtitutioni per eam derogari potuerit, quod expreſſe additum ſit: Ordines ſuper eo negotio convenire non potuiſſe. Nam nec novas ferri leges, nec veteres interpretando alterari poſſe, niſi univerſorum Ordinum conſenſu. Ac Paſſavii anno 1552. conventum, ne in cauſa religionis major pars ſuffragiorum reliquos adſtringeret. Neque Regi Ferdinando, ac Catholicis Ordinibus, ſi maxime voluiſſent, poteſtatem fuiſſe legibus Imperii, & paci religionis abſque conſenſu Evangelicorum, qui iſti clauſulæ ſemper contradixerunt, derogandi. Quin nec Evangelicos eam rem unquam in arbitrium Regis Ferdinandi contuliſſe, ſed hunc ex poteſtate per Cæſarem collata ita diſpoſuiſſe; quæ hucusque non porrigatur, ut invitis Ordinibus legem obtrudere queat. Et quanquam Evangelici teſtati ſint, ſe Regi præ-

ſcri-

ſcribere non poſſe quid ex conceſſione Cæſarea facere, aut omittere velit; mox tamen eodem ſcripto addidiſſe; ſe in Reſervatum id conſentire non poſſe: & cum factum inſerendi Reſervati prohibere non poſſent, ſaltem verba ut mitigarentur poſtulaſſe. Eum diſſenſum ſequentibus conventibus, & ubicunque occaſio tulerit, ſerio repetiiſſe. Ac Ferdinandum Cæſarem An. 1557. d. 17. Februarii promiſiſſe, ſe iſtius contradictionis memorem fore. Maximilianum quoque II. id caput litigioſum habuiſſe, ſuper quo alia transactio tentanda ſit. Etſi Evangelici eam rem indubiam habeant, Catholicos Reſervato iſto, verbis, rationi, & ſcopo conſtitutionum Imperialium adverſa fronte repugnante abſtinere, nec tot illuſtres, egregiasque familias Cathedralium Eccleſiarum functionibus, & beneficiis, quorum pleraque ab ipſorum majoribus profecta ſint, excluſum ire. Tum ut recens introducta juramenta ac ſtatuta aboleantur, nec uti hactenus impediatur, quominus Evangelici Præſules Regalibus, juſto titulo, ac ſeſſione & ſuffragio in Imperii conventibus potiantur. Ne Evangelicis acceſſus ad dignitates, & beneficia Eccleſiaſtica obtentu jurium Papalium dudum ſuſpenſorum intercipiatur, aut difficilis reddatur; multo minus Auguſtanam Confeſſionem profeſſi dignitatibus, & commodis excludantur; ſed ut potius, ubi excluſi iſti ſunt, ad præbendas & in capitula reſtituantur, ac ſede vacante Evangelici Præſules eliganrur.

Gravamen ſecundum de bonis Eccleſiaſticis mediatis.

§. 108. Demonſtrabant inde, poteſtatem circa ſacra apud Evangelicos Ordines à jure territoriali dependere, cui & facultas competat ſuper bonis ad uſus ſacros deſtinatis diſponendi. Nec eo ſecius Catholicos Evangelicis litem ſuper mediatis cœnobiis templisque moviſſe, quæ à tempore tranſactionis Paſſavienſis Eccleſiaſtici quocunq; modo poſſederint, velut Evangelicis Ordinibus licet in territoriis ipſorum ſita reformare fas non fuerit. In quem finem falſo allegari quædam ex pace Auguſtana (*§. Dagegen. §. Dievveil auch, §. Damit und. §. Als auch.*) & decretum Comitiale An. 1544. quibus tamen nihil aliud ſtatuatur, quam ut Eccleſiaſticis, & Monachis, qui ob religionem in alias ditiones conceſſerunt reditus ſui ex Evangelicorum ditionibus concedantur, in quorum poſſeſſione tempore Paſſavienſis tranſactionis fuerint. Ac Camerales Spirenſes hanc regulam tradere; cujus eſt regio, ejuſdem eſſe de religione diſpoſitionem: qui & lites Evangelicis ob reducta bona Eccleſiaſtica motas decidere noluerint, ſed ad Comitia rejecerint. Catholicos contra ſubitis proceſſibus, mandatis, & commiſſionibus ex aula Cæſarea obtentis, ac præcipue Edicto Anni 1629. Evangelicos oppreſſiſſe, ac multa Cænobia reditusque citra cauſæ cognitionem, & ignorato accuſatore eripuiſſe. Unde pacis intereſſe, Catholicos in poſterum talibus auſis abſtinere, & ab Anno 1618. erepta Cænobia, templa, ſcholas, reditus ſacros reſtituere. Tum ut Equeſtri Ordini jus circa ſacra ſubditorum ſuorum diſponendi liberum ſit. Ubi tamen mixtim diverſis ſacris addicti habitarunt, rem relinquendam in eo ſtatu, qui Anno 1618. fuit. Inprimis duriſſimas leges, quibus Aquisgranum, Auguſta, Dunckelſpula aliæque urbes ſubjectæ fuerunt, abolendas.

Gravamen tertium de autonomia ſubditorum.

§. 109. Oſtenſum dehinc, Pace Auguſtana cautum, ne Evangelici ſubditi Catholicorum Ordinum ob religionem in exilium ejiciantur, ſed ut in arbitrio ipſorum ſit manere, aut æqua bonorum portione relicta emigrare. Quæ claris verbis diſpoſita cum Catholici ſolicitare inciperent, Ferdinandum Regem jam Anno 1555. d. 26. Sept. illis demonſtraſſe; mutilam fore pacem, & male fidam, ni ſubditi quoque ſacrorum libertate fruantur; eoque omnibus promiſcue conſulendum. Unde Catholicos Ordines eam rem Regis iſtius arbitrio commiſiſſe; qui & declaraverit, ſubditis receptum Auguſtanæ Confeſſionis exercitium relinquendum. Ad quam declarationem in Comitiis Ratisponenſibus anno 1575. productam Catholici nil aliud quod reponerent habuiſſe, quam ſe iſtam ignorare; ac declarationes ejusmodi in pace religioſa prohibitas. Id quod tamen de futuris, & ad inſtantiam unius partis obtentis declarationibus intelligendum; ac fruſtra ignorantiam adverſus notoria Imperii acta allegari. Nec eo minus Evangelicos ſubditos paſſim, etiam ubi exercitium ſuorum ſacrorum magno pretio redemerunt, immaniter habitos. Non publicum modo cultum ademtum, ſed & apud vicinos eo uti vetitum: privatim ſermones ſacros audire, libros Evangelicos legere, hymnos canere graviſſimis pœnis interdictum, ac qui contra feciſſe deprehenſi ſint, velut atrociſſimo delicto admiſſo ingenti pecuniæ ſumma, aut diuturnis carceribus mulctatos. Acceſſiſſe immenſum contemtum. Velut inteſtabiles rejici, ab honoribus & muneribus excludi, concionatorum liberos velut illegitimos notari; feuda niſi præſtito prius juramento religionis non conferri, quin ſepulturam velut extreme facinoroſis abnegari. Porro emigraturos magna bonorum parte emunctos: alicubi volentibus emigrationem plane interdictam, & carceribus aliisque moleſtiis multos ad Pontificia ſacra compulſos. Iſthanc contumeliam & perſecutionem tanquam radicem diffidentiæ, & exacerbationis penitus exſcindendam, extorta bona reſtituenda, publicum exercitium ubi quondam fuit reſtituendum, ubi non fuit introducendum, neminem ad bona ſua vendenda ob religionem cogendum, nec ideo jus civitatis alicui denegandum. Inprimis Palatini Auguſti liberos in ſtatum anni 1625. tam in Eccleſiaſticis quam Politicis reſtituendos.

Gravamen quartum de reditibus ſacris.

§. 110. Cum porro pace religioſa cautum ſit, ut reditus Evangelicorum Cœnobiis, aliisque ſacris locis è Catholicorum terris debiti præbeantur; utque è reditibus ſacris, quæ ex Evangelicorum provinciis Catholicorum terris debentur, Sacerdotibus, Scholis, Xenodochiis, pauperibus proſpiciatur: omnia his contraria fieri: reditus inhiberi, ad eleemoſynas percipiendas Evangelicis non admitti, Sacerdotibus, & Xenodochiis debita ſubtrahi. In quam rem præcipue Auguſtanorum, Weiſſenburgenſium, Biberacenſium, Kaufbeurenſium, Dunckelſpulenſium, Ravensburgicorum, Lindavienſium, & aliorum querimoniæ notoriæ ſint.

Gravamen quintum de Juriſdictione Eccleſiaſtica.

§. 111. Cautum inſuper eadem pace, ut juriſdictio Eccleſiaſtica, & jura, quæ Papa ſibi arrogat, ita ſuſpenſa & ſublata ſint, ut ea nullo modo adverſus Evangelicos Ordines eorumque ſubjectos exerceri queant. Quo & ſpectent conventiones, atque *Concordata* inter Pontifices, ac priores Cæſares inita, Canonesque, & quicquid paci huic fraudi eſſe poſſit. Auſos tamen Catholicos Præſules hinc inde Evangelicorum civium cauſas matrimoniales ad ſe trahere, eorum Conſiſtoria turbare, Calendarium Novum obtrudere turbandis eorundem feriis. Quin haut dubitaſſe Nuntios Pontificis Juriſdictionem in Evangelicorum

1645. Præſulatus uſurpare, Prælatos ad videndum ſe privari citare, diſpenſare, præbendas aſſignare, per proteſtationes iis quæ inter Ordines convenerunt, intercedere. Ipſum Pontificem in Evangelicorum Præſulatibus vacantia beneficia diſtribuere, ſuper bonis ſacris diſponere, precum primariarum jus exercere. Quibus omnibus via ſubruendæ paci ſacræ muniatur.

Gravamen ſextum de ſcriptis pacem ſacram impugnantibus, & edicto Ferdinandi. §. 112. Querebantur denique Evangelici per *Burchardi Anatomiam*, & *JCtorum Dillingenſium Compoſitionem pacis*, aliaque ſeditioſa ſcripta pacem Auguſtanam aperte impugnatam, velut temporariam, & vi extortam tolerantiam, nec illos qui contra proteſtati ſint, obligantem, ac ad ſolos Lutheranos ſtrictiſſime dictos ſpectantem. Nec in Cæſaris & Ordinum poteſtate ſitum de bonis ſacris, licet in feudum ab Imperio concedi ſolitis, diſponere, quod ſint res extra commercia hominum poſitæ: eoque Evangelicis nulla commoda poſſeſſionum, nec præſcriptiones concedendas. Alios importunis & falſis precibus adverſus Evangelicos proceſſus à Cæſare obtinuiſſe, quorum initium ab executione factum. Tandem ut ſemel quicquid eſt Evangelicorum everteretur, proxime defunctum Cæſarem à Catholicis permotum, ut exemplo plane inſolito inauditis Evangelicis Anno 1629. Edictum promulgaret, quo pacis ſacræ præcipua capita in Catholicorum favorem detorſerit, reliqua ad futuram diſceptationem ſepoſuerit, iis tamen fundamentis jactis, quæ facile indicarent, qualis pax deinceps ſperanda foret. Mox Commiſſarios paſſim dimiſſos manu militari ſuccinctos, Edictumque nequidquam obteſtantibus Evangelicis exſecutioni datum, tot annorum lacrymis deploratum. Id à Cæſare Edicti & declarationis, à Catholicis edictalis ſententiæ vocabulo nuncupari ſueviſſe: cum tamen declarationes ab una partium obtentæ in pace Auguſtana diſerte prohibeantur: ac ad vim pragmaticæ ſanctionis conſenſus Ordinum requiratur; ac ipſe Cæſar, dum alteri parti addictum ſe profitetur, ad judicialem ſententiam pronunciandam idoneus non ſit, præſertim Evangelicis non auditis, qui reorum loco habebantur. Nec unquam in Cæſaris arbitrium collatum tamdiu agitata gravamina inſolito exemplo decidere, & pacem religionis declarare, ipſis neque auditis, neque conſentientibus, & quidem tali modo, ut plane omni pace excluderentur. Eoque edictum illud diſertis verbis abrogandum. Hæc igitur omnia ut abſque ulteriore dilatione hoc pacis tractatu componantur poſtulabant, citra quæ pax firma obtineri, aut durare non poſſit. Addebatur, Franciſcanos aliosque Monachos adigendos, ut ad hanc quoq; pacem adſtrictos ſe profiteantur, compeſcendæ eorundem in Evangelicos proterviæ.

Gravamina Politica de pluralitate ſuffragiorum VII. §. 113. Præter hæc ad religionem ſpectantia querebantur quoque Evangelici Ordines, in *Conventibus Imperii non ſine maximo ſuo præjudicio à Catholicis* ad majora ſemper ſuffragia provocari, velut illis contradicere nefas ſit. Quæ in rebus quidem defenſionem Imperii ſpectantibus, ac Electione Cæſarum, aut ubi duo Ordinum Collegia conſentiunt, locum obtinere per leges Imperii debeant. Sed in negotiis ex mero Ordinum placito pendentibus, ac ubi utrique religioni addicti partium loco ſint, naturali æquitati repugnare, ſi una pars alteri leges, aut onera obtrudere audeat. Unde non ſolum circa religionem tributa, & illa negotia, ubi Ordines ſinguli conſiderantur, ſed & in quibuſvis aliis, ubi Catholici & Evangelici partium loco habentur, ſuffragia non numeranda, ſed utramque partem pro æquali judicandam. Nam ſi Evangelicis ſententia plurium ſemper ſtare neceſſum ſit, è conventibus imperii nihil præter damnum, & demum exitium ipſis expectandum. Inprimis cum in Ordinariis Deputatorum Conventibus Catholici Evangelicos numero longe exceſſerint, æquum eſſe, numerum Deputatorum Evangelicorum Catholicis æquari, quorum & hi monendi ſint, limites per decreta Comitialia poſitos ne migrent, neu quæ ad conventus univerſorum Ordinum ſpectant ſibi arrogent. Tum ut in quibusvis extraordinariis Deputationibus par utriusque religionis Aſſeſſorum ſit numerus. Cum etiam Donavverta præcipitatis mandatis, & exſecutione omni libertate circa ſacra, & ſtatum civilem exciderit; & vero Rudolphus Cæſar 1609. plenam ejus oppidi reſtitutionem citra exceptionem, nec expenſarum habita ratione promiſerit, orandum eſſe Cæſarem ut anteceſſoris promiſſum nunc expleat, ac iſtud oppidum in priorem ſtatum reponat. Recenſebatur inde, quid malorum ex juſtitia hactenus prave adminiſtrata promanarit. Ac inprimis de Cæſarea Curia Aulica graves querimoniæ motæ; eam meris Catholicis Aſſeſſoribus compoſitam, cauſas religionem & ſtatum Ordinum ſpectantes etiam quæ Spiræ jam agi cœperunt, ad ſe pertrahere; cujuslibet etiam privati petito proceſſus & mandata ſine clauſula decernere, ademto Ordinibus beneficio primæ inſtantiæ, appellationis, & reviſionis; Commiſſiones properatas, nec ſatis alterutri parti æquas conſtituere; & ad nudam harum relationem moleſtas ſententias ferre; Evangelicos Ordines, inprimis liberas civitates exſecutionibus urgere; imo quoſdam ſuperiorum Ordinum, non antegreſſa legitima cognitione, dignitate, ac ditionibus exuiſſe; denique multis modis odium adverſus Evangelicos expromſiſſe, ac juſtitiæ obtentu paribus bello calamitatibus eoſdem obruiſſe. In Spirenſi autem Camera lites per infinitas moras ad ſeros uſque nepotes extrahi, non tam culpa partium, advocatorum, aut judicum, quam ob litium multitudinem; quibus expediendis vix integrum ſeculum etiam pleno judicum numero ſufficiat, nedum ſi plures quotidie accumulentur. Annectebantur quorundam Ordinum peculiares querelæ de Judicio Cæſareo Rotvvilano, Judicio provinciali in Suevia, & Præfectura Provinciali Hagenoica; quæ plane aboleri petebant. Contra expediendæ litium multitudini proponebatur, Judicio Aulico Circulum Auſtriacum & Bavaricum, Spirenſi Cameræ utrumq; Rhenanum cum Burgundico aſſignandum, ac nova duo tribunalia erigenda, quorum uni uterque Saxonicus cum Weſtphalico, alteri Franconicus & Suevicus tribuendus ſit; pari inter ſe poteſtate, in quibus concurrentia, præventio, avocatio, aut inhibitio locum non habeant, ac ut actor ſemper forum rei ſortiri teneatur. Omnia autem pari numero aſſeſſorum utriusque religionis implenda; inter quos ſi ob paritatem ſuffragiorum res decidi non poſſit, eandem ad conventum univerſorum Ordinum remittendam. Si quæ alia huc ſpectent, cum exteris Legatis tædium motura ſint, ad Comitia rejiciebantur; in quibus etiam diſpiciendum, qua ratione ex æquo bonoque conſulendum ſit debitoribus, qui belli calamitate fortunis imminuti, aut plane everſi ſint. His omnibus magno numero ſubnectebantur querelæ Evangelicorum civium An-

Marginal notes (right): 1645. — De impari Deputatorum numero VIII. — De Donavverta oppido. IX. — De juſtitia publica. X.

guſtæ, Dunckelſpulæ, Biberaci, Ravensburgi, Kaufbeuræ; quibus aſperrime ſe, atque inhumaniter à Catholicis oppreſſos demonſtrabant.

De his judicium quorundam Evangelicorum.

§. 114. Iſthæc porro gravamina multis rationibus adornata quibuſdam etiam Evangelicis non admodum placebant, quod vererentur, ne Catholici anſam inde arriperent geminum querimoniarum catalogum texendi. Ita in immenſum erupturam ſcriptionis proluviem majore indies animorum utrinque exacerbatione. Unde cenſebant, melius fuiſſe paucis verbis rem complecti, rationum explicatione ad colloquii diſceptationem rejecta. Nec deerant, qui judicarent, iſta haut ita propere publicanda fuiſſe. Quid Cæſarei ſuper hiſce judicarent, è ſermone Secretarii, quem Trautmansdorſius ad Salvium miſerat, colligi poterat; qui diſſerebat, nunquam ſibi perſuaderi, Reges Sueciæ, & Galliæ ad hanc formulam ſubditis ſuis imperare in animo habere. Cui tamen Salvius os obturabat, oſtenſo diſcrimine inter utriuſque Regni ſubditos, & Imperii Electores, Principes, atque Ordines, qui haut quidquam pari cum iſtis claſſe ſint cenſendi. Catholicis autem præcipue dolebat, quod Reſervatum Eccleſiaſticum aboleri peteretur; quo ſublato Romana ſacra brevi in Germania extinguenda ſint. Collatis tamen conſiliis decreverunt; Gravamina Eccleſiaſtica Monaſterii diſceptanda, ac decidenda, Evangelicis contra pertendentibus, ſuper iiſdem Oſnabrugæ utique agendum, quod Sueci eorum in ſua propoſitione mentionem feciſſent, non ita Galli; & quia præſente Chiſio qui iſta tangere nullo modo volebat, eadem diſceptare haut congrueret. Præſertim cum Trautmansdorſius maximam partem temporis Oſnabrugæ degere conſtituiſſet, Monaſterium duntaxat pro re nata excurſurus. Unde & Suecos ut idem pertenderent, rogabant.

Et Catholicorum. 20. Dec.

20. Dec.

Stralſundenſium petita.

§. 115. Adpulerunt eo tempore Stralſundenſium ablegati, qui à Suecis inter alia petebant, ut amneſtiæ nominatim, ac ſi fieri poſſit ſeparato articulo includerentur, quod diſerta cautione opus ſe habere putarent, utpote qui primi extraneo bello januam aperuiſſe arguantur. Præſertim cum à Guſtavo Rege ejus urbis defenſio inter cauſas belli publicata ſit. Tum ut caput de ſatisfactione ita temperetur, ne priſtinus urbis ſtatus detrimenti quid capiat; nec ipſi pace hac in duriorem, quam ante bellum, conditionem reponantur, neu præſidio onerentur: præſertim cum non armis ſubacti ſint, ſed ultronea conventione Suecorum partibus acceſſerint. Utque ubi pace reducta cum reliqua Pomerania iterum conjuncti fuerint, vetere ſtatu gaudeant, & levamenti potius quid ex ea conjunctione quam detrimenti percipiant, abolitis ipſorum gravaminibus, & redditis juribus privilegiiſque. Denique ut prædia à Guſtavo Rege pro ingentibus pecuniæ ſummis ſibi addicta urbis juriſdictioni & tributis ſubjecta ſint, deque hoc in pace ipſis caveatur.

Oxenſtiernæ cum Gallis Monaſterii congreſſus. 6. Dec.

§. 116. Sub finem anni Oxenſtierna Monaſterium profectus eſt, extinguendo rumori, velut parum inter Suecos, Galloſque conveniret, de quo & Contarenus literis in Hollandiam ſcriptis confirmarat; tum ut cum Gallis conſultaret, quæ ad Cæſareorum reſponſum reponenda forent. Præter iſta placebat, Cæſareos ſalvum conductum pro Luſitanis poſcere, & quidem ut initio oſtenderent, ſe hoc poſtulato obnixe inhæſuros; Cæſareis tamen acriter reluctantibus iſtud omiſſuri. Etſi Galli ſibi reſervarent cum Hiſpanis ad tractatus haut deſcendere, niſi circa hoc ſibi ſatisfactum ſit. Et agnoſcebant quidem Galli, Suecos haut teneri ad arma continuanda, quoad cum Hiſpanis quoque bellum poſitum ſit. Cum tamen ipſi pacis cupidi ſint, ſperare pari paſſu tractatus utroſque proceſſuros; ad quod Sueci quam poſſint operam collaturi ſint. Quod ſi tamen Hiſpanicum bellum diutius gerendum ſit, interrogabant, an non exercitum Suecicum ejuſque partem facta miſſione ſtipendiis ſuis autorare queant? Id quod Suecus ad Reginam ſe relaturum pollicebatur. Circa quartum articulum de quo inter ipſos Evangelicos parum conveniebat, viſum in præſens levi brachio tangere, remedio in aliud tempus rejecto. Circa gravamina Ordinum querebatur, annon id affectandum ſit, ut Regum velut arbitrio eadem ſubjiciantur? Sed ſatius viſum ſeptimum articulum propoſitionis Suecicæ ſequi, ut Ordines ipſi quacunque ratione ſuper iſtis inter ſe tranſigant, Regiis utilem operam navantibus. Ea de materia cur non & ipſi mentionem feciſſent, cum collegas ſuos Longuevillius ſubinde interrogaret, hi reponebant; aliam nunc rerum faciem, quam præterita æſtate, & nunc à ſe commodius iſta, quam eo tempore urgeri poſſe. Circa Suecicam ſatisfactionem cum Oxenſtierna de quibuſdam Epiſcopatibus tetigiſſet, Galli omnibus modis reniti; conſcientiam, & exiſtimationem ſuam haut admittere Suecis heic favere. Pontificem, alias ipſis ſat iniquum, anſam calumniandi aucupari; hac cauſa accedente ſine dubio confœderationem in Italia moliturum, Cæſari haut leves vires addituram. Extra Præſulatus quicquid poſtularent Sueci omni ſe ope promoturos. Ad extremum tamen declarabant; ſi utique Præſulatus quoſdam affectarent, illis animum adplicarent, qui jam ante ab Evangelicis poſſideantur, qualis Bremenſis ſit. Etſi metuant; ne Daniæ Rex ægre id ferat, ac forte male coalitum vulnus refricet. De Oſnabruga & Minda adſpernabantur, ne Franciſcum Wilhelmum Epiſcopum Bavaro addictum offenderent. De Verda utcunque concedebant; circa quam & Bremam diſertis verbis excipiebant; ei poſtulato ſe non reluctaturos, nec tamen aperte idem ſublevaturos. Quia porro utriuſque propoſitionis Regiæ capita non eodem ordine diſpoſita erant, placebat confuſioni inter diſceptandum evitandæ univerſa capita ad quatuor claſſes referre; quarum prima contineret ad Imperium ſpectantia, de Amneſtia, Juribus Ordinum, eorumque Gravaminibus, ac de Commerciis; ſecunda Regnorum & militum ſatisfactionem; tertia pacis ſecuritatem; quarta tractatuum complementum, & executionem. Replica porro Regiorum ut ſcripto conciperetur Ordines per Schutzium Darmſtadienſem, & Oelhafium Noribergicum à Suecis petierant, quod metuerent, ne ſi verbis inter Legatos res diſceptetur, Ordines magno cum labore obtentum jus iterum amitterent, à tractatuum moderamine excluſi. Gallis tamen acriter contendentibus, ut replica verbis fieret, Oxenſtierna tandem ceſſit. Dubitatum inde ſuper Regiis utrinque Reſidentibus, num non ſolum dum Replica fit, ſed & quibuſvis aliis tractationibus intereſſe debeant? Galli enim oſtendebant, Pontificis Nuntium Suecicum Reſidentem eodem ſecum loco tolerare nolle; id quod moleſtum ſibi eſſe ferebant: paratos ſe tamen quicquid ipſi mediatoribus proponerent, & quid reſponſi acciperent,

1645. rent, Roſenhahnio ſtatim communicare. Id quod Oxenſtiernæ haut ſatisfaciebat, quod ita in Gallorum arbitrio ſit futurum, quid iſtius notitiæ ſubtrahere velint. Eoque contendebat, quamdiu Roſenhahnius congreſſibus Legatorum cum Mediatoribus arceretur, Labardæum quoque Oſnabrugæ ad colloquia Suecorum cum Cæſareis admitti non poſſe; qui tamen de omnibus quæ agantur bona fide certior ſit reddendus.

Sueci ad Cæſareorum reſponſum, replicant. 28. Dec.

§. 117. Oxenſtierna Oſnabrugam reverſus quid Monaſterii actum foret Deputatis Ordinum Altenburgico ac Luneburgico expoſuit. Quibus iſta valde probabantur, ac denuo emolumenta Ordinum ipſis commendabant, polliciti, Sueciæ deſideriis ſe viciſſim velificaturos. Satis intelligere ſe, à Suecis primum impetum excipiendum, quos ipſi velut ſuccenturiati fida opera fulturi ſint. De cætero omnes plurimum lætitiæ ac ſpei oſtendebant, præter Brandeburgicos, quos cura Pomeraniæ coquebat. Unde miſſo Weſenbecio à Suecis poſtulabant, ne circa ſatisfactionem Sueciæ ejus Ducatus mentionem injicerent; tum ut Reformatorum cauſam ſibi commendatam haberent. Accedebant inde Sueci ad Trautmansdorfii ædes, ubi & Lambergius, Craniuſque aderant. Placebat ibi replicam verbis facere quam tamen Secretarii Legationum utrinque ſcripto exciperent. Ac initio quidem Sueci cenſebant verba in exordio Cæſarei reſponſi poſita, *qua intentione Corona Sueciæ arma Germaniæ intulerit*, ſuperflua eſſe; cum notorium ſit Guſtavum Regem haut ultro, ſed armis Cæſareis ac Ligiſticis laceſſitum, ac ut oppreſſis Ordinibus ſuccurreret, in bellum pertractum, cum aliud malo remedium non eſſet. Negabant quoque bellum à ſe adverſus *univerſum Imperium Ordineſque* geſtum; ſed Cæſarem tantum, Ligamque, ac ſocios in Germania hoſtium loco habitos. Nec adparere, quare Hiſpaniæ Regem ipſi inter Suecorum hoſtes retulerint; cum nec Regina, nec Hiſpanici Legati ullam inter ea Regna hoſtilitatem agnoſcant. Quid per Schœnbeckianum tractatum intelligeretur quærentibus Suecis, Cæſarei reſpondebant; eo vocabulo omnia comprehendi, quæ inter Axelium Oxenſtiernam quondam, & Saxoniæ Electorem acta ſint. Ea ut nunc demum incudi ſubjicerentur Sueci non recuſabant, modo præſenti tempori adaptarentur. Poteſtatem quoque addendi, demendi, ac interpretandi ad finem uſque tractatuum denuo ſibi reſervabant. Inter impedimenta tractatuum Sueci Luſitano, Cæſarei Lotharingo negatum ſalvum conductum adducebant. Sed quia Cæſarei ſtatim declarabant, eam rem, utcunque cadat, paci remoram non allaturam, quam & Gallis mentem eſſe Sueci norant, eadem ſepoſita ad principale negotium accedebatur. Circa Amneſtiam Sueci contendebant, ejus initium ad primam belli Originem retrahendum. Ante annum triceſimum, quod initium Cæſarei cupiebant, pleraque patrata, quæ bello cauſam dederint. Ratiſponæ non omnia prout par erat confecta, nec Ordinibus promulgatam ibi Amneſtiam ſatisfacere, quæ Regnum Bohemiæ, hæreditarias Cæſaris provincias, Palatinam cauſam, Wurtenbergicum, Durlacenum, Saræpontanum, Auguſtam, Egram, Donavvertam, alioſque excludat, reliquis non niſi Pragenſem pacem indulgeat. Quæ pax tamen inſalutatis illis, quorum maxime intererat, facta, poſt vi metuque nonnullis obtruſa, nunquam ex poſt facto legitime confirmata ſit: quæque maleſidarum induciarum cum Ordinibus, ſed clarigationis vim adverſus exteras Coronas habuerit; qua perſiſtente facile nova bellorum flamma exarſura ſit; eoque ſerio pacem cupientibus eandem una cum Ratiſponenſi Amneſtia plane tollendam. In tertio articulo Cæſarei ea verba omiſerant, (qui cum Regnis Sueciæ Galliæque quacunque neceſſitudine *juncti fuerunt*) excludendis illis, qui per vim ad renuntiandum fœderi compulſi fuerant. Unde Sueci nullo modo ea verba expungi volebant. Sic & octavo articulo Cæſarei verba illa induxerant; (*ſive ex hæreditariis Imperatoris* provinciis oriundi,) ut iſtos amneſtiæ beneficio excluderent; quos tamen Sueci utique illa complecti volebant. Ad Suecorum articulum quintum & ſextum Cæſarei repoſuerant, *earum rerum Imperatori cum Coronis externis nullam communionem eſſe.* Adverſum quæ Sueci oſtendebant: Coronas ante id tempus non magis de Germaniæ ſtatu, quam Cæſarem de ipſorum ſolicitum fuiſſe; optandum quoque fuiſſe, Cæſarem, antequam bellum è Bohemia in Germaniam, inde adverſus Sueciam, Galliamque verteret, ac tot Ordines bonis exueret, Edictumque anni viceſimi noni conderet, conſenſum Ordinum rite requiſiviſſe, ac malis indies invaleſcentibus occurriſſe. Tunc enim Lipſienſi conventu, belloque civili aut externo ſuperſederi potuiſſe; nec Regibus cauſam fuiſſe Ordinum libertati ac juribus patrocinandi. Sed quia iſta inſciis Ordinibus ſuſcepta tantis malis originem præbuerint, viciniis, quorum ſecuritas, tranquillo ſtatu, ac æquilibrio Romani Imperii nitatur, non minus quam Ordinibus fas eſſe eo conniti, ut iſtud ad publicas leges in priſtinum ſtatum reponatur. Improbabant quoque Sueci illa verba Cæſarei reſponſi: *Quod ſi ſuper iiſdem Cæſari cum quibuſdam Statibus Imperii diſſenſionis vel diſſidii aliquid interceſſerit, id jampridem penitus compoſitum, ſublatumque eſt; præter unam Landgraviam Haſſiæ.* Quærebant porro, quid ſibi vellet illa clauſula; *ſalvis tamen iis, quæ ad Imperatorem & Collegium Electorale ſolum pertinent, juxta morem ab antiquo in Imperio receptum?* Quæ ſint iſta *jura* & præeminentiæ Cæſaris & Electorum, quarum nonnullas forte alii Ordines haut agnoſcant? Quis *antiquus* mos ſit, & num plane ad tempora Tiberii Cæſaris retroeatur. In articulo ſexto Sueci verbis; (*modo ea fœdera non ſint contra Imperatorem*) addebant, *ut Imperatorem:* ut ſi hic officii limites prætergreſſus adverſus leges Imperii fundamentales quid tentaret, aut unum alterumve ex Ordinibus injuſta vi peteret, huic fœdera cum exteris ad Imperii & ſuam defenſionem inire fas foret. Ad quartum articulum quærebant, quo illa de Reformatis verba ſpectarent: *ſi ipſi velint, & quiete vivent.* Ad ſeptimum articulum oſtendebant, Evangelicos ſua gravamina ipſis exhibuiſſe, Catholicos ſuas quoque querelas forte jam adornaſſe. Illos æqua reconciliationis media admiſſuros. Idem ut Cæſar & Catholici faciant, Imperii ſalutem exigere. Ubi æqua ſorte omnes agant, invidiam abeſſe. Gravamina veram belli ſcaturiginem, quæ ut indeciſa maneant, Coronas ferre non poſſe. Unde noſſe cupiebant, ubi & quando tractatio inter Ordines eo nomine ſit

1645. ſit inſtituenda? Circa *ſatisfactionem* Sueciæ, quod Cæſarei ad formulam Schoenbeckianam provocaſſent, Sueci quo id ſpectaret, quærebant. Cæſareis reſpondentibus, ſummam pecuniæ intelligi, cum Saxoniæ Elector tunc viginti quinque tonnas auri obtulerit; Sueci reponebant: Saxonem equidem jactaſſe, tale quid à ſe oblatum, aliiſque id perſuaſiſſe; falſas quoque literas ad invidiam Suecis faciendam eo nomine ſparſas. Enimvero licet Saxo tale quid offerre forte in mandatis habuerit; eidem tamen demonſtratum fuiſſe, Sueciæ hoc modo ſatisfieri non poſſe, cui ſecuritas inpoſterum maxime ſpectabatur. Ad quæ tunc nil aliud repoſitum, quam ut Sueci Stralſundam faceſſerent, ibique reſponſum expectarent. Nunc multo minus pecuniam admitti poſſe. Immerentes, invitoſque in bellum pertractos jam ſedecim per annos geſtum: pace ſemper cupita potiri nondum potuiſſe. Inde immenſos ſumtus feciſſe, irreparabilia damna ſenſiſſe amiſſis inſuper tot viris fortibus, ac inæſtimabili Rege. Cum igitur gentium jus, & ob oculos poſita exempla, ſimul antegreſſa promiſſa ac pacta dictitent, Reginam & Coronam Sueciæ indemnem præſtandam, eidemque adverſus futura pericula cavendum, vitio ſibi verti non poſſe, ſi locis bello occupatis non prius decedant, quam idonea cautione & ſatisfactione accepta. Urgentibus inde Cæſareis, ut mentem ſuam diſtinctius panderent, demonſtrabant; cum Cæſar bello cauſam dederit, Reginam præcipue ipſum, dehinc Ordines refuſionem poſcere. Paratam eſſe loca per Moraviam & Auſtriam occupata reſtituere: viciſſim Sileſiam, Pomeraniam cum Præſulatu Camino, Wiſmariam & Pœlam cum caſtello à Balæna dicto, & Warnemundam, ſimul quos occuparit præſulatus cautionis aut ſatisfactionis loco retenturam, ab Imperio feudi nomine recognoſcendos. Interroganti Trautmansdorfio, quos præſulatus vellent, reſpondebatur: omnes, qui in Reginæ poteſtate ſint, inprimis Bremenſem, Verdenſemque; per cæteros fœderatis ſatisfieri poſſe. Hac enumeratione Trautmansdorfius, bona verba! exclamabat: ita nimirum cito tractatibus colophonem imponi poſſe. Sane in omnium temporum memoria inauditum ejuſmodi pacis leges cuipiam dictas. Solam Sileſiam ſexaginta in longitudinem milliaria patere, ac ſedecim Principatus complecti, è quibus Cæſar inde ab anno viceſimo, ſeptuaginta quinque milliones tributi nomine perceperit. Majoris eam à ſe æſtimari, quam Bohemiæ Regnum. Si Cæſar Holmiæ, uti Franciſcus I. Madriti, captivus teneretur, ampliora peti non poſſe. Adverſus quæ Sueci regerebant: nihil poſtulari, quo fines Imperii, aut Cæſaris eminentia imminuatur. Cæſaris vaſallagio, quo jam Reges Hiſpaniæ ac Daniæ teneantur, Reginam nunc accedere, abs qua bello Turcico validâ auxilia ſint expectanda. Sed ſurdis narrabatur fabula, ac ferebant; cum Collegis ſuis Monaſterienſibus, quid facto heic opus ſit, conſultaturos. Num Ordinibus iſta ſignificanda forent quærentibus, Sueci reponebant; eam ipſam ob cauſam hæc à ſe prolata, ut iſtis eadem innoteſcant. Quæ Cæſarei de tractatibus cum Ragozio peculiaribus narrabant, Sueci ſuo loco relinquebant. De Landgravia mirabantur Cæſareos perhibere, dudum cum illa tranſactum: cujus Legatus plane diverſum afferat. De militum ſtipendiis Cæſarei ne verbo quidem mentionem fecerant; unde ut & circa hæc mentem ſuam explicarent, monebantur. Ad articulum primum denuo notabatur, Ordines Imperii velut hoſtes Regibus opponi, cum ab hiſce id potius fuerit actum, ut illi priſtinæ libertati reſtituantur. Et quod hoſtibus Sueciæ annumeretur Hiſpaniæ Rex, quo cum Sueci nunquam publico bello impliciti fuerint, ac Hiſpanici Legati Monaſterii profiteantur, ſe amica omnia à Regina Regnoque Sueciæ expectare. Inducenda quoque videbantur illa verba velut ſuſpecta, quod *ex hoc bello* aut *occaſione hujus belli* nihil hoſtilitatis ſit inferendum; velut Cæſar forte meditetur alio obtentu, puta ob Livoniam, arma Sueciæ inferre. Circa articulum decimum ſeptimum monebatur, in Cæſareo reſponſo Ordinum Imperii mentionem non factam; cum tamen hi velut tertii intervenientes Cæſarem inter, & Coronas conſiderentur, & quorum ſit æquilibrium utrinque temperare. Unde opus fore, hunc articulum ita concipi, prout ipſorum propoſitio eundem exprimat. Ad articulum nonum Sueci conventionem ſuper captivorum redemtione à Torſtenſonio initam preſſe ſequendam monebant. Tum de Eduardo Bragantino poſtulabant, ut is velut fraternorum conſiliorum haut particeps libertati reddatur, ac ut Hiſpanica inquiſitio, quæ actionem ipſi intentare dicebatur, inhibeatur. Idem & Evangelici Ordines, ac cumprimis Hanſeatici monebant, queis ad Luſitaniam navigatio excolitur, ne forte Rex Luſitanus captum media in Germania fratrem manu ipſorum navibus injecta ultum eat. Ad articulum decimum tertium preſſior hæc declaratio addebatur, ut machinæ ad Reginam ſpectantes ſive ejus inſignia præ ſe ferant, ſeu minus, præliis, aut urbibus expugnatis captæ, poſt concluſam pacem abduci poſſint. In articulo decimo quarto ſuſpecta videbantur ea verba: utrique parti *retinere* licere milites qui volent, *eo tantum numero, quem pro ſecuritate ſua neceſſarium judicaverint*. Nam hoc obtentu Cæſarem integrum exercitum retinere, aut præſidia ita augere poſſe, ut facile exercitus conflari inde queat. Id quod vicinis formidoloſum. Denique circa articulum decimum octavum Sueci inducias plane repudiabant, quod crederent longe facilius æquam pacem armata nunc manu, quam iſtis poſt ſepoſitis, obtentum iri.

§. 118. Eodem die & Galli Monaſterii replicam ſuam ad Cæſareorum reſponſum apud Nuntium Pontificium inde adſumto Roſenhahnio, & Vulteio Haſſo apud Contarenum, exponebant, hoc dicta ſcripto excipiente. Præter pleraque à Suecis monita Lotharingi mentionem fieri nolebant, quod hic jam cum Rege tranſegiſſet. In tertio articulo offendebantur vocabulo *Supremæ Imperatoris dignitatis*: poſſe enim *primæ* ſufficere, ne ex *ſupremi* voce ſuperius aliquod imperium in Reges alios Chriſtiani Orbis affectetur. Neſciebant quoque, quo fine reſtrictio illa addita foret, *ſalvo jure Imperatori ex Imperii legibus, & præcipue ex tranſactione Burgundica competente*. Iſthanc quippe tranſactionem nunquam uſu invaluiſſe. Et Evangelici Ordines in ſua ſententia id reſervatum omitti poſtulaverant. Cenſebant quoque Galli, abſurde à Cæſareis poſtulari, ne ipſi ſe bello inter Cæſarem & Suecos immiſcerent, ſicut ipſi poſtulaverant, ne Cæſar bellis Gallorum replica. 1645.

1645.

inter Galliam, & Hiſpaniam ſe ingereret. Nam ſi Cæſar cum Imperio bellum Sueciæ intentet, præſentem pacem violari: ſed bella Galliæ cum Hiſpania hunc tractatum plane non tangere. Circa nonum articulum declarabant, electionem Regis Romanorum vivo Cæſare fieri poſſe, dummodo eligatur è diverſa à ſuperſtite Cæſare familia, magiſque utilitatem Imperii, quam Cæſaris voluntatem, ac privatum commodum reſpiciat. Jam quoque Galli de abolendis Ordinum Gravaminibus non ſequius quam Sueci urgebant, Mediatoribus non parum mirantibus, cum in propoſitione de iſtis non tetigiſſent. Quod ipſi excuſabant; ex eo tempore ab Evangelicis iſta ſcripto concepta, quibus Catholici ſua quoque oppoſituri ſint. Circa aſſecurationem pacis proponebant de fœdere *guarantico*, prout Sueci articulo decimo ſeptimo monuerant, inter Coronas, Ordines Imperii, ac reliquos Principes huic paci incluſos velut commodiſſimo ejuſdem firmamento. Satisfactionis & cautionis loco deſignabant totam ſuperiorem & Inferiorem Alſatiam cum omnibus juribus, quibus Landgravii Alſatiæ, & Archiduces Auſtriæ illam poſſederant; quam Rex ab Imperio cum ſeſſione & voto in Comitiis titulo Landgravii Alſatiæ in feudum recogniturus ſit. Philipsburgum inſuper cum locis vicinis & appertinentibus, quantum alendo præſidio, & ſervandæ munitioni ſuffecturum ſit; una cum linea communicationis cum Gallia. Reliqua quæ occuparint loca, præter hic nominata à ſe priſtinis dominis reſtituenda. Lotharingi cauſam ad hos tractatus pertinere negabant, ac potius poſtulabant, ut Cæſar præſenti tractatu promittat, ſe Gallos in poſſeſſione Lotharingiæ non turbaturum, quæ non uno titulo ad Regem Galliæ ſpectet; ac Cæſari cauſam non eſſe iſti negotio ſe immiſcendi poſt Ducis cum Gallia tractatum, quo is omnibus fœderibus cum Domo Auſtriaca renuntiaverit.

Ordines replicam ſibi communicari petunt. 30. Dec.

§. 119. His peractis Evangelici Ordines per Deputatos à Suecis acta ſibi communicari petierunt; addito, ut ſi Cæſarei circa ea, quæ Ordines ſpectent, ipſis inſalutatis concludere quid auderent, Sueci id ſibi ſignificarent: tum ut gravamina radicitus componantur, quod ex illis præſens bellum promanarit, ac Sueciæ plurimum interſit concordiam inter Ordines inſtaurari. Sueci ut protocollum poſtulare paululum differrent, ſuadebant; ne Cæſarei hoc intellecto ipſos ſuper duplica in conſilium vocare omitterent, ſermone tamen quid actum foret referebant, ac in primis quam ægre tulerit Trautmansdorfius, Sileſiam ſatisfactionis loco poſtulatam, cum circa alias provincias parum indignationis oſtenderet. Cæterum pollicebantur, circa negotia Imperii ipſis inconſultis ſe nihil ſuſcepturos. Et hucuſque hoc anno tractatus pacis Germanicæ proceſſerunt.

Tractatus um Hiſpa- is quie- it.

§. 120. Aſt inter Gallos, Hiſpanoſque tractatio Monaſterii plane quieſcebat, abſentibus Belgarum Fœderatorum Legatis; ac monentibus licet Mediatoribus, ut tantiſper, quoad iſti adeſſent, res in anteceſſum diſcuterentur, Galli id abnuebant avertendæ ſuſpicioni, velut abſque iſtis acturi eſſent. Cæterum num eas Hollandis moras oblati ab Hiſpanis ſeparati tractatus injecerint, nobis haut ſatis compertum. Sane conſtat Hiſpanos omni ſtudio egiſſe, ut ipſos communibus Monaſterii tractatibus abſtraherent. Miſerat Franciſcus de Melos Belgii Hiſpanici Gubernator nobilem fœminam ad Arauſionenſem, aureos montes pollicitam, ſi ad ſeparatos tractatus Fœderatos Ordines inducere poſſit. Eadem de re Conſilium Belgii ſupremum per emiſſarium quendam Salamancam Ordines Fœderatos ſolicitaverat, addito, hunc in mandatis habere in eas leges, quas ipſi velint, pacem concludere; quin eundem *chartam* quam vocant *blancam* ipſis oblaturum, cui pro lubitu conditiones pacis inſcribere poſſint. Scripſerat quoque Caſtelrodrigus ad eoſdem Ordines pacem aut longas inducias offerens, certos homines cum mandatis Hagam miſſurus, ſi ipſi velint. Qui omnes tamen Monaſterium rejecti.

Hiſpani um Hol-

1645.

landis ſeorſim tractare cupiunt.

Cæſarei ſeparatos cum Suecis tractatus captant. 20. Oct.

§. 121. Pares tractatus Hiſpani inter Suecos, & Cæſareos Monaſterii ſtruebant. De quibus Pigneranda Comes apud Roſenhahnium movebat, ſibi à Cæſare in mandatis datum Reginæ opimas exoptataſque pacis conditiones offerre, quæ ipſi ſine dubio gratæ ſint futuræ. Quas ut eidem ſecreto pandat, ſolum abſque Collegis veniſſe. Addebat, ſe Suecis aditum ad commercia cum Hiſpanis in Indiis æque ac aliis ei Monarchiæ ſubjectis ditionibus aperire, nec cum Hollandis pacem concluſurum, niſi Sueciæ commodis rite obſervatis. Sed quia Roſenhahnius juſſus erat ejuſmodi ſermones declinare, ad communes tractatus rem rejiciebat, negans ullas conditiones quantumvis ſplendidas ſeorſim admiſſum iri. Quæ cum repulſæ in vicem Pigneranda acciperet, conditiones proferre omittebat. Poſtera nihilominus die per tribunum Peſchvvicium Roſenhahnio denuntiabat; ſe credidiſſe ipſum ſuper illis conditionibus ſecum acturum fuiſſe, ubi mentem ſuam latius explicaturus fuerit. Sed & Savedra Roſenhahnium monebat: 31.
ut ſi communi pace potiri non poſſent Sueci, mature ſibi proſpicerent, ac cum Cæſare tranſigerent: alias certo certius ipſis impoſitum iri. Nam quia Galli perſpiciant ſe hac via in præſens per bellum & fœdus cum Suecis ſcopum ſuum obtinere non poſſe, ac potius omnium Catholicorum æterna in ſe odia provocare, aliam rationem ipſos inituros, ac Catholicis, Cæſarique junctos Evangelicis arma illaturos. Ita non ſolum Alſatia potituros, ſed & volente Cæſare ac vicinis parta quiete poſſeſſuros. Simul, quod præcipue affectent, patronos Catholicæ Eccleſiæ, & arbitros rerum Germanicarum fore. Hoc modo inſuper magnis ſumtibus, quos hactenus toleraverint, aleæque belli ſe ſubducturos. Nam ſi ex fœdere, quod nunc ſub incude ſit, duodecim millia militum Cæſari Ligæque auxilio mittant, id citra ſumtus ipſorum fore. Sane loco communis pacis paucos intra menſes novum fœdus, novumque bellum excludendum. Trautmansdorfius quoque Oxenſtiernæ oſtendebat; ſibi peculiaria eſſe mandata cum Suecis ſeorſim tractandi, quæ, ſi ipſis ea res arrideat, editurus ſit. Iſthæc tamen omnia à diverſis diverſo modo tentata ad eundem ſcopum collineare cenſebantur, ut ſocia Regna invicem divellerentur; eoque ſurdis auribus tranſmittebantur. Equidem Sueci aliis è locis monebantur, ut ſibi à periculoſis conſiliis, quæ Galli adverſus Evangelicos in Germania agitent, caverent, quippe quibus id quæratur, ut Catholicis in partes ſuas pertractis

Evan-

1645. Evangelicos in ordinem redigant, & ſuper ipſorum gravaminibus pro lubitu rationes ſubducant. Etſi haut veroſimile videbatur, Gallos ita repente conſilia adverſus Auſtriacos, & Hiſpanos hactenus expromta immutaturos. Galli tamen talia ſubodorati non levi ſuſpicione perſtringebantur, ut Sueci vix aperte Cæſareos inviſere auderent. Præſertim cum ſpargeretur, à Cæſare Legatos apud Torſtenſonium fuiſſe, & hunc peculiari ex mandato cum ipſis tractatus agitaſſe. Addebatur, Archiducem Leopoldum Torſtenſonio in Bohemiam tendente è ſuperiore Germania ita tarde moviſſe; quod Cæſarei ob ſecreta inter ipſos commercia fieri profitebantur.

Ceremonialia. §. 122. Non abs re quoque fuerit quædam ad ceremonias ſpectantia paucis tangere. Inter Reſidentes Regios, ac Principum Legatos lis ſuper præcedentia moveri nunc cœperat, quam hactenus Haſſus aliique Roſenhahnio Rorteoque haut negaverant. Sed nunc nonnulli ſerius Monaſterium accedentes ideo Roſenhahnium inviſere abnuebant, ac licet diebus Dominicis apud ipſum ſacris intereſſent, eundem ſalutare aut alloqui dedignabantur. Neoburgico Palatino à Legatis Suecicis redhibitæ literæ ad Reginam, quibus Ipſam tantum *Sereniſſimam Principem*, non Reginam, omiſſo *Potentiſſimæ* titulo, *Regiamque Dignitatem* non *Majeſtatem* nuncupaverat. Quos titulos tamen Palatinus, iiſdem literis Guſtavo quondam Regi tribuerat. De ſe quoque loquens vocabulo *Nos*, & *Noſtrum* uſus fuerat. Quæ mox tamen à Palatino corrigebantur. Iidem defectus occurrebant in literis Adminiſtratoris Magdeburgici, & Circuli Franconici ad Reginam. Quorum ille morem ſuæ Cancellariæ excuſabat, & quod alias inter Principum ac privatorum ad Reginam literas nihil diſcriminis futurum ſit. Daniæ quoque Regem eadem deinde poſtulaturum. *Majeſtatis* titulum Reginæ literis à Principe propria manu ſcriptis dari, iis quæ ex Cancellaria emittuntur, id inſolitum. Franconici Deputati à Cancellaria Bambergenſi erratum profitebantur. Nec eo ſecius literæ iſtæ legatis remiſſæ. A Venetis literas ad Reginam ferebat Generinus, quæ *Excellentiſſimæ* & *Illuſtriſſimæ* inſcriptionem exprimebant. Cui cum Sueci oſtenderent, Legatos Regios ejuſmodi titulis honorari, ille Rempublicam Venetam moris veteris retinentiſſimam reponebat, quæ nec aliis titulis, quam antiquitus receptis adverſus Papam, Cardinales, alioſque Reges utatur; nec eo minus iter in Sueciam ad perferendas eas literas urgebat.

Reginæ ſeorſim cum Brandeburgico de Pomerania tractare non vult. 6. Mart. §. 123. Brandeburgicus Elector cum proſpiceret, Cæſarem incrementis ipſius parum favere, ac Suecis ex Evangelicorum potius quam Catholicorum terris ſatisfacere velle, ut Pomeraniæ caveret datis ad Joannem Oxenſtiernam literis peculiares ſuper Pomerania tractatus ad formulam quondam Francofurti ad Mœnum conceptam expoſcebat. Regina re ad ipſam relata, judicabat, Electorem prævidere, Cæſarem mox armis ad amplectendam pacem compellendum, ac propediem de Sueciæ ſatisfactione fore agendum. Eundem hactenus neutri bellantium parti addictum egiſſe, ſed citra certæ conventionis vinculum, ita ut pro captu temporum quieſcere, aut ad arma redire integrum foret. Nec dubium habebatur, quin occulta conſilia ſuper Pomerania cum Dano ipſi interceſſiſſent; quæ tamen num ad maturitatem perducta forent, incertum erat. Igitur placebat tractatibus iſtis declinatis ſimpliciter fœderi Pomeranico inhærere; excuſato, Francofurtanam formulam ſpectaſſe ad retinendam Parentis ipſius amicitiam, eumque à Pragenſi pace avertendum. Hanc rationem dudum expiraſſe; ac dictam formulam ultro ab iſto rejectam, nec hactenus de eadem iterum actum. Nunc commodiſſime cum Cæſare ac toto Imperio tranſactum iri. Ejus conſilii ratio erat, ne Regina Electorem offenderet, antequam conſtaret, num Cæſar atque Ordines in Pomeraniæ ceſſionem conſenſuri eſſent; ac ne Cæſari anſam præberet, ſeparato tractatu ſuſcepto Pomeraniam abnuendi.

De induciis cum Bavaro. §. 124. De induciis cum Bavaro ineundis à Gallis tunc proponebatur ſpecioſo prætextu, ut tam potens ſocius Auſtriacis abſtraheretur. Sed à Bavaro rem ſerio geri Suecis perſuaderi non poterat, tantopere rationibus Auſtriacorum implicito. Cujus & hucuſque acta ſat oſtendebant, illum nil niſi tempus extractum, & occaſionem nocendi captatum ire. Ac obtentis induciis copias ſuas Cæſareis tranſcripturus erat, metu Gallorum amoto: Ita fœderi Gallico, cauſæque communi plus nociturus erat, quam profeſſa hoſtilitate. Gallis inducias Saxoni & Brandeburgico à Regina conceſſas objicientibus reponendum erat: Kœnigſmarckium ſemeſtres duntaxat cum Saxone inducias pepigiſſe, ut in Bohemiam iturus tergum tutum haberet: quarum tamen firmitas à Reginæ ratihabitione pendeat; ac eas abrumpendas, ſi Gallis videatur. Hunc æque ac Brandeburgum eo redactum, ut nomine & fama plus quam reipſa quid præſtare valeant. Utrumque Sueciæ quondam ſocium, quos in partes iterum pertrahi fas ſit.

Suſpicio Reginæ in Gallos velut Dano faventes. L'Eſtrade. §. 125. Hujus anni initio non levis Reginæ ſuſpicio adverſus Gallos injecta fuit, quod cum Hollandi auxilia Suecis in Danum decreviſſent, Legatus Gallicus Eſtrada Hagæ ne id fieret publice interceſſiſſet. Hac de re cum Regina per Marcum Duncanum Ceriſantem Miniſtrum ſuum in aula Gallica quereretur, Mazarinus reſpondebat: Eſtradam juſſum Batavos ad expeditionem in Flandriam ſuſcipiendam urgere: de bello Danico nihil in mandatis habuiſſe; quod, quo tempore mittebatur, nullus adhuc rumor eſſet, Hollandos auxilia adverſus Regem Daniæ deſtinare. Sed hunc ſine dubio ab Arauſionenſe inductum, quod videret, res ſuas languide in Flandria proceſſuras Hollandis in bellum Danicum verſis. Ita Eſtradam Arauſionenſi obnoxium, in cujus exercitu legionem obtineat, citra mandata eo proceſſiſſe. Alias pacem Suecos inter & Danos optare Gallos. Eam ſi Danus abnuat, non Hollandos ſolum ad auxilia ferenda hortaturos, ſed & ipſos eidem bellum indicturos. Quæ utcunque Reginæ ſatisfaciebant, cui ſatis conſtabat Gallis æquilibrium inter Arctoa Regna cordi eſſe. Quæ & Hollandorum mens fuerat; à quibus cum Daniæ Rex poſtularet, operam ſuam interponerent, quo Fridericus Dux Bremenſem ditionem recuperaret, iſti abnuerant, quod mallent, Suecos ea Provincia potiri Holſatiæ, & Oldenburgico Comitatui interpoſitos, quam à Dano continuum litoris Germanici tractum poſſideri.

Polonica. §. 126. Menſe Februario hujus anni in Poloniam

1645. niam mittebatur Axelius Sparrius cum literis ad Regem, queis ſuſceptum à Regina regimen ſignificabatur, ſimul ut animos Polonorum exploraret. Apud hunc Gerhardus Dænhofius expiſcari conabatur, num Chriſtina Uladislao tunc viduo nubere velit? Super quo negotio jam antea Forbuſius in Sueciam miſſus fuerat, ſed qui nullo accepto reſponſo redierat. Commendandis hiſce nuptiis jactabat: optatiſſimam hanc eſſe occaſionem ea Regna combinandi. Poſſe Sueciam interim per Senatum adminiſtrari, uti Regina minorenni factum. Hoc connubio Evangelica ſacra profeſſos in Polonia ſublevatum iri. Uladislao multum adhuc vigoris eſſe. Intellectum ſibi, Sueciæ Proceribus non bene cum Carolo Guſtavo Palatino convenire, ut ne cum illo quidem matrimonium ſit ſperandum. Brandeburgicos miniſtros profiteri, herum ſuum earum nuptiarum ſpem plane depoſuiſſe. Senatores tamen Poloniæ diſſuaſiſſe Regi, ne aperte id matrimonium peteret ob declinandam repulſæ contumeliam, quod in Suecia Sigiſmundi liberi lege publica ſpe ſceptri potiundi in perpetuum ſint excluſi. Quæ Sparrius velut mandatis ſuis ſuperiora modeſte declinabat. De cætero ſuſpectum habebatur, quod Uladislaus Vendenſem, Dorpatenſem, & Pernavienſem Caſtellanatum, qui minorum caſtellanatuum claſſe, ad quam ſecretiora conſilia nihil pertinent, hactenus omnium poſtremi fuerant, non ita pridem inter majores retulerat; quorum par cum Palatinatibus in Senatu dignitas habetur: & quod Cancellarius Oſſalinskius Dorpatenſi Caſtellanatu donari ſe paſſus fuerat. Propoſitum quoque fuit tunc in Comitiis Poloniæ: Pacis cum Suecis tractandæ exiguam ſpem eſſe; & ex literis horum nihil certi continentibus patere, quam parum ipſi in pacem proni ſint. Itaque ſummopere neceſſarium eſſe negotium id maturari, ut demum Reſpublica ſciat, quid inde ſibi ſperandum, quid metuendum. Nam hautquidquam ex re eſſe tractatus de æterna pace adeo procraſtinare, ſi futuram hoſtilitatem, & patriæ invaſionem antevertere velint. Etſi tunc ſuper hoc negotio 1645. in Comitiis nihil certi definiebatur. Sed & cum pace Danica Oeſalia Inſula in Sueciam transferretur, Uladislaus Rex adverſus eam translationem ſolennem proteſtationem interponebat, non eo ſolum nomine, quod ea inſula Ducatus Livoniæ pars ſit: ſed & quia Daniæ Rex ob ingentem pecuniæ ſummam à ſe mutuo acceptam omnia ſua bona eidem oppignoraverit, quantum ad id creditum neceſſarium ſit; quo nomine ipſe eam inſulam in peculiaris hypothecæ vicem animo ſibi deſtinarit. Simul Joannem Georgium Carmelum in Oeſaliam mittebat, qui Ebbonem Ulfeldium ejus Gubernatorem Danicum, & provinciales ſollicitaret, ut repudiato Suecorum imperio ſub Uladislai ditionem concederent; quorum & non pauci in eam rem ſat proni deprehendebantur. Eos tamen conatus Reginæ vigilantia antevertit.

§. 127. Initio belli Danici Regina ad Parlamentum Angliæ & Scotiæ literas dederat per Hugonem Moatum perferendas, quibus auxilium ejus adverſus Danum petierat, non tam ſpe iſto potiundi, quam ne Dano quid ſubſidii ex eo Regno accederet. Sed Moatus dum præter mandati ſui ſcopum circa id negotium ſatagit, non mediocrem Gallis ſuſpicionem injecerat. Hoc demum anno à Parlamento per tribunum Butlæum reſponſum adferebatur; quo ad arctius fœdus cum Regina ineundum paratum ſe oſtendebat. Enimvero id Reginæ haut videbatur conſultum, bello Danico jam compoſito, & quia tutum non videbatur Parlamenti cauſam aperte probare, utut Regem iſtum Sueciæ infenſum conſtaret. Igitur placebat fœdus declinare. Ne tamen Parlamenti offenſam incurreret; Legatum eo ſe miſſuram ferebat, qui ſequeſtris munus inter Regem & Parlamentum ſuſcipiat. Prius tamen inferioris gradus ablegatum eodem iturum, qui num iſta opera utrinque grata ſit futura, exploraturus ſit. Ita facile invenienda erat occaſio negotium id eludendi.

Auguſt. 1. Maji.

SAMUELIS PUFENDORFI
RERUM SUECICARUM
LIBER DECIMUS OCTAVUS.

EPITOME.

Wrangelius arcem Brixenſem capit. Cæſarei ac Bavarici ſe conjungunt. 2. *Sueci è Bohemia ſe recipiunt.* 3. *Cæſarei Scalam arcem recuperant, & Furſtenſteinam.* 4. *Induciæ cum Electore Saxoniæ prorogantur.* 5. *Magdeburgum ſuo præſidio relinquitur.* 6. *Sueci ad Viſurgim movere conſtituunt.* 7. *Wrangelius Huxteram capit, Paderbornam, & Stadbergam.* 8. *Idem in Haſſiam ſuperiorem progreditur.* 9. *Cum Landgravio Darmſtadienſi diſceptatio.* 10. *Cæſarei Franconiam inſident.* 11. *Turennius copias contrahit.* 12. *Kœnigsmarckius Wrangelio jungitur. Idem Lemgoviam expugnat.* 13. *Turennius conjunctionem detrectat; id quod Suecorum rationes perturbat.* 14. *Wrangelius in Haſſia ſubſiſtere conſtituit; ad Amanoburgum caſtra ponit.* 15. *Cæſarei in Suecos tendunt.*

1646. tendunt. 16. Iidem cum fame conflictantur. Bœnnigshuſius Suecis jungitur. 17. Cæſarei recedunt. Turennius Veſaliæ Rhenum tranſit; & Wrangelio jungitur. 18. Wrangelio ſummum exercitus imperium confertur. Torſtenſonius in Sueciam abit. 19. Socii exercitus in hoſtem tendunt. Cæſareorum valida caterva vapulat. 20. Hoſtis ad Lanum recedit. Fœderati ab Hanovienſi Comite cautionem accipiunt. 21. Iidem in ſuperiorem Germaniam tendunt. Wrangelius Rainam expugnat. 22. Trepidatio per Bavariam. Bavarici vapulant. 23. Auguſta obſidetur; 24. Cui Cæſarei ſubveniunt. 25. Fœderatorum conſultatio. Obſidium Auguſtæ ſolvitur. 26. Fœderati Laugingam diſcedunt. Wrangelii diſpoſitio. Hoſtis cis Licum in Sueviam tranſit. Fœderati in hoſtem tendunt. Iidem denuo in Bavariam irrumpunt. 27. Cæſarei in Bavariam revertunt. 28. Galli longius in Bavariam penetrare nolunt. De induciis agi incipit. Fœderati Bavaria iterum excedunt. 29. Iidem per Sueviam copias diſtribuunt. 30. Wrangelius inducias averſatur: cum Herbipolenſi Epiſcopo tranſigit. 31. Cæſarei vapulant. Donavverta à Suecis deſeritur, & recuperatur. 32. Fœderati in hiberna diſcedunt, Wrangelius clauſtra montium ad Bregentiam occupat. Idem ad Helvetios ſcribit. 33. Wittenbergius in Sileſiam mittitur. Cæſarei Teſchenam arcem, & Niclasburgum recuperant. 34. Iidem Cremſam obſident; quæ deditur. 35. Wittenbergius Wartenbergam occupat. Franckenſteina à Cæſareis recuperatur. 36. Ut & Corneuburgum. 37. Wittenbergius tandem ſupplementis jungitur. Cæſarei recedunt. Iidem reliqua Auſtriæ loca recuperant. 38. Wittenbergius Polckenhainum capit: idem in Bohemiam abit. Cæſarei vapulant. 39. Wittenbergius in Moraviam, & Superiorem Sileſiam tendit. 40. Caſſellani Marburgenſem arcem occupant. Ad inferiorem Rhenum geſta. 41. Darmſtadienſes Kirchainam ſubigunt. 42. Quam Caſſellani recuperant. Zonſa fruſtra obſidetur. 43. Lævvenhauptius Caſſellanis auxilio venit. Darmſtadienſes vapulant. Paderborna à Caſſellanis amittitur, & Eiskircha. 44. Tractatuum pacis continuatio. Replica Regiorum Ordinibus communicatur. 45. De Suecorum replica quorundam judicium. 46. Monaſterienſium de modo conſultandi ſententia. 47. Oſnabrugæ diſſidium ſuper Reformatis gliſcit. Palatinorum intempeſtivus zelus. 48. Oſnabrugenſium ſententia de modo conſultandi, ut & Cæſareorum, atque Regiorum, denique univerſorum Ordinum. 49. Tractatus pacis tarde procedunt. 50. Catholicorum gravamina novem. A 51. ad 57. Ubi ſuper gravaminibus agendum diſceptatur. 58. Sueci novum procuratorium exhibent. 59. Inter Legatos Suecos, Galloſque diſceptatio. 60. Evangelicorum ſuper gravaminibus declaratio. 61. Circa ſatisfactionem diſceptatio. De Alſatia, Sileſia, Pomerania. 62. Colloquia Suecorum cum Brandeburgicis ſuper Pomerania. 63. Oppoſitio Ordinum Pomeraniæ, & Stralſundæ: ut & Regis Poloniæ. 64. De Wiſmaria. De Bremenſi & aliis præſulatibus. 65. Trautmansdorfii mora Oſnabrugæ Gallis eſt ſuſpecta. A Cæſare Suecis oblata. 66. Trautmansdorfius Monaſterium diſcedit. 67. Ordinum ſententia ſuper Amneſtia. 68. Super aſſecuratione pacis quorundam ſententia. 69. Catholicorum ſuper gravaminibus Eccleſiaſticis declaratio. Super temporaria tranſactione diverſorum ſententiæ. 70. Cæſareorum ſuper iſtis à Suecis poſtulatum. Catholici in tractatus ſuper gravaminibus conſentiunt. 71. Gravamina Politica novem. 72. Trautmansdorfius cum Gallis de ſatisfactione agit. 73. Cæſarei ſcriptum adverſus Gallos evulgant. Galli id ſcriptum non curant. 74. De Mediolano fruſtra proponitur, & de Alſatia Inferiore. Super Lotharingi ſalvo conductu Cæſarei denuo movent. 75. Hollandi Suecorum ſatisfactioni ſe opponunt. Mox tamen deſiſtunt. 76. Cæſarei nova circa ſatisfactionem proponunt. Gallorum ſuper hoc; ut & Salvii, 77. ac Reginæ ſententia. 78. Occultæ Cæſareorum artes. Tractatus inter Gallos & Bavarum. 79. Mediatores de induciis proponunt; quas Galli non improbant, Sueci ſuſpectas habent. 80. Tractatus inter Gallos & Hiſpanos. 81. Hollandorum Legati Monaſterium ingrediuntur; tractatus cum Hiſpanis ordiuntur. 82. De Palatina cauſa ſententia Cæſareorum, Evangelicorum, Suecorum & Gallorum. 83. Varia variorum poſtulata. Bohemici exules ſalvum condunctum quærunt. Querela Spirenſium de Philipsburgo; Archipræſulis Magdeburgici de urbe cognomine; Darmſtadienſium de Caſſellanis; Immediatæ nobilitatis de Palatino; Sarapontani de Moguntino; Argentoratenſium de Benfelda. Ceremonialia. 84. De præcedentia inter Ordinem Equeſtrem, & Urbes. 85. Super gravaminibus inter Ordines tractatur. 86. Nova Evangelicorum ſuper gravaminibus propoſitio. 87. Super ſatisfactione Coronarum agitata. 88. Caſſellana ſatisfactio. 89. Saxonici Electorales Legati adveniunt. 90. Querela Erfordienſium; 91. & Duderſtadienſium. 92. Ordinum ſuper legibus pacis ſententia. 93. Catholicorum extrema declaratio circa gravamina Eccleſiaſtica. 94. De temporaria tranſactione diverſorum judicia. 95. Cæſarei Suecis duplicam exhibent. 96. Peculiaris declaratio ſuper ſatisfactione Suecica. Amplior Cæſareorum declaratio. 97. Prima formula pacis. 98. Ordinum de hac formula ſententia. Ea Cæſareis diſplicet. 99. Monaſterii duplica exhibetur. Ejus contenta. 100. Trautmansdorfii artes. Cæſarei hoſtilia omitti poſtulant. 101. Iidem Briſacum cedere Gallis nolunt. Galli eidem pertinaciter inhærent. Quibus Bavarus adſtipulatur. 102. Formula ſatisfactionis Gallicæ, 1646.

1646. 103. *Gallorum ſuper eadem declaratio. Galli hanc declarationem clam Suecis faciunt.* 104. *De ſatisfactione Suecica Evangelicorum Ordinum ſententia.* 105. *De commerciis ſententia Principum.* 106. *Reformatorum monita.* 107. *Palatinorum monita circa formulam pacis. Bavarici contra nituntur.* 108. *Saxonici Legati Suecos inviſunt.* 109. *Ragozii novæ molitiones. Colonienſis & Oſnabrugenſis neutralitatem affectant.* 110. *Ulterior circa amneſtiam negotiatio.* 111. *De ditionibus hæreditariis.* 112. *Nova Catholicorum ſuper gravaminibus declaratio.* 113. *Evangelicorum ad eam reſponſio.* 114. *Saxonicorum ſententia. Trautmansdorfii ſuper hac declaratio. Evangelici Saxonicorum interpoſitionem declinant.* 115. *Catholicorum nova declaratio.* 116. *Catholici Gallorum favorem captant. Evangelici heic diſſentiunt.* 117. *Satisfactio Suecica vacillat. Cæſareorum ſententia; quam Galli probant; Sueci abnuunt.* 118. *Circa Wiſmariam nova propoſitio.* 119. *Galli plura poſtulant.* 120. *De ſatisfactione militum. De ſubſcriptione Ordinum.* 121. *Galli ad ſeparatos tractatus ſolicitantur.* 122. *Tractatus inter Gallos & Hiſpanos continuatio.* 123. *De tractatu inter Hiſpanos & Hollandos.* 124. *Temperamentum circa cauſam Palatinam. Neoburgici petitum.* 125. *Lis inter Urbes & Equeſtrem Ordinem ſuper præcedentia.* 126. *Inter Suecos Gallosque ſuſpiciones.* 127. *Oxenſtiernæ congreſſus cum Gallis Monaſterii.* 128. *Cæſaris & Saxonis literæ ad Evangelicos.* 129. *Nova Evangelicorum circa gravamina declaratio.* 130. *Brandeburgicus ſeparatos tractatus ſuper Pomerania offert. Reformatorum poſtulata.* 131. *Inter Hiſpanos & Hollandos acta.* 132. *Galli tractatum ſuum properant.* 133. *Satisfactionis Gallicæ leges.* 134. *Gallici Legati Oſnabrugam veniunt. A Gallis diſputata de ſua ſatisfactione; de neceſſitate pacis.* 135. *De exhibendo inſtrumento pacis.* 136. *De Suecica ſatisfactione. Circa Pomeraniam difficultates.* 137. *Gallorum ſententia. Suecici Legati rem differunt. Trautmansdorfius diſceſſum minatur.* 138. *De Palatina cauſa.* 139. *De controverſia & ſatisfactione Haſſica.* 140. *De militum ſatisfactione:* 141. *De induciis proponitur.* 142. *De Eduardi Bragantini liberatione.* 143. *Evangelicorum circa gravamina diſſenſio.* 144. *Catholici nuperam formulam adſpernantur.* 145. *De Autonomia ſubditorum Evangelicorum in Catholicorum ditionibus.* 146. *Evangelici ad Regios rem iſtam referunt. Galli tergiverſantur.* 147. *Id quod Evangelicis ſuſpectum.* 148. *Cæſarei tractationem iſtam immutare cupiunt.* 149. *Saxonicorum ſententia:* 150. *Quæ Oſnabrugenſibus diſplicet, ut & Saxonis directio. Suecorum ſententia.* 151. *De Suecica ſatisfactione nova propoſitio.* 152. *Ceremonialia.* 153. *Ulterius ſuper gravaminibus acta.* 154. *Evangelicorum quorundam cum Catholicis diſceptatio. Evangelici inter ſe diſſident.* 155. *De cauſa Palatina.* 156. *Poloni tractatibus ſe immiſcere volunt.* 157. *Separati inter Suecos & Brandeburgicos tractatus ſuſcipiuntur.* 158. *Galli Suecos urgent. Reginæ nova mandata ſuper Pomerania.* 159. *Salvius Monaſterium abit.* 160. *Monaſterienſium de Suecorum ſatisfactione ſententia. De ſatisfactione militum.* 161. *Brandeburgicorum procuratorium rejicitur. De Suecica ſatisfactione poſtulatum.* 162. *Cæſareorum reſponſum.* 163. *Novum quoque Brandeburgicorum procuratorium rejicitur. Brandeburgici contra acta Monaſterii proteſtantur.* 164. *Pomeranorum circa ſatisfactionem propoſitum temperamentum.* 165. *De gravaminibus Monaſterii actitata.* 166. *Brandeburgicorum nova propoſitio. Suecorum de hac ſententia. Reginæ extrema declaratio ſuper Pomerania.* 167. *Brandeburgicus Hollandorum interpoſitionem affectat. Plettenbergii & San-Romani apud Brandeburgicum propoſitio. Brandeburgici reſponſum.* 168. *Cæſarei totam Pomeraniam Suecis offerunt.* 169. *Sueci acceptant. Pomeranorum ſolicitudo.* 170. *De Wiſmaria Cæſareorum ſententia.* 171. *Sententia Brandeburgici, Cæſareorum & Gallorum.* 172. *De cauſa Marpurgenſi. De ſatisfactione Haſſica.* 173. *De tractatu inter Hiſpanos & Hollandos.* 174. *De pace inter Cæſarem & Gallos. De pace inter Gallos & Hiſpanos.* 175. *Legatio Luneburgica.* 176. *Archiepiſcopi Bremenſis.* 177. *Holſatica.* 178. *Neoburgica.* 179. *Legatio Magni Gardii in Galliam.* 180. *Veneti auxilium contra Turcas petunt.* 181. *Polonica.* 182. *Legatio à Moſco.* 183. *Hollandica.* 184. *Danica.* 1646.

1646.

Wrangelius arcem Brixienſem capit.

SUb finem ſuperioris anni Lipſiam ab exercitu conceſſerat Torſtenſonius refocillandæ indies ingraveſcenti valetudini ; quem tamen ut ſupremam belli directionem tantiſper retineret, & Caroli Guſtavi Wrangelii recens imperium conſilio atque autoritate fulciret, Regina juſſerat. Componebant eo tempore exercitum Suecicum quindecim millia amplius equitum, octo millia peditum, veteranus ac ſelectus miles, præter præſidia per Auſtriam, Moraviam, Sileſiam, Bohemiam, Weſtphaliam & utramque Saxoniam, & quas Kœnigsmarckius ſeorſim ductabat copias. Sequebantur ſeptuaginta amplius machinæ, ac idonea paratus bellici copia : ut Cæſareos quidem, ni univerſo Bavarico exercitu fulcirentur, facile ſuſtinere Sueci poſſent. Primum Wrangelii facinus erat Brixienſis arcis, hactenus nulli hoſti tentatæ expugnatio, quam poſt acrem tridui oppugnationem, deficiente obſeſſos pulvere ad deditionem compulit, inſigni annonæ proviſu divitem. Brixia in Sileſiam mittebatur Reichvvaldus tribunus diſſipandis Cæſareis, qui Suecica ibi præſidia infeſtare cœperant. Hic in itinere non procul Leipa Bohemica Palfium Comitem cum ſua legione multa adhuc nocte oppreſſit, captoque tribuno cum trecentis gregariis, ac præfectorum pleriſque reliquos cæcidit. Brixia Cadenam Wrangelius progreſſus ad finem uſque menſis Januarii quietem exercitui indulſit, ſimul quid Cæſarei Bavaricique agitarent obſervans. De quorum conjunctione cum rumoribus primum, inde certis nuntiis conſtaret, legiones circa Cadenam arctius collocat, tum anguſtias viarum per Bohemicos montes in poteſtate tenet, ſi forte receptu opus eſſet. Ingruebat quippe Cæſareus exercitus tredecim equitum, undecim peditum millibus conſtans ; cui Bavaricorum equitum duodecim, peditum octodecim legiones accedebant: vires Suecis haut parum potiores. Cæſarei cum vererentur, ne Gallis iterum apud Rhenum ſe moventibus Bavarico exercitui illuc diſcedendum foret, neu VVrangelius Kœnigsmarckii nuper digreſſi copiis firmaretur, ocyus in Suecos ire ac prælium tentare conſtituerant ; præſertim cum inopia diu his in oris ipſos conſiſtere non permitteret. Eo fine Leopoldus VVilhelmus Archidux exercitum apud Pilſenam luſtravit, ac quæ ad ſervandam diſciplinam pertinent, magna cura ſanxit, recta in Suecos ducturus.

15. Jan.

Cæſarei ac Bavarici ſe conjungunt.

Sueci è Bohemia ſe recipiunt.

§. 2. Aſt VVrangelius, cum neque prælii aleam cum hoſte viribus ſuperiore citra neceſſitatem tentare tutum foret, nec munitis heic loci caſtris diu conſidere ob pabuli annonæque inopiam liceret, de concilii ſententia mature in tutum ſe recipere decrevit. Præſertim cum Bavarici, qui citra impedimenta venerant, non diu Cæſareos ſecuturi crederentur ; ac poſt accedente Kœnigsmarckio aut è Suecia ſupplemento auctior viribus hoſtem denuo urgere poſſet. Idem Torſtenſonio videbatur ; qui & monebat, in ſiniſtram quantum poſſit flecteret, ac Saxonis ditionibus parceret ; tum opportuno ad Salam loco conſideret, ut ſi hoſtis inſecutus Miſniam caſtris premeret, Electoris animus eo magis à Cæſare averteretur. Interim Kœnigsmarckium, qui in Bremenſem agrum conceſſerat, exciri poſſe. Ita præmiſſis impedimentis per anguſtias apud Preſniciam in Miſniam tenditur, octoginta equitum hoſtilium caterva in itinere oppreſſa ; inde per Glaucham, Altenburgumque trans Salam itur, ac legiones eo diſtrictu diſtribuuntur. Contra Cæſarei velut fugatis è Bohemia Suecis lætabundi, Egram, inde in Culmbacenſem agrum digrediuntur, quem hoſtili plane modo populantur, ac latius per Franconiam ſe diffundunt. Inter exercitus ita longis ſpatiis diſſitos nihil geſtum, niſi quod Cannebergius ſubtribunus Leopoldi cohortem prætoriam equeſtrem, centum viginti capitum non procul Cronaco oppreſſit magna parte capta, reliquis cæſis. 23. Febr.

Cæſarei, Skalam arcem recuperant,

§. 3. Digreſſis è Bohemia Suecicis Ungarus tribunus contracta manu Skalam arcem admotis machinis ad deditionem demum compulit. In Sileſia præfectus Suecicus arcis Furſtenſteinæ, dum pleroſque præſidiarios hoſtilem ad catervam opprimendam educit, ipſe in caſſes delapſus cum ſuis interceptus eſt. In arce ſedecim tantum præſidiarii ſupererant : quos repente circumſeſſos Cæſarei ad deditionem adegere. Sed iidem Franckenſteinam arcem adventu Reichvvaldi tribuni deſerere cogebantur. In Moravia caterva Suecicorum tributi exigendi cauſa Iglavia egreſſa non procul Sirovvitza Cappunium tribunum tribus turmis ſtipatum profligabat, ipſumque cum aliquot præfectis, & quadraginta gregariis captivum abſtrahebat. Sed audito tumultu qui Sirovvitzæ tendebant Cæſarei Suecicos inſecuti, cum numero prævalerent, ſuos recuperarunt, cæſiſque horum non paucis pleroſque ceperunt.

Et Furſtenſteinam.

13. Febr.

Induciæ cum ElectoreSaxoniæ prorogantur.

§. 4. De induciis cum Electore Saxoniæ prorogandis, etſi rebus ſuis valde proficuas eaſdem ſenſerat, prior movere nolebat Torſtenſonius ; cui in animo erat, ſi abruptis hiſce bellum reſumeret Elector, exercitu repente excito pertinaciam ipſius frangere. Ac Cæſar miſſo Poppelio legato ingentibus ipſum promiſſis, oblata quoque *charta* quam vocant *blanca*, oneraverat, ut hoſtilia in Suecos reſumeret, cui è ſecretiore conſilio Sebottendorfius, & Fridericus Merſchius Auſtriaco ſtipendio illigati ſuffragabantur. Perpulere tamen majores natu filii patrem, ut ſalutaria ac tuta Provinciæ ſuæ conſilia admitteret. Ita reſumendis tractatibus Eulenbergæ conveniunt Reginæ nomine Axelius Lilius, & Alexander Erskeinius, Electoris vice Arnheimius ſummus excubiarum præfectus, & Joannes Georgius Oppelius ; quibus Adminiſtratoris Magdeburgici nomine Einſidelius, & ab Anhaldinis Principibus Knochius ſubtribunus aderat. Evicere ibi Sueci, ut diſerte pacto insereretur, id ad ſucceſſores utrinque pertinere : quod Elector ſenio provectior, & fœdus quondam cum Guſtavo Rege initum ab ipſo iſthoc obtentu eluſum foret. Tum ne Elector Landgravio Darmſtadienſi adverſus Caſſellanam militem ſubmitteret ; quod Saxonici cupiebant. Tempus induciarum uſque ad concluſam pacem, aut communes inducias productum. *Ut tamen obligatio adverſus Cæſarem atque Imperium ſalva perſiſteret*, Elector ſibi excipiebat ; de cætero Cæſari nihil copiarum, hoſpitiorumque, ac adparatus bellici, nec loca delectibus agendis præbiturus. Suecicis contra copiis tranſitus per terras Electoris concedebatur innoxius, & quidem ut poſt tertium quemque itineris diem unus quieti agendæ interponeretur. Urbem & arcem Lipſienſem cum enixe ſibi reſtituendam contenderet Elector, ne abrupta negatione hunc offenderent, hactenus annuebant Suecici, ut ſuper ea re apud ipſam Reginam ageretur. Conventum quoque, ut octo millia uncialium menſtrua ex Electoris ditio-

20. Febr.

tio-

1646. tionibus Suecis ſolverentur, & quinque millia
modiorum frumenti alendis præſidiis,utque trans-
itu Albis,ſi opus ſit,Suecis uti liceret extra tertium
duntaxat à Dresda milliare. Si quid ab alterutri-
us ſubjectis per tempus induciarum delinquatur,
cognitionem & animadverſionem ejus fore, cujus
imperio delinquens ſubſit. Super controverſia
Haſſiaca placebat, ut Elector apud Darmſtadien-
ſem, Torſtenſonius apud Caſſellanam operam da-
ret, quo eadem amica ratione ſopiatur. In has fe-
31. Mart. re leges induciæ illæ tunc concluſæ, indignantibus
Cæſareis, contra non parum lætantibus Evange-
licis, quod eas paci promovendæ momenti quid
allaturas ſperarent. Niſi quod Brandeburgicus
judicaret, Reginam magis magisque Saxonis con-
junctionem affectare, quem in ipſum non ſat
æquo eſſe animo conſtet: qui & pro Pomerania
ne unum quidem verbum facturus ſit, quam ma-
lit in Suecorum manibus manere,quam ut Brande-
burgicæ Domui accreſcat.

Magdeburgum ſuo præſidio relinquitur.

§. 5. Magdeburgum hactenus obſidio eminus
circumpoſito incluſerant Sueci, interceptis quo-
que ſexaginta amplius equitibus, & multis vehi-
culis, quæ pabuli petendi cauſa prodierant. Sed
cum plurium adhuc menſium frumentum in urbe
eſſet, ac obſidium magnos ſumtus requireret, è
vaſtata circum regione haut ſarciendos; tum Sue-
cico exercitu in Thuringia agente ex altera ripa
per Luſatiam Cæſareis annona urbi inferre prom-
tum foret, profligatis ſimul obſeſſoribus: Tor-
ſtenſonio viſum per inſtitutos tractatus ea mole-
ſtia defungi. Præcipua difficultas erat, quod ne-
que Cæſar & Saxo Suecicum, nec Torſtenſonius
Adminiſtratoris Auguſti præſidium in urbe ferre
vellent. Igitur placebat, deducto qui nunc inſi-
debat milite, urbem ducentis quinquaginta pe-
ditibus ab ipſa conductis, cuſtodiri: de cætero
Suecos inter, & urbem amica omnia eſſe. Paria
Adminiſtrator pro ſe, & Archiepiſcopatu pollice-
batur. Ita Aprili menſe Trandorfius tribunus
cum Cæſareo milite urbe exceſſit, Suecico milite
comitante in Bohemiam deductus, etſi in itinere
ducenti pedites ob non ſoluta ſtipendia ſigna de-
ſererent.

Sueci ad Viſurgim movere conſtituunt.

§. 6. Enimvero quo minus exercitus Suecicus
in hibernis per Thuringiam & circa hærere poſ-
ſet, inopia efficiebat, & quod iſthoc onere Evan-
gelicorum Principum Provincias diutius preme-
re nollet. Promiſerant autem Galli, ſe medio
menſe Majo cum exercitu Moguntiæ futuros, ac
per Avaugurium poſtulabant, ea in loca Sueci ſe
conferrent, ut ob conjunctionem Cæſareorum
& Bavaricorum & ipſi mutuo auxilia ſibi ferre
poſſint. Experiendo porro Torſtenſonius didice-
rat, Cæſareos ac Bavaricos licet nunc Gallis, Sue-
cis juncta vi incumbentes, fere per hiemem maxi-
mas vires in Suecos effudiſſe, & quæ per æſtatem
ab his parta fuerant, hieme recuperaſſe non ſine
magno diſpendio militis Suecici, cui hibernorum
quiete frui negabatur. Unde quo juncti Gallis Sue-
ci eo commodius Cæſareos Bavaricis ſociatos pro-
pulſare poſſent, probato Gallorum poſtulato cum
Wrangelio, qui Lipſiæ illum adierat, decrevit,
omiſſa ad ſiniſtram in Cæſareas Provincias irru-
ptione ad dextram vertere, ac Gallis propinqua-
re. Interim ne fruſtra tempus tereretur Huxte-
ram Haſſiæ ac Suecicis ſtativis infeſtam expu-
gnandam, hoſtemque plane regionibus inter Vi-
ſurgim, Albimque excludendum. Poſt Huxte-
ram captam intra milliaria aliquot ad Gallos acce-
dendum, ne hoſtis ipſorum conjunctionem impe-
dire poſſet. Plane tamen cum iiſdem copiæ ne 1646.
jungerentur, niſi Cæſarei & Bavarici pariter in-
gruant, ac prælium inſtare videatur. Sed ne Cæ-
ſareæ ditiones à belli calamitatibus reſpirarent;
Wittenbergius cum parte legionum Sileſiæ im-
miſſus. His ſuper deſtinatis Landgravia certior
reddebatur, ſimul ut copias ſuas ſociaret, ac Hux-
teram trans Viſurgim cingeret poſtulabatur.
Enimvero hæc conſilia iſti parum probabantur,
quod metueret, ne hoſtis medium ſe Suecis, Gal-
lisque interpoſiturus Haſſiam inundaret. Adde-
bat de difficultatibus obſidendæ Huxteræ; & co-
piis ſuis ſibi opus eſſe Superioris Haſſiæ ſtativis
tuendis. Ac potius ut in Sileſiam verteret Wran-
gelius ſuadebat; aut ſi utique Gallis jungi cupe-
ret, per Superiorem Haſſiam & Wetteraviam
iter ſuſciperet. Cui viciſſim Torſtenſonius per li- 12. April.
teras demonſtrabat; in Sileſiam abeuntes à Gallis
nimium disjungi, viamque auxilii mutuo ferendi
obſepiri. Nec in Haſſiam Superiorem nunc pene-
trare tutum hoſte vicino, ac viribus prævalente.
Ne ſedem belli in Inferiore Haſſia ſtatuat hoſtis,
adſcitis Kœnigsmarckii & ipſius copiis haut diffi-
culter prohiberi poſſe. Cæterum id utique expe-
dire, quod & hoſti hactenus ſolitum, ſocios exer-
citus ita tendere, ut pro re nata in hoſtem jungi
queant. Sic probatis Torſtenſonii rationibus ad
expugnandam Huxteram machinas & pulverem 18. April.
obtulit; tum ut Paderborna quoque ſubigeretur
ſibique traderetur poſtulavit, penſandis damnis,
quæ hoc Suecici exercitus itinere tributaria ipſius
loca captura erant.

§. 7. Ita Wrangelius ſub initium Aprilis è Wrangelius Huxteram capit.
Thuringia Viſurgim verſus movit. Ipſe cum
equitatu & ſelectis peditum prægreſſus, cum Fur-
ſtenbergam attigiſſet, intellexit, Holſatiæ Du- 10. April.
cem, qui cum equeſtri legione Huxteram inſide-
bat, oppido pridie exceſſiſſe. Unde raptim ma-
num equitum pontonibus trajecit, ſi forte iſtum
adhuc deprehendere poſſent. Qui tamen, quod
idem in tuta jam evaſiſſet, irriti rediere. Trans-
greſſus ponte navali exercitus Huxteræ vim ad- 19. April.
movit, quam cum aliquot per dies ſtrenue ſuſti-
nuiſſet oppidi præfectus Joannes Forgellus ſub-
tribunus, tandem poſt editam mœnium ruinam 24. April.
deditionem fecit ea lege, ut ipſe ducesque cum
ſarcinis ſuis ſalvi Hammum deducerentur, grega-
rii trecenti quinquaginta pedites, ſexaginta equi-
tes militiæ Suecicæ accederent. Oppidum cum
numeroſo præſidio tenere haut operæ pretium vi-
deretur, munimentis nudatum, ne hoſtis ibi de-
nuo nidulari poſſet. Miſſus interea à Wrangelio
in Paderbornenſem agrum fuerat Duglaſſius cum
valida equitum manu ad eminus cingendam Pa-
derbornam, qui ex itinere Brackelam oppidum,
centum quinquaginta peditibus inſeſſum, ac mu-
nitas arces Neuhauſam & Lipsprincam ſexagenis
peditibus defenſas occupavit, milite ſub Suecica
ſigna redacto. Sed & qui Drengenberga in arce
aliquot per dies Duglaſſio reſtiterat centurio, ad-
ventante cum toto exercitu Wrangelio citra ex- 30. April. Et Paderbornam.
ceptionem ſe dedidit. Paderbornam inde proceſ-
ſum, quæ minore, quam creditum fuerat, nego- 5. Maii.
tio ceſſit. Nam tertio obſidii die, cum objectum
portæ propugnaculum tentaretur, obſeſſis id ul-
tro deſerentibus à Suecis ſtatim occupatur. Un-
de territus oppidi præfectus Seibelſtorfius tribu-
nus arbitrio Ducis Suecici ſe commiſit; ipſe cum
reliquis præfectis captivorum ſortem ſubit, qua-
dringenti pedites, centum quinquaginta equites
militiæ Suecorum adſcripti. Cives, quod arma

1646. 21. Aug. geſſiſſent, pecunia multati. Oppidum Landgraviæ conceſſum. Ejusdem rogatu Statberga, ſeu Marsberga petitur, excurſionibus Haſſorum ſtativis valde moleſta. Hanc machinis verberatam, cum jam cuniculi agendi forent, Coraſcus tribunus in easdem, quas Huxtera ſubierat, leges dedidit. (& Statbergam. 15. Aug.) Ipſe cum præfectis Dortmundam deductus; trecenti pedites, quadraginta equites Suecicam militiam ſubiere. Inventæ ibi quatuor majores machinæ, nec ſpernenda adparatus bellici & annonæ copia. Oppido munitiones detractæ.

Wrangelius in Haſſiam ſuperiorem progreditur.

§. 8. Interea Turennius per literas ſignificarat, ſe Kalendis Junii Rhenum Baccaraci tranſiturum: petebatque Marpurgum procederet VVrangelius, & partem equitatus ad Lanum fluvium obviam ſibi mitteret. Scribebat quoque VVeisbada Guntherodius tribunus, Turennium jam Moguntiæ adpuliſſe. Igitur VVrangelius obtinendæ Gallorum conjunctioni, cujus cauſa in has oras exercitum verterat, Starberga Marpurgum duxit, 23. Maji. ex itinere Caſſellis ſalutata Landgravia. Inde præter Gieſſam VVetzlariæ caſtra ponit, Gallorum adventum expectaturus, qui inter Bingam & Baccaracum ponte Rhenum ſtraverant, & Moguntia eo verſus movere cœperant. Aderat quoque à Landgravia Geiſius cum valida manu, & è VVeſtphalia Kœnigsmarckius huc contendebat. Simul Bænnigshuſius cum copiis, quas Galliæ Regis auſpiciis per VVeſtphaliam & vicina loca conduxerat, adfuturus ſperabatur.

Cum Landgravio Darmſtadienſi diſceptatio.

§. 9. Inter hæc Landgravius Georgius delectibus agendis non ſegniter incubuerat: cui & binæ equitum, totidem peditum legiones Cæſareæ acceſſerant. Melander quoque Cæſareorum nunc per VVeſtphaliam Dux, ſi opus foret, auxilia pollicitus fuerat. Hiſce fretus copiis, queis Eberſteinium Comitem præfecerat, 20. April. Putzbacum, quod centum Caſſellani pedites inſidebant, recuperat. Arma parantem pecunia ſublevabat Hiſpaniæ Rex, quicum opera Caſtelrodrici fœdus inierat, quo eoſdem amicos & hoſtes cum ipſo habere tenebatur. Jactabat tamen illa haut quicquam ad offenſionem Sueciæ pertinere, ſed ad jura ſua adverſus violentiam Caſſellanæ tuenda. Aſt Suecis, etſi controverſiæ iſtorum Principum non niſi amica ratione immiſcere ſe cuperent, iſte armorum paratus non parum ſuſpectus erat. Eoque 16. Maji. Torſtenſonius Lipſia literis Darmſtadienſem monuerat; delectibus ſuperſederet, ac Cæſareas legiones ab ſe dimitteret. Alias ſi quid mali eo nomine eveniat, ſibi ipſe imputaret. Idem quoque VVrangelio ſcripſerat, ut legiones illas, & ipſum Landgravium, ni poſtulatis ſatisfaceret, hoſtili 31. Maji. modo haberet. Unde & hic in Superiorem Haſſiam progrediens cum valida equitum, peditumque manu easdem legiones interceptum ibat, quæ intra teli jactum apud Gieſſam tendebant. Sed hæ ipſo ingruente ſub oppidi foſſam ſe receperant. In quas militem machinarum ictibus obnoxium immittere, haut imperatorium viſum. Nec conſultum erat circa Gieſſam tunc tendentibus ſuis ad hoſtilia ſumenda Landgravium compellere, qui excurſionibus eo oppido factis haut paucos Suecorum palantes intercipere poterat: cum nunc idem oppidum ementibus forum præberet. Quanquam autem multis rationibus VVrangelius contenderet, ut quatuor illas legiones Landgravius amoliretur, id tamen hic conſtanter abnuebat: ſuas illas eſſe, à ſe quondam conſcriptas, & Cæſari commodatas, nunc repetitas in controverſia, quæ nullo modo Suecorum arma, ſed privatum Domus Haſſiæ negotium ſpectet, 1646. cujus cognitio penes Cæſarem ſit. Nec litem ſibi cum Caſſellana velut Sueciæ Fœderata, ſed ut Statu Imperii intercedere. Ob legiones Cæſari antea conceſſas non magis hoſtilia ſe meritum, quam alios Evangelicos Ordines; ejusque facti cauſas jam olim Reginæ adprobaſſe. Tum Anno triceſimo quarto Suecis quoque à ſe nonnullas copias traditas. Nec magis idem VVrangelio aures præbebat poſtulanti, ut poſitis armis controverſia inter agnatos Principes amica via componeretur; quod propius ſubiens Cæſaris exercitus animos ipſi adderet. Et cum VVrangelius teſtaretur, extra culpam ſe fore, ſi quid detrimenti ipſi inferatur, dum Cæſaris miles ubicunque locorum deprehenſus hoſtili modo habendus ſit; Landgravius viciſſim proteſtabatur, injuriam ſibi facere, qui Caſſellanæ ſe controverſiæ immiſceat, ac jus ſuum tuentem impediat.

Cæſarei Franconiam inſidene.

§. 10. Aſt Cæſarei poſt Suecorum è *Bohemia* diſceſſum in Franconiam abierant, ſtativis ſecundum Mœni ripam poſitis arcendæ horum in Superiorem Germaniam irruptioni. Nec ad eorundem in VVeſtphalia progreſſus ſe commoverant, niſi quod legiones nonnullas in Sileſiam adverſus VVittenbergium mitterent. Inanis quoque ab ipſis excurſio Erfordiam verſus facta, quam ope Pontificiorum ſacerdotum & civium oppreſſuros, ſe ſperaverant; quod vigilantia præfecti Suecici conatus iſtos irritos reddidiſſet. Sub finem menſis 21. Maji. Maji luſtratæ apud SchVVeinfurtum copiæ, ob pecuniæ veſtimentorumque defectum animis haut parum ægræ. Inde Neuſtadium ad Salam progreſſi Cæſarei Hamelburgum, Bavarici Gemundam iter intendebant, velut per Fuldenſem agrum in Haſſiam Inferiorem contra Suecos ituri. Sed horum itinere in Superiorem Haſſiam cognito, ſecundum Mœnum Aſchaffenburgum, ac Hanoviam deſcenderunt, diviſis quidem caſtris conſidentes, Cæſarei Rotenbaci, Bavarici infra Aſchaffenburgum, ut tamen brevi tempore conjungi iterum poſſent. Eorum acceſſum Darmſtadienſis anxie petierat, ſpe quoque ipſis validorum auxiliorum facta.

Turennius copias contrahit.

§. 11. Circa idem tempus Turennius quoque copias ſuas ex hibernis contrahere cœperat, quæ tribus peditum, equitum quatuor millibus, octingentis conſtabant, addito quadringentorum dimacharum agmine. Cui è VVeſtphalia Bænnigshauſius cum tribus millibus recens conſcriptis acceſſurus erat. Deſtinatum ipſi fuerat, uti apud Moſerum tribunum Benfeldæ diſſerebat, cavere, ne hoſtis junctis viribus alterutrum Regiorum exercituum invaderet: eamque ob cauſam nolle ſe ſtatim Rhenum tranſire, ne Cæſareis Bavariciſque pariter incumbentibus non citra damnum pedem referre cogatur, iiſdem mox tota mole Suecos petituris. Quæ conſilia & Suecis Ducibus per Grotium juniorem exponebat poſtulans, ut hi propius Rhenum moveant, ac ſi non placeat caſtra caſtris jungere, ſaltem ita prope conſideant, ut pro re nata auxilium invicem ferre poſſint, ne alterutri neceſſitas inferatur cum damno pedem referendi. Quo & Suecorum ducum conſilia ſpectabant. Apud VVormatiam inde copias luſtravit Turennius, ac corrupta circa Franckendaliam ſegete id oppidum eminus claudere inſtituit. Supra Baccaracum Rhenus ponte navali ſtratus erat, quo & Turennius cum exercitu deſcendit; ac literis ad Avaugurium paratum ſe 10. Maji. tranſeundo Rheno oſtendit, modo Sueci Limbur-

1646. burgum uſque obviam ſibi procedant: quod hoſtis apud Aſchaffenburgum tendens cum gravibus machinis ac mole impedimentorum inter Baccaracum & Lanum iter facientem, Suecis ad dextram relictis, invadere poſſit. Unde omnibus perſuaſum erat, eam conjunctionem propediem futuram.

Kœnigsmarckius Wrangelio jungitur. §. 12. Kœnigsmarckius quoque poſt captam Bremerværdam, cui rogatu Friderici Præſulis Melander è Weſtphalia ſubvenire fruſtra agitaverat, à Torſtenſonio juſſus erat Wrangelium ſuis legionibus firmare, quoad is cum Turennio exercitum junxiſſet. Nam alias ipſi cura tractus inter Amaſim, Werram, Mœnum, Albimque commiſſa erat. Is igitur contractis legionibus ex itinere Vechtam expugnare cupiebat, ac jam machinas admovere cœperat; cum urgentibus à

13. Maji. Wrangelio literis omiſſo obſidio præter Witlagam, Mindamque, & Hervordiam, Lemgoviam

22. Maji. properat Cæſareo præſidio inſeſſam. Quam obiter expugnaturus tormentis primo turrim portæ

Idem Lemgoviam expugnat. ſuperſtructam quatit. Inde media nocte ſex locis aſſultum dat, ac intra horæ ſpatium unam portam occupat deſideratis ſuorum nonnullis, quos inter duo centuriones, & unus ſignifer. Per eam portam, cum aliis in locis Cæſarei ſtrenue reſiſterent, in oppidum penetratum. Pervenerunt heic in Suecorum poteſtatem Joannes Caſimirus Leiningæ Comes tribunus, Lauterſheimius, & Levinus Fridericus Wittenbergius ſubtribuni, præfectus vigilum cum tribus centurionibus, aliisq; ductoribus, ac gregarii quadringenti cum quinque

28. Maji. vexillis, & octo machinis æneis. Pirmonda arx haut expectata vi deditionem fecit, ac ſex peditum manipuli, qui eam inſidebant, Warendorfum dimiſſi. Inde per Waldeccenſem Comitatum profectus Wrangelio cum ter mille quingentis equitibus, totidem peditibus, ſimul octingentis dima-

5. Jun. chis jungitur; ad quem & Geiſius viginti ſeptem Haſſicorum equitum turmas adduxerat. Horum adventu Wrangelius conſtituerat Limburgum movere, quod Turennius petierat, ut is poſt ſuperatum Rhenum eo tutius accedere poſſet. Inde junctis exercitibus in ſuperiorem Germaniam, ipſamque Bavariam penetrare animus erat.

Turennius conjunctionem detrectat. §. 13. Enim vero veniebat tunc ad Wrangelium à Mazarino ad Turennium, miſſus Nobilis, qui proponebat; Hollandos hoc anno expeditio-

3. Jun. nem in Flandriam omiſiſſe, cui Galli rationes ſuas ſuperſtruxerint. Unde omnes copias, quas ad Moſellam deſtinaverant, in Flandriam fuiſſe mittendas; ſimul partem militis Turenniani in Lucenburgicam deducendam ad certa ibi deſtinata exequenda. Gratum proinde Turennio fore, ſi Wrangelius per menſem in vicinia ſubſiſtere poſſit, quoad ea deſtinata perfecta ſint. Tunc Gallos validioribus cum copiis certo ipſi jungendos, ac matureſcente meſſe expeditionem commodius ſuſceptum iri. Interim, ſi opus ſit, reliquum ſibi militem cum novis Bænnigshauſii delectibus ad ſex capitum millia Wrangelio acceſſura, eundem-

Id quod Suecorum rationes perturbat. que annona à Galliæ Rege ſublevandum. Inſperata iſthæc res VVrangelii rationes non parum perturbavit. Is quippe fide à Rege Galliæ, ac Turennio data confiſus, eouſque progreſſus fuerat, ubi facile ſummo periculo involvi poſſet. Atque huic itineri non parum temporis impenſum erat, quod ab ipſo, & Kœnigsmarckio in VVeſtphalia longe utilius collocari poterat. His in oris per aſpera montium ſubſiſti, quod Galli velle videbantur, cum tam numeroſo exercitu non poterat. Si tantiſper retro iretur, univerſæ hoſtium copiæ 1646.
Landgraviam oppreſſuræ erant. Hæc ut Turennio demonſtraret, VVrangelius Sigismundum Przimskium tribunum, & hoc ab hoſte intercepto, Bulovium mittebat. Qui VVetzlariam rever- 7. Jun.
ſus id reſponſi retulit: conjunctionem fieri nunc non poſſe, ac juſſum ſe ex aula à VVrangelio contendere, ut aliquot per ſeptimanas his locis morari placeat. Se tamen miſſo nuntio confeſtim cupita VVrangelio ad Regem relaturum, nec dubitare quin illis ſatisfaciendum ſit; cujus reditus intra decimum quintum diem utique futurus ſit. Iſthoc reſponſum, toties iteratis promiſſis adverſa fronte repugnans, gravi ſuſpicione Suecorum animos perſtrinxit, accedente præſertim rumore de induciis inter Gallos, & Bavaricos initis. Sane 7. Maji.
jam ſub initium Maji Gleenius Bavaricus Dux edictum Haſfurti promulgaverat, quo omni hoſtilitate & offenſa adverſus Gallos abſtinere ſuos juſſerat, velut Deputati Gallici in armiſtitium non ſolum cum Bavaro, ſed & cum Cæſare conſenſiſſent, ac eo nomine tubicinem ad Turennium miſiſſent. Etſi Galli obtendebant, Bavaricis Monaſterii à Servientо de armiſtitio ſpem factam, antequam is ſuper eodem Oſnabrugæ cum Suecis conſultaret; de quo iſti velut certa re ad Principem ſuum retulerint; unde præproperam armiſtitii promulgationem per errorem factam. Sed Succis refragantibus omnia mutata. Si quid tale tamen factum ſit, Suecorum cum Saxone exemplo factum, ac deinceps rite fieri poſſe.

§. 14. Ita fallente Gallorum conjunctione, & ingruente univerſa hoſtium mole magna circumſpectione opus erat. Qua de re cum à VVrangelio ad conſilium referretur, patebat, præſente rerum facie duas tantum ſupereſſe vias. Vel enim ante Haſſiam ſtationem capeſſendam tegendis Landgraviæ terris; vel in VVeſtphaliam revertendum, ac commodiorem occaſionem rem in hoſtem gerendi expectandam. Enimvero in VVeſtphaliam eunti tanto exercitui annonæ inopia mox incubitura erat. Tum Caſſellana ſævitiæ hoſtium exponebatur, ſede belli in Haſſiam devoluta. Inſuper ita longe à Rheno diſcedebatur, ut conjunctio cum Turennio deinceps longe difficilior futura eſſet. Igitur placebat circa Amœnoburgum Haſſiæ Inferiori præjacens oppidum ſtationem arripere, quoad de Gallorum conſiliis certiora adferrentur, hoſtiumque conatus obſervare. Landgraviam haut dubitaturam è duobus malis minus eligere, ac ad breve potius tempus exercitui ex ſua ditione annonam præbituram, quam hoſtium ſe arbitrio exponere; præſertim meſſe jam propinqua; quæ frumenti affatim exhibitura erat. Id conſilium Landgraviæ denuntiatur, ſimul poſtulatur ut cum ipſius ſalus in hoc præcipue vertatur, annonam miniſtret, ac copias, quotquot præſidiis ſubtrahi poſſint, auxilio ſubmittat. Inde ut tria millia Gallici militis à Bænnigshauſio recens collecta Suecis jungerentur, opera dabatur. Ita motis VVetzlaria caſtris Kirchainam, inde 12. Jun.
Amœnoburgum proceditur; cum interim Geiſius Gleichbergam arcem non procul Gieſſa ſitam expugnaſſet obſeſſos aqua & pane deficiente. Nonaginta quoque pedites, & ſexaginta equites, qui Amœnoburgum inſidebant, citra exceptionem dedere ſe cogebantur. Oppidum cum arce mu- 15. Jun.
nimentis nudatum, ad quod VVrangelius una cum Kœnigsmarckio, & Geiſio opportuno loco caſtra metatur, hoſtem intrepido animo expectaturus.

Wrangelius in Haſſia ſubſiſtere conſtituit.

Ad Amœnoburgum caſtra ponit.

§. 15. Aſt

1646. *Cæſarei in Suecos tendunt. 17. Jun.*

§. 15. Aſt hoſtiles exercitus, qui hactenus circa Aſchaffenburgum & Hanoviam ſubſtiterant, compluribus legionibus quas Reuſchenbergius adducebat firmati, Fridbergam, Putzbacumque progreſſi, mox præter Gieſſam recta in Suecos vadunt, prælium tentaturi. Triginta bellatorum millia explere ſe jactabant: quibus non parum animi addiderat adventus Melandri, qui diſtributis *9. Jun.* per Weſtphaliæ oppida copiis, cum quadringentis equitibus per Occidentalem ſylvam ad Cæſareum exercitum evaſerat, canos ſuos, uti ferebat, Suecis perdendis impenſurus. Tum abſentiam Torſtenſonii ab exercitu Suecico majoris quam decem millium jacturam æſtimabant, qui machinarum expedito uſu in præliis tantum ipſis damni intulerat, quantum à nemine alio metue*23. Jun.* bant. Ac initio hoſtis caſtra Suecica intra ſeſqui*24. Jun.* milliare ad dextram præterit: mox flectens in val*25. Jun.* le apud Burgmindam, inde propius ad dimidium milliare ſuccedens inter Hombergam ad Ohmam, *26. Jun.* & Schvveinsbergam loco celſo caſtra poſuit, unde in caſtra Suecica deſpectus erat. Sequenti die inter duo caſtra acriter cum Bavaricorum manu apud molendinum quoddam confligebatur, non modico horum damno, inter alia binis vulneribus ſauciato ipſo Gleenio, ac pluribus præfectis, gregariiſque cæſis ac vulneratis. Frequentes præterea inter excurſorum catervas velitationes æquali fere utrinque damno. Inter alia Belloregardius Gallicus apud Landgraviam Reſidens, dum è Suecicis caſtris Caſſellas revertit, ducentis equitibus deducentibus, in Cæſareos incidit, qui magnam præſidii partem ceciderunt, ipſo ægre Herbornam elapſo.

Cæſarei [illegible] fame conflictantur. §. 16. Conſilium porro Cæſareis fuerat intercepta annona Suecos urgere, ac horum cum Turennio conjunctionem impedire. Quæ deſtinata tamen in contrarium verterunt, cum Suecis annona Caſſellis præberetur. Sed qui Cæſareis è Franconia ſubvehebatur panis longinquitate itineris, & intenſo æſtu magnam partem corruptus fuerat. Unde pedes fame ita debilitatus eſt, ut vix armis ſuſtinendis ſufficeret. Nec multo lautior equitum conditio, quod caſtra arido in monte, ubi nec aquæ nec pabuli copia, locata forent. Qui & fami diſpellendæ longe lateque excurrebant, ac omnia paſſim diripiebant, non magis Moguntinis, ac Darmſtadienſibus, quam aliis parcentes. Sed & cum prius Cæſarei Bavaricique Suecicos numero longe ſuperarent, Wrangelius, ut Bœnnigshauſius ſibi jungeretur, diligenter inſtiterat. Qui & demum, inopia licet pecuniæ fatigante, Suecico exercitui acceſſerat, paulo amplius quam tria militum millia Gallico argento conducta adducens. Quibus firmatus Wrangelius jam non amplius dubitabat vel in conſpectu hoſtium conjunctionem cum Turennio ſuſcipere. *Bœnigshauſius Suecis jungitur. [illegible] Jul.*

Cæſarei recedunt. 6. Jul. §. 17. Enimvero Cæſarei, cum deſtinata ſua in caſſum cecidiſſe intelligerent, haut expectato Turennio, ea qua venerant via remeant, fœtore, annonæque, ac pabuli inopia urgente, præter immenſam equorum ſtragem exercitu quatuor millibus militum amplius imminuto. Plurimos quoque excurrentes Ziegenhaina Haſſici, & circa montem à Cervis dictum præfectus turmæ, Longus Haſſus vulgo dictus, verſans interceperat. Cum contra Suecis affatim annonæ Caſſellis ſubminiſtraretur; qui Cæſareis diutius ſubſiſtentibus ſimilem Bernburgenſi eventum augurabantur. Digreſſis Cæſareis mox Hombergа ad Ohmam & Svveinsberga horum præſidiis inſeſſa per Haſſos recuperantur, præſidiariis citra exceptionem ſe dedentibus. Turennius interim ſolutum Baccaraci pontem Veſaliam Superiorem tranſtulerat, ac legionibus aliquot ſub Hoquincurtii ductu auctus per tractum Moſellanum ſuis aliquot dierum quietem indulſit. Mox cum propinquantibus hoſtium exercitibus ibi Rhenum transgredi non auderet, ſuperato Moſella Veſaliam Inferiorem deſcendit, ibique menſe Julio in citeriorem ripam tranſiit, Batavico ejus oppidi præfecto tranſitum aliquantiſper abnuente, velut neutralitati cum Cæſare cultæ repugnantem; quoad tandem Longuevillio Duce, & duobus Hollandicis Legatis Monaſterio huc excurrentibus eum concederet. Conſtabant tunc Turennii copiæ ter mille quingentis equitibus, mille quingentis peditibus, quos lento itinere per Weſtphaliam, inde Waldeccenſem Comitatum, Haſſiamque tractos apud Gieſſam Suecico exercitui jungit. Is quippe, cum hoſtis apud Ilmenſtadium Cœnobium caſtra munire cœpiſſet, matura jam meſſe famem recreaturus, Amœnoburgo huc ſe contulerat, Staufenberga arce ex itinere in poteſtatem redacta. Prætorium Langengænſæ poſitum, loco ad inſidias hoſtium pabulatoribus ponendas idoneo, quorum & complures à Suecis intercepti. *1646. Turennius Veſaliæ Rhenum tranſit. 8. Jun. 10. Jul. Turennius Wrangelio jungitur. 31. Jul.*

Wrangelio ſummum exercitus imperium confertur. §. 18. Aderat tunc apud exercitum à Regina miſſus Erskeinus diplomata Wrangelio adferens, quibus ſupremi ducis munere, ſimul Senatoria dignitate augebatur cum ſumma armorum per Germaniam directione, niſi quod Pomeraniæ, Meclenburgicæ, Bremenſisque ac Verdenſis præſulatus regimen Torſtenſonio reſervabatur. Addebantur mandata, ut primaria à Suecis inſeſſa loca omnibus neceſſariis ad vim ſuſtinendam inſtrueret, & ut ex iis, ſi opus ſit, ipſe exercitus ſublevari poſſit. Tum ut Viſurgim, Albim, ac Oderam flumina in poteſtate haberet, ne hoſtis iiſdem uti ad infeſtanda Suecica ſtativa queat; potius eo conniteretur, ut hoſtis intra proprias provincias redactus ſuas ipſe vires atterat. Copiis Wittenbergio ac Kœnigsmarckio ſubditis hoſtem diſtraheret, vel pro re nata eas ſibi adſciſceret: alterutrum tamen iſtis locis rem gerere curaret, unde oram maritimam adverſus conatus hoſtium tueri poſſit, quo ipſi deſtinata ſua in ſuperiore Germania citra impedimentum perſequi liceat. Nam placebat Reginæ, ut is in Bavariam penetraret, ac ſi hoſtis forte munitis ſe caſtris objiceret, illum præteriret, ne obſidiis munitarum urbium tempus tereret. Juſſus quoque Gallos in Bavarum incitare, ac ut iſti hieme juxta ac æſtate rem gerant efficere. Cætera pro ratione belli de ſententia Conſilii expediret. Adjecerat Regina literas ſua manu ſcriptas, quibus hortabatur, ut non inferiorem ſe iis, in quorum locum ſuccedebat, exhiberet. Ex hoc tempore ſumma belli per Germaniam Caroli Guſtavi Wrangelii ductu adminiſtrabatur. Nam etſi Regina maluiſſet, Torſtenſonium idoneo loco in Germania ſubſiſtere, ac conſilio Wrangelium juvare, quoad hic autoritate, uſuque imperandi ſe firmaſſet, is tamen tædio morbi indies ingraveſcentis, ac ut partum decus lubrico fortunæ ſubductum in tuto collocaret, repetitis ſubinde precibus à Regina tandem obtinuerat, ut exuto imperio in patriam reverti liceret. Quo & hac æſtate adpulit, immenſa gloria mactus, rebus per quinquennium ſingulari cum felicitate ac prudentia geſtis, queis tot præliis, *Torſtenſonius in Sueciam abit.*

 urbi-

1646. urbibusque expugnatis victor potentiam hoſtis inſigniter fregit.

Socii exercitus in hoſtem tendunt. §. 19. Poſt Turennii cum Wrangelio conjunctionem deliberabatur, num propius hoſtem conſidendum, ejuſque exitium tentandum; an iſto præterito ad Danubium progrediendum foret? 4. Aug. Quorum prius cum Galli magnopere probarent, ſtatim motis apud Gieſſam caſtris præter Fridbergam proceditur: ubi hoſtis in conſpectu erat, qui ante caſtra in acie conſiſtens coronationem novi Bohemiæ Regis Ferdinandi IV. feſtiva diſploſione 5. Aug. celebrabat. Sequenti die ſub caſtra hoſtium in aciem diſpoſiti ſuccedunt: verum qui objectu Niddæ fluminis anguſti, ſed ob altas ripas difficili tranſitu, ſimul excitatis operibus tuti agebant, ne equitibus quidem velitandi copia facta. Sed quia diutius heic loci hærere, ac hoſtibus Franconiæ ac Francofurti à tergo ſubvectiones liberas concedere haut conſultum videbatur, placebat ipſos ſtatim prætergredi; quæ via tamen ineunda foret paulum addubitabatur. Quidam cenſebant ſiniſtram verſus in Franconiam abeundum, quod metus ſit, ne ad dextram flexuros Cæſarei tranſitu Niddæ fluminis prohibeant. Ac iſto tractu omnia exhauſta cum iiſdem Steinheimi & Aſchaffenburgi à tergo annona in promtu ſit. Wrangelio tamen placebat ad dextram ire, ac tranſitum Niddæ apud Bonnameiſam invadere: quo obtento hoſti ſubvectio Francofurto, Hanovia, & à Mœno flumine, tum iter ad Danubium intercipi poſſit. Nam in Franconiam ad ſiniſtram tendentibus, ubi hoſtis hibernaverat, cum inopia luctandum, ac per Speſſartum ſylvam tardum gravi agmini iter emetiendum. Interim ad Mœnum fluvium hoſtem occurſurum, tranſituque ipſos 6. Aug. arcere conaturum. Hac ſententia prævalente poſtera luce Bonnameiſam Fœderati properant, horæ itinere Francofurto diſſitam, quam centum quinquaginta hoſtium ſclopetarii cuſtodiebant, ſed qui toto exercitu ingruente arrepta fuga mox omnes in Suecorum manus inciderunt. Fœderati ſtatim ſuperato flumine celſiora campi inſederunt. Horum motu cognito hoſtis quoque iter ingreſſus fuerat, ut tranſitu Niddæ iſtos arceret, ac munimentum agreſte Francofurtanis arvis prætenſum occuparet. Præmittebantur quindecim equitum centuriæ, queis Bavaricus vigiliarum præfectus ſummus Sporckius præerat, qui tantiſper iſtos ſuſtineret, quoad totus exercitus accederet. Cæſareorum valida caterva vapulat. Sed Suecis jam petita loca obtinentibus, ea manus per Kœnigsmarckianam legionem in fugam conjecta, plurimis ductoribus gregariiſque captis. 5. Aug. Nox Buſcheimi quieti data: Sequenti die cum hoſtis trans Niddam edito loco conſiſteret, fœderati denuo in ipſum tendunt, ſi forte ad prælium elicere eundem poſſent. Sed neque Windecca oppido, nec ripa Niddæ depellere hoſtem dabatur. Ita totum per diem flumine dirimente exercitus utrinque in acie ſtetere, machinis in ſe mutuo fulminantes. Conſilium Fœderatis fuerat poſtero mane Windeccam, & tranſitus Niddæ vi in poteſtatem redigere. Sed hoſtis nocte evocatis ad ſe, qui iſta loca tuebantur, retro in vetera caſtra conceſſerat: quem cum Fœderati oppugnare ibi haut tutum cenſerent, circa Windeccam fatigato militi per unum & alterum diem 6. 7. Aug. quietem indulſere, Francofurto, & Hanovia annonam ſuppeditante, quarum urbium opportunitate, ſimul penu ſuo Steinheimi, & Aſchaffenburgi hoſtis jam excluſus erat. Is ne ad dextram trans montem ab Avibus dictum in Franconiam, & ad Mœnum perrumpere, aut ſubvectione ex illis locis frui poſſet, Kœnigsmarckius cum duodecim equitum alis, ac deſultorum manu Gelnhuſam miſſus eſt, quam inſidentes quinquaginta dimachæ ſine mora ſub Suecorum ſigna conceſſere. Turennius etiam quatuor peditum phalangibus, duabus equitum legionibus Moguntia adventantibus obviam profectus Steinheimum ex itinere expugnavit, non exiguo penu à Cæſareis ibi congeſto potitus. 1646.

Hoſtis ad Lanum recedit. §. 20. Hoc modo hoſtis in anguſtias non modicas redigebatur obſtructis jam pleriſque acceſſibus, per quos receptus, aut annonæ ſubvectio patebat. Unde nec diutius heic ſubſiſtere inopia patiebatur, nec tutum erat è conſpectu Fœderatorum exercituum ſe ſubducere. Sed intellecto Kœnigsmarckium ac Turennium cum valida manu è caſtris diſceſſiſſe, illorum abſentiam in uſus ſuos vertere conſtituit. Unde ſilentio noctis 8. Aug. tranſito Nidda Fridbergam, Putzbacum, & relicta ad dextram Braunfelſa Wilmarum ad Lanum conceſſit. Ejus motu à Fœderatis cognito, equitatum immittere ſerum erat longius jam progreſſo, ac pontibus paſſim dejectis; qui & accelerando itineri aliquot curruum centurias cremaverat. Conſilium hoſti fuerat vel Suecos pugnandi cupidos ſuperiori Germania averſos in Weſtphaliam pertrahere, vel ſi iſti Mœnum aut Nicrum peterent, flexo ad dextram aut ſiniſtram itinere prævenire aut ſubſequi, pugnandi neceſſitate declinata, ejuſque deſtinatis quantum detur obſiſtere. Enimvero huc hoſtem inſequi, ubi omnia exhauſta erant, Fœderatis haut placebat; ſed potius habebatur in Superiorem Germaniam penetrare, ubi & oppidorum præſidia fere imminuta erant, pleriſque in expeditionem eductis. Igitur ſtatim Windecca Hanoviam tendunt, quæ ut præſidium Suecicum admitteret, Wrangelius cum tutore Comitis Georgio Eberhardo Erbacenſi per Erskeinum agebat. Is etſi de ſtudio ſuo in ſocios Reges, cauſamque communem prolixe teſtaretur, quod & foro præbito declaraverat; id tamen poſtulatum deprecabatur, ſancte confirmans ſe volente Cæſareos nunquam hoc oppido potituros. Unde quia & Turennius dimidiam præſidii partem ſibi depoſcebat, & Landgravia eidem oppido inhiabat, nec vi expugnare id in proclivi erat quingentis militibus, & non imbelli cive inſeſſum; ſatius VVrangelio viſum ſcripta Comitis cautione adquieſcere, qua pollicebatur, in oppidum hoſtile præſidium non admittere, ac Fœderatis exercitibus amica omnia exhibere. Cui viciſſim ſi opus foret defenſionem VVrangelius promittebat. Fœderati ab Hanovienſi Comite cautionem accipiunt. 9. Aug.

Fœderati in Superiorem Germaniam tendunt. §. 21. Aſchaffenburgum inde Fœderati petunt, cujus præſidiarii reſiſtere haut auſi ſe dedunt: ubi & inſignis penus à Cæſareis congeſtus reperiebatur. Quanquam autem SchVVeinfurto potiri VVrangelius cupiebat; tamen ne hoſti ea mora ſpatium daretur apud Danubium ipſum prævertendi, illo omiſſo Mœnus ſuperatur, direpto obiter Selingenſtadio. Heilbrunnam verſus Duglaſſius 13. Aug. cum octo equitum millibus præmittebatur, ſi citra temporis jacturam illa in poteſtatem redigi poſſet. Sed cum cognitum foret id oppidum bis mille militum præſidio teneri, eodem quoq; omiſſo ad Danubiũ properabatur. Ac ut tanto exercitui co laxior foret annonæ pabuliq; commoditas, placebat Suecicos,

1646. cicos, Galloſque pauliſper ſeparari, apud Danubium iterum jungendos. Unde Turennius cum ſuis per Neoſtadium ad Cocharum in VVurtenbergicam deflectebat, Schorndorfum ſi poſſit ex itinere occupaturus. VVrangelius per Tubari ac Jaxtæ valles Nidenaviam, inde Halam Suevicam ſe

21. Aug.

conferebat. Bavarus interim utriuſque exercitus adventu audito ſuorum ſocordiam deteſtatus non ſine trepidatione decimum quemque Provincialium in arma ciet, adituſque Provinciæ ad Danubium, & Licum inſidet. Tum pontem Donavvertæ, ac queis ſupra Danubius atque Illarus ſternitur igne corrumpi jubet nullo fructu, cum ob continuam cœli ſiccitatem ea flumina paſſim vadis tranſiri poſſent. Hala Wrangelius Ketlerum ac Wanckium cum ſuis legionibus Dunckelſpulam ire juſſit præſidio ibi futuros. Norlingam Kœnigsmarckius præmiſſus, unde Bavaricus ſubtribunus Kipsheimius cum duabus peditum cohortibus profugerat. Eodem autem cum quingentis aliis redire juſſus, dum de ipſo admittendo oppidani deliberant, Kœnigsmarckii adventu denuo verſus Danubium ſe proripuit. Ita oppidum iſtud Suecicum præſidium recepit. Norlinga ſummum vigiliarum præfectum Fridericum Chriſtophorum Hammerſteinium Wrangelius Donavvertam præcurrere jubet ad pontem occupandum, ad cujus alteram extremitatem Drucmullerus cum octingentis equitibus conſiſtebat, Suecorum adventu ſtatim ignem ponti injecturus. Unde Hammerſteinius, uti juſſus erat, vado apud Hochſtadium Danubium tranſiens, Drucmullerum, dum

Bavarici vapulant.

circa pontem deſtruendum ſatagit, invaſit, ac profligatum Rainam uſque perſecutus eſt, multis in fuga cæſis, centum ſeptuaginta cum Habſpergio ſubtribuno captis. Interea Turennius Schorndorfum exiguo præſidio inſeſſum admotis machinis, & acceſſibus ad foſſam promotis ad deditionem compulerat. Bavaricis militari modo Heilbrunnam diſcedere permiſſum; oppidum Ducis Wurtenbergici poteſtati relictum, ſexcentorum tamen militum præſidio ſub Grotio juniore impoſito. Wrangelius Donavvertæ raptim reparato ponte exercitum ſine mora tranſmiſit, ac Rainam ad Licum iter intendit. Ibi ad Oberndorfum refecto ponte Bavaricis fruſtra machinas evibrantibus pedites trans Licum duxit. Cum equitatu Kœnigsmarckius vado flumen permeat. Rainæ oppido

Wrangelius Rainam expugnat.

ſtatim machinæ admotæ, præſidiariis acriter reſiſtentibus. Sed cum hinc Wrangelius, inde Turennius (qui tranſmiſſo apud Lauingam Danubio huc adpulerat,) acceſſus ad foſſam uſque promoverent, Provinciales animis collapſi ſtationem deſeruere, nec miles conductus tuendo oppido par fuit. Unde præfectus honeſtis legibus dedi-

11. Sept.

tionem fecit, ac cum centum quinquaginta militibus, quadringentis venatoribus, ac ſexcentis Provincialibus Ingolſtadium deductus eſt. In oppido viginti quinque machinæ æneæ, ac inſignis copia paratus bellici, annonæque reperta. Suecorum in obſidio viginti quinque cæſi, ſauciati Grundelius tribunus, quinque centuriones, nonaginta gregarii.

Trepidatio per Bavariam.

§. 22. Hac Fœderatorum irruptione per totam Bavariam trepidatio ac fuga. Ipſe Princeps Monachio Waſſerburgum, inde Braunaviam ſe contulit. Tum ut omnes pontes dejicerentur juſſit, ac ut ferramenta molendinis ſtatim eximerentur, & ingruente hoſte ignis injiceretur. Monachium tamen ut ad extremum ſe defenderet præceptum: quo fine & manus equitum, peditumque Ingolſtadio illuc evocabatur, ſed quam in itinere Fœderati male multabant. 1646. Kœnigsmarckius quippe, dum Raina oppugnatur, cum pleroque Suecico ac Gallico equitatu Schrobenhauſam miſſus fuerat, ut obſidentium terga tuta præſtaret. Is cognito octingentos equites dragoneſque cum Colbio & Creutzio tribunis proxima nocte Ingolſtadii Danubium

6. Sept.

Bavarici vapulant.

tranſiſſe Monachium tendentes, repente ingruens apud Pfaffenhovam eos aſſecutus eſt, ac ducentos quaſi cæcidit, quos inter ſubtribunus, præfectus turmæ aliique ductores centum ſexaginta cepit. Sed qui eodem iter inſtituebant ſexcenti pedites Neuburgum ſe illæſi ſubduxere.

Auguſta obſidetur.

§. 23. Wrangelius, Raina valido præſidio firmata, Auguſtam inde accedit. Hanc etſi ante omnia in poteſtatem redigere cupierat; tamen interjectam huic ac Donavvertæ Rainam prius intercipere rationis videbatur, quod pauco hanc milite inſideri noſſet, neve Auguſta oppugnata exinde commercia inter Donavvertam, & exercitum impedirentur, aut hoſtiles copiæ caſtris ad id oppidum poſitis Fœderatas Danubio plane excluderent, ac Donavvertam interciperent. Qua citra ingens negotium expugnata aditus in Bavariam patebat. Sollicitaverat interim Auguſtanos Wrangelius miſſo in urbem Erskeino, num ultro Suecicum præſidium admittere vellent; quod tres duntaxat cohortes in urbe eſſent, & munitiones à Suecis quondam excitatæ fere ſubſediſſent. Aſt iſti à tractatu haut alienos ſe ſimulantes Erskeinum detinebant, donec diverſis è locis quindecim militum centuriæ ad urbem defendendam accurrerent; quorum fiducia tractatus abrumpunt, ſimul Catholicos cives armant, Evangelicis duo templa olim erepta, & ſolita in Senatu loca polliciti, ſi arma pariter arripere velint. Id quod hi abnuebant, eventum tractatuum pacis patienter expectaturi, & ademta ſemel arma non niſi publica lege reſumturi. Igitur ſpe ſua eluſi Fœderati vim admovere conſtituerunt, quod hac urbe capta tota retro Suevia & VVurtembergica ipſorum hoſpitiis, quicquid ad Iſaram uſque patet prædis expoſitum erat, reliqua Bavaria per proprium militem exhaurienda. Ac conveniebat inter VVrangelium & Turennium, ut urbi capiendæ par ex utroque exercitu præſidium imponeretur; penes utrum eſſet præfectum conſtituere, ſorte decerneretur. Ita refectis apud Lechhauſam & Fridbergam pontibus Fœderati cis Licum urbi circumfunduntur, 18. Sept.

ad quam ſumma vi acceſſus tribus locis aguntur, ac in ipſam foſſam penetratur, expugnato quoque munimento, quod Klenckanæ portæ prætenditur. Tum magna vis globorum ignivomorum in urbem conjecta, quæ non parum damni, eliſis hominibus, ædibuſque intulit. Nec minus obſeſſi acriter reſiſtere, machinis, tubiſque continuo è vallo detonare, tum crebro per tenebras erumpere, Suecorum opera turbare, tecta ſuburbana ſibi obſtantia flammis delere. Caterva quoque equitum ſemper plateas perſultare, ne forte Evangelici cives ædibus prodire, aut in cœtus coire auderent. Ac abundante hominum multitudine nova in urbe opera excitari, ſtrenuam cumprimis operam navante tribuno Franciſco Royero, qui in urbem jam obſeſſam cum trecentis quinquaginta dimachis, nocturnis tenebris tectus penetraverat. Nec quidquam neceſſariarum rerum deerat, niſi quod intercepta aqua panis penuria vulgus premere inciperet. Interim Mundelheimi præſidium cum obſeſſorum terga infeſtaret, Kœnigsmarckius facili negotio ſubigit, ſeptua-

ginta

1646. ginta ibi dragonibus, & magna equorum vi
27. Sept. potitus.
Cæſarei Auguſtæ ſubveniunt. §. 24. Enimvero jam ſub propugnaculum urbis
cuniculi agi cæperant, deditio, aut aſſultus im-
minebat, cum Cæſarei, Bavaricique laboranti
ſubvenere. Receſſerant illi Limburgum uſque ad
Lanum. Ibi adſcitis è Weſtphalia duabus legioni-
bus non amplius, ſubigente inopia ac multo ma-
gis neceſſitate, dum Fœderati in Bavariam ten-
dunt, ſuis ſuccurrere conſtituere, ad Mœnum
obiter Aſchaffenburgo, Miltenburgo, ac Stein-
heimio expugnatis. Id quod tamen magna cum
circumſpectione ſuſceperunt, laxo ad ſiniſtram
circuitu facto trans montem ab Avibus cognomi-
natum in Fuldenſem agrum, Schvveinfurtum in-
de, Bambergamque, tum Forcheimum, ac No-
ribergenſium ditionem, mox per Superiorem Pa-
latinatum ad Danubium infra Ratisponam pro-
greſſi. Ibi cum aliquot per dies ſubſtitiſſent, tan-
dem apud Straubingam Danubium transmiſere.
19. Sept. Landshutam hinc ad Iſaram tendentes, quo & tria
amplius peditum millia à Cæſare auxilio miſſa ve-
22. Sept. nerant. Heic habito conſilio Auguſtæ utique ſub-
venire decreverunt, refectis non parum, auctiſ-
que in Bavaria copiis, quæ tredecim millia ſexcen-
tos equites, novem millia quadringentos pedites,
dragones mille quingentos complectebantur.
Fœderatorum conſultatio. §. 25. Fœderati, intellectis hoſtium deſtinatis,
quid facto eſſet opus conſultabant. Equidem ma-
num cum iſtis conſerere ardebant, quo fine
promtum erat ſuperato Lico apud Fridbergam ad-
ventantes excipere, ni obſidium urbis ſolvendum
eſſet. Nam ut tantam urbem tam valido præſidio
firmatam obſidio premerent, ac hoſti tota mole
ingruenti ſimul occurrerent, fieri non poterat.
Obſidium porro deſerere durum erat propinqua
urbis capiendæ ſpe: nec ideo explorata prælii fa-
cultas erat, cum hoſti intra anguſtias, ac paludes
ita conſiſtere liceret, ut invitus ad pugnam pro-
trahi non poſſet. Igitur placebat apud Auguſtam
conſiſtere, quod ſperarent intra eam urbem &
Landsbergam, ubi crebris vadis Licus tranſitur,
in citeriorem ripam hoſtes trajecturos urbis libe-
randæ cauſa, & ſic ultro prælii copiam facturos.
Interim ut urbem expugnarent omni vi connite-
bantur; ac Fridbergam & quicquid vicorum intra
duo milliaria trans flumen jacet flammis delebant,
30. Sept. ut ſub dio hoſti conſiſtendum ibi foret: caſtellum
quoque ad alteram pontis partem, qua uſitatus
per flumen tranſitus, excitant. Enimvero Cæſa-
reis id tantum agebatur, ut immiſſo urbi novo
milite obſidentium laborem redderent irritum.
12. Oct. Eoque per Dachaviam, ac Fridbergam itinere fa-
Obſidium Auguſtæ ſolvitur. cto Lechauſam Auguſtæ oppoſitam acceſſere, ubi
vado Licus tranſiri poterat. Heic ingruentes ho-
ſtes arcere loci conditio non patiebatur. Nam hu-
miles Licum inter & urbem campi haut ita late pa-
tentes ubique telis è vallo expoſiti erant. Nec
campos illos pererrantes rivi ſat ſpatii præbebant
ad pedites excitatis loricis tegendos, quo minus
telis ex urbe juxta, & adverſa Lici ripa obnoxii ſta-
rent. Quod cum rationis non eſſet, nec deſtinata
3. Oct. hoſtis impediri poſſent, qui jam celſiore ripa ma-
chinas ſuis protegendis diſpoſuerat; nil aliud Fœ-
deratis ſupererat quam obſidium ſolvere ac tranſi-
tu fluminis decedere. Id quod citra trepidationem
factum. Tum explicatis in aciem ordinibus pa-
tente campo dimidio ab urbe milliari Fœderato-
rum exercitus conſtitit, ſigno ad Suecicum morem
dato hoſtem provocantis, ſi forte iſti prælii conſe-
rendi animus eſſet. Aſt hic, equitatu transmiſſo
cum iſtos in acie conſiſtentes conſpiceret, retro 1646.
ſtatim trans flumen concedebat, Auguſtæ obſi-
dium ſolviſſe contentus. Hac in oppugnatione è
Suecico exercitu non amplius ſexaginta quinque
gregarii, ac præfecti nonnulli cecidere. Paulo
plures quam ducenti ſauciati quos inter ſubtribuni
Bonartus, Forbuſius, & Gaudius, ac præfectus
vigilum Pavvius. Turenniani tamen plus damni
accepere.
§. 26. Cum hoſtem haut quidquam prælii copi- Fœderati Laugingam diſcedunt.
am facturum conſtaret, Fœderati Laugingam re-
cedunt, quod oppidum novis munimentis dili-
genter firmatur, ut certus Danubii tranſitus ſem-
per in promptu eſſet; cum Donavverta ob adſitum
montem adverſus vim machinarum defendi non
poſſet. Tum pecunia Noribergæ per Melchiorem Wrangelii diſpoſitio.
Degingium procurata equis, armiſque, & aliis
neceſſariis miles iterum inſtruitur, ne in hiberna
longius ab hoſte diſcedere neceſſum foret. Et quia
Caſpar Cornelius Mortaignius, ſummus peditum
dux imperium in Landgraviæ exercitum ſuſcipie-
bat, in ejus locum Guſtavus Otto Steinbockius,
qui hactenus Weſtphaliæ curam egerat, ſufficitur;
adjunctis Guſtavo Leuenhauptio, & Wolmo Lu-
dingshuſio, ſumma vigiliarum præfectura auctis.
Nam qui eo munere hactenus primarium apud
exercitum functus erat Payculius, ſub Wittenber-
gio in Sileſia peditatui præficiebatur. Gallici por-
ro duces, hactenus ſatis concordes, ſi forte in di-
verſa abituri eſſent, Wittenbergio injungebatur,
ut poſtquam Cæſar pleraſque vires huc verterat,
valida impreſſione hoſtem diſtraheret, aut ſi opus
foret, cum primario exercitu copias ſociaret. Id
quippe præcipue ſpectabat Wrangelius, ut belli ſe-
des in Bavaria figeretur, quo iſta per hoſtilem juxta
ac amicum militem exhauſta ejus Principis vires
enervarentur. Cui ſcopo obtinendo ipſe hoſtis an-
ſam præbebat. Nam is poſt liberatam Auguſtam
retro inter Aicham & Schrobenhauſam conceſſe-
rat. Inde Lico binis pontibus ſupra Landsbergam 13. Oct.
ſtrato, cis flumen tranſierat relictis, qui Rainenſis Hoſtis cis Licum in Suevicam tranſit.
præſidii excurſiones coërcerent, velut tota vi Fœ-
deratos invaſurus, cujus exercitus viginti quinque
bellatorum millibus conſtabat, quem octoginta
circiter machinæ ſequebantur. Iter iſte Mundels- 24. Oct.
heimum, Memmingamque intendebat. Tum lon-
gius Illarum ultra pergit, ut Fœderatis annona &
pabulatione excluſis trans Danubium iterum abe-
undi neceſſitatem adferret. Qui tamen non ſtatim
perſpicere poterant, quo conſilio tam longe à fini-
bus ſuis digrederetur. Suſpicio erat, illi perſuaſum
fuiſſe, fœderatos ipſius metu his regionibus ultro
faceſſituros: cui opinioni forte anſam dederat,
quod Wrangelius uxorem ſuam, aliorumque præ-
fectorum pleraſque, tum duas machinas uſu de-
tritas Norlingam miſerat; unde hoſti creditum
totum exercitum eodem ſecuturum, cui & ani-
mus videbatur fuiſſe abeuntibus incumbere. E- Fœderati in hoſtem tendunt.
nimvero Wrangelius hoſtium motu cognito una
cum Turennio Lauginga hoſtem verſus Jettin-
gam, Kircheimum & Angelbergam tendit, præ-
lio certaturus, aut ſi hoſtis abnueret, in Bavariam
penetraturus. Angelbergæ intellectum, hoſtem
trans Illarum abiiſſe, viamque velut ultro ad Li- 25. Oct.
cum oſtendiſſe. Unde iſti citra moram Landsber-
gam petivere, ubi præfectus turmæ cum ſeptua-
ginta equitibus interceptus eſt. Oppido præſidium
à Turennio impoſitum, ut & ipſe Lici tranſitum in
poteſtate haberet, cum Sueci Rainam obtinerent. Iidem in Bavariam denuo irrumpunt.
Præmittitur hinc Reichvvaldus cum quatuor
equitum legionibus ad Schongam occupandam,
tranſi-

1646. tranſitumque hoſtium arcendum. Sed prævenientibus iſtorum dimachis excluſus pontem tamen Lici corrupit. Hoſtis Fœderatorum itinere cognito extemplo Memminga Kaufbeuram, inde ad Licum properat, ac infra Schongam Lædæ caſtra ponit; cui in adverſa ripa Fœderati Omenetorpi non procul Landsberga caſtra opponunt, ac Bavaricos propria ditione excludunt.
29. Octobr. Weilheimum inde oppidum ſexaginta dimachis inſeſſum, propugnantibus etiam ducentis oppidanis, & provincialium manu, impetu expugnatum non ſine ingenti ſtrage eorum, qui male conſulta pertinacia validiorum iram laceſſiverant.
3. Nov. Excurrentes quoque trans Licum catervæ non parum damni hoſtibus dedere, interceptis inter alia mille pabulatorum equis.

§. 27. Cæſarei, Bavaricique cum ſummopere in Bavaricam penetrare, ac inviſos inde hoſpites expellere cuperent, in Suevica Lici ripa Schongam verſus adſcenderunt, ſi patrocinantibus machinis pontem extruere poſſent. Sed Fœderatis in adverſa ripa altiore loco conſiſtentibus iſte conatus irritus fuit. Cum autem altius Tirolenſes per montes iter inſtituere non poſſent, retro Monachium Suevicum vertunt ponte ad Auguſtam uſuri.
3. Nov. Sed obſtantibus Fridbergæ Fœderatis ne heic quidem perrumpere dabatur.
Cæſarei in Bavariam revertunt. Tandem extructis ſex pontibus, quos ſecundo flumine deducebant apud Cænobium Thierhauptam Licum tranſiere tanta cum trepidatione, ut multos tardius molientes aut palantes Suecis intercipiendos relinquerent.
5. Nov. Fœderatis animus erat & illic hoſtem tranſitu arcere. Sed cum per uliginoſas circa Fridbergam vias machinæ trahi non poſſent, & circa Auguſtam omnia exhauſta forent, longius ad dextram itinere Menchingam capto hoſtem jam Schrobenhauſam elapſum invenerunt.

Galli longius in Bavariam penetrare nolunt. §. 28. Fuerat Wrangelio propoſitum longius in Bavariam penetrare, ac apud Freiſingam Iſaræ tranſitum tentare, ut & hoſtis eodem pertraheretur, & Bavaria intra Oenum Licumque ab amicis pariter ac hoſtibus vaſtaretur. Sed Gallici duces, cum ab initio id probaſſent, mox mutato conſilio ſequi Freiſingam detrectarunt, proteſtatione interpoſita; ſibi conſtitutum trans Licum in Sueviam reverti, ac ibi captis hibernis militem feſſum recreare.
De induciis agi incipit. 8. Nov. Obtentui ſumebantur induciæ, quas Bavarus tunc affectabat: quarum cauſa Croiſſius Monaſterio à Legatis Gallicis miſſus erat. Is primo acceſſu Wrangelio remiſſius inſinuare; Monaſterii ſuper induciis fœderatos inter Reges, & Cæſarem, atque Bavarum fuiſſe propoſitum, ſeque ad cognoſcendam ipſius ſententiam veniſſe. Cui Wrangelius: inducias præſenti armorum facie Regnis haut proficuas; ac longe ſatius fore apertam jam Bavariam populari, Principique huic nocendi vires adimere; id quod pacis tractatus non parum promoturum ſit. Alias ſuper iſtis nihil in mandatis ſibi datum. Nec eo ſecius Galli tractatus iſtos, ac diſceſſum è Bavaria urgere, quicquid contra niteretur Wrangelius; hoſtem penitus peſſumdandum ingerens, & ea parte premendum, qua tenerrimus ſenſus. Suevicis hoſpitiis fruendis ſat temporis ſupereſſe. Sed cum Gallos de ſententia haut decedere videret, terris inter Licum & Iſaram quantam poſſet vaſtitatem inferre ſecum conſtituit.
Fœderati Bavariam iterum excedunt. 13. Nov. Ita Bavariam peſſime habitam Fœderati iterum deſeruere, Lico apud Schongam ſuperato. Hujus repentini è Bavaria diſceſſus cauſa in vulgus ſpargebatur annonæ pabulique inopia. Revera tamen Galli ob communia ſacra, ac veterem amicitiam ejus Principis miſeratione tangebantur, ad quem plane perdendum cum Suecis incumbere nolebant; quibus & olim ratio fuit, iſtum Domus Auſtriacæ æmulum fovere. Sed nec eo uſque premere hoſtem cupiebant, ut Sueci Galliæ deinceps auxiliis carere commode poſſent; quos uti ſuccumbere oneri nolebant, ita ubi res ipſis nimium proſpere videbantur fluere, ad æquilibrium eoſdem revocare artificium erat. Ex ea ducum diſſenſione ſpem Catholici concipiebant, amicitiam inter Sueciam, Galliamque plane abruptam iri. Reginæ tamen prudentia & moderatione infra ſpem ejus diſſenſionis effectus ſtetit.

Iidem per Sueviam copias diſtribuunt. §. 29. Schonga Kaufbeuram Fœderati diſcedunt, unde profuga, ſexaginta quatuor equitum turma à Suecis inſequentibus intercipitur. Inde late per ſuperiorem Sueviam diffunduntur, pleriſque oppidis ultro portas pandentibus, niſi quod ſignifer, qui arcem Mundelheimenſem cum quadraginta dragonibus inſidebat admotis demum machinis ad deditionem compellendus fuit. Cui arci, avecto qui congeſtus ibi erat penu, ignis injectus. 20. Nov. Hoſpitia ita inter ſe diſtribuerant fœderati, ut Turennius quidem loca verſus Danubium, & Wurtenbergicam ad dextram caperet, Suecis Regio ad ſiniſtram verſus Bodamicum lacum cederet. Nec in hoſtem quidquam geſtum, niſi per excurſorum catervas; 22. Nov. quarum una centum ſexaginta Croatas Bavaro militantes inter Rainam & Mundelheimum profligavit, quinquaginta eorum captis. Campoduni ſubtribunus Schlangenhauſſius cum dimacharum ala collocatus erat prohibendis montana regione excurſionibus; qui oppido diffuſo defendendo impar arcem inſidebat. Eum tribunus Caſpar Schockius cum valida militum agreſtiumque manu ante lucem invaſit, & acriter licet reſiſtenti duo propugnacula extorſit. 1. Dec. Connixis tamen orta luce Suecis hoſtes iterum ejecti, ſeptuaginta amplius cæſis: Sueci triginta fere deſideraverant, una cum equis & impedimentis in oppido relictis. Cis Danubium Dunckelſpula à Kerlero, Norlinga à Bulovio inſidebantur ad Franconiam tributis ſubjiciendam. Jurgaſio tribuno, qui Donavvertam obtinebat, injunctum hoſte ingruente ponti ignem injicere, ac Rainam ſe conferre. Poleius tribunus, ac Weierus ſubtribunus qui VVembdingæ hactenus ſtativa habuerant, VVeiſſenburgum occupare jubentur. Cum oppidani metu præſidii VViltzburgenſis tergiverſarentur; ſcalis admotis in oppidum pervaditur. Ex eo Sueci partem ſuperioris Palatinatus tributis ſubjecere. Sultzberga quoque arx Neumarco uno milliari diſſita præſidio firmata.

Wrangelius induciis averſatur. §. 30. Inducias cum Bavaro non tam Turennius, quam alii Galli fervido in Romanos ritus ſtudio urgebant, queis frigidam ſuffundebat Croiſſius Monaſterio miſſus, qui nunc ferocius ſuper tractatibus ſuſcipiendis inſtabat. Bavarus quoque velut re jam explorata locum & tempus congreſſus expoſcebat. Enimvero VVrangelius judicabat induciarum obtentu hoſtem id quærere, ut amoto cervicibus ſuis Fœderatorum exercitu ſpatium nanciſceretur futuræ expeditioni ſeparandi, reſq; collapſas reficiendi. Contra quæ Suecis per has inducias forte cedenda ſint hoſpitia exhauſta, & exercitui ſupplendo parum conducentia. Ductores occaſionem inde arrepturos in Sueciam proficiſcendi, Reginamq; infinitis precibus obtundendi. Gallos ob promta ſtipendia militē ad ſe tracturos, & qui Romana ſacra profitean-

1646. fiteantur per ſacerdotes ſeducendos. Bello inſtaurato militem quieti adſuetum ægre ſe in expeditionem moturum, ac non niſi ſoluta pecunia alacritatem reſumturum. Hoſtem contra recentes vires in bellum allaturum. Accedebant juſſa Reginæ, quibus injungebatur tractatibus de induciis abſtinere, ac ſi invitaretur, mandati defectum obtendere. Unde conſtituerat rem extrahere, quoad nova ſibi à Regina mandata venirent. Sed quia paulo ante ſummus Quæſtor Petrus Brandius à Legatis Suecicis Oſnabruga venerat, mandatis ſuper eo negotio inſtructus; unde cum Croiſſius non ſine importunitate tractatus urgeret, velut inter Legatos Regios ſuper iiſdem jam conveniſſet, ademto tergiverſandi obtentu Wrangelio congreſſus deputatorum admittendus erat, ne Gallos plane offenderet, neve à pace abhorrere Suecorum animi, bellique infinita cupidine duci crederentur. Decreverat tamen ita duras induciis leges dicere, ut illæ non temere ad finem perducendæ forent. Eodem tamen tempore cum Joanne Philippo Schœnbornio Herbipolenſi Epiſcopo ſuper modo menſtruorum tributorum conventum: & ut Epiſcopus intra ſua oppida à Cæſare, aut Bavaro præſidia ne admittat, neve per ſuos Suecis, eorumque ſociis hoſtile quid inferri patiatur, ſed catervis ac toti exercitui liberum tranſitum concedat, ac annonam ſuppeditet, commercia libera concedat, ac per omnia amicum ſe gerat.

Cum Herbipolenſi Epiſcopo tranſigitur.

Cæſarei vapulant.

§. 31. Inter hæc Cæſarei juxta, ac Bavarici Licum inter, & Iſaram diſperſi tendebant, exhauſtam per regionem non modice cum inopia conflictati; unde & quotidie transfugæ Rainam veniebant, qui inde ad exercitum Suecicum mittebantur. Et crebræ Suecorum excurſiones ſubinde quoſdam iſtorum carpebant. Apud Neuburgum inde Danubius ponte ſternitur: ac ſuſpicio erat hoſtem repente tranſiturum, ac Donavvertam, Weiſſenburgum, aut Norlingam à Suecis inſeſſas invaſurum. Unde Wrangelius deſtinata hoſtium penitius exploraturus, ſimul tentaturus, num vel diſperſis adhuc per hoſpitia legionibus,
4. Dec. vel iter ingreſſis damni quid inferre poſſet, una cum Turennio ac pleroque Suecico equitatu, & novem Gallicis equitum legionibus Babenhauſa Rainam verſus iter ingreditur. Dum eo tendit, miſſi à Steinackero tribuno Rainæ præfecto nuntiant, ab hoſte ſublatum Neuburgo pontem Ingolſtadium deductum, exercitusque hoſtiles iter
5. Dec. ingreſſos, Bavaricum ad ſiniſtram præter Neuburgum, Cæſareum ad dextram Schrobenhauſam verſus, poſtremum agmen non procul Raina incedere. Unde Fœderati duces quantum pote-
6. Dec. rant accelerantes ſequenti die pontem apud Rainam tranſivere. Ubi non procul bis mille equites Cæſareos ſub Pompejo, ac Philippo ſummis vigilum præfectis deprehendunt. Quos propere inſecuti non procul Brucheimo invadunt. Hi commodo licet loco conſiſtentes repugnare non auſi Neuburgum verſus ſe proripuere; quos ad dimidium milliare uſque ac illo oppido Sueci, Gallique inſecuti ducentos amplius cæcidere, plurimos ceperunt, quos inter multi præfecti. Quo minus longius procederent, fatigati celerato itinere equi impediebant. Eodem tempore Jurgaſius tribunus Donavvertæ impoſitus rumore invaſuri ipſum hoſtis territus, cum Rainam, quo ſe alias conferre juſſus erat, ab hoſte circumſideri crederet, Laugingam ſe contulit. In cujus locum hoſtis ſtatim turmam equitum immiſit. Sed Wrangelius præcopero diſceſſu offenſus præfectum vigilum Joannem Roſam cum centum quinquaginta peditibus Lauginga tribus navibus eodem dimittit, qui impetu dato oppidum irrupit, ac cæſis captiſque nonnullis hoſtilium equitum, reliquos oppido præcipites ejecit. Pons ſtatim à Suecis reparatus, ac in Jurgaſii locum ſubtribunus Gaudius oppido præpoſitus. 1646.

Donavverta à Suecis deſeritur & recuperatur.

Fœderati in hiberna diſcedunt 12. Dec.

§. 32. Tandem provecta jam hieme ſub tecta deducere ſuos ſtatuerunt Fœderatorum duces. Et Wrangelius quidem Babenhauſa movens prætorio Leutkirchæ poſito legiones circa Bodamicum lacum Lindaviam uſque & Uberlingam diſtribuit. Turennius contra Biberaci ipſe conſidens Meskirchæ, Pfullendorfi, Mengæ, ac vicinis locis ſuos diſpertitus eſt. Cæterum agreſtes in Algovia retro *Iſnam oppidum munimenta* excitaverant, unde crebris eruptionibus Suecorum *hiberna* infeſtabant. Illis compeſcendis Wrangelius comitante Mortaignio & Duglaſſio cum bis mille peditibus, mille equitibus, ac quibuſdam machinis
22. Dec. Leutkircha eo movit: ſub veſperam tamen Iſnæ adpellens ob ingruentes tenebras nihil in iſtos ten-
23. Dec. tare potuit. Orta luce, cum ad munimenta accederetur, deprehenſum, alios hinc inde per montes, reliquos in clauſtra Bregentina diffugiſſe. Quæ res Wrangelio ad majora audenda anſam præbuit, ut ad invadenda ea clauſtra, queis aditus ad Helvetios, Rhætoſque, & in Italiam panditur, animum adjiceret. Unde ſequenti die ad 24. Dec.
quadrantem uſque milliaris ſuggreſſus, poſtero 25. Dec.
mane deſtinata exſecutus eſt. Clauſtra iſta, ex uno latere aſſurgentibus Alpibus, ex altero alluente lacu Bodamico, vix in eam latitudinem patent, ut currus pertranſire queat. Objacet caſtellum, qua Lindavia acceditur, probe munitum. Retro clauſtra Bregentia ſita eſt, & juxta validum caſtellum, ſed poſteriore parte apertum, quippe unde nullus hoſtis metuitur. Longius Pfannenberga arx celſæ rupi incumbit, nec ipſa facilis expugnatu. Horum locorum cura Eſchero tribuno commiſſa erat. Suecis ingruentibus agreſtes celſis in montibus ad ſiniſtram ſe oſtendebant, ad quos juſſu VVrangelii aliquot peditum centuriæ enixæ illos non ſegniter licet reſiſtentes inde proturbarunt. Agreſtes inferius apud rupem, & ſupra clauſtra poſitum vicum aliud caſtellum excitaverant, ſimul ſecundum montes loricam objecerant, ubi pede firmato iterum acriter in ſubeuntes tela ejaculabantur. Quos & inde VVrangelius, ac Mortaignius cum manu peditum impetu facto ejecere. Fugitivi in aliud caſtellum ſub abrupta rupe ſitum, ac ponte penſili munitum ruebant; ubi ſi pedem figere, ac pontem retro attrahere potuiſſent, aditus hoſti plane obſtructus erat. Enimvero ita alacriter veſtigiis fugientium inhærebant Sueci, ut iſtis ſpatium non eſſet pontem attrahendi, quin hi ſimul irrumperent. Unde miſeri longius per montem in Bregentiam oppidum, ac adſitum caſtellum ſe conjecere. Quibus ut i alas timor addiderat, ut per abrupta montium præcipiti ſaltu ſe demitterent, alii devolverentur: ita veterano Suecorum pediti ſolitus ardor, ac opimæ ſpes prædæ non minus alacritatis inſpirabat, ut idem caſtellum ſimul cum agreſtibus attingerent. Interim & Sueci montem ad ſiniſtram enixi erant, è quo exiguis machinis, & tubis longioribus munimenta hoſtium infeſtari poterant. Unde caſtellum illud inſidentes milites, & agreſtes cum conſpicerent Suecos jam à tergo quoque imminere, ubi caſtellum apertum erat, &

VVrangelius clauſtra montium apud Bregentiam occupat.

ipſi

1646. ipſi inde ſe proripiunt. Eorum aliqui in navigia vacua apud oppidum conſiſtentia cum impetu ſe conjecerunt; ſed illis pondere ſubſidentibus lacu hauſti ſunt. Alii effugium terra quærentes, in Succorum manus delapſi trucidabantur. His igitur caſtellis cum oppido in poteſtatem redactis ipſa adhuc clauſtra reſtabant; quæ per duas horas ſtrenue defendebantur, donec urgentibus hinc inde Suecis tandem ceſſere. Inciderat quoque in Succorum manus Eſcherus tribunus, qui Pfannenbergæ arcis præſidiariis deditionem imperare compellebatur. Ita cum armata ſimul militum manus ſubiret, Sueci arce iſta citra pugnam potiti ſunt. Captæ ibi duodecim machinæ æneæ, undecim vexilla. Agreſtium ſex millia fuerant, quorum major pars periit Succorum pauci admodum ceciderunt, quos inter centurio Henricus Wrangelius Reinoldi filius. In oppido maxima præda inventa, quam aliqui quadraginta auri tonnis æſtimarunt. Cæterum ne Helvetii occupato in ipſorum terras aditu offenderentur, Wrangelius literas ad ipſos dedit quibus de ſuo Bregentiam adventu ſignificat, confirmans ipſis à ſe ſuisque nil niſi amica expectanda. Sub capitis quoque pœna edixit apud exercitum, ne quis in eam regionem excurrere audeat: miſſo ad fines latrunculatore, qui rapinam auſos promiſcue laqueo ſuffocaret. Cæſarei contra, Bavaricique Bavariam à ſe quoque peſſime habitam inſtante Principe tandem menſe Decembri deſeruere, ac tranſito apud Ingolſtadium Danubio illi quidem in Superiorem Palatinatum, hi in Aichſtadienſem præſulatum conceſſerunt. Imperium in Cæſareos, poſtquam Archidux in aulam abierat, Gallaſio iterum collatum; & Hatzfeldius ob adverſam valetudinem miſſione impetrata in prædia ſua in Franconia ſe recepit.

Idem ad Helvetios ſcribit.

Wittenbergius in Sileſiam mittitur.

§. 33. Dictum ſupra eſt, VVittenbergium poſtquam primarius exercitus in VVeſtphaliam tendebat, in Sileſiam miſſum obſervandis hoſtium conatibus, qui loca ibi à Suecis inſeſſa recuperare inſtituebant. Adjungebantur illi tria millia equitum, dimachæ nongenti, pedites mille; quos ille apud Serveſtam trans Albim duxit. Inde Trevenbritzam abitur, ubi luſtratis copiis Soram Saganumque tenditur, tandemque Naumburgi ad Boberam caſtra ponuntur. In itinere caterva Croatarum non procul Gœrlicio à Suecicis oppreſſa. Dum Wittenbergii iter per vaſtatas fere regiones tardius procedit, Avvackius tribunus interim collecta manu Teſchenam arcem oppugnatum ibat, quam Solihartus ſubtribunus ſtrenue tuebatur, obſidentium non paucis cæſis. Tandem parte munimentorum per cuniculum disjecta arx dedita, liberque diſceſſus iis, qui antea ſub Cæſare ſtipendia non fecerant, permiſſus. Aſt Niclasburgum incuria præſidii Suecici noctu à Cæſareis oppreſſum, in captivitatem redactis qui intus erant præfectis. Eadem in Iglaviam agitabantur conſcio intus cive, ac milite; ſed qui re mature detecta ultro carnificis munus manibus ſibi illatis præcipiebant.

19. April.

30. April.

Cæſarei Teſchenam arcem recuperant. 8. April. & Niclasburgum. 2. April.

Iidem Cremſam obſident.

§. 34. In Auſtria Cremſa eminus hactenus circumſeſſa omni vi oppugnari cœperat, cujus expeditionis curam ſuſceperat Joannes Chriſtophorus Bucheimius Comes, coacta quinque millium manu, ac multis machinis Vienna adductis. Etſi alias id oppidum ipſe loci ſitus parum validum redderet. Cæſarei machinis pinnacula mœnium disjicere, & acceſſus ad foſſam agere. Contra qui oppido præerat Jacobus Lundius ſubtribunus, ejecta inopi turba, quo diutius annona ſufficeret, tecta ædium demolitus eſt, ac ſummis tabulatis arenam ſuperfudit. Tum continuis diſploſionibus obſeſſoribus non parum damni intulit. Hi contra machinis munimenta, turresque dejicere, ac defenſioni ineptas reddere; vicinumque in montem machinas attrahere, quarum ictibus omnes plateæ oppidi expoſitæ erant. Ac deprehenſo, qui ad præfectum literas auxilii ſpem facientes perferre conabatur, vis intendebatur ac injectis ignibus duodecim domus conflagrabant; obſeſſis interim eruptione facta non paucos captivos in oppidum pertrahentibus. Obſidio urgendo aderat Suchius defenſa Brina clarus, qui & non modicum operæ pretium feciſſe judicabatur. Inde tribus locis ſub oppidi propugnacula cuniculi acti: undecim è ſuggeſtibus mœnia tribus locis dejecta; & exteriora maximo impetu expugnata, ut nulla ratio oppidum tuendi amplius ſupereſſet. Mittitur hinc in oppidum à Bucheimio Comite tympanotriba, obſeſſis deditionem citra conditionem offerens. Sed cum hi mori mallent, quam iſtam conditionem ſubire, datis utrinque obſidibus in honeſtas deditionis leges conventum, ac Lundius cum ducentis, qui ipſi ſuperfuerant, Glogoviam deductus eſt, exceptis illis, qui antea ſub Cæſare militaverant. 1646.

Eadem deditur. 25. April.

Wittenbergius Wartenbergam occupat. 14. Maji.

§. 35. Wittenbergius interim, tranſito apud Glogoviam Odera, Wartenbergam Polonicam ſexaginta peditibus ſub præfecto vigilum infeſtam invadere conſtituit, quod præſidium minus eſſet, quam pro oppidi capacitate. Sed præfectus derivatis licet è foſſa aquis obſiſtere pertinax, dum oppidani non ſine tumultu in arcem faceſſere jubent, ab irrumpentibus Suecis una cum ſuis oppreſſus eſt. Ut oppidum iſtud novis munimentis firmaretur, quod Wittenbergius cupiebat, coëuntes hoſtium copiæ ſpatium non indulgebant. Eoque ſatius viſum munimentis detractis id deſerere, & caſtris apud Hernſtadium poſitis motus hoſtium obſervare. Qui cum numero longe potiores Raimondi Montecuculi ductu ingruerent, Guram retro concedebat. Et quia nuntiabatur, catervas Cæſareorum in Polonia vicina latitare, ac inde palantes Succos ex improviſo aſſultare, ad Judicem Provincialem Schlichtingium miſit, qui hac de re conquereretur, ſimul denuntians, ſibi vitio datum non iri, ſi hoſtem ubicunque deprehenſus fuerit perſequatur. Cui iſte declarabat, id quidem pace ſua futurum; quin non interceſſurum ſe, quo minus vel injectis flammis inſidiatores vicis expellat. Cæſareis inde Parchvvitzam uſque deſcendentibus, VVittenbergius Gura movens ſub Glogovia conſidebat. Ubi præfectus vigilum Rœrſcheidius cum ala equitum Hirſchbergam miſſus in itinere à Cæſareis vapulat, quinquaginta ſuorum amiſſis. Qui tamen paulo poſt felici excurſione damnum id penſavit. Sed & mox alia Succorum caterva centum equitum apud Neumarcum profligatur non paucis cæſis. Triginta quoque equites Franckenſteina progreſſi per eoſdem intercepti. Eam arcem, velut ideo præſidio deſtitutam, Montecuculus facili negotio in poteſtatem ſe redacturum ſperaverat. Cujus conatibus explorandis centurio Crengelius arcis præfectus quatuordecim equites emiſerat, qui Cæſareos ſe ferentes per medios hoſtes vagabantur, donec captata occaſione præfectum vigilum cum quibuſdam aliis cæderent, abductis quatuor vexillis, ac non paucis captivis. Arci inde vis admota, obſeſſis ſtrenue repugnantibus; qui tamen cu-

2. Jun.

18. Jun.

17. Jun.

Franckenſteina à Cæſareis recuperatur.

1646. cuniculo jam ſub arcem acto ea lege deditionem pacti ſunt, ut præfectus cum ſuis Glogoviam deduceretur, præter iſtos qui antea ſub Cæſare militaverant; quibus ad vetera ſigna redeundum
3. Jul. erat. In Bohemia quoque Contius Comes Lubnitzam arcem per quinque ſeptimanas acriter impugnatam bis licet rejectis aſſultantibus, compule-
4. Jun. rat, ut citra exceptionem ſe dederet.

Ut & Corneuburgum. §. 36. In Auſtria Bucheimius Comes poſt Cremſam recuperatam Corneuburgum omni vi oppugnare cœperat. Ei liberando Wittenbergius animum intendebat, quod à Copya tribuno, qui oppidum tuebatur, nuntiaretur modicum & imbellem hoſti equitatum eſſe. Cujus rei ſpecimen ſubtribunus Quaſtius ceperat, qui cum exigua ſuorum manu totam Furſtenbergii legionem Stockeraviam uſque præcipitem egerat, non paucis captis. Unde proponebat iſte, ſi aliquot equitum centuriæ à Wittenbergio per ſylvas Olmucium & ultra mitterentur, facile per opera hoſtium evadi, ſimul erumpentibus obſeſſis obſeſſores opprimi, delerique poſſe. Huic conſilio exſequendo Wittenbergius Gœrtzkio tribuno ſenſim modicas equitum catervas Leobſchutzam ſubmiſit, quibus ad ſuam legionem adjunctis eam expeditionem ſuſcepturus erat. Ea ut hoſtes falleret, Wittenbergius cum equitatu ſuo Ligniciam verſus progreditur, velut Franckenſteinæ ſubventurus ut hoſtium animos
4. Jul. huc averteret. Gœrtzkius Leobſchutza movens ſumto per Ravensburgum itinere ad unum à Corneuburgo milliare illæſus pervenit: ſed cum opera ita invicem connexa comperiſſet, ut nulla ratione perrumpi poſſent, ſimul obſeſſores ad ipſum excipiendum paratos conſiſtere, infecta re pedem referre coactus eſt. Cæterum Bucheimius iſti oppido oppugnando ſummam vim adhibere: continua foſſa, loricaque interjectis caſtellis id primo circumplecti; inde acceſſus ad foſſam agere, diverſis è ſuggeſtibus in mœnia turreſque machinis ingentibus fulminare, globoſque ignivomos injicere. Adverſus quæ Copya tribunus nova intus opera ſtruere, continuis diſploſionibus obſeſſores
30. Jun. fatigare; tum eruptione facta multis cæſis, quadraginta amplius captivos in oppidum pertrahere. Obſeſſores inde cum tribus in locis mœnia proſtraviſſent, aſſultum tentarant, ac poſt aſperrimam pugnam per ruinas in foſſam interiorem penetrarunt; globis tamen manuariis infeſtati, & reliquis non ſequentibus retro ceſſere. Et obſeſſi cum ruinæ defendendæ impares ſe cernerent, partem ejus trabibus, ligniſque impleverunt, ignibuſque injectis incenderunt. Cæſareorum trecenti amplius eo aſſultu cæſi, aut ſauciati. Ex obſeſſis quinquaginta deſiderati, aut vulnerati. Verberatio tamen redintegratur, ac quarto loco mœnia proſternuntur. Ac jam ad extrema redacto oppido literæ à Bucheimio ad præfectum miſſæ, quibus deditionem ſine exceptione imperabat. Copya quanquam nulla amplius reſiſtendi facultas eſſet, tamen duras illas leges adſpernatus, contradicente licet Suchio, & Hunoldſteinio hac conditione Bucheimio oppidum dedit, ut relictis qui Cæſari antea militaverant, cum reliquis dimitteretur; vexilla tamen complicanda, & arma ſub brachiis geſtanda erant. Excedebant oppido non amplius nonaginta equites, ſexaginta pedites, præter ſaucios, queis in oppido manere permiſſum, quoad curati eſſent. Cæſarei durante obſidio mille quingentos deſideravere. In oppido pulveris parum, annonæ affatim repertum.

Wittenbergius §. 37. Aſt Wittenbergius lento auxiliorum è Suecia acceſſu Glogoviæ adſidens, deficiente annona, pabuloque, & ut auxilia eo tutius excipere poſſet, Schvvibuſam retroceſſit, ac totum ferè menſem ibi hæſit, nulla re geſta, niſi quod excurſorum catervæ quoſdam hoſtium ſubinde carpebant. Montecuculus interim Lehhauſam arcem poſt vim fruſtra tentatam tandem fame ad deditionem compulit, eandemque deſtruxit. Inde Fridlandam, atque Greiffenſteinam arces oppugnare inſtituit. Enimvero Wittenbergius, cum tria peditum millia è Suecia acceſſiſſent, quos pedidem nongenti equites ſecuturi erant, Schvveibuſſa Glogoviam redit, ubi tranſito Odera per Hainam, Levvenbergam, & Grieffenbergam ad obſeſſas arces liberandas tendit. Ejus adventu audito Montecuculus Strigæ Jauræque munimenta demolitus, apud Reichenbergam trans montes in Bohemiam abiit. Quem longius progreſſum per aſpera viarum cum perſequi non poſſet VVittenbergius, poſt Fridlandam, Greiffenſteinamque annona firmatas in ſuperiorem Sileſiam cogitabat, ſi forte locis per Auſtriam, quæ Suecis adhuc ſupererant, ſubvenire poſſet. Sed illa invalidis præſidiis infeſſa jam in hoſtium poteſtatem conceſſerant. Ravensburgum Bucheimius, cum plerique præſidiarii morbo decumberent, facili negotio recuperaverat. Hoc cum pleriſque copiis in Bavariam digreſſo, Suchius Falckenſteina arce potitus eſt. Viginti pedites Stotzæ tuendæ impares noctu inde profugi in tuta ſe receperunt. Sed quæ in Moravia à Suecis obtinebantur oppida, Olmucium, Neuſtadium, Iglavia, à Cæſareis eminus includebantur, etſi quæ propius aſſultabant catervæ aliquoties non leviter vapularent. Inter alios præfectus vigilum Salhauſius cum caterva centum ſexaginta equitum ab Olmucenſibus profligabatur, triginta amplius cæſis, quadraginta captis.

1646. tandem ſupplementis firmatur. 5. Aug. 25. Aug. Cæſarei recedunt. 3. Sept. Iidem reliqua Auſtriæ loca recuperant. 12. Aug. 20. Aug.

§. 38. VVittenbergius contra Greiffenberga Schvveinhauſam progreſſus eſt, ubi aliquot per dies ſubſtitit, ut Guſtavum Hornium Eberhardi filium tribunum cum Suecis ac Finnonibus equitibus exciperet, ſimul ſuos reficeret; & quia ob continuas pluvias viæ machinis inviæ erant redditæ, ne tamen tempus plane otio tereret, Polckenhainam invadere inſtituit. Et oppido quidem intra horam Sueci potiebantur. Miles in arcem ſe conferens oppido ignem injecerat, qui à Suecis reſtinctus eſt, inque eo inſignis copia annonæ pecorumque inventa, quæ toti exercitui ad tempus non modicum ſufficiebat. Arcem acriter tuebatur Zedlicius Baro, ut tormentis illa verberanda eſſet, donec occupato à Suecis veſtibulo horum arbitrio iſte ſe cogeretur permittere, fruſtra octo uncialium millia offerens, ſi libere ſibi diſcedere permitteretur. Præſidio inde Jaura, Parchvvitza, & Hirſchberga à VVittenbergio inſidentur, coërcendis Lignicenſibus, & ut Provincia late tributis ſubjiceretur. Montecuculus porro è Sileſia in Bohemiam cedens primo Trautenaviæ ſex à Suecico exercitu milliaribus conſederat; inde Kœnigsgræciam converſus evocato paſſim milite ſe confirmaverat. Unde cum parum militis Cæſarei per Moraviam ſupereſſet, præſidiarii Suecici ejus Provinciæ juncta manu in Auſtriam pervaſere, ac Stockeravia direpta ſub Viennenſem pontem uſque perſultantes magna cum præda ad ſuos reverſi ſunt. Aſt Montecuculus cum jam Ratiſponam verſus properaret, Cæſareo Bavaricoque exercitui ſe adjuncturus, Leopoldo Archiduce jubente in Bohemia ſubſtitit, VVittenbergii

Wittenbergius Polckenhainum capit. 7. Sept. 16. Sept. 8. Sept.

1646. Wittenbergius in Bohemiam abit. 20. Sept.

bergii progreſſibus ſe objecturus. Hujus Bavariam verſus motu cognito VVittenbergius Polckenhaina Landshutam movet. In itinere exploratores referebant, Montecuculo digreſſo Hanavium ſummum vigiliarum præfectum cum ſeptem legionibus Harſchitzæ remanſiſſe. Quas

21. Sept. Cæſarei [illegible]

ſubita impreſſione obruiturus VVittenbergius aſſumto pleroque equitatu ad ſeſquimilliare à ſtativis hoſtium progreſſus eſt. Per noctem ſylvis tectus quievit; mox ſummo mane ſtationem hoſtium trecentis equitibus conſtantem toto à ſtativis milliari ſecuram deprehendit. Quanquam autem Hanavius orta luce de Suecorum adventu à ruſtico intellexerat, ac remotius tendentes legiones Parduvvitzam ſe conferre juſſerat, ipſe cum duabus legionibus eodem ſe recepturus: tamen Suecis ſubito ingruentibus hautquidquam pugnam auſus in fugam effuſus eſt, Suecis tria per milliaria inſequentibus. Illa in fuga multi cæſi, trecenti amplius gregarii, compluresque præfecti capti, duobus cum vexillis, ac trium legionum impedimentis, tum mille quingentis equis. Reliquæ legiones tumultu audito Podiebradam, aut Kœnigsgræciam ſe proripuere. Circa idem tempus caterva equitum ab Axelio Lilio Lipſia miſſa ad liberandam arcem Brixienſem, in Bohemia à Cæſareis eminus circumſeſſam, extructum ibi caſtellum repente oppreſſerat, duodecim peditibus cum centurione cæſis, quinquaginta ca-

8. Sept.

ptis. Caterva quoque Suecorum Greifenſteina ſub Boleslaviam excurrens Wachtendoncum ſubtribunum cæciderat, VVallenſteinium juniorem Comitem cum aliis captivum abduxerat. A VVittenbergio Nachoda arx expugnatur, & late circum oppida pecunia emunguntur. Eodem mittente etiam Gunnius tribunus Neuſtædelium Bohemicum expugnavit, ex pacto dimiſſis ſexaginta peditibus cum centurione, qui eam tuebantur: ſed non modica Croatarum & Dragonum manus, quæ eodem ſe receperat, captiva remanſit.

Wittenbergius in Moraviam tendit, & Superiorem Sileſiam.

§. 39. Dehinc VVittenbergius è laſſitudine refectis ſuis in Moraviam vertit, præſidiis ibi Suecicis de annona proſpecturus; ex itinere Montecuculo, qui apud Czaslaviam ſe oſtenderat, Thabor uſque pulſo. E Moravia in Superiorem Sileſiam tranſiit, ac miſſa trans Oderam manu eum tractum tributis ſubjecit, niſi quod in honorem Poloniæ Regis Ducatui Oppelæ & Ratiboriæ parcebatur. Oelſæ ſtativa cum ſua legione ceperat Erneſtus Guntherus Holſatiæ Dux, qui intellecto manum Cæſareorum Elbingæ prope VVratislaviam agere, ſubtribunum cum centum quinquaginta equitibus eodem miſit, qui & noctu ingruens pleriſque una cum multis equis, armiſque potitus eſt; pauci per tenebras trans fluenta VVratislaviam evaſere. E ſuperiore Sileſia in Inferiorem VVittenbergius lentis itineribus deſcendebat, anni tempeſtate ad majora molienda inepta, & quantum dabatur Ohlavienſem arcem munimentis firmabat, ſitu opportunam, & compeſcendis ea parte VVratislavienſibus. Cui fini & Jeltſcha arx à Gunnio tribuno oppreſſa inſerviebat. Eo tractu ad finem uſque anni perſiſtebat. Montecuculus contra ad tuendas Cæſaris Provincias à Leopoldo Archiduce remiſſus excitis licet undique copiis quacunque VVittenbergius ingruebat, ſubinde cedebat. Ac hunc in Sileſiam per Glacenſem Comitatum Neuſſam verſus inſecutus, mox Suecis in eum ſe vertentibus in Bohemiam propere regreditur, male habitis duabus catervis centum octoginta equitum ab ipſo emiſſis, quorum magna pars cæſa aut capta. Viciſſim tamen legio Ducis Holſatiæ Oelſæ tendens, dum tributis exigendis vacat, à Cappunio tribuno male multata eſt, multis cæſis, ac centum quinquaginta captis. 1646.

Caſſellani Marpurgenſem arcem occupant.

§. 40. Circa initium hujus anni Caſſellani arcem Marpurgenſem poſt diuturnum obſidium, cum obſeſſis nulla auxilii ſpes ſupereſſet, ad deditionem adegerant: etſi præfectus arcis VVillichius ſubtribunus id facinus mox capite lueret. Ra-

Ad inferiorem Rhenum geſta.

benhauptius quoque Noveſii præfectus excurſione in Montenſem Ducatum facta quædam oppida arceſque occupaverat, earumque nonnullas demolitus fuerat. Blyenburgo autem, VVindeccæ, & Heuckesvvagæ præſidium impoſuerat; etſi prius paulo poſt per Sparrium tribunum recuperatum fuit. Idem Rabenhauptius noctu Zonſam oppidum admotis petardis irrumpere conabatur; & jam perruptis exterioribus ad internam portam perruperat; ſed irrita per tres horas pugna tandem repulſus eſt, præter ſauciatos centurione atque optione cum ſeptem gregariis amiſſo. Contra Sparrius VVindeccam per aliquot dies acriter, & non ſine ſuorum jactura oppugnatam fama adventantium Haſſicorum irritus deſerebat. Circa finem menſis Junii Rabenhauptius valida cum manu per *Superiorem præſulatus Colonienſis* partem graſſabatur, direptis qui tributa abnuerant. Eiskircham verſus cum præda properantem Dunckelius tribunus manu contracta inſequebatur. Sed ille præmiſſa præda cum reliquis in ſylva ad utrumque viæ latus *opportune* conſidebat, & *ingruentes Colonienſes ita excepit, ut* tribunus *Dunckelius cum quibuſdam præfectis*, ac multis gregariis ſtatim caderet. Reliquorum in fugam conjectorum Haſſi non paucos occiderunt, centum amplius captivis abductis: ac cum præda ſalvi *Eiskircham* pervenere.

15. Mart.

9. April.

20. April.

Darmſtadienſes Kirchainam ſubigunt,

§. 41. Aſt in *Haſſia* Superiore Landgravius Georgius, digreſſis in Sueviam Fœderatorum exercitibus, copias ſuas, quæ ſedecim equitum turmis, mille ducentis peditibus conſtabant, Kirchainam miſit, centum viginti duntaxat peditibus ſub Joanne Friderico Uffelio inſeſſam. Hic bis repulſis aſſultantibus demum honeſtam deditionem pactus Ziegenhainam deducitur. Landgra-

& Caſſellanos pul-

via oppido huic liberando ſtatim Geiſium cum ſuis legionibus ab exercitu Fœderatorum avocat, qui & apud Mœnum ab his digreſſus, cum jam oppidum ante duas horas deditionem feciſſet, ſero advenit. Unde in ſylva non procul Ziegenhaina conſtitit. Interim bis mille amplius Cæſarei equites ad inſidias Geiſio ſtruendas ſub Mercio ſummo vigiliarum præfecto miſſi Darmſtadienſibus ſe junxerant, Geiſium in ſtatione ſua invaſuri. Hic cum ſolos Darmſtadienſes adventare crederet, intrepide ipſos expectabat. Mox cum numero obrui ſe videret, dum Ziegenhainam recipere ſe conatur, non paucos ſuorum deſideravit cæſos captoſque, amiſſis quoque ſeptem vexillis, ac pleriſque impedimentis. Darmſtadienſes inde Reuſchenbergam, & Blancſteinam arces exiguo præſidio inſeſſas occupant, antequam Geiſius copias recolligere poſſet. Contra Saxius ſubtribunus à Darmſtadienſi delectibus agendis Smalcaldiam miſſus ab Ermeſio Erfordiæ præfecto oppreſſus eſt. Tum à Wrangelio mandata ad Sylvæ Occidentalis, ac Wetteraviæ, vicinorumque locorum incolas dimittuntur, ne imperata à Darmſtadienſi tributa exſolvant. Simul eidem

1646. non obſcure denuntiatur; ni Marpurgenſem controverſiam ad amicos tractatus deducat, Caſſelanam à ſe deſertum non iri. Id quod & Regina Joanni Chriſtiano Boineburgio, qui eam ob cauſam à Darmſtadienſi in Sueciam tunc miſſus fuerat, reſpondebat.

Caſſellani Kirchainam recuperant.

§. 42. Digreſſis in Bavariam hoſtilibus exercitibus Geiſius recenti milite firmatus Kirchainam nuper à Darmſtadienſibus expugnatam iterum invaſit, & poſt repulſum aſſultum, in quo Caſſellanorum viginti occubuerant, centum ſauciati fuerant, ad deditionem compulit, oppidique munimenta disjecit. Inde cum in Eberſteinium Comitem moveret, hic apud Gieſſam conſidebat, quoad Melander è Weſtphalia per Occidentalem ſylvam iſti cum aliquot legionibus conjungeretur. Cujus adventu Geiſius poſt annonam Marpurgo illatam ad Ziegenheinam conſedit. Melander tamen nullo alio operæ pretio facto, quam quod excurſione in Haſſiam Inferiorem magnam vim pecorum abegiſſet, nuntio de Zonſæ obſidio motus propere ad Colonienſem provinciam remeavit.

Zonſa fruſtra obſidetur.

Rabenhauptius quippe poſtquam Sparrium ſummum vigiliarum apud Colonienſem Electorem præfectum obſidio Hammersbaci arcis depulerat, Zonſam denuo vertit, poſt Melandri diſceſſum modico præſidio inſeſſam. Cujus expugnandæ tanto major ſpes erat, quod quinque peditum cohortes à Sparrio illuc ire juſſas Rabenhauptius non procul iſto oppido oppreſſerat, ac parte earum cæſa reliquas ceperat. Jam edita magna murorum ruina bis ſuper deditione paciſci cupiebant obſeſſi; ſed dum citra exceptionem iſtos in poteſtatem redigere ardet Rabenhauptius, Melander interim oppido auxilio advenit. Quem ille equitatu prævalentem, & quod peditem præſidiis detractum periculo exponere nollet, expectare haut auſus obſidio ſoluto Noveſium ſe recipit: id tamen eo conatu aſſecutus, quod Melandrum Haſſia detraxerat.

Lœuenhauptius Caſſellanis auxilio venit.

§. 43. Interea Guſtavus Adolfus Lœuenhauptius Comes ſummus vigilum præfectus è Weſtphalia quingentos equites, mille quingentos pedites in Haſſiam adduxit, ac Geiſio, qui nuper Herbſteinam arcem duabus cohortibus Darmſtadienſibus inſeſſam citra exceptionem ſubegerat, circa montem ab Avibus dictum jungitur. Animus ipſis erat Landgravii Georgii vires plane contundere: cui quominus à ſocero Electore Saxoniæ auxilia venirent, ſolus Suecorum reſpectus obſtabat, qui haut obſcure denuntiabant, non paſſuros ſe, ut is alia ratione, quam amicæ compoſitionis viam tentando ei negotio ſe ingerat. Darmſtadienſes igitur nonnullis à Melandro ſubmiſſis copiis firmati Biedecoppam arcem paucis Caſſellanis inſeſſam oppugnare inſtituerant. Sed Geiſio ingruente Wetzlariam verſus trepide recedunt; inde Franckenbergæ ſtativa capiunt, circumjectis locis tributa imperaturi. Ea re comperta, Geiſius Lœuenhauptio junctus Marpurgo propere in iſtos movet, ac ſequenti mane apud Franckenbergam adpellit.

Darmſtadienſes vapulant. 9. Nov.

Darmſtadienſes per excubitores tumultu facto cum catervam tantum excurſorum adeſſe crederent, in campum progreſſi cum præcurſoribus velitari cœperunt. Sed univerſis copiis cum impetu è valle prorumpentibus Darmſtadienſes primo conflictu in fugam conjecti ſunt. Cæſi horum quingenti, capti octingenti quos inter duo tribuni Mauritius Henricus Naſſovius Comes, & Galla, totidem ſubtribuni, ac complures aliorum graduum præfecti. Amiſſa quoque duodecim ſigna cum duobus machinis & omnibus impedimentis, ac mille equis. Eberſteinius Comes vix centum equitibus comitantibus ſuperato Adrana fluvio in Weſtphaliam evaſit; ubi aliquandiu circa Attendornam conſtitit; poſt recollectis trecentis non amplius poſt digreſſos ex Haſſia Suecos per ſylvam Occidentalem Wetzlariam ſe recepit. Caſſellanis inde Reutchenberga, & Wolferſtorfum arces citra exceptionem ſe dedunt, ſexaginta qui inerant peditibus ſub ipſorum ſigna ſuccedentibus. Diverſa tamen parte amiſſa Paderborna recentis victoriæ lætitiam refrigerabat: quam quingenti è Melandri copiis ſummo mane ſubito invaſere, ac poſt acrem trium horarum oppugnationem tandem irrupere cæſo, captove quod oppidum tuebatur Haſſico præſidio. 1646.

Paderborna à Caſſelanis amittitur. 20. Nov.

Sævientibus in ſe cognatis Principibus Dux Saxoniæ Wilhelmus ſuper induciis propoſuit, per eas tentaturus, num amica via lis ea componi poſſit: à quibus utraque pars non alienam ſe declarabat. Lœuenhauptius poſt hæc cum Suecicis copiis Haſſia accedens in Thuringiam, inde per Franconiam ad primarium Suecorum exercitum ſe contulit. Interea Melander ex Haſſia in Colonienſem præſulatum regreſſus Eiskircham modico præſidio inſeſſam invaſerat, & acriter licet reſiſtentem ad deditionem compulerat.

Et Eiskircha.

Inde Heinsbergam arcem, tum Niedeccam, Monaſterium Eifaliæ, & Durenam ſubegit, ſtativaque ſua non parum dilatavit. Quibus rebus patratis in hiberna ſuos diſpoſuit; ex quibus caterva ſexaginta equitum ab Haſſis non procul Colonia cæſa eſt. 5. Nov.

Tractatuum pacis continuatio. Replica Regiorum Ordinibus communicatur, 1. Jan.

§. 44. Sub finem ſuperioris anni Regii Legati, quid in Cæſareorum reſponſo deſiderarent, repoſuerant. Ejus congreſſus acta Cæſarei Moguntino Succi Caſſellano, Altenburgico, aliiſque communicabant. Sed Monaſterii Galli à Moguntino poſtulabant Deputatos è corpore Ordinum utriuſque religionis pari numero ad ſe mitti, quibus nonnulla ſint propoſituri. Id poſtulatum Moguntino moribus Imperii videbatur adverſari, quod exteri Reges, quin & ipſe Cæſar, ſi quid cum univerſis Ordinibus agendum ſit, per ſuos Legatos in horum conſeſſu id proponere ſoleant. Tum verebatur, ne Mediatores, ac Cæſarei ægre ferrent, ſi ſuper replica non per ipſos, ſed per Gallos primum intelligerent. Igitur convocatis Ordinibus quid agendum exquirit. E quibus pauci qui aderant Evangelici cenſebant; Deputationem quam Galli deſiderent, non abnuendam, ne mora tractatibus injiciatur; quod queis arma in manu ſint, cupitis non facile diſcedant. Nec veteris moris ita accurate rationem habendam, quod hic conventus Comitiorum faciem non plane exprimat. Et cum Oſnabrugæ Suecis invitantibus, Ordines comparuerint, Gallos offenſum iri, ubi idem abnuatur. Auſtriacus contra, & ejus partibus addicti differebant; Huic Gallorum poſtulato nulla ratione annuendum, quos ita pro imperio agere ferri non poſſit. Conceſſum tamen in eorum ſententiam, qui cenſebant; Gallos lenibus verbis de more in Imperio recepto monendos, eoſdemque rogandos, ut replicam Mediatoribus tradant per Cæſareos inde ſibi communicandam, tum ſi quid proponere velint, in conſeſſu omnium Ordinum audiendos. Sed Moguntinus præpropere, decreto Ordinum nondum concepto, Gallorum poſtulatum abnuerat, non ſine gravi horum offenſa facile moleſtas difficultates paritura, ni mox de Ordinum ſententia melius edocti iſtud

1646. quicquid erat tædii bono publico condonare maluiſſent.

De Suecorum replica quorundam judicium.

§. 45. Suecorum porro Replica uti Cæſareis ad palatum plane non erat, ita & Caſſellanis diſplicebat, quod Darmſtadienſis non in hoſtium numerum, ſed eorum relatus eſſet, qui neutris partibus addicti haberentur. Quæ verba tamen in Cæſareo duntaxat, non Suecico Protocollo extabant; eoque Auſtriacas per artes inſerta credebantur: nec id à ſe dictum Sueci meminerant. Tum & de ſatisfactione ſua frigidius actum arguebant; qui ſcrupulus tamen ipſis per Suecos facile exemtus. Luſitani querebantur, ſalvum conductum pro ſe poſtulatum quidem, ſed mox additum, ideo tractatus hautquidquam ſufflaminatum iri. Quæ verba Sueci à ſe prolata abnuebant, cum nec in ſuis actis extarent: etſi eam ob cauſam replicam differre ſupervacuum judicaſſent. Galli, præter hoc cum Luſitanis commune, id primo deſiderabant, quod Sueci Hiſpanum inter ſuos hoſtes recenſere noluiſſent, cum tamen iſte Rex præcipuum Domus Auſtriacæ membrum, ac potentiſſimus Cæſaris auxiliaris foret. De quo tamen ipſi levi duntaxat brachio tangebant. Sed de illo acriter expoſtulabant, quod Oſnabrugæ Labardæus Reſidens Gallicus congreſſu Suecorum cum Cæſareis excluſus fuiſſet, ſecus ac in fœdere cautum foret. Tum quod in ſatisfactione Suecica Catholicorum præſulatuum facta eſſet mentio; de quo aliter cum Oxenſtierna nuper conventum ſit, ubi non niſi ad Bremenſem & Verdenſem præſulatum connivere ſe velle declaraverint.

Monaſterienſium de modo conſultandi ſententia.

§. 46. Monaſterienſes Ordines Gallorum Replica accepta ſuper eo primum inquirebant; quis in deliberando ordo ſit obſervandus, & num capita propoſitionum Regiarum preſſe ſequenda? Bavaricus cenſebat, à ſatisfactione initium faciendum; quod reliqua capita fere Ordines ipſos tangant, qui ſuper iis etiam abſque exterorum Regum interventu tranſigere poſſint. Spes quippe erat placatis Regibus Evangelicorum gravamina & reſtitutionem eludi poſſe. Evicit tamen major pars in Collegio Electorali, ac unanimis Principalium ſententia, ut ordini per Suecos deſignato, quo materia tractandorum in quatuor claſſes digeſta fuerat, ab ipſis quoque inſiſteretur; tum ut ſuper obſcurioribus quibuſdam locis Gallorum declaratio exquireretur.

Oſnabrugæ diſſidium ſuper Reformatis gliſcit.

§. 47. Oſnabrugæ Magdeburgicus Auſtriaco Richtersbergio Collegii Principalis directorio ceſſerat. Hoc tamen ex morbo decumbente Ordines interim apud Magdeburgicum conventus agitabant, quibus Regiorum replicas diſcutiebant. His conventibus Reformati ſuper incluſione ſui in pacem Auguſtanam, &, quod in dubium revocari incipiebat, reformandi jure, denuo movebant, queſti cumprimis, Lutheranos à ſe ſcriptam cautionem exigere, cujus formula nuper Hamburgi typis divulgata erat. Unde diſertam Lutheranos declarationem poſcebant, num iiſdem quibus ipſi gaudeant conditionibus, ſe quoque paci ſacræ incluſos velint? Sed quia Lutherani ad Legatos Suecos, qui ipſorum mentionem in ſua propoſitione fecerant, velut optimos verborum ſuorum interpretes provocabant, Sueci autem neque ſacrorum ſocios deſtituere, nec Reformatos protelare volebant, ea controverſia horum autoritate ad amicam tranſactionem differebatur.

Palatinorum ſintempeſtivus zelus.

Quo in negotio Palatini fervidos plane ſe gerebant, in anteceſſum minati, ſe reſtitutione obtenta per Palatinam ditionem ſacra reformaturos. Quo ipſo Lutheranorum in ſe ſtudia haut parum refrigerabant; ac jam quidam dubitabant, quid ſibi faciendum, ſi Bavarus libertatem Lutheranis ſacris in Palatinatu concedere, Palatinus abnuere velit: cum iniquum ſit, Sueciæ Reginæ cæteriſque hanc pro reſtituto Palatinatu gratiam reddi, ut ſocii ſacrorum perſecutionibus exponantur. Ac abſurdum videbatur, cum Brandeburgicus aliique ex animo ſe Auguſtanæ Formulæ addictos ſæpius profeſſi eſſent, nunc poteſtatem ambire ejuſdem citra controverſiam participes exterminandi. Eandem ob cauſam Lutherani maluiſſent, Suecicos miniſtros potius quam Brandeburgicos pro Pomerania in Senatu Principum ſuffragium ferre; qui ut jus circa ſacra diſponendi pro Reformatis obtinerent, ſummopere nitebantur. 1646.

Oſnabrugenſium ſententia de modo conſultandi.

§. 48. Sed Auſtriacus Legatus poſt reſtitutam valetudinem convocatos apud Ordines primo declarari poſtulabat, ut quæ nunc ſuper admiſſione *Magdeburgici extra ordinem conceſſa forent*, apud *juſtos Ordinum conventus in exemplum non* traherentur. *Proponebat inde, circa conſultationes ordinem à Suecis deſignatum eſſe ſequendum, ac Labardæum monendum, ut & Galli eandem* viam inſiſtant, quo omnia æquato velut paſſu procedant. Tum ut, antequam à Gallis obſcurorum *declaratio petatur, illa prius curate diſcutiantur,* num illuſtratione utique opus habeant. 24. Jan.

Ut & Cæſareorum.

Porro *Cæſareis etſi valde optandum fuerat, Regios ab* Ordinibus divelli: *tamen à Bavaris propoſita methodus* haut quidquam arridebat, quod intelligerent Gallis ex Auſtriacorum patrimonio ſatisfaciendum; atque huic petito non Evangelicos ſolum, Regum rationibus innexos, ſed & Catholicorum nonnullos, ac ipſum Bavarum privatos ob reſpectus Gallis ſuffragaturos. Sed ſi res inter utriusque religionis Ordines, ipſumque Cæſarem compoſitæ forent, ſpes erat Ordinum opera Gallos ad moderatiora poſtulata diſponi poſſe.

Atque Regiorum.

Enimvero Regii, etſi ſatisfactionem ſuam neglectis cæteris capitibus haut quæſierant; periculoſum tamen judicabant, ſi Ordines ſuper Imperii negotiis prius inter ſe tranſigerent, ſatisfactione eousque dilata. Quod metus eſſet, ne Ordines rebus inter ipſos & cum Cæſare compoſitis Regnorum commoda inſuper haberent; imo forte Cæſari adjungerentur, eique, ſi Reges oblatis conditionibus adquieſcere nollent, adverſus hoſce auxilia ferrent. Ac dudum ſuis Legatis injunxerat Regina, ſedulo operam darent, ut ſi forte tractatus pacis abrumpi contingeret, ad cauſam Ordinum potius, quam ſuam ſatisfactionem iidem adhæreſcerent. Unde etſi ordinem tractandorum à ſe ipſis propoſitum improbare non poterant, malebant tamen omnia capita prius excuti, quam inter Oſnabrugenſes ac Monaſterienſes atque Ordinum Collegia communicatio fieret, nec ſuper negotiis Imperii plene tranſigi, antequam circa ipſorum ſatisfactionem conventum fuiſſet.

Denique univerſorum Ordinum.

Regiis igitur monentibus tam Monaſterienſibus quam Oſnabrugenſibus Ordinibus placebat, communicationibus (*relationes & correlationes* vocant,) inter Collegia Ordinum abſtinere, quoad omnes tractandorum claſſes excuſſæ forent. Addebant tamen Oſnabrugenſes, ſe non eo minus Cæſareis ſententiam ſuam ſuper capitibus primæ claſſis exhibituros, quo hi de iſtis cum Regiis tractare poſſint, quo ad ipſi reliquas claſſes expedirent. Tum ut gravamina per certos Deputatos componantur. Super quibus cum acria Catholicorum in di-

1646. verſum ſtudia metuerent, decreverant: ſi Catholici pro more ipſos ſuffragiorum numero urgerent, inſuper habitis rationibus, ſe ſuffragia ſua ſcripta Cæſari additis idoneis demonſtrationibus transmiſſuros; apud quem ſi nihil proficerent, Regiorum ope remedia malis ſuis quæſituros. Iidem & Vinarienſem, Culmbacenſem, Luneburgicum, Caſſellanum, Wurtenbergicum, Pomeranum, Durlacenum, & à Franconicis Comitibus miſſum Monaſterium deſtinabant, Senatui Principum interfuturos: ſed de modo communicandi nihil adhuc certi conſtituerant. Si tamen non liceret proprium Directorio ſcribam adjungere, qui acta exciperet, ſubinde excerpta eorum petituri, aut literis, & per Deputatos Oſnabrugenſibus ſignificaturi erant, quæ Monaſterii gererentur.

Tractatus Pacis tarde procedunt. 23. Jan.

§. 49. Cum per integrum menſem poſt exhibitam Replicam in negotio pacis nihil promoveretur, Trautmansdorfius miſſo Secretario apud Suecicos ſuper tarditate tractatuum querebatur. Cum ipſi ſpes fuerit intra hoc tempus negotii plane conficiendi, jam demum ad deliberationes accedi; quæ mora Ordinibus, ac præcipue Catholicis, qui gravamina ſua nondum ediderint, imputanda ſit. Unde penes Legatos eſſe diſpicere quæ via maturandis tractatibus ineunda ſit. Sueci quanquam ſuſpicarentur ad peculiares ſe tractatus invitari; tamen his inſuper habitis, nec ipſi ſegnius de tarditate tractatuum querebantur; nec ſibi conſtare, quinam in mora ſint, cum omnium æque interſit negotium mature peragi. Poſtulabant igitur, ut ipſe autoritate ſua recens cœptas deliberationes, tum inprimis diſcuſſionem gravaminum promoveat.

Catholicorum gravamina.

§. 50. Paulo tardius circa congerenda ſua gravamina moliti fuerant Catholici; cujus moræ tædio Oſnabrugenſes Ordines per Altenburgicum, Luneburgicum, Wetteravicum, & Lubecenſem à Trautmansdorfio petiere, ut Catholicos de iſtis exhibendis moneat. Qua ſolicitudine tamen opus

29. Jan.

non erat, cum eo ipſo die eadem ſcripto concepta per Reigersbergium Moguntinum, Culmbacenſi, & VVurtenbergico Monaſterii exhiberentur, ſociis ſacrorum Oſnabrugam transmittenda. Ejus ſcripti initio Catholici Ordines, ac inprimis Eccleſiaſtici teſtabantur, pacem ſacram licet juribus ſuis non parum derogantem integre à ſe ſervatam; viciſſim ſe ab illo tempore huc uſque continuo ab Auguſtanæ Confeſſioni addictis Ordinibus adverſus eandem pacem, Imperiique leges tam circa ſacra quam profana turbatos, læſosque, ac reliquorum ſacrorum bonorum incertos ab octoginta jam annis juſtitiæ beneficio frui non potuiſſe. Sed quia Auguſtani controverſias cum Catholicis adverſus pacem ſacram ſibi motas pro fonte diffidentiæ & obſtaculo pacis habeant, earumque culpam ipſis non obſcure imputent, quibus non deciſis exteri Reges arma depoſituri non ſint; viſum ſibi oſtendere, Catholicos neque Auguſtanis, neque exteris Regibus ullam diffidentiæ ac offenſæ, multo minus continuati hactenus belli cauſam dediſſe, ſed jura ſe ſua pacificis mediis ſemper vindicare voluiſſe, & adhuc velle. Et quanquam Deputatis Francofurti viſum ſit, eas controverſias maturandis pacis tractatibus ad aliud tempus locumque rejicere: tamen quia nunc Auguſtanis aliud placet, ſe quoque difficiles non fore, modo pax ſacra, legesque Imperii hujus negotiationis norma, & compoſitionis regula habeantur.

§. 51. Quibus præmiſſis id primo juſtum rationique conſentaneum contendebant, ut qui ordinem ſacrum mutaverit, dignitate quoque & bonis excidat, quæ nullo alio titulo obtinuerit, quam quod Ordines ſacros ritu Catholico gereret. Ita pace ſacra diſerte cautum, quam Cæſar lege Regia ſervaturum ſe promiſerit, & juxta quam Cameræ jus dicere injunctum. Ac perinde eſſe, num Præſul cum conſenſu Capituli ſacra mutet, & hoc ſimul cum ipſo Auguſtanam formulam, amplectatur; cum pax illa æque de pluribus, quam uno diſponat, eademque prohibitionis ratio apud plures, quam unum valeat; quod nempe tales incapaces ſint, qui beneficia Eccleſiaſtica poſſideant, ex jure divino, fundatorum diſpoſitionibus, generalibus Eccleſiæ Catholicæ, nec non Imperialibus Conſtitutionibus, & noviſſime Statuum Imperii Anno 1555. initis ac juratis fœderibus. Præterea jure ſacro ac civili neque Epiſcopos neque Capitulum Dominos eſſe jurium Eccleſiæ, ſed Adminiſtratores, qui univerſo Ordini Eccleſiaſtico per pacta privata nihil adimere aut condonare queant; ac uno contradicente jus toti Ordini ſervari. Quanquam prima præſulatuum occupatio ab Epiſcopis Auguſtanæ Confeſſioni addictis hautquidquam univerſorum Capitularium conſenſu facta ſit, ſed arte fere aut Marte, ad exemplum Gebhardi Truchſeſii Electoris Colonienſis. Nonnullos, ut dignitates ſacras invadere poſſent, ſuper ſervandis Catholicis ritibus juramento caviſſe, alios Catholicæ Religionis profeſſionem, ac inferiores Ordines ſuſcepiſſe; poſt præſulatibus, aliisque dignitatibus Eccleſiaſticis potitos ſacra Catholica eliminare non dubitaſſe. Nulla porro nova ſtatuta excludendis alienæ religioni addictis à ſe condita, cum ab initio Catholicæ Religionis nemo niſi Catholicus ad illas dignitates fuerit admiſſus. Et ſi poſt ortum Religionis diſſidium Clerici arctius veteribus ſacris adſtricti ſint, id Auguſtanæ Confeſſioni addictos non tangere, qui dum pax ſacra conditur, illis ſe haut moveri declaraverint. Contra ferendum non eſſe, Auguſtanos non contentos in Catholicos præſulatus invaſiſſe, etiam auſos ſtatuta ac formulas juramentorum ad excluſionem Catholicorum comminiſci. Collationem Regalium, ac jus ſeſſionis & ſuffragii in Comitiis velut acceſſoria Epiſcopalis dignitatis habenda, circa quæ conſtitutionem pacis ſacræ, ac receptum morem merito retineri. Fruſtra ad priores Imperii Receſſus de Anno 1541. & 1544. ipſamque tranſactionem Paſſavienſem provocari; cum illis poſterius ſancita Religionis pace derogatum ſit: non minus ac generalibus verbis conceſſa Auguſtanæ Confeſſioni libertas Reſervato Eccleſiaſtico ſit reſtricta. Circa quod ſi vel maxime Auguſtanis alia intentio fuerit, eam tamen neque legis neque contractus vim effectumque habere, cum diverſum publica & utrinque placita lege ſit ſancitum. Nec per id Reſervatum exiſtimationi Auguſtanorum quid decedere, nec libertati conſcientiæ, de qua ſola iſti ab initio ſoliciti fuerant; cum etiam ſine beneficiis ſacris Auguſtanæ Formulæ adhærere liceat. Gebhardum Truchſeſium ſe ipſum dignitatis, ac bonorum inde pendentium incapacem reddidiſſe, talemque à ſummo judice Eccleſiaſtico, ac Cæſare declaratum: de cujus conatu non quidem Auguſtanæ Confeſſionis ſocii, ſed Catholici cauſam querendi habeant; quod tali exemplo ſemel admiſſo de ritibus Catholicis in Germania actum foret: ipſosque tantum de damno vitando, non inferendo

1646. Primum.

1646. ferendo certaſſe. Quanquam porro circa Reſervatum Eccleſiaſticum additum ſit, utriuſque Religionis Ordinibus ſuper eo convenire non potuiſſe; Auguſtanorum tamen aſſenſum quoad effectum obligatorium in hoc ſatis adhibitum iſto capite ad Imperatoris deciſionem remiſſo. Cum enim Catholici Ordines in libertatem Auguſtanæ Confeſſionis Eccleſiaſticis concedendam, ac ſuſpenſionem Eccleſiaſticæ juriſdictionis conſentire pariter non poſſent nec vellent, Auguſtanos hanc demum declarationem edidiſſe; ſi Catholici ſuſpenſionem Juriſdictionis Eccleſiaſticæ admittant, ſe quoque caput alterum remiſſuros. Cum igitur Catholici conditionem propoſitam circa ſuſpenſionem juriſdictionis ſacræ impleverint, Auguſtanos quoque ad alterum caput obſtringi; aut ſi nolint, univerſam pacem tollendam, & rem in priſtinum ſtatum reponendam: præſertim cum pax illa Ordini Eccleſiaſtico longe plus præjudicii, quam emolumenti adferat. Eoſdem quoque non abnuiſſe, quo minus Cæſar è plenitudine poteſtatis ita, uti factum decideret, aut ipſi in foro civili ad eam deciſionem obſervandam teneantur, id duntaxat teſtatos, eo nomine ſe Reſervatum non adprobare, ne gloriæ divinæ quid detrahant, aut conſcientiæ ſuæ ſcrupulum injiciant. Dum ea pax promulgatur, proteſtationem non interpoſuiſſe. Quin poſtea libello ſupplici ad Maximilianum Cæſarem Anno 1576. agnoviſſe, ipſi ſummam decidendi poteſtatem in hoc negotio competere. Quæ eo minus in dubium revocari queat, quod Cæſarea illa conſtitutione Catholicis non novum jus tribuatur, ſed id, quod ab initio Imperii ad Germanos tranſlati habuerint, confirmetur: Auguſtanis autem ad præſulatus illos nullum plane jus competat. Eſſe inſuper jure Juſtinianæo diſpoſitum: *Eccleſias iis omnibus adimendas eſſe, qui vel levi argumento à judicio Catholicæ Religionis, & tramite detecti fuerint deviare.* Idem in Gallia, Poloniaque, & alibi obſervari, ubi diverſus licet circa ſacra ſenſus toleretur, præſulatuum præter Catholicos nemo capax ſit. Et cum ſacerdos Auguſtanæ Confeſſioni addictus, ubi Catholicos ritus aſſumſerit, functione & reditibus exuatur; cur eadem lex Catholicis denegetur? Quod igitur Proteſtantes poſt pacem Auguſtanam non ſolum Reſervatum Eccleſiaſticum impugnare, ſed & varia ratione in Præſulatus intrudere ſe cœperint, id à Catholicis ſemper primum, & maximum gravamen habitum, ex quo præcipue diffidentia inter Ordines, & infinita mala promanarint: quibus ut medicina fiat, diſertis verbis pacis ſacræ ſtandum, ac immediata bona Eccleſiaſtica poſt tranſactionem Paſſavienſem à Proteſtantibus quovis modo occupata, Catholicis reſtituenda eſſe.

Secundum. §. 52. Haut levius gravamen eſſe, quod Ordines Auguſtanæ Confeſſioni addicti pace illa conceſſum ejuſdem Confeſſionis liberum exercitium extenderint ad invadenda bona ſacra in ipſorum ditionibus ſita: cum eadem pax in futurum Catholicorum ritibus boniſque non minus ample caveat, ac ea ſolum tranquillitatis cauſa Proteſtantibus relinquantur, quæ ante Paſſavienſem tranſactionem ab ipſis occupata ſint. Et cum reliquis ſubditis, qui ſacra mutant, bona ſua vendere, atque emigrare liceat: quo obrentu ſolos Catholicos ſacerdotes, ob retenta vetera ſacra bonis ſuis plane exuendos? præſertim cum ipſi Proteſtantes intolerabilem contumeliam jactent, religionem pro cauſa & modo amittendi dominii haberi: & longe favorabilior ſit cauſa eorum, qui ob retenta vetera ſacra bonis ſuis exuantur, quam eorum, qui ob mutata placita bonorum veteri Religioni adhærentium incapaces ſe ſuo facto reddiderint. Igitur cum nunc amica via controverſiis componendis quæratur, Catholicos poſtulare, ut Mediata bona ſacra à Proteſtantibus Ordinibus poſt tranſactionem Paſſavienſem occupata in veterem ſtatum reponantur. Peculiariter porro querebantur de civitatibus Imperialibus, quæ adverſus pacis Auguſtanæ decreta Catholicos ſacerdotes paſſim templis, reditibuſque ſuis exuerint, civeſque ea ſacra profeſſos Magiſtratibus dimoverint. Quæ fruſtra jus ſuperioritatis ſibi competens jactent, cum ex eo nequaquam jus introducendæ Religionis dependeat; earumque Magiſtratus nequaquam dominium juriſdictionis adverſus cives habeant, ſed tantum in vicem gubernatorum illis præſint, civeſque cum Magiſtratu communia jura ac privilegia obtineant. Et cum alias Proteſtantes negent circa Religionem majora ſuffragia valere, par utique eſſe, minorem civium numerum à majore circa ſacra leges non accipere, refragante cumprimis ſanctione publica. Unde & omnia, quæ in urbibus iſtis novata ſunt, in integrum eſſe reſtituenda. Denique nobilitatem immediatam, ſibi conceſſa libertate eo uſque abuſam, ut Catholicos ritus per vicos ſuos abolere Auguſtanis ſubrogatis auſa ſit: cum tamen illa libertas ad Nobiles ſolos ſpectet. Quod & ipſum corrigendum ſit; non minus ac illud, quod Nobilitas immediata per Palatinatum & alibi prædia habens à potentioribus in exercitio Catholicæ Religionis etiam in propriis ædibus turbata ſit, nullo à Landſaſſiis diſcrimine. 1646.

§. 53. Arguebant præterea, à Proteſtantibus adverſus actorum publicorum fidem allegari Ferdinandi Cæſaris decretum, quo cautum feratur ſubditis Catholicorum Ordinum Auguſtana ſacra profeſſis, manere velint, an ſoluta modica bonorum parte alio concedere. Poſtulaſſe quidem Proteſtantes, dum pacis ſacræ formula concipitur, ut omnibus ſubditis utriuſque Religionis libertas rituum ſalva ſit. Quod cum Catholici recuſarent, Proteſtantes eam libertatem pro Nobilitate immediata, ac Hanſeaticis, aliiſque urbibus popoſciſſe. Quod & ipſum negatum, addito; par eſſe, quod juris Proteſtantes Catholicis concedentibus in ſuos ſubditos exercent, eodem & hoſce in ſuos frui. Nec de allegato decreto Ferdinandeo quidquam auditum, donec Anno 1575. Ratiſponæ à Palatinis id editum, poſtulatumque, ut Capitulationi Cæſareæ insereretur; Catholicis Electoribus plane id agnoſcere abnuentibus. Cum etiam proximo Anno 1576. in Conventu Ratiſponenſi libertas ſacrorum pro ſubditis Moguntinis in Eichsfeldia, Fuldenſibus, aliiſque per Evangelicos Ordines à Cæſare poſtularetur, Catholicos acriter queſtos, ab Evangelicis Ordinibus alienorum civium patrocinium ſuſcipi, cum ipſis curæ non ſit, quid Evangelici in propriis ditionibus agant. Nec minus Cæſarem declaraſſe, ſe utique hoc in negotio paci Auguſtanæ inhæſurum. Quo reſcripto cum Evangelici adquieſcere nollent, ac denuo Cæſarem fatali tunc morbo implicitum urgerent minati, ni petitis potiantur, ſe adverſus Turcam auxilia non ſubminiſtraturos: Cæſarem firmiter in ſententia perſtitiſſe, proteſtatum, ſi ob negata auxilia propugnaculum orbis Chriſtiani à barbaris everti contigerit. Hac igitur, aliiſque rationibus manifeſtum

Tertium. A. 1555. 24. Sept.

25. Aug.

1646. eſſe, pacem Religionis inter Cæſarem & Ordines duntaxat conſtitutam ad ſubditos non ſpectare. Et quanquam nonnulli Ordines Catholici ſubditis ſuis libertatem Religionis multis in locis ultro indulſerint, animo eorum & obſequio adverſus ſe pignerando: compertum tamen, hos anſam odiorum inde arripuiſſe, ac Principibus ſuis obſequium plane abnuiſſe, ad ipſosque imperio exuendos omni vi conniti cœpiſſe. Quale quid de Catholicis ſubditis auditum non ſit. Contra Catholicos cives à Proteſtantibus ubique fere exterminatos ſæpius in Comitiis oſtenſum; & tamen, qui vim intulerunt de illata conqueri, & autoritate legis contra legem agere. Quæ cum ita ſint, Evangelicos à Catholicis nullo jure poſtulare, quo minus ſubditos ſuos ad ſua ſacra amplectenda, aut ſi abnuant, ad emigrandum compellere queant. Sed quod emigrationis per Catholicos arctum nimis temporis ſpatium ſit præfixum, aliæque moleſtiæ illatæ, prout Evangelici querantur; de eo nihil ſibi conſtare: ac ſi quid tale factum ſit, id deinceps emendandum.

Quartum. §. 54. Oſtendebant inde Evangelicos falſo queri, à Catholicis Ordinibus reditus ſacros è ſuis ditionibus provenientes, qui antea ad præſulatus & cœnobia ab ipſis occupata ſpectaverint, detineri; cum ad illos reditus Evangelicis nullum plane jus competat, quæ tempore Paſſavienſis tranſactionis

Quintum. ab iſtis poſſeſſa non ſint. Cum porro pace Auguſtana Catholicorum Præſulum juriſdictio hactenus duntaxat ſit ſuſpenſa, ut adverſus Proteſtantium religionem, fidem, conſtitutionem Miniſtrorum, ritus ac ſtatuta Eccleſiaſtica non valeat; circa reliqua permaneat, prout hactenus in exercitio fuerit: Proteſtantes etiam in hiſce Præſulum juriſdictionem turbaſſe erectis Conſiſtoriis, ad quæ Præſulibus reſervatæ cauſæ ſint pertractæ, ſubditique etiam Catholici ab adeundis tribunalibus ordinariis Præſulum prohibiti. Imo in locis, ubi poſt pacem ſacram utrique religioni libertas relicta, Ordinarias locorum viſitationes Catholicorum templorum, & perſonarum ſacrarum exerceri prohibitas. Quæ præterea Evangelici moveant ſuper abolitione jurium Papalium, proviſionum, conceſſionum, commiſſionum, tranſactionum, & concordatorum Germaniæ Canonum, extra pacem ſacram eſſe, ac omnem ipſis materiam querendi ſubtractum iri, ſi ereptos contra illam pacem Præſulatus in priſtinum ſtatum reponant.

Sextum. §. 55. Quanquam autem pax Auguſtana ideo tam claris verbis concepta ſit, ut ex ejuſdem interpretatione oritura novarum controverſiarum ſeges ſuffocetur: Proteſtantium tamen plurimos inventos, qui de Jure publico, ac imprimis pace ſacra commentari, eamque ad libidinem ſuam detorquere auſi ſint; cum tamen arcana & acta Imperii fere ignota ipſis ſint, quam ignorantiam etiam nonnulli ultro profiteantur, & utcunque audita à ſe tradi jactent. Quin & prætextu tituli ſcholaſtici adverſus Cæſarem, ejuſque ſupremam poteſtatem, & Catholicos varias aſſertiones novas, altiuſque penetrantes publicare, ac ſi aliquot ejuſmodi Scriptores ſimilitudine affectuum conſpirent, communem doctrinam ſeu opinionem Doctorum, & conſuetudinem contrariam inde procudere. Quale genus ſcriptorum Catholici raro admodum, & non niſi ab aliis provocati, aut ad ſuperiorum ſuorum defenſionem ediderint. Eſſe porro legibus Imperii abunde cautum, proceſſus executivos decerni poſſe, ubi notoria attentata, turbationes, ſpolia, violentæ occupationes contigerunt. Ac Cæſarem edicti ſui Anno 1629. ſat graves rationes adduxiſſe. Ipſos Evangelicos ſubinde gravaminum ſuorum contra pacem Religionis deciſionem à Cæſare petiiſſe; ejuſque heic fundatam juriſdictionem agnoviſſe. Quanquam iſto edicto à Cæſare nil aliud definitum, quam quod pax Auguſtana diſertis verbis dictitet, poſtquam omnes Evangelicorum prætextus auditi, ac poſt maturam conſiderationem inanes deprehenſi ſint; nec per idem paci ſacræ quidquam derogatum. Ac mirum eſſe, cum Proteſtantes fictam Ferdinandi I. declarationem ſibi faventem tantopere jactent, alio loco Cæſari, (qui ſupremus eſt legum Imperialium Judex & Executor, & in cauſis ejuſmodi non ſuam, ſed Imperii ac publicam, & ſic alienam litem dijudicat,) omnem poteſtatem in cauſis religionis detrahere, ac ſtudium partium atque nullitatem objicere; cum etiam in inferioribus judiciis adverſus latam in notoriis ſententiam exceptio nullitatis non admittatur. Quis porro pro ſocio Auguſtanæ Confeſſionis, (nam Evangelici vocabulum legibus Imperii non receptum,) habendus ſit, ex ſubſcritione formulæ Anno 1530. Auguſtæ exhibitæ conſtare non minus quam notorium ſit, quis Catholicus ſit. A quorum utriſque diſcrepantia dogmata ex Imperio proſcribi apertum ſit. Reliquis, quæ Catholicis objecta ſint, à ſe conſtanter contradici, cum res ipſa loquatur, utra pars alteri poſt pacem Religioſam moleſtiam faceſſierit. Nec tamen abnuere Catholicos ſuper his & aliis propoſitam à Proteſtantibus diſceptationem amicam ſuſcipere.

§. 56. Iniquum inſuper eſſe, Proteſtantes plura ſuffragia adſpernari, aut eorum vim intra anguſtos nimium cancellos redigere; puta, ut non valeant, ubi Ordines ut ſinguli conſiderantur, & ubi Proteſtantes unam, Catholici alteram partem conſtituunt. Cum communis regula ſit, omnia negotia ſtatum Imperii ſpectantia, per majorem ſuffragiorum partem decidenda, niſi quæ per Imperii conſtitutiones diſerte excipiantur. Igitur à Proteſtantibus preſſius explicandum, in quibus cauſis plura ſuffragia valere, aut non valere debeant. Nam exceptionem ab ipſis propoſitam non niſi confuſionem parere idoneam eſſe. Tum ſalutem publicam requirere, ut ubi plura ſuffragia locum habere non debeant, aliud medium expediendis negotiis inveniatur: cum alias conſtitutionum Imperii nullus alius ſit effectus futurus, quam ut utraque pars non ſine detrimento Reip. ſuæ ſententiæ citra deciſionem pertinaciter inhæſura ſit. Sane Catholicos omnium negotiorum, quæ legibus definita non ſint, aut de quibus Ordines inter ſe convenire nequeunt, deciſionem Cæſari detuliſſe. Circa ordinarios Deputatorum conventus certis Ordinibus publica Imperii lege vetus jus quæſitum, ſuper quo illo ipſo anno, quo pax Auguſtana inita ſit, inter utriuſque religionis addictos conventum. Iiſdem Deputatis certa negotia commiſſa; queis poſiti limites excedendi non ſint. Extraordinarias Deputationes pro re nata conſtitui. E Receſſibus autem Imperii ante & poſt pacem Auguſtanam non adparere, parem utriuſque religionis numerum Deputatorum eſſe debere: nec à Catholicis heic quid extra publicorum Comitiorum decretum admittendum. De Donavverta, quæ pervicacia ſua juſtam pœnam in ſe attraxerit, rem non fore difficilem, ſi Bavaro ſumtus in executionem ſententiæ facti retun- 1646. Septimum. Octavum. Nonum.

1646. fundantur. Denique ſuper corrigenda Juſtitia commodius in Comitiis, quam nunc non ſine remora pacis actum iri. 1646.

Ubi ſuper gravaminibus agendum, diſceptatur.

§. 57. Publicatis hoc modo utriuſque partis gravaminibus quæſtio erat; quo loco ſuper iſtis tractatio foret ſuſcipienda? Nonnulli Evangelicorum Monaſterii, Bavaro cumprimis vicini, ut Wurtenbergicus, Culmbacenſis, & Franconici Comites, hactenus Catholicis cedebant, ut gravamina univerſa, aut dimidia eorum pars Monaſterii expedirentur. Sed reliqui omnes, quibus Bavari & Catholicorum minor reſpectus, Oſnabrugam præferebant. Suecos quippe ſolos propoſitione ſua eorundem mentionem feciſſe, non Gallos. Unde his cauſam non eſſe ſuper iſtorum abolitione contendendi: illos, ſi id negotium Monaſterium pertrahatur, ſine dubio contradicturos. Nec commode hac de re actum iri Monaſterii ſub oculis Chiſii, qui ullam inter partes tranſactionem ſuper bonis Eccleſiaſticis nunquam probaturus ſit. Jam quoque Oſnabrugæ Catholicorum Legatos eſſe non exiguo numero, inprimis Moguntinos, Colonienſes, Bavaricos, quibus facile alii poſſint adjungi. Contra Catholicis ab initio parum ad palatum erat eo ſe conferre, ubi res ipſorum detrimentum capturæ videbantur. Et cum Monaſterii Electorale quoque Collegium reſideret, Oſnabrugenſibus cedere parum ex dignitate judicabant. Præſertim cum Monaſterii major ipſis quam Oſnabrugæ autoritas eſſet. Eoque jam ſub finem elapſi nuper anni decreverant, gravamina Eccleſiaſtica Monaſterii decidenda.

Sueci novum procuratorium [illegible]ent.

§. 58. Trautmanſdorfius Oſnabrugam accedens per Cranium Suecicis Legatis novum procuratorium exhibuerat, petito, ut & ipſi tale à Regina obtinerent. Sed quia in Cæſareo præter formulam Hamburgi conventam addita erant vocabula *confirmandum & concludendum*, Regina ejus diplomatis duo exempla confici jubebat, unum ad conventam formulam, omiſſo tantum vocabulo Thuronis Bielckii, qui tertius antea legatus deſtinatus fuerat; alterum Cæſareo reſpondens, inſertis dictis vocabulis. Legatis injungitur prius primo loco exhibere; eo à Cæſareis rejecto alterum expromere. Sed cum Salvius Trautmanſdorfio prius exemplum exhiberet, addito id per omnia ex veteri procuratorio expreſſum; hic citra moram id ne præſente quidem iſto perlectum acceptabat, nec unquam poſt de non additis *concludendi & confirmandi* vocabulis mentionem faciebat.

2. Febr.

Inter Legatos Suecos Galloſque diſceptatio.

§. 59. Gliſcebat interim Suecos inter Galloſque Legatos diſſidium ſuper excluſione Labardæi, & quod præſulatus quoſdam Sueci in præmium ſibi poſtulaverant, quorum illud fœderi publico, hoc conventioni nuper cum Oxenſtierna Monaſterii initæ repugnare Longuevillius fremebat. Addebantur variæ exprobrationes non citra acerbitatem de bello Danico citra conſenſum Galliæ moto, eoque Rege Mediatoris munere dejecto: de induciis eadem inſcia cum Brandeburgico & Saxone initis: de intempeſtivo Kœnigſmarckii ab Enguiano Duce diſceſſu. Eorum queſtuum cum neque modus neque finis eſſet, Legati Roſenhahnio Reſidenti injungebant; Gallorum converſatione tantiſper abſtineret; inter ea curate obſervaret, num quæ forte alia agitarent, quibus excuſandis iſta tantopere exaggerarent. Ac jam inhiare iſti diſſidio pars adverſa cœperat, Gallis innuens (prout ipſi ferebant,) ſi diverſa à communi tractatu via placeat, non ingrata viciſſim media oblatum iri. Ea res ne in nervum erumperet, & quia de aliis quoque communicandum erat, Avauxius Oſnabrugam profectus eſt. Ac de Luſitania quidem huic facile ſatisfactum, cum Sueci abnuerent, à 2. Febr. ſe unquam dictum, tractatus inſuper habito Luſitanorum ſalvo conductu continuandos. Miſſus quoque ad Trautmanſtorfium Secretarius polliciti ipſum admonens, quod ſuper iſto ſalvo conductu ad Collegas ſuos Monaſterium ſcripturus ſit: qui & operam ſuam prompte offerebat. Ad reliqua à Gallis objecta reponebatur: Utrumque Reſidentem pari gradu habendum, nec uni concedendum, ut ulterius ſe ingerat, quam alter admittatur, aut admitti queat. Quamdiu igitur congreſſibus publicis, queis Nuntius Pontificis interveniat, Roſenhahnius Monaſterii excludatur, Labardæum quoque ad Legatorum utriuſque partis publica colloquia admitti hautquidquam poſſe. Ferri non poſſe Chiſii faſtidium, qui Monaſterii ſacram functionem utique non obeat. Et tamen Romæ, & alibi ipſam ad miſſam impune accedere Evangelicos, qui per ſolam curioſitatem eo veniant. Reſidentem tantum videndi & auſcultandi cauſa illis congreſſibus intereſſe nullo ſuffragii ferendi jure. Ipſos Canones permittere cum excommunicatis tractare, ſi de re magni momenti agatur. Danicum bellum objici, nuper Galliæ Regis interventu compoſitum, importunum videri. Et cum Danus ſufflaminatis commerciis ſummam rerum Sueciæ convellere auſus ſit, ei ut non ocyus obviam eatur poſtulare, perinde eſſe, ac ſi Galli de fœdere fracto arguantur, ubi ob ortas domi difficultates ab exteris rebus omni vi urgendis divertantur. Nec fœdere Sueciam ita arcte ſtringi, ut domeſticas res ante externas habere nefas ſit. Mediationis munus à Dano non alio fine ſumtum, quam ut Sueciæ noceret; id quod vel hoc indicio conſtet, quod ita pertinaciter circa id negotium ſategerit, licet Sueci omnia de induſtria fecerint & dixerint, quæ ipſum ad idem omittendum permovere poſſent. Inducias cum Saxone & Brandeburgico velut ſociorum Regnorum emolumento cedentes à Gallis olim probatas, quæ nunc inique exprobrentur. Veteres iſtos fuiſſe Sueciæ ſocios, inde hoſtilia induiſſe: eoſdem paulatim ad amicitiam pertrahere cauſæ communi proficuum, & tertio capiti fœderis Wiſmarienſis congruere. Gallis cum Brandeburgico nunquam bellum fuiſſe, cujus amicitiam ipſi potius ſtudioſe affectarint; ac conſcio, quin parario Rorteo tractatus cum iſto primum ſuſceptos. Cum Saxone tranſigere majus Sueciæ jus fuiſſe, quam Galliæ cum Lotharingo; quod hic communis utrique Regno hoſtis fuerit; adverſus Saxonem Gallos nunquam aperte hoſtilia profeſſos, nec armis unquam cum eodem colliſos. Quin & eos induciarum tractatus inſcia Regina à ducibus initio ſuſceptos, & ad ſemeſtre duntaxat concluſos ſub ſpe rati: & Avaugurium à Torſtenſonio conſultum eaſdem haut improbaſſe. Quod ſi tamen illas inducias cauſæ communi noxias probare poſſint Galli, haut difficile fore illas abrumpere. Majore iniquitate Kœnigsmarckii diſceſſum exprobrari, cui neque Regina, neque Torſtenſonius ut Gallis ſe jungeret imperarit, factum tamen non improbaſſe, quod Gallorum res exigeret, & Suecorum conditio id permitteret. Obtentum quoque per eam conjunctionem, quod quærebatur; & ſociatis Haſſis Gallos pares hoſti fuiſſe. Sed num perpetuo Galli Kœnigsmarckio affectandi

erant;

1646. erant; aut propriæ res, & repetita ſubinde Torſtenſonii juſſa inſuper habenda? Denique in tanta negotiorum varietate non poſſe non quandoque circa minora quid negligi, ob quæ tamen fides Principum haut quidquam in dubium vocari queat. Quin & plurima à Gallis facta quæ Suecis diſplicuerint, quæ ipſi ſpe futuræ emendationis tolerare, quam cum acerbitate perſtringere maluerint. Præſulatus denique à Suecis petitos Galliam non tangere, quorum & plerique Evangelica placita amplectantur. Nec Reginam ſe opponere Gallis totam Alſatiam depoſcentibus, in qua plurimi ſint Auguſtanam formulam profeſſi. Et ſi Romanis ritibus tantopere metuant Galli, poſſe illis etiam in Suecorum ditionem transſcriptis caveri. Id quidem fateri Oxenſtiernam, Gallos præſulatibus inter Sueciæ ſatisfactionem nominatis Monaſterii interceſſiſſe, demum circa Bremenſem & Verdenſem diſſimulaturos ſe tuliſſe: haut ideo tamen conveniſſe, ut ne ſuo periculo quæ Regina juberet proponere liceret. His rationibus convictus Avauxius adquieſcebat, ad extremum ſecreto ſibi communicari petens, quid circa præſulatus Sueci remittere, cui inſiſtere velint. Quod cum pandere præmaturum videretur, in aliud tempus rejectum. Super Labardæi porro excluſione eadem ut Holmiæ expoſtularet ad Caſparem Coignetum Thuillerium Monaſterienſes Legati ſcripſerant: id quod, hoc jam è Suecia digreſſo, à Petro Chanuto Reſidente verbis modeſtis factum. Cui itidem reſponſum; ni Suecicus Miniſter Monaſterii omnibus congreſſibus tam Legatorum inter ſe, quam cum utroque Mediatore intervenerit Gallicum Oſnabrugæ admitti non poſſe. Et ſtabat ea ſententia, nec à Gallis Legatis verbo hac de re mentio amplius facta, forte quia Thuillerius eandem amplius agitari diſſuaſiſſet. Et quia modus tractandi denuo mutatus; dum ſcriptis deinceps, non ſermone diſceptatur, occaſio iſtius diſſidii ultro evaneſcebat. Nam ex omnibus nationibus nulla jam magis prolixis ſcriptionibus gaudet, quam Germani, præſertim quod Deputati Ordinum fere Legiſtæ eſſent: cum Galli pleraque ſermonibus expedire mallent.

Evangelicorum ſuper gravaminibus declaratio. 11. Febr.

§. 60. Ab Evangelicis inde Trautmansdorfius poſtulabat; cum utriuſque partis ſcripta ſuper gravaminibus edita ſint, toto prope cœlo diſcrepantia, ut de temperamento adhibendo nunc cogitent. Unde cum ab ipſis Gravamina primo ſint exhibita, ad quæ Catholici reſponderint, ipſorum eſſe molliora proponere. Idque eo magis, quod Catholici, licet ut id negotium Oſnabrugæ diſceptetur, conceſſuri ſint, antequam temperamenta ſint propoſita, ſuos non niſi ad audiendum & referendum mandatis inſtruere poſſint; quod indecorum, & moras tractatibus injecturum ſit. Id cum ad Suecos referretur, his conſultum haut videbatur Evangelicos ita propere huc deſcendere, & ſuper principali negotio diſtinctius ſententiam exponere, cum de loco & tempore tractandi nondum conventum ſit, necdum inſpectis deputatorum procuratoriis. Ac licet de Trautmansdorfii ſtudio tractatus hac ratione maturandi non dubitent; circumſpecte tamen agendum, quod Cæſar hoc in negotio ipſis ſemper ſuſpectus, & alteri parti addictus habitus fuerit. Forte quoque Catholicos ab ipſis propoſita repudiaturos, ac tractationem abnuituros, antequam ad moderatiora deſcenderint, id quod remoram negotio injecturum ſit. Adverſus hæc etſi quod regererent Evangelici parum haberent: fidem tamen Trautmansdorfio adhibebant ſancte aſſeveranti bona fide cum ipſis ſe acturum, & parilem declarationem à Catholicis obtenturum; tum & omnem lapidem moturum, ut ſuper amica eorum compoſitione quamprimum tractatio inſtituatur. Eoque ſententiam ſuam ſcripto conceptam ipſi exhibuere, addito, quia à Suecis de iſtis gravaminibus propoſitum ſit, ipſis integrum fore, ſi quæ videantur ſuper iiſdem monere. Id quod tamen ægre ferebat Trautmansdorfius, cum negotia Imperii ad Suecos non ſpectent; eoque ſi Ordinibus inter ſe, & cum Cæſare ſuper hiſce conveniat, ipſis non niſi de ſatisfactione ſua agendum ſuperfore. Quod ſi tamen longius iſta, & ad patrocinii quandam ſpeciem pertineant, Catholicis ſi paria circumſpiciant vitio datum non iri. Porro fundamenti loco ſubſternebant eo ſcripto Evangelici omnia in ſtatum, qui anno decimo octavo fuerat, reponenda. Tum pleriſque poſtulatis prius exhibitis inſiſtere, & ea hinc inde illuſtrare. Citra Reſervatum Eccleſiaſticum æquum cenſebant, ſi Catholicus Præſul conſenſu univerſi Capituli, aut majoris partis Evangelica placita profiteatur, jure Superioritatis reformationem ſuſcipi poſſe, adhibito ſimul Ordinum provincialium conſenſu, ſicubi & iſti in partem ejus juris veniant. Sed ſi Præſul ſolus, aut cum minore Capitularium parte ad Evangelicorum ritus tranſeat, jus reformandi ipſi haut competere, dum vivit tamen dignitatem, ditionem, reditusque retinere; in cujus defuncti locum Evangelicum, aut Catholicum ſurrogare liberum fore. Quod ſi & Catholicum Capitulum Evangelicum Præſulem eligat, nec huic jus reformandi competere, dignitatem tamen & beneficia, dum vivit, ſalva fore. Quæ ſuper Catholicis præſulatibus propoſita ſint, Evangelicos quoque in ſuis admiſſuros. Si cui Præſuli jus reformandi non competat, ei ſacrorum exercitium in ſacello domeſtico fore. Preces primarias Cæſari relinqui, ut tamen Evangelicæ religioni addicti, & quales cujuſque loci conſuetudo requirit, præſententur. Addebant, ut unus non niſi uno beneficio gaudeat, ne pluribus in paucos cumulatis cæteri excludantur, cum iſta ideo à Principibus, Comitibus, Nobilibus, aliiſque fundata ſint, ut poſteri ipſorum dignitatem inde tueantur. Poſtulabant hinc omnia mediata cœnobia & collegia, quæ ipſi anno decimo octavo poſſederint, ſibi reſtitui, remiſſis tamen fructibus perceptis ac percipiendis. Viciſſim quæ in Evangelicorum ditione à Catholicis dicto anno adhuc poſſeſſa ſint, ab illis non reformentur; ut tamen penes Ordines, in quorum gratiam inſtituta ſunt, permaneant, nec in Jeſuitas transferantur. Tum Conventibus aut majori parti integrum fore Evangelicos Abbates, Priores & Conventuales eligere, aut Evangelica ſacra ſuſcipere, ac Cænobia Evangelicis Magiſtratibus reſignare. Tum ut ſingulis ad ſacra Evangelica tranſire fas ſit. Inſpectionem penes Evangelicos fore; ac Catholicos illos Conventuales Evangelicis Magiſtratibus tam in criminalibus quam civilibus ſubjici, ac ad recepta onera ferenda teneri; ſalvis quoque aliis juribus, quæ anno decimo octavo Evangelici in ea exercuerint. Porro ſubditis Evangelicis Catholicorum Ordinum religionis ſuæ exercitium non ſolum ex dicti anni poſſeſſione, ſed & ex Ferdinandea declaratione, literis Majeſtatis, conceſſionibus, privilegiis, pactis depoſcebant, iterum reſtituendum, ſi vel maxime iſto anno jam abrogatum fuerit, & nunquam in poſterum turbandum. Tum ut reliquis Evangelicis ſubditis, aut qui in poſterum hæc ſacra amplexuri ſint, ſaltem privatus domi cultus indulgeatur, pete-

1646.

14. Febr.

petebant. Quartum gravamen ita declarabant; illos reditus qui Evangelicis præſulatibus & conventibus è Catholicorum territoriis debeantur, citra tergiverſationem exſolvendos, ſalvis etiam in Catholicorum extra territorium ſita cœnobia juribus protectionis, Advocatiæ, aliiſque. Si qui reditus ex bonis ſacris ad Evangelica templa ſcholaſque, alioſque pios uſus deſtinata ſint, illa ſalva fore, etiam ubi fundatorum poſteri ad Romanos ritus tranſierint. Si qui reditus ex alieno territorio ejuſmodi Conventibus jam deſtructis debeantur, penes illos manſuros, qui anno decimo octavo in poſſeſſione fuerint. Ex eo tempore deſolatorum reditus territorium ſecuturos, in quo illi ſiti ſunt. Circa reliqua gravamina eadem quæ antea ſtabat ſententia. Addebatur, ut etiam diſſidia ſuper capitibus fidei componantur, à Cæſare liberum Concilium nationale idoneo Germaniæ loco convocandum, cujus directio exemplo Conſtantini Magni, penes Cæſarem ſit: ad quod etiam alii Reges, Principeſque, ut pios, doctos, ac pacificos viros mittant, invitandi ſint.

Circa ſatisfactionem diſceptatio.

§. 61. Haut minor difficultas circa Regum ſatisfactionem erat, quod illa multos tangeret. Alſatia & Sileſia in Auſtriacorum patrimonio erat; Pomeraniam Brandeburgicus vindicabat: Wismaria Meclenburgicus, Bremenſi ac Verdenſi præſulatu Fridericus Dux ægre cedebant: reliquos præſulatus Reginæ relinquere Catholicis intolerandum videbatur. Circa Alſatiam cum primis jactabatur, illam Archiducibus Oenipontanis in pupillari ætate conſtitutis adimi nefas eſſe. Ac petebant à Mediatoribus Cæſarei, Gallos monerent, ut poſtulata ſua temperent; pupillis innocentibus, aliiſque ditiones ſuas per vim ne detineant; Sed illis reſtitutis pacem promoveant, citra quam Cæſar Turcas tranſitu in terras Venetorum prohibere nequeat. Cui petito annuentes Mediatores proteſtationis inſtar apud Gallos interponebant, quod orbis Chriſtianus ob immoderata ipſorum poſtulata maximo à Turcis periculo exponatur, dum Cæſaris vires huc avertuntur. Addebatur, Helvetios id ægre ferre, qui Cæſari duodecim militum millia obtulerint, ne Galli Alſatia potiantur. Sileſia Cæſar carere nec poterat, nec volebat. Etſi Ordines illam à Suecis poſtulatam fuiſſe haut ægre ferebant, quo & Cæſar ſentiret, quid animi illis fuerit, quos ipſius pater ditionibus exuerat. Nec obſcure Cæſarei Brandeburgicis ejus rei culpam imputabant, velut hi cum Suecis colluderent, ut Elector Pomeraniæ cedendæ damnum è Sileſia repararet. Id quod Lambergius cum apud Witgenſteinium epularetur, inter pocula in os huic exprobraverat, eouſque hoc exaſperato, ut prope à verbis ad verbera perventum eſſet. Conſtabat tamen, id conſilium de nominanda Sileſia à Brandeburgicis haut profectum. Quin Axelius Oxenſtierna in eo graviter erratum ab Electore judicabat, quod is non ultro Suecis Pomeraniam obtulerit, ac pro ea Sileſiam ſibi depopoſcerit, quam ut iſte obtineret Sueci omnibus viribus conniſuri fuerant. Equidem ut Suecia locum inter Ordines Imperii nanciſceretur, Evangelicis non diſplicebat. Sed ut illa Pomeraniam retineret, Brandeburgici manibus pedibuſque renitebantur. Qui & ſub initium anni Suecicorum Legatorum colloquium petiere, & ut ſcribam adhibere liceret, qui dicta ſcripto conſignaret. Quod cum Suecis novum, & ad ardua pertinens videretur, aliquot dierum dilationem exegerunt. Interim miſere, qui exquireret; num à ſe proponenda ſcripto prius edere placeat, quo ea rite expendi, ac idoneo reſponſo expediri poſſint? Illi ſcriptum quidem abnuere, ſermone tamen ſignificare; de Pomerania agi: & quia animadvertant, à Witgenſteinio antea hanc circa rem propoſita à Suecis ſiniſtre accepta, quod forte non ſat accurate intellecta fuerint, adhibituros, qui omnia in acta referat. Juſſos ſe quoque Cæſareis, Regiis, aliiſque Legatis Principis ſui in Pomeraniam jus ob oculos ponere, quo ipſe volens ceſſurus non ſit. Si vis admoveatur, eam in præſens à ſe repelli non poſſe, ſed rem fatis committendam. Non ita de Evangelicorum cauſa ipſum meritum, quam à ſuſcepto regimine pro virili promoverit. Nec credere, à Regina ſerio id agi, ut ipſe provincia ſua exuatur.

De Alſatia.

De Sileſia.

De Pomerania.

Colloquia Suecorum cum Brandeburgicis ſuper Pomerania.

13. Jan.

§. 62. Poſt aliquot dies ad Suecos acceſſere Witgenſteinius, Lœvvius, Weſenbecius, & Fromholtus. Ubi præmiſſis utrinque, quæ in rem erant, ſcriptum à Brandeburgicis recitatum hoc ſenſu: Electori haut perſuaſum, Pomeraniam à Regina ſerio poſtulari; ſed ideo tantum ejuſdem mentionem injectam, ut nihil omitteretur earum provinciarum, quas Sueci hactenus armis obtinuerint, ac ut multa remittentes eo major favor proſequeretur. Adducebantur inde Guſtavi quondam Regis & Cancellarii Oxenſtiernæ declaratio, Domus Brandeburgicæ liquidum in eam provinciam jus, Electoris innocentia, & cognatus Reginæ ſanguis, ipſius Pomeraniæ commoditas, quæ nulla alia provincia penſari poſſit: nec præſulatus licet triplo majores cum hæreditaria ditione comparari poſſe. Denique Electorem cupere arctiore fœdere cum Regina & Corona Sueciæ jungi, quo hujus ſecuritati longe uberius cavendum ſit, quam ſi nunc ipſius ditiones magno cum detrimento ejuſdem, & cauſæ Evangelicæ dilacerentur. Sueci 24. Jan.
paulo poſt ad Brandeburgicos accedentes, pari colore horum ſcriptum pro ſerio non habere, ſed ideo Electoris jus & nobilitatem Pomeraniæ tantopere extolli, ut pro hac ob bonum publicum ceſſa tanto largius ipſi ſatisfiat: ad quod ut viciſſim Regina connitatur par eſſe. Sed cum Brandeburgici ſerio rem à ſe agi aſſeverarent, Sueci quæſivere, num aliud temperamentum proponere juſſi ſint; cum Elector utique idoneam & æquam ſatisfactionem Sueciæ negaturus non ſit? Et cum Brandebutgici tergiverſarentur, Sueci oſtenderunt: quo loco res Germaniæ, ac inprimis Pomeraniæ fuerint ſub Guſtavi Regis in Germaniam adventum. Cum hujus magna pars à Cæſareis ſubacta eſſet, Electoris Patrem ne unum quidem equum eidem liberandæ inſtraviſſe, ſed Regiis armis hoſtem inde pulſum. Cum Rex poſtea, qui jure belli illam vindicare ſibi poterat, fœdus cum Duce & Ordinibus Pomeraniæ mallet, Electorem nunquam id ratihabere voluiſſe, ac plures vias ei controverſiæ componendæ propoſitas repudiaſſe: demum junctis cum hoſte armis Suecos, ipſamque Pomeraniam infeſtaſſe. Nec diſſimulabatur, Regem Guſtavum à nemine actius ad ſuſcipiendum bellum Germanicum ſolicitatum quam ab iſto; à nemine plus auxilii eidem promiſſum, minus præſtitum. Ac licet qui nunc rerum potitur Elector mitiora præ ſe tulerit; tamen cum nunc à Cæſare æquæ Ordinibus conditiones, Sueciæ pro immenſis ſumtibus idonea penſatio expectandæ videantur, neminem plus difficultatis quam illum movere. Hinc non obſcure jactabant; cum nemo amplius valde refragetur,

quin

1646. quin Suecia jure terrarum quid à Cæſare & Imperio poſtulare queat, nullam Provinciam Sueciæ opportunius ſitam, quam Pomeraniam ſecuritatis cauſa, & ut Evangelicis è Suecia ſi opus ſit, auxilium ferri queat. Electori nihil deceſſurum, ſed paris pretii Provinciam reddendam. Ipſum Pomeraniam nunquam poſſediſſe, jusque ejuſdem ob ſuperius memorata non parum alteratum. Contra à Suecia eandem jure optimo maximo poſſeſſam. Brandeburgici contra; ad objecta abunde reſponderi poſſe, ſi prolixa diſceptatio placeat: nec ea Principem ſuum tangere. Melius facturos Suecos, ſi illa reſpiciant, quæ nullius ſint. Aſt Sueci; ea ipſa Brandeburgico non indecora fore, præſertim Magdeburgicum præſulatum terris ipſius maxime opportunum. Ita tunc diſceſſum. 7. Febr. Paulo poſt Witgenſteinius Monaſterium abiturus cum Suecis valediceret, hoſque à ſententia non diſcedere animadverteret, diſſerebat: Electorem hoc tempore vim haut oppoſiturum: velut privatim tamen Suecos monebat: Cæſareis licet concedentibus ipſos hanc Provinciam nunquam ſecure ac pacifice plurimorum ob diverſa commoda atque invidiam poſſeſſuros; eorum inprimis, quos commercia Maris Baltici tangant, ac præcipue ob Hollandos, qui nuper Electori ceſſionem ejus terræ diſſuaſerint, & in omnem eventum auxilia illi vindicandæ obtulerint. Paria Poloniæ Regem agitare, qui ſi Elector in iſtam ceſſionem conſenſerit, ſine dubio Ducali Boruſſiæ manum ſit injecturus. Denique Pomeranos potius arma arrepturos, quam invito Electore in Reginæ ditionem ceſſuros. Addebat tamen, Electorem pro rata ad Sueciæ ſatisfactionem collaturum. Ex quo colligebatur, Electorem demum in partem aliquam Pomeraniæ conſenſurum. Etſi Witgenſteinius de portu duntaxat aliquo mentionem injiceret, quod de cætero Wiſmaria & præſulatus aliqui Sueciæ deſideria ſatis expleturi ſint.

Oppoſitio Ordinum Pomeraniæ & Stralſundæ. 31. Jan.

§. 63. Sed & Ordinum Pomeraniæ Deputati Marcus Eckſtedius, & Fridericus Rungius libello Suecis oblato inter alia de ſatisfactione mentione injecta monebant ſuper privilegiis ſuis, quæ vi fœderis Regii ac plurimorum promiſſorum integra præſtanda ſint. Illis autem cautum, Pomeraniæ Ordines alterius juramento non adigendos, quam cui hactenus obſtricti ſint. Cum autem jam ab Anno milleſimo quingenteſimo viceſimo nono Ordines Provinciales Domui Brandeburgicæ in eum, qui nunc extitit, caſum ſacramentum dixerint; ita ſuper ſatisfactione Sueciæ agendum, ut Privilegiorum & conſcientiarum ſuarum ratio habeatur. Sequenti die Stralſundenſes obtentu ejuſdem Privilegii oppignerationem quoque ſui, de qua Schænbeckiana formula tetigerat, deprecabantur. Nam ejus urbis inter ſatisfactionem peculiariter mentio facta non fuerat. Ut & Regis Poloniæ. Rex denique Poloniæ ex vetuſtis monumentis demonſtraturum ſe ferebat, tum alia Ulterioris Pomeraniæ loca, tum inprimis Stolpenſem, Rugenwaldenſem, & Schlagenſem diſtrictum quondam ad Poloniam ſpectaſſe. Unde ſub exitum ſuperioris anni ad Contarenum ſcripſerat, ut illæ partes Pomeraniæ intactæ maneant, ne ſibi ac Reipublicæ ſua jura tuendi neceſſitas imponatur. Miſſus & poſtea Monaſterium ab eodem Miniſter omnes prenſabat, ne Suecis tota Pomerania concedatur, quod is ferre non poſſit, Suecos ſibi ex utroque latere in Livonia, & Pomerania vicinos fieri.

1646. De Wiſmaria. 16. Febr.

§. 64. Circa Wiſmariam cum Hanſeatici ſe opponebant, tum Meclenburgici Ducis Legatus ſcripto proteſtabatur, herum ſuum in eam ceſſionem conſentire non poſſe, ac ſi jus in armis reponatur, rem eam Deo committere. Innuebat tamen, ſi Regina portus Wiſmarienſis uſum in ſtationem navium hieme aut æſtate deſideret, ſuper hoc non difficulter conveniri poſſe. Sueci contra demonſtrabant, quæ Ducum Meclenburgicorum conditio fuerit, cum Rex Guſtavus in Germaniam moveret, quos hic extorres ditionibus ſuis reſtituerit. Igitur quod totum Regi debeant ejus exiguam partem Reginæ concedere haut gravaturos: meliore præſertim ditione penſandam. Cogitarent quoque, quid adverſa pars quondam Wiſmariæ machinata ſit. Quale periculum etſi nunc è propinquo non adpareat; tamen olim eadem conſilia inſtaurari poſſe, ni in tempore obviam eatur. De Bremenſi & aliis præſulatibus. Circa Bremenſem præſulatum intercedebat Fridericus Holſatiæ Dux, ejus Adminiſtrator, qui literis ab Ordinibus Oſnabrugæ petierat, juris ſui ad illum præſulatum rationem haberent, nec paterentur illum Sueciæ in ſatisfactionem aſſignari. Sed circa alios præſulatus præter omnes Catholicos Galli quoque Suecis repugnabant; qui & ipſam Pomeraniam hiſce invidere dicebantur. Sane Witgenſteinius, qui fervide plane hoc negotium tractabat, Galliam oſtentabat, velut adverſus Suecos operam navaturam, Servientum ex ipſo quæſiviſſe, quid ab Electore Gallia expectare poſſit, ſi adverſus Suecos in arma prorumperet? Legati quoque Polonici tunc è Gallia reducis Medicus Salvio confirmabat, pleroſque ejus aulæ Miniſtros diſſeruiſſe: Certum id haberent Poloni, ſe laboraturos, ne Sueci Pomerania potiantur, quin nec terrarum quid in Germania retineant. Quæ dicta etſi Legati Gallici inficiarentur, tamen circa ſatisfactionem ita diſſerebant: Sibi ſuper Alſatia cum ſolis Auſtriacis agi, nec quempiam alium ex Ordinibus offendi, eoque expeditæ tranſactionis ſibi ſpem eſſe. Suecos contra ob propoſita ſatisfactionis capita, cum multis Ordinibus, eorumque amicis collidi, eoque difficilius ſcopo ſuo potituros.

Trautmanſdorfii mora Oſnabrugæ Gallis eſt ſuſpecta.

§. 65. Trautmanſdorfius, ex quo primum Monaſterio Oſnabrugam conceſſerat, immotus heic hæſerat, frigus & difficiles vias obtendens. Quæ mora Gallis non parum ſuſpecta habebatur, occultos tractatus conjectantibus, præſertim ſi Gravamina quoque Oſnabrugæ decidenda forent: quo caſu plerique Ordines, & præcipua tractatio eodem pertrahebantur. Simul metuebant, ne iſte ſocia Regna atque Ordines diſtrahere niteretur: quem ad ſcopum & Pontifex atque Veneti operam collaturi erant, qui Cæſari ſuaſerant, Suecis atque Ordinibus Imperii ſatisfaceret, eoſque hoc modo à Gallia divelleret. Idque Gallici Legati per Labardæum apud Suecos non diſſimulabant. A Cæſare Suecis oblata. Cæterum Trautmanſdorfius, ne plane Gallos irritaret Monaſterium profecturus, prius omni modo Suecis ſatisfacere nitebatur. Primo offerebatur Pomerania citerior opportuno cumprimis Sueciæ ſitu: & vel eo nomine maximi facienda, quod ſemper apertum velut oſtium in Germaniam pandat. Pro qua Cæſar Electori Ducatus Croſnæ & Carnoviæ repenſurus ſit. Nam Croſnam ab ipſo non jure, ſed per conniventiam Cæſaris poſſideri. Ejuſdem quoque prætenſionem in Carnoviam inanem eſſe, quæ non fiſcali demum actione, ſed potiori jure in Cæſarem devoluta ſit. Quin & è Brandeburgicorum ſermonibus colligebatur,

1646. batur, Electorem demum circa citeriorem Pomeraniam manus daturum. Huic Trautmansdorfius addebat Bremenſem ac Verdenſem præſulatus, à Cæſare in feudum Reginæ concedendos, hac lege, ut ea collatio non ad Regnum Sueciæ, ſed ad ſolam Reginam, & ex ea deſcendentes pertineat, utque iidem indolem Eccleſiaſticorum bonorum, ſalvo quoque Capitulo, retineant, ac in priſtino aut præſenti ſtatu permaneant, aut prout ſuper aliis bonis ſacris hoc tractatu ſit diſponendum. Sueci hæc quidem non plane repudiabant; addebant tamen Sileſiam, aut ſi hanc Regina in gratiam Cæſaris remitteret, aliam paris pretii Provinciam. Tum Pomeraniam dividi non poſſe; ac ſolam citeriorem offerre haut Cæſareum, nec acceptare Regium. Wiſmariam quoque omiſſam, qua Regina carere nequeat. Adjectas etiam conditiones parum gratas. Per primam Sueciæ ſecuritati parum conſuli. Æternæ pacis conditiones pari indole oportere eſſe. Tum Præſulatus in ſecularium Principatuum titulum ac jura mutandos: alias ad tempus tantum iſtos dari, & Regno oneri magis quam emolumento ceſſuros. Contra Trautmansdorfius Sileſiam pupillam oculorum Cæſaris indigitare, quam tangendi Suecos lubido ſubitura non ſit. Pomerania utraque ut alienetur Brandeburgicos, & cæteros quorum intereſt conſentire nolle. Ne ſuper citeriore quidem Provincia annuiſſe, & hanc ſolo Cæſaris juſſu ſe obtuliſſe, quod ſpes ſit media ipſis perſuadendis inventum iri. Vicina Regna Poloniæ ac Daniæ Pomeraniam Sueciæ invidere ob periculum, quod ipſis exinde immineat. Suecis poſſeſſionem Pomeraniæ nunquam pacificam fore. Vix quæ hæreditate ac juſtiſſimo titulo obveniant citra invidiam & lites teneri; quid futurum terræ invitis Dominis partæ? Qui plus juſto complectatur, parum valide ſtringere. Moderata durare, & arcum nimis intenſum frangi. Polonos in partem Ulterioris Pomeraniæ actionem movere, quam aliqui in totam eam Provinciam ad Oderam uſque extendant. Ea tota Suecis ceſſa, ac Polonia actionem ſuam perſequente, quid incommodi Germaniæ non metuendum? Reginæ rebus in Citeriore Pomerania melius caveri, ſi Ulterior penes Electorem maneat, velut objecto aggere illam à Polonis ſeparatura. Ordines Imperii, qui nil magis quam bellum horreant, majore affectu Reginam amplexuros, ſi illa ipſos conſtantia in pace relinquat omni procul novarum turbarum anſa. Wiſmaria ut potiatur Regina, Cæſarem facile ferre poſſe, ni Mecklenburgicus obſtet, qui tota ditione, quam nobiliſſima hac ejus parte carere malit. Conditiones feudales non niſi ad certas familias referri poſſe. Regna & respublicas æternas, eoque fiduciariorum bonorum incapaces. Forte tamen hæc feuda, ſi Regina abſque hærede obierit, ad ipſius ſucceſſorem, ejusque familiam porrigi poſſe. Indolem præſulatuum mutari non poſſe; ac Catholicos intra & extra Germaniam omnia ſurſum potius ac deorſum verti optare, quam ut bona ſacra hoc modo alienentur.

Trautmansdorfius Monaſterium diſcedit. 16. Febr. §. 66. Ita Trautmansdorfius Monaſterium conceſſit, Gallos mora ipſius offenſos placaturus, & horum quoque pacem licitaturus; rumore divulgato, velut Sueci immania poſtulaſſent, ac præſtitu impoſſibilia, quibus & plurimi quorum interſit ſe opponant. Inde decretum ſibi Gallos tentare, quibuscum ſuper arduis ſit tranſigendum, ſed ut expeditior ad finem perveniendi via pateat. Qui jam haut obſcure innuerint, ubi ſatisfactum ſibi utcumque ſit, haut ægre ſe à Suecis diſſociandos. Circa gravamina etſi ab initio in Evangelicorum poſtulata Catholicos nunquam conſenſuros jactarat; tamen poſt mutata ſententia illis ſpem haut obſcuram faciebat, ſe Catholicos permoturum, ut paucos intra dies tractatus ſuper iſtis ſuſcipiant. Evangelicos tamen monebat, Suecosque ut idem faciant rogabat, ne extremis inhærere velint. Simul ut quantopere pax cordi ſibi ſit oſtenderet, donatam ſibi quondam Weinſpergam, & Neuſtadium ad Cocharum Duci Wurtenbergico reſignabat. 1646.

Ordinum ſententia ſuper Amneſtia. 29. Jan. §. 67. Inter hæc Ordines Oſnabrugæ ſuper propoſitione Regia, ac Cæſareorum reſponſo ſatagebant. Ac ſuper Amneſtia quidem Auſtriaco referente Magdeburgicus, qui primo loco ſententiam dicebat, omnibus citra exceptionem veniam dandam, Pacemque Pragenſem abolendam ſuadebat, Cæſareis valde mirantibus tantopere à patris ſententia diſcrepantem filium. Magdeburgico omnes reliqui adſtipulabantur, excepto Darmſtadienſi, qui ob favorem Cæſaris in cauſa Marpurgenſi expromtum ſententiam in aliud tempus differebat. Aſt Monaſterienſes diverſa omnia cenſebant, & quicquid pauci qui aderant Evangelici contra diſſererent, probata Pace Pragenſi ac Ratiſponenſi decreto Amneſtiæ ac reſtitutionis terminum in Eccleſiaſticis annum viceſimum ſeptimum, politicis trigeſimum ſtatuebant. Et cum Evangelici Oſnabruga ſuffragia ſua eodem tranſmitterent, pauciora quam Catholicorum Monaſterii deprehendebantur. Unde & Auſtriaci velut ex majore ſuffragiorum parte decretum in ſententiam Catholicorum formare conabantur: Evangelicis contra proteſtantibus, conventum hunc hactenus Comitiorum formam referre, quod Ordines in tria Collegia digeſti ſint. De cætero indolem liberi tractatus habere, ac ſingulorum querelas audiendas, ac non ex numero utcunq; corraſorum ſuffragiorum, ſed rationum ponderibus rem decidendam. Tum ſententiam ſuam ſcripto concipiunt, eamque Auſtriaco directorio exhibent, petito, ut formulæ decreti inſeratur; eandemq; Cæſareis, ac Regiis Legatis tradunt. Super reliquis capitibus deliberationes demum ſub initium Martii ab- 7. Mart. ſolvebantur. Monaſterienſes, ſuis conſultationi- 18. Mart. bus perfectis, cum viderent circa amneſtiam difficultatis quid fore, decreverant ſententiam ſuam ſuper prima claſſe capitum in pleno conſeſſu recitare, indeque Cæſareis Legatis tradere, addito 21. Mart. libello, quo Cæſareis permitteretur ex illorum ſententia retinere, quæ ex uſu Imperii, pacique promovendæ, tum legibus Imperialibus & receptæ conſuetudini congrua viderentur. Oſnabrugenſibus contra haut placebat ſententiam ſuper tota prima claſſe promere. Nec ferendum putabant, Monaſterienſes ſibi ſolis autoritatem totius Collegii Principalis arrogare, antequam ſecum in certam ſententiam conveniſſent. Tum Suecos ægre laturos, ſi decretum Monaſterii prius, quam Oſnabrugæ recitetur, atque exhibeatur. Igitur literis ad eos datis poſtulabant, rem differ- 20. Mart. rent, quoad recitatio utrinque ſimul poſſit fieri, ac certus dies exhibitioni pariter faciendæ conſtituatur. Monebant quoque libello ad Legatos Cæſareos diſerte inſerendum: ut hi diſcrepantium ſententiarum rationem non obſtante ſuffragiorum numero haberent, ac citra conſenſum Ordinum nihil concluderent. Quibus poſtulatis & Monaſterienſes locum dabant.

Lll §. 68. In

1646. *Super aſſecuratione pacis quorundam ſententia.*

§. 68. In tertia tractandorum claſſe circa aſſecurationem pacis Magdeburgicus ſuggerente Lampadio ita cavendum cenſebat: ut omnes quorum intereſt Eccleſiaſtici cumprimis Electores, & Prælati ad hanc pacem ſervandam ſe fide juramenti adſtringant, auxilium quoque adverſus ejuſdem infractores laturi: Pax hæc non ſolum pragmatica ſanctio perpetuo valitura in Imperio ſit, ſed & ultronea, haut violenta pacificatio, conventio publica, & legitima tranſactio habeatur, legibus fundamentalibus inſerenda, & futuris Comitiis confirmanda; ſimul capitulationibus Cæſareis inſerenda, ac per omnia Imperii, Ordinumque tribunalia legis vim habitura. Porro ea verba, queis Cæſar Pontifici defenſionem pollicetur, è Capitulatione Cæſarea expungenda. Adverſus hanc pacem nullas Conſtitutiones Imperii, jurave communia, litis pendentias, res judicatas, decreta præteriti aut futuri temporis, tum nec edictum Cæſareum Anni viceſimi noni, pacemve Pragenſem, aut peculiares tranſactiones valituras: irritis quoque Concilii Conſtantienſis, aliiſque Decretis, ac præſentibus, futuriſque Pontificum diſpenſationibus & abſolutionibus. Tuendæ paci profanæ Circulorum ſtatuta inſtauranda. Bohemiæ quoque Regnum legibus pacis profanæ, & judicio Imperiali aulico ſubjiciendum, quippe ex quo turbarum origo in reliquam Germaniam promanarit, idemque undecimum Circulum futurum. Turbis in Imperio enatis ex legibus Circulorum ſtatim occurrendum. Turbatores pacis fama, ditione, boniſque multandos, etiam Eccleſiaſtici Ordinis. Ut quilibet Ordinum teneatur, quæ adverſus pacem hanc patrari ſentiat, præfectis Circulorum, aut Tribunalibus Imperii denuntiare. Si quis Ordinum à Cæſare bello impetatur, illi ad Comitia provocandum, à Cæſare abnuente Moguntino eadem indicere fas fore; ut obortæ controverſiæ Ordinum univerſorum opera ſopiantur. Inſuper præſidia Hiſpanica oppidis Imperii deducenda, ne Batavis anſa ſit Hiſpano milite expulſo iſta ſibi vindicandi. A Jeſuitis contra fundamenta fidei publicæ, & ſocietatis humanæ doceri: quæ Cæſari, aliiſque Regibus cum iis, qui Pontificem non agnoſcunt, convenerint, ſervanda non eſſe. Igitur paci firmandæ non parum profecturum, ſi & iſti exemplo à Veneta Rep. ſumto Germania exterminentur, præſertim cum infinitis fraudibus illos ad Evangelicorum bona graſſari oporteat, qui ſociorum ſuæ Religionis poſſeſſiones variis artificiis invadere non dubitant. Saltem caverent Catholici, ne Jeſuitæ deinceps aliquid contra fidem publicam ſcribant aut doceant, ni velut turbatores pacis pœnas dare velint. Tum Jeſuitas & omnes Clericos fractæ hujus pacis reos ſeculari judicio ſubjectos fore, Eccleſiaſtici fori beneficio excluſos.

Catholicorum ſuper gravaminibus Eccleſiaſticis declaratio.

§. 69. Aſt propoſiti Evangelicos inter & Catholicos ſuper gravaminibus Eccleſiaſticis tractatus tarde admodum & difficulter procedebant, quos Catholici in longum proferebant, Gallis eoſdem ne ad tranſactionem deſcenderent obfirmantibus: quod hi tamen apud Suecos inficiabantur. Catholici nuperum Evangelicorum ſcriptum velut ipſis gravaminibus aſperius ac ad extrema vergens arguebant, omnemq; tranſactionem reſpuens. Cui & ipſi aliud ſcriptum oppoſuere; in quo fundamenti loco dies duodecimus anni viceſimi ſeptimi ſubſternebatur, à quo die tranſactio temporaria in annos quadraginta valitura ſit, intra quos amica compoſitio ab utraque parte tentanda, aut hac irrita, deinceps utrique jus ſuum citra arma proceſſu fori perſequendum. 1646. Nam in perpetuam bonorum ſacrorum alienationem conſentire poteſtatem ſuam excedere, ni à Pontifice ſibi ſacris interdici velint: nec poſteros nunc conventis ſtringi poſſe. Circa primum gravamen Reſervato Eccleſiaſtico preſſe inhærebant, ſi vel maxime Epiſcopus totius Capituli conſenſu Auguſtanam formulam amplecti velit: idque valiturum circa illos præſulatus & bona ſacra, quæ dum pax Auguſtana conditur à Catholicis poſſeſſa, aut poſt legitime recuperata fuerint: quorum æterna poſſeſſio penes Catholicos eſſe debeat. Quæ illo tempore ab Evangelicis poſſeſſa, nec poſt à Catholicis recuperata ſint, ad quadraginta annos iſtis quiete relinquenda, ut tamen Catholicis ad iſta omnia acceſſus pateat, ac Romani ritus in ædibus Cathedralibus liberi ſint. Circa talium Regalia, ac ſeſſionem in Comitiis, & conventibus Circularibus mos hactenus receptus maneat. Immediata bona ab Evangelicis ad reditus camerales adplicata per ordinarias electiones aut poſtulationes Capitulorum in priorem ſtatum reponantur, ad quas etiam Catholici deinceps admittantur. Mediata bona intra dictos annos penes Evangelicos maneant, exceptis qui anno viceſimo ſeptimo ab Evangelicis quidem poſſeſſa ſunt; ſed ut interim is, qui tunc erat poſſeſſionis titulus expiraverit; aut quæ ſententia judiciali, vel per peculiares conventiones Catholicis ceſſerint. Equeſter Ordo ſoli Imperio obnoxius in vicis ſuis Auguſtana ſacra per quadraginta annos à dicto die retineat: ſed in poſterum nemini in vicis ſuis aliquid in fraudem Catholicæ religionis novandum. Urbes Imperiales, ubi exercitium Evangelicorum dogmatum eo anno ſolum viguit, id per quadraginta annos retineant una cum ſacris bonis tunc poſſeſſis; ut tamen Catholicis pro ipſorum numero aliquot templa concedantur. Quæ ex eo tempore Catholicis ademta fuerint, aut deſtructa, reſtituantur. Ubi peculiares extant conventiones tam circa ſacra, quam civilia, illæ maneant. Catholicis civibus in illis urbibus moleſtia ne creetur. Circa tertium gravamen contendebant, in Catholicorum Magiſtratuum arbitrio fore ſubditos diverſa ſacra profeſſos retinere, aut illis migrationem imperare: ut tamen ſolum verſuris anguſtum nimis temporis ſpatium ne præfigant, nec eoſdem præter æquum onerent. Adverſus municipia etiam queis Auguſtana ſacra à tempore pacis religioſæ recepta, nobileſque provinciales debitum moderamen adhibendum. Circa quintum gravamen reditus Catholicorum è Proteſtantium terris qui uſibus ſacris appliciti fuerint, per annos quadraginta hiſce relinquebantur, ut tamen Catholici poſt pacem in horum partem venirent. In quinto gravamine à jurisdictione Eccleſiaſtica, quæ Evangelicis Magiſtratibus ad quadraginta annos indulgenda ſit, eximebantur cauſæ matrimoniales, & quæ jus patronatus, decimas, ſacrilegia, & ſimiles ſpectant; quæ Ordinariis reſervabantur. Super diſcrimine quoque Calendarii amice conveniendum. Sexto gravamine de Edicto anni viceſimi noni in neutram partem pronuntiabatur, quod ſuper ejus capitibus nunc tranſigendum foret. Scire quoque cupiebant, an & quouſque Reformatos paci Auguſtanæ incluſos velint? Anabaptiſtas, & ſimiles haut tolerandos. Circa reliqua gravamina prior ſententia perſiſtebat. Ejuſmo-

mo-

1646. modi porro temporariam tranſactionem jam ante Pragenſi pace ſancitam Galli haut repudiandam cenſebant, velut quæ firmior futura ſit, quam ſi perpetuæ bonorum ſacrorum ceſſioni inſiſtatur, quæ promiſſa licet ſervari hautquidquam poſſit. Evangelici Monaſterienſes quoque ſufficere judicabant, ſi ultra annos pace Pragenſi indultos totidem, aut plures obtinerentur. Nam poſteritati res ſuas curæ fore. Sed reliqui Evangelici inducias has, non pacem habere, nec duraturam internorum malorum medelam atrocius bellum deinceps generaturam.

Cæſareorum ſuper his à Suecis poſtulatum. 8. Mart.

§. 70. Apud Suecos Cæſarei congreſſu habito differebant: Gravamina politica ad Comitia remittenda: ſuper Eccleſiaſticis tractatum inſtituere ſupervacuum fore. Catholicos quippe plura, quam hoc ſcripto deſignentur, per conſcientiam indulgere non poſſe: Evangelicis autem hiſce adquieſcere in proclivi eſſe; ad quod ut Sueci eoſdem permoveant par eſſe. Si quid ulteriore illuſtratione opus habeat, ſcripto id poſſe fieri, prout jam cœptum. Sueci contra oſtendebant; Cæſareorum reſponſo in ejuſmodi tractatus jam conſenſum. Trautmansdorfium quoque Monaſterium abeuntem id negotium ſe promoturum recepiſſe. Se quidem Evangelicos, ut æquas conditiones admittant, hortaturos: perſpicere tamen, vix optatum effectum ſperari poſſe, Catholicis non ſolum priori ſententiæ inhærentibus, ſed & tractationem ſubterfugientibus. Mox tamen Catholicorum nomine Moguntini, & Bavaricus ad Suecos accedentes, cum hi prolixis ſcriptionibus ſuperſedendum ſuaderent, ac certos deputandos, qui cum Evangelicis citra moram Oſnabrugæ tractatus ordiantur; id probari à ſe ferebant, ac jam huic negotio deſignatos illos, qui è Catholicis Oſnabrugæ eſſent; quibus ſi opus fuerit Monaſterio alii ſint adjungendi. Cæterum ampliſſimis verbis teſtabantur, quantopere Evangelicis pro virili ſatisfacere cupiant. Contarenus quoque de ſucceſſu hujus negotii ample ſperabat, quod tranſactio inter Ordines ſatisfactioni Regum, totique paci facilitatem allatura videretur. Dixerant porro inter alia memorati Catholicorum Legati: interponerent ſe Sueci utrique parti; ante omnia autem Evangelicos ad honeſtas, tolerabiles, & Chriſtiana æquanimitate dignas conditiones permoverent: id quod promovendæ paci haut parum collaturum ſit. Ea verba Evangelici, cum ipſis referrentur, ita accipiebant, velut Catholici Suecos Mediatores tractatui futuro ſuper gravaminibus adoptaſſent. Ac initio ſuſpicabantur id à Catholicis eo conſilio factum, ut Sueci Mediatione ſuſcepta remiſſiore quam hactenus ſtudio ipſorum cauſam tuerentur, quo utrique parti æquos ſe probarent. Quia tamen maximam ſpem in horum patrocinio repoſitam habebant, omiſſa iſta ſuſpicione Suecis oblatam interpoſitionem amplectendam judicabant. Id quod rogatum, ad hoſce ablegabantur Altenburgicus, Vinarienſis, Meclenburgicus, Wetteravicus, Lubecenſis, & Eslingenſis. Sed Sueci cum dubitarent, num ſerio iſta à Catholicis dicta eſſent, ad colloquium cum Gallis rem differebant, ex quibus quærendum ſit, num tale quid Catholici ab ipſis poſtularint, & quid ipſi facere decreverint. Ac ſane Catholici verba ſua retractabant, inficiati, ſe Suecorum interpoſitionem in cauſa gravaminum requiſiviſſe. Sed quia Evangelici extremis inhæreant, ſe duntaxat à Suecis petiiſſe, ad moderata illos poſtulata permoverent.

Catholici in tractatus ſuper gravaminibus conſentiunt. 10. Mart.

11. Mart.

1646. Gravamina Politica. 7. Mart.

§. 71. Exhibebant quoque Evangelici Auſtriaco directorio *gravamina* uti vocabantur *politica*, quæ cum Catholicis ſibi communia rebantur. Inter quæ primo loco querebantur tot per annos omiſſa univerſorum Ordinum Comitia, citra quæ pax publica ſervari nequeat, cum in tam vaſto Imperio non poſſint non multa irrepere, quibus mature medicina ſit facienda. Unde è re videri ſingulis trienniis, & intermedio tempore, quoties neceſſitas Reip. requirat, Conventus Ordinum indici, ad quos omnes nemine excluſo vocentur qui tamen mature expeditis negotiis ultra trimeſtre non protrahentur. Dein ut militia per Imperium adornetur, matricula integretur, enormis tributorum modus temperetur, laceri Circuli inſtaurentur; neve Ordinibus per externum Cæſaris militem contumelia, aut damnum inferatur. Ne Collegium Electorale deinceps, uti hactenus, reliquorum Ordinum jura involet. Et quia ex mutatis ſubinde Cæſarum capitulationibus adpareat, jura Reip. fluctuare, ac ſtatum Imperii perpetuis mutationibus obnoxium agere; ſuper duratura conſtitutione nunc, aut proximis Comitiis cum conſenſu Electorum & Ordinum conveniendum. Et ſi correctione aliqua opus ſit, eam in Comitiis decernendam. Equidem quæ Electoribus ſolis per Aureæ Bullæ legem competant, à ſe non ſolicitari. Sed id ferendum non eſſe, ſuis diætis ipſos jura Ordinum communia belli & pacis, fœderum, collectarum, proſcriptionum, vectigalium paulatim in ſe trahere, leges Imperii mutare, & adverſus has decreta in fraudem cæterorum Ordinum formare. Nec minus indignum, Electorales Legatos in Ordinariis Deputatorum Conventibus à reliquorum Ordinum Deputatis ſe disjungere; cum tamen per leges Imperii conjunctim negotia ibi tractari, & viritim ſuffragia ferri debeant. Præterea ne Electorales Legati inſolitum antea à Principalibus *Excellentiæ* titulum affectent, non citra fraudem Principalium familiarum, ac moram tractatuum impedita communicatione. Alias & Principes ſibi ejuſmodi inuſitatos titulos aſſumturos. Ne porro Urbibus Imperialibus curiatum ſuffragium in dubium vocetur. Neu de Ordinum terris, ac immediatis Imperii vicis pro lubitu ipſis inauditis diſponatur, iidemque in alios transferantur, aut in fraudem Ordinum inter urbes Imperiales referantur; quod circa Bremenſem urbem factum ſit. Ne quis Ordinum ſe ſuosque oneribus ac jurisdictioni Imperii eximat, aut immediatos ad municipalem conditionem redigat. Neve collectis communi conſenſu placitis aliqui citra juſtam cauſam eximantur in oppreſſionem reliquorum. Ne Ordinum ſubditis privilegia, immunitates, & exemtiones tribuantur, iſtis inauditis. Ut qui circa conferendas dignitates abuſus exercitus ſit, corrigatur: neve veterum familiarum ſplendor obfuſcetur, honorum inſignibus in immeritos congeſtis. Nec recens ad Principum & Comitum dignationem provecti ſeſſione ac ſuffragio inter Ordines potiantur, niſi idoneis bonis immediatis prædit, ac oneribus ſtatuum ferendis pares; de cætero Mediatorum bonorum reſpectu Ordinibus ut antea ſubjecti maneant. Denique mercedem pro perferendis epiſtolis, in aula Cæſarea Anno viceſimo primo demum exigi cœptam, remittendam eſſe. Hiſce Comites Wetteravici peculiares ſuas querelas appendicis in vicem addiderant.

Primum. Secundum. Tertium. Quartum. Quintum. Sextum. Septimum. Octavum. Nonum.

§. 72. Interim Galli poſtulata ſua hiſce verbis conceperant: „*Pro ulteriore ſecuritate Coronarum*

Trautmansdorfius eum

1646. Gallis de ſatisfactione agit.

„& Principum Imperii fœderatorum, nec non pro debita Galliæ ſatisfactione rationi conſentaneum eſſe, præter oblationes jam ipſi factas (quam vis rerum jam ab „antiquo ad Coronam pertinentium,) ut cedant Galliæ „Alſatia ſuperior ac inferior, incluſis Sundgovia, Briſaco, Briſgovia, & Civitatibus cum omni cauſa, „omnivè jure, quo ante præſens bellum poſſidebantur „à Principibus Domus Auſtriacæ. Item maneant in „poſſeſſione Philipsburgi, cum ſuo territorio ac dependentiis, locisque omnibus ad liberam & ſecuram cum „Regno Galliæ communicationem. Si tamen Imperator „& Imperium è re ſua eſſe judicaverint, ut dicta utraque Alſatia cum Philipsburgo & ſuis adhærentiis re„cognoſcantur ab Imperio, non recuſabit, modo ſeſſio„nem habeat & ſuffragium in diætis, ſicut alii Principes „& Status Imperii. Monaſterium igitur reverſus Trautmansdorfius hiſce in ſatisfactionis vicem denuo Metim, Tullum, ac Virodunum obtulit, præter quos Epiſcopatus nihil concedi ipſis poſſit. Ad eos acceptandos ut Gallos permoveret, & ipſe jactabat, & paſſim ſpargi curabat; ſibi cum Suecis ſuper ſatisfactione jam conveniſſe, nec aliud reſtare, quam ut reſponſo Reginæ ipſorum acta probentur. Mediatores quoque ferebant, Suecos & ſi immenſa poſtulaverint, pleraque remiſſuros, & demum dimidia Pomeraniæ parte contentos fore. Aſt Galli iſta præfracte rejicere; ni plura dentur ſatius fore tractatus plane abrumpere frementes. Nec majoris iſta à ſe fieri, quam ſi Suecis Livonia offeratur. Sed quo ſua poſtulata eo gratiora facerent, oſtendebant; pace concluſa octo peditum, duo equitum millia adverſus Turcam auxilio Cæſari ſe ſubminiſtraturos. Quibus ſi Sueci, ac Imperii Ordines militem ſuum addant, facile exercitum conflari poſſe, qui Auſtriacis longe plura, quam nunc hac pace decedant, adquirere queat.

Cæſarei ſcriptum adverſus Gallos evulgant.

§. 73. Interea Cæſarei ſcriptum divulgarunt, ea complexum, quæ Auſtriacus, in Senatu Principum pro ſententia dixerat. Eo demonſtrabatur, Gallis non competere cauſam vel ob propriam aut ſociorum ſecuritatem, vel ex aliqua obligatione ſatisfactionis quid poſtulandi. Veram ipſorum ſecuritatem in mutua confœderatione omnium eorum, quos pax iſthæc ſpectat, & Ordinum Imperii conſiſtere. Unde non ſecuritatem ſed cupidinem fines Regni ſui proferendi ipſos ad talia poſtulandi impellere. Nec ad eam præſtandam Cæſari obligationis quid eſſe ex contractu, aut delicto. Neque ex conventione Ratiſponæ anno triceſimo inita, & ſequenti anno Cleraſci firmata Galliæ ullam querendi cauſam competere. Qui ex Ordinibus Evangelicis fœdus cum Gallia ferierint, non id ſpectaſſe, ut huic eo nomine penſationis quid petere fas ſit; ſed potius Gallum ultro auxilia ſua nihil impenſarum nomine ſtipulatum obtuliſſe: quin diſertis verbis promiſiſſe, quæcunque loca hoc bello ad Imperium, Ordinesque ſpectantia in ipſius poteſtatem pervenerint, ſecuta pace prioribus dominis reſtituenda, ſumtibus belli hautquidquam imputatis. Addebatur, oblatos præſulatus, urbesque haut adeo parvi æſtimandos, qui à Gallis non alio titulo, quam violentæ detentionis poſſideantur. Nuper defunctum Archiducem Leopoldum, ad quem ditiones illæ Rheno adſitæ ſpectaverint in Galliam nihil deliquiſſe, nedum liberos ipſius impuberes, quibus ſua nullo jure ſubtrahi queant. Et quia Galli publice teſtentur, ſe bellum adverſus Imperium haut geſſiſſe, nullo colore ipſos tractum iſtum Rheni ad Imperium ſpectantem ſibi vindicatum ire. Ac tamen abeſſe, ut ea res ſecuritati Ordinum cedat, ut potius Germania perpetuis Gallorum irruptionibus vicinique Ordines ſervitii periculo exponendi ſint. Ipſorum denique Ordinum ſententia judicari Gallorum poſtulata iniqua, ac prioribus pactis, dignitati Imperii, Galliæ ipſius exiſtimationi, ac mori inter Chriſtianos Principes recepto repugnare. Revera tamen Ordinum ſententia non paulo mollius concepta fuerat, ac plures cenſuerant; ſatisfactio danda ſit, necnè, in medio eſſe relinquendum. Unde multi non mediocriter indignabantur, talia circa ſententiam Ordinum publicari. Cæſarei tamen excuſabant iſta hautquidquam ſparſa remorandis tractatibus, ſed ut Galli ad moderatiora permoveantur, & ex pertinaci immoderatorum poſtulatione imminens ruptura prævertatur. Nec animum ſibi eſſe ſemel oblatis præfracte inſiſtere, ſed peculiari tractatione propius ad rem acceſſuros. Contra Franciſcus Lotharingus Virodunenſis Epiſcopus oblato libello Cæſareos monebat, ne tres illos Epiſcopatus Gallis concederent, quod inde non ſolum ruina Domus Lotharingicæ, Burgundiæ, & Lucenburgenſis Ducatus dependeat, ſed & multorum Imperii ſtatuum, Bipontini, & Birckenfeldenſis, Comitum Naſſoviorum, Hanovienſium, Eberſteinenſium, Leiningenſium, Rheingraviorum, Salmenſium & aliorum, qui ex liberis Imperii ſtatibus Coronæ Gallicæ abjectiſſimi ſubditi ſint futuri. Enimvero Galli Cæſareorum ſcriptum flocci facere, ac poſtulatis ſuis immoti inſiſtere, apud Mediatores jactantes, ſibi ſuper Ordinum ſtudio ad iſta obtinenda, ſatis cautum, nec ignorare quid Mendelius Bavaricus Conſiliarius Viennæ rerum nunc gerat, qui Cæſari neceſſitatem Gallicæ pacis etiam cum jactura Alſatiæ inculcet, addita proteſtatione ni rationi Cæſar locum relinquat.

Galli id ſcriptum non curant.

De Mediolano fruſtra proponitur.

§. 74. Cum igitur conſtaret Gallos oblatis præſulatibus haut adquieturos, agitari cœptum, annon Hiſpani permoveri queant ad Mediolanenſem Ducatum Gallis cedendum? Quod cum ad Legatos Gallicos referretur, id ſibi haut diſplicere oſtendebant. Enimvero cum Hiſpani id plane adſpernarentur, Cæſarei de Alſatia Inferiore Gallis inſuper cedenda propoſuere, quæ tertiam fere totius Alſatiæ partem abſolvat, Regalibus magis quam reditibus æſtimanda: cum & ipſi Galli jactent, non tam proventuum magnitudinem, quam ſecuritatem à ſe ſpectari. Ita iter ipſis è Lotharingia ad Rhenum patere & regionem ſex milliaria in latitudinem extendi, Hagenoa & Weiſſenburgo non ſpernendis oppidis ornatam. Aſt Galli poſtulati ſui pervicaces viciſſim Cæſari alia officia pollicebantur circa filium ad Imperiale faſtigium promovendum, & auxilia in Turcam ferenda; tum ad emolumenta quædam, ac liberiorem poteſtatem in Bohemia & hæreditariis ditionibus obtinendam. Ita defugere non poterant Cæſarei quin totam Alſatiam annuerent, ac de Briſgovia duntaxat, ac ſylveſtribus oppidis difficultatem adhuc moverent. Inter quæ & denuo Cæſarei per Mediatores apud Gallos de ſalvo conductu Lotharingiæ Duci concedendo inſtabant. Quem ut extunderent Mediatores, oſtendebant; Cæſareos Regibus etiam ſuper mediatorum ſalvo conductu, aliisque poſtulatis induliſſe. Igitur par eſſe & ipſos de pertinacia ſua quid remittere. Ordines quoque æqua poſtulari cenſere. Tum Alſatiam Lotharingi rationibus implicitam, ac ipſo abſente ſuper hac plene tranſigi non poſſe. Sed Galli

Et Alſatia Inferiore.

Super Lotharingi ſalvo conductu Cæſarei denuo movent.

1646.

1646. iſta præfracte reſpuebant, mirati à Cæſareis totiens exploſa in ſcenam produci. Prævia conventione ſemel perrupta parum quoque ſuper primarii tractatus firmitate ſperandum. 1646.

Hollandi Suecorum ſatisfactioni ſeſe opponunt.

§. 75. Monaſterii Belgarum Fœderatorum Legati recens eò delati obſiſtere cœperant, ne Sueci Pomerania potirentur, invidia ob gliſcentia Suecorum commercia queis tractus iſte maritimus plus incrementorum daturus erat; & favore Arauſionenſis in Brandeburgicum ob agitatas cum ipſius ſorore nuptias. Id quod Brandeburgicis legatis non parum ferociæ addebat non obſcure gloriantibus; Electori deinceps hoc negotium parum ſolicitudinis daturum; quod ſat multi ſint, qui alienationi Pomeraniæ obnitantur Polonus, Danus, Hanſeatici, Belgæ inſuper Fœderati. Ac judicabant Galli tam graves contradictiones haut ſpernendas; quod juncta multorum opera dato idoneo temporis ſpatio facile remoram negotio injicere poſſit. Eoque iſtorum conatus properata pacis concluſione, ſicuti circa Danicam pacem factum ſit, antevertendos. Aſt Sueci Hollandis viciſſim demonſtrabant; inopinum plane ſibi, ipſos potiſſimum emolumentis Reginæ contraniti qui tam arcto fœdere Sueciæ innexi ſint, ac ultro agnoſcant, Suecorum armis magno ſe onere levatos, ac ſpatium nactos rebus ſuis proſpiciendi. Unde ejuſmodi gratiam ſibi rependi iniquiſſimum fore. Sane Hollandorum parum intereſſe, Sueci an Brandeburgicus Pomeraniam obtineant. Paria à Gallis, ut hi ferebant, ingerebantur. Igitur licet Trautmansdorfius nulli operæ parceret, ut iſtos clam in Succiam ſtimularet; tamen iidem mutato conſilio circa Pomeraniam nil difficultatis ſe moturos declarabant: quod exigua ſibi illo tractu commercia ſint; ac fatebantur, haut in mandatis ſibi datum iſthæc movere, aut aliis Imperii negotiis ſe ingerere.

Mox tamen deſiſtunt.

Cæſarei nova circa Suecicam ſatisfactionem proponunt.

§. 76. Trautmansdorfius inde aliam viam ingreſſus Suecis optionem relinquebat; utrum Bremenſem & Verdenſem præſulatum cum citeriore Pomerania, an totam Pomeraniam citra præſulatus mallent. Sibi ſpem eſſe Brandeburgici conſenſum ſuper citeriori Pomerania obtinendi. In totam Pomeraniam eundem nunquam conſenſurum, ſed proteſtatione interpoſita, quod prohibere nequeat tantiſper toleraturum, futuri temporis occaſionibus imminentem. Galli prius ut acceptaretur ſuadebant, quod non parum interſit, ſi Regina quæ darentur non contradicentibus prioribus dominis obtineat. Sed quia tam ipſi quam cæteri Catholici abſurdum ducebant, Epiſcopatus in ſeculares principatus mutari, proponebant; eos præſulatus in unum & alterum è Sueciæ Proceribus conferendos, qui ſacro ſub titulo illos poſſiderent, adjuncto quoque Coadjutore; & Canonicos ita ſtringi poſſe, ut retenta in ſpeciem libera electione illi ſemper in Sueciæ poteſtate permaneant. Sed tutiſſimum circa Pomeraniam temperamentum matrimonium inter Reginam & Electorem videbatur, quo caſu Regina citra ambages iſta provincia potitura ſit, in cujus locum alia regio in ſatisfactionis vicem peti queat. Super Wiſmaria monebant, num forte ea certos ad annos Reginæ relinqui, aut, quod Meclenburgici proponebant, navium libera ſtatio in portu per peculiare pactum concedi poſſit, ſalvo Ducum ſupremo jure.

Gallorum ſuper hoc ſententia.

Salvii ſententia.

Parum ab hac ſententia abibat Salvius: ni Brandeburgici cum conſenſu tota Pomerania obtineatur, ſerius ocyus ſuper ea ferro certandum eſſe. Ex ulteriore Pomerania forte plus redituum provenire, quam è Bremenſi ac Verdenſi præſulatu. Sed pleraſque præfecturas hypotheca oneratas, ut velut de novo emendæ ſint. Ac retenta in præſularibus bona ſacra id penſatura. Præcipuum publice uſum eſſe, quod Regina oſtiis trium nobiliſſimorum fluminum, Oderæ, Albis, ac Viſurgis potiatur, ac in tribus Circulis Mari Baltico & Oceano contiguis, in Saxonico ſuperiore ob Pomeraniam, in Inferiore ob Bremenſem in Weſtphalico ob Verdenſem præſulatum ſeſſionem & ſuffragium obtineat. Mari quoque Gothoburgum inter, & Albis atque Viſurgis oſtia facilem eſſe communicationem. Porro Pomeraniam ulteriorem cum Odera muri inſtar interpoſiti habere adverſus Poloniam. Hujus Regem, cum ſentiat, Ordines ob privatam ipſius cum Suecia litem nolle diutius arma gerere, omnes vias circumſpicere ipſam Rempublicam cum Suecia lite implicandi, ut obliqua ratione cauſam ſuam opibus Reip. perſequi poſſit. Unde haut inconſultum, iſtos conatus prævertere, & propugnaculum velut duobus Regnis interjicere. Denique ſi nunc ob totam Pomeraniam cum Electore in arma prorumpatur, multos præfectos hujus ditione oriundos, qui Reginæ nunc militant, ad Principis ſui partes tranſituros. Quin Landgraviam Caſſellanum armatum validumque nunc Electoris ſororem in thorum recipere: qui & alias ob mutuæ ſucceſſionis pactum jus aliquod in Pomeraniam obtendat. Contra ſpem eſſe, Electorem demum in citerioris Pomeraniæ ceſſionem conſenſurum. Ita, ſi Bremenſi Adminiſtratori dato Halberſtadienſi præſulatu ſatisfiat, negotium bona cum gratia omnium quorum interſit confici poſſe.

Reginæ ſententia. 17. Mart.

§. 77. Aſt Holmiæ cum ſuper hoc negotio Regina ad Senatum referret, in utramque partem diſſerebatur, præſertim cum ſuſpicio eſſet, jam Cæſarem inter, Galloſque clam conveniſſe, ac in ſolos mox Suecos belli totam molem incubituram. Equidem erant, qui quam opportuna loca Suecicis armis tenerentur, oſtenderent; quæ tam modico pretio amitti durum ſit. Moderata poſtulantibus haut ideo minus invidorum fore. Quin ipſo bello Germanico multorum invidiam coërceri, ne Sueciam laceſſere audeant, Dani, Poloni, Brandeburgici, & ubi hic Arauſionenſis filiam ducat, etiam Belgarum. Valida in proximam æſtatem ſupplementa in promtu eſſe. Ac Turcam forte arma moturum. Alii contra egregium cenſebant non ſine gloria tam diuturno gravique bello colophonem impoſuiſſe. Ingentem eſſe militum inſolentiam, à qua magnum periculum immineat; Sueciæ tenues opes tanto bello ſuſtinendo; ancipites Martis vices. Ita temperanda poſtulata, ut ſuccedente tractatu patria operæ pretium faciat, eodem abrupto, æquitas Reginæ orbi adprobetur, & quod fortunam reverenter habere didicerit. Trautmansdorfium dum iſta offert, ſine dubio cum illis quorum intereſt clam conveniſſe. Relicta Ulteriore Pomerania Brandeburgicum utcunque placandum quæ & ipſa Polonos non levi ſuſpicione perſtringat, Regno ipſorum longo limite annexa. Iisdem ad Citeriorem Pomeraniam aditum non patere. Si ulterior provincia retineatur, ob vicini potentiam validum ſemper exercitum ibi alendum magno cum Sueciæ onere, quod exhauſta bello regio impenſis non ſufficiat. Polonum totas vires eo vertere promptum eſſe, & Landsberga, Driſſenaque reſtituta eandem velut propugnaculis nudatam

1646. datam patere. Bello ibi Suecos inter & Polonos exorto totam ſe Germaniam immiſcere poſſe, hoc obtentu cis mare ipſos rejecturam. Tum profundiſſimæ eſſe conſiderationis, Polonus magis, an Danus Sueciæ ſit reſpiciendus; & an non præſtet omiſſis Polono vicinis circa coërcendum Danum cogitationes intendere, qui nunquam bona fide quietem agat. Haut multo minoris eſſe Bremenſem, Verdenſemque præſulatum, inſignis adverſus Danum momenti. Tum Wiſmariam ſitu commodo, ob portum, & Teutonico militi conſcribendo, ac ut cominus vicinorum negotia inſpici poſſint. Igitur placebat, potius quam tractatus abrumperetur, à Trautmansdorfio oblata, ſed honeſtis & tutis ſub conditionibus, & adjecto Stetino, ad extremum acceptanda eſſe.

Occultæ Cæſareorum artes.

§. 78. Inter hæc occultas tentare artes non omittebant Cæſarei. Quanquam enim toties repudiatos peculiares tractatus Suecis haut aperte offerrent; ſubinde tamen oſtendebat Trautmansdorfius, ſibi cupitum cum Suecis prius decidere. Ipſis quippe præmia poſtulare jus faſque eſſe in Germaniam evocatis; & tot munita loca inſidentibus: Gallorum contra bellum injuſtiſſimum, poſtulata iniquiſſima eſſe. Addebatur tamen, haut ideo ſeparationem Regnorum quæri, aut diviſam pacem, ſed ut Sueci Gallos ad æquas conditiones admittendas permoveant, velut mox civitate donandi, ac Cæſari & Imperio arctius quam ulli fœderatorum innectendi. Nec dubium fore ſi eam viam inſiſtant Sueci, Gallos ad moderatiora deſcenſuros. Idem contra, ſtatim atque Gallis controverſiæ quid cum Suecis ob non admiſſum Labardæum obortum intellexiſſet, iſtis oſtendebat; ſi Galliæ alia inire conſilia placeat, dubium non eſſe, quin ex voto cum Cæſare tranſactura ſit. Nec diſſimulabant Galli, Contarenum ſæpe ipſis ſuaſiſſe, ut à Suecis disjuncti pacem ſibi ſuam ſeorſim facerent; quod is judicaret, quamdiu ea Regna conjuncta perſiſtant paci expediundæ nullam rationem eſſe. Quin ab ipſis Suecos velut anguem in ſinu foveri, ex improviſo morſum aliquando daturos. Perſuadendis Gallis addebatur; Suecos, dum duplicam Cæſareis exhiberent, jactaſſe, à Gallis petitam ſatisfactionem immodicam, & à ratione alienam eſſe; nec à ſe probari, Gallos ita pervicaciter Lotharingo commeatum abnuere. Quorum utrumque fictum erat. Conſtabat quoque Mendelium Bavaricum miniſtrum Viennæ pacem cum Gallis valde ſuaſiſſe, quâ obtenta Catholicos alteri parti pares fore. Nec magnam jacturam habendam Gallis Alſatiam reliquiſſe, quippe ex qua vix quadraginta uncialium millia annua redierint, cum ad eandem tuendam ſeptuaginta millibus opus fuerit. Unde Witgenſteinius Suecicos Legatos monebat; caverent ſibi, nec nimium Gallorum conſtantiæ confiderent. Quin & Curlandiæ Dux Paulo Helmes Livoniæ Secretario Riga nuper ad ſe evocato velut in ſpecimen ſingularis amicitiæ ſignificaverat, nuptiis ſuis è Vicecomite Bregio, aliisque Gallis ſe intellexiſſe, Galliæ Regem primo quoque tempore ſi non pacem ſaltem ſeparatas inducias cum hoſtibus ſuis initurum, Suecis in bello deſtitutis. Et eam rem in aula Gallica magno ſtudio clam agitari. Unde non eſſe, quod Regina Fœderatis ſuis nimium confidat. Et cum Helmes allatis rationibus contra tenderet, Dux multa cum aſſeveratione eadem firmare pergebat. Quibus omnibus cum eventus non reſponderit, merito eadem in fraudem illiciendis Suecis conficta judicare licet. Id tamen Galli non inficiabantur, ſe cum Bavaró ſuper induciis agere divellendo à Cæſare valido ſocio: atque id non minus ſibi integrum eſſe, quam quod Sueci cum Saxone tranſegerint. Et ſi quid diſcriminis inter utramque negotiationem intercederet, ſatis demonſtraretur. Sane Evangelici iſtos cum Bavaro tractatus vehementer horrebant, quod per eos, ni curata circumſpectio adhiberetur, ſcopus ipſorum, laborque demum eludendus ſit. 1646.

Tractatus inter Gallos & Bavarum.

Mediatores de induciis proponunt.

§. 79. Sed & aperte Monaſterii Sequeſtres Cæſareis Galliſque de induciis propoſuere, quod jam ſpes pacis alluceat partibus inter ſe æqualibus; ſed ſi alterutra inſigni clade debilitetur, magnam tractatibus remoram injectum iri. Quam rem Contarenus cumprimis acriter urgebat, periculum Chriſtiano orbi à Turca oſtentans, qui Venetam ditionem ducentorum millium exercitu inundare agitet: quo facto Gallos in cauſa fore, ut res Chriſtianorum tantum detrimenti capiat. Iſta ſibi probari non obſcure ſignificabat Avauxius, ingenue faſſus intra trimeſtre è Gallia copias venire non poſſe, quæ cis Rhenum in hoſtem rem gerant. Interim univerſas hoſtium vires Suecis incubituras, quibus vel prælio certandum, vel retro cedendum fuerit. Hoſti quoque animos acceſſiſſe Torſtenſonii diſceſſu, & Wrangelii autoritatem nondum ita coalitam, ut, ſi adverſi quid contigerit, retinendis in officio militibus par ſit. Aſt Sueci neq; breves inducias paucorum menſium, neque longiores aliquot annorum probabant. Nam priori caſu ob vaſtatas provincias legiones utique diſpergendæ erant, queis in hoſpitia deducendis, ac iterum contrahendis unus & alter menſis requirebatur, ut parum temporis illis per quietem reficiendis ſuperfuturum eſſet. Hoſti contra auxilia undique exciendi ſpatium dabatur: qui & veteres artes Suecicum militem corrumpendi omiſſurus haut erat, animis vulgi præſertim per otium ad res novas pronis. Quanquam ſi certo conſtaret intra inducias tractatus abſolvendos legionibus hinc inde ſparſis, facilius ſuper ſtipendiis cum ipſis tranſigi poſſe videbatur, quam ſi junctæ tenderent. Enimvero optari potius quam ſperari pax intra tam paucos menſes poterat, multis iisque duriſſimis nodis adhuc diſſolvendis. Longiorum autem induciarum leges non minore difficultate, quam ipſius pacis adornondæ erant: nec qua ratione interim exercitus aleretur adparebat. Quæ & Ordinum Imperii ſententia erat; qui iſtas à Mediatoribus propoſitas valde indignabantur: quod per eaſdem infinitis belli oneribus ad exitium uſque opprimendi exponerentur, utriusque partis exercitibus per ipſorum ditiones diſtribuendis. Unde metus erat, ne illis, qui pacem internam ſepoſita externa amplectendam ſuaſerant, aurem præberent, & utcunque cum Cæſare tranſigerent, Regnis ſub mole belli deſtitutis. Qua de cauſa ejuſmodi inducias Sueci omni modo declinandas judicabant.

Quas Galli non improbant.

Sueci ſuſpectas habent.

Tractatus inter Gallos & Hiſpanos.

§. 80. Sub initium anni Hiſpani per Mediatores Gallis ſignificaverant, Regem cum Gallia in eas leges tranſacturum, quas ipſa Regina Regens propoſitura ſit: quæ velut ſoror, & Regio in Hiſpania ſanguine orta eam moderationem ſit adhibitura, ut iſtæ leges fratri, ac patriæ non intolerabiles exiſtant. Legatis quoque injunctum omnia ſubſcribere, quæ à Gallis exhibenda ſint, Cauſam porro iſtius rei hanc Hiſpani habebant, ut Gallorum ſententiam ſuper conditionibus pacis elicerent; queis ſi diſplicerent, facile erat dicere,

1646. re, iſtas Hiſpaniæ intolerabiles eſſe. Igitur quanquam iſthæc Gallis proficua & glorioſa viderentur, haut tamen ab his ita cupide, ut forte Hiſpani ſperaverant acceptabantur. Nam reſponſum: ſe preſſius Hiſpanorum ad ſuam propoſitionem reſponſum expectaſſe. Sed quia alius nunc agendi modus placeat, providendum ſibi, ne iſthæc oblata fœderatis excluſis intelligantur, neu alibi quam Monaſterii pax abſolvatur. Quia autem Hiſpani alia occaſione etiam ſuper induciis in Catalonia mentionem injecerant, Galli res ipſorum ægras inde conjectabant, ac ſpem pacis brevi coaliturae conceperant. Quo fine in aulam miſere, 15. Febr. qui certa in hanc rem mandata adferret. Is reverſus retulit: Reginam cum Fratris ſui humanitate 5. Mart. paria facere, ipſique arbitrium deferre ejuſmodi pacis leges concipiendi, quæ præſenti ſtatui rerum ſint attemperatæ: ſuper quibus ipſa pro captu præſentium temporum declarationem edituras ſit, quæ Reginam Galliæ deceat. Simul Legatis injunctum, ſi Hiſpani hanc viam inſiſterent, ipſi conventa abſolverent, addito tamen ut & ſociorum emolumenta obſerventur, & Monaſterii res conficiatur. Hiſpani dehinc Sequeſtribus has 11. Mart. pacis conditiones velut extremas tulerunt: ſi Galli omnia per Belgium, & Cataloniam, alibique occupata loca, ſimul Lotharingiæ Ducem reſtituant, & omne auxilium Hiſpaniæ hoſtibus, ac rebellibus ſubtrahant, perpetuo ſe illis jure Landreſium, Heſdinum, Bapaumam, ac Damvillerium cum diſtrictibus ſuis relicturos. Hæc uti Gal- 16. Mart. lis ridicula adparebant; ita viciſſim oſtendebant; ſi utique ipſi occupatorum locorum reſtitutionem poſcantur, Navarram prius ſibi reddendam. Quæ ſi abnuatur, omnia ſe quæ occuparint retenturos, nec alia lege tractaturos. Pro reſtituta autem Navarra æquivalens, & amplius reddendum. Sub idem tempus Didacus Savedra Monaſterio in 30. Mart. Flandriam, inde in Hiſpaniam diſceſſit, cauſatus à Rege ſe evocatum, quod plures ipſe, quàm Gallus, Legatos ibi habere nollet. Revera tamen Pegnerandæ, & Bruni artibus id effectum erat, qui ob aſperum ac moroſum viri ingenium, quod arguebant, ipſi diſcordes egerant. Ac ipſe indignatus erat, quod cum initio primus Legatorum fuiſſet, poſt Pegneranda, & Cameracenſis Præſul Joſephus Bergaignius ipſi præferrentur.

Hollandorum Legati Monaſterium ingrediuntur.

§. 81. Sub finem proximi anni Hollandorum Legati Monaſterium ingreſſi fuerant; quibus cum Galli & Luſitanus nobiles miniſtros cum rhedis obviam miſiſſent, Hollandi ſalutantibus haut adſurrexerant: nec in hoſpitia proſequutos pro more dimiſerant, ſed ſellis velut adfixi dextras abeuntibus porrexerant. Eam ruſticitatem Longuevillius modeſte ultus eſt, dum ipſorum Secretarium pro receptione gratias agentem per utrumque conclave humaniſſime deduxit. Sed ipſo regreſſo ſubornatus quiſpiam è Gallis Batavo in aurem inſuſurravit: videſne quanto humanior ſit Dux veſtris Legatis, qui nobis neque in curru, neque de ſellis aſſurgere noverant. Alias ab omnibus, ipſiſque adeo Hiſpanis eodem quo Venetus 18. Jan. honore excipiebantur. Cum Roſenhahnius eos inviſeret, omnes octo numero ad januam conclavis ipſum excipiebant, & in medium receptum, quatuor præcedentibus, totidem ſequentibus ad caminum in medio collocabant. Teutonica lingua ipſos ſalutanti hi Belgica reſponderunt, nulla verborum pompa adhibita. Tractandi initio cum Hiſpanis facto, hi quidem procuratorium 1646. iſtorum ſtatim probaverunt. Sed in Hiſpanico Belgæ ſcrupulum movebant, quod illud ſolum Pegnerandam ſpectabat, cui tamen facultas ſit alios ſubſtituendi. Cum igitur & ſuper reliquorum Legatorum procuratorio ſciſcitarentur, Pigneranda repoſuit, ſe iſtos ſibi ſubſtiturum. Vocaverat præterea Rex iſtos quidem *Plenipotentiarios Statuum Unitorum*, ut tamen alio loco ſuos Belgas *provincias obedientes* nuncuparet, velut tacite Hollandos rebellionis argueret. Quo tamen inſuper habito tractatus cum Hiſpanis auſpicabantur, hiſce amplas conditiones offerentibus, ſi abſque Gallis tractatus ſuſcipere vellent.

Tractatus cum Hiſpanis ordiuntur.

(Los Plenipotentiarios de los Eſtados unidos.)

De Palatina cauſa ſententia Cæſareorum.

§. 82. Palatinam cauſam Cæſarei Bavarique cum ſociis ad peculiares tractatus pertrahere cupiebant, ac Palatinis ablegatis perſuadere nitebantur; non eſſe quod rationes ſuas communibus tractatibus ſuperſtruant: nam ſocios Reges obtentis ſibi cupitis ipſos deinceps inſuper habituros. Quanquam autem Moguntinus Monaſterii publico conſeſſu dicere non dubitaret, Palatinos ad ſeparatam negotiationem pronos eſſe: conſtabat tamen hiſce injunctum, ne à Regia via ad tramites quoſdam abduci ſe paterentur. Unde & hi, ut ea cauſa tanto integrius diſceptaretur, à tribus Imperii Collegiis petebant, ut dum de ea cauſa agitur, conſeſſu excederent, qui è Palatinis ditionibus quid detineant, aut prætendant, ni gratis idem dimittere velint. Trautmansdorfius inprimis circa eam rem ſatagebat, ac Palatinis per ambages inſinuabat; ſe mirari, quod ipſum hactenus non adierint, ac amicæ tractationis initium fecerint. Sed cum ſentiret, ipſos à communibus tractatibus haut dimoveri, iiſdem denuntiabat: ſe communes apud tractatus hautquidquam Palatini commodis obſtiturum, ſed deſideria duntaxat ejus cognoſcere velle. Ita demum ad ſe pellectos eo- 12. Febr. dem quo ſecundarios Electorum Legatos honore excepit. Circa rem ipſam declaravit, plenam Palatini reſtitutionem haut ſperandam. De temperamento circa Electoralem dignitatem ſtatuere penes Electorale Collegium eſſe. Inferiorem Palatinatum reſtitui poſſe: ſuperiorem penes Bavarum manſurum vel hypothecæ in vicem pro creditis Cæſari tredecim millionibus, vel proprio jure in ſolutum ſat caro imputandum. Idem poſtera die apertius Suecicis Legatis 13. Febr. denuntiavit, tria media fuiſſe propoſita, ut vel Bohemicum locum Palatinus in Electorali Collegio acciperet, vel alternis cum Bavaro Electoratum obtineret vel octavus Elector crearetur. Primum Cæſari, alterum Bavaro ingratum, unde non niſi poſtremum ſupereſſe; ut tamen Bavarus primum, Palatinus extremum locum inter Electores ſeculares ſortiatur. In eadem ſententia omnes fere Catholici, ipſique Sequeſtres Monaſterii erant. Evangelici quanquam perfectam Domus Palatinæ reſtitutionem cupiebant; tamen difficillime id obtentum iri ſatis perſpiciebant. Præſertim cum ditionibus ſuis plane exutus eſſet Palatinus, & opibus defectus ad ſui reſtitutionem nihil conferre poſſet, alienæ gratiæ obnoxius, & nullo tunc Angliæ inteſtinis turbis implicitæ reſpectu. Bavarus contra potens, ac in Germania, & extra magnæ autoritatis: Quia igitur Bavarici jactabant; ſi Palatini reſtitutio citra exceptionem urgeatur, extrema Principem ſuum per

1646.

per ſe aliosque tentaturum, ſuper temperamento aliquo tractatus facile admiſſuram: igitur à Palatinis legatis poſtulabant, petitorum ſuorum indolem probe expenderent, eandemque ſic moderarentur, ut communis cauſa nihil inde remoræ, aut detrimenti patiatur. Aſt Sueci pro plena Palatini reſtitutione certabant, ſimul Evangelicos Ordines hortabantur; ſerio rem urgerent, ac magis reſpicerent, quid jus faſque poſcat, quam quæ adverſa pars præter rationem jactet. Galli contra ambigui ita Palatinum ſublevare, ut Bavarum non offenderent. Unde graves Palatinorum queſtus audiebantur, Gallos priorum promiſſorum immemores arguentium; qui nunc exiguam perfectæ reſtitutionis ſpem faciant, ac non ipſi ſolum Bavaro faveant, à quo tam ſæpe illuſi ſint, circa retinendam quàvis ratione Electoralem dignationem; ſed & Suecos in ſententiam pertractum eant, ſpe facta Bavarici auxilii ad obtinendam Reginæ cupitam ſatisfactionem. Addidit ea res Bavaricis ingentes ſpiritus, ut pleno Ordinum conſeſſu gloriarentur; certo ſibi conſtare, Gallos Palatini reſtitutionem haut urgere, ſed ut illi Friderici proſcriptionem, & dignitatis Electoralis in Bavarum translationem adprobarint, ac promoverint, ita & eandem tuituros. Cum etiam Brandeburgici in Senatu Electorali ſuper Palatino reſtituendo liberius verba facerent, Bavarici ſtatim acrem proteſtationem oppoſuere, ſe Palatinam cauſam communi Amneſtiæ haut quidquam innecti paſſuros, nec unquam parto Electoratu ceſſuros. Si qui in diverſum nitantur, operam ludere ac nil niſi oleum incendio addere.

Suecorum. — *Et Gallorum.*

Varia variorum poſtulata.

§. 83. Inter hæc varia à variis movebantur. Ac exules quidem Bohemici ob ſacra expulſi, qui in Saxoniæ Electoris ditione conſederant, cum jam ante biennium apud Electorem ſuper commeatu ad tractatus pacis inſtitiſſent, in profectionem Legatorum ipſius rejecti tandemque moræ pertæſi, à Regina Sueciæ, Legatisque ipſius contendebant, ut horum opera ſibi acceſſus Oſnabrugam obtineretur. Spirenſes ſuper Epiſcopo ſuo querelam movebant, quod cum ab univerſa Unione anno decimo octavo Philipsburgi munimenta dejecta forent, ipſis accuſante Epiſcopo in aula Cæſarea centies mille uncialium multa dicta fuerit ſarciendis ſumtibus; & rejecta provocatione ſua tranſigendi ſibi cum iſto neceſſitatem impoſitam. Quæ velut iniqua & vi extorta aboleri petiere. Magdeburgici Adminiſtratoris legati conceſſum à Ferdinando II. Magdeburgo urbi jus muniendi, ac partem agrorum cum duobus oppidis ad præſulatum ſpectantibus reſcindi poſtulabant. Darmſtadienſes quoque, ut transactioni anno viceſimo ſeptimo cum Caſſellanis initæ relinquerentur, horum prætenſionibus rejectis inſtabant. Wolfgangus Gemmingius, *Immediatæ Nobilitatis* ablegatus iniquas Philipsburgenſium Gallorum exactiones deprecabatur; ſimul quoniam Palatinus antea vicinis debilioribus circa ſacra & civilia moleſtus fuerit, petebat, ut ejusdem reſtitutione Equeſtri Ordini in futurum adverſus iſtius oppreſſiones caveatur. Querebatur quoque Comes Naſſovio-Saræpontanus, à Moguntino poſt pacem Pragenſem Bibrici & Mosbaci, ubi diu ante Paſſavienſem transactionem ritus Auguſtani introducti fuerint, Jeſuitas & Auguſtinianos Monachos præter jus reductos, cum tamen ad Electorem hactenus neque jus territorii, neque juriſdictio Eccleſiaſtica ibi ſpectaverit; quorum & patrocinium Gallicus Moguntiæ præfectus Courvallius velut juſſu ſui Regis ſuſcipiebat. Ea ut Suecorum apud Regem Galliæ interceſſione corrigerentur petebat. Benfelda ne potirentur Galli Argentoratenſes valde metuebant, capiſtri inſtar urbi ſuæ futura. Igitur memoratis, quæ Guſtavo Hornio quondam ad hoc oppidum expugnandum ejusque poſt præfectis ad idem ſervandum contulerint, ut iſthoc pace facta munimentis exuatur inſtabant.

Bohemici exules ſalvum Conductum quærunt. — *Spirenſium de Philipsburgo querela.* — *Archipræſulis Magdeburgici de urbe cognomine.* — *Darmſtadienſium de Caſſellanis* — *Immediatæ Nobilitatis de Palatino.* — *Saræpontani de Moguntino.*

1646.

De præcedentia inter Ordinem Equeſtrem & Urbes.

§. 84. Sed & ſuper digniore loco inter Equeſtrem Ordinem ac Imperiales Urbes controverſia incaleſcebat, quod Legati Suecici ignorantia ejus litis propoſitione ſua illum hiſce poſtpoſuerant: quem ordinem & Cæſarei reſponſo ſuo ſecuti erant. Id à quibuſdam arreptum, velut lis ſecundum Urbes data eſſet. Quam ob cauſam Wolfgangus Gemmingius ſcripto publicato demonſtrabat; in omnibus Imperii Legibus, ipſaque pace Auguſtana perpetuo uſu Nobilitatem Urbibus præpoſitam. Idem obtinere in Gallia, Hiſpania, Anglia, Italia, ipſoque adeo Belgio Fœderato; idem uſu omnium populorum, naturæque & gentium jure probari. Igitur ne Ordini, in quem eximiæ virtuti ſago togave expromtæ acceſſus pateat id præjudicii creetur; neve is in conventu tam illuſtri, & velut in conſpectu Orbis terrarum gradu dejiciatur. Quod ſi tamen Legati ſimpliciter ſibi gratificari dubitent, ſaltem velut æquato examine lancem teneant, ac alia occaſione Equeſtrem Ordinem Urbibus viciſſim proponant. Interim ſcripto teſtentur, ſibi in animo haut fuiſſe præjudicium Ordini Equeſtri creare, ac non tam dignitatem perſonarum, quam ſeriem rerum ſpectatam, eamque litem ab ipſis in medio relinqui; propria inter Nobiles ac Urbes tranſactione componendam.

Super Gravaminibus inter Ordines tractatus.

§. 85. Tractari dehinc inter Ordines Evangelicos & Catholicos cœperat ſuper Gravaminibus magno cum illorum gaudio, ac ſpe optati eventus quod hi ingenue profiterentur, ſtabiliendæ tranquillitati internæ iſta utique componenda eſſe. Huic diſceptationi ex Electorum Collegio deputabantur Moguntinus, Colonienſis, & Brandeburgicus; ex Evangelicorum Principum numero Altenburgicus, Vinarienſis, Culmbacenſis, Luneburgicus, Meclenburgicus, Caſſellanus, Wetteravius; è Catholicis Auſtriacus, Herbipolenſis, Conſtantienſis, Corvejanus, Bavaricus: Ex Urbibus Evangelicis Argentoratum, Ratiſpona, Lubeca, Noriberga; Catholicorum Comitum ac Urbium nomine Leuxelringius ſententiam dicebat. Primo conventu Moguntinus Catholicorum nomine ordiebatur: Se non putaſſe Gravamina è ſacris orta heic agitanda: ac credidiſſe commodius iſta ad Deputationem extraordinariam ex decreto Francofurtano ſeponi. Nec tamen abnuere, quo minus & hoc loco de illis agatur. Quo fine à ſe capita quædam propoſita ſint, ſuper quibus mentem ſuam ſigillatim exponere Evangelicis integrum fore. Ad hoc antequam ab hiſce reſponderetur, litigium inter Evangelicos ſuper directorio oriebatur, quod quondam à Palatino licet affectatum Saxo ſibi perpetuo vindicaverat. Id quod cæteri Brandeburgico velut Reformato concedendum haut cenſebant, Saxonis præſertim Legatis

2. April.

1646. propediem adfuturis. Unde tantiſper Altenburgico illud deferebatur, qui & nupero Conventu Ratiſponenſi etiam Electoralibus Saxonicis præſentibus reliquorum nomine verba fecerat. Adverſus iſthoc Brandeburgici proteſtationem interponebant, ſat acerbis quidem verbis conceptam, Catholicis ob iſtorum diſcordiam gaudentibus. Evangelici tamen reſponſo tunc dilato querelam ad Suecos deferebant: qui improbato Brandeburgicorum facto, ut deinceps aſperitate verborum abſtinerent, ſuadebant. Brandeburgici etſi deinceps Altenburgico litem intendere omitterent, tamen dum alii in peculiare conclave deliberandi cauſa ſecedunt, ſuo loco non digrediebantur. Aſt Moguntino reſponſum: compoſitionem Gravaminum à Suecis inter conditiones pacis propoſitam, quibus poſt & Galli adſtipulati ſint. Ab utriſque propriæ ſecuritatis fundamentum in eo collocari, ut inter utriuſque Religionis Ordines diffidia radicitus tollantur. Idem ut fieret à Cæſare decretum exſcindendis penitus diſcordiæ ſeminibus. De cætero rogabant, ut Catholicis ſuper propoſitione ſua Trautmansdorfio tradita colloquium ſuſcipere placeat. Inde velut in judicio diſceptatum, utra pars agendi initium facere debeat? Catholici, ut ſuper reſponſo à ſe edito Evangelici mentem ſuam declararent, contendebant, quod natura tractatuum requirat, partes alternis verba facere. Ab Evangelicis initium proponendi factum, Catholicos excepiſſe; nunc illorum vices redire. Evangelici contra: Catholicorum ſcriptum ſerius quidem exhibitum, ſed prius conceptum: nec ad propoſita à ſe reſponſi quid continere. Nec eo fine à ſe propoſitionem exhibitam, ut mutuis ſcriptis diſceptetur, ſed ut ex conventione cum Trautmansdorfio anſa inde ſumatur tractatus ſuſcipiendi. Utraque inde pars à ſe allatas conditiones extollere, adverſæ partis elevare. Catholici, relinqui à ſe utique Evangelicis bona ſacra, de quibus hactenus certatum ſit; cum Evangelici contra reliquis, quæ adhuc ſibi poſſideantur, bonis periculum creent. Evangelici contra: à Catholicis non niſi Pragenſis pacis leges repeti, explicari, aut intendi: quæ pax tamen fomes tanti belli fuerit; unde & fœderatos Reges eandem nunc plane antiquatam velle. Tum inducias duntaxat certorum annorum à Catholicis ſtrui; cum tamen exemplo pacis Auguſtanæ præſentem ejuſdem explicationem æternæ durationis eſſe oporteat: nec temporaria tranſactione quieti patriæ conſuli. Hoc modo nec Cæſareo decreto ſatisfieri, & Regios eadem haut adquieturos. Catholici etſi nunquam vi bona iſta à ſe vindicatum iri confirmarent: id tamen aperte profitebantur, in perpetuam ceſſionem ſacrorum bonorum ſalva conſcientia conſentire ſe non poſſe. Nec Cæſaris mentem eſſe, ullum ad perpetuam ſui juris renuntiationem compellere, ſed ut ex legibus Imperii, & æquitate ejuſmodi tranſactio ineatur, quæ in futurum omnem violentiam excludat. Reges fœderatos Pragenſem pacem improbaſſe non ob diſpoſitionem circa bona ſacra ibi factam, ſed quod ipſis inconſultis reſtitutio occupatorum locorum abſque prævia tractatione illis pro imperio injungeretur: id quod ab ipſis acceptum velut bellum denuntiaretur. Ad iſtos gravamina haut ſpectare; nec Gallos eorum cura tangi. Quin hos obtentis quæ deſiderent ſacrorum Romanorum
2. 3. 4. April. defenſionem ſuſcepturos. Id quod Evangelicis non parum ſcrupuli injecit. Ita dum neutra pars alteri quidquam cedit, tres congreſſus incaſſum conſumti. Iſthæc omnia Evangelici Suecis communicabant; qui cum perſpicerent, iſtis cum duris adverſariis rem eſſe, nec paucorum animos labare, timidis fiduciam, reliquis conſtantiam inculcare non deſinebant. 3. April. Et quia Trautmansdorfius tunc Oſnabrugam regreſſus erat, aliquot dies tractatione ſuperſederi ſuadebant, dum ipſi apud eundem inſiſtunt, ut ſua autoritate Catholicos ad æquiora permoveat. 9. April. Poſt interjectos aliquot dies conventu habito Evangelici ſepoſitis ambagibus, & ſcriptis utrinque exhibitis, denuo ad ſententiam ſuam ſuper gravaminibus declarandam paratos ſe oſtendebant: ut tamen in anteceſſum ei negotio certa fundamenta ſubſtruantur, deinceps haut iterum ſolicitanda. Ac primo loco poſtulabant Evangelici, ut non præſentes ſolum, ſed & abſentes Ordines hiſce quæ concludenda ſint, teneantur, nec ulla contradictio, aut proteſtatio nunc aut in poſterum adverſus iſta admittatur. Catholici hæc in expedito fore reponebant, & bona fide à ſe rem agi. Sed quia de abſentibus, & Proteſtantibus diſerte mentionem non faciebant, Evangelici ulteriorem declarationem exigendam cenſebant. Secundo poſtulabant Evangelici, normam hujus negotiationis Paſſavienſem Tranſactionem, & Pacem Auguſtanam habendam, non quæ Catholicis interna mentis forte dictamina ſuggerant. Ita enim inextricabilem quæſtionem moveri, utrius partis placita veritate nitantur: ac obtentu conſcientiæ conventa in poſterum facile iterum convelli poſſe. Catholici pacem Auguſtanam pro regula tractatuum agnoſcebant, Paſſavienſe pactum ſilentio tranſibant. Circa conſcientiam neutrum alteri poſſe præſcribere, quantum cedere poſſit aut velit, ſed quemlibet ſibi ipſi limites conſcientiæ ſuæ ſtatuere. Tertio teſtabantur Evangelici, ſe temporariam conventionem non admiſſuros, ſed quæ convenerint æterna fore, eo ſenſu, quem Pax Auguſtana expreſſerit, donec plene ſuper controverſiis circa ſacra tranſactum ſit. Alias manſurum diffidentiæ fomitem, ac per induciarum tempus nova bella adornatum iri, quibus exteri ſe iterum ingeſturi ſint non ſine exitio Germaniæ. Plane amovendum eſſe ſcopulum, ad quem Reſpublica tantum non naufragium fecerit. Diſtinctione inter viam facti & juris rem non confici: illam quippe jam antea pace profana prohiberi. Catholici regerebant: Non ſtatim temporariam pacem fore, etiamſi actioni in bona ſacra in perpetuum non renuntietur. Cæſarem & Reges non aliud ſpectare, quam ut via facti in perpetuum excludatur: cum viam juris obſtruere iniquum ſit. Sed ne in poſterum obtentu licitæ defenſionis in bellum res erumpere queat, nunc amice tranſigendum eſſe. Denique & illud poſtulabant Evangelici, ut ipſi pari cum Catholicis jure agant, velut qui æqualis inter ſe dignitatis, & conditionis ſint. Inter quæ & Evangelici monebant, Auguſtam Vindelicorum injuria Catholicis Urbibus accenſeri, in qua Confeſſio ipſorum ſit exhibita, & maxima civium pars Evangelica ſacra profiteatur: ac illam urbem è præcipuis eſſe, quæ circa ſacra & civilia plene ſit reſtituenda. Nam quod eadem Ratiſponæ, & poſt Francofurti Catholicis Urbibus annumerata ſit, ei facto ab Electore Saxoniæ ſemper contradictum fuiſſe.

§. 86. Rem ipſam dehinc aggreſſi Evangeli- Nova Evangelicorum
ci parum à prius propoſitis diſcedebant. Circa

primum

1646. primum gravamen declarabant; Si Præſul ſacra mutet dignitatem & ditionem ſalvam ipſi fore ut tamen reformatione ſacrorum abſtineat, etſi totum Capitulum aut major pars in eandem religionem concedat; ſalvis de cætero juribus ſuperioritatis; Circa Canonicos rem in ſtatum anni decimi octavi reponendam; & ubi mixti Evangelicis Catholici Canonici fuerint, eundem numerum utriuſque religionis, qui dicto anno fuerit, retinendum: nec minus, ſi quis eorum ad alia ſacra tranſierit, reditus ſalvos fore; poſt ejus obitum tamen alium ex eadem religione ſurrogandum. Tum ne uni plura beneficia poſſidere fas ſit, ut tamen qui in præſens plura teneant, ea dum vivunt retineant. Circa tertium gravamen illis Catholicorum Ordinum ſubditis publicum ſacrorum exercitium poſtulare deſinebant, quibus per declarationem Ferdinandeam, literas Majeſtatis, ac peculiaria pacta, ac conceſſiones cautum non foret, ut tamen iiſdem libertas conſcientiæ ſalva ſit, nec emigrandi neceſſitas imponatur, ac ſacrorum ſuorum uſus apud vicinos, aut privatos intra parietes indulgeatur. Idque ad illos extendendum, qui in poſterum ſacra mutaverint, aut ex aliis locis ibi domicilium fixuri ſint, quibus jura civitatis, & munia publica, aliaque civium beneficia deneganda non ſint. Eadem ſe Catholicis civibus in ſuis ditionibus conceſſuros. Circa quintum contendebant, juriſdictionem Eccleſiaſticam, & jura Papalia plane abolenda, Preces primarias à Cæſare, ubi id uſu receptum, merito exerceri, ut tamen, qui præſentatur Evangelicis ſit ſacris addictus, & qualem de cætero ſtatuta requirunt. Circa reliqua nihil à ſe remitti poſſe ferebant. Addebat Equeſter Ordo priori petito ſuo, ut circa ſacra pari cum ſuperioribus Ordinibus jure gaudeant, uti intra arces ac domos ſuas ſacra ſibi exercere liberum ſit, etſi in adjunctum vicum aut oppidum poteſtatis nihil habeant. Urbes quoque Imperiales eam communem querelam movebant, quod durante hoc bello hinc inde circa ſacra novatum ſit, obtentu alicubi ſumto ex veteris tempore *Interimiſtico* latis ſententiis, uti Ratiſponæ, Auguſtæ, & Colmariæ factum. In univerſum porro per urbes illas, ſive ſola Auguſtana ſacra, ſive utraque ſimul publice coluerint, omnia in ſtatum anni decimi octavi reſtituenda, abolitis quæ hactenus mutata ſint. Sed quia Dunckelſpula, & Biberacum jam ante dictum annum opprimi cœperint, ad originem earum moleſtiarum eſſe adſcendendum. Nec conſuli his, aliiſque quæ pari ſint conditione, poſſe, niſi omnia munia pari utriuſque religionis numero hominibus obeantur. Syndicum tamen conſtituere penes illos fore, qui numero in quavis urbe prævaleant.

circa gravamina propoſitio. 14. April.

§. 87. Inter hæc Trautmansdorfio Oſnabrugam reverſo Cæſarei colloquio cum Suecis habito multis querebantur, Sileſiæ ab hiſce mentionem factam, qua cedere Domus Auſtriaca nullo modo queat. Ad quæ tandem Sueci declarabant; ſi utique Reginæ in gratiam Cæſaris prætenſione in Sileſiam deſiſtendum ſit, eam lacunam ſupplendam aliis quos occuparit Præſulatibus, ac nominatim Oſnabrugenſi ac Mindenſi, cum quibuſdam præfecturis Monaſterienſis Bremæ vicinis, Saſſenburgo, Bevvegera, Meppa, Cloppenburgo, Vechta, & Wilshauſa. Ad quæ nova poſtulata uti Cæſarei humeros trahebant; ita gaudebant Suecos non obnixe Sileſiæ inſiſtere: quin & ſtatim divulgabant, Suecos ejuſdem petitione jam deſtitiſſe. Optionem dehinc Trautmansdorfius offerebat, totam Pomeraniam ſolam, an citeriorem cum Bremenſi & Verdenſi præſulatu ſimul accipere Sueci vellent. Addebat, ægre Brandeburgicum quicquid penſationis offeratur, ad cedendam totam Pomeraniam adduci poſſe. Si tamen Sueci conſtanter ei petito inſiſtant, ſibi tentandum, num iſte ad præſulatus ejus loco acceptandos permoveri queat. Se tamen ſuadere, ut poſteriorem conditionem Sueci admittant, in quam Elector facilius conſenſurus ſit, gratiorem quoque Imperii Ordinibus, & vicinis minus invidioſam futuram. Totam Pomeraniam ſimul cum Præſulatibus, nec feudi jura pro Regno obtineri, multo minus præſulatus in ſeculares Ducatus mutari poſſe. Galli Monaſterii poſtulaverant Alſatiam Superiorem & Inferiorem, ac Sundgoviam, Briſacumque cum omnibus additamentis, prout Domus Auſtriaca, & inprimis Archiducis Leopoldi filii impuberes hactenus poſſederint: quatuor tamen oppidis Sylveſtribus & reliqua Briſgovia ceſſuri. Tum & jus præſidii Philipsburgi, Benfeldæ, & Tabernis ſibi depoſcebant eo modo, ſuper quo conveniendum ſit. Cæſarei viciſſim poſtulabant; omnes Ordines & Urbes utriuſque Alſatiæ, quæ antea immediate ſub Imperio fuerint, in priorem ſtatum reponendas, ſalva priſtina libertate. Tum ut Philipsburgum Spirenſi, Benfelda, & Tabernæ Argentoratenſi Epiſcopo reſtituerentur. Hac lege demum utramque Alſatiam ſub Landgraviatus titulo annuebant eo modo, quo ab Auſtriacis poſſeſſa fuerit. Diſerte quoque excipiebant quatuor urbes Sylveſtres cum territoriis ſuis ad utramque Rheni ripam, totam Briſgoviam, & in eadem ſita oppida antiquitus ad Auſtriacam Domum ſpectantia: Ortenaviam & Imperiales Urbes Offenburgum, Gengenbacum, Cellas ad Ammersbacum. Tum ut Leopoldi hæredibus quatuor milliones Coronatorum, aut quinque milliones uncialium intra biennium proximum exſolverentur. Super Briſaco mandata ex aula Cæſaris expectabantur. Simul communes induciæ in Imperio Burgundicum quoque Circulum complexæ quærebantur. De quibus mox Servientus Oſnabrugam profectus 14. April. apud Suecos proponebat, à quibus Galli non alienos ſe oſtendebant: ſed quas Sueci ſive breves ſive longiores rebus ſuis noxias demonſtrabant.

Super ſatisfactione Coronarum agitata. 9. April.

1646. §. 88. In lucem quoque jam prodibant Caſſellanæ Landgraviæ poſtulata, queis ſibi depoſcebat intra Haſſiæ fines ſita oppida & præfecturas Moguntinæ ditionis, Fritzlariam, Naumburgum, Neuſtadium, & Amœnoburgum; Colonienſis ditionis Comitatum Arnsbergam, cum oppidis Medenbaco, Hallenberga, & Winterberga, cum adjunctis; oppidula Marsbergam, Votemarſam, Beverungam, & Kugelbergam, in quæ Corveianæ ditionis Caſſellanæ Domui alias jus reluendi competat. Paderbornenſem inſuper Præſulatum, & è Monaſterienſi Epiſcopatu oppidum & præfecturam Bucholtiam, cum Burggraviatu Strombergenſi, & inde dependentibus; denique Fuldenſia oppida & præfecturas Greiſam, Furſteneccam, & Rockenſtulam; præfecturam Vacham, & quæ alia Haſſicæ & Hirſchfeldenſi ditioni inter-

Caſſellan. ſatisfactio.

1646. 25. April. terpoſita erant. Addebantur ſtipendia militum, & reſidua tributorum. Ea poſtulata per Oxenſtiernam Lambergio Comiti exhibita. Queis vulgatis Catholici immenſum indignabantur. Ipſi quoque Galli vehementer commoti Haſſicos Legatos torvo vultu adſpiciebant: quin aperte fremebant: tantum abeſſe, ut hiſce poſtulatis ullo modo ſuffragari velint, ut potius ad eadem elidenda cum adverſa parte operam juncturi ſint.

Saxonici Electorales Legati adveniunt. 25. April.

§. 89. Eodem tempore Electoris Saxoniæ Legati, Joannes Erneſtus Piſtoris, & Joannes Leuberus Oſnabrugam adpulere, quorum ingreſſu ceremoniæ apud alios Legatos ſolitæ haut adhibitæ ſunt. Ipſi quoque primum ſalutandi cauſa Trautmansdorſium & Collegas adiere; quod Elector veterem morem ſervare, & Cæſaris velut ſuperioris Legatis debitum deferre honorem juſſiſſet. Unde nec incedendo aut ſedendo priorem locum, aut Excellentiæ titulum, ſibi depoſcebant. Iidem Suecis quoque de adventu ſuo ſignificavere, fortaſſe quia ab ipſis prima vice adiri, & eodem quo alii Legati Electorales honore affici cuperent. Sed quia apud Cæſareos ultro honore illo ceſſerant, quem alii tanto ambitu expetierant, Sueci dignationis Reginæ ſuæ retinentiſſimi, ne inter Cæſareos & Regios Legatos diſcrimen ſtatueretur, cavebant. Iidem paulatim cum uno & altero ſuper negotio pacis conſilia conferre cœperunt; ſed cum ab Evangelicorum deputatis rogarentur, ut directorium in ipſorum conſultationibus, præſertim ſuper capite gravaminum ſuſciperent, id in mandatis ſibi datum negaverunt.

Querela Erfordienſium.

§. 90. Exhibuere tunc ab Erfordienſibus miſſi Suecis libellum, quo pertendebant, ſuam urbem Imperio ſoli ſubeſſe, ſed Moguntinum eandem ſub Archipræſulatus ditionem redigere laboraſſe: Eam in veteribus Ordinum Catalogis expreſſam, inter Ordines certo tributo taxatam, ad Comitia & Concilia vocatam, ibique ſeſſionem & ſuffragium obtinuiſſe: ex Aureæ Bullæ lege cum aliis Imperii Ordinibus Saxonem & Brandeburgicum Electores conducere; in hunc uſque diem jus Academiæ, fœderum, belli & fiſci quiete poſſidere. Comitem Gleichenſem ſibi quondam præfectum & Advocatum Imperialem primam & immediatam inſtantiam in Spirenſi Camera & complura alia Imperialis urbis requiſita à Cæſaribus, Regibus, Pontificibus, Epiſcopis, & Electoribus adquiſita. Sed ſuperioribus ſeculis, cum jura ſuperioritatis haut ita ſcrupuloſe uti nunc obſervarentur, magiſtratum urbis ad Comitia vocatum Moguntino ſuffragium ſuum detuliſſe, aut ratam communium onerum partem per eundem aut alios exſolvendam curaſſe bona fide, & quod iſtud fraudi ſibi haut fore crederet. Ita factum tandem, ut Moguntinus libertatem urbis in dubium vocare inſtituerit, & anno 1521. publicata matricula ipſam, nulla prævia cauſæ cognitione, expungendam curaverit: Quanquam autem majores ipſorum apud Cameram Spirenſem jus ſuum liquido deduxerint; tamen petito ſuo potiri non potuiſſe, ac multas inſuper moleſtias circa ſacra & privilegia expertos. Inprimis poſt pacem Auguſtanam ſacra ſua ſubinde turbata. Et quanquam Elector Saxoniæ Pragenſi pace peculiariter urbi ipſorum caverit; Moguntinum tamen velut adverſus rem inter alios actam proteſtatum. Eam cauſam fuiſſe, ut cum Joanne Banerio denuo pactum inierint, quo ſtipulati ſint futuris pacis tractatibus diſertam urbis ſuæ mentionem faciendam. Unde petebant, abolitis queis premerentur gravaminibus, urbem ſuam priſtinæ libertati reſtitui, ac controverſias à Moguntino motas aboleri.

Ut & Duderſtadienſium.

§. 91. Sed & Duderſtadienſes Legatis Suecicis ſcripto exponebant, oppidum iſtud uſque ad annum 1574. Auguſtanis ſacris gaviſum. Archiepiſcopo Daniele ad ſedem Moguntinam promoto oppidanos pro more confirmationem jurium ſuorum petiiſſe, & prout ſibi perſuaſerant, ex voto reſponſum accepiſſe; uti ipſe res ſuo in oppidum ingreſſu invenerit, ita deinceps manſuras. Inde talem fraudis machinam ſtructam, ut Sacerdos oppidi clam ad Romanos ritus deficeret, & ex compacto Elector die Dominica oppidum introiret, cum plebs ad celebranda ſacra recepto more in templo conveniſſet. Heic Electore quoque templum ingreſſo nequam Sacerdotem Miſſam ritu Romano decantare cœpiſſe. Unde iſti anſam arreptam Evangelica ſacra abolendi, & cives variis oppreſſionibus ad Romana placita compellendi. Donec anno 1632. Dux Wilhelmus Vinarienſis Evangelicos oppido Sacerdotes reſtituerit, quos à Pappenheimio mox expulſos Dux Georgius Luneburgicus reduxerit. Sed hos iterum poſt Pragenſem pacem à Kœnigsmarckio ſibi redditos. Unde petebant de ſacrorum ſibi uſu, prout anno 1574. recepta fuerint, in poſterum caveri, ſalvo de cætero adverſus Moguntinum obſequio.

Ordinum ſuper legibus pacis ſententia. 17. April.

§. 92. Abſolverant jam Ordines conſultationes ſuas ſuper legibus pacis circa quas ſeriem à Regiis obſervatam ſecuti erant, ut tamen illa duntaxat tangerent, in quibus Cæſarei à Regiis diſcrepabant, cæteris præteritis. De vocabulo igitur *in Imperium* in exordio Cæſarei reſponſi poſito cenſebant, etſi res ipſa oſtendat, hoc bello Imperium in cineres ſubſediſſe; præſtare tamen à Cæſareis id diſſimulari, & cauſam belli à neutra partium tangi; eoque Cæſareis de tali formula cogitandum, quæ neutram partem perſtringat. Quæſtionem *num inter Sueciam & Hiſpaniam hoſtilitas* ſit, placebat utriusque Regni declarationi mutuæ relinquere. De *formula Schœnbeckiana*, cum nondum vim obligandi ſortita fuerit, nil à Cæſareis deinceps moveri viſum. Super commeatu Luſitanorum major pars cenſebat; cum Luſitanicum bellum nullo modo res Germaniæ ſpectet, non opus eſſe, ut Cæſar illum annuat; ſed id negotium ad eos quorum intereſt, rejiciendum, ne per ſe difficiles tractatus aliarum admixtione rerum magis intricentur. Pauciores tamen ſuadebant; ſi ob illum negatum Gallis primario negotio moram injiciant. Cæſari heic temperamentum aliquid diſpiciendum, ut ea controverſia negotiis Imperii ne immiſceatur. Circa amneſtiæ principium Catholici & Evangelici in alia omnia diſceſſere. Ille quippe nupero decreto Ratisponenſi, & ſublata clauſula qua effectus ſuſpendebatur, adquieſcendum cenſebant, Eccleſiaſticis in anni viceſimi ſeptimi, politicis in triceſimi ſtatum repoſitis: ut tamen qui intra annum decimum octavum, & viceſimum ſeptimum ſe læſos querantur, eorum cauſa peculiari diſcuſſioni ſubjiciatur; Palatinam cauſam ſeparatis tractatibus expediendam, ut tamen pariter cum communi pace abſolvatur. Evangelici contra ad tollenda radicitus belli ſemina utique amneſtia citra exceptionem ab anno decimo octavo opus judicabant: id quod & cæteri Reges contendant. Palatinam

quo-

1646. quoque cauſam communium tractatuum partem habendam, nec ab his divellendam. Domum præterea Wurtenbergicam, Durlacenam, Saræpontanam alioſque, Ordinem Equeſtrem & Urbes inprimis Auguſtam, Blaubeuram, Ravensburgum, Lindaviam, Egram, alias, tum & Oſnabrugam, Hildeſiam, Mindam, & quoſvis etiam mediatos in dicti anni decimi octavi ſtatum reponendos, ſublatis omnibus in contrarium actis: ut tamen jactura rerum mobilium, & fructuum interim perceptorum publico condonetur, & immobilia recuperaſſe ſatis habeatur. Status civilis Regni Bohemiæ ſuo loco relinquebatur, ut tamen Brandeburgico Carnoviæ Ducatus redderetur: ſed circa ſacra placebat *Literas Majeſtatis* ſuo vigori relinqui, per quas non Proceribus ſolum, ſed & plebi cautum fuerit, à cujus maxima parte motuum culpa abſit. Tum ut aliarum Cæſaris ditionum cives ſacris & bonis ſuis reſtituantur. Pacem porro Pragenſem plane abrogandam exteris Regibus inviſam, & non niſi induciarum vim habentem, cum Cæſar utique perpetuam ſe pacem affectare declaret, qua omnia diſſidiorum ſemina penitus tollantur. Denique & quatuor præfecturæ Saxoni poſſeſſæ Magdeburgico Præſulatui reddi poſtulabantur. Quanquam autem Catholici, qui Evangelicos numero ſuperabant, in ſuam ſententiam diſceſſionem fieri pertendebant; intercedebant tamen Evangelici, ac ut ſua quoque ſuffragia communi ſententiæ infererentur, obtinebant. Circa alteram claſſem monebatur, privilegia Ordinum diſtincte inſtrumento pacis inſerenda, ac verba *juxta morem ab antiquo*, *& ſalvis tamen iis*, velut ambigua expungenda. Circa exceptionem fœderibus Ordinum addendam verba à Suecis adpoſita ſuperflua videbantur, quod jam legibus Imperii cautum ſit, qua ratione exceſſibus ante hoc bellum circa eadem committi ſolitis ſit medendum. Pacta mutuæ ſucceſſionis inter Domum Saxonicam, Brandeburgicam, & Haſſicam, ſimileſque veteri ſuo vigori relinqui viſum. Quæſtionem à Gallis ad primum caput motam, num pacem cum ipſis excluſa Hiſpania in Imperio inire haut placeat; Ordines ſeponendam ſuadebant, donec ſuper aliis ad tranquillandum Imperium ſpectantibus conventum fuerit. Equidem & Hiſpano pacem optabant ob multa Imperio præſtita beneficia, & quia nomine Burgundiæ Imperii membrum, ob Mediolanum Vaſallus eſſet. Quod ſi tamen Galli admixto bello Luſitanico, Catalaunico, & aliis Germaniam haut ſpectantibus, tractatus morentur, pacem Germaniæ non ideo differendam. Lotharingiæ Dux certas ob ditiones Imperio innexus, & vicinus à tractatibus haut excludendus videbatur; eoque ut Cæſarei apud Gallos ſuper ſalvo commeatu eidem concedendo inſtent monebatur, ut ne tamen tractatus pacis ideo extrahantur. A Gallis propoſita adverſus hæreditariam in Cæſareo faſtigio ſucceſſionem media repudiabantur, velut Aureæ Bullæ, conſuetudini, Electorum juri atque Ordinum libertati repugnantia. Et quanquam nonnulli ex Evangelicis cenſerent, quæſtionem, num vivo Imperatore Rex Romanorum ſit eligendus in Comitiis definiendam, & hoc modo Gallis ſatisfaciendum: tamen id ab aliis rejectum, velut diſſidia Electores inter & Principes excitare aptum, illis jus eligendi circumſcribi ægre laturis. Igitur id negotium inter ambo Collegia componendum ad Comitia remitti pleriſque videbatur. Commerciorum inſtaurandorum haut alia via adparebat, quam ipſa pax, & ut inter belli turbas impoſita vectigalia, aliaque onera aboleantur. Circa ſatisfactionem Gallicam major pars cenſebat, inſiſtendum eſſe tribus præſulatibus, Metenſi, Tullenſi, Virodunenſi, ac juribus in Pignarolum & Moyenvicum, quæ Trautmanſtorfius prima vice Gallis obtulerat; nec ultra quid annuendum. Tum laborandum, ut Suecis data pecuniæ ſumma ſatisfiat. Id ſi fieri nequeat, cum nemini per majora ſuffragia ditio ſua adimi queat, ejuſmodi temperamentum adhibitis in conſilium quorum intereſt diſpiciendum, quod Imperio maxime videatur tolerabile. Quæ conventa ſint, deinceps Ordinibus communicanda. Et quia Succi partem ſatisfactionis ſuæ in abolitione Gravaminum reponant, ut illa ocyus expediantur curandum. Quo loco Brandeburgici proteſtationem ſuper Pomerania interponebant, ne iſta provincia in Suecos transferatur. Unde & quidam cenſebant, rogandos eſſe Suecos, ut duris hiſce poſtulatis deſiſtant, quod Ordinibus per ſuffragia ſua nemini terras ſuas adimere fas ſit, & duraturæ pacis optimus ſit modus, ſi omnia in eum, qui ante bellum fuerat, ſtatum reponantur. Adverſus Caſſellanorum poſtulata objiciebatur immenſa vis tributorum VVeſtphalico, & Rhenano Circulis extorta: & cum alii damna hoc bello accepta, ſumtuſque factos publico condonent, æquum eſſe, ut & iſti occupata loca gratis reſtituant. Denique & ſatisfactionem militum, velut ſupra vires ſuas plane exhauſtas poſitam, deprecabantur. In tertia claſſe, ubi de reciproca obligatione, & omiſſione auxilii circa turbas in poſterum orituras placebat Ordinibus, ut in Cæſareorum declaratione ad caput tertium Gallicæ propoſitionis, verbis *Majeſtas ſua Imperialis* adderetur, *una cum Statibus Imperii*. De cætero Cæſari legem præſcribere nolebant, ſi propriarum ditionum intuitu Hiſpanis auxilium ferre, aut alia fœdera Imperium non tangentia inire vellet. Judicabant etiam utile ſuper certo modo conveniri, quo deinceps obortæ controverſiæ citra arma componendæ forent. Sed ut, incaſſum tentata amica compoſitione, omnes Imperii Ordines ex fœdere à Regiis propoſito una cum læſa parte arma arripiant adverſus illum, qui pacem violarit, altioris indaginis videbatur: eoque vocabula, *univerſi Status Imperii*, è capite decimo ſeptimo deleri cupiebant. Nam ſi quid litium inter Ordines invicem oriatur, leges Imperii viam componendi præſcribere; de controverſiis inter Cæſarem & Imperium, aut cum exteris Regibus in Comitiis diſceptandum. Undè reciprocam obligationem [illegible] placebat, ac ſufficere viſum, ſi Ordinum [illegible] mentio fieret, prout in exordio & clauſula Receſſuum Imperii ſuevit: tum ut cautelæ à Magdeburgico propoſitæ expendantur. [illegible] vocabula *ex hoc bello*, & *occaſione hujus belli* [illegible] ſuperflua induci. Circa Juliacenſem controverſiam [illegible] pace cavendum cenſebant, ne Imperii quies exterorum auxiliis evocatis per eam amplius turbetur, [illegible]que omnis vis deinceps abſit. In quarta claſſe [illegible] Eduardum Bragantinum ſententiis diſſidebatur. quibuſdam id negotium tanquam ab Imperio alienum haut movendum; aliis ut Cæſar ad interceſſionem apud Hiſpanum permoveatur, cenſentibus; ut tamen ideo paci mora ne injiciatur. Super munitorum locorum reſtitutione cum Regiis agendum, ut nihil aliud rerum mobilium ſecum auferant, quam intulerint, inprimiſque archiva integra relinquant. 1646.

1646. quant. Tum ut pace concluſa hoſtiles actus ſtatim ceſſent, & conventa citra moram exſecutioni dentur. Exautorationem militum ita inſtituendam, ut ea neque Regnis ſuſpicionem, neque Ordinibus moleſtiam creet. Quid copiarum Cæſari retinendum ſit tuendis ditionibus, imminente præſertim à Turca periculo, præſcribi non poſſe. Singulis quoque Ordinibus ſua oppida præſidiis firmare integrum fore. Denique Fœderatorum & Adhærentium, omniumque Imperii Statuum & Equeſtris Ordinis diſerte mentionem in pace faciendam, eamque recepto in Imperio more ſubſcriptam Monaſterii & Oſnabrugæ ſolenniter promulgandam. Hiſce addebantur Evangelicorum Gravamina Politica, aut nunc aut futuris proxime Comitiis emendanda.

Catholicorum extrema declaratio circa gravamina Eccleſiaſtica. 18. April.

§. 93. Congreſſu inter Evangelicos & Catholicos ſuper Gravaminibus iterum habito, hi quidem ea, quæ iſti nuper circa Præſules ad alia ſacra tranſeuntes propoſuerant, velut incongrua adſpernabantur; quod in Reſervato Eccleſiaſtico hautquidquam ſermo ſit de jure Reformandi, ſed de retinendis dignitatibus & beneficiis. Id Reſervatum, citra quod Majores ſui in pacem Religionis conſentire noluerint, ut nunc aboleatur, ſe nunquam paſſuros, nec aliam æqualitatem cum Evangelicis admiſſuros, quam quæ illa pace continetur. Cæterum Evangelici bona ſacra immediata ac mediata, quæ anno viceſimo nono poſſederint, ad Annos ſexaginta abhinc poſſideant; interea opera detur, ut per amicos tractatus ea controverſia plane componatur. Equeſter quoque Ordo uſum ſacrorum, quæ dicto anno in vicis ejusdem introducta fuerant, retineat. Nec minus urbibus Imperialibus, ubi ſoli Auguſtani ritus recepti ſunt, eadem una cum bonis ſacris ad expreſſos ſupra annos permaneant. Jurisdictio denique ſacra non ſolum circa dogmata & ceremonias, ſed & circa cauſas matrimoniales ſuſpendatur. Iſthæc ſi Evangelicis haut ſufficiant, ſibi Monaſterium reverſis rem ad cæteros referendam. Id quod & paulo poſt ab iſtis factum. Aſt Evangelici, poſtquam Catholicos ita difficiles heic perſpicerent, ne forte id negotium ad alium conventum rejiceretur, decreverunt Cæſareos ac Suecicos Legatos de iis, quæ inter ipſos acta forent, edocere, num ipſi forte hanc controverſiam componendi viam, re tamen ſecum communicata, invenire poſſint. Simul ſcriptum exhibuere, quo leges tranſactionis ad ipſorum mentem continebantur. Cujus fundamentum erat: Paſſavienſe pactum, & pacem Auguſtanam ſartam tectam fore; quæ nunc convenerint, pro ejusdem pacis duratura declaratione habenda, donec diſſidium religionis penitus ſublatum ſit. De cætero prius propoſitis querelis & poſtulatis fere inhærebatur, niſi quod circa Reſervatum Eccleſiaſticum, cum animadverteretur Catholicis non tam religionem quam ditionem cordi eſſe, concederent; ut Catholicus Epiſcopus ſi ſacra mutet præſulatu cedat, ſalva exiſtimatione. Idem jus Evangelicis Epiſcopis fore. Nec à ſe Præſulatus, quos Catholici Anno decimo octavo poſſederint, deinceps ſolicitandos. Mediata bona ſacra, prout dicto anno poſſeſſa ſunt, ita penes eosdem deinceps maneant. In tertio gravamine Evangelicis in Bohemiæ Regno, eique annexis, nec non Auſtriacis Provinciis ſacrorum uſus, prout dicto anno fuerat, deinceps quoque concedendus poſtulabatur; ac ut Catholicis Ordinibus liberum ſit civibus Evangelicis cultum publicum, quem antea non habuerant, indulgere. Jus emigrandi ſubditorum arbitrio relinquatur; ultro migrare volentes iniquo onere ne premantur. Ne quis ex ſolo jure gladii, centenæ, retentionis, patronatus, & ſimilibus jus reformandi ſacra ſibi arroget. Si quæ contra facta ſint, corrigantur. Pacta, quæ Evangelici Ordines cum Catholicis ſubditis inivere, ſerventur. Circa quintum gravamen ſtipulabantur, cognitionem, quis Evangelicorum numero ſit cenſendus, penes Evangelicos fore. Par Catholicis jus in ſuos eſſe. In Imperialibus urbibus circa ſacra omnia in ſtatum Anni decimi octavi reponenda. Inprimis Dunckelſpulæ, Biberaco, & Donavvertæ ſtatum, qui tempore factę pacis Auguſtanæ fuerat, reddendum. Circa ſextum gravamen proponebant, ne utrinque in ſcholis publicis quidquam paci ſacræ, ac præſenti conventioni adverſum doceatur. Iſthoc ſcriptum per Altenburgicum, aliosque Suecis traditum, addita petitione, ut quia inter ſe & Catholicos ob horum pervicaciam conveniri nequeat, ipſi negotium hoc ſuſcipiant, ac præſenti tractatu controverſiam gravaminum ad optatum finem perducant. Et obſervatum fuit, Evangelicos tunc haut paulo timidiores factos, poſtquam Suecico exercitu è Cæſareis ditionibus digreſſo Catholici aſtute ſparſerant, ſuper induciis Cæſarem inter, Suecosque conveniſſe. 24. April.

De temporaria tranſactione diverſorum judicia.

§. 94. Enimvero in hoc maxima difficultas vertebatur, quod Catholici non niſi temporariam transactionem admittere vellent: cum Evangelici diſſererent; præſenti ætati utcunque conſuli, poſteris velut teſtamento par bellum relinqui, quo nunc Germania conflagret, quibus tamen provideri ratio ac fas jubeat. Equidem Catholicos diſcrimen inter viam facti & juris jactare; ſed quale jus illud ſit, ex quo ea controverſia decidenda ſit, inter poſteros prius disceptandum fore. Trautmansdorfius ſuadebat, ſexaginta ac forte plures annos acceptandos: ac proximis Comitiis Regnorum interventu ſuper perpetuitate conveniendum. Galli cenſebant, ſiquidem perpetuitatis vocabulum Catholici averſentur, amore pacis ejusmodi temperamentum admittendum, quod diſſimulato vocabulo reipſa perpetuitatem involvat; puta, ut neque per annos conventos, nec poſt illos elapſos via juris aut facti, ſed amica duntaxat compoſitio tentetur, ac ea tantisper non obtenta anni præſentis conventionis ſubinde prorogentur. Id quippe tutius fore, quam ſi fortaſſe ad perpetuum pactum Catholici compellantur, quibus per ſcita religionis ſuæ nefas ſit ſacra bona alienare, niſi cum Pontificis conſenſu, qui nunquam obtinendus ſit. Unde ejusmodi conventionem è parte Catholicorum inanem, & obligatione caſſum fore, quam prima occaſione absque perfidiæ nota abrumpere queant: cum contra certos in annos ſuper iſtis bonis quædam concedere illicitum non ſit etiam citra Pontificis conſenſum. Igitur ſi Evangelici clauſulam de proroganda conventione poſt definitos annos inſerant, plus ipſos quam unquam poſtularunt obtenturos, ac pro lubrica conventione talem, cujus duratio ab ipſorum placito dependeat.

Cæſarei Suecis duplicam exhibent. 21. April.

§. 95. Poſt elapſas demum ſedecim ab edita replica ſeptimanas Cæſarei Legati ſolenni ad Suecicos acceſſu duplicam ſuam exhibuere, quam ab iſtorum Secretario prælectam ſequenti luce ſcriptam miſere. In qua, morarum cauſa in tardas Ordinum conſultationes conjecta, & de ſerio pacis ſtudio teſtati, commeatum Luſitanorum velut

rem novam, & extra prævium pactum abnuebant. Verba procemii, (*qua intentione vel ſtudio Corona Suecia arma in Imperium intulerit*) cauſasque belli haut morandas, cum Inſtrumenti Pacis exordium alio modo ſit concipiendum; nec de juſtitia cauſæ, ſed reducenda pace diſceptetur. Poſſe tamen ex interceptis ad Transſylvanum Anno 1626. literis demonſtrari, jam ante miſſa Polono à Cæſare auxilia, ante edictum de reddendis bonis ſacris, ac Meclenburgicos expulſos, quin ante obſidium Stralſundæ, de inferendis Cæſari, Domuique Auſtriacæ armis agitatum fuiſſe. Et quanquam res ipſa loquatur, poſt pacem Pragenſem Suecorum armis non ſolas Cæſaris ditiones, ſed totum Imperium, Ordinesque nullo ſacrorum diſcrimine petitos, eorumque oppida & ditiones velut belli jure adhuc detineri: tamen declinandis novis litigiis pro voce *in Imperium*, vocem *in Germaniam* ſubſtituendam. Articulo primo Cæſarei reſponſi vocabulum (*Sacrum Romanum Imperium*) omitti non poſſe, quod hoc modo Cæſar ab Ordinibus divelli videatur; id quod parum conveniat tractatui concordiæ cauſa ſuſcepto. Etſi Sueci negent, cum Hiſpaniæ Rege ut tali bellum ſibi eſſe; eundem tamen inſigne columen Domus Auſtriacæ eſſe, ejusque Regnum ac Provincias hæreditarias à Suecis vaſtatas, & ex parte adhuc armis teneri. Igitur eum Regem merito a Cæſare inter ſuos Fœderatos & aſſiſtentes numerari. Ejusdem mentionem Articulo ſecundo propoſitionis Suecicæ nullo diſcrimine factam: pro Luſitanis commeatum, ac Eduardi Bragantini velut Regis Luſitaniæ fratris liberationem poſtulatam: quæ ſane amicitiæ ſpecimina non ſint. Quia tamen Legati Suecici aliter declarent, eo magis ſpem eſſe, ipſos Luſitanicam cauſam non ſuſcepturos, ſed ad illos quorum intereſt remiſſuros, ne per ſe difficiles tractatus tot admixtis negotiis intricatiores reddantur. Per Schœnbeckianam formulam tractationem pacis inter Saxoniæ Electorem & Cancellarium Oxenſtiernam Anno 1635. inſtitutam intelligi ne ipſis quidem Suecis ignotum, qui ejus in procœmio propoſitionis ſuæ mentionem fecerint. E prima claſſe tractandorum per Suecos deſignata circa Amneſtiam Cæſarei nupero decreto Ratisponenſi addita abolitione effectus ſuſpenſivi inhærebant, ac ut reſtitutio in civilibus ad Anni triceſimi, in Eccleſiaſticis ad viceſimi ſeptimi ſtatum fiat: ut tamen ſi qui læſos ſe ferant audiantur, ac Palatina cauſa peculiari negotiatione inter communes hoſce tractatus expediatur, modo ipſi Palatini huc deſcendere velint. Amneſtiæ quippe principium publica Imperii lege ſancitum moveri non poſſe, & ex more apud omnes gentes recepto iſtam ad limites ſui belli reſtringendam. Nec inteſtina bella huc trahi poſſe. Nam Bohemicas turbas peculiare eſſe negotium, & dudum compoſitum: Mansfeldii, & Chriſtiani Brunſuicenſis arma ultro dilapſa: Danicum bellum pace finitum: Palatinam cauſam, quæ iſtis tumultibus prætextum præbuerit, peculiaribus tractatibus aliquoties etiam ante hoc bellum, ac deinceps agitatam. Bellum Anno triceſimo inter Catholicos & Proteſtantes Ordines ortum pace Pragenſi, & per Amneſtiam ſopitum: ut jam nil niſi externa arma ſuperſint, quæ Anno triceſimo eruperint. Jam autem juri gentium repugnare, & in omni hiſtoria inauditum eſſe, *belli compoſitionem ultra ſuum principium* retrahi. Ubi enim nulla damna & injuriæ contigerint, nulla quoque per amneſtiam aboleri poſſe. Et ab ipſis Suecicis Legatis primos actus hoſtiles ad Annum viceſimum octavum referri. Ipſum Guſtavum Adolfum Regem literis ad Electores profiteri, ſe non ſolum durante bello Germanico cum Cæſare ac toto Imperio illæſam amicitiam extra partium ſtudia coluiſſe, ſed & nullam ſpeciem ullius læſionis præ ſe tuliſſe. Ea profeſſione Regis ſtante, nullum utique jus vel cauſam belli adverſus Cæſarem & Imperium fuiſſe, eoque nullo colore amneſtiam ad Annum decimum octavum retrahi. Quin tractatu inter Electorem Saxoniæ & Axelium Oxenſtiernam agitato hunc eodem poſtulato tandem deſtitiſſe, ac Anno triceſimo adquieviſſe, inſertis primo capiti hiſce verbis: *ut reliqui Ordines, qui pacem Pragenſem non acceptarunt, itidem amneſtia includantur, & pari cum reliquis conditione habeantur.* Porro publicatam jam Amneſtiam ſufficere, quippe omnia continentem, quæ à Suecico bello dependeant. Nam Palatinam cauſam, nullo juris colore molliendam, ac nulli Ordinum probatam merito ad ſeparatos tractatus remitti. Guſtavum Regem inter cauſas belli à ſe publicatas eam non recenſuiſſe, ac niſi alia interveniſſent, ob eandem arma moturum non fuiſſe. Wurtenbergico & Saræpontano per amneſtiam conſuli. Durlaceni cauſam eſſe deciſam, & transactam, nec à bello dependere. Auguſtanis civibus non uſum ſacrorum, ſed templa duntaxat ademta, quæ ipſi Catholicis violata pace Religionis ademerant, facta poteſtate propriis ſumtibus ædem ſacram ſibi extruendi. Et ſi quid querelarum ſuperſit, audiri poſſe. Egram oppidum, & Bohemiæ Regnum, Provinciasque Cæſaris hæreditarias jure ſuperioritatis amneſtiæ exemtas Principem ſuum ſequi; nec ad hoc bellum ſpectare, nec id petere, ut ſui mentio his tractatibus fiat, ſed diverſum potius cupere, nec unquam Sueciæ fœderibus fuiſſe innexas. Si quæ privilegia quondam habuerint, eorum confirmationem à Ferdinando II. oblatam repudiaſſe, ac perduellionis crimine contracto iiſdem jure gentium excidiſſe. Ordines quoque haut repugnaſſe, quo minus illæ Provinciæ in Conventu Ratisponenſi amneſtia excluderentur. Unde & merito in reſponſione Cæſarea ad Articulum octavum ea verba (*ſive ex hæreditariis Imperatoris Provinciis oriundi*) omiſſa fuiſſe. Mulhuſæ Anno viceſimo ſeptimo omnia, quæ ad id uſque tempus acta fuerant, ab Electoribus firmata. Amneſtia retro tracta tot res judicatas & tranſactas, & à Ferdinando II. prævia cauſæ cognitione legitime concluſas & exſecutioni datas ſubverti, aliis jus ſuum adimi non ſine ipſius & Electorum contumelia, novam offenſarum & turbarum materiam: cum amneſtia ad ſolos caſus & cauſas belli pertineat, cujus obtentu res judicatas & tranſactas reſcindi, rationi & æquitati ac juri partibus quæſito repugnare. Denique ſubverſa Amneſtia jam promulgata diffidentiam gliſcere, ſi adpareat decreta à Cæſare & Ordinibus facta pro captu temporum aboleri poſſe. Quod ſi tamen à Regno Sueciæ ante Annum triceſimum hoſtile quid patratum ſit, id facile oblivione ſepeliendum. Si quæ præterea privatæ cauſæ moveantur, quæ peculiari tranſactione opus habeant, illis quoque conſulendum, quantum citra remoram pacis, & ſalvis Imperii Legibus fieri poſſit. Ut tamen reliqua omnia quæ communes tractatus morari poſſunt, ad Comitia rejiciantur. Additum, ut amneſtia non illis minus qui à Cæſareis ejusque ſociorum partibus ſtetere, proſit, quam qui fœderatos Reges ſecuti ſunt.

1646. ſunt. Per verba in reſponſo Cæſareo ad Articulum quintum poſita: *Juxta morem ab antiquo receptum*, intelligi præſentem Imperii Statum, & ejuſdem fundamentales Leges, conſuetudines & obſervantias, non qui tempore antiquorum, & primorum Imperatorum Romanorum fuerit. Quæ addenda fuiſſe, quod multa circa modum expediendi negotia in Imperio antiquitus obſerventur, quæ jure ſcripto non contineantur. Jus fœderum cum exteris Cæſarem Ordinibus quidem conceſſiſſe; eadem tamen cauſæ cognitionem requirere, ne ex illis Imperio damnum naſcatur. Et jam decreto Comitiorum Wormatienſium Anno *1495.* cautum, ut cauſæ fœderum, antequam concludantur, ad Cæſarem & Status Imperii referantur, eorumque conſenſus adhibeatur. Id quod eo magis Ordinibus incumbat, quod ipſe Cæſar lege Regia teneatur nulla fœdera intra aut extra Imperium niſi expreſſo conſenſu Electorum inire. Unde plus licentiæ indulgeri Ordinibus, quam Cæſari, abſurdum fore. E quibus ſenſum verborum Articuli tertii: *Modo non ſint fœdera contra Imperatorem, & Imperium, & pacem ejuſdem publicam*, facile illuſtrari poſſe, id quod à Legatis Suecicis deſideratum ſit. Verba in reſponſo Cæſareo ad Articulum quartum, *ſi velint & quiete vivant*, ſat perſpicua eſſe. Quod ſi eadem Suecis obſcura videantur, penes illos eſſe apertius declarare, quomodo propoſitionem ſuam intelligant, & quid circa iſta verba deſiderent. Circa ſatisfactionem Regnorum declarationi, quam ſolo amore pacis non ex debito viva voce jam fecerant, inſiſtebant, ſuper qua & peculiaria inſtrumenta conficienda ſint. Ea tamen cum exceptione, ut ſi cum Regiis ſuper iſta convenire non poſſint, primæ declarationi inſiſtatur. Etſi optandum fuerit, Regios apud ſe quoque locum reliquiſſe illi regulæ: quod quis juris in alium ſtatuit, eo ipſum uti par eſſe: & cum circa amneſtiam tantopere pro Anno decimo octavo pugnent, pari generoſitate circa ſatisfactionem eundem annum obſervare voluiſſent. Landgraviæ ſumtuum belli & damnorum nomine nihil deberi. Circa reliqua ejus petita tractatus poſſe ſuſcipi. Penes eandem eſſe ſemel conceptæ tranſactioni colophonem imponere. Cuique parti militis ſui ſtipendia exſolvenda, nec Regios habere, quod eo nomine Cæſarem & Imperium poſcant. Verba in Articulo tertio reſponſi Cæſarei ad propoſitionem Gallicam poſita, *Quod Corona Galliæ neque directe neque indirecte bellis & controverſiis, quæ inter S. Cæſaream Majeſtatem & Imperium ac Coronam Sueciæ naſci poſſint, immiſcere ſeſe debeat*, facile induci poſſe; modo viciſſim Galli prætenſione ſua adverſus Cæſarem hoc caſu decedant, & propoſita à Cæſareis ad Articulum decimum ſeptimum obligatione adquieſcant. Articulo decimo ſeptimo propoſitionis Suecicæ deſignatum fœdus adverſus violatores pacis Cæſarem non averſari, etſi ſuper eodem Ordinibus varia dubia oriantur; ac ſpatium trium annorum præfigendum videri, intra quod media amicæ tranſactionis tententur; quo incaſſum elapſo parti læſæ ſuccurrendum ſit. Enimvero ut Ordinum Imperii mentio fiat verbis (*atque univerſi Imperii Status*) inſertis, ſuperfluum eſſe: quod neque Ordines id cupiant, ac iidem unum cum Cæſare corpus conſtituant, cujus caput Cæſar ſit, omneſque actus, qui pro Imperio expediuntur, nomine Imperatoris tanquam legitimi Adminiſtratoris expediri ſoleant. Magis abſurdum eſſe, Ordinibus velut tertiis inter Cæſarem & Regna æquilibrium tenendum committi, 1646.
velut non æque ſuo capiti quam Ordines Galliæ & Sueciæ aſſiſtere teneantur. Eduardi Bragantini liberationem ad Cæſarem non ſpectare, ſed apud Hiſpaniæ Regem quærendam. Regios militari more non plura mobilia è reſtituendis locis abducturos, quam ipſi intulerint. Exautorationem militum utrinque ita faciendam, ut neutri parti ſuſpicionis quid injiciatur. Cæſari tamen haut invidendum id copiarum ſub ſignis retinere, quod tuendis finibus, imminente præſertim nunc à Turca periculo, ſufficiat. A parte Cæſaris paci incluſum iri omnes ipſius fœderatos & aſſiſtentes, ac inprimis Regis *Hiſpaniæ*, *Angliæ*, *Daniæ*, Poloniæ, omneſque Principes ac Reipublicas Italiæ. Pacem à Legatis ſubſcriptam citra moram executioni dandam, ejuſque Inſtrumentum Cæſaris ac Reginæ Sueciæ, tum & Ordinum Imperii ac Sueciæ ſubſcriptione firmandum. Ratificationes convento tempore Oſnabrugæ hinc inde tradendas. Addebatur demum, Cæſareis ſpem eſſe Regios, nulla amplius exceptione ad concipiendam pacis formulam ſecum acceſſuros eſſe.

Peculiaris declaratio ſuper ſatisfactione Suecica.

§. 96. Hiſce addiderant Cæſarei *peculiarem declarationem, quibus legibus Pomeraniam Citeriorem Reginæ, ejuſque maſculis hæredibus &* ſucceſſoribus, aut proximo poſt hanc Regi Sueciæ, ejuſque maſculis hæredibus in feudum conceſſuri ſint. Nempe, ut his extinctis ea Provincia Brandeburgico reſtituatur citra exceptionem impenſarum, aut meliorationem. Ut Brandeburgici ſimultanea inveſtitura ſicut antea utantur. Ut Regina & ſucceſſores, quamdiu eam Provinciam obtineant, Cæſari & Imperio illius nomine debitam reverentiam & obſequium præſtent: omnia onera ac tributa Imperii, ac ſalaria Cameræ Spirenſis pro rata exſolvant: ejus Provinciæ Ordinibus & incolis, ac inprimis Stralſundæ ſtatum, jura ac Privilegia conſervent, ac ſi quæ bona eorum, qui Cæſaris partes ſecuti ſunt, in fiſcum redacta fuerint, reſtituantur. Regina & Regnum Sueciæ omnibus fœderibus contra Cæſarem, Domumque Auſtriacam, ejuſque ſocios hactenus initis renuntiet, ac intuitu hujus Provinciæ cum vicinis Ordinibus ac Regnis concordiam colat, ne ob ipſam Cæſari ac Imperio novum bellum naſcatur; commercia priſtinæ libertati relinquantur. Si Regina ejuſque ſucceſſores in uſum Regni ſui delectus militum inſtituere velint, leges Imperii circa eaſdem obſervent, prævio conſenſu Cæſaris, ac præfecti Circuli, nec non ſolita cautione. Denique iidem ejus Provinciæ nomine tribunalibus Imperii obnoxii ſint. Cæterum ut Regina duorum Præſulatuum petitione ſuperſedere velit, denuo Cæſarei monuere, velut circa quos diſponere extra Cæſaris poteſtatem ſit; polliciti donationes Reginæ circa bona illorum præſulatuum ratas fore, aut donatariis earum pretium præſenti pecunia refundendum. Quod ſi tamen deſiſtere nolint, Cæſarem declarare, Bremenſem & Verdenſem Præſulatum penes Reginam Sueciæ & ſucceſſores fore, quamdiu Pomerania penes ipſos fuerit, hiſce quidem legibus: ut illi Præſulatus indolem ac titulum ſuum retineant, nulla in ſecularem ſtatum facta mutatione. Regina in utroque Adminiſtratores conſtituat, qui ab illis titulum gerant, Cæſari & tribunalibus Imperii eo nomine ſubjecti. Capitulis, Ordinibus ac ſubditis illorum præſulatuum ſtatus, jura, ac Privilegia ſalva permaneant. Circa ſacra tantiſper nihil novetur. Bremenſi urbi im-

1646. mediata conditio maneat, quamdiu Præſulatus ille penes Sueciam fuerit, quoad lis, quæ ſuper ea re inter Præſulatum & urbem in aula Cæſaris pendet, deciſa fuerit. Onera & tributa Imperii pro rata ab iſtis præſulatibus uti hactenus ſolvantur. Omnium harum provinciarum nomine Reginæ & ſucceſſoribus non niſi unicum in Comitiis ſuffragium competat: ſed in Conventibus Circularibus uſus in ſingulis Circulis receptus obſervetur. Præſenti Archipræſulatus poſſeſſori locus in quo reſidere queat reſervetur, cui & certi proventus annui, ſuper quibus tranſigendum ſit, concedantur. Feudo Pomeraniæ extincto Suecia his quoque præſulatibus citra exceptionem cedat. Viciſſim Regina Sueciæ non ſolum tanquam futurum Imperii membrum, ſed & velut amica & vicina Cæſari auxilio & conſilio adſiſtat. Si Galli immodicis poſtulatis inhæreant, ac bellum in Germania adverſus Cæſarem continuent, Regina ad æquas leges acceptandas illos adigat. Operam quoque Cæſari Regina navet ut Palatinus reſtituta certis conditionibus inferiore provincia adquieſcat, ſuperiore una cum dignitate Electorali penes Bavarum, & Wilhelminam lineam manente. Tum ut morte Ludovici Wurtenbergici anno 1595. vacans feudum Blaubeura cum oppigneratis locis Hohenſtauffa, & Achla, Auſtriacæ Domui relinquantur. Reliqua omnia à Suecis occupata loca, & in his quoque Halberſtadienſis Præſulatus, & Benfelda legitimis dominis reddantur. Iſthæc tamen omnia uſque ad plenam pacis concluſionem citra obligationem fore. Iſta quidem ſcripto Suecis Cæſarei offerebant. Proximo tamen congreſſu inter ſermocinandum jactabant; Cæſari placere, ut Regina & Regnum Sueciæ præter utrumque præſulatum & Wiſmariam tota Pomerania in ſatisfactionis vicem potiatur: eundemque operam daturum, ut Brandeburgicus in id conſentiat: cui viciſſim tantam pecuniæ ſummam, quanta Suecis ante hac oblata ſit, exſolvendam, & qua hæc non ſufficiat, Halberſtadienſem præſulatum ſuperaddendum. Inſuper formulam futuræ pacis latine conceptam prælegebant, quam & paulo poſt, Trautmansdorfio Monaſterium digreſſo, Lambergius & Cranius Legatis Suecicis exhibebant.

Amplior Cæſareorum declaratio. 26. April.

28. April.

Prima formula pacis.

§. 97. Exprimebat ea formula Ordinem propoſitionis Suecicæ. Ejus primo capite Cæſar cum Imperio atque Ordinibus Hiſpaniæque Rege utrique Regi velut hoſtes oppoſiti erant, ſecus ac Suecі monuerant. Amneſtia ac reſtitutio in civilibus ad annum triceſimum, in Eccleſiaſticis ad viceſimum ſeptimum reſtringebatur. Auſtriacæ quoque Domui pace Pragenſi conceſſa ac nominatim Blaubeura, Hohenſtauffa, & Achla reſervabantur. Amneſtia iisdem exceptionibus circumſcribebatur, quas decretum nuperum Ratiſponenſe exhibebat. Clauſulam *ſalvis iis*, retinuerant, alteram autem, *juxta morem ab antiquo receptum*, ex monito Ordinum illuſtraverant, addito, ſi quis ex Ordinibus Imperii dignitate ac ditione ſit exuendus, non aliter cum ipſo quam juxta leges Imperii, & Capitulationem Cæſaream procedendum. Nemini reſtituto ſua de facto adimenda. Quod ſi cui actio intentetur, jus incorrupte juxta leges Imperii dicendum. Incluſioni Reformatorum in pacem Auguſtanam adhuc inveniebantur adjuncta verba, *ſi velint, & quiete vivant.* Capite de commerciis diſerte cavebatur, ne naves bellicæ in portus Maris Baltici, & Albim ac Viſurgim flumina adducantur, aut caſtella ad eadem excitentur, navigationi & commerciis, viciniſque moleſta; & ſi quæ jam extructa ſint, deſtruantur. In Albi quoque ab Hamburgo ad mare uſque nulla vectigalia niſi antiquitus inſtituta tolerentur. Palatinum, ſi decenter ſe ſubmittat, à Cæſare proſcriptionis nexu exſolvendum, ut tamen in Palatinatu Inferiore cultus Catholicus cum omnibus juribus & reditibus ſalvus ſit. Dignitatem autem Electoralem, & quæ inde pendent, cum Superiore Palatinatu ſemper penes Bavarum manſura: Palatinum tamen octavo loco inter Electores numerandum. Excipiebantur tamen Via Montana Moguntino, & præfectura Germersheimenſis Archiducis Leopoldi hæredibus reſtituenda, tum quæ Darmſtadienſi è Palatinatu conceſſa erant, & Joannis Schœnbergenſis Comitis hæredibus vicus Neuenheimum, ac Baroni Brœmſero vicus Gaulsheimum cum locis oppigneratis; Tum ut quæcunque à Cæſare in Palatinatu Inferiore diſpoſita ſunt, firma perſiſtant. In ſatisfactionem Reginæ Sueciæ Bremenſis ac Verdenſis præſulatus, Wiſmaria urbs, totaque Pomerania offerebatur, quantum Cæſari circa ea diſponere fas, & ſalvo eorum quorum intereſt conſenſu ac ratihabitione, legibus ſupra expreſſis. Viciſſim Brandeburgico Halberſtadienſis Præſulatus tribuatur, quamdiu Sueciæ Reges dictas ditiones obtinerent. Chriſtiano quoque Wilhelmo Præſulatus Magdeburgici quondam Adminiſtratori ſuper annua penſione duodecies mille uncialium è reditibus ejus præſulatus peculiari capite cavebatur. Conjunctio armorum adverſus infractores pacis à Suecis articulo 17. propoſita, hactenus admittebatur, ut ad partes duntaxat nunc inter ſe bello certantes pertineret. Sed omnes aliæ lites ſive in Imperio & ditionibus Cæſaris, ſive in Regno Sueciæ ortæ ex legibus & uſu utriusque Reipublicæ deciderentur, nec Cæſarem Sueciæ, aut Reginam Germaniæ negotiis ſe immiſcere fas fore. In articulo de captivis Eduardus Bragantinus omittebatur. Denique ſuper locis ceſſis diſerte monebatur, ut ſive maritima forent, ſive mediterranea, præſidiis occaſione hujus belli impoſitis deinceps plane immunia ſint. 1646.

Ordinum de hac formula ſententia. 5. Maji.

§. 98. Ea formula cum per Legatos Suecicos Ordinibus communicata eſſet, hi conſultatione habita ſuper iſta ſententiam ſuam iisdem exponere, petito, ut deinceps quoque Imperii, ac præcipue Evangelicorum commoda cordi habeant. Cæterum eadem Evangelicis cumprimis parum ſatisfaciebat, quod conſilia ſua ſuper ordinanda Republica, ac firma pace conſtituenda plane ſilentio tranſmiſſa forent. Unde, quæ mutari vellent paſſim notabantur. Præcipue diſplicebat, quod omnia Pragenſi paci & Ratiſponenſi amneſtiæ ſuperſtructa forent; ac cenſebant, amneſtiam citra exceptionem ſanciendam, cujus initium ad annum decimum octavum ſit retrahendum, Pragenſi ſponſione cum omnibus quæ inde pendent, plane abolita. Tum Palatinum plene reſtituendum, abrogatis ibi Romanis ſacris: nec per Auream Bullam octavum Electoratum admitti poſſe. Reſtituendum quoque, & nomine exprimendum Ludovicum Philippum Lauterenſem Palatinum, qui jam anno viceſimo tertio innocens declaratus ſit, à negotio Palatino penitus remotus: Palatinum inſuper Sulzbacenſem Chriſtianum Auguſtum; tum Wurtenbergicum, Durlacenum, Saræpontanum, Rheingravios, Hohenloicos, alios. Reddendum Brandeburgico Du-

1646. Ducatum Carnoviæ, & Præſulatui Magdeburgico decerptas præfecturas. Denique Luneburgicæ Domui quatuor auri tonnas Pragenſi pace impactas remittendas. Horum in futuro pacis Inſtrumento formando Sueci memores ſe fore polliciti ſunt.

Ea Cæſareis diſplicent.

Enimvero hæc Suecos inter & Ordines agitata Cæſareis diſplicebant, quippe qui interpretabantur; id Suecos egiſſe ut Ordines in Cæſarem incitarent, quod ea formula ad iſtorum palatum non eſſet; nec digerebant, quod iſti Suecis prius quam ſibi ſententiam ſuam indicaſſent. Si Catholici Ordines pari modo cum Gallis agant, facile divulſionem Ordinum inde proventuram. Simul jactabant, eam formulam Suecis non eo fine datam, ut ad eam pacis leges concinnentur, aut eidem inhæreatur, ſed ut ſententia iſtorum duntaxat exploretur. Nec eo ſecius Sueci Electoralibus petentibus eorum, quæ inter ſe ac Principales & Urbicos acta eſſent, copiam faciebant. Ita demum & per Cæſareos ea formula Ordinibus exhibita.

Monaſterii duplica exhibetur.

§. 99. Monaſterii reſponſum ad replicam Gallorum Cæſarei Sequeſtribus exhibuerant, quo inter alia prolixe deductæ erant rationes, ob quas Cæſar Alſatia Gallis cedere non poſſet. Sed quia Sequeſtres cenſebant, ejusmodi diffuſa ſcripta extrahendo negotio, & irritandis animis facere, placebat reſectis ſuperfluis quæ in rem eſſent paucis

25. April.

reponere. Ita dies aliquot ſerius iſte actus Monaſterii quam Oſnabrugæ contigit. Quæ cum reſponſo Suecis dato conſpirant, ſupervacuum fuerit repetere.

Ejus contenta.

Quod Galli negent bellum ſibi cum *Imperio* geri, proteſtationem eſſe facto contrariam, nec Cæſarem ab Imperio divelli hoc tractatu poſſe. Agnoviſſe id Suecos tractatus Schœnbeckiano, quo Cæſar & Imperium ex una, ipſi ex altera parte conſtituti ſint. Eosdem his ipſis tractatibus profeſſos, ſe hoſtium loco habere Cæſarem, inde Catholicos omnes, & quotquot Cæſari adſtiterunt. Omnes quoque Ordines huc congreſſos Cæſari conſilio præſto eſſe. Unde pacem utique inter Cæſarem & Imperium ex una, & Galliam ex altera parte concludendam. Porro Præliminari conventione cautum eſſe, hoc conventu Hiſpanorum & Gallorum controverſias componendas; cui utique inhærendum ſit, præſertim cum Galli adeo ſolicite poſtulaverint, eandem ab ipſo Hiſpaniarum Rege ratihaberi; quo fine & ſalvos conductus utrinque datos, & Legatos Hiſpanicos huc acceſſiſſe. Gallicos quoque Legatos de hoc in mandatis habere. Quin id ipſos Gallos propoſitionis ſuæ articulo tertio præſuppoſuiſſe, dum à Cæſare ſtipulare cupiunt, ne deinceps diſſidiis Galliam inter & Hiſpaniam ſe immiſceat. Pro Lotharingo denuo tutus acceſſus poſtulabatur; quem & omnium Ordinum ſuffragia probarint. Id quoque æquiſſimum, ut vel Galli bello inter Cæſarem, Suecosque orto his auxilia ne ferant; vel Cæſarem obſtringere omittant ad auxilia Hiſpano cum Gallis bellanti non ferenda. Si tamen alia ratione pacis firmitati caveri queat, ac Galli eam conditionem omittant; ſe quoque eidem non inhæſuros. De cætero transactionem Burgundicam anno 1548. factam utique uſu receptam contendebant, cujus vi Domus Burgundica ſemper ſeſſionem & ſuffragium in Imperio obtinuerit, tributa publice indicta exſolverit, diverſas executiones pro defenſione pacis publicæ in gratiam Catholicorum Principum ſuſceperit, aliaque ibi conventa præſtiterit. Quod enim Imperium tumultibus Belgicis ſe non miſcuerit id alios ob reſpectus factum. Amneſtia ut ad annum decimum octavum retrahatur, cauſam non eſſe: cum ex eo tempore ad triceſimum usque annum Cæſari cum Gallis nullum in Germania bellum fuerit: & quæ in Italia contigerant, pace Ratisponenſi, ac mox Cleraſcana ſint compoſita. Statibus Imperii jam decreto Ratisponenſi cautum, ubi & additum fuerit: id ratum & firmum eſſe debere; in quamcunque partem incerta belli alea cadat. Eam fidem cum haut dubie Proteſtantes, ſi plena penes Cæſarem & Catholicos victoria ſtetiſſet, imploraturi fuerint; par eſſe forte in ipſos proniore, ut iidem fidem Cæſari & Catholicis ſervent. Si qui Ordines ſuperſint, quibuscum peculiariter tranſigendum Regiis Legatis videatur, id Cæſareos non defugere, modo absque retardatione pacis, & ſalvis Imperii legibus, rectaque ratione fiat. Quæ ſuper electione Regis Romanorum Galli monuerint, Legibus Imperii, uſuque jam definita eſſe, nec ad exteros pertinere iſta arctius circumſcribere. Si quid heic dubii ſit, in Comitiis decidendum. Circa fœdus *guaranticum* à Gallis propoſitum declarabant; ſi poſt pacem ulli partium vel fœderatorum vel adhærentium conventa non ſervari contigerit, nec ea res intra triennium amica tranſactione aut juris diſceptatione terminari queat, utramque partem, & utriusque fœderatos & adhærentes junctis cum læſo conſiliis viribusque ad arma ſumenda teneri. Sed circa verba illa de *Statibus Imperii addendis*, primo declarandum, fœdus hoc publicæ per Imperium jurisdictioni impedimento eſſe non debere. Deinde cum Status Imperii velut tertios intervenientes conſtituere nil aliud ſit, quam eorum reverentiam & obſequium erga Cæſarem tollere, id quod rationi adverſetur: in ejusmodi additionem ne ipſos quidem Status conſenſuros. Non repugnare tamen Cæſarem, ut cum ipſo & Ordines conjunctim unam partem faciant, ſi Rex Chriſtianiſſimus pacis leges transgreſſus fuerit, iidem una cum Cæſare arma in Regem Galliæ arripere teneantur. Landgraviæ ullam ſatisfactionem deberi aut dari oportere negabant. Æquum etiam eſſe, ut quisque ſuo militi ſtipendia exſolvat. Circa Lotharingum denique Cæſarem in fraudem Imperii Gallorum poſtulatis annuere non poſſe; pertinere iſta ad jus Imperii, cui bellum ſe intuliſſe Galli negent. Renuntiationem, quæ à Duce Carolo facta dicitur, fœderibus cum Auſtriaca Domo, ad ea non poſſe extendi quibus ille Imperio obligatus eſt, per conventionem anno 1542. initam. Hoc in reſponſo cum multa alia Gallis diſplicebant, tum quod de Pignerolo nulla mentio facta eſſet.

Trautmansdorfii artes.

27. April.

§. 100. Cæterum poſt exhibitam Suecis pacis formulam Trautmansdorfius Oſnabruga Monaſterium revertit, *difficultates, uti ferebat,* amoliturus, quas Catholici ſuper gravaminibus moverant. Is apud Gallos jactabat, cum Suecis omnia jam tranſacta, quibus tota Pomerania cum Wismaria & duobus Præſulatibus oblata ſit, tradita inſuper pacis formula, ut ibi nil fere deſideretur. Tum contentum adverſus Gallos oſtendere. Id quod non parum ſcrupuli ac diffidentiæ apud hoſce excitabat; eoque per Labardeum à Suecis poſtulabant; lentius feſtinarent, quo tractatus utrinque pari paſſu procedere poſſint. Cui oſtenſum longius adhuc à meta pacem Oſnabrugæ quam Monaſterii abeſſe, cum Cæſar Gallis obtulerit, quæ concedere penes ipſum ſit; Suecis aliorum bono oſtentari, quibus antequam con- 1646.

1646.

Cæſarei hoſtilia omitti poſtulant. 4. Maji.

ſentiant aliunde ſatisfaciendum ſit. Paulo poſt literas ad Collegas ſuos Oſnabrugenſes Monaſterio dabat Trautmansdorfius, ut cum Suecis ſuper omittendis hoſtilibus agerent; utpote quibus oblata ſatisfactio ac pleraque à ſe propoſita jam probentur, exhibito inſuper pacis inſtrumento; ac nihil amplius ſuperſit, quam ut Ordines ſuper gravaminibus ſuis tranſigant, circa quæ Catholici æquitatem ſuam Proteſtantibus ſine dubio adprobaturi ſint. Eas literas Cæſarei per Secretarium Suecis oſtendebant, petito ut ſuper illis ſecum colloquium ſumant, aut ſententiam ſuam per fidum hominem ipſis pandant. Eas literas cum ad alendam Gallorum ſuſpicionem miſſas judicarent Sueci, citra moram per Biærneclovium Secretarium (cui Myloni antea vocabulum fuerat) Cæſareis demonſtrant; hautquicquam ſummam pacis ac res Imperii ad Fœderatos Reges ſpectantes eo provectas, quo Trautmansdorfius ferat. Oblata ſibi quædam, ſed conditionibus ingratis, & quæ Cæſarem haut ſtringant. Formulam à Cæſareis exhibitam imperfectam eſſe, reſervato jure addendi, demendique, & qua teneri non velint, niſi pace ſecuta. Denique ſuper induciis nihil adhuc actum, quas præceſſiſſe oporteat, ſi hoſtilia ceſſare debeant.

Cæſarei Briſacum cedere Gallis nolunt.

§. 101. Super ſatisfactione Gallica inde agenti Trautmansdorfio maximam movebat difficultatem Briſacum, quod Galli retinere, Cæſarei recuperare magnopere cupiebant. Oſtendebant hi, Gallos antea ſemper parte Alſatiæ contentos ſe fore declaraſſe. Iam totam eam Provinciam, ac præſulatus tres oblatos, queis adquieſcere ipſos par ſit. Gallos ſemper à natura fixum limitem inter ſe & Germaniam affectaſſe; nec congruere ipſos nunc cis Rhenum pedem promotum ire. Briſacum eo loco ſitum, ut id amitti tranquillitas Germaniæ nullo modo ferat. In alia quoque Provincia Briſacum poſitum, quæ magnis turbis ſit involvenda primario oppido avulſo, & cum Alſatia connexo. Et quia Galli aſſerant, ſecuritatis ſuæ cauſa Briſacum poſtulari, ne ex eo noxa ſibi inferatur, Cæſarem annuere, ut munimentis oppidum nudetur, ac pons ibi deſtruatur, tum ut in adverſa ripa aliam munitionem æque validam Galli excitent. Ac ut eo facilius hos ad reſtituendum Briſacum permoverent Cæſarei, per Sequeſtres illis totam Alſatiam offerebant ſummi imperii jure poſſidendam, & ut illa deinceps à Germania non amplius dependeret. Et cum ne id quidem Gallis ſatisfaceret, addebatur Philipsburgum itidem cis flumen ſitum, ſed cujus velut alieni jactura levior videbatur: tum Reinfelda, & Lauffenburgum, Rheno tranſeundo opportuna loca: Tabernæ inſuper & Benfelda, qua Sueci ceſſuri ſperabantur. Nec eo minus Briſaco munimenta detrahenda ſalvo ponte. Aſſeverabant inſuper, iſtud Gallorum poſtulatum ne Suecis quidem probari. Iidem contra Suecis atque Imperii Ordinibus oſtendebant: Briſacum eſſe velut portam Germaniæ, cujus opportunitas Gallos invitatura ſit, ut data occaſione in vicinas terras ſe effundant. Nationem eſſe quietis impatientem, quæ diu ne inter ſe quidem, ne dum cum aliis pacem colere queat. Inter ipſos & Hiſpanos centum viginti Annorum ſpatio vicies quinquies pacem factam, toties infractam, utut ſanctiſſimis ſacramentis firmatam. Eam ob cauſam ipſius quoque Reginæ, quæ mox inter Ordines Imperii adoptanda ſit, intereſſe, ne Galli cis Rhenum pedem figant. Enimvero Galli ſuo poſtulato pertinaciter inſiſtere,

Galli eidem pertinaciter inhærent.

quod quicquid Cæſarei obluctarentur, tandem potituros ſe ſperabant. Et quia Trautmansdorfius receperat, ſe ſuper cedendo Briſaco literas ad Cæſarem ſcripturum, iſti jam Regem ſuper eo oppido ſecurum eſſe juſſerant. Eo minus ipſis quidquam remittere integrum erat. Mediatoribus reponebatur: Suſpectum ſibi videri, Cæſarem tantopere circa id oppidum tergiverſari. Sine dubio arcanam ſubeſſe cauſam, tantoque magis ſibi contranitendum. Ponte ſalvo oppidi munimenta inſtaurare haut difficile fore; ea via facile iſtos impetum in Gallos dare, & amiſſa recuperare poſſe. Quæ nunc offerantur nova plane eſſe, nec à ſe in aulam referenda, ſed ſuper priore propoſitione tractatus cum ipſis ingreſſuros. Et poſtquam ſemel ſpem conſenſus Cæſarei fecerint, quem ipſi tamdiu expectarint, rationis non eſſe, eo deſerto novas conditiones ferre aut admittere. Perinde ac ſi omiſſa Pomerania, de qua tamdiu diſceptatum fuit, ſuper alia Provincia nunc agi incipiat.

Quibus Bavarus adſtipulatur.

Gallis haut obſcure adſtipulabatur Bavarus, ut eorum viciſſim favorem in cauſa Palatina ſibi pigneraret; & ut Gallos tanto propiores haberet firmamento ſibi futuros. Ipſe quippe Auſtriacis æmulus, Proteſtantibus exoſus, quos tot per Annos oppreſſerat; nec Catholicis valde amatus, quos triburis emunxerat, quorum magnam partem ærario ſuo condiderat. Qui & nuper Legatum in aulam Cæſaris miſerat eam ſolam ob cauſam, ut Briſaci ceſſionem ſuaderet. Cujus importunitati tandem Cæſar concedere cogebatur, cum alias Galli haut difficulter permoveri poſſe viderentur, ut Rhenum terminum eſſe paterentur. De cujus Principis conſiliis Cæſarei graviter querebantur, velut per quæ ad indignas & noxias conditiones acceptandas compellantur. Eum quippe, ni omnia ex ipſius libidine agantur, ſtatim minas ſpargere: ſuas ſe res ſibi habiturum deſtituto Cæſare. Ita tandem eo res rediit, ut Cæſarei Gallis Briſacum concedere neceſſum haberent. Huic negotio perficiendo Trautmansdorfius longiores moras Monaſterii nectebat, ac binis vicibus Gallicos Legatos inviſebat, pari honore ab ipſis non recepto.

Formula ſatisfactionis Gallicæ. 19. Maji.

§. 102. Jam igitur ſuper Gallorum ſatisfactione ſcriptum Cæſarei conceperant, quod per Sequeſtres Gallis exhibuere, cui non pauca in fraudem Suecorum & Evangelicorum inſerta erant, ut quod uno loco amitterent, alio recuperare velle viderentur. Ac primo quidem Domui Auſtriacæ reſtitui ſtipulabantur quatuor urbes Sylveſtres, Rheinfeldam, Seckingam, Lauffenburgum, & Waldshutum cum ſubjecta regione ad utramque Rheni ripam, Comitatum Hauenſteinum, Sylvam Nigram, Superiorem & Inferiorem Briſgoviam, totamque Ortenaviam. Tum ut commercia in Rheno libera ſint, nec novis vectigalibus onerentur. Amneſtiæ decretum anno quadrageſimo primo Ratiſponæ promulgatum ſalvum permaneat: Dignitas Electoralis cum Superiore Palatinatu Bavariæ Duci, & lineæ Wilhelminæ perpetuo relinquatur. Palatinus octavo Electoratu, & inferiore Palatinatu certis ſub legibus potiatur. Circa gravamina Auguſtanam formulam profeſſis haut permittatur duriores Catholicis conditiones extorquere, quam hactenus ab hiſce oblatæ ſint. Suecici Legati præſulatus Oſnabrugenſem & Mindenſem, tum Monaſterienſia oppida Vechtam & Meppam petere deſiſtant. Brandeburgicus in Pomeraniæ vicem Halberſtadienſi Præſulatu, cujus ſtatus Eccleſiaſticus immu-

1646. mutandus non ſit, adquieſcat, nec Cæſar ipſi ad ampliorem penſationem teneatur. Caſſellani nihil ad Moguntinam, Colonienſem, aut Fuldenſem ditionem ſpectans in ſatisfactionem petant. Lotharingus reſtituatur. Pax cum Hiſpano ſimul concludatur, eaque communi inſtrumento inſeratur. Rex Galliæ declaret, quid auxiliorum Cæſari adverſus Turcam præſtiturus ſit. Denique Archiducis Leopoldi hæredibus in ſolatium ceſſarum ditionum quinque uncialium milliones exſolvantur. His duntaxat ſub conditionibus Cæſarei Gallis annuebant tres præſulatus, Metenſem, Tullenſem, Virodunenſem, urbemque Imperialem Metim, Pignarolum item & Moyenvicum, Briſacumque cum adjecto agro ad canalem Rheni, cui à molendino cognomen: præter hæc Sundgoviam cum utraque Alſatia. Addebatur, ut Galli debita, queis iſtæ ditiones hærebant, in ſe reciperent: quæ ex linea Borbonica extincta ad Auſtriacos rediture ſint. Relinquat quoque Rex Galliæ Ordines tam ſacros quam ſeculares in Alſatia ſitos Imperio immediate ſubjectos veteri libertati ac juribus, ac præſidia illis locis, nominatim Tabernis & Benfelda deducat, nec iſtos novis ac in Germania inuſitatis Parlamentis ſubjiciat. Privatorum quoque bonis hæc ceſſio fraudi non ſit, ac omnes vaſalli, ſubditi, oppidani, & incolæ immobilia ſua bona abolitis confiſcationibus recuperent. Philipsburgo præſidium Gallicum educatur, idque Spirenſi Præſuli reddatur. Comitatus Achla, & Dynaſtia Hohenſtauffa, & Blaubeura penes Domum Auſtriacam maneant. Hohentvvila autem in Nellenburgico Landgraviatu ſita munimentis nudetur. Denique Auſtriaci, quamdiu Briſacum in Gallorum manibus fuerit, Lindaviam ad Lacum Bodamicum ſuo milite inſideant.

Gallorum ſuper eadem declaratio.

§. 103. Sed & Gallis placebat ſuper ſatisfactione ſua tranſigere, his tamen legibus, ut quæ nunc agantur, non prius valida ſint, quam reliqua omnia communem Imperii ſalutem ſpectantia ſimul tranſacta fuerint; tum Reginæ Sueciæ ac Landgraviæ ſatisfiat, & heic concluſa ab Ordinibus rata habeantur. Oblatas porro terras hac lege acceptabant, ut eæ in perpetuum ad Regnum Galliæ ſpectent ſupremi Imperii jure, nullo amplius cum Germania nexu. Briſaci territorium per Deputatos utrinque definiatur, ac Cæſareis liberum ſit, tres vicos ad id oppidum ſpectantes longius in Briſgovia ſitos propioribus fundis permutare. Ne quis locus inter Baſileam & Philipsburgum muniatur, neque opera excitentur, quibus Rhenus alveo ſuo dimoveatur. Neuenburgo munitiones detrahantur. Æs alienum, quo cedendæ Provinciæ oneratæ ferebantur, prius diſtincte exprimi volebant, quam ſuper ejus ſolutione mentem ſuam declararent. Ut poſt extinctam Borboniorum lineam eæ terræ ad Auſtriacos redirent, id adſpernabantur. De iis, quæ ſuper novo Parlamento monebantur non prius ſententiam ſuam expoſituri erant, quam viſa formula ceſſionis, ut judicare poſſint, qua ratione jus incolis eorum locorum deinceps dicendum ſit. Philipsburgo ut Cæſar ſe ingerat opus non eſſe, ſed ſuper eo inter Regem & Electorem Trevirenſem tranſactum iri, accedente poſt Cæſaris & Imperii adprobatione. Litem inter Domum Auſtriacam, & Wurtenbergicos privatam eſſe, quæ Regem non tangat; unde hunc non repugnaturum, quo minus iſti ex æquo ſatisfiat. De Hohentvvila & Lindavia prius cum Duce Wurtenbergico, & Ordinibus 1646. Imperii communicandum. Ut loca à Cæſareis expreſſa reſtituerentur, Galli annuebant, etſi antea propoſuiſſent, illa Bavaro pro creditis tredecim millionibus in ſolutum danda, quo Palatinus partem ſuperioris Provinciæ recuperare poſſit. Porro uti Regi Galliæ in loca à ſe reſtituenda, ita Cæſari in cedenda nihil deinceps actionis fore. Navigia Rheno commeantia Briſaci ſiſtere, & perluſtrare liceat. Super Amneſtia cum fœderatis conſilia ſibi conferenda. Inferiorem Palatinatum abſque exceptione reſtituendum, prout is à Palatino poſſeſſus fuerit, quo tempore inde expellebatur, libero duntaxat Catholici ritus exercitio. De ſatisfactione Suecica cum iſtius Regni Legatis agendum, quos non credant eo modo Oſnabrugenſem & Mindenſem præſulatum poſtulaſſe: nec defore alia media, per quæ iſtis ſatisfiat. Landgraviam utique penſatione dignam, eamque in poſſeſſione eorum tuendam, quæ ipſi ex ſucceſſione Marpurgenſi debentur. Lotharingicam cauſam his tractatibus admiſceri non poſſe. Si tamen Dux ille armis poſitis Legatos in Galliam mittat, in honorem Cæſaris amice eos recipiendos, ac ſuper executione tranſactionis antea cum Duce initæ ex æquo conveniendum. Per id tamen negotium huic tractatui moram non fore. Cæſar quoque eidem Duci auxilia ne præſtet, quæ nec Rex Duci adverſus Cæſarem præſtiturus ſit. Cum Hiſpanis pacem ſe concludere paratos. Sed ſi Hiſpani reſtitutionem eorum, quæ hoc bello per Gallos recuperata ſunt, conſtanter pertendant, contra Regi Galliæ de iis, quæ majoribus ipſius præteritis bellis erepta ſunt, ſatisfacere abnuant, in aperto eſſe, ipſos pacem nolle, nec æquum eſſe, Germaniæ pacem ideo differri. Auxilia adverſus Turcam, & refuſio Leopoldi Archiducis hæredibus antequam annuatur, prius videndum, qui ſtatus cedendarum Regi terrarum ſit, & quæ æris alieni ſumma. Benfelda penes Præſulem Argentoratenſem maneret; munimentis tamen dejectis, & caſtello Rheinaviæ deſtructo. Eandem legem Tabernis, & arci Hohenbaaræ dici; cujus oppidi cives ad neutralitatem accurate obſervandam, ac tranſitum copiis Regiis, quoties poſtulabitur, concedendum obſtringendos. Hanc declarationem Galli inſciis Suecis, Haſſiſque fecerunt, qui tamen aliunde ejus exemplum nacti fuerant. Id quod Roſenhahnius cum Longuevillium Ducem inviſeret, exprobrabat; hoc fruſtra excuſante, ejus deſcribendæ ſpatium non fuiſſe; cum jam ante octiduum eandem exhibuiſſent. Ea re Legati Suecici graviter offendebantur. Ipſi quippe, cum Labardæo denuntiaſſent, ſe cum Cæſareis ſuper formula pacis exhibita collocuturos, atque hic iſtud haut probaſſet, eam rem diſtulerant. Unde Galli à prævio pacto, quo omnia utrinque pari paſſu agenda erant, longius diſceſſiſſe arguebantur, non de propriis tantum rebus, ſed & illis, quæ ſocios cauſamque communem ſpectent, ipſis inconſultis, & clanculum ſententia ſat intempeſtive expromta. Cæſarei tamen Gallorum declaratione hautquidquam ſe adquieſcere oſtendebant, ac Trautmanſdorſius velut re deſperata, Viennam ſe reverſurum ſpargebat, ſtatim atque Oſnabrugam adiiſſet, ubi & mox iterum adpulit.

Galli hanc declarationem clam Suecis faciunt. 26. Maji.

De quo Sueci queruntur.

27. Maji.

29. Maji.

De ſatisfactione Suecica.

§. 104. Eundem à tota Pomerania Suecis cedenda haut alienum fuiſſe ſupra diximus. Et Gallis

1646. Gallis perſuaſum erat, Suecos eadem potituros, ut tamen Electori pro illa refuſio fieret, differentes ſe in gratiam Reginæ, & accelerandæ paci potius de ſuis poſtulatis quid remiſſuros, ut iſti tanto uberius ſatisfieri queat. Sed Brandeburgicorum Legatorum diſpar erat ſententia. Loevvio Witgenſteinii pervicacia diſplicebat, qui & apud Suecos propoſuerat, ut Electori loco Pomeraniæ inter alia Glogovienſis & Saganenſis ducatus in Sileſia daretur. 7. Maji. Simul ut Principis ſui extremam ſententiam exquireret, ad ipſum proficiſcebatur. 3. Maji. Aſt Witgenſteinius initio præter Rugiam, inſulam & præfecturas Bartham, & Tribſeſam nihil offerre. 25. Maji. Poſt Suecis adſpernantibus citeriorem Pomeraniam annuere, ut tamen Electori paris 6. Jun. pretii terræ viciſſim darentur, totam Pomeraniam præfracte abnegare. Idem paulo poſt ab Electore ad ſe ſcriptas literas Suecis oſtendit, quibus ſignificare hic juſſus eſt, ſe jam deprehendere quam fraudulenter Cæſarei cum ipſo agant: unde & alia ſibi conſilia ineunda fore. Tum ſcire cupiebat, num Regina, ſi pax procedat, parte Pomeraniæ contenta eſſe velit, & quid pro ea ſibi dandum? Aut bello continuato num Reginæ placeat arctius Electori jungi renovato armiſtitio, aut fœdere inito. Cui Oxenſtierna reponebat: Reginam utique toti Pomeraniæ inſiſtere, ut tamen eadem Electori abunde penſetur operam daturam, modo norit, quid ipſi præcipue arrideat. Sed neque de hoc, neque de conditionibus fœderis certi quid exprimere volebat Witgenſteinius, niſi quod Halberſtadienſem præſulatum, de quo præter Glogoviam, & Saganum obiter mentio injecta fuerat, velut imparem adſpernaretur.

Evangelicorum Ordinum ſententia. 15. Maji.

Aſt Evangelicorum Ordinum ablegati, Altenburgicus, Vinarienſis, Luneburgicus, alii, cum, quæ ad extremum Suecis ſuper ea re ſententia ſederet, fruſtra expiſcari conati eſſent, demum ipſi ſententiam ſuam exponunt. Se quidem totam Pomeraniam Reginæ non invidere, cuius merita longe ampliora lubenter agnoſcant. Ac inter alia non diſſimulabat Lampadius, Domum Brunſvicenſem anno tricelimo eo redactam, ut è ſeptuaginta duabus præfecturis non niſi ſex illi ſuperfuerint; ſexaginta ſex à Cæſareis abreptas, ac hinc inde diſtractas: quarum recuperationem poſt Divinum Numen Suecorum armis debeant. Tamen cum Brandeburgico parum conſtet, à quo refuſio ipſi præſtanda ſit, eum omnimodo totius Pomeraniæ ceſſioni obnixurum, quicquid demum ex pervicacia ſecuturum ſit. Unde videri ſibi, Reginam ſola Citeriore, aut ſi malit Ulteriore Pomerania adquieſcere poſſe. Ita Electori querendi, aut refuſionem petendi cauſam non fore. Nam ni Guſtavi Regis felicia arma interveniſſent, ne Marchiæ quidem poſſeſſionem ipſi tutam fuiſſe futuram; nedum ut Pomeraniæ hæreditatem creturus fuerit. Sane adactum jam à Fridlando Pomeraniæ Principem, ordineſque provinciales, ut ſi Stralſunda Cæſaris voluntati reſiſtere pergeret, belli ſumtus, ac diſpendia ipſi exſolverent; quo nomine tantiſper Pomerania hypothecæ nomine detinenda fuerit. Magdeburgicum & Halberſtadienſem præſulatum ipſi ſuccedaneum dari commode non poſſe. Iſtius reditus totius Pomeraniæ proventum ſuperare; etſi hæc forte ſitu magis opportuno ſit. In Halberſtadienſem Luneburgicæ Domui jus eſſe, in ejus alienationem haut facile conſenſuræ. Satis haberet Elector alterutram Pomeraniæ partem retinuiſſe: præſertim ſi meminerit, Majores ipſius ante centum abhinc annos Brandeburgicum, Havelbergenſem, & Lebuſienſem præſulatus non ſolum ad ſecularem conditionem redactos ſibi vindicaſſe, ſed & tributa ex iis Imperio debita detinuiſſe, in ſummam ingentem exſurgentia: quorum nomine, quæ adverſus ipſum competat actio jam extingui queat. Ejus quoque majores Boruſſiam Imperio avulſam Poloniæ ſubjeciſſe. Alii tamen, ac cum primis Caſſellani, majus erga Brandeburgicum ſtudium oſtendere, qui pro tota Pomerania præter Croſſenſem, Carnovienſem, Glogovienſem, ac Saganenſem Ducatus Halberſtadienſem quoque præſulatum, & poſt Adminiſtratoris obitum Magdeburgicum penſationis in vicem proponebant.

De commerciis Principum ſententia.

§. 105. Quæ ſuper Commerciis ab Urbicis monita fuerant, Principalibus haut ex aſſe probabantur. Ea de re in Magdeburgici ſententiam ſcripto conceptam cæteri diſceſſere. Diſplicebat illis Imperiales urbes ſeſe cum Hanſeaticis combinaſſe, cum harum ab illis diſpar plane conditio, & earundem multæ citra controverſiam Principibus ſubjectæ forent. Inuſitatum quoqe eſſe, Hanſeaticorum miſſis legatorum vocabulum tribui. Diſpoſitionem circa commercia primario penes urbes eſſe, id fraudi Cæſari, Principibuſque, quin & privatis fore. Unde ante omnia Cæſaris & Ordinum monita heic reſpicienda. Alias facile probabatur recens inventa onera in fluminibus abrogari, ac non niſi ab antiquo conſtituta vectigalia retineri: nec in poſterum nova introduci, aut vetera augeri niſi de Cæſaris & Ordinum ſententia. Manufacturas à ſolis Urbibus vindicari ferendum non eſſe, velut monopolium redolens. Non tamen repugnabant, quo minus fœdus Hanſeaticum, qua commerciorum commoditatem ſpectat, confirmetur, modo id Ordinibus fraudi non ſit. Reliqua facile probabantur. Enimvero Suecis gratum fuit, ipſos Ordines ſeſe Hanſeaticorum poſtulatis quibuſdam opponere. Et ſcripſerat Regina Legatis, ut adverſus iſtos Principibus faverent, quod Hanſeatici in bello Suecos auxilio non ſublevaſſent: ac prima iſtius fœderis origo adverſus Septentrionalia Regna eſſet inſtituta; unde & florentibus ipſorum rebus ſemper litibus cum hiſce Regnis involuti fuerant. Sed nec obſcurum erat, Hanſeaticos abolitionem vectigalium in portibus Maris Baltici hoc bello introductorum quærere; quæ ut retinere conarentur Legati, à Regina juſſi erant.

Reformatorum monita. 7. Maji.

§. 106. A Legatis Suecicis Reformati ſcripto petiere, ut ſuſpecta illa verba, *Si velint & quiete agant*, à Cæſareis ſuæ formulæ infarcta, utique expungerent, quippe queis nova fundamenta debilitandis Proteſtantibus jaciantur, diſſidiorum ſemine occulte ſparſo. Cæterum æque ſe pacis ſacræ & profanæ, quam alios Ordines, capaces, nunquam pace Auguſtana legitime excluſos. A Suecicis Legatis non ideo ſui mentionem diſerte factam, velut nunc primum in pacem recipiendi ſint, ſed quia Catholici ſubdole ipſos eadem excludere ſategerint. Nec in univerſum Suecos nova Evangelicis adquiſitum, ſed vetera conſervatum ire. Plane à præſentium conditione temporum abhorrere, Evangelicos in partes diſcedere, ac unam partem alteri impingere, quod deinceps anſam præbiturum ſit univerſorum vires frangendi. Multo minus per Catholicos excitatam controverſiam ſuper excluſione Reformatorum indeciſam relinquendam, paratam turbandis Evangelicorum rebus materiam. Jam luculentam porrigi occaſionem Suecorum providentia

Catho-

1646.

Catholicis viam dividendis, & debilitandis Evangelicis in perpetuum intercludendi.

Palatinorum monita circa formulam pacis.

§. 107. Circa eandem pacis formulam nuper à Cæſareis exhibitam Palatini Legati plura notabant, quæ per exiſtimationem & conſcientiam ferri à ſe haut poſſint. Electorem neque delicti, neque proſcriptionis in ſe factæ ſibi conſcium. Ipſum ex pacto majorum, ac per leges Imperii cum nativitate plenum jus ad dignitatem, & ditionem Palatinam adquiſiviſſe; nec in parentem ipſius acta eidem fraudi eſſe, qui nulla judicii forma damnatus, nec ullius criminis legitime convictus ſit. Eadem quoque una cum inani proſcriptione cum ipſo ſepulta, & à Regibus Fœderatis ſemper improbata. Nec adparere, quare præter tanta mala tamdiu exhauſta nunc dignitatem ſuam Bavaro relinquere debeat. Ditiones itidem vi legum & primogenituræ, non hæreditario jure ipſi deberi, quæ per injuriam tamdiu detentæ fuerint: unde eaſdem abolitis in contrarium actis in priorem ſtatum reponi par eſſe: ac ab omni ratione abhorrere, eaſdem alienis debitis onerari. Sane Bavarum nihil ipſum poſcere. Et ſi quid omnino in tertium devolvendum ſit, id prius ad liquidum deducendum, ac num jure nitatur ea prætenſio inveſtigandum. In Germersheimenſem præfecturam Auſtriacæ Domui *nihil plane juris* competere; niſi quod anno viceſimo primo per vim occupata, & hactenus poſſeſſa ſit. Oppidum fortaſſe paucis cum vicis ab Imperio quondam pignori oppoſitum per Palatinos ex privilegio ſuo exſoluta ſorte in ſe translatum: de quo tamen nulla acta extent; & ſufficere, quod Palatini eandem cum aliis pignoribus ab Imperio velut feudum agnoſcant, ad quod tuendum Cæſar jurata ex capitulatione teneatur. Ludovicum Darmſtadienſem anno viceſimo primo præfecturam Uzbergenſem, & dimidiam partem communionis Umſtadienſis ob ingruens ab Hiſpanis periculum à Regimine Heidelbergenſi in depoſiti locum petiiſſe, quandocunque repoſceretur, una cum reditibus reſtituendam. Poſt anno viceſimo tertio obtentu damni à Durlaceno & Mansfeldico exercitu mutationem poſſeſſionis à Cæſare aſtu obtinuiſſe. Cujus filius Georgius anno triceſimo quinto arcem oppidumque Caubam, & vectigal ibi Rhenanum per injuriam invaſerit. Anno 1461. & 1463. loca quædam ad Viam Montanam in Fridericum Primum ob auxilia Archiepiſcopatui Moguntino præſtita titulo emptionis cum pacto adjecto de reluendo pro inſigni ſumma pecuniæ translata; qualis translatio ex ejus ſeculi more oppignoratio ſolebat vocari. Ea per ducentos annos quiete poſſeſſa, nemine interim reluitionem offerente. Tandem anno viceſimo primo per Hiſpanos occupata Moguntinum eodem violentiæ vitio invaſiſſe. Equidem anno viceſimo primo Archiepiſcopum Joannem Schvveickartum reluitionem Regimini Heidelbergenſi obtuliſſe, nunquam tamen præſtitiſſe; cui & poſt eadem ex mera donatione Cæſarea remiſſa dicatur. Præfecturam Neuenheimenſem Joannem Carolum Comitem Schœnbergicum nuda Cæſarea donatione adquiſiviſſe. Eadem temporum iniquitate Baronem Brœmſerum vicum Gaulsheimum ad Rhenum, & Monaſterium ad Næham à Ferdinando II. cum Palatinatus eſſet, aucupatum. Hæ donationes ſi firmæ perſiſtant, non niſi miſerum Palatinatus ſceleton ſuperfuturum. Bona ſacra per Hiſpanos & Bavaros occupata, poſt ex parte in Jeſuitas, *alioſque translata, quæ una cum ſacris in priſtinum* ſtatum reponi Evangelicorum interſit. 1646.

Bavarici contra nituntur.

Enimvero ne quid ponderis ea ſcriptio haberet, Bavarici ſategere, qui Gallos cumprimis in partes ſuas pertraxerant, apud quos mire extollebant, quam præſtabilem operam circa Regum ſatisfactionem navaſſent. Quo colore & Suecos ſibi adjungere nitebantur. Sed & iidem quorundam Evangelicorum ſuffragia, Darmſtadienſis, Bayrutenſis, & Onolzbacenſis promiſſa pecuniæ ſumma, tum Wurtenbergici oſtentata plena ſuæ ditionis reſtitutione, conciliatum ſibi iviſſe dicebantur.

Saxonici Legati Suecicos inviſunt.

§. 108. Inter hæc Electorales Saxonici Legati cum aliquamdiu Oſnabrugæ egiſſent, ac interea neque Suecos ipſi ſalutaſſent, neque ab his ſalutati eſſent, tandem cum ab ſe initium faciendum eſſe cernerent, Suecis acceſſum ſuum denuntiarunt, petentes ut eodem, & non majore honore, quam Trautmansdorfius ipſis detulerat, exciperentur. Id quod & factum; ac interjecto die idem ſalutationis honos ipſis repoſitus. 26. Maji. E ſermonibus ipſorum colligebatur, iiſdem haut placere amneſtiæ initium ad annum decimum octavum retrahi, ne univerſum Ferdinandi II. regimen damnari videretur: ſed *melius fore intermedium aliquem terminum conſtitui.*

Ragozii novæ moliiones.

§. 109. Circa idem tempus Croiſſius, qui aliquandiu Galliæ Regis nomine apud Tranſſylvanum legatus fuerat, Monaſterio Oſnabrugam veniens ejus Principis literas Suecis oſtendit, quibus de inconſtantia & ſuſpicione Turcarum Imperatoris querebatur, per quam neceſſitas ſibi allata ſit cum Cæſare tranſigendi. Aſt hunc multis partibus à pacto diſcedere, inter alia quibuſdam templis non reſtitutis, & nonnullis inſuper ereptis. Unde ſe denuo ad arma in Cæſarem ſumenda pronum teſtabatur; ingentes ſibi pecuniæ ſummas depoſcens, ac ut præſenti paci includatur. Legati Suecici hac de re ad Reginam relaturos ſe promittebant; ſimul expedire judicabant, ejus Principis ſtudium in partes retineri, quoad pateret, quo res evaſura ſit, ut ſi Cæſar forte pacem abnueret, oblata ſocietas in uſus verteretur. Interim in deſtinatis ſuis clam obfirmandum, ac ſpe animos ejus alendos, ut Cæſar iſta ſuſpicione perſtrictus eo facilius paci ſe adplicet.

Colonienſis & Oſnabrugenſis neutralitatem affectant.

Idem Croiſſius pro Electore Colonienſi ut neutrarum partium eſſe liceret ambibat, cui infuſa tunc in Weſtphaliam Suecorum arma metum incuſſerant; quam & Oſnabrugenſi Præſuli è præliminari pacto deberi contendebat. Ac de Colonienſi quidem Legati rem ad duces bellicos rejiciebant; ad quos cum mittere vellet Elector, Cæſarei literas tuti itineris abnuebant. Nam metus erat, cum Brandeburgicus & Saxo jam apertas, Trevirenſis tacitas cum hoſte inducias agitarent, ne quarto nunc Electore eandem viam inſiſtente Cæſar ſolus deſtitutus ad duras pacis leges compelleretur. Circa Oſnabrugenſem reſponſum; prævia conventione nil aliud cautum, quam ut inter Guſtavum Guſtavi F. & Franciſcum Wilhelmum Præſulem res in præſenti ſtatu permaneat. De cætero huncce leges neutralitatis hautquidquam obſervaſſe, ſed quacunque datum fuerit Cæſareis auxilia ſubmiſiſſe, Suecis damna intuliſſe. Nec eo minus arma ab iſto abſtinenda Croiſſius contendebat, ne iſthac occaſione ſecuritas Legatorum bello in vicinia *dæſæviente turbaretur.*

§. 110.

1646.

Ulterior circa Amneſtiam negotiatio.

§. 110. Trautmanſdorfio Oſnabrugam reverſo ſuper capitibus adhuc controverſis diſceptari iterum incipiebat. Ubi maximam difficultatem præbebat temporis Articulus, à quo Amneſtiæ principium eſſet faciendum, Suecis Anno decimo octavo, Cæſareis tempori Pragenſi paci præfixo inhærentibus: quorum & hi diſerte teſtabantur, ſi Sueci ita obnixe ſuo termino inſiſtant, nullam pacis ſpem eſſe, quod Cæſar malit extrema tentare, quam Patris ſui acta plane ſubverſa videre. Inter iſta de intermedio tempore proponebatur, ut Annus viceſimus quartus principium Amneſtiæ conſtitueretur, hac tamen lege, ut quibus per illum non conſulatur, qui tamen juſtas reſtitutionem petendi cauſas habeant, peculiariter ſatisfieret, eorumque mentio diſerte in pace exprimeretur. Id principium Cæſarei demum circa ſacra & civilia probavere. Sueci ab Ordinibus poſtulabant, ut extremam ſibi, à qua diſcedendum non foret, ſententiam panderent. Et Urbici quidem eûm terminum probabant, quippe per quem quatuor ſuperioribus Circulis, tum Weſtphalico, & utrique Saxonico conſuleretur, præter Dunckelſpulam, & Biberacum, quarum querelæ ante Annum decimum octavum initium ceperant. Huic ſententiæ Electorales Saxonici, & ex Principalibus non pauci accedebant. Altenburgicus tamen, Vinarienſis, ac Luneburgicus decimo octavo Anno adhuc inſiſtebant. Galli quoque cenſebant, ſi Ordines iſtum temporis Articulum probarent, Cæſareis heic facile concedi, ac intermedium ſpatium acceptari poſſe. Sed Suecis, cum non niſi de Anno decimo octavo in mandatis haberent, ad Reginam res referenda erat.

De ditionibus hæreditariis.

§. 111. Enimvero circa hæreditarias Cæſaris Provincias conveniri plane non poterat, Cæſareis jactantibus, Ferdinandum malle omnia ſubverti, quam pati, ut circa ſubditos ſuos lex ſibi dicatur. Indignum eſſe à Regina & Ordinibus talia tentari. Cæſari haut animum eſſe ſtatum Sueciæ refringere, aut Ordinum jura territorialia turbare. Idem à Regina expectare. Multo minus Ordinibus fas eſſe iſta poſtulare, cum omnes pari jure in ſibi ſubjectos gaudeant. Unde ſi Auſtriacæ Domui heic quædam præſcribere velint, deterioris hanc fore conditionis, quam infimum Ordinum, cum tamen ea inter Principes primum locum ſortiatur. Inprimis hanc rem Trautmanſdorfius magna cum contentione agebat, non ſolum apud Suecos, ſed

25. Jun.

& præcipue apud Evangelicos, quibus ad ſe evocaris declarabat: Cæſarem neque vi, neque commodo ad iſtud permotum iri. Publicum exercitium Auguſtanæ Formulæ in ditionibus Cæſareis cauſam eſſe omnium malorum, quibus Germania conflagraverit. Inde ortas turbas Bohemicas, aliarum Provinciarum ſeditiones, à Palatino acceptatam Bohemicam Coronam, & omnium ſequentium malorum catenam. In Regno Bohemiæ vix centum ſupereſſe Auguſtanæ Confeſſioni addictos, paucos quoque in reliquis Provinciis reſtare, præter aliquot Nobiles in Auſtria, ad quorum ſacra Cæſar ſemper connivere ſit ſolitus. Omnes igitur haſce difficultates ab Exulibus Bohemicis proficiſci, quibus cavendum tamen ſit, ne ea res demum exitio vertat, Cæſarque reliquos eorundem reditus millionem excedentes in fiſcum redigat, bello continuando impendendos. Cui ab Evangelicis reſponſum; Conſcientiæ ſuæ grave fore hanc cauſam plane deſerere: nec vitio ſibi dari poſſe, ſi eadem ſacra profeſſorum miſeriam ſaltem intercedendo ſublevare conentur. Aſt Suecici Legati, cum nondum ab Anno decimo octavo diſcedere liceret, *Literas* quas vocant *Majeſtatis* à prioribus Cæſaribus conceſſas ingerebant, queis frui ſubditos Provinciarum hæreditariarum par ſit. Reginam ferre non poſſe, illorum conſcientias tam aſpero jugo ſubjici. Cæſari leges non præſcribi, ſed id tantum poſtulari, ut Provinciales rite quæſitis juribus ac Privilegiis relinquantur. Sed Cæſarei ſententiæ ſuæ inhærere, poteſtatem reformandi ſacra cum jure territoriali connexam oſtendere, ac nil niſi flebile migrandi beneficium in octo aut decem adhuc annos prorogandum indulgere.

1646.

Nova Catholicorum ſuper gravaminibus declaratio.

§. 112. Super Gravaminibus Catholici conſtituerant non amplius cum Evangelicis colloquia agitare, ſed Trautmanſdorfio, Collegiſque ipſius eam rem committere; cui & ulteriorem ſuam declarationem, quam vocabant, exhibebant, per quem illa Evangelicis tradebatur. Ubi primo loco hanc conditionem præmittebant; cum Evangelicis ex hac tranſactione plus emolumenti, quam antea habuerint, accedat, ipſi viciſſim decreto Ratiſponenſi circa Amneſtiam adquieſcerent. Bonorum ſacrorum poſſeſſio in centum Annos à die concluſæ pacis indulgebatur, interim actiones Catholicis eo nomine competentes ſuſpenderentur, via facti in perpetuum præcluſa. Reſervatum Eccleſiaſticum immotum perſiſteret. Mediata bona ſacra, quæ Catholici die 12. Novembris Anno 1627. poſſederint, aut adhuc poſſideant, ubicunque ſita ſint, una cum hominibus Eccleſiaſticis, ſacris, juribus ac reditibus ſuis relinquerentur, necà Proteſtantibus turbarentur. Salvæ tamen manerent inter utriuſque religionis conſortes ſuper his factæ tranſactiones peculiares, ut &c. res judiciali ſententia deciſæ. Manerent Pontifici menſes ſui, & quæ collationes per Concordata Germaniæ ipſi competunt, uti & Cæſari primariæ preces. Poſſeſſores iſtorum prætulatuum Evangelici Annatas & Jura pallii, quæ Catholici Papæ, Cæſari exſolverent. Catholicis Canonicis illorum præſulatuum ſtatis horis ſacra ſua colere liceret. Eorundem poſſeſſoribus à Cæſare poſt præſtitum homagium indultum adminiſtrandi concederetur. Circa ſeſſionem & ſuffragium in Comitiis hactenus receptus mos permaneret. Circa Imperiales urbes Pragenſi pace ſtaretur. Equeſter Ordo in poſſeſſione vel quaſi exercitii religionis, quæ 12. Nov. ſt. n. Anno 1627. fuerit, permaneret. De jure emigrandi diſponere penes Ordines eſſet, circa quod Catholici æquam moderationem pollicebantur. Eccleſiaſtica Juriſdictio etiam circa cauſas matrimoniales ſuſpenderetur, ſi utraque pars Auguſtanæ Confeſſioni ſit addicta. Circa reliqua Epiſcopis ſuum jus permaneret. Gravaminibus Eccleſiaſticis hoc conventu deciſis, ac rite diſpoſitis reditibus ad ſuſtentationem Judicii Aulici & Cameræ Spirenſis, pluribus dicaſteriis opus non fore. Præſentatio Judicum hactenus recepta maneret; in cauſis tamen ex pace religionis deſcendentibus ſemper pares numero utriuſque Religionis judices ſederent. Cæſar quoque certum numerum Aſſeſſorum Evangelicorum Curiæ Aulicæ adſcriberet. Denique in Comitiis circa cauſas religionis major ſuffragiorum pars ne prævaleret.

1. Jun.

Evangelicorum ad eam reſponſio.

§. 113. Aſt Evangelici, queis cauſam ſuam ſolis Cæſareis committere haut tutum videbatur, quæ ſua circa iſthæc ſententia foret, illis juxta ac Suecis ſcripto tradebant, iſtamque his commendabant,

ut

ut tamen inſciis Ordinibus & abſque eorum conſenſu nihil ſtatuerent. Eo ſcripto rejiciebatur conditio à Catholicis præmiſſa, velut à præſenti negotio aliena, nec ipſis Catholicis proficua, ſi actiones ex injuriis ante triceſimum Annum ſibi illatis firmæ adhuc perſiſterent. Et quare quieti patriæ per Amneſtiam Ratiſponenſem conſultum non ſit, alibi ſat manifeſte demonſtratum. Negabant quoque Evangelici ex hac tranſactione emolumenti quid ſe capere, cum Catholicis præter tres Electoratus triginta tres Epiſcopatus, & ſeptuaginta una Prælaturæ maneant: Evangelicis contra ſedecim duntaxat Epiſcopatus, & ſex Prælaturæ inter Ordines Imperii locum ſortitæ relinquantur. Nec ſufficiebant ſexaginta Annis additi quadraginta, quibus elapſis Catholicis actio ſalva maneret, nulla mentione amicæ compoſitionis facta. Ab Anno quoque octavo decimo ad viceſimum ſeptimum multa contigiſſe Evangelicis noxia, quæ ad priorem ſtatum reducenda ſint. Par quoque eſſe, ut ſepoſito Reſervato Eccleſiaſtico ejuſmodi æqualitas conſtituatur, per quam quicquid juris Catholici in ſuis ditionibus exerceant, id Evangelicis quoque ſuis in Provinciis permiſſum ſit. Alias prius propoſita hinc inde illuſtrabantur. Circa primum gravamen monebant; Præſulibus ad alia ſacra tranſeuntibus pro dignitate, ac præſulatus captu ad vitam reditus, quibus ſuſtentemtur, aſſignandos. Id annuebant, ut qui Catholicorum Canonicorum numerus Anno decimo octavo fuerit, deinceps permaneat; Evangelicis tamen ad Catholicorum beneficia ſacra acceſſus non plane interclùſus ſit. Simul monebant, in quibuſdam Cathedralibus ſedibus familias nobiles urbanas Doctores, alioſque idoneos viros excludi; id quod emendandum. Evangelicis in bona ſacra ſuis in ditionibus ſita, quorum poſſeſſio Anno decimo octavo penes Catholicos fuit, recepta jura permaneant. Circa ſubditos Evangelicos Catholicorum Ordinum inprimis mentio fiebat Equeſtris Ordinis, Urbium, ac incolarum Præſulatuum Mindenſis, Oſnabrugenſis, Halberſtadienſis, Hildeſienſis, Monaſterienſis, Paderbornenſis, Fuldenſis, Eichsfeldiæ, & Corveienſis Abbatiæ: tum Erfordiæ, Huxteræ, Hilpolſteinæ, Heideccæ, & omnium Neoburgici ſubditorum, ut ſi quæ pacta ſint inita, libertatem ſacrorum & conſcientiæ illorum lædentia, irrita declarentur. Sulzbacenſis quoque Palatinus una cum ſubjectis in ſtatum Anni decimi octavi reponatur, abolitis à Palatino Wolfgango Wilhelmo in contrarium actis. A ſolo dominio directo, aut jure gladii jus reformandi ſacra ne dependeat, nec hoc obtentu circa ſacra in feudis quidquam novetur. Edictum Anni viceſimi noni hoc modo ultro corruiturum judicabatur. Circa juſtitiam unum adhuc dicaſterium poſtulabatur, cujus ſedes Halberſtadii aut Hildeſiæ eſſet, quoad Magdeburgum inſtauratum ſit, ac ita quidem, ut judicio Aulico Circuli Auſtriacus & Bavaricus, Cameræ Spirenſi uterque Rhenanus, Franconicus, Suevicus, & Burgundicus, novo tribunali uterque Saxonicus & Weſtphalicus ſubjiciatur.

Saxonicorum ſententia. 3. Jun. §. 114. Aſt Saxonici Electorales, etſi nihil in mandatis ſibi datum ferrent, velut privato auſu reliquis inſciis novum temperamentum Trautmanſdorfio propoſuere: ut circa bona ſacra, via facti in perpetuum excluſa, via juris centum ad Annos ſuſpendatur; qui ad alios centum prorogentur, ubi interim res amice tranſacta non fuerit. Reſtitutionem ab Anno viceſimo quarto faciendam: ſi qui ante eum annum læſi fuerint, illis pro re nata conſulendum. Evangelici Præſules ad Comitia & alios Imperii Conventus vocentur; cum ſuffragii jure. Ferdinandina quoque declaratio Anno 1555. d. 24. Julii Auguſtæ data valida ſit. Bohemis, Moravis, & Auſtriacis liber ſit juxta Auguſtanam Formulam cultus; ac nominatim Egræ, quæ Imperialis Urbis ſit. Sileſia, & Uratislavia urbs tanto magis in priſtinam conditionem reſtituatur, quod Elector Saxoniæ ex Cæſaris autoritate fidem ſuam interpoſuerit. Jus emigrandi Evangelicis ex pace Religionis plane liberum ſit. Majora ſuffragia in contributionibus non valeant, niſi quando adverſus Turcam auxilia ſunt conferenda. Judicium Aulicum concurrentem cum Camera Spirenſi juriſdictionem retineat, qua cedere Cæſari ignominiæ ſit futurum: utrinque tamen utriuſque Religionis aſſeſſores pari numero ſint. Contra Trautmanſdorfius cenſebat; quæ ſuper Provinciis hæreditariis peterentur, concedi non poſſe, niſi quod jus emigrandi ad octo Annos prorogari, excurſus ſacrorum cauſa ad vicina Evangelica loca tolerari, & in Sileſia Duces ac Ordines, exceptis Ducatibus ad Cameram Cæſaream devolutis, Religioni ſuæ relinqui poſſint. Trautmanſdorfii ſuper hac declaratio. Evangelici Præſules ad Comitia admiſſi tertio loco conſideant, & Adminiſtratorum vocabulo nuncupentur. Catholicorum circa jus emigrandi, ſubditoſque reformandi cum Evangelicis par poteſtas ſit. A dominio directo, ac jure gladii jus circa ſacra ne dependeat. Controverſiæ circa negotia Religionis non niſi amica ratione componantur. Equeſter Ordo ac Imperiales Urbes in ſtatum Anni viceſimi ſeptimi circa ſacra reponantur. Minda, Oſnabruga, & Halberſtadium penes ſuos Epiſcopos maneant. In omnibus negotiis Eccleſiaſticis via juris in centum annos, via facti in perpetuum ſit excluſa. Quicunque Epiſcopus ſeu Catholicus ſeu Evangelicus ſacra mutaverit, Præſulatu excidat, nec alimenta ipſi ex eo debeantur: excepto tamen vetere Magdeburgici Præſulatus Adminiſtratore. Patritii & Doctores in præſulatibus, ubi id moris eſt, recipiantur. Nobiles Evangelici in Mindenſi & Oſnabrugenſi præſulatu tolerentur. Ut in conventibus Deputatorum par ab utraque religione numerus ſit, in Comitiis definiendum. Certum numerum Aſſeſſorum Evangelicorum à Cæſare in Judicium Aulicum adoptandum, quo negotia ullo modo religionem ſpectantia pari ab utraque religione aſſeſſorum numero peragantur. Iſthæc inter ſe & Trautmanſdorfium acta cum Saxonici Evangelicis communicarent, ac ſententiam eorum exquirerent, nonnullis quidem propoſita temperamenta non adſpernanda videbantur, quæ hinc inde adhibita lima demum admitti poſſint. Evangelici Saxonicorum interpoſitionem declinant. Sed quia Saxonici interpoſitionem in controverſia gravaminum affectare videbantur, id pleriſque diſplicebat, qui eam operam ſemel Suecis delatam retractare nolebant. Unde hac de re per Altenburgicum 13. Jul. & Luneburgicum Suecis ſignificant, ut ſi forte Cæſarei ſequenti tractatione ad Saxonicorum ſententiam provocent, illis præmeditato occurri poſſit.

Catholicorum nova declaratio. 2. Jul. §. 115. Catholici dehinc conſilio habito novam declarationem circa gravamina concinnabant; cujus initio optabant Cæſareum ſuper Amneſtia edictum validum perſiſtere, quippe per modum publicæ conventionis inter utriuſque religionis Ordines ſancitum. Sed circa amneſtiæ initium annum viceſimum quartum probabant. *Poſſeſ-*

ſionem

1646. ſionem bonorum ſacrorum ad centum annos indulgebant; interim amica compoſitio tentaretur, & ante hanc neque actio, multo minus via facti ſuſciperetur, niſi de norma, juxta quam hoc negotium decidendum ſit, conventum fuerit. Quæ hoc conventu tranſigenda ſint, pro perpetua declaratione pacis ſacræ habeantur, ad plenam utriuſque religionis compoſitionem valitura. Reſervati Eccleſiaſtici vocabulo omiſſo res ipſa exprimebatur, & ut Catholicus Præſul ſacrorum profeſſione mutata præſulatu excideret; quod tamen de præſulibus Evangelicis ad Pontificia ſacra tranſeuntibus omittebatur. Circa præſulatus Evangelicis reſtituendos neutra pars nomine fructuum perceptorum, damni, aut impenſarum quid prætenderet. Tribus tamen Præſulatibus à Trautmanſdorfio jam exceptis Verdenſem addebant. Menſes Papales, & aliæ collationes, quæ anno viceſimo quarto uſu adhuc receptæ fuerunt, Pontifici; Annatæ, ac Jura pallii, ſimul primariæ preces Cæſari reſervabantur. Id quoque indulgebatur, ut Evangelici poſſeſſores præſulatuum, queis libera adhuc electio, & ſtatus haut mutatus perſiſteret, nominatim Magdeburgenſis, Bremenſis, Lubecenſis ſub titulo electorum Epiſcoporum ad Comitia, & alios Conventus publicos vocarentur, ſed loco ſeparato conſiderent, & poſt Catholicos pari dignatione ſententiam dicerent, electi tamen indultum in Aula Cæſarea intra annum & diem requirerent, eoque obtento Cæſari ſacramentum dicerent: ſimul Capitulis jus eligendi liberum permaneret. Circa pluralitatem beneficiorum penes Evangelicos fore, quid ſtatuere velint: Catholicos diſpoſitionem juris Canonici, ac placita Pontificis ſecuturos. A mediatis bonis ſacris, quæ penes Evangelicos manere deberent, excipiebantur illa, quæ notorie extra territorium occupantium ſita, aut aliis Catholicis Ordinibus incorporata forent. Contradicebant quoque illis juribus, quæ Evangelici in cœnobia Catholica ſuis in terris ſita ſibi arrogaverant. Circa jus emigrandi priori ſententiæ inſiſtebant, quod Ordinibus velut ſuperioritate territoriali gaudentibus jus reformandi competat; & uti ſubditus cum læſione conſcientiæ ſub Principe aliquo habitare non teneatur; ita nec Principem teneri eos, qui reformationem ſubire abnuunt, in territorio ſuo tolerare. Auguſtanæ urbis ſtatus circa religionem maneat, qualis ipſius deditione fuit conſtitutus; civibus tamen Evangelicis liberum ſit templum unum, & alterum uſibus ſuis extruere. Circa reliqua cum iis, quæ à Trautmanſdorfio propoſita erant, conſpirabant.

Catholici Gallorum favorem captant.

§. 116. Cæterum quanquam Catholici juxta ac Evangelici harum controverſiarum arbitrium Cæſareis ac Suecis certo modo detulerant: tamen illi Gallis inſuper ſuam cauſam commendare aggrediebantur, quorum ſuffragio facile Evangelicis ſe prævalituros ſperabant. Enimvero uti Cæſari diſplicebat Evangelicos cum Suecis ſeparatas tractationes ſuſcepiſſe, eoque fine peculiarem deputationem conſtituiſſe: id quod per literas iſtis exprobrabat: ita non minus moleſtum erat Catholicos Gallis ſe innexum ire. Nam ſi Galli è Catholicorum parte gravaminibus Ordinum ſe ingererent, jam res Gallico, non Auſtriaco auſpicio proceſſuræ erant, & quantum autoritatis & gratiæ Gallis in Germania accreſcebat, tantundem Auſtriacis deceſſurum erat. Aſt Evangelici, cum alias haut difficulter longe plura obtenturi viderentur, ſibi ipſi obſtabant, dum in partes digreſſi ſententiis diſſident. Nam Urbici, ac quidam Principalium de Altenburgico, Luneburgico, Magdeburgicis, & quibuſdam aliis querebantur, velut qui perpetuos Ordinum Deputatos ſe tulerint, Legatos Suecicos acceſſerint, de maximi momenti rebus inſciis aliis deliberare, ac ſcripta concipere auſi ſint, ab Urbicis aut aliis Principalibus nunquam probata. Inprimis centum annis, quos Catholici offerebant, adquieſcebant, nec neceſſarium judicabant, etiam poſt elapſos illos perpetuam ſuſpenſionem juris & facti pertendere. Pacem in diebus noſtris orandam: poſteris ſua tempora curæ fore. Equidem probandam eorum intentionem, qui pro perpetuitate pugnent. Simul tamen tempora, & rei obtinendæ difficultatem reſpiciendam, ac exitium multis imminens, ni moderata conſilia locum inveniant. Satishaberent, ſi reſciſſis rebus judicatis & tranſactis ſuum cuique reſtituatur, ac Evangelici Præſules ſuffragium in Comitiis obtineant. Sed nec eſſe, quare annum decimum octavum ita obnixe urgeant, cum viceſimus quartus ſufficere poſſit, præſertim cum intra illos annos enormiter læſis ad peculiarem reſtitutionem aditus pateat. Sed nec Ordines novo tribunali tantopere indigere, modo priora rite diſponantur, pari numero ex utraque religione Aſſeſſoribus conſtituto. Ea res conjecturam præbebat, ob diſſenſionem Evangelicorum, & quia poſterioribus duobus ſcriptis Catholici non ſpernendas conditiones obtuliſſe videbantur, Evangelicos potius quam pacem amittant eaſdem acceptaturos eſſe.

14. Jun.

Evangelici heic diſſentiunt.

Satisfactio Sueciæ vacillat.

§. 117. Nuper exhibita pacis formula quæ Cæſarei Sueciæ Reginæ obtulerant, ob additas duriſſimas conditiones magnis adhuc difficultatibus implicita hærebat. Nam circa præſulatus Cæſarei dejerabant, neque in Cæſaris, neque Pontificis poteſtate eſſe iſtos ad ſecularem conditionem redigere. Circa totam Pomeraniam autem, & Wiſmariam Cæſar iis quorum intererat aſſenſum ſuum reſervaverat. Enimvero non hi ſolum, ſed & univerſi Ordines negabant penes Cæſarem eſſe hoc modo aliquid in alterum transferre. Ac teſtabantur Brandeburgici, nunquam Electorem in alienationem totius Pomeraniæ conſenſurum. Quin & iidem de citeriore provincia decerpere quid conabantur, oblata denuo Rugia & pauculis præfecturis. Saltem ſpes erat quæ trans Penam fluvium ſita ſunt retinendi. Ac ſcripſerat Elector ad Culmbacenſem Marchionem; utut forte jure ac dominio ſuo in Pomeraniam cedere adigatur, volentem tamen Domui ſuæ nihil condonaturum. Quin & à Pomeraniæ Ordinibus miſſi jactabant; ſe etiam quam maxime heic audiendos, nec inconſultos ad pecorum inſtar alienari poſſe, antequam vinculum, quo Electori obſtringantur, legitime diſſolutum, ac de privilegiis ſuis ſibi cautum fuerit. Sed & iidem ſuper cultu religionis Evangelicæ ſibi caveri volebant, & ut patrimonialia Principis bona ad veteres uſus revocarentur, præſidia oppidis deducerentur, nova vectigalia & tributa abrogarentur, antequam homagium præſtare tenerentur. Tum ut Caminenſis præſulatus integer perſiſteret, ne numerus Ordinum provincialium, Prælatis, Nobilibus, & oppidis conſtans abolitis Prælatis imminueretur. Eam ob cauſam Cæſarei ad veteres conditiones revoluti petebant, ut Sueci expenſis quæ totius Pomeraniæ ceſſionem comitentur difficultatibus, citeriore Pomerania contenti ſint. Cum ſatius ſit hanc cum aliis egregiis provinciis accipere,

5. Jun.

Cæſareorum ſententia.

re,

re, quam ejuſmodi additamentum affectare, quod ſtabilem & quietam poſſeſſionem reliquorum omnium turbare queat. Domum Brandeburgicam non ſolum in ſe potentem eſſe, ſed & Saxonicam Haſſicamque pacto *confraternitatis* eidem innexas offenſum iri. Vicinos Polonos, Danos, Moſcos, alios eo nomine invidia uri, ex qua non Pomerania ſolum, ſed & tota Germania turbis involvi poſſit.
Quam Galli probant. Eandem ſententiam Galli quoque fovebant; qui ad futura tempora reſpiciendum, ac ut diuturna poſſeſſio ſtabiliatur cenſebant. Se quoque ampliores pro Gallia conditiones obtinere potuiſſe, ſed ultro Regi ſuo moderatiora conſilia ingeſſiſſe; quæ & non ſine adplauſu probata ſint.
Sueci abnuunt. Enimvero Sueci poſtulato ſuo de tota Pomerania inhærere; ac abunde mediorum eſſe Electori redhoſtiendo. Alias ſatis noſſe, malevolos Reginæ vel minimam fortunæ acceſſionem ægris oculis adſpicere, quæ etiam tota Pomerania remiſſa non ideo minore invidia laboratura ſit. Nec mirum eos quorum intereſt repugnare, cum nemo niſi majoris mali metu ſuis rebus cedat. Tanto magis neceſſum eſſe, ut ſuæ ſecuritati proſpiciant, & ita res ſuas diſponant, ut invidi vel nolentes ad pacifica conſilia flectantur. Reginæ culpa Imperio nihil turbæ oriturum eſſe: quin potius ſi ipſa prout poſtulatur inter ejus membra recipiatur, ad ejuſdem tranquillitatem & incrementum omnem operam collaturam. Hoc modo totam Pomeraniam petere perſiſtentibus nil aliud ſupererat, quam neglecto Brandeburgici conſenſu à Cæſare eandem accipere, hac tamen lege, ut Ordines cum Cæſareis inſtrumentum Pacis ſubſcriberent, ac ad evictionem Reginæ præſtandam ſe obſtringerent.

Circa Wiſmariam novæ propoſitio. §. 118. Nec magis in Wiſmariæ alienationem Meclenburgicus conſentiebat, qui non tam proteſtationibus, quibus parum profici judicabat, quam precibus rem gerere inſtituebat. Se Reginæ ac Regno Sueciæ maximopere obſtrictum, cujus ſolius auxilio ditiones ſuas recuperarit. Eo magis ſperare, eandem integrum ſibi beneficium præſtare malle, quam pretioſiſſimam ejus partem decerpere, quæ ſola turbidis temporibus Ducali familiæ aſylum præſtare queat. Liberam duntaxat & tutam ſtationem Suecicæ claſſi quovis caſu eo in portu offerebat, quæ publica Imperii lege confirmanda ſit. Cæſarei tamen & alii Evangelici longius progreſſi Reginæ offerebant, ut ipſa ac Dux æquo jure urbi portuique imperarent, qua ratione utrique conſultum fore. Nec deerant ex Evangelicis, loco Wiſmariæ, ſi eam Suecis relinquere cogeretur, Duci Raceburgicum Præſulatum dandum cenſerent. Sed intercedebant Luneburgici Cellenſes obtentu pactorum inter Domum Cellenſem & Guſtrovienſem, quibus cautum ſit, ut ejus præſulatus adminiſtrationem iſtæ Domus alternis vicibus obtinerent.

Galli plura poſtulant. §. 119. Aſt Galli, quo Cæſarem eo facilius ad Briſacum concedendum inducerent, tam huic quam Bavaro fidem dederant, eo obtento ſtatim ſeſe concluſuros. Sed ubi Briſacum extorſiſſent, Philipsburgum, de quo prioribus ſcriptis diſſimulaverant, jam aperte ſibi omnium cum indignatione depoſcebant: etſi ut eo minor invidia eſſet, præſidii jure contentos ſe fore declarabant, Dominio penes Præſulem Spirenſem manente. Addebant & decem Imperiales urbes in Alſatia ſitas, & ad Hagenoicam præfecturam Provincialem pertinentes, Colmariam, Schletſtadium, Hagenoam, Weiſſenburgum, Landaviam, Ehenheimum ſuperius, Turcheimum, Keiſersbergam, Monaſterium in Gregorii valle, & Rosheimum, una cum Comitibus & Equeſtri Ordine ejus Provinciæ. Dictas quippe urbes non uti Argentoratum & alias pleno jure Imperiales eſſe, ſed Auſtriacæ Domui ob præfecturam Hagenoicam certis legibus, per quas *Suprematui* ipſarum non nihil decedat, obnoxias: quæ jura jam in Galliam, ad quam reliqua Alſatiæ allodiali jure devolvantur, ſint transferenda. Id ſi obtinere nequeant earum loco quatuor oppida Sylveſtria depoſcebant. Cæſarei contra Sundgoviam & Alſatiam pleno Dominii jure in Gallos transferre conſtituerant, nullo amplius feudi à Cæſare vinculo; cujus rei cauſam ſciſcitantibus Legatis Suecicis hanc Trautmansdorfius faſſus erat; ut Gallos, quibuscum alias multa ſibi diſceptanda ſint, à conſiliis Imperii excluderent, & poſt data occaſione eam Provinciam iiſdem iterum eripere poſſent meliore prætextu, quam ſi aliquo adhuc vinculo Germaniæ innecteretur. Sic enim haut opus fore, ut Ordines ejus defenſionem ſuſcipiant, ſi Hiſpani eam Provinciam recuperatum eant. Sed urbes illas decem alienare penes Cæſarem eſſe negabant. Nec digerere poterant, oppidis Sylveſtribus inſuper ſibi decedendum fore. Ea re tamen inter Cæſareos, & Gallos diſceptata, hi Archiduci Oenipontano ob ceſſam Alſatiam tres florenorum milliones trina penſione promiſere, dimidia quoque parte æris alieni, quo Alſatia obſtringebatur, in ſe recepta. Tum de poſtulatis ſuis nonnihil remittere, ac utramque Alſatiam, Suntgoviam, & Briſacum, Philipsburgumque, cum decem urbibus Alſaticis, aut earum loco quatuor Sylveſtribus depoſcebant; quo caſu millionem florenorum priori ſummæ addituri ſint. Tum Cæſari imminente à Turca periculo certam pecuniæ ſummam annuam, ac bello exorto decem millia militum ſuo ſumtu alendorum in auxilium offerebant. Denique prætenſioni in Benfeldam, ſi illa à Suecis præſulatui Argentoratenſi reſtitueretur, deſiſtebant. Ad has conditiones paulo moderatiores Galli artibus Trautmansdorfii permoti credebantur, qui Oſnabruga Monaſterium reverſus rumorem ſparſerat, Suecorum ſatisfactionem jam ad liquidum perductam: cui fidem adhibentes Galli in ambiguo hærere, ac invidiam per immoderata poſtulata retardatæ pacis in ſe derivare nolebant. Sed poſt, re penitius intellecta, verba ſua retractare cupientibus honeſtus color deerat. 15. Junii.

De ſatisfactione militum. §. 120. Quod reliqua pacis capita attinet, circa ſtipendia militum Trautmansdorfius initio cenſebat, illos poſt concluſam pacem junctim adverſus Turcam ducendos. Sed cum Sueci oſtenderent, milites novam expeditionem non ſuſcepturos, ni ſuper priore ſatisfactum ipſis fuerit, ad quod ingenti pecuniæ ſumma opus ſit; idem proponebat, Circulorum alios Cæſareis & Bavaricis, alios Suecicis hoc fine aſſignandos.
De ſubſcriptione Ordinum. Circa ſubſcriptionem Inſtrumenti Pacis Regiis placebat, eam non à Cæſare ſolum, ſed & ab Ordinibus faciendam, ut hoc modo ad evictionem contra quosvis etiam ipſum Cæſarem, ſi contra faxit, præſtandam ſe obſtringerent. Contra Cæſarei ſoli Cæſari ſubſcriptionem vindicabant recepto antiquitus more, ac Cæſarem ſolum utique pacem cum Turca, Dano, Gallis, Mantuano non ita pridem ſubſcripſiſſe: adprobationem Ordinum ſequentibus Comitiis accedere poſſe. Quod ſi Regii ſuo petito inſiſtant, Cæſarem pari jure poſtulaturum,

1646. ut & utriusque Regni Ordines ſubſcribant. Enimvero ingens diſcrimen inter Imperii, & Regnorum Ordines Cæſareis demonſtrabatur. Hanc quippe ſubſcriptionem ad jus belli & pacis pertinere, in cujus partem Ordines Imperii veniant. Unde & eoſdem pro jure ſuffragii in hiſce tractatibus tantopere pugnaſſe, atque id demum obtinuiſſe. Igitur qui ſimul cum Cæſare tractaverint, eoſdem una cum illo ad ſubſcriptionem admittendos. Turcica bella adverſus Regnum Hungariæ geſta quibus Imperium auxilia ſubmiſerit, eoque Cæſarem pacem cum Turca velut Hungariæ Regem ſubſcripſiſſe. Circa tractatus Danicos, Mantuanos, & ſimiles vel Ordinum Imperii parum interfuiſſe, vel eorum præteritionem commune Imperii gravamen eſſe, non minus ac Pragenſem negotiationem, tantorum malorum cauſam. Nec opus eſſe ratihabitionem in Comitia differri, cum præſens conventus ſat celebris ſit. Æquilibrium, quod Ordinibus inter partes bellantes temperandum ſit, Cæſari æque ac ſociis Regibus commodo cedere; cum Ordines arma arripere adverſus quemcunque teneantur, qui pacem infregerit. Denique ſi exemplum ejuſmodi ſubſcriptionis non extet, hanc deinceps inter exempla fore; per quam jus belli & pacis Ordinibus competens adverſus Cæſaris contradictionem luculenter adſtruatur. Et in hac re Ordinum Legati cum Regiis conſpirabant, qui & Suecis Oſnabrugæ eandem impenſe commendabant; ac jam formulam mandati conceperant à Principibus ſuis ſibi expediendi, ubi tractatus ad optatum finem vergere adpareat, ex quo citra moram ſubſcriptione perfungi poſſint.

Galli ad ſeparatos tractatus ſollicitantur.

§. 121. Inter hæc cum Sueci toti Pomeraniæ inſiſterent, ac inducias abnuerent, à quibus Galli non abhorrere videbantur, qui & Citeriorem Pomeraniam acceptandam ſuadebant; Cæſarei anſam inde arripuere Gallos ſi poſſent à ſociis avellendi. Quos per Mediatores hortabantur; ad propoſitas nuper conditiones mentem ſuam preſſius explicarent, nec ita ſtricte fœderatis adhæreſcerent, qui abſque ipſis ſatisfactione potituri ſint. Tum ut inducias inirent, poſtquam res jam ad pacem ſpectare videatur. Quorum utrumque à ſe rejectum fuiſſe Galli Roſenhahnio profitebantur. *2. Jun.*

Tractatus inter Gallos & Hiſpanos continuatio.

§. 122. Inter hæc negotiatio Gallorum & Hiſpanorum parum proficiebat, niſi quod Hiſpani quatuor oppidis antea oblatis, Landreſio, Heſdino, Bapaumæ & Damvillieno adderent Comitatum Arteſiam, & Ruſcinonenſem, Roſas, Perpiniacum, & Theonvillam. Quibus Galli adquieſcere nolebant, etſi Trautmansdorfius jactaret Ruſcinonenſem agrum toto Navarræ Regno pretioſiorem eſſe. De cætero quærebatur Contarenus, Pignerandam nimis Hiſpanico genio indulgere, nec captui præſentium ſe temporum attemperare noſſe. Tractabiliorem fuiſſe Savedram, cui major rerum extra Hiſpaniam uſus. Hunc quidquid poſſit remoræ objicere, & ne minimam quidem rem ſuſcipere, niſi peculiari ex aula mandato. Qui &, cum nil quod reſponderet ſupereſſet, peculiari cum geſtu hæc verba velut vaticinabundus ex oraculo depromebat: *Deus eſt potens, cauſa ipſius agitur.* Excepta etiam ejus vox fuerat; ſi credidiſſet eo rem redituram, ut Rex ſuus Arteſia & Ruſcinonenſi Comitatu tam pretioſis Coronæ ſuæ ornamentis cedere cogeretur, ſe brachium ut ſibi abſcinderetur prius paſſurum, quam ex Hiſpania digrederetur. Quia porro Hiſpani metuebant, ne Cæſarei pacem Germanicam deproperarent ipſorum cauſa neglecta, eos tractatus quantum poſſent remorari ſatagebant. Unde cum intellexiſſent, ſatisfactionem Gallicam circa Briſacum potiſſimum adhæreſcere, Cæſareis ſuggerebant; ſibi certo conſtare, Gallicam Aulam ſola Alſatia abſque iſto oppido adquieſcere decreviſſe. Et Gallicos Legatos ſola privata ambitione duci ad Briſacum expoſcendum, ut plus quam in mandatis habeant confeciſſe dicantur. Cum hic aſtus non ſuccederet, Cæſareis perſuadere laborabant, ut ne Germanica pax concluderetur, niſi & ſua cum Gallis pace perfecta. Nec eo minus ad invidiam Gallis faciendam rumor ab iſtis didebatur: à Gallis id agi, ut Germanica negotiatio cum Hiſpanica implicetur. Id quod Ordinibus Imperii Evangelicis cumprimis non parum ſcrupuli injiciebat. Unde per Deputatos à Suecicis Legatis petebant, ipſis conatibus apud Gallos obviam irent. Etſi enim Hiſpaniæ Rex ob Belgium, Burgundiam, & Mediolanum Imperio aliquatenus ſit conjunctus, eoque nomine ab Ordinibus cauſam ſuam ſuſcipi aliquoties petierit; tamen Ordines iſtis controverſiis huc uſque immiſcere ſe noluiſſe, velut quæ non ex Imperio aut dictis provinciis, ſed ex Hiſpania originem ſuam trahant. 1646.

Dios es poderoſo, la coſa è ſuya.

De tractatu inter Hiſpanos & Hollandos.

§. 123. Facilius tractatio inter Hiſpanos, Belgaſque Fœderatos videbatur procedere; quorum hi cum ſuper induciis proponerent, ad eas Hiſpani pronos ſe oſtendebant, modo Galli non admiſcerentur. Contra Belgæ ab initio haut aliud præ ſe ferebant, quam ſe ulterius quam Gallos progredi non poſſe. Addiderant aliquas conditiones, velut quod Hiſpani ipſos liberos agnoſcere populos debeant, in quos nihil juris etiam poſt elapſas inducias prætendendum ipſis ſit: tum ne hoſtilia ceſſent, niſi allata Regis Hiſpaniæ ratificatione, & alia ſimilia. Quanquam autem tractatus inter Gallos & Hiſpanos quieſcerent, horum tamen negotiatio cum Belgis procedebat, utraque parte in id negotium prona. Hollandia cumprimis provincia acri in pacem ſtudio rapiebatur, ac Hiſpanis favere incipiebat, ut pacem ſeparatam omnino aucupari videretur. Quæ res apud Gallos non modicam ſuſpicionem excitabat, præſertim cum ſecreto res à Belgis ageretur, qui non inficiabantur; injunctum ſibi ab Ordinibus Generalibus, ne actorum ſuorum exemplum Gallis communicarent. Eoque iſti querebantur, haut ſincere ſecum à Belgis agi; ſi Hollandi pacem occupent, ſibi quoque cum Hiſpanis, quibus alias pares futuri non ſint, tranſigendum. Saltem iſtos præpropera pacis cupidine Galliam intempeſtive ad pacem pertracturos. Uti tamen acriter inſtantibus Gallis tractationem cum Hiſpanis tunc ſuſpenderunt, quoad pari cum illis paſſu procedere poſſent: ita adparebat, ab Hiſpanis id quæſitum, ut ſpe propinquæ tranſactionis ejus æſtatis expeditionem eluderent; quem ſcopum etiam magna ex parte aſſequebantur. Eodem tempore Belgici Legati ad Suecicos Oſnabrugam Secretarium mittebant qui hiſce Reformatorum cauſam, tum plenam Palatini reſtitutionem commendaret, & ut Evangelici ac Reformati Nobiles in Monaſterienſi præſulatu, ac reliqua Weſtphalia exercitio ſuæ religionis gaudeant, ac ad beneficia Eccleſiaſtica, & munera civilia admittantur. Simul ut controverſia ſuper Pomerania cum Brandeburgico amice componatur; ac Haſſicus miles Orientali Friſia educatur. Circa Pomeraniam à Suecis repoſitum: Sibi nil aliud quæſitum, quam ful- *11. Jun.*

crum

1646. ctum Evangelicorum cauſæ ſtruere, cui ſi opus ſit inniti queant, idq; bona cum Electoris, & agnatorum gratia. Ad quam rem ipſi quoque operam collaturi ſint, parem promptitudinem à ſe viciſſim experturi. Sed de Friſico negotio reſponſum: Magnopere cauſæ communis intereſſe, arma Landgraviæ ſuſtentari. Per ea ingens periculum ab ipſo Comite averti, quod alias ipſum ab adverſa parte maneat. Quicquid oneris id ſit, jam finem in propinquo eſſe: tot per annos patienter tolerata, exiguo adhuc tempore ferri poſſe. Si frænum ille mordeat, Haſſos occupata vi tuituros: nec Reges fidiſſimam ſociorum deſerturos.

Temperamentum circa cauſam Palatinam.

§. 124. In Palatina cauſa circa dignitatem Electoralem duplex temperamentum proponebatur, ut vel hac alternis à Bavarica, & Palatina Domo gereretur, vel ut Carolus Ludovicus octavum Electoratum, & ultimum in Collegio locum obtineret. Quorum hoc Evangelici Ordines Legibus Imperii repugnare cenſebant, eoque priorem rationem potiorem ducebant, ut Maximiliano Bavaro ejusque filio Palatinus Princeps, inde Bavarus, Palatinusque alternis ſuccederent. In quam ſententiam etiam Sueci inclinabant, ut tamen Maximilianum ſtatim Carolus Ludovicus exciperet, ſi quidem Galli, uti adparebat, ſtudere Bavaro pergerent. Cæſareis contra poſterius probabatur, ac ipſe Bavarus alternationem plane averſabatur, quod per eam Palatinis anſa præbeatur ſemel partam dignitatem retinendi, id quod, uti ferebant, jam ante trecentos annos variis artibus effecerint Bavarica Domo excluſa; quæ nova bellorum cauſa futura ſit. Et hanc ſententiam Legatis Ordinum quos alternæ dignitati favere conſtabat, ſcripto ſignificabat. Cui & Galli ſuccinebant, omni ſtudio Bavarum ſibi devincire ſatagentes. Inter hæc Palatini Neoburgici Wolfgangi Wilhelmi Legati ſuper Principis ſui jure proteſtari, quod ipſi ex legibus Imperii, ac pactis familiæ per Cæſares confirmatis ad Electoralem dignitatem annexasque ei ditiones ſit quæſitum, de quo & ipſe, paterque & avus à Cæſaribus inveſtituram acceperit. Eaque pacta non ad ſolum caſum lineæ Heidelbergenſis per mortem extinctæ pertinere, ſed ad hunc etiam, quo Fridericus V. ſuo facto dignitate & ditione excidiſſe feratur: cum circa ſucceſſiones pluribus ſimul adquiſitas unius factum alteri fraudi eſſe nequeat. Imo jam Anno 1620. Ferdinandum II. Neoburgico inveſtituram ſuper eo ſuccedendi jure promiſiſſe: & cum ipſe poſt de inveſtitura Bavaro conceſſa quereretur, eundem Cæſarem declaraſſe, id eidem fraudi non fore, eamque clauſulam literis inveſtituræ Bavaro datis inſeri curaſſe. Id jus ut Principi ſuo ſartum tectum maneret, idem legatus Neoburgicus apud Suecos inſtabat. Enimvero iſta apud Ordines, ac præcipue apud Cæſareos parum ponderis habere ſentiebantur. Cui & magnam apud Evangelicos invidiam excitabat oſtenſa in Sulzbacenſes cives auſteritas, quos iſte ob deductum miniſtri aulici Auguſtanam formulam profeſſi funus aſpero edicto increpaverat.

27. Jun.

Neoburgici petitum.

Inter Urbes Imperiales & Equeſtrem Ordinem ſuper Præcedentia.

§. 125. Eodem tempore ab Imperialibus Civitatibus ſcriptum vulgabatur, Wolfgango Gemmingio oppoſitum, qui Ordini Equeſtri præ Urbibus digniorem locum nuper vindicatum iverat. Eo inficiabantur, perpetuo uſu receptum, ut Equeſter Ordo ante Urbes in actis Imperii nominetur; cum in contrarium exempla extent, & iſta quondam promiſcue uſurpata reperiantur. Nec Equeſtrem Ordinem ante annum 1619. ſuper hoc negotio Urbibus litem moviſſe; unde & his nullam antea cauſam fuiſſe de præpoſtero aut promiſcuo ſcribendi ordine querelam movendi. Cæterum Urbes dignatione Statuum Imperii citra dubium Equeſtri Ordini præpollere. Quo nomine & prior Urbibus locus in Conventu Noribergenſi Anno 1619. & Francofurtano Anno 1631. & 1634. Nobilibus fruſtra contradicentibus, relictum. Nec Imperiales Urbes velut privatos homines conſiderandos, ſed velut reſpublicas & univerſitates, cum inſeparabili dignatione Status Imperii, quibus una cum Electoribus & Principibus ſeſſio & ſuffragium in Comitiis competat. Epiſcopos quoque & Prælatos humiliore loco ortos ob dignitatem Ordinibus Imperii adhærentem præferri illis, qui alias natalium præſtantia præcellant. Exemplo quoque Helvetiorum & Italicarum civitatum conſtare, Reſpublicas liberas tam conjunctim quam diviſim Nobilibus præferri. Quin Comites, Barones, & *immediatos* Nobiles in quibusdam urbibus jus civitatis adeptos, ac alicubi in Senatum receptos, quoſdam civilem ſubjectionem ſubiiſſe. Dari in quibuſdam urbibus antiquiſſimas familias, quæ ſi velint in ſocietates Ordinis Equeſtris recipiantur, ac ad ludos Equeſtres nullo contradicente admittantur. Quid in aliis Regnis receptum ſit, huc non pertinere, cum alibi dignatio Urbium Imperialium non reperiatur. Abſurde à Gemmingio poſtulari, ut Nobilibus ob militarem functionem faveatur. Nam milites non velut Ordines, ſed velut privatos ſtipendia facere, & longe plurimos urbibus oriundos caſtra ſecutos, qui non minus ſtrenue quam Nobiles rem geſſerint, nec gregariorum loco habendi ſint. Nec ambitione ſe duci, ſed ut jura Ordinum in ſolenni hoc conventu, libertati quam maxime inſtaurandæ deſtinato, imminui ne patiantur. Cæterum & occultus metus Urbicis ſuberat, ne hoc ipſo ſuffragium ipſorum deciſivum, quod Moguntinus in dubium vocaverat, labefactaretur. Nec eo ſecius Principales in Equeſtris Ordinis partes inclinabant. Ac Moguntinis intellecto ab Urbicis id affectari, ut Inſtrumentum Pacis futurum priore præ Nobilibus loco ſubſcriberent, apud Trautmansdorfium ne id fieret contendebat, velut legibus Imperii & conſuetudini adverſum. Quod & hic facturum ſe recepit. Sed & Principales nupero ſcripto ſuper Gravaminibus ordinem in pace Auguſtana obſervatum ſecuti caput de Equeſtri Ordine præmiſerant, addito tamen, id urbibus præjudicio non fore. Urbici contra per Francofurtanum legatum Gallis exemplum ejusdem ſcripti, in quo Urbes Nobilibus præpoſiti erant, Monaſterii exhibendum curaverant, ut ſi Nobiles, quod Oſnabrugæ geſtum fuerat, pro actu poſſeſſorio allegare vellent, Urbes Monaſterienſem actum opponere poſſent.

§. 126. Inter hæc apud Suecos ſuſpiciones in Gallos gliſcere, quod Turennius Wrangelio jungi cunctaretur, cujus tamen ſpe cum hic longius Rhenum verſus ſe penetraſſet, tota Cæſareorum & Bavaricorum mole circumfuſus non ſine periculo hærebat. Qua de re Legati Suecici apud Gallos graviter querebantur, præſertim cum nunciatum eſſet, Turennium juſſum deſerto bello Germanico in Belgium vertere. Contra Galli teſtari, Turennii cunctationem ſibi moleſtam; nec tamen inficiabantur, ipſum ex aula mandatum accepiſſe à Wrangelio cognoſcendi, num hic ipſius præ- 1646.

Inter Suecos Galloſque ſuſpiciones.

1646. præſentia per menſem exſequendo alibi arduo negotio carere poſſit; ut tamen citra ejuſdem conſenſum nihil ſuſciperet. Suecos itidem inſciis Gallis è Germania in Daniam bellum tranſtuliſſe. Sed cum Turennius conjunctionem cum Wrangelio neceſſariam judicet, ſe quoque iſti ſuaſiſſe, ne illam amplius differat. His utut ſpecioſe dictis haut quidquam plena fides à Suecis adhibebatur, qui ſedecim Annorum experientia didicerant, Gallos Suecorum progreſſus in Catholicorum ditionibus nunquam æquis oculis adſpexiſſe: & uti prolapſas ipſorum res ſublevatum iverant, ita inſigniter florentes clam ſubruere ſategiſſe; nec mergi ipſos, nec emergere voluiſſe. Tum malle ut adverſus Cæſaris ditiones arma vertantur, quam adverſus Bavarum, quem tot licet acceptis ignominiis ingenti ſtudio colebant. Unde credebatur, ea Turennii cunctatione id quæri, ut Wrangelius Bavaria, quam tunc invadere meditabatur, diverteretur. Suſpicionem augebant Briennæ Comitis literæ ad Avaugurium, à Cæſareis interceptæ, & Suecis aliisque communicatæ; è quibus conſtabat, ægre ferre Gallos Bavarum peti, cui ut terror incutiatur, ſibi non ingratum: ſed ſerio eundem plecti, & paci & religioni Catholicæ noxium futurum. Unde Avaugurius monebatur, iſtud clam & velut proprio inſtinctu impedire. Nec abnuebat Longuevillius, ad Turennium ſuper hac re, etſi non à ſe, ſcriptum fuiſſe. Illæ ſuſpiciones uti Cæſareorum animos non parum erigebant; ita cum paulo poſt adpareret, Suecos etiam abſque Turennio hoſti ſuſtinendo pares eſſe, iidem non parum iterum deprimebantur.

Oxenſtiernæ congreſſus cum Gallis Monaſterii.

§. 127. Porro jamdudum res requirebat, ut Regii Legati inter ſe colloquerentur ſuper reſponſo ad Cæſareorum duplicam, & exhibitam pacis formulam; ac jam Aprili menſe Suecis placuerat congreſſum intermedio loco Lengrichæ inſtitui. De quo cum Gallis proponeretur, Longuevillius initio pronum ſe ferre, ac ut paucos intra dies fieret, optare. Mox moras nectere, velut negotio prius matura deliberatione diſcutiendo, aut quod Lengrichæ non ſatis idonea hoſpitiorum facultas, quorum commodiſſimum jam Sueci occupaverant. Et cum Galli extra vicum illum prætorium Nobilis cujuſdam ſibi delegiſſent, nova quæſtio ſurgebat, utri alteros prius ſalutare deberent. Nam quia vicus ille propius Oſnabrugâ quam Monaſterio diſtat, Galli poſtulabant, ut Sueci velut priores ad iſtum locum perventuri, prius ipſos ſalutandi cauſa adirent. Id quod, ſi ſors ita ferret, ut priores ibi adpellerent, Sueci non abnuebant; ſed ut ad id ſtricte tenerentur, id vero nolebant. Viciſſim Avauxius & Servientus tenuitatem hoſpitiorum adſpernabantur, velut valetudini ſuæ adverſam, ipſo Longuevillio mollitiem eorundem cavillante. Revera tamen cupiebant Suecos Monaſterium ad ipſos accedere. Unde & illi recepto mori inhærere ſatius ducebant. Quia tamen Legati Gallici hactenus ſinguli duntaxat Oſnabrugæ fuerant, ambo Sueci illos primi Monaſterium accedere nolebant; ſimul ne forte hac occaſione præcipua negotiorum Monaſterium pertracta ibi deciderentur, aut Catholici quædam ibi extunderent, quæ Evangelicis fraudi forent.
24. Jun. Igitur eo demum ſolus Oxenſtierna profectus eſt. Colloquio habito Galli primo de ſtudio Regis ſui in pacem prolixe teſtabantur, modo illa honeſta & tuta foret. Pium eſſe, & Chriſtianiſſimi Regis titulo dignum effuſioni ſanguinis Chriſtiani modum ſtatuere. Gallos in univerſum pacem anhelare, ac belli oneribus defetiſcere; Clericos cumprimis tributa deteſtari in Eccleſiæ Romanæ detrimentum impendenda. In Italia Papam Hiſpanis proclivem, ac Principes novum fœdus agitare, ut Gallia tot undique ingruentibus hoſtibus par futura non videatur. Belgas Fœderatos ſecreta cum Hiſpano negotiatione ipſorum conſilia non parum turbare, qui ubi tranſegerint, res Galliæ maximis difficultatibus intricari. Helvetios quoque novam Gallorum viciniam in Alſatia haut æquis oculis adſpicere. Oxenſtierna haut ſegnius Reginæ pronum in pacem animum extollere: poſtquam ſpes ſit, vaſtis Auſtriacorum conſiliis jam compreſſis libertatem Germaniæ conſtitutum iri. Haut minora Sueciam belli incommoda ſentire. Germaniam exhauſtam, & bello alendo imparem: milites quoque diuturni laboris tædia cepiſſe. Et erat utique per tot delectus exhauſta viris Suecia; nec conſultum videbatur tot victoriarum fructum inter incertam fortunæ aleam diutius relinquere. Sane ipſam Reginam ingens pacis deſiderium tenebat manſuetudine ingenii, & quia ſtabiliendæ domi autoritati pacem expedire judicabat, ac ne ab illis dependere neceſſum haberet, qui ob uſum rerum conſiliis, ac regendis exercitibus dimoveri non poterant. Cum inde capita pacificationis diſcuterentur, adparebat Gallos reliqua præter ſatisfactionem leviter expendiſſe, aut exigui momenti ducere. Amneſtiæ & reſtitutionis initium ab Anno viceſimo quarto Gallis capiendum placebat. In Palatina cauſa Cæſareorum ſententia circa dignitatem Electoralem iisdem probabatur. Circa ditiones ſatis haberent Palatini, inferiorem Provinciam haut mutilatam, ac ſuperioris partem recuperaſſe; reliquam Bavaro in ſolutum perpetuo jure dandam. Nec ſat honorifice de ipſo Carolo Ludovico loquebantur, qui tantum Regum favorem nullo ſuo facto meritus ſit. Contra Bavari animum, potentiam, opes, ac adminiſtrationem magnis laudibus extollebant, cujus amicitiam magis quam Palatini conſervare, ac eundem adverſus hunc fulcire rationis ſit. Circa jura Ordinum utrinque placebat delenda illa verba Articulo quinto: *Salvis iis, quæ ad Electores & Collegium Electorale ſolum pertinent, & ſalvis eorundem juribus & præeminentiis*; aut diſtincte iſta jura exprimenda. Gravaminibus Ordinum Galli parum tangebantur, ac videbantur iſta indeciſa malle, quod è re ipſorum non eſſet Ordinum animos per concordiam coaleſcere. De commerciis quoque ad Suecos rejiciebant. De ſatisfactione jactabant, Alſatiam ſibi emendam, & ex reditibus ceſſarum terrarum vix uſuras erogatæ pecuniæ redire. Suecis ſuadebant ut dimidiam Pomeraniam, Bremam, Verdamque & Wiſmariam cum eorum quorum intereſt conſenſu accipiant. In totius Pomeraniæ alienationem Brandeburgicum nunquam conſenſurum. Circa Landgraviæ ſatisfactionem ſe non minus quam circa propriam connixuros, excepta tamen Paderborna, & aliis bonis ſacris; ac inſignem pecuniæ ſummam eidem procurandam. Quid emolumentorum militibus ſuis quærerent, Sueci diſpicerent; nam de his niſi pro Germano ſuo milite ſe non laboraturos. Circa aſſecurationem pacis placebat, Ordines quoque ſe obſtringere ad tuendam pacem, ſi forte illam à Cæſare violari contingat. Reliqua non ejus eſſe ponderis, ut pacem morari debeant. Tandem videbatur reſponſum ſcripto concipiendum, capitibus

1646. in quatuor claſſes digeſtis, idque ocyus Cæſareis exhibendum: ſed prius Legatos Regios medio loco congreſſuros ad ſcripta mutuo communicanda, ne ejuſmodi inæqualitas qualis circa primam propoſitionem obtingat. Et hæc tunc Monaſterii inter Regios Legatos agebantur. Oxenſtiernam Monaſterium abeuntem Saxonici, Witgenſteinius, & plerique Evangelicorum Ordinum Legati eodem ſequebantur, quod crederent, ibi pacem concludendam, aut ſaltem pleraque controverſa decidenda. Unde & Oxenſtiernam acriter urgebant, ut Salvium eodem evocaret. Aſt ille ſalva dignitate Reginæ, ac ſine detrimento ſummæ rerum id non fieri poſſe perſpiciebat. Catholicis Ordinibus ob acceſſum Evangelicorum non parum ſuperbiæ acceſſerat. Trautmansdorfius, & alii adverſæ partis ob infauſtos Gallorum in Belgio caſus, & dilatam Turennii conjunctionem tepide pacem, & non ſine faſtu tractabant, quod ſperarent exercitus citra pugnam non ſeparandos, ac ante conjunctionem Suecos clade aliqua caſtigandos. Unde, prout fortuna favente conſueverant, circa omnes Articulos ceſſim velut ibant. Quod ſi tumentibus ſpe ſucceſſus Cæſareorum animis uterque Legatus Suecicus deſerta ſede ſua Monaſterium abiiſſet, videri poterant diffidentia rerum ſuarum pacem quibuscunque legibus emendicare. Unde Salvium Monaſterium venire haut placebat. Et Evangelici, cum opinionis ſuæ falſos ſe cernerent, paulatim Oſnabrugam remearunt; quo & paulo poſt Oxenſtierna rediit, cum Salvio formulam pacis adornaturus.

8. Jul.

Cæſaris & Saxonis literæ ad Evangelicos.

14. Jun.

§. 128. Aſt Cæſar, cum adpareret Evangelicos cauſæ ſuæ præſidium fere in Suecorum favore repoſuiſſe, literas ad Altenburgum, Vinarienſem, & Luneburgicum Duces dedit, quorum Legati præ reliquis cum Suecicis conſilia ſociaverant. Illis oſtendebat, Ordines ideo à ſe ad hunc conventum vocatos, ut promovendæ paci Legatis ſuis conſilio adſiſterent, non ut cum ſuis ac Imperii hoſtibus ſeparatas negotiationes miſcerent, eoque fini peculiares Deputationes conſtituerent. Unde ut ſuos talia omittere juberent poſtulabat. Idem quoque ad Saxoniæ Electorem ſcribebat, ut pro ſua autoritate iſtis conatibus per ſe ac Legatos ſuos obviam iret, ac eo rem deduceret, ut tam amplis conditionibus à ſe circa Amneſtiam & gravamina jam oblatis adquieſcere velint. Cui Cæſaris poſtulato obtemperans Elector datis ad eosdem Principes literis demonſtrabat: Principes in Comitiis Ratisponenſibus ac Deputatione Francofurtana jus ſuffragii circa tractatus pacis non alio fine tam ſolicite quæſiviſſe, quam ut Cæſari eo expeditius reducendæ paci conſilio adeſſent, non ut ſeparata conſilia cum exteris coquerent. Addebat, Catholicos jam amore pacis hactenus ceſſiſſe, ut primaria cauſa belli Anno triceſimo primo moti ſublata ſit. Circa reliqua hautquidquam tantum in mora periculum videri, ut eadem utique ſub clypeo decidenda ſint. Nec eſſe quod à Gallis auxilii quid expectent, quos conſcientia ſua non permittat Catholicos ad plura concedenda armis ſuis adigere. Suecos quoque inopia, hoſtiumque oppoſitis copiis premi, Polonos valida arma parare, Batavos ob Pomeraniæ translationem, & Friſiæ hoſpitia ægreſcere. Danos ob nuper extortam pacem, ereptamque Bremenſem Provinciam infenſos. Quæ omnia ſuadeant, ne Suecorum favori nimium confidant.

14. Jun.

Enimvero his haut permoti Evangelici reverſo Oxenſtierna per Deputatos quid Monaſterii actum ſit communicari ſibi petunt, cauſamque ſuam denuo commendant. Quos Legati Suecici conſtanti animo eſſe, & occaſione res ſuas ſtabiliendi, forte nunquam reditura, dextre uti jubent.

Nova Evangelicorum circa gravamina declaratio.

§. 129. His animati Evangelici re inter ſe deliberata haut ita temere poſtulatis ſuis cedere conſtituunt, ac recens conceptam declarationem Cæſareis exhibent, additis precibus, ut ſuper illa diſceptationem cum Suecis ingreſſi rem ad optatum finem perducant. Quibus Cæſarei reſpondent: ſe hautquidquam rem immediate cum Suecis pertractandam ſuſcepiſſe; ſed duntaxat eandem apud Catholicos, ſicuti Sueci apud Evangelicos, promovere voluiſſe. Id cum à prioribus Cæſareorum promiſſis abire videretur, Evangelici citra moram Suecis exemplum ſuæ declarationis offerunt, ac ſua commoda denuo Reginæ impenſiſſime commendant. Ejus ſcripti exordio diſplicebat, à Catholicis Amneſtiam Gravaminibus miſceri, illamque huic tractatui velut conditionem inſeri. Fundamenti loco ſubſternebatur tranſactio Paſſavienſis, & pax Religionis, cujus perpetua declaratio hicce tractatus eſſe debeat; tum ut omnimoda æqualitas inter utrique religioni addictos ſervetur, & per vim atque arma adverſus neutram partem unquam procedatur. Circa ſacra omnes in ſtatum Anni viceſimi primi reponendos, abolitis in contrarium actis: nec tamen ante id tempus læſos excludi, nominatim Palatinum Ludovicum Philippum, qui & ipſe in priorem poſſeſſionem tam circa ſacra quam civilia mittendus ſit. Duraret hæc tranſactio in centum annos, quibus labentibus aut elapſis amica conventio ſuſcipiatur, quid circa immediata bona ſacra faciendum, nec via juris prius ineatur, quam ſuper judice & judicio, tum norma legis, & proceſſus convenerit. Interim Reſervatum Eccleſiaſticum valeret, idque circa utrique Religioni addictos; ac ut alimenta idonea illis præbeantur, quibus ob mutata ſacra munere ſit cedendum: Electiones in Præſulatibus Evangelicis fierent ex veteribus ſtatutis, modo nihil in ſe contineant Auguſtanæ Confeſſioni adverſum: electi præſulatus hæreditarios ne facerent, & liberum Capitulis eligendi jus maneret. Menſes Papales in illis duntaxat præſulatibus concederentur, ubi Catholici Capitulares dicto tempore pariter admiſſi, & ubi in horum locum alius ſurrogandus. Annatas, Jura Pallii, & confirmationum exigere ne liceret. Preces primarias Cæſar obtineret, ſed ut in locum Evangelicorum non niſi Evangelicos præſentaret. Evangelici Præſules ad Conventus Imperii vocarentur, ac ſuffragio, priſtinoque loco potirentur, ac controverſia inter Magdeburgicum & Salisburgenſem jam componeretur. In Capitulis mixtis numerus Evangelicorum Capitularium maneret, qui dicto Anno viceſimo primo fuerit. Qui plures præſulatus ſit nactus, illos dum viveret retineret. In poſterum ſinguli ſingulis, aut ſi reditus tenues ſint binis, ternisve ſint contenti. Mediata bona ſacra prout Anno viceſimo primo poſſeſſa ſunt, in perpetuum poſſiderentur, ſub quibus & pignoris loco poſſeſſa comprehenderentur. Immediatus Equeſter Ordo, ipſiusque ſubjecti libertati ſacrorum relinquerentur. Imperiales urbes tam in ſacris quam civilibus ſtatu Anni viceſimi primi deinceps fruerentur. Urbi Auguſtæ peculiariter cavebatur, ut & Dunckelſpulæ, Kaufbeuræ, & Biberaco, ante

1646. dictum annum læſis. Egra quoque ac Donavverta veteri libertati reſtituerentur. Civibus Aquisgranenſibus publica ſacra Evangelica, & aditus ad munia paterent, prout ab anno 1578. ad 1598. habuerunt. Evangelici ſubditi Catholicorum Ordinum publicum religionis ſuæ exercitium, quod dicto anno, aut antea ex pacto, privilegio, uſuve diuturno quæſiverunt, retinerent, eodem exuti idem recuperarent. Nominatim heic mentio fiebat Nobilium, Oppidorum & ſubditorum in præſulatibus Mindenſi, Osnabrugenſi, Halberſtadienſi, Hildeſienſi, Monaſterienſi, Paderbornenſi, Fuldenſi in Eichsfeldia, & Corveia Abbatia, tum & Erfordiæ, Duderſtadii, Huxteræ, item Hilpolſteini, Heideccæ, & aliorum Neoburgicorum ſubditorum. In Sileſia ſacra publica, quæ dicto anno viceſimo primo fuerant reſtituerentur, prout id ab Electore Saxoniæ ex mandato Cæſaris promiſſum. Nec minus Bohemiæ Regno & provinciis Auſtriacis ſacra Auguſtana indulgerentur, exulesque bonis ſuis reſtituerentur. Frueretur Sulzbacenſis Palatinus, ejusque ſubditi, ac vidua Palatina Hilpolſteini reſidens libertate ſacrorum, prout anno viceſimo primo fuit, abolitis à Neoburgico contra actis. Reliqui ſubditi Evangelici, queis ád ſacra ſua publice exercenda jus non ſit quæſitum, migrandi neceſſitas ne adferatur, niſi ultro velint; interim ſacra intra privatos parietes, aut apud vicinos exerceant, nec deteriore quam alii conditione habeantur. Dominium directum, jurisdictio criminalis, jus centenæ, & ſimilia poteſtatem ſacra reformandi ne largirentur. Jurisdictio Eccleſiaſtica adverſus Evangelicos Ordines, eorumque ſubditos plane tolleretur. Denique prius poſtulata repetebantur de æquali Deputatorum numero inſtituendo tertio dicaſterio, & ne majora ſuffragia in cauſis religionis, tributorum, & ubi Ordines non ut unum corpus, ſed in partes Evangelicorum & Catholicorum diviſi ſpectantur, valerent.

Brandeburgicus ſeparatos tractatus ſuper Pomerania offert. 17. Jul.

§. 130. Brandeburgici Legati expedito Suecorum colloquio nomine Electoris ſeparatos tractatus ſuper Pomerania obtulerant, Gallis & Belgis Fœderatis mediationem obituris. Queis Sueci poſtero die reſponderunt: ſe inter communem pacificationem, ac præſentem rerum faciem nullum locum ejusmodi tractatui relictum videre, nec ſuper eo quidquam in mandatis ſibi datum. Multo minus tam ſolennem mediationem acceptare ſibi fas eſſe. Nec vero tractatu opus eſſe, cum toti Pomeraniæ inſiſtere juſſi ſint. Ad quæ Witgenſteinius reponebat; Cæſari ea, quæ Electoris ſunt, alienare nefas; atque idem Trautmansdorfium agnoviſſe. Electorem nunquam ad cedendam totam Pomeraniam conſenſurum. Si Regina id pertendat, ipſum Deo atque tempori cauſam ſuam commendaturum. Eadem Lœvvius

Jul. ab Electore reverſus repetebat. Obtinuerant quoque Brandeburgici ab univerſis Evangelicis, ut Deputatione tredecim legatorum in hac cauſa

19. Jul. apud Suecos intervenirent. Hi magna cum verborum modeſtia exponebant, hautquidquam emolumenta Reginæ impeditum venire, ſed quia ea res diſſidii anſam inter Reginam & Electorem paritura videatur, idoneum temperamentum commendare. Queis pari humanitate occurſum. Ad extremum tamen ferebant, ſe Electorem ad cedendam utramque provinciam permoturos, viciſſim Suecis & Brandeburgicis conſilio & opera adfuturos, ut Elector paris pretii ditione potiatur. Eodem modo & qui à Monaſterienſibus Ordinibus ad Suecos in eadem cauſa ablegati erant, 1646.

dimiſſi. Nec eo minus Brandeburgici obnixe totam Pomeraniam abnuere, nec de æquivalente ditione mentionem velle facere, quamdiu Sueci ſuo poſtulato inſiſterent. 27. Jul.

Eum ſitum eſſe Pomeraniæ ad alias Electoris ditiones, ut omnem æſtimationem ſuperet. Quin præſtare Suecis partem provinciæ volente, quam totam invito Electore accipere. Quam nec absque validis præſidiis obtinere liceat ob invidiam Poloni, Danique & Hanſeaticorum: quibus alendis provincia ipſa haut ſuffecerit: ac ſi ſumtus è Suecia ſupplendi ſint, eam provinciam Reginæ oneri fore. Quod ſi parte Pomeraniæ contenta eſſe velit Regina, Electorem arcto amicitiæ fœdere jungi eidem cupere: Ulteriore provincia Citeriorem adverſus Polonos tegi, reliquorum invidiam deſituram Ordines provinciales libenter Reginæ imperium ſubituros; præſto fore tutelam totius Germaniæ: ita modico ipſi præſidio opus fore. Eadem opera Witgenſteinius Reformatorum cauſam Suecis commendavit, ac ut amicitia inter Evangelicos conſtituta perpetuum fœdus in Pontificios ſanciretur.

Reformatorum poſtulata. 17. Jul.

Hoc poſtulatum ſolenni Deputatione repetebatur, ac id maxime videbatur quæri, ut iſti ex aſſe æquarentur illis qui Formulam Auguſtanam nulla variatione amplectuntur, jure quoque circa ſacra diſponendi macti. 16. Aug.

Cui poſtulato non Catholici ſolum, ſed & alii Evangelici obſiſtebant, veriti, ne Reformati ipſorum quoque ritus extirpandi anſam quærerent. Sueci autem de Reformatis non niſi laxioribus verbis propoſuerant, ac ut omnes Ordines in ſtatum anni decimi octavi reponerentur. Id ſi Reformati obtinerent, á ſe nil amplius deſiderari poſſe cenſebant. Nam ſi tunc jus reformandi citra controverſiam obtinuiſſent, rem claram eſſe: ſin dubium tunc fuerit, oſtendebant, ſe id aliis Ordinibus invitis obtrudere non poſſe.

Inter Hiſpanos & Hollandos acta.

§. 131. Aſt Monaſterii tractatio inter Hiſpanos Belgasque expedite procedebat. Ubi hicce agendi modus fuerat obſervatus, ut ſtatim atque de aliquo capite conveniſſet, quorum ſeptuaginta amplius erant, idem ſigillatim ſubſcriberetur. Poſt ne qua ſchedarum amitteretur, omnia in unum ſcriptum redigebantur, cui & aliquot è Belgis nomina adpoſuere, addito, ut quæ nunc tranſacta, ſuo tempore inſtrumento pacis inſererentur. Eo cum ſcripto quatuor è Legatorum numero, inter quos Adrianus Pavvius præcipuus iſtorum autor, Hagam profecti ſunt, magnam ſpem oſtentantes ratihabitionis brevi adferendæ. Equidem provinciæ, quarum Legati non ſubſcripſerant, iſta ſibi haut probari teſtabantur: ac ipſa Hollandia, quæ præ reliquis tractatui promovendo inſtiterat, agnoſcebat, nullam cauſam fuiſſe negotium præcipitandi; quid tamen ſolidi ſubeſſet dubitabatur. Sane conſtabat in conſeſſu Ordinum Generalium quoſdam diſſeruiſſe, haut abs re fore, ſi ipſi ſeparatam pacem præciperent, per quam Cæſari Hiſpanoque ſpatium detur fœderatorum Regum progreſſus ſiſtendi, quorum incrementa nimium gliſcant prægravi exercituum vicinia & imminuto commerciorum cultu. Quin manifeſto pellucebat eorum invidia, quorum artibus Suecicus exercitus in Germania prope in periculum præcipitaverat; ac expeditio in Flandriam ſucceſſu caruerat, dum Aurelianenſem & Enguianum Duces ſpe rei per Arauſionenſem gerendæ pellectos Belgæ deſtituerant.

Galli

§. 132. Permovit ea res Gallos, ut & ipſi circa

pa-

1646. tractatum ſuum properant. pacem cum Hiſpanis ſatagerent: cui conciliandæ Hollandi operam ſuam obtulere; ſimul Gallos ſtimularunt, ut & hi crederent, cum Hiſpanis brevi pacem coalituram. Sed propius tangebat Suecos, quod ſuper Gallorum emolumentis inter hos atque Cæſareos magno ſtudio ageretur. Equidem ad menſem uſque Auguſtum frigidos ſe geſſerant Cæſarei, non ſine moleſtia Gallorum, nativo ingenii fervore lentorem ejuſmodi averſantium. Ac ſatis patebat, Cæſareos felicem ſucceſſum armorum ſuorum captare; ſimul Hiſpanos ſolos bello implicitos deſtituere nolle. Unde & hanc ſuæ pacis conditionem ſtatuebant, ſi & Hiſpanica pariter concluderetur; nam & ad Alſatiam Hiſpano hæreditarium jus competere, qui niſi ſuper eadem amice cum ipſo tranſactum fuerit, Franckendaliam è manibus haut amiſſurus ſit. Unde & proteſtationem apud Mediatores interponebant, ni Galli Hiſpanos tractatibus includere velint, ſibi decretum negotiationem abrumpere. Sed cum ſors belli ſecius cecidiſſet, abdicatis Hiſpanis media citra hoſce cum Gallis tranſigendi circumſpicienda erant. Equidem oſtendebat Trautmanſdorfius, ſe domum diſceſſurum; ac jam itineri dies dicta erat, literæque tuti itineris à Regiis petitæ, obtentæque, non quod ſerio rem ageret, ſed ut Gallis ad maturandos tractatus calcar ſubderet. Nec minus mediatores diſceſſum minabantur, ni ſerio magis res agatur. Quibus moti Galli ſpem æquiorum conditionum faciebant. Unde iſti acrius indies inſtare: ut tractationem reſumerent, exprobrantes, nimium ipſos ſociis adhærere, quibuſcum velut pacem adſpernantibus
12. Aug. nulla tranſigendi ratio ſuperſit. Nec Galli ab eo negotio alieni erant, quo invidiam retardatæ ob privata ſua commoda pacis amolirentur. Cæſareis autem ſpes erat, ſi cum Gallis tranſactum foret, Suecos ad moderatiores conditiones acceptandas compelli poſſe.

Satisfactionis Gallicæ leges. §. 133. Ita Gallis Cæſarei offerebant primo Præſulatum Metenſem, Tullenſem ac Virodunenſem cum Urbe Meti, eodem modo Galliæ deinceps ſubjectos futuros, ſicuti antehac Imperio fuerant; ut tamen prior ſtatus maneat, ac Virodunenſis Epiſcopatus penes Franciſcum Lotharingiæ Ducem velut legitimum Præſulem relinquatur; quibus Pignarolum, & Moyenvicum accedebat. Secundo Briſacum cum adſitis oppidulis Hochſtædio, Impſinga, Harta, & Achera, ſalvis tamen privilegiis. Tum Superiorem & Inferiorem Alſatiam, Sundgoviam, & præfecturam provincialem in decem urbes Imperiales Alſatiæ cum omnibus juribus, ſalva religione Catholica, uti antea ſub Auſtriacis fuerat, & abolitis, ſi quæ per bellum novata ſint. Tertio ut Gallis Philipsburgi perpetuum præſidium certo numero habere liceat, quod Regi Galliæ ſimul & Spirenſi Epiſcopo ſacramento obſtrictum, ſed à ſolo Rege alendum ſit. Hac ſatisfactione Galli adquieſcebant: ſed ſecundo capiti adjiciebant, ut reſtitutæ à Suecis, Benfeldæ, caſtello Rheinavia, Tabernis Alſaticis, Hohenbaaræ, & Neuenburgo ad Rhenum munimenta detraherentur, nec iis locis præſidia haberentur: tum ut Gallicis copiis liber tranſitus Tabernis ſemper concederetur; nec caſtella cis Rhenum inter Baſileam ac Philipsburgum excitarentur, nec Rhenus vetere ſuo alveo diverteretur: Viciſſim Galli I. Archiduci Ferdinando Carolo reſtituerent quattuor oppida ſylveſtria, Comitatum Hauenſteinum, ſylvam Nigram, totam Briſgoviam cum oppidis in ea ſitis, prout olim ad Domum Auſtriacam pertinuit; ſimul totam Ortenaviam, cum oppidis Imperialibus Offenburgo, Gengenbaco, & Cellis ad Ammersbacum; ut ad iſta omnia Rex Galliæ nihil juris prætendat. II. Tum ut commercia inter utriuſque ripæ Rheni accolas, ac navigatio ejus fluminis citra nova vectigalia libera ſit. III. Omnes inſuper Vaſalli cives & incolæ locorum ceſſorum ſua bona recuperent; abolitis à Duce Bernhardo factis, & à Rege confirmatis donationibus. IV. Relinqueret quoque Rex in immediato ſtatu ac reſpectu ad Imperium Epiſcopos Baſileenſem & Argentoratenſem, alioſque in Alſatia Imperii Ordines, Abbatem Murbacenſem & Luderenſem, Abbatiſſam Andlovienſem, & Monaſterii in Valle S. Georgii, Palatinos Lutzelſteinenſes, Comites & Barones Hanoviæ, Fleckenſteinæ & Oberſteinæ, Equeſtrem Ordinem in Alſatia Inferiore, ſimul decem Urbes Imperiales *Landvogdiæ* Hagenoicæ ſubjectas, nec plus juris ſibi in eas arroget, quam Auſtriaci habuerunt, & hoc tractatu ceſſum eſt. V. Omnia reliqua loca cis & trans Rhenum veteribus dominis reſtituantur, nulla ſumtuum penſatione petita. VI. Archiduci Ferdinando Carolo duo milliones uncialium intra biennium ſolvantur. VII. Gallia duos trientes æris alieni, quo Camera Enſisheimenſis obſtricta eſt, in ſe ſuſcipiat. VIII. Rex Galliæ per triennium ob metum Turcici belli annua pendat centena quinquagena uncialium millia, præſidiis limitaneis impendenda: ac ſi in apertum bellum res eruperit, decem millia militum ſuis ſumtibus alenda ſubmittat. IX. Ne Turennius amplius adverſus Cæſarem, aut Ordines Imperii bellum gerat. Tandem X. ut cum Hiſpano pax ſimul concludatur, & XI. Lotharingus huic paci includatur. Hiſce tribus poſtremis capitibus velut conditionibus reliqua omnia ſuperſtructa erant, ut ni iſta præſtarentur, reliqua extra obligationem eſſent. Circa pleraque hæc Cæſareorum poſtulata Galli parum ſcrupuli movebant; niſi quod quintum caput plane omitterent. Id quod & Mediatores diſſimulandum ſuadebant, quo Galli eo citius negotiationem cum Suecis & Proteſtantibus, quam in ſe receperant, aggredi poſſent. Sextum circa caput non niſi tres milliones librarum Francicarum terna penſione ſolvendarum annuebant. Enimvero id diſerte teſtabantur, ſi Hiſpani hoc bello amiſſa loca repoſcerent, ac prioribus bellis parta reſtituere abnuerent, pacis ſpem nullam eſſe. Lotharingi quoque reſtitutionem plane abnuebant, qui ad bellum Germanicum non ſpectet. Quin proponebant, ne Cæſar adverſus Galliam, aut Gallia adverſus Cæſarem auxilium ipſi præſtaret, quo omnis diſſidii anſa in poſterum inter Cæſarem ac Gallos præſcinderetur. Quod ſi tamen Dux ille poſitis armis Legatos in Aulam Gallicam mittat, illos in gratiam Cæſaris benigne admittendos & audiendos, & omnia ſuper executione tractatus cum ipſo Duce quondam agitati ex æquo componenda eſſe. Hiſce complura addebantur communibus tractatibus adhuc indeciſa, quibus obtinendis ut Galli operam navarent Cæſarei ſtipulabantur: I. Ut amneſtiæ initium anno viceſimo quarto ſtatueretur. II. Palatini reſtitutio ad eum modum fieret, quem Cæſarei antea deſignaverant, utque Via Montana ad Moguntinum rediret. III. Circa 1646.

1646. gravamina Eccleſiaſtica poſtrema Catholicorum declaratione ſtaretur, ac Evangelici tertio dicaſterio in Saxonia erigendo deſiſterent. IV. Commercia per totum Imperium ex legibus publicis etiam in locis Galliæ ac Sueciæ cedendis libera eſſent. V. Ut Sueci dimidia Pomerania contenti reliquam Brandeburgico, Wiſmariam Meclenburgico reſtituerent; utque Bremæ Verdæque ſtatus Eccleſiaſticus ſervaretur; cum Suecis plus circa bona ſacra, quam Ordinibus Imperii concedi non poſſit. VI. Ut Cæſar neque Bavaro evictionem ad Superiorem Palatinatum, nec Brandeburgico refuſionem ob Pomeraniam præſtare teneretur. VII. Archiduci Ferdinando Carolo dynaſtiæ Achla, Blaubeura, & Hohenſtaufa relinquerentur. VIII. Hohentvvilæ munimenta deſtruerentur; nec prius quam hoc fiat, Cæſar ad Auracum, Aſpergam, & Schorndorfum reſtituendum obſtringeretur. IX. In penſationem Briſaci Cæſar Lindaviam perpetuo præſidio obtineret, tegendis Auſtriacis provinciis. X. Denique Wurtenbergicus pro dynaſtia Heidenheimo quingenties mille florenos exſolveret, pro qua ſumma eandem Cæſar Bavaro oppignoraverat. Nam hunc præcipue Ducem carpere cupiebant Auſtriaci, ſarciendis utcunque damnis, quæ his tractatibus acciperent. Id quod Joannes Wilhelmus Gollius Oenipontanus Legatus aperte fatebatur addito; meruiſſe id Ducem, cujus culpa præcipue bellum poſt mortem Guſtavi Regis tamdiu extractum ſit. Nam ni iſte Heilbrunnæ præ reliquis Ordinibus rem tanto ſtudio egiſſet, nunquam fœdus coaliturum fuiſſe, Suecorum tunc armis ultro collapſuris. Nec minus id negotium ſedulo urgebat Iſaacus Volmarus, Wurtenbergica licet ortus, qui peculiari colloquio Gallis jura Domus Auſtriacæ in Hohenſtauffam, Achlam, & Blaubeuram inculcatum ibat, multis in Wurtenbergicum invectus, velut apud quem omnia beneficia ab Auſtriacis per annos ducentos quinquaginta congeſta nil aliud effecerint, quam ut iſte omnibus in Auſtriacam Domum inſurgentibus ſocium ſe adjunxerit. Neque eandem eo Duce prius amico uſuram, quam in eum ſtatum redacto, ut nocere nequeat. Cæterum in hac tractatione Fabius Chiſius, ubi de Catholica religione, boniſque ſacris agebatur, nomine ſedis Romanæ ſemper interceſſit, ac ne in eorum alienationem Catholici conſentirent hortatus eſt, etſi pacem ideo impedire nollet, nec repugnaret, quo minus ex inevitabili neceſſitate ad ejuſmodi concluſionem deſcenderetur. Galli etſi circa hæc ſat faciles ſe præberent, & pleraque probarent, iſtis ſe haut reluctaturos teſtati: non tamen, uti poſtulabatur, fidem ſuam eo nomine obſtringere audebant, ne à ſociis fœderis limites migraſſe arguerentur. Unde etſi dicta capita cum Suecis, & Proteſtantibus expedienda verbo in ſe ſuſcepiſſent; de iis tamen in ſcripta conventionis formula omiſere. Cui & hæ conditiones adjiciebantur; iſthæc rata non fore, ni & ſuper negotiis ſtatum totius Imperii ſpectantibus communi pace tranſactum fuerit, cujus partem præſens conventio conſtitueret. Tum ut ſuſcepta cum Suecis ſuper ipſorum poſtulatis tractatio abſolveretur ac Caſſellanæ Domui ſatisfieret. Demum ut Ordines Imperii iſta omnia rata haberent, eademque ſervatum iri caverent. Sed communis pacis tractatu irrito iſthanc quoque

1. Sept. conventionem nullam fore. Ita id negotium abſolutum, ac ſimul conventum, ut hujus tranſactionis formula in Mediatorum manus deponeretur, nec aliis communicaretur. Haut abs re fuerit heic monuiſſe, primum articulum à Cæſareis „hiſce verbis fuiſſe conceptum. *Primo, quod jura* „*ſuperioritatis in Epiſcopatus Metenſem, Tullenſem, ac* „*Virodunenſem, Urbemque Metim eo modo, quo hactenus ad Romanum ſpectabat Imperium, in poſterum ad* „*Coronam Galliæ ſpectare debeant, reſervato tamen jure* „*Metropolitano ad Archiepiſcopatum Trevirenſem pertinente, omnium inſuper Ducum, Principum, Comitum, Baronum, Nobiliumque feudis, jure clienteları,* „*cæteriſque rebus, quæ cuilibet eorum in his Epiſcopatibus competere poſſunt. In quibus omnibus per Regem* „*Chriſtianiſſimum nullatenus moleſtari, ſed omnes & ſinguli in eo quo ſunt ſtatu immediatæ ſubjectionis erga* „*Romanum Imperium relinqui debebunt.* Sed hunc „articulum Galli ita formabant: *Primo, quod ſupremum dominium, Jura ſuperioritatis, aliaque omnia* „*in Epiſcopatus Metenſem, Tullenſem, & Virodunenſem, urbeſque cognomines, horumque Epiſcopatuum diſtrictus, & nominatim Moyenvicum eo modo, quo hactenus ad Romanum ſpectabat Imperium, in poſterum* „*ad Coronam Galliæ ſpectare debeant, ſervato tamen jure Metropolitano ad Archiepiſcopatum Trevirenſem pertinente.* Quanquam autem adjectis conditionibus cavere voluerant Galli, ne in fraudem ſociorum quid egiſſe viderentur: experientia tamen compertum fœderum exiguam fere rationem haberi, poſtquam altera pars peculiaria ſibi deſtinata aſſecuta ſit, & ſociorum emolumenta, aut commune bonum ſegnius curari. Quin metus erat, ne Galli Suecos ad intempeſtivam tranſactionem compellere inſtituerent; qui jam apud alios haut obſcure jactabant: haut ita Suecis ſe innexos, ut non ſtatim ab ipſis ſejungi poſſint. Se iiſdem nulla circuitione adhibita dicturos, ut poſtulata ſua ad æquitatem temperent. Nam ob enormia illorum deſideria ſe bellum hautquidquam continuaturos.

§. 134. Decreverant porro Legati Gallici obtentu conſolationis officio apud Oxenſtiernam ob mortem uxoris defungendi junctim Oſnabrugam accedere. Id quod mature menſe Auguſto ſignificavere, poſtulato ne funus prius deduceretur. Iter tamen eum per menſem diſtulere Servientum pedibus laborare cauſati: revera ut tractatus cum Cæſareis prius abſolverent. Suecis tamen fervida cum Cæſareis negotiatio eo plus ſuſpicionis excitabat, quo ſecretius ibi acta habebantur. Et ſcripta hinc inde exhibita Suecis ab aliis prius, quam à Gallis communicabantur. Ac in aperto erat, quo magis tractatio Monaſterii ferveret, eo frigidius Oſnabrugæ rem geri. Unde metuebatur, ne Galli demum ſocios deſtituerent, id quod à Cæſareis enixe quæri ſatis conſtabat. Eoque Sueci datis literis Gallos monebant, ut ex convento congreſſus haberetur inſtrumento pacis excutiendo; ac ſi Oſnabrugam accedere grave ſit, ſe Lengrichæ cum ipſis collocuturos. Sed hi re jam cum Cæſareis tranſacta magno cum comitatu Oſnabrugam acceſſere, Suecorum rhedis extra Urbem ſolenniter obviam prodeuntibus. Quos poſtera die tres Belgarum Legati, qui ſoli Monaſterii hactenus reſtiterant, Pavvius, Franciſcus Donia, & Adrianus Clantius ſine pompa ſecuti ſunt, ſimul plerique Evangelici Monaſterii agentes

Gallici Legati Oſnabrugam veniunt.

31. Aug.

8. Sept

1646. tes huc ſe contulere, commodis ſuis invigilaturi. Sed & Cæſarei huc acceſſere, præter Trautmanſdorfium, quem faucibus hærens teſtæ cancrinæ fruſtulum non citra periculum vitæ detinebat, donec poſt octiduum vomitu rejiceretur. Contarenus per literas Legatos Suecicos ad promovendam pacem, & amplectendas æquas conditiones hortabatur, oſtenſo periculo, quod orbi Chriſtiano à Turca immineret. Poſt præmiſſa ſolennia Galli Suecos de iis, quæ Monaſterii acta eſſent, certiores reddebant, quæ & ſine dubio à Roſenhahnio *perſcripta ſint, & quod jam cum Cæſareis ſuper ſua ſatisfactione tranſegerint*, infecta tamen futura, ni communis tractatus ſuccedat, ac Regina, Landgraviaque poſtulatis ſuis potita ſit. Scriptam tranſactionis formulam prælegebant, haut exhibito tamen exemplo, niſi adjectarum conditionum; cauſati imperfectam eſſe rem, quam variis quidem de cauſis in Pontificii Nuntii manibus reliquerint, ſed quam publicare dubitent, antequam adpareat, quo totum negotium ſit evaſurum. Cæterum quæ Gallia accipiat, ſatisfactionis vocabulo venire non poſſe, utpote caro emta, omnibus ſine dubio Gallorum facilitatem miraturis. Sed Regem id onus ſubire maluiſſe, quam diutius bello implicitum hærere, quod paucos per menſes majorem auri ſummam abſorbeat, quam pro Alſatia ſit promiſſa; incerto, num poſt exhauſtas plures moleſtias ejuſmodi conditiones obtineri, aut pari gloria arma poni queant. Inde ſuper neceſſitate pacis diſſerere: Galliam argento exhauſtam; tot egregios, illuſtreſque viros amiſſos, nupera præſertim Mardici oppugnatione: qui primariis Domibus luctum, Reginæ commiſerationem, ac ingens pacis deſiderium excitent. Ac ſi Hollandi pacem aut inducias cum Hiſpanis præcipiant, vix adparere, quæ Galliæ ſpes ſit cum fructu bellum deinceps gerendi. Ingentes inde queſtus in Hollandorum Legatos effundere, tam importune properato tractatu: quæ res aulæ Gallicæ tanti viſa fuerit, ut, ſi pax non alia ratione obtineri poſſet, vel emenda foret.

A Gallis diſputata de ſua ſatisfactione.

De neceſſitate Pacis.

De exhibendo inſtrumento pacis.

§. 135. Ad hæc Sueci repoſuere, Reginam hoc bello nil aliud, quam honeſtam & tutam pacem quæſiviſſe, nec à ſe ullam occaſionem eadem potiundi neglectam: hactenus tamen parum promoviſſe, Cæſareis omnia ad ſuum Inſtrumentum, quod tamdiu meditati ſint, rejicientibus. Se quidem circa Suecicum Inſtrumentum formandum hunc congreſſum expetiiſſe, quo de compacto, & communi conſilio utrinque id in lucem proferri queat. Ac ſi Galli parati ſint, in ſe moram non fore. Se quippe formulam pacis adornaſſe, quam poſt factam cum ipſis communicationem Cæſareis edituri ſint impenſe id poſtulantibus; ac inſtare Ordines, ne Reginæ ſatisfactio, & ipſorum commoda divellantur. Galli contra Inſtrumento ſuo formando nondum manum admoverant, cauſati, præmaturum eſſe in lucem id proferre. Pleraque adhuc cruda & infecta. Circa plurima adhuc toto cœlo diſſideri, eoque inſtrumento edito animis utrinque exacerbatis forte tractatus plane abruptum iri. Sibi ſatius viſum rem per partes tranſigere, & antequam circa omnia convenerit, iſta uno ſcripto haut complecti. Caput circa ſatisfactionem ſe abſolviſſe: optare ut & Sueci Oſnabrugæ ſuper ea tranſigere poſſint. Sueci contra oſtendere, Sueciæ Galliæque, & aliorum vicinorum ſatisfactionem præcipuam in hoc conſiſtere, ut negotia Germaniæ modo à ſe propoſito componantur. Quo non obtento reliqua commoda fere inutilia, ac Regnis dedecori redundatura. Ab ipſis hactenus jactatum: bellum ſuſceptum inſtaurando priſtino Germaniæ ſtatui ac libertati: eo fine Ordines ad tractatus invitatos auxilio ſuo promiſſo: quorum commoda nunc negligi, ipſos quoque Reges tangentia, turpe fore. Ordines ſeparatam Gallorum ſuper ſuis præmiis tractationem ægerrime tuliſſe, ac ut omnia pari paſſu peragantur impenſe petiiſſe. Galli etſi oſtenderent, eandem ſibi quoque mentem eſſe, nec Regem, niſi Germaniæ rebus prout juſtitiæ ratio exigit compoſitis, arma exuturum: Suecis tamen ſuadebant, quo negotium ordine evolveretur, à ſatisfactione ſua ordiri, aliis rebus pro cujuſque indole ſecuturis. Inter negotia Imperii multa eſſe, quæ initio intendi, poſt remitti queant, prout privatæ rationes ſe darent. His rite ſubductis cætera animoſius defendi poſſe, ac ni adverſa pars æquas conditiones admittat, juſtitiam belli luculentius adparituram. 1646.

De Suecica ſatisfactione.

§. 136. Sic igitur Galli Suecicam ſatisfactionem acriter urgere, ut ſatis pateret, eo fine ipſos Oſnabrugam veniſſe: circa quam aſperrima inter Legatos Regios diſceptatio ſurrexit. Sueci Præſulatus duos ſibi depoſcebant ea lege, ut illi in ſeculares principatus converterentur: quos Cæſarei non niſi ſub præſenti titulo, & conditione concedere volebant, quibus & Galli ob communia ſacra adſtipulabantur. Wiſmariam Sueci citra exceptionem, & nullo ad Meclenburgicos Duces reſpectu poſtulabant: Cæſarei Ducem in conſortium dominii ejus urbis admittendum contendebant, ut ut ipſe Dux ſimpliciter alienationi ejuſdem contradiceret. Pomeraniam integram Sueci affectabant, Brandeburgicis obnixe reluctantibus; quod poſtulatum & Galli temperare ſatagebant, oſtendentes, ſe apud Brandeburgicos ſæpius acriter inſtitiſſe, ſed illos ultroneam ceſſionem conſtanter abnuere. Et quia Gallicus in Suecia Miniſter Chanutus ſignificarit, à Regina decretum Citeriore Pomerania adquieſcere; ab ipſis poſtulabant, ut amota tergiverſatione negotio finem imponant. Enimvero Sueci inficiabantur, tale quid à Regina decretum; ac expeditiſſimum judicabant, ſi Elector tota Pomerania cedat, & quam refuſionem poſtulet, oſtendat. Hac ceſſione poſſe ipſum Carnovienſem Ducatum recuperare: tum *bannum* abolere, quod ob ſubtractam Imperio Boruſſiam incurrerit: citra controverſiam retinere Brandeburgenſem, Havelbergenſem & Lebuſienſem præſulatus, ultra ſeculum detentos, ac tributis publicis eo nomine exſolvendis in proprios uſus converſis: inſuper Glogovienſi & Saganenſi Ducatu, aut Magdeburgico & Halberſtadienſi præſulatu potiri. Reginam ipſius poſtulata quantum poſſit fulturam. Relatum ſibi non ſolum Marchiæ Ordines, ſed & Culmbacenſem, Anſpacenſemque Marchiones ipſius agnatos ſuaſiſſe, ſi Regina Pomeraniam dividere nolit, mature, & antequam in arma res erumpat, in boni publici gratiam cederet, & de æquivalente ageret, Regina favente facile obtinendo. Pomerani quoque Deputati magis quam antea flecti cœperant, ac Elector paulatim remiſſurus quid videbatur. Unde Galli anſam arripiebant denuo Brandeburgicos urgendi: qui tamen præfracte regerebant; Electorem nunquam in totam Pomeraniam,

1646.

niam, aut Citeriorem una cum Stetino pro æquivalente, aut in ſolam Citeriorem citra æquivalens cedendam conſenſurum. Quin & in medio relinquebant, num Citerior Provincia cum ipſius conſenſu obtineri poſſit. Addebant ſententiam Ordinum Pomeraniæ quoque exquirendam, quos inter, & Domum Brandeburgicam mutua pacta intercedant; ac non magis Electorem eam Provinciam, ejuſque partem alienare poſſe, quam hi abſque Electoris conſenſu alterius imperio ſe ſubdere: Ac licet Elector ſacramenti ipſis veniam faciat; penes ipſos tamen fore, annon potius Polonorum, Belgarum, aut alterius protectioni ſubmittere ſe velint, quam Suecorum dura imperia, graveſque exactiones diutius tolerare: præſertim cum Pomerani tanquam liber populus, Imperio Romano quondam certis legibus ultro ſe ſubjecerint.

Circa Pomeraniam difficultates.

Animos hiſce addebat, quod eorum cauſam fulcirent, quicunque Sueciæ opportunitatem Pomeraniæ invidebant. Quos inter miſſus à Poloniæ Rege Matthias Crocovius pro Electore velut Regis iſtius vaſallo, ac pro jure iſti Reipublicæ in Pomeraniam competente acriter contendebat: addito, Regem facile quidem pati poſſe, ut Reginæ Sueciæ ex æquo ſatisfiat, ac in poſterum adverſus ſubitam invaſionem caveatur: haut tamen credidiſſe, Pomeraniam poſtulandam fuiſſe, in qua Poloniæ quoque ſecuritas vertatur, & pro qua ſibi non minus, quam Reginæ pro ſua laborandum ſit. Belgarum quoque Legati, qui hanc ob cauſam præcipue Oſnabrugam venerant, moderatione adverſus Electorem utendum ſuadebant. Nam etſi ut Regina Regni ſui ſecuritati proſpiceret non improbabant: ita tamen rem temperandam, ne Reginæ cognatus, ac Evangelicarum partium princeps, in quo cauſæ communi non leve præſidium repoſitum ſit, ſua potiſſimum jactura pacem redimere cogatur; ac Reginæ, quæ ad diuturnitatem faciant, reſpicienda.

15. Sept.

Evangelici quoque Ordines cauſam Pomeranicam amicæ tranſactioni, quæ utrique parti grata foret, commendabant. Quibus Sueci reponebant: ſibi haut injunctum cum Brandeburgico ſolennem tractatum ſuſcipere; ſed cum Cæſareis ſibi negotium eſſe. Cum Cæſare Reginam bellum geſſiſſe, hunc ſatisfactionem ſe poſcere: eundem totam Pomeraniam obtuliſſe, ac ad promiſſa ſua præſtanda teneri: qui & ſuper penſatione cum Electore tranſacturus ſit. Quod ſi tamen Elector extra juſtos tractatus per ſe, aut alios proponat, quid loco totius Pomeraniæ expetat, id negotio non parum facilitatis allaturum.

19. Sept.

Id reſponſum cum poſt in conſeſſu Ordinum Evangelicorum referretur, Brandeburgicus Legatus, qui pro Pomerania ſuffragium ferebat, ſat quidem fervide, acceptabat Suecos ſatisfactionem non ab Electore, ſed à Cæſare exigere; cujus conſequens ſit, Electorem à Regina hoſtem non haberi, eoque nullam eſſe rationem, cur à Cæſare quæ Electoris ſint poſtulentur. Simul graves querimonias miſcebat, neminem Ordinum ſerio hanc rem agere; minatus, eo demum rem redituram, ut alii vicini, quos hæc res tangat, in partem oneris ſint venturi.

Gallorum ſententia.

§. 137. Galli igitur è præſenti rerum conditione Suecis duas vias proponebant, quarum alterutrà ſit ſequenda; ut vel totam Pomeraniam abſque Brandeburgici conſenſu evincerent, vel Pomerania Citeriore, & Rugia contenti eſſent. Priore caſu bellum continuandum, cujus pericula & onera manifeſta ſint, & cui non ſolum Sueciæ malevoli ſe ingeſturi, ſed & quod alias amicis invidiæ faces ſubditurum ſit. Nam perſiſtente licet in fide Gallia, verendum tamen eſſe, ne Belgæ deſerta communi cauſa ſeparatim cum Hiſpanis tranſigant. Manifeſtum eſſe, quid mali eorum cunctatio circa hujus æſtatis expeditionem produxerit. Quod ſi plane cum Hiſpanis in amicitiam redeant, totam Hiſpanici belli molem Galliæ incubituram. Unde Gallis neceſſitatem allatum iri vires ſuas è Germania revocandi, ac Hiſpanis facultatem fore Cæſarem validioribus auxiliis ſublevandi. Cæſarem operam daturum Brandeburgico fulciendo, & ut alii in Imperio, & extra eidem adſiſtant. Jam Hafniæ ab Hiſpanis fœdus inter Daniam & Poloniam proponi ad vires Suecorum diſtrahendas. Nec ſuſpicione carere frequentiorem ſolito Batavorum cum Danis & Polonis communicationem. Iſtorum Legatos pro Electore apud Suecos commendationem interponere: apud alios infenſiora ſpargere. Hanſeaticos quoque gliſcentem in dies Suecorum potentiam horrere. Ordines Imperii diuturni belli tædio captos, ſi utcunque rebus ſuis conſulere queant, ad pacem ruituros Suecorum commodis inſuper habitis. Quod ſi autem Regina Citeriore Pomerania, & Rugia ſit contenta, ſpem eſſe Electorem tandem conſenſurum; aut ſi tergiverſari pergat, totum hunc conventum à Reginæ partibus ſtaturum; cujus unanimi conſenſu ipſa cupitis potitura ſit, omnibus, quos hic tractatus comprehendat evictionem præſtituris. Imitarentur Sueci Galliæ Regis exemplum, qui pacis in gratiam de ſuis poſtulatis non parum remiſerit, & quæ dentur tantum non emere voluerit.

Suecici Legati rem differunt.

Suecici Legati etſi has rationes in medio relinquerent, tamen cum alia mandata non haberent, prioribus poſtulatis inſtitere. Ad Reginam tamen ſe omnia relaturos promiſerunt, ad quam & Legati Gallici ſcripturos ſe ferebant. Iidem cum apud Suecos, tum alios hoc imprimis cuneo utebantur, circa pacem ſuam cum Cæſare ac Hiſpano nihil difficultatis ſupereſſe. Quo fine & à San-Romano literas proferebant, quibus ſignificabat, Hiſpanos mandata accepiſſe in eas fere leges, quas Galli velint, pacem concludendi. Id quod ex Fabio Chiſio intellexerit, qui Monaſterii glorietur; pacem manu ſe tenere, ac reverſis Oſnabruga Legatis Gallicis ſine dubio eandem cum utriuſque partis bona gratia ad exitum perducturum.

Trautmanſdorfius diſceſſum minatur. 20. Sept.

Eodem fine & de Trautmanſdorfii diſceſſu ſpargebatur; de quo Lambergius, & Cranius, cum Suecos inviſerent, denuntiabant, à Cæſare ipſum jampridem avocatum; quamdiu ſpes fuerit tractatuum abſolvendorum, iter ſubinde diſtuliſſe: ſed Pomeraniæ negotio ad vadum adhærente propediem diſceſſurum. Quibus Sueci oſtendebant, ſe ex ſua parte omnia feciſſe, ac poſtquam Cæſar in Pomeraniam conſenſerit expectaſſe, ut ipſe illis quorum intereſt ſatisfaciat; quorum conſenſum procurare Cæſar Reginæ teneatur. Contra Cæſarei excipiebant; Cæſarem non plus, quam ipſe habeat, dare poſſe, nec ulterius promiſiſſe, quam quantum penes ipſum foret.

De Palatina cauſa.

§. 138. Circa Palatinam cauſam Bavarus ſubinde octavum Electoratum ingerere, ac alternas vices abnuere. Nec enim adparere, quare Palatinus has tantopere affectet, illum recuſet; cum alternis gerenda dignitas Electoralis nil ditionis ipſis additura ſit: octavus autem Electoratus ſuffragium in eligendo Cæſare cæteris par attribuat.

Nec

1646. Nec hæreditarium munus Palatino deforé. Sane plura Palatinus non videbatur obtenturus ob Regis Angliæ res plane proſtratas, unde omnis auxilii ſpes decollaverat. Et plerique Evangelicorum cenſebant, circumſpiciendam eſſe rationem Bavarum à Cæſare divellendi. Quo fine huic dignitate Electorali, quam poſſidebat, & parte Superioris Palatinatus; Palatino reliqua ſuperioris parte, & Inferiore Provincia, ſimul octavo Electoratu ſatisfaciendum cenſebant. Eandem ſententiam & Galli fovebant; Bavarum, ſi juncta Regum arma ingruant, & quæ tantopere cupiat offerantur, pacis ſibi proficuæ concluſioni Viennæ omni ſtudio incubiturum. Illum prudentia valere, ac ſatis noſſe, Viennæ ſe ſuſpectum juxta, & exoſum. Opibus quoque, & egregio milite inſtructum, ſimul extrema ſenecta, & cujus valde interſit, pacem utrique Regno probatam fieri. Hunc mature Cæſari avellendum. Nam ſi prius quam id fiat, fato concedat, viduam, liberos, militem, ac Provinciam ejuſdem in Cæſaris manibus fore, bello continuando non leve momentum. Ac confirmabat Bavaricus Legatus, ſi Princeps ille Electoratum, & pleramque partem Superioris Palatinatus retineat, circa reliqua capita ſatisfactionis, Amneſtiæ, & gravaminum componenda acerrime connixurum.

De controverſia & ſatisfactione Haſſica.

§. 139. In controverſia circa ſucceſſionem Marpurgenſem Caſſellani cupiebant cauſam hoc conventu decidi, aut Regiorum Legatorum interventu amice componi. Sed Darmſtadienſis ſententiæ à Cæſare pronuntiatæ inhærebat, quam amica poſt tranſactio jurejurando firmata exceperit. Nec conſultum ſibi illis arbitris cauſam agere, qui adverſæ parti fœdere innexi ſint. Præſertim cum Longuevillius apud Cæſareos in hæc verba eruperit: ſi vel maxime Landgraviæ cauſa injuſtiſſima foret, ſe tamen illam utique ſublevaturos. Ac ſi tranſactione opus ſit, Domos Saxonicam, & Brandeburgicam, fraternitatis vinculo Haſſicæ junctas, interpoſitionem commodiſſime ſuſcepturas. Si Saxoniæ Elector ſuſpectus ſit, ex eadem Domo alium poſſe ſurrogari. Caſſellani contra modum in pacto mutuæ ſucceſſionis præſcriptum abnuere, quod Darmſtadienſis iſto neglecto ad Aulam Cæſaream cauſam pertraxerit; ex quo fonte diſſidia inter Darmſtadienſem & Caſſellanam Domum promanarint. Tunc verebantur, ne cauſa ad fraternas Domus devoluta in longum extraheretur. Igitur hoc negotium inter alia Ordinum Gravamina deciſum communis pacis formulæ inſeri cupiebant. Simul petebant Darmſtadienſi certum tempus præfigi, intra quod ni mentem ſuam declaret, ſociorum Regum armis ſit petendus, ac ad reddendas omnes illas terras compellendus, quæ antea à Caſſellana Domo poſſeſſæ ſint. Circa hæc poſtulata Galli oſtendebant; ſe & apud tractatus, & per arma Caſſellanæ cauſam ſublevaturos, quoad ipſi ſatisfiat, quod Darmſtadienſis, poſt longa cum Cæſare & Hiſpano commercia demum arma ſua Cæſari ſocios in Reges junxerit. Et hanc præcipuam ſatisfactionis partem fore. Nam ad Paderbornam, & alia bona Eccleſiaſtica adquirenda Gallos per conſcientiam opem ferre non poſſe. Haut tamen repugnaturos, ſi millione uncialium inſuper potiatur, quibuſdam locis interim pignoris in vicem relictis. Contra Suecici Legati ſuper Marpurgenſi lite à Regina nihil in mandatis acceperant. Sed ut Landgravia Paderbornenſem præſulatum, aut ejus partem nanciſcatur operam ſuam pollicebantur.

§. 140. Circa militum ſtipendia Galli oſtendebant; ſe pro Gallia eadem ideo petere omiſiſſe, quo Suecicus exercitus tanto facilius & uberius iis potiatur. Eaque ſe pro Suecis Monaſterii ſtipulatos, nec Trautmansdorfium abnuiſſe, qui cenſuerit, ubi ſuper ſumma conventum fuerit, Ordines eorundem ratas partes in ſe ſuſcepturos. 1646. De militum ſatisfactione.

§. 141. Ad communes inſuper inducias Galli valde proclives ſe oſtendebant, ne per aleam belli rebus mutatis pax, cujus nunc propinqua ſpes allucebat, difficilior redderetur, aut in longum extraheretur. Eoque ſi Suecis videatur, ad Duces exercituum una cum Cæſareis miſſuri erant, qui, quo loco tractatus pacis ſint referant, ſimul moneant, ne rem ad extrema deducant; ſed ut ſuper induciis inter ſe conveniant. Id hoc congreſſu Galli, & miſſus à Contareno Generinus Secretarius apud Suecos urgebant: utiles eas Regibus, eorumque ſociis eſſe, Cæſareis intra provincias hæreditarias, Bavaricis ultra Danubium redactis, omnique citra regione Regiorum hoſpitiis patente, non ſine maximo exercituum incremento. Quanquam autem Suecici Legati, quod Regina inducias nunquam probaſſet, variis rationibus eaſdem diſſuaderent; tamen Gallis urgentibus ad Wrangelium ſcripturos ſe receperunt, ejuſque ſententiam ſuper hoc negotio exploraturos. Quo fine Petrum Brandium ſummum Quæſtorum ad iſtum ablegant: qui & ſuper militum commodis ejuſdem mentem cognoſceret. Quo & Gallici Legati Croiſſium miſerunt. De induciis propoſitur.

§. 142. Oſnabrugam quoque tunc venerat Franciſcus Andrada de Eduardo Bragantino ſollicitus, cui intentata Mediolani apud Inquiſitionem actione Hiſpani extrema intentabant; ut ejus liberationem, ſimul Regis ſui cauſam commendaret, arctiſſimum inſuper fœdus Reginæ oblaturus. Galli uti circa Luſitanorum commeatum, & Eduardi liberationem hactenus ſategerant, apud Sequeſtres ſuper actione huic intentata proteſtationem interpoſituri: ita primariam cauſam ad Germanicam pacem haut ſpectare judicabant, quæ cum Hiſpano tranſigenda ſit. Multo minus Suecis placebat eandem Germaniæ negotiis, jam antea ſat intricatis immiſcere. Unde prius factæ declarationi inſiſtebant; qua & Luſitanus adquieſcere cogebatur, id tantum poſtulans, ut Rex ſuus nominatim paci includatur; ac ſibi teſtimonium detur, ſuper Eduardo liberando Legatos Suecicos à ſe diligenter monitos. De Eduardi Bragantini liberatione.

§. 143. Circa formulam illam componendorum Gravaminum, quam nuper ab Evangelicis exhibitam diximus, ne hi quidem omnes eadem ſentiebant. Saxonici Electorales tepida heic conſilia agitare, ac præcipue capita à Cæſareis nuper propoſita fere probare: nec reliqua tanti eſſe, ut ideo exitioſi belli continuatione Imperium perſundandum ſit. Unde & Evangelicis moderatiora ſuaſerunt, ægre ferentes, ſua monita uſque adeo locum non inveniſſe, ut etiam novæ controverſiæ animos magis exacerbaturæ ſint motæ, veluti de lite inter Magdeburgicum, & Salisburgenſem. Etſi enim formulam illam bene adornatam agnoſcerent; tamen quæ poſtulabantur optanda magis, quam ſperanda putabant. His multos Evangelicorum labefactos in ſuam ſententiam pertraxere, Monaſterienſes cumprimis, & qui ſuperiorem Germaniam incolunt, in Saxonicorum Ducalium cumprimis, & Luneburgicorum duritiam invecti, velut qui procul à Pontificiis, Evangelicorum circa gravamina diſſenſio.

& ex-

1646. & extra periculum poſiti tuto ſpecioſa ac fortia differant.

Catholici nuperam formulam adſpernantur. §. 144. Aſt Catholicos dicta jam formula non parum aſperavit non ſine minis frementes, ni ad moderatiora Evangelici deſcendant, totum negotium abrumpendum, ac fatis committendum. Multa in ſui exitium tendentia paſſim inſerta, & ſpecioſo æqualitatis vocabulo id quæri, ut ſuas ditiones cum Evangelicis partiri jubeantur. Quo plura ipſi remiſerint, eo magis Evangelicos poſtulata intendiſſe, nec ſe amplius ſuper illis tractatus agitare ſalva conſcientia, & per ſacrorum ſuorum ſcita poſſe. Unde in poſterum omni diſceptatione ſuperſedere conſtituebant; ac ne Cæſareorum quidem nuperum ſcriptum probabant; ſed formulæ à ſe viceſimo Junii exhibitæ inhæſuros ſe teſtabantur; è qua ſuppreſſa Cæſarei formulam ſuam ſecundo Julii editam fere concinnaverant, ac Catholicorum nomine Evangelicis tradiderant. Sed & novam diſquiſitionem ſæpius memoratæ formulæ Catholici compoſuerant, in qua illud novum erat, quod ſigillatim enumerari poſtularent omnes præſulatus, Cœnobia, ac bona ſacra, quæ Evangelici retinere velint: ſic enim præſcindi controverſiam circa *terminum à quo* hactenus agitatam. De Cætero Catholici prioribus ſuis poſtulatis rigide inſtiterant, & eadem paſſim intenderant, multa verborum acerbitate inſperſa. Simul non uno loco ſibi ipſis repugnantia à Proteſtantibus peti arguerant. Quod ſcriptum tamen itidem à Cæſareis ſuppreſſum forte fortuna in Evangelicorum manus incidit. Porro iſtos ſpiritus Catholicis addebant vetus Saxonis ingenium, & Evangelicorum timiditas, ac diſcordia, queſtu magis proſequenda, quam ut emendationis ſpes eſſet. Ac ſuſpicio erat Cæſareos Catholicis clam ſtimulos ſubdere: Ac ferebatur arctius nuper inter Cæſarem, & Hiſpanum fœdus ictum, quo pacem ſeparatam haut inire decreverant, ſed potius temporum converſiones aucupari, ac ad diſſociandos Suecis Gallos incumbere. Hollandos jam eam in viam perductos: nunc & Galli ſolicitabantur, quibuſcum ſuper ſatisfactione tanto ſtudio tranſactum fuerat. Sane manifeſte deprehendebatur, ex eo tempore Catholicis plurimum inſolentiæ acceſſiſſe; qui haut obſcure gloriabantur; Gallos jam ſuis partibus acceſſiſſe, qui ſacrorum ſocios auxilio caſſos deſerturi non ſint.

14. Sept.

De Autonomia ſubditorum Evangelicorum in Catholicorum ditionibus. §. 145. Inprimis autem circa concedendum liberum religionis ſuæ exercitium Evangelicis ſub Catholicorum ditione habitantibus (*autonomiam* vocabant) acerrime diſceptabatur; cui tam Cæſarei quam alii Catholici manibus pedibuſque obnitebantur. Vix uſpiam in proteſtantium terris tolerari, qui à placitis ipſorum diſſentiant, nec Catholicos hiſce legem dare velle, quid ſubditis ſuis ipſi faciant. Non aliud exigere æqualitatem illam, quam Evangelici tantopere crepent: præſertim cum illa autonomia paci Auguſtanæ plane repugnet. Ne igitur iniquis poſtulatis Evangelici rem extraherent. Haut ſibi animum eſſe quenquam invitum Proteſtantium ſacris abſtrahere. Cuilibet integrum fore bonis ſuis divenditis alio migrare. Plus terrarum Proteſtantes in Germania poſſidere, quam Catholicos: & paſſim prædia venalia extare. Eandem ſententiam Saxonici Electorales fovebant, quod ab æquitate, & æqualitate abhorreat, Catholicis in ipſorum ditionibus obtrudere velle, quæ in Evangelicorum terris tolerata nunquam ſint; & quæ ad ſummam Ordinum poteſtatem ſpectare judicentur. Excipiebant tamen Sileſiam, cui Elector ex mandato Cæſaris fidem dederit. Contra pars Evangelicorum ad iſtam cauſam urgendam per conſcientiam adſtringi ſe judicabant; quod perſpicere non poſſint iſtam paci ſacræ repugnare: quin naturali ac gentium jure vetitum, conſcientiis vim inferre, ac durum eſſe ſocios ſacrorum hanc ſolam ob cauſam penatibus ſuis ejici. Alii tamen Electoralibus Saxonicis deſiderio pacis adſtipulabantur, Ducalibus Saxonicis, & Luneburgicis non leviter indignati, quod huic propoſito ita pertinaciter adhuc inhærerent, nec Suecos ab eodem dimoturi irent.

1646.

Evangelici ad Regios rem iſtam referunt. §. 146. Evangelici porro Catholicorum ſcriptum nacti per Deputatos Suecis id communicabant, ut ipſi collato cum Gallis conſilio quid deinceps agendum foret ſententiam ſuam exponerent. Ad quæ Sueci declarabant ita ſe acturos, ut in ſe quidem nihil deſiderari poſſit. Indicabant tamen ſibi compertum, Gallos nihil quod Catholicis oneri futurum ſit, facturos. Horum igitur menti penitius explorandæ Evangelici ipſi Gallicos Legatos adibant, Gravaminum emendationem illis commendantes: ſimul rogantes, è Catholicis atque Evangelicis binos ad ſe vocarent, audituri, quid circa gravamina dubii adhuc ſuperſit, & qua ratione iſthæc plane aboleri queant. Enimvero Galli ſtatim ea, quæ religionem ſpectant, à civilibus diſcernere, & circa hæc opem ſuam citra exceptionem polliceri: priora ut æqua ratione componantur optare; quæ & penitius cognoſcendi ſibi otium in præſens non ſit itineri accinctis. Poſſe tamen ipſos aliquot ſuorum ablegare, qui Monaſterii ſuper hoc negotio ſe plene edoceant. Ita Monaſterium diſceſſere, aſſumto in ſuum comitatum majoris ſecuritatis cauſa Luſitano Andrada.

15. Sept.

Galli tergiverſantur.

18. Sept.

Id quod Evangelicis ſuſpectum. §. 147. Ex hiſce Evangelicis haut parum ſuſpicionis oriebatur, velut Galli poſt obtenta, quæ ipſi cupierant, ſolicitantibus Catholicis à prioribus conſiliis diſceſſiſſent, curaturi primo loco ut Suecis ſatisfiat; inde Evangelicos ad ejuſmodi Gravaminum compoſitionem adacturi, quæ è Catholicorum re foret. Unde per quoſdam ſuorum apud Suecos inſtant, ut Regina deinceps quoque commodis ipſorum patrocinetur.* Tum ut alteruter Legatorum, aut uterque Monaſterium proficiſcatur, qui cum Gallis ſuper Imperii negotiis, de quibus inter utrique religioni addictos diſceptetur conveniat, ut eadem ſimul cum aliis expediantur. Sueci autem, cum per Roſenhahnium à Gallis exquirerent, num ejuſmodi congreſſus in gratiam Ordinum acceptus ipſis ſit futurus, parum ad eum proclives iſtos deprehendebant; quod obtenderent, Suecos eam rem Trautmanſdorfio Oſnabrugam regreſſo commodius ibi compoſituros.

23. Sept.

Cæſarei tractationem iſtam immutare cupiunt. §. 148. Aſt Cæſarei Oſnabrugæ juxta ac Monaſterii evocatis ad ſe Evangelicis oſtendebant; Catholicos poſtremam ipſorum circa Gravamina declarationem averſari, velut multa nova paradoxa, ſibique repugnantia, & iniqua complexam, quæ ulteriori diſceptationi ſubjicere nolint. Unde ſicuti Catholici multis capitibus non parum remiſerint, ita & ipſi propius ad ſcopum accederent, ut negotium mature ad colophonem perduci queat. Conabantur dehinc alium negotiationi modum adornare, initio queſti, Evangelicos ab ordine à Cæſareis exhibiti ſcripti, quod Catholici plane probent, diſceſſiſſe, ac in ſua formula

18. Sept.

1646. mula aliam methodum ſecutos, novam confuſioni ac diſſidiis materiam. Unde poſtulabant ut Evangelici ſuo poſthabito ordine à Cæſareis adhibitum ſequerentur. Præterea ſcriptum 2. vel 12. Julii Evangelicis exhibitum non à Catholicis, ſed à ſe profectum, velut temperamentum è Catholicorum, & Evangelicorum declaratione, non eo fine, ut Evangelici ſuper eodem ſententiam ſuam ſcripto exponerent, ſed ut coram tam ipſorum quam Catholicorum mentem cognoſcerent. Eoque deinceps commutatis invicem ſcriptis ſuperſedendum, ac omnia colloquiis diſceptanda cenſebant. Sed quia Catholici, ut Oſnabrugam iterum accedant, ægre permovendi ſint, ſibi commodiſſimum videri, quoſdam Evangelicorum Monaſterium ſe conferre cum Cæſareis ſuper ſingulis capitibus collocuturos, qui Catholicorum viciſſim ſententia explorata utrasque magis magisque ad æquas tranſactionis leges deducturi ſint. Id quod expeditius futurum ſit, quam ſi utraque pars nullo medio inter ſe ſermone, aut ſcriptis non ſine ambagibus diſceptet. Eſſe & aliam cauſam, quare Evangelici Monaſterium concedere debeant, quod Trautmansdorfio hanc ob cauſam Oſnabrugam per alia negotia reverti non liceat, citra quem reliqui Legati eam rem in ſe ſuſcipere non audeant. Quid Cæſarei hoc inſtituto quærerent, in obſcuro non erat: ſcilicet cum Suecos Oſnabrugam non deſerturos ſat conſtaret, hac via negotium iſtud Suecorum directioni extortum ſibi vindicare conabantur. Nec Trautmansdorfius diſſimulabat, Proteſtantes Oſnabrugæ nimium Suecis innexos, è quorum conſiliis plane dependeant, ipſis inconſultis nihil ſuſcipere audentes. Et ut Suecos Evangelicis ſuſpectos redderent, ſpargere non dubitabant; iſtos tranſactionem cum Catholicis, quoad peculiarem ſibi ſatisfactionem obtinuiſſent, magis ſufflaminare, quam promovere ſtuduiſſe. Addebatur, ut negotium ocyus expediatur, nullius magis quam Franconici Circuli intereſſe. Bavarum brevi hoſtes finibus ſuis dimoturum: inde utriusque partis exercitus per hunc hiberna capturos. Saxones longius remotos eminus inſpectis alienis malis parum moveri.

Saxonicorum ſententia.

§. 149. His omnibus Evangelicorum conſilia non parum turbabantur, ac in diverſa tendere incipiebant. Ac Monaſterii quidem Elector Saxoniæ ſuos Legatos Evangelicorum conſeſſibus præſidere juſſerat, ſuſcepta quoque ipſius nomine inter utramque partem interpoſitione: quod animadvertat, negotium circa gravamina valde intricatum reddi. Unde & iſti Monaſterii præſentes Evangelicos, Brandeburgicum, Culmbacenſem, Caſſellanum, & quem Franconici Comites miſerant, ad ſe evocavere, ſuper poſtrema Cæſareorum propoſitione cum ipſis conſultaturi. Ubi poſt multas dubitationes primo placuit, in honorem Cæſaris, ejusque Legatorum in Evangelicorum ſcripto obſervatum ordinem utut luculentiorem relinquendum, & Cæſareorum veſtigiis inſiſtendum. Sed nec id diſplicebat, quod Cæſarei propoſuerant, ut colloquio res diſceptaretur. Circa quod tamen hæc difficultas vertebatur, quod Catholici dicerent; ſe non amplius in Evangelicorum gratiam, quod aliquoties jam fecerint, Oſnabrugam ituros. Id quod & Trautmansdorfius facturum ſe negabat. Contra nec Evangelicis Monaſterium ire ſedebat, quod ſuper Gravaminibus Osnabrugæ tractatio finienda videbatur, ubi & cœpta fuerat. Nec Legati Sue-

17. Sept.

cici, qui una cum Cæſareis interpoſitionem delatam in ſe ſuſceperant, paſſuri erant, majorem heic Cæſareorum, quam ſui rationem haberi. Unde circumſpecte procedendum judicabant vitandæ utrinque offenſioni; cujus commodam invenire rationem in arduo erat. Quanquam vero ſat aperte demonſtrari poterat, in Evangelicorum libello ſibi repugnantia non reperiri, declinandæ tamen animorum exacerbationi refutatione ſcripto concepta ſuperſedendum videbatur. 1646.

Quæ Oſnabrugenſibus diſplicet.

§. 150. Enimvero Evangelici Oſnabrugenſes, ut libellus ſuus ita acerbe proſcinderetur, digerere haut poterant; unde peculiari ſcripto, quæ iſti impingebantur, dilutum ibant. Nec videbant, qua ratione in ordinem à Cæſareis præſcriptum conſentire poſſent; quod hoc modo poſtrema ipſorum declaratio, tanto cum labore Lengrichæ formata, ſubvertatur. Ubi & ſuper modo tractandi conventum fuerat, ut Cæſarei & Sueci tractationem de gravaminibus ſuſciperent, & accedente Ordinum ratihabitione abſolverent. Nec cum Catholicis ſub Cæſareorum directione à ſe agi poſſe, ut Sueci non citra ignominiam excludantur. Id decretum Cæſareis per Deputatos ſignificarunt, qui initio præſcripto à ſe ordini inhærebant, tandem tamen de hoc concedi poſſe innuebant, modo res denuo diſceptetur, ac paulo lenior declaratio fiat. Quod autem Sueci ad tractationem ſuper Gravaminibus admittendi ſint, aut quod Cæſarei & Catholici in id unquam conſenſerint, id primo abnuere; poſt cum quæ acta forent clare demonſtrarentur, Monaſterium ad collegas ſuos relaturos ſe promiſere. Sed nec Evangelicis placebat, Saxonicos Electorales directionem ſuorum negotiorum ſuſcepiſſe. Nam quia Principis ejus conſilia Cæſari obnoxia habebantur, metus erat, ne Cæſareis inde occaſio naſceretur, prout Hiſpanorum ſe res darent, negotium id temperandi. Ac ſi demum transactio ſequeretur, Saxonicorum opera nil amplius, quam Pragæ obtentum fuerat, ſperabant. Qui & ſummam ſuorum conſiliorum jam ſatis oſtenderant. Unde reliquorum nomine Altenburgicus hac de re acriter querebatur, teſtatus, Saxonico Electori ſe nec poſſe nec velle directorium relinquere, qui tam diſtorta & pernicioſa conſilia hactenus agitarit, & adhuc agitet. Sed nec ulli Electori, aut Principi directorium jure competere, ſed ab Ordinibus communi ſuffragio aliquem conſtitui moderandis ejusmodi negotiis. Simul Suecos rogabat, media diſpicerent, quibus Saxonici inſtituto ſuo dimoveri poſſint. Suecici Legati cum ſentirent, conatus Saxonicorum non ſolum Proteſtantibus fraudi eſſe, ſed & ſuſceptos abſtrahendis Oſnabruga tractatibus, Cæſareis, cum novum circa ſatisfactionem temperamentum proponerent, ea occaſione demonſtrabant; Reginæ ſatisfactionem non privatis emolumentis, ſed præcipue compoſitione negotiorum Imperii, & concluſa communi honeſtaque pace conſtare. Sibi compertum pleroſque Evangelicorum ad omnia æqua promtos, paucos horum ob privata commoda, tum Catholicos variis artibus remoram negotio injicere. Etſi jam inter ipſos convenerit, ut Ordines querimonias ſuas Osnabrugæ diſceptent, ac Cæſarei una ſecum tractationem ſuſcipiant. Sibi quidem iſtas artes diſplicere, quas nec Evangelici in univerſum probaturi ſint. Ad quæ Cæſarei; propoſitis temperamentis omnem ſe fidem apud Catholicos decoxiſſe. Unde malle ſe, Ordines ipſos inter ſe

23. Sept.

Ut & Saxonis directio.

Suecorum ſententia.

27. Sept.

1646. tranſigere; ac ſpem eſſe, ſi utrinque nonnulla remittantur, facile lites eorundem componi poſſe.
30. Sept. Inde Sueci invitatis ad ſe Evangelicorum Deputatis expoſuere, quantopere Sueciæ rationes ipſorum emolumentis implicitæ ſint. Tum quæſivere, quæ ipſis ſententia ſedeat; quam ita formarent, pro ut gloria Dei, & ſalus patriæ ſuaſerit. Eo promtius Evangelicorum cauſam ſe acturos, quod ſpes ſit, Reginam futura pace locum inter Imperii Ordines ſortituram. His habita deliberatione craſtina die reſponſum:
1. Oct. Evangelicos nolle placitum ſemel tractandi locum mutari. In eandem ſententiam ad Evangelicos Monaſterii agentes ſcribebant, ut ſi Catholici ſuper mutatione loci moverent, modeſtis verbis, ſed maſcula ſententia oſtenderent, Evangelicos in eam conſentire non poſſe. Quod ſi præter ſpem Monaſterienſes Catholicis heic concedere velint, ſe quidem nunquam huc diſſenſuros abrupte teſtabantur.

De Suecica ſatisfactione nova propoſitio. 24. Sept. §. 151. Inter hæc miſſus à Legatis Gallicis Oſnabrugam venit San-Romanus, Suecis nuntiaturus, Trautmansdorfium tandem Brandeburgici conſenſum ſuper cedenda Reginæ Pomerania Citeriore obtinuiſſe, ac ut hanc una cum diviſo Wiſmariæ imperio, & Bremenſi, Verdenſique Epiſcopatu ſub ſacro titulo perpetui feudi lege poſſeſſura ſit; evictionem Cæſare, Ordinibusque univerſis præſtituris. Id Gallis ſat honorificum videbatur, & rebus Sueciæ non parum ſecuritatis, ac firmitatis additurum. Jam quoque tractatus iterum procedere, qui hactenus circa eam ſatisfactionem adhæſerant. Immodicis poſtulatis occaſionem, quæ jam occupari queat, elapſuram, & Suecorum res in alium ſtatum improviſum prolapſuras.
25. Sept. Eadem Cæſarei Oratores Suecis ſe inviſentibus memorabant eo duntaxat diſcrimine, quod ſuper conſenſu Electoris cavere nollent, ſed Cæſarem eidem obtinendo operam navaturum, aut ſi is nullo modo extundi queat, effecturum, ut ea ſatisfactio decreto Comitiorum ſanciatur, toto Imperio evictionem promiſſuro. Enimvero cum ea res in conſeſſu Evangelicorum referretur, Weſenbecius ſancte aſſeverabat, neque Electorem conſenſum præbuiſſe, nec ſibi à Cæſareis quidquam ea ſuper re ſignificatum. Quin & Cæſareos à ſe interrogatos, num iſthoc Suecis obtulerint, reſpondiſſe; id nullo alio fine factum, quam expiſcandæ Suecorum ſententiæ. Et Witgenſteinius confirmabat, ab Electore proteſtationem ſcripto interponendam. Simul oſtendebat, eundem Berolino moviſſe præter Oſnabrugam in Clivicam Provinciam profecturum: ante cujus adventum eam rem à ſe in medio relinquendam. Ea dilatio Suecis valde opportuna accidebat, invidia extractæ pacis à ſe in Brandeburgicum jam devolvenda, cum ipſi antea ſuper oblatis à Cæſare conditionibus ad Reginam referre coacti eſſent.

Ceremonialia. §. 152. Nonnulla quoque ad ritus ſpectantia tangere non abs re fuerit. Cum Julio menſe Witgenſteinius procuratoria ſibi ac Collegis ſuis fidem facientia Suecis exhibuiſſet, congreſſumque horum expoſceret; hi Heidio, qui antea cum Portmanno & Fromholto Monaſterii egerat, nunc autem Oſnabrugam acceſſerat, honorem primario Legato Witgenſteinio exhiberi ſolitum abnuebant; quod Longuevillius Dux hunc eidem antea negaſſet. Quanquam alias idem, quoties Monaſterii abſentis VVitgenſteinii vices ſuſtineret, eodem cum ipſo honore à Cæſareis, Hiſpanis, & Electoralibus mactaretur. Quam ob cauſam iſte uti Gallum nunquam adierat, ita & nunc congreſſu cum Suecis abſtinuit. 1646
Querebantur quoque Urbici, congreſſu Evangelicorum Lengrichæ Equeſtrem Ordinem ſibi antelatum. Sed Regii ut neutram partem offenderent, id temperamentum commenti ſunt, ut ſi ſcripto eorum mentio eſſet facienda, bina exempla conficerentur, quorum uno Imperiales Urbes, altero Nobiles præponerentur; addita proteſtatione, hunc ordinem neutri præjudicio fore. Offerebat quoque Poloniæ Regis Reſidens Crocovius Suecis 15. Jul.
literas fiduciarias patenti forma ad omnes Legatos Oſnabrugæ & Monaſterii directas, audiri ab hiſce poſtulans. Sed quia Poloniæ Rex Sueciæ titulum ſibi adſcripſerat, remiſſis literis reſponſum: ſe admiſſionem, & omnem functioni ipſius debitum honorem exhibituros fuiſſe; abſque hoc titulo ſi foret. Nam præter Reginam Chriſtinam alium ſe Sueciæ Regem ignorare. Quod ſi alias literas offerat, aut temperamentum idoneum comminiſci norit, lubenter ejus poſtulato ſe annuituros. Colliſionis quoque nonnihil inter Saxonicos & Brandeburgicos Legatos Monaſterii contigit. Brandeburgici, cum Saxonici directorium in conſeſſu Evangelicorum ſibi vindicarent, congreſſumque indicerent, ac quæ diſceptanda forent, ad Senatum referrent, haut repugnaverant. Sed cum altera vice Saxonici conventum in ædes ſuas evocarent, Brandeburgici id abnuebant, poſtulantes, ut vel alternis vicibus apud illos, aut ſe, vel in tertio loco congreſſus fieret. Unde & poſt in Curia Legati convenere. Diſceſſerat paulo ante Oſnabruga Labardæus, Gallici Reſidentis munere ibi functus; cui abeunti honorem Legatis ſolitum Sueci exhibuere, quod ad Helvetios ea dignatione abire ſe teſtaretur. In cujus locum Henricus Grullardus ſucceſſit. De la Cour Groulliard. 9. Oct.

Ulterius ſuper Gravaminibus acta. 2. Oct. §. 153. Oſnabrugæ Evangelici Catholicis per Deputatos ſiniſtram, quam de nupera ſua declaratione conceperant, opinionem adimere ſatagebant: nec æqualitatem à ſe poſtulatam alio ſpectare, quam ut æquo & pari cum iſtis jure degere queant, ſiquidem ſtabilis concordia inter ipſos conſtituenda ſit. Ac ſi qua ad extremum vergentia, aut rationi repugnantia in ſuo libello oſtendantur, ſe iiſdem æquo animo deceſſuros. Ea ut ſociis ſuis Monaſterium referant rogabant, ipſoſque permoveant huc redire tractationi inſtaurandæ, quod placitus ſemel tractandi locus modusque mutari nequeat. Nec ſcriptis amplius ſe diſceptaturos, ſed collatis ſermonibus, quousque convenire queant, tentaturos. Inde Cæſareos Suecoſque inter ſe tractationem ſuſcepturos. Sane Suecos haut paſſuros Reginæ ſuæ eam contumeliam inferri, ut ipſi hoc negotio excludantur aut idem Monaſterium pertrahatur. Catholici gratum ſibi reſpondebant Evangelicos moderata conſilia agitare. Sed ſuper certo tractandi modo utriusque partis conſenſu conventum, aut cauſam hanc utique Oſnabrugæ diſceptandam, ſibi non conſtare, niſi quod vago ſermone quædam jactata ſint. Aſt Monaſterii eodem die Trautmansdorfius evocatis ad ſe Evangelicis denuntiat; apud ſocios ſacrorum Oſnabrugæ agerent, ut eorum aliqui Monaſterium ſe conferant, cum Catholicis tractationem continuaturi; aut ut ab iſtis mandata eo nomine ipſis dentur, quo negotium demum tranſactione finiri queat; ſpe ſimul facta propoſitas à Cæſareis conditiones etſi refragantibus adhuc quibus-

dam

1646. dam Catholicis ipſos obtenturos. Eadem per Lambergium, Craniumque Oſnabrugenſibus proponebantur, addito, ad præterita tempora cogitationes reflecterent. Sane talia majoribus ipſorum oblata maxima cum lætitia fuiſſe acceptanda. Monaſterienſes neque annuere Cæſareis, neque abnuere auſi rem ad Oſnabrugenſes rejecere; apud quos ut ipſi ſuam autoritatem interponere velint tranſactioni promovendæ petebant. Contra Oſnabrugenſes citra ambages declarare, à modo & loco tractandi jam convento diſcedere penes ſe non eſſe. Sed & ſuper Reſervato Eccleſiaſtico longe plura ſe remiſiſſe, quam majores à conſcientia ſua impetrare potuerint.

Evangelicorum quorundam cum Catholicis diſceptatio.

§. 154. Enimvero quia Evangelici metuebant, tractatibus inter Cæſarem & Gallos, Hiſpanosque & Batavos jam longius provectis, ac Suecica ſatisfactione quotidie agitata, ne forte ipſorum cauſa inter extrema rejiceretur, nonnulli eorum cum quibusdam Catholicis, Saliſburgenſi, Herbipolenſi, Bambergenſi, Aichſtadienſi, & Conſtantienſi congrediuntur tentaturi, num controverſa adhuc Gravaminum capita componi poſſint. Diſceptatione per quatuordecim dies continuata Herbipolenſis cumprimis circa præcipua capita cum Evangelicis tranſigebat, ſalvis tamen aliorum Catholicorum ſententiis. Qui res judicatas ab anno viceſimo quarto reſcindi haut probavere, poſtulantes, ubi partes in judicium conſenſerint, ac forma juris rite obſervata ſit, illæ validæ perſiſtant, cæteræ irritæ ſint. Sed nec Evangelicis ſubditis rituum ſuorum liberum exercitium concedere ullo modo voluere; ſuper jure tamen emigrandi, ejusque tempore æquum temperamentum admiſſuri. Inter iſta Salvium Monaſterium excurrentem plerique Evangelicorum eodem ſecuti ſunt, quo cœptos tractatus, ſi poſſent, ad finem deducerent. Enimvero Catholici ferociam & pervicaciam ſolito majorem oſtendebant. Se tertia jam vice ad Evangelicos Oſnabrugam acceſſiſſe; par eſſe, ut & ipſi aliquando Monaſterium ſe conferant, ubi princeps Legatorum Cæſareorum, & plerique Electorales degant. Tum lætitiam præ ſe ferre, velut Evangelicis ad ipſorum placita ſe attemperaturis, quod Poloni, Dani, Hollandi, aliique jam novum fœdus agitent, ſiſtendis Suecorum progreſſibus, ac Galli cumprimis in Catholicorum partes concedant. Et ſane Longuevillius Roſenhahnio dixerat: Evangelicos jam plus obtinuiſſe, quam ab initio ſperaverant, reſtitutionem omnium à viginti duobus retro annis, perpetuam poſſeſſionem bonorum ſacrorum, ſeſſionem in Comitiis & alia. Si reliqua ex voto obtinere nequeant, cogitandum ipſis eſſe, bellum non ob ſacra, aut iſta ob gravamina cœptum. Si ſocia Regna pacis amore tam multa remiſerint, ipſorum adhærentibus, qui ad bellum parum contulerint, extremis haut inhærendum, nec minutiſſima quæque pervincenda. Aut ſi cedere nolint, ac in ipſorum gratiam bellum ſit continuandum, arma & ipſis induenda, ac quid opis ad communem cauſam adferre valeant, re ipſa oſtendendum.

Evangelici inter ſe diſſident.

Aſt inter Evangelicos parum concordes Saxonici Electorales denuo ad intermedias quasdam conditiones devolvebantur: nec probabant, reliquos adverſam partem ad tam duras leges adigere velle. Sibi quidem diſerte à Principe ſuo injunctum, Monaſterii Catholicos apud Ordines manere, nec ad Evangelicos Oſnabrugam accedere, ſed cum illis, qui ſecum ſentiant, tertio loco congredi tractatibus abſolvendis. Reliqui Evangelici, etſi mollius, quam Oſnabrugenſes loquerentur; haut tamen videri volebant cum Saxonicis conſpirare, aut conſilia cauſæ communi noxia agitare. Nec directorium Saxonicum longius porrigi, quam ad ipſos exiguo numero ibi agentes; cum alias Saxonicis primus inter ipſos locus comperat: ac ſatius eſſe illos, ſibi immixtos agere, ubi inſciis aliis concludere nil poſſint, quam ut ſeorſim cum Cæſareis conſilia miſceant. Oſnabrugenſes etſi initio conſtituerant ſuper Gravaminibus non alibi quam Oſnabrugæ tractare: tamen cum Catholici ſententiæ ſuæ inhærerent, ac Monaſterienſes Evangelici id optarent, Salvium, uti dictum, eodem ſequebantur, ſuum negotium ocyus abſoluturi. Nam perſuaſum illis fuerat, Regios ſua præcipue emolumenta ſpectare, quibus obtentis Imperii negotia, ac cumprimis gravamina jejunius, quam nunc credatur, abrumpenda, ac pacem exiguo cum Evangelicorum fructu properandam. 1646.

De cauſa Palatina.

§. 155. Eodem tempore Oſnabrugæ apud Evangelicos Bavari nomine Krebſius inſtitit, ut circa Palatinum propoſitis per Cæſareos conditionibus adquieſcerent. Cui præcipui Evangelicorum, Altenburgicus, Vinarienſis, Luneburgicus hactenus aſſentiebant, ut Bavarus dignitatem Electoralem, ac partem Superioris Palatinatus pignoris loco retineret, quo iſte voto ſuo potitus Cæſareis partibus abſtraheretur, ingens momentum non ſolum communi paci, ſed & Evangelicorum cauſæ promovendæ additurus. Idem Krebſius Oxenſtiernæ congreſſu, quod Bavaro Electoris titulum tribuere nollet, declinato, apud Salvium, qui circa eum titulum ipſi gratificabatur, poſtulata ſua expoſuit, inter alia in Palatinum Fridericum acriter invectus, velut totius belli, & inde promanantium malorum autorem. Unde ipſo proſcripto Bavarum dignitate Electorali cum ſuperiore Palatinatu pro erogatis tredecim millionibus mactum. Cui Salvius inter alia repoſuit: ſi Bavaro damna, quæ Evangelicis dedit, reparanda ſint, totum ipſius Ducatum non ſuffecturum. Solam domum Brunſvicenſem ob detentum Guelferbytum, & ſecutam inde regionis vaſtitatem quadraginta millionibus litem ipſi taxare poſſe, ne de cæterorum damnis quid memoretur; ſic ut Bavaro de tredecim millionibus parcius crepandum ſit.

Poloni tractatibus ſe immiſcere volunt.

§. 156. Incipiebant circa id tempus Polonici Miniſtri Roncalio, & Crocovius diſſerere, ut controverſia ſui Regis cum Suecis his tractatibus componeretur. Id quod Galli haut incongruum judicabant, quod fortaſſe Cæſari aliquid in Sileſia extorqueri poſſit, Regi ejusque hæredibus pro prætenſione in Sueciam dandum. Quia tamen hic tractatus alias ſat operoſus erat, Polonica controverſia admixta difficilior futurus, quam etiam omni modo hinc amoliri Legati Suecici juſſi erant, eo poſtulato deſiſtebant, à Gallis petentes, ut poſt finitos hosce tractatus id negotium ſuſcepta mediatione ordiantur; confirmantes à Rege ſuo pacem æternam affectari, ipſumque omni jure in Sueciam ceſſurum, modo parte Livoniæ, aut Pomeraniæ pro ſua domo potiatur. Quanquam contra ne Suecis Ulterior Pomerania concederetur, acriter contendebant, quod ad ſecuritatem Regni ſui valde interſit, cum de Citeriore non tantopere ſoliciti forent.

Separati inter Suecos & Brandeburgicos tractatus ſuſcipiuntur.

§. 157. Adhuc tamen ſatisfactio Suecica multis difficultatibus implicita hærebat. Bremenſis præſulatus tranſlationi Fridericus Dux quondam

1646.

Adminiſtrator, Verdenſis Franciſcus Wilhelmus Epiſcopus intercedebat. In ceſſionem Wismariæ Meclenburgicus conſentire abnuens Legatos ſuos Oſnabruga domum revocaverat. Cæſareorum ſuper Pomerania propoſitionem Brandeburgici averſabantur, proteſtatione apud ipſos interpoſita. Sed quia Brandeburgici aliquoties ſeparatis tractatibus promptos ſe oſtenderant, Regina Legatis ſuis tunc temporis mandata miſit iſtos ſuſcipiendi; ſuper quibus tamen haut eadem utriusque Legati ſententia. Oxenſtierna quippe tentandum cenſebat, num ea via difficultas ſuperari poſſit. Salvius præſtare ajebat communibus tractatibus inſiſtere: ac ſi Brandeburgicus conditionibus à Cæſare latis aſſentire nolit, vel invito iſto totam Pomeraniam ſub cautione Imperii recipiendam. Prævalente tamen Oxenſtiernæ ſententia, Reginæ mandatis fulta, Brandeburgicis

10. Oct.

Reginæ voluntas indicatur. Hi avide oblatis arreptis eodem die ad Suecicos acceſſere, mandata, quæ Lœvvius nuper Berolino attulerat, oſtendentes. Sed cum peculiare procuratorium ad hunc actum Sueci exigerent, Brandeburgici eo non opus eſſe contendebant, quod ſufficiente jam autoritate ſint inſtructi per generalem plenipotentiam, initio ſui adventus exhibitam, tum fiduciariis nuper literis prolatis, ac præſentibus mandatis. Ac ſi Sueci iſtud poſtulare pertendant, ab ipſis quoque par diploma exigendum. Enimvero oſtendebant Sueci diſparem inter ipſos rationem. Nam toti conventui notum eſſe, ſe nomine Reginæ totam Pomeraniam poſtulaſſe: Brandeburgicos publice aſſeveraſſe, Electorem non conſenſurum. Unde cum nunc diverſam ſententiam præ ſe ferant, procuratorio opus eſſe. Ita demum paucos intra dies id afferendum Brandeburgici recipiebant. Cum autem ipſa res ſermone ventilaretur, Brandeburgici Suecis aliquot partes ſuorum mandatorum oſtendebant; & inter alia extremum velut gradum, ultra quem progredi non debeant; qui præter Rugiam exiguam duntaxat Pomeraniæ partem complectebatur. Cujus loco Elector poſtulare non verebatur Glogovienſem, & Saganenſem Ducatum, Præſulatus Magdeburgicum, Halberſtadienſem, Hildeſienſem, Mindenſem, Oſnabrugenſem. Ex quibus facile colligi poterat, quanti totam Pomeraniam indicaturus eſſet. Contra Sueci toti Pomeraniæ inſiſtere; petentes ſibi ſecreto pandi, quid pro illa Elector poſtulet, & quid terrarum ipſi commodiſſimum ſit; quibus, ut is potiatur enixam ſe operam daturos. Evangelicæ cauſæ intereſſe tam Reginæ, quam Electori egregie ſatisfieri. E Sileſia ſibi Elector æquivalens diſpiceret. Quæ ipſe offerat jejuna nimis eſſe. E Rugia Ducibus vix trecentos unciales annuos rediiſſe. Reliquas præfecturas exigui eſſe momenti. Nec per easdem ſecuritati Sueciæ caveri, cum facili negotio illis ejici iterum queat. Cæſareos, Gallos, Mediatores, Hollandos, Ordines Imperii conſenſu Pomeraniam Citeriorem addicere, quosdam Stetinum addere, & tractum ad Oderam. Sed ſpem eſſe totam Pomeraniam etiam cum Electoris conſenſu obtinendi. Quod ſi tamen in Ulteriore Pomerania una vel altera præfectura ſit peculiari ſitus commoditate, circa eam permutandam faciles ſe fore. Sed Brandeburgici multis cum exſecrationibus negabant Citeriorem Pomeraniam, nedum totam cedi poſſe, nec hilum Ulterioris Pomeraniæ, inprimis Stetinum, & loca ad Oderam. Hollandos acriter apud Electorem inſtitiſſe, ut Oderam cum locis ad ejus ripam ſitis in poteſtate teneat. Id requirere Electoris ſtatum ob commercia, & communicationem cum aliis ejus provinciis: ac navigationi Regium Montem inter, & Cuſtrinum conſtare libertatem debere, præſidiis & publicanis Suecicis haut obnoxiam. Et quanquam Legati Suecici veterem vectigalium modum, aut à recentibus immunitatem Electoralibus mercibus polliceantur, Electorem tamen nolle ab alterius gratia pendere. Potuiſſe quondam Gryfenhagæ præfectum omnem Oderæ navigationem ſiſtere. Sibi non vacare è Suecia remedium adverſus miniſtrorum Suecicorum libidinem petere. Igitur avertendis omnibus controverſiis, ac ut ſtabile in poſterum amicitiæ fundamentum ponatur, optimum fore, ſi Odera ex aſſe in Electoris poteſtate ſit. Eam rem Electori tantopere cordi eſſe, ut malit tractatus hos omittere, futurosque rerum eventus expectare, quam Oderæ oſtia Reginæ concedendo irreparabili damno ditiones ſuas involvere.

Galli Suecos urgent.

§. 158. Gallicis Legatis ab initio placebat, Suecos iter ſuum Monaſterium differre, quoad plena Reginæ mandata ſuper ſatisfactione allata ſint; ne pars adverſa cavilletur ipſos ut remoram negotio injicerent venire. Interim Germaniæ Ordines ſuper Imperii rebus pro captu conventuros. Sed mox acriter Suecos urgere, ut Monaſterium profecti extrema Reginæ poſtulata ederent, culpa protracti tractatus in ipſos rejecta. Ordines quoque Evangelici inſtare, uti idem ſuper negotiis Imperii cum Gallis conſultent.

Reginæ nova mandata ſuper Pomerania. 19. Sept.

Regina hactenus Legatis ſuis aliquoties injunxerat, ulteriore Pomerania poſtulanda non deſiſtere, etſi bellum ideo extrahendum foret. Sed nunc comperto Gallorum tractatus cum Cæſare & Hiſpanis maximam partem profligatos, verebatur, ne iis abſolutis ſibi leges præſcriberentur, neve Galli obtentis quæ ipſi cupiant Sueciæ commoda inſuper haberent. Sed & brevi Hiſpanos inter & Belgas Fœderatos conventurum videbatur. Simul Evangelici inſtabiles, inter ſe diviſi, ac Saxonicis Brandeburgicisque conſiliis turbati, ubi ſerio res agi cœpiſſet, facile cum Cæſare qualibuscunque conditionibus tranſacturi metuebantur. Ita Regina ſola inter hoſtium arma deſtituta ad parum decoras, aut proficuas leges acceptandas vel invita compellenda erat, acceſſuris inſuper vicinorum, eorumque æmulorum Regum machinationibus. Quæ omnia Salvius natura timidior per literas Reginæ ingerebat, addito: milites belli tædio captos: Evangelicos judicare, Germaniæ, Sueciæque ſecuritatem in hoc conſiſtere, ut inter Reginam & Electorem amicitia conſtet. Denique Gallorum Belgarumque & aliorum invidiam in nervum erupturam, ni ad moderatiora petenda deſcendatur. Igitur cum nunc certa ſententia capeſſenda eſſet, nec ut ſola bellum gereret rebus ſuis expedire judicaret, decrevit tandem, ut Legati ſui totam Pomeraniam æterna feudi lege, ſi non cum conſenſu Electoris, ſaltem ſub evictione Cæſaris atque Imperii poſtulare pergerent. Poſt fruſtra conſumtam extremam diligentiam gradatim nonnulla ulterioris Pomeraniæ loca concederent, primo mediterranea, inde maritima, usque ad Stetinum, Wollinum, Caminenſem præſulatum, & Colbergam. Pro Stetino retinendo acerrime contenderent, ad extremum tamen & illo cederent, ut tamen Wollinum, & tria Oderæ oſtia, Caminenſisque præſulatus, & ſi quæ alia loca tuendæ Citeriori Pomeraniæ

1646.

raniæ

1646. taniæ inſerviant, penes Sueciam utique manerent. Addebatur, ut cum Brandeburgicis peculiares tractatus ſuper Pomerania inſtituerentur, ſi iſti eos depoſcerent, abſque tamen interventu Gallorum, & Belgarum, quod hi negotiationem extracturi viderentur; aut ſi citra offenſam Galli excludi non poſſint, nemo tamen præterea admitteretur.

Salvius Monaſterium abit. 22. Oct.

§. 159. His mandatis allatis placebat Salvium ſolum Monaſterium abire explorando ibi rerum ſtatui, ſimul ut cum Gallis ſuper Imperii negotiis conſultaret, hoſque ut Brandeburgicum tota Pomerania cedere perſuaderent, ac ne tractatus cum Hiſpanis præcipitarent, permoveret: quem Oxenſtierna, ubi res exigeret, eodem ſecuturus erat. Pridie quam abiret Salvius, auditus ab utroque Legato Suecico fuerat Cleenius Secretarius Danicus, oſtendens à Rege ſuo juſſum ſe tractatibus adeſſe, ipſiusque commodis invigilare. Quæ in eo magnam partem veri credebantur, ne Sueci Pomerania potirentur, ad quod impediendum ipſe Hollandis certa media propoſuerat. Salvium plerique ex Evangelicis eodem ſecuti ſunt. Is operam ibi dedit, ne Hollandi ac Galli cum Hiſpanis tranſigere feſtinarent, hisque occaſio daretur Cæſarem copiis ſublevandi, qui & jam Lamboyum, Lotharingumque deſtinaſſe dicebatur irruptioni trans Viſurgim Albimque, aut circa Moguntiam Briſacumque tentandæ. Tum quia Brandeburgicus ceſſioni Pomeraniæ tam acriter reluctabatur, à Cæſareis & Gallis poſtulavit, ut ipſum illac in Cliviam tranſeuntem ſalutarent, ac temperamento admittendo perſuaderent. Quo
30. Oct. fine & Galli San-Romanum Clivos ad ipſum ablegarunt: Cæſareique idem ſe facturos polliciti ſunt, qui & Electorale, ac Principale Collegium, Urbicosque monuere, ut pro ſe quodque eodem mitteret.

Monaſterienſium de Suecica ſatisfactione ſententia.

§. 160. Monaſterienſibus in univerſum placebat Electori Reginæ nomine denuntiari, ſi in Citeriorem Pomeraniam & alia quæ poſtularentur loca conſentiat, reliqua ipſi reſtitutum iri: ſin tergiverſetur, utramque ſuffragante & evictionem præſtante Imperio retinendam. Omnes quippe operam ſuam obtuliſſe Electoris conſenſui eliciendo, addita declaratione, ubi iſte pertinaciter abnuerit, Imperium Romanum, & ſocios Reges juncta ope rem confecturos, ac futuro Comitiali decreto inſerturos promiſſa evictione. Non quod ſerio id vellent, aut Suecis totam Pomeraniam optarent, ſed ut hoc velut cuneo partem extunderent. Quanquam enim Ordines Pomeraniæ Provinciales ac Stralſundenſes teſtabantur, optandum ſibi integram Pomeraniam ab uno retineri, ſive Regina ſit, ſive Elector, modo privilegia ſibi ſua ſalva maneant: ſuadebant tamen Cæſarei, Galli, & reliqui omnes, ut Regina Citeriore Provincia contenta foret, quod ad utriusque alienationem Elector vix adducendus ſit. Sed quia Elector Odera flumine, & Stetino velut Ducali ſede vix ceſſurus videbatur, Galli ac Venetus judicabant, aliquot auri tonnas illi dandas, qui Stetino cariturus erat. Quo fine Galli duos librarum milliones offerebant, ſi Cæſar pro illis Urbes Sylveſtres pignori opponeret. Aut ſi Regina terras mallet, Longuevillius putabat, Magdeburgicum Præſulatum poſt Adminiſtratoris præſentis obitum ſub Archiepiſcopali jure in Reginam transferendum, ſi ipſa totam Ulteriorem Pomeraniam cum Stetino Electori cederet. De Bremenſi præſulatu Salvio ſpem faciebant Cæſarei, fortaſſe Reginam eo potituram ſub jure & titulo ſecularis Ducatus, ac poſſe Capitulares & Monachos in alia loca transferri, modo vel Verdenſis præſulatus reditus, vel alii ipſorum alimentis deſtinentur. Etſi decentius ſit, dum vivunt alimenta illis indulgere, nullis in demortuorum locum ſurrogatis, quam ita repente in exilium illos ejicere. Porro & de Wilzhuſa præfectura velut parte præſulatus Bremenſis cum moveret Salvius, ac ut Mecleuburgico Duci pro Wiſmaria Raceburgicus præſulatus daretur; prius non plane abnuebant Cæſarei, poſterius diſerte pollicebantur. Circa ſatisfactionem militum Cæſarei proponebant, ut tota Germania inter Suecicum, Cæſareum & Bavaricum exercitum divideretur, certis regionibus cuique adſignatis. Sed Galli, Venetus, ipſique Cæſarei cenſebant, qui præſidia agitarint milites nil habere quod prætendant. Sed & qui ſub ſignis retinendus ſit, militem parum quod poſtulet habiturum. Exauctorandis æqua lege ſatisfaciendum.

De ſatisfactione militum.

Brandeburgicorum procuratorium novum rejicitur. 24. Oct.

§. 161. Vix Monaſterium digreſſus erat Salvius, cum Brandeburgici à Principe ſuo reverſi novum procuratorium adferunt, quo facultas conferebatur ſuper parte citerioris Pomeraniæ pro ſufficiente tamen æquivalente tractatus ſuſcipiendi. Nec de propoſito per Suecos fœdere vel verbo mentio facta erat. Id procuratorium ſibi exhibitum Oxenſtierna rejecit; nec tali ſe fundamento tractatus ſuperſtruere poſſe. Et quanquam Brandeburgici Legati colloquio Lengrichæ habito Oxenſtiernæ oſtenderent, alia ſe procuratoria à Principe ſuo petiiſſe, quæ propediem expectent, eoque ut tantiſper Monaſterium abire differat; ne peculiaris hicce tractatus plane evanuiſſe videatur: tamen poſt irritam aliquot dierum expectationem demum & ipſe Mo- 4. Nov.
naſterium profectus eſt. Quo vix adpulerat, cum Galli acriter inſtant, decretoriam Reginæ ſuper Pomerania ſententiam tandem ederet, quæ ſola pacem moretur. Sueci poſtquam ſeparati cum Brandeburgico tractatus exigua ſpes eſſet, San-Romano Clivis reverſo confirmante, Electorem potius quam Stetino & Odera cedat, extrema tentaturum: negotium iſthoc communes per tractatus expedire conſtituere, id ipſum quoque Cæſareis, Gallis aliisque ſuadentibus. Un- 8. Nov.
de ſcripto poſtularunt totam Pomeraniam Citeriorem cum inſulis Rugia & Wollino, Præſulatu Caminenſi; Damma & quidquid trans Oderam ſitum ad Citeriorem Provinciam pertinet. Tum ſimultaneam inveſtituram pro Ulteriore Pomerania, & expectativam ejusdem Provinciæ, ſi Domum Electoralem Brandeburgicam extingui contigerit, & ejus loco tantiſper aliud quid paris pretii. Inde Wiſmariam cum portu & caſtello à balæna dicto, & præfecturam Pœlam, ac Neucloſter. Tum præſulatum Bremenſem, ac Verdenſem cum oppido, & præfectura Wilzhuſa ſub titulo ſecularium Ducatuum, feudi lege à Cæſare & Imperio obtinendos; quorum nomine & Regina Coronaque Sueciæ ſeſſionem, & tot ſuffragia, quot priores poſſeſſores, in Conventibus Imperii & Circulorum obtentura ſit. Viciſſim promittebant, Reginam Sueciæ Cæſari & Imperio earum Provinciarum nomine homagium præſtituram, Ordinibus Provincialibus jura ac privilegia confirmaturam; illis queis ob Cæſaream militiam bona fuerint adempta, eadem reddituram,

De Suecica ſatisfactione poſtulatum.

turam, tum harum Provinciarum intuitu cum vicinis amicitiam culturam, ne Cæſar & Imperium Sueciæ cauſa bello involvatur. Contra ſi Reginæ ac Regno Sueciæ harum reſpectu controverſia moveatur, Cæſar & Imperium ipſam adverſus quoſcunque tueretur. Penes Electorem Brandeburgicum reliqua Pomerania Ulterior maneret ſalvis donationibus, queis Regina quoſdam præfectos militares in ea Provincia mactavit. Huic inſuper, ac Meclenburgico pro Wiſmaria, & Friderico Duci pro Bremenſi & Verdenſi præſulatu idoneam penſationem præſtandam. Si quis horum conſentire abnuerit, Regina ſub Cæſaris & Imperii tutela quæ poſſidet detineat. Denique militiæ Suecicæ, prout ex æquo conventum fuerit, nec minus Landgraviæ ex formula adjuncta ſatisfieret. Id ſcriptum Reginæ non parum diſplicebat, quod Legati haut obſervatis gradibus ſibi præſcriptis præpropere extremam Reginæ ſententiam aperuiſſent. Cujus rei culpam Oxenſtierna in Salvium rejiciebat, qui ſe diſſentiente Monaſterium feſtinarit, ac ad iſta ſe abſente deſcenderit, unde poſt gradum revocare non poſſit. Ac ideo Monaſterium ſibi fuiſſe occurrendum, ut Collegam inde detraheret, nimia facilitate dignitatem Reginæ, ac commoda proſtituentem. Quam ob cauſam & idem propere Monaſterio ſe iterum ſubducebat; Salvio viciſſim Oxenſtiernæ nimium rigorem arguente; quæ præcipua cauſa gravium inter iſtos viros ſimultatum fuit. Ipſe Elector poſt Salvium à ſe corruptum ſparſit.

Cæſareorum reſponſum. 10. Nov. §. 162. Ad hæc Cæſarei ſcripto reſponderunt: De Pomerania Citeriore ſe aſſentiri, quæ antiquis limitibus ſit cenſenda, non minus trans quam cis Oderam locis comprehenſis. Poſtulatum de ſimultanea inveſtitura novum, eoque omittendum; quæ & hoc caſu inſignem inæqualitatem habeat, quod illa alias utrique parti ſpem futuræ ſucceſſionis conferat, alterutra extincta; qui caſus heic accidere non poſſit, Regno Sueciæ immortali. Nec parum æmulationis eam rem apud alios Germaniæ Principes excitaturam. Et cum Sueci reſtituta Ulteriore Pomerania magnum ſe Electori beneficium dare ferant, rationi & æquitati repugnare, Cæſarem ob alterius commodum damnum pati. Ceſſionem præfecturæ Poelæ & Neucloſter itidem novi quid eſſe; nec temere credendum, Ducem in eam conſenſurum. Parum quoque glorioſum Reginæ, ſuis armis reſtitutum Principem tam inſigni terrarum parte exuere. Wilzhuſam Epiſcopatus Monaſterienſis in præſens partem eſſe: nec aliam ſibi mentem fuiſſe, cum de transferendis in Reginam Præſulatibus Bremenſi ac Verdenſi ageretur, quam ut in præſenti ſtatu permanerent. Quos in ſæcularem conditionem mutare penes Cæſarem non ſit, ni Eccleſia conſentiat. Camminenſem Epiſcopatum ad Pomeraniam non pertinere, ſed Imperio ſoli ſubjectum, inque illa conditione merito relinquendum. Friderico Duci pro ceſſa Bremenſis Præſulatus adminiſtratione à Cæſare penſationem non deberi, qui ipſe fateatur, ſe jus ſuum armis amiſiſſe, nec à Cæſare quidquam prætendat, aut eidem ſuæ jacturæ cauſam imputet. Excipiebatur quoque urbs Bremenſis, quæ & antea inter Imperiales urbes habita ſit, & adhuc habeatur, cujus Privilegiis & libertati nihil derogatum velint. Brandeburgico Halberſtadienſis Epiſcopatus, ſalvo ejus ſtatu Eccleſiaſtico, & diſpoſitione ab Archiduce Leopoldo facta, Meclenburgico Raceburgenſis in penſationem damni offerebatur. Intuitu Bremenſis, & Verdenſis præſulatus Reginam unico duntaxat in Comitiis ſuffragio gaviſuram, cum prioribus Adminiſtratoribus aditus ad Comitia plane negatus fuerit. Quod ſi Brandeburgicus & Meclenburgicus conſentire nolint, retineret Regina, quæ in Pomerania & Meclenburgica jam obtinet nullo contradicente, ac nihilominus cum Cæſare & Imperio pacem inviolatam coleret.

§. 163. Interea Brandeburgicis Legatis novum à Principe ſuo procuratorium tranſmiſſum fuerat, quod Oxenſtiernæ Oſnabrugam reverſo Witgenſteinius & Loevvius exhibuere. In quo iſti diſplicebat, quod lingua Latina conceptum non eſſet, & quod moleſtas quaſdam loquendi formulas exprimeret, velut quod *Elector amore pacis, & favore in Reginam & Regnum Sueciæ tandem eouſque ſe vicerit.* Nec videbatur Oxenſtiernæ conſultum, Reginam ad curandum Electori æquivalens tam ſtricta ſe obligatione induere. Unde cum hoc procuratorio tractatus ordiri ſe poſſe Oxenſtierna negaret, Witgenſteinius ipſe ad Electorem abire conſtituit, velut procuratorium quale Sueci deſiderabant obtenturus; interim ut res in integro maneat rogans, ac ne in præjudicium Electoris cum Cæſareis quid concludatur. Idem quoque cum Collegis ſuis propoſitioni à Suecis Monaſterii factæ, Cæſareorumque declarationi ſcripto intercedebat; quo querebatur, privato Cæſareorum auſo inconſultis Ordinibus Electorem circa alienationem Pomeraniæ graviſſime læſum: præſertim cum Cæſar non ſuo tantum, ſed & totius Imperii nomine Sueciæ evictionem promiſerit, ni Elector ultro conſenſerit. Id quod priori cum Ordinibus facto concluſo repugnet, ac communi libertati maximæ fraudi ſit. Accedere, quod cum Suecis jam amica tractatio ſuſcepta fuerit non ſine ſpe felicis ſucceſſus. Ordines hactenus ſententiis ſuis declaraſſe, ſe nulli *Conſtatuum* ditiones ſuffragiis ſuis ademturos, ſed potius omnia prævio conſenſu, ac matura deliberatione amice tranſigenda. Tractatum ejuſmodi invita altera parte concluſum deinceps ingentibus motibus cauſam præbiturum: idque ipſum additam evictionis clauſulam ſatis arguere: quæ & à Gallorum ſatisfactione abſit. Unde ab Ordinibus Evangelicis poſtulabant, apud Cæſareos & Suecos inſtent iſtam cautionem omitti; tum æquiora pacis media circumſpicerent, ne Electori neceſſum ſit publice ſuper diſſenſu ſuo teſtandi.

Novum quoque Brandeburgicorum procuratorium rejicitur. 11. Nov.

16. Nov.

Brandeburgici contra acta Monaſterii proteſtantur.

§. 164. Paulo poſt Pomeranorum & Stralſundenſium Deputati apud Oxenſtiernam novum temperamentum propoſuere circa Sueciæ ſatisfactionem juxta ac pacis ſecuritatem. Ut Reginæ aliis extra Pomeraniam Provinciis ſatisfieret: tum arctiſſimo fœdere, & pacto ſucceſſorio Brandeburgicæ Domui innecteretur à Cæſare & Ordinibus Imperii confirmando, addita ſimultanea inveſtitura, & homagio Ordinum Pomeraniæ in eventum extinctæ familiæ Electoralis. Ita Reginam nunc extra Pomeraniam inſigni ſatisfactione potiri una cum jure ad Pomeraniam, Simul tolli difficultatem circa Pomeraniæ diviſionem, remotamque communi paci ex æquivalente Electori inveſtigando orituram; nec minus vicinorum invidiam, quorum interſit, ne Sueci tanto tractu ad mare Balticum potiantur. Enimvero hoc temperamentum, licet ſpecioſis coloribus adornatum,

Pomeranorum circa ſatisfactionem propoſitum temperamentum. 15. Nov.

Oxen-

1646. Oxenſtiernæ haut idoneum videbatur obtinendo ſecuritatis petitæ ſcopo. Unde iſtis reponebat: *Sero talia proponi, ac difficilius eadem expediri, quam quæ Reginæ nomine jam poſtulata ſint.*

De Gravaminibus Monaſterii agitata.

§. 165. Porro Salvium Monaſterium proficiſcentem plerique Evangelici Oſnabruga ſecuti fuerant. Ea occaſione Trautmanſdorfius Saxonicos Electorales hortabatur, ut cum plerique Catholici & Evangelici heic adſint, Gravamina tandem ad finem deducerentur. Id cum ad Evangelicos referretur,
5. Nov. placebat, Oxenſtierna præcipue, eodem accedente, cœpta antehac cum Catholicis, ac Junio menſe intermiſſa colloquia inſtaurari, ea tamen addita lege, ne diutius, quam Legati Suecici Monaſterii agerent, iſta extrahantur, ne tractatus Gravaminum Oſnabruga dimoveatur. Id quod Evangelicis, qui Oſnabrugæ remanſerant, ſignificabatur, ut ipſi huc accederent, aut Monaſterienſibus facultatem ſuo nomine agendi conferrent.
10. 11. Nov. Colloquio per ſenos utrinque legatos inſtituto, Evangelici cum in aliis capitibus remittebant, tum, ut initium reſtitutionis in annum viceſimum quartum conferretur. De quo ſtatim ſociis ſacrorum Oſnabrugam ſignificabant, ut cum Oxenſtierna rem communicarent, ac quouſque cedi poſſe ipſi arbitrentur, panderent. Ac dederat quidem Regina Legatis ſuis in mandatis, ut pro anno decimo octavo niterentur: quod ſi tamen Ordines anno viceſimo quarto contenti ſint, ipſi quoque incaſſum pro alienis commodis laborare omitterent; quod invitis beneficium non detur, & nulli facti ſui gratia futura ſit; ſi ipſa reluctetur annuentibus illis quorum præcipue intererat. Sane ſi illi ſe ipſos deſtituerant, non erat, quare in bello perſiſteretur; præſertim cum in amicitia iſtorum parum præſidii reponendum foret. Cæterum obſervatum fuerat, Catholicos complures difficultates movere, temperamenta tamen non ipſos proponere, ſed audire tantum, & quæ diſplicebant ad ſuperiores ſuos rejicere. Unde ſuſpicabantur Evangelici, iſtos tempus extractum ire; ut Gravamina ad extremum dilata poſt adornatam Regnorum ſatisfactionem in Comitia, aut peculiarem tractatum rejicerentur, aut cum inſigni Evangelicorum damno præcipitarentur. Eoque de hoc Catholicorum agendi modo acerrime queſti decreverunt, diſcrepantia adhuc inter ipſos, Catholicoſque capita denuo excutere, quouſque ſalva conſcientia ac per mandata ſua remittere poſſint: de quibus convenire cum Catholicis nequeant, Cæſareis, & Regiis Legatis commendare ut ipſi ſua autoritate huic negotio finem imponant, & placita inſtrumento pacis inſerant. Nec minus Catholici ſtatuerant ſua commoda, quæ in hoc negotio verterentur, Trautmanſdorfio concredere: idque Evangelicis
14. Nov. ſignificabant. Qui & ipſi hoc ſibi placere teſtabantur, quod iſtius magna apud Catholicos eſſet autoritas: addito tamen, mentem ſuam non eſſe huic negotio finem imponere, ſed tantum hoc colloquio id ita digerere, ut eo facilius Oſnabrugæ ſuper Gravaminibus tranſigi poſſit. Ac ne viderentur Reginam negligere, à Salvio æque, ac Trautmanſdorfio petunt, ipſi inter ſe colloquium ſuſcipiant, in eorundem arbitrio relinquentes, num quoſdam ex Ordinum Legatis adeſſe velint. Salvius jam ante formulam tranſactionis conceperat, quam Evangelicis cum ſuperioribus ſuis communican-
16. 17. Nov. dam exhibebat. Inde cum Cæſareis Legatis colloquio ſuſcepto utriuſque partis declarationes excutiebat, ac diſcrepantias præcipuas annotabat; id tamen ſtipulatus, ut tranſactio hæc perpetuæ ſit durationis, eaque demum Oſnabrugæ perficiatur. 1646.
Inde tam Evangelici, quam Catholici ſuper iis, 18. 19. Nov.
quæ nondum convenerant, extremam ſuam declarationem, qua cedere nec poſſint nec velint, exhibuere hac tamen lege, ut ea tunc demum valida forent, quando & reliquæ controverſiæ, interque has Palatina cauſa, componerentur, & pax ſequeretur: nec Proteſtantibus integrum fore hanc declarationem velut firmam arripere, & novis inde rebus in controverſiam vocatis pacem morari. Nam pace non ſecuta Cæſarem, & Catholicos iis, quæ nunc concedant teneri nolle. Enimvero iſta negotiatio abrumpebatur Salvio
Oſnabrugam regreſſo, cui ſub diſceſſum Galli ac 22. Nov.
Venetus duos milliones, aut minimum duodecies centena uncialium millia offerebant à Cæſare & Imperio ſolvenda, ſi Regina Stetino deſiſtere vellit. Salvium Evangelici quoque Ordines, qui ejus gratia Monaſterii acceſſerant, Oſnabrugam ſecuti ſunt; quod Suecis abſentibus negotiatio-
nem Monaſterii continuare nollent. Oſna- 5. Dec.
brugæ cum tractatus hoſce inſtauratum irent, Sueci monebant; viderent, ne ſeparata iſthac negotiatione adverſa pars Reginam ab Evangelicis Ordinibus disjungeret. Reſpondebant hi; ſine dubio quidem ejuſmodi ſeparationem Catholicos aucupari. Quia tamen omnia ad finem vergere videantur, ac Catholici deſiderium præ ſe ferant tractatus Oſnabrugæ reaſſumendi, haut conſultum ſe ducere, congreſſus cum hiſce recuſare; ea tamen lege, ut nullum caput ad finem perducatur, niſi re cum Suecis communicata, ac tranſactis licet omnibus res pro indeciſa habeatur, quoad ſuper Suecica ſatisfactione conventum ſit. Quanquam autem, tardius Monaſterio moventibus Volmaro, & Catholicis, ante initium novi anni tractatio non ſuſciperetur, Evangelici tamen tantiſper rem inter ſe diſcutere, ac hinc inde quæpiam temperamenta admittere; ut brevi
omnia abſolvenda viderentur. Qui & mox tam 29. Dec.
Cæſareos, quam Suecicos Legatos ſolenni Deputatione rogabant, ut ipſi inter ſe congreſſi eam tractationem aliquibus Ordinum præſentibus ſuſcipere velint.

Reginæ extrema declaratio ſuper Pomerania. 24. Nov.

§. 166. Inter hæc Regina Brandeburgici tergiverſationibus offenſa; qui frigide admodum exiguam Pomeraniæ partem obtulerat, ad conſtantiam animum obfirmare decreverat. Nam moderatione licet adhibita invidorum, & inimicorum numerus minuendus non erat. Eoque viſum unice ſecuritatem Regni reſpicere, & aliquid acquirere, quod opera dignum foret, quidquid malevoli ringerentur. Unde hanc extremam circa Pomeraniam ſententiam ad Legatos ſuos Oſnabrugam mittit; ſi Elector in ceſſionem totius Pomeraniæ Citerioris, inſulæque Rugiæ, & quicquid ad ulteriorem Pomeraniam ſpectans cis Oderam jacet, conſentiat, additis Golnoa & Wollino, ac tractu aliquo ad alteram Oderæ ripam, ſe reliqua Ulterioris Pomeraniæ, ac præſulatum Caminenſem, Colbergamque oppidum, tum quæ per Marchiam loca præſidiis ſuis obtineat, redditurum ac firmæ amicitiæ fidem daturam, accepta tamen eo nomine à Cæſare certa pecuniæ ſumma. Sin conſentire in hæc nolit, ſe totam Pomeraniam antea oblatam perpetui feudi lege ab Imperio agnituram, ac loca Marchiæ tamdiu detenturam, quoad Elector ſuper iis ſecum convenerit. Quo caſu Cæſar Pomeranos fide Electori data exſolvere,

 vere,

vere, eoſdemque ad homagium Reginæ præſtandum remittere, ſimul eandem in quieta poſſeſſione ejus Provinciæ adverſus quoslibet tueri debeat. Utrum ex hiſce acceptare velit Elector

26. Nov.

optionem, penes ipſum fore. Eam Reginæ ſententiam Sueci mox Cæſareis ac Gallis ſignificant, addito, de hac nihil remiſſum iri. Unde Galli mox San-Romanum, Cæſarei Plettenbergium

1. 2. Dec.

ad Electorem miſere, qui ipſi perſuaderent, ut tandem aliam, quam hactenus ſententiam ingrediatur. Accedebant literæ ab Electorali Collegio, quibus miſera Germaniæ facies ob oculos ponebatur, cui niſi matura pace conſulatur, extrema pernicies immineat: Eoque talia conſilia amplectatur, quæ totius Imperii neceſſitas exigat, ac amore Patriæ, & pacis de ſuo aliquid concedat, penſatione alibi accepta, cum & Cæſar de ſuo patrimonio haut ſpernendam partem Galliæ transſcripſerit. Ubi tergiverſetur, vitio ſibi dari non poſſe, ſi abrumpendis ocyus belli malis ſaluti Patriæ per pacem conſulant, in leges à Suecis propoſitas concludendam. Interea Brandeburgici Legati aliud à Principe ſuo procuratorium acceperant tractatui ſuper Pomerania, & fœdere cum Suecis inſtituendo: quod etſi Latina lingua conceptum foret, emendatis, quæ in priori deſiderabantur; Suecis tamen iſtam tractationem differre placebat, quoad adpareret, quid Elector San-Romano & Plettenbergio reſponſurus eſſet.

Brandeburgicorum nova propoſitio.

Enimvero Brandeburgici ad propoſita à Pomeranis devoluti apud Cæſareos, Gallos, Batavos Imperiique Ordines inſtabant, ut Suecos petenda Pomerania depellerent, ejus loco offerentes Bremenſem, Verdenſem, Oſnabrugenſem, Mindenſem, Hildeſienſem Præſulatus, Comitatumque Schaumburgum, Hoyam, & Diepholtum una cum tractu ad Amaſim, qui Meppam, Vechtam, Cloppenburgum, Wilzhuſamque complectitur. Addebant expectativam in univerſam Pomeraniam in caſum extinctæ familiæ Electoralis; ac ſimultaneam inveſtituram; interim Electorem Reginæ fœdere, ac Ordines Provinciales *eventuali homagio* de libero uſu portuum cauturos. Hunc enim potiſſimum à Regina reſpici judicabant, cum reditus longe opimiores è Provinciis ad Viſurgin, quam è Pomerania provenire queant.

Suecorum de hac ſententia.

Iſta licet prima fronte ſat ſpecioſa ægre Sueci obtineri poſſe judicabant. Cæſarei, Galli, Catholici Ordines manibus pedibusque reniſuri erant, ne tractu Amaſano, Oſnabruga, Minda, Hildeſia exciderent. Schaumburgenſem Comitatum Landgravia, & Comes Lippenſis ſibi vindicatum ibant. Hoya, & Diepholto Luneburgici carere nolebant. Quos poſſeſſione ſua depellere invidioſius longe erat, cum Brandeburgicus nunquam Pomeraniæ poſſeſſionem tenuerit. Viſurgis inſuper magnis intervallis Sueciæ disjunctus, cui ægre ſuccurri queat, & unde Sueci facilius, quam è Pomerania expellendi ſint. Nova hac propoſitione moram tractatibus injici, cum ſuper dictis Provinciis nemo Legatorum quid in mandatis habeat. Unde Legati Suecici prioribus ſuis poſtulatis inhærendum judicabant: nec tamen iſthæc abrupte repudiare viſum. Eoque reſpondebant; ſe talia citra mandata proponere non poſſe; ſed ſi Cæſarei, Galli, Hollandique eadem offerant, ſe ad Reginam ſcripturos. Cum ſatis noſſent, neque Gallos, neque Hollandos nimis vicinos ſibi Suecos optare, multo minus Catholicos hiſce Epiſcopatus conceſſuros. Equidem ut Sueci Pomerania potirentur, Hollandi, ut Wiſmaria Luneburgici parum æquo animo ferebant, quod his Raceburgo plane carendum erat. Iiſdem tamen gravius futurum erat Hoya & Diepholto cedere, Hollandiſque minus ſuſpicionis injiciebat, à Suecis Pomeraniam, quam Meppam & Amaſim, inſideri. Eoque Legati Suecici judicabant, haut abs re eſſe, ſi vulgo crederetur Reginæ perinde eſſe, Pomerania, an regionibus ad Viſurgim potiretur, ut eo acrius pro Pomerania niterentur. Iſta tamen propoſitio nemini non diſplicere perſpiciebatur. Unde & è Senatu Principum Deputati Suecis iſta poſtulata diſſuadebant, præter jam adducta oſtendentes; longe difficilius hæc quam Pomeraniam, & vix citra bellum obtineri poſſe. 14. Dec.

Brandeburgicus Hollandorum interpoſitionem affectat. 8. Dec.

§. 167. Aſt Brandeburgicus, qui eodem tempore Arauſionenſis filiam connubio ſibi junxerat, per hunc Belgas ſolicitat: eam cauſam ſuſcipiant, nec patiantur ipſum ſuis ditionibus exui. Eadem Elector in conſeſſu Ordinum Generalium per Deputatos ſuos petit; Reginam Sueciæ ſua interpoſitione permoveant, ut Pomerania petenda deſiſtat, ac alia ſatisfactionis media arripiat, aut ſaltem à ſe oblatis contenta ſit. Quod ſi autem Imperium & Gallia Suecorum poſtulatis utique velificari inſtituat, operam dent, ut ipſe idonea penſatione potiatur.

Plettenbergii & San-Romani apud Brandeburgicum propoſitio.

Inter hæc miſſus à Cæſareis Legatus ad Electorem Plettenbergius ipſi expoſuit, Cæſari decretum pacem haut diutius morari, aut ob ejuſdem cum Suecis controverſiam bellum extrahere, univerſis Ordinibus, ipſiſque Gallis finem tandem negotio imponi inſtantibus. Quod ſi Elector in prius Suecorum poſtulatum conſentire nolit, Cæſarem conceſſo altero tractatus concluſurum. Eadem ingerebat San-Romanus, addito, ſi Elector annuat, jus ſuccedendi in Præſulatu Magdeburgico poſt Adminiſtratoris præſentis fata, ac poſſeſſionem præſulatus Halberſtadienſis, (paulo durioribus tamen conditionibus circumſcriptam,) datum iri.

Brandeburgici reſponſum. 7. Dec.

Aſt Elector, qui præter ſimultaneam inveſtituram, & partem Citerioris Pomeraniæ uſque ad Ukeram flumen nil concedere ſtatuerat, apud Plettenbergium graviter querebatur, ſe invito ditiones ſuas condonari, præſertim cum alia via Suecis ſatisfieri potuerit. Æquitati, ac omnium gentium juri, Cæſareæ Capitulationi, ac toties iteratis decretis repugnare innocentem Electorem hæreditaria ditione privari, eamque in ipſius, ac totius Imperii fraudem tam potenti Regno transſcribi. Cæterum ſe cum agnatis ſuis, ac Ordinibus Pomeraniæ conſultaturum, ac inde Legatis ſuis ocyus mandata miſſurum, quid demum pacis cauſa concedere, & quale æquivalens poſtulare velit. Addebat tamen, ſe nunquam Odera decedere velle, nec ſine ruina Domus ſuæ poſſe. Igitur petebat, ne in tanti momenti negotio, ex quo non ſuæ ſolum ditionis, ſed & totius Germaniæ ſalus ac tranquillitas pendeat, nimis ſe urgeant, ſed potius à Pomeranis propoſita media arripiant. Aut ſi alia ratio iniri nequeat, etſi multos ob reſpectus quamlibet Pomeraniæ partem omni æſtimatione ſuperiorem judicet, de idonea ſibi penſatione proſpiciant. San-Romanus quoque ab eodem regreſſus referebat; ſe quicquid diligentiæ adhi- 17. Dec.
beret, plus extorquere non potuiſſe, quam ut de cedenda Citeriore Pomerania ſpem faceret: ſed de Ulteriore quid remittere quantiſcunque condi-

1646. conditionibus abrupte negaſſe. Reverſo Monaſterium Plettenbergio Cæſarei aliquot per dies quieti Electoris declarationem expectabant. Sed cum mora longior videretur, ſub finem anni è Brandeburgicis Legatis quærebant, an nondum Principis ſui mandata acceperint? Qui id negabant, ſimul apud Cæſareos, Suecoſque inſtabant, ne hoc negotium nimis properarent.

Cæſarei totam Pomeraniam Suecis offerunt.

§. 168. Aſt Cæſarei Electoris moras pertæſi Volmarum Oſnabrugam mittere conſtituerunt ad finem negotiationi imponendum. Nec minus Sueci Cæſareis denuntiabant, ſe non amplius priori à ſe lata conditione teneri velle, ſed totam

24. Dec. Pomeraniam evictionem præſtante toto Imperio

27. Dec. acceptaturos. His Volmarus cum Lambergio, & Cranio oſtendebat; ex Electoris declaratione ſatis patere, ipſum in partes Ulterioris Pomeraniæ, quas Sueci Citeriori adjici cupiant, conſentire nolle. Cum autem Cæſar officio ſuo ſatisfecerit, ac ſalus Germaniæ, totiuſque Orbis Chriſtiani moram non ferat, nec ob Electoris pertinaciam tractatus hic, optatum jam exitum pollicitus, extrahendus ultra ſit; ſibi à Collegis ſuis Monaſterii agentibus injunctum è Suecis percunctari, poſtquam Elector ſtudio moras, & effugium captet, num placeat totam Pomeraniam ſub Cæſaris & Imperii evictione acceptare? Quo caſu Trautmanſdorfius ſtatim valetudine quantumvis gravante, huc acceſſurus, ac ſuper evictionis legibus tranſacturus ſit. Porro conſtabat, Cæſareos maluiſſe totam Pomeraniam abſque conſenſu Electoris dare, quam dimidiam eodem conſentiente. Quod Galli, ac omnes Evangelici ideo judicabant fieri, ut in præſens Suecos amolirentur, tum Evangelicos Principes inter ſe committerent, ac eo majorem invidiam Suecis facerent: ſimul ſi aliquando hi cum aliis bello colliderentur, tecte Brandeburgicum ſollicitarent, ut iſtos iterum inde ejiceret. Neque enim Cæſaris evictioni magnopere confidendum. Quam ob rationem etiam Salvio videbatur, parte potius Pomeraniæ adquieſcendum: Oxenſtierna contra ſentiente, totam potius vel invito Electore retinendam, quicum etiam nunc temporum ex neceſſitate conſentiente olim non minus ſuper parte Pomeraniæ armis fore certandum. Unde præſtare Electori vires nocendi ſubtrahere, ac retinere, quæ alendis copiis tuendæ Provinciæ ſufficientibus requirantur.

Sueci acceptant.

§. 169. Sueci, quibus iſthæc pronis auribus accipiebantur, demonſtrabant, mirum ſibi videri Electoris reſponſum ſpatium deliberandi nunc poſcentis, cum jam ante annum nomine Reginæ totam Pomeraniam poſtulaverint, imo amore pacis orbi Chriſtiano tam neceſſariæ Ulteriorem Pomeraniam maxima parte remiſerint, & vel reliquam Provinciam cum conſenſu Electoris, vel hoc abnuente totam, ſub evictione Cæſaris, & Imperii ſe retenturos declararint. Sic ut Elector queri non poſſit, ſibi ſpatium defuiſſe cum agnatis conſultandi. De cætero quæ offerebatur totam Pomeraniam acceptabant, id tantum ſciſcitati; num id negotium Ordinibus communicatum, ac ab hiſce deliberationi ſubjectum ſit; ac num & hi factum probent? Quibus Volmarus reſpondebat: id quidem nondum pleno in conſeſſu factum, quod Suecorum ſententiam prius cognoſcere velint: qua jam percepta, quamprimum ſe eam rem ad eoſdem relaturos, ac quod ſperent brevi confecturos. Tum poſtulabat, exponerent, in quas leges Sueci evictionem præſtari cupiant. Quod hi facturos ſe receperunt, in Trautmanſdorfii arbitrium conferentes, venire ipſe huc, an per Collegas ſuos rem expedire malit. Qui & ſub finem anni Oſnabrugam acceſſit. Circa evictionem Volmarus de- 31. Dec. clarabat, Cæſarem ad tuendam eam Provinciam eo modo ſeſe obligaturum, qui Statutis Imperii conformis, ac Regnorum, Provinciarumque ſuarum hæreditariarum ſtatui idoneus ſit; cum ipſe heic & Cæſaris, & Regis Hungariæ, ac Bohemiæ perſonam ſuſtineat. Tum obligatione mutua opus fore, quæ vix aliter quam per fœdus fieri queat. Ubi omnia heic tranſacta fuerint, Reginam à Cæſare inveſtituram accipere poſſe; mox à Cæſare Commiſſarium in Pomeraniam mittendum, qui Provinciales fide Brandeburgico data exſolvat, eamque Reginæ dari jubeat. Nam ut Cæſar ſubditos obſequii vinculo exuat, in Imperio uſu receptum eſſe. Inter hæc Pomeranorum ablegati anxii agere metu diſſidii Reginam inter, & Electorem orituri; quod non viderent, qua ratione obligatione adverſus Electorem exſolvi poſſint, niſi ipſo conſentiente. Quo caſu & Provincia validis præſidiis obtinenda erat, ad quæ alenda tributis, noviſque vectigalibus continuatis opus erat; quæ ut cum bello deſinerent, optabant. Tum ſublato appellationis beneficio libertati ſuæ metuebant. Unde iſti Oſnabrugæ inſtabant, quicquid demum de iſta Provincia ſtatueretur, ut libertatem ac privilegia, quibus ante bellum gaviſi ſint, ſarta tectaque ſervent, & ex cauſa belli introducta præſidia, atque onera pace reddita aboleantur, caſtella hinc inde adverſus privilegia Stetini, aliiſque oppidis excitata ſolo æquentur, donationeſque, queis bona Ducis menſalia valde attrita ſint, revocentur; & ex illis onera publica deinceps tolerentur: quæ omnia ut Inſtrumento Pacis inſerantur rogabant. Stralſundenſes quoque ſuis privilegiis peculiari Articulo caveri cupiebant; ac ut præſidium deduceretur, caſtella circa oppidum ſolo æquarentur, extrema provocatio ſalva foret, ac nova vectigalia abolerentur.

Pomeranorum ſollicitudo.

De Wiſmaria Cæſareorum ſententia.

§. 170. Wiſmariam Cæſarei Reginæ in feudum ab Imperio recognoſcendum offerebant, in cujus locum Duci Adolfo Friderico Raceburgenſis præſulatus dandus ſit. Adverſus quod hic reponebat; ſe honeſte ac illæſa conſcientia cum præſulatum Guſtrovienſi Duci, cujus tutor ſit, ſubtrahere non poſſe. Nec Luneburgicos temere jure ſuo ad eundem ceſſuros, quod utraque Domus, Luneburgica & Meclenburgica, inter ſe, & cum Capitulo pactum ſuper Adminiſtratione alternis vicibus gerenda inierit. Sed regerebatur: Guſtrovienſem æque ac Suerinenſem Suecorum armis reſtitutum; per quæ & Domus Luneburgica, cui è ſeptuaginta duabus præfecturis paucula ſuperfuerint, ſua recuperarit; quæ prætenſione ad tantillum præſulatum æquo animo cedere debeat; præſertim cum ejuſmodi pacta ſucceſſoria circa præſulatus nullo jure nitantur. Si quis ſcrupulus Duci Adolfo Friderico reſtet, illum per condominium amoveri poſſe; dum Wiſmaria, ejuſque portus à Regina, ac Duce pro indiviſo poſſidendus ſit, præſidio in utriuſque verba adacto. Reginæ quoque ſecuritati peculiaribus pactis caveri

1646. caveri poſſe. Atque id condominium ut Legati ſui acceptarent, Regina juſſerat, qui & jam ſcripto ejus negotii leges complexi erant. Sed quia Dux communionem plane adſpernabatur, ut mori ſe malle ſcriberet, quam velut gemmam ditionis ſuæ alienare, Legatis placebat declarationem ſuam tantiſper ſupprimere.

Sententia Brandeburgici. §. 171. Aſt Brandeburgicus parum commoveri videbatur, quod Cæſar totam Pomeraniam in Suecos invito ipſo collaturum ſe jactaret: cum hoc caſu Suecis non magis quam Cæſari arma exuere integrum eſſet futurum, eoque vera pax iniri non poſſet, niſi ſatisfactum ipſi fuerit. Ejus tamen 29. Dec. Legati dilationem aucupantes Suecis perſuadere conabantur; Electorem priorem ipſorum propoſitionem haut rejeciſſe, ſed deliberandi ſpatium quæſiviſſe: cujus reſponſum intra ſex dies adfuturum ſit. Interim ut rem integram tenerent, rogabant. Cæſareorum. Contra Cæſarei Legati haut aliud oſtendebant, quam Reginæ declarationem de tota Pomerania invito Brandeburgico accipienda ſibi plane probari; qui & de ſtudio in pacem apud Suecos prolixe teſtabantur, non ſegniter in pertinaciam Electoris invecti. Qui & Evangelicorum Deputatis, rogatu Brandeburgicorum exiguam negotio moram petentibus, multis demonſtrabant; juſte à Cæſare cum Electore actum; & deprehendere ſe, nullam apud eundem tanti momenti cauſam ſupereſſe, ut Cæſar & univerſi Ordines ipſius cauſa bello impliciti hærere debeant. Ac gaudere videbantur, ſibi neceſſitatem jam ademtam Electori pro ſpontanea Pomeraniæ ceſſione æquivalens reponendi. Præſertim cum præter Halberſtadienſem præſulatum vix quidquam dari queat, ideo quod Capitulum Magdeburgenſe nuper Erneſtum Auguſtum Luneburgicum Ducem Coadjutorem elegiſſet: unde novæ difficultates circa eum præſulatum, qui inter alia Electori deſtinabatur, orituræ metuebantur. Et Gallorum. Galli autem, qui hactenus circa Citeriorem Pomeraniam cum conſenſu Electoris ſategerant, cum intellexiſſent Suecos aliter cum Cæſareis conveniſſe, nec id ſibi diſplicere oſtendebant. Aſt Suecis vehementer ſuadebant, ut negotium ſuum quantum poſſent accelerarent, eoque ipſo varia obſtacula deinceps ſurrectura præverterent. Cumprimis id agerent, ut hæc concluſio pacem Hiſpanorum cum Hollandis præverteret, ne hi forte iſtis hoſtibus liberati adverſus Suecos concitari ſe patiantur. Regina inter hæc priora ſua mandata iteraverat, queis ut immoti Legati inſiſterent jubebat. Quanquam maluiſſet totam Pomeraniam invito Electore adquirere, quam eam Provinciam cum ipſo dividere; quod crederet, non magis ſtabile fundamentum ſecuritatis ſuæ in Electoris conſenſu, quam in Cæſaris & Imperii evictione collocari poſſe.

De cauſa Marpurgenſi. §. 172. Cauſam Marpurgenſem Landgravia decreverat à communibus tractatibus haut ſejungere, etſi facile admiſſura erat, ut cognati Principes circa eandem componendam operam navarent. Cui & fœderati Reges promiſerant, ſe pacem non facturos, niſi Caſſellana Domus quæ per Darmſtadienſem ſubtracta fuerant recuperaſſet. Aſt Darmſtadienſis oſtendebat, ſe quidem Suecicam Mediationem facile admiſſurum: ſed quia ob arctam Regnorum conjunctionem Galli quoque ſe ingeſturi ſint, eam Mediationem declinatum ibat, ac malebat rem ex legibus Imperii & confraternitatis pacto componi. 23. Oct. Id quod cum Schutzius, & Wolfius Darmſtadienſes Legati Oxenſtiernæ ſignificarent, hic reponebat: Gallos utique una cum ipſo ejus controverſiæ compoſitionem aggreſſuros. Quod ſi compertum ſit à Darmſtadienſi rem extrahi, ſibi quoque alia conſilia capeſſenda. Sane Reges eam cauſam non ſegnius, quam propriam curaturos, quo eadem deciſa Inſtrumento Pacis inſeratur. Acrius à Longuevillio reſponſum: 30. Nov. controverſiam hanc componi non poſſe, niſi Caſſellanis pars Principatus Marpurgenſis, præfectura Smalcaldenſis, & inferior Comitatus Cattimelibocenſis reſtituatur. Circa fructus perceptos temperamentum inveniri poſſe. Forte & modicam portionem earum ditionum Caſſellanos ultro remiſſuros. Nec Gallos quieturos, niſi eidem plane ſatisfactum fuerit. Brandeburgicum, Palatinum, alios pacis gratia ditionum ſuarum non exiguam jacturam facere: id quod Darmſtadienſi tanto facilius ſit, quod ipſe non de damno vitando, ſed captando lucro certet. Ex hiſce Caſſellanis ſpes fiebat, Darmſtadienſem demum ad alia conſilia deſcenſurum. De ſatisfactione Haſſica. Porro de ſatisfactione Haſſica Sueci Monaſterii diſerte mentionem fecerant: ſed quam Cæſarei reſponſo ſuo omiſerant, poſt tamen moniti declaraverant; ubi de Reginæ ſatisfactione tranſactum ſit, ſuper ſtipendiis militum, ac tandem Landgraviæ ſatisfactione agendum. Unde Caſſellani ſuſpicabantur, à Cæſareis id agi, ut ipſorum cauſa ad extremum rejecta demum plane eludatur: aut ſaltem invidia protractæ pacis in ipſos devolvatur. Cui ut occurrerent, à Suecicis Legatis petunt, ut ſuam ſatisfactionem cum Caſſellana conjungant, ac utramque pari paſſu ad finem deducant.

De tractatu inter Hiſpanos & Hollandos. §. 173. Monaſterii ſub finem anni negotiatio inter Hiſpanos & Hollandos eo proceſſerat, ut pauca adhuc, eaque exigui momenti reſtarent brevi tempore abſolvenda. Sane inſignem pacis cupidinem præ ſe ferebant Hiſpani, ut Belgas Fœderatos pro *juſtificatis liberis populis* declararent, ac quicquid locorum illi occupaſſent, relinquerent optione oblata, utrum in has leges triginta annorum inducias, an æternam pacem concludere mallent. In quorum poſterius Hollandia cumprimis inclinabat, quæ & reliquas Provincias, Zelandia excepta quæ initio intercedebat, in eandem ſententiam perduxerat. Conventum quoque fuerat, ut Cæſar & Imperium eos tractatus probarent. Demum & Zelandia, quæ negotium paulisper morata fuerat, conſenſit. Ita omnes illæ Provinciæ pacem cum Hiſpano amplectebantur, Germanicam pacem hautquidquam expectaturæ, idque iſtarum legati Suecis non obſcure denuntiabant. Feſtinationi ſiſtendæ Servientus Hagam proficiſci conſtituebat, à Belgicis Legatis petens, ut interea negotiationem cum Hiſpanis ſuſpenderent. Qui tamen non niſi decem dierum dilationem annuentes, iis elapſis ſtatim cum Hiſpanis congreſſi circa inſtrumentum pacis concinnandum ſategere. 23. Dec. Subſcriptioni locus Belgis ex oppoſito Hiſpanorum pari gradu relinquebatur: qua peracta Pegneranda progreſſus iſtos hiſce verbis ſalutaſſe dicitur: *Deſcendit de ſolio ſuo Rex, & Vos nunc amplectitur non ut ſubditos, ſed ut amicos ſuos.* Sequenti luce Antonius Brunus Bruxellas properabat curandæ Regis ratificationi. Declarabant tamen Gallis Belgæ; Articulos conventos ac ſigillo munitos effectum plenæ tranſactionis non habituros, niſi Galliæ ex fœdere anni quadrageſimi quarti itidem ſatisfactum fuerit.

§. 174.

De pace inter Cæſarem & Gallos.

§. 174. Inter Cæſarem quoque & Gallos pax pari modo pro concluſa habebatur, cujus inſtrumentum jam ſcripto conceptum ferebatur. Et aperte diſſerebant Galli, ſibi pacem neceſſariam eſſe; ſe aliis exemplo præituros, ac cum Cæſare & Imperio primum tranſacturos. Sperare ſocios, ac inprimis Suecos ſecuturos, ac conditiones pacis non nimium intenſuros, ad quod illis perſuadendum ipſi conniſuri ſint. Suas res non ferre propter alios perpetuum bellum gerere. Qualia & ipſi Reginæ Chanutus Holmiæ ſubinde occinebat. Quæ tamen, licet pacis cupidiſſima, tam glorioſe geſta arma abjicere nolebat prius, quam poſtulatis ſuis potita foret, ac Ordinum Germaniæ libertatem, quæ Gallis parum cordi erat, ſtabiliiſſet. Præſertim cum Axelio Oxenſtiernæ haut perſuaderetur, à Cæſare ſerio pacem quæri, niſi majore periculo à Turca, aut Suecicis armis admoto.

De pace inter Gallos & Hiſpanos.

Sed & inter Gallos & Hiſpanos brevi conventurum videbatur, Belgis poſt abſolutam ſuam pacem mediationem ſuſcipientibus. Quos ad ſedulam heic navandam operam Trautmansdorfius ſtimulabat; Inſigniter ipſos de utraque parte merituros, ac gloriam reportaturos ſua dexteritate conciliatæ orbi Chriſtiano pacis. Inde fervide negotium amplexi Gallos, uti hi querebantur, acriter ad pacem impellere, ac non paucas difficultates tollere. Hiſpani cum non pauca remitterent, id ſolatii loco ſibi occinebant: fatali quondam revolutione Hiſpaniam Galliæ prævaluiſſe, nunc verſas vices; ſed & ſibi aliquando ſortem redituram. Tum adducebant, quod quondam Galli capti Anglis victoribus, & ſibi inſultantibus repoſuiſſe dicuntur: res aliam faciem induituras, *quando peccata Anglorum prævalerent Gallicis*. Contra Gallos, etſi non tantopere in pacem cum Hiſpanis proclives, Belgæ trahebant, ſic ut ſubinde præter voluntatem horum propoſita temperamenta admittere cogerentur. Et iſthæc quidem Oſnabrugæ & Monaſterii hoc anno acta.

Legatio Luneburgica, 12. Jan.

§. 175. Eodem anno Regina Holmiæ variis Legationibus adibatur. Ac Luneburgici quidem Thomam Grootium, Ottonem Ottonis Mauderodium, & Joachimum Iverſium miſerunt, qui poſt gratulationem ſuper ſuſcepto Regni moderamine ſuis ditionibus parci petiverunt, ſublatis belli oneribus, ac tributa ad moderationem deduci, ſimul loca, quæ in ipſorum Provincia Suecicis præſidiis obtinerentur, his deductis ſibi reddi. Quibus Regina amice reſpondit; facturam ſe, quantum ratio belli permittat, ſuiſque ſevere injuncturam, ut injuriis ac iniquis exactionibus abſtineant. Locis quæ repetant ut durante bello cedat, hujus neceſſitates non ferre. Facta pace penes ſe moram non fore. Annuere ſe tamen, ut Hoyæ dejectis munitionibus præſidium deducatur; tum ut Ducum merces Viſurgi ſubvectæ à vectigali immunes ſint.

Legatio Archiepiſcopi Bremenſis. 27. Jun.

§. 176. Aderant quoque à Friderico Archiepiſcopo Bremenſi Caſpar Oerzenius, & Joannes Helmius, reſtitutionem præſulatus Bremenſis petentes, quod Princeps nulla ſua culpa calamitatibus paterni belli foret involutus. His Regina viciſſim demonſtrabat, quam Princeps ille belli initio haut ſe geſſerit, prout par erat neutras partes ſecuturo; utque multis actibus parum amicis Kœnigsmarckio neceſſitatem attulerit arma in ipſum vertendi. Si tamen Legatis facultas agendi ſit, ſe tractatus cum ipſis ſuſcepturam. Demum & annuebat, ut Archiepiſcopi præſidium intra Bremerværdam maneret, modo circa tributa Provinciæ non ſatageret, & cum hoſtibus Suecorum nihil commercii exerceret. Sed quia Regina inſuper plenipotentiam Ordinum Provincialium poſtulabat, ſi cum Archiepiſcopo tractandum foret, hic Legatos ſuos repente domum revocabat, poſtulans tamen, ut tractatus Hamburgum transferantur, tum ut præfectura Verdenſis ſibi concedatur, ac tria uncialium millia è Stadenſi ærario ad Bremerværdæ præſidium alendum. Quorum utrumque abnuebat Regina, quod Brœmſebroënſi pace cautum ſit, ut id negotium in Suecia diſceptetur. Et mox cum Bramerværdenſes multa ſuſpecta agitarent, eamque arcem copioſo commeatu ac milite firmarent; ſimul ex interceptis literis pateret, Ducem Fridericum à Melandro è Weſtphalia auxilia petere; Kœnigſmarckius illis exturbatis eam arcem in poteſtatem redigebat. Et ex eo tempore Regina hunc præſulatum ſibi vindicare laborabat. Nam quia Danus etiam eodem reddito odia in Suecos exuiturus non erat, ſatius videbatur, iſto retento eundem hinc inde magis conſtrictum tenere.

Legatio Holſatica. 24. Jul.

§. 177. A Duce Friderico Holſato-Gottorpienſi Legatus penſationem damni per bellum Danicum accepti poſtulabat, ac ut adverſus excurſiones militum ſibi caveretur: Quorum hoc uti annuebatur; ita quæ belli neceſſitate facta ſint, à reſtituendi debito ſemota judicabantur, præſertim cum Sueci bello cauſam non dediſſent. Idem quoque auxilium Reginæ adverſis temporibus ſtipulabatur, quod ſemper Dani oppreſſionibus & injuriis obnoxius degeret. Cui Regina amice pollicebatur, quod Sueciæ intereſſet eum Ducem à Dano non opprimi; & cognatio cum Duce idoneum prætextum præbebat mediationi ſuſcipiendæ, ſi quid inter ipſos controverſiæ exortum foret.

Legatio Neoburgica. Octobr.

§. 178. A Palatino Neoburgico Henricus Chriſtophorus Griesheimius adpellebat, qui ſollicite Electoris Palatini reſtitutionem commendabat, ac ut ditio Neoburgica ad Danubium belli malis eximeretur; tum ut Regina in cauſa Juliacenſi ſibi adverſus Brandeburgicum faveret, quam Oſnabrugæ componi optabat. Regina etſi Carolum Ludovicum tantum favorem vix meruiſſe judicaret, & Bavarus ob potentiam haut negligendus videretur: quia tamen publicæ rationes cauſam Palatinam negligi non ferebant, quantum penes ſe foret uti hactenus præſtiterat, ita deinceps quoque pollicebatur. Et revera injunxerat Legatis ſuis Regina, ut pro plena Palatini reſtitutione, quantum poſſint, niterentur, non tamen ut eo ſolo nomine pax abrumperetur: tum ne paterentur Germersheimenſem præfecturam, & alia Palatinatui Inferiori decerpi, cum admutilatam Provinciam reſtitui vix operæ pretium ſit. De Neoburgica ditione ad duces ſuos ſe ſcripturam pollicebatur. Sed circa Juliacenſem cauſam difficultas petiti oſtenſa, ne videretur novis difficultatibus ſat arduum alias tractatum implicare velle, pleriſque jam negotiis profligatis, cum de iſta hactenus nihil motum fuerit.

Legatio Magni Gardii in Galliam.

§. 179. Eodem anno in Galliam miſſus eſt Magnus Gabriel Gardius Comes, primus ſolennem legationem è Suecia in Galliam obiturus. Unde Regina fortuna ſua ac amicitia cum illo Regno

1646. dignum judicabat ſplendidiſſimum eidem comitatum, paratumque circumponere. Adjungebatur Paulus Strasburgius conſilio ſi qua opus adfuturus. Præcipuum ipſi negotium gratulatione de ſucceſſu armorum, ac gratiarum actione defungi pro opera à Thuillerio navata circa pacem cum Dano nuper compoſitam, oblato ſimul exemplo pactorum Brœmſebroënſium, quod Rex ſua ſubſcriptione, ſigilloque majoris ſolennitatis cauſa firmaturus erat. Jubebatur inſuper hortari Regem ad conſtanter colendum fœdus, utrique Regno tam glorioſum, & proficuum: & ut is fidelem operam Reginæ ſociare pergat ad ſolidam Germaniæ pacem conſtituendam; utque ex fœdere à Legatis Gallicis omnia pari paſſu cum Suecis agantur, neve hoſtis ullam ſeparationis, aut diſſidii ſpem inter ea Regna concipere queat. Tum ut Gallicæ copiæ in Germania augeantur, & juncto conſilio, manuque cum Suecis rem gerant, quod fruſtra circa pacem ſatagatur, niſi Cæſare armorum vi demum ad acceptandas æquas leges compulſo. Monebat quoque, à Bavaro ſibi caveret Rex, nec intempeſtiva adverſus iſtum indulgentia pacem moraretur; quippe per quem Cæſaris arma aliquoties jam labefactata ſubinde inſtaurata ſint: à quo & propoſitæ induciæ fallaces, ac intutæ ſint, ac in magnum Cæſari commodum ceſſuræ, quod is amoto à Gallis metu univerſas vires in Suecos, Haſſoſque ſit verſurus, Reginæ, ſociorumque conſiliis haut parum turbatis. Præſertim cum ejuſmodi conventio parum ad fœderis leges quadret, ac longe alia ratio Brandeburgici & Saxonis, quam Bavari ſit; cum illi nunquam armis cum Gallia colliſi fuerint; à Bavaro autem Cæſari præcipuum firmamentum acceſſerit. Addebatur de firmandis Proteſtantium in Germania partibus, quorum ſtatum ac libertatem conſervari ſociorum Regnorum intereſt, velut qui in hæc ſemper proclives ſe oſtenderint, cum Catholici fere Auſtriacæ factioni innexi fuerint. Inprimis commendabatur Palatinæ ac Durlacenæ Domus reſtitutio, & ut Caſſellanæ Principis poſtulatis ſatisfieret, quæ maſcula conſtantia ad communem cauſam ſuſtinendam haut parum contulerit. Præter hæc, ſi fortè à Gallicis Miniſtris ultro mentio injiceretur de fœdere cum Danis ineundo, quod tunc agitari rumor erat, jubebatur teſtari, Reginam ad pacem cum iſtis ſervandam proclivem eſſe: cæterum non videre, ab hiſce rem ſerio geri, ut qui hactenus contraria ſemper Sueciæ conſilia ſectati ſint. Quod ſi & Galli de Polonica pace moneant, oſtenderet, citra concitationem tamen animi, à Polonis aliquoties infractas inducias, irruptione Hermanni Boothii, tentata Oeſalia, & aliis: ſimul tamen teſtaretur, Reginam haut eo ſecius paci promtam, ſed noſſe prius cupere, quibus conditionibus Poloni pacem velint, ut exinde conſilia ſua formare queat. His mandatis inſtructus ille Gothoburgo Diepam quatuor navibus bellicis numeroſo ac ſplendido comitatu devectus eſt. 27. Aug. Lutetiam ingreſſo præſentium ibi Legatorum rhedæ honoris gratia obviam proceſſere, exceptis Hollandis, quod nupero Polonici Legati adventu ipſorum familiares, ac rhedarius cum Sabaudicis ſuper primo inceſſu acri rixa colliſi forent. Cum Ducem Aurelianenſem ſalutaret, dextræ manus honorem ipſi relinquebat, velut qui *Altitudinis Regiæ* titulo, Tutoriſque Regii, & ſummi per Galliam Vicarii præfulgeret. Sed eundem honorem Cardinali Mazarino deferre à Regina vetitum. Quod ſi tamen is Legato dextræ manus honorem abnueret, velut privatus, & exuta Legati pompa ipſum adiret, ne congreſſum viri plane defugiendo offenſæ anſam præberet. Inde cum Cardinalis in anteceſſum ad Legatum miſiſſet, ſciſcitatum, quo honore is ipſum affecturus ſit: reſponſum; Reginam quovis ipſum honore dignum cenſere. Sed neque Miniſtros Regum id dignationis obtendere poſſe, quod æqualitatis cum Regibus indicium ſit. Et quam Cardinalitiæ purpuræ venerationem Catholici Reges deferre ſoleant, à ſe deferri præter decorum ſuæ religionis eſſe. Ita deinde Cardinalem adiit velut depoſita Legati perſona, tantum Nobilibus quibuſdam ſtipantibus nullo Reginæ Miniſtro aut famulo comitante; qui & dextram manum domi ſuæ ſibi vindicabat. Quanquam ſequenti anno cum Scheringius Roſenhahnius in Galliam Legatus Ordinarius mitteretur, eidem injungeretur Mazarino dextræ manus honorem exemplo aliorum Legatorum Regiorum haut abnuere, quod abſque illo tunc in iſta Aula nihil obtineri poſſet. Nam quod olim Hugo Grotius, imitante ejuſdem exemplo Leyceſtrio Comite, Legato Anglico, Richelio Cardinali dextræ manus honorem deferre noluerat, id non leve ipſi odium conciliaverat. Unde & Oxenſtierna Cancellarius, ne miniſtri invidia heri commodis detrimenti quid adferret, negotiationem Gallicam Holmiam, aut Hamburgum pertrahere ſtudebat, ut eo minor Suecico Legato cum Richelio congrediendi neceſſitas foret. Cæterum Gardius à Rege ac Regina Matre Fontisbellaquei publice auditus, inde tres per ſeptimanas omni honoris genere exceptus eſt, qualem ante ipſum ulli Legato exhibitum Galli negabant; Regina Matre eam quoque lætitiæ cauſam allegante, quod ſub Reginarum invicem amicarum regimine Regna iſthæc ſocia tanta armorum felicitate florerent. Briennæ Comes, cui negotia cum extraneis expedire functio in aula erat, a Legato titulum *Excellentiæ* ſibi tribui poſtulabat; id quod hic plane abnuit. Cæterum quæ proponebat Legatus ſat liberaliter Miniſtri Regii annuebant. Ac exemplum quidem pactorum Brœmſebroënſium Rex ſua ſubſcriptione, & ſigillo adornatum exhibebat. Ubi tamen ratificatio Reginæ Sueciæ, & Regis Daniæ omiſſa erat; quod Briennius diceret; pacta ipſa, non ratificationem Regum firmari opus eſſe. Revera autem nomen ſuum infra iſtorum Regum nomina ponere nolebat. De firmandis quoque Turennii copiis promittebat Briennius, ſed ita, ut de pecuniæ inopia non parum quereretur, omnibus in univerſum Miniſtris ingerentibus; Galliam utique Germaniæ pace opus habere. Catholicos in Germania Briennius ferebat deinceps non minus ſociis Regnis adhæſuros ſtatus ſui conſervandi gratia. Nec tamen Regem Evangelicis invidere, quæ ſalva ratione & æquitate poſtulent. Et Cardinalis aliquoties Haſſico Miniſtro Dornbergio in faciem dixerat: Arduum eſſe Landgraviæ ſatisfactioni adſtipulari, quod illa ſibi Eccleſiaſtica bona depoſcat. Nam etſi ipſa promittat ſe circa ſacra nihil novaturam; periculoſum tamen eſſe Catholicos Evangelico Principi ſubjicere. Dum Gardius in aula agit, adferebatur, ſuper ſatisfactione Gallica tranſactum, ut jam tota Gallia pacem propinqua ſpe præciperet. Eo tamen poſtulante, ut Suecicæ quoque ſatisfactionis ratio haberetur, Gallicis Legatis Monaſterium ſcribebatur: à ſe facta tantiſper velut infecta haberentur, quoad Reginæ

1646. juxta, ac Landgraviæ fuerit ſatisfactum. Poſtulabat quoque Cardinalis ut Regina Lutetiæ perpetuum Legatum ſeu Reſidentem, ſicuti Chriſtianiſſimus Rex Holmiæ, haberet. Ita Legatus ex aula diſceſſit, in quam non minus liberalitatis effuderat, quam honoris ipſe receperat. Quæ familiam domum devecturæ erant duæ naves, (nam ipſe terreſtri itinere reverti juſſus erat,) cum littus Diepæ legerent, ingenti cum nave bellica Anglicana integrum per diem machinis depugnabant, quod hæc poſtularet, ut illæ ſumma velorum ſibi ſubmitterent. Demum tamen Anglicana navis receſſit, cum intelligeret, Legato vehendo illas deſtinatas, etſi ita jam à Suecicis navibus perforata, ut parum à ſubmerſionis periculo abfuerit.

Veneti auxilium contra Turcam petunt. 29. Jan.

§. 180. Sub initium ejuſdem anni Holmiam adpulit Vincentius Generinus Nobilis Venetus, qui ejus Reipublicæ nomine auxilium adverſus Turcam, tunc Cretam infeſtis armis petentem, implorabat. Literæ quas ad Reginam à Duce adferebat, non niſi *Illuſtriſſimæ & Excellentiſſimæ* titulum præ ſe ferebant, quem & Legatus Venetus Monaſterii ſibi vindicabat. Sed excuſabat iſte Rempublicam veteris moris retinentiſſimam, quæ nec adverſus alios Reges ampliore titulo utatur. Ita Regina tandem literas illas acceptabat, præmiſſa tamen proteſtatione. Sed ſuper ipſo petito in utramque partem rationes ſe oſtendebant. Auxilia conferre ad progreſſus Turcæ ſiſtendos, quam maxime glorioſum Reginæ futurum erat: ac dudum ſalus Orbis Chriſtiani flagitaverat, potentiæ tam formidandi hoſtis, & cui omne nomen Chriſtianum juxta exoſum, junctis viribus obviam fuiſſe itum, cui dum nunquam pacem, nunquam duos hoſtes habere artificium eſt, ſingulos carpendo ad univerſos ſubruendos via ſtruitur. Enimvero ne Regina bello ſe iſti miſceret, graviores rationes obſtabant. Belli jam antea Sueciæ affatim: eandemque à Turca longiſſime remotam. Et cur Cæſar auxilio ſe non accingeret, cujus ditionibus iſte quam maxime imminet; qui tamen dominatui ſuo in Germania ſtruendo opes conſumere malit? Sueciam nullo fœdere, aut accepto beneficio obſtringi, ut vires ſuas prodigat; præſertim cum ipſi nullus amicus ſit, cujus auxilio viciſſim uti queat, Gallis & Hollandis cæca invidia flagrantibus. Cogitandum quoque, num commerciis Suecorum expediat ſigna in Turcam ferre, cum eam ob cauſam Angli & Hollandi fœdus ejuſdem & amicitiam colant. Axelium Oxenſtiernam quondam Hagæ Venetum Legatum fruſtra ad auxilia in bellum Germanicum conferenda ſolicitaſſe, cum tamen ejus Reip. non parum intereſſet potentiam Auſtriacam caſtigari. Denique nec pecuniam, nec militem Sueciæ ſupereſſe; minime omnium autem expedire naves bellicas imminui, aut tam longinque expeditionis periculo ſubjici. Denique vix cum ullo Principum fœderibus innecti magis lubricum eſſe, quam cum Venetis, à quibus ſocios ac ſtipendia facientes deſtitui frequens ſit; queis nec quæ Belgis fœdere promiſerant præſtare cordi fuerit. Placuit tamen honeſto colore petita eludere, eoque Generino poſt multam amicitiæ ac pronæ voluntatis teſtationem oſtenſum, quanta moles belli Germanici incumbat, quod omni vi ſit profligandum: tum tempore opus eſſe ad auxilia adparanda; & conſtare prius debere, quid ab iſta Republica viciſſim ſit expectandum. Unde neceſſum fore fœdus inter Reginam & Rempublicam iniri, cujus leges ſcripto conceptæ Generino exhibitæ; qui cum facultate agendi inſtructum ſe negaret, oſtenſum; Legatis Suecicis Oſnabrugam mandata tranſmiſſum iri, quibuscum Contarenus, ſi velit, ſuper fœdere tractare poſſit. Sed is poſt Generino Monaſterium regreſſo Legatis Suecicis pro benevola Reginæ declaratione gratias egit: cæterum conditiones à Regina propoſitas de fœdere oſtenſivo ac defenſivo, deque jungendis cum Suecico exercitu copiis à Republica præſtari non poſſe. Ita negotium illud effectu caruit; & quantum Veneti Suecis ad bellum Germanicum opis contulere, tantundem repenſum. 1646.

Polonica. 23. Mart.

§. 181. Paulo poſt à Duce Curlandiæ exemplum literarum à Senatoribus Poloniæ ad ipſum ſcriptarum tranſmittebatur, quibus illi declarabant arbitros ſe admiſſuros, quos Sueci nominarint, Gallos, Anglos & Belgas, quibus ipſi Venetos adjuncturi ſint. Ipſe Dux pro ſe cautionem expoſcebat, ut ſibi extra belli contagium agere liceret, ſi ad arma inter Sueciam & Poloniam eruptum fuerit. Ea res Reginæ non parum ſuſpecta videbatur, velut iſte hoc modo expiſcatum iret, quæ ſibi ſuper bello Polonico mens foret; aut velut in Polonia jam conſilia ſuper abrumpendis induciis agitarentur. De quo & ipſo parum amica expectabantur propter affinitatem Brandeburgici ob Pomeraniam infenſi. Sane Dux cum Paulo Helmes Riga ad ſe evocato varios ſermones miſcuerat, qui monſtri aliquid alere videbantur. Cum res ad Senatum referretur, Reginæ haut placebat arbitrorum ſententiæ cauſam ſuam ſubjicere; quod & inter ſummos Principes parum frequentatur. Id quoque decorum judicabatur, reſponſa ſibi ſemper conſtare, & excuſatis præſentium temporum impedimentis, ac remiſſione ad mediatores tempus extrahere. In præſens enim ſuper qua re tractandum ſit non adparebat, cum ſine dubio Poloni, ut quondam in Boruſſia, Livoniam prætenſioni in Sueciam cedendæ poſtulaturi ſint, qua provincia Suecia carere nequeat: ac ſtolidum ſit commodis ſuis amiſſis Polonorum deinceps libidini obnoxium agere. Sed nec adparebat, quibus mediatoribus in præſens Regina tuto confidere poſſit, dum omnes ægris oculis ipſius fortunam reſpicerent. Unde quia Senatores Poloniæ rem frigide videbantur agere, conſultiſſimum erat, Reginam quoque tractatus declinare, quamdiu poſſet, & amicis reſponſis iſtos delinire. Interim forte Turcam ſe moturum, quo arma inferente maxime opportunum ſit cum Polonis tractatus ſuſcipere. Et quanquam aliqui cenſerent nunc maxime commodum fore negotiationem ingredi florentibus in Germania Suecicis armis, quæ ſtatim per Sileſiam in viſcera Poloniæ ſe infundere queant; Cancellario tamen Oxenſtiernæ videbatur prius id laborandum, ut exercitus præmiis macti Germania deducantur, & pax executioni detur, aliæque difficultates amoveantur. Nam utut nullus exercitus in Germania ſit, eas tamen Sueciæ in pace vires eſſe, quas Polonus ſpernere non poſſit. Polonici quoque Senatores in Suecorum placitum rejecerant de loco & tempore tractatuum ſtatuere, etſi ipſi Francofurtum ad Oderam ſibi placere oſtenderent. Sed Reginæ viſum, de loco & tempore ad Sequeſtros rejicere, ac magis locum aliquem Germaniæ, Lubecam aut Hamburgum, admittere, quam qui in finibus Poloniæ ſitus ſit, quod heic exercitu quoque propius adducto opus ſit, &

1646. 27. April. ut cum luxu Polonorum, immenſoque comitatu paria fiant. Unde demum Curlando in hanc ſententiam reſponſum Senatorum Sueciæ nomine: Valde ſibi ipſius ſtudium circa pacem conciliandam probari. Se non abnuere, quo minus & Veneti reliquis ſequeſtribus adjungantur. Si Regi Angliæ per internos motus otium non ſit iſti negotiationi vacare, hanc non eo minus per reliquos expediri poſſe. Diem tractatibus à ſe præfigi non poſſe; niſi cum conſenſu Mediatorum, & antequam omnia diſpoſita, & digeſta ſint, ut ſpes boni ſucceſſus velut cominus allubeſcat. Locum commodiſſimum videri aliquam Hanſeaticarum urbium neutri parti obnoxiam. Adduntur hortatus, ut in hoc negotio ſtrenuam navare operam pergat. Circa neutralitatem reſponſum, ut ipſe ſuper ejus legibus mentem ſuam declaret, & qua ratione viciſſim Reginæ cavere velit, ac ut vel aliquem huc mittat, negotio huic abſolvendo, aut Reginam Paulo Helmes mandata transmiſſuram, ut cum eodem tranſigat. Interim tempore extracto pro re nata conſilia capienda erant. Commovebant paulo poſt Reginam haut parum nuntii de novis Regis Poloniæ delectibus, quos adverſus Sueciam inſtitui maxime veroſimile videbatur, præſertim cum Cæſarei ſubinde iſti occinerent: Suecos bello in Germania poſito ſtatim Poloniam armis petituros, & præcipui, qui delectibus iſtis operabantur, Suecis infenſi eſſent. Unde nihil ſpernendum judicans Regina & ipſa per Livoniam ſine ſtrepitu arma parat, eoque fine Guſtavum Hornium in eam provinciam ire jubet; ut ad omnes caſus dux idoneus ibi præſto foret. Ne tamen Poloni ſuſpicione perſtricti forte deſtinata ſua properarent, ſpargebatur, Hornium non niſi ad prædia ſua viſenda proficiſci. Rumores tamen iſti paulatim iterum evanuere. Petebat

10. Oct. poſt Rex Poloniæ per literas à Torſtenſonio aliquot millia militum auxilio in Turcas. Re ad Reginam rejecta reſponſum: rationem belli nunc non ferre, ut exercitus imminuantur, ſed pace facta ſe libenter conceſſuram, ut Rex exautoratos milites ſuis ſtipendiis adſciſcat.

Legatio à Moſco. 22. Maji. §. 182. Aderant eo anno ab Alexio novo Moſcorum Czare miſſi tres Legati, qui prout pactis Stolbovienſibus cautum eſt, fœdus & amicitiam renovatum ibant: qui & ſcripto conceptam æternæ pacis confirmationem à Principe ſuo obtulere, pari inſtrumento à Regina viciſſim accepto. Cum ad Reginam publice audiendi deducerentur, Legati nonaginta famulis ſtipati inceſſere, pannos auro intextos, ac Zobellinas pelles dono ferentibus. Ipſi orationes à ſe recitandas chartis in cylindri formam convolutis deſcriptas, 1646. capitalibus literis auro pictis, manibus præferebant; è quibus unam lineam poſt alteram legebant interprete verſionem ſuam interponente nullo verborum aut ſenſus diſcrimine obſervato. Qui literas Czaris ferebat nigro ſerico involutas, cum ad eas accipiendas Cancellarius accederet, illas huic reddere abnuit, & ad Reginam progreſſus feroci cum gravitate huic eas in manus tradidit. Iidem alias laute habiti, cum abunde ſibi ſatisfactum eſſe teſtarentur, domum reverterunt.

§. 183. Cum Hollandis hoc anno amicitia non Hollandica. parum refrixiſſe videbatur, invidia in Suecorum progreſſus haut obſcuris indiciis erumpente, & quia naves Suecicas ad certum genus vectigalis titulo maris à piratis purgandi onerabant; revera Veil-geld. autem ut alio ſub titulo vectigal Oreſundicum, à quo Sueci immunes erant, extorquerent, ne Suecicæ naves hoc onere exemtæ majore quam Hollandicæ compendio commercia exercerent. Id onus ut amolirentur Hollandi, Regina cum antea per Spiringium Reſidentem, tum nunc literis 24. Ian. minacibus poſtulabat. Quibus cum parum illi moverentur, Regina viciſſim Hollandicis navibus certum vectigalis modum impoſuit, à quo indigenarum naves immunes erant non ſine querela Hollandorum, velut hoc ipſo pacta anno quadrageſimo inita violata forent.

§. 184. Eas ſimultates in commodum ſuum ver- Danica. ſurus Daniæ Rex Cornificium Ulfeldium in Hollandiam miſit. Cum enim perſpiceret, amicitiam cum Anglis, Auſtriacis & Hiſpanis hactenus ambitioſe cultam parum ſibi proficuam fuiſſe, vela vertere, & Hollandorum, Gallorumque favorem captare inſtituit. Iſte publice, ac privatim potentiam Suecorum in Mari Baltico magna cum invidia extollere, & uti immodicis poſtulatis bellum extrahere, inſignesque ſibi per Germaniam provincias ſubjicere conentur: queis Belgæ mature obviam ire debeant, ni commercia ſua per Mare Balticum extremo periculo exponere velint. Idem & mercatores quoſdam ſubornaverat, ut apud Ordines quæſtus intenderent, artibus Suecorum effectum, dum exterorum naves majore vectigali quam indigenarum ſubjiciunt, ut paucæ Hollandorum naves Sueciæ portus nunc frequentare queant. Ita tandem futurum, ut Sueci omne lucrum è ſuis commerciis ſibi ſolis vindicaturi ſint. Quibus rebus effectum eſt, ut ea Respublica exuto in Sueciam affectu Daniæ deinceps ſtudere inciperet.

SAMUELIS PUFENDORFI RERUM SUECICARUM

LIBER DECIMUS NONUS.

EPITOME.

1647. 1. Acta cum Helvetiis. 2. Wrangelius Lindaviæ obſidium molitur. Galli Uberlingam tentant. 3. Cæſarei Sultzbergam capiunt; Weiſſenburgum obſident; quod deditur. Melander exercitui Cæſareo præficitur. 4. Kœnigsmarckius in Weſtphaliam mittitur. 5. Acta tractatus induciarum inter Suecos, Cæſareos & Bavaricos. Suecicorum Deputatorum mandata. Iidem Ulmam veniunt. Prima offenſa circa Ceremonias. Bavaricorum prima propoſitio. 6. Suecorum ad hanc declaratio: Sueci diſcedunt. 7. Wrangelius inſulam Meinaviam capit: Lindaviæ obſidium ſolvit; Bregentiam deſerit. 8. Tractatus induciarum inſtauratur, ejuſque cauſa. Tractatus initium. Bavaricorum propoſitio. 9. Suecorum de hac ſententia. Qui cum Gallis rem communicant. 10. Sueci poſtulata ſua temperant. Bavarici ſerio à ſe rem geri teſtantur. 11. Suecicorum cum Bavaricis negotiatio. 12. Regii Bavaricam declarationem urgent. 13. Cæſarei quoque tractare cupiunt. Iidem Bavaricis ſuccenſent. 14. Inſtrumentum conficitur; non ſatis expolitum; quod Bavaro ratihabendum transmittitur. 15. Gebhardi apud Bavarum negotiatio. 16. Idem Ulmam venit. Num idem audiendus deliberatur. 17. Ejus cum Regiis negotiatio. Cæſareorum propoſitio. 18. Ratificatio Bavarica adfertur. 19. Wrangelius inducias ratas habet. Inſtrumenta tractatuum hinc inde traduntur. 20. Capita conventionis. 21. Oppida conventa Suecis traduntur. 22. Gebhardi congreſſus cum Wrangelio. Hunc tractatum Cæſarei ægerrime ferunt. 23. Galli Tubingenſem arcem expugnant. Leuenhauptius ad exercitum venit. 24. Wrangelius Schvveinfurtum obſidet, & expugnat. 25. Equitatui quies indulgetur. 26. Induciæ ab Electore Colonienſi ratificantur. Bavarus nihil copiarum exautorat. 27. Regina inducias cum Cæſare abnuit. 28. Turennius in Moguntinam ditionem progreditur; Idem Aſchaffenburgum & Hæchſtam capit. Moguntinus cum Turennio tranſigit. 29. Darmſtadienſis à Turennio duriter habetur. Super hoſpitiis inter Suecos & Gallos tranſigitur. Turennius è Germania evocatur. 30. Wrangelius Wittenbergium ad ſe arceſſit; Egram accedit; in Bohemiam excurrit. Curia Variſcorum capitur. Obſidium Egræ. 31. Cæſareorum conditio. 32. Obſidium Egræ continuatur. Ea capitur. 33. Exercitus Bavaricus tumultuatur. 34. Is tumultus ſedatur. Bavarus apud Cæſarem queritur. Idem Suecis eſt ſuſpectus. Hornius ad Bavarum mittitur. Bavarus tumultum iſtum ægre fert. 35. Hornius ab Electore redit. Cæſar Bavaro reſpondet. 36. Idem Falckenaviam arcem capit: Prope Suecos conſidet. Sueci in caſtra Cæſaris irrumpunt. 37. Cæſareorum incommoda. Cæſar primus caſtra movet: 38. Inde & Wrangelius. Hoſtis contra hunc progreditur. 39. Bavarus avocatoria Cæſaris refellit. Wrangelii ad Bavarum ſuper ratificatione armiſtitii literæ. Reginæ ratificatio adfertur, & Monachium mittitur. Bavarus ratificationem abnuit. 40. Wrangelius Bavaro reſpondet. Electoris replica. 41. Cæſarei Tribelam occupant. Conflictus ad Tribelam. 42. Cæſarei caſtra movent; ut & Sueci: Qui tres hoſtium legiones cædunt. Wrangelius ad Tæpelam conſidet. Cæſarei pelluntur. Cæſarei altera vice repelluntur. Exercitus hoſtiles ſeparantur. 43. Bavarus cum Cæſare tranſigit. 44. Ejus tranſactionis contenta. Cæſaris edictum Cæſarei ingentes ſpiritus ſumunt. 45. Wrangelii deſtinata. Bavarus inducias renuntiat. Herbipolenſis Epiſcopi conſtantia. 46. Wrangelius loca quædam Bohemiæ tenet. Idem in Miſniam tendit. 47. Bavarus Memmingam invadit. Idem copias ſuas Cæſareis jungit. Wrangelius Salam tranſit. Wittenbergius in Sileſiam mittitur. 48. VVrangelius Turennii conjunctionem affectat. Idem Viſurgim tranſit. 49. VVanchii adverſus Saxoniæ Electorem conatus. Idem capitur ac damnatur. 50. Cæſarei in Thuringiam veniunt: 51. Inde in Haſſiam flectunt. 52. VVrangelius Oldendorfum recedit; copias in hiberna diſtribuit. Gleichenſteinum arx fruſtra à Suecis tentatur. 53. Cæſarei in hiberna diſcedunt: Melander Marpurgum 1647.

1647. *expugnat : idem ſauciatur. 54. VVittenbergii geſta. Montecuculus in Sileſiam revertit ; in quem VVittenbergius tendit. 55. Hic iterum in hoſtem movet. Idem ad VVrangelium evocatur. 56. Cæſarei Olmucium & Iglaviam eminus obſident. Cæſarei pelluntur. 57. Iidem Iglaviam obſident. Eadem deditur. VVittenbergius in Sileſiam redit. 58. Cæſarei caſtellum ad Kœnigsvvartam recuperant. Egra cominus circumſidetur. Cæſarea legio opprimitur. 59. Kœnigsmarckii & Haſſorum acta. Kœnigsmarckius Caſſellanæ auxilio venit. Haſſi Niedeccam recuperant. Super conciliandis Caſſellanis & Darmſtadienſibus fruſtra agitur. 60. Colonienſis Elector armiſtitium acceptat. Idem de Haſſis queritur. 61. Cæſarei VVeſtphalia decedere nolunt. 62. Kœnigsmarckius Vechtam obſidet, & capit ; ut & Furſtenaviam ; & VVeidenbruggam. 63. Landgravia Darmſtadienſi plura loca occupat. Mortaignius cadit. 64. Elector Colonienſis inducias abrumpit. 65. Kœnigsmarckii reſponſum ; Landgraviæ reſponſum. 66. Hoſtilia reſumuntur. Haſſi Paderbornam obſident. Lamboius in Friſiam irrumpit. 67. Eum Sueci & Haſſi invadunt. Lamboius ad Rhenum conſidet ; & à Suecis, Haſſisque obſidetur ; 68. ac tandem deſeritur. Haſſi caſtella Friſiæ recuperant. Lamboius complura loca recuperat. 69. De legionum Vinarienſium ſeditione. 70. Seditio gliſcit. Turennius ad ſeditioſos mittit. Hi Roſam ducem expoſcunt. Hic retro eos ducere cogitur. Legiones cis Rhenum redeunt. Turennius id fruſtra impedire conatur. 71. Idem cum hiſce cis Rhenum tractat. 72. Seditio recrudeſcit. Legiones verſus Nicrum abeunt. Roſa in cuſtodiam datur. 73. Legiones novum ſibi ducem conſtituunt. Eas Cæſar tentat. Turennius denuo cum illis tractat. Illæ trans Mœnum abeunt. Turennius ab iſtis repellitur. Turennius in Belgium abit. 74. VVrangelius hos motus præſens erat. Legiones ad Viſurgim conſedunt. 75. Kœnigsmarckius VVarendorſum aggredi cupit ; poſt omittit. 76. Idem Vinarienſes accipere dubitat. Gallici Legati fruſtra cum illis agunt. Vinarienſium poſtulata. Cum illis facta conventio. 77. Per ſuperiorem Sueviam geſta. Cæſarei Wangenam opprimunt ; Gieſſam capiunt ; Ravensburgum fruſtra tentant : id Sueci ultro deſerunt. 78. Sueci fruſtra Uberlingæ ſubvenire conantur. Legio Gallica à Cæſareis intercipitur. Langenarga à Cæſareis fruſtra tentatur. 79. Sueci Biberacum deſerunt. Bavarus Memmingæ deditionem imperat. Sueci ad vim excipiendam ſe comparant. Memminga deditur. 80. Norlinga obſidetur. Cæſarei Wormatiam fruſtra tentant. 81. Galli inducias cum Bavaro continuant. Turennius ad Rhenum redit ; idem Bavaro inducias renuntiat. 82. Tractatus de pace continuatio. Conventio ſuper Pomerania cum Brandeburgico ab omnibus optatur. 83. Hollandi acriter inſtant. 84. Ordines Imperii optant. Brandeburgici ad tractandum ſe offerunt : id quod Avauxius ſuadet. Cæſarei promiſſam evictionem retractant. 85. Sueci tractatum acceptant. Brandeburgicorum ſententia. 86. Avauxii pro Brandeburgico ſtudium. Tractatio cum Brandeburgicis ; Ea abſolvitur. 87. Brandeburgici Cæſareos æquivalens poſcunt. 88. Circa petitos Epiſcopatus multi ſe opponunt. 89. Brandeburgici reſpondent. 90. Sueci Brandeburgico favent. Cæſarei petitos præſulatus annuunt : De Minda ſpem faciunt. Luneburgici alios præſulatus affectant. 91. De ſatisfactione Suecica ; De Pomerania : De Wismaria. 92. De Bremenſi ditione. 93. Tractatus ille concluditur. 94. Huic contradicit Meclenburgicus ; Fridericus Adminiſtrator Bremenſis & Fridericus Dux Gottorpienſis. 95. Super Gravaminibus negotiatio. 96. Peculiaris Gravaminum diſceptatio. 97. De autonomia ſubditorum. 98. Super Principe Serveſtano monitum. 99. De cauſa Palatina. 100. Eam ſoli Sueci ſuſtinent. 101. Super amneſtia utriusque partis formula. 102. De cauſa Caſſellana. 103. Gallorum de Hollandis querelæ. Servienti negotiatio Hagæ. 104. De tractatibus Gallorum cum Hiſpanis. 105. Cæſarei formulam inſtrumenti pacis exhibent ; ut & Sueci. Palatini proteſtatio. Sueci Cæſareorum propoſitis in cauſa Palatina accedunt. Ea res differtur. 106. De Wurtenbergici reſtitutione. 107. De cauſa Badenſi. De reliquis reſtituendis. De ſubditis Cæſareis. 108. De Gravaminibus Catholici Cæſareorum acta improbant ; ut & Galli. Cæſarei ſe excuſant. 109. Ea negotiatio continuatur. De ſubditorum Cæſareorum autonomia. 110. De adminiſtratione Juſtitiæ. 111. De negotiis Imperii. 112. De vectigali Oldenburgico. 113. Reliquiæ ſatisfactionis Suecicæ. 114. De æquivalente negotiatio pauliſper hæret. De urbis Magdeburgi libertate. Brandeburgicus Minda potitur. Meclenburgicum æquivalens. 115. De Oſnabrugenſi Præſulatu. 116. De æquivalente Adminiſtratoris Bremenſis. 117. De Haſſica controverſia & ſatisfactione. 118. Aliæ quædam differentiæ. 119. De ſatisfactione exercitus. 120. Exercitus poſtulata. 121. Monaſterii tractatus frigent. 122. De Kœnigsmarckio querelæ. 123. Cæſarei Monaſterii duo inſtrumenta edunt. Galli lente agunt. 124. De Palatina cauſa. 125. De Wurtenbergici reſtitutione. De cauſa Badenſi. 126. Catholici Oſnabrugæ acta ſuper Gravaminibus ſubvertere cupiunt. 127. Cæſarei illis ſtare nolunt. Cæſareorum ad Catholicos propoſitio. 128. Catholici ſuis conſiliis inhærent. 129. De ſubditorum Cæſareorum ſacris. De Meclenburgico æquivalente. 130. Bavarici de ceſſione Bremenſi queruntur. Id Sueci ægre ferunt. Ea controverſia componitur. 131. De Caſſellanis poſtulatis. 132. Galli de Religione Inſtrumento ſuo inſeri nolunt. Ne Cæſar Hiſpanis auxilium ferat. 133. Galli* 1647.

Inſtru-

1647. Inſtrumentum ſuum nolunt edere integrum ; ſed tantum caput de ſua ſatisfactione. 134. Evangelici Suecos adeunt. 135. Tractatuum inter Gallos & Hiſpanos ; 136. Inter Hiſpanos & Belgas continuatio. 137. Pax nutat. 138. Trautmansdorfius diſceſſum parat lubentibus Catholicis, invitis Evangelicis. 139. Evangelici circa eam rem ſatagunt. 140. Cæſarei Suecis ſpem faciunt. Trautmansdorfius tractare amplius abnuit. Salvii cum Volmaro congreſſus. 141. Trautmansdorfius Monaſterio diſcedit. 142. Catholici paritatem Auguſtæ admittere nolunt. Evangelici vacillant. 143. Sueci adhuc Monaſterii manent. 144. Galli Inſtrumentum ſuum edunt. 145. Cæſarei tractationem differunt. 146. De ſatisfactione Haſſica. 147. Guarantia Belgarum cum Gallis abſolvitur. 148. Pax in ancipiti eſt. Suecici Legati Oſnabrugam redeunt. 149. De ſatisfactione militum. De hocce poſtulato judicium. Ea res differtur. 150. Catholici Oſnabrugæ conventa retractant. 151. Sueci ſcripto ſe in cauſa Palatina declarant. 152. Tractatus Pacis Oſnabrugæ quieſcit. 153. Gallicum Inſtrumentum diſcutitur. Ordinum ſententia de decem Urbibus Alſaticis ; de Vaſallis Metenſibus ; de Lotharingiæ Duce ; 154. Servientus Oſnabrugam venit. 155. Catholici inſoleſcunt. Evangelici ſunt timidi. 156. Cæſarei vacillant. 157. Magdeburgicus proteſtationem interponit. 158. De vectigali Oldenburgico. 159. Helvetiorum poſtulata. 160. Evangelici Volmarum Oſnabrugam expetunt. Galli Suecos Monaſterium invitant. 161. Cæſarei ob rupturam Bavari inſoleſcunt. 162. Evangelici ſuper mora Cæſareos interpellant ; ut & Suecos. Iidem à pravis conſiliis cohibentur. 163. Tractatus inter Gallos & Hiſpanos quieſcit. 164. Tractatio inter Hiſpanos & Belgas : 165. A Salvio Monaſterii acta. Galli lente molliuntur. 166. Bavarus rupturam ſuam excuſat. Evangelicorum de hac judicium. 167. Regina Bavaro reſpondet. 168. Regina de Bavaro apud Aulam Gallicam queritur. Reginæ conſtantia circa pacem ſectandam. 169. Catholici declarationem ſuam edunt. Cæſarei moras nectunt. 170. Cum Catholicis poſt reſponſum Cæſaris tractant. 171. Evangelici Cæſareos propter tarditatem interpellant. 172. Sueci Imperii negotia Ordinum arbitrio committunt. Cæſarei Evangelicos in Suecos ſtimulant. 173. Sueci iſta Ordinibus exprobrant : 174. Ac invidiam ſatisfactionis Militaris mitigant. 175. De ſatisfactione Haſſica. Tranſactio in cauſa Marpurgenſi à Darmſtadienſi improbatur. 176. Bavarus Cæſarem ad pacem impellit. Volmarus Oſnabrugam ire jubetur. 177. Prius tamen Gallorum ſatisfactionem expedit. 178. Volmarus Oſnabrugam ſine plenipotentia venit. 179. Cæſarei abſque Suecis tractare volunt. Id quod Evangelicis diſplicet. Suecicorum ad Cæſareos propoſitio. 180. Moguntini electio. De modo agendi colloquium. 181. Prima difficultas ſuper rebus jam tranſactis. 182. Evangelici Cæſareos ad tractandum impellunt. 183. Cæſarei Evangelicis mutationem conventorum ſuadent. 184. Hiſpanici Legati Oſnabrugæ acta. 185. De ſatisfactione militum Reginæ ſententia. 186. Cæſarei declarationem ſuam in Inſtrumentum Pacis edunt. Evangelicorum de hoc ſententia. 187. Suecorum reſervata circa futuram tractationem ; Circa quæ Cæſarei tergiverſantur. 188. Inſtrumentum Pacis excutitur. 189. Reſtitutio Electoris Palatini : Palatini Simmerenſis : Bipontini, Lautereccenſis ; 190. Sulzbacenſis : 191. Marchionis Culmbacenſis : 192. Wurtenbergici : Mombelgardenſis : Durlaceni, Carnoviæ, Ducis Crojæ : 193. Naſſoviorum Siegenenſium, 194. Saræpontani. 195. Hanovienſis ; 196. Solmenſis & Iſenburgici ; 197. Rheingraviorum : 198. Witgenſteinii : 199. Falckenſteinii : 200. Waldeccenſis ; 201. Oetingani ; 202. Hohenloici ; 203. Lævvenſteinii ; 204. Erbacenſis ; 205. Brandenſteinii, aliorum ; 206. Urbium quarundam. 207. De gravaminibus. 208. Catholicorum correctiones circa gravamina. 209. De Reformatis : De Erfordia : De vectigali Oldenburgico. 210. De Suecica ſatisfactione. 211. De Hamburgenſi Capitulo. 212. De extinctione Capituli Bremenſis. 213. De Brema Urbe. 214. De titulo Reginæ. 215. De inveſtitura. 216. De militum ſatisfactione. 217. De æquivalente Brandeburgico : 218. Meclenburgico : 219. Luneburgico. 220. De cauſa Haſſica. 221. Cæſareis pax cordi non eſſe videtur. 222. Cæſarei Suecos arguunt : Hi ſe excuſant. 223. Continuatio tractatuum inter Cæſarem & Gallos : Gallos & Hiſpanos : Hiſpanos & Belgas. 224. Sparrii Comitis inanis propoſitio. 225. De fœdere Luſitanico. 226. Tranſſylvanica. 227. Curlandi negotiatio circa tractatus Polonicos. Idem neutralitatem obtinet. 228. Legatio in Moſcoviam. 229. Navium Suecicarum cum Anglis colliſio. 1647.

1647. Acta cum Helvetiis. OCcupata ſub finem ſuperioris anni
à Wrangelio montium ad Bregan-
tiam clauſtra ingentem motum
apud vicinos Helvetios dederant,
etſi is ultro de amicitia ſua ſecu-
ros ipſos eſſe juſſiſſet. Unde armis
arreptis aditus regionis obſidere, ter duodena
ſelecta Provincialium millia expeditioni deſtina-
re, quibus vicenæ quaternæ machinæ adjunctæ.
2. Jan. Nec tamen ſtatim ferrum ſtringere; ſed octo Le-
gatis ad Wrangelium miſſis, ſciſcitari, num con-
ventio cum Guſtavo Rege inita, qua ut extra belli
hujus contagium agerent ſibi ſtipulati fuerant,
firma ſubſiſteret? Nam ſi vis, & injuria à ditione,
ac civibus ſuis abſtineatur, Suecico quoque exer-
citui à ſe amica omnia expectanda. Quibus Wran-
gelius amica omnia reſpondet, ſimul ut ſuis apud
Helvetios forum præbeatur poſtulat. Iidem Le-
gati cum jamjam diſceſſuri eſſent, literas Wrange-
lio tradidere, quas in itinere ſibi miſſas ignaris à
quo ſcriptæ forent ferebant. Unde & Wrangeli-
us, cum à privato quopiam exaratas crederet, iſtis
demum digreſſis, eas reſignabat. Adparebat ta-
29. Dec. men ab Helvetiorum univerſitate datas, quibus
A. 1646. querebantur; ſuis terris à Suecico milite varias in-
jurias jam illatas, intercluſa quoque ſalis ſubve-
ctione, ac minis adverſus ipſos ſparſis. Simul po-
ſtulabant, declararet, quo in ipſos animo foret, ac
ut militem hiſce oris deducat, & injuriis deinceps
6. Jan. parcat. Quibus reſpondit Wrangelius: Sibi de
offenſa aut minis, quas arguant, nihil conſtare;
ac ſi quis ſuorum talia audeat, haut impune latu-
rum; de cætero amicitiam cum ipſis conſtanter
culturum, pariaque ab iisdem expectaturum.
Privatorum ferocia dicta, quæ nec apud ipſos de-
ſint, ne curarent. Hoſtium à ſe occupatis locis
citra neceſſitatem cedere haut Suecici moris eſſe;
unde ſe hæc retenturum, quamdiu ratio belli,
aut quæ mox ſperetur pax permittat. Demum
poſtulat, ne Lindaviæ à ſe obſidendæ per lacum
quid ſubvehatur. Has literas Wrangelius Carolo
Marino apud Helvetios Suecico Reſidenti trans-
mittit conſeſſui fœderatorum exhibendas; qui &
eadem ſermone repetere jubetur; ſimul operam
dare, ut militi ſuo ab Helvetiis commercia libe-
ra relinquantur. Nec minus Rhætos de amicitia
7. Jan. ſua ſecuros eſſe juſſit, quos & ipſos vicinia Sue-
corum non parum turbarat. Qui literis Meien-
9. Jan. felda datis viciſſim amica pollicebantur. Aderant
11. Jan. tamen paulo poſt ab Helvetiis decem Legati, qui
& oratione & ſcripto poſtulabant, ut Wrange-
lius Abbati & oppido S. Galli eandem immuni-
tatem à moleſtiis belli præſtaret, ſtativa longiu-
ſcule ab Helveticis finibus removeret, ne ipſis
ſtationes opponere neceſſum ſit; ſubvectionem
ſalis aliaque commercia libera, ac ab omni one-
re immunia permitteret, copiasque ſuas ipſorum
territorio, & Conſtantia abſtineret. Quæ facile
annuebat Wrangelius, ſuis quoque ad ipſos mer-
candi cauſa commeantibus parem ſecuritatem
ſtipulatus. De Conſtantia tamen addebat, ſi ratio
belli eam invadi ſuadeat, ſe ita cum territorio
Helvetico acturum, uti amicitia mutua requirat.
Utque ſi navigia ſua ad ipſorum ripam tempeſta-
te compellantur, amice habeantur, ac dimittan-
tur.

Wrangelius Lindaviæ obſidium molitur. §. 2. Viſum porro Wrangelio Lindaviam ten-
tare, qua occupata tractus ad lacum Bodamicum
tributis ſubjici, ac hoſti, quæ annuatim circa col-
ligebantur, ſupplementa intercipi poterant.
Spem ſucceſſus dabat, quod cives etſi armis exuti 1647.
Evangelicis ſacris addicti eſſent, ac non niſi qua-
dringentorum militum præſidium in oppido age-
ret, præter ſexcentos agreſtes, imbelle, ſi vis in-
gruat, auxilium. Duodecim navigia Bregentiæ
capta aptabantur, ut machinas ferre poſſent, pro-
hibendo, ne quid per lacum in oppidum importa-
retur. Et quia id in inſula poſitum non niſi igni-
bus infeſtari poterat, Cœnobium Capucinorum
ponti propinquum occupatur, ſimul Aſchachi
ſuggeſtus excitantur, jaculandis globis ignivomis,
acceſſusque ad caſtellum, quo pontis aditus obſe-
pitur, fiunt. Diſtrahendo hoſti Turennius mone- Galli
tur Uberlingam interim tentare, centum tantum Uberlin-
peditibus, totidem dimachis infeſſam. Qui & una gam ten-
cum Widerholtio noctu duodecim peditum cen- tant.
turias, mille equites admovit, num ſubito impe- 12. Jan.
tu oppidum opprimere poſſet. Sed præſidiariis
paratis conatus irritus fuit: nec juſtum obſidium
Turennio moliri placuit. Balinga tamen modi-
cum oppidum à Schœnbeccio ſummo vigiliarum
præfecto poſt vim per biduum admotam in pote-
ſtatem redacta eſt.

§. 3. Aſt Cæſarei, Suecis, Gallisque in ſuperio- Cæſarei
rem Sueviam digreſſis, cis Danubium in Præſu- Sulzber-
latum Aichſtadienſem conceſſerant, ubi Suecos gam capi-
quantum poſſent carpere inſtituebant. Ac primo unt. 7. Jan.
Sulzberga arx, è qua vicinus tractus tributis ſub-
jiciebatur, viginti quatuor deſultoribus infeſſa, à
tribuno Kolbio admotis machinis ad deditionem
citra exceptionem compellitur. Weiſſenburgo Weiſſen-
in Norico viginti amplius Cæſareorum ac Bavari- burgum
corum catervæ circumfuſæ deditionem imperant, obſident.
ſed quibus præfectus Weyerus ſubtribunus mili- 3. Jan.
tari ferocia reſpondet, qui & omnia ad vim re-
pellendam ſtrenue adparaverat. Ita per aliquot
dies trecenti equites circumſultabant interclu-
dendo acceſſui, donec ſex militum millia cum ma- 8. Jan.
chinis Ingolſtadio petitis acceſſere, qui extructis
ſuggeſtibus magnam vim ignivomorum globo-
rum injecere. Inde globis fere ignitis fulminant,
tum acceſſibus ad foſſam promotis, ingentem
mœnium ruinam, qua lata in oppidum via pande- 18. Jan.
batur, edunt. Bis dehinc aſſultantes hoſtes obſeſſi
cæſis aliquot iſtorum centuriis repulerunt. Igni-
bus tamen globisque jaciendis, quorum ſeptem
millia ſeptingenti amplius numerabantur, pergi-
tur ingenti cum ſtrage ædium, quarum & una at-
que altera in cineres conſedit. Tandem cum nul-
la reſiſtendi facultas ſupereſſet, poſt adhibitos du-
dum globos ſtanneos, deficiente jam & pulvere,
Weierus honeſtis conditionibus oppidum dedi- Quod de-
dit, ac relictis qui antea Cæſaris militiam profeſſi ditur.
fuerant, ad exercitum dimiſſus eſt. Durante ob- 21. Jan.
ſidio non niſi duodecim milites, quatuor agreſtes
in oppido occubuerant. E Cæſareis ac Bavaricis
ſeptingenti amplius cæſi aut ſauciati. VVeiero non
modicæ gloriæ fuit, leviter munito oppido tan-
tam hoſtium vim complures per dies ſuſtinuiſſe.
Diſcedentem militem contra pacta ante oppidum
hoſtis ſpoliavit, parte vehiculorum, & equorum
abrepta. Sed in miſeros oppidanos, licet arma
non arripuiſſent, ac ignibus tantum reſtinguen-
dis vacaſſent, atrocius ſævitum, quorum bona
militi in prædam permiſſa. Ac ne puberes cæde-
rentur, ac oppidum igne deleretur, interceſſio-
ni Klippelii Commendatoris Provincialis Fran-
coniæ datum ferebatur; cui eo nomine viginti
quatuor prædia ruſtica ab oppidanis cedenda
erant. Quingentorum inſuper militum præſidium
impoſitum, ac conſules decurionesque Ratispo-
nam

1647. nam in cuſtodiam abducti, magnaque pecuniæ ſumma emuncti. Bavarici inde in ſuperiorem Palatinatum, Cæſarei in Bohemiam hibernatum diſceſſere. Cæſareo exercitui, cum Gallaſius morbo articulari, ac febri debilitatus ad ſuſtinendos belli labores fere inhabilis eſſet, Melander præficitur, qui hactenus Weſtphalicis duntaxat copiis præfuerat, Comitis dignatione vocabulo Holzapfel mactus, qui cum valida ſuorum caterva Francofurtum, inde Wurtzburgum profectus demum apud exercitum adpulit. [Melander exercitui Cæſareo præficitur.]

[2. Febr. Kœnigſmarckius in Weſtphaliam mittitur.] §. 4. Circa idem tempus Wrangelius Kœnigſmarckium cum aliquot legionibus è Suevia in Weſtphaliam dimittit, diſturbandis ibi hoſtium delectibus, ac aperiendæ communicationis lineæ; tum ne quis à tergo Suecis ingrueret proviſurum. Is Mergentheimum progreſſus, Wertheimi Mœnum ſuperare, inde in Haſſiam ac Weſtphaliam penetrare conſtituerat. Ad eum intercipiendum Trauditſchius, & Joannes Wertanus cum quinque equitum millibus, mille ſelectis peditibus, ac quindecim machinis profecti fuerant; qui præter Noribergam Winsheimum, & Uffenheimum raptim procedebant. [4. Febr.] Kœnigſmarckius ipſorum deſtinatis mature cognitis ſat quidem ſpatii habebat, ſuperato apud Wertheimum Mœno hoſtem evadere, quo & Herbipolenſis Epiſcopus navigia, annonamque accelerando itineri comportari curaverat; ni fluitantia per Mœnum glaciei fragmina tranſitum arcuiſſent. Unde cum hoſtis numero longe prævaleret, capto in arena conſilio, pedites cum machinis & parte impedimentorum Mergentheimo includit; [6. Febr.] ipſe cum equitatu retro Schorndorfum verſus cedit nulla jactura niſi aliquot vehiculorum, & centum prope calonum, quos excurrentes Heilbrunna catervæ interceperant. Inde à Turennio qui vicino tractu hiemabat, auxilium petit, ſi forte hoſtis Mergentheimum invadere auderet; qui & ſtatim decem equeſtres legiones expeditas ad ipſum ire jubet, Mergentheimo ſi opus foret una cum Kœnigſmarckio ſubventuras. [5. Febr.] Sed hoſtis Uffenheimum delatus, cum deſtinata ſua patere cerneret, ſtatim iter retro vertit, haut alio operæ pretio facto, quam ut quingentos ſuorum amitteret, qui partim deſeruerant, partim acri frigore perierant. Ita Kœnigſmarckius, periculo amoto, aſſumtis quos Mergentheimi reliquerat Werthcimum tendit, ubi nemine impediente Mœnum ſuperavit, inde ſuperiorem in Haſſiam progreſſus.

[Acta tractatus induciarum inter Suecos, Cæſareos & Bavaricos.] §. 5. Inter hæc tractatus induciarum fervere cœperant, quibus agitandis utriuſque partis conſenſu Ulma locus deſtinabatur. Ab his cum initio Wrangelius abhorreret, Gallorum offenſæ vitandæ, qui acriter illas urgebant, in eaſdem demum deſcendit, etſi in ſua poſtulata hoſtes haut temere conſenſuros crederet. Sane iiſdem Avaugurius & Croiſſius, quibuſcum Bregentiæ colloquium inſtituebatur, [11. Jan.] acriter contradicebant; ad extremum tamen eadem in medio relinquebant. Contra iidem Gallica poſtulata ſciſcitante Wrangelio diſſimulare, velut à Turennio nondum ſibi communicata; quæ tamen ex ipſo Suecici delegati ubi ſtativa ejus tranſierint, facile intellecturi ſint. [Suecicorum Deputatorum mandata. 14. Jan.] Tractatibus obeundis deſtinabantur Robertus Duglaſſius ſummus vigiliarum præfectus, & Petrus Brandius Quæſtor. Illis injunctum erat conditiones non ferre, ſed quid adverſa pars propoſitura eſſet, exſpectare. Cæterum id agerent, ut hoſpitiis exercituum hoſtilium relinquerent regiones trans Danubium, excepta Suevia; Suecis, Gallis & Haſſis quæ citra ſunt ſervarent; ac Suecis quidem utrumque Saxonicum & Franconicum Circulos, tum Moraviam totamque Sileſiam ſtipularentur, & quinque diſtrictus in Bohemia, Miſniæ ac Sileſiæ vicinos, præter loca Weſtphaliæ præſidiis ſuis inſeſſa, aut tributis ſubjecta. Cautionis vicem ſubirent Auguſta Vindelicorum, Egra, & Pardovvitza; hoſti viciſſim Raina & Donavverta traderentur. Quam cautionem ſi plane abnuat adverſa pars, & ipſi eandem remitterent, hoſpitiis tamen utique retentis. Armiſtitium in duos menſes fieret, ea lege, ut utraque pars duabus ante horum finem ſeptimanis declaret, omittere illud, an prorogare placeat. Principio armiſtitii obſidium Brixenſis arcis amoveretur, & captivi utrinque permutarentur. Durante eodem inter milites utrinque nulla ſit communicatio vitandæ colliſioni, aut corruptioni. Commerciis quoque liber curſus relinqueretur. Iſti porro cum in itinere Turennium non offendiſſent, Ulmam delati, [Iidem Ulmam veniunt. 17. Jan.] Cæſareos Commiſſarios Ottonem Ludovicum Wachenheimium ſummum vigiliarum præfectum, & Georgium Nicolaum Roſenbergium; Bavaricos Joannem Reuſchenbergium, Joannem Kutnerum & Bartholomæum Schæferum invenerunt; cum Galli poſt tres demum horas adpuliſſent. Ante horum acceſſum Sueci Cæſareis ac Bavaricis jam adventum ſuum pro more denuntiarant, iiſdemque horam admittendæ ſalutationis in poſterum diem deſignarant. [18. Jan.] Cum tamen iſti haut eo ſecius Gallos prius inviſerent, Sueci iiſdem deinceps ad ſe accedentibus admiſſionem abnuebant. [Prima offenſa circa ceremonias.] Ea res primum tractatibus impedimentum objecit. Quanquam enim Cæſarei fingerent, non aliter ſibi fuiſſe perſuaſum, quam Gallos primo loco urbem introiſſe; ac ob contumeliam negatæ admiſſionis ſibi ſatisfieri poſtularent; Sueci tamen oſtenſa prætexti vanitate nil ſibi cum iſtis negotii fore oſtendebant, quoad nova à VVrangelio mandata acceperint. Quo reſponſo etiam Bavaricos impenſius ſe excuſantes, ac Cæſareorum ſibi exemplum utique ſequendum fuiſſe oſtendentes, protelabant; etſi VVachenheimius, qui ob valetudinem primæ ſalutationi non adfuerat, offerret, ſe prima vice Suecos, inde Gallos viſiturum, vel etiam Suecis ſalutatis Gallos plane non aditurum. Galli Cæſareorum factum primo defendere, velut Monaſterii quoque idem ordo ſervatus ſit. Sed cum Sueci id inficiarentur, rogabant; ne iſthoc errati ita aſpere exciperent: alias omnes clamaturos, à pace ipſos abhorrere, qui ob inania ceremoniarum tam ſalutare negotium abrumpere velint. His Gallorum precibus, ac adverſæ partis excuſatione Sueci permoti, offenſa ſepoſita ad tractatus deſcendunt, ea tamen lege, ut adverſa pars primam propoſitionem faciat; tum ſi contraria mandata à VVrangelio accipiant, ad reſpondendum ne teneantur. Quarum priorem conditionem Cæſarei plane abnuebant; Bavarici autem deliberaturos ſe reſpondebant; nec eo minus literas, quibus legationis ſuæ fidem facerent, utrique exhibebant. [23. Jan.] Cæſareis tergiverſantibus, Bavarici demum Cæſaris ſuique Principis nomine propoſitionem edidere, velut iſti hujus factum utique ſequendum ſit. [Bavaricorum prima propoſitio. 25. Jan.] Adverſus quod à Cæſareis proteſtatio interpoſita, indignum clamantibus ab Electore Cæſari tantum præjudicii fieri, Galli contra Bavaricis animos addebant, haut obſcure jactantes; Bavaricos potius, quam Suecos re infecta diſcedere patiantur, ſeparatum cum fœderatis

1647. Regnis tractatum ſuſcepturos. Conditiones armiſtitii, quas Bavarici ferebant, hæ erant: Durante hoc tractatu omnia ubique hoſtilia ac progreſſus armorum ſtatim ceſſarent, & utraque bellantium pars in eo ſtatu perſiſteret, quoad ſuper hoſpitiis conventum fuerit. Cæſaris & Imperii exercitibus præter hæreditarias provincias Bavaricus, Suevicus & Franconicus Circuli in uſum hibernorum relinquerentur. Sub Bavarico Circulo Superior Palatinatus, & Inferioris Ciſrhenanæ partes comprehenderentur; Raina quoque, Donavverta, Mundelheimum, VVormdinga, Heidenheimum & VVeiſſenſteiga deductis præſidiis Bavaro reſtituerentur. Peculiariter etiam his induciis Electoris Colonienſis ditiones comprehenderentur, ubi & tributa ad moderationem ſint redigenda. Id armiſtitium ad plenam uſque pacis concluſionem duraret, circa quam maturandam omnes operam navarent. Si qui militares præfecti, aut gregarii injuſſu Superiorum vim faciant, induciæ nihilominus perſiſterent; violatores præfectis ſuis exhibiti pœnis ſubjicerentur. Neutra pars exercitum interim augeret, cum propediem pacis concluſio expectetur. Quæ à fœderatis Regnis ſuper communibus induciis concludenda ſint, ea ut à Cæſare rata habeantur Electorem præſtiturum.

Suecorum ad hanc declaratio. §. 6. Ex hiſce conditionibus Sueci judicabant, Bavaricos hautquicquam ſtudio promovendæ pacis ad hos tractatus deſcendiſſe, ſed ut horum obtentu tempus extraherent; & quia Cæſareo, Bavaricoque exercitui pleramque Germaniæ partem vindicatum ibant, Suecis copiis in utramque Saxoniam compactis, queis una cum præſidiis per Miſniam, Sileſiam, Bohemiam, Sueviam brevi extabeſcendum eſſet. Multo abſurdius habebatur poſtulare, ut tot annorum labore ipſi ultro cedant. A Cæſareis potius moderanda VVeſtphaliæ tributa, qui illa à ditionibus etiam per Suecos & Haſſos infeſſis extorqueant. Denique ſibi haut conſultum cum Bavaricis ſuper Cæſaris negotio agere, poſtquam Cæſarei delegati ferant, nova à ſe domo mandata expectari. Hanc ſententiam
26. Jan. mox Bavaricis indicant, & quia VVrangelius audito, Cæſareos propoſitionem facere abnuiſſe, juſſerat iſtos inde digredi, adverſæ partis Legatis per Herbipolenſem Miniſtrum id denuntiant, teſtati per ſe non ſtetiſſe, quo minus negotium ſuc-
Sueci diſcedunt. cederet. Acriter tamen inſtabant Galli ne abitum Sueci properarent polliciti, ſe Bavaricos ad ſeparatum cum Regnis tractatum inducturos. Qui & effecerunt, ut Bavarici plenipotentiam ad ejuſmodi negotiationem producerent, ejuſque ſcriptum exemplum communicarent. Id quod à Suecis quidem acceptatum; ſed quia improviſa ea res, & de qua nihil injunctum erat, ad nova mandata petenda diſceſſerunt, polliciti intra octiduum ſe Ulmam reverſuros, aut ſaltem ſignificaturos, tractatus hos admittere velit VVrangelius, an minus. Id quod ægerrime ferebant Galli minantes ſi tractatus cum Bavaro abnuerent Sueci, ſe juſſos ſeorſim cum hocce paciſci. Ejus rei neceſſitatem ſibi inde afferri, quod in proximam æſtatem ab Hollandis nihil ſubſidii expectent, eoque Turennii copiis in Lucenburgica, & Belgio utendum ſit. Ante diſceſſum Reuſchenbergius Duglaſſio ad colloquium invitato velut obiter inſinuabat, Bavarum certo modo Cæſaris partes jam deſerere conſtituiſſe; quin id dudum cupiiſſe, ſi per utrumque Regnum extra belli conſortia agere
30. Jan. licuiſſet. *Duglaſſio Bregentiam reverſo VVrangelius adhibitis in conſilium ducibus tractatus inſtaurandos decrevit.* 1647.

Wrangelius inſulam Meinaviam occupat. §. 7. Inter hæc iſte hautquidquam otio indulgens inſulam & arcem Meinaviam, in lacu Bodamico inter Uberlingam, & Conſtantiam ſitam, *invadere conſtituit, quam modico mi-*
1. Febr. lite inſeſſam intellexerat. Unde ipſe tredecim navigiis, quingentos pedites ſummo mane ripæ admovit, militibus & agreſtibus initio non ſegniter reſiſtentibus & præfecto arcis in ſubeuntes machinis fulminante. Sed cum iſte inter arcem, ac excitatum in ripa caſtellum exſcenſione facta impetum in reſiſtentes faceret, hi animis collapſi in fugam ſe dederunt, ac caſtello relictis ibi quinque machinis, ultro ſe ejecerunt. Præfectus arcis cum deditio imperaretur, ad reſiſtendum ſe primo parabat. Mox ad- 3. Febr.
motis à VVrangelio machinis cum honeſtis legibus paciſci cuperet, id tantum permiſſum, ut ipſe cum centurione Conſtantiam incolumis abiret, ſexaginta manipularibus inter ſupplementa diſtributis. In arce triginta tres machinæ æneæ inventæ, & non ſpernenda armorum, adparatus bellici, ac vini copia. VVrangelius cum idoneum locum judicaret infeſtandæ Conſtantiæ; Uberlingæque, ac inferiori lacus parti, centum quinquaginta pedites, triginta equites ſub Balhornio præfecto vigilum præſidio impoſuit. Ad Lindaviam tamen VVrangelio res parum ex voto ſucceſſit, quod navigia, licet quotidie lacum circa oppidum percurrerent, prohibere non potuiſſent, quin aliquot centuriæ militum ac farina, cujus inopia præcipue laborabatur, inferrentur. Nec ſegniter reſiſtebat Cæſareus præfectus Maximilianus VVilibaldus VVolfeggius Comes, porta quæ continentem ſpectat obſtructa, ac dejectis aliquot jugis lapidei pontis. Qui magno numero injiciebantur globi ſeptem quidem domos ſtatim inflammaverant; incendium tamen, ne latius ſerpere poſſet, ſtatim reſtinctum. Sub caſtellum ponti adſitum demum cuniculus magno cum labore agebatur, quo latus ejuſdem ſubverſum. Nec tamen Suecis pedem ibi figere licebat, quod tegumentum deeſſet adverſus continuos globorum ex oppido grandines.
Ita demum abſtractis machinis obſidium ſolutum. 23. Febr.
Interjecto tempore valida arx Langenarga, in ipſo quoque lacu ſita à Suecis nemine reſiſtente occupatur. Cæterum cum illis locis annona pabulumque deficere cœpiſſent, VVrangelius disjectis clauſtris caſtelliſque ad Bregentiam, deſtructaque Bregentiam deſerit.
arce Pfannenberga, copias inde abducit, ac retro iter vertens Ravensburgi prætorium ſtatuit. Exer- 26. Febr.
citus circa diſponitur, quoad de eventu tractatus Ulmenſis conſtaret. Præſidium tamen Neuburgi in Comitatu Bregentino, Langenargæ & Meinaviæ relictum. E quibus Neuburgum poſt VVrangelii diſceſſum, machiniſque verberatum, cum nemo eſſet qui ſubveniret, aliquanto poſt ad deditionem adigebatur.

Tractatus induciarum inſtauratur, ejuſque cauſa. §. 8. VVrangelium ut Ulmenſem tractatum inſtauraret, non una cauſa permovebat. Si enim Bavarus ſerio rem ageret, eo partibus Cæſareis avulſo Suecica arma non parum levabantur, pacique maturandæ inſigne momentum adferebatur. Quod ſi Bavarus forte alia hoc obtentu captaret, ſuſpiciones tamen, & diffidentiam inter hunc & Cæſarem excitari non inutile erat. Sed & Suecicis Deputatis digreſſis Galli Ulmæ reſtiterant, *teſtati, ſi Sueci honeſtis legibus inducias*

cum

1647. cum Bavaro abnuerent, ſibi à Legatis Monaſterienſibus injunctum, ut ſoli cum eodem eas concluderent, nec tam optatam occaſionem Bavarum à Cæſare disjungendi amitterent. Id quippe non minus ſibi per fœdus licitum, quam quod Sueci cum Brandeburgico & Saxone inducias inierint. Aſt hoc facto Galli copias ſuas è Germania in Belgium deducturi erant; quod inter Hiſpanos & Hollandos jam pax conveniſſet: quo caſu tota armorum hoſtilium moles Suecis ſolis incubitura erat. *Haut* alia tamen lege tractatum ſuſcipere viſum, quam ut Bavarus prior conditiones proponeret, ac copias ſuas à Cæſare disjungeret. Nam ſi priori propoſitioni inſiſteret, aut Cæſareos utique includere vellet, tractatum plane adſpernari decreverat. Eoque Deputatis ſuis injunxerat, ſi Cæſarei forte congreſſum expoſcerent, non quidem plane eum recuſarent, ſed audirent ab ipſis propoſita, & ad ſe referrent, de cætero omni cum iſtis negotiatione ſuperſedentes. Deputati iſti erant Caſpar Cornelius Mortaignius, & Robertus Duglaſſius, quibus Georgius Snoilskius adjunctus erat.

Tractatus initium, 6. Febr.

Cum Ulmam veniſſent, ſtatim Cæſarei ac Bavarici tempus congreſſus ab illis exquirunt. Cæſareis reſponſum, ſibi cum iſtis tractatus ſuſcipere haut mandatum, eoque neſcire, quo fine congreſſum expetant, niſi forte velut privati ipſos ſalutare velint. Ita Cæſarei accedere omiſerunt. Bavarici autem ſine mora admiſſi, qui & ultro propoſitionem ſe edituros ferebant. Quibus Sueci repoſuerunt; citra ambages, more militari, non Legatorum ſubtilitate rem agerent.

7. Febr.
Bavaricorum propoſitio, 9. Febr.

Poſt exhibita hincinde procuratoria Bavarici ſcripto peculiare armiſtitium pro Electore Bavarico, ejuſque ditionibus, ac copiis expoſcunt, quibus & ipſius frater Elector Colonienſis cum ſuis præſulatibus ſit includendus; ſtipulati tamen ſibi certos diſtrictus ſuſtentando ſuo exercitui ad futuram uſque pacem, ac nominatim totum Circulum Bavaricum, & à Suecis occupata loca ad Electorem ſpectantia, Rainam, Donavvertam, Wembdingam, Heidenheimum, Weiſſenſteigam & Mundelheimum; tum ſuperiorem Palatinatum, & Inferioris partem cisrhenanam. Et quia Bavariæ magna pars vaſtata ſit, poſtulabant addi, ſi non totum Suevicum & Franconicum Circulum, ſaltem præter ea loca, quæ Bavarus jam ſuis præſidiis obtineat, tantum hoſpitiorum quantum ſuis copiis ſufficiat.

Suecorum de hac ſententia;

§. 9. Aſt Suecicis Delegatis injunctum erat; quantum poſſint Bavarum propriis ditionibus, & Circulo cognomini includere, quem ipſi concedere Wrangelius decreverat, reſtitutis quoque locis ad ipſum pertinentibus. Contra ut idem Suevico & Franconico Circulo plane renuntiaret, ac præſidia ſua inde deduceret, cupiebat, Wurtenbergico cumprimis Duci munimentis reſtitutis. Cautionis in vicem petebat Auguſtam, & Ambergam. Sed Memmingam, Uberlingam & Heilbrunnam velut penſationem, pro locis, quæ hoc tractatu Bavaro cederentur. Unde diſcrepantibus tam longe conditionibus Sueci, antequam cum Bavaris negotiari inciperent, Gallis mandata ſua communicare conſtituerant.

Qui cum Gallis rem communicant.

Qui illis acriter contradicebant, nec ad talia Bavarum compelli poſſe, eoque ut poſtulata mitigarent, vehementer inſtabant, denuo teſtati; ni Sueci ſimul cum ipſis armiſtitium æquis legibus ineant, nec occaſionem duos Electores à Cæſare diſſociandi arripiant, ſe ſolos cum hiſce tranſacturos. Quin & toto tractatu Bavaris aperte ſtudebant, ac Suecorum poſtulatis ubique ſe objiciebant, ut Suecis acrius cum hiſce, quam cum Bavaricis diſceptandum foret. Qui & totam Sueviam Bavaro hoſpitiis facile indulſiſſent, ni Sueci ſe oppoſuiſſent. Qui cum oſtenderent, ſe regiones, queis Bavarum decedere cupiant, non ſoli Sueciæ, ſed & Galliæ ſimul quærere, Galli reponebant; ſe nihil iſtorum deſiderare, nec conſultum ducere, tam proficuum publico negotium per ejuſmodi iniqua poſtulata ſufflaminari. Inducias utique ineundas, nec concedendum ut Bavarus penitus opprimatur. Quin Bavaricis plura, quam ipſi poſtularent, offerebant; quibus & aperte declarabant, modo cum Suecia tranſegerint, ſibi cum ipſis intra dimidiam horam conventurum. Ita cum Galli magis adverſæ partis, quam ſociorum cauſam agerent, quid ab iſtis expectandum foret Suecis vix conſtabat. Iidem & acriter contendebant, non habere Suecos quod circa Sueviam ſatagant, quæ Gallicis hoſpitiis cum conſenſu Torſtenſonii & Wrangelii adſignata ſit. Ac malle ſe loca Rheno propinqua in hoſtium, quam Suecorum manibus eſſe; quod illos inde expellendi aliqua ſpes ſit, hos non item. Incaleſcente diſceptatione Galli demum, cum Suecos verbis haut protelari cernerent, ad mitiora devolvi, ac oſtendere; quam utiles ac neceſſariæ induciæ ſint, quod Gallia argento exhauſta haut eo quo hactenus vigore res Germanicas ſuſtentare queat, præſertim cum poſt pacem inter Hiſpanos & Hollandos ad Belgium Hiſpanicum oculi magis reflectendi ſint; id quod propius ipſos, quam Germania tangat. Contra Sueci demonſtrare, Wrangelio non minus operam dandam, ut pro locis Bavaro reſtituendis talia recipiat, quibus hic ad ſervandam fidem compelli poſſet; nec conſultum eſſe aditus Bavariæ gratis amittere. Eo cautius autem eidem agendum, quod à Regina nihil ſuper tractatu hoc ſuſcipiendo in mandatis habeat, cui ob ſolam Gallorum flagitationem locum dederit. Unde tales ipſi conditiones paciſcendas, queis factum ſuum Reginæ probare queat. Ita paulatim ad moderatiora deſcenſum, & Galli qui hactenus poſtulata ſua diſſimulaverant, unum atque alterum locum ex iis, quæ Sueci nominaverant, obtendere cœperunt; Suecis reponentibus, cum Galli non habeant, quod Bavaro reſtituant, non eſſe, quod ab hoc penſationis in vicem exigant. Circa reſtitutionem Wurtenbergicorum locorum facile inter ipſos conveniebat. Ambergam quoque Sueci mox remittebant, velut partem Superioris Palatinatus Bavaricorum ſtativis concedendi. Auguſtæ, ſi illa obtineri poſſet, Galli dimidiam ſibi partem præſidii depoſcebant; etſi poſt ſatius viſum, eam urbem utriuſque partis præſidio vacuam neutralitati relinquendam. Memmingam Galli Suecis pro Raina, aliiſque Bavaricis locis concedebant, cujus præſidio alendo tractus inter Illarum, Danubium, & Licum deſtinabatur. Ad Uberlingam Galli oculos adjecerant; quam tamen obnixe ſibi vindicabant Sueci, quod per eandem Conſtantia ad neutralitatem compelli, Lindavia paulo minus quam obſeſſa teneri poſſet; etſi prævidebatur, valido præſidio opus fore ob cives Romanorum ſacrorum pervicaces; ac ob tributa controverſiæ quid cum Hohentvvilanis facile oriri poſſe: Heilbrunnâ ut neutrarum partium eſſet Sueci contendebant: Sed Gallis acriter ſibi eandem vindicantibus, illi tandem non repugnaturos 1647.

1647. ros ſe declarabant. Contra Galli Offenburgum munitionibus detractis Benfeldæ tributis ſubjici patiebantur.

Sueci poſtulata ſua temperant.

§. 10. Wrangelius colliſione ſuorum cum Gallis intellecta, ne hi forte ad ſeparatas inducias ruerent, ſuiſque copiis trans Rhenum ductis totam belli colluviem in ipſum devolverent; iſtorum moroſitati cedere ſtatuit, modo primarium ſcopum attingeret, Bavarum Cæſareis partibus disjunxiſſe. Unde ipſius juſſu reſponſum ad Bavaricorum propoſitionem ita formabatur, prout hiſce non ingratum fore è Gallorum ſermonibus intellexerat. Teſtabantur tamen Sueci, ſe haut gradatim & per ambages poſtulata ſua expromere, ſed ſimplicitate militari agere. Bavarici contra toto tractatu rem ſerio ab ſe agi multis rationibus demonſtratum ibant. Electorem ſenio gravem filiis tenera ætate pacatam poſſeſſionem terrarum ſuarum relinquere velle. Pacem ſemper ſincere ſuaſiſſe; ſed aulam Cæſaream à talibus regi, queis omnia ad privatum commodum referantur; & quæ Schlickius, aut Trautmanſdorfius ſuadeant plus ponderis habere, quam ſenis Electoris & conſanguinei conſilia. Cæſarem plane ab Hiſpania dependere Bavaro infeſtiſſima. De nativo odio Auſtriacæ, & Bavaricæ Domus nemini ignotum; & Electoris patrem dicere ſolitum; ſi Auſtriacus, ac Bavaricus ſanguis eidem patinæ infundatur, utrumque mixtionis impatientem ſeorſim manſurum. Electoris uxorem, utut Sororem Cæſaris juſſiſſe Regiis Deputatis denuntiari; ne ipſam velut Auſtriaca Domo oriundam reſpicerent, ſed velut Electricem Bavariæ, quæ omnes affectus ejus Domus induerit, in quam denupta ſit, haut minus quam Regina Galliæ, quæ filii ſui incrementa etiam cum jactura Hiſpaniæ, ex qua ortum trahit, quærat. Præterea fortunam Cæſari nunquam non infeſtam reflare. Bavaricos, ubi ſoli rem geſſerint, victores ſemper extitiſſe; Cæſareis junctos adverſam fortunam expertos. Apud Francofurtum & Memmingam ita ſegniter à Cæſareis ducibus rem adminiſtratam, ut hoſtem velut ultro in Bavariam invitaſſe videantur. Sed nec beneficiis Bavarum Cæſari obſtrictum, cum hic iſti longe plura debeat. Bavarum à prælio in Monte Albo ad hoc uſque tempus fidelem Cæſari operam navaſſe, ac res ipſius prolapſas ſemel atque iterum reſtituiſſe, ſceptrumque & coronam eidem conſervaſſe. Electoralem dignitatem non tam iſti, quam reliquis Electoribus, & Regi Galliæ in acceptis ferre. Vaſtatum Palatinatum oneri magis ſibi quam emolumento, ob quem egregium pignus in Auſtria ſupra Anaſſum conſtitutum dimiſerit; ac pro tot millionibus in gratiam Cæſaris erogatis longe meliores & ampliores terras emi potuiſſe. Supereſſe porro Cæſari unde bellum alat, & una licet altera ve Provincia amiſſa plures reſtare, ex quibus viciſſitudinem fortunæ aucupari poſſit: Bavaro modicam Provinciæ partem ſuperſtitem, quam Cæſaris cauſa aleæ exponere nequeat. Equidem non deeſſe qui inducias diſſuadeant; ſed quibus nihil ſit, quod in Bavaria amittant. Tractatibus abſolutis Electorem facti ſui rationes ſcripto publicaturum. Talia Bavarici non ſine motu animi ingerebant, addito, juſſos ſe ab Electore ſeparatam cum Regiis negotiationem perſequi, nec cum Cæſareis cauſam conjungere, ſi vel maxime & ipſi cum Regiis paciſci velint.

23. Febr.

Bavarici ſerio à ſe rem agi teſtantur.

Suecicorum cum Bavaricis negotiatio. 1647.

§. 11. In ipſa porro negotiatione id præcipue dubium habebatur, cum Elector non tantum pro ſe velut Elector, ſed & velut ſupremus Dux exercitus ad univerſum Imperium ſpectantis ſuper induciis agat, num copias Imperii ſibi ſubditas ita in poteſtate habeat, ut quicquid invito Cæſare ipſorum nomine polliceatur, hæ citra contradictionem probaturæ, ipſique obſequium præſtituræ ſint? Sane Bavarici fidenter in ſe recipiebant, Electorem exercitus ſui ſat potentem, in quem nec alteri quid juris competat; quippe quem is maximam partem conſcripſerit, ac tot per annos aluerit. Omnes tribunos ab ipſo legionibus Præfectos, Ductoreſque varia ratione eidem obſtrictos; nec metuere, ut quis obſequium exuat; aut ſi quis frœnum mordeat, ſtatim in cuſtodiam dandum. De Colonienſi Electore, quem Bavarus induciis includere cupiebat, Wrangelius initio dubitabat, ne id hoſpitiis, ac tributis Reginæ, & Landgraviæ fraudi eſſet, de cujus ſententia non ſatis conſtabat. Quia tamen hujus nomine ſubtribunus Adolfus Majus Ulmæ tractatibus aderat, ejuſdem commoda huic cordi fore confidebat; eoque Deputatis ſuis in mandatis dabat, ſi Colonienſis Cæſareum militem oppidis ſuis dimoveret, ac Landgraviæ occupata loca quiete relinqueret, & ſuper tributis ex æquo tranſigeret; ut cum iſto quoque inducias concluderent. Ita certa capita utrinque ſcripto concipiuntur, nulla fere niſi ſuper Memminga, & Uberlinga diſceptatione, quas urbes Imperiales exteris ab ipſo velut Electore tradi parum decorum judicabat; quas potius ſuæ libertati relinqui par ſit, poſtquam non amplius opus habeat propriæ ſecuritatis gratia præſidiis ſuis eaſdem obtinere. Ad extremum Bavarici declarabant, ſe molliendæ invidiæ præſidia ſua inde educturos; quas quomodo Regii in poteſtatem ſuam redigere queant, ipſi viderint, queis & ſuper præſidiis inter ſe tranſigere licitum ſit. Quo caſu Suecos proximos eſſe utrique oppido occupando, velut qui vicina circum regione potiantur. Sed Sueci iſtud adſpernabantur velut ambiguum; & Bavaricis digreſſis alios ea oppida præripere, aut oppidanos portam acceſſuris claudere poſſe. Ac forte hanc primam occaſionem æmulationis inter Regios futuram. Unde & eadem ſibi utique à Bavaricis in manus traderentur, Sueci contendebant.

Regii Bavaricam declarationem urgent.

§. 12. Porro injunxerat ſuis Wrangelius, ne tractando tempus tererent, ſed quantum daretur perſpicere laborarent, quid huic negotii ſolidi ſubeſſet, & quidem quoad exercitus per hiberna quieſceret; cujus ſtatio ob penuriam annonæ, ac pabuli propediem mutanda erat. Nam nunc Bavarum metus coquebat, ne forte in ipſius Provinciam Sueci ſe iterum effunderent; quo metu amoto, illiſque cis Danubium regreſſis forte duriores conditiones laturus erat. Unde Bavaricis denuntiant: eam, quam protuliſſent, ſuper Memminga, & Uberlinga decretoriam Wrangelii ſententiam eſſe; ac ni intra ſextum abhinc diem reſponſo quale cupiant potiantur, ne horæ quidem mora interjecta ad exercitum reverſuros. Simul Gallos poſtquam cum ipſis ſuper Heilbrunna, & Offenburgo tranſegiſſent, permovebant, ut gemina Bavaricis ſignificarent.

26. Febr.

20. Febr.

Cæſarei quoque tractare incipiunt.

§. 13. Cæſarei etſi initio ſuper primæ ſalutationis honore dubitarent, mox tamen eo reſpectu ſepoſito, Suecicos inviſunt, poſt verba honoris invicem commutata tractatibus initium factu-

15. Febr.

1647. facturi injunctum ſibi ferentes talia proponere; quæ Suecis utique ſatisfactura ſint. Sed cum intelligerent, Suecicos quæ proponerentur ad ducem relaturos, Cæſareo faſtigio indignum ducebant propoſitionem edere, antequam conſtaret; num pars adverſa cum ipſis tractatus ſuſcipere velit. Unde ut Wrangelii ſententia ſuper hac re exquireretur; poſtulabant. Simul errorem circa primam ſalutationem admiſſum excuſabant, velut ex imprudentia profectum. Et quia VVrangelius cum Bavaricis, qui ad eundem lapidem impegerint, tractatus eo nomine non abnuerit; cauſam non eſſe, quo minus & ſecum agatur, qui deterioris utique conditionis non ſint. Nec obſcurum erat ipſos anxie hujus negotii exitum circumſpicere. Eoſdem cum dehinc Snoilskius velut privato nomine inviſeret, hi laxioribus verbis inſinuabant; ſe gratiora forte quam Bavaricos propoſituros: ac minus oneroſas Suecis conditiones ſibi ſtipulaturos. Sane Cæſarem, qui hactenus ferro Suecis nihil extorquere potuerit, vix compendii quid ex hoc tractatu ſibi polliceri. 21. Febr. Rediit poſt ad Suecicos Roſenbergius tantum non preces adhibens, ne ſe hujus fabulæ otioſum ſpectatorem eſſe patiantur; Suecis, uti antea, rem ad VVrangelium rejicientibus. 24. Febr. Unde poſt biduum VVachenheimius apud Suecos militari impatientia inanem tractatum diris devovebat, acerbe in Bavarum invectus, cujus cupita ni Cæſar tanta conſtantia tuitus eſſet, dudum communem pacem conſtitui potuiſſe. A Bavaricis quoque delegatis in fraudem ſe inductos, queis mandata ſua, antequam Ulmam accederent, oſtenderint; circa quæ hoſce nihil ſcrupuli moviſſe, & nihilominus ſecreta mandata ad ſeparatos tractatus ſecum attuliſſe. Eoſdem quoque in cauſa eſſe, quare Sueci non primo loco à ſe ſalutati ſint. Nam ſe prius advenientes primo loco inviſere pro more voluiſſe; Bavaros contra contendiſſe, Gallis primæ ſalutationis honorem citra controverſiam deberi; ac nihilo ſecius culpam poſt in ipſos devolvere auſos. Denique ſecreta inter Gallos Bavaricoſque commercia dudum agitari; quæ & cauſa fuerit, quare nupera æſtate Turennius conjunctionem ſuarum copiarum cum Suecis tamdiu diſtulerit.

Iidem Bavaricis ſuccenſent.

Inſtrumentum conficitur; 26. Febr.

§. 14. Die condicto Bavarici Electoris declarationem circa Memmingam & Uberlingam Suecis exhibuere, ubi circa modum tradendi Sueci adhuc nonnihil deſiderabant quod expedire Bavaricis per mandata ſua non licebat. 1. Mart. Poſt triduum tamen formulam conventionis ad Suecorum mentem concinnatam proferebant, ad quam Sueci, quæ videbantur, monebant. Formula ſic adornata, cum apud Suecicos Bavarici pranderent, Reuſchenbergius inter pocula ambigue diſſerere: Vix perſuaderi ſibi, hoc tractatu pacem promotum iri. Cæſare oppreſſo Bavarum quoque in ordinem redigendum, qui & ad Inferiorem Palatinatum citra exceptionem cedendum adigendus ſit. Autoritatem hactenus illi ſedecim millia bellatorum circumpoſuiſſe; inermem nullo numero fore. Ni præcipitati fuiſſent tractatus facile conditionem *uti poſſidetis* obtineri potuiſſe. Se tantum umbræ vicem heic ſuſtinuiſſe, aliis qui ſecreta mandata habeant ſibi adjunctis. Et revera tum hoc, tum aliis indiciis patebat, huic viro à Principe ſuo parum fidei adhiberi. Cæterum formula illa ſcrupulos quoſdam continebat, quos amoveri è re fuerat, ni Gallorum importunitas negotio finem utcunque imponere ſubegiſſet, qui præter veteres minas de tractatibus ſeorſim concludendis non pauco altius penetrantia jaciebant. Et Suecis cum hiſce plus negotii quam cum Bavaricis erat; qui & iiſdem plus indulgebant, quam ipſi poſtularent; quæ vel per acrem diſceptationem retrahenda, vel demum concedenda erant. Quanquam etiam VVrangelius inſtaret, conventa ſtatim executioni danda eſſe, non expectata Reginæ ratificatione; diverſum tamen Galli demum in gratiam Bavari pervicere. Sic ut longe lautiores conditiones obtineri potuiſſent, abſque Gallis ſi fuiſſet. Et quanquam Turennius candide rem agere videretur, Croiſſium tamen ſecretis mandatis in fraudem Evangelicorum tendentibus inſtructum haut inanis ſuſpicio erat. Subſcriptum à *Deputatis inſtrumentum Kutnerus ad Electorem* deferendum ſuſcipit, pollicitus intra decendium ratihabitionem iſtius ſe curaturum; ſimul ut Elector declaret; ſe Memmingam & Uberlingam in 4. Mart. Suecorum manus traditurum. Nam Deputati non amplius in mandatis habebant, quam ut promitterent, Bavarica præſidia inde eductum iri; quibus qua ratione ſuum immitterent militem, in Suecorum arbitrio relinquebant. Teſtabantur tamen Sueci, ni Elector traditionem eorum oppidorum petito modo annueret, conventa omnia fore irrita. Idem porro Kutnerus antequam proficiſceretur à Croiſſio petierat, Suecos hortaretur propius Bavariam movere, ut metu irrupturi exercitus permotus Elector eo citius conventa firmaret. Cui conſilio obtemperans VVrangelius validam manum per Landsbergam Bavariæ immiſit, quæ late populatione facta per Rainam iterum cis Licum receſſit. 6. Mart. Ferebat Croiſſius, privati commodi cauſa Kutnerum tantopere negotio deproperando inſtitiſſe, quod prædiis ipſius in Bavaria viginti quinque equites impoſiti eſſent alendi, quoad induciæ confectæ forent. Ad hujus uſque reditum VVrangelio in ſtativis Delmenſingæ uno ab Ulma milliari ſubſiſtendum erat, premente licet non parum penuria. Cui conſtitutum erat, allata ratihabitione in Franconiam abire, ac expugnato Schvveinfurto lineam communicationis inter Sueviam, & VVeſtphaliam firmare; induciis irritis in Bavariam ſedem belli denuo translaturus.

Non ſatis expolitum.

Quod Bavaro ratihabendum tranſmittitur.

Gebhardi apud Bavarum negotiatio.

§. 15. Enimvero huic negotio diſturbando Cæſar Juſtum Gebhardum Conſiliarium aulicum ad Bavarum miſerat, virum prudentia & dexteritate agendi inſignem; qui VVaſſenburgi apud Electorem omnes artes explicabat, quo hunc ab iſtis induciis abduceret. Diſſerebat is, quanto animi cum dolore Cæſar perceperit, ipſum ſeparatos cum Regiis tractatus ſuſcepiſſe, è quibus nil aliud, quam diſtractio utrique exitioſa ſecutura ſit. Per ejuſmodi inducias hautquidquam ipſius ditiones ac rem publicam conſervari, ſed potius majori periculo exponi. Fortaſſe ipſum aliquamdiu beneficio ordinis gaviſurum, demum tamen extremo exitio involvendum, pace ac ſalute orbis Chriſtiani nulla ratione magis quam hac convellenda. Addebat, à Cæſare validis ſupplementis exercitum firmari, qui totus ſervandis Electoris ditionibus impendendus ſit; neglecto propriarum Provinciarum periculo. Simul Provinciam ſupra Anaſſum, ipſamque interiorem Auſtriam ſuſtentandis Electoris copiis aſſignatum iri. Ita porro attenuatas eſſe copias Suecicas, ut vel ſolæ Bavaricæ hiſce ſuſtinendis ſufficiant, ut cauſa non ſit, quare hic tractatus tantopere feſtinetur. Denique urbes Imperiales ab Electore hoſti condonari ferendum plane non eſſe. Huic à Bavaricis rege-

reba-

1647. rebatur: Cæſareos variis difficultatibus motis tamdiu communem negotiationem extraxiſſe, Regnorum fœderatorum Deputatis propoſitum fuiſſe Ulma diſcedere, nec deinceps reverti; unde Electori ſervandis ſuis ditionibus huc decurrendum fuiſſe; id quod non magis ſibi vitio verti queat, quam Saxoni, Brandeburgico, & Trevirenſi Electoribus. Rem non amplius eſſe integram, ſed tractatus utique continuandos. Nec tamen invidere Cæſari, ſi & ipſe cum fœderatis agere velit; nec ei rei à ſe impedimentum injiciendum. Urbes Imperiales non alia lege tradendas, quam ut eas Regiis ad futuram uſque pacem præſidiis tenendas relicturus ſit, ſicuti eaſdem ipſe ſuæ ſecuritatis cauſa inſederit, ſalvis earundem juribus. Cum ita operam à ſe ludi cerneret Gebhardus, Ulmam iter inſtituit, ad extremum rogitans, ut à Bavaricis ſibi acta negotiationis ederentur. Id quod Elector promittebat quidem, nec tamen ulterius ſervabat, quam ut ſuis Deputatis ſcriberet, ſumma duntaxat capita cum ipſo communicarent; graviter conquerente Gebhardo, Cæſarem citius è Bibliopoliis, quam tabulariis Electoralibus hos tractatus nacturum.

1. Mart.

Gebhardus Ulmam venit.

§. 16. Ulmæ interim Roſenbergius apud Suecicos inſtiterat, ut Gebhardum expectare velint; privatam ſalutem ſuam in hoc verti, ut iſte culpam irriti negotii ſimul ſuſtineat. Etſi ſatis norit, illum quoque non minus incaſſum laboraturum. Tum jactabatur, Gebhardum non minus poteſtatis habere, ac ſi Cæſar ipſe adeſſet; eundem nullis ex aula expectatis mandatis cum Suecis tranſacturum; hiſque plene ſatisfacturum. Pacta firmiora utique fore, ſi conjunctim ineantur. Cum Ulmæ adpuliſſet Gebhardus, inter Suecos, & Gallos conſultatum, num expediat Cæſareorum propoſitionem audire, ac ſpe ipſos lactare, quoad appareat, quem eventum tractatus cum Bavaro ſortiatur. Galli id plane diſſuadebant; quod Bavarus hoc animadverſo negotium extracturus ſit. Contra Sueci oſtendebant, ſi Bavarus videat Cæſarem non plane repudiari, eundem peculiares tractatus maturaturum, ne forte Cæſar Regiis lautiores, quam Bavarus conditiones annuat. Tum nec ideo Cæſarem plane rejiciendum, ut, ſi Bavarus forte Regios decipiat, per tractatus cum Cæſare vindictam ab ipſo ſumere queant. Ad quæ Croiſſius reponebat: ſi vel maxime Bavarus ipſis illuſurus ſit, ſe tamen adverſus hunc cum Cæſare nihil tractaturum; de quo & ipſi Electori ſatis conſtet. Tandem Galli hactenus cedebant, ut oſtenderent, ſe ipſius propoſitionem audituros, nec tractatus plane abnuituros: ut tamen omnia in Suecicos rejicerent, quo invidiam irriti negotii in hoſce derivarent.

4. Mart. Num Gebhardus audiendus, deliberatur.

Ejus cum Regiis negotiatio. 6. Mart.

§. 17. Cum Sueci dehinc ſalutandi cauſa Gebhardum acceſſiſſent, hic oſtendebat; à Cæſare ſibi injunctum tractatus, prout in præſens ſe haberent, continuare. Tum expoſitis moræ cauſis, quod interea Regii cum Bavaricis ſeparatos tractatus ſuſceperint, ſuo loco relinquebat; cæterum inſtructum ſe à Cæſare una cum Bavaricis, aut ſeorſim agere. Quanquam autem in ejuſmodi tractatibus illa pars, quæ ſucceſſu armorum præpollet, conditiones ferre ſoleat, eoque à Regiis primam propoſitionem fieri par fuerit, qui potiores ſe armis jam credant: id tamen ſi abnuant, ſe non dubitare propoſitionem edere, modo Regii declarent, ſe tractatus ingreſſuros; nec eo ſecius VVrangelio liberum eſſe, concludere velit, an minus. Abſurdum eſſe tutum acceſſum præſtare illis, quibuſcum agere nolis. Equidem ad concludendum ſe nullo modo Suecicum ducem adſtringere velle, cum ab una aut altera parte conditiones ferri poſſint, quæ admitti nequeant: id tamen inauditum eſſe, & à more gentium abhorrere, unam partem proponere, alteram tantum propoſita audire nulla facta declaratione. Cum Sueci confirmarent, haut aliud ſibi à duce ſuo mandatum, quam audire propoſita, & ad ipſum referre; qui omnia ad Reginam relaturus ſit: Gebhardus prolixe diſſerebat; cuilibet duci licitum eſſe pro neceſſitate & captu belli inducias inire. Oſnabrugæ quoque & Monaſterii inter principes partes belligerantium placuiſſe inducias iniri; unde Regios magis cum Cæſare velut principali, quam Bavaro velut acceſſorio ex pacto ad tractandum teneri. Haut vitio verti poſſe Regiis, ſi quam lautiſſimas conditiones affectent; ſed non perſpicere ſe, quid Suecia ex ſeparatis tractatibus lucretur. Nam Cæſarem vel plane debellandum, vel minus. Hoc caſu oriri bellum diuturnum, anceps; ac evenire aliis poſſe, quæ Cæſari antehac tot victoriis claro acciderunt. Priori caſu conſiderandum, in quem fructus redundaturus ſit. Verendum autem eſſe, Auſtriacas Provincias utpote Catholicas peſſundato Ferdinando Catholicum potius principem amplexuros. Ita Gallum, Bavarumque, quos inter dudum ſecreta conſiliorum commercia agitantur, brabæum de quo Sueci certarunt intercepturos; quin ubi rebus ſuis conſuluerint, malum Suecis, eorumque ſociis Evangelicis daturos. Exhibuit inde Gebhardus cum Wachenheimio Suecicis propoſitionem ſcripto conceptam, in ipſorum arbitrio relinquens, ad referendum, an ad tractandum illam acceptare velint. Ea inducias in tres duntaxat aut quatuor menſes continebat, quod ſpes ſit, brevius intra ſpatium communem pacem coalituram; ac tutius certo tempore inducias circumſcribi; quam ad concluſionem communis pacis extendi; quod iſthoc occaſionem extrahendis in longum tractatibus præbere poſſit. Intra id ſpatium omnes Provincias, munitiones, & hoſpitia militum in eodem ſtatu permanerent, quo primo induciarum die fuerunt. Hanc propoſitionem ſolis Succis exhibebant, non ſimul & Gallis: quod Galli jam cum Cæſare tranſegerint, ac in præſens tantum inter auxilia Suecorum cenſendi ſint; eoque hac actione Suecos magis quam Gallos reſpiciendos, cum & ipſi Suecicis armis magis premantur. 1647.

Cæſareorum propoſitio. 14. Mart.

§. 18. Aſt Kutnerus in Bavaria plus difficultatum inveniebat, quam crediderat, quod Gebhardus literis ad omnes Conſiliarios, Electoriſque uxorem, & Confeſſionarium exaratis negotium id turbare ſummis viribus annixus eſſet. Ipſe tamen, ut capto ſemel conſilio inhæreret Elector, conſtanter ſuadere oſtentato exitio; quod ditionibus ipſius jamjam immineat. Id quod & Schæferus per literas ingerebat. Quæ ratio apud Electorem prævalebat, ut conventionem ratihaberet, promiſſa quoque Memmingæ, & Uberlingæ traditione, eo, quo Suecici deſideraverant, modo. Sed quia Wrangelius nonnulla in Inſtrumento à Deputatis ſubſcripto corrigi cupiebat, ſuoſque monuerat, à Bavaricis poſtularent, ut eadem in Electorali ratificatione emendarentur: Kutnerus Electoris declarationem adferebat, Inſtrumentum Ulmæ ad Suecorum mentem adaptatum à Deputatis utrinque denuo ſubſcribendum. Quam ob cauſam Elector Inſtrumentum ipſum

Ratificatio Bavarica adfertur.

ipſum ratificationi pro more inſerere non poterat, ſed cum Kutnero ratificationem interim valituram mittebat, quæ cum Wrangeliana permutaretur; aliam ratificationem, cui totum Inſtrumentum inſertum eſſet, pollicitus, ſtatim atque Reginæ ratihabitio allata ſit. Elector quoque ſimul ad præfectum Memmingæ VVinterſcheidium tribunum ſcripſerat, decurionibus ſignificaret, ut ſibi ipſis de pulvere pyrio proſpicerent. De quo hi Suecos Ulmæ certiores reddebant, teſtati lubentiſſimo animo ipſos à ſe admiſſum iri. Sed quia de Uberlinganis Romano ritui addictiſſimis ſuſpicio erat, ne Cæſareos clam admitterent, ac rumor jam ferebat, quoſdam Hiſpanos è Tirolenſi provincia clam Uberlingam penetraturos, ne forte ea res totam negotiationem turbaret, ejus oppidi præfecto ab Electore injungitur, ne ullum militem eo recipiat abſque mandato ipſius propria manu ſubſcripto. Præfecto quoque Offenburgi, de cujus obſequio Electori non ſatis conſtabat, ſignificatur, quid ſuper iſto oppido decretum ſit, & extrema ipſi imminere, ni eductis Cæſareis copiis Bavaricas admittat. Confirmabat quoque Kutnerus, Electorem copias ſuas à Cæſareis plane jam ſeparaſſe, & cum quindecim Cæſareorum equitum centuriæ è Bohemia in Superiorem Palatinatum revertiſſent, Sporckium cum totidem equitibus obviam miſiſſe, denuntiaturum, ni ultro ea provincia excedant vi expellendos. Ad Cæſarem autem prolixis literis datis demonſtrat; ipſius Deputatorum culpa factum, quo minus communes induciæ initæ ſint; nec aliam ſibi viam ſuperfuiſſe extremis malis ſe ſuasque ditiones eripiendi, ingruentibus jam maxime hoſtilibus exercitibus, quibus repellendis idoneæ vires nuſpiam adpareant. Quanquam autem per has inducias haut levis offenſa inter Cæſarem & Bavarum gliſceret; mirum tamen videbatur, hoc ipſo tempore unum atque alterum locum à Bavaro Cæſareis tradi. Nam VVeiſſenburgo in Norico digreſſis Bavaricis trecenti Cæſarei admiſſi, quorum præfectus oppidanos ſi Sueci quid tentarent, ad arma ſumenda juramento adſtringebat. Caſtello item ponti Ratiſponenſi adſito ducenti pedites Bavarici excedebant, quod à præfecto Ratiſponæ Cæſareo milite firmatum. Etſi paulo poſt Bavarus pœnitentia ductus ducentos pedites eodem mitteret, caſtellum denuo inſeſſuros; quos tamen Cæſarei admittere abnuebant.

8. Mart. 18. Mart. 8. Mart. 23. Mart.

Wrangelius inducias ratas habet.

§. 19. VVrangelius etſi circa leges induciarum præter ſua mandata Bavaro plura indulta perſpiceret: magni tamen momenti judicabat Bavarum à Cæſare disjunxiſſe. Quo non ſolum Cæſareis conſilia inſigniter turbabantur, ſed & vires infringebantur avulſo Bavarico exercitu, qui toto bello Cæſareis prope par fuerat. Ac ſi cum ſolo Cæſare deinceps bellum gerendum, nec magnis copiis in VVeſtphalia adverſus Colonienſem opus foret, brevi iſte ad glorioſam Sueciæ pacem compellendus videbatur. Nec abſurdam permutationem eſſe, pro Raina, Donavverta, ac aliis modicis oppidis Memmingam & Uberlingam recepiſſe, Suecicis rebus in Superiore Suevia, & ad lacum Bodamicum ſtabiliendis idoneam. Quidquid ſubſidii Bavarus hactenus è Suevia habuerit, id ipſi ademtum Regiis nunc accreſcere. Memmingam jugo Bavarico liberari. Evangelicos Auguſtæ cives ad neutralitatem eluctari. VVurtenbergico Duci ſpem propiorem fieri ad ſua recuperanda. In Bavariam ſi denuo irrumpatur, præter alias difficultates verendum eſſe, ne Galli eodem ire abnuant. Ac revera ingrata erat VVrangelio Gallorum conjunctio, eoque per Bavaricas inducias ſolus abſque Gallis alibi bellum adminiſtrare poterat, procul æmulatione ob hoſpitia & alia, quæ indies magis inter Suecicas & Gallicas copias gliſcebat. Eas ob cauſas induciarum formulam hinc inde leviter correctam & ipſe ratam habuit, promulgato ſimul edicto, quo omnes Reginæ Sueciæ imperium agnoſcentes adverſus Electoris Bavariæ milites, ſubditos, ditioneſque hoſtilibus abſtinere jubebat, vetito tamen, ne quis ſuorum ad Bavarica hoſpitia, caſtra, aut præſidia ſe conferat. Demum tractatus abſolvitur novis inſtrumentis formatis, & denuo per Deputatos ſubſcriptis, manente tamen ad poſtulatum Bavaricorum quarto die Martii, quo prius inſtrumentum confectum erat; quæ ſtatim una cum ratificationibus hinc inde traduntur. Obſides à Suecis dati Guſtavus Hornius Eberhardi F. à Gallis Fleckenſteinius, à Bavaris Royerius tribuni, quorum illi Auguſtam, hi ad VVrangelium Erpacum miſſi.

15. Mart.

Capita conventionis.

§. 20. Ejus porro conventionis capita hæc erant. Inter Regna Sueciæ, Galliæ, eorumque ſocios in Germania ex una, & Electorem Bavariæ Colonienſemque, cum Coadjutore ex altera parte induciæ ſint à primo die concluſæ hujus conventionis ad communem uſque Germaniæ pacem, nec à Regiis copiis quid hoſtile in utriuſque Electoris ditiones, tum Superiorem Palatinatum, & Inferioris partes Cisrhenanas, Bavaroque aſſignata hoſpitia exerceatur. Viciſſim Bavarus ſubjectum ſibi exercitum à Cæſareis copiis disjungat, nec Regum hoſtibus ſubſidii quid ullo modo præſtet, quod quidem ad rem militarem ſpectet: Salva tamen adverſus Imperium, hujuſque caput obligatione, quantum abſque fraude præſentis tractatus fieri poſſit. Bavaricis hoſpitiis ac tributis totus Circulus Bavaricus, & Superior Palatinatus cum Inferioris partibus Cisrhenanis relinquatur ad futuram uſque pacem; Epiſcopatus autem Aichſtadienſis uſque ad traditas Regias ratificationes; tranſitu tamen innoxio Suecicis copiis per iſta hoſpitia conceſſo, ſi inevitabilis belli neceſſitas ſubegerit, qui Electori mature prius denuntiandus. Bavaria tamen utraque, & quicquid intra Licum; Danubiumque ſitum eſt, ab omni tranſitu ſit immunis. Idem & circa Cæſareas copias obſervetur. Bavarus Suecis Memmingam & Uberlingam ſecuritatis cauſa tradat; hi contra ipſi Rainam, Donavvertam, VVembdingam, & Mundelheimum, cum ſubjectis tractibus reſtituant; quam in rem utrinque obſides dentur. Ratificationibus Regiis horum tractatuum exhibitis Bavarus VVurtenbergico quæ in ipſius ditione inſidet loca deductis præſidiis reſtituat, Aſpergam, Hohenauracum, Hornbergam, Schiltacum, Albeccam, & Tubingam. Poſt ratificationes Regias exhibitas Auguſta deductis aliorum præſidiis neutralitate deinceps gaudeat, ac tam Regiis quam Electori ſcripto caveat de non admittendo Cæſareo præſidio. De copiis ſuis Elector nihil hoſtibus Regum tradat; ſi quas tamen exautorare placuerit, eas utrique bellantium parti in ſua ſtipendia adſciſcere integrum erit. Nequi præfecti aut milites utriuſque partis in alterius ſtativa abſque peculiari ducum permiſſu ſe conferant. Si qui deinceps ab una parte ad alteram transfugerint, reſtituantur. Si à privatis adverſus has inducias delinquatur, eadem

1647. dem nihilominus firmæ perſiſtant; in delinquentes utraque pars pro gravitate facinoris animadvertat. Commerciis ſecuritas abſque novo onere conſtet; excepto inſtrumento bellico, quod ad hoſtes adportatur. Captivi utrinque ſine lytro dimittantur, niſi qui jam ante ad hoc exſolvendum ſe obſtrinxerint. Hæ induciæ ab Electore Colonienſi; ejusque Coadjutore intra duos menſes firmentur, idemque Elector oppida ſua præſidiis utrique Regno hoſtilibus quantum in ſe purget, ac à Cæſareis ſe plane circa negotia bellica disjungat, tributa, aut delectus ne præbeat, ac ſi Regii quibuſdam ad ipſum ſpectantibus locis Cæſarea præſidia vi expellere inſtituant, ne impediat; quæ loca inde Electori nullo impoſito præſidio reſtituantur, niſi belli ratio aliter exigat. Quod ſi Oſnabrugæ & Monaſterii communes induciæ, aut pax interim concludatur, illis hæc peculiaris conventio ne ſit præjudicio. Hæc ex parte Reginæ Sueciæ non ante rata ſint, quam ab utroque Electore etiam cum Galliæ Rege tranſactum ſit. Uberlingæ Romani ritus à Suecico præſidio ne turbentur. Offenburgum ut in Suecorum manus perveniat, Elector operam dabit: ſin præſidium excedere abnuat, Suecis integrum erit vi iſtud inde expellere. Ratificatione Regia non ſecuta tradita utrinque oppida præſentibus poſſeſſoribus reſtituantur. Si Elector Colonienſis hanc conventionem non ratihabuerit, ea ad ipſum non ſpectet, ut tamen eadem circa Electorem Bavariæ perſtet. Si qui Memminga, aut Uberlinga una cum præſidio Bavarico excedere velint, id permiſſum ſit; remanentibus bona ſua ſalva ſint. Ratificatio Reginæ Sueciæ intra quinque menſes, Landgraviæ intra duos Electori Bavariæ exhibeatur. In eandem fere ſententiam inter Gallos & Bavarum concluſum, niſi quod Galli exciperent, ſibi integrum fore obſidium arcis Tubingenſis continuare. Qui & Bavaricis copiis in hoſpitiorum uſum concedebant loca ad Bavarum pertinentia inter fluvios Licum & Mindelam, excepta Lavinga, Gundelfinga, Hoechſtedio, & locis inter Ulmam & Donavvertam ſitis ad Ducatum Neoburgicum ſpectantibus, quæ Galli ſibi reſervabant. Heilbrunna quoque deducto præſidio Bavarico Gallorum militi inſidenda concedebatur. Viciſſim Galli Heidenheimum ac VVeiſſenſteigam Bavaro reſtituebant, ſalvo VVurtenbergici Ducis jure. Ratihabitio Regis Galliæ intra ſex ſeptimanas exhibenda promittebatur; qua non ſecuta Galli Heilbrunnam, Bavari VVeiſſenſteigam & Heidenheimum reſtituerent. Pro Argentoratenſibus VVrangelius peculiariter libertatem commerciorum ſtipulabatur, quæ Bavari obtentu litis inter urbem illam, & Bavaricum Conſiliarium Krebſium in Rheno hactenus ſtiterant.

Oppida conventa Suecis traduntur. 18. Mart.

§. 21. Acceſſum inde ad executionem conventorum. Ac Memmingæ quidem traditio citra obſtaculum fiebat, quo VVrangelius Duglaſſium miſit, adjuncto Sigiſmundo Prziemskio tribuno, futuro oppidi præfecto, cum trecentis peditibus ac quinquaginta equitibus: quem ante portam Bavaricus præfectus humaniter excepit, ac ut in oppidum diverteret petiit; cui Duglaſſius non minore humanitate occurrit. Et quanquam ſtatim oppidi traditionem expoſcere poſſet, tamen ſuadentibus & caventibus oppidanis armatis, ac Bavarico præſidio prævalentibus, inque Suecicas partes pronis cum triginta duntaxat equitibus oppidum introiit, Prziemskio cum reliquis ante portam relicto; cui ſecreto mandabat, ſi quid tumultus in oppido audiret, in vallum eniti properaret. Sequenti die ſtationes valli Suecico militi 19. Mart. traditæ, excepta porta per quam Bavaricis excedendum; qui & poſtero die modeſte relicto oppido Mundelheimum abibant. 20. Mart. In oppido quadraginta duæ machinæ inventæ. Uberlingam Joachimus Volcmannus tribunus cum quadringentis peditibus, centum equitibus mittebatur; qui 22. Mart. cum eo perveniſſet, oppidi præfectus Faber ſubtribunus proxima nocte Conſtantiam duobus cum navigiis profectus erat, pollicitus circa meridiem iterum ſe affore. Cum ultra deſtinatam horam moraretur, Volcmannus vigilum præfecto, proximo poſt ipſum imperio, Electoris mandatum exhibet, poſtulans ut oppidum ſibi tradatur. Is quanquam parendum juſſis electoris agnoſceret, tamen ad reditum ſubtribuni, aut ſequentem in diem dilationem quærebat. Unde Volcmannus doli metuens copias ſuas una cum machinis, quas ducebat, oppido ad ſiniſtram prope lacum admovet, ac in colle diſponit, duos obſides, unum è præſidio, alterum ex oppidanis cum totidem ſuorum permutandos expoſcens. Hæc dum fiunt, octo navigia Lindavia & Conſtantia curſum recta Uberlingam intendentia conſpiciuntur. Unde Cæſareos milites advehi ſuſpicatus, ſuos arma expedire, ac in ſubeuntia navigia machinas explodi jubet; quæ ſtatim curſum retro vertebant. Sane citra eam circumſpectionem traditio oppidi vix ſecutura videbatur; præſertim cum eodem die oppidani à Cæſare per literas monerentur, ne Suecicum præſidium admitterent, quibus & illi parere ſi licuiſſet conſtituerant. Ita 23. Mart. poſtera die Bavarici oppido exceſſere, in quo ſexaginta amplius machinæ, & non parum adparatus bellici inveniebatur. Heilbrunna quoque Gallis à Bavaro tradita, fremente licet præſidio, cujus & pars aſtu oppido prius educenda erat, ne vim tentare poſſet. 31. Mart. Viciſſim à Suecis Raina & alia loca citra moram reddebantur, quo facto obſides tribuni utrinque ad ſuos dimiſſi. Mortaignius petenti Landgraviæ, quæ ſuis copiis eum præficere cupiebat, à Suecis conceſſus ſalvis, quas à Regina hactenus tenuerat, penſionibus & donationibus; in cujus locum peditatui Guſtavus Otto Steenbockius præficitur. Duglaſſio pro navata hiſce tractatibus opera titulus ſupremi per Sueviam Gubernatoris confertur. Enimvero Offenburgi præfectus, acceptis Bavari literis de tradendo Suecis oppido, ad Cæſarem prius ipſumque Bavarum ſibi mittendum reſpondit. Qui tamen tenui præſidio inſtructus, nec præfectis, civibusque ſatis fidens facile vi expelli poterat, ſi Gallis operam ſociare placuiſſet. Quibus abnuentibus, iſto quidem oppido Suecis potiri haut dabatur.

Gebhardi congreſſus cum Wrangelio. 23. Mart.

§. 22. Aſt Gebhardus cum circa tractatus hoſce impediendos operam luſiſſet, Wrangelii congreſſum expoſcit, à quo in proximo Ulmæ vico Seflinga ad prandium invitatur. Differebat iſte; Sociis Regnis equidem vitio dari non poſſe, quod quavis ratione hoſtium vires deſtruere laborent, parum ex officio tamen egiſſe Bavarum, qui præcipuus incentor belli, & maxima pacis remora nunc ſe diſcrimini ſubductum eat, Cæſare intra ancipitia deſtituto. Ad omnia illa, quæ bellum excitarint & tamdiu aluerint, præcipue ad reformanda ſacra Bavarum Cæſari acerrimos ſtimulos ſubdidiſſe. Per quadriennium jam conſultatum fuiſſe, Auſtriacis & Bavaricis Theologis in con-

ſilium

ſilium adhibitis: num fas ſit, præſulatus in perpetuum alienare? Id affirmaſſe Auſtriacos ad communem pacem redimendam; Bavaros diverſum aſſeruiſſe, nec ipſum Electorem ſententiam ſuam candide voluiſſe expromere. Cum Cæſar pro autoritate finem negotio imponere ſtatueret, homines intempeſtivo pietatis zelo exclamaſſe; jam denuo Chriſtum in crucem tolli. Bavarum quoque obſtitiſſe, ne Palatina cauſa unquam ad liquidum deduci potuerit. Jam obtentu neceſſitatis à Cæſare deficere, & quia tectis ſuæ Provinciæ ab igne metuat, ejuſmodi oppida in hoſtium manus conſignare, quæ non niſi maxima mole expugnari poterant. Id num ſalvo officio factum ſit, judicium penes univerſum orbem fore: nec ſibi conſtare, quæ conſilia Cæſar hiſce oppoſiturus ſit. Sane Cæſaris res maximis difficultatibus implicitas, præſertim ſi Bavarus hoſtilia in iſtum ſumat, & obtentu pignoris unam aut alteram Provinciam invadat. Ex oppreſſo tamen Cæſare Reginam Sueciæ exiguum emolumentum capturam: cum conſtet inter Gallos, Pontificem, Italos Principes, Bavarum, aliosque in Germania Catholicos fœdus agitari in Suecos & Evangelicos. Et ſi tantum temporis indulgeatur, ut in rem erumpere queat, pernicioſos ejuſdem effectus ſiſtere ſerum fore. Jam tempus adhuc eſſe oppoſito idoneo libramento id eludere, ſi Cæſar Domusque Auſtriaca cum Suecis ſe conjungat. Quod ut fieri poſſit, occaſione & prætextu opus eſſe, quo conſilia conferri queant. Et ſi ejuſmodi quid Wrangelius in mandatis habeat, citra ambages rem confectum iri. Affectare Cæſarem Reginæ amicitiam. Ipſum ætate nondum provecta totum Imperii tempus inter adverſa ac laborioſa exegiſſe, tranquillius regimen ſummopere anhelare. Filium ipſi admodum adoleſcentem, cujus fortunas inter turbida hæc, & ancipitem armorum aleam ſtabilire nequeat. Hungariæ quoque res lubricas ambigua cum Turcis pace. Adverſus has induciis aut pace opus eſſe. Ex induciis illas Cæſari quam maxime placere, quæ ad ſecuturam uſque pacem porrigantur. Nec tamen eidem diſplicere, quæ certo tempore definiantur; cum nihil aliud iis quæratur, quam ut eædem paci, non bello ſubſerviant. Captaſſe Wrangelium armiſtitio Bavarico emolumentum aliquod, à Cæſare amplius capi poſſe; eoque ſi conditionem Reginæ meliorem reddendi occaſio offeratur, non magis mandata è Suecia, quam circa Bavaricas inducias, illi expectanda. Expromeret, quas velit conditiones; indicando & licitando emtionem demum contrahi. Bavaro facile fuiſſe aliena condonare; Cæſarem longe liberaliorem fore. Se jam obtuliſſe, ut quod quisque in præſens poſſidet, retineat; ita Reginæ copiis hoſpitia à mari Baltico ad Bodamicum uſque lacum patere. Si unus & alter locus inſuper petatur, ne id quidem negotio moram allaturum. Exercitum Suecicum ad Schvveinfurtum obſidendum proficiſci: id oppidum ſi velit, Wrangelium lubente Cæſare intra octiduum habiturum. Pro Memminga quoque & Uberlinga Cæſarem Ligniciam & Briegam in Sileſia daturum, rebus Suecorum longe commodiora oppida; unde & Cæſari occaſionem fore Wrangelium beneficio mactandi, poſtquam una duntaxat anima obſtet, quo minus illi Ducatus ad Cæſarem pleno jure devolvantur. Quod ſi Regina pacem malit, eam nunc aliis dare in ipſius manu poſitum. Jam occaſionem eidem præberi fines proferendi, ſimul à ſociis ſacrorum, totoque Imperio maximam gratiam ineundi. Cæſarem nihil non conceſſurum, tam improviſo à Bavaro deſtiturum, præſertim recenti adhuc vulnere. Circa Ordinum gravamina Cæſarem difficilem non fore, modo de pace cautum ipſi ſit. Multos per annos Ordines ab ipſo in aliorum gratiam fuiſſe offendendos; moderata ejuſdem conſilia ab aliis ſemper in transverſum rapta, qui ipſum tam cruento bello implicuerint, nunc deſerant. Nil ſupereſſe, quam ut Sueci promant, quid tandem cupiant. Oſnabrugæ ſi Cæſar Suecis & Evangelicis concedere quid velit, non ſolum à Catholicis in Germania, ſed & ab ipſis Gallis difficultates objici. Continuarentur illi tractatus in ſpeciem; cæterum ſibi VVrangelius ſecreto panderet, in quas conditiones Regina pacem cum Cæſare initura ſit, etiam adverſus unius aut alterius contradictiones exequendam. Nec Galliæ offenſam curandam, quæ jam poſt transactionem cum Cæſare inter acceſſorias partes belli cenſenda ſit; cui nulla querendi cauſa, ſi Sueci pariter de ſuis commodis, & circa Gravamina pro Evangelicis cum Cæſare decidant. Nec veroſimile eſſe, Sueciam eousque Galliæ innexam, ut etiam remotis belli cauſis ex ſola hujus libidine bellum continuare neceſſum habeat. Ad extremum petebat Gebhardus, ut VVrangelius, ſi nunc conveniri non poſſit, ſalvum conductum ſemper valiturum præbeat, ut, quoties è re ſit, tuto ad exercitum Suecicum accedere queat. VVrangelius ad hæc defectum mandati excuſare, & rem Oſnabrugam rejicere, pollicitus tamen, ſe omnia ad Reginam perſcripturum; ac ſi deinceps venire cupiat, literas tuti itineris, & tubicinem poſtulanti nunquam non præſto fore. De cætero ſeparato Bavari tractatu Cæſarei immenſum indignabantur, ac Gebhardus apud VVrangelium, ubi potu incaluiſſet, à Bavaro non ex officio honeſti viri actum jactabat. *Hunc tractatum Cæſarei ægerrime ferunt.* Ipſe Archidux Leopoldus VVilhelmus itinere in Belgium non procul Colonia audiente viro Principe dixerat; Bavarum longe atrociore læſæ Majeſtatis crimine adverſus Cæſarem, quam Fridericum Palatinum, ſe obſtrinxiſſe. Sed & eandem rem multi duces in exercitu Bavarico averſabantur. Gleenius ſupremus dux, cum abdicata militia Bavarica in Belgium concederet, Furtæ apud civem ejus oppidi multa ignominioſa in Electorem jaciebat: perfide ipſum cum Cæſare egiſſe; ita ſecreto rem actam, ut neque ipſe, neque VVertanus quidquam reſciverint. Se belli jam tædio captum; ſi tamen à Cæſare exercitus in Bavarum mittatur, alacriter ſe arma repetiturum ad hunc ditionibus ſuis ejiciendum.

§. 23. Dum Ulmæ tractatus fervet, à bellicis actionibus fere ceſſabatur, niſi quod Turennius arcem Tubingenſem, globis & cuniculis non parum quaſſatam, poſt unius menſis obſidium ad deditionem redegerat. *Galli Tubingenſem arcem expugnant. 7. Mart.* Contra Enckefortius, à Cæſare Tirolenſi Provinciæ præfectus, digreſſo VVrangelio Neuenburgo, arci non procul Bregentia ſito obſidium circumponere cœperat. Guſtavus Adolfus Lœuenhauptius Comes, ſummus vigiliarum præfectus, cum in ſuperiorem Germaniam tenderet, ob Cæſareos VVeiſſenburgum obſidentes Dambaci ad Sylvam Thuringicam ſubſiſtere neceſſum habuerat; *Lœuenhauptius ad exercitum venit.* quem & mox ortus ad Viſurgim tumultus eodem fere averterat. Nam hoſtis contracta è præſidiis VVeſtphaliæ valida manu, cum omnia glacie conſtricta eſſent, apud Achemum in Bremenſem Præſulatum cis Viſurgim irruperat, *13. Febr.* ac proximis vicis direptis, agreſtibus multum damni dederat, magno pecorum &

1647. equorum numero abrepto. Unde conſilium erat Lœuenhauptio ad oriens incendium extinguendum, antequam latius ſerperet, accurrere; quo fine retro ad Oneſtrum flumen iter vertebat. Audito tamen prædatores ea Provincia iterum exceſſiſſe, & urgentibus Wrangelii juſſis, cum jam hoſtes poſt Weiſſenburgum expugnatum in hiberna conceſſiſſent, Northuſam, inde Creutzbergam iter intendit; hinc Speſſarto ſylva, & apud
24. Mart. Wertheimum Mœno ſuperato non procul Norlinga VVrangelio jungitur, ubi hic exercitum cis Danubium reductum luſtrabat. Unde is Norlin-
27. Mart. ga præſidio firmata, Dunckelſpulam, mox Ro-
29. Mart. tenburgum ad Tubarum, poſteraque die VVins-
30. Mart. heimum accedit; ac mox facto per Kitzingam itinere Schvveinfurto admovetur; quod oppidum expugnare VVrangelius conſtituerat, velut quod lineam communicationis inter VVeſtphaliam ac ſuperiorem Sueviam interrumpebat. Etſi Turennius promiſſum ſæpius iteratum de præbendo ad id obſidium peditatu retractaret, obtentu Lotharingici Rheno propinquantis. Spem ſucceſſus dabat diſcordia præfectorum hoſtilium, ac quod in oppido exigua annonæ ac pabuli, paratusque bellici copia eſſet. Tuebantur id duo militum millia equites fere, quorum aliquot legiones à Melandro è VVeſtphalia evocatæ Suecis opinione citius ingruentibus huc ſe conjecerant, pabulo deficiente obſidium haut diu toleraturæ. Noriberga ad hoc obſidium inſignem vim globorum & pulveris nitrati ſubminiſtrarat, clam armamentario ſuo depromtam, ne in vulgi oculos ea res incurreret.

Wrangelius Schvveinfurtum obſidet.

Schvveinfurti obſidium.

§. 24. Schvveinfurto uti quæ expugnandis urbibus inventa, VVrangelius ſtrenue admovebat; ita non ſegniter vim propulſabat Ladronius Comes ſummus vigiliarum Præfectus, qui in oppido curabat. Hic & cives ad arma ſumenda compulerat, ſingulis inter binos milites collocatis, ne juncti ſtationem aliquam obſeſſoribus prodere poſ-
11. April. ſent. Equites crebris eruptionibus obſeſſores fatigare, quarum una tribunus Petrus Andreæ Linderothius transfoſſo equo evolutus in oppidum pertrahebatur; etſi Cæſareorum tunc viginti occumberent, triginta amplius caperentur. Inde
13. April. Sueci duo exteriora munimenta aſſultantes ejecto hoſte, nullo ſuorum deſiderato, expugnant. Tum tres turres machinis dejiciuntur, globisque ignivomis binæ ædes in oppido inflammantur. De-
14. April. mum Ladronius de tuendo oppido deſperans ineundo deditionis pacto ſe offert. Quod non alia lege VVrangelius annuebat, quam ut iſto cum præfectis dimiſſo, gregarii, qui Suecica ſigna ſequi nollent, ad captivorum ſortem redigerentur. Eas conditiones cum Ladronius abnueret, verberatio inſtaurata; mox neceſſitate pudorem ſupe-
15. April. rante, illas amplexus ſequenti luce oppido exceſſit, Egram verſus deductus. Septingenti tunc equites, quadringenti pedites Suecicis legionibus admixti.

Equitatui quies indulgetur.

§. 25. Schvveinfurto capto VVrangelius in Bohemiam ire inſtituit, Egram, ſi res ferat, invaſurus. Sed quominus iter confeſtim ingrederetur, equitatus reficiendi cura efficiebat, equis magno numero mortuis, reliquis per montoſa Sueviæ, ac longo itinere defatigatis. Unde iſti legiones per Franconiam tantiſper diſtribuendæ erant, Præſule Bambergenſi, & præcipue VVurtzburgenſi promtam opem conferentibus. Quo nomine & Regina huic literis propria manu ſcriptis gratias egit. Haut diutius tamen, quam neceſſitas exigebat, his oris otio indulgens VVrangelius edicto legiones circa medium menſem Majum equis ar- 30. April.
miſque inſtructas eſſe jubet. A Franconici Circuli Ordinibus Noribergam convocatis poſtulatum, ut Schvveinfurti, & aliorum ea regione oppidorum præſidiis alendis neceſſaria conferrent.

Induciæ ab Electore Colonienſe ratificantur.

§. 26. Inter hæc apud VVrangelium ab Electore Colonienſi miſſus Ditericus Landsbergius adeſt, ratihabitionem conventionis Ulmenſis nomine ejuſdem Electoris afferens. Addebatur Cata- 2. Maji.
logus copiarum Electoralium, quæ duodecim equitum centuriis, quater mille octingentis ſeptuaginta peditibus conſtabant; ſimul quæ loca ipſius, aut Cæſareis præſidiis tenerentur, pollicitus omnem ſe operam daturum, ut Cæſarei oppidis ſibi ſubjectis dimoveantur. Poſtulabat inſuper diem locumque adſignari, ubi ſuper moderandis per VVeſtphalicum Circulum tributis agendum ſit: tum ut Kœnigsmarckius Vechtæ obſidium omitteret, aut ſi ea expugnata jam ſit, eandem ex convento Electori conſignaret. Huic VVrangelius à ſe ſubſcriptam ratificationem viciſſim tradit, quoad Reginæ confirmatio adferretur. Simul edicto ſuis imperat, ut adverſus Electoris ditiones militesque, nil hoſtile, ſed amica omnia exerceant. Super moderandis tributis etſi Landgraviæ cumprimis intereſſet, Kalendis Junii Monaſterii ſi videretur, agendum. De Vechta, cujus oppugnationem Kœnigsmarckius ſuſceperat, nihil ſe abſque peculiari mandato Reginæ ſtatuere poſſe. Sed & Bavaro conventa ſervare cordi eſſe videbatur, niſi quod ſuſpectum foret parum militum ab ipſo exautorari præter eos, qui numeroſa prole onuſti domicilium in Bavaria figere vellent. Reliquorum miſſio dilata, ac præfectis qui exautorationem metuebant, ſpes facta continuandæ militiæ. Venetus quoque Secretarius, & Sperreuterus, qui legiones aliquot in ſtipendia ejus Reipublicæ pertracturos ſe ſperaverant, re infecta Monachio dimiſſi, ne conducendi quidem militis facultate conceſſa. Eo magis optabat VVrangelius ratificationem Reginæ à Suecia properari, ſicuti Gallica jam Aprili menſe per Hoquincurtium Bavaro tradita erat. Sed & Landgravia cum has inducias cauſæ communi ac promovendæ paci utiles judicaret, ratificationi ſe paratam declarabat, nil præter Catalogum deſiderans, quæ loca 3. April.
Cæſareis, quæ Colonienſibus præſidiis tenerentur, quæ item copiæ ad Cæſarem, quæ ad Electorem ſpectarent; quod alias mixto Cæſareo & Colonienſi milite hoſtilia non commode ceſſare poſſent.

Bavarus nihil copiarum exautorat.

Regina inducias cum Cæſare abnuit.

§. 27. Interea reverſus Viennam Gebhardus ad Melchiorem Franciſcum Oeringanum Comitem ſcripſerat, ſe uti ſuper tuto itinere caveatur denuo ad VVrangelium acceſſurum, ac tales conditiones communium induciarum laturum, quas forte Sueci repudiaturi non ſint. Eas literas Comes Wrangelio transmittebat. Enimvero Regina jam conſilia ſua peculiari armiſtitio ſuperſtruxerat, quo crediderat Bavarum bona fide Cæſareis partibus avulſum, inducias cum Cæſare præſentibus rebus haut proficuas judicans. Unde juſſerat ſuper hiſce cum Cæſareis tractatus haut ſuſcipere, & ſi qui ſe offerrent Oſnabrugam rejice-
re. Sub idem tempus Hanoviæ Comes Neutra- 5. Maji.
litatis pactum ſuperiore anno à tutore ſuo Erbacenſi Comite initum confirmat, pollicitus ſe Hanoviam, & Babenhuſam proprio milite tuiturum excluſo quovis alio præſidio, Suecisque amica

omnia

1647. omnia præſtiturum. Cui Wrangelius viciſſim immunitatem ab hoſpitiis, tributiſque, ac ſi opus foret defenſionem promittebat. Sed & Erbacenſem Comitem in protectionem Suecicam receperat Wrangelius; Breubergenſem dynaſtiam tributis eximens, quo alendo Breubergæ arcis præſidio ſufficeret; intra quam ſi opus ſit Suecicum ſe præſidium recepturum pollicebatur, excluſis aliis omnibus; cujus præſidiarii Reginæ quoque Sueciæ fidem daturi ſint.

Turennius in Moguntinam ditionem progreditur.

§. 28. Aſt Turennius initio Aprilis copias ſuas hinc inde per Sueviam ad Rhenum uſque & Viam Montanam diſtribuerat, ipſe valida cum manu in Moguntinam ditionem ad Mœnum progreſſus. Moguntinus Elector cum ſe peti cerneret, Babenhauſam duodecim per annos detentam Hanoviæ Comiti reſignat, milite hinc educto Aſchaffenburgum firmaturus. Sed antequam Babenhauſa egreſſi huc adpellerent, Turenniani ingruentes pleroſque cædunt, reliquos capiunt. Iidem & tres cohortes Darmſtadienſes Budinga evocatas in itinere trucidant. Contra Franckendalia & Gernsheimo progreſſa manus duas Gallicas legiones Zvvingenbergæ ad Viam Montanam Baccho libantes ex improviſo opprimit, multisque cæſis trecentos captivos abducit.

Idem Aſchaffenburgum & Hœchſtam capit.

Aſchaffenburgum inde oppidum Turennio ſtatim patuit. Miles in arcem refugus mox quoque iſtius arbitrio ſe dedit; præfectis dimiſſis gregarii ſub Gallica ſigna diſtributi. Hœchſtam Cæſareus vigiliarum præfectus Webelius cum ducentis quinquaginta peditibus inſidebat. Sed qui magna mœnium

20. April.

ruina edita brevi ad deditionem citra exceptionem compulſus eſt. Ita gregarii militiæ Gallicæ adſcripti; Webelius abitum ſibi licet ſtipulatus ob varias prætenſiones detinetur; inde cum cuſtodes vino ſopiti eſſent jam evaſerat, ſed gravi è muris lapſu debilitatus, cum tardius fugeret, retractus pretio libertatem paciſci cogitur.

Moguntinus cum Turennio tranſigit.

Ad Keltersbacum inde Turennius ſuperato Mœno in Geraviam tranſit, Gernsheimum à Cæſareis inſeſſum occupaturus. Cæterum ſuper neutralitate cum Moguntino hactenus pluribus congreſſibus Francofurti, & in Turennii ſtativis actum fuerat, nullo effectu ob pertinaciam Electoris, qui ignominioſum ſibi jactabat, extrema ſenecta à Cæſare gravibus malis circumvento deficere. Sed Gallis acriter urgentibus, cum nuſpiam auxi-

29. April.

lii ſpes eſſet, neceſſitati cedens ſuo & Capituli nomine cum Turennio ſuper omittendis utrinque hoſtilibus tranſegit. Leges pacti erant, ut Elector hibernorum onus quinquaginta millibus florenorum redimeret, Gernsheimo Cæſareum præſidium dimoveret, dejectis munimentis, niſi quantum tegendis incolis ſufficeret: Arce Starckenberga præſidium deduceret; Steinheimum Gallis traderet; iiſdem & Hœchſtam in poteſtate relinqueret; & apud Kœnigsſteinam & Lohnſteinam liberum tranſitum præſtaret. Viciſſim Turennius promittebat, ſe omnes copias ditione Moguntina cis Rhenum deducturum. Inde Cæſarei ſub tribuno Mandelslovio Gernsheimo excedentes à Gallis Hermanſteinum deducuntur. Oppidum Moguntino traditur, & ex pacto munimentis nudatur.

Darmſtadienſis à Turennio duriter habetur.

§. 29. Cum Darmſtadienſi aſperius à Turennio actum, cui hic denuntiabat, ni cum Caſſellana Principe tranſigeret, ſe hoſtis loco ipſum habiturum. *Et ſane legiones, queis Darmſtadium, vicinusque tractus aſſignatus erat*, in duos menſes ſexaginta florenorum millia alimentorum nomine exigebant; cui ſummæ cum exhauſta regio non ſufficeret, viginti amplius campanæ è templis Francofurtum ablatæ, ac venditæ. Cum nec harum pretium ſufficeret, præcipui incolarum compedibus onuſti abducebantur, Wrangelio Landgravii rogatu apud Turennium fruſtra intercedente. 1647.

25. April.

Nec minus duas equitum legiones, quingentos pedites Turennius retro in Wetteraviam miſit, Caſſellanis adverſus Darmſtadienſem adfuturos; qui tamen paulo poſt rediere, quod ipſorum auxilio haut opus eſſet. Paulo poſt cum Uzbergam arcem ſubegiſſet, Darmſtadienſi præſidio inter ſupplementa recepto, cum exercitu in vallem ad Tubarum concedit, prætorio Biſchofsheimi capto, quoad certa à Rege mandata acciperet.

Super hoſpitiis inter Suecos & Gallos tranſigitur. 20. Maji.

Heic ſuper Hoſpitiis inter utrumque Regium exercitum in has leges convenitur. Gallis tota Suevia cis Danubium cederet, excepta Norlinga, Dunckelſpula, Comitatu Oetingano, & Elvvangenſi præſulatu; quæ Suecis relinquebantur. Ulmenſi territorio neutralitas tributorumque immunitas indulgeretur. Sueci Sueviam trans Danubium retinerent, excepto tractu inter Mindelam, Danubium & Licum, Schongaviam & Kaufbeuram uſque, qui Gallis ſit tribuendus, ubi Bavari poſt induciarum ratihabitionem inde exceſſerint. In Franconia Galli Limburgenſem, Erbacenſem, & Hohenloicum Comitatum, & Rotenburgum ad Tubarum ſortirentur. Sueci prætenſione in Electoratum Moguntinum ſuperiorem, Galli in ea renuntiarent, quæ ad Ordinem Teutonicum Mergenthalii ſpectant. In locum Ahlæ & Bopfingæ Sueci Gallis præfecturam Neccarſulmenſem relinquerent.

Turennius è Germania evocatur.

Cæterum Turennius jam antea mandatum ex aula acceperat, ut Germania relicta in Lucemburgicam abiret, quod Hiſpani in Flandria copias ſuas non parum firmarent. Ea quidem cauſa palam ferebatur. Revera Galli his induciis, quas tanta cum contentione affectarant, id agebant, ut Bavaro ſpatium ſe reficiendi præberetur, ac eo prætextu Gallicis è Germania copiis evocatis Suecorum ſucceſſus langueſcerent. Aſt Turennius miſſo Paſſagio iſtud iter deprecabatur, præter alias excuſationes oſtendens, Germanicum qui ſub ſe mereret militem eam expeditionem averſari; ac Suecis non parum ſcrupuli injectum iri, his copiis ita longe abductis. Erant qui crederent, ipſum quoque malle in Germania manere, ubi ſummo cum imperio rem adminiſtrabat, quam in Flandria ſuperioris ducis juſſui obnoxium agere. Enimvero Paſſagius menſe Majo reverſus repetita mandata attulit, queis in Belgium citra tergiverſationem proficiſci juſſus eſt. Quibus acceptis ut cum Wrangelio colloqui Wurtzburgi poſſet, petebat. Quo cum hic ſe contuliſſet, Hocquincurtium of- 21. Maji.

fendit, quod Turennius gravi catharro in itinere ſe oppreſſum excuſaret; ex quo aulæ Gallicæ juſſa Wrangelius intellexit.

Wrangelius VVittenbergium ad ſe evocat.

§. 30. Ita cum VVrangelius perſpiceret, in auxiliis Gallicis parum ſibi repoſitum, de Kœnigsmarckio, & VVittenbergio, quorum hic in Sileſia, ille in VVeſtphalia curabat, ad ſe evocando agitat. Sed ne Kœnigsmarckio digreſſo Cæſar Lotharingum indidem ad ſe arceſſeret, illum tantiſper ibi ſubſiſtere, ac una cum Haſſicis Lotharingum diſtinere jubet, ut ipſe eo expeditius adverſus Cæſareos in Bohemia rem gerere poſſet. Quanquam autem & VVittenbergium in Sileſia relinqui expediebat diſtrahendis ibi Cæſareis legionibus, & quia complura à Suecis loca nondum

1647. munimentis ſat firmata erant , ac circa Wratiſla-
vienſes ad neutralitatem permovendos tunc
quam maxime ſatageretur : prævalente tamen
ſumma rerum jubetur is è Sileſia movere, ac ita iter
inſtituere, ut ubi res exigeret, cum primario exer-
Egram excedit. citu ſe conjungere poſſit. Wrangelius inde con-
tractis copiis Bambergam tendit, ubi acceptis Oſ-
2. Jun. nabruga literis, quod Bavarus jam iterum infeſta
meditetur, cum Epiſcopo ea ſuper re colloqui-
tur. Qui ipſi confirmabat, etſi forte Bavarus ad
inimica Suecis deſtinata ſeduci ſe paſſus fuerit, Or-
dines tamen Franconiæ favorem in partes Sueci-
cas, & capta ſemel conſilia conſtanter retentu-
ros: de quo etiam per literas Reginæ cavere ve-
lint. Inde luſtrato apud Hohlfeldam exercitu,
20. Jun. Culmbacum prætergreſſus ad Egram adpellit.
In Bohemiam excurrit. Heic cum nuntiaretur, hoſtem in ſylva Bohemi-
ca apud Kœnigsvvartam duobus abhinc milliari-
bus, qua via in Bohemiam arctatur, caſtellum
excitaſſe, ac præſidio firmaſſe, cum octo equeſtri-
21. Jun. bus legionibus ac parte dimacharum ad idem
ſubigendum profectus eſt. Sed cum vacuum id
inveniret, manum dimacharum eidem præſidio
impoſuit. Heic ſignifer Staba, ubi tres Cæſareæ
legiones tendebant, Egram iturus interceptus eſt,
ex quo cognitum, illas de acceſſu Suecorum igna-
ras agere. Unde Wrangelius eodem accelerans
ſecuras oppreſſerat, ni noctu adventum ipſius
præcedente Cæſarei moniti præcipites inde ſe pro-
ripuiſſent, pars Glattaviam, alii Pilſenam ver-
ſus curſu inſtituto. Nec eo minus plurimi in fuga
intercepti; quin nec reliqui evaſiſſent, ni feſſi lon-
go itinere equi à perſequendo deſiſtere ſubegiſ-
ſent. Ita Wrangelius direpta Staba, Mieſa, aliiſ-
que circum locis ad exercitum revertit. Idem pe-
ditum equitumque manui, Lipſia, Erfordiaque
Curia Variſcorum capitur. evocatæ, injunxerat, ut ex itinere Curiam Vari-
ſcorum ſexaginta Cæſareis dimachis infeſtam occu-
parent, quo & Lœuenhauptium Culmbaco mi-
10. Jun. ſerat. Obſeſſi etſi acriter reſiſterent, cæſis ſaucia-
16. Jun. tiſque Suecorum compluribus; tandem globis
ignibusque ſtrenue jactis deſerto oppido in arcem
ſe recipientes ea lege deditionem fecerunt, ut di-
miſſis præfectis gregarii ſacramento Suecico adi-
Obſidium Egræ. gerentur. Egram inſidebat Franciſcus Paradiſius
tribunus, ſtrenuus vir, cum tribus equitum,
quinque dimacharum turmis, decem peditum
cohortibus; mille quadraginta numero capita
erant, veteranus & egregius miles; unde difficile
obſidium proſpiciebatur. Audito Suecorum ad-
ventu Paradiſius ſtatim ſuburbiis circa ignem in-
jecerat, nec tamen prohibere poterat, quin pau-
cos intra dies Sueci ad loricam foſſæ exteriorem
accederent. Excitatis inde ſuggeſtibus turres &
propugnacula quaſſantur, ac defenſioni inutiles
redduntur, tum crebri ignes jactantur; ac jam
miles foſſa ſuperata ſub ipſa mœnia gradum pro-
moverat.

Cæſareorum conditio. §. 31. Dum hæc à Wrangelio geruntur, apud
Cæſareos Matthias Gallaſius fato ſuo Viennæ fun-
15. April. ctus erat; in cujus locum Melander Comes Holz-
apfel ſufficiebatur, cui ut ferebatur, Cæſar par
Gallaſio imperium, eandemque dignationem tri-
buere noluerat, ſed ut juſſa aulæ expectaret, nec
pro arbitrio bellum adminiſtraret. Qua lege is
imperium exercitus ſuſcipere abnuerat, quod,
quæ in campo agerentur, aula fere ignoraret, ac
bellantibus ſæpe conſilium in arena ſit capiendum
ob ſubitas rerum viciſſitudines; quæ ni recte ad-
miniſtrentur, nihilo-ſecius à ſe rationem exi-
19. April. gendam. Statim atque hic imperium ſuſceperat,
ſincerior affectus, & major rei bene gerendæ fi- 1647.
ducia, quam antea, inter milites ſentiebatur; ac
ipſe conſiliis, quæ Cæſari ſuggerebat, magnam
ſui æſtimationem, ac ſpem excitaverat. Ejuſdem
quoque diligentia exercitus numero valde immi-
nutus, ac malehabitus, brevi tempore reparaba-
tur, qui nunc triginta ſex equitum, ſeptendecim
peditum, quatuor deſultorum legionibus conſta-
bat, animis, qui antea valde collapſi fuerant, non
modice refectis, ut militari dicterio jactaretur;
qui Cæſarem ſceptro exuere inſtituit, ei prius
acerbum pomum eſſe deguſtandum, alluſione ad
recens Melandri cognomen facta. Is igitur quic-
quid ubique copiarum erat in Bohemia, Budevvei- 21. Jun.
ſam contraxit; quo & ipſe mox Cæſar ſe contu-
lit. Scribebatur quoque ad Luneburgicos Du-
ces, ut copias ſuas Cæſari adjungerent, afflictaſ-
que Imperii res ſublevatum irent. Qui de ſtudio
ſuo in pacem teſtati, militem ſuum ſervandis mu-
nitis oppidis vix ſufficere excuſabant; de cætero
pacem ingerentes, velut ſolam malis Germaniæ
medicinam.

§. 32. Inter hæc Wrangelius omni vi Egram Obſidium
oppugnare, acceſſusque ad ipſa mœnia & pro- Egræ con-
pugnacula promovere, eorundem fundamenta tinuatur.
mox moliturus: ſimul caſtellum exterius aſſultu
expugnare. Huc redacto oppido cum deditio im-
peraretur, Paradiſius datis utrinque obſidibus ſu- 28. Jun.
per deditione agere cœpit, initio poſtulans, ut
ſibi ad Cæſareos duces mittere liceret, interim per
viginti quatuor horas induciæ eſſent. Quod cum
Wrangelius abrupte negaret, poſt horæ ſpatium
ad vim reditum. Inde à Suecis in pomœrium pe-
netratum, cui tamen ſubjectus cuniculus ab ob-
ſeſſis incenſus aliquot præfectos militesque Sue-
cicos in aërem evibravit: cæſus quoque præfectus
vigilum Gertnerus; Eſſenius ſubtribunus ſaucia-
tus. Et quia Wrangelius literas Cæſaris inter-
ceperat, queis Paradiſium ad extrema ſuſtinen-
da animabat ſpe auxilii intra paucos dies utique
ferendi, tanto magis obſeſſos urgere, cuniculis
turres ac vallum disjicere; ut obſeſſis præter ex-
citatam poſt ruinas loricam nihil ſupereſſet. E-
quidem emiſerat Paradiſius, qui Cæſarem, oppi-
di extrema neceſſitate indicata, properatum auxi-
lium poſcerent, quorum unus deprehenſus, cum
ad reſtim damnaretur, prodito cuniculo, in quo
Sueci novem dolia pulveris inveniebant, vitam
redemit. Sed auxilio nuſpiam adparente, & im- 6. Jul.
minentibus extremis, ut militari more cum omni
præſidio diſcedere liceret poſtulabat. Id quod ne-
gatum, ac id duntaxat conceſſum, ut eos mili-
tes, qui ſemper ſtipendia apud Cæſarem meruiſ-
ſent, cum impedimentis, armis, & ſignis abdu-
ceret. Quod cum Paradiſio diſpliceret, tractatio
iterum abrupta. Unde à Wrangelio vis inſtaura- 7. Jul.
tur, ac poſt novam mœnium ruinam factam,
phalanges jamjam aſſultum daturæ producuntur.
ita flexit tandem Paradiſius, ac in has leges oppi- Egra capitur.
dum dedidit, ut ipſe cum præfectis ſuperioribus,
eorumque ſarcinis dimitteretur, gregarius miles
cum inferioribus præfectis per Suecicas legiones
diſtribueretur. Victores inſigni fortitudinis lau-
de Paradiſium ferebant, ac fatebatur Wrangelius
cum nullo ſibi ante hac rem fuiſſe, qui majore per-
tinacia reſtiterit. Nec eo minus à Cæſare in cu-
ſtodiam datus parum ab extremo ſupplicio abe-
rat, quod Cæſar literis propria manu ſcriptis
promiſiſſet, modo tres adhuc per horas oppidum
teneret, ſe ipſi ſubventurum. Sane exercitus Cæ-
ſareus.

1647. ſareus, quem ipſe Cæſar ducebat, tribus duntaxat milliaribus aberat, propoſiti certus oppidum obſidio liberandi; acco ipſo die, quo deditio fiebat, ſignum propinqui auxilii diſploſis tribus machinis dabatur. Quin & Wrangelio propoſitum fuerat, ſi ad Cæſaris uſque adventum ſuſtinere Paradiſius potuiſſet, ſoluto obſidio in Thuringiam recedere. Traditum à quibuſdam eſt, potuiſſe biduo citius Cæſareos ad Egram adpellere, ſi rectam viam ingreſſi eſſent. Sed quia eadem ſumta Comitis Henrici Schlickii prædia tangenda fuerant, quo iis parceretur, eum velut Conſilii Bellici præſidem effeciſſe, ut exercitus circuitu facto tardius adveniret. In oppido novendecim machinæ æneæ, ac non ſpernendæ reliquiæ adparatus bellici, annonæque inſignis copia reperta. Cives direptionem quindecim millibus uncialium redemerunt. Durante obſidio Wrangelius pulveris 2. Jul. pyrii complura vaſa Noriberga advehi curabat, centum ſexaginta equitibus deducentibus. Sed qui ſuperveniente Cæſareorum è Weiſſenburgo caterva apud Lauſam opprimebantur; cæſis captiſque quadraginta. Pulvis tamen in oppido Lauſa ſervatus poſt ad exercitum deductus eſt.

Exercitus Bavaricus tumultuatur. §. 33. Dum hæc geruntur, induciæ cum Bavaro indies magis vacillare; de cujus rei origine altius repetendum. Cæſarem ita repente à Bavaro deſtitutum plerique è Bavarico exercitu ægre ferebant. Quos inter præcipue Wertani & Sporckii indignatio eminebat; qui ſecreta inde commercia cum Cæſare miſcere inſtituerunt; & exercitum ob tenuia ſtipendia animis exulceratum ipſi tradendum in ſe receperunt. His à Cæſare eo major fides habita, quod Wertanus excurrendi ſolertiſſimus magna apud equitatum autoritate erat; quem in Cæſaris partes tranſeuntem cæteri facile ſecuturi ſperabantur. Internuntius horum Solmenſis Comes erat ſub Wertano Præfectus Vigilum, ab hoc aliquoties ad Cæſarem miſſus. Contulerat quoque ſe in Wertani familiam Hiſpanus quidam, ſine dubio ut hanc telam ordiretur ſubornatus. His porro deſtinatis exſequendis Bavarus ipſe anſam præbuerat, dum adverſus prædatorias Suecorum catervas, quæ invito Wrangelio per Superiorem Palatinatum prædas egerant, ut partem copiarum Wertanus in eam Provinciam duceret injungit tuendis finibus, & inhibendis populationibus. Aſt hic ea occaſione arrepta omnes equeſtres legiones cum impedimentis hibernis evocat; & quia peditatui imperare non poterat, Holtzium ſupremum excubiarum præfectum, qui ei præerat, præſente mortis metu intentato cogit concepta à ſe juſſa ſubſcribere, cum is pedeſtribus legionibus abſque Electoris conſenſu iter indicere abnueret. Et legionum aliæ huc, aliæ alio ire juſſæ, pleriſque tamen, ut Viltzhovam ad Danubium quatuor ſupra Paſſavium milliaribus ſe conferant, præcipitur. Tribunus quoque Caſpar Schachius, qui cum legione dimacharum inter Licum & Mindelam hoſpitabatur, Memmingam modico præſidio inſeſſam opprimere jubetur. Ita ſubito univerſus exercitus ſe movit, qui velut Bavariæ, ubi parce fuerat habitus, valedicturus qua pertingere poterat omnia diripiebat, mappam velut mittente Wertano, qui & Electorales miniſtros capi, ac lytro emungi præceperat conciliandis ſibi prædæ dulcedine vulgi militaris animis, ac ut ademta ſpe veniæ in facinore obfirmarentur. Quin ferebatur ſubornaſſe, qui Electori, & quibuſdam primariis ejuſdem miniſtris manus injicerent. 1647.

Is tumultus ſedatur. 23. Jun. §. 34. Ea de conſpiratione cum Elector intelligeret, ſtatim ad omnes tribunos literæ dimittuntur, quibus à ſeditioſis disjungere ſe jubentur. Simul Wertanus infamis declaratur, & decem millia uncialium in ejuſdem caput, ſingula millia in reliquos ſeditionis autores illis, qui vivos aut mortuos traderent, pronuntiantur. Id edictum per totam Bavariam, & Superiorem Palatinatum, ac apud legiones, queis ſub Druemullero obſequium conſtabat, publicatur. Elector quoque ſtatim celeri nuntio Memmingæ præfectum monet, ut ab inſidiis ſibi caveat. Cæterum quia pauciſſimi ductores conſpirationis conſcii, plerique per tranſmiſſa mandata decepti fuerant; manipularibus plane rerum ignaris; literis hiſce & edictis viſis confeſtim retro vertentes in ſacramento Electoris ſe perſtituros declarabant; ſic ut Wertanus & Sporckius à propriis legionibus deſerti cum paucis Miniſtris ad Cæſarem transfugerent. Comiti Solmenſi præcipuo rebellionis Architecto à VVertana legione manus injiciuntur, quem Elector Ingolſtadium in cuſtodiam deduci imperat. Legiones ſtatim in priora hiberna reverſæ, quas Elector menſtruo ſtipendio, & uberioribus in poſterum alimentis penitus placabat. Duo duntaxat dragonum tribuni Creutzius & Schachius flagitii pervicaces perſiſtebant; quorum hic cum legione ſua ad Enckefortium in Tirolin profugit; ille apud Cæſareum Ratiſponæ Præfectum hæſit, cujus legio cum in Bohemiam penetrare non poſſet, retro ad Electoris obſequium rediit. Literas inde ad Cæſarem Bavarus dat, quibus exprobrat conſpirationem in aula ipſius per Solmenſem Comitem concinnatam atque adprobatam, quin jubente Cæſare ſuſceptam. Ubi & decretum fuiſſe dicatur, ut poſt liberatam Egram Cæſareus exercitus in Bavariam deduceretur, ſibique, & præcipuis miniſtris manus injicerentur. Quibus malis & hoc accedat, quod Sueci Gallique, velut his ſe conſcio & ex compacto geſtis, repente in Bavariam arma tranſlaturi fuerint. Unde noſſe cupere, unde tanta odia ſit meritus, immota hactenus in Cæſarem fide, & quid inpoſterum ab ipſo expectandum ſibi ſit? Bavarus apud Cæſarem queritur. 26. Jun.

Idem Suecis eſt ſuſpectus §. 34. Nec ideo tamen apud Suecos ſinceri animi fidem aſſequebatur, præſertim cum Kevenhullerus Comes nuper à Cæſare ad eum Legatus miſſus fuiſſet; & eo ipſo tempore Legati Suecici Oſnabruga ad VVrangelium ſcriberent; rumorem ibi gliſcere; Bavarum quicquid ſimulet periculoſas machinationes agitare, validoque exercitui contrahendo operam dare, colludentibus quoque, à quibus amica omnia expectentur; eoque accuratam ipſi cautionem adhibendam. Quæ à Blumenthalio ad VVirgenſteinium Comitem perſcripta ſint; addito, fœdus adverſus Evangelicos intra & extra Germaniam ſtrui; cujus moderator Bavarus Gallica ſub protectione ſit futurus. Cum igitur conſtaret, à Bavaro militem non exautorari, ac ab eodem potius copiæ augeri dicerentur; VVrangelio è re viſum ad Deputatos antea Ulmenſes Kutnerum & Schæferum ſcribere, ac inducias à ſe ſancte obſervatum iri confirmare. Qui 16. Julii. reſponſo ſuo exponunt, qua de cauſa Elector legiones quaſdam in Superiore Palatinatu contraxerit; ſimul negant, novis delectibus Electorem

1647.

vacare, ſed Ulmenſi conventioni conſtanter inſiſtere: rogantque Legatis Suecicis ſiniſtram opinionem adimat, & de Electoris innocentia teſtetur. VVrangelius inde ab Avaugurio, & ſubtribuno Haſſico Majo impetrat, ut obiter Præfectos Bavaricos in Superiore Palatinatu inviſant, ac quæ ibi gerantur cominus inſpiciant. His obviam venit Kutnerus, ab Electore ad VVrangelium deſtinatus, ut de militari ſeditione ipſum edoceret, ne ſuſpicionis quid, velut è compoſito iſta geſta forent, conciperet. Idem & apud VVrangelium teſtabatur, Electorem pactum Ulmenſe firmiter ſervaturum. Simul offerebat, ſe apud ipſum manſurum, donec quo res hæc evaſura ſit conſtaret; oſtendens, copiis per Superiorem Palatinatum injunctum tergo Suecorum cavere, ac VVertanum quantum poſſint perſequi. Dimiſſo tamen à ſe Kutnero, Wrangelius Benedictum Hornium centurionem ad Electorem ablegat cum literis, queis percontatur; num placeat adjuncto fidelibus ſuis legionibus Regiorum auxilio rebelles perſequi? Poſtera die cum cognitum eſſet, legiones ad obſequium rediiſſe, aliis literis à VVrangelio oſtenditur, Cæſareos tentatis in Electorem hoſtilibus pactum Ulmenſe violaſſe, & commodis quæ pro ipſis Elector ſtipulatus ſit, excidiſſe: & huic potius cauſam eſſe infeſta quæque iis reponendi. Unde petebat, declararet Elector; num legiones ſuas cum Regiis ad rem in Cæſareos gerendam jungere, aut ſaltem iiſdem tranſitum per ſuas ditiones intercludere, aliaque incommoda objicere velit? Ex his omnibus colligi non poterat, inſtigante aut ſaltem connivente Bavaro eam ſeditionem excitatam; quin is gravem potius indignationem præ ſe ferebat. Ac ad fratrem Colonienſem Electorem propria manu ſcripſerat; ſe, quamdiu gutta ſanguinis ſuperſit, hujus injuriæ vindictam à Cæſareis ejuſdem autoribus ſumturum. Inprimis VVertano & Sporckio acerbis vocabulis perfidiam exprobrare, illius prædio Bodenſteino ſtatim in fiſcum redacto. Ab Avaugurio quoque per Schæferum petebat, ad Præfectos Philipsburgi & Moguntiæ ſcriberet, VVertani prædium apud Bruchſaliam, & in Rhingovia inflammarent. Ab Haſſis quoque poſtulabat, ut Præfectus Noveſii dynaſtiam ejuſdem Odenkircham, & arcem in Juliacenſi agro ſitam, nec non Sporckii duo nobilia prædia apud Vacham igne vaſtaret in pœnam tantæ perfidiæ. Nec minus Cæſar quà vulpina non pertingeret, leoninam aſſuere, promulgato edicto avocatorio, quo Imperii copiæ Bavari ductui hactenus ſubjectæ ab ipſo diſcedere jubebantur; quod à Præfecto Ratiſponenſi publice affixum. Idem Præfectus cum intellexiſſet, miſſum à ſe ſubtribunum Stamlerum Landshutæ in carcerem conjectum; quod ſeditioſæ literæ apud eum deprehenſæ forent, ipſe quoque Bavaricum ſubtribunum Lichtenavium Ratiſponæ correptum in ſordidum carcerem detruſit, Landshutenſibus denuntians, paria ſe illorum præfectis illaturum, quæ in ſuos ſtatuerentur.

24.Jun.
25.Jun.
Hornius ad Bavarum mittitur.
1. Jul.
2. Jul.
Bavarus tumultum iſtum ægre fert.
5.Jul.

Hornius ab Electore redit.

§. 35. Rediit paulo poſt Benedictus Hornius ab Electore multis aſſeverationibus immotæ fidei onuſtus, ac honorifice admodum in ea aula habitus. Addiderat Elector literas, quibus confirmabat, ſe Cæſareis tranſitum per Superiorem Palatinatum negaturum; ſimul de fide ſua VVrangelium ſecurum eſſe jubebat. Ad Bavari literas à Cæſare prolixe reſponſum; quæ ſub ejus ductu hactenus copiæ fuerint, ad Cæſarem & univerſum Imperium ſpectare, ſumtibuſque Imperii & Provinciarum Cæſarearum fere ſuſtentatas eo fine, ut cum Cæſareis copiis rem in communes hoſtes Gallos, Suecoſque gererent. Nunc ipſum, ſe invito ſeparatis induciis cum hoſte initis, Imperio in haſce copias à Parente ſuo ac ſe collato excidiſſe; eoque iiſdem non alia quam Cæſarea juſſa deinceps reſpicienda; quas & ad officium ſibi præſtandum excitari neceſſum fuerit, hoſtili exercitu in Bohemiam irrumpente. Igitur iras in VVertanum, quique ipſum ſecuti ſunt exueret, nec impediret, quo minus copiæ ad ſe accedant. Id utriuſque Domui, toti Imperio, ac Religioni Chriſtianæ ſalutare; præſertim cum Gallis jam Rhenum tranſgreſſis hac conjunctione Suecorum in Bohemiam irruptio facile ſiſti queat; nec reducendæ decoræ paci præſentius remedium, quam conjunctis conſiliis ac viribus in communes Germaniæ hoſtes pugnare. Eo ipſo die alterum avocatorium edictum à Cæſare Ratiſponæ, & alibi promulgatum, cui adductæ jam rationes inſertæ erant. Et ubi hoc parum proficeret, de tertio inſuper edendo differebatur, proſcriptionis pœna in non parentes decreta; ſic ut jam Bavarici Duces ſuper indemnitate in eum caſum apud Electorem movere inciperent; ad quorum præcipuos literæ propria Cæſaris manu ſcriptæ clam datæ fuerant.

1647.
Cæſar Bavaro reſpondet.
17.Jul.

Cæſar Falkenaviam arcem capit.

§. 36. Amiſſa Egra Cæſar, qui ſua præſentia militi animum, rebus gerendis pondus addebat, cum exercitu Schlackenvvaldæ duobus à Wrangelio milliaribus munitis caſtris conſederat. Ejus primum ibi opus erat Falckenaviam arcem invadere, cui à Wittenbergio captæ centurio cum ſexaginta peditibus impoſitus erat; quæ & poſtera ſtatim die admotis machinis in poteſtatem redacta, quod manipulares, qui plerique ſub Cæſare antehac militaverant, armis abjectis pugnam detrectarent. Inde ſuperato Egra flumine verſus cognomine oppidum procedit, ante quod in monte, cui à patibulo vocabulum, juxta Suecos conſidet, flumine duntaxat interjecto. Wrangelius quippe adventante Cæſare caſtra movere nec volebat, nec commode poterat, quod nondum refectis oppidi munimentis tanto à ſe labore expugnati, in proclivi futurum erat Cæſari idem recuperaſſe. Eoque conſiſtendum ſibi heic judicabat, quæ tempus ferret ſuſcepturus. Poſt biduum ſummo mane Wrangelius aliquot equitum alas ſub Helmoldo Wrangelio emiſit, tentaturas, num Cæſaris ſtationes opprimere poſſint. Ex his tres legiones, quæ agmen ducebant, ſtatim duas ſtationes in fugam conjecerunt, & cum fugientibus ſimul in caſtra uſque ad primariam ſtationem, & Cæſaris prætorium irruperunt; ubi non parum damni Cæſareis illatum, multis equis aliaque præda abrepta, ingentique tumultu omnibus completis. Ac parum aberat, quin ipſe Cæſar caperetur. Nam duo equites equis deſilientes ad Cæſaris conclave accurrebant, ac unum è cuſtodibus corporis excubias ad fores agentem propria machæra confodiebant, longius ad Cæſarem irrupturi, ni concurſu facto unus eorum cæderetur, alter caperetur. In iſta trepidatione Cæſar veſtitu nocturno duntaxat indutus ægre evaſiſſe memoratur. Et querebatur Helmoldus,

15.Jul.
Prope Suecos conſidet.
Succi in caſtra Cæſaris irrumpunt.

1647. reliquas legiones non pari alacritate ipſum ſecutas, ſibique indolem loci non ſatis accurate cognitam: alias Cæſarem manibus ſuis vix elapſurum fuiſſe. Sed dum Sueci longius in Caſtra Cæſarea ſe penetrant; coëuntibus interim hoſtilibus legionibus non ſine jactura repelluntur, amiſſo Adolpho Hoppio ſubtribuno, duobus Optionibus, & aliquot gregariis. Capiebatur Chriſtiernus Hornius ſubtribunus, præfectus turmæ, tres optiones ac complures gregarii; qui poſt aliquot dies à Cæſare omnes ad ſuos remiſſi. Cæſar hoc caſu monitus caſtra ſua pluribus munimentis firmavit, haut ſegniore Suecorum providentia.

Cæſareorum incommoda.

§. 37. His caſtris Cæſarei haut modicis cum incommodis conflictabantur. Excuſſi Suecorum machinis globi ex alta cumprimis oppidi turre paſſim volitantes homines, equosque diſcerpebant, ut Cæſaris ducumque tentoria latis loricis ſepienda eſſent; reliquos fere effoſſa humus tegebat. Inter alios & Wertanus globo ſelibri leviter caput perſtrictus eſt. Fames inſuper mox urgebat; multis querentibus, longe confuſius rem annonariam adminiſtrari præſente Cæſare, quam antea; ac in Bohemia frumentum deeſſe. Tum in nudo monte Miſniam verſus caſtra poſita; cum hoſti hoc modo Bohemia fere à tergo relicta ſit; unde ſubvectione Cæſareos excludere queat. Et qui è Miſnia, Voigtlandia, Altenburgico Ducatu curandus erat commeatus, tarde admodum expediebatur. Accedebat & aquæ penuria, quod Sueci fluvium à Cæſareis caſtris alio avertiſſent; unde celſioribus locis putei effodiendi erant, quorum aquis putridis viri juxta, & equi morbis correpti procumbebant. Inprimis recens conſcripta agreſtium & opificum turba talium inſolens paſſim extabeſcere, aut deſerere, hautquidquam territa ſuppliciis quorundam, qui deprehenſi laqueo necabantur. Nec pauci veterani ad Suecos transfugere, ut pedites ab equitatu velut cuſtodiendi eſſent. Equitatum quoque inopia pabuli atterebat per aliquot milliaria petendi, pabulatoribus ſubinde per Suecos interceptis. Tum longe lateque per Culmbacenſem Marchionatum, Miſniam, Voigtlandiam, Thuringiam, palantes ab agreſtibus, aut Suecorum catervis trucidati, aut capti; cui fini cumprimis Curia Variſcorum recens à Suecis occupata inſerviebat.

Cæſar primus caſtra movet.

Perſuaſum Cæſari fuerat, Suecorum exercitum Egræ obſidio valde attritum, ut vix ſex equitum, duo peditum millia ſupereſſent; eumque audito ipſius adventu mox in Thuringiam faceſſiturum. Sed cum falſum opinionis ſe, ſimul detrimenta ſuarum copiarum cerneret; præmiſſis

28. 29. Jul.

ſub veſperam machinis & impedimentis poſtero mane cum exercitu ſequitur: ob macilentos tamen equos tormentariæ rei deſtinatos, & aſpera viarum ad Elnbogam ſubſiſtere cogebatur. Mille Suecici equites, qui extremo agmini imminebant, plurimos moratores aut ægrotos in caſtris, ac in itinere interceperunt. Ac conſtabat hoſtem per duodecim dies, quibus caſtra contulerat, duo amplius equorum millia, multoſque equites amiſiſſe; magis adhuc imminuto peditum numero, ut captivi ipſi jacturam hanc ſex capitum millibus æſtimarent.

Wrangelius quoque caſtra movet.

§. 38. Egra jam refectis ruinis, excitatiſque novis operibus, tum annona probe firmata erat. *Unde hoſte digreſſo VVrangelius quoque cum* & cibaria deficere iſto tractu inciperent, relictis

1647.

caſtris ſylvam Bohemicam ad Kœnigsvvartæ anguſtias tranſit, & apud Planam conſedit, qua regione annonæ, pabulique non parum reperiebatur.

2. Aug.

Ubi tamdiu ſubſiſtere decreverat, quoad pateret, quid conſilii hoſtis capturus eſſet. Nam ſi longius in Bohemiam ſe immergeret, metuendum erat, ne hoſtis, qui verſus Thermas Carolinas proceſſerat, occaſionem inde arriperet medium ſe inter ipſum & ſylvam interponendi, ac commercia cum Franconia intercludendi. Unde ut tergum tutum haberet, ſummopere proſpiciendum erat.

Hoſtis adverſus ipſum progreditur.

Enimvero hoſtis prævertendæ Suecorum in Bohemiam irruptioni Elnboga ad Thermas Carolinas, Engelhauſam proceſſerat; unde ſinuato per montes itinere Pilſenam verterat, Tuſchoviæ milliari uno ab iſthoc oppido conſidens. Ipſe Cæſar Pilſenam ſe contulerat, inde Pragam abiturus lubentibus ducibus, quod aulæ miniſtri exercitui non parum moleſti eſſent, prærептis commodiſſimis hoſpitiis, ac cibariis; quorum tutelæ ſex militum millia deſtinata erant, melius adverſus hoſtem adhibenda. Ita Cæſaris deſtinata hoſtem provinciis hæreditariis arcendi in contrarium vertebant, Bohemia à Cæſareo juxta ac Suecico exercitu vaſtata.

Bavarus avocatoria Cæſaris refellit.

§. 39. Inter hæc Bavarus omnes ſuas legiones *luſtraverat*, ſolutoque ſtipendio in ſua verba denuo adegerat, non minus atque Royerum tribunum Auguſtæ præfectum, qui cum legione ſua promiſerat, nullius præterquam Electoris imperium agnoſcere. Et quia Cæſar eum edicto avocatorio, tum privatis literis ductores militeſque ipſius ad ſe pertrahere conatus fuerat, ad eoſdem

23. Jul.

literas Monachio datas emittit, quibus rationes in edicto Cæſareo adductas deſtruit, factique ſui denuo juſtitia demonſtrata, ac quod penes Cæſarem non ſit imperio hactenus geſto ipſum exuere, eos ad obſequium deinceps continuandum hortatur.

Wrangelii ad Bavarum ſuper ratificatione armiſtitii literæ.

Hactenus itaque ſic ſe geſſerat, ut Sueci quod de eo quererentur non haberent: quando mox hiſce ſuſpicio non levis injecta fuit. VVrangelius ut conventio Ulmenſis à Regina firmaretur, diligenter inſtiterat, ne iſta ſtato tempore non exhibita Electori diffidentiæ cauſa naſceretur; utque ratificatione allata is ad implendas, quæ adhuc reſtabant, conditiones eo magis urgeri poſſet. Sed quia iſta ob intervalla locorum, aliaſque cauſas tardius adferebatur, ac dies ei permutandæ dictus mox cedebat, è caſtris ad Egram literis ab ipſo petit: ſi forte Regia ratificatio ad conventum diem non adſit, ne ſiniſtri quid ſuſpicetur, ſed certo ſibi perſuadeat, eam utique adfore.

15. Jul.

Interim induciarum leges examuſſim à ſe ſervatum iri. Cui Elector: Suecicos Plenipotentiarios Oſnabrugæ apud ſuos Legatos eadem pollicitos, quæ ut repræſententur ipſe ſit expectaturus; nec circa ſuam ratihabitionem moram fore.

21. Jul.

Reginæ ratificatio adfertur. 22. Jul.

Sequenti ſtatim die Reginæ ratificatio VVrangelio reddebatur, de qua jam hoſtes juxta atque amici dubitare cœperant. Enimvero Regina nuntium de Bavaricorum propoſitione læta acceperat, velut quæ ex offenſa in Cæſarem, aut ejuſdem contemtu proficiſceretur, & quod Bavarus ſuæ magis conſervationi, quam Auſtriacorum ſtuderet, ac Imperium in priſtinum reponi ſtatum, quam Cæſaris dominatui obnoxium mallet: Eoque negotium iſtud ſuccedere cupiebat, quod Bavaricis copiis remotis Cæſareus exercitus non *amplius formidandus* eſſet; & hoſtilitate per

VVeſt-

1647. Weſtphaliam ceſſante haut parum Suecica arma levarentur. Præſertim cum tractatum eum averſanti Gallorum offenſa incurreretur; qui & Comiti Magno Gardio in Gallia legationem obeunti diſerte occinuerant; ſibi cum Bavaro ſeparatim convenire fas eſſe ſalvo cum Suecis fœdere. Unus duntaxat ſcrupulus urgebat, ne iſte hoc modo à cauſa Palatina Sueciam disjungeret, quam ipſa præ reliquis hactenus ſuſtinuerat. Quanquam enim Palatinus Elector parum de Suecia meritus erat utpote adverſantia ejus deſtinatis conſilia ſectatus; ob communem tamen utilitatem ejuſdem ſalus negligenda non erat, utut ipſe ratione parum idonea ad eam tenderet. Unde præter alia id præcipue obſervari volebat, ne eo tractatu Palatinæ cauſæ præjudicium afferretur; quam integram remitti Oſnabrugam jubebat, ubi Legatis pro ea quantum poſſent connitendum erat, ne tamen ob eam ſolam bellum extraheretur. Nam ſi eadem ab Ordinibus deſtitueretur, Reginæ ſoli incaſſum niti haut placebat. Porro ipſa, ne in ſua ratificatione mora eſſet, tria ejuſdem exempla confici juſſerat, quæ diverſa via ad Wrangelium curabantur. Quod primum adpulerat ſtatim ab hoc Monachium per Benedictum Hornium miſſum eſt. Cui injunctum; confirmaret Electori de fida conventorum obſervatione; tum parem ab iſthoc ratihabitionem reciperet, ac ut quæ reſtant expleantur moneret. In ea ratificatione ſibi reddita nihil quod deſideraret Elector habebat, niſi quod Avaugurius narraret, ſibi à Kutnero ſcriptum, haut placuiſſe, quod eadem Suecica lingua eſſet concepta, alias eandem Ulmenſi conventioni congruere. Nec eo ſecius quæ petebantur Bavarus præſtare tergiverſabatur; niſi quod à diſcedente Hornio ſtipularetur, ut Wrangelius inducias obſervare pergeret, quod & ipſe pro ſe ſit facturus. Cauſæ tergiverſandi hæ adferebantur; Electorem Colonienſem & ejus Coadjutorem Maximilianum Henricum hujus conventionis conſortes eſſe, quos & Regia ratificatio pariter reſpiceret. Unde neceſſum eſſe rem cum hiſce communicari, eorumque declarationem expectari. Circa Offenburgum promiſſo ſe ſuo ſatisfeciſſe, ſed præfectum obſequi abnuiſſe. Per Legatos quoque cum Gallis egiſſe ſuper evacuandis Wurtenbergicis oppidis; qui ad Legatos ſuos Monaſterium rem cum Suecicis componendam rejecerint. Ubiquid inter hos convenerit, ſimul quæ Colonienſis Electoris ſit ſententia, intellexerit. Wrangelio quæ res exigat, reſponſurum. Addebat, Landgraviæ ratificationem, quæ ex pacto Ulmenſi ante tres menſes abhinc exhibenda fuerat, nondum comparuiſſe; quæ non minus atque Kœnigsmarckius Colonienſis Electoris ditiones poſt inducias gravius quam antea urgeat, nullo fere capite ejus pacti ſervato, cum Wrangelius ipſe teſtis ſit, quam ſancte à ſe, ſuoque fratre pactis ſatisfactum ſit.

Et Monachium mittitur. 24. Jul.

Bavarus ratificationem abnuit. 29. Jul.

31. Jul.

Wrangelius Bavaro reſpondet. 7. Aug.

§. 40. Iſthæc Wrangelio tanto magis inopina accidebant, quod ante octiduum Elector literis ſuis nulla de his rebus mentione facta Reginæ ratificationem ſe expectare ſcripſerat, interim ſuam in promptu fore. Nec diſpiciebat, quare ſuper pacto pure concepto, ac rite firmato novi nunc tractatus ſint inſtituendi; aut ad Galliæ declarationem provocari, ad quam id pactum non ſpectet, niſi qua Sueciæ fœdere innexa ſit. Si quæ à Landgravia, aut Kœnigsmarckio contra leges induciarum facta ſint, mirum quod non prius ad ſe querelam Elector Colonienſis detulerit, ut quantum in ſe remedium adferre poſſet. Nec conſtare ſibi, quare Landgravia ratificationem ſuam non exhibuerit. Per ipſam porro conventionem Ulmenſem licitum Cæſareos oppidis Colonienſibus vi expellere, ſi Elector eos amovere nequeat. Sed nec Regiis vitio poſſe verti, ſi ſua ſtativa adverſus Cæſareos licita ratione tueantur. Igitur denuo poſtulabat, ratificationem ſibi tranſmitti, oppidiſque Wurtenbergicis Bavarica præſidia deduci, tum conventa hoſpitia ſuis cedi operamque dari, ut Aſpergæ præſidiarii, qui ſeditionem induerant inde expellantur. Circa Offenburgo Electoris declaratione adquieſcebat. Hiſce Elector prolixas literas repoſuit, queis præcipue Landgraviam arguebat, velut quæ ratificationem nunquam obtulerit, nec ejuſdem exhibendæ diem ſibi prorogari petierit; ſed contrariis actionibus oſtenderit, ſe illa conventione nolle teneri. Cujus & Legati Monaſterii diſerte faſſi ſint, ſe armis ſuis otium imperare non poſſe, nec unius aut alterius Electoris neutralitate rebus ſuis conſuli; ſed aut arma ſecum conjungenda, aut hoſtilitatem profitendam. Ita ſat ſibi cauſarum ratificationem differendi, præſertim cum Wrangelio cautione interim data ſatis proſpectum ſit. De Kœnigſmarckio Colonienſem apud Gallicos & Suecicos Legatos ſæpius queſtum, nec monita defuiſſe, quæ tamen effectu caruerint. Unde & querimonias ad Wrangelium deferri ſupervacuum viſum, cujus acta notoria hunc latere haut potuiſſe. Colonienſem pro virili connixum, ut oppida ſua Cæſareis præſidiis liberarentur; nec ſpem ſucceſſus defuiſſe, ni cupiditas patientiam præcurriſſet. Nec minus queri Colonienſem, Suecos uti propere nimis ad Cæſareos vi expellendos ruerint; ita de reſtituendis ipſi ex pacto locis ſæpius licet monitos haut curaſſe. Quod ipſe à Gallis petierit, hoſpitia intra Licum & Mindelam, inque Aichſtadienſi præſulatu ſibi relinqui, oppidaque Wurtenbergica, Auguſtamque, & alia loca in præſenti ſtatu manere, id non ideo factum, ut Wrangelii imperio bellico fraudem faceret, aut eundem prætertiret; ſed ut Gallorum interpoſitione ipſius, ac ſi opus ſit Reginæ conſenſus obtineretur. Et juſſi Regis ſui Gallicos Legatos cum Suecis Monaſterii egiſſe, de quo ſine dubio ad Wrangelium perſcriptum ſit. Cum igitur Rex Galliæ & Turennius, quantum ipſorum intereſt, ſuis petitis annuerint; non dubitare, quin & Wrangelius conſenſum ſuum additurus, nec ceſſionem iſtorum locorum & hoſpitiorum poſtulaturus ſit. Cum pro præſenti facie belli ne ipſe quidem conſulturus ſibi ſit copias dimittere; queis tamen alendis ſola Bavaria non ſufficiat, ni per has vaſtitatem ſuæ provinciæ, quam factis induciis declinatum iverit, inducere velit. Denique quod Aſpergæ præſidiarii obſequium exuerint, ſibi imputari non poſſe.

Electoris replica. 19. Aug.

§. 41. Dum ita erupturæ iterum hoſtilitati præluditur, in Bohemia inimici exercitus denuo caſtra caſtris contulerant. Cæſarei quippe Tuſchoviam moventes, ac Suecos verſus progreſſi ex itinere arcem Tribelam triginta dimachis Suecicis ſub ſignifero invadunt; quam per unum atque alterum diem machinis verberatam altero demum aſſultu poſt depulſum priorem expugnant. Signifero tamen, qui cum ſuis in angulum arcis ſe receperat, venia vitæ facta. Huic arci ut ſubveniret

Cæſarei Tribelam occupant. 6. Aug

7. Aug

1647. niret VVrangelius, valida cum manu equitum peditumque acceſſerat. Sed cum aditus non pateret, niſi per flumen præaltis ripis, adſiſtentibus in vicino monte univerſis hoſtium copiis, tanti non videbatur ancipitem aleam tentare. Ante iſtam arcem loco celſiore inter duas ſylvas Cæſarei caſtra metabantur, ex omni parte natura & operibus probe munita. Sic jam iterum eo res redierat, ut illius conditio potior eſſet futura, cui annona ad extremum ſuppeteret. Et conſtituerat VVrangelius, quantum poſſet, ibi pedem figere, quo Bohemia ab utroque exercitu vaſtaretur. Neque vero Cæſareorum res optimo loco erant, ſic ut multi Piccolominei prudentiam deſiderarent, ac non pauci duces miſſione petita ab exercitu diſcederent. Et ex interceptis literis patebat, ipſum Melandrum, & VVertanum *præſentibus offenſos* conſilio bellico non adeſſe, jactantes, qui Cæſarem in has anguſtias conjecerint; eum inde iterum educerent.

Conflictus ad Tribelam.

Cui tamen mox paulo lætior fortuna allubeſcere viſa. Sueci quippe turbandis hoſtium laboribus duas minores machinas ſub extremitatem ſylvæ collocaverant, quas dum diutius ibi relinquunt, manus peditum arboribus tecta adrepens, ac ſubito ingruens depulſa ſtatione machinas iſtas in vallem præcipitatas abripuit, antequam Sueci ſubvenire poſſent. Modicus hic ſucceſſus ad majora tentanda animum addidit. Sueci ex oppoſito hoſtis non procul à ſylva duo caſtella extruere cœperant, adpoſitis quibuſdam machinis, eo melius obſervando iſtius motui. Sed cum hic è caſtris ſuis, unde in oppoſitos campos deſpectus erat, obſervaret, caſtella iſta nondum ad juſtam defenſionem deducta, nec loricam caſtrorum perfectam, conſilium cepit, cum equitatu ſubito in caſtra eorum irrumpendi, interim caſtella iſta & adpoſitas machinas invaſurus.

12. Aug.

Eo fine exercitus ante lucem in vallem & ſylvam caſtris proximam ſummo ſilentio eductus ibi tectus uſque ad primam horam pomeridianam ſubſtitit: & cum à transfugis intelligeret, Suecos eo die magno numero è caſtris pabulatum abiiſſe, quod falſum tamen erat; alacris ad deſtinata exſequenda ruit. Peditatu igitur in valle relicto equites bipartito in celſiorem locum propere enixi, in proximam Suecorum ſtationem ſex legionibus equeſtribus conſtantem tanto cum impetu feruntur, ut ſtrenue licet reſiſtentes numero obrutos ordinibus turbatis pellerent, ac decem ſigna eriperent, ſic ut magna aliqua clades imminere videretur. VVrangelius tamen aliique duces mox advolantes fuſos reſtituerunt; ac tam diu hoſtem ſuſtinuerunt, quoad equeſtres Suecorum legiones paulatim adeſſent. Acerrimus inde conflictus duas per horas conſertus, utraque parte locum obnixe tuente; ubi Sueci iterum tria ſigna amiſere, totidem hoſti eripuere pluribus potituri, ni pleraque hoſtis in caſtris ſuis reliquiſſet. Hoſti cumprimis id commode ceciderat, quod ad pugnam conſerendam inſtructus, ac probe diſpoſitus veniſſet, Sueci contra rite in aciem ſe digerendi ſpatium non haberent; ſed prout quæque legio è caſtris adproperabat, ita manus conſertum iret, nec VVrangelio teſſeram pro more diſtribuere vacaret. Durante hoc conflictu pars peditum hoſtilium memorata duo caſtella, ac machinas magno cum impetu invaſit; quam Sueci plurimis cæſis ſauciatiſque rejecerunt. Hoſtilis quoque equitatus turbatis ordinibus repulſus ad peditatum uſque ſuum in ſylva conſiſtentem rejiciebatur, abſque quo ſi fuiſſet, major ipſum clades manebat. Cæſarei numerum à ſe cæſorum in majus vulgaverant, ingentem cumprimis lætitiam ob capta tredecim ſigna teſtati. E Suecicis cecidere Helmoldus VVrangelius, dum fortiſſime præliatur globo trajectus; Canutus ſubtribunus, præfecti vigilum Mullerus, & Horneſſerus, ſeptem turmarum præfecti, metator legionis unus, tres optiones, ſigniferi ſeptem, ſeptendecim inferiorum ordinum ductores, gregarii equites centum ſeptendecim. Sauciati tribunus Rabius, qui poſt ex vulneribus obiit; tres vigiliarum, octo turmarum præfecti, decem ſigniferi, duo metatores, undecim decuriones, gregariorum centum nonaginta. Quotnam apud Cæſareos ceciderint, nobis haut compertum, niſi quod ipſi faterentur; ſe ducentos prope deſideraſſe, quos inter tres ſubtribuni, ac totidem vigiliarum præfecti, centum inſuper ſauciatis. Captorum utrinque pauci erant, pleriſque in fervore pugnæ cæſis. Sueci Comitem Golnicium ſubtribunum, præfectum vigilum unum, & aliquot alios præfectos ceperant. Ipſi duos duntaxat præfectos turmarum deſiderabant, qui vivi in hoſtium poteſtatem perveniſſent. Poſt conflictum hunc utraque pars caſtris ſe ſuis tenebat nulla re ſuſcepta, niſi quod excurſores hinc inde ſe mutuo carperent. 1647.

Cæſarei caſtra movent.

§. 42. Vereri jam Wrangelius cœperat, ne deficiente annona, pabuloque caſtra ſibi primo loco movenda eſſent; etſi utique in Bohemia hærere conſtituerat, quod & Regina juſſerat. Sed ea cura ipſum levabant Cæſarei, qui noctu magna cum feſtinatione caſtris deſertis iter Heidam ad dextram à Suecicis caſtris manum inſtituebant, inde longius adhuc declinantes retro Planam conſidebant, tergum Superiori Palatinatui obvertentes, velut Suecos intra ſua caſtra arctius coërcituri, annona pabuloque intercluſo.

26. Aug.

27. Aug.

Ut & Sueci.

Wrangelius cum ſuſpicaretur Cæſareos caſtellum ad Kœnigſvvartam inter Egram & Planam ſitum interceptum ire, illis prævertendis & ipſe caſtra movet, ac cis Planam ad caſtellum illud tendit. Sed quanquam iter pro virili acceleraret, tamen quia per montana loca incedebat, cum Cæſarei planitiem expeditius tranſirent, hi illum præveniebant. Heic cum ingruente veſpera ad anguſtias viarum hinc inde conſiſterent Cæſarei, præcelſum montem ſylvis obſitum inter utrumque exercitum ſitum tres dimacharum legiones occuparant, equis in ſylva relictis in ſummam rupem enixæ.

Qui tres hoſtium legiones cædunt.

Quas Wrangelius cum tribus peditum phalangibus invaſit, ac undique circumventas in conſpectu exercitus Cæſarei, ſero ad eaſdem eripiendas connitente Melandro, penitus oppreſſit, ac plurimis cæſis Paſchovium tribunum, ac præfectos quoſdam cum pleriſque gregariis cepit, una cum omnibus equis, & octo ſignis, Sommedam tribunum ſauciavit. E Suecicis duo centuriones, totidemque optiones cecidere. Quo patrato VVrangelius montem, qui exiguo ſuis emolumento erat, iterum deſeruit. Et cum vereretur, ne Cæſarei, uti jam Egra ipſum diſcluſerant, ita iterum ſe præterito apud Tæpelam iter Cadenam interſepirent, ne Hammerſteinio ſummo vigiliarum præfecto, quem Kœnigſmarckius è VVeſtphalia cum aliquot legionibus miſerat, ad ipſum via pateret, Tæpelam ſe conferre conſtituit, urgente etiam commeatus & pabuli penuria, & quod nullus locus caſtris magis idoneus foret.

Wrangelius ad Tæpelam confidet.

29. Aug.

Unde noctu eodem abiit, ac inter id oppidum Deuſingamque celſiore loco conſedit. Cæſarei quoque è veſtigio ad latus ipſum ſecuti, circa meridiem ad modicum

dicum

1647. 30. Aug. *dicum fluentum ex altera oppidi parte labens adpulerunt. Ubi in poſterum uſque diem quieti conſtiterunt, niſi quod ſatacrem cum Suecis veli-*

31. Aug. tationem ſuſciperent. Sed ſequenti mane ſuperato fluento ante oppidum Suecis caſtra opponunt, quæ ſtatim lorica circumvallare inſtituunt. Cum inde Wrangelius celſiore loco oppidum verſus inter utraque caſtra munitionem excitare inciperet, Cæſarei ſtructa in valle acie cum dextra ala verſus caſtellum iſtud, & quæ adſiſtebat equitum ſtationem duabus legionibus conſtantem ſe concitant. Sed quia non ſolum equitum ſtatio, ſed & pedites è caſtello acriter reſiſtebant, quoad plures legiones Suecicæ adcurrerent, aſperum certamen conſeritur, quo Cæſarei oppidum verſus repelluntur, multis ſuorum deſideratis, quos inter Weierſtraſius ſubtribunus, præfectus vigilum, aliique ductores. Zobelius quoque ſubtribunus, aliique præfecti & equites gregarii nonnulli à Suecis capti. Apud Suecos Sevvedus Ribbingius Oſtrogothicæ legionis ſubtribunus occubuit, ac pauci alii. In tumultu pugnæ duo ſigniferi Finnonici per errorem vexilla in medios hoſtes intulerant, quibus & hi potiti ſunt. Videbatur res ad juſtum prælium proceſſura, Suecico equitatu paulatim in campum procedente, cum Cæſarei ex adverſa parte ordinibus inſtructis conſiſterent. Sed veſpera propinquante horum phalanges oppidum verſus retroceſſere. Nec eo minus Cæſarei iterum noctu cum quibuſdam legionibus equitum, ac ſelectis peditibus caſtellum iſtud tentavere, nondum plane perfectum; ſed multa cum cæde, ac vulneribus repulſi ſunt. Suecicorum pauci tantum ſauciati; quos inter Avaugurio, qui Miniſter Gallicus apud Suecicum exercitum legioni ſimul præerat, cum utroque conflictu rem ſtrenue geſſiſſet, brachium duplici globo perfractum. Sueci inde editis locis caſtella, ſuggeſtuſque extruebant, ac caſtra muniebant, quod & à Cæſareis factum; machiniſque ſe mutuo infeſtabant. Tum aperto campo adverſos ſibi acceſſus ita prope invicem promovebant, ut vix centum paſſuum intervallo utraque opera diſtarent. Nec ulla dies abibat, quin velitandi occaſio foret. Toto hoc bello nunquam duo exercitus ita prope à ſe invicem conſedere, & quidem ut illos nec fluentum, nec anguſtior tranſitus, ſed nuda opera manu excitata dividerent. Unde vix fieri poſſe credebatur, ut citra pugnam ſepararentur; id quod tamen paulo poſt contigit. Cæſarei quippe nulla re amplius geſta caſtris relictis à Suecis averſi in vetera caſtra ad Tribelam reverterunt. Eodem die Wrangelius Lutitzam, Miſcham, inde Cadenam tendit, ac dimidio ultra hanc milliari Egram verſus conſedit, auxilia ab Hammerſteinio adducta expectans. Qui cum Annebergam attigiſſet, VVrangelius ſuperato Egra flumine Satzam perrexit, exercituque circum diſpoſito prætorium in oppido conſtituit. Hunc finem habuit expeditio Bohemica in tertium menſem extracta; Suecis eo cumprimis nomine glorioſa, quod Cæſareos tertia vice loco cedere ſubegerint, cum tamen ſecunda, & tertia coitione Cæſarei propriis è ditionibus copioſa ſubvectione fruerentur; Suecicis ex hoſtico commeatus eſſet contrahendus, numero inſuper militum longè inferioribus. Nam initio expeditionis Cæſareus equitatus, quindecim amplius millibus, peditatus novem prope millibus conſtabat. Et paucis quidem equitibus equi deerant, cum ſi qui ſuos amiſiſſent, Melander ſtatim alios ſuffici curaret, pecunia abunde ſuppetente, quod Hiſpaniæ Rex tres uncialium milliones ad hanc expeditionem ſuppeditaſſe diceretur. Apud Suecos contra magna equitum pars ad pedes redacta erat. Ac in univerſo quidem equitatu novem millia, ſexcenti quadraginta quatuor numerabantur, quos inter tria amplius millia equis carebant. Peditatus quater mille, quingenta, triginta capita explebat.

Cæſarei pelluntur.

Cæſarei altera vice repelluntur.

Exercitus hoſtiles ſeparantur.

8. Sept.

1647.

§. 43. Dum VVrangelius cum Cæſareis in Bohemia luctatur, male ſopita hactenus cum Bavaro hoſtilitas reſurgebat. Miſerat is poſt abſolutos Ulmæ tractatus Gronſfeldium Comitem in Galliam, quo reverſo mox inter Cæſarem & ipſum tractatio inſtituitur componendo inter eos diſſidio; quo fine Kevenhullerus Comes & Mendelius Paſſavii congrediuntur. Leniendæ animorum exacerbationi Cæſar Ratiſponæ præfecto injunxerat, ut Bavaricos milites & ſubditos amice habeat; unde omiſſa, quæ hactenus ſub portis ejus urbis rigide exercita fuerat, inquiſitione Bavarici milites magno numero urbem frequentabant. Ac brevi tempore inter eos conventum, formulaque ſedecim articulis conſtans concepta; qui à Cæſare ſtatim ratihabebantur, exceptis quatuor quos ad peculiarem tranſactionem ſeponi placuit. Spectabant iſti, quantum nobis conſtat, VVertanum & Sporckium, tum tribunos Creutzium, & Briſigellum Ratiſponæ præfectum, queis vehementer iraſcebatur Bavarus; tum damnum, quod ſeditioſæ legiones in Bavaria dederant, ab eodem octies centenis florenorum millibus taxatum. Inde Kevenhullerus Monachium profectus multo cum honore recipitur. Fama erat, Bavaricos Deputatos, qui Ulmæ fuerant, hoc negotium ægre tuliſſe, nec in conſilium vocatos, cum de abrumpendis induciis ageretur; qui & ingenue faſſi erant, ſi à Suecis omnes iſti infamium deceptorum titulo notarentur, injuriam ipſis haut fieri.

Bavarus cum Cæſare tranſigit.

§. 44. Tranſactione illa, quæ à Cæſare Pilſenæ, à Bavaro Monachii firmabatur, hæc continebantur. Conjungeret Elector copias ſuas cum Cæſareis adverſus Suecos in Bohemia tunc graſſantes. Abolerentur edicta avocatoria, ac alia declaratione ſcrupulus Bavarici militis animis eximeretur. Cæſar nulla ratione Bavaricum exercitum ad ſe pertraheret, ac prius ſuper ejus imperio conventa renovarentur. Electori liceret militem ſuum Cæſareo conjunctum quotieſcunque opus ſit ad provinciarum ſuarum defenſionem revocare: quibus & Cæſar, ubi opus fuerit, adverſus hoſtiles invaſiones ſuccurreret: qui nec abſque Electoris conſenſu pacem aut inducias cum hoſte iniret, (quod Elector viciſſim promittebat.) Si ob belli neceſſitatem Cæſareo exercitui in Bavariam ſit eundum, penes Electorem ſummum ejus imperium foret. Cæſar Bavaro dignitatem Electoralem, terraſque Palatini ex inveſtitura Ferdinandi II. ſartas tectas præſtaret, prout & inter Cæſarem Regioſque Monaſterii conventum eſt, ac Ordines induceret, ut pacem non alia lege concludant. Sub hac conjunctione exercituum Cæſar unice pacem quæreret ocyus promovendam, cum Elector non niſi ad finem hujus expeditionis bellum gerere poſſit ac velit. Daret quoque operam Cæſar apud Ordines, ut ſuper controverſiis inter ſe quam primum tranſigant. Proſpiceret Cæſar conjuncto ſibi Bavarico exercitui de neceſſariis citra impenſas Electoris, tum & de hibernis in Suevia & Franconia; ac Salisburgenſem ad aſſignatam tributorum portio-

Ejus tranſactionis contenta. 7. Sept.

nem

1647. nem exſolvendam adſtringeret. Electori ob damna hac æſtate accepta à Catholicis Ordinibus penſatio fieret; Cæſarque tertiam partem pecuniæ ſubſidiarie, ac menſtruum ſtipendium exſolveret. Oppidum ad Aulam Ratisponæ oppoſitum ſtatim Electori traderetur. Cæſar Bavaricos milites equis, ſi qui illis deſtituantur, inſtrueret, tum pace facta ad Bavarici militis ſatisfactionem Suevicum, Franconicum, & Bavaricum Circulos ſeponeret. Excipiebat quoque Elector, ne copiæ ſuæ adverſus Gallos ullo modo ducerentur, niſi ipſi abruptis induciis cum Suecis ſe conjunxerint; nam cum hiſce concluſas inducias ſe ratihabitione firmaſſe, easque ſervaturum ſe promiſiſſe. Statim poſt renuntiatas Suecis inducias Elector copias ſuas, qua commodiſſime fieri poſſit, conjungeret tanto numero, quem ratio belli requiſiverit.

Cæſaris edictum.

Hoc tractatu abſoluto Cæſar edictum promulgat, quo avocatoria ſua retractat, ac cum Bavaro ſuper omnibus præteritis tranſactum profitetur; ſimul ad obſequium huic præſtandum milites hortatur abolita anteactorum memoria. Nec minus oppidum ad Aulam Bavaro redditur, ac Briſigellus Ratisponenſi præſidio hactenus præfectus, utut Cæſari fideliſſimus, in Bavari gratiam munere dimovetur.

Cæſarei ingentes ſpiritus ſumunt.

Cæterum ob hanc tranſactionem Cæſarei immane quantos ſpiritus ſumebant, velut hac Bavari conjunctione res Suecorum, qui ne ſolos quidem Cæſareos numero æquabant, jam conclamatæ eſſent; præſertim cum rumor jactaretur, Saxonem quoque & Brandeburgicum arma cum Cæſare ſociaturos; ac de Gallis mira ſpargerentur. Bavaricus inde exercitus armis equiſque inſtructiſſimus circa Straubingam contractus, cis Danubium ducitur, apud Chamum luſtrandus ut non amplius obſcurum eſſet, quonam iſte iter intenderet.

Wrangelii deſtinata.

§. 45. Wrangelius ſtatim atque Bavarus circa ratificationem tergiverſari cœperat, monſtri quid ali ſuſpicabatur, præſertim poſtquam exercitum ab eo contrahi inaudiret. Igitur ſi Elector inducias abrumperet, pro præſenti exercitus ſui conditione, tertia equitum parte ad pedes redacta, haut aliud remedium diſpiciebat, quam ut in tutum locum retrocedere poſſet, quoad Kœnigsmarckium, & Haſſicos ſibi adjungeret, poſtquam nulla Gallici auxilii ſpes alluceret, nec conſtaret, an Turennius unquam in Germaniam reverſurus eſſet.

Bavarus induciis renuntiat. 18. Sept.

Iſta dum animo agitat, à Bavaro literæ per tubicinem adferuntur, quibus induciis renuntiat; addito ſcripto, quo is hujus facti cauſas deduxerat, quas ita graves ipſe deprehenderit, ut nec Wrangelius, nec quivis alius ſuum conſilium improbaturus ſit. Ejus ſcripti refutatione Wrangelius ad alios rejecta, id tantum reſponſi per tubicinem repoſuit; injuriam ſibi fieri, velut ipſe Reginæ ratificationem dudum apud ſe detentam privati emolumenti cauſa ſuppreſſerit, nec niſi elapſo prope termino ediderit. Cæterum rem ipſam Numini perfidiæ vindici committebat, nec alios bonos id factum probaturos; addito ut Reginæ ratificatio ſibi remitteretur.

Wurtzburgenſis Epiſcopi conſtantia.

Wurtzburgenſis tamen Epiſcopus Bavari factum ſuo loco relinquens Wrangelio confirmabat, ſe conventis cum ipſo, & cœptis ſemel de pace promovenda conſiliis conſtanter inhæſurum: nec ſe novo Catholicorum fœderi, quod Monaſterii tunc cudebatur, unquam nomen daturum. Eandem Bambergenſis Epiſcopi mentem eſſe.

Wrangelius loca quædam

§. 46. Wrangelius porro cum junctis Cæſaris ac Bavari copiis par non eſſet, motis caſtris Priſnicium verſus progreditur, non niſi Egram poſt ſe, Brixenſem arcem & caſtellum ad Kœnigsvvartam in Bohemia præſidiis inſeſſas retinens.

1647. Bohemiæ tener. 20. Sept.

Et Brixenſis quidem arcis præſidiarii Bohemiam late excurſionibus infeſtam, ac tributis obnoxiam tenebant, interceptis præter alios, etiam Marazino & Wallenſteinio Comitibus cum ſubtribuno, & viginti equitibus. 6. Sept. Egræ præficiebatur Copya tribunus, nuper Corneuburgo in Auſtria ſtrenue defenſo clarus, cui injungebatur, cives juramento adigere, aut abnuentibus arma adimere, numeroſis eorundem conventiculis inhibitis. Et quia duces juxta ac gregarii, qui propinqua ſpe pacem & præmia præceperant, nunc in novos bellorum fluctus abſtracti infinitas ſuper inopia querimonias movere incipiebant: Wrangelius à Legatis Suecicis poſtulabat, idoneam pecuniæ ſummam diſpicerent, qua & neceſſitatibus militum ſuccurri, & ægreſcentium animi recreari poſſint. Simul proponit, ut inermes equites per Brunſuicenſes ac Luneburgicas terras diſtribuantur, quo armis & equis denuo inſtrui queant. Et quia Electoris Saxoniæ terra è Bohemia moventi tangenda erat, offenſæ declinandæ, ac ut quantum poſſet innoxius fieret tranſitus, ab ipſo petit, ut mature annona advehatur, 19. Sept. ac conſtituantur, qui exercitum deducant. Qui viciſſim poſtulat, ut is injurias militum à ſubditis ſuis arceat, itaque rem dirigat, ne tota belli colluvies ipſius terris infundatur. Addebatur exprobratio; huc rem non fuiſſe redituram, ſi Suecici Legati propoſitas nuper pacis conditiones, cum Trautmansdorfius adhuc adeſſet, acceptaſſent. 5. Jul. Hinc edicto Wrangelius militibus injungit, ne Electoris ſubditos ullo modo lædant; latrunculatore hinc inde dimiſſo, qui vagabundos citra moram laqueo necaret.

Idem in Miſniam tendit. 22. Sep. 27. Sept.

Per anguſtias inde ad Preſniciam in Miſniam progreſſus Sletam, Glauchamque itinere facto, Ronneburgum attigit. Ubi unius diei quietem exercitui indulſit reficiendæ equorum laſſitudini, & ut de hoſtium conatibus exploraret. Et quia intelligebat; Kœnigsmarckium cum Lamboio luctantem ita brevi accedere non poſſe, ſibi autem his oris diu ob inopiam annonæ ſubſiſtere non licere, de itinere in Franconiam ſuſcipiendo cogitabat, quoad iſti advenire vacaret, tentaturus, num ſuſcepta cum equitum manu excurſione Memmingæ, aliiſque per Sueviam locis non ſat valido præſidio firmatis ſubvenire poſſit: præſertim cum Turennius Rhenum verſus movere nuntiaretur. Interim Memmingenſes ad expromenda vetera in partes ſtudia, & conſtantiam adverſus Bavari minas, illecebraſque hortatur. Nec minus ejus oppidi præfectum Przimskium ad ſtrenue rem gerendam animat. Et quia inaudierat, Cæſareos de opprimendo Magdeburgo agitare, ejus urbis Senatum per literas monet, ſedula circumſpectione 29. Sept. inſidias à ſe averruncent.

Bavarus Memmingam invadit. 18. Sept. Idem copias Cæſareis jungit.

§. 47. Aſt Bavarus poſt abruptas inducias quatuor equitum, totidem peditum legiones Memmingam verſus miſit, iſti oppido in poteſtatem redigendo, quibus grandium machinarum numerus accedebat. Reliquas tredecim legiones Gronsfeldii Comitis ductu, per Straubingam, Chamumque in Bohemiam ire juſſit. De conſilio ſuo ad præfectos Gallicos Lauingam, Schorndorfum & Heilbrunnam, *ipſumque præcipue Turennium perſcribit; ſe haut eo ſecius cultam ha*ctenus cum Gallia amicitiam ſervaturum; Nec minus ſpem ſibi eſſe, Turennium præfectis iſtis,

1647. aliisque à Gallia dependentibus injuncturum, ne iis quæ contra Suecos ſuſciperentur, ſe immiſceant, aut quidquam infeſti adverſus ſuos ſuſcipiant. Idem ut circa Gallos obſervarent, ſerio ſe ſuis injunxiſſe. Inde ſociati Bavaricis Cæſarei in Suecos tendunt, & paulatim anguſtiis ad Pirſuitiam propinquant, ita tamen, ut Cæſarei recta Cadenam & ultra, Bavarici per Deuſingam, Engelhauſam, Joachimi vallem & Wielenthaliam progrederentur. Unde Wrangelio viſum iter in Franconiam omittere, ne ipſo ad latus digreſſo Cæſarei recta in Saxoniam Inferiorem tendentes Viſurgim, Albimque flumina in poteſtatem redigerent. Sed cum par hoſtilibus exercitibus non eſſet, longius retrocedendum erat. Ita cum Lipſiæ curam Axelio Lilio commendaſſet, adjuncta equitum manu ad excurſiones in hoſtem inſtituendas, intellectis hoſtium deſtinatis è ſexaginta equitibus apud Altenburgum interceptis, Ronneberga Cizam Pegaviamque abit, Salam apud Merſburgum trajecturus. Ubi cum dextrum equitatus cornu jam tranſiſſet, machinis inſequentibus pons frangebatur. Unde neceſſum erat cum reliquo exercitu Naumburgum ire, ac per pontem apud Keſenam iſtum traducere. Ita copiæ inter Burſtadium & Eckardsbergam iterum conjunguntur. Dejectis Jenæ & alibi queis Sala tranſitur pontibus, Vippacum, Langenſalzam & Mulhuſam proceditur. Burſtadio Fridericus Loevvius vigilum præfectus cum quatuor dimacharum cohortibus Schvveinfurtum mittitur præſidio ibi firmando; quo & Roſenſchmidius vigilum præfectus cum pari dimacharum numero ſe recipere neceſſum habebat, poſtquam VVinsheimum, & Norlingam penetrare, uti juſſus erat, non dabatur. Præter Mulhuſam in Eichsfeldiam conceditur; ubi cum rumor eſſet VVertanum cum aliquot legionibus in Sileſiam ire juſſum, ne forte in Pomeraniam quid tentaret, VVittenbergius cum valida manu eodem mittitur, antevertendis iſtius conatibus, ſimul ut Iglaviam obſidio, quo tunc premebatur, liberaret.

3. Oct. — VVrangelius Salam tranſit. — 19. Oct. — VVittenbergius in Sileſiam mittitur.

§. 48. Cum VVrangelius per Eichsfeldiam Fridlandam uſque prope Goettingam perveniſſet, à Turennio miſſus Perronius ipſi occurrit, nuntians, hunc apud Moguntiam cum quinque militum millibus hærere ipſi ſe juncturum. Ab eo jam antea VVrangelius literis poſtulaverat, ut Memmingæ ſubveniret. Sed Turennius ea cum manu ſolus in hoſtem ire verebatur. Cui nec VVrangelius repugnabat, inde adjuncto quoque Kœnigsmarckio & Haſſicis in hoſtem perrecturus. Sed cum hoſte in Haſſiam tranſgreſſo via ad conjunctionem intercluſa fuiſſet, remiſſo Perronio apud Turennium inſtabat, ut is Bavaro bellum iterum indiceret, Memmingamque liberaret, aut ſaltem eo fine ſe moveret, aliave ratione hoſtem diſtraheret. Enimvero hic nihil ſibi ex aula ſuper belli indictione mandatum excuſare, cui & parum ponderis futurum ſit, tam modicis copiis inſtructo. Et Bavaro hoſtilia adverſus Galliam reſumente hoſpitia ſua per Sueviam, ni amplioribus copiis fulciatur, periclitatura. Nec longius ſe progredi poſſe, niſi promiſſa è Flandria auxilia adſint, aut ni accedens propius VVrangelius viam conjunctioni muniat. Cæterum hic Fridlanda movens præter Goettingam, & Uſlariam Viſurgim verſus tendit; quem & apud Huxteram ponte navali tranſit, prætorio Corveiæ ſtatuto, hoc tractu quietis nonnihil exercitui conceſſurus, niſi hoſtium conatus alio traherent. Sed quia intellexerat, Kœnigsmarckium & Haſſicum ducem Rabenhauptium, omiſſo ad Rhenam Lamboio, in Friſiam Orientalem abiiſſe, ne forte hoſtis medium ſe ipſis interponeret, utrique ſcribit, quantum poſſint ad Viſurgim properarent, ut junctis viribus eo efficacius rem gerere queant.

Wrangelius Turennii conjunctionem affectat. 20. Oct. — VVrangelius Viſurgim tranſit 29. Oct.

§. 49. Paulo ante fœdiſſimi exempli facinus in Saxoniæ Electorem per Jacobum VVanckium tribunum, fortem alias & bene meritum virum, intentabatur. Hunc aliquot ante annos Elector Goerlicii obſederat, & ad deditionem adactum contra datam fidem pleraque parte legionis egregiæ, ac numeroſæ exuerat, quam is poſt nullo modo ad priſtinum decus inſtaurare valuerat. Ex quo immortale odium adverſus Electorem idem conceperat, cui explendo jamdudum de intercipienda Dreſda conſilium agitaverat. Ante annum fere Dunckelſpulæ ſigniferum ſuæ legionis Andream Hofmannum ſolicitaverat, qui multos per annos Dreſdæ egerat, ut ſpatioſa ibi domo vacua conducta ſexaginta milites ab ſe paulatim ſubmittendos ſecreto aleret, aliosque idoneos in ſocietatem traheret. Tum paratis omnibus, condicto die ſe cum trecentis dimachis ſub noctem tacite oppido ſucceſſurum. Porta aperta ſignifer cum ſuis eo rueret, ac vigiles cæderet: mox ſe advolaturum, ac in oppidum irrupturum. Sed id conſilium cum difficilem habere exſecutionem videretur, à ſignifero tunc repudiatum. Nec minus vindictæ libidine ardens, dum VVrangelius in Bohemia adverſus Cæſareos rem gerit, ſemel atque iterum Lipſiam Halamque velut ob privata negotia abeundi veniam fruſtra petiit; quam demum Suecico exercitu in Miſniam regreſſo impetravit. Inde clam ſolicitavit, qui ſecum excurſionem facturi eſſent, magna ſpe prædæ oſtentata; ac pertracto in ſocietatem præfecto vigilum legionis prætoriæ Janſchovio, ac ſubtribuno Prunello excurrendi ſolertiſſimo quingentorum equitum catervam ſibi adjunxerat. Prunello fatebatur, ſibi decretum Electorem cum tota familia trucidare. Et cum is reponeret, id Suecico duci diſpliciturum, reſpondebat; modo ſemel Dreſda potiatur, ſe iſtius iras facile ſpreturum. Addebat, cauponem eſſe prope portam horum conſcium, in cujus ædibus ſui latitare deberent. Vix octo viros pontem penſilem moliri poſſe, qui ne ſubtrahi queat, facile ſe prohibiturum. Id facinus VVrangelius per ſupra dictum ſigniferum altero poſtquam VVanckius profectus erat die cognovit; qui ſtatim validam catervam citato quantum poſſet curſu inſequi iſtum juſſit, VVanckium vivum aut mortuum reducturam. Ita captus ille in arcem Lipſienſem deductus eſt. Eam rem ægerrime ferebat VVrangelius, ne forte irritatus Elector in Cæſaris partes iterum concederet. Unde ut oſtenderet, Reginæ ſibique id facinus diſplicere, VVanckium judicio militari ſiſtendum decrevit. De quo uti Elector intellexit, VVrangelio per literas gratias egit, ac ut pro merito in reum animadvertatur, rogavit. Judicio Oldendorfii habito, quod ſedecim ductores, præſide Guſtavo Hornio ſummo excubiarum præfecto componebant, reus crimen perduellionis admiſiſſe videbatur, temerata fide publica per Reginam Electori data, ex quo facinore reſpublica non parum detrimenti capere potuiſſet. Igitur pronuntiatum, ut ipſi os corde pectoribus eruto verberaretur, inde corpus quadripartitum totidem rotis imponeretur. VVanckius cum Lipſiæ ſententia ipſi prælegeretur, aliam excurſionis cauſam fingere, defenſionem meditari. Uxor quoque

1647. — VVanckii adverſus Saxoniæ Electorem conatus. — VVanckius capitur. — 8. Oct. — Idem damnatur. 18. Oct. — 21. Oct.

1647.

que ejus ad pedes Electoris provoluta veniam implorare. Tum & Axelius Lilius apud Electorem intercedere, quod facinus intra conatum ſubſtitiſſet, ac iſte alias fidam partibus Suecicis operam navaſſet. Adverſus quæ Elector immotus exſecutionem ſententiæ flagitare. Sed Wrangelius defenſionem haut abnuendam cenſens, jubebat peritum juris ipſi concedi, qui reſponſum adornaret, ejusque exemplum tum Electori, tum ſibi transmitteret. Ita unus & alter menſis extractus, ac Wrangelio novam expeditionem ingreſſo de hiſce cogitandi parum ſpacii relictum. Qua mora interpoſita demum Wanckius ſupplicium effugit. Reginæ tamen juſſu idem Lipſiæ in cuſtodia detentus, quoad deducto inde Suecorum præſidio liber dimitteretur, diuturna cuſtodia, & amiſſo tribunatu ſat pœnæ dediſſe creditus cogitati ſceleris, & quod effectui plane non potuiſſe dari videbatur.

Cæſarei in Thuringiam veniunt.

§. 50. Aſt Cæſareus exercitus duodecim equitum, ſeptem peditum millibus conſtans, quibus à Bavaro quatuor millia equitum, mille quingenti pedites accedebant, è veſtigio Succos per Sylvam Bohemicam inſequebatur. Ac initio Cæſarei Annebergæ, Bavarici Snebergæ metabantur. Inde Cizam & Eiſenbergam, demum Jenam progrediuntur. Ubi cum duas per ſeptimanas quie-
21. Oct. viſſent, Jenæ Salam tranſeunt; Erfordiam ita prope cum exercitu ſubeuntes, ut obſidium ejus ſuſ-
23. Oct. cepturi viderentur. Sed mox Ilmam, Arnſtadiumque, ac Gothanum in diſtrictum diffunduntur, qua incedebant omnia fœde populati, etiam frugiferis arboribus citra neceſſitatem excisis. Ipſi quoque mox inopia, quam rapinis fecerant, premi; pedites frequentes deſerere, plurimi equi procumbere. Multos quoque à Wrangelio remiſſæ, ac Lipſia, Erfordia & Mansfelda excurrentes catervæ intercipere; ſic ut iſtorum numerus non parum minueretur. Nec minus tamen Suecicus exercitus cum inopia conflictari, quæ demum patientiam expugnatura videbatur. Ac ſi hoſtis inſequi ipſum perrexiſſet, antequam Kœnigsmarckium Haſſosque adjungere ſibi, & equites, quorum tria millia quingenti amplius ad pedes deſcenderant, inſtruere poſſet, non ſolum longius recedendi neceſſitas afferebatur, ſed & turbarum quid, & conſternationis inter milites oriturum metuebatur.

Hoſtis in Haſſiam flectit.

§. 51. Enimvero hoſtis in Haſſiam flectebat, conjunctioni Gallorum cum Wrangelio impediendæ, an quia Melander odio ſuo in Landgraviam devaſtata ipſius ditione litare cupiebat. Sane Suecis lætum accidebat, ſpatium ſibi concedi exercitui reficiendo. Ac manifeſtum erat, à morte Guſtavi Regis nunquam propiori periculo Suecos admotos fuiſſe, victoriarum ſuarum fructum amittendi, ſi Cæſarei acriter ipſis inſtitiſſent, nullo ad ſe confirmandum ſpatio relicto. Sed cum Melander in Haſſiam verteret, periti rerum ſtatim inanem ejus expeditionis ſucceſſum augurabantur, quod nullus adhuc exercitus Haſſiam ingreſſus eſſet, qui exitium ibi non inveniſſet ob frequentes arces, anguſtiasque, ac montes aſperos, & agreſtes feroces inſigni in Principem ſuam fide, tractandorumque armorum ſolertia. Interea præfectus vigilum cum quingentis deſultoribus à Melandro Magdeburgum miſſus eſt, qui recipi ſe in urbem petebat, ac ut Cæſareis penum ibi ſtruere, tranſituque uti liceret. Ex quibus hoc & iſtud decuriones annuebant, admiſſione intra urbem, quæ potiſſimum ſpectabatur, negata. Ita iſte qua venerat via remeare cogebatur. Cæſarei per Iſenacum & Creutzbergam Haſſiæ infuſi, præcurrente cum valida equitum manu Montecuculo, late omnia populabantur, Provinciamque pervagari inter Werram, Fuldam & Adranam metabantur, ingentibus tributis ubique extortis. Incendiis graſſari incipientes Landgraviæ minæ inhibebant; ni deſiſterent, pari modo cum præſulatibus VVeſtphaliæ ad Colonienſem Electorem
ſpectantibus actum iri. Paulo poſt Lamboius 11. Nov.
Rhena digreſſus cum Melandro Gudensbergæ congreſſus eſt, poſtquam copias ſuas per VValdeccenſem Comitatum diſpoſuiſſet.

Wrangelius Oldendorfum recedit.

§. 52. VVrangelius contra apud Huxteram ſubſiſtere decreverat, parandis equis è Brunſuicenſi & Luneburgica ditione, cum alia ratio non ſuppeteret; quo nomine cum Ducibus illis tractatus ſuſcepit. Inter hæc comperto hoſtem flumine Fulda tranſito in ſe tendere, & quia alias hoc tractu deficiente annona morari non dabatur, ſubdu-
cendo in tuta exercitui, longius ſecundum flu- 8. Nov.
men deſcendere placuit. Igitur motis Huxtera caſtris Oldendorfum acceditur, ac deductus Huxtera pons ibi iterum ſtruitur. Tum dimiſſis hinc inde altero Viſurgis latere catervis ſignificatur, ne VVeſtphalica ripa deſcendant, ſed tranſito Caſſellis Fulda, ac VVitzenhauſæ VVerra, ad exercitum pergant. Simul à Luneburgico petitur, navigia quæ Mundæ ſint, Hamelam deducat, ne hoſti, ſi forte velit, pontis extruendi facultas ſit. Inde miles diuturno labore fatigatus, per præſulatum Halberſtadienſem, Hildeſienſem & Mindenſem, tum Brunſuicenſi agro inter Viſurgim & Leinam & per Schauenburgicum Comitatum diſtribuitur.

Copias in hiberna diſtribuit.

& cum Duces circa ſuppeditandos equos tergiverſarentur, ac cœptam eo nomine negotiationem extraherent, quia res moram non ferebat, VVrangelius denuntiat; ni promtius annuant, neceſſitatem ſibi imponi equos Provincialibus per ſuos imperandi. Cui fini aliquot tribunos cum bis mille trecentis inermibus equitibus Cellenſi, & Guelferbytanæ ditioni immiſit: qui pro rata abs quavis præfectura certum equorum numerum exigerent, ſi ultro non præſtarentur. Et malebant Duces cogi, ne ultro iſtos ſubminiſtraſſe apud Cæſarem viderentur, neu huic eadem poſtulandi anſa præberetur. Id quod Ducum Legati ipſi tacite ſuggerebant, ſimul innuebant, præfectis Ducalibus clam injunctum, ut iſtud negotium promotum irent. Hildeſienſis quoque præſulatus incolis ea lege adverſus excurſorum injurias cautum, ſi ſeptingentos equites equis armiſque inſtruerent. De cætero ne obtentu præſtandæ ſecuritatis Provinciales pecunia ex militum libidine emungerentur, acribus edictis inhibebatur. Et quia hoſtium catervæ VVarendorfo, Meppa, ac Rhena in ſtativa Suecorum excurrere, Provincialesque tributo emungere audebant, VVrangelius edicto denuntiabat, haut obſtante circa captivorum redemtionem pacto; quicunque intra hæc Suecorum hoſpitia deprehenderentur, nullo diſcrimine cæſum iri. Idem ut Auguſto Brunſuicenſi Duci viciſſim gratificaretur, ipſo petente VVulfsburgo arce præſidium deducit, munitionibus prius dejectis. Simul demulcendo Brandeburgico Comitatus Ravenſpurgicus hoſpitiis ac tributis exemtus. Scilicet ne unus & alter forte Cæſaris ſolicitationibus aurem præberet. Qui & nuper Curtium Comitem ad Electorem Saxoniæ miſerat, in Cæſareas partes hunc denuo pertrahere conaturum, oblato ſummo in exercitum impe-

1647. rio, & præſulatu Magdeburgico atque Halberſtadienſi. Et quanquam iſte re infecta diſceſſerat, haut eo ſecius propediem Princeps Lobcovvicius adfuturus Dreſdæ dicebatur, qui Electorem ad congreſſum cum Cæſare Leutmericiam, aut alium opportunum in locum pertraheret; ubi plene Saxoni de reſumenda in Suecos hoſtilitate perſuaſum iri ſpes erat. Contra Wrangelius, cum Elector conventa pacto induciarum tributa remitti poſtularet, quod nupero utriuſque exercitus tranſitu Provinciæ ſuæ plurimum detrimenti cepiſſent, rigida exactione abſtinendum, & quam molliſſime agendum Axelio Lilio injunxit, ne forte hoc obtentu ad infeſta conſilia impelleretur. Alias unica ipſi cura erat exercitum reficere, ac per Luneburgicam ditionem equis inſtruere; quod etſi Ducibus illis ſat durum videretur; tamen iiſdem inevitabilis belli neceſſitas ſubinde ingerebatur; & quo magis tergiverſarentur, eo diutius exercitui in ipſorum ditione morandum fore. Nam propoſitum ipſi erat, poſt refectum exercitum ſtatim aſſumto Kœnigſmarckio, & Haſſicis in hoſtem tendere, nec tantum otii eidem concedere, ut copias per hiberna diſponere poſſet; cumprimis ardens à Bavaro ob abruptas inducias vindictam ſumere. Ne tamen per hibernorum otium plane à bellicis actionibus ceſſaretur, Duglaſſium cum mille equitibus ducentis quinquaginta dragonibus mittit, qui Gleichenſteinam Eichsfeldiæ arcem in poteſtatem redigeret; quam à Suecis quondam munitionibus nudatam Cæſarei nuper immiſſo præſidio reparatum ibant. Is ſinuato per Haſſiam itinere dum machinas admovet, ac Fabiano Ferſenio qua acceſſus agendi demonſtrat, tubi majoris globo tergum trajectus Goettingam lectica deportandus erat. Unde cum nemo eſſet idonea autoritate, qui cœptum negotium perficeret, abductis machinis arx omiſſa; præſertim cum Bavarici non procul in Franconia tendentes jam circa Salzungam coirent.

Gleichenſteina arx fruſtra à Suecis tentatur.

9. Dec.

Cæſarei in hiberna diſcedunt.

§. 53. Aſt Cæſarei per Haſſiam hinc inde vagi jam ad Dimelam flumen Warburgi, & circa hærebant; mox retro Fritzlariam, & ad Adranam vertebant; inde verſus Viſurgim Geiſmariam, & Grebenſteinam progrediebantur, velut eo flumine ſuperato Suecorum hiberna irrupturi; nullo alio fructu, quam ut Haſſiam funditus evaſtarent, non modice tamen & ipſi numeris imminuti. Ita poſt exeſam Haſſiam alia ſtativa circumſpicienda erant, Bavaricis præcipue inſtantibus, quibus alias cum Cæſareis parum conveniebat, ut in Franconiam deductæ copiæ hibernorum quiete reficerentur. Unde iſti à Cæſareis digreſſi in Fuldenſem Præſulatum tranſiere, ex itinere Fridvvalda arce, quam ſexaginta Haſſici pedites inſidebant, ad deditionem redacta. Quibus & Wolferſtorfa arx, viginti peditibus cuſtodita citra exceptionem ſe dedidit. Parvis inde itineribus Mœnum verſus movere, ac in Herbipolenſem, Bambergenſemque Præſulatum infuſi occupatis Meinburgo ac Zabelſteina arcibus, Schvveinfurtum eminus clauſere. At Melander velut ægre Haſſiam dereſeret, Fritzlariæ, Corbaci, Franckenbergæ, Kirchainæ complures legiones collocavit, Homburgumque arcem valida dimacharum manu firmavit; quibus legionibus alimenta ex inferiore Haſſia ferro, flammiſque extorquenda aſſignantur. Reliquæ in Thuringia ditionibus Altenburgici, Vinarienſis Ducis, ac Schvvarzburgici Comitis, tum Coburgicis, Culmbacenſibus, & Hennebergicis terris immiſſæ. Sedecim legiones ſecum retinuit ad Marpurgum expugnandum, in cujus oppidi poſſeſſionem Landgravium Georgium reponere avebat, poſtquam hic Princeps conventionem ſuper Marpurgenſi lite opera Joannis Chriſtiani Boineburgii nuper Caſſellis initam ratam habere abnuerat. Ac oppidum quidem ſat diffuſum, nec ſufficienti præſidio inſtructum facili negotio expugnabatur. Nam edita tribus è ſuggeſtibus murorum ruina quatuorque locis aſſultu dato, Caſſellanus miles in arcem, & vicinas huic ædes nullo damno accepto ſe recepit. Unde Cæſareus miles oppidum irrumpens, rapinis, ſævitia ac libidine cives peſſime habuit. Arx inde acceſſibus, machinis, ac cuniculis tentata, quæ cum celſo ſitu, validiſque munimentis vim facile eluderet, ac hiberno cœlo miles laborem ægerrime tolerafret, mox obſidio liberata eſt. Munimenta oppidi, portæque, & turres ſubjecto pulvere nitrato dejectæ. Reliquis legionibus digreſſis aliquot adhuc pedeſtres in oppido ſubſtitere, in quas ex arce erumpens Stauffius tribunus haut parum ſtragis dederat. Ita & iſtæ exercitum ſequuntur, nullo operæ pretio facto, ut quæ nec ædes in clivo pontis prope arcem ſitas expugnare valuiſſent, amiſſis aliquot centuriis præfectorum, gregariorumque, & inter alios Reichio ſupremo vigiliarum præfecto. Ac parum aberat, quin ipſe Melander quinque ante eum diſceſſum dies exitium inveniret. Nam Stauffius arcis præfectus cognito iſtius diverſorio apud Danielem Seipium machinas in triclinium direxerat, audito tubis ſignum prandio dari, menſæ eum mox accubiturum conjectans. Sed forte incidentia quædam negotia ut tardius menſæ accederet, effecerant. Ita juſto maturius diſploſæ machinæ; nec eo minus caput & pectus fragmine trabis, quod globus impactus avulſerat, graviter ſauciatus eſt, ut ſanguis ægre ſiſti poſſet. Badenſi quoque Marchioni qui tunc aderat, aliquot dentes excuſſi; excubitori ad januam adſtanti caput avulſum. Hoſpite Seipio globus inter crura medius nulla noxa tranſvolavit.

1647. Melander Marpurgum expugnat.

4. Dec.

23. Dec.

Melander ſauciatur.

§. 54. In Sileſia ſub finem ſuperioris anni Wittenbergius hoſtem in vicinam Bohemiam propulerat. Inde ad Olaviam regreſſo occaſio naſcebatur copias inſigniter augendi, quod Poloniæ Rex ob ejus Reipublicæ ſuſpiciones mercenarium militem exautorare coactus eſſet. Et jam complures præfecti Suecicæ ſe militiæ offerebant; qui, cum pecuniæ parum eſſet, promiſſis onerabantur, nec ad Cæſarem tranſirent. Igitur è re viſum, poſt firmatam idoneo præſidio Olaviam, cui Gunnius tribunus præficiebatur, exercitum trans Oderam in diſtrictum Namslavienſem deducere, annona abundantem, legioneſque per hiberna diſtribuere, quæ acceſſu militis à Polono exautorati numeris gliſcebant. Eo tempore præfectis præſidiorum Suecicorum injungebatur novo vectigali merces Vratislavienſium onerare, decima pretii parte exacta; quod cum hactenus ipſorum commerciis libertas & ſecuritas à Suecis præſtita eſſet, ipſi viciſſim forum in urbe Suecico militi, quantumvis rogati, indulgere nollent, cum Cæſareos omni ratione ſublevatum irent. Aſt Montecuculus Comes, cum Suecos trans Oderam conceſſiſſe audiret, è Bohemia regreſſus Landshuti primum, inde apud Hirſchbergam conſedit, hoſtili modo omnia depopulatus. Et rumor erat à Cæſare ipſi injunctum, ut diſtrictum circa Polckenhainam, Hirſchbergam, Goldbergam & Lembergam funditus evaſtaret. Cujus & miles inter alia nobile præ-

Wittenbergii geſta.

Montecuculus in Sileſiam revertit.

1647. prædium VVuſternitzam incenderat, in quo centum octoginta octo homines flammis periere. Inde Munſterbergam progreſſus Olaviam per inſidias intercipere noctu admotis ſcalis conabatur; ſed proditus re infecta Munſterbergam rediit. Contra Wittenbergius ob udum cœlum, ſoluſque Namslaviam oppugnare prohibitus, cis Oderam regreſſus Strelenam verſus tendit, ſi qua poſſet, Montecuculum multaturus; ſed qui mature Nimtſcham ſub montes Bohemicos ſe recepit. Wittenbergius poſtquam Clemmium præfectum vigilum valida cum equitum manu miſiſſet, ut arci Brixenſi ligna & alia neceſſaria inferret, Freibergam, inde Reichenbacum pergit. Ubi intellecto Montecuculum in Comitatu Glacenſi circa Braunam tendere, raptim cum expedita manu profectus apud Politziam anguſto loco catervam hoſtilem deprehendit, cujus magnam partem cædit, capitque. Per fugitivos excitato tumultu Montecuculus magna cum trepidatione Kœnigsgræciam uſque ſe proripit, aliquot centuriis ſuorum, ac propria ſupellectile deſideratis. Ei Wittenbergius Nachotum uſque inſiſtens, inde Johannisbergam arcem non procul Glacio ſitam occupat, centum dimacharum præſidio impoſito. Oppelam poſthæc invaſurum, quam Cæſareus adhuc miles inſidebat, Regis Poloniæ reſpectus, ad quem Oppelenſis & Ratiborienſis Ducatus ſpectabat, inhibuit. Unde ea omiſſa Freiſtadium regreſſus; mox Oderbergæ caſtris raptim munitis conſedit, quod alio ſe conferre, infuſis in Moraviam & Bohemiam Cæſareis legionibus profunda luto humus non patiebatur. Montecuculus Succis è Glacenſi Comitatu digreſſis apud Landscronam ad fines Moraviæ ſtativa poſuit, iſtorum conatus obſervaturus; mox Strelenam vertit, velut Olaviam, & alia loca Suecis inſeſſa tentaturus. Sed eo conſilio omiſſo Munſterbergam; inde Johannisbergam flexit, cujus obſidium dum ob profundas montanis locis nives fruſtra molitur, retro Grulicham in Bohemiam ceſſit; ubi Pompejus Comes, ſummus excubiarum præfectus, cum aliquot legionibus ipſi junctus eſt. Ita auctus copiis in VVittenbergium vadere conſtituit; qui munimentis caſtrorum apud Oderbergam confiſus, intrepidus ipſum expectabat. Et quia nunciabatur, illum Ratiboriæ Oderam tranſiturum, VVittenbergius hoſti arcendo iſti oppido arcique militem immittit. Ac ne Poloniæ Rex eo facto offenderetur, neceſſitatem demonſtrat, ac ne præſidium oppidanis oneri foret, proſpicit. Ita hoſtis nulla ſpe rei bene gerendæ, utut jam Freudendaliam prægreſſus receſſit; & Pompejus quidem cum ſuis Grulicham rediit, Montecuculus Neiſſam ſe contulit. Eo hoſtium motu cognito equites Suecici Carnoviæ, Leobſchutzii, Olmucii, & Neuſtadii facta manu poſtremum hoſtium agmen profligarunt; inde impedimenta cupidius quam cautius invaſere, quod hoſtium legiones non procul incedentes in ipſos verterentur, ac ſtrenue licet reſiſtentes tandem in fugam propellerent, captis præfecto turmæ, duobus optionibus, & viginti gregariis novem cæſis; quanquam & Suecici quinquaginta captivos Eulenbergam pertraherent.

11. Jan.

In quem Wittenbergius tendit.

5. Febr.

29. Mart.

Wittenbergius iterum in hoſtem movet.

§. 56. Porro VVittenbergius Oderbergæ ſuos nemine reſiſtente refectum ibat: ita Montecuculus ſuas legiones per munita Sileſiæ loca diſtribuit. Sed ubi ſiccatæ jam viæ itineri faciendo aptæ forent, VVittenbergius Uratislaviam verſus progreditur in campum à canibus dictum, Montecuculi binas legiones quæ Elbingæ tendebant oppreſſurus. Quæ tamen quadrante horæ ante ipſius adventum à ruſtico monitæ ſub vallum Uratislaviæ ſe ſubduxerant, impedimentis pleriſque Suecico militi in prædam relictis. Eam jacturam paulo poſt penſabat præfectus turmæ, quem vulgo Valentinum Cæcum vocabant, qui Lignicia longe lateque in ipſam uſque Saxoniam excurrebat; ac tunc inter Deſſaviam, & Serveſtam Albim tranſgreſſus Novæ-Haldenslebiæ in Magdeburgico præſulatu tribunum Joannem Chriſtophorum Frœlichium capit, Dannebergium occidit, Axelio Lilio fruſtra equitum manum ad eum perſequendum mittente. VVittenbergius inde Auriſii infra Uratislaviam navali ponte Oderam tranſit, Neumarco cum valida equitum peditumque manu inſeſſo, Uratislavienſibus commercia cum Lignicenſibus intercludit. Unde illi in anguſtias redacti, quod antea abnuerant, per ſuburbia Suecicis forum deinceps præbuere. Auriſii VVittenbergius aliquandiu ſubſiſtebat, motus hoſtium, cujus legiones per munita oppida ſparſæ erant, tum mandatum VVrangelii expectans; quæ cauſa erat, ut obſidio alicujus oppidi ſe implicare haut conſultum duceret. Ubi cum audiret Uratislaviam jam annonæ caritate laborare, eam urbem infeſtiora iterum ſpirantem arctius premere interclusa ſubvectione inſtituit. Et gliſcente fame ſpes erat eandem ad neutralitatem acceptandam compulſum iri, cum à VVrangelio in Bohemiam ubi ſumma rerum tunc vertebatur, ſe conferre juſſus eſt. Igitur diſpoſitis Sileſiæ rebus per Luſatiam in Miſniam abiit, Albique inter Strelam & Miſenam ſuperato, Egram verſus iter intendit, ac dum VVrangelius circa Egram expugnandam ſatagit, interim ipſe arcem Falckenaviam in poteſtatem redegit, octoginta propugnatoribus inter cohortes ſuas diſtributis.

21. April.

1647.

5. Maji.

Idem ad Wrangelium evocatur.

§. 56. Poſt VVittenbergii è Sileſia diſceſſum Cæſareis facultas dabatur Olmucenſes, longe lateque circumjecta perſultantes, locatis per vicina oppida validis ſtationibus coërcendi. Simul aliquot agreſtium centuriæ contractæ, ad meſſem circa id oppidum corrumpendam. Nec minus Iglavienſes circumpoſitis per vicina loca legionibus arctius incluſi. Cæſarei quoque late jam Sileſiam pervagati provinciales tributis emungebant. Cui negotio dum operatur VVurbius Comes Oderam cum valida equitum manu tranſgreſſus, in ſubtribunum Quaſtium Glogovia progreſſum incidit; à quo acriter multatus duobus turmarum præfectis, pluribuſque ductoribus & quinquaginta gregariis amiſſis, ægre Succorum manus evaſit. Quaſtius inde Lignicenſium meſſem plane corrupit; quod cum Valentinus Cæcus oppido erumpens prohibere vellet, ipſe graviter ſaucius multis ſuorum amiſſis repulſus eſt. Johannisberga tamen arx in Cæſareorum iterum poteſtatem redacta, cujus præſidiarii cum Leobſchutzam per montes evadere conarentur, intercluſo à Glacenſibus itinere in arcem repulſi, poſt ad deditionem adacti ſunt. Suecis tunc magnam frumenti vim congerere per otium licebat, quod Montecuculus legiones ſuas è Sileſia ad primarium exercitum in Bohemiam deduxiſſet. Porro Cæſarei ut Uratislavienſibus, quorum commercia VVrangelius quoque edicto publicato inhibuerat, reſpirandi facultatem darent, aliquot equitum turmas Strelenæ, Briegæ & Namslæ collocant, Suecorum excurſionibus Oelſa & Olavia compeſcendis. Ipſe tribunus Avvackius eo fine Bern-

Cæſarei Olmucium & Iglaviam eminus obſident.

14. Jun.

1647. ſtadii cum quadringentis circiter militibus confe-
derat, idem ſimul Suecis Olaviam, & Jeltſcham
inſidentibus annonam intercepturus. Id haut fe-
rentes Sueci, coactis ſeptingentis quinquaginta
ſub Quaſtio ſubtribuno equitibus, quadringen-
tis quinquaginta peditibus Bernſtadium tendunt.
11. Aug. Ingruentibus ante portam occurrit quidem A-
Cæſarei vvackius, ſed acriter exceptus, & in oppidum re-
pelluntur. jectus eſt; in quod Suecici equites cum ipſo ſimul
irrupiſſent, ni dimachæ & ſclopetarii in aditu ſub-
urbiorum diſpoſiti obſtitiſſent. Subeuntibus
mox Suecicis peditibus Cæſarei igne ſuburbiis
immiſſo in oppidum ſe receperunt. Avvackius et-
ſi defenſionem meditari videretur; tamen media
nocte per portam terra obſtructam, eoque Suecis
incuſtoditam, amotis quæ obſtabant repente eru-
pit, ac cum ſuis Namslam evaſit. Bernſtadio Sueci
omnia munimenta detraxere, ut & Strelenæ; qua
itidem Cæſarei ſe proripuerant. Trautenaviæ
quoque quatuor equitum centuriæ, & pedites ali-
quot locati erant, ad aditum Suecis in Bohemiam
intercludendum, ne tributa inde exigere poſſent.
4. Sept. Eos opprimere cum Quaſtius fruſtra conatus eſſet,
10. Sept. mox junctis quingentis equitibus, duabusque ma-
chinis, poſt aliquot ejaculationes impetu in oppi-
dum irrupit. Cæſarei in arcem refugi duas per
horas reſiſtunt; ſed admotis machinis Suecorum
arbitrio ſe dedunt. Ita capti duo turmarum præ-
fecti, totidem ſigniferi, tres optiones ac centum
quinquaginta gregarii cum quatuor vexillis eque-
ſtribus: centurio inſuper & quadraginta pedites,
cum multis equis & impedimentis. E Suecis quin-
que ceciderant. Mœnia heic cum portis diruun-
tur, arci ignis injicitur, quod operæ pretium non
eſſet præſidium heic ponere.

Cæſarei §. 57. Aſt Cæſarei cum per Schneiderum tri-
Iglaviam bunum meſſem circa Iglaviam prius corrupiſſent,
obſident. contracta ſub Ludovico Suchio manu id oppidum
circumſidere inſtituunt; quo & Bucheimius Co-
mes è Bohemia cum aliquot legionibus ire jube-
tur. In ſubeuntes Oeſterlingus tribunus oppidi
præfectus eruptione ſemel iterumque facta, ob-
2. Sept. ſeſſores non leviter multabat. Ob paucitatem ta-
men Cæſarei militis ſegnius procedebat obſidium,
donec pluribus hinc inde contractis copiis circa
Octobris initium vis fieri inciperet, acceſſu ad la-
brum foſſæ duobus locis promoto, ac cuniculo
ſub exterius munimentum acto; Suecis quavis
vi oppoſita reluctantibus. Inde viginti majoribus
machinis oppidum verberatum, jactis ſubinde
ignivomis globis, etſi modico cum obſeſſorum
damno. Ex altera oppidi parte, quod minus arcte
premebatur, Sueci quotidianis eruptionibus ho-
ſtem fatigabant, multis captivis in oppidum per-
tractis; ac parum aberat, quin ipſe Bucheimius
in Engelii vigilum præfecti manum incideret.
Munimentorum hinc exteriorum pinnacula glo-
bis diſſipantur; ſed ſubjecti cuniculi retro in ob-
ſeſſores impetu effuſo haut paucos eliſerunt. Aſ-
ſulto mox dato ea munimenta irrumpunt Cæſarei;
ſed expulſi iterum vallo ſuffoſſo iſtis demum po-
tiuntur non ſine inſigni ſuorum jactura, dum acer-
rime renituntur Sueci, inter alios ad necem vul-
nerato tribuno Straſoldo, qui paulo poſt è vulne-
ribus obiit. E munimentis iſtis Cæſarei cunicu-
20. Nov. los ſub vallum egerunt. Inde edita murorum rui-
na phalanges velut aſſultum daturæ diſponuntur,
ac miſſo tympanotriba, deditio imperatur. Quam
obſeſſi abnuebant, quod poſt dejecta mœnia re-
ductus præfixis palis excitaſſent, latamque foſ-
ſam, adactis ad opus faciendum oppidanis depreſ-
ſiſſent, retro quam magno animo hoſtem expe- 1647.
ctabant. Simul domus aliquot munierant, ac pa-
rietibus perfoſſis conjunxerant, è quibus ſi Cæſa-
rei in oppidum perrumperent, reſiſtere decreve-
rant. Demum & curiam lorica circumdederant,
extremi refugii vices ſubituram. De quo cum
Cæſarei à transfugis cognoviſſent, omiſſo aſſul-
tu cuniculis rem agere ſatius ducebant. Inter quæ
apud Cæſareos Cnoringius tribunus, dum vallo
conſcenſo aditus oppidi luſtrat, globo trajectus
occumbit. Quod fatum paulo poſt & Oeſterlin- 24. Nov.
gum oppidi præfectum manebat; de cujus mor-
te, ſimul obſeſſorum conditione, cum ex decurio-
ne, qui cum decem peditibus è ſtatione ſua ad ho-
ſtem tranſilierat, innotuiſſet, Suchius ad tribu-
num Claudium Benedicti, in quem cura oppidi
poſt mortem Oeſterlingi devoluta erat, veterem
dum ipſe apud Suecos meret commilitonem, mi-
ſit, qui extremæ ipſum neceſſitati fruſtra obluctа-
ri oſtenderet, ademta omni auxilii ſpe. Qui re-
ſpondit, ſe deditionem honeſtis conditionibus non
abnuiturum. Sed cum Bucheimius ut ſuo arbi-
trio ſe permitteret, poſtularet, iſte mori ſe malle
declarabat, quam conditionibus parum honeſtis
oppido excedere. Ita Suchio moderante permiſ- Iglavia
ſum ut militari modo cum omnibus ſuis, præter deditur.
eos, qui antea Cæſari militaverant, Glogoviam 27. Nov.
Majorem deduceretur. Quam tamen conventio-
nem Cæſarei haut ſervavere, pleriſque Suecorum
ſpoliatis, ac male habitis, ut vix per Bucheimium
& Suchium injuria furentis vulgi ſiſti poſſet. Hoc
obſidio Cæſareorum mille quingenti ſauciati,
cæſive, è quibus Straſoldus & Cnoringius tribuni
pedeſtres, Seidevvicius equeſtris, quorum hic à
proprio milite, dum nocturnas ſtationes circum-
eundo hoſtem ſe ſimulat, trajectus eſt. Longe
majorem tamen militum jacturam facturi fuerant,
ni agreſtium & metalli foſſorum opera ad acceſſus
& cuniculos agendos uſi fuiſſent. Suecici dimi-
diam partem præſidii amiſerant, præcipua Oeſter-
lingi jactura, qui ſi vixiſſet, ad Wittenbergii uſ-
que adventum oppidum defenſurus credebatur,
cum nec paratus bellicus, nec annona obſeſſos
deficeret. Wittenbergius quippe in Eichsfeldia Witten-
à Wrangelio digreſſus, facto per Luneburgicam bergius in
provinciam itinere, apud Dæmitzam Albim ſu- Sileſiam
peraverat, inde per Meclenburgicam, & Marchi- redit.
am in Sileſiam properans, quicquid militum præ- 1. Nov.
ſidiis oppidorum detrahi poterat, ſibi adjunxerat.
Goldbergæ & Hainæ pauci dies quieti conceſſi,
recreandis à tanto itinere equis. Inde in Bohe-
miam ire, ac Iglaviæ ſuccurrere decreverat, depul-
ſis aut alio diſtractis obſeſſoribus. Ac jam Hirſch- 28. Nov.
berga movens Jauram pervenerat, copiis luſtratis
longius proceſſurus, cum de amiſſa Iglavia nun-
tius adfertur. Igitur inhibito itinere, cum, quas
ſecum ducebat, legiones magnopere quiete in-
digerent, nec ingruente hieme quidquam in ho-
ſtem tentare liceret, illas per hiberna diſtribuit,
ut tamen ſi opus foret, brevi tempore contrahi
iterum poſſent. Ipſe Glogoviæ prætorium ſta-
tuit. Eodem reliquiæ præſidii Iglavienſis quo- 16. Dec.
que adpellebant, ad ducentos pedites, centum
equites redactæ. Apud has cum ſuper deditionis
cauſis inquireret Wittenbergius, paucitas mili-
tum allegabatur, per quam ſtationes prout res ex-
igebat firmare, aut vim ulterius ad extremum li-
cet connixi ſuſtinere haut potuerint. Witten-
bergio poſt in Sileſia à Cæſare Bucheimius Comes
opponebatur.

§. 58. Wrangelio Bohemia digreſſo, Cæſar Cæſarei
tri-

1647. tribunum Lacronium cum tribus legionibus ac
Caſtellum ad Kœnigſvvartam recuperant. quatuor machinis miſit oppugnando ad Kœnigſ-
vvartam caſtello. Ad quod cum acceſſus agi, ac
globi igniti jactari cœpiſſent, centurio qui præe-
13. Oct. rat territus poſt ſegnem defenſionem arbitrio ſe
15. Oct. hoſtium dedidit, utut annona in tres menſes ſup-
peteret, ac paratus bellici affatim eſſet. Ipſe cum
præfectis captivitatem ſubiit, quinquaginta ſex
gregarii Cæſaris ſacramento adacti. In eum cen-
turionem Copya tribunus Egræ præfectus Wran-
gelii juſſu ab hoſte redemtum, flagitiique compertum
Egra eminus circumſidetur. tum animadvertit. Egram non niſi eminus cir-
cumſidere placebat; quo fine aſpero decreto pro-
vinciales monebantur, ne quid in oppidum infer-
rent, atroci pœna in eos qui contra fecerint ſtatu-
ta. Et qui Waldſaxæ, ac Kemnathi tendebant Ba-
varici equites, ſi quos deprehendebant eo quid
importantes, naribus & auribus truncabant. E
1. Nov. quibus & Wurtenbergicus Dux Ulricus noctu
Aſcham vicum oppreſſit, multiſque incolis truci
datis omnia diripuit. Inde ab illis copiis, quæ Kœ-
nigſvvartenſe caſtellum expugnaverant, Wonſi-
dela aſtu occupatur, qua raptim munita, ac inſeſ-
ſis vicinis arcibus Libenſteina, Wildenſteina, Lœ-
vvenſteina & aliis, arcte includebantur Egrani, per
concædes quoque obſtructis viis in Palatinatum
& Bohemiam ferentibus. Quia tamen Ulrico
Wurtenbergico digreſſo obſidentium numerus
imminutus erat, Copya monente Axelius Lilius,
ut iſti oppido annona inferretur, ſexcentos ampli-
17. Nov. us equites Schvveinfurto ac Lipſia Erfordiam
contrahit, qui ductu Chriſtiani Clemmii per Cu-
riam Variſcorum Egram profecti ſunt. His Copya,
adjunctis ſuis equitibus, ac centum peditibus, dua-
buſque machinis, diſerte injunxerat, ut Mitterteich-
chæ inter VValdſaxam & VVonſidelam conſide-
rent conjunctioni hoſtium impediendæ, interim
per minutas catervas pecora Egram compellerent.
Sed illi ad VValdſaxam diutius hærentes hoſti ſpa-
tium dabant, ut ſexcentos equites, ac nonnullos
dragones contrahere poſſet. Ita iſti re infecta, & ne
unico quidem ex hoſte intercepto recedunt, pau-
culis duntaxat pecoribus Egram deductis. Ejus co-
natus irritum eventum Copya in diſcordiam præ-
fectorum conferebat, quod non adeſſet, cujus au-
toritatem cæteri ſequerentur; qui & in regreſſu vi-
ginti ab hoſtibus interceptos deſiderabant. Circa
20. Oct. idem tempus ſubtribunus Quaſtius ex Inferiore Si-
leſia in ſuperiorem tendens inter Leobſchutzam
& Neuſſam Gerlingcofskium tribunum cum tota
Cæſarea legio opprimitur. ſua legione deprehendit; cui ſtatim in fugam effu-
ſæ ita acriter Sueci inſiſtere, ut ipſe tribunus cum
ſubtribuno & quinquaginta equitibus ægre eva-
deret, cæterorum plerique cæſi, duo turmarum
præfecti, ac quinquaginta gregarii capti.

Kœnigſmarckii & Haſſorum acta. §. 59. Circa finem ſuperioris anni VVilhelmus
Saxoniæ Dux inducias inter Caſſellanos ac Darm-
ſtadienſes conciliare ſategerat, miſſo Caſſellas Bru-
ſchenckio, ubi iſtarum leges jam ſcripto concipie-
bantur. Nec eo minus exacerbatis animis per mu-
tuas excurſiones ſe carpere, ac Darmſtadienſis
quantum poterat copias firmare, ſpe quoque de
Lotharingi auxilio concepta, qui poſtquam tra-
ctum Transrhenanum qua in Belgium vergit in-
genti pecuniæ ſumma emunxiſſet, iſti ſubventu-
rus dicebatur. Quo fine pons navalis inter Con-
Kœnigſmarckius Caſſellanæ auxilio venit. fluentes & Andernacum ſtrui cœperat: etſi poſt
iſte Dux alio vertebat. Contra VVrangelius Kœ-
nigſmarckio è Superiore Suevia dimiſſo injunxerat,
Caſſellanæ qua opus foret adverſus Darmſtadien-
22. Febr. ſem auxilium ferre. Qui apud VVertheimum ſu-
perato Mœno in itinere VVolfgangum Julium 1647.
Comitem Hohenloicum cum quatuor turmis Sal-
munſteræ opprimit, ac gregarios legionibus ſuis
admiſcet. Inde in Superiorem Haſſiam progreſ-
ſus Kirchainam accedit, quadringentis peditibus 26. Febr.
Darmſtadienſibus inſeſſam, ubi Geiſius cum par-
te Haſſicarum copiarum ei jungitur. Excitatis ra- Kirchainam capit.
ptim ſuggeſtibus oppidum ſedecim machinis ver-
beratum; ac eodem adhuc die Darmſtadienſes ad 1. Mart.
deditionem ſine exceptione adacti. Captivos ma-
chinaſque Kœnigſmarckius & Haſſi inter ſe divi-
ſere. Inde in VVeſtphaliam ac Inferiorem Saxo-
niam progreſſus copias ſuas per hiberna diſpoſuit.
Ad quem paulo ante Elector Saxoniæ ſcripſerat, 4. Mart.
ut vim à Genero ſuo abſtineat, de quo & Torſten-
ſonius, dum Eulenburgæ de induciis agitur, pol-
licitus ſit; præſertim cum jam Oſnabrugæ ſuper
ea controverſia componenda quam maxime ſata-
gatur. Eodem argumento & idem ad VVrange- 12. Mart.
lium literas dedit. Et ſane quod Caſſellanam vi-
ribus prævalentem conſpiceret Darmſtadienſis, in-
ducias cum illa ſolicite affectabat, ſed quas illa re-
bus ob Ulmenſem conventionem non parum mu-
tatis, repudiabat, validam expeditionem in iſtum
meditata. Cæterum eo tractu tunc nihil memora-
bile geſtum, niſi quod Haſſi menſe Februario Nie- Haſſi Nie-
deccam arcem Neoburgico præſidio inſeſſam per deccam
inſidias occuparent, ad Colonienſem præſulatum capiunt.
tributis ſubjiciendum valde opportunam. Porro Super con-
imminentem à Caſſellana tempeſtatem ut averte- ciliandis
ret Darmſtadienſis, Eberſteinium Comitem, & Caſſellanis
Joannem VVilhelmum Schæferum ad VVrange- ac Darm-
lium miſit, qui ſignificarent, ſe inducias in leges ſtadienſi-
à Caſſellana cupitas ſubſcripſiſſe, oblata ceſſione bus fruſtra
non ſpernendi terrarum tractus. Addebantur agitur.
preces, Landgraviam ad eas conditiones acce-
ptandas permoveret, ac Kœnigſmarckium hoſti-
lia inhibere juberet. Id quod facturum ſe VVran- 26. April.
gelius recipiebat: idemq; Duglaſſio in Sueciam abe-
unti, ut Caſſellas diverteret, injungebat, Land-
graviæque demonſtraret, quantum damni atque
impedimenti cauſæ communi ex eo diſſidio orire-
tur in cognatum Principem verſis armis, quæ alias
paci accelerandæ multum momenti adferre pote-
rant. Aſt Caſſellana; quæ Darmſtadienſis offer-
ret jejuna eſſe reſpondebat, ac inane ludibrium,
cum omni modo ab eodem id agatur, ut externa
arma in Caſſellanam ditionem pertrahantur. Un-
de & ſibi ad vim fuiſſe confugiendum. Honori
tamen VVrangelii ſe daturum, ut ſi Darmſtadien-
ſis Inferiore Comitatu Cattimelibocenſi, qui
quondam ad ſuam Domum ſpectaverit, dece-
dat, æquis legibus inducias cum ipſo initura ſit;
cauſa Marpurgenſi interim Oſnabrugæ de ſenten-
tia Regiorum Legatorum tranſigenda. Nec eo
ſecius ipſi Darmſtadienſi de induciis plane abnue-
bat, quod mallet florentibus Suecorum armis
rem plane componi, quam temporariis pactis li-
tem produci.

§. 60. Sed nec Landgraviæ cum Colonienſi E- Colonienſis
lectore ſatis conveniebat. Firmaverat hic inducias Elector
apud VVrangelium per Dietericum Landsber- armiſtitium
gium, uti ſupra diximus. Eadem apud Griesheim- acceptat.
mium, quem VVrangelius ad ipſum miſerat, re-
petebat, addito, ſpem ſibi eſſe ſubditos ſuos ex
hiſce induciis fructum capturos; ac Cæſareos ul-
tro oppidis ſuis exceſſuros. Inde per omnia ſua
præſidia de hoſtilitate adverſus fœderata Regna
ac Caſſellanam omittenda ſolenniter promulgat,
approbante quoque majore Capituli parte; ean-
demque declarationem Landgraviæ ſignificat, ad- 5. Maji.

1647. junсto catalogo propriarum legionum, ac inſeſſo-
5. Maji. rum ab hiſce oppidorum. Simul ut ſuos ad con-
ventum ſuper moderandis tributis ableget poſtu-
25. Maji. lat. Idem paulo poſt Coadjutoris Maximiliani
Henrici ratificationem exhibebat, rogans ut à
Wrangelio Deputati ad Kalendas Junias cum ſuis
congrediantur, idemque apud Landgraviam ſua
autoritate obtineat, ut ſui ſubditi per haſce indu-
Idem de Haſſis queritur. cias levamenti aliquid ſentiant. Nam etſi ſpes ſibi
fuerit Haſſos hoſtilia omiſſuros; ſenſiſſe tamen
præter alia infeſta acerbam tributorum exactio-
nem haut remiſiſſe. Quæ res ſtatim ab initio Ele-
ctoris animum aſperaverat; præſertim cum ad
conventum, quem ſuper moderandis tributis Mo-
naſterii haberi Wrangelio placuerat, à Caſſellana
nemo compareret; eoque idem conventus in ir-
ritum caderet, poſtquam per quatriduum à
Wrangelio miſſus Petrus Brandius, & Colonien-
ſes Deputati fruſtra Haſſicos expectaſſent. Quam
rem Sueci ægre ferebant, quod conſtaret, Hiſpa-
nos apud Electorem ſuper abrumpendis induciis
acriter inſtitiſſe, ac Archiducem Leopoldum
VVilhelmum Belgii tunc Gubernatorem auxili-
um illi liberaliter obtuliſſe. Eoque metus erat,
ne Colonienſis reſumtis armis denuo Cæſareis
partibus accederet, quod ditiones ipſius non mi-
tius, quam aperto bello per Haſſos tributis pre-
merentur.

Cæſarei Weſtphalia decedere nolunt. §. 61. Porro Colonienſis ſtatim atque induciis
ſubſcribere conſtituiſſet, ab Ottone Chriſtopho-
ro Sparrio ſupremo Vigilum præfecto poſtulave-
rat, ut Cæſarea præſidia omnibus ipſius oppidis
amoveret, quæ proprio deinceps milite tueri ve-
lit. Atque is Eiskircham, Zonſamque dejectis
prius munimentis, aliaque trans Rhenum ſita lo-
ca deducto milite deſerebat. Cæterum quæ cis
Rhenum in VVeſtphalia à Cæſareis inſidebantur
oppida, non modo retinebat, ſed & quæ Electo-
ris milite firmabantur, in poteſtatem redigere co-
nabatur; id quod circa Dorſtenam ei ſuccedebat.
Id oppidum ut in poteſtate haberet Elector, quin-
que equitum turmas miſerat, cum mandatis ad
præfectum, ne abſque peculiari ſuo juſſu alterius
imperio obtemperet. Hos Sparrius in itinere oc-
currens ſecum retinet, ac una cum illis recta Dor-
ſtenam pergit, ubi, quod præfecto de mandatis
Electoris nihil conſtaret à Sparrio ſuppreſſis, ci-
tra tergiverſationem intromiſſus eſt. Inde con-
vocatos præſidiarios interrogabat, num hoc op-
pidum in obſequio Cæſaris retinere velint; ac ple-
riſque annuentibus reliquos ad Electorem provo-
cantes ejiciebat. VVarendorfo cum Cæſarei ut
excederent in procinctu eſſent, mandato Traut-
mansdorfii accepto ibi ſubſiſtebant; tum Pader-
bornæ ac Vechtæ obnixi inhærebant.

Kœnigsmarckius Vechtam obſidet. §. 62. Hos Vechta ut ejiceret Kœnigsmarcki-
us, copias ſuas quiete refectas apud Mindam lu-
ſtrat, inde recta ad id oppidum ducit. Cujus ob-
17. April. ſidio inter alia cumprimis memoratu dignum ac-
3. Maji. cidebat, quod dum pedites nonnulli exteriore
foſſæ lorica hoſtium ſtationem expellere juben-
tur, hæc confeſtim ad pontem quo foſſa tranſiba-
tur properaret, quam Suecici è veſtigio inſecu-
ti, dicto citius in vallum enituntur. Hi cum ſub-
veniri ſibi clamarent, ac ſpes impetu expugnandi
oppidi foret, Kœnigſmarckius plures eo penetra-
re jubet. Sed accurrentium multitudine fractus
pons eos, qui jam tranſierant, extremo periculo
exponebat. Hi ut exitio eripere ſe poſſent, cæ-
teris à labro foſſæ prius recedere non licebat con-
tinua diſploſione hoſtem ſubmoventibus, quam
illi cis foſſam è vallo gradum retuliſſent. Etſi par 1647.
fere hoſti periculum, qui in ſumma valli lorica in-
tectus ſtabat. Eo conflictu decem è Suecicis oc-
ciſi, aliquot ſauciati; præcipua Brandeshagii tri-
buni jactura. Inde exteriore foſſæ lorica potitus
Kœnigsmarckius tres vineas per foſſam ad vallum
egit, ſimul dimidiam amplius oppidi partem igni-
bus injectis cremavit. Nec eo minus Archæ Co-
mes oppidi præfectus interritum ſe oſtendere, ac
literis ad Sparrium ſcriptis jactare, ab omnibus
rebus abunde ſe inſtructum. Nam perſuaſerat ſibi
Kœnigsmarckium hoc audito infecta re obſidium
ſoluturum, ac ad VVrangelium abiturum, à quo
huncce avocatum ex interceptis literis ſe cogno-
viſſe hoſtes ſparſerant. Sed cum iſte haut deſiſte-
ret, quingentis inſuper equitibus, octingentis
peditibus à Landgravia auctus, & jam vineæ val-
lo propinquarent, præfectus oppidi ut univerſo
præſidio excedere liceret, poſtulabat. Id cum 14. Maji.
abnueret Kœnigsmarckius, ac opus ſtrenue urge-
ret, mox in vallum impetum daturus, Archæ Co- 16. Maji.
mes in has demum leges oppidum dedit, ut ipſe Et capit.
cum ductoribus eorumque ſupellectile Ham-
mum deducatur, quingentis gregariis cum ſeptem
vexillis in poteſtate Suecorum relictis. Oppidum
expugnatum ut ſibi traderetur Colonienſis Ele-
ctor poſtulabat, aut ut ſaltem miniſtri ipſius in
functiones ſolitas reponerentur: tum ut tributa
minuerentur, ac VVarendorfo vis abſtineretur,
quod ſpes eſſet Cæſareos inde amovendi, qui Co-
lonienſi milite mixti præſidium ibi agitabant.
Kœnigsmarckius de cedendo oppido ad VVran-
gelium, de minuendis tributis Monaſterium re-
jicere, cæterum miniſtros Electoris munia ſua libe-
re exercituros. VVarendorfo ſe vim abſtentu-
rum, modo ne præſidiarii è circumjecta regione
tributa exigant. Quod ne fieret Electorales De-
putati curaturos ſe recipiebant. Kœnigsmarckius
inde dilatandis per VVeſtphaliam Suecicis ſtativis
Furſtenaviam invaſit, quam & paucos intra dies Ut & Furſtenaviam.
vi adhibita, ad deditionem adegit. Qua capta 24. Maji.
VVarendorfum confidens, nonnihil quietis co- 1. Jun.
piis ſuis indulſit. Inde cum fruſtra ſuper neutra-
litate cum Franciſco VVilhelmo Oſnabrugenſi
Præſule tractatus agitaſſet, VVeidenbruggam pe- Et Weidenbruggam.
tiit, quam admota per quatuor ſeptimanas omni
vi demum ad deditionem compulit, ea lege, ut
Reumundus ſubtribunus cum omnibus præfectis 5. Jul.
& militibus, præter eos qui Suecis antea militave-
rant, quorum ducenti erant, ſimul armis ac im-
pedimentis Siburgum deduceretur. Sed quia ve-
xillorum mentio in deditionis pacto facta non
erat, his abreptis plerique gregarii ſacramento ſe
ſolutos arbitrati apud Suecos remanſere, ut è
ſeptingentis non niſi centum ſexaginta diſcede-
rent. Id oppidum quod longius à reliquis Sueco-
rum præſidiis remotum eſſet, ſubrutis munimen-
tis à Kœnigsmarckio poſt deſeritur. Ita totam
hic VVeſtphaliam terrore afflabat, in quem quæ
apud Siburgum conſiſtebat Cæſareorum manus
nihil auſa Lamboium è Belgio in ſubſidium expe-
ctabat. Inter quæ & Haſſi Pollemi, non procul 7. Maji.
Colonia, cohortem peditum Cæſareorum inte-
gram interceperant.

§. 63. Dum hæc in VVeſtphalia geruntur, Caſ- Landgravia Darmſtadienſi complura loca eripit.
ſellana Darmſtadienſem, proxeneta VVilhelmo
Duce Saxoniæ, peculiarem tractatum aut inducias
fruſtra captantem, vi aggreſſa fuerat ductu Caſpa-
ris Cornelii Mortaignii, quem nuper miſſione à
Regina obtenta copiis ſuis præfecerat. Is Caſſellis 8. Maji.
mo-

movens primo Merloviam arcem triginta peditibus inſeſſam nullo negotio in poteſtatem redigit. Grunberga diffugiente mature præſidio ultro portas pandebat. Fridberga inde petebatur; quod 10. Maji. oppidum Haſſi aſſultu expugnabant, duorum duntaxat militum jactura, Cæſareis in arcem refugis; quæ & injectis aliquot globis ignivomis citra exceptionem ſe dedebat. Tribunus Reiffenbergius Francofurtum dimiſſus, tradita tamen prius Reiffenberga arce; gregarii centum ſexaginta Haſſicis cohortibus admixti. Inde in Haſſiam 21. Maji. regreſſus Kœnigsberga, ac Blanckenſteina arce, ac in ea ſexaginta peditibus potitur; quarum illa incenſa, & arx pulvere pyrio disjecta. A Landgravio quoque Erneſto octoginta pedites Gieſſa progreſſi cæſi, captive. Darmſtadienſis cum inferiorem ſe armis videret, Smalcaldiam oppidum, præfecturamque, tum dimidiam partem ditionum, quæ in controverſiam veniebant, Caſſellanæ offerebat. Quas conditiones illa adſpernata ad inferiorem Comitatum Cattimelibocorum animum adjecit. Quo fine Mortaignius Hohnſteinam arcem non procul Schvvalbaco 1. Jun. ſubigit. Qui & nullo negotio Fano D. Goaris, ac Caſtello Cattorum Reinfelſæ oppoſito potitur, Darmſtadienſibus ob terrorem defenſionem haut auſis. Cauba tamen acriter reſiſtebat, donec cuni- 22. Jun. culis adactis demum cederet. Palatium quoque medio Rheno ſitum admotis demum machinis ſe dedit. Aſt qui Rheinfelſam inſederant, omnibus viribus ad eam muniendam incumbebant, cui & Mortaignius exercitum, quem ad Veſaliam Supe- 27. Jun. riorem trans Rhenum duxerat, admovebat, ac oppugnationi neceſſaria parabat, obſeſſis contra Mortaignius cadit. 19. Jun. continuo ex arce fulminantibus. Huic, dum propius adequitat ſitum loci peritius inſpecturus, globo majoris machinæ crus abreptum: quo vulnere per imperitiam Chirurgorum, poſt aliquot 8. Jul. dies extinctus eſt. Ad quam arcem dum ſatagitur, inter Caſſellanam & Darmſtadienſem ſuper induciis in aliquot ſeptimanas tranſactum eſt; ubi inter alia convenerat, ut illa arx earum initio Caſſellanæ ultro traderetur. Iidem Haſſi inter hæc non procul Duſſeldorfo ducentos pedites Cæſareos dum Rhenum tranſire conantur oppreſſerant, & Gœtzio ſubtribuno cum pleriſque cæſis, reliquos captivos abduxerant. Iidem & apud Durenam quadringentos pedites Cæſareos in fugam dederant, dimidia eorum parte cæſa, aut capta.

Elector Colonienſis inducias abrumpit. §. 64. Enimvero præter ſpem bellum in Weſtphalia recrudeſcebat, quod inter alia Kœnigſmarkium impediebat, ne in Bohemiam, quo à Wrangelio evocabatur, proficiſci poſſet. Quæ res diſſidio cauſam inter duces iſtos præbuit, Wrangelio vim imperii ſpretam querente, Kœnigſmarckio reponente, ſe digreſſo res per Weſtphaliam peſſum fuiſſe ituras, hoſtibus poſt ex ea Provincia Suecorum terga infeſtaturis. Quæ ratio & Reginæ probabatur; vel ſerio, vel quia offenſæ anſam præbere nolebat viro tam egregie merito, & quo ſua arma carere non poterant; & cui ſi Suecorum militiam exuere placuiſſet, apud Cæſareos lautiſſimæ conditiones patebant. Eadem quoque Wrangelio demulcendo per literas poſtulabat, ne quæ contigiſſent ad unguem exigere velit, neu ad præſentem Reipublicæ utilitatem acta in diminutionem imperii ſui acciperet. Simul Legatis ſuis Oſnabrugenſibus mandat, iſtorum ducum animis iterum conciliandis operam dent. Etſi Wrangelius contra cenſeret, Kœnigſmarckium melius facturum fuiſſe, ſi Weſtphaliæ rebus Caſſellanæ commendatis, antequam Colonienſis inducias abrumperet, in Bohemiam ſe contuliſſet, ut Cæſarei toties offerente ſe occaſione profligari poſſent. Quo facto Bavarum & Colonienſem inducias haut fuiſſe abrupturos, velut qui omnia ſua conſilia ſtatu primarii exercitus metiebantur. Bello renovando cauſam aut prætextum præbebat, quod Colonienſis, induciis non ita pridem Ulmæ concluſis, renuntiaret. Rationem allegabat, quod Kœnigſmarckius ipſius militi tributa, & alimenta ex tractu Amaſano, Monaſterienſi Præſulatu, & Pirmontenſi Comitatu, in quæ nuper copiæ Suecicæ deductæ ſint, intercepiſſet; id quod communi induciarum indoli, per quam omnia in præſenti ſtatu manere debeant, ac diſertis verbis pacti Ulmenſis repugnet. Quodque ejuſdem miles ſub ipſas Monaſterii portas hoſtili modo prædas egerit, Saſſenberga quoque arce, quam Colonienſis duntaxat miles inſidebat, occupata, & munimentis firmata. Caſſellanam præterea tractatibus pacis in ſuam ſatisfactionem talia depoſcere non veritam; quæ à ſe ſalva exiſtimatione, & conſcientia præſtari non poſſint. Quæ nec ullum ipſi ex induciis fructum conceſſerit, nulla tributorum moderatione facta, nec Deputatis ad conventum à VVrangelio Monaſterium indictum miſſis. Quin per Legatos ſuos declaraſſe; ſe nolle circa tributa certis limitibus circumſcribi, ſed eadem ex uſu rerum ſuarum intenſuram aut remiſſuram, non citra contumeliam addito; ſi ſublevari Provincias ſuas ipſe velit, proprium militem exautoraret; ſcilicet ut ſuæ Provinciæ Haſſorum libidini expoſitæ forent. Eas rationes per literas Bonnæ datas Sue- 5. Aug. cicis ducibus exponebat, è quibus conſtare cenſebat, ſub infructuoſo ſibi induciarum vocabulo Suecos Haſſoſque id agere, ut oppida & Provincias ipſius ſubigant. Sed nec Reginæ ratificationem elapſis jam quinque conventis menſibus uſquam comparuiſſe. Unde nihil ſupereſſe ſibi, quam naturali lege permiſſam defenſionem ſuſcipere, & à Cæſare oblata auxilia non repudiare. Eodem argumento quoque ad Landgraviam literas dabat.

§. 65. Kœnigſmarckius ad ea, quæ ſibi objicie- Kœnigſmarckii reſponſum, 20. Aug. bantur, reponebat: Haut quaquam tributa ſe ex propriis Electoris ditionibus intervertiſſe, quin potius edixiſſe, ut Præfectis Electoralibus iſtorum exactio pro lubitu relinqueretur. Pirmontenſem arcem jam ante annum, & antequam de induciis mentio fieret, à ſe occupatam, ac ejus poſſeſſionem VValdeccenſibus Comitibus eandem ſibi vindicantibus conceſſam. Quæ apud Monaſterium prædas egiſſe arguantur, catervas fortaſſe è Cæſareis fuiſſe; aut ſi è ſuis fuerint, id ſibi vehementer diſplicuiſſe: eas excurſiones ſeveris edictis prohibuiſſe; in deprehenſos animadvertiſſe, tutelari milite paſſim diſtributo illis obviam iviſſe. Qui læſi fuerint, ad ſe querelam debuiſſe deferre; ſi ipſe malo mederi abnuiſſet, tunc demum id factum ſibi imputari potuiſſe. Nullo modo militem in expeditione ita coërceri poſſe, uti qui mœnibus clauditur. Ob privata autem militum delicta, vetantibus ducibus patrata ſtatim inter amicos extrema tentare, ac hoſtilia induere iniquum eſſe. Saſſenberga non aliter ſe uſum, quam ſervando ſuo commeatui adverſus pluvias; quo fine arcem modica lorica circumdederit, ac ſuum militem impoſuerit, Electoralibus militibus inde nequaquam ejectis. Nec longius una nocte ſuam ſtationem ibi ſubſtitiſſe, excitatis operibus ſtatim iterum ſolo æquatis. Juſtius ſe de Paderbornenſibus præſidiariis queri poſſe, qui

Ele-

1647. Electoris juſſu tributorum Cæſareorum exactionem è Suecicis hoſpitiis promoverint; ex quo oppido etiam Cæſareæ catervæ, queis ibi ſuffugium præbitum, ſuis non parum damni dederint. Nec

Landgraviæ reſponſum.

Landgraviæ deerant, quæ reſponderet. Poſtulata ſua Oſnabrugæ, velut abrumpendarum induciarum cauſam abſurde adduci. Per Ulmenſe pactum ſe non diſerte ad moderanda tributa, ſed ad conventum duntaxat ſuper illis adſtringi. Nec eo minus tam in Colonienſi, quam Monaſterienſi Præſulatu plurimum de tributis remiſiſſe. Tum & in congreſſum, ob incidentia negotia paululum dilatum conſenſiſſe, ac ab Electore loci temporiſque deſignationem expectaſſe. Quin amicitiæ ſtabiliendæ cauſa jam legationem ad ipſum deſtinaſſe, ni de mutato ejuſdem animo conſtare cœpiſſet. Id vero armis ſuis maxime exitioſum, ſi Cæſarei, profeſſi hoſtes, & Colonienſes incerti amici, ex Haſſicis hoſpitiis majora tributa quam ſui exigant, ipſiuſque copias in anguſtum redigant. Ac revera expulſionem Cæſareani, imminutionem Electoralis militis præſentiſſimum fuiſſe medium temperandis tributis. Ac ſerio ſibi fuiſſe decretum, fracto in Weſtphalia hoſte Provinciam illam maxima onerum parte levare. Denique haut ſtatim fas fuiſſe inducias abrumpere, etiſi congreſſu habito tributa ad ipſius placitum remiſſa non fuiſſent.

Hoſtilia reſumuntur.

§. 66. A verbis mox ad manus perventum, dum Colonienſes Cloppenburgi complures Suecicos milites intercepere; qui & irruptione in Haſſiam facta quatuor pagos incenderunt, multos diripuerunt magno pecudum numero abacto. Contra Haſſorum quingenti Noveſio progreſſi Brielam oppidum ſcalis admotis captum diripuere, militis quoque Electoralis in arcem refugi equis & impedimentis potiti. Inde Paderbornam aggredi inſtituunt; quo fine Landgravia Kœnigſmarckium auxilium poſcit. Qui grandiores machinas, ac militem ipſi ſe commodaturum pollicebatur, quoad Vinarienſes legiones compoſuiſſet. Nam eo facto ſibi cum omnibus copiis, quas contrahere poſſit, ad Wrangelium acriter inſtantem in Bohemiam abeundum. Unde & ſtatim ſuperato Leina flumine Paderbornam accedit, ubi acriter res gerebatur, Præfecto oppidi Bertramo Movillio ſubtribuno fortiter reſiſtente, cæſis Uffelio ſubtribuno, compluribus centurionibus & aliis. Qui & ita aditus omnes obſtruxerat, ut ſine multa cæde irrumpi non poſſet. Nec eo ſecius Haſſi ſub ipſa mœnia penetrare, ac cuniculos agere, ut parum ab oppido capiendo abeſſent, cum de Lamboji in Friſiam Orientalem irruptione nuntius ipſos juxta ac Kœnigſmarckium ad ſervanda ſua hoſpitia eodem avertit.

Haſſi Paderbornam obſident.

24. Aug.

Lamboius in Friſiam irrumpit.

Lamboius enim, qui aliquamdiu Coloniæ Lotharingi copias expectarat, cum has apud Hiſpanos in Belgio hærere videret, ſumma cum diligentia militem colligebat, promulgato etiam Cæſareo edicto, quo Electoris Colonienſis copiæ ad Cæſaris ſacramentum evocabantur. Quo tamen opus non erat, cum paulo poſt Elector aperte in Cæſaris partes iterum tranſiret, ac militem ſuum ſane non invalidum Lamboji imperio ſubderet. Ita hic inſigni manu ſuccinctus Paderbornam non recta via, ſed impreſſione alibi facta liberaturum ibat Friſiam Orientalem invaſurus, præcipuum Haſſicæ militiæ firmamentum: qua occupata per Oldenburgicum Comitatum in Bremenſem ditionem irrupturus credebatur. Eo animo primum circa Monaſterium adpulit, unde Sparrium cum quindecim equitum centuriis, ac peditum manu recta per Rhenam Friſiæ, immiſit; qui caſtellum Weimerenſe incaſſum tentabat, quod Haſſi apertis catarrhactis circumjectum agrum aquis ſubmerſiſſent. 1647.

24. Aug.

Sparrium è veſtigio Lamboius ſecutus poſt duo caſtella occupata Strickhuſæ obſidium circumponere parabat, exploratoribus undiquaque dimiſſis, qui de Kœnigſmarckii motu referrent, ex quo ipſe conſilia in futurum capturus erat.

Eum Sueci & Haſſi invadunt.

§. 67. Is Lamboji conatus Haſſos juxta ac Suecos non mediocriter turbabat. Nam præter opima Friſiæ hoſpitia, ſi deſtinata ſucceſſiſſent, Cæſarei maritimum iter auxiliis Hiſpanicis patens à tergo accipiebant; à fronte patebat Weſtphalia, vagina illa exercituum; quibus deinde facile cervices ſubmiſiſſet Oldenburgicus Comitatus, ut ſolo Viſurgi à Bremenſi Provincia dividerentur. Ex altera Friſii Occidentales, & Hollandi in Cæſareos proni, ob invidiam in Suecos haut ægre laturi videbantur Bremenſi agro hoſce exturbari. Ita Haſſis Paderborna brevi ſubigenda erat relinquenda, ne Lamboio ſpatium relinqueretur in Friſia pedem figendi. Kœnigſmarckius quoque mutato conſilio ad Wrangelium abeundi, Hammerſteinium duntaxat cum quatuor equeſtribus legionibus eidem ſubmiſit. Ipſe cum Vinarienſibus legionibus, quæ iter in Bohemiam abnuebant, nec idoneis præfectis adhuc inſtructæ erant, in Weſtphalia ſubſiſtebat Cæſareorum conſiliis diſſipandis, & periculo à Bremenſi Provincia averruncando. Unde abductis Paderborna machinis, 4. Sept. quarum graviores Lemgoviæ deponebantur, Haſſis junctus raptim Friſiam verſus properat, Lamboium in anguſtias ibi redacturus.

Lamboius apud Rhenam conſidet.

Sed hic nuntio de Kœnigſmarckii motu accepto in Friſia haut diu moratus, relicto in duobus à ſe captis caſtellis valido præſidio, adverſo Amiſo progreditur, ut Lippia flumine ſuperato in tuta evaderet. Aſt 7.8. Sept.
Suecici, Haſſique itinere per Lengricham facto, copiiſque apud Sarbeccam luſtratis, iſti ita ſubito 9. Sept.
ingruunt, ut relictis quos è Friſia rapuerat equis, armentiſque ultra Rhenam ſubſiſtere cogeretur; ubi idem in Cœnobio Bentlaga non procul Rhena ſito ſtationem capiebat, cæſo ante ſe querceto, quo frons adverſus hoſtes tegeretur.

A Suecis Haſſiſque obſidetur.

Ac initia quidem Suecis, Haſſiſque bene ſe dabant. Nam Kœnigſmarckius ad Emſdittam non procul Rhena adpellens, cum videret hoſtem intra ſua munimenta difficulter poſſe invadi, ac annonam ex oppido Rhena præberi, hanc ignitis globis inflammat, vento noctu ignem promovente, ut trecen- 10. Sept.
tæ triginta domus conflagrarent. Mox & Cœno- 13. Sept.
bium Bentlaga igne deletum. Inde Emſditta noctis ſilentio movens, & apud pagum Merſenam Amiſum tranſiens, prope Rhenam ac Cæſareorum caſtra edito in monte conſedit, ac munimenta excitare cœpit. Lamboius caſtra iſtius nondum emunita intelligens, ac præcipue Haſſicis machinis ex uno latere nullam adhuc loricam objectam, noctu Holſatiæ Ducem cum equitatu irruptionem tentare jubet; ſed qui præceps multis ſuorum captis, ac quadraginta cæſis rejiciebatur. Succi ea pugna ſubtribunum Schæferum, ac vexillum unum, Haſſi itidem ſubtribunum, præfectum vigilum, & octo gregarios deſiderabant. Munitionibus perfectis Kœnigſmarckius ſuggeſtus aliquot excitat, è quibus caſtra hoſtium, ac oppidum globis infeſtari poſſent. Et quanquam hoſtis in caſtris oppido, flumine ac opere firmatis invadi non poſſet; Succis tamen Haſſiſque ſpes erat, eundem intercluſo commeatu ac pabulo fame atterendum. Et qui pabulatores hoſtium deduxerant, ſemel atque iterum

gravi-

graviter multabantur, interceptis præfecto vigilum, quatuor Præfectis turmarum, aliquot optionibus & ſigniferis, ac magna gregariorum multitudine, non paucis quoque occiſis. Nec minus ſequentibus diebus trecenti amplius multis cum equis capiebantur, Vinarienſibus ſtrenue rem gerentibus. Continuis cladibus adeo terrebatur hoſtis, ut multos per dies è caſtris prodire non auderet, ſtramine, quo tuguria tegebantur, in pabuli vicem adhibito. Sed quia obſeſſores Steinfurtum retro ipſorum caſtra ſitum nullo præſidio firmarant, fide adverſæ partis nimium confiſi, quorum cum Haſſis conventione locus iſte neutrali-
27. Sept. tatis beneficio fruebatur; idem à Lauterſheimio infeſſus ſubvectionem Suecis difficilem reddebat: qui è Weſtphaliæ Præſidiis mille quingentos pe-
11. Oct. dites, quadringentos equites contraxerat. Hic tamen mox, cum nonnihil annonæ, caſtris Lambojî clam inferret, ac in reditu Suecorum ſtationibus inſultaret, globo trajectus occumbebat, cum aliis Præfectis ac gregariis; Seeſtedius ſubtribunus cum octoginta equitibus à fœderatis capiebatur.

Ac tandem deſeritur. §. 68. Tandem animadvertebatur Lamboium caſtra ad dimidiam partem contraxiſſe; unde conjectabat Kœnigſmarckius, iſtum relictis ibi peditibus, ac machinis cum ſolo equitatu evaſurum. Id quod haut facile prohiberi poterat, cum ſuos noctu in minutas catervas diſtributos Meppam, Warendorfum & Steinfurtum à ſe dimitteret, vix quingentis equitibus ſecum retentis. Cum igitur peditatui in hiemem uſque annona ſuppeteret, fœderati autem infeſſis circa ab hoſte oppidis è remotis locis magno comitante præſidio commeatum petere cogerentur, ne ultro fame ſuos conficerent, diſcedere conſtituunt. Et Rabenhauptius quidem cum Haſſis in Friſiam abit, quem Kœnigſmarckius ad ejus fines uſque deducit. Sed cum Wrangelius ad Viſurgim adpelleret, & ipſe eodem vertit. Rabenhauptius inde
Haſſi caſtella Friſiæ recuperant. 25. Oct. caſtella Friſiæ à Cæſareis occupata haut arduo negotio recuperat. Ac Dielenſe quidem citra exceptionem ſe dedebat, viginti peditibus Haſſorum ſacramento adactis. Alterum caſtellum ad Amiſum poſitum, quod militari vocabulo à proſpectu in ſylvam vocabatur, *Gijck in den boſs*, centurio cum quadraginta peditibus ultro deſerebat, ad primarium caſtellum Jemmingenſe refugus; quod machinis quaſſatum demum deditur, præſidiariis Meppam deductis, è quibus tamen ducenti prope, qui antea Suecicis in partibus militaverant, detenti. Weilerus ſubtribunus Haſſicus, qui per ignaviam id caſtellum Lamboio dediderat, capite multatus eſt. His geſtis Rabenhauptius Haſſiam verſus tendebat, una cum Suecis in hoſtem
4. Nov. iturus. Præter hæc Haſſi Borckena progreſſi centum viginti pedites inter Dorſtenam & Veſaliam interceperant, viginti quinque cæſis, reliquis ca-
Lamboius complura loca recuperat. ptis. Lamboius contra obſidio ad Rhenam liberatus per Monaſterienſem Præſulatum in Saurlandiam progreditur, ac Gundesbergæ cum Melandro collocutus ad Rhenum vertit, ab iſthoc pedeſtribus aliquot legionibus auctus. Is primo
21. Nov. Windeccam arcem machinis & ignibus ad deditionem compellit, Haſſico Præſidio Noveſium deducto. Poſt & Niedecca arx intra triduum ſubi-
1. Dec. gitur. Mox Durena invaditur, utut neutralitatem ſibi ſtipulata, & Neoburgico Præſidio infeſſa, quæ machinis atque ignibus jactis cum infeſtari cœpiſſet, oppidani territi defenſionem abnuebant. Unde & Præfectus animis collapſus oppido excedebat. Inde Coloniam profectus Lamboius cum Juliacenſibus Ordinibus ſuper poſtulatis hoſpitiis certa pecuniæ ſumma decidebat. Interea equitatus iſtius in hiberna diſcedebat; à peditatu autem ſub Woldemaro Comite Caſtei arx ob paucitatem propugnatorum languide defenſa capitur.

§. 69. Idem annus veteribus legionibus Vinarienſibus, quæ poſt Ducis Bernhardi mortem ſub Gallicis auſpiciis militaverant, finem attulit, dum ſeditione ſolutæ in novas legiones ſub Suecorum militia refinguntur. De legionum Vinarienſium ſeditione. De cujus ſeditionis origine ac progreſſu altius repetendum eſt. Turennius poſt Ulmenſe pactum, cum Schmidbergio oræ Rhenanæ, Varennio Suevicorum & Wurtenbergicorum locorum curam commendaſſet, exercitum lento agmine trans Rhenum Tabernas verſus ducebat. Ejus exercitus præfecti dudum in Turennium offenſam conceperant variis de cauſis. Querebantur illi ſalutantes reſalutatione non dignatum; legionum deſideria exponentes, & vetera pacta ut ſervarentur petentes haut audiſſe, aut aſperis verbis protelaſſe: in demortuorum præfectorum locum non ex ipſis legionibus Germanos, ſed Gallos ſurrogaſſe; exercitum nunquam luſtraſſe, nec duces in conſilium adhibuiſſe; promiſſa ſtipendia, ſupplementa, & hiberna non repræſentaſſe. Jam ad externum bellum trahi, ac tamen de pecunia altum eſſe ſilentium ſeptem menſium ſtipendiis reliquis. Super his quidam primariorum ducum coitione Argentorati facta quædam poſtulata ſcripto concipiunt, ac mutuo ſe 4 Jun. exiſtimationis ſub jactura obſtringunt, ne qua legio apud Tabernas tramitem ſuperet, quoad omnes ibi convenerint, ac deſideriis ſuis potitæ ſint. Ea poſtulata poſtero die ab omnibus tam ducibus quam gregariis probabantur. Contendebant iſti, ut Teutonicis legionibus non Galli aut extranei ductores, ſed qui ſub illis legionibus meruiſſent, præficiantur; ut juſtitia hactenus recepto more deinceps quoque adminiſtretur; ipſæ ne disjungantur; ut ſibi in aula habere liceat, qui exercitus negotiis invigilet; denique ſeptem menſium ſtipendia, quorum dies ceſſerit, ſolvantur. Tum ne militiam Gallicam perpetuo ſequi teneantur, ſed pro lubitu ſuo miſſione potiantur. Denique ex aula ſibi caveatur, hæc auſa nunquam vindicatum, aut exprobratum iri. Ad ea obtinenda ſocia ſe opera incubituros pollicebantur, infamia notando illo, qui à cæteris ſe disjunxerit, aut communem cauſam prodiderit. Eam ob rem poſtero die vetus Roſæ legio, quæ prima Tabernas acceſ- 5. Jun. ſerat, per tramitem montes ſuperare abnuit alias legiones expectatura, ut ipſarum deſideria ab univerſis Turennio exponerentur, Roſa, qui recens è captivitate Bavarica redierat, fruſtra eam ad imperata facienda hortante. Mox & Turennius ſuperveniens cum promiſſis minisque ad ingrediendum iter nequidquam eandem permovere conatus eſſet, abnuentes increpans, nec ſe amplius imperare obſequii ignaris velle, Tabernas provehitur, ubi pedites ac machinæ montes tranſibant.

§. 70. Interea & aliæ legiones equeſtres adven- Seditio gliſcit. tant, novem numero, Roſæ, Mazarini, Fleckenſteinii, Vitgenſteinii, Petzii, Ohmii, Ruſwurmii, Tupadelli & Schutzii; quibus Roſæ legio dimacharum accedebat, & Schœnbeckiana pedeſtris, vetus flava dicta, etſi pleriſque dilapſis ad octoginta capita redacta. Heic univerſi fremere; ſibi promiſſa in Germania militantibus non ſervata,

1647. ta, nedum ea in Gallia ſervatum iri, ubi in poteſtate Gallorum futuri ſint. Legiones non luſtratione more bellico habita ſparſim Rhenum traductas, ut aſtu in Galliam pellicerentur, ubi diſtractæ in ſervitium redigendæ ſint. Idem ſibi eventurum, quod à Bænnighuſio in Galliam deductis legionibus, quas fama erat ademtis equis navibus impoſitas, ac in Cataloniam abreptas. Cis Rhenum reducerentur, ubi fidelem Regi operam navaturi ſint, non tamen ſub Gallico, ſed Germanico duce; quo fine Roſa proponebatur; quem noctu irruptione in Turennii hoſpitium facta vi abſtracturi erant, ni à præfectis coërciti fuiſſent.

Turennius ad ſeditioſos mittit. 6. Jun. De la Met.

Hi poſtquam gregarius miles jam frœnum momordiſſet, Turennio denuntiant; ni legionibus ſatisfiat, ſe continere ipſas non amplius poſſe. Igitur hic Roſam, Vicecomitem Metium, Tracium quæſtorem, Fleckenſteinium & Schutzium ad ſeditioſos mittit; num turbas illas componere poſſint. Iſti cum ex omnibus legionibus certos Præfectos Tabernas evocarent, hi oppidum introire abnuebant, ac ut iidem ad ſe in campum prodirent, poſtulabant. Quod & demum faciendum erat, Tracio fruſtra clamitante, hoc modo Regis autoritatem proſtitui.

Hi Roſam Ducem expoſcunt.

Heic poſt rationes & promiſſa incaſſum conſumta demum à ſeditioſis Roſa Dux expoſcitur; qui & de reliquorum ſententia tam periculoſam functionem ſuſcipit, ne tam egregiæ turmæ dilaberentur. Hinc legiones ſigillatim appellatas ad obſequium reducere nitebatur, in præſens duorum menſium ſtipendio promiſſo, pro reliquis fide ſua interpoſita. Quæ adſpernatus miles in Germaniam reduci flagitabat.

Hic retro eos ducere cogitur.

Remotis inde Præfectis ducentos ſeligunt audacia inſignes, qui Roſæ viam, qua ducturus ipſos eſſet, monſtrarent. Is demum ægre eos permovebat, ut promitterent, ſi cis Rhenum ipſos reduceret, ac tam diu ibi morari ſineret, quoad ſuper poſtulatis in aulam tranſmittendis ſatisfactum ſibi fuerit, ſe ipſi ac reliquis Præfectis parituros, ac in Regis verba denuo juraturos. Cum Roſa interrogaret, ſi forte Rex poſtulata abnueret, num haut eo minus ſub ſuo ac reliquorum præfectorum imperio pro communi Evangelicorum cauſa militare velint? id vero ſibi utique ſedere omnes inclamavere, in eamque rem compoſito agmine Tabernis Argentoratum verſus progrediuntur.

Legiones cis Rhenum redeunt.

Inde navigiis Rhenum tranſmittere cœperunt, juramento prius ſe invicem adſtringentes: ſi Rex opera ipſorum uti amplius nolit, ſe ad Suecicum exercitum tranſituros, eaque lege qua ſub Bernardo Duce militaturos; interim Roſæ, Fleckenſteinio, cæteriſque Præfectis parituros.

Turennius id fruſtra impedire conatur. 9. Jun. 11. Jun.

Aſt Turennius jam Sarburgum progreſſus copias retro vertit, ſeditioſos verbis aut vi ad officium reducturus: montibuſque ad Tabernas ſuperatis in Alſatiam redit, acerbe in Argentoratenſes invectus ob commodata legionibus navigia, Roſæque mandans, ne quas trajicere Rhenum pateretur, ſero, cum pars impedimentorum & equitum jam tranſiſſet, & navigia in legionum manu eſſent. Quanquam autem Turennio opera peditatus, & tormentorum loco arbuſtis obſito trajectum impedire in proclivi fuerat: tamen cum Fleckenſteinius oſtenderet, vim citra exitium legionum admoveri non poſſe, reliquorum Ducum ſuaſu ſeſe reprimebat, ac Duraſium, Fleckenſteinium, Paſſagium & Schœnbeckium mittebat, qui blandis verbis eos ad manendum permoverent. Sed iſti omnia adſpernati non niſi ſuperato Rheno cum Turennio ſe acturos fremebant. Ita tranſitus ultro conceſſus data etiam cautione, poſtremo agmini noxæ nihil illatum iri. 1647.

Idem cum his cis Rhenum tractat.

§. 71. Turennius hinc morigeris copiis ad Weiersheimum relictis, & ipſe Stolhofiam venit, legionibus apud Raſtadium, ac poſt ob graminis copiam Rencham locatis. Quæ conſentiebant Rhenum iterum tranſire, & Regi militare, ſed non extra Germaniam aut Lucenburgicam, ſub Gallico quidem duce, non admixtis tamen aliis è Gallica natione Præfectis; nec ob privatas Galliæ cauſas, ſed ob ſalutem Proteſtantium, & libertatem Germaniæ. Eadem porro quæ antea poſtulata repetebantur, niſi quod de pecunia dimidiam partem remitterent; ac ut promiſſa ſtipendia exacte ſolverentur. Addebant, ut ob ſecuritatem ſuam locus ſibi ad Rhenum tradatur: Turennius de Præfectis juſtitiaque, & ut legiones conjunctim agerent, haut ægre annuebat, promiſſo quoque duorum menſium ſtipendio. Tum in aula operam daturum, ut circa reliqua ipſis ſatisfiat. Ita fere inter ipſos convenerat, Roſa ad placandos milites enixam operam navante. Sed cum alii contra tendentes à Roſa compoſita turbarent, is ad ſingularum legionum Præfectos ſcribit, ut mentem ſuam ſeorſim, non adhibitis in conſilium aliis, declararent; num Regi Galliæ ulterius militare, ac dictis jam legibus acceptaque pecunia Turennium in Lucenburgicam ſequi velint? Nam in hac confuſione hinc inde vagari ſibi turpe, nec diutius apud legiones manſurum. Id quod omnes uno ore aſſirmabant; ut magna ſpes eſſet, omnia brevi compoſitum iri; ac pecunia promiſſa Baſileæ, & Argentorati conquirebatur. Inter quæ legiones Oberkircham verſus movere cœperunt.

Seditio recrudeſcit. 24. Jun. 25. Jun.

§. 72. Roſa legionum reſponſum, ac conceptam eum in ſenſum tranſactionem Turennio ad ſubſcribendum tranſmittebat, ſimul illas è præfectura Oberkirchana Rhenum verſus ducebat, cum Mazarini legio diffidentia adverſus Turennium ſeditionem inſtaurare, aliaſque ad paria incitare cœpit, ut relictis ductoribus aſſumtis ſignis aliam viam Buhlam verſus inirent. Conſternationi cauſam præbebat rumor diditus, velut Turennius pluribus copiis auctus vi eos in ordinem redigere inſtitueret. Ea ſuſpicione perſtricta etiam Roſæ vetus legio reliquas ſequebatur, Præfectis nequicquam eas retinere ſatagentibus. Turennius ac Roſa cum reliquis Præfectis abeuntes ſecuti denuo tractatus ſuſcipiunt, ut ſaltem ad reditum nuntii in aulam miſſi ſubſiſterent. Heic conventum, ut apud Buhlam luſtratione obita Turennio parituros ſe promitterent; qui circa Coppenheimum eos per ſtativa diſponebat. Heic à Bavaro Legatus Eiſenvvichius adfert, Bavaricas copias autore Wertano tumultuari, ac ad Cæſarem tranſire. Ubi Turennius à legionibus exquirebat, num accepto unius menſis ſtipendio in Bohemiam excurrere placeret? Quo poſtulato irritati novam tranſactionem priore longe graviorem adornant, qua inter alia excipiebant, ſe nunquam Rhenum tranſituros, ac ſi ab hoſte pelli ipſos contingat, ne verſus Rhenum, ſed exercitum Suecicum receptus fiat. Si hæc abnueret Turennius, miſſionem poſtulabant. Animis ita tumentibus Etlingam itur.

Legiones verſus Nicrum abeunt.

Ubi præfectorum aliqui gregariis ſuſpecti, eoque ſibi metuentes, à Turennio petebant, ut Præfectos in oppido, gregarios extra tendere juberet. Id quod Roſa licet diſſuadente factum. Ita cum nemo eſſet, qui ægros animos mulceret, multi qui oleum flammæ adderent, equites

quites

1647.
Roſa in cuſtodiam datur.
quites tandem Præfectis in oppido relictis Nicrum verſus explicatis ſignis iter ingrediuntur. Erat tunc Etlingæ apud Turennium Roſa, cujus acta, etſi ille verbis probaret, oſtenſa tamen intus concepta, velut clam ſeditionem foveret, ipſum cuſtodiæ dare conſtituit. Quo fine aliquot centurias tacite Philipsburgo evocat, ac amota Germanorum ſtatione Gallos ſubſtituit. Tum ut citra tumultum deſtinata perficerentur, ipſe ad Roſam cænatum ivit; ſed digreſſus poſt cœnam miſſo Præfecto in cuſtodiam ipſum miſit. Nanceium inde deductus per annum amplius detentus eſt, quoad Regina Sueciæ ac Landgravia intercedente demum liberaretur.

Legiones novum ſibi ducem conſtituunt.
§. 73. Legiones Eltinga abſque præfectis digreſſæ ductorem ſibi conſtituunt Wilhelmum Hempelium Vinaria oriundum, ſtudiis liberalibus quondam operatum. Is ore procax cæteris muſſantibus apud Tabernas primum, ac poſt ſæpius legionum poſtulata expoſuerat, eoque autoritatem ſibi apud vulgus militare paraverat. Singulis turmis vetuſtiſſimus equitum tantiſper præficitur. Ita legionarim incedebant, non ſolutius quam ſummis ducibus præſentibus. Quorum adventu tota circum regio trepidat velut omnia di repturi forent. Unde & raptim Stutgardia milite firmata. Sed illi citra injurias, neceſſaria accepiſſe contenti, gravem in eos pœnam denuntiant, qui in Wurtenbergica, aliisque locis Evangelicis
10. Jul.
vim cuipiam inferret. Apud Vaihingam Nicro ſuperato Botmarum, VVeinsbergamque, inde Nidenaviam ad Juxtam flumen tranſibant, ubi per aliquot dies ſubſtitere expectaturi, num vete
Eas Cæſar tentat.
res duces cum ipſis acturi quid eſſent. Has legiones ut ad ſe pertraheret Cæſar Bœnighuſium, qui abdicata nuper Gallorum militia, Cæſareas partes amplexus erat, cum mandatis miſit. Is Aſper
16. Jul.
ga, ubi Bavaricum præſidium in Cæſaris partes pellexerat, literas ad iſtos dedit, quibus acriter in ſocia Regna invectus diffidentiam ipſorum adverſus Gallos alere ſatagebat; qui &, licet ad Suecos ipſi tranſierint, ob fœderis neceſſitudinem vindictæ occaſionem facile ſint inventuri. Si ad ſe certos homines ablegare velint Cæſaris nomine cum ipſis acturum, ut omnibus præſenti penuria ex voto ſatisfiat. Inſtrumento ad has Bœnigshuſius ſubtribuno VVirtzio uti conſtituerat, ſed qui Marbaci interceptus, Ulmamque ad Nicrum deductus, quid iſte machinaretur prodebat alias à
Turennius denuo cum illis tractat.
Cæſaris militia abhorrentibus. E ducibus ſuis, qui Heilbrunnam ipſos ſecuti fuerant, Fleckenſteinius aſperis literis proſcriptionem, & infamiam minabatur, ſi oblatas antea leges adſpernaren
18. Jul.
tur. Quibus hi non minus ferociter reſponderunt. Turennius paulo lenius ſcribebat: culpam ſeditionis penes Roſam eſſe, qui ipſos per præfectos quoſdam Regis ſacramento abducere conatus ſit. Si ad officium redierint, lautius quam antea habendos. Fictos fuiſſe rumores ſeditioni excitandæ de Germanis in Cataloniam deductis, & quod ipſi quoque vi ſint compeſcendi, ſi quis has inter turbas præfectum ſuum offendiſſe viſus ſit; cujus iram metuat, alteri turmæ nomen daret; aut ſi malit, miſſionem peteret. Si ad obſequium redire placeat, in aſſignata ſibi hoſpitia cis Rhenum concederent. Milites ad hæc modeſtius reponere; ſe biduum heic manſuros, interea Turennius cum Roſa ac Fleckenſteinio accederent, extremam declarationem allaturi: quibus venientibus nihil infeſti ſit inferendum, utcunque tranſactio cadat. Sed non aliter quam in campo inter univerſas legiones tractaturos. Nam verebantur, ne in oppidis à pedite Gallico circumventi in ordi
1647.
Illæ trans Mœnum abeunt.
nem redigerentur. Sed quia Roſa Etlingæ captivus tenebatur, Fleckenſteinius ob aſperas literas, ac Turennius ſolus venire non audebat; biduum id fruſtra elabebatur. Ita omiſſo Turennio trans Mœnum concedebant Herbipolenſis præſulis ditionem citra noxam tranſeuntes, ſummo ſupplicio nonnullis, qui atrocius deliquerant, affectis; ut juſto regi imperio crederes. Turennius hos cum copiis ſuis inſecutus multos pollicitis ad obſequium reducturus erat, ni iræ indulgens, quoſdam ad præfectos ſuos revertentes equuleo ſubjectos fœdis tormentis laceraſſet, ſine dubio quædam exſculpturus, quibus Roſam argueret. Unde univerſi aſperati tranſactionem cum ipſo deinceps
Turennius ab iſtis repellitur.
refugiebant. Tandem ad manus ventum fuit, dum Turennius Conigshofa Arnſteinum anguſtam per viam tendentes quatuor cum machinis, ſexcentis peditibus, aliquot Gallorum equitum centuriis, ac ipſorum quondam præfectis in alam compoſitis ſubito aggreditur. Aſt illi acriter hunc cum equitibus ſuis ad pedites uſque & machinas repellebant, graviter multandum, ſi priores legiones, quæ anguſtias viæ jam tranſierant, poſtremis ſubvenire potuiſſent. Quamquam & nunc ex ipſius copiis plurimi cæſi, aut fauciati forent. E ſeditioſis dimachæ, qui agmen claudebant, plurimum damni acceperant, tribus vexillis amiſſis,
Turennius in Belgium abit.
ac nonnullis captis. Nec ultra inſiſtens Turennius ad Rhenum iterum vertit, recenſione reliqui apud ſe Germanici militis facta. Ipſius prætoria, Roſæ nova, & Ohmii legiones integræ aderant. E Petzii legione ducenti equites reſtabant; dimidia quoque dimacharum pars, ac è reliquis non ſpernendus numerus redierat. Infrequentes legiones in aliquot alas refinguntur, dimiſſis abſque ſtipendio ſuperfluis ductoribus. Inde in Regis Galliæ verba denuo adacti, ac menſtruo ſtipendio deliniti Turennium in Lucenburgicam, & Belgium ſecuti ſunt.

Wrangelius hos motus præſenſerat.
§. 74. VVrangelius cum Turennius ab ipſo diſcederet, certis indiciis haut obſcure collegerat, eas legiones ægre extra Germaniam abituras: etſi huc rem proceſſuram haut crediderat. Nunc haut admittendum cenſebat, ut iſtæ ad hoſtium ſtipendia accederent. Nec minus tamen circumſpecte agendum erat, ne Gallis offenſæ anſa Præberetur. Unde rem hanc ad Legatos Regios Oſnabrugam referebat, ut quæ Gallicorum ſententia eſſet exquirerent. Nam ſi eædem ad obſequium Galliæ revocari non poſſent; tantiſper in uſum cauſæ communis apud Suecicum exercitum retinendas, quoad animi iſtarum iterum compoſiti forent. Inde rem apud conſilium bellicum, præſente Miniſtro Gallico Avaugurio proponit; ubi placebat Avaugurium, cum tribuno Friderico Reichardo ad illas mittendum, qui moneret, ne poſt tot merita in cauſam communem collata jam propinqua pace in tranſverſum abirent, neu ob aliquas in Gallos offenſas vetera deſtinata, fidemque exuerent, VVrangelium autoritatem ſuam interpoſiturum, ne hic motus ipſi fraudi ſit. Sed ſi Gallicam militiam plane averſari cernerentur, ne per deſperationem ad hoſtes tranſirent, oſtenderent; VVrangelio non ingratum fore, ſi ad ipſius exercitum ſe conferant, quibus is amica omnia exhibiturus ſit, quoad cum Gallis in gratiam redierint, aut alio modo res compoſita ſit. His cum
4. Aug.
mandatis illi Plana proficiſcuntur. Sed cum legiones Viſurgim verſus progreſſas intellexiſſent,
4. Aug.

1647. ad Wrangelium irriti redeunt. Kœnigsmarckio
9. Aug. Wrangelius ſcribebat, Legatos Regios conſuleret, annon expediat, eos ne ad hoſtem tranſeant, penes ſe retinere, quoad Reginæ mandata advenerint; cum de Gallia utique credi par ſit, eam iſtas apud Suecos, quam apud hoſtes eſſe malle. Nam & Cæſar denuo Sparrium cum valida manu Cronacum miſerat, non modica argenti ſumma onuſtum, qui ad illos ſolicitandos tubicinem præmiſerat. Cui iſti reſpondent: ſe non Cæſari, ſed Reginæ Sueciæ militaturos. Cæterum iidem poſt à Turennio intentatam Gallicam militiam plane abjurabant, fruſtulatim illum conciſuri, qui de illa reſumenda verbum faceret.

Legiones ad Viſurgim concedunt. 25. Jul.

Inde longius progreſſi Neuſtadio ad Ermeſium tribunum Erfordiæ præfectum ſcribunt; ſibi cum Gallia nihil deinceps negotii fore, ſed pro Suecis & Evangelicis omnia impenſuros. Nec dubitare, quin is conſilio ac ope ſit adfuturus. Cum Ermeſius ad Wrangelium eos deducere cuperet, hi abnuebant, quod idoneis impedimentis inſtructi non ſint; ac quiete ſibi opus eſſe, ut expeditioni rite ſe parare queant. Se ad Kœnigsmarckium in Weſtphaliam abituros. Huc viam ſibi monſtraret, quo & Erfordienſium hoſpitiis parcatur, ac ſibi annona ac pabulum ſuppetat. Nec obſcure innuebant, ſi à Suecis repudientur, ad Lamboium abituros, ubi opimis hoſpitiis potituri ſint. His permotus Ermeſius duos præfectos ipſis adjungit, quorum unus apud eoſdem maneret, alter cum quinquaginta equitibus ad Kœnigsmar-
7. Aug. ckium Mindam prægrederetur. In itinere Haſſicus tribunus ipſos adibat, qui in Landgraviæ militiam, aut hujus obtentu in Galliam pertrahere illos conabatur, ac ut priores ſuos præfectos iterum admitterent. Id quod hi præfracte abnuebant.

Kœnigsmarckius Warendorfum aggredi cupit.

§. 75. Circa idem tempus Kœnigsmarckius poſt expugnatam Wiedenbruggam Warendorfum tentare conſtituerat, Suecorum per Weſtphaliam rebus penitus ſtabiliendis. In quem propius ſubeuntem cum valida præſidiariorum manus erumperet, multa cum cæde ab ipſo repellitur, amiſſo etiam, qui erumpentes duxerat, Wolfeggio ſubtribuno. Inde dimidio ab oppido milliari ad Amiſum caſtra munit. Et quia Legati Monaſterienſes, ut vicinæ regioni quantum poſſet parceretur, poſtulaverant, acribus edictis, ac diſtributo tutelari paſſim milite prædabundos coërcet. Sed quod ſolus ſubigendo valido oppido haut par eſſet, Haſſicas copias, quæ poſt inducias cum Darmſtadienſi parum quod agerent habebant, expectare conſtituit. Eum cum Monaſterienſis præſulatus Ordines rogarent, ut oppidum omitteret, is non modo annuebat, ſi Elector Colonienſis Cæſareis amotis oppidum in ſuam poteſtatem redigere valeret, ſed & Wiedenbruggam Vechtamque deductis Suecicis præſidiis redditurum ſe promittebat. Cæterum cum evocante Wrangelio in Bohemiam abire decreviſſet, cum Rabenhauptio agit, ut is aſſumta Suecicorum manu Haſſico milite id oppidum invaderet. Quod negotium hic poſt multas licet tergiverſationes ſuſcipiebat. Sed mox Landgravia literis monſtrat, haut expedire ancipiti eorum in Bohemia ſtatu diuturno obſidio copias fatigare; ac ſatius
Poſt omittit. eſſe, expectare quo ſe res ibi daturæ ſint. Ita obſidium iſtud mutatione poſt rerum plane omiſſum. Et jam Kœnigsmarckius in Thuringiam & Franconiam iter adproperabat, ni Vinarienſes interveniſſent, & proſperæ Suecorum in Bohemia res ipſius auxilium non magnopere deſiderarent. 1647.

§. 76. Ab iſtis legionibus præmiſſi apud Warendorfum ipſum adeunt; ſe Reginæ Sueciæ in uſum cauſæ Evangelicæ militaturos; ni recipiantur, abolita præteritorum memoria, ſibi ad hoſtes tranſeundi neceſſitatem imponi. Kœnigsmarckius illos longe abeſſe optabat, ne fortaſſe contagio ſuos milites inficerent, neve ſi admittantur, Galli offenſam conciperent. Idem Vinarienſes accipere dubitat. Sed nec expediebat à tergo ambiguos relinquere, ac hoſpitia ſua libidini eorum exponere; aut ultro accedentes plane repudiare ad hoſtem tranſituros, aut hinc inde dilapſuros. Eoque ſatius viſum in partes Suecicas pertractos cauſæ communi adhibere, quam ob metum offenſæ Gallicæ tam egregium militem amittere. Prius tamen ad Legatos Suecicos Oſna- 8. Aug.
brugam ſcribit, ut rem ad Gallicos Legatos referant, num ipſi forte rationem norint iſtos placandi, aut ante abitum ſuum hiſce oris amovendi. Aut ſi hæc non ſuccedant, num conſentire velint, ſe cum illis utcunque tranſigere. Pari argumento ipſe ad Longuevillium Ducem literas dat. Legati Suecici jam antea Wrangelio monente cum Gallis de hac re egerant. Sed cum hi crederent, illos facile ad obſequium redituros, amplius movere omiſerant, ne forte clam ſeditionem alere viderentur. Nunc Kœnigsmarckii literis allatis denuo Gallos monent; qui miſſo Stenglino à Kœnigsmarckio petunt, ut legiones iterum ad obſequium Regis Galliæ adducere laboret. Gallici Legati fruſtra cum illis agunt. Ab hoc eo nomine præmiſſi præfecti cum operam luſiſſent, tandem & ipſe cum Stenglino ad legiones profectus eſt, uterque quæ movendis animis faciunt ingerens. Enimvero illi teſtari, mori ſe malle quam ad Gallicum ſacramentum redire. Ac ni dux Suecicus ipſos acceptet, decreviſſe ſe intra viginti quatuor horas ſignis laceratis in diverſa abire. Ita 23. Aug.
Stenglinus re infecta diſceſſit; ut Kœnigsmarckio neceſſitas adferretur tractatus cum illis ſuſcipiendi. Poſtulabant hi reficiendis viris equisque duorum menſium hoſpitia, ac menſtruum ſacramenti initio ſtipendium. Vinarienſium poſtulata. Tum ne Gallicam in militiam ipſos traheret, ſed ut in Sueciæ & Ordinum Imperii uſum eoſdem adhiberet. Quod ſi ipſos ſecum ad primarium exercitum deduxerit, ne ibi relinqueret, ſed ſecum inde abductos ſuis ſub copiis retineret. Denique pace concluſa, ne ad extera loca abſtraheret, ſed in ſolo Germanico exautoraret. Inter hæc poſtulata primo præcipua inerat difficultas, quod reliquum æſtatis hoc modo incaſſum elapſurum eſſet, ingruente poſt hieme exiguo illorum uſu. Cum illis facta conventio. Quia tamen Kœnigsmarckii res tunc non ferebant, ipſos cis Viſurgim relinquere, neceſſarium viſum ſecum abductos trans id flumen per oppida, ac tuta loca diſtribuere, nec ſtatim illorum opera uti, ſed quamdiu ibi ageret, ac periculum ab hoſte non ſubigeret, quietem ipſis indulgere. Menſtruum ſtipendium ſtatim repræſentatum. In poſterum pari cum reliquis legionibus conditione habendis. Ad Gallicam militiam repetendam non cogendos; ſi tamen oblatas à Gallis conditiones ultro acceptare velint, à Suecis haut impediendos. Si Kœnigsmarckio humanitus quid accidat, aut ſi ejus opera Reginæ haut amplius uti placeat, aut ipſe militiam abdicet, in Reginæ fide permanſuros, ac qui dein præficiendus ipſis ſit, duci parituros. Si poſt finitum hoc bellum Regina ipſorum opera uti velit, denuo cum illis tranſigendum. Si qui inter Suecicas & Haſſicas copias invenirentur ipſorum legioni-

gionibus quondam adſcripti, hiſce denuo adjungendos. Ea pacta equites iſti juramento, Kœnigsmarckius ſubſcriptione ſua firmavit. Recenſione facta, mille ſexcenta ſexaginta capita inventa; veteranus & egregius miles, inferiore Saxonia fere oriundus, qui vel duplo majorem hoſtium numerum non formidaret. Initio ſeditionis longe plures fuerant, ſed magna pars ad Turennium redierat, multi in diverſa dilapſi erant; non paucos quoque ſine duce palantes ruſtici trucidaverant. Reliquos Kœnigsmarckius in quatuor legiones digeſſit. Cæterum Reginæ id Vinarienſium factum ſummopere diſplicebat, ne hoc exemplo ſuus quoque exercitus frœnum morderet. Simul ſecreta ſolicitudo animum coquebat, ne forte Kœnigsmarckius iſtis copiis ſuccinctus prætextu libertatis Germanicæ vindicandæ cæteros populares in ſe traheret, bellique arbitria invaderet, tam ſpecioſo vocabulo oculos animoſque Germanorum in ſe verſurus.

[…]er ſuperiorem […]ueviam […]eſta.

§. 77. In ſuperiore Suevia poſt Wrangelii in Bohemiam diſceſſum Suecorum res retro collapſæ referebantur. Bavaricus tribunus Caſpar Schachius dehortante licet Electore cum legione dimacharum octingentorum capitum ad Cæſarem tranſierat. Hic una cum Enckefortio per Algoviam dominari, Suecicum tutelarem militem oppidis immunitis expellere, ac regionem tributis ſubjicere. Ab iiſdem Wangena noctu oppreſſa, fabro murario exiguam portam per mœnia prodente, Oppidum per tres horas direptum; Suecicus præfectus cum viginti tribus equitibus Lindaviam abductus. Inde Gieſſa invaditur, exigua prope Lindaviam arx uliginoſo loco ſita, quam Suecicus optio cum triginta amplius peditibus triplici palorum ordine firmaverat. Ea per ſex dies machinis verberata in has leges deditur, ut qui Cæſari antea militaverant, ad vetus ſacramentum redeant, reliqui diſcedant. Iſtum VVrangelius coram militari Judicio cauſam dicere jubebat, quod præmature locum non leviter munitum hoſti tradidiſſet. Inde Ravensburgum oppidum petitur, quod præfectus vigilum nonaginta cum militibus tuebatur, oppidanis quoque arma ſumentibus. Id vi ac inſidiis fruſtra tentatum, Cæſarei re infecta deſeruere. Sed cum iidem mox pluribus copiis firmarentur, ac multi è Bavaricis ad ipſos deficerent; præſidiis quoque Rotvvilæ, Friburgi, Offenburgi, Villingæ, Hornbergæ, ac aliis eo tractu Cæſareum ſacramentum profeſſis, Ravensburgum iterum peti credebatur. Unde conſternati cives adventu hoſtis arma ſe abjecturos ferebant. Qua de cauſa Volcmannus Uberlingæ præfectus Suecicum militem, ne in hoſtium manus incideret, inde evocabat. Ita oppidum ingreſſi Cæſarei acriter in oppidanos ſacra Auguſtana profeſſos ſæviunt, pleriſque in exilium ejectis velut perduellibus; etſi cum denuo in Cæſaris verba jurarent, venia anteactorum ipſis promiſſa fuiſſet.

Cæſarei Wangenam opprimunt. 23. Jul. Gieſſam capiunt. 4. Aug.

Ravensburgum fruſtra tentant. 3. Aug. 8. Aug.

Id Sueci ultro deſerunt.

§. 78. Dum totam Sueviam perſultant Cæſarei, Uberlingæ à fame periculum imminere cœperat, cui ægre in ſex hebdomadas annona ſuppetebat. Huic levandæ cum à VVrangelio tunc nihil conferri poſſet, Moſerus Benfeldæ præfectus à Turennio, ſub initium Auguſti in Alſatiam reverſo, eo fine auxilium petit. Qui & Schmidbergio, cui præſidiorum Gallicorum per VVurtenbergicam & ad Danubium cura commiſſa erat, ut operam ipſi navet injungit. Ita inter hunc, & Moſerum convenit contracta è præſidiis manu annonam Uberlingæ inferre. Ac Moſerus quidem cum trecentis quinquaginta peditibus, ſeptuaginta equitibus Benfelda movens, ad Rheinaviam ſuperato Rheno Balingam pervenerat, ubi Schmidbergius mille amplius equites ſociaturum ſe receperat. Volcmanno etiam Uberlinga cum aliqua manu acceſſuro. Enimvero dum Schmidbergicus miles inter Horbam coit Schlagmanni legio dimacharum trecentorum quinquaginta capitum Cæſareæ catervæ ducentis quinquaginta equitibus conſtanti ſubito impingitur. Ubi tribunus nimis fervide in hoſtem ruens ſtatim initio pugnæ cadit. Unde turbato milite plerique præfecti capiuntur, vix dimidia legionis parte elapſa. Sed & plerique alii, quos Schmidbergius evocaverat, haut comparebant. Hortante tamen Moſero Dutlingam uſque cum illis qui aderant proceſſum. Sed cum nuntiaretur, hoſtem equitum numero longe prævalentem non procul abeſſe, Schmidbergius in VVurtenbergicam receſſit. Unde & Moſero neceſſitas allata Benfeldam redeundi. Volcmannus qui cum ſuis Stocachum acceſſerat, cum VViderholtii equitibus ſe juncturus, audito Schmidbergii receſſu raptim Uberlingam repetebat, vix Cæſareorum manus, qui eundem interceptum veniebant, elapſus. Ita conſilium Uberlingæ annonam inferendi fruſtra fuit. Paulo poſt Schachius tribunus cum ſua legione Mæringam ad Danubium vertit, ubi Baumbachii legio pedeſtris, ad Turennii exercitum ſpectans, tendebat. Hæc initio extra oppidum in montem concedebat; mox tamen defenſionem haut auſa hoſti ſe dedebat. Ita ſubtribunus, cæterique præfecti, ac undecim vexilla, cum ducentis quinquaginta gregariis, in hoſtium manus pervenerunt. Etſi iſta de compacto geſta fuiſſe ſuſpicio erat, quod moniti licet de periculo, ad tutiora ſe recipere negligerent, ac poſt præfecti juxta ac gregarii, Cæſareæ militiæ accederent. Contra Volcmannus triginta capitum catervam Conſtantia progreſſam in Meinavia inſula conciderat: cui inſulæ firmandæ qui Mœrsburgum hactenus inſederant immiſſi, poſtquam Mœrsburgenſi arci ignis injectus fuerat. Cæterum cum hoſtis tota regione potiretur, præſidia Suecica per Sueviam haut parum in anguſtias redigebantur. Viciſſim per navigia Lindavienſibus, & Conſtantienſibus multum moleſtiæ inferri poterat: ſed cum Helvetii commerciis iſtorum oppidorum carere nollent, quos offendere haut tutum erat, ac Uberlingæ expediret lacu neceſſaria ſibi ſubvehi, à Volcmanno commerciis libertas ad utrumque oppidum conceſſa. Langenarga inde arx, quam centurio Suecicus cum quadraginta amplius peditibus inſidebat, proditione gregarii qui antea apud Cæſareos ſtipendia fecerat, in cineres conſedit, milite tamen, annonaque, & paratu bellico ſalvo, quem firmi fornices texerant. Eam arcem triduo poſt Conſtantienſes, ac Lindavienſes navigiis, tribunus Schachius terra impetebant. Sed quos præfectus & ſubmiſſæ Uberlinga naves ſtrenue repellebant.

Sueci fruſtra Uberlingæ ſubvenire conantur. 16. Aug. 25. Aug.

Legio Gallica à Cæſareis intercipitur.

Langenarga à Cæſareis fruſtra tentatur. 2. Sept. 5. Sept.

§. 79. Poſt abruptas inducias Bavaro prima cura erat Memmingam recuperare. In eam Przimskius quicquid in viciniis pagis annonæ inveniebatur congeſſerat, firmando præſidio centum quinquaginta milites Biberaci tendentes ad ſe evocaverat. Sed intercluſo per Bavaricos itinere, iſti Uberlingam ſe recipere cogebantur. Ita Biberaco à Cæſareis ſtatim præſidium immiſſum. *Memmingam* Bavarus initio per literas tentavit ad op-

Sueci Biberacum deſerunt. 15. Sept.

Bavarus Memmingæ dedi-

1647. tionem imperat.

pidanos ſcriptas, quibus nuntiabat, gravibus de cauſis VVrangelio ſe inducias renuntiaſſe, & à Cæſare ſibi injunctum, Memmingam in priorem ſtatum reponere. Igitur Suecico præſidio ut ultro excedat perſuaderent, aut ſi abnuat, nulla iſtud re operave ſublevarent; gravibus minis additis.

De la Pierre.

His literis aliæ ab ſummo vigilum præfecto Petra ad Przimskium adjungebantur, quibus, ut ultro oppido decederet, monebat tuto abitu oblato. Si recuſet vim adhibitum iri.

Sueci ad vim excipiendam ſe comparant.

Aſt Suecicus præfectus verba adſpernatus ad vim excipiendam omnia parat. Et quia quingentos paulo minus milites in oppido habebat, ut cives quoque arma arriperent, cupiebat. Sed magiſtratu deprecante ſatis habebat ducentos juvenes opificum miniſtros ſelegiſſe ad tuendas ſtationes, qua minimum ab hoſte periculum: reliqui cives ignibus reſtinguendis invigilaturi erant. Equites in foro ſtationem habere juſſi percurſis ſubinde plateis, ne quis in oppido tumultus excitaretur. Stramen ac fœnum ſub dio comportatum. Tum ne pretia rerum per

17. Sept.

obſidium intenderentur edictum. Copiæ inde Bavaricæ oppido ſubeuntes ſtatim acceſſus moliuntur, ſuggeſtibusque excitatis machinis mœnia

25. Sept.

quatiunt, ignivomoſque globos injiciunt, queis duo ſtabula frugibus nondum excuſſis plena conflagrabant, magno cum oppidanorum terrore. Unde edictum de talibus ſub dio exportandis acrius repetitum. Iidem & aliquot agreſtium centurias ad opus faciendum adhibebant, multis quoque metallorum foſſoribus adductis, qui cuniculos agerent. Contra Przimskius injecta mole rivum, qui oppidum perlabitur, ſiſtens magnam circa partem aquis ſubmerſit; tum machinis & eruptionibus multum damni obſeſſoribus intulit,

25. Sept.

quarum una Bavaricos cæſis quadraginta, multis captis ſauciatiſque proximis acceſſibus expulit, quinque machinis clave confixis. Sic ut Bavarici ſub finem Septembris jam quingentos ſuorum deſiderarent, præter magnum ſauciatorum numerum. Nec eo minus iidem urgere & cum ad foſſam uſque penetraſſent, cuniculis munimenta disjicere, ac crebris aſſultibus exteriora munimenta impetere, quibus tamen magna cum clade iterum ejecti ſunt. Ita novem per ſeptimanas obſidio extracto, cum præfectus militeſque ſumma virtute rem gererent, ad extremum parce licet uſurpatus pulvis pyrius deficere cœpit, ut duo tantum dolia ſupereſſent. Militum quoque numerus non parum imminutus, cæſis quinquaginta, præter ſaucios ad munia obeunda inhabiles.

10. Nov.

Unde cum nulla auxilii ſpes adpareret, Przimskius ſuper deditione agere cœpit, & cum tractatu abrupto ad vim reditum fuiſſet, tandem con-

14. Nov. Memminga deditur.

venit, ut idem cum ſuis Erfordiam deduceretur, relictis qui ante Cæſari & Bavaro militaverant, nec legitime dimiſſi fuerant. Ita Przimskius cum trecentis amplius, qui reſtabant, oppido exceſſit; quorum tamen dimidia pars ex pacto ad Cæſarea & Bavarica ſigna rediit; ut centum viginti pedites, triginta equites duntaxat ſupereſſent. In oppido quinquaginta ſex milites cæſi, ſexaginta ſauciati fuerant, cum obſeſſores mille quingentos, ac inter hos præfectos quoſdam inſignes deſideraſſent.

Norlinga obſidetur.

§. 80. Sed & Norlingæ vis intentabatur; Oetinga prius ac vicinis circa locis Bavarico inſeſſis, ac ſubvectione interclusa. Quo tamen Wrangelii juſſu ſubtribunus VVeierus relicta Dunckelſpula cum valida dimacharum ac equitum manu commodum ſe penetraverat firmando præſidio, quod ſub Bulovio tribuno oppidum tuebatur. 1647. Hoſtis inde VValterſteinam arcem, uno Norlinga milliari diſſitam ſeptuaginta peditibus inſeſſam aſtu in poteſtatem redigebat, fictis literis noctu per duos equites præfecto traditis, queis raptim à Bulovio Norlingam ſe conferre jubebatur. His ille fidem adhibens non expectata luce in viam ſe dedit: ſed in campum progreſſus à ducentis equitibus oppreſſus eſt parte ſuorum cæſa, reliquis una cum ipſo captis: pauci Norlingam evaſerunt. Pari aſtu, inde admotis ſcalis ab hoſte tentata Spilberga, irrito utrinque conatu. Poſt Memmingam expugnatam propius Norlingæ à Bavaricis vis admota. Sed quod ingruente hieme juſtum obſidium moliri grave eſſet militi adverſus frigus parum munito, ignibus oppidum tentare inſtituunt; poſtquam literis cives, ut Suecicum præſidium amolirentur fruſtra permovere tentaſſent, quod literæ illæ à Bulovio interceptæ eſſent. Ita ſedecim è mortariis globi quadringenti in op- 11. Dec.

pidum injecti ſexaginta domos inflammaverunt; eo acrius graſſante igne, quia pleræque ſtramine repletæ erant, quod in aperta loca exportari præfectus fruſtra juſſerat. Durante incendio decuriones ac ſacerdotes à Bulovio flagitabant, ut cum hoſte ſuper deditione ageret; ſed qui precibus illis neglectis oppidum tenere conſtituerat, rebus ita diſpoſitis, ut cives quoque coërcere poſſet, ſi frænum forte morderent. Poſtero die pauci globi in- 12. Dec.

jecti, ac inſequente nocte hoſtis abductis machinis re infecta diſceſſit. Ad Rhenum interim Cæſarei duce Bœnnigshuſio caſtellum ad Moguntiam in monte Divi Jacobi ſitum per inſidias tentare conſtituerant, prodente Canonico Fürſtenbergio; ſed quod ducenti milites, qui Franckendalia expectabantur, pluvio cælo ad condictam horam adeſſe non potuiſſent, conatus incaſſum cadebat. Horneccum tamen oppidulum, triginta peditibus inſeſſum, ab iiſdem occupatum. Iidem poſt

Cæſarei Wormatiam fruſtra tentant. 26. Sept. 4. Oct.

adjunctis Franckendalienſibus VVormatiam aggrediuntur, quam per octo dies machinis, globiſque ignivomis ſat acriter infeſtant. Sed poſt cum ſubmiſſa Philipsburgo manus per portam Rhenanam urbem introiiſſet, eruptio fit, qua corruptis hoſtium machinis complures cæduntur. Unde ſub veſperam obſeſſores re infecta faceſſunt, ſeptuaginta fere ſuorum deſideratis.

Galli inducias cum Bavaro continuant.

§. 81. Cæterum eas rerum vices per ſuperiorem Sueviam declinare poterant Sueci, ſi Galli adverſus Bavarum rem gerere voluiſſent. Sed hi induciarum leges ſervare pergebant, negantes ſibi hoſtilia adverſus iſtum tentare injunctum. Quin nec permittere volebant, ut per Laugingam Memmingæ à Suecis ſubveniretur, quod facile mille equitum opera fieri poſſe videbatur. Quin à Suecis poſtulare audebant, ut è Bavaricis ſtativis ad Gallica proficiſcentibus tutus tranſitus per Suecica præſidia concederetur; quod tamen Moſerus Benfeldæ præfectus abnuebat, Erlachio Briſaci Gubernatore nequidquam indignante. Gallici Legati, cum de hac re per Suecicos moveretur, vehementer ſibi Bavari factum diſplicere ferebant; nec Galliam heic à Suecis ſe diſjuncturam; ad quod & fœdere teneatur. Moram tamen excuſabant, quod nondum refecto Turennii exercitu, & ad Rhenum progreſſo, bellum Bavaro indicere tutum non ſit, ne is interim loca ab ipſis inſeſſa repente opprimat.

Turennius ad Rhenum redit.

Aſt ineunte Octobri Turennius è Lucenburgica redux præter Lautereccam Crucenacum tendit. Ubi dum ſuis per aliquot dies quietem indulget, Falckenſtei-

1647. 19. Oct. nam arcem Lotharingico milite inſeſſam vicinis moleſtiſſimo expugnare conſtituit. Machinis admotis præſidiarii abjectis armis Gallorum ſe arbitrio permiſere. Arx primo à Gallis præſidio firmata, poſt dejectis munitionibus iterum deſerta. 5. Nov. Dirmſteina quoque arce viginti Franckendalienſes admotis machinis ejecti. Inde ad Rhenum 10. Dec. progreſſus Turennius circa Ingelheimum, & retro copias diſponit.

Bavaro inducias renunciat.

Tum miſſo tubicine Bavaro denuntiat, Regem fœderis cum Suecia memorem, quamdiu is Suecos hoſtium loco haberet, junctis conſiliis rem adverſus ipſum geſturum. Simul per omnia Gallica præſidia inducias jam expiraſſe promulgat. Id quod Bavaro inexpectatum accidit, quod Legatus ipſius Krebſius è Gallia nuper redux diverſa plane ipſi perſuaſiſſet. Turennio propoſitum erat, non ſeorſim in hoſtem rem gerere modicis ſibi viribus, ſed Wrangelio ſe ſociare. Jactabat tamen, non prius ſe conjunctionem ſuſcepturum, quam ſuper legionibus ad Kœnigsmarckium transgreſſis ſibi ſatisfactum eſſet, iiſdem reſtitutis, vel aliis pari numero ac præſtantia traditis.

Tractatuum de pace continuatio. Conventio ſuper Pomerania cum Brandeburgico ab omnibus optatur.

§. 82. Initio hujus anni tractatio ſuper Pomerania fervebat, quam Sueci integram absque conſenſu Brandeburgici expoſcebant evictionem Cæſare & Imperio præſtituro. Etſi ſatis animadvertebatur, Gallos, Hollandos, Ordines Imperii, ipſosque Cæſareos malle conſenſum Electoris ſuper eadem accedere. Eo fine Suecici Legati à Trautmansdorfio poſtulabant, ut, quoniam aliqui ex Ordinibus Imperii evictionem abnuituri, alii eandem parum curaturi ferantur, 1. Jan. eorundem ſententiam ſuper iſta exquirat, ac ſi opus ſit iſtos ad eam comprobandam permoveat. Id ſibi non diſplicere Cæſarei oſtendebant, ſcripti eo nomine Ordinibus proponendi Suecis copiam ſe facturos 4. Jan. polliciti. Id ſcriptum mox Cæſarei Suecis prælegunt, percunctati, num idem ſtatim edi velint? Sueci, cum conſtaret, quantopere multi huic negotio repugnaturi eſſent, quo fine & Belgarum 3. Jan. Legati Oſnabrugam venerant; ſatius judicabant, dilata Ordinum conſultatione ſtatim cum Cæſareis tranſigere; quo deinceps contradicturis reponere poſſent, rem non amplius eſſe integram. Unde Cæſareis capita quædam prælegebant ſuper univerſa Reginæ ſatisfactione, in quibus præter pauca alia id tantum abnuebant Cæſarei, quod Regina totius Pomeraniæ nomine duo ſuffragia in Comitiis poſtularet. Id enim in Imperio inuſitatum, ac poſtremum Ducem poſt duorum Ducatuum coalitionem non niſi unico uſum. Ad extremum tamen erumpebat Trautmansdorfius: ſibi conſtare, Electorem in citeriorem Pomeraniam, & partes cupitas Ulterioris conſenſurum; idque Belgas adventantes velle. Et cum Sueci reponerent; ſe non amplius propoſita Electori optione teneri, Trautmansdorfius id quidem ſuo loco à ſe relinqui ajebat, ac idem urgendo Electori ſervire poſſe: cæterum tutiſſimum credere, ſi Regina partem cum conſenſu Electoris accepiſſe contenta totam Pomeraniam abſque ejuſdem conſenſu ne petat.

Hollandi acriter inſtant. 4. 5. Jan.

§. 83. Eodem & ſequenti die Hollandi id negotium apud Suecos longe acrius urgebant. Jure Pomeraniam Electori deberi, qua innocentem, & qui arma nunquam adverſus Reginam tulerit, exui nefas ſit; cum Guſtavus quondam Rex hanc præcipuam armorum cauſam tulerit, Germanicam libertatem, & ditionibus ſuis ſpoliatos Principes reſtituere. Durius eſſe tam propinqua conſanguinitate Reginæ junctum ſuis terris privari; qui haut ſane ſpernendis conditionibus de ſuo Reginæ ſatisfacere voluerit. Pacem longe plus ſecuritatis ac gloriæ habituram, ſi cum conſenſu Electoris tranſigatur. Alias crudum ſtatui Sueciæ vulnus adhæſurum, nunquam funditus curandum, noviſque bellis materiam præbiturum ancipiti aleæ obnoxiis. Si pacificus cognatuſque Princeps ita duriter à Regina habeatur, quid aliis ab eadem expectandum? Cum non aliam ob cauſam tanto ardore aliena petantur, quam quia tam opportuno ſitu ſunt. Haut levi ſuſpicione vicinos perſtringi, quod videant hoc obtentu Suecos imperium Maris Baltici, & commerciorum affectare; quæ res cum alios, tum Belgas Fœderatos ad vivum tangat, qui cum fœdere anni quadrageſimi libertatem commerciorum, & navigationis reſpexerint, nunc jure ſuo, ne ea detrimenti quid capiat, proſpicere debeant. Ad quæ Sueci; Reginam utique ſibi ſatisfieri velle bona cum gratia eorum quorum intereſt. Eo fine alternativam propoſitam, qua ab Electore repudiata, Reginam eandem retractaſſe. Unde optime ſibi conſulturum Electorem, ſi in totam Pomeraniam conſentiat, ac idoneum æquivalens diſpiciat, cui obtinendo Regina pro viribus connixura ſit. Huc Electorem Belgæ flecterent. Hi regerebant; Id ſe jam tentaſſe nullo ſucceſſu, quod Elector tam commoda reliquis ſuis ditionibus regione carere nequeat. Unde ſi Suecis cordi ſit rem amice tranſigere, ad alternativam ante propoſitam redeundum; non quod certo conſtet Electorem conſenſurum, ſed ut via compoſitioni amicæ pandatur. Simul innuebant, Oderam inter *Reginæ & Electoris ditiones limitem fore, uti Galli Brandeburgicis ſpem fecerint. Quod ſi Regina totam Pomeraniam poſtulare pertendat*, non pacem, ſed novum bellum ſecuturum. Reginam coram toto orbe conteſtatam, à ſe pacem ſerio quæri; hæc poſtulata diverſum plane arguere. Belgas Fœderatos, quorum maxime interſit commerciis in Mari Baltico libertatem conſtare, non poſſe non amicam tranſactionem commendare prævertendæ tempeſtati, quæ deinceps in fraudem commerciorum ſurrectura videatur. Cauſam hos ſuſpicionum aliis non præbere, & ab aliis ſibi præberi 15. Jan. nolle. Ita Belgarum apud Suecos ſermo modeſtus ac placidus erat ad commendationis modum; & ut iis, quæ à Suecis reponebantur, adquieſcere viderentur. Apud Haſſicos tamen oſtenderant; ægre ſe ferre, Suecos non ſtatim interceſſioni ſuæ locum dediſſe. Et Longuevillius Avauxio ſcribebat; iſtos ea velut repulſa graviter iratos fuiſſe.

Ordines Imperii optant.

Inter Ordines Imperii Electorales Monaſterii evictionem decreverant, ni Brandeburgicus in ceſſionem partium Pomeraniæ conſentiret; quam evictionem tamen ad totam Pomeraniam non extendebant. Eadem nec aliis cordi erat; & ipſi Evangelici Oſnabrugæ optabant, rem amice, & cum conſenſu Electoris tranſigi. Inde cum Brandeburgici, & Ordines Pomeraniæ Provinciales ab ipſis peterent; operam darent, ut inter Cæſareos & Suecicos negotium ad dies aliquot differretur, quo Electori ad tractatus via aperta ma- 5. Jan. neat; per Deputatos apud Suecicos teſtabantur; gratiſſimum ſibi fore tantillam moram indulgeri, & amicam inde tranſactionem ſequi. In eundem ſenſum alii quoque differebant non ſine miſeratione, hanc ob cauſam pacem, ac negotia Imperii differri, nec obſcura ſignificatione Brandeburgici poſtulata ſibi probari.

1647. Brandeburgici ad tractandum ſe offerunt. 6. Jan. 7. Jan. §. 84. Redibat tunc Oſnabrugam Avauxius, & mox VVitgenſteinius Clivis redux, quorum adventu negotium hoc aliam plane faciem induebat. Nam Elector mutata demum ſententia parte Pomeraniæ accepta paris pretii ditione carere, quam omnem Domus ſuæ fortunam aleæ exponere decreverat. Id quod agnati Marchiones vehementer ſuadebant, proteſtationem interpoſituri, ſi is extremis inſiſtere pergeret. Unde Elector Legatis ſuis in mandatis dederat, dictam alternativam certo modo amplecti. 8. Jan. Id quod VVitgenſteinius ſtatim Avauxio, & Hollandicis Legatis ſignificabat; qui & magna cum ſpe negotiationem hanc inſtauratum ibant. Id quod Avauxius ſuadet. Et Avauxius quidem cumprimis de temperamento admittendo ingerebat; Gallos ut Reginæ plene ſatisfiat cupere, ſed ſperare ea petitum iri, quæ præſtari poſſint. Totam Pomeraniam volente Electore obtineri haut poſſe. Evictionem lubricam, nec ſat ex dignitate; eoque parte potius ejus Provinciæ adquieſcendum. Reſpicerent Sueci, quæ ab Hollandis erga Gallos patrata ſint, non benefactores duntaxat, ſed ſtatus ſui creatores. Num hos dubitaturos Suecis ſe opponere, alioſque incitare in cauſſ, quæ commercia ipſorum tangit? Sane quod Brandeburgicus tam præfracte tota Pomerania cedere abnuerit, ſolos Hollandos in cauſa fuiſſe; queis jam perſuaſum ſit, orbis terrarum arbitria, ac ut Gallos, Hiſpanoſque ad nutum ſuum temperent, in ſua manu eſſe. Arauſionenſem Principem cum clientibus in ea republica potentiſſimis uxori obnoxiis agere, quæ omnibus modis Ordines in generi ſui partes pertrahere laboret. Id quod ut ipſe Suecis demonſtraret, Mazarinus juſſerat. Cæſarei promiſſam evictionem retractant. Iſta tamen omnia Suecos nondum permovebant, ut poſtulatis ſuis deſiſterent, ni Cæſarei promiſſam evictionem retractaſſent; quod ſufficere putarent, propoſita tota Pomerania ſub Cæſaris evictione Electorem à ſe ad amplectendam primam alternativæ partem compulſum. Unde Suecis denuntiarunt; ſi Elector in partem Pomeraniæ conſentiat, de quo ſibi conſtet, Reginam non amplius totam Pomeraniam ſub Cæſaris & Imperii evictione petere poſſe. Equidem Electorem antehac eam conditionem repudiaſſe; ſed præpropere & adjunctis clauſulis, quæ idem excuſent, & rem tantiſper integram retinere videantur, quoad ejus Legati advenerint. Eos jam adeſſe; nec Electorem pro tantilla mora tanta pœna affici poſſe, ut tota Pomerania gratis carendum ſit. Haut alia lege ſe pro tota Pomerania evictionem obtuliſſe, quam ſi Elector priorem alternativæ partem repudiaverit. Hanc nunc ab iſto ambabus ulnis arripi; qua & Suecis adquieſcendum ſit. Hanc ſententiam non Suecis modo, ſed & aliis paſſim vulgavere, haut parum partis adverſæ animis obfirmatis.

Sueci tractatum acceptant. §. 85. Cum itaque omnium favor in Electorem emineret, Sueci vela vento attemperare, ac denuo tractatus cum Brandeburgicis admittere conſtituunt, Avauxio Mediatore, qui operam ſuam in hanc rem obtulerat. Id quod facile ferre Cæſarei videbantur, qui quoties de hac re cum Suecis colloquerentur, ſuadebant quidem Electoris conſenſum ſuper ſatisfactione quærendum; haut tamen illos acriter urgere audebant, quod ipſi totam Pomeraniam Suecis jam obtuliſſent. Brandeburgicorum ſententia. Brandeburgici initio pertendebant Oderam limitem inter Reginæ & Electoris ditionem ſtatuendum. Stetino quoque ægre carere volebant, oblatis duodecies centenis uncialium millibus, quæ Galli propoſuerant illi, cui iſto oppido cedendum foret. Sed cum iſta repudiarentur, prior pars alternativæ acceptanda erat, ut tamen ſibi reſervarent, Electori integrum fore per literas aut legationem apud Reginam tentare, num id oppidum obtineri queat. Eam porro alternativam intelligi volebant juxta propoſitionem à Suecicis Legatis Monaſterii die octavo Novembris factam. Viciſſim poſtulabatur præſulatum Halberſtadienſem, Magdeburgicum, ubi vacare contigerit, ac interea temporis aliam Provinciam utendam fruendam; tum Mindenſem, cum Comitatu Schaumburgico, duodecies inſuper centena uncialium millia in Stetini vicem. His addebatur, ut navigatio & uſus Oderæ fluminis Electori, ejuſque ſubditis liber ſit. Ut loca Marchiæ, & Ulterioris Pomeraniæ una cum machinis reſtituantur; ſimul *Commendæ*, & bona Equitum Divi Joannis à Suecicis Præfectis nunc poſſeſſa. Ut Electoralibus navibus ſtatio, commerciorumque inter utriusque ſubditos liber uſus; inprimis communicationis linea inter Pomeraniam & Boruſſiam ſit. Ut Regiæ donationes in Pomerania aboleantur; reliqua tributorum & militum ſatisfactio remittantur. Pomeraniæ titulus & inſignia, tum ſeſſio & ſuffragium in Comitiis Electori reſerventur: denique fida amicitia, & vicinia inter Sueciam, & Brandeburgicam Domum colatur. De fœdere cum Regina, quod velut obiter jactabatur, haut magni momenti viſum. Contra Suecis à Brandeburgico poſtulatum æquivalens enorme videbatur. Suecicorum ſententia. Sed quia ſat probabile erat, ab Electore revera iſtas Provincias affectari, opportuno reliquis ipſius ditionibus ſitu, tum dimidia Pomerania longe potiores, ſuſpicio Legatis Suecicis oriebatur iſtum tota demum Pomerania ceſſurum æquivalente illo arrepto. Unde prius poſtulatum de tota Pomerania cum conſenſu Electoris per Avauxium repetebant, operam ſuam polliciti, ut Elector petito æquivalente potiatur. Sed cum Brandeburgici, quod Avauxius referebat, id plane adſpernarentur, tandem ad alternativam redeundum erat.

Avauxii pro Brandeburgico ſtudium. §. 86. Ita cum Brandeburgicis negotiatio ſuſcepta parario Avauxio, qui ſumma quidem ope ad rem conficiendam connitebatur, ſed ut acrius pro Brandeburgico, quam pro Suecia ſtudium oſtenderet; quin majore contentione, quam ipſi Brandeburgici negotium ageret. Ingens Sueciæ periculum imminere abrupto hocce tractatu, ac ſi Pomeraniam invito Electore obtinere velit. Quamdiu Elector tranſactionem offerat, eamque Suecorum propoſitioni ſuperſtruat, neque Galliam pacis evictionem ſuſcepturam, neque quenquam extra ſtudia partium poſitum Suecorum inſtituta probaturum. Nec minis abſtinebatur. Ab aula ſibi injunctum, è Suecis diſerte percunctari pacem velint, nec ne? Non Mediatoris tantum ſe munere fungi, quod & ſtatim exuiturus ſit, ſed Legati quoque Regis Galliæ. Si Sueci pacem nolint, id ſine circuitione declarent. Regem Chriſtianiſſimum diutius ferre non poſſe, ut Turca tantos quotidie progreſſus faciat cum omnium Principum Chriſtianorum damno ac ignominia. Iſta quidem obtentui ſumebantur. Cæterum revera Galli bello in Germania diutius ſuſtinendo impares tunc erant, exhauſto domi ærario, & Hiſpanico bello nunc ſatis incumbente. Eoque cum ſibi cupita obtinuiſſent, Suecos ad qualemcunque ſatisfactionem amplectendam urgebant. Tractatio cum Brandeburgicis. Porro in ipſa tractatione Brandeburgici Dam-

1647. Dammum oppidulum ſibi reſervare cupiebant, detractis munitionibus; quo poſtulato tamen mox deſiſtebant. Super Caminenſi Præſulatu acrius certatum, quod Sueci Reginæ omnia jura, quæ Duces Pomeraniæ antea in eundem habuerant, reſervarent: Brandeburgici autem ea plane abnuerent, quod Suecici Legati poſtremo ſcripto eum præſulatum, oppidumque Colbergam Electori ſe conceſſuros diſertis verbis declaraſſent. Sueci porro eo poſtulato Prælaturas, & Præbendas reſpiciebant, quorum collatio penes Duces citerioris Pomeraniæ antea fuerat, quæ, dum hæc Provincia cum omnibus pertinentibus ceditur, illis ſubtrahi non poterat. Avauxius Brandeburgicis favens proponebat, ut Præbendæ recepto hactenus loco manerent, ſed ita ut circa eas, quæ ad citeriorem Pomeraniam ſpectarent, penes Reginam jus nominandi, penes Electorem jus conferendi è citeriore Provincia oriundis eſſet. Sed nolebant Sueci quidquam negotii eſſe Electori cum eo quod Reginam ſpectabat. Ita Avauxio & Brandeburgicis deſiſtendum erat; ut tamen diſertis verbis exprimerent Prælaturas & Præbendas ad Citeriorem Pomeraniam pertinentes, reliquas omnes Electori expreſſe reſervarent, ne fortaſſe generalia verba (*Jus quod Duci citerioris Pomeraniæ antehac competierat, in Epiſcopatum & Capitulum Caminenſe*) longius porrigerentur. Cupiebant quoque Sueci tranſactioni inſerere, ut Dux Crojæ, quoad viveret, Epiſcopatus Caminenſis poſſeſſionem rite partam retineret. Quod Brandeburgici velut novum abnuebant, defectum mandati excuſantes. Sueci in præſens id ſeponi demum conſentiebant, ut tamen Avauxius, & Legati promitterent, ſe ocyus Electoris conſenſum curaturos. Succeſſionem Sueci ad ſolam Electoris progeniem reſtringere volebant, mox tamen de Anſpacenſi & Culmbacenſi linea gratificabantur. Tantum de Chriſtiano Marchione, quondam Magdeburgico Adminiſtratore, pauliſper dubitatum. Sed cum Brandeburgici oſtenderent eum ſenio provectum nulla prolis ſpe, admiſere, ut ſucceſſio ad univerſam Domum Electoralem ſine exceptione extenderetur. Porro Sueci præter Golnoam, Piricenſem quoque & Colbacenſem præfecturam citeriori Provinciæ adjungere ſtudebant una cum millione uncialium eo nomine, quod durante Domo Brandeburgica Ulteriore Provincia carendum foret. Quod Brandeburgici repudiabant, velut nunquam antea petitum. Ita Sueci ſola demum Golnoa adquieſcebant ea tamen lege, ne circa reliqua Brandeburgici difficiles ſe exhiberent. Super donationibus prædiorum in ulteriore provincia acriter diſceptatum; quæ ut ductoribus bellicis ſalvæ permanerent Wrangelius per literas poſtulaverat. Et demonſtrabant Avauxio Sueci, iſta bene meritis, & adhuc merentibus haut tuto ſubtrahi, præſertim ad certum duntaxat tempus data. Sed hic una cum Electoralibus pertendere; donationibus illis ſalvis Electori ſolum dominium Provinciæ directum, aliis uſumfructum relinqui. Nam præfecturas pleraſque à Viduis Ducalibus teneri, reliquas donationibus in alios translatas. Sic & Gallos donationes per Alſatiam & Sundgoviam ſuſtuliſſe. Melius militibus conſuli ſolutis ſtipendiis, quam per donationes brevi expiraturas. Ac permovebat demum Suecos Avauxius, ut iſtis deſiſterent, ea tamen lege, ut Avauxius duodecim tonnas auri, quas pro locis in Pomerania & alibi Electori ceſſis Sueci prætendebant, expediret, ſimul negotium de militum ſatisfactione promoveret. Neque tamen donationes illas diſertis verbis retractare placebat, ac ſatis habebatur illas Reginæ expreſſe non reſervatas, Provincia Electori ceſſa pleno jure tam dominii utilis quam directi. In quo Sueci eo facilius Brandeburgicis gratificabantur, quod hi viciſſim illis ſuper ripa Orientali Oderæ lacuſque, cui Friſchhaff vocabulum, & Divenoæ conceſſuros promitterent. Hanc enim à Griffenhaga ad mare uſque Sueci nunc diſerte poſtulabant, & quidem vocabulo *adjacentium utrinque terrarum*. Contra Brandeburgici id initio plane abnuere, velut de quo Monaſterii mentio facta non eſſet; poſt ad quinque aut ſex duntaxat pedes eam ripam reſtringere volebant. Avauxio uti Suecorum poſtulatum amplum nimis, ita quod Brandeburgici offerebant, vile & abſurdum videbatur. Igitur verbis pro *adjacentium terrarum*, ſubſtituebat, *adjacentis terræ*, velut minus late patentia. De cætero cum latitudinem illius ripæ orientalis definire nunc tempus non ferret, ad futuram amicam tranſactionem eadem rejiciebatur. E titulo ſuo ut Elector Rugiam & Stetinum expungeret, Sueci poſtulabant. Sed Brandeburgici è vetuſtis monumentis demonſtrabant, eum propriè Ulterioris Pomeraniæ titulum eſſe. Præcedentiam Sueci Reginæ in univerſum, Brandeburgici alternis vicibus ſibi vindicatum ibant. Equidem Electori ſuper loco nullam cum Regina controverſiam eſſe; ſed nunc eandem cum ipſo concurrere, non ut Reginam, ſed ut Ducem Pomeraniæ. Et ipſam quidem majore parte potiri, Electori tamen eam portionem cedere, quæ antiquo more priorem locum ſortita ſit. Nec eo minus concedebant, ut Regina priorem locum in conventibus Circularibus obtineret, modo in Comitiis alternationi locum relinqueret. Nam ſi ſeſſio controverſia careret, facile Reginæ & heic cedi poſſe. Sed nunc quinque Domus in Comitiis ſeſſionem alternare; Pomeranicam, Meclenburgicam, Haſſicam, Wurtenbergicam & Badenſem, in quorum numerum Lauenburgici & Holſati fruſtra recipi quærant. Quod ſi Regina priorem locum retineat, Electori ſemper poſt dictas Domos non ſine ignominia conſidendum eſſe. Hanc ob cauſam Sueci Brandeburgicorum poſtulato annuebant. Demum cupiebant Sueci, ut Brandeburgicus Ordines Provinciales & ſubditos juramento exſolveret & peculiari inſtrumento pro ſe Domoque Electorali omni prætenſioni in ea, quæ Suecis relinquerentur, renuntiaret. In quod Brandeburgici poſt aliquam tergiverſationem demum conſentiebant. Circa reſtitutionem Pomeraniæ Ulterioris & locorum Marchiæ Brandeburgici & Avauxius omnes machinas & paratum bellicum, qui tempore primæ occupationis fuerat, ſtipulabantur. Sed Sueci oſtendebant; quo jure alii Ordines ex Inſtrumento pacis uterentur, Electorem quoque circa hæc uſurum. Et quanquam Brandeburgici contenderent; ob ceſſam Reginæ tam inſignem Provinciam Electori præ cæteris indulgeri quid poſſe; Sueci tamen metuebant, ne alii hoc in exemplum traherent: Ita iſthoc petitum omiſſum. De Commendis & Equitum Divi Joannis bonis à Regina donatis Sueci ut reſtituerentur, facile concedebant, quantum quidem eorum extra terras Reginæ conceſſas jaceret. Remiſſionem reliquorum tributorum Brandeburgici obtinere non poterant. De condonanda rata Electoris portione ad ſatisfactionem militum 1647.

1647. Sueci ad Cæſarem, & Ordines Imperii rejiciebant. Immunitatem à vectigalibus neque expreſſe promittere volebant Sueci, neque diſerte abnuere, cùm Brandeburgici eam veteri more inter Principes receptam oſtenderent. Unde res ad ulteriorem Reginæ declarationem remiſſa. Transactio abſolvitur. Ita excuſſis præcipuis capitibus Avauxius contendebat, ut ſe præſente tota transactio recenſeretur, tum ſubſcriptione firmaretur prævertendis variationibus, quæ nunc aut deinceps oriri poſſent, ac ut Brandeburgici eo confidentius de æquivalente ſuo, ac negotiis Imperii agere poſſent. Ac poſtulabat quidem is duo ſcripta concipi, quorum altero de donationibus ductorum in ulteriore Pomerania revocandis, de immunitate vectigalium & machinis diſerte inſereretur: quod tamen ſecreto habendum, ne iſta ab aliis in exemplum traherentur. Enimvero uti Sueci duo poſteriora non annuerant, ita conſenſum ſuper abolendis ducum donationibus publicare haut tutum ducebant; quod etiam ad ſecretiſſima penetrare ſoleat hominum curioſitas. Ita de ſecreto quidem ſcripto omiſſum. Ut reliqua ſcripto adornarentur, Avauxio acriter inſtante abnuere demum Sueci non poterant; 28. Jan. eaque formula à Secretario Legationis Bioernklovio ſubſcripta, ac retentis pleriſque verbis poſt Inſtrumento pacis inſerta fuit. Diſplicebat tamen Senatui Sueciæ, à Legatis alternativam fuiſſe acceptatam, cum judicaret, ea rerum facie totam Pomeraniam poſſe obtineri, Dano debili, Polonis in pacem pronis, languido Belgarum in Brandeburgicum ſtudio, & Electori demum neceſſitatem fore conſentiendi, ſiquidem æquivalente aliqua potiri velit. Ac plerique cenſebant, à Legatis jam conventa eſſe retractanda. Pervicit tamen Chanutus Legatus Gallicus apud Reginam pacis cupidiſſimam, oſtentata omnium, & cumprimis Galliæ offenſa, ut illa conventis adquieſceret.

Brandeburgici Cæſareos æquivalens poſcunt. §. 87. Cæterum pro his, quæ Suecis concedebantur, æquivalentes ditiones ut reciperent, Brandeburgici acriter connitebantur. Inter quas primo loco poſtulabatur Epiſcopatus Halberſtadienſis cum omnibus juribus ad eum pertinentibus; ejuſque nomine ſeſſio & ſuffragium in Comitiis, & conventibus Circularibus. Utque ea ditio, licet ſopita circa Religionem lite, in perpetuum penes Electorem maneret. Eandem tamen parvo taxabant, quod Comitatus Rheinſteinenſis Comiti Tattenbachio, Hohenſteinenſis Schvvarzburgenſibus & Stolbergenſibus ſeponeretur. Unde inſuper Magdeburgicum Archiepiſcopatum, ubi præſentem Adminiſtratorem mori contingeret, depoſcebant, abolita ſi qua interim facta ſit electione; ac ut tunc Elector poſſeſſionem propria autoritate arripere poſſit; interim in eum eventum Ordines ſuo juramento adigeret, ac loco quatuor præfecturarum Saxoni à Cæſare conceſſarum Eglam præfecturam ad Capitulum alias ſpectantem ſtatim accipiat: poſt ubi plenam Præſulatus poſſeſſionem nactus fuerit, tertiam partem omnium præbendarum, & bonorum Capitularium reditibus Principalibus adplicet. His adjungebatur Epiſcopatus Caminenſis. Hæc omnia eodem jure à ſe obtinenda ſtipulabantur, quo Bremenſis ac Verdenſis Epiſcopatus Reginæ Sueciæ concedendus ſit. Sed quia hæ ditiones neque redituum magnitudine, neque ſitus opportunitate comparari poſſent cum ea Pomeraniæ parte, quæ Suecis tradebatur; addebantur Epiſcopatus Mindenſis, & duodecies centena millia uncialium illi antehac promiſſa, qui Stetino cariturus ſit. Quod ſi tamen Cæſari & Imperio moleſtum ſit tantam pecuniæ ſummam exſolvere, proponebant, ut Electorales ditiones à rata ſatisfactionis militaris, & ab omnibus Imperii contributionibus in decennium immunes eſſent. 1647.

§. 88. Enimvero pecuniam hanc aut propoſitum temperamentum Cæſarei abnuebant, velut reliquis Ordinibus oneri ceſſurum. Circa petitos Epiſcopatus multi ſe opponunt. Offerebant tamen, ſe Electori illas Imperii collectas remiſſuros, quæ is nomine Epiſcopatus Brandeburgenſis, Havelbergenſis & Lebuſienſis, nec non bonorum Ordinis Teutonici in Boruſſia multis ab annis in hoc uſque tempus deberet. Sed ſuper Epiſcopatibus quidam Evangelicorum acrius, quam ipſi Cæſarei ſe opponebant. Nam ſuper Halberſtadienſi Epiſcopatu inprimis querelas movebat Fridericus antea Bremenſis Adminiſtrator, velut qui multos abhinc annos Coadjutoris jus ſibi quæſiverit, quod nunc ſede vacante pleno effectu potitum ſit: quem titulum omnes Evangelici Ordines, ac ipſius Electoris Parens ſibi detulerint. Ipſum Electorem his tractatibus crebro jactaſſe; Cæſarem nullius Principis Imperii jura ac ditiones ſalvis divinis humaniſque legibus condonare poſſe, niſi ex cauſa delicti, aut accedente illorum conſenſu, quorum intereſt. Nec Electorem ullo jure ut de alieno ſibi ſatisfiat paſſurum; cum ipſe velut Imperii legibus ſubjectus Regum exemplis uti nequeat; nec à ſe quidquam velut pro meritis, aut jure belli prætendere poſſit. Sibi tantum temporarium jus quæri: quo elapſo haut ægre laturum, ſi Elector ea ditione potiatur. Quamdiu autem ſua jura durent, Electorem bonæ fidei poſſeſſionem nanciſci non poſſe. Quo fine iſte per Cleenium ſtatim proteſtationem interponi curabat; 24. Jan. quam poſt per Theodorum 17. Mart. Reinkingium repetebat, à Suecicis Legatis poſtulans, ut ſecuta pace ejus ditionis poſſeſſio non in Electoris, ſed ſuas manus conſignaretur. Translationi Magdeburgici Archiepiſcopatus intercedebat Auguſtus Saxoniæ Dux obtentu juramenti, quo promiſerit, ſe iſtius præſentem ſtatum, ac jura & privilegia ſarta tecta ſervaturum. Sed circa utrumque Præſulatum contradicebat Domus Luneburgica, quod Dux Erneſtus Auguſtus nuper Coadjutor Magdeburgicus deſignatus, Joannes Fridericus autem & Antonius Ulricus Duces Halberſtadii Canonici forent; quem Præſulatum, ſi jus electionis perſiſteret, in ſuas manus perventurum ſperaverant. Inprimis jactabant; maximi pretii bona in hunc Præſulatum à Domo Brunſvicenſi ac Luneburgica collata; unde hanc ab iſto in perpetuum excludi iniquum; ſaltem donata, & impenſas revocari par eſſe. Præter has privatas, alias quoque rationes Brandeburgicis opponebant. Electori nihil penſationis pro parte Pomeraniæ in Reginam tranſlatæ deberi. Citra Regis Guſtavi operam iſtum hanc Provinciam nunquam Cæſaris manibus erepturum fuiſſe, forte & totum Electoratum, aut ejus partem inſuper amiſſurum. Qualem ſe Parens Electoris adverſus Suecos geſſerit, notorium eſſe. Crebris hortatibus, & oſtentata in præmium Pomerania Guſtavum ab Electore in bellum pertractum, quod hic non ſolum deſeruerit, ſed & poſt hoſtilia in Succiam inducerit. Quod Regina inſignem Pomeraniæ partem Electori reddiderit, magis amore pacis factum, quam ob iſtius merita, aut quod eo nomine Ele-

1647. Electori æquivalens ſit poſtulandum. Sat habiturum, ſi quæ Imperio nomine Epiſcopatus Brandeburgenſis & Lebuſienſis, tum Boruſſiæ debeat remittantur, quorum ſumma ad tredecies centena florenorum millia adſcendat. Tum quæ poſcat enormia eſſe, triplo fere taxationem excedentia earum terrarum, quæ Sueciæ tradantur. Menſtruas quippe contributiones Magdeburgici Epiſcopatus mille trecentis florenis taxari, Halberſtadienſis quadringentis triginta duobus, Caminenſis centum octoginta quatuor, Mindenſis totidem; quæ ſumma bis mille centum florenos conficiat: cum utraque Pomerania non niſi mille ducentis octo florenis menſtruis taxetur. Saltem Elector apud Catholicos, qui bello cauſam dederint, aliquid terrarum in ſatisfactionem affectaret. Evangelicorum Principum quæſita jura ne præriperet. Inprimis querebantur, quod cum hactenus tantopere ſuper immediatis bonis Eccleſiaſticis certatum ſit, nunc dum ex illis fructus aliquis ſperatur, pleraque in ſatisfactionis vicem abſorbeantur, onere hoc in ſolos Evangelicos devoluto, dum Principalibus Domibus ad iſta aditus præcluditur. Demum & Suecis demonſtrabant, quantum incrementi Reformatis in Imperio acceſſurum ſit, ſi Brandeburgicus tot Principatus amplis antea ſuis ditionibus adjungat, in quos pravo ſuo more paulatim Reformatos ritus ſit introducturus; ſimul tot ſuffragiis in Senatu Principum & Directorio in Circulo Inferioris Saxoniæ, ac fortaſſe in Comitiis præſidio inter Evangelicos Ordines, quo Magdeburgicus nunc uſus ſit, potiatur. Id quod non minus ſacris Evangelicis exitioſum ſit futurum, quam periculoſum Sueciæ, ſi Electoris potentia nimium gliſcat. His rationibus ut locus relinquatur, Luneburgici à Suecicis Legatis petebant, ac ut præſens facies perſiſteret. De quibus & jam antea Cæſareos monuerant, alia proteſtatione interpoſita ſe Circulo Inferioris Saxoniæ, ſuiſque Principibus, & dictorum Epiſcopatuum Capitulis jura ſua reſervaturos. Quam rem fervide agebant alioſque in ſuam ſententiam pertrahere conabantur. Nec ſine minis Lampadius Trautmansdorfio non ſemel in os dixerat; Si Luneburgici Magdeburgico, & Halberſtadienſi Præſulatu excludantur, Pacem haut coituram.

6. Febr.

30. Jan.

Brandeburgici reſpondent.

§. 89. Nec tamen Brandeburgicis quod reponerent deerat. Auguſto Saxoniæ Duci nihil decedere, cui dum vivit jus ſuum ſalvum ſit. Coadjutorem Magdeburgicum in fraudem hujus conventionis nuper ſumtum, poſtquam auditum eſſet, de iſto præſulatu in Electorem transferendo agitari. Simoniæ ſpeciem eſſe, quod Luneburgici jactent, quædam bona in eum præſulatum à ſe collata, ut is perpetuo in ipſorum familia permaneat. Quin Electori pro Pomerania penſatio debeatur, à nemine in dubium vocari; Epiſcopatus ab adverſa parte juſto liberalius taxatos, cum reditus Capituli ſimul computati ſint, qui tertiam partem bonorum Epiſcopalium æquent. Præterea Magdeburgico Præſulatui quatuor præfecturas, Halberſtadienſi duas dynaſtias detrahi; quibus ſupplendis Minda vix pertingat; & Magdeburgicæ ditionis poſſeſſionem Electorem vivum ægre obtenturum. Cæſareos, Gallos, Catholicos & pleroſque Evangelicos Ordines conſentire, ut Elector Magdeburgico & Halberſtadienſi Epiſcopatu potiatur; nec Luneburgicis cauſam eſſe, quare tanto conatu repugnent. Directorium Circuli Inferioris Saxoniæ, etſi antea id uſitatum non fuerit, Electorem alternis cum Regina geſturum invidiæ declinandæ.

Sueci Brandeburgico favent.

§. 90. Suecos ex una parte Luneburgicorum rationes, ex altera univerſi fere Conventus Electori faventis conſenſus movebant. Reginæ equidem, uti Luneburgici agnoſcebant, in totam Pomeraniam prætenſio probabilis; ob quam tamen illa jus Electorum majoribus in Pomeraniam quæſitum nunquam in dubium revocaverat; eoque cum Electoris & agnatorum conſenſu eam provinciam adquirere voluerat, ſimul æquum & utile judicaverat penſationis in vicem alia iſtum ditione potiri, ne Imperio exinde turbarum cauſa naſceretur. Cum porro Elector conſentire in partem Pomeraniæ tergiverſaretur, ac Sueci cum Cæſareis ſuper tota Pomerania abſque iſtius conſenſu tranſigere vellent, Evangelici Ordines ipſique Luneburgici preces interpoſuerant, ut volente Electore negotium conficeretur, ipſique penſatio contingeret. Tranſegerant inde cum Electore Sueci, & quanquam ad æquivalens illi præſtandum non tenerentur, tamen ejus poſtulatum improbare non poterant; nec par erat Luneburgicos nunc in dubium revocare, quod antea probaverant. Id porro æquivalens è Cæſareis ditionibus peti nunc non poterat: & ſi Catholici Præſulatus, puta Monaſterienſis & Hildeſienſis, depoſcerentur, non Cæſar ſolum & Catholici Ordines, ſed & Galli repugnaturi erant. Ita nulla expeditior erat via, qua Electori ſatisfieret, quam per propoſitos jam præſulatus. Quam ſententiam ſuam Sueci Magdeburgicis & Luneburgicis Legatis pandebant. Aſt Cæſarei circa Magdeburgicum, Halberſtadienſem & Caminenſem Epiſcopatum Brandeburgico concedendum promtos ſe exhibebant; Halberſtadienſi tamen ea lex addebatur, ut ſtatus ſacrorum & bonorum Eccleſiaſticorum permaneret, prout conventione Archiducis Leopoldi Wilhelmi cum capitulo definitum fuit, utque penes Comitem Tattenbachium Comitatus Reinſteinenſis maneret, & feuda ab Archiduce cum conſenſu Capituli data renovarentur. Circa Magdeburgicum Præſulatum urbs Magdeburgum excipiebatur, de qua etiam Sueci Legati Inſtrumento pacis peculiari articulo cavere volebant. Pro quatuor præfecturis in præſens ſtatim Egla, & deinceps quarta pars omnium Præbendarum concedebatur. In his præſulatibus Auguſtanis ſacris liberum exercitium, prout nunc in uſu eſſet reſervabatur; tum ut inter utriuſque Religionis Ordines ſuper gravaminibus conſtituenda in his æque ac aliis Electoralibus ditionibus valerent. Nec repugnabant, quo minus Electoris agnati titulo ſuo Principes ſe horum Præſulatuum nuncuparent. Circa Mindam hærebant, cui etiam Sueci renitebantur, quod eam in Mecelenburgicam pro Wiſmaria transferre cuperent ineundæ apud hunc gratiæ. Quia autem iſtius Legatus, quod offerebatur, negligebat arripere, ac tempus deliberando extrahebat; Brandeburgici occaſioni imminentes apud Cæſareos ita acriter inſtabant, ut ſcripto promitterent de illo Epiſcopatu in Electorem eadem cum Halberſtadienſi lege transferendo, ſi is penes Evangelicos maneret. Ita Luneburgici cum fruſtra ſe Brandeburgicis obluctari cernerent, de Hildeſienſi, Mindenſi & Oſnabrugenſi Epiſcopatibus in ſe transferendis proponebant. Sed Hildeſienſis

2. Febr.

Cæſarei potiros præſulatus annuunt.

De Minda ſpem faciunt.

10. Febr.

Luneburgici alios præſulatus affectant.

13. Febr.

citra

1647. citra dubium Catholicus erat præſulatus, cujus Coadjutor Bavaricus Dux erat; & obſtabat Luneburgicis quoque tranſactio cum Colonienſi Electore ſuper eo præſulatu inita. Circa Mindenſem Brandeburgici iſtos anteverterant. Oſnabrugenſi Epiſcopus Franciſcus Wilhelmus cedere nolebat, ac ut Guſtavus Guſtavi F. qui hactenus iſtum poſſederat, eundem ad vitam retineret, Suecici Legati contendebant. Cæſarei tamen oſtendebant, ſi Luneburgici expectativa poſt Guſtavum, aut Franciſcum Wilhelmum, prout tractatus inter ipſos ſuccederet, contenti eſſe velint, fieri poſſe, ut ex ea Domo Coadjutor ſumatur.

De ſatisfactione Suecica. 26. Jan.

§. 91. Inter hæc Sueci ſuper ſua ſatisfactione cum Cæſareis in univerſum tranſigebant, cujus capita ſcripto concepta, mutuis inde congreſſibus excutiebantur. Ejus exordio iſti inter cauſas petitæ ſatisfactionis poſuerant, *ſuæque tum indemnitati, tum propriæ communique amicorum ſuorum ſecuritati condigne proſpiceretur.* Ex eo quia concludi videbatur, Cæſarem Sueciæ ejuſque amicis citra cauſam periculum intentaſſe, Cæſarei hæc verba ſubſtitui cupiebant; *Pacique publicæ in Imperio reſtaurandæ, condigne proſpiceretur.* Quæ facile à Suecis admittebantur.

De Pomerania.

Circa Pomeraniam parum habebant Cæſarei, quod monerent, niſi quod vocabulo vectigalium *modernorum* adjunctum ferre nollent, ut illa duntaxat intelligentur, quæ ante Suecorum adventum in uſu fuerant; nullo fructu, cum peculiarem diſpoſitionem ſuper vectigalibus admittere cogerentur. Volebant quoque Cæſarei, ut de æquivalente Electori præſtando diſerte inſereretur; Suecis abnuentibus, quod in tranſactione cum Brandeburgicis facta de illo omiſſum eſſet, ac poſſe inter Cæſareos ac Brandeburgicos illud ſeorſim expediri. Sed cum Cæſarei vehementer inſtarent, quod à ſe ægre iſtud, niſi Suecis ſimul connitentibus, evinci poſſit, hi demum annuebant. Ac à Cæſareis initio de Magdeburgico tantum & Halberſtadienſi Epiſcopatu mentio fiebat; ſed cum interim de Mindenſi quoque moveretur, clauſula generalis addebatur, qua hic quoque comprehendi poſſet;

De Wiſmaria.

Wiſmariæ Cæſarei initio præfecturam Neucloſter detractam cupiebant; mox ſufficere ſignificabant, ſi Regina cum aliis terris prope oppidum ſitis eam permutare velit. Poſtulaverant Sueci, ut præſidium Wiſmariæ Duci quoque Meclenburgico juramentum præſtaret, ſed præfectus dextra duntaxat data fidem obſtringeret, Cæſareis ut & hic ſacramentum Duci diceret contendentibus, exemplo Caſalis, & Philipsburgi, ubi Gallicus præfectus etiam Mantuano Duci, & Epiſcopo Spirenſi jurat. Cum igitur Cæſarei judicarent, per hoc Ducem eo facilius ut conſentiat permoveri poſſe, Sueci quoque, ne quid in ſe deſideraretur id probabant. Quo fine Cæſarei Meclenburgico præſulatum Suerinenſem ſeu Butzovienſem, ac Raceburgicum in penſationem Wiſmariæ offerebant, ac ut dimidiam Præbendarum partem in uſus ſuos vertere poſſet. Sed cum hæc Duci non ſufficerent, ac Sueci utique eidem ſatisfactum cuperent, à Meclenburgico Legato exquirebant, num aliud quid ille deſideret, & annon Mindenſis Epiſcopatus ipſi arrideat? Nam permutationem non abſurdam putabant, ſi pro Wiſmaria, ex qua nunquam ultra ducentos quinquaginta unciales annuos ipſi redibant, Mindenſem ditionem acciperet, vicies mille uncialium proventu inſignem. Sed cum Legatus iſte defectum mandati excuſans præſulatum iſtum acceptare dubitaret, ſimul Ducis rationes Suecorum poſtulato oppoſitas ſat aculeatas publicaret; Sueci non ſolum Ducis cauſam agere omittebant, ſed & clauſulam addebant; ni Dux in conventa capita conſentiat, Reginam excluſo Ducis condominio illas partes Meclenburgicæ à Cæſare & Imperio in feudum accepturam, eodem evictionem præſtituro. 1647.

De Bremenſi ditione.

§. 92. Bremenſi Præſulatui unitum Capitulum Hamburgenſe, de quo antea mentio facta non erat, Sueci diſertis verbis adjungebant. Id quod facile patiebantur Cæſarei, modo Hamburgenſi urbi ſua libertas, ac jura ſalva perſiſterent. Sed circa præfecturam Wilzhuſanam, de qua inter Bremenſes & Monaſterienſes Epiſcopos hactenus litigatum fuerat, Cæſarei hæc verba addi volebant; *ſi per ſententiam Cameræ Imperialis Archiepiſcopatui Bremenſi adjudicata fuerit.* Cum id non ſuccederet, ſummam pecuniæ pro ea offerebant. Sed & hac repudiata demum, ut ea Bremenſem præſulatum ſequeretur, concedebant. Circa titulum Sueci ab initio vocabulum *Principatus* adhibuerant; quod Cæſarei facile annuebant, quod & Epiſcopi Germaniæ Principum nomine veniant. Sed mox vitandæ ambiguitati, iſti *Ducatus* vocabulum ſurrogabant; quod abſurdum ſit, Bremenſem Præſulatum, qui antea in Comitiis omnes ſeculares præceſſerit, nunc eodem cum Rugia ordine cenſeri. A Bremenſi Capitulo miſſus Juſtus Bruningius exhibito libello poſtulaverat, ut ſi præſulatus utique Reginæ tradendus ſit, Collegio Canonicorum, aliiſque Eccleſiis, ſimul Cœnobiis tam Evangelicis, quam Catholicis, Ordinibuſque provincialibus, Prælatis, Equitibus & Oppidis prior ſtatus, privilegia bona legeſque, prout ſub Archiepiſcopis fuerunt, perſiſterent, Papæ quoque ſuis menſibus, ac Cæſari primariis precibus reſervatis. Contra Sueci Capitulo plane extincto bona Regiis reditibus adplicari cupiebant. Id quod Cæſarei ægre digerebant; & quanquam ad extremum de Capitulo expungerent, Suecorum tamen poſtulatum conventioni inſerere abnuebant, jactantes; etſi forte bona illa à præſentibus poſſeſſoribus male collocentur, ea tamen prima ex inſtitutione honori Numinis deſtinata; nec Reginæ proventus inſigniter auctura. Nec penes Cæſarem eſſe talia expreſſe concedere. Reginæ deinceps circa iſta facere integrum fore, quod alii fecerint; ac facilius tunc Cæſari & Imperio futurum ad facta connivere quam diſerte in anteceſſum iſta permittere. Sed cum ſcripto ſibi caveri Sueci cuperent, id temperamentum demum admiſſum, ut res ipſa concederetur, licet mitioribus verbis velata. Denique Bremam Cæſarei immediatam & liberam Imperii urbem citra contradictionem declarari volebant, velut quæ dudum ſeſſionem & ſuffragium in Comitiis obtinuerit, nupero Cæſaris diplomate firmatum, nec ullo colore retractandū. Sueci reponebant; ejuſmodi decretum jam olim quoque fuiſſe obtentum; unde & hoc nunc æque, ac prius illud productis ab Archiepiſcopo rationibus in contrarium, irritum fieri poſſe. Reginam urbi privilegia rite parta ademta non cupere, ac facile pati, ut eundem quem antea reſpectum adverſus Principem provinciæ gerat, controverſia ſuper immedietate ad amicam tranſactionem, aut deciſionem judicialem rejecta. Id quod Cæſarei

15. Dec. 1646.

velut

1647. velut temperamentum, quo neutri parti præjudicium adferatur, ac præſenti poſſeſſioni tantiſper inſiſtatur, facile admittebant. Nam ſuaſerat, Trautmansdorfius, ne immediatum ejus urbis ſtatum Regina nimis acriter ſolicitaret, quód ſibi conſtet, Bremenſes tuendæ ſuæ libertati in eum caſum fœdus cum Hollandis agitare. Harum igitur ditionum nomine à Cæſare & Imperio feudi lege acceptarum Regina inter Ordines Imperii admittebatur. Circa ſeſſionem & ſuffragium in Comitiis (nam circa conventus Circulares prior manebat locus,) Cæſarei ſufficere judicabant, ſi Suecia duobus gauderet ſuffragiis, uno pro Bremenſi & Verdenſi provincia, altero pro Pomerania. Sed quia ſinguli Præſulatus peculiare ſuffragium antea habuerant, Sueci eorum altero exui recuſabant. De Pomeraniæ porro ſeſſione res liquida erat. Sed de ſeſſione Bremenſis & Verdenſis Ducatus Cæſarei ad futura Comitia rejectum volebant, quod ea res multos tangat. Cum tamen Sueci in ambiguo hærere nollent, declarabant tandem Cæſarei, ut illi proximum poſt Marchiones Brandeburgicos locum ſortirentur. Circa privilegium de non appellando, & erigendam Academiam liberales erant Cæſarei. Portoria in perpetuum, & ut Cæſari taxationem eorundem inſpicere, ac pro lubitu moderari non liceret, tardius annuebantur, ni Sueci circa ſummam pecuniæ pro ceſſione locorum à ſe inſeſſorum dimidiam partem remiſiſſent. Pro ea Sueci duodecies centena uncialium millia poſtulabant; quam ſummam Cæſarei initio plane recuſabant, velut Monaſterii non promiſſam, & quia non alio nomine de eadem ſpes facta ſit, quam ſi Stetinum Electori relinqueretur. Tum ipſos ſimultanea inveſtitura, & expectativa Ulterioris Pomeraniæ potiri, unde iniquum eſſe pretium ejus ditionis accipere, quæ aliquando in ipſos devolvenda ſit. Alia loca ut reſtituantur, Pomeraniam citeriorem, aliaſque ditiones Reginæ dari ut pax fiat, cujus vigore quiſque ſua recipiat quæ ideo pecunia inſuper redimenda non ſint. Sed cum Sueci poſtulato ſuo inſiſterent, Cæſareis ad tractatus utique deſcendendum erat; in quibus Sueci demum ad ſexies uſque centena millia remiſere. Quod tamen hoc caput divulgari nollent Cæſarei, placuit ſeparato ſcripto illud concipi. Denique in concluſione vocabulum *evictionis*, & mox *guarantiæ* à Cæſareis delebatur, velut variis diſceptationibus anſam præbere aptum. Sueci contra cum exprimerentur, quæ à Regina viciſſim præſtanda forent, vocabulum *fidelitatis* in *Juramentum Fidelitatis* convertebant. Optabant Sueci, ut ditiones quæ in Germania accepturi eſſent ſub dignatione Electoratus poſſiderent. Qua de re cum Oxenſtierna apud Avauxium inſinuaret, hic vehementer abhorrere ſe oſtendebat, exclamans nihil aliud reſtare, quam ut Lutheranis quoque Imperium poſtuletur. Unde cum id poſtulatum cum inſuperabili difficultate conjunctum judicarent Sueci, de eodem publice movere omiſerunt.

Tractatus iſte concluditur. 4. Febr.

§. 93. Ita omnibus jam tranſactis, cum nil aliud ſupereſſet, quam ut clauſula adderetur, quibus hæc conventio Inſtrumento Pacis inſerenda ſignificaretur, Avauxius ſe immiſcere incipiebat, poſtulans, ut de Galliæ quoque negotiis mentio fieret, & quouſque illa deciſa ſint, hæc pacta in pendenti efficacia forent. Nam equidem Galliam cum Cæſare, & concluſa ſervare velle; ſed reſtare quædam nondum tranſacta, inprimis ne Cæſari velut Archiduci Auſtriæ licitum ſit Hiſpano auxilium ferre. 1647. 8. Febr. Ea diſceptatio in quartum diem negotium extrahebat. Tunc demum pacti bina exempla confecta, quorum altero Cæſaris, altero Reginæ nomen priore loco ponebatur. In Suecico exemplo numerus Calendarii veteris ſupra, novi infra ponebatur, in Cæſareo vice verſa. Inſtrumentum Secretarii Legationis Wilhelmus Schrœderus Cæſareus, & Matthias Biœrnclovius Suecicus ſubſcribebant. Sed caput de pecunia ſeorſim conceptum ipſi Legati Trautmansdorfius, Lambergius, Cranius & Volmarus ſua manu firmavere. Permutatio inſtrumentorum hoc modo peragebatur: ut Biœrnclovius Cæſareos ad ea inter ſe & conferenda, & ſubſcribenda accederet, Schrœderus Suecicos inviſens his Cæſarea duo ſcripta traderet. Hac porro tranſactione etſi Sueci non omnia ex voto obtinerent; nihil tamen in cauſæ publicæ præjudicium admittebant, uti à Gallicis factum, qui Alſatia potiri ſe non poſſe crediderant, ni circa Amneſtiam & Gravamina Ordinum non pauca remitterent. Unde cum Cæſarei Palatinam cauſam, aliaque pro lubitu ſuo hac occaſione decidere vellent, addita hac clauſula (*Hæc omnia intelligentur ut ſimul etiam cauſa Palatina juxta conditiones in Inſtrumento Pacis poſitas, determinata maneat, ac Pax in reliquis etiam per Imperium ſequatur, alias vero neutra ex parte obligatoria ſint:*) Sueci abrupte id repudiabant, nec ſibi improba hæc poſtulata, ac inſolitam cauponationem placere, ac ſe ſuper Sueciæ ſatisfactione haut admixtis alienis negotiis acturos. Circa ſummam autem pecuniæ peculiari ſcripto ita placebat, ut quadraginta uncialium millia de futuris Imperii collectis, quæ conſenſu Ordinum Imperii in Comitiis indicendæ, & à Suecia pro rata parte provinciarum ipſi ceſſarum exſolvendæ forent, detraherentur, ita ut eadem harum provinciarum nomine nullas Cæſari & Imperio collectas præſtare teneatur, niſi dicta ſumma compenſata. Reliqua ducenta uncialium millia á Cæſare intra tres menſes à die pacis ſubſcriptæ Hamburgi exſolverentur.

Huic conventioni contradicit Meclenburgicus.

§. 94. Enimvero huic conventioni acerrime contradicebat Adolfus Fridericus Meclenburgicus Dux, qui id temperamentum proponebat, ut Reginæ navibus in portu Wiſmarienſi libera eſſet ſtatio; utque eadem portoriis Wiſmariæ & Warnemundæ ſalva tamen ſua portione, ad certos annos frueretur, ſimul præfectus à ſe Wiſmariæ conſtitutus juramento adigeretur ad pacta conventa inter Reginam & Ducem firmiter obſervanda. Ni hæc admittantur, actionem ſibi, ac poſteris in Wiſmariam ſalvam fore. Butzovienſi & Raceburgenſi præſulatibus ſibi haut ſatisfieri, tenui reditu, & qui pupillo ſuo Guſtavo Adolfo Duci debeantur, ac ocello ſuæ ditionis haut comparandi ſint. Simul multa incommoda, quæ ex Suecorum poſtulato promanarent, ſcripto concipi, & Oſnabrugæ ad invidiam hiſce faciendam diſſeminari juſſerat, ſolenni proteſtatione interpoſita. Ejus Legato, cum tam arctis mandatis circumſcriptus eſſet, nullum temperamentum admittere licebat, eoque perfecta conventione ad Principem ſuum proficiſcebatur acta relaturus; qui demum ſub Martii exitum Oſnabrugam revertebat. Eidem Cæſarei per literas ſignificabant, quæ ſibi cum Suecis ſuper locis ad ipſum pertinentibus conveniſſent, rogantes, ut exemplo aliorum Ordinum ipſiuſque Cæſaris mi- 8. Febr.

ſeræ

1647. ſeræ Imperii conditioni ac neceſſitati cederet, ac in iſtam conventionem conſentiret paci maturandæ, ac ne incaſſum obluctatus plura mala ſuæ ditioni arceſſeret. Fridericus Adminiſtrator Bremenſis. 15. Febr. Friderici Ducis Holſatiæ, quondam Bremenſis Adminiſtratoris nomine miſſus Reinkingius ſero Oſnabrugam adpellebat re jam tranſacta. Unde cum ſuper alienatione præſulatuum movere ſerum foret, Suecos æquivalens poſcebat. Ab his ad Cæſareos remittebatur, qui contemtim eum habebant; ut Trautmansdorfius poſtulata proponere exorſum interrumperet; 26. Febr. non amplius tempus eſſe de iſtis loquendi ferens. Qua ſuper indignitate is ſcripto graviſſime querebatur, ac demum, ſi utique pacis cauſa Bremenſis Præſulatus Suecis cedendus ſit, ejus loco Hildeſienſem ſuo Principi depoſcebat. Iſti negotio uti Sueci ſe haut ingerebant; ita Cæſarei molli cum repulſa iſtum dimittendum judicabant: Fridericum mox Regno potiturum longe potiori, quam qua in præſens carendum ſit ditione; ac licet nunc magno cum labore æquivalens extunderet, iſtud eo caſu reſignandum fore. Et Fridericus Dux Gottorpienſis. Denique quod de Capitulo Hamburgenſi mentio facta eſſet, non ſolum ea urbs querebatur literis ad Reginam ſcriptis; ſed & cumprimis Fridericus Gottorpienſis Dux nomine Domus Holſaticæ poſtulabat, idem ſatisfactioni Suecicæ haut inſerendum. Nam Capitulum & Eccleſiam Cathedralem Hamburgenſem à multis annis diœceſin non amplius habuiſſe, ſed ſubditos Holſaticos eſſe, & ad conventus Provinciales Prælatorum nomine vocari, eoque nomine in partem onerum Provincialium venire. Penes Holſaticam Domum Advocatiam eſſe ejus Capituli, & jus Præpoſituram aliaſque præbendas conferendi, quod neque à Cæſare, neque ab Archiepiſcopo Bremenſi unquam in dubium revocatum ſit. Sed Cæſarei declarabant; in Suecos non plus collatum, quam poſtremus Præſul habuerit, eoque nec Domui Holſaticæ, nec Hamburgenſi urbi hoc tractatu præjudicium illatum.

Super Gravaminibus negotiatio. §. 95. Initio anni Cæſarei declarabant, ſibi placere modum ſuper Gravaminibus per Evangelicos propoſitum, ut citra Mediatoris operam Cæſarei Suecique ea tranſigerent, quorum iſti nonnullos ex Catholicis, hi ex Evangelicis Ordinibus adjunctos ſibi haberent, rebus citius expediendis. Inde poſt profligatam ſatisfactionem Suecicam, Cæſarei declarationem ſuam primo loco, quod 12. Febr. jam ordo Catholicos tangeret, lingua Teutonica conceptam Suecis exhibuere; qui eandem ſtatim Evangelicis Deputatis tradiderunt examinandam. Hi deprehendebant, Cæſareos multa, ſecus ac conventum fuerat, omiſiſſe, alia addidiſſe; inverſo inſuper capitum ordine, & Libero Equeſtri Ordine, ac Urbibus Imperialibus inter Articulos de Nobilibus Provincialibus & ſubditis conjectis. Ex quo ſuſpicio naſcebatur, ne ex hoc fundamento Cæſar olim urbes Imperiales Patrimonialibus bonis, & Equeſtrem Ordinem ſubditis accenſere aggrederetur. Diſplicebat quoque Urbibus, quod poſt Equeſtrem Ordinem collo- 27. Febr. catæ eſſent. Huic oppoſitam declarationem Suecicis Legatis traditam Salvius ad Cæſareos deferebat. Quæ cum Cæſareis ad palatum non eſſet, 5. Mart. aliud ſcriptum elicuit, quod per Suecos Evangelicis redditum eſt. Reliqua diſceptatio ſermone peracta. Acriter porro Evangelicos urgebant Cæſarei, ut latas à ſe conditiones admitterent, nec ob paucas res exigui momenti bellum alerent. Cum enim Regnis ſociis jam ſatisfactum ſit, nec alia belli gerendi cauſa ſuperſit, quam quæ per Evangelicorum gravamina ſuggeratur, haut aliter credi poſſe, quam Evangelicis placere arma Cæſari inferre, ac Catholicis bellum ſacrum indicere. 1647. Simulabat quoque Trautmansdorfius, velut deſperata re Monaſterium abiturus ſit; quem ad differendum iter Evangelici precibus multis demum permovere. Sed & Catholici id agebant, ut hoc negotium poſt reliqua omnia dilatum demum ad Comitia rejiceretur. Quod ne à Suecis admitteretur, Evangelici diligenter inſtabant, ut gravamina cum aliis negotiis pari paſſu tractarentur, prout initio ab ipſis propoſitum fuerat. Obſtinatos inſuper ſe oſtendebant Catholici, ac ceſſim velut ibant, minati ſe abrupto negotio domum abituros. Quam pertinaciam alebat Avauxius ſuper hoc negotio cum Cæſareis conſilia ſedulo conferens, & Catholicos, ſicubi pacis amore remittere vellent animans; qui & ſubinde ingerebat; puſillanimitatem ipſis plus, quam adverſam belli fortunam nocere. Tum apud Suecos eorundem cauſam fervide agebat; ut non ſolum Oſnabrugæ, & Monaſterii; ſed & in Italia ac Romæ *Salvator Catholicorum* nuncuparetur; quo elogio ſibi mirum quantum placebat. Enimvero uti eo tempore Bavarici conſilia ſua à bello ad inducias verterant, ita & ipſis in tractatibus diverſam viam inſiſtere cœperant, id quod & Catholicorum rationes nonnihil turbabat. Nam hactenus Bavarici obtinendis quæ captabant privatis commodis, gravamina valde intenderant, facile probantibus Catholicis, qui tot opimis bonis ægre carebant; ac videbantur eam cauſam patrocinantibus Gallis pervicturi. Sed cum hac via parum promoverent, nec Galli obnitentibus Suecis perrumpere poſſent, illi mutata velificatione Evangelicorum favorem captabant, polliciti circa gravamina & alia deſideria his ſatisfactum iri, ſi Electoris petita per ipſos ſubleventur. Inde & Catholicorum animi frangebantur, ſubducto tam valido fulcro; & moderatiora Bavaricis ingerentibus cæteri quoque paulatim ad molliora flectebant. Ipſe quoque Avauxius denuo Oſnabrugam reverſus priore aſperitate omiſſa 24. Mart. jam omnibus modis Evangelicos demulcere inſtituebat. Ex horum præcipuis nonnulli judicabant, utendum fortuna, cujus favore res ſuæ huc provectæ ſint, ut quas libitum ſit conditiones adverſæ parti temperare queant. Reliqui animo horum laudato, cum gliſcens indies periculum expenderent, mediam viam inſiſtere tutius cenſebant; ſic ut remittentibus utrinque ſpiritibus amicæ tranſactionis ſpes magis indies alluceret. Aſt Sueci, cum neque ſatisfactio ſua ad liquidum perducta, nec Landgraviæ & militum deſideria adhuc expedita forent, apud Cæſareos inſtabant, ut & de hiſce ageretur, nec interea in Imperii negotiis longius pergeretur. Unde ſepoſitis ſuper gravaminum materia congreſſibus, plenum Pacis Inſtrumentum, cui & caput de Gravaminibus ad mentem Evangelicorum inſertum erat, adornare, ac Cæſareis exhibere conſtituunt. Evangelici contra conſiderabant, Cæſareos poſt Bavari inducias ad plura cedenda permoveri poſſe, modo cum ipſis ante editum pacis Inſtrumentum ulterius ageretur: quos nunc facilius quid & decentius remiſſuros ſpes ſit, quam poſt exhibitum Inſtrumentum, ademto nunc prætextu velut vi iſta metuque extorta ſint, cum dicto Inſtrumento Cæſareis optio relinqueretur, his legibus pacem, an belli continuationem mallent. Unde Evangelicorum roga-

1647. 29. Mart. rogatu, Sueci aliquoties ſoli cum Cæſareis collocuti demum præſentibus ab utraque religione Ordinibus partium declarationes excuſſum ibant, in quibus multa utrinque remiſſa, non pauca tamen adhuc repugnantia inveniebantur.

Peculiaris Gravaminum disceptatio.

§. 96. Primo capite Catholici Gravamina cum Amneſtia implicare omittebant: Evangelici contra quæſitam à ſe æqualitatem legibus Imperii, & pace Auguſtana circumſcribi patiebantur. Secundo capite utrinque placebat *terminus à quo* annus viceſimus quartus. Tantum peculiaria quædam jam addebantur, ad quæ negotium pauliſper adhæreſcebat. Poſtulabant Evangelici, Auguſtæ, Dunckelſpulæ, Ravenſburgo & Biberaco, non ſolum ſacra prout dicto anno fuerant, ſalva perſiſtere, ſed & munia publica pari utriusque Religionis numero obiri. Tum ut Aquisgrani ſaltem extra urbem Proteſtantibus templum concedatur, iidemque pari cum Catholicis jure gaudeant. Utque Spira nuper introducti Capucini amoveantur, ac Donavverta libertati circa ſacra & civilia, qua anni hujus ſeculi ſeptimo gaviſa fuerat, reſtituatur. Contra Catholici ab initio Mindenſem Præſulatum hoc termino eximere, ſibique reſervare cupiebant. De quatuor iſtis urbibus paulum reluctati Evangelicorum poſtulatis aſſenſere. De Aquisgrano nihil conceſſum, Cæſareis ad ſententiam à Rudolfo II. anno ſuperioris ſeculi nonageſimo tertio latam provocantibus. Super Capucinis Spirenſibus tanti non viſum plura movere. De Donavverta Cæſareis delatum, ut ad futura Comitia ea lis remitteretur. Mindam Cæſarei Franciſco Wilhelmo Epiſcopo ſervatum volebant, poſt ejus mortem alternis vicibus ab Evangelicis poſſidendam. Sed cum animadverterent, eam Brandeburgico ſuperpondii loco addendam, de eadem facile remittebant. Tertio capite circa *terminum ad quem* Evangelici demum ſpatium centum annorum admiſerant, addita tamen clauſula, per quam revera perpetua poſſeſſio ſtabiliretur. Unde & Cæſarei ac Catholici ſepoſita temporaria tranſactione, cui antea tam acriter inſtiterant, in talem, quæ uſque ad Chriſtianam & amicam controverſiarum compoſitionem duraret, conſenſerunt; tandem & vocabulum *in perpetuum* inſeri permiſerunt. In formula ſua Evangelici Præſulatui Magdeburgico titulum *Primatus* addiderant; quem Cæſarei omiſere; nec iſti ultra urgebant, quod ea dignatio mox expiratura eſſet. *Actualem poſſeſſionem* Evangelici pro norma in hoc negotio habuerant: Cæſarei ſurrogarant *titulum ad apprehendendam poſſeſſionem habilem*; quæ verba litigiis præbere anſam idonea, Evangelicis urgentibus expungenda erant. Cæſarei ab initio poſtulabant, ut ſi Eccleſiaſtico ob mutata ſacra præſulatu eſſet decedendum, fructus perceptos ille reſtitueret: Evangelici contra iſti extantes adhuc fructus reſervatum ibant. Tandem utrinque placuit, conſumtos penes ipſum manſuros, detractis in poſterum ex eo præſulatu alimentis, quæ Evangelici hactenus iſti ſtipulari voluerant. Circa Oſnabrugenſem Epiſcopatum præcipua difficultas erat, quem Evangelici ſibi vindicabant, etſi Anno viceſimo quarto à Catholico Epiſcopo poſſeſſum. Rationes adducebantur, quod ab anno ſuperioris ſeculi triceſimo ſecundo plerique ejus Præſulatus, & oppidi incolæ ſacra Auguſtana amplexi, omnesq; Epiſcopi à centum abhinc annis eidem ritui addicti fuerint uſque ad Cardinalem Zolleranum; qui tamen Evangelica ſacra tolerarit; nec ultra ſeptennium is Epiſcopatus in Catholicorum manibus fuerit; quibus jure belli per Suecos ereptus, priſtinæ ſacrorum libertati reſtitutus ſit. 1647. Unde Suecis, Evangelicisque non ferendum, tot millia animarum Catholicorum poteſtati iterum ſubdi. Contra tendebat Epiſcopus Franciſcus Wilhelmus, pro quo Avauxius acriter nitebatur, apud Legatos Suecicos jactans; ſibi è Suecia Chanutum ſcripſiſſe; Reginæ placere omiſſo Epiſcopatu illo aliquam pecuniæ ſummam pro Guſtavo Guſtavi F. ſtipulandam. Sed & reliqui Gallici Legati ita acriter contendebant, ut San-Romanus exclamaret; mori ſe malle, quam Oſnabrugenſem Præſulatum deſtituere. Unde & 29. Mart. Lambergius Monaſterium proficiſcebatur è Gallis ſciſcitaturus, quid facturi ſint, ſi Sueci Oſnabrugam inter Evangelicos præſulatus trahere pergant? Num Turennius ſe Cæſareis juncturus ſit, ad eum Præſulatum Catholicis vindicandum? Quin & denuntiabat Suecis Avauxius, ex Aula 1. April. injunctum ipſis ſignificare, Galliam examuſſim fœderi ſatisfeciſſe, quin valida armorum conjunctione plura debitis præſtitiſſe; ac judicare haut amplius teneri ſe vel ad exercitum in Germania habendum, vel ad pecuniarium ſubſidium ſubminiſtrandum, quod Regna jam ſatisfactione ſua potita ſint, nec quidquam reſtet, præter minutorum quorundam Principum, & Ordinum litigia, quorum curam Gallia nunquam ſuſceperit, nec fœdus eo pertinere duxerit, ut heic omnes ejuſmodi tricæ componi debeant. Et ſi quæ ſuperſint, ſolam Sueciam illis componendis ſufficere. Suecos inconſultis Gallis arma è Germania in Daniam tranſtuliſſe; idem nunc Gallis fas eſſe. Sueci primo, num ſerio iſta loqueretur, interrogare: & Avauxio id affirmante, ad Reginam ſe relaturos dicebant. Interim demonſtrabant, mirum ſibi videri Gallos credere, à Regibus jam omnia præſtita, ad quæ fœdere obſtringantur; eoque nomine Gallos bello ſe ſubductum ire. Præcipuum ſcopum fuiſſe, ſocios & adhærentes Regnorum tueri, honeſtamque ac decoram pacem obtinere. Sane ab initio liberaliter Ordines Imperii à Gallis ab hos tractatus fuiſſe invitatos, nullo diſcrimine, magni an minuti ſint, ſed quicunque læſos ſe querantur. Veniſſe hos, ac eorum negotia communi hactenus conſilio tractata. Quod tarde negotiatio procedat, non ſuam culpam, ſed adverſæ partis eſſe; & ipſam negotiorum multitudinem raptim expediri non poſſe. Quin Evangelicos, qui Regiis partibus faverint, ſuſpicari, jam ſuper Gravaminibus Eccleſiaſticis tranſigi potuiſſe, ni Galli remoram objeciſſent. Certe quo minus caput de ſatisfactione ad liquidum deducatur, ipſum obſtare, qui tam enixe pro Oſnabrugenſi Præſulatu pugnet. Abſurde de expeditione Danica recoqui. Quæ cum ita ſint, mirari ſe, unde talia mandata Aulæ Gallicæ in mentem venire potuerint. Quibus auditis Avauxius rogabat, ne ad Reginam iſta referrent. Quanquam & eadem de re apud ipſam Reginam Chanutus proponebat, verbis tamen longe placidioribus, & ut aſperitatem ab Avauxio adhibitam excuſaret. Sed & cæteris Legatis Gallicis demonſtrabant Sueci; ipſos ſalvo fœdere repugnare heic ſibi nefas eſſe; cujus ſcopus ſit, omnia in eum ſtatum, qui ante bellum fuerat, reponere; quo tempore Epiſcopatu illo Evangelici ſint potiti. Unde iſti non pauca de fervore ſuo remittere; & declarabat Longuevillius; ſi oſtendatur ſibi, conſcientiam ſuam eo ceſſo non lædi, ſe non repugnaturum. Et Avauxius Evangelicorum Deputatis eo nomine ipſum inviſenti-

1647. ſentibus reſpondebat: Si eum præſulatum bona cum Cæſareorum, & Catholicorum gratia obtinere queant, ſe non renixurum. Sed ſi non alia ratione, quam bello producto, Catholicis extorqueri poſſit, ſe ideo pacem non impediturum. Ita tandem eo res rediit, ut Cæſarei declararent, ſe cum Catholicis Ordinibus ſuper hoc negotio acturos, quibus contradicentibus ſe quidem præſulatu illo decedere non poſſe; ſed ſi his placeat eundem Evangelicis tradi, ſe non interceſſuros. Circa quintum caput Catholici Statuta Epiſcopatuum utique ſervanda contendebant; quod Evangelicis monentibus ita reſtrictum; quatenus iſta Legibus Imperii, Tranſactioni Paſſavienſi, Paci Auguſtanæ & præſenti conventioni congruerent, & in reſpectu Præſulatuum, qui penes Proteſtantes manſuri ſint, nihil Auguſtanæ Confeſſioni adverſum continerent. De jure primariarum Precum facile utrinque conſenſum. Prætenſionem Sedis Romanæ Catholici *executione à brachio ſeculari impertienda carituram* declaraverant: Evangelici addiderant, ut eadem & *validitate* careret. Tum ut adderetur; Papalem proviſionem Capitulis immediate è Curia Romana, & tempore legitimo inſinuandam. Capiti ſexto Evangelici verba *abſque Pontificis confirmatione* diſerte inſeruerant; quæ Cæſarei velut Pontifici parum honorifica ut expungerentur obtinebant. Exceperant quoque Catholici illa bona Eccleſiaſtica; quæ reditibus Principum adplicata erant. Alias enim magnus Evangelicis ſuffragiorum numerus in Senatu Principum acceſſerat, ſi & eorum nomine poſſeſſores iſtorum bonorum Principes ſuffragium ferre potuiſſent. *Taxam* Cæſarei pro infeudatione duplam cupiebant: Evangelici, ut ultra *taxæ* ordinariæ ſummam dimidia inſuper ejuſdem pars penderetur, annuebant. Volebant quoque Cæſarei, ut ſemper aliquot Canonici cum Præſule in Comitiis comparerent *pro conſervatione Status Eccleſiaſtici*. Sed inſtantibus Evangelicis admiſere, ut Præſulibus cum Capitulis ſtatuere liberum foret, quinam, & quot ad Imperii conventus mittendi ſint. Super titulis, ſeſſione, & ſuffragiis facile conventum. Lis inter Salisburgenſem & Magdeburgicum, quod hujus primatus jam ultro expiraret, ſilentio involuta. In ſeptimo articulo de Capitulis mixtis ſuper Argentoratenſi Capitulo diſceptabatur, quod Evangelici diſerte inter iſta referri cupiebant. Catholici contra cenſebant, etſi vi pacti anno hujus ſeculi quarto initi octo Canonici Evangelici in quindecim annos admiſſi fuerint, quibus tempus poſt in ſeptennium prorogatum, ſic ut illi anno viceſimo quarto adhuc tolerati ſint; tamen quia eo ſeptennio elapſo Canonicatus poſſeſſi iterum dimittendi fuerant, & mox totum Capitulum è meris Catholicis compoſitum fuerit, contendebant, deinceps quoque totum eum Præſulatum in Catholicorum manibus relinquendum. Ita negotium id in ancipiti manebat, etſi Evangelici ſpem nondum abjicerent in partem ejus Præſulatus veniendi. Octavum articulum Evangelici ultro emendaverant, qui cum antea contendiſſent, ne cui plura beneficia ſimul poſſidere liceret, nunc cavebant, ne id ad eos præſulatus, qui in Sueciæ ſatisfactionem, aut æquivalentem penſationem darentur, pertineret. Nono capite prima lis erat ſuper Cænobiis Wurtenbergicis, quæ cum omni cauſa Duci ut reſtituerentur Evangelici inſtabant. His Cæſarei ab initio octo ſubtrahere cupiebant, velut extra ditionem occupantis ſita in dynaſtia Hohenſtaufa, Blaubeura & Comitatu Achla; puta Lorcham, Adelbergam, Blaubeuram, Pfullingam, Manlbrunnam, Herrenalbam, S. Georgii in Sylva Nigra & Reichenbacum: poſt tribus adhuc inſiſtebant, Reichenbaco, S. Georgii & Blaubeuræ, quam una cum dynaſtia cognomine, & Heidenheimo Auſtriacæ Domui vindicatum ibant: demum omnibus decedere cogebantur. Circa *mediata* bona ſacra ad Catholicos ſpectantia, & in Evangelicorum ditionibus ſita, ut non niſi illis reſtituerentur, quorum ordini ab initio dicati fuerant, Catholici hanc exceptionem addiderant; *niſi talium religioſorum ordo plane interciderit.* Huic clauſulæ Evangelici aliam reſtrictionem ſubnectebant; ut in ejuſmodi Ordinem denuo conferantur, qui *ante diſſidia Religionis exorta in Germania in uſu fuerit:* nimirum ne iſta omnia per Jeſuitas abſorberentur. Circa *Collegia mixta*, in quæ anno viceſimo quarto Catholici, & Evangelici pariter admiſſi fuerant, Cæſarei exercitium Religionis omiſerant; quod Evangelicis monentibus iterum inſertum. Viciſſim Catholici juribus illis, quæ in bona ipſorum Eccleſiaſtica Evangelici ſibi reſervabant, reſtrictionem addebant; quam & Evangelici tolerabant. Maxima lis circa oppignerationes agitata, Evangelicis contendentibus, ut immediatis Imperii Ordinibus, & Communitatibus, in alterius ditionem hoc nomine traditis ſoluta ſorte reluere ſe, ac priſtino ſtatui vindicare liceat. Quo nomine Egram oppidum velut oppignerationem Imperialem circa ſacra & civilia libertati priſtinæ reſtitui volebant. Sed quia hæc res Cæſarem tangebat, ſilentio prætereunda erat. Reliquis pignoribus in univerſum Catholici reluitionem indulgere cupiebant. Sed Evangelici oppignerationes Imperiales ab aliis ſecernendas cenſebant. In illis enim reluitioni locum non eſſe, ſecus ac communi jure traditur, à cujus placitis etiam in hoc diſcedant, quod poſſeſſor fructus pignoris non in ſortem imputet, contra eorum nomine tributa Imperii exſolvere teneatur. Et Capitulationibus Cæſareis inſertum eſſe, ut Cæſar Ordines in poſſeſſione pignorum non minus ac aliorum bonorum tueatur; ſic ut nec Cæſar, nec alius eadem reluere poſſit. Adverſus quod durante bello paſſim actum erat, dum Evangelicis ſua pignora, opprimendis præcipue illorum ſacris, erepta ſunt. Quo nomine cumprimis Lindavia, & Weiſſenburgum in Norico querebantur; quibus modicas ob oppignerationes plurimum moleſtiæ fuerat datum. Alia pignora Evangelici communis juris diſpoſitioni relinquebant, id tantum poſtulantes, ut poſt reluitionem ſubditis uſus ſacrorum, qui anno viceſimo quarto fuerat, citra impedimentum concedatur. Quod Cæſarei demum non plane abnuebant, ut tamen domino directo ſua quoque ſacra ſimul introducere integrum ſit. Circa duodecimum articulum Catholici reſervatum ſententiæ Cæſareæ contra Ulmam anno viceſimo nono requirente Epiſcopo Conſtantienſi latam ſuper viſitatione Cænobii Wangæ ritibusque Catholicis delebant, addita contra ſub finem clauſula caſſatoria quam omiſerant. Et quia iidem ferre nolebant de Urbibus Imperialibus dici, quod ſub Evangelica religione *proſperrime floruerunt*, Evangelici, ut *fuerunt* ſubſtitueretur, patiebantur. 1647.

§. 97. Sed maxima difficultas erat ſuper libero ſacrorum uſu ſubditis Catholicorum Magiſtratuum, ac cumprimis per hæreditarias Cæſaris ditiones De antenomia ſubditorum.

tiones

tiones concedendo. Cæſarei & Catholici fundamenti loco ſubſternebant, Ordinibus ex jure territorii, & Suprematus jus quoque reformandi ſacra competere, ac jam pace Auguſtana ſubditis beneficium emigrandi conceſſum. Principes ultro Chriſtianis dignam moderationem adhibituros, ut nemini juſta querendi cauſa futura ſit. Emigratione imperantibus æque ac ſubditis conſuli, dum neque ſubditus cum læſione conſcientiæ ſub Principis ſui ditione manere cogitur, neque hic ſacra ſua abnuentes tolerare tenetur. Quod ſi tamen quondam inter ipſos Imperii ſtatus, Ordineſque Provinciales, ac ſubditos peculiaria pacta inita ſint, illa deinceps inviolata ſerventur. Qualia inter Moguntinum Electorem, & Erfordienſes, Epiſcopum Hildeſienſem, & Luneburgicos Duces ſuper hoc præſulatu extent. Quibus par jus Oſnabrugenſes, & Mindenſes ſubditi per Conniventiam Præſulum quæſiverint. Contra Evangelici id præcipue reſpicere, ut anni viceſimi quarti ſtatus reponeretur; cujus anni quacunque parte ſi qui ſubditi liberum ſacrorum uſum habuerint, eundem pari conditione retinerent, abolitis in contrarium initis tranſactionibus, ac nominatim ea, quæ inter Luneburgicos, & Hildeſienſem Præſulem facta ſit. A reliquis autem ſubditis, qui dicto anno exercitium ſacrorum haut habuere, diſcernebant eos, qui poſt publicatam pacem Religionem mutarent, aut per hæreditates, aliave occaſione bona ſub diverſæ Religionis Magiſtratu ſortirentur. Prioribus ne migrandi neceſſitas imponeretur, ſed quamdiu velint habitare integrum eſſet, ſacris intra privatos parietes, aut apud vicinos obitis. Reliquis non niſi poſt annum decimum quintum certa lege migrandum. Evangelicos aut Catholicos ſubditos recens recipere cuique magiſtratui liberum foret. Circa hæc Catholici id concedebant, ut Catholicorum Ordinum vaſalli ac ſubditi, qui anno viceſimo quarto uſum ſacrorum Auguſtanorum non expreſſo pacto, ſed conniventibus ſuperioribus habuere, in priorem ſtatum reponerentur. Si quæ pacta extent, ea ſervarentur. Illis, qui dicto anno uſum ſacrorum non habuerant, itidem concedebant, ut penates ſuos incolere poſſent nulla migrandi neceſſitate. De extremo genere ſilentio prætermiſſum. Ita Catholici pleraque ex Evangelicorum voto annuebant. Enimvero circa ſubditos Provinciarum Cæſarearum Cæſar nil ſibi circa ſacra, aut civilia præſcribi, nec jure Reformandi, ab Ordinibus utriusque Religionis paſſim uſurpato, ipſe carere volebat, quod nullo pacto ſibi ademtum foret. Nec ad extremum Cæſarei plus indulgebant, quam ut Duces in Sileſia, Auguſtanam Formulam profeſſi, Briegenſis, Lignicenſis, Munſterbergenſis & Oelſenſis cum Uratiſlavia urbe ejus libero uſui relinquerentur. Aliis Comitibus, Baronibus & Nobilibus, qui in reliquis Sileſiæ Ducatibus, ac Inferiora Auſtria habitarent, quamdiu pacifice agerent, ac ſummo Principi obſequium adprobarent, migrare neceſſum non eſſet. Quod ſi tamen ultro ſolum vertere velint, nec bona ſua vendere commode poſſint, certo anni tempore rebus ſuis ordinandis tutus acceſſus pateret. Id quod tamen Auguſtanam Formulam ſequentibus, non alia dogmata amplexis indulgendum. Atque in hoc capite Galli & Avauxius cumprimis, Suecorum & Evangelicorum poſtulatis acriter obluctabantur, Cæſareisque favebant. Evangelici, cum indignum crederent, miſeros exules deſtituere, qui, quod probata ſibi ſacra ob mortalium imperia ejurare noluerant, patriam & opimas poſſeſſiones reliquerant, per delegatos denuo hac ſuper re apud Cæſareos inſtitere; ut 10. Mart. Sileſiæ Ordines pactis Anno viceſimo primo cum Saxone initis, & à Cæſare firmatis relinquerentur; Bohemis, Moravis & Auſtriacis priſtina pacta, privilegia & literæ quas vocant, Majeſtatis indulgerentur ad exemplum Hungarorum, quibus complura templa colendis ſacris Evangelicis conceſſa ſint. His Cæſarei reſponderunt; jam plus ſe, quam in mandatis haberent, indulſiſſe; quod quam in partem Cæſar accepturus ſit, ſibi non conſtare. Deſinerent igitur poſtulare, quæ in ſua poteſtate non ſint. Haut ignota ſibi pacta ſuper Sileſiorum libertate. Sed res poſtea mutatas; ac cum ſequenti tempore Saxonici Suecis juncti in Sileſiam irrupiſſent, aliam conventionem initam, à qua ſubditi hæreditarii excepti fuerint, eoque prius pactum arctatum; poſt Pragenſem Pacem ſuperveniſſe. Quod ſi Elector Saxoniæ apud Cæſarem aliud obtineat, id ſe libenter ſecuturos. Literas Majeſtatis Rudolfo Cæſari à Bohemis & Moravis vi extortas, cum illum Regno ejecturi viderentur. Nec ignotum, quomodo iidem Matthiæ conſiliarios feneſtra dejecerint. Ferdinandum II. eas literas ab ſe confirmatas Regni Ordinibus obtuliſſe; ſed quas hi contemtim remiſerint; jactantes, illa ſe confirmatione opus non habere. Inde arma in Cæſarem corripuiſſe, armis à Cæſare ſubactos. Ita injuriam illis non factam, qui repudiata gratia belli aleam tentarint, ac jura ſua proprio delicto amiſerint. Auſtriam Cæſaris Provinciam eſſe, & cum Cæſar toleret, ut vel infimus ex Equeſtri Ordine, & minima oppida vigore juris territorialis reformationem ſacrorum uſurpent, cur ipſe ſolus deteriore conditione ſit? Denique pacta illa ſola indulgentia niti. Alias oſtendebant, ſi Evangelici conceptam formulam admittant, intra paucos dies negotio colophonem imponi poſſe. Sin minus, abruptorum tractatuum culpam ipſis unice impactum iri, non Suecis, quos ab Evangelicis inſtigari conſtet. Ea Cæſareorum conſtantia Evangelicos non parum turbabat, qui licet tot egregiis viris conſulere mire cupiebant, valde tamen dubium habebatur, num ob ſolam hanc cauſam belli producti calamitatibus atterendos ſe exponere debeant; cum nondum conſtaret, an tunc Cæſareis Provinciis utique conſulendum foret. A Suecis tamen Legatis petebant, ut hanc rem de meliore nota ſibi commendatam haberent; qui & quantum in ſe foret, pollicebantur. Haut tamen tacendum puto, initio hujus anni in Sueciam à Lauenburgico Duce Henrico Julio miſſum Mithobium, qui obtentu aliorum negotiorum ſecreto ſciſcitabatur; num Regina utique ad extremum pro libertate ſacrorum Evangelicorum in Regno Bohemiæ connixura ſit? Nam ſibi conſtare, Legatos Cæſareos in mandatis habere, ut demum iſtam concedant. Hoc quippe caſu Principem ſuum plura prædia in Bohemia emturum, qui licet Catholicis ſacris addictus Evangelicæ tamen Religionis propagationi faveat. Qui num ſerio iſta moverit, & quo fine, nobis haut compertum. Super Articulo 14. 15. 17. & 18. facile conveniebatur, niſi quod hinc inde quædam verba ab una vel altera parte majoris lucis cauſa infererentur, aut expungerentur. In decimo ſexto capite Catholici, quantumvis initio multum renitentes, juriſdictione Eccleſiaſtica fere cedebant. Circa decimum nonum iidem denuo contendebant, extra

1647. controverſiam circa Religionem, & fluentes inde conventiones, ac quæſtiones, receptum in Imperio modum negotia publica per plura ſuffragia expediendi retinendum; quod nulla alia ratio ſit commune Imperii decretum formandi. Si qui tamen Ordinum ſuper menſuram facultatum tributa ſibi taxata arguant, iis querelam ad Cæſarem deferre integrum fore. Evangelici contra ſi poſtulatum ſuum obtinere non poſſent, malebant id in medio relinqui, amicæ compoſitioni ſeponendum. Denique Articulo viceſimo Cæſarei Evangelicorum poſtulata circa tertium tribunal, & reformationem juſtitiæ ad futura Comitia rejiciebant; quod & plerique Evangelici, præter nonnullos è Circulo inferiore Saxonico, haut aſpernabantur. Et hucuſque tunc gravamina deducta erant, circa quæ Catholici hinc inde non pauca remiſerant; id quod tamen non omnibus iſtorum ſacra profeſſis probabatur. Et prodibat circa id tempus Monaſterii à Jeſuita conſcriptus liber Dillingano operi non abſimilis, magna cum Suecorum & Evangelicorum moleſtia, ne forte Catholici ſat moderata nunc conſilia ingreſſi iſtis dogmatibus in transverſum iterum abriperentur.

Super Principe Serveſtano moniti. §. 98. Inter Auguſtanæ Confeſſioni addictos, & Reformatos controverſiæ nonnihil ſuper Anhaldino Principatu agitabatur. Joannes Anhaldinus Princeps partis Serveſtanæ apud Oldenburgicum Comitem educatus, ſacris Auguſtanis ſe addixerat. Id quod agnatis ipſius diſplicebat, qui ideo Anno triceſimo quinto, ipſo abſente & impubere pactum familiæ ſancire inſtituerant, quo Senioratum in jus primogenituræ extendere, & iſtum cum ditione ſua ſacris Reformatis adſtringere conati fuerant. Cui tamen hic maturos annos ingreſſus conſtanter contradicebat: eum Principatum antiquitus diviſioni obnoxium, aliquoties etiam diviſum, & quemlibet eorum ſolum Cæſarem ſuperiorem agnoviſſe ad modum aliorum Imperii Principum, queis ſummum in ditiones ſuas regimen, Majori Domus haut obnoxium. Extremam quoque diviſionem inter parentem ſuum, ejusque fratrem cum omnibus Regalibus, juribusque, ac dignitatibus factam; cujus vi parens ſuus omnia Principum jura in ſacris & civilibus nemine contradicente in portione ſua ad vitæ finem exercuerit. Ne igitur ipſius patrueles cum aliis Reformatis in fraudem ejuſdem quid Oſnabrugæ molirentur, apud Suecos & alios Evangelicos petebat. Unde cum Reformati formulam cautionis, quam paci includi cupiebant, concepiſſent, ab Evangelicis ea clauſula addebatur, ut iſti Principi ſuprematus ſuus, ac jus Territorii integrum maneret.

De cauſa Palatina. §. 99. Circa caput de Amneſtia ipſi Cæſarei cauſam Palatinam ante omnia decidendam judicabant, qua non compoſita reliquis negotiis impenſus labor inutilis foret. Eo fine Suecis ſcripto

12. Febr. conceptam formulam exhibebant, repetitis fere priùs à ſe propoſitis, quibus & alias conditiones ſat duras addiderant, oblato quoque octavo inter Electores loco, ac inferiore Palatinatu non citra exceptiones. Ludibrii cauſa jactabant, ſibi conſtare Palatinum Carolum Ludovicum, ſcita ſuæ Religionis ſecutum, cauſam ſuam immutabili fatorum diſpoſitioni committere. Ejus ſcripti Sueci Joachimo Camerario, & Meiſtertingo Palatinis ablegatis copiam fecere, qui licet à conſilio fere, & mandatis deſtituti declarabant: Bavarus Electoralem dignitatem quoad viveret, retineret; ipſo mortuo iſta ad Palatinam Domum revolveretur, Bavarique poſteri octavo loco contenti forent. Tum idem pro pecuniis creditis, licet nondum ad liquidum deductis, nec ac Palatinum ſpectantibus, dynaſtiam Chamenſem cum perpetuo reluendi jure retineret. Cæſareis ex his id quidem 18. Febr.

gratum erat, Auſtriacos tredecim millionum debito per dynaſtiam Chamenſem liberandos. Reliqua velut in extremum vergentia adſpernabantur. Fridericum Palatinum manifeſto læſæ Majeſtatis crimine teneri: jam Reſpublicas præmiis & pœnis contineri; nec publico expedire, ut tantum facinus ipſi impune ſit. Non meruiſſe eundem liberoſque, ut vel minimum reſtituatur; qui nunc oblatas lautas conditiones acceptare faſtidiant. His adſtipulabantur Saxonici, qui Suecis 20. Febr.

hanc cauſam ad propoſitas fere leges componendam commendabant. Bavarum non ſolum à toto Imperio ſed & aliis Regibus ac Rebuſp. Electorem agnoſci; qui potens, ac dignitatis retinentiſſimus extrema potius tentaturus ſit, quam ſe poſteroſque ad inferiorem gradum depulſum conſpicere velit. Contra Palatinum Fridericum autorem tantarum in Imperio turbarum haut meritum, ut ipſius ob liberos reſpublica exitio exponatur. Haut ſpernenda quæ offerantur, ac poſſe adhuc pleraſque ditiones recuperari. Sueci porro, cum Avauxium tentarent, ut juncta ſecum opera Palatinum ſublevaret, aut ſaltem in tam favorabili cauſa, qua expulſos Principes ditionibus ſuis reſtituere ſatagerent, ne adverſaretur, id præfracte annuebat, differens: Galliam ab initio Friderici acta circa Bohemiæ Regnum improbaſſe, ac palam & miſſis Legatis diſſuaſiſſe; quæ nunc accommodato patrocinio probare nequeat. Iſtius rebus perditis, & Electoratu in Bavarum translato, Galliam hunc Electorem agnoviſſe. Quin ipſum Guſtavum Regem tractatu cum Charnaſſæo, Gallia inſtante eo titulo ipſum nuncupaſſe. Unde & Gallicos miniſtros domi & alibi, in Anglia, Hollandia, Germania, Palatino Electoralem titulum negaſſe. Anglicum Legatum Thomam Rovvium Hamburgi quondam contendiſſe, ut Carolo Ludovico Electoris vocabulum tribueretur; ſed cum videret, pervincere id ſe non poſſe, eo poſtulato deſtitiſſe. Eundem Carolum Ludovicum in publicum nihil contuliſſe, nec de Gallia vel hilum meritum: nec in ejus gratiam Galliam gazam ſuam, ac tot fortium virorum ſanguinem effudiſſe. Galliam huc redactam, ut bello diutius ſuſtinendo impar ſit. Ordinem Eccleſiaſticum, qui ad hoc bellum magnam pecuniæ vim conferat, ſi intellexerit illam Palatino reſtituendo impendi, non ſolum collationes deinceps abnuiturum, ſed & plebem in turbas incitaturum, velut opibus ſuis ad Bavaricæ Domus, quæ maximum Catholicis in Germania fulcrum ſit, oppreſſionem, ſuæque adeo Religionis fraudem erogatis. Reipſa ſe comperiſſe, Bavarum utiliſſimam operam ad Regum ſatisfactionem contuliſſe, quo nomine Gallia ipſi obſtricta ſit, ac ſperet, Sueciam viciſſim iſtius commoda promoturam. Nec alienum Bavarum eſſe ab arctiore fœdere cum Regina feriundo, poſtquam viderit, quam efficacem operam Regna contulerint ad frangendas Auſtriacorum vires. Ejus ſtatum ita comparatum, ut diu ſincera ipſi amicitia cum Auſtriaca Domo perſiſtere nequeat. Inde in Gallia utile haberi iſtum fulciri, & eouſque firmari, ut ſemper Auſtriacorum conatibus ſe objicere valeat. Galliæ ſpem naſci, Cæſarem & Hiſpanum arctiſſimo in-

vicem

1647. vicem vinculo innexos divellendi. Nam ſi Cæſar Hiſpanum deſtituere nolit, Bavarum Cæſare deſerto Regibus ſe juncturum, ingens rebus ipſorum in Germania momentum. Eam ob cauſam Galliam, ſubinde arctioribus commerciis Bavaro innexam, conſtituiſſe dignitatem ipſi Electoralem, & ſuperiorem Palatinatum ſalvum præſtare. Palatinos, ſi rem rite trutinent, haut eo ſecius pro illis, quæ opera Regnorum jam recipiant, hiſce æterna grati animi lege obſtrictos fore. Cæterum id nunc oſtendebant Galli ſibi placere, ut Palatinis tota provincia inferior cum Via Montana, & aliis partibus, quæ Cæſarei exceperant, reſtituatur. Nam, uti Avauxius ferebat, etſi id Galli agerent, ut Moguntinus Via Montana potiretur; tamen ſi reliqua omnia convenerint; ac Sueci toti inferioris provinciæ reſtitutionem pettendant, haut pertinaciter ipſos reluctaturos, obtentu ſumto, quod idoneæ ſibi rationes deſint, ob quas Moguntini poſtulatum fulcire debeant.

Eam ſoli Sueci ſuſtinent.

§. 100. Tot tantiſque Palatini adverſariis ſoli Sueci quantum dabatur reſiſtebant. Ac Cæſaris quidem reponebatur: Quidquid de Friderici delicto foret, ſane juſto majores ipſum ſobolemque pœnas diuturno exilio & tot calamitatibus luiſſe. Ac multis perſuaderi, Bavarum clam eundem ad acceptandam Coronam Bohemicam inſtigaſſe, ut occaſio foret ipſius dignitatem, ac ditionem invadendi. Palatinæ Domus malis & Imperii Ordines, & exteros tangi. Angliæ Regem, etſi domeſticis nunc turbis diſtrictum, ubi cum Parlamento in gratiam redierit, Palatinam cauſam ſerio amplexurum videri, ni ea interim æquis rationibus compoſita fuerit. Danum Palatino propinqua cognatione junctum. Belgas Fœderatos ob communia ſacra, aliosque reſpectus quantum poſſint connixuros. Igitur Cæſari eam cauſam ita componendam, ut ne ſerius ocyus novarum turbarum ſemina inde germinent. Conſtare quoque, haut quidquam probantibus Hiſpanis Bavarum Electorali dignitate potitum. Saxonicis oſtendebatur, quid Saxo & Brandeburgicus Electores in ea cauſa ſcripſerint, & quam parum legitima via Bavarus ad Electoratum pervenerit. Qui quod in Imperio pro Electore agnitus fuerit, inde factum, quod iis, qui ex animo id averſabantur, vires ſe opponendi defuerint. Si res penitus inſpiciatur, Bavarum veram turbarum in Germania cauſam eſſe: qui ſi victoria ad Pragam contentus occaſionem inde non arripuiſſet ob privata commoda bellum alendi, Palatinum negotium in Bohemia finem ſortitum foret. Ex publicis quoque actis conſtare, Cæſarem à Bavaro impulſum ad publicandum famoſum illud anno 1629. edictum, ac inprimis ut tentato Magdeburgico & vicinis Præſulatibus Saxonem ad arma arripienda irritaret, quo anſa illum invadendi exiſteret. Tenax eſſet Bavarus dignitatis ſuæ utcunque partæ; Reginæ haut minus cordi eſſe oppreſſos Imperii Ordines ſublevare. Huic propoſito inter tot adverſa, viceſque fortunæ immotam inhæſiſſe. Nec de conſtantia ſua quidquam remiſſuram, ſi Bavarus neceſſitatem adferat bellum deinceps quoque continuandi. Quod ſi omnino amore pacis Aureæ Bullæ quid derogandum ſit, Palatinusque primo loco dimovendus, præſtare ut Saxo vetuſta dignatione illo potiatur, Bavaro in ſequiorem rejecto. Gallis autem, qui majore cum contentione rem agebant, reſpondebatur: Guſtavi Regis tractatu cum Charnaſſæo Bavarum non niſi Ducis Bavariæ titulo nuncupatum. Nec alio dignitatis vocabulo nuperum Reginæ in Gallia Legatum, Magnum Gardium Comitem ſcriptis ſuis eum Principem inſigniviſſe; Carolum Ludovicum de Regina parum meritum: ſed ejus patrocinium ideo ſuſcipi, quod vicinorum Principum interſit, Germaniam in eum ſtatum reponi, qui erat, antequam Auſtriaci ſocio Bavaro belli Bohemici flammam tota Germania diffunderent, ac uni ſtatui poſt alterum jugum imponerent. Eum præcipuum finem eſſe fœderis ſui cum Gallia. Fecerit aliquid pro ſatisfactione Gallica Bavarus: Aſt nihil amici eundem Reginæ meditari, dudum ex ejuſdem literis ad alios Imperii Principes exaratis patere; nec veteris animi mutati idonea indicia extare. Mirum quare Gallia tam pertinaciter illi faveat, à quo toties illuſa ſit. Is ſi deſtinatis potiatur, verendum eſſe, ne idem odioſius, quam quisquam alius, Regnorum ſociorum incrementa libret. Tutiſſimum eſſe rem ita temperare, ut non minus iſte, quam Palatina Domus Regnis beneficium debeat. Hoc modo in ejuſmodi ſtatum eundem reponi, ut haut eo ſecius egregiam operam iiſdem navare poſſit. Quia etiam hæc cauſa totum Imperium & multos extraneos ſpectet, optimum fore cum Ordinibus conſultare, & de communi ſententia ſtatuere. Nam ſi his inconſultis quid decernatur, iſtos queſturos; Regios, poſtquam ſibi ſatisfactum ſit, Ordinum negotia inſuper habere. Providendum etiam eſſe, ne Reges ejuſmodi actum videantur probare; quo Cæſar pro arbitrio aliquem Ordinum exuerit; qui facile in jus invaleſcere queat non Germaniæ ſolum, ſed & vicinis periculoſum. Deniq; & tepido Gallorum circa Palatinam cauſam ſtudio Servienti in Hollandia negotiationem haut paulo difficiliorem reddi. Quanquam autem Avauxium, qui negotia Imperii ac inprimis peculiaria Ordinum deſideria parum curabat, iſta nihil movebant; ad extremum tamen in eo conſentiebat cum Ordinibus rem communicandam, nec absque illis quidquam Cæſareis remittendum. Aſt Bavari de Gallorum favore ſecuri non tam precibus, quam minis cum Cæſareis agere. Si Sueci ſuo reſponſo inſiſtant, Cæſareis ſe partibus adhæſuros. Sed ſi Cæſar inſuper habito promiſſo ſuo Suecis adſtipuletur, ſibi ſedere una cum quatuor Circulis, Bavarico, Suevico, Franconico & Weſtphalico Galliæ patrocinium amplecti. Interim non Catholicos ſolum Ordines ſibi adjungere ſatagebant, ſed & Evangelicis adrepebant, jactantes, Gravaminum compoſitioni ſeſe præ cæteris ad moleſtiam uſque aliorum Catholicorum inſtitiſſe; ac deinceps quoque pro virili & quantum æquitas ferat facturos. Idem & Suecis ingerebant, addito, ſe pro Sueciæ ſatisfactione, & ut Regina inter Ordines Imperii adoptaretur, ſummopere contendiſſe, Bavarumque conſtituiſſe arctiori vinculo Reginæ innecti; ac filio per teſtamentum præcepiſſe, ut eandem non ſolum colat, ſed & priore ſocietate eidem jungatur. His Sueci oſtendebant; Reginæ ſatisfactionem in eo præcipue verti, ut Imperium, ſinguliique Ordines deſideriis ſuis potiantur; quorum non minima pars ſit Palatini reſtitutio. Eam cauſam cum conſilio & conſenſu Ordinum expediendam, quorum ſententiam una cum Avauxio exquirere conſtituerint. Id conſilium Bavarici ambabus manibus amplecti, ac ſtatim apud Cæſareos inſiſtere, ut ea res ad Ordines referatur. A Moguntino quoque impetrabant, ut peculiaris conſultatio trium Imperii Collegiorum inſtitueretur. Ubi nonnulli quidem 1647.

1647. dem deliberandi ſpatium petebant; concluſum
18. Mart. tamen ex majore ſuffragiorum numero ad votum
22. Mart. Bavarorum fiebat. Id quod Bavarici Suecis ſignificabant poſtulantes, cum non ſolum Cæſar, Gallus, Hiſpanus, ſed & Imperii Ordines agnoverint, petita Principis circa dignitatem Electoralem jure ſubniti, ipſi quoque conſenſum ſuum adderent. De ſuperiore Palatinatu parum difficultatis fore; qui ſi Bavaro abjudicetur, huic oppigneratas Cæſaris terras ſalvas eſſe. Reginam æterno beneficio Palatinam ſibi Domum obſtrinxiſſe, à conſanguineis etiam deſertam. Nec minus Principem ſuum Reginæ gratum animum pro tanto officio ſemper probaturum. Suecos re ipſa ſenſuros, ſi æquis Domini ſui deſideriis clam velificentur, hunc efficaciſſimum cuneum fore reliqua nondum deciſa capita cum Cæſareis componendi. Quæ uti ardua ſint, ita in immortalem Reginæ laudem ceſſurum iſta hoc modo perfeciſſe. Sueci cum in tanta re ita raptim conſtituere non poſſent, cum Avauxio, qui tunc Monaſterium abierat, conſulturos ſe reſpondent, quo decernatur, quod ad communem, & æquam pacem facturum ſit. Cæterum eo uſque Evan-
28. Mart. gelicorum animos ceperant Bavarici, ut hi ſolenniter miſſis è ſuo numero Deputatis Suecis ſuaderent, in Bavari deſideria circa Electoralem dignitatem & Superiorem Palatinatum conſentire velint, ea tamen lege, ut Bavarici operam dent circa reliqua adhuc Gravaminum capita expedienda. Id ni faciant, quæ offerantur irrita fore.

Super Amneſtia utriuſque partis formula.

§. 101. Dum hæc circa Palatinam cauſam agitantur, Sueci integram formulam Inſtrumenti Pacis, excepto de gravaminibus capite, Cæſareis obtulerant, cui ſingulorum reſtitutionem, qui id à ſe petierant, ſigillatim inſeruerant, addito, ſi qui alii hoc deſiderent, eorum quoque diſertam ſe mentionem facturos. Cum enim propoſitione ſua id poſtulaverint, ut omnes & ſinguli reſtituantur, conveniens judicabant, ſingulos ſua deſideria, & ad quæ recuperanda jus ſibi competere arbitrentur, diſtincte exprimere. Contra Cæſarei ſingulorum enumerationem adſpernabantur, quod eorum cauſæ partim communi amneſtia, partim ſententia judiciali, partim tranſactione ſuper Gravaminibus deciſæ, nonnullæ adhuc ſub judice ſint, aliæ ad pacificationem præſentem nihil plane ſpectent.

De cauſa Caſſellana.

§. 102. De Caſſellanæ Principis deſideriis Cæſarei hactenus ſubinde licet moniti ſiluerant. Nunc abſoluta ſatisfactione Suecica formulam proferebant, ſed quæ ſolam cauſam Marpurgenſem ſpectaret. Aſt cum Sueci imperfectam eam monerent, ad libelli Haſſici ſingula capita reſpondebant. Ubi ea, quæ præſtare penes Cæſarem eſſet, diſtinguebant ab iis, quæ alios Imperii Ordines tangerent. E priore claſſe circa amneſtiam facile conventuri videbantur. Hirſchfeldenſem quoque Præſulatum annuebant Cæſarei, ſed ea lege, ut Caſſellanis in ſatisfactionis vicem imputaretur. Ut Reformati paci Auguſtanæ includerentur, admittebant Cæſarei. Nec circa confirmationem pactorum Confraternitatis inter Saxonicam, Brandeburgicam & Haſſicam Domum, tum ejus, quo jura primogenituræ conſtituuntur, & quod cum Hanovienſibus Comitibus initum erat, quidquam difficultatis movebatur, modo Cæſar ex eorum, quorum intereſt conſenſu decenter eo nomine adiretur. Ex altera negotiorum claſſe erat actio Waldeccenſis, cujus amica compoſitione Cæſarei Marpurgenſem litem in favorem Landgravii Georgii expedire cupiebant, adſpernantibus Caſſellanis, qui eam ad communem amneſtiam pertinere cenſebant, nec alia ejuſdem componendæ media deeſſe, ut Landgravii Georgii conſenſus tam caro emendus ſit. Sed ſuper Marpurgenſi negotio acrius certatum; circa cujus compoſitionem Sueci magno ſtudio ſatagebant. Cæſarei autem, velut idem ipſos parum tangeret, proponebant, ut Confraternitatis pacto juncti Electores, ac Principes ſua interpoſitione idem ad amicam compoſitionem deducerent. Enimvero poſtulata Landgraviæ, quæ vicinorum Præſulum ditiones ſpectabant, Cæſarei plane averſabantur velut paci Religioſæ, cui tamen iſta includi cupiat, adverſantia. Nec plus Caſſellanis annuebant, quam præſulatum Hirſchfeldenſem, & quæ jura præſulatus Mindenſis in præfecturas Schaumburgicas habuerit; tum pro ipſius militibus ducenta uncialium millia. Contra Haſſici Hirſchfeldenſem præſulatum à ſe dudum poſſeſſum oſtendebant. Præfecturas quatuor Schaumburgicas acceptabant. Militibus ſuis pro ratione numeri ſatisfieri volebant, qui equitum quinque, peditum quindecim millia explerent. Demum & poſtulata ſua repetebant circa partes præſulatuum Catholicorum, quibus cauſam præbuerint infinita damna Haſſiæ ab iſtis data, quæ neque amneſtia, neque percepta tributa penſare valeant, præſertim cum à ſe longe majoris pretii oppida ſint reſtituenda. Porro Cæſarei hoc negotium differre cupiebant, quoad Gravamina, quæ totum Imperium ſpectabant, compoſita eſſent, cauſati, poſtea expeditius ei negotio vacandum, rebus majoris momenti abſolutis. Sed Sueci obtenta ſatisfactione Haſſicam velut ſuæ partem ſimul decidi pertendebant. Eoque rem deducebant, ut Cæſarei poſtulata à Caſſellanis circa bona ſacra annuituri viderentur, ni Galli Catholicorum partibus ſuſceptis Landgraviæ petitis ſe objeciſſent. Sicuti & Avauxius nullum ab Haſſis ſcriptum, in quo hujus ſatisfactionis mentio fieret, accipere dignabatur.

Gallorum de Hollandis querelæ.

§. 103. Aſt Monaſterii inter Hiſpanos, & Hollandos negotiatio plane quieſcebat. Horum Legati, qui ſub initium anni Oſnabrugam acceſſerant, negabant illam eouſque provectam, prout fama ferebat. Nam & nonnulla adhuc componenda ſupereſſe, & tranſactis licet omnibus pacem tamen vocari non poſſe, ni abſoluto ſimul Gallorum tractatu. Enimvero haut eo ſecius Galli ab Hollandis ſe circumventos querebantur, qui inſuper habitis ſuis monitis, & proteſtationibus cum Hiſpanis concluſerint. Nam etſi Hollandi excuſarent, tractatum illum non aliud eſſe, quam varias ſchedas ſubſcriptas; Galli tamen, qui ipſos articulos legerant, ferebant, ſeptuaginta octo numero eſſe ita plene conceptos, ut intra unam & alteram horam in juſti inſtrumenti formam redigi poſſint. Majorem ſe ab Hollandis conſtantiam expectaſſe ob patrocinium, auxilium & honorem à ſe iſti Reip. exhibitum, quo incrementa ejus inſigniter ſtabilita ſint. Sed quia illa benefactoribus tam indignam gratiam referat & magnitudinis ſuæ primum ſpecimen perfidiam edat, pares quoque huic flagitio ſucceſſus ſperandos. Inprimis Adrianum Pavvium & Joannem Cnuitium enormis in Hiſpanos ſtudii arguebant Galli, qui per ſecreta cum illis commercia multa Galliæ adverſa agitaverint. Unde & Gallici Legati, mandatis ex aula acceptis, horum duorum operam

circa

1647.

Servienti negotiatio Hagæ.

circa tractatus cum Hiſpanis deinceps admittere abnuebant. Porro ſiſtendis illis tractatibus ſub finem nuper elapſi anni Servientus Hagam profectus apud Ordines Generales expoſuerat; ſe ſuper concluſione communis pacis, ejuſque exſecutione cum ipſis conventurum, quo de ejuſdem firmitate ſpes concipi queat. Simul de fœdere guarantico movebat, cujus vi Hollandi Gallis auxilia tenerentur præſtare, ubi hi non ſolum è Belgio, ſed & quovis alio loco ab Hiſpanis impugnarentur. Nam guarantia ad ſolum Belgium reſtricta, Galliæ ſatius eſſe arma retinere, & alibi ſecuritatem ſibi diſpicere. Ex Ordinibus porro Generalibus majori parti præpropera Monaſterii tractatio diſplicebat, quod facile cernerent, eam ob cauſam Hiſpanos in tractatu cum Gallis, & Catholicos Imperii Ordines in Gravaminibus adverſus Evangelicos, longe duriores ſe quam antea, geſſiſſe. Unde & Godarto Reedio Ultrajectino deputato, qui tranſacta capita ſubſcribere recuſaverat, cum Hagam adpuliſſet, publice gratiæ actæ ſunt. Simul cenſebant, Gallis circa fœdus guaranticum eſſe ſatisfaciendum. Sed Hollandia provincia non ſine impatientia in pacem ruebat, ac ut ocyus Monaſterii res abſolveretur, urgebat teſtata, ſe ad novam expeditionem ſuſcipiendam adſtringi nec velle, nec poſſe; ſed Monaſterii tranſactis ſtricte inhæſuram. Tum quæ prioribus fœderibus convenerint, accurate ſervanda, & huc uſque ſuper guarantia cum Serviento agendum. Longius haut progrediendum, ac ne novam quidem declarationem edendam, ne Galli hac guarantia confiſi Hiſpanos data opera ad bellum irritent, quo & ſuæ Reipublicæ neceſſitas imponatur vix depoſita arma iterum arripiendi. Eo autem ferocius iſta provincia loquebatur, quod maximam ſumtuum publicorum partem ipſa toleraret. Nec frigidam ſuffundere Hiſpani omittebant, qui miſſo Philippo de Roy Servienti deſtinata eludere ſatagebant. Quem cum aliquæ provinciæ metu corruptelarum, & pravarum machinationum Haga amovendum cenſerent, Hollandia tuebatur, velut tempore per diploma ipſi indulto nondum elapſo. Spargebatur quoque Caſtelrodricum propediem publicaturum, ut Belgii Fœderati incolæ citra literas tuti itineris Flandriam & Brabantiam accedere poſſint. Uſque adeo omnibus artibus Hiſpani Belgas Gallis divulſos ſibi adjungere ſtudebant. Nuper & Brunus Hiſpanicus Legatus negato Hagæ acceſſu literis Daventria ſcriptis Ordines ad maturandam tractatuum concluſionem hortatus fuerat, addito; ſi ceſſent, ſibi Collegiſque neceſſitatem adferri Monaſterio relicto alio abeundi, ubi meliorem operam Regi ſuo navare queant. E Belgarum Plenipotentiariis poſt reliquos in patriam regreſſos Monaſterii adhuc reſtabat Pavvius, qui literas Regis Hiſpaniæ ad miniſtros ſuos Monaſterii agentes (prout ipſe ferebat,) interceptas Hagam mittebat hoc argumento: Inter Hiſpanos Galloſque ſecretum agitari tractatum, quo id effectum iri ſperetur, ut Galli Ruſcinonenſi Comitatu, Catalonia, Porto Longo & Plumbino Hiſpanis cedant, Belgio viciſſim recepto. Quas literas tamen plerique fictas agnoſcebant, & ſi qua illis fides, cordatis perſuaſum, ſi utrique Gallos vicinos habere oporteat amoto iſto interpoſito velut aggere, ſatius eſſe, amicitia ipſorum retenta in partem prædæ venire, quam circa id ſudare, quod impediri nequeat. Porro guarantiam Gallis ubique locorum citra exceptionem aut limitationem quinque provinciæ decernebant. Hollandia tamen, & hujus ſuaſu Zelandia eam hoc modo reſtringendam pervincebant, ut declararetur, Galliam & Generales Ordines mutuam ſibi guarantiam debere omnium locorum, quæ anno triceſimo quinto, cum fœdus iniretur, poſſeſſa utrinque ſint, tum omnia, quæ in Belgio hactenus occupata, aut ante concluſos tractatus adhuc occupanda, vel per ipſos tractatus ab hoſte obtinenda ſint.

1647.

De tractatibus Gallorum cum Hiſpanis.

§. 104. In tractatu Gallorum cum Hiſpanis initio anni Mediatores formulam quinquaginta amplius capitibus conſtantem Hiſpanis exhibuerant. Ad quæ hi vernacula lingua, & cum Longuevillius id adſpernaretur, Gallica reſponſum reponebant, quo inter alia Portus Longus & Plumbinum à Gallis repetebatur. Sed Longuevillio hanc exceptionem repudiante declarabant, per iſta loca paci moram non fore. Præcipua controverſia circa Luſitaniam erat, cui ne annuas quidem inducias, Gallis huc demum deſcendentibus, Hiſpani concedere volebant. Ad extremum poſtulabatur, ut ab Hiſpanis pro ruptura pacis non habeatur, ſi Galli Luſitanis in bello auxilia ferant. Id quod Hiſpani verbo quidem annuebant, nec id commode prohiberi poſſe agnoſcebant; ſed ſcripto idem permittere detrectabant. Contra Galli ſuſpicabantur, Hiſpanos anſam inde abrumpendæ paci arrepturos, ſi occaſio arrideat; tantoque magis inſtabant, ut ſcripto id exprimeretur. Cui rei Pigneranda potiſſimum renitebatur non ſolum odio in Luſitanos, ſed & quia Batavi ipſi perſuaſerant, Luſitanos à Gallis facile deſtituendos, de quo ipſe Regi ſuo confirmaverat, quæ nunc retractare turpe ducebat. Cui ſi quid obloqui vellent Collegæ, aſperis eos verbis, velut commoda Regis ſui prodituros, increpabat. Iidem quoque Hiſpani liberationem Eduardi Bragantini abnuebant, pro quo Andrada Luſitanus ducenta uncialium millia, quæ à Cæſareis ſtatim poſt concluſam pacem Reginæ Sueciæ debebantur, illorum nomine exſolvenda recipiebat. Sed Hiſpani non niſi poſt pacem cum Gallia factam dimittere iſtum volebant, nec alia lege, quam ut in Cæſaris aut Regis Galliæ manus traditus fidem daret, ſe nunquam fratri ſuo, & Regno Luſitaniæ operam bello adverſus Hiſpanos navaturum, ſpondente inſuper Cæſare, aut Galliæ Rege.

Cæſarei formulam Inſtrumenti pacis exhibent. 7. April.

§. 105. Cæſarei interim Oſnabrugæ novam formulam Inſtrumenti Pacis Suecis exhibebant, à priori parum diſcrepantem; in qua de ſatisfactione Suecica omiſſum erat, quippe quæ peculiari negotiatione jam adornetur. In capite quoque de Amneſtia enumeratio ſingulorum, qui reſtituendi eſſent, prætermiſſa; quorum diſertam mentionem fieri Sueci poſtulabant. Circa Gravamina nondum de Aquiſgrano, Donavverta Oſnabruga, Evangelicis Canonicatibus Argentorati, uſu ſacrorum in ditionibus Catholicorum, ac præcipue Cæſaris expeditum erat. De gravaminibus Politicis plane omiſſum. Tum ſuper juribus ac privilegiis Ordinum commerciiſque ſcrupuli non modici reſtabant. Eo magis Sueci feſtinabant hiſce emendandis ſuam viciſſim formulam edere; quæ Trautmanſdorfio haut quidquam ad palatum erat, ut tam Oſnabrugæ, quam poſt Monaſterii, (quo mox ſe, fruſtra retinere ipſum Oſnabrugæ cupientibus Evangelicis, conferebat) ſpargeret; Suecis pacem haut cordi eſſe, cum de priſtino rigore nihil remittant: nec duriora poſtulari poſſe, ſi Cæſar ipſe cum Conſi-

1647. liariis Holmiæ captivus ſedeat. Ejus tamen Collegæ Oſnabrugæ relicti, Lambergius, Volmarus, Cranius eodem, quo ille diſceſſerat die Suecos inviſere, Trautmanſdorfii abitum excuſare, quem neceſſaria negotia Monaſterium pertraxerint: ſe tamen interim quantum poſſint circa negotium pacis laboraturos. Inde multis congreſſibus Inſtrumentum Pacis diſcutere, ac plura componere; durioribus tamen quibuſdam nodis relictis.

Palatini proteſtantur. 2. April.

§. 105. Hos inter Palatina cauſa facile Princeps erat; de qua nuper Legati Ordinum ſententiam ſuam Cæſareis obtulerant. Adverſus hanc Palatinus Elector ſolennem proteſtationem interponebat. Cauſam ſuam ſemper ad amicos tractatus remiſſam. Eo fine opera Regum à Cæſare ſalvum conductum pro ſe impetratum. Jam inter Cæſareos ac Regios Legatos ſuper ea hinc inde diſceptari cœptum. His fortaſſe placuiſſe, Ordinum ſententiam ſuper introducendo octavo Electoratu velut re nova, & legibus Imperii repugnante exquirere; non ea tamen mente, ut id cœptis tractatibus fraudi ſit. Eo gravius ſibi accidere, Ordines conſulto ſuo tractatibus certos limites præſcribere conari. Jus ſibi ſuum ſimul cum ipſa vita per leges Imperii datum facto tertii poſſeſſoris adimi, aut mutilari non poſſe. Ipſos Electores, cumprimis ſeculares, conventu Mulhuſino deſcendentibus ſaltem ante natis jus ſuum integrum reſervaſſe. Denique in conſulto Ordinum plura expreſſa, quam ipſa propoſitio & conſultatio præ ſe ferat; & quia Electorales, Brandeburgicis exceptis, ſuorum Principum commoda ſuffragiis ſuis tam anxie Cæſareis commendarint, ipſos merito ſuſpectos habendos. Colonienſem cumprimis in propriæ Domus cauſa ſententiam dicere iniquum eſſe. Enimvero Sueci, qui hactenus pro plena Palatini reſtitutione pugnaverant, nunc aliam inire viam inſtituerunt. Deprehenderant hactenus, eam cauſam reliquis non parum remoræ injeciſſe, Bavaricis acriter contranitentibus, ac non Catholicis ſolum, ſed & Evangelicis in partes ſuas pertractis; quorum hi per Deputatos ſuaſerant, amore pacis, ac ut Bavari opera componendis Gravaminibus redimeretur, Ordinum conſulto ſe attemperarent. Et qui Bavari ingenium norant, haut abſurde ſuſpicabantur, inter cauſas induciarum cum Suecis initarum hanc fuiſſe non poſtremam, ut Suecos demulceret, ne ita acriter ipſius cupitis ſe objicerent; in quos mox arma reſumta, poſtquam quæ voluerat, obtinuiſſet. Ac ſuper dignitate Electorali non multum difficultatis erat, inſtituto octavo Electoratu, quem Palatinus repudiare non poterat. Sed repoſcebat Bavarus tredecim milliones, vel horum loco Palatinatum Superiorem, aut Auſtriam ſupra Anaſſum. Et hac ut Bavarus potiretur, Sueci cupiebant, ni Galli obſtitiſſent. Nam plus quidem ea conferebat ad Auſtriacorum vires minuendas, Bavari augendas: Aſt Galli utique decreverant eadem opera Bavarum augere, ac Palatinum deprimere. Bavarum viribus auctum Auſtriacis æmulum adponere cupiebant; cum hiſce ſolis in Germania præpotentibus omnes Catholici obnoxii eſſent futuri: contra Bavaro valido horum quoque pars aliqua adhæſura erat. Ita Bavari incrementa huc profutura, ut Catholicorum in Germania vires diviſæ frangerentur. Ut autem Palatina Domus debilitaretur, ratio erat, quod Helvetii Reformati, Palatini, ac Batavi Rheno omnes adſiti, ex uno latere, Britanni eadem ſacra profeſſi ex altero Galliam velut cingerent; qui hactenus Hugenottorum in Gallia vires fulciverant, paria deinceps quoque facturi, ſi qui motus oriretur. Hanc velut catenam ut Galli infringerent, depreſſo Palatino ſtudebant. Cum igitur Cæſarei Auſtriam ſupra Anaſſum amittere nollent, Galli Superiorem Provinciam Palatino inviderent, univerſi quoque Ordines pacem alieno diſpendio redemiſſe in lucro habentes eandem Bavaro decernerent, non poterant quoque non Sueci conſentire, & oſtenſa in Bavarum inclinatione teſtari, iſtius deſiderio ſatisfieri poſſe. Id quod & Inſtrumento ſuo inſerebant, ea tamen lege, ut & Bavarus ſuam autoritatem accommodaret, quo ſuper Gravaminibus adhuc reſtantes, aliæque concluſionem adhuc morantes controverſiæ propediem expedirentur. Quo ipſo & Bavarum à Cæſare divellere ſtudebant, ſimul fœdera, quæ inter Gallos, Italos, alioſque Catholicos Status agitari dicebantur, eluſum ibant. Quanquam autem & Palatini monitis quibuſdam additis, ſi aliud obtineri non poſſet, demum in eas leges conſentiebant: Cæſarei tamen, refrigerato in Bavarum ob inducias ſtudio, eam rem languide agebant haut obſcure innuentes, ſe Palatino non ſolum inferiorem Provinciam cum Electorali dignitate, ſed & ſuperiorem, ſi commode fieri poſſit, in Bavari odium reſtitutam cupere. Quibuſcum facile conſpirabant Sueci, ut id negotium adhuc dilatum Monaſterium rejiceretur, quo Bavarus inter ſpem metumque retineretur, ne vel protelatus ad infeſta conſilia capeſſenda compelleretur, vel commodorum ſuorum plane ſecurus publica cauſa deſerta adverſæ parti ſe iterum adplicaret. 1647.

Ea res differtur.

Sueci Cæſareorum propoſitis in cauſa Palatina accedunt.

De Wurtenbergici reſtitutione.

§. 106. Wurtenbergicus Dux ut plena reſtitutione potiretur, Sueci inſtabant, quippe cui ob Heilbrunnenſe fœdus ditione ejecto præ reliquis jam per amneſtiam conſulendum erat. Quod & Cæſarei demum annuebant; etſi Catholici Prælati opima bona à Cæſare ſibi tradita ægerrime amitterent. Reſervabant tamen ſibi Cæſarei viam juris vindicandæ Blaubeuræ, Achlæ & Stauſæ, in quas Auſtriaca Domus jus prætendebat. Tum ut Wurtenbergicus Heidenheimum dynaſtiam quinquies centenis millibus florenorum, pro qua ſumma eadem Bavaro oppignerata erat, redimeret; reluendi jure annis viginti circumſcripto. Sed cum Sueci non huic ſolum poſtulato, ſed & toti Prætenſioni contradicerent, demum ut Dux ducenta millia velut ex liberalitate ſolvenda in ſe reciperet, volebant. Quæ Oxenſtierna plane adſpernabatur: iniquiſſimum eſſe, Wurtenbergicum Cæſaris debita luere. Mirari ſe potius Ducis æquanimitatem, quod non & fructus perceptos, ac percipiendos repetat. Sane ſi idem hos petat, nulli ſe operæ parciturum, ut illis potiatur. Quod licet Cæſareis, ac cumprimis Volmaro, parum arrideret, eam tamen rem in medio relinquebant, ut ſpes eſſet ſuper Heidenheimo gratis reſtituendo obtentum iri.

De cauſa Badenſi.

§. 107. Circa Badenſem cauſam acrius diſceptabatur. Nam licet Eduardi poſteri omnem actionem ſuper fructibus, impenſiſque, & eo quod intereſt, per Cæſaream ſententiam ſibi adjudicatis, remitterent, duabus quoque præfecturis eo nomine ſibi traditis ceſſuri; abnuebat tamen Durlacenſis, ne titulum quidem, nedum dimidium Marchionatum illis largiturus. Cujus partes Sueci quantum poſſent propugnabant, demonſtrantes; ſententiam Cæſaream, cui Eduardinorum jus nitebatur, eo tempore latam, quo Marchio Georgius

1647. giſus Fridericus gratia Cæſaris exciderat. Eoque par eſſe, rem reſtitui in eum ſtatum, qui ante bellum fuerat, via juris utrique parti relicta. Sed Cæſarei rem divino ac humano juri repugnantem ducebant, Marchionem Wilhelmum ditione ſua, ac titulo, queis hactenus gaviſus ſit, exui: cum non Cæſar ſolum, exterique Reges ac Principes, ſed & ipſe Georgius Fridericus iſtum Marchionem agnoverit, in cujus rei fidem autographæ Georgii Friderici literæ producebantur, queis debito hunc titulo, ac patruelem nuncuparat. Quæ Friderico ademta citra controverſiam ad ipſum pertinuerint plene redditum iri. Sententiæ Cæſareæ ut derogetur, à ſe ferri non poſſe; niſi quod fructus perceptos, impenſaſque, & duas præfecturas, uti dictum, remitterent; ut tamen Wilhelmo Marchioni certos reditus annuos ex avita hæreditate, & illarum loco arcem Ritbergam prope Etlingam cum omnibus pertinentibus, ſimul Domui Auſtriacæ jura in Rœtelam, Badenvveileram & Sauſenbergam reſervarent.

De reliquis reſtituendis.

Omnes reliquos Ordines, qui reſtitutione ex communi amneſtia opus habebant, Cæſarei ſuo Inſtrumento præterierant, cauſati, illorum prætenſiones per communem amneſtiam, aut latas ſententias, aut compoſitionem gravaminum deciſas: quaſdam adhuc judicio diſceptari, alias præſentem pacem nihil ſpectare. Sed Sueci hac declaratione non contenti prolixum catalogum proferebant eorum, qui nominetenus amneſtiæ includi ab ipſis petierant. Quibus hucuſque indulgebant Cæſarei, ut ſuper ſingulis ſententiam ſuam panderent, haut multum à Suecorum poſtulatis abeuntem.

De ſubditis Cæſareis.

Super illis, qui Cæſareis Provinciis oriundi Reginæ ſagatis aut togatis muneribus innexi erant, aſpera controverſia ſurgebat; quos Sueci pari cum reliquis conditione habendos contendebant, reſtitutis omnibus bonis, quæ ante motus Bohemicos poſſederant. Sed Cæſarei non niſi illa reſtituere volebant, quæ iſtis ademta forent, poſtquam ſub fœderatis Regibus merere cœpiſſent. Cui declarationi immoti inhærebant; quod alias primarii Cæſaris Miniſtri Trautmanſdorfius, Schlickius, Curtius, alii opimis donationibus è bonis illorum exulum, ac Cæſar ipſe annuis reditibus quadringenties mille florenorum, quos ex iiſdem bonis ærario ſuo adplicuerat, exuendi erant.

De Gravaminibus Catholici Cæſareorum acta improbant.

§. 108. Super Gravaminibus Cæſarei, Suecis acriter connitentibus, non pauca in Evangelicorum gratiam remiſerant, Catholicis Ordinibus frementibus, tot præſulatus, aliaque bona ſacra Suecis, Evangeliciſque concedi. Nec obſcure nimia Cæſareorum liberalitas perſtringebatur, qui nullo more præter conſenſum eorum, quorum intereſt, integros Principatus condonaſſent, è quibus inſignia ſubſidia bello gerendo collata ſint. Nam abſurde ab Auſtriacis exemplum medici adductum, qui non labra, nares, aureſque & alia utilia membra reſecare ſoleat; ac per ſummam injuriam ſuæ Religionis Præſules intra membra putrida referri.

Ut & Galli.

Frigidam heic ſuffundebant Galli, ac inprimis Avauxius male temperato in ſacra ſua zelo, an quia purpuræ Cardinalitiæ hoc merito inhiabat; qui dum id negotium diſceptatur Oſnabrugam profectus, Cæſareos, ne tam multa Evangelicis indulgerent, Catholicos, ut Cæſareis acriter reſiſterent, urgebat. Tum Evangelicos variis artibus terrere, inter alia jactans; ſi Hiſpanica pax præverteret, omnem ipſis ſpem eorum perituram, quæ nunc commoda ratione obtinere poſſint. Simul declarabat, Catholicos ipſi ſuam cauſam diligenter commendaſſe, nec Gallos ob ſacra bellum in Germania geſturos, aut Suecos eo ſine armis, argentoque ſublevaturos. Nam conſtare ſibi ſeparato ſuo exercitu, & ſubtracto pecuniario ſubſidio Evangelicos ad æquas circa gravamina conditiones deſcenſuros. 1647.

Cæſarei ſe excuſant.

Aſt Cæſarei iſtarum criminationum impatientes oſtendebant, non ultro ſe, ſed peculiari Deputatione invitatos iſthanc negotiationem componendis gravaminibus ſuſcepiſſe; ac ſuper controverſis capitibus Catholicorum Ordinum, eorum præcipue, quorum intereſt; ipſiuſque Avauxii ſententiam ſubinde exquiſiviſſe. Nec conſtantiam ſibi Catholicæ rei proficuam fuiſſe defuturam, ſi univerſis Catholicis firma conſilia, queis tuto inniti liceret, capeſſere placuiſſet. Enimvero cum Avauxius præter inania verba, Catholici præter inefficax ſtudium nihil attulerint, ſubinde *Pacem quocunque modo* occinentes, Bavarici ſimul quotidie, ac ſingulis prope horis, non ſine minis ut ad finem properetur, inſtiterint, induciis demum cum hoſte initis; æquos rerum arbitros haut ſibi vitio daturos fuiſſe, ſi vel plura conceſſiſſent, ac quovis pretio pacem redemiſſent. Quibus tamen hactenus inter tam evidentia pericula quantum potuerunt reluctati ſint. Quod ſi jam poſt omnem à ſe conſummatam diligentiam à Gallis præter vana promiſſa, ac ſterilem miſerationem nihil adferatur, nec Ordines arma ſecum ſociare, ac in neutras potius partes abire velint, non adparere quid amplius à Proteſtantibus obtineri queat.

Ea negotiatio continuatur.

§. 109. Pergebant inde hoc in negotio Cæſarei, & quam Evangelici elucidationem aliquot capitum circa gravamina deſideraverant, ſcripto conceptam exhibebant. 11. April. Sequenti die Trautmansdorfius *univerſis Evangelicis ad ſe evocatis* exponebat; 12. April. etſi in quibuſdam Articulis à pace Auguſtana diſceſſum fuiſſe videatur, Evangelicis tamen iſta, ſi tandem aliquando hisce adquieſcere velint, à Cæſare & Imperio præſtanda. Sin minus, nec ſe teneri velle. Nec eo ſecius Evangelici conſiliis collatis nonnulla adhuc deſiderabant; & quia ſcriptorum reciprocatione parum efficiendum videbatur, à Suecis petebant, ut ipſi pro virili tentarent, quid ad extremum pro Evangelicorum rebus à Catholicis obtineri queat. Qui & hoc negotium ſuſcipiebant quidem; ſed ne Gallos plane offenderent, remiſſius agendum erat. Sane videbantur illi lautiores adhuc conditiones obtinere potuiſſe, ni metus fuiſſet, ne Catholici in Gallorum patrocinium penitus ſe conjicerent; quod præſenti rerum ſtatu abſque magno cauſæ communis periculo fieri non poterat. Cum porro circa Gravamina tria præcipue ſupereſſent nondum ad liquidum deducta; de ſubditis Evangelicis in Catholicorum Ordinum ditionibus; de libertate ſacrorum in Cæſareis Provinciis, & de adminiſtranda Juſtitia; Sueci quidem, quæ Cæſarei circa primum caput ſat liberaliter annuerant, admittebant. Id tamen deſiderabant, quod eadem paucioribus verbis, ac paulo obſcurius concepta, ac ſcrupulis gignendis apta forent, & quod eorum, qui poſt publicatam pacem ſacra Evangelica profeſſuri ſint, mentio facta non eſſet. Addebant Sueci de iis, quæ cum uſu ſacrorum conjuncta ſunt, de Conſiſtoriis, Scholis, Miniſtris Eccleſiæ, jure Patronatus, & ſimilibus; ac ut in poſſeſſione omnium templorum, cœnobiorum, ptochotrophiorum cum omnibus horum reditibus manerent, quoad vel in commune ſuper diſſidio Religionis, vel inter Ordines horumque ſubditos aliter conventum fuerit:

1647. fuerit. E tranſactionibus illæ tantum valerent, quæ praxi anni viceſimi quarti non adverſarentur: quo ipſo pactum Epiſcopi Hildeſienſis ſuper hoc præſulatu cum Luneburgicis initum tollebatur; de quo & diſerta mentio fiebat. Qui poſt publicatam pacem Auguſtanæ Formulæ acceſſuri ſint, per quindecim annos tolerarentur; inde migrandi neceſſitas foret. Hæc omnia ſcripto concipiebantur utrinque parti probato, quod & Cæſarei Formulæ pacis à ſe menſe Junio typis publicatæ citra immutationem inſerebant; etſi poſt magnam ejus partem retractarent.

De ſubditorum Cæſareorum autonomia.

Sed libero ſacrorum Evangelicorum exercitio per Bohemiam, & alias Cæſaris provincias Cæſarei acerrime renitebantur, inſtigante quoque Avauxio, qui verſipellis apud Suecos & Evangelicos jactabat; æqua ipſos petere, nec Cæſareos ſubditos negligendos; apud Cæſareos contra demonſtrabat, id non conſcientiæ ſolum, ſed & ſecuritati Cæſaris, atque exiſtimationi adverſari, ſi exterus Princeps ipſius civium patrocinium ſuſcipiat.

30. April.

Unde & Cæſarei Evangelicis ad ſe evocatis teſtabantur, plus à ſe concedi non poſſe; rogantes apud Suecos agant, ut hiſce adquieſcant. Crebris ſe literis ex aula prohiberi plura concedere. Si Sueci hanc ob cauſam bellum continuare velint, ferendum id ſibi eſſe; irrita tamen fore tunc omnia, quæ circa gravamina convoverunt. Evangelici cum neque ſupplicando, neque intercedendo effici quid à ſe poſſe cernerent, ac tamen ſubditis Cæſareis nihil præjudicii adferre vellent, id negotium Suecis commendabant, ut pro iiſdem quantum daretur conniterentur, modo ne ob eam cauſam pax abrumperetur. Ac ſi res ad ſtatum, qui ante motus Bohemicos fuerat, deduci nequeat, ut ſaltem ſingulis diſtrictibus quædam templa, Scholæque ipſorum uſibus concederentur, ſalva in univerſum conſcientiæ libertate. Tum ut Sileſiis plena ſacrorum libertas ex pacto cum Electore Saxoniæ anno viceſimo primo inito conſtaret, Jeſuitis inſuper Uratislavia ejectis. Sed hæc plane adſpernabantur Cæſarei; ignominioſum Cæſari fore id ipſum prohiberi, quod vel infimis Imperii Ordinibus permiſſum ſit. Nec ad plura, quam quæ ſupra jam circa iſtos conceſſerant, permoveri poterant.

De adminiſtratione Juſtitiæ.

§. 110. Circa Juſtitiam Evangelici plura ſumma tribunalia poſcere deſierant, ac locum duntaxat Cameræ Spirenſis mutari volebant; quod Cæſareis non valde diſplicere videbatur, qui Erfordiam, uti Sueci Egram, eo fine adſignabant. Id quod tamen cum aliis rebus juſtitiam ſpectantibus ad proxima Comitia rejectum. Declarabant quoque Cæſarei, ſe non ſolum in Camera, ſed & judicio Aulico cauſas religionem, ejuſque conſectaria ſpectantes pari utriusque religionis aſſeſſorum numero decidi velle quo fine & Cæſar aliquot idoneos viros Auguſtanæ Confeſſioni addictos in Judicium Aulicum adſciturus ſit: cui & idem, qui in Camera Spirenſi obtineat, proceſſus ſit ſequendus, quantum cauſarum indoles ferat. Tum ſi quæ dubia occurrant circa ſenſum ſtatutorum Imperii, aut in cauſis religionis ob paritatem ſuffragiorum, ubi amica via componi non poſſint, ad Comitia referenda. Ordinibus quoque primam inſtantiam, Auſtregas, & privilegia de non appellando ſalva fore, mandatis aut commiſſionibus Cæſareis haut turbanda. Evangelici præter hæc poſtulabant, ut Conſiliarios Aulicos præſentare penes Ordines ſit. Tum ne Judicium Aulicum in cauſis Eccleſiaſticis juriſdictionem exerceat. In aliis cauſis, ubi prius rite conſtitutum ſit, concurrentem cum Camera juriſdictionem haberet, ne tamen Secretius Cæſaris Conſilium aut quod Conſcientiæ vocabulo inſignitur, controverſiis illis ſe immiſceat. Denique ut accuſatis optio ſit, in aula Cæſaris, aut Spiræ cauſam ſuam agere malint. Id quod in magnam ſui contumeliam accipiebant Cæſarei, velut in Aula Viennenſi jus parum integre dici exprobraretur. Unde & alios ab hoc poſtulato deterrebant præter ſolos Luneburgicos, qui id poſtulatum pro Saxonia Inferiore Suecicæ Formulæ inſeri curabant. Ea res cum haut ſpernendi momenti videretur, Suecis anſam præbebat, ut iſthanc optionem intuitu provinciarum ſibi in Germania cedendarum, ſi forte ab aliquo ex Ordinibus convenirentur, à Cæſareis ſtipularentur. Tandem ſuper hoc capite à Cæſareis & Suecis concipitur conventio, quæ Evangelicis ſatisfactura credebatur, qua Cæſarei translationem Cameræ Spirenſis in alium locum & paritatem Aſſeſſorum utriusque religionis concedebant; quorum illud tamen poſt iſti plane everterunt, hoc acriter impugnarunt. De Reformatis tunc in Cæſareorum formula omiſſum erat; quo nomine à Suecis formula concipiebatur, ſuper qua hiſce gravius cum ſacrorum ſuorum ſociis, quam cum Cæſareis litigium erat. Sed ea ſuper re Suecis circumſpecte procedendum erat, ut Hollandorum, Anglorum, Ragozii & aliorum, qui iſtis ſtudebant, offenſam declinarent.

§. 111. Circa Imperii & Ordinum jura longe adhuc diſcrepabant Sueci à Cæſareis. Sueci multa ſingularia poſtulatis ſuis inſeruerant, è quibus præcipua, quæ ſtatum Imperii ſpectabant, memorare ſuffecerit. Manerent Electoribus eminentia, & jura per Auream Bullam ſancita, ut conventus agere, ac de negotiis Imperii conſultare queant; ut ne tamen quid abſque conſenſu reliquorum Ordinum concluderent, aut mutarent. Electio Regis Romanorum ne fieret, niſi Ordines in Comitiis id è republica judicaverint. Capitulatio perpetua concinnaretur, in qua nihil, niſi de conſenſu omnium Ordinum mutaretur; quod totius Imperii interſit, ne ejuſmodi leges fundamentales ſæpius immutentur. Non niſi libero Ordinum omnium conſenſu deinceps novæ leges ferrentur, veteres illuſtrarentur, bellum ſuſciperetur, tributa indicerentur militum, & hoſpitationes inſtituerentur, Ordinum ullus ſua dignitate ac ditione exueretur. Singulis triennii Comitia haberentur, ac interjecto tempore quoties neceſſitas exigeret, quæ tamen ultra trimeſtre ne durarent. Ordinibus ſua dignitas, libertas ac privilegia ſalva perſtarent, ipſisque inter ſe ac cum extraneis fœdera inire licitum eſſet tuendæ ſuæ ſaluti ac ſecuritati, modo illa non ſint contra Cæſarem & Imperium, nec in fraudem cedant paci communi, & juramento, quo Cæſari & Imperio obſtringuntur. Enimvero ſi Cæſar prior aliquem Ordinum invaderet, & defenſio, & eo fine ſuſcepta fœdera licita forent. Civitatibus Imperialibus votum deciſivum ſalvum foret, quarum numero Egra, atque Erfordia redderentur, adſcita inſuper Oſnabruga in præmium hoſpitii Legatis præbiti. Cæſarei contra generalem duntaxat formulam concinnabant; qua Ordinibus jus ſuffragii in omnibus Imperii negotiis annuebant, quæ non niſi Comitiis univerſorum conſenſu diſcutienda & decidenda ſint; exceptis tamen, quæ ad ſolum Cæſarem aut Col-

De negotiis Imperii.

legium

1647. legium Electorale ſpectarent, & ſalvis horum juribus & prærogativa, ac ut omnia ad veterem in Imperio uſum, Legesque referantur. Ex quo fundamento poſtulatum de non eligendo Rege Romanorum vivo Cæſare rejiciebatur, velut inauditum, & olim fundamenta Imperii tentaturum. De perpetua Capitulatione in Comitiis diſpiciendum. Ut ne quis Ordinum dignitate & ditione exui, aut proſcribi poſſit, niſi publicis Comitiis, & cum conſenſu Ordinum, id uſui multorum ſeculorum, Legibuſque Imperii adverſari; ac ſoluto hoc obedientiæ vinculo juſtitiam ob partium ſtudia plane expiraturam, & vim Imperii ſolutum iri. Indictionem Comitiorum peculiare jus eſſe Collegii Electoralis, quod huic inſtigantibus paucis adimi non debeat. Fœderibus addebatur, *ne illa valida ſint*, niſi Cæſar & Ordines in Comitiis ſuper illis cognoverint. Ut autem eadem adverſus Cæſarem quoque valere debeant, ne Suecis quidem probari. De ſuffragio Urbium deciſivo non tam Cæſarem, quam quoſdam Principum repugnare. Quæ pro Erfordia, Egra & Oſnabruga poſtulentur, iniqua eſſe, nec in fraudem tertii concedenda. Inde Sueci Cæſareis conſentientibus Evangelicorum Legatis exhibebant, circa quæ in negotiis Imperii, & aliis ipſos præcipue ſpectantibus nondum convenerat, explorandæ horum ſententiæ. Nam cum omnes ad concluſionem tractatuum properarent, circumſpecte agendum erat, & ex ſupra memoratis rebus utiliſſima, & maxime neceſſaria eligenda. Horum ſuaſu pleraque ſingularia poſtulata à Suecis omiſſa, & ad proximum Imperii conventum rejecta. Circa reliqua inter Cæſareos & Suecicos ad eum modum tranſactum, prout Inſtrumento Pacis inſertum legitur.

De vectigali Oldenburgico.

§. 112. Super commerciis nihil erat difficultatis niſi quod tunc primum de vectigali Oldenburgico in Viſurgi moveretur. Prætendebat Brema urbs dominium fluminis uſque ad mare, cujus vi in neutra ripa vectigal exigi poſſit. Et cum Comes poſt ſexaginta annorum litem demum anno viceſimo quarto telonium inſtituiſſet, id vi adhibita deſtruere iſta aggrediebatur. Nunc ut vel lis hæc ſublato vectigali terminaretur, vel litiſpendentia in Aulam Cæſaream remitteretur, petebat. Adverſus quæ Comes conceſſionem Cæſaris ſententia Judicii Aulici, & repetitis decretis firmatam allegabat, quæ in controverſiam amplius deduci nequeat. Sed quia dominium urbis in Viſurgim neque Comes, neque Sueci, neque Cæſarei agnoſcebant, ab his proponebatur, ut Bremenſes idonea pecuniæ ſumma Comiti oblata quatuor aut trium auri tonnarum eam litem redimerent, quam ut acceptet ſe Comiti perſuaſuros. Sed urbis ablegatus non niſi de centum millibus uncialium ſpem faciebat, velut propria autoritate, ac ut penes urbem eſſet, id ratum habere. Simul ad Hollandorum patrocinium ſe conferebat. Unde inſtantibus licet Cæſareis ac Suecis amica tunc compoſitio hærebat. Salvius aliquando apud Trautmansdorfium per jocum jecerat; Oldenburgico potius, quam vectigal illud Bremenſibus remitteret, id pro ſumma pecuniæ in Suecos transferendum. Cui Trautmansdorfius: *per Deum, nolite tam ſubito monſtrare ungues*, repoſuerat.

Reliquiæ ſatisfactionis Suecicæ.

§. 113. Circa Wiſmariam Duci Meclenburgico per Cæſareos, Suecoſque reſervatum fuerat, ut is junctum cum Regina imperium in id oppidum haberet, præſidiariis in ejuſdem ſimul verba adactis; ea tamen lege, ut Dux in hanc tranſactionem conſentiret: alias id oppidum ſoli Reginæ in perpetuum feudum à Cæſare concedendum. Atque id formulæ pacis à Cæſareis hoc modo inſertum erat, ſed Meclenburgicus Legatus à Principe ſuo recens reverſus iſta conditione repudiata aliam proponebat, ut Regina Wiſmariam ad eundem modum, quo Hollandi Embdam, ad ſui ſecuritatem præſidio teneret, ipſi ſoli obnoxio, additis tamen multis reſtrictionibus & exceptionibus; quæ conditio ſi Reginæ placeret, eidem commune dominium in portum Wiſmarienſem, & munitionem à Balæna dictam offerebat. Id cum non admitteretur, demum in condominium Wiſmariæ conſentiebat, ſed certis itidem conditionibus circumſcriptum. Sed cum ipſi Cæſarei has tergiverſationes pro diſſenſu haberent, nec ideo negotium differendum cenſerent, in Suecico Inſtrumento de communi dominio omittebatur. Et cum poſt Meclenburgicus in condominium, prout ante à Cæſareis & Suecis deſignatum erat, conſentire vellet, re jam tranſacta repellebatur. Quæ ſeſſio in Comitiis novo Ducatui Bremenſi aſſignanda eſſet, adhuc inquirebatur. Ab initio placuerat, proximum locum à Marchionibus Brandeburgicis in ſecularium ſcamno illi habendum eſſe; idque Cæſarei ſuo Inſtrumento expreſſerant. Sueci contra mutata pauliſper ſententia Reginæ ob dignitatem primum locum in eo ſcamno poſtulabant, non ſuo, ſed aliorum Principum, ac præcipue Brandeburgicorum Electoralium inſtinctu, qui eo loco Reginam, quam Bavarum gaudere malebant, & quia Bavaro inter Electores recepto ſuffragium in Senatu Principum haut recte relinqui videbatur. Eam rem Cæſarei haut valde reluctati Monaſterium rejiciebant, ut quæ Bavaris mens eſſet intelligi poſſet. Sed cum Sueci mox perſpicerent, Cæſareos forte hoc poſtulatum velut novum in calumniæ anſam arrepturos, eodem ultro deſiſtebant.

De æquivalente negotiatio pauliſper hæret.

§. 114. Conſequens erat, ut ſuper æquivalente eorum, quibus de ſuo quædam amittenda fuerant, ageretur. Super hoc Sueci formulam conceptam Cæſareis tradiderant, addita appendice de libero ſacrorum Evangelicorum in Cæſaris provinciis exercitio. 12. Maji. Contra Cæſarei declarabant, ſi Sueci iſthoc poſtulato deſiſtere velint, ſe ſuper æquipollente facile viam inventuros. Sed cum Sueci ita repente id negotium omittere non poſſent, ac Monaſterium ad ampliorem diſcuſſionem id rejicerent, Cæſarei negabant ſe plura ſuper ſatisfactione, & quæ huic connexa ſunt acturos, ni Sueci poſtulato ſuo annuerent. Nam ſacra iſta palmarium eſſe negotium, quod reliquis omnibus evertendis facile anſam præbere queat. Nec alios Evangelicos Suecis ſuaſuros, ut eam ob cauſam tractatus jam ad finem vergentes ruptionis periculo exponantur. Ea res Suecorum deſtinata, qui abſolvendi tractatus gratia Monaſterium propediem abire voluerant, non parum turbabat. Unde Bioernclovium illuc mittebant, qui de hac re ad Gallos & Venetum referret. Hiſce placebat, de ſacris Cæſareorum ſubditorum ad futuram negotiationem rejiciendum; interim cætera diſcutienda. Quod cum & Cæſareis arrideret, ad tractatus mox redibatur. 16. Maji. Ac circa Brandeburgicum æquivalens Sueci quidem Magdeburgo urbi priſtina jura reſervatum ibant, *acriter contra nitentibus Adminiſtratore atque*

De urbis Magdeburgi libertate.

Capi-

Capitulo, qui & Brandeburgicos ad iſtud impediendum ſibi adſciſcere cupiebant. Sed Brandeburgici ſolum tunc contradicendi conatum Adminiſtratori & Capitulo relinquentes ferebant; ſi Elector aliquando poſſeſſionem Præſulatus ſit arrepturus, conſilia ipſi non defore, nec eundem, ut quid ſibi decerpatur paſſurum. Nec eo minus quæ ſemel placuerant, Inſtrumento Pacis inſerebantur.

Brandeburgicus Minda potitur.

Mindam à Cæſareis & Suecis eodem die Meclenburgico Legato oblatam, cum hic defectum mandati excuſans acceptare diſtuliſſet, Brandeburgici interea interceperant. Quo minus hi & quatuor Schaumburgicis præfecturis potirentur, Caſſellani obſtabant, quibus eædem deſtinabantur. Cenſuerat tamen Avauxius, Brandeburgico abunde ſatisfactum Halberſtadio, Magdeburgo & reliqua Pomerania: Mindam à Luneburgicis & Meclenburgicis alternatim poſſidendam, aut ejus præfecturas inter ipſos dividendas.

Meclenburgicum æquivalens.

Meclenburgici hactenus magis circa ſervandam ſibi Wiſmariam, quam æquivalens diſpiciendum ſategerant. Unde prærepta jam Minda de Oſnabruga cogitabant, ad quam Luneburgici oculos adjecerant, quos offendere Sueci nolebant. Ita præter Raceburgicum & Suerinenſem Præſulatum nihil ſupererat; qui exigui momenti Meclenburgico videbantur, præſertim cum Dux Guſtavus Adolfus ipſius è fratre nepos Raceburgicus Adminiſtrator deſignatus eſſet. Superpondii tamen loco additum, ut poſt defunctos qui nunc viverent Canonicos eorum reditus ærario ſuo adplicaret; utque vectigalia in Albi ad Boizenburgum & Dæmizam, in viginti duntaxat annos conceſſa, perpetuo retineret, ac centum uncialium millia futuris Imperii tributis detraheret; id quod Suecorum opera impetratum, qui & Duci expectativam in Oſnabrugenſem Præſulatum, poſt extinctam familiam Luneburgicam ſtipulari cupiebant, ni Cæſarei id plane adſpernati fuiſſent.

De Oſnabrugenſi Præſulatu.

§. 115. Luneburgici in penſationem jurium in Magdeburgicum, Bremenſem, Halberſtadienſem & Raceburgicum Præſulatus, queis ceſſerant, Oſnabrugenſem Epiſcopatum poſtulabant; quem & Guſtavus Guſtavi ex donatione Reginæ, & Franciſcus Wilhelmus Suecicis armis eodem ejectus ſibi vindicatum ibant. Et Guſtavo quidem ut ſtuderent, aut ſaltem ut inſignem pecuniæ ſummam eidem ſtipularentur, Suecicis Legatis à Regina injunctum erat; pro Franciſco Wilhelmo univerſi Catholici, ipſique Galli nitebantur.

4. April.

Ac Cæſarei quidem, cum Evangelici eum Epiſcopatum ſuis partibus depoſcerent, abrupte negabant, penes ſe eſſe, in id conſentire, cum Catholici nullo modo eundem amittere velint.

5. April.

Avauxius iisdem pridie idem petentibus ambiguo inſuper reſponſo illuſerat: tentarent fortunam, Gallos Oſnabrugæ cauſa bellum non geſturos. Quod cum hi in ſuum favorem traherent, Cæſarei ita interpretabantur: Gallos Franciſco Wilhelmo valde faventes pro Oſnabruga Evangelicis ſervanda bellum non geſturos, ſed reliquis compoſitis copias Germania educturos, ſubtracto pecuniario ſubſidio. Et mox eandem ſibi mentem fuiſſe

6. April.

Avauxius agnoſcebat. Re inter Evangelicos in conſultationem deducta Altenburgicus cenſebat; ſi præſulatus ille ex aſſe obtineri nequeat, ad alternativam recurrendum, & eundem Franciſco Wilhelmo dum vivat relinquendum ea lege, ut ſtatim Evangelicus Coadjutor ipſi adjungatur, omnia quæ nunc poſſideant Evangelicis templa relinquantur, Petriburgum deſtruatur, Epiſcopo non niſi certis diebus, & certo cum comitum numero Oſnabrugam introire liceat: Jeſuitis in oppidum acceſſus deinceps negetur, denique Reginæ ac Luneburgicæ Domui tutela oppidi, & Provinciæ deferatur, ut ſolo ſubditorum rogatu abſque alia proceſſus forma oppreſſorum defenſionem ſuſcipere poſſint, & teneantur. In hanc ſententiam etſi plerique diſcederent, concluſum tamen, neſcio qua de cauſa, generalibus duntaxat verbis conceptum omiſſa Oſnabrugæ mentione; Gravamina ut componerentur, abſque tamen belli continuatione, Suecicos Legatos rogandos, ac ut citra ambages negotiatio ad finem perduceretur. De hoc concluſo Avauxius primus Suecis ſignificabat, velut Evangelici jam plane Oſnabruga deſtitiſſent. Sueci cum non crederent, hos ita improvide egiſſe, non tam iſtud conſultum à ſe, quam æquitatem negotii reſpici ferebant. Galliam pro Catholica Religione in fœdere nil aliud ſtipulatam, quam ut in eo ſtatu relinqueretur, qui Anno decimo octavo fuerit, quo tempore Evangelici Minda & Oſnabruga potiti ſint. Unde Galliam contra fœdus facturam, ſi nunc renitatur. Ad quod Avauxius quod reponeret non habebat. Addebant, in Replica ſua hos duos Præſulatus diſerte à ſe reſervatos, ut inde illis ſatisfieret, quibus per Suecicam ſatisfactionem aliquid decederet. Ceterum cum Sueci præviderent, per quorundam inconſtantiam, & incauta nimis commercia cum iis, qui Evangelica ſacra oderant, cauſæ communi non parum detrimenti accedere poſſe; ſimul mirum videretur, Avauxio hanc rem, quæ ſolos Evangelicos tangebat, prius innotuiſſe, quam ſibi, qui ab omnibus Evangelicis ad gravamina componenda rogati erant; id hiſce, prout par erat, exprobrabant. Qui & errore agnito fidentius cum Suecis deinceps acturos ſe promittebant, omiſſa nimia cum Gallis familiaritate. Ita Sueci & Evangelici ſuper hoc negotio conſpirabant, Avauxio nequidquam Cæſareis minitante, ſi Oſnabrugam Evangelicis concederent, ſe non ſolum Epiſcopatum Argentoratenſem, ſed & quatuor oppida Sylveſtria, & Briſgoviam ab ipſis poſtulaturum. Suecis igitur inſtantibus certa pecuniæ ſumma Guſtavo Guſtavi deſtinabatur. In gratiam Cæſaris & Catholicorum Franciſco Wilhelmo Epiſcopatus Oſnabrugenſis, quoad viveret, relictus ea lege, ut ſacra eo ſtatu, qui Anno viceſimo quarto fuerit, manerent, ac is Ordinibus Provincialibus ſuper Privilegiis ac Juribus ſuis caveret. Et ſpes erat, Epiſcopum deinceps conventis ſtatuum, Suecorum, Brandeburgicorum & Luneburgicorum vicinia cinctum. Ut iſto defuncto in perpetuum Præſulatus penes Evangelicos maneret, obtineri non poterat, ſed ut alternis à Catholicis & Evangelicis, & quidem è Domo Luneburgica poſſideretur. Ita huic quoque Domui ſatisfactum, cujus & reliqua poſtulata Cæſarei facile admittebant. Niſi quod ſuper Cœnobio Walckenrietha in Halberſtadienſi Præſulatu, cujus Adminiſtrator Chriſtianus Ludovicus Dux Luneburgicus erat, adhuc diſceptaretur, quod hinc Luneburgici, inde Brandeburgicus ad ſe trahebant. De quo ad aliud tempus rejectum.

De æquivalente Adminiſtratoris Bremenſis.

§. 116. Ut pro ceſſione Bremenſis ac Verdenſis Præſulatus, ſimul Coadjutoriatus Halberſtadienſis jure temporarium quoddam æquivalens ſibi tribueretur, per Reinkingium Fridericus Dux ſedulo inſtabat. Cui à Cæſareis repoſitum Duci

ad

1647. ad recuperanda amiſſa per arctoam pacem viam patuiſſe, nec eundem efficaci modo hactenus circa iſta laboraſſe, ac tantum non eadem pro derelictis habuiſſe. Lubecenſi pace ipſius Patri Holſatiam & Jutiam reſtitutam, ut pro filiis ſuis in præſulatus ullos ne quid prætenderet. Cæſarem inſuper poſt mortem Comitis Schaumburgici dynaſtiam Pinnebergam ad ſe devolutam ipſi ceſſiſſe; ſed & ut is Gluckſtadienſe vectigal multos ultra conceſſum tempus annos exigeret diſſimulaſſe. Tanto patientius ipſi tolerandum, iſtos præſulatus ad redimendam communem pacem impenſos. Nec pari conditione ipſum cenſeri poſſe cum illis, queis penſatio facta ſit. Et Archiducem Leopoldum Wilhelmum Halberſtadio, Franciſcum Wilhelmum Verda, Auſtriacos Alſatia gratis carere. Cæterum quo plus Cæſareos à penſatione iſta abhorrere adparebat, eo frequentius de iſta movebant Sueci, non quidem ut Duci Friderico gratificarentur, ſed ut eo magis excuſati eſſent, ac penes ſe culpam non hærere oſtenderent, quod iſte nihil acciperet. Unde Cæſarei demum proponebant, ut Duci præfecturæ Hildeſienſes, quas Luneburgici anno quadrageſimo tertio Colonienſi Electori ceſſerant, ad vitam fruendæ darentur. Mox eo propoſito omiſſo pecuniæ ſumma è collectis Imperii futuris eidem ſatisfacere conſtituebant.

De Haſſica controverſia & ſatisfactione.

§. 117. Marpurgenſem controverſiam Darmſtadienſis demum tranſactione componi patiebatur; quod & Caſſellanæ placebat, modo iſta durante bello, & antequam arma plane deponerentur, expediretur. Ordinum Legati etſi controverſiam illam à præſenti bello haut ortam, nec ad tractatus pacis proprie pertinere judicarent; tamen quia & illa quietem Germaniæ morabatur, Cæſareos, Regioſque Legatos orabant, ut iſti componendæ ulterius invigilarent; quod tamen abſque Imperii & aliorum Ordinum fraude fieret. Quam clauſulam ideo addiderant, quod Darmſtadienſis jactaret; ſe poſtulaturum, ut è publico ſibi reſarciatur, quod nunc malignitate temporum forte cedendum foret. Ita tandem formula tranſactionis à Darmſtadienſibus concipitur, qua, inſuper habitis ſententiis judicialibus, & tranſactionibus hactenus factis; Caſſellanis reſtituenda erat præfectura Smalcaldica, inferior Chattorum Comitatus, & Umſtadienſis præfectura; tum ut Marpurgenſis hæreditatis quinque octavæ partes Darmſtadienſi, Caſſellanæ tres octavæ partes aſſignarentur. Quæ formula & Caſſellanis placebat, additis tantum paucis monitis, inter quæ præcipuum erat, ut proximæ præfecturæ ſibi aſſignarentur; ac ab hac diviſione Marpurgenſis præfectura exciperetur. Etſi ea tranſactionis formula Cæſareis parum placebat, qui Darmſtadienſi lautiores conditiones conciliare cupiebant. Alias Landgravia prioribus poſtulatis ſuis adhuc inſiſtebat, quæ præter Hirſchfeldenſem præſulatum quatuor præfecturas Schaumburgicas, & oppida nonnulla ad Moguntinum, vicinoſque Catholicos præſulatus ſpectantia, ſexcenta inſuper uncialium millia complectebantur. Etſi Galli præſulatibus Catholicis nihil decerptum cuperent; Cæſarei autem præter Hirſchfeldiam directum duntaxat dominium in quatuor præfecturas Schaumburgicas, eadem lege, qua à Mindenſi præſulatu poſſeſſæ fuerant, annuerent, una cum ſexcentis uncialium millibus, dimidia Comitatus Arenbergici parte pignoris in vicem detinenda, quoad illa exſoluta fuerint.

1647. Aliæ quædam differentiæ.

§. 118. Circa deducenda ex occupatis bello locis placebat Cæſareis, machinas, paratumque bellicum & annonam, quæ tempore occupationis ibi fuerint, & poſt eodem congeſta ſint, nullo diſcrimine ibi manere. Sueci contra ut machinas ſive ibi repertas, ſive poſt advectas abducere ſibi integrum foret, poſtulabant. Id quod Ordinibus diſplicebat, quod metuerent, ne Cæſarei in locis à ſe occupatis idem poſtularent, & ſic Germania ingenti numero machinarum bellicarum exſpoliaretur. Denique inter captivos reſtituendos Sueci Eduardi Bragantini diſertam mentionem fecerant; Cæſarei eum omiſerant, nec de eo quid polliceri volebant. Suecis tamen poſtulantibus recipiebant, ſe conditiones nuper à Luſitanis eo nomine propoſitas ad Cæſarem relaturos. Inter eos autem, quos expreſſis verbis paci ſuæ incluſerant Sueci, erat quoque Ragozius; qui eo tempore Franciſcum Jarnæum Oſnabrugam hoc nomine miſerat, quod pax cum Cæſare ab ipſo concluſa nondum exſecutioni data eſſet, nec quando id futurum foret, adhuc conſtaret. Unde Princeps iſte hoc modo ſibi cavere cupiebat.

De ſatisfactione exercitus.

§. 119. Profligatis jam plerique pacis capitibus, reſtabat ſatisfactio militum; de qua aliquoties Sueci mentionem injecerant, ut tamen certi quid non definirent, quoad à Regina mandata eſſent allata. Eam Ordines longo bello exhauſti, tanto magis horrebant, quod non Haſſi ſolum, ſed & Cæſarei, ac Bavarici pari modo ſatisfieri ſibi cuperent. Unde Galli diſſerere incipiebant; ſi Ordinibus pecuniam corradere non liceret, ſe eam præbituros, ſi quædam urbes Imperiales pignoris loco ipſis traderentur. Id porro negotium Reginæ magnopere cordi erat, ut ipſa ac Regnum Sueciæ immani onere levaretur, tot annorum ſtipendia exigente numeroſiſſimo milite, qui ſub ipſius auſpiciis in Germania merebat, in quinquaginta ſex equitum, ſexaginta duas peditum, ſex dragonum legiones digeſtus, quæ novendecim equitum, viginti quatuor peditum millia explebant, Teutonicę fere nationis, præter indigenas Suecos ac Finnos. Quanquam & revera egregiam multos per annos operam is miles navarat recuperandæ Ordinum libertati circa ſacra & civilia, quæ nunc per pacem ſtabilienda erat, ex qua etiam ſecuritas Sueciæ non parum pendebat. Auſpicia iſte Guſtavi Regis, inde Reginę Chriſtinæ ſecutus immenſos labores exhauſerat, ac tot victoriis hoſtem ad recipiendas pacis leges compulerat. Sed & ingenti favore idem Guſtavum Regem, ac poſt Reginam filiam ſemper tulerat, quem ſibi poſteriſque deinceps quoque pignerare Sueciæ rebus haut parum expedire judicabatur. Et vero cum Suecia tot opes civeſque, ipſum Regem incomparabilem ei bello impendiſſet, quod ſtabiliendæ Ordinum libertati magnam partem geſtum erat, æquiſſimum videbatur non Cæſarem ſolum & Catholicos, ſed & Evangelicos onus iſtud in ſe recipere. Quia porro idem non ad modum nudi mercenarii militis æſtimari poterat, ſed & propriam ob ſalutem, quæ in hac pace vertebatur, velut pars tractantium habendus erat, placebat nil niſi de exercitus conſenſu agere, ac de modo ſatisfactionis ejuſdem ſententiam audire. Præſertim cum neglecta militum cauſa ingentes moleſtiæ, & periculoſi motus metuendi forent; nec infrequens, militem irritatum, ubi vires ſuas agnoſcere cœperit, arbitrium belli ac pacis ſibi arripere. Eo fine à Regina in Sueciam evocatus eſt Alexander Erskeinus, vetere apud exercitum no-

1647. notitia, & animos militares temperare callidus. Quem Regina re accurate deliberata, in Germa-
7. April. niam remiſit cum mandatis ad Legatos, ut ne alia pacis capita penitus abſolverent, niſi ſatisfactione militum ſtabilita, quam neque ſpernerent, neque in poſtremum locum rejicerent, ſed vel ante gravamina, vel ſimul cum iiſdem expedirent: quod metus ſit, ne Ordines deſideriis ſuis potiti onus iſtud in Reginam devolverent. Scribebatur quoque ad Wrangelium aliosque ſuperiorum graduum duces, ut Germanum militem ad moderanda poſtulata diſponant, ſimul hortentur, patriæ afflictam conditionem ad animum revocent, & æquas temporumque captui accommodatas conditiones admittant, operamque ſuam nimis caro patriæ ne imputent. Sed quo de ducum ſententia cognoſcendi ſpatium foret, Legati Suecici iter Monaſterienſe, quod adornaverant, extractum ibant. Sed quia omnes ad pacem properare videbantur, & pleraque diſcuſſa, paucos intra dies componi poterant, metus erat, ne ſi ad ſolum hoc caput tractatus adhæreſceret, invidia protractæ pacis in ipſos devolveretur. Et ita acriter omnes ipſorum iter urgebant, ut tergiverſandi color non amplius ſupereſſet. Unde quia credebant, Cæſareos diſtinctam magis declarationem ſuper militum ſatisfactione poſtulaturos, poſito per Erskeinum calculo deprehendebant, menſtruum exercitus ſtipendium ultra quindecies centena uncialium
28. Maji. millia adſcendere. Quo facto iſti Monaſterium concedebant, quo & Cæſarei & plerique alii Legati ſequebantur.

Exercitus poſtulata. §. 120. Ad exercitum inde profecto Erskeino Wrangelius ducibus tribuniſque Reginæ pro ipſis curam expoſuit, quæ pacem non prius concludere decreverit, quam ipſi præmio laborum, fidæque operæ navatæ potiti ſint. Illi gratiis Reginæ per tribunum Jaroslaum Kinskium actis, fideque ſua impoſterum quoque obſtricta, ad rem exactius ponderandam accedunt. Ubi id primo compertum, poſtquam Regina modicis ditionibus in Germania contenta fuerit, quæ inter milites diſtributæ hautquidquam ſuffecturæ ſint, eidem haut amplius præmiorum ſuorum nomine moleſtiam faceſſendam, ſed eadem apud Ordines Imperii quærenda. Quia autem hi magna argenti penuria premantur, ſimul conſtet, quantopere miles quibuſdam Ordinum exoſus ſit, qui ſecuta pace ob belli mala de ipſis forte vindictam ſumturi ſint: tutiſſimum cenſebant Provincias quaſdam ſuo ſanguine occupatas ſibi poſſidendas concedi. Quo fine deſignabatur Præſulatus Hildeſienſis, qua ad Epiſcopum ſpectat, Mindenſis, Oſnabrugenſis, Paderbornenſis, & quidquid de Monaſterienſi inter Viſurgim & Amaſum jacet. Addebant in Sileſia Ducatum Schvveidnicenſem, Jaurenſem, Saganenſem, & Glogovienſem; ita quidem ut hæ ditiones inter milites diviſæ ſub ſummo Reginæ imperio gubernarentur. Quod ſi autem id obtineri nequeat, duodecim uncialium milliones, & ad extremum decem poſtulabantur. Tum ut donationes à Guſtavo Rege, Regina Chriſtina, Axelio Oxenſtierna velut Directore Evangelici fœderis, ſummiſque ducibus ipſis factæ, & quæ tributorum, alioque nomine oppignorata ſunt, rata maneant. Denique ut exulibus, qui apud Suecos ſtipendia fecerint, eoque nomine gravia odia perpeſſi ſint, inprimis Cæſarea ditione oriundis, bona ſua hæreditaria reſtituantur, conceſſo quoque libero ſacrorum uſu. Hæc ut militum nomine proponerentur, Erskeinus cum mandatis Oſnabrugam remittebatur, 1647.
quæ univerſi exercitus nomine à Wrangelio, Wittenbergio, Guſtavo Ottone Steenbockio, Paykulio, Helmoldo Wrangelio & Wolfio Ludingshuſio ſubſcripta.

§. 121. Dum Sueci circa adornandum pacis Inſtrumentum ſatagunt, Monaſterienſes tempus nihil fere agendo extraxerant. Circa Germanicam pacem nihil actum erat, quam ut Galli capiti de aſſecuratione hanc conditionem inſeri poſtularent, ut Cæſar non ſolum qua Cæſar, ſed & qua Archidux Auſtriæ omni auxilio Hiſpanis directe, aut obliqua ratione ferendo renuntiaret; alias pacem ſe haut concluſuros, nec Suecis prius tractationi ſuæ finem imponere integrum fore. Negotiatio cum Hiſpanis ad Luſitanicam fere cauſam adhæreſcebat, de qua Legatos Hiſpanicos nihil in mandatis habere Trautmansdorfius ſancte aſſeverabat. De cætero utraque pars pacem verbis ingeminabat, à qua Contareni judicio animus abhorrebat. Ne tamen Mediatores plane nihil haberent quod agerent, Galli menſe Aprili quædam capita exhibebant, Cataloniam ejusque Provinciæ fines ſpectantia. Tanto magis mirum Suecis videbatur, quod cum Avauxius Oſnabrugæ ipſos ad maturandos tractatus non ſine importunitate ac minis ſubſidii detrahendi inſtigaſſet, Monaſterii diu ceſſatum fuiſſe intelligerent; Gallis non ſine irriſu ferentibus intra ſemeſtre proximum tractatus vix ad finem perductum iri. Per tempus aliquod hactenus Suecos ſe expectaſſe; ſperare hos nunc idem facturos, nec tantopere properaturos. Sic ut nunc Galli à Suecis ad tractatus vicitſim urgendi eſſent.

Monaſterii tractatus friget.

§. 122. Vix Monaſterium adpulerant Sueci, cum acriter queruntur Cæſarei de armis Kœnigsmarckii per Oſnabrugenſem præſulatum graſſantis expugnata nuper Furſtenavia; quibus ipſi Galli ſuccinebant, velut iſta prævio pacto repugnarent, facilem anſam abrumpendis tractatibus datura. Et cum Sueci oſtenderent, plurima hoſtilia ab Epiſcopo Franciſco VVilhelmo adverſus Hamburgenſem conventionem patrata; Galli reponebant, non Epiſcopum, ſed Cæſarem eſſe partem contrahentem, & quæ ab Epiſcopi copiis patrata arguantur, ad infringendam pacti præliminaris vim haut valere. Sed Sueci oſtendebant; Eſſe tamen Epiſcopum partis contrahentis adhærentem, de cujus infeſtis actionibus ſæpius apud Cæſareos fruſtra queſti ſint. Injuriis igitur ſubindè auctis, cum ex oppidis ſuis extra Præſulatum Reginæ rebus multum damni intulerit, ad hoc remedium fuiſſe deſcendendum. Nam rationi repugnare, ipſi permiſſum eſſe Suecos lædere, hos paria reponere prohiberi. Ita paulatim illæ querimoniæ ultro obmutuerunt.

De Kœnigsmarckio querelæ.

§. 123. Exhibebant inde Cæſarei Sequeſtribus duo exempla Inſtrumenti pacis, unum Fabio Chiſio, alterum Contareno, quæ ab hiſce Gallis tradebantur. In exemplo quod Chiſio dabatur, de Religione & quæ ad eam ſpectant, ſtudio omiſſum erat, quod iſte eorum quæ in hac materia agerentur, ignorantiam affectabat; reliqua fere conſpirabant cum formula, quam Cæſarei antea Oſnabrugæ ediderant. Sed quod Veneto tradebatur, in rebus Galliæ & Sueciæ communibus Suecico Inſtrumento, prout nuper Oſnabrugæ ventilatum fuerat, congruebat. Caput de ſatisfactione ſecus quam antea conventum fuerat, nunc formatum Galli arguebant; id quod ipſi, quos dudum adhibitæ antehac feſtinationis pœnitue-

Cæſarei Monaſterii duo Inſtrumenta Pacis edunt. 4. Jun.

fuerat, haut ægre ferre videbantur, quo & ipſis interpolandi occaſio naſceretur; nec obſcure innuebant, ſe Argentoratenſem Præſulatum affectare. Sueci tamen maluerant unum duntaxat Inſtrumentum fuiſſe formatum, cui & Nuntii nomen ſalva reliquarum rerum ſubſtantia inſertum foret. Aut ſi in Papæ gratiam bina fuerant concinnanda, ut alteri Inſtrumento clauſula reſervatoria inſerta foret; quæ in Nuntii Inſtrumento omiſſa ſint, non minus ad obligationem efficacia fore. Tum ut reliqua capita exacte in utroque convenirent, ne fortaſſe Pontifici occaſio detur totum negotium eludendi. Haut abs re fuerit ipſa verba Cæſareæ formulæ, quæ tres Epiſcopatus ſpectant, heic adſcribere. *Quo magis autem pax & amicitia inter Imperatorem, S. Roman. Imperium, Domumque Auſtriacam, & Regem Chriſtianiſſimum Regnumque Galliarum ſtabiliri, conſervari, & aſſecurari poſſit, conventum eſt, quod ſupremum dominium, jura ſuperioritatis, aliaque omnia in Epiſcopatus Metenſem, Tullenſem & Virodunenſem, urbeſque cognomines, horum Epiſcopatuum diſtrictus, & nominatim Moyenvicum eo modo, quo hactenus ad Romanum ſpectabant Imperium, inpoſterum ad Coronam Galliæ ſpectare debeant; reſervato tamen jure Metropolitano ad Archiepiſcopatus Trevirenſis uſum antiquum pertinente. Salvo etiam jure Sedis Apoſtolicæ, omnium inſuper Ducum, Principum, Comitum, Baronum, Nobiliumque feudis, jure etiam clientelari, cæteriſque rebus, quæ cuilibet in his Epiſcopatibus competere poſſunt. In quibus omnibus per Regem Chriſtianiſſimum nullatenus moleſtari, ſed omnes & ſinguli in eo quo ſunt ſtatu immediatæ ſubjectionis erga Romanum Imperium relinqui debebunt. Quemadmodum pariter Rex Chriſtianiſſimus antiquas iſtorum Epiſcopatuum, Eccleſiarumque, Collegiorum, Præpoſiturarum, Prælaturarum, Abbatiarum, Præbendarumque fundationes juxta eorundem Epiſcopatuum diœceſes nullatenus immutare, Commendatariis, aut aliis inuſitatis oneribus gravare; ſed his omnibus propriam eligendi, poſtulandi aut conferendi facultatem, fundationibus, privilegiis, moribus, & inſtitutis competentem, ſalvam atque illæſam permittere tenebitur.*

Galli lente agunt.

8. Jun.

Porro ita lente rem gerebant Galli, ut cum Sueci ſtatim adventu ſuo Inſtrumenti ſui exemplum ipſis exhibuiſſent, complures poſt dies id à ſe adhuc perlectum negarent. Unde cum Sueci abitum parante Trautmansdorfio illos urgerent, quantum poſſent ſententiam ſuam ipſis ſuper ſuo inſtrumento panderent; Galli id ſe facturos dicebant, ſi Cæſarei prius caput de Aſſecuratione rite adornaſſent; nimirum ut Cæſar, qua Cæſar, & qua Archidux, quocunque prætextu, clam palamve Hiſpaniæ Regi auxilium ne ferret. Qua re tamen deſiſtebant, cum Sueci oſtenderent; plura adhuc indeciſa nativo ordine prius expedienda, & de Aſſecuratione reliquis plane abſolutis demum agendum. Ita paulatim Galli concinnando ſuo Inſtrumento manum admovebant. Interea Sueci cum Cæſareis pluries congreſſi ſuper negotiis nondum perfectis communicata cum Gallis re agitabant.

De Palatina cauſa.

§. 124. In Palatina cauſa ut Sueci Bavaro faverent, Galli acriter inſiſtebant. Dubitaſſe aliquandiu eum Principem, quid facto ſibi opus ſit. Hoſtes ut iſtum in Suecos denuo irritarent ſedulo laboraſſe, velut Suecis nihil amici adverſus ipſum agitantibus, ac quæ jam conventa eſſent, etſi iſti non ſatisfacientia, everſuris. Unde non mediocriter laborandum ſibi fuiſſe, ut Bavaricorum Legatorum ſpes aleretur. Igitur quamprimum gratum Bavaro in hoc negotio conſilium caperent, quo adverſæ parti omnis ſpes præſcindatur iſtum in partes ſuas retrahendi, ſimul ipſe infeſtis conſiliis divertatur. Sueci inde quintum inter Electores Seculares locum probabant. Quod ſi Bavarica linea extingueretur, iidem cum Cæſareis conſpirabant eo caſu octavum Electoratum expiraturum; etſi Neoburgicus peteret, ut idem tunc in proximos agnatos lineæ Rudolfinæ derivaretur. Superiorem Palatinatum Cæſarei æterno, & irrevocabili jure in Bavarum transferri volebant. Sueci contra jus reluendi Palatino reſervatum ibant, mox eam clauſulam addere cupiebant, *donec Bavaro & hæredibus aliter ſatisfactum fuerit*, ne Palatinæ Domui ſpem iſtam Provinciam recipiendi penitus adimerent; quam tamen, cum neque Galli probarent, nec Cæſarei & Bavarici tolerarent, poſt omiſere. Nec de uſu ſacrorum Evangelicorum in Superiore Provincia iidem concedebant, etſi praxis anni viceſimi quarti in aprico eſſet. Sueci quoq; de alternatione munerum hæreditariorum Electoratui junctorum movebant; quod itidem ab iſtis rejectum. Demum in caſum extinctorum hæredum feudalium lineæ Wilhelminæ Cæſarei hæredibus Bavari allodialibus meliorationum refuſionem reſervabant. Id quod cum Sueci adſpernarentur, Galli autem probarent, placuit demum id ſuo tempore ex jure communi decidendum. Circa reſtitutionem Palatinatus Inferioris Cæſarei excipiebant feuda à Cæſare, aut Bavaro conceſſa, ritus Romanos hactenus introductos, cœnobia nonnulla, & cumprimis Viam Montanam Moguntino reſtituendam. Quæ & Gallis probabantur, niſi quod nova illa feuda revocari cuperent. Sueci contra eam Provinciam Palatinis, ſicut ante bellum poſſeſſa fuerat, reſtituendam contendebant. Congreſſu habito Cæſarei oſtendebant, paucula feuda eſſe à Cæſare in quoſdam Conſiliarios Moguntinos collata; quorum poſſeſſores Sueci Palatino commendare quidem, nondum tamen de iis Inſtrumento Pacis inſerere volebant. Romanis ſacris Sueci renitebantur, quod iis, quæ ſuper amneſtia & gravaminibus conventa ſint, Palatinum gaudere non minus quam alios par ſit. Etſi, ut Cæſarei referebant, Galli jactarent, iſtud ni fiat, vix ſe loca in Palatinatu inſeſſa dimiſſuros. Circa reliqua bona Eccleſiaſtica ſuper Gravaminibus conventio ſequenda erat. De Via Montana Cæſarei jus Moguntini, & Gallorum conſenſum oſtentabant, addito, plus rationis eſſe Reginæ quam Gallis, quare Moguntino in re manifeſti juris faveat; quod ipſi inter Ordines Imperii adſcitæ ejus Electoris velut Senatus Præſidis ſtudio ſæpius opus ſit futurum. Sueci cum perſpicerent, jus reluendi Moguntino non plane adimi poſſe, id tantum poſtulabant, ut cum Palatinus bello iſtius poſſeſſione ejectus ſit, in eam nunc reponeretur; ac Moguntino poſt integrum ſit, prætenſionem ſuam via juris perſequi. Quod ſi iſte terrarum tractus nullo modo Palatino ſervari poſſet, ſaltem ſortem ipſi ſalvam manere cupiebant. Iidem quoque monebant, ut de pactis gentilitiis inter Domum Electoralem Palatinam, & Neoburgicam de omnibus juribus lineæ Rudolfinæ, quatenus huic conventioni non adverſantur, deque feudis Juliacenſibus diſerte exprimeretur. Quia autem hoc modo Palatinatus non parum accidebatur, Sueci Electorem onere alendi matrem, fratres atque ſorores levandum cenſebant. A quo Cæſarei haut valde alienos ſe oſtendebant, ut licet hinc ea res non plane tranſigeretur, de grata tamen conventione ſpes eſſet. Ad-

1647. debant Sueci, ut civibus Oppenheimenſibus ſacrorum uſus, qui anno viceſimo quarto fuerit, ſalvus permaneat, tum ut alii, qui uſum Auguſtanorum ſacrorum poſtularent, publice aut privatim per proprios, aut in vicinia habitantes Miniſtros eodem libere gauderent. Id quod Palatini Inſtrumento Pacis excluſum ad peculiarem cum Suecis conventionem rejectum cupiebant. Cæſarei contra & Galli citra tergiverſationem id probabant, quod ſuis ſacris id fraudi non foret.

De Wurtenbergici reſtitutione.

§. 125. Circa Wurtenbergici reſtitutionem præter Heidenheimum dynaſtiam nihil reſtabat, quam Cæſarei excipere cupiebant; aut ſaltem ut Dux Bavaro ſortem quingentorum millium florenorum, pro qua illa huic à Cæſare oppignorata fuerat, aut ſaltem ejus partem exſolvere teneretur. Sed conſpirantibus Suecis Galliſque eadem Duci abſque onere reſtituta.

De cauſa Badenſi. 8. Jun.

Circa cauſam Badenſem Fridericus Marchio, qui ſub id tempus ipſe Monaſterium acceſſerat, per Legatos ſuos ejuſmodi tranſactionis formulam proponebat: ut Cæſar vi communis amneſtiæ ipſum in ſuperiorem & inferiorem Marchionatum Badenſem, & Hochbergenſem, tum in ditiones Rœtelam, Badenvveileram, & Sauſenbergam, abolitis à Domo Auſtriaca motis proceſſibus, tum in dynaſtiam Stauffenam in Briſgovia & Hohengerolzeccam, reponeret, abrogata ſententia ſuper Marchionatu Superiore lata, ac prætenſione ob fructus perceptos ſumptusque, redditis, quæ eo nomine ademtæ fuerunt, præfecturis Staina & Renchinga, tum & penſione annua è Marchionatu inferiore hactenus præſtari ſolita. Viciſſim offerebat Fridericus, ſe Wilhelmo Marchioni conceſſurum Comitatum Spanheimenſem & Rodomacherenſem, dynaſtias Uſeldingam, Herſpringam cum reliquis in Lucenburgica ad ſuperiorem Marchionatum pertinentibus terris, tam dynaſtiam Grevenſteinam, Abbatiam Schvvartzacham, præfecturas Buhelam, Steinbacum, Stauffenburgum, Beinheimum, Groſchvveileram & Stolhofam, reſervato ſibi tamen in Spanheimenſem Comitatum ſuprematu. Hac lege idem annuebat, ut Marchio Wilhelmus titulum & inſignia quondam uſurpata, tum in Conventibus publicis proximum à ſe locum teneret. Nam ſibi priorem diſerte reſervarat. Ea poſtulata multis ardua videbantur. Nam ſi Fridericus Wilhelmum legitimum Marchionem agnoſcebat, nullo jure ſuperioris Marchionatus partem ipſi negare poterat. Sin agnoſcere abnuebat, probandum erat, iſtum haut legitime natum. Eam in rem cum probatio deficeret, nec tamen iſtum in plenam portionem admittere vellet, pleriſque Ordinum res iniqua videbatur: nec Cæſareis à formula ſua diſcedere, aut plura offerre placebat.

Catholici Oſnabrugæ acta ſuper Gravaminibus ſubvertere cupiunt.

§. 126. Aſt quæ circa Gravamina Eccleſiaſtica Oſnabrugæ acta erant, Catholici Monaſterienſes reſcindere iterum ſatagebant, autore potiſſimum Epiſcopo Franciſco Wilhelmo, qui cæteros ad iſta retractanda inſtigabat, obtentu ſumto, quod eadem ipſis inſciis geſta forent. Frigidam quoque ſuffundebant Bavarici, ut ſi poſtulata ſua circa Palatinam cauſam non plane obtinerent, occaſionem extrahendæ paci naſciſcerentur. Haut tamen videri volebant ſummam rerum in dubium revocare circa ea, quæ de religione, & bonis Eccleſiaſticis conventa erant; ſed tantum ſingularia quædam ſolicitabant, antehac placitis repugnantia: velut de autonomia ſubditorum in ipſorum terris extra cauſam pactorum, de paritate circa civilia Auguſtæ, Dunckelſpulæ & alibi, quæ neque anno viceſimo quarto fuerit, nec ab ipſis civibus deſiderata, ſed tantum à quibuſdam è Civitatum Collegio mota ſit, nonnullis Evangelicis improbantibus. Volebant quoque pacta inter Colonienſem & Luneburgicos circa ſacra præſulatus Hildeſienſis firma perſiſtere. Propter hæc & talia conſtituebant caput de Gravaminibus denuo in conſultationem deducere; quo fine à Principibus ſuis nova mandata expetebant. 1647.

Cæſarei illis ſtare volunt. 10. Jun.

§. 127. Talia agitari cum Sueci intelligerent, apud Cæſareos ea de re acerrime querebantur. Haut ideo Monaſterium ſe veniſſe, ut quæ Oſnabrugæ tranſacta ſint, refingant, ſed ut ſuper iis, quæ indeciſa adhuc reſtent, cum Gallis conſultent, ac pro re nata Cæſareorum mentem ſuper iſtis explorent. Si qui conventa moliri auderent, eum compeſcerent; alias ni Catholici his auſis deſiſtant, ſe omnia acta ludibrii loco habitura, ac velut abrupto tractatu re infecta reverſuros. Cæſarei talia agitari non abnuebant; ſed exigui iſta ponderis, nec, ſi de reliquis convenerit, paci moram datura. Simul declarabant, non ſolum conventis ſe ſtaturos, ſed & ita cum Catholicis acturos, ut nihil difficultatis metuendum ſit.

Cæſareorum ad Catholicos propoſitio. 19. Jun.

Eo fine Cæſarei apud conventum Catholicorum exponunt; quanta cum cura ac labore per quinque menſes cum Evangelicis, eorumque patronis Suecis ſuper Gravaminibus egerint, & quam multa iſtorum poſtulata demum averterint. Etſi autem nonnulla, quæ haut adhibita circumſpectione debita olim in fraudem rei Catholicæ vergere queant, indulgenda fuerint; non ſua tamen negligentia id factum, ſed quia ob fortunam belli adverſæ parti faventem plus extorqueri non potuerit. Eoque ſatius ſibi viſum eas conditiones admittere, per quæ Catholici ſua in poſterum retineant, ac funeſtis armis demum finis imponatur, quam pertinaci contradictione exitio cuncta involvere. Si Catholici hæc poſtulata plane avertere cupiant, ſolidiore conjunctione quam hactenus opus fore. Inanes querelas movere, nec ulla reſiſtendi media oſtendere illorum eſſe, qui pacem fruſtra remorari cupiant. Caput iſtud de autonomia vel decies à ſe refictum, nec amplius, quam poſtremo Inſtrumento exprimatur, obtineri potuiſſe. Et tamen ea ſe circumſpectione uſos, ut ſi heterodoxos iſtos accurate obſervare velint, variæ occaſionis defuturæ non ſint eam libertatem iſtis adimendi, aut ditionibus ſuis eoſdem ejiciendi. Si ceſſim eant, ac tractatus abrumpant, reſiduis Catholicorum opibus extrema imminere. Omnes Catholicos Principes, Bavaro excepto, ita adverſæ partis armis oppreſſos, ut quantumvis velint, copias parare nequeant; nec à Gallis, aut Hiſpanis auxilii quid expectandum. Ergo caverent, ne dum Proteſtantibus paucula extorquere conantur, quæ ſuperſunt, plane perdant. Potius ita agerent, ne inſumtus à ſe labor fruſtra ſit, ac ocyus pax obtineri queat. Iſta quidem palam; Cæterum ſecreto apud Catholicos querebantur, Bavari defectione res Cæſaris afflictas; & cum Wertani opera exercitum ipſius ad ſe traducere fruſtra conati eſſent, Catholicos ſtimulabant, ut Bavarum Cæſari iterum conciliarent. Et quia Colonienſis, aut potius ipſius Capitula ægre ferebant, à Landgravia tributa non imminui, ſtimulante quoque Oſnabrugenſi, facile erat Cæſareis iſtum in arma iterum pertrahere; præſertim cum Reginæ ratihabitio haut ad futura crederetur; quod

ipſum Bavaro armorum ſumendorum neceſſitatem allaturum erat.

Catholici ſuis conſiliis inhærent.

§. 128. Enimvero Catholicis Evangelicorum poſtulata enormia plane videbantur, & quæ ni temperarentur, illæſa conſcientia admitti non poſſent; eoque conventa armis evertere decernebant hac præſertim occaſione, qua Gallorum copiæ à Suecicis ſeparatæ erant, ſed quia militem conſcribere, & juſtum exercitum parare ſerum erat, magna jam anni parte elapſa, & Suecis interim deſtinata ſua perſequentibus, haut promptius medium videbatur, quam Bavarum denuo Suecis immittere. Unde literis ad iſtum ſcriptis rogavere; Cæſareis copiis ſuas conjungeret, ac Suecos digreſſis Gallis non parum debilitatos ſociatis viribus alacriter invaderet, ſi non plane Germania, tamen hoſpitiis ſuis depellendos, aut inſigni clade multandos. Eſſe vires, eſſe occaſionem jam optatiſſimam: & ſe quicquid ad hunc finem foret pro virili collaturos.

De ſubditorum Cæſareorum ſacris.

§. 129. Circa Evangelicos ſubditos in Cæſareis provinciis Sueci nil amplius extorquere tunc poterant, quam ut Cæſarei tandem tria templa in Glogovienſi, Schvveidnicenſi, & Jaurenſi Ducatibus, ſingula in ſingulis ad publicum Auguſtanæ Confeſſionis exercitium extruenda annuerent. Quo Sueci adquieſcere cogebantur, addito, Reginam & Evangelicos Ordines apud Cæſarem interventuros, ut circa hoc caput amplius quid indulgeatur.

De Meclenburgico æquivalente.

Meclenburgicus iis, quæ penſandæ Wiſmariæ offerebantur, nondum contentus erat, ſed inſuper expectativam in Ducatum Luneburgicum ea Domo extincta; ſimul Miroviam & Demeroviam Commendas in Meclenburgica ſitas, & centum inſuper uncialium millia, futuris Imperii tributis detrahenda, poſtulabat. Quorum illud, & iſtud Cæſarei concedere penes ſe negabant. Tantum prius conceſſis centum uncialium millibus, quingenta millia addebant.

Bavarici de Seſſione Bremenſi queruntur.

§. 130. Supra de poſtulato Suecorum circa Seſſionem Bremenſem memoravimus. Id Cæſarei ſtatim Bavaricis ſignificavere, non ſine exprobratione; id lucrum ab Electore ex induciis ſuis reportari, ut Sueci non ſolum loco ſuo in Senatu Principum ipſum ejicere, ſed & quæ circa Palatinam cauſam promiſerint, retractare aggrediantur. Huic poſtulato ut acriter ſe opponerent, Bavarus Legatis ſuis mandabat, qui & in conſeſſu omnium Ordinum multa verborum acerbitate in Suecos, & qui talia ipſis ſuggeſſiſſent, invehebantur. Iſtos obtenta ad votum ſatisfactione, tribusque in Senatu Principum ſuffragiis, cum proximo à Marchionibus Brandeburgicis loco contentos ſe oſtendiſſent, poſt aliquot menſes mutata ſententia, facto velut ſaltu Bavaricam Domum prima ſede inter ſeculares depellere, quin toto Principum Senatu cum injuria & infamia relegare conari. Id indigniſſimum exemplum ne admittatur, Electoralium familiarum quam maxime intereſſe. Seſſiones in Senatu Principum non ex dignitate, quam quis extra Imperium gerit, ſed conditione feudi Imperialis æſtimari; quod exemplo Regis Daniæ intuitu Holſatiæ conſtet. Duces Bavariæ quondam ea regione in Superiorem & Inferiorem diviſa pluribus uno ſuffragiis cum primæ ſedis prærogativa gaviſos. Nec inuſitatum, ſi Electori præter Electoralem ditionem alii principatus poſſideantur, ut & ipſe in Collegio Electorali ſedeat, & per ſuos in Senatu Principum ſuffragia ferat. Sic Palatinum reſpectu Simmeræ, & Lautereccæ; Saxonem Hennebergici Comitatus, Brandeburgicum Pomeraniæ in Senatu Principum locum ſortiri. Eosdem quoque Suecos nunc Superioris Palatinatus ceſſioni novas conditiones & reſtrictiones addere, moleſtiſſimo more ſemel placita recentibus additamentis labefactandi. Igitur monendos eosdem ut ſemel ab omnibus probata ne retractatum eant.

Id Sueci ægre ferunt. 8. Jun.

Enimvero iſtud factum Sueci Legato Bavarico acriter exprobrabant. Super priore loco Brandeburgici, & aliorum inſtinctu quædam moviſſe, mox edito ſcripto, certum locum non deſignaſſe, relicto ſpatio, ut futuræ tractationi omnia manerent integra. De Palatina quoque cauſa nunquam pure, ſed certo modo & ſub conditione, quam à Bavaro non impletam conſtet, annuiſſe, quin poſt plura quam initio induſiſſe. Hac exprobratione Bavari nonnihil turbati culpam in alios rejiciebant, qui Principi ſuo rem aliter, ac geſta ſit, repræſentaſſent: nec ſe licet de præſenti formula Suecica ſatis cognitum ſit, defugere potuiſſe, quo minus injuncta proponerent. Inde Suecos rogabant, ut his inſuper habitis in cauſa Palatina, & aliis ad pacem ſpectantibus negotiis pergerent; nec dubium haberent, quin Elector conſilia ſua Reginæ ſit adprobaturus. Eodem modo Galli à Bavaro factam propoſitionem excuſabant; qui ab aliis malevolis incitatus ſit exinde emolumentum aliquod aucupantibus. Et univerſi Ordines offenſam hanc moderatis conſiliis abolendam cenſebant, acriter increpito, qui propoſitionem iſtam tam acerbis verbis adornaverat.

Ea controverſia componitur. 12. Jun.

Cæterum quia Suecis parum decorum videbatur, cum Bremenſis quondam in ſcamno Eccleſiaſtico quintum locum obtinuiſſet, jam in ſeculari poſt Brandeburgicos decimum quartum ſortiri; à Cæſareis poſtulavere, ut ea provincia licet in ſecularem Ducatum mutata, ne cujus poſſeſſio turbetur, veterem locum in ſcamno Eccleſiaſtico retineat, quod Auſtriaci & Burgundi ſeculares utique eodem ſcamno aſſideant. Ad quæ Cæſarei renitentes, ſi eadem cum iſtis ſacra profiteantur Sueci, Epiſcopos Catholicos forte non magnopere contraniſuros; qui nunc, ut ulli Evangelico inter ſe locum concedant, ægre induci queant. Eam ob cauſam Suecis tunc proponebant, ut vel in transverſo ſcamno primam ſedem Bremenſis ditionis nomine inter Evangelicos Epiſcopos caperent, ſicut Burgundus primum locum inter Catholicos Epiſcopos obtinet; aut ſi hoc diſpliceat, ſcamno ſeculari medio loco inter Electorales Domos ſederent hoc modo, ut è ſingulis Domibus Electoralibus unus, Bavarus, Lauterenſis, Altenburgicus, Culmbacenſis, præſideret, inde Bremenſis ſequeretur. Sed poſteriori modo intercedebant, qui è Domo Palatina & Saxonica priorem præ Culmbacenſi ſedem habuerant. Igitur placebat Cæſareis, Reginam quinta ſede ſtatim poſt Neoburgicum, haut turbato vetere ordine potiri. Verdæ & Pomeraniæ vetera in Comitiis loca relinquebantur. In Circularibus Superioris Saxoniæ Pomerania citerior proximum ante ulteriorem, in Weſtphalico & Inferiore Saxonico Circulo Brema & Verda antiquum locum tenerent, Directorio Inferioris Saxoniæ inter Magdeburgicum & Bremenſem alternante.

De Caſſellanis poſtulatis.

§. 131. Sed & Landgraviæ cauſa, ſegnius licet rem gerentibus Gallis, Suecorum opera propius ad ſcopum promovebatur. Poſtulabat iſta, in amneſtia expreſſam ſui mentionem fieri ob proſcriptionem, etſi nondum publicatam: utque

1647. omnia pacta, inprimis etiam quod Hanoviæ Comites cum Caſſellana Domo iniverant, diſerte confirmarentur; tum ut in quatuor præfecturas Schaumburgicas præter directum, utile quoque dominium haberet. Circa Marpurgenſe quoque negotium exigua differentia ſupererat. Cum Landgravia primo millionem, inde octingenta uncialium millia ad militum ſuorum ſatisfactionem poſtularet, Cæſarei ultra ſexcenta millia annuere nolebant. Ea cauſa erat, quare tunc huic negotio finis imponi non poſſet.

Galli de Religione Inſtrumento ſuo inſerere nolunt.

§. 132. Poſt trium ſeptimanarum moram demum perpulere Gallos Sueci, ut & illi Tabulas Pacis concinnare inciperent; qui pleraque utrique Regno communia è Suecico in ſuum transferebant; niſi quod, quæ ſuper Religione & bonis ſacris conſtituta erant, omitterent, hac in ejus locum clauſula inſerta: ut omnia, quæ in Suecico Inſtrumento ſuper Gravaminibus Eccleſiaſticis, & ſimilibus rebus, ſive in capite reſtitutionis, ſive alibi diſpoſita ſint, æque valeant, ac ſi ipſorum Inſtrumento ad verbum inſerta forent. Quanquam autem Sueci hanc clauſulam lubricam judicarent, & olim adverſæ parti ſcrupulos movendi anſam præbere idoneam; ſimul fœderi congruere, utrumque Inſtrumentum conſpirare; plus tamen obtinere non poterant, quam ut Galli omiſſa antehac vocabula, *in Sacris & Profanis*, adderent. Quanquam & Avauxius pro zelo ſuo ægre huc deſcendebat, cum ſubſcribendum eſſet ingemiſcens; *vellem neſcire literas.* Cæterum cenſebant Galli, clauſulam iſtam ſufficere poſſe, eamque adhibere malebat, quam prolixam eorum Articulorum deductionem, ne Hiſpanis, & aliis Catholicis anſam præberent ipſos criminandi, velut qui operam ad ſocios ſacrorum debilitandos & opprimendos contulerint.

Ne Cæſar Hiſpanis auxilium ferat.

Difficillimum, quod Galli paci cupiebant inſeri, cautio erat, quam à Cæſare exigebant, ne is Hiſpano nunc, aut inpoſterum auxilium ferret. Equidem ne hoc qua Cæſar faceret, pollicebantur Cæſarei, idque ſervatum iri Ordines ſpondebant. Sed ut velut Auſtriæ Archidux ad hoc ſe obſtringeret, oppido quam durum videbatur. Regi Hiſpaniæ proles maſcula non erat, & Cæſar ducta hujus filia ſpem ſucceſſionis in totam Hiſpaniam tenebat; ita ut iſti non adſiſtere vix aliud eſſet, quam proprium Regnum deſtituere. Contra Galli Germanicam pacem inanem ducebant, ſi Cæſari velut Archiduci prætextu Hiſpanici nominis arma ipſis inferre liberum foret. Huic controverſiæ componendæ Galli quidem ad extremum concedebant, ut Cæſar Hiſpano auxilium ferret eo caſu, ſi ipſi hunc primi aggrederentur. Et Cæſarei videbantur annuituri, ut Hiſpano non adſiſterent; ſi is primus Galliam laceſſeret. Enimvero quanquam id temperamentum in futurum tempus valeret, manebat tamen difficultas de præſenti bello, ſi poſt concluſam pacem Germanicam bellum Hiſpanicum continuandum foret; quod Cæſar ſalva cum Gallis pace velut Archidux Auſtriæ, Hiſpano ut auxilium ferret licere ſibi cuperet, Galli id permittere abnuerent. Ita nulla tunc via videbatur rem hanc componendi, quam ut Galli ſimul cum Hiſpanis nunc pacem inirent: id quod Germanicæ negotiationi non parum remoræ injecturum adparebat. Cæterum poſtulaverant à Regina Sueciæ Galli, ut ne prius cum Cæſare pacem concluderet, quam hic in legem de non ferendo Hiſpanis auxilio conſenſiſſet. Id Regina neque annuere, neque negare volebat. Alias judicabat, Cæſari non magis interdici poſſe, ne Hiſpano, 1647.
quam Gallis, ne Luſitano adſiſtant. Neque per fœdus ſe teneri pacem cum Cæſare haut concludere, niſi inter Gallos & Hiſpanos convenerit. Eoque Legatis injungebat; Gallis inſiſterent, ne ob rem, quæ fœdus non ſpectaret, pacem extraherent. Simul exprobrarent, quod cum ex fœdere in Auſtriam penetrare teneantur, jam totam Germaniam paucis præſidiis exceptis deſerant. Haut ſecius tamen, ſalva cauſa primaria, & citra obligationem apud Cæſareos in ſpeciem pro Gallis agerent, ut Hiſpanos ad pacem permoveant, nec aliter præ ſe ferrent, quam ſe haut concluſuros, niſi tranſactis inter Gallos & Hiſpanos rebus. Interim ipſi rem ſtrenue urgerent, ac Gallorum poſtulatum eluderent, nec ob id ſolum tractationem abrumperent. Ita circumſpecte porro agerent, ut ipſos ſola neceſſitas huc deduxiſſe videretur, ac ut reliquis omnibus tranſactis omnes agnoſcerent, nullam amplius rationem eſſe, quare ob eam ſolam cauſam bellum extrahatur.

Galli Inſtrumentum ſuum edere nolunt integrum;

§. 133. Quanquam autem Galli ſingula utrique Regno communia capita ſimul cum Suecis expendiſſent, iſtas tamen partes inter ſe combinare differebant, & quanquam conſtaret intra paucas horas Inſtrumentum ipſorum perfici poſſe; tamen ut illud abſolverent atque ederent, adduci non poterant. Igitur non ſolum Cæſarei omnem culpam extractæ pacis in illos rejicere; ſed & Sueci eas moras ægre ferre, ac ut calcar iſtis adderent jactare: cum Monaſterii jam integrum menſem hæſerint, modico operæ pretio facto, Oſnabrugam ſe reverſuros expediendis ibi quæ adhuc reſtent. Ea denuntiatio tantum valuit, ut Galli demum Inſtrumentum ſuum prælegerent, cujus tamen exemplum haut exhibebant. Apud Suecos differebant, id ſe edituros, ſtatim atque ſufficientem declarationem ſuper ſatisfactione ſua acceperint. Nam compertum ſibi in Cæſareis Tabulis quædam interpolata, & à formula ante octo menſes formata diſceſſum fuiſſe. Inde res à ſe diſtinctius expreſſas. Sed Mediatoribus inſtantibus reſpondebant; ſe una cum Suecis decreviſſe negotiatione ſuperſedere, quoad Palatina & Caſſellana cauſa tranſacta ſit.

Sed tantum caput de ſua ſatisfactione.

Tandem Longuevillius Dux, Avauxius & Grullardus Suecis formulam ſatisfactionis prælegebant. His Sueci ſignificabant; ſibi perſuaſum fuiſſe, Gallicam ſatisfactionem dudum
25. Jun. tranſactam, id quod & ipſi ſolenniter ſibi Oſnabrugæ ſignificarint, eoque tantopere inſtitiſſe, Suecicam itidem expediri. Et Grullardum ſubinde jactaſſe; modo Sueci Monaſterium accederent, intra unius diei ſpatium ad concluſionem perveniri poſſe. Equidem ſe, ut Galliæ idonea ſatisfactio obtingat, optare, & quæ claris verbis expreſſa ſit; præſtitiſſe tamen, ipſos interea temporis circa eandem obtinendam ſategiſſe. Invidioſum id fore, & criminationibus expoſitum, ſi nunc poſt tantas moras loco totius Inſtrumenti tantopere ab omnibus deſiderati particulam duntaxat de ſatisfactione producerent. Nec eo ſecius Galli ſuo inſtituto inhærentes poſtero die dictum Arti- 30. Jun.
culum Cæſareis exhibuere.

Evangelici Suecos adeunt.

§. 134. Paulo ante Evangelicorum Ordinum Legati, qui plerique Monaſterium acceſſerant, &
ipſi morarum pertæſi, cum Suecos de diſceſſu co- 25. Jun.
gitare audirent, ſolenni Deputatione iſtos adeunt, rogantes, pauliſper adhuc heic maneant, utque ſibi, quæ nondum expedita pacem morentur, exponant. Utrumque Sueci facile annuebant, ſcriptum etiam indicem, quem petierant, rerum nondum

dum expeditarum libenter exhibituri; ni Galli poſtulaſſent id differri, quoad Inſtrumentum ſuum, quod propediem futurum ſit, in lucem prodiiſſet. Eas Gallorum moras Ordines ægerrime ferebant, ac multi cenſebant, ſi Gallia pacem nolit diſpiciendum, quomodo cum Suecis concludi, Ordineſque Catholici & Evangelici inter ſe conciliati, belli malis tandem aliquando liberari poſſint.

Tractatuum inter Gallos & Hiſpanos continuatio.

§. 135. Tractatus inter Gallos, Hiſpanoſque fere ad umbilicum perductos rumor vulgabat, qui tamen mox inanis compertus. Et quanquam Hiſpani Portum Longum & Plumbinum remiſiſſent, ac Mediatores diverſa inſuper temperamenta proponerent, nonnulli tamen adhuc nodi ſat duri ſupererant. Inprimis circa Luſitaniam hærebatur. Cupiebant Galli Luſitanos aut paci aut induciis Catalonicis includere, aut, cum Hiſpani utrumque præfracte repudiarent, ſaltem id paciſci, ut ſalva pace Luſitanis auxilium ferre poſſent. Hoc auxilium Mediatores utraque parte conſentiente ita temperabant, ut utrumque Regnum abſque violatione pacis ſociis ſuis intra defenſionis modum aſſiſtere queat. Sed quia Hiſpani auxilia Gallorum Luſitanis ſubmittenda certo militum numero, & finibus Regni Luſitaniæ circumſcribebant, Galli autem ita arcte ſtringi nollent, aut ſaltem id ſibi ſtipulatum irent, ut Luſitanis viginti militum millia auxilio mittere liceret, queis ſub Luſitanici Regni nomine, & vexillis oppida Hiſpaniæ oppugnare integrum foret, haut promtum erat eum ſcrupulum amovere. Et Hiſpanis non parum ferociæ acceſſerat ob Armenterium captum; Pigneranda diſſerente; hac rerum facie Hiſpanis longe utilius eſſe bellum continuare, quam pacem concludere. Galli contra ferebant, facile ſe pati, ut pax Germanica ab Hiſpanica ſeparetur: nam concluſa Germanica pace Hiſpanicam in expedito fore. Aſt Hiſpani oſtendebant; pace ſua cum Gallis haut procedente, iis quæ ſuper rebus Germaniæ concludenda ſint, Hiſpaniarum Regem haut ſtringi, nec quæ præſidiis obtineant loca redditurum.

Tractatuum inter Hiſpanos & Belgas continuatio.

§. 136. Eodem tempore Adrianus Pavvius Hollandicus Legatus paſſim ſparſerat, de nuptiis inter Gallos & Hiſpanos agitari, ac Hiſpanos ſponſæ in dotis locum partes Hiſpanici Belgii reliquas cum prætenſione in Provincias Unitas daturos, aut eas pro Catalonia, Ruſcinonenſi Comitatu, & locis in Italia occupatis permutaturos; quin fœdus inter Gallos, Hiſpanos & Pontificem cudi extirpandis Evangelicis. Eos rumores quanquam Galli vanitatis arguerent, haut parum tamen iiſdem Belgæ ad pacem properandam incitabantur. Ac malebant Hiſpani pacis negotio in utramvis partem finem imponere, quam diutius in incerto hærere. Hollandia quoque Provincia pacem urgebat, Legatiſque ut Monaſterium reverterent injunxerat, addito, ut circa reſtantes inter Galliam & Hiſpaniam controverſias ſequeſtrium vices obirent. Tum & ſuper guarantia, quam nomine Regis ſui Servientus quærebat, decretum conceperunt, quouſque illa porrigi debeat; quam ſi Servientus repudiet, aut eadem acceptata haut eo ſecius pax cum Gallia extrahatur, ſe abſque Gallia pacem cum Hiſpano concluſuros. Hiſpani inter hæc Hollandis blandiri, portus ſuos ipſis pandere, hoſtilia in naves, merceſque eorundem inhibere. Viciſſim Belgæ Fœderati, quod Servientus offerebat, ſubſidium pecuniarum abnuere; & cum idem poſtularet, ut exercitum in expeditionem educerent, aut cum parte ſaltem illius hoſtem diſtinerent, ne totas vires in Gallos vertere poſſet, ad utrumque vires, aut voluntatem ſibi eſſe negare. Reditus Provinciarum exhauſtos bello gerendo non amplius ſufficere: inde pacem ſibi cum Hiſpanis utique concludendam, ac ſpem eſſe, Gallos idem facturos, antequam in deterius res irent.

Pax nutat.

§. 137. Ita quam tunc plerique Suecicis Legatis Monaſterium profectis ſpem pacis brevi coalituræ conceperant, vana deprehendebatur. Omnes equidem pacem loqui, ſed nec omnes ejus obtinendæ momenta obſervare, quidam hinc inde eidem obſtacula ponere. Apud Cæſareos ardor pacis, quem hactenus præ ſe tulerant, haut parum refrigerari ſentiebatur. Animos addiderant pax cum Hollandis propinqua, Hiſpanorum in Belgio ſucceſſus, Ilerda à Gallis incaſſum obſeſſa, tenues horum in Belgii finibus paratus, in ſeditionem pervicaces Vinarienſes legiones. Contra Cæſari validæ per Bohemiam, & hæreditarias Provincias copiæ. Melander rei gerendæ cupidus, qui & ipſe Cæſareos Legatos, ne nimium properarent, monuerat, exercitus Bavaricus in Cæſarem pronus. Ita intractabiliores quam antea non modo nullas circa negotia adhuc indeciſa rationes audiebant, ſed & hinc inde quæ Oſnabrugæ convenerant, retractabant. Quin & Galli etſi tunc rebus paulo durioribus ultro pacem extractum ire videbantur, quoad res ſuas in Belgio melius ſtabiliiſſent. Suecis difficillimum negotium militum ſatisfactio ſupererat, ſuper qua antequam conveniſſet, ad alia plene concludenda deſcendere ipſis haut licebat. Quin nec de illa ipſa certi quid proponere poterant, antequam Alexander Erskeinus ab exercitu revertiſſet. Ita Cæſareorum pertinacia, & Gallorum lentor idoneum ipſis prætextum præbebat invidiam extractæ pacis à ſe in alios derivandi.

Trautmansdorfius diſceſſum parat, lubentibus Catholicis, invitis Evangelicis.

§. 138. His omnibus accedebat diſceſſus Trautmansdorfii, qui quinquies jam à Cæſare avocatus, differri à ſe amplius iter poſſe negabat. Cauſam huic avocationi dediſſe credebatur Legatus Hiſpanicus in Aula Cæſarea, ut ſolet, potens, ſuccinentibus & qui Monaſterii erant. Hi ſcripto ac ſermone adverſus acta ejuſdem proteſtati jactarant: Si pacem is nunc cum Suecis concluſerit, ſolum in cauſa fore, qui Domus Auſtriacæ fortunam reſurgentem impediat. Antea quoque tractatus cum Gallis præcipitaſſe, velut plane de viribus Domus Auſtriacæ conclamatum foret. Iidem quoque conati fuerant gratiam ipſius in animo Cæſaris labefactare per Mariam Auguſtam, & Chiroguam Capucinum; qui tamen literis propria manu ſcriptis Comiti indicium faciebat, quid in ipſum Hiſpani molirentur. Unde mirum non eſt, Trautmansdorfio poſtea pacem Hiſpanicam parum curæ fuiſſe; ac Hiſpanos prohibere non potuiſſe, quo minus ipſi pace excluderentur. Quo fine Mediatores inſtigabant, ut demonſtrarent, communem pacem rei Chriſtianæ maxime utilem eſſe ſiſtendis Turcarum progreſſibus; Tum & Lotharingum ſubornabant, ut miſſo Ruſſiloto Cancellario ſuo, velut Epiſcopi Virodunenſis delegato, adverſus tractatus iſtos proteſtationem interponeret; Parlamento quoque Anglicano permoto, ut Palatini cauſam probaret; Denique teſtati, ſe Franckendaliam reſtituere, aut in ceſſionem Alſatiæ conſentire nolle. Cæterum & Pontificis Nuntius, Oſnabrugenſis Præſul Franciſcus Wilhelmus, qui autoritate ſua Catholicorum conſultationes temperabat, ſimul Jeſuitæ Monaſterienſes ob iſta circa Gravamina Oſnabrugæ acta acerbe perſtringebant, ac omnes conſpirabant, ut eundem Monaſterio di-

1647. moverent. Etſi multi credebant, haut ægre tuliſſe Trautmansdorfium ſua acta labefactari, ſi forte verſâ armorum fortuna Cæſar & Catholici leviore actura defungi poſſent. Nam prævalentibus Suecis facile ad conventa recurrere licebat. Contra abitu iſtius dolebant Evangelici, quod viri moderatio ad promovendam negotiationem plurimum contuliſſet; ac metus erat, ne eo digreſſo tractatus ſi non abrumperentur, ſaltem adhæreſcerent. Inde Principalibus & Urbicis ſociati Saxonici & Brandeburgici, qui hactenus ob negatum, quem affectabant, Excellentiæ titulum conſultationibus iſtorum abſtinuerant, eum ut diutius maneat, rogare conſtituunt.

4. Jul.

Unde cum prius ex Suecis intellexiſſent, quo loco tractatus eſſent, Leuberum Saxonicum & Langenbeckium Luneburgicum ad Trautmansdorfium mittunt rogatum, ut unum adhuc diem maneat; interim ſe tentaturos, num negotio finem imponere poſſint; qui & tantillam moram ipſis annuebat. Quanquam autem viderent, difficillima rerum capita adhuc ſupereſſe, & quæ per biennium expediri non potuerant, ita raptim nunc confectum haut iri; totum tamen eum diem conſultationibus dabant. Interim Sueci apud Gallos quid facto eſſet opus deliberabant. Hiſce Contarenus confirmarat, ipſum Trautmansdorfium manere cupere, ſed à Pegneranda ad diſceſſum impelli, qui ſperet illo digreſſo ſummum tractatus moderamen penes ſe fore. Nam Naſſovium & Lambergium placido eſſe ingenio, Cranium nullo numero, Volmarum multa prudentia, nec ſpernenda autoritate Hiſpanico ſtipendio illigatum, cuique è Pegnerandæ nutu pendere neceſſum ſit. Ne igitur deinceps ſumma rerum penes Hiſpanos eſſet, placebat Gallis, ut utrique ſeorſim ipſum inviſentes idoneis rationibus eidem *perſuadere niterentur, ſeptimanam unam* atque alteram adhuc morari velit, quod ſpes ſit, interea tractatui finem imponi poſſe. Se propere Servientum huc evocaturos, ac Hollandicorum Legatorum reditui inſtituros, quo pax Germanica & Hiſpanica ſimul concludatur. Ita eam clauſulam, ad quam negotium jam adhæreat, ultro expiraturam, & inutilem futuram. Quanquam autem Sueci eidem ut manere vellet, ſupplicandum haut ducebant; tamen quod is primarius Cæſaris Miniſter foret, qui ſerio hactenus rem egerat, ac ambitioſe confectæ pacis gloriam affectare videbatur, Gallorum conſilium haut adſpernandum ducebant. Præſertim cum Trautmansdorfio monente ſpes eſſet, haut parum ad ſummam rerum profectum iri; ſin ſpretis ipſorum rationibus abire pergeret, favor ipſos comitaturus erat, nil quod penes ſe foret intentatum reliquiſſe. Unde illa adhuc veſpera ipſum inviſentes obtinuere, ut pauculos adhuc dies manſurum ſe polliceretur. Sed Regiis vix digreſſis Chiſius & Pegneranda aderant, qui ad iter ingrediendum ſtimulos denuo ſubdebant.

Evangelici circa eam rem ſatagunt.

5. Jul.

§. 139. Evangelici interim in ſeram uſque veſperam conſultatione extracta decretum formarant, quale per anguſtiam temporis, reique indolem dabatur, idque ſequenti mane per Deputatos Trautmansdorfio exhibuerant. Qui declarabat, ſaltem eouſque ſe manſurum, quoad Suecorum ſententiam cognoſceret, ac num ad concluſionem perveniri poſſit. Id Evangelici ſtatim Suecis ſignificant, diligenter rogantes, negotio finem imponant, ac conditiones reducendæ circa ſacra & civilia libertati jam obtentas amplectantur, quas incertæ armorum aleæ exponere temerarium ſit. Quanquam ſimul faterentur, rebus ſuis haut conducere, Gallos ſolos tunc cunctantius tractantes in bello deſtitui, quod Germaniæ inde ruina ſecutura ſit. Nam ſine dubio Cæſarem pacata Germania Galliam invaſurum. Inde novi belli telam naſci: in qua ſi ſuccumbat Gallia, Cæſari facile fore victricia arma in illos vertere, qui hoc in bello Regibus ſtuduerint. Catholici contra ſuper ſublevando Cæſare, ac tuendæ Eccleſiæ Romanæ ſtatu conſiliis collatis haut parum difficultatis invenerant. Nam quid à Bavaro expectandum eſſet, non conſtabat. Quin ea temporum mutatio contingere poterat, ut qui nunc arma pro ipſis gererent, eadem deinceps in ſe converterent. Quo caſu in poſterum minus fortaſſe, quam nunc obtinendum ſit. 1647.

§. 140. Eodem die Lambergius, Volmarus & Cranius ad Suecos accedunt, inter alia formulam de Palatini reſtitutione adferentes, in qua parum quod deſiderarent Sueci inveniebant, niſi quod de uſu Catholicorum ſacrorum in Provincia Inferiore, prout nunc ſint, retinendo expungerent; quod & Cæſarei demum admiſere. Oſtendebant quoque iſti, circa Gravamina ſe id duntaxat in Oſnabrugenſi tractatione deſiderare, ac emendatum cupere, de paritate munerum Auguſtæ, de ſubditis Evangelicis in Præſulatu Hildeſienſi, de Donavverta, de quindecim annis in Autonomia conſtitutis. Nec abs re fore, ſi denuo cum Trautmansdorfio colloqui velint. Inde Suecis de acceſſu ſuo ſignificantibus Trautmansdorfius ſequentis diei horam nonam condicit. Sed cum Sueci poſtera die congreſſui ſe accingerent, Trautmansdorfius denuntiat; ſe vale jam mutuo dicto commode colloquium admittere iterum non poſſe, ni Sueci in conditiones à ſe ferendas pacem concluſuri ſint. Ea ſi mens ſedeat, in anteceſſum pollicerentur, ſe non amplius paritatem munerum in civitate Auguſtana, nec plus quam ſexcenta uncialium millia pro Landgravia ſtipulaturos. Id ſi annuere non conſtituerint, fruſtra colloquium ſecum ſuſcipi: cum Collegis tamen ſuis rem amplius diſcuti poſſe. Suecis id reſponſum non abſurdum videbatur, ni ipſi Cæſarei de hoc congreſſu propoſuiſſent, nec ipſe Trautmansdorfius excuſationem ad extremam uſque horam diſtuliſſet. Sed nunc imperioſe nimis agi, & præter ſolitum hactenus morem exprobrabant, addito; ſe ex negato congreſſu haut aliud colligere, quam ipſum Collegaſque hac ſimilique ratione tractatus turbatum ire. De colloquio cum Collegis ipſius, cum ante meridiem tempus non ſuperſit, poſt diſpecturos. Ita ſtatim oppido excedere Trautmansdorfius parabat, ni Evangelici, ac Brandeburgici cumprimis, ab ipſo obtinuiſſent, ut expectaturum ſe promitteret, quoad unicum adhuc colloquium haberetur. Id quod & Sueci demum annuebant, ea tamen lege, ut ſolus Salvius cum Volmaro congrederetur, præſentibus Brandeburgicis. Fiebat id horis pomeridianis in ædibus Witgenſteinii. Sed vix per quadrantem horæ ſermones miſcuerant, cum irritatis animis diſcedere pararent, ni Brandeburgici ipſos iterum placaſſent; id quod quinta vice fiebat. Poſtulabat Volmarus, ut Romanus cultus in Palatinatu Inferiore maneret; quanquam ipſe & antea, & poſtremo colloquio de eodem remiſiſſet; nec eo depelli poterat, quicquid in contrarium occineretur. Circa Haſſicam cauſam uterque ſententiæ ſuæ mordicus inhærebat. Paritatem in urbe Auguſtana neque Salvius remittere, neque Volmarus concedere volebat. Durlaceni Legati Suecis perſuaſerant, pleriſque Cæſareorum formula contentis aſſentiri, modo Marchioni permittatur clauſulam addere,

Cæſarei Suecis ſpem faciunt.

Trautmansdorfius tractare amplius abnuit.

6. Jul.

Salvii cum Volmaro congreſſus.

ut ipſi

1647. ut ipſi liberum ſit jura ſua inpoſterum liquidius demonſtrare. Id quod abrupte à Volmaro negatum. Inter has diſceptationes Volmarus à Trautmansdorfio ſchedam accipit, qua noſſe cupiebat, num ea ipſa hora pax concludi poſſit: ſin minus, utique ſibi abeundum. Sed quia uterque perſpiciebat hoc modo & ita raptim eam confici non poſſe, re infecta diſceſſum. Suecis tamen ſufficiebat Brandeburgicis teſtibus demonſtraſſe, penes ſe culpam infecti negotii non hæſiſſe.

Trautmansdorfius Monaſterio diſcedit.

§. 141. Statim atque Volmarus in Trautmansdorfii ædes regreſſus eſſet, hic conſcenſo curru oppido excedebat, famam ſerio quæſitæ pacis relinquens, circa quam autoritate ſua haut parum promoverat, eoque metus erat, ne ipſo digreſſo omnia lente procederent. In itinere Moguntinum rogaverat, Legatis ſuis injungeret, ut Catholicorum animos ad pacem permoverent, quod iſti Hiſpanorum conſiliis nimium tribuerent. Idem quoque Francofurti, Noribergæ, & paſſim qua tranſierat, de Catholicorum duritie queſtus duo ſe potiſſimum Cæſari ſuggeſturum ferebat, ut neque aleam prælii tentaret, & quæ ipſe cum Suecis circa gravamina tranſegiſſet, rata haberet. Ejus ſacerdos Noribergæ diſſeruerat: Pontificis Nuntium, Hiſpanos & pleroſque Catholicos acriter inſtitiſſe, ut inde avocaretur, ac in os exprobraſſe; haut utilem ipſius apud tractatus præſentiam, & Evangelicis plura indies eundem conceſſurum; ne hæc quidem ſe ſervaturos, quæ ipſe nimia facilitate indulſerit. Malle ſe bellum in multos adhuc annos extrahi, quam pacem in eas, quæ nunc præſcribantur, leges admittere. Quæ vera fuiſſe ipſe eventus docuit. Sane perſpiciebat iſte, ingentem Cæſari moleſtiam incumbere non ſolum ab inimicorum Regnorum armis, ſed & à moroſitate ſociorum Hiſpanorum & Bavari. Qua ut Cæſar exiret initio quam maxime cupiebat, cum ſola Suecia pacem inire excluſa Gallia. Id cum non ſuccederet, cum utroque Regno pacem concludendam judicabat, nec rationes Cæſaris cum Hiſpani rationibus utique implicandas. Nec tamen deerant, qui diſſererent; Trautmansdorfium ſerium pacis ſtudium præ ſe tuliſſe, ut Evangelicorum animos ſibi conciliaret. Sed quia non mature cum Catholicis communicarat, quæ circa Gravamina Evangelicis annuerat, & ea res ad extremum dilata iſtis ſuper nullitate querendi anſam dederat; credebatur id feciſſe, vel pro Cæſareorum more imperioſe, vel potius tecte conſciis Catholicis, ut his prætextus eſſet contradicendi, ac Cæſareis inde color naſceretur inhibitis tractatibus bellum continuandi.

Catholici paritatem Auguſtæ admittere nolunt.

§. 142. Cæterum jam ante Trautmansdorfii diſceſſum Catholici coitione facta ſuper Gravaminibus varios ſcrupulos movere cœperant, queis cumprimis paritas munerum publicorum ex utraque religione cum in aliis urbibus, tum Auguſtæ Vindelicorum impugnabatur. Incentor horum erat Leuxelringius, qui primo Franciſcum Wilhelmum Epiſcopum, Petrum Buſchmannum Cancellarium, & Adamum Adami Priorem Murhartenſem, complurium Catholicorum Ordinum nomine ſuffragia ferentem, in ſuam ſententiam pertraxerat, quos Moguntinus, Salisburgenſis, Bambergenſis, Herbipolenſis, alii ſequebantur. Bavarici quoque etſi modeſte, oſtendebant, ab hero ſuo juſſos contradicere. Jactabant iſti, pari ſe jure Catholicorum Auguſtæ, quo iſti Evangelicorum, patrocinium ſuſcipere. Merer iſtos favorem, cum ſoli nuper urbem defenderint. Paritatem repugnare praxi anni viceſimi quarti; ac centum ab hinc annis Catholicos prærogativa gaviſos. Quin nec ipſos Evangelicos cives Auguſtæ eam paritatem deſiderare. Contra apud Evangelicos decretum erat ſemel placitis inſiſtere, niſi quod quidam pro quindecim annis eorum nomine, qui deinceps in Catholicorum terris ſacra Evangelica ſuſcepturi eſſent, haut ita præfracte contendendum cenſerent. Ac ſane niſi paritas munerum Auguſtæ, & aliis urbibus obtineretur, hi tractatus citra fructum futuri illis erant, cum jam ante annum viceſimum quartum eam in ſtatu ſuo moleſtiam ſenſiſſent. Quo anno & Auguſtæ penes Catholicos vis imperii fuerat, Evangelicis non niſi umbra relicta, quod majore ſuffragiorum numero ſemper vincerentur. Ita porro cum hiſce egerant Catholici, ac in poſterum ſe acturos minabantur, ut niſi paritate conſtituta Evangelicorum libertati cautum non eſſet. Et magnum in ea urbe momentum videbatur, quæ quadringenta uncialium millia annua, ſi opus foret, ad cauſam communem conferre poterat. Enimvero Catholicis ita acriter renitentibus plerique aliquid remittendum cenſebant; ac ſufficere, ſi unus è Duumviris & Quæſtoribus Evangelicus ſit; reliqua in priore ſtatu poſſe relinqui. Id quod Electoralibus Saxonicis & Brandeburgicis videbatur, quorum his injunctum erat pacem quocunque modo ſuadere, nec paritatem iſtam morari. Pacem quoque inclamabat Darmſtadienſis, Wurtenbergicus, Meclenburgicus, Wetteravicus, Ratisponenſis, Noribergenſis, Francofurtanus, qui Saxonicis adſtipulabantur. Contra Lampadius Luneburgicus iis, quæ Oſnabrugæ convenerant, firmiter inhærendum cenſebat, cui Caſſellanus, Argentinas & pauci alii accedebant; qui tamen cauſam adverſus plures haut ſuſtenturi videbantur. Inprimis Thumbshirnii Altenburgici facilitas, ac puſillanimitas improbabatur, qui una cum Saxonicis Electoralibus Catholicos prenſans ad pacem admittendam hortabatur, ad infimas obteſtationes per viſcera divinæ miſericordiæ deſcendens. Cui Argentinas in os exprobrabat; hoc modo ipſum partam hactenus laudem ad extremum perdere, nec eo redacta Evangelicorum arma, ut pacem mendicare neceſſum ſit. Hac adverſæ partis timiditate in commodum ſuum uſi Catholici ferocius ſubinde agere, ac plura in Oſnabrugæ conventis ſolicitare, ut jam multi reſtitutionem circa amneſtiam & gravamina ad ſtatum anni viceſimi quarti adſpernarentur, qui tamen ab omnibus probatus, & fundamenti loco tractationi ſubſtratus fuerat. Sed Cæſarei Catholicorum conſilio audito, prius ſibi placitis abdicatis, paritatem illam retractabant; Volmaro jactante, vel cæteris omnibus tranſactis ob iſthanc, velut ad oppreſſionem Catholicorum vergentem, bellum continuandum eſſe. 1647.

Evangelici vacillant.

Sueci adhuc Monaſterii manent.

§. 143. Trautmansdorfio digreſſo Sueci quoque Oſnabrugam reverti parabant, ni Evangelici & Contarenus Venetus ipſos, ut paucos adhuc dies morentur, rogaſſent. Et ſuadebat cumprimis Contarenus ocyus tractatum concludendum, quod tempus nunc maxime opportunum ſit glorioſam Reginæ pacem obtinendi. Eandem jam cupita ſatisfactione potitam. Ordines in Univerſum, & pleroſque ſingulorum quæ deſiderarant obtinuiſſe. Si quæ ſuperſint ex æquo decidi poſſe. *Inter Cæſarem & Gallum dubia quædam ſupereſſe,*

ſed

1647. ſed initio pacis à Suecis facto & iſta facile conventura. Legatos Hollandicos propediem expectari; quis mandatum ſit omnibus modis pacem urgere. Eorum adventu ſi negotium infectum inveniatur, facile rerum faciem verti poſſe. Tempora mutationi obnoxia; multos bello huic implicitos, quorum ſtudia atque commoda in diverſum tendant. Ergo manerent, & ferrum dum candet cuderent. Nec ſegnius inſtabant Evangelici; ſatis patere Gallorum conſilia non pacem, ſed belli continuationem ſpectare. Sed cum bellum, poſtquam Regibus ac Ordinibus fere ſatisfactum ſit, jam fruſtra geratur, cujus & malis tolerandis amplius pares haut ſint, Gallis ad pacem exemplo præirent. Unde placebat Suecis Monaſterii adhuc morari, ac petitis Ordinum expediendis pro virili incumbere, ut omnibus pateret, quantopere ipſi rem confectam cuperent.

Galli Inſtrumentum ſuum edunt.

§. 144. Eo fine tum Sueci, tum Evangelici Gallos hortantur, ut edito demum Inſtrumento ſuo ad concluſionem tractatuum procedere velint. Id quod hi Suecis prius oſtenſum tandem Mediatoribus exhibuere. Eo Inſtrumento complures duræ leges inſertæ inveniebantur; cumprimis circa aſſecurationem, ſi pax Hiſpanica non ſimul concluderetur, ac ut Cæſar in poſterum omne auxilium Hiſpano deneget. Tum ut civitates Imperiales in Alſatia, aliique immediati ſtatus Imperii, in Metenſi, Tullenſi ac Virodunenſi præſulatu, ac Alſatia (quæ pleno jure à Cæſare Galliæ cederentur,) ſiti, aut feuda inde recognoſcentes Regi velut mediati ſtatus deinceps ſubjicerentur; utque Cæſar titulo Landgravii Alſatiæ abſtineret; ac Lotharingici cauſa hinc ſepararetur. Multa quoque de Sabaudo, Mantuano & ſimilibus admixta erant, quæ huc non ſpectarent, non niſi remorandæ paci facientia. Circa quæ ut moderata conſilia ſequerentur, cum Sueci monerent, Galli obnixe poſtulatis hiſce inſiſtebant, jactantes; Suecos ex fœdere ad omnia iſta pervincenda teneri.

Cæſarei tractationem differunt.

§. 145. Poſt Trautmansdorfii abitum Brandeburgici ſe Cæſareis & Suecis interponebant non quidem ad modum ſolennium Mediatorum, queis ubi res exigat, rationem expediendi negotia, ac temperamenta proponere ſolitum eſt, ſed ut inter partes hinc inde commearent, ac utriuſque declarationes additis modeſte rationibus referrent; ne partibus tam crebro congredi neceſſum foret, aſperiore verbo facile irritandis. Et quia Trautmansdorfius diſcedens diſſeruerat, ſua profectione pacem impeditum non iri ac Collegas ſuos non minus tractationi incubituros, Sueci quoque cum hiſce circa abſolvendos tractatus operam continuare decreverunt. Enimvero Cæſarei lente agere, & modo hæc, modo illa excuſare, quoad ſerio Sueci urgerent, num deinceps circa ſummam rerum agere ſecum velint? Ad quæ Cæſarei reponebant; ſpem ſibi eſſe, valida fore, quæ cum Trautmansdorfio acta ſint. Cæterum injunctum ſibi haut longius procedere, quoad iſte de actis apud Cæſarem retuliſſet. Unde rem tantiſper in ſuſpenſo habendam, ac Cæſaris declarationem expectandam. Ita tractationem etſi nondum abruptam in longum extractum iri patebat, ex armorum ſucceſſu deinceps à Cæſareis moderandam.

De ſatisfactione Haſſica.

§. 146. Initio menſis Julii Landgraviæ poſtulata ſcripto concepta denuo Cæſareis per Suecos exhibebantur; queis inter alia ſatisfactionis loco octingenta uncialium millia petebantur, oppidis Moguntinis, Colonienſibus & Fuldenſibus pignori opponendis, quoad iſta exſoluta ſint. Tum ut Haſſicis militibus eodem modo quo Suecicis, pro rata ſatisfiat. Ad quæ à Cæſareis repoſitum; Moguntinum, Colonienſem & Fuldenſem malle rem aleæ belli committere, quam ulla ſuæ ditionis loca Haſſis in ſolutum aut pignoris antichretici loco concedere. Id tamen annuebant, ut Landgraviæ quadringenta uncialium millia intra certum tempus, de quo conveniendum ſit, ſolvantur, ad quæ regiones Haſſicis tributis hactenus ſubjectæ ratam partem conferre debeant. Ulteriorem pro militum ſatisfactione prætenſionem plane adſpernabantur. Præter hæc Cæſarei pacta ſucceſſionis cum Hanoviæ Comitibus confirmare nolebant ob proteſtationem à Saxone interpoſitam, qui expectativam ejus Comitatus à Cæſare obtinuerit. Contra Caſſellani Saxonicam proteſtationem inanem declarabant, quod Cæſar factam antea ſibi conceſſionem re non amplius integra tollere nequeat. Marpurgenſe negotium Cæſarei ad Darmſtadienſis declarationem, & pactum gentilitium revocare cupiebant. Sed Caſſellani Regiorum declarationi obnixe inſiſtebant; nec ſe alterius cognitioni cauſam ſubjecturos, quam ſemel Regum arbitrio crediſſent. Et denuntiabant Regii Darmſtadienſibus; ſe hactenus laboraſſe, ut id negotium ex utriuſque partis placito componeretur; quod cum obtineri non potuerit, ſtandum nunc eo, quod Suecicis Tabulis continetur, ac res in ſtatum anni decimi octavi reponendas. Adjiciebant Galli minas; Darmſtadienſem, ſi tergiverſetur, hoſtis loco habendum: ſe quippe ad aſſerendam Caſſellanæ cauſam ex fœdere teneri.

Guarantia Belgarum cum Gallis abſolvitur.

§. 147. Inter hæc *tractatus guaranticus* inter Gallos & Belgas Fœderatos abſolvebatur, Serviento & Thuillerio Legatis Gallicis inſtantibus. Illo articulus continebatur; ne Galliæ Rex ſociis ſuis adverſus Fœderatum Belgium auxilium ferat. Ejus perſpicuam declarationem Galli poſtulabant, quod, cum Belgæ, ac Sueci ex fœdere auxilia mutuo ferre teneantur, adverſus quoſvis commerciorum libertatem turbaturos, ſi deinceps inter Gallos & Suecos ſuper commerciis lis oriatur, Belgæ Suecis adſiſtere neceſſum habeant; eoque iniquum ſit Galliam ſtringi in re, quæ Belgarum arbitrio relinquatur. Ad quæ Belgæ reponebant, hiſce verbis Luſitanos reſpici. Sed cum ipſo pacto communia verba retinerentur, Gallis iſta expungi fruſtra contendentibus, multi verebantur, ne Sueciæ æque, ac Luſitaniæ illa clauſula oppoſita foret. Eo tractatu demum abſoluto & ſubſcripto, Belgæ ad pacem abſolvendam Legatos ſuos Monaſterium novis cum mandatis mittebant. 19. Jul. Quia autem eoſdem deinceps quoque Sequeſtrium vices inter Gallos Hiſpanoſque obituros ſpes facta erat, poſtulabant Galli, ut diſtincte ii[illegible] injungerent, quouſque deſideriis Galliæ in negotiis nondum deciſis favere debeant. Cui poſtulato provincia Hollandia contradicebat, ut ea res ipſorum Legatorum arbitrio committeretur. Ex quo conjiciebatur, Gallis parum ab ea Republica in favorem ſui expectandum, quod plerique iſtorum Legatorum Gallis parum æqui in Hiſpanos propenderent. His geſtis Servientus Haga 24. Jul. Mona-

1647. 24. Jul. Monaſterium revertebat; cui ut pro more donum ſex mille florenorum daretur, cum in conſeſſu Ordinum proponeretur, Hollandia provincia intercedebat; quæ & ſolenniter eidem valedicere, ac extra oppidum deducere, cum ordo ipſam nunc tangeret, omittebat.

Pax in ancipiti eſt. §. 148. Ita pax tunc in ancipiti hærebat, multis rebus magni momenti nondum expeditis; & quia hactenus ea clauſula tractatibus ſemper addita erat, ut ſi vel unicus articulus indeciſus reſtaret, reliqui omnes de quibus conventum foret, citra obligationem eſſent. Nec ſpes erat brevi circa tractatus promovendos operæ pretium futurum. Catholici animis elati omnia conventa reſſicturos ſe minabantur, queis ferociam addebat Wertani ad Cæſarem defectio, anceps Suecicorum armorum apud Egram conditio, Vinarienſium legionum ſeditio, ſolutum Ilerdæ obſidium, expugnatum Landreſium: inprimis quod Bavarus in arma retrahendus ſperaretur, circa quod omnis lapis movebatur. Cæſarei citra nova mandata ad plura tractanda progreſſuri non erant, quæ quando afferenda forent, haut conſtabat. Qui & oſtendebant, Cæſarem junctam cum Hiſpanis pacem cupere. De qua etſi Galli verbo ſpem facerent Hollandis modo reverſis; rem tamen ipſam quantum poſſent variis remoris extrahebant; quibus etſi nullæ amplius in Germania copiæ forent, ob ſubſidium pecuniarium aſpere obnitendum non erat. Evangelicorum Legati plerique attoniti, animisque ægri, tanto temporis, ac ſumtuum diſpendio nil adhuc effectum. Saxonicus Legatus Piſtorius Monaſterio domum proficiſcebatur ſumtibus uti ferebat impar; quorum magnitudinem & multi alii vix tolerabant: ac poſtquam Cæſarei mentem ſuam expoſuiſſent, plerique Oſnabrugam revertebant. Unde & ipſe Oxenſtierna, Salvio jam prægreſſo, eodem redire conſtituit, interpoſita prius apud Cæſareos proteſtatione; cum hi Oſnabrugæ conventis diſcedere velint, ſe quoque illis, quæ circa ſatisfactionem, & alia tranſacta ſint, amplius teneri nolle, ac nova è Suecia mandata expectaturum. Bavarico quoque Legato denuntiatum; etſi ipſius Principi in Palatina cauſa Regina inſigniter gratificata ſit, ſi tamen cum Cæſareis colludere ipſum pateat, iſta quoque retractatum iri. Ita Oſnabrugam iſte rediit, poſtquam duos per menſes Monaſterii hæſiſſet, maligniore jam pacis fiducia, quam cum eodem proficiſceretur. Cujus propinquam ſpem cum plerique Evangelici, tum inprimis Oſnabrugenſes præceperant, ut ipſis Cæſareis incertum qua de cauſa ſuggerentibus Petriburgo munimenta dejicere inciperent. Quod tamen à Suecis ſtatim atque id reſciſcerent inhibitum.

22. Jul. Suecici Legati Oſnabrugam redeunt.

25. Jul.

De ſatisfactione militum. §. 149. Paulo poſt ab exercitu Oſnabrugam revertebat Erskeinus, ducum ſententiam ſuper militum ſatisfactione adferens. Unde Legati Suecici poſtulata exercitus libello concepta Cæſareis, qui & ipſi Oſnabrugam remeaverant, offerunt. 4. Aug. Exprimebantur ibi quinquaginta ſex equitum, ſex dragonum, ſexaginta tres peditum legiones. Singularum *equeſtrium legionum menſtrua ſtipendia* novendecim millibus ſexaginta quatuor uncialibus; dragonum 10980. pedeſtrium 8629. taxabantur. Accedebant pro re tormentaria in menſem centena millia uncialium, ac pro ducibus, miniſtris togatis, viduis ac pupillis 223507. Sic ut ſinguli menſes duobus fere millionibus taxarentur. Et quia decem menſium ſtipendia poſtulabantur, *tota ſumma ad viginti uncialium millio*nes adſcendebat. Id ſcriptum à Cæſareis acceptabatur quidem, ſed cum iſtud non tam ſe, quam Ordines ſpectaret, cum hiſce id ſe communicaturos declarabant; qui & de hocce ad ſuos domum referebant. Ejus poſtulati magnitudo apud pleroſque conſternationem, apud alios iram excitabat. De hocce poſtulato judicium. Quidam ex ipſis Evangelicis id plane rejiciendum, nec tractatus de eodem, quod præſtari nullo modo poſſet, ſuſcipiendos cenſebant. Potius ad concordiam redeundum Ordinibus utriuſque Religionis, ac ſociatis conſiliis aliam viam, qua hiſce malis exiri queat, diſpiciendam. Alii cum Suecis agendum judicabant, ut poſtulata illa ad æquam moderationem deducerentur. Agnoviſſe ſe antea, par eſſe, Suecico militi à ſe ſatisfieri. Id nunc ita abrupte citra inſignem Suecorum offenſam rejici non poſſe. Reliqui differebant expectandos armorum eventus. Nam ſi contingat Suecos à Cæſareis Germania pelli, illorum non amplius rationem habendam; ſed tunc Cæſareo militi ſatisfaciendum, quicum tolerabiliore lege quam cum Suecis decidi poſſe ſpes ſit; ac in hos minore moleſtia, quam in Suecos, pecunias erogari in Germania manſuras. Sin fortuna Suecis faveat, ſat ſpatii fore cum hiſce tranſigendi. Ac facile perſpiciebant Evangelici, ſe neque ſolos huic oneri ferendo pares, neque idem in ſolos Catholicos devolvi poſſe, ſed utriſque humeros ſubdendos. Sed Catholici hoc negotium tangere plane abnuebant hanc potiſſimum ob cauſam, quod eo caſu Cæſar, ac Bavarus paria pro ſuis exercitibus ſe ſtipulaturos declaraſſent. Aſt Cæſarei poſtulata Suecorum magna cum invidia differre; tanta argenti ſumma Germaniam fere emi poſſe. Reginam acceptis quatuor Principatibus ipſam ſuo militi ſatisfacere par eſſe; nec improba deſideria reſponſo dignanda. Ipſe Cæſar literis ad præcipuos Ordinum datis immodeſtiam petitorum acerbe perſtrinxerat hortatus, conſilia, viresque ſecum ſociarent; quo facto cum Regiis tranſigere in proclivi fore. Erskeinus contra, qui rem hanc agere non velut ex Reginæ mandato, ſed ſolo exercitus nomine juſſus erat, acriter inſtare, ut ſuper eadem conſultatio ſuſcipiatur, minatus ad exercitum ſe abiturum, ac de rejectis ejus poſtulatis relaturum, qui conſilia Ordinibus parum grata ſit capeſſiturus. Denuntiaſſe jam Reginæ milites; non eſſe quod illa ſuper ipſorum ſatisfactione curam ſuſcipiat, cui viam ipſi ſint inventuri. Fortaſſe hos deinceps tertiam tractantium partem fore, nec arma depoſituros, niſi poſtulatis obtentis. Eidem tamen militarium exactionum adſuetudine ferocius differenti à cæteris haut remiſſius occurſum. Nec abſurde Lubecenſis Gloxinus occinebat: nondum tempus eſſe militum præmia exigendi; pacem prius Germaniæ iſti repræſentarent. Mercedem non niſi poſt operam ſolvi. Enimvero aliam viam inſiſtebant Legati Suecici apud Evangelicos ſancte teſtati; ubi militibus ſatisfactum ſit, ſe mox tractatibus finem impoſituros. Ea differtur. Addebatur, haut animum ſibi eſſe *petitæ ſummæ pertinaciter* inſiſtere, ac dolere ſibi Ordines ejus magnitudine protelari. Id quod pronis auribus ab his acceptum. Nec tamen ad conſultationes accedi poterat, niſi novis mandatis allatis: ac judicabant ipſi, id caput ad extremum cæteris omnibus tranſactis rejiciendum eſſe. Nec Suecis id negotium fervidius in præſens agere inte-

1647. integrum erat nutante fortuna belli, poſtquam inducias Bavarus abruperat.

Catholici Oſnabrugæ conventa retractant.

§. 150. Eam ob cauſam & Catholici quæ Oſnabrugæ nuper convenerant plane aboleri volebant, velut tumultuario & ſine more inter Cæſareos & Suecos acta; quæ denuo maturo conſilio inter ipſos Ordines recoquenda ſint. Addebat oleum camino Jeſuita Mulmannus, qui ficto ſub nomine *Euſebii de Euſebiis* duo ſcripta typis publicaverat, queis titulus, *Judicium Theologicum ſuper quæſtione: An pax, qualem deſiderant Proteſtantes ſit ſecundum ſe illicita?* & *Vehiculum Judicii Theologici*: quibus acriter perſtringebantur, quæ nuper à Cæſareis conceſſa fuerant. Nec ſegnius Catholicos Ordines Hiſpani ſtimulabant promiſſis liberaliter auxiliis, quamprimum pax inter ſe, & Gallos concluſa foret. Et quanquam Catholici initio conſtituerant miſſis Oſnabrugam Deputatis tentare, num ſuper illis, quæ ibidem concluſa erant, conveniri poſſit: id tamen mox omiſſum, Volmaro diſſuadente, quod Evangelici Suecorum fiducia ſine dubio prius conventis inhæſuri ſint. Ita illi ad bellum animis converſi repetitis precibus Bavarum ad hoſtilia in Suecos reſumenda ſtimulabant; cum
7. Aug. Evangelicis interim Oſnabrugæ alia agerentur, multis domum, aut in Hollandiam excurrentibus. Et quia circa ſacra ſubditorum Cæſareorum maxima difficultas erat, Saxonici Electorales & alii cenſebant; eam cauſam Suecis denuo commendandam, quo ita eandem moderentur, ne tractatus ideo abrumpatur. Quæ ſi impetrari non poſſint, providentiæ divinæ relinquenda; præſertim cum non conſtet, num iſtis bello conſulendum ſit; contra bello extracto facile utraque pars exitio involvi queat.

Sueci ſcripto ſeſe in Palatina cauſa declarant.

§. 151. Aſt Galli, ut Bavarum Cæſareis partibus averterent, apud Suecos acriter inſtabant, ut quæ nuper in cauſa Palatina Monaſterii declaraverant, ſcripto concepta ederent; quod metus ſit, ne ſi iſte diutius rerum ſuarum incertus relinquatur, Cæſari à quo valde ſolicitetur, iterum accedat. Ejus porro poſtulatis non pauci Evangelici ſtuduerant, quod idem ſpem feciſſet, ſe viciſſim circa componenda gravamina utilem operam ipſis navaturum; quorum impulſu Sueci Bavaricis ſuper omnia fere capita annuerant. Sed quia Cæſarei Suecos, quod ſcripto ſuam declarationem non edidiſſent, velut tergiverſantes arguebant, eaque ratione Bavarum communi Catholicorum conſpiratione in arma iterum propulſum ibant; Sueci verbo antehac conventa ſcripto concipiebant ad eum fere modum, uti poſtea Inſtrumento Pacis inſertum eſt. In quo & de bonis à Cæſare in Moguntinos miniſtros, & à Bavaro in Metternichium donationis titulo tranſlatis mentio fiebat, cum Galli caviſſent, non allodialia, ſed feudalia iſta bona eſſe. Ea formula à Secretario Legationis ſubſcripta Gallis tranſmittebatur, addita tamen conditione, ut quemadmodum jam Bavaricis ſit ſatisfactum, ita & hi, quæ abſolvendæ adhuc paci reſtent, ac inprimis de Suecici exercitus præmiis promoverent. Quæ formula in Sueciam tranſmiſſa, citra moram à Regina firmabatur. Et Galli eo facto læti Eſpignium Avauxii agnatum ad Bavarum miſere, qui iſta nuntiaret, ſimul, ut is à conjungendis cum Cæſare armis arceretur, operam daret.

Tractatus pacis Oſnabrugæ quieſcit. 6. Aug.

§. 152. E Cæſareis autem, qui tractatus continuaturi videbantur, Sueci exquirebant; an non à Catholicis, æque ac ipſi ab Evangelicis, in mandatis habuerint ſuper Gravaminibus tranſigere? 1647. An non ſubinde, quæ acta ſint, cum iſtis communicarint? quæ ſi ita eſſent, quo fine Catholici novam nunc conſultationem ſuper utrinque placitis inſtituerent? Cæſarei mandatum ſe iſtorum nomine agendi habuiſſe affirmabant; haut tamen minutias quaſvis cum Catholicis expendiſſe, ſed ſecuros, quod crederent ab hiſce admitti poſſe. Sed cum Monaſterium veniſſent, intellexiſſe, quæ Oſnabrugæ concluſa forent, paſſim à Catholicis carpi, eoſque quicquid ipſi obſiſterent, novæ conſultationi inſtitiſſe, ac ſingulos à Principibus ſuis nova mandata expetiiſſe. Id quod à ſe prohiberi non potuerit. Cum de aliis capitibus quæ reſtabant Sueci moverent, à Cæſareis oſtenſum; ſe nondum acceptis poſt Trautmansdorfii abitum novis mandatis longius, quam antea factum, progredi non poſſe. Quin demum dicebant; ſtandum iis fore, quæ ad extremum à Trautmansdorfio propoſita forent, & nova à Cæſare mandata haut expectanda. Ita adparebat, ipſos fiducia in armis poſita, è ſucceſſu rerum conſilium capturos; quod fama eſſet, res Suecorum ibi ſe non optime habere, queis adverſo prælio contuſis lautioribus conditionibus potiundi ſpes erat. Ita tractatus tunc plane quieſcebant, niſi quod Salvius aliquot cum Cranio congreſſibus Inſtrumenta pacis utraque conferret; ubi hic multa dudum tranſacta iterum in dubium revocabat; de quo Sueci Evangelicos, quid actum foret, noſſe cupientes, certiores reddebant, ut penes quem morarum cauſa ſit, clare perſpicerent.

Gallicum Inſtrumentum diſcutitur. 7. Aug.

§. 153. Enimvero Ordinibus, queis jam à Suecicis tractatibus otium erat, negotium faceſſebat Gallorum Inſtrumentum; ſuper quo à Moguntino tres quæſtiones ad deliberandum proponebantur. Quid cum decem urbibus Imperialibus ad præfecturam Hagenoicam ſpectantibus ſit agendum, quæ ut immediatum ſub Imperio ſtatum ſervent rogaverint; quod Gallis à Cæſare & Domo Auſtriaca, plus quam penes ipſum erat, heic conceſſum videatur? Num Vaſalli Epiſcopatus Metenſis, Tullenſis & Virodunenſis ceſſo Gallis dominio directo, Coronæ Galliæ ſubjecti eſſe debeant? Num Cæſari ſuadendum, ut excluſo Lotharingiæ Duce pacem abſolvat; an vero ut conſilio & ope, per arma aut tractatus, ipſi adſiſtat, quoad ditionibus ſuis reſtituatur? Ac ſuper decem Urbibus Alſaticis quidem conſtabat, Domum Auſtriacam nunquam jus dominii, aut pigneris, ſed ſolius Advocatiæ ſeu protectionis habuiſſe, idque temporarium duntaxat & perſonale, quod aliquando cum ſingulis præfectis provincialibus immutatum fuerit; nec ſemper penes Auſtriacam Domum, ſed & alias Principum familias hæſerit, quin nuper morte Leopoldi Archiducis tantum non extinctum ſit. Iſtud Advocatiæ jus non magis nunc in Galliam translatum intelligi poſſe, quam credibile ſit, Galliæ Regem hiſce legibus id ſuſcepturum. Nec enim præſumi poſſe, propter iſthanc dignitatem oneri magis quam lucro exundantem, Regem Galliæ jusjurandum, ac ſcriptam cautionem pro more præſtiturum, ſe iſtas urbes non pignoris loco Cæſaris ac Imperii nomine poſſeſſurum; conditionem ipſarum immediatam, ac omnia jura tuiturum; in quas leges ab omnibus antehac præfectis provincialibus juratum fuerit. Incongruum quoque fore, iſtum legibus Imperii haut obnoxium ad earum defenſionem adverſus quoſvis, ac forte adverſus

Ordinum ſententia de decem Urbibus Alſaticis.

ſeipſum

1647. ſe ipſum obſtringi. Multo moleſtius futurum, ſi decem iſtæ Urbes cum aliis Imperii Ordinibus, aut exteris Principibus aut Rebuspubl. adverſus ipſum Protectorem ſuum fœdus ineant; id quod per privilegium Carolinum ipſis liceat. Ignominiæ quoque ceſſurum Imperio, ſi harum urbium limitanearum protectionem extraneo Principi de novo deferat, velut membris ſuis adverſus iniquam vim defendendis non ſufficiat. Denique nec invitis illis urbibus Advocatum obtrudi poſſe, quod alias in favorem ipſarum inſtituta oneri ceſſura ſint. Has ob rationes univerſis Ordinibus, ac cumprimis Urbium Collegio placebat, Præfecturæ Hagenoicæ indolem perſpicue deduci, & ad ſolos vicos Imperiales, velut Auſtriacas oppignerationes, ad quas illa proprie ſpectat reſtringi, ac decem immediatas Urbes Imperiales ob diſparem conditionem inde eximi, ac plane præteriri, cumprimis Weiſſenburgum, & Landaviam, quas ſub ceſſâ Gallis Alſatia haut comprehendi notorium ſit. Circa Ordines Imperii à Metenſi, Tullenſi, ac Virodunenſi Præſulatu feuda recognoſcentes, quos inter inſignes Principum & Comitum familiæ erant, cum de Gallica ſatisfactione ageretur, haut alia mens fuerat, quam ut Galliæ ea duntaxat jura in tres illos Præſulatus transſcriberentur, quæ Imperium antea habuerat. Et conſtabat dictos Ordines, non obſtante feudali adverſus Epiſcopatus illos nexu, hautquidquam Ordinum Provincialium numero habitos, ſed ſemper Cæſari ac Imperio immediate ſubjectos, ac nomine iſtorum feudorum non minus quam reliquarum ditionum ſuarum onera Imperii exſolviſſe. Quemadmodum id frequentiſſimum ſit in Germania, ut unus Ordinum ab altero feuda recognoſcat ſalvo immediato ſtatu, & ut eam ob cauſam inter ſubditos ipſius hautquidquam cenſeatur. Et quanquam in eum caſum, quo à Præſulatibus illis dependentia feuda in alieno, ac nominatim Romani Imperii ſolo ſita ſint, vaſallagium ad Galliam ſpectet, ſuperioritatem tamen & Juriſdictionem penes Imperium manere. Quin nec bona feudalia in Præſulatibus ſita feudi natura repugnante homines ligios efficere, ſed vaſallos iſtos intuitu feudorum, quæ ab Imperio recognoſcunt, immediato ſuo ſtatui ac libertati relinquendos. Unde haut adparebat, quo jure Gallia iſtorum Ordinum, ſive mediati ſint, ſive immediati ſubjectionem affectet. Quia etiam Comitatus Pfirtenſis ſub ſatisfactione Gallica continebatur, quem Baſileenſis Præſul antiquitus feudum ſuum eſſe prætendebat, Cæſareos monere placebat, ut iſti Præſuli dominium directum ejus Comitatus reſervaretur.

De Lotharingiæ Duce. Circa Lotharingiæ denique Ducem videbatur, cum is partem ſuarum ditionum Imperio obnoxiam agnoſcat, hoc intuitu à tractatu eum non excludendum, ac operam dandam, ut & is paci includatur; ita tamen, ut ejus cauſa pax non extrahatur. Nam etſi optandum ſit iſtam quoque litem componi, ac Inſtrumento Pacis inſeri; cum tamen Galli contendant, Lotharingicum bellum origine & tempore à Germanico diſtingui, eoque nomine Ducem à præliminaribus, & præſentibus tractatibus hactenus excluſerint; verendum eſſe, ne iſta controverſia pacem Germanicam magis reddat intricatam. Igitur Germaniæ afflictæ utilius videri, cauſam Lotharingicam, ac lites Hiſpanicas ſeparatis cum Gallia tractatibus ſeponi. Quid autem Cæſari, velut Regi Hungariæ & Bohemiæ, aut Archiduci Auſtriæ citra opem aut fraudem Ordinum Imperii facere placeret, id arbitrio ipſius relinquebatur. Contra Cæſarei Legati declarabant, ſibi reſtitutionem Lotharingi omni modo urgendam, nec ulla ratione tractatu pacis eundem negligi à ſe poſſe. 1647.

Servientus Oſnabrugam venit. 24. Aug.

§. 154. Oſnabrugam inde Servientus venit, de actis ſuis Hagæ Suecos certiores redditurus. Is oſtendit, multas ibi ſe difficultates inveniſſe, quod Hiſpani, & qui cum his ſentiebant, tantam pacis cupidinem apud vulgus excitaſſent, ut Ordines de conditione, & commodis ſuæ Reipublicæ, quidque emolumenti, aut damni proventurum inde ſit, vix judicare potuerint. Hollandiam cumprimis cæco impetu in pacem ruiſſe, cui reliquæ Provinciæ, uti illa Conſuli Bickero, & hic uxori ſuæ, obnoxiæ ſint. Fruſtra fuiſſe, quæ ipſe diſſeruerit; neque fœderi, nec propriis rebus congruere, ita raptim Gallicis ſe partibus avellere. Demum negotium de guarantia utcunque abſolviſſe. Et quia è Chanuti literis intellexerit, Reginæ quintum ejus Articulum eſſe ſuſpectum, velut quo contineatur, quod diffidentiæ inter ſocia Regna cauſam præbere queat, ſe, ut ipſos hac de re edoceat, huc veniſſe. Haut inficias ire Belgas Fœderatos, cumprimis queis in mari Baltico commercia colantur, invidiam adverſus Suecos concepiſſe, ac pro more ejus nationis liberis ſermonibus iſtam apricari. Præcipue ægris oculis adſpicere, quod Regina ſtruendis ſe navibus det, quodque hac pace Pomerania, Wiſmaria, & Bremenſi ditione potiatur unà cum portoriis in Pomeraniæ & Meclenburgicæ ora, ſimul ad Oſtia Viſurgis, Albis & Oderæ pedem firmet. Tum Sueciæ cives in fretis Danicis immunitate gaudere, ac domi minoribus quam exteros vectigalibus onerari. Inde Suecos magis magisque commercia excolere, hinc inde lucro Hollandis prærepto. Cum autem commercia, & navigatio Belgii Uniti anima ſit, facile judicari poſſe, quam alte iſta apud Batavos penetrent. Inprimis & Leonem Aizemam Hanſeaticorum Miniſtrum Sueciæ infeſtiſſimum frigidam ſuffundere. Quicquid tamen privati differerent, haut ſenſiſſe ab Ordinibus Generalibus hoſtile quid agitari. Quintum guarantiæ caput Luſitaniam reſpicere, quod Hollandi in Braſilia à Luſitanis patrata digerere nequeant, novoque anſam bello captent. Quanquam Gallicus Secretarius Hugo Lionnius judicabat, forte Sueciam non minus, quam Luſitaniam peti, ac Pavvium nuper in conſeſſu Ordinum de fœdere inter Belgas, Hiſpanum & Danum contra Sueciam ſuper tuendo Maris Baltici imperio, aliiſque rebus propoſuiſſe; ad quod etiam Galli per Legatum Danicum Cornificium Ulfeldium invitati ſint. Præter hæc Servientus oſtendebat, Bavarum per Legatos ſuos Lutetiæ inſtitiſſe, ut præſidia ſibi in locis Wurtenbergicis & Auguſtæ retinere liceat, tum plura hoſpitia in uſum exercitus ſui concedantur. Quæ poſtulata ab Aula Gallica huc ſint rejecta. Addebat, dicta loca invito extorqueri non facile poſſe. Tanto promtius iſta eidem relinquenda, quo Cæſareis partibus avertatur. Nec poſſe eum diutius propriam intra ditionem copias ſuas continere abſque utriusque exitio. Ac ſi hæc abnuantur, exemplo fratris Colonienſis Electoris, acriter inſtantibus Cæſareis & Catholicis, inducias renuntiaturum; quas ut ſervare pergat omnibus officiis demeren-

1647. dus ſit. Sueci, ut Bavarus in ſtatu præſenti maneret, utiliſſimum agnoſcebant, eoque, quantum per mandata ſua licebat, nuper circa Palatinam cauſam indulſerant, quicquid à Gallia poſtulabatur. Sed quod nunc petebatur, velut appendix Ulmenſis tractatus ad Wrangelium rejiciebatur. Enimvero Reginæ haut placebat amplius quid Bavaro præter conventa indulgeri, nec vires nocendi ultro ſuppeditandas, quod de fide ipſius ſibi parum polliceretur.

Catholici inſoleſcunt. 10. Sept.

§. 155. Catholici interim Monaſterii conſultationes ſuas non ſolum ſuper Gravaminibus, ſed & toto Inſtrumento Cæſareo abſolverant; queis inter ipſos, Cæſareosque prius diſcuſſis ſtatuendum erat, an & qua ratione ad Oſnabrugenſes iſtæ referendæ forent. Cæterum immenſos illis ſpiritus dabant abruptæ à Bavaro induciæ, ac jam Deputatos Oſnabrugam mittere adſpernati, ut Evangelici Monaſterium ſe conferrent excluſis Suecis, cupiebant, etſi alias ex alternandi lege Catholicis Oſnabrugam accedendum eſſet, cum nuper tres fere menſes Evangelici Monaſterii hæſiſſent. Et

19. Sept. Moguntinus Legatus apud Schæferum Caſſellanum gloriabatur; victoriam nunc certo certius in Catholicorum manu eſſe. Jam dudum Evangelicos monitos, ne fiducia exterorum poſtulata ſua nimium intenderent. Si Monaſterium ipſi venire velint, ſuper controverſis capitibus tranſacturi, tempus adhuc eſſe; tantum ut Sueci actione dimoveantur, ac tractatio vel inter ſolos utrinque Ordines, vel arbitris Cæſareis inſtituatur. Et ſane ſcripto ſuo pleraque repudiabant, quæ inter Cæſareos, & Suecos Oſnabrugæ convenerant. Nec invectivis abſtinebatur, Leuxelringio Auguſtano earum rerum incentore cumprimis inter pocula declamante; quis Cæſareis poteſtatem dederit Catholicorum nomine concludendi? Cur primoribus Catholicorum fas ſit iſta in cæterorum fraudem probare? Quanquam & iſti hæc à ſe rata haberi negent. Ad extrema plane deflexum fuiſſe. Ab Evangelicis plurima remittenda eſſe, ni negotium fieri irritum malint. Sed & iidem ad Inſtrumentum Cæſareum tantam farraginem objectionum congeſſerant, ut, ſi tractatio inſtauranda eſſet, brevi iſta expediri non poſſe videretur.

Evangelici ſunt timidi.

Evangelici contra fere animis defici, præſertim quod perſuaſum ipſis eſſet, ſciente & conſentiente Gallia Bavarum inducias cum Suecis abrupiſſe; & poſt Turennii diſceſſum ſpargeretur, Avauxium Catholicis confirmaſſe, Gallum deinceps in Germania exercitum non habiturum. Suſpicionem augebat, quod Legatus Bavaricus in Gallia manſiſſet, & poſt induciarum renuntiationem Bavari libere Laugingæ verſarentur. Unde colligebant Evangelici, Catholicos ac Gallos clam conſpiraſſe de ipſorum commodis apud tractatus impediendis. Et haut obſcure ex Evangelicorum ſermonibus patebat, ſi denuo ſuper gravaminibus agendum ſit, haut parum ipſos de illis, quæ jam obtenta fuerant, remiſſuros.

Cæſarei vacillant.

§. 156. Aſt Cæſarei ab initio teſtabantur, quæ Oſnabrugæ cum Suecis convenerant manſura, haut obſtante Catholicorum interceſſione, quos norint iſtorum ſubverſionem agitare. Protocollorum fide demonſtrari poſſe, Catholicis omnia quæ acta ſint cognita fuiſſe, ac ſe non ſolum mandatis agendi ab illis inſtructos, ſed & ſubinde ſuper tranſactis illos certiores reddidiſſe. Nec deeſſe ſibi viam iſtorum conatus eludendi, præſertim cum pauci duntaxat, Leuxelringius, Adamus Adami, & ſimiles iſta moveant, nulla autoritate. 1647. Inprimis Volmarus teſtabatur; ſe conventa tuiturum, ac ne pax ad iſta adhæreat, Cæſarem ea omnia in modum Pragmaticæ Sanctionis, & tranſactionis publicæ promulgaturum ab Ordinibus adprobandæ; quam nemo ſit futurus, qui admittere abnuat. Iſta tamen ſimulari duntaxat mox patebat demulcendis Evangelicis; dum idem diſſerebat; audienda ſaltem Catholicorum monita, ac certa temperamenta hinc inde admittenda; de quibus ipſe cum præcipuis Catholicorum diſpecturus ſit, ut tamen à conventis haut ita longe diſcedatur. Idem Volmarus quibuſdam Evangelicis oſtendebat, à Trautmansdorfio ſibi ſcriptum; ſe ac Collegas propediem à Cæſare declarationem & nova mandata de omnibus accepturos. Apud alios contra fatebatur, ſe ampliora mandata non expectare, nec unquam à Cæſare iſta mittenda. Id quod & Cranius quibuſdam ſignificabat. Ita non conſtantes ſibi ſermones eventum armorum ab ipſis captari arguebant.

Magdeburgicus proteſtationem interponit. 17. Sept.

§. 157. Sub iſthoc tempus Magdeburgicus Adminiſtrator Joannem Crullium quoque (nam Einſidelius jam ante diſceſſerat,) domum evocavit, ſumtuum magnitudinem obtendens; ut tamen, ſi ſpes concluſionis adpareat, alium ſit huc remiſſurus. Ita directorium inter Evangelicos, à Magdeburgico hactenus geſtum, ad Altenburgicum devolvebatur. Idem tam apud Suecos, quam Cæſareos ſcripto proteſtationem ſuper alimentis Marchionis Chriſtiani Wilhelmi, aliisque negotiis interponebat. Ducem Auguſtum, ex quo tempore Præſulatum poſſederit, alimenta ſua inde capere non potuiſſe, nec annua duodecim uncialium millia ſibi inde proveniſſe; ac vix multos per annos vaſtatas præfecturas ita reparari poſſe, ut adſtrictæ quantumvis aulæ alendæ ſufficiant. Unde nullo juris colore tam inſignia alimenta præteriti temporis, & in poſterum à ſe, & Præſulatu exigi; ac Alumni conditionem lautiorem, quam alentis reddi. Certa tamen lege præfectura Zinna, quam Marchionis uxor dum viveret obtinuerit, & ex qua pacatis temporibus duodecim fere uncialium millia redierint, ipſi ceſſurum. Monebat quoque idem, inſtinctu Comitis Barbyenſis Electorem Saxoniæ prætenſionem ſuper dominio directo in præfecturam Eglam movere; de qua lis adhuc Spiræ pendeat, quales controverſias ad præſentes tractatus pertrahi inconveniens ſit. Sed tranſlationi Præſulatus in Brandeburgicum tam Archiepiſcopus, quam Capitulum intercedebat: ille quidem eo nomine, quod jurejurando obſtrictus ſit ad Præſulatum in ſtatu ac juribus ſuis conſervandum. Capitulum autem prolixo ſcripto oſtendebat; ſe in quieta poſſeſſione libertatis ſuæ jam inde ab Ottonis I. temporibus fuiſſe, à quo Collegium ſuum cum ſupremo in hanc ditionem jure conditum ſit non tantum amore & animo cultum divinum propagandi, ſed & ea mente, ac fine, ut nobiles familiæ conſervarentur. Ac ſtatum huncce electitium eundem originem cum aliis Principatibus habere, ac eodem tempore, & alicubi prius, quam hæreditarium Principatuum ſtatum à Cæſaribus introductum. Prioribus Germaniæ bellis Præſulatum tanto ære alieno oppreſſum fuiſſe, oppignoratis præfecturis, & bonis menſalibus, ut velut ſui ipſius fundationem inſtaurare neceſſum

1647. ceſſum habuerit, pignorum reluitione è collectis Ordinum Provincialium facta. Cum ſedes illa per decennium vacaret ab anno ſuperioris ſeculi nonageſimo octavo ad ſexcenteſimum octavum prioribus bonis tantum prædiorum additum, quod annuos triginta uncialium reditus attingeret, eo melius firmando Collegio, quod ad conſervandas Illuſtres, ac Nobiles familias pertineat. Eglam quoque bonis noviter adquiſitis accenſeri, Capituli pecunia emtam, cujus dimidia pars redituum ſuſtentando templo Cathedrali, ac ejus Miniſtris deſtinata ſit. Priores Electores Brandeburgicos Joannem Georgium, Joachimum Fridericum & Joannem Sigiſmundum Præſulatui & Capitulo caviſſe ſuo ac poſterorum nomine, ſe nunquam jus ullum hæreditarium in eundem prætenſuros, ſed operam daturos, ut iſtius electitius ſtatus in perpetuum conſervaretur.

De vectigali Oldenburgico. §. 158. Super vectigali in Viſurgi Brema urbs cum Comite Oldenburgico transfigere non poterat, hoc multum poſtulante, illa parum offerente: unde è ſententia Ordinum Imperii ad Articulum de commerciis iſtius mentio facta fuerat. Cæſar tamen noluerat iſtam vectigalis conceſſionem controverſiæ de jurisdictione in Viſurgim cuipiam præjudicio eſſe. Id quod Bremæ diſplicebat, quæ vim ſi qua eo nomine intentaretur, excipere ſtatuerat fiducia Hollandorum, qui vectigal illud tolerare nolebant, Comite acribus literis ut illo abſtineret monito. Et occaſionem inde captabant Cæſarei Hollandos cum Suecis committendi, rumore ſparſo, negotium de vectigali Viſurgico Suecis ita acriter inſtantibus Tabulis Pacis inſertum; quod hi oculos ad ditionem Oldenburgicam, & inprimis Comitatum Delmenhorſtanum, & dominium totius Viſurgis ob terras ad utramq; fluminis ripam ſitas adjecerint. Id quod non parum Belgarum animos aſperabat, ut jam aliqui è Proceribus Provinciæ Hollandiæ cenſerent, aliquot naves bellicas in Viſurgim mittendas, & vectigal vi inhibendum: quanquam aliis haut conſultum videretur eousque illam litem ſuam facere.

Helvetiorum poſtulata. §. 159. Helvetiorum nomine aliquot jam menſes adfuerat Joannes Rudolfus Wettſteinius Conſul Baſileenſis, qui poſtulabat, ut controverſiæ, quæ iſtorum Rebuspublicis cum Spirenſi Camera intercederent, heic abolerentur. Id quod Cæſarei quidem ſtatim annuebant, ut tamen ad Ordines quoque referrent, quorum ſententia ad Cæſarem transmittebatur. Sed quod Conſul iſte crederet, id negotium nihil difficultatis habiturum, declarationem Vienna haut expectans, à Cæſareis & Regiis Legatis cautionem ſcriptam exigebat, *30. Sept.* id negotium Pacis Inſtrumento inſertum iri. Quæ & à Suecis libenter exhibita.

Evangelici Volmarum Oſnabrugam expetunt. §. 160. E Cæſareis Legatis Oſnabrugæ tunc agebat Lambergius, magis Comitis titulo Legationi ſplendorem conciliaturus, quam quod tractandis tam gravibus negotiis par foret. Et Cranius congreſſibus cum Salvio pleraque à Trautmansdorfio, & Volmaro acta abnuerat, male temperato inſuper ſacrorum ſuorum zelo flagrans. Unde Evangelicis placebat Volmarum, ad quem ſumma tractatuum poſt Trautmansdorfii digreſſum redierat, Oſnabrugam invitare. Suecis cum ea res communicaretur, is ſcrupulus ſurgebat, quod Volmarus à Cæſare, non Oſnabrugam, ſed Monaſterium deſtinatus ſit; unde cum ipſo acta eludi poſſe, velut mandatis cum Suecis tractandi deſtituto. Simul videbantur Lambergii offenſam contracturi, velut minoris hunc quam Volmarum æſtimantes. In Evangelicorum tamen arbitrio relinquebant, quid ipſi publice expedire judicarent. Hi ad Lambergium & Cranium ea de cauſa acceſſere; qui ad Volmarum ſe ſcripturos recipiebant, nulla offenſæ ſignificatione id tantum addentes, eventu ipſo probandum, Volmarum non ampliora, quam ipſos mandata habere; nec in præſens operæ pretium facturum. Idem & Volmarus excuſabat, nova ſe à Cæſare mandata expectare ferens. Tum Catholicorum declarationem ſuper Gravaminibus in vicem inſtructionis ſibi ſequendam eſſe. Ita quam in iſto Viro ſpem repoſuerant Evangelici, lubrica erat, præſertim cum diceret, ab Archiduce Oenipontana ſe evocari; nec ultra Decembrem menſem his locis commoraturum. Mox tamen Galli per Grullardum Suecis ſignificant, ſibi haut placere Volmarum Oſnabrugam venire; potius expectare, ut ipſi Monaſterium excurrant; quod conſilia conferenda ſint, ſeu pax, ſeu belli continuatio ſequatur; nec ſe amplius Bavaro fidere. Turennium intra tres ſeptimanas decem cum millibus in Germania adfore, qui Haſſicis conjunctis in uſum cauſæ communis rem geſturus ſit. Bavaro haut impune fore ab induciis reſiliiſſe: & Galliam non minore conſtantia, quam hactenus, Sueciæ adhæſuram. Cum autem interea de ſumtis à Bavaro armis innoteſceret, placebat Salvium Monaſterium proficiſci pro captu temporum cum Gallos conſultaturum; ſimul iiſdem ſtimulos admoturum, ut Gallia deſtitutis prope à ſe Germaniæ rebus manus iterum admoveat, & Suecicum exercitum, in quem tota hoſtium moles incumbebat, validiore quam hactenus auxilio fulciat. *Galli Suecos Monaſterium invitant. 19. Sept.*

Cæſarei ob ruptas Bavari inducias inſoleſcunt. §. 161. Abruptis porro induciis propinquæ nuper pacis ſpes in incertum eludi videbatur. Equidem Bavarici Monaſterii oſtendebant, reſumta à Principe ſuo arma paci promovendæ, ac hunc à Cæſare ſtipulatum, cum Suecis nuper conventa tueri. Ac referebat Volmarus, ſe à Bavaricis ad inſtaurandos tractatus impelli. Enimvero Catholici, Bavari armis confiſi, nil præter bellum ſpirabant, aut ſaltem ea, quæ in Evangelicorum emolumentum Sueci pepigerant, ſubvertere iterum meditabantur. Jactabatur inſuper, Saxonem Bavari exemplo ad Cæſaris partes rediturum. Cum Brandeburgico tractatus agitari, qui nec ipſe ab ea re abhorrere videatur. Solicitari Luneburgicos, qui cum pluribus aliis Cæſaris partes amplexuri ſperentur. Appariturum tunc, quid ſoli Sueci valeant. Nec minus ferebant Cæſarei, Bavaricas inducias Cæſari lucro ceſſiſſe, quod iſte alias tantas vires, uti nunc, comparaturus haut fuerit. Cæſareum exercitum jam antea prævalidum, acceſſione Bavaricorum Suecos triplo, & amplius excedere. Laudari à ſe prudentiam & virtutem Wrangelii, qui præter ſuam opinionem tamdiu Suecicas res in Bohemia ſuſtinuerit. Sed nunc retro cedere compulſum, Cæſareis è veſtigio inſequentibus, cui per Superiorem Palatinatum Bavarici iter obſtructuri ſint. Ita inter medios intercepto internecionem imminere.

Evangelici ſuper mora Cæ- §. 162. Aſt Evangelici Cæſareorum & Catholicorum quadrimeſtrem moram ægre ferentes, per Electoralem Saxonicum, Altenburgicum & Vinarien- 1647.

1647. ſareos interpellant, 28. Sept.

narienſem Cæſareos de ſtudio pacis, quod antea ſemper præ ſe tulerint, admonent, quæ cauſa tractationem tamdiu remoretur ſciſcitati. Cæſarei cum non parcius quam antea de Cæſaris in pacem propenſione jactaſſent, culpam in ſolos Catholicos rejiciunt, qui monita ſua proferre tamdiu diſtulerint. Unde Evangelici proponebant, ut ipſi, ac præcipui Catholicorum, queis pax cordi ſit, cum Suecis congreſſi negotio finem imponant: Si qui Catholicorum concluſa reſpuat, ei integrum fore cum Suecis ſuo periculo bellum gerere. Eam breviſſimam eſſe viam rem expediendi. Nam refractarios Prælatos, aliosque tricatores numero multos, viribus debiles eſſe. Quam conditionem tamen Cæſarei admittere dubitabant, priusquam ad Collegas ſuos Monaſterium retuliſſent.

Ut & Suecos.

Contra cum & malevoli Evangelicis perſuadere inſtituiſſent, Suecos languide pro cauſa communi niti, ac de bello magis alendo, quam æqua pace cogitare; expreſſo Electoris Brandeburgici juſſu Fromholtus à Suecis percontatur, num ſerio pacis concluſionem cupiant, addito; Electori alias nova conſilia capeſſenda fore. Cui Sueci ita reſponderunt, ut is abunde ſibi ſatisfactum agnoſceret.

Iidem à pravis conſiliis cohibentur.

Cum igitur Evangelici in Suecis nihil quod deſiderarent, haberent, contra è Catholicorum actionibus adpareret, pacis cupidinem apud hos falſò obtendi, revera eventum belli captari, ut inde armis, quod ſperabant, ſuperiores Suecis atque Evangelicis pro lubitu pacis leges obtrudere poſſent; haut parum, quæ alias eruptura videbantur, adverſa Suecis conſilia retundebantur. Sane jam nutabat Saxoniæ Elector, & eousque hoſtium perſuaſionibus aures præbuerat, ut Suecis culpam protractæ pacis publice objectare non dubitaret. Brandeburgicus Haſſis per ditiones Clivicas & Weſtphalicas tributa interdixerat, ac paulatim arma parare cœperat. E cujus Legatis Fromholtus haut dubitabat fractas à Bavaro inducias laudare, addito, ni plures exemplum id imitentur, nunquam pacem obtentum iri. Agitabant quoq; conventum Duces Saxonici & Luneburgici, ut & ipſi copias conſcriberent. Enimvero iidem, uti arma in Suecos ſumturi videbantur, ſi penes hos mora pacis fuiſſet; ita fortibus conſiliis Cæſarem ad pacem compellere haut audebant, tantum non attoniti, ſi de talibus Sueci diſſerere inciperent.

Tractatus inter Gallos & Hiſpanos quieſcit.

§. 163. Nec magis tractatus inter Gallos & Hiſpanos Monaſterii promovebant. Belgarum inconſtantia, languentia per Cataloniam, & Belgium Gallorum arma, legionum Vinarienſium ſeditio Hiſpanis animos addiderant; qui & Cæſareos, ne longius progrederentur, cohibebant. Sed nec Galli ad pacem properabant, qui ad tumultum Neapolitanum oculos conjeciſſe videbantur. Pegneranda Spadanis aquis utebatur. Longuevillius in Galliam excurrere parabat, ni Mediatores, & quidam Belgicorum Legatorum, qui Monaſterium redierant, inhibuiſſent, quod metus eſſet, ne plane tractatus abrumperetur. Et declarabant Belgici, reliquorum Collegarum ſuorum adventu operam ſe conciliandæ iſti paci daturos. Et quanquam Galli oſtenderent, haut libenter ſe Belgarum interpoſitione circa pacem Hiſpanicam uti; haut dubium tamen erat, quin ſerio iſti concludendæ paci incubituri eſſent, & quidem iis legibus, quæ Gallis parum ad palatum forent, nullo quoque reſpectu ad Suecos & Evangelicos habito. Quos & ad promovendam pacem Hiſpanicam impellere videbatur invidia in Suecos, & dulcedo, quam jam deguſtaverant, negotiationem inter tantos Reges temperandi; ut hac abſoluta paci quoque Germanicæ ſe immiſcere, eamque è commodo ſuo moderari poſſent. 1647. Quia autem Catholici pacem inter Gallos & Hiſpanos æque acriter urgebant, quo Hiſpanis facultas fieret auxiliis Cæſarem fulciendi; inde metus erat, ne Hiſpanica pax Germanicam præverteret. Igitur id omni ſtudio à Suecis agebatur, ut Germanica pax Hiſpanicam ſi non præcederet, ſaltem cum ea ſimul concluderetur: nec pro ratione præſentium temporum ægre ferebant, à Cæſareis & Catholicis id ſtrui, ut negotia Hiſpanica & Lotharingica Germanicis tractatibus implicarentur; aut quod Galli pacem Hiſpanicam cum Germanica combinare nunc agitarent, quam antea ab hac ſeparatam maluerant.

Tractatio inter Hiſpanos & Belgas.

§. 164. De Belgis credebatur, omiſſis quibuſdam minutiis eos ſuper concludenda pace conſtituiſſe. Horum tamen Legati cum Monaſterium revertiſſent, Pegnerandæ ſcriptum diverſa capita complexum exhibebant. Cui ea res inopina videbatur, quod putarat, pacem jam plane confectam, poſtquam à Rege ſuo, quæ antea convenerant, probata eſſent. Unde ſcripto illo Bruxellas & in Hiſpaniam miſſo, declarationem Regis expectabat. Interim Pauvius & Cnuitius ſecretos cum Hiſpanis & Cæſareis congreſſus, uti antehac, continuare, ut de ſucceſſu pacis haut dubitaretur. Etſi Galli ſperarent, Belgas citra ipſos pacem haut concluſuros, quod anceps iſtis futurum ſit arma deponere, ac militem exautorare, quamdiu duo tam potentes vicini bello inter ſe impliciti forent, incerto eventu, & imminuta ejus Reipublicæ deinceps autoritate velut inermis; haut de futuro prætextu, ſi victori offenſo ipſos invadere placuerit.

A Salvio Monaſterii acta. 1. Oct.

§. 165. Salvius, uti jam monitum, Monaſterium profectus non tam de pace quam bello continuando egit, quod Wrangelius poſtulaſſet, apud Gallos inſiſti, ut Turennius, aut alius cum exercitu in Germaniam reverſus, vel cum ipſo copias conjungeret, vel partem hoſtium in ſe averteret. Id quod & iſte omni ſtudio agebat, ſimul ut præfecti Gallici Laugingæ, & aliis in Superiore Germania oppidis hoſtilia in Bavaricos ſumerent; tum ut pecuniarium ſubſidium, ſi fieri poſſet, duplicaretur, aut ſaltem ſolitum anticiparetur, eo promtius reficiendo exercitui. Demonſtrabatur Gallis; ipſis flagitantibus inducias cum Bavaro initas, à quibus alias Regina aliena fuerit: tanto magis cauſam eſſe Gallis Bavarum hoſtem declarandi, ac rupturam iſtam ulciſcendi. Pacta induciarum cum utroque Regno ſimul fuiſſe concluſa; eoque cum utroque ſervanda, aut abrumpenda. Manifeſto patere Bavari conſilia Suecica & Gallica arma diſſociandi, fœdusque diſſolvendi. Id conſilium ut fruſtra ſit, hanc perfidiam à Gallis æque ac Suecis ad animum revocandam. Quia etiam Galli nuper educto è Germania exercitu parti adverſæ occaſionem dederint univerſas vires in Suecos effundendi, tanto æquius nunc eſſe amplioribus ſubſidiis hoſce ſublevari. Galli contra aſſeverabant, Turennio jam injunctum valido cum exercitu in Germaniam redire, ac Bavarum invadere; eo tamen nondum parato haut conſultum hoſtilia exprimere, ne præſidia ſua per Superiorem Germaniam ſubito à Bavaricis opprimantur. Unde ob ingruentem hiemem, & quia Gallicus miles invi-

1647. invitus Rhenum tranſibat, in auxilio iſto exigua ſpes erat. De augendis ſubſidiis Galli in aulam relaturos ſe recipiebant: nec inutile judicabant, ſi Chriſtina ad Reginam Regentem, & Mazarinum eo nomine ſcriberet. Haut tamen certi quid promittebant, multo queſtu de inopia ærarii in Gallia; quam ob cauſam pacem ſerio quærere, ſi vel circa conditiones ejus aliquid remittendum ſit, ſe juſſos. Fruſtra quoque de anticipatione pecuniarum movebatur, cum dies illis exſolvendis ceſſura ſit, antequam argentum è Gallia in Germaniam trajici poſſit. Spem tamen faciebant Lega-
10. Oct. ti, conventa die illas repræſentandas. Ita præter
6. Nov. inania verba Salvius tunc nihil Oſnabrugam reportabat. Eadem poſtulata de duplicandis ſubſidiis poſt Reginæ literis ad Reginam Regentem, & Mazarinum nullo effectu iterabat. Inter quæ Contarenus de communibus induciis in aliquot ſeptimanas mentionem injiciebat, quæ Salvio haut inutiles videbantur, quod Cæſarei tunc & Bavarici Suecis prævalerent: interim hiemem adfore, per quam, ni pax ſequatur, armis augendis ſpatium ſit. Sed Oxenſtierna judicabat, altioris hanc rem indaginis eſſe, nec ita brevi ſuper hiſce conveniri poſſe. Et ad duces belli id negotium ſpectare. Ipſa Regina cenſebat communes inducias ſuis rebus haut expedire, eoque ejuſmodi propo-
Galli lente ſitiones commode declinandas. Cæterum quan-
moliuntur. quam Sueci omnem lapidem moverant Gallis in Bavarum irritandis, lente tamen ea res procedebat, iſtis inſuper ſpargentibus, ipſos Legatos Suecicos judicaſſe publico expedire, ut Galli arma
9. Dec. adverſus Bavarum differant. Quod ubi Suecis cognitum, literas ad Legatos Gallicos dant, quibus in memoriam ipſis revocant, quam ſedulo teſtati ſint, damnum quod Galli abductis è Germania copiis cauſæ communi dederint, aliquo modo reparatum iri, ſi Gallia Bavaro re ipſa oſtendat, bellum ſoli Sueciæ indictum ab utroque Regno adverſus ipſum gerendum. Nec ſpatium illi indulgendum, qui conceſſo armiſtitio abuſus ſit, & hanc quantamcunque Gallorum quietem in fraudem fœderis impenſurus ſit. Etiam minima Gallorum diſſimulatione, nedum aperta conniventia hoſti animos addi jacta pacis fundamenta convellendi, Regumque fautoribus terrorem incutiendi. Unde ſe ſubinde poſtulaſſe, ut Gallicæ copiæ Suecicis iterum conjunctæ hoſtium vires diſtraherent, aut ſaltem ut Gallica præſidia Bavaros hoſtium loco haberent. Iſte Gallorum lentor id jam efficiebat, ut Landgravia, & alii Evangelici dubitarent, num iſti inducias cum Bavaro abrupturi eſſent, maligniore indies Suecorum ſpe. Quæ diffidentia facile majoribus malis in poſterum præbere anſam poterat. Traditum eſt à non nemine, Oxenſtiernam poſt abruptas à Bavaro inducias Gallis velut conſciis iratum cum Cæſareis voluiſſe pacem abſolvere excluſis Gallis, ſi Salvius ſubſcribere voluiſſet. Quam ob tergiverſationem huncce Oxenſtierna apud Reginam accuſaverit. Sed Reginam irriſo Oxenſtiernæ fervore hujus literas Salvio remiſiſſe, qui Serviento eas oſtenderet veluti teſtes, Sueciam nullo modo à Gallia divelli poſſe. Trautmansdorfium quoque tunc eam occaſionem fœderata Regna ſeparandi omiſiſſe, dum mandato Cæſaris ſtricte nimis inhæret, cui ſpes erat opera Wertani toto exercitu Bavarico potiundi. Cujus rei nullum veſtigium à me repertum; nec ratio temporis ſatis congruit.

§. 166. Aſt Bavarus, ut ruptas à ſe inducias 1647.
excuſaret, varias rationes conquirebat, quarum ſumma huc fere redibat: Eas initio à Suecis eorumque ſociis affectatas, ac Monaſterii propoſitas, inde à ſe peculiariter acceptatas, quod certam ſpem concepiſſet communes inducias, ac plenam pacem mox ſecuturam. Sed quia deprehenderit, peculiare armiſtitium pacem magis retardaſſe, quam promoviſſe; in quod nec ipſe aliter conſenſerit, quam ſalva obligatione, qua Imperio teneatur, alia ſibi conſilia capienda, ac induciis quantum ad Coronam Sueciæ renuntiandum fuiſſe. Arguebantur præterea Legati, ducesque Suecici, quod concluſionem pacis remorati eſſent, ac multas minas adverſus ſe, ſuasque ditiones ſparſerint; qui & præliminarem tractatum, & armiſtitii leges multis modis violarint. Poſtulata horum circa militum ſatisfactionem enormia eſſe, ac ſupra Ordinum vires. Landgraviæ ratihabitionem haut exhibitam: Reginæ à Wrangelio diu ſuppreſſam eo ſolum fine, ac ſpe, ut Cæſare oppreſſo Bavariæ tanto gravior incumberet. Multis inde extollebat ſtudium ac curam ſuam circa promovendam pacem, inprimisque ut Suecia juxta ac Gallia cum ſociis inſigni ſatisfactione potirentur. Contra ſibi à Suecicis Legatis non modicam contumeliam illatam, dum prima ſede tot per ſecula in Senatu Principum poſſeſſa ipſum expulſum iverint; qui & Cæſareis peculiares inducias in ſui fraudem obtulerint, quas tamen iſti acceptare noluerint. Hæc & plura publico ſcripto complexus non Wrangelio ſolum addita ſolenni induciarum renunciatione, & hoſtilium indictione, ſed & Reginæ Sueciæ adjunctis literis
transmiſit. Legatis quoque Suecicis Oſnabrugæ 4. Sept.
à Joanne Erneſto Legato Bavarico exemplum 8. Oct.
traditum, addita ſcripta declaratione; Principis ſui mentem haut eſſe pacis tractatibus remoram injicere, ſed ut durante pacis tractatu armis in æquilibrio retentis eo citius, æqua, ac Chriſtiana
pax obtineri queat. Apud complures quoque Ev- 15. Oct.
angelicorum idem per ſuos teſtabatur; non alio fine ſublatas inducias, & conjuncta cum Cæſare arma, quam maturandæ paci, & tractatibus demum ad optatum exitum deducendis; tum ut pro officio, quo patriæ obſtringatur, Germania ex-
terorum dominatui ſubducatur. Id Bavari conſi- Evangelicorum de
lium ac ſcriptum, prout cuique ſtudium erat, di- hac judicium.
verſo modo acceptum. Ex Evangelicis unus & alter id probaſſe dicebatur, velut hæc ſola via foret æquam pacem in Imperio à Regibus extorquendi. In univerſum tamen deteſtabantur non minus factum ipſum, quam ſcriptum, quod perſpicerent, ea de quibus Bavarus Legatos Suecicos arguebat, (exceptis viginti millionibus in ſatisfactionem militum poſtulatis,) Evangelicos præcipue Ordines tangere; illosque ideo tam aſpere perſtrictos, quod horum commodis enixius ſtuduerant. Ac Luneburgicus diſerte dicebat: veram armiſtitii concluſi cauſam fuiſſe, quod Elector haut aliam viam inveniret, adverſus Regios exercitus ſe tegendi, quod & literis ad Cæſarem menſe Julio, & ad duces ſuos menſe Auguſto datis profeſſus ipſe erat; idem autem ab ipſo abruptum, quod laxiora hoſpitia exercitui ſuo captaret: reliqua omnia, quæ obtentui ſumerentur, inania eſſe. Cui & alii Evangelici è Principum Senatu adſtipulabantur. Ac certe poſt amiſſa Franconiæ & Sueviæ hoſpitia eo res Bavaro redierat, ut vel ſuis copiis Circulus Bavaricus pro-

1647. priæque ditiones plane exhauriendæ, vel iſtæ exautorandæ eſſent, quorum hoc à ſe impetrare non poterat, cum ſatis intelligeret, quantivis eſſe arma ad pacem uſque retinere ad ſervanda per tractatus parta commoda, ne inermis à Cæſaris arbitrio dependere neceſſum haberet. Quo fine & antea propoſuerat de extendendis hoſpitiis. Quod cùm Sueci abnuerent, ac de exautorando milite monerent, malebat fidei læſæ reus peragi, quam vel propriam vaſtare ditionem, vel armis exutis autoritatem amittere.

Regina Bavaro reſpondet. §. 167. Ad Bavari literas Regina prolixe reſpondit. Perſuaſum ſibi fuiſſe, Ipſum armis per inducias poſitis fidam ad promovendos pacis tractatus operam navaturum; nec in mentem venire potuiſſe, ita propere nulla data cauſa à ſolenni pacto diſceſſurum, de quo religioſe ſervando tam prolixe teſtatus ſit. Nunc cum ſua ratificatione mature exhibita ab eo diſceſſerit, ſatis adparere, ipſum haut ſerio ceſſationem ab armis quæſiviſſe, ſed ut imminentium temporum neceſſitati ſe ſubtraheret. Conventionem ſecum, & cum Gallia initam ſibi ſoli ita repente nulla prægreſſa diſceptatione renuntiari jure haut potuiſſe. Eandem quoque non huic conditioni ſuperſtructam, ſi communis pax mox ſecutura ſit; ſed ad id uſque tempus porrectam, quo pax, aut communes induciæ concludendæ ſint. Ut Sequeſtres Monaſterii de communibus induciis proponerent, id ab ipſorum munere alienum haut eſſe: certe à Legatis ſuis eas hautquidquam propoſitas; queis ſatis conſtet, ejuſmodi inducias inter tot partes non minore difficultate, quam ipſam pacem conciliari, ac ſæpe non paci, ſed fraudibus viam ſtruere. Certe iſtas à ſe mandatas haut fuiſſe. Cum communes induciæ ob motas à Cæſareis difficultates non procederent, peculiares à Bavaro initas, in quibus officium ſuum adverſus Imperium ejusque caput ſibi reſervarit: quod ipſum tamen ita reſtrictum fuerit, ut induciarum tractationi fraudi eſſe non debeat. Quid ſalvo iſthoc officio fieri poſſit ſuum non eſſe diſquirere; de quo ipſe optime judicare queat è primariis Imperii membris, qui ſecuritatis, juris, ac exiſtimationis ſuæ haut incurioſus eſſe ſoleat. Sane ſi iſtas inire ab officio ipſius abiiſſet, honeſtius fuiſſe tractatu ſuperſediſſe, ratificationem recuſaſſe, Reginæ confirmationem non acceptaſſe, nec per miniſtros ſuos Wrangelium de conſtanti voluntate, & amica intentione ſecurum eſſe jubere. Injuriam fieri Legatis ſuis, queis culpam protractæ pacis impingere conetur; de quo res ipſa ſatis teſtetur. Super Sueciæ ſatisfactione ſe ex æquo penſatione illis quorum intereſt facta, abſque Imperii præjudicio cum Cæſareis tranſegiſſe. Circa Evangelicorum gravamina ſuo juſſu Legatos ſuos eodem modo egiſſe, ſicut Cæſarei alterius partis cauſam tuiti ſint, ſumma cum moderatione. Pari ſtudio ſi adverſa pars ad pacem contendiſſet, eam hoc tempore jam abſolvi potuiſſe. Quod Cæſarei rem extraxerint, id ſibi ſuiſque exprobrari non poſſe. Abſurde quoque militum poſtulata argui, quibus ut ſatisfiat par eſſe. Nec ſummam adeo enormem videri debere, ſi meminiſſe velit, alios operam ſane longe minorem haut levius imputaſſe. Nec inuſitatum ingentia prima vice poſtulata poſt tractatione ad æquum deduci. Gravamina Ordinum ita prompte expediri non poſſe haut mirum, cum de illis antea ſæpius tractatio ſit ſuſcepta irrito ſucceſſu. Verba paulo acriora inter diſceptandum jacta fruſtra inter cauſas abrupti armiſtitii recenſeri; nec in contumeliam ſtatim trahendum, ſi quis miniſter pro domini ſui eminentia contendat. Fruſtra traduci Kœnigsmarckii acta; nam Colonienſi ab induciis diſcedente illum haut amplius iisdem fuiſſe obſtrictum; & ab iſto fere petitum Franciſcum Wilhelmum Epiſcopum, qui variis moleſtiis illatis neceſſitatem impoſuerit vires noxæ inferendæ ipſi adimendi. Cur Landgravia ratihabitionem omiſerit, ipſam rationem reddituram. A ſuis Legatis commune armiſtitium Cæſareis aliquoties oblatum, ut Bavarus eo validius invadi poſſet, ſibi non perſuaderi; ſane id à ſe in mandatis non habuiſſe. Nec cauſam fuiſſe, cur arma à Cæſare in ipſum averteret, poſtquam per inducias amicitiæ ſuæ & ſociorum acceſſerit. Denique ſe tam repentinæ rupturæ cauſam non præbuiſſe, ſed miniſtris, ducibusque ſuis ſerio injunxiſſe, induciarum leges adverſus ipſum ſancte obſervarent, quod ſperaret, hunc gradum fore ad tam cruentum bellum aliquando finiendum. Sed cum res ſecus ceciderit, & ipſe inducias, per quas nupera hieme ditiones ſuas imminenti cladi eripuerat, nunc contra repetita toties promiſſa abruperit, Deo & tempori id committere, & hoc exemplo monitam parcius deinceps fidem adhibituram. Hæ literæ lingua Suecica conſcriptæ, adjuncta verſione Teutonica, ad Wrangelium & ab hoc ad Bavarum tranſmiſſæ, qui latori præter teſtimonium earum acceptarum nihil reſponſi retribuit. 1647.

Regina de Bavaro apud Aulam Gallicanam queritur. §. 168. Sed & literis ad Reginam Regentem Galliæ, & Mazarinum Cardinalem datis demonſtrabat Chriſtina, haut alio fine ſibi, & non Galliæ ſimul Bavarum inducias renuntiaſſe, quam ut arma juxta & affectum, unionemque Regnorum diſſolveret, ac diffidentiæ ſemina ſpargeret. Unde aſtutiam callidi Principis hactenus diſſimulatam mature expenderent, ac improba iſtius auſa ſerio ulciſcerentur. De cætero confidere ſe, Galliam fœdere firmiter ſtaturam, nec conceſſuram, ut violatori fidei tam craſſa fraus impune ſit, cui par flagitium toto hoc bello non auditum; cum alia colorem utcunque admittant; hoc mediato ad decipiendum conſilio ſuſceptum ſit. Porro Regina quanquam ſat rationis habebat, quæ Bavaro circa cauſam Palatinam indulta erant, revocandi; tamen cum judicaret magnanimitati ſuæ parum decorum fore, ſi iſta ruptura vehementer commoveri videretur, Legatis ſuis injunxit, conventis ſtarent, ac ob Bavari defectionem nihil ſollicitudinis præ ſe ferrent. Liquido tamen demonſtrarent, injuſte iſtum, nec ulla à Suecis præbita cauſa inducias abrupiſſe. Vetabantur quoque Gallis commercia cum Bavaro acerbe exprobrare, ne iſtos colluſionis cum hoc arguere viderentur. Quia autem Bavarus Legatos Suecicos acriter perſtrinxerat, & ex illorum factis colorem ruptis induciis circumponere conatus fuerat, placebat Reginæ iſtis ſcripto publico actorum ſuorum juſtitiam & ſinceritatem orbi demonſtrare, qui & ſat aculeatis hinc inde verbis adſperſum ſcriptum edidere; quo à Bavaro objecta vanitatis convincebant, & penes quem culpa protractæ pacis hæreat, clare oſtendebant. Cujus publicationem fruſtra inhibere conabatur Contarenus, quod exacerbatis magis animis paci remoram inde orituram metueret. Sed tunc à Legatis Suecicis ſuper eo facto ſcriptum publicatum, quod heic inſerere, non abs re viſum:

Reginæ conſtantia circa pacem ſectandam.

1647. *Defenſio Legationis Suecicæ, qua oſtenditur Domino Electori Bavariæ nec jus nec fas fuiſſe, Induciis cum Regiæ Majeſtatis Sueciæ Campiductore, Domino Carolo Guſtavo Wrangel, ad 14. Martii labentis anni contractis die 14. Menſis Septembris renunciare. Anno 1647.* 1647.

PRodiit nuper famoſum è Superiori Germania ſcriptum, publicis typis excuſum, quod alii Manifeſtum Bavaricum, Autor ipſe Cauſas appellat quibus Dominus Elector Bavariæ inductus, Armiſtitio, cum Campiductore Suecico ad 14. Martii labentis anni contracto medio Septembris viciſſim renunciarit. Hoc ſcriptum cum primum Legatis Suecicis ab Amico videndum concederetur, non potuerant ſibi perſuadere, id ſcitu vel conſenſu Domini Electoris Bavariæ, ſed ab aliquo homine umbratico, bonis horis abutente, fictum fuiſſe. Etſi enim nec ipſi, nec ullus fere aliorum Legatorum alium Armiſtitii Bavarici eventum ab initio augurati ſunt, quocunque tamen alio violationis colore prudentiam ſuæ Celſitudinis uſuram credebant, quam ut extera Legationis innocentiam ejuſmodi conviciis proſcindi pateretur. Quia tamen è nunciis ſubſecutis, potiſſimum vero Apographo propriarum ſuæ Celſitudinis literarum, tam ad ſacram Regiam Majeſtatem Sueciæ, quam ad Dominum Campiductorem Wrangel datarum, ut & ex Deputati Bavarici literis ad Legatos ipſos, præter omnem ſpem, certo tandem intellexerunt, ſuam Celſitudinem id non modo pro ſuo venditare, ſed etiam paſſim per Imperium in odium dictorum Plenipotentiariorum diſſeminaſſe, non committendum putarunt, ut in præjudicium veritatis ſilentio transmitteretur. Regia quidem Majeſtas ad literas ſibi miſſas jam ipſa reſpondit: nec neglecturi ſunt exiſtimationis ſuæ tutelam Domina Landgravia Haſſiæ, & exercituum duces. Quia vero non tam ferociter eos, ac dictos adoritur Legatos, etiam ab his imputationis immeritæ falſitas diluenda fuit.

Summa ſcripti huc tendit, ac ſi ſua Celſitudo ſola cupiditate pacis, nulloque alio fine propoſitum à Regnorum Legatis Armiſtitium acceptarit, niſi ut eo durante Tractatio pacis Oſnabrugis & Monaſterii expeditius procederet, potiſſimum vero poſt Plenipotentiariorum Suecicorum animos hac methodo ſibi devinctos: idq; eo facilius fore ſperarit, quod Regnis Fœderatis jam eſſet ſatisfactum; Cæſareani in reliquis æquiſſimas conditiones offerrent, Cæſarea Majeſtas Exercitus abduxiſſet, ipſeque Elector Actiones bellicas plane ſtiterat. Contraria tamen omnia expertum eſſe. Facto enim Armiſtitio Suecos conditiones propoſuiſſe duriores, animum minus aperuiſſe, egiſſe tectius, conceſſa revocaſſe, vel ſaltem aliter interpretatos, juſtas averſatos demonſtrationes, minis denique ac juramentis propoſita obtinere conatos eſſe. Imo ipſius Electoris ſubſellia in Senatu Principum feciſſe controverſa, acrius urſiſſe cauſam Palatinam. Cæſareanis Armiſtitium contra ſe obtuliſſe, Electorem Colonienſem & Epiſcopum Oſnabrugenſem infeſtaſſe contra pacta, ac tandem viginti Milliones pro militia Suecica poſtulaſſe. Idque potiſſimum, poſtquam Elector gladium in vaginam reconderat, Imperator Suecis impar eſſet, cæteri Catholici enervati; ut omnino periculum videretur, ne Suecici Imperium in Eccleſiaſticis plane ſubverterent. Cum igitur ejuſmodi proceſſus culpa ſoli Armiſtitio Bavarico à quamplurimis adſcriberetur, non potuiſſe ſuam Celſitudinem, quin illud viciſſim rumperet, junctisque cum Imperatore viribus novum bellum redordiretur: animo tamen ſolius pacis promovendæ; quem etiam de Suecicis Legatis indubie ſibi promitteret. Prout hæc omnia in dicto Manifeſto odioſius latiuſque deducuntur.

Ut igitur his criminationibus eodem ordine decenter reſpondeatur, imprimis quidem nemo magnopere dubitat, quin Dominus Elector Bavariæ, utut arma adhuc Paci præferat, magnas tamen habeat rationes, cur bello tandem ſepoſito pacem optare debeat. Cuncta enim obtinuit, quæ à bello ſperare poterat. Ingentes theſauros ex omnibus Imperii Circulis, triginta fere annorum ſpatio cumulatim congeſtos, ſupremam inter Electores ſeculares dignitatem, Palatinatum ſuperiorem totum cum Comitatu Cham & Satrapiis plus minus triginta: ut nihil ei ad ſummam ſuæ domus felicitatem deeſſe videatur, niſi ut hæc omnia ſeptuagenarius pater impuberibus liberis ſecura relinquat. Utrum vero ea felicitate contentus hoc Armiſtitio viam paci parare voluerit, de eo majus eſt dubium. Certe qui tot, tantaſque ſpes certas incertæ bellorum aleæ denuo ſubmittit, is absque dubio plus ultra ſibi propoſuit. Qui per Armiſtitium firmæ poſſeſſionis ſecuritatem adeptus, & quaſi manu jam tenens, ea repudiata novum bellum redorditur, eum veriſimile eſt nec Armiſtitium ſincere voluiſſe, nec per Armiſtitium pacem: cum contra naturam ſit, ut hoſtilia facta ex animo pacifico oriantur, tam levibus innixa cauſis, ut è ſequentium Articulorum examine manifeſtius pateſiet. Principio autem proponendi Armiſtitii occaſionem non recte ſupponit, quaſi jam à menſe Septembri Anni 1646. inter Cæſareos Regiosque Commiſſarios de utriuſque Regni Sueciæ Galliæque ſatisfactione conventum eſſet: ut parum amplius reſtaret, quod Pacem remorari poſſet. Gallica enim ſatisfactio jam demum hoc menſe Octobri Anno 1647. completa eſt. De Suecica dicto Anno 1646. nihil certi ſtatutum. Ac ſi vel maxime utraque in particulari jam tum concluſa fuiſſet, novit tamen ſua Celſitudo, totumque Imperium, ſuam Regiam Majeſtatem Sueciæ ſemper conteſtatam fuiſſe, præcipuam ſatisfactionem ſuam in Evangelicorum Imperii ſtatuum ſatisfactione conſiſtere. Eo enim fine tam operoſe in Præliminaribus, ipſoque principalis Tractatus initio laboravit, ut ſtatus quoque admitterentur: non ut teſtes tantum forent particularis ſatisfactionis Suecicæ; ſed ut ipſis quoque ex æquo, bonoque ſatisfieret. Quod cum ne nunc quidem factum ſit, multo minus eo tempore potuit pro occaſione & fundamento Armiſtitii ineundi ſuaderi. Ut autem vera ejus origo conſtet, ſciendum eſt, id à Legatione Gallica non ſolum hac vice, ſed & dudum ante ad Suecicos delatum: veruntamen ceu à Mediatoribus primo propoſitum. Mediatorum zelum in promovendis omnibus mediis ad pacem non potuerunt Sueci non magnopere laudare. At ut ipſi ullum Armiſtitium Electori Bavariæ proponerent, id nunquam animum inducere potuerant. Non quod ignorarent, Armiſtitia opportune contracta optima interdum pacis pararia eſſe. Sciunt, quieſcentibus armis animiſque ſedatis multo expeditius procedere pacis negotium: ſed partim, quod deſtituerentur mandato; partim quod ſibi perſuaderent, haut majori tempore pacem ipſam, quam ejuſmodi Inducias confici poſſe. Præcipue vero, quod priorum temporum experimentis edocti, valde dubitarent, utrum id Elector ſerio intenderet, vel ſincere ſervaturus eſſet. Ac propterea etiam Dominos Gallos fideliter monuerunt, ne facile fiderent, à quibus & ipſi ſæpe decepti fuiſſent. Tandem vero, ubi Domini Galli propoſito fidentius aſſiſterent, poſtulata ſecuritatis fideique Bavarica pignora retulerunt Sueci ad Aulam Regiam & exercituum Duces; quorum eſt, de ejuſmodi negotiis ſtatuere. Veruntamen neque hi multo proniores ad illud acceptandum fuere: cum ob rationes fere eaſdem, tum quod Bavariam ita comprehenſam tenebant, ut abſque certiori Pacis ſponſione eam dimittere minime conſultum arbitrarentur. Tandem tamen ad tot ingeminatas Bavaricorum Miniſtrorum ſincerationes, interveniente potiſſimum fide & perſuaſionibus Gallorum, non quidem ab omni diffidentiæ ſcrupulo plane liberi, paulo tamen magis à tot tantorumque Virorum tam aſſeveranter factis aſſecurationibus, ad ſpem quam ad metum inclinantes, in ejuſdem

1647. *Tractationem condeſcenderunt. Atque hæc vera fuere armiſtitii primordia. Quod jam Manifeſtum Bavaricum aſſerit, ſuam Celſitudinem nullo alio fine Armiſtitium iniviſſe, niſi ut eo durante Tractatio Pacis eo promtius abſolveretur, id promtius eſt dicere quam perſuadere. Etſi enim ea conditio Receſſui inſerta fuerit, non tamen præſagium, ſed fides in eo Suecos fefellit. Longe alias cauſas Bavarici Miniſtri in Conventu Ulmenſi prætenderunt. Exercitus nimirum Bavaricos dum ſoli agunt, proſperos, cum Cæſareis junctos infelices: Aulam Cæſaream regi ab hominibus plus ſui, quam publici commodi ſtudioſis; horum tamen conſilia conſiliis Electoris præferri. Imperatorem ipſum dependere totum ab Hiſpanis, hoſtibus Bavaricæ domus infenſiſſimis: tantam vero inter Auſtriacam & Bavaricam domos intercedere antipathiam, ut Electoris Parens ſæpe dicere ſolitus ſit; Utriuſque ſanguinem, ſi in unum vas funderetur, nequaquam coire poſſe. Et cætera, quæ in Protocollis Ulmenſibus continentur. Hæ Cauſæ tunc aliæ fuerunt, quam quas jam Manifeſtum prætendit. Longe alias quoque cauſas ſui Armiſtitii allegat Elector ipſe in propriis literis, tam ad Cæſaream Majeſtatem de Menſe Julio, quam ad ſuos Officiales, de Menſe Auguſto: quibus omnibus facti culpam conjicit in Imperatorem, quaſi is ſuam Celſitudinem tunc non modo deſeruiſſet, ſed etiam Regiorum armorum libidini adeo proſtituiſſet; ut nulla alia ratione potuerit ſe, exercitum aut ſubditos (uti Formalia ſonant) ſalvare, niſi per ejuſmodi armorum ſuſpenſionem. Eamque ob Cauſam Plenipotentiarii Bavarici Ulmæ ſponte jactitabant; ſuum Principem publico Manifeſto Cæſaream Majeſtatem vehementer incuſaturum: quod tamen in fumum abiit. E quibus candidi Lectoris judicium eſto, utrum ſola promotio Pacis Armiſtitii ſcopus fuerit? Annon potius id actum ſit, ut fœderatorum Regnorum arma, ſuæ ditionis viſceribus pertinaciter inhærentia his technis eliderentur, ſuaque Celſitudo lucraretur tempus, quo ſub induciarum ſecuritate vires perditas pro novo bello reſtaurando impunius repararet? Sane tale aliquid in ipſo Ulmenſi Congreſſu non obſcure innuebat principalis ſuæ Celſitudinis Miniſter, dum expreſſe Suecis diceret, longe aliud, quam Pacis curam, ſub hoc Armiſtitio latere. Dixerunt id Cæſarei Domini Legati Suecicis Monaſterii, viſuros eos intra paucos menſes aliam longe Bavari faciem. Et eventus præſagia comprobavit. Obtinent nimirum Bavarici mentem polypi, ſciuntque excellenter varias formas & offucias, pro varietate circumſtantiarum aſſumere. Veri Prothei! Quid enim? Si armiſtitio pacem promovere decreviſſent, cur ipſis Armiſtitii tabulis hanc clauſulam inſeruerunt; Etiamſi pax non tam ſubito ſequatur, nihilominus ſingula Receſſus Concluſa uſque ad finem belli ab omnibus ſtricte obſervatum iri? ſed ad hoc Electoris in promtu reſponſio eſt. Scribit enim ipſe ad ſuum Præfectum Freiburgenſem, die 23. Auguſti, ejuſmodi Armiſtitia ex levicula cauſa inopinato viciſſim diſſolvi poſſe. Id quod revera factum eſt. Sicut enim falſas & frivolas allegant cauſas Armiſtitii facti: ita nihilo aut veriores aut prægnantiores afferunt ejuſdem rupti & violati. Hoc tamen paulo callidius, quod non ipſi Regiæ Majeſtati Sueciæ, ſed ipſius Miniſtris culpam impingunt: ut per eorum latus Nationem totam, ſi non minori ſenſu, ſaltem haut tanto cum ſtrepitu perfodiant. Scire autem debebant, prudentes Miniſtros nihil agere ſine Mandato. Mandaſſe vero tantarum virtutum Reginam rem turpiſſimam, pudet eos manifeſte aſſerere. Conſtat enim Ratihabitionem dicti Armiſtitii à Regia Majeſtate Sueciæ intra Fatalia conventa ſuæ Celſitudini rite fuiſſe inſinuatam, ab eademque rite acceptatam. Solummodo, ne ulla prætextuum latibula inexcuſſa relinquant, carpunt ejus tarditatem, quod non niſi ſub finem decurrentium Fatalium advenerit: indeque neſcio quas non ſuſpiciones exſculpunt. Sciendum autem eſt, dictam ratihabitionem menſe quidem Majo conceptam fuiſſe, ſed quoniam adventus Domini Duglaſſii, qui*

Tractatui Ulmenſi interfuit, de die in diem Stockholmiæ 1647.
expectabatur, ut Regina tum ejus relationem intelligeret, tum opera in Ratihabitionis diplomate deferendo uteretur, ipſe vero tardaret, tandem, ne Fatalia fruſtra decurrerent, eo inexſpectato Ratihabitio emiſſa eſt. Atque hæc vera cauſa ejus, ſi quæ dici poſſit, tarditatis. Quicquid autem in eo carpunt, negare tamen non audent, intra Fatalia traditam fuiſſe: quod pro ſuæ Majeſtatis ſuorumque Miniſtrorum innocentia demonſtranda ſufficit. Non ſolum autem Armiſtitii ratihabitio rite peracta eſt, ſed & omnes ejus conditiones ex parte Suecorum exactiſſime ſervatæ. Neque enim quicquam à Campiductore Wrangelio ejusve exercitu contra admiſſum eſſe vel queſtum eſt, vel queri potuit Manifeſtum Bavaricum. Kœnigsmarckium quidem accuſat, quod is contra Præliminarem & Armiſtitii Conventiones præſidia Cæſarea Vechta exegerit, & Epiſcopatus Oſnabrugenſis urbes, Forſtenaviam & Widenbrugge, violenter occuparit; ſed fruſtra. Primo enim expreſſis verbis in Receſſu Ulmenſi reſervatum fuit, ut, niſi ipſe Elector Colonienſis, quod ejus nomine promiſſum fuit, præſidia Cæſarea è ſuis munimentis exigeret, Fœderatis liberum eſſet, ea obſidere, expugnare, & hoſtium præſidiis inde expulſis, nova viciſſim, ſi ratio belli requireret, imponere. Cum igitur id nec præſtiterit, nec præſtare forte voluerit aut potuerit, quid impedit, quo minus Kœnigsmarckius id ex Pacto exſequeretur? Quod ipſe tamen non tantum optimo jure, ſed pari etiam moderatione eſt exſecutus. Poſt captam enim urbem reditus & jura loci ſuæ Celſitudinis Electoralis Præfectis libere adminiſtranda reliquit. Deinde Conventionis Præliminaris ipſiſſima verba hæc ſunt: In Diœceſin Oſnabrugenſem neutra Belligerantium Pars plus juris factive ſibi ſumat, quam tempore contractus habuit. Atqui Epiſcopus Franciſcus Guilielmus, toto Tractatus tempore multo plus & juris & facti exercuit, quam Præliminaria permittebant. Tempore Tractatus Præliminaris tributa Epiſcopatus non excedebant ſex, ſeptemve millia thalerorum menſtrua. Epiſcopus tamen cum Cæſareanis eadem ad quindecim millia menſtruatim extorſit. Dum ſubditos Epiſcopatus ſecuros ſervare teneretur, ut rei domeſticæ vacantes rectius conventui neceſſaria ſubminiſtrare poſſent, ipſe ultra ducentos ex aratro, è tuguriis, è lectis, violenter extractos, imo flagris & fuſtibus vexatos rapuit ad Cæſaris militiam: quorum ſingulorum nomina Conventui Menſe Julio edita fuere. Præterea militem ſuum præſidiarium è Widenbrugge & Forſtenaw permiſit non ſolum omnes vias publicas infeſtas reddere: qui & funus Legati Luſitanici tractarunt inhumaniter & Epiſcopatus Præſidem, è ſuo prædio raptum, carceribus manciparunt, & Secretarium Legationis Suecicæ, Salvo conductu Cæſareo munitum, bis captivum abduxerunt, aliumque Legationis Miniſtrum flagris exceperunt, plurimis inſuper Aſſaſiniis in via publica hinc inde ignominioſe patratis; verum etiam extra Epiſcopatum erumpentes, Paderbornam aſſultu occuparunt, & in Epiſcopatus, Bremenſem & Verdenſem, ferro flammaque atrociter graſſati ſunt. Quæ omnia cum Conventionem Præliminarem è diametro impugnarent, nec ad ſæpius poſtulata remedia aliud quicquam reponeretur, niſi quod Conventio Præliminaris facta eſſet inter loca, non inter homines in iis locis, coactus eſt tandem Kœnigſmarckius, poſt quatuor annorum patientiam, ejuſmodi ludibriis obviam procedere, ſecuritatique publicæ aliter providere. Paratus tamen, occupata loca ſtatim reſtituere; quo nomine, ut & ratione moderandorum tributorum Commiſſarium Brandt per quatuordecim dies Monaſterii, cum poteſtate deſuper tractandi habuit, modo Dominus Elector & Epiſcopus, cæterique Cæſareani de novo ſe obligarent, ad præliminarem Conventionem ſincerius obſervandam. Sed ſurdis fabula narrabatur: Prout ipſe Kœnigſmarckius proprio ſcripto Domino Electori ad oculum ita monſtravit, ut hic actum

agere

agere ſuperfluum videatur. Imo vero, tametſi Legati Suecici eas obſidiones impedire non tenerentur (quo nomine tamen Manifeſtum Bavaricum eos perſtringit) obtulerant tamen ſe ad controverſiam ſubortam amice & ex voto, tam Domini Electoris, quam Domini Epiſcopi, componendam; prout ipſi Domini Legati tam Gallici, quam Venetus, ipſeque adeo Dominus Comes à Trautmansdorff, optime norunt. Veruntamen, quod res erat, bene reſpondit Dominus Comes à Trautmansdorff Legato Suecico: Epiſcopum tam eſſe fidum Imperatori, ut odioſum Neutralitatis nomen prorſus averſetur. Quam nihili igitur hic prætextus fuerit pro publicis Induciis violandis, ex dictis evidenter patet. In eo vero male cohærentis figmenti conſcientiam prodit Autor Manifeſti Bavarici, quod non niſi timidiuſcule armatos copiarum duces perſtringit, Plenipotentiarios vero Regios, viros togatos & inermes, & quidem ob actiones bellicas, ad eos non pertinentes, audaciſſime adoriatur. Sed quam exilem ab iis triumphum reportet, æſtima, ſincere Lector ex ſequentibus. Cumprimis vehementer exaggerat, ſibi relatum eſſe, quod Sueci primum locum in ſubſelliis Principum Imperii Domino Electori Bavariæ controverſum fecerint. Scire autem debuit non Suedos, ſed magnam Ordinum Imperii, etiam Catholicorum, partem patriis ſtatus fundamentis adverſum judicaſſe, ut unius ratione Ducatus duo ſuffragia in diverſo ſenatu ferrentur. Nec deerant, qui, ſi Dominus Elector Bavariæ contentus fuiſſet ſola voce Electorali, Sereniſſimæ Reginæ Sueciæ honorem primi ſubſellii inter Principes ſeculares deferri haut injuſtum putarent: cum & Regina eſſet, & de Statu Imperii bene merita, ipſique ratione Archiepiſcopatus Bremenſis etiam ſuperior, nempe quintus locus in ſcamno Eccleſiaſtico, ubi Auſtriaca & Burgundica domus primum occupant, jure deberetur. At quoniam, Religionis reſpectu, id minus convenire videbatur, urbanitas Principum Evangelicorum honorem quinti ſubſellii inter domos Electorales in ſcamno ſeculari ipſi obtulit. Ex falſa tamen ſuorum ſuppoſitione Dominus Elector Bavariæ maledicis literis in Legationem Suecicam, necdum auditam, acerbe invectus, Electores, Principeſque ad tuendam ſecum cauſam communem, tanquam ad commune incendium exſtinguendum, conclamavit. Aſt ubi audivit, rem à cæterorum Electorum benevolentia jam ante deciſam eſſe, pudibunda obmutuit cauſa communis. Has tamen invectivas cum improbaret totus Conventus, & Legati Suecici ſuæ Celſitudinis Deputato ſeverius exprobrarent, monentes, ut ejuſmodi conviciis ſuperſederet; ipſe hanc admonitionem jam commodum accipit pro Armiſtitii violati cauſa: prorſus ut appareat, Bavaricos etiam in aere frangendæ fidei bellorumque cauſas venari. Reſtitutionem afflictiſſimæ Domus Palatinæ conati ſunt Sueci conditionibus, quam fieri poterat, tolerabiliſſimis obtinere; id tamen non niſi amicabili Tractatu, & perſuaſionibus modeſtis: ſperantes, ut cum aliter Domino Electori Bavariæ cumulatius ſatisfieri poterat, non tam durum ſe exhiberet in proprium ſanguinem, in innoxiam Rudolphinam Palatinam Domum. At cum obſtinatione Bavaricorum aliorumque votis ſuperarentur, ne ei ſoli pacem, invito imperio amplius trahere incuſarentur, ad Imperatoris, ad Regis Chriſtianiſſimi, ad propriam Electoris Bavariæ armatamque inſtantiam, ſuadente etiam majore parte Ordinum, quicquid pro ſui ſtatus intereſſe deſideravit, ipſi relictum eſt. Ut ita etiam hæc imputatio ſit nulla. Poſito tamen, tam ſeſſionem, quam ſatisfactionem ipſi ab initio tantopere diſputatas fuiſſe; quæ tamen ratio ſuadere debuit, ut poſt utramque ex ſuo voto tranſactam, eaſdem denuo refricaret, ac pro juſtificatione perfidiæ novique belli allegaret? Niſi quod aliæ rationes juſtæ ipſi deeſſent. Sed nec abſimili fundamento nititur, quod juſtitiam fractæ fidei, bellique captat ex eo, ac ſi Sueci Cæſareanis Armiſtitium aliud, ut Bavariam ulciſcerentur, obtulerint. Quanta vero abſurditas, hoſtibus amicitiam obtuliſſe ut amicos, qualem Suecia tunc Bavarum æſtimavit, ulciſceretur? Quod ſi vero Legatio Suecica Cæſareanorum animos ob factum à Bavaricis Imperatori, ut videbatur, inviſum Armiſtitium, hoc modo per riſum jocumque tentaſſet; num quid propterea ſuæ Celſitudinis Electoralis prudentiam deceret, violata fide publica, evanidis ejuſmodi nugis novum bellum inædificare? Unum tamen verum eſt, in toto iſto centone, quod Sueci pro exauctoratione militiæ viginti milliones propoſuerint: At quatuor falſitatibus Bavaricis ſtipatum. Potuit ſolus Elector Bavariæ, Imperatoris Romani Vaſallus, pro exigui temporis opella, ſuo Domino alias non omnino indebita, ſedecim Milliones poſtulare, tredecim tandem, idque cum fœnore, jure acceptare: Quænam proportionis iniquitas foret, integrum exercitum extraneum pro triginta fere annorum ſtipendiis, viginti ſaltem propoſuiſſe? Attamen, quemadmodum ea ſumma ſolummodo pro materia Tractatus propoſita fuit; ita falſum eſt, de ea quicquam adhuc tractatum eſſe; falſius, quod à ſolo Cæſare & Catholicis (etſi id bono jure fieri potuiſſet) poſtulata ſit; falſiſſimum, Suecos declaraſſe, ſe nihil de ea remittere poſſe: Omnino vero veritatem ſuperat, quod eam, niſi ſponte ſolvatur, vi extorquere minati ſint. Quando ad Tractatum de ſumma ventum fuerit, monſtrabunt Legati, monſtrabit Militia ipſa, æquitatem ſuam, & Bavarici figmenti vanitatem. Cætera, quæ quaſi per ſatyram congerit Bavaricæ violationis incruſtator, ut oſtendat, Plenipotentiarios Suecicos Pacem hucuſque impediviſſe, bellum vero ſolum animo foviſſe, meræ ſunt calumniæ. Scrutatorem cordium Deum teſtantur, nulla ſe alia Mandata à Sereniſſima ſua Regina unquam habuiſſe, nec ſeipſos ullius alterius intentionis unquam fuiſſe, niſi ut quam fieri poſſit citiſſime honeſtam, æquam, ſecuram undique Pacem procurarent; eoque fine non niſi juſta æquitatique congrua propoſuerant, aut diſpari moderatione obtinere ſtuduerant: quemadmodum pleraque in ſcriptis agitata æquioris Lectoris judicium non detrectabunt. Quod ſi vehementiores interdum diſputationes, ut inter partes hoſtiles vix aliter fieri poteſt, intervenerint, id non modo Zelo Suecorum in obtinendis amicorum ſuorum æquiſſimis Poſtulatis, ſed etiam adverſæ Partis obſtinationi, quæ cæteros æquo ſecum jure in communi Patria vivere præfracte hucuſque recuſarat, adſcribendum eſt. Id ſcilicet urit Bavaricos, quod, cum totius belli tempore, ore, ſcriptoque Sueciam traduxerint, ac ſi non libertatem Germaniæ, amicorumque ſalutem, ſed Imperii Dominatum affectarit; jam tamen inviti cernere cogantur, hoc Tractatu cuncta ejuſmodi dicteria, Scriptaque re ipſa falſitatis convicta eſſe. Alias nemo æquus rerum æſtimator mirabitur, in tanti momenti negotio, non ſecus ac in foro, dum una Pars proponit, altera excipit, conflictum ipſum per Replicas, Duplicas, Triplicas, aliaſque viciſſitudines varias ſubire formas, verborumque conceptus, antequam in unam Partes coire poſſint ſententiam. Quodſi Elector Bavariæ hunc morem voluiſſet mutatum, cur non, interpoſita autoritate, alterius Partis pervicaciam eo flexit, ut abſque ambagibus æquitati maturius manus darent? Sed id jam, proh dolor! ſeculum vocatur, ut, cum Catholici Evangelicos hucuſque Judæis Turciſque pejus habuerint, planeque ex Imperii conſortio exſcindere ſategerint, dum hi ſervitutem detrectant, injuriam illis facere accuſentur. Nemo hucuſque vehementius Bavaricis Bonorum Eccleſiaſticorum occupationem, cum Evangelicæ Religionis & Evangelicorum exterminio ſuaſit ac promovit. Nemo Statuum Conſtatus indignius armis tractavit. Iſtas injurias omittere debuerunt, & reciproci tractatus armo-

rumque

rumque vehementiam evitaſſent. Septem Annos in Præliminaribus inſumſerunt Catholici: octavi anni ceremoniis ſuæ legitimationem Commiſſionis extraxerunt. Tractatum principalem jam in quintum annum producunt; Et tamen Suecis protractæ Pacis moram impingunt. Si Armiſtitium facilitandæ Paci commodum arbitrati ſunt Bavarici, cur non potius univerſale, ceu multo promtius & expeditius maturandæ Pacis medium, quam hoc fallax Bavaricum, approbarunt? At dum hi ſuſpenſionem, illi continuationem armorum ſimularent, ex mutuo conflictu occaſio ſub manu nata fuit, qua, ſufflaminato Tractatu Pacis, utrique vires bellumque potentius inſtaurarent: majori Catholicorum Statuum numero belli, quam pacis conatibus obſtetricante. Hos enim veram fuiſſe cauſam tardatæ Pacis, niſi communio obſtaret, conſcientia Bavaricorum indubie confiteretur. Cum enim præterita hyeme negotium Pacis inter Cæſareos Suecicoſque Oſnabrugis eo deductum eſſet, ut vix quicquam reſtare videretur, niſi ut utrique, Monaſterium digreſſi, res Fœderatorum communes accommodarent, illico à Cæſareanorum Monaſterium adventu Deputati Catholicorum non modo Electorem Bavariæ ad fidem Sueciæ datam violandam per literas exſtimularunt, neceſſaria ad bellum omnia cumulatim offerentes: verum etiam Gallos ipſos ſolenni Deputatione ſolicitarunt, ut nefaria in Fœderatos arma converterent; prout menſis Aprilis Protocolla, literæque teſtantur. Quin etiam, cum menſe Junio Sueci, Monaſterium ſecuti, novem illic ſeptimanas hærerent, affectu ſtudioque Tractatus abſolvendi, adeo Dominum Comitem Trautmanſdorfium ab iis occupatum deprehenderunt: ut, dum aliter concluſionem honeſte declinare non poſſet, ſe avocatum profeſſus, abiret ad Imperatorem: non attento, quod utriuſque Coronæ Legati, una cum Evangelicis ei certo ſponderent, ſe intra paucos dies ad concludendum fore paratos. Imo vero, cum Evangelici Catholicos exorarent, ut ii quoque Comitis abitum tantiſper morarentur, hi quidem ſolenniter eum inviſerunt, at loco diſſuaſionis iter proſperum apprecati, ſtimularunt ad abeundum: datiſque denuo menſe Julio literis ad Electorem Bavariæ, eum ad Inducias rumpendum vehementius inſtigarunt. Neque his contenti, cum certiores jam eſſent de Imperatoris & Electoris exercituum conjunctione, ut ex armorum eventu conſilia Pacis diſpenſarent, totum ver, totamque æſtatem cavillationibus transſumſerunt: detrectantes ratihabere, quæ, ut Cæſareani Fœderatis concederent, iis antea ipſi commiſerant. Imminet jam menſis November, nec tamen adhuc ſciri poteſt, utrum permittere velint, Tractatum reaſſumi: etiamſi Plenipotentiarii Suecici, una cum Evangelicis Deputatis, toto illo tempore non omiſerint, reaſſumtionem ſtrenue urgere. Quæ omnia cum Bavaricis tam nota ſint, ut Elector ipſe omittere nequiverit, quin, renovatis ad Imperatorem de hoc ipſo menſe Octobri literis, eorum tergiverſationes extreme deteſtetur: publice tamen non illi, ſed Sueci tardatæ Pacis ruptique armiſtitii rei peragendi fuerunt. Prorſus ut appareat, Bavaricos ſuæ partis ſtudio nimium extra cancellos veritatis abreptos, inſontibus Suecis paucorum ſontium Catholicorum (neque enim omnibus Catholicis hæc imputantur) delicta ſtudio affricare conatos eſſe. Veruntamen, ut hæc defenſio brevibus abſolvatur, uno verbo dixiſſe ſufficerit, omnes dictas criminationes meras eſſe falſitates & calumnias à Pacis oſoribus in odium Suecorum & Evangelicorum impudenter confictas, & Electori Bavariæ per ludibrium ſubminiſtratas; ut hoc obtentu Pacem, jam fere ad umbilicum perductam, diſturbarent. Nequaquam enim credibile eſt, tantum Principem, ſibi relictum, tam frivolis cauſis ſua ſponte aſſentiri potuiſſe, ut contra datam fidem, manu ſigilloque Principali firmatam, ſpreto jure Gentium, contemta Legationum publicarum ſanctimonia, pateretur, non modo exteræ Legationi Regiæ tam impotenter inſultari, ſed & propriam exiſtimationem, famamque tam fœda Cataſtrophe devenuſtari. Neque enim ipſe Elector Tractatui Pacis ſive Oſnabrugenſi, ſive Monaſterienſi unquam interfuit, ut Ipſe videre, vel propriis auribus audire potuerit, quid aut quomodo unumquodque propoſitum, actumque fuerit; ſed omnia & ſingula inter privatos parietes à ſolis Cæſareis, Regiiſque Legatis acta ſunt: exceptis tantum Gravaminibus Eccleſiaſticis, quæ præſente quidem Evangelicorum Deputatione, ſed paucis Seſſionibus abſoluta fuere. Id potius non pauci ſibi perſuadent, nimis facilem ſuæ Celſitudinis credulitatem à perverſe referentium malitia ſeductam, ejuſmodi prætextuum vanitates conquirere neceſſum habuiſſe, quibus animo deſtinatam, ante Armiſtitium confectum, ejuſdem rupturam collocarent. Quod ſi enim ad Protocolla appellaverint, Suecica Cæſareis collata in manifeſta eos falſitate conſtituent: utpote nullis ejuſmodi nugamentis maculata. Sin ab aliis Miniſtris Cæſareis hæc ſuæ Celſitudini ſuggeſta ſunt, in iis quidem, ut hoſtibus, magnopere requiri non debet, veritate an dolo utantur, modo intentam Armiſtitii rupturam, cujus eorum tantopere interfuit, obtinerent. Omnibus itaque circumſtantiis rite perpenſis, luce meridiana clarius apparet, actiones Plenipotentiariorum Suecicorum non juſte accuſari, ſed obtentui tantum ſumtas eſſe: Neceſſitatem vero temporis expreſſiſſe Bavaricis conſiliis hanc inventionem, ut artibus Armiſtitii ſe cumprimis ab incumbantibus Fœderatorum armis ſpecioſius expedirent. Accedente vero Cæſareanorum, & aliquotæ Catholicorum partis inſtinctu, idem actu rupiſſe, ne nimis bona Pax Evangelicis concederetur. Hos inſuper ſtimulos à Bavaricis grate acceptos: ut ſui Principis copias, ſub Armiſtitii ſecuritate collectas, ceu propriæ ditioni nimium graves, in vicinos, præſertim Evangelicos Status, exonerarent. Cætera nil, niſi hinc inde, præſertim vero à colliſis inter ſe Suecani nominis odio, Paciſque prædicatione, anxie quæſitos prætextus; quorum fuco temerata fides palliaretur. Plenipotentiarii Suecici confidenter provocant ad omnium, à ſtudio Partium alienorum, conſcientias: nulli dubitantes, quin longe aliud ab iis, quam à Bavaricis, teſtimonium ſint reportaturi. Quod tamen non eo huc adducitur, ut Suæ Celſitudinis exiſtimatio ſugilletur (abſit.) Norunt ſuam Celſitudinem altiori animo eſſe, quam ut id ſibi perſuaderi patiatur: Sed ſolummodo, ut innocentiam ſuam illæſam ſervent ac tueantur. Quod ſi intellexerint, ſuam Celſitudinem illatæ pœnitentia injuriæ ductum, mutato conſilio perſequendi Suecos, per armorum æquilibrium æquiorem Pacem ſerio ſtabiliri velle reipſa deprehendet, eos, nomine Mandatoque Sereniſſimæ ſuæ Reginæ ad communis Pacis ſcopum & intentionem promovendam manibus pedibuſque ſecum concurſuros. Sin minus, hoc ſaltem exemplo diſcent, cum Bavaricis impoſterum cautius mercari. Precantur autem Pacis & exercituum Deum: ut, poſitis hujuſmodi animorum armorumque contentionibus, unius ejuſdemque Reipublicæ Chriſtianæ Membra, civeſque mutuo tandem & indiſſolubili Pacis amoriſque vinculo coaleſcant & reduniantur.

§. 169. Inter hæc Catholici Monaſterienſes poſt multas conſultationes ſententiam ſuam ſuper Oſnabrugæ tranſactis abſolverant, quam Cæſareis exhibuere, Cæſaris declarationem ſuper eadem expectaturi; quæ antequam adferretur tres minimum ſeptimanæ elabebantur. Quæ mora negotium extrahi cupientibus parum æſtimabatur, quod receſſus Suecici exercitus è Bohemia ingentes illis ſpiritus adderet, haut obſcure jactantibus; Evangelicos jam pacem cupere, rebus ſuis in ruinam vergentibus, ſed qua ad libitum potituri non ſint.

Catholici declarationem ſuam edunt. 1. Oct.

1647. Cæſarei moras nectunt.

ſint. Nec minus Cæſarei rem extractum ibant, culpa in lentas Catholicorum deliberationes rejecta, ad quorum ſententiam Cæſari transmiſſam antequam reſponſum ex aula veniat, à ſe nihil amplius ſuſcipi poſſit. Oſtendebant tamen pleraque Oſnabrugæ conventa manſura, niſi quod hinc inde temperamenta ſint adhibenda. Inter Bavaricos, qui utique pacem velint, & Cæſareos jam decretum, quid à Catholicis admittendum ſit; eamque vel præcipuam fuiſſe legem ſociatorum cum Cæſare armorum. Eo certiorem autem ſucceſſum deſtinatis ſuis ſperabant Cæſarei, quod primarii Evangelicorum quædam remiſiſſent, alia facili negotio remiſſuri viderentur.

Cum Catholicis poſt reſponſum Cæſaris tractant.

§. 170. Poſt allatam Cæſaris ad ſcriptum Catholicorum declarationem Legati Cæſarei cum hiſce ſuper eo negotio congrediuntur. Ubi quanquam potentiores Catholicorum ſat moderatos ſe exhiberent; tamen inter iſtam multitudinem, ac plerorumque moroſitatem duæ ſeptimanæ diſceptando conſumebantur. Moram addebat Anſelmi Caſimiri Moguntini Electoris mors, & quod Epiſcopus Franciſcus Wilhelmus aberat, Moguntiam uti credebatur profectus, novi Præſulis electioni interfuturus; quam dignitatem ipſe ſpe præceperat. Etſi alii ferrent, Bavarum à fratre ſuo Colonienſi Electore obtinuiſſe, ut ne is amplius ipſius nomine ſuffragium ferret, ob violentiam animi conſilia temporibus accommoda admittere neſcius.

Evangelici Cæſareos propter tarditatem interpellant.

§. 171. Inter Evangelicos Oſnabrugæ conſultatum fuerat; ſi Sueci vindictæ à Bavaro ſumendæ ſtudio pace neglecta bellum perſequi inſtituant, contra Cæſarei, & Catholicorum primores conventis ſtare velint, num etiam invitis Suecis cum Cæſareis atque Catholicis concludendum ſit? Id quod Saxonici cumprimis, & Brandeburgici ſuadebant. Sed quia Sueci prævalente tunc hoſtium potentia victo ex Bavari injuria dolore in tractatione ſibi ſemper ſimiles erant, ut nulla moræ culpa ipſis imputari poſſet, cum contra Cæſarei & Catholici aliquot menſes fruſtra extraxiſſent, Deputationem ad Cæſareos decernunt, quam Leuberus Saxonicus, Weſenbecius Brandeburgicus, cum Thumbshirnio & Auguſto Carpzovio Altenburgicis, Hehero Vinarienſi ac Culmbacenſi obibant. Hi graves ſuper mora querimonias movebant, per quam immenſis belli malis obnoxia maneret Germania. Simul poſtulabant, cum Cæſarea declaratio jam adſit, ac primores Catholicorum conventa probent, ſpeſque ſit ſuper iis, quæ reſtant, facile quoque transactum iri, id negotium ocyus iterum ſuſcipiant, & ad finem deducant. Nam haut ferendum ſibi videri ob paucos refractarios è Catholicorum numero mala patriæ indies ingraveſcere. Quæ à Cæſareis probabantur, addito tamen; ſi Catholici ulteriorem declarationem ſententiæ ſuæ ad Cæſarem transmiſſæ urgeant, haut patere ſibi, qua ratione certum quid, & omnes obſtrictum concludi queat. Sed reponebant Evangelici: Satis ſibi conſtare præcipuos Catholicorum non minus, quam Evangelicos pacem cupere: unde reliquos fere minorum gentium parum curandos, nec ſuffragia variis artibus conquiſita ita ſcrupuloſe numeranda. Sane tolerari non poſſe, fœtidos quoſdam Abbates, (erant Leuberi Saxonici verba,) queis nulla jactura metuatur, numero ſuffragiorum cæteris præjudicare velle: Adverſus quod & nuperis Comitiis proteſtatio interpoſita ſit. Id

21. Oct.

niſi corrigatur, Evangelicis, quibus omnibus eadem mens, vitio datum non iri, ſi cum Catholicis pacis amantibus transactione inita junctis inde conſiliis, & viribus melius quam hactenus rebus ſuis conſultum eant. Belli ſe malis utique liberari velle; cui bellum placeat, ſuo id periculo gereret. Iſta non ſine animorum motu proferebantur, ut facile pateret, exſuperantem ob moræ ludibria dolorem alia conſilia ſuggeſturum.

Sueci negotia Imperii Ordinum arbitrio committunt.

§. 172. Aſt Regina Legatis ſuis circa Imperii negotia necdum compoſita injunxerat; operam darent, ut exules & gravati in ſtatum, qui ante bellum fuerat, reponerentur, tum ut circa Gravamina Evangelicis ſatisfieret; inprimis ſubjectis Cæſareis ſacrorum libertas concederetur. Quod ſi autem poſtulata pervincere non poſſint, eorum deciſionem Ordinibus relinquerent; qui jam antea jactarint, ſe Germanicis negotiis componendis ſufficere. Unde Sueci Evangelicis denuntiabant; ſibi decretum cum Trautmansdorfio transactis firmiter inſiſtere, ac quæ reſtant quantum detur urgere. Addebant tamen, ſicut Regina de iis, quæ firmandis Evangelicorum rebus faciunt, haut facile quid remiſſura ſit; ita nec Evangelicos invitos in bello detinere cupere. Unde ſe, ſi quæ cum Cæſareis expediri nequeant, ipſorum judicio commiſſuros, ac de eorundem ſententia in leges, quæ à Cæſareis obtineri poſſint, pacem concluſuros.

Cæſarei Evangelicos in Suecos ſtimulant.

Iſthæc à Suecis propoſita Evangelicis mire arridebant, ſimul quæ Cæſarei irritandis in Reginam Evangelicis machinabantur, eludebant; quorum potentiſſimos illi per varias artes ſibi adjungere moliebantur. Saxonem Cæſar per Legatos ſollicitabat, ut Bavari, & Colonienſis exemplo abrupta neutralitate arma in Suecos reſumeret, haut valde alienum ab hoc conſilio, ac odii in Suecos manifeſtum. Qui & cum Wrangelius è Bohemia recedens commeatum parte ditionis Electoralis tranſitu poſtulaſſet, exprobraverat; pacis concluſionem præſente adhuc Trautmansdorfio neglectam, nec ſententiam Ordinum Monaſterii quinto die Julii exhibitam ab ipſis obſervatam. Apud Brandeburgicum Blumenthalius à Cæſare miſſus familiariter agebat. Ei Cæſar, uti Caſſellani referebant, ſupremum in copias imperium per Weſtphaliam, & Inferiorem Saxoniam detulerat. Et cum antea Cæſarei Legati occupatam tunc temporis à Brandeburgico Hervordiam valde improbarent, ac ut de ea ad Senatum Ordinum referretur, urgerent; in gratiam iſtius mox efficiebant, ut quæ eo nomine ad Cæſarem decretæ erant literæ, per Moguntinum ſupprimerentur. Ipſe quoque Elector copias augere: jam ſex millibus collectis Belgæ aliquot millia addituros ſe promiſerant, ſi opus foret. Cujus & Legati Bavari factum probaſſe dicebantur. Uterque Elector Saxo & Brandeburgicus à Rege Daniæ conſilium expoſcebant, num neutralitas cum Suecis ſibi abrumpenda foret; ad quod Cæſar vehementer invitaret? Quorum & hic à Dano ſciſcitabatur, quid ab ipſo in caſu ejus rupturæ expectandum foret? Luneburgici Duces, aliique literis in ſocia Regna à Cæſare irritabantur. Danus quoque ſtimulabatur, ut ereptos Præſulatus filio Friderico armis recuperatum iret.

Sueci iſta Ordinibus exprobrant.

§. 173. His intellectis Sueci, cum & animadverterent, Saxonicos, Brandeburgicos ac Luneburgicos familiarius ſolito inter ſe conſilia conferre, neceſſarium judicabant apud iſtos ſuper hiſce rebus querelam movere. Aſt illi haut abnuere,

Cæla-

1647. Cæſarem à multis annis de interna, quam vocabant, pace conſtituenda agitaſſe; ſed Principes ſuos, comperto quam lubrica ejuſmodi pax Evangelicis futura ſit, ab hiſce conſiliis ſemper ſe disjunxiſſe, idemque in poſterum facturos; quod ſpes ſit poſt tanta mala bello exhauſta ope Regum per communes hoſce tractatus pace, qualem optent, eaque ſtabili ſe potituros: & quantaſcunque conditiones à Catholicis oblatas non poſſe non Evangelicis ſuſpectas eſſe. Teſtabantur inſuper Saxonici, inducias ſe integre ſervaturos. Brandeburgici oblatum hero ſuo imperium, aut probatam à ſe Bavaricam rupturam inficiabantur. Equidem diſputatum inter ipſos fuiſſe, an non tres iſtæ Domus inter Evangelicos potentiſſimæ, cum Cæſar, Bavarus ac validiores Catholicorum pacem in leges Oſnabrugæ conventas cupiant, renitente imbelli Catholicorum turba, iſtis operam ſociare promovendæ paci debeant. Cæterum à Principibus ſuis nihil in fraudem Reginæ, communiſque Evangelicorum cauſæ agitari ſancte aſſeverabant.

Ac invidiam ſatisfactionis militaris mitigant.

§. 174. Quia porro ob enormia militum poſtulata Sueci apud utriuſque Religionis Ordines magna invidia flagrabant, Cæſarei iſtam in uſus ſuos vertere callidi contendebant, ante omnia de Imperii negotiis tranſigendum, ad extremum de militibus diſpiciendum. Sueci quoque, etſi junctim iſta tractare juſſi eſſent, tamen ne offenſam augerent, languentibus tunc ipſorum armis exoſum negotium ad commodiora tempora differendum judicabant. Leniendæ tamen invidiæ Ordinibus oſtendebant; ſe conventis cum Trautmansdorfio inhæſuros, quæ ſuperſint denuò ad ipſorum mentem adaptata Cæſareis exhibituros; ea ſi repudientur, Cæſareorum & Ordinum deciſioni omnia commiſſuros, modo ut hi viciſſim æquam ſatisfactionem militibus annuant. Quæ quidem Ordinibus valde arridebant, quorum & aliqui poſtulata militum cordi ſibi fore teſtabantur, jam de tribus, quatuor aut quinque millionibus ſpem facientes.

De ſatisfactione Haſſica.

§. 175. Quia etiam Haſſica ſatisfactio non parum obſtiterat, quo minus menſe Julio tractatus Monaſterii abſolverentur, Sueci oſtentando in pacem ſtudio literis ad Landgraviam datis petebant; ne poſtulatis nimium intenſis pacem difficiliorem redderet. Quas literas Darmſtadienſibus Legatis legendas tranſmittebant, fruſtra querente Schæfero Caſſellano; cui à Suecis abunde ſatisfiebat. Et facile animadvertebatur, Landgraviam Regiorum ſententiæ demum adquieturam. Interim & controverſia Marpurgenſis, parario Joanne Landgravio cum Boineburgio, quem Georgius Landgravius Caſſellas eo nomine miſerat, compoſita fuerat, niſi hic, quæ ſub ſperati acta erant, firmare abnuiſſet obtentu à ſacris ſumto. Etſi enim ab initio Boineburgius acriter contenderet, ut in omnibus locis, queis Caſſellani per hanc tranſactionem potirentur, ſacra prout à Darmſtadienſi introducta ſint manerent: Landgravia tamen in inferiore Cattorum Comitatu, & Smalcaldiæ, velut quæ antea non Marpurgenſis, ſed Caſſellanæ ditionis fuerint, ſibi leges præſcribi nullo modo ferre volebat. Unde demum ita res temperabatur, ut in Marpurgenſi ditione ritus prout Ludovici Senioris tempore fuerant manerent, Caſſellanis tamen ſuorum quoque ſacrorum uſus concederetur: viciſſim inferiori Cattorum Comitatui, & Smalcaldiæ ſacra Lutherana relinquerentur, ac nullius conſcientiæ vis inferretur. Enimvero Georgius Landgravius, Boineburgium mandata exceſſiſſe arguens, tranſactionem firmare adſpernabatur, quod Superioris Haſſiæ Theologi cenſuiſſent, Caſſellanorum poſtulata ſalva conſcientia admitti non poſſe. Qui & Gieſſa literis ad 30. Oct.

Tranſactio in cauſa Marpurgenſi à Darmſtadienſi improbatur.

Legatos Suecicos datis poſtulabant, ut oppidum, arx, Academia & præfectura Marpurgenſis penes Landgravium Georgium maneret, tum invariata Auguſtana Confeſſio, excluſis quibuſvis diverſis placitis non Marpurgi ſolum, & toto Superiore Haſſiæ principatu, ſed & Smalcaldiæ, ac in Comitatu Inferiore Cattorum retineretur, haut admiſſis doctoribus & ſacerdotibus, qui eidem non ſerio addicti ſint. Caſſellana cum Darmſtadienſis pactum abnueret, & ipſa teneri illo nolebat, ac cauſam ad communes tractatus reiiciebat. Suſpicio erat, Theologorum zelum à Darmſtadienſi obtentui ſumtum; revera ipſum verſa partium fortuna lautiores ſibi conditiones aucupatum. Qua de re cum Badenhauſius Caſſellanæ in Suecia Reſidens apud Reginam quereretur, hæc Legatis ſuis injungebat, ut conditionibus, quæ quondam cum Gallicis convenerant, plane inhærerent.

Bavarus Cæſarem ad pacem impellit.

§. 176. Cæterum cum Cæſar incerta adhuc inter Gallos Hiſpanoſque pace, in horum gratiam Germanicam pacem extracturus crederetur; Bavarus contra acriter inſtabat, ut tractatio inſtauraretur; velut qui deſideriis ſuis, quæ hoc bello captaverat potitus, iſta per pacem in tuto collocare ardebat. Qui & in hujus duntaxat anni expeditionem ſuarum copiarum conjunctionem annuerat, ante cujus finem pacem concludi volebat. Demonſtrabat iſte Cæſari; ſocia Regna ſuis cum ipſo armis conjunctis graviter commota, nec æquo animo per tractatus pacis parta jam commoda ancipiti denuo aleæ ſubjicere velle; unde vero ſimile videri, iſtorum Legatis pacem cordi eſſe, antequam adverſæ partis ſucceſſibus leges pacis reddantur duriores. Proteſtantes quoque antehac florentibus Suecorum armis circa Gravamina contumaces, jam anxia pacis cupidine tractabiliores. Igitur poſtulabat cœptos antea inter Catholicos & Proteſtantes congreſſus ſuper Gravaminibus ocyus reſumi, ac idonea in eam rem mandata ad Legatos Cæſareos mitti. Tum ut horum unus cum præcipuis Catholicorum in pacem pronis Monaſterio Oſnabrugam ſe conferat, qui renovatos tractatus æqua ratione temperatos, ad finem perducat. Quod ſi quidam Catholicorum æquas pacis leges adſpernentur, ac tractationi ſe ingerere conentur, ut cœptæ contradictioni inſiſtant, Cæſari excluſis hiſce pro autoritate cum Regiis & Proteſtantibus pacem, qualis haberi poſſit, concludendam, ac per Imperium publicandam, libertate ſingulis Ordinibus relicta, pacem eam acceptare, an proprio ſumtu ac periculo bellum continuare velint. Addebatur, ſi pax quocunque modo in alteram æſtatem extrahatur, ſe bello continuando non ſufficere; eoque caſu diſpecturum, qua ratione ſe ſuoſque in tutum ſubducat. Peculiariter autem monebat, utriuſque Regni ſatisfactionem, & quæ inde pendeant, ad liquidum deducendam, ne per eam tractatibus remora injiciatur, ac ne momentum quidem temporis heic amittendum. Scribebat quoque Bavari- 8. Nov.
cus Legatus Erneſtus ad Oxenſtiernam; uti Princeps ſuus antea circa Sueciæ ſatisfactionem expediendam ſategerit; ita & nunc apud Cæſarem inſtare ut illa ſalva permaneat, quicunque armorum eventus ſit futurus, modo Regina, ejuſque

Le-

1647. Volmarus Oſnabrugam ire jubetur.

Legati viciſſim ipſius commodis faveant. His motus Cæſar expreſſa mandata Commiſſariis ſuis Monaſterium mittit, omnem operam navarent, ut à Saxonicis propoſiti congreſſus inter utriusque religionis Ordines Oſnabrugæ inſtituerentur; cui fini Volmarus Oſnabrugam ſe conferre debeat compoſitioni Ordinum invigilaturus.

Priùs tamen Gallorum ſatisfactionem expedit.

§. 177. Interea Monaſterii circa adornandam pacem Gallicam ſummo ſtudio laboratum fuerat; quam ob cauſam etiam Volmari iter Oſnabrugam aliquot per dies dilatum. Nam Galli cum ſibi perſuaſiſſent, Succos ipſius Oſnabrugam adventu cum Cæſareis concluſuros, iſtum Monaſterio amittere nolebant, niſi rebus ſuis expeditis, quod in Naſſovio Comite par negotiorum tractandorum dexteritas non eſſet. Ac circa articulum de Aſſecuratione Galli demum huc deſcendebant, ut quæſtio, num Cæſari velut Archiduci Auſtriæ Hiſpanis, ſi pax cum hiſce non ſimul concluderetur, auxilium ferre licitum ſit futurum, certis Imperii Ordinibus, de quibus conveniendum ſit,
31. Oct. decidenda committeretur. Tum & caput de ſatisfactione plane abſolvebatur, ademta facultate
1. Nov. addendi, demendi ac mutandi. Id caput ſequenti die à Secretario legationis Gallicæ Joſepho Bulengero ſubſcriptum ea forma, uti poſt Inſtrumento pacis idem inſertum. Ubi obſervandum circa Vaſallos trium præſulatuum Gallicam formulam ſeu *projectum*, uti vocant, ita habuiſſe: *Primo quod ſupremum dominium, Jura ſuperioritatis aliaque omnia in Epiſcopatus Metenſem, Tullenſem, & Virodunenſem, urbesque cognomines, horumque Epiſcopatuum diſtrictus & diœceſes cum omnibus Ducum, Principum, Comitum, Baronum Nobiliumque feudis, jure item clientelari, cæteriſque rebus, quæ intra dictos fines ad Romanum Imperium hactenus ſpectabant, & nominatim Moyenvicum ad Coronam Galliæ eodem modo ſpectare, eique incorporari debeant in perpetuum & irrevocabiliter, citra ullam vel juris vel rei cujuscunque exceptionem; Reſervato tamen jure metropolitano ad Archiepiſcopum Trevirenſem ſpectante.* Sed quia feudatarii iſti Galliæ ſubjici nolebant, quod nunc ſinguli eſſent immediati Status Imperii, in Gallia autem ſinguli ſtatus eſſe non poſſent, eoque ad conditionem ſubditorum redigendi forent, igitur de feudatariis iſtis expungebantur. Præſertim cum ſuper iſtis feudis tam Cæſarei quam Galli ad protocolla, & teſtimonia Mediatorum provocarent; quæ utraque pro Cæſareis ſtare inveniebantur, nunquam hiſce animum fuiſſe vaſallos iſtos Gallica ſatisfactione comprehendere. Et ipſi Galli Suecis in anteceſſum ſignificaverant, ſi poſtulata pervincere non poſſent, ſe ad extremum ſimpliciter inhæſuros illis, quæ jam ante annum convenerant.

Volmarus Oſnabrugam ſine plenipotentia venit.

§. 178. Veniebat tandem Oſnabrugam Volmarus, qui tamen, quod peculiari ad hanc tractationem facultate inſtructus non eſſet, Suecis ſcrupulum injiciebat. Equidem oſtendebant Cæſarei, ſuperiore anno eundem Oſnabrugæ fuiſſe, ac
– Nov. neminem tunc de plenipotentia mentionem injeciſſe: pari modo ipſum nunc venire, nec eadem opus habere. Reponebant Sueci; Volmarum tunc à Trautmansdorfio ægrotante ablegatum huc veniſſe, ipſius ſententiam ſuper Suecica ſatisfactione, & Gravaminibus Cæſareis heic Legatis expoſiturum. Unde neque de ſuo adventu velut Legatum ſibi denuntiaſſe, nec ſe ipſum ſeorſim ſalutaſſe; ſed cum Lambergii Secretarius de ejusdem adventu ſignificaret, ſe Cæſareos Legatos junctim in Lambergii ædibus inviſiſſe. Mox adpellente Trautmansdorfio Volmarum velut ipſius ſubdelegatum tractatibus interfuiſſe. Nunc ipſum tanquam Legatum venire proprio nomine: eoque peculiari procuratorio autoritatem ſibi adſtruere debere. Quanquam autem Cæſarei reponerent, eundem & nunc velut perſonam acceſſoriam adeſſe, directoris vicem obiturum: Suecis tamen incongruum videbatur, in tanti rebus momenti directorem agere, & perſonam acceſſoriam vocari. De cujus autoritate tanto magis inquirendum erat, quod ſi vel maxime is principalem tractatum non ſubſcribat, multi tamen actus intermedii occurrant, quos ipſe ſimul cum reliquis Cæſareis Legatis expedire, ac per eos viam ad univerſi negotii concluſionem ſternere debeat; quæ autem facile eludi poſſint obtentui ſumto facultatis defectu. Igitur Lambergius id 9. Nov.
temperamentum proponebat, ut citra moram ad tractationem deſcenderetur; interim ſe ad Cæſarem ſcripturos, ac certum intra tempus Volmari procuratorium repræſentaturos. Quod temperamentum & Sueci, etſi juſſi eſſent cum Volmaro niſi præmiſſa debita legitimatione tractatus haut ſuſcipere, ne mora negotio adferretur admiſere.

Cæſarei abſque Suecis tractare volunt. 9. Nov.

§. 179. Inde evocatos ad ſe Evangelicos Cæſarei monent, ne petita nimis intendant, inprimis circa capita nondum expedita; tum ut ipſi cum Catholicis congredi velint. Hunc enim tractandi modum quoſdam pacis cupidos promptiſſimum cenſere, ac Cæſarem Catholicis eundem propoſuiſſe, cui placeat, Ordines utriusque religionis negotia ſua inter ſe diſceptare; cui tractationi promovendæ ipſi mediatorum in vicem omnem diligentiam adhibituri ſint. Sed cum hac ratione Sueci tractatione excludi viderentur, Evangelici habita deliberatione receptum antehac agendi modum utiliſſimum cenſebant; ut Cæſarei & Sueci delatam initio à Catholicis & Evangelicis negotiationem, & ab ipſis cœptam, reaſſumerent. Unde Cæſareos rogabant, eandem operam in ſe ſuſcipiant, Catholicosque Monaſterii, ut non per Deputatos, ſed univerſi adeſſe velint, permoveant; interim ſi forte iſtorum adventus differatur, nihilo ſecius agendi initium faciant. Circa res tractandas placebat, ut quæ jam tanto labore expeditæ ſint, immotæ perſiſtant, controverſiisque adhuc decidendis opera detur; circa quas utraq; pars parcendo tempori citra reſervationem ullorum graduum extremam ſententiam ſtatim expromeret. Quod ſi præter ſpem Cæſareis & Suecis ſuper quibusdam negotiis convenire non poſſit, ſe una cum Catholicis ſuper illis expediendis amice conſilia collaturos, ac quod repererint temperamentum Cæſareis & Suecis expoſituros.

Id quod Evangelicis diſplicet.

Id quod Cæſarei, ac inprimis ut quæ ſuper gravaminibus tranſacta jam eſſent, immota manerent, diſerte ſibi tunc placere oſtendebant, nec priorem agendi modum retineri adſpernabantur. Id cum Evangelici Suecis ſignificarent, poſtulantes, ut tractatus more prius inſtituto promovere velint; Sueci citra moram apud Cæſareos proponebant, ut inſtauratis tractatibus, qui per aliquot menſes nulla ſua culpa interquieverint, ſemel conventa rata maneant, novæ diſceptationi aut retractationi haut obnoxia: tum ut circa ea quæ reſtent, Cæſarei ſententiam ſuam penitius exponant, quod nunc ordo proponendi ipſos tangat: Se viciſſim ita acturos, ut Reginæ ſuæ proclivem in pacem animum, & quantopere finem negotio imponere cupiat, ipſis facile ſint adprobaturi. Cæſarei moræ culpam in Catholicos rejiciebant, quo-

Suecorum ad Cæſareos propoſitio. 11. Nov.

1647. rum nonnulli circa tranſacta ſcrupulum moverint. Eos nondum adveniſſe, unde nec circa propoſita à Suecis mentem ſuam plane declarare poſſe. Prævidere ſe quidem univerſos ad acceptanda conventa compelli haut poſſe: ſperare tamen præcipuos & plures conſenſuros: id quod ad concluſionem ipſis ſuffecturum ſit.

Moguntini Electio. 9. Nov. §. 180. Adventum Catholicorum Oſnabrugam remorata erat mors Electoris Moguntini, cui inter Ordines directoris munus incumbit. In ejus locum ſuffectus eſt Joannes Philippus Schœnbornius, Herbipolenſis Epiſcopus, Evangelicis æque ac Catholicis dilectus atque æſtimatus, qui neque Cæſari neque Bavaro obnoxius, ſed patriæ amantiſſimus habebatur; unde iſto directore Ordines non ſolum, ſed & ipſi Galli magnopere lætabantur. De modo agendi colloquium. 15. Nov. Cæſarei hinc Suecis offerebant, ſe Inſtrumentum Pacis à capite uſque ad Calcem expenſuros, ac conventa à controverſis diſcreturos: interim Catholicos Monaſterio adfuturos, quibuscum ipſi, uti Sueci cum Evangelicis, conſilia collaturi ſint. Eum agendi modum Sueci quidem improbare non poterant, niſi quod prævidèrent, hac ratione militum ſatisfactionem poſtremo loco occurſuram, quam tamen ſimul cum aliis expedire juſſi erant. Unde ſatius judicabant, Cæſareos integrum inſtrumentum componere, & quidem ut initio jam tranſacta, inde controverſa quantum poſſint conſignarentur. Ita totum opus uno intuitu conſpiciendum dabatur, ſimul ipſi, quid ſatisfaciendo militi offerendum ſit, intellecturi erant. Id quod Cæſareis haut diſplicebat. Inter quæ & Catholicorum præcipui, Bavarici, Wurtzburgenſes, Bambergenſes adpulerant; quos mox Colonienſes, ac Trevirenſes ſecuturi erant eo magis in pacem proni, quo plura quæ amitterent, habebant, cum cæteris tenues res nullo jacturæ metu pertinaciam accenderent, eminente cumprimis fervore Oſnabrugenſis Præſulis, Adami Adami, & Leuxelringii, qui nomine quinquaginta Ordinum ſuffragium ferebant.

Prima difficultas ſuper rebus jam tranſactis. §. 181. Cæterum prima colliſio circa res jam tranſactas fore prævidebatur, quod Sueci decreviſſent ſemel conventis utique ſtare. Id quod & Gallis probabatur, qui ſemel placita pro ſacroſanctis habenda judicabant. Inter Evangelicos Saxonicus Electoralis ſpem faciebat, ſe quoque conventis inhæſurum. Etſi Brandenburgici ſecreto monerent, in ipſius verbis parum fiduciæ collocandum. Qui & ſuper controverſis adhuc capitibus judicabat, eorum quædam per Commiſſiones expedienda, reliquis ad Comitia rejectis. Altenburgicus & Vinarienſis per miſericordiam Dei, & vulnera Chriſti Catholicos obſecrabant, ut pacem admittere velint; immemores pacem facilius intentato gladio, quam mendicando extundi: cum hos iſta mollities animi non parum in Evangelicos obfirmaret. Langenbeckio diſplicebat, Luneburgicos traduci velut ad extrema vergentes; unde ſe haut tanto cum fervore uti hactenus locuturum aperte dicebat. Cui regerebatur; haut inſolitum eſſe, bene agere, & male audire; nec malevolorum criminationes, ſed Deum, conſcientiam & cauſæ bonitatem reſpiciendam. Maximam præ omnibus conſtantiam oſtendebat Lampadius, confirmans, à ſemel placitis nunquam ſe diſceſſurum; alias fidem publicam, & per triennium exhauſtos labores inanes fore, ſpe quoque inpoſterum quid obtinendi ſublata.

Evangelici Cæſareos §. 182. Porro cum Cæſarei etiam poſt Volmari adventum moras nectere pergerent, univerſi Evangelici ipſos adeuntes magnopere inſtant, ut 1647. negotium ſuſcipiant, addito, ſi quis Catholicorum ad tractandum impellunt. tractatus impedire velit, ſuo id periculo facturum; Principes ſuos utique bello finem imponi velle. 21. Nov. Cum Cæſarei excuſarent, à Colonienſi neminem adhuc adeſſe, ſed propediem Buſchmannum, quem Franciſcus Wilhelmus Epiſcopus ad Brandeburgicum miſerit, expectari: Evangelicis incongruum videbatur, ob iſtius Præſulis privatum negotium publica negligenda; cum præſertim iſti pacem magis remorari, quam promovere cordi ſit, ſubverſis jam conventis. Nec aculeatis verbis abſtinebatur, Thumbshirnio fremente, velut pueris pupas oſtentari, mox tolli. Oſnabrugenſem privato affectu agitari, ob quem toti Imperio male non debeat eſſe. Principes ſuos in gratiam eorum petire, qui quod amittant nil habeant. Suecos tractandi cupidos per ſemeſtre jam eludi. Cui & alii adſtipulabantur; ac adjiciebat Lampadius: gereret Franciſcus Wilhelmus bellum ſuo periculo, ſi velit. Bavarum ad Principes ſuos ſcripſiſſe; Si qui ex Catholicis concludere nollent, id omitterent. Se una cum cæteris haut eo minus pacem abſoluturos.

§. 183. Aſt Cæſarei, ut Evangelicos paulatim Cæſarei Evangelicis mutationem conventorum ſuadent. 27. Nov. ad immutanda ea, quæ cum Trautmansdorfio convenerant, permoverent, hiſce, cum Catholici libellum ſuum nondum edidiſſent, ad ſe evocatis propoſuere: Nota ſibi, quæ inter Trautmansdorfium, & Suecos tranſacta ſint. Fateri tamen, illa non ita formata, ut ad diuturnitatem valeant. Equidem Catholicos ſibi negotium id commiſiſſe ea tamen lege, ut ipſis ratihabitio reſervaretur. Unde ſecutum, ut iſti varia monerent; quos inauditos Cæſar repellere haut poſſit. Hanc ipſam ob cauſam Pacem Pragenſem ſtabilem non fuiſſe, quod multi adverſus eandem multa objectarent. Eandem ob rationem tam multas controverſias ex Auguſtana pace, & ex his bellum hocce ortum. Si Evangelici nunc omnia ad vivum reſecatum eant, iterum parem fructum metuendum. Duraturam pacem cupientibus conſenſu eorum opus eſſe, quorum intereſt. Simul præcipua capita recenſebant, de quibus Catholici querantur, petentes, ut quid circa iſta admittere poſſint, ſignificent. 28. Nov. Aſt Evangelici conſultatione habita declarant; Inter Trautmansdorfium, & Suecos conventa retractari, aut novæ diſceptationi ſubjici non poſſe. Conſenſum Catholicorum, utut ab initio forte ex parte abfuerit, poſt plene acceſſiſſe, dum poſt expromtas contradictiones, tandem aſſenſere, ut dictus Comes in momento diſceſſus in conditiones jam conventas concluderet, modo ſuper paucis, quæ reſtabant, tranſigi poſſet. In eandem quoque ſententiam juſſa Cæſaris ad ipſos extare. Si ipſi à conventis diſcedere audeant, Suecos circa alia idem facturos. Quin Cæſareos hoc modo procuratorium ſuum in dubium revocaturos: ac Suecos fortaſſe tractare amplius cum ipſis abnuituros. Ita trium annorum operam gratis perituram.

§. 184. Inter hæc Oſnabrugam adpellebat Antonius Brunus Hiſpanicus Legatus, inſolitus plane hoſpes. Hiſpanici Legati Oſnabrugæ acta. 13. Nov. Is in univerſum quidem apud Suecos teſtabatur; optare Regem Catholicum, ut pax inter ipſum & Gallos pariter cum Germanica concludatur; cui promovendæ ut Sueci operam navare velint, petebat; optans ſimul, per communem pacem Regi ſuo occaſionem præberi arctioris amicitiæ cum Regina jungendæ. Sed præcipuum ipſi negotium erat familiaria Gallorum

rum

1647. rum cum Bavaricis & Catholicis commercia Suecis ſuſpecta reddere. Hiſpani quippe exempla relationum, quas Gallici Legati ab octo retro menſibus in aulam miſerant, ac receptorum inde mandatorum corrupto ſcriba nacti fuerant, quæ peculiari volumine compoſita Brunus Joanni Oxenſtiernæ ſeparato congreſſu offerebat. Ex quibus adparebat Gallorum cum Catholicis ac Bavaro cumprimis, quem tantum non fœderati inſtar coluerant, colluſio, & quam periculoſa conſilia adverſus Evangelicos in Germania, ipſamque Sueciam agitaſſent. Et quia Joannes Oxenſtierna apud tractatus, & pater ipſius Axelius Regni Cancellarius apud Reginam, Gallorum male temperatis deſtinatis ſemper ſe objecerant, capitale odium ipſos in hos concepiſſe; Gallicosque miniſtros nulli operæ peperciſſe, ut Reginam in ſeniorem, totamque Oxenſtierniam Domum irritarent; quo fine & San-Romanus bis in Sueciam, etſi alio ſub prætextu, miſſus fuerat. Clandeſtinas iſtas artes ab ea, quæ publice oſtendebatur, facie tantopere abhorrentes Oxenſtierna ægerrime ferebat, ac parum aberat, quin aſperas in rixas adverſus Gallos erumperet. Victo tamen dolore volumen iſtud ad Reginam mittere ſatius viſum. Quanquam iſta non ita ſecreto agebantur, quin Evangelicis innoteſcerent; ex quibus eum fructum hauſere Sueci, quod iſti longe arctius ipſis ſe adjungerent, & quæ receptu Wrangelii è Bohemia in ipſorum ditiones, inprimis Luneburgicam, moleſtiæ derivatæ erant, eo patientius tolerarent. Et ferebatur Lampadius dixiſſe triginta amplius equos è ſuo prædio à Suecis abreptos; ſed ſe totidem inſuper libenter præbiturum, modo equitatus Suecicus ita inſtruatur, ut denuo in Cæſareos etiam absque Gallorum opera movere queat. Regina tamen, Gallis tunc plane addicta, iſtis parum commovebatur, ac quæ communicabantur ſuo pretio relinquebat; ac ferebat perſuaſum ſibi pleraque magis in ſpeciem conficta, quam quod ſolidi quid ſubeſſet. Servientus, cum Oxenſtierna initio unam & alteram ſpeciminis gratia oſtendiſſet, illas plane fictas arguebat; & plus fidei adhibendum aſſeverationi amicorum, quam fraudulentæ machinationi hoſtium. Poſt tamen, cum plane commentitias veroſimile non eſſet, (prout & poſt Chiſius Hugoni Lionnæo Romæ fatebatur, ſibi ea de re conſtitiſſe;) Galli eas literas à Bruno interpolatas ferebant, dextre hinc inde inſertis, quæ de Gallorum invidia in Suecos, & odio in Oxenſtierniam Domum teſtabantur. Sane manifeſtum erat, eo fine iſtas exhibitas, ut diſſenſione inter ſocios, Legatosque ipſos excitata Reginæ conſilia turbarentur. Ac licet veri quid ſubſit, animum tamen communicantis reſpiciendum, nec intempeſtiva offenſa efficiendum, ut iſte ſcopo ſuo potiatur, nec ſpem diſſidii eidem præbendam. Unde Regina Oxenſtiernam monebat; ſilentio iſta premeret, ac ne ea res apud eos, quorum ſocietate utendum erat, diffidentiæ quid excitaret, Hiſpanorum converſatione deinceps plane abſtineret, præſertim cum certum ſit, nil ſinceri affectus iſtos in Sueciam gerere. Ipſa quoque, ut nil ſiniſtræ ſuſpicionis in animo ſibi hærere teſtaretur, ſimul oſtentandæ fiduciæ, id volumen paulo poſt inſigni generoſitatis ſpecimine Gallico Reſidenti Petro Chanuto tradidit. Cancellarius cum judicaret, eam rem ulciſci ſe non poſſe, ut non diſpliceat Reginæ, & Sueciam Galliæ collidat, de illis literis non aliter quam re ſuppoſititia locutus eſt. Ac mirati ſunt poſteà Galli magnitudinem animi in iſto viro, quod tam atrocem offenſam reipublicæ condonaſſet, & contra emolumentum ſuæ patriæ nihil Gallis infeſtum, ut hosſce ulciſceretur, tentaſſet aut ſuaſiſſet. Sed nec cum Chanuto expoſtulandum cenſebat Regina; qui ſi prave quid ſcripſerit, ſoli Regi ſuo ad reddendas rationes teneatur. 1647.

De ſatisfactione militum Reginæ ſententia.

§. 185. Quæ militum ſatisfactioni ſumma nuper à Legatis Suecicis propoſita erat, etſi in ſe Reginæ haut enormis, nec iſtorum meritis, laboribusque ſuperior videbatur, præſertim cum Bavarus Cæſari unam expeditionem tredecim millionibus imputaſſet, tamen quod metus eſſet, ne Ordines longo bello exhauſti, ſi poſtulato pertinaciter inhæreret, per deſperationem infeſta Sueciæ fœdera agitarent, ſatius ducebat iſtam moderari. Eoque Legatis ſuis injungebat, gradatim de eadem ad quinque usque milliones, non tamen ultra remittere. Ea ſumma cum poſtulato militum Egræ facto multo minor eſſet, Oxenſtierna ad Wrangelium tunc Mindæ agentem profectus eſt, de hac re cum ipſo & primariis ducibus collocuturus. Quibus ea ſumma pro numero ducum militumque nimis exigua videbatur, eoque apud Wrangelium inſtabant, ut deſideria ac neceſſitates militum Reginæ de meliore nota commendaret.

Cæſarei declarationem ſuam in Inſtrumentum Pacis edunt.

§. 186. Dum Oxenſtierna Mindæ hæret, Catholici Oſnabrugam pleno numero acceſſerant; qui Cæſareis monita ſua, quomodo & quibus locis Inſtrumentum pacis correctum cupiant, exhibebant. Inde Cæſarei ſuam declarationem in quinque priores articulos ad Suecos adferebant; de reliquis excuſabant, ſibi cum Catholicis haut 4. Dec. ita propere convenire potuiſſe. Interim ſuper 7. Dec. quinque illis articulis Sueci ſecum colloquerentur; reliquos citra moram ſecuturos. Enimvero abnuebant Sueci in ullos tractatus deſcendere, antequam totum complexum articulorum Pacis perſpexiſſent; eoque ut reliquos maturarent, valde inſtabant. Id quod ea de cauſa factum, quod caput de militum ſatisfactione pariter cum cæteris expedire juſſi forent. Unde cum Cæſareorum Declarationem ad reliquos articulos præter illum 13. Dec. de aſſecuratione & executione accepiſſent, teſtabantur, circa reliquos nihil ſe acturos, niſi & ſuper militum poſtulato mentem ſuam iſti declaraſſent. Quod demum ab iiſdem in hunc ſenſum fie- 16. Dec. bat: Quoniam pax ad liquidum deducta jam ſit, ac nil reſtet, niſi ut ſuper diſtributione hoſpitiorum, quousque militi ſatisfactum ſit, conveniatur; ſcopo autem pacis haut congruat, eam ob cauſam diutius in armis manere; placere ſtatim poſt concluſionem & ſubſcriptam pacem ſuper diſtributione ac ſtipendiorum perſolutione tam Cæſarei quam Suecici exercitus amice agi; citra præjudicium tamen, & retractationem Pacis, cujus executionem iſta ſuper militum hoſpitiis, & ſtipendiis futura conventio nullo modo irritam reddere aut differre queat, aut debeat. Ita poſtulato huic Cæſarei ſatisfeciſſe videri volebant; eademque die Evangelicis hanc declarationem exhibebant, quo culpam moræ jam à ſe in Suecos devolverent. Evangelici hinc conſultatione habita è Catholicorum ſcriptis facile colligebant, hisce pacem parum cordi eſſe; velut qui inſtrumentum Pacis ita interpolarant, ut pleraque antehac bona fide tranſacta iterum ſubverterentur. Ipſi contra, etſi nonnullis ſat trepidis, majore ſuffragiorum parte concludebant, à conventis cum Trautmans-

Evangelicorum de hac ſententia. 17. Dec.

1647. 18. Dec.

dorſio haut diſcedendum; idemque ut Sueci facerent, per Deputatos rogabant; quod ſpes eſſet, Catholicos, ſi ipſi immoti perſiſtant, monitis ſuis haut ita pervicaciter inhæſuros. Simul petebant, ut Sueci tentarent, quousque nondum tranſacta componi poſſent, ſeque de omnibus actis certiores redderent. Utrumque Sueci annuebant, ac ſimul demonſtrabant, tam multa paſſim interpolata, ut nova prope tractatione opus videatur.

Suecorum reſervata circa futuram tractationem.

19. Dec.

§. 187. Sequenti mox die Cæſarei à Suecis poſtulabant, ut citra moram capita pacis cum ipſis diſcuterent. Sed hi quod Cæſareorum declaratio prolixior eſſet, unum atque alterum diem ad deliberandum ſibi concedi haut iniquum ducebant, cum Cæſareorum declaratio in ſeptimum menſem expectanda fuerit. Ita anteceſſum tamen ſtipulabantur, ut ſemel placita non amplius diſplicerent; utque ſuper militum ſatisfactione junctim cum aliis articulis ageretur; quæ expedita communem Germaniæ quietem multum promotura ſit; quod Sueci, ſtatim atque de ea convenerit, ad Wrangelium ſcripturi ſint, quo is mature de ratione militem absque motu exautorandi diſpicere queat. Enimvero reponebant Cæſarei: Catholicorum correctiones non plane rejiciendas, cum & Evangelici varia poſtulata addiderint ad condirionem ſuam meliorem reddendam. Tum omnibus pacis formulis adjectam reperiri clauſulam, ut addere, demere, mutare integrum ſit uſque ad concluſionem tractatus. Porro pauca eſſe alicujus momenti, quæ Catholici correcta cupiant, queis expediendis, ſi ſingula excutiantur, facilis via ſit invenienda. Probata à ſe nonnulla, quod præterita hieme & vere unius tantum partis rationes audiverint. Nunc cum & altera pars ſua monita expromat, defugere ſe non poſſe, quin iſtis componendis viam diſpiciant. Sueci contra facile agnoſcebant, Catholicorum monita non omnia magni eſſe ponderis, de quibus non valde laborandum ſit. Quin oſtendebant, fere *clauſulis ſalvatoriis* conſtare, quæ ſuperfluæ videantur, quod tertio articulo cuique jus ſuum reſervetur. Nil nunc amplius quæri, quam momentaneam poſſeſſionem, ſalvis petitorio & ordinario poſſeſſorio, ac ut ad poſſeſſionem bonorum & jurium ſuorum iterum perveniant, qui per bellum iis dimoti ſint. Si præſenti poſſeſſori, qui per leges pacis priori cedere debeat, actio competat, eam facta pace ſalvam ipſi fore. De cætero Evangelicorum non paucos, quorum intereſt, domum abiiſſe, quod deſideriis ſuis fere potiti ſint, ac credant cum Cæſareis mature expenſa, & concluſa immota fore. Illos nunc ad ordiendos velut novos tractatus huc denuo evocare abſurdum eſſe. Et cur Catholici non tunc, cum iſtæ res diſceprarentur, monita ſua expromſerint? Quæ ignotæ illis nec fuerint, nec eſſe potuerint. Quanquam, ſi quæ jure prætendere queant, per dictam clauſulam ipſis ſalva ſint. Circa militum poſtulata Cæſarei oſtendebant, haut eam ſibi mentem eſſe, ut illa ab hoc tractatu in alium rejiciantur; modo ne nunc rebus adhuc crudis ea materia diſceptetur multis cum difficultatibus conjuncta. Univerſos Ordines tam Evangelicos quam Catholicos à Suecis heic diſſentire, qui pertendant, iſthoc tempore ejusmodi ſatisfactionem ſe annuere nec poſſe, nec velle. Ignominioſum id Germaniæ; ac ſi quæ promittantur, per miſerias temporum præſtari non poſſe. Circa illam antequam mentem ſuam exponant, de pace prius certos eſſe cupere: quam immotam velint, etſi de illa nondum convenerit.

Circa quæ Cæſarei tergiverſantur.

1647.

Inſtrumentum Pacis excutitur.

§. 188. Sueci cum quo iſta ſpectarent, facile intelligerent, ac tranſactis cæteris militem vel citra præmia repellendum, vel cuique bellantium, ut ſuis mercenariis ſatisfaciat, relinquendum; ægre ad tractationem iſtam accedebant. Ac ſatis perſpiciebant, antequam exercitus Suecicus bellum in terras hoſtium revolveret, hanc rem fervide agi non poſſe; quam tamen ut cum reliquis expedirent, Regina ſerio injunxerat. Sed acriter urgebant Evangelici, invitantibus quoque Cæſareis, ut Sueci tractationem ſubterfugere non poſſent. Unde ſex congreſſibus totum Pacis Inſtrumentum excuſſum, modico cum fructu, ac ut fere longius à pace diſcederetur. Exordio Cæſarei titulum *ſemper Auguſti* inſeri cupiebant, adſtipulantibus Ordinibus. Id quod Suecos parum tangebat, niſi quod oſtenderent, prioribus formulis id verbi omiſſum. Ne tamen tempus ea lite tereretur, pollicebantur, ſe aliorum Regiorum Legatorum exemplum ſecuturos. Circa primum articulum nihil movebatur. In ſecundo Cæſarei poſuerant, *ab initio horum motuum*; Sueci malebant, *à primo horum motuum initio*: mox tamen omiſere. Cæſarei verbis *tam ante bellum, quam in bello* ſubjunxerant, *ſive ab hoſtibus in hoſtes, ſive ab amicis ad amicos*, mox ut ea inducerentur paſſi ſunt. In tertio articulo Sueci fœderum cum utroque Regno hoc modo mentionem fecerant, *occaſione Bohemiæ, Germanieque motuum, vel fœderum cum Suecia, Galliave.* Id quod initio Cæſarei admittebant; ſed viciſſim ſuis ſociis in poſterum caveri volebant; puta ne Palatinus pace facta Hiſpanos ſuper damno dato compellare poſſit. Unde inſeri volebant, *aliorumque hinc inde contractorum.* Mox tamen & hoc omiſſo, volebant vocabula, *cum Suecia, Gallia, aliorumque* plane diſpungi, ac ſententiam ita formari, *fœderum hinc inde contractorum*, quo utriusque partis ſociis pariter caveretur. Quod & Suecis æquum videbatur, ut damna utrinque data aut accepta æterna oblivione ſepelirentur. Cæſarei quoque communem clauſulam ſalvatoriam, qua cuique poſt factam reſtitutionem ſuum jus reſervabatur, clarioribus, & pluribus verbis expreſſerant; quod Sueci cum Evangelicis communicandum cenſebant. In articuli quarti principio Cæſarei tranſitionem, *ut autem ſpecialius conſtet*, ferre nolebant, velut ſuperfluam. Qua de re contendere cum Suecis haut operæ pretium videretur, permiſere, ut Volmarus iſta verba formaret, prout nunc Inſtrumento Pacis inſerta ſunt.

Reſtitutio Electuris Palatini.

§. 189. Circa reſtitutionem Electoris Palatini Neoburgicus poſtulabat, ſibi & aliis innocentibus è Palatina familia jus ſuum reſervandum eſſe; contra clauſulam de feudis Juliacenſibus vel omittendam, vel mutandam. Quem Cæſarei repellebant obtendentes, quia Bavarus nolit, ſe nihil heic poſſe. Aſt Sueci reponebant; non conſiderandum, quid Bavarus velit, ſed quid juſtum & æquum ſit. Ita prior clauſula certo modo, altera ad petitum Neoburgici mutata Inſtrumento Pacis inſerta eſt. Ludovicus Philippus Friderici Palatini fater, antequam annum decimum octavum attingeret, ditione ſua exutus fuerat. Eum non ſolum Ferdinandus II. conventu Ratisponenſi Anno viceſimo tertio innocentem declaraverat; ſed & complures Reges, Ordinesque, ac inprimis Collegium Electorale Mulhuſiæ Anno viceſimo ſeptimo pro eo interceſſerant. Ita ejus reſtitutio nihil difficultatis habebat. Palatino Bipontino Moguntinus quartam partem vectigalis Viltzbacen-

Palatini Simmerenſis.

B'pontini.

1647. cenſis velut à Cæſare ſibi donatam interceperat. Trevirenſis quoque tanquam Spirenſis Epiſcopus Hornbacum Cœnobium ex edicto Anni viceſimi noni vi armiſque invaſerat, haut obſtante proteſtatione & appellatione. Quanquam autem Palatinus Joannes poſſeſſionem ejus Cœnobii adverſus Spirenſem tueretur, hic tamen Anno quadrageſimo ſecundo apud Cæſarem obtinuerat, ut Moguntino injungeretur, Joannis filium Fridericum ejus Cœnobii poſſeſſione ejicere, immiſſis Spirenſibus. Hæc ergo ut reſtituerentur, Cæſarei facile annuebant. Tantum Evangelici monebant; Bipontinum poſſeſſione vectigalis excidiſſe, Cœnobii non item. Cum igitur vocabulum *accipiat*, à Cæſareis adhibitum cœnobio non quadraret, poſtulabant addi, & *reſpective retineat*, quod & factum.

Lauterecenſis.

Leopoldus Ludovicus Palatinus Lauterecenſis, ejuſque majores, velut Comites Veldentiæ publicum Religionis exercitium nemine contradicente ibi obtinuerant: donec Anno viceſimo octavo Trevirenſis obtentu mandati Cæſarei, & juris gladii templa ejus Comitatus vi occupaverat. Sed cum Trevirenſis intelligeret, cum jure gladii jus reformandi haut eſſe conjunctum, nuper ad eludendos tractatus priorem titulum in jus territoriale mutaverat, ac præter ſacra etiam tributa invadere, ſtatumq; Politicum turbare armata manu inſtituerat. Circa hujus ac Bipontini reſtitutionem Catholici clauſulam ſalvatoriam annectere parabant, qua Moguntino, Trevirenſi & Spirenſi ſua jura reſervarentur. Id quod Sueci ferre nolebant, præſertim cum ab illis Principibus miſſi, quod conventis ſtandum eſſe crederent, jam domum abiiſſent. Unde Cæſarei cum communem clauſulam ſalvatoriam ad Articulum tertium refinxiſſent, has & ſimiles clauſulas ſalvatorias expuncturos ſe recipiebant.

Sultzbacenſis.

§. 190. Circa Sultzbacenſem Palatinum Sueci primo inter Gravamina hæc poſtulaverant, quæ poſt in caput de Amneſtia referebantur: *Palatinus Solisbacenſis una cum ditionibus & ſubditis ſuis hæreditariis, in Eccleſiaſticis & Politicis reſtituatur in eum ſtatum, in quo ante deſtitutionem Dn. Parens ejuſdem integerrime ſtetit, attentatis ab eo tempore ſublatis & ceſſantibus. Retineat tamen Patruus ejus Palatinus Neoburgicus de cætero jura ſua in ditionibus iſtis præcipua, quatenus ea ipſi competunt, ſed uſus eorum terminos, pactis & inſtitutis prædeceſſorum & fundatoris circumſcriptos, non excedat. Solisbacenſi autem actiones, exceſſuum vel alio quovis nomine in eundem competentes, integræ maneant, & amicabili tractatu componantur.* Iſta pleraque Cæſarei probarant, niſi quod pro vocabulo *integerrime ſtetit*, reponerent, *fuit*; & ultimam clauſulam, *ſed uſus eorum* uſque ad finem diſpungerent. Mox eadem plane inducebant. Catholicos in ſuis correctionibus Sultzbacenſi uſum ſacrorum intra arcem duntaxat ipſi, aulicis, conſiliariis, & miniſtris, concedere; nec Neoburgicum plus indulgere velle. In ea domo Majoratum receptum, ex quo jus territorii penes Neoburgicum ſit, cui imperium in ditionem & ſubditos conjungatur. Sultzbacenſem immediate à Cæſare dependere duntaxat circa perſonalia, puta, ut in Comitiis locum & ſuffragium habeat, ac conſiliariis & aulicis ſuis imperet. Sed circa ſubditos ac portionem ditionis ob juriſdictionem territorialem Majorem familiæ ſuperiorem agnoſcendum, cui & jus circa ſacra competat. Enimvero Sueci jura Neoburgici, ac exceptiones Sultzbacenſis ſuo loco relinquebant, ac id duntaxat urgebant, ut hic in ſtatum Anni viceſimi quarti reponeretur. Si jus ipſius tunc controverſum fuerit, 1647. tale manſurum; ac Neoburgico actionem ſuam ſalvam fore, modo communis Amneſtia, & inde promanans reſtitutio effectum ſortiatur. Haut ſufficere dixiſſe, Neoburgicum nolle; ſi cauſa æqua ſit, eam utique admittendam. Sed Cæſarei longius progredi nolebant, ac caput iſtud ſeponi ſuadebant. Unde Sueci, cum res haut exigui momenti eſſet, quæ ſemel concluſa nunc retractetur, cum iis quorum intereſt, & aliis Evangelicis communicaturos ſe declarabant.

Marchionum Culmbacenſium.

§. 191. Marchiones Culmbacenſes & Onolzbacenſes apud Suecos inſtiterant, ut ſibi tertia, & decima ſexta pars oppidi, arcis, & præfecturæ Kitzinganæ cum aliis præcipuis in ea juribus, totumque ibi Cœnobium, arx præterea Wiltzburgum, & jura presbyterialia in Comitatum Schvvartzenbergicum, & dynaſtiam Hohen-Landsbergam reſtituerentur; cui prætenſionem ſeptuagies mille florenorum in Auſtriæ Inferioris Ordines addiderant. Ex hiſce poſtremum velut huc plane non ſpectans rejectum. Controverſia ſuper Kitzinga cum Bambergenſi & Herbipolenſi ad amicam tranſactionem, aut compendioſum proceſſum intra certum tempus terminandum remiſſa. Wilzburgi, & jurium Presbyterialium reſtitutio à Cæſareis annuebatur. Mox tamen, Catholicis intercedentibus, de juribus illis retractabant; cauſati, ea jura ad Bambergenſem & Herbipolenſem ſpectare, & Marchionum poſtulata repugnare iis, quæ circa gravamina convenerant. Et quæ antea heic polliciti ſint, ex manifeſtiſſimo errore promanaſſe. Ita Sueci permittebant, ut Marchionum Legati ſuper hac re cum Cæſareis agerent.

Wurtenbergici.

§. 192. De Wurtenbergici reſtitutione jam antea cuncta tranſacta erant. Sed nunc Catholici poſtulabant, ut Monachi, qui in nominatis Cœnobiis adeſſent, aut eo deſtinati forent, pro ſe & ſucceſſoribus eorundem poſſeſſionem retinerent. Circa Oberkircham quoque Argentoratenſi, & circa alia quædam bona Eccleſiaſtica Spirenſi præſulatui ſua jura reſervabant. Contra Sueci regerebant, iſthoc caput ad unguem excuſſum, ac multis poſt congreſſibus probatum. Si hæc poſtulare pertendant, facile perſpici poſſe, ipſos diverticula quærere negotio extrahendo; cum ſatis norint, per diſerta Reginæ mandata Ducem à ſe non poſſe deſtitui. Igitur ſperare ſe, Cæſareos magis juſtitiam cauſæ, & ſua promiſſa, quam paucorum Monachorum preces reſpecturos. Adverſus quæ Cæſarei parum quod reponerent habebant, niſi quod adderent; melius facturum Ducem Cœnobiis in ſuo ſtatu relictis: nam ejuſmodi bonis in profanos uſus verſis favorem Numinis vix ſperandum. Id quod Sueci in arbitrio Ducis relinquebant. Decætero Cæſarei ſuper Trevirenſis pervicacia querebantur, qui jactaret, Oberkirchæ locum, ubi Cœnobium extructum ſit, Spiram vocari, ac Maulbrunnenſe Cœnobium domum in urbe Spira habere: unde colligebant, utrumque ad Spirenſem Præſulatum pertinere. Demonſtratum ipſi eſſe, Spirenſis Præſulatus jura, ſi valida ſint, per communem clauſulam ſalvatoriam tertio Articulo adjectam ſervari; ſed quæ ab iſto rejecta ſint. Fiduciam ab eodem in Gallis reponi, qui ſua formula ipſi jura ſua in Ducatu Wurtenbergico reſervarint. Unde Cæſarei, cum negarent ſe Trevirenſem ut cæderet perſuaderi poſſe, proponebant, ut Wurtenbergicus oppoſita clauſula ſalvatoria ſibi conſuleret. Sueci contra,

1647. rem tamdiu excuſſam, & toties probatam ingerebant; nec Cæſareos promiſſa ſua inſuper habituros: de Cæſareorum tamen temperamento ad Wurtenbergicos Legatos ſe relaturos. Mombelgardenſis. Mombelgardenſi Principi id monenti à Suecis immedietas ſub Imperio Romano diſertis verbis reſervabatur; Durlaceni. quod & Cæſareis placebat. Controverſia Badenſis ne tunc quidem ad liquidum deducta; niſi quod Volmarus referret, Marchionis Friderici Legatum repudiatas menſe Julio conditiones admiſſurum. Ea ſi mens adhuc ſtet, ſe Wilhelmo Marchioni perſuaſuros, ut & ipſe iiſdem adquieſcat. De quo Sueci ad eos, quorum intererat, & alios Carnoviæ. Ordines ſe relaturos recipiebant. Movebant inde Sueci ut Carnovienſis Ducatus Brandeburgico redderetur, conceſſo ſimul Auguſtanæ Confeſſionis uſu. Id quod Cæſarei ad Articulum de Provinciis hæreditariis rejiciebant. Ducis Croiæ. Pro Duce Croiæ Sueci à Cæſareis obtinuerant, ut dynaſtia Vinſtinga immediatum Imperii feudum declararetur, ac Dux ejus nomine in prima inſtantia non niſi apud Auſtregas, aut ſuprema Imperii tribunalia pro re nata conveniretur. Sed contradicebat Lotharingus, qui feudum id ſuum aſſerebat; cui & Cæſarei retractato priore conſenſu adſtipulabantur. Contra Crojanus demonſtrabat, eam dynaſtiam vetuſtis illis quaternionibus ſub Mareſchallorum titulo contineri, majoreſque ſuos, matrem, ſeque ipſum in Spirenſi Camera conventos: quin poſtremis literis inveſtituræ, queis complura feuda in Lotharingia ſita ipſi confirmata ſint, Vinſtingæ mentionem factam, eam tamen inter Lotharingica feuda haut numeratam. Sed Cæſarei contendebant; Vinſtingam ex Amneſtiæ lege reſtituendam: num autem ea immediatum Imperii feudum ſit, nec ne, aliam quæſtionem eſſe. Si quæ jura Duci competant, per clauſulam ſalvatoriam Articulo tertio additam, integra manere. Ita & hæc res ad Ordines rejicienda erat.

Naſſoviorum Siegenenſium. §. 193. In Naſſovica Domo lis primo oriebatur ſuper præcedentia inter Saræpontanam, & Siegenenſem lineam. Ac initio Sueci, & horum exemplo Cæſarei Saræpontanos in formulis ſuis præpoſuerant, haut contradicente Joanne Naſſovio Legato Cæſareo, quod Saræpontanum negotium longe majoris momenti, quam Siegenenſe eſſet. Sed mox in ejuſdem gratiam, cum mentem mutaſſet, Cæſarei Saræpontanum in poſteriorem locum remittebant. Cujus Legatus prolixum ſcriptum ea ſuper re exhibebat, ac in eventum proteſtationem interponebat; de qua & petenti à Cæſareis & Suecis teſtimonium datum. Nec eo ſecius Siegenenſes priore loco potiebantur. Cæterum Siegenenſe negotium ita habebat. Mauritius Comes ſummus equitum apud Hollandos Præfectus, fratreſque minores natu adverſus teſtamentum patris à majore natu fratre Joanne Hiſpanicam militiam profeſſo portione ſua in Comitatu Siegenenſi per decretum Cæſareum Anno viceſimo tertio emiſſum ope Hiſpanicorum armorum excluſi erant; eaque carere cogebantur, quoad Suecica arma invaleſcerent. Tunc poſſeſſionem quidem arripuerant, ſed poſt Norlingenſe prælium à fratre denuo ejecti erant. Hic anno triceſimo octavo decedens filium reliquerat impuberem Franciſcum Joannem ſub matris tutela; quæ in ſecuritatem ſui ac filii à Cæſare Mandatum protectorium ſuper dicto Comitatu obtinuit. Quo non obſtante Mauritius Comes initio anni quadrageſimi quarti poſſeſſionem denuo armata manu arripuit, ut tamen nepoti ex fratre relinqueret, quæ ex teſtamento & communi jure ipſi competebant; niſi 1647. quod arcem Siegenæ imminentem, quæ ad nepotem ſpectabat, præſidio firmaret inſuper habitis Cæſareis mandatis. Hanc cauſam cum ad tractatus pacis referrent Comites, ita res componebatur, ut amicæ tranſactioni, aut viæ juris locus relinqueretur; interim Mauritius & fratres in apprehenſa poſſeſſione quiete relinquerentur. Cæſarei Catholicorum monitu ea verba inſeruerant, *pro ſuis quotis duntaxat*; quorum vi Comitibus iſtis dicta arce cedendum eſſet.

§. 194. Naſſovius Saræpontanus ab Advocato Saræpontani. fiſci Cæſarei læſæ Majeſtatis accuſatus, ac fortunis omnibus ſpoliatus fuerat. In Sarvverdam Comitatum Dux Lotharingiæ actionem moverat; cui tamen per ſententiam Cameræ Spirenſis Anno viceſimo nono tria duntaxat feuda Metenſia ſub eo Comitatu comprehenſa velut maſculina fuerant adjudicata: etſi ab iſthac Comes reviſionem poſtulabat. Aſt Dux ſententiam non ſolum pro lubitu exſecutioni ipſe dederat, ſed & totum Comitatum Sarvverdenſem, ac præfecturam Herbitzheimum inſuper invaſerat, ſpretis mandatis Cameræ Spirenſis; queis iſta Comiti reſtituere jubebatur. Comitatus Saræpontanus cum caſtro Homburgo Cæſareo milite primo inſidebatur, regimine penes Comitem manente; poſt Lotharingo tradebatur, (excepta præfectura Otvveilera, viduæ Comitis VVilhelmi Ludovici dotalitia;) qui non ſolum Saræpontem, & Homburgum præſidio firmabat, ſed & regimen ſibi vindicabat. Lahra & Mahlberga in Briſgovia ſita Bambergio tribuno à Cæſare in ſolutum datæ fuerant. VViſbadam donante Cæſare Moguntinus invaſerat, mutatione etiam ſacrorum ſuſcepta. Quoſdam pagos non procul VVormatia Comiti cum VVormatienſi Præſule communes hic ſolus ſibi excluſo Comite vindicaverat. Dynaſtias Staufam & Kircheimum Præpoſitus Moguntinus Cæſaris permiſſu occupaverat. Comitatum Izſteinum Cæſareus Sequeſter inſidebat. Sed & reliqua Comitis bona in diverſos à Cæſare collata erant. In hæc omnia ut Comes reſtitueretur Cæſarei antea Oſnabrugæ facile conſenſerant, ut tamen Lotharingo jura & actiones ſuæ ſalvæ eſſent. Monaſterii Comitibus Leiningenſibus jus in Comitatum Sarvverdenſem reſervabatur. Sed jam, quæ de violenta Lotharingi invaſione expreſſa erant, delenda videbantur. Id quod & Sueci admittebant, modo re ipſa Comes potiretur; quod & Comitis Legatus probabat. Sed & damni nomine à Duce Comes dynaſtiam Bitcham, & præfecturas Saralbam, & Sargemundam obtendebat, aut ducenta uncialium millia, aut ad extremum, ut Dux omni prætenſioni in Saræpontanam Domum plane renunciaret. Denique reviſionem ſententiæ à Camera latæ ſibi integram fore. Contra Cæſarei judicabant; quæ damni nomine à Duce prætenderet Comes, ea per Amneſtiam plane abolenda eſſe. Sed & circa hanc reſtitutionem Galli ſe opponebant ob tria iſta feuda Metenſia, & alia, quæ forte Regi ſuo competerent. De quo Saræpontanus querebatur, obtendens anno triceſimo tertio totum Comitatum Sarvverdenſem cum tribus illis feudis à Suecis conſenſu Regis Galliæ ſibi reſtitutum; quem biennio poſt Cæſarei ſibi ereptum in Lotharingum contulerint. Unde plenam ſibi reſtitutionem ex lege Amneſtiæ faciendam. Nunc quoque imperantem Galliæ Regem nupero vere per literas Legatis ſuis Comitis prætenſiones commendaſſe, ac nominatim de reſtituendo Comitatu

Sar-

1647. Sarvverda citra exceptionem iſtorum feudorum. Nec Regi Ducis intuitu jus ullum competere, quod hujus prætenſio per quæſitam reviſionem ſuſpenſa, aut ob violentam & illegitimam exſecutionem extincta ſit. Sed per Metenſem Epiſcopatum; qui Regi per hos tractatus cederet, huic in ea dominium directum eſſe, utile tamen Comiti relinquendum; qui feudum debito modo, prout conveniendum ſit, à Rege ſuſcipere velit, ſalva tamen ſua ab Imperio immedietate.

Hanovienſis. §. 195. Ut Hanovica Domus in præfecturas Bobenhauſam, Biſchoffsheimum & Wilſtadum reponeretur, Cæſareis antea placuerat. Sed Catholici reſtitutionem jam factam obtendebant, eoque iſta verba nunc diſpungenda. Aſt quia Comitum ablegatus de illa ſe ignorare profitebatur, Suecis ea retineri viſum: id quod & Cæſarei admittebant.

Solmenſium & Iſenburgicorum. §. 196. Solmenſis Comes Philippus Reinhardus Suecicis ſtipendiis immortuus fuerat, cujus bona anno triceſimo ſeptimo Georgio Landgravio à Cæſare donata fuerant: qui cum iſtius filius poſtea tranſactionem iniverat. Wolfgangus Henricus Iſenburgicus Comes Cæſareis magis adhuc inviſus non Suecorum ſolum militiam, ſed & Unionis, Chriſtiani Brunſvvicenſis Ducis ſecutus, ubi cum captus obtenta venia in grandem pecuniæ ſummam condemnatus fuerat Georgio Darmſtadienſi exſolvendam; qui in aliquot Iſenburgica oppida, vicoſque velut judiciale pignus immittebatur. Poſt Norlinganum prælium Darmſtadienſis, toto Comitatu à Cæſare obtento, univerſam Comitum familiam ejecerat, cui poſt neceſſitas adferebatur cum Darmſtadienſi utcunque tranſigendi. Hæc pacta, quibus vis & metus cauſam dederat, Comites pace tolli cupiebant, ac ut in priorem ſtatum reponerentur, renitentibus Saxonicis & Darmſtadienſibus, qui & Cæſareos permovebant, ut initio utrique Domui ſolum beneficium reſtitutionis in integrum à Cæſare petendum reſervabant. Poſt tamen Solmenſi reſtitutionem ereptorum bonorum, haut obſtante cum Darmſtadienſi tranſactione, annuebant; niſi quod vocabulis *bona ſibi ademta* infererent *per confiſcationem*. Sed Iſenburgicos ad communem Amneſtiam rejiciebant, circa quam illorum diſerta mentio eſſet facienda: Catholici contra ſuis correctionibus utrumque abnuebant, ac dictas tranſactiones ratas eſſe volebant; addita circa Solmenſem ratione, quod illa mediante Henrico Ludovico Naſſovio facta, à Solmenſi jurejurando ſancita, à Cæſare confirmata, ac Comiti emolumento magis quam damno ſit; Iſenburgicam autem Collegii Electoralis autoritate confectam.

Rheingraviorum. §. 197. Rheingraviis Cæſarei præfecturas Troneccam, & Wildenburgum cum dynaſtia Morchinga, & aliis juribus per vicinos hactenus uſurpatis annuerant. Sed cum Galli ob prætenſionem Lotharingi in Morchingam eum paragraphum omitti poſtularent, Catholici ſuis ſententiis idem cupiebant; præſertim cum reſtitutio in illa bona, in quæ Lotharingo nihil prætenſionis, jam decreta eſſet. Horum ſententiam Cæſarei ſecuti erant, ni Sueci ſemel placita conſtanter tuiti eſſent, quod Comites iſti poſt ſtrenue navatam operam Suecorum militiæ vitam impendiſſent.

Witgenſteinii. §. 198. Witgenſteinius Comes pro ſe ac ſua Domo querelas ſuas de Trevirenſi Electore, ac Vidua Comitis Erneſti, ejusque filiabus ad Legatos detulerat, ab his quidem oppidum & præfecturam Hachenburgum cum vico Bondorfo, ab illo dimidiam partem dynaſtiæ Vallendari, caſtrique & præfecturæ Freusbergæ repetens. Et quia Regina Comite petente Legatis ſuis eam rem diligenter commendarat, Oſnabrugæ ejus poſtulata Cæſarei ex voto annuebant; de qua & in formula pacis Monaſterii impreſſa nihil mutarant, niſi quod poſtea aliis quorum intereſſet jura ſua reſervaſſent. Aſt Catholici conceſſa iſta iterum ſubvertebant, quod contenderent, à Vidua Comitis Erneſti poſſeſſa hautquidquam feuda maſculina eſſe; eamque poſt mariti obitum in Hachenburgi & Bondorfi poſſeſſione fuiſſe, in qua uſque ad deciſionem cauſæ relinquenda ſit. Super Vallandaro autem inter Trevirenſem & Comitem litem pendere, eoque hanc rem ad Amneſtiam non pertinere. Unde Trevirenſes & Catholici iſtud vel omitti, vel ad amicam compoſitionem, aut promptam deciſionem commendari poſtulabant.

§. 199. Comitatum Falckenſteinenſem Wilhelmus Ulricus à Thaun, ac Suecici Comites à Falckenſteinii. Rasburg, Lœvvenhauptii dicti vindicabant, quem Lotharingiæ Dux Comitibus à Manderſcheid, maternam ſtirpem ad Falckenſteinios referentibus, anno quadrageſimo ſexto addixerat. Id quod & circa præfecturam Breizenheimum in Colonienſi diœceſi ſitam anno triceſimo quinto factum erat. Abs qua ſententia tamen Thaunius provocaverat. Reipolzkircha autem citra controverſiam fideicommiſſum erat, quæ poſt Emici Comitis Falckenſteinii obitum, ad ſororis ſuæ filiam Lœvvenhauptiorum matrem devoluta erat. Sed quia Thaunius utrumque ſibi arrogaverat, ac eares in judicium deducta erat, prioribus formulis eadem ad ſententiam judicialem remittebatur; & hanc ob cauſam hic paragraphus Catholicis expungendus videbatur. Suecis tamen, quod neuter ſupradictorum, ſed Lotharingiæ Dux Comitatum illum poſſideret, de reſtitutione diſertam facere mentionem placebat; etſi de cætero nihil certi ſtatui poſſet, ſed judicii eventus expectandus eſſet; ut tamen hac idonea clauſula Comitibus Rasburgenſibus jus ſuum reſervaretur.

§. 200. Waldeccæ Comites, poſtquam per præ- Waldeccenſis. fecturam Didingshuſam, alioſque vicos abrogatis Catholicis ritibus Evangelicos repoſuiſſent, quietam poſſeſſionem horum rituum tenuerant, donec Elector Colonienſis anno viceſimo octavo templa ibi, armata manu occuparet, Catholicoſque ſacerdotes conſtitueret, Evangelicis Arnſpergam in carcerem abreptis, qui haut prius dimittebantur, quam munere ſuo ejurato. Subditos quoque tamdiu carceribus, mulctis, ac militaribus exactionibus idem oppreſſerat, quoad ad mutanda ſacra, & exuendum Comitis obſequium eos compelleret, inſuper habitis Cameræ Spirenſis mandatis. Excipiebat Colonienſis, jus ſupre-matus ſibi competere; quod tamen jam ab anno ſuperioris ſeculi quadrageſimo nono litigioſum fuerat. Et quanquam Colonienſis durante lite aliquot jura in dicta dynaſtia invaſerat; Comites tamen reliqua regalia, ac nominatim jus Eccleſiaſticum ſibi hactenus retinuerant, prioribus Electoribus eventum judicii expectantibus. Igitur Comes petebat, ut abolitis per violentiam actis omnia in priſtinum ſtatum reponerentur. Iniquius adhuc cum Pirmondenſi Comitatu Colonienſis Paderbornæ idem præſul egerat. Eum Waldeccenſes ex teſtamento ultimi Comitis Gleichæ

1647. chæ anno viceſimo quinto nacti quiete poſſederant; donec Colonienſis anno viceſimo nono vi eundem occuparet, abrogatis ſacris Evangelicis. Obtentui ſumebatur, feudum Paderbornicum eum eſſe; cum tamen confeſtim oſtendi poſſet, pleraque hæreditate, aut emtione parta, aut ab aliis Electoribus & Principibus in feudum recognoſci, ac de cætero rem ab anno ſuperioris ſeculi octogeſimo quarto indeciſam in foro hæſiſſe. Nec quidquam proficiebant à Cæſare emiſſa ſeveriſſima mandata, quo minus poſt decem menſium obſidium Pirmonda arx expugnaretur. Et quanquam Comes vi edicti Cæſarei anno triceſimo tertio poſſeſſionem recuperarat, tamen poſtea Capitulum Paderbornenſe eundem iterum expulerat. Unde Comes petebat, ut Colonienſis velut Paderbornæ Epiſcopus pacis lege ad reſtitutionem Comitatus ac arcis adſtringeretur, via juris ipſi reſervata. Ex hiſce Waldeccæ Comitis poſtulatis prius Oſnabrugæ à Cæſareis concedebatur, altero rejecto; quod & poſt Monaſterii indulgebatur, ut Waldeccenſis in poſſeſſione Comitatus maneret, quoad cauſa judiciali ſententia decideretur. Sed in correctionibus poſtea Catholici priori addi volebant, eam reſtitutionem intelligendam ſalvo proceſſu in Camera pendente ſuper iſtis ditionibus velut feudis Colonienſibus. Alterum in inſtrumento ferre Colonienſis nolebat, cauſæ cognitionem judiciis ſubmiſſurus. Cum autem Cæſarei (communem clauſulam ſalvatoriam articulo tertio annexam remiſiſſent, de Pirmonda quoque, modo Waldeccenſis in poſſeſſione maneret, addere ſuperfluum viſum, eaque res ad ordinarium forum rejecta.

Oetingani. §. 201. Oetingani Comites Evangelicis ſacris addicti tam circa jus territoriale, quam ſacra ab Epiſcopo Auguſtano, ac Ordinis Teutonici Equitibus multas injurias toleraverant, ipſo templo arcis Oetinganæ ad ritus Catholicos pertracto. Iſta cum ab anno viceſimo octavo tentata conſtaret, haut obſtante Cæſareorum oppoſitione, qui ſaltem clauſulam ſalvatoriam, *ſalvo jure tertii*, adſuere cupiebant, Sueci pervicerunt, ut Comes Joachimus Erneſtus citra exceptionem, uti pater ipſius anno viceſimo ſeptimo in poſſeſſione vel quaſi fuerat, circa ſacra & civilia reſtitueretur.

Hohenloici. §. 202. Dynaſtia Weickersheimum & Cœnobium Schifthersheimum, ad Comites Hohenloicos ſpectans, Ordini Teutonico tradita erant; quæ hic jure retentionis tamdiu poſſidere cupiebat, quoad æs alienum, à Comitum majoribus contractum, foret diſſolutum: præſertim cum per edictum circa tollendum effectum ſuſpenſivum Amneſtiæ ejuſmodi exceptiones exſecutioni opponi poſſent. Enimvero iniquum videbatur, poſſeſſores bonorum alienorum hæc ex alia & nova plane cauſa retinere; & multis jam annis ſuper iſto ære alieno in Aula Cæſarea litigatum fuerat, cujus litis eventus expectandus erat, reſtitutione interim hautquidquam dilata.

Lœvvenſteinii. §. 203. Major difficultas circa reſtitutionem Friderici Ludovici Comitis de Lœvvenſtein & Wertheim erat. Equidem Oſnabrugæ placuerat omnes ditiones, quæ ad ipſum, ejuſque defunctos patrueles, Georgium Ludovicum & Joannem Caſimirum ſpectarint, nunc in alios translatas, reddi, inprimis Comitatum Wertheimenſem & dynaſtiam Scharfeneccam. Dictum Comitatum Cæſar ipſius agnato Ferdinando Carolo donaverat, quod iſti Suecicas partes ſecuti forent. Sed quia hac ratione ea ditio per Amneſtiam utique reſtituenda erat, Ferdinandus Carolus demum anno quadrageſimo ſexto litem Friderico Ludovico ſuper pactis non ſervatis in aula Cæſarea intentarat; ubi ſtatim mandatum manutenentiæ obtinuit, ſub cujus titulo Cmitatum poſſidere & agnatum tractatibus pacis abſtractum diuturn lite involvere cupiebat, quod ea cauſa è bello hau orta ad Amneſtiam nihil ſpectet. Quo fine Cæſa rei formulæ ſuæ menſe Junio Monaſterii impreſſa poſt verba, *tempore hujus belli ſequeſtrata*, inſeruc rant, *& ob cauſas ex hoc bello natas*, ut quod una ma nu dediſſe viſi erant, altera iterum eriperent. Et autem Suecis urgentibus ea clauſula poſt Monaſte rii expungeretur; circa dynaſtiam tamen Schar feneccam formula reſtitutionis ita concipiebatur prout nunc Inſtrumento Pacis inſerta legitur. E quippe ditio morte Georgii Ludovici in Joan nem Ditericum ſuperſtitem, velut proximum agnatum, & inde in hujus filium Ferdinandum Carolum hæreditate devoluta erat. Unde Fride ricus Ludovicus, cujus pater idemque Joann Diterici frater, ante patruelem Georgium Ludo vicum, fato functus erat, eoque gradu uno reme tior cum iſto ad hæreditatem haut concurrere multo minus eundem excludere jure poterat. Se nunc Catholici, & horum inſtinctu Cæſarei ante hac rejectam clauſulam, *ob cauſas ex hoc bello nata* denuo infarciebant, quam cum Sueci adſperna rentur, res ea ad Ordinum, & eorum quorum in tererat, judicium rejiciebatur. Aſt Comitis Geor gii Ludovici filia Marca Chriſtiana materno no mine in Comitatum Erbacenſem prætenſionis ni hil habebat, quod mater ipſius dote accepta pr more prætenſioni in Domum Erbacenſem pro ſ & hæredibus renuntiaverat, quamdiu Erbacen ſium ſtirps maſculina ſupereſſet. Hac tandem ex tincta, ſi propiores cognati non eſſent, ipſi ejuſ que hæredibus jure patebat aditus ad ea, quæ in tuitu bonorum allodialium, aut feudorum Ful denſium competitura erant, inter quæ caſtrum & dynaſtia Breuberga cenſebatur. Ipſius pater au tem ob arma in Cæſarem geſta proſcriptus boniſ que exutus fuerat, quæ ab aliis Comitibus Lœvvenſteiniis, inprimis Ferdinando Carolo hactenus poſſeſſa fuerant. Unde & Cæſareis æquum videbatur, eandem dote in iſta familia recepta inſtrui, & quia non renuntiaverat, aditum ipſi ad bona non feudalia concedi.

§. 204. Georgius Albertus Erbacenſis Comes Erbacenſium. queſtus fuerat, Comitem Wertheimenſem adverſus pacta gentilitia à Cæſare ſupremum imperium militare in caſtrum Breubergam impetraſſe, quo ad oppreſſionem Comitatus Erbacenſis abuſus erat. Unde Erbacenſis ante triennium eam arcem in poteſtatem redegerat, & ejecto Wertheimenſi ſuum militem impoſuerat, inviolato alias quod Wertheimenſi competebat jure, pollicitus ſe omnia in priſtinum ſtatum repoſiturum, ſi omiſſo Cæſareo imperio ad morem veterem communi deinceps præſidio uti velit. Aſt Wertheimenſis in aula Cæſarea id factum velut læſæ majeſtatis crimen traducere; quæ Erbacenſem repetitis decretis, ingenti indicta mulcta, imperium ipſi reſtituere jubebat, minis quoque de proſcriptione intentatis. Unde à Regina petebat Erbacenſis, ut Inſtrumento pacis ipſi ſuper Breuberga, aliiſque caveretur. Quod Cæſarei, Suecis inſtantibus annuebant; & cum interim Georgius Albertus mortem obiiſſet, hæredes ipſius exprimebantur.

§. 205.

1647. Brandenſteinii. §. 205. Brandenſteinio Comiti Guſtavus Rex non ſolum Comitatum Querfurtenſem, ſed & poſt Conſtantienſem Epiſcopatum cum Augia Divite donaverat, etſi donationis diploma demum anno triceſimo tertio per Cancellarium Regni Oxenſtiernam expediretur. Eidem inſuper Rex inſigne ſalarium titulo intimi Conſiliarii, ac Theſaurarii Magni per Germaniam conſtituerat. Præterea legionem Equeſtrem conſcripſerat Comes, ac bis ſuppleverat: turbiſque ad Donavvertam militaribus apud Mitzlafium, aliosque chirographo ſuo fidejuſſerat. Ejus vidua non quidem Conſtantienſem, ſed Querfurtenſem donationem Inſtrumento Pacis inſeri petebat. Et quia Comes per nimiam facilitatem, cum ipſe pecuniarum adminiſtratione gauderet, ſalarium & alia erogata ſibi exſolvere neglexerat, nunc viduam creditores ob mariti æs alienum acriter urgebant. Unde illa Reginam ingentem ſummam poſcere, quam per pacem obtinere cupiebat; ſimul ut chirographa Mitzlafio aliiſque data irrita declararentur. Enimvero de donatione jam fruſtra verba fiebant: circa alias prætenſiones magis miſeratione digna videbatur Comitis facilitas, quam quod media adparerent, queis viduæ ſatisfieri poſſet: nec ea res ad Amneſtiam ſpectabat. Si de cætero ipſa damni quid paſſa foret, par erat eidem conſuli. Unde ipſius expreſſa mentio Oſnabrugæ facta erat, reſtitutione in omnia amiſſa bona & jura indulta Cæſarei in Inſtrumento impreſſo *ex cauſa belli addiderant.* Catholici poſt inſtiterant, ut id vel omitteretur, vel aliis clauſulis circumſcriberetur, puta, *in omnia ex cauſa belli injuſte ademta, nec creditoribus vel invim ſolutionis, vel alio modo conceſſa bona, ut & jura irrevocabiliter indulta.* Kevenhulleri & aliorum. Paulo Kevenhullero, Cancellarii Lœfleri hæredibus, & Rhelingiis Cæſarei reſtitutionem annuebant. Sed reliquis è Bohemia aliis Cæſaris ditionibus eadem præfracte negabatur, ſi qui ſub Suecis ſtipendia meruerant, ad §. *Tandem omnes* rejiciebantur.

Urbium quarundam. §. 206. Præter hæc Sueci aliquot urbium ac nominatim Argentorati deſideria formulæ ſuæ Oſnabrugæ peculiari paragrapho inſeruerant; ſed quem Cæſarei ab initio plane inducebant. In §. *Contractus* Cæſarei pro verbis in Suecica formula poſitis, *Prout factum Spiræ*, ſubſtituerant velut mollius *prout in ſpecie queruntur Spira.* Simul quæ de prætenſione Tilliana in Ducatum Brunſuicenſem mota fuerant, deleverant. Id quod & Sueci admittebant, quod iſthoc debitum ad æquivalens Luneburgicum diſpungere vellent. Catholici, ne deeſſet quod cavillarentur, verbis *ſubditis illicite extorta* infarſerant, *per concuſſiones militares.* Quæ velut ſuperflua rejecta. In §. *Sententiæ*, quæ Sueci de ſententiis circa Eccleſiaſtica expreſſerant, ut invalidæ forent, Cæſarei jam Oſnabrugæ expunxerant. Parentheſin autem & exemplum de Spira tunc, & in formula Monaſterii impreſſa admiſerant, quam tamen poſt una cum Catholicis tolerare nolebant. Ad §. *Si qua feuda*, ne fraudi ſit inveſtituræ petendæ tempus neglexiſſe, Oſnabrugæ conditio addita fuerat, *ſi feudatarius juſta impedimenta probare poſſit.* Quod onus tam probandi poſtmodum Monaſterii, qui ditionibus ſuis plane, aut ex parte exuti fuerant, remiſſum. Ad §. *Tandem omnes*, Sueci contendebant, miniſtros ſagatos togatoſque in univerſum in priſtinum ſtatum reponendos, ſive Cæſareis provinciis, ſive aliunde oriundi forent. Contra Cæſarei circa ſubditos ex hæreditariis provinciis diſcrimen faciebant inter ea bona, quibus exciderant, antequam ſociorum Regnorum ſtipendiis accederent, & illa, quæ poſt ademta ſint eo nomine, quod Regibus adverſus Cæſarem militaverint. Poſteriorem duntaxat, non priorum reſtitutionem Cæſarei annuebant. Unde id caput ad ulteriorem diſceptationem ſepoſitum. Sequens paragraphus *De cætero in Bohemia* Catholicis ſuperfluus videbatur, quod Cæſar nemini petenti juſtitiam denegaturus ſit: à Suecis tamen utique retinebatur.

§. 207. Cum inde ad Gravamina Imperii procederetur, Sueci Cæſareis oſtendebant hunc articulum proximo vere antequam Monaſterium proficiſceretur, præter caput decimum tertium de Cæſareis provinciis, fere ad liquidum fuiſſe deductum. Poſt equidem Monaſterii pauca quædam à Cæſareis retractata; nunc omnia fere reſcindi. Id quod mirum ſibi videatur, nec credere poſſe, ſerio id ipſos velle, ſed intempeſtivo quorundam Catholicorum zelo demulcendo id ſimulari. Cæſarei haut abnuebant, Oſnabrugæ pleraque iſta, quantum penes ſe fuerit, tranſacta. Sed Catholicos ejus tranſactionis ſibi communicatæ ſingula capita curate expendiſſe, ac complura reperiſſe, quæ ſalva conſcientia admittere non poſſint. Et cum iſti jure talia moneant, non poſſe non ſe in eorum ſententiam deſcendere. Nec vero Oſnabrugæ acta plenæ tranſactionis vim obtinere, cum ſubſcriptione firmata non ſint, reſervato quoque utrique parti jure corrigendi, demendique. Reponebant Sueci: Sibi ab Evangelicis, Cæſareis à Catholicis facultatem collatam ſuper Gravaminibus tranſigendi. Præcipuos Catholicorum Oſnabrugæ tunc fuiſſe, quibuſcum Cæſarei, ſi quis difficilior nodus incideret, communicaturos ſe receperint; inde quædam annuiſſe, quædam repudiaſſe, obtentu ſumto, quod Catholici hæc admittere nollent. Ita utrique excuſſis omnibus excepto uno capite inter ipſos conveniſſe. Unde vel falſo nunc à Catholicis jactari, ſecum communicatum non fuiſſe, vel Cæſareos, ſecus atque præ ſe tulerint, communicationem tunc omiſiſſe. Equidem reſervatum fuiſſe utrinque jus addendi, demendive. Id tamen valere, quoad ſuper rebus nondum convenerit. His ſemel deciſis, ſive ſubſcriptæ ſint, ſive minus, mutationi locum non amplius ſupereſſe, circa ſubſtantiam duntaxat rerum; qualia illa ſint quæ Catholici nunc mutata cupiant: nam vocabula ſalvo ſenſu ut emendentur, facile ferri poſſe. Ab Evangelicis ſe rogatos; ne à conventis diſcedant. Nec è dignitate Cæſareorum eſſe, ſua verba ita leviter retractare. Si Cæſar, ſocii Reges, univerſi Evangelici, & Catholicorum præcipui conſentiant, paucorum pervicacium rationem haut habendam. Et cur hi non maturius locuti ſint? Sibi quoque accidiſſe, ut unus vel alter Evangelicorum, cujus interfuerit, poſt expeditum aliquod caput correctionem poſtulaverit. Eam ſe quandoque admiſiſſe, hac tamen lege, ut ſi Cæſarei ſemel placita corrigi nolint, circa talia haut acriter pugnaturi ſint. Si quid neglectum ſit, ſibi imputet, qui in tempore monere neglexit. Idem & Cæſarei imitarentur. Cæſareis non minus conſcientiæ eſſe, quam paucis iſtis turbidis hominibus, qui cum errore impliciti hæreant, à ſapientioribus docendi ſint. Enimvero Cæſarei ſententiæ ſuæ mordicus inhærebant, teſtati ſtabilem à ſe pacem quæri. Quod ſi ipſi pro lubitu Catholicis leges pacis horum conſcientiæ repugnantes ob tru-

Marginalia (right): 1647. De Gravaminibus.

1647. trudere conentur, eandem haut diuturnam fore. Quanquam autem neutra parte quidquam remittente diſceptatio fruſtra ſuſcipi videbatur, placebat tamen Cæſareis inſtantibus correctiones Catholicorum percurrere. Ac oſtendebant Cæſarei, ſe cum Evangelicis ea de re acturos, ac ſpem eſſe, ipſos re expenſa remiſſuros, quod iiſdem æque atque Catholicis pax cordi ſit, quæ vix coalitura videatur, ni poſtulatis nimium rigidis decedant. Id quod Sueci ſuo loco relinquebant, ut tamen declararent, etſi ex Evangelicis unus & alter ſit futurus, qui remittenda quædam ſuadeat, ſe tamen per Reginæ mandata aſſentiri non poſſe.

Catholicorum correctiones circa gravamina.

§. 208. Cæterum Catholicorum correctiones iſtæ erant. In exordio agnoſcere nolebant Gravamina *maximam* cauſam hiſce turbis dediſſe; unde vocabulum *magnam* ſubſtituebant. In §. 1. nihil corrigebatur. In ſecundo §. terminus à quo manebat; ut tamen ſibi complura bona Eccleſiaſtica exciperent, puta, præpoſituram Neuhauſam & Sintzheimum, velut ad præſulatum Wormatienſem ſpectantem, Cœnobia D. Georgii in Sylva Nigra, Reichenbacum, Carthuſianorum domum Chriſtgardam, quæ Catholicis per Cameram Spirenſem adjudicata ſint. Item Capellam D. Eliſabethæ Noribergæ ad Ordinem Teutonicum ſpectantem cum libero in eadem Catholicorum uſu. Paritatem quoque munerum publicorum Auguſtæ & in aliis urbibus expreſſis ferre nolebant, eoque §. *Sed ratione dignitatum*, & cum illo connexa, abolenda contendebant. Donavvertæ reſtitutioni vocabula, *ſalvis tamen juribus eorum, quorum intereſt*, ſubnectebant. In §. tertio verbis *in perpetuum* ſubſtituebant, *uſq; dum de Religionis diſſidiis per Dei gratiam conventum fuerit.* In verſiculo quoque, *ſi igitur Catholicus*, delebant, *aut etiam alii religioſi.* In §. quarto de Capitulis mixtis addebant, *ne quid veteribus Statutis admiſceatur, quod Catholicorum conſcientiæ ac cauſæ fraudi ſit, eorumque jus imminuere poſſit.* In quinto de primariis precibus inſerebant: *Si quæ ante hanc tranſactionem à Cæſare obtentæ ac inſinuatæ ſint, citra diſcrimen illis fruerentur.* In ſeptimo adnectebant vocabulo *fuerunt*, *& pro talibus agniti habitique fuerunt.* Circa nonum varia novarant. Delebatur primo vocabulum *perpetuo.* Pro *poſſideant*, ſubſtituebant *in eorum poſſeſſione relinquantur*; pro *Evangelicorum*, reponebant *Auguſtanæ Confeſſionis Statuum.* In verſiculo, *Nec Auguſtanæ Confeſſioni addicti*, pro verbis, *perpetuo conſerventur & protegantur*, reponebant, *ab omni perſecutione juris & facti perpetuo tuti ſint, donec controverſiæ Religionis compoſitæ fuerint.* In verſiculo, *Omnia quoque Monaſteria*, inducebant Evangelicorum limitationem, quod in iſta bona ſacra nullus alius Ordo ſit introducendus, quam qui ante exortum Religionis diſſidium in Germania receptus ſit. Iniquum quippe videbatur, Evangelicos circa hæc ipſis legem dicere audere; eoque ſubſtituebant: *de his, prout in Eccleſia Catholica receptum eſt, diſponere.* Denique de oppignerationibus ad proxima Comitia rejiciendum cenſebant. In undecimo Catholicis clauſula finalis, *Salvis tamen iis*, diſplicebat. Duodecimum articulum iidem plane deletum cupiebant. Tertius decimus ad Cæſaris placitum rejiciebatur. In decimo quarto poſtulabant Catholici, ubi jus territorii litigioſum ſit, non ad annum viceſimum quartum reſpici, ſed præſentem religionis ſtatum relinqui; idque ad vitandas varias circa ſacra mutationes, & ut ſubditorum conſcientiæ parcatur. In decimo ſexto juriſdictionem Eccleſiaſticam non plane tolli, ſed ad Chriſtianam uſque compoſitionem diſſidiorum circa religionem ſuſpendi cupiebant. In verſiculo *Eodem etiam* Catholici vocabulo *cenſeantur* clauſulam ſubnectebant, qua Catholicis Epiſcopis in Evangelicorum Catholicos ſubditos jus diœceſanum utique reſervabant. Denique decimus octavus cum duobus ſequentibus ad Comitia rejiciebatur. 1647.

De Reformatis.

§. 209. Caput de Reformatis Catholici ad Suecos, & eadem cum his ſacra profeſſos remittebant. Id tantum declarabant, ſe Reformatos quidem paci ſacræ, ac præſenti tranſactioni, ejuſdemque ſingulis beneficiis includere; ſub quibus tamen nullam aliam ſectam, quæ neque Lutheranam, neque Romanam fidem amplecteretur, intelligere velint. Id quod & Sueci haut iniquum cenſebant. Circa octavum caput non habebant Catholici quod monerent, niſi ut articulus, *Cum deinde Civitas Erfordienſis*, omitteretur, & res in eo ſtatu, qui ante bellum fuerat, relinqueretur. Circa caput nonum de Commerciis nil ſupererat difficultatis, quam ſuper vectigali Oldenburgico in Viſurgi. Id negotium ut inſtrumento Pacis inſereretur, Electorales cumprimis connitebantur; quod alias id Cæſaris & Electoralis Collegii poteſtati præjudicio ſit futurum, qui id jus in Comitem contulerint. In diverſum nitebantur Civitatenſes, ac inprimis Hanſeatici, quod ea lis ſub judice adhuc ſit, nec ad bellum quidquam pertineat. Tum ipſius Reginæ ac vicinorum intereſſe id vectigal tolli. Id quod Suecis facile perſuadebatur, quod id vectigal Bremenſi æque Provinciæ, ac Bremæ urbi fraudi foret: ac Reginæ tantundem juris in flumen Viſurgim, quam Oldenburgico competeret; quippe quæ ripæ eſſet domina, ob eamque cauſam par jus cum Comite ad vectigal capiendum obtendere poſſet. Prout & Præſulatus hic olim non alio nomine in partem vectigalis Albici admiſſus fuerat; Ordineſque Bremenſes Archiepiſcopi Joannis Friderici tempore in hac lite adverſus Comitem in Aula Cæſarea intervenerant. Id quod hoc tempore tanto magis obſervandum erat, quod vectigal hoc deinceps in potentioris manus deventurum videretur, unde major moleſtia oriri poſſet. Sed abnuebant Cæſarei, utriuſque partis offenſam declinabundi, culpamque in Suecos derivabant, urbis quidem ablegato perſuadentes, Suecos magnopere, ut iſte articulus insereretur, contendiſſe: nec minus Comitis Legato confirmantes, (quod ipſe referebat,) Suecos Comitis emolumento adverſari. Cæterum iidem Cæſarei pervincebant, ut de iſto vectigali utique Tabulis Pacis exprimeretur.

De Erfordia.

De vectigali Oldenburgico.

De Suecica ſatisfactione.

§. 210. Circa Suecicam ſatisfactionem non ſolum Catholici quædam notarant, ſed & ipſi Sueci nonnulla interpolaverant; id quod Cæſareis diſplicebat, omnem circa ea, quæ ſuper ſatisfactione cum Trautmansdorfio concluſa erant, mutationem adſpernantibus. Reponebant Sueci, Catholicorum correctiones, quæ ne huic quidem capiti pepercerint, anſam dediſſe, ut hinc inde clarius exprimerent, quæ dubitandi anſam olim præbere poſſint. Concedere tamen, ut hoc caput plane citra ullam mutationem maneat, ſi Cæſarei & Catholici omnia conventa rata relinquant. Catholici porro ſuis ſacris in Bremenſi ac Verdenſi ditione libertatem ſtipulari cupiebant, ac ut toleraretur quiſpiam ſacra poteſtate præditus, qui in fidei ſuæ ſocios inſpectionem exerceret. Colonienſis quoque conſenſum ſuum ſuper præfectura

Wiltz-

Wiltzhuſana certis conditionibus circumſcribebat; ut quæ hactenus recepta ibi fuerat Catholica Religio, deinceps quoque maneat, ipſique jus diœceſanum, & juriſdictio ſacra ibi reſervetur: alias ſe per conſcientiam haut poſſe renuntiare liti, quæ ſuper ea præfectura inter Bremenſem & Monaſterienſem Præſulatum pendeat. Urgebant quoque Cæſarei juxta ac Catholici, ut collectas Imperii ejus præfecturæ nomine Regina deinceps ſuſtineat; cum æquum ſit rem transferri cum ſuo onere. Roſtochium per Cæſareos portorio ſe eximere cupiebat, inſerto *in locis ceſſis*. Poſtulabat quoque Domus Burgundica, ut ad vocem *intercedunt*, adſueretur clauſula, *ne pactis antiquis ſiat præjudicium*; ob Belgas, qui in Pomerania & Meclenburgica commercia exercerent. Ad iſthæc Sueci, & quidem circa ſacra, reponebant, ſuper his Articulo de gravaminibus diſponi, nec Reginam deterioris conditionis, quam alios Ordines eſſe poſſe. Offerebant tamen ſe Romana ſacra in Bremenſi & Verdenſi ditione toleraturos, ſi Cæſar eandem libertatem Evangelicis in patrimoniali ſua ditione indulgeret. Id quod Cæſareis nimio emtum videbatur. Sed circa Wiltzhuſam Colonienſis ſententiæ ſuæ inhærebat: ſibi quidem ferenda jactans, quæ inter Cæſareos & Suecos convenerint; ſed eo caſu litem ſuper iſta præfectura abdicare non poſſe; ac malle ſe in ipſas expenſas à judice condemnari, quam in hoc conventu aliquid adverſus ſuam conſcientiam admittere. Quo ipſo litigioſam Reginæ ſatisfactionem tradi Sueci Cæſareis demonſtrabant. Qui & iniquum judicabant, partem collectarum Imperialium eo nomine in Bremenſem ditionem devolvi; cum durante hac lite Monaſterienſis non plus, quam Matricula Imperii exprimeret, nec Bremenſis minus exſolverit. Roſtochienſium petitum paucis verbis rejiciebatur; rem jam eſſe in portu: idque eo magis, quod ipſe Meclenburgicus Legatus ab initio contenderat, ut introducta ad Oram Meclenburgicæ portoria retinerentur; quod ſperaret, Warnemundenſe caſtellum ad Ducem rediturum. Unde nunc in diverſum nitens eo minus audiebatur. Ad Burgundicum poſtulatum Sueci reponebant; ſibi de ejuſmodi pactis nihil conſtare. Si antiqua cum Hanſeaticis pacta innuantur, illis ſub finem capitis de Commerciis caveri; ubi & ſatis diſpoſitum ſit, ne commerciis impedimenta objiciantur. Aſt ſuper mutationibus per Suecos ipſos inſertis, Cæſarei quidem, quod Pomeraniam & Wiſmariam ſpectabat, parum movebant. Circa Præbendas in Caminenſi Præſulatu Sueci ſibi diſerte jus præſentibus Canonicis defunctis eas extinguendi, & bonis menſalibus adplicandi reſervarant. Id quod & Brandeburgicus pro ſua parte faceret. Sed Cæſarei monebant; Brandeburgicos apud ſe declaraſſe, Electorem Canonicatus Caminenſes haut extincturum, quod Equeſter Ordo interceſſerit, quem offendere ipſe nollet. Eandem rationem apud Suecos quoque valituram. Sueci reponebant; ſemel ita tranſactum, & ad Reginam relatum; nec id ſibi citra nova mandata retractare fas eſſe. Reginam haut eo ſecius poteſtate illa decenter uſuram, Ordinumque Provincialium judicio ſe attemperaturam, ac cum Equeſtri Ordine ita acturam, ut querendi cauſa huic non ſit futura.

De Hamburgenſi Capitulo.

§. 211. Enimvero ſuper Capitulo Hamburgenſi major lis erat, de quo quia Bremenſi Epiſcopatui hactenus junctum fuerat, Sueci ſua formula his verbis expreſſerant; *Archiepiſcopatum Bremenſem cum Oppido & Præfectura Wiltzhauſen, eique unita Diœceſi & Capitulo Hamburgenſi*. Cui dictum Capitulum contradicebat; Hamburgenſem peculiarem eſſe Præſulatum, haut quidquam eo modo cum Bremenſi unitum, ut ſeorſim ſubſiſtere nequeat, aut illum ſequi neceſſum habeat. Nec hujus partem aut acceſſorium eſſe, ſed ſemper ſua ſibi jura, privilegia, ſubſiſtentiam, ac nomen habuiſſe, Bremenſi haut immixta. Et quanquam multis ab annis eundem cum Bremenſibus præſulem agnoverit, id tamen ideo factum, quod dudum attritis reditibus Epiſcopum alere haut potuerit. Ita illam unionem non eſſe Canonicam ac propriam, ſed utraque dignitate in eandem perſonam collata, nec Hamburgenſi Præſulatu extincto, aut incorporato. Sed Bremenſe Regimen contendebat, Præſulatum Hamburgenſem poſt vaſtatum à Danis & Vandalis Hamburgum cum Bremenſi conjunctum; poſt à Ludovico Romanorum Rege etiam Colonienſi repugnante, in Archiepiſcopatum evectum; inde à Nicolao Pontifice unionem plane factam, ſancito; *prædictas diœceſes Hamburgenſem ſcilicet & Bremenſem, non deincept duas, ſed unam eſſe & vocari*, quæ verba ſunt Bullæ Pontificiæ. Et ſucceſſu temporis titulum Hamburgenſis Præſulatus plane extinctum. Sed Suecis de vocabulo haut magnopere videbatur litigandum, modo rem ipſam obtinerent. Unde prius poſita verba ita refingebant, prout nunc in Inſtrumento pacis exprimuntur; in quæ & Cæſarei conſentiebant, quidquid Capitulum Hamburgenſe proteſtaretur. De cætero Hamburgenſem Præſulatum Dux quoque Fridericus Gottorpienſis, & Hamburgum urbs, ambibat. Ac Ducis quidem avus Adolfus primum anno quinquageſimo quinto ſuperioris ſeculi quædam jura in quatuordecim vicos ejus Præſulatus, nunc ad Trittoviam præfecturam pertinentes, obtenderat. Unde lite orta iſte anno quinquageſimo octavo obtentu mutatæ Religionis, & quod prave res ſuas adminiſtrarent Capitulares, ſibi plane eos vindicatum ibat. Quæ lis poſt amica compoſitione ſublata, ac Capitulum dictos vicos in Ducem pro certa penſione in quinquaginta annos tranſtulit, quæ tranſactio poſt in alios quinquaginta annos prorogata eſt. Ita Dux iſte pleraque ejus Præſulatus bona poſſidebat; Sicut & Holſatiæ Duces ejuſdem Patronos ſe ſueverunt ferre, eique Præpoſitum præficere. Unde Dux literis ad Reginam datis Hamburgenſem Præſulatum ſuum nuncupabat, ac ut jura, quæ Regina in eundem nactura eſſet in ſe transferrentur, petebat. Cui hactenus Regina gratificabatur, ut iſti quatuordecim vici in perpetuum citra ulteriorem prætenſionem penes Ducem manerent. Sed & Hamburgenſis Urbs paulatim, poſt reformata præcipue ſacra, quædam ejus Præſulatus bona, molendina, & ſimilia invaſerat; nec plures ſupererant, quam novem Canonicatus, ac totidem Curiæ ſeu ædificia in urbe, è quibus tres ruinis deformatæ jacebant. Jura quoque Archiepiſcoporum in Eccleſia Hamburgenſi fere exoleverant. Sed ne urbs forte eo nomine cum Regina collideretur, hujus prætenſionem pecunia redimere cupiebat, oblatis demum quinquaginta uncialium millibus. Diſſerebatur; reliquias Præſulatus exigui momenti eſſe, nullo fructu. Sex, qui Hamburgi reſideant, Canonicos vix habere unde alantur. Reginæ ne uncialem inde rediturum; præſertim cum collatio beneficiorum, jura patronatus, protectionis & ſimilia non ad Archiepiſcopum, ſed Domum Holſaticam,

urbem

1647. urbem, & Capitulum ſpectent. Legatis Suecicis iſta conditio haut ſpernenda videbatur; unde expreſſe mentionem faciebant, ſi quæ cum Urbe conventura ſint, ea valida fore. Sed quia Cæſarei hanc tranſactionem, quæ juribus Imperii repugnare ipſis videbatur, haut admittebant, nec Reginæ placeret ejuſmodi jura argento vendere, ea clauſula poſt omiſſa eſt.

De extinctione Capituli Bremenſis.

§. 212. Cum porro Sueci loco verſiculi, *Ceſſante Capitulorum*, reponerent, *Extinctis Capitulis, cæteriſque Collegiis Eccleſiaſticis*, hærebant Cæſarei, diſertis verbis in extinctionem iſtam conſentire abnuentes. Repugnare id conſcientiæ ſuæ, & Catholicos ægerrime id laturos; ne Evangelicos quidem probaturos, nobili ſtirpe viris aditum ad præbendas præſcindi. Contra Sueci oſtendebant; jam cum Trautmansdorfio conveniſſe, ut bona Eccleſiaſtica ad conditionem ſecularem redigerentur, qui & dixerit; Cæſarem facile pati poſſe, ut Regina pro lubitu circa Capitula & Cœnobia diſponat. Se quidem facile prius concepta ſententia adquieſcere potuiſſe, ni Catholici correctionibus ſuis anſam præbuiſſent clarius iſta exprimendi, ne verba in alium ſenſum, quam qui contrahentium fuerat, trahantur. Ni hoc fiat, Catholicos forte actionem adverſus Reginam, ſi quid aliquando circa iſta bona innovet, in Aula Cæſarea, aut Spirenſi Camerá moturos. Cui prævertendæ conſultum fore hanc elucidationem Inſtrumento inſeri. Aſt Cæſarei uti non inficiabantur, ſe Reginæ liberam de iſtis bonis diſpoſitionem annuiſſe, cumprimis Trautmansdorfium: idque necdum retractabant: ita diſertis verbis de eadem Inſtrumento Pacis inſerere ſe poſſe negabant. Nec Trautmansdorfium ea bona in ſeculares uſus converti expreſſe adprobaſſe, ſed tantum dixiſſe: acciperet Regina Præſulatum ſub formula propoſita, inde circa Capitula & Cœnobia diſponeret, prout id Numini ſe probare poſſe confideret. Catholicos circa hęc eſſe obſtinatiſſimos, & eam ipſam fuiſſe cauſam, quare Comes ille diſertis verbis abolitionem bonorum ſacrorum exprimere defugerit. Quod ſi tamen Sueci efficere poſſint, ut Minda & Oſnabruga perpetuo penes Catholicos maneant, hos haut ægre iſtorum poſtulatis annuituros. Id quod Suecis haut arridebat, quod earum ditionum incolas Catholicorum libidini tranſcribere nollent; & quia illæ jam Brandeburgico & Luneburgicis adſignatæ erant. Et quanquam Cæſarei oſtenderent, ſibi haut defore media per alias ditiones æque idoneas iſtis ſatisfaciendi; Sueci tamen iſthoc non minus quam Catholicorum correctiones haut alio ſpectare judicabant, quam ut conventa ſubverterentur, & tractatus novis difficultatibus intricarentur. Enimvero, quidquid occineretur, vocabulum *extinguendi* ferre nolebant Cæſarei: inauditum id eſſe in Imperio, in Eccleſiam injurium, & Cæſarem forte eo nomine à Pontifice excommunicandum. Reginam ſat expreſſe rem ipſam obtinuiſſe. Uteretur, ut vellet, Cæſarem haut curaturum; extinguendi vocabulum à ſe digeri non poſſe. Et cum Sueci objicerent; eos circa æquivalens Brandeburgicum & Meclenburgicum ab iſthoc vocabulo haut tantopere abhorruiſſe; reponebant: ea Capitula plane ad Proteſtantes ſpectaſſe: heic autem Catholicos hactenus in poſſeſſione fuiſſe. Quin Comitis Naſſovii filium Bremæ Canonicum eſſe, haut parum imminente mutatione ſolicitum. Ad quod Sueci regerebant: Reginam præſentibus, & inprimis Naſſovii filio ſatisfacturam. De cætero Catholicorum parum intereſſe, cum vix quinque aut ſex Catholici de bonis iſtis participent. Poſt proponebant Sueci, ut pacto adjecto iſthoc inſereretur. Quod itidem Cæſarei abnuebant, Catholicæ Religionis ſcita, & conſcientiam obtendentes. Tandem cum rem ad Catholicos Ordines detuliſſent, ita ad extremum declarabant; Ut in Capitulorum & Collegiorum Eccleſiaſticorum extinctionem diſertis verbis conſentiant, ſibi haut mandatum eſſe: rogare & ſuadere Catholicos Ordines, ne ea res tangatur. Manerent verba generalia ut antea; quid Regina poſt concluſam pacem factura ſit, ſe impedire nolle, cum eadem pleno jure territoriali, uti alii Ordines Imperii, potitura ſit. Sed Cæſarem iſta nunc paciſci, ignominioſum apud poſteros, alioſque Principes fore. 1647. 30. De

De Bremâ Urbe.

§. 213. Circa Bremenſem urbem Sueci quædam mutarant, pro *Territorio* vocabulum *diſtrictus* reponendo; Tum ad *poſſeſſionis* vocabulum *legitimæ* addendo. Subnectebatur clauſula; ut illa bona & jura, quæ Archiepiſcopis & Præſulatui intra vel extra urbis mœnia, aut in præfecturas ejuſdem, & quatuor *Goas* ante hoc bellum competebant, Reginæ & Regno itidem citra controverſiam competant. Idque eam ob cauſam, quod ea urbs turbulentum Epiſcopatus ſtatum in ſuum emolumentum eouſque verterat, ut etiam poſt ſubſcriptam ſatisfactionis formulam jura Epiſcopalia tam intra quam extra urbem variis attentatis invaderet, ac jus territoriale in quintum uſque milliare per Præſulatum porrigere, & qua pertingere poſſet, ſibi arripere auderet. Adverſus quæ Regimini Bremenſi proteſtationem interponenti eadem occinuerat: Reginam non Præſulem, ſed Ducem Bremenſem fieri; eoque pacta priora cum Epiſcopis & Epiſcopatu inita cum hac mutatione expirare. Talia cum Bremenſe Regimen ad Legatos Suecicos referret, conſultum videbatur iſtos urbis conatus cauſasque diſſidiorum in poſterum antevertere. Enimvero Cæſarei neque Bremenſium territorium in dubium vocari, neque mutationem heic, aut additamentum ferre volebant. Id tamen declarabant; haut aliam eſſe Cæſaris mentem, quam ut Regina & Corona Sueciæ omnibus juribus potiatur, quæ priores Archiepiſcopi habuerant. Contra quidquid urbs ſub Archiepiſcopis, ac inprimis ſub nupero Duce Friderico non habuerit, id nec deinceps eandem ſibi arrogare poſſe. Quid litigioſum ſit, aut quid minus in aperto eſſe. Concludatur modo pax, (ita verba ipſorum erant,) inde litigioſa cum urbe diſceptandi tempus fore.

De Titulo Reginæ.

§. 214. Titulo Reginæ, quo ad Comitia invitari deberet, Legati nunc addiderant vocabulum *Principis Rugiæ*, & *Dominæ Wiſmariæ*: id quod Cæſarei acriter impugnare cœperunt, velut Regina Rugiæ & Wiſmariæ nomine peculiarem ſeſſionem & ſuffragium obtenderet. Novam eſſe difficultatem, cui ſi Sueci inſiſtant, facile adparere, ipſos tractatibus abrumpendis occaſionem quærere. Enimvero mox adquieſcebant, cum oſtenderetur de pleno duntaxat Reginæ titulo agi; de peculiari ſeſſione mentionem nunquam factam. De cætero ſuper ſeſſione, quæ quinto loco in ſcamno ſeculari Reginæ aſſignabatur, nil jam difficultatis reſtabat; niſi quod Sueci quatuor præcedentes, Bavarum, Simmerenſem, Lauterenſem, Neoburgicum Palatinos nominetenus expreſſiſſent. Sed Cæſarei, quod Bavarus & Palatinus ſuper priore loco inter ſe litigarent, ne alterutri parti præjudicium adferretur, poſtulabant, ut ea res

com-

1647. communibus verbis conciperetur, Id quod Sueci facile annuebant, cum rem ipſam obtinerent.

De inveſtitura.

§. 215. De futura inveſtitura Sueci poſtulabant, ut literæ, per quas ea confertur, ſtatim in loco tractatus formarentur. Sed Cæſarei reponebant, moram inde naſcituram, ſi è tabulario Cæſaris neceſſaria documenta adferenda ſint. Unde utrinque placebat, de recognitione feudi, juramento fidelitatis, & ſimilibus communibus verbis exprimi. Denique cum in §. *Exſolvit denique* Sueci verbis *Dominis & Poſſeſſoribus* addidiſſent, *aut prætendentibus:* Cæſarei quærebant, quinam eſſent illi prætendentes? Num forte Pontificem Romanum intelligerent? Sueci iſta ſe majoris perſpicuitatis cauſa addidiſſe ferebant. Revera tamen Bavarum innuebant, qui veterem prætenſionem in Pomeraniam fovere dicebatur.

De militum ſatisfactione.

§. 216. Super militum ſatisfactione aliquoties moventibus Suecis Cæſarei reponebant; de hac non prius agi poſſe, quam pax cominus conſpiciatur. Excipiebant Sueci, hanc quoque inter conditiones pacis eſſe, qua intacta hanc plene concludi non poſſe. Cæſareos utique eam dudum æquam judicaſſe, ac ut ſumma deſignaretur ſæpe inſtitiſſe. Unde mirum ſibi videri, ipſos ad propoſitionem dudum factam reſpondere nondum velle. Sed Cæſarei ſuæ ſententiæ inſiſtebant: aliis rebus indeciſis hanc tangi haut conveniens eſſe; & omnes Ordines etiam Evangelicos acriter reſiſtere, ac ſuadere, ut quæ controverſa adhuc reſtant, prius componantur; militum præmia ad exſecutionem tractatus pertinere; quo ubi perventum ſit, rem ſuo loco & ordine ſuſcipiendam.

De æquivalente Brandeburgico.

§. 217. Circa æquivalens Brandeburgicum Cæſarei conceſſerant, ut quarta pars Canonicatuum in Præſulatu Halberſtadienſi, excepta Præpoſitura, ab Electore extingueretur, & quidem eorum, qui ab Evangelicis poſſiderentur. Sueci autem Catholicos iſtis pares haberi cupiebant, ut prout quiſque vita excederet, Catholicus aut Evangelicus ſit, Electoris reditibus adplicaretur. Sed Cæſarei id nullo modo annuere volebant. In ceſſione Epiſcopatus Mindenſis urbi ſua jura reſervata fuerant, exceptis pagis, villis, & domibus ad Principem ſpectantibus. De quo Prælati, & Equeſter Ordo graviter querebantur, quod cum urbs infimum locum inter Ordines Provinciales obtineat, nunc ipſi intuitu bonorum in diſtrictu urbis ſitorum hujus imperium agnoſcere debeant. Unde Brandeburgicis inſtantibus tunc hæc verba addita; *Capitulum totumque Clerum & Equeſtrem Ordinem.* Porro jus proprii Præſidii, quod à multis ſeculis urbs obtinuiſſe ſe ferebat, Cæſarei non minus ac Sueci eidem diſertis verbis reſervare cupiebant. Sed Brandeburgici à pleriſque Ordinibus obtinuerant, ut pro verbis *circa jus proprii præſidii & priſtinæ libertatis hactenus poſſeſſis*, reponeretur, *circa priſtina jura ipſis legitime competentibus.* Ita jus illud præſidii in ambiguo relinquebatur, quo Electori occaſio daretur id inpoſterum vindicandi. Ut autem directum dominium in præfecturam Eglam Saxoni reſervaretur, Cæſarei fruſtra contendebant. Circa titulum Electoris Cæſarei primo cenſebant, ut Principem ſe Archiepiſcopatus Magdeburgici, & aliorum Præſulatuum nuncuparet. Sed cum jus hæreditarium cum Epiſcopatu haut quadraret, id eo modo formabatur, prout Inſtrumento Pacis inſertum eſt.

De æquivalente Meclenburgico.

§. 218. Quo Meclenburgico Duci eo plenius ſatisfieret, Sueci poſtulabant, ut ſumma pecuniæ ad ducenta millia uncialium augeretur, ac duæ Commendæ in Meclenburgica ſitæ, *Mirovv*, & *Nemerovv*, à Duce jam poſſeſſæ adderentur. 1647.
Quorum prius facile concedebant Cæſarei; circa poſterius ad caput de gravaminibus provocabant, demum velut indignabundi ajebant: *habeat ergo eo nomine, quamdiu poteſt.*

De æquivalente Luneburgico.

§. 219. Domui Luneburgicæ Oſnabrugenſem Præſulatum haut obſcure invidebant Catholici. Sed ita obnixe ſua tenebant Luneburgici, ut illi ne hiſcere quidem auderent. Tantum de homagio monebant errorem admiſſum, quod Capitulum id nunquam ulli ne Catholico quidem Epiſcopo præſtitiſſet. Id quod tamen non, prout poſtulabant, plane omiſſum, ſed ad veterem praxin duntaxat reſtrictum. Comiti autem Guſtavo Guſtavi F. Sueci præter octoginta uncialium millia, ſeptuaginta inſuper millia ſtipulari fruſtra cupiebant. Petente quoque Oſnabrugenſi urbe Sueci poſtulabant, eidem omnia jura, ac privilegia Inſtrumento Pacis firmari, ſtatu quem anno decimo octavo poſſederint reſtituto, uti & jus Epiſcopale & Patronatus, uſumque liberum ſacrorum Evangelicorum, jus ſtapulæ præſertim telarum linearum per totum Epiſcopatum; aliaque ſimilia. Tum ut Petriburgum deſtrueretur, & templa Auguſtini & Franciſci cum pertinentibus ex veteri donatione Epiſcopi Franciſci Waldeccenſis reſtituerentur. Quæ omnia à Cæſareis repudiabantur, velut Cleri ruinam poſt ſe tractura, ac ad peculiarem conventionem ſeponebantur. Sueci regerebant: eam conventionem inter tractatus pacis debere fieri. Tum urbem ob præbitum conventui hoſpitium in memoriam horum tractatuum aliquid præmii mereri. Quibus Cæſarei reſpondebant: hoſpitium ſat care emtum; ac memoriam tractatuum nunc & apud poſteros perennaturam. Denique duos Canonicatus Ducis Auguſti filiis in Præſulatu Argentoratenſi conceſſos Catholici decerpere cupiebant, aut ſaltem eoſdem obſtringere, ut Catholicos ritus ex ſtatutis Capituli ſuſcipere tenerentur: ſed Evangelicis repugnantibus irriti erant. Articulis hiſce de Suecica ſatisfactione, & æquivalentibus Catholici ſubnectebant; quoniam per hæc tam inſignis mutatio in Romano Imperio contingat, ex qua olim graves controverſiæ oriri poſſint, dictæ ſatisfactionis aut æquivalentium nomine neminem plus ſibi juris, quam communis hæc conventio confert, proprio auſu arrogare debere, aut ullum immediatum Imperii ſtatum circa jura, bona, ac libertatem ſuam turbare, ſed quæ in præſens, aut deinceps cum vicinis ſint lites per viam juris expediantur citra violentam poſſeſſionis apprehenſionem. Eam clauſulam Sueci ſuſpicabantur ad ſe pertinere, velut Clericis actio reſervaretur, ſi Regina circa Capitula & alia bona ſacra quid novaret. Sed Cæſarei oſtendebant; hanc clauſulam duntaxat Status invicem, non ſtatus & horum ſubditos reſpicere; nec per hanc jus territoriale Reginæ in Bremenſi & Verdenſi Provincia in dubium vocari. Nec ea Cœnobia immediata eſſe, uti S. Emerani Ratiſponæ ſit. Pro eadem clauſula futuros Reginæ vicinos pugnare. Is ſi ſenſus eſſet, nec Cœnobia & bona Eccleſiaſtica in Bremenſi & Verdenſi Præſulatu peterentur, Sueci non valde renitebantur. Quod tamen ea clauſula heic ſuperflua videretur, & ad caput de Aſſecuratione pertineret, Sueci eam hinc transferri poſtulabant, ne Suecia tam acres ungues habere videatur; ut præ reliquis omnibus ipſorum ſatisfactioni ejuſmodi clauſula adponenda fuerit.

§. 220. Caſ.

1647. De cauſa Haſſica. §. 220. Caſſellanæ cauſa à Cæſareis & Catholicis acriter tentabatur. In lite Marpurgenſi Darmſtadienſis ob nutantia Suecorum arma ad vetera poſtulata revolvebatur, ut antiqua tranſactio partium juramento, ac Cæſarea adprobatione firmata ſervaretur. Qua ſi læſam ſe obtendat Caſſellana, poſt reſtitutionem ereptorum Darmſtadienſi ab hac locorum, ea cauſa per judices ab utraque parte denominandos intra certum tempus decideretur, aut amica tranſactione componeretur. Id quod Cæſarei & Catholici æquum cenſebant. Sed Caſſellanam ſatisfactionem iidem plane retractabant. Si Caſſellani, inquiebant, præterita æſtate quæ offerebantur acceptaſſent, laute iis ſatisfactum fuiſſe. Ea cum repudiarint, ſe ad iſta non amplius teneri. Quanquam autem ut nihil plane iſtis gratificentur, contumaces Caſſellanorum, Croſiegii cumprimis ſermones mererentur; forte tamen Hirſchfeldiam, & pacta gentilitia relinqui poſſe. De præfecturis Schaumburgicis, ſexcentis uncialium millibus, & hypothecis in Catholicorum terris conclamatum eſſe. Totum Imperium, quin ſacrorum conſortem Brandeburgicum repugnare. Si Reges eo nomine diutius bellum gerere velint, id ferendum eſſe; à volentibus Landgraviam nihil obtenturam. Neque eandem Regibus æquiparandam. Catholicos æque damna hoc bello paſſos, nec refuſionem poſtulare. Et quanquam Sueci oſtenderent; antehac placita immotum hujus tractationis fundamentum habendum, cum & Trautmansdorfius ſub abitum dixerit; tractatum in eo ſtatu relinquendum, ſicut ſe diſcedente ſit, & Collegas ſuos ſuper eo mandata habere: jactabant tamen, noſſe ſe abeunte iſto nihil tranſactum. Ni Landgravia oblatis nunc adquieſcat, ſibi caveat; ne teruncium amplius accepturam. Inde Sueci Gallicorum Legatorum literas prælegebant, hoc argumento: Gallos pro Landgraviæ cauſa non remiſſius quam pro ſua locuturos: ſimul Reginæ ſuæ nomine idem declarabant, ſuadentes, ut ſaltem priora annuerent, nec tantam acerbitatem in Landgraviam oſtenderent. Arctiſſime eandem Regibus innexam, nec citra auxilium deſtituendam: Reges quæ res exigat, facturos. Cæſarei ferociter; facerent, quæ omittere non poſſent. Sibi mandata ſua ſequenda. Plus quam par ſit jam oblatum: plura ſe nec poſſe, ne velle. Neque hac declaratione tunc ullo modo depelli poterant. Atque iſta pluribus congreſſibus agitata Evangelicis avide cupientibus communicabantur. 29. Dec.

Cæſareis pax cordi eſſe non videtur. §. 221. Ita dum à prius conventis aut oblatis tam longe nunc recedunt Cæſarei, haut obſcure patebat, nihil ipſos aliud agere, quam ut ludificando pacem extraherent. Sane conſtabat, ab ipſis Monaſterii Catholicos clam inſtigatos, ut ſuis commodis acrius invigilarent: à Cæſare ab ipſis deſtituto ingratiis haut pauca Evangelicis indulgenda fuiſſe. Unde audaciam ſumebant Catholici conventis ſeſe opponendi. Tum ob præceptam victoriæ fiduciam inſoleſcere, ac ſuperbiam verbis ac geſtibus præ ſe ferre. Nec contumelioſis in Suecicum exercitum dicteriis abſtinebatur, quem è Bohemia à ſe exturbatum gloriabantur. Ad quæ Sueci reponebant; Wrangelium egregii ducis partes impleviſſe, & quæ ratio belli ſuaderet feciſſe; cæterum eaſdem in Bohemiam portas patere; ac favente Numine denuo eo reverſurum, ut non facile egreſſurus iterum ſit. Sed Cæſarei; firmiora jam repagula obdita cavillabantur, haut temere perrumpenda. Et cum Sueci Gallorum mentionem injicerent, qui Bavaro inducias renuntiaſſent: Cæſarei excipiebant; illas nondum abruptas, & ſimulare iſta Gallos demulcendis utcunque Suecis. Spargebatur quoque Curtium Comitem apud tractatus ad futurum Volmaro avocato. Quod itidem Suecis atque Evangelicis ſuſpectum videbatur. Meminerant quippe, Cæſarem præliminari negotiatione prope abſoluta alium miſiſſe, qui rem extraheret: & Trautmansdorfium diſceſſiſſe, cum concluſio pacis jam imminere videretur. Nunc ſi & Volmarus abeat, manifeſtum eſſe, bellum magis quam pacem parari. 1647.

Cæſarei Suecos arguunt. 31. Dec. §. 222. Nec eo minus Cæſarei evocatis ad ſe Evangelicorum Deputatis acta ſua tueri, Suecos traducere. Hos capita de Amneſtia & Gravaminibus raptim percurriſſe, nec ullibi pedem figere voluiſſe; ſed circa peculiarem Sueciæ ſatisfactionem duos integros congreſſus conſumſiſſe. Tum formula nunc edita hinc inde non pauca in fraudem aliorum novaſſe, quædam antehac placita retractaſſe. Quo intellecto Sueci iiſdem oſtendebant: ſe quidem quantum poſſent negotium maturaſſe, ut tamen nullum caput rejecerint, nec ullam Catholicorum correcturam prætermiſerint, quam non idoneis rationibus convellere conati ſint. Ac normæ loco ſibi fuiſſe, ſemel conventis haut dimoveri. Catholicos Suecicam ſatisfactionem non minus, quam alios pacis articulos vellicaſſe. Id cum à Cæſareis probari animadverterent, ſibi ad tuenda Reginæ commoda quædam clarius fuiſſe exprimenda, ne deinceps litibus, de quibus jam cogitatum non ſit, implicetur. Hi ſe excuſant.

Continuatio tractatuum inter Cæſarem & Gallos. §. 223. Monaſterii quanquam inter Cæſareos & Gallos ſuper ſatisfactione conveniſſet; adhuc tamen de excluſione Burgundiæ, ac Lotharingiæ, auxilioque Hiſpanis ferendo controverſia ſupererat. Ac aperte Cæſarei jactabant; indignum eſſe, à Cæſare conſanguineum Regem, & tam bene meritum Ducem deſtitui. Inprimis intolerandum eſſe, Cæſari haut liberum fore Hiſpano auxilium ferre. Circa pacem inter Gallos & Hiſpanos conciliandam, cui paucæ controverſiæ adhuc obſtabant, etſi haut ſegniter ſatageretur; tamen parum promoveri adparebat, quod Galli lente ad pacem cum Hiſpanis feſtinarent ob tumultus Neapolitanos, & quia Siculi, ac Mediolanenſes itidem novas res moliri crederentur. Qua ſpe freti ſeparatam Hollandorum pacem haut magnopere videbantur curare, quod Italicorum ſociorum ope plus ſe Hiſpanis damni allaturos crederent, quam Belgarum, queis dudum Galliæ incrementa ægris oculis adſpiciebantur. Sed inter Hiſpanos & Fœderatos Belgas jam ad finem properabant tractatus. Equidem ad propoſita à Belgis capita diſtincte reſpondere Hiſpani tergiverſabantur, ac quædam dudum placita in dubium vocabant: ſimul compluribus per piratas Biſcaiæ abreptis navigiis haut parum Belgicos mercatores irritaverant. Provincia tamen Hollandia velut inſtinctu ad pacem rapiebatur, cujus vel minimam moram damnoſiſſimam ducebat; & cum in congreſſu Ordinum Generalium præſidendi ordo eundem tangeret, ipſa connitente effectum, ut per majorem ſuffragiorum partem pax decerneretur. Et quanquam Zelandi, atque Ultrajectini Hollandis diffidentes pertenderent, vi Unionis circa bellum & pacem majori ſuffragiorum parti locum non eſſe: Hollandi tamen exemplum induciarum duodecennalium adducebant, quæ interce- Inter Gallos & Hiſpanos. Inter Hiſpanos ac Belgas.

1647. tercedente Zelandia concluſæ forent. Quin fremebant, ſi Zelandi & Ultrajectini repugnare pergerent, ſe Legatis ſuis mandata transmiſſuros, ut pro ſe pacem ſubſcribant, concludantque. Iſtorum Legatorum quatuor, quos inter Pavvius & Cnuitius in Hiſpanos proni, Monaſterio Hagam excurrentes acriter connitebantur, ut formula ratificationis conciperetur, & omnia ad plenam concluſionem præpararentur. Huc quippe rem inter Gallos Hiſpanosque deductam, ut illi facile pacem occupaturi ſint. Quod ab Hollandis obtentui ſumtum, ut etiam absque Gallis tractatus abſolvendos urgerent, Thuillerio Legato Gallico fruſtra renitente, cujus libellum eo nomine Ordinibus Generalibus traditum ne lectione quidem dignabantur. Et quanquam aliquot provinciæ, ne Hollandia pacem præcipitaret, decernerent, ac ut forma ratificationis cum Hiſpanis Monaſterii adornata prius Hagam transmitteretur: Hollandi tamen ſuis injunxerant, ut ſi reliquæ provinciæ tergiverſarentur, his neglectis finem tractatibus imponerent.

Sparrii Comitis inanis propoſitio. 29. Maji.

§. 224. Eodem anno in Sueciam è Polonia adpulit Erneſtus Georgius Sparrius Comes, qui inter duces militiæ Suecicæ recipi petiit; viciſſim offerens ſe Suecis viam oſtenſurum, qua facili negotio munitiſſimas Sileſiæ urbes, Uratislaviam, Briegam, ipſamque Pragam, & alias in poteſtatem redigere queant. Simul Regis Poloniæ nomine poſtulavit, Regina autoritate ſua efficeret, ut ipſe Sileſia potiatur, ſpe facta Livoniæ, & Boruſſiæ viciſſim in Reginam transferendæ. Circa prius is promiſſa ter mille uncialium annua penſione ad Wrangelium remittebatur, conſilia cum illo ſuper deſtinatis exſequendis collaturus, quorum probabilem ſucceſſum Regina prævidere non poterat. Alterum humanis verbis repudiabatur, quod tractatibus jam longe provectis nova conſilia capi non amplius poſſint. Sed cum iſte è Suecia diſcedens apud Wrangelium nunquam comparuerit, quid ſolidi ejus poſtulatis ſubfuerit, conſtare haut potuit.

De fœdere Luſitanico. 16. Jun.

§. 225. Circa idem tempus à Luſitano Reſidente de arctiore fœdere mutui auxilii inter Reginam Sueciæ, ac Luſitaniæ Regem proponebatur. Ea de re cum Regina ad Senatum referret, in utramque partem rationes adducebantur. Qui fœdus id adſpernabantur, diſſerebant, iſtud commerciis Suecorum, fraudi fore, cum poſt factam cum Cæſare pacem navigatio ad portus Hiſpanicos, ac in mare Mediterraneum, non ſine lucro à Suecis ſuſcipi poſſit, quæ tali fœdere ſit intercipienda. Nec adparere, num ampliorem Suecia ex Luſitanorum amicitia fructum capere queat, quam qui jam ex fœdere commerciorum cum iiſdem proveniat. Hiſpanis & Auſtriacis hoc modo neceſſitatem allatum iri cum Sueciæ inimicis ſocietatem ineundi. Galliam gravioribus urgeri rationibus, ut opera Luſitanorum Hiſpanos fatiget, quam Sueciam longis terrarum ſpatiis remotam. Fortaſſe & Sueciam facta Germanica pace bello cum Polonis, Danisque implicandam; ac eam rerum converſionem oriri poſſe, ut aliorum amicitia ſit circumſpicienda. Si utilitatis reſpectus ceſſet, non majorem fiduciam in Gallorum amicitia, quam aliorum reponendam; qui & nunc copias ſuas è Germania ſubducant ſiſtendis noſtris incrementis, quæ invidia ipſos adurant. Ipſos Gallos Luſitanum paci quidem includere velle, fœdus declinare. Si fœdus hoc ineatur, eo ipſo rumpi pacem cum Hiſpanis, circa quam conciliandam quam maxime nunc laboretur. Denique vacillare Luſitanorum conſilia, & parum eſſe auxilii, quod Suecia ſibi ab iſtis polliceri queat. Nec tamen deerant rationes, quæ fœdus id ſuaderent. Sueciæ utique intereſſe, ne Luſitani opprimantur, queis præter Hiſpanos Hollandi quoque immineant. Labare iſtorum res alieno auxilio deſtitutas, ni paci inter Gallos & Hiſpanos includantur. Suſpectos Sueciæ ſemper habendos amicos reconciliatos; nec Auſtriacos unquam deſituros nobis inſidias ſtruere. Expedire, ut Hiſpania eam ſpinam pedi infixam retineat; quo tantopere adamatum ſibi conſilium alios opprimendi ſeponere cogatur. Tum & fœdus ita contrahi poſſe, ut non neceſſum ſit nobis pacem cum Hiſpanis abrumpere, ſed ut modico auxilio miſſo defungi queamus. Sic & olim Gallos Hiſpanosque clam mutuis commodis abſtitiſſe citra publicum bellum. Sic Gallos, Anglosque Belgis auxilia ſubmmiſtraſſe, ſervata in ſpeciem cum Hiſpanis pace. Si quid deinceps belli Sueciæ naſcatur, facile rationem iniri poſſe, ne id fœdus ſummæ rerum obſit. Ita placuit formulam fœderis concipi, ac Luſitanici Miniſto exhiberi. Sed cum hic ſegnius poſtmodum eam rem ageret, & ex eo fœdere Regina vix aliud quam moleſtiam proſpiceret, id exitu caruit.

Tranſſylvanica. 24. Jan.

§. 226. A Ragozio Holmiam miſſus adpellebat Stephanus San-Paulus, qui apud Reginam exponebat cauſas, queis ſubactus Ragozius ſeparatos cum Cæſare tractatus iniverit. Inde ut paci Weſtphalicæ includeretur, petebat, ac ut ſibi quæ ex fœdere reſtabat pecunia exſolveretur. Cui reſponſum: quas adduxerit rationes ſeparati tractatus ſuo loco relinqui, modo meminerit, ſe faventibus Suecicis armis tam proficua pace potitum. Weſtphalicæ paci commode includi ipſum nunc non poſſe, ne Regina videatur novis poſtulatis eam remorari velle. Si integrum annum in fœdere perſtitiſſet Princeps, conventam ſummam dudum præſtandam fuiſſe. Enimvero fœdus in annos, non in menſes ſingulos concluſum; ac ſolere à militibus gregariis & mercatoribus menſes computari, non à Principibus. Ita infecta re, ſed multo cum honore iſte dimiſſus eſt.

Curlandi negotiati circa tractatus Polonicos.

§. 227. Adferebantur quoque à Jacobo Curlandiæ Duce literæ, quibus ſignificabat, Polonis placere, ut tractatus ſuper pace inter utrumque Regum Francofurti ad Oderam, aut Landsbergæ inſtituantur; tum ut prioribus Mediatoribus Respublica Veneta adjungatur, ſimul hortabatur ut Regina primo quoque tempore iſtos tractatus ſuſcipere velit. Enimvero Reginæ fixum ſedebat durante bello Germanico cum Polonis tractatus haut inire, quod tunc ſemper ad hoſce foret reſpiciendum. Et eo facilius erat moras nectere, quod nec Polonis quidem illi tractatus magnopere cordi eſſe viderentur. Itaque reſponſum gratam eſſe operam, quam Dux paci conciliandæ interponeret; Mediatores eoſdem qui antea fuerint placere. Quod ſi tamen Anglus Legatos mittere impediatur, in ejus locum Venetos ſubire poſſe. Francofurtum à Suecia nimis remotum, ut veredarii vix intra quinque ſeptimanas hinc inde commeare queant. Lubecam aut Hamburgum utrique Regno æque commodum. De tempore conventus Mediatores ſtatuerent. Cæterum idem Dux, quo

Idem neutralitatem obtinet.

ſecuritati ſuæ, utcunque res caderet, mature proſpiceret, à Regina petebat, ut in perpetuum ſibi neutralitas confirmaretur, quæ anteceſſori, eidemque Patruo ſuo à Rege & Republica Polo-

niæ

1647. niæ conceſſa erat. Id quod Regina haut difficulter annuebat, quod illum Ducem ſalvum eſſe Sueciæ expedire judicaret. Ejus neutralitatis leges iſtæ erant. Si recrudeſcente inter Suecos, Polonosque bello per certa Curlandiæ loca Polonis tranſitus concedatur, eundem quoque Suecicis copiis quovis tempore concedendum. Ducem, ejusque poſteros & ſubditos, quamdiu hac neutralitate fruentur, nullam operam militarem Regi, Regnoque Poloniæ, aut Magno Ducatui Lithuaniæ præſtituros, nec opera, pecunia, conſiliis, per ſe ſuosve, aut alios hoſtem ſublevaturos ad infeſtanda ea, quæ ad Regiam Majeſtatem, Regnumque Sueciæ ſpectabunt, ſalva in cæteris fide Regi, Reique publicæ Polonicæ à ſe debita. Si quis autem ſe bello immiſcuerit, aut quid operæ militaris, vel conſilii huc contulerit, eum una cum bonis ac familia ſua hoc neutralitatis beneficio non fruiturum. Habeat Dux in præſidiis militem nationis Germanicæ, non Polonicæ, aut Lithuanicæ, qui eidem ſoli ſacramento ſit addictus. Commercia utriusque Regni ſubditis cum Curlandis, ac itinera peregrinantibus, viatoribus, & veredariis utriusque gentis libera ſint; ſique contigerit, Gentis utriusque homines in Curlandiæ ditionibus ſibi obviare, pacate inter ſe & tranquille ibi agant, nec fas ſit ad arma devenire, aut mercibus, pecuniis, equisque negotiantes ſpoliare. ut prætereа portus Curlandiæ claſſi Suecicæ, cæterisque ejus Regni aut ſubjectarum provinciarum indigenis navigantibus pateant, uſumque ſui tutum præbeant, ſi vel ob tempeſtatem, vel emendis neceſſariis in eos ſe receperint. Si quas naves naufragium, aut jacturam mercium facere contigerit, Curlandiæ incolæ afflictis non noceant, ſed potius juſto accepto laborum pretio eosdem juvent, mercesque recuperatas reddant. Denique ut has perpetuæ neutralitatis leges Rex & Reſpublica conſenſu ſuo confirmet, obſervetque, tempore requirente, Ducem allaboraturum. 1647. 25. Jul.

§. 228. In Moſcoviam eo anno Legati mittebantur Ericus Gyldenſtierna, Joannes Wrangelius, & Laurentius Canterſteinius, qui prout fœdere conventum erat, Principi ſuſceptum imperium gratularentur, ac de æterna pace, & amicitia ſervanda teſtarentur. Jubebantur quoque poſtulare, ut Suecicis mercatoribus propriam domum intra Pleſcoviæ mœnia habere liceret; utque recens inſtituta vectigalia Plescoviæ & Novogardiæ abolerentur, ſimul è provinciis Suecicis transfugæ redderentur: quorum nihil obtentum. Solita illi nationi litigia circa titulos memorare nihil attinet. De cætero honorifice recepti, habitique Legati rediere. Legatio in Moſcoviam.

§. 229. Navibus quatuor Suecicis in Luſitaniam navigaturis, quibus Martinus Thieſſenius præerat, in freto, quod Galliam & Angliam interluit, navis Regia Anglicana occurrebat, ſummi veli ſubmiſſionem in ſignum cultus exigens. Eam cum Sueci detrectarent, tormenta hinc inde diſploſa, quoad navis Anglicana à pluribus circumventa malo majore truncato, & clavo excuſſo recipere ſe cogeretur. Interim Vice-Præfectus claſſis Anglicanæ in ſtatione Duverenſi ad anchoras hærens, ad machinarum ſtrepitum adcurrens naves Suecicas aſſequitur, quas innoxie ad littus Duverenſe deducit, Parlamentumque de actis certius reddit. Ab hoc protinus Vicepræfecto injunctum, ut naves amicæ, & vicinæ Reginæ, quæ per inſcitiam forte erraverint, humaniter habeat, comiterque dimittat; & ſi quibus rebus forte egeant, eas accepto pretio ſuppeditet. Navium Suecicarum cum Anglis colliſio. 2. Maji.

SAMUELIS PUFENDORFI
RERUM SUECICARUM
LIBER VIGESIMUS.

EPITOME.

1648. *1. Reginæ conſilia. 2. Initia expeditionis hujus anni. Wrangelius Caſſellas excurrit. Turennius conjunctionem ſuam offert. 3. Wrangelius Mœnum verſus progreditur. 4. Landgravium Georgium hoſtium tormenta poſcit. 5. Ejus conſilia. Haſſi Homburgum & Fridvvaldam recuperant. 6. Hoſtilia inter Gallos & Bavaros reſumuntur. 7. Turennius Rhenum tranſit. 8. Hoſtis in hiberna concedit, eadem mox deſerere cogitur. 9. Hoſtium conditio. 10. Wrangelius per Turennium hoſtem non ſtatim perſequi poteſt. Gleichenſteinum ad deditionem compellitur. 11. Wrangelius Winsheimum movet; Depoſitas Forcheimi machinas accipit: Winsheimum capit. 12. Wurbenus Comes Suecicam militiam amplectitur. 13. Cum Turennio ſuper conjunctione agitur. 14. Fœderati exercitus in hoſtem tendunt; Hoſtis trans Danubium cedit. Fœderati complura loca cis Danubium occupant. 15. Super ulteriore actione inter Duces conſultatur. 16. Sueci in ſuperiorem* 1648.

1648. *periorem Palatinatum abeunt.* 17. *Hoſtis cis Danubium cedit.* 18. *Kœnigsmarckius Egræ ſub-* 1648.
venit. Hoſtium irriti conatus. 19. *Bavari cum Cæſare conventio.* 20. *Wrangelius in Sueviam movet; Dunkelſpulam occupat. Ei Kœnigsmarckius iterum conjungitur. Turennius quoque accedit.* 21. *Idem Suecis quædam hoſpitia concedit. De Caroli Guſtavi Palatini imperio adfertur.* 22. *Cæſarei è ſuperiori Palatinatu Donavvertam revertunt: Trans Danubium abeunt. Eorum conditio.* 23. *Fœderatorum animus. Hi in hoſtem ire conſtituunt; Hoſtis cedit. Fœderati inſequuntur.* 24. *Iidem hoſtium extremum agmen profligant. Numerus cæſorum & captorum.* 25. *Hoſtis Donavvertam deſerit: in Bavariam ſe recipit.* 26. *Wrangelius Vinarienſes legiones à ſe dimittit.* 27. *Fœderati Licum tranſeunt.* 28. *Freilingam veniunt. Hoſtis trans Iſaram ſubſiſtit; mox inde faceſſit. Fœderati pontem Iſaræ reparant. Landshuta ſe dedit.* 29. *Hoſtis ad Oenum propere refugit. Bavarus Salisburgum confugit.* 30. *Fœderati Iſaram tranſeunt: Waſſerburgum oppugnare non poſſunt: Muhldorfum accedunt.* 31. *Hoſtes ſe recolligunt.* 32. *Super tributis cum Bavaro acta.* 33. *Fœderati bellum in Bavaria alunt: Muhldorfo diſcedunt: Dingelfingæ conſident.* 34. *Hoſtis Sandaviæ conſidet. Cæſarei carpuntur.* 35. *Hoſtis propius accedit: Moſteninga arx fruſtra ab hoſte oppugnatur. Caſtellum ad pontem Rainæ fruſtra ab hoſte tentatur.* 36. *Caſtra mutuo tentantur. Fœderati pontem Neoburgi ſtruunt.* 37. *Scripta ſuper tributo incendiario.* 38. *Bavaria male habetur.* 39. *Ruſticorum Auſtriacorum miſſio.* 40. *Hoſtis paulum accedit. Fœderati equorum inopia premuntur: Mosburgum caſtra transferunt.* 41. *Hoſtis eos non ſequitur: Idem ad Oenum ſe confert.* 42. *Fœderatos prævertit: Fœderati Landsbergam tendunt.* 43. *Conflictus ad Dachaviam.* 44. *Fœderati in Bavaria amplius ſubſiſtere non poſſunt. Iidem in Sueviam tranſeunt.* 45. *Wertanus fruſtra eos inſequitur.* 46. *Galli in ſuperiorem Palatinatum ſequi nolunt. Hoſtis in ſuperiorem Palatinatum tendit.* 47. *In hanc Provinciam Kœnigsmarckius progreditur. Complura Bohemiæ loca occupat. In Palatinatum rediens Waldeccam capit.* 48. *In Bohemiam revertit. Occaſio invadendæ Pragæ. Kœnigsmarckius deſtinata diſſimulat.* 49. *Eadem exſequitur.* 50. *Ingens Pragæ præda parta.* 51. *Kœnigsmarckius Wittenbergii adventum ſollicitat. Bucheimius Pragam venit.* 52. *Wittenbergii acta. Cum Rege Poloniæ diſceptatio.* 53. *Wratislavienſibus commercia libera permittuntur.* 54. *Bucheimius Sileſia excedit. Wittenbergius in Bohemiam excurrit. Cæſarei vapulant.* 55. *Wurbenus Comes bene rem gerit.* 56. *VVittenbergius in Bohemiam tendit.* 57. *Pragam properat: Ad Kœnigſalam conſidet: Tabor oppidum expugnat.* 58. *Pragam revertit. Rubra domus & Teſchena occupantur.* 59. *VVittenbergius Budevveiſam tendit. Bucheimius vapulat.* 60. *Summum belli imperium in Carolum Guſtavum confertur.* 61. *Idem nuptias Reginæ ambit; & in Germania adpellit. Electoris Saxoniæ ad ipſum Legatio.* 62. *Palatinus in Bohemiam tendit: Pragam oppugnat.* 63. *Cæſarei ad ſuccurrendum Pragæ propinquant. Obſidium Pragæ ſolvitur.* 64. *Auſtriacorum ad Palatinum miſſio. Hic in Bohemia ſubſiſtit.* 65. *Pacis nuntius advenit.* 66. *Haſſorum acta. Lambojus in VVeſtphalia ſatagit. Haſſi in Lambojum tendunt. Hic iſtos obſidet.* 67. *Geiſius cum equitatu erumpit.* 68. *Lambojus Geſecam fruſtra oppugnat. Idem in hoſpitia concedit.* 69. *Lambojus denuo movet: Bredenbendam expugnat.* 70. *Haſſos petit, à quibus vapulat. Numerus cæſorum captorumque.* 71. *Haſſi victoriam non perſequuntur. Lambojus copias inſtaurat.* 72. *Denuo in Haſſos movet: Haſſi firmantur. Durenam capiunt.* 73. *Paderbornam fruſtra obſident. Lambojus Huxteræ conſidet: poſt pacem turbarum nonnihil dat.* 74. *Continuatio tractatuum Pacis. Sueci ob Haſſiacam cauſam progredi nolunt.* 75. *Cæſarei Evangelicos ad negotia Imperii expedienda hortantur, id quod & hi faciunt. Evangelicorum de his ſententia. Sueci de iisdem cum Cæſareis agere fruſtra quærunt. Urbicorum à Suecis poſtulatum.* 76. *Longuevillius in Galliam iter inſtituit. Evangelici nolunt Oxenſtiernam Monaſterium abire: Hic iter illud omittit. Longuevillius Oſnabrugam venit.* 77. *Catholicorum declaratio Evangelicis diſplicet. Oxenſtierna irritum Monaſterium iter ſuſcipit.* 78. *Separata inter quoſdam Evangelicos & Catholicos tractatio. Ea evaneſcit.* 79. *Super conventis Trautmansdorfianis colliſio.* 80. *Sueci Cæſareos ea de re compellant.* 81. *Tractatio denuo ſuſcipitur.* 82. *Novus tractandi modus proponitur, qui demum probatur.* 83. *Servientus Oſnabrugam venit.* 84. *Super admittendo Reſidente Gallico diſceptatio.* 85. *De materia tractandorum inter Suecos & Ordines diſceptatio.* 86. *Gravamina excutiuntur; ac primo loco Juſtitia. De Judice & Præſidibus Cameralibus; De Paritate Adſeſſorum utriuſque Religionis.* 87. *De modo præſentandi. De aliis Cameræ Miniſtris.* 88. *Caput de Juſtitia abſolvitur, ſcripto concipitur & ſubſcribitur.* 89. *De Autonomia ſubditorum.* 90. *Tres Gradus Autonomiæ. Suecorum poſtulata. Cæſarei primum gradum annuunt.* 91. *De cœnobiis Hildeſienſibus & Erfordia.* 92. *Sueci in tertio gradu cedunt.* 93. *Ut & demum in ſecundo.* 94. *De Provinciis Cæſareis Cæſareorum ſententia.* 95. *Evangelici cedunt.* 96. *Oxenſtierna eos confirmat. Cæſareis Evangelicorum conſilia produntur.* 97. *Suecorum ſuper iis*

1648. *iis negotiatio.* 98. *De ſatisfactione Suecica, ejuſque conſectariis.* 99. *De æquivalentibus, & cauſa Palatina.* 100. *Per iſta Brandeburgici & Luneburgici placantur.* 101. *De ordine tractandorum diſceptatio.* 102. *Reliqua gravamina excutienda ſuſcipiuntur.* 103. *De paritate Magiſtratuum Auguſtæ & in aliis urbibus.* 104. *Pro Aquisgranenſi urbe nihil poteſt obtineri.* 105. *De Oppignerationibus Imperialibus. Caput de Gravaminibus abſolvitur.* 106. *Haſſica cauſa ſuſcipitur.* 107. *Diſcutitur.* 108. *Ordinum interventu componitur. Ordines mediationem inter partes exercere pergunt.* 109. *Amneſtia abſolvitur.* 110. *Catholicus Senatus Auguſtanis decretam paritatem ſubvertere conatur.* 111. *De Helvetiis.* 112. *De Reformatis.* 113. *Articulus de negotiis imperii. De Erfordia.* 114. *De vectigali Oldenburgico.* 115. *Satisfactio Suecica.* 116. *Æquivalens Brandeburgicum.* 117. *Meclenburgicum.* 118. *Satisfactio Haſſica.* 119. *Avauxius in Galliam avocatur.* 120. *Hiſpani hoſpitium Luſitanorum Monaſterii oppugnant.* 121. *Oxenſtierna Monaſterium excurrit.* 122. *Servientus Oſnabrugam venit.* 123. *Hollandici Legati à Suecis poſtulata. Suecorum cum Bavaricis colloquium.* 124. *Cæſarei* §. Tandem omnes *expediri cupiunt.* 125. *Ordines Cæſareis adſtipulantur.* 126. *Tanto acrius Sueci commoda militum urgent.* 127. *Inter Oſnabrugenſes & Monaſterienſes Ordines diſſenſio.* 128. *De ſatisfactione militum quæſtio, An?* 129. *Quis?* 130. *Cui?* 131. *De Quanto?* 132. *Ordines paulatim ad rem propius accedunt.* 133. *Tranſactio ſuper quanto.* 134. *De modo ſolutionis.* 135. *De cautione poſterioris penſionis.* 136. *De tempore ſolutionis.* 137. *De exſecutione Pacis.* 138. *De Ratificatione Ordinum ſententia.* 139. *Cæſarei plenum Inſtrumentum Pacis edunt. Sueci notas formant.* 140. *Pax inter Hiſpanos & Belgas Fœderatos concluditur. In Belgio publicatur.* 141. *Pegneranda Monaſterio diſcedit, ut & Belgarum Legati.* 142. *Servientus Oſnabrugam venit. Ordines Oſnabrugæ de Gallicis rebus agere volunt; Id quod Servientus probat.* 143. *Cæſarei abnuunt.* 144. *Et proteſtationem interponunt. Ordines ſuæ ſententiæ inhærent.* 145. *De controverſis cum Gallia capitibus ſententia Cæſareorum.* 146. *Gallorum.* 147. *Ordinum.* 148. *Monita de ſatisfactione Gallica.* 149. *Plerique in pacem ſerio inclinant, præter Cæſareos & Hiſpanos. Ordinum circa hanc diſſenſus.* 150. *Ordines adventum Caroli Guſtavi deprecantur.* 151. *Notæ Suecicæ excutiuntur. De Titulis.* 152. *De Exulibus Auſtriacis.* 153. *De Helvetiis. De Reformatis.* 154 *De Juribus Statuum.* 155. *De vectigali Oldenburgico.* 156. *De ſatisfactione Suecica.* 157. *De Æquivalentibus.* 158. *De cauſa Haſſica. Reliqua differuntur.* 159. *Servientus Oſnabrugam redit.* 160. *De ſatisfactione militiæ Suecicæ.* 161. *Cæſareis de ſatisfactione ſuæ militiæ ſpes fit.* 162. *De Exſecutione.* 163. *De Aſſecuratione.* 164. *Pax Suecica abſolvitur.* 165. *Adverſæ partis machinationes diſcutiuntur.* 166. *De ratificatione Pacis.* 167. *Sueci ſubſcriptionem in gratiam Gallorum differunt. Cæſareis invitis pax concluditur.* 168. *Gallici tractatus Oſnabrugæ ſuſcipiuntur. Cæſarei reluctantur. Ordines probant.* 169. *Cæſarei proteſtantur.* 170. *Ut & Ordines Monaſterienſes. Oſnabrugenſes deſtinatis ſuis inhærent.* 171. *Pax Gallica cum Ordinibus Oſnabrugæ adornatur. De titulo Landgravii Alſatiæ.* 172. *Pleraque ex Inſtrumento Suecico in Gallicum transferuntur.* 173. *Sueci ſe huic negociationi interponunt.* 174. *De auxilio Hiſpanis non ferendo.* 175. *De Gallica ſatisfactione Ordinum declaratio.* 176. *Servienti ſententia.* 177. *Cæſareorum declaratio,* 178. *& artes. Suecorum interpoſitione res componitur.* 179. *Servientus cum Ordinibus pacem concludit. Inſtrumentum apud Moguntinum deponitur.* 180. *Salvius certo modo conſentit.* 181. *Ut & Servientus.* 182. *Cæſareorum ſententia.* 183. *Tractatus cum Hiſpanis quieſcit. Ordines pacem Hiſpanicam non morantur.* 184. *Conventus Oſnabrugenſis Monaſterium ſe confert.* 185. *Ordinum propoſitio ad Cæſareos.* 186. *Hi Monaſterienſes tractationi admoveri volunt.* 187. *Cæſareorum ſententia ſuper Inſtrumento Gallico.* 188. *Ordinum reſponſum.* 189. *Hi ad Regem Galliæ ſcribunt.* 190. *Horum declaratio ſuper Gallica ſatisfactione.* 191. *Cæſarei iterum dilationem quærunt.* 192. *Ordinum declaratio.* 193. *Cæſarea declaratio demum expromitur.* 194. *Subſcriptioni mora injicitur ab Hiſpanis.* 195. *Illorum nulla ratio habetur.* 196. *De ſubſcriptione Ordinum.* 197. *Aliqua mora ab Oxenſtierna. De loco ſubſcriptionis.* 198. *Nonnulla adhuc emendantur.* 199. *Landgraviæ poſtulata.* 200. *De ceſſione Alſatiæ.* 201. *Suecorum ante ſubſcriptionem poſtulata de* §. Tandem omnes. 202. *De vectigali Oldenburgico.* 203. *Atteſtatum de Bremenſi urbe.* 204 *De Pirmonda.* 205. *De Erfordia.* 206. *De civitatibus præteritis.* 207. *De exercituum hoſpitiis.* 208. *De ſuſtinendo milite indigena.* 209. *Subſcriptio peragitur.* 210. *Pax promulgatur. Inſtrumentum pacis Suecicum & Gallicum.* 211. *Ceſſatio hoſtilitatis ubique denuntiatur. De executione pacis Ordinum cura.* 212. *Circa executionem tergiverſantur Prælati Wurtenbergici, Auguſtani Catholici.* 213. *Neoburgicus, Bavarus.* 214. *Ordines ad Electorem Palatinum ſcribunt.* 215. *De finibus inter Reginam & Brandeburgicum regundis.* 216. *Brandeburgicorum prætenſiones.* 217. *De Capitulatione Oſnabrugenſi.* 218. *De militum Suecicorum ſatisfactione.* 219. *De Cæſarei militis ſatisfactione.* 220. *De ſtativis Suecici militis. Difficultates circa eadem.* 221. *Super exauctorando milite Sueci Ordinesque diſſentiunt.* 222. *Luſitani Legati querela.* 223. *Ratificationes adferuntur.* 224. *Earum permutatio pauliſper differtur.* 225. *Suecorum* 1648.

rum ea ſuperre declaratio. Ante eandem expedienda. 226. *Difficultas circa ſatisfactionem Gallicam.* 227. *Cæſareorum ad Ordines propoſitio.* 228. *Regii in permutationem ſub certa Lege conſentiunt.* 229. *Cæſarei iſtud eludunt.* 230. *Conditio Tractatuum circa finem anni.* 231. *De pace inter Hiſpanos & Gallos.* 232. *Pragenſis tractatus. Cæſarei Suecos Bohemia excedere poſtulant. Id quod Generaliſſimus demum annuit.* 233. *Cæſarei præſidia locis Bohemiæ deduci poſtulant. Sueci abnuunt. Tranſactio de alimentis præſidiorum.* 234. *De Tractatibus Polonicis conſultatio* 235. *Ragozius commendari ſe Polonis petit.* 236. *Ut & Carolus Ferdinandus. Miſſio in Poloniam.*

Reginæ conſilia.

POſtquam Regina quid bello ac pace per Germaniam gereretur intellexiſſet, pacem quidem quantum poſſet quærere conſtituit, ut tamen haut eo ſecius omnia diſponeret, velut bellum deinceps non ſolum cum Cæſare & Bavaro, ſed & Saxone inſuper ac Brandeburgico habitura foret. Satis quippe jam experiendo didicerat Germaniæ Principum indolem, queis cordi erat Suecorum opera libertatem ſuam ſtabilire: qua obtenta iſtos Germanico ſolo amotos optabant. Neque vero pacis aliqua fiducia erat, Cæſare abnuente, quæ cum Trautmanſdorfio convenerant; & quia nova Lotharingi poſtulata moram injectura videbantur. Et quamdiu Cæſari ulla in armis ſpes, haut defutura erat anſa, qua hactenus tranſacta everteret. Sed & per Neapolitanum Regnum ac Siciliam ſuborti motus Galliam à conſiliis pacis avertere videbantur. Maximam porro difficultatem negotio pacis dabat, quod & Cæſarei & Ordines circa militiæ Suecicæ ſatisfactionem tergiverſarentur, citra quam Regina nullo modo ad concluſionem deſcendere poterat, quod opes ſui Regni tantæ multitudinis avaris votis haut ſufficerent: Milites autem ſpe ſua deluſi acerbiſſimum in Sueciam odium concepturi erant, ac certiſſima ſeditio imminebat; ex qua quid mali provenire aptum foret, vetera ac nova exempla docebant. Porro etiam non turpe ſolum, ſed & noxium futurum erat Reginæ eoſdem negligere, quod ubi forte in poſterum externo milite opus foret, hiſce ſatisfactione haut præſtita, omnes Suecicam militiam averſaturi erant. Nec dubium habebatur à Cæſareis id agi, ut ſtudia militum à Regina averterent; id quod futurum erat, ſi vel citra donativum exautorarentur, vel ſi iſtud negotium poſt concluſam pacem ſeponeretur. Ideo injungebatur Legatis pacis negotio ſummo cum ſtudio inſiſtere, ac eo conniti, ut Ordinum gravamina, ac militum ſatisfactio pari paſſu procederent. Quod ſi Evangelici remittere quædam ipſi vellent, eorum arbitrio relinquendum, ut tamen ipſorum poſtulata nullo modo deſtituerent: Tum ut quam minimo cum militibus depeciſcerentur, ac ſtudia illorum erga Sueciam ſervarent. Domi autem placebat omnia diſponere, velut bellum utique continuandum eſſet: tum fœdus & amicitiam cum Gallo colere, ac Brandeburgici, reliquorumque vicinorum actiones curate obſervare.

Initia expeditionis hujus anni.

§. 2. Sub finem proximi anni Wrangelius Fridericum Landgravium cum equeſtribus aliquot legionibus in Haſſiam præmiſerat, hoſtium hiberna hinc inde turbaturum. Ipſe cum toto exercitu inſecuturus erat, ut medium ſe inter hoſtem ac Gallos inſerens, tutum hiſce ad ſe acceſſum præberet; tum defatigato hoſti ſpatium haut relinqueret per hibernorum quietem vires reparandi. Sed quia hoſtis Frizlaria, Corbaco ac vicinis locis deſertis (niſi quod Homburgum & Fridevvaldam adhuc præſidio tenebat,) per Neuſtadium ad reliquum exercitum ſe receperat, Fridericus Landgravius legiones ſuas circa Mundam pauliſper diſtribuit, nova à Wrangelio mandata expectans. Et quia ob continuas pluvias, & invias luto vias, abrupto quoque apud Oldendorfum per tumentes Viſurgis undas ponte, progredi Wrangelio cum exercitu haut dabatur; hoſtilibus interim legionibus tempus erat ex Haſſia ſe ſubducendi. Inde exercitu per Arzenam, Ludamque parvis itineribus ſubſequente, ipſe cum præcipuis Ducibus Caſſellas ad Landgraviam provehitur, illam ad jungendas ſecum copias excitaturus. Enimvero oſtentabatur labor præterito anno exhauſtus, quo attritus miles hibernæ expeditioni haut ſufficeret. Nec tutum habebatur, Lambojo ex altera parte incumbente, copias longius abducere. Igitur non niſi mille equites à Landgravia obtinebat Wrangelius, qui Suecicum exercitum ſequerentur, quoad hic Turennio jungeretur, ut tamen ipſe hoſtem locis per Haſſiam inſeſſis ejiceret. Et commodum à Turennio miſſus aderat, qui confirmabat, ipſum ſtatim apud Moguntiam Rhenum tranſiturum, ſi Wrangelio id placere intelligeret. Hic etiam ſi medium Cæſareorum ac Bavaricorum ſe hibernis immittere agitaret, in ſeparatos fortunam tentaturus; tamen cum Cæſarei jam in Franconia ſe contraxiſſent, Bavaricis ad latus adſiſtentibus, in junctos tunc ire haut conſultum judicabat. Eoque licet paulo tardius procedente itinere Turennium verſus flexit, poſt conjunctionem cum ipſo conſilia collaturus, quid in poſterum ſuſcipiendum foret. Quanquam autem Turennius tutiſſimum cenſeret, circa Francofurtum conjunctionem fieri; tamen deficiente iſto tractu annona, & ob ambages viarum, Wrangelio potius videbatur iſtum Salmunſteram progredi, quo & ipſe capto itinere eidem ſit occurſurus. Id quod & poſt Turennio probabatur.

3. Jan.

Wrangelius Caſſellas excurrit.

13. Jan.

Turennius conjunctionem ſuam offert.

§. 3. Caſſellis Wrangelius una cum Kœnigsmarckio Frizlariam progreſſus eſt, cum interim exercitus Guſtavi Steenbockii ductu Adranam tranſiiſſet. Circa Homburgi expugnationem Haſſis adſiſtere non licebat ob vaſtatam circa regionem, & ne prædatoriæ catervæ ditionem Caſſellanam infeſtarent. Inde per Merzhauſam, Rumrothelamque exercitus Schottenam procedit: & Turennio monente, ne forte Aſchaffenburgo prorumpens manus ipſius acceſſum impediret, ad dextram flectens, Salmunſteræ ſub monte ab avibus dicto adpulit: hinc ſylva Speſſarto ſuperata, inter continuas pluvias Gemundam ad Mœnum pervenit, quam centum Cæſarei equites & dimachæ inſidebant: qui conſpectis Suecorum præcurſoribus ſtatim navigiis trans Mœnum faceſſerunt, quorum quinquaginta emiſſæ Suecorum catervæ apud Remblingam interceperunt. Arſteini prætorio poſito Turennius expectatur, ſimul exercitus ſecundum Mœnum Kizingam uſque diſtribuitur.

Wrangelius Mœnum verſus progreditur.

18. Jan.

2 Febr.

5. Febr.

1648. Landgravium Georgium tormenta hoſtium poſcit. §. 4. Cæterum hoſtis Haſſia excedens grandiores machinas Gieſſæ, ut & magnam frumenti vim depoſuerat, quæ ut ſibi traderentur, Wrangelius poſtulabat. Ni enim iſtas recepiſſet Darmſtadienſis, vel ob profundas vias eaſdem ſibi prædæ fuiſſe relinquendas, vel ſi eaſdem utique ſervare voluiſſet hoſtis, haut ita cito iter ſuum properare potuiſſe. Utrumque abnuebat Darmſtadienſis. Nam frumentum à Cæſareis in ſolutum ſe accepiſſe, cum ante annum, & quod excurrit, majorem ipſis quantitatem mutuo dederit: ac ut machinæ tantiſper apud ſe deponerentur, concedendum fuiſſe, ni jumenta ſubditorum ſuorum iis pertrahendis accommodare vellet. Uſu quoque in Imperio receptum, utriuſque bellantium partis res & arma cuſtodienda recipere illos, qui neutras partes ſequuntur, quin & machinas ipſis conflare, altera parte hoc nomine haut quicquam actionem movente. Tum eaſdem machinas decimo tertio Januarii depoſitas, cum Cæſarei demum viceſimo ſeptimo ditione ſua digrederentur, quo temporis ſpatio illæ Fuldam & longius pertrahi potuiſſent. Enimvero cum Wrangelio ea ſuper re diſceptandi otium tunc non eſſet, in aliud tempus ea differenda erat. Idem tamen Landgravio per Literas hoſtilia minatur, ni machinas traderet; ſimul inſtauratis inter hunc & Caſſellanam tractatibus ab hac poſtulat, haut alia lege tractatus concluderet, quam iſtis machinis exhibitis.

Wrangelii conſilia. §. 5. Porro in Stativis ad Mœnum Wrangelius Turennium ingenti cum deſiderio expectabat. Conſtabat tunc Suecicus exercitus undecim equitum, ſex peditum millibus, computatis ſimul Kœnigſmarckii Legionibus, egregio & probe inſtructo milite. Huic Turennius tria equitum, quatuor peditum millia adjuncturum ſe promiſerat. His copiis inſtructus in hoſtem ire ardebat, vel prælio certaturus, vel ſi pugnam hoſtis continuis laboribus fractus detrectaret, intra Bavariam iſtum compulſurus, quo facto ſibi tunc Franconia, Palatinatus ſuperior, & Bohemia, Gallis Suevia utenda exponebatur. Haut conſultum quippe videbatur, exercitum recens inſtructum otioſum relinquere, aut hoſti ſpatium ad vires reparandas indulgere. Haſſi Homburgum & Friedvvaldam recuperant. Dum Suecicus exercitus ad Mœnum progreditur, Rabenhauptius cum Haſſorum manu Homburgum admotâ vi, obſeſſis ſtrenue repugnantibus, ad honeſtam deditionem compulit. Præfectus Jacobus Gerardus ſubtribunus cum ſuis Elnbogam Bohemiæ deductus eſt. Haſſi in eo obſidio præter viginti gregarios etiam tribunum Widerholtium deſiderarunt. Sed qui Fridevvaldam inſidebat centurio, aſtu à Rabenhauptio in vicinum prædium pellectus capitur, eoque compellitur, ut ſuis arcem dedere imperaret, qui quadraginta ſex numero eadem excedebant.

Hoſtilia inter Gallos & Bavaricos reſumuntur. §. 6. Inter hæc Galli Bavaricique inter ſe hoſtilia ſumere cœperant. Sub finem proximi anni Gallicum Schorndorfi præſidium Weiſſenſteigam Bavaricæ ditionis oppidum diripuerat; mox & arcem Hohenrechbergam aſtu in poteſtatem redegerat. Schorndorfi Præfectus Ruſvvurmius tribunus Comitem Rechbergium lauto convivio exceperat, ac in arcem ſuam regreſſuro triginta milites velut præſidio futuros adjunxerat. Hi in arcem admiſſi mox ſigno dato, accurrentibus qui non procul in inſidiis ſtabant, arcem in poteſtatem redegerant, Comite Ulmam cum ſuis dimiſſo. Laugingæ quoque præſidiarii cœnobium Fultenbacum, & duos vicos ob negata tributa inflammabant. Viciſſim nec Bavarici Gallis parcebant. Illi ex Haſſiâ reverſi Halæ Suevorum trecentos milites aſtu immiſerant, ſimul arcem Lauſæ occuparant; ac Gœppingam irruperant, triginta qui ibi agebant Gallis in arcem refugis, quos ſui tamen incolumes Schorndorfum abduxere. Id oppidum poſt, ut & Canſtadium à Bavaricis inſeſſum. Lauginga quoque eminus incluſa inhibita ſubvectione, ac magna vis globorum ignivomorum Monachii parata, quibus Norlingam & Laugingam invadere conſtituerant, ut fœderati Danubii tranſitu arcerentur, quo fine & Dilinga ac Hochſtadium Bavarico milite firmabatur. 1648.

§. 7. Sub finem anni Turennius in aulam iter agitabat, legionibus late in Lotharingiam uſque per hiberna diſpoſitis, ut in longum prominere ipſius expeditio videretur. Mox tamen omiſſo itinere exercitum ad ſe Wormatiam evocat; inde Moguntiam deſcendit, Rhenum ibi trajecturus. Turennius Rhenum tranſit. Conſtabant ipſius copiæ duobus peditum, tribus equitum millibus, etſi amplior numerus jactaretur. Quanquam autem rumor dideretur, Lotharingicas copias ad Viti fanum appuliſſe, ſuperata Moſella Turennium à tergo diſtracturas; mox tamen intellectum, iſtas præter hiberna nihil quærere. Unde iis neglectis Turennius circa finem Januarii ſuperato Rheno præter Francofurtum in Franconiam tendit, ac Lohræ demum adpellit, ubi Sueci non procul Arnſteini & Gemundæ ipſum expectabant.

§. 8. Enimvero poſt pervaſtatam Haſſiam exercitus hoſtiles in hiberna diſceſſerant. Hoſtis in hiberna concedit. Et Bavarorum quidem pars per Franconiam diſtribuebatur, circumſeſſo eminus Schvveinfurto; cæteri Sueviæ, & cum primis Wurtenbergicæ infundebantur. Cæſareorum aliquæ Legiones Corbaci, Fritzlariæ, & circa remanſerant, ſeptem Montecuculus in Wetteraviam deducebat; Reliquæ in Fuldenſem Præſulatum ac Saxonicos Principatus, Iſenacenſem, Coburgicum, Gothanum, Vinarienſem, Altenburgicum ac vicinas ditiones concedebant, quas tamen ob majorem commoditatem latius diſperſas Suecicæ catervæ Erfordia & aliis oppidis excurrentes haut parum infeſtabant. De cætero miſera ejus exercitus facies erat. Equitatus magnam partem amiſſis equis ad pedes deſcenderat, numeris valde imminutis, ut pleræque legiones ſeptuaginta equitibus, paucæ ducentis conſtarent; peditatu magis adhuc laboribus, morbis, nuditate, inopia attrito. Melander ex gravi ad Marburgum accepto vulnere vix convaleſcens ob expeditionem in Haſſiam apud ſuos male audiebat, velut quam non tam Cæſaris bono ſuſcepiſſet, quam ut vindictæ ſuæ adverſus Landgraviam litaret, dato Suecis ſpatio, ut per Luneburgicam ditionem vires inſtaurare poſſent. Quanquam alii ejus rei culpam in Bavarum referebant, qui uti nec Cæſarem, ita nec Suecos plane opprimi è re ſua judicabat. Enimvero vix quietem deguſtare cœperant hoſtes, cum non ſine magna indignatione interceptæ refectionis iter ingredi denuo coguntur. Eadem mox deſerere coguntur. Ac primo quidem Suecorum motu, quæ in Haſſia hærebant Legiones, mature per Fuldenſem agrum in Franconiam faceſſebant. Montecuculus poſtquam Francofurtenſes ac vicinos fruſtra pecuniis emungere tentaſſet, ac ad exprimenda à Moguntino hoſpitia Aſchaffenburgum Electoris milite inſeſſum vi occupaſſet, Hœchſtæ quoque obſidium minitans, mandatis acceptis Gelnhuſa Hamelburgum ſe 21. Jan. contulit, quo & alias legiones cis & ultra Thurin-

1648. ringicam Silvam tendentes evocaverat. Bavarici Legionum partem ſecundum Mœnum Bambergam inter & Wertheimium diſtribuerant; etſi huic oppido adſitam arcem, quam Suecicus ſubtribunus Heiſius tuebatur, expugnare non poſſent. Reliquæ trans Danubium in ſuperiore Suevia hiberna ceperant, Gallos jam hinc inde infeſtare cœptantes. Sed audito Suecorum motu, qui Schvveinfurtum obſederant Cæſareis juncti Herbipolim verſus abiere, nec minus qui in Sueviam conceſſerant revocati, deſerto laxiore Norlingæ, quod inſtituerant, obſidio. Ita verſa belli vice, qui non ita pridem Suecos ad Viſurgim cedere coëgerant, nunc ipſi ad Danubium properare neceſſum habuere. 7. Febr. Luſtratione copiarum apud Oxenfurtum facta, Winsheimum, inde Norimbergam verſus progrediuntur non ſine trepidatione, velut cominus imminente hoſte. Defatigatis jumentis novem machinæ Forcheimum mittuntur, quas per triduum ante oppidum deſtitutas Epiſcopi juſſu Præfectus intra mœnia recepit, ne excurſorum catervæ iiſdem ad vicina oppida, nobiliumq; arces expugnandas uterentur. Animus illis fuerat exercitum per ſuperiorem Palatinatum verſus Ratisponam diſtribuere, ut Danubium à tergo, Bohemiam à latere haberent, è qua Bucheimius Comes auxilia adducturus erat. Sed metu Suecorum Gallorumque per Schvvabacum, Rothamque recta ad Altemulum fluvium, Danubiumque tendunt. Cum tamen Suecos haut è veſtigio ſequi perſpicerent, Cæſarei per Palatinatum ad ſiniſtram, Bavarici per Eichſtadienſem Præſulatum Ingolſtadium verſus ſtativa capeſſunt, quoad conſtaret, quo Sueci verſuri eſſent.

Hoſtium conditio. §. 9. Cæterum Bavaricarum copiarum longe tunc melior conditio, quam Cæſarearum erat. Ex his quippe equitum maxima pars amiſſis aut confectis labore equis incedebat, ut Melandro vix quatuor millia in hoſtem educere liceret. Peditum non amplius tria millia ſupererant, fame inſuper ac frigore confecta. Impedimentorum non modica pars equorum defectu relicta, machinæ pleræque amiſſæ. Culpam horum malorum Melander partim in Moguntinum Electorem, qui idem & Herbipolenſis Præſul erat, conferebat, qui neceſſaria militi Cæſareano abnegaſſet venturis Suecis omnia reſervans: partim in Bavaricos, qui copioſiſſima quæque hoſpitia ſibi vindicarant excluſis Cæſareis, quæ tamen mox deſerenda, ac Suecis relinquenda fuerant, cum ſatius foret, conſumta annona imminentem hoſtem fame urgere.

Wrangelius per Turennium hoſtem non ſtatim perſequi poteſt. §. 10. Aſt Wrangelium, quo minus hoſtem confeſtim inſequi poſſet, præter importunas liqueſcentibus nivibus vias, & exundantes rivos, à Turennio motæ difficultates præcipue retardabant. 14. Febr. Congreſſu ex condicto Gemundæ habito, Wrangelius quidem junctis copiis, ſociatiſque conſiliis rem in hoſtem gerendam cenſebat. Aſt Turennius conjunctionem abnuere, ni prius ſuper Vinarienſibus legionibus, quæ ad Suecos ſuperiore anno tranſierant, ſibi ſatisfieret: alias enim ſe cum dignitate ſociata Suecicis arma gerere non poſſe, ac inde perpetuum invidiæ ac diſſidiorum fomitem fore. Igitur poſtulabat vel ipſis Legionibus imperari, ut ad Gallicum ſacramentum redeant, vel totidem alias legiones eorum loco ſibi tranſcribi. Enimvero Wrangelius iſthanc tergiverſationem tanto ægrius ferebat, quod Galli non prius ea de re moviſſent, ut per otium diſcuti poſſet, quam nunc cum in hoſtem eundum foret. Nec conſtabat, num è Gallorum ſocietate is fructus capiendus eſſet, qui obtineri poterat, ſi Suecicus exercitus, non expectata Turennii quam ipſe ultro offerebat conjunctione, citra moram ſolus in hoſtem properaſſet; præſertim cum hoſtis enixo ſtudio copias ſuas augere nuntiaretur. Sed quia tamdiu Turennium expectaverat, enitendum erat, ut iſtius utique conjunctione amotis difficultatibus potiretur. Igitur eidem demonſtrabat, legiones illas, quæ ſemel Reginæ ſacramentum dixerant, à ſe abſque præſcitu Reginæ cogi non poſſe, ut invitæ ad Gallicam militiam redeant; multo minus alias in eorum vicem dare integrum ſibi eſſe. Legiones nulla ſua aut ullius Suecorum culpa acceſſiſſe, quas recipere potius, quam ad hoſtes extrudere ipſi Legati Gallici cenſuerint, poſtquam nullo modo ad Gallicam militiam redire decreviſſet. Uti tamen illas pro Imperio ad reſumendum Gallicum ſacramentum compellere, aut alias in iſtarum locum dare non poſſit; ita non impedire, quominus ipſe illas, ut ad ſe ultro redeant, ſollicitet. Quanquam autem Turennius quod regereret non habebat; haut ideo tamen poſtulatis ſuis deſiſtebat. Et ea vice infecta re diſcedebatur, niſi quod placeret, Turennium ad illas certum Ducem ablegare, qui denuo eaſdem ad ſe retrahere conaretur. Veniebat poſtera die Fleckenſteinius, 16. Febr. ſummus vigiliarum Præfectus, qui tamen nihil aliud quam priora Turennii poſtulata apud Wrangelium & Kœnigsmarckium repetebat; cui & idem quod Turennio reſponſum. Nec eidem tamen ipſas legiones alloqui placebat. Porro judicabat Wrangelius, Turennio hautquaquam ex aula injunctum ob iſta poſtulata ſocietatem armorum abnuere, aut rei præclare gerendæ occaſionem amittere; ſed privatis ipſum affectibus agitari, & quod ſperet, Suecis utique neceſſum fore ſui conjunctionem iſta conditione redimere. Et expreſſe iſte proprii honoris, qui hic verteretur, mentionem fecerat. Unde cum ſpes utique eſſet, ipſum arma ſociare ad extremum haut abnuiturum, ni Regis ſui indignationem incurrere vellet, Laurentium Lindanum ſummum vigiliarum præfectum, 21. Febr. & Alexandrum Erskeinum, ad Turennium miſit, qui repetitis jam ante expoſitis rationibus exquirerent, num ut hoc modo ageret, è Gallia in mandatis habeat? Tum citra ambages declararent, ſi is ſententiæ priori immotus inſiſtat, ſe captis ſeorſim conſiliis ſuo cum exercitu, quantum conniti poſſit, rem geſturum. Si quid in communem Regum fœderatorum cauſam incommodi redundet, culpam non penes ſe fore, ſed penes ipſum, inanes lites intempeſtive moventem. Apud hos Turennius non tam prioribus poſtulatis inſiſtere, aut ob illa conjunctionem abnegare; ſed iter moleſtum ex Alſatia cauſari, defeſſumque equitatum, cui exiguum ad tempus inter Jaxtam & Tubarum fluvios hoſpitia quæſitum eat. Nec eo minus Rotenburgi, aut alio loco idoneo cum Wrangelio locuturum, ac omnia ſuſcepturum, quæ è communi re eſſe videbuntur. Legiones iſtas non tam proprio motu, quam inſtantibus ductoribus repetere, aut earum loco alias pari numero & bonitate. Quod ſi iſtos pro ſe annuere Wrangelius non audeat, eam rem ad Reginam referri poſſe. Ex eo reſponſo ſpes Wrangelio facta, iterato Turennii congreſſu ſe obtenturum, ut hic omiſſis poſtulatis prioribus copias ſecum ſociaret. Inter hæc totus Februarius menſis in caſſum labebatur,

ac

1648. ac pulcerrima ſimul occaſio perculſum atque attonitum hoſtem invadendi, non ſine ingenti Suecorum dolore, & in Gallos ſuſpicione. Ne tamen tempus plane otioſum effflueret, Duglaſſius, à Wrangelio cum idonea equitum peditumque manu mittitur ad expugnandum Gleichenſteinum, Eichsfeldiæ arcem, è qua vicinæ regioni multum moleſtiæ inferebatur. Qui arcem inſidebat, Cæſareus Centurio cum centum quinquaginta peditibus ab initio ſtrenue quidem reſiſtebat, ſed per machinam dejecta murorum parte ad deditionem compellitur, ac ut Paderbornam diſcedat permittitur, relictis tamen qui antea ſub Suecis horumve ſociis ſtipendia fecerant. Iſta arx poſtea à Suecis munimentis nudata, ac funditus deſtructa eſt.

Gleichenſteinum ad deditionem compellitur.

§. 11. Cæterum decretum erat Wrangelio Cæſareos ac Bavaricos, qui circa Ratiſponam & Ingolſtadium hærebant, trans Danubium compellere; inde in Palatinatum & Bohemiam tranſire, hiſque regionibus ad reficiendum exercitum uti, pro re nata longius progreſſurus. Quo fine copias Kizingæ & Oxenfurti trans Mœnum ductas Winsheimo admovit à Bavaricis inſeſſo quod cum deſtinatis ſuis non parum obſtaret, in poteſtatem redigere, antequam longius progrederetur, conſultum ducebat. Interim, quæ Forcheimi ab hoſte relictæ fuerant, machinas Bambergenſem Epiſcopum non ſine minis poſcit, qui & fruſtra intercedente Melandro illas in campum, ubi à Cæſareis deſtitutæ fuerant, retrahi jubet; unde eaſdem Guſtavus Hornius ſummus vigiliarum præfectus cum valida manu miſſus Schvveinfurtum abducit. Winsheimum porro, quod ducentis cum Dragonibus, quinquaginta equitibus Centurio Bernardus Poppius tuebatur, cum per unum & alterum diem tormentis quaſſaretur, ſuper deditione agere cœpit; circa quam dum diſceptatur, Ribbingius ſubtribunus intra acceſſus globo caput trajectus occubuit; Cujus cæde irritatus Wrangelius non alia lege deditionem permiſit, quam ut ipſe Centurio, cæterique Ductores ſingulis cum equis dimitterentur, gregarii captivorum loco eſſent. Centurio iſte properatam deditionem mox Gunzburgi capite luiſſe dicebatur.

Wrangelius Winsheimum movet.

29. Febr.

Depoſitas Forcheimi machinas accipit.

Winsheimum capit. 1. 2. Mart.

§. 12. Eodem tempore Comes Wurbenus Suecicam militiam amplexus eſt. Is jam Oldendorfi ad Wrangelium acceſſerat, Regiæ militiæ adſcribi poſtulans, qui ob duellum cum Traunio Cæſarei exercitus quæſtore ſuſceptum legione ſua privatus, Cæſareas partes deſeruerat. Eum Wrangelius poſt capta idonea Virtutis ac fidei ſpecimina legioni equeſtri, quæ Hatenslebio Tribuno miſſionem obtinente vacabat, præfecit, idque Melandro per literas ſignificavit, ut ſi caſus belli ita ferret, juxta conventionem circa captivorum redemtionem cæteris par haberetur. Idem tamen ſcripto ad juramenti formam concepto fidem obſtrinxit, qualis cautio à nemine alio Tribuno exacta comperitur, quod is ab adverſa parte ad Suecos tranſiiſſet.

Wurbenus Comes Suecicam militiam amplectitur.

§. 13. Inde cum jam Turennii equitatus quiete ſe refeciſſet, ac Winsheimo circumjecta regio parum alimenti Suecico militi ſuppeditaret, Lindanus iterum ad iſtum miſſus eſt, qui eidem perſuaſit, ut ad Wrangelium in prætorium Ikelsheimum accederet; ubi conſultatione habita utrique placuit hoſtem trans Danubium in Bavariam compellendum. Sed quid deinceps ſuſcipiendum, non ita in expedito erat. Nam cum nondum graminis in campo copia eſſet, hoſti in Bavariam rejecto inſiſti commode non poterat. Apud Donavvertum enim Danubium transgreſſis, Licus inde ſuperandus erat, qui hac anni tempeſtate aquis tumidus, niſi Rainæ & Auguſtæ, quæ validis præſidiis tenebantur, tranſiri non poterat. Cis Licum autem in ſuperiore Suevia exhauſta regio parum unde viveret exercitui ſuppeditabat. Igitur VVrangelio videbatur, poſt rejectum ultra Danubium hoſtem junctis copiis in Palatinatum ſuperiorem eundum, ac Legionibus ad Regum uſque flumen diſtributis quietem in regione non inopi indulgendam, quoad gramen ſubnaſceretur. Interim Amberga expugnata eam Provinciam in poteſtatem redigendam. Adulto vere, ac ſubſidentibus aquis per Licum in Bavariam penetrandum, ac belli ſedem ibi figendam. Enimvero iſta Turennio hautquicquam perſuaderi poterant cauſanti, à ſtipendiariis ſibi regionibus in Suevia & VVurtenbergica tam longe diſcedere haut ſibi fas eſſe; ne hoſtis, emiſſa cis Danubium manu, illis evaſtatis militi ſuo media unde ſuſtentaretur, ſubtraheret, ſimul communicationis lineam cum Gallia ipſi abrumperet. Contra VVrangelius oſtendebat, ad Danubium ſibi nullo modo ſubſiſtere integrum eſſe, annona deficiente, ac ſi quid in hoſpitia ipſius tentetur, idonea ſe manu, aut ſi opus ſit, toto eum exercitu ſubventurum. Inde ad vetus poſtulatum revolvebatur, de pari equitum numero in vicem Vinarienſium reddendo, ut eo efficacius in Bavaria rem gerere queat, addito, ut iſti equites ab ſuo imperio unice dependeant, ſibique liceat iiſdem, quo velit loco, uti: nec alia lege ſe in ipſius petita deſcenſurum. Enimvero VVrangelius citra Reginæ juſſa ſibi integrum eſſe negabat inſignem copiarum partem in ipſum transferre, qua is pro lubitu deinceps uteretur. Et quia nimis quam apertum erat, Gallis haut ad palatum eſſe, Bavariam nimis urgere, vireſque ejus juxta ac auctoritatem deſtruere, dum poſtulata iterant, quæ à ſe concedi non poſſe prænorant; VVrangelius concitatior iſta fœderi haut congruere exprobrabat, nec fruſtra ſpargi, occulta Gallum inter & Bavarum foveri commercia, ac non niſi in ſpeciem bellum denuo fuiſſe indictum. Et quanquam Reginæ ac Landgraviæ acriter inſtantibus datum hoc ſit, ut Rhenum tranſierit, mox tamen unde venerit rediturum. Nec ignotum eſſe plures in aula Gallica Bavari favore infectos, ac Bavaricum Reſidentem non procul Pariſiis agere. Iſtis ut jam fidem adhibeat, neceſſitatem ſibi adferri. Ad quæ Turennius quod reponeret, nihil habebat, nec eo magis, ut in ſuperiorem Palatinatum ſimul abiret, perſuaderi poterat. Igitur VVrangelius deliberatione ſuper ulterioribus belli actionibus ſepoſita id tantum poſtulabat, ut Turennius in præſens copias ſecum ſociaret ad hoſtes trans Danubium repellendos, id quod & hic annuebat. Porro iſtis Gallorum tergiverſationibus abrumpendis VVrangelius conſultum ducebat, pari ratione tam in bellicis actionibus, quam in pacis tractatibus cum Cæſareis colludere, ut æmulatione Galli ad arctius amplectendam Sueciæ amicitiam compellerentur. Quod conſilium tamen Reginæ ſolidam agendi viam inſiſtere cupienti diſplicebat, cui perſuaſum erat, ex ejuſmodi ſimulatione nihil boni proventurum, nec amici quid à Cæſareis ſibi ſperandum, ac fortaſſis hac ratione Galliæ amicitiam plane amitti poſſe. Unde ſerio ipſi injungebat; clandeſtina cum Cæſareis commercia plane defugeret, etſi verbis minas ſpargere 1648.

Cum Turennio ſuper conjunctione agitur.

gere

1648. gere haut abs re ſit. Legatis tamen Oſnabrugen-
ſibus, Scheringo & Roſenhahnio, qui in aula Galli-
ca Legatus agebat, imperabat, Gallis acriter ac
non ſine minis demonſtrarent; diutius ferri non
poſſe, rem ab ipſis hac ratione in Germania geri,
ac eo uſque reſpectum Bavari invaleſcere, ut per
hunc nullibi bellum ſummis viribus geri, ac per
hoc pax maturari queat. Tum citra ambages de-
clararent, ni aliter in cauſam communem conniti
velint, haut vitio ſibi daturos, ſi ipſa in tractati-
bus aliter ſibi conſulat, ac quas nanciſci poſſit con-
ditionibus decidat, ſi vel maxime de militum ſatis-
factione aliquid remittendum fuerit.

Fœderati exercitus in hoſtem tendunt. §. 14. Decreta Turennii conjunctione Wran-
gelius Winsheimo movens Leutershauſam, inde
Feuchtvvangam proceſſit, Turennio paulatim à
dextris per Creilsheimum propinquante. Iſte por-
ro præter Dunkelſpulam & Trudingam itinere ca-
13. Mart. pto apud Oetingam copias luſtrat, ubi & Turen-
nius cum ſuis ipſi jungitur. Animus erat in hoſtem
ire, qui hactenus cis Danubium inter Neoburgum
& Ingolſtadium conſtiterat, ac vel prælio cum
ipſo cernere, vel trans Danubium eundem rejice-
Hoſtis trans Danubium cedit. re. At hoſtis fœderatorum adventu circa Diet-
furtum & Berngrieſam copias contraxerat rece-
ptui paratus, quo fine & ſupra Ingolſtadium pon-
te navali Danubium junxerat. Ac ingruentibus
14. Mart. Suecis, Galliſque ceſſim ſemper ibat, quoad his
non expectatis apud Ingolſtadium trans Danu-
bium recederet. Tum Cæſareus æque ac Bavari-
cus miles ſecundum Licum diſponitur, excitatis
qua fluvius ille vado tranſiri poteſt caſtellis ad fœ-
deratos arcendos, ſi ſuperato apud Donavvertam
Danubio in Bavariam irrumpere vellent. Wran-
gelius receptus hoſtium ignarus Kœnigsmar-
ckium cum aliquot equitum legionibus exploran-
di cauſa præmiſerat, qui neminem hoſtium am-
plius invenit, quam duas Bavaricorum cohortes
Wembdingam tendentes, quas ipſe circumven-
tas fere concidit. Donavvertam Tribunus Caſpar
Schachius dejecta pontis parte ultro deſeruerat.
15. Mart. Unde oppidani Wrangelio portarum claves
VVembdingam uſque obviam ferebant, cui qua-
tuor dimacharum cohortes præſidio imponeban-
tur. Ad expugnandam arcem VVallerſteinam,
quam Muggenthalius cum ſeptuaginta peditibus
13. Mart. tuebatur, Bulovius Tribunus miſſus eſt. Poſt ve-
ſtibulum cum quindecim militum Suecicorum ja-
ctura expugnatum cum deditionem imperantibus
iſte ferociter reſponderet, arx ignibus injectis in-
16. Mart. flammata eſt. Unde præſidiariorum aliqui igne,
alii fumo necati, cæteri vitæ veniam petiere. Qui
ſupererant gregarii Suecicis admixti; Muggen-
thalius cum optione captivus Norlingam ductus
eſt. Arx ſubjecto pulvere plane deſtructa. Tu-
rennius interim Harburgum arcem inter Norlin-
gam & Donavvertam una cum triginta peditibus,
qui eam inſidebant, in poteſtatem redegerat. Pa-
ri numero Kœnigsmarckius in arce Pappenheimo
potiebatur.

Super ulteriore actione inter duces conſultatur. §. 15. Porro antequam de receptu hoſtis in Ba-
variam conſtaret, Fœderatorum duces in anteceſ-
ſum, quid ulterius agendum deliberaverant.
VVrangelius facile perſpiciebat, his oris tam nu-
meroſo exercitui neceſſaria non ſuppetere; ſimul
Egræ dudum circumſeſſæ annonam inferre cupie-
15. Mart. bat. Unde miſſo Duglaſſio & Erskeino, perſua-
dere Turennio conabatur, ut hic eo fine ſecum
in Palatinatum Superiorem, & ad Bohemiæ fines
abiret. Hac ratione hoſtem Bavariam & Cæſareas
Provincias, queis includendus ſit, exhauſturum.
Quicquid cis Danubium eſt terrarum, hoſtium 1648.
uſibus ſubtractum ſuis copiis tamdiu commoda
hoſpitia præbiturum, quoad gramine campi ve-
ſtiantur. Intercludi quoque viam copiis hoſtili-
bus in Bohemia hærentibus, aut neceſſitatem iiſ-
dem adferri conjunctionem cum ſuis longa am-
bage per Auſtriam quærendi. Poſſe quoque, ſi
videatur, uno & altero loco præſidia hoſtium ex-
pelli. Denique niſi Egræ prius proſpectum ſit,
longius ſibi abire haut licere, quam ſervari Regi-
næ rebus quam maxime interſit. Turennius ha-
bito cum ſuis ducibus conſilio reſpondebat: ſe
verſus Altemulum flumen cum Suecis in hoſtem
recta iturum, (quem adhuc cis Danubium conſi-
ſtere credebat,) haut diutius tamen, quam duas
per ſeptimanas apud ipſum permanſurum, idque
hac lege, ſi VVrangelius ſcripto caveat, ſe ipſum
elapſo eo tempore in ſua hoſpitia incolumem ite-
rum deducturum. Simul de Vinarienſibus copiis
iterum monebat. A Suecicis ablegatis reſpon-
ſum, ob intercapedinem locorum Reginæ juſſa
nondum allata; citra quæ VVrangelius Gallis
haut concedere audeat copias, quas Sueci promiſ-
ſis, ac ſumtibus non modicis, ne ad hoſtem tranſi-
rent detinuerint. Inde placebat edictum promul-
gari; ne quis ob eam ſeceſſionem alteri rixam in-
tentet: nec de ea re quicquam amplius moveat,
quoad de Reginæ ſententia allatum eſſet. Enim-
vero cum hoſtis trans Danubium conceſſiſſe intel-
ligeretur, Turennius retractata pollicitatione ſta-
tim in hoſpitia ſua reverti conſtituit. Quo intel-
lecto VVrangelius iiſdem ablegatis Turennium
promiſſi ſui admonet, ac ut per quatuordecim 18. Mart.
dies apud Altemulum, aut alio idoneo loco ſe-
cum ſubſiſtat, quoad Egræ ſubventum ſit. Quo
facto viciſſim cum ipſo in Sueviam, aut quo ratio
belli vocet abiturus ſit. Aſt Turennius promiſ-
ſum ſuum eo ſpectaſſe excuſabat, ut hoſtis ultra
Danubium rejiceretur. Hoc jam obtento longius
ſe progredi non poſſe, ne tributariæ ſuæ regiones
per hoſtem à tergo, aut Lauginga, aliaque ſuis
præſidiis inſeſſa oppida iterum invadantur. Qua
ſententia, quicquid Suecici opponerent, dimo-
veri haut poterat. Ad extremum tamen pollice-
batur, ſe itinere per Rotenburgum ad Tubarum
capto inter Herbipolim & Bambergam tantiſper
ſubſtiturum, quoad Egræ annona illata fuerit.
Etſi ſatis ſibi conſtet, ſi Suecos in Bohemiam mo-
vere appareat, nullum Bavaricum ipſos eodem ſe-
cuturum. Quæ quidem non parum ſuſpicionem
augebant, inter Gallos & Bavaros omnia ex com-
pacto agi.

§. 16. Hac pollicitatione utcunque adquieſcens Sueci in Palatinatum Superiorem abeunt.
VVrangelius id nunc præcipue curabat, ut quan-
ta poſſet celeritate Egræ ſubveniret ad extrema fe-
re redactæ, interclusa dudum omni ſubvectione.
Unde pleroſque oppidanos jam panis defecerat,
qui militi vix in ſex ſeptimanas parce ſupererat,
jumentis quoque pleriſque ob inopiam pabuli
mortuis. Annonæ igitur inferendæ Kœnigsmar-
kius cum bis mille equitibus, aliquot deſultorum
turmis, & machinis miſſus eſt; cui tegendo VVran-
gelius in Superiorem Palatinatum movit, ubi
Neumarcum à Bavaricis deſertum præſidio firma- 23. Mart.
vit, ſimul arces Sulzbergam & Heyneburgum fa-
cili negotio in poteſtatem redegit, pecoris & fru-
menti non ſpernenda copia ibi reperta. Eo loco
aliquot per dies ſubſtitit, quoad Kœnigſmarckius
deſtinata exſecutus eſſet.

§. 17. Aſt Cæſarei & Bavarici, cum Suecos in *Hoſtis cis Danubium cedit.*
Superiorem Palatinatum tendere cognoviſſent,
feli-

1648. relictis ad Licum ſtationibus Ingolſtadium verſus
redeunt. *Inde cum deſertæ à Suecis Donavvertæ*
Muttersbachium ſubtribunum cum ducentis
equitibus, centum peditibus impoſuiſſent, ſecun-
29. Mart. dum Danubium Ratiſponam deſcendunt, infra
quam urbem fluvius ponte navali ſternebatur. Eo-
dem è Bohemia veniebat Bucheimius Comes, ad-
ductis in ſupplementum Cæſarei exercitus ſex mil-
libus, ut jam in hoſtem eundi animus rediret. Quo
fine Drucmullerus cum ter mille equitibus per Ra-
1. April. tiſponam præmittitur. Reliquæ copiæ infra ur-
bem ponte fluvium ſuperant, inde per Burglen-
genfeldam & Schvvandorfum Ambergam &
Sulzbacum verſus progrediuntur.

Kœnigsmarckius Egræ ſubvenit
§. 18. Kœnigſmarckius interim ſuſceptam ex-
curſionem ſolita celeritate feliciter expedierat. Is
Ambergam prætergreſſus, Hirſchaviam, inde
25. Mart. Weidam properabat, cui ducentos dimachas im-
26. Mart. ponebat, ac demum Egræ complures curruum
27. Mart. centurias frumento onuſtorum, ac numeroſos pe-
corum greges è Palatinatus oppidulis conquiſitos
inducebat. Simul Copya tribunus oppidi præfe-
ctus pecunia inſtruitur. Qui Egram obſederant,
iſtius adventu audito in vicinas arces ſe recepe-
rant, quos laxandæ ſubvectioni expellendos inde
Kœnigſmarckius conſtituit. Igitur Waldſaxam,
hinc Wonſidelam & Lœvvenſteinum citra exce-
ptionem ad deditionem compellit, ac munimen-
31. Mart. tis exuit. His patratis Durſchenreuta iterum retro
movit, evocatis ad ſe dimachis, qui tantiſper
Weidam inſederant. In tranſitu Kemnathum ex-
pugnatur. Ejuſdem quoque juſſu Copya tribunus
Kœnigsbergam arcem quadraginta peditibus in-
ſeſſam occupavit. Iſthæc excurſio ingentem cir-
ca terrorem diffundebat, ut qui tributa antehac
abnuerant, ea nunc Egram promte conferrent.

Hoſtium irritus conatus.
Contra Drucmullerus à Cæſareis præmiſſus, jam
Ratenbergam progreſſus, ne annona Egræ infer-
3. April. retur prohibiturus, aut in abeuntem Kœnigſmar-
ckium irruiturus, hujus celeritate præventus fru-
ſtra fuit. Hic quippe iſtius adventu cognito haut
recta via qua venerat reverterat, ſed trans montes
Bambergam properaverat, inde ſinuato itinere
ad exercitum revertens. Et quia Turennius, prout
convenerat, Rotenburgo Bambergam verſus ſe
contulerat, ſi opus foret Wrangelio ſe iterum
juncturus: hic non expectare ſolum hoſtem, li-
cet copiis auctum, ſed & ultro in eundem move-
re decrevit.

Bavari cum Cæſare conventio.
§. 19. Bavarus interim pactum ſuper copiarum
conjunctione cum Cæſare in futuram expeditio-
nem per Mendelium Pragæ renovaverat, cujus vi
Bavarus quatuordecim bellatorum millia eductu-
rum ſe recipiebat. Cæſar viciſſim ingentem pe-
cuniæ ſummam, ac Bavarici, Suevici & Franco-
nici Circulorum tributa, atque hoſpitia pollice-
batur, è quibus etiam pace facta copiis ipſius ex-
autorandis ſatisfaciendum ſit. Repetebatur cau-
tio, Electoratum & Superiorem Palatinatum ipſi
ſalvum fore. Superſtruxerat tamen Bavarus pro-
miſſa ſua huic conditioni: ſi poſt adhibitam
omnem operam ſuaſu plurimorum & præcipuo-
rum Imperii Ordinum, & abſque reſpectu ad ex-
tera commoda pax in Imperio obtineri non poſſit.
Qua conditione adjecta ſtringere Bavarus Cæſa-
rem cupiebat, ne in Hiſpanorum gratiam pacem
Germaniæ moraretur. Ita Bavarus in hunc an-
num ſumma vi bellum parare, novos delectus in-
ſtituere, equos, arma, annonam undique conqui-
rere, ſelectos Provincialium paratos habere, Au-
guſtæ penum ſtruere, quod illac hoſtis irruptio-
nem tentaturus metueretur. Nec eo ſecius tamen 1648.
occultus pavor agitabat, ne acerbam à ſe vindi-
ctam ob ruptas inducias Sueci exigerent. Unde,
ne hoſti forte in Bavariam penetranti annona ſup-
peteret, aſperæ ſub pœnæ denunciatione civibus
injungitur, quicquid frumenti eſſet in munitas
urbes, Monachium, Ingolſtadium, Rainam &
Auguſtam convehere.

§. 20. Cæterum VVrangelius, cum per aliquot Wrangelius in Sueviam movet.
dies Kœnigſmarckio protegendo Neumarci ſub-
ſtitiſſet, regionem illam plane exhauſtam depre-
hendit, ut ipſi inde utique movendum iterum eſ-
ſet. Nec tamen Bohemiam invadere conſultum
videbatur, ſuperiore æſtate ab utroque exercitu
plane exeſam, & Cæſareis juxta Bavariciſque eo-
dem ſecuturis, qui ipſi à Gallis deſtituto prævale-
bant. Igitur placuit retro ad Altemulum fluvium
remeare: hinc in Superiorem Sueviam tendere,
ſuſtentando ibi militi, quoad gramen adoleſceret.
Ita & Gallicus exercitus in propinquo retinebatur,
ac Cæſareus juxta & Bavaricus miles intra Bava-
riam retractus prohibendæ Suecorum per Licum
irruptioni eam Provinciam exhauſturus erat. Ut
tamen Palatinatus Superior tributis ſubjiceretur, Idem Dunckelſpulam occupat.
& Ambergenſium excurſiones coërcerentur,
Neumarcum quadringentorum peditum, ſeptua-
ginta equitum præſidio ſub Andrea Gaudio ſub-
tribuno firmatur, excitatis quoque Provincialium
opera novis munitionibus. Inde caſtris motis, 1. April.
Feuchtam, Rotham, Eſchenbacum tranſiit ac lu-
ſtrato circa Ambergam minorem exercitu Ohren-
baviæ Altemulum flumen ſuperavit. Mox Dunc- 6. April.
kelſpulæ, cui fruſtra deditio imperabatur, vis ad- 7 April.
moveri cœpta. Oppidum inſidebant ducenti pe-
dites, centum equites ſub vigilum Præfecto, qui
ſpe auxilii à Gronsfeldio Bavarico Duce promiſſi
acriter reſiſtebant. Sed dejecta murorum parte,
& expugnato munimento exteriore, cum Sueci-
cus miles ſub ipſum vallum ſucceſſiſſet, ac omnia
aſſultui dando parata eſſent, præfectus arbitrio ſe 11. April.
Suecici Ducis dedere & cum ſubjecto milite capti-
vi ſortem ſubire coactus eſt. Interim & Kœnigs- Eidem Kœnigsmarckius iterum conjungitur.
marckius ab Egrana excurſione incolumis redie-
rat. Is cum Bambergam attigiſſet juxta Mœnum
iter inſtituebat, ut ſi major hoſtium vis ingrueret,
trans flumen in tutum ſe recipere poſſet. Inde per 6. April.
Kizingam, Uffenheimum & Rotenburgum iti-
nere capto ad Dunckelſpulam VVrangelio jungi-
tur. Sed & Turennius, qui circa Iphoviam hacte- Turennius quoque accedit.
nus hæſerat, Suecos inſecutus Creilsheimi conſe-
derat, ut ſi opus foret intra paucas horas Suecis
ſociari poſſet.

§. 21. Kœnigſmarckio reverſo, & propinquis Idem Suecis quædam hoſpitia concedit.
Gallis VVrangelius recta in hoſtem ire ardebat, ni
inops regio pabulique defectus obſtitiſſet. Un-
de exercitus utique per dies aliquot in hoſpitia de-
ducendus erat, quo viris, equiſque integræ ad
futuram expeditionem vires perſiſterent. Sed cum
in circumjecto Dunckelſpulæ agro parum ciba-
riorum occurreret, ac itinere in ſuperiorem Sue-
viam exercitus valde defatigandus eſſet, miſſo
Duglaſſio à Turennio poſtulat, ut quædam de
propinquis ſuis hoſpitiis exercitui Suecico tantiſ-
per concederet. Quod hic demum neceſſitate
perſpecta indulgebat. Ita in aſſignata Gallis ho-
ſpitia Suecicus exercitus deducebatur. Ac VVran- 17. April.
gelius Dunckelſpulæ movens per Elvvangam &
Gemundam Bopfingæ adpellebat. Ubi cognovit
hoſtem mutato conſilio Danubium transeundi
Harburgum vertiſſe, idque expugnaſſe. Unde 18. April.
VVrangelius eo die Bopfingæ ſubſtitit, num forte

hoſtis

1648. hoſtis Norlingam, VVembdingamve invadere, præliive occaſionem præbere vellet. Sed cum mox intelligeret, eundem Donavvertæ trans Danubium conceſſiſſe, Gœppingam pergit; ubi

20. April. ipſe prætorium collocat, ac diſpoſito per vicina loca peditatu, equitatum intra ſex milliaria circum diſtribuit. Turennius itidem Creilsheimo movens ad dextram per Heidenheimum, & Schorndorfum Reutlingam flectebat. Hoc Fœderatorum itinere nihil memorabile occurrit, niſi quod hoſtium caterva centum viginti equitibus conſtans, dum prædæ agendæ cauſa Suecicis legionibus ſe inſerit, deprehenſa male multata eſt, triginta cæſis, octoginta cum optione, & duobus ſigniferis captis. Gœppingæ Wrangelius ad finem uſque Aprilis menſis hæſit, ubi à Regina nuntius

De Caroli Guſtavi Palatini imperio adfertur. venerat, Palatino Carolo Guſtavo ſummum belli regimen per Germaniam collatum. Ea mutatione ne Wrangelius offenderetur, Regina literis propria manu ſcriptis teſtabatur, ab ipſo hactenus geſta ſibi ſummopere probari, ſed quare Palatinum novis honoribus extollere, rebusque gerendis admovere conſtituerit, gravibus cauſis moveri. Inde dubium ſibi non eſſe, quin ſuis juſſis obſequium delaturus, ac Palatini deinceps imperium agniturus ſit, proximo ab eodem loco rebus præfuturus; nec minorem ſe ab ipſo quam hactenus operam expectare. Eam mutationem ne Wrangelius ægre ferre poſſet velut ad inferiorem gradum depulſus, Reginæ voluntas efficiebat, & quia ubique credebatur Palatinum ſponſum Reginæ, ac Sueciæ Regem deſtinari, cui pro civis officio faſces ſubmittere tenebatur. Addiderat & Carolus Guſtavus literas, quibus de adventu ſuo ſignificabat, multa cum verborum humanitate teſtatus ex ipſius conſilio ſe rem adminiſtraturum.

Cæſarei è Superiore Palatinatu Donavvertam revertunt. §. 22. Aſt Cæſarei, uti dictum, cum Sueci in Superiorem Palatinatum moviſſent, & ipſi una cum Bavaricis tranſito apud Ratiſponam Danubio in eandem provinciam conceſſerant. Ubi circa Hochburgum, Velbergam, Caſſellam & Lauterhofam per aliquot dies cum annonæ, ac pabuli inopia conflictati haut modicam equorum jacturam fecerunt. Ferebatur in animo ipſis fuiſſe Dunckelſpulæ ſubvenire: ſed vel propera oppidi deditione, vel quia propinquos Fœderatorum exercitus verebantur, id omiſere. Et ne Neumarcum quidem nondum ſat munitum invadere auſi, nulla re geſta inde receſſerunt. Ac Bavaricorum quidem pars Ratiſponæ Danubio ſuperato in Bavariam rediit. Reliqui cum toto Cæſareo exercitu per Hemaviam, & Dietfurtum inter Altemulum & Danubium Donavver-

18. April. tam concedebant. Inde Harburgum arx inter

19. April. Norlingam & Donavvertam ſita ab his invaditur; quam viginti quatuor pedites ſub Optione inſidebant. Hi cum acriter reſiſterent, viginti quatuor machinis arx quaſſata, ac Suecicus Optio ad deditionem compulſus; cui Melander ſuſpendium minabatur ob deſideratum vigiliarum præ-

21. 22. Apr. fectum, aliosque valde irritatus. Hoc facto apud

Trans Danubium abeunt. Donavvertam Danubium tranſeunt, quod cis flumen alimenta deficerent, ac ultra idem conſiſtere

26. April. ad tegendam Bavariam expedire judicaretur. Caſtra Guntzburgi ponuntur, legionibus equitum inter Burgaviam, Babenhauſam, Guntzburgum & Weiſſenhornum diſtributis: tum Leipheimi & Gunzburgi Danubius ponte ſternitur, totaque circum regio vaſtatur, immatura ſegete quo-

Rerum conditio. que demeſſa, ne hoſti uſui foret. Cæterum uti Bavaricus miles ſat bene ſe habebat, velut qui ubi- 1648. que Cæſareis commodiſſima hoſpitia præripuerat: Ita fames hiſce graviter incumbens multos ad ſigna deſerenda compellebat. Nec gregarius ſolum miles, ſed & Duces animis ægreſcere; quos inter tres tribuni, Harrandius Comes, Sommeda & Philologus, cum Melandrum importunius argentum poſcerent, in cuſtodiam dati Ratiſponam navigio mittebantur. Præcipua ſpes in equitibus 21. April. ſita erat, qui magno numero inermes antehac in Bohemiam & alias Cæſaris provincias dimiſſi fuerant, nunc reparatis equis, armisque iterum expectabantur.

§. 23. Contra Suecicus exercitus triginta quinque legionibus conſtabat, in quibus decies mille quingenti equites numerabantur, quorum tamen duo millia equos amiſerant. Octo peditum phalanges quater mille, quingenta capita explebant. Turennio tria peditum, quatuor equitum millia erant, ex quibus tamen octingenti equos deſideraverant. His cum copiis Wrangelius ac Turennius in hoſtem ire conſtituunt, eundem ſi ad Danubium, aut in Superiore Suevia loco munito conſiſteret, intercepto commeatu preſſuri; cum haut paulo facilius annona ſibi Ulma & ex Wurtenbergica ſecundo, quam hoſti adverſo Danubio è Bavaria ſubvehi poſſet. Et Fœderatorum ducibus pro lubitu circumjecta regione uti licebat, cum Cæſarei è Bavari arbitrio pendere neceſſum haberent. Ita è Wurtenbergicis ſtativis movent, commeatu in quatuordecim dies proviſo, ac Langenaviam uno milliari à Gunzburgo accedunt, ubi prætorium hoſtium duces poſuerant, exercitu circum locato. Sed qui Fœderatorum adventu audito conſiſtere haut auſi, ac ponte amoto Licum verſus moventes Suſmarshauſam proceſſerant. Fœderati hinc Laugingam tendunt, quod ſolus ibi Danubii pons in manibus ipſorum eſſet, tranſito flumine cedentes inſecuturi. Huc circa meridiem adpellentes cum intelligerent hoſtem Auguſtam iter intendere, ac ſuſpicarentur eundem catervas quaſdam hinc inde dimiſiſſe, uterque dux cum ſex Suecicis, tribus Gallicis legionibus raptim progredi conſtituit, num qui hoſtium intercipi poſſent. Superato Danubio Suſmarshauſam verſus properantes cum non procul inde abeſſent, hoſtium exercitum univerſum juxta illum vicum loco celſo conſiſtentem animadverterunt. Igitur cum rationis haut eſſet tam modica cum manu hoſtem laceſſere, ne de adventu ſuo huic innoteſceret cum novem illis legionibus tacite pedem referunt, ac utrumque exercitum Laugingæ illa adhuc veſpera flumen tranſire, & quantum poſſit inſequi jubent: qui & per noctem magna diligentia acceſſerat, impedimentis Dillingæ relictis. Ex interceptis captivis intellexere duces hoſtem poſtera die ſummo mane Suſmershauſa Auguſtam moturum.

§. 24. Orta luce univerſus Fœderatorum exercitus aderat, recta in hoſtem tendens: & quia peditatus tardius incedebat, uterque dux cum equitatu prægrediens hoſtem, qui prout captivi referebant, de ipſorum adventu nihil intellexerat, iter ingreſſum deprehendit. Bavaricus equitatus una cum peditatu, ac gravioribus machinis orta luce præceſſerat. Cæſareus equitatus, qui dextrum cornu componebat, cui una cum quatuordecim peditum centuriis eo die poſterius agmen obtigerat, adhuc ante Fœderatos conſiſtebat. In iſtos hi non expectato peditatu ingruebant, Guſtavo Kurckio tribuno cum octingentis ſelectis equi-

Right margin notes: Fœderatorum numerus. — Hi in hoſtem ire conſtituunt. — 1. Maji. — Hoſtis recedit. — 3. Maji. Fœderati inſequuntur. — 6. Maji. — Iidem extremum hoſtium agmen profligant. 7. Maji.

1648. equitibus primum agmen ducente. Et pedites quidem hoſtiles, viæ per ſylvas, paludesque impeditæ opportunitate uſi, tertia vice reſtitantes continuis diſploſionibus primum Fœderatorum agmen aliquandiu morabantur, dum interim equites cum impedimentorum parte ad reliquum exercitum, qui jam Heinhofæ rivum, cui Schmutteræ vocabulum, ſuperaverat, citato quantum poterat curſu contendebant. Inprimis ſeptingenti pedites loco paludoſo, ac arboribus conſito pedem figentes acriter reſiſtebant. Sed cum Wrangelius Kœnigsmarckium ad ſiniſtram per ſylvam iſtos circumire juberet, ac Turennius, qui cum ſuis eo die primum agmen ſortitus fuerat, à fronte urgeret, iidem loco depulſi, conciſique ſunt, paucis exceptis, quos latebræ tegebant. Fugitivos equites ad Schmutteram uſque rivum uno ab Auguſta milliari Fœderati inſequebantur, non paucis occiſis. Sed quia univerſus Bavaricus equitatus cum peditatu, & pleriſque machinis trans rivum jam conſiſtebat, tranſitumque valida manu cuſtodiebat, ac Fœderatorum peditatus demum ſub veſperam adpellebat, ob ingruentem noctem nil amplius tentari poterat, niſi quod Suecorum machinæ in turmas, phalangesque hoſtium, quæ ad fluentum diſpoſitæ erant, maxima cum harum ſtrage in ſeram uſque noctem fulminarent. Quo die Ulricus Dux Wurtenbergicus interriti animi laudem tulit, qui trans rivum cum octingentis equitibus in prato conſiſtens protegendis mille ducentis peditibus qui tranſitum tuebantur, per quinque horas immotus ante catervam ſtabat, globis circa viros, equoſque paſſim lacerantibus. Per noctem hoſtis

8. Maji.

ſummo ſilentio Auguſtam properabat, quo & poſtera luce cum manu equitum Wrangelius ſequebatur; ſed ſub machinis urbis conſiſtentes occaſio laceſſendi haut erat. Ex hoſtibus cæſi æſtimabantur bis mille amplius. Nam & quatuordecim peditum Cæſareorum centuriæ ad unum fere deletæ, & equitatus non leviter mulctatus eſt. Præter complures duces ipſe quoque Melander duobus globis dextro humero, ac pectore letaliter ſaucius Auguſtam deportatus eodem die ſub veſperam expiravit. Capti duo tribuni, Bocca Major, & Hauſerus, duo ſubtribuni, præfectus vigilum, turmæque unus, quinque centuriones, aliique ductores, ac gregariorum ducenti ſeptuaginta. His accedebant ſex machinæ, complura ſigna, & Cæſareorum impedimentorum magna pars. Apud Suecos pauci deſiderati ac è ductoribus ſolus Ferſenius turmæ præfectus. Sauciati præfectus vigilum Reitzenſteinius, centurio Ditericus Sperlingius, ac pauci alii.

Numerus cæſorum & captorum.

Hoſtis Donavvertam deſerit.

§. 25. Fœderati eodem die Heinhofam univerſis cum copiis acceſſerunt, unde ſubinde catervæ aliquot ſub caſtra hoſtium excurrebant, nemine horum prodire auſo. Donavvertam tribunus Georgius Ulſſparrius mittitur ad illud oppidum in poteſtatem redigendum. Sed duabus ante horis hoſtiles pedites cymbis, equites citato curſu Rainam ſe receperant. Id oppidum Wrangelii juſſu VVeierus ſubtribunus VVembdinga excedens cum ſuis dimachis occupat. Aſt hoſtis poſt biduum apud Auguſtam in Bavariam tranſit, & caſtra inter Fridbergam, & Kiſſingam metatur. Ut Fœderati tranſitu Lici arcerentur, ad pontem Rainæ caſtellum excitatur, tum & qua vado fluvius tranſiri poterat, ripa loricis ac reductibus munitur.

Idem in Bavariam ſe recipit. 10. Maji.

Wrangelius Viſa.

§. 26. Porro ſenſerat VVrangelius, à Turennio multas ſibi difficultates ob Vinarienſes legiones moveri, earumque detentionem aculeatis verbis exprobrari. Et juncto hactenus utroque exercitu non parum turbarum excitatum erat, quod quidam Germanici ductores in Gallico exercitu, ſub quibus iſti equites quondam meruerant, aperte eoſdem ad ſe pellicere iterum auderent, ut jam trecenti quinquaginta amplius deſertis ſignis Suecicis Gallico iterum exercitui accederent. Unde imminutis legionum numeris vix mille eorum amplius reſtabant, tribunis acriter apud VVrangelium eo nomine querentibus. Igitur hic iſtis denuntiat; ſi univerſi ad Gallica ſtipendia redire velint, ſe curaturum apud Turennium, ut ante acta iiſdem impune ſint. Sed cum id abnuerent, edictum promulgat; ſi qui ſinguli ad Gallos tranſeant deſertorum loco fore. Et iſtorum aliquibus deprehenſis, & laqueo necatis ea licentia compreſſa eſt. Nec eo ſecius inter utriuſque exercitus duces diſcordia gliſcebat, dum Gallici ductores nonnullis eorum equitum equos eripiunt, ipſorumque Præfectos aſperis verbis increpant, his vindictam haut ſegniter reponentibus. Et quanquam Turennius huic immodeſtiæ remedium promitteret; tamen cum injuriæ non ceſſarent, VVrangelius eas legiones ſeorſim à reliquo exercitu tenere jubebat, donec alia via panderetur id malum plane tollendi. Scilicet conſilium agitabat VVrangelius, ut impreſſione in Bohemiam facta Cæſareos Bavaricis divelleret. Simul expedire judicabat, ſupplementa, quæ in illo Regno Cæſareis colligebantur, diſſipari, ne refecta inermium equitum multitudo magna ſe mole iterum in ipſum effunderet. Eo fine VVittenbergium è Sileſia in Bohemiam ad Albim uſque progredi juſſerat: quo & Kœnigsmarckium ex hoc latere immittere meditabatur, cui præter alias has quoque legiones attribuit. Ita quam illarum præſentia invidiam excitarat ultro iiſdem digreſſis expirabat.

1648. Vinarienſes legiones à ſe dimittit.

§. 27. Biduo poſt hoſtium diſceſſum Fœderati itidem Heinhofa moventes, præter Kœnigsmarkium, qui retro Donavvertam cum ſuis abibat, adverſo Lico iter faciunt, ac poſtero die Bolingam perveniunt, velut illo loco fluminis tranſitum tentaturi: revera ut hoſtem eodem pertraherent, inde iter ſubito relegentes infra Auguſtam flumen ſuperarent. Et ſane hoſtis itidem Fridberga adverſo flumine adſcendens, in oppoſita ripa caſtra metabatur. Quo conſpecto Fœderati ſub veſperam impedimenta præter Auguſtam retro miſere, ipſi noctis ſilentio cum omnibus copiis inſecuti, poſtero mane Oberndorfi appulere, cujus arce ſtatim octodecim pedites de Ramenſi præſidio exturbarunt. Ac ſi tam cito vadum reperire licuiſſet, hoſtem præverterant. Sed fluvius ſat tumidus tunc volvebatur, & vada excitatis operibus, ac milite firmata erant, ut Fœderati ſcopo tunc ſuo potiri non poſſent. Interim & hoſtilis exercitus, animadverſo iſtorum itinere, & ipſe ſecundum Licum deſcendens ſub veſperam eodem pervenit, ripa inter Auguſtam & Ramam pluribus militibus inſeſſa. Igitur Fœderatorum duces in conſpectu hoſtis vi perrumpere conſtituunt eodem loco, ubi quondam Guſtavus Rex viam monſtraverat. Id prohibiturus hoſtis in adverſa ripa munitiones excitare cœperat. Sed ſubinde machinis, & tubis è celſiore ripa detonantibus iſto opere depulſus eſt. Et quanquam pluribus accerſitis copiis prohibere tamen non poterat, quo minus Fœderati, patrocinantibus ſuis machinis, pontem ſtruerent. Unde hoſtis noctu caſtris,

Fœderati Licum tranſeunt. 12. Maji. 13. Maji.

14. Maji.

15. Maji.

16. Maji.

ac

1648. ac omnibus ad Licum ſtationibus deſertis Ingol-
ſtadium tanta cum trepidatione abibat, ut armo-
rum paratusque bellici, ac ſarcinarum non parum
relinqueret, ac ne omnes quidem ſtationes avoca-
17. Maji. ret. Qui caſtellum ponti apud Rainam adſitum
cuſtodiebant, poſt deſtructa duo pontis juga ab-
jectis armis citato curſu ſe inde proripuerunt. Et
ingens hoſti clades iterum imminebat, ſi Fœdera-
torum equitatus ſtatim flumen ſuperare potuiſſet.
Sed liquefactis Alpium nivibus tunc Licus intu-
muerat; & quanquam nonnulli equites tranare
auſi aliquot interceptos attrahebant, ex quibus
de trepido illorum receptu cognoſcebatur; inte-
gris tamen turmis flumen nando ſuperare haut
19. Maji. dabatur. Poſt biduum Fœderati ponte apud Rai-
nam refecto Licum tranſiere; quo ſpatio hoſtis
in tuta evaſerat. Id oppidum expugnare Fœdera-
torum ducibus ab initio placuerat, quod frumenti
ſatis è Suevia & Wurtenbergica ſubvehi alendo
exercitui poſſe videretur. Sed quia idem operibus,
milite, aliisque ad ſuſtinendum obſidium neceſ-
ſariis firmatum erat, tempus ac militem ei operi
impendere haut conſultum habebatur. Ac ſuf-
ficere viſum quatuor pedeſtres, totidem equeſtres
legiones ibi relinquere, includendis præſidiariis, ac
tuendo ponti; à quibus & deſtructum ad pontem
caſtellum reparatur.

Fœderati Freiſingam veniunt. §. 28. Inde præter Neoburgum, & Ingolſta-
dium Fœderati Freiſingam tendunt; ubi arx qua-
23. Maji. draginta ſex peditibus inſeſſa ſtatim deditionem
fecit. Capti quoque ibidem tribunus Joannes Mi-
nor, & ſubtribunus Lichtenavius, centuriones qua-
tuor, ſex optiones, totidem ſigniferi, ac multi alii
ex hoſtili exercitu, inopino Fœderatorum adven-
Hoſtis trans Iſaram ſubſiſtit. tu oppreſſi. Aſt hoſtis, antequam Fœderati Li-
cum tranſire poſſent, Ingolſtadio Landshutam
iter intenderat. Unde poſt oppidum non ſuper-
19. Maji. functorie direptum quarto die Iſaram tranſiit, ac
23. Maji. pontis parte deſtructa inter id oppidum, & Frei-
ſingam in altera fluminis ripa conſedit. Freiſin-
gæ pons plane deſtruitur, ac duo iſti oppido oppo-
ſita caſtella præſidio firmantur, hinc inde ad ri-
pam excitatis loricis, ut Fœderati circa pontem
Mox inde faceſſit. reparandum ſatagentes impedirentur. Mox ta-
men ſubſequente die, cum hoſtis Fœderatos ma-
chinas attrahere, ac magna vi tranſitum parare
conſpiceret, per tenebras iſtis caſtellis, ac reliquis
Fœderati pontem Iſaræ reparant. ſtationibus deſertis ſe proripit. Wrangelius cum
hoſtem haut temere Iſaræ ceſſurum crederet, de-
nuo de oppugnanda Raina cogitabat. Sed cum
hic ultro ad Iſaram tranſeundum invitare videre-
tur, id conſilium omiſit, præſertim cum jam de
Lici tranſitu ſatis cautum eſſet. Igitur circa re-
parandum Freiſingæ pontem labor ſumitur; etſi
opus ſpe tardius procederet, quod continuis ali-
quot dierum pluviis turgidus fluvius quæ ſtructa
27. Maji. fuerant iterum abripuiſſet, quibus reficiendis die-
30. Maji. bus aliquot opus erat. Interim Landshutenſes à
Wrangelio tutelarem militem petebant, quibus
iſte præfectum vigilum Roſenſchmidium cum
militum manu miſit, pontemque reparari juſſit.
In armamentario novem machinas ac nonnihil
pulveris pyrii hoſtis, cum oppidum diriperet, reli-
querat. Antequam pontes reficerentur, catervæ
partim ducum juſſu, partim ultro trajicientes
complures captivos, ſimul ingentem vim peco-
rum adducebant, quæ viliſſimo pretio diſtrahe-
bantur.

Hoſtis ad Oenum propere refugit. §. 29. Hoſtis deſerto Iſara verſus Oenum
Schærdingam & Paſſavium recedebat, quod Sa-
lisburgenſis Archiepiſcopus pontes Muhldorfi, &
Ortingæ dejici juſſiſſet. Tanta porro iſtum conſter- 1648.
natio invaſerat, quanta toto bello conſpecta non
fuerat, ne poſt maximorum quidem præliorum
ſtragem. Miles ipſe Bavaricus hoſtili modo omnia
late diripiebat, etiam qua agmen non tangebat.
Ejus trepidationis non minima cauſa erat, quod
utrique exercitui juſtus dux deeſſet. In Melandri
locum Piccolomineus expectabatur, cujus virtus,
experientia, ac prudentia collapſam prope Cæſa-
ris militiam reparatura ſperabatur. Is è Belgio
magnis itineribus adproperabat, ab ipſis Fœdera-
torum ducibus ſolita tunc inter bellantes humani-
tate literis tuti itineris inſtructus. Qui Bavaricis
hactenus imperaverat Gronsfeldius Comes nuper
in cuſtodiam datus Monachii arcte cuſtodiebatur.
Cauſam aliqui ferebant, quod acriter induciarum 24. Maji.
rupturam ſuaſiſſet, ac Gallos ab hiſce haut diſceſ-
ſuros Electori confirmaſſet; cujus vanitatem nunc
eventus docebat. Plures imperium male admini-
ſtratum, & Lici ripam ſegnius cuſtoditam argue-
bant. Quo nomine tantum plebis odium incurre-
rat, ut ni Monachium deductum Royerius ſum-
mus vigiliarum præfectus protexiſſet, ab agreſti-
bus in urbe trucidandus fuerit. Ipſe Elector re- Bavarus
bus ſuis diffiſus Monachio, cujus defenſionem di- Saltzburgum confugit.
cto Royerio commendabat, Waſſerburgum, inde
Braunaviam ſecundo Oeno vehitur, navigio re-
bus magni pretii onuſto Muhldorfi ad ſublicas
pontis ſubmerſo. Hinc plane Salisburgum conce- 29. Maji.
dit, non ſine magno animi dolore Provincia ſua
irato hoſti in prædam relicta, & quod apud illum
aſylum quærere neceſſum foret, quem hactenus
variis injuriis oppreſſerat. Principis exemplum
imitati cives, qua quiſque poterat trans Oenum
& vicina oppida, Waſſerburgum, Braunaviam,
Schærdingam, Paſſavium cum pretioſis rebus
confugerant, ut pauci homines in ea regione oc-
currerent, ſed pecora agminatim nemine curante
campis oberrarent.

§. 30. Wrangelius poſt Landshutam valido Fœderati Iſaram tranſeunt.
præſidio firmatam Freiſinga Duglaſſium trans
Iſaram præmittit, uno ab Erdinga milliari ſtatio- 1. Jun.
nem capturum, ut peditatus, & machinæ per pa-
ludoſam viam, quæ dimidio milliari ab Iſara Er-
dingam verſus procurrit, tuto eniti poſſent; id
quod ſequenti die factum. Pons Freiſingæ, quod 2. Jun.
Landshutenſis commodior eſſet, Fœderatis trans-
greſſis iterum dejicitur. Poſt unius diei Erdingæ
quietem Hagam proceditur; unde Turennius, 4. Jun.
qui eo die primum agmen ducebat, cum parte
equitatus uſque ſub caſtellum ad Waſſerburgum
præcurrens hoſti inopino ſupervenit, dum ante
caſtellum equos paſcit, ac miles per otium vaga-
tur: ut Turenniani trecentis equis, & multis ca-
ptivis potirentur. Ac ſi pedites in promtu fuiſſent,
caſtellum ipſum ſubito impetu opprimi poterat,
in quo pauci milites in armis fuerant, & vix ulli
funis igniarius accenſus geſtabatur, ut dimidia ho-
ra elaberetur, priuſquam in ſubeuntes Gallos tu-
bos diſploderent, tanta omnium conſternatione,
ut ſi impetus ſtatim datus fuiſſet, facile antequam
arma corriperent ſuperari potuiſſent. Ubi decem
Galli audax facinus ſuſcipiebant, exutis veſtibus
Oenum transnatantes in pratum, quo quingen-
ti amplius ruſtici equos & pecora ſua paſcebant:
quos illi nudi incurrentes lapidum jactu ita terre-
bant, ut relictis jumentis fuga ſe inde proripe-
rent, Gallis triginta equos cis flumen abigentibus.
Sub veſperam Turennius Hagam in ſtativa rever-
tit. Sequenti die totus exercitus Kirchrietam di- 5. Jun.
midio à Waſſerburgo milliari proceſſit. Non pro-

1648.
Waſſerburgum oppugnare non poſſunt.
6. Jun.

cul inde ad Oenum arx Hohenberga rupi impoſita jacet quinquaginta peditibus inſeſſa, quam poſtridie citra exceptionem ſe dedentem Fœderati igne deleverunt. Porro peninſulæ Waſſerburgum eſt impoſitum, quam Oenus ſinuato alveo magnam partem ambit, præter anguſtum Iſthmum, qui vix lapidis jactum patet. A faucibus iſtis mollis clivus aſſurgit, apud oppidum anguſtus, inde paulatim ſeſe laxans, pluribus abſciſſibus, & ponte penſili interruptus. In ſummo monte caſtellum jacet, non integro tubi majoris jactu ab oppido diſſitum, quatuor procurrentibus propugnaculis, & intus peculiari abſciſſu firmatum. Ejus caſtelli ictibus oppidum ad radices montis poſitum, igniumque jactibus obnoxium erat. Oppido, & caſtello præerat Holzius, qui paucos ante dies eo ſe conjecerat. Oppidum legio iſtius cum quingentis Provincialium ſelectis, caſtellum mille ducenti milites inſidebant. Guſchenitſchius tribunus cum Croatarum legione inter oppidum & caſtellum tendebat. Ex his facile judicabant Fœderatorum duces, ad caſtellum expugnandum juſtæ obſidionis ambagibus opus fore: & eodem licet capto oppidum ipſum non ſtatim in poteſtate erat. Tum & regio montibus ac ſylvis hinc inde aſpera haut in longum tempus utrique exercitui alendo ſufficiebat. Ac per biduum continui imbres acceſſus ad caſtellum agi prohibebant. Igitur placuit omiſſo Waſſerburgo,

Muhldorfum accedunt.
8. Jun.

Muhldorfum inferius ad idem flumen ſitum accedere. Ex hoc oppido quod Salisburgenſis ditionis eſt, cives abductis rebus ſuis profugerant. Sed in Præſulis militem Sueci nihil hoſtilitatis exercebant, ac præfectum ita petentem addito præſidio VVaſſerburgum deducebant. Ac diſerte Regina injunxerat, ut ſi forte VVrangelius Salisburgenſem ditionem tangeret, amice ipſam haberet, ne diſcrepantes ritus bello perſequi videretur. Illo tractu uterque exercitus ad finem uſque Junii menſis quieſcebat, quod regio omnia neceſſaria vino excepto præberet. Interea circa pontem Oeno injiciendum deſudabatur, quem tranſire ſummopere Sueci cupiebant. Enimvero quantumcunque conniterentur, conatus omnis inanis erat. Flumen altum latumque, ac rapidum, ob crebras eo tempore pluvias ultra ſolitum intumuerat, ut ponte iſtud inſternere, aut copias trajicere, vel nemine obſiſtente arduum eſſet futurum. Sed nunc inſuper in adverſa ripa Hunoldſteinius ſummus vigiliarum Præfectus cum aliquot peditum phalangibus conſiſtens, caſtellis & reductibus ripam muniverat, quo & plures copiæ indies confluebant.

Hoſtes ſe recolligunt.

§. 31. Aſt hoſtis, qui trans Oenum uſque ceſſim iverat, heic demum animos reſumere cœperat, præſertim poſtquam Piccolomineus Cæſareo, & Enckefortius Bavarico exercitui in Gronsfeldii locum præfecti eſſent. Et Bavaricus quidem peditatus fere ad tuendam Oeni ripam relictus. Cæſarei adjuncto equitatu Bavarico Schærdingæ iterum cis Oenum remeantes inter Paſſavium & Vilzhofam caſtra poſuere, quorum

17. Jun.

ſtationem Sueci apud Ortenburgum interceperunt. Hinc pabulo deficiente apud Vilzhofam Danubium tranſiere, VViſdorfi confidentes, caſtello tantum in Bavarica ripa ad caput pontis munito; cujus præfecto injunctum, ut Suecis ingruentibus caſtellum deſereret, ac ponte poſt ſe incenſo in alteram ripam evaderet. Interea undique quantum poterant exercitum tam Cæſar quam Bavarus ſupplebant, quo iſte Fœderatis iterum par foret. Tum & Rainæ annona infertur, copiis Suecicis, quæ apud Donavvertam conſiſtebant, fruſtra id prohibere conantibus. 1648.

Super tributis cum Bavaro acta.
28. Maji.

§. 32. Quæ ſuper tributis, queis à redimendis incendiis vocabulum inditur, eo tempore acta fuerunt, haut abs re fuerit adduxiſſe. Cum Fœderatorum exercitus ad Freiſingam hæreret, VVrangelius literis ad Maximilianum Curtium Comitem datis ſignificat: poſt abruptas ab Electore citra idoneam rationem inducias ſat cauſæ eſſe vindictam ejus facti exigere, ni ſubditos Principis delicto haut participare conſtaret. Unde noſſe cupere, num ultro cum Fœderatis tranſigere, ac vaſtationem provinciæ, æternum fidei non ſervatæ monumentum futuram, redimere velit. Quo fine ſi ita ipſi videatur, ad ſe cum mandatis mitti poſſe, qui malum ditione Electoris avertant. Ve- 2. Jun.
niebat inde ad exercitum apud Erdingam Kutnerus, VVrangelio ante notus & induciarum ruptura haut probata non ingratus; qui ſciſcitabatur, quid in tractatus deducere VVrangelius velit, quo Elector ſuos congruis mandatis inſtruere poſſit. Simul literas tuti acceſſus pro Haslangio aulæ præfecto poſtulat. Quæ facile concedebantur, ſimul tributi incendiarii nomine millio uncialium expoſcitur. Elector Haslangii loco alios deputatos deſtinat, Dæringium Comitem, Cancellarium, & Kutnerum; tunc per Curtium literis exqui- 10. Jun.
rit; quid levamenti & fructus Bavariam, ubi ſuper lytro iſto convenerit, maneat? ac num firmam ſibi quietem ab utraque bellantium parte polliceri queat? Cum rationis non ſit ingentia lytra exſolvere, & haut eo ſecius belli oneribus obnoxium manere. Summam antea deſignatam enormem Electori videri, & ſuper qua tractare ſuperfluum ſit, regione jam per Regios exercitus vaſtata, ac provincialibus hinc inde non modica pecunia emunctis. Nec quæ à ſola Bavaria poſtulentur, quadrare illi ſummæ, quæ Oſnabrugis à toto Imperio exacta ſit. VVrangelius, conſultatione cum Turennio habita haut inutile judicabat, novas literas tuti commeatus concedere, quod ſuſpicio eſſet, iſthoc obtentu à Bavaro alia quæri, ſuper quibus etſi nihil concluderetur, ſaltem tamen diffidentiam apud Cæſarem adverſus Bavarum excitandam, velut hic denuo ſeparato tractatu ſibi conſultum iret. Igitur ſalvus condu- 23. Jun.
ctus qui petebatur annuitur; ac VVrangelius literis additis ſignificat: æquas à ſe conditiones latum iri. Quanquam nec prior ſumma enormis videri debeat, ſi conſideretur, quod inſignia oppida, arces, vicique per eam ſerventur. Aliam rationem eſſe lytri incendiarii, ac ſatisfactionis, quæ militiæ Suecicæ promiſſa ſit. Hanc ſtipendii vicem ſubire, ſub belli finem fere ab amicis amico tractatu obtenti: illud favente belli fortuna hoſti vi extorqueri, quod ad ſtipendiorum rationem non magis, quam prædam à milite partam attemperari neceſſum ſit. Nec adverſam partem oppidis ac provinciis occupatis iſta tributa aliter, quam placito, ac viribus ſuis metiri ſolitam fuiſſe. Sed cum Fœderatorum duces ſuſpicarentur, Electorem obtentu tractatuum tempus extrahere, ac tributum plane eludere conari, haut expectatis Bavaricis Deputatis provinciam inter utrumque exercitum partiuntur, inhumana tamen ſævitia vetita.

Fœderati bellum in Bavaria alunt.

§. 33. Porro Fœderatos haut parum impediebant continui imbres, qui machinas loco moveri non permittebant, ſegete quoq; penitus procumbente. Et quia Oenus indies magis intumeſcebat,

gliſcen-

1648.

gliſcente inſuper in adverſa ripa hoſtium numero, deſperato ejusdem apud Muhldorfum tranſitu, navigiis & ratibus perrupturos ſe ſimulabant, quo hoſtilis equitatus Viltzhofa huc pertractus illam Bavariæ partem tanto magis exhauriret. Quod ſi iſthoc conſilium non ſuccederet, Viltzhofam invadere placebat, claudendo Danubio, ac bello inter Bavariam & Bohemiam connectendo ido-

Muhldorfo diſcedunt.

neam. Porro cum circa Muhldorfum annona deficere inciperet, Fœderati inde Neumarcum diſceſſere.

25. Jun.

29. Jun.

Inde dierum aliquot quiete ſumta Engenfeldam ſe contulerunt, ubi diſtributis circa copiis complures per dies metati ſunt. Contra hoſtis apud Viltzhofam cis Danubium regreſſus, Paſſavium & Schærdingam ad Oenum iterum abibat, accitis ex Auſtria & Bohemia copiis, &

Dingelfingæ conſident.

evocato Bavarico peditatu auctior, ut jam Fœderatis autem, ne quid in hoſtem tentare poſſent, continui per quinque ſeptimanas imbres obſtiterant, præaltis aquis, profundaque uligine viis machinas, & impedimenta trahi non permittentibus.

12. Jul.

Et quanquam poſt Engelfelda moventes recta in hoſtem irent, nullo tamen modo ad eum

14. Jul.

penetrare dabatur. Unde averſo itinere Viltzhofam verſus tendunt; quod oppidum Wrangelius, quantumvis ejus potiundi cupidus, oppugnare munimentis egregie firmatum, & tam propinquo hoſte verebatur. Sed quia nondum Bavariam belli malis levare placebat, ad Iſaram ſtationem capeſſere viſum, obſervandis hoſtium conatibus. Quo fine Dingelfingaın caſtra translata, quæ ſtatim munitionibus circumdata, reparato quoque Iſaræ ponte. Ita heic & Landshutæ in utramque Iſaræ ripam tranſire, prout uſus expoſceret, licebat delaſſando hoſti, ſi forte caſtra caſtris conferre vellet. De cætero tolerabili apud Fœderatos exercitus loco res erant, niſi quod equitum aliquot millia equis amiſſis ad belli munia inutilia forent reddita; nec illis locis ulla ratio jumenta ſupplendi ſuppeteret.

Hoſtis Landaviæ conſidet.

19. Jul.

§. 34. Hoſtis contra, contractis apud Schærdingam copiis cum de Fœderatorum motu cognoviſſet, & ipſe Landaviam tendit, caſtris infra id oppidum ad Iſaram munitis, qui ponte inſternebatur. Ita dum propinquis locis exercitus inimici conſident, quotidianis excurſionibus cer-

Cæſarei carpuntur.

tabatur, proſpera Fœderatorum fortuna, qui indies, quinquagenos, octogenos, centenos, plures ex hoſtibus captivos in caſtra pertrahebant.

22. Jul.

Sed majus operæ pretium faciebat ipſe Wrangelius, qui cum aliquot equitum alis tranſito Dingelfingæ ponte in altera Iſaræ ripa Landaviam verſus proceſſerat, ſitum caſtrorum hoſtilium & pontis exploraturus. In hunc ad ſesqui milliare illuc progreſſum Drucmullerus, qui pridie per ſylvas Dingelfingam verſus ad intercipiendos Suecicos pabulatores cum mille quingentis equitibus iverat, inopinus impingitur. Sed quia Bavaricus dux paulo ante è captivis cognoverat. Suecicos numero prævalere, in fugam ſtatim ſylvis tectus cum ſuis effuſus eſt, pleriſque Straubingam verſus aliis alio ſe proripientibus. Suecici tamen acriter inſequentes haut paucos iſtorum occiderunt. Captus eſt Ulricus Dux VVurtenbergicus ſummus excubiarum apud Bavarum præfectus cum duobus turmarum præfectis, totidem optionibus, ſignifero uno, ac centum gregariis: quibus ducenti equi inſtructi accedebant.

Hoſtis

§. 35. Hoſtis inde relictis apud Landaviam caſtris propius Fœderatos apud Mamingam vicum conſedit, milliaris tantum ſpatio inter utraque caſtra interjecto.

1648.

Propius accedit.

28. Iul.

Qua propinquitate acribus velitationibus ſæpius certatum, non ſpernenda utrinque virorum jactura, ut tamen utraque pars juſto prælio occaſionem præbere declinaret.

Moſteninga arx ab hoſte fruſtra oppugnatur.

Moſteningæ arci trans Iſaram non procul Dingelfinga ſitæ Sueci præſidium impoſuerant, ex qua edito loco ſita hoſtium caſtra machinis infeſtari poterant. Ad eam ſubigendam poſtera die hoſtis triginta cum alis equitum ad Fœderatorum caſtra accedit, eodemque momento in altera fluminis ripa iſtam arcem valida manu invadit. Sed cum præſidiarius miles acriter reſiſteret, ac hoſtis intelligeret, VVrangelium neglectis, qui ad caſtra tumultum excitaverant, ſuis auxilio adproperare, infecta re diſcedere cogebatur, deſideratis ducentis amplius peditibus, ac aliquot minoribus machinis.

Caſtellum ad pontem Rainæ fruſtra ab hoſte tentatur.

Tutando Lici ponte ad *Rainam aliquot Suecicæ ac Gallicæ legiones hactenus adſtiterant, quoad caſtellum ponti ad*poſitum perficeretur. Eo abſoluto, ac quingentis peditibus firmato legiones in vicina oppida, Dillingam, Donavvertam & Hochſtedam ſecedunt. Eum pontem ſubvertere hoſtes ſemel atque iterum incaſſum laborabant, conſtructis variis machinis pulvere nitrato plenis, quas ratibus Auguſtæ impoſitas ſecundo Lico dimittebant. Sed qui incaſſum vim effundebant, cum prius quam pontem attingerent ignem concepiſſent.

Caſtra mutuo tentantur.

7. Aug.

§. 36. Ad Dingelfingam interim præter excurſorum catervas parum gerebatur, quoad VVrangelius cum magna parte exercitus ſuperato Iſara in collem caſtris hoſtium oppoſitum progrederetur, viginti cum machinis tentoria flumini proxima ipſumque Mamingæ prætorium verberaturus. Hoſtis contra in altera ripa cum equitatu, ac peditum manu propere Fœderatorum caſtra accedebat, ſpe uti videtur, repentino impetu iſta irrumpendi velut milite vacua. Ac primus quidem aſſultus in extremum caſtellum ultra ſylvam fiebat à centum Gallis ſub duobus centurionibus inſeſſum, qui acriter quantumvis reſiſtentes poſt ſesquihoræ pugnam numero obruti omnes conciſi ſunt, exceptis ſex gregariis & centurione, queis vitæ venia facta. Statio quoque Gallorum equeſtris in caſtra rejecta eſt. Sed cum propius caſtra ſubiret hoſtis à Gallis, & reliquis Suecis ita machinis tubisque exceptus eſt, ut non ſine jactura unde venerat rediret. VVrangelius, qui tumultu audito retro properabat, ex altera ripa eidem machinis non parum damni dabat. Hac actione hoſtis non paucos ſuorum deſideraverat, quos inter ſubtribunus Spitznazius, alius quoque ſubtribunus, & quidam gregarii capti ſunt.

Fœderati pontem Neoburgi ſtruunt.

Porro VVrangelius ut tuto Danubii tranſitu poriretur, ſummopere cupiebat, quo commodus acceſſus Carolo Guſtavo Palatino ad ſe, aut ſibi ad illum, ſi res ferret, pateret. Cum autem ob interpoſitos hoſtium exercitus Viltzhovam ac Straubingam tentare non liceret, ac Donavverta longiuſcule remota eſſet, Neoburgum deſtinatis ipſius commodum videbatur. Unde probante, Turennio legiones, quæ caſtellum ad Rainam hactenus texerant, huc abire, ac Danubium ponte jungere jubentur. Quod ab illis ſub finem Julii menſis factum: quæ res Bavaro, *quod ex interceptis ipſius literis patebat, magni momenti viſa.*

1648. *Scripta ſuper tributo incendiario.* §. 37. Dum Fœderati ad Dingelfingam hærent
ſuper lytro incendiario Wrangelium inter, & Cur-
tium Comitem diſceptari pergebatur. Ad proxi-
mas iſtius literas Curtius repoſuerat: Electorem
1. Jul. in tractatus haut conſenſurum, ni de fructu eo-
rundem in anteceſſum ipſi conſtet. Ab ipſo in-
ſignem navatam operam, ut Sueci cupita ſatisfa-
ctione potirentur; nec perſuaderi ſibi, pro ſpera-
ta gratia in tantam Suecorum offenſam ſe incur-
riſſe, ut poſt exhauſtas regionis opes inania tecta,
ac parietes immenſa pecuniæ ſumma redimenda
ſint. Quæ belli fortuna permittat jam ablata eſſe:
nec Electori præter deſolatas terras quid relictum.
Quas cineribus obruere procul ab ipſius humani-
tate abfore; nec eundem tale ſui monumentum
ad poſteros extare optaturum. Inauditum deni-
que hoc bello direptis, ac vaſtatis regionibus
ignium deprecandorum nomine pecunias impe-
11. Jul. raſſe. Contra Wrangelius exquirebat; quid ſibi,
à quo tanta commoda ſtipulari Elector cupiat,
ab ipſo viciſſim expectandum ſit? De officiis ab
Electore Sueciæ præſtitis ſibi non conſtare. Id ſa-
ne in aperto eſſe, ipſum ad opprimendos Suecos
arma cum Cæſare conjunxiſſe. Cujus facti ſi quæ
gratia ſit à Cæſare eam repoſcendam è cujus pro-
vinciis iſte bellum in Bavariam derivarit. Quid
offenſæ Suecis Elector præbuerit ne rureſtri qui-
dem plebi incognitum. Haut mollius hoſtiles ex-
ercitus non ita pridem in Haſſia graſſatos. Nec fa-
cile inventum iri exempla Principis ea dignatione,
qui exteris Regibus tam erubeſcendo modo illu-
ſerit; quod nec Electori apud poſteritatem valde
21. Jul. glorioſum ſit futurum. Cum interim legiones pro
ſe quælibet tributa ex aſſignatis ſibi diſtrictibus
extorquere quantum dabatur, ſatagerent: Cur-
tius aliis literis ſignificabat; tractatu opus non eſ-
ſe, cum miles, quæ Wrangelius poſtularit, jam
plus quam ſatis exigat. Alias quid Elector Sueciæ
præſtiterit acta tractatuum Weſtphalicorum te-
ſtari. Quam juſtis cauſis Elector arma reſumſe-
rit ante expoſitum fuiſſe. Denique par fuiſſe,
Scriptorem epiſtolæ majore modeſtia de tam lau-
17. Aug. dati Principis actionibus locutum fuiſſe. Ad hæc
Wrangelius reponebat: In refractarios milita-
rem vim fuiſſe adhibendam. Haut ejuſdem eſſe,
Suecicis in tractatibus favere, ac iiſdem multa ar-
matorum millia opponere. Cauſas ruptarum in-
duciarum ne ipſi Curtio quidem probari poſſe.
Denique arduum eſſe circa deſcribendas pravas
Principum actiones verba invenire, quæ & veri-
tatem exprimant, & horum exiſtimationem non
perſtringant.

Bavaria male habetur. §. 38. Ita literaria velitatio nullo fructu defla-
grabat, & uſque adeo ſuper tributis decidere Ele-
ctori curæ non erat, ut qui Oeni ripam tueban-
tur præfecti, quo magna pars provincialium con-
vaſatis rebus ſuis confugerat, prohiberent, ne
quis horum vaſtationem prædiorum, aut ædium
ſuarum pecunia redimeret. Etſi haut eo ſecius non
pauci ex oppidis & vicis, cum alia ratio ſervandi
res ſuas non eſſet, tributario oneri ſe ſubjicerent.
Sed cum maxima provincialium pars tributa ad-
ſpernaretur; multi literas, quibus ad iſta ſolven-
da monebantur, illuderent, plagis aut carcere
multatis qui eas afferebant, flammis in tecta paſ-
ſim ſævitum; quorum & non pauca per incuriam
militum conflagrabant, cum nemo eſſet, qui re-
lictos ab abeuntibus ignes extingueret. Fabricis
tamen publicis coquendo ſali, & cereviſiæ parci-
tum, nec non dotalitiis, aut donatis Electoriæ
uxoris prædiis. Reliqua Electoris prætoria, quæ 1648.
in diſtributione hoſpitiorum Suecis obtigerant,
fere flammis delera.

§. 39. Dum ad Dingelfingam hæret Wrange- *Ruſticorum Auſtriacorum miſſio.*
lius, à ruſticis Auſtriæ ſupra Anaſſum miſſus ad-
eſt Joannes Georgius Keitenhauſerus qui univer-
ſam Provinciam partibus ipſius acceſſuram con-
firmabat, modo occaſio præbeatur. Viginti qua-
tuor horarum ſpatio ſigno campanis dato quin-
quaginta, quin centum millia virorum exciri poſ-
ſe. Sed equitatus nonnihil, & idoneos ductores
ſibi ſubmittendos. Cæterum nihil aliud ſibi quam
uſum Evangelicorum ſacrorum quæri. Si bellum
in ſuam Provinciam transferatur, militum licen-
tia à penatibus, bonisque ſuis arceretur. Anno-
nam militi è Catholicorum bonis curari poſſe.
Ubi primum copiæ à Wrangelio miſſæ advene-
rint, ſe omnes Catholicos Præfectos, Barones, ac
Nobiles comprehenſos Wrangelio tradituros, è
quorum lytris ingens pecuniæ ſumma redigi que-
at. Quanquam autem ex ejus Provinciæ motu
Reginæ rebus ingens emolumentum acceſſurum
videretur; tamen petitis iſtorum hominum pro
tempore Wrangelius gratificari non poterat.
Nam hoſte totis viribus incumbente nihil copia-
rum à ſe dimittere licebat; & quæ via militi in
eam Provinciam penetraturo proponebatur, an-
fractuoſa juxta, & intuta erat, ex altera Danubii
ripa per Bohemiæ confinia ſupra Lincium diri-
genda. Unde ablegatum iſtum ad Wittenber- 5. Aug.
gium, & Kœnigsmarckium in Bohemiam dimiſit,
quibus negotium hoc diligentiſſime commenda-
vit; qui & cum copiis ſuis in propinquo ver-
ſantibus deſtinata longe expeditius exſequi pote-
rant.

§. 40. Hoſtis inde à Fœderatis apud Dingel- *Hoſtis paululum recedit.*
fingam paululum recedens in priora ad Landa-
viam caſtra regreſſus eſt. Unde ſuſpicio orieba- 13. Aug.
tur ab ipſo partem copiarum in Bohemiam con-
tra VVittenbergium & Kœnigsmarckium miſſum
iri, qui iſthoc Regnum tunc pro lubitu perſulta-
bant. Sed comperiebatur quantum poſſet copia-
rum è præſidiis & aliunde contrahi, quod Bava-
rus nullo modo ferre vellet, vel unum militem
Cæſarei exercitus in Bohemiam abire, priusquam
Fœderati tota Bavaria deceſſiſſent, nec ita cito *Fœderati equorum inopia premuntur.*
reverſuri viderentur. Cæterum quanquam Sue-
cicis excurſiones hactenus feliciter ſucceſſiſſent,
interceptis multis hoſtium pabulatoribus, & qua-
tuor fere equorum millibus: Cæſareis tamen in
proclivi erat ex intactis adhuc ſuis Provinciis ea
damna reparare. Contra Fœderatorum equita-
tus diuturnæ expeditionis laboribus indies magis
fatiſcebat, aliquot millibus equitum ad pedes re-
dactis, & inermibus, quos equis, armisque iterum
inſtruendi illis locis nulla ratio ſuppetebat. Unde
metus erat, ut ſedes belli diu in Bavaria retineri
poſſet, id quod alias VVrangelius ſummopere cu-
piebat. Et integrum jam menſem Dingelfingæ *Fœderati Mosburgum caſtra transferunt.*
Fœderati hæſerant omnibus circum conſumtis.
Unde annonæ pabulique defectus caſtra mutare
ſubigebat. Novæ ſtationi commodiſſimus locus
ad Mosburgum viſus, qua Ambra fluvius Iſaræ
miſcetur. Ita motis Dingelfingæ caſtris pontem 18. Aug.
ibi tranſiere, ac adverſo Iſara iter facientes Lands-
hutam prætergreſſi, Ambraque ſuperato Moſ- 25. Aug.
burgum attigere. Ubi ſtatim caſtris munitis Iſa-
ram apud id oppidum duobus pontibus ſternunt,
quorum caput in altera ripa excitatis caſtellis mu-
niunt. Galli quoque dimidio ſupra oppidum mil-

lia-

liari Iſaram, Ambramque ponte caſtellis firmato inſternunt.

Hoſtis eo non ſequitur.

§. 41. Fœderatis Dingelfinga digreſſis hoſtis quidem apud Landaviam in citeriorem Iſaræ ripam tranſiit; ſed haut longius inſecutus eo tractu ſubſtitit. Itidem quotidianis velitationibus inter excurſorum catervas certabatur, proſperiore fere Fœderatorum ſucceſſu. Simul apud Straubingam Danubius ponte jungebatur. Unde conjectura erat, Cæſareos in Bohemiam abituros. Id quod etiam Blumenthalius Cæſarei exercitus Quæſtor apud Bavarum, ſed incaſſum ſolicitaverat. Ita junctæ adhuc hoſtium copiæ Fœderatis in Bavaria incumbere pergebant. Landshutæ obſidium agitantibus hoſtibus jactura temporis metuebatur, quod Fœderati ex altera Iſaræ ripa præſidium firmare, ac mutare pro lubitu poſſent, nec quæ ad obſidium requiruntur in promtu eſſent.

Idem ad Oenum ſe confert.

Inde pons navalis Straubingæ factus diſſolvitur, navigiis Deckendorſum & Vilzhofam deductis, quibus annona ſecundo Danubio, hinc adverſo OEno Braunaviam deveheretur. Hoſtis quippe apud Landaviam denuo trans Iſaram regreſſus OEnum verſus iter intendebat, quod ſuſpicaretur, Fœderatos Mosburgi quam Dingelfingæ OEno propiores repente ejus fluminis tranſitum iterum tentaturos, cujus aquæ indies ſubſidentes alicubi vado jam ſuperari poterant. Unde à Bavaro Waſſerburgum milite firmatur, ac Provinciales armati ad OEni ripam idoneis locis diſponuntur. Dum verſus Vilſam flumen progreditur hoſtis Aheimum arcem, octoginta Fœderatorum peditibus inſeſſam invadit, quæ licet lata foſſa ac palude, validoque muro circumdata poſt paucas machinarum diſploſiones arbitrio ſe hoſtium dedit. Wertanus quoque catervam ducentorum equitum à Fœderatis emiſſam profligat, centum amplius cæſis, captiſque, reliquis diſſipatis. Inde hoſtis aliquot per dies Vilz-biburgi metabatur: hinc progreſſus, cum Fœderati Erdingam, ne hoſtis inſidere id oppidum poſſet, flammis deleviſſent, in vico Dorfena quatuor à Waſſerburgo milliaribus diſſito prætorium ponit. Ubi ſuper pabulo acriter certatum, quod id Fœderatis in ulteriore Iſaræ ripa, conſumtis in citeriore omnibus, petendum eſſet. Hoſte ita longe à Danubio remoto Fœderatis totam retro Provinciam percurrendi facultas erat: quorum & catervæ ſub ipſa Ratiſpona magnam pecorum vim abigebant, ac Prælatos Cœnobiorum Pruflingæ & Brielæ ad tributa exſolvenda compellebant. Ab iiſdem quoque caterva Cæſareorum centum ſexaginta capitum

10 Sept.

apud Abenſpergam paucis elapſis conciditur. Ita Bavaria ab utroque exercitu miſere lacerata; rapiendis pecoribus ac jumentis inter utramque partem certatum: meſſem qui in horrea colligeret nemo erat, nec qui in futurum annum ſementem faceret. Fœderatos cumprimis inopia ſalis, & ferreamentorum calceandis equis urgebat: panis affatim erat: cereviſiam circumductis ahenis ipſi in caſtris coquebant.

Hoſtis Fœderatos prævertit.

§. 42. Tota ſic Bavaria inter Licum & OEnum exeſa tractus inter Iſaram & Licum, qua ad Alpes vergit, adhuc reſtabat, ubi & Landsberga copioſo commeatu inſtructa, ſtativiſque opportuna erat. Hanc ne Fœderati invaderent, hoſtis valido præſidio firmaverat, ac illos prævertens caſtris motis paulatim locis intactis, montibuſque propinquabat, itinere Monachium verſus inſtituto.

Fœderati Landsbergam tendunt.

Sed & Fœderati premente pabuli ac annonæ inopia Mosburgo Haimhauſam, hinc ſuperato Ambra Dachaviam tendunt, itinere Landsbergam converſo. Quæ Neoburgi hactenus ſubſtiterant legiones VVrangelii juſſu extructum ibi pontem

20. Sept.

velut deinceps inutilem tollunt, ac Donavvertam iterum concedunt.

19. Sept.

Fœderatis animus erat, Landsbergam ſi poſſent expugnare, ibique caſtra figere aut ſi hoſtis inſequeretur prælio committendo occaſionem quærere.

28. Sept.

Quamvis autem hoſtium exercitus ſuperato Monachii Iſara ſecundum Ambræ lacum ſub montium radicibus viam itidem Landsbergam verſus inſtituerent; haut tamen ullam prœlii committendi cupidinem oſtendebant; nunquam intra duo milliaria Fœderatis propinquantes, ac opportunis ſemper locis, ubi ad prœlium compelli non poſſent, confidentes.

Conflictus ad Dachaviam.

§. 43. Eo itinere improviſus conflictus obtigerat, nonnulla Fœderatorum jactura. Pridie quam hi Dachavia moverent, Wrangelius cognoſcebat

25. Sept.

Wertanum cum bis mille equitibus tranſito Monachii Iſara Pruccam verſus proceſſiſſe: cui revertenti ut inſidias ſtrueret ipſe cum ſedecim equitum alis, ac dimacharum manu ſuperato ad Dachaviam Ambra Monachium verſus progreſſus erat, ad ſeſquimilliare ab hinc turmis per ſylvam in inſidias diſpoſitis. Præmittitur inde Poleius tribunus cum quadringentis equitibus, ut per ſylvam Monachium verſus excurrens, per diffuſam inde planitiem omnia exploraret, & ſi quid hoſtium animadverteret, ſtatim ſignificaret. Enimvero eodem tempore jam univerſus hoſtium equitatus Monachii Iſaram tranſierat ignaro Wrangelio, & nihil minus quam hoc cogitante, quod iſti priore nocte ſeſquimilliare à Monachio ultra Iſaram adhuc conſtiterant. Num autem hoſti de VVrangelii acceſſu conſtiterit, an forte fortuna res ita ceciderit, nobis haut compertum. Ita in Poleium aliquot hoſtium turmæ repente impinguntur, quibuſcum iſte initio quidem manus conſerebat, ac ſolutis ordinibus præcurrentes repellebat; mox tamen toto hoſtili equitatu ingruente funditur, cui ſolutis ordinibus quidam hoſtium uſque ad legiones ſylvis tectas inſtabant. Qui primum à Suecis intercepti fuerant, narrabant, nongentos duntaxat hoſtium adeſſe. Mox tamen ſigniter comprehenſus fatebatur, univerſum equitatum ingruere. Unde VVrangelius alis mature receptum imperabat; deſultores centum quinquaginta ad rivum interjectum diſponebat hoſtium tranſitum prohibituros, ac ne iſti ſuis longius inſiſterent. Iiſdem & hoſtis manum dimacharum à fronte opponebat, ac quia pluribus in locis fluentum vado tranſiri poterat, tota vià tergo iſtis ingruebat, pleriſque, qui in equos evadere non poterant, cæſis captiſque. Proxime à dimachis VVrangelii legio prætoria conſtiterat, quæ & ipſa ſat acriter multabatur, ſauciato ſubtribuno Bornemanno, ac cæſo Pancratio turmæ præfecto. Capiebantur Guſtavus VVrangelius dimacharum ſubtribunus, & Prengelius, pari militiæ gradu Poleium comitatus: inſuper Benedictus Hornius, ac Adolfus Hermannus VVrangelius, imperatoris frater, qui animi cauſa ſimul profecti erant. In univerſum ductorum & gregariorum trecenti deſiderabantur capti aut cæſi, cum tribus vexillis.

Fœderati in Bavaria ſubſiſtere non amplius poſſunt.

§. 44. Landsbergam hoſtis operibus ac milite ita firmaverat, ut ei capiendæ operoſa oppugnatione opus eſſet; nec unde interim annona pabulumque peteretur adparebat. Cæterum ſtabilem in Bavaria bello ſedem figere VVrangelio,

1648.

ſummopere licet cupienti, haut datum fuerat. Hoſtis quippe ſtatim atque Iſara ſe primo proripuerat, omnia munita oppida copioſo milite inſtruxerat; mox continui imbres, & exundantes fluvii, ne qua oppugnatio ſuſcipi poſſet, prohibebant. Interim dato ſpatio hoſtis reparato exercitu, decreſcente apud Fœderatos equitum numero, viribus potior eſſe cœperat. Etſi nunquam prælii copiam facere auderet, ſed opportunis locis haut procul conſidens certatim annonam pabulumque conſumeret, ut eo citius inopia Fœderatis abeundi neceſſitatem imponeret. Quanquam autem & hoſtis diuturna expeditione haut parum attereretur, ut Fœderatos ultro ipſum laceſſendi vires, animuſque haut deficerent: tamen jam penitus commeatus deficere cœperat, rebus omnibus per agros abſumtis. Ea ſola cauſa erat Bavariam deſerendi, in qua tamen ſat acerbam ſui memoriam reliquerant.

Iidem in Sueviam tranſeunt. 2. Sept.

Ad extremum apud Kœntingam ordinibus in aciem explicatis ad meridiem uſque conſtiterunt, num forte pugnæ copiam hoſtis facturus eſſet. Sed cum è captivis intelligeretur, eum altero à Landsberga milliari immotum hærere, ac caſtris muniendis vacare, nec in locum æquum deſcenſurum, eodem die Scheuringam progreſſi ſunt.

30. Sept.

Poſtero die præmiſſis apud Lichtenbergam arcem trans Licum impedimentis ſub veſperam uſque retro ſylvulam arci adſitam in acie conſiſtunt. Hoſtis interim Landsbergam verſus iter ingreſſus fuerat; ſed cum per exploratores cognoviſſet, Fœderatos adhuc cis Licum in Bavarica ripa conſiſtere, longius progredi non audebat. Ex quo cum Fœderatorum duces judicarent, hoſti hautquidquam in animo eſſe prœlio decernere, ſub veſperam exercitu trans Licum ducto ſera nocte Munchingæ conſederunt. Ita duo hoſtiles exercitus, cum ſæpius hac æſtate caſtra caſtris contuliſſent, citra prœlium ſeparantur; cujus aleam Cæſareis ac Bavaricis tentare nunquam placuerat, contentis annonæ inopia hoſti Bavaria excedendi neceſſitatem attuliſſe. Magnum equorum numerum hac expeditione Fœderati deſideraverant, majorem hoſtes, qui ipſi ſuam jacturam ſex millibus æſtimabant.

Wertanus Fœderatos fruſtra inſequitur. 2. Oct.

§. 45. Fœderati Licum transgreſſi denuo aciem explicabant, dato per machinas ſigno hoſtem ad prœlium provocantes. Sed cum iſte cis Licum haut procederet, Auguſtam prætergreſſi Donavvertam iter intenderunt. Wertanus tamen cum bis mille amplius equitibus Lechauſæ ſuperato flumine Obernhauſam properat, poſtremum Fœderatorum agmen irruiturus.

3. Oct.

Quem Fœderati converſi ſub Rainam uſque rejecerunt. Ex quo oppido dum machinæ in Suecos Cæſareis immixtos diſploduntur, parum aberat, quin ipſum Wertanum globus proſterneret. Cum porro Suecis quiete opus eſſet, nec trans Danubium pabuli quid inveniretur, Wrangelius ſuperato apud Donavvertam fluvio equitatum circa Norlingam per hoſpitia diſtribuit.

8. Oct.

Ubi non procul Oetinga caterva hoſtium Wilzburgo emiſſa quatuor dimacharum Suecicorum cohortes, ad Altemulum flumen cuſtodiendum miſſos poſt acrem pugnam profligabat, multis cæſis, ac duobus vexillis ereptis.

Galli in ſuperiorem Palatinatum ſequi nolunt. 13. Oct.

§. 46. Sed cum in Superiorem Palatinatum tranſire cuperet Wrangelius ad Turennium, qui Dillingæ, & circum ſtativa ceperat, ſe confert, eique perſuadere laborat, ut eodem ipſum ſequatur. Ita enim Cæſareo exercitui aditum in Bohemiam intercludi, & communicationem cum Carolo Guſtavo aperiri, ut junctis copiis hoſtis invadi queat. Aſt Turennius negabat, à ſtativis ſuis tam longe diſcedere ſibi fas eſſe: promittebat tamen ſe in vicinia hæſurum, quoad Cæſarei à Bavaricis disjungerentur. Unde Wrangelio, ut Turennium ſibi propinquum retineret, omiſſo Palatinatu Franconia petenda erat. Igitur Norlingam prætergreſſus Ohrenbaviam ad Altemulum tendit, cum Turennius ad ſiniſtram in Wurtenbergicam deflectens Feuchtvvangam ſe conferret. 23. Oct.

Hoſtis in Palatinatum Superiorem tendit.

Contra hoſtes poſt digreſſos Fœderatos Fridbergam, hinc Aicham & Schrobenhauſam deſcendunt. Ubi cum per aliquot dies ſubſtitiſſent, ne forte Sueci per pontem ad Rainam repente ingruerent, Hohenvvartam caſtra transferunt: hinc apud Ingolſtadium Danubio ſuperato in Palatinatum Superiorem, quo Suecos anteverterent, ſe conferunt. Inter quæ cum nuntius de pace concluſa adpelleret, utrinque actus hoſtiles interdicuntur. 27. Oct.

Kœnigſmarckius in ſuperiorem Palatinatum tendit.

§. 47. Superius Kœnigſmarckium à VVrangelio in Bavariam irrupturo cum Vinarienſibus legionibus dimiſſum memoravimus. Is apud Donavvertam Danubium tranſiens in Superiorem Palatinatum recta tendit, & Vilſecca, VVeida, Hirſchavia, Durſchenreutaque occupatis vicinam regionem tributis ſubjecit; ac VVeidam cumprimis novis operibus firmavit, ereptumque Evangelicis templum ibi reſtituit. 12. Maji.

1. Jun.

Illis in oppidis relicti equites totam late Provinciam perſultabant, ſub ipſam uſque Ratiſponam excurrentes. Iidemque dum Ambergenſium pecora abigunt, erumpentes milites, ac oppidanos inſigni cum cæde in oppidum rejiciebant. Ipſe Kœnigſmarckius Egram pergit, quo equitum, peditumque manum è præſidiis Saxoniæ, Miſniæ, Thuringiæ & Franconiæ evocatam convenire juſſerat, quibus adventantibus Copya tribunus cum parte præſidii Egrani ſe adjungit. 6. Jun.

Complura Bohemiæ loca occupat.

His copiis ſuccinctus caſtellum ad Konigsvvartam in faucibus Sylvæ Bohemicæ ſitum invadit; quod centurio, cum quinquaginta peditibus inſidens poſt pauculas machinarum diſploſiones citra exceptionem dedit. 11. Jun.

Dachaviam qui inſidebant milites nocte prægreſſa ultro profugerant. Interim ipſe Kœnigſmarckius cum parte copiarum præcurrens Teinitziam Trautmansdorffii arcem, & Tauſam quinquaginta dimachis inſeſſam ſubigit, ac præſidiarios ſuis turmis admiſcet. Hinc aſſumtis reliquis copiis Petſchoviam arcem, quam optio cum triginta ſex peditibus tuebatur, ſtatim citra exceptionem ad deditionem compellit. 16. Jun.

Poſt Falckenavia invaditur, arx ſitu, & operibus egregie munita, quæ per aliquot dies machinis, jactiſque ignibus infeſtata, repletis demum foſſis arbitrio ipſius ſe dedit. 23. Jun.

In captivitatem ibi redacti Præfectus vigilum, centurio cum optione ac duobus ſigniferis: centum gregarii ſub Suecica ſigna diſtributi. Interim & Briſevvicius tribunus hoſtilem catervam in oppidulo Kitſcha tribus Pilſena milliaribus oppreſſerat, ac compluribus cæſis præfectum turmæ, optionem, tres ſigniferos, & quinquaginta amplius gregarios captivos abduxerat. 22. Jun.

Ejuſdem quoque præſentia animati qui Brixenſem arcem tenebant ſub Pragæ uſque mœnia excurrentes circumjectam regionem tributis ſubjiciebant, nemine obſiſtente. Elnbogam tunc invadere non licebat, ſexcentorum militum præſidio firmatam. Sub eam tamen excurrens Kœnigſmarckius duos pontes, queis Egra inſternitur, deſtruit. Ita late

per-

1648.

In Palatinatum rediens, Waldeccam occupat. 30. Jun.

perſultata Bohemia in Palatinatum regreditur. Ubi copiæ ipſius Falckenbergam arcem ad deditionem compulerant. Præfectus abitum ſibi liberum ſtipulatus fuerat: ſed quia loci, quo ducendus eſſet, ac præſidii in via ſibi adjungendi oblitus fuerat, detentus eſt. VValdeccæ arci munitiſſimæ, in quam provinciales magnam vim rerum ſuarum congeſſerant, centum milites, ſelectique provinciales inſidebant. Ad eam ipſe Kœnigſmarckius accedens jactu aliquot globorum ignivomorum præſidiarios ita exterruit, ut arbitrio ipſius ſe permitterent, ab eodem ſua ſub ſigna recepti. In arce magna vis annonæ, adparatuſque bellici inventa.

In Bohemiam revertit. 29. Jun.

§. 48. Poſtquam inde Noriberga complures currus paratu belli onuſtos accepiſſet, contractis omnibus copiis iterum in Bohemiam vertit. Rumor didebatur velut Elnbogam oppugnaturus eſſet, quo fine & globi ignivomi Waldeccæ inventi vehebantur; ac Copya tribunus magnam annonæ vim à circumjecta regione conquiri juſſerat. Quæ fingebantur avertendis hoſtium ſuſpicionibus, cum revera Pragæ tentandæ conſilia agitaret.

Occaſio invadendæ Pragæ.

Hiſce primus anſam præbuerat Erneſtus Odovvalskius, cui à Regina poſt Streitbergii vocabulum inditum. Is à puero Cæſarea ſigna ſecutus ab infimo militiæ gradu ad ſubtribuni munus adſcenderat, ſed brachio dextro globi ictu confracto laboribus impar in prædio non procul Egra conſederat, eoque colendo vitam toleraverat. Sed ſuperioris anni expeditione prædio vaſtato belli repetendi neceſſitatem inopia imponebat: quo fine apud Cæſarem, ejuſque miniſtros aliquoties militare munus, aut penſionem ambierat: ſed ne ſpe quidem facta repulſus, etſi palam denuntiaret, ni ab ipſis reciperetur, alium ſibi dominum undecunque deſpiciendum. Ita à Cæſareis repudiatus Majo menſe ad Kœnigsmarckium ſe contulerat, qui legionem pollicitus interim menſtruam penſionem conferebat. Ab hoc conſilium invadendæ Pragæ primo ſuggeſtum; etſi ipſe in Apologia ſua, invidiæ declinandæ cauſa, abnuat. Qui & nuper in ea urbe verſatus aditus omnes, munitionumque conditionem, ac præſidii ſtationes cognitiſſima habebat. Ei conſilio exſequendo Kœnigſmarckius à VVrangelio fruſtra peditum manum poſtulaverat. Unde quingentis peditibus, qui Erfordia & Lipſia ſubmittebantur, contentus eſſe cogebatur, cum plures alio exciendi facultatem non haberet. Eoque & conatus intra minorem urbis partem opprimendam coërcendus erat, quod toti urbi obtinendæ vires idoneæ haut ſuppeterent. Quanquam autem Wittenbergius cum ſuis copiis jam iter Bohemiam verſus ingreſſus eſſet, qui & facile jungere ſe illi, ſi deſtinata cognita forent, potuiſſet: haut tamen ratio ſuadebat eidem tam cito, uti res exigebat, de iſtis ſignificare, quod recta per Bohemiam via intuta, ſed per ambages nuntios mittere longum, ac metus erat, ne mora interpoſita hoſti de conſilio iſto ſuboleret. Ita ſolus aleam tentare ſtatuit, ſperans, VVittenbergium ſtatim atque de urbe capta audiret advolaturum, ac tuendæ minori parti, & expugnandæ majori operam ſociaturum.

Kœnigsmarckius deſtinata diſſimulat 10. Jul.

Deſtinatis diſſimulandis primo rumorem ſpargi curaverat, Elnbogam peti; quo ſeneſcente in Pilſenenſem diſtrictum abiit late populatione facta, ac cum provincialibus aliquot uncialium millibus ſuper redimendis incendiis decidit. Nec aliud à ſe agi ferebat, quam ut provinciam qua poſſet tributis ſubjiceret ac Cæſareorum partem in Bavaria VVrangelio incumbentium in ſe averteret.

1648.

Eadem exſequitur. 14. Jul.

§. 49. Mox tamen improviſo ac ſummo ſilentio Raconitzam vertit, quo oppido ne quis excedere poſſet, Odovvalskius cum ducentis equitibus præmiſſus idem circumdedit; qui præfectum vigilum cum quatuor equitibus ibi intercepit. In alias quoque vias, inprimis quæ Pilſena Pragam ferunt, validæ catervæ dimiſſæ acribus cum mandatis, ut ibi ſubſiſterent, ne quis Pragæ de itinere ſuo nuntiare poſſet. Id quod ab illis diligenter curatum ac aliquot tabellarii intercepti. Quo effectum, ut Pragæ per ſummam ſecuritatem præter ſolitas ſtationes nemo in vallo conſiſteret.

15. Jul.

Sequenti die impedimenta, machinas, ac paratum bellicum addito præſidio Raconitzæ reliquit, ac pedites equis qui machinas & vehicula trahebant, impoſuit, inde hora decima antemeridiana tanta cum diligentia iter inſtituit, ut vergente in veſperam die ultra Boboreitzam fluentum tertio à Praga milliari adpelleret, ubi ad crepuſculum uſque copias ſylva tectas ſilentio tenet, interim ductoribus & per hos gregariis deſtinata ſua pandit, ſumma alacritate ob ſpem opimæ prædæ perfuſis. Tum quo ordine invaſio tentanda ordinat, ſinguloſque ut fronde virenti pileum ſignent, in notæ vicem imperat, diſtributis inter duces in prædam Procerum domibus. Qui in armis deprehenderentur, cædi; tum ſi quis è feneſtris proſpiceret, telis peti jubet: ac pontem, eique ſuperſtructam turrim cis Moldam in poteſtatem redigi, ne ex majore urbe auxilia oppreſſis ſubmitti poſſent. Hoc porro ordine copiæ incedebant. Primum agmen ducebat Odovvalskius cum centum peditibus, queis ſclopeta igniaria geſtabantur: cui adjungebatur Optio, ac triginta viri ingentibus malleis, ac ſecuribus inſtructi rumpendis portis, ac trabibus transverſariis, ac pontibus penſilibus demittendis. Poſt eum ducenti pedites ſub Volmaro ſubtribuno, inde Copya tribunus cum reliquis peditibus incedebat, tandem Kœnigsmarckius cum equitatu ſequebatur. Ita circa mediam noctem in monte albo apud Cœnobium adpellebant, cum Pragæ ſtationes pro more viſitarentur. Unde ſuſpicio Kœnigsmarckio facta, velut tumultus in urbe excitaretur. Sed Odovvalskius nihil inſoliti occurrere confirmabat, & mox precibus matutinis per Cœnobia ſignum datum iri. Propius inde ſubeunt copiæ, ac pedites, dimachæque equis delapſi verſus urbem progrediuntur, Kœnigsmarckius cum equitatu retro vicum flammis abſumtum machinæ jactu ab urbe conſiſtebat. Inter horam ſecundam & tertiam Odovvalskius cum ſuis inter duo propugnacula retro Capucinorum Cœnobium in vallum enitebatur & excubitorem à dextris inclamantem quidem, ſed ſclopetum haut diſplodentem per duos milites in foſſam præcipitem dabat. Qui in propugnaculo ad ſiniſtram excubabat ſtrepitu audito profugiebat. Inde Suecici ad portam à Cœnobio Strohof dictam recta properant, cui adpoſita ſtatio non prius tumultum excitabat, quam hoſtem propè ſe conſpiceret; quæ paululum reſiſtens cum optione, qui ibi præerat, à Suecicis conciſa eſt. Porta inde perrupta, pons penſilis demiſſus, trabs transverſaria in ponte trans foſſam diffractus. Quo facto reliqui pedites, qui ad hortum Schlickii Comitis conſtiterant, raptim ad portam ruunt, & una cum Odovvalskio per cavam viam in urbem properant. Tumultu audito ipſe Kœnigsmarckius cum equitatu advolans ur-

bem

1648. bem irrumpit, eamque plane in poteſtatem redigit. Quæ omnia ita facili negotio patrata, ut è Suecicis non niſi unicus cæderetur, vix unus & alter ſauciaretur. In majorem quoque ſeu veterem urbem ſimul perrumpi poterat, ponte jam & porta in altera fluminis ripa occupatis, ni iſto auſo deſiſtendum fuiſſet ob paucitatem peditum; cum in iſta urbis parte octingenti pedites, & decem amplius millia armatorum civium eſſent.

Ingens ibi præda parta.

§. 50. Urbs per triduum direpta, pleriſque etiam domibus per milites licentia efferatos exſpoliatis, quæ à Kœnigſmarckio ductoribus aſſignatæ fuerant. Cæſareum quoque gazophylaceum primo impetu effractum, haut paucis rebus ingentis pretii amotis: pro reliquis ingentem pecuniæ ſummam Cæſarei miniſtri offerebant, ſed quas Kœnigsmarckius Reginæ deſtinabat. Coronam Cæſar nuper avexerat, quæ magno ſtudio quærebatur. Prædam in ea urbe partam quidam ſeptem; alii duodecim millionibus taxabant. Gemmas miles gregarius vili pretio diſtrahebat; inter quos pedes annulum ſex millibus uncialium conſtantem, quinque uncialibus vendiderat. Rudolfus Coloredus Comes, cui urbis cura commiſſa erat, per hortum ſuum in veterem urbem cymba piſcatoria evadebat; reliqui Proceres magno numero capiebantur, quos inter & Cardinalis Harrachius, quem poſt Regina in Sueciam deduci imperabat, ſi ejus ope Eduardum Bragantinum diuturno carcere liberare poſſet; ſed quem Kœnigſmarckius, antequam Reginæ literæ advenirent, modico accepto lytro dimiſerat, quod rumore propinquæ pacis iſte immunis amittendus crederetur. Tum ſuſpicio foret, Gallos ipſius velut ſacerdotis, & Cæſareo miniſterio haut obſtricti liberationem ſine lytro quæſituros. Et jam Regina Cardinalis Mazarini literis petentibus ejus liberationem annuerat. In armamentario octoginta machinæ æneæ, ferreæque diverſi ponderis ac ingens vis paratus bellici reperta. Cæterum captæ Pragæ nuntius poſtridie, quam Oſnabrugæ tranſactum eſſet allatus eſt; qui ſi citius advenisset, pacem retardaturus metuebatur.

Kœnigſmarckius Wittenbergii adventum ſollicitat.

§. 51. Cæterum quia pars urbis cis Moldam à Kœnigsmarckio occupata una cum Regia late diffuſa erat, viginti quatuor propugnaculis circumdata, quibus tuendis aliquot millia militum requirebantur; vix modicæ copiæ iſti obtinendæ ſufficiebant, milite ſemper in procinctu adſtante; nedum ut reliquas Pragæ partes tanto militum, civium ac ſcholarium numero inſeſſas invadere poſſet. Unde pons totus & porta in alteram partem ferens iterum deſerendus erat, ac ſatishabebatur citeriorem turrim, qua minor urbs aditur, tueri. Quanquam id commode accidebat, quod in veteri urbe nullæ machinæ, & exigua copia paratus bellici eſſent; ut nec iſtis facultas foret aliquid in minorem urbem tentandi. Cum igitur obtinendæ Pragæ pluribus copiis opus eſſet, Wittenbergius per literas monetur, ut quantum poſſit adproperaret. Simul mons Laurentii ac

18. Jul.

Regia abſciſſibus firmatur, machiniſque ſequenti die è celſioribus locis in alteram partem detonatur. Contra Coloredus Bucheimium Comitem,

Bucheimius Pragam venit. 17. Jul.

qui Tſchaslaviæ conſidebat, Tabori & Budevveiſæ adverſus Wittenbergium tuendæ propere excitat; qui & ſtatim altero à capta minore urbe die, cum omnibus ſuis intra veteris urbis mœnia ſe conjicit. Eodem & VVittenbergius properabat, de quo antequam referamus, prius, quæ ad iſtud uſque tempus ab ipſo patrata ſint, memorare placet. 1648.

Wittenbergii acta.

§. 52. Is igitur ſub finem anni ſuperioris in Sileſiam regreſſus copias per oppida hibernatum diſtribuerat, noviſque delectibus auxerat. Quo tempore nil memorabile geſtum, niſi quod catervæ in Bohemiam irruptione facta refractarios ad tributa exſolvenda compellerent, oppido quoque Meſericio in montanis Moraviæ ſito ob eam cauſam flammis deleto, ſexaginta civibus cæſis. Inter alios etiam ſignifer cum ſexaginta equitibus Polckenhaina excurrens apud Schmidbergam quadraginta Cæſareos equites, triginta pedites offenderat: quorum hos fere concidit, præfectum turmæ ac ſigniferum cum triginta equitibus, ac quadraginta equis inſtratis captos abduxit. Eodem 18. Febr.

Cum Rege Poloniæ diſceptatio.

tempore diſceptationis nonnihil cum Poloniæ Rege ortum ſuper Oppelenſi & Ratiborienſi Ducatibus, eidem Regi oppigneratis: quibus neutralitatis beneficio ut fruerentur Sueci lubenter annuerant, modo ne Cæſarei ex iiſdem emolumenti quid perciperent. Et hi quidem ſuperiore anno Oppela præſidium deduxerant, ſed nihilo ſecius ſtatis provinciæ reditibus fruebantur, additis inſuper militaribus tributis. Quod cum conventis adverſaretur, VVittenbergius provincialibus denuntiat, tantundem ſibi, quantum Cæſareis exſolvendum. Id quod Præſes provinciæ ad Regem deferebat, diſſimulata tamen exactionis cauſa, ac falſo narrans à Cæſareis provinciam ſemper immunem habitam. Unde Oſſalinskius Poloniæ Cancellarius minaces eo nomine ad VVittenbergium literas dabat. Et ipſe Rex magnopere irritatus jam de copiis eo mittendis agitabat, quæ Suecis reſiſterent; ni Gallicus in Polonia Legatus Vicecomes Bregius iram ejus mitigaſſet. Sed VVittenbergius offenſa Regis è Bregio cognita, quod à Regina injunctum eſſet amicitiam cum Polonis diligentiſſime colere, ac modicam potius injuriam tolerare, quam novo bello anſam præbere, Quæſtorem Sigiſmundum Mullerum ad Regem mittit, qui à VVittenbergio acta ita Regi adprobavit, ut hic certa tributa Suecis earum provinciarum nomine annueret, etſi poſt Regina ea remitti mandaret; ac agnoſceret, ſe tantum honoris, & affectus à Suecicis ducibus, quantum avaritiæ ac injuſtitiæ à Cæſareis percepiſſe.

Uratislavienſibus commercia libera permittuntur.

§. 53. Uratiſlavia urbs à Suecis hactenus eminus obſeſſa fuerat, intercepta ſubvectione; unde cum aliarum rerum, tum lignorum inopia premebatur. Igitur mercatores, ut commerciis libertas iterum permitteretur, apud VVittenbergium inſtabant. Hic cum compertum haberet, ea prohibitione plus damni provinciæ, quam urbi illatum, ac Suecica tributa non parum eam ob cauſam imminuiſſe, facile in petita eorum conſenſit. Ea re cives deliniti, cum mox Bucheimius Comes militem, machinas ac paratum bellicum ex urbe præberi ſibi poſtularet, id nullo modo concedere volebant, Senatu minis territo, ſi ipſis inconſultis talia annueret. Sed & alio mox caſu magis in Suecicas partes flectebantur ejus urbis animi. Joannes Samſonius Bernhardinus Monach⁹, qui hactenus Evangelicorum doctrina pro concione oppugnata ſe jactaverat, Glogoviam clam faceſſens eandem profiteri cœperat. Qua ex re non ipſe ſolum, ſed & ſodales quondam ejuſdem in Dorotheæ Cœnobio ingens odium incurrerant. Quam occaſionem aucupati Jeſuitæ à Cæſare impetraverunt, ut iſtud Cœnobium ſibi traderetur; ac jam per Cæſareum

Com-

1648. Commiſſarium in ejuſdem poſſeſſionem immittendi erat, cum Monachi tumultu excitato civium opem adverſus Jeſuitas implorant. Unde concurſu facto hi parum ab exitio aberant, ni Senatus validam peditum manum his præſidio miſiſſet. Eo facto cum Cæſaris offenſam ſe incurriſſe metuerent Uratislavienſes, à Wittenbergio ſciſcitantur, num quid auxilii à Suecis ſibi expectandum ſit, ſi à Cæſare vis intentaretur? Qui & prolixe omnia pollicitus eſt.

Bucheimius Sileſia excedit.

§. 54. Aſt Bucheimius Comes contracta è Cæſareis præſidiis manu Jeltſcham arcem invadere incaſſum parabat, quod remittente gelu ob circumfluum Oderam, ac paludes adſitos haut facilis ad eam acceſſus pateret. Et cum Oelſâ ac Ohlavia, quibus minabatur, validis præſidiis tenerentur, deſperato ſucceſſu legiones partim per Sileſiam, partim per Bohemiam in hiberna diſtribuit. Quibus tamen otium haut diu indultum mox ad primarium Cæſaris exercitum evocatis. Relictis in Sileſia copiis Sporckius & Meuterus præficiebantur; qui prætorio Glacii ſumto Wittenbergii motus obſervabant.

Wittenbergius in Bohemiam excurrit. 26. April. 27. April.

Hic vere adulto equitatum undique è Sileſiæ & Moraviæ præſidiis Jauræ contrahebat, in Bohemiam excurſionem facturus. Ac primo quidem Braunam, quatuor Glacio milliaribus diſſitam propere pergebat, ubi Hanavii legio hactenus ſtativa habuerat. Sed illa pridie inde ſe ſubduxerat, relictis in oppido centum peditibus & triginta inermibus equitibus, quos Wittenbergius interceptos Suecico ſacramento adegit. Mox cum legiones quaſdam in Glacenſi Comitatu hoſpitantes ſub id oppidum coiviſſe intelligeret raptim eo profectus, ſi qua forte illos invadere poſſet, circumſpiciebat. Sed cum munitiſſimo loco conſediſſe iſtas videret, retro in Sileſiam conceſſit; ubi cum in hoſtem, qui intra munita oppida ſe tenebat, nihil geri poſſet, copias ſuas per ſtativa iterum diſtribuit, Mullero ſummo excubiarum præfecto in Superiorem Sileſiam & Moraviam cum ſueta ibi manu dimiſſo. Cui in reditu fortuna adverſus Awackium tribunum favebat.

Cæſarei vapulant. 30. April. 1. Maji.

Hic cum legione ſua ac duabus deſultorum centuriis in Troppaviæ ſuburbio adpulerat. Eo cognito Mullerus una cum Mohrio tribuno, qui in Moraviam abiturus erat, nondum orta luce in illos tendit, ac excubitorum ſtatione fuſa ſimul in hoſpitia irrupit. Ipſe tamen tribunus cum aliquot ductoribus trans flumen, quo Sueci per tenebras vadum non ſtatim invenire poterant, hoſpitatus, in oppidum evadendi ſpatium nanciſcebatur. Capti ſub ipſum oppidum ducenti quinquaginta milites cum multis ductoribus, ſexcenti equi, ſex ſigna & quatuor uncialium millia. Sarcinæ igne tectis injecto conſumtæ.

Wurbenius Comes rem bene gerit. 28. Maji.

§. 55. Interea dum pedites ac machinæ è Pomerania expectantur, quæ ſub finem Maji demum Glogoviæ adpellebant, Wurbenus Comes ſemel iterumque rem bene geſſit. Is viginti tribus equitibus ſtipatus Oppelæ ob privata negotia egerat; qua vix digreſſus fuerat, cum præfectus vigilum Kottaliiskius cum quadraginta equitibus ipſum intercepturus ad oppidum adpulit.

26. Maji.

Sed ejus diſceſſu cognito in oppido die inter pocula exacto ſub veſperam diſcedens in prato arboribus tectus ſecurus quieſcebat, ephippiis detractis. Aſt Wurbenus ea re intellecta cum ſuis improviſus ingruit, ac præfectum illum cum omnibus equitibus, præter tres qui cædebantur, & quatuor qui fuga ſe ſubduxerant, intercepit, quadraginta quatuor equis ſimul nactus. Poſtera die dum Liſchwiciam cum captivis ſuis tendit, nuntiatur, aliam Cæſareorum catervam, ſexaginta equitum in propinquo verſari. 1648. 27. Maji.

Unde is apud captivos ſex duntaxat equitibus relictis, cum reliquis ſeptendecim in hoſtem vadit, commodum tunc equos pabulo reficientem, ac repente impetu dato territum diſſipat, viginti tribus interceptis. Ita duplum amplius captivorum numerum Liſchwiciam perducit. Contra Valentinus Cæcus vulgo dictus excurrendi ſolertiſſimus, è Sileſia in Saxoniam uſque penetrans, ſummo mane ſuburbium Halæ irruperat, ubi Suecici equites ſecurius agebant, quorum quatuordecim, cum quadraginta equis captivos abduxit, cum ſubtribuno Iſraele, & præfecto turmæ. 21. April.

Wittenbergius in Bohemiam tendit. 21. Jun.

§. 56. Porro Wittenbergius rebus in Sileſia diſpoſitis cum copiis ſuis Glogovia demum verſus ſuperiorem Sileſiam movet, ac in Polonica ripa iter facit, cum Oelſæ munitiones detraxiſſet ac præſidium inde abduxiſſet, velut re cum Uratislavienſibus compoſita inutile. Jeltſchæ iterum cis Oderam regreſſus Hauſſam vertit, ubi Mullerus cum copiis, quæ in Superiore Sileſia & Moravia in ſtativis egerant, ipſi junctus eſt. 29. Jun.

Inde præter Glacium in Bohemiam Albim verſus, prout Wrangelius juſſerat, tendit. Cui ſe oppoſiturus Bucheimius Comes quantum poterat Cæſarei militis apud Kœnigsgræciam contrahebat. Wittenbergio è Sileſia digreſſo Lignicenſes Jauram oppidum ſubito impetu opprimunt, arce tamen, in quam plerique Suecici refugerant, fruſtra tentata. Unde iſti oppidum in cineres redigunt. Jam Lignicia plures copiæ arci expugnandæ adducebantur; quæ ſubmiſſa à Wittenbergio equitum manu retro faceſſunt. Incendio Jauræ vindicando Sueci quædam prædia Ligniciæ vicina inflammant, in quos dum Valentinus Cæcus erumpit, ipſe interceptus Glogoviam deducitur.

Wittenbergius Pragam properat.

§. 57. In Bohemiam veniens Wittenbergius, aliquot per dies ad Skalitzam ſubſtitit annonæ congerendæ, ubi ab excurſoribus complures hoſtium catervæ profligatæ, nec pauci captivi abducti. Inter alia Cæſareus vigilum præfectus, parvulus Joannes vulgo dictus, cui Merheimii poſt vocabulum inditum, cum centum ſexaginta equitibus ſub ipſa Suecorum ſtativa procurrens, Nachotum uſque rejectus eſt, viginti cæſis, triginta captis poſt ſe relictis. 15. Jul.

Skalitza dum Suecicus dux movet, & ex itinere Clumnitzam arcem invadere parat, nuntius de intercepta à Kœnigsmarckio Pragæ parte advenit. 17. Jul.

Unde accelerato itinere eadem nocte Podiebradæ Albim tranſit. Inde Brandeiſiam vertit, ubi trecenti hoſtium equites pediteſque ſe collegerant: qui ipſius adventu trans pontem, cui ignem injiciebant, ſe receperunt: ad quos perſequendos, cum abjectis armis paſſim diffugerent, miſſa caterva triginta captivos abſtraxit. 18. Jul.

Tandem Pragam trans Moldam attingens, in campo, cui à Xenodochio vocabulum conſedit. 20. Jul.

Poſtera die inter portas à Xenodochio & patibulo dictas quatuordecim machinis mœnia urbis verberare cœpit. 21. Jul.

Sed cum hoſtis pleraſque copias è Veteri ac Nova urbe eo contraxiſſet, ac decuplo majorem numerum Suecis opponeret, ſatis perſpiciebat vi adhibita militem fruſtra conſumtum iri.

Ad Kœnigsſalam conſidet.

Eam ob cauſam, & quia conjiciebat hoſtem auxilia Pragenſibus ſubmiſſurum, ab urbe recedens Kœnigſſalæ conſedit, ſubvectionem urbi frequentiſſimæ intercepturus, ſimul Bucheimii conatus, qui Pragæ agebat, & ſi qui aliunde accederent, obſervaturus. Tum ut Kœnigs-

1648. nigſmarckio pro re nata ſubvenire poſſet, ponte
Moldam apud Pupencium, qua tribus inſulis flu-
men interſtinguitur, inſtravit, atque iſti unde-
cim peditum centurias ſubmiſit, tuendæ eo me-
lius minori urbi, quæ indies magis operibus firma-
Idem Tabor oppidum occupat. batur. Sed cum ad Kœnigsſalam deſidendo ope-
ræ ſe pretium haut facere perſpiceret, impedi-
mentis in minorem urbem miſſis, & acceptis à
Kœnigſmarckio aliquot equitum legionibus, Ta-
5. Aug. bor verſus movit. In itinere Kanopitſcha arx à
7. Aug. Cæſareis inſeſſa citra exceptionem ad deditionem
8. Aug. compellitur. Poſtero die copiis Tabori admotis,
vi oppugnare id inſtituit; quod Damus tribunus
inſidebat cum ducentis militibus, ac ſeptingentis
armatis Provincialibus. Cum acceſſibus factis
ſub munitiones exteriores Suecicus miles ſucceſſiſ-
ſet, animadvertit VVittenbergius pleroſque pro-
pugnatores in exterioribus illis munimentis conſi-
13. Aug. ſtere, raris per mœnia ſtationibus. Igitur tota vi
aſſultum ad ea dare inſtituit; quo & oppidum
ipſum paucorum gregariorum, qui cadebant, aut
ſauciabantur, jactura expugnatum eſt. In eo ipſe
præfectus, ſubtribunus, centuriones aliquot, &
alii ductores, tum VVallenſteinius Comes ac No-
bilitatis Provincialis magnus numerus, ſimul
quatuor vexilla capiebantur. Sed & ingens prædæ
vis parta, quod tota circum vicinia pretioſas ſuas
res eo congeſſiſſet.

Idem Pragam revertit. §. 58. VVittenbergius ſolo æquatis, quæ Ta-
bori oppugnando excitaverat operibus, ac oppi-
do milite firmato, propere Pragam remeat, ubi &
18. Aug. aliquot centurias pabulatorum hoſtilium, queis
adventus ipſius inopinus contigerat, intercipit. Eo
abſente Cæſarei ex Veteri Urbe Minorem ſubito
impetu opprimere tentaverant: ſed cum nihil diſ-
ſoluti inveniſſent, multis ſuorum deſideratis re in-
Rubra Domus & Teſchena occupantur. fecta repulſi ſunt. A Kœnigſmarckio miſſus Can-
nebergius tribunus cum equitum manu, ducen-
tiſque dimachis, & duabus machinis arcem, cui
Rubræ Domus vocabulum, deditione in poteſta-
tem redegit. Ab eodem hinc Teſchena eminus
circumſeſſa, poſt ſubmiſſo cum pluribus copiis
27. Aug. Copya tribuno vi impetitur. Poſt aliquot dierum
obſidium exterius propugnaculum, ſimul poſt ho-
ræ pugnam veſtibulum arcis aſſultu expugnatum.
5. Sept. Unde fracti animis obſeſſi citra exceptionem ſe
6. Sept. dediderunt. Arcem inſederat ſubtribunus Stib-
lingerus cum tribus centurionibus, ac trecentis tri-
ginta gregariis, è quibus centurio unus cum tri-
ginta amplius gregariis occubuerat, totidem fere
ſauciis. Suecorum non niſi undecim ceciderant,
cum excubiarum præfecto, totidem vulneratis.
In arce inſignis copia adparatus bellici, ac annonæ
cum decem machinis reperta.

Wittenbergius Budevveiſam tendit. §. 59. Interea ex interceptis literis intellectum,
Schlickium Comitem Conſilii bellici Præſidem
circa Budevveiſam copias contrahere Pragæ ſub-
venturas, quo & è Sileſia quicquid ibi erat mili-
tum, ac è Stiria ingens numerus coibat. Illis diſ-
jiciendis antequam in juſtum exercitum adoleſce-
rent, VVittenbergius eo excurrere decrevit. Quo
fine peditatu cum machinis & impedimentis intra
6. Sept. minorem Urbem repoſito, Praga iterum diſceſ-
10. Sept. ſit, ac quarto poſt die ſtativa Schneideri tribuni
diluculo attigit, ſed qui media nocte Crumnaviam
faceſſens reliquis copiis ad Budevveiſam ſe junxe-
rat. Inter quæ VVittenbergius Sporckii impedi-
menta intercepit. Ac in illa, quæ verſus Auſtriam
Superiorem properabant, emiſſa caterva non ſper-
nendam eorum partem cum pluribus ductoribus,
ac quadringentis equis abripuit. Eodem & Miſli-

ckius, qui tunc copiis ad Budevveiſam præerat, 1648.
iter intendebat: quem VVittenbergius viris equiſ-
que defatigatis cum perſequi haut valeret, Bude-
vveiſam, inde Pragam retrovertit. Cæterum
Schlickius Bucheimium Comitem ad ſe Bude-
vveiſam evocaverat, ſi abſque periculo id fieri
poſſet. Is cum Meutero ac multis ductoribus,
ſimul quadringentis equitibus Praga iter eodem
ingreditur, cui Garnierus præfectus vigilum in
via ſe adjungit. Sociaverant ſe multi procerum,
qui eo præſidio freti ſe ſuaſque res pretioſas peri-
culo, quod Pragæ imminere videbatur, ſubdu-
ctum ibant. In hos VVittenbergius ſub veſperam 13. Sept.
uno milliari à Budevveiſa improviſo impingitur.
Ubi Cæſareis ſtatim in fugam verſis Suecici acriter
inſiſtunt, ac quod iſtorum equi defeſſi forent,
multos cædunt, plures capiunt: reliqui ægre in
Frambergam arcem Cæſareo præſidio inſeſſam
evadunt. Inter captos erat ipſe Bucheimius Co-
mes, Meuterus ſummus excubiarum præfectus,
Naſius & Renſius tribuni, Joannes Chriſtopho-
rus VVallenſteinius & Noſticius ſubtribuni, multi
præterea variorum ordinum ductores ac trecenti
quinquaginta gregarii: præter ingentem auri ar-
gentique vim. Ea Bucheimii clades tantum Lin-
cii terrorem dedit, ut quicquid inſignium eſſet ci-
vium inde profugeret. His geſtis ad Kœnigſalam 17. Sept.
VVittenbergius iterum conſedit, captivis in Mi-
norem urbem tranſmiſſis, magno cum deſiderio
Caroli Guſtavi Palatini adventum præſtolatus.

§. 60. Regina quippe ut tam diuturno bello ex- Summum belli imperium in Carolum Guſtavum confertur.
tremam imponeret manum, Carolo Guſtavo Pa-
latino ſummum belli per Germaniam imperium
contulerat. Quin & ſucceſſorem ſibi Regni,
quantum in ſe, animo deſtinaverat, proxima ſibi
cognatione junctum, & ad Carolum IX. Sueciæ
Regem per matrem genus referentem, qui Regi-
næ avus paternus erat. Vulgo quoque ejuſdem
thori conſors fore credebatur; de quo & ipſa nu-
pero Ordinum conventu his orantibus, ut jam vi-
ceſimo quinto ætatis anno cœlibem vitam exuere
vellet, ſpem feciſſe viſa fuerat, ut tamen tempus
ei perficiundo ſuo arbitrio reſervaret. Interim
ſibi juxta ac Regno haut alium fidum magis di-
gnumque judicabat, cui tanti momenti bellum
committeretur: cui & campus heic pandebatur
expromendæ virtuti, quam prœmium corona
manebat. Nec dubitabat Regina, quin ipſum
miles ſummo cum gaudio, duces queis præfere-
batur citra ægritudinem ſuſcepturi eſſent, Im-
peratoriis artibus prævalentem, animo intrepi-
dum, manu ſtrenuum, exercitibus ſpectatum,
liberalem citra profuſionem, conſtantem, juxta
ac moderatum, & conſilii capaciſſimum. Credi-
dere quidam & aliam cauſam Imperii in hunc col-
lati, quod plerique cæterorum ducum Wrange-
lium imperantem dicerentur dedignari, velut ju-
venem, animo elato, propriæque ſententiæ per-
vicacem, nec ſat liberalem. Cui quo minus pa-
rem cum anteceſſoribus autoritatem adquireret in
cauſa fuerit, quod Torſtenſonius Provinciam Po-
meraniam hactenus retinuiſſet, quodque occaſio
defuerit æque illuſtres atque hic actiones patran-
di, diſerte vetito, ne forte deſiderio gloriæ adqui-
rendæ præliorum ancipitia tentaret. Tum & ex-
hauſtis paſſim hoſpitiis attenuato lucro miles
ægreſcebat. Sed præfecto jam exercitibus Carolo
Guſtavo invidia in Wrangelium minuebat, nec
huic pudori eſſe poterat, tantum natalibus emi-
nenti obtemperare. Qui & ut Imperii genere,
reli-

1648. reliquos duces anteiret, *Generaliſſimi* vocabulo mactabatur. Tanto muneri ſuſtinendo velut ſuccenturiati deſtinabantur Carolus Guſtavus Wrangelius, & Caroli affinis Magnus Gabriel Gardius Comes, ſummi ducis in Suecicum ac Finnonicum militem titulo, quorum conſilio in arduis belli negotiis uteretur, adjuncto etiam, ſi opus videretur, Wittenbergio & Kœnigſmarckio. Wrangelio inſuper, ne ſe velut in ordinem redactum ægre ferret, provincia Pomeraniæ cum duodecim millium uncialium annuorum ſalario, ſimul Bremerværda dono confertur. Tum Kœnigſmarckio, quem rebus ſuis per Germaniam neceſſarium judicabat Regina, cum haut ſat æquo animo VVrangelii imperiis obnoxius ageret, proxima à ſummo duce dignatio tribuitur. Ad autoritatem novo duci circumponendam valida ſupplementa ad exercitum perducenda adjunguntur, bis mille quingenti equites, mille quingenti pedites, Suecicæ ac Finnonicæ nationis; ſimul ut ad extremum usque vacillantes Cæſarei bona tandem fide ad pacem amplectendam compellerentur, & ut hoſti par foret, ſi forte auxilia Gallica deficerent. Etſi recens è Suecia miles fere per præſidia diſponeretur, veterano inde in expeditionem educto.

Carolus Guſtavus Reginæ nuptias ambit. 15. Junii.

§. 61. Cæterum antequam in Germanicam expeditionem è Suecia diſcederet Carolus Guſtavus, viſum eſt extremum conatum expromere, ſi Reginam permovere poſſit, ut in diu ſollicitatas nuptias conſentire velit; ſuper quibus ut plano reſponſo potiretur, per Magnum Gardium & Joannem Matthiæ, Stregnenſem Epiſcopum, quo præceptore ipſa quondam uſa erat, inſtiterat. Eo fine Regina iſti ad ſe evocato poſt brevem cunctationem exponit, ſibi propoſitum, duobus hiſce viris arbitris de intentione, ac voluntate ſua circa expetitum ab ipſo connubium declarare non per blanditias, & ſimulati affectus verba, ſed ſerio, & Deo teſte: ſe uti ſpem nuptiarum ſuarum ipſi non adimat, ita nec plene ipſum certum de iisdem reddere poſſe; promittere tamen ſe nemini mortalium, præter ipſum nubere velle, ſi omnino matrimonium inire ſibi placeat. Quod ſi autem matrimonio abſtinere decreverit, ſe ad Regni ſecuritatem & ſalutem laboraturam, ut is ipſi ſucceſſor, ac Princeps hæreditarius conſtituatur. Plura polliceri ſe non poſſe, & ſi hac declaratione contentus non ſit, quid huic addat, ſibi non ſuppetere. Cum adhæc Carolus Guſtavus ſilentio defixus adſtaret, Regina pergebat, hanc quam expoſuerit, ſuam eſſe ſententiam, nec fucum ſe illi facturam: nec adhuc ſecum in alterutram partem ſuper matrimonio ſtatuiſſe; & quod ipſa nunc promittat, non intuitu ſui, aut ipſius fieri, ſed ob bonum publicum, & ſalutem, ac ſecuritatem patriæ ſicuti &, quod nunc cum imperio in Germaniam ipſum mittat haut alio fine fieri, quam ob officia, quæ Regno ab ipſo præſtitum iri ſperet. Unde & eidem, ſi quid humanitus ſibi accidat, ſuper regno, nec minus Regno de ipſo cavere velit, ut eum in eventum in ipſum unice reſpiciat. Et hanc firmam ſibi ſtare ſententiam. Ad quæ Carolus Guſtavus poſt actas pro exhibita ſibi benevolentia gratias reponebat, utique placito Reginæ adquieſcendum. Cæterum ſibi unice nuptias cordi fuiſſe, & adhuc eſſe; eamque ſedere mentem, ut hac ſpe decollante, reliqua inſuper habiturus ſit. Hoc reſponſo Regina paulo commotior pertinaciam ipſi exprobrare, & quod ipſe æſtimare haut norit, quæ ex re ſua ſint. Addebat tamen, ſe exequendæ ſuæ intentioni proximis Comitiis apud Ordines velle proponere ſuper ſucceſſione ipſius ad regnum, hiſce eo facilius ſuffragaturis, quod iisdem jam antea ſpem de connubio cum ipſo fecerit; & quia iſtud tunc ob abſentiam ipſius compleri nequeat, ſaltem ſucceſſorem eundem, & hæreditarium Principem declarandum. Ac ut apertius cum ipſo agat, etſi nondum certi quid ſuper conſummatione matrimonii decreverit, eousque tamen ſeſe tempus definituram, ut plena declaratio fieri debeat tempore coronationis, quo viceſimum quintum annum compleverit. Ac ſi tunc nihil certi ea ſuper re conſtituerit, omnem ſpem tunc fore conſumtam. Nemini ſe tamen matrimonio jungendam præterquam ipſi; id quod eidem ſufficere queat, nec temere ullam aliam virginem ea obligatione ſeſe induituram. Interea ſuo favore & promiſſo fretus divinum Numen in vota vocaret, ut gratia ſua huic negotio adſpiret, quo utriusque vota ad fauſtum ſcopum promoveantur. Se quidem voluntati divinæ reluctari nolle, ſed patriæ ſalutem ante omnia habituram, teſtata ſancte, cupere ſe ipſius fortunam promovere altius, quam ipſe cogitare, aut deſiderare queat. Adhæc Carolus Guſtavus grates ingeminare; tum orare, ne in ſiniſtram partem accipiat, ſi ipſe omnem ſuam ſpem in matrimonio defigat: reliqua omnia à ſe non deſiderari, ac tenui ſe fortuna contentum eſſe poſſe, ubi matrimonii ſpe fruſtratus ſit. Quo caſu Sueciam deinceps nunquam viſurus ſit. Eo reſponſo Regina irritata ſævitatem animi ipſi objicere, & indignum ipſum eſſe gratia exhibita, ac fabulis eſſe ſimilia, quæ agitet. Et ſi mens tam læva foret, ut talia ſuſciperet, mox miſeriis circumventum fera facti pœnitentia incaſſum tactum iri. A Numine ipſum nequaquam privatæ vitæ, aut ut paternis prædiis colendis vitam toleret, ſed altioribus deſtinatum, eoque nefas eſſe placito divino reluctari. Sed & ſat perſpectam ſibi ipſius indolem ejusmodi ſortis incapacem; eoque inanibus ſermonibus ſuperſederet. Carolus Guſtavus contra ſerio iſta abs ſe dici aſſeverare, juramento confirmans decretum ſibi nunquam iterum videre Sueciam, ni matrimonio Reginæ potiatur; cujus rei plures ſibi, eæque graves rationes ſint. Multis inde de infelicitate ſua queſtus, quod à Regina nihil affectus adverſus ſe ſentiat circa complendum matrimonium de quo & ante biennium ſignificarit, non ob affectum in ipſum, ſed quia Ordines Regni id tam vehementer rogent, in matrimonium ſe demum conſentire poſſe, in ipſius arbitrio relinquens, an hac conditione amplecti velit; quæ conditio tunc eidem duriſſima fuerit viſa. Adhæc Regina; affectum eundem adhuc perſiſtere, nulla circa matrimonium in alterutram partem inclinatione; ſed quicquid horum faciat, unice patriam à ſe reſpici, cujus ſalus ſe, ac Palatino potior ſibi habeatur. Ac ni norit, hoc eidem bono cedere, hautquidquam ad hancce declarationem fuiſſe deſcenſuram. Carolus Guſtavus demonſtrabat, ſe maximo ſuo cum dolore ſæpe intellexiſſe, quod Reginæ diſplicuerit, ipſum de nuptiis inſtitiſſe, deque ſuo amore frequenter teſtatum; ex quo nil aliud lucri perceperit, quam ut gratiam Reginæ erga ſe imminuerit. Eoque ſe maximos animi dolores ſæpius ſenſiſſe, deſperato deſiderii ſui optato exitu, cum ſatis proſpiceret, quid malorum & moleſtiarum ſibi immineat, ſi diutius deſtinatis ſuis urgendis perſeveret. Et ſæpius ſibi imperare con- 1648.

1648. nixum, Numenque in vota vocaſſe, ut deſiderio iſto liberetur, ne in odium Reginæ maximo ſuo cum damno incurreret, averſa ipſius ab ea re voluntate, & nulla ſucceſſus ſpe. Sed cum deſiderio ſuo fruſtra luctatum, deprehendiſſe inferiorem ſe affectui iſto exuendo, ſed quotidianas inter animi agitationes amorem non minus, quam dolores incrementa cepiſſe; id quod tanto magis ſe excruciet, quod eo ipſe Reginæ ſe quam maxime diſplicere animadvertat, ad hæc Regina; plura penes ſe non eſſe, quam quæ jam dixerit, nec fucatis verbis ſe ipſi impoſituram. Cæterum quæ promiſerit ſancte ſervaturam, nec plus, nec minus à ſe ipſum habiturum. Ulterius tamen ſe declarare, quo gratam ſe pro tam tenero affectus ſenſu de quo teſtetur, exhibeat, ac certo polliceri, ſi Ordines permovere nequeat, ad jus Hæreditarii Principis in ipſum conferendum ſe utique eidem nupturam, idque certo futurum, & fortaſſe utrumque; quamprimum id commode fieri queat. Sed quod in præſens de connubio conſummando penitus ſtatuere haut poſſit, peculiares obſtare cauſas, ac ſibi aliquas adhuc res è medio removendas, antequam nuptiæ fieri queant, & præcipue antequam coronatio facta, & reliqua omnia expedita ſint. Interea ipſi campum patere famæ, & gloriæ conciliandæ in commiſſo imperio, quo collato id reſpexerit, ut eo liquidior eidem ſpes ſit vel ad connubium, vel ad ſucceſſionem Regni, de quo Regina ſecurum ipſum eſſe jubebat, mota ad iſthanc gratitudinem per affectum erga ipſam expromtum, tum & emolumento patriæ. Carolus Guſtavus contra verbis ſe defici ferebat, quibus condignas Reginæ gratias exponeret, ſeque tanta gratia indignum; ac ſi iſtud non eo modo abs ſe acceptetur, uti Regina velit, rogare, ne in ſiniſtram partem id accipiat, ſed vehementiæ affectus ſui id adſcribat, cui imperare non amplius penes ſe ſit, proteſtatus ſibi nihil aliud quæri, quam Regina ipſa potiri, nec ab ambitione ſua alia ſibi inania ſuggeri. Ipſam de obſequio & devoto corde ſuo ſecuram eſſe jubens, quod ſpes ſit ita ſe eidem approbaturum, ſi nuptiis tam felicibus potiri detur, ut Regina gaviſura ſit promtiſſimo ſuo obſequio omnibus ejus imperiis capeſſendis, nec ulla alia ſibi cura quam ipſius Majeſtati obſequi. Regina contra: ſe nihil quoque aliud ab ipſo expectare, nec ſe ex ſua parte quid omiſſuram, quod ejuſmodi animo reſpondere debeat. Sed Carolus Guſtavus ad prius dicta ſubinde revolutus, ingerebat, ni Reginæ nuptiis beari poſſit, cætera omnia à ſe deſpici, & exigua aut nulla etiam fortuna contentum victurum, nec ullum vanæ ambitioni à ſe relinqui locum, ſed nunquam iterum viſurum Sueciam, ni matrimonium ſibi ſit promiſſum. Regina contra de ſervando ſuo promiſſo teſtari, quod Deo adſiſtente effectui daturа ſit, fideli ipſius erga ſe affectu mota, cujus fructum uberem ipſe percepturus ſit. Ille viciſſim, iſtud ſummopere à ſe æſtimari, ac enixe rogare, ut ipſa de fideli ſuo affectu in eandem certa eſſe velit. Cæterum ut ipſa potiatur, ſummam ſibi votorum eſſe: & ſi Regina plane matrimonium abnuat, ſe cupere, ut iſta, poſtquam ſervitiis ſuis pro lubitu uſa fuerit, munere jam injuncto ipſum exſolvat, nec amplius in Sueciam revocet, cujus adſpectus ſibi eo caſu acerbus ſit futurus. Reginа iſtud abnuere, nec ſe poſſe aut ipſius conditionem admittere extra Regnum in negotiis togatis ejuſdem opera uti, ubi pax concluſa fuerit, pertinaciam denuo ipſi exprobrans. Contra Carolus Guſtavus rogare, ſi munere jam collato decedendum ſit, Reginæ placeat ita rem moderari, ut id ſalva ſua exiſtimatione fieri queat. Ac conſidere, ſua ſe miniſteria, Reginæ & Regno exhibenda, Deo & conſcientiæ ſuæ adprobaturum. Simul decretum ſibi eſſe, ſi vel maxime votis ſuis exciderit, actionibus ſuis haut eo ſecius demonſtrare, honeſtatem ſibi ac fidem, ſtudiumque bene merendi uſque quaque conſtitiſſe, nec ſanguini ſe, vitæque peperciſſe, nullo alio fructu, quam ut bene egiſſe videatur. Nec deinceps ullum ſibi vitio verſurum, ſi ad quietem, & ſolitudinem ſe recipiat. Regina viciſſim: ſe iſtud, ne fiat, præventuram, nec ullam querendi cauſam ipſi præbitum iri. Alias ſe utique ipſius fide adquieſcere, cujus virtutis maximum ſit pretium. Et ſi ipſe aliter, quam bene agat, Deum vindicem fore, idque ipſi maximo damno ceſſurum. Se quidem omnia in ipſius incrementum facturam, prout id Deo ſe adprobaturam confidat, queſta ab eodem non plus fiduciæ in ſe collocari, ſimul teſtata ſe promiſſis jam factis nil poſſe addere. Nam ut maxime ipſa tam ardenti ejus deſiderio capta ſtatim connubio ipſum ſociare inſtituat (quod tamen ſecus ſe habeat) tamen ſtatum, & dignitatem ſuam non permittere confeſtim matrimonium iniri, niſi prius quibuſdam negotiis expeditis, & præcipue coronatione. Igitur iſtud tempus eidem expectandum. Alias non mereri ipſum gratiam exhibitam, ni hac declaratione adquieſcat; nec noſſe, quid ſua dignitas ferat, & quæ ſit inter ſe, & ipſum differentia; imprimis ſi oblatam ſucceſſionem in Regno recuſet; contra quam quæ ab ipſo jactentur, inanes ſermones eſſe; & facile ſolitudinis tædium ſubiturum, ingenio ad eandem haut attemperato. Carolus Guſtavus ad hæc: Id vero ſummum ſibi infortunium fore, ſi Regina taliter de ipſo ſentiat, imprimis iſta ab ſe ſimulate, & non ſerio dici; quod fortaſſe etiam de affectu ſuo erga ipſam, de quo teſtatus ſit, judicet. Sane ſi præſciſſet, antequam in Sueciam reverteret, Reginam ſententiam ſuam circa promiſſum matrimonium à teneris ſibi factum mutaturam: nunquam ſe huc fuiſſe venturum, ſed aliam vitæ honeſte exigendæ rationem fuiſſe initurum; ac melius facturam fuiſſe Reginam, ſi de hac ſua ſententia ipſi antea ſignificarit. Ad quæ Regina, omnia quæ teneris annis promiſſa ferantur ignorantia ejus ætatis facta, ubi ne prædium quidem ruſticum alienandi poteſtas ipſi erat, nedum ſe ipſam deſponſandi; quod negotium tam multæ conſiderationes comitentur. Unde ſe iſtis promiſſis, ſi quæ facta ſint, haut teneri, ſed omnem illam obligationem irritam declarare. Enimvero nunc factis pollicitis ſe firmiter ſtaturam, queis ipſe contentus eſſe debeat; at ſat honoris id eidem eſſe, ſi tali fortuna dignus æſtimetur. Et ſe apud omnes faſſuram, de matrimonio jam decretum eſſe. Quod ſi & mori ipſum contingat in hac ſpe, ac omnium de eodem opinione, ſat honoris id eſſe, licet reipſa eo haut potiatur, ac multos ſummæ felicitatis loco habituros, ſi tali hominum opinione digni judicentur. Carolus Guſtavus viciſſim: adquieſcendum ſibi utique eſſe, quod divinitus ſibi imponatur ac obtingat, nec habere, quod Reginæ contradicat, ſed contentum eſſe oportere, quid ipſi facere placuerit, poſtquam nulla ratione cogi queat. Alias ſibi haut id eſſe ingenium, ut vana ambitione demulceri gaudeat, ac fama talem ferri, qualis fieri reipſa nequeat. Et Erico Oxenſtiernæ exiguo fuiſſe honori, de matrimonio ipſius cum Regina publicam famam fu-

fuiſſe

1648. iſſe diſſeminatam. Ad hoc ſtatim Regina interrupto ſermone; ingens inter ipſum, & Ericum Comitem fuiſſe diſcrimen, & grandi ipſum præ hoc prærogativa gaudere; ac putare, ſe cum Palatino aliter egiſſe, atque cum Erico Comite. Et ſi id diſcrimen ignoret, indignum eſſe oblato honore nec minus iis dotibus, quibus divinitus ſit ornatus. Carolus Guſtavus ad hæc nil aliud, niſi de matrimonio iterare, in quo omnia ſibi ſint ſita. Tum Deum precatus, ne ſe Reginæ ſuperſtitem eſſe patiatur in aliqua reip. parte conſtitutum, procerum arbitrio ſubjectum, quibuscum ſibi nunquam ſit conventurum; quin maximas ab iisdem moleſtias ſibi imminere quorum ſanguine manus ſuas maculare abhorreat: ac tutius ſibi eſſe, cogitationis ac ſpei ſuper Regno expertem agere. Regina reponebat: ni ipſa noſſet patriæ id expedire, eundem ſucceſſorem conſtitui, id conſilii haut capturam fuiſſe; ac facile ſe proſpecturam, ne ſanguine eorum, quos honoribus ſuis obſtituros metuat, maculandus ſit. Et cum ſperet per ipſum imminentia patriæ mala evitatum iri, ac omnibus ipſius mores probari, perſuaſum ſibi eſſe, è Numinis favore hæc omnia promanare; id quod ni & ipſe condigne agnoſcat, oblata gratia indignum eſſe. Inde & id dubium movebat Carolus Guſtavus; cum Reginæ declaratio circa *matrimonium in neutram* partem facta fuerit, id ſe non poſſe aliter intelligere, quam ejuſdem affectum quoque intuitu matrimonii ineundi æque eſſe indifferentem, & non magis in ipſum, quam alium ferri. Quid ſi igitur Regina peculiari affectu in poſterum à pollicitis ipſi factis divertatur? Regina ſtatim interrupto iſtius ſermone; hæc tantum expiſcandæ ipſius menti jactari; id quod fruſtra ſit. Nam ſe haut teneri cuiquam cogitata ſua pandere, aut de iis rationem reddere: ſed jam dictis adquieſcere, nec promiſſis ſuis in præſens quid addituram aut demturam, ſed eadem ſancte ſervaturam. Eaque cautione ipſum contentum eſſe debere, reliquorum ſecurum. Jubebat inde Regina, iſta ſilentio premi, ut nemo aliter judicare poſſet, quam ſuper connubio omnia eſſe tranſacta, id quod ipſa quoque apud alios teſtatura ſit. Addebat Carolus Guſtavus, ſi Regina literis ſuis ad ipſum ſcribendis quædam non ſeria inſerere vellet, ad alios in falſam opinionem inducendos, ut certis iſta notis deſignare velit. Illa contra monebat, ne is ipſius literas in alium ſenſum interpretari velit, quam prout nunc teſte Deo, & arbitris Magno Gardio & Joanne Matthiæ promiſerit. Tum ut de hoc negotio per Parentem ſuum, & Joannem Matthiæ ulterius per literas agat, ſimul cum Regina Maria Eleonora per eoſdem agi curet, velut de re jam confecta, id quod & ipſa apud Archiſtrategum cumprimis, & Cancellarium teſtatura ſit. Poſt varios hinc inde ſermones & diſceptationes tandem Regina monebat, ut Carolus Guſtavus ipſius ſententiam ſequatur, ac Numinis auxilio, ipſiusque favore confidat. Hic contra Reginæ gratias agere, Deumque invocare, ut id negotium ita reſpicere dignetur, quo idem Rei Chriſtianæ emolumento, ac utriusque felicitati promovendæ cedat; de cætero voluntati divinæ ſe ſubjecturum, cujus & pacem perpetuo exorare velit. Quod item Regina facturam ſe aſſeverabat. Denuo Carolus Guſtavus laudata Reginæ ſententia in grates & vota effundi; ac denique veniam petere, quod forte liberius ſenſa animi ſui expromſerit, quam illo loco expediebat: quod Regina benigne accipere, & ex eo de candore ſuo judicare velit; ſicuti & ipſe ex inconcuſſo affectu omnem fiduciam in bonitate Reginæ adverſus ipſum collocaverit. 1648. Quam excuſationem Regina benevole accipiebat, ſimul candorem, ex quo iſta profecta ſint, æſtimari à ſe fatebatur. Inde qui adſtabant arbitri ad mutuam iſtos benevolentiam hortabantur, & ut Regina Caroli Guſtavi fidelitati, hic iſtius gratioſæ diſpoſitioni firmiter niteretur. Iſta tunc inter Reginam & Carolum Guſtavum diſputata operæ pretium viſum fuit heic prolixius inſerere, è commentariis ipſius Caroli Guſtavi manuſcriptis fere ad verbum expreſſa. Idem dehinc poſt ſacramentum Reginæ dictum iter ſumma vi adornabat. 23. Maji. Idem in Germania adpellit. Sed adverſis ventis per Junium menſem detentus, Julio demum portu Dalerenſi ſolvens in Pomerania adpulit. 4. Jul. Unde in Weſtphaliam Fridericus 16. Jul. Haſſiæ Landgravius miſſus eſt, ut Haſſis adverſus Lamboium ſuppetias ferret. Hinc Pomeraniæ rebus pro præſenti uſu diſpoſitis, Wolgaſto movens, per Demminum, Wahrenam & Wittſtocum, Havelbergam, mox Serveſtam Aquasque iter fecit, ubi copiæ pontonibus trans Albim ductæ. Lipſiam Electoris Saxoniæ ad ipſum Legatio. inde tendenti ab Electore Saxoniæ miſſi occurrerunt Joannes Georgius Ponica, & Balthaſar Boſius, qui iſtius nomine ſignificarunt, adventum ejus Electori inſperatum accidere, quod pax abſoluta jam ſit, cujus & Legati Oſnabruga ſignificarint, hac lege quinque milliones militiæ Suecicæ promiſſa fuiſſe, ſi nova è Suecia auxilia ſolum Germanicum haut tangerent, aut quæ jam adpuliſſent, ſtatim retro mitterentur. Unde credidiſſe Electorem, Palatini expeditionem plane intermiſſum iri. Nunc poſtulare, ut afflictam ſuam ditionem tranſitu militis premere parcat, ne civibus vires plane exhauriantur veterum tributorum reliquis, & novæ apud Oſnabrugam conventæ ſummæ exſolvendis. Nam is conventa induciarum pacto tributa hactenus abnuerat obtentu damni à tranſeuntibus Suecorum copiis dati, ac inſtantes frigidis excuſationibus rejecerat, velut reſumendorum armorum occaſionem quæreret. Unde Regina molliter ipſum haberi juſſerat, ut tamen, ſi ultro ſe moveret, primo impetu copiæ ipſius opprimerentur. Cæterum à Palatino reſponſum; expeditionem ſuam paci promovendæ quam remorandæ facere; nec Electoris terris noxam illaturum. Sed cum ad Electorem mitterenrur, qui reſidua conventi tributi exigerent, per varias dilationes irriti diſceſſere. Palatini impedimenta, 7. Sept. & ſupellex tardius ſubſequuta, dum additum præſidium incautius agit, à caterva Cæſareorum Lignicia profecta in ſuburbio Calbæ ad Salam opprimitur, cæſo fugatoque præſidio, rebusque magni pretii abreptis. Cæterum poſt Caroli Guſtavi adventum obſervatum fuit, à Joanne Oxenſtierna circa pacem concludendam majore quam antea ſtudio ſatagi, ne ejus confectæ gloria & meritum ab iſto ſibi eriperetur.

§. 62. In dubio hactenus hæſerat Palatinus, ad Palatinus in Bohemiam tendit. Danubium iter intenderet, an Wittenbergio & Kœnigsmarckio junctus Veterem Pragæ Urbem oppugnatum iret. Prius Wrangelio valde cupitum longinquitas itineris, per ambages ac cum periculo, ſummaque copiarum defatigatione inſtituendi, diſſuadebat. Unde potius viſum in Bohemiam vertere, Pragamque tentare, pauco milite inſeſſam, & civibus uti fama erat, in deditionem inclinantibus: aut ſi reſiſterent, pars Cæſareorum huc attrahebatur. Qui ſi majore vi ingruerent, quam ut à ſuis, Wittenbergiique & Kœ-

1648. Kœnigsmarckii copiis ſuſtineri poſſent, facile erat capto trans Albim loco idoneo tantiſper hoſtem
11. Sept. arcere, quoad VVrangelius ſubveniret. Lipſia movens, per Bornam, Chemniciam & Annæbergam iter quantum liceret accelerabat, quod nuntiaretur, diſcordiam inter cives & milites Pragæ gliſcere, & illos haut obſcure fremere, ſi ipſe adveniat, moram deditioni haut facturos. Tan-
24. Sept. dem in Monte Albo adpulit, ac ponte copiis trans Moldam ductis Veterem Urbem circumdedit, ac celſioribus locis occupatis vim adhibere protinus cœpit. Perluſtrato urbis ſitu tribus potiſſimum
Pragam oppugnat. locis eam oppugnare parat. Portæ à patibulari monte dictæ exterius munimentum præjacet, ubi Magno Gardio, Lœvvenhauptio & Paiculio cum tribus phalangibus ſtatio obtigit. Ante portam ab equis cognominatam Wittenbergius curabat: intermedio ſpatio Kœnigsmarckius mœnibus propinquabat. Acceſſibus factis, excitatiſque ſuggeſtibus turres, & pinnacula murorum machinis
3. Oct. disjiciuntur: hinc ad Kœnigsmarckii ſtationem lata murorum ruina diuturnis machinarum ictibus editur. In quam tamen impetum dare haut conſultum viſum, niſi expugnatis prius lunaribus munitionibus, portæ hinc & inde antepoſitis. Igitur poſt fruſtra imperatam deditionem ducenti pedites à Lœvvenhauptio in exterius propugnaculum portæ Patibularis montis prætenſum immiſſi non ſolum quadringentos ibi propugnatores expulerunt multis cæſis, ſed & cum iiſdem ſigillatim per portam in urbem irruperunt; unde iterum ejecti, ut propugnaculum tueri poſſent, ſubmiſſa alia manu fulciebantur. Poſt totius noctis pugnam Sueci propugnaculum obtinuere, etſi haut exiguo ſuorum numero cæſo, aut ſauciato.
4. Oct. Ea virtute militis Suecici territos oppidanos ad deditionem deſcenſuros crediderat Palatinus. Unde miſſo tympanotriba ex urbe ablegari ad ſe poſtulavit, quibus ſententiam ſuam exponeret. Venerunt à Coloredo deputati Goetzius Comes tribunus, & centurio. His ipſe per tribunum Paulum Wirtzium, & Stadelmajerum caſtrorum præfectum honeſtas deditionis leges obtulit. Coloredus reſponſum in tertium diem differebat, obtentu diffuſæ urbis, ac multitudinis, quæ ſuper
8. Oct. hoc negotio conſulenda foret. Tandem neutralitatis leges urbē ſubituram reſpondit. Quod cum Palatino diſplicerct, amica tractatio abrumpebatur. In urbe porro præter Suecorum opinionem ſumma concordia erat. Equidem ſexcenti pedites, quadringenti equites qui inerant, ad tam amplam urbem tuendam parum faciebant. Sed præter Provinciales refugos duodecim millia oppidanorum, Jeſuitarum & ſacerdotum inſtinctu, arma induerant. Studioſi quoque duce Jeſuita Placcio munia bellica capeſſebant, quos ipſe Cæſar literis ad rem ſtrenue gerendam excitabat, idemque ut Profeſſores facerent, monebat. Sic ut propugnatorum numerus Suecicum peditatum triplo ſuperaret. Nec eo ſecius Sueci ſub ipſa uſque mœnia ſucceſſere, cujus fundamenta ſubjectis cuniculis eliſa, ac ſexcentos per paſſus proſtrata ſunt. Obſeſſi tamen eam ruinam duplici intus abſciſſu munierant, ut exundante in urbe hominum turba citra magnam jacturam militis Suecici aſſultus dari non poſſet. Igitur parcendo militi placebat hoſtem primo abſciſſu, retro horti murum in ur-
15. Oct. be excitato, depellere. Poſt ſeptem evibratos cuniculos duobus locis ducenti pedites impetu facto hoſtem dicto abſciſſu proturbarunt, ac juxta ipſum ad triceſimum paſſum in urbe ſtationem ceperunt; quo aſſultu tamen non pauci Suecorum 1648.
deſiderati ſunt. Ad alterum abſciſſum expugnandum machinæ admotæ, & cum hiſce parum proficeretur, cuniculi acti munimentis dejectis viam aperuere, ut Sueci in eo quoque pedem figere, ac longius moliri poſſent.

§. 63. Interea aliquot Cæſareæ legiones è Bavaria in Bohemiam venerant, quibus hinc inde è præſidiis detracti accedebant, ut octo millia bellatorum jam Budovveiſæ coirent. Hi duce Goltzio propius movebant, non quidem ut recta in Suecos irent, aut Pragæ obſidium vi ſolverent, ſed ut loco idoneo prope Suecos conſidentes pabulatione, cujus circa Pragam maligna facultas erat, intercepta Palatinum ad obſidium ultro ſolvendum compellerent. Eo fine tribus à Praga milliaribus trans flumen Saſabam conſederunt, ejus objectu, denſiſque ſylvis, ac impedito aditu tuti; unde &, ſi opus eſſet, facile alio ſe recipere Cæſarei ad ſuccurrendum Pragæ propinquant.
poſſent. Palatinus etſi ægre urbis obſidium ſolvebat, intra cujus mœnia jam penetraverat: ad id tamen conſilium arripiendum graviſſimæ rationes ſubigebant. Præcipuus ſuſcepti obſidii ſcopus fuerat, incumbentem VVrangelio Galliſque hoſtem ex parte in Bohemiam avertere: quem jam aſſecutus videbatur. Tum obſeſſi hortatibus Cæſaris, & ſacerdotum ad extrema ſuſtinenda induruerant, & exundante hominum multitudine per nova indies objecta opera obſeſſores fatigabant, ut pertinaciæ iſtorum frangendæ multo adhuc tempore opus foret. Tum continuis fere pluviis ſub dio nullo circum tecto miles agens haut parum affligebatur, aſperiore jam autumni tempeſtate, & equitatum inſuper inopia pabuli exercebat. Sed nec hoſtem intra caſtra laceſſere placebat, ad quem non niſi per ambages acceſſus patebat, ac propinqua pacis ſubſcriptione ſummam rerum aleæ prælii objicere haut prudentis erat; VVrangelio inſuper, ut copias ſecum conjungeret, repetitis literis flagitante. Igitur viſum ſuperato ad Brandeiſiam Albi equitibus non nihil quietis indulgere, inde cum Suecicis ac Finnicis turmis ad primarium exercitum penetrare: reliquum equitatum cum peditatu & machinis ſub VVittenbergio in Bohemia relinquere. Ita poſt impe- Obſidium Pragæ ſolvitur. 20. Oct.
tatam fruſtra deditionem noctu majores machinæ 22. Oct.
amoventur; totuſque exercitus deſerta Praga Albim Brandeiſiæ tranſit. Hoc obſidio per tres ſeptimanas extracto Suecorum quingenti occubuere, ſeptingenti ſauciati, quos inter multi ductores, etſi nullus ſupra præfecti vigilum gradum. Quanquam obſeſſi numerum in majus per jactantiam ut ſolet extulerant. In urbe duo amplius millia ceciderunt, quos inter multi ſacerdotes, ac Studioſi. Globorum ad ſedecies mille in urbem evibrata, præter ingentem malorum Punicorum quæ vocant, numerum. Acta porro ſua tam obſeſſi quam obſeſſores varie extollere, aut invicem arguere. Obſeſſi gloriæ ſibi ducebant ampliſſimam urbem ſervaſſe dejectis per ſexcentos paſſus mœnibus, ac nullis intus machinis, modicoque belli paratu: tum tot inſignes Suecorum duces fruſtra operam conſumſiſſe. Tres quoque irides obſidii tempore conſpectæ à vulgo in propitii Numinis indicium trahebantur. Sueci contra mirabantur, tanto armatorum in urbe numero, qui triplo Suecicum peditatum excederet, nunquam eruptionem inſigniorem tentatam, tantamque multitudinem exiguo tempore una ſtatione poſt alteram depulſam, ni auxilia veniſſent, brevi ſubigendam: denique hoſtilem exercitum haut auſum

1648. ſum vi ad urbem perrumpere, cum Suecis modicæ eſſent copiæ, ex quibus, uti hoſtes credi volebant, aliquot millia cecidiſſent. 1648.

[Auſtriacorum ad Palatinum miſſio. 2. Oct.] §. 64. Pragæ adſidentem Palatinum ab agreſtibus Auſtriæ ſupra Anaſſum miſſi adierant, qui aliquot navigiorum centurias præſto eſſe narrabant trajiciendis in eam Provinciam Suecis, ac multa hominum millia parata arripiendis armis, quamprimum Suecorum copiæ ad ſe adpuliſſent; idque ut fieret magnopere rogabant. Palatinus etſi hac occaſione in Auſtriam penetrandi, ſi bellum duraret, uti valde cuperet: tamen adornatis jam pacis legibus iſtos iræ Cæſaris nullo fructu objicere nolebat. Ut tamen in omnem eventum eorundem ſpem aleret, negabat ſibi à Regina quid ſuper hoc negotio mandatum, ad quam id relaturus ſit. Accepto reſponſo deſideriis ipſorum haut defore. [Palatinus in Bohemia ſubſiſtit.] Idem porro à Legatis Oſnabrugenſibus de ſubſcribenda propediem pace in anteceſſum monitus omiſſo ad Wrangelium abeundi conſilio [23. Oct.] hoſpitia per Bohemiam dilatare inſtituit; quod Oſnabrugæ propoſitum fuiſſet, exercitibus ibi locorum ad pacis uſque executionem ſubſiſtendum, ubi tempore ejuſdem concluſæ deprehenſi forent. Igitur Brandeiſiam regreſſus copias per vicinos [27. Oct.] diſtrictus diſtribuit; tum Wrangelium per literas monet: exercitum ex amicis Sueciæ Provinciis in Cæſareas ditiones infunderet; cujus & præſentia communicandis invicem conſiliis opus ipſi erat. Contra Cæſarei Pragam à Suecis deſertam caſtra transtulerant, pontemque ad Kœnigsſalam ſtruxerant. Unde Palatino ſuſpicio oriebatur, iſtos ad Wrangelium abituri iter intercludere conari. Sed iidem, audito ipſum Brandeiſiam regreſſum, relictis in urbe peditibus, eadem qua venerant via cum equitatu remeabant, Palatino ob defeſſos ſuorum equos inſequi haut valente. [30. Oct.] Idem mox Brandeiſia Cuttenbergam ſe contulit, legionibus circumjecta regione diſtributis.

[Pacis nuntius advenit. 5. Oct.] §. 65. At Cæſar Pragæ metuens initio Octobris Schlickio Comiti Budevveiſam ſignificarat, ut quamprimum de ſubſcripta pace à Legatis ſuis nuntius adferretur, haut expectato ulteriore à ſe mandato, eam publicaret, ac hoſtilibus actibus [6. Oct.] abſtineret, ſi adverſa pars idem faceret. Ea de re Schlickius ſtatim Palatino per tubicinem ſignificat ſciſcitatus, num & ipſe exercitui ſuo hoc caſu hoſtilium ceſſationem imperare velit: quo fine literas tuti itineris petebat pro iis, quos eo nomine ad Cæſareas copias late diſperſas in anteceſſum miſſurus eſſet. Sed Palatinus, cum à Suecicis Legatis nondum literas accepiſſet, Pragæ obſidio [18. Oct.] hautquidquam dimovebatur. Schlickio tamen reſpondebat; ubi ab iſtis de pace ſibi ſignificatum fuerit, penes ſe omittendis hoſtilibus moram non [22. Oct.] fore. Cum inde apud primarium Cæſaris exercitum de perfecta pace nuntiatum eſſet, Piccolomineus de ea ſtatim Schlickium certiorem reddit; hic mox à Palatino per literas petit, ut hoſtilia tam contra Pragam, quam alias Cæſaris copias omittantur: quod idem à Cæſare jam ſuis injunctum [29. Oct.] ſit. His acceptis, etſi Palatino nondum à Legatis Regiis ſignificatum eſſet; tamen cum & aliorum literæ idem confirmarent, teſtando in pacem ſtudio conſentiebat, ut in Bohemia inter exercitus utriuſque partis ſtatim induciæ eſſent: tum ut utrinque Deputati Pragæ congrederentur, qui de [30. Oct.] pacis ad omnia præſidia denuntiatione, tum de armiſtitio, ac futuræ pacis executione agerent. Quo fine ipſe Kœnigsmarckium & Erskeinum mandatis inſtruxit. Tum Wrangelium ad ſe Egram evocavit, juſſum interea exercitum tuto loco diſponere, ejusque curam alii duci delegare. Mox cum à Legatis Regiis nuntius pacis adveniret, [3. Nov.] Schlickio ſtatim ſignificat, ſe confeſtim ſuis per Bohemiam ut hoſtilia omittant imperaturum. Quod & Wrangelius facere jubetur.

[Haſſorum acta] §. 66. Haſſi iſthunc annum non parum exercitum egerunt. Ejus initio Lamboius haut ſpernendas copias in VVeſtphalia collegerat, cui in [Lamboius in Weſtphalia ſatagit.] animo erat adſcitis Lotharingicis ſuperato Rheno ac Moſella Gallorum hoſpitia invadere, ac Turennium VVrangelio avellere. Ac jam machinæ adverſo Rheno ſubvehi cœperant, copiis Siegenam uſque progreſſis. Sed iſtud inſtitutum turbavere exundantia paſſim flumina, & quia Lotharingus conjunctionem abnuerat, Haſſique per VVeſtphaliam ingruebant. Unde per Ducatum Montium deſcendens ſub finem Februarii circa Dortmundam adpellebat, de invadenda Bremenſi provincia conſilium agitans. Landgraviæ copiis, [Haſſi in Lamboium tendunt. 1. Mart.] poſtquam Rabenhauptius petitam miſſionem obtinuerat, Geiſius præpoſitus fuerat, qui cum mille octingentis equitibus, mille ſexcentis peditibus, ex Haſſia Lipſtadium conceſſerat; unde ut Lamboii copias improviſus invaderet, progreſſus fuerat. Sed cum ſentiret, operæ pretium ſe haut facturum, retro converſus Geſecæ, altero à Lipſtadio milliari, ubi annonæ copia ſuppetebat, conſedit. Eum Lamboius ter mille equitibus, totidem peditibus ſtipatus è veſtigio inſecutus eſt, [Lamboius iſtos obſidet] ſpe Haſſis reponendi, quæ ſibi proximo anno à Suecis intentata fuerant. Eo fine è vicinis præſidiis pleroſque evocavit, ut peditum numerus ipſi ad ſex fere millia ſurgeret. Tum oppidum omni vi oppugnare inſtituit. Geiſio ad tuendum oppidum foſſa & muris munitum abunde militum erat; ſed quod tantum excurſionis gratia proceſſiſſet, pulveris pyrii parum ſuppetebat; unde parce ex oppido jaculari neceſſum erat. De hoc cum Lipſtadii præfecto San-Andreano tribuno conſtaret, quadringentos equites pulvere, quantum equis commode ferri poterat, onuſtos eo miſit, qui favente obſcuro cœlo nocturnis tenebris per peritos viarum feliciter eo penetrantes defectum pulveris ſic ſatis ſupplerunt. Landgravia eo audito undique quicquid poterat copiarum è præſidiis excivit, ac VVeſtphaliam verſus ſuis liberandis properare juſſit, quibus & Sueci ſexcentos equites, ac pedites mille additurí erant.

[Geiſius cum equitatu erumpit.] §. 67. Verum antequam iſtæ copiæ coirent, jam Haſſi obſidio exemti erant. Geiſius quippe moræ impatiens ſigniferum cum viginti equitibus clara luce Geſeca, Lipſtadium perrumpere juſſerat, cum San-Andreano conventurum, ut ſi reliquæ equitum turmæ, quæ ex Haſſicis ſtativis expectabantur, eo perveniſſent, diſploſis quatuor machinis ſignum daret. Inde ſequenti nocte iſta equitum manus ſub auroram ſtationem legionis Holſaticæ extrinſecus invaderet; quo momento ipſe cum equitatu & quingentis peditibus in eandem ſtationem ex oppido erupturus, ipſaque oppreſſa cum equitatu Neuhauſam abiturus ſit, peditatu ad tuendam Geſecam relicto. Huic conſilio exſequendo Erneſtus Landgravius cum ala equitum Lipſtadio miſſus, ac ſex turmis, quæ aliunde convenerant, ſub auroram ſtationem Holſaticam non minore animo, quam ſucceſſu invaſit, ac perrupit, legionemque profligavit, aliquot ſignis ereptis. Sed equitatus Geſecæ incluſus, qui per noctem in plateis paratus adſtiterat, etſi ſtatim audito primo ſtrepitu oppi-

1648. do excedere inciperet, ob anguſtias tamen portarum pluſculum temporis elapſum, antequam omnes in campum prodire poſſent. Et quia crepera adhuc luce, ejus errore, qui viam monſtrabat, in ſiniſtram plus juſto flectebant, nec ob excavatas vias paludeſque, ac reductus à Lamboio excitatos ad Erneſtum Landgravium penetrare poterant, ipſi quidem Neuhauſam ſalvi evaſere, præter extremam turmam, quæ à Cæſareis excubitoribus fuſa, magnam partem ipſo cum vexillo intercepta eſt. Enimvero in Erneſto Landgravio faba cudebatur, qui ſtativis Holſaticæ legionis haut excedere juſſus erat, priuſquam Geiſius ipſi jungeretur. Iſte intercluſo à Cæſareis receptu, cum ob profundas aquas & paludes Geiſium ſubſequi non poſſet, manum conſerere coactus, ſed numero obrutus mox funditur, ac ipſe equo trajecto collapſus, cum pleriſque ductoribus & gregariis capitur: magna pars cæditur: eorum qui evaſerant, vix centum numerabantur.

Lamboius Geſecam fruſtra oppugnat.

§. 68. Elapſo Geiſio in pedites Geſecæ relictos iram effundere Lamboius ardebat. Eo fine poſt imperatam fruſtra deditionem, ac ingentem mœnium ruinam editam ingruente nocte cum univerſis copiis tam equitibus, quam peditibus aſſultum complures per horas dedit. Sed ab Haſſis ſtrenue repulſus eſt amiſſo Goldakero tribuno, multiſque ductoribus, cum quadringentis gregariis magno numero ſauciato, interque ipſos Archæ Comite. Ita poſt triduum re infecta diſceſſit, mille amplius militibus intra paucos dies deſideratis. Nec minus Lamboius deſiderio flagrabat trans Viſurgim Suecica ſtativa invadendi.

Idem in hoſpitia concedit.

Sed miles obſidio Geſecæ haut parum attritus erat. Pedites pluvio cœlo per acceſſus crurum tenus in luto ſteterant: equi profunda in caſtris uligine immoti fere hæſerant: multi ſauciati, multi ægroti: tum ductores æque ac gregarii irrita oppugnatione feſſi, quietem non ſine importunitate flagitabant; quam & multa licet reluctatus demum annuere cogebatur. Ita Geiſii & Haſſorum interjectu periculum Bremenſi provincia averſum. Sed & Geiſius, etſi initio abeunti Geſeca Lamboio inſiſtere ſtatuerat, quo fine & Suecorum auxilia exciverat: tamen mox mutato conſilio & ipſe copias ſuas per hoſpitia diſtribuit.

Lamboius denuo movet. 3. April.

§. 69. Iterum dehinc à Cæſareis agitatum, invaſis ad ſuperiorem Rhenum Gallorum hoſpitiis Turennium Wrangelio avertere. Quo fine Sparrius luſtratis apud Warendorfum copiis iter Hermanſteinum usque perrexerat, Lamboio ſubſequente. Sed Colonienſi Electori hæc expeditio diſplicebat, qui ditiones ſuas milite nudare nolebat. Unde mox reverſus Lamboius inter Bonnam & Coloniam conſedit, adſcitis pluribus è VVeſtphalia copiis ut jam ter mille quingentos equites, totidem pedites ſecum haberet. Heic audito Haſſicos per quædam Juliacenſia oppidula diſperſos quietis capeſſendæ cauſa ad illos turbandos propere movebat. Sed iisdem intra Noveſium, & Kempenam ſe recipientibus, Bredenbendam arcem ad Ruram flumen in Juliacenſi ditione ſitam invadere conſtituit, cujus ope Haſſi è circumjecta regione tributa extorquebant.

Bredenbendam expugnat. 21. April.

Geiſio, qui Noveſii tunc agebat, non ſat virium erat obſeſſis ſubveniendi: cui à Landgravia, qui præſidiis detrahi poterant, milites ſubmiſſi, Suecis quoque per VVeſtphaliæ oppida quicquid equitum & dimacharum ſuppeteret ſubminiſtrare paratis.

22. Maji. Enimvero dum tardius auxilia moliuntur, acerrime licet per integrum menſem reſiſtentes Haſſi, cum omnia aſſultui parata eſſent, Bredenbendam honeſtis conditionibus dedidere, ducenti numero Noveſium deducti. Arx jam antea machinis disjecta à Lamboio plane ſolo æquata. 1648.

Idem Haſſos petit.

§. 70. Poſt Bredenbendam expugnatam Lamboius Landscronam ſupra Bonnam ſe conferebat; ubi copiarum nonnihil præſidiis detractum ſibi adjungebat. Inde toto cum exercitu iter adverſo Rheno inſtituit, velut Gallica præſidia impugnaturus, aut plane in Bavariam penetraturus. Sed repente verſo itinere in Haſſos tendit.

A quibus vapulat.

Hi è VVeſtphalia copiis aucti Noveſio Grevenbrucam ad Erftam flumen proceſſerant.

2. Jun.

Ubi quanquam fama, ſine dubio à Lamboio didita, ferret, ipſum in ſuperiorem Germaniam abiiſſe, id quod nonnulli Colonia venientes magna aſſeveratione confirmabant; Geiſius tamen haut eo ſecius inter Grevenbrucam, & VVevelinghovam caſtra munire, ac exploratores dimittere: quibus ab hoſte aberrantibus Lamboius ſat improviſo Haſſis ingruit. Hic quippe raptim verſo agmine pedites ac machinas navigiis impoſitas ſecundo Rheno Zonſam dimiſerat, quo & ipſe cum equitatu ſumma vi adproperans ſub mediam noctem adpulit; unde ſimul magna cum celeritate, antequam Geiſius cognoſcere poſſet,

3. Jun.

inter Grevenbrucam, & Noveſium trans Erftam editum locum prope Haſſorum caſtra capeſſit, Haſſis acceſſu Noveſio intercluſis. Mox ſub veſperam per Hulckenradam, viam ejus loci præfecto obtentu neutralitatis præbente, cis Erftam tranſit; quod crederet, Haſſos deſertis caſtris per Grevenbrucam evadendi viam quæſituros. Eo die Haſſi intra caſtra quieti ſe tenuere, quod mane multos pabulatores emiſiſſent; quorum reditum, antequam cum hoſte manum conſereret, expectare Geiſius conſultum ducebat. Sequenti die primo diluculo

4. Jun.

Lamboius iterum vado inter Grevenbrucam & Hulckenrodam Erftam tranſiens ante Haſſorum caſtra inſtructis ordinibus ſe oſtendit. Haſſis peditum numero pares, equitatu longe infra hoſtem erant; cum ipſi non ſupra duo millia equitum, hoſtis ter mille trecentos equites numeraret. Nec eo minus Geiſius hautquidquam moraturus, quoad caſtra ſua, humili adhuc vallo ab hoſte machinis infeſtarentur, aperto campo occurrere conſtituit; eoque relictis intra caſtra impedimentis cum omnibus copiis in hoſtem movet. Ubi aſperum prælium commiſſum à quinta ad decimam pomeridianam, adverſo primo Haſſorum ſucceſſu, quorum ſiniſtrum cornu ab hoſte loco dimotum præter dextrum ſuorum cornu propellebatur, multis ductoribus, ac ducentis quinquaginta equitibus captis. Sed cum dextrum Haſſorum cornu ſumma vi pugnaret, ſiniſtrumque ordinibus inſtauratis pedem figere cœpiſſet, per quatuor adhuc horas certatum, Haſſorum turmis ſeptena vice in hoſtes impetum dantibus. Tandem Lamboii equites deſertis machinis, ac peditatu in fugam verſi, quos Haſſi ſub Zonſam usque perſecuti ſunt. Pedites inde ſolutis ordinibus magno numero conciſi, multi capti; omnes quoque machinæ, inſtrumentumque bellicum in Haſſorum manus pervenerunt.

Numerus cæſorum captorumque.

Maxima clades peditatui incubuit, quorum vix ſeptingenti evaſerant, cum tria millia ab initio numerarentur. Quos inter Plettenbergius tribunus, qui cum ducentis peditibus caſtris Haſſorum, quæ invadere parabat, repulſus, mature trans Erftam ſe receperat, etſi non paucis aqua ſuffocatis. Lam-

1648.

boius ipſe pedes per paludem elapſus eſt. Capti tribuni Saverius, Holzapfelius & Schrotius, quatuor ſubtribuni, unus vigiliarum, quinque turmarum præfecti, viginti tres centuriones, viginti octo optiones, ſigniferi triginta, minorum ordinum plures, mille quingenti gregarii, quorum plurimi ſub Haſſica ſigna diſtributi. His accedebant tredecim equeſtria, quindecim pedeſtria ſigna, undecim machinæ, ſexcenti inſtrati equi. Ex Haſſis occubuerunt Sprevvicius tribunus, præfectus vigilum Schvvartzius, VVerſabeus turmæ præfectus, centum ſexaginta præterea equites peditesque. Præter plures ductores ſauciati ducenti octoginta gregarii. Primo infelici cornu ſiniſtri conflictu capti Comes de Wida ſubtribunus, Præfecti turmarum Oſtenus, Lauterbachius, Seipius, Janus Bornius, & ducenti quinquaginta gregarii; quorum tamen centum octoginta, verſa prælii alea ſtatim ad ſuos reverterunt.

Haſſi victoriam non perſequuntur.

§.71. Hanc victoriam Haſſi haut perſecuti, retro Grimlingshuſam ac Steinam trans Rhenum abeuntes caſtris munitis conſederunt. Quibus tamen menſis Julii initio incenſis Noveſium conceſſere.

Lamboius copias inſtaurat.

Aſt Lamboius primo Zonſam è fuga petere, inde apud Rodenkircham diſperſos equites recolligere inſtituit. Mox Coloniam ſe contulit; copiis trans Rhenum per vicos Neoburgicos diſpoſitis. Et equitum quidem haut magnam jacturam fecerat, quorum numero etiam poſt prælium Haſſos ſuperabat. Reparando peditatui Windeccæ, Eſchvveileræ, Heinsbergæ, aliiſque invalidis oppidis præſidia detrahit; tum è Weſtphalia quatuordecim peditum centurias evocat fremens, ſe propediem ab Haſſis vindictam illatæ cladis ſumturum. Contra eundem, cum adverſo Rheno adſcenſurus putarètur, Erlachius Briſaci præfectus mille equitibus, ter mille peditibus contractis Philipsburgum deſcenderat. Sed Lamboii clade audita Briſacum iterum revertebat. Et cum Friburgum, vel Offenburgum impugnaturus, aut in Bavariam abiturus crederetur, Regis Galliæ juſſu in Lucenburgicam conceſſit.

25. Jun.

Lamboius denuo in Haſſos movet.

§. 72. Aſt Lamboius brevi refectis copiis, quæ tribus equitum, totidem peditum millibus conſtabant, denuo in Haſſos moturus Zonſa Grimlingshauſam, ubi nuper Haſſi metati erant, inde Holtumum progreditur, editoque loco dimidio à Noveſio milliari caſtra munit, derivato Erfta flumine oppidi molendinis corruptis, & quia equitum numero præſtabat annona pabuloque Haſſis prohibitis.

9. Jul.

Interim Sparrius cum mille circiter militibus Caſter arcem, quadraginta Haſſicis peditibus inſeſſam, ducentorum militum jactura ad deditionem compellit, præſidiariis militari modo dimiſſis. Iſta arx poſt direpta, atque in cineres redacta.

1. Aug.

Haſſi firmantur.

Enimvero Landgraviæ juſſu San-Andreanus Lipſtadii præfectus è Weſtphalicis præſidiis validam peditum manum contraxerat; cui acceſſerunt ſexcenti equites recentibus armis inſtructi, & à Suecis aliquot centuriæ equitum, peditumque ſub Engelio tribuno, ſubmiſſi: qui verſo ad Rhenum itinere Geiſio junguntur. Eam ob cauſam Lamboius caſtris ſubito relictis incenſiſque Zonſam, inde Woringam recedit, ibique denuo caſtra munit.

4. Aug.

Eodem & Haſſi inſecuti explicatis in aciem ordinibus ante caſtra prælio ſe offerunt, machinis diſploſis hoſtem laceſſentes.

6. Aug.

Sed nemine prodeunte Brielam vertunt, mox non procul Bonna conſidentes ſuperiorem præſulatus Colonienſis partem tributis emungunt. His peractis Hulckenrodam retro vertunt, ac Noveſio adductis majoribus machinis Durenam oppugnare inſtituunt.

1648.

19. Aug.

Iidem Durenam capiunt.

Id oppidum ducenti non amplius milites inſidebant, impar eidem tuendo numerus, etſi una cum civibus, qui & ipſi arma ceperant, pro virili reniterentur; ſimul penuria pulveris nitrati premebat. Huic oppido Lamboius ſubventurus Woringa movens apud Freinſam arcem medio inter Lechenicham & Berghemum ſpatio conſidebat.

4. Sept.

Firmando præſidio Plettenbergius, ſtatim atque Haſſorum deſtinata patebant, quadringentos pedites Bonna raptim oppido immittere jubetur, quorum ducenti amplius eodem circumſeſſo per Ruram fluvium intus penetrabant, quadraginta flumine ſubmerſis.

7. Sept.

Sed quæ pulverem illatura erat equitum caterva ab Haſſis repulſa eſt. Nec eo minus obſidium per aliquot dies adhuc extractum.

8. Sept.

Medio tempore, cum Haſſorum aliquot centuriæ pabulatum prodiiſſent, Lamboius cum majore equitatus parte ad illos intercipiendos properat. Haſſi mature in cœmeterium muro circumdatum ſe recipiebant, & quanquam Lamboius iis in aperta expellendis vicum inflammaret, tamdiu reſiſtebant, quoad ex Haſſorum caſtris aliquot millia auxilio adcurrerent. Ita Lamboius non niſi ducentis equis abreptis retro pedem ferre cogitur, in receptu deſiderato Funccio ſubtribuno, & quinquaginta equitibus, quorum ille cæſus, hi capti ſunt.

11. Sept.

Tandem obſeſſi honeſtis conditionibus deditionem fecerunt, trecentis octoginta peditibus cum equitum turma, qui oppido excedebant, Bonnam deductis. Amiſſa Durena Lamboius in vetera ad Woringam caſtra revertit, ubi è Belgio Lotharingicorum militum manus ſubſidio ipſi veniebat; ſed qui fere inermes hiberna magis quam expeditionem circumſpectabant.

Haſſi Paderbornam fruſtra obſident.

§. 73. Caſſellanæ Principi porro Carolus Guſtavus Palatinus Fridericum Landgravium cum valida Suecicorum militum manu ſubſidio miſerat, qui & jam Rhenum tranſierat. Ei obviam procedens Geiſius apud Grevenbruccam junctus eſt, ubi conſilio habito Paderbornam invadere placuit. Eo fine cis Rhenum cum univerſis copiis regreſſi ſub finem Septembris ad oppidum iſtud appulere.

29. Sept.

25. Sept.

Præmiſſus fuerat cum ſiniſtro equitum cornu Erneſtus Landgravius, qui ita improviſus ingruebat, ut quinquaginta cives extra oppidum rureſtri operi vacantes interciperet, ac ducentos è Paderbornæ præſidiariis, qui Lubecam, ditionis Mindenſis oppidum, diripuerant, reditu excluderet. His auſpiciis tamen ſequentia non reſpondebant. Equidem mœnia aliquot per dies machinis acriter quatiebantur, domibus quoque nonnullis per injectos ignes inflammatis. Strenue tamen reſiſtebant obſeſſi, quoad à Lamboio auxilia in urbem immitterentur. Hic quippe Haſſos cis Rhenum inſecutus, aſſumtis quatuor Lotharingicis legionibus, initio Arnſpergæ tertio à Paderborna milliari conſedit: ubi relictis impedimentis propius ſuggreditur, velut impreſſione alibi facta Haſſos diſtracturus. Huic cum exercitu obviam ire conſtituit Geiſius, ut tamen opera ad oppidum excitata, acceſſuſque milite inſeſſos retineret. Lamboius cum ſimularet in animo ſibi eſſe cum Haſſis prælio certare, diverſa via Ducem Holſatiæ cum caterva equitum ire jubet, qui perruptis Haſſorum operibus centurias aliquot militum oppido immittit. Hi mox eruptione facta

1648.

Haſſos ſuggeſtu pellunt, cui quinque machinæ impoſitæ erant, quarum duas in oppidum pertrahebant, reliquas ſubmiſſa à Geiſio manus ſervabat. Hoc peracto Lamboius Warburgum vertebat, ubi inſignem annonæ vim Haſſi congeſſerant. Hæc ut ſibi traderetur, cum minis oppidanos permovere non potuiſſet, omiſſa vi Brackelam, inde Huxteram abit. Ubi quo minus Viſurgim, uti cupiebat, tranſiret, Luneburgici obſiſtebant. Nec eo minus Sparrium cum peditatu ac impedimentis ibi reliquit, ut oppidum id operibus firmaret, ac ponte Viſurgim ſterneret. Ipſe cum equitatu retro ad Rhenum vertebat, plures Lotharingicas legiones ſibi adjuncturus: quo facto in Halberſtadienſem præſulatum abiturus ferebatur. Enimvero ea deſtinata pax interrupit, ac Lotharingicorum tria millia, quæ Bonnam jam attigerant, retro in Belgium miſſa, Colonienſi Electore ſub capitis pœna vetante, ne quid hoſtile amplius in Regias aut Haſſicas copias ſuſciperetur. Haſſi inde, digreſſo in Mindenſem Præſulatum cum Suecicis copiis Friderico Landgravio, in vetera ſua hoſpitia per Weſtphaliam diſtribuuntur. Cæſarei tamen, etſi aperta vi abſtinerent, alio obtentu per Mindenſem agrum turbas dabant, in quem à Lamboio Woldemarus Comes Daniæ Regis filius per Teclenburgicum Comitatum mittebatur, quadraginta uncialium millia veteris tributi reſidua dudum remiſſa exacturus, qui & exſecutionibus manu militari factis graſſari incipiebat, & Cæſareis legionibus hoſpitia ibi ſtruebat. Ea de re cum Legati Suecici ac Brandeburgici quererentur, Cæſarei, qui nec ipſi talia probabant, repetitis ad Lamboium literis iſta omitti poſtulant, quod legibus pacis omnia tributa ceſſare debeant, reliquorum exactione ſuſpenſa, in alienis præcipue hoſpitiis. Simul ut Deputatos Monaſterium mittat invitant, qui cum Suecicis & Haſſicis ſuper iſtis prætenſionibus amice tranſigant. Id cum adſpernaretur Lamboius jactitans, Woldemarum non prius avocari inde poſſe, quam ſuper aliis hoſpitiis proſpectum ipſi ſit: Sueci copias iſtas quamprimum vi exturbare hinc conſtituunt. Ex quo ne novum incendium naſceretur, Cæſarei Legati ad Colonienſem Electorem, cui Cæſar ſummam directionem per Circulum Weſtphalicum contulerat, eo ſuper negotio ſcribunt: cujus juſſu Woldemarus mox Mindenſi agro, & aliis Suecicis hoſpitiis deceſſit.

Lamboius Huxteræ conſidet. — *Idem poſt pacem turbarum nonnihil dat.* — *27. 31. Oct.* — *21. Nov.*

Continuatio tractatuum pacis.

§. 74. Redeundum nunc eſt ad tractatus pacis, qui prout belli ſe fortuna verteret, ita languide aut alacriter procedebant; & cum ſuperiore anno fiducia armorum à Bavaro reſumtorum fere vado adhæſiſſent, nunc prævalentibus iterum Fœderatis magna cum diligentia movebantur. Initio anni Sueci de Cæſareis querelas movebant, quod cum poſtremis congreſſibus ab hiſce æqua temperamenta allatum iri crediderint, ſeptem per menſes ſibi expectata, nunc præter correctiones & novationes nihil attulerint turbandis ac ſubvertendis antehac tranſactis. Inprimis Landgraviæ poſtulata, non ſine verborum aculeis nunc plane repudiari, cui tamen olim haut ſpernendæ conditiones oblatæ ſint. Nec obſcurum erat, Cæſareos ultionem in eandem meditari ob immotam in Regias partes conſtantiam. Tanto acrius pro ipſa Legati Regii connitebantur, ac eo magis urgendis Cæſareis Sueci ab hiſce poſtulabant; ante congreſſum noſſe ſe cupere, quid circa Haſſicam cauſam iſti facturi ſint, ne inanis colloquii labor ſumatur. Præſertim cum & antea Trautmansdorfius Monaſterii ſibi ad ipſum acceſſuris denuntiarit: non opus congreſſu eſſe, ni in Cæſareorum poſtulata conſentire velint. Interim Cæſareis offerebant, Salvium ſolum cum Volmaro congreſſurum adornandæ penitus Suecicæ ſatisfactioni: qua occaſione & reliquis abſolvendis via parari poſſit. Sed id abnuebat Volmarus, acceſſoriam ſe duntaxat perſonam cauſatus, nec ſibi citra Collegas ullam agendi facultatem competere, Salvio tamen, ſi Cæſareos Legatos junctim inviſere velit, liberum id fore.

Sueci ob Haſſicam cauſam progredi nolunt.

Cæſarei Evangelicos ad negotia Imperii expedienda hortantur.

§. 75. Ex hoc Cæſarei anſam arripiebant Suecos traducendi, velut neglectis Imperii atque Ordinum negotiis circa Reginæ commoda expediendа ſatagentes. Simul querebantur, tempus fruſtra elabi inhibitis per Suecos congreſſibus. Tum Evangelicorum ſententiam exquirunt ſuper iis, quæ inter tractandum agitata fuerant, eoſdem hortati, ut in diſcutiendis Imperii negotiis pergant, ac eam viam inſiſtant, quæ Cæſari ac Catholicis probari poſſit. Poſt abſolutam deliberationem in arbitrio ipſorum eſſe, per ſe aut mediantibus Suecis concluſa ſua ipſis exponere: ſe quidem, quantum per mandata liceat, omnia libenter annuituros. Contumeliæ cedere Catholicis Ordinibus, quod tamdiu Oſnabrugæ fruſtra hæſerint, ne reſponſo quidem ad ſuam declarationem digni habiti. Cæſareis uti hactenus ſolenne fuerat Regum ſatisfactionem primo loco expedire, ut hi emolumentis ſuis potiti Evangelicorum cauſam eo ſegnius agerent: ita cum id conſilium haut ſucceſſiſſet, Ordinibus circa Amneſtiam & Gravamina ſatisfacere inſtituebant, ut hi reliquorum curam omitterent. Nec tamen recuſabant Sueci, quo minus Evangelici conſultatione habita ſententiam ſuam exponerent; quod hi confirmaſſent, ſibi decretum eſſe, non minus circa Regiorum & Haſſorum ſatisfactionem, quam dicta duo capita expedienda operam adhibere. Unde Suecis perinde eſſe videbatur, quæ negotia prius abſolverentur, modo ante pacem concluſam omnibus, quorum intereſſit ſatisfieret. Ita ab Evangelicis Inſtrumentum Monaſterii adornatum cum Catholicorum *Correctionibus*, & per Cæſareos ſub finem nuperi anni exhibitis *Differentiis* excutitur, ac ſuper illis ſcripto concepta ſententia tum Suecicis Legatis, tum & poſt Cæſareis ac Catholicis exhibetur. Ea in tres claſſes digeſta erat. Prima complectebatur capita jam conventa, quibus nullo modo decedere poſſent, aut vellent. Alteram componebant illa quæ temperamentum aliquod admittere poſſent. In tertiam controverſa adhuc & indeciſa conjecta erant; quæ ut æquis rationibus Sueci componere laborarent, eoque fine cum Cæſareis congreſſus repeterent, rogabant. Simul monebant, ut quæ ſuper Amneſtia & Gravaminibus tranſigantur, à Secretariis Legationis utrinque ſubſcribantur, quo parti adverſæ novas miſcendi tricas anſa præſcindatur. Sueci ne qua per ipſos mora foret, Cæſareis ſequenti ſtatim die congreſſum indicunt: quibus ab hiſce reſponſum; ſe cum ipſis ſuper Amneſtia & Gravaminibus nihil agere poſſe, priuſquam perceperint, quid Catholicis ſuper Evangelicorum

Id quod hi faciunt. — *11. Jan. Evangelicorum de his ſententia.* — *Sueci de iiſdem cum Cæſareis agere fruſtra quærunt.*

corum

corum declaratione videatur. Quanquam autem Sueci haut eo minus ipſos inviſerent, de Reginæ ac militum ſatisfactione, cauſaque Haſſica acturi; id tamen fruſtra erat, cum Cæſarei prius reſponſum repeterent.

18. 19. Jan.

Id quod & duobus ſequentibus congreſſibus iteratum, inani ſuper cæteris rebus diſceptatione. Eodem tempore Oſnabrugæ rumor jactabatur, decretum eſſe, minores Ordinum, qui fere hactenus ob privata ſua commoda pleraſque remoras produxerint, non amplius ad tractatus admittendos, ſed omnia per Cæſareos, Suecicos, Electorales, adſcitis paucis è Principum Senatu in pacem pronis tranſigenda finemque brevi tempore negotiationi imponendum.

20. Jan.

Id cum ad ſe pertinere judicarent Urbici, velut rebus ipſorum inſuper habendis, ubi ſuperiores Ordinum deſideriis ſuis potiti forent, per Deputatos Suecis ſuſpiciones ſuas exponunt, rogantes, ut ſi opus fuerit ipſorum cauſam ſuſcipiant. Id quod Sueci prolixe pollicebantur.

Longuevillius in Galliam iter inſtituit.

§. 76. Monaſterii Longuevillius Dux in Galliam proficiſci ſtatuerat, ob privata, uti ferebat, negotia, relicta tamen familiæ & ſupellectilis parte, ne plane avocatus videretur, ſed velut mox reverſurus, ſi propior ſpes pacis allubeſceret. Revera autem ob imminentem inter Hiſpanos & Belgas Fœderatos pacem è dignitate Galliæ ac ſua haut ducebat ibi morari, & cominus inſolentiam ac inſultationes Hiſpanorum inſpicere.

18. Jan.

Is per Reſidentem Grullardum Suecis ſignificaverat, ſe valedicendi illis gratia Oſnabrugam venturum. Sed cum ultra condictum diem emaneret, Sueci judicabant, ipſum iter id ſimulaſſe, ut quia bis jam Galli Oſnabrugæ ipſos inviſiſſent, hi parem illis honorem reponerent. Id quod & Grullardus à Gallis expeti oſtendebat. Unde placebat Oxenſtiernam in pauculos dies eo excurrere, Salvio interim tractatui cum Cæſareis vacante, ne qua mora negotio afferretur. Id quod & Oxenſtierna poſtremo congreſſu Cæſareis indicabat; queis iſtud non improbabatur.

Evangelici Oxenſtiernam nolunt Monaſterium abire. 20. Jan.

Idem cum & Evangelicis denuntiaretur, hi per Deputatos Oxenſtiernæ, cum in procinctu eſſet, exponunt: Jam ante non modica ſe ſuſpicione perſtrictos ob Secretarium Legationis Biœrnclovium in Sueciam ſubito miſſum. Nunc gravius commoveri, quod Princeps Legatorum negotiationem quam maxime ferventem deſtituere velle videatur. Multo labore opus fuiſſe, antequam Catholici Oſnabrugam Monaſterio adducti, ac tractatio ſuper Amneſtia & Gravaminibus ſuſcepta ſit: ſuper quibus Catholici paucos intra dies ſententiam expoſituri ſint. Quod ſi hoc ipſo momento diſcedatur, id quæri appariturum, ut bene cœpta evertantur, ac tractatus infinitis remoris intricetur. Evangelicos in grandem ſui contemtum accepturos, ſi hac rerum facie deſerantur. Catholicorum multos hanc occaſionem aucupaturos negotium ex voto extrahendi, ac Monaſterium revertendi, velut ibi agenda ſint, quæ præſentiam ipſorum requirant. Ita tractatus, quorum finis brevi ſperetur, plane turbatum iri, evaneſcente penitus pacis ſpe. Quæ Gallorum ſcire interſit, per Reſidentem communicari poſſe. Quod ſi id Oxenſtiernæ agatur, ut Belgarum Legatos concludenda cum Hiſpanis pace, aut ſaltem ita præcipitanda cohibere velit; ſibi perſuaſum hiſce tractatibus magis expedire, illam pacem abſolvi, quam differri; quod Hiſpanicis partibus addicti omnem operam daturi ſint, quo & Oſnabrugenſis tractatus eouſque extrahatur. Ita iter illud noxium eſſe, nec à ſolo Salvio quid perfici tantiſper poſſe. Caſſellanum, quem *iter hoc ob privata Principis ſuæ commoda ſuadere* conſtet, experturum, quam male ſibi conſuluerit, ſi Catholici rebus Oſnabrugæ relictis hinc faceſſant. Etiam paucorum dierum jacturam nunc menſium multorum inſtar habendam. Igitur rogabant, itinere iſto ſuperſederet, ac potius Cæſareos urgeret, ne Catholicis longiorem cunctationem indulgeant. Tum ipſe negotiis Imperii ad finem perducendis incumberet; ſe viciſſim pro virili connixuros, ut circa reliqua iis quorum interſit ſatisfiat.

Oxenſtierna iter id omittit.

Evangelicis reſponſum: Biœrnclovium in Sueciam à Regina evocatum accipiendis mandatis ad Reſidentis munus Monaſterii obeundum; non, ut ipſi ſuſpicentur, tractatibus abrumpendis, aut immutandis. Nec alio fine Monaſterium ſe nunc ire, quam ut Longuevillio valedicat, & ſuper Caſſellanæ deſideriis ante diſceſſum iſtius certi quid ſtatuat, intra pauces dies rediturum. Eximendis tamen ipſorum ſuſpicionibus id iter differendum, quoad Catholicorum declaratio in lucem prodeat, & quam viam Cæſarei deinceps inſtituri ſint adpareat; ne Suecis imputari queat, velut negotio remoram data opera quærant. Quod reſponſum Evangelicis cumprimis placuit. Sueci quoque ſtatim de mutato itineris conſilio Cæſareis ſignificant; petuntque, Catholicos ad maturanda illa, quæ ſub manibus habeant, autoritate ſua compellant.

Longuevillius Oſnabrugam venit. 20. Jan.

Eodem die Oſnabrugam improviſus acceſſit Longuevillius Suecis valedicturus, commendatis ſimul Caſſellanæ & Trevirenſis Electoris commodis, cauſaque Lotharingica. Idem quoque explorare conabatur, quid Galliæ à Suecis expectandum foret, ſi poſt pacem Germaniæ concluſam *bellum in Hiſpanos continuandum foret.* Cæterum multis teſtabatur verbis, *omnem ſe operam* collaturum ad fœdus & amicitiam inter utrumque Regnum excolendam. Idem altero ſtatim die Monaſterium regreſſus eſt. 21. Jan.

Catholicorum declaratio Evangelicis diſplicet. 23. Jan.

§. 77. Edebant tandem declarationem ſuam Evangelicis Catholici; quæ illis nulla ratione probabatur. Negabant quippe Catholici hactenus aliquid tranſactum, cui obligandi vis inſit. Unde Evangelicis cauſam non eſſe, quare tam obnixe cum Trautmansdorfio actis inſiſtere velint, cui tam plena agendi facultas, atque Evangelici ſibi perſuadeant, haut fuerit. Ita Evangelicorum prima claſſis ſubvertebatur. De cætero prioribus ſuis Correcturis preſſe inſiſtebant novis quibuſdam inſertis, ſubnexa quoque reſervatione: de quibus nunc mentio facta non ſit, in poſterum monenda. Qua clauſula valente nova ſubinde movere, ac negotium in infinitum extrahere licebat. Addiderant quidam Catholicorum peculiaria ad Cæſarem deſideria, quæ ſolis tunc hujus Legatis communicabantur.

Oxenſtierna iterum Monaſterium iter ſuſcipit.

Ex his ſatis perſpiciebant Sueci, longiore conſultatione opus fore, ad quam Evangelici haut commode accedere poſſent, niſi perſpectis peculiaribus Catholicorum ad Cæſarem prætenſionibus. Unde cum negotia parum urgere viderentur, placebat Oxenſtiernam Monaſterium excurrere, ad honorem Longuevillio reponendum. Sed cum Lengrichæ intellexiſſet, iſtum pridie Monaſterio abiiſſe, omiſſo itinere Oſnabrugam revertit.

25. Jan. 24. Jan. 25. Jan.

Separata inter quoſdam Evangelicos & Catholicos tractatio.

§. 78. Cum ita per Cæſareorum & Catholicorum cavillationes tractatus nuſquam promoveret, quidam Evangelicorum, Saxonici Electorales, Brandeburgici, Altenburgici, Luneburgici & ex Urbicis Argentoratenſis conſultatione inter ſe habi-

1648. habita tentare conſtituunt; num quos primariorum Catholicorum, qui pacis cupidi viderentur, in ſententiam ſuam pertrahere poſſint. Quorum conſenſu impetrato cum reliquis eo facilius decidere queant. Id quod nec aliis ſacrorum ſociis, nec Suecis diſplicebat. Ita Moguntini, Trevirenſis, Bavarici ac Herbipolenſis colloquium expoſcunt; ex quibus Bavaricus initio dubitabat ejuſmodi ſeparatis conventibus ſe immiſcere; mox tamen cum reliquis in iſtud conſenſit. Eo 28. Jan. congreſſu habito, placebat Catholicis, prius inter partes conventa, aut in Correcturis in dubium revocata tantiſper ſeponenda, ac res ita crudas prout ab initio fuerint aſſumendas, & æqua temperamenta diſpicienda. Inde teſtabantur, etſi per ſuam cum Evangelicis conventionem cæteros ſuæ Religionis Ordines obligare non poſſint: tamen ſi hi præter ſpem iſta non probarint, ſe ut eadem valida ſint præſtituros. Id quod Evangelicis facile probabatur. Sed cum ad rem ipſam jam accedere pararent, Volmarus, cui de hoc congreſſu innotuerat, intervenit: ſic ut colloquium tunc abrumperetur. Ea evaneſcit. Scrupulum ea res non modicum Cæſareis injecerat, ne forte hac ratione moderamen negotiorum ſibi è manibus extorqueretur. Unde eodem adhuc die, qui jam in veſperam inclinabat, & ipſi Suecos adeunt, & Evangelicorum Deputatos ad ſe evocant; quibus extremam ſuam ſententiam circa Amneſtiam & Gravamina, forma Inſtrumenti conceptam, exhibent. Id autem conſi- 27. Jan. lium in arena ipſos cepiſſe adparebat, quod pridie Lambergius Oxenſtiernam inviſens hac de re ne verbo quidem mentionem feciſſet. Cæterum iſta declaratio nil aliud erat, quam prioris repetitio; in qua præcipua cum Trautmanſdorfio tranſacta retractabantur. Quanquam autem ſupra dicti Evangelici & Catholici poſt reſumto colloquio ad cauſam uſque Sulzbacenſem progreſſi eſſent, reliquis ob temporis anguſtiam dilatis: tamen haut obſcure adparebat, Evangelicos hac tractatione operæ pretium haut facturos, ac forte Catholicos Cæſareorum declarationi pertinaciter inhæſuros. Conſtitutum tamen utriſque ad Calendas Februarii colloquium repetere. Enimvero Cæſarei ſummo ſtudio renitebantur, Moguntino & reliquis, qui ſeparatam hanc negotiationem ſuſcipere auſi eſſent, aſpere exprobrantes. Ac minabatur Volmarus, ſi pergerent ſe una cum diſſentientibus Catholicis inde diſceſſurum. Ita iſti abſterriti in ſui excuſationem allegabant, Saxonicos & Brandeburgicos huic negotio ſe ſubducere, nec ſe cum ſolis Principalibus agere poſſe. Et conſtabat, Saxonicos à Cæſareis monitos, ne ſeparatæ negotiationi amplius ſe immiſceant: Electori cum Cæſare arctiora commercia intercedere, eundemque aliam conſiliorum viam inire. Unde is, qui inter primos negotii autores fuerat, deſiſtebat, nova ſibi mandata expectanda cauſatus. Poſt quem & Brandeburgici hærebant, quod vererentur, ut Evangelici ipſorum directionem, quod nec antea unquam factum fuerat, admitterent; nec ſibi decorum ſub Altenburgici aut alterius moderamine tractatui intereſſe. Ita inſtitutum iſtud ultro collabebatur. Nec dubitabant tamen Cæſarei jactare; ſibi de iſto conventu nihil conſtitiſſe, nec repugnaturos ſe fuiſſe, quo minus idem ſua ſub directione ſuccederet. Ferdinandum non Catholicorum duntaxat, ſed & Evangelicorum Imperatorem eſſe: unde à neutra parte ejuſdem Miniſtros præteriri poſſe. Quibus Evangelici citra ambages occinebant; ipſorum directionem in ſimilibus negotiis à ſe admitti non poſſe, cum circa ſacra Ordines in duas partes diſceſſerint, manifeſtis Cæſareorum in alteram partem ſtudiis. 1648.

Super conventis Trautmansdorfianis colliſio. §. 79. Ita tunc præcipua lis ſuper conventis cum Trautmansdorfio vertebatur, quibus Sueci atque Evangelici mordicus inhærebant, Cæſarei autem & Catholici non pauca in iiſdem immutata cupiebant. Negabant hi quidquam de iis ad ſe relatum, aut conſilium ſuum requiſitum, nec rata ſe eadem habituros promiſiſſe, multo minus adprobaſſe. Conſcientiam non ferre, Religioni in tanti momenti rebus fraudem fieri. Cæſarei quoque diſcrimen faciebant inter ea, quæ ex ſolo Cæſaris arbitrio dependerent, quibus utique ſtandum ſit, & quæ Ordines ſpectarent, quibus inſciis ac invitis nihil condonari queat. His non probantibus quidquam ejus generis concludere illuſorium eſſe ac invalidum, cum per leges Imperii neque Cæſar Ordinibus, neque Ordinum unus invito alteri quid obtrudere poſſit. Quicquid Trautmansdorfius egerit, ſub ſpe rati egiſſe. Tum quæ acta ſint in ſcriptum quidem redacta, non tamen plene perfecta, aut ſubſcriptione roborata, eoque ad obligandum invalida; reſervata quoque utrinque addendi, demendi, mutandique facultate. Enimvero Catholicis occinebatur: ipſos articulo ſeptimo Gravaminum ſuorum Proteſtantibus oppoſitorum jam ante biennium Cæſari arbitrium detuliſſe in rebus per Statuta Imperii indeciſis, aut de quibus Ordines convenire non poſſint. Tum Protocollorum fide oſtendi poſſe, omnia ipſis conſciis acta, nec Volmarum apud Evangelicos id abnuiſſe. Cæſareis reponebatur: Hautquidquam retractari poſſe, quæ à viro perfectæ ætatis ac primario Cæſaris Miniſtro geſta ſint, cui Religio & conſcientia non minus quam aliis cordi fuerit; qui plena cum poteſtate ad tractandam pacem miſſus ſit, nec ſane animi cauſa tantum iter ſuſceperit. Omnia ſæpius perlecta, excuſſa, perpenſa, demum utrinque probata: idque continuo, non interrupte ex vi Cæſareæ plenipotentiæ bona fide actum. Volmarum *placet* ſua manu adpoſuiſſe, quod non minus validum, quam ſi Secretarii manu ſubſcriptum foret. Clauſulam denique reſervatoriam haut eo uſque porrigendam, ut omnia acta in ludibrium vertantur.

Sueci Cæſareos ea de re compellunt. 2. Febr. §. 80. Hæc igitur res non inter Ordines ſolum aliquoties acriter diſceptata eſt, ſed & Evangelicis inſtantibus Sueci Cæſareos eo fine adiere, ut ipſis rationes, ob quas à conventis Trautmansdorfianis diſcedere nullo modo poſſint, demonſtrarent, eoſque permoverent, ut & ipſi eadem tuerentur adverſus quoſcunque, qui in dubium illa revocare auderent. Sed poſt longam diſceptationem utraque pars ſuæ ſententiæ inhærebat. Sueci à Trautmansdorfio conventa fundamenti loco ulteriori tractationi ſubſternebant, quæ nullo modo convelli deberent. Cæſarei iſta à ſe non retractari, ſed alicubi temperamentum quæri jactabant. Addebant demum; mirari ſe, cur Sueci eam rem tantopere urgeant, & circa Ordinum negotia ſatagant, cum Regina ſatisfactione ex voto potita cauſam non amplius habeat bellum extrahendi. His reſponſum: iſtud ſi ipſi ſperare potuerint, vehementer falli: à Regina hanc præcipuam ſatisfactionis partem haberi, ut Evangelicis Ordinibus circa gravamina ſacrorum, ac civilem libertatem ſpectantia ſatisfiat. Hunc ſibi præcipuum ſcopum nunc eſſe, ac ni animum Cæ-

ſarei

1648. ſarei mutent, fruſtra de reliquis diſceptari. A ſemel conventis, circa quæ tantum laboris ac temporis conſumtum ſit, ne latum unguem diſceſſuros. Sed cum Cæſarei prius dicta repeterent, Sueci diſcedebant, omiſſo per quatuordecim dies congreſſu. 31. Jan. Iidem & ad Gallos literas dederant, decretoriam ipſorum ſententiam exquirentes, num ſecum ad tuenda Trautmanſdorfii conventa conſpirare velint: quod ſpes ſit, ſi Regii Evangelicis heic conſentiant, adverſam partem demum flexuram.

Tractatio denuo ſuſcipitur.

§. 81. Ea Suecorum conſtantia apud Cæſareos, licet primo diſſimulantes, id efficiebat, ut ſtatim cum quibuſdam Catholicis in Cœnobio Dominicanorum conſultarent, 3. Febr. ac poſtera die univerſos Evangelicos ad ſe evocarent; quibus poſt repetita proxime acta ſuadebant, ſuper nuper exhibito Inſtrumento ſuam mentem declararent, ut ubi res hæreant perſpici queat. Spem ſibi eſſe, ſi utraque pars aliquid remittat, abdicatis extremis, mediam quandam viam inveniri poſſe. Ex quo Evangelici colligebant: Cæſareos haut ita ſtricte recenti ſuæ formulæ inhæſuros, ſed æquum temperamentum admiſſuros. Catholici, cum Evangelici ipſis hoc poſtea ſignificarent, ad cæteros ſe relaturos ferebant: 6. Febr. mox tamen & ipſi haut alienos ſe oſtendebant, in Evangelicorum arbitrio relinquentes, ſuam an Cæſareorum formulam ſub examen revocare velint. Addebant, conſultationes ad æquam rationem flecterent: ita ſpem fore, patriam diuturnis miſeriis liberatum iri. Evangelici quanquam de prius conventis quidquam remittere nondum conſtituerant, contra ſi hoc modo ad ulteriorem tractationem accederent, eo ipſo mutationem admiſſuri videbantur: vincebat tamen cupido pacis, ut tractatus pacis in ſoporem velut datos utique excitare iterum decernerent. Conſultiſſimum tamen videbatur, ut Sueci ſicut antea, cum Cæſareis nullo proxeneta agerent, ac horum temperamenta tantopere jactata cognoſcerent, & ad ipſos referrent.

Novus tractandi modus proponitur.

§. 82. Porro ut temporis compendium fieret, placuit Evangelicos Suecis, Catholicos Cæſareis ſeparato conclavi præſto adeſſe; ut ſi quæ à Cæſareis dubii quid habentia proponerentur, Sueci ſtatim Evangelicorum ſententiam exquirere, ac ad Cæſareos referre poſſent cum Catholicis communicandam, ut ſic utrique parti ex tempore mentem ſuam declarandi facultas foret. Ita utrinque placita ſcripto concepta mox ſubſcriptione firmanda. Sed quia non omnes Catholici Oſnabrugæ aderant, quo conventa eo firmiora eſſent, placuit à præſentibus poſtulare, ut vel à cæteris mandata ipſorum nomine concludendi obtineant, vel cum Regiis ac Cæſareis concluſa præſtanda recipiant.

Quid demum probatur. 8. Febr.

Iſthæc cum ad Suecos referrentur, hi quidem nonnihil difficultatis in iſthoc agendi modo inveniebant: conſentiebant tamen, ne quid paci promovendæ idoneum viſum omitteretur. Præſertim cum judicarent, Ordines hoc actu ſimul oſtendere velle, jus ſibi eſſe in partem ſanciendæ pacis, ac decernendi belli cum Cæſare venire. Sed Cæſarei ægrius huc deſcendebant, deliberandi cum Catholicis ſpatio ſumto: Evangelicis interim Cæſareos & Catholicos, ut hunc agendi modum probarent ſolicitantibus. 11. Febr. Elapſo quatriduo Cæſarei Evangelicis denuntiabant: Dubitare ſe cum Suecis congredi, quod ſibi de horum mente non conſtet. Nam ſi iidem nuper declaratæ ſententiæ inſiſtant, nullo fructu diſceſſum iri, cum ſibi mandata migrare nefas ſit. Igitur optimum judicare, Evangelicos ante omnia Cæſaream formulam, aut Catholicorum declarationem excutere, & ad ſingula capita mentem ſuam exponere: poſt ſi opus ſit utraque inter ſe conferri, ac brevi adaptari poſſe. Ita Saxonicos Electorales ſentire, queis ſpes ſit, reliquos Evangelicos eadem probaturos. Eadem reponebant Catholici, addito, dum ſuper hoc conſultant Evangelici, ſocios ſuos Monaſterio huc convocari poſſe; tum de modo agendi ex omnium ſententia ſtatuendum. Enimvero Evangelici propoſito ſuo haut dimovebantur, diſerte teſtati; haut idoneum magis medium maturandæ tractationi diſpicere ſe poſſe; id quod ſi Cæſarei eludere velint, reipſa abnuere deſiderium pacis, quod tam ambitioſe verbis oſtentarint. Saxonis ſententiæ exiguam rationem haberi, velut unius. Ita Cæſarei demum in propoſitam formam conſenſere, poſtulantes, ut differentiæ in dudum ventilatis capitibus excerpantur, quo materia tractandi in promtu ſit. Eorum exemplum & Catholici ſecuti, qui & præſtituros ſe recipiebant, ſi quis concluſa in dubium trahere ſuſtineat: etſi haut crederent, ulli audaciam fore conventa, utut forte diſpliceant, palam impugnandi, Wurtzburgenſis præ aliis ſtudio eminente.

Servientus Oſnabrugam venit. 5. Febr.

§. 83. Inter hæc Oſnabrugam veniebat Servientus, animi gratia, uti ferebat: revera ut reſponſum ad nuperas Suecorum literas adferret, quod ſcripto concipere ſacrorum ſuorum intuitu Galli dubitaverant. Quam ob cauſam & nomine ſui Regis laxioribus duntaxat verbis promittebat, juncta cum Suecis opera connixurum, ut ſemel conventa firma perſiſtant, ad peculiaria deſcendere abnuens. Alias penes Suecos ſe relinquere, ut circa ſacra negotia pro lubitu ſatagant, & quas poſſint pro ſe & ſacrorum ſociis conditione paciſcantur. Nec Regi ſuo vitio datum iri, ſi ob reſpectum Sedis Romanæ & Catholicæ Eccleſiæ haut preſſius mentem ſuam declaret. Quo fine literas proferebat, à Pontifice nuper ad Fabium Chiſium, & ab hoc ad Catholicos Ordines ſuper conſervatione Romanorum rituum & bonorum Eccleſiaſticorum ſcriptas. Explorabat inde; Num Reginæ placeat, Bavarum denuo conceſſa neutralitate in amicitiam admittere? Quæ præcipua adventus ipſius cauſa videbatur, quod Galli poſt pacem inter Hiſpanos & Batavos concluſam numeroſum in Germania exercitum alere non poſſent, totis viribus in Hiſpanum vertendis; unde Bavarum à Cæſare divelli cupiebant. Sueci quid hactenus cum Bavaro actum foret, & quam parum fidei ipſi adhiberent, memorabant. Cæterum nec ſibi, nec Wrangelio de Reginæ mente conſtare: unde id negotium ad hanc referendum. Ea poſt Wrangelio ſcribebat: 11. April. ſi Bavarus denuo inducias offerat, ac ipſe Cæſareis ſimul ac Bavaricis par non ſit, iſtas ne repudiet, cautionis loco accepta Auguſta & Memminga. Sed ſi utriſque prævaleat, rem gerere induciarum ſecurus pergat. Servientus denique cum deinceps præſentibus Ordinibus tractandum ſit, poſtulabat, Reſidentem Gallicum tractationi adhibendum, ac Cæſareos, ut eum admittant, permovendos. Quo ipſo nova ſuſcipiendis mox congreſſibus difficultas objecta eſt. His actis 16. Febr. iſte Monaſterium revertebat.

Super admittendo Reſidente Gallico diſceptatio.

§. 84. Porro ſuper admiſſione Grullardi Reſidentis Galli diſſerebant: Fœderi id Suecico ac præliminari pacto congruere; ac Roſenhahnium Monaſterii ipſorum tractationi interfuiſſe. Ordines Imperii utriuſque Religionis, ac omnes fere,

1648. quos Germanica pax tangat, ad novam hanc conventus formam concurrere; unde par eſſe, Galliæ nomine aliquem adeſſe. Et quia ſuper Amneſtia & Gravaminibus transfigenda ſuis quoque tabulis ſancienda ſint, quid circa iſta decernatur, mature ſibi conſtare debere. Sueci etſi nunc quoque reponere poſſent, quæ ante biennium Labardæo objecta erant, tamen offenſæ Gallorum vitandæ, & ad invidiam in Cæſareos derivandam declarabant: id ſe facile paſſuros, modo Cæſareis idem placeat. Quos repugnaturos haut fruſtra ſuſpicabantur. Aſt Cæſarei varios ſcrupulos movebant: Inſolitum id hactenus: nec cum Gallis conjunctim, ſed ſeparatim actum, ac Mediatorum ſemper interventu. Roſenhahnium Monaſterii non niſi ſemel, cum de mittendis ad Brandeburgicum ob Pomeraniam ablegatis conſultaretur, apud tractatus cum Gallis viſum. Non eſſe quod Galli ſuſpicentur, à Suecis in ipſorum fraudem quid actum iri, cum quæ nunc excutienda ſint ſolum Imperii ſtatum tangant, de quo Galli hucuſque parum ſoliciti fuerint. Grullardum non Legati autoritate Oſnabrugæ verſari, ut cum iſto tractari queat; nec legationis ſuæ fidem ipſis unquam feciſſe. Tum fruſtra actioni adfore quæ dicantur non intelligentem; nec in ejus gratiam alia ſe lingua uſuros, aut interpretum vice eidem inſervituros. Si quid occurrat, quod à Suecis ad Gallos referendum ſit, id modo hactenus ſolito fieri poſſe. Si tamen Grullardus à Regina Sueciæ de ſua admiſſione literas adferat, ac ſibi de ipſius in ſacra Romana favore cautum ſit, fortaſſis ejuſdem poſtulato gratificandum. Nec ab hac ſententia diſcedebant Cæſarei, licet ipſe Grullardus eoſdem hoc nomine adiret. Unde is à Gallicis Legatis juſſus apud Suecos ea ſuper re non ſine importunitate inſtabat; jactitans, ſe vel ipſis invitis in conventus eorundem cum Cæſareis irrupturum; aut ſi id non ſuccederet, poſtulabat, ut Sueci tractationem plane abrumperent, velut qui conſenſu ſuo ſe obſtrinxerint, quod Cæſarei ad ipſum admittendum permoturi ſint. Quæ à ratione abhorrere Sueci oſtendebant; tum ignominioſum fore, ſi in congreſſum irrupturus repellatur; aut ſi velut ſurdus adſideat, non intellecto quid dicatur. Magna quoque invidia Galliam flagraturam, ſi ob tantillam rem tractatibus remora injiciatur. Enimvero is propoſito ſuo pervicax inhærebat, ut parum abeſſet, quin tota tractatio abrumperetur. Ac aliquoties denuntiabant Suecis Cæſarei; ſe nullo modo paſſuros, ut Grullardus conventibus interſit; aut ſi ultro irruat, ipſos colloquio abrupto abituros. Tum Suecos apud Ordines inſimulabant, velut ex compacto cum Gallis hac via tractatus ſufflaminatum irent. Ex Ordinibus igitur quidam Catholicorum, ac omnes Evangelici obſecrabant, ne Grullardi tanta ratio habeatur, ut in ipſius gratiam paci mora injicienda ſit: univerſi Gallorum poſtulata ſibi diſplicere teſtabantur. Unde Sueci Serviento, qui primus eam litem moverat, totam rei difficultatem propoſuere, ipſius prudentiæ dijudicandum relinquentes, num æquum ſit, ob ſolam hanc cauſam tractatus jam velut reviviſcentes iterum intermori, aut in longum extrahi. Sed iſte Grullardum poſtulatis inſiſtere non minus quam antea jubebat. Qui & eouſque tam Suecos, quam Cæſareos urgebat, ut hi demum polliceri neceſſum haberent, ſi de Haſſica cauſa agendum ſit, ad conventum iſtum admittere. Ita iſti aliquo modo ſatisfactum.

§. 85. Evangelici porro, uti Cæſarei poſtulaverant, præcipua, circa quæ adhuc diſceptabatur, excerpta in ſcriptum conjecerant, cæteris ad ipſos congreſſus ſepoſitis; & quidem non alia, quam quæ Amneſtiam & Gravamina ſpectabant; & ut hæc velut omnes tangentia priore loco decernenda eſſent, quam Amneſtia, quæ ad ſingulos pertineat. Id ſcriptum cum Suecis oſtenderetur, graves ab his querimoniæ movebantur ob cauſam Haſſicam, & militum ſtipendia plane ſilentio prætermiſſa, quod ſuſpicarentur, clandeſtinum præjudicium ſubeſſe iſtis ad extremum rejectis. Unde Evangelicis ſignificabant; non ſe poſſe pati, ut duo iſta negotia ad poſtremum locum ſeponantur. Haut ita ſcrupuloſe ordini inhærendum, ſed omnia pari paſſu expedienda. Ita anſam ambagibus præſcindi; alias negotia ſibi mutuo obſtaculo fore. Gallos acriter pro Haſſis conniti; ab horum Deputatis ſe, Galloſque urgeri. Militum opera effectum, ut cuique cauſam ſuam agere liberum ſit; hos, ubi ſe negligi ſenſerint, forte alia conſilia capturos. Contra ſi audierint, commodorum ſuorum rationem haberi, eo ardentius pro cauſa communi pugnaturos. Evangelici etſi hæc ſatis probarent; demonſtrabant tamen Suecis: periculum eſſe, ne tractatus plane ſubvertantur, ſi hæc capita, prius quam reliqua adornata ſint, expedienda contendant. Morem gerendum Catholicis & Cæſareis, penes quos culpa ſit, quod duo illa negotia non excutiantur. Sæpius de iiſdem apud Catholicos inſtitiſſe, ſed qui præfracte repudiaverint, antequam Ordinum inter ſe controverſiæ compoſitæ ſint. Jactare illos, non hoſtibus, ſed amicis pecunias ſe exſoluturos; nec hanc contumeliam toleraturos, ut à Suecis velut hoſtibus cogantur ad ſtipendia ipſorum militi ſolvenda. Quod ſi autem de pace cautum ſit, ſe velut amicos una cum Evangelicis exercitui ſatisfacturos. Landgraviæ cauſam ut promoveant à ſuperioribus ſibi injunctum. Militum præmia jam decreta eſſe: ſuper ſummæ modo ab univerſis Ordinibus conveniendum; qui in communem conſultationem deſcendere non poſſint, niſi utrique Religioni addicti ſuper Gravaminibus transegerint. Satis ſibi conſtare, pacem expectari non poſſe, antequam militibus ſatisfactum, & Haſſica cauſa deciſa ſit. Sed rationis non eſſe, publicis & quæ omnes ſpectant, privata, ad quæ ſtipendia militum, & Landgraviæ cauſa pertineat, anteferri. Illis expeditis hæc communi conſilio facilius componenda. Sueci quanquam vererentur, ne præcipuis negotiorum perfectis Ordines reliqua levi brachio attingerent: tamen hiſce non poterant non indulgere: qui verbis prolixe cavebant, haut aliud à ſe quæri, quam ut omnia ad optatum exitum deducantur; ac Landgraviam militeſque forte lautioribus nunc conditionibus potituros. Addebant: Cæſareis fortaſſe intricatum & confuſum agendi ordinem non diſplicere, ut negotiis inter ſe implicitis neutrum abſolvatur.

1648. De materia tractandorum inter Suecos & Ordines, diſceptatio.

§. 86. Sic igitur conventus denuo agi cœperant, prima vice Cæſareis cum Ordinibus utriusque religionis in Suecorum domicilium congreſſis. E Catholicorum numero tunc aderat Moguntinus, Treverenſis, Bavaricus cum Bambergenſi, Herbipolenſi, Badenſi, Spirenſi, atque Oſnabrugenſi. Ubi inprimis placebat, ut ſi Cæſarei apud Suecos convenirent, hi ad Evangelicos digreſſi acta referrent: ſed ſi Sueci in Cæſareorum ædibus eſſent, hi ad Catholicorum conclave communicationis cauſa ſe conferrent, Suecici autem

Gravamina excutiuntur, ac primo loco Juſtitia. 18. Febr.

in

in loco conventus manentes Evangelicos ad ſe evocarent. Heic Cæſarei ex Evangelicorum ſententia de Gravaminibus primo propoſuere, è quibus articulos de Autonomia ſubditorum Catholicorum, & de Juſtitia indeciſos adhuc ferebant, ſuper quibus formula à ſe concepta Catholicis diſpliceret. E quibus ordine retrogrado de Juſtitia primo loco agere decreverant. Quanquam autem Sueci alternis vicibus de Juſtitia, tum de cauſa Haſſica, hinc de Autonomia, demum de militum ſatisfactione agendùm cenſebant; Cæſareis tamen cedendum erat, qui Ordinum tam Evangelicorum, quam Catholicorum ſuffragio fulciebantur. Cum ad rem ipſam accederent, de translatione Cameræ Spirenſis in Commodiorem locum & reformatione Juſtitiæ conſenſu ad proxima Comitia rejectum eſt. Sed ſuper paritate

De Judice & Præſidibus Cameralibus. Aſſeſſorum Cameræ acriter diſceptatum. Ac Judicis quidem Cameralis munus Evangelici à Catholico & Evangelico alternis geri volebant; id quod Cæſarei plane repudiabant, quod illum, velut Cæſaris vices in judicio obeuntem, eadem cum iſto ſacra profiteri par ſit. Scripturos tamen ſe ad Cæſarem eo nomine recipiebant. Quo & Evangelici adquieſcebant, modo duo è quatuor Præ-

De paritate Aſſeſſorum utriusque religionis. ſidibus ipſorum ſacris addicti forent. Paritatem Aſſeſſorum utriusque religionis Cæſarei ſuperfluum ducebant: cum Evangelicis deſiderium ſuum de juſtitia citra partium ſtudia adminiſtranda per paritatem judicantium ſat commode adſequi liceat. Quo fine proponebant, ut in litibus inter Evangelicos utrinque, aut inter Evangelicos & Catholicos, aut Catholicos utrinque Evangelico interveniente, Aſſeſſores ab utraque religione pari numero cognoſcerent, ac ubi paria fuerint ſuffragia in civilibus negotiis Judex Cameræ ſuæ calculo momentum adderet; Eccleſiaſtica quæ ob æqualia ſuffragia expediri non poſſint, ad Comitia rejicerentur. Atque id inter Ordines utrinque locum haberet. Nam in cauſis privatorum paritatem judicantium haut neceſſariam eſſe, niſi vel actor, vel reus, vel interveniens expreſſe id petat: quæ ad Comitia referri è dignitate Imperii non ſit. Sed Sueci nomine Evangelicorum demonſtrabant; paritate Aſſeſſorum utique opus eſſe, ſi revera paritate judicantium frui velint. Nam paribus inter primos judicantes ſuffragiis iſtos pari utriusque religionis numero augendos: quod ſi & tunc paria forent ſuffragia, rem in pleno conſeſſu diſcutiendam, ubi itidem paritate, quantum ad ſacra, opus ſit. Cameram quoque Spirenſem hactenus quadripartito Senatu conſtitiſſe. Primum *Definitivum* eſſe, cui tres claſſes ſubſint, ſingulæ tribus Evangelicis, totidem Catholicis & uno judice itidem Catholico conſtantes: alterum *Interlocutorium* eſſe, tertium *Fiſcalem*, quartum *Supplicum Libellorum*. Hactenus autem Evangelicos non ſupra novem aut decem ſuffragia potuiſſe conficere. Quod ſi tres claſſes Senatus definitivi debito Aſſeſſorum numero ſupplendi ſint, pro reliquis tribus Senatibus nil ſupereſſe; nedum ut pro re nata in pleno conſeſſu cum Catholicis concurrere, ac æquilibrium tenere queant. Unde poſtulabant Evangelici numerum Aſſeſſorum ad quinquaginta augendum, quorum viginti ſex Catholici, viginti quatuor Evangelici præſentarent; quam prærogativam duorum Aſſeſſorum Evangelici ſtudio pacis, & in honorem Cæſaris Catholicis indulgebant. Cæſarei regerebant: paritatem conſuetudini veteri repugnare, ac cum amplior Catholicorum in Imperio numerus ſit, merito & plures iisdem ſacris addictos Aſſeſſores eſſe. Sibi nunc non vacare novam Cameræ ordinationem condere; ac rem ad Comitia rejiciendam; cum locus, tempusque præſens talia diſceptari non ferat. Sufficere debere, quod Cæſar in omnibus cauſis paritatem judicantium ab utraque religione admiſerit: quo ipſo ſuſpicionem expirare, velut ob reſpectum ſacrorum jus inflectatur. Adquieſcere Saxonicum Electoralem; idem Brandeburgicos facturos, quos mandata accepiſſe conſtet, ne hanc rem heic loci ventilari patiantur. Numerum Aſſeſſorum in certos Senatus dividi, nec negotia in uno eadem ratione ac in aliis tractari. Si in primo Senatu definitiva lata ſit, in reliquis diſceptatione non amplius opus eſſe, adeoque nec pluribus, qui ſuffragia ferant. Numero Aſſeſſorum aucto, media eosdem ſuſtentandi quoque augenda. Vix qui nunc ſint potuiſſe ali, & ſingulis Comitiis querelas de hoc motas. Tum neminem Catholicorum in hanc rem mandatis inſtructum, eosque non ut totum corpus, ſed ut ſingulos adeſſe; queis cautione opus ſit, ne quid in abſentium fraudem admittatur. Ipſos quidem præſtationem in ſe recepiſſe; qua tamen abuſuri non ſint, nec plus facturos, quam reliquis adprobare queant: imprimis abſentes augmento ſalariorum, & ſumtuum Cameralium onerari non poſſe. Ad hæc Sueci Evangelicorum nomine regerebant: Evangelicis præcipuam cauſam eſſe contendendi, ut in Imperio juſtitia citra partium ſtudia adminiſtretur, ad quam ipſis, potiſſimum confugiendum ſit. Burgundos ac Auſtriacos iſtam parum curare privilegio exemtionis gaudentes, quod & Bavarus obtinuiſſe feratur. Rem ad Comitia rejicere, eſſe ad fontem omnium gravaminum ire; ac remedium mali petere, unde ortum ſit. Id tamen ad extremum admitti poſſe; modo heic prius valitura interim diſpoſitio fiat, ut res poſtea in Comitiis eo majore cum fructu peragi queat. Evangelicorum gravamen in eo præcipue verti, quod Cæſarei & Catholici imparitati vim conſuetudinis tribuere velint. Non nova à ſe peti, ſed quæ in Receſſu anni quinquageſimi quinti ſuperioris ſeculi fundata, ac in ſequentibus Comitiis ſemper agitata ſint; quæ & per Palatinum, Saxonem & Brandeburgicum Electores anno nonageſimo à Rudolfo II. ſolenni legatione petita ſint. Nuper quoque Conventu Francofurtenſi anno 1643. in eam rem decretum ab Electorali Collegio factum: ſed quia paritas iſta ad Conſilium quoque Aulicum extenſa fuerit, idem à Cæſareis everſum. Ipſos Catholicos Francofurti tunc cenſuiſſe Aſſeſſorum numerum augendum, nec de ſalariis ſcrupulum tunc fuiſſe motum. Quanquam autem Evangelicorum quidam cenſerent, ſufficere ſi ipſi unum & viginti ſuffragia retineant, Catholicis viginti novem relictis: aut paritatem judicantium tantiſper admittendam, quoad in Comitiis ſuper alio modo conventum ſit. Suecis tamen urgentibus Cæſarei re cum Catholicis denuo communicata in paritatem demum, prout ſupra ab Evangelicis proponebatur, conſentiebant. Sueci contra, quæ Cæſarei ſuper litibus inter Ordines ad Comitia rejiciendis monuerant, itidem probabant è ſententia Evangelicorum, qui & remiſſionem cauſarum privatarum ad Comitia adſpernabantur, velut moleſtam, & publica negotia turbaturam; quibus beneficium Reviſionis ſufficere debeat.

1648.

De modo præſentandi.

§. 87. De modo præſentandi inter partes nulla lis: cum Sueci ac Evangelici Cæſareorum & Catholicorum arbitrio relinquerent, quid circa ſuos ipſis diſponere placeret. Inter Evangelicos diſſidii nonnihil oriebatur non ſine Catholicorum irriſu. Utrique Circulo Saxonico, quod meris Evangelicis conſtaret, quini Aſſeſſores, Franconico autem, Suevico, Superiori Rhenano, ac Weſtphalico, ubi mixti Catholicis Evangelici habitant, bini tantum attributi fuerant. De quo hi, ac cumprimis Wurtenbergici, acres querimonias movebant, Luneburgicis ſuccenſentes, velut qui proprio auſu, ac inconſultis reliquis ſchema partitionis edidiſſent. Utrumque Saxonicum Circulum olim tantum pro uno habitum. Evangelicos in Suevico Circulo plus pecuniarum ad Imperium conferre, quam omnes Evangelicos per utrumque Saxonicum. Tum in Suevico Circulo plurimas lites inter Evangelicos & Catholicos agitari. Se de Principis ſui jure condonare nihil poſſe. Contra interrogabant Altenburgici & Luneburgici: quare Saxonici Circuli deterioris conditionis, quam Suevicus, eſſe debeant? Sibi prærogativæ nihil quæri; nec eſſe fraudi debere, quod in Suevico Circulo Catholici ſimul habitent. Tandem id temperamenti inventum, ut Saxonici Circuli uno Aſſeſſore cederent, & ſinguli quaternos, nonum autem in commune alternis conſtituendum retinerent. Ita quatuor iſtis Circulis unus Aſſeſſor adcreſcebat, ut & ipſi novem potirentur, nono itidem alternis præſentando. Hæc cum fere adornata eſſent, Ratiſpona novum monitum ſuper Circulo Bavarico movebat, qui mixtis annumeratus non ſit, nec Evangelicis in eo ſitis quiſpiam præſentandus relictus. Sed quia prius de hoc mentio facta non erat, à Cæſareis nihil obtineri poterat; nec partitionem jam inter Evangelicos factam iterum turbari placebat. Haut abs re tamen viſum, ne Evangelicis ejus Circuli ſilentio præjudicium crearetur, clauſulam ſalvatoriam ſervando ipſorum juri addere. Id quod & Cæſarei admittebant. Denique de Advocato Fiſci, cujus munus haut exigui momenti habetur, Sueci & Evangelici quærebant: num is inter cæteros Cameræ Miniſtros intelligendus ſit; an de eo diſerte nunc ſtatuendum? Quorum prius Cæſarei agnoſcebant; ac de eo ad Cæſarem ſcripturos ſe recipiebant. Denique ut & circa reliquos miniſtros, quos conſtituere penes Moguntinum eſt, paritas religionis obſervaretur, Sueci & Evangelici monebant. De qua re etſi Moguntini oſtenderent Principi ſuo perinde eſſe, quæ ſacra colant, modo idonei ſint: ita preſſe tamen ad paritatem ſe obſtringere nolebant, ſed Electori ſe rem commendaturos recipiebant, intra duodecim dies reſponſum polliciti. Sed Evangelici eo tempore haut expectato ad concluſionem properabant.

De aliis Cameræ Miniſtris.

Caput de Juſtitia abſolvitur;

§. 88. Exhibebant mox Cæſarei formulam hujus capitis, ſuo & Catholicorum nomine, quæ Evangelicis facile probabatur, modo hinc inde quædam vocabula infererentur. Veluti ubi cavebatur, ut Cæſari *liberum ſit in cauſis majoribus & unde tumultus in Imperio timeri poſſint QUORUNDAM ELECTORUM ET PRINCIPUM ſententias & vota requirere*, vocabulo *Electorum & & Principum*, verba *utriusque religionis* præmittebant. Sic & ei clauſulæ; *in aulico non minus, quam Cameræ Imperialis judicio, privilegium primæ inſtantiæ, Auſtregarum* & ſimilia *illibata ſunto, nec per mandata ac commiſſiones turbantor*, vocabula, *aut avocationes & alio modo* addi volebant. Quod Cæſarei haut ægre admittebant. Cæterum etſi nec de Judice Cameræ, nec de Advocato Fiſci mentio facta eſſet, paritasque inter miniſtros ad futura Comitia rejiceretur, Cæſaream tamen formulam Evangelici admittebant; ſtipulari duntaxat, ut Cæſarei & Moguntini ad ſuperiores ſuos eam rem referrent, quod ſperent, durantibus hiſce tractatibus reſponſo grato ſe potituros, ut in Comitiis non opus ſit de eadem agere. Id quod iſti diligenter ſe facturos pollicebantur. Ei porro ſcripturæ, cum in authenticam formam redigenda eſſet, Cæſarei varias conditiones adſuebant. Ac primo repetebant Reſervatum nuper expreſſum: ni Evangelici ipſorum tunc in formula inſtrumenti edita declaratione ſuper Amneſtia & Gravaminibus adquieſcerent, ſe ad hæc non ulterius aſtringi velle. Quo tamen deſiſtebant, cum oſtenderetur; ipſos in hoc de Juſtitia capite jam ab eo diſceſſiſſe, & id quam maxime nunc agi, ut in aliis quoque capitibus ab eo diſcedatur. Cavebant dehinc, ut nullus articulus, etſi tantiſper ſubſcriptus, validus ſit, ni compoſitis omnibus hactenus controverſis. Id quod Sueci, Evangelicique facile admittebant. Inſuper Cæſarei volebant, omnia licet conventa & tantiſper ſubſcripta, haut tamen rata fore, *niſi pax immediate concludatur eaque concluſa & ſubſcripta ſtatim hoſtilitas omnis ceſſet; idque ut fiat, exercituum præfectis utrinque ſignificetur.* Ubi quibuſdam Evangelicorum vocabula *immediate*, *ſtatim*, & *omnis* ſuſpecta videbantur. Nam fieri poſſe, ut unus vel alter Catholicorum; puta Oſnabrugenſis Præſul, concluſa pace novi quid moveat; ex quo anſa arripi queat cavillandi, pacem *immediate* haut ſecutam. Nec arma hoſtilia ita abrupte poni poſſe, ut non duabus aut tribus ſeptimanis poſt concluſos tractatus opus ſit futurum, antequam plena pax exerceatur; quæ haut quidquam idonea cauſa ſit conventa retractandi. Nec omnia hoſtilia ceſſatura, ſi Galli & Hiſpani, quod futurum adpareat, bello impliciti adhuc maneant. Suecis quoque vox *immediate* ſuſpecta videbatur, ne forte Cæſarei ipſos ſtatim ad concluſionem & exſecutionem pacis abſque Gallis adſtringere velint, eoque tempus ipſis intercipere hiſce in tractatu cum Cæſare adſiſtendi: quo ipſo occaſio præripiebatur præſtandi, ad quæ ex fœdere, & prævia conventione tenebantur. Declarabant tamen Cæſarei: vocabulo *immediate* reſpici non ſolum capita de Juſtitia, & Gravaminibus, ſed communem pacem, omneſque ejus partes, ut ſi univerſa eo, quo cœptum nunc eſt modo, abſoluta ſint, pax ſequi, & hoſtilia ceſſare debeant, & quidem *ſtatim*; atque ſine mora, ut tamen utrinque ſpatium concedatur ducibus bellicis de inſtante pacis concluſione ſignificandi. Bellum inter Hiſpanos & Gallos ad res Germaniæ non ſpectare, & vocabulum *omnis* de ſola pace, & bello Germanico intelligendum. Quæ explicatio Suecis ſatisfaciebat. Tandem volebant Cæſarei, ut omnia hoc modo conventa juncta opera, & conſilio aſſererentur. Quod & Suecis, Evangeliciſq; arridebat; Principum tamen ablegatis ignominioſum videbatur, quod *mandatarii* nuncupati eſſent; pro quo vocabulo *Deputatos* ſubſtitutum: & vocabulum *propoſitas* in *conveniendas* mutatum, quod de Executione parum hucuſque actum eſſet. ita caput de juſtitia adornatum, promiſſis ſubſequentibus conditionibus. I. *Ut nullus articulus obli-*

1648.

Scripto concipitur.

gatorius ſit, quamvis proviſionaliter ſubſcriptus, niſi etiam omnes hactenus controverſi articuli compoſiti, tranſacti, & concordati fuerint. II. Ut etiamſi omnia concordata & proviſionaliter ſubſcripta, aliter obligatoria non ſint, niſi pax immediate concludatur, eaque concluſa & ſubſcripta ſtatim hoſtilitas omnis ceſſet, idque ut fiat, exercituum præfectis utrinque ſignificetur. III. Ut quæ hoc modo inter Cæſareos & Suecicos Plenipotentiarios, ac Deputatos Ordinum acta, transacta, & concordata fuerint, mutuo aſſenſu, conſilio, ope & opera, juxta conditiones circa Executionem Pacis conveniendas manu teneantur.

Et ſubſcribitur.

Subſcriptionem Cæſarei initio detrectabant, velut commode differendam, quoad totum de Gravaminibus caput abſolutum eſſet. Poſt cum urgerentur, ſufficere ducebant, ut Secretarii Legationis; ſicut circa ſatisfactionem Suecicam factum, ſubſcriberent. Sed Evangelicis tutius videbatur, Legatos ipſos, ac Ordinum utrinque directores conventa ſubſcriptione firmare, ut Catholici eadem minus retractare poſſent: quibus & Sueci aſſentiebant. Quanquam autem Cranius ægre huc deſcendebat, quod ſibi mandatum negaret, ſigillatim conventa capita ſubſcribere; tamen eo res redigebatur, ut ipſe una cum Salvio, tum Reigersbergio Moguntino Cancellario, & Wolfgango Cunrado Thumbshirnio Altenburgico manu ſua ſubſcriberent, quatuor exemplis pari tenore confectis apud Cæſareos, Suecicosque, ac Ordinum Directores aſſervanda. Id quod & circa ſequentia capita obſervatum.

De Autonomia ſubditorum.

§. 89. Sequebatur alter nodus de libertate ſacrorum, (*autonomiam* tunc vocare ſolenne erat,) civibus concedenda, qui eadem diverſa à Principibus ſuis profiterentur. Quæ res præcipue Evangelicos ſubditos ſpectabat, qui ſub Catholicis Principibus degebant; eoque ab Evangelicis Ordinibus contra Catholicos propugnabatur, non pari tamen omnium ſtudio; quos inter præcipue Lampadii fervor eminebat, qui inter alia jactabat: Si Catholico Magiſtratui poteſtas concedatur Evangelicos expellendi, eorumque ſacra abolendi, Apoſtolos, ac Martyres univerſos infamia notatum iri; quippe cum ejuſmodi poteſtate admiſſa iſti ob denegatum Magiſtratui obſequium merito pœnas velut malefici dederint. Contra Cæſarei teſtabantur, ſibi plus, quam nupera pacis formula expreſſum ſit, concedere nefas eſſe: ac Catholicis, ut Evangelicorum poſtulatis obſiſtant, ſolidas ex ipſa Auguſtana Pace rationes ſuppeditari; qua diſertis verbis caveatur, ne quis Ordinum alteri ſubjectos in patrocinium recipiat: id quod ut ſubvertatur, nullo ſe modo ferre poſſe. Non minus Evangelicos, quam Catholicos ſuper obſervanda illa pace fidem ſuam obſtrinxiſſe; cujus violatæ exemplum ab ipſis profectum longius ſit iturum, nec Catholicos omiſſuros ab illis, quæ moleſta ſibi videantur, diſcedere. Ad quæ Sueci reponebant: Evangelicis haut animum eſſe in Pace Auguſtana aliquid mutare; ſed quia nonnulla per injuriam temporum in ſiniſtrum ſenſum detorta ſint, melius ſibi cavere velle, patrocinantibus jam Suecorum armis. Sicut ea Pax non Ordines duntaxat, ſed & ſubditos ſpectet; ita hanc pacis elucidationem ad utrorumque commodum tendere, ac iſthoc cumprimis caput ad ſubditos unice pertinere. Num Ordines aliqua ex decreto Imperii obligatione teneantur, à ſe in medio relinqui; Reginam ſane non teneri, quæ ſuper hoc & aliis negotiis velut pacis legibus ipſos cum Cæſareis tractare juſſerit. Meminiſſent Cæſarei, quid ſuperiore æſtate conceſſerint. Germaniam quantum ad ſacra in duas haut multum inæquales partes diviſam: ac optimum fore, æquali utramque jure frui. Evangelicos idem ex ſua parte facere paratos, quod à Catholicis poſtulent. Inhumanum eſſe innocentes homines ob ſola ſacra penatibus ſuis præcipites ejicere. Enimvero quicquid Sueci contenderent, Cæſarei ab initio eam rem ſerio agere detrectabant, variorum ſubterfugiorum obtentu, ac paulatim de Provinciis Cæſaris movere incipiebant; circa quas quouſque Sueci progredi vellent, in anteceſſum noſſe cupiebant. Sed cum hi ſubodorantes id omni ſtudio declinarent, tandem iſti erumpebant: ſe circa communem autonomiam nihil ſtatuere poſſe, niſi ſuper peculiari ſit tranſactum. Sueci contra ordine ſemel placito, ut communia præcedant, decedere abnuebant. Unde Cæſarei ſibi reſervabant; quicquid circa autonomiam in univerſum actum fuerit, à ſe pro invalido habendum, antequam paragraphus de Cæſareis ſubditis adornatus ſit: qua cautione præmiſſa ad negotium id accedebant.

Tres gradus Autonomiæ.

§. 90. Circa ſubditos igitur, de quorum autonomia agebatur, triplex diſcrimen ſtatuebatur. Alii quippe exercitium ſuorum rituum publice aut privatim in domibus ſuis per pacta, diuturnum uſum, aut conniventibus Superioribus hactenus habuerant; alii, cum neutro horum modorum id haberent, ſub magiſtratu diverſæ Religionis domicilium fixerant, alii denique cum eadem ſacra cum ſuo magiſtratu hactenus coluiſſent, deinceps his deſertis alia profeſſuri erant. Pro his in univerſum Sueci ſtipulabantur, ut pari per omnia jure cum reliquis civibus fruerentur.

Suecorum poſtulata.

Qui è prima claſſe eſſent, exercitio ſuorum ſacrorum, quod anno viceſimo quarto obtinuerant, deinceps quoque gauderent; Nam hunc temporis terminum demum Sueci admiſerant, cum initio pro anno decimo octavo contenderent. Cæteris duabus claſſibus Sueci lautiores conditiones paciſci cupiebant; ſed cum eam rem jam antea Catholici abnuiſſent, ac certum duntaxat temporis ſpatium illis indultum fuiſſet, ſatis habebant, alteri claſſi vitæ tempus, tertiæ quindecim annos ad habitandum concedi.

Cæſarei primum gradum annuunt.

Cæſarei & Catholici etſi ægre ad tolerantiam per pacta adſtringi vellent, circa primam tamen claſſem parum difficultatis movebant: niſi quod ſufficere judicabant, communibus vocabulis *liberum exercitium* exprimi ſub quo tam *publicum*, quam *privatum* intelligi poſſit. Unde vocabula, *ſive publicum ſive privatum*, ut & *ſive ſola conniventia*, expungi volebant, illa velut materiam litis in futurum, hoc velut ſuperfluum; & quod ſub voce, *longum uſum*, contineatur, qui non aliter quam per conniventiam Magiſtratus introduci potuerit. Sed Evangelicis ob majorem ſecuritatem conceſſum, ut utrumque exercitium diſtincte exprimeretur. Vox tamen *conniventia* diſpuncta, cujus loco *obſervantia dicti anni* velut longe efficacior ſubſtituta. Sed & Cæſarei induci patiebantur vocabula *vel pure & ſimpliciter, vel certis conditionibus & privilegiis*, quæ antea voci *ſubjectos* initio hujus paragraphi duodecimi præmiſſa erant, velut in ambiguum trahi apta.

De Cœnobiis Hildeſienſibus & Erfordia.

§. 91. Circa pacta autem quondam inter Principes, & ſubditos ſuper cultu ſacrorum inita nonnihil difficultatis movebatur. Ac Colonienſis quidem Elector, quæ circa ſubditos Præſulatus Hildeſienſis cum Luneburgicis convenerant, remittebat; novem tamen Cœnobia Evangelica ibi ſita reliquis octo Catholicis utique jungi volebat; tum

1648. tum ut in Evangelicis templis Catholici quoque ritus ſimul celebrarentur. Cujus Legatus Buſchmannus diſceſſurum ſe minabatur, ſi iſta recuſentur. Moguntinus poſtulabat, ut pacti, quod anno decimo octavo hujus ſeculi inter Electorem Suicardum & Erfordiam Urbem initum ferebatur, in Inſtrumento Pacis mentio fieret ſaltem tantiſper, quoad à Principe ſuo alia mandata acciperet. Enimvero Colonienſi oſtendebatur, haut opus eſſe in Evangelicorum templa irrumpere, cum in Præſulatu ac Cœnobiis pauci duntaxat Catholici inveniantur, quos vel unum templum capere queat. Ita hoc poſtulato quantumvis ægre depellebatur. Sed Cœnobia etſi Sueci inter Electorem & Luneburgicos dividi cupiebant: quia tamen hi ultro eorum poſſeſſionem dimiſerant, Sueci quoque reniti non amplius poterant, quo minus Colonienſis iisdem potiretur. Sed pactum Moguntini cum Erfordienſibus plane adſpernabantur, quod iſtud nunquam perfectum fuerit. Equidem Moguntinum anno decimo ſexto ita acriter urbi inſtitiſſe, ut ad tractatus cum ipſo deſcendere cogeretur, qui in annum decimum octavum extracti ſint. Verum negotiationi iſti non ſolum Domus Saxonica ab initio ob patrocinium urbis interceſſerat, ſed & Moguntinus eandem ratam non habuerat, quin anno viceſimo ſeptimo & triceſimo ſexto diſertis literis irritam declaraverat, quod ſperaret, alia via ſe urbem arbitrio ſuo ſubjecturum. Ita clauſula de pacto Erfordienſi, quod Moguntini capiti de Amneſtia inſeri cupiebant, à Suecis rejecta eſt, ac pollicebantur Cæſarei, illam è tabulis Pacis excluſum iri. Cum igitur Moguntinus poſtulato ſuo excideret, ac tamen eo negotio concluſo ſubſcriptioni ſe ſub-
8. Mart. trahere non poſſet, proteſtationem interponebat, quo Electori & Præſulatui Moguntino ſua jura diſerte reſervabat. Enimvero quia Ordinibus utriusque Religionis placuerat, ejuſmodi peculiares contradictiones illicitas fore, quo fine & præſtationem eorum, quæ decernenda forent, junctim in ſe receperant; ſimul Domus Saxonica Moguntino ſuperioritatem quam vocant territorialem in ullam Thuringiæ partem ipſamque
9. Mart. Erfordiam nunquam annuerat: Altenburgicus ſtatim poſtera die contrariam proteſtationem interpoſuit, ut Moguntina proteſtatio velut invalida actis eraderetur, Domui Saxonicæ ſuis juribus reſervatis. Sed quia Erfordienſes neque Moguntini, neque Saxonum in urbem Imperium
11. Mart. agnoſcere volebant, eorum Deputatus Paulus Chriſtophorus Zieglerus utramque proteſtationem velut irritam actis amoveri petebat, utque urbi ſua jura illibata ſervarentur.

Sueci in tertio gradu cedunt. §. 92. Secundæ & tertiæ claſſi Cæſarei non niſi triennium indulgere volebant, intra quod ad emigrandum res ſuas diſponere poſſent. Amplum ſat ſpatium id eſſe, ſi edictum Georgii Friderici Marchionis Badenſis reſpiciatur, quo gravi ſub pœna vetuerat, ne quis extraneus ſacerdos ultra viginti quatuor horas in ipſius ditione moraretur, ac interim non niſi diverſorio publico uteretur. Haut tamen eam ſibi mentem, elapſo iſto tempore illos ſtatim expellere, id quod nec hactenus ſit factum; ſed ea humanitate adverſus eoſdem uſuros, ut querendi cauſam habituri non ſint. Ferri tamen non poſſe, ut velut publica lege inviti adſtringantur ad ſubditos diverſorum ſacrorum in ſuis ditionibus tolerandos. Cum igitur Cæſarei ita pervicaciter huic ſententiæ inhærerent, Sueci primo loco tertiam claſſem expediendam ſuſcipiebant, quod ſpes eſſet, Cæſareos eo facilius in plures annos conſenſuros, quod ejusmodi caſus nunquam eventuros jactarent. Enimvero hoc non obſtante Cæſarei obfirmato animo hærebant. Unde Sueci è conſilio Evangelicorum à quindecim annis gradatim deſcendentes demum in triennium à Cæſareis propoſitum conſenſere. Addebantur tamen leges, ut queis hoc modo emigrandi neceſſitas incumberet, neque ante elapſum id tempus ad emigrandum cogi poſſent, neque idem tempus antevertere prohiberentur: ut elapſo triennio migratio ita neceſſaria non foret, quo minus per Magiſtratum prorogari poſſet: ut emigrans bona ſua vendere non teneretur, ſed de illis liberam diſponendi facultatem retineret, ac ſi opus ſit citra literas tuti commeatus ad ea iterum accedere, ac pro re nata ad tempus ibi agere citra vim conſcientiæ illatam, ac inde abire iterum poſſet: denique ut quibus lites perſequendæ ſint, ſive bona ibi habeant, ſive minus, pari cum Catholicis jure fruerentur. 1648.

Uti & demum in ſecundo. §. 93. Cæterum quia circa hanc claſſem remiſerant Sueci, ſperabant Cæſareos circa ſecundam fore faciliores. At hi obnixe ſententiæ ſuæ inhærebant, differentes: Jam antea Evangelicos Catholicis hinc inde adverſus pacem Auguſtanam quædam decerpſiſſe: nunc domi ſuæ ſibi leges præſcribi. Diſſimulaſſe equidem quoſdam Principes miti ingenio cives diverſa ſacra profeſſos: nunc in legem id abire, ac iſtos invitis Principibus eam licentiam ſtabilire non ſine ingrati animi nota, & intolerando præjudicio. Subditos jam ultro fines obſequii migrare; quid facturos, ſi pacto nitantur? Repugnare hæc Principum conſcientiæ, exiſtimationi, ac dignitati: eo principio bella inter ſuperiores & ſubjectos oritura. Evangelicos initio ſatis habuiſſe civili pace frui; inde ſacrorum libertatem ſtipulatos: nunc ſubditos cum Principibus Imperium dividere, aut idem junctim cum illis adminiſtrare velle. Adſtipulari ſibi Saxonicos Electorales & Brandeburgicos, qui triennii ſpatio indulto adquieſcant. Horum exemplum & aliis inferiore dignatione ſequendum. Etſi Brandeburgici hoc ſibi à reliquis Evangelicis exprobratum inficiabantur, prælecta Electoris epiſtola, qua pro libertate conſcientiæ ſubditorum contendere jubebantur. Sueci contra poſtulata ſua acriter urgere: Non perpetuam eam ceſſionem, ſed vitæ tempus duntaxat complexam: intra viginti aut triginta annos expiraturam. Cæſareos ſuperiore æſtate id annuiſſe, nec Catholicos idem plane rejeciſſe. Quæ duo Electores forte conceſſerint, ſe non tangere, nec eſſe quod illorum ſententia tam ſcrupuloſe reſpiciatur, qui utique reliquorum tutores non ſint. Quanquam autem utraque pars ſententiæ ſuæ mordicus inhæreret; Sueci tamen poſtulata ſua de libertate habitandi ad vitam pervicturi videbantur, ni Evangelici apud Cæſareos deſtinata ſua prodidiſſent. Iſti quippe extremam ſententiam ſuam Suecis ſecreto indicaverant, ſilentio utique eam habituris. Sed mox iidem iſtam & apud Cæſareos effutierant. Unde eo minus hi ſua ſententia depelli poterant; nec Suecis reluctari amplius licebat, cum illi quorum maxime intererat remiſiſſent, in quos & ejus rei culpa ſi qua erat redundabat. Id tamen obtinebant, ut huic claſſi biennium ſuperadderetur; cum & Cæſarei æquum judicarent, his, qui ab initio diverſa à Principibus ſuis ſacra profeſſi fuerant, largius indulgeri, quam qui poſt eadem mutaverant. Ita caput de Autonomia in genere

in

1648. in eam formam redactum, prout poſt Tabulis Pacis inſertum eſt.

De provinciis Cæſareorum ſententia.

§. 94. Tractationi huic Cæſarei ſubinde de civibus ditionum Cæſaris immiſcuerant, ſuper quibus caveri ſibi utique volebant, negantes antequam de his transactum fuerit, ſe priora de Autonomia in univerſum ſubſcripturos. Et quanquam Evangelici, quoties occaſio ferret apud Cæſareos pro iisdem diligenter intercederent, ſemper tamen rejiciebantur dato reſponſo; jam extrema ſe mandatorum aperuiſſe, à quibus diſcedere nefas ſibi ſit. Et cum ad hanc materiam accederetur, initio audire de eadem adſpernabantur, teſtati, Cæſarem potius ſumma imis miſturum, quam leges heic admiſſurum. Diſerte vetitum ſibi de hac agere: & capite ſibi luendum, ſi contra faciant. Et quanquam inficiari non poſſent, Electorem Saxoniæ non ſolum pro Ducibus Sileſiæ Evangelicis & Uratislavia urbe, ſed & pro Schvveidnicenſi, Jaurenſi & Glogovienſi Ducatibus liberum ſacrorum uſum certis legibus obtinuiſſe: de eo tamen initio formulæ pacis inſerere abnuebant, mandati defectum cauſati. Sed ad extremum formulam exhibebant non abſimilem illi, quam ſuperiore anno typis vulgaverant.

Evangelici cedunt.

§. 95. Sueci ab initio pertendebant, cultum ſacrorum in Cæſareis ditionibus in ſtatum anni decimi octavi plane reponendum. Evangelici autem Ordines, quanquam perſpecta Cæſareorum pertinacia Suecorum arbitrio id negotium commiſiſſent pro re nata expediendum: tamen tædio belli, & deſiderio pacis paulatim molliti orabant, potius eo poſtulato deſiſtendum, ac rem Deo committendam, quam ob eandem pax retardetur. Differebant iſti: optandum equidem eſſe, Cæſareis civibus parta antehac circa ſacrorum uſum privilegia ſervari. Sed rebus Germaniæ ad extremum jam redactis, cum intra annum plures Evangelicos exitium maneat, quam illi ſint, queis conſultum eatur, illorum cauſa in bello hæreri non poſſe. Quin iidem ubi intellexerint, quantum heic pro ipſis deſudatum, & quamdiu pax illorum cauſa extracta ſit, facile acta probaturos; præſertim cum iisdem profuturum non ſit, ſi alii Evangelici una cum ipſis pereant. Rem tamen ad Suecos referendam, eorumque ſententiam cognoſcendam. Si quid amplius iſti obtinere queant citra notabilem pacis remoram, in lucro reponendum. Sin minus, admittendum quod Cæſarei offerunt, ea tamen lege, ut hæc tantiſper valeant, ac Evangelicis integrum ſit, ſi quid amplius deinceps pro ipſis paciſci queant. Præterea cum Saxoniæ Elector denuo ad Cæſarem ſuper Sileſia ſcripſerit, eam declarationem eſſe reſervandam. Tum ut liberum religionis exercitium Evangelicis Conſiliariis Aulicis, quos Cæſar adſciturum ſe promiſerat, ac Evangelicorum Ordinum Legatis & miniſtris concedatur.

Oxenſtierna eos confirmat.

§. 96. Iſthæc cum Suecis Evangelici exponerent, Oxenſtierna iisdem demonſtrabat; rem eſſe arduam; & cuique cavendum, ne conſcientiam ſuam ſauciet; eoque ad extremum pro iſtis hominibus, ut libertate ſacrorum gaudeant connitendum. Suecis ſemper hunc præcipuum armorum ſcopum fuiſſe, ſacra ſua, & qui ea profitentur, præſenti oppreſſione eripere; nec duriſſimis licet rebus fiducia Numinis animos abjeciſſe. Unde nec nunc per ignaviam ad noxia conſilia ruendum. Temerarios eſſe Cæſareos, qui Suecis ac Evangelicis pro lubitu leges heic obtrudere audeant. Miſeros illos toto bello hac ſpe ſuſtentatos, pacem malis ipſorum pauſam allaturam: qua nunc plane ſe privari ægerrime laturi ſint. Potuiſſe Hungaros deſideria ſua intuitu florentium Reginæ armorum pervincere. Cur hos calamitati ſuæ immerſos relinqui, cum armorum fortuna ad remiſſa conſilia non compellat? Enimvero parum iſta apud Evangelicos valebant, quorum nomine Thumbshirnius reſpondebat. Laudare ſe fortia conſilia, nec alia ab Oxenſtierna expectare potuiſſe. Cæſareorum duritiam, & iniquitatem dolendam, qui iſtos libertate ſacrorum ſpoliare auſi ſint, tanto labore ac ſumtibus emta. Evangelicos denuo quærere, num plus quam poſtrema Cæſareorum declaratione obtineri queat; Id ſi fieri non poſſit, conſiderandum, uno anno plures Evangelicos perire, quam forte in omnibus Cæſaris ditionibus habitent. Unde ad extremum Cæſareorum oblatis adquieſcerent, reſervata tamen ad futura Comitia ulteriore actione. Deum ſane aliam viam inventurum gloriæ, & doctrinæ ſuæ aſſerendæ. Iſthæc Evangelicorum ſententia per quoſdam obnoxios Cæſareis prodebatur; Altenburgico & Luneburgico in publico congreſſu acriter queſtis, Cæſareos omnia, quæ apud ipſos agantur, etiam ſingulorum ſuffragia noſſe. Quæ & cauſa fuerit, quare in ſecunda Autonomiæ claſſe haut plus obtineri potuerit. Ac fremebat Lampadius, ſi de proditore iſto innoteſceret, infamia notandum, cui & plerique diras imprecabantur. Unde Cæſarei declarationi factæ immoti inſiſtebant, ad Suecorum rationes nil aliud reponentes, quam ita caput iſthoc in aula Cæſarea formatum, ſibique transmiſſum, in quo ne apicem quidem mutare ſibi liceat. Nec obſcure innuebant, ſibi ſatis conſtare, Evangelicorum aliam mentem eſſe. 1648.

Cæſareis Evangelicorum conſilia produntur.

Suecorum negotiatio.

§. 97. Legatis Suecicis à Regina injunctum erat, eam rem tamdiu urgere, quoad reliqua negotia, ac cumprimis militum præmia abſoluta eſſent. His omnibus obtentis ob eam ſolam cauſam tractatus haut abrumpendos ducebat. Nec parum dolebat, Evangelicos propriis commodis obſtare, & in hac re velut impetu ruere. Ad extremum tamen mandabat, ut demum ſatishaberent, ſubditos iſtos Cæſari commendaſſe, eoque nomine Cæſareos Legatos Ferdinandi nomine laute promittere. Ita Sueci Evangelicorum monitis ac precibus expugnati ægre cum Cæſareis ad excutiendam eorum ſuper hac re formulam deſcendebant. Ac Cæſarei quidem ſacra quatuor Evangelicis in Sileſia Ducibus, urbique Uratislavienſi permiſſa velut *ſingularem Cæſaream* indulgentiam extollebant, quam & ipſi humillima cum ſubmiſſione jam anno triceſimo quinto acceptaverint: quo ejus conceſſionis gratia Saxonis interceſſioni, non præſenti tractatui adſcriberetur. Sequenti quoque verſiculo hæc verba addiderant; *tanquam Principi per ſe abſoluto & libero*, quæ non ſolum de Regnis & ditionibus hæreditariis, ſed, & de ipſo Imperio intelligi poterant. De nominatis Comitibus, Baronibus & Nobilibus, horum ſubditos omiſerant. Tum diſerta reſtrictione ad Auguſtanæ Confeſſioni addictos; Reformatos, quos ab ea Confeſſione alienos cenſebant, excluſum iverant. Inſuper quæ offerrent, non interim, ſed in perpetuum valere volebant; unde nec interventionem & interceſſionem Reginæ & Evangelicorum Ordinum admittere, nec concedere volebant, ut Cæſar futuris Comitiis, aut alias ſuper hoc negotio interpellaretur. Denique ut Evangelicis Conſiliariis Au-

Suecorum cum Cæſareis ſuper ea re tractatio.

1648. licis, agentibus, & Miniſtris Ordinum liber ſacrorum uſus in templo, aut idoneis ædibus una cum cæmiterio & ritibus ſepulcralibus in urbe Cæſaris Regia indulgeretur, mandato ſe defici excuſabant. Sueci, quæ Cæſar heic concederet, in univerſum quidem Cæſaream & Regiam gratiam agnoſcebant, quæ tamen ad annum triceſimum quintum reſtringenda non ſit. Super poteſtate Cæſaris tam in Imperio, quam in ditionibus hæreditariis inter Suecos, & Cæſareos acriter diſceptabatur. Sed cum hi eandem ad Cæſaris Regnum & Provincias hæreditarias demum reſtringerent, Suecis quare ulterius contenderent parum rationis erat. Eam tamen rem ad Catholicos quoque referebant, velut quos non minus, quam Evangelicos libertas Imperii tangebat: qui & cum Cæſareis collocuturos ſe pollicebantur. Ita univerſorum Ordinum conſenſu dicta vocabula dispuncta ſunt. Subditos Comitum, Baronum ac Nobilium, eadem indulgentia uſuros Cæſarei verbo promittebant; id tamen formulæ pacis mandati defectum cauſati inſeri nolebant, quod vererentur, ne olim alii *immediate* ſubditi hoc titulo comprehendi vellent. Sed quia transactiones ſtricti juris habentur, Sueci ſubditorum mentionem utique faciendam contendebant; quibus Cæſarei demum concedebant, præſertim cum extenſioni, quam verebantur, vocabulo *eorum* obviam iretur. Pro Reformatis Brandeburgici ſoliciti erant à Suecis petentes, ut ſi Cæſarei in ſua declaratione ſub vocabulo *Auguſtanæ Confeſſionis* iſtos forte excluſos irent, eosdem ſibi commendatos haberent. Qua de re cum Sueci monerent, Cæſarei ſubridentes regerebant; Reformatos haut in univerſum ſocios Auguſtanæ Formulæ haberi: in gratiam tamen Brandeburgici ea verba, quæ Reformatis ſuſpecta videbantur, deleri permittebant. Præter tria templa in Sileſia per Saxoniæ Electorem obtenta, Sueci ſi non plenum Religionis exercitium, quædam ſaltem templa in hæreditariis ditionibus paciſci cupiebant, de quibus aliquoties acriter Cæſareos urgebant. Sed hi, quanquam (uti poſtea cognitum) Cæſar jam conſenſerat, ut Suecis circa ea gratificarentur, pertinaciter abnuebant, quod noſſent, Evangelicos ei poſtulato languide inſiſtere; etſi paulo ante finem de templo pro Viennæ mœnibus ſpem facerent. Sed ut futuris Comitiis, aut alibi pro ſacrorum ſociis loqui non liceret, Sueci & Evangelici plane concedere nolebant, quod ferendum non ſit, miſeris heic fide publica adimi, quod datum non erat, & omnem ſpem iſtud aliquando recuperandi præſcindi. Unde demum Cæſarei id admittebant, modo inter limites amicæ interventionis, aut demiſſæ interceſſionis excluſa violentia & hoſtilitate perſiſteretur. Denique de uſu ſacrorum Conſiliariis Aulicis, & Ordinum Miniſtris concedendo Cæſarei non improbabant; certi tamen quid ob mandati defectum polliceri haut poterant. Sed cum Evangelici concluſionem ſolicite urgerent, ea res ad futura Comitia rejecta

8. Mart. eſt. Ita interventu Ordinum iſthæc ad exitum deducta & ſubſcripta fuere, cum Catholici reciperent, ſe Legatos Cæſareos, ſi quid forte mandatis ipſorum repugnans admiſerint, apud Cæſarem indemnes præſtituros, ac Sueci Evangelicis Ordinibus anxie inſtantibus obtemperarent.

De ſatisfactione Suecica, ejusque conſectariis.

§. 98. Dum Ordines utriusque Religionis ſuper negotiis Imperii anni initio conſultant, Sueci ſatisfactionem, & quæ inde pendent, abſolvere conſtituerant; circa quam obſcuriora quædam clarius exprimere viſum fuerat, declinandis in futurum litibus, poſtquam animadverterant, Catholicos Correcturis ſuis quædam non exigui momenti moliri. Sed Cæſarei circa Æquivalentia oſtendebant; ſibi cum iis quorum intereſt citra Suecorum offenſam facile conventurum: id quod Sueci ſuo loco relinquebant. Circa Sueciæ autem ſatisfactionem etſi Cæſarei inter diſceptandum à Suecorum poſtularis parum abirent; tamen novam formulam ſcripto concipere abnuebant, ſed plane illi, quam Secretarii Legationis ſubſcripſerant, inhærebant, ſic ut à neutra parte mutatio aliqua admitteretur; niſi circa ea, quæ ex eo tempore partis utriusque conſenſu mutata fuerant; velut de Condominio Wismariæ, ac Præſulatu Hamburgenſi, inprimis quatuordecim pagis, quorum poſſeſſionem Dux Holſatiæ hac pace perpetuam adquirebat. Equidem Saxoniæ Elector ſuper Wollino actionem intendebat, quod Sueci ſupellectilem dotalitiam ſororis ipſius Duci Franciſco nuptæ publicaverant, pro qua Dux Wollinum inſulam oppigneraſſe ferebatur, proteſtatione quoque per Legatum Saxonicum interpoſita, 20. Mart.
qua Electori jus ſuum reſervabatur. Id tamen Cæſarei parum curabant; & quia Sueci rem mali exempli judicabant ſemel transacta retractare, placebat priori formulæ citra mutationem inſiſtere, ac Cæſareorum declarationi verbo factæ circa unum atque alterum adquieſcere. Abſoluto capite de Juſtitia & Autonomia Suecis jam opportunum videbatur, eodem modo Articulum de ſatisfactione adornare. Id quod & Cæſareis, & Ordinibus probabatur, niſi quod Catholici caverent, ut ne hac ratione ordo tractandorum turbaretur, ſed quæ circa Gravamina adhuc reſtarent ſtatim expedirentur: & ut quæ ſuper Palatina cauſa convenerant, Legatorum ſubſcriptione firmarentur. Unde caput de Satisfactione denuo ſcripto conceptum iisdem verbis, quæ nunc in tabulis Pacis leguntur; niſi quod de Condirectorio Domus Luneburgicæ in Circulo Saxonico Inferiore nihil adhuc exprimeretur; & quæ tunc de præmiis militum inſerebantur, poſt velut ſuperflua omitterentur. Ita & iſthoc caput à Cra- 8. Mart.
nio & Salvio, ſimul Evangelicorum ac Catholicorum Directoribus ſubſcriptum.

De Æquivalentibus & cauſa Palatina.

§. 99. Æquivalentia, velut appendicem ſuæ ſatisfactionis Sueci ſtatim quoque ſubſcribi cupiebant. Ad hoc etſi paratos ſe oſtendebant Cæſarei, obſiſtebant tamen Bavarici tractis in partes Catholicis, quod Sueci Palatinum negotium ſua ſubſcriptione certas ob rationes firmare dubitarent. Quanquam enim inter ipſos & Gallos quondam ſuper eodem convenerat: poſt tamen ejusmodi reſpectus intervenerant, ut ſat cauſæ eſſet, quare à prius placitis diſcederetur. Haut eo ſecius Sueci, intercedente licet Neoburgico & aliis, paratos ſe declarabant ea lege, ſi Bavarus circa componenda negotia adhuc indeciſa utilem operam navaret; cujus ſpecimina perſpicere Sueci volebant prius, quam ad eam ſubſcriptionem accederent. Id quod cum Bavaricis diſpliceret, Æquivalentium ſubſcriptionem impediebant. Enimvero Brandeburgici, & Luneburgici, quorum intererat ſuper Æquivalentibus ſibi caveri, diffidentia adverſum Catholicos ſoliciti apud Bavaricos inſtabant, ut tantiſper ſatishaberent, per Ordines, eorumque Directores transactionem ſuper Palatina cauſa firmari. Ita obſtaculo iſthoc 9. Mart.
remoto ſubſcriptio tam ſuper cauſa Palatina, quam Æquivalentibus à Reigersbergio Moguntino,

tino, & Thumbshirnio Altenburgico peracta eſt.

Per iſta Brandeburgici & Luneburgici placantur.

§. 100. Iſthac Æquivalentium ſubſcriptione Brandeburgicus & Luneburgici ſic ſatis demulcebantur, qui hactenus aſperitatis nonnihil adverſus Suecos oſtenderant. Luneburgici paulo ante ſolito ferocius loqui, ac moleſtis ſermonibus Suecos perſtringere cœperāt; ac inprimis cum Sueci certas ob rationes ipſorum æquivalens ſubſcribere differrent, importune invehi, & quatuor ſuos Præſulatus Halberſtadienſem, Magdeburgicum, Mindenſem & Raceburgicum ſe vindicaturos crepare, quorum tamen poſſeſſionem nacti non erant. Inprimis autem Brandeburgici conſilia ſuſpecta habebantur, qui arcta cum Batavis commercia miſcebat, & initio anni Legatos ad Cæſarem, Daniæ ac Poloniæ Reges, Electorem Saxoniæ, & Luneburgicos, ſimul Colonienſem & Melandrum miſerat. Quem conſtabat apud Saxonem & Luneburgicos de arctiore inter Evangelicos ac cumprimis Saxonicam, Brandeburgicam & Luneburgicam Domos conjunctione, armorumque paratu egiſſe: ut ſi exteri Reges à Cæſare oblata adſpernati pacem Germaniæ inviderent, ipſorum autoritate armis ſubnixa ad eam compelli poſſent. Ac erant qui Suecis perſuaderent Electorem Pomeraniæ præreptæ memoriam nunquam exuiturum, & extrema omnia, ut iſtos iterum inde ejiciat, tentaturum. Etſi Regina ſuis jam mandaſſet, ut ſi pro Brandeburgico aliquas copias in Germania colligi animadverterent, illas confeſtim diſſiparent, ne in exercitum coire poſſent. Idem apud Belgas ſuper novo fœdere agitabat, ad quod illos præcipue per invidiam, qua in Suecos tum flagrabant, impellere ſtudebat: jactans, ſe iiſdem quoque fœdus cum Danis, Luneburgicis, Holſato, aliiſque conciliaturum. Quod fœdus tamen tunc ſucceſſu caruit, poſtquam Belgæ animadvertiſſent, eo potiſſimum ab Electore reſpici, ut præſidia ipſorum oppidis Cliviæ dimoveantur, quam conditionem præ cæteris urgebat. Enimvero Elector Reginæ ſuſpicione percepta, Legatis ſuis injungebat, ut iſtam Suecorum animis eximerent. Equidem initio doluiſſe, à Regina Pomeraniam petitam, ac potiore ejuſdem parte ſibi decedendum fuiſſe: ac fortaſſe recenti dolore tunc quædam parum amica ſermonibus jactata. Sed lite illa uſque ad finium rectionem compoſita, nunquam animum fuiſſe tranſactionem evertere. Ex eo tempore omnia conſilia huc direxiſſe, ut Sueciæ ſinceram amicitiam certis pactis ſibi pigneret. Sat ipſi conſtare, rebus ſuis nihil magis expedire, quam ſinceram amicitiam ac fidam viciniam cum Suecia colere: contra haut certiori periculo ſe ac ſtatum ſuum exponi poſſe, quam ſi adverſi quid in id Regnum moliatur, non propriis duntaxat viribus, ſed & aliorum ſocietate validum, ac ditionibus ſuis imminens. Si tale quid animo agitaſſet, haut maturum jam paci tempus fuiſſe expectaturum, aut tot occaſiones iſti ſcopo idoneas è manibus amiſſurum, ſuaque conſilia à tot præpotentibus Principibus diſſociaturum, qui omnes id quæſiverint, ut Sueci ſolo Germanico iterum depellerentur. Fœdus cum Batavis non novum eſſe, ſed à majoribus ſuis initum, cujus beneficio ditiones iſtas adquiſierint, & ab ſe nunc inſtaurari ſolius defenſionis gratia: nec compertum iri, ſuos Miniſtros in Belgio aut alibi quid Sueciæ adverſum machinari. Legationem ad Cæſarem factam, ut Marcanus & Ravensburgicus Comitatus tributis eximantur, ac Hammum reſtituatur. Si Dani auxilio adverſus Sueciam uti placuiſſet, commodius fuiſſe tempus, cum is Rex aperto cum Suecia bello implicaretur. Nunc iſto ad pacem compulſo, haut credi poſſe ejuſdem auxilia ab ipſo reſpici. Nec aliud à ſe, quam ſuper vectigali in freto Oreſundico, ibi actum. Miſſiones ad Saxonem & Luneburgicum unice pacis maturationem ſpectaſſe, & ita quidem, ut Regibus aſſignata ſatisfactio non amplius in dubium revocetur; id quod Reginæ eo minus diſpliciturum crediderit, quod hujus Miniſtri conſtanter teſtentur, ipſi nil magis quam pacem in votis eſſe. Haut reperturos Suecos, ſe apud Saxonem & Luneburgicos de ipſis queſtum, ſed potius pronum eorundem in pacem animum laudibus extuliſſe. Iſta quidem Brandeburgici apud Suecos prolixe memorabant, dictiſque fidem producta Electoris epiſtola faciebant. Sane in poſteſum deprehendi non poterat, remoram ipſos paci objeciſſe; quin potius iidem ſequenti tractatione cumprimis circa ſatisfactionem militum utilem operam navabant. Ejuſdem Legati, qui apud Batavos ſuper fœdere ſatagebant, teſtabantur, Electori per Æquivalens ſuper Pomerania plane ſatisfactum: ſimul clauſulam, quam ſuperiore anno fœderi inſerere cupierant, ut Belgæ per interceſſionem, aut alia media ad recuperandam ipſi Pomeraniam incumberent, nunc omiſerant. Nec eo ſecius ſuſpectum erat, quod ejus fœderis formula nullam Sueciæ mentionem faceret, cum Danus, Saxo & Luneburgici includerentur; ac diſertis verbis poneretur, id fœdus neque adverſus Cæſarem, neque Polonum tendere.

De ordine tractandorum diſceptatio.

§. 101. Abſoluta ſua ſatisfactione Sueci Caſſellanam cauſam & militum præmia expediri poſtulabant. Nam de illa propediem diſcutienda Cæſareos ſpem feciſſe, ac non parum laboris ſibi fuiſſe inſumendum, ut Haſſis Galliſque tantiſper patientiam perſuaderent, inque eam rem ipſis fidem dediſſe, quam retractare non poſſint. Contra Cæſarei initio culpam in Catholicos conferebant, qui inſtitutum ordinem interrumpi nolint, quod & ſupra diſertis verbis ſibi reſervarint. Totum negotium hoc modo confuſioni involvendum: præſertim cum ſemel placuerit, ne peculiaria communibus anteponantur. Tandem tamen citra ambages jactabant, ſe pati non poſſe, ut propria Cæſaris cauſa, quæ in §. *Tandem omnes* verteretur, poſt Landgraviæ deſideria rejiciatur. Circa milites quod difficillimum fuerat definitum, illis utique ſatisfaciendum eſſe: reliqua in proclivi fore, ſi de hoc negotio agi cœptum ſit. Id quod ſuo tempore faciendum, ubi ordo tetigerit: nam niſi reliquis abſolutis illa effectu caritura. Quibus Sueci reponebant: Inſolenter facere Catholicos, qui leges ſibi circa ordinem tractandorum præſcribere audeant, Quem nunc tantopere crepent ordinem, ipſos haut ita preſſe ſecutos, à poſterioribus initio facto. Juſtitiam & Autonomiam in commune jam expeditam; quæ reſtent peculiaria eſſe, quorum tamen nullum inſuper habere, ſed quantum liceat omnia pari paſſu pertractare decreverint.

Reliqua Gravamina excutienda ſuſcipiuntur.

§. 102. Huic diſſidio componendo Evangelici intervenientes Suecis demonſtrabant, circa Gravamina adhuc reſtare quædam magni momenti, communem cauſam ſpectantia, velut de Auguſta aliiſque urbibus, & de oppignerationibus, quæ diveſti, aut indeciſa relinqui haut deceat. Illa abſolvi, ac Ordines in concordiam reduci ad facilius expedienda reliqua haut parum profuturum, juncto tunc ſtudio ac conſilio Ordinibus connixuris. Alias Catholicorum moroſitate omnia impediri, quæ Evangelici expedita cupiant. Landgraviæ arma in mani-

manibus eſſe, nec minus Reginæ, quæ ipſi patrocinetur; unde dubium non eſſe, quin iſta utique ſatisfactione ſit potitura. Ac ſe pro eadem omnem operam navaturos; effecturosque, ut poſt Gravamina ſtatim Caſſellanum negotium ſuſcipiatur. Sueci contra oſtendebant; haut exiguum rebus levamentum fore, ſi cum Landgravia prius tranſactum ſit, quæ tunc ſummo ſtudio ad reliqua expedienda incubitura ſit, cum nunc inter ſpem & metum anceps hæreat. Sed quia ſpes erat, intra paucos dies Gravamina abſolvi poſſe, id demum remittebant, diſerte tamen pacti, ut tunc citra contradictionem Caſſellana cauſa ſtatim expediatur.

De paritate Magiſtratuum Auguſtæ, & in aliis urbibus.

§. 103. Agi dehinc cœptum de pari Magiſtratuum ac munerum publicorum numero ex utraque religione Auguſtæ, uti & Dunckelſpulæ, Biberaci & Ravensburgi, ante quidem conceſſa, poſt retractata; circa quam Suecis Cæſarei & Catholici Bavaro cumprimis inſtigante acriter reſiſtebant, ut iſti vix poſtulata ſua pervicturi viderentur. Auguſtanæ urbis ſtatus anno viceſimo quarto hic fuerat, ut ambo Duumviri Catholicis ſacris addicti forent: in ſecretiore conſilio unus duntaxat Evangelicus locum ſortiretur: è Senatu ampliore quindecim Senatores Evangelica viginti tres Romana ſacra profiterentur. Tres Quæſtores Catholici: è tribus Ædilibus unus tantum Evangelicus: in cæteris quoque muneribus omnibus Catholici Evangelicis prævalebant. Sed in præſens dubium erat, num vel unicus Evangelicus munere publico fungeretur. Sueci porro cenſebant, fere ſupervacuum eſſe ſuper hac re amplius diſceptare, quam Trautmansdorfius ejusque Collegæ jam annuerint. Paritatem in Camera Spirenſi conceſſam, quæ ad univerſum Imperium pertineat: quam Auguſtæ quoque indulgere exiguum ſit. Præter æquitatis leges cum Evangelicis Auguſtæ agi. Horum numerum Catholicos triplo excedere, ac tolerandum tamen iiſdem, ut Catholici omnia prope munia poſſideant: & cum omnia majore ſuffragiorum numero decernantur, Evangelicos è Catholicorum libidine pendere. Unde fundamentum ejus Reipublicæ in paritate Magiſtratuum conſtituendum. Ubi numerus perſonarum impar ſit, una ambulatoria maneret, annua alternatione. Haut ferendum Suecis, urbem, à qua ſacra ipſorum nomen gerant, tam dura lege agere. Liberam eandem eſſe, in quam nulli Ordinum juris quid competat. Quæ nunc pro Auguſta contendant, eadem ad reliquas quoque urbes ſupra expreſſas pertinere. Cæſarei contra cenſebant, tota pacis tractatione rem hac iniquiorem Suecos haut poſtulaſſe. Equidem ut Evangelicis civibus circa ſacra molliores conditiones indulgeantur concedi poſſe. Sed ut ſtatus urbis ante ſeculum conſtitutus, & quo tempore pax Religionis ſanciebatur, haut ſolicitatus nunc ſubvertatur, ferri non poſſe. Paritatem Catholicis parum tutam, maximo civium numero Evangelica ſacra ſequente; quos Catholici hoc ſolo coërcere hactenus potuerint, quod penes ipſos ſumma rerum foret. Quod ſi Evangelici pari autoritate in Senatu potiantur, verendum eſſe, ne illi ab hiſce plane opprimantur. Ac ſi Catholici id agi ſentiant, ſine dubio Bavarum protectorem ſibi adſcituros; ita Evangelicos longe duriorem quam antea legem ſubituros. Ipſos Auguſtanos nil amplius libello ſupplici ab Ordinibus rogaſſe, quam ut in ſtatum anni decimi octavi reponerentur, nec Reginam terminum reſtitutionis longius retraxiſſe. Id ſe libenter conceſſuros; nec querendi cauſam Auguſtanis ſupereſſe, ſi petitis ſuis potiantur. Si hanc cauſam omittant Sueci, ſe effecturos, ut eadem cum ipſis ſacra profeſſi in Receſſibus Imperii deinceps *Evangelicorum* vocabulo inſigniantur. Ad extremum tamen interventu Evangelicorum poſtulatam paritatem pro Auguſta ac minoribus urbibus annuebant ea lege, ut in Secretiore Conſilio ſemper tres Catholici, duo Evangelici eſſent, & qui nunc munera gererent Catholici, ad vitam eadem retinerent: ſed in defunctorum locum Evangelici ſurrogarentur, quoad par numerus evaderet. Quorum prius Sueci de ſententia Evangelicorum concedebant, ſed poſterius eo modo circumſcribebatur, prout Tabulis Pacis expreſſum eſt. Cæterum apud Suecos teſtabantur Cæſarei, ſe non ſine labore Catholicos ad hæc concedenda permovere potuiſſe, obnixe reluctantibus quatuor Electoribus Catholicis, tum inprimis Leuxelringio, qui Campodunenſis Abbatis deputatus quorundam inſuper Comitum, ac minorum in Suevia oppidorum nomine ſuffragium ferebat, ita ut fere pro autoritate agendum fuerit. Id honori Reginæ ac Regni Sueciæ, non Ordinibus dediſſe, quorum rationem habituri non fuerint, ni Sueci tanto ſtudio in eam cauſam incubuiſſent. Quanquam non deerant, qui crederent, magis in Bavari odium Cæſareos eam paritatem conceſſiſſe.

Pro Aquisgranenſi urbe nihil obtineri poteſt.

§. 104. Pro Aquisgranenſi tamen urbe Sueci quam poſtulabant ſacrorum libertatem obtinere non poterant. Equidem oſtendebant iſti, Ordines Evangelicos miſſa ad Rudolfum II. anno ſexcenteſimo legatione iſtam jam petiiſſe. Ni eadem annuatur, Batavos ac Brandeburgicum civium ibi Proteſtantium patrocinium ſuſcepturos; unde novis turbis anſam præberi poſſe. Sed Cæſarei negabant ſibi ſuper hac re quidquam mandatum: ac Catholicos Ordines acriter reluctari. Haut conſultum Aquisgranenſes Catholicos irritare, ne in Hiſpani ditionem ſe conferant, abdicato Imperio: quo caſu Hollandi arma recens poſita in Hiſpanos reſumturi non ſint. Nec hanc rem ad Brandeburgicum ſpectare. Declarabant tamen ſe non repugnare, quo minus ea cauſa ad Comitia, aut tempus magis opportunum rejiciatur, idque ſi poſtuletur actis inſeratur; ſed ut in Tabulis Pacis ejus mentio fieret, ferre nolebant. Id quod Evangelicis Ordinibus in præſens ſufficere videbatur.

De oppignerationibus Imperialibus.

§. 105. Tertia controverſia erat ſuper Oppignerationibus Imperialibus, nominatim Lindaviæ & Weiſſenburgi in Norico: circa quas Sueci prius conventis inhærebant; Cæſarei autem iſtas ad futura Comitia rejici volebant. Ne tamen tractatio circa has hæreret, de Lindavia nomine Domus Auſtriacæ remittebant. Circa Weiſſenburgum Aichſtadienſis Præſulis intererat, cui Cæſarei præjudicium adferre verebantur; demum tamen & is prætenſione ſua deſiſtere cogebatur. Et hæc præcipua fuerant, ſuper quibus inter Evangelicos & Catholicos hactenus controverſum fuerat; quibus compoſitis reliqui paragraphi facile adornabantur, hinc inde mutatis quibuſdam vocabulis nullo Evangelicorum damno. Ita & iſtud caput ab utroque Legato & Directoribus, uti priora, ſubſcriptum: oppoſitis tamen proteſtationibus à Moguntino & Altenburgico ſuper territoriali in Erfordiam ſuperioritate repetitis.

Caput de Gravaminibus abſolvitur. 14. Mart.

Haſſica cauſa ſuſcipitur.

§. 106. Ad cauſam inde Caſſellanam proceſſum, cui non tam Cæſarei, quam Catholici Ordines quorum intererat renitebantur; contra Sueci Landgraviam velut Reginæ ſociam deſtituere haut poterant, pro qua & Grullardus, qui ex convento huic tractationi intererat, contendebat. Adhibebantur & Ordines Imperii, non tamen ita, ut pro lubitu rem temperarent, uti circa communia negotia Imperii fecerant. Fundamenti loco tracta-

1648. ctationi ſubſternebantur, quæ ante annum cum Trautmanſdorfio Oſnabrugæ acta fuerant, quibus inhærere Sueci decreverant, pro re nata tamen hinc inde mutatione nonnulla facta, aut admiſſa. Cæterum Sueci Haſſicam cauſam Palatinæ ex adverſum ponere cupiebant, quod illa Regum, hæc Cæſaris ſocium ſpectaret, ac judicabant non minus ſibi pro illa, quam Cæſari pro Bavaro pugnandum, utpote cum Landgravia non minus de communi Evangelicorum cauſa, quam Bavarus de Cæſare, merita eſſet. Capiti de ſatisfactione militum §. *Tandem omnes* conjungere volebant, velut cognata negotia: idque nec Cæſareis diſplicebat, quod ductores, Provinciis Cæſaris oriundi, qui ſub Suecorum auſpiciis militabant, haut ita acriter reſtitutionem quæſituri videbantur, ſi inſigni pecuniæ ſumma è ſatisfactione militari potiri eſſent. Sed quia Ordines Imperii Palatinam cauſam ſubſcriptione ſua præceperant, Cæſarei nunc §. *Tandem omnes* pariter cum Caſſellana cauſa decidi volebant ad eum modum, quo in poſtrema pacis formula ab iiſdem expreſſus erat. Id quod cum Sueci abnuerent, aliquot congreſſus vanis altercationibus abſumti, donec Ordines ægre demum à Cæſareis obtinerent, ut *paragraphus* iſte tantiſper ſeponeretur, quoad de præmiis militum agi inciperet.

Diſcutitur.

§. 107. Ita denuo Landgraviæ poſtulata, quæ menſe Julio ſuperioris anni ſcripto exhibita fuerant, excutiuntur. Ac primo quidem Cæſarei Landgraviæ, ipſique addictis peculiarem Amneſtiam abnuebant, quod per communem ipſi ſat cautum foret. Nam hoc exemplo ſingulos quoque duces paria poſtulaturos. Nec opus eſſe *Neutralium* mentionem fieri; cum eidem periculo, quod Landgravia ſibi ab his, qui neutras partes in bello ſecuti ſunt, metuat, Cæſar quoque obnoxius ſit; cujus copiæ in Friſiam Orientalem, Oldenburgicum Comitatum, & alio irruperint, tributaque inde exegerint: Bavarum quoque, & Colonienſem durante bello vicinis moleſtos fuiſſe; quo nomine pace facta nemini actio intendenda ſit; eoque Landgraviam heic ſuperflua cura agitari. Contra Sueci oſtendebant; de hoc antea conveniſſe, quo nunc in dubium revocato ſuſpicionem excitari, velut clandeſtini quid ſubſit. Nec fruſtra ſibi Landgraviam à Neutralibus cavere, cum è Darmſtadienſis actis conſtet, quid iſte circa talia animo volvat. Nil præter ſecuritatem à Landgravia quæri adverſus futuras lites; quod inſtitutum ipſi non poſſint non favore proſequi. 2. Præſulatum Hirſchfeldenſem Cæſarei in partem ſatisfactionis Landgraviæ imputare volebant, Præpoſitura Gellinga Saxonicis reſervata, de qua Vinarienſis ipſos monuerit. Sed Sueci demonſtrabant, Caſſellanos anno viceſimo quarto eum præſulatum poſſediſſe, eoque ex capite Gravaminum eundem iſtis deberi. De præpoſitura autem illa eo magis mirum videbatur, quod Vinarienſis ſuper eadem à ſe quidquam monitum negaret. 3. Circa Marpurgenſem cauſam poſt multam diſceptationem placuit eventum tractatus, qui eo nomine tunc Caſſellis fervebat, expectari. Eo quippe Darmſtadienſis Ludovicum filium cum Pleſſio &

14. April.

Fabricio Cancellario miſerat, ubi & opera Erneſti Saxoniæ Ducis tam exitioſa Haſſiæ lis amica transactione finita fuit. Abolendæ belli inter agnatos memoriæ vexilla Darmſtadienſibus erepta Caſſellano armamentario detracta Erneſto Duci conſignata ſunt. 4. Pacta, quæ Caſſellani poſtulabant, à ſe confirmari poſſe Cæſarei negabant; *etſi non dubitarent*, quin Cæſar decenter rogatus confirmationem indulturus ſit, ad quam tamen ſolenni conventione adſtringere eundem ipſi nequeant. Nec aliud pactum ſibi notum, quam de confraternitate inter Saxones & Haſſos, jam olim à Carolo IV. ratihabitum: cui Brandeburgicus non ita pridem ſit adſcriptus, nulla adhuc confirmatione inſecuta. Quod Hanovienſe pactum attineat, eum Comitatum Imperii feudum eſſe, in quem Saxoniæ Electori à Cæſare expectativa delata ſit. Ea ſi male erratis nitatur, aut Caſſellanis juſta in eundem prætenſio ſit, Cæſarem velut ſupremum judicem jus iſtis incorrupte dicturum. Interea rem in præſenti ſtatu manere. Cæſari ejuſmodi peculiaria pacta incognita, eoque ſuper hiſce nihil ſibi mandari potuiſſe. De indulto Majorennitatis anno decimo octavo *ſpem faciebant, ſi à Cæſare id rite petatur. De jure* primogenituræ poſt multam tergiverſationem demum annuebant. 5. Transactionem cum Comitib⁹ Waldeccæ Cæſarei huc ſpectare negabant, quippe quæ controverſiæ *Marpurgenſis* pars ſit. Demum tamen eandem admittebant, quantum Caſſellanos tangit. Nam Darmſtadienſi præjudicium adferre, aut ad iſtam amplectendam eundem compellere nolebant. 6. Circa quatuor præfecturas Schaumburgicas, ac inprimis Saſſenhagenſem Lauenburgicus proteſtationem interponebat, qua Duci iſti jura ſucceſſionis in eum Comitatum, ac inprimis jus relutionis in Saſſenhagenſem præfecturam reſervabat. Sed Haſſi ea non obſtante poſtulata ſua apud Cæſareos pervincebant tanto facilius, quod cum Domo Luneburgica, & Philippo Comite Lippæ certo modo transegiſſent. Adverſus quæ Cæſarei parum quod reponerent habebant, niſi quod Comiti Philippo titulum Comitis Schaumburgici tribuere nollent; ut tamen teſtarentur, ſe non repugnare, ſi Landgravia vaſallum ſuum eo titulo inſignire velit. Id quod & Suecis perinde habebatur, modo reipſa frueretur, de quibus cum Landgravia nuper transegerat. 7. Circa ſatisfactionem Landgraviæ Cæſarei oblatis antea ſexcentis uncialium millibus nihil addere volebant, nec ut iſtud onus ſoli Moguntino, Colonienſi ac Fuldenſi imponeretur; cum alios quoque vicinos, qui tributis Haſſicis hactenus obnoxii fuerint, in partem oneris venire par ſit. Nec Landgraviam à vicinis Ordinibus hypothecam exigere poſſe acriter contradicentibus, quod metuant, ne ejus recuperatio in longum promineat. Landgraviæ quoque communem Aſſecurationem omnium, quæ pacis Tabulis contineantur, ſufficere debere. Sueci ſexcenta illa uncialium millia acceptabant. Cæterum Landgraviam laude dignam, quod in oneris ejus partem amicos ſuos, Brandeburgicum, Neoburgicum, Friſiæ Orientalis Comitem, alioſque trahere nolit, quos & per peculiaria pacta jam abſolverit, haut honeſte retractanda. A Moguntino, Colonienſi & Fuldenſi plurimum ipſi damnum datum. Unde, ſi iſti oppida ſua recuperare velint, par eſſe, ut eadem redimant. Nec Landgraviæ poſt exautoratum militem, & oppidorum reſtitutionem abſque hypotheca de ſolutione ſatis cautum fore. 8. Poſtulatam Haſſicæ militiæ ſatisfactionem non ſine irriſu rejiciebant Cæſarei: ſimul 9. oppida haut dejectis munitionibus recēſis excitatis reſtitui poſtulabant. De quibus rebus Sueci, cum de ſui militis ſatisfactione nondum conveniſſent, multa movere haut conſultum ducebant. Iſthæc porro *tractatio Suecis valde moleſta erat, acriter* hinc

Ordinum interventu componitur.

urgen-

1648. urgentibus Haſſis, inde Cæſareis moroſe annuentibus, quod ægre ferrent, peculiare Cæſaris negotium ob cauſam Haſſicam fuiſſe ſeponendum. Unde iſtis inter ſe incaſſum litigantibus nomine Ordinum Bavarus, Altenburgicus & Luneburgicus Haſſos juxta ac alios quorum intererat ad temperamentum admittendum non ſine labore permovebant: à quibus & capita conventionis ſcripto exhibebantur, Cæſareis & Suecis quidem pariter probata, ſed quæ hi ſubſcribere abnuebant, quod Bavarici Palatinam ſimul cauſam ſubſcribendam obtruderent. Quod cum Suecis nondum opportunum videretur, Caſſellanum negotium tantiſper utriuſque Directoris manu firmatum eſt.

28. Mart. Ordines mediationem inter partes exercere pergunt.

§. 108. Hoc tractatuum ſucceſſu Evangelici erecti ſpem commodæ ſibi pacis concipiebant, ac compoſitis jam Gravaminibus quotidianas fere cum Catholicis conſultationes ſuper reliquis negotiis inſtituebant, ut ſi circa eadem Suecis, ac Cæſareis parum conveniret, arbitrio ſuo iſta deciderent. Id quod circa negotia Imperium & Ordines ſpectantia facile admittebatur, ut ſi forte non omnia ex eorum quorum intererat voto obtinerentur, invidia in Ordines redundaret. Sed quia Suecis adhuc militum ſuorum ſatisfactio, Gallis Lotharingica cauſa, & auxilia à Cæſare Hiſpanis deneganda reſtabant, circumſpecte procedendum erat, ne Ordinibus frœna nimis laxarentur, nec tamen eorum arbitrio rejecto offenſæ anſa adverſus Fœderata Regna præberetur, nevè illi ab hiſce conſilia ſua diſſociarent.

Amneſtia abſolvitur.

§. 109. Poſt abſoluta Gravamina ad Amneſtiam acceſſum; circa quam Cæſarei ſententiam ſuam denuo ſcripto conceptam Suecis exhibere volebant. Id quod Ordinibus diſplicuit, ne à modo tractandi hactenus non ſine præclaro ſucceſſu adhibito iterum diſcederetur, & ſcriptorum reciprocatione tempus extraheretur. Ita modo hactenus ſolito ea materia incudi ſubjecta. Ac circa *articulum tertium* vocabula à Cæſareis inſerta, *Fœderum hinc inde contractorum*, ac *Generalis clauſula ſalvatoria* retinebantur; niſi quod Neoburgicus moneret, dictæ clauſulæ poſt vocem *Reſtituenda*, addendum eſſe, *ſeu retinenda ſeu acquirenda*, quod hac ratione prætenſionem ad Palatinas ditiones ſibi reſervare vellet. Sed quæ verba rejecta ſunt, velut præſenti ſcopo repugnantia. Declinandis tamen peculiaribus effugiis, poſt voces, *hac clauſula Salvatoria Generalis*, ſubnecti placebat, *vel alia ſubſequentes ſpeciales*.

5. 8. April.

Cauſam Palatinam, in quam Cæſarei, Gallique & Ordines jam conſenſerant, Sueci pauliſper differri cupiebant, ut, quanquam communi decreto incaſſum reluctaturi eſſent, ſaltem perſpicerent, quid Bavarus ad promovendam pacem in reliquis, præſertim militari ſatisfactione, collaturus ſit. In §. *Princeps Fredericus* vocabulo *Recipiat*, addebatur, *& reſpective retineat*: quorum illud vectigal Vilzbacenſe, hoc Cœnobium Hornbacenſe ſpectabat. Circa Sulzbacenſem cauſam quæ menſe Majo ſuperioris anni placuerant, ut firma perſiſterent, Sueci aliquoties urgebant: Cæſareis excipientibus, Neoburgicum nullo modo diſcedere ab iis velle, quæ in Catholicorum Correcturis propoſita erant. Contra Sueci oſtendebant, Sultzbacenſem iiſdem conditionibus cum aliis Ordinibus circa Gravamina & Amneſtiam frui debere, recuperato ſtatu anni viceſimi quarti, quo triennio poſt exutus erat. Unde malebant eum paragraphum plane omitti, quam ejus Principis mentionem fieri eo modo, qui præjudicii quid adferre ipſi videretur. Et quanquam initio contenderent, ut Cæſarei protocollo inſererent, quod verbo declaraverant: Sulzbacenſem ideo Amneſtia non excludi, ſed omnium ejuſdem beneficiorum non minus quam alios nomine expreſſos capacem eſſe; id tamen hi abnuebant, quod ſufficeret, ſi diſerte declararent, ſe neutri parti præjudicare velle. Nec minus tamen Sueci iſtud ſuo, & Moguntino Protocollo annotari curabant. 1648.

De *Paragrapho Controverſiam* querebantur Marchiones, Bambergenſis Epiſcopi mentionem factam; qui hos inter tractatus quantum ſibi conſtet eo de negotio nihil moverit; & quod Kitzinga caſtrum, oppidum & præfectura in univerſum in controverſiam vocetur, cum tamen ejus tertia, & ſexta decima inſuper pars Domui Brandeburgicæ per ſeculum amplius propria fuerit, quæ cum reliqua parte controverſa nihil commune habeat. Sed nec Cœnobium ibidem ad Caſtrum, oppidum, aut præfecturam pertinere; ſed eo modo, quo ab aliis Evangelicis Ordinibus circa ſimilia bona actum, ante tranſactionem Paſſavienſem à Marchionibus vindicatum, ac ad annum uſque viceſimum nonum poſſeſſum. Sed & ægre ferebant, conſtitutionem ſacerdotum in Comitatu Schvvartzenbergico & Hohenlandsbergenſi dynaſtia ſibi detrahi, in cujus poſſeſſione ab anno ſuperioris ſeculi triceſimo uſque ad annum viceſimum quartum fuerint: donec triennio poſt per tumultus bellicos ſacra Auguſtana ibi abrogata ſint, ejectis ſacerdotibus. Sed Cæſarei iſtis rejectis formula ſua ut retineretur pervincebant.

Wurtenbergici reſtitutioni Treverenſis clauſulam reſervatoriam annectere cupiebat, ob prætenſionem, quam Spirenſis Præſulatus in quædam bona Eccleſiaſtica iſto Ducatu comprehenſa movebat; ſed Suecis reluctantibus ea omiſſa eſt.

Circa Mompelgardenſem Comitatum majoris perſpicuitatis cauſa addebantur verba, *in Alſatia & ubicunque ſitas*. Super cauſa Badenſi inter Cæſareos, Suecoſque & partes acriter diſceptatum. Juſſus fuerat à Principe ſuo Durlacenſis Legatus interventu Luneburgici & Altenburgici ad temperamentum rem deducere, qui & hos ad eam rem ſuſcipiendam invitabat. Sed negabat Badenſis plus quam hactenus factum remittere ſibi fas eſſe; ac, ſi huic paragrapho aliqua mutatio adferatur, interpoſita proteſtatione Principi ſuo jus integrum ſervaturum. Sentiebant Sueci, Volmarum pro Badenſi acriter niti; unde & ipſi pro Durlaceno haut ſequius certabant. Et quia totus Superior Marchionatus nullo modo obtineri poterat, Durlaceno ſuggerente primo præfecturas Badenam, Etlingam, Kuppenheimum, Raſtadium, Lohram & Mahlbergam poſtulabant: inde gradatim remittentes demum Etlingæ, Lahræ & Mahlbergæ inſiſtebant. Sed Cæſarei ac nominatim Bavarici obnixe reluctabantur, ne latum quidem pedem de Superiore Marchionatu ceſſuri, quod jam alias Fridericus Marchio longe ampliorem ditionem, quam Wilhelmus retineat. Tum & prætenſionem Durlaceni in Dynaſtiam Staufenam repudiabant, quod iſthoc feudum ante duo ſecula ad Auſtriacam Domum devolutum, & ab hac in alios collatum fuerit. Eodem modo & Dynaſtiam Hohengeroltzeccam Frederico ſubtrahere

here

1648 here cupiebant, etſi eam demum ad cognitionem judicialem rejiciebant. Præcedentiam Sueci in perpetuum Friderico, ejusque poſteris ſtipulari cupiebant, Cæſareis pro alternatione pugnantibus. Cæterum Durlacenus Legatus etſi in mandatis non habebat in transactionem conſentire, ſed potius diſerte juſſus erat, ſi de Superiore Marchionatu nihil obtinere poſſet, proteſtatione interpoſita Friderico viam juris perſequendæ ſuæ actioni reſervare: ipſe tamen, non minus ac reliqui Evangelici, Suecique, perſpiciebat hac ratione Fredericum de prætenſione in Superiorem Marchionatum periclitaturum, & iis quæ nunc obtinere poſſit, aut jam poſſideat, facile cariturum. Unde tutiſſimum judicabat, ad quæ concedenda Cæſarei ægre adducti fuerant acceptare. Ut tamen Durlaceno Legato præter mandata agenti caveretur; in Frederici arbitrio relinquebatur ante pacis concluſionem declarare, num hiſce adquieſcere, an cauſam denuo in judicium deducere malit. Idque tam Cæſareo & Suecico, quam Moguntino Protocollo inſerebatur. Ita cauſa Badenſis ſcripto adornabatur, prout nunc Inſtrumento pacis expreſſa legitur; quam formulam & Cæſarei probabant, niſi quod circa Gerolzeccam pro verbis *coram competenti judice*, vocem *ſufficienter* ſubſtituerent, velut iſtis verbis Domus Auſtriacæ jurisdictio in dubium vocaretur. Scribebant inde ad Marchionem Fridericum Legati Suecici; in præſens plus obtineri non potuiſſe: optionem tamen ipſi relinqui, num transactione hac adquieſcere, an cauſam incerto judicii eventui committere velit, adverſa parte non minus connixura. Quominus & ipſi Ordines ad eundem literas darent, cauſa erat, quod ad amplectendam præſentem transactionem ipſum permoturis ejuſmodi rationes adducendæ forent, quæ in adverſæ partis notitiam perlatæ ejusdem cauſam oneraturæ erant. At Fridericus hanc tranſactionem dolente quantumvis animo probabat, quod aliam viam ex illis difficultatibus eluctandi non diſpiceret; & quod proponebatur judicium ſibi iniquum metueret.

13. April.

In Naſſovia Domo Siegenenſis linea præ Saræpontana præcedentiam tuebatur ob favorem Joannis Ludovici Comitis Cæſarei Legati; cum exceptione tamen, ut ea res Saræpontanorum juri fraudi non eſſet; qui priorem locum præ iſtis deberi ſibi contendebant.

Porro in Siegenenſi cauſa Cæſarei vocabula *pro ſuis quotis duntaxat* aſſerebant, acriter licet contranitente circa Siegenenſem arcem Joanne Mauritio Comite, cujus matri ex ea arce multum moleſtiæ illatum, eoque hæc una cum oppido ab ipſo occupata, & hactenus velut in pignus ſecuritatis detenta erat: quam & idem ægre de manibus amittebat, quod eandem tantiſper obtinere cuperet, donec ſibi ob detentam à fratre ſuo Romanos ritus profeſſo per viginti annos hæreditariam portionem ſatisfieret. Saræpontano Comitatus ſuus cum caſtro Homburgo adjudicabatur. De cætero adquieſcendum eidem erat, ut ipſi reviſionis beneficium adverſus ſententiam anno viceſimo nono latam reſervaretur.

In §. *Joannes Albertus* Butzbaco *urbis* dignatio detrahebatur, pro qua *oppidi* vocabulum ſubſtituebatur.

Circa Domum Solmenſem vox *per confiſcationem* à Catholicis infarcta expungebatur; & pro unica voce *bona*, velut clarius reponebatur, *omnia bona & jura*;

Comitibus Iſenburgicis Sueci uberiorem reſtitutionem adverſus transactionem cum Darmſtadienſi optabant; quo fine proponebant, ut vel Commiſſio Cæſarea, ad quam à parte Comitum Moguntinus & Palatinus Electores nominabantur, reaſſumeretur, vel res in proximis Comitiis diſceptaretur. Sed adquieſcere demum cogebantur, Comites iſtos generali Amneſtiæ includi. Simul Darmſtadienſi actio ſua reſervabatur. 1648

Rheingraviorum tamen cauſam Sueci adverſus Cæſareorum, Catholicorumque & Gallorum prætenſiones obtinebant.

Circa Witgenſteiniam Domum acris oriebatur diſceptatio, quod hinc Galli una cum Cæſareis & Catholicis Trevirenſi adverſus Comitem favebant: inde Landgravius Joannes, qui Comitis Erneſti de Sain & Witgenſtein filiam in uxorem duxerat, opera fratris ſui Georgii, Saxonem & per hunc omnes fere Evangelicos ſibi adjunxerat. Cum Trevirenſi tamen lis ita componebatur, ut vel ad amicam transactionem, vel ad ordinarium forum intra annum decidenda remitteretur. Id quod tamen haut Tabulis Pacis, ſed protocollo duntaxat inſcriptum. Adverſus Comitis Erneſti viduam, & filias demonſtrabat Witgenſteinius; Ludovico unico viduæ filio defuncto Comitem Ludovicum Caſimirum ſuo & agnatorum nomine Comitatus vacantis poſſeſſionem ſtatim apprehendiſſe: ac viduæ non niſi adminiſtrationem negotiorum, exceptis tamen juribus ſuperioritatis, relictam. Cæſarei eam litem per Sequeſtrationem & Commiſſionem Cæſaream componere inſtituebant, quæ intra annum à publicata pace finienda ſit; in quam ut conſentiret jam Witgenſteinio Comiti perſuaſerant. Id quod tamen ab Evangelicis ſubverſum, qui intuitu Landgravii Joannis usque adeo Viduæ favebant, ut cum ſuper hoc negotio conſultarent, Comes ne unicum quidem ſuffragium ferret. Unde à Suecis id temperamenti propoſitum, ut reſtitutio Viduæ ad illam duntaxat poſſeſſionem, *in qua fuerat ante deſtitutionem* reſtringeretur, ac aliis ſua jura ſalva forent: id quod aliquo modo Comiti ſatisfaciebat, qui & reſtitutionem ſolius Viduæ nomine faciendam poſtulabat, filiarum mentione omiſſa. Quod Evangelici Suecorum hortatu demum admiſere; etſi ne iſthæc filiarum omiſſio fraudi ipſis eſſet, id protocollo inſeri poſtularent.

In §. *Caſtrum & Comitatus Falckenſtein* Sueci pro verbis, *Cui de jure competit*, malebant, *cui per ſententiam adjudicatum eſt*, reponi. Sed regerebant Cæſarei: ſi ſententia, qua niterentur, valida ſit, eam jus parere, eoque commodiſſimam eſſe dictionem, *cui de jure competit*. Se nemini jus ſuum adimere, nec litem ſuper ſententia movere velle; quam tamen ipſam hoc loco firmare nequeant.

In §. *Reſtituatur Domus Waldeck* concedebatur quidem, ut clauſula de Pirmonda expungeretur, ut tamen Comites haut eo minus in poſſeſſione ejus Comitatus manerent, idque in acta referretur.

In §. *Fridericus Ludovicus* Cæſarei vocabula, *& ob cauſas ex hoc bello natas* expungi patiebantur.

In §. *Ferdinandus Carolus* cum Sueci & Evangelici initio poſt vocabulum *materna*, verba, *ut & ex hypothecato Baronatu Scharffeneck* addi vellent, demonſtrabant Cæſarei, eum Baronatum jam antea ſub hæreditate comprehendi, eoque iſta verba ſuperflua eſſe. Comes Lippienſis apud Suecos queſtus fuerat, ſe poſſeſſione dynaſtiæ Gehmen à Stirumio Comite manu militari ejectum, de cujus reſtitu-

tione

1648. tione ut Tabulis Pacis caveatur petebat. Cæſarei etſi non iniquum judicabant facta pace Comitem reſtitui; quia tamen ea lis ex hoc bello orta non erat, ad caput de Amneſtia non pertinebat. Unde Suecis ſibique eo nomine moleſtiam creare nolebant, quod hoc exemplo forte plures vel ex ſola ambitione, ut ipſorum nomina Inſtrumento Pacis exprimantur, poſtulaturi ſint.

Circa Comitem Brandenſteinium, ejuſque Viduam & hæredes verba à Cæſareis inſerta, *ex cauſa belli* demum admittebantur. Contra vocabulum *injuſte*, voci *ademta* præmiſſum, velut litigandi anſam præbere aptum, & reliquæ à Catholicis infarctæ clauſulæ delebantur; quod Elector Saxoniæ Mizlafium tribunum haut aliam ob cauſam in poſſeſſionem bonorum Brandenſteinianorum miſerat, quam ob prætenſionem, pro qua nomine Reginæ & Regni Sueciæ Comes ille fidejuſſerat.

Paulo Kevenhullero à Suecis *Nepotes ex Fratre* adjungebantur. Reliquos nominibus expreſſos Cæſarei deleri cupiebant, quod perinde futurum eſſet, ſi ſub communi regula comprehenderentur. Sueci tamen ut diſerte nominarentur obtinuere.

Denique circa Juliacenſem controverſiam nomina eorum, quorum intereſt omittebantur; quod Saxonica Domus Bipontinum inter illos nuncupari nollet; cum tamen hic velut in privilegio Caroli V. Imperatoris jus radicatum habens expreſſe includi peteret. Verbis quoque, *Ordinario proceſſu coram Cæſarea Majeſtate inſtituendo*, ſubnectebatur, *vel alio legitimo modo*.

Ita caput de Amneſtia, excepto §. *Tandem omnes* 11. April. demum adornatum, idque Moguntini & Altenburgici ſubſcriptione firmatum eſt.

Catholicus Senatus Auguſtanus decretam paritatem evertere conatur.

§. 110. Vix Oſnabrugæ ſuper Gravaminibus tranſactum erat, cum Catholici Auguſtæ Vindelicorum conſtitutam ibi paritatem munerum evertere iterum conarentur. Jactabant iſti, nunquam ab Evangelicis civibus amplius quid deſideratum, quam ſtatum, qui ante Ferdinandi II. reformationem fuerit. Unde Catholicus Senatus per decretum ab iſtis diſertam declarationem exigebat; Num eadem adhuc ipſis mens perſiſteret? ut iſta ad avertendum à Catholicis præjudicium uti poſſent. Nec dubitabant palam fremere: Oſnabrugæ decreta nullo modo ſervari, aut exe- 9. April. cutioni dari poſſe. Quo fine & Reimboldum Duumvirum ad Cæſarem ablegabant hac de re queſturum, ſimul petiturum, ut ſaltem ſtatus, qui anno viceſimo nono ante reformationem fuerat, ſervaretur. Contra Evangelici cives, qui hactenus etiam adverſus jurata, ac per Cæſarem firmata conventa oppreſſi fuerant, valde ſoliciti erant, ne adverſarii quid machinarentur, quo execútio tam operoſe conflatæ tranſactionis eluderetur. 30. Mart. Unde Suecicos Legatos per literas auxilium poſcebant, ut concluſo in ipſorum gratiam facto re ipſa potirentur. Sueci Senatus Auguſtani conatus ægerrime ferentes Cæſareis demonſtrabant; rem mali exempli eſſe, paucos quoſdam evertere conari, quæ heic ab omnibus decreta ſint. Tum poſtulabant, ad Cæſarem ſcriberent, ut Senatus Auguſtani Deputati non ſine acri increpatione ex aula Cæſarea repellantur. Cæſarei ſimulabant, hac de re nil aliud ſibi conſtare, quam quod rumor ſine autore ferat. Nec tamen plane improbare, quod iſti meliores conditiones affectent; id quod per reſervatum Articulo Gravaminum additum adhuc ipſis fas ſit. Promittebant tamen, ſe ſuper hoc negotio ad Cæſarem ſcripturos; de quo & paulo ante Evangelici Ordines querimonias ad iſtos detulerant. Iidem Ordines poſt ad Senatum Auguſtanum literas dabant, inſtitutum illorum caſtigantes; In honorem Cæſaris, & ſanciendæ inter utriſque ſacris addictos paci conceſſum, ut in Conſilio Secretiore Catholici, quantumvis minor civitatis pars, plura ſuffragia obtinerent. Cæterum operam ipſos ludere; & jam omnibus placuiſſe, ejuſmodi contradictiones invalidas habendas; eoque infeſta concordiæ conſilia omittenda. Ad ipſum quoque Cæſarem ab iiſdem Ordinibus ſcribebatur, ne novorum diſſidiorum ſeminibus locum præbeat; utque Catholicis Auguſtæ injungat conventis citra tergiverſationem ſe attemperare.

§. 111. Articulus de Helvetiis Ordinum poſtulatu paulo diſtinctius quam antea concipiebatur, De Helvetiis. quod hi vererentur, ut iſti exteris lite adverſus ipſorum cives implicitis jus dicerent. Iidem & initio cenſebant, ejus rei non aliter mentionem faciendam, quam ut ad Comitia rejiceretur. Sed obſiſtebant Cæſarei, æquum judicantes Helvetiorum petito ſatisfieri. Ipſos ante annos centum quinquaginta amplius pro libera Rep. habitos, ac à Maximiliano II. privilegium Exemtionis à judiciis Imperii obtinuiſſe, ea tamen lege, ut omnibus juſtitiam adminiſtrent. In id tunc Ordines conſenſiſſe. Idem ut nunc in dubium vocetur cauſam non eſſe; multo minus ut Cæſar adſtringatur ad illos iterum ſub Imperii obſequium revocandos: quod in præſens fieri nullo modo, nec citra graves motus videatur poſſe. Nec Gallos paſſuros, ut Helvetiorum poſtulata inſuper habeantur.

§. 112. Super incluſione Reformatorum in pacem Auguſtanam inter Evangelicos hactenus De Reformatis. convenire nondum potuerat, etſi diverſæ in eam rem formulæ conciperentur. Et præ aliis heic ſatagebant Brandeburgici aſſeverantes, Electorem proximis Comitiis non ſolum Auguſtanam Confeſſionem, ſed & ipſam Concordiæ Formulam corde & ore profeſſurum. Eoque ſat moderatas leges proponebant, in quas tamen Lutheranorum Principum Legati abſque conſilio cordatorum Theologorum conſentire dubitabant, ne forte ſyncretiſmus ſtrueretur. Cum igitur negotium hoc differretur, Cæſarei oſtendebant: ſi Evangelici inter ſe tranſigere nequeant, ſibi mandatum paucis verbis in Tabulis Pacis declarare: omnia quæ in favorem Auguſtanæ Confeſſioni addictorum ſancita ſint, etiam Reformatis profutura. Sed cum hoc conſilium Lutheranis minus, quam reliqua placeret, ita demum formulam ſuam adaptabant, ut ea Reformatis probaretur. Quod & Cæſareis, Suecisque placebat; quorum illi tamen oſtendebant, maluiſſe ſe iſta generali clauſula concipi, nec ita diſtincte exprimi. Cæterum Sueci in hoc negotio à Regina juſſi erant partes utrinque hortari, ut amice inter ſe tranſigerent. Nam Landgraviæ Miniſter Badenhauſius ſuperiore anno Holmiæ ab ipſa contenderat, ut Calviniani circa jus reformandi ſacra pari cum Lutheranis conditione gauderent. Id quod ipſa annuere non poterat, ne ſociis ſacrorum præjudicium adferret, nec tamen Reformatos protelare ſuſtinebat, quorum fœderibus innexa erat. Unde conſultiſſimum viſum, pro neutra parte acriter contendere. Solus Saxoniæ Elector obnitebatur, qui verba, *unanimi Cæſaris, omniumque Ordinum Imperii conſenſu* tolerare, aut Reformatis

ſubditis

1648. ſubditis eandem cum Lutheranis libertatem indulgere nolebat hactenus, ut ſi Princeps forte ad Lutheranos ritus tranſeat, iſtis liberum ſit ſacra ſua retinere, quod pro Lutheranis cavebatur. Idque per Legatum ſuum Ordinibus Evangelicis denuntiabat, interpoſita proteſtatione ſi iſtis forte diverſum placeret.

11. Jun.

Articulus de negotiis Imperii. §. 113. In articulo octavo circa ſtatum Imperii fere conſentiebant, niſi quod Cæſarei verſiculum de præfectis tabellariorum, quem typis impreſſa ſua pacis formula probaverant, expungi nunc vellent. Qui tamen in præſens retentus fuit, quod Ordinibus expedire videretur hoc modo caveri, evitandis fraudibus circa reſignandas, aut ſupprimendas epiſtolas. Etſi Cæſarei putarent, id mox ſecutura pace haut metuendum, ac inter indigenas Germanos æque infidos ac malitioſos homines, quam inter exteras nationes inveniri poſſe. De Erfordia. Sed & circa Erfordiam diſceptabatur, multis Ordinibus inviſam, quod omnium malorum, quæ Miſniæ, Thuringiæ, Saxoniæ, & Franconiæ bello incubuerant, cauſa, aut fomentum fuiſſe argueretur. Unde haut obſcure minæ jactabantur, eam facta pace in ordinem redigendam. Eo magis Sueci contendebant, ut ipſi diſertis verbis in Tabulis Pacis caveretur, cum Cæſarei Ordinum inſtinctu ejuſdem mentionem omiſiſſent; tum poſtulabant, ut ea urbs catalogo Ordinum iterum insereretur, illis, qui inter municipia eandem redigere inſtituerent, ad tribunalia Imperii remiſſis; tum ut urbi omnia ſua jura ac privilegia una cum libero uſu rituum Auguſtanorum ſalva ſint. Denique de moderanda perſecutione debitorum belli calamitate lapſorum clauſula ſubnectebatur, qua conſuetudini nundinarum Chilonienſium cavebatur.

De vectigali Oldenburgico. §. 114. Circa commercia parum difficultatis reſtabat, excepto Oldenburgico in Viſurgi vectigali, de quo Inſtrumento Pacis ſanciri Cæſarei cum Electoralibus, & majore Ordinum parte cupiebant, Cui Brema urbs acerrime contradicebat; litem ſuper jurisdictione Viſurgica adhuc pendere. Rem hanc eſſe altioris indaginis, qua unicus Comes alias ſat locuples opibus cumuletur, plurimis contra Ordinibus, ac extraneis ad tributariam fere conditionem redactis. Qui hujus moleſtiæ impatientes haut omiſſuri ſint efficacia media adhibere iſti amoliendæ, novam turbarum materiam. Quas rationes ſcripto comprehenſas Suecis, atque Ordinum Legatis exhibebant; petentes, ut Oldenburgici poſtulata repudientur, eaque lis, velut pacem haut ſpectans, ad deciſionem fori rejiciatur. Eidem urbi & Belgæ favebant; qui ſuper eo negotio ad Cæſarem, ipſumque Comitem adſperſis haut obſcure minis literas dabant. Quos & ea cura tenebat, ne forte poſt mortem Comitis Sueci eum Comitatum invaderent, aſperius vectigal exacturi, ni iſtud nunc aboleretur. Inprimis ſub iſto vectigali Suecos monſtri quid alere apud Hollandos invidioſe diſſerebat Leo Aizema Hanſeaticorum apud Belgas miniſter, Suecis & alias infenſus, iisque traducendis adſuetus. Qui cum ne in Petri Spiringii quidem ædibus, quem ſalutatum venerat, maledicentiæ in Suecos temperaret, intentatum ab hoc fuſtuarium haut effugerat, ni Eckius Geldriæ Venator precibus iratum ſedaſſet. Quam contumeliam poſt Aizema ignobili modo ultus eſt, dum hinc inde ſcriptis ſuis Spiringium vellicat. Porro a Suecis quoque Collegium Urbium petebat, ne paterentur iſtius vectigalis in pace mentionem fieri, quod Weſtphaliæ & omnibus ad Viſurgim ſitis Provinciis fraudi ſit. Ex adverſo Comes contendere; id vectigal ante multos annos ad liquidum deductum, & de quibus lis pendeat, ad ipſum vectigal non pertinere. Cæſarei teſtabantur, ſibi perinde eſſe, num de iſto mentio heic fiat, an minus. Quia tamen ea res nuperis Comitiis undecies, & jam Monaſterii in Collegio Electorali ter ventilata ſit, haut è dignitate videri decreta iſta, & Comitis quæſitum jus deſtituere. Sueci contra, uti Bremæ jurisdictionem in Viſurgim, quam fundamenti loco ſuæ actioni urbs ſubſternebat, haut agnoſcebant; etſi Electorales negarent jurisdictionem Viſurgicam conceſſi vectigalis fundamentum fuiſſe, ſed alias graves rationes: ita nec Comiti gratificari tam cito poterant in negotio, quod Bremenſi & Verdenſi Provinciæ forte damno cedere poſſit. Unde malebant ſuo, ac Cæſareorum interventu eam rem ad tranſactionem deducere: de qua jam Trautmansdorfius moverat, trecentis uncialium millibus id vectigal redimendum indicans, urbe centum millia licitante. Sed cum Cæſarei oſtenderent, nuper inter partes eam rem fruſtra agitatam, cum urbs non niſi centum millia florenorum offerret à Comite cum irriſu rejecta: Sueci proponebant, ut partibus certum ſpatium tranſactioni ineundæ præfigatur, intra quod ni æquas conditiones admittere velint, poſt ab ipſis & Cæſareis deciſionem faciendam. Quod & demum Cæſareis placebat, qui judicabant, ducenta millia uncialium Comiti in univerſum ſufficere poſſe. Iſthoc tamen ab ipſis ad conſultationem cum Ordinibus rejectum. Qua facta haut eo ſecius id vectigal formulæ pacis inſerebant, & loco verborum, *& Electoribus*, ſubſtituebant, *conſenſu Electorum*, ut conceſſio vectigalium, etſi Electorum conſenſu ſimul requiſito, Cæſari reſervaretur, nec iſtis par cum hocce jus tribui videretur.

Satisfactio Suecica. §. 115. Circa Satisfactionem Suecicam nulla mutatio ſuſcipiebatur. Equidem ſuper portorio ad Warnemundam querebatur Meclenburgicus Dux, velut ruinam ſubditorum ſuorum producturo, ſi Roſtochium, quo omne Provinciæ frumentum convehi ſoleat, peſſum eat. Sed quia ex eo portorio non magis Roſtochio, quam aliis ad Mare Balticum ſitis urbibus ruina impendere credebatur, haut viſum eam ob rem ſemel placita convellere.

Æquivalens Brandeburgicum. §. 116. Sed circa penſationem Brandeburgicam Cæſarei contra formulam à Directoribus Ordinum ſubſcriptam quædam interpolare cupiebant. Nam & jus proprii præſidii pro Mindenſi urbe, de quo antea omiſerant, nunc diſerte exprimebant; & ceſſionem Magdeburgici, Mindenſis & Halberſtadienſis Præſulatus ita ambiguis, & obſcuris verbis concipiebant, ut ea ad ſolos Electoris deſcendentes reſtringi videretur, excluſis agnatis Franconicis, qui hactenus ſimultanea inveſtitura omnium Electoris ditionum gaviſi fuerant: ſaltem ut hiſce ſuper ea ceſſione controverſia moveri poſſet. Et ferebatur Bavarus à Cæſare in eum caſum expectativam in iſtos Præſulatus obtinuiſſe, Sed uti præſidium Mindæ adſpernabatur Elector; ita poſteriori clauſulæ hujus agnati acerrime contradicebant poſtulantes, ut repudiata recenti formula, à nemine Ordinum adhuc probata, prior nono die Martii ſubſcripta retineretur, ac ut in apprehendenda poſſeſſione recentium Provinciarum, inveſtitura ac ſimultaneo homagio ita procedatur, ſicut circa Pomera-

1648. raniam obſervatum fuerit. Addebantur minæ; ſe alias interpoſita proteſtatione omnia media ſerius ocyus eas ditiones recuperandi ſibi reſervaturos, & promiſſa diplomata ſuper ceſſione Pomeraniæ nunquam exhibituros; quo ipſo & Suecica ſatisfactio in ancipiti futura ſit ſuo conſenſu deficiente.

Æquivalens Meclenburgicum.

§. 117. Meclenburgicus Legatus domo reverſus querebatur, Principi ſuo nondum circa Æquivalens ſatisfactum, ejusque adeo rationem haberi petebat. Cui Cæſarei reponebant; ipſum commodis ſuis obſtitiſſe, quod poſtulata ſua proponere neglexerit, quo tempore ſuper penſationibus agebatur. Cæterum is præter jam conceſſa expectativam in Lauenburgicum Ducatum extincta horum Principum ſtirpe, tum Commendas Miroviam & Nemeroviam poſcebat. De quo Cæſarei ad Catholicos relaturos ſe pollicebantur. Evangelici, cum Cæſareos parum pronos huic poſtulato deprehenderent, *Suecos rogabant, ut* Ducis petito apud Cæſareos velificarentur: in quod & ipſi omnem operam pollicebantur. Contradicebant tamen Brandeburgici, quod is Elector Ordinis Equitum D. Joannis patronum ſe ferat, ne iſtæ Commendæ Ordini ſubtraherentur. Præ-

12. April. ter hæc Dux Guſtavus Adolfus literis ad Legatos Suecicos datis oſtendebat; etſi Wismaria cum Præfecturis Poela & Neucloſter in diviſione Provinciæ Duci Adolfo Friderico ceſſerit: tamen jus ſummum circa ſacra & civilia pro indiviſo manſiſſe, quod hac mutatione ſibi ſubtrahatur. Tum Raceburgenſi Præſulatu parentem ſuum titulo maxime oneroſo potitum. Unde petebat, ut ſibi alternativa in eo Præſulatu, ſicuti antea cum Luneburgico maneat, ac Duci Adolfo Friderico aliunde refuſio fiat. Aut ſi hoc negetur, ſibi hoc nomine ſatisfiat.

De ſatisfactione Haſſiaca.

§. 118. Circa ſatisfactionem Haſſicam Neoburgicus querebatur, ſibi quoque ejus partem impoſitam, non minus quam Moguntino, Colonienſi & aliis, quorum ditiones Haſſicis tributis obnoxiæ fuerint. Non niſi ab iis ſatisfactionem recte exigi, qui offenderint, aut viciſſim quid præſtiterint. Jam à ſe Landgraviam non læſam, nec ſibi ab ea quid reſtitui, uti præſulibus Catholicis. Unde nulla juris ſpecie ſe adſtringi ad conferendas pecunias Præſulum oppidis redimendis. Ipſam quoque Landgraviam declaraſſe, iſtius ditiones hac ſatisfactione haut onerandas. Cæſareos, dum adverſus promiſſa Cæſaris Neoburgicas ditiones tributis & hoſpitationibus ſubjecere, adverſæ parti ad eadem exigenda prætextum præbuiſſe. Contra Catholici ſuper detentione Noveſii, Coesfeldæ & Neuhauſæ, quoad ſatisfactio exſoluta ſit, ſcrupulos movebant: quod cum Landgravia fide publica non contenta realem cautionem exigat, ſibi quoque pari modo ab eadem cavendum, illa oppida poſt ſolutionem reſtitutum iri. Quod enim Landgraviæ non ſufficiat, id ut aliis ſatis ſit, ipſam poſtulare non poſſe.

Avauxius in Galliam avocatur.

§. 119. Dum hæc Oſnabrugæ geruntur, Longuevillius Dux ſpe reditus abdicata familiæ partem Monaſterii relictam ad ſe in Galliam evocavit. Sed & Avauxius in Galliam redire juſſus Aulæ offenſa contracta; cujus cauſa vulgo ferebatur, quod pacem remoratus eſſet, ac intempeſtivo Religionis zelo Galliæ amicos diverſa ſacra profeſſos irritaſſet. Inprimis quod ante aliquot annos Hagæ, dum nimis fervide pro libero Religionis Romanæ uſu contendit, apud Ordines Fœderati Belgii diffidentiam excitarit, quæ non parum contuliſſe credebatur, ut hi ſeparatam pacem concluderent. Alii arcani quid, & invidiam Aulis ſolitam ſuſpicabantur. Chanutus Holmiæ apud Reginam profitebatur, Servientum magis aptum tractandis Suecorum animis viſum; ac nulla ratione ipſi cum Serviento convenire potuiſſe. Vera tamen cauſa erat, quod Mazarinum liberiore ſermone perſtrinxiſſet. Cum enim ſequeſtres congreſſu quodam contendiſſent, ut Galli poſtulato de munimentis Nanceio detrahendis deſiſterent, quod pauci muri ac lapides haut tanti eſſent, ut ideo Orbis Chriſtianus bello implicitus teneri debeat; Cæſarei & Hiſpani ſancte teſtabantur, non penes ſe culpam extracti belli, ſed penes Gallos eſſe; Avauxio contra aſſeverante: non Gallos in cauſa eſſe, ſed Italos. Statuerat iſte Oſnabrugam proficiſci, ut Suecis valediceret, ac jam familiares ſuos Lengricham præmiſerat, ipſe mox currum conſcenſurus, cum literis è Gallia iter abſque mora 6. April.
maturare juſſus eſt. *Unde poſtero die per Epiſto-* 7. April.
lam Suecis valedixit. Aſt illi, ſtatim atque in Galliam adpuliſſet, ex Aula in prædia ſua ſecedere præcipitur. Serviento, qui Avauxio ſemper diſcors egerat, ut ſolus pacis tractatus abſolveret, procu- 16. April.
ratorium tranſmiſſum eſt.

Hiſpani hoſpitium Luſitanorum Monaſterii oppugnant.

§. 120. Hiſpani poſt Avauxii diſceſſum Monaſterii numero prævalentes, mox inſolentiam adverſus Luſitanos exercere ea occaſione cœperunt. Sub veſperam duo Pegnerandæ domeſtici Luſitani Legati *de Caſtro* ædes prætergreſſi, cum Luſitanum in foribus forte ſtantem conſpexiſſent, exclamaverant: *Vivat Philippus IV. Rex Hiſpaniæ, & moriatur rebellis Joannes Dux Bragantiæ.* Ad quod Luſitanus regerebat, *Vivat Philippus IV. Rex Caſtellæ; quod vero Joannes Dux Brugantiæ rebellis ſit, mentiris.* Inde ambo Hiſpani ſtrictis gladiis accurrentes Luſitanum in ædes compulerunt. Sed orto tumultu, ac pluribus accurrentibus Hiſpani iterum exturbati ſunt, uno eorum ſauciato. Id cum Pegneranda audiret usque adeo excanduit, ut familiæ ſuæ imperaret Luſitani ædes oppugnare, omnibus quos offenderent nullo diſcrimine trucidatis, ac ſi reſiſteretur, ignem ædibus injicere. Ita centum triginta quaſi Hiſpanorum ædes impetu invadunt, & fractis feneſtris portam moliuntur, Luſitanis numero paucioribus tamdiu vim utcunque ſuſtinentibus, quoad vigiles urbis accurrentes iſtos depellerent: quo tumultu Hiſpani ſeptem, Luſitani tres vulnerati. Ipſe Legatus Luſitanus per poſticum ad Servientum evaſerat, qui & tutela ipſius ſuſcepta evocato ad ſe vigilum præfecto Hiſpanorum inſolentiam demonſtrabat, monebatque, videret, ne ſecuritas publica quid detrimenti capiat. Pegneranda adverſus eum præfectum, cum ad ipſum acceſſiſſet, multum iracundiæ oſtendebat, & acerbe increpitum inter alia rogabat: Num Luſitanorum Imperio is obnoxius agat, aut num ſe Catholici Regis Legatum prohibere velit, quo minus Luſitanos perditi rebellis Miniſtros perſequatur? Cui hic modeſte: ſe nec Hiſpano, nec Luſitano obnoxium, ſed Monaſterienſi urbi ſacramento devinctum; ubi cuivis ſecuritas præſtari debeat. Unde ſuum eſſe providere, ne cui heic injuria inferatur. Eam ob cauſam Servientus familiam ſuam quinquaginta armatis augebat. Ac Luſitanus Serviento mox Oſnabrugam profecto ſolus Monaſterii non auſus morari, eodem ſe ipſi comitem adjungebat.

Oxenſtierna Monaſterium excurrit.

§. 121. Cæterum Grullardus Suecis haut obſcure inſinuabat, Servientum ab ipſis certam ob cauſam inviſi velle; inprimis ut decore Oſnabru

gam

1648. gam ad promovendam pacem accedere poſſit. 13. April. Nam is nuperrime Oſnabrugæ fuerat, ut ordo ſalutationis pro more reddendæ Suecos jam tangeret. Igitur placuit Oxenſtiernam Monaſterium 14. April. abire, ut Serviento huc accedendi anſa præberetur; quod & Evangelicis haut abs re videbatur. Is Monaſterii Serviento, quo loco tractatus ſint, exponere. Hic viciſſim mandato Regis confirmare, omnem ſe operam daturum, ut laborioſæ tractationi finis imponatur. Sed cum ea res maturam conſiderationem requirat, ſe propediem Oſnabrugam venturum, ac cum ipſo, Salvioque conſilia, quæ ex re videbuntur eſſe, capturum. In anteceſſum tamen ſignificabat; ſe conſtituiſſe adornandis in Suecico Inſtrumento qui reſtent Articulis incumbere, modo Sueci, & Ordines poſtea Monaſterium conferre ſe velint, Gallicam pacem juncto ſtudio abſoluturi. Luſitanus quoque incluſionem ſui Regis, & liberationem Eduardi Bragantini commendabat, magnopere ſuper Hiſpa- 16. April. norum violentia queſtus. His actis ſtatim Oſnabrugam Oxenſtierna revertit.

Servientus Oſnabrugam venit. 21. April. §. 122. Paulo poſt Servientus Oſnabrugam accedens circa præmia militis Suecici favorem oſtendebat, apud Ordines teſtatus ideo Galliæ Regem pro ſuo milite nihil poſtulaſſe, ut Suecicis eo uberius ſatisfieri poſſit. Cæterum ſententia, de qua Oxenſtiernæ Monaſterii ſignificarat, mutata contendebat; Conventum Oſnabrugenſem, abſoluto de militibus articulo, omiſſis omnibus quæ reſtarent ſtatim cum ipſo Monaſterium proficiſci debere, abſolvendis ibi reliquis, ac ut opera cum Suecis juncta tractatui Gallico cum Hiſpanis, & Cæſare colophon imponatur. Et quanquam demum ipſe conſultum agnoſcebat, Oſnabrugæ cum Ordinibus ſuper Burgundia & Lotharingia conſilia conferri, quod ea re Monaſterium dilata Hiſpani varias remoras injecturi ſint: utique tamen caput de Executione, Aſſecuratione, & Ratificatione Monaſterii expedire volebat, quod Galliæ is honos debeatur, ut in loco Gallicorum tractatuum reliqua Germanicæ pacis abſolvantur. Nec plura tunc Oſnabrugæ egit; ex quo adparebat, eo duntaxat fine huc excurriſſe, ut Suecis viciſſim Monaſterium adeundi anſam præberet.

Hollandici Legati à Suecis poſtulata. §. 123. Pridie quam Oſnabruga diſcederet Servientus, ibidem adpulit Belgicus Legatus Bartoldus *de Gent*, à Suecis poſtulans, ut Franckendaliæ, ubi viduæ Palatinæ dotalitium erat conſtitutum, ac unde præſidium deducturos ſe Hiſpani promiſerant, neutralitas indulgeretur, cautione interpoſita, ut durante bello neutrius partis milite inſideretur. Tum circa articulum de Reformatis Anhaldinorum Principum cauſam commendabat, & ut vocabulum *ſimilium* ibi expungeretur. Denique vectigali Oldenburgico fervide, nec ſine minis contradicebat, cujus onus in Belgas quoque redundet, ac nullo jure Comitem vectigal exigere in flumine ipſius & Bremenſem ditionem interlabente eo loco, ubi naves mercibus haut exonerentur. Cui Sueci quantum in ſe 30. April. pollicebantur. Quo acto iterum diſcedebat. Memoratu digna habebantur verba libelli, quem offerebat; eam neutralitatem duntaxat poſtulari, *uſque dum pace in Imperio concluſa, plenior afflictæ Domui Palatinæ, & gratioſa ſubſequatur reſtitutio, quam Inſtrumento Pacis comprehendi, & univerſali conſenſu confirmari poſſe, optare & ſperare licet.* Ex quibus adparebat Palatinum, & qui ipſi favebant, ſpem plura quam hactenus obtinendi nondum depo-ſuiſſe. Id quod cum Bavaricis per Grullardum, 1648. cui Sueci id ſcriptum communicarant, oſtenderetur, iſtis haut medioeris ſolicitudo injecta eſt. Unde iidem mox apud Suecos heri ſui ſtudia circa Suecorum cum Bavaricis colloquium. promovendam pacem extollere, per quæ tractatus nuper tam inſignes progreſſus fecerint: nec remiſſiorem ſe operam reliquis componendis ſumere juſſos. Contra Sueci exprobrare; repetita Bavari cum Cæſare conjunctione pacem ſufflaminatam; nam iſto inducias ſervante ſine dubio quietem Germaniæ jam reductam. Ac ſociata iterum Cæſari arma re ipſa paci, patriæque noxia fuiſſe, quemcunque demum eorum ſcopum ipſi ferant. Inde quoque Reginæ neceſſitatem impoſitam inſignes copias equitum, peditumque parandi, quæ propediem in Germania adpulſuræ ſint. Si tandem belli malis patriam levare velint, nunc tempus eſſe deſiderium pacis quod verbis oſtendant, re ipſa expromendi. Ad quæ Bavarici reponebant; quid amplius à ſe præſtari poſſe? Si Suecis iterum induciæ cordi ſint, ſe illas non abnuere. De cætero, ſi alii Ordines operam ſecum ſocient, ſe Cæſareos facile compulſuros, ut ſepoſito Hiſpaniæ reſpectu pacem amplectantur. Et conſtabat Bavarum, & Electorale Collegium communes inducias agitare, à quibus Cæſar abhorrere credebatur. Unde ſuſpicio erat, ſi Cæſar has abnueret, nec Bavarus alia ratione ſubſcriptionem cauſæ ſuæ obtinere poſſet, ipſum denuo Cæſare deſtituto ad peculiares inducias deſcenſurum.

Cæſarei §. Tandem omnes expediri cupiunt. §. 124. Reſtabant adhuc difficillima capita ſuper ſatisfactione militum & Exulibus Auſtriacis; quæ Sueci pari paſſu expediri cupiebant: Cæſarei autem, illo ſepoſito, hoc ad liquidum deduci contendebant, velut citra quod articulus de Amneſtia imperfectus ſit. Nam præmia militum dilationem ferre, quæ neceſſaria pars pacis, aut perpetua ejusdem conditio non ſint, utpote ſolutione militibus facta ultro expiratura. Ad quæ tamen ſuo tempore expedienda incumbere velint, modo Sueci ſuper exulibus ſibi ſatisfaciant. A Cæſare non leviter ſe increpitos ob iſthoc negotium tamdiu dilatum; quo nondum abſoluto nihil reliquarum rerum ſe tacturos. Nec ullum ſibi heic temperamentum adhibere fas eſſe, cum preſſe formulæ ex Aula miſſæ inſiſtere juſſi ſint. Jam Monaſterii ſecreta conventione ſexcenta uncialium millia nomine Cæſarearum ditionum promiſſa præter tam inſignes provincias, quas Regina præmium belli acceperit. Regem quondam Guſtavum ſcripto ſub initium belli publicato haut profeſſum, ſe ob motus Bohemicos arma arripuiſſe: tanto magis mirum eſſe, nunc ob manipulum rebellium pacem ſiſti. Quæ Sueci poſtulent præſtari non poſſe, cum de octodecim millionibus agatur. Cæſarem iſtorum rebellium bona inter miniſtros ſuos mille amplius numero diſtribuiſſe. Iniquum juxta, ac Cæſari ignominioſum fore bene meritis ſemel donata eripere, ac illis reſtituere, queis ob atrociſſimum crimen juſte ademta ſint. Qui bona iſta jam poſſideant, iisdem haut ſponte ceſſuros, ac veteribus colonis obſtituros: unde interni tumultus orituri ſint. Denique malle Cæſarem in bello perſiſtere, quam domeſticum ſtatum periculo exponere. Hæc omnia Cæſarei per Legatos Ordinum Suecis demonſtrabant; addito, Ordinibus deinceps quoque belli mala incubitura, quæ ſi effugere aliquando cupiant, Suecos urgendos, ut iſtum articulum, prout à Cæſare conceptus ſit, absque ulteriore tergiverſatione admittant. Quo facto pacem ſpe

1648. citius ſecuturam. Huic ſententiæ Cæſarei pertinaciter inhærebant, ſic ut multi dies nullo operæ pretio facto elaberentur. Etſi non pauci crederent, Cæſareos, ubi tractatus tam promte præter opinionem hactenus procedere perſpexiſſent, eam difficultatem objeciſſe iſtis paululum ſiſtendis, quoad adpareret, quo res inter Gallos & Hiſpanos evaſura eſſet: de quo Hiſpani in Aula Cæſarea acriter contendere dicebantur.

Ordines Cæſareis ſtipulantur. 25. April.

§. 125. Ea res Ordinum Legatos magna ſollicitudine perfundebat, & quia Cæſareos immotos deprehenderant, per Moguntinum è Suecis ſciſcitabantur, num Reginæ deinceps ea ſola belli cauſa ſit futura, ut ductores ſui Cæſareis ditionibus oriundi bonis ſuis plene reſtituantur; & quibus conditionibus ad extremum inſiſtere decreverit? Nam ſi Cæſareorum formulam ipſi admiſerint, Ordines curaturos, ut de militum commodis abſque mora agatur. Ad quæ Sueci reponebant; ob ſolos iſtos ductores equidem bellum non continuandum, nec tamen ita crude Cæſareorum formulam pro imperio velut obtruſam admitti poſſe: tum militum commoda non poſtponenda, ſed ſimul expedienda. Eam ob cauſam ſtatuebant Ordines rem per ſe aggredi, ac promotis tractatibus patriam diuturnis belli calamitatibus eripere.

28. April.

Quo fine conventu habito ſuper militibus quidem obiter velut præparandi cauſa differebant: ſed præcipue, Cæſareis conniventibus quibus de aſſenſu horum ſat cautum erat, dictum paragraphum excutiebant: & quia perſpiciebant ab iſtorum dictorum reſtitutione Cæſareos tantopere abhorrere, omnibus ſuffragiis decernebant, iſtos non amplius morandos; ut tamen, ſi ad ſubſcriptionem perventum ſit, commendatitias ad Cæſarem literas pro iiſdem daturi ſint, quod ſperent apud Cæſarem ipſorum interceſſionem non parum ponderis habituram.

Tanto acrius Sueci commoda militum urgent.

§. 126. De hoc igitur Ordines Suecis ſolenni Deputatione ſignificant, petentes, ut & ipſi inevitabili huic decreto circa rem quæ Reginam parum tangat, aſſentiantur, quo & iſthoc caput ſubſcriptione aliquando firmetur. Ac ſpem eſſe, præcipuis negotiorum abſolutis, ipſos pacem non amplius moraturos: Cui fini Cæſareos, ſi concluſum Imperii non diſpliceat, ad ipſos acceſſuros negotiis quæ adhuc reſtant expediendis. Ad quæ Oxenſtierna: Speraſſe ſe, quæ ſuper ordine tractandorum poſt longam altercationem Ordinum interventu placuerint, ut §. *Tandem omnes* & militum ſatisfactio pariter expediretur, majus pondus fuiſſe habitura. Iſta nunc negligi rem mali exempli eſſe: ac, ſi hæc ratio valeat, Cæſareis obtentu ex Aula mandati omnia eludere, ac hactenus conventa ſubvertere in proclivi fore. Nec ſe decreto Ordinum ſubſcripturos, aut ad alia pertractanda acceſſuros, niſi expeditis militum commodis. Ad quæ Ordines reponebant; ſibi haut fuiſſe animum uno poſtpoſito alterum præferre; ſed de utraque re ſimul relatum. Quod autem ſuper exulum reſtitutione prius convenerint, in cauſa fuiſſe rerum diſparitatem, & quia hæc ante diſcuſſa fuerit: ſed articulum de militum præmiis adhuc indigeſtum eſſe, qui tamen ut brevi expediatur, ſumma ope connixuri ſint, quod ſentiant, ſummam pacis jam in eo potiſſimum verti. Sed Sueci pollicitationibus haut contenti re ipſa circa articulum illum ſibi ſatisfieri cupiebant. Eoque declarationem ſuam ſuper §. *Tandem omnes*, ut & ſuper cauſa Palatina, Commerciis, ac Imperii ſtatu, eouſque ſuſpendere ſtatuerunt; quoad ſuper cauſa militum ſibi cautum foret. 1648.

Inter Oſnabrugenſes & Monaſterienſes Ordines diſſenſio.

§. 127. Ita ſerio res iſta ab Ordinibus duos per menſes agitata magnas inter difficultates, ac diſcrepantes ſententias, Oſnabrugenſibus fere in diverſa diſcedentibus. Nam qui Oſnabrugæ erant Ordines illis, qui Monaſterii remanſerant, autoritatem quid concludendi tribuere abnuebant, clandeſtinum illum conventum nuncupantes, quem moroſi quidam, & extremis præter rationem inhærentes componant, quibus, ſi ſuffragiorum ſuorum rationem habere velint, Oſnabrugam ſit accedendum. Rem eſſe mali exempli, ſi iſtorum cenſuræ tam ſplendidi conventus decreta ſint ſubjicienda; quæ iidem quacunque ratione turbare, aut evertere nitantur. Unde Oſnabrugenſes conſultabant, ac decreta condebant, haut habita Monaſterienſium ratione. Hi contra non minus quam iſti ſibi arrogare; nec numero ſe inferiores, & morem in Imperio receptum ſibi favere: eoq; adverſus acta & ſcita Oſnabrugenſium iteratas proteſtationes interponere, tum coitione facta peculiaria concluſa facere, queis immotos ſe inhæſuros teſtabantur. Prævaluere tamen Oſnabrugenſes, quibus præcipui Catholicorum Moguntinus, Trevirenſis, Bavarus, Bambergenſis & Wurtzburgenſis acceſſerant. Cum Monaſterienſis conventus excepto Franciſco Wilhelmo Oſnabrugenſi Præſule, qui pro Colonienſi, ac nonnullis primariis præſulatibus ſuffragium ferebat, fere turba moroſorum ſacerdotum, ac minorum in Suevia oppidorum conſtaret, è quibus Leuxelringius ſedecim ſuffragia ferebat majore ſtrepitu quam pondere. Unde & quæ iſti conſultarent, aut proteſtarentur, exigui momenti habebantur: quibus omiſſis nos Oſnabrugæ acta perſequemur.

De ſatisfactione militum Quæſtio, An?

§. 128. Militibus utique ſatisfaciendum eſſe, antea decretum fuerat. Et oſtendebatur Ordinibus, citra hoc pacem haut expectandam, ac mala inde oritura in ipſos Ordines redundatura. Ni iſtorum deſideria expleantur, conjurationem, & quales deſperatio gignere ſolet fructus metuendos. Equidem Ordines miſeratione populi tot per annos bello exhauſti optabant ipſam Reginam Galliæ, & aliorum exemplo militibus ſuis præmia exſolvere, tam egregiis ditionibus ſupra æſtimationem poſitis potitam. Præſertim cum miles ipſe tributis, hoſpitationibus, rapinis longe plus extorſerit, quam ſtipendia pertingant; & ipſi Sueci antehac ſatisfactionem pecuniariam veluti præſtitu nimis arduam repudiaverint, ejus loco terris ſubſtitutis. Sed quia ſatis intelligebant, militem vacuis manibus extrudi non poſſe, nec Reginam id oneris ſibi imponi paſſuram, nimirum ſubeundum erat, quod amoliri non dabatur. Quanquam autem multi cenſerent, ſuper pace ipſa ante omnia tranſigendum; Sueci tamen hanc rem quæ tantopere ipſos tangeret, ad extremum rejici nolebant. Ac fatebantur Moguntini ſtrenue in hac cauſa juſſu Electoris connixi, ad pacem perveniri non poſſe, niſi Suecico militi ſatisfiat, modo id intra vires Ordinum foret. Teſtabantur tamen Ordines, ſe non in debitorum vicem militibus velle obligari, cum neutri bellantium parti obſtringantur; ſed quicquid facturi ſint, id unice à ſtudio pacis omnibus tam anxie deſideratæ proficiſci. Unde & niſi quæ reſtarent omnia tranſigerentur, ad iſta, in quæ conſentiebant, nullo modo obſtringi volebant. Simul qui

ador-

1648. adornati jam erant articulos ſubſcribi, & ad reliqua componenda accedi poſtulabant. Tum ut pax Gallica abſolveretur; cum alias fruſtra pax cum Suecis immenſis ſumtibus redimatur, ſuperſtite cum Gallis bello, ad quod forte magna pars Suecici militis tranſitura ſit, Cæſareis, Bavaricisque copiis non minus quam hactenus Ordines comeſturis.

Quæſtio Quis? §. 129. Enimvero huic oneri haut pauci ſeſe penitus, aut ex parte ſubtrahere nitebantur. Neoburgicus neutralitatem à Cæſareis juxta ac Suecis olim obtentam allegabat. Unde haut cenſebat ſub finem belli per Suecos tantum oneris ſuis ditionibus impoſitum iri. Trevirenſis Galliæ favore nitebatur, quæ immunitatem ipſi pollicita
2. Jun. ſit. Palatinus Elector literis Londino datis à Suecicis Legatis poſtulabat, ut terris ſibi reſtituendis, quas continua belli mala ad incitas redegerint, parceretur. Saxo plus ſatis officium in patriam ſe expleviſſe ferebat in uſum Imperii præbitis copiis, ad quas nemo Ordinum quidquam contulerit. Oſnabrugenſis Præſul octoginta uncialium millia Guſtavo Guſtavi F. ſolvenda ſubtrahi poſtulabat. Par deſiderium erat eorum Ordinum, queis ſexcenta uncialium millia Landgraviæ ſolvenda incumbebant. Hæc ipſa, accipere quam dare prona, ditiones ſuas plane eximere velut bello evaſtatas cupiebat; cui & Sueci parci cupiebant. Parte oneris levari petebat Magdeburgicus, inopiam regionis, & ejus ratam enormiter taxatam cauſatus. Eandem querimoniam & pleræque civitates Imperiales movebant. Monaſterienſes in illos onus devolutum ibant, quibus emolumentum aliquod ex hac pace proveniret, cæteris immunibus, queis eadem nullo fructui, aut damno inſuper cederet: cum hos malum collata pecunia emere iniquum ſit. Enimvero pleriſque ſtabat ſententia, citra exceptionem omnibus in partem oneris veniendum, prout cuique cenſus Imperii *Matricula* taxatus eſſet, requiſito itidem Equeſtri Ordine, ac Hanſeaticis Urbibus.

Quæſtio Cui? §. 130. Aſt in partem hujus præmii præter Suecos etiam ipſe Cæſar cum Bavaro, Lotharingoque & Colonienſi venire avebat. Saxo quoque, & Brandeburgicus, aliique, quæ in copias ſuas erogaſſent, Ordinibus imputabant. Idem Landgravia poſtulabat ſuffragantibus Suecis. Ac Cæſar quidem ſuo militi tantundem, atque Sueci, Bavarico autem tertia parte minus depoſcebat; ut tamen copiæ, quæ per Weſtphaliam, & ſub Colonienſi militarent Cæſareis annumerarentur.
23. 24. Jun. Idque poſtulatum Cæſarei Legati ſemel iterumque Ordinibus inſinuabant. Et cum Ordines eo inſuper habito circa expediendam Suecicam ſatisfactionem pergerent, denuo Moguntinum monebant; apud tria Ordinum Collegia inſtaret, ut Cæſari quamprimum ſatisfiat, interim cum Suecis nihil ageretur, quod iſti præjudicio ſit. Bavaro Cæſar jam antea Bavaricum, Franconicum & Suevicum Circulos addixerat; quod promiſſum Bavarici initio Ordinum ingratiis pervincere nitebantur. Quo fine Germaniam inter Cæſarem, Suecos ac ſe dividi poſtulabant. Sed cum non Evangelici ſolum, ſed & plerique Catholici, ac ipſe Colonienſis frater adverſarentur, omiſſo Franconico Circulo Suevicum cum Bavarico, aut dimidiam partem ejus, quod Sueci acciperent poſtulabant. Denique & hoc temperamentum proponebant, ut ſeptem Circulis, qui Suecis deſtinabantur, Bavaricus quoque adjungeretur, ac Suecis duæ partes, Bavaro tertia adſignarentur. 1648.
22. Jun. Lotharingi & Cæſar mentionem faciebat, & ipſe epiſtola Bruxellis data monebat; qui etſi modica ſe ſumma contentum fore ſignificaret; tamen haut exigua eundem animo volvere indicio erat, quod centum militum millia pro Cæſaris ac Imperii ſalute ſuis ſumtibus ſe conſcripſiſſe, ac ſtipendiis ſuſtentaſſe jactaret. Pro Saxone & aliis languidius Cæſarei loquebantur; cæterum ipſi prætenſionem ſibi ſuam reſervabant; præſertim ſi Landgraviæ miles præmiis potiretur, qua deterius ſibi jus eſſe haut rebantur. Landgravia contra acriter pro ſe contendere, & quia Cæſarei juxta ac Ordinum Legati ipſius militi præmia abnuebant, literis Legatos Suecicos monere;
8. Maji. quantum indignationis ſui concepturi ſint, ſi ſoli præmiis excludantur, qui non minus quam Suecicus miles pro Republica connixi ſint. Nec eosdem citra metum tumultus exautorari aut inſeſſis deduci oppidis poſſe. Ac in futurum ipſi Sueciæ fraudi fore, ſi nunc paria meritos diſpari modo habuerit. Igitur rem ita dirigerent, ut & ſui pro rata de præmiis participent. Eadem ipſius Legati ingerebant, qui iſtos ducentis uncialium millibus contentos fore oſtendebant. Et cum animadverterent Ordines iſta adſpernari, proponebant, ut ea ſumma ſub Suecica ſatisfactione computaretur, quæ & eo nomine intendi queat. Porro non minus Cæſarei quam Suecici militis rationem habendam hi quorum intererat diſſerebant. Illis neglectis novum belli incendium metuendum; numero Suecis non inferiores exautorationem non laturos, ni paria cum Suecicis exſolvantur. Suecos nullo colore poſtulare ſolis ſuis ſatisfieri, poſthabitis aliis, qui niſi præmiis deliniantur, pax ſperari non poſſit. Nil rationis Suecos pro ſuo milite adferre poſſe, quod non in alios valeat. Quin juſtius ſtipendia poſcere, qui pacem publicam, poteſtatem Cæſaris, legesque ſub Cæſaris atque Imperii auſpiciis tuiti ſint; quam qui adverſus patriam arma geſſerint ſpretis Cæſareis atque Ordinum avocatoriis, & cauſam præbuerint, ut tam egregiæ provinciæ Germania avulſæ in exterorum ditionem concedant. Denique ſi Cæſareus miles ſine præmio dimittatur, haut fore deinceps, qui pro patria pugnare velint. Et hanc ſententiam Monaſterienſes propugnabant, ſuccinente Electorali Saxonico; qui de conferenda ſumma æquales partes Cæſareis & Suecis, dimidium ejus Bavaricis aſſignatum ibant. Enimvero Oſnabrugæ per majorem ſuffragiorum partem concludebatur, Cæſari Auſtriacum Circulum, cum Bohemiæ Regno relinquendum, unde militi ſuo ſatisfaciat: Monaſterienſibus fruſtra regerentibus hoc modo ditiones Cæſaris ita exhauſtum iri, ut ad ſuſtinendam Turcæ vim plane enerves ſint reddendæ. Sed & Bavaro præter cognominem Circulum nihil tribuebatur, ut tamen & ibi modus ſolutionis, de quo circa alios conveniendum ſit, obſervaretur; Bavaricis nequidquam quiritantibus, ad ſuam ditionem populandam nunc quatuor exercitus incumbere. Sed pro Landgravia, quæ ad extremum in partibus perſtiterat, Sueci ſummopere nitebantur. Illam haut modicam belli partem conſtituere, validum eidem exercitum, munita oppida teneri: iſtum exautorari, hæc reſtitui niſi ſolutis ſtipendiis non poſſe. Bavaro Cæſaris ſocio Circulum attributum; cur deterioris ſit conditionis Regum fœderata? Reponebant Ordines; tam inſigni ſatisfactione Landgraviæ conceſſa, viciſſim ipſam oppida á ſe occupata gra-

1648. tis redditurам promiſiſſe, aliiſque prætenſionibus renuntiaſſe. Jam ſatis premi Ordines Suecici militis ſatisfactione. Et ſi iſta petitis potiatur, alios paribus poſtulatis moleſtos futuros. Ita ſecum agerent, ut ne obtentu pacis pauculis fortunarum reliquiis, quæ tanto bello ſuperſint, plane emungantur. Nec ſubinde licet inſtantibus Suecis ab hac ſententia dimovebantur Ordines: qui contra à Suecis ſtipulari conabantur, ut ſua ſatisfactione obtenta Landgraviæ cauſam dcſererent. Quin interrogabant; num ob hanc ſolam cauſam bellum gerere placeat, reliquis omnibus tranſactis? Id quod etſi Sueci haut diſerte aſſeverarent, prætenſione tamen pro Landgravia deſiſtere nolebant, petentes, ita cum illa ageretur, ut ne cauſa ſit bellum eo nomine extrahendi. Ordines contra oſtendebant; Landgraviam hoc nomine paci remoram injectam haut cupere. Ita Ordines ſoli Suecico militi ſeptem Circulos, Franconicum, Suevicum, utrumque Rhenanum & Saxonicum, cum Weſtphalico (nam ad Burgundicum nullus erat reſpectus) reſervabant, excluſis aliis belligerantium partibus, ut nec Cæſari aut Bavaro amplius, quam nunc conceſſum, nec Landgraviæ, aut alii cuipiam ſatisfactionis quid obtendere fas foret. Cupiebant dehinc Ordines inter illos ſolos pecuniam diſtribui, qui militiam in expeditione egiſſent, excluſis ſuperiorum graduum ducibus, & quæ præſidium per oppida agitaſſent, queis ubertim ſtipendia è tributis ſint perſoluta: nec minus indigena è Suecia ac Finnonia milite, & qui ſub ſignis à Regina deinceps retinendus eſſet. Sed negabant Sueci id ſe diſcriminis admiſſuros, & partem exercitus ſolutis præmiis exhilaraturos, altera parte iis negatis ægreſcente: ſed omnes pari ſorte habere ſibi decretum.

General-Stab.

De quanto. §. 131. Difficillima diſceptatio ſuper pecuniæ ſumma erat, Germaniæ opibus tam diuturno bello plane exhauſtis. Unde Ordinibus prius diſquirendum videbatur, quæ ratio foret pecuniæ tantæ expediendæ, ſimul exſequendæ paci, quam ipſa ſumma definiretur. Id quod à Suecis repudiatum præpoſterum eſſe de modo ſolutionis agere, *ſumma nondum deſignata. Circa modum id maxime in quæſtione eſſe*, quam ratione miles commode exautorandus, ac diſſolvendus. Id citra pecuniam fieri non poſſe: eoque ſuper hac ante omnia diſpiciendum. Cæterum initio Sueci viginti uncialium milliones poſtulabant: exercitus minimum decem milliones expectabat; ſed Regina gradatim ad quinque deſcendere juſſerat. Ordines contra initio non niſi vicies centena millia florenorum offerebant. Paulatim tamen Sueci remittendo, Ordines addendo in unum convenere. Suecis ante oculos verſabantur acciſæ Germaniæ opes, tantæ ſummæ, quanta initio deſignabatur, conficiendæ impares. Qua de cauſa & ſtatim inſignis pars remiſſa; & Galli moderatiora ſuaſere, ne inſuperabilis difficultas paci objiceretur, neu Ordines immenſis poſtulatis ad deſperationem adacti periculoſa Sueciæ conſilia capeſſerent. Ac ſane utriusque religionis Ordines controverſiis inter ſe compoſitis ſat concordes de interna unione diſſerere, & amotis jam diffidentiæ ſeminibus, quæ aliorum injuriis ipſos opportunos reddiderit, haut eſſe, quod diutius ab exteris inſultari ſibi patiantur. Decentius Imperio eſſe cum Cæſare tranſigere, ac quod ſupereſt virium contra exteros impendere, quam à Suecis immenſo pretio pacem emere. Eſſe militem, equos, arma, commeatum. Concordia inter Ordines, &

15. Maji.

cum Cæſare reducta exteros ad moderatiora conſilia deſcenſuros. Aut ſi perpetuis tributis Germaniam ſubjicere inſtituant cum Cæſare utcunque tranſigendum, ac nullo amplius exterorum reſpectu pacem concludendam: Inde avocatoriis edictis, ac lautorum ſtipendiorum oblatione Suecicum militem ad ponenda arma ſolicitandum. Et iſthæc cumprimis Monaſterienſes Catholici fremebant; ſi militaris ſatisfactio pacem remoretur, tractatus cum Cæſareis utique abſolvendos: inde junctis Ordinum animis ſub Cæſaris auſpicio cum exteris agendum, mox modeſtiam induituris, ſi non amplius Germanorum viribus in ipſam Germaniam abuti detur. Quæ agitari Witgenſteinius Comes Legatis Suecicis indicabat. Succinebant hiſce Cæſarei, qui & poſtulatis Ordinum ſat faciles ſe præbebant, ac ſuper Amneſtia & Gravaminibus initam tranſactionem per Germaniam publicare inſtituebant, quo Ordines Regnis avulſos Cæſari adjungerent. Qui Oſnabrugæ agebant Catholici, etſi mollius loquerentur, ſuſpicio tamen erat, ipſos clam id agere, ut inter Regios & Evangelicos diſſidia excitarentur. Inter Evangelicos Saxo eandem cum Monaſterienſibus ſententiam fovebat. Luneburgici quoque parum amicos ſe Suecis ferebant. Si duos florenorum milliones adſpernarentur Sueci, circumſpicerent, qui plus daturus ſit. Se etiam abſque Suecis pace potituros, quam junctis cum Cæſare viribus tueri poſſint. Iidem & alios in ſuam ſententiam pertrahebant. Et cum in Senatu Principum Bambergenſis, Herbipolenſis, Conſtantienſis ac Electoralis Senatus prima vice duos uncialium milliones offerre vellent, Luneburgici, & qui eos ſequebantur, id impediebant. Præ aliis tamen militum cauſam agebat Witgenſteinius, & ipſe quondam Suecicam militiam profeſſus, cum cæteri omnes rogati eſſent; & quia ipſi ſpes erat in partem veniendi; cui & poſt pro navata opera præmium petenti Regina annuit. Is alios hortari, ut ſerio de idonea Suecici militis ſatisfactione cogitent, quem ſi obtenſa Germaniæ inopia amolituros ſe credant, fruſtra ſint. Eundem ſi ſpe ſua *excidat*, ſibi ipſi conſulturum, ac majoribus malis anſam præbiturum, quam hactenus toleraverint. Eum, cum adfectus nonnihil in Suecum militem præ ſe ferret, reliqui velut corruptum increpabant. Queis tamen ipſe reponebat; ſe ex mandato Principis ſui ſententiam dicere. Hunc una cum reliquis Ordinibus in ſatisfactionem conſenſiſſe, quam eo modo adornaturus ſit, ut Suecia intelligat, ſibi cum gratis hominibus rem fuiſſe. Sane Germaniæ Ordines, cumprimis Evangelicos, Sueciæ debere, quod de commodis ſuis agere liberum ipſis ſit. Si ita pergant, facile ipſos hoc libertatis fulcro iterum carituros. Huic Moguntinus hactenus aſſentiebat, quod ad pacem alia ratione perveniri poſſe negaret, modo ea res intra Ordinum facultates foret. Succis iſta animorum inclinatio ſatis cognita erat; eoque data occaſione Evangelicos, ac cumprimis Luneburgicos, monebant; caverent, ne Cæſarei pravis conſiliis clam ſuggeſtis ipſos in transverſum agant, qui hactenus ita maſcule pro communi libertate locuti fuerint. Judicabant tamen, haut è re fore, diutius ſummo ſuo poſtulato inhærere, quod metus eſſet, ne poſt victoriam apud Suſmarſchauſam Gallis toto bello ſolita invidia rediret, iique ſubtrahendo copias, aut pecunias progreſſus Suecorum ſiſterent. Et Cortracum eo tempore amiſſum anſam præbere poterat Turennium Wrangelio 1648.

1648. 17. Maji. gelio abſtractum in Belgium mittendi. Igitur paulo poſt cum Deputati Ordinum ſummam temperari peterent, ad quindecim milliones, & cum ea quoque Ordines exterreret, paulatim ad decem deſcendebant. Sed cum & hanc Ordines averſarentur, ne fortaſſe conſilia Reginæ in pacem tendentia ſubverterentur, Witgenſteinio perſuadebatur, ut in hoc negotio conciliatoris partes inter Suecos & Ordines ſuſciperet; cui permiſſum gradatim ad ſeptem uſque milliones deſcendere.

Ordines paulatim ad rem propius accedunt.

§. 132. Ordines initio duobus florenorum millionibus inhærebant, velut plura à ſe præſtari non poſſent. His ſi non adquieſcerent Sueci, rem fatis committendam. Haut ſperare ſe innoxios plane deglubendos, & exiguum quod ſuperſit medullæ exſorbendum: nec Reginam & ipſam Ordinibus adſcribendam Germania perdita gaviſuram. Vix dictam ſummam corradi poſſe. Vel triginta millium exercitui aliquot menſium ſtipendia è promiſſa ſumma ſolvi poſſe, nec temere auditum, exauctorato militi plus quam duorum menſium ſtipendium dari ſolere. Quin gaviſurum militem, vel modico argento accepto tandem laborioſum vitæ genus honeſta quiete mutare. Cum tamen hæc dicta parum proficerent, Oſnabrugenſes oblatam ſummam augere conſtituebant, cum Monaſterienſes nunquam à duobus millionibus florenorum diſcedere vellent. Et illos ſane ſubigebat cupido pacis, quæ reliquis fere tranſactis ad hoc negotium ſolum adhæreſcebat; & quantacunque impenſa emendum videbatur, ut aliquando à tantis malis reſpiraret Germania. Quos haut parum urgebant Legati Suecici, negantes ſibi à ſumma per Reginam præſcripta diſcedere fas eſſe; in quam ſi Ordines conſentire abnuant, rem ad Reginam referendam, & nova mandata expectanda, quæ intra ſex ſeptimanas adferri nequeant. Quo tempore ab utriuſque partis exercitibus plus conſumtum iri, quam ſit illud, de quo nunc diſceptetur. Necdum conſtare, an Regina quidpiam remiſſura ſit. Quanquam autem Ordinibus initio placebat, rem ad Reginam referri, ad quam etiam communi nomine ſuper hoc negotio legationem miſſuri erant, quod jactarent: quæ miles vi bellica extorqueat tanti à ſe non æſtimari, quam ſi ipſi à ſubditis ſuis miſeras fortunarum reliquias extorquere neceſſum haberent: mox tamen ab hac ſententia diſceſſere moras pertæſi, & ne forte interim mutabilis belli fortuna à propinquo velut portu pacis iterum in altum ipſos propelleret. Ac pollicebantur Sueci, hoc negotio abſoluto ſe omni opera ad maturandum tractatum connixuros, cujus optatus finis brevi ſperandus ſit. De quo ut Ordinibus eo magis conſtet, in ipſorum arbitrium reponebant, ut æſtimato, quantum temporis ad negotia adhuc indeciſa opus ſit, certum diem paci concludendæ conſtituerent. Ita ſuſpicio Ordinibus exempta eſt, à nonnullis excitata, velut Reginæ inter lætos armorum ſucceſſus pax inſuper haberetur: ſi vel maxime petitam pecuniæ ſummam Ordines annuerent. Sed & non parum Ordines terrebant à Wrangelio ad Oenum uſque promota arma: & quod Carolus Guſtavus Palatinus valido cum ſupplemento è Suecia adventaret. Qui metus malevolorum ſermones, & conſilia non parum temperavit; & qui poſt commoda ſua obtenta immemores Reginæ beneficiorum ferocius ſe jactare cœperant, ad modeſtiam paulatim redacti. Nec parum ponderis negotiationi addebat Bavarus, magnæ inter Catholicos autoritatis; quem haut modica ſolicitudo exercebat, quod ſuper Palatina cauſa à Suecis ipſi nondum cautum foret; & quæ nuper à Belgis ſuper Franckendalia propoſita memoravimus. Ipſe Palatinus Elector audita Suecorum de Cæſareis & Bavaricis ad Licum victoria per literas à Legatis Suecicis petebat, ut hac ad pleniorem ſui reſtitutionem utantur, nec conceptæ jam formulæ, in damnum & dedecus ſuæ Domus vergenti, inſiſtant: neve Bavarum Sueciæ perpetuum hoſtem injuſte uſurpata obtinere patiantur, qui huc uſque redactus ſit, ut quæ ferantur leges admittere neceſſum habeat. Et cum in congreſſu inter Bavaricum & Palatinum rixa exorta eſſet, hoc iniquitatem iſti exprobrante, quod Bavarus innoxios Friderici agnatos rite quæſito ſucceſſionis jure exutum iret; Sueci Neoburgico, quantum dabatur, adſtipulabantur. Tum in faciem ipſi denuntiabant; ni operam navaret, ut Suecicæ militiæ ſatisfiat, ac brevi pax coëat, quo ſolo intuitu flagitantibus tamen Ordinibus ipſius poſtulata utcunque toleraverint, ad conditiones concepta formula contentas non amplius ſe teneri velle. Quæ res effecit, ut Bavarici acriter in hanc cauſam incumberent, præſertim cum interim Sueci Gallique per Bavariam pro lubitu graſſarentur.

Transactio ſuper quanto.

§. 133. Cæterum parcendo tempori Ordines propoſuerant, ut in Curia congreſſus instituerentur, Suecis in uno, Ordinibus in altero conclavi conſidentibus, & Ordinaria Deputatione hinc inde commeante. Quod & Suecis placuit. Primo congreſſu Ordines poſt fruſtra repetita de duobus 25. Maji.
florenorum millibus oblata unum, inde alterum millionem florenorum iſtis addebant. Sequenti 26. Maji.
congreſſu Oxenſtierna ad decem, inde novem florenorum milliones, qui ſex uncialium milliones conſtituunt, deſcendebat. Biduo interpoſito, quo Oxenſtierna Monaſterium excurrerat, Ordinum 28. Maji.
Deputati ſuper moderanda ſumma denuo quam acerrime inſtabant. Ubi poſt longam tergiverſationem, cum tractationis ruptura plane imminere videretur, Oxenſtierna demum de quinque uncialium millionibus aperit, infra quam ſummam Regina deſcendere vetuerit; præſertim cum diſſimulationi non amplius eſſet locus, quod Salvius uni ex Ordinum Legatis ſub ſecreti ſpecie indicium jam feciſſet. Mox Ordines quinque hinc ſex flore- 29. Maji.
norum milliones, ſeu uncialium quatuor milliones obtulere, quos ut Sueci acceptarent, ſaltem ſub ſpe rati, prout ipſi tractabant, ac ad Reginam referrent, petebant; interim cum Cæſareis, quæ adhuc circa pacem reſtarent, abſolverent. Sed Suecis neutrum arridebat. Nam Ordinum Legatis facile eſſe ſub ſpe rati quidpiam annuere, queis apud Principes ſuos hæc excuſatio pateat, numero ſuffragiorum ſe victos eſſe. Sibi nullo colore à mandatis diſcedere fas; ac Regina factum improbante ignominiam ſibi præſto fore. Sed nec tutum ſibi hoc negotium ad extremum rejicere: de quo parum ſpei ſit, ſi hoc indeciſo reliqua omnia fuerint perfecta. Ac ut circumſpecte agant, jactatos à quibuſdam haut ſane amicos ſermones monere. Ita tandem Ordines, cum nec Legati Suecici à ſuis mandatis diſcedere poſſent, ac rem ad Reginam referre longum juxta, & anceps foret, quinque uncialium 3. Jun.
milliones annuerunt, etſi Moguntinus, ac Brandeburgicus non niſi de quatuor millionibus in mandatis haberent. Eo ipſo die, quo hæc

1648. tranſacta ſunt ab exercitu miſſus Oſnabrugæ adpellebat Alexander Erskeinus; qui ſi maturius adveniſſet, remoram negotio videbatur injecturus, quod iſte præmia ſua infra decem uncialium milliones taxari nollet.

De modo ſolutionis. §. 134. Hac edita declaratione Ordines rem jam confectam rati acriter inſtabant, ut non ſolum concluſio pacis ocyus ſequeretur, ſed & Caroli Guſtavi Palatini iter ſiſteretur, ſimul de hoſtilibus omittendis ad Suecicos duces ſcriberetur, modo aliis bellantium partibus idem placeat. Enimvero ſuper modo ſolutionis talia propoſuerant, quibus ſtantibus prius promiſſa fere eludebantur. Inprimis minimam præſenti pecunia repræſentare cupiebant, reliqua omnia in diem exſolvituri cautione interpoſita, quod uno tempore tantam ſummam conficere ſupra vires ipſorum foret. Sed cum citra paratam pecuniam nil effici poſſe perſpicerent, ac Sueci tribus millionibus initio utique opus contenderent, in hos quoque demum Ordines conſenſere, & quidem ut decies octies centena millia præſenti pecunia, duodecies per aſſignationes exſolverentur. Cupiebant porro Legati Ordinum iſta non niſi ſub ſpe rati peragere, quod in tantam ſummam à ſuperioribus mandata non haberent. Sed eam clauſulam repudiabant Sueci, quod conditioni tam lubricæ neque pax, neque ejuſdem executio ſuperſtrui poſſet. Id tamen Suecis perinde habebatur, nummis uncialibus, an alio genere monetæ probæ & receptæ ſolutio fieret, modo ſumma quinque millionum expleretur. Nec minus Ordines ipſi ſingulis ratam ſuam aſſignandam præſenti pecunia; aut per aſſignationes reſervabant, exacta æqualitate juxta matriculam Imperii obſervata. Et quidem ut eam repartitionem Suecici duces in vicem ſolutionis acceptarent, militari exſecutione in moroſos facienda citra ullam moleſtiam eorum, qui ratam ſuam exſolviſſent. Eam deſignationem Sueci ſtatim exhiberi poſtulabant, quo mature inter legiones diſtributio fieri, ac ſtatim poſt ratificationem miles accepta pecunia exautorari poſſet. Sed Ordines ante concluſam pacem id abnuebant, quod decretæ à majori parte ſummæ præter Monaſterienſes etiam Noribergicus & alii quidam contradicerent; quos pace ſecuta in cæterorum ſententiam ultro tranſituros ſpes erat. Denique & hoc ab Ordinibus cautum, ne quis pro altero teneretur, & qui ſolviſſent ob moram aliorum plane indemnes haberentur. Quod ſi qui primæ penſioni ſolvendæ non eſſent, ab Ordinibus proponebatur ut his certæ cohortes haut eo ſecius exautorandæ pro rata aſſignarentur, queis illi pecunia, aut prædiis, aliave ratione ſatisfacerent, interim quoad ſolutio fieret alendis. Quo onere iſti ad ſolutionem quam efficaciſſime compelli poſſint. Sed Sueci id plane abnuebant, nec exautorationem hoc modo fieri poſſe. Nam poſt ratihabitam pacem militem non amplius in armis retineri poſſe, nec eundem, antequam pecuniam acceperit, ut diſſolvatur paſſurum. Cupiebant quoque Ordines ſolutionem ipſi militi facere, haut ducibus; eoque cuilibet Ordini certos numeros aſſignandos, queis pecunia, aut alia ratione ſatisfacerent, prout inter ipſos conveniri poſſit. Sed Sueci oſtendebant, militem diſſipari non poſſe, niſi accepto in manus argento. Non omnibus Ordinibus parem ad ſolvendum facultatem aut animum: unde futurum, ut alii ſtatim, alii ſerius, aut nunquam ſuo potiantur. Nec omnium rationes ferre diu ſolutionem expectare, quod alius heic, alius alibi ſedem fortunarum poſt tam diuturnam militiam quamprimum figere deſideret. Igitur præſtare, ſi Ordines ſuper conferenda pecunia laborent, ut duces, aut cui à Regina id mandandum ſit, eam accipiant. Super diſtributione, ac ut miles ſine moleſtia Ordinum exautoretur, Reginæ ac ducibus Suecicis curæ fore. Qua ratione porro miles, qui per oppida præſidii cauſa diſpoſitus erat, quouſque abduceretur alendus eſſet, inter Ordines & Erskeinum convenire non poterat, cum illi quartam partem ſolitorum hactenus tributorum annuerent, hic negotium ad duces rejiceret. Sed nec qua ratione, quæ in campo rem geſſerant copiæ tantiſper ſuſtentandæ, tractatio ſuſcipiebatur, etſi Sueci monerent, non ita raptim poſt concluſam pacem militem exautorari poſſe. Repugnare indoli belli & tractatuum, ipſiuſque pacis ſecuritati, ſi arma exuenda ſint, antequam conſtiterit, num pars adverſa conventis ſtare, an minus, velit. Eandem adverſæ partis mentem eſſe. Igitur neceſſum fore, militem ſub ſignis retineri, quoad ratificationes hinc inde traditæ fuerint. Interim nec in aere verſari, nec vento victitare iſtum poſſe. 1648.

De cautione poſterioris penſionis. §. 135. Deniq; cum diviſis penſionibus pecunia promiſſa ſolvenda eſſet, quæ pro poſterioribus præſtanda foret cautio diſceptabatur. Ac Sueci quidem tantiſper provincias quaſdam pignori opponi cupiebant, puta unum & alterum in Sileſia Ducatum, Hildeſienſem Præſulatum & partem Monaſterienſis ditionis ad Amaſim ſitam, qua præfectura Vechta, Cloppenburgum ac Meppa continentur. Aut ut uterque Circulus Saxonicus & cum primis Hamburgum, Lubeca & Brema urbes fide juberent, quarum navibus ſolutione non ſecuta manus facile injici poterant. Sed neutrum Ordinibus arridebat, quod vix citra fraudem fidejuſſorum, aut oppignoratorum id fieri poſſet, quibus immerentibus id onus præ cæteris imponi nefas ſit. Igitur cenſebant, communem guarantiam, ſub Aſſecurationis articulo contentam, & ſingulorum Ordinum peculiarem cautionem ſub hypotheca omnium bonorum ſufficere poſſe, executione in moroſos debitores à directoribus Circulorum citra proceſſus ambages facienda. Quo & demum Sueci, cum nihil amplius obtinere poſſent, adquieſcere neceſſum habebant. Viciſſim & Ordinibus iſtorum fides ſuper reſtitutione oppidorum ſufficere debebat, cum alias poſt ſolutam pecuniam quoad oppida redderentur obſides ſibi tradi poſtulaſſent.

De tempore ſolutionis. §. 136. Tandem & illa cura tenebat Ordines, ne pecunia à quibuſdam repræſentata, reliquis morantibus, exſecutio pacis ſiſteretur, ac qui ſolviſſent, & pecunia & fructu pacis carerent. Unde optabant, militem dimitti, & præſidia deduci, antequam ſolutio pecuniæ fieret, præſertim cum hæc longe difficillima ſit futura militum hoſpitia ac tributa tamdiu tolerantibus. Sed Sueci demonſtrabant, militem niſi accepto ſtipendio exautorari non poſſe. Ita placuit ſolutionem & exautorationem pari paſſu procedere, nec Ordines prius teneri ad pecuniam ducibus in manus tradendam, quam miſſio militis reipſa ſuſcipienda ſit. Duodecies centena millia, quæ Ordines ſimul cum exautoratione per aſſignationes ſoluturos ſe promiſerant, hi duabus penſionibus intra annum vertentem expedire volebant. Sed quia Sueci aſſignationes ſtatim cum miſſione militi tradi cupiebant, ac Ordinibus cavebant, non gregarium militem, ſed ſolos præfectos delegandos, quibus cum qua commodiſſime poſſent ratione tranſigere lice-

1648. liceret, id cupide ab Ordinibus arreptum, ac ut una vice aſſignationes repræſententur decretum. Nam ſpes erat, ſi præfecti poſt ratihabitam pacem nullo ſtipante milite veniant, facile iſtos urgeri poſſe, ut quicquid Ordinibus offerre placuerit acceptent. Enimvero proſpexerant Sueci, ut deſignatione ad exercitum allata ſtatim præfecti ad Ordines dimitterentur, ac cum hiſce intra tempus ratificandæ Pacis ſuper ſolutione convenirent. Ubi ſi qui aſſignatis præfectis ex æquo ſatisfacere abnuerent, immiſſa una & altera legione ad ſolvendum compellendi erant. Reliquos duos milliones duabus æquis penſionibus Ordines intra biennium, quod à ſolutione duodecies centenorum millium uncialium cedere inciperet, ſolvendos ſuſceperunt. Et quia exiſtimabant, annum quadrageſimum nonum corrogandis octodecim auri tonnis elapſurum, anno quinquageſimo unus millio, quinquageſimo primo alter circa Michaelis feſtum exſolvendus deſignabatur. Nec ut dies ſolutionum arctiori ſpatio circumſcriberentur, Ordines adduci poterant. Hoc modo militum ſatisfactio adornata, circa quam deinceps non niſi minuta quædam hinc inde mutabantur.

De Executione Pacis.

§. 137. Circa executionem Pacis parum difficultatis erat, niſi quod Ordines in locis reſtituendis non ſolum machinas tempore occupationis ibi repertas, & adhuc extantes, etiam fuſione renovatas relinqui vellent, ſed & abductas iterum eodem reponi: quorum hoc Sueci abnuebant. Circa priores Evangelicis cumprimis ſpes erat, Reginam, quæ alias machinis abundaret, facile conceſſuram. Quod ſi tamen illas uni vel alteri concedere nollet, facile erat ante vel ſtatim poſt concluſam pacem eaſdem inde dimovere.

De Ratificatione Ordinum ſententia.

§. 138. Super Ratificatione Ordines judicabant, redimendo tempori Cæſareis; atque Regiis Legatis, allubeſcente jam propius pacis ſpe, in anteceſſum à Principibus ſuis generale Inſtrumentum ratificationis petendum, cui totam pacem, uti hactenus ſolitum, ad verbum inſeri non ſit neceſſum, ſed duntaxat ſpatium pro die & numero Capitum relinquendum. Quia etiam hactenus placuerat, intra tres menſes ratificationes hinc inde trahi, ac poſt ſemeſtre Comitia haberi, pleriſque moleſtum videbatur Oſnabrugæ per tres menſes otioſe deſidendo ratificationem expectare: cum poſt domum reverſis non niſi trimeſtre ſuperfuturum ſit adornandæ ad Comitia profectioni, ubi forte iterum per annum unum & alterum penatibus ſit carendum. Igitur viſum eſt Ordinibus poſt ſubſcriptam pacem conventum ſolvi, & quia tam Regina, quam Cæſar & Galliæ Rex Miniſtros ſuos Hamburgi haberet, heic ratificationes permutari. Circa ratificationem Ordinum ea difficultas movebatur, quod ſi à ſingulis ſolennis ratificatio, cui univerſæ Pacis leges inſcriptæ forent, edenda ſit, nimius Inſtrumentorum numerus ſit futurus: nec tamen congruere, ut unicum Inſtrumentum per totum Imperium ad omnes Ordines circummittatur. Unde placuit Ordinibus, ut vel ratificatio ad proxima Comitia differatur, vel ſuper certa formula plenipotentiæ pro Legatis conveniatur, à Principibus approbandæ, per quam Legatis facultas detur non ſolum tractandi & concludendi, ſed & nomine Principum ſuorum ſubſcribendi & ratificandi. Nec eo ſecius proximis Comitiis Pacem ad modum Pragmaticæ Imperii Sanctionis Receſſui inſerendam. Quorum poſterius Reginæ non diſplicebat: ſed prius velut ſibi, 1648. aut ſucceſſoribus parum tutum repudiabat. Solennem ratihabitionem circa prævium pactum neceſſariam viſam, multo magis circa principale negotium eandem requiri. Neque vero Ratificationem in anteceſſum formari poſſe, ut poſt Inſtrumentum eidem inſeratur, cui propter prolixitatem vix idoneum ſpatium relinqui poſſit. Quia porro Reginæ conſtabat, quid difficultatis circa ratificationem apud alios tractatus extiterit, ubi minus cavillationum deprehenſum fuit, ut ſæpe in unico vocabulo negotium hæſerit: igitur Legatos ſuos jubebat ſtatim poſt concluſam pacem in loco tractatuum cum Cæſareis & aliis quorum interſit in certam ratificandi formulam convenire, ut in Suecia nullum verbum inſeri opus ſit, quod in dubium vocari queat. Tum ut pace concluſa & ſubſcripta Inſtrumentum Ratificationis cum exordio & clauſula, prout conventum fuerit, inſerto toto Inſtrumento Pacis adornaretur, cui ab ſe nihil amplius addendum reſtet, quam ut prælectum propria manu ſubſcribat ac ſigillum Regni adpendat. Iidem quoque vetabantur Oſnabruga diſcedere, antequam ratificationes hinc inde traditæ forent: idemque ut facerent Ordinum Legatos monendos, ſi pacis ulla cura exiſteret. Quibus quo mora iſta minus tædioſa eſſet, demto uno menſe tempus ratificationis duobus menſibus definiebatur.

Cæſarei plenum Inſtrumentum Pacis edunt. 1. Maji.

§. 139. Cæterum jam ineunte Majo Cæſarei denuo plenum Inſtrumentum Pacis Suecis exhibuerant ſatis ad horum mentem, niſi quod adhuc hinc inde quædam occurrerent, quæ ulteriorem diſcuſſionem Suecis deſiderare videbantur. Circa hoc ut declarationem ſuam exhiberent Sueci, enixe per ſe aliosque inſtabant Cæſarei, ſic ut juſtos congreſſus abnuerent, antequam ea declaratio facta eſſet. Ac primo reſponſum forma Inſtrumenti adornari poſtulabant, ut ſtatim perſpici poſſet, in quo diſcrimen verteretur. Mox tamen ſatis habebant, ſi annotarent, quæ hinc inde deſiderarent, ſibique ſcripto traderent. Nec minus acriter inſtabant Suecis Ordines, ut declaratione edita, inſtauratis cum Cæſareis congreſſibus, quæ adhuc controverſa forent abſolverent. Sueci excuſſa Cæſareorum formula Notas quaſdam in eam concipiebant, quas non Ordinibus ſolum, ſed & Cæſareis prælegebant; ſcripto tamen eaſdem edere, antequam ſuper militum commodis transactum foret, abnuebant, quod metuerent, ne reliquis omnibus abſolutis militaris ſatisfactio inſuper haberetur. Hac demum magno cum labore bimeſtri ſpatio elaborata, urgentibus Ordinibus Notas illas haut diutius premere viſum: præſertim cum Ordines promiſſis ſuis hanc conditionem addidiſſent, ſi & quæ reſtant perficerentur. Etſi Galli, quorum tractatus diu interquieverat, veriti ne longe nimis progrederentur Sueci, iſtarum exhibitionem protrahi ſummopere inſtarent: ac proteſtabatur Servientus, qui Oſnabrugæ tunc erat, quod juncto conſilio, ac pari paſſu Sueci ad Galliæ quoque commoda abſolvenda ex fœdere tenerentur. Quin diſerte denuntiabat, ni monitis obtemperent, ſed citra Galliæ reſpectum cum Cæſareis negotiationem pergant, id à ſe non poſſe non pro plena fœderis ruptura haberi; eaque de re ſibi in Galliam ſcribendum, atque inde mandata expectanda. Enimvero haut deſiſtebant Ordines Suecos ad edendas ſuas Notas impellere, ſancte aſſeverantes, Gallicam cauſam hautquidquam neglectum iri, cum in aperto ſit, *pacem in Germania fieri non poſſe, niſi ſublato*

Sueci Notas formant.

9. Jun.

quoque

1648. 10. Jun. quoque Gallico bello. Unde cum Ordinibus diutius reluctari non poſſent, tandem Notas iſtas Cæſareis exhibent, acriter licet contradicente Grullardo; quem quibuſcunque rationibus adductis delinire ſatagebant, demonſtrantes, non eſſe quod Galli ſuper hoc facto tantopere querantur, ac ſe de cætero omnem operam abſolvendis ipſorum tractatibus navaturos.

Pax inter Hiſpanos & Belgas Fœderatos concluditur.

§. 140. Dum ita pax Germanica paulatim matureſcit, Monaſterii pax inter Hiſpanos ac Belgas Fœderatos coierat; Gallis fruſtra moram injicere conantibus. Qui & Antvverpiam junctis viribus occupandam Hollandis offerebant; & Dunkercam; quarum illam Amſtelodamenſes abnuebant, ne commerciis ſuis quid inde decederet: hanc autem ideo adſpernabantur, ne communes cum Gallis fines haberent. Quod ipſum oppidum etiam à Gallis expugnatum non nihil ad pacem cum Hiſpanis amplectendam Belgas moviſſe credebatur, quod Galli magis magiſque Hollandorum viciniæ propinquarent: cujus portum, dum terra à Gallis obſidetur, Trompius claſſe claudebat, cui tamen ſecreta mandata ab Ordinibus data erant, ut ſi quid ſuppetiarum Hiſpani oppido immittere vellent, ne impediret: ſed qui quinquaginta millibus florenorum per Gallos donatis, auxilia ſubmittenda utique excludebat, ut id oppidum in manus Gallorum incideret. Præcipua tamen cauſa, quæ Belgas movebat, erat, quod Hiſpani ſummum ipſorum imperium agnoſcerent, quod tam diuturno bello quæſitum erat. Et quia ſpargebatur Infanti Hiſpanicæ Mariæ Tereſiæ Gallo nupturæ Belgium dotis loco datum iri, ne iſta dos ipſos quoque comprehenderet, ea Hiſpanorum declaratione obtenturi erant. Sed & Servientus minis & exprobrationibus non parum animos Belgarum alienaverat, ut eo acrius ad pacem moverent. Arauſionenſis quoque, qui hactenus paci pro virili obluctatus erat, demum ceſſit, ab uxore perſuaſus, quam Hiſpani magnificis promiſſis ineſcaverant; quæ poſt obtento quod cupierant, hautquidquam exſoluta ſunt. Sed Legatorum Belgicorum uxores ſingulæ mille trecentis ſcutatis per Hiſpanos Legatos donabantur. Hiſpani quippe, cum jam omnia ex Belgarum voto transacta eſſent, ſubſcriptione pacem firmari contendebant, minati, ſe longiores moras pro ruptura habituros, ac redditis, quæ acceperant ſcriptis, ſuiſque retractatis infecta re diſceſſuros. Nam graviſſimas ob rationes ſe diutius in ancipiti hærere nec poſſe, nec velle. Belgæ ne pace exciderent, nec Gallos tamen plane offenderent, per quatuordecim dies ſubſcriptionem differri poſtularunt. Id
6. 16. Jan. quod Hiſpani demum conceſſere, ſcripta cautione à Belgis accepta, eo tempore elapſo ſubſcriptio-
20. 30. Jan. nem utique ſuſcipiendam. Eadem ad conventum diem peracta placuit intra bimeſtre ratificationes hinc inde tradi. Eo facto omnes Belgarum Legati, Donia excepto, domum profecti ſunt, de actis ſuis apud Provincias relaturi. Ac Hiſpanica quidem ratificatio Kalendis Martii manu Regis ſubſcripta, appenſo aureo ſigillo mature aderat, quam juſſu Pegnerandæ Secretarius Legationis Vanderburgio, & ipſe Pegneranda Bartoldo *de Gent* oſtendebat. Sed Belgica, ob diſſenſum quarundam Provinciarum & cumprimis Zelandiæ paulo tardius,
5. Maji. & elapſo jam die condicto adpulit. Ea demum allata permutandis ratificationibus quintus dies Maji ſtatutus eſt. Ejus diei hora ſeptima primo Secretarii Legationum ſingulis rhedis vecti, comitantibus aliquot Nobilibus in Curiam venere: poſt utrumque autographa ratificationum ciſtulis incluſa portabantur. Advenientes à Conſulibus poſt gratulationem in conclave huic actui deſtinatum deducebantur. Paulo poſt ſequebatur Hiſpanicus Legatus ſecundarius, Antonius Brunus, & poſt horæ intervallum Belgici Legati duobus ſejugis, totidem quadrijugis, præequitante tubicine. Tandem inter horam decimam & undecimam Pegneranda aderat ſplendido comitatu, quatuor ſejugis, duobus quadrijugis: & ipſe, uti priores, à Conſulibus honorifice exceptus, ac ad cæteros in dictum conclave deductus. In armis adſtantes oppidani ac milites lætitiæ cauſa tubis diſploſis ſtrepitum edebant. Inde prælectis Inſtrumentis & inſpectis ſigillis, poſt præmiſſa honoris verba primo ab Hiſpanis, inde Belgis pacta jurejurando, erectis digitis, ac voce clara firmata ſunt. Hoc actu abſoluto iterum bis tubi diſploſi, ac permutatis Inſtrumentis Legati domum diſceſſere, utroſque cohorte oppidanorum proſequente. Proxima die erecto ante Curiam theatro pax illa publicata eſt, utraque parte ſolenne gaudium machinarum & tuborum diſploſionibus, ignibus, ac fluente ad omnes ædium angulos vino teſtante. Inde utrinque ſe mutuis conviviis excepere, nova amicitia inter Hiſpanos & Belgas ita repente incaleſcente, ut vix in publico Hiſpanus conſpiceretur, cui Belga quiſpiam comes non iret. Eadem pax per Belgium Fœderatum, & cumprimis Hagæ, publicabatur, incenſis paſſim ignibus in lætitiæ ſignum. Quanquam obſervabatur gaudium haut ita commune & effuſum, quale ſimili caſu oſtendi par eſt, ſed quibuſdam locis inter vulgus præcipue non parum triſtitiæ adſperſum, ob excluſam pace Galliam, quod crederent, plus utique fiduciæ in vetere amico, quam hoſte recens reconciliato ponendum eſſe. Inprimis ob pacem ſubſcriptam Cnuitius in Zelandia vitæ periculum incurrerat, quod ea Provincia belli tempore prædis agendis ingens lucrum ceperat. Sane Lugdunum & Harlemum lætitiæ ſigna omiſere, uti & Zelandi, etſi demum promulgationem pacis permitterent. Exterorum quoque Legati ad ea ſolennia celebranda invitati, miſſis ad eum finem pro more doliis piceatis. Sed Legatus Gallicus Caſpar Coignetus Thuillerius à Rege ſuo avocatus fuerat, inter podagræ dolores potius ſuſcepto itinere, quam denunciationem pacis ab Ordinibus paulo poſt ejus diſceſſum factam expectaturus. A quo relictus Hagæ Braſſetus Reſidens haut immerito ei ſe gaudio ſubtrahebat. Suecicus Miniſter Petrus Spiringius facta ipſi ſignificatione, tantum felicitatis ipſis recenti pace precabatur, quantum Reginæ ad ſuam conſequendam optarent. Cæterum recordarentur, cum quondam Hamburgi ſuper prævia conventione agitaretur, ipſos ſe internuntio à Regina petiiſſe, ne id pactum prius concluderet, quam Belgæ ſalvos conductus poſtulata forma obtinuiſſent, ac res eo diſpoſita fuiſſet, ut communis pax obtineri poſſet. Quo fine Regina non parum operæ, nec ſine mora tractatuum poſuerit. Unde haut indecorum fuiſſe, ſi ad communem pacem procurandam & ipſi incubuiſſent. Signa lætitiæ ab ſe edi, bello Germanico adhuc flagrante, haut convenire. Eadem quoque abnuebat Luſitanus, Caſſellanus, & ob nuper defunctum Regem in luctu agens Miniſter Danicus. Ita ſolus Anglus, Polonus & Brandeburgicus ignes oblatos admiſere. Cauſas, quare abſque Gallis pacem concluſiſſent, has ferebant Belgarum Legati, quod animadvertiſſent, Gallos bellum extrahere cupere, quoad Flandriam & Bra-

In Belgio publicatur, 26. Maji.

bantiam

1648. bantiam ſubjugaſſent. Etſi revera ingentes Suecorum Gallorumque ſucceſſus invidia ipſos inflammarent, quos iſta ſeparatione infringere animus erat; ſimul ut ipſi armis poſitis eo melius belligerantes partes librare poſſent. Nam Galli ferebant, ſibi facile cum Hiſpanis conventurum fuiſſe, ni Hollandi vacillaſſent.

Pegneranda Monaſterio diſcedit. 19. Jun.

§. 141. His peractis Pegneranda primarius Hiſpanorum Legatus Monaſterio diſceſſit, indignatione eorum, quæ Oſnabrugæ cum Gallis concluſa erant in fraudem Hiſpaniæ. Ac ſperabat Cæſareos ipſius exemplum imitaturos, tractatumque abrupturos. Etſi Cæſarei ſpargerent, ipſum animi cauſa Bruxellas, Hagamque, & ad aquas Spadanas excurrere, poſt reverſurum, ſiquidem Brunus, qui Monaſterii remanebat, animadverteret Gallis pacem cordi eſſe. Enimvero ipſe profeſſus erat, ſe ſalva Regis ſui dignitate diutius ibi manere non poſſe, poſtquam Longuevillius Dux, & mox Avauxius à Galliarum Rege avocati ſint: ubique tamen teſtatus, modo Galli vellent, ac qui domi apud ipſos ſummam rerum adminiſtraret patriæ amans foret, brevi viam ad conſtantem pacem ſummo cum emolumento ac ſecuritate Galliæ inventum iri. Enimvero Servientus cenſebat, eum profectione ſua negotiationem cum Gallia protrahere voluiſſe: interim ſpeculaturum, num ſemina inteſtinorum motuum, ab Hiſpanis per Galliam ſparſa progerminatura ſint. Quo facto tractatus vel plane abrumpendus, vel in aliam formam ab iſtis refingendus ſit.

Ut & Belgarum Legati.

Sed porro Belgarum Legati poſt concluſam ſuam pacem inter Gallos & Hiſpanos Mediatorum partes ſuſceperant: qua negotiatione unum quidem & alterum ſcriptum adornatum eſt, ut tamen nunquam leges pacis in juſtam formam redigerentur. Sed ratificationibus pacis inter ipſos & Hiſpanos mutuo traditis mox Mediationem omiſere, & paulatim unus poſt alterum Monaſterio diſceſſere, deſperato ejus tractatus ſucceſſu, majore in Hiſpanos, quam Gallos ſtudio oſtenſo, quorum his rei infectæ culpam impingebant.

Servientus Oſnabrugam venit. 1. Jun.

§. 142. Inter Cæſareos autem Galloſque Monaſterii multo tempore circa pacem nihil actum, quod Naſſovius è morbo decumberet, & Volmarus, per quem omnia negotia expediebantur, Oſnabrugæ cum Suecis ſatageret: donec menſe Junio Servientus Oſnabrugam obtentu Suecos inviſendi accederet.

Ordines Oſnabrugæ de Gallicis rebus agere volunt.

Eam occaſionem Ordines arripuere hunc ſolicitandi, ut & ipſe, quæ Gallicæ paci adhuc reſtarent, heic expedire velit. Is initio cenſebat, ſuper ſatisfactione militis Suecici eſſe conveniendum uſque ad Executionem & Aſſecurationem: inde toto conventu Monaſterium digreſſo quæ adhuc inter Cæſarem & Gallos controvertantur decidenda, de Burgundia, auxilio Hiſpanis ferendo, & Lotharingia, ſubnexa Executione & Aſſecuratione. Ordines contra parcendo tempori ac ſumtibus Oſnabrugæ nunc, ubi plerique aderant, iſta abſolvi malebant. Colliſioni ex præcedentia vitandæ congreſſus alternis vicibus in Legatorum ædibus faciendos, ſimul alternis diebus Suecica, aut Gallica negotia diſcutienda. Etſi alii judicabant prioribus abſolutis cætera facilius proceſſura, & conjuncta tractatione iis, queis matura pax diſpliceat, anſam præberi negotia mutuo implicita confundendi.

Id quod Servientus probat.

Succi, quanquam ſcripti quid edere nollent ante perfectam militarem ſatisfactionem; cum tamen Ordines ejuſdem ex voto abſolvendæ ſpem oſtenderent, quæ circa pacem adhuc reſtabant agitari non repugnabant. Servientus etſi initio non parum dubitabat negotia Gallica Oſnabrugam pertrahere, quibus prævio pacto Monaſterium erat deſtinatum: tamen inſtantibus Ordinibus demum obtemperabat, ut ſepoſita tractandi ſolennitate ipſi velut ultro Gallicas res diſcuterent, & quid iiſdem videatur ſibi communicarent. Et ſpes erat, id ſe facile Regi ſuo probaturum, quod negotiatio inter Ordines tunc Oſnabrugæ quam maxime ferveret, ac felicius quam antea Monaſterii ſuccedere videretur. 1648.

Cæſarei abnuunt.

§. 143. Enimvero Cæſarei Galliæ res utique Monaſterium remitti pertendebant, etſi Ordines, ut iidem in Oſnabrugam conſentirent, ſummopere laborarent. Id prævio pacto repugnare. Lambergio & Cranio ſuper Gallicis negotiis nihil mandatum: Volmari mandata Monaſterium ſpectare, qui nec abſente Naſſovio primario Legato ſuſcipere heic quid audeat. Ignominioſum id Mediatoribus, Hiſpanis juſtam indignandi cauſam præberi, ſi circa tanti momenti negotia ipſos ſpectantia negligantur. Qui &, ſi maxime Cæſarei conſentiant, nunquam Oſnabrugam acceſſuri ſint: citra ſequeſtres autem ſe cum Gallis tractare non poſſe, nec alios ſurrogare ſibi integrum eſſe. Nec perſuaſum ſibi Servientum conſenſurum; aut ſi id faciat, monſtri quid ali. Rebus Oſnabrugæ confectis ſe Monaſterium abituros abſolvendæ Gallicæ paci. Aut, ſi ita videatur, Volmarum ſtatim eo abiturum, ut durante Oſnabrugæ negotiatione ibi tractatio ſimul ſuſcipi queat. Contra Succi oſtendebant; tractatum Suecicum & Gallicum pro uno & eodem haberi, nec illi Oſnabrugæ ſupremam manum imponi poſſe, niſi & hoc pariter perfecto. Nec ſuper loco ſcrupulos movendos, modo rei bene gerendæ ſpes ſit. Se quoque ante annum cum Trautmansdorfio Monaſterii non minus, quam Oſnabrugæ tractaſſe, cum ad finem negotium perductum iri ſperarent. Naſſovii & Volmari procuratorio inſertam hanc clauſulam, *non obſtante unius abſentia*; & quæ agantur Naſſovio per literas communicari poſſe, qui & ob invaletudinem Monaſterii tractatibus intereſſe nequeat. Fortaſſe Brunum huc accedere non gravaturum. Venetum ſine dubio gaviſurum quam primum negotio colophonem imponi, ut qui ſemper inſigne pacis ſtudium præ ſe tulerit. Si vel maxime Volmarus negotiatione heic omiſſa Monaſterium concedat, abſque Ordinibus tamen nihil agi poſſe: hos autem decreviſſe, eo caſu illuc haut ſequi ſecundo tractatuum curſu inhibito, quorum optatus eventus propediem ſperetur. Ipſum Servientum haut obſtante prævio pacto Ordinum deſiderio demum obtemperaſſe teſtando Galliæ in pacem ſtudio.

Et proteſtationem interponunt. 9. Jun.

§. 144. Cæſarei ſententiæ ſuæ pervicaces cognito per Moguntinum hac de re ad Ordines relatum, hunc cum Trevirenſi & Bavaro ad ſe evocant, ac ut Ordines deſtinatis ſuis dimoveant, petunt, teſtati malle ſe abruptis tractatibus diſcedere, quam ut de Gallicis rebus Oſnabrugæ quid agatur pati. Idque ut reliquis Ordinibus denuntient poſtulant. Et cum hi iſthoc Miniſterium defugerent, ac Ordinariam Deputationem evocandam ſuaderent, huic illo ipſo die arceſſitæ ſcriptum tradunt hoc argumento: Se quidem Ordinibus præſcribere nolle, quid circa negotia ipſos ſolos ſpectantia, & quæ Cæſarem non tangant, in Conſeſſibus eorundem proponatur: id tamen inſolens plane eſſe, iſtos negotia ad Cæſaris faſtigium, ac ditionem pertinentia non ſolum ipſo inſcio,

ſcio,

1648.

ſcio, ſed & diſſuadente in hoſtium gratiam in dubium vocare, tantum non pro tribunali diſceptare, ac inauditis illis, quorum res agitur, decreto ſuo decidere. Et cum neque Cæſar conſilium illorum requiſiverit, nec eorum arbitrio, non magis quam Hiſpanus ac Lotharingus, ſe ſubmiſerit, tam abſurdo procedendi modo novam paci remoram objici. Iis, quæ circa pacem Gallicam adhuc reſtent, pacem Germanicam haut niti. Quin Gallicis negotiis huc admixtis, Circuloque Burgundico excluſo, nihil aliud profici, quam ut Mediatorum offenſa contracta, & abjectis amicorum reliquis Ordines omni auxilio deſtituti eo facilius jugo ſubdantur. Igitur nullo ſe modo conceſſuros, ut Gallica poſtulata Oſnabrugæ diſceptentur: aut malle omni actione abſtinere, ac rem ad Cæſarem referre, Volmaro Monaſterium remiſſo. Ipſum Cæſarem, ſuadentibus licet quibuſdam primariorum Ordinum, circa negotia Ordines ſpectantia noluiſſe pro autoritate agere, ſed omnia cum Electoribus, aliiſque communicaſſe: unde haut meritum, ut hi circa tam ardua negotia præter ipſius voluntatem quid ſtatuant.

Ordines ſuæ ſententiæ inhærent.

Nec eo ſecius Ordines ſententiæ ſuæ inſtitere petentes, ut tam Sueci quam Servientus Oſnabrugæ formulas pacis exhibeant, in juſtam perfectionem redigendas, polliciti, ſe non minus ad Sueciæ, quam Galliæ commoda incubituros. Quanquam autem Serviento non adpareret, quo fructu Gallicum Inſtrumentum ſit edendum, ſi Cæſarei tractationem abnuerent: Ordines tamen oſtendebant, hoc ipſo anſam dari negotiationem inſtaurandi, & ingratiis tergiverſantium promovendi. Ita & Servientus in horum poſtulata conſentiebat; ac Monaſterium inde profectus ſub finem Junii per Grullardum Ordinibus id Inſtrumentum exhiberi curabat.

14. Jun.

De controverſis cum Gallia capitibus ſententia Cæſareorum.

§. 145. Cæterum ſuper controverſis adhuc cum Gallia capitibus Cæſarei cenſebant; nullo modo Cæſarem tolerare poſſe, ut Burgundicus Circulus, cujus nomine Hiſpaniæ Rex membrum Imperii ſit, Imperio avellatur, aut Lotharingus Germanica pace excludatur. Cum Lotharingica Domo anno milleſimo quingenteſimo quadrageſimo ſecundo, cum Burgundica ſexennio poſt peculiaria pacta nomine Imperii in Comitiis inita, quibus utraque inter Ordines recepta, utramque aliquoties Imperio auxilia tuliſſe multis myriadibus haut penſanda. Hiſpanum & Lotharingum, ſi in Gallorum gratiam excludantur, tanta injuria accenſos Germaniæ Ordines publice violatæ fidei arguituros, ac amicitia in hoſtilitatem verſa terra marique infeſta quævis repoſituros. Lotharingum veterano exercitu ſuccinctum limitaneis provinciis formidandum imminere, Argentoratenſibus cumprimis, queis tali pace ingens periculum creetur. Hiſpaniarum Monarcham potentiſſimum, hactenus nexu Circuli Burgundici devinctum, Germaniæ conſilio & opera praſto fuiſſe; & quanquam Fœderatæ Provinciæ armis ſe obſequio ipſius ſubtraxerint; tamen hactenus ſemper, ubi opus fuerit, ratam partem ejus Circuli nomine juxta cenſum Imperii contuliſſe. Ejus amicitia conſervata vires Galliæ librari poſſe, ne ad Germaniam plane opprimendam evaleſcant. Hanſeaticos quoque commercia cum Hiſpanis magno emolumento agitare; quorum offenſa contracta de iſtis actum eſſe. Ut autem Cæſar vetetur proximo agnato, & hæreditario Domus ſuæ Regno auxilium ferre, velut ſe ipſum ſucceſſione excluſurus, cum Gallus licitum ſibi eſſe velit Luſitano aſſiſtere, id ab honeſta & æqua pace, ſana ratione, divino, naturali & omnium gentium jure abhorrere: quin pacem hanc non Chriſtianam, ſed plus quam Ethnicam fore. Et Cæſarem ſæpius declaraſſe, tam injuſtas & inhoneſtas conditiones nunquam ſe ſubiturum.

Sententia Gallorum.

§. 146. Ex adverſo Servientus multis oſtendere conabatur, quare Lotharingus pace Germanica includendus non ſit. A Gallia quatuor fœdera cum Carolo Duce icta, quorum poſtremum anno quadrageſimo primo Pariſiis factum maxime ſolenne fuerit, ab ipſo Duce ultro cœptum, abſolutum, & jurejurando firmatum. Poſt in ditionem ſuam ac intra propria præſidia regreſſum, quæ Lutetiæ promiſerit, denuo juraſſe. Inde Regem Galliarum ipſi pleraque oppida reſtituiſſe, ac pecuniam ad ſolvenda militibus ſtipendia præbuiſſe, qui exautorati in Galliæ ſacramentum tranſire debebant. Aſt iſtum ſtatim atque à Gallis omnes conventionis leges impletæ fuerint, clam cum hoſtibus conſilia miſcuiſſe, copiiſque Hiſpano traditis multas moleſtias Galliæ dediſſe; inprimis Hiſpanis tantam pertinaciam acceſſiſſe, ut ex eo tempore repudiata pace bellum protraxerint. Quem igitur cordatum Galliæ vitio daturum tam atrociter læſæ, captiſque adeo moleſtis fidei deſultoriæ documentis, ſi poſtremo tractatui inhæreat, ac in poſſeſſione Lotharingiæ maneat, tantis ſumtibus denuo occupatæ? Sane eam ob cauſam Gallos Lotharingum Hamburgenſi pacto excluſiſſe, ac in ipſa pacis negotiatione conſtanter obſtitiſſe, ne ejuſdem cauſa jam tranſacta denuo ventiletur. Nec eſſe, quod Cæſar huic ſe negotio ingerat, qui ipſe eum Ducem nemini obnoxium agnoſcat, & ab Imperio non ulterius dependentem, quam Nomenii intuitu, quæ exigua portio ejus ditionis ſit, ne in hoc quidem jure Imperii ſat liquido. Saltem ob eum pacem non differendam, qui fœderibus cum Cæſare & Domo Auſtriaca renuntiarit, ac manifeſti perjurii labe ſe adſperſerit. Quin & Cæſareos cumprimis Trautmansdorfium, quoties ſermo inciderit, teſtatum, eam cauſam paci Germaniæ moram haut allaturam, nec Cæſarem eidem ſe ingeſturum; id quod à Gallis ſemper fundamentum tractatus habitum ſit. Porro tranſactionem Burgundicam è parte Imperii haut ſatis validam. Ejus autorem Carolum V. dum ſeptendecim provincias Belgicas cum Comitatu Burgundiæ decimum Imperii Circulum declarat, magis proprium, quam Germaniæ emolumentum reſpexiſſe, eandemque magis armis, quam conſenſu Ordinum confectam, ac firmatam. Fuiſſe illa Comitia armata, in cuſtodia quoque detentis tunc aliquot Principibus maximæ dignationis. Ea tranſactione cautum, ut Circuli Burgundici protectio duntaxat ad Imperium ſpectaret, Juriſdictione & Superioritate præter Geldriam & Ultrajectum ab eodem exemtis. Promiſiſſe Regem Hiſpanorum eo nomine ſe collaturum, quantum duo Electores; revera ex eo tempore ad ſecuritatem & emolumentum Imperii nihil præſtitiſſe. Nam quod Cæſarei accepiſſe ſe nonnihil aſſerant, ſat conſtare, uti Hiſpanica conſilia in fraudem Imperii, & oppreſſionem Statuum ſpectaverint; ita & Hiſpanicas contributiones in eundem finem ſolutas & impenſas. Nec alium fructum Germaniæ inde proveniſſe, quam ut Hiſpani in Senatum Ordinum admiſſi pro vaſtis ſuis deſtinatis occaſionem nacti ſint hinc inde turbas in perniciem Impe-

1648. Imperii ferendi. Denique cum legibus Imperii cautum ſit, ſi quis motus in aliquo Circulo oriatur, aut is ab aliis hoſtiliter impetatur, ut reliqui ad opem laboranti ferendam teneantur; conſtare tamen, Ordines Imperii, quicquid Auſtriaci contenderent, nunquam bello Belgico ſe immiſcere, aut in partes Hiſpanorum adverſus provincias Fœderatas deſcendere voluiſſe. Ita reipſa transactionem Burgundicam inanem declaratam. Multo minus Gallos eam transactionem probare poſſe, quod Flandria, Arteſia, Inſulæ, Duacum, Tornacum antiquitus ad Galliam ſpectaverint: quæ Franciſcus I. alienare, aut Imperium in protectionem recipere nequiverit. Gallos quoque hoc ipſo bello inſignes partes Flandriæ, Arteſiæ, Lucenburgi, & Burgundiæ occupaſſe, quas Hiſpani concepta pacis formula ſub Gallica ditione citra exceptionem relinquere voluerint. In Belgas quoque Fœderatos magnam ejus Circuli partem tranſcriptam. Circa auxilium denique Hiſpanis ferendum Galli argutum nimis diſcrimen inter Cæſarem, & eundem ut Archiducem Auſtriæ digerere non poterant. Cum Fridericus Palatinus ſuſcepto Bohemiæ Regno Ferdinandum II. non ut Cæſarem, ſed ut Auſtriæ Archiducem læſiſſet, iſtum tamen crimen læſæ majeſtatis Cæſareæ admiſiſſe judicatum. Galliam quoque pace Germanica multis locis ſibi commodis diſcedere, ac Auſtriacis ingentem pecuniæ ſummam exſolvere; quæ iſti detrimento ceſſura ſint, ſi Cæſari obtentu ejus diſtinctionis liberum ſit eandem invadere. Denique conſiderarent Ordines, quid mali Germaniæ inde provenire queat, ſi Gallia in eas leges conſentiat. Sane ſi poſtea Cæſar copias per Germaniam in uſum Hiſpaniæ conſcribat, Gallos ad eas diſſipandas, & hoſtem ſuum, ubicunque locorum inventus fuerit, perdendum incumbere haut omiſſuros.

Sententia Ordinum.

§. 147. His rationibus moti plerique Ordinum in ſententiam Servienti non obſcure inclinabant. Nulla æqui ſpecie à ſe poſtulari poſſe, ut in Lotharingi gratiam ditionibus ſuis diutius careant, aut eaſdem armorum furore devaſtari, Imperium exitii periculo exponi patiantur. A Duce nunquam Ordines Imperii in conſilium adhibitos, cum eadem tranſigere inſtitueret; ſed omnia ſuo arbitrio egiſſe, pacta conventa pro lubitu infregiſſe. Offerre quoque Gallos reſtitutionem ejus partis Lotharingiæ, in qua Marchionatus quem feudum ab Imperio recognoſcat, ſitus ſit. Præter rationem eſſe, ob duo aut tria oppida novo ſe bello implicare, aut in præſenti diutius volutari. More majorum receptum bellis Belgicis, & Burgundicis non immiſceri, utut Burgundicus inter Circulos Imperii locum ſortitus ſit. Circa auxilium Hiſpanis non ferendum multi cenſebant rem in expedito fore, ſi pace Germanica concluſa per articulum de Executione Cæſar, æque ac alii belligerantium, ad copias ſuas exautorandas adſtringatur, quibus ad præſidia oppidorum, & tutelam limitum opus non habeat. Id enim concedendum non eſſe, ut Cæſar exercitum retinere velit obtentu auxilii Hiſpano ferendi. Nam nec Suecos tunc exercitum ſoluturos, eoque pacem plane non ſecuturam. Ei incommodo prævertendo à Cæſare poſtulandum, ut militem ſuum pari paſſu cum Suecico exautoret, niſi quantum opus ſit tuendis oppidis, ac limitibus. Quod ſi deinceps intra provincias ſuas in uſum Hiſpanorum militem conſcribere velit, id ipſi velut Archiduci interdici non poſſe, ut tamen idem reliquis Ordinibus citra fraudem ſit. 1648.

Monita de ſatisfactione Gallica: 14. Jun.

§. 148. Porro cum hactenus creditum fuiſſet, nihil amplius controverſiæ inter Cæſareos, & Gallos ſupereſſe, præterquam ſuper auxiliis Hiſpano non ferendis, Burgundico Circulo, & Lotharingia; paulo poſt Servienti diſceſſum Deputati Superioris Circuli Rhenani Suecos adiere non ſine querimonia demonſtrantes, qua ratione Legati Cæſarei inconſultis Imperii Ordinibus ſuperiore anno Gallis ſatisfactionem annuerint. Ea cum alicubi verbis nimium laxis concepta ſit, Ordinum ac inprimis decem Urbium Alſaticarum valde intereſſe iſta clarius, & diſtinctius exprimi. Quanquam enim facile judicari poſſit, Cæſarem & Domum Auſtriacam in illis, quæ Galliæ cedentur, non plus condonare poſſe, quam quantum juris ipſe habuit; nec Ordines ſperent iſta in fraudem tertii longius extenſum iri: tutiſſimum tamen fore, in tempore antevertere; quæ aliquando, ubi in controverſiam vocentur, diſſidiis ac turbis anſam præbere poſſint. Inde ſcriptum obtulere, quo annotaverant, quæ circa illam ſatisfactionem emendari cuperent petentes, Serviento perſuaderent, ut iſtam emendationem admittat, de cætero, ſi res exigat, ope & autoritate ſua ſe juvent. Sperare tamen prius facile obtentum iri, quod Servientus hactenus ſemper teſtatus ſit, Regem Chriſtianiſſimum nolle ſibi cum Ordinibus Imperii controverſiæ quid eſſe. Alias ſuper diuturnitate pacis vix præclari quid ſperari poſſe. Illis Sueci reſponderunt: ſi Servientus Oſnabrugam redeat, facturos, quod ſibi conveniat. Cæterum Servientum aliquoties apud iſtos declaraſſe, ſe tenori ejus ſatisfactionis ſimpliciter inhæſurum, ac circa eandem nulla admiſſa additione, detractione, ac mutatione pacem concluſurum.

Plerique in pacem ſerio inclinant.

§. 149. Ea tempeſtate apud pleroſque ſerium in pacem ſtudium eminebat. Sueci obtenta militum ſatisfactione læti, quicquid adhuc controverſiarum reſtabat, Ordinum arbitrio commiſerant, id quod hi ambabus manibus amplectebantur. Et jam maxime tempeſtivum Reginæ videbatur ſumma cum gloria arma ponere inſigniter tunc florentia. Præſertim cum & pacem neceſſariam faceret inextricabilis pecuniarum difficultas, & quod omnibus exhauſtis nullibi hibernorum idoneorum copia adpareret. Galli quoque ſancte aſſeverabant à ſe pacem ſerio quæri, id quod & res ipſa perſuadebat, prævalentibus Neapoli Hiſpanis, vacillante Mutinenſi Duce, Parlamentis domi turbantibus, ſeparata Belgarum pace.

Præter Cæſareos & Hiſpanos.

Enimvero Cæſarei & Hiſpani quacunque oblata occaſione pacem ſufflaminare ſtudebant. Ac non ita pridem per Marchionem de Grana Legatum Cæſaris Madriti, ac Ducem de Terra Nova Hiſpanicum Legatum Viennæ arctior inter Cæſarem, & Hiſpanos conjunctio ſancita fuerat ad extrema adverſus fœderatos Reges tentanda; & ne quis abſque altero arma deponeret. Id quod uſque adeo Cæſarei non diſſimulabant, ut ingenue Suecis faterentur: Cæſarem per rerum naturam Hiſpanum deſerere aut eodem excluſo pacem facere non poſſe. 8. Jun.

Ordinum circa hanc diſſenſio.

Inter ipſos tamen Ordines non omnium par ſententia erat. Qui Monaſterii ſubſtiterant de Oſnabrugenſibus graves querimonias movebant. Penes hos culpam eſſe, quare poſt inſignem Regibus oblatam ſatisfactionem, & controverſias inter Ordines compoſitas pax non-

1648. dum ſecuta, ac Germania intolerabili inſuper militari ſatisfactione onerata ſit. Eoſdem adverſus Imperii leges in fraudem cæterorum perverſo ordine ac confuſo multa miſcuiſſe; neglectisque triginta amplius Catholicis Ordinibus Monaſterii congregatis concluſa ſero ac poſt cauſam vulneratam, & cum jam Suecis velut decreta Imperii exhibita eſſent, demum communicaſſe, ſibique poteſtatem de ſalute Imperii ac fortunis Statuum diſponendi arrogaſſe, ſecus ac prævio pacto, & convento tractandi modo conſtitutum ſit. De
10. Jun. quibus moniti Oſnabrugenſes cum haut eo ſecius cœptam negotiationem perſequerentur, apud Moguntinum Electorem ſcripto queſti ſunt, petentes, Legatis ſuis injungat, ut vitandis inde orituris nullitatibus iſtas uſurpationes, ac confuſiones omittant, & ſi utique reliquis Catholicis Ordinibus cum directorio Oſnabrugæ diutius morandum ſit, ita ſaltem rem moderentur, ut & ſui per omnia ratio habeatur. Addebatur proteſtatio, ſi ſecus fiat, ſe adverſus ea, quæ in præjudicium ſuum acta, & deinceps agenda ſint, omnia remedia juris ſibi reſervare. Oſnabrugenſes contra negabant quidquam à ſe admiſſum adverſus Imperii Leges, & in fraudem reliquorum Ordinum. Decreto Imperii anno quadrageſimo primo, & præliminari conventione cautum, abſentium rationem non habendam. Modum agendi Oſnabrugæ inſtitutum Cæſareis, Suecicisque Legatis, & omnibus ibi præſentibus utriusque Religionis Ordinibus, ipſique Cæſari probatum. Demonſtrabant quoque Catholici Oſnabrugenſes Monaſterienſibus, ſe in detrimentum Religionis, aut ullius Catholicorum Ordinum nihil conceſſiſſe, quin & plura obtinuiſſe, quam quæ jam amore pacis, & concordiæ exiguo ad ſacra reſpectu remiſſa fuerant. Si qui Monaſterii remanſerint, aut Oſnabruga eodem ſe contulerint, aut conventibus intereſſe neglexerint, ſibi imputarent. Sane quæ Oſnabrugæ ſint Collegia cum directoriis ſuis à Cæſareis, & Regiis idonea habita, quibuscum tractatio ſuſciperetur. Satisfactionem militiæ, de qua Monaſterienſes potiſſimum querantur, neceſſitate temporum metiendam, & quod alia via non fuerit belli mala excundi; ac minore ſumma defungi ſe potuiſſe, ſi maturius ad pacem omnes incubuiſſent. Nec ſe tamen Monaſterienſes ad iſtud onus utique ſubeundum adſtringere velle, ſi forte ipſis placeat incertam belli aleam adhuc captare, aut aliam rationem citra cæterorum Ordinum damnum inire. Quæ omnia Moguntinus Elector reſponſo ſuo Epiſcopo Franciſco Wilhelmo, aliisque Catholicis late exponebat. Cum porro Sueci Ordinibus ſignificarent, Cæſari haut placere absque Hiſpano pacem concludere, hiſce plane diverſa ſedebat ſententia: ſe quidquid Cæſarei jactent, pace tantopere deſiderata in Hiſpanorum gratiam haut diutius carituros. Si tergiverſentur Cæſarei, ſe ſolos cum Regiis transacturos. Sperare tamen Cæſareos Ordinum deſideriis aurem præbituros, & absque Hiſpaniæ reſpectu concluſuros: nec ſe iſtos ſerio urgere intermiſſu-
26. Jun. ros. Si abnuant alia ſibi conſilia capienda. Inprimis Bavaricus Krebſius pro ſententia exponebat miſerias, quibus per hoc bellum Germania immerſa ſit, periculumque à Turca imminens, & quantopere Cæſaris ac Domus Auſtriacæ ſecuritas matura in pace vertatur, cui belli continuatio extremam perniciem minetur. Ac metuendum eſſe, ne exteri Reges de Germania inter ſe dividenda paciſcantur. Quæ extrema Ordines haut-quidquam expectaturi, ſed ad patriam, ac ſtatum 1648. ſuum utcunque conſervandum pacem utique concluſuri ſint. Orare Cæſarem per ſalutem communis patriæ, ne pacem Germanicam moretur; ne Ordinibus anſa præbeatur poſthabito Cæſare tractatus cum Regiis perficiendi.

§. 150. Cum igitur citato velut gradu tractatus pacis procederent, Ordinibus è re viſum auxilia, quæ è Suecia in Germaniam deſtinabantur, & adventum Caroli Guſtavi Palatini ſiſtere, quo nomine ut ad Reginam Suecici Legati ſcriberent, rogabant. *Ordines adventum Caroli Guſtavi deprecantur.* Haut opus eſſe tam propinqua pace Sueciam ſumtibus, ſe novarum moleſtiis copiarum onerari. Et judicabat ipſe Salvius Palatini expeditionem velut ſuperfluam omitti poſſe. Id quod aliqui ideo fieri interpretabantur, quod ingentem pecuniæ ſummam de ſuo in uſus publicos erogaſſet; quam recipiendi ſpes non eſſet, tantis ſumtibus in Palatini expeditionem factis. Alii tamen mollius: pecuniæ ipſum parci voluiſſe ſpe pacis certa. Enimvero Regina aliter judicabat. Tota belli mole premendum Cæſarem, ne ſpatio ad reparandas vires dato hactenus conventa eludat; quem conſtet non niſi neceſſitate adactum æquas pacis leges admiſſurum. Id ſemper captaſſe Cæſareos, ut decretoria plaga illata Suecicas res proruerent: eosque jam ſub finem belli, quo tot annorum fructus colligendi ſint, ſumma circumſpectione, & adhibitis omnibus viribus opus eſſe. Denique recentes copias non parum ponderis celerandæ paci allaturas.

§. 151. Porro ad Inſtrumentum Pacis à Cæſareis exhibitum Sueci Notas quaſdam formaverant, ſed non tanti momenti ut ſummam rerum tangerent, aut pacem moraturæ viderentur. *Suecicæ Notæ excutiuntur.* Unde qui tertium jam fere menſem intermiſſi erant congreſſus, inter Legatos Cæſareos & Suecicos inſtaurati iſtis diſcutiendis. Ac circa titulos quidem Cæſarei vocabulum *Semper-Auguſti* utique pertendebant, *De Titulis.* prolatis literis Joannis III. Sueciæ Regis, ac Catharinæ Jagellonicæ ejusdem uxoris ad Maximilianum II. Cæſarem, quibus iſte exprimebatur. Et quia Regina ob provincias vaſallagii nexu Cæſari erat jungenda, titulos ejusdem publice in Imperio receptos abnuere non poterat. Circa titulum Alſatiæ & Comitatus Pfirtenſis quem Cæſarei ſaltem eousque retinere cupiebant, quoad Galli plena ceſſione potirentur, ac tres milliones exſolverent, Sueci declarabant; ſibi Gallos heic ſequendos, & quem hi adhibeant titulum, ſibi quoque imitandum.

§. 152. Cum ad rem ipſam accederetur, Ordinibus placebat articulos formatos ita relinquendos, prout ſigillatim hactenus ſubſcripti forent. *De exulibus Auſtriacis.* Tanto expeditius omnia velut jam adornata procedebant; niſi quod ſuper §. *Tandem omnes.* quo ductoribus è Cæſaris ditione oriundis Suecicam militiam ſecutis, cavebatur, acris diſceptatio ſurgebat, Cæſarei ſuper hiſce formulam conceperant, ac Ordinibus perſuaſerant, ut cupidine pacis Senatus conſulto eam probarent: nec in negotiatione longius progredi volebant, quam Sueci in eandem conſentirent. Hi contra teſtabantur, conſcientiæ ſuæ, ac Reginæ exiſtimationi repugnare, viros iſtos ſacrorum conſortes poſt exhauſtos Suecicæ militiæ labores deſtitui, ac à ſe tantum non damnari, tam ſolenni actu probatis, quæ à Cæſare in eosdem patrata erant. Cum autem Cæſarei dejerarent, in iis, quæ ex aula ſibi transmiſſa eſſent, ne apicem quidem mutare ſibi fas eſſe, nedum temperamentum aliquod admit-

tere:

1648. tere; nec Sueci remittere quid vellent, res denuo huic velut vado adhæſura videbatur. Enimvero Ordines ita acriter Suecos urgebant, ut hi tandem in ipſorum arbitrium rejicerent articulum illum, prout à Cæſareis conceptus erat, probare, modo in excuſationem ſui adderetur, Suecis nequidquam inſiſtentibus Cæſareos in deſtinatis ſuis perſeveraſſe, nec ob contradictionem illorum aliter tranſigi potuiſſe. Ac ut clarius adpareret, iſta per Ordines ab invitis velut extorta, ea verba, *Concluſum eſt porro, ut* expungebant. Quanquam autem Cæſarei rem ipſam obtinuerant, haut eo minus tamen ſcrupulum unum & alterum movere pergebant. Inprimis dubitabant Ordinum heic interventionem admittere velut ſuperfluam, quod hi jam decreviſſent, Cæſareæ formulæ plane inhærendum omni temperamento repudiato; quam & Cæſar forte haut æquo animo ſit laturus. Tum ipſorum *contradictioni* adjectum vocabulum *rigoroſæ* invidioſum nimis videbatur, unde illi emolliendę *conſtantem* reponi volebant. Tum & dictionem *Conventum eſt* retineri volebant, quod utique omnia heic tranſacta indolem conventionis habeant, ac Cæſaris multum interſit heic idonee ſibi caveri. Qua diſceptatione quatriduum conſumtum. Demum tamen Cæſarei ab Ordinibus adducebantur, ut eum articulum, prout nunc Inſtrumento Pacis inſertus legitur, admitterent. Circa reliqua eo minus difficultatis erat, quod nihil, præter pauca vocabula, ad ſummam rei nihil pertinentia, perſpicuitatis cauſa adderetur. Et cum Evangelici articulo octavo Gravaminum Eccleſiaſticorum, *Qui Archiepiſcopatus*, clauſulam aliquam elucidandi cauſa ſubnecti cuperent, Catholici Oſnabrugenſes id disſuadebant, ne Monaſterienſes alias ſat refractarii anſam inde arriperent, ubi ad ſubſcriptionem accedendum foret, novas mutationes moliendi.

De Helvetiis. §. 153. Articulum de Helvetiis Ordines vel ad futura Comitia rejici, vel hac lege circumſcribi volebant, ut Helvetii ac nominatim Baſileenſes litigantibus nullo diſcrimine indigenarum aut extraneorum juſtitiam adminiſtrent, ac ſi qui hactenus de injuria accepta querantur, eorum cauſæ denuo excutiantur. Id quod Cæſari obtinere facile ſit, diplomate exemtionis pro civitate Baſileenſi tantiſper retento. Tum & Cameræ Spirenſi ſummam aliquam pecuniæ à Baſilea pro reliquis ſumtuum, ex quo tempore ea urbs ſe ipſam Cameræ jurisdictioni exemerat, ſtipulari volebant. Sed cum Cæſarei iſta abnuerent, poſt longam diſceptationem demum Ordines Cæſareorum formulam admiſere, ut tamen monita ſua in acta referri curarent. Et ſcripto declarabant Helvetii, ac cumprimis Baſileenſes, ſe nemini juſtitiam denegaturos, ac ſi quis querimoniam moveat, illi in conſeſſu Fœderatorum rationem reddituros. Manebat quoque Articulus de Reformatis, prout conceptus fuerat, non obſtante iterata Saxoniæ Electoris proteſtatione. Etſi Cæſarei affirmarent, Cæſarem maluiſſe iſtis generali duntaxat clauſula fuiſſe cautum. Tantum de communi Ordinum ſententia ultima clauſula: *Sed præter Religiones* ſubnectebatur.

De Juribus Statuum. §. 154. Articulus octavus de Juribus ſtatuum itidem in expedito erat, niſi quod de præfectis tabellariorum ad Moguntinum rejiciebatur, ut cum Ordinibus conveniret; & Moguntini atque Saxonici Erfordiæ immediatam conditionem, quam Sueci aſſertum ibant, abnuerent. Qui ne id quidem ferre volebant, ut hoc loco, ubi tantum de Immediatis ageretur, ejusdem mentio velut oppidi municipalis fieret. Horum impulſu Ordines inter ſe decernebant, id caput delendum velut huc non ſpectans, addita tamen declaratione, urbi jura ſua, ac privilegia in ſacris & civilibus ſarta tecta fore. Equidem acriter contendebant Sueci, ut ejusdem ſaltem verbis generalibus mentio fieret; nec ſe Moguntini, aut Saxonicæ Domus prætenſionibus quid detractum cupere, ſed ut urbi caveatur, ne affectum in Suecorum res hoc bello expromtum aliquando forte luat. Sed nihil proficiebant, nec aliam cautionem pro iſta obtinere poterant, quam per communem clauſulam Articulo de executione inſertam, qua in univerſum urbibus præſidio Suecico infeſſis cavebatur. Circa paragraphum autem *Tam in univerſalibus*, verſiculo *caſſatis & annullatis* in gratiam Ratisponæ potiſſimum poſt verba, *vel longo uſu* inſertum, *ante hos motus*: quod notorium eſſet à Bavaro occaſione hujus belli haut pauca onera iſti urbi impoſita. 1648.

De vectigali Oldenburgico. §. 155. In capite de Commerciis nodus ſuper vectigali Oldenburgico in Viſurgi nondum ſolutus erat, quod uti Inſtrumento Pacis excluderetur Belgarum Fœderatorum Legati Matheneſius, & Pavvius, ſimul Urbicum Collegium acriter inſtabant. In diverſum nitebantur Cæſarei cum Electoralibus, & Principalibus. Oldenburgicos id privilegii à Cæſare, & Electoribus obtinere, quibus talia concedendi poteſtas citra controverſiam competat. Idem plurium ſub Cæſarum confirmatione à Comitibus longo tempore poſſeſſum, & adverſus Bremenſem urbem, quæ impugnare id auſa ſit, tredecies latis ſententiis firmatum. Ac ante annum Suecos annuiſſe, ut de iſto tabulis Pacis insereretur. Sueci quanquam Comiti id privilegium haut inviderent, aut poteſtatem Cæſaris atque Electorum in dubium revocarent; nec Bremenſes fulcire cuperent, qui contradictionem ſuam dominio in Viſurgim prætenſo, à Regina haut agnito, unice ſuperſtruxerant: tamen quare hæſitarent, rationes habebant haut ſpernendas. Nam metus erat, ne ſi Brema Cæſari reluctata Belgarum fœderi innecteretur, novæ turbæ partem vix quietem interrumperent, Reginæ velut Bremenſi Duci executione adverſus immorigeram urbem à Cæſare delata, unde bello cum Belgis anſa præberi queat. Sed nec futuros ſibi cives in Bremenſi ac Verdenſi Provincia hujus vectigalis obtentu Comiti velut ſtipendiarios reddere cupiebant. Eoque tutiſſimum judicabant, negotium id inter Comitem & urbem ad amicam tranſactionem deducere. Ea mente ac lege ipſi in vectigalis confirmationem conſenſerant: ac Urbici cauſa adhuc integra tranſactionem agitabant. Sed quia Cæſarei juxta, ac Electorales, & Principales velut ex compacto pro Comite nitebantur Sueci demum conſentiebant modo Reginæ, quantum ipſius intererat, caveretur. Unde Comes ſcripto 12. Jul. Oldenburgi dato declarabat; Reginæ invitæ in hac cauſa executionem non imponendam. Tum ſe neque æquas cum Bremenſi urbe tranſigendi vias repudiaturum, ac interim adverſus Suecicos ſubditos ita acturum, Bremenſi urbe ſemper excluſa, ut Reginæ ſatis æquitatem ſuam adprobaturus ſit, præſertim cum ſat fluminum, ac portuum ea Provincia habeat, quibus ex iſto vectigali nulla plane moleſtia creari queat. Ea cautione accepta Sueci, ut ea res Tabulis insereretur, tandem admiſere.

De Suecica satisfactione. §. 156. Circa ſatisfactionem ſuam Sueci haut ſatis digerebant, quod Bremenſi urbi *præſens ſuus ſtatus*

1648. ſtatus relinquendus diceretur: quia urbs territorium ſuum longe ultra priſtinos fines, ac in præfecturas quoque nuper partas, in medio præſulatu ſitas, extendere cupiebat, ſimul durante bello, quin ex quo tempore caput de ſatisfactione ſubſcriptum erat, multa in fraudem Provinciæ patraverat: quæ omnia ſi vim juris nanciſci deberent, Reginæ id ſummo detrimento futurum erat. Contra Cæſarei cenſebant; ex iis, quæ urbs durante bello uſurpaſſet, jus ipſi novum naſci non poſſe, nec Sueciæ media defore intra gyrum rationis eandem redigendi. Nec tamen ideo vocabula *præſens ſuus ſtatus* expungenda, quod urbis *immediati* hac ratione præjudicium inferendum foret. Quam cum ita directe tunc oppugnare Suecis haut è re videretur, atteſtatum poſtulabant, ea verba juribus Reginæ fraudi non fore. Quod Cæſarei, ſi Suecis placeret, protocollo inſcribere parati erant. Antea quoque Sueci ſuper ſui militis ſatisfactione peculiarem paragraphum inſeruerant, qui nunc, cum de iſta ſingulari capite diſponeretur, omiſſus eſt: in cujus locum Sueci de ſexcentis uncialium millibus inſeri cupiebant, quæ Cæſarei nomine oppidorum, quæ intra ditiones Cæſaris ipſorum præſidiis tenebantur, reſtituendorum promiſerant. Sed Cæſarei velut novum id excuſabant, de quo nihil ſibi in mandatis datum foret. Tum ſecuros eos eſſe jubebant, ſecreto articulo conventa non minus rata fore, quam quæ publicis tabulis decreta ſint. Nec prius ipſos ad præſidia Cæſareis oppidis deducenda teneri, quam triens ejus ſummæ exſolutus fuerit. In gratiam porro Roſtochienſium Ordines, ubi de portoriis mentio fiebat, verba *ad loca ceſſa* inſarcire cupiebant, tum ut ceſſo portu Wiſmarienſi certa litoris latitudo definiretur. Sueci contra oſtendebant, ipſorum Ordinum decreto ſancitum, ne quæ mutatio circa ſatisfactionem fiat. Circa Warnemundanum tamen portorium declarabant, neminem ultra fas onerandum. Tum litoris haut majus ſpatium poſtulandum, quam quod pro re nata excitandis nautarum tuguriis ſufficiat.

De Æquivalentibus. §. 157. Inter æquivalentia centum uncialium millia, quæ Duci Holſatiæ Friderico ob ceſſionem prætenſionis in Bremenſem & Verdenſem Præſulatum deſtinata fuerant, diſpungebantur, poſtquam is Daniæ & Norvvegiæ Regno potitus ultro iſtis renuntiaret. Circa Brandeburgicam compenſationem nil reſtabat, niſi quod Sueci Mindæ jus proprii præſidii ſervare cupiebant. Sed cum Ordines ſemel ſubſcripta mutari nollent, tabulis nihil inſertum, ſalvo tamen civitatis jure. Nam Brandeburgici permittebant protocollo inſeri: Electori haut animum eſſe adverſus jura civitatis ullo modo quid ſuſcipere. Ejus *tranſumtum* à Cæſareis & Moguntinis acceptum Sueci Mindenſibus tradebant. Sed circa Meclenburgicum æquivalens plus difficultatis reſtabat, quod Duces iſti, dum cæterorum quisque pro ſe ſatagit, rem ſuam in tempore ſegnius curaverant. Cæſarei è quatuor Canonicatibus, quos Duces poſtulabant, de duobus Argentoratenſibus omiſerant: de Magdeburgenſi, & Halberſtadienſi ad arbitrium Capitulorum rejecerant, ſpe Cæſareæ commendationis facta. Ordines tamen duos poſteriores Ducibus annuebant; de Argentoratenſibus in Capituli arbitrio relinquebant; etſi ſpes foret, iſtis locum ibi fore, quod anno viceſimo quarto Evangelici quatuor præbendas ibidem obtinuiſſent. Sed & ſuper Commendis ſe negabant concedere poſſe Cæſarei, de quibus diſponere non penes Cæſarem, ſed Ordinem Equeſtrem D. Joannis ſit, qui Originem ſuam extra Germaniam habeat. 1648. Ejus protectores eſſe Galliæ, & Hiſpaniæ Reges, Brandeburgicum Magiſtrum, qui hactenus acriter iſti poſtulato reſtiterit. Huic ſi perſuaderi poſſit, ſe non repugnaturos. Sed Ordines Ducibus gratificaturi literis ſcriptis Brandeburgici conſenſum obtinuerunt, ea lege, ut Duces ab ipſo inveſtituram petant, & ſervitia Ordini debita præſtent. Expectativam in Ducatum Lauenburgicum Ordines Cæſari commendaturos ſe ſalvo jure tertii recipiebant, & Cæſarei de eadem ſpem faciebant, Suecis quoque pro Duce connitentibus, ut æquiore animo Wiſmaria careret. Intelligebatur tamen Anhaltinos quondam expectativam obtinuiſſe. Quin Trautmansdorfius ſignificarat Brandeburgicum jam olim non in hunc ſolum, ſed & omnes Principatus Imperii in caſum *caducitatis* expectativam obtinuiſſe; ipſumque Bavarum ejuſmodi generalem expectativam habere, arcano Domus Auſtriacæ vacantia feuda in anteceſſum donare, ne quod patrimonium Cæſareum extaret; eoque dignitas Imperatoria penes ipſam neceſſario reſideret, dum aliis Principibus non eſt, unde ejus faſtigii ſumtus tolerent. Quas ob cauſas prætenſio iſta à Ducibus incaſſum mota eſt. Ut iidem ducenta uncialium millia futuris Imperii collectis detraherent, ea lege conceſſum, ut ad ſatisfactionem militis Suecici ratam conferrent. Ita & Meclenburgicum æquivalens expeditum eſt. Circa Luneburgicum id duntaxat monebatur, ne Oſnabrugenſis urbs, aut præſulatus Ordines homagio præter morem onerarentur: unde communi conſenſu ea verba inſerta; *quatenus obſervantia ab antiquo obtinuit.* Denique ſuper alimentis Chriſtiani Wilhelmi quondam Adminiſtratoris Magdeburgici id tantum inter Cæſareos & Suecos controverſum erat, quod iſti ad diſpoſitionem Pacis Pragenſis provocarent, quam cum Sueci pacis vocabulo dignari nollent, ſed Tranſactionem duntaxat nuncuparent, tandem ejusdem mentio ibi plane omiſſa eſt.

De cauſa Haſſica. §. 158. Cauſæ Haſſicæ paragraphus *Et quamvis*, tunc inſertus eſt fruſtra renitente Neoburgico. Sed confirmationem pactorum Hanovicorum, quam Caſſellani quærebant, Cæſari abnuebant, velut Moguntini, Saxonis, ac Præſulatus Herbipolenſis juribus repugnantium. Adprobationi tranſactionis Marpurgenſis Cæſarei clauſulam, (*quatenus Imperatori & Imperio non præjudicat,*) adpoſuerant, cui acriter contradicebant Caſſellani, ne quid forte inſidiarum ſubeſſet. De qua Sueci amplius deliberaturos ſe ferebant. Reliquæ differuntur. Reſtabat caput de Executione, & Aſſecuratione, de qua Sueci negabant agere ſibi fas eſſe, niſi Serviento præſente, quod Galliæ maxime interſit, cui leges ipſi præſcribere non debeant. Ordinibus tamen committebatur ea inter ſe expendere, & quid ipſis videatur ſuper illis, quæ adhuc inter ſe ac Cæſareos controverſa forent, ſententiam dicere.

Servientus Oſnabrugam venit. 1. Jul. §. 159. Interim & Servientus formulam pacis Gallicæ Oſnabrugam miſerat, additis ad Directorium Moguntinum literis: ut utriusque pacis tractatus, prout æquum ſit, pariter expediantur. Si præſentia ſua opus ſit, ſe citra moram adfore pro virili pacem promoturum. Sed cum Suecica pax celeri gradu procederet, Grullardus graves querimonias, & proteſtationes interponebat, veritus ne tam felici Suecicorum tractatuum ſucceſſu Gallica cauſa neglectim haberetur. Demum

tamen

1648. tamen adquieſcebat, cum Sueci promiſiſſent, ſubſcriptionem non ſecuturam; niſi & Gallica pace abſoluta. Aderat inde Servientus Oſnabrugæ, à Suecis poſtulans, ut poſtquam ipſi pacem ſuam fere ad umbilicum perduxerint, tantiſper quieſcerent, quoad & Gallica negotiatio eodem proceſſerit. Cum tamen Sueci & Ordines conſultiſſimum judicarent, quæ ſub manibus forent abſolvi, idem & ipſe probabat, poſtquam Ordines caviſſent, Suecicam pacem citra Gallicam concluſum aut ſubſcriptum haut iri.

De ſatisfactione militiæ Suecicæ.

§. 160. Sed cum Sueci ad reliqua progredi nollent, prius, quam militis ſuis ſatisfactio plene adornata foret, Ordinum opera, quos illa quam maxime tangebat, eadem demum perfecta eſt. Circa hanc id potiſſimum controvertebatur, cum ſtatim à concluſa Pace contributiones ceſſare debeant, unde interim præſidiarius, & campeſtris miles uſque ad exautorationem ſuſtentandus ſit? De qua re cum inter ipſos convenire non poſſet, nec Sueci inconſultis bellicis ducibus quid ſtatuere vellent, demum in hanc clauſulam conſenſum: *Salva tamen præſidiariorum militum, cæterarumque copiarum, ubicunque fuerint, ſuſtentatione ad tolerabilem modum convenienda.* Sed Cæſarei verba iſta, *ubicunque fuerint*, utique expungenda contendebant, ne ſi forte Suecicus exercitus, dum pax concluditur, intra Bavariam, aut Cæſaris ditiones ageret, ibi ſubſiſtere vellet; cum ſeptem Circuli ad hoſpitia illi præbenda teneantur. Ni res ita diſponatur hoſpitiis manum conſerturos, quod fieri non poſſit, ut iſti poſt pacem factam in uno aut duobus Circulis ſimul morentur. Ita demum ab Ordinibus iſta verba deleta ſunt. Poſt verba *à ſolutione immunis ſit* Sueci poſuerant (*excepta ſola Landgravia Haſſiæ*) quæ ut diſpungerentur, Cæſarei demum ſumma cum contentione pervicerunt. Nullo colore Landgraviam ſatisfactioni militis Suecicæ ſe ſubtrahere, cujus patrocinio ipſa tam inſigni ditione potita ſit, non minus fructuoſa, quam antiqua ejuſdem provincia fuerit. Contra Cæſarei illos Ordines Weſtphalici Circuli, queis ſexcenta uncialium millia Caſſellanæ perſolvenda incumbebant, eximere conabantur: quibus cum Sueci ac univerſi Ordines contradicerent, tandem in gratiam Cæſaris Colonienſi Electori immunitas conceſſa; reliquis communi oneri ſubjectis, qui non minores, quam Colonienſis, immunitatis petendæ cauſas habebant. Ut Haſſicæ militiæ ducenta uncialium millia darentur, Sueci ſummopere contendebant. Sed obnixe reſiſtebant Ordines, extrema potius experturi, quam iſtam ignominiam ſubituri. Eo exemplo Colonienſem, Saxonem, Brandeburgicum, Luneburgicos, Lotharingum paria poſtulaturos. Et diſerte Saxonici, atque Luneburgici idem ſibi ſtipulabantur, ſi Landgraviæ poſtulata annuerentur. Unde Haſſi, cum initio acriter proteſtarentur, demum eam ſummam Suecicæ militiæ ſubtrahi, ſibique addici cupiebant. Quod cum Sueci abnuerent, tandem ne paci mora injiceretur, hactenus poſtulato ſuo deſiſtebant, ut amplius ſe deliberaturos oſtenderent.

Cæſareis de ſatisfactione militiæ ſuæ ſpes fit.

§. 161. Poſcebant & Cæſarei Ordines pecuniam ſolvendis exercitui ſuo ſtipendiis; queis Ordines regerebant, æquum potius eſſe, Auſtriacum & Bavaricum Circulum in oneris partem venire, cum Cæſarei primo Suecis ſatisfactionem inconſultis Ordinibus annuerint, ac univerſum Imperium hac obligatione, à ſe antea haut agnita, induerint, cujus partes utique duo iſti Circuli ſint. Sed haut eo ſecius Cæſarei centum menſes Romanos flagitare pergebant, ut tamen eorum ſolutio differatur, quoad Suecis ſatisfactum ſit, ne Ordines duplici ſub onere fatiſcant, modo ſumma illa Tabulis Pacis inſeratur. Quibus Ordines hactenus annuebant, ut futuris Comitiis è collectis Imperii ſubſidium laturos ſe pollicerentur; certa tamen ſumma haut definita. 1648.

De Executione.

§. 162. Poſt abſolutam militum ſatisfactionem ſuper executione Pacis agebatur; ubi de his potiſſimum diſceptatio oriebatur. In paragrapho *Omnes denique & ſinguli* Sueci reſtituendis permiſerant, ſi Reſtituens forte tergiverſetur, vel præfectum ſui aut vicini Circuli; vel etiam Fœderatorum Regum duces implorare executioni faciendæ. Sed Cæſarei illis preſſe inhærebant quæ præcedente paragrapho ſuper executione diſpoſita erant; nec conſultum videbatur Regium militem huic negotio adhibere. Catholicis quoque ingens præjudicium afferri, novis diſſidiis, ac fortaſſe novo bello anſam præbiturum. Ita ea res omiſſa. Ducem Bragantinum, cujus Sueci inter captivitate liberandos diſertam mentionem fecerant, Cæſarei expungebant: Imperatori ad eum in cuſtodiam dandum, & Hiſpanis tradendum graves fuiſſe rationes; nunc ejus libertatem præſtare non poſſe, nec ejus nomine Hiſpanis arma illaturum. Eam litem Gallos maxime ſpectare; cujus Sueci ante hac mentionem non fecerint. Id negotium privatum Cæſaris eſſe, circa quod nemo ipſi leges ſit laturus; quod nec Imperio fraudi ſit; nec ulli Ordinum eo nomine repreſſalias metuendas. Quæ militiæ Suecicæ annuerant Ordines Cæſarei hiſce implenda relinquebant, ut tamen non obſcure jactarent, Ordines plura promiſiſſe, quam præſtare poſſint. Maluiſſent quoque id caput è Tabulis Pacis ſeponi, ejuſdemque obiter duntaxat mentionem fieri. Id quod Sueci nullo modo admittere volebant. Paragrapho *Reſtitutione*, quo de præſidiis deducendis diſponitur; Sueci hanc clauſulam addiderant: *Si quid tamen huic illive Officiali ex juſto cum aliquo Statu contractu reſtiterit, id ex æquo & bono ſolvatur*: qua præfectis cavere volebant, ſi qui forte de ſuo in ſuſtentationem præſidiarii militis cum Ordinum conſenſu quid erogaſſent. Sed Cæſarei dubitabant, num ejuſmodi juſtæ prætenſiones exiſtant. Sane ſi dentur, ſolvendas utique eſſe. Sed cum nullibi in Tabulis Pacis ejuſmodi debita aboleantur; haut opus eſſe diſerte de illis caveri, ne forte ea res latius juſto extendatur. Prætenſiones civiles juris communis diſpoſitioni relinquendas. Donationes Regias ſi non omnes, tamen præcipuis miniſtris ac ducibus factas Sueci ſervare cupiebant, aut ſaltem ut ſumtus *meliorationum* refunderentur. Sed Cæſarei utrumque repudiabant. Donationes eo ipſo, dum omnia in priſtinum ſtatum reponi jubentur, abolitas: ac Ordines id diſerte ſtipulatos. Sumtus meliorationum à Reſtituendis difficulter expediri poſſe, ac fructibus perceptis commode compenſari. In paragrapho *Reſtituantur* Cæſarei aliquot verba è Suecica formula expungebant. Velut poſt *Tormenta bellica, in locis amicorum*; per quæ Sueci omnia in locis hoſtium reperta, & adhuc inventa tormenta ſibi vindicare videbantur. Item poſt verba, *illata fuerunt, & in ſumma quæcunque Suecicis Inſigniis notata ſunt*: quod ſuſpicarentur, tormenta in locis captis reperta in novam formam transfuſa, inſignibus Suecicis impreſſis. Poſt vocabulum quoque *apparatu* pro *Suecis* Cæſarei reponebant *iisdem*; quod hic articulus, qui

1648. qui de omnibus bellantium partibus agat, ad unam ſolam reſtringi non debeat. In ſequenti paragrapho *Teneantur* Cæſarei initio concedere nolebant de *neceſſario victu* decedentium caveri; quod ea res provincialibus jam antea ſat afflictis oneri ſit futura: demum tamen id admiſerunt. Sequenti verſiculo inter verba, *ad loca deſtinata* inſertum, in *Imperio*, ne forte vectura extra Germaniam extenderetur. Inter §. *Reddita*, & §. *Nulli autem* Sueci peculiarem paragraphum poſuerant, *mediatorum* oppidorum munitiones ſpectantem, quas vel oppidani, vel præſidiarii excitaverant; quo cavebatur, ut illæ monente Principe territorii ſtatim dejicerentur; *exceptis tamen iis, qui vel jus muniendi, propriique præſidii jam antea habuerant, vel quibus hoc pacificationis actu aliter cautum proviſumque fuerat.* Quæ omnia à Cæſareis inducebantur, ne cui, qui jus muniendi, propriique præſidii haberet, vel non haberet, præjudicium afferretur. Demum & poſt verba, *judicaverit neceſſarium*, Cæſarei ſequentem clauſulam addebant, quæ à Suecis facile recepta eſt.

De aſſecuratione. §. 163. Circa caput de Aſſecuratione hæc potiſſimum in controverſiam veniebant. In §. *Pax vero* Cæſarei in ſpeciali enumeratione eorum, qui pacem præſtare deberent, præter Cæſarem ex ſua parte quoque Regem Catholicum poni volebant; id quod Suecis abſurdum videbatur, ſi inter Gallos, & Hiſpanos pax non coiret; unde demum ſpecialis enumeratio plane delebatur. Contra Cæſarei utrumque paragraphum *Ut etiam Pax*, & *Quoties autem* expungi poſtulabant, quod illo novus executionis modus adverſus leges Imperii introducatur; hic autem ad Suecicum Inſtrumentum non pertineat, ſed in Gallico duntaxat ob Philipsburgum poſitus ſit. Sed uterque ut retineretur ferendum ipſis erat. Denique in enumeratione illorum, quos Sueci includere paci cupiebant, hi Joannis IV. Regis Luſitani nomen expreſſerant. Id quod Cæſarei ferre, aut alium quam Philippum IV. Luſitaniæ Regem agnoſcere nolebant, quam declarationem etiam Tabulis pacis utique inſerendam contendebant. Unde deleto iſto nomine *Rex & Regnum Luſitaniæ* reponebatur; quod utraque pars in ſenſum ſuum trahere poterat. Ut Regna Daniæ, & Norvegiæ paci includerentur una cum Rege, qui illis potitus eſſet, Senatus Daniæ per interregnum à Regina petebat. Quod facile annuebant Sueci, quibus gratum erat, Daniam & Norvegiam velut duo Regna nominari. His ita ſigillatim diſceptatis nil ſupererat, quam ut ambo hi articuli ſcri-

23. Jul. pto conciperentur. Quo fine cum Salvius, & Bioernclovius cum Volmaro, & Cranio congrederentur, ab hiſce non pauca omiſſa aut interpolata reperiebantur; quod hi conſenſu Ordinum factum ferebant. Id cum Sueci ad Ordines referrent, negabant hi quidquam ſibi ea de re auditum. Cæſarei tamen ab iſtis moniti mox iſtis mutationibus deſiſtebant, & ſic uterque articulus, prout nunc extat, adornabatur; ac recipiebant Ordinibus Cæſarei ex ſua parte nihil amplius mutatum iri.

Pax Suecica abſolvitur. §. 164. Id Ordines ſtatim Suecis referebant, rogantes, ut omnia quamprimum in juſtam formam redacta pleno conſeſſu recitarentur. Id quod

24. Jul. cum Sueci Cæſareis proponerent; hi tergiverſabantur: haut refragari poſſe Ordines iis, quæ inter ipſos conveniſſent. Sed cum Sueci Ordinum poſtulatis adſtipularentur, quæ declinari non poterant, à Cæſareis admittenda erant. Is actus in ædibus Suecorum celebratur, in quo Legati 1648.

Cæſarei Lambergius, Volmarus, & Cranius velut 27. Jul.

hoſpites ſuperiore loco menſæ in medio conclavis poſito conſederunt, Suecis Oxenſtierna, Salvio, & Reſidente Bioernclovio ad ad latus ſedentibus. Paulo inferius ad aliam menſam à dextris locati erant Electorales, Witgenſteinius Comes, Moguntinus Cancellarius Reigerſpergius, Schorerus Treverenſis, Colonienſis Steinius Hildeſienſis Cancellarius, Krebſius Bavaricus, Leuberus Saxonicus, Weſenbecius Brandeburgicus; inferius Urbici promiſcue Argentinas, Ratiſponenſis, Lubecenſis, Noribergicus, Colmarienſis, Tremonianus, Bremenſis: à ſiniſtris Principales, Salisburgenſis, Bambergenſis, Bavaricus, Herbipolenſis, Neoburgicus, Altenburgicus, Vinarienſis, Haſſus, Pomeranus, Brunſuicenſis, Wurtenbergicus, Tridentinus, & Brixienſis, Badenſis, Meclenburgicus, Sabaudus, Naſſovio-Saræpontanus, & Waldeccenſis. Uterque Secretarius Legationis exiguam menſam à ſiniſtris occupabant. Inſtrumentum Pacis prælegebat Volmarus clara voce ab hora nona matutina ad quintam pomeridianam: inter legendum quædam hinc inde monebantur, ſed quibus ſtatim expeditis omnia plene abſolvebantur. Inde Sueci Cæſareis binos libellos exhibuere, quorum priori ſignificarunt, quæ hiſce tabulis contineantur, non prius valida fore, quam ſi pari modo cum Gallis concluſum ſit. Alterum, quo Caſſellano militi ſatisfactio, & à ſatisfactione Suecica immunitas Landgraviæ petebatur, ægre demum acceptabant Cæſareani & Ordines. His peractis Cæſarei ac Sueci porrectis inter ſe dextris promittebant, omnia prout nunc conventa ſunt, immota fore, quoad Gallica pax ſimul perficeretur. Sequebatur Ordinum gratulatio, quorum quibuſdam præ gaudio lacrymæ manabant; cuncti moderationem Reginæ merita laude extollebant; quod inter florentiſſimos armorum ſucceſſus leges pacis aſperare, aut conventa mutare adſpernata ſit, duras inter & lætas res ſibi ſemper ſimilis. Nam & de intercepta à Koenigsmarckio Praga, & Wittenbergii in Bohemiam irruptione, & Caroli Guſtavi Palatini in Germaniam cum validis copiis adventu fama jam percrebuerat, VVrangelio pro lubitu Bavariam populante. Fuere tamen, qui Sueciæ præmaturam eam pacem arguerent, quod ad extrema jam redactus videretur Cæſar; & Gallos, qui ſemper Suecorum deſtinata eluſum iverant, inteſtinæ turbæ domum avocarent, ut Suecis ſolis arbitria rerum per Germaniam relinquerentur, quas pro lubitu temperare potuiſſent. Qua in ſententia Cancellarius Oxenſtierna quoque erat: quem tamen alii cavillabantur privatæ autoritatis ſervandæ cauſa iſta jactaſſe, quod belli tempore major prudentiæ ipſius apud Reginam neceſſitas foret.

§. 165. Enimvero Regina quantumcunque Adverſæ

præſens belli fortuna blandiretur, maximo ſtudio partis machinatio-

in pacem rapiebatur. Unde & cum Joannes Oxen- nes diſcu-

ſtierna ſubinde à Salvio argueretur nimio rigore tiuntur.

tractatus extrahere, aſperrimis literis eum increpuit, graviſſimas eo nomine rationes ipſi reddendas denuntians, quæ pallorem ac ruborem alternis vicibus ipſi incuſſuræ ſint. Qui tamen non ſine minis in delatorem maſculo, & intrepido reſponſo culpam moræ à ſe amoliebatur. Et privatim quidem ipſam potiſſimum movebat, quod in lubrico ſibi videretur verſari fœmina & improlis, quam diu tanti exercitus, quos ipſa præpediente ſexu

1648. regere non poterat, in aliena manu eſſent. Ac verſa uti ſolet belli alea decus apud exteros; & domeſticus forte ſtatus in ruinam iturus erat. Tum & bello continuando nervus rerum defuturus videbatur, Germania ubique exhauſta, & Gallico auxilio mox per inteſtinas turbas, quarum primæ ſcintillæ jam erumpebant, intercipiendo: nec ſufficientibus ſolius Sueciæ opibus, cujus publici reditus feliciſſimo quantumvis bello attenuati erant, præda in paucorum privatorum manus delapſa. Tum & pertæſus belli tam diuturni miles Germanicus, qui maximam partem Suecici exercitus faciebat, vix propinque pacis, præmiorumque ſpe in officio continebatur, precario fere ducum imperio inter eos, qui non tam Sueciæ, quam patriæ ſuæ, ſibique bellare ſe judicabant; quos facile caſus aliquis ad exuendum plane obſequium externare poterat. Denique & Ordines Germaniæ, quorum patientiam hactenus ſpes ſtabiliendi ſui ſtatus utcunque aluerat, poſitis inter ſe controverſiis facile in deſperata conſilia ruituri metuebantur, ubi perſpectum fuiſſet, bellum jam unice ob emolumenta exterorum, & lacerandæ Germaniæ geri. Sane tunc concluſa pace ultro evaneſcebant machinationes, quæ hactenus adverſus Sueciam agitatæ fuerant, quarum ſumma huc redibat: Cæſar Hiſpanusque, ac multi opulenti in Hollandia mercatores cumprimis Amſtelodami poſt publicatam cum Hiſpanis pacem terra marique vires Reginæ in Suecia ac Livonia diſtrahere meditabantur; Roſtochio quoque per validam manum repente in poteſtatem redacto, ut Suecicus exercitus è Superiore Germania ad oram maritimam traheretur. Tentabatur Brandeburgicus & Curlandus, ut è Boruſſia, & Curlandia Livoniam peterent. Brandeburgico ſummum armorum regimen per utrumque Circulum Saxonicum offerebatur, ut Suecos in Pomerania, Meclenburgica, & Bremenſi ditione invaderet. Mittendi quoque erant, qui Moſcum, Danum, Polonumque in partes traherent; tum & Colonienſi Præſuli, ac Hollandis protectio totius Weſtphaliæ deſtinabatur. Certe ex mandatis Pegnerandæ in Batavos abeuntis, quæ Suecis per Servientum communicabantur, adparebat, de duplici fœdere tractare ipſum juſſum, uno ad defenſionem Belgicarum Provinciarum, altero ad protectionem Circuli Weſtphalici, qui munimenti vicem Hollandiæ præſtaret; in quorum utrumque Cæſar, in poſterius Colonienſis, Brandeburgicus, & Neoburgicus pertrahendi ſint. Tum ut Hollandi Landgraviam permovere laborent, quo ſeorſim cum Cæſare tranſigat. Et quia Sueciæ potentia in mari Baltico indies gliſceret, Danum & Hanſeaticos ſolicitandos, ut cum Belgis ad vindicandam ejus maris libertatem conſpirent.
28.Jul. Nec abnuebat Brandeburgicus Legatus Fromholdus, cum Salvius ea de re ſermonem injeciſſet, Electorem acriter tentatum, oſtentata in prœmium tota Pomerania. Enimvero eundem ab his conſiliis abhorrere, quæ ſive ſuccedant, ſeu minus, ditionem ipſius bellantibus interjectam ruinæ involutura ſint. Suadebat tamen pacem feſtinari velut efficaciſſimum medium, quo deſtinata iſta infringi queant: ſimul probabat, Reginæ curæ fuiſſe, ut Brandeburgico, Luneburgicis, Meclenburgico, Bavaro ſatisfieret, qui alias conſilia cum Sueciæ hoſtibus juncturi fuiſſent. Qui nunc, cum in hac pace commoda ſua vertantur, omiſſis ancipitibus conſiliorum ad maturandam pacem junctis animis incumbant.

§. 166. Perlecto Pacis Inſtrumento ſtatim de Ratificatione ſermo injectus eſt, Cæſareis & Ordinibus Imperii contendentibus, ad majorem Germaniæ ſecuritatem Ordinum quoque Sueciæ, aut ſaltem Senatus Regni ratificatione opus eſſe. Id quod pace inter Cæſarem & Danum factum. Nam ſi forte poſt obitum Reginæ ad electionem res redeat, incertum eſſe, num ſucceſſor hac pace teneri velit. Et quia Ordines Imperii ſimul cum Cæſare ſubſcribant, par eſſe in Suecia idem fieri. Unde poſtulabant ratificationi præſenti hanc conditionem addi; ut proximo Conventu Ordinum Regni hæc pax firmetur. Enimvero demonſtrabant Legati Suecici, in Suecia moris non eſſe, excepto ſi cum Danis negotium ſit, ab alio præter Regem ejusmodi concluſa ſubſcribi. Unde à Regina poſtulatum haut iri, quæ ipſius eminentiæ fraudi ſint. 1648. De ratificatione Pacis.

§. 167. Inſtabant deinde Ordines apud Suecos, ut tranſactis nunc omnibus majoris cautionis ergo ſubſcriptio ſuſcipiatur; ad quam Cæſarei parati ſint. Sed monuerat Servientus, omnia, quæ ſpeciem diviſionis inter Reges habeant, declinanda: ac eam præcipuam fuiſſe cauſam, quare Cæſarei præter ſolitum tam faciles Suecorum poſtulatis ſe nunc exhibuerint, ut hos ad Galliæ commoda negligenda pellicerent. Eoque Suecici tanto magis Gallicos tractatus abſolvi hortabantur, quo utraque pax ſimul quamprimum ſubſcribi poſſet. Sed à Cæſareis proponebatur, ut in exemplo à ſe Suecis tradendo Cæſaris duntaxat & Imperii in pace comprehenſi fœderati, Reginæ autem ſocii in eo, quod ab ipſis expectarent, exprimerentur: tum ut Cæſareum Inſtrumentum à ſe ſolis, Suecicum ab ipſis obſignaretur. Reſponſum à Suecis; rem jam conventam mutationem non admittere. Diſputabatur quoque, num utrinque Legatorum Plenipotentiæ ſub finem Inſtrumenti adjungendæ ſint? Id quod Sueci circa id, quod à Legatis ſubſcribendum erat, conveniens judicabant. Sed ut eædem Inſtrumento ratificando inſererentur, ſuperfluum viſum. Id Serviento datum, ne Inſtrumentum Pacis membrana deſcriptum prius ad Reginam tranſmitteretur, quam Gallica quoque pax perfecta foret. Cæterum quam grata iſthæc pax Cæſareis fuerit, vel inde colligere licet, quod Cranius congreſſu publico jactare non dubitaret: ſe læto quidem animo ad hunc conventum acceſſiſſe; ſed ſi negotium, prout nunc ſe habeat, concludatur, illæſa conſcientia diſcedere hinc non poſſe. Ex ejusdem interceptis literis patebat, Cæſareis ſpem fuiſſe, articulum de militari ſatisfactione in commodum ſuum vertere, & per iſtum Ordines Suecis avellere. Quæ ſpes cum falleret, illis horum poſtulata annuentibus, ac Suecis reliquarum controverſiarum deciſionem ad Ordines rejicientibus, manifeſte obſervatum fuerat, quam repugnante animo ad concluſionem deſcenderent. Quam cum defugere non poſſent, in Gallicis dein tractatibus Ordines turbare omni modo ſatagebant. Sueci ſubſcriptionem in Gallorum gratiam differunt. 29.Jul. Cæſareis invitis pax concluditur. 23.Jul.

§. 168. Supra monitum, Ordinibus placuiſſe, ut Gallica pax ſimul cum Suecica, dum negotiatio fervet, Oſnabrugæ abſolveretur. Id quod & Serviento Oſnabrugæ tunc agenti, etſi iſti tractatui Monaſterium deſtinatum fuerat, vehementer arridebat. Suo quippe Regi proficuum fore, ſi Ordines circa negotia Gallica certi quid concludant, & hoc modo Germanica pax ab Hiſpanica ſeparetur. Idem Ordinibus demonſtrabat, ipſos ſemper verbis teſtatos, ſua magis quam Galliæ intereſſe, ne Cæſar & Auſtriaca Domus pro lubitu Gallici tractatus Oſnabrugæ ſuſcipiuntur.

1648. Germaniam bello implicitam tenere queat. Sueci quoque confirmabant, opinionis ſuæ falſos fore, qui credant, Reginam abſque Gallia pacem facturam, eoque Ordines incitabant, ut non minore ſtudio Gallicam pacem expediant, eodem fine operam ſuam large polliciti. Contra Cæſarei (Cæſarei reluctantur.) manibus pedibusque obniti, ac non niſi Monaſterii eos tractatus ſuſcipiendos contendere, velut loco iſtis deſtinato. Unde & Volmarus Suecico (31. Jul.) Inſtrumento perfecto Oſnabruga Monaſterium digreſſus eſt, dejerans Oſnabrugæ nihil ſe ad rem conferre poſſe, ſed Monaſterii una cum Collegis, ut omnia ex æquo tranſigantur, incubiturum. (Ordines probant.) Hoc tamen non obſtante Ordines nullo contradicente decernunt Oſnabrugæ apud Suecos, & Servientum manere, & quæ adhuc in Gallico Inſtrumento reſtarent quantum detur decidere. Ideo autem Monaſterium averſabantur, quod Pontificis Nuntius ibi ageret, paci Germanicæ quantum poſſet ſemper obluctatus, factioque Auſtriaca & Hiſpanica, quæ eandem averſabatur, ibi prævaleret; tum hærentes ibi Ordines Cæſari, ac Pontifici addicti, quos Oſnabrugici ſchiſmaticos vocitare ſueverant, opibus tenues, numero validi, Suecicam pacem in dubium traherent. Eo major autem ſpes erat, Cæſarem nolentem volentem ad probanda iſta acta compelli poſſe, quod Bavarus decreviſſet, Cæſare eadem abnuente copias ſuas ab hoc ſeparare, illumque ſolum inter (2. Aug.) prævalentes tunc Regios exercitus deſtituere. Id igitur Legatis Cæſareis Monaſterii agentibus per literas ſignificant, temporis diſpendium, & moram pacis ita neceſſariæ cauſati, ſi tam crebro hinc inde proficiſcantur. Simul rogabant, expenderent incommoda ex mora iſthac, & tractatus Monaſterium translatione oritura, & quamprimum ipſi Oſnabrugam accederent, Ordinesque Monaſterienſes ad idem faciendum permoverent.

(Cæſarei proteſtantur. 5. Aug.) §. 169. Enimvero Cæſarei multis verbis demonſtrabant; mandatis ſe deſtitui: Mediatores offenſam inde contracturos. Suecos pollicitos, pace ſua perfecta junctim Monaſterium componendis Gallicis rebus ituros. Hiſpanos, Burgundos, Lotharingos Oſnabrugam pertrahi ſe haut paſſuros, quorum cauſa circa Gallicam pacem præteriri nullo modo queat: magnam Ordinum partem Monaſterii hærere. Eas ob cauſas Cæſarem aliquoties vetuiſſe, ne in translationem Gallici tractatus Oſnabrugam conſentirent. Tum repugnare id conventioni præliminari ab omnibus ratihabitæ, ex qua ſingulis quorum interſit jus quæſitum fuerit, & circa quam nihil ſine omnium conſenſu mutari queat. Servientum haut pacis ſtudio Oſnabrugam veniſſe, ſed ut objectis poſtulatis ſuis Suecicos tractatus moretur, ac ab Ordinibus noxia Germaniæ decreta exprimat. Alias ipſum hanc mutationem in diminutionem Regis ſui cedentem, huic nunquam probaturum. Sane Suecos præterito anno ſuper ſatisfactione Monaſterii agere noluiſſe. Haut laxiore temporis ſpatio opus fore, ſi Oſnabrugenſes Monaſterium, quam ſi Monaſterienſes Oſnabrugam eant. Nec perſuaſum ſibi Oſnabrugenſes id ſibi ſumturos, ut Cæſareis & Monaſterienſibus inauditis ſua placita velut dictatoria decreta obtrudere velint, in quæ ſibi pedibus ſit eundum; præſertim cum de eminentia Cæſaris, Auſtriacæ Domus, aliorumque altioris dignationis Ordinum cauſa agatur, de qua ipſis inſciis atque inauditis quid decernere plane inane ſit. Denique pacem Germanicam durabilem non fore, ni ſimul cum Hiſpanis pax ineatur. Unde Serviento incumbere ocyus Monaſterium ſe conferre, ubi adſint, quibuscum de pace tractandum ſit; niſi falſi arguere velit famam à fœderatis Regibus ſtatim ab initio præliminaris negotiationis tota Europa ſparſam: ſibi cordi eſſe pacem communem Orbi Chriſtiano reſtituere. Venirent igitur Ordines Monaſterium cum Serviento: interim rem in integro tenerent, ut Monaſterii omnia juſta forma peragi poſſint. Si ſecus fiat, nomine ac juſſu Cæſaris teſtari iis, quæ ſuper Gallica pace Oſnabrugæ tranſigenda ſint, ſe nolle teneri. Simul apud Mediatores proteſtationem interpoſitum iri, à Gallia præliminare pactum violatum.

§. 170. Sed & Ordines Monaſterienſes ſolenni (Ut & Ordines Monaſterienſes. 4 Aug.) proteſtatione edita Oſnabrugicos arguebant à placito tractandi & conſultandi modo multifariam diſceſſiſſe, non in materia duntaxat Gravaminum, ſed & aliis negotiis primariis, novis magnique momenti cauſis ſubinde admixtis, unice in emolumentum Suecorum, & paucorum Ordinum placitum. In ipſo conſultationum curſu complures cauſas communes ſeparatim à paucis tranſactas; ab uno articulo ad alterum è præſcripto Suecorum aut paucorum libidine diſceſſum, ac communem Germaniæ pacem ſub nomine univerſorum Ordinum, contradicentibus licet Monaſterienſibus, ac quibusdam Oſnabrugenſibus, concluſam. Sua ſuffragia haut admiſſa, aut numerata, niſi qua uni aut alteri proficuum id fuerit: communicationem non juſto tempore, ſed ſero & cauſa jam vulnerata, ac peracta factam, aut plane intermiſſam. Paucos quosdam de ſalute Imperii in contemtum aliorum cum exteris auſos tranſigere vocabulum univerſorum Ordinum ſibi arrogare; Cæſaris autoritati in conſpectu ipſius Plenipotentiariorum præjudicare, cæteris Ordinibus pluribus numero tributa imponere, per aſſignationes hoſtium libidini eosdem exponere, executionem, & aſſecurationem perpetuam paciſci, denique Gallicos tractatus Oſnabrugæ perſequi, nulla urgente neceſſitate, aut legitima cauſa. Poſt exagitatas inde ab Oſnabrugenſibus adductas rationes addunt: ideo adverſus injuſtum hunc, in Imperio inauditum, in Præliminaribus vetitum, à Cæſare improbatum agendi modum proteſtari, ac ſuis ſuperioribus jura ſua reſervare, pernicioſisque conatibus meliori modo contradicere: ac, ſi è periculoſo hoc agendi modo paci mora injiciatur, ſe extra culpam malorum inde provenientium fore. Acerbam hanc proteſtationem ſubſcripſerant Auſtriacus, Burgundus, Magiſter Ordinis Teutonici, ex Epiſcopis Oſnabrugenſis, Mindenſis, Verdenſis, Veſontinus, Halberſtadienſis, Aichſtadienſis, Argentoratenſis, Auguſtanus, Hildeſienſis, Paderbornenſis, Ratiſponenſis, Paſſavienſis, Monaſterienſis, Leodienſis, Virodunenſis, Curienſis; è Prælatis Hirſchfeldenſis, Campodunenſis, Murbacenſis, Luderenſis, Elvvangenſis, Berchtolsgadenſis, Stabloënſis, Corveianus: Comites inſuper Suevici, & è Civitatibus Auguſta, Uberlinga, Rotvvila, Dunckelſpula, Biberacum, Ravensburgum, Gemunda, Kaufbeura, Offenburgum, Pfullendorfum, VVangena, Gengenbacum, VVeilerſtadium, Cellæ ad Hammersbacum, Buchornum, Buchovia ad lacum Federſee dictum. Ingens numerus; quorum tamen ſuffragia pleraque per Franciſcum Wilhelmum Oſnabrugenſem Præſulem, Adamum Adami, & Leuxelringium factionis iſtius anteſignanos expediebantur, quos Trium-

1648. Triumvirorum vocabulo cæteri indigitare ſueverant. Ita proteſtatione inſuper habita Oſnabrugenſes deſtinatis ſuis firmiter inhærere deſiderio pacis, quam hac ratione acceleratum iri certo ſibi perſuaſerant; & cujus reſpectus aliis omnibus præponderare debebat, ritibus ac ſolennibus neglectis, quod hoc actu reliquorum Ordinum ſuffragiis, aliisque juribus in poſterum nihil deceſſurum ſit. Nec Evangelici ſolum, ſed & Catholici ibi præſentes ita ſentiebant, inprimis Moguntinus ac Bavaricus, qui præ cæteris magno fervore tractatus cum Serviento citra moram ſuſcipiendos inſtabant. Et quanquam initio oſtenderent, ſibi decretum ſuam duntaxat ſententiam ſuper pacis Gallicæ legibus exponere, ac negotiationem Monaſterienſem, digeſtis heic rebus præparare, non autem firmi quid decernere: poſt tamen longius progreſſi pacem concluſere, ac inſtrumentum in juſtam formam redactum apud directorium depoſuere.

Oſnabrugenſes deſtinatis ſuis inhærent.

Pax Gallica cum Ordinibus Oſnabrugæ adornatur.

§. 171. In titulo Cæſaris Servientus vocabulum *Semper-Auguſti* omiſerat. Sed oſtendebant Ordines, id ab antiquiſſimo tempore Cæſaribus tributum, cujus negatio in deminutionem Imperii redundatura ſit, non minus quam ſi Galliæ Regi titulus Chriſtianiſſimi ſubtrahatur. Non ſolum inter Cæſarem & Regem Galliæ nunc tractari, ſed & concurrere Ordines Imperii, quæ illæſo juramento, quo Cæſari & Imperio fidem adſtrinxerint, pacem ſubſcribere nequeant, ſi Cæſari uſitatus titulus adimatur. Franciſcum I. tractatibus cum Carolo V. anno 1526. & 1529. eum titulum ipſi tribuiſſe, qui tamen cum eodem non ut Cæſare, ſed ut Rege Hiſpaniæ tractarit. Ita Servientus heic Ordinibus ceſſit. Sed *Landgravii Alſatiæ* titulum admittere nullo modo voluit, quicquid rationum, aut temperamentorum Ordines proponerent. Judicabant hi, Ferdinando II. Iſtum detrahi non poſſe, quod eo vivo de cedenda Alſatia nondum actum ſit. Circa Ferdinandum III. difficultatem tolli poſſe, omiſſa cum aliis minoribus titulis Alſatia. Aliis ſcriptis & Inſtrumentis, ipſaque pacis ratificatione Cæſari ac Domui Auſtriacæ integrum fore eodem uti, præſertim cum non totam Alſatiam Gallo cedat, ſed aliquam ejus partem ſibi ſervet: contra Regem Galliæ, ut eundem Cæſari & Auſtriacis tribuat non teneri. Sed iſta adſpernabatur Servientus, cauſatus, Cæſareos jam Monaſterii eodem apud Mediatores ceſſiſſe. Ita ne in ipſo limine res hæreret, Alſatia è titulo Cæſaris delenda erat.

Landgravii Alſatiæ.

Pleraque ex inſtrumento Suecico in Gallicum transferuntur.

§. 172. Placebat hinc Ordinibus, quæ Imperium ſpectarent è Suecico in Gallicum Inſtrumentum transferri, ac de capite Amneſtiæ atque Gravaminum non niſi obiter in Gallico mentionem fieri. Idque Serviento arridebat, quod Galli negotia Catholicis parum grata tangere nollent.

Sueci ſe huic negotiationi interponunt.

§. 173. Sed maxima difficultas circa caput de auxilio Hiſpanis non ferendo, & ſatisfactione Gallica ſurgebat. Circa quod ut Salvius ſe inter Servientum & Ordines interponeret, hi iſtum binis ſolennibus Deputationibus invitabant; præſertim cum aliquot congreſſibus à Serviento nihil gratæ declarationis obtinere potuiſſent. Cui negotio Salvius, profecto tunc VViſmariam Oxenſtierna initio immiſcere ſe verebatur, ne forte haut meliore ſucceſſu heic, quam Belgæ circa tractatus inter Gallos & Hiſpanos, laboraret. Ac judicabat, magis placiturum Serviento, ſi ſociata cum ipſo opera Galliæ commodis incumberet. Sed quia Ordines multum fiduciæ in Regina repoſuerant, ac ipſe Servientus conſilio & ope ipſius utebatur, & cumprimis quia Sueciæ intererat Gallicas res prompte expediri, Ordinum petita abnuere non poterat. Accedebant quoque Reginæ mandata, quæ poſtulante Chanuto, ut Gallis circa decem Urbes Alſatiæ faveret, has quidem aliosque Ordines Gallicæ ditioni accedere nolebat, ut tamen res ex æquo & bono quamprimum componeretur optabat, cum ſolius nunc Galliæ cauſa bellum gereret. Unde Salvio injungebat, Serviento oſtenderet, ſe Gallis diutius adſiſtere non poſſe, niſi æquas cum Cæſare rationes admittant. Ne igitur ſpe auxilii Suecici poſtulatis ſuis pertinaciter inſiſteret. Cæſareis autem & Ordinibus diſerte denuntiaret, per fœdus Reginam Gallos deſtituere non poſſe, antequam his ſatisfactum fuerit: ut utrique ad æquam transactionem compellantur. Quanquam enim Cæſareis in anguſtum redactis bellum citra periculum videretur extrahi poſſe; cogitabat tamen Regina invidiæ magnitudinem, qua omnes ad ſiſtendos ipſius ſucceſſus incubituri erant, ſi fortunæ vela nimium laxaret, nec minus hujus vices verebatur, cujus arbitrio partam gloriam, ac commoda ſubducere tandem cupiebat. Cæterum Mazarinus ipſe cum per Roſenhanium Gallica negotia Reginæ commendaret, reliqua circa quæ nondum conventum erat, exigui momenti judicabat, modo id obtineretur, ne Cæſar Hiſpanis auxilium ferre poſſit. 1648.

De auxilio Hiſpanis non ferendo.

§. 174. Caput igitur de auxilio Hiſpanis non ferendo Ordines ad articulum de Aſſecuratione reſervare volebant, quo & ex indole ſua pertinebat. Sed Servientus ante omnia ſuper illo cautum ſibi volebat; eoque pervincebat, ut ſtatim poſt §. *Sit utrinque*, poneretur. Id quod Ordinibus perinde erat, cum eo non transacto reliqua omnia citra obligationem futura eſſent. Controverſia cum Lotharingo ad amicam compoſitionem, aut tractatum cum Hiſpanis rejiciebatur. Burgundiam judicabant numero Circulorum Imperii uti hactenus accenſendum, ut tamen Cæſar, Ordinesque Imperii univerſi & ſinguli non magis præſenti bello ſe immiſceant, quam antea motibus Belgicis ſe ingeſſerant. Inde diverſæ formulæ tam ab Ordinibus, quam Serviento concipiebantur, quarum cum nulla alteri parti ad palatum foret, Salvius demum, ut calamo manum admoveret, rogabatur. Qui id temperamentum inveniſſe viſus eſt, quod utrique parti ex æquo ſatisfaceret; & olim non minus Galliæ, quam Hiſpaniæ prodeſſe poſſet; quam utraque pars probabat. Et ſpes erat Ordinibus, Cæſarem hanc eo facilius ratam habiturum, quod per eandem pro Cæſare nunc obtinuiſſent, quæ Cæſarei Legati jam ante triennium remiſerant. Hi quippe tunc reſponſo ſuo ad Gallicam propoſitionem diſerte poſuerant; Cæſarem non ſolum ut Imperatorem Romanorum, ſed & velut Auſtriæ Archiducem omni auxilio Hiſpanis ferendo directe aut per obliquum in perpetuum renuntiaturum. Cum nunc Cæſari velut Archiduci Auſtriæ æque ac aliis Imperii Ordinibus in poſterum integra omnia reſervaſſent.

De Gallica ſatisfactione Ordinum declaratio.

§. 175. Enimvero difficilius expediebatur ſatisfactio Gallica. Quæ Cæſar Gallis eo nomine obtulerat, valida non erant, ni Ordines Imperii conſentirent. Quanquam autem hi, neque à Cæſareis requiſiti quo minus Galliæ ſatisfieret haut abnuerent; tamen cum de obſcuritate iſtius capitis complures Ordines graviter quererentur, univerſi horum cauſa ſuſcepta idem niſi certa ratione circumſcriptum admittere noluerunt. Id equidem Ordines facile probabant, ut Galliæ Rex

tres

1648. tres præſulatus, Metenſem, Tullenſem ac Virodunenſem, ſicut hactenus per integrum fere ſeculum, ita deinceps quoque poſſideret nulla ab Imperio dependentia; utque Cæſar omnibus Imperii in iſtos juribus renuntiaret, ac ſupremæ Galliæ poteſtati eoſdem traderet. Alſatiam autem & Suntgoviam cum præfectura Hagenoenſi malebant à Gallo feudi nomine ab Imperio recognoſci, uti Domus Auſtriaca hactenus fecerat; ſimul Regi titulo Landgravii Alſatiæ ſeſſionem & ſuffragium in Comitiis offerebant; teſtati haut eſſe in poteſtate Cæſaris jus, quod Imperio in Alſatiam competat, extraneo Regi alienare. Præterea in Alſatia complures Ordines, ac Nobiles Imperio *immediate* ſubjecti ſedem habebant, quorum aliquos Cæſarei ceſſa Gallis ea provincia, diſerte exceperant, cæteros ſilentio prætererant; metus erat, quod unius incluſio pro alterius excluſione haberi ſoleat, ne Gallia non nominatos in ſubditorum ſuorum cenſum revocaret. Cum autem ingens diſcrimen ſit inter Statum Imperii, & *Landſaſſium*, cumprimis Gallicum; caveri ſibi cupiebant Ordines, quorum intererat, ne iſti ſervitio ſubjicerentur: palam frementes, haut fas eſſe Cæſari etiam volenti, ipſos ad eam conditionem redigere. Sed & multi dabantur Ordines, qui tam à Landgraviis Alſatiæ, quam Epiſcopis trium Præſulatuum terrarum aliquid in feudum recognoſcebant, nec tamen iſtorum ſubditi erant. Nam in Germania non repugnat, eſſe Statum Imperii, & ſimul alterius Vaſallum: & in regulæ vicem apud iſtos jactatur; quod nudus nexus feudalis non faciat ſubditos, aut tribuat ſupremum jus territoriale. Metus tamen erat, ne Rex Galliæ inſuper habitis Germaniæ legibus in iſtos forte ſummi imperii jus ſibi arrogare inſtituat. Porro ſicut alii Epiſcopatus Germaniæ ab antiquo Juriſdictionem Eccleſiaſticam etiam extra ſua territoria in multorum aliorum Ordinum ditiones obtinuerant, ſalvo tamen horum jure Superioritatis: ita trium quoque iſtorum Præſulatuum Eccleſiaſtica Juriſdictio pertingeret; eoque diverſas ditiones, ac urbes ſub Gallicam ditionem pertraheret. Cui negotio triginta Ordines acerrime contradicebant. Denique in Cæſarea ceſſione Catholicæ Religionis mentio facta erat, diſſimulata Evangelica. Unde Evangelicis ſcrupulus injectus eſt, ne forte aliquando Gallus jus ſacra ipſorum immutandi invaderet. Cæterum Ordines quos intuitu Alſatiæ, aut trium Præſulatuum ea translatio tangebat, & qui periculum videbantur incurſuri, ni caput iſtud perſpicue conciperetur, hi erant; Epiſcopi Argentoratenſis & Baſileenſis; Principes ſeculares, Lucenburgicus, Lotharingius, Bipontinus, Veldentius, Lutzelſteinius, Wurtenbergicus velut Comes Mumpelgardenſis ob Harburgum & Reichenvveilenam. Tum Abbatiæ, Murbacum, Ludera, Andlavia, Monaſterium in Valle Georgii. Comites & Barones Naſſovio-Saræpontanus & Sarvverdanus, Hanovio-Buſvveilerianus, Comites Rheni & Sylvarum, Vinſtingani, Leiningani Daxburgenſes, Krichingenſes, Rixingenſes, Fleckenſteinii, Oberſteinii, Rappoltſteinii. Tum Argentoratum, & decem Urbes Imperiales ad Præfecturam Hagenoicam ſpectantes, magnusque numerus *immediatorum* Nobilium. Hi igitur, & eorum nomine univerſi Ordines Imperii in Gallicam quidem ſatisfactionem; ac imprimis in ceſſionem trium Præſulatuum conſentiebant, ea tamen lege, ut Rex non plus, quam ante hoc bellum obtinuerit, eo nomine ſibi arroget, nec obtentu juriſdictionis Eccleſiaſticæ, dominii directi juris feudalis, aut ullo alio colore juriſdictionem aut imperium extendere inſtituat in illa bona, quæ Ordines Imperii & Immediata Nobilitas à dictis Epiſcopatibus hactenus in feudum agnoverint, aut deinceps agnituri ſint. Tum ut ſub ceſſione Alſatiæ, Suntgoviæ, & Præfecturæ Hagenoicæ non plura intelligantur, quam quæ antea ad Domum Auſtriacam ſpectaverint, & ab eadem jure cedi potuerint; nec ea ceſſio ulli ex Ordinibus Imperii, aut immediata Nobilitate circa libertatem, immediatam ab Imperio dependentiam, jura, ac bona fraudi ſit. Denique ut Ordines provinciales Landſaſſii, ac ſubditi ceſſarum provinciarum jura, ac privilegia, eorumque uſum ac exercitium circa ſacra & civilia juxta præſentis pacis conventa illibata retineant. 1648.

Servienti ſententia.

§. 176. Aſt Servientus quæ de Alſatia in feudum ab Imperio recognoſcenda proponebantur, adſpernari haut videbatur, quod Gallis anſa inde futura eſſet inter conſultationes in Comitiis deſtinata Auſtriacorum diſturbandi. Nunc tamen eam rem tangere haut opportunum judicans, ut eadem ad proxima Comitia rejiceretur, tolerabat. De cætero declarationem Ordinum plane repudiabat. Jam de ſatisfactione Gallica inter Cæſarem & Gallos ante biennium tranſactum à Secretariis utrinque eam formulam ſubſcriptam, apud Mediatores depoſitam, Regi tranſmiſſam, & ab eo probatam; nec ex eo tempore à quopiam in dubium tractam. Unde penes ſe non eſſe aliquam heic mutationem admittere, quod utraque pars contrahentium clauſulæ, *ſalvo jure addendi, minuendi, mutandi*, renuntiaverit. Si illa quæ Ordines vereantur, ea formula non exprimantur, quid opus eſſe nodum in ſcirpo quærere? Sed ſi expreſſe eadem contineantur, Cæſarem appellarent, ac indemnitatem ipſum poſcerent. Venditionem rei alienæ eſſe jure validam, ſed venditorem teneri domino ad æſtimationem, & id quod intereſt. Si Cæſar ut hoſtis ejuſmodi ſatisfactionem Gallis dederit, Ordines velut amicos eo nomine nihil invidiæ concepturos. Quæ ipſe cum Collegis ſuis obtinuerit, ſe ſolum condonare non poſſe. Multos ſibi æmulos in aula eſſe, qui hac occaſione exitium ipſi ſtructuri ſint. Si Ordines inter ſe declarare quid circa id caput velint, in ipſorum arbitrio id ſitum; ſe nec prohibere id poſſe, nec probare velle. Ejuſmodi declarationem nec accepturum, nec daturum.

Cæſareorum declaratio.

§. 177. Cæſarei cum eo ſuper negotio ab Ordinibus appellarentur, quæ de Alſatia Gallis in feudum danda movebantur, ſuo loco relinquebant: quod ſibi haut conſtaret, num id Gallis placeat. Nam ante biennium, cum eadem ipſis hac lege offerretur, acceptare noluiſſe. Nec obſcure innuebant, malle ſe modum jam conventum perſiſtere, quod ea provincia aliquando facilius hac ratione recuperari queat. De cætero oſtendebant, ita caute Monaſterii in ceſſione unius & alterius ditionis à ſe actum, ut nulli Ordinum præjudicii aut moleſtiæ quid conciliaretur. Omnia ſe huc direxiſſe, ut quiſque tuto ſua retinere, ac immediato ſtatu gaudere queat. Nec Gallis in Alſatia plus dediſſe, quam quod Domus Auſtriacæ fuerit. Et quanquam non omnia ipſa conventione exprimantur, in protocollis tamen omnia clare exponi, ad quæ merito recurrendum, & plenior inde informatio petenda ſit. Gallos quidem crediſſe, magnum quid à ſe obtentum: ſed cum ſuper concedentium

mente

1648. mente declaratum fuiſſet, Alſatiam non alio modo, quam ab Auſtriacis poſſeſſa ſit, & quouſque hujus jura ſe extenderint; traditam; Ordinibusque Imperii ſua jura reſervata; iſtis hac ſatisfactione haut contentis Philipsburgum adjiciendum fuiſſe.

Et artes. §. 178. Cæſarei porro hac difficultate uti conabantur ad cœptam Oſnabrugæ cum Gallis negotiationem Monaſterium pertrahendam. 11.25. Aug. Inprimis ſemel atque iterum Collegium Civitatum tentabant ob decem Urbes Alſaticas præ cæteris Ordinibus ægrum, oſtenſo, quantum periculi iſtis enormi Gallicæ ſatisfactionis interpretatione creetur. Gallos id agere, ut decem illas Urbes ſibi ſubjiciant. Eo facto Argentoratum, quod præcipue petatur, obſidio velut cingi, demum exitio involvendum. Ne à ſuperioribus Ordinibus illudi ſibi patiantur, quibus Urbium commoda parum curentur, qui acrius pro uno ſuorum colonorum contendant, quam pro decem Urbibus. Unde poſtulabant, conſultationibus Oſnabrugæ abſtinerent, ac Monaſterium abirent: ſe ſtatim eodem ſecuturos. Hoc modo votum ipſarum deciſivum inſigniter ſtabiliri: ac de Cæſare, quem ea res non minus tangat, egregie merituras. Eſſe è Superioribus Collegiis, qui facto ab ipſis initio ſtatim abituri ſint. Et ſane Ordines declarationem ſuam uſque adeo à Serviento rejectam in ſui deminutionem & contumeliam accipiebant. Sane adeſſe illum heic ut ſecum tractet; ac uti merito ipſum audiant, ita ſe viciſſim ab eodem audiendos. Saltem ſuam declarationem ab ipſo acceptari, & in aulam transmitti poſſe, quicquid poſt ibi ſuper eadem decernatur. Ac forte quorundam diſceſſu reliquorum conſultationes inanes fuiſſent redditæ, ni Salvius, & Biœrnclovius opera ſua interpoſita rem ita demum compoſuiſſent, ut articulus ſatisfactionis Gallicæ prout ante biennium conceptus fuerat, Inſtrumento Pacis citra mutationem inſereretur, & Servientus ab Ordinibus factam declarationem neque admitteret, neque ipſe aliquam exhiberet. Ut tamen Ordines haut mutata ſententia decernerent, ſe quidem pacem cum Serviento juxta formulam ſatisfactionis jam conceptam ſubſcripturos; declarationem tamen ſuam ſub id tempus ipſi Regi transmiſſuros, ac ſcripto denunciaturos, ſe hoc & non alio modo in eam ſatisfactionem conſentire. Id quod Servientus non magis prohibere poterat, quam Ordines illum adigere, ut vel declarationem ipſorum probaret, aut acceptaret.

Suecorum interpoſitione res componitur.

Servientus cum Ordinibus pacem concludit. §. 179. His difficultatibus victis, ac reliquis facile expeditis ab Ordinibus Oſnabrugenſibus cum Gallis pax concluſa eſt. Sed quia in hanc neque Cæſarei Legati, nec qui Monaſterii hærebant Ordines conſenſerant, quid cum hiſce ſuſcipiendum eſſet haut omnium eadem erat ſententia. Major pars cenſebat, utrumque Inſtrumentum Oſnabrugæ ſtatim ſubſcribendum, inde Monaſterium abeundum, & Cæſareis, Monaſterienſibusque Ordinibus, ut & ipſi ſubſcribant, eadem exhibenda. Id ſi faciant, rem expeditam eſſe. Sin abnuant pacem haut eo ſecius inter fœderatos Reges, & qui ſubſcripſerint Ordines perficiendam & executioni dandam; ita ut ſinguli horum vi articuli de Executione ditiones ac loca ſua recuperent, deinceps omnibus belli moleſtiis immunia futura, etiam ubi Cæſar ipſiusque adhærentes in armis permanſerint, adverſus quos Regii bellum perſecuturi ſint. Atque id conſilium à Bavaricis profectum eſt, qui magnam partem Ordinum, & totum fere Senatum Principum in ſuam ſententiam pertraxerant, quibus hæc breviſſima videbatur via Bavariam belli malis eripiendi. Contra Brandeburgici, Wurtenbergici, & quidam è Senatu Principum, tum omnes Urbici cenſebant, Gallicis rebus jam cum Serviento adornatis Monaſterium eundum, ac Cæſareis & Ordinibus ibi quid actum ſit, & quas ob rationes aperiendum, eosdemque ut acta probent amica ratione permovendos; ne Cæſareis, qui à pace abhorrere credebantur, probabilis cauſa præberetur ſuper contemtu querimonias movendi, & tractatus abrumpendi, aut ſaltem extrahendi. Quæ ſententia demum poſt bidui diſceptationem prævaluit, præſertim cum animadverſum eſſet, Regiis pacem ab Ordinibus duntaxat probatam cordi non eſſe, nec ad executionem ipſos hac lege progreſſuros, eoque Ordines fructu pacis haut gaviſuros. Credebatur autem Cæſareos idoneam rationem haut inventuros, quare à probandis cum Serviento conventis ſe ſubtraherent. Nam & negotia Imperii Suecico Inſtrumento probarant: & ſatisfactionem Gallicam ante biennium ſubſcripſerant, niſi quod nunc Ordines ad Regem Galliæ literas dare decreviſſent, qua lege ipſi in eandem conſentiant. Denique caput de auxiliis reciprocum erat, & utrique parti æquum; & ea, qua nunc conceptum erat, forma non minus Cæſari, quam Gallis commodo cedere poterat. Unde inter ſe decernebant Ordines, quæ Oſnabrugæ cum Serviento transegerant, Monaſterii adverſus Cæſareos tueri. Quia autem hac ratione ſubſcriptio tunc ſuſcipi non poterat, alia via diſpicienda erat, qua caveretur, ne inopina aliqua armorum converſione contingente, quæ nunc convenerant, retractarentur. Quo fine proponebatur, Inſtrumentum, involucro ab utrinque Legatis obſignato, apud Moguntinum Directorium deponendum. 1648. 23.24. Aug.

Inſtrumentum apud Moguntinum deponitur.

Salvius certo modo conſentit. §. 180. Placebat id Salvio, ut tamen nonnulla, quæ neceſſaria videbantur, ſibi reſervaret, ac nominatim, ut Ordines prout receperant ad Cæſarem ſuper exulibus Bohemicis, & Auſtriacis diligenter ſcribant; tum ut de Haſſici militis ſatisfactione, & ſuſtentatione uſque ad exautorationem tranſigatur, ac in gratiam Landgraviæ clauſula *Quatenus* deleatur; tum antequam ad ſolennem pacis ſubſcriptionem procedatur, amica transactio ſuper vectigali Viſurgino ſuſcipiatur; & præter alia atteſtata jam poſtulata, unum ſuper Pirmonda exhibeatur. Inſuper & de alimentis copiarum, quæ forte ante hiemem in Sueciam trajici non poſſint, & de ordine circa executionem Pacis obſervando prius tranſigi ſtipulabatur; de quo Regina, & Carolus Guſtavus Palatinus monuerant. Hic enim cum articulum de Executione paulo confuſius conceptum animadvertiſſet, ne forte è Reginæ parte quædam non è convento impleta argui poſſent, neceſſarium judicabat, iſtum articulum clarius & diſtinctius digeri. Scilicet ut poſt ſubſcriptum utrinque Inſtrumentum Pacis intra duos menſes à ſubſcriptione numerandos, poſſeſſione exuti ex capite Amneſtiæ & Gravaminum reſtituantur: captivi utrique dimittantur; octodecim tonnæ auri præſentis pecuniæ in æraria Circulorum conferantur; inter Ordines ac milites ſuper ſolutione aſſignatarum duodecim tonnarum conveniatur; denique apud exercitus & præſidia ad militis exautorationem & deductionem omnia prout opus ſit diſponantur. Ratificationes interim allatas, ſi non ſtatim invicem permu-

1648. mutentur, tantiſper inter fidas manus deponendas, quoad militis ſtipendia exſolvantur, iidemque poſt partim dimittantur, partim in Sueciam deſtinentur, ac oppida iis, queis ex pace debentur, reſtituantur. Quanquam enim Ordines voluerant, ut ratificationum permutatio, ſtipendiorum ſolutio, ac militis exautoratio, tum præſidiorum deductio pari paſſu fierent: rem tamen curate conſiderantibus adparebat, actiones iſtas dicto ordine ſuccedere ſibi debere. Unde paci conſentaneum videbatur inter duces utrinque conveniri, qua ratione poſtremæ iſtæ actiones commodiſſime ſuſcipiendæ forent. Et judicabatur certis diebus certas legiones hinc inde exautorandas, ac certa oppida hinc inde evacuanda: qua ratione omnia citra confuſionem expediri poſſe. Atque hæc monita Carolus Guſtavus Salvio tranſmiſerat; qui iſta Cæſareis ac Ordinibus prælegebat, ut eadem probarent, poſtulans.

Ut & Servientus. §. 181. Aſt Servientus aliam remoram injiciebat, dum liberum exercitium Romanorum ſacrorum per Inferiorem Palatinatum pervincere contendit. A Cæſareis cum ipſo & Collegis opera Sequeſtrium Monaſterii annum abhinc ita conventum, utrinque ſubſcriptum, ac typis poſt vulgatum in omnium notitiam perveniſſe, cui & nemo contradixerit: alias ſe difficultate mota à Rege ſuo alia mandata fuiſſe petiturum. Oſtendebant contra Ordines, Monaſterii actis conſenſum Evangelicorum abfuiſſe, eoque vim obligandi illis deeſſe; cum illi huic negotio tranſigendo haut adhibiti ſint, quorum maxime interfuerit. Tum & pacta poſteriora derogare prioribus. Quantumvis igitur allegata conventio Monaſterienſis in gratiam Catholicorum à Cæſareis ita concepta fuerit: hos tamen contraria conventione ab ea diſceſſiſſe, dum in Suecica tractatione id reſervatum remiſerint. Et Servientum ſemper profeſſum, Palatinam cauſam ad verbum ita manſuram, ſicut in Suecico Inſtrumento extet. Sed nihil hiſce rationibus apud Servientum proficiebatur, qui & abrupturum ſe tractatus jactabat, & neque Suecos, neque Ordines Evangelicos ſuo Regi leges heic ferre poſſe. Unde Ordinibus demum ad Salvium confugiendum erat: qui præter alia Serviento demonſtrabat: Ad Regem Galliæ nihil 4. Sept. ſpectare, qua ratione Ordines Germaniæ circa ſacra inter ſe tranſigant: quin ipſum ex fœdere cum Sueciis icto teneri id agere, ut res in ſtatum anni decimi octavi in ſacris & civilibus reponantur: alias præter Suecos Angliam, Hollandiam, Helvetios, & omnes Evangelicos in Germania à ſe alienaturum. Quod ſi pertinaciter hiſce inſiſtat, & Evangelicorum conditionem deteriorem facere conetur, quam ipſi Cæſarei voluiſſent, durius fatum ipſum manere, atque Avauxium, qui per intempeſtivum Religionis Zelum convenienda tantum difficilia reddiderit, cum ipſe jam conventa infringere inſtituat. Sed ne iſta quidem Servientum movebant. Unde Salvio cum Evangelicis viſum, quia Moguntinum Directorium ante annum Evangelicis inſciis hunc paragraphum impreſſæ Pacis formulæ inſeruerat, & ex parte huic impedimento anſam præbuerat, iſtud & Catholicos cum Serviento committere; quod ſperarent, ſi ipſi peterent Suecico Inſtrumento inhæreri, hunc nihil difficultatis amplius moturum. Quia igitur Catholici non minore pacis deſiderio, quam 5. Sept. Evangelici tenebantur, rem mox apud Servientum eo deduxerunt, ut declararet, ſe poſtulato illorum locum daturum, ſi ejuſmodi temperamentum proponatur, ut ne iſta res apud Regem ſibi fraudi ſit. Unde tandem in hanc clauſulam ſalvatoriam conſenſum fuit: *Cum ex parte Statuum Imperii remonſtratum fuerit, quod Cæſareani, Suecici, & Statuum Legati utriuſque Religionis aliter circa hunc §. Exercitium, tranſegerint, & inter ſe convenerint, ut debeat omitti, propter defectum autem mandati Legatus Gallicus nunc conſentire non poſſit, ideo recepit, ſe rem relaturum Regi Chriſtianiſſimo.* Hanc clauſulam Servientus ad oram Inſtrumenti ſui ex oppoſito controverſi paragraphi adponi patiebatur, addito promiſſo, Regi ſuo fideliter rationes repræſentaturum, ob quas paragraphus iſte ſit omittendus. Tum & Ordines tam Catholici, (qui agnoſcebant, ſemel ſe in omiſſionem iſtius paragraphi conſenſiſſe, quod retractare nolint,) quam Evangelici teſtabantur, quicquid Rex declararet, Suecicam formulam inviolabiliter manſuram. 1648.

§. 182. Aſt Cæſarei proteſtatione interpoſita obſignationi, & depoſitioni Inſtrumenti Gallici interceſſere; teſtati nec ſe in id conſentire poſſe, nec Monaſterienſium libero ſuffragio hac obſignatione præjudicare velle. Addebant tamen, Suecicum Inſtrumentum utique ratum fore, ſive iſti conſentiant, ſeu minus. Eidem tamen Suecico Inſtrumento clauſulam declaratoriam ſubnectebant de Rege Luſitaniæ, quod neminem alium Luſitaniæ Regem agnoſcant, quam Philippum IV. Regem Hiſpaniarum. Ita demum utrumque Inſtrumentum, Gallicum quidem à ſolo Serviento, Suecicum autem à Cæſareis & Salvio obſignatum, Moguntinorum fidei credebatur. Cæſareorum ſententia. 5 Sept.

§. 183. Inter hæc tractatus inter Gallos Hiſpanoſque plane quieſcebant, Serviento Oſnabrugæ agente, quo Brunus, qui ſolus ex Hiſpanicis Legatis ſupererat, accedere abnuebat. Cæſarei teſtabantur, Cæſari gratum fore, ſi Legati Suecici Mediatione ſuſcepta una cum Veneto rem ad optatum finem deducant. Nec ab hoc negotio Sueci abhorrebant. Servientus ex Pegnerandæ diſceſſu anſam arripiebat Hiſpanos arguendi, velut à pace abhorrentes, quod iſto digreſſo nemo eſſet, cui facultas foret cum ipſo Hiſpanicam pacem concludendi. Id quod Brunus inficiabatur, qui ut idoneam agendi facultatem ſibi eſſe demonſtraret, publice procuratorii ſui deſcribendi copiam faciebat. Nec procul abeſſe Pegnerandam, qui ſtatim reverſurus ſit, ſi propior boni ſucceſſus ſpes allubeſcat. Et credebatur negotium inter Gallos & Hiſpanos hautquidquam deploratum eſſe, ac circa rem ipſam pleraque conveniſſe, controverſiam fere circa modum reſtituendi reſtare. Nec eo minus adparebat, neutris curæ eſſe, ante exitum hujus expeditionis pacem concludere. Et inprimis Hiſpani motus internos Galliæ captabant ſimul, fovebantque. Et tamen Hiſpanus ipſe parum aberat, quin malo, quod Gallo ſtruebat, obrueretur. Nam conſpiraverant adverſus Regem multi proceres, quem è medio tollere, ipſius filiam unicam in Luſitaniam abductam filio Regis Luſitaniæ deſpondere, & omnia ejus Regna inter ſe dividere agitabant. Iſtæ machinationes quinque dies antea, quam executioni dandæ forent, hoc modo proditæ ſunt. Unus è præcipuis conjuratorum, juvenis illuſtri proſapia, tenui re ambibat puellam nobilem pari ſtirpe ac paupertate. Quæ cum è proco ſuo ſcire cuperet, quibus mediis dignitatem & ſumtus matrimonii tolerare vellet, hic ſecreto de conſpiratione detegebat, ac brevi Regiam ſibi fortunam deſtinatam. Puella conſiliis Tractatus cum Hiſpanis quieſcit.

1648. ſiliis hiſce perterrita Olivario Regis intimo, hic Regi rem aperit: à quo juvenis iſte apprehenſus, & eculeo impoſitus de conſciis faſſus eſt, quorum multi in carcerem rapti ſunt. Aſt Oſnabrugenſibus optatum quidem fuerat, Hiſpanicam pacem pariter cum Germanica abſolvi poſſe, ne manente inter Gallos, Hiſpanosque bello ob viciniam, & implicitas Hiſpanorum cum Cæſare rationes Germaniæ quies detrimenti quid caperet. In iſtius tamen gratiam pacem Germanicam morari, neque Suecis, ac multo minus Ordinibus commodum erat; quibus firma ſtabat ſententia pacem Germanicam abſolvere etiam irrita Hiſpanica.

Ordines pacem Hiſpanicam non morantur.

Conventu Oſnabrugenſis Monaſterium ſe confert. 6.Septemb.

§. 184. Revertit inde Monaſterium Servientus, re hactenus bene geſta, quod Ordinibus Imperii nunc cauſam ipſius defendendi neceſſitas incumberet, quibus plus fidei, quam prioribus Mediatoribus adhibebat. Eodem diſceſſere & univerſi prope Ordines, cum prius ſolenni Deputatione apud Salvium Reginæ multo cum verborum honore gratias egiſſent, quod ſuis Legatis negotiationem cum Gallis moderandam injunxiſſet. Tum & ipſi & Servientus rogabant, mediationem deinceps quoque in Germanicis juxta, ac Hiſpanicis tractatibus continuaret. Indicabant quoque Cæſarei, Cæſarem juſſiſſe, ſtatim atque cum Regina transactum foret, Suecicos rogarent, ut circa abſolvendam Hiſpanicam pacem operam navarent. Quibus oſtendebat Salvius, à Regina ſibi, & Oxenſtiernæ idem mandatum. Quod cum Cæſarei gratum ſibi eſſe oſtendiſſent, itidem Monaſterium ſe conferebat.

4.Sept.

10.Sept.

Ordinum propoſitio ad Cæſareos. 11.Sept.

§. 185. Monaſterii mox ab Ordinibus negotio initium factum, ubi Cæſareos Legatos adiere Moguntinus, Colonienſis, Bavaricus, Saxonicus, Brandeburgicus, Bambergenſis, Bavaricus, Altenburgicus, Coburgicus, Vinarienſis, Luneburgicus, VVurtenbergicus, & ex Urbicis Lubecenſis, Noribergicus, Colmarienſis, & Lindavienſis. Omnium nomine verba faciebat Reigersbergius Cancellarius: Principes ſuos miſero Germaniæ ſtatu permotos ſibi injunxiſſe Gallicos tractatus Oſnabrugæ cum Serviento ſuſcipere, & quantum daretur maturare; haut quidem eo animo, ut Cæſareæ autoritati quid detrahant, ſed ut ejuſdem ac Imperii, familiæque Auſtriacæ commoda obſervent, & promoveant. Et eousque negotiationem cum Serviento proceſſiſſe, ut formula pacis Gallicæ adornata, & obſignata apud Directorium depoſita ſit. Tum memorabat, quam circumſpecte à ſe actum ſit: quæ communia fuerint è Suecico Inſtrumento inſerta; Gallicam ſatisfactionem à Cæſareis ante hac conceſſam certis conditionibus circumſcriptam; caput de Aſſiſtentia ad Auream Bullam, Capitulationem Cæſaream, legesque & uſum Imperii attemperatum, reſervatis tamen Cæſaris ejusque Domus commodis. Rogare igitur, ut inter Servientum, & Ordines acta nomine Cæſaris probent, firmentque, ac quietem Imperio tam neceſſariam ne invideant; tum & Ordines, ipſiusque Cæſaris ditiones exitiabilis belli flammis eripiant. Simul declarationem ſuam ita maturent, ut cum utroque Regno concluſa ocyus effectui data univerſam Germaniam pace tantopere deſiderata recreent. Iſta propoſitio jam Oſnabrugæ concepta Reigersbergio de verbo recitanda præſcribebatur, ne forte omiſſis neceſſariis aliena infarciret. Quæ & mox ſcripto una cum exemplo Inſtrumenti Gallici Oſnabrugæ adornati Cæſareis exhibebatur.

§. 186. Volmarus adhæc cauſas repetebat, quare Cæſarei Oſnabrugam venire, ibique Gallicos tractatus ſuſcipere ex ipſorum petito non potuerint; addito, ſi ab initio ſtatim Monaſterium acceſſiſſent forte ante aliquot ſeptimanas rem confectam fuiſſe. Se tamen cum Collegis rem curatius expenſurum, ac cum mandatis ſuis collaturum, tum ſine mora ita ſe declaraturum, ut omnes re ipſa ſentiant, in Cæſare nil deſiderari eorum, quæ ad reducendam pacem faciant. Monebat deinde, Monaſterienſes ſæpius queſtos, ipſis inauditis negotiationem cum Suecis ſuſceptam, communicatione vel plane omiſſa, vel ſero facta, ac nulla ſuffragiorum ſuorum ratione habita, quin nec concluſi Inſtrumenti Suecici copiam factam. Equidem Cæſarem Paci Suecicæ, inſuper habita omni contradictione, inhærere. Juſſiſſe tamen Monaſterienſes haut ita ſimpliciter præteriri, ſed audiri, & ad illam ultro admittendam commoda ratione permoveri. Id quod Inſtrumento non communicato fieri à ſe nequeat. Igitur utrumque Inſtrumentum iſtis exhiberent, quo ſibi occaſio ſit iſtos hortandi, ut maturandæ paci omiſſis ſcrupulis cæterorum ſententiæ accedant. Quanquam autem quidam cenſerent, abſque circuitione Cæſareis denuntiandum: Monaſterienſibus communicationem non niſi notitiæ cauſa faciendam, ac manſura, quæ concluſa ſint, ſive iſti conſentiant, ſeu minus: Moguntinus tamen iſtis omiſſis communicationem ſtatim pollicebatur, denuo rogitans, ut omnes pacis remoræ amoveantur.

1648. Hi Monaſterienſes tractationi admoveri volunt.

§. 197. Adornarunt inde Cæſarei Notas quasdam ad Inſtrumentum Gallicum, quas Chiſio, & Contareno Mediatoribus exhibuere, Serviento tradendas. Ordines quoque ad ſe evocarunt, reſponſum ad propoſitionem illorum reddituri, ipſorum arbitrio relinquentes, univerſi an per Deputatos adeſſe velint: addito tamen, Monaſterienſes utique ſimul adhibendos. Nam iſtis neglectis Ordines inter ſe diviſos adparituros, cum id potius agendum ſit, ut omnes iterum concordia coaleſcant. Id cum à Moguntino ad Ordines Oſnabrugenſes referretur, hi ab initio haut conſultum id ducebant, ne contradictionibus iſtorum negotiatio turbaretur. Sed cum Cæſarei poſtulata iterarent, ſaltem ne præteritis Auſtriacis Cæſareæ Domui ignominia inferretur, ſi reliquorum nulla ratio habeatur; tandem placuit Monaſterienſes admitti duntaxat ad audiendum, nullo modo ad contradicendum, aut controvertendum. Alias ſatius viſum univerſos comparere, quam Deputatos, ut ſi quæ forte occurrant diſcuſſionem requirentia, citra moram expediri poſſint. Sequenti die univerſis Ordinibus Volmarus Collegarum nomine ſuper Inſtrumento Gallico ſententiam ſuam exponebat. Ac primo quidem ſuper omiſſo titulo Landgravii Alſatiæ querebatur, quo ipſi Galli ab initio in formula pacis ſuæ uſi fuerint, nec in transactione A. 1646. die 13. Septembris, ſed demum ſequenti anno controverſiam moverint: necunquam eodem ſe, quod Servientus finxerit, ceſſiſſe. Idem quoque à ratione alienum eſſe, cum Cæſar utique Alſatiam in Gallum transferre nequeat, ni eam ipſe habeat. Id vero haut fieri, niſi dum executio pacis peragitur; eoque in antegreſſo Pacis Inſtrumento Cæſari iſtum titulum utique ſervandum. Quid deinceps circa eundem futurum ſit, ſuo loco relinqui; ubi Cæſar ita ſe fit geſturus, ut paci inde remora ne injiciatur. Circa articulum primum notabatur, quod

Cæſareorum ſententia ſuper Inſtrumento Gallico. 14.Sept.

1648. inter Cæſaris fœderatos Rex cum Regno Hiſpaniæ excluſus ſit, cum Reginæ & Regni Sueciæ expreſſa facta ſit mentio. Nam quæ Galli pro Suecis poſtularint, ea Cæſari pro Hiſpanis negari non poſſe; eoque aut Hiſpaniæ quoque mentionem faciendam, aut Sueciam prætereundam. E duobus pro Treverenſi poſtulatis unum à Cæſare conceſſum, alterum in ipſius poteſtate non eſſe. Negotia Imperium ſpectantia probabantur, uti & Gallica ſatisfactio; modo ut dies ſolutionis à tempore concluſæ Pacis cedere incipiat. Tantum circa caput de Aſſiſtentia mandato ſe defici excuſabant, quod ſerius ad Cæſarem relatum ſit, à quo paucos intra dies reſponſum expectent; quam moram Ordines æquo animo ferrent.

Ordinum responſum. §. 188. Ad hæc Ordines conſultatione inter ſe habita per Reigersbergium reſponderunt: Cum graviſſimis de cauſis ad abſolvendos Oſnabrugæ tractatus moti ſint, ac ſolicite id egerint, ut omnia ad Leges Imperii componerentur, Cæſariſque commoda, quantum dabatur, obſervarentur: ſpem fuiſſe, rem ſine mora expediri poſſe; præſertim cum Legati Cæſaris nomine ſæpius teſtati ſint, nullo modo ipſum pacem ſufflaminaturum, modo ea legibus Imperii congruat. Eandem adhuc ſpem ſibi eſſe, Cæſarem ob exterorum negotia pacem non protracturum. Salvium oſtendiſſe, ni intra duodecim dies pax concludatur, ſibi utique diſcedendum eſſe. Nec Sueciam diutius in ſuſpenſo hærere, multo minus copias exautorare poſſe, ſed hiberna neceſſario continuanda. Id quod cum ſummo periculo ac damno Germaniæ ſit conjunctum. Sane materiam belli nullam ſupereſſe. Cæſareos jam dudum oſtendiſſe, ſi modo Monaſterium conferre ſe velint, intra paucos dies pacem confectum iri. Jam Oſnabrugæ omnia digeſta: univerſos Ordines heic adeſſe, jam ab inſtauratis tractatibus quatriduum elapſum. Unde concluſionem tanto magis expectari, quod Cæſarei ante biennium ſat amplis mandatis inſtructi fuerint, eoque mora opus non amplius ſit. In aprico eſſe ſummum periculum, quod Imperio, ac Domui Auſtriacæ immineat. Regios indies longius graſſari, ac Germaniam lacerare. Ut tamen Cæſareis gratificarentur, dilatio ad viceſimum uſque Septembris annuebatur: tunc ſpem eſſe, Cæſareos ita ſe declaraturos, ut citra moram pax ſequatur. Exhibitas Notas Ordinibus communicatum iri, non tamen ut ſuper illis amplius conſultetur: nam ex parte Ordinum, quæ Oſnabrugæ concluſa ſunt, utique manſura. Quod ſi Cæſarei aliud quid à Serviento, citra tamen pacis moram, per Mediatores obtinere queant, ſe non repugnare. Exiguam hanc moram Cæſarei grate acceptabant. Quid de notis ſuis acturi ſint Ordines ſuo loco relinquebant: ſperare tamen, ſi quæ Cæſarei per Mediatores obtinere queant, Ordines non ægre laturos. Declarationem Ordinum ſuper ſatisfactione Gallica Cæſaris menti conformem, qui & ipſis indicarit; ſi quid amplius Ordines in univerſum aut ſinguli circa illam ſatisfactionem in ſui emolumentum obtinere queant, id ſe lubente fieri. Ita congreſſus iſte finiebatur: in quo Oſnabrugenſis Officialis nomine Aichſtadienſis, Elvvangenſis, & aliorum, Adamus Adami nomine Corveiani & aliorum Prælatorum: denique Leuxelringius quarundam Urbium nomine non quidem his quæ dicebantur preſſe contradicebant, ſed tamen ſuorum jura modeſte reſervabant.

Ordines ad Regem §. 189. Inter hanc moram ab Ordinibus literæ ad Regem Galliæ conceptæ ſunt; quibus oſtenſum, ſe quidem in alienationem trium Præſulatuum, Metenſis, Tullenſis, & Virodunenſis, ut & Alſatiæ, quantum ad Domum Auſtriacam ſpectarit, conſentire, eo tamen modo, uti illa à Cæſareis facta ſit; qui ſerio aſſeverent, ſe non plus, quam quæ Domus Auſtriacæ hactenus in Alſatia fuerint, & quæ Epiſcopi in dictis Epiſcopatibus poſſederint, in Galliam transferre voluiſſe aut potuiſſe, ad actorum fidem provocantes. Nec in ſua poteſtate eſſe aliis Statibus iſta adimere, quæ ipſi à ſe non acceperint, nec precario, ſed ſuo jure poſſideant. Idque Regem à ſe eo minus deſideraturum, quod ipſe ſæpius teſtatus ſit, ſe arma non ad oppreſſionem Imperii, Ordinumque, utpote Galliæ amicorum, & ex parte ſociorum, ſed potius ad libertatis ac jurium eorundem reparationem, & conſervationem arripuiſſe. Petere igitur, ut Ordinum declarationi, quæ Legibus Imperii, Ordinum juribus, Cæſareorum intentioni, ipſiuſque ſæpius iteratis promiſſis ſit conformis, locum det, nec pactum ſatisfactionis adverſus illam extendi patiatur. 1648. Galliæ ſcribunt.

Ordinum Declaratio ſuper Gallica ſatisfactione. §. 190. Huic epiſtolæ Ordinum Declaratio adjungebatur, quam propriis ipſorum verbis heic inſerere viſum. „*Electorum, Principum, & Statuum*
„*Imperii Romani Legati conſentiunt, ut Articulus de*
„*ſatisfactione Gallicana Inſtrumento iisdem verbis in-*
„*ſeratur, quibus die 11. vel 21. Novembris A. 1647.*
„*Monaſterii formatus eſt, & eatenus Aſſecuratio-*
„*nem promittunt, ſi modo, ut declaravit Dn. Pleni-*
„*potentiarius Gallicus, cum Cæſarea Majeſtatis con-*
„*ſenſu, Chriſtianiſſimus Rex & Regnum Galliæ Alſa-*
„*tiam cum Suntgovia & Præfectura Hagenoenſi, ſupre-*
„*mo ejus Dominio apud Imperium permanente, eadem*
„*forma, qua hactenus Archiduces Auſtriæ eam poſ-*
„*ſederunt, ab Imperatore & Imperio Romano tanquam*
„*feudum perpetuum & immediatum Landgraviatus*
„*titulo recognoſcat, & Domino Epiſcopo Baſileenſi circa*
„*Comitatum Ferretanum ſatisfiat. Fruatur autem in*
„*eo Chriſtianiſſimus Rex, ejusque ſucceſſores Superio-*
„*ritatis & Territorii jure, omnibusque Prærogativis,*
„*Exemtionibus, & Privilegiis, quibus Archiduces*
„*Auſtriæ, cum poſſederunt dictum Landgraviatum,*
„*ſunt gaviſi, & ad Comitia Imperii Romani titulo*
„*Landgraviorum Alſatiæ vocentur, atque votum &*
„*ſeſſionem habeant: de quo, ut etiam, cui Circulo Im-*
„*perii Romani Alſatia in poſterum accenſeri debeat,*
„*proximis Comitiis convenietur. Cum præterea in Ar-*
„*ticulo de Satisfactione Gallica, & Ceſſionum formulis,*
„*quæ eo nomine exhiberi debent, nonnulla obſcurius po-*
„*ſita ſint, Regii vero Plenipotentiarii mentem Chri-*
„*ſtianisſimi Regis ſemper ita explicarint, quod nullum*
„*prorſus Statibus Imperii Romani per Satisfactionem*
„*Gallicam præjudicium fieri debeat; idcirco Electo-*
„*rum, Principum, & Statuum Legati declarant, ne-*
„*que alia intentione neque ſenſu in ſupradictam ſatis-*
„*factionem & inſertionem conſentiunt, quam ut I.*
„*Chriſtianisſimus Rex, Regnumque Galliæ habeat &*
„*retineat quidem Supremum Dominium Epiſcopa-*
„*tuum Metenſis, Tullenſis, & Virodunenſis. Ve-*
„*rum illud, ut & Regia Jurisdictio exerceatur eatenus,*
„*quatenus exercita fuerunt ante hos motus, nec Juris*
„*Diœceſani, aut Feudalitatis, ſive ullo alio prætextu*
„*extendantur ultra ipſorum proprium Territorium in*
„*ea feuda, quæ Status Imperii, comprehenſa imme-*
„*diata Imperii Nobilitate, à dictis Epiſcopatibus re-*
„*cognoverunt, aut adhuc habent recognoſcenda. II.*
„*Quoties mentio fit in Articulo ſatisfactionis, vel Ceſ-*
„*ſionum literis ſuperioris & inferioris Alſatiæ, Sunt-*
„*goviæ, & Provincialis Præfecturæ Hagenoenſis, ni-*

hil

„hil aliud eo nomine translatum & ceſſum intelligatur, „quam quæ ad Domum Auſtriacam ſpectaverunt, at„que ab ea cedi potuerunt, nec ceſſio hæc ullum præju„dicium afferat ulli Statuum, vel etiam Immediatæ „Nobilitati in ſua libertate, & Immedietatis erga Im„perium Romanum poſſeſſione, vel Juribus, & Bonis „ubicunque ſitis. III. Ipſi Status Provinciales, Land„ſaſſii & ſubditi ceſſarum ditionum ſua Jura, Privi„legia, & poſſeſſiones, uſum etiam atque exercitium „tam in Eccleſiaſticis, quam Politicis juxta hanc pa„cificationem retineant. IV. Quæ in Sylva Nigra, „Ortenavia, vel alibi ad Domum Auſtriacam, vel „alios Status, vel etiam Nobilitatem immediatam, aut „quemvis mediatum pertinent, ſuum cuivis reddatur „ac reſtituatur. Oſnabrugis 12. 22. Aug. An. 1648. „Cancellaria Moguntinenſis. Hæc declaratio una cum literis ad Durlaceni Agentem Lutetiam transmiſſa eſt: qui ſtatim animadvertit, hoc negotium parum gratum fuiſſe. Sane Briennæ Comes, cum ab ipſo acceſſum ad Reginam Regentem peteret, ſuper capitibus declaratione contentis varias difficultates movebat, & Dux Longuevillius iiſdem apud ipſum acriter contradicebat. Inprimis autem Avauxius acerbe iſta cavillabatur: Suecos optimam Pomeraniæ partem, Bremenſem, ac Verdenſem Præſulatus, ac Meclenburgicæ portionem, quintuplo aut ſextuplo totam Alſatiam pretio ſuperantes, inſuper quinque milliones pro militibus in ſatisfactionem accepiſſe; Gallos ſola Alſatia, quantum ejus ad Domum Auſtriacam ſpectaverit, eoque parte duntaxat agrorum ejus Provinciæ contentos eſſe debere, ſolutis inſuper aliquot millionibus. Salvium quoque de Gallia male meritum, concepta de Aſſiſtentia formula, per quam Hiſpanis facile ſit poſt factam ſemel cum Gallis pacem novas belli cauſas ſerere, ac Cæſarem, & quos poſſint Principes ad auxilia ſibi ferenda permovere.

Cæſarei iterum dilationem quærunt. 21. Sept.

§. 191. Inde à Cæſareis Ordines iterum convocantur, quibus Volmarus exponebat: ſe ad relationem ſuam à Cæſare ante biduum reſponſum quidem obtinuiſſe, ex quo intellexerint, ad omnia capita ſibi Cæſarem mandata dediſſe; ſed ſummam negotii characteribus numerorum conſcriptam fuiſſe, quibus ſolvendis ſe integrum diem noctemque fruſtra deſudaſſe, clavibus diverſis, quas adhibuerit haut quadrantibus: id quod ſibi, quoad vixerit, non contigerit, etſi in hac re exercitatiſſimo, & qui ſæpe numeros absque clave ſolverit. Cum igitur nullo modo mentem Cæſaris indagare potuerit, conſtituiſſe peculiari curſore rem ad Cæſarem referre. Rogare igitur Ordines, objecto tam inopino impedimento tamdiu concluſionem differant, quoad aliud reſponſum à Cæſare adferri poſſit; ad quod minimum viginti dies requirantur. Et ne ſuſpicentur iſthæc gratis fingi, per omnia ſacra teſtabantur, rem ita ſe habere; quo fine & Moguntino Cæſareas literas numerorum notis conceptas oſtendebant, queis Cæſaris reſponſum contineri ferebant. Enimvero iſta plerisque abſurde fingi videbantur, & variis ſermonibus, ac judiciis agitabantur, Bavaricis præcipue inanes prætextus increpantibus, ac Sabaudo cavillante, à Nuntio Apoſtolico clavem Petri commodato ſumerent, quæ omnia aperire poſſit.

Ordinum declaratio.

§. 192. Iſtud poſtulatum Ordines ſtatim inter ſe expenderunt, ac eadem die reſponderunt: Intolerandum plane eſſe, tantam rem, in qua ſalus, aut interitus patriæ vertatur, tam negligenter agi, tantisque moris implicari: per quas facile pax è manibus amitti, ac per novos bellorum caſus patria tantis calamitatibus involvi queat, unde nullo remedio iterum extrahi poſſit. Igitur Ordines obligatione ſua erga Imperium urgeri, ut ad idem pacandum incumbant; cum præſertim ne minima cauſa ſuperſit, quare vel momento diutius in bello hæreant. Eoque rogare Cæſareos, ne rem diutius extrahant, ſed una cum ipſis ſub ſpe ratificationis Cæſareæ cum Regiis pacem concludant. Id ni fiat, Ordines haut diutius expectaturos, ſed cum Regibus pacem inituros, quo hoſtilia ceſſent, nec Imperium diutius laceretur. Velle tamen iſta concluſione Cæſarem, ejusque Domum comprehendere; nec putare circa ratificationem difficultatis quid motum iri, cum in utroque Inſtrumento Cæſareis commodis idonee ſit cautum. Rogabant inde Cæſarei, ſaltem ad viceſimum ſextum Septembris expectarent, quo Cæſarea declaratio absque cifris adventura ſperetur. Id ubi non fiat, nec ſibi vel ſimpliciter vel ſub ſperati concludere liceat, non recuſare, quo minus Ordines cum Regiis pacem firment. Interea grato animo accipere, quod Cæſareæ Domus tam fidelem curam gerant. Ordines poſt breve colloquium tandem in hunc terminum velut extremum conſentiunt, addito tamen: ni dicta die perſpicua Cæſaris declaratio adſit, ſe concluſionem ne horæ quidem ſpatio amplius dilaturos.

Cæſarea demum declaratio expromitur.

§. 193. Sed Cæſarei eam diem anticipabant, cauſati, cum Ordines tam acriter reſponſum exegerint, ſe denuo literas Cæſareas numerorum notis deſcriptas excuſſiſſe, in quibus Volmarus tantopere deſudarit, ut demum Cæſaris mentem ex iis perceperit. Eum omnia à ſe relata, tum à Bavaro iſto nomine ſcripta probe expendiſſe; ac Ordinum ſententiæ circa pacem Gallicam plane accedere, etſi nondum conſtiterit, quid circa controverſa capita de Lotharingia, Burgundia, & Auxiliis convenerit. Movebantur tamen ab iisdem ſcrupuli: Num ſecuta ſubſcriptione ſatis cautum ſit, ratificationes Regum, & effectum pacis certo ſecuturum? Eoque Electoralibus ſolis velut intimis Cæſaris Conſiliariis in anteceſſum tres quæſtiones proponebant. *25. Sept.* Quarum prima erat, num ſubſcriptionem pax certo ſecutura ſit? Quod Salvius & Monaſterii & Oſnabrugæ jactaſſe dicatur; ſe conventis haut ita preſſe inhæſurum, ſed conditionem Sueciæ meliorem redditurum. Tum & Oxenſtiernam nunc abeſſe, cujus ſubſcriptio neceſſaria eſt. Et ſubſcriptione licet facta conſtare debere, ratificationem utique ſecuturam. Cæſarem quippe probato Gallico Inſtrumento magnam apud Hiſpanos offenſam incurriſſe, quos fida ſibi amicitia junctos deſtituerit. Unde noſſe cupere, quid ſibi faciendum, ſi Galli cum Ordinibus conventa ſervare noluerint? Præterea quæ circa auxilia aliis ferenda ſint diſpoſita, à Cæſare non repudiari: cui tamen non minus quam aliis Ordinibus liberum ſit futurum, fœdera cum extraneis inire, nec deterioris heic conditionis ipſum quam reliquos fore. Tum pleniore declaratione opus eſſe, quid circa conducendum aut exautorandum militem ſit obſervandum. Nam uti fama ferat, Gallos ſtatim poſt concluſam pacem Suecicas, & Bavaricas copias ſibi adjuncturos; ita Hiſpanos circa Auſtriacum, & VVeſtphalicum militem idem facturos, quibus non minus, quam Gallis, juris indulgeri par ſit. Denique quid agendum, ſi Hiſpani ceſſionem Alſatiæ exhibere nolint, quoad pax cum Gallis perfecta ſit; aut contra Gallia ratificationem differat, ſimul occupata loca reſtituere, & pro Alſatia promiſſam pecu-

1648. niam ſolvere abnuat, quoad ceſſionem iſtam nacta fuerit? Ad hæc Electorales repoſuere; id ſibi ſemper fundamenti loco habitum, conventis ſtandum eſſe; eoque haut conſultum ſibi videri, ultro dubitationes movere, ne exinde adverſa pars anſam arripiat quid novandi, ſed potius ſubſcriptionem urgendam eſſe. Circa Aſſiſtentiam non plus Cæſari quam Ordinibus detractum. Satius tamen eſſe, nunc quidem nihil extenſionis heic facere, aut ad ſingularia deſcendere, ſed formulæ laxis verbis conceptæ inhærere. Denique Articulo primo, *ſit pax Chriſtiana*, Regis Hiſpaniæ certo modo & reſpectu Imperii mentionem faciendam, eumque paci Germaniæ includendum præſertim cum peculiaris clauſula de Circulo Burgundico in Articulo de Aſſiſtentia contineatur, & jam antea à Gallis in prima, quæ concipiebatur, formula ejus mentio facta fuerit; quæ autem ab Ordinibus ideo inducenda ſit, quod vereantur, ne Germanica pax ab Hiſpanica velut à conditione ſuſpendatur. Si igitur ita ponatur, *Sit pax Chriſtiana inter Imperatorem, Regem Catholicum & Chriſtianiſſimum in Imperio*, nihil cauſæ eſſe, quare is ceſſionem Alſatiæ abnuat. Gallum quoque generali guarantia contentum promiſſam pecuniam ſolvere haut dubitaturum. Quanquam autem Cæſarei diſtinctam magis declarationem cupiebant circa Articulum Aſſiſtentiæ; Electorales tamen negabant, Servientum, & reliquos Ordines ullam heic mutationem admiſſuros. Unde & Cæſarei demum adquieſcebant. Porro ſuſpicio erat hiſce quæſtionibus Cæſareos novam remoram
26. Sept. pacis concluſioni voluiſſe injicere; qui conatus cum inanis adpareret, poſtera die, cum apud univerſos Ordines declarationem ſuam proponerent, iſtis quæſtionibus omiſſis id ſolum denuntiabant; Cæſarem uti ante hac Suecicum, ita & nuper Gallicum Inſtrumentum Oſnabrugæ adornatum per omnia non ſolum probaſſe, ſed & ſibi injunxiſſe id ocyus ſolenni ſubſcriptione firmare. Eamque Cæſaris mentem ſe jam Serviento per ſequeſtres, ne plane negligi videantur, ſignificaſſe.

Subſcriptioni mora injicitur ab Hiſpanis. §. 194. Enimvero quo minus pax ſtatim ſubſcriptione abſolveretur, Hiſpani moram injicere conabantur. Salvius, dum Ordines ſuper Germanica pace cum Cæſareis ſatagunt, de Hiſpanica ſemel atque iterum congreſſus habuerat; in quibus etſi fundamenta compoſitionis poſita viderentur, haut pauca tamen reſtabant non ita brevi expedienda. Propoſuerat Servientus de Arteſia: ad quod & Brunus reſponderat. Sed cum in rem præſentem veniendum eſſet, huic idonea mandata deerant: unde à Pegneranda literæ primum expectanda erant. Interea is Germanicam pacem tam apud Ordines, quam Cæſareos remorari ſummopere laborabat, illam Hiſpanicæ ita impliciturus, ut una abſque altera ad finem perduci non poſſet. Adferebantur variæ rationes, ſpargebantur minæ. 'Hiſpanos haut credidiſſe in ſui fraudem aliquid Oſnabrugæ concluſum iri, ſed rem Monaſterium fuiſſe remittendam, aut ſaltem certum ſibi tempus præfigendum, uti Galliæ à Belgis factum, intra quod Regis ſui negotia expedirentur. His tractatibus utique communem pacem propoſitam. Regem Hiſpaniæ, qui intuitu Burgundiæ Imperii ſit membrum, Cæſariſque ſocius, quovis momento ad pacem cum Gallis concludendam paratum. Quo neglecto ſi Ordines ad pacem ruant, non ſolum ſpe quietis eoſdem fruſtrandos, ſed & majoribus turbis implicandos. Hiſpanum hac ratione in ceſſionem Alſatiæ non conſenſurum, nec præſidia Franckendalia, 1648.
& aliis Germaniæ locis deducturum. Sed & apud Salvium idem inſtabat, ut ſaltem per quatuordecim dies concluſio adhuc differatur; interim tentetur, num pax inter Hiſpaniam & Galliam coaleſcere poſſit. Sane mereri Hiſpaniam, ut tantillum tempus ipſi non invideatur.

§. 195. Enimvero Salvius Ordines Imperii ob- Illorum
tendebat, in horas, ſibi inſtantes, ut paci colo- nulla ratio
phonem imponat. Pollicebatur tamen, dum habetur.
ratificationes adferuntur, operam ſe navaturum Hiſpanicæ paci conficiendæ. Ex Ordinibus prout cuique animi firmitas erat, Hiſpano reſpondebat. Cum Serviento ſe palam & juxta leges Imperii tractaſſe, ac liberum fuiſſe Bruno nomine Regis ſui velut Burgundiæ Ducis Oſnabrugam accedere, ac ſententiam de Imperii negotiis dicere. Se controverſiis ipſius cum Gallia miſceri nolle. Optare, ut & Hiſpanica pace plena quies Orbi Chriſtiano reddatur: cæterum morari eam nolle. Germaniæ, ni extraneo dominatu ſubjugari velit, pace ſummopere opus eſſe; nec res ſuas ferre, concluſionem inter Hiſpanos & Gallos expectare, cum nondum conſtet, num utrique pax cordi ſit. Duram Germaniæ conditionem fore, ſi ipſa pace gaudere nequeat, ni exteris id Regibus placeat, à quibus illa non dependeat, ſed qui diverſis finibus contineantur, diverſis legibus ac moribus regantur. Pace Germanica perfecta Ordines omni ſtudio incubituros, ut duobus præpotentibus Regibus conciliatis Chriſtianus orbis belli malis plane liberetur, ac Turcæ tanto majoribus viribus occurri queat. Cæſarei oſtendebant; Cæſarem urgentibus Ordinibus, & ob periculum, ne forte iſti plane in Regiorum partes tranſirent, concluſionem pacis defugere non potuiſſe. Domui Auſtriacæ hac pace nil damni inferri. Per eam quippe liberari Bohemiam, Moraviam, Sileſiam; præverti rebellionem Auſtriæ ſupra Anaſſum; Bavarum in Cæſareis partibus retineri. Hujus Legatos ante paucos dies ſibi denuntiaſſe, ne Hiſpanica negotia Germanicis præferre, aut invicem implicare audeant. Electorem ipſum Cæſari per literas mala Germaniæ demonſtraſſe, & ne per Hiſpanos bellum extrahi patiatur rogaſſe: alias Ordinibus conſilium capiendum, Cæſari, Domuique ipſius ac poſteris oppido quam periculoſum. Huc ſi res redeat, facile adparere, quam faciem bellum induiturum ſit. Inprimis §. *Tandem omnes* retractatum iri, hac Bohemiam, aliaſque Cæſaris ditiones longe periculoſiore, quam unquam antea, ſtatu involvendas. Forte habere Hiſpanos rationes, quare pacem cum Gallis nunc adſpernentur; quas quidem damnare nolint, ſed id potius acturi ſint, ut Hiſpani, ſi non aperte, tamen tecte Cæſaris auxilio fruantur. Id quod tutius & commodius futurum ſit, ſi Suecia hac pace prius exarmetur, ac Germanico exautorato indigenam militem in patriam reduxerit. Nam Ordines Imperii belli pertæſos neutri parti acceſſuros. Et quia Galli loca aliquot ad Rhenum præſidiis teneant, Hiſpanos iſtis, ut eadem deducere dubitent, anſam præbere poſſe detenta Franckendalia: ſuper quibus dum iſti inter ſe diſceptant, executionem pacis Ordinum ſtudio perficiendam. Interim adpariturum, num magis è re ſit Hiſpanis pacem inire, quam bellum alere, deinceps forte majore vi quam antea perſequendum. His rationibus Brunus adquieſcebat, ac rem tempori commendabat. Quanquam & pacem remorari penes ipſum non erat, præſertim cum Servientus pro-

1648. bato Bruni procuratorio ad concludendum cum ipſo paratus teſtaretur: Osnabrugæ acta hautquidquam tangenda, aut Hiſpanico negotio immiſcenda, ſed utramq; pacem, quæ nil commune inter ſe habeat, ſeparatim concludendam.

De ſubſcriptione Ordinum. §. 196. Porro Regii ad pleniorem pacis firmitatem neceſſarium duxerant, non ſolum partes bellantes, ſed & Imperii Ordines ſubſcribere. Qui & ipſi tam ſolennem actum adimi ſibi nolebant. Sed quia omnes Ordines adhiberi longum ac operoſum futurum erat, placebat ſubſcriptionem ab extraordinaria Deputatione nomine omnium fieri: ut tamen aliorum Ordinum legatis ſimul ſubſcribere, ac Principum ſuorum ratificationes exhibere liberum foret. Tum ut cæteri omnes non minus ad obſervanda & tuenda conventa tenerentur, quam ſi ipſi ſubſcripſiſſent; nec à Directorio ullæ proteſtationes aut contradictiones admitterentur. Denique ut ne tituli aut loca, quæ hinc inde in Tabulis Pacis Ordinibus tribuerentur, illis in poſterum præjudicio cederent. Quam in rem ab Ordi- 3. Oct. nibus decretum conditum eſt.

Aliqua mora ab Oxenſtierna. §. 197. Sed & aliqua mora ex Oxenſtiernæ abſentia naſcebatur, cujus velut primarii Legati ſubſcriptionem Cæſarei neceſſariam judicabant. 22. Sept. Is Oſnabrugam reverſus haut ſatis probabat, à Salvio in obſignationem & depoſitionem Inſtrumenti fuiſſe conſenſum, cum nonnulla adhuc in Oſnabrugenſi negotiatione ſupereſſent, quæ politurain deſiderarent. Quanquam enim Salvius ſibi receperat iſta prius expedienda: judicabat tamen ille, id nunc longe difficilius proceſſurum, quam depoſitione, quoad iſta perfecta forent, dilata, præſertim cum conventum fuiſſet nihil addendum amplius, demendumve. Sed & initio decreverat potius Oſnabrugæ ſubſiſtere, ac Ordines paulatim eodem retrahere. Id quod Ordines initio ſubſcriptioni nil impedimenti allaturum rebantur, quod ipſi una cum Cæſareis, & Salvio Monaſterii ſubſcribere, ac poſt Oxenſtiernæ Inſtrumentum Oſnabrugam ad ſubſcribendum per nonnullos ex Ordinibus tranſmittere vellent. Pertendebant tamen Cæſarei, ſolennem ſubſcriptionem eodem tempore ab omnibus Legatis fieri debere; neque ſufficere Salvium ſubſcribere, & pro Oxenſtierna ſpatium relinqui, ſed & hujus præſentia opus eſſe. Unde idem literis univerſorum Ordinum, & Caſſellanorum Servientique, & ipſius Salvii, ut Monaſterium ſe conferret, invitabatur. Contra Oxenſtiernæ ſubſcriptio haut tantopere feſtinanda videbatur, quod ea nunc facta executionis dies media hieme ceſſura erat; quo tempore indigena miles in Sueciam trajici non poterat; ac ſi idem ad vernam usque tempeſtatem Ordinum terris incumberet, novis querimoniis anſam præbiturus, in provincias autem Suecicas deductus eas plane exhauſturus erat. Unde Monaſterium quidem proficiſci ſtatuerat, non tamen ut ſubſcriptionem perficeret, ſed duntaxat de loco & modo ejusdem

De loco ſubſcriptionis. conveniret. Ipſe quippe haut è dignitate Reginæ ducebat, cum ſuper legibus pacis Oſnabrugæ ab initio cum Cæſareis actum ſit, concluſionem nunc Monaſterium transferri, ubi & colliſiones cum Gallis occurrere poſſent. Et cum alii conviviis ac ignibus, diſploſionibusque feſtivitatem illam celebraturi eſſent, Suecis nunc Monaſterii velut in alieno loco publica lætitia ſilentio tranſeunda

4. Oct. erat. Sed cum Monaſterium perveniſſet, à Cæſareis, Ordinibus, Serviento, Salvio ita acriter oppugnabatur, ut demum omnium petitis manus dare cogeretur.

§. 198. Inter quæ nonnullæ difficultates ſubnaſcebantur, velut quod Cæſarei clauſulam *Quatenus*, Haſſicæ cauſæ inſeruerant, cui ab his acriter contradictum, eandemque ne admitterent Regina ſuis injunxerat; quæ ut deleretur connitentibus ſimul Ordinibus obtentum. 1648. Nonnulla adhuc emendantur. Præterea quia inter Cæſareos, & Regios dudum convenerat, ne cujus Electoris aut Principis titulus integer Tabulis Pacis exprimeretur, in articulo de cauſa Haſſica §. *Quod controverſias*, in titulo Erneſti Ducis Saxoniæ verba, *Juliæ, Cliviæ & Montium*, Brandeburgicorum monitu omittebantur. Quod cum Domus Saxonica ægre ferret, placuit poſt vocem *Caſſellis* totam clauſulam *interventu Domini Erneſti, Saxoniæ, Juliæ, Cliviæ & Montium Ducis* induci, quod etiam absque hac ſenſus ſibi conſtaret. In Gallico inſtrumento Servientus nullo modo ferre volebat, Regis Hiſpaniæ, aut Ducis Lotharingiæ, præſertim cum titulo Adhærentis Cæſarei nominatim mentionem fieri. Nam illum adhuc bello cum Gallia implicitum; nec Galliæ Regem alium præter ſe ipſum Lotharingiæ Ducem agnoſcere. Circa quod cum Ordines reluctari ipſi nollent, ejus poſtulato ſatisfiebat. Quia etiam inter eos, qui ſub finem Inſtrumenti ab una aut altera parte paci includendi forent, ſuper Luſitaniæ Rege, quem Galli nominaverant, nonnihil difficultatis oriebatur, conventum, ut utraque pars denominationem iſtorum Regum & Principum ad ſextum usque menſem à permutata ratificatione differret. Honori tamen Reipubl. Venetæ, quæ paci huic conciliandæ operam ſuam interpoſuerat, datum, ut ejus nomen exprimeretur. Servientus quoq; pro Ducibus Sabaudiæ, & Mutinæ à Cæſareis hanc declarationem obtinebat, ut pro Gallis in Italia arrepta arma ipſis fraudi ne forent. In cauſa Palatina Servientus clauſulam de Catholicorum ſacrorum exercitio in Palatinatu Inferiore induci patiebatur. In articulo quoque de ſatisfactione relinquebatur, ut ceſſio Alſatiæ, & quæ inde dependent, allodialiter & citra exceptionem fieret; etſi placebat inter concluſam & ratificandam Pacem agendum, quo ſub titulo Gallia illam retinere debeat.

§. 199. Denique cum jam omnia tranſacta crederent Ordines, à Regiis quædam haut exigui momenti proponebantur, quæ decidi cupiebant, antequam ad ſubſcriptionem accederent. Inter quæ Landgraviæ poſtulata à Regiis magno ſtudio fovebantur. Landgraviæ poſtulata. 29. Sept. E quibus in abolitionem clauſulæ *Quatenus* jam conſenſum erat. Contributiones quoque alendis ad exautorationem usque copiis certo modo annuebantur. Sed ut ad ſatisfactionem militiæ Haſſicæ pecuniarum quid conferretur, præter promiſſa ſexcenta uncialium millia id nullo modo pati volebant Ordines. Ex iſta ſumma ipſius militi abunde ſatisfieri poſſe. Quo tempore cum Moguntino tractabat, vel quinquaginta millibus aut minore ſumma adquieturam fuiſſe, ſi qui daret tunc inventus foret. Contumelioſum eſſe, civi ſuæ tributarios reddi, tantis emolumentis jam mactatæ. Quin impetu quodam renitebantur, malum Landgraviæ minati, ni poſtulatis deſiſteret, ſic ut Regiis ob iſtam cauſam univerſos offendere inconſultum videretur. Equidem proponebant Sueci, ut ipſius ditio ſaltem à ſatisfactione militiæ Suecicæ immunis eſſet, idque in proprii militis exautorationem impenderetur. Sed renuebant Ordines; ſi pace frui velit, eodem quo aliis pretio hanc ipſi redimendam.

1648. Quod ſi Regina eam ſummam condonare iſti velit, ſe non repugnare. Tandem cum oſtenderetur, Landgraviam quantumvis velit, militem dimittere haut valituram, deficiente argento, ni
14. Oct. eidem ſubveniatur, demum placebat; Haſſicæ ſatisfactioni deſtinatis Ordinibus perſuadendum, ut de promiſſis ſexcentis uncialium millibus centum millia in anteceſſum exſolvant: tum ſpes facta, centum uncialium millia de futuris Imperii contributionibus Caſſellanæ Domui remittenda.

De ceſſione Alſatiæ. §. 200. Servientus quoque antequam ad ſubſcribendum accederet, renuntiationem ſibi Alſatiæ exhiberi poſtulabat, quam Cæſar non pro ſe tantum ſed & pro Archiduce Oenipontano, & Hiſpaniæ Rege pollicitus fuerat. Quarum nulla ad manum erat. Declarabant tamen Cæſarei, à Cæſare & Archiduce illam ſe juſto tempore una cum ratificatione curaturos: interim eo nomine ſcriptam cautionem apud Mediatores depoſituros, ſi viciſſim Servientus obligationem de pecuniis pro Alſatia ſolvendis exhibeat. Servientus ægre huc deſcendebat, Cæſareis objiciens, olim eos jactaſſe, ceſſionum formulas jam adeſſe; ſaltem cum tractatus ad finem vergere conſpexiſſent, de illis mittendis monere potuiſſe. Tandem tamen placuit, ceſſionem tantiſper Legatorum Cæſareorum ſubſcriptione firmari, cui eadem efficacia ineſſe debeat, ac ſi ab ipſo Cæſare facta ſit. Sed ſuper Hiſpanica ceſſione major difficultas ſurgebat. Regis quippe Hiſpaniæ conſenſum, & factum à Cæſare præſtari non poſſe; nec ſperandum iſtum eſſe, antequam pax cum Gallia coaluerit. Quanquam autem Ordines judicarent, uti Sueci adquieſcant iis, quæ pace continentur, & ante ratificationem neque Cæſaris neque Brandeburgici diploma deſiderent, ita & Serviento eouſque expectandum eſſe: tamen hic eam moram plane adſpernabatur. Unde ne paci remora injiceretur, Ordinibus æquipollens cautio diſpicienda erat. Equidem Cæſareis placebat, Gallos tantiſper quatuor Urbes Sylveſtres, & tres florenorum milliones retinere quoad Cæſar promiſſa expleviſſet: Sed Servientus noſſe cupiebat, quid expectandum ſibi ſit, ſi Gallis ſuper Alſatia ab Hiſpano controverſia moveatur? Unde nihil ſupererat, quam ut Ordines cautionem ſuam interponerent, cujus duæ formulæ concipiebantur, quæ ipſorum nomine loco Hiſpanici conſenſus ceſſioni Alſatiæ ſint inſerendæ: earum una communis erat, altera peculiaris ad Hiſpaniam nominatim directa. Cenſebant Ordines generalem evictionem fide publica nixam Galliæ ſat cautionis præſtare. Sed ad peculiarem ægre deſcendebant, quod hoc modo in partes tranſire viderentur, operaque eorum deinceps circa conciliandam inter Gallos & Hiſpanos pacem ſuſpecta, & inutilis redderetur. Ac demonſtrabant Cæſarei, hac ratione Ordines facile novo bello cum Hiſpanis implicari poſſe; hoc ipſo Hiſpanos graviter offendendos, velut indictione belli facta. Sed Servientus contendebat; amplius quid ſibi in Satisfactionis Articulo præter generalem guarantiam promiſſum. Ordines contra & hanc ſufficere ferebant, ac Gallos in poſſeſſione conſtitutos ceſſionem Cæſaris, ac beneficium retentionis obtinere: contra prætenſionem Hiſpanicam in Alſatiam non jus in re, ſed meram ſpem eſſe, quæ forte nunquam effectum ſortitura ſit, eoque hanc non ita ſolicite curandam. Unde cum ſpecialis guarantia non plus contineat, quam generalis, ante ratificationem autem hujus occaſione obligationem ſuſcipere odioſum ſit, Servientum ut generali adquieſceret, rogabant. Sed cum hic iſta omnia adſpernaretur, & tandem curſorem in Galliam miſſurum ſe oſtenderet, ad cujus reditum ſubſcriptio differenda ſit; Ordines dilationis iſtius impatientes demum in ſpecialem evictionem conſenſere. Qua contentus Servientus ſubſcriptioni ſe paratum oſtendebat. Idem 4. Oct.
quoque circa evacuationem locorum ab Hiſpanis occupatorum, ac inprimis Franckendaliæ, generali guarantia adquieſcebat, quam Ordines oſtendebant illos omnes ſpectare, qui paci ejuſque executioni ſe oppoſituri ſint. Super Comitatu Pfirtenſi, de quo Auſtriacis diſponendi poteſtatem haut competere Baſileenſis præſul tradebat, Cæſaris cautionem accipiebat. Ita Gallicum Inſtrumentum plene adornabatur; id quod Ordinibus 5. Oct.
anſam præbebat tanto acrius Suecos ad ſubſcribendum urgendi. Et cum hactenus Sueci pacem longe majori ſtudio, quam Galli promovere viſi eſſent, jam Servientus abſolutis prius ſuis negotiis ſeſe Ordinibus venditabat, conviviis inſuper aliaque ratione illorum favorem aucupatus.

§. 201. Inter Suecica negotia, quæ ante ſubſcriptionem expedienda erant, primo loco occurrebat §. *Tandem omnes.* & Cæſarei provinciales, pro quibus per literas apud Cæſarem interceſſuros ſe promiſerant Ordines, ac ut ejus paragraphi verba paulo mollius conciperentur, ne Sueci militum ſuorum cauſam damnaſſe viderentur: quæ literæ nondum expeditæ fuerant. Iſtorum cauſam Suecici duces Legatis per literas diligenter commendarant: unde his anſa arripiebatur tentandi, num iſtis lautiores conditiones, quam formula pacis ferebat, florentibus nunc Suecorum armis obtinere poſſint: præſertim cum omnibus perſuaſum foret, Cæſareos, ſi par belli fortuna ipſis arriſiſſet, conventis haut fuiſſe ſtaturos. Id tamen non aperte proponebatur, ſed tantum per ambages, quid Cæſareis animi foret, tentabatur. Aſt illi conventis immoti inhærebant, ne id quidem annuentes, ut quoad ratificatio adferretur, ſuper mitiore Cæſaris ſententia obtinenda ſcriberetur. Ordines quoque ut conventa Osnabrugæ perſiſterent, contendebant; literis ad Cæſarem datis petebant, ut iiſdem mollius conſuleretur. (Suecorum ante ſubſcriptionem poſtulata: De §. *Tandem omnes.*)

§. 202. Sed & ſuper vectigali Oldenburgico nonnihil movebatur, adverſus quod Bremenſis urbs apud Directorium Moguntinum proteſtationem interponebat, quæ famoſi libelli loco habita ablegato urbis reddebatur. Inde ab Electoralibus literæ ad Bremenſes dantur, quibus ipſos ut publico decreto pareant monent; quod ſi tamen cum Comite idonea ratione decidere velint, operam ſe ſuam perficiundo negotio accommodaturos. Sed urbs proteſtatione iterata inficiari, Comiti jus vectigalis exigendi competere, ac ejuſdem redemtionem adſpernari. Quod ſi tamen amicitiæ inſtaurandæ cauſa Comes tranſactionem inire velit, ei ſe paratam fore. Cæterum Sueci non alia conditione conſenſerant, ut de iſto vectigali Tabulis pacis insereretur, quam ut amica tractatio ſuper eodem ſuſciperetur, cujus initium nondum factum erat. Igitur ne ideo ſubſcriptio differretur, placuit, utramque partem literis moneri, ut intra tempus ratificationi exhibendæ deſignatum amicos tractatus inſtituant. (De vectigali Oldenburgico. 21. Aug.)

§. 203. Cupiebant quoque Sueci atteſtatum, quod ſibi ſtipulati fuerant, ne à Bremenſi urbe durante bello uſurpata jura Reginæ fraudi forent, ipſi Inſtrumento inſeri; quod alias iſtiuſmodi atteſtatis (Atteſtatum de Bremenſi urbe.)

1648. teſtatis par vis cum ipſis pacis capitibus eſſe debeat. Sed cum Cæſarei nullam plane mutationem admittere vellent, ab Ordinibus formula atteſtati concipiebatur; qua à Suecis rejecta, alia aptabatur, è qua Sueci clauſulam, *ſalvo tamen privilegio immedietatis* delebant. Et quanquam Ordines oſtenderent, ſe urbi circa poſſeſſionem immedietatis præjudicare non poſſe: Sueci tamen eam hautquidquam agnoſcebant, quod poſſeſſio illa immedietatis ſæpe in controverſiam vocata ſit. De qua tamen in præſens litem non moveant, ſed de illis duntaxat, quæ urbs durante bello uſurparit. Sed nec legitimæ poſſeſſionis mentionem fecerant Ordines, de qua inſerere neceſſarium Suecis videbatur.
5. Octobr. In hanc igitur formam Suecis atteſtatum à Cancellaria Moguntina exhibitum: ,,*Paragrapho tertio ſatisfactionis Suecicæ inſerta ſunt ſequentia. Civitati vero Bremenſi, ejusque territorio & ſubditis præſens ſuus ſtatus, libertas, jura, & privilegia in Eccleſiaſticis & Politicis ſine impetitione relinquantur. Si quæ autem ipſi cum Epiſcopatu ſeu Ducatu, aut Capitulis ſint, aut in poſterum enaſcantur controverſiæ, eæ vel componantur amicabiliter, vel jure terminentur, ſalva interim cuique parti ſua quam obtinet poſſeſſione. Quæ quidem verborum formula pro,,ut concepta eſt, ita ſine mutatione in Inſtrumento Pacis relinquitur. Quia tamen nuper intellectum eſt, eam in ambiguos trahi ſenſus, idcirco, ut in futurum, quantum fieri poteſt, ambiguitati & litibus anſa præcidatur, Legatio Suecica hoc modo ſe eam intellexiſſe ſemper conteſtata eſt: I. quidem, ut per Territorium & ſubditos non intelligi debeat Jus Territoriale, aut territorium & ſubditi præfecturarum Civitatis procul ab Urbe in Ducatu Bremenſi ſitarum, ſed territorium, ſeu fundus & ſubditi ſolius urbis Bremenſis urbique immediate circumjectorum pagorum, dictas autem præfecturas cum ſuis ſubditis eo ſtatu fore, quo ante hos motus fuerunt; deinde II. Ut per præſentem Civitatis ſtatum intelligi debeat is, qui fuerat tempore tractatus pacis inchoati, non autem is, qui eſt tempore ſubſcriptæ & ratihabitæ pacis, quo intervallo multa de facto immutata perhibentur. Poſſeſſio enim legitima ejus temporis, quo dicti tractatus inchoati fuerunt, extra controverſiam maneat. Quæ quidem explicatio coram Imperii Deputatis non ſemel, ſed iterato facta, cum legatio Suecica poſtularit, ut protocollis insereretur, inſertam eſſe, teſtatur Monaſterii Weſtphalorum* 15. 5. *Octobris Anno* 1644. ,,*Cancellaria Moguntina.*

De Pirmonda. §. 204. Super Pirmonda quoque à Moguntinis atteſtatum exhibebatur, quod cum VValdeccæ Comites in ejus poſſeſſionem durantibus hiſce tractatibus pervenerint, ſuperfluum ſit viſum, de ea in Tabulis Pacis mentionem fieri. Nec eo minus ipſos communi Amneſtiæ lege contineri, nec in poſſeſſione usque ad judicialem deciſionem poſſeſſorii turbandos; ſalva tamen Paderbornenſis Epiſcopi & Epiſcopatus jure atque actione.

De Erfordia. §. 205. Pro Erfordia quoque Sueci atteſtatum exigebant, ipſius ante bellum poſſeſſa jura integra manſura, nec fraudi fore, ejusdem mentionem hiſce pacis tabulis haut factam. Id quod, ſummopere licet contendentibus Suecis, Cæſarei abnuebant, ſupervacuum id dictitantes, cum ejus urbis potiſſimum reſpectu articulo de Executione clauſula, *Nulli autem Civitati*, inſerta ſit.

De civitatibus præteritis. §. 206. In articulo de Amneſtia paragrapho *Debita*, prioribus formulis Cron-VVeiſſenburgi, & Oſnabrugæ, & in §. *Sententiæ*, poſt verba, *niſi proceſſus vitium & defectus manifeſto pateat*, Spiræ mentio facta fuerat. Quarum urbium nomina cum poſt dispuncta forent, metus illas ſubibat, ne 1648. diſpoſitione dictorum paragraphorum fraudarentur. Quibus oſtenſum, diſpoſitionem ipſam etiam citra exemplorum allegationem ſatis perſpicuam, ac iiſdem tanto magis caveri, quod exordio dicti Articuli ſanciatur, eos qui diſerte nominati non ſint, haut ideo pro omiſſis habendos: quo fine è 8. Octobr. protocollis atteſtatum illis traditum eſt.

De exercituum hoſpitiis. §. 207. Super ſtativis exercituum intervallo concluſæ & ratificandæ pacis Sueci prius tranſigendum cenſebant; quod inter exercitus armiſtitium non prius iniri queat, quam conſtet, quæ regiones utrique in uſum hoſpitiorum concedendæ. Contra Ordinibus ab initio videbatur, exercitibus eo loco ſubſiſtendum, ubi ſignificatio pacis ipſos deprehenderet. Sed oſtendebant Sueci, ſi vel maxime Cæſareis, & Bavaricis id probetur, (quod tamen iſti adſpernabantur,) fieri tamen non poſſe, ut quatuor tam numeroſi exercitus locis ita propinquis alimenta invenire queant. Bavarici cenſebant, ſeptem Circulos, queis Suecica ſatisfactio injuncta, onus iſtud ſubire par eſſe. Sed quia Sueci haut conſultum ſibi judicabant, ante ratificatam pacem exercitum late per Germaniam ſpargere, haut injuria quærebant, quis Circulus huic hoſpitationi ſubeundæ par, aut pronus foret? Sane uno exeſo, in alium abeundum. Aſt hoc modo queis miles interim alendus exhauriri, ut exſolvendæ pecuniæ non ſufficiant. Sed cum ſuper hac re diſponere ſe in anteceſſum poſſe negarent Ordines, ad duces bellicos ea res rejecta eſt.

De ſuſtentando milite indigena. §. 208. Sed maxima difficultas in eo vertebatur, ubinam interim miles Suecicus indigena alendus eſſet, antequam in Sueciam deduci poſſet? Sueci oſtendebant, invitos ſe Ordinibus id onus impingere, ac optaſſe, pacem dudum fuiſſe concluſam, ut per æſtatem miles trajici potuerit. Nunc antequam ratificationes hinc inde tradantur, hiemem ingruere, nec ad obducta glacie Sueciæ litora ante vernum tempus acceſſum patere. Interim copiis illis de hoſpitiis proſpiciendum. Quas per unum vel alterum menſem Ordinibus alere haut difficile ſit futurum. De quo quanquam Electoralium aliqui ſpem facerent, cæteri tamen in univerſum reluctabantur, querimonias alii, reliqui minas jactantes; quod metuerent, ne Regina hoc obtentu bellum producere quæreret, ac Galli pro ſe idem poſtularent; tum nec Cæſar aut Bavarus exercitus dimitterent, eosque Ordinibus alendos obtruderent. Ita ſub vocabulo pacis belli onera incubitura, ac id forte initium fore perpetui militis in Germania alendi. Jam dudum belli malis exhauſtos cives fatiſcere: immenſam ſatisfactionem imminere: plura ſi injungere Regina aggrediatur, gloriam, gratiamque partam conſumturam. Mare Balticum in Decembrem usque menſem navigari poſſe; interim quæ ad exſequendam in Germania pacem requirantur, peracta fore. Militem quoque Teutonicum in Pomeraniæ, Mecklenburgicæ, & Bremenſis Provinciæ præſidiis exautorari poſſe, ſurrogatis in ejus locum Suecis. Ita pleroſque è Reginæ Provinciis ali poſſe, ac Cæſari Bavaroque anſam retinendi ſui militis demi. Et tanta erat apud Ordines moræ impatientia, ut ſi diutius huic poſtulato inſiſterent Sueci, periculoſius motus metueretur. Quin Contarenus, ipſeque Servientus negotiis Gallicis, jam abſolutis indies Suecos importune urgebant, ut ocyus ad plenam ſubſcriptionem progrederentur. Ita ut obſiſtere diutius non poſſent, ni tra-

1648. ctatus tanto cum labore hucusque provectos abrumpere vellent. Ac ſpes erat, dum quæ exſequendæ paci faciunt expediuntur, hiemem facile lapſuram.

Subſcriptio peragitur. §. 209. Ita demum conventum, ut ſubſcriptio decimo quarto Octobris fieret. Et quanquam Sueci initio cenſerent, Suecicas Tabulas in Curia, Gallicas in aula Epiſcopali ſubſcribendas; placuit tamen exemplo Hiſpanorum, & Batavorum circa ſubſcriptionem ſolennibus rituum haut luxuriare, ſed illa ad ratificationem differre; eoque ſubſcriptionem Regiorum in Cæſareis, Cæſareorum in Regiis ædibus, Ordinum ſeparato conclavi peragere. Tum in formulam certam conſenſum; qua Principes utrinque paciſcentes ratifica-

14.24.Oct. tionem exprimerent. Ita dicto die hora poſt meridiem prima Oxenſtierna & Salvius ad Cæſareos Lambergium, & Cranium quinque rhedis, & quadrantis horæ intervallo poſt Servientus, & Grullardus Reſidens ad Naſſovium Comitem, & Volmarum ſex rhedis pervehuntur, ubi in quintam usque horam morati ſunt, & cum Inſtrumentum recte ſe habere deprehenderetur, utrique ſuum ſubſcriptione ſolenni firmavere. Regiis Legatis ad ædes ſuas regreſſis Cæſarei poſt quadrantem horæ eodem ipſos ſecuti ſunt, ac Lambergius, Craniusque Suecicum Inſtrumentum apud Suecos; Naſſovius & Volmarus Gallicum apud Gallum ſubſcripſere. Inde utraque Inſtrumenta à Secretariis Legationum Ordinibus congregatis, hora nona veſpertina ad ſubſcribendum oblata ſunt. Ubi non Deputati ſolum, ſed & cæteri qui aderant manum, ac ſigilla ſua ingenti cum gaudio appoſuerunt. Mox integram per horam majores machinæ feſtivis diſploſionibus detonuerunt.

Pax promulgatur. 15. Octobr. §. 210. Poſtera luce oppidanis militibusque armatis in foro diſpoſitis, præcinentibus tubis, tympanisque Monaſterii pax à Secretario urbis in foro, ac omnibus biviis promulgata eſt, ad ſingulas vices ſingulis cohortibus arma explodentibus. Omnibus peractis ſeptuaginta majores machinæ terna vice per vallum reboarunt. Eodem ritu Oſnabrugæ quoque promulgatio facta. Eo ipſo die Burgundicus Legatus Petrus à VVeimbs ſolennem proteſtationem adverſus pacem Gallicam typis exſcriptam publicabat. Id quod etſi Cæſarei ægre ſe ferre ſimulabant, omniaque exempla conquiri jubebant: multi tamen de compacto rem geſtam judicabant; quod ſatis conſtaret, ob implicitas Cæſaris, & Hiſpani rationes utriusque Legatos omnia communicatis invicem conſiliis a-

24. Octobr. gere ſueviſſe. Adverſus Suecicam pacem Pontificis Legatus Fabius Chiſius proteſtationem interponebat. Ut Catholicis prætextus foret aliquando verſa partium fortuna bona Eccleſiaſtica, quibus nunc ceſſerant, iterum invadendi. Sicuti & ſuperiore ſeculo, cum pax Auguſtæ conditur, aliqui Prælati contra alienationem bonorum ſacrorum proteſtationem interpoſuerant; quæ poſt, cum Cæſaris ac Ligæ arma florerent, iterum vindicari cœperant. Sed & facile perſpiciebatur, eam ipſam ob cauſam Proteſtantibus neceſſitatem adferri, conſilia & vires adverſus tales conatus ſociare. E Catholicis Germaniæ etſi eadem uni vel alteri parum arrideret, nullus publice paci contradixit. Et quanquam nomine Electoris Colonienſis, & Franciſci VVilhelmi Epiſcopi Oſnabrugenſis nemo ſubſcripſerat; iſte Bonnæ ſupplicationem Numini haberi, ac machinas per vallum diſplodi juſſerat. Sed apud Evangelicos mira lætitiæ vis erumpebat, quorum nomine Leuberus Saxonicus Suecicis Legatis in ipſorum ædibus poſt finita ſacra ſolennes gratias pro navata tam inſigni opera agebat, ac de ſucceſſu gratulabatur, additis precibus, ut & reliqua, queis ad exſecutionem pacis opus foret, procurarent. Inde Tabulæ pacis ab omnibus partibus ad ſuos Principes tranſmiſſæ ſunt. 1648.

Articuli Pacis, inter Sacram Cæſaream & Regiam Suecicam Majeſtates, Eorumque Confœderatos Anno 1648. 24. Octobris Oſnabrugæ concluſi, ſubſcripti & conſignati.

In nomine Sacroſanctæ, & individuæ Trinitatis. Amen.

Notum ſit univerſis & ſingulis quorum intereſt, aut quomodolibet intereſſe poteſt. Poſtquam à multis annis orta in Imperio Romano diſſidia, motusque civiles eo usque increverant, ut non modo univerſam Germaniam, ſed & aliquot finitima regna, potiſſimum vero Sueciam Galliamque ita involverint, ut diuturnum & acre exinde natum ſit bellum. Primo quidem inter Sereniſſimum & Potentiſſimum Principem ac Dominum FERDINANDUM II. *Electum Romanorum Imperatorem ſemper Auguſtum, Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclavoniæ &c. Regem. Archiducem Auſtriæ, Ducem Burgundiæ, Brabantiæ, Styriæ, Carinthiæ, Carniolæ; Marchionem Moraviæ, Ducem Luxemburgi, Superioris & Inferioris Sileſiæ, Wurtembergæ & Teckæ, Principem Sueviæ, Comitem Habspurgi, Tyrolis, Kyburgi, & Goriciæ, Landgravium Alſatiæ, Marchionem Sacri Romani Imperii, Burgoviæ, ac Superioris & Inferioris Luſatiæ, Dominum Marchiæ, Sclavoniæ, portus Naonis ac Salinarum, inclytæ memoriæ, cum ſuis fœderatis & adhærentibus ex una: & Sereniſſimum ac Potentiſſimum Principem ac Dominum* GUSTAVUM ADOLPHUM, *Suecorum, Gothorum & Wandalorum Regem, Magnum Principem Finlandiæ, Ducem Eſthoniæ, & Careliæ, Ingriæque Dominum, inclytæ recordationis, & Regnum Sueciæ, ejusque Fœderatos, & adhærentes ex altera parte: Deinde poſt eorum è vita deceſſum inter Sereniſſimum & Potentiſſimum Principem & Dominum Dn.* FERDINANDUM III. *Electum Romanorum Imperatorem ſemper Auguſtum, Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclavoniæ, &c. Regem; Archiducem Auſtriæ, Ducem Burgundiæ, Brabantiæ, Styriæ, Carinthiæ, Carniolæ, Marchionem Moraviæ, Ducem Luxemburgi, Superioris & Inferioris Sileſiæ, Wurtembergæ, & Teckæ, Principem Sueviæ, Comitem Habspurgi, Tyrolis, Kyburgi, & Goriciæ, Landgravium Alſatiæ, Marchionem Sacri Romani Imperii, Burgoviæ, ac Superioris & Inferioris Luſatiæ, Dominum Marchiæ, Sclavoniæ, Portus Naonis & Salinarum, cum ſuis Fœderatis & adhærentibus ex una: & Sereniſſimam ac Potentiſſimam Principem ac Dominam, Dn.* CHRISTINAM, *Suecorum, Gothorum, Wandalorumque Reginam, Magnam Principem Finlandiæ, Ducem Eſthoniæ, & Careliæ, Ingriæque Dominam, Regnumque Sueciæ, & ejus Fœderatos & adhærentes ex altera parte: unde multa Chriſtiani ſanguinis effuſio, cum plurimarum Provinciarum deſolatione ſecuta eſt: Tandem divina bonitate factum eſſe, ut utrimque de Pace univerſali ſuſcepta ſit cogitatio, in eumque finem ex mutua partium conventione Hamburgi die vigeſima quinta ſtylo novo, vel die decima quinta ſtylo veteri Decembris Anno Domini 1641. inita conſtituta ſit dies 11. ſtylo* Inſtrumentum Pacis Suecicum.

1648. *ſtylo novo vel prima ſtylo veteri menſis Julii Anno Domini 1643. Congreſſui Plenipotentiariorum Oſnabrugis & Monaſterii Weſtphalorum inſtituendo; Comparentes igitur ſtatuto tempore & loco utrimque legitime conſtituti Legati Plenipotentiarii, à parte quidem Imperatoris Illuſtriſſimi & Excellentiſſimi Domini, D. Maximilianus Comes à Trautmansdorff, & Weinſpergh, Baro in Gleichenberg, Neoſtadii ad Cocrum, Negau, Burgau & Totzenbach, Dominus in Teinitz, Eques aurei Velleris, Conſiliarius ſecretus, & Camerarius Sacræ Cæſareæ Majeſtatis, ejuſque Aulæ ſupremus Præfectus; nec non Dominus Joannes Maximilianus, Comes à Lambergh, &c. Sacræ Cæſareæ Majeſtatis Camerarius, & Dominus Joannes à Crane, Juris utriusque Licenciatus & Comes Palatinus, Conſiliarii Imperiales Aulici; A parte vero Reginæ Sueciæ, Illuſtriſſimi & Excellentiſſimi Domini, D. Joannes Oxenſtierna Axelii, Comes Moreæ Auſtralis, liber Baro in Kymitho, Dominus in Fyholm. Horningsholm & Tullegarn, Regni Sueciæ Senator & Conſiliarius Cancellariæ, & Dominus Joannes Adler Salvius, Dominus in Adlersberg, & Tullingen, itidem Regni Sueciæ Senator, Conſiliarius Cancellariæ, & Aulæ Cancellarius, poſt invocatum Divini Numinis Auxilium, mutuasque Plenipotentiarum tabulas, rite commutatas præſentibus, ſuffragantibus & conſentientibus Sacri Romani Imperii Electoribus, Principibus, ac Statibus ad Divini Numinis gloriam, & Chriſtianæ Reipublicæ ſalutem in mutuas pacis & amicitiæ leges conſenſerunt, & convenerunt; tenore ſequenti.*

I. P*Ax ſit Chriſtiana, univerſalis, perpetua, veraque & ſincera amicitia inter Sacram Cæſaream Majeſtatem, Domum Auſtriacam, omneſque ejus fœderatos & adhærentes, & ſingulorum hæredes & ſucceſſores, imprimis Regem Catholicum, Electores, Principes, ac Status Imperii ex una, & Sacram Regiam Majeſtatem, Regnumque Sueciæ, omneſque ejus fœderatos & adhærentes & ſingulorum hæredes ac ſucceſſores, imprimis Regem Chriſtianiſſimum ac reſpective Electores, Principes, Statusque Imperii ex altera parte. Eaque ita ſincere, ſerioque ſervetur & colatur, utraque pars alterius utilitatem, honorem ac commodum promoveat, omnique ex parte & univerſi Romani Imperii cum Regno Sueciæ, & viciſſim Regni Sueciæ cum Romano Imperio fida vicinitas, & ſecura ſtudiorum pacis atque amicitiæ cultura revireſcant ac refloreſcant.*

Punctus Amneſtiæ generalis.

II. Sit utrinque perpetua oblivio & Amneſtia omnium eorum, quæ ab initio horum motuum, quocunque loco modove ab una vel altera parte ultro citroque hoſtiliter facta ſunt, ita ut nec eorum, nec ullius alterius rei cauſa vel prætextu alter alteri poſthac quicquam hoſtilitatis aut inimicitiæ, moleſtiæ vel impedimenti, quoad perſonas, ſtatum, bona vel ſecuritatem per ſe vel alios, clam aut palam, directe vel indirecte, ſpecie juris, aut via facti, in Imperio aut uſpiam extra illud (non obſtantibus ullis prioribus pactis in contrarium facientibus) inferat vel inferri faciat, aut patiatur; ſed omnes & ſingulæ hinc inde tam ante bellum quam in bello, verbis, ſcriptis aut factis illatæ injuriæ, violentiæ, hoſtilitates, damna, expenſæ abſque omni perſonarum rerumve reſpectu ita penitus abolitæ, ut quicquid eo nomine alter adverſus alterum prætendere poſſet, perpetua ſit oblivione ſepultum.

Punctus reſtitutionis generalis.

III. Juxta hoc univerſalis & illimitatæ Amneſtiæ fundamentum, univerſi & ſinguli Sacri Romani Imperii Electores, Principes, Status, (comprehenſa immediata Imperii Nobilitate) eorumque Vaſalli, Subditi, Cives & Incolæ, quibus occaſione Bohemiæ, Germaniæve motuum vel fœderum hinc inde contractorum, ab una vel altera parte aliquid præjudicii aut damni quocunque modo vel prætextu illatum eſt, tam quoad ditiones & bona feudalia, ſubfeudalia & allodialia, quam quoad dignitates, immunitates, jura & privilegia reſtituti ſunto plenarie in eum utrinque ſtatum in ſacris & profanis, quo ante deſtitutionem gaviſi ſunt, aut jure gaudere potuerunt, non obſtantibus, ſed annullatis quibuscunque interim in contrarium factis mutationibus. 1648.

Quemadmodum vero tales reſtitutiones omnes & ſingulæ intelligendæ ſunt ſalvis juribus quibuscunque, tam directi quam utilis dominii, in vel circa bona reſtituenda, ſive ſecularia ſive Eccleſiaſtica, ſive reſtituenti, ſive reſtituendo, ſive cuivis tertio competentibus, ſalvis item litiſpendentiis deſuper in Aula Cæſarea in Camera Imperiali vel aliis Imperii immediatis aut mediatis Dycaſteriis vertentibus: ita hæc clauſula ſalvatoria generalis vel aliæ ſub ſequentes ſpeciales ipſam reſtitutionem nullatenus impediant; ſed competentia jura, actionis, exceptiones, & litiſpendentiæ poſt factam demum reſtitutionem, coram competenti Judice examinentur, diſcutiantur & expediantur; multo minus hæc reſervatio ipſi Amneſtiæ univerſali & illimitatæ quicquam præjudicii afferat, aut etiam ad proſcriptiones, confiſcationes & ejus generis alienationes extendatur, vel articulis aliter conventis interque hos compoſitioni Gravaminum aliquid deroget. Nam quantum juris in bonis Eccleſiaſticis hucusque controverſis ejusmodi reſtituti vel reſtituendi ſint habituri, patebit infra articulo de Gravaminum Eccleſiaſticorum compoſitione.

IV. Et quamvis ex hac præcedenti regula generali facile dijudicari poſſit, qui & quatenus reſtituendi ſint, tamen ad inſtantiam aliquorum de quibusdam gravioris momenti cauſis, prout ſequitur, ſpecialiter mentionem fieri placuit; ita tamen, ut qui expreſſe non nominati, vel expuncti ſunt, propterea pro omiſſis vel excluſis non habeantur.

Punctus Gravaminum Politicorum, & primo de cauſa Palatina, &c.

Ante omnia vero cauſam Palatinam Conventus Oſnabrugenſis & Monaſterienſis eo deduxit, ut ea de re jam diu mota lis dirempta ſit modo ſequenti.

Et primo quidem quod attinet Domum Bavaricam, dignitas Electoralis, quam Electores Palatini antehac habuerunt, cum omnibus regaliis, officiis, præcedentiis, Inſigniis & juribus quibuscunque ad hanc dignitatem ſpectantibus nullo prorſus excepto, ut & Palatinatus ſuperior totus una cum Comitatu Cham, cum omnibus eorum appertinentiis, regaliis ac juribus ſicut hactenus, ita & impoſterum maneant penes Dominum Maximilianum, Comitem Palatinum Rheni, Bavariæ Ducem, ejusque liberos, totamque Lineam Guilhelmianam, quamdiu maſculi ex ea ſuperſtites fuerint.

Viciſſim Dominus Elector Bavariæ pro ſe, hæredibus ac ſucceſſoribus ſuis totaliter renuntiet debito tredecim millionum, omnique prætenſioni in Auſtriam Superiorem & ſtatim à publicata pace omnia Inſtrumenta deſuper obtenta Cæſareæ Majeſtati ad caſſandum & annullandum extradat.

Quod ad Domum Palatinam attinet Imperator cum Imperio, publicæ tranquillitatis cauſa conſentit, ut vigore præſentis conventionis inſtitutus ſit Electoratus Octavus, quo Dominus Carolus Ludovicus Comes Palatinus Rheni ejusque hæredes & Agnati, totius lineæ Rudolphinæ juxta ordinem ſuccedendi in aurea Bulla expreſſum deinceps fruantur. Nihil tamen juris, præter ſimultaneam Inveſtituram ipſi Domino Carolo Ludovico aut ejus ſucceſſoribus ad ea quæ cum dignitate Electorali Domino Electori Bavariæ, totique Lineæ Guilhelmianæ attributa ſunt, competat.

Deinde ut inferior Palatinatus totus cum omnibus & ſingulis Eccleſiaſticis & ſæcularibus bonis, Juribus & appertinentiis, quibus ante motus Bohemicos Electores Principesque Palatini gaviſi ſunt, omnibusque documentis, regiſtris, rationariis, & cæteris actis huc ſpectantibus eidem plenarie reſtituantur: Caſſatis iis,

quæ

1648. *quæ in contrarium acta ſunt, idque authoritate Cæſarea effectum iri; ut neque Rex Catholicus, neque ullus alius qui exinde aliquid tenet, ſe huic reſtitutioni ullo modo opponat.*

Cum autem certa quædam Præfectura Stradæ Montanæ antiquitus ad Electorem Moguntinenſem pertinentes anno demum milleſimo quadringenteſimo ſexageſimo tertio, pro certa pecuniæ ſumma Palatinis cum pacto perpetuæ reluitionis impignoratæ fuerint: ideo conventum eſt; ut hæ Præfecturæ penes modernum Dominum Electorem Moguntinenſem ejusque in Archi-Epiſcopatu Moguntinenſi ſucceſſores permaneant, dummodo pretium pignorationis ſponte oblatum, infra terminum executionis concluſæ Pacis præfixum, parata pecunia exſolvat, cæteriſque ad quæ juxta tenorem literarum oppignorationis tenetur, ſatisfaciat.

Electori quoque Trevirenſi tanquam Epiſcopo Spirenſi & Epiſcopo item Wormatienſi, jura quæ prætendunt in bona quædam Eccleſiaſtica, intra Palatinatus Inferioris territorium ſita, coram competenti Judice proſequi liberum eſto, niſi de his inter utrumque Principem amice conveniatur.

Quod ſi vero contigerit Lineam Guilhelmianam maſculinam prorſus deficere, ſuperſtite Palatina, non modo Palatinatus ſuperior, ſed etiam dignitas Electoralis quæ penes Bavariæ Duces fuit, ad eoſdem ſuperſtites Palatinos interim ſimultanea Inveſtitura gaviſuros, redeat, octavo tunc Electoratu prorſus expungendo: Ita tamen Palatinatus ſuperior hoc caſu ad Palatinos ſuperſtites redeat; ut hæredibus allodialibus Electoris Bavariæ, actiones & beneficia, quæ ipſis ibidem de jure competunt, reſervata maneant.

Pacta quoque gentilitia inter Domum Electoralem Heidelbergenſem & Neoburgicam, à prioribus Imperatoribus ſuper Electorali ſucceſſione confirmata, ut & totius Lineæ Rudolphinæ Jura, quatenus huic diſpoſitioni contraria non ſunt, ſalva rataque maneant.

Adhæc ſi quæ feuda Juliacenſia aperta eſſe, competenti via juris evictum fuerit, ea Palatinis evacuentur.

Præterea, ut dictus Dominus Carolus Ludovicus aliquatenus liberetur onere proſpiciendi fratribus de appenagio, Cæſ. Majeſt. ordinabit, ut dictis ſuis fratribus quadringenta Imperialium thalerorum millia intra quadriennium ab initio anni venturi Milleſimi ſexcenteſimi quadrageſimi noni numerandum expendantur, ſingulisque annis centena millia ſolvantur, una cum annuo cenſu quinque de centum computatis.

Deinde tota Domus Palatina cum omnibus & ſingulis, qui ei quocunque modo addicti ſunt, aut fuerunt, præcipue vero miniſtri, qui ei in hoc conventu aut alias operam ſuam navarunt, ut & omnes Palatinatus exules, fruantur Amneſtia generali ſupra deſcripta, pari cum cæteris in ea comprehenſis jure, & hac tranſactione ſingulariter in puncto Gravaminum pleniſſime.

Viciſſim Dominus Carolus Ludovicus cum fratribus Cæſareæ Majeſtati obedientiam & fidelitatem, ſicut cæteri Electores Principesque Imperii præſtet, ac inſuper Palatinatui ſuperiori pro ſe & heredibus ſuis, tum ipſe tum ejus fratres; donec ex Linea Guilhelmiana hæredes legitimi & maſculi ſuperfuerint, renuntient.

Cum autem de ejusdem Principis Viduæ Matri, ſororibusque præſtando victalitio, & dote conſtituenda mentio injiceretur, pro benevolo Sacræ Cæſareæ Majeſtatis in Domum Palatinam affectu, promiſſum eſt, dictæ Dominæ Viduæ Matri pro victalitio ſemel pro ſemper viginti Thalerorum Imperialium millia, ſingulis autem ſororibus dicti Domini Caroli Ludovici, quando nuptum elocatæ fuerint dena Thalerorum Imperialium millia, nomine ſuæ Majeſtatis exſolutum iri.

De reliquo vero ipſis idem Princeps Carolus Ludovicus ſatisfacere teneatur. 1648.

Comites in Lainingen & Daxburg, ſæpe dictus Dominus Carolus Ludovicus ejusque ſucceſſores in Palatinatu Inferiori nulla in re turbet, ſed jure ſuo à multis retro ſeculis obtento, & à Cæſaribus confirmato, quiete ac pacifice uti frui permittat.

Liberam Imperii Nobilitatem per Franconiam, Sueviam & Tractum Rheni, cum diſtrictibus appertinentibus in ſuo ſtatu immediato inviolate relinquat.

Feuda etiam ab Imperatore in Baronem Gerardum de Waldenburg, dictum Schenkhern, Nicolaum Georgium Reigerſperger, Cancellarium Moguntinum, & Henricum Brombſer, Baronem de Rudesheim: Item ab Electore Bavariæ in Baronem Joannem Adolphum Wolf, dictum Metternich collata, rata maneant. Teneantur tamen ejusmodi Vaſalli Domino Carolo Ludovico, velut Domino directo ejusque ſucceſſoribus juramentum fidelitatis præſtare, atque ab eodem feudorum ſuorum renovationem petere.

Auguſtanæ Confeſſionis conſortibus qui in poſſeſſione templorum fuerant, interque eos Civibus & Incolis Oppenheimenſibus ſervetur Status Eccleſiaſticus Anni 1624. Cæteriſque id deſideraturis Auguſtanæ Confeſſionis exercitium, tam publice in templis ad ſtatas horas, quam privatim in ædibus propriis, aut alienis ei rei deſtinatis per ſuos aut vicinos verbi divini Miniſtros peragere liberum eſto.

Princeps Ludovicus Philippus Comes Palatinus Rheni recuperet omnes ditiones, dignitates & jura in ſacris & profanis, quæ ipſi à majoribus ex ſucceſſione & diviſione ante tumultus bellicos obvenerunt.

Princeps Fridericus Comes Palatinus Rheni, quartam partem vectigalis Wiltzbacenſis, Cœnobium quoque Hornbach cum pertinentiis, & quicquid juris parens ejus antehac ibidem habuit ac poſſedit, recipiat & reſpective retineat.

Princeps Leopoldus Ludovicus Comes Palatinus Rheni reſtituatur penitus in Comitatu Veldentz ad Moſellam, tam in Eccleſiaſticis, quam Politicis, contra omnia hactenus attentata, in eum, quo Anno milleſimo ſexcenteſimo viceſimo quarto ipſius Parens fuit, ſtatum.

Controverſia, quæ vertitur inter Epiſcopos reſpective Bambergenſem & Herbipolenſem ac Marchiones Brandeburgicos, Culmbachi & Onoltzbachi, de Caſtro, Oppido, Præfectura & Monaſterio Kitzingen in Franconia ad Mœnum, aut amicabili compoſitione aut ſummario juris proceſſu terminetur intra biennium, ſub pœna perdendæ prætenſionis imponenda tergiverſanti, interim dictis Dominis Marchionibus reſtituatur nihilominus fortalitium Wiltzburg in eum ſtatum, qui tempore traditionis deſcriptus fuit ex conventione & promiſſo.

Domus Wurtembergica maneat quiete in recuperata poſſeſſione Dynaſtiarum VVeinsberg, Nevvſtadt & Meckmühle. *Reſtituatur etiam in omnia & ſingula ſecularia atque Eccleſiaſtica bona & jura ante hos motus ubicunque poſſeſſa, interque illa ſpecialiter in Dynaſtias Blaubeuren, Achlam & Stauffen cum pertinentiis & ſub prætextu pertinentium ad eas occupatis bonis, cum primis civitate & territorio Goppingenſi atque pago Pflumeren, reditibus Univerſitati Tubingenſi pie fundatis. Recipiat etiam Dynaſtias Heidenheym & Oberkirch, itemque civitates Balingen, Tutlingen, Ebingen & Roſenfeld, nec non arcem & pagum Neidlingen cum pertinentiis, tum Hohentweil, Hohenaſperg, Hohenaurac, Hohen Tubingen, Albeck, Hornberg, Schiltach cum civitate Schorndorf. Reſtitutio etiam fiat in Eccleſias collegiatas Sturtgard, Tubingen, Hernberg, Goppingen, Bachnang, nec non in Abbatias Præpoſituras*

atque

1648. atque Monaſteria Bebenhauſen, Maulbron, Anhauſen, Lorch, Adelberg, Denckendorf, Hirſchau, Blaubeuren, Herprechtingen, Murhard, Albersbach, Köningsbrun, Herrenalb, Divi Georgii, Reichenbach, Pfullingen & Lichtenſtern ſive Marien Cron, & ſimilia, cum omnibus documentis ablatis, ſalvis tamen & reſervatis Domus Auſtriacæ, nec non Wurtenbergicæ in ſupradictas Dynaſtias Blaubeuren, Achlam & Stauffen prætenſis juribus, actionibus, exceptionibus & remediis atque beneficiis juris quibuscunque.

Principes quoque Wurtenbergici Lineæ Mombelgardenſis reſtituantur in omnes ſuas ditiones in Alſatia vel ubicunque ſitas, & nominatim in duo feuda Burgundica Clerval & Paſſavant, & ab utraque parte redintegrentur in eum ſtatum, jura, prærogativas ac in ſpecie ad eam immedietatem erga Romanum Imperium, qua ante initium horum bellorum gaviſi ſunt, & qua cæteri Imperii Principes ac Status gaudent vel gaudere debent.

De cauſa Badenſi hoc modo conventum eſt:

Fridericus Marchio Badenſis & Hochbergenſis, ejusque filii, & hæredes, cum omnibus qui iisdem quocunquo modo inſervierunt, aut adhuc dum inſerviunt, cujuscunque nominis aut conditionis ſint, gaudeant & fruantur ſupra Articulo 2. & 3. deſcripta Amneſtia cum omnibus ſuis clauſulis & beneficiis, ejusque vigore reſtituantur pleniſſime in eum ſtatum in ſacris & profanis, in quo ante exortos Bohemiæ motus fuit Dominus Georgius Fridericus Marchio Badenſis & Hochbergenſis, quoad Marchionatum inferiorem Badenſem, qui vulgò ſub appellatione Baden-Durlach venit, itemque quoad Marchionatum Hochbergenſem, tum etiam quoad ditiones Rötelen, Badenweyler, & Sauſſenberg, non obſtantibus, ſed annullatis quibuscunque interim in contrarium factis mutationibus. Deinde reſtituantur Marchioni Friderico Præfectura Stain & Reuchingen absque onere æris alieni, interea temporis à Marchione Gulielmo contracti, ratione fructuum, intereſſe aut ſumptuum per transactionem Ettlingæ Anno Domini 1629. initam dicto Guilielmo Marchioni Badenſi ceſſæ cum omnibus juribus, documentis literariis, aliisque pertinentiis, ita ut tota illa actio ſumptuum ac fructuum perceptorum & percipiendorum, cum omni damno & intereſſe à tempore primæ occupationis numerando, ſublata & penitus extincta ſit. Annua quoque penſitatio ex Marchionatu inferiori, Marchionatui ſuperiori pendi ſolita, virtute præſentium penitus ſublata, annullata & annihilata ſit; nec eo nomine quicquam vel de præterito vel de futuro impoſterum unquam prætendatur vel exigatur. Alternetur etiam impoſterum inter utramque Lineam Badenſem, inferioris ſcilicet & ſuperioris Marchionatus Badenſis, præcedentia & ſeſſio in Comitiis & circuli Suevici, aliisque univerſalibus vel particularibus Imperii aut quibuscunque conventibus, pronunc tamen eadem præcedentia penes Marchionem Fridericum, dum ſuperſtes erit, permanente.

De Baronatu Hohen-Gerolseck conventum eſt, ut ſi Domina Principiſſa Badenſis prætenſa ſua jura in dicto Baronatu documentis authenticis ſufficienter probaverit, reſtitutio ſtatim poſt latam deſuper ſententiam fiat cum omni cauſa, omnique Jure, vigore documentorum competenti. Cognitio autem hæc finiatur à die publicatæ Pacis infra biennium. Nullæ denique actiones, transactiones, vel exceptiones, generales vel ſpeciales clauſulæ in hoc Inſtrumento Pacis comprehenſæ (quibus omnibus per expreſſum & in perpetuum vigore hujus derogatum ſit) ab una vel altera parte ullo unquam tempore contra hanc ſpecialem conventionem allegentur vel admittantur.

Dux de Croy gaudeat effectu generalis Amneſtiæ, neque protectio Regis Chriſtianiſſimi ſit ei fraudi, dignitatis, Privilegiorum, honorum, bonorum, aut ullo alio reſpectu quiete, quoque poſſidedt eam Dominii Vinſtingen, partem quam Majores ſui poſſederunt, prout nunc à Domina matre ſua dotalitii nomine poſſidetur Juribus Imperii, quoad dictum Dominium Vinſtingen in eo ſtatu, quo fuerunt ante hos motus, ſalvis permanentibus. 1648

Quod Controverſiam Naſſau Siegen contra Naſſau Siegen attinet, cum res hæc per commiſſionem Cæſaream Anno 1643. ad amicabilem compoſitionem ſit remiſſa, reaſſumatur ejusmodi commiſſio; & tota lis vel amicabili compoſitione, vel juridica ſententia, coram competenti judice decidatur; Comite Joanne Mauritio de Naſſau, ejusque fratribus absque ulla turbatione proſus quotis duntaxat in apprehenſa poſſeſſione manentibus.

Comitibus Naſſau-Saræpontanis reſtituantur omnes eorum Comitatus, Dynaſtiæ, territoria, homines & bona Eccleſiaſtica & ſecularia, feudalia & allodialia, nominatim vero Comitatus Saræpontanus & Sarwerdanus integri cum omni cauſa; ut & fortalitium Homburg cum tormentis bellicis mobilibusque ibi repertis; Salvis utrinque reſpective tam ratione Anno 1629. ſeptimo Julii per ſententiam adjudicatorum in reviſorio, quam aliis etiam de illatis damnis, competentibus juribus, actionibus, exceptionibus & beneficiis Juris juxta Leges Imperii determinandis, niſi partes potius ament amica transactione rem componi. Salvo etiam Jure, quod Comitibus de Lainingen Daxburg in dicto Comitatu Sarwerdano competere poteſt.

Domus Hanoica reſtituatur in Præfecturas Bobenhauſen, Biſchofsheim am Steeg & Wilſtadt.

Joannes Albertus Comes Solmenſis in quadrantem Oppidi Butzbacenſis & quatuor pagos adjacentes reſtituatur.

Itemque reſtituatur Domus Solms, Hohenſolms in omnia bona & jura ſibi anno 1637. adempta, non obſtante transactione deſuper cum Domino Georgio Landgravio Haſſiæ poſtea facta.

Comites de Iſenburg gaudeant Amneſtia generali ſupra artic. 2. & 3. deſcripta, ſalvis tamen juribus Domino Georgio Landgravio Haſſiæ, vel cuivis tertio contra eosdem, ut & contra Comites de Hohenſolms competentibus.

Rheingravii in ſuas Præfecturas Troneck, & Wildenburg, item Dynaſtiam Morchingen cum pertinentiis & cætera omnia Jura à vicinis uſurpata, reſtituantur.

Vidua Domini Erneſti Comitis Sainenſis reſtituatur in eam poſſeſſionem, arcis, oppidi & Præfecturæ Hachenburg cum pertinentiis, ut & pagi Bendorff, in qua fuit ante deſtitutionem, ſalvo tamen jure cujusvis.

Caſtrum & Comitatus Falckenſtein reſtituatur ei, cui de jure competit. Quicquid etiam juris Comitibus de Ratburg cognominatis Lœvvenhaupt, in præfecturam Bretzenheim, feudum Archi-Epiſcopatus Colonienſis, nec non Baronatum Reipoltzkirch in diſtrictu Huntzruck ſita, competit; id eis cum omnibus juribus & appertinentiis ſalvum ſit.

Reſtituatur etiam Domus Waldeck in poſſeſſionem vel quaſi omnium jurium in Dynaſtia Didinghauſen & pagis Nordernau, Lichtenſcheid, Defeld & Nidern-Schlaidern, prout illis anno milleſimo ſexcenteſimo viceſimo quarto gaviſa eſt.

Joachimus Erneſtus Comes Ottingenſis in omnia Eccleſiaſtica & ſecularia, quæ pater ipſius Ludovicus Eberhardus ante hos motus poſſidebat, reſtituatur.

Item Domus Hohenloica in omnia ipſi ablata, præcipuè Dynaſtiam Weickersheim: itemque in Cœnobium Schefersheim absque omni exceptione imprimis, retentionis reſtituatur.

Fri-

1648. *Fridericus Ludovicus Comes de Löwenſtein & Werthaim in omnes ſuos Comitatus & Dynaſtias, quæ tempore hujus belli ſequeſtrata, confiſcata aliisque ceſſa fuerunt, in Politicis & Eccleſiaſticis reſtituatur.*

Ferdinandus Carolus Comes de Löwenſtein & Werthaim in omne id, quod defunctis ejus agnatis Georgio Ludovico & Joanni Caſimiro ſequeſtratum, confiſcatum aliisque ceſſum eſt, in Politicis & Eccleſiaſticis reſtituatur, ſalvis tamen iis bonis & juribus quæ Marçæ Chriſtianæ, filiæ dicti Georgii Ludovici de Löwenſtein ex hæreditate paterna & materna competunt, in quæ plenarie reſtituatur. Pariter etiam vidua Joannis Caſimiri de Löwenſtein, in ſua bona dotalitia & hypothecata, reſervato jure, ſi quod in ſupradicta competit Comiti Friderico Ludovico, vel amicabili compoſitione vel legitimo Proceſſu proſequendo.

Domus Erbacenſis imprimis Comitis Georgii Alberti hæredes in caſtrum Breubergicum, omniaque ejus jura ipſis cum Domino Comite Löwenſteinenſi communia, tam quoad præſidium, ejuſdemque directionem, quam cætera civilia jura reſtituantur.

Vidua & hæredes Comitis à Brandenſtein, reſtituantur in omnia ex cauſa belli adempta bona & jura.

Baro Paulus Kewenhuller cum Nepotibus ex fratre, Hæredes Cancellarii Löfflerii Marci Conradi à Rhelingen, liberi & hæredes; Item Hieronymus à Rhelingen una cum uxore, nec non Marcus Antonius à Rhelingen, quisque in omnia ſibi per confiſcationem adempta, plenarie reſtituti ſunto.

Contractus, permutationes, tranſactiones, obligationes & inſtrumenta debiti, vi, metuve, ſeu ſtatibus, ſeu ſubditis illicite extorta, prout in ſpecie queruntur Spira, Weiſſenburgum ad Rhenum, Landavia, Reutlinga, Hailbrunna, aliique, ut & redemptæ ceſſæque actiones abolitæ atque ita annulatæ ſunto, ut ullum judicium actionemve, eo nomine intentare minime liceat. Quod ſi vero debitores Inſtrumenta crediti vi metuve creditoribus extorſerint, ea omnia reſtituantur, actionibus deſuper ſalvis.

Debita ſive Emptionis, venditionis, annuorum redituum ſive alio nomine vocentur, ſi ab una alterave belligerantium parte in odium Creditorum violenter extorta ſint, contra debitores veram violentiam & realem ſolutionem interceſſiſſe allegantes & ſe ad probandum offerentes, nulli proceſſus executivi decernantur, niſi his exceptionibus prævia plenaria cauſæ cognitione deciſis.

Proceſſu deſuper inſtituto à Pacis publicatione infra biennium finiendo ſub pœna perpetui ſilentii contumacibus debitoribus imponenda. Proceſſus autem hactenus eo nomine contra ipſos decreti una cum tranſactionibus & promiſſionibus pro futura creditorum reſtitutione factis, tollantur & enerventur, ſalvis tamen iis pecuniarum ſummis, quæ flagrante bello pro aliis ad avertenda majora eorum pericula & damna bono animo & intentione erogatæ ſunt.

Sententiæ tempore belli de rebus mere ſecularibus pronunciatæ, niſi proceſſus vitium & defectus manifeſte pateat, vel incontinenti demonſtrari poſſit, non quidem omnino ſint nullæ, ab effectu tamen rei judicatæ ſuſpendantur: donec acta judicialia (ſi alterutra pars intra ſemeſtre ab inita Pace ſpatium petiverit reviſionem) in Judicio competenti, modo ordinario vel extraordinario in Imperio uſitato revideantur & æquabili jure ponderentur, atque ita dictæ ſententiæ vel confirmentur vel emendentur, vel ſi nulliter latæ ſint, plane reſcindantur.

Si quæ etiam feuda regalia vel privata ab Anno milleſimo ſexcenteſimo decimo-octavo non fuerint renovata, nec interim eorum nomine præſtita ſervitia nemini id fraudi eſto, ſed tempus repetendæ Inveſtituræ à die factæ Pacis cedere incipiat.

Tandem omnes & ſinguli tam bellici Officiales militesque, quam Conſiliarii & Miniſtri togati Civiles & Eccleſiaſtici, quocunque nomine aut conditione cenſentur, qui uni alterive parti, earundemve fœderatis aut adhærentibus, toga vel ſago militarunt, à ſummo ad infimum, ab infimo ad ſummum absque ullo diſcrimine vel exceptione, cum uxoribus, liberis, hæredibus, ſucceſſoribus, ſervitoribus, quo ad perſonas & bona in cum vita, famæ, honoris, conſcientiæ, libertatis, Jurium & privilegiorum ſtatum, quo ante dictos motus gaviſi ſunt, aut jure gaudere potuerunt, utrinque reſtituti ſunto, nec eorum perſonis aut bonis ullum creator præjudicium ullave actio vel accuſatio intentator, multo minus ulla pœna, damnumve quocunque prætextu irrogator. Et hæc quidem omnia quo ad illos, qui Cæſareæ Majeſtatis & Domus Auſtriacæ ſubditi & vaſalli non ſunt, pleniſſimum effectum habeant. 1648.

Qui vero Subditi & Vaſalli hæreditarii Imperatoris & Domus Auſtriacæ ſunt, eadem gaudeant Amneſtia, quoad perſonas, vitam, famam & honores, habeantque ſecurum reditum in priſtinam patriam, ita tamen ut ſe teneantur accommodare legibus patriis Regnorum & Provinciarum.

Quantum autem eorum bona concernit, ſi ea, antequam in Coronæ Sueciæ Galliæve partes tranſierunt, confiſcatione aut alio modo amiſſa fuere, etſi plenipotentiarii Suecici diu multumque inſtiterant, ut iis etiam illa reſtituerentur; tamen cum Sacræ Cæſar. Maj. hac in re ab aliis nihil præſcribi, nec ob Cæſareanorum conſtantem contradictionem aliter tranſigi potuerit, Ordinibusque Imperii ea propter bellum continuare è re Imperii non fuerit viſum, porro quoque amiſſa ſunto, ac modernis poſſeſſoribus permanento.

Illa vero bona, quæ ipſis poſt eam ob cauſam, quod pro Suecis & Gallis contra Cæſarem, Domumque Auſtriacam arma ſumſiſſent, erepta ſunt, iiſdem qualia nunc ſunt, absque refuſione tamen ſumptuum & fructuum perceptorum, aut damni dati reſtituantur.

De cætero in Bohemia, aliiſque quibuſcunque provinciis hæreditariis Imperatoris, Auguſtanæ Confeſſioni addictis ſubditis vel creditoribus, eorumve hæredibus, pro privatis ſuis prætenſionibus, ſi quas habent, & earum nomine actiones intenderint, aut proſecuti fuerint, Jus & juſtitia æque ac Catholicis citra reſpectum adminiſtretur.

Adicta tamen univerſali reſtitutione excepta ſunto, quæ reſtitui vel redhiberi nequeunt, mobilia & ſe moventia, fructus percepti, authoritate belligerantium partium interverſa, itemque tam deſtructa, quam publicæ ſecuritatis cauſa in alios uſus converſa ædificia publica & privata, ſacra & profana, nec non depoſita publica vel privata hoſtilitatis intuitu confiſcata, legitime vendita, ſponte donata.

Quia vero etiam Cauſa Juliacenſis ſucceſſionis inter Intereſſatos, niſi præveniatur, magnas aliquando turbas in Imperio excitare poſſet, ideo conventum eſt, ut ea quoque Pace confecta ordinario proceſſu, coram Cæſarea Majeſtate vel amicabili compoſitione, vel alio legitimo modo ſine mora dirimatur.

V. Cum autem præſenti bello magnam partem Gravamina, quæ inter utriusque Religionis Electores, Principes & Status Imperii vertebantur, cauſam & occaſionem dederint, de iis prout ſequitur, conventum & tranſactum eſt. Punctus Gravaminum Eccleſiaſticorum ſeu Religionis.

1. Tranſactio Anno 1552. Paſſavii inita, & hanc Anno 1555. ſecuta Pax Religionis, prout ea Anno 1666. Auguſtæ Vindelicorum, & poſt in diverſis Sacri Romani Imperii Comitiis univerſalibus confirmata fuit, in omnibus ſuis Capitulis unanimi Imperatoris, Electorum, Principum & Statuum utriusque Religionis conſenſu initis ac concluſis, rata habeatur, ſancteque & inviolabiliter ſervetur,

1648. *tur. Quæ vero de nonnullis in ea Articulis controverſis, hac Tranſactione communi partium placito ſtatuta ſunt; ea pro perpetua dictæ Pacis declaratione, tam in Judiciis, quam alibi obſervanda habebuntur, donec per Dei gratiam de Religione ipſa convenerit, non attenta cujusvis ſeu Eccleſiaſtici ſeu Politici, intra vel extra Imperium, quocunque tempore interpoſita contradictione vel proteſtatione, quæ omnes inanes & nihili, vigore horum declarantur. In reliquis omnibus autem inter utriusque Religionis Electores, Principes, Status omnes & ſingulos ſit æqualitas exacta, mutuaque, quatenus formæ Reipublicæ, conſtitutionibus Imperii & præſenti Conventioni conformis eſt, ita ut quod uni parti juſtum eſt, alteri quoque ſit juſtum, violentia omni & via facti ut alias, ita & hic inter utramque partem perpetuo prohibita.*

2. Terminus à quo reſtitutionis, in Eccleſiaſticis, & quæ intuitu eorum in Politicis mutata ſunt, ſit dies prima Januarii Anni milleſimi ſexcenteſimi viceſimi quarti: fiat itaque reſtitutio omnium Electorum, Principum & Statuum utriusque Religionis, comprehenſa libera Imperii nobilitate, ut & communitatibus & pagis immediatis plenarie & pure caſſatis omnibus interim in iſtiusmodi cauſis latis, publicatis & inſtitutis ſententiis, decretis, tranſactionibus, pactis ſeu deditiis, ſeu aliis, & executionibus, reductione ad Statum dicti anni dieique in omnibus facta.

Civitates, Auguſta Vindelicorum, Dunckelſpula, Biberacum & Ravensburgum, retineant bona, Jura & exercitium Religionis dicti anni dieique; ſed ratione dignitatum Senatoriarum aliorumque munerum publicorum, ſit inter utrique Religioni addictos æqualitas idemque numerus.

In ſpecie autem quoad Civitatem Auguſtam ſint ſeptem Senatores Conſilii Secretioris ex familiis Patriciis delecti, ex his deſumpti Reipublicæ Præſides duo, vulgo Stadtpfleger *dicti, unus ſit Catholicus, alter Auguſtanæ Confeſſionis. Ex reliquis quinque, tres Catholicæ Religioni, & duo Auguſt. Confeſſ. addicti. Senatores reliqui, Senatus, ut vocant, minoris, nec non Syndici, Aſſeſſores Judicii Urbani, aliique Officiales omnes ſint æquali numero utriusque Religionis. Quæſtores rei nummariæ ſint tres quorum duo unius, tertius diverſæ religionis, ita quidem, ut primo anno duo ſint Catholici, unus vero Auguſtanæ Confeſſionis, altero, duo Auguſtanæ Confeſſionis & tertius Catholicus, & ſic deinceps alternando ſingulis annis.*

Præfecti rei tormentariæ itidem tres parique annua alternatione. Idem etiam circa curam collectarum annonæ, ædilicii muneris, & ſi quæ alia ſunt officia, quæ tribus committuntur, obtineat: Ita quidem, ut ſi uno anno duo officia (veluti Quæſtura & cura annonæ vel ædilicii muneris) penes duos Catholicos & unum Auguſtanæ Confeſſionis ſint, eodem anno duo alia officia (velut præfectura rei tormentariæ & collectarum) duobus ex Auguſtana Confeſſione & uni Catholico committantur; ſequenti autem anno circa hæc officia duobus Catholicis, duo Auguſtanæ Confeſſioni addicti, & uni Catholico, unus Auguſtanæ Confeſſionis ſurrogetur.

Munera, quæ uni ſoli committi ſolita ſunt, pro qualitate rei vel uno vel pluribus annis inter Catholicos & Auguſtanæ Confeſſionis cives alternentur; eo quidem modo ut de officiis, quæ tribus perſonis committuntur, nunc dictum.

Templorum tamen & Scholarum cuique parti ſuarum cura integra reſervetur. Ii autem Catholici, qui nunc tempore hujus pacificationis in Magiſtratu & Officiis præter numerum ſupra conventum ſuperſunt priſtino quidem per omnia honore commodoque fruantur. Veruntamen uſque dum eorum loca vel morte vel abdicatione vacaverint, vel domi ſe contineant, vel ſi Senatui quandoque intereſſe velint, voto tamen careant. 1648.

Neutra vero pars ſuæ Religioni adhærentium potentia ad deprimendam alteram abutatur, aut majorem numerum, directe vel indirecte ad dignitates Præſidum, Senatorum, aliorumque publicorum munerum aggregare præſumat, ſed quidquid ejus quandocunque & quomodocunque tentatum fuerit, irritum eſto. Proinde non ſolum hæc diſpoſitio quotannis, quando de novorum Senatorum aliorumque officialium in demortuorum locum ſurrogatione agitur, publice prælegitor; ſed etiam Præſidis ſeu Duumviri Secretiorum reliquorumque Senatorum, Præfectorum, Syndicorum, Judicum, aliorumque officialium Catholicorum Electio & nunc & poſt hac ſit penes ipſos Catholicos, Auguſtanæ vero confeſſioni addictorum penes eosdem, & defuncto Catholico alius Catholicus, pariterque Auguſt. Confeſſ. addicto eidem addictus ſurrogetur. Pluralitas autem votorum in cauſis Religionem ſive directe ſive indirecte concernentibus, nequaquam attendatur, neque illa Auguſt. Conf. addictis Civibus ejus loci magis quam Auguſt. Confeſſ. Electoribus, Principibus & Statibus in Imperio Romano præjudicet. Quod ſi Catholici pluralitate votorum in his vel aliis quibusvis negotiis in præjudicium Aug. Confeſſ. addictorum abutantur, reſervatum his ipſis eſto vigore hujus Tranſactionis ad introducendam alternationem quinti Senatoris ſecretioris, aliaque legitima remedia provocare.

De cætero Pax Religioſa, itemque ordinatio Carolina de Electione Magiſtratuum, nec non tranſactiones de Annis 1584. & 1591. *(quatenus huic diſpoſitioni directe vel indirecte non repugnant) ſalvæ & inviolata per omnia maneant.*

Deinde Dunckelſpuhlæ, Biberaci & Ravensburgi duo ſint Conſules, Catholicus unus, alter Auguſt. Confeſſionis, quatuor ſecretioris conſilii æquali numero utriusque Religionis. Eadem etiam æqualitas circa Senatum, Judicium Urbanum, præfecturam ærarii, ut & alia omnia officia, dignitates ac munera publica obſervetur. Quoad Præturam Judicii vero, Syndicatum & Secretarios Senatus & Judicii, nec non quoad alia hujusmodi officia quæ uni tantum perſonæ committuntur, alternatio perpetuo obſervetur; Ita, ut demortuo Catholico ſemper Auguſtanæ Confeſſioni addictus & vice verſa ſuccedat. Quantum ad modum Electionis & votorum pluralitatem, nec non curam Templorum ac Scholarum, itemque anniverſariam prælectionem hujus diſpoſitionis attinet, idem quod de Auguſta dictum eſt, obſervetur.

Quod ad civitatem Donawerdam attinet, ſi in proxime venturis Comitiis Univerſalibus in priſtinam libertatem reſtituenda eſſe judicabitur ab Imperii Statibus, eodem gaudeat Jure in Eccleſiaſticis & Politicis, quo cæteræ Imperii liberæ Civitates vigore hujus Tranſactionis gaudent, ſalvis tamen quoad hanc Civitatem eorum quorum intereſt, juribus.

Terminus autem Anni milleſimi ſexcenteſimi viceſimi quarti nullum præjudicium creare debet iis, qui ex capite Amneſtiæ aut aliunde reſtituendi veniunt.

3. Bona Eccleſiaſtica immediata quod attinet, ſive ſint Archi-Epiſcopatus, Epiſcopatus, Prælaturæ, Abbatiæ, Baliviæ, Præpoſituræ, Commendæ, ſive liberæ fundationes ſæculares, aut alia una cum reditibus, penſionibus aliisque quocunque nomine ſignatis ſeu in Urbibus ſeu ruri ſitis, ea ſeu Catholici, ſeu Auguſtanæ Confeſſionis Status die prima Januarii Anni milleſimi ſexcenteſimi viceſimi-quarti poſſederint, omnia & ſingula nullo plane excepto, ejus Religionis Conſortes, qui dicto tempore in reali eorum poſſeſſione fuerunt, usque dum de Religionis diſſidiis per Dei gratiam conventum fuerit, tranquille & imperturbate poſſideant; neu-

1648. trique parti liceat alteri ſeu in Judicio, ſeu extra, negocium faceſſere, multo minus turbas aut impedimentum aliquod inferre: Si vero quod Deus prohibeat, de Religionis diſſidiis amicabiliter conveniri non poſſit, nihilominus hæc conventio perpetua ſit & pax ſemper duratura.

Si igitur Catholicus Archi-Epiſcopus, Epiſcopus, Prælatus, aut Auguſt. Confeſſ. addictus in Archi-Epiſcopum, Epiſcopum, Prælatum electus vel poſtulatus, ſolus aut una cum Capitularibus ſeu ſingulis ſeu univerſis, aut etiam alii Eccleſiaſtici Religionem impoſterum mutarint; excidant illi ſtatim ſuo jure, honore tamen famaque illibatis, fructusque & reditus citra moram & exceptionem cedant, Capituloque aut cui id de jure competit integrum ſit aliam Perſonam Religioni ei, ad quam beneficium iſtud vigore hujus Tranſactionis pertinet, addictam, eligere aut poſtulare, relictis tamen Archi-Epiſcopo, Epiſcopo, Prælato &c. decedenti fructibus & reditibus interea perceptis & conſumptis. Si ergo ſtatus ſeu Catholici ſeu Auguſtanæ Confeſſioni addicti Archi-Epiſcopatibus, Epiſcopatibus, beneficiis aut præbendis ſuis immediatis à die prima Januarii Anni milleſimi ſexcenteſimi viceſimi quarti judicialiter aut extrajudicialiter exciderint, aut quocunque modo turbati fuerint, vigore harum illico tam in Eccleſiaſticis quam Politicis omnibus novationibus abolitis reſtituantur, ita quidem, ut quæcunque bona Eccleſiaſtica immediata die prima Januarii anni milleſimi ſexcenteſimi viceſimi quarti Catholico Præſule regebantur, Catholicum caput recipiant, & viciſſim quæ dicto Anno, dieque Auguſt. Conf. addicti poſſidebant, retineant etiam in poſterum, remiſſis tamen, quæ una pars contra alteram prætendere poſſet, perceptis interea fructibus, damnis & expenſis.

4. In omnibus Archi-Epiſcopatibus, Epiſcopatibus, & reliquis fundationibus immediatis, Jura eligendi & poſtulandi juxta cujusque loci conſuetudines & ſtatuta antiqua, illibata maneant, quatenus illa Imperii conſtitutionibus, Transactioni Paſſavienſi, Paci religioſæ & imprimis huic declarationi & transactioni ſunt conformia & intuitu Archi-Epiſcopatuum & Epiſcopatuum Aug. Conf. addictis permanentium ea nihil in ſe contineant illi Confeſſioni adverſum, ſicut etiam pariter in Epiſcopatibus & Eccleſiis, in quibus Catholicis & Aug. Conf. ordinibus mixta jura admittuntur, Statutis antiquis nihil de novo admiſceatur, quod Catholicorum vel Aug. Conf. addictorum conſcientiam & cauſam pro cujusque parte lædere eorumve Jus imminuere poſſit. Poſtulati vero ſeu electi, in capitulationibus ſuis ſpondeant ſe ſuſceptos Eccleſiaſticos Principatus, dignitates & beneficia nequaquam hæreditario jure poſſeſſuros, aut id acturos ut hæreditaria fiant, ſed libera ſit ubique capitulo & quibus id præterea pariter cum capitulo pro more competit, tam Electio & poſtulatio, quam ſede vacante adminiſtratio & Jurium Epiſcopalium exercitium: operaque detur, ne Nobiles, Patricii, gradibus Academicis inſigniti, aliæque perſonæ idoneæ, ubi id fundationibus non adverſatur, excludantur, ſed ut potius in iis conſerventur.

5. Ubi Sacra Cæſarea Majeſtas jus primariarum precum exercuit, exerceat etiam impoſterum, dummodo decedente Auguſt. Conf. addicto in ejus Religionis Epiſcopatibus Conf. Auguſtanæ addictus ad normam ſtatutorum & obſervantiæ idoneus precibus fruatur. In mixtis vero ex utraque religione ſeu Epiſcopatibus, ſeu aliis locis immediatis precibus primariis præſentatus non gaudeat; niſi beneficium vacans Religionis conſors poſſederit.

Si quid annatarum, Jurium Pallii, confirmationum, Menſium Papalium & hujusmodi jurium & reſervationum nomine in bonis Statuum Auguſtanæ Confeſſionis Eccleſiaſticis immediatis à quocunque, quandocunque aut quomodocunque prætendatur, id validitate & executione 1648. à brachio ſeculari impertienda careat.

In quorum autem Eccleſiaſticorum bonorum immediatorum Capitulis utriusque Religionis Capitulares & Canonici vigore præfati termini certo utrinque numero admittuntur, menſesque Papales id temporis in uſu fuerunt, porro quoque, ſi decedentes Capitulares & Canonici ex numero Catholicorum definito fuerint, obtineant, atque executioni, caſu eveniente, mandentur, modo Papalis proviſio Capitulis immediate è Curia Romana & tempore legitimo inſinuetur.

6. Electi aut Poſtulati in Archi-Epiſcopos, Epiſcopos aut Prælatos Auguſtanæ Confeſſioni addicti, à Sacra Cæſarea Majeſtate, poſtquam inter annum Electionis aut poſtulationis ſuæ fidem fecerint, & juramenta regalibus ſuetâ feudis præſtiterint, absque ulla exceptione inveſtiantur, ultraque taxæ ordinariæ ſummam, inſuper ejusdem dimidium pro infeudatione pendant, iidem aut ſede vacante Capitula, & quibus adminiſtratio cum iis conjunctim competit, ad univerſales æque, ac particulares deputationum, viſitationum, reviſionum, aliosque conventus Imperiales, literis ſolitis evocentur; & ſuffragii jure fruantur, prout quique Statuum ante Religionis diſſidia eorum Jurium particeps fuit. Quæ vero & quot perſonæ ad ejusmodi conventus mitti debeant, de eo Præſulibus cum Capitulis & conventualibus ſtatuere liberum eſto.

De titulis Principum Eccleſiaſticorum ex Auguſtana Confeſſione ita convenit, ut abſque tamen præjudicio ſtatus & dignitatis titulis Electorum aut Poſtulatorum in Archi-Epiſcopum, Epiſcopum, Abbatem, Præpoſitum inſigniantur. Seſſionem autem in ſcamno inter Eccleſiaſticos & ſeculares intermedio & transverſo capiant, quibus à latere aſſideant in conventu omnium trium Imperii Collegiorum, director Cancellariæ Moguntinenſis nomine Domini Archi-Epiſcopi actorum Comitialium generali directione fungens, & poſt ipſum Directores Collegii Principum: Idemque obſervetur in Senatu Principum collegialiter congregato, à ſolis iſtius Collegii actorum directoribus.

7. Quot Capitulares aut Canonici die prima Januarii Anni milleſimi ſexcenteſimi viceſimi quarti uſpiam vel Auguſtanæ Confesſionis vel Catholici fuerunt, totidem illic ex utraque religione erunt ſemper, nec decedentibus niſi ejusdem Religionis conſortes ſurrogentur: Si vero alicubi jam plures Catholici vel Auguſtanæ Confesſionis Capitulares aut Canonici beneficia poſſident, quam anno milleſimo ſexcenteſimo viceſimo quarto, ii quidem ſupernumerarii beneficia & præbendas ad vitam retineant, mortuis vero, tam diu Catholicis Auguſtanæ Confesſioni addicti, & his Catholici ſuccedant, donec redintegratus fuerit utriusque Religionis Capitularium & Canonicorum numerus, qui die prima Januarii anno milleſimo ſexcenteſimo viceſimo quarto erat. Exercitium vero Religionis in mixtis Epiſcopatibus ita reſtituatur & permaneat, ubi & quatenus id anno milleſimo ſexcenteſimo vigeſimo quarto palam receptum permiſſumque fuit, neque ſupradictis omnibus vel eligendo vel præſentando aliterve quicquam detrimenti creetur.

8. Qui Archi-Epiſcopatus, Epiſcopatus & aliæ fundationes atque bona Eccleſiaſtica immediata vel mediata in ſatisfactionem Regiæ Majeſtatis Regnique Sueciæ aut æquivalentem recompenſationem, indemnitatemque ſuorum fœderatorum, amicorum & Intereſſatorum conceſſerunt, peculiaribus ſuis conventionibus infra contentis, per omnia relinquantur. In omnibus vero iis, quæ ibi non continentur, & inter hæc quoad §. Jus Diœceſanum 16. infra poſitum, conſtitutionibus Imperii & huic Transactioni ſubjecta manento.

9. Quæcunque Monaſteria, Collegia, Ballivias, Commen-

1648. mendas; Templa, fundationes, ſcholas, hoſpitalia, aliave bona Eccleſiaſtica mediata, ut & eorum reditus, Juraque quocunque nomine ea appellata fuerint Auguſtanæ Confeſſionis Electores, Principes, Status, Anni milleſimi ſexcenteſimi viceſimi quarti, die prima Januarii, poſſederunt, eadem omnia & ſingula ſive retenta ſemper, ſive reſtituta; ſive vigore hujus tranſactionis reſtituenda, iidem poſſideant, donec controverſiæ Religionis amicabili partium compoſitione univerſali definiantur, non attentis exceptionibus, ſive ante ſive poſt tranſactionem Paſſavienſem, aut Pacem Religioſam reformata & occupata, aut quod non de vel in territorio Auguſtanæ Confeſſionis Statuum vel exempta, vel aliis Statibus jure Suffraganeatus, Diaconatus, aliave quavis ratione obligata fuiſſe dicuntur, unicum ſolumque hujus tranſactionis, reſtitutionis, obſervantiæque futuræ fundamentum ſit die prima Januarii Anno milleſimo ſexcenteſimo viceſimo quarto habita poſſeſſio, irritis prorſus exceptionibus quæ ex introducto alicubi locorum exercitio interimiſtico, vel anterioribus, aut ſecutis pactis generalibus aut ſpecialibus transactionibus, vel litibus motis cauſisve decisis, vel etiam decretis, mandatis, reſcriptis, paritoriis, reverſalibus, litispendentiis vel aliis quibuscunque prætextibus & rationibus deſumi poſſent. Ubi igitur ſupradictorum omnium bonorum, eorundem pertinentium, fructuumve Auguſtanæ Confeſſionis Statibus aliquid quovis modo aut prætextu ſive judicialiter ſive extrajudicialiter à dicto tempore interverſum aut ademptum eſt omnino abſque mora, & indiſtinctè (interque illa ſpecialiter etiam Monaſteria, fundationes atque bona Eccleſiaſtica omnia & ſingula à Principe Wurtenburgico Anno milleſimo ſexcenteſimo viceſimo quarto poſſeſſa) cum ſuis pertinentiis, reditibus & acceſſionibus ubicunque ſitis, una cum amotis documentis in priorem ſtatum reſtituantur. Nec Auguſtanæ Confeſſioni addicti poſthac in habita vel recuperata poſſeſſione ullo modo turbentur, ſed ab omni perſecutione juris & facti perpetuò tuti ſint, donec controverſiæ Religionis compoſitæ fuerint.

Omnia quoque Monaſteria, fundationes & ſodalitia mediata, quæ die prima Januarii, Anno milleſimo ſexcenteſimo viceſimo quarto Catholici realiter poſſederunt, poſſideant & ipſi ſimiliter, utut in Auguſtanæ Confeſſionis Statuum territoriis & ditionibus ea ſita ſint, non tamen in alios Religioſorum ordines, quam quorum regulis primitus dicata ſunt, commutentur: niſi talium Religioſorum ordo plane interciderit. Tunc enim Magiſtratui Catholicorum liberum eſto, ex alio, in Germania, ante diſſidia Religionis exorta, uſitato ordine, novos Religioſos ſubſtituere. In quibuscunque vero fundationibus, Eccleſiis Collegiatis, Monaſteriis, hoſpitalibus ejusmodi mediatis, Catholici & Auguſtanæ Confeſſioni addicti promiſcue vixerunt, vivant etiam poſthac promiſcue numero prorſus eodem qui die prima Januarii Anno milleſimo ſexcenteſimo viceſimo quarto ibidem repertus fuit, publicum etiam Religionis exercitium idem maneat, quod quovis in loco dicto anno dieque uſitatum fuit abſque unius vel alterius partis impedimento. In quibuscunque etiam fundationibus Mediatis anno milleſimo ſexcenteſimo viceſimo quarto die prima Januarii Sacra Cæſarea Majeſtas primarias preces exercuit, exerceat eas & impoſterum, ad modum circa bonu immediata ſuperius explicatum. Idem plane hic obſervetur de menſibus Papalibus, quod ſupra de iis §. quinto diſpoſitum eſt. Conferant etiam Archi-Epiſcopi & quibus aliis id juris competit, beneficia menſium extraordinariorum; Quod ſi quoque Auguſtanæ Confesſioni addicti in ejusmodi bonis Eccleſiaſticis Mediatis dicto anno dieque à Catholicis, realiter, plenè vel ex parte poſſeſſis jura præſentandi, viſitandi, inſpectionis, confirmandi, corrigendi, protectionis, aperturæ; hoſpitationis, ſervitiorum, operarum, habuerunt: Item Parochos, Præpoſitos ibi aluerunt, jura iſta illis ſarta tectaque maneant. Et ſi Electiones debito tempore modove non fiant, præbendarum vacantium diſtributio & collatio in ejusdem religionis perſonas, cujus decedens fuit, ex jure devoluto ad eoſdem pertineat, modo per hoc in iſtiusmodi bonis Eccleſiaſticis mediatis inſtituto Catholicæ Religionis nihil præjudicetur, & Magiſtratui Catholicorum Eccleſiaſtico ſua jura ex inſtituto ordinis in ipſos religioſos competentia, ſalva & illibata ſint. Quibus etiam ſi Electiones aut collationes præbendarum vacantium debito tempore factæ non fuerint, Jus devolutum ſalvum eſto. Quod ad Oppignorationes Imperiales attinet, cum in capitulatione Cæſarea diſpoſitum reperiatur, quod Electus Romanorum Imperator, Electoribus, Principibus, cæteriſque Statibus immediatis Imperii, ejusmodi oppignorationes confirmare atque illos in earundem tranquilla & quieta poſſeſſione defendere ac manutenere debeat; Conventum eſt, hanc diſpoſitionem, donec conſenſu Electorum, Principum & Statuum aliter ſtatutum fuerit, obſervandam eſſe, atque propterea Civitati Lindaw, necnon Weiſſenburgo in Noricis reddita ſorte oppignorationes Imperiales ipſis ademptas illico & plenarie reſtituendas. Quæ vero bona Status Imperii ſibi invicem pignoris jure ante hominis memoriam obligaverunt, in iis reluitioni aliter locus non detur, niſi poſſeſſorum exceptiones & merita cauſarum ſufficienter examinentur. Quod ſi bona ejusmodi durante hoc bello vel absque prævia cauſæ cognitione, vel non ſoluta ſorte ab aliquo occupata fuerint, una cum documentis ſtatim plenarie prioribus poſſeſſoribus reddantur, & ſi ſententia reluitioni locum concedat, inque rem judicatam tranſierit, atque ſorte numeratâ reſtitutio ſubſecuta fuerit, Domino quidem directo liberum eſſe debet, in hujuſmodi terras oppignoratas ad ſe reverſas ſuæ Religionis exercitium publice introducere: Incolæ tamen & ſubditi migrare, aut ſuam, quam ſub priori poſſeſſore hujusmodi terrarum oppignoratarum amplexi fuerant, Religionem deſerere non cogantur, de publico vero ſuæ Religionis exercitio inter ipſos & reluentem Dominum directum tranſigatur. 1648.

10. Libera & immediata Imperii Nobilitas, omniaque & ſingula ejus membra una cum ſubditis & bonis ſuis feudalibus, & allodialibus, niſi forte in quibuſdam locis ratione bonorum & reſpectu territorii vel domicilii aliis Statibus reperiantur ſubjecti, vigore pacis religioſæ & præſentis conventionis in juribus religionem concernentibus & beneficiis inde promanantibus, idem jus habeant, quod ſupradictis Electoribus, Principibus & Statibus competit, nec in iis ſub quocunque prætextu impediantur aut turbentur, Turbati vero omnes omnino in integrum reſtituantur.

11. Liberæ Imperii Civitates prout omnes atque ſingulæ ſub appellatione Statuum Imperii non tantum in Pace Religionis & præſenti ejuſdem declaratione, ſed & alias ubique indubitate continentur, ita & ex illarum numero eæ, in quibus unica tantum Religio anno milleſimo, ſexcenteſimo viceſimo quarto in uſu fuit, tam ratione juris reformandi, quam aliorum caſuum Religionem concernentium in territoriis ſuis & reſpectu ſubditorum non minus ac intra muros & ſuburdia idem cum Reliquis Statibus Imperii ſuperioribus jus habeant; adeoque de iſtis generaliter diſpoſita & conventa, de his quoque dicta & intellecta ſunto, non attento quod in iis Civitatibus in quibus præter Auguſtanæ Confeſſionis exercitium nullum aliud à Magiſtratu & civibus juxta morem & ſtatuta cujusque loci, anno milleſimo ſexcenteſimo vigeſimo quarto introductum fuit, aliqui Catholicæ Religioni addicti cives commorentur, vel etiam in aliquibus Capitulis, Eccleſiis Colle-

1648. *giatis, Monaſteriis & Cœnobiis ibidem ſitis immediate vel mediate Imperio ſubjectis, inque eo ſtatu, qui fuit prima Januarii Anno 1624. deinceps quoque cum Clero intra prædictum terminum non introducto & Civibus Catholicis pro tempore ibi exiſtentibus, tam active, quam paſſive omnino relinquendis, Catholicæ Religionis exercitium vigeat. Ante omnia vero illæ Civitates Imperiales, quæ ſive uni, ſive utrique Religioni addictæ (& inter has poſteriores cumprimis Auguſta Vindelicorum, itemque Dunckelſpula, Biberacum, Ravensburgum & Kauffbeura) ab anno milleſimo ſexcenteſimo viceſimo quarto propter Religionem, vel bona Eccleſiaſtica ante, vel poſt Transactionom Paſſavienſem, & inſecutam Pacem Religioſam occupata & reformata, vel alias intuitu Religionis in Politicis quocunque modo ſive extra, ſive judicialiter aggravata ſunt, in eum ſtatum, in quo Kalendis Januarii prædicti anni milleſimi ſexcenteſimi viceſimi quarti tam in ſacris, quam in profanis fuerunt non minus ac reliqui ſtatus Imperii ſuperiores pleniſſimè reponantur, inque eo abſque ulteriore turbatione, perinde atque illæ, quæ tum temporis adhuc poſſederunt, aut interea poſſeſſionem recuperarunt, uſque ad amicabilem Religionum compoſitionem, conſerventur. Neutrique partium alteram de Religionis ſuæ exercitio, Eccleſiæ ritibus & ceremoniis deturbare fas ſit, ſed cives pacifice & comiter invicem cohabitent, liberumque Religionis ſuæ & bonorum uſum, ultro citroque habeant; caſſatis rerum judicatarum & transactarum, litispendentiarum, aliisque §§. 2. & 9. enumeratis exceptionibus: Salvis tamen iis, quæ politicorum ratione de Auguſta Vindelicorum, Dunckelſpula, Biberaco & Ravenſpurgo ſuperius §. 2. diſpoſita ſunt.*

12. *Quantum deinde ad Comites, Barones, Nobiles, Vaſallos, Civitates, Fundationes, Monaſteria, Commendas, Communitates & ſubditos Statibus Imperii Immediatis ſive Eccleſiaſticis ſive ſecularibus ſubjectos pertinet. Cum ejusmodi Statibus immediatis cum Jure Territorii & ſuperioritatis ex communi per totum Imperium hactenus uſitata praxi, etiam jus reformandi exercitium Religionis competat, ac dudum in Pace Religionis talium Statuum ſubditis, ſi à Religione Domini territorii diſſentiant, beneficium emigrandi conceſſum, inſuper majoris concordiæ inter Status conſervandæ cauſa, cautum fuerit, quod nemo alienos ſubditos ad ſuam Religionem pertrahere eave cauſa in defenſionem aut protectionem ſuſcipere, illisve ulla ratione patrocinari debeat, conventum eſt; hoc idem porro quoque ab utriuſque Religionis Statibus obſervari, nullique ſtatui immediato jus, quod ipſi ratione territorii & ſuperioritatis in negotio Religionis competit, impediri oportere. Hoc tamen non obſtante, Statuum Catholicorum Landſaſſii, Vaſalli & Subditi cujuscunque generis qui ſive publicum ſive privatum Auguſtanæ Confeſſionis exercitium Anno 1624. quacunque anni parte, ſive certo pacto, ſive privilegio, ſive longo uſu, ſive ſola denique obſervantia dicti anni habuerunt, retineant id etiam impoſterum una cum annexis quatenus illa dicto anno exercuerunt, aut exercitâ fuiſſe probare poterunt. Cujusmodi annexa habentur inſtitutio Conſiſtoriorum, Miniſteriorum, tam Scholaſticorum quam Eccleſiaſticorum, Jus patronatus, aliaque ſimilia jura, nec minus maneant in poſſeſſione omnium dicto tempore in poteſtate eorundem conſtitutorum templorum, fundationum, monaſteriorum, hoſpitalium cum omnibus pertinentiis, reditibus & acceſſionibus. Et hæc omnia ſemper & ubique obſerventur eouſque donec de Religione Chriſtiana vel univerſaliter, vel inter Status immediatos, eorumque ſubditos mutuo conſenſu aliter erit conventum, ne quisquam à quocunque ulla ratione aut via turbetur. Turbati aut quocunque modo deſtituti vero, ſine ulla exceptione in eum, quo anno milleſimo ſexcenteſimo vigeſimo quarto fuerat ſtatum, plenarie reſtituantur. Idemque obſervetur ratione ſubditorum Catholicorum Auguſtanæ Confeſſionis Statuum, ubi dicto anno milleſimo ſexcenteſimo vigeſimo quarto uſum & exercitium Catholicæ Religionis publicum aut privatum habuerunt.* 1648.

Pacta autem, Transactiones, Conventiones, aut Conceſſiones, quæ inter tales immediatos Imperii ſtatus eorumque ſtatus provinciales & ſubditos ſupradictos de publico vel etiam privato exercitio Religionis introducendo, permittendo, & conſervando antehac interceſſerunt, initæ & factæ ſunt, eatenus ratæ & firmæ manento, quatenus obſervantiæ dicti anni milleſimi ſexcenteſimi viceſimi quarti, non adverſantur, nec ab iisdem niſi mutuo conſenſu recedere liceat, non attentis, ſed annihilatis omnibus anni milleſimi ſexcenteſimi viceſimi quarti obſervantiæ, utpote quæ inſtar regulæ obtineat contrariis latis ſententiis, reverſalibus, pactis, quibuscunque Transactionibus. Et inter illa quæ Epiſcopus Hildeſienſis & Duces Brunsvico-Lunebergenſes de Religione ejusque exercitio Statuum & Subditorum Epiſcopatus Hildeſienſis nonnullis pactis Annis 1643. transegerunt. Excipiantur vero à dicto termino, & Catholicis reſerventur novem Monaſteria in Epiſcopatu Hildeſienſi ſita, quibus Duces Brunsvicenſes certis conditionibus eodem anno ceſſerunt.

Placuit porro ut illi Catholicorum ſubditi Auguſtanæ Confeſſioni addicti, ut & Catholici Auguſtanæ Confeſſionis Statuum ſubditi, qui Anno 1624. publicum vel etiam privatum Religionis ſuæ Exercitium nulla anni parte habuerunt, nec non qui poſt pacem publicatam, deinceps futuro tempore diverſam à Territorii Domino Religionem profitebuntur, & amplectentur, patienter tolerentur, & conſcientia libera domi devotioni ſuæ ſine inquiſitione aut turbatione privatim vacare, in vicinia vero ubi & quoties voluerint, publico Religionis exercitio intereſſe, vel liberos ſuos exteris ſuæ Religionis ſcholis, aut privatis domi Præceptoribus inſtruendos committere non prohibeantur, ſed ejusmodi Landſaſſii, Vaſalli & ſubditi in cæteris officium ſuum cum debito obſequio & ſubjectione adimpleant, nullisque turbationibus anſam præbeant. Sive autem Catholici, ſive Auguſtanæ Confeſſionis fuerint ſubditi, nullibi ob Religionem deſpicatui habeantur, nec à mercatorum, opificum, aut tribuum communione, hæreditatibus, legatis, hoſpitalibus, leproſoriis, eleemoſynis, aliisve juribus aut commerciis, multo minus publicis cœmiteriis, honoreve ſepulturæ arceantur, aut quicquam pro exhibitione funeris à ſuperſtitibus exigatur, præter cujusque Parochialis Eccleſiæ jura, pro demortuis pendi ſolita, ſed in his & ſimilibus pari cum concivibus jure habeantur, æquali juſtitia protectioneque tuti.

Quod ſi vero ſubditus, qui nec publicum nec privatum ſuæ religionis Exercitium Anno milleſimo ſexcenteſimo viceſimo quarto habuit, vel etiam, qui poſt publicatam Pacem, Religionem mutabit, ſua ſponte emigrare voluerit, aut à Territorii Domino juſſus fuerit liberum ei ſit, aut retentis bonis aut alienatis diſcedere, retenta per miniſtros adminiſtrare, & quoties ratio id poſtulat, ad res ſuas inſpiciendas vel perſequendas lites aut debita exigenda, libere & ſine literis commeatus adire.

Conventum autem eſt, ut à Territoriorum Dominis, illis ſubditis qui neque publicum, neque privatum Exercitium Religionis ſuæ dicto anno habuerunt & tamen tempore publicatæ præſentis Pacificationis, in unius vel alterius Religionis Statuum immediatorum ditionibus habitare deprehenduntur, quibus illi etiam annumerandi erunt, qui ob calamitates bellicas evitandas, non tamen animo transferendi domicilium, alio

emi-

1648. *emigrarunt, & facta Pace, in Patriam redire volunt, terminus non minor quinquennio, illis vero qui poſt pacem publicatam Religionem mutant, non minor triennio, niſi tempus magis laxum & ſpacioſum impetrare potuerint, ad emigrandum præfigatur: neque ſive voluntarie, ſive coacte emigrantibus nativitatis, manumiſſionis, noti opificii, honeſtæ vitæ teſtimonia denegentur, aut eidem reverſalibus inuſitatis vel decimationibus ſubſtantiæ ſecum exportatæ, plus æquo extenſis prægraventur, multo minus ſpontaneam ſuſcipientibus emigrationem, ſervitutis aut ullo alio prætextu impedimentum inferatur.*

13. *Sileſii etiam Principes Aug. Conf. addicti, Duces ſcilicet in Brieg, Ligniz, Munſterberg, & Oels, itemque Civitas Vratislavienſis, in libero ſuorum ante bellum obtentorum jurium & privilegiorum, nec non Auguſt. Conf. exercitio ex gratia Cæſarea & Regia ipſis conceſſo manutenebuntur. Quod vero ad Comites, Barones, Nobiles, eorumque ſubditos in reliquis Sileſiæ Ducatibus, qui immediate ad Cameram Regiam ſpectant, tum etiam de præſenti in Auſtria inferiori degentes, Comites, Barones, & Nobiles attinet, quamvis Cæſareæ Majeſtati jus reformandi exercitium Religionis non minus, quam aliis Regibus & Principibus competat, tamen non quidem ex pacto juxta diſpoſitionem præcedentis verſiculi: Pacta autem &c. ſed ad interventionem Regiæ Majeſtatis Sueciæ & in gratiam intercedentium Auguſt. Conf. Statuum, permitit, ut ejusmodi Comites, Barones & Nobiles, illorumque in prædictis Sileſiæ Ducatibus ſubditi, ob profeſſionem Aug. Conf. loco aut bonis cedere aut emigare non teneantur, nec etiam prohibeantur dictæ Conf. exercitium in locis vicinis extra territorium frequentare, modo in reliquis tranquille & pacifice vivant; ſeque tales præſtent, quales erga ſuum ſummum Principem debet. Si vero ſua ſponte emigrarint & bona ſua immobilia vendere vel nolint, vel commode non poſſint, liber iis reditus rerum ſuarum inſpiciendarum & curandarum cauſa conceſſus eſto.*

Præter hæc autem, quæ ſupra dictis Sileſiæ Ducatibus, qui immediate ad Cameram Regiam ſpectant, diſpoſita ſunt, Sacra Cæſarea Majeſtas ulterius pollicetur, ſe illis, qui in his Ducatibus Aug. Conf. addicti ſunt, pro hujus Confeſſionis exercitio tres Eccleſias propriis eorum ſumptibus extra civitates Sweinitz, Jaur & Glogaviam prope mœnia locis ad hoc commodis, juſſu ſuæ Majeſtatis deſignandis, poſt pacem confectam ædificandas, quam primum id poſtulaverint, conceſſuram.

Et cum de majore Religionis libertate & exercitio in ſupra dictis & reliquis Cæſareæ Majeſtatis & Domus Auſtriacæ Regnis & provinciis concedendo in præſenti Tractatu varie actum ſit, nec tamen ob Cæſareanorum Plenipotentiariorum contradictiones conveniri potuerit, Regia Majeſtas Sueciæ & Auguſtanæ Confeſſionis Ordines facultatem ſibi reſervant, eo nomine in proximis Comitiis aut alias apud ſuam Cæſaream Majeſtatem pace tamen ſemper permanente & excluſa omni violentia & hoſtilitate, ulterius reſpective amice interveniendi & demiſſe intercedendi.

14. *A ſola qualitate feudali vel ſubfeudali, ſive à Regno Bohemiæ, ſive ab Electoribus, Principibus & Statibus Imperii, ſive aliunde procedant jus reformandi non dependet, ſed feuda iſta & ſubfeuda, nec non vaſalli, ſubditi & bona Eccleſiaſtica in cauſis Religionis & quicquid juris Dominus feudi prætendat, introduxerit, aut ſibi arrogarit, ex Statu anni milleſimi ſexcenteſimi vigeſimi quarti, die prima Ian. perpetua cenſeantur, quæ vel judicialiter vel extrajudicialiter innovata fuerint, tollantur, & in priſtinum ſtatum reſtituantur. Territorii jure vel ante vel poſt terminum anni milleſimi ſexcenteſimi viceſimi quarti controverſo, donec ſuper poſſeſſorio & petitorio cognoſcatur & decidatur, poſſeſſori præfati anni idem jus eſto, quantum equidem ad publicum exercitium attinet. Subditi vero propter mutatam interim Religionem pendente territorii controverſia migrare non cogantur. In iis locis ubi Catholici, & Auguſtanæ Confeſſionis Status ex æquo jure ſuperioritatis fruuntur, tam ratione publici exercitii, quam aliarum rerum Religionem concernentium idem ſtatus maneat, qui fuit anno dieque ſupra dictis. Sola criminalis juriſdictio,* Cent-gericht, *ſolumque jus gladii & retentionis, patronatus, filialitatis neque conjunctim neque diviſim jus reformandi tribuunt. Quæ itaque hoc colore reformationes hucuſque irrepſerunt, pactiſve intruſa ſunt, caſſantor, gravati reſtituuntor, & impoſterum ab ejusmodi penitus abſtinetor.* 1648.

15. *Ratione redituum cujuſcunque generis ad bona Eccleſiaſtica eorumque poſſeſſores pertinentium ante omnia obſervetur id, quod in pace Religionis* §. Dagegen ſollen die Stânde der Augſpurg. Conf. &c. §. Alsdann auch denen Stânden der Alten Religion, &c. *diſpoſitum invenitur. Illi vero reditus, cenſus, decimæ, penſiones, quæ vigore jam dictæ Pacis Religionis ſtatibus A. C. ob immediatas vel mediatas fundationes Eccleſiaſticas ante vel poſt pacem Religioſam acquiſitas è Catholicorum Provinciis debentur, quorumque in poſſeſſione vel quaſi percipiendi Anno 1624. die 1. Jan. fuerunt, abſque ulla exceptione ſolvantur, ſi alicubi etiam Auguſt. Conf. Status quidam protectionis, Advocatiæ, aperturæ, hoſpitationis, operarum aut alia jura in Catholicorum Eccleſiaſticorum ditionibus & bonis ſive intra, ſive extra territorium ſitis, legitimo uſu aut conceſſione habuerunt, quemadmodum etiam Catholici Status, ſi quid ejuſmodi ipſis circa bona Eccleſiaſtica Aug. Conf. Statibus acquiſita competit, omnes ex æquo jura ſua priſtina retineant, ita tamen ut ne per uſum ejuſmodi jurium bonorum Eccleſiaſticorum reditus nimium prægraventur & exhauriantur.*

Reditus etiam, nec non decimæ, Canones & penſiones Auguſt. Confeſſ. ſtatibus, fundationibus jam deſtructis & collapſis ex alienis territoriis debitæ, iis exſolvantur, qui Anno 1624. die 1. Jan. in poſſeſſione perceptionis vel quaſi fuerunt, quæ vero ab Anno 1624. deſtructæ fuerunt, aut in futurum concident, earum penſiones etiam in alienis territoriis Domino deſtructi Monaſterii ſeu loci, in quo id ſitum fuit, exſolvantur. Quæ itidem fundationes die 1. Jan. Anni 1624. in poſſeſſione vel quaſi Juris decimandi è bonis novalibus in alieno Territorio fuerunt, ſint etiam impoſterum, nihil autem novi juris quæratur. Inter cæteros Status Imperii & ſubditos id juris eſto, quod jus commune vel cujusque loci conſuetudo & obſervantia de Decimis ex bonis novalibus conſtituunt, aut per pactiones voluntarias conventum eſt.

16. *Jus Diœceſanum & tota Jurisdictio Eccleſiaſtica cum omnibus ſuis ſpeciebus contra Auguſtanæ Confeſſionis Electores, Principes, Status, comprehenſa Libera Imperii Nobilitate, eorumque ſubditos, tam inter Catholicos & Auguſtanæ Confeſſioni addictos, quam inter ipſos ſolos Auguſtanæ Confeſſ. Status usque ad compoſitionem Chriſtianam diſſidii Religionis ſuſpenſa eſto, & intra terminos Territorii cujusque jus Diœceſanum & jurisdictio Eccleſiaſtica ſe contineat ad conſequendos tamen reditus, cenſus, decimas & penſiones in iis Auguſt. Confeſſ. Statuum ditionibus, ubi Catholici Anno 1624. notorie in poſſeſſione vel quaſi exercitii jurisdictionis Eccleſiaſticæ fuerunt, utantur eadem poſthac quoque, ſed non, niſi in exigendis hiſce penſionibus, nec procedatur ad excommunicationem niſi poſt tertiam demum denunciationem. Catholicorum Auguſtanæ Confeſſ. addicti Status Provinciales & ſubditi, qui Anno milleſimo ſexcenteſimo viceſimo quarto Ec-*

1648. *cleſiaſticam jurisdictionem agnoverunt, in iis caſibus modo dictæ jurisdictioni ſubſint, qui Auguſtanam Confeſſionem nullatenus concernunt, modo ipſis occaſione proceſſus nihil injungatur Auguſt. Confeſſ. vel conſcientiæ repugnans. Eodem etiam jure Auguſt. Confeſſ. Magiſtratuum Catholici ſubditi cenſeantur, inque hos qui Anno 1624. publicum Religionis Catholicæ exercitium habuerunt, Jus Diœceſanum quatenus Epiſcopi, illud dicto Anno quiete in eos exercuerunt, ſalvum eſto. In quibus civitatibus vero Imperii mixtæ Religionis exercitium in uſu eſt, Catholicis Epiſcopis contra cives Auguſt. Conf. nulla ſit jurisdictio, at Catholici juxta obſervantiam dicti Anni 1624. ſuo jure experiantur.*

17. *Utriusque Religionis Magiſtratus ſevere & rigoroſe prohibeat, ne quisquam publice privatimve concionando, docendo, diſputando, ſcribendo, conſulendo, Transactionem Paſſavienſem, Pacem Religioſam, vel hanc imprimis ſive declarationem ſive Transactionem uſpiam impugnet, dubiam faciat, aut aſſertiones contrarias inde deducere conetur. Quicquid etiam contrarii hactenus vel editum, vel promulgatum, publicatumve fuerit, irritum eſto: ſed ſi dubii quid hinc aut aliunde incidat, aut ex cauſis Pacem Religioſam aut hanc Transactionem tangentibus reſultet, de eo in Comitiis vel aliis Imperii Conventibus inter utriusque Religionis Proceres non niſi amicabili ratione transigatur.*

18. *In Conventibus Deputatorum Imperii Ordinariis, numerus ex utriusque Religionis Proceribus æquetur. De Perſonis autem vel Statibus Imperii adjungendis in Comitiis proximis ſtatuatur; in horum conventibus itemque Comitiis univerſalibus ſive ex uno, ſive duobus aut tribus Imperii Collegiis quacunque occaſione aut ad quacunque negotia deputandi veniant, æquetur Deputatorum numerus ex utriusque Religionis proceribus. Ubi extraordinariis commiſſionibus negotia in Imperio expedienda occurrunt, ſi res inter Auguſtanæ Confeſſionis Status verſatur, ſoli eidem Religioni addicti deputentur, ſi inter Catholicos, ſoli Catholici, ſi inter Catholicos & Auguſtanæ Confeſſionis Status, utriusque Religionis pari numero Commiſſarii denominentur & ordinentur. Placuit etiam ut Commiſſarii quidem res à ſe geſtas referant, & vota ſubjungant, inſtar tamen ſententiæ nihil definiunt.*

19. *In Cauſis religionis omnibusque aliis negotiis, ubi Status tanquam unum Corpus conſiderari nequeunt, ut etiam Catholicis & Auguſtanæ Confeſſionis Statibus in diverſas partes euntibus, ſola amicabilis compoſitio lites dirimat, non attenta votorum pluralitate. Quod vero ad pluralitatem votorum in materia Collectandi attinet, cum res hæc in præſenti congreſſu decidi non potuerit, ad proxima Comitia remiſſa eſto.*

20. *Præterea cum ob enatas ex præſenti bello mutationes & alias cauſas de Judicio Cameræ Imperialis ad alium univerſis Imperii Statibus commodiorem locum transferendo, & Judicem, Præſides, Aſſeſſores, & quoscunque Juſtitiæ Miniſtros, pares numero utriusque Religionis præſentando, ſicut etiam de reliquis ad judicium Camerale ſpectantibus, quædam in medium allata fuerint; ſed in præſenti congreſſu ob negotii gravitatem non tam plene expediri queant, in proxime indicendis Comitiis de his omnibus agi & conveniri; deliberationesque de Reformatione Juſtitiæ in Deputatorum Imperii Conventu Francofurtenſi habitæ, effectum dari, & ſi quæ in his deſiderari videntur, ſuppleri & emendari debere conventum eſt. Ne tamen res hæc prorſus in incerto maneat, placuit, præter Judicem & quatuor Præſides, & quidem duos horum ex Auguſtana Confeſſione à ſola Cæſarea Majeſtate conſtituendos, numerum Aſſeſſorum Cameralium ad quinquaginta in univerſum adaugeri, ita ut Catholici computatis duobus aſſeſſoribus Imperatoris præſentationi reſervatis, viginti ſex, Auguſtanæ Confeſſionis Status, viginti quatuor Aſſeſſores præſentare poſſint & teneantur, atque ex ſingulis Circulis mixtæ Religionis, non tantum duos Catholicos, ſed etiam binos Auguſtanæ Confeſſioni addictos aſſumere & eligere fas ſit, cæteris ad judicium Camerale pertinentibus ut dictum eſt, ad proxima Comitia rejectis. Ac proinde Circuli de præſentandis mature in locum demortuorum novis ad Camerale Judicium Aſſeſſoribus, ſecundum ſchema ſubſequens admoneantur. Catholici etiam ſuo tempore de ordine præſentandi convenient, Cæſareaque Majeſtas mandabit, ut, non ſolum in iſto judicio Camerali cauſa Eccleſiaſtica, ut & Politica inter Catholicos & Auguſt. Conf. Status vel inter hos ſolos vertentes; vel etiam quando Catholicis contra Catholicos Status litigantibus tertius interveniens Aug. Confeſſ. Status erit, & viciſſim quando Auguſt. Confeſſ. Statibus contra ejusdem Confeſſ. Status litigantibus tertius interveniens erit Catholicus, adlectis ex utraque religione pari numero Aſſeſſoribus, diſcutiantur & judicentur; ſed idem etiam in judicio Aulico obſervetur, huicque fini aliquot Auguſt. Confeſſ. doctos & rerum Imperii peritos viros ex iis Imperii Circulis, ubi vel ſola Auguſtana Confeſſio vel ſimul etiam Catholica viget Religio, adſciſcat; eo quidem numero ut eveniente caſu paritas Judicantium ex utraque Religione Aſſeſſorum obſervari poſſit. Idem etiam quoad paritatem Aſſeſſorum obſervetur, quoties Auguſtanæ Confeſſionis Statis immediatus à mediato Catholico vel immediatus Catholicus à mediato Aug. Conf. Statu Judicio convenitur.* 1648.

Quoad Proceſſum Judiciarium Ordinatio Cameræ imperialis etiam in Judicio Aulico ſervabitur per omnia, tum ut ne partes ibidem litigantes omni remedio ſuſpenſivo deſtituantur, loco reviſionis in Camera uſitatæ licitum eſto parti gravatæ à ſententia in Judicio Aulico lata, ad Cæſaream Majeſtatem ſupplicare, ut acta judicialia denuo adhibitis aliis gravitati negotii paribus; neutrique partium addictis ex utraque Religione æquali numero Conſiliariis & qui concipiendæ & ferendæ priori ſententiæ non interfuerunt, aut certe referentium & correferentium partes non ſuſtinuerint videantur, liberumque ſit ſuæ Majeſtati in cauſis majoribus & unde tumultus in Imperio timeri poſſent, inſuper etiam quorundam utriusque Religionis Electorum & Principum ſententias & vota requirere.

Viſitatio Conſilii aulici fiat ab Electore Moguntino toties, quoties opus fuerit, obſervatis iis quæ in proximis Comitiis de communi Statuum placito obſervanda eſſe videbuntur; ſi quæ vero dubia circa interpretationem conſtitutionum ac receſſuum Imperii publicorum occurrunt, aut in dijudicandis cauſis Eccleſiaſticis vel politicis inter partes ſupra expreſſas vertentibus, ex paritate Aſſeſſorum utriusque Religionis, poſtquam in pleno etiam Senatu pari tamen ſemper utrinque Judicantium numero examinata fuerint, contrariæ oriantur ſententiæ, Catholicis quidem in unam, Aug. Conf. Aſſeſſoribus in aliam abeuntibus, remittuntor ad Comitia Imperii Univerſalia. Sin autem duo pluresve Catholici cum uno aut altero Auguſt. Confeſſ. Aſſeſſore & viciſſim unam, reliqui vero totidem numero quamvis religione diſpares alteram amplexi fuerint ſententiam, indeque contrarietas oriatur, hoc caſu juxta ordinationem Cameræ lis terminabitur, ulteriori remiſſione ad Comitia ceſſante. Et hæc omnia in cauſis Statuum, comprehenſa immediata Imperii Nobilitate, ſive actores illi, ſive rei, ſive intervenientes fuerint, obſerventur. Si vero inter mediatos vel actor vel reus vel tertius interveniens fuerit Auguſt. Conf. & paritatem judicantium ex utriusque Religionis Aſſeſſoribus poſtulaverit, adhibeantur pares: Eveniente autem tunc votorum paritate, ceſſet remiſſio ad Comitia, & lis juxta ordinationem Cameræ terminetur

1648. tur. Cætera in aulico non minus quam in Cameræ imperialis judicio, privilegium primæ inſtantiæ, Auſtregarum Jura & Privilegia de non appellando ſtatibus Imperii illibata ſunto, nec per mandata aut commiſſiones, aut advocationes, aut quovis alio modo turbantor. Denique cum etiam de abolendis curiæ Imperialis Rotvvilæ, judiciis provincialibus Sueciæ & aliis hinc inde per Imperium hactenus uſitatis, mentio injecta fuerit, reſque hæc gravioris viſa ſit momenti, de his quoque ulterior deliberatio ad proxima Comitia remiſſa eſto.

Aſſeſſores Auguſtanæ Confeſſionis præſententur ab.

Electore	Saxonico Brandeburgico Palatino	6.	
Circulo Superioris Saxoniæ		4.	unus alternando per hos duos Circulos.
Inferioris Saxoniæ.		4.	

Circuli Franconici Statibus.

Auguſtanæ Confeſſionis	2.	unus alternando per hos quatuor Circulos.
Suevici	2.	
Superioris Rhenani	2.	
Weſtphalici	2.	

Et quamvis ſub ſchemate nulla fiat mentio Statuum Imperii Auguſtanæ Confeſſionis, qui ſub Circulo Bavarico comprehenduntur, nihil tamen ex eo ipſis præjudicetur, ſed ſalva maneant horum jura, privilegia & libertates.

De Baſilea, & Helvetiis.

Cum item Cæſarea Majeſtas ad querelas nomine Civitatis Baſileenſis & univerſæ Helvetiæ coram ipſius Plenipotentiariis ad præſentes congreſſus deputatis propoſitas ſuper nonnullis proceſſibus & mandatis executivis, à Camera Imperiali contra dictam Civitatem, aliosque Helvetiorum unitos Cantones, eorumque Cives & ſubditos emanatis, requiſita Ordinum Imperii ſententia & conſilio, ſingulari decreto die 14. Menſis Maji anno proxime præterito declaraverit, prædictam Civitatem Baſileam, cæterosque Helvetiorum Cantones in poſſeſſione vel quaſi plenæ libertatis & Exemptionis ab Imperio eſſe, ac nullatenus ejusdem Imperii dicaſteriis & judiciis ſubjectos; placuit hoc idem publicæ huic Pacificationis Conventioni inſerere, ratumque & firmum manere, atque idcirco ejusmodi Proceſſus una cum arreſtis eorum occaſione quandocunque decretis prorſus caſſos & irritos eſſe debere.

Extenſio pacis ad Reformatos.

VII. Unanimi quoque Cæſareæ Majeſtatis, omniumque Ordinum Imperii conſenſu, placuit, ut quicquid juris aut beneficii, cum omnes aliæ Conſtitutiones Imperii, tum Pax Religionis & publica hæc Transactio, in eaque deciſio Gravaminum cæteris Catholicis, & Auguſtanæ Confeſſioni addictis Statibus & ſubditis tribuunt, id etiam iis qui inter illos Reformati vocantur, competere debeat. Salvis tamen ſemper Statuum, qui Proteſtantes nuncupantur, inter ſe & cum ſubditis ſuis conventis pactis, privilegiis, reverſalibus & diſpoſitionibus aliis quibus de Religione ejuſque exercitio & inde dependentibus cujusque loci ſtatibus & ſubditis hucusque proviſum eſt ſalva itidem cujusque conſcientiæ libertate. Quoniam vero controverſiæ Religionis quæ inter modo dictos Proteſtantes vertuntur, hactenus non fuerunt compoſitæ, ſed ulteriori compoſitioni reſervatæ ſunt, adeoque illi duas partes conſtituunt, ideo de Jure reformandi inter utramque ita conventum eſt, ut ſi aliquis Princeps vel alius Territorii Dominus, vel alicujus Eccleſiæ patronus poſthac ad alterius partis ſacra tranſierit aut Principatum, aut ditionem; ubi alterius partis ſacra exercitio publico de præſenti vigent, ſeu jure ſucceſſionis, ſeu vigore præſentis Tractatus Pacis aliove quocunque titulo nactus fuerit, aut recuperarit, ipſi quidem Concionatores Aulicos ſuæ Confeſſionis citra ſubditorum onus aut præjudicium, ſecum atque in Reſidentia ſua habere liceat, at fas ei non ſit vel publicum Religionis Exercitium, leges aut conſtitutiones Eccleſiaſticas, hactenus ibi receptas, immutare, vel templa, ſcholas, hoſpitalia, aut eo pertinentes reditus, penſiones, ſtipendia, prioribus adimere, ſuorumque ſacrorum hominibus applicare, vel juris territorialis, Epiſcopalis, patronatus, aliove quocunque prætextu ſubditis Miniſtros alterius Confeſſionis obtrudere, ullumve aliud impedimentum aut præjudicium directe vel indirecte alterius ſacris afferre: Et ut hæc conventio eo firmius obſervetur, liceat hoc mutationis caſu ipſis communitatibus præſentare, vel quæ præſentandi Jus non habent nominare; idoneos Scholarum & Eccleſiarum Miniſtros à publico loci Conſiſtorio & Miniſterio, ſi ejusdem, cum præſentantibus vel nominantibus Communitatibus ſunt religionis, vel hoc deficiente, eo loco, quem ipſæ communitates elegerint, examinandos & ordinandos atque à Principe vel Domino poſtea ſine recuſatione confirmandos. 1648.

Si vero aliqua communitas eveniente mutationis caſu Domini ſuæ religionem amplexa petierit ſuo ſumptu exercitium cui Princeps vel Dominus addictus eſt liberum eſto, ſine reliquorum præjudicio, ei illud indulgere à ſucceſſoribus non auferendum. At Conſiſtoriales, Sacrorum Viſitatores, Profeſſores Scholarum & Academiarum, Theologiæ & Philoſophiæ, non niſi eidem Religioni addicti ſint, quæ hoc tempore quolibet in loco publice recepta eſt. Sicut autem ſupradicta omnia de mutationibus futuris intelligenda ſunt, ita Juribus Principum Anhaltinorum & ſimilium quæ ipſis competunt, nullum adferant præjudicium. Sed præter Religiones ſupra nominatas nulla alia in ſacro Imperio Romano recipiatur vel toleretur.

Confirmantur jura Statuum & Comitiorum.

VIII. Ut autem proviſum ſit, ne poſt hac in ſtatu Politico controverſiæ ſuboriantur, omnes & ſinguli Electores, Principes & Status Imperii Romani in antiquis ſuis Juribus, prærogativis, libertate, privilegiis, libero Juris territorialis tam in Eccleſiaſticis quam politicis exercitio, ditionibus, regalibus, horumque omnium poſſeſſione vigore hujus transactionis ita ſtabiliti firmatique ſunto, ut à nullo unquam ſub quocunque prætextu de facto turbari poſſint vel debeant.

Gaudeant ſine contradictione jure ſuffragii in omnibus deliberationibus ſuper negociis Imperii præſertim ubi leges ferendæ, vel interpretandæ, bellum decernendum, tributa indicenda, delectus aut hoſpitationes militum inſtituendæ, nova munimenta intra Statuum ditiones extruenda, nomine publico, veterave firmanda præſidiis, nec non ubi Pax aut fœdera facienda, aliave ejusmodi negocia peragenda fuerint, nihil horum aut quicquam ſimile poſthac unquam fiat vel admittatur, niſi de Comitiali, liberoque omnium Imperii Statuum ſuffragio & conſenſu; cumprimis vero Jus faciendi inter ſe & cum exteris fœdera, pro ſua cujusque conſervatione ac ſecuritate ſingulis Statibus perpetuo liberum eſto, ita tamen, ne ejusmodi fœdera ſint contra Imperatorem & Imperium Pacemque ejus publicam, vel hanc imprimis transactionem, fiantque ſalvo per omnia juramento, quo quisque Imperatori & Imperio obſtrictus eſt. Habeantur autem Comitia Imperii intra ſex menſes à dato ratificatæ Pacis. Poſtea vero, quoties id publica utilitas aut neceſſitas poſtulaverit. In proximis vero Comitiis emendentur inprimis anteriorum conventuum defectus; ac tum quoque de electione Romanorum Regum, certa conſtantique Cæſarea capitulatione concipienda, de modo & ordine in decla-

1648. rando uno vel altero Statu in bannum Imperii, præter eum qui alias in Conſtitutionibus Imperii deſcriptus eſt, tenendo, redintegrandis Circulis, renovanda Matricula reducendis Statibus exemptis, moderatione & remiſſione Imperii Collectarum, reformatione Politiæ & Juſtitiæ, Taxa ſportularum in Judicio Camerali, ordinariis deputatis ad modum & utilitatem Reipublicæ rite formandis, legitimo munere directorum in Imperii collegiis & ſimilibus negotiis, quæ hic expediri nequiverant, ex communi Statuum conſenſu agatur & ſtatuatur.

Tam in univerſalibus vero, quam particularibus Diætis, liberis Imperii Civitatibus, non minus quam cæteris Statibus Imperii competat votum deciſivum, iisque rata & intacta maneant regalia, vectigalia, reditus annui, libertates, privilegia confiſcandi, collectandi & inde dependentia, aliaque jura ab Imperatore & Imperio legitime impetrata vel longo uſu ante hos motus obtenta, poſſeſſa & exercita, cum omnimoda jurisdictione, intra muros & in territorio, caſſatis, annullatis & in futurum prohibitis iis, quæ per repreſſalias, arreſta, viarum occluſiones, & alios actus præjudiciales, ſive durante bello quocunque prætextu in contrarium facta & propria authoritate hucusque attentata ſunt, ſive deinceps nullo præcedente legitimo juris & executionis ordine fieri attentarive poterunt. De cætero omnes laudabiles conſuetudines & ſacri Romani Imperii conſtitutiones & leges fundamentales, impoſterum religioſe ſerventur, ſublatis omnibus, quæ bellicorum temporum injuria irrepſerant, confuſionibus.

De indaganda aliqua ratione & modo æquitati conveniente, qui perſecutiones actionum contra debitores ob bellicas calamitates fortunis lapſos aut nimio uſurarum curſu aggravatos, moderate terminari, indeque naſcituris majoribus incommodis etiam tranquillitati publicæ noxiis obviam iri poſſit, Cæſarea Majeſtas curabit exquiri tam Judicii aulici, quam Cameralis vota & conſilia, quæ in futuris Comitiis proponi, & in conſtitutionem certam redigi poſſint, interea tamen temporis in hujusmodi cauſis ad Judicia cum ſumma Imperii, tum ſingularia Statuum delatis circumſtantiæ à partibus allegatæ bene ponderentur, ac nemo executionibus immoderatis prægravetur, ſed hæc omnia Holſatiæ conſtitutione ſalva & illæſa.

IX. Et quia publice intereſt, ut facta Pace commercia viciſſim refloreſcant, ideo conventum eſt, ut quæ eorum præjudicio & contra utilitatem publicam hinc inde per Imperium belli occaſione, noviter propria autoritate contra jura, privilegia & ſine conſenſu Imperatoris atque Electorum Imperii invecta ſunt vectigalia & telonia, ut & abuſus Bullæ Brabantinæ, indeque natæ repreſſaliæ & arreſta, cum inductis peregrinis certificationibus, exactionibus, detentionibus, itemque immoderata Poſtarum omniaque alia inuſitata onera & impedimenta, quibus commerciorum & navigationis uſus deterior redditus eſt, penitus tollantur & provinciis, portubus, fluminibus quibuscunque ſua priſtina ſecuritas, Jurisdictio & uſus prout ante hos motus bellicos à pluribus retro annis fuit, reſtituantur, & inviolabiliter conſerventur.

Territoriorum quæ flumina alluunt, & aliorum quorumcunque Juribus ac Privilegiis, ut & teloniis ab Imperatore de conſenſu Electorum cum aliis, tum etiam Comiti Oldenburgenſi in Viſurgi conceſſis aut uſu diuturno introductis in pleno ſuo vigore manentibus & executioni mandandis, tum ut plena ſit Commerciorum libertas & tranſitus ubique locorum terra marique tutus, adeoque ea omnibus & ſingulis Utriusque partis Fœderatorum Vaſallis, Subditis, Clientibus & Incolis, eundi, negotiandi, redeundique poteſtas data ſit, virtuteque præſentium conceſſa intelligatur, quæ unicuique ante Germaniæ motus paſſim competebat: quos etiam Magiſtratus utrinque contra injuſtas oppreſſiones & violentias inſtar propriorum ſubditorum defendere ac protegere teneantur, hac conventione ut & jure legeque cujusque loci per omnia ſalvis. 1648.

X. Porro quoniam Sereniſſima Regina Sueciæ poſtulaverat, ut ſibi pro locorum hoc bello occupatorum reſtitutione ſatisfieret, pacique publicæ in Imperio reſtaurandæ condigne proſpiceretur; Ideo Cæſarea Majeſtas de conſenſu Electorum, Principum & Statuum Imperii, cumprimis Intereſſatorum vigoreque præſentis transactionis concedit eidem Sereniſſimæ Reginæ & futuris ejus hæredibus ac ſucceſſoribus Regibus Regnoque Sueciæ ſequentes ditiones pleno jure in perpetuum & immediatum Imperii feudum. Satisfactio Coronæ Suecicæ.

Primo; Totam Pomeraniam citeriorem, vulgo Vor-Pommern dictam, una cum inſula Rugia, iis finibus contenta quibus ſub ultimis Pomeraniæ Ducibus deſcriptæ fuerant; Adhæc è Pomerania ulteriori Stetinum, Garz, Dam, Golnau & Inſulam Wollin, una cum interlabente Odera & mari vulgo das Friſche Haff vocato, ſuisque tribus oſtiis Pein, Svvine & Dievenauvv, atque adjacente utrinque terra ab initio territorii Regii uſque in Mare Balthicum, ea latitudine litoris orientalis, de qua inter Regios & Electorales Commiſſarios circa exactiorem limitum & cæterorum minutiorum definitionem, amicabiliter convenietur.

Hunc Ducatum Pomeraniæ Rugiæque Principatum una cum ditionibus, locisque annexis, omnibusque & ſingulis ad ea pertinentibus territoriis, præfecturis, urbibus, caſtellis, oppidis, vicis, pagis, hominibus, feudis, fluminibus, inſulis, lacubus, littoribus, portubus, ſtationibus, antiquis vectigalibus & reditibus, & quibuscunque aliis Eccleſiaſticis, ac ſecularibus bonis, nec non titulis, dignitatibus, praeminentiis, immunitatibus & prærogativis cæterisque omnibus & ſingulis Eccleſiaſticis & ſecularibus juribus ac privilegiis, quibus anteceſſores Pomeraniæ Duces ea habuerant, incoluerant & rexerant, Regia Majeſtas Regnumque Sueciæ ab hoc die in perpetuum pro hæreditario feudo habeat, poſſideat, iisque libere utatur, & inviolabiliter fruatur.

Quicquid etiam juris in collatione Prælaturarum & præbendarum capituli Caminenſis antehac habuerunt Duces Pomeraniæ citerioris, habeat impoſterum Regia Majeſt. Regnumque Sueciæ perpetuo, cum poteſtate eas extinguendi; reditusque menſæ Ducali poſt modernorum Canonicorum & capitularium deceſſum, applicandi; quicquid autem ulterioris Pomeraniæ Ducibus competierat; competat Domino Electori Brandeburgico una cum integro Epiſcopatu Caminenſi, ejusque territoriis, juribus, & dignitatibus, prout infra pluribus explicatur.

Titulis & inſigniis Pomeraniæ tam Regia Domus, quam Brandeburgica promiſcue utantur, more inter Priores Pomeraniæ Duces uſitato. Regia quidem perpetuo; Brandeburgica vero, quam diu ullus è maſculina linea ſuperfuerit. Absque tamen Rugiæ Principatu, omnique alia prætenſione ullius juris in loca Regno Sueciæ ceſſa: Deficiente vero linea maſculina domus Brandeburgicæ, omnes præter Sueciam alii titulis & inſigniis Pomeranicis abſtinebunt: atque tunc quoque ulterior Pomerania tota, cum citeriore Pomerania, totoque Epiſcopatu & integro Capitulo Caminenſi, adeoque omnibus anteceſſorum juribus & expectantiis conſolidata, ad ſolos Reges Regnumque Sueciæ perpetuo pertinebunt; ſpe interim ſucceſſionis & inveſtituræ ſimultaneæ gaviſuros: Ita ut etiam Ordinibus ſubditisque dictorum locorum pro homagii præſtatione ſolito more caveant.

Dominus Elector Brandeburgicus, cæterique omnes intereſſati, exſolvunt ordines officiales, & ſubditos, ſingulorum ſupradictorum locorum vinculis & ſacramen-

1648. mentis, quibus huc uſque ſibi, ſuisque Dominis, obſtricti fuerant, eoſque ad homagium & obſequia Regiæ Majeſtati, Regnoque Sueciæ more ſolito præſtandum remittunt; Atque ita Sueciam in plena, juſtaque eorum poſſeſſione conſtituunt, renunciantes omnibus in ea prætenſionibus ex nunc in perpetuum: Idque pro ſe ſuisque poſteris peculiari diplomate hic confirmabunt.

Secundò Imperator de conſenſu totius Imperii concedit etiam Sereniſſimæ Reginæ ejusque hæredibus ac ſucceſſoribus Regibus, Regnoque Sueciæ, in perpetuum & immediatum Imperii feudum, civitatem portumque Wiſmarienſem, una cum fortalitio VValfiſch, & Præfecturis Poel, (exceptis pagis, Sehedorff, VVeitendorff, Brandenhuſen, & Wangern, ad hoſpitale S. Spiritus, in urbe Lubeca pertinentibus) & Nevvencloſter, omnibuſque juribus & appertinentiis, quibus ea Duces Megapolitani hucusque habuerant: ita ut dicta loca, totusque portus cum terris utriusque lateris ab urbe in mare Balthicum liberæ diſpoſitioni ſuæ Majeſtatis ſubſit, poſſitque ea munimentis & præſidiis pro lubitu & exigentia circumſtantiarum, ſuis tamen propriis ſumptibus, firmare, ibique ſemper pro ſuis navibus, claſſeque tutum, ſecurumque receptum ac ſtationem habere, iisque de cætero uti, fruique eo jure, quod ipſi in cætera ſua Imperialia feuda competit: Ita tamen ut civitati Wiſmarienſi privilegia ſua ſint ſalva, ejusque commercia protectione, favoreque Regio omni meliori modo promoveantur.

Tertio, Imperator de conſenſu totius Imperii concedit etiam vigore præſentis transactionis Sereniſſimæ Reginæ ejusque hæredibus ac ſucceſſoribus Regibus, Regnoque Sueciæ Archi-Epiſcopatum Bremenſem & Epiſcopatum Verdenſem, cum oppido & Præfectura Wilshuſen, omnique jure quod ultimis Archi-Epiſcopis Bremenſibus competierat in Capitulum & Diœceſin Hamburgenſem (ſalvis tamen Domui Holſaticæ, ut & Civitati, Capituloque Hamburgenſi ſuis reſpective juribus, privilegiis, libertate, pactis, & poſſeſſione, ſtatuque præſenti, per omnia, ita ut quatuordecim illi pagi in præfecturis Holſaticis, Trittovienſi & Reinbeccenſi, pro moderno annuo Canone Domino Frederico Duci Holſatiæ Gottorpienſi & illius poſteris in perpetuum maneant) cum omnibus & ſingulis ad eos pertinentibus ubicunque ſita ſunt Eccleſiaſticis & ſecularibus bonis & juribus quocunque nomine vocatis terra marique, in perpetuum & immediatum Imperii feudum ſub ſolitis quidem inſigniis, ſed titulo Ducatus; ceſſante Capitulorum, cæterorumque collegiorum Eccleſiaſticorum eligendi & poſtulandi, omnique alio jure, adminiſtratione & gubernatione terrarum ad hos Ducatus pertinentium.

Civitati vero Bremenſi, ejusque territorio & ſubditis præſens ſuus ſtatus, libertas, jura & privilegia in Eccleſiaſticis & politicis ſine impetitione relinquantur. Si qua autem ipſi cum Epiſcopatu ſeu Ducatu, aut capitulis ſint, aut impoſterum enaſcantur controverſiæ, eæ vel componantur amicabiliter, vel jure terminentur, ſalva interim cuique parti ſua, quam obtinet, poſſeſſione.

Quarto, ratione ſupradictarum omnium ditionum feudorumque, Imperator cum Imperio cooptat, Sereniſſimam Reginam Regnique Sueciæ ſucceſſores in immediatum Imperii Statum ita ut ad Imperii comitia inter alios Imperii Status Regina quoque Regesque Sueciæ ſub titulo Ducis Bremenſis, Verdenſis & Pomeraniæ, ut & Rugiæ Principis Dominique Wiſmariæ citari debeant, aſſignata eis ſeſſione in conventibus Imperialibus in Collegio Principum ſcamno ſeculari, loco quinto: voto quidem Bremenſi hoc ipſo loco & ordine, Verdenſi vero & Pomerano, ordine antiquitus prioribus poſſeſſoribus competenti explicando: In Circulo autem ſuperioris Saxoniæ proxime ante Duces Pomeraniæ ulterioris: in circulis Weſtphaliæ & inferioris Saxoniæ, loco moreque receptis, ita ut inter Magdeburgenſem & Bremenſem Circuli inferioris Saxoniæ directorium alternetur; ſalvo tamen Ducum Brunsvicenſium & Luneburgenſium condirectorii jure. Ad conventus autem deputatorum Imperii, tam Regia Majeſtas quam Dominus Elector, ſuos pro more ſolito mittant: Cum autem utrique Pomeraniæ unum tantum votum in iis competat, à Regia Majeſtate communicato prius conſilio cum dicto Electore, id ſemper feratur. 1648.

Deinde, concedit eis in omnibus & ſingulis dictis feudis, Privilegium de non appellando, ſed hoc ita, ut ſummum aliquod Tribunal ſeu appellationis inſtantiam commodo in Germania loco inſtituat, eique idoneas præficiat perſonas, quæ unicuique jus & juſtitiam ſecundum Imperii conſtitutiones & cujusque loci ſtatuta, abſque ulteriori provocatione, cauſarumve avecatione adminiſtrent.

E contra verò ſi contigerit, ipſos tanquam Duces Bremenſes, Verdenſes, aut Pomeraniæ, vel etiam ut Principes Rugiæ aut Dominos Wiſmariæ, ex cauſa dictas ditiones concernente, ab aliquo legitime conveniri, Cæſ. Maj. liberum eis relinquit, ut pro ſua commoditate forum eligant, vel in Aula Cæſarea, vel Camera Imperiali, ubi actionem intentatam excipere velint. Teneantur tamen intra tres menſes à die denunciatæ litis ſeſe declarare coram quo judicio ſe ſiſtere velint.

Præterea concedit eidem Reg. Majeſt. Sueciæ Jus erigendi Academiam vel Univerſitatem ubi & quando ei commodum viſum fuerit. Ad hæc concedit eidem moderna vectigalia (vulgo Licenten vocata) ad littora, portusque Pomeraniæ & Megapoleos jure perpetuo, ſed ad eam taxæ moderationem reducenda, ne commercia in iis locis intercidant.

Exſolvit denique ſtatus, Magiſtratus, officiales & ſubditos dictarum reſpective ditionum, feudorumque omnibus vinculis & ſacramentis, quibus prioribus Dominis & poſſeſſoribus aut prætendentibus hucusque obſtricti fuerant, eosque ad ſubjectionem, obedientiam & fidelitatem Regiæ Majeſtati Regnoque Sueciæ, ab hoc die, ceu hæreditario ſuo Domino, præſtandam remittit obligatque, atque in Sueciam in plena juſtaque, eorum poſſeſſione conſtituit, verbo Imperiali promittens, ſe non ſolum modernæ Reginæ, ſed omnibus futuris Regibus, Regnoque Sueciæ ratione dictarum ditionum, bonorum, juriumque conceſſorum, ſecuritatem præſtiturum, eosque ſicut cæteros Imperii Status in eorum poſſeſſione quieta contra quemcunque inviolabiliter conſervaturum & manutenturum: atque hæc omnia peculiaribus inveſtiturarum literis omni meliori modo confirmaturum.

Viciſſim Sereniſſima Regina & futuri Reges Regnumque Sueciæ dicta feuda omnia & ſingula à Cæſarea Majeſtate & Imperio recognoſcant; eoque nomine, quoties caſus evenerit, inveſtiturarum renovationes decenter petant, juramentum fidelitatis, eique annexa, ſicut anteceſſores, ſimileſque Imperii vaſalli, præſtando.

De cætero ordinibus & ſubditis dictarum ditionum, locorumque, nominatim Stralſundenſibus, competentem eorum libertatem, bona, jura & privilegia communia & peculiaria legitime acquiſita, vel longo uſu obtenta, cum libero Evangelicæ Religionis exercitio, juxta invariatam Auguſtanam Confeſſionem perpetim fruendo, circa homagii renovationem & præſtationem more ſolito confirmabunt. Interque eos civitatibus Anſeaticis eam navigationis & commerciorum libertatem, tam in exteris Regnis, Rebuspublicis, & provinciis, quam in Imperio integram conſervabunt, quam ibi ad præſens uſque bellum habuerunt.

XI. Pro æquivalente autem recompenſatione Electori Brandeburgico Domino Friderico Wilhelmo, quod ad promovendam Pacem univerſalem juribus ſuis in Pome- Æquivalentia Brandeburgico.

me-

1648. *meraniam Citeriorem & Rugiam, una cum ditionibus locisque ſupra annexis ceſſerit, præſtanda, eidem, ejusdemque poſteris & ſucceſſoribus hæredibus atque agnatis maſculis cum primis D. D. Marchionibus Chriſtiano Wilhelmo, olim Adminiſtratori Archi-Epiſcopatus Magdeburgenſis, itemque Chriſtiano Culmbacenſi & Alberto Onoltzbacenſi eorundemque ſucceſſoribus & hæredibus Maſculis, ſtatim ac Pax cum utroque Regno & Statibus Imperii compoſita & ratificata fuerit, à Sacra Cæſarea Majeſtate de conſenſu Statuum Imperii & præcipuè intereſſatorum, tradatur Epiſcopatus Halberſtadienſis, cum omnibus juribus, privilegiis, Regalibus, territoriis & bonis ſecularibus & Eccleſiaſticis quocunque nomine vocatis, nullo excepto in perpetuum & immediatum feudum: Conſtituatur item Dominus Elector ſtatim in poſſeſſione ejusdem quieta & reali, eoque nomine ceſſionem & votum in Comitiis Imperii & circulo Inferioris Saxoniæ habeat: Religionem autem & bona Eccleſiaſtica in eo ſtatu relinquat, quemadmodum per Dominum Archi-Ducem Leopoldum Guilielmum inita cum capitulo Cathedrali pactione ordinata fuerant. Ita tamen, ut nihilominus Epiſcopatus Domino Electori, totique ſuæ Domui & agnatis maſculis, ſupra nominatis, cum eorum ſucceſſoribus & hæredibus maſculis ordine, quo ſibi invicem ſuccedent, hæreditarius maneat, atque Capitulo nullum jus in eligendo & poſtulando, vel etiam regimine Epiſcopatus, & iis quæ eo pertinent, reliquum ſit, ſed modo dictus Dominus Elector, & juxta ordinem ſucceſſorium reliqui ſupra nominati, ea poteſtate in hoc Epiſcopatu utantur, qua reliqui Principes Imperii in ſuis territoriis utuntur; liceatque quartam partem Canonicatuum (excepta præpoſitura in hanc computationem non numeranda) decedentibus ſucceſſu temporis modernis eorum poſſeſſoribus, Auguſtanæ Confeſſioni addictis, extinguere, eorumque reditus menſæ Epiſcopali incorporare. Quod ſi tot Canonici Auguſtanæ Confeſſionis non ſint, qui quartam partem totius corporis Canonicorum dempto Præpoſito, conficiant, numerus ſuppleatur ex Catholicorum decedentium beneficiis.*

Cum etiam Comitatus Hohenſteinenſis pro ea parte qua feudum eſt Epiſcopatus Halberſtadienſis, conſiſtens in duabus Dynaſtiis ſive Præfecturis Loja & Klettenberg & quibuſdam oppidis una cum eo pertinentibus bonis & juribus, poſt ultimo defunctum Comitem hujus familiæ, eidem Epiſcopatui applicatus, atque à Domino Archi-Duce Leopoldo Guilielmo, tanquam Epiſcopo Halberſtadienſi hactenus poſſeſſus fuerit, hunc eundem Comitatum porro quoque penes iſtum Epiſcopatum irrevocabiliter permanere placuit, adeo ut Domino Electori tanquam hæreditario poſſeſſori jam dicti Epiſcopatus Halberſtadienſis de memorato comitatu diſponendi libera facultas eſſe debeat, non obſtante, nec vigorem habente ulla contradictione; quæ à quoquam in contrarium moveri poſſit.

Teneatur idem Dominus Elector Comitem à Tattenbach in poſſeſſione Comitatus Rheinſtein conſervare, eidemque inveſtituram à Domino Archi-Duce de conſenſu capituli conceſſam, renovare. Eidem Domino Electori pro ſe & ſucceſſoribus ſuis ſupra ſcriptis tradatur Epiſcopatus Mindanus cum omnibus juribus & appertinentiis, pari ratione ut ante memoratus Epiſcopatus Halberſtadienſis, in feudum perpetuum à ſacra Cæſarea Majeſtate de conſenſu Statuum Imperii, ſtatimque poſt concluſam & ratificatam hanc Pacificationem Dominus Elector pro ſe, & ſucceſſoribus ſuis in poſſeſſione ejusdem quieta & reali conſtituatur, eoque nomine ſeſſionem & votum in Comitiis Imperii univerſalibus & ſingularibus, ut & circuli Weſtphalici obtineat. Salvis tamen civitati Mindenſi ſuis Regaliis & Juribus in ſacris & profanis cum mero & mixto Imperio in criminalibus & civilibus, præſertim Jure diſtrictus ejusque jurisdictionis exercitio conceſſo, & pro nunc apprehenſo aliisque uſibus, immunitatibus & privilegiis circa priſtina jura ipſis legitime competentibus; Ita tamen ut pagi & villæ domusque ad Principem, Capitulum, totumque clerum & equeſtrem Ordinem pertinentes, & reſpective in diſtrictu & intra mœnia Civitatis ſitæ omnino excipantur, & de cætero jus Principis & Capituli inviolatum maneat. Dicto Domino Electori & ſucceſſoribus ſuis Epiſcopatus quoque Caminenſis in feudum perpetuum ab Imperatore & Imperio concedatur; eodem plane jure & modo, ut ſupra de Epiſcopatu Halberſtadienſi & Mindano diſpoſitum eſt, ſed cum hoc tamen diſcrimine, ut in Epiſcopatu Caminenſi integrum ſit Domino Electori Canonicatus poſt deceſſum præſentium Canonicorum extinguere, atque ſic ſucceſſu temporis totum Epiſcopatum, Ulteriori Pomeraniæ adjungere ſeu incorporare. 1648.

Similiter concedatur Domino Electori expectantia in Archi-Epiſcopatum Magdeburgenſem, ita quidem ut quandocunque eundem morte aut ſucceſſione in Electoratu, vel quacunque alia conceſſione præſentis Adminiſtratoris Domini Auguſti Ducis Saxoniæ vacare contigerit, totus iſte Archi-Epiſcopatus cum omnibus eo pertinentibus territoriis, regalibus & juribus prout ſupra de Epiſcopatu Halberſtadienſi diſpoſitum eſt, Domino Electori ſuisque poſteris & ſucceſſoribus hæredibus & agnatis maſculis non obſtante ulla electione aut poſtulatione interea temporis, ſive clam ſive palam facta tradatur & conferatur in feudum perpetuum, ſitque eidem vel iisdem jus authoritate propria vacantem apprehendendi poſſeſſionem.

Interea autem teneatur Capitulum una cum ordinibus & ſubditis dicti Archi-Epiſcopatus ſtatim concluſa pace prædicto Domino Electori & toti Domui Electorali pro ſe, atque omnibus in ea ſucceſſoribus, & hæredibus atque agnatis maſculis ſe ſacramento fidelitatis & ſubjectionis in eventum obſtringere.

Civitati vero Magdeburgenſi priſtina ſua libertas & privilegium Ottonis I. de 7. Junii Anno noningenteſimo quadrageſimo, etiamſi temporum injuria deperditum, ad preces ejusdem humiliter porrigendas, à Cæſ. Maj. renovabitur; tum etiam privilegium muniendi & fortificandi ab Imperatore Ferdinando II. conceſſum, quod cum omnimoda jurisdictione & proprietate ad quadrantem milliaris Germanici extendatur; ſicut & reliqua illius privilegia & jura in Eccleſiaſticis & Politicis ſalva & inviolata maneant, cum inſerta clauſula, quod in præjudicium Civitatis reædificari non debeant ſuburbia.

Cæterum quod ad quatuor Dynaſtias ſeu Præfecturas Querfurt, Gitterbock, Dam & Borck *attinet, cum illæ jam olim Domino Electori Saxoniæ traditæ ſint, in ejuſdem quoque ditione permaneant in perpetuum, cum hac tamen reſervatione, ut quæ hactenus ratione earundem ad collectas Imperii & circuli contributa fuit quota à dicto Domino Electore Saxoniæ impoſterum exſolvatur, eaque Archi-Epiſcopatui dematur, & hujus rei ratione expreſſa fiat proviſio in matricula Imperii & Circuli. Ut autem inde cauſata imminutio redituum Cameralium, & ad menſam Archi-Epiſcopalem pertinentium, aliquatenus reſarciatur, jam dicto Electori Brandenburgico & ſucceſſoribus ſuis, non ſolum ſtatim poſt concluſam Pacem Præfectura* Eglen *quæ alias ad capitulum ſpectabat, pleno jure poſſidenda & fruenda tradatur, caſſato proceſſu à Comitibus de Barby aliquod ab hinc annis deſuper moto; ſed etiam facultas ſit, obtenta Archi-Epiſcopatus poſſeſſione quartam partem, Canonicatuum Cathedralium, illis decedentibus extinguendi, eorumque reditus Cameræ Archi-Epiſcopali applicandi. Quæ vero debita à præſente Domino Adminiſtra-*

ſtratore Auguſto Duce Saxoniæ hactenus contracta ſunt; ex reditibus Archiepiſcopalibus, exiſtente modis ſupra dictis caſu vacantiæ & devolutionis, dicti Archi-Epiſcopatus ad Dominum Electorem Brandeburgicum & ſucceſſores ſuos neutiquam diſſolvantur, neque integrum ſit, dicto Domino Adminiſtratori poſthac novis debitis oppignorationibus & alienationibus ſæpe dictum Archi-Epiſcopatum in præjudicium Domini Electoris ejusque ſucceſſorum, hæredum atque agnatorum maſculorum quoque modo onerare.

In his vero Domini Electoris Archi-& Epiſcopatibus de cætero ſalva maneant Ordinibus & ſubditis competentia eorum Jura & privilegia, cum primis invariatæ Auguſtanæ Confeſſionis exercitium quale nunc ibi viget, nec minus locum habeant ea, quæ in puncto Gravaminum inter utriusque Religionis Status & Ordines Imperii transacta & conventa ſunt, quatenus ſcilicet non adverſantur illi diſpoſitioni, quæ ſupra in articulo quinto de Gravaminibus §. 8. continetur incipiente: Qui Archi-Epiſcopatus, Epiſcopatus, & alia fundationes atque bona Eccleſiaſtica &c. & finiente: ſubjecta maneant, utpote quem æque hic valere debere, ac ſi verbotenus inſertus eſſet, & ſupra dictos Archi-Epiſcopatum & Epiſcopatus hæreditario & immutabili jure apud Dominum Electorem atque Domum Brandeburgicam, omnesque in ea ſucceſſores, hæredes & agnatos in perpetuum plane, ut de reliquis terris ipſorum hæreditariis juris eſt, permanere oportet. Ratione tituli autem conventum eſt, ut jam dictus Dominus Elector cum tota Domo Brandeburgica, & in ea omnes & ſinguli Marchiones Brandeburgici, Duces Magdeburgenſes & Principes Halberſtadienſes & Mindenſes appellentur & ſcribantur.

Regia quoque Majeſtas Sueciæ reſtituat Domino Electori pro ſe & ſucceſſoribus ſuis hæredibus atque agnatis maſculis:

Primo reliquam Pomeraniam Ulteriorem cum omnibus appertinentiis, bonis & juribus ſecularibus Eccleſiaſticis, pleno jure, tam quoad dominium utile, quam directum.

Deinde Colbergam cum toto Epiſcopatu Caminenſi, omnique jure, quod Ulterioris Pomeraniæ Duces hucusque habuerunt in collatione Prælaturarum & Præbendarum capituli Caminenſis, ita tamen, ut ſalva maneant jura Regiæ Majeſtati Sueciæ ſupra conceſſa, atque Ordinibus & ſubditis in reſtitutis partibus Ulterioris Pomeraniæ, Epiſcopatuque Caminenſi competentem eorum libertatem, bona, jura & privilegia, ſecundum tenorem literarum Reverſalium (quibus etiam Ordines & ſubdicti Epiſcopatus gaudere debent, ac ſi iis directe datæ eſſent) cum libero Auguſt. Confeſſionis exercitio, juxta invariatam Auguſtanam Confeſſionem, absque ulla perturbatione perpetim fruendo circa homagii renovationem & præſtationem omni meliori modo confirmet & conſervet.

Tertio, omnia loca quæ præſidiis Suecicis inſeſſa tenentur per Marchiam Brandeburgicam.

Quarto omnes Commendas & bona ad ordinem Equeſtrem Divi Johannis ſpectantia, quæ extra territoria Regiæ Majeſtati Regnoque Sueciæ ceſſa continentur, una cum Actis & regeſtis cæterisque literariis documentis originalibus hæc loca, juraque reſtituenda concernentibus, communibus verò & utramque nempe tam Citeriorem, quam Ulteriorem Pomeraniam afficientibus in authentica & probante forma, quæ in Archivo & Carthophylaciis aulæ Stetinenſis vel alibi intra vel extra Pomeraniam reperiuntur.

Æquivalentia Mechlenburgica.

XII. Pro eo vero quod Duci Megapolitano Suerinenſi, Domino Adolpho Friderico, in alienatione Civitatis, portusque Wismarienſis decedit, competant ipſi, ejusque hæredibus Maſculis Epiſcopatus Suerinenſis & Ratzenburgenſis jure perpetui & immediati Feudi (ſalvo tamen Domus Saxonico Lauenburgicæ aliorumque vicinorum, ut & dictæ Diœceſeos hinc inde competenti jure) cum omnibus juribus, documentis literariis, Archivo, rationariis, aliisque pertinentiis & poteſtate extinguendi Canonicatus utrobique poſt præſenti tempore reſidentium Canonicorum deceſſum, omnesque reditus menſæ Ducali applicandi, eoque nomine habeat ſeſſionem in conventibus Imperii & Circuli Saxoniæ Inferioris, cum duplici Principis titulo & voto. Et ſi vero ejuſdem ex fratre nepos, Dominus Guſtavus Adolphus Dux Megapolitano-Guſtrovienſis antehac deſignatus fuerat Adminiſtrator Ratzeburgenſis, quia tamen ipſi non minus, quam Patruo beneficium reſtitutionis in ſuos Ducatus obtigerat, æquum viſum eſt, ut Patruo cedenti Wiſmariam, ipſe viciſſim hunc cedat Epiſcopatum. Conferentur autem dicto Duci Guſtavo Adolpho, eo nomine compenſationis ergo, duo Canonicatuum juxta modernam compenſationem Gravaminum ad Auguſtanæ Confeſſioni addictos pertinentium, beneficia, unum in Eccleſia Cathedrali Magdeburgenſi, alterum in Halberſtadienſi primum vacatura.

Quod deinde ad prætenſos duos Canonicatus in Eccleſia Cathedrali Argentinenſi attinet, ſi quid eo nomine ſtatibus Auguſt. Confeſſionis juxta præſentem transactionem competit; familiæ Ducum Mecklenburgenſium ex hujusmodi proventibus duorum Canonicatuum portiones concedantur, absque tamen præjudicio Catholicorum. Quod ſi vero contigerit lineam maſculinam Suerinenſem deficere, ſuperſtite Guſtroviana, tum hæc iterum ipſi ſuccedat.

Pro majori vero dictæ Domus Mecklenburgenſis ſatisfactione cedant ipſi Commendæ ordinis Equeſtris Divi Johannis Hieroſolymitani, Mirow & Nemerow in iſto Ducatu ſitæ, vigore diſpoſitionis in artic. 5. §. 9. ſupra expreſſæ, in perpetuum, donec de controverſiis religionis in Imperio conventum fuerit, & quidem lineæ Suerinenſi Mirow, lineæ vero Guſtrovienſi Commenda Nemerow, ſub hac conditione, ut dicti ordinis conſenſum ipſi procurare eidemque nec non Domino Electori Brandeburgico, tanquam ejus patrono, quotiescunque caſus evenerit, hactenus præſtari ſolita, porro quoque præſtare teneantur. Confirmabit etiam Cæſarea Majeſtas eidem vectigalia ad Albim, antehac obtenta, in perpetuum conceſſa inſuper immunitate à tributis Imperii futuro tempore; citra cauſam ſatisfactionis militiæ Suecicæ indicendis, donec ſumma ducentorum millium thalerorum Imperialium compenſata fuerit. Caſſetur inſuper prætenſum debitum Wingerſchianum, utpote ex cauſa belli ortum, proceſſibus etiam & decretis deſuper emanatis, penitus annullatis, ita ut neque Duces Megapolitani, neque Civitas Hamburgenſis eo nomine impoſterum unquam conveniri poſſint vel debeant.

Æquivalens ſeu Compenſatio Brunsvicenſis.

XIII. Cum Domus Ducalis Brunsvicenſis & Luneburgenſis, ob Pacem publicam melius faciliusque ſtabiliendam, ceſſerit Coadjutoriis in Archi-Epiſcopatus Magdeburgenſem & Bremenſem, itemque Epiſcopatus Halberſtadienſem & Ratzenburgenſem, obtentis, ea conditione, ut inter alia etiam alternativa iisdem cum Catholicis in Epiſcopatum Oſnabrugenſem, addiceretur ſucceſſio, Cæſarea Majeſtas præſenti Sacri Romani Imperii ſtatui minime expedire judicans. Pacem Publicam propterea impediri diutius conſentit ac permittit, ut ejusmodi alternativa ſucceſſio indicto in Epiſcopatu Oſnabrugenſi deinceps inter Catholicos & Auguſtanæ Confeſſionis Epiſcopos, ex familia tamen Ducum Brunovicenſium & Luneburgenſium, quamdiu eadem duraverit, poſtulandos, locum habere debeat, modis & conditionibus ſequentibus.

Primo: Quoniam Dominus Guſtavus Guſtavi, Comes in Waſaburg, Regni Sueciæ Senator, omni ſuo juri in E-

1648. in Epiſcopatum Oſnabrugenſem, occaſione præſentis belli obtento, renunciat, juramentumque à Statibus & ſubditis ejusdem ſibi præſtitum, remittit, ideo Dominus Epiſcopus Franciſcus Wilhelmus, ejusque ſucceſſores ſicut & capitulum, ſtatus & ſubditi dicti Epiſcopatus, virtute præſentium obligati ſunt ad ſolvendum dicto Domino Comiti, ejusve mandatario, Hamburgi, ſpatio quatuor annorum à die publicatæ Pacis numerandorum, octuaginta millia Thalerorum Imperialium, ita ut ſingulis annis vicena millia Hamburgi, ad manus dicti Comitis ejusve mandatarii exſolvere & numerare teneantur, executione in non parentes ex lege communi hujus Pacificationis ſuas vires obtinente.

Secundo: Reſtituatur dictus Epiſcopatus Oſnabrugenſis totus & integer cum omnibus ſuis appertinentiis, ſecularibus & Eccleſiaſticis, moderno Domino Epiſcopo Franciſco Wilhelmo, pleno jure poſſidendus, prout uniformis, perpetuæque capitulationis leges, communi Principis Franciſci Wilhelmi, Domusque Brunsvigo-Luneburgicæ, & capitularium Epiſcopatus Oſnabrugenſis conſenſu jam ineundæ, ſancierint.

Tertio: Status Religionis ac Cœtus Eccleſiaſtici, totiusque cleri utriusque Religionis, tam in ipſa Urbe Oſnabrugenſi, quam in reliquis ad hunc Epiſcopatum pertinentibus ditionibus, oppidis, villis, pagis; omnibuſque aliis locis maneat & reducatur in eum, qui fuit die 1. Jan. Anno 1624. ſtatum, ita tamen, ut prius fiat ſingularis quædam determinatio & diſpoſitio de iis, quæ poſt Annum 1624. quoad verbi Miniſtros & divinum cultum mutata deprehendentur, etiam ſupra dictæ Capitulationi inſerenda, caveatque Dominus Epiſcopus per litteras Reverſales Statibus & ſubditis ſuis, homagio (quatenus obſervantia ab antiquo obtinuit) ab ipſis recepto, Jura ac privilegia ſalva fore & quæ præterea futuræ Epiſcopatus adminiſtrationi, Statuumque & ſubditorum ſecuritati utrinque neceſſaria videbuntur.

Quarto: Defuncto eodem Domino Epiſcopo ſuccedat in Epiſcopatu Oſnabrugenſi, Dominus Erneſtus Auguſtus Dux Brunnovicenſis & Luneburgenſis atque adeo vi hujus Pacis publicæ ſit deſignatus ejuſdem ſucceſſor teneaturque Capitulum Cathedrale Oſnabrugenſe, ut & reliqui ſtatus; & ſubditi ſtatim poſt deceſſum aut reſignationem moderni Epiſcopi, eundem Dominum Erneſtum Auguſtum in Epiſcopum recipere ac dicti Status & ſubditi iſti fini intra trimeſtre à concluſa hac pace computandum, ipſi ſolitum ut ſupra præſtare homagium juxta conditiones in capitulatione perpetua cum capitulo ineunda, poſitas. Quod ſi vero Dux Erneſtus Auguſtus poſt obitum moderni Epiſcopi non fuerit ſuperſtes, teneatur capitulum alium ex Domini Georgii Ducis Brunsvicenſis & Luneburgenſis poſteris in Epiſcopum ſuum poſtulare, conditionibus tamen in recepta capitulatione uniformi initis perpetuo obſervandis. Eo autem demortuo aut ultro reſignante, teneatur dictum capitulum vel electione, vel poſtulatione præſulem Catholicum ſibi præficere, ſin vero hac in parte vel canonicorum negligentia vel diſcordia interceſſerit, locus ſit ordinationi Juris Canonici & conſuetudini Germaniæ, ſalva tamen capitulatione perpetua, ut & hac transactione: & ſic perpetuo admittatur alternativa ſucceſſio inter Catholicos Epiſcopos ex gremio Capituli electos, vel aliunde poſtulatos, atque Auguſt. Conf. addictos, ſed non alios, quam ex familia modo nominati Ducis Georgii deſcendentes; & quidem ſi plures ſint Principes è natu minoribus eligatur vel poſtuletur Epiſcopus, nullis vero exiſtentibus natu minoribus, ſufficiatur unus ex Principibus regentibus. Illis autem deficientibus, ſuccedat tandem Ducis Auguſti poſteritas, alternatione, uti dictum, inter ipſam & Catholicos perpetua.

Quinto: Teneatur non ſolum memoratus Dux Erneſtus Auguſtus, ſed etiam omnes & ſinguli ex familia Ducum Brunſvicenſium & Luneburgenſium Auguſtanæ Confeſſioni addictorum, in hoc Epiſcopatu alternatim ſuccedentium, Statum Religionis cœtus Eccleſiaſtici, totiuſque Cleri, tam in ipſa urbe Oſnabrugenſi, quam in reliquis ad hunc Epiſcopatum pertinentibus ditionibus, oppidis, villis, pagis, omnibusque aliis locis conſervare ac tueri, prout ſuperius Articulo tertio & perpetua capitulatione diſpoſitum eſt. 1684.

Sexto: Ne etiam durante adminiſtratione & Regimine Epiſcopi Auguſtanæ Confeſſioni addicti, circa cenſuram Eccleſiaſticorum Catholicorum, itemque uſum & adminiſtrationem Sacramentorum; ritu Romanæ Eccleſiæ ut & cætera quæ ſunt ordinis, ulla difficultas aut confuſio ſuboriatur, horum omnium diſpoſitio, quoties alternativa ſucceſſio in talem Auguſt. Confeſſ. addictum devenerit, Domino Archiepiſcopo Colonienſi velut Metropolitano reſervata, adverſus Auguſtanæ verò Confeſſioni addictos, plane ſublata eſto. Cætera ſuperioritatis & Regiminis jura in civilibus & criminalibus Auguſtanæ Confeſſionis Epiſcopo, juxta capitulationis leges illibata permaneant. Quoties vero Catholicus Epiſcopus in Epiſcopatu Oſnabrugenſi rerum potitur, nihil omnino in Auguſtanæ Confeſſionis ſacra arroget ſibi juris aut obtineat.

Septimo: Monaſterium ſeu Prælatura Walckenried, cujus hoc tempore Adminiſtrator eſt Chriſtianus Ludovicus Dux Brunſvicenſis & Luneburgenſis: una cum prædio Schawen, perpetuo feudi jure Ducibus Brunſvicenſibus & Luneburgenſibus, itidem à Cæſarea Majeſtate & Imperio, cum omnibus pertinentiis, juribusque conferatur, eodem prorſus, quo ſupra inter Ducem Brunsvicenſium & Luneburgenſium familias ſuccedendi ordine, annullato jure advocatiæ, aliisque Epiſcopatus Halberſtadienſis, & Comitatus Hohenſteinenſis prætenſionibus ſublatis.

Octavo: Ducibus quoque Brunovicenſibus & Luneburgenſibus reſtituatur Monaſterium Groningenſe, quod ante hac acquiſitum Epiſcopatui Halberſtadienſi ceſſerat: reſervatis etiam juribus, quæ dictis Ducibus in caſtrum Weſterburg competunt, nec minus infeudatio Comiti à Tettenbach à Ducibus facta, eoque nomine initæ leges perinde ut jura crediti & pignoris, Ducis Chriſtiani Lud. vicario Friderico Schenkio à Winterſtet in Weſterburg competentia, ſarta tecta maneant.

Nono: Debitum à Friderico Ulrico Duce Brunovicenſi & Luneburgenſi cum Rege Daniæ contractum, & per hunc in Pacificatione Lubecenſi, Sac. Cæſ. Maj. ceſſum poſteaque Cæſareæ militiæ præfecto Comiti Tyllio donatum, quod attinet, cum moderni Duces Brunovicenſes & Luneburgenſes ſe ad hoc debitum perſolvendum ob plures rationes, teneri negaverint, eaque de re etiam per Legatos plenipotentiarios Coronæ Sueciæ inſtanter actum ſit, amore Pacis remiſſio & expunctio totius iſtius debiti & obligationis dictis Ducibus, eorumque hæredibus & Provinciis conceſſa eſto.

Decimo: Cum Duces Brunovicenſes & Luneburgenſes Cellenſis Lineæ capitulo Ratzenburgenſi pro ſorte 20000. florenorum annuas penſiones, hucuſque pependerint, alternatione jam ceſſante ceſſent quoque annuæ illæ penſiones, abolito prorſus debito, ut & alia quavis obligatione.

Undecimo: Ducis etiam Auguſti duobus filiis natu minoribus Antonio Ulrico & Ferdinando Alberto conferantur duæ præbendæ in Epiſcopatu Strasburgenſi primo vacaturæ: ea tamen conditione, ut dictus Dominus Dux Auguſtus renunciet prætenſionibus ſuis, quas in unum alterumve Canonicatum antehac habuit vel habere poterat.

Duodecimo: Vice verſa iidem Duces poſtulationibus & coadjutoriis in Archi-Epiſcopatus Magdeburgenſem & Bremenſem, itemque Halberſtadienſem &

Ratzen-

Ratzenburgenſem pleniſſime renunciant, ita ut quæ circa hoſce Archi-Epiſcopatus & Epiſcopatus ſuperius in hoc Pacificationis Inſtrumento diſpoſita ſunt, citra ipſorum contradictionem effectum habere debeant, Capitulis utrobique in eo ſtatu permanentibus, quo ſuperius conventum eſt.

Æquivalentia Adminiſtratoris que Magdeburgici.

XIII. De ſumma 12000. Imperialium Dn. Chriſtiano Wilhelmo Marchioni Brandenburgico ex Archi-Epiſcopatu Magdeburgenſi quotannis ſolvendorum, conventum eſt, ut cœnobium & præfectura Zina & Loburg, dicto Dn. Marchioni ſtatim tradantur, cum omnibus pertinentiis & omnimoda Jurisdictione, ſolo territorii jure excepto: Atque his Præfecturis idem Marchio utatur fruatur ad dies vitæ, abſque ulla rationum redditione: Hac tamen lege, ut in Politicis & Eccleſiaſticis nullum plane ſubditis afferatur præjudicium. Quia porro ut totus Archi-Epiſcopatus, ita etiam jam nominatum cœnobium & præfectura, temporum injuria valde ſunt devaſtata: ideo Dn. Marchioni Adminiſtratori, ſine mora, ex collectis à moderno Domino Adminiſtratore Archi-Epiſcopatus ad hoc inſtituendis ſolventur tria millia thalerorum Imperialium ab ipſo Marchione vel ejus hæredibus non reſtituenda. Præterea placuit, ut poſt fata Dn. Marchionis, ratione & nomine non præſtitorum alimentorum, deſcendentibus ipſius eorumque hæredibus, liceat dictum cœnobium atque præfecturas per integrum quinquennium retinere, iisque ſine rationum redditione, cum omnibus ſuis pertinentiis & juribus uti frui. Elapſo vero quinquennio, prædictæ præfecturæ, earundemque jurisdictio reditus & proventus, Archi-Epiſcopatui abſque tergiverſatione, reſtituantur, nec ſuperius memoratæ ſummæ titulo quicquam ulterius moveatur vel petatur. Et prædicta omnia obſerventur; etiam ſi propter æquivalentem recompenſationem D. Electoris Brandeburgici Archi-Epiſcopatus Magdeburgenſis ad Dn. Electorem ejusque hæredes & ſucceſſores pervenerit.

Satisfactio Haſſica.

XIV. Circa cauſam Haſſo Caſſellanam conventum eſt, ut ſequitur.

Primo omnium Domus Haſſo Caſſellana, omnesque ejus Principes, maxime Domina Amelia Eliſabetha, Haſſiæ Landgravia, ejusque filius Dn. Wilhelmus, illorumque Hæredes, Miniſtri, Officiales, Vaſalli, ſubditi, milites & alii quocunque modo illis addicti, nullo prorſus excepto, non obſtantibus contrariis pactis, proceſſibus, proſcriptionibus, declarationibus, ſententiis, executionibus & transactionibus; ſed illis omnibus, ut & actionibus vel prætenſionibus, ratione damnorum & injuriarum tam Neutralium, quam belligerantium annullatis, univerſalis Amneſtiæ ſupra ſancita, & ad initium belli Bohemici cum plenaria reſtitutione reducta (exceptis Cæſ. Majeſt. & Domus Auſtriacæ Vaſallis & ſubditis hæreditariis, quemadmodum de iis in §. Tandem omnes &c. diſponitur) omniumque beneficiorum ex hac & Religioſa Pace provenientium, pari cum cæteris ſtatibus jure, prout in Articulo incipiente: Unanimi &c. diſponitur, plenarie participes ſunto.

Secundo, Domus Haſſo-Caſſellana, ejusque ſucceſſores Abbatiam Hirsfeldenſem, cum omnibus appertinentiis, ſecularibus & Eccleſiaſticis, ſive intra ſive extra territorium (ut Præpoſitura Gellingen) ſitis; Salvis tamen juribus, quæ Domus Saxonica à tempore immemoriali poſſidet, retineant, & eo nomine inveſtituram à Cæſarea Majeſtate toties quoties caſus evenerit, petant & fidelitatem præſtent.

Tertio, Jus directi & utilis Dominii in Præfecturas Schaumburg, Buckenburg, Saxenhagen & Statthagen, Epiſcopatui Mindano antehac aſſertum & adjudicatum, porro ad Dn. Wilhelmum, modernum Haſſiæ Landgravium, ejusque Succeſſores plenarie in perpetuum, citra ulteriorem dicti Epiſcopatus, aut alterius cujusvis contradictionem aut turbationem pertineat, Salva tamen transactione inter Chriſtianum Ludovicum Ducem Brunsvico-Luneburgenſem & Haſſiæ Landgraviam, Philippumque Comitem de Lippe, inita, firma etiam manente, quæ inter eandem Landgraviam & dictum Comitem inita eſt, conventione.

Conventum præterea eſt, ut pro locorum hoc bello occupatorum reſtitutione & indemnitatis cauſa Dominæ Landgraviæ Haſſiæ tutrici, ejusque filio, hujusve Succeſſoribus Haſſiæ Principibus ex Archi-Epiſcopatibus, Moguntinenſi & Colonienſi; Epiſcopatibus item Paderbornenſi, Monaſterienſi, & Abbatia Fuldenſi ſexies centena millia Thalerorum Imperialium bonitate, Imperialibus conſtitutionibus modernis correſpondentium, intra ſpatium novem Menſium, à tempore Ratificationis Pacis computandum Caſſellis, ſolventium periculo & ſumptibus, pendantur, nec contra promiſſam ſolutionem ulla exceptio, ullusve prætextus admittatur, multo minus ſumma conventa ullo arreſto afficiatur. Ut etiam Domina Landgravia de ſolutione tanto ſecurior ſit, ſequentibus conditionibus retineat Neus, Cosfeld & Neuhaus, inque iis locis ſua, ſibique ſolum obligata præſidia habeat; ea quidem lege ut præter officiales & alias perſonas in præſidiis neceſſarias dictorum trium locorum præſidia conjunctim non excedant numerum mille ducentorum peditum, & centum equitum, Dominæ Landgraviæ diſpoſitioni relicto, quot cuivis dictorum locorum peditum & equitum imponere, quemve huic vel illi præſidio præficere velit, præſidia autem ſecundum ordinationem de ſuſtentatione officialium & militum Haſſiacis hactenus conſuetam alantur, & quæ ad conſervanda fortalitia neceſſaria ſunt, præſtentur ex Archi- & Epiſcopatibus, in quibus dicta arx & civitates ſunt ſitæ, absque ſummæ ſupra nominatæ diminutione; Integrum autem ſit ipſis præſidiis contra moroſos & tardantes, ſed non ultra debitam ſummam exequi. Iura autem ſuperioritatis & jurisdictio tam Eccleſiaſtica, quam ſecularis & reditus nominatarum arcis & Civitatum Domino Archi-Epiſcopo Colonienſi ſint ſalva. Quam primum vero poſt ratificatam Pacem Dominæ Landgraviæ trecenta millia Thalerorum Imperialium fuerint exſoluta, reſtituta Neuſſia retineat Cosfeld ſolum & Neuhaus, ita tamen ut præſidium Neuſſianum in Cosfeld & Neuhaus non deducat, vel ejus nomine quicquam ulterius exigat, nec præſidia in Cosfeld numerum ſexcentorum peditum & quinquaginta equitum, in Neuhaus autem centum peditum excedant. Sin autem intra terminum novem Menſium Dominæ Landgraviæ integra ſumma non dependatur, non tantum Cosfeld & Neuhaus, donec plenaria ſubſecuta fuerit ſolutio, ſed etiam pro reſiduo ſummæ, ejusque ſingulis centenis, quinque annuatim Imperiales, donec reſiduum ſummæ exſolutum fuerit, penſionis nomine ſolvantur. Et tot præfecturarum ad ſupra nominatos Archi- & Epiſcopatus atque Abbatiam pertinentium & Haſſiæ Principatui vicinarum, quot præſtandis & exſolvendis penſionibus ſufficiunt, Quæſtores & Receptores Dominæ Landgraviæ juramento obſtringantur, ut de reditibus annuas reſiduæ ſummæ penſiones ſolvant, non obſtante Dominorum ſuorum prohibitione. Quod ſi vero quæſtores & receptores in ſolvendo moras nectant, aut reditus alio conferant, Domina Landgravia exequendi & ad ſolutionem quovis modo illos adigendi, liberam habeat poteſtatem, de reliquo jure territoriali Domino proprietatis interea ſemper ſalvo; Simul ac vero Domina Landgravia totam ſummam cum penſionibus à tempore moræ acceperit, reſtituat illico loca jam denominata, cautionis loco interim retenta, penſiones ceſſent, & quæſtores atque receptores, quorum facta fuit mentio, juramenti nexu ſint liberati; quarum autem Præfecturarum reditus penſionibus contingente mora ſolvendis, ſint

aſſignandi, ante ratificationem Pacis eventualiter convenietur, quæ conventio non minoris ſit roboris, quam ipſum Pacis Inſtrumentum. Præter loca autem ſecuritatis cauſa, ut memoratum, Dominæ Landgraviæ relinquenda & poſt ſolutionem demum reſtituenda, reſtituat illa nihilominus ratificatione Pacis ſubſecuta, omnes Provincias & Epiſcopatus, nec non illorum urbes, præfecturas, oppida, fortalitia, propugnacula, & omnia denique bona immobilia, nec non jura inter hæc bella ab ipſa occupata, ita tamen ut tam in præfatis tribus locis cautionis nomine retinendis, quam reliquis omnibus reſtituendis non ſolum Annonam & omnia ad bellicum apparatum ſpectantia, quæ inferri & fieri curavit, per ſubditos avehere liceat Dominæ Landgraviæ, & ſupradictis ſucceſſoribus: quæ vero ab ipſa non illata, ſed in locis occupatis tempore occupationis reperta ſunt, & adhuc extant, ibi permaneant; ſed ut etiam fortificationes & valla durante occupatione exſtructa, eatenus deſtruantur, ne tamen urbes, oppida, arces vel caſtra cujusvis invaſionibus & deprædationibus pateant.

Et quamvis Domina Landgravia præterquam ab Archi- & Epiſcopatibus Moguntinenſi, Colonienſi, Paderbornenſi, Monaſterienſi & Abbatia Fuldenſi à nemine reſtitutionis & indemnitatis loco aliquid popoſcerit; & ſibi eo nomine à quoquam alio quicquam ſolvi omnino noluerit, pro rerum tamen & circumſtantiarum æquitate placuit toti Conventui, ut ſalva manente diſpoſitione §. præcedentis inchoantis: Conventum præterea eſt, &c. etiam cæteri Status, cujuscunque generis, cis & ultra Rhenum, qui 1. Martii hujus anni Haſſiacis contributionem dependerunt, ſecundum proportionem contributionis exſolutæ toto hoc tempore obſervatam, ad conficiendam ſummam ſuperius poſitam, & militum præſidiariorum ſuſtentationem, ratam ſuam ſupra nominatis Archi- & Epiſcopatibus atque Abbatiæ conferant, & damnum ſi quod ſolventes ob unius vel alterius moram perpeſſi fuerint, morosi reſarciant, nec executionem contra tergiverſantes inſtituendam Cæſareæ Majeſtatis aut Regiæ Majeſtatis Suecicæ vel etiam Haſſiæ Landgraviæ Officiales aut milites impediant, neque etiam fas ſit Haſſiacis quemquam in præjudicium hujus declarationis eximere, ii vero qui ſuam quotam rite perſolverint, ab omni eatenus onere liberi erunt.

Quod controverſias inter Domus Haſſiacas, Caſſellanam & Darmſtattinam, ſuper ſucceſſione Marpurgenſi agitatas, attinet: quando quidem eæ Caſſellis 14. menſis Aprilis proxime elapſi, conſenſu partium unanimi accedente penitus ſunt compoſitæ; placuit transactionem iſtam, cum ſuis annexis & receſſibus, ſicut ea Caſſellis inita & à partibus ſubſignata, Conventuique huic inſinuata fuit, vigore inſtrumenti hujus, ejusdem plane eſſe roboris, ac ſi verbis totidem hiſce tabulis inſerta comprehenderetur, nec à partibus tranſigentibus, nec aliis quibusvis ſub prætextu ſive pacti, ſive Juramenti, ſive alio quocunque ullo unquam tempore convelli poſſe, quin imo ab omnibus etiamſi aliquis ex Intereſſatis eam forte confirmare detrectet, exactiſſime obſervari debere.

Sicut etiam Transactio inter defunctum Dominum Wilhelmum Haſſiæ Landgravium, & Dominos Chriſtianum & Wolradum, Comites Waldecciæ die undecimo April, Anno 1635. facta & à D. Georgio Haſſiæ Landgravio die 14. Aprilis A. 1648. ratificata, non minus vigore hujus Pacificationis, perpetuum & pleniſſimum robur obtinebit. omnesque Haſſiæ Principes pariter ac Comites Waldecciæ obligabit.

Firmum quoque maneat, & inviolabiliter cuſtodiatur Jus primogenituræ in qualibet domo Haſſiæ Caſſellana & Darmſtattina introductum, & à Cæſarea Majeſtate confirmatum.

Punctus executionis Pacis.

XV. Simulatque vero Inſtrumentum Pacis à Dominis Plenipotentiariis & Legatis ſubſcriptum & ſignatum fuerit, ceſſet omnis hoſtilitas, & quæ ſupra conventa ſunt, utrinque è veſtigio executioni mandentur.

Imprimis quidem Imperator ipſi per univerſum Imperium edicta promulget & ſerio mandet iis, qui hiſce pactis & hac pacificatione ad aliquid reſtituendum vel præſtandum obligantur, ut ſine tergiverſatione & noxa intra tempus concluſæ & ratificandæ Pacis præſtet & exequantur transacta, injungendo tam directoribus, Auſzſchreibende Fürſten, *quam præfectis militiæ circularis,* Creiſz-Obriſten, *ut ad requiſitionem reſtituendorum, juxta ordinem executionis & hæc pacta, reſtitutionem cujusque promoveant & perficiant. Inſeratur etiam edictis clauſula, ut quia Circuli Directores,* die Auſzſchreibende Fürſten, *aut Præfecti militiæ circularis,* Creiſz-Obriſten, *in cauſa vel reſtitutione propria minus idonei executioni eſſe cenſentur, hoc in caſu, itemque ſi directores vel præfectos militiæ circularis repudiare commiſſionem contingat, vicini circuli directores, aut præfecti militiæ circularis eodem executionis munere etiam in alios Circulos ad reſtituendorum requiſitionem fungi debeant.*

Quod ſi etiam reſtituendorum aliquis, Cæſareanos Commiſſarios ad alicujus reſtitutionis, præſtationis vel executionis actum neceſſarios cenſuerit, quod ipſorum optioni relinquitur, etiam illi ſine mora dentur. Quo caſu ut rerum transactarum effectus tanto minus impediatur, tam reſtituentibus, quam reſtituendis liceat ſtatim concluſa & ſubſcripta pacificatione binos aut trinos utrinque nominare Commiſſarios,, è quibus Cæſ. Maj. unum à reſtituendo, alterum à reſtituente nominatum, pares tamen numero, ex utraque Religione eligat, quibus injungatur, ut omnia quæ vigore hujus transactionis oportet, absque mora exequantur. Sin autem reſtituentes Commiſſarios nominare neglexerint, Cæſ. Maj. ex iis, quos reſtituendos nominaverit, unum deliget aliumque pro ſuo arbitrio, obſervata tamen utrobique diverſæ Religioni addictorum paritate, adjunget, quibus commiſſionem executionis demandabit, non obſtantibus exceptionibus in contrarium factis. Ipſi deinde reſtituendi mox à concluſione Pacis de transactorum tenore notum faciant intereſſatis aliquid reſtituturis.

Omnes denique & ſinguli, ſive ſtatus ſive communitates, ſive privati, ſivi Clerici, ſive ſeculares, qui vigore hujus transactionis, ejusdemque regularum generalium, vel ſpecialis, expreſſaque alicujus diſpoſitionis ad reſtituendum, cedendum, dandum, faciendum, aut aliud quid præſtandum obſtricti ſunt teneantur ſtatim poſt promulgata Cæſarea edicta, & factam reſtituendi notificationem, ſine omni tergiverſatione vel oppoſitione clauſulæ ſalvatoriæ, ſive generalis ſive ſpecialis alicujus ſupra in Amneſtia poſitæ, aut quacunque alia exceptione, itemque ſine noxa aliqua, omnia ad quæ obligantur, reſtituere, cedere, dare, facere & præſtare.

Nec Directorum & Præfectorum circularis militiæ, aut Commiſſariorum executioni quisquam ſive Status, ſive miles, præſertim præſidiarius, ſive quilibet alius, ſeſe opponat, ſed potius executoribus aſſiſtant, liberumque ſit dictis executoribus contra eos, qui executionem quovis modo impedire conantur, ſuis, vel etiam reſtituendorum viribus uti.

Deinde omnes & ſinguli utriusque partis captivi ſine diſcrimine ſagi vel togæ eo modo, quo inter exercituum Duces cum Cæſ. Majeſt. approbatione conventum eſt, vel adhuc convenietur liberi dimittantur.

Satisfactio pro militia Suecica.

Denique pro militiæ Suecicæ exauctoratione omnes, & ſinguli Electores, Principes & reliqui Status, comprehenſa libera & immediata Imperii nobilitate (ſalva tamen requiſitione hactenus in talibus caſibus uſitata libertateque & exemptione in futurum ſalvis ſeptem ſequentium Circulorum Imperii, Electoralis Rhenani, ſuperioris Saxonici, Franconici, Suevici, Superioris Rhenani,

West-

1648. *Weſtphalici & inferioris Saxonici, teneantur in medium conferre quinque myriades Imperialium thalerorum in moneta per Imper. Rom. uſitata, idque tribus terminis, primo termino (ſtatibus in Circulo Electorali, ut & ſuperiori Rhenano Francofurtum ad Mœnum, ſuperioris Saxoniæ Lipſiam ſive Brunswigam, Franconiæ Norinbergam, Sueviæ Vlmam, Weſtphaliæ Bremam vel Monaſterium, & inferioris Saxoniæ Hamburgum, ſuam cujuſque quotam conferentibus) octodecim centena millia Imper. thalerorum in numerata pecunia (pro cujus ſummæ faciliori ſolutione impetranda liceat illos ſubditos, qui ex Amneſtia veniunt reſtituendi, non moderno ipſorum poſſeſſori, ſed vero Domino, cui ex Amneſtia reſtituendi ſunt, ſtatim à concluſa pace, etiam ante factam reſtitutionem, ſecundum ipſorum quotam & proportionem collectare, nec in exigendis illis collectis moderni poſſeſſores ullum creent impedimentum) & duodecies centena millia per aſſignationes ad certos ſtatus, ſuper quorum ſolutione tolerabilibus conditionibus facienda, à quolibet Statu inter concluſam, & ratificandam pacem, cum officiali militari ſibi aſſignato ex æquo & bono conveniendum. Qua conventione; ut & ratihabitionum commutatione facta, dictorum 1800000. thalerorum ſolutio, militiæ exauctoratio, & locorum evacuatio, ſtatim pari paſſu peragantur: nec ob ullam aliam cauſam differantur: ceſſantibus ſtatim à concluſa pace contributionibus & omnis generis exactionibus, ſalva tamen præſidiariorum militum cæterarumque copiarum ſuſtentatione, ad tolerabilem modum convenienda, ſalva itidem iis ſtatibus qui ſuam portionem ſolverunt, vel cum aſſignatis officialibus, quoad ſolutionem ſuarum portionum amicabiliter convenerunt, à ſuis conſtatibus, ob horum ſolvendi moram ſibi illatorum damnorum repetitione. Reliquarum duarum myriadum, priorem quidem ſub finem anni proximi à facta exauctoratione computandi, alteram vero in fine anni proxime inſequentis, utramque thaleris Imperialibus, eorumve, in alia per Imperium uſitata moneta, valore, ad ſupra dicta loca Reg. Majeſt. Suec. ad id cum poteſtate deputatis miniſtris dicti ſeptem Circulorum ſtatus bona fide ſunt exſoluturi. Sicuti autem dicti ſeptem Circuli ſoli militiæ Suecicæ, ſine prætenſione alterius, aſſignati intelliguntur, ita ſinguli eorum Electores, Principes & Status eam tantum portionem, quæ juxta matriculam & cujusque loci obſervantiam & extraditam hic deſignationem unicuique præſtanda incumbit, pendere debebunt.*

Nec ullus Status vel à ſolutione immunis ſit, vel majori numero der Römer Monat *prægravetur, vel pro alio ſuo conſtatu, aliis belligerantium militibus plus ſolvere teneatur, multo minus repreſſaliis vel arreſtis eo nomine prægravetur: neque etiam ullus Status in modo ſuos collectandi, vel à milite aut conſtatu, vel ullo alio, ſub quocunque prætextu, de facto impediatur. Quod ad Circulum Auſtriacum & Bavaricum attinet, cum ille (præter factam in hoc Pacificationis conventu à Statibus Imperii promiſſionem, ſe in proximis Imperii Comitiis ſuæ Cæſ. Maj. pro hactenus toleratis belli ſumptibus, ſubſidium è collectis Imperii præſtandum decreturos) ſolvendis exercitui immediato Cæſareano ſtipendiis; Hic vero pro Bavarico milite ſepoſitus ſit, ſolutionis conventio & exactio in Circulo Auſtriaco penes Sac. Cæſ. Maj. eſto, in circulo autem Bavarico obſervetur idem collectandi, & ſolvendi modus, qui in reliquis Circulis: executio tamen, ut & in cæteris ſeptem Circulis, fiat ſecundum conſtitutiones Imperii.*

Ut autem Regia Majeſtas Sueciæ eo ſecurior, certiorque ſit de infallibili ſingulorum terminorum præſtatione, ſinguli ſeptem dictorum Circulorum Electores, Principes & Status, vigore hujus conventionis, ſe ad ſuam quiſque quotam, condicto tempore, locoque bona fide ſolvendam, ſponte idque ſub hypotheca omnium ſuorum bonorum, obligant: ita quidem, ut, ſi mora ullius intervenerit, omnes Imperii Ordines potiſſimum vero cujuſque Circuli Directores, Ducesque, vi Articuli Aſſecurationis Pacis, teneatur promiſſa ceu rem judicatam exequi, absque ullo ulteriori juris proceſſu vel exceptione. 1648.

Reſtitutione ex Capite Amneſtiæ & Gravaminum facta, liberatis captivis, ratihabitionibus commutatis, & præſtitis iis, quæ de primo ſolutionis termino ſupra conventa ſunt, omnia utriusque partis militaria præſidia, ſive Imperatoris ejusque ſociorum & fœderatorum, ſive Reginæ, Regnique Sueciæ & Landgraviæ Haſſiæ, eorumque fœderatorum & adhærentium, aliove quocunque nomine impoſita fuerint, ex Civitatibus Imperii ac omnibus aliis locis reſtituendis, ſine exceptionibus, mora, damno & noxa, pari paſſu educantur.

Loca ipſa, civitates, urbes, oppida, arces, caſtella, fortalitia, tam quæ per Regnum Bohemiæ, aliasque terras Imperatoris Domuſque Auſtriacæ hereditarias, quam cæteros Imperii Circulos a partibus belligerantibus ſupra dictis occupata & retenta, vel per armiſtitii unius vel alterius partis vel quemcunque alium modum conceſſa ſunt, prioribus & legitimis ſuis poſſeſſoribus & Dominis ſive mediate, ſive immediate Imperii Status ſint, tam Eccleſiaſticis, quam ſecularibus, comprehenſa libera Imperii Nobilitate, abſque mora reſtituantur, liberæque eorum diſpoſitioni ſive de jure & conſuetudine, ſive vigore præſentis transactionis competenti permittantur, non obſtantibus ullis donationibus, infeudationibus, conceſſionibus (niſi ultro & ſpontanea Status alicujus voluntate alicui factæ ſint vel fuerint) obligationibus, pro redimendis captivis aut avertendis devaſtationibus, incendiisque datis, aut aliis quibuſcunque titulis, in priorum legitimorum Dominorum, poſſeſſorumve præjudicium acquiſitis, ceſſantibus etiam pactis & fœderibus, aut quibuſcunque aliis exceptionibus prædictæ reſtitutioni adverſantibus, quæ omnia pro nullis haberi debent, ſalvis tamen iis quæ & quatenus in præcedentibus Articulis circa Reginæ, Regnique Sueciæ, ut & quorundam Electorum & Principum Imper. Rom. ſatisfactionem vel æquivalentem recompenſationem ſive aliter ſpeciatim excepta & diſpoſita ſunt. Atque hæc reſtitutio locorum occupatorum tam à Cæſ. Maj. quam à Reg. Maj. Sueciæ & utriusque ſociis fœderatis & adhærentibus fiat reciproce & bona fide.

Reſtituantur etiam Archiva & documenta literaria, aliaque mobilia, ut & tormenta bellica quæ in dictis locis tempore occupationis reperta ſunt, & adhuc ibi ſalva reperiuntur. Quæ vero poſt occupationem aliunde eo invecta ſunt, ſive in præliis capta, ſive ad uſum & cuſtodiam eo per occupantes illata fuerunt, una cum annexis, ut & bellico apparatu, iisdem quoque ſecum exportare & avehere liceat.

Teneantur ſubditi cujusque loci, decedentibus præſidiis & militibus, currus, equos, & naves, cum neceſſario victu, pro omnibus neceſſariis avehendis ad loca in Imperio deſtinata, absque pretio ſubminiſtrare: quos currus, equos & naves reſtituere debent præfecti præſidiorum, militumque hoc modo diſcedentium, ſine dolo & fraude. Liberent etiam Statuum ſubditi ſe invicem ab hoc onere vecturæ de uno territorio in aliud, donec ad loca in Imperio deſtinata pervenerint: nec præſidiorum, aut aliis militiæ præfectis aut officialibus, liceat ſubditos, eorumque currus, equos, naves, & ſimilia eorum uſibus commodata, omnia vel ſingula, extra Dominiorum ſuorum, multo minus Imperii fines ſecum trahere, eoque nomine obſidibus cavere teneantur.

Reddita vero ſive maritima & limitanea, ſive mediterranea fuerint, dicta loca, ab ulterioribus omnibus durantibus hiſce bellorum motibus introductis præſidiis, perpetuo poſthac libera ſunto & Dominorum ſuorum (ſalvo de cætero cujusque jure) liberæ diſpoſitioni relinquantur.

1648. *Nulli autem civitati vel nunc vel in futurum ulli præjudicio damnove cedat, quod ab alterutra parte belligerantium occupata & inſeſſa fuerit: ſed omnes & ſingulæ cum omnibus & ſingulis civibus & incolis tam univerſalis Amneſtiæ, quam cæteris hujus pacificationis beneficiis gaudeant: iisque de cætero omnia ſua jura & privilegia in ſacris & prophanis, quæ ante hos motus habuerunt, ſarta tectaque maneant. Salvis tamen juribus ſuperioritatis, cum inde dependentibus pro ſingulis quarumcunque Dominis.*

Denique omnium belligerantium in Imperio partium copiæ & exercitus dimittantur & exauctorentur, eo tantum numero in ſuos cujusque proprios Status traducto, quem quæque pars pro ſua ſecuritate judicaverit neceſſarium.

Tam exauctoratio vero militiæ, quam reſtitutio locorum ad præfixum tempus eo ordine, modoque fiant, de quibus inter generales Exercituum Duces conveniet, obſervatis tamen quoad rem ipſam iis quæ in puncto Satisfactionis militiæ conventa ſunt.

Punctus Aſſecurationis.

XVII. Pacem hoc modo concluſam promittunt Cæſarei & Regii, Ordinumque Imperii Legati & Plenipotentiarii, reſpective ab Imperatore & Regina Sueciæ, Sacrique Imperii Romani Electoribus, Principibus, & Statibus, ad formam hic mutuo placitam ratihabitum iri, ſeſeque infallibiliter præſtituros, ut ſolennia ratihabitionum inſtrumenta intra ſpatium octo ſeptimanarum à die ſubſcriptionis computandarum, hic Oſnabrugis præſententur, & reciproce, riteque commutentur.

Pro majori etiam horum omnium & ſingulorum pactorum firmitudine & ſecuritate, ſit hæc tranſactio perpetua lex, & pragmatica Imperii ſanctio, impoſterum æque ac aliæ leges & conſtitutiones fundamentales Imperii, nominatim proximo Imperii Receſſui ipſique Capitulationi Cæſ. inſerenda, obligans non minus abſentes, quam præſentes, Eccleſiaſticos æque ac Politicos, ſive Status Imperii ſint, ſive non, eoque tam Cæſareis, Procerumque Conſiliariis & Officialibus, quam tribunalium omnium Judicibus & Aſſeſſoribus tanquam Regula quam perpetuo ſequantur, præſcripta.

Contra hanc Tranſactionem, ullumve ejus articulum aut clauſulam, nulla jura Canonica vel civilia, communia vel ſpecialia Conciliorum decreta, privilegia, indulta, edicta, commiſſiones, inhibitiones, mandata, decreta, reſcripta, litiſpendentiæ, quocunque tempore latæ ſententiæ, res judicatæ, capitulationes Cæſareæ & aliæ, Religioſorum ordinum regulæ aut exemptiones, ſive præteriti ſive futuri temporis proteſtationes, contradictiones, appellationes, inveſtituræ, tranſactiones, juramenta, renunciationis, pacta ſeu dedititia, ſeu alia, multo minus edictum Anni 1629. vel tranſactio Pragenſis, cum ſuis appendicibus, aut concordata cum Pontificibus, aut interimiſtica Anno 1648. ullave alia ſtatuta ſive Politica ſive Eccleſiaſtica, decreta, diſpenſationes, abſolutiones, vel ullæ aliæ quocunque nomine aut prætextu excogitari poterunt, exceptiones unquam allegentur, audiantur, aut admittantur, nec uſpiam contra hanc tranſactionem in petitorio aut poſſeſſorio ſeu inhibitorii ſeu alii Proceſſus vel commiſſiones unquam decernantur.

Qui vero huic tranſactioni, vel paci publicæ, conſilio vel ope contravenerit, vel executioni aut reſtitutioni repugnaverit, vel etiam legitimo modo ſupra convento, & ſine exceſſu facta reſtitutione, ſine legitima cauſæ cognitione, & ordinaria juris executione reſtitutum de novo gravare tentaverit, ſive Clericus ſive Laicus fuerit, pœnam fractæ pacis ipſo jure & facto incurrat, contraque eum juxta conſtitutiones Imperii reſtitutio & præſtatio, cum pleno effectu decernatur & demandetur.

Pax vero concluſa nihilominus in ſuo robore permaneat, teneanturque omnes hujus tranſactionis conſortes, 1648. *univerſas & ſingulas hujus Pacis leges contra quemcunque, ſine Religionis diſtinctione, tueri & protegere, & ſi quid eorum à quocunque violari contigerit, læſus lædentem imprimis quidem à via facti dehortetur, cauſa ipſa vel amicabili compoſitioni vel juris diſceptationi ſubmiſſa.*

Veruntamen ſi neutro horum modorum intra ſpatium trium annorum terminetur controverſia, teneantur omnes & ſinguli hujus tranſactionis conſortes junctis cum parte læſa conſiliis, viribusque arma ſumere ad repellendam injuriam à paſſo moniti, quod nec amicitiæ nec juris via locum invenerit: ſalva tamen de cætero uniuscujusque jurisdictione, juſtitiæque juxta cujusque Principis aut Status leges & conſtitutiones, competenti adminiſtratione. Et nulli omnino Statuum Imperii liceat jus ſuum vi vel armis perſequi, ſed ſi quid controverſiæ, ſive jam exortum ſit, ſive poſthac inciderit, unusquisque jure experiatur, ſecus faciens reus ſit fractæ pacis. Quæ vero judicis ſententia definita fuerint, ſine diſcrimine Statuum executioni mandentur, prout Imperii leges de exequendis ſententiis conſtituunt.

Ut etiam pax publica tanto melius conſervari poſſit, redintegrentur circuli, & ſtatim ac undecunque turbarum vel motuum aliqua initia apparent, obſerventur ea quæ in conſtitutionibus Imperii de Pacis publicæ executione & conſervatione diſpoſita ſunt.

Quoties autem milites quavis occaſione, aut quocunque tempore, per aliorum territoria aut fines aliquis ducere velit, tranſitus hujusmodi inſtituatur ejus, ad quem tranſeuntes milites pertinent, ſumptu, atque adeo ſine maleficio, damno & noxa eorum quorum per territoria ducuntur: ac denique omnino obſerventur, quæ de conſervatione Pacis publicæ Imperii conſtitutiones decernunt & ordinant.

Hac Pacificatione comprehendantur, ex parte Sereniſſimi Imperatoris omnes ſuæ Majeſtatis fœderati & adhærentes, imprimis Rex Catholicus, Domus Auſtriaca, Sacri Romani Imperii Electores & Principes, atque inter eos etiam Dux Sabaudiæ cæterique Status comprehenſa Libera & immediata Imperii Nobilitate, & Civitatibus Anſeaticis. Item Rex Angliæ, Rex & Regna Daniæ Norvegiæque cum annexis Provinciis, ut & Ducatu Slesvicenſi, Rex Poloniæ, Dux Lotharingiæ, omnesque Principes & Reſpublicæ Italiæ, Ordines Fœderati Belgii, & Cantones Helvetiæ, Rhetiæque, Princeps item Tranſylvaniæ.

Ex parte vero Sereniſſimæ Reginæ, Regnique Sueciæ omnes ejus fœderati & adhærentes, imprimis Rex Chriſtianiſſimus, tum Electores, Principes, Status, libera & immediata Imperii Nobilitate comprehenſa, & Civitates Anſeaticæ: Item Rex Angliæ, Rex & Regna Daniæ, Norwegiæque, cum annexis Provinciis, utut & Ducatu Slesvicenſi, Rex Poloniæ, Rex & Regnum Portugalliæ, Magnus Dux Moſcoviæ, Reſpublica Veneta, Fœderatum Belgium, Helvetii, Rhetique & Princeps Tranſylvaniæ.

In quorum omnium & ſingulorum fidem majusque robur, tam Cæſarei quam Regii Legati, nomine vero omnium Electorum, Principum ac Statuum Imperii ad hunc actum ſpecialiter ab ipſis (vigore concluſi, die decimo tertio Octobris anni infra mentionati facti, & ipſo die ſubſcriptionis ſub ſigillo Cancellariæ Moguntinæ Legationi Suecicæ extraditi) Deputati; nimirum,

Electoralis Moguntinus, Dominus Nicolaus Georgius de Raigerſperg, Eques, Cancellarius: Electoralis Bavaricus, Dominus Joannes Adolphus Krebs, Conſiliarius intimus: Electoralis Saxonicus, Dominus Joannes Leuberus, Conſiliarius: Electoralis Brandeburgicus, Joannes Comes in Sain & Witgenſtein, Dominus in Homburg

1648. burg & Valendar Conſiliarius intimus : Nomine Domus Auſtriacæ Dominus Georgius Ulricus Comes à Wolckenſtein Conſiliarius Cæſareus Aulicus : Dominus Cornelius Gobelius Epiſcopi Bambergenſis Conſiliarius: Dominus Sebaſtianus Wilhelmus Meel, Epiſcopi Herbipolenſis Conſiliarius intimus : Dominus Joannes Erneſtus, Ducis Bavariæ Conſiliarius Aulicus : Dominus Wolffgangus Conradus à Tumbshirn Conſiliarius Aulicus Saxonicus Aldenburgenſis, & Coburgenſis : Dominus Auguſtus Carpzovius Conſiliarius Saxonicus Aldenburgicus & Coburgenſis : Dominus Joannes Fromhold, Domus Brandeburgicæ Culmbacenſis & Onolzbacenſis Conſiliarius intimus: Dominus Henricus Langenbeck, Juris conſultus, Domus Brunſvico-Luneburgicæ lineæ Cellenſis Conſiliarius intimus : Dominus Jacobus Lampadius, Juris Conſultus lineæ Calenbergenſis Conſiliarius intimus & Pro-Cancellarius; Nomine Comitum ſcamni Wetteravienſis, Dominus Matthæus Weſenbecius Juris Conſultus & Conſiliarius : Nomine utriuſque ſcamni Civitatenſis, Dominus Marcus Otto Argentoratenſis, Dominus Joannes Jacobus Wolff, Ratiſponenſis : Dominus David Gloxinius Lubecenſis : & Dominus Jodocus Chriſtophorus Kreb à Kreſſenſtein, Norimbergenſis Reipublicæ, reſpective Syndici, Senatores, Conſiliarii & Advocati, Præſens pacis Inſtrumentum, manibus Sigilliſque propriis muniverunt & firmarunt; dictique Ordinum Deputati Principalium ſuorum ratificationes, formula conventa termino ſupra conſtituto, ſeſe extradituros polliciti ſunt.

Reliquis Statuum plenipotentiariis liberum relinquendo velint an nolint, nomina ſua ſubſignare, ſuorumque Principalium ratihabitiones accerſere, ſed hoc pacto atque lege ut ſubſcriptione jam nominatorum Deputatorum reliqui Status omnes & ſinguli qui ſubſcriptione & ratihabitione ſuperſedent, tam firmiter ad obſervantiam & manutenentiam eorum, quæ in hoc pacificationis Inſtrumento continentur, obligati ſint ac ſi ab ipſis ſubſcriptio fuerit facta & exhibita ratificatio, nec ulla à Directorio Imperii Romani contra ſubſcriptionem à memoratis Deputatis factam, recipiatur aut valeat, vel proteſtatio vel contradictio. Acta ſunt hæc

decima
Oſnabrugis Weſtphalorum die ------- quarta Menſis
vigeſima
Octobris, An. Chriſti Milleſimo Sexcenteſimo Quadrageſimo octavo.

Articulus Secretus.

NOs Ferdinandus Tertius Divina favente Clementia Electus Romanorum Imperator ſemper Auguſtus, ac Germaniæ, Hiſpaniæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Slavoniæ &c. Rex, Archidux Auſtriæ, Dux Burgundiæ, Styriæ, Carinthiæ, Carniolæ & Wurtenbergæ, Comes Tirolis; Agnoſcimus tenore præſentium pro nobis & ſucceſſoribus noſtris Romanorum Imperatoribus & Regibus, nec non Regnis & Provinciis noſtris Hæreditariis. Quod cum noſtri ad univerſales pacis tractatus deputati Legati Plenipotentiarii in puncto ſatisfactionis, cum plenipotentiariis Sereniſſimæ Reginæ Sueciæ Oſnabrugæ concluſo, ibidem quoque decima octava Februarii anni proxime præteriti per ſpecialem Receſſum, ſive Articulum Secretum ſeſe declararint & obligarint, quod Serenitati ſuæ inter alia pro reſtitutione locorum tam in Imperio quam Regnis & provinciis noſtris hæreditariis occupatorum quatuor centena millia Thalerorum Imperialium ſolvi debeant ex futuris contributionibus communi Electorum, Principum ac Statuum Imperii conſenſu, in univerſalibus Comitiis indicendis ac publicandis, pro ea quota, quæ Principatibus & ditionibus Serenitatis ſuæ per pacem vigeſima quarta Octobris nuperi concluſam, ſubſcriptam, & poſtridie publicatam à Nobis & Imperio eidem conceſſis, contribuenda obtinget, 1648.
defalcanda, toties ac tamdiu, donec ſumma dictorum quatuor centenorum millium Thalerorum plene ſoluta fuerit, quouſque ex quota indictarum contributionum præfatas ditiones & Principatus contingente nihil ſolvere vel præſtare teneatur, ac præterea; Si dictis ditionibus ac Principatibus ſive contributionibus reſidui aliquid adhuc ſolvendum incumberet, quod id quoque Suæ Serenitati remiſſum, ac vigore hujus conventionis ceſſum eſſet. Quod vero ad reliqua bis centena millia Thalerorum Imperialium attinet, ea à nobis, ſive noſtro nomine ſuæ Seren. ad id inſtructis Mandatariis intra terminum trium menſium à dato vigeſimo quarto Octobris computandorum in noſtra & ſacri Imperii Civitate Hamburgenſi infallibiliter numerari debeant. Ac nos ea omnia, quæ dicti noſtri Legati Plenipotentiarii virtute ſuarum plenipotentiarum, tam in hoc particulari receſſu quam ipſo pacis tractatu promiſerunt adimplere intendamus ac parati ſimus. Idcirco iterum declaramus ex certa ſcientia ac vigore præſentium pro nobis & ſucceſſoribus noſtris Romanorum Imperatoribus & Regibus, tum Regnis quoque & Provinciis noſtris hæreditariis, recipientes in nos & promittentes, quod omne id, quod in ſupradicto inter noſtros & ſupradictæ Serenitatis ſuæ Legatos Plenipotentiarios convento receſſu particulari continetur, firmiter obſervare volumus & debemus ſine dolo & fraude. In cujus rei fidem ac majus robur præſentes manu propria ſubſcripſimus, & ſigilli noſtri impreſſione communiri juſſimus. Quæ dabantur Viennæ die decima quarta menſis Decembris Anno Domini Milleſimo Sexcenteſimo quadrageſimo octavo, Regnorum noſtrorum Romani duodecimo, Hungarici vigeſimo quarto, Bohemici vero vigeſimo ſecundo.

FERDINANDUS.

Ut. Ferdinandus Comes Curtius

Ad mandatum ſacræ Cæſareæ Majeſtatis proprium.

J. Walderode.

Viſum eſt & ipſam Legatorum inter ſe conventionem heic inſerere, eo fortius diſpellendis calumniis, velut ſecreto hoc articulo ſacra Evangelica per Cæſareas ditiones vendita forent.

Cum inter Cætera, quæ Sereniſſimæ Reginæ Sueciæ, ut ſibi pro locorum hoc bello tum in Imperio, tum in terris & Regnis Imperatoris hæreditariis occupatorum reſtitutione ſatisfieret, pacique publicæ in Imperio reſtaurandæ condigne proſpiceretur, præſtari debere conventa ſunt, etiam hoc actum ſit, ut nomine ſacræ Cæſareæ Majeſtatis dictæ Reginæ ſexcenta Thalerorum Imperialium millia exſolverentur : Ideo declarant ſuæ Majeſtatis plenipotentiarii, & vigore ſuæ plenipotentiæ promittunt, quadringenta talerorum Imperialium millia de futuris Imperii collectis, quæ de conſenſu S. Rom. Imperii Electorum, Principum & Ordinum in Comitiis Imperialibus indicentur, pro ea parte, quæ Corona Sueciæ reſpectu provinciarum, terrarum & locorum præſenti pacis tractatu ceſſorum exſolvenda incumbet, defalcari oportere; adeo ut in futurum dicta Corona pro dictis Provinciis, terris & locis nullas prorſus Imperatoris & Imperii collectas præſtare teneatur, donec tota iſta ſumma quadringentorum millium Imperialium thalerorum compenſata fuerit. Si quid etiam ex antehac indictis Imperii collectis reſtiterit, quod dictæ provinciæ forte ſolvere tenebantur, id quoque virtute præſentis conventionis Sereniſſimæ Reginæ ceſſum, remiſſumque eſto. Quod autem reliqua ducenta Imperialium thalerorum

1648. millia attinet, ea ſumma nomine Cæſareæ Majeſtatis Sereniſſimæ Reginæ Officialibus, ſufficiente ad id mandato inſtructis Hamburgii à die pacis concluſæ & ſubſcriptæ intra menſes tres infallibiliter & bona fide numerabitur, & expendetur. Actum Oſnabrugis die 18. Febr. Anno 1647.

M.C. de Trautmanſdorff.
J. Maximilianus. C. de Lamberg.
Joannes Crane. Iſaacus Volmar.

Inſtrumentum Pacis Gallicum.

Notum ſit univerſis & ſingulis, quorum intereſt, aut quomodolibet intereſſe poteſt, poſtquam à multis annis orta in Imperio Romano diſſidia, motusque civiles eousque increverunt, ut non modo univerſam Germaniam, ſed & aliquot finitima Regna, potiſſimum vero Galliam ita involverint, ut diuturnum & acre exinde natum ſit bellum; primo quidem inter Serenisſimum & Potentisſimum Principem ac Dominum, Dominum FERDINANDUM ſecundum, Electum Romanorum Imperatorem ſemper Auguſtum, Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclavoniæ Regem, Archi-Ducem Auſtriæ, Ducem Burgundiæ, Brabantiæ, Styriæ, Carinthiæ, Carniolæ, Marchionem Moraviæ, Ducem Luxemburgiæ, Superioris ac Inferioris Sileſiæ, Wurtembergiæ & Teckæ, Principem Sueviæ, Comitem Habſpurgi, Tyrolis, Kyburgi & Goritiæ, Marchionem Sacri Rom. Imperii, Burgoviæ ac Superioris & Inferioris Luſatiæ, Dominum Marchiæ Sclavonicæ, Portus Naonis & Salinarum inclitæ memoriæ, cum ſuis Fœderatis & adhærentibus ex una. Et Sereniſſimum ac Potentisſimum Principem ac Dominum LUDOVICUM XIII. Galliarum & Navarræ Regem Chriſtianiſſimum, inclitæ memoriæ, ejusque Fœderatos & Adhærentes ex altera parte. Deinde poſt eorum è vita deceſſum inter Sereniſſimum & Potentiſſimum Principem & Dominum Dominum FERDINANDUM III. Electum Romanorum Imperatorem ſemper Auguſtum, Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclavoniæ Regem, Archi-Ducem Auſtriæ, Ducem Burgundiæ, Brabantiæ, Styriæ, Carinthiæ, Carniolæ, Marchionem Moraviæ, Ducem Luxemburgiæ, Superioris ac inferioris Sileſiæ, Wurtembergæ & Teckæ, Principem Sueviæ, Comitem Habsburgi, Tyrolis, Kyburgi & Goritiæ, Marchionem Sacri Romani Imperii, Burgoviæ, ac Superioris & Inferioris Luſatiæ, Dominum Marchiæ Sclavonicæ, Portus Naonis & Salinarum, cum ſuis Fœderatis & Adhærentibus ex una: Serenisſimum ac Potentisſimum Principem ac Dominum, LUDOVICUM XIV. Galliarum & Navarræ Regem Chriſtianisſimum, ejusque Fœderatos Adhærentes ex altera parte, unde multa Chriſtiani ſanguinis effuſio, cum plurimarum Provinciarum deſolatione ſecuta eſt. Tandem Divina Bonitate factum eſſe, ut annitente Serenisſima Republica Veneta, cujus conſilia difficillimis Chriſtiani Orbis temporibus publicæ ſaluti & quiete nunquam defuere, utrinque de Pace Univerſali ſuſcepta ſit cogitatio, in eumque finem ex mutua partium conventione, Hamburgi die 25. ſtylo novo, vel die 15. ſtylo veteri Decembris, Anno Domini Milleſimo ſexcenteſimo quadrageſimo primo inita, conſtituta ſit dies undecima ſtylo novo, vel prima ſtylo veteri Menſis Julii, Anno Domini 1643. congreſſui Plenipotentiariorum MONASTERII & OSNABRUGIS Weſtphalorum inſtituendo. Comparentes igitur ſtatuto tempore & loco utrinque legitime conſtituti Legati Plenipotentiarii, parte quidem Imperatoris Illuſtrisſimi & Excellentisſimi Domini, Dominus Maximilianus Comes à Trautmansdorff & Weinsberg Baro in Gleichenberg, Neoſtadii ad Cocrum, Negau, Bergau, & Totzenbach, Dominus in Teinitz, Eques Aurei Velleris, Conſiliarius Secretus & Camerarius Sac. Cæſ. Majeſtatis, ejusque Aulæ ſupremus Præfectus. Dominus Joannes Ludovicus Comes à Naſſau, Catzenelenbogen; Vianden & Dietz, Dominus in Beilſtein, Conſiliarius Secretus Imperatoris, & Aurei Velleris Eques. 1648. Dominus Iſaacus Volmarus I. V. D. Sereniſſ. Domini Archi-Ducis Ferdinandi Caroli Conſiliarius, ejusque Cameræ Præſes. A parte vero Regis Chriſtianiſſimi, Celſisſimus Princeps Dominus Henricus d'Orleans, Dux de Longueville, & d'Eſtouteville, Princeps & Supremus Comes de Newcaſtel, Comes de Dunois & de Tancarville, Coneſtabilis hæreditarius Normanniæ, ejuſdemque Provinciæ Gubernator & locum tenens Generalis, Centum Catafractorum Equitum Dux, & Ordinum Regiorum Eques, &c. Illuſtriſſimi Item ac Excellentiſſimi Domini, Dominus Claudius de Meſmes, Comes d'Avaux, dictorum Ordinum Commendator, unus ex Præfectis ærarii Regii, & Regni Gallici Miniſter, &c. Et Dominus Abel Servien, Comes de la Roche, des Aubiers, etiam unus ex Regni Gallici Miniſtris, &c. interventu & opera Illuſtriſſ. & Excellentiſſimi Legati Senatorisque Veneti, Domini Aloyſii Contareni, Equitis, qui Mediatoris munere procul à partium ſtudio, totos pene quinque annos impigre perfunctus eſt. Poſt invocatum Divini Numinis auxilium mutuasque Plenipotentiariorum tabulas quarum apographa ſub finem hujus Inſtrumenti de verbo ad verbum inſerta ſunt, rite commutatas, præſentibus & conſentientibus Sac. Rom. Imperii Electoribus, Principibus, ac Statibus ad Divini Numinis gloriam & Chriſtianæ Reipublicæ ſalutem in mutuas Pacis & amicitiæ leges conſenſerunt & convenerunt tenore ſequenti.

PAX ſit Chriſtiana, Univerſalis, & perpetua veraque & ſincera Amicitia inter Sacram Majeſt. Cæſaream & Sac. Majeſt. Chriſtianiſſimam, nec non inter omnes & ſingulos Fœderatos & Adhærentes dictæ Majeſtatis Cæſareæ, Domum Auſtriacam eorumque Hæredes & Succeſſores, Præcipue vero Electores, Principes & Status Imperii ex Una: & omnes & ſingulos Fœderatos dictæ Majeſtatis Chriſtianiſſimæ, eorumque hæredes ac Succeſſores: Imprimis Sereniſſimam Reginam Regnumque Sueciæ ac reſpective Electores, Principes Statusque Imperii ex altera parte; Eaque ita ſincere ſerioque ſervetur & colatur, ut utraque pars alterius utilitatem, honorem ac commodum promoveat, omnique ex parte & Univerſi Romani Imperii, cum Regno Galliæ, & viciſſim Regni Galliæ cum Romano Imperio fida vicinitas & cura ſtudiorum Pacis atque amicitiæ cultura revireſcant & refloreſcant. Sit utrinque perpetua oblivio & Amneſtia omnium eorum quæ ab initio horum motuum quocunque loco modove ab una vel altera parte ultro citroque hoſtiliter facta ſunt, ita ut nec eorum nec ullius alterius rei cauſa vel prætextu alter alteri poſthac quidquam hoſtilitatis aut inimicitiæ, moleſtiæ vel impedimenti quoad perſonas, ſtatum, bona, vel ſecuritatem, per ſe vel per alios, clam aut palam, directe, vel indirecte ſpecie juris aut via facti in Imperio aut uſpiam extra illud, non obſtantibus ullis prioribus pactis in contrarium facientibus, inferat vel inferri faciat, aut patiatur, ſed omnes & ſingulæ hinc inde tam ante Bellum quam in Bello verbis, ſcriptis aut factis illatæ injuriæ, violentiæ, hoſtilitates, damna, expenſæ absque omni perſonarum rerumve reſpectu, ita penitus abolitæ ſint, ut quidquid eo nomine alter adverſus alterum prætendere poſſet, perpetua ſit oblivione ſepultum.

Et ut eo ſincerior Amicitiæ mutuæ ſecuritas inter Imperatorem, Regem Chriſtianiſſimum, Electores, Principes & Status Imperii poſthac ſervetur (ſalvo aſſecurationis articulo infra deſcripto,) alter alterius hoſtes præſentes aut futuros, nullo unquam titulo vel prætextu, vel ullius controverſiæ bellive ratione contra alterum armis, pecunia, milite, commeatu aliterve juvet, aut ullis copiis, quæ contra aliquem hujus pacificationis con-

ſortem

ſortem à quocunque duci contigerit, receptum, ſtativa, tranſitum indulgeat. Circulus quidem Burgundicus ſit maneatque membrum Imperii, poſt controverſias inter Galliam Hiſpaniamque ſopitas hac Pacificatione comprehenſus. Bellis tamen in eo jam vertentibus, nec Imperator nec ullus Imperii Status ſe immiſceat. In futurum vero ſi inter ea Regna controverſiæ oriantur, firma ſemper maneat inter univerſum Imperium & Reges Regnumque Galliæ, de mutuis hoſtibus non juvandis, ſupradictæ reciprocæ obligationis neceſſitas: ſinguli tamen Statibus liberum ſit huic illive Regno extra Imperii limites ſuppetias ferre, non tamen aliter quam ſecundum Imperii conſtitutiones. Controverſia Lotharingica vel arbitris utrinque nominandis ſubmittatur, vel tractatu Gallo-Hiſpanico, vel alia amicabili via componatur, liberumque ſit tam Imperatori, quam Electoribus, Principibus & Statibus Imperii ejus compoſitionem amicabili interpoſitione, aliisque pacificis officiis juvare ac promovere, non tamen armis aut bellicis mediis.

Juxta hoc amicitiæ mutuæ & univerſalis Amneſtiæ fundamentum; univerſi & ſinguli Sacri Romani Imperii Electores, Principes, Status (comprehenſa immediata Imperii nobilitate) eorumque Vaſalli, ſubditi, Cives & Incolæ, quibus occaſione Bohemiæ, Germaniæ vel motuum vel Fœderum hinc inde contractorum, ab una vel altera parte aliquid præjudicii aut damni quocunque modo vel prætextu illatum eſt tam quoad Ditiones & Bona Feudalia, ſubfeudalia & allodialia, quam quoad dignitates, immunitates, Iura & privilegia reſtituti ſunto plenarie in eum utrinque ſtatum in Sacris & Profanis, quo ante deſtitutionem gaviſi ſunt, aut Jure gaudere potuerunt, non obſtantibus, ſed annullatis quibuscunquè interim in contrarium factis mutationibus.

Quod ſi reſtituendorum Bonorum & jurium Poſſeſſores, exceptionibus ſe juſtis munitos exiſtimaverint, ea quidem reſtitutionem neutiquam impedient, hac tamen peracta coram competenti Judice examinentur.

Et quamvis ex hac præcedenti regula generali facile dijudicari poſſit, qui & quatenus reſtituendi ſint, tamen ad inſtantiam aliquorum de quibuſdam gravioris momenti cauſis, prout ſequitur, ſpecialiter mentionem fieri placuit, ita tamen, ut qui expreſſe non nominati vel expuncti ſunt, propterea pro omiſſis vel excluſis non habeantur.

Cum Arreſtum quod mobilibus ad Principem Electorem Trevirenſem ſpectantibus, & in Ducatum Luxemburgenſem tranſlatis Imperator per concilium Provinciale antehac imponi curavit, relaxatum quidem & abolitum, attamen ad quorundam inſtantiam iterum renovatum, inſuper etiam ſequeſtrum Præfecturæ Bruch ad Archi-Epiſcopatum, & medietatem Domini ſancti Joannis, ad Joannem Reinhardum de Soeteren ſpectantem à præfato Concilio inductum eſt, concordatis inter Electorem Trevirenſem & Ducatum Burgundiæ publica Imperii interventione Anno 1548. Auguſtæ Vindelicorum erectis repugnet; Conventum eſt, ut prædictum Arreſtum & ſequeſtrum à Concilio Luxemburgenſi quantocius tollatur, Dicto Domino Electori bona ſua, Præfectura ea, Dominium, tam Electoralia quam Patrimonialia una cum fructibus ſequeſtratis relaxentur & tradantur, ac ſi quid forte amotum fuerit, reponatur, pleneque atque integre reſtituatur, impetrantibus ad Judicem Principis Electoris in Imperio competentem, pro obtinenda juris & juſtitiæ adminiſtratione, remiſſis.

Quod autem ad Caſtra Ehrenbreitſtein & Hamerſtein attinet, Imperator tempore & modo infra in Articulo Executionis definitis, præſidia inde deducet, aut deduci curabit, illaque Caſtra in manus Domini Electoris Trevirenſis, ejusdemque Capituli Metropolitani pari poteſtate pro Imperio & Electoratu cuſtodienda tradet, quo nomine & Capitaneus & novum præſidium ibi ab Electore conſtituendum juramento fidelitatis pro ipſo ejusque Capitulo pariter obſtringi debebunt.

Deinde vero Cauſam Palatinam Conventus Monaſterienſis & Oſnabrugenſis eo deduxit, ut ea de re jam diu mota lis dirempta ſit modo ſequenti.

Et primo quidem quod attinet Domum Bavaricam, Dignitas Electoralis, quam Electores Palatini ante hac habuerunt, cum omnibus Regaliis, Officiis, Præcedentiis, Inſigniis & juribus quibuscunque ad hanc dignitatem ſpectantibus, nullo prorſus excepto, ut & Palatinatus Superior totus, una cum Comitatu Cham, cum omnibus eorum appertinentiis, Regaliis, ac Juribus, ſicut hactenus, ita & impoſterum maneat penes Dominum Maximilianum Comitem Palatinum Rheni, Bavariæ Ducem ejusque Liberos, totamque Lineam Guilhelmianam, quamdiu maſculi ex ea ſuperſtites fuerint.

Viciſſim Dominus Elector Bavariæ, pro ſe, hæredibus ac ſucceſſoribus, totaliter renuntiet debito Tredecim Millionum, omnique prætenſioni in Auſtriam Superiorem, & ſtatim à publicata Pace, omnia Inſtrumenta deſuper obtenta Cæſareæ Majeſtati ad caſſandum & annullandum extradat.

Quod ad Domum Palatinam attinet, Imperator cum Imperio publicæ tranquillitatis cauſa conſentit, ut vigore præſentis Conventionis inſtitutus ſit Electoratus Octavus, quo Dominus Carolus Ludovicus Comes Palatinus Rheni, ejusque hæredes & agnati totius Lineæ Rudolphinæ, juxta Ordinem ſuccedendi in Aurea Bulla expreſſum, deinceps fruantur, nihil tamen juris præter ſimultaneam inveſtituram ipſi Domino Carolo Ludovico, aut ejus ſucceſſoribus, ad ea quæ cum dignitate Electorali Domino Electori Bavariæ, totique Lineæ Guilhelmianæ attributa ſunt, competat.

Deinde ut Inferior Palatinatus totus cum omnibus & ſingulis Eccleſiaſticis & Secularibus bonis, juribus & appertinentiis, quibus ante motus Bohemicos Electores Principesque Palatini gaviſi ſunt, omnibusque Documentis, Regeſtis, rationariis & cæteris actis huc ſpectantibus, eidem plenariè reſtituantur, caſſatis iis, quæ in contrarium acta ſunt, idque authoritate Cæſarea effectum iri, ut neque Rex Catholicus, neque ullus alius, qui exinde aliquid tenet, ſe huic reſtitutioni ullo modo opponat.

Cum autem certæ quædam præfecturæ Stradæ Montanæ, antiquitus ad Electorem Moguntinenſem pertinentes, Anno demum Milleſimo, quadringenteſimo ſexageſimo tertio, pro certa pecuniæ ſumma Palatinis, cum pacto perpetuæ reluitionis oppignoratæ fuerint, ideo conventum eſt, ut hæ Præfecturæ penes modernum Dominum Electorem Moguntinenſem, ejusque in Archi-Epiſcopatu Moguntinenſi Succeſſores permaneant, dummodo pretium pignorationis ſponte oblatum, intra terminum executioni concluſæ Pacis præfixum, parata pecunia exſolvat, cæterisque ad quæ juxta tenorem literarum oppignorationis tenetur, ſatisfaciat.

Electori quoque Trevirenſi tanquam Epiſcopo Spirenſi, Epiſcopo item Wormatienſi, jura quæ prætendunt in bona quædam Eccleſiaſtica intra Palatinatus inferioris Territorium ſita, coram competenti Judice proſequi liberum eſto, niſi de his inter utrumque Principem amice conveniatur.

Quod ſi vero contigerit Lineam Guilhelmianam Maſculinam prorſus deficere, ſuperſtite Palatina, non modo Palatinatus Superior, ſed etiam dignitas Electoralis, quæ penes Bavariæ Duces fuit, ad eosdem ſuperſtites Palatinos, interim ſimultanea inveſtitura gaviſuros, redeat, Octavo tunc Electoratu prorſus expungendo. Ita tamen Palatinatus Superior hoc caſu ad Palatinos ſuperſtites redeat, ut hæredibus allodialibus Electoris Bavariæ actiones & Beneficia quæ ipſis ibidem de jure competunt, reſervata maneant.

1648. Pacta quoque gentilitia inter Domum Electoralem Heidelbergenſem & Neoburgicam, à prioribus Imperatoribus ſuper Electorali ſucceſſione confirmata, ut & totius Lineæ Rudolphinæ Jura, quatenus huic diſpoſitioni contraria non ſunt, ſalva rataque maneant.

Adhæc ſi quæ Feuda Juliacenſia aperta eſſe competenti via juris evictum fuerit, ea Palatinis evacuentur.

Præterea ut dictus Dominus Carolus Ludovicus aliquatenus liberetur onere proſpiciendi Fratribus de appenagio; Cæſarea Majeſtas ordinabit, ut dictis ſuis Fratribus quadringenta Imperialium Thalerorum millia intra quadriennium; ab initio Anni venturi 1649. numerandum expendantur, ſingulisque Annis centena millia ſolvantur, ana cum annuo cenſu quinque de centum computatis.

Deinde tota Domus Palatina, cum omnibus & ſingulis qui ei quocunque modo addicti ſunt aut fuerunt; præcipue vero Miniſtri qui ei in hoc Conventu, aut alias operam ſuam navarunt, ut & omnes Palatinatus exules fruantur Amneſtia Generali ſupra deſcripta, pari cum cæteris in ea comprehenſis jure & hac transactione, ſingulariter in puncto Gravaminum pleniſſime.

Viciſſim Dominus Carolus Ludovicus cum fratribus, Cæſareæ Majeſtati obedientiam & fidelitatem, ſicut cæteri Electores Principesque Imperii præſtent, ac inſuper Palatinatui Superiori pro ſe & Hæredibus ſuis, tum ipſe, tum ejus Fratres, donec ex Linea Guilhelmiana hæredes legitimi & maſculi ſuperfuerint renunncient.

Cum autem de ejuſdem Principis Viduæ, Matri, ſororibusque præſtando Victalitio & dote conſtituenda mentio injiceretur, pro benevolo Sacræ Cæſareæ Majeſtatis in Domum Palatinam affectu promiſſum eſt, dictæ Viduæ Matri pro Victalitio ſemel pro ſemper, viginti Thalerorum Imperalium millia, ſingulis autem ſororibus dicti Domini Caroli Ludovici, quando nuptum elocatæ fuerint dena Thalerorum Imperialium millia, nomine Suæ Majeſtatis exſolutum iri, de reliquo vero ipſis idem Princeps Carolus Ludovicus ſatisfacere teneatur.

Comites in Leiningen & Daxburg, ſæpe dictus Dominus Carolus Ludovicus ejusque Succeſſores in Palatinatu Inferiori nulla in re turbent, ſed Jure ſuo à multis retro ſeculis obtento, & à Cæſaribus confirmato, quiete, ac pacifice utifrui permittant.

Liberam Imperii Nobilitatem per Francconiam, Sueviam & tractum Rheni, cum diſtrictibus appertinentibus in ſuo ſtatu immediato inviolate relinquat.

Feuda etiam ab Imperatore in Baronem Gerhardum de Waldenburg, dictum Schenkhern, Nicolaum Georgium Reigersberger Cancellarium Moguntinum, & Henricum Brômbſer Baronem de Rudesheim: Item ab Electore Bavariæ, in Baronem Ioannem Adolphum Wolff, dictum Metternich collata, rata maneant, teneantur tamen ejuſmodi Vaſalli Domino Carolo Ludovico, velut Domino directo ejusque Succeſſoribus Juramentum fidelitatis præſtare, atque ab eodem Feudorum ſuorum renovationem petere.

Auguſtanæ Confeſſionis conſortibus, qui in poſſeſſione Templorum fuerant, interque eos Civibus & Incolis Oppenheimenſibus, ſervetur Status Eccleſiaſticus Anni milleſimi ſexcenteſimi viceſimi quarti, cæterisque id deſideraturis Auguſtanæ Confeſſionis Exercitium, tam publice in Templis ad ſtatas horas, quam privatim in ædibus propriis, aut alienis ei rei deſtinatis, per ſuos aut vicinos verbi Divini Miniſtros peragere liberum eſto.

Paragraphi Princeps Ludovicus Philippus, &c. Princeps Fridericus, &c. & Princeps Leopoldus Ludovicus, &c. hic eodem modo inſerti intelligantur, prout in Inſtrumento Cæſareo-Suecico continentur.

Controverſia, quæ vertitur inter Epiſcopos reſpective Bambergenſem & Herbipolenſem, ac Marchiones Brandeburgicos, Culmbachi & Onolzbachi de Caſtro, Oppido, Præfectura & Monaſterio Kitzingen in Franconia ad Mœnum, aut amicabili compoſitione, aut ſummario Juris proceſſu terminetur intra biennium, ſub pœna perdendæ prætenſionis imponendæ tergiverſanti, interim dictis Dominis Marchionibus reſtituatur nihilominus Fortalitium Wiltzburg in eum ſtatum, qui tempore traditionis deſcriptus fuit, ex conventione & promiſſo. 1648.

Conventio inita circa alimenta Domini Chriſtiani Wilhelmi Marchionis Brandeburgici hic repetita cenſeatur prout continetur Articulo decimo quarto Inſtrumenti Cæſareo-Suecici.

Rex Chriſtianiſſimus tempore & modo inferius definitis circa deductionem præſidiorum, reſtituet Duci Wurtenbergico Civitates & fortalitia Hohentwiel, Schorendorff, Tubingen, aliaque omnia loca ſine ulla reſervatione, quæ in Ducatu Wurtenbergico Præſidiis ſuis tenet. In reliquis Paragraphus Domus Wurtenbergi, &c. ſicut in Inſtrumento Cæſareo-Suecico inſertus eſt, hic inſertus intelligatur.

Principes quoque Wurtenbergici Lineæ Montpelgardenſis reſtituantur in omnes ſuas Ditiones in Alſatia vel ubicunque ſitas, & nominatim in duo Feuda Burgundica, Clerval & Paſſavant, & ab utraque parte redintegrentur in eum ſtatum, jura & prærogativas, quibus ante initium horum bellorum gaviſi ſunt.

Fridericus Marchio Badenſis & Hochbergenſis, ejusque Filii & Hæredes, cum omnibus qui iisdem quocunque modo inſervierunt, aut adhuc dum inſerviunt, cujuscunque nominis aut conditionis ſint, gaudeant & fruantur ſupra Articulo ſecundo & tertio deſcripta Amneſtia cum omnibus ſuis Clauſulis & Beneficiis, ejusque vigore reſtituantur pleniſſime in eum ſtatum in Sacris & profanis, in quo ante exortos Bohemiæ motus fuit Dominus Georgius Fredericus Marchio Badenſis & Hochbergenſis quoad Marchionatum Inferiorem Badenſem, qui vulgo ſub appellatione Baden-Durlach venit, Itemque quoad Marchionatum Hochbergenſem, tum etiam quoad Ditiones Rôttelen, Badenweiler & Sauſenberg, non obſtantibus, ſed annullatis quibuscunque interim in contrarium factis mutationibus. Deinde reſtituantur Marchioni Friderico Præfecturæ Stein & Renchingen, absque onere æris alieni interea temporis à Marchione Gulielmo contracti, ratione fructuum, intereſſe, aut ſumptuum per transactionem Etlingæ Anno Domini milleſimo, ſexcenteſimo, viceſimo nono initam, dicto Gulielmo Marchioni Badenſi ceſſæ, cum omnibus juribus, Documentis Literariis, aliisque pertinentiis, ita ut tota illa actio ſumptuum, ac fructuum perceptorum & percipiendorum, cum omni damno & intereſſe, à tempore primæ occupationis numerando, ſublata penitus & extincta ſit. Annua quoque penſitatio ex Marchionatu Inferiori, Marchionatui Superiori pendi ſolita, virtute præſentium penitus ſublata, annullata, & annihilata ſit, nec eo nomine quicquam vel de præterito, vel de futuro, impoſterum unquam prætendatur vel exigatur; Alternetur etiam impoſterum inter utramque Lineam Badenſem, Inferioris ſcilicet & Superioris Marchionatus Badenſis Præcedentia & Seſſio in Comitiis; & Circuli Suevici, aliisque univerſalibus vel particularibus Imperii, aut quibuſcunque, Conventibus, pro nunc tamen eadem præcedentia penes Marchionem Fridericum, dum ſuperſtes erit, permanente. De Baronatu Hohengeroltzegk Conventum eſt, ut ſi Domina Principiſſa Badenſis prætenſa ſua jura in dicto Baronatu Documentis Authenticis ſufficienter probaverit, reſtitutio ſtatim poſt latam deſuper ſen-

ten-

1648. ſententiam fiat cum omni cauſa omnique jure vigore documentorum competenti. Cognitio autem hæc finiatur à die publicatæ Pacis intra biennium. Nullæ denique actiones, transactiones vel exceptiones generales vel ſpeciales clauſulæ in hoc Inſtrumento Pacis comprehenſæ, (quibus omnibus per expreſſum & in perpetuum vigore hujus derogatum ſit) ab una vel altera parte ullo unquam tempore contra hanc ſpecialem Conventionem allegentur vel admittantur.

Paragraphi, Dux de Croy &c. Quod Controverſiam Naſſaw-Siegen &c. Comitibus Naſſaw-Sarapontanis &c. Domus Hanoica &c. Joannes Albertus Comes Solmenſis &c. Itemque reſtituantur Domus Solms Hohenſolms &c. Comites de Iſenburg &c. Rheingravii &c. Vidua Domini Erneſti Comitis Sainenſis &c. Caſtrum & Comitatus Falckenſtein &c. Reſtituatur etiam Domus Waldeck &c. Joachimus Erneſtus Comes Oettingenſis &c. Item Domus Hohenloica &c. Fridericus Ludovicus &c. Domus Erbacenſis &c. Vidua & Heredes Comitis à Brandenſtein &c. Baro Paulus Kevenhüller &c. Hic iisdem verbis inſerti intelligantur prout in Inſtrumento Cæſareo-Suecico continentur.

Contractus, permutationes, transactiones, obligationes & inſtrumenta debiti vi metuve ſeu Statibus ſeu ſubditis illicite extorta, prout in ſpecie queruntur Spira, Weiſſenburgum ad Rhenum, Landavia, Reitlingen, Hailbronna, aliique, ut & redemptæ ceſſæque actiones abolitæ atque ita annullatæ ſunto, ut ullum judicium actionemve eo nomine intentare minime liceat. Quod ſi vero Debitores inſtrumenta crediti : vi metuve creditoribus extorſerint, ea omnia reſtituantur; actionibus deſuper ſolutis.

Debita ſive emptionis, venditionis, annuorum redituum, ſive alio nomine vocentur, ſi ab una alterave belligerantium parte in odium creditorum violenter extorta ſint, contra debitores veram violentiam & realem ſolutionem interceſſiſſe allegantes, & ſe ad probandum offerentes, nulli Proceſſus executivi decernantur, niſi his exceptionibus prævia plenaria cauſæ cognitione deciſis. Proceſſu deſuper inſtituto à Pacis publicatione infra biennium finiendo ſub pœna perpetui ſilentii contumacibus imponenda. Proceſſus autem hactenus eo nomine contra ipſos decreti, una cum transactionibus & promiſſionibus pro futura creditorum reſtitutione factis tollantur & enerventur, ſalvis tamen iis pecuniarum ſummis, quæ flagrante bello pro aliis ad avertenda majora eorum pericula & damna bono animo & intentione erogatæ ſunt.

Sententiæ tempore belli de rebus mere ſecularibus pronunciatæ, niſi proceſſus vitium & defectus manifeſte pateat, vel in continenti demonſtrari poſſit, non quidem omnino ſint nullæ, ab effectu tamen rei judicatæ ſuſpendantur: donec acta Judicialia (ſi alterutra pars intra ſemeſtre ab inita Pace ſpatium, petiverit reviſionem) in Judicio competenti modo ordinario vel extraordinario in Imperio uſitato revideantur, & æquabili jure ponderentur, atque ita dictæ ſententiæ vel confirmentur vel emendentur, vel ſi nulliter latæ ſint, plane reſcindantur.

Si quæ etiam Feuda Regalia vel privata ab Anno milleſimo-ſexcenteſimo-decimo octavo non fuerant renovata, nec interim eorum nomine præſtita ſervitia, nemini id fraudi eſto, ſed tempus repetendæ Inveſtituræ à die factæ Pacis cedere incipiat.

Tandem omnes & ſinguli tam bellici Officiales militeſque, quam Conſiliarii & Miniſtri togati Civiles & Eccleſiaſtici, quocunque nomine aut conditione cenſentur, qui uni alterive parti, earundemve Fœderatis aut adhærentibus, toga vel ſago militarunt, à ſummo ad infimum, ab infimo ad ſummum abſque ullo diſcrimine vel exceptione, cum uxoribus, liberis, hæredibus, ſucceſſoribus, ſervitoribus, quoad perſonas & bona in eum vitæ, famæ, honoris, conſcientiæ, libertatis, Jurium, & privilegiorum ſtatum quo ante dictos motus gaviſi ſunt, aut jure gaudere potuerunt, utrinque reſtituti ſunto, nec eorum perſonis aut bonis ullum creator præjudicium, ullave actio vel accuſatio intentator, multo minus ulla pœna damnumve quocunque prætextu irrogator. Et hæc quidem omnia quoad illos, qui Cæſareæ Majeſtatis & Domus Auſtriacæ ſubditi & vaſalli non ſunt, pleniſſimum effectum habeant. 1648.

Qui vero ſubditi & vaſalli hæreditarii Imperatoris & Domus Auſtriacæ ſunt, eadem gaudeant Amneſtia, quoad perſonas, vitam, famam & honores, habeantque ſecurum reditum in priſtinam patriam, ita tamen ut ſe teneantur accommodare legibus patriis Regnorum & Provinciarum.

Quantum autem eorundem bona concernit, ſi ea, antequam in Coronæ Galliæ Sueciæve partes tranſierunt, confiſcatione aut alio modo amiſſa fuere, etſi plenipotentiarii Suecici diu multumque inſtiterint, ut iis etiam illa reſtituerentur, tamen cum Sacra Cæſ. Majeſtati hac in re ab aliis nihil præſcribi, nec ob Cæſareanorum conſtantem contradictionem aliter tranſigi potuerit, Ordinibuſque Imperii ea propter bellum continuare, è re Imperii non fuerit viſum, porro quoque amiſſa ſunto ac modernis poſſeſſoribus permanento. Illa vero bona quæ ipſis poſt eam ob cauſam quod pro Gallis aut Suecis contra Cæſarem Domumque Auſtriacam arma ſumpſiſſent, iiſdem qualia nunc ſunt, abſque refuſione tamen ſumptuum & fructuum perceptorum, aut damni dati reſtituantur.

De cætero in Bohemia aliiſque quibuſcunque Provinciis Hæreditariis Imperatoris, Auguſtanæ Confeſſioni addictis ſubditis vel creditoribus, eorumve hæredibus pro privatis ſuis prætenſionibus, ſi quas habent, & earum nomine actiones intenderint aut proſecuti fuerint, jus & Juſtitia æque ac Catholicis citra reſpectum adminiſtretur.

A dicta tamen univerſali reſtitutione excepta ſunto, quæ reſtitui vel redhiberi nequeunt mobilia & ſe moventia, fructus percepti, authoritate belligerantium partium interverſa, itemque tam deſtructa, quam publicæ ſecuritatis cauſa in alios uſus converſa ædificia publica & privata, ſacra & profana, nec non depoſita publica vel privata hoſtilitatis intuitu confiſcata, legitime vendita, ſponte donata.

Quia vero etiam cauſa Juliacenſis Succeſſionis inter intereſſatos, niſi præveniatur, magnas aliquando turbas in Imperio excitare poſſet; Ideo conventum eſt, ut ea quoque Pace confecta, ordinario proceſſu coram Cæſarea Majeſtate, vel amicabili compoſitione, vel alio legitimo modo ſine mora dirimatur.

Cum etiam ad majorem Imperii tranquillitatem ſtabiliendam, de controverſiis circa Bona Eccleſiaſtica & libertatem Exercitii Religionis his ipſis de Pace Univerſali Congreſſibus certa quædam compoſitio inter Cæſarem, Electores, Principes & Status Imperii inita atque Inſtrumento Pacis cum Plenipotentiariis Reginæ & Coronæ Sueciæ erecto inſerta fuerit, placuit eandem compoſitionem ut & illam de qua inter eosdem ratione eorum qui Reformati vocantur convenit, præſenti quoque Tractatu firmare & ſtabilire eo plane modo, ac ſi de verbo ad verbum huic inſerta legeretur Inſtrumento.

Circa cauſam Haſſo-Caſſellanam conventum eſt, ut ſequitur.

Primo omnium, Domus Haſſo-Caſſellana, omneſque ejus Principes, maxime Domina Amelia Eliſabetha Haſſiæ Landgravia, ejuſque Filius, Dominus Wilhelmus illorumque Heredes, Miniſtri, Officiales, Vaſalli, ſubditi, milites & alii quocunque modo illis addicti, nullo prorſus excepto, non obſtantibus contrariis Pa-

Ctis

1648. ctis, Proceſſibus, Proſcriptionibus, Declarationibus, Sententiis, executionibus & Transactionibus, ſed illis omnibus, ut & actionibus, vel prætenſionibus ratione damnorum & injuriarum, tam neutralium quam belligerantium; annullatis Univerſalis Amneſtia ſupra ſancita, & ad initium belli Bohemici, cum plenaria reſtitutione reducta (exceptis Cæſareæ Majeſtatis & Domus Auſtriacæ Vaſallis & ſubditis hæreditariis, quemadmodum de iis in §. Tandem omnes, &c. diſponitur) omniumque Beneficiorum, ex hac & Religioſa Pace provenientium pari cum cæteris Statibus jure prout in Articulo incipiente, Unanimi, &c. diſponitur, plenarie participes ſunto.

Secundo, Domus Haſſo-Caſſellana, ejuſdem Succeſſores Abbatiam Hirsfeldenſem cum omnibus appertinentiis Secularibus & Eccleſiaſticis, ſive intra, ſive extra Territorium (ut Præpoſitura Gellingen) ſitis, ſalvis tamen juribus, quæ Domus Saxonica à tempore immemoriali poſſidet, retineant; & eo nomine Inveſtituram à Cæſarea Majeſtate toties, quoties caſus evenerit, petant & fidelitatem præſtent.

Tertio, Jus directi & utilis Dominii in Præfecturas Schaumburg, Bückenburg, Saxenhagen & Statthagen, Epiſcopatui Mindano antehac aſſertum & adjudicatum, porro ad Dominum Wilhelmum modernum Haſſiæ Landgravium, ejusque Succeſſores plenariè in perpetuum citra ulteriorem dicti Epiſcopatus, aut alterius cujusvis contradictionem aut turbationem pertineat, ſalva tamen transactione inter Chriſtianum Ludovicum Ducem Brunsvico-Luneburgenſem & Haſſiæ Landgraviam, Philippumque Comitem de Lippe inita. Firma etiam manente, quæ inter eandem Landgraviam & dictum Comitem inita eſt, Conventione.

Conventum præterea eſt, ut pro locorum hoc bello occupatorum reſtitutione, & indemnitatis cauſa Dominæ Landgraviæ Haſſiæ Tutrici, ejusque Filio, hujusve Succeſſoribus Haſſiæ Principibus, ex Archi-Epiſcopatibus Moguntinenſi & Colonienſi, Epiſcopatibus item Paderbornenſi, Monaſterienſi & Abbatia Fuldenſi Sexies-centena-millia Dalerorum Imperialium, bonitate Imperialibus Conſtitutionibus modernis correſpondentium, intra ſpacium novem Menſium à tempore Ratificationis Pacis computandum, Caſſellis ſolventium periculo & ſumptibus pendantur, ne contra promiſſam ſolutionem ulla exceptio ullusve prætextus admittatur, multo minus ſumma conventa ullo arreſto afficiatur.

Ut etiam Domina Landgravia de ſolutione tanto ſecurior ſit, ſequentibus conditionibus retineat Neuſs, Coesfeldt & Newhauſs, inque iis locis ſua, ſibique ſolum obligata præſidia habeat, ea quidem lege, ut præter Officiales & alias perſonas in præſidiis neceſſarias dictorum trium locorum præſidia conjunctim non excedant numerum mille ducentorum peditum, & centum Equitum, Dominæ Landgraviæ diſpoſitioni relicto, quot cuivis dictorum locorum peditum & equitum imponere, quemve huic vel illi præſidio præficere velit.

Præſidia autem ſecundum ordinationem de ſuſtentatione Officialium & militum Haſſiacis hactenus conſuetam alantur, & quæ ad conſervanda fortalitia neceſſaria ſunt, præſtentur ex Archi- & Epiſcopatibus, in quibus dicta Arx & Civitates ſunt ſitæ, abſque Summæ ſupra nominatæ diminutione. Integrum autem ſit ipſis Præſidiis contra moroſos & tardantes, ſed non ultra debitam ſummam exequi; Jura autem Superioritatis & Jurisdictio tam Eccleſiaſtica quam Secularis, & reditus nominatarum Arcis & Civitatum Domino Archi-Epiſcopo Colonienſi ſint ſalva.

Quamprimum vero poſt ratificatam Pacem Dominæ Landgraviæ Trecenta-millia Dalerorum Imperialium fuerint exſoluta, reſtituta Neuſſia, retineat Coesfeldt ſolum & Newhaus, ita tamen ut præſidium Neuſſianum in Coesfeldt & Newhaus non deducat, vel ejus nomine quicquam ulterius exigat: Nec Præſidia in Coesfeldt numerum ſexcentorum peditum, & quinquaginta equitum, in Neuhauſs autem centum peditum excedant. Sin autem intra terminum novem Menſium Dominæ Landgraviæ integra Summa non dependatur, non tantum Coesfeldt & Newhaus, donec plenaria ſubſecuta fuerit ſolutio, ſed etiam pro reſiduo ſummæ, ejusque centenis, quinque annuatim Imperiales, donec reſiduum ſummæ exſolutum fuerit, penſionis nomine ſolvantur, & tot Præfecturarum ad ſupra nominatos Archi- & Epiſcopatus, atque Abbatiam pertinentium, & Haſſiæ Principatui vicinarum, quot præſtandis & exſolvendis penſionibus ſufficiunt, Quæſtores & Receptores Dominæ Landgraviæ Juramento obſtringantur, ut de reditibus annuis reſiduæ ſummæ penſiones ſolvant, non obſtante Dominorum ſuorum prohibitione. Quod ſi vero Quæſtores & Receptores in ſolvendo moras nectant, aut reditus alio conferant, Domina Landgravia exequendi, & ad ſolutionem quovis modo illos adigendi, liberam habeat poteſtatem, de reliquo jure territoriali Domino proprietatis interea ſemper ſalvo; Simul ac vero Domina Landgravia totam ſummam cum penſionibus à tempore moræ acceperit; reſtituat illico loca jam denominata cautionis loco interim retenta, penſiones ceſſent & Quæſtores atque Receptores, quorum facta fuit mentio; Juramenti nexu ſint liberati. Quarum autem Præfecturarum reditus penſionibus contingente mora, ſolvendis ſint aſſignandi, ante Ratificationem Pacis eventualiter convenietur quæ conventio non minoris ſit roboris, quam ipſum Pacis Inſtrumentum. 1648.

Præter loca autem ſecuritatis cauſa ut memoratum Dominæ Landgraviæ relinquenda, & poſt ſolutionem demum reſtituenda; reſtituat illa nihilominus, Ratificatione Pacis ſubſecuta, omnes Provincias & Epiſcopatus necnon illorum Urbes, Præfecturas, Oppida, Fortalitia, propugnacula; & omnia denique Bona immobilia, necnon Jura inter hæc bella ab ipſa occupata, ita tamen, ut tam in præfatis tribus locis, cautionis nomine retinendis; quam reliquis omnibus reſtituendis, non ſolum Annonam & omnia ad bellicum Apparatum ſpectantia, quæ inferri curavit, per ſubditos avehere liceat, Dominæ Landgraviæ, & ſupradictis ſucceſſoribus; quæ vero ab ipſa non illata, ſed in locis occupatis, tempore occupationis reperta ſunt, & adhuc extant, ibi permaneant; ſed ut etiam Fortificationes & valla, durante occupatione exſtructa, eatenus deſtruantur, ne tamen Urbes, Oppida, Arces, vel Caſtra cujusvis invaſionibus & deprædationibus pateant.

Et quamvis Domina Landgravia præterquam ab Archi- & Epiſcopatibus Moguntinenſi, Colonienſi, Paderbornenſi, Monaſterienſi, & Abbatia Fuldenſi, à nemine reſtitutionis & indemnitatis loco aliquid popoſcerit, & ſibi eo nomine à quoquam alio quicquam ſolvi omnino noluerit, pro rerum tamen & circumſtantiarum æquitate, placuit toti Conventui, ut ſalva manente diſpoſitione Paragraphi præcedentis inchoantis: Conventum præterea eſt, &c. etiam cæteri Status cujuscunque generis cis & ultra Rhenum, qui prima Martii hujus anni Haſſiacis Contributionem dependerunt, ſecundum proportionem Contributionis exſolutæ toto hoc tempore obſervatam, ad conficiendam ſummam ſuperius poſitam & Militum præſidiariorum ſuſtentationem, ratam ſuam ſupra nominatis Archi-Epiſcopatibus atque Abbatiæ conferant, & damnum, ſi quod ſolventes ob unius vel alterius moram perpeſſi fuerint, moroſi reſarciant, nec Executionem contra tergiverſantes inſtituendam Cæſareæ Majeſtatis, aut Regiæ Majeſtatis Chriſtianiſſimæ,

1648. mæ, vel etiam Haſſiæ Landgraviæ Officiales, aut Milites impediant, neque etiam fas ſit Haſſicis quemquam in præjudicium hujus declarationis eximere, ii vero, qui ſuam quotam rite perſolverint, ab omni eatenus onere liberi erunt.

Quod Controverſias inter Domus Haſſicas-Caſſellanam & Darmſtadianam, ſuper Succesſione Marpurgenſi agitatas attinet, quandoquidem eæ Caſſellis die decimo quarto Menſis Aprilis, proxime elapſi, conſenſu partium unanimi accedente penitus ſunt compoſitæ; Placuit Transactionem iſtam, cum ſuis annexis & receſſibus, ſicut ea Caſſellis inita, & à partibus ſubſignata, Conventuique huic inſinuata fuit, vigore Inſtrumenti hujus ejusdem, plane eſſe roboris, ac ſi verbis totidem hiſce tabulis inſerta, comprehenderetur, nec à partibus tranſigentibus, nec aliis quibusvis ſub prætextu, ſive pacti, ſive Juramenti, ſive alio quocunque ullo unquam tempore convelli poſſe, quin imo ab omnibus etiamſi aliquis ex Intereſſatis eam forte confirmare detrectet; exactiſſime obſervari debere.

Sicut etiam transactio inter defunctum Dominum Wilhelmum Haſſiæ Landgravium, & Dominos Chriſtianum & Wolradum Comites Waldecciæ, die undecimo Aprilis Anno milleſimo ſexcenteſimo trigeſimo quinto facta, & à Domino Georgio Haſſiæ Landgravio die decimo quarto Aprilis Anno milleſimo ſexcenteſimo quadrageſimo octavo ratificata, non minus vigore hujus Pacificationis, perpetuum & pleniſſimum robur obtinebit, omnesque Haſſiæ Principes pariter ac Comites Waldecciæ obligabit.

Firmum quoque maneat & inviolabiliter cuſtodiatur Jus Primogenituræ in qualibet Domo Haſſiæ Caſſellana & Darmſtattina introductum, & à Cæſarea Majeſtate confirmatum.

Cum item Cæſarea Majeſtas ad querelas nomine Civitatis Baſileenſis & univerſæ Helvetiæ coram ipſius Plenipotentiariis ad præſentes congreſſus deputatis propoſitas ſuper nonnullis Proceſſibus & mandatis executivis, à Camera Imperiali contra dictam Civitatem, aliosque Helvetiorum unitos Cantones, eorumque cives & ſubditos emanatis, requiſita Ordinum Imperii ſententia & conſilio, ſingulari Decreto die 14. Menſis Maji Anno proxime præterito declaraverit, prædictam Civitatem Baſileam cæterosque Helvetiorum Cantones in poſſeſſione vel quaſi plenæ libertatis & exemptionis ab Imperio eſſe, ac nullatenus ejusdem Imperii Dicaſteriis & Judiciis ſubjectos; placuit hoc idem publicæ huic Pacificationis Conventioni inſerere, ratumque & firmum manere, atque idcirco ejusmodi proceſſus una cum arreſtis eorum occaſione quandocunque decretis prorſus caſſos & irritos eſſe debere.

Ut autem proviſum ſit, ne poſthac in ſtatu politico controverſiæ ſuboriantur, omnes & ſinguli Electores, Principes & Status Imperii Romani in antiquis ſuis juribus, prærogativis, libertate, privilegiis, libero Juris territorialis tam in Eccleſiaſticis quam Politicis Exercitio, Ditionibus, Regalibus horumque omnium poſſeſſione vigore hujus Transactionis ita ſtabiliti firmatique ſunto, ut à nullo unquam ſub quocunque prætextu de facto turbari poſſint vel debeant.

Gaudeant ſine contradictione jure ſuffragii in omnibus deliberationibus ſuper negotiis Imperii, præſertim ubi leges ferendæ, vel interpretandæ, bellum decernendum, tributa indicenda, delectus aut hoſpitationes militum inſtituendæ, nova munimenta intra Statuum Ditiones extruenda nomine Publico, veterave firmanda præſidiis, nec non ubi Pax aut fœdera facienda, aliave ejusmodi negotia peragenda fuerint, nihil horum aut quicquam ſimile poſthac unquam fiat vel admittatur, niſi de Comitiali liberoque omnium Imperii Statuum ſuffragio & conſenſu. Cum primis vero jus faciendi inter ſe & cum exteris fœdera pro ſua cujusque conſervatione ac ſecuritate ſingulis Statibus perpetuo liberum eſto, ita tamen ne ejusmodi fœdera ſint contra Imperatorem & Imperium, pacemque ejus publicam, vel hanc imprimis Transactionem, fiantque ſalvo per omnia juramento quo quisque Imperatori & Imperio obſtrictus eſt. 1648.

Habeantur autem Comitia Imperii intra ſex menſes à dato ratificatæ Pacis, poſtea vero, quoties id publica utilitas aut neceſſitas poſtulaverit. In proximis vero Comitiis emendentur imprimis anteriorum Conventuum defectus, ac tum quoque de Electione Romanorum Regum, certa conſtantique Cæſarea capitulatione concipienda; de modo, & ordine in declarando uno vel altero Statu in Bannum Imperii, præter eum qui alias in Conſtitutionibus Imperii deſcriptus eſt, tenendo, redintegrandis Circulis, renovanda Matricula, reducendis Statibus exemptis, moderatione & remiſſione Imperii collectarum, reformatione Politiæ & Juſtitiæ, taxæ ſportularum in Judicio Camerali, ordinariis Deputatis ad modum & utilitatem Reipublicæ rite formandis, legitimo munere Directorum in Imperii Collegiis, & ſimilibus negotiis quæ hic expediri nequiverant, ex communi Statuum conſenſu agatur & ſtatuatur.

Tam in Univerſalibus vero quam particularibus Diætis Liberis Imperii Civitatibus non minus quam cæteris Statibus Imperii competat votum deciſivum, iisque rata & intacta maneant Regalia, vectigalia, reditus annui, libertates, privilegia confiſcandi, collectandi & inde dependentia aliaque jura ab Imperatore & Imperio legitime impetrata, vel longo uſu ante hos motus obtenta, poſſeſſa & exercita, cum omnimoda jurisdictione intra muros & in territorio, caſſatis, annullatis & in futurum prohibitis iis, quæ per repreſſalias, arreſta, viarum occluſiones & alios actus præjudiciales, ſive durante bello quocunque prætextu in contrarium facta & propria authoritate hucusque attentata ſunt, ſive dehinc nullo præcedente legitimo juris & executionis ordine fieri attentarive poterunt. De cætero omnes laudabiles conſuetudines & Sacri Romani Imperii conſtitutiones & leges fundamentales impoſterum religioſe ſerventur, ſublatis omnibus, quæ bellicorum temporum injuria irrepſerant, confuſionibus.

De indaganda aliqua ratione & modo æquitati conveniente, quo perſecutiones actionum contra debitores ob bellicas calamitates fortunis lapſos aut nimio uſurarum curſu aggravatos, moderate terminari, indeque naſcituris majoribus incommodis etiam tranquillitati publicæ noxiis obviam iri poſſit, Cæſarea Majeſtas curabit exquiri tam Judicii Aulici quam Cameralis vota & conſilia, quæ in futuris Comitiis proponi & in conſtitutionem certam redigi poſſint. Interea tamen temporis in hujusmodi cauſis ad Judicia cum Summa Imperii tum ſingularia Statuum delatis circumſtantiæ à partibus allegatæ bene ponderentur, ac nemo executionibus immoderatis prægravetur, ſed hæc omnia Holſatiæ conſtitutione ſalva & illæſa.

Et quia publice intereſt, ut facta Pace commercia viciſſim reſloreſcant. Ideo conventum eſt, ut quæ eorum præjudicio & contra utilitatem publicam hinc inde per Imperium belli occaſione noviter propria auctoritate contra jura, privilegia, & ſine conſenſu Imperatoris atque Electorum Imperii invecta ſunt Vectigalia & Telonia, ut & abuſus Bullæ Brabantinæ, indeque natæ repreſſaliæ & arreſta, cum inductis peregrinis certificationibus, exactionibus, detentionibus, itemque immoderata Poſtarum, omniaque alia inuſitata onera & impedimenta, quibus commerciorum & navigationis uſus deterior redditus eſt, penitus tollantur, & Provinciis, Portubus, Fluminibus quibuscunque ſua priſtina ſecuritas, jurisdictio & uſus, prout ante hos motus bellicos à pluribus retro annis

nis

1648. *nis fuit, reſtituantur, & inviolabiliter conſerventur.*

Territoriorum quæ flumina alluunt, & aliorum quorumcunque juribus ac privilegiis, ut & Teloniis ab Imperatore de conſenſu Electorum cum aliis, tum etiam Comiti Oldenburgenſi in Viſurgi conceſſis, aut uſu diuturno introductis in pleno ſuo vigore manentibus & executioni mandandis, tum ut plena ſit commerciorum libertas, & tranſitus ubique locorum terra marique tutus, adeoque ea omnibus & ſingulis utriusque partis Fœderatorum vaſallis, ſubditis, clientibus & incolis, eundi, negotiandi, redeundique poteſtas data ſit, virtuteque præſentium conceſſa intelligatur, quæ unicuique ante Germaniæ motus paſſim competebat: quos etiam Magiſtratus utrinque contra injuſtas oppreſſiones & violentias inſtar propriorum ſubditorum defendere ac protegere teneantur, hac conventione ut & jure legeque cujusque loci per omnia ſalvis.

Quo magis autem dicta Pax atque amicitia inter Imperatorem & Chriſtianiſſimum Regem firmari poſſit, & ſecuritati publicæ melius proſpiciatur, ideo de conſenſu, conſilio & voluntate Electorum, Principum & Statuum Imperii pro bono Pacis conventum eſt:

Primo; Quod ſupremum Dominium, Jura Superioritatis, aliaque omnia in Epiſcopatus Metenſem, Tullenſem & Virodunenſem, Urbesque cognomines eorumque Epiſcopatuum diſtrictus, & nominatim Moyenvicum, eo modo quo hactenus ad Romanum ſpectabant Imperium, impoſterum ad Coronam Galliæ ſpectare eique incorporari debeant in perpetuum & irrevocabiliter, reſervato tamen jure Metropolitano ad Archi-Epiſcopatum Trevirenſem pertinente.

Reſtituatur in poſſeſſionem Epiſcopatus Virodunenſis Dominus Franciſcus Lotharingiæ Dux tanquam legitimus Epiſcopus, & eum Epiſcopatum pacifice adminiſtrare, ejusque ſicuti & ſuarum Abbatiarum (ſalvo Regis & cujuscunque privati jure) necnon bonorum ſuorum patrimonialium ubicunque ſitorum juribus (quatenus prædicta ceſſioni non repugnant) privilegiis, reditibus & fructibus uti frui permittatur, dummodo prius præſtiterit Regi juramentum fidelitatis, nihilque moliatur adverſus ſuæ Majeſtatis Regnique commoda.

Secundo, Imperator & Imperium cedunt transferuntque in Regem Chriſtianiſſimum ejusque in Regno Succeſſores Jus directi Dominii, Superioritatis, & quodcunque aliud ſibi & S. Romano Imperio hactenus in Pinarolum competebat, & competere poterat.

Tertio, Imperator pro ſe totaque Sereniſſima Domo Auſtriaca, itemque Imperium cedunt omnibus juribus, proprietatibus, Dominiis, poſſeſſionibus ac jurisdictionibus, quæ hactenus ſibi, Imperio & Familiæ Auſtriacæ competebant in Oppidum Briſacum, Landgraviatum Superioris & Inferioris Alſatiæ, Suntgoviam, Præfecturamque Provincialem Decem Civitatum Imperialium in Alſatia ſitarum, ſcilicet Hagenaw, Colmar, Schletſtat, Weiſenburg, Landaw, Oberenhaim, Rosheim, Munſter in Valle S. Gregorii, Kaiſersberg, Türinghaim omnesque Pagos, & alia quæcunque jura, quæ à dicta Præfectura pratendent, eaque omnia & ſingula in Regem Chriſtianiſſimum Regnumque Galliarum transferunt, ita ut dictum Oppidum Briſacum cum Villis Hochſtatt, Niederrimſing, Harten & Acharren, ad communitatem Civitatis Briſacenſis pertinentibus, cumque omni Territorio & banno quatenus ſe ab antiquo extendit, ſalvis tamen ejusdem Civitatis Privilegiis & immunitatibus ante hac à Domo Auſtriaca obtentis & impetratis.

Itemque dictus Landgraviatus utriusque Alſatiæ & Suntgoviæ, tum etiam Præfectura Provincialis in dictas Decem Civitates & loca dependentia, itemque omnes Vaſalli, Landſaſſii, ſubditi, homines, oppida, caſtra, villæ, arces, ſylvæ, foreſtæ, auri, argenti aliorumque mineralium fodinæ, flumina, rivi, paſcua, omniaque jura, Regalia & appertinentiæ, abſque ulla reſervatione cum omnimoda jurisdictione & Superioritate, ſupremoque Dominio à modo in perpetuum ad Regem Chriſtianiſſimum, Coronamque Galliæ pertineant, & dictæ Coronæ incorporata intelligantur, abſque Cæſaris, Imperii, Domusque Auſtriacæ vel cujuscunque alterius contradictione. Adeo ut nullus omnino Imperator aut Familiæ Auſtriacæ Princeps quicquam juris aut poteſtatis in eis præmemoratis partibus cis & ultra Rhenum ſitis, ullo unquam tempore prætendere vel uſurpare poſſit aut debeat. Sit tamen Rex obligatus in eis omnibus & ſingulis locis Catholicam conſervare Religionem, quemadmodum ſub Auſtriacis Principibus conſervata fuit, omnesque, quæ durante hoc bello novitates irrepſerunt, removere. 1648.

Quarto, Chriſtianiſſimæ Majeſtati ejusque in Regno Succeſſoribus de Conſenſu Imperatoris, totiusque Imperii perpetuum Jus ſit tenendi præſidium in Caſtro Philipsburg protectionis ergo, ad convenientem tamen numerum reſtrictum, qui vicinis juſtam ſuſpicionis cauſam præbere non poſſit, ſumptibus duntaxat Coronæ Galliæ ſuſtentandum. Patere etiam debebit Regi liber tranſitus per terras & aquas Imperii ad inducendos milites, commeatum & cætera omnia, quibus & quoties opus fuerit.

Rex tamen præter protectionem, præſidium & tranſitum in dictum Caſtrum Philipsburg nihil ulterius prætendet, ſed ipſa proprietas, omnimoda jurisdictio, poſſeſſio omniaque emolumenta, fructus acceſſiones, jura, Regalia, ſervitutes, homines, ſubditi, vaſalli, & quidquid omnino antiquitus ibidem, & in totius Epiſcopatus Spirenſis, Eccleſiarumque illi incorporatarum diſtrictu Epiſcopo & Capitulo Spirenſi competebat, & competere poterat, eisdem impoſterum quoque ſalva, integra & illæſa, excepto tamen jure protectionis, permaneant.

Imperator, Imperium, & Dominus Archi-Dux OEnipontanus Ferdinandus Carolus, reſpective exſolvunt Ordines, Magiſtratus, Officiales & ſubditos ſingularum ſupradictarum Ditionum, ac locorum, vinculis & ſacramentis, quibus hucusque ſibi, Domuique Auſtriacæ obſtricti fuerant, eosque ad ſubjectionem, obedientiam & fidelitatem Regi Regnoque Galliæ præſtandam remittunt, obligantque. Atque ita Coronam Galliæ in plena juſtaque eorum ſuperioritate, & proprietate, & poſſeſſione conſtituunt, renunciantes omnibus in ea juribus ac prætenſionibus ex nunc & in perpetuum; idque pro ſe, ſuisque poſteris Imperator, dictus Dominus Archi-Dux, ejusque frater, (quatenus prædicta ceſſio ad ipſos pertinet) peculiari diplomate tum ipſi confirmabunt, tum efficient, ut à Rege Hiſpaniarum Catholico eadem quoque renunciatio in authentica forma extradatur. Quod & Imperii totius nomine fiet, quo die ſubſignabitur præſens Tractatus.

Ad majorem ſupradictarum ceſſionum & alienationum validitatem, Imperator & Imperium, vigore præſentis transactionis expreſſe derogant omnibus & ſingulis prædeceſſorum Imperatorum, Sacrique Romani Imperii Decretis, Conſtitutionibus, Statutis & conſuetudinibus, etiam Juramento firmatis aut impoſterum firmandis, nominatimque Capitulationi Cæſareæ, quatenus alienatio omnimoda bonorum & Jurium Imperii prohibetur, ſimulque in perpetuum excludunt omnes exceptiones & reſtitutionis vias quocunque tandem jure tituløve fundari poſſent.

Conventum eſt inſuper, ut præter promiſſam hic inferius à Cæſare & Imperii Statibus ratihabitionem, in proximis quoque Comitiis ex abundanti ratæ ſint ſupradictarum Ditionum juriumque abalienationes, ac proinde ſi in Cæſarea capitulatione pactio, vel in Comitiis propoſitio deinceps fiat de occupatis diſtractisve Imperii bonis,

ac

1648. ac juribus recuperandis, ea non complectatur aut complecti intelligatur res ſupra expreſſas, utpote ex communi Ordinum ſententia pro publica tranquillitate in alterius Dominium legitime tranſlatas atque easdem in hunc finem ab imperii matricula expungi placet.

Statim à reſtitutione Benfeldæ, æquabuntur ſolo ejusdem oppidi munitiones, nec non adjacentis fortalitii Rhynau, ſicuti quoque tabernarum Alſatiæ, Caſtri Hohenbar & Neoburgi ad Rhenum, neque in prædictis locis ullus miles præſidiarius haberi poterit.

Magiſtratus & incolæ dictæ Civitatis Tabernarum neutralitatem accurate ſervent, pateatque illac Regio militi, quoties poſtulatum fuerit, tutus ac liber tranſitus. Nullæ ad Rhenum munitiones in citeriori ripa extrui poterunt Baſilea usque Philipsburgum, neque ullo molimine deflecti aut interverti fluminis curſus ab una alterave parte.

Quod ad æs alienum attinet, quo Camera Enſisheimiana gravata eſt, Dominus Archi-Dux Ferdinandus Carolus recipiet in ſe cum ea parte Provinciæ quam Rex Chriſtianiſſimus ipſi reſtituere debet, tertiam omnium debitorum partem ſine diſtinctione, ſive Chirographaria, ſive hypothecaria ſint, dummodo utraque ſint in forma authentica, & vel ſpecialem Hypothecam habeant, ſive in Provincias cedendas, ſive in reſtituendas, vel ſi nullam habeant, in libellis rationariis receptorum ad Cameram Enſisheimianam reſpondentium usque ad finem Anni milleſimi ſexcenteſimi trigeſimi-ſecundi agnita, atque inter debita, & credita illius recenſita fuerint, & penſitationum annuarum ſolutio dictæ Cameræ incubuerit, eamque diſſolvet, Regem pro tali quota indemnem penitus præſtando.

Quæ vero debita Collegiis Ordinum ex ſingulari per Auſtriacos Principes cum ipſis in Diætis Provincialibus inita conventione attributa, aut ab ipſis Ordinibus communi nomine contracta ſunt, iisque ſolvenda incumbunt, debet inter eos qui in Ditionem Regis veniunt, atque illos qui ſub Dominio Domus Auſtriacæ remanent, iniri conveniens diſtributio, ut unaquaque pars ſciat, quantum ſibi æris alieni diſſolvendum reſtet.

Rex Chriſtianiſſimus reſtituet Domui Auſtriacæ, & in ſpecie ſupradicto Domino Archi-Duci Ferdinando Carolo primogenito, quondam Archi-Ducis Leopoldi Filio, quatuor civitates Sylveſtres, Rheinfelden, Seckingen, Lauffenberg & Waltshutum, cum omnibus Territoriis & Balivatibus, Villis, Pagis, Molendinis, Sylvis, Foreſtis, Vaſallis, Subditis, omnibusque appertinentiis cis & ultra Rhenum. Itemque Comitatum Havenſtein, Sylvam nigram, totamque Superiorem & Inferiorem Briſgoviam, & Civitates in ea ſitas antiquo jure ad Domum Auſtriacam ſpectantes, ſcilicet Neuburg, Freyburg, Endigen, Kenzingen, Waldkirch, Villingen, Beulingen, cum omnibus Territoriis. Item cum omnibus Monaſteriis, Abbatiis, Prælaturis, Præpoſituris, Ordinumque Equeſtrium Commendatariis, cum omnibus Balivatibus, Baronatibus, Caſtris, Fortalitiis, Comitibus, Baronibus, Nobilibus, Vaſallis, hominibus ſubditis, fluminibus, rivis, foreſtis, ſylvis, omnibusque Regaliis, juribus, juriſdictionibus, feudis & patronatibus, cæterisque omnibus & ſingulis ad ſublime Territorii Jus patrimoniumque Domus Auſtriacæ in toto iſto tractu antiquitus ſpectantibus. Totam item Ortnaviam, cum Civitatibus Imperialibus Offenburg, Gengenbach, & cella am Hamersbach, quatenus ſcilicet Præfecturæ Ortnavienſi obnoxia ſunt, adeo ut nullus omnino Rex Franciæ quicquam Juris aut Poteſtatis in his præmemoratis partibus, cis & ultra Rhenum ſitis, ullo unquam tempore prætendere, aut uſurpare poſſit aut debeat, ita tamen ut Auſtriacis Principibus prædicta reſtitutione, nihil novi juris acquiratur. Libera ſint in univerſum inter utriusque Rheni Ripæ & Provinciarum utrimque adjacentium incolas commercia & commeatus: Inprimis vero libera ſit Rheni navigatio, ac neutri parti permiſſum eſto, naves transeuntes, deſcendentes aut aſcendentes impedire, detinere, arreſtare aut moleſtare, quocumque prætextu, ſola inſpectione quæ ad perſcrutandas, aut viſitandas merces fieri conſuevit, excepta, nec etiam liceat nova & inſolita vectigalia, pedagia, paſſagia, datia, aut alias ejusmodi exactiones ad Rhenum imponere, ſed utraque pars contenta maneat vectigalibus, & datiis ordinariis, ante hoc bellum ſub Auſtriacorum gubernatione, ibidem præſtari ſolitis. 1648.

Omnes Vaſalli, Landſaſſii, Subditi, Cives, Incolæ, quicumque cis & ultra Rhenum Domui Auſtriacæ, ſicut etiam illi qui immediate Imperio ſubjecti erant, vel alios Imperii Ordines ut Superiores recognoſcunt, non obſtante qualicumque confiſcatione, tranſlatione, donatione, per quoſcumque belli Duces aut Præfectos Militiæ Suecicæ aut Confœderatorum poſt occupatam Provinciam facta, perque Regem Chriſtianiſſimum ratificata, aut proprio motu decreta, ſtatim poſt publicatam Pacem bonis ſuis immobilibus & ſtabilibus, ſive corporalia ſive incorporalia ſint, villis, caſtris, oppidis, fundis, poſſeſſionibus reſtitui debent, citra ullam exceptionem meliorationum, expenſarum, ſumptuum compenſationem, quas moderni poſſeſſores quomodolibet objicere poſſent, & citra reſtitutionem mobilium ac ſe moventium, & fructuum perceptorum. Quod vero ad confiſcationes rerum, pondere, numero & menſura conſiſtentium, exactiones, concuſſiones, atque extorſiones intuitu belli factas attinet, earum repetitio ad amputandas lites utrimque penitus caſſata & ſublata eſto.

Teneatur Rex Chriſtianiſſimus non ſolum Epiſcopos Argentinenſem & Baſilæenſem, cum civitate Argentinenſi, ſed etiam reliquos per utramque Alſatiam Romano Imperio immediate ſubjectos Ordines, Abbates Murbacenſem & Luderenſem, Abbatiſſam Andluvienſem, Monaſterium in Valle S. Georgii Benedictini Ordinis, Palatinos de Luzelſtain, Comites & Barones de Hanaw Fleckenſtain, Oberſtain, totiusque Inferioris Alſatiæ Nobilitatem, item prædictas Decem Civitates Imperiales, quæ Præfecturam Hagenoenſem agnoſcunt, in ea libertate & poſſeſſione Immedietatis erga Imperium Romanum, qua hactenus gaviſæ ſunt, relinquere: Ita ut nullam ulterius in eos Regiam ſuperioritatem prætendere poſſit, ſed iis juribus contentus maneat, quæcunque ad Domum Auſtriacam ſpectabant, & per hunc Pacificationis Tractatum Coronæ Galliæ ceduntur. Ita tamen ut præſenti hac declaratione nihil detractum intelligatur de eo ſupremi Dominii jure quod ſupra conceſſum eſt.

Item Rex Chriſtianiſſimus pro recompenſatione partium ipſi ceſſarum, dicto Domino Archi-Duci Ferdinando Carolo ſolvi curabit tres Milliones Librarum Turonenſium annis proxime ſequentibus, ſcil. 1649. 50. & 51. in Feſto ſancti Joannis Baptiſtæ, quolibet anno tertiam partem in moneta bona & proba Baſileæ ad manus Domini Archiducis ejusve Deputatorum.

Præter dictam pecuniæ quantitatem Rex Chriſtianiſſimus tenebitur in ſe recipere duas tertias debitorum Cameræ Enſisheimianæ ſine diſtinctione, ſive Chirographaria, ſive Hypothecaria ſint, dummodo utraque ſint in forma authentica, & vel ſpecialem Hypothecam habeant, ſive in Provincias cedendas, ſive in reſtituendas; vel ſi nullam habeant, in libellis rationariis receptorum ad Cameram Enſisheimianam reſpondentium usque ad finem Anni milleſimi ſexcenteſimi trigeſimi ſecundi agnita, atque inter credita & debita illius recenſita fuerint, & penſitationum annuarum ſolutio dictæ Cameræ incubuerit, easque diſſolvet, Archi-Ducem pro tali quota prorſus indemnem præſtando; utque id æquius fiat, delegabuntur ab utraque parte Commiſſarii ſtatim à ſubſcripto Tractatu Pacis qui ante primæ penſionis ſolutionem conve- niens,

1648. *nient, quænam nomina utrique parti expungenda ſint.*

Curabit Rex Chriſtianiſſimus præfato Domino Archi-Duci bona fide abſque ulla mora & retardatione reſtitui omnia & ſingula literaria Documenta, cujuscunque illa generis ſint, quæ terras eidem reſtituendas concernunt, quatenus quidem in Cancellaria Regiminis & Cameræ Enſishemianæ, aut Briſaci, vel etiam in cuſtodia Officialium, Oppidorum & Artium occupatarum reperiuntur.

Quod ſi talia Documenta ſint publica, quæ ceſſas etiam terras pro indiviſo concernunt, de his Archi-Duci exempla authentica quotiescunque requiſierit, edentur.

Item, ne controverſiæ inter Dominos Sabaudiæ & Mantuæ Duces ratione Montisferrati, authoribus inclytæ recordationis Ferdinando II. Imperatore & Ludovico XIII. Galliarum Rege, Suarum Majeſtatum Patentibus definitæ & terminatæ, in Chriſtianæ Reipublicæ perniciem aliquando recrudeſcant; Conventum eſt, quod Tractatus Cheraſci 6. Aprilis An. Domini 1631. cum ſubſecuta ſuper eodem Ducatu Montisferrati executione, firmus ſtabilisque in omnibus ſuis articulis in perpetuum manebit, excepto tamen Pinarolo ac pertinentiis inter Suam Majeſtatem Chriſtianiſſimam ac Dominum Ducem Sabaudiæ definitis, & Chriſtianiſſimo Regi Regnoque Galliæ acquiſitis per peculiares tractatus, qui eadem ſtabilitate & firmitate conſiſtent in iis omnibus quæ tranſlationem aut ceſſionem Pinaroli & pertinentium concernunt: Si quid tamen in dictis peculiaribus tractatibus contineatur quod Pacem Imperii turbare, vel novos in Italia motus poſt præſens bellum, quod nunc in illa Provincia geritur, compoſitum, excitare poſſet, id nullum & irritum ſit, dicta nihilominus ceſſione in ſuo robore permanente cum aliis conditionibus, quæ tam in favorem Ducis Sabaudiæ quam Regis Chriſtianiſſimi conventa ſunt. Ideoque & Imperatoria & Chriſtianiſſima Majeſtas viciſſim promittunt, ſe cæteris omnibus tam ad prædictum Tractatum Cheraſcenſem, quam executionem ſpectantibus, & in ſpecie Albam, Trinum, eorumque territoria & reliqua loca, nunquam directe vel indirecte, ſpecie juris aut via facti contraventuras, neque ullo auxilio vel favore contravenientem adjuturas, quinimo communi authoritate datum iri operam, ut ne à quoquam quovis prætextu violetur, cum maxime ſe obligatum eſſe declaraverit Rex Chriſtianiſſimus dicti Tractatus executionem omnibus modis promovere, atque etiam armis tueri, eo præſertim fine, ut dictus Dominus Sabaudiæ Dux non obſtantibus ſuperioribus clauſulis in pacifica Trini & Albæ reliquorumque locorum ipſi per dictum tractatum & inveſtituram ſubſecutam in Ducatu Montisferrati conceſſorum & aſſignatorum poſſeſſione ſemper relinquatur & manuteneatur.

Ut autem omnium diſſidiorum & controverſiarum ſemina inter eosdem Duces penitus extirpentur, quadringenta & nonaginta quatuor aureorum millia, quæ inclytæ memoriæ Chriſtianiſſimus Rex Ludovicus XIII. in exonerationem Domus Sabaudiæ, ſe Domino Duci Mantuæ ſoluturum ſpopondit, Chriſtianiſſima Majeſtas præſenti parataque pecunia dicto Domino Duci Mantuæ numerari faciet, & propterea Dominum Ducem Sabaudiæ ejusque heredes & Succeſſores ab ea obligatione omnino relevabit, præſtabitque indemnem ab omni petitione quæ ratione vel occaſione dictæ Summæ à dicto Domino Duce Mantuæ, vel ejus Succeſſoribus fieri poſſet, adeo ut impoſterum ejus nomine, colore, ratione aut prætextu Dominus Dux Sabaudiæ, heredes, aut Succeſſores nullam omnino juris vel facti moleſtiam aut vexationem à Domino Duce Mantuæ, heredibus aut ſucceſſoribus ejus patiantur. Qui ab hoc die & à modo in antea cum authoritate & conſenſu Cæſareæ & Chriſtianiſſimæ Majeſtatis, ſolemni hujus publicæ Pacis Inſtrumenti vigore nullam penitus in tota hac cauſa actionem contra Dominum Ducem Sabaudiæ, ejusque heredes & ſucceſſores exercere poterunt. 1648.

Cæſarea Majeſtas decenter requiſita concedet Domino Duci Sabaudiæ una cum inveſtitura antiquorum Feudorum & Statuum, qualem inclytæ memoriæ Ferdinandus II. Duci Sabaudiæ Victori Amedeo conceſſerat. Inveſtituram quoque locorum, ditionum, Statuum, omniumque jurium Montisferrati, cum appertinentiis quæ illi vigore prædicti Tractatus Cheraſcenſis, nec non executionis inde ſubſecutæ decreta & remiſſa fuerunt, ſicuti quoque Feudorum novelli Monfortis, Sinii, Moncherii & Caſtelletti cum apertinentiis, juxta tenorem Inſtrumenti acquiſitionis ab eodem Duce Victore Amedeo facta ſub decimo tertio Octobris Anni Milleſimi ſexcenteſimi trigeſimi quarti, & congruenter conceſſionibus ſeu permiſſionibus, nec non approbationibus Cæſareæ Maj. cum confirmatione quoque omnium & quorumcunque Privilegiorum, quæ Sabaudiæ Ducibus hactenus indulta fuerunt, quotiescunque à Domino Duce Sabaudiæ requirentur & poſtulabuntur.

Item conventum eſt, quod Dux Sabaudiæ, Heredes & Succeſſores ejus, nullatenus à Cæſarea Majeſtate turbentur aut inquietentur in Superioritate, ſeu jure ſuperioritatis quod habent in Feudis Rocheverani, Olmi & Ceſolæ cum appertinentiis, quæ à Romano Imperio nulla ratione dependent, & revocatis, annullatisque donationibus & inveſtituris in dictorum feudorum poſſeſſione ſeu quaſi Dominus Dux manuteneatur, & quatenus opus ſit, redintegretur; parique ratione ejusdem Vaſallus Comes Verrucæ, quoad eadem Feuda Olmi & Ceſolæ & quartæ partis Rocheverani ſuæ poſſeſſioni ſeu quaſi reſtituatur, & in eadem pleniſſime cum fructibus omnibus redintegretur.

Item conventum eſt, quod Cæſ. Maj. reſtitui faciat Comitibus Clementi & Joanni filiis, nec non & nepotibus ex filio Octaviano Comitis Caroli Cacherani integrum Feudum Rochæ Arazii cum appertinentiis & dependentibus, quibuscunque non obſtantibus.

Similiter declarabit Imperator in Inveſtitura Ducatus Mantuæ comprehendi Caſtra Reggioli & Luzzaræ cum ſuis territoriis & dependentiis, quorum poſſeſſionem Dux Guaſtallæ Duci Mantuæ reſtituere teneatur, reſervatis tamen eidem juribus pro ſex millibus ſcutorum annuorum quæ prætendit; de quibus agere, & judicio experiri coram Sua Cæſarea Majeſt. valeat adverſus Ducem Mantuæ.

Simulatque vero Inſtrumentum Pacis à Dominis Plenipotentiariis & Legatis ſubſcriptum & ſignatum fuerit, ceſſet omnis hoſtilitas, & quæ ſupra conventa ſunt, utrinque è veſtigio executioni mandentur, utque id melius & citius adimpleatur, ſequenti poſt ſubſcriptionem die Publicatio Pacis fiat more ſolemni & ſolito per compita Civitatum Monaſterienſis & Oſnabrugenſis, poſt acceptum tamen nuncium, quod ſubſcriptio Tractatus facta fuerit in utroque loco: ſtatimque poſt Publicationem factam diverſi mittantur Curſores ad Duces Exercituum, qui citatis equis ſimul iter conficiant, dictis Ducibus ſignificent concluſam eſſe Pacem, curentque, ut conventa inter ipſos Duces die Pax & ceſſatio hoſtilitatum in ſingulis Exercitibus denuo publicetur, omnibusque & ſingulis belli Miniſtris & Civitatum, aut Fortalitiorum Gubernatoribus imperetur, ut ab omni hoſtilitatum genere impoſterum abſtineant, ita ut ſi quid poſt dictam Publicationem attentatum aut via facti mutatum fuerit, id quamprimum reparari & in priſtinum ſtatum reſtitui debeat.

Conveniant inter ſe utriusque partis Plenipotentiarii intra tempus concluſæ & ratificandæ Pacis de modo, tempore, & ſecuritate reſtitutionis locorum & exauctorationis militiæ, ita ut utraque pars ſecura eſſe poſſit, omnia quæ conventa fuerint, ſincere adimpletum iri.

In-

1648. Inprimis quidem Imperator per Univerſum Imperium edicta promulget, & ſerio mandet iis, qui hiſce pactis & hac Pacificatione ad aliquid reſtituendum vel præſtandum obligantur, ut ſine tergiverſatione & noxa intra tempus concluſæ & ratificandæ Pacis præſtent & exequantur tranſacta, injungendo tam Directoribus, Auſzſchreibenden Fürſten, quam Præfectis Militiæ Circularis, Crayſz-Obriſten, ut ad requiſitionem reſtituendorum juxta ordinem executionis & hæc pacta, reſtitutionem cujusque promoveant & perficiant. Inſeratur etiam Edictis clauſula, ut quia Circuli Directores, die Auſzſchreibenden Fürſten, aut Præfecti Militiæ Circularis, Crayſz-Obriſten, in cauſa vel reſtitutione propria minus idonei executioni eſſe cenſentur, hoc in caſu, itemque ſi Directores vel Præfectum Militiæ Circularis repudiare commiſſionem contingat, vicini Circuli Directores, aut Præfecti Militiæ Circularis eodem executionis munere etiam in alios Circulos ad reſtituendorum requiſitionem fungi debeant.

Quod ſi etiam reſtituendorum aliquis Cæſareanos Commiſſarios ad alicujus reſtitutionis, præſtationis vel executionis actum neceſſarios cenſuerit, quod ipſorum opinioni relinquitur, etiam illi ſine mora dentur. Quo caſu ut rerum tranſactarum effectus tanto minus impediatur, tam reſtituentibus, quam reſtituendis liceat ſtatim concluſa & ſubſcripta Pacificatione binos aut trinos utrinque nominare Commiſſarios, è quibus Cæſarea Majeſtas unum à reſtituendo, alterum à reſtituente nominatum, pares tamen numero ex utraque Religione eligat, quibus injungatur, ut omnia, quæ vigore hujus Tranſactionis oportet, abſque mora exequantur. Sin autem Reſtituentes Commiſſarios nominare neglexerint, Cæſarea Majeſtas ex his quos reſtituendus nominaverit, unum deliget, aliumque pro ſuo arbitrio, obſervata tamen utrobique diverſæ Religioni addictorum paritate, adjunget, quibus Commiſſionem Executionis demandabit, non obſtantibus exceptionibus in contrarium factis. Ipſi deinde reſtituendi mox à concluſione Pacis de tranſactorum tenore notum faciant intereſſatis aliquid reſtituturis.

Omnes denique & ſinguli ſive Status, ſive communitates, ſive privati, ſive Clerici, ſive Seculares, qui vigore hujus tranſactionis ejuſdemque regularum generalium, vel ſpecialis expreſſæque alicujus diſpoſitionis ad reſtituendum, cedendum, dandum, faciendum, aut aliud præſtandum obſtricti ſunt, teneantur ſtatim, poſt promulgata Cæſarea Edicta, & factam reſtituendi notificationem, ſine omni tergiverſatione, vel oppoſitione clauſulæ ſalvatoriæ, ſive generalis, ſive ſpecialis alicujus ſupra in Amneſtia poſita, aut quacunque alia exceptione, itemque ſine noxa aliqua, omnia, ad quæ obligantur, reſtituere, cedere, dare, facere & præſtare.

Nec directorum & Præfectorum Circularis militiæ, aut Commiſſariorum executioni quisquam, ſive Status, ſive miles præſertim præſidiarius, ſive quilibet alius ſeſe opponat, ſed potius Executoribus aſſiſtant, liberumque ſit dictis executoribus contra eos, qui executionem quovis modo impedire conantur, ſuis vel etiam reſtituendorum viribus uti.

Deinde omnes & ſinguli utriusque partis Captivi ſine diſcrimine Sagi vel Togæ, eo modo, quo inter Exercituum Duces, cum Cæſareæ Majeſtatis approbatione conventum eſt, vel adhuc convenietur, liberi dimittantur.

Reſtitutione ex Capite Amneſtiæ & Gravaminum facta, liberatis captivis, & ratihabitionibus commutatis, omnia utriusque partis militaria præſidia, ſive Imperatoris ejusque ſociorum & Fœderatorum, ſive Regis Chriſtianiſſimi & Landgraviæ Haſſiæ, eorumque Fœderatorum & adhærentium, aliove quocunque nomine impoſita fuerint, ex Civitatibus Imperii ac omnibus aliis locis reſtituendis, ſine exceptionibus, mora, damno & noxa, pari paſſu educantur.

Loca ipſa, Civitates, Urbes, Oppida, Arces, Caſtella, Fortalitia, tam quæ per Regnum Bohemiæ, aliasque terras Imperatoris, Domusque Auſtriacæ hæreditarias, quam cæteros Imperii Circulos à partibus belligerantibus ſupra dictis occupata & retenta, vel per Armiſtitii unius vel alterius partis, vel quemcunque alium modum conceſſa ſunt, prioribus & legitimis ſuis poſſeſſoribus & Dominis ſive mediati ſive immediati Imperii Status ſint, tam Eccleſiaſticis, quam Secularibus, comprehenſa libera Imperii Nobilitate, abſque mora reſtituantur, liberæque eorum diſpoſitioni, ſive de jure & conſuetudine, ſive vigore præſentis Tranſactionis competenti permittantur, non obſtantibus ullis donationibus, infeudationibus, conceſſionibus (niſi ultro & ſpontanea Status alicujus voluntate alicui factæ ſint vel fuerint) obligationibus pro redimendis captivis, aut avertendis devaſtationibus, incendiisque datis aut aliis quibuscunque titulis, in priorem legitimorum Dominorum, poſſeſſorumve præjudicium acquiſitis, ceſſantibus etiam pactis & fœderibus, aut quibuscunque aliis exceptionibus prædictæ reſtitutioni adverſantibus, quæ omnia pro nullis haberi debent. Salvis tamen iis quæ & quatenus in præcedentibus articulis circa ſatisfactionem Sacræ Majeſtatis Chriſtianiſſimæ, ut & quibuſdam Imperii Electoribus & Principibus factis conceſſionibus & æquivalentibus compenſationibus aliter excepta & diſpoſita ſunt, nec mentio Regis Catholici, & nominatio Ducis Lotharingiæ in Inſtrumento Cæſareo-Suecico facta, minus prædicatum Landgravii Alſatiæ Imperatori attributum, Chriſtianiſſimo Regi ullum præjudicium afferant, nec ea quæ circa ſatisfactionem militiæ Suecicæ conventa ſunt ullum reſpectu Suæ Majeſtatis ſortiantur effectum. 1648.

Atque hæc reſtitutio locorum occupatorum tam à Cæſarea Majeſtate quam à Rege Chriſtianiſſimo, & utriusque ſociis, Fœderatis & adhærentibus fiat reciproce & bona fide.

Reſtituantur etiam Archiva & Documenta Literaria aliaque mobilia, ut & Tormenta bellica, quæ in dictis locis tempore occupationis reperta ſunt, & adhuc ibi ſalva reperiuntur. Quæ vero poſt occupationem aliunde eo invecta ſunt, ſive in præliis capta, ſive ad uſum & cuſtodiam eo per occupantes illata fuerunt, una cum annexis, ut & bellico apparatu, iisdem quoque ſecum exportare & avehere liceat.

Teneantur ſubditi cujusque loci, decedentibus præſidiis & militibus, Currus, Equos & Naves, cum neceſſario victu, pro omnibus neceſſariis avehendis ad loca in Imperio deſtinata, abſque pretio ſubminiſtrare: quos Currus, Equos & Naves reſtituere debent Præfecti Præſidiorum, militumque hoc modo diſcedentium, ſine dolo & fraude. Liberent etiam Statuum ſubditi ſe invicem ab hoc onere vecturæ de uno Territorio in aliud, donec ad loca in Imperio deſtinata pervenerint, nec Præſidiorum aut aliis militiæ Præfectis aut Officialibus liceat ſubditos eorumque Currus, Equos, Naves, & ſimilia eorum uſibus commodata, omnia vel ſingula extra Dominorum ſuorum, multo minus Imperii fines, ſecum trahere, eoque nomine obſidibus cavere teneantur.

Reddita vero ſive maritima ſive limitanea, ſive mediterranea fuerint dicta loca, ab ulterioribus omnibus durantibus hiſce bellorum motibus introductis præſidiis, perpetuo poſthac libera ſunto, & Dominorum ſuorum (ſalvo de cætero cujusque jure) liberæ diſpoſitioni relinquantur.

Nulli autem Civitati vel nunc vel in futurum ullo præjudicio damnove cedat, quod ab alterutra parte belligerantium occupata & inſeſſa fuerit, ſed omnes & ſingulæ cum omnibus & ſingulis Civibus & incolis, tam univerſalis Amneſtiæ, quam cæteris hujus Pacificationis beneficiis gaudeant: iisque de cætero omnia ſua jura & privi-

1648. legia in Sacris & Prophanis, quæ ante hos motus habuerunt, ſarta tectaque maneant. Salvis tamen juribus ſuperioritatis, cum inde dependentibus pro ſingulis quarumcunque Dominis.

Denique omnium belligerantium in Imperio partium copiæ & exercitus dimittantur & exautorentur, eo tantum numero in ſuos cujusque proprios Status traducto, quem quæque pars pro ſua ſecuritate judicaverit neceſſarium.

Pacem hoc modo concluſam promittunt Cæſarei & Regii, Ordinumque Imperii Legati & Plenipotentiarii, reſpective ab Imperatore & Chriſtianiſſimo Rege, Sacrique Imperii Romani Electoribus, Principibus & Statibus, ad formam hic mutuo placitam ratihabitum iri, ſeſeque infallibiliter præſtituros, ut ſolennia Ratihabitionum Inſtrumenta intra ſpatium octo ſeptimanarum à die ſubſcriptionis computandarum MONASTERII præſententur, & reciproce riteque commutentur.

Pro majori etiam horum omnium & ſingulorum pactorum firmitudine & ſecuritate ſit hæc Transactio perpetua Lex & Pragmatica Imperii Sanctio, impoſterum æque ac aliæ leges & conſtitutiones fundamentales Imperii, nominatim proximo Imperii Receſſui ipſique Capitulationi Cæſareæ inſerenda, obligans non minus abſentes, quam præſentes, Eccleſiaſticos æque ac Politicos, ſive Status Imperii, ſive non, eaque tam Cæſareis Procerumque Conſiliariis & Officialibus, quam Tribunalium omnium Judicibus & Aſſeſſoribus tanquam regula, quam perpetuo ſequantur, præſcripta.

Contra hanc Transactionem ullumve ejus articulum aut clauſulam nulla Jura Canonica vel Civilia, communia vel ſpecialia Conciliorum Decreta, Privilegia, Indulta, Edicta, Commiſſiones, Inhibitiones, Mandata, Decreta, Reſcripta, Litiſpendentiæ, quocunque tempore latæ ſententiæ, res Judicatæ, Capitulationes Cæſareæ, & aliæ Religioſorum Ordinum Regulæ aut exemptiones, ſive præteriti, ſive futuri temporis proteſtationes, contradictiones, pacta ſeu dedititia ſeu alia, multo minus edictum Anni 1629. vel Transactio Pragenſis, cum ſuis appendicibus, aut Concordata cum Pontificibus, aut interimiſtica Anno 1548. ullave alia Statuta ſive Politica, ſive Eccleſiaſtica Decreta, diſpenſationes, abſolutiones, vel ulla alia quocunque nomine aut prætextu excogitari poterunt exceptiones unquam allegentur, audiantur, aut admittantur, nec uſpiam contra hanc Transactionem in petitorio aut poſſeſſorio, ſeu inhibitorii ſeu alii Proceſſus vel commiſſiones unquam decernantur.

Qui vero huic Transactioni vel Paci publicæ, conſilio vel ope contravenerit, vel executioni aut reſtitutioni repugnaverit, vel etiam legitimo modo ſupra convento, & ſine exceſſu facta reſtitutione, ſine legitima cauſæ cognitione & ordinaria Juris executione, reſtitutum de novo gravare tentaverit, ſive Clericus, ſive Laicus fuerit, pœnam fractæ Pacis ipſo jure & facto incurrat, contraque eum, juxta Conſtitutiones Imperii, reſtitutio & præſtatio cum pleno effectu decernatur & demandetur.

Pax vero concluſa nihilominus in ſuo robore permaneat, teneanturque omnes hujus Transactionis conſortes univerſas & ſingulas hujus Pacis leges, contra quemcunque ſine Religionis diſtinctione tueri & protegere, & ſi quid eorum à quocunque violari contigerit, læſus lædentem imprimis quidem à via facti dehortetur, cauſa ipſa vel amicabili compoſitioni, vel juris diſceptationi ſubmiſſa.

Veruntamen ſi neutro horum modorum, in ſpatium Trium annorum, terminetur controverſia, teneantur omnes & ſinguli hujus Transactionis conſortes, junctis cum parte læſa conſiliis viribusque arma ſumere, ad repellendam injuriam à paſſo moniti, quod nec amicitiæ, nec juris via locum invenerit: ſalva tamen de cætero uniuscujusque juriſdictione, juſtitiaque juxta cujusque Principis aut Status leges & conſtitutiones competenti adminiſtratione. Et nulli omnino Statuum Imperii liceat Jus ſuum vi vel armis perſequi, ſed ſi quid controverſiæ, ſive jam exortum ſit, ſive poſthac inciderit, unusquisque jure experiatur, ſecus faciens reus ſit fractæ Pacis. Quæ vero judicis ſententia definita fuerint, ſine diſcrimine Statuum executioni mandentur, prout Imperii leges de exequendis ſententiis conſtituunt. 1648.

Ut etiam Pax Publica tanto melius conſervari poſſit redintegrentur Circuli, & ſtatim ac undecunque turbarum vel motuum aliqua initia apparent, obſerventur ea, quæ in Conſtitutionibus Imperii de Pacis publicæ executione & conſervatione diſpoſita ſunt.

Quoties autem milites quavis occaſione, aut quocunque tempore, per aliorum Territoria aut fines aliquis ducere velit, tranſitus hujusmodi inſtituatur ejus ad quem tranſeuntes milites pertinent, ſumptu, atque adeo ſine maleficio, damno & noxa eorum, quorum per territoria ducuntur, ac denique omnino obſerventur, quæ de conſervatione Pacis publicæ Imperii Conſtitutiones decernunt & ordinant.

Sub hoc præſenti Pacis Tractatu comprehendentur illi, qui ante permutationem ratificationis, vel intra ſex Menſes poſtea ab una alteraque parte ex communi conſenſu nominabuntur, interim tamen utriusque placito comprehenditur Reſpublica Veneta, uti mediatrix hujus tractatus. Ducibus quoque Sabaudiæ & Mutinæ, quod pro Rege Chriſtianiſſimo in Italia bellum geſſerint, & etiam nunc gerant, nullum unquam adferat præjudicium.

In quorum omnium & ſingulorum fidem, majusque robur, tam Cæſarei, quam Regii Legati, Nomine vero omnium Electorum, Principum ac Statuum Imperii ad hunc actum ſpecialiter ab ipſis (vigore concluſi die 13. Octobris Anni infra mentionati facti, & ipſa die ſubſcriptionis ſub ſigillo Cancellariæ Moguntinæ, Legato Galliæ extraditi) Deputati, nimirum Electoralis Moguntinus, Dominus Nicolaus Georgius de Reigersberg Eques, Cancellarius: Electoralis Bavaricus, D. Joannes Adolphus Krebs Conſiliarius Intimus: Electoralis Saxonicus, Dominus Joannes Leuber Conſiliarius: Electoralis Brandeburgicus, Dominus Joannes Comes in Sain & Wittgenſtein, Dominus in Homburg & Vallendar, Conſiliarius Intimus: Nomine Domus Auſtriacæ Dn. Georgius Ulricus Comes à Wolckenſtein, Conſiliarius Cæſareo-Aulicus: Dn. Cornelius Gobelius Epiſcopi Bambergenſis Conſiliarius: Dn. Sebaſtianus Wilhelmus Meel, Epiſcopi Herbipolenſis Conſiliarius Intimus: D. Joannes Erneſtus Ducis Bavariæ Conſiliarius Aulicus: Dn. Wolfgangus Conradus à Thumshirn Conſiliarius Aulicus Saxonico-Altenburgenſis & Coburgenſis: Dn. Auguſtus Carpzovius Conſiliarius Saxonico-Altenburgenſis & Coburgenſis: Dn. Joannes Frombold Domus Brandeburgicæ Culenbacenſis & Onoltzbacenſis Conſiliarius Intimus: D. Henricus Langerbeck Juris-Conſultus, Domus Brunsvico-Luneburgicæ Lineæ Cellenſis Conſiliarius Intimus: Dominus Jacobus Lampadius Juris Conſultus, Lineæ Calenbergenſis Conſiliarius Intimus & Pro-Cancellarius: Nomine Comitum Scamni Wetteravienſis, Dominus Matthæus Weſembecius Juris-Conſultus & Conſiliarius: Nomine utriusque Scamni Dominus Marcus Otto Argentoratenſis: Dominus Joannes Jacobus Wolff Ratiſponenſis, Dominus David Gloxinus Lubecenſis, & Dominus Jodocus Chriſtophorus Kreſſ à Kreſſenſtein, Norimbergenſis Reipublicæ reſpective Syndici, Senatores, Conſiliarii & Advocati, Præſens Pacis Inſtrumentum manibus Sigillisque propriis muniverunt & firmarunt, dictique Ordinum Deputati Principalium ſuorum Ratificationes Formula conventa termino ſupra conſtituto, ſeſe extradituros polliciti ſunt. Reliquis Statuum Plenipotentiariis liberum relinquendo, velint an nolint Nomina ſua ſubſignare, ſuorumque

Prin-

1648. *Principalium Ratihabitiones acceſſere. Sed hoc pacto atque lege, ut ſubſcriptione jam nominatorum Deputatorum reliqui Status omnes & ſinguli, qui ſubſcriptione & ratihabitione ſuperſedent, tam firmiter ad obſervantiam, & manutenentiam eorum, quæ in hoc pacificationis inſtrumento continentur, obligati ſint, ac ſi ab ipſis ſubſcriptio fuerit facta & exhibita ratificatio: nec ulla à Directorio Imperii Romani contra ſubſcriptionem à memoratis deputatis factam, recipiatur aut valeat, vel proteſtatio vel contradictio, Acta ſunt hæc Monaſterii Weſtphalorum die 24. menſis Octobris, Anno 1648.*

Ceſſatio hoſtilitatis ubique denuntiatur.

§. 211. Prima inde cura erat ſimul cum pace ad exercituum duces denuntiare, ut hoſtilia ſtatim omitterentur. Et ſane Cæſarei ſequenti ſtatim die eo nomine curſorem ad Piccolomineum dimiſerant, haut obſcure queſti, à Serviento poſt triduum, & à Suecis octavo demum die ſignificationem factam. (25. Oct.) Id quod Sueci excuſabant ob tardius exhibitam ab Ordinibus ſolutionis deſignationem factam, quam una mittere voluerint. Inde ut ante tempus exhibendarum ratificationum, quæ circa Amneſtiam & Gravamina convenerant, expedirentur, ab Ordinibus ad Circulorum Directores ſcribitur, ut ſinguli ſuos, qui ex illo capite aliquid reſtituere teneantur, moneant, ne in mora ſint, quo minus patria tantopere deſideratæ pacis fructu ocyus gaudeat. Cæſar quoque ut eo nomine edictum promulgare velit, per literas rogatus eſt; qui tamen Ordinum curam prævertерat, publicato edicto, quo ſe omnibus, quæ pace convenerant exſequendis paratum oſtendit: tum ut alii, quorum intereſt, idem faciant imperavit.

De executione pacis Ordinum curas. (17. Oct.) (28. Oct.)

Circa executionem aliqui tergiverſantur: Ut Prælati Wurtenbergici;

§. 212. Nec eo minus haut pauci illorum, qui occupata reſtituere tenebantur, quoad dabatur poſſeſſioni ſuæ inhærere renitebantur. Cumprimis Prælati ac Monachi per Wurtenbergicam opimis Cænobiis ægre decedebant. Quos inter Blaubeuranus, & Adelsbergius adverſus Ducem, cum reſtitutionem poſceret, ſcriptam proteſtationem interponebant, in ipſam pacem aſperis verbis invecti. Qui & cum ratam ſuam ad Sueci exercitus ſatisfactionem conferre abnuerent, à Franconici Circuli Præſidibus, Bambergenſi Epiſcopo, & Culmbacenſi Marchione velut executionis Commiſſariis in Ordinem redigendi fuerunt.

Auguſtani Catholici;

Auguſtæ quoque Vindelicorum Catholici manibus pedibusque obluctabantur iis, quæ in favorem Evangelicorum diſpoſita erant. Illi jam aliquot ante menſes, cum circa adornandum de Gravaminibus caput ageretur, ac ſecundum Evangelicos pronuntiatum iri pateret, ad Cæſarem & proxima Comitia provocaverant, reſervata ſibi exceptione nullitatis manifeſtæ. Sed cum parum ſe profecturos proſpicerent, amicæ cum Evangelicis tranſactioni paratos ſe oſtendebant, ſi qua hiſce, quæ pace dabantur, per obliquas artes eripere poſſent. Inde cum Circuli Suevici Præſides Conſtantienſis Epiſcopus, & Dux Wurtenbergicus certum diem condicerent, quo per delegatos pacis executionem apud ipſos ſuſcipere velint, hi rem in longum extrahere futili prætextu: hoſtilia nondum ceſſare; nondum edicto Cæſareo exſecutionem pacis fieri juſſam; nec ipſas pacis tabulas forma authentica exhibitas. Inprimis adpellationi, & exceptioni nullitatis antea propoſitæ inhærebant; nec ullum Catholicorum unquam in paritatem iſtam conſenſiſſe, quin majorem partem diſerte contradixiſſe, & paucos Catholicos, qui ſubſcripſerint, adhuc Principum ſuorum ratificationem deſiderare. Eoque à Cæſare reſponſum ſibi utique expectandum. Nec tamen abnuere, ſi Principes iſti amicam compoſitionem inter ipſos, civesque Evangelicos tentare velint. Præterea Wurtenbergicum velut ſibi iniquum ſuſpectare ac Conſtantienſem in partes ſolicitare. Qui & deſtinatis ipſorum favens literis ad Senatum civesque datis oſtendit, quæ Tabulis Pacis ſanciantur vix idonea medendis ipſorum diſſidiis, eoque tutius fore ſi amica ratione, & ex æquo inter ſe tranſigant. Quæ civibus Evangelicis ſurda aure transmittebantur, queis pacis legibus inhærere fixum erat, repudiatis novæ ac ancipitis tranſactionis ambagibus. Nec cum Principum delegati ad urbem acceſſiſſent, (9. Dec.) Senatus tergiverſari ceſſabat, ac rem ad reſponſum Cæſaris differebat, ſubinde tamen civibus amicos tractatus oſtentans.

Neoburgicus;

§. 213. Palatinus Sulzbacenſis circa ſacra quidem in ſtatum anni viceſimi quarti reſtitui debebat; circa civilia autem res reponendæ erant, prout anno decimo quarto pactis majorum ſanctum erat; quæ Neoburgicus palam idque variis modis violaverat. Eam tamen cauſam Sueci ac Evangelici Ordines maluerant regulis & diſpoſitionibus comprehendere ob notoriam & facilem applicationem, quam peculiari ejus mentione introducenda pacem remorari adverſario pertinaciter reluctante. Unde & articulo quarto Inſtrumenti Pacis clauſula Salvatoria pro expreſſe nonnominatis vel expunctis hanc præcipue ob cauſam inſerta fuit. Tum & in protocolla relatum, ea omiſſione Sulzbacenſem haut præteritum aut excluſum, ſed ſuo tempore utique reſtituendum. Et quia Bavarus velut Circuli præſes adverſus Neoburgicum exſecutionem haut facile ſuſcepturus credebatur, jam ante ſubſcriptionem pacis ad Franconici Circuli præſides ſcriptum, ut eo caſu Sulzbacenſis reſtitutionem maturarent. Quanquam autem Sulzbacenſibus miniſtris reſtitutionem amice petentibus & Neoburgici conſiliarii, & Ratiſponenſis Præſul, & Bavarus Elector vario obtentu eam procraſtinarent; Franconici tamen Principes nondum exſecutionem facere audebant, quoad Bavarus eandem plane abnuiſſet.

Bavarus,

Denique & Bavarus, Ratiſponenſes cum reſtitutionem ablatorum jurium, & abolitionem novorum onerum poſtularent, differebat cauſatus haut ita ſtricte Inſtrumento Pacis inhærendum, ſed id anſam duntaxat præbere novis tranſactionibus. Ea de re cum iſti apud Cæſarem quererentur, hic reſpondebat; Suecicos duces adirent, rogantes, ne iſti locis, ad Licum & Danubium præſidia prius deducant, quam urbi ab Electore ſatisfactum ſit.

Ordines ad Electorem Palatinum ſcribunt.

§. 214. Quæ circa Palatinam cauſam diſpoſita erant, num Palatino Electori Londini tunc agenti probanda forent, non conſtabat. Unde Ordinibus placuit quæ acta forent ipſi ſignificare, ejusque declarationem expectare. Sed qua ratione id faciendum foret, haut in expedito videbatur. Equidem ad ipſum literas ſcribere promtum: Sed quia ipſi octavus Electoratus aſſignabatur ea lege, ut Cæſari ſe ſubmitteret, ac in Bavari favorem acta probaret; antequam de hoc conſtaret, num Electoralis titulus ipſi tribuendus eſſet, dubitabatur. Nec à Cæſare in Anglia Miniſter tunc agebat, per quem conventa pacis ipſi inſinuari poſſent. Nec ſufficere exiſtimatum per Legatos Regios ad eundem ſcribi, quod utique par eſſe videretur nomine Imperii denuntiari, quæ ſuper

1648. ipſius cauſa decreta forent. Cum igitur tunc Palatini Secretarius Monaſterii ageret, Ordines hunc in conſeſſum ſuum evocabant, ut Pacis leges ipſi traderent. Sed iſte eas acceptare ſe audere negabat, quod ſuper ea re nihil in mandatis habeat. Hinc Moguntini proponebant, ut Inſtrumentum Pacis dicto Secretario per Notarium & teſtes exhiberetur. Id quod tamen plerisque diſplicebat, velut cum ignominia conjunctum, & iſti irritando facturum: contra ſpes erat, ſi Electorali titulo honoretur, eo facilius acta probaturum. Ne tamen, ſi is forte leges pacis abnueret, tributo Electorali titulo præjudicium ſibi crearent, diſerte literis exprimebant; id ea ſpe factum, quod acta rata habiturus, ac patriæ quiete gaviſurus ſit: ſin minus, eum titulum pro non
8. Nov. tributo habendum. Eum in ſenſum ab Ordinibus ad iſtum ſcribitur; ſimul additur, diuturno bello defatigatos Cæſarem, Ordinesque ob cauſam tamdiu agitatam, & nunc deciſam bello ulterius atteri nolle, ſed firmam pacem conjunctis animis,
24. Nov. & viribus tuituros. Ad eundem quoque Sueci Legati Literas dant, quibus ipſius ablegatos atteſtantur, quantopere plena Domus Palatinæ reſtitutio cordi ſibi fuerit. Sed uti in aliis rebus non omnia ex voto obtinere potuerint; ita cum Cæſarei tam acriter partes Bavari defenderint, ac ipſi Ordines rei componendæ temperamenta quædam propoſuerint, ſibi quoque conditionibus Inſtrumento Pacis expreſſis demum fuiſſe adquieſcendum. Ipſius prudentiæ relinquentes, quid præſenti Germaniæ, ac vicinorum Regnorum ſtatu ſibi faciendum judicet. Elector Palatinus etſi per triennium legatos idoneis cum mandatis in loco tractatuum habuiſſet: cum tamen illorum rationibus parum ponderis tribui animadverteret, ante annum amplius eoſdem avocaverat. Ita cum omnia absque ſuo conſenſu geſta forent, moræ culpam ſibi imputari non poſſe videbat, ſi ad probationem ſuam differret. Præſertim cum quæ circa ipſius Domum diſpoſita forent, parum ſatisfacerent, ac ſat cauſæ ſibi eſſe duceret, interpoſita proteſtatione æquiora tempora expectare, ac talia media diſpicere, per quæ ſuarum ditionum detentoribus haut parum moleſtiæ faceſſi poſſet eorum opera, quos Germaniam turbandi lubido teneret. Haut eo minus tamen ſiſtendæ Germaniæ vaſtationi, ac reducendæ concordiæ, tum ut cives ſuos diuturna oppreſſione liberet, & ſine mora ipſe per tractatum aſſignatis potiatur, amore pacis, conventa ſe probaturum declarabat, ſi Cæſar Regesque ſocii pacem ratam habeant & exſequantur. Is finis ſi non obtineatur, hac declaratione ſe juri ſuo in Superiorem & Inferiorem Palatinatum, Electoratumque & Archidapiferatum, aliaque jura haut præjudicare velle, ſed omnia media iis recuperandis ſibi reſervare. Et in hunc ſenſum Ordinibus Imperii reſcribebat. Nec multum abibant, quæ Legatis Suecicis reponebantur. Laudabili propoſito à Rege Guſtavo bellum ſuſceptum, feliciter ab ipſo, & Regina hactenus geſtum, à quibus patri ſuo, ſibique ſuper reſtituendis ditionibus promiſſum ſit. Unde ſpem ſibi fuiſſe, accedente Galliæ, & quorundam præpotentium Ordinum favore, ac florentibus Suecorum armis cauſæ ſuæ majorem rationem fuiſſe habendam, quo liquidior ſibi è pace lætitia foret. Declaraſſe tamen Ordinibus, ſe in honorem Regum, & teſtando in tranquillitatem Imperii ſtudio jure ſuo cedere. Quod ſi igitur è duris illis conditionibus nihil corrigi queat, id ſaltem laborarent, ut ipſe in poſſeſſionem eorum, quæ pace decreta ſint, reponatur, excluſis adverſæ parti ſolitis effugiis. 1648.

§. 215. In articulo de ſatisfactione Suecica rectio finium inter Pomeraniam Regiam, & Electoralem ad amicam compoſitionem remiſſa erat: quæ ut ſtatim Monaſterii ſuſciperetur Brandeburgici poſtulabant; qua nondum deciſa promiſſum Ceſſionis Diploma exhibitum haut iri. Porro rem fore facilem, cum præter latitudinem litoris nihil definiendum reſtet. Nam ut à Wildenbruco per Golnoam inde ad mare linea recta ducatur, id Electori haut ferendum, qui hac ratione præter ea, quæ pace ceſſa ſint, plurimorum redituum ac jurium jacturam facturus ſit. Enimvero Sueci de iſtis heic tranſigi poſſe haut exiſtimabant, ſed oculari inſpectione opus eſſe. Unde iſta commodiſſime in Pomerania expeditum iri, ubi & minutiora illa, de quibus in Pace mentio fit, componi queant. Quod ſi Electori placeat, ſe virtute mandati ſui ſtatim delegaturos qui negotium ibi ſuſcipiant, quod ante ratificationes hinc inde tradendas ad liquidum deduci cupiat, ne qua circa loca reſtituenda difficultas oriatur. Sed cum Brandeburgici paulo poſt de hoc negotio ſilerent, Suecis quoque iſtud tunc movere haut placebat: Sed nec magnopere circa ceſſionis diploma laborandum videbatur, quod pace à Brandeburgico ratihabita ceſſio ſatis firmaretur. Etſi, cum de iſto diplomate diſerte cautum foret, ſuper eodem monere quavis occaſione non omittebant. De finibus inter Reginam & Brandeburgicum regundis.

§. 216. Sed & alias prætenſiones Brandeburgici ſcripto movebant ſuper juribus quibuſdam, quæ priores Duces Pomeraniæ ulterioris cum Ducibus Provinciæ citerioris & vice verſa, communia habuerint; aut quæ Ducibus ulterioris Pomeraniæ in quinque oppida ejus Provinciæ Suecis jam ceſſa adhuc competant, quod eadem non ad dominia ceſſarum urbium, ſed ad patrimonium & eminentia jura Principatus Pomeraniæ ulterioris pertineant, ſuper quibus inter Reginam, & Electorem ſit conveniendum, aut ſi Regina utique iſta retinere velit, alio æquivalente eadem penſanda. Enimvero Sueci iſta abrupte repudiabant ob diſerta in Tabulis Pacis verba, *absque omni prætenſione ullius juris in loca Regno Sueciæ ceſſa.* Et credebantur hæc à Brandeburgicis ideo mota, quod cum par clauſula pro Electore Paci inſerta non eſſet, forte metuerent, ne Regina jus commune cum Electore in ulteriorem Provinciam prætenderet. Eoque iſtos novum tractatum aucupatos, ut hac occaſione Reginæ actiones in Ulteriorem Provinciam extinguerent. Ac diſerte fatebantur; Electorem nolle quid in Citeriorem Pomeraniam prætendere, modo Regina nihil circa Ulteriorem moveat. Inter hæc Servientum in partes ſuas pertrahere conati fuerant Brandeburgici, uti quondam, cum ſuper Pomerania tractaretur, Avauxium ſibi adjunxerant. Sed iſte huic negotio ſe immiſcere recuſabat. Ac confirmabat Briennæ Comes Roſenhahnio tunc in Aula Gallica Legato: ſe quidem Electoris cauſam commendare cupere: ſed ſi Regina ipſi gratificari nolit, ſe id haut ægre laturum. Idem Elector ſub id tempus Legatis Suecicis clam inſinuabat, ſe pro Pomerania Citeriore Reginæ Magdeburgicum, Halberſtadienſem, & Mindenſem Præſulatus ceſſurum, additis vicies centenis millibus uncia- Brandeburgicorum prætenſiones. 19. Nov.

1648. uncialium. Etſi cum à Regni Sueciæ rationibus id abhorreret, nihil amplius de iſto motum deinceps fuit.

De Capitulatione Oſnabrugenſi.

§. 217. Cœptum quoque tunc agitari ſuper capitulatione Oſnabrugenſis Præſulatus, de quo circa Æquivalens Luneburgicum mentio facta erat. Ubi quidem ſuper juribus Epiſcopi & Capituli facile inter eos, quorum intererat conveniebat. Sed de ſacris maxime controverſia fervebat, ad quam componendam Cæſareorum, & Suecicorum Legatorum interpoſitio aſſumebatur. Ejus exitus prævideri vix poterat, quod, cum reſtitutio ad normam anni viceſimi quarti facienda eſſet, utraque pars pleraſque Parochias ſuæ Religioni vindicare inſtitueret, ſimul alterius rationes diluere aut cavillari ſatageret. Aſt Oſnabrugenſes ſtatim poſt ſubſcriptam pacem Petriburgum demoliri incipiebant. Id quod impedire cupiens Epiſcopus Franciſcus VVilhelmus per Cæſareos Suecis temperamenta quædam proponebat. Sed à Suecis repoſitum; urbi per leges pacis ad iſtam demolitionem jus competere: ſe tamen cum Deputatis urbis ſuper propoſitis ab Epiſcopo collocuturos. Aſt interim Oſnabrugenſes magno fervore opus urgebant, quoad arx iſta ſolo æquata foret.

De militum ſatisfactione.

§. 218. Porro ne qua mora exautorando militi, præſidiisque deducendis fieret, Ordinibus cumprimis curæ erat, ut pecunia convento tempore

17. Octobr.

corrogaretur. Quo fine ad præſides Circulorum ejus ſummæ diſtributio mittebatur, ut ſingulos Ordines ad ratam conferendam hortarentur. Sed cum militum hoſpitationes multis Ordinibus graviſſime incumberent, eorum Legati à Suecicis petebant, ut Carolus Guſtavus duodecies centenis millibus uncialium parata pecunia exſolvendis adquieſceret: interim equitum aliquot legiones, & è ſuperiorum graduum ducibus illos exautoraret, qui Reginæ militiam exuere cuperent. Id quod & ab aliis exercitibus ſit faciendum. Hoc modo inſigniter levari Germaniam, ac facilius quod reſtet pecuniarum exſolvi, militemque qui in Sueciam trajici jam nequeat, ali poſſe. Sed quia Legati de re jam conventa quid remittere non audebant, ad Carolum Guſtavum ſe ſcripturos recipiebant.

24. Dec.

Ad quem & ipſi Ordines literas eo nomine dabant. Sed cum Legati oſtenderent; vix remiſſionis quid obtineri poſſe, aſſignatione inter duces jam facta: de tota mox ſumma ſpem faciebant, etſi graves querimonias ſuper Gallico cumprimis exercitu moverent, qui iisdem quo Suecicus alimentis haut contentus ſuperiores Circulos, quibus incumbebat, plane exhauriret. Cæterum plerique Ordinum ad pecunias conferendas ſat alacres erant, quod ſpes foret tandem aliquando moleſtias belli deſituras, quos & exemplo ac hortatu Moguntinus accendebat. Leodios duntaxat querebatur Colonienſis ad quotam ſuam conferendam à ſe moveri non poſſe; eoque petebat, ut Cæſarei Legati, & Ordines autoritatem ſuam apud iſtos interponerent. Qui & per literas ſe eosdem monituros recipiebant.

De Cæſarei militis ſatisfactione.

§. 219. Sed & cum ab Ordinibus Cæſari contributio exſolvendis ejus exercitui ſtipendiis promiſſa foret, Cæſar ut certa ſumma definiretur poſtulabat; centum viginti Romanos menſes à ſe expectari oſtendens. Cui ſtatim Electorales centum annuebant, quibus & multi Catholici è Senatu Principum accedebant. Sed Senatus Civitatum & reliqui è Principum Senatu rem ad futura Comitia rejiciebant. Quæ ſententia eo magis valebat, quod Servientus proteſtationem interponeret, ne, ſi Cæſari ante concluſam cum Hiſpanis pacem tam ingens pecuniæ ſumma conferretur, eandem adverſus Galliam erogaret. Sed pro Landgraviæ milite, quicquid niterentur Sueci, nihil plane obtineri poterat: quin ni horum autoritate ſubnixa fuiſſet, jam multos quæ annuerant retractandi libido ſubibat. 1648.

De ſtativis Suecici militis.

§. 220. Disquirebatur quoque, ubinam locorum Suecico exercitui ad exautorationem usque ſtativa capeſſenda forent? Ac ſatis quidem patebat, Cæſareos, Bavaricosque poſtulaturos; ut ſtatim poſt denuntiationem pacis factam iſte exercitus, Cæſareis ditionibus & Bavarico Circulo relictis, per ſeptem Circulos Suecicæ ſatisfactioni aſſignatos diſtribuatur. Id quod & Carolo Guſtavo integrum fore, ſi id evitari non poſſit, judicabatur. Enimvero quia iſta hoſpitatio Suecici exercitus ſatisfactionem difficiliorem reddituta erat, Sueci juxta ac Ordines optabant, eundem tantisper in ditionibus Cæſareis, ac Bavarico Circulo ſubſiſtere; præſertim cum per modicas inducias, quales inter ſubſcriptionem, & ratihabitionem pacis placuerant, neutra pars teneretur locis à ſe occupatis decedere. Quo minus tamen id fieri poſſet, in cauſa erat, quod VVrangelius jam ante concluſam pacem Bavaria cum exercitu exceſſerat, & antequam in Bohemiam penetrare poſſet, pacis concluſio ipſi ſignificata eſſet: unde in Franconia tantiſper ipſi ſubſiſtendum erat. Qua de re Ordines ejus Circuli Monaſterii graviter querebantur, orantes, ut ſtatim copiæ per ſeptem Circulos diſpergantur; ne ſibi ſolis tanto oneri ſuccumbere neceſſum ſit. Unde cum & Cæſarei acriter contenderent; ne ſub VVrangelio exercitus Bohemiam ingrederetur, & qui ſub Carolo Guſtavo ibi jam erat, quamprimum deduceretur, non poterant non Ordines, ne Franconia fatiſceret, de partiendis inter ſeptem Circulos copiis convenire, ne pauci Ordines præ reliquis opprimerentur. Simul decernebatur ad 3. Dec.
ſummos exercituum duces ſcribendum, ut onus inter omnes æquabiliter diſtributum ſingulis tanto foret tolerabilius; neve Circulus Franconicus ad conferendam ſatisfactionem militarem redderetur inutilis; idemque ut Regii Legati facerent petebatur. Hæc Cæſareorum & Ordinum poſtulata etſi abnuere Carolus Guſtavus non poſſet, variæ tamen difficultates objiciebantur hoſpitiis plerisque jam per alios occupatis.

Difficultates circa eandem.

In Weſtphalia præter Cæſareas & Colonienſes ſub Lambojo copias Haſſi præcipua ſibi hoſpitia vindicabant, queis cedere abnuebant. Qui & magnam partem Circuli inferioris Rhenani obtinebant. Sueviam, & Superiorem Rheni tractum Turennius invaſerat; cujus & partem Bavari per VVurtenbergicam, & Palatinatum Inferiorem præſidia, Hiſpanique Franckendaliæ, & Lotharingi hinc inde ad ſe raprabant. Unde & Servientus, cum Legati Suecici poſtularent, ut Gallicus miles locis iſtis deduceretur, reponebat; Gallos Suecico militi merita præmia haut invidere, ac ſe Turennio ſuaſiſſe, ne iſta ullo modo impediri patiatur. Ut tamen Gallicæ copiæ Superiore Germania decedant, aut aliquid alimentis ſuis detrahi ſinant, id Suecos haut poſtulaturos. Pace adhuc, ejusque executione vacillante haut conſultum eſſe Regios exercitus longius ſeparari, ut ſi opus ſit ſubvenire ſibi invicem queant. Ac par eſſe, Gallicas copias poſt fidelem navatam operam haut parum attritas, hibernorum quiete aliquantum refici.

Super exautoran-

§. 221. Ordinibus porro exautoratio militis

1648. ac deductio præſidiorum ante omnia cordi erat, quam etiam reſtitutioni ex capite Amneſtiæ & Gravaminum præferebant; quod per iſtam oneribus ſe bellicis levandis ſperarent. Sed Sueci rem haut præpoſtere ſuſcipiendam, nec quæ in executione præcedere debeant, in poſteriorem locum rejicienda cenſebant. Ex iſtis quippe duobus capitibus omnia mala in Germaniam promanaſſe, queis expediendis plurimus labor per tractatus pacis inſumtus, iisdemque prior locus in ordine executionis ab ipſis Ordinibus probato ſit aſſignatus. Unde milite prius exautorato, ac præſidiis oppidorum deductis, ex alterutro capite reſtituendos beneficio pacis vix unquam gaviſuros.

do milite Sueci Ordinesque diſſentiunt.

§. 222. Inter hæc Luſitanus Legatus Ludovicus Pereira de Caſtro apud Suecos querebatur, Suecicum Pacis Inſtrumentum in Hollandia typis excuſum cum adjuncta Cæſareorum proteſtatione, ſe non alium Luſitaniæ Regem, quam Philippum IV. Hiſpaniarum Regem agnoſcere. Cum tamen Sueci polliciti fuerint, ſe iſtam proteſtationem haut admiſſuros, nec ut Inſtrumento pacis inſeratur paſſuros. Ad quæ Sueci ſcripto teſtabantur, Cæſareos ut ea inſeratur antegreſſa tractatione quidem pertendiſſe, à ſe tamen eandem ſemper rejectam. Sed nec eam contentam fuiſſe formula, quæ menſe Julio publice prælecta, & apud Moguntinum Directorium depoſita ſit: neque illis contineri, quæ à Legatis ſubſcriptæ, & Principibus utrinque ad ratificandum transmiſſæ ſint. Et Sueci inde occaſionem capiebant de ejusmodi corruptis impreſſionibus apud Moguntinum querendi; qui & promittebat, operam ſe daturum, ne quid tale in poſterum fiat.

Luſitani Legati querela. 20. Nov. — 24. Nov. — 27. Jul.

§. 223. Cæterum ratificatio Cæſarea prima omnium Monaſterii adpellebat, menſe Novembri nondum elapſo. Suecica paulo tardius aderat longinquitate itineris. Unde multi jam dubitare incipiebant, num Regina pacem probatura eſſet: & propinquante ſtato tempore Cæſarei apud Suecos explorabant, quid ſpei de iſta foret; nam ſuam jam adeſſe, ſeque permutationi paratos. Enimvero vana erat ea ſolicitudo. Nam Regina perlato Holmiam Inſtrumento ſummopere gaviſa, per omne Regnum grates Deo publice agendas decrevit, latoremque torque ſexcentorum aureorum pretio donavit. Ratificatione Monaſterium apportata, & ad Cæſaream collata, cum omnia recte ſe haberent præter pauca ſphalmata, quæ confeſtim emendabantur, Cæſarei ſtatim ut iſta permutarentur inſtabant, ſtabiliendæ pacis ſecuritati, etſi nondum omnia quæ præcedere debebant executioni data ſint, commodius deinceps proceſſura, ſi omnibus ſuper pace prius cautum ſit. Hollandos quoque, pace licet ante annum ſere concluſa, adhuc circa eandem exequendam ſatagere. Quibus omnes Ordines, præter eos, quos reſtitutio ex capite Amneſtiæ & Gravaminum tangebat, adſtipulabantur. Gallis, qui nunc hoſpitiis ſuis moleſtiſſimi incumbant, tunc neceſſitatem allatum iri trans Rhenum concedendi; Colonienſem & Landgraviam ſuos exautoraturam; Cæſareos ſeptem Circulis exceſſuros: ita Suecicam ſatisfactionem melius expediendam. Sed quia Gallica ratificatio nondum allata erat, Sueci à ſocio Rege divelli ſe non poſſe excuſabant. Mox tamen & illa aderat biduo poſt ſtatutam diem, ſed nonnullis partibus haut rite formata. Nam & exordium & clauſula Inſtrumenti Pacis omiſſa, Regisque titulus Cæſareo præmiſſus, & plenipotentiæ inſertæ erant. Quæ cum Cæſarei admittere non poſſent, ne qua negotio mora naſceretur, placuit, eandem prout nunc ſe haberet una cum Cæſarea apud Venetum, aut Ordines tantisper deponi: Servientum autem ſcripto cavere quam primum aliam magis idoneam ſe curaturum. Ac multi ſuſpicabantur à Gallis data opera id factum, ut tantiſper hibernis Germaniæ fruerentur, & Suecica arma in ſuſpenſo tenerent, quoad adpareret, quo res inter ipſos, & Hiſpanos evaſura eſſet. Ordinum tamen ratificationes complures ſerius, & reliquis jamdudum permutatis demum adferebantur. 1648.

Ratificationes adferuntur. 2. Nov. — 16. Dec.

§. 224. Aſt allatæ licet ratificationes haut ita cito, uti Ordines ſibi perſuaſerant, hinc inde tradi poterant: quod reſtitutio ex Amneſtia & Gravaminibus vix cœpta eſſet, ad quam peragendam aliquo tempore opus erat, Catholicis haut parum contumacibus. Sed & prima penſio ſatisfactionis militaris tardius videbatur proceſſura, quibuſdam de paupertate, aut iniqua partitione querentibus. Accedebant copiarum hoſpitationes, ex quibus variæ turbæ enaſcebantur. Cæterum Cæſarei cum Catholicis acriter inſtabant, ut ratificationes permutarentur, antequam executio fieret; ſine dubio ut per hanc obtinerent, quod inter ipſos tractatus non poterant. Evangelicorum equidem nonnulli, qui adverſæ partis tergiverſationem circa reſtituenda ſentiebant, traditionem differri, quoad ſibi ſatisfactum ſit, poſtulaturi videbantur: quod & Sulzbacenſis jam, ac Ratisbona fecerat. Sed quia militum ſatisfactio & hoſpitatio univerſos premebat, metus erat, ne Evangelici hoc onere ocyus levari properantes, cum Catholicis permutationem urgerent, antequam reſtitutio plene facta eſſet. Nec deerant qui palam jactarent: ſi executioni nimis acriter inſiſtatur, ſummam fortaſſe rerum detrimenti quid capturam, ac Germaniam incurabili recidiva corripiendam. Quæ nunc, dum in pacem cupide ruitur, circa reſtitutionem ſpoliatorum aut gravatorum prætereantur, deinceps commodius expediri poſſe. Pace per traditas hinc inde ratificationes ſtabilita junctis animis viribusque in ordinem redigendos, qui pacis leges implere detrectaverint. Atque iſta per Ordinum Deputatos Suecis proponebantur. 19. Dec.

Permutatio ratificationum paulisper differtur.

§. 225. E Legatis Suecicis Salvius in eam ſententiam propendebat, ut ratificationes vel ſtatim permutarentur, vel apud Moguntinum Directorium deponerentur: quia magno deſiderio tenebatur Sueciam reviſendi, quo ratificationem Cæſaream ſecum adferre cupiebat. Sed pervincebat Oxenſtierna, ratificationum traditionem haut eſſe præcipitandam, ac circa executionem prius laborandum. Unde & hi apud Deputatos Ordinum teſtabantur, nihil gratius ſibi fore, quam vel è veſtigio ad iſtam permutationem accedere. Sed multa obſtare, quæ ex dictato pactorum, & indole tractatus prius amoveri debeant: inter alia reſtitutionem ex Capite Amneſtiæ & Gravaminum, circa quam parum adhuc actum ſit. Melius ſibi ac patriæ ſecuritati conſulturos, ſi potius ad plenam executionem pacis ex tenore pactorum connitantur. Inſtrumenta Pacis jam ab omnibus ſubſcripta ſat validum eſſe fundamentum illis, qui præſtare quid teneantur, quod ſubſcriptio ſub neceſſario rato facta, & præcipuæ ratificationes jam præſto ſint. Magna heic circumſpectione opus eſſe, cum duo iſta capita omnium fere malorum originem Germaniæ dederint, quibus

Suecorum ea ſuper declaratio.

1648. bus componendis maximus labor ſit impenſus. Modum exequendi ipſis pactis præſcriptum, à quo diſcedatur, metuendum eſſe, ne qui reſtituendi ſunt fructu pacis unquam potiantur. Sed cum his inſuper habitis Ordines permutationem urgerent, Sueci ſe cum Serviento conſultaturos oſtenderunt. Cum hoc negotii momentis libratis ſcripto deſignarunt, quæ expedienda prius ſint, quam ratificationes permutentur, circa quas alias in ſe nihil moræ ſit futurum. *Poſtulabant igitur Sueci, ut prius quam ratificationes hinc inde traderentur, reſtituendi ex capite Amneſtiæ & Gravaminum in amiſſa reponerentur, ut diploma ceſſionis Brandeburgicæ circa Pomeraniam* exhiberetur, Oſnabrugenſis capitulatio abſolveretur, Atteſtata pro Erfordia & Minda promerentur, captivi dimitterentur, octodecim tonnæ auri parata pecunia & duodecim in aſſignationibus præſto eſſent: tum inter duces exercituum conveniretur de modo, quo militis exautoratio ſuſcipienda, & præſidia deducenda ſint, denique Ordinum ratificationes, quæ adhuc deſint, curarentur, & nominatim Electoris Colonienſis, qui nomine Collegii Electoralis ad tractatus Pacis deſtinatus fuerit, & arma geſſerit. Eodem modo Servientus nominatim reſtitutionem Franckendaliæ, Hermanſteini, Hammerſteini, & Homburgi exigebat, tum ut ceſſio Alſatiæ, & aliorum locorum pace in Galliæ ditionem tranſcriptorum non à Cæſare ſolum, & Archiducibus, Hiſpaniæque Rege, ſed & ab Ordinibus Imperii exhiberetur, abolitis omnibus declarationibus, & in contrarium editis ſcriptis. Caſſellani denique certa loca deſignari volebant, in hypothecæ vicem retinenda, quoad promiſſa ſexcenta uncialium millia exſolverentur, tum cautio à Cæſare & Ordinibus præſtaretur, centum uncialium millia, quæ in exautorationem militis impendenda forent, è contributionibus Imperii refundenda eſſe.

Ante ratificationes expedienda.

§. 226. Inter hæc Landgraviæ poſtulatis facile ſatisfiebat. Circa Servienti obſtacula Ordines Gallis evictionem Alſatiæ pollicebantur, quoad Hiſpanica ceſſio adferretur: interim Galli promiſſos tres milliones florenorum, ac quatuor urbes Sylveſtres in pignoris vicem retinerent. Sed præcipua difficultas erat, quod Servientus Ordinum declarationem ſuper Gallica ſatisfactione aboleri cuperet: id quod hi nunquam ſe facturos teſtabantur. Qui & à Suecis petebant, Serviento perſuaderent, ut hoc poſtulato deſiſteret. Se quippe aliis Ordinibus ſua condonare non poſſe: & quæ Galli nunc obtendant, non ſolum omnibus fœderibus, quæ Galliæ cum Suecia & Ordinibus hactenus interceſſerint, ſed & iſtorum multis propoſitionibus, ac ſanctis conteſtationibus, præſentique pacto repugnare. Adverſus quæ Servientus clara pactorum verba oſtentabat. Apud Cæſareos, qui Gallis hanc ſatisfactionem obtulerint, inſtarent Ordines, ut iſtius loco de æquivalente ſatisfactione Gallis proſpiciatur. Quæ ſub Gallica ſatisfactione hoc modo comprehendantur non magis fœderibus, propoſitionibus, & præſenti pacto adverſari, quam quæ Sueci aut alii ſibi ſtipulati ſint. Imo Sueciæ intereſſe, ne ratio quæ nunc jactatur, valeat, velut unus Ordinum alterius res condonare nequeat, quod eadem olim, ſi res ferat, in Sueciam quoque torqueri poſſit. Adverſus quod Sueci Serviento demonſtrabant: quæ Regina, aliique acceperint, ſuadentibus & conſentientibus Ordinibus conceſſa; ſed eoſdem jam queri, quæ Galliæ promiſſa ſint ſecum haut communicata, nec in conſultationem deducta. Regerebat tamen Servientus, Ordines Imperii Cæſareis facultatem contuliſſe cum Fœderatorum Regum Legatis ſuper ſatisfactione tractandi, ac ſi non expreſſe, ſaltem tacite conſenſiſſe, dum per triennium, ex quo omnia concluſa, & publice nota fuerunt, non contradixerint. Cum igitur Servienti ac Ordinum poſtulata adverſa fronte repugnarent, haut alia via ex hac difficultate eluctandi adparebat, quam ut ea declaratio ſuo loco relinqueretur, & neque firmaretur, neque abrogaretur, ſed ab utraque parte ſilentio tranſmitteretur.

Difficultas circa ſatisfactionem Gallicam.

21. Dec.

§. 227. Aſt quæ Sueci ante permutationem expediri poſtulaverant, ex ipſo Pacis Inſtrumento & per Ordines probato exſequendi ordine deſumta erant, adverſus quæ nil ſolidi opponi poterat: ſic ut ipſe Pontificis Nuntius iis conſpectis fateretur, omnia facta tranſactioni conformia eſſe. Nec eo minus Cæſarei apud Ordines proponebant: 25. Dec. Conventu ducum Pragæ non modicas difficultates incidiſſe, quibus amovendis ſibi cum Ordinibus conſultare injunctum. Cum Sueci militem exautorare, & occupatis locis excedere abnuant, niſi prius prima ſatisfactionis militaris penſione repræſentata, noſſe velle, quantum pecuniæ in promtu habeant, & num reliqua ſummæ deſignatio facta ſit? Porro re pecuniaria expedita conſultandum, qua ratione ſolutio pecuniæ, & reſtitutio locorum pari paſſu fieri queat, & quæ idonea cautio, & circumſpectio adhibenda? Sed quia Cæſar vereatur, ut prima penſio in promtu ſit, ac Sueci ante iſtam præſtitam locis occupatis præſidia deducere abnuant, quæ via ineunda, ut miles Cæſareis & Ordinum oppidis utique deducatur? Nam quo diutius hæc controverſia ſuper ſolutione pecuniæ & evacuatione locorum pari paſſu facienda agitetur, & iſta pecunia abſit, eo magis Ordinibus vires ſolvendi atteri. Ita Suecicæ Pacis interpretatione ejuſdem executionem in irritum caſuram. Equidem Ordinibus integrum eſſe Suecicis Legatis demonſtrare, bonam fidem, qua reſtitutio promiſſa ſit, non pati, ut ob exiguam moram Cæſaris & Ordinum Provinciæ penitus opprimantur; & cum Regina præ ſe tulerit, hoc tractatu Germaniæ quietem ſe conciliaturam, haut par eſſe, ob tantillum prætextum ſub pacis vocabulo Ordines atrocius quam ipſo bello peſſumdari. Quod ſi has rationes adſpernentur: Cæſarem haud aliud medium diſpicere, quam ut promta pecuniarum collatione iſte tergiverſandi color Suecis adimatur, & ut liquido pateat, penes quem mora ſit, quo minus pax executioni detur. Sane in aprico eſſe, Suecos militis ſui numerum longe ſupra verum augere, ac eidem intoleranda alimenta depoſcere. Nec minus eoſdem ita ſtrictam pacis interpretationem aliis obtrudere, quam ipſi hactenus tam negligenter obſervarint, quæ quo ſpectent haut obſcurum eſſe. Unde haut abſurde quæri; num Cæſar hac rerum facie ex incumbente ſibi munere pro ſe ac Imperio iſthanc pacis interpretationem admittere teneatur? Si enim in Suecorum arbitrio poſitum ſit, iſthac hoſpitiorum deſignatione Ordinibus media ſolvendæ primæ penſionis adimere, ac haut eo ſecius jus ſibi eſſe pertendant, non prius Germania decedere, quam circa primam penſionem ſibi ſatisfactum ſit; nullam utique pacis executionem ſperandam, ſublatis per ipſos Suecos mediis, citra quæ ipſi ad diſcedendum ſe haut teneri profiteantur. Sed & periculoſam interpretationem circa reſtitutionem

1648.

Cæſareorum ad Ordines propoſitio.

ex

1648. ex capite Amneſtiæ & Gravaminum jactari, velut Sueci ad dimittendum militem ac deducenda præſidia non ſtringantur, ſi præter culpam Cæſaris executio ob moram reſtituentis, aut reſtituendi, aliove caſu ita repente fieri nequeat. Quod ſi igitur ex ejuſmodi iniqua interpretatione Imperium & ditiones Cæſaris centum viginti legionibus Suecicis, præter ingentem præſidiorum numerum, exhauriri poſſint, citius Germaniam tanto onere perituram, quam executio pacis prædicto modo futura ſit. Inde ultro conſequi, ut, ſi Imperii ſalus ſuprema lex eſſe debeat, Pacis conventio ſecundum dictamen rectæ rationis, & bonam fidem ſit intelligenda; ac Suecis cautione data adquieſcendum, nec ob exiguam moram, & unius alteriusve reſtitutionem Imperium perpetuis bellorum flammis involvendum. Cæſarem omnia præſtitiſſe, quæ muneris ratio exigat, & quæ circa executionem adhuc ab ipſo deſiderentur, examuſſim impleturum. Eundem poſtulare, ut Ordines non ſolum inter ſe æqua decernant, ſed & Regios inducant, ne dum duces ipſorum nova effugia aucupantur, Germania interim ſub immenſo onere plane fatiſcat. Addebantur querimoniæ de Gallico milite, cui cum per pacem neque ſatisfactio, neque alimenta debeantur, Ordinibus tamen incumbere pudor non ſit; cujus duces quoque ſæpius licet invitati ſuper modo ac tempore deducendorum præſidiorum conventionem inire detrectent. Cui malo quomodo medendum ſit, Ordinibus diſpiciendum.

Regii in permutationem ſub certa lege conſentiunt.

§. 228. Iſthæc quanquam eo tendere in aprico erat, ut Ordines adverſus Suecos irritarentur: hi tamen ne reſponſo quidem dato id potius laborabant, ut partes ad commutandas invicem ratificationes permoverent. Idque apud Gallos æque ac

27.28. Dec. Suecos per ſolennes Deputationes acriter urgebant, quicquid rationum iſti in contrarium opponerent; exceptis tamen iis, quorum commoda circa reſtitutionem vertebantur, uti erant Sulzbacenſis, Durlacenus, Wurtenbergicus, alii, qui adverſa plane petebant, ac ut Sueci id agerent, quo reſtituendi rebus ſuis potiantur: nam ni reſtitutio commutationem antecedat, ſe res ſuas perditas æſtimare, & pacis re ipſa fruendæ exiguam ſpem fore. Sueci re expenſa judicabant, enixa poſtulata majoris partis Ordinum haut abrupte repudianda. Nam Reginam, ſi Cæſaris atque Ordinum ratificationes obtineat, proximis Comitiis conſilia ſua liquidius expedire poſſe. Ac Gallis è Superiore Germania, Haſſis, ac Lamboji copiis è Weſtphalia digreſſis, Suecico militi laxiora hoſpitia parari, Ordinibusque facilius fore pecunias corrogare. Quod ſi Sueci ratificationum traditionem præfracte abnuant, Reginam de pace in incerto acturam, Ordines gravibus hoſpitationibus plane ſuccubituros; demum Suecos & ſatisfactionis & gratiæ jacturam facturos. Ac ſane non exigua jam animorum mutatio inter illos deprehendebatur, quibuſdam non obſcure frementibus, ſatius eſſe, mature Cæſari, Hiſpanoque ſe adjungere, ac pecuniam Suecis deſtinatam conducendo militi erogare, quam diutius talia tolerare. Ne autem Reſtituendorum commoda negligerentur, pacto adjecto cavendum cenſebant, qua ratione pacis leges etiam poſt traditas hinc inde ratificationes effectui dandæ forent. Ejus pacti hæc deſignabantur capita: Ut ea ratificationum commutatio reliquæ diſpoſitioni Pacis ne præjudicet, nec Executionis ordo ulla alia parte immutetur: unde reſtitutionem ex capite Gravaminum & Amneſtiæ ante omnia faciendam, nec Suecis neceſſum fore præſidia deducere, aut militem exautorare, ni omnibus & ſingulis ex conventorum vi ſatisfactum ſit. Ut porro præſens conventus perſiſtat, quoad omnia executioni data ſint. Ut denique diſtincte & acrioribus verbis exprimatur, quæ pœna illos maneat, qui reſtituenda reſtituere abnuerint. 1648.

Ita concludunt.

§. 229. Iſthoc pactum Deputatis tam Evangelicis quam Catholicis valde arridebat, qui & intra biduum id ſe ſcripto concinnaturos recipiebant. Ac ſine mora Ordines congreſſu habito rei manum admovebant, ni Cæſareorum interceſſione iſta disjecta eſſet. Hi quippe evocatis ad ſe Mo- 31. Dec.
guntino, Bavarico, Saxonicis, & Luneburgicis pactum id adjectum ſummopere diſſuadebant: Id haut parum temporis abſumturum, ipſi Pacis Inſtrumento præjudicaturum, nova diſſidia, ac forte novum bellum excitaturum. Se quidem nova pacta inire haut audere, ac mandata ſua poſt ſubſcriptionem, & ratificationem allatam expiraſſe. Si Ordinum Legatis alia mandata ſint, facerent, quod è re videretur. Contra Evangelici oſtendebant, omiſſo iſthoc pacto jactatum iri; tractatum exhibitis hinc inde ratihabitionibus plane abſolutum, nec penes Reginam Sueciæ, aut alios quorum interſit, eſſe ſuper executione pacis amplius laborare: inde totum tractatum in irritum cadere, partesque denuo bello colliſui poſſe. Non eſſe novam hanc negotiationem, ad quam novis mandatis opus ſit, ſed declarationem Articuli de Executione in ea parte, qua jam ab iſta diſcedendum ſit. Cæſareos non minus atque Ordines permutationi inſtitiſſe; ſed quæ commode fieri nequeat, ni declaretur, quouſque & quo fine heic à Tabulis Pacis diſcedatur. Nec multo tempore opus eſſe; idemque executioni promovendæ facturum.

Nebenrecess.

Conditio tractatuum Pacis circa finem anni.

§. 230. Ita tunc omnes quidem pacis ſe cupidos ferebant, nec tamen omnes quæ iſta jubebat, effectui dare cupiebant. Sane Cæſarei atque Catholici circa præcipuas partes ita ſe gerebant, ut non obſcure pateret, ipſos plenam pacis executionem magis ſufflaminatum, quam promotum ire. Unde magna circumſpectione opus erat, ne quod adverſa pars armis obtinere non potuerat, nunc ſub executione pacis per artes obtineret. Nuntius Pontificis Catholicos, qui circa concinnandam pacem ſudaverant, increpabat velut injuſtæ transactionis autores, & palam adverſus eandem proteſtabatur; cujus Princeps poteſtatem ſibi omnia juramenta & promiſſa propter commodum Eccleſiæ diſſolvendi arrogat. Cui plerique Catholicorum ſacerdotum ſuccinebant, apud Cæſareos maximopere inſtantes, ut executio ex capite Amneſtiæ & Gravaminum, quantum bona Eccleſiaſtica ſpectat, quibuscunque prætextibus eluderetur. Interim id agebant, ut ratificationum commutatio, omiſſo pacto adjecto, ac quavis nova obligatione, de qua proponebatur, præcipitaretur, ac poſt eam factam conventus è veſtigio diſſolveretur; ægre ferentes à Regina id quæri, ut conventus hic, quoad omnia impleta fuerint, continuetur. Et dixerat Volmarus, executionem in annum unum aut alterum differendam, quod Cæſaris culpa non ſit, Sacerdotes & Monachos eidem obluctari, aut Ordines non præſtare, quæ Suecico militi promiſerint. Simul & callide à Cæſareis obſervabatur, ut ſi de promovenda pacis executione ſermo eſſet, non omnes promiſcue Ordines, ſed certo cum delectu adhi-

adhiberentur. Si de executione ex capite Amneſtiæ & Gravaminum conſultabatur, è Saxonicis Circulis, quos ea res parum tangebat, adhibebantur: ſi de Suecica ſatisfactione, quam dura & intoleranda iſta foret, jactare inſtituiſſent, Ordines Superiorum Circulorum evocabantur, quos exercituum hiberna tunc maxime premebant. Quibus ſuadebatur, conſultiſſimum fore, ratificationes permutari inſuper habitis Regiorum ſcrupulis ſuper Pacis Executione. Amoto milite Ordinibus inter ſe melius conventurum, & omnia ad normam pacis effectui datum iri.

De pace inter Gallos & Hiſpanos.

§. 231. Porro circa tractatus inter Gallos Hiſpanoſque Mediatores partibus probantibus propoſuerant, ut primo loco quæ ipſos Reges ſpectarent, inde res ſociorum excuterentur. Inter illa porro controverſia potiſſimum agitabatur ſuper locis per Gallos in Belgio, Burgundia & Catalonia occupatis una cum iſtorum dependentiis, & quibus limitibus hæ forent circumſcribendæ. Super quibus hincinde ſcripta proponebantur. Cæterum jactabat paſſim Brunus, qui ſolus Hiſpanicorum Legatorum aderat, Regis ſui cauſam tam ſolito jure ſubniti, ut ipſe eam totius conventus, aut Reginæ Sueciæ, aut Parlamenti demum Pariſienſis arbitrio ſubmittere haut vereatur. Ac imprimis de Reginæ Sueciæ arbitrio memorabat, cujus Legatis prolixum ſcriptum tuendæ Regis ſui cauſa exhibebat. Aſt hi quanquam initio rem ab iſto haut ſerio agi ſuſpicarentur; nec Reginam etiam revera delatum arbitrium facile ſuſcepturam; quod arbitri fere incaſſum laborent, aut alterius partis offenſam contrahant, tamen quam liberalem ſe Brunus oſtenderet Serviento exponebant. Hic ut quid ſolidi ſubeſſet expiſcaretur, per Mediatores à Bruno exquirit; num ipſe mandatum habeat de compromittendo? Et num unam duntaxat, an vero omnes controverſias arbitrio ſubjicere velit? Et num ſoli Reginæ, ac Senatui Sueciæ, an præſentibus Legatis arbitrium, & qua lege, deferre decreverit? His quæſtionibus conſtrictus Brunus apud Cæſareos, ac Contarenum demum fatebatur; huc ſe deſcendere haut poſſe, cum id non quidem contra, ſed præter mandatum ſit, & quæ jactaverit, nonniſi honoris verba fuiſſe. Hoc igitur miſſo cum ad ipſam rem accederetur, Brunus ſepoſito ordine ſemel placito à Serviento ad omnia adhuc indeciſa capita ſimul declarationem exigebat, ac inprimis Lotharingicam cauſam expediri volebat, quod Dux, ni ejus mentio ſtatim fiat, ſuſpicaturus ſit, ſe à Cæſare deſtitutum, & pace Germanica excluſum, nunc & ab Hiſpanis deſerendum; unde opinione citius in Galli partes tranſiturus ſit. Quanquam autem Servientus oſtenderet, ſe non repugnare, quo minus iis, quæ ſuper Regnorum negotiis concludenda forent, hæc clauſula adderetur; illa, niſi cæteris quoque expeditis, irrita fore: pertendebat tamen Brunus, ſe Lotharingum poſtponere non poſſe. Et videbatur oſtentare gravitatem Hiſpanicam, velut ſociorum res ante proprias habens. Demonſtrabat præterea Brunus, ſe à declaratione, quam ipſe una cum Pegneranda menſe Januario Hollandicis Legatis exhibuerat, nullo modo diſcedere poſſe. Quam ſibi incognitam ferebat Servientus, quod tunc temporis in Hollandia abfuiſſet; & ex hoc ipſo conjectabat Bruno haut ſat facultatis ad concludendum eſſe. Ita in ambiguo hærebat is tractatus, nec vana ſuſpicio erat, ab Hiſpanis motus, qui tunc Lutetiæ erumpere cœperant, captari. Quanquam autem ea præcipua eſſet cauſa, quare Suecici Legati Monaſterii ſubſiſterent, quæ nunc fere ceſſabat; tamen cum Ordines, qui junctim Monaſterii manere malebant, ſolenni deputatione rogarent, ut & ipſi heic morari velint negotiis eodem loco celerius expediendis, ratificationum commutationem demum Monaſterii peragere conſtituerunt, eo actu talem adhibituri modum, qui Reginæ faſtigio fraudi non eſſet.

Pragenſis tractatus.

§. 232. Aſt Pragæ inter ſummos belli duces Carolum Guſtavum Palatinum, & Octavium Piccolomineum Amalfitanum Ducem tractatus inſtitutus erat, quorum hic Colobrathum & Blumenthalium, ille Paiculium, ſupremum excubiarum præfectum, & Alexandrum Erskeinum delegaverat. Initio Cæſarei Carolo Guſtavo titulum *Generaliſſimi* tribuere abnuebant, quod ipſis ſuperior militiæ gradus, quam ſupremi Legati in uſu haut eſſet: ſimul titulum Ducis Juliaci, Cliviæ & Montium omiſerant; quorum utrumque emendandum erat. Locum quoque tractatus in vetere urbe Praga deſignarant. Sed cum Carolo Guſtavo parum è dignitate videretur, ſuos intra præſidia adverſæ partis accedere, pervicit hic demum, ut medio in ponte raptim ædificium ex aſſeribus excitaretur; cujus medio rotunda menſa poſita eſt, ad cujus unum latus Cæſarei, ad alterum Suecici deputati aſſederunt. Ipſe Palatinus, quo negotiationi propior foret, Cuttenberga Pragam Minorem ſe contulit. Inter tractatus humanitate invicem certatum, Cæſareis Suecos Vetere, Suecis illos Minore urbe epulo excipientibus. Ipſe tamen Carolus Guſtavus à Coloredo invitatus venire modeſte abnuebat, miſſo ſui in vicem fratre Adolfo Joanne & Wittenbergio. Eo tractatu Cæſarei id præcipue agebant, ut Suecicus exercitus Bohemia, & aliis Cæſarei ac Bavarici militis ſatisfactioni deſtinatis provinciis abduceretur. Et jam antea Piccolomineus ad VVrangelium ſcripſerat, ne quas copias in Bohemiam mitteret, & quæ adhuc in Bavarico Circulo hærerent, eas abduceret; id quod ad ipſum Palatinum repetebat. Nam pacto pacis perſpicue exprimi, ubi cuilibet exercituum ſua ſatisfactio ſit expectanda, quo & ſinguli horum ſint deducendi. Id poſtulatum, etſi ratificationibus nondum commutatis, & aliarum rerum, quæ prius expediendæ erant, executione nondum facta, Palatino haut iniquum videbatur. Sane uterque exercitus tamdiu alendus erat, quoad de illis exautorandis inter Duces conveniret. Adverſæ autem partis militi nulla hoſpitia ſupererant præter Cæſaris provincias, & Bavaricum Circulum, cum Suecis ſeptem Circuli paterent. Et VVrangelius cum primario exercitu ante concluſam pacem Bohemiam non potuerat attingere, quem nunc eodem deducendi nullum probabile prætextum erat. Bohemiæ porro loca, ubi Palatini copiæ conſtiterant, fere exhauſta erant: & quod Cæſareis parum fideret, illas late diſpergere haut conſultum judicabat. Unde jam Præſides ſeptem Circulorum de hoſpitiis ſuo exercitui deſignandis monuerat. Hac ſententia tamen diſſimulata Suecici Deputati contendebant: Circulos equidem ſeptem Suecici, Auſtriacum Cæſarei militis ſatisfactioni deſtinatos, etſi ſub Auſtriaco Bohemia cum innexis provinciis non comprehendatur. Sed ubi exercitibus ſit ſubſiſtendum, quoad executio pacis facta, & ratificationes commutatæ ſint, ducum conventioni relictum. De hoc potiſſimum Regno utrinque ſemper certatum, & quæ ibi partæ fuerint

Cæſarei Suecos Bohemia excedere poſtulant.

19.Nov. 4.Nov.

13.Nov.

Id quod Generaliſſimus demum annuit.

10.Nov.

1648. rint jure belli poſſideri credita; ad quod ipſe Cæſar multis decretis publice promulgatis provocaverit. Neque pacis pacto de hoc Regno diverſum quid, quam de reliqua Germania diſponi. Apud omnes gentes initis induciis valere interdictum *uti poſſidetis*, niſi aliter convenerit. Enimvero Cæſarei proteſtationes ac minas ſpargere: alias pacis legibus ſe ſtare non poſſe, ac potius ſuper hoſpitiis ferro certaturos, quam ultro iiſdem ceſſuros. Et intelligebat Palatinus è Suecicorum aliorumque literis, Cæſareos, ipſisque obnoxios pacis leges dedignantes ejus abrumpendæ anſam quærere; quam cum ipſe nollet præbere, non poterat non demum Cæſareorum poſtulato annuere. Id quod & Ordines pacis pacto congruens ducebant, ac ut per bimeſtre ratificationum permutationi deſtinatum copias per ſeptem Circulos diſtribueret rogabant. Ad quod paratum ſe reſponſo ſuo illis ſignificavit. Alia quoque poſtulata hinc inde proferebantur; quæ cum exitum tunc non invenirent, haut opus fuerit iſta heic adducere.

10. Dec.

Cæſarei præſidia locis Bohemiæ deduci poſtulant.

§. 233. Cæſarei dehinc ſummopere contendebant, ut præſidia Suecica oppidis Bohemiæ ſubjectarumque provinciarum intra ſextum Januarii ſt. n. deducerentur, quod primam penſionem ſatisfactionis militaris plerique Ordines jam contulerint, nec in reliquis moram fore, poſtquam miles per ſeptem Circulos mox diſtribuendus ſit. Sane Cæſarem omnes pacis leges expleviſſe, ac porro explere paratum. Reliqua per Germaniam loca præſidiis vacuari poſſe, quando prima penſio plene exſoluta fuerit. Nam crediderant Cæſarei, Suecis, modo pecunia potiantur, parum curæ fore, num reliqua pacis conventa executioni darentur, an minus. Enimvero Carolus Guſtavus diſpoſitioni Pacis, ac Ordini Executionis à Cæſare ipſo ac Ordinibus probato immotus inhærebat, per quem miles non prius exautorandus, nec præſidia deducenda erant, quam reſtitutio ex capite Amneſtiæ & Gravaminum abſoluta, captivi utrinque dimiſſi, ratificationes hinc inde traditæ, primaque penſio ſoluta foret. His cum ille inſiſteret, ac Cæſarei præter ea quæ propoſuerant, in mandatis quid habere ſe negarent, tractatio illa tunc ſubſtitit. Quæ etſi paulo poſt inſtauraretur, tamen cum Cæſarei utique præſidia deduci Bohemia cuperent, quicquid de reliquis executioni prius dandis fieret, idque Sueci abnuerent, res exitu caruit. Nec aliud tunc ibi actum quam ut inter Cæſareos & Suecos conveniret de alimentis præſidiorum per provincias Cæſaris, in quæ quadraginta duo millia florenorum à Cæſareis annuebantur ea lege, ut Sueci omnibus aliis exactionibus abſiſterent, Cæſareisque reditus intactos relinquerent, ac de cætero pacifice agerent. Quam tranſactionem poſt Palatinus Lipſiæ, quo Praga ſe contulerat, firmavit. Qui & Cæſareis de alio conventu Noribergæ aut vicinis locis habendo proponi curavit, ubi ſuper exautorando milite, & deducendis præſidiis ageretur; cum neque ſibi, neque Cæſareis ducibus commodum ſit ad Monaſterienſem conventum abire. De cætero fixum illi erat arma retinere, quoad pacis legibus, militibusque plene ſatisfactum foret, quod ſolis verbis ſcriptisque parum efficaciæ ad producendos pacis fructus ineſſe crederet. Fine anni Suecicæ copiæ Bohemia deductæ per ſeptem Circulos certi duces præfecti, queis injunctum cum Ordinibus ſuper modo alimentorum ex æquo tranſigere, ac provinciales modeſte habere. Ipſe Palatinus Erfordiæ ſibi ſedem velut in meditullio ſumſit, unde in omnes expeditius regimen foret. Cæterum judicabant prudentiores graviter ab Ordinibus fuiſſe erratum, quod executionem pacis ad ſummos duces tranſmiſerint, per quos ea in biennium extracta fuerit. Ac Suecos cum per ſeptem Circulos diſtribuerentur, ſingulis diebus in tributa & alimenta exegiſſe, centum octo uncialium millia; quibus ſumtibus qui decuplo ſatisfactionem militarem ſuperabant, ſuperſedere poterat, ſi citra tergiverſationem quilibet ratam ſuam iſtius ſatisfactionis, aliaque præſtanda properaſſet. 1648.

Sueci abnuunt.

Tranſactio de alimentis præſidiorum.

4. Jan. 49.

De tractatibus Polonicis conſultatio. 10. Maji.

§. 234. Eodem anno mortem obiit Uladiſlaus Poloniæ Rex. Id tempus cumprimis paci inter Suecos ac Polonos conficiendæ aptum judicarat Arpaiovius Comes, Gallicus in Polonia Legatus, eoque ad Chanutum ſcripſerat, ut apud Reginam diligenter ea de re ageret; quam ipſe facile, ac brevi tempore confici poſſe putabat. Unde à Regina in Senatu conſultatum, num per interregni tempus pax æterna cum ea Republica tentanda ſit, quod hactenus prætenſum in Sueciam jus priorum Regum præcipue obſtitiſſet, quo minus ea pax coire poſſet: idemque Dux Curlandiæ per literas monebat. Ac ſpes erat, Polonos circa ceſſionem Livoniæ haut fore difficiles; ſimul ita conveniri poſſe, ut ſi quis è Sigismundi filiis Regno Poloniæ admovendus ſit, ei neceſſitas imponeretur prætenſioni ad Sueciam renuntiandi. Videbatur autem quibusdam hocce tempus tractatibus inſtituendis cumprimis opportunum, quod Polonos nunc metus agitaret, ne à Suecis invaderentur, de quibus haut bene ſe meritos norint; ac inſtante Germanica pace arma confeſtim in Poloniam effundi poſſe. Et ſi maxime poſt tentatos incaſſum tractatus bellum ſit ſumendum, Sueciam utrique bello ſufficere: id quod nupero cum Danis bello adparuerit. Nondum Polonos ſpem Livoniæ recuperandæ abjeciſſe, quam mature extingui utile ſit, ne novum deinceps Sueciæ bellum generet. Sic Smolenskium, ante centum annos ereptum, à Polonis recuperatum; & ſupereſſe adhuc, qui bona in Livonia amiſerint, quorum licet plerique intra induciarum finem fato functuri ſint, non defore tamen, qui in horum jus ſuccedant. Egregium fore pacis Germanicæ corollarium, ſi ejusdem intuitu à Polonis quoque pax conditionibus Sueciæ decoris obtineri queat. Et optandum eſſe Sueciæ iſta controverſia aliquando poſſe defungi, per quam præter ſtatus ſui rationes cum iſta gente collidatur. Metuiſſe Polonos proximis induciarum tractatibus, ne bello Germanico compoſito arma in Poloniam transferrentur. Id nunc multo magis iſtis timendum, poſtquam Regina ætate firmata rebus tam glorioſe geſtis magnam ſibi autoritatem circumpoſuerit, egregiis exercitibus inſtructa, queis ſtatim Poloniam obruere queat. Denique Polonis à Cæſare & Dano auxilium nunc accedere non poſſe; & Coſaccorum rebellione eosdem inſuper infeſtari, ut ſi unquam alias nunc ad pacem compelli queant. Ubi res ſuas iterum firmaverint, tractatum poſtulaturos iniquo Sueciæ tempore. Et ne per Mediatores mora adferatur, conandum, num citra hos tractatio inſtitui poſſit, ac Francofurtum ad Oderam, quem locum Poloni offerant, acceptandum. In contrarium diſſerebatur: interregni tempus tribus menſibus circumſcriptum tractatibus non ſuffecturum. Eſſe hanc rem prius Polonis ſignificandam, & ipſorum reſponſum expectandum, Legatos utrinque expediendos: qui ante-

antequam convenire poſſint, trimeſtre elabi. Dubium quoque eſſe, num validi quid concludi queat, quamdiu Reſpublica capite deſtituatur. Sed nec ſucceſſibus armorum noſtrorum nimis fidendum, quorum ſors ſit mutabilis. Cæſarem utut magnopere preſſum, nondum animum deſpondere, ac mutationem rerum noſtrarum captare. Temerarium fore priore bello nondum poſito alteri anſam præbere. Nec eadem nunc neceſſitate Sueciam in Polonos impelli, qua nuper in Danicum bellum rapta eſt. Ac pro certo habendum, quicquid Poloni præ ſe ferant, eos non tam de pace laborare, quam ut tempus extrahant rebus ſuis reparandis. Reginæ quoque utiliſſimum fore bellum Germanicum prius poni, ac plenæ executioni tradi: tum domi ærarium, militiam, claſſem refici, magnis difficultatibus implicitæ. Si novo bello involvi ipſam contingat, iſtis haut prius rite digeſtis, ægre conſilia eidem proceſſura. Sed & deinceps non defore tractandi occaſionem. Quod ſi interea pax Germanica concludatur; antequam Polonici tractatus abſolvantur, difficile fore exercitum tantisper alere, per quem Polonis quam maxime terror eſt injiciendus: Intra trimeſtre in proclivi ipſis fore res ſuas domi componere, Regem eligere, Coſaccos pacare, copias firmare, nullo à Ruſſis aut Turca periculo imminente. Nec defore iisdem artes tempus extrahendi. Ubi viribus ſuis confidere cœperint, poſtulata Reginæ, citra quæ pacem inire non poteſt, pro more eluſuros. Tractatibus irritis inducias deinceps in lubrico fore, nec aliud tunc præter arma ſupereſſe. Et eam ipſam ob cauſam, ubi nunc tractatus à Regina affectari ſenſerint, Polonos conſiliis ſuis maturandis, ac rebus diſponendis invigilaturos. His rationibus accedebat, quod Bregius Legatus Gallicus è Polonia nuntiaret, Polonis tractatus cordi non eſſe. Is quippe ut Polonos ad hoſce compelleret, jactaverat: Suecos compoſitis in Germania rebus quieſcere non poſſe, ac paratiſſimis copiis nunc potius in ipſos uſuros, quam ut poſt decennium multis impenſis iterum easdem conſcribant. Ipſos vero in eo nunc eſſe ſtatu ut non ſolum abſque Rege cum Suecis tranſigere, ſed & novam regiminis formam concicere queant. Cui à Polonis reſponſum: Suecos id facere poſſe, ſi datam fidem non ſacramento, ſed occaſione & commodo metiri velint. Reipublicæ quoque nunc omnia eſſe licita, ſed non omnia expedire. Et quia Rex jam deſignatus ſit, nullam amplius ſuper pace negotiationem inſtitui poſſe, niſi illo coronato, & junctim cum eodem. Unde & Reginæ placuit, non niſi laxis verborum formulis ſuper deſiderio tractatuum pacis teſtari.

Ragozius commendari ſe Polonis petit. 6. Sept.

§. 235. Cæterum miſſus in Sueciam à Ragozio Stephanus Dalmadius à Regina petebat, operam ſibi accommodaret, ut ipſe aut filius Regno Poloniæ potiatur. Ea occaſione conſultatum, quemnam Regno Poloniæ potiri Sueciæ utiliſſimum foret? Ubi in eo facile conſenſum, quo quis prudentia ac opibus validior, eo Sueciæ periculoſiorem fore: debiliſſimum quemque ac ingenio minimum valentem eidem maxime idoneum. Unde neque Sueciæ neque Galliæ expedire, ut Auſtriacus quiſpiam Poloniæ ſceptro admoveatur. Ruſſum quoque ob potentiam Sueciæ prægravem. Ragozium ideo Sueciæ haut optandum, quod per eum Tranſſylvania, Moldavia, & Walachia Poloniæ ſit acceſſura. Ac eundem in arma promtum ferri. E filiis Sigiſmundi Joannem Caſimirum militari ingenio nec animis degenerem, ac nonnulla formæ dignitate commendari. Carolum Ferdinandum nihil patrium habere, præter avaritiam. Igitur Reginæ placuit Ragozii commendatione ſuperſedere, quod poſt Auſtriacos & Czarem eſſet potentiſſimus; ac parum decorum videretur præteritis agnatis pro alieno laborare: & vix credebantur Poloni Suecicæ commendationis rationem habituri; quin ſi alias in Ragozium inclinarent, forte ob eandem ipſum repudiaturos. Ita Tranſſylvano à Regina reſponſum, ſe jam agnatos ſuos commendaſſe, ac ſuam interventionem ipſum Polonis magis ſuſpectum reddituram, veluti ob ſecretas conventiones agnatis præferatur. Alias gratum ſibi fore ipſum Regno potiri, quo amico & commodo vicino uſura ſit.

Carolus Ferdinandus commendari ſe petit. Miſſio in Poloniam.

§. 236. Miſerat quoque Carolus Ferdinandus Sigiſmundum Twartorſkium ad petendam Reginæ commendationem. Cui reſponſum: Reginam ipſius cauſam per Laurentium Canterſteinium, quem in Poloniam mittere decreverit, acturam. Cæterumque fratrem Polonis commendare, quod pari fere utriusque factione nondum conſtaret, uter Regno eſſet potiturus. Ac ſtatim commendato Caſimiro non ſolum alterum graviter offendiſſet, ſed & inſuper habuiſſe viſa fuiſſet à Caſimiro titulum Regis Sueciæ uſurpatum. Ac ſi forte pro eo contendiſſet, à quo Poloni abhorrerent, in cauſa futura erat, ut uterque Regno excideret. Et alias parum Sueciæ intereſſe videbatur, uter Poloniæ ſceptro potiretur, pari utriusque in hanc affectu, & uti Caſimirus quidem aliquid bellici vigoris præ ſe ferebat; ita Carolus Ferdinandus aſtutia conſiliorum potior habebatur. Nihilominus Canterſteinio peculiares literæ tradebantur, quarum unis Caſimirus commendabatur, velut ætatis prærogativa valens, alteris Carolus Ferdinandus velut ætatem virtutibus penſans; ſed ut alterutras non prius exhiberet, quam conſtet, in quem ſe Polonorum ſuffragia vertant. Etſi credebatur, Polonos ideo præcipue Caſimirum Regem cupere, ut in ipſo haberent Regem umbratilem; pro quo & Galli peculiariter nitebantur. Dabantur quoque literæ ſuper dolore teſtantes ad Reginam viduam, & Carolum Ferdinandum: non ad Caſimirum, quod is titulum Sueciæ invaſiſſet. Literis ad Senatum & Ordines Poloniæ Regina primo de dolore ob amiſſum Uladislaum teſtabatur. Et quanquam nolit conſiliis & rebus illorum immiſceri, quod ſperet nil actum iri, quod non ſit ex uſu ipſorum patriæ, reique Chriſtianæ ac vicinorum: cum tamen utriusque Regni interſit, quo animo affectusque ſit novus Rex, par viſum fuiſſe monere, ut in eodem eligendo ad eum potiſſimum reſpiciatur, qui pacta induciarum firmiter ſervet, quæ ab hiſce aliena emendet, & quæ firmam plerumque amicitiam impediant amoliatur. Quo caſu ſe inter primos illorum amicos fore. Idem utriusque Regni ſalutem flagitare diuturno bellorum æſtu non parum afflicti & attriti, quæ reſtitui ac ſervari niſi moderatis & pacificis conſiliis non poſſit. Subnectebatur juncta Caſimiri & Caroli Ferdinandi commendatio. In eandem ſententiam Canterſteinius Varloviæ, cui primo loco è Legatis extraneis Senatus dabatur, verba fecit: id cumprimis monens, ut ab Ordinibus Poloniæ illa removeantur, & prohibeantur, quæ pacem inter utrumque Regnum impedire queant. Iſta oratio ſimul cum Reginæ literis Polonis quam gratiſſima fuit; quippe qui crediderant,

1648. iſtum venire ad res repetendas ob damna, quæ ipſi contra induciarum leges haut modica Suecis dederant, aut ut plane inducias ruptas declararet. Probabant etiam, quod Regina agnatos junctim commendaſſet, ut libertas ſuffragiorum ſuorum in integro maneret. Idem quoque juſſus eſt explorare, num hac lege pacem cupiant, ut Sigiſmundi filii titulo Sueciæ, Reſpublica prætenſioni Livoniæ renuntiaret. Nam ſi ad has conditiones acceptandas proni non eſſent, fruſtra tractatus ſuſcipiebantur, nec ſpes ſupererat, citra arma Sueciam pace potiri poſſe, ſi hac rerum facie Poloni iſtas leges adſpernarentur. Tum apud unum & alterum oſtenderet, Reginam non parum offenſam, quod Caſimirus ita intempeſtive titulum Regis Sueciæ invaſerit; id quod ab amicitiæ legibus magnopere abhorreat. Polonis tamen hiſce conditionibus pacem parum cordi eſſe, ex reſponſo ipſorum ſatis frigido adparebat; quo declarabant, ſe in gratiam Reginæ paratos eſſe Lubecam tractatibus inſtituendis acceptare, etſi Francofurtum ad Oderam maluiſſent. Circa tempus quid Mediatoribus placiturum ſit, expectaturos. Si Angliæ Rex Mediatoris munus obire nequeat, vicem ejus Venetos ſubituros. 1648.

SAMUELIS PUFENDORFI RERUM SUECICARUM LIBER VIGESIMUS PRIMUS.

EPITOME.

1. *Cæſarei permutationem ratificationum urgent.* 2. *Sueci dubitant.* 3. *Ordines inſtant.* 4. *Ad Cæſarem ſcribitur ſuper arctiore exequendi modo. Sueci nondum adquieſcunt.* 5. *Ordines permutationem acriter urgent, exceptis quorum circa executionem pacis intererat.* 6. *Suecorum peculiaria.* 7. *Ordines iis reſpondent, & permutationi inſiſtunt:* 8. *Ut & Cæſarei. Servientus & Haſſi conſentiunt. Eo acrius Sueci urgentur.* 9. *Hi ſententiam mutant:* 10. *Et in commutationem certa lege conſentiunt.* 11. *Ratihabitionum commutatio peragitur.* 12. *Executio eorum, quæ Suecos ſpectant.* 13. *Executio circa Ordines alicubi hæret; imprimis Auguſtæ,* 14. *Sulzbaci, & Ratisponæ.* 15. *Suecici milites incommodis hoſpitiis utuntur ob Gallos & alios. Turennius è Germania abit.* 16. *Ordines ſuper miſſione militum & redditione oppidorum Monaſterii agere volunt. Conſentit Servientus; Generaliſſimus eam rem ducibus vindicat.* 17. *Quo Ordines offenduntur. Mox iterum ſedantur. Ordines Generaliſſimo ſcribunt. Hic ſententiæ ſuæ inhæret.* 18. *Ordines ob defectum reſtitutionis miſſionem militum differre nolunt: ut & Cæſarei.* 19. *Sueci aliter ſentiunt.* 20. *Elector Palatinus pacem acceptat. Bavarus difficultatem movet.* 21. *Hanſeatici ſuper vectigalibus proteſtantur.* 22. *Cum Brandeburgico de cedendis æquivalentibus agitur.* 23. *Controverſia inter Adminiſtratorem, & urbem Magdeburgicam.* 24. *De Capitulatione Oſnabrugenſi.* 25. *Ordinum querelæ ſuper hoſpitiis. Difficultates circa expediendam ſatisfactionem militarem.* 26. *Ordines offenduntur.* 27. *Ordinum periculoſa conſilia.* 28. *Moguntini inſidioſa propoſitio. Ejuſdem confuſus agendi modus.* 29. *Bavari ad Ordines literæ.* 30. *Generaliſſimus reductionem legionum decernit.* 31. *Rex Galliæ auxilium contra Turennium petit.* 32. *Complures Legati Monaſterio diſcedunt.* 33. *Reſtitutio Franckendaliæ hæret.* 34. *Executio Auguſtæ fit, ut & Sulzbaci, & Ratisponæ.* 35. *Sueci pro executione contendunt. Galli eam parum curant.* 36. *Cæſarei ideo militis miſſionem differri nolunt. Ordines idem ſentiunt.* 37. *Sueci Evangelicis rem demonſtrant.* 38. *Deſignatio reſtituendorum Cæſareis exhibetur.* 39. *Cæſareorum & Catholicorum de hac ſententia, Ordines utriusque religionis ad præfectos Circulorum hac de re ſcribunt.* 40. *Ordines ſuper exautoratione militum conſultant. Galli cum Ordinibus ſentiunt.* 41. *De reductione Suecicorum legionum diverſæ Ordinum ſententiæ.* 42. *Satisfactio militaris hæret. Sueci cautionem pro poſterioribus penſionibus petunt.* 43. *Difficultas de Franckendalia.* 44. *Ordinum ratificationes quædam exhibentur.* 45. *Deliberatio Ordinum ſuper adeundo conventu Noribergico.* 46. *Bavarus peculiarem guarantiam omittit.* 47. *Extractum protocolli pro Erfordia.* 48. *Irrita negotiatio circa vectigal Oldenburgicum.* 49. *Traditio præſulatus Halberſtadienſis differtur.* 50. *Brandeburgicus Mindæ jus proprii præſidii abnuit.*

51. *Weſtpha-*

51. *Weſtphalicus conventus paulatim diffluit.* 52. *Acta circa capitulationem Oſnabrugenſem.* 53. *Conventus Noribergæ inſtituitur. Generaliſſimus Moguntinum inviſit.* 54. *Idem de propoſitione Monaſterii facta ipſi exprobrat. Electoris declaratio.* 55. *Carolus Guſtavus exercitum propius contrahit.* 56. *Duces partium Noribergæ conveniunt.* 57. *Circa Deputatos Cæſareos difficultas.* 58. *Suecorum propoſitio, & Cæſareorum reſponſio.* 59. *Suecorum replica.* 60. *De hac replica judicium. Cæſarei ſcripto reſpondere nolunt.* 61. *Reſtitutio pauliſper ſeponitur. Sueci ſolutionem urgent.* 62. *Ordines per formam Collegii iterum conſultant. Ordines in ſolutionem pecuniæ conſentiunt.* 63. *Franckendaliæ reſtitutionem Galli & Elector Palatinus urgent.* 64. *Cæſarei temperamentum quærunt. Generaliſſimus id primo repudiat. Res ad Reginam refertur.* 65. *Ea de re cum Gallis conſultatio.* 66. *Ordines de temperamento proponunt. Generaliſſimus id abnuit.* 67. *Ordinum temperamentum circa Franckendaliam rejicitur. De hoc negotio omnium ſententia.* 68. *Cæſarei formulam conventionis adornant.* 69. *Ea diſcutitur.* 70. *De reſtitutione & capite Amneſtiæ & Gravaminum.* 71. *De ſolutione ſatisfactionis militaris. De Franckendaliæ evacuatione.* 72. *Bavarici promptos ſe paci exequendæ teſtantur. Ab illis Suecorum poſtulata.* 73. *Colonienſis Legati poſtulata. Iis reſpondetur.* 74. *Galliæ Rex copias ſibi concedi poſtulat.* 75. *Exautoratio militum tarde procedit. Tandem ejus initium fit.* 76. *Capitulatio Oſnabrugenſis Noribergam pertrahitur.* 77. *Tractatus Noribergæ tarde procedit. De reſtitutione ex lege Amneſtiæ & Gravaminum.* 78. *De pecunia militari.* 79. *Volmari adventus negotio moræ nonnihil injicit.* 80. *Præliminaris evacuatio proponitur. A Suecis probatur. Ab Ordinibus acceptatur.* 81. *Subſcriptio Receſſus differtur ob cauſam Palatinam.* 82. *Galli renituntur.* 83. *Cæſarei ſubſcribere detrectant. Generaliſſimus acriter inſtat. Ordines ſubſcribunt.* 84. *Cæſar conventionem illam improbat. Sueci indignantur. Volmarus ideo exoſus eſt.* 85. *Diverſa judicia de hac tergiverſatione. Generaliſſimus eam urgere pergit.* 86. *Ejusdem conſultatio. Ordines à Cæſare ſubſcriptionem obtinent.* 87. *Præliminaris evacuatio inſtituitur. Reliqua capita indeciſa manent.* 88. *Circa Franckendaliam temperamentum proponitur. Regina æquivalens ſuo nomine abnuit.* 89. *Palatinus Benfeldam petit.* 90. *Galli Hermanſteinum ſibi depoſcunt. De eo convenitur. Cæſarei eam conventionem probant.* 91. *Negotiatio cum Cæſareis ſuper exautoratione. Indigena miles in Sueciam reducitur. Legiones Germanicæ exautorantur. Miles ab ulteriore bello abhorret.* 92. *De temperamento circa Franckendaliam. Cæſarei Sequeſtro Hermanſteiniano reſiſtunt. De eo Cæſarei apud Suecos agunt; Ordines contra apud Cæſareos.* 93. *Cæſareorum ſuper reſtitutione inconſtantia.* 94. *Formula Conventionis principalis.* 95. *Super hanc inter Cæſareos & Suecicos negotiatio;* 96. *Et præcipue ſuper reſtitutione in provinciis Cæſareis.* 97. *Controverſia ſuper Egra oppido.* 98. *Cæſar ſequeſtrum Hermanſteinianum improbat.* 99. *Cæſar moræ cauſam Coronis impingit. Ei Carolus Guſtavus occurrit.* 100. *Ordinum ſententia ſuper reſtituendis.* 101. *Ejus defectus. Super quibus cum Evangelicis tranſigitur.* 102. *Catholici priori formulæ mordicus inhærent. Evangelici cum Suecis hac de re agunt.* 103. *Evangelici cum Catholicis fruſtra agunt.* 104. *Reliqua nondum expedita ſunt.* 105. *Conditio tractatuum Noribergenſium ſub finem anni.* 106. *Rerum Suecicarum conditio.* 107. *Caroli Guſtavi providentia. Is juſſu Reginæ nonnihil remittere conſtituit.* 108. *Cæſarei in Weſtphalia ſe movent. Miles indigena in Sueciam reducitur. Pedites Germanici ſeditionem movent.* 109. *Carolus Guſtavus Princeps hæreditarius Sueciæ declaratur. Ordines Sueciæ matrimonium Reginæ urgent.* 110. *De Carolo Guſtavo in ſucceſſorem deſignando in Senatu agitatur.* 111. *Senatus in contrarium rationes.* 112. *Illis Regina occurrit.* 113. *Reginæ ſuper matrimonio ſuo declaratio.* 114. *Num ea res Ordinibus communicanda?* 115. *Id negotium Ordinibus proponitur.* 116. *Conſultatio ſuper fœdere Gallico continuando.* 117. *Brandeburgici in Sueciam legatio.* 118 *Circa tractatus Polonicos acta.* 119. *Gedanenſes de inſidiis Hubaldi monentur.* 120. *Cum Angliæ Rege acta. Parlamentum Scotiæ ad Reginam ſcribit.* 121. *De fœdere Luſitanico.* 122. *Suſpiciones de fœdere inter Danum & Batavos inito.* 123. *Ruſſorum Legatio.*

1649. Cæſarei permutationem ratificationum urgent. 3. Jan.

PRincipio anni Monaſterii ſuper ratificationum hinc inde traditione ſatagebatur, quam Sueci hactenus differendam cenſuerant, ut hoc velut cuneo executionem conventorum extunderent. Aſt Cæſarei magno ſtudio ut ea fieret inſtabant: tempus dudum elapſum, ac Cæſarem, quæ ipſi incumberent, omnia præſtitiſſe: ſi quæ reſtent, penes executores, aut alienarum rerum detentores culpam hærere. Feſtinatione Ordinum nimis anguſtum ratificationibus permutandis ſpatium poſitum, intra quod tanta negotiorum multitudo executioni dari nequeat, ut ut pleriſque voluntas conventa explendi non deſit. Nec minus iſtam poſt factam commutationem præſtari poſſe. Sed nec Cæſari minus quam Suecis cordi eſſe, ut legibus pacis per omnia ſatisfiat.

Sueci dubitant.

§. 2. Sueci contra executionem conventorum prius fieri pertendebant; de qua & diſerte Tabulis Pacis inſertum erat, quam omitti aut differri non poſſe patebat, ni ipſo in limine fundamenta pacis convellenda ſint. Præſertim cum pateret, illis, queis ex capite Gravaminum & Amneſtiæ aliquid reſtituere injunctum ſit, conventis ſatisfacere haut in animo eſſe. Re tamen curatius expenſa, cenſebant demum à ſe poſt incaſſum tentata omnia in permutationem conſentiri poſſe, ubi peculiaria Reginæ commoda in tutum ſubducta fuerint; ea tamen lege, ut neque ad reſtitutionem oppidorum, nec militis exautorationem deſcendere tenerentur, quoad reſtitutio ex lege Amneſtiæ & Gravaminum præſtita, & Regibus æque ac Ordinibus juxta decreta pacis plene ſatisfactum foret. Et ſane Suecis caute procedendum erat, quod metus eſſet ne, ſi citra exceptionem ratificatio traderetur, Cæſarei poſt ac Catholici ægre ad explendas pacis leges compelli poſſent. Et monebat Suecos Venetus Secretarius Gerennus, ut circumſpecte agerent. Contarenum quippe pronuntiaſſe, ni nupera æſtate valida auxilia è Suecia adpuliſſent, & pars Pragæ amiſſa, Bavarusque tam acriter caſtigatus fuiſſet, Cæſareos ad concluſionem pacis deſcenſuros non fuiſſe. Et quæ tunc velut coacti feciſſent, facile retractaturos, ſi occaſio detur. Cæterum inſuper habita horum tergiverſatione, pari ut hactenus circumſpectione ac conſtantia exſecutioni conventorum incumberent, pacique colophonem imponerent. Sed & Regina, ac Carolus Guſtavus Palatinus monebant, commutationem ratificationum ne præcipitarent, ſed ut conventa prius implerentur, urgerent. Unde Suecicis Legatis neceſſum videbatur, legibus pacis prius ſatisfieri, aut idonee caveri, illas, utique præſtitum iri, antequam ratificatio traderetur.

Ordines inſtant.

§. 3. Enimvero Ordines Cæſareis adſtipulantes, ac inprimis Evangelici contendebant, ratificationes velut fundamentum pacis ante omnia invicem tradendas. Si quis poſtea eidem ſe opponat, velut turbatorem quietis publicæ junctis viribus in Ordinem redigendum. Facta commutatione Turennium è Germania exceſſurum, Haſſos exautorandos: ita Suecis laxiora hoſpitia, Ordinibus plus facultatis fore primæ penſioni expediendæ. Simul, quia Cæſarei pactum adjectum abnuebant, ſcriptam cautionem offerebant à Moguntino Directorio conceptam. Quam tamen Sueci æque ac Evangelici Ordines improbabant, quippe per quam res magis in ambiguo ponebatur.

§. 4. Inter hæc cum Cæſarei jactarent; Cæſarem, ſi imploretur, autoritate ſua negotio ingens momentum additurum, Ordinibus placuit, arctiorem exequendi modum concipere, eumque Cæſari commendare, facta etiam diſerta Auguſtæ mentione, cujus Catholicus Magiſtratus executioni obluctari nondum deſinebat: Continebatur iſto libello, ut circa executionem legibus pacis ac Cæſareo edicto plane ſtaretur, Cæſarque denuo Præfectis Circulorum injungeret ut reſtituendos in ademta bona ac jura reponerent ſumtibus reſtituentium; quibus & nudum factum poſſeſſionis reſpiciendum foret, ni Tabulis Pacis aliter diſpoſitum ſit. Tum ut circa Amneſtiam omnia in ſtatum, qui ante hos motus fuerat, reponerentur, reſervatis juribus tam reſtituentis, quam reſtituendi; circa Gravamina obſervaretur annus viceſimus quartus, ni peculiare quid diſpoſitum ſit, nulla habita ratione prætenſionum, aut exceptionum reſtituentis, adverſus refractarios ſtatim velut reos violatæ pacis procederetur; adverſus quos vicina præſidia, ipſiusve, reſtituendi copiæ, aut ſtatus Circuli miles adhiberetur ſumtibus renitentium; qui & damnum ſua pervicacia datum ſarcire teneantur; ac ſi reſtituentes mediati aut privati ſint, in eos ſtatim velut fractæ pacis reos animadvertendum: ſi ex Ordinum numero iidem ſint, eorum ditioni manus injiciendas, quoad damnum repararint, ac veniam à Cæſare obtinuerint. Si ſuper facto poſſeſſionis dubii quid incidat, de plano citra omnes probandi ambages procedendum. Denique Cæſar non ſolum Præfectos Circulorum, ſed & præſidiorum duces hortaretur, ad militare auxilium qua opus ſit præſtandum. Porro ne executiones eousque differri viderentur, quoad à Cæſare reſponſum adferretur, præfecti Circulorum denuo per literas monebantur, ut vi Cæſarei Edicti executionem juxta leges pacis maturarent, inſuper habitis, ſi quæ forte opponerentur, adhibitis quoque Pace ac Edicto Cæſareo deſignatis cogendis mediis, ac proſcriptionis comminatione intentata. Ad Suevici Circuli Principes de Auguſtana exſecutione peculiariter mentio addebatur. Superioris Circuli Rhenani Præſes rogabatur apud Lotharingum inſtare, ut is Saræpontano ex legibus Pacis debitam reſtitutionem abſque mora repræſentaret. Hiſce in literis Ordines tantum fiduciæ repoſuerant, ut ne reſponſum quidem Cæſaris expectandum ſibi ducerent. Eoque per Deputatos apud Suecos inſtabant, ut commutatio ſuſciperetur, quod certo ſibi polliceantur, allatis ſuis ad Cæſarem literis, ex amuſſim legibus pacis ſatisfactum iri; ac reſtituentes, qui hactenus in mora fuerint, ideo tergiverſatos, quod ratificationibus nondum commutatis de pace haut ſatis certi foret illis traditis moram non facturos, aut vi compellendos. Sueci ut iſtæ literæ ad Cæſarem mitterentur non abs re judicabant; eas tamen ſolas haut ſufficere tollendis impedimentis, quæ ratificationum permutationi hactenus obſtiterant, nec per eaſdem illis omnibus ſatis caveri, quorum intererat pacem impleri. Id quod & Serviento videbatur. Unde utrique Ordinibus ex compacto reſponderunt: commutationi ſeſe paratos, modo ſuper plena pacis executione cautum, & circa reliqua ſibi ſatisfactum ſit. Quod ſi quædam in fraudem communis cauſæ agitari ſenſerint, ſe conſilia capturos, obtinendo quem ſibi propoſuerint ſcopo idonea.

1649. Ad Cæſarem ſcribitur, ſuper arctiore exequendi modo.

11. Jan.

Sueci non dum adquieſcunt.

13. Jan.

Ordines

§. 5. Nec eo ſegnius tamen Ordines ſuper ratifi-

1649.

Commutationem acriter urgent. Exceptis, quorum circa executionem pacis intererat. 15. Jan.

tificationibus commutandis inſtabant, in quam rem plerique tanto ſtudio ferebantur, ut reſtitutionem ex Amneſtiæ & Gravaminibus aliquatenus neglecturi viderentur, modo militem amoliri poſſent. Aſt illi quorum intererat reſtitutionem fieri, etſi nec ipſi commutationem ratificationum differendam cenſerent, qua facta miles mox dimittendus ſit, amovendo intolerabili hoſpitiorum oneri; addebant tamen, ſolidiorem cautionem ſuper reſtitutione ex capite Amneſtiæ & Gravaminum diſpiciendam: nec conſultum videri ipſam executionem ſolis literis ad Cæſarem dandis ſuperſtruere. Si enim nunc impune ſit iis, qui paci ſe opponant, inque ejus autores conviciis, ac minis ſæviant, ac ad exequendam pacem deſtinatis Commiſſariis debita auxilia denegent præſentibus, & tot oppida præſidio obtinentibus; quid ſpei ſupereſſe iiſdem Germania digreſſis? Unde æquum judicabant, Suecos ſcriptam cautionem à Cæſareis, & Ordinibus exigere, inverſum executionis Ordinem futuræ reſtitutioni fraudi non fore; ſimul ubi præſidia fuerint deducenda, operam dandam, ut executio re ipſa præſtita ſit.

Suecorum peculiaria obſtacula.

§. 6. Suecos præter iſtam reſtitutionem alia quoque movebant, quo minus in commutationem conſentirent. Nam & aberant Ordinum ratificationes, eorum præſertim, qui arma geſſerant, quas ſimul permutari par erat. Deerat quoque capitulatio ſuper præſulatu & urbe Oſnabrugenſi, ceſſio Brandeburgici de Pomeraniâ, atteſtata pro Erfordia & Minda; ac inprimis plena certitudo ſuper exſolvenda prima penſione ſatisfactionis militaris, ac conventio de exautoratione militis, ac præſidiorum deductione. Quæ ab ipſis negligi non poterant, ſi vel maxime illi, quorum circa reſtitutionem intererat, jure ſuo decedere voluiſſent. Hæc obſtacula antequam removeantur, in commutationem ſe conſentire non poſſe; iiſdem ſublatis nullam plane penes ſe moram fore. Simul innuebant, ſibi in animo eſſe Oſnabrugam reverti tractatibus ſuis deſtinatam, ſucceſſumque ibi rerum expectare.

Ordines iis reſpondent.

§. 7. Aſt Ordines uti ſummopere reditum Oſnabrugam diſſuadebant; ita poſtulato ſuo de ratificatione permutanda dimoveri non poterant. Refractariis coërcendis ſuper ſtrictiore exequendi modo ſe conveniſſe, cui ratificationum hinc inde traditio præcipuum pondus additura ſit, quippe à qua communis evictio initium capiat, poſtquam, ſi quis reſtitutioni repugnet, ab omnibus in ordinem cogi poſſit, adhibito etiam bellantium partium milite. Cauturos ſe quoque, haut neceſſum fore Suecis ullum militem dimittere, aut oppido quodam decedere, ni ſingulis Ordinibus læſis ex legibus pacis ſatisfactum ſit. A Cæſare quoque obtenturos, ne ob Bohemiæ, Sileſiæ, & Moraviæ loca moleſtia ipſis moveatur. Adeſſe Ordinum ratificationes; Oſnabrugenſem capitulationem jam concinnari; ceſſionem Pomeraniæ à Brandeburgico abnui non poſſe. Erfordiæ & Mindæ ſub §. *Nulli autem Civitati* ſat proſpici: pecuniam primæ penſionis in promtu eſſe: expectari quoque ab Ordinibus, qui ſuper aſſignationibus cum ipſis tranſigant.

Et acriter permutationem urgent.

Cum igitur Ordines promiſſa explere parati ſint, ac milites ſua præmia indubitato maneant, ſibi autem metuatur, ne longior ratificationum detentio novis motibus anſam præbeat, ac patriam ſuam ex ipſo pacis portu in fluctus iterum propellat; ſpem ſibi eſſe à Suecis aliquando iſta ſe ſolicitudine liberandos, ac permutata ratificatione plenam pacis fiduciam faciendam. Et in hoc omnes Ordines nullo ſacrorum diſcrimine conſentiebant. Hiſce addebant Superiorum Circulorum Ordines infinitas querimonias; ſibi bello quam maxime exhauſtis hoſpitia militaria quam graviſſime incumbere, non à Suecis ſolum, ſed & à Gallis, queis ſævius, quam ipſa ſatisfactione affligantur, cujus præſtandæ media ſibi magis indies decedere. Utriusque Saxoniæ Ordines jactabant; pecuniam ſibi in promtu, nec circa reſtitutionem apud ſe quidquam difficultatis, nec eo minus belli oneribus urgeri. Univerſi clamabant; ſpem fuiſſe diuturni belli malis tandem aliquando eluctandi, ac dulcedine pacis exhauſtarum miſeriarum memoriam oblivione ſepeliendi: nunc miſeras fortunarum reliquias immolandas, ac periculum inſuper eſſe, ne ratificationum longiore detentione tot labores ſumtusque fruſtra pereant, patria novis turbis involuta; quæ tamen iſtarum commutatione anteverti queant. Equidem haut ſe inficias ire, Suecos ad eam nondum teneri, ſi verbis pacti preſſe inhærere velint; ac ſe præcipitata concluſione magnæ parti præſentium incommodorum cauſam dediſſe. Nec tamen perſpicere, quam ob rationem, aut quo inſtinctu, cum Suecorum & omnium quorum intereſt ſecuritati ſatis proſpici queat, ipſi per hos velut data opera extremis malis implicandi ſint.

Ut & Cæſarei.

§. 8. Succinebant his Cæſarei, quorum interventionem apud Suecos Ordines petierant. Cæſarem ipſum nolle diutius in ſuſpenſo hærere, cum ipſe conventa expleverit, ac duo menſes dudum ſint elapſi, nec diutius intra ſolum Circulum Auſtriacum, & Provincias hæreditarias copias ſuas alere, ac ſub pacis vocabulo iſtas plane peſſundare poſſe. Simul joco Suecis gratias agebant, quod detenta ratificatione Ordinibus anſam dediſſent arctius ſe cum Cæſare jungendi, ac veteribus diſſidiis poſitis fidam amicitiam firmius inſtaurandi.

Servientus & Haſſi conſentiunt.

Servientus hactenus Suecis concors non minus atque hi ratificationes tradere abnuerat. Sed nunc turbis in Gallia cum Parlamento Pariſiano gliſcentibus, mutata ſententia pacem Germanicam permutatis ratificationibus quamprimum ſtabiliri cupiebat, quo Rex cura belli Germanici ſolutus omnes vires ad reſtinguendum domeſticum incendium adhibere poſſet. Unde quæ permutationi hactenus obſtiterant, amoliri, aut ſaltem elevare apud Suecos ſtudebat, velut quæ tanti non ſint: & iniquis potius Ordinum poſtulatis concedendum, tum & ſuper abolenda Ordinum declaratione ſilebat. Ac jam avocatus, aut propediem avocandus videbatur. Idem & Landgravia per ſuos non minore ſtudio agebat, quæ cum militis exautorandi cupidam ſe ferret, querebatur huc ſe deſcendere non poſſe, niſi rebus ſuis commutata ratificatione cautum prius ſit.

Eo acrius Sueci urgentur.

Tanto acrius Ordines Legatos Suecicos urgere, atrocibus minis haut obſcure jactatis: ſe cum Cæſareis, Gallis, Haſſisque ratificationes ſeorſim permutaturos; inde junctis cum Cæſare ac inter ſe conſiliis omnia media tentaturos opprimendis Suecis. Congeſtam pecuniam adhuc in manibus ſuis eſſe, quam huic uſui impendere poſſint. Ordines non amplius in exercitus poteſtate, ſed hunc in illorum eſſe, legionibus tam late ſparſis; nec difficile ſibi fore in Suecos Veſperas Siculas adornare.

Sueci ſententiam mutant.

§. 9. Legati Suecici cum ſic premerentur, in diverſa trahebantur, cum inde Reginæ juſſa ſtringe-

1649. gerent, quæ niſi expletis conventis ratificationem tradere vetuerat; inde præſens rerum facies à mandatis diſcedere magnopere ſuaderet. Id ſane patebat, nec Cæſarem Bavarumque, & Colonienſem, nec Gallum & Landgraviam copias ſuas exautorare, aut abducere poſſe aut velle, niſi commutatione facta; unde Suecicus miles hoſpitiis per ſeptem Circulos libere frui non poterat, queis Gallicus, Bavaricus, Lamboicus, Haſſicusque miles pariter incumbebat. Ac facile fieri poterat, ut ſi nulli horum Suecos ultro admittere vellent, ad manus res deveniret, invidis, ac pacis oſoribus in ſinu gaviſuris. Tum dejerabant Cæſarei ac Bavarici, ſuos exercitus diutius in propriis ditionibus ſuſtentari non poſſe, ſed neceſſitatem ſibi fore illos in ſeptem Circulos deducendi: quorum Ordines jam tantum non deſperatione fatiſcebant, quod poſt pacem longe graviore onere, quam unquam antea premerentur, dum ſatisfactio militaris, ac hoſpitatio ſimul urgeat. Pontifex quoque & Hiſpanus ne pax ſuccederet, ſummopere nitebantur. Evangelici, quorum commoda præcipue in plena pacis executione vertebantur, acerrime commutationem expoſtulabant, Suecis exprobrantes, haut eſſe, quare pro ipſis tam acriter contendant præſenti utique ſtatu adquieſcentibus, & quibus in poſterum cum Catholicis facile conventurum ſit. Ut ſatis adpareret, longiore mora Reginæ gratiam apud hos plane conſumendam. Aſt Catholici, queis reſtitutio ex capite Amneſtiæ & Gravaminum incumbebat, iſta mora exoptata accidebat, qua color ſuæ tergiverſationi præbebatur, velut de pace nondum ſat certis. Quo & ipſo Auguſtanus Senatus pervicaciam ſuam excuſabat. Quia videbantur magno deſiderio expectare, ut bello inſtaurato Evangelici partis per pacem commodis iterum exuerentur. Cæſarei, quanquam idem fortaſſe cuperent, ſancte tamen aſſeverabant, ſibi decretum pacis leges examuſſim implere; ut ſi bellum recrudeſceret, æquitatis gratiam in ſe traherent, invidia in Suecos derivata. Et quia Gallia, cui præter bellum Hiſpanicum jam & inteſtinum imminebat, Germanico levari cupiebat, eoque in commutationem conſenſerat; cui & Landgravia ſuffragabatur; haut conſultum videbatur, ut iſti ratificationes ſoli permutarent, Suecia in incerto hærente; præſertim cum cognitum eſſet, interea dum pax nutat, apud Polonos, & Brandeburgicum infeſta eidem conſilia agitata fuiſſe. Miles præterea pacis cupidus miſſionem & præmia longi laboris avide expectabat, quæ ſi diutius differrentur, metus erat, ne per alios iſtius animi turbarentur. Ac jam ver propinquabat, quo miles, qui ſub ſignis retinendus erat, commode in Sueciam vehi poterat. Denique nec ipſa Regina tam honeſtæ pacis adhuc ſecura erat, qua tam inſignes conditiones ſibi, atque Evangelicis ſtipulata fuerat; cujus ſubverſæ invidia in ipſam, miniſtroſque ejus redundatura erat. Igitur Legati judicabant, ratificationum traditionem reciprocam declinari diutius non poſſe, modo Cæſarei ac Ordines caveant, quæ nondum præſtita ſint, ſtatim poſt commutationem, antequam miles exautoretur, ac præſidia deducantur, certo explenda eſſe. Atque hanc ſuam mentem ipſi per Benedictum Oxenſtiernam Gabrielis F. Palatino, qui hactenus diverſa ſenſerat, exponunt, qui & expenſis ipſorum rationibus in eandem demum ſententiam deſcendebat, turbis præcipue Galliæ motus, quæ & ipſam Reginam haut mediocri ſolicitudine diſtrahebant. Interea placebat Inſtrumenta ratifica- 1649.
24. Jan. tionum inter ſe conferre. Ubi deprehenſum, pleriſque Ordinibus ſuas adhuc deeſſe: ex iis, quæ allatæ erant, quaſdam haut legitima forma conceptas. E civitatum Collegio præter Francofurtanam & Argentoratenſem nullam adhuc adpuliſſe. Bavaricam chartæ inſcriptam unico folio, formaque minuta. Unde cum Oxenſtierna moneret; decorum fuiſſe iſtam pergamenæ inſcribi, uti ab aliis Electoribus factum, Volmarus magno cum cæterorum irriſu cavillabatur; Pauperi Principi non eſſe, unde membranam emat. Nec eo minus Ordines juxta ac Cæſarei commutationem urgere.

§. 10. Inde allato Caroli Guſtavi conſenſu Joannes Oxenſtierna, (nam Salvius ex morbo decumbebat) Cæſareos Legatos inviſens, queis & Ordinum Deputati aderant, oſtendebat; Suecis hautquidquam in animo fuiſſe tempus extrahere, ſed ut publice conventa præſtarentur. Sed cum rationes à ſe allatæ parum apud pleroſque valuerint, ſe Ordinum deſiderio circa ratificationum commutationem hac lege gratificaturum, ſi ſcripto caveant, omnia quæ ante commutationem præſtanda fuerant, nulla mora interpoſita deinceps præſtitum iri; nec Suecos ad exautorandum militem ac præſidia deducenda ſtringendos, niſi executioni datis, quæ Tabulæ Pacis jubeant. Nimirum ut Ordines læſi ex capite Amneſtiæ & Gravaminum reſtituantur, captivi dimittantur, prima penſio ſatisfactionis militaris in promtu ſit, ſuper modo militem exautorandi, ac oppida evacuandi conveniatur; Ordinum ratificationes, Brandeburgica ceſſio Pomeraniæ, Oſnabrugica capitulatio, atteſtata pro Erfordia & Minda exhibeantur. Ad quæ ſtatim ab Ordinibus reſponſum; ſe nihil amplius invenire, ob quod commutatio differri debeat. Scriptam cautionem ſe repræſentare non poſſe. Si fide ſua verbis data Legatus adquieſcat, ſe concedere, ut illa protocollo inſeratur, cujus extractum à Moguntino exhibendum ſit. Ita Suecis ſuper præſtatione conventorum ſatis cautum. In hoc cum Oxenſtierna conſentiret, diverſæ formulæ ejus quod protocollo erat inſerendum, aptabantur. Ubi Sueci quidem plenam executionem pacis, & ut ſuis militibus ſatisfieret, reſpiciebant, eoque diſerte ſtipulabantur, neque ſocios Reges, neque Landgraviam copias exautoraturos, aut præſidia deducturos, ni ſuper ſatisfactione militiæ, ac modo eandem dimittendi, & oppida reſtituendi conventum fuerit, ſimul illi Ordines, à quibus aliqua loca reddenda ſint, ſuas ratificationes exhibuerint; ac reſtitutio ex capite Amneſtiæ & Gravaminum rite peracta fuerit. Ordines contra, etſi quæ ante commutationem fieri debuerant, ſtatim poſt eandem bona fide, ac ſub pœna fractæ pacis publicæ exequenda declararent; potiſſimum tamen exautorationem militum, & reſtitutionem oppidorum ſpectabant, quo hoſpitationes, ac tributa amolirentur, unde ſibi reſervabant, ut de modo & ordine exautorationis, & reſtitutionis locorum Monaſterii altero poſt commutationem die tractatio ſuſciperetur, intra octiduum abſolvenda: ac tunc abſque mora utrinque miles dimitteretur, oppida præſidiis vacua redderentur. Suecis tamen iſthoc tempus nimis anguſtum videbatur; nec ſe hanc tractationem ducibus bellicis, quibus eadem per Tabulas Pacis deferebatur, præripere poſſe. Un- 5. Febr.
de tandem ab omnibus in hanc formulam conſenſum. „*Cum nondum omnia executioni data ſint, quæ*

Sueci in commutationem certa lege conſentiunt. 30. Jan.

vigo-

„vigore concluſæ Pacis ante ratihabitionum commutatio-
„nem præſtanda fuerunt, è re tamen viſum ſit, ne dicta
„commutatio diutius differatur: Electorum, Princi-
„pum, & Imperii Statuum Legati per extraordinarios
„Deputatos, in præſentia Cæſareæ Legationis, Fœderata-
„rum Coronarum Legatis ſtipulata manu nomine totius Im-
„perii promiſerunt, ea omnia, quæ ante commutationem
„in effectum deduci debuiſſent, ſtatim à facta commuta-
„tione, juxta tenorem literarum nomine Ordinum die
„10. 20. Januarii proxime elapſi ad Sacram Cæſaream
„Majeſtatem perſcriptarum, publicæque conventionis
„præſcriptum realiter & ſincere executioni & effectui
„mandatum iri. Quantum vero reſtitutionem locorum &
„exautorationem militum attinet, cum in Inſtrumento
„Pacis cautum ſit, quod, antequam ad rem ipſam proce-
„datur, de modo & ordine, quo talis evacuatio & exau-
„toratio inſtituenda ſit, certa conventio per exercituum
„duces iniri debeat, pro majori hujus negotii promotione
„concipiatur Monaſterii ordo moduſque, quo hujuſmodi
„reſtitutio & exautoratio quam commodiſſime & ſecuriſſi-
„me fieri poſſe videatur, atque ad dictos Partium duces
„per expreſſos curſores mittatur cum requiſitione, ut de
„matura executione quamprimum conveniant. In quo-
„rum fidem majuſque robur declaratio præſens Cæſarea-
„norum, Regiorum & Statuum Imperii protocollis inſer-
„ta eſt. Sequenti die Ordinum ratihabitiones, quotquot aderant, à Secretariis inter ſe collatæ;

7. Febr.

ac ut craſtino die commutatio fieret, omnia diſpoſita ſunt. Sed cum jam Ordinum Legati congregati eſſent, Servientus apud Cæſareos excuſabat, urgente valetudine venam ſibi ſecandam fuiſſe, rogans ut in craſtinum iſte actus differatur.

Ratihabitionum commutatio peragitur. 8. Febr.

§. 11. Quanquam autem ne poſtero quidem die Servientum valetudo permittebat domo exire, nihilominus commutationem peragi placebat, poſtquam prius à Lambergio quædam errata Cæſarei Inſtrumenti, per incuriam ſcribæ admiſſa, propria manu fuiſſent emendata; ſcripta cautione ab ipſo, & Cranio exhibita, eam correctionem inpoſterum iis quorum intereſt fraudi non fore. Ipſa porro commutatio hoc modo peracta eſt. Hora prima pomeridiana, uterque Legatus Suecicus in Lambergii hoſpitium vehebantur; quos Ordines Imperii, antequam Servientum acceſſiſſent, ſequebantur in anteriore camera ſubſiſtentes, quoad in conclave, ubi Cæſarei cum Suecis agebant, evocarentur. Inde Oxenſtierna ſermonem orſus memorabat; etſi cauſa ſibi non deſit ratificationem detinendi, quod quæ præcedere eam debebant, nondum præſtita ſint; ſtudium tamen Reginæ in pacem hoc quoque ſpecimine teſtari voluiſſe; nec dubitare Cæſareis pariter cordi eſſe legibus pacis firmiter ſtare, operamque dare, ut quæ reſtent, ab aliis plene præſtentur. Reginam, Regnumque Sueciæ deinceps cum Cæſare ac Imperio fidam pacem ſancte colere conſtituiſſe. In cujus fidem nunc ratificationem exhibiturum, ea tamen lege, ſi ipſi nomine Cæſaris denuo promiſſuri ſint, omnia conventa ſervatum iri. Ad quæ cum Cæſarei adpoſite reſpondiſſent, Oxenſtierna ab Ordinibus quærebat; num declaratio & extractum Protocolli, de quo convenerat, præſto ſit? Quod ſtatim à Reigersbergio Moguntino exhibitum. Inde ab Cæſareis & Ordinibus ſimul ſciſcitabatur; quem ſenſum conventio de ordine & modo exautorationis & evacuationis habeat? cum ipſi negotium ducibus ſemel commiſſum ad ſe revocare, deque eo certi quid ſtatuere nequeant? Ad quod utrique declarabant: non aliud ſpectari, quam quod Conventus poſt traditas hinc inde ratihabitiones conſilio habito idonea media circumſpecturus ſit, queis exautoratio & *reſtitutio tanto expe*ditius perficiatur, ac Imperio plena quies reſtituatur. Non tamen cupere Legatos Suecicos aut duces iſti utique adſtringere, ſed duntaxat quid ſibi videatur communicaturum. Quæ cum Suecis probarentur, Oxenſtierna Inſtrumentum Pacis libri forma in membrana deſcriptum, ac holoſerico involucro tectum, appenſo in capſula è ſolido auro ſigillo Cæſareis porrigebat. Inde datis dextris ſeſe mutuo Legati amplexati ſunt. Mox & Ordinum ratificationes Cæſareis exhibebantur, Reigersbergio nomine omnium Ordinum dextram porrigente. His peractis, ac facta mutua gratulatione, cum Sueci domum regreſſi forent, Cæſarei mox una cum Ordinibus ad Oxenſtiernæ ædes acceſſere. Ubi Cæſarei quæ in rem facerent præfati addebant; à Cæſare ſe juſſos monere, ut quæ res è cimeliophylacio Pragenſi poſt ſubſcriptam pacem ablatæ ſint, reſtituantur. Inde Cæſarea ratificatio holoſerico rubro involuta appenſo ſigillo in capſula nigra lignea exhibebatur. Sueci teſtabantur, Reginam jam inter Ordines Imperii receptam operam daturam, ut Cæſari ac Imperio quavis ratione amicitiam ſuam adprobet, & quacunque occaſione auxilio ipſos ſublevet. De rebus Praga amotis ſibi haut conſtare; unde ad id certi quid reſpondere non poſſe. Quo Cæſarei adquieſcebant, ac ſibi Cæſaris juſſu id monendum fuiſſe teſtabantur. Dextræ inde datæ, ac repetiti amplexus. Ordineſque utriſque gratulabantur, ac ad ſuas quoque ratificationes cum Suecis commutandas paratos ſe oſtendebant. E quibus tamen Oxenſtierna prius quærebat; num ratificationes forma conventa conceptæ, & ſi quid deficiat illæ emendandæ, ac poſt correctæ juſto tempore exhibendæ ſint? Tum, an hoſce pro univerſis Ordinibus habeant, qui heic congregati adſtent? Quorum utrumque cum Reigersbergius affirmaſſet, ac data dextra promiſiſſet pacta pacis ſancte ſervatum iri, Ordinum ratificationes porrigebat, ſimul alterum regiæ ratificationis exemplum ex Oxenſtiernæ manu recipiebat. Sed de tertio ratificationis Regiæ exemplo, quod Saxoniæ Electori tradendum erat, inter Moguntinum, & Saxonicum diſceptatio oriebatur. Quorum ille ferebat; Inſtrumentum in Moguntina Cancellaria deponendum ad Ordines utriuſque Religionis ex æquo pertinere, eoque duplici Inſtrumento opus haut eſſe, nec id in Imperio uſu receptum, ac Directorio fraudi cedere. Saxonicus contra id haut inconveniens cenſebat in ejuſmodi tractatione, in qua Catholici unam, Evangelici alteram contrahentium partem conſtituerent; declarabat tamen, id Moguntino Directorio præjudicio haut fore. Unde conventum tandem, ut inſtrumentum illud Saxonico per Scribam poſt tranſmitteretur. Sed & nomine Civitatum Lubecenſis teſtabatur, ſe vectigal Oldenburgicum, & ut idem Inſtrumento Pacis inſereretur, nunquam probaſſe, ac diſſenſum ſuum quavis occaſione declaraſſe; de quo & hoc ſolenni actu proteſtentur, per traditam civitatum ratihabitionem à diſſenſu haut quidquam diſceſſum, multo minus ad evictionem ejuſdem Civitates teneri velle. Cui contradictioni Civitates inhærebant, etſi à Moguntino repoſitum fuiſſet, eam exceptionem non acceptari, cui & apud ſubſcriptionem contradictum ſit, & rem jam tranſactam eſſe. Commutationem Gallicæ ratihabitionis apud Naſſovium Comitem præſente Volmaro Grullardus

1649. Reſidens peragebat, quod Servientus valetudine impediretur; quo & Ordinum Legati, qui adhuc apud Suecos erant, mox veniebant. Inde Naſſovius & Volmarus una cum Ordinibus ad Servientum accedebant, Cæſareamque & Ordinum ratificationem viciſſim tradebant. Ab Ordinibus addita eadem declaratio, quæ Suecis exhibita fuerat, una cum cautione ſuper Alſatia. Oſtendebat Gallus nonnihil offenſæ, ab Ordinibus Suecos ſibi hoc actu prælatos; ſed poſt allatas excuſationes placabatur. A Lubecenſi proteſtatio adverſus vectigal Oldenburgicum repetebatur. Ob iſtam commutationem peractam nullum aliud lætitiæ ſignum publice oſtenſum, niſi quod ſub noctem machinæ circa vallum urbis ter diſplodebantur, quod Cæſarei excuſarent, ob Hiſpanos plura ſe lætitiæ ſigna expromere haut commode poſſe.

Formula Ratificationis ex conventione Partium talis erat: *Nos Chriſtina &c. Univerſis & ſingulis, quorum intereſt, aut quomodolibet intereſſe poteſt, notum teſtatumque facimus. Poſtquam à multo jam tempore, primum inter Divum Parentem noſtrum, Sereniſſimum ac Potentiſſimum Principem, Dominum Guſtavum Adolphum, &c. Pientiſſimæ ac Glorioſiſſimæ Recordationis, deinde etiam inter Nos, Regnumque Sueciæ ac Socios noſtros, ab una parte; & Sereniſſimum quondam ac Potentiſſimum Principem, Dominum Ferdinandum II. Romanorum Electum Imperatorem ſemper Auguſtum &c. ac poſt Ejus è vita diſceſſum, inter modernum ejuſdem nominis Sereniſſimum ac Potentiſſimum Principem, Dominum Ferdinandum III. itidem Romanorum Electum Imperatorem &c. Ejuſque Confœderatos & Adhærentes, ex altera parte, non ſine multa Chriſtiani ſanguinis profuſione, & multarum Germaniæ Provinciarum deſolatione, armis ſatis vehementer decertatum ſit: tandem inſtituto ea de re, juxta Conventionem Hamburgi, die decima quinta Decembris, Anno Domini Milleſimo, ſexcenteſimo quadrageſimo primo initam, Partium utrinque belligerantium Oſnabrugi Weſtphalorum Congreſſu, poſt longos & laborioſos Tractatus inter Nos Regnumque Noſtrum, tum prædictum Imperatorem, & Sacrum Romanum Imperium, Domumque Auſtriacam, per utrinque deſtinatos huic Congreſſui Legatos & Plenipotentiarios, divina favente Clementia, Pacem & Amicitiam concluſam, & ad Ratificationem noſtram perfectam eſſe, forma, modo ac tenore ſequenti:* (ſequitur totum Pacis Inſtrumentum.) *Cum igitur hæc omnia & ſingula per noſtros Legatos & Plenipotentiarios ſupra memoratos, noſtro præſcitu, juſſu ac Mandato, hunc ad modum, prout hic verbotenus inſerta & deſcripta leguntur, geſta, peracta & conventa ſint, Nos eadem omnia & ſingula, prahabita cum fidelibus Nobis ſincere dilectis, noſtris Regnique Noſtri Sueciæ Senatoribus matura & diligenti deliberatione, ex certa noſtra ſcientia approbamus, ratihabemus, & confirmamus, rataque & firma eſſe & fore, virtute præſentium declaramus, ſimulque verbo Regio promittimus ac ſpondemus pro Nobis noſtriſque ſucceſſoribus & hæredibus, Regnoque Sueciæ, Nos omnes & ſingulos ſupra deſcriptos Articulos, & quicquid tota hac Pacis conventione continetur, ſtatuitur & diſponitur, firmiter, conſtanter ac inviolabiliter ſervaturas, atque Executioni mandaturas, nullaque ratione vel per Nos, vel per alios ullo unquam tempore contraventuras, aut, ut per alios contraveniatur, paſſuras, quomodocunque id fieri poſſit, omni dolo ac fraude excluſis. In horum omnium teſtimonium & fidem ſigillum noſtrum Regium Majus huic Diplomati, manu noſtra ſubſcripto, appendi juſſimus. Actum Stockholmiæ, die decima octava menſis Novembris Anno ſupra milleſimum, ſexcenteſimum, quadrageſimo octavo.* 1649.

CHRISTINA.

ANDREAS GYLLENKLEW.

Ordinum Ratificationes hoc modo conceptæ erant: *Nos &c. &c. Univerſis & ſingulis, quorum intereſt, aut quomodolibet intereſſe poteſt, conſtare volumus: Nos ab aliquot annis à Sereniſſimo & Potentiſſimo Principe ac Domino, Domino Ferdinando III. &c. ab una, nec non Sereniſſima ac Potentiſſima Principe ac Domina, Domina Chriſtina &c. ab altera parte, benevole invitatos eſſe, ut ad inſtitutum ab iis Oſnabrugis & Monaſterii in Weſtphalia Tractatum Pacis Conſiliarios & Legatos noſtros mitteremus. Conſiderantes igitur rei tantæ neceſſitatem, miſimus eo &c. cum Mandatis & poteſtate, ut nomine locoque noſtro Conventui intereſſent, omnes & ſingulas propoſitiones exciperent, cum cæteris Electoribus, Principibus & Statibus Imperii deſuper conſultarent, vota & ſuffragia ferrent, eaque omnia agerent, & ſtatuerent, quæ funeſto huic bello componendo, Pacique reducendæ ac ſtabiliendæ conducere poſſe viderentur. Tractatu itaque, per DEI gratiam, eouſque perducto, ut ab omnium Partium reſpective Plenipotentiariis, Legatis & Deputatis conventum ſit in Articulos ſeptendecim, quorum primus incipit:* Sit Pax Chriſtiana, univerſalis, perpetua &c. *ultimus deſinit in verba:* Helvetii, Rhætique & Princeps Tranſylvaniæ &c. *publico comprehenſos Inſtrumento; quod à Cæſareis & Regiis Suecicis Legatis, nomine vero omnium Electorum, Principum & Statuum Imperii, ab ejuſdem ad hoc ſpecialiter Deputatis Plenipotentiariis ſub eorum committentium Rato, ſubſcriptum & ſubſignatum eſt, Monaſterii, die 14. 24. menſis Octobris, currentis Anni M DC. XLIIX. Idcirco Nos, tam vi dictæ Deputationis ſpecialis, quam pro Jure Nobis una cum cæteris Imperii Statibus competente, dictum Inſtrumentum, eoque contentam Pacis Conventionem de verbo ad verbum accurate perlecta, diligenter examinata, conſiderata & perpenſa, pro Nobis, Hæredibus ac Succeſſoribus noſtris, totoque Imperio, vigore harum, in omnibus & ſingulis ſuis Articulis, Paragraphis, Punctis & Clauſulis, omni modo ita approbamus, ratihabemus & confirmamus, ac ſi de litera ad literam expreſſe hic inſerta eſſent. Verbo Principali ſpondentes ac promittentes, pro Nobis noſtriſque Hæredibus ac Succeſſoribus totoque Imperio; Nos omnes & ſingulos ejus Articulos, & quicquid tota illa Pacis conventione continetur, firmiter, conſtanter, & inviolabiliter ſervaturos, atque executioni mandaturos, nullaque ratione vel per Nos, vel per alios ullo unquam tempore contraventuros, aut, ut per alios contraveniatur, paſſuros, quomodocunque id fieri poſſit. Omni dolo & fraude excluſis. In cujus rei teſtimonium majuſque robur præſentem Ratihabitionem, noſtra manu propria ſubſcriptam, ſigillo noſtro Principali muniri fecimus. Datum &c.*

§. 12. Inter Suecis præſtanda præcipuum erat ſatisfactio militum cui expediunda omnes Ordines ſe promptos exhibebant, Trevirenſi excepto, qui aliquam ſummam pro lubitu depromturum ſe oſten- Executio eorum quæ Suecos ſpectant.

ſe oſtendebat, ut tamen neque Inſtrumento Pacis, nec ab Ordinibus factæ repartitioni adſtringi vellet, ad pacta cum Gallia provocans. Quanquam autem Ordines à Palatino antea per literas petierant, ut pro prima penſione duodecies centenis uncialium millibus adquieſceret, circa reliqua moræ quid indulgeret: cum tamen Suecos à conventis diſceſſuros vix crederent, duris quantumvis temporibus promiſſam ſummam in promtu fore eidem ſignificabant, quam tamen exſolvere haut decreverint, niſi poſtquam omnia ad exautorandum militem diſpoſita fuerint. Conventionem ſuper miſſione militum ac oppidorum reſtitutione Ordines Monaſterii adaptare cupiebant. Id quod Cæſarei æque ac Regii abnuebant, quod iſta ducibus exercituum reſervata eſſet. Ut tamen Ordines conſilia ſuper ea re conferrent, haut repugnabant. Circa Oſnabrugenſem capitulationem moram haut fore Ordines judicabant. Ac ſi Franciſcus Wilhelmus Epiſcopus tergiverſetur, Præſulatum tantiſper detinendum; quem & inopia ad æquas conditiones admittendas compulſura ſit. Super ceſſione Brandeburgica nonnulli cenſebant, Reginam ad reſtituenda Electori ſua oppida non teneri, niſi iſta exhibita. Quod tamen cæteris diſplicebat; ac pollicebantur Brandeburgici, ſe iſtam, ubi ſuper finibus transactum ſit, tradituros. Circa atteſtata denique pro Erfordia & Minda inter Salvium, & Reigersbergium liticulæ quid oriebatur, quod hic aſſereret, Salvium cum Inſtrumenta Pacis deponerentur, de iſtis remiſiſſe; id quod Salvius inficiabatur, ac ſecus ſe rem habere demonſtrabat. Qua ex re Moguntino tantopere bilis commota eſt, ut podagræ doloribus corriperetur.

Executio circa Ordines alicubi hæret.

§. 13. Executio circa Ordines ex lege Amneſtiæ & Gravaminum, ubi Evangelicorum res potiores erant, ſic ſatis procedebat; uti Stutgardiæ & aliis Wurtenbergicæ locis, unde Jeſuitæ & Catholici ſacerdotes cum ornamentis ſacris comitante tubicine Dillingam deducti ſunt. Sed alibi executio fere hærebat. Quibuſdam videbatur refractarios hoſpitiis militaribus præ cæteris onerandos alii iſtos Regiorum opera in Ordinem redigendos, reparatione damni quod ex hac mora Imperio & Ordinibus proveniret, ab iſtis repetita. Ab aliis alia media proponebantur. Enimvero languebat heic Ordinum conſenſio quod Catholicis executionem pacis magis ſufflaminare, quam promovere cordi foret. Unde Evangelici animis minuebant; non omnia pace conventa ſtatim effectui dari poſſe, ſed quædam ad futura Comitia rejicienda. Inprimis autem omnes ad Commiſſionem à Cæſare Auguſtam deſtinatam reſpiciebant, ubi Catholici Evangelicorum commodis quantum poſſent recalcitrabant. Equidem Cæſar ad diverſas Senatus Catholici literas reſponderat: cum pace nupera omnes promiſcue exceptiones rejectæ ſint, nec ullis inhibitionibus, ac remediis, aut proceſſibus adverſus ejuſdem executionem locus relictus ſit, non poſſe à ſe petitos proceſſus ſuper illorum exceptionibus ac prætenſa nullitate decerni. Unde ut edicto ſuo ſine mora pareant, & quæ pacis legibus congrua ſint, exſequantur, jubebat. Idem Bavariæ Electori ſignificabatur, qui & monebatur, præfecto præſidii injungeret, ne executionem paci conformem impediat. Sed quia Cæſaris literæ paulo languidiores adparebant nulla in refractarios dictata pœna, Catholici tergiverſari non deſinebant. Cum Commiſſarii poſt allatas Cæſaris literas denuo in Curia ſuper negotio ſibi mandato exponere vellent; reſpondebatur, cum Advocatis urbis ſuper tanti momenti re conſultandum. Inde ſextus abhinc dies ſcripto ipſis à Senatu, ac certa hora conſtituitur; cum par fuiſſet Senatui à Commiſſariis tempus condici. Sed & decretum Senatus per apparitorem ad ipſos tranſmiſſum. Cum iſti curiam ingrederentur, non uti moris in porta, ſed ad caput ſcalarum excepti ſunt. His & alia contemtus ſigna cumulabantur. Cæterum Commiſſariorum propoſitionem Senatus per ambages eludere, & pacem Oſnabrugenſem acceptare non niſi ſalvis quibuſcunque juribus; tum varias dilationes aucupari, ac nodum in ſcirpo quærere, ſine dubio ut Evangelicos cives ſumtibus, Commiſſarios tædio protelaret. Quo fine & ſcriptis rem cum Commiſſariis diſceptare cupiebat: qui tamen non inquirendi, aut cognoſcendi, ſed exequendi duntaxat cauſa adeſſe ſe oſtendebant. Nec minus per literas Aulam Cæſaream ſolicitare, num pronius ſibi reſponſum extundere poſſent. Interim & clam Evangelici tentabantur, num deſertis pace conventis novos cum Senatu tractatus ingredi vellent, per quos parta Evangelicis commoda labefacturos ſe ſperabant. Quin proceres æque ac vulgus Catholicorum cavillari; ad Calendas Græcas Evangelicos ſua templa recuperaturos. Nec dubitabant Senatus juxta ac Sacerdotes ſcriptis in Aulam Cæſaream miſſis pacem Weſtphalicam infamem, ac deteſtandam vocare. Ac ſatis patebat ferociam iſtis additam, quod Cæſar id tantum juſſiſſet, ne Bavaricus præfectus executionem impediret, non autem ut illam promoveret. Id quod & repetitis literis Bavarus vetuerat, ſat rationum ſibi eſſe ferens, quare ſe ſuoſque ei negotio miſceri nolit. Ita Commiſſarii manu militari deſtituti fruſtra ſatagebant, multum indignante Oxenſtierna; iſto exemplo aliis pervicaciam ac ſua in iſtos homines exempla reponenda, qui antea cum Evangelicorum ſacra eliminarent, patibulum medio foro excitarant, quo contumaces ſuſpenderentur.

16. Jan.

Sulzbaci & Ratiſponæ.

§. 14. Nec minus difficulter procedebat Sultzbacenſis Palatini reſtitutio, quam cum facere Bavarici Circuli Director abnueret, Præfecti Franconici Circuli Bambergenſis Præſul & Culmbacenſis Marchio ad eas vices ſupplendas adhibendi erant. Illis acriter obnitebatur Neoburgicus, ſuperioritatem territorialem ſibi reſervatam jactans, cui jus ſacrorum ex uſu Germaniæ ſit conjunctum; & quod de Sulzbacenſi in Tabulis Pacis fuerit omiſſum; cum tamen in ejus & ſimilium favorem exordio articuli quarti peculiaris clauſula inſerta eſſet. Tum ut rem extraheret, ad peculiarem Cæſaream Commiſſionem provocaverat. Sed cum ordinariæ executioni Sulzbacenſis inhærere mallet, à Suecicis Legatis petebat, ut ſuam reſtitutionem Franconici Circuli præfectis commendarent. Qui & magna diligentia pro iſto nitebantur, jubente id quoque Regina; quæ & Carolo Guſtavo injunxerat, ut Sulzbacenſi re ipſa adſiſteret, ac Neoburgicorum conatus averteret; quod Sulzbacenſi in poſſeſſionem reſtituto coram Commiſſariis experiri Neoburgico integrum ſit, ſi quid juris ſibi competere judicet. Eadem & cauſa Ratiſponenſes ſubigebat, ut Franconici Circuli Præfectos ſibi executores depoſcerent, quod Bavariæ Elector jura ipſis tempore belli erepta ultro reſtituere abnueret.

Suecici milites

§. 15. Interim quæ per ſeptem Circulos diſtributæ fuerant Suecorum legiones, in Germania

cum

1649. *Incommodis hoſpitiis utuntur, ob Gallos alioſque.*

cumprimis ſuperiore, maximis cum incommodis conflictabantur, Gallis cedere, aut in eadem ſecum loca ipſos admittere abnuentibus. Et quanquam ea de re cum Turennio diligenter ageret Duglaſſius, cui iſtius oræ cura commiſſa erat: nil tamen amplius ab iſto obtinere poterat, quam ut in pagorum, ac oppidulorum partem ipſum admitteret, clauſis oppidis ſibi ſoli ſervatis. Illis porro queis ad Rhenum tractus obvenerant, non Galli ſolum, ſed & Bavarici Heidelbergæ, & Hiſpani Franckendaliæ obſiſtebant. Unde urgente inopia parum à ſeditione aberant legiones, ac in ſummo periculo verſabantur ductores; ſic ut iſtæ inde revocandæ, ac per Saxoniam diſpertiendæ eſſent. Ea de re cum monitu Generaliſſimi Legati Suecici cum Serviento agerent, ut ne ſub finem belli quid adverſum amicitiæ admitteretur: ille ferocius reſpondere, ac culpam in Erskeinum rejicere, quin in nervum rem erupturam ominari. Poſt tamen mollius loqui, ac ad Turennium ſe ſcripturum polliceri, miratus ea de re inter duces haut rite conventum, nec à Turennio quid ſibi communicatum. Ad ipſum quoque Turennium Carolus Guſtavus ſcribebat, ut ſuos hoſpitiis per Ordines aſſignatis frui patiatur, quæ haut eo minus Gallicum militem capiant, ſi circa exactiones moderatio adhibeatur. Aſt Turennius iſta adſpernatus querimonias potius ciere; nulla ſignificatione prius facta, aut antegreſſa conventione Suecicas legiones ſuis hoſpitiis immiſſas. Cui viciſſim oſtenſum, Suecis longe maximam querendi cauſam eſſe, ac mature ſatis à Wrangelio id denuntiatum, eamque legionum diſtributionem Monaſterii Serviento conſcio factam. Unde tandem Avaugurius pollicebatur; in Aula Gallica ſe curaturum, ut his incommodis remedium afferatur. Interim male habitæ Suecorum legiones, vagæque animis ægreſcebant, ut metus eſſet, ne ingens in malum ea res erumperet; præſertim cum nondum ſuper pace ſecutura ſat cautum foret. Nec minus anguſtæ Suecis res per Weſtphaliam, cujus partem Lamboius nuper populatus erat. Et Landgravia non ſolum utramque Haſſiam, Waldeccam, Wetteraviam, Sylvam Occidentalem, Fuldenſemque agrum, ſed & præcipuas Weſtphaliæ partes ſuis copiis vindicabat, Paderbornam, Corveiam, Monaſterienſem & Colonienſem Præſulatum, Ducatum Montium, Juliacum, Eifaliam, Friſiam. Quin & Colonienſis Elector literis ad Carolum Guſtavum

20. Jan.

datis Weſtphaliam, & præcipue Præſulatus ſibi ſubjectos Suecicis hoſpitiis eximere conabatur, velut antea ſat oneratos, & qui jam ratam partem ſatisfactionis militaris contulerint. Nec Superior Saxonia iſta hoſpitia deprecabatur, velut à ſe omnibus executioni datis, quæ leges pacis jubeant, ac parata militari pecunia; nec reliquorum moram ſibi fraudi eſſe debere; eoque poſtulabant, ut ei Circulo aſſignatæ copiæ exautorentur. Inprimis autem Saxo, & Brandeburgicus Electores ſuas ditiones hoſpitiis eximi, onuſque illud in reliquos ejus Circuli Ordines devolvi cupiebant. Quibus à Generaliſſimo reſponſum, à diſpoſitione per ipſos Ordines facta ſibi diſcedere integrum

6. Jan.

non eſſe. Ad exautorandum militem, & reſtituenda oppida ſe haut teneri, niſi conventis antea impletis. Nec conſultum videri partem copiarum dimittere, niſi & à cæteris debita ſint præſtita.

Turennius è Germania abit.

Paulo poſt tamen laxioribus in Superiore Germania hoſpitiis frui incipiebant Sueci, poſtquam Turennius cum ſubjectis legionibus Wurtenbergica deſerta apud Philipsburgum Rhenum tranſire inſtituerat; cui conſilium erat, eas legiones in auxilium Parlamento Pariſienſi adducere, quod Regi tunc cornua obvertebat. Verum eaſdem Regis juſſu Erlachius Turennio abſtrahebat, ut hic vix cum trecentis equitibus evaderet; quibuſcum is ſuperato Aſchaffenburgi Mœno ſecundum Rhenum Recſam, inde in Hollandiam deſcendit. Iſtæ autem legiones, cum juſſu Erlachii vetera hoſpitia repetitum irent, illa jam â Suecis inſeſſa inveniebant.

Ordines ſuper miſſione militum, & deditione oppidorum Monaſterii agere volunt.

§. 16. Inter hæc Generaliſſimus Mindam pervenerat, quo & Legati Suecici acceſſerant, ſuper tractatu conſultaturi, qui de exautorando milite, & evacuandis præſidio oppidis juxta conventa pacis inter duces inſtituendus erat. Super quo negotio Legati Ordinum ſententiam ſuam Monaſterii ſcripto deſignaverant, magnopere contendentes, ut illud ibidem abſolveretur. Equidem ad duces id certo modo remiſſum; non tamen eo animo, ut alterutra pars rem pro lubitu, ac ultra tempus ratificationibus commutatis deſtinatum extrahere poſſit, milite interim Ordinibus incumbente. Per decreta quippe pacis intra traditas hinc inde ratificationes eam conventionem fuiſſe abſolvendam, quo ſtatim ab iſta traditione ad exautorationem militis, & deductionem præſidiorum procedi potuiſſet. Ne tamen duces plane ab hoc negotio excludere velle viderentur, à Carolo Guſtavo petunt, ut locis vicinis ſubſiſtat, & Oxenſtiernam ea ſuper re idoneis mandatis inſtruat, quo de ipſius ſententia negotio finis imponi queat; nec neceſſe ſit novis moris anſam dare conventu hoc in alium locum translato, aut novo tractatu in Superiore Germania ſuſcepto. Ei negotio urgendo Witgenſteinius Comes, tum Lubecenſis, Noribergicus, & Lindavienſis Mindam & Palatinum Monaſterio miſſi ſunt. Conſpirabant Ordinibus Cæſarei, qui & idonea ſe in eam rem mandata à Cæſare nuper accepiſſe ferebant, ut citra ulteriorem relationem ſuper eadem cum Legatis Suecicis, aut Caroli Guſtavi Deputatis tranſigerent.

Conſentit Servientus.

Servientus qui hactenus eam rem ad duces remittendam cenſuerat, jam mutata ſententia Ordinibus declarabat, commode eandem Monaſterii abſolvi poſſe, ſe præſente, aut Grullardo, qui ſe digreſſo, heic manſurus ſit. Eſſe ſibi in eam rem mandata; accupere, ut quamprimum tractationis initium fiat. Scripturum quoque ad Turennium, ſi is forte quempiam ſuorum mittere huc velit: cujus tamen reſponſo haut expectato tractatum auſpicaturus ſit. Nam eo minus iſtius nunc rationem habebat, poſtquam in Parlamenti partes conceſſiſſe eundem intelligeret.

Generaliſſimus eam rem ducibus vindicat.

Enimvero abnuebat id Generaliſſimus, quod iſta res per leges Pacis ad Duces remiſſa foret, de qua inter ſe ac Cæſareos duces agi cœptum ſit, transactione ſuper alimentis præſidiorum jam abſoluta, & conventu circa Noribergam deſignato. Ac optime ducibus conſtare quomodo copiarum miſſio, & præſidiorum deductio commodiſſime fieri queat. Ordinum quoque Legatos talium tractandorum haut ſatis peritos, dum abrogatis tributis ſuper alimentis præſidiorum diſponere negligunt, nuper haut parum confuſionis dediſſe. Ac ſibi à Regina injunctum, placitum ſemel executionis ordinem ſequi. Denique ob nova indies ſurgentia negotia Mindæ diu ſubſiſtere ſibi haut integrum eſſe: ac propediem in Superiorem Germaniam abeundum, ut cum Cæſareis, Gallicis, ac Haſſicis ducibus

1649. cibus ſuper exautoratione ac oppidorum reſtitutione tranſigat. Id quod ipſe per literas Ordinibus ſignificavit.

Quo ordines offenduntur. 28. Febr. §. 17. Hac Caroli Guſtavi ſententia Monaſterii intellecta ea animorum commotio inter Ordines ſurgebat, quanta vix toto hoc tractatu obſervata fuerat, Saxonico Electorali præ cæteris fremente; qui tunc, ſi quid Suecis adverſum ſtrueretur, primas ſemper partes agebat. Oxenſtiernæ literas Reigersbergius reſignatas aliquot per dies ſuppreſſerat; ſed earum argumentum una cum Cæſareis, aliiſque Hiſpano obnoxiis diſſeminaverat, ac odioſa interpretatione aſperaverat. Tantum temporis à ſubſcriptione pacis, ac commutatione ratihabitionum elapſum; nec minimam tamen partem onerum bellicorum imminutam. Suecos nil niſi de tempore extrahendo meditari. Cæſareos Commiſſarios Pragæ Regios deputatos expectare, queis de nullo loco ad iſtam tractationem propoſito conſtet; ac vix perſuaderi, Suecis exautorationem exercituum cordi eſſe. 7. Mart. Mox tamen cum iſtius literæ per ſeptem dies à Reigersbergio ſuppreſſæ Ordinibus communicatæ forent, motus iſte animorum iterum conſidebat, non Bicernclovio ſolum, ſed & Witgenſteinio, ac Croſiegio Haſſo ipſos demulcentibus. Mox iterum ſedantur. Nec re curatius perpenſa Palatini rationes improbare, aut cauſam offenſæ reperire poterant, quam non hujus literæ, ſed per malevolorum artes excitata opinio genuerat. Inprimis hæ literæ placebant illis, queis ſua recuperanda erant, quos curæ ſibi eſſe idem ſignificarat. Unde & Warenbulerus Wurtenbergicus reſponſum non à ſolis Deputatis, ſed univerſis concipiendum pervincebat. Ordines Generaliſſimo ſcribunt. Ejus ſententia hæc erat: Conventionem ſuper exautoratione, & evacuatione quidem ad duces certo modo rejectam, non tamen ut illa ultra duos menſes poſt pacem ſubſcriptam porrigatur. Unde cum duces tempus iſtis negotiis deſtinatum incaſſum elabi ſint paſſi ingenti cum Ordinum damno, eum tractatum Monaſterium fuiſſe revolutum. Ac ſi præter ſpem longiores moræ nectantur, Ordinibus fas eſſe id negotium una cum Cæſareis & Regiis Legatis ſuſcipere, ut tandem aliquando præſentibus malis eluctentur. Hic ſententiæ ſuæ inhæret. Aſt his inſuper habitis Carolus Guſtavus quamprimum in Franconiam abire decreverat, iſti tractatui Noribergæ, aut vicina urbe inſtituendo, nec tutum judicabat, Ordinum arbitrio eam rem committere, quod ex hactenus actis animadverterat, inconſultam ſperatæ quietis cupidinem omni rationi prævalere, ac ipſos importunis flagitationibus leges ducibus obtruſum ire, quibus ni obtemperare poſſis aut velis, facile univerſorum offenſa incurrebatur.

Ordines ob defectum reſtitutionis miſſionem militum differri nolunt. §. 18. Cæterum quia reſtitutio læſorum lente admodum procedebat, Generaliſſimus decreverat, antequam eadem plene abſolveretur, conventioni ſuper modo exautorationis & evacuationis finem haut imponere, nec militem dimittere, aut præſidia deducere. Ordinibus contra Monaſterii ſuper reſtitutione nullum amplius dubium ſupererat, & ſi quid adhuc eidem deeſſet, ne momentum quidem exautorationem 8. Mart. ideo differendam cenſebant. Cæſarem quippe arctiorem exequendi modum ab ipſis propoſitum non ſolum probaſſe, ſed & præfectis Circulorum ut illum obſervent, injunxiſſe. Reſtitutionem porro ubique fere factam, ac paucos ſupereſſe, qui eo nomine adhuc querelas moveant. Confidere ſe, Cæſarem edicti ſui autoritatem ſervaturum, ac Pacis violatores coërciturum: & ſua quam maxime intereſſe, ut conventorum executione concordia inter ipſos nullo Religionis diſcrimine inſtauretur. Unde dubium non eſſe, quin ſi quid reſtet, etiam poſt exautorationem effectui dandum ſit. Iniquiſſimum autem eſſe, ut paucos ob refractarios ipſi intolerandis hoſpitiorum & tributorum oneribus ſuccumbant, aut ideo exautoratio differatur, noviſque conventionibus ineundis tempus teratur. Denique executionem circa caput Amneſtiæ & Gravaminum non tam ad ſocios Reges, quam ad ipſos Ordines ſpectare. Atque hæc & talia prolixis li- 12. Mart. teris Carolo Guſtavo ingerebantur. Hiſce per Ut & Cæſarei. omnia adſtipulabantur Cæſarei; qui & literis ad Oxenſtiernam addebant: Cæſarem ſuo officio non defuiſſe, nec deinceps defuturum; arctiorem exequendi modum probaſſe, ac inprimis rem ita diſpoſuiſſe, ut circa reſtitutionem Auguſtæ mora non ſit amplius futura. Jam ducentas quadraginta cohortes exautoraſſe, ut ſuſpicionis cauſa Regiis adimeretur. Suecicum ſupremum ducem, dum ad plenam executionem exautorationem differre inſtituit, ſibi arrogare videri poteſtatem cognoſcendi, num reſtitutioni ſatisfactum ſit. Quod nec legibus pacis, nec æquitati, nec Ordinum placito congruat. Nuſquam Pacis legibus cautum, ut executiones circa Amneſtiam & Gravamina Regiis deferantur, quod nec ſalvis Imperii Conſtitutionibus fieri queat: ſed eas à Cæſare juxta decreta Pacis, vetereſque Imperii Leges faciendas. Unde eam ob cauſam Regium militem in Imperio haut detinendum, ſed poſt perfectam ſuper ſolutione pecuniarum tranſactionem citra moram exautorandum, & è Germania abducendum.

§. 19. Aſt Suecicis Legatis ſoli iſti arctiori modo exequendi rationes ſuperſtruere haut conſultum videbatur, quem etſi deſignari eſſent paſſi, Sueci aliter ſentiunt. ideo tamen jure ex inſtrumento pacis quæſito haut ceſſerant. Mira ſibi de iſtius efficacia perſuaſiſſe Ordines, ſed parum adhuc effectus adparuiſſe. A Catholicis inventum, à Cæſare probatum eo fine, ut Regiæ copiæ plauſibili obtentu Germania dimoveantur, quo facto executionem pro ipſorum lubitu eludi poſſe. Vix ullum adhuc ejus vi ſua recuperaſſe. Quin potius Reſtituentes, ac nominatim Bavaricos minas jacere, ac conventa Pacis cavillari; cum tamen hi præcipue circa iſtum arctiorem modum ſe venditarint. Tutiſſimum eſſe in præſens reſtitutionem citra dilationem fieri, quæ utrique parti citra fraudem ſit, cum cuique ſua actio reſervata fuerit. Dum ſuper exautoratione tractatur, reſtituentes ad explenda conventa ſat ſpatii habere. Re ipſa oſtenderent cordi ſibi eſſe, ut quamprimum quilibet ſua recuperet. Movebant porro Carolum Guſtavum Reginæ mandata, ne à præſcripto in Tabulis Pacis exequendi ordine diſcederet, neve ante reſtitutionem copias dimitteret. Guſtavo Adolfo quondam Regi præter ſecuritatem proprii Regni hanc præcipuam fuiſſe cauſam ſumtorum armorum, ut oppreſſi Germaniæ Ordines juribus ac bonis ſuis reſtituerentur. Erubeſcendum eſſe, ſi ob quæ bellum ſit geſtum, in ambiguo relinquantur. Inter ipſos tractatus facile potuiſſe perſpici, quam difficilis futura ſit executio, cum ad conventionem illam adverſa pars ita ægre deſcenderit. Denique jejunum fore tot laborum pretium, ſi nil niſi papyraceam pacem domum reportent Legati, effectu deſtitutam. Et quanquam aliqui

pio-

1649. proponerent, certis detentis locis initium exauctorationi, & præſidiorum deductioni faciendum, utut minorum quorundam Ordinum reſtitutio adhuc hæreat; Carolus Guſtavus tamen id temperamentum, negotio extrahendo aptum admittere nolebat, ſed ad Reginam de eodem referebat.

Elector Palatinus pacem acceptat. 9. Febr. §. 20. Interea Elector Palatinus literis Londino ſcriptis Cæſari declaraverat; ſe per omnia Legibus Pacis obtemperaturum, quod & jam antea Ordinibus ſignificarit; ac ſperare Cæſarem ſtudium ſuum circa pacem & Imperii tranquillitatem probaturum, ac ſibi aſſignata tuiturum. Idem initio conſtituerat Philippum fratrem in Aulam Cæſaream mittere inveſtituræ accipiendæ; ſed impediente pecuniæ penuria Brandeburgico Miniſtro id negotii committere decrevit. Quanquam autem hoc modo Elector ſuo debito ſatisfeciſſet, circa fratres tamen ipſius difficultatem movebat Joannes Adolfus Krebſius Bavaricus Legatus, velut iſti injunctam legibus Pacis renuntiationem facere abnuerent. Ac arguebat, ab Hiſpanis ipſos clam confirmatos ad turbida conſilia impelli, quibus incertum quid myſterii ſubſit. Unde peculiari evictione ſibi caveri poſtulabat in eum caſum, ſi Palatini fratres leges Pacis implere detrectarent. Alias Bavarum Carolo Ludovico inferiorem Palatinatum haut reſtituturum, nec Cæſari Inſtrumentum de oppignerata ob tredecim milliones Auſtria ſuper Anaſſum redditurum. Sanciri præterea volebat, ut ni fratres Electoris intra annum vertentem renuntiarent, jure ſucceſſionis excluderentur, nec ad ſimultaneam inveſtituram admitterentur. Renuntiationem quoque fieri poſtulabat non ſolum in Superiorem Palatinatum, quod Tabulis Pacis cavebatur; ſed & eandem in Electoralem dignitatem & inde dependentia jura extendi volebat. Super hoc poſtulato in diverſa diſcedebant Ordines. Saxo Electoralis, Altenburgicus, & Luneburgicus eam evictionem ſubſcribere haut dubitabant. Sed Brandeburgicus ac plures repugnabant; ſuperfluum & mali exempli eſſe peculiaribus ſe cautionibus adſtringere. Et cenſebat Servientus, Bavaro communem guarantiam ſufficere poſſe. Ita diſſentientibus Ordinibus res ad Oxenſtiernæ reditum differebatur; ac ſpes erat, Krebſii conatus ultro in fumum abituros.

Bavaricus difficultatem mover.

Hanſeatici ſuper vectigalibus proteſtantur. 18. Febr. §. 21. Sed & Hanſeatici per Lubecenſem ſuper continuatione aut introductione quorundam vectigalium ad Mare Balticum, inque Albi ac Viſurgi fluminibus proteſtationem interponebant, quibus velut paci repugnantibus contradicebant, ac univerſis, ſinguliſque competentia reſervabant. Quo nomine libellum apud Moguntinum Directorium ad acta referri petebant.

Cum Brandeburgico de cedendis æquivalentibus agitur. §. 22. Apud Carolum Guſtavum cum Mindæ ageret, Brandeburgici nomine inſtabat Witgenſteinius, ut aſſignatas ipſi in Pomeraniæ vicem Provincias cederet, ac præſidia oppidis deduceret. Super ea re cum Duci nulla à Regina mandata eſſent, quo ſpatium nanciſceretur hujus ſententiam exquirendi, ſimul perſpiceret, qualem Elector circa regendos Pomeraniæ fines ſeſe exhibiturus eſſet, rem ad Oxenſtiernam rejecit; cui non defuturi erant prætextus tempus extrahendi, quoad Reginæ mandata adferrentur, præſertim cum à Brandeburgico Inſtrumentum ceſſionis Pomeraniæ nondum exhibitum foret. Mox tamen cum ob mutatam rerum faciem expedire videretur Brandeburgico ſatisfieri, quem malevoli in inimica Sueciæ conſilia pertrahere tunc ſtudebant: nec poſt permutatas ratihabitiones illas Provincias diutius detinendi idonea cauſa foret, ac alia via daretur Electorem ad æquas conditiones circa fines regundos compellendi; haut abs re judicabat, Witgenſteinio inſtante, Oxenſtiernam ea de re tractatum ſuſcipere. Circa quem tamen operam daret, ut donatariis prædiorum impenſæ utiles, aut ſaltem pecora, & mobilia illata refundantur. Tum ut Minda in priſtinum ſtatum circa ſacra & civilia reponatur, & ſi quæ alia Pace in ipſius commodum diſpoſita ſint, iis fruatur. Demum ut præſidiis uſitata alimenta maneant, quoad deducantur. Kœnigsmarckio quoque, & Guſtavo Ottoni Steenbockio, quorum ille Saxoniam Inferiorem, hic Weſtphaliam curabat, injunctum, ut facta ab Oxenſtierna denuntiatione Electori regimen Præſulatus concedant; curarent tamen, ut ejus ſedes non Mindæ, ſed ut olim Petershagæ ſtatuatur. 1649. 30. Mart.

Controverſia inter Adminiſtratorem, & urbem Magdeburgicam. §. 23. Inter Adminiſtratorem, urbemque Magdeburgicam Monaſterii lis tunc exorta eſt, quod urbi Privilegium muniendi à Ferdinando II. conceſſum cum omnimoda juriſdictione & proprietate ad quadrantem milliaris Germanici extenſum foret. Ejus vi decuriones intra id ſpatium ſitos fundos veteribus Dominis adimere, ſibique vindicare inſtituebant, niſi quod viduos ac pupillos indemnes præſtare vellent. Præterea initium quadrantis illius à ſeptuaginta ſeptem perticis, munitioni prius deſtinatis, ſumere cupiebant. Contra Adminiſtrator, quod de uſufructu mentio facta non eſſet, nudum dominium directum urbi datum contendebat, utili penes præſentes poſſeſſores manente; nec alio fine, quam ſi ad munitiones ampliandas urbs iſto ſpatio opus haberet; idque ſpatium à mœnibus ordiendum. Cum Adminiſtrator oppidanis ad poſſeſſionem adprehendendam auxilium accommodare abnueret, ipſi eam arripere, ſibique adeo executionem facere conabantur, iſto nequidquam proteſtante. 30. Jan. Quod factum & Auguſtus Brunſvicenſis Dux velut Saxoniæ Inferioris Director improbabat, ſimul ut ab Ordinibus exquireretur jubebat, quid vocabulo proprietatis intellexiſſent. Ita eo negotio Monaſterium devoluto utrinque ſcriptis certatum, ac deciſio ejuſdem ab Adminiſtratore Ordinibus delata, Oppidanis Suecorum præcipue auxilium implorantibus. Et urbs quidem Civitates faventes, Electorales & Principes adverſos experiebatur. Oxenſtierna ſcripto teſtabatur; haut aliam fuiſſe ſibi ſententiam, quam ut ad reparanda urbis ædificia juri muniendi quadrans milliaris additus ſit cum omni juriſdictione & proprietate bonorum ſacrorum circumjacentium, excepto D. Agnetis Cœnobio, eodem modo, quo Clerici eos fundos ante poſſederint. Sed parem declarationem edere abnuebant Cæſarei, velut id in poteſtate ſua non eſſet. Et quanquam inficiari non poſſent, Suecos inter tractatus aliquoties contendiſſe, ut bona illa ſacra diſertis verbis urbi propria addicerentur; tamen contradicentibus Adminiſtratoris Legatis eam verbis generalibus fuiſſe conceptam. Poſt tamen oppidani ad Aulam Cæſaream confugerunt, ubi connitente Saxone, ac Brandeburgico, ipſoque Adminiſtratore præter Reginæ mentem, quæ urbi tanta mala perpeſſæ bene cupiebat, factum eſt, ut ea cauſa Noribergæ non proponeretur, nec in Catalogum reſtituendorum referretur.

§. 24. Sed

De Capitulatione Oſnabrugenſi.

§. 24. Sed nec capitulatio circa Præſulatum Oſnabrugenſem Tabulis Pacis inſinuata ſuccedebat; de qua inter Volmarum & Langenbeckium Luneburgicum agi quidem cœptum. Sed cum Volmaro aliquandiu res cordi eſſe videretur, mox ceſſim ibat; & Præſul Franciſcus Wilhelmus pauca admodum templa Evangelicis concedere volebat, etiam ereptis iis, quæ iſti anno viceſimo quarto citra controverſiam poſſederant. Unde Oxenſtierna veritus, ne provinciales à Præſule infeſtiſſimo circa ſacra, à Langenbeckio circa civilia læderentur, tutiſſimum judicabat, ut neuter præſulatu, aut oppidis ejuſdem munitis potiretur, quoad Capitulatio iſta Reginæ conſenſu, ac ad placitum omnium quorum intererat abſoluta foret.

Ordinum querelæ ſuper hoſpitiis.

§. 25. Cæterum Monaſterii id cumprimis meditabantur Ordines ut receptis oppidis ſuis, hoſpitationes militum aliquando amolirentur; de quibus intenſiſſimæ querelæ movebantur; nec eo fine per Circulos diſtributum militem, ut ultra præſcriptum pace tempus incumberet. Quo fine
8. Mart. literis ad Carolum Guſtavum datis petebant; ut quæ ſuper exautoratione, & præſidiorum deductione à ſe deſignata forent, ipſe probaret, ac Joannem Oxenſtiernam mandatis inſtrueret, ut ſecum quamprimum ſuper militis miſſione, ac oppidorum reſtitutione tranſigere poſſit. Pecuniam quippe militi promiſſam in promtu eſſe. Immenſa onera, quæ ex ductorum libidine ſubinde augeantur, diutius tolerari non poſſe. Accedere injurias, ac importunitatem militum, ut metus ſit, ne plebs ex deſperatione ſeditionem induat. Nec minus ſinguli Ordines miſſis legatis ipſum infinitis querimoniis obtundebant. Quæ tamen non parum remittebantur, cum acribus edictis ab ipſo petulantiam militis compeſci, ac inutilem calonum turbam caſtigari, ſimul ſerio ab eodem rem agi perſpicerent, ut exautorandi initium fieret.

Difficultas circa expediendam ſatisfactionem militarem.

Quæ tamen eo lentius procedebat, quod circa expediendam pecuniam variæ difficultates occurrerent. Nam Bavarus quidem Superiorem Palatinatum tam Suecicis hoſpitiis, quam militari ſatisfactioni exemtum ibat, velut propriam provinciam. Id quod Ordines indulgebant ea lege, ut proximis Comitiis Inferiori Palatinatui, cui ejus portionis onus accreſcebat, refuſio fieret. Sed Leodienſes communi oneri ſe ſubtrahentes ut immiſſo milite ad debita præſtanda Dux Suecicus compellat, Ordines petebant. Trevirenſis cum duas legiones equeſtres ſuæ provinciæ aſſignatas admittere nollet, illæ aſſumtis mille peditibus vi acceſſum ſibi fecere. Sed & jactabant Ordines pecuniam primæ penſionis paratam eſſe; quam tamen non ante exautorationem, ſed ſimul cum ea exſolvere volebant pro rata legionum, quæ exautorarentur, & præſidiorum, quæ oppidis deducerentur. Tum cujuslibet Circuli Ordines à ſe collatas pecunias in militem apud ſe hoſpitantem erogari volebant, queis acceptis hic ſtatim mitteretur, ut ſua cuique pecunia proprio emolumento cederet. Aſt Carolus Guſtavus, cum Ordines quidem Monaſterii pecuniam in promtu dicerent, nonnulli autem ratam conferre ſupra facultates ſuas eſſe quererentur, quo rationes ſuas ſolido fundamento ſuperſtrueret, circummittebat, qui collatas pecunias inſpicerent. Sed & ut ſuo arbitrio circa easdem diſponeret, ſibi depoſcebat. Cum enim Superiores Circuli velut bello maxime exhauſti difficillime ratam ſuam expedirent, hos primum onere hoſpitiorum levare cupiebat, quo fine ſub inſtantem legionum reformationem ad utrumque Saxonicum Circulum aſſignationes quaſdam emittebat. Quas cum illi acceptare nollent, per Oxenſtiernam Ordinibus 31. Mart.
Monaſterii denuntiat; iſthanc ſi viam inſiſtere pergant, ſe non ſolum inſtitutam legionum exautorationem omiſſurum, ſe alia ratione rebus ſuis proſpecturum. Sed & quia aſſignationes duodecies centenorum millium tarde expediebantur, ſuper quibus Ordines cum ducibus ex æquo tranſigere volebant, accellerandæ Pacis executioni Carolus Guſtavus proponebat, ut & iſta ſumma parato argento repræſentaretur. Id quod Ordines legibus Pacis repugnare, ac præſtitu impoſſibile ferebant. Super duobus autem millionibus, qui ſequentibus penſionibus exſolvendi erant, judicabant, pignoris loco in ſingulis Circulis quædam oppida Reginæ præſidiis tantiſper detinenda, quæ Ordinum ſumtibus alenda ſint; quod hincinde audiantur, qui onus à ſe remotum in alios devolutum eant. Qua de re ut cum Ordinibus Monaſterii ageret, Oxenſtiernæ injungebat.

Ordines offenduntur.

§. 26. Enimvero iſta omnia Ordinibus ad palatum haut erant, apud quos favor in ſocia Regna indies magis minuebatur ob incumbentia tamdiu militum hoſpitia, quæ omnium querimoniis agitabantur. Inprimis Catholici animis elatiores Suecica arma palam ſpernere, eorumque commorationem in Imperio improbare, tum variis modis leges Pacis ab iſtis violatas arguere; quibus & ipſi ideo non amplius teneantur. Hiſpani, qui ob internas Galliæ turbas vires colligere cœperant, ſtrenue oleum igni addebant; Pontifex ejusque aſſeclæ manibus pedibusque Pacem ſubruere nitebantur. Cæſarei occaſioni imminere, Ordinum gratiam quavis ratione aucupari; Suecis invidiam facere, velut ideo circa reſtitutionem Ordinum læſorum tam ſcrupuloſe ſatagant, & ſuper ſolutione militaris pecuniæ novam cautionem affectent, ut militem ſub ſignis retinendi prætextus foret, quem dimittere nunquam animus fuerit. Et jam altera vice apud Ordines 5. Mart.
dines propoſuerant; quid ſuſcipiendum, ſi Sueci copias exautorare nolint, & quid eo caſu conſilii ipſis foret; hortati, ut tandem aliquando oculos aperire, ac imminens exitium in tempore avertere velint. Pragenſem tractatum à Suecis abruptum, quem cum alio loco inſtaurare Cæſarei Duces cuperent, iſtos variis artibus ſe ſubduxiſſe; inprimis propoſitam à Cæſareis, Serviento, & Ordinibus Monaſterii tractationem abnuiſſe, tantum ut tempus extraherent, ac Ordines interim argento emungerent. Unde optime facturos, ſi mature in commune conſulant.

Ordinum periculoſa conſilia.

§. 27. Ea de re aliquoties inter Ordines agitatum erat, etſi nondum pleno conſeſſu conſultatione inſtituta. Et multis viſum fuerat, ut ad legiones Germanicas equeſtres, quæ Suecis militabant, perſcriberetur, qua ratione pacem Sueci eluſum irent; addito, promiſſam pecuniam in promtu eſſe, qua Ordines ipſis ſatisfacere velint. Ita ſpes erat, eaſdem à Reginæ obſequio avertendas. Sed in tempore interveniebat Witgenſteinius, qui una cum Caſſellanis nutantes de Caroli Guſtavi ſalutari intentione confirmabat magno cum ipſius elogio; ſimul de imminente legionum reductione, & ſecutura exautoratione certos eſſe jubebat. Ita gliſcens jam flamma paululum repreſſa, quæ tamen cum iſte Monaſterio diſceſſiſſet, 19. Mart.
parum aberat, quin iterum erumperet.

1649. *Moguntini inſidioſa propoſitio.* §. 28. Moguntinus Elector hactenus egregiis conſiliis uſus, ad concluſionem Pacis, ejusque maturam executionem haut ſpernendam operam contulerat; ſed nunc diuturnarum hoſpitationum pertæſus in transverſum ire cœperat. Non ita pridem literis ad Cæſarem ac primarios ejus Miniſtros datis ſtudium circa accelerandam Pacis concluſionem excuſaverat, velut à Bavaro ad id compulſus. Si turbas præſentes Galliæ prævidere potuiſſet, hautquidquam ſe circa negotium Catholicæ Eccleſiæ non parum moleſtum tantopere ſudaturum fuiſſe. Sociorum Regnorum prævalidas vires ac inſolubilem concordiam neceſſitatem ſibi attuliſſe qualemcunque pacem promovendi; quod ſpes eſſet, olim Catholicis molliora tempora oritura. Nec omiſſurum ſe præſenti rerum facie unum & alterum incommodum reparare. Sequebatur inde propoſitio altius penetrans, quam nonnulli apud Directorium Moguntinum concinnaverant, ſed num in publicum efferri deberet, dubitaverant, quæ nunc juſſu
19. Mart. Electoris Moguntini per Meelium erumpebat. Multis indiciis Electori conſtare, Suecicos duces ægre ad miſſionem militum, & redditionem locorum occupatorum deſcenſuros, ac potius quoſvis prætextus conquiſituros, ut oppida in poteſtate, militem ſub ſignis retineant, ſuppleantque aliis deſtinatis exequendis ſumma cum Ordinum oppreſſione. Unde Ordinibus conſiderandum proponi, an non expediat mature conſilium capeſſere, quid eo caſu faciendum ſit? Sibi quidem videri, ab Ordinibus certum tempus definiendum, intra quod omnia confecta eſſe debeant. Ni intra idem Sueci militem dimittere & loca capta reddere velint, junctis viribus laborandum, ut patria iſto jugo liberetur. Addebantur plurima facta, queis à Suecis conventa pacis infracta ſint, quæ ut diligenter in acta referantur, hortabatur, ut ſi res exigat, in promtu forent. Quæ nunc à Suecis fiant hoſtiles eſſe actiones, ac cum Regina, quantum ad Pomeraniam & alias ejus Provincias ſpectat, ex legibus Imperii agendum. Et quæ ultra tempus pace conſtitutum in militem Suecicum erogata ſint, poſterioribus penſionibus ſatisfactionis militaris detrahenda. Meelius iſte peculiari Electoris gratia florebat, & hactenus verbis factisque oſtenderat, ſe ad tractatus Pacis miſſum Reigersbergii ſtipendio Hiſpanico illigati conſiliis obſervandis ac temperandis, qui hac propoſitione admodum lætabatur; ſed quæ ideo paucis Evangelicis, qui recte ſentiebant, ac alios hactenus coërcuerant, valde inopinata accidebat, ut non parum territi quid conſilii caperent vix noſſent. Quorum tamen aliqui cenſebant; certum tempus deſignari haut abs re eſſe, modo ita res diſponatur, ut reſtitutio ex capite Amneſtiæ & Gravaminum præcedat, Regiorum poſtulata ſequantur, omnia tamen intra ſtatutum tempus effectui dentur. Sed his tenues ob opes, & timiditatem parum autoritatis erat ad cæterorum numero & potentia prævalentium ſententiam librandam; qui ſummopere probata Moguntini propoſitione, per arctiorem illum exequendi modum omnia confici
Ejuſdem confuſus agendi modus. poſſe clamabant. Sed & ad extremum publicæ conſultationes juxta & expeditiones mire miſcebantur, quod Moguntinus ſæpius illos tantum, qui ipſius deſtinatis favebant, ad conſultationes evocaret, reliquis excluſis; nec eo ſecius omnium nomine literas expediret. Deputati quoque fere Imperii negotia tractabant inſciis & inconſultis aliis Ordinum Legatis. Equidem prælegebantur omnibus conceptæ literarum formulæ, & pro more circummittebantur, ut quilibet quid ſibi videretur, annotare poſſet. Sed annotata parum curabantur, & juſta forma adornatæ literæ altera vice haut prælectæ dimittebantur. 1649.

§. 29. Iſthæc omnia fere ex Bavari arbitrio agebantur, contra quem cæteris vix hiſcere licebat, qui & literis Monachio datis in Ordines haut ſuperfunctorie invectus fuerat; quas vel ideo adducere heic viſum, quod iſtæ Monaſterii magno ſtudio premerentur, ne in Suecorum manus pervenirent. *Bavari ad Ordines literæ. 3. Mart.* Occaſio erat, quod Elector pleraſque copias ſuas è Bavaria cis Danubium Palatinatui immiſerat; quo ipſo Sulzbacenſis, & alii eo tractu graviter premebantur. Pro quibus intercedere, quo hoſpitationibus levarentur, Ordinibus æquum videbatur. Addita erat querela, quod circa executionem Sulzbacenſem, & Auguſtanam auxilium accommodare detrectaverit adverſus Pacis conventa, Cæſareumque edictum. Unde Auguſtanis contumaciam acceſſiſſe, ex qua pacis executio ingenti cum Imperii damno hæſerit; eoque petebant, præfectis ſuis militaribus Sulzbaci, & Auguſtæ injungeret, quo executioni perficiundæ operam præbeant. Ad has Ordinum literas, poſtquam facti ſui rationes prolixe expoſuiſſet, ſub finem addebat: ſibi non perſuaderi, rationem illis fuiſſe tam acriter ipſum perſtringere, & à ſe circa executionem pacis acta carpere; aut à Principibus ſuis idem ipſis mandatum. Unde plane conſtituiſſe ipſis nihil reſpondere, ſed querimoniam tantæ injuriæ ad eorundem principes deferre, & è falſo narratis ortas ſuſpiciones iiſdem adimere, reſervata ſibi actione adverſus tam graves criminationes. Nec dubitare, quin Principes ipſorum iſtud ſibi diſplicere demonſtraturi ſint, æque uti nolint ab aliis ſibi talia impingi. Per modeſtiam tamen iſtud adhuc omittere, ac monere, ut ejusmodi falſis ac immeritis exprobrationibus deinceps ſibi moleſti eſſe parcant, nec cauſam præbeant, ut exiſtimationem & autoritatem ſuam aſperiore modo vindicet adverſus illos, qui iſtam lædere audeant. Quo ſpecimine quam parum iſtorum Legatorum conventum æſtimaret, perſpiciebatur.

§. 30. Iſtæ igitur machinationes ne in nervum erumperent, Carolus Guſtavus prohibere inſtituebat ſuſcepta equitatus Germanici reformatione, qua hoſpitationum ſumtus non parum levabantur; ſimul malevolis ſuſpicio adimebatur, velut Regina novum bellum agitaret. *Generaliſſimus reductionem legionum decernit.* Circa exautorationem Regina juſſerat, ne plures ipſe copias, quam Cæſar Bavarusque dimitteret; redditionem oppidorum differret, quoad ſuper omnibus tranſactum foret. Quia autem Cæſar jam totum equitatum in octodecim legiones digeſſerat, ſuperfluis ductorum exautoratis; Suecicus dux itidem legionum equeſtrium numerum imminuere decrevit. Quatuor tamen legiones è Vinarienſibus compoſitas ſub Planicio, Penzio, Cannebergio & Briſevvico tribunis ſtatim exautorare viſum ob petulantiam moleſtas, quas & Regina dudum amoliri voluerat. Quo fine Kœnigsmarckium & Wittenbergium, cum Minda in Franconiam tenderet, ad ſe evocat iſtius negotii intra menſem Aprilem perficiundi cauſa; tum præfectos Weſtphalici & Saxonicorum Circulorum monet, pecuniam in promtu habeant, ne qua iſti rei mora injiciatur.

§. 31. Paulo ante cum Carolo Guſtavo Regis *Rex Gal.*

Galliæ

1649. liæ auxilium contra Turennium petit. Galliæ nomine egerat Avaugurius, ut quia Turennius cum copiis ſuis in Parlamenti partes transire inſtituebat, ipſe bis mille equites Erlachio quamprimum adjungeret Turennio diſtinendo, quoad Regi ſpatium foret copias ſuas undique contrahendi. Iſte etſi hac de re nil à Regina in mandatis haberet, ac miles nondum accepta pecunia ægre novam in expeditionem trahebatur; tamen ne Regem deſtitueret, poſtulatis promte annuit. 7. Mart. Quo fine & mandata ad Wrangelium miſit, ut Erlachio monenti duo millia ſelectorum equitum ſubſidio præbeat, ut tamen ultra Alſatiam, aut adverſus Hiſpanos, aut Lotharingum ne ducat, ne hac occaſione Regina novo bello implicetur. Quo tamen auxilio opus non erat, legionibus Turennianis in Regis partes transgreſſis, & tranſactione paulo poſt inter Regem, & Parlamentum ſecuta. Quæ res Catholicorum animos non parum fregit, ac ſpem Evangelicis fecit, reſtitutionem Ordinum melius deinceps ſucceſſuram. Galli quoque blandiorem in Suecos vultum induere, promiſſa Argentoratenſis Præſulatus reſtitutione, ac conceſſo, ut pecunia, ſatisfactioni militis Suecici in Alſatia, colligeretur. Simul cum antea aſſignatis ibi hoſpitiis Suecicas turmas arcuiſſent, vim aliquoties minati, nunc iisdem alimenta ultro offerebant.

Completis Legati Monaſterio diſcedunt. §. 32. Cupiebant porro Sueci conventum Weſtphalicum perſiſtere, quoad omnia pace conventa executioni forent data. Unde & Oxenſtierna Minda Carolo Guſtavo inde digreſſo Oſnabrugam revertebat; nam Salvius cum Inſtrumento ratihabitionis Cæſareæ Hamburgum diſceſſerat. Haut eo ſecius tamen iſte ultro ad finem vergebat, compluribus Legatis domum diſcedentibus, Wolckenſteinio Comite Auſtriaco, Witgenſteinio & Weſenbecio Brandeburgicis, Varenbulero Wurtenbergico, Argentoratenſi & Bremenſi; etſi in alios ſua mandata transferebant, ne diſſolvendi conventus initium facere viderentur. 10. Mart. Sed & Servientus in Galliam abibat, nulla ſpe reditus facta, duabus Haſſicis turmis proſequentibus. Quem proxima nocte Pereira de Caſtro Luſitanus Legatus inſecutus eſt, Haſſica turma Veſaliam ipſum deducente. Quanquam autem Grullardus à Rege juſſus eſſet Monaſterii ſubſiſtere, quoad circa pacem Germanicam omnia expedita forent, ſimul ut ſi qua occaſio ſe offerret pacem cum Hiſpanis concludendi, eam arriperet, quo fine & Legati dignatio ipſi tribuebatur; vix tamen porta egreſſus erat Servientus, cum Brunus Hiſpanicus Legatus Mediatoribus denuntiat, ſibi quoque decretum intra paucos dies diſcedere; 18. Mart. id quod & paulo poſt factum. Ita negotiatio pacis, quæ aliquamdiu interquieverat, plane abrupta 27. Mart. eſt. Mox & Lambergius Comes à Cæſare in aulam revocabatur.

Reſtitutio Franckendaliæ hæret. §. 33. In Superiore Germania circa reſtitutionem Franckendaliæ ingens difficultas adparebat: de qua Servientus acriter inſtabat; Brunus autem, ea à ſe rejecta, Cæſarem ad Hiſpaniæ Regem ſcripſiſſe ferebat, tum Legatum Hiſpanicum Londini de eadem cum Palatino Electore conveniſſe. Differebant Cæſarei, Hiſpanos id oppidum utique Palatino tradituros, non prius tamen, quam hic leges pacis expleverit, inveſtitura apud Cæſarem rite petita. Ad quam cum ſpatio temporis opus ſit, eousque exautorationem copiarum haut differendam. Interim Julius Antonius Frangipanius ejus oppidi Gubernator paratu bellico, & annona ſibi longum in tempus proſpicere, ac gravia tributa vicinæ regioni imperare, velut nihil minus quam diſceſſum agitaret. [1649.] Sed nec reſtitutio Homburgi, ac Comitatus Sarvverdenſis procedebat, quam Lotharingus pace Germanica excluſus inſidebat; qui & ideo vetuerat, ne quid tributorum Suecis inde ſolveretur.

§. 34. Auguſtæ Vindelicorum executio hactenus hæſerat, quod Bavarici præſidii præfectus inſuper habita Pacis diſpoſitione Commiſſariis operam accommodare abnuiſſet, niſi expreſſis [Auguſtæ executio fit.] Electoris mandatis juberetur. Unde iſti demum [27. Jan.] literis ab hoc petunt, ea media ſubminiſtrare velit, ut executio citra moram ex decreto pacis, & edicti Cæſarei perfici queat. Ægre huc deſcendebat Elector, præſertim quia Pontifex acribus literis, ne id negotium tangeret, dehortatus erat. Sed quia ſatis intelligebat, Suecos atque Evangelicos inde dimoveri non poſſe, & in hanc executionem præcipue oculos conjeciſſe, inſtante etiam per literas univerſo Ordinum conventu, ne- [14 Jan.] glecta Pontificis proteſtatione negotium id promovere inſtituit. Objiciebant jam Catholici: dubitaſſe ſe de effectu pacis; quo caſu gratis amiſſuri fuiſſent, quæ niſi iſto pretio à ſe poſtulari non poſſint. Unde inter alias conditiones caveri ſibi poſtulabant, pace non ſecuta omnia in priorem ſtatum reponenda. Enimvero hanc cautionem ſuperfluam judicabat Elector, quod iſto caſu ubique omnia in eum ſtatum, qui ante executionem fuerit, ultro recaſura ſint. Ac neminem, qui alteri aliquid reſtituere neceſſum habuerit, ejusmodi peculiarem cautionem exegiſſe. Monebat tamen Commiſſarios, ut iſthoc Magiſtratui Catholico verbis indicarent. Huic autem certum tempus præfigebat, quo plane declararet; num absque ulteriore dilatione, aut exceptione executioni ſe ſubjicere velit? Ad quam declarationem reportandam tubicen Auguſtam ab ipſo miſſus eſt. Quanquam autem Catholici ad tempus extrahendum Advocatum ſuum ad Electorem ablegarent, alius tamen ab Evangelicis miſſus eo- [5. Febr.] dem properabat cum literis à ſubdelegatis Cæſareis, qui denuo auxilium Nerſeni Bavarici præfecti expoſtularet. Quibus motus Elector huic in- [10. Febr.] jungebat, ni Senatus intra præſcriptum diem poſtulatam declarationem exhibeat, aut ſi tergiverſari pergat circa res inſtrumento Pacis perſpicue definitas, requirentibus Commiſſariis manu militari adſiſteret. [12. Febr.] Ita demum declaravit iſte; ſibi decretum omnibus ſe ſubmittere, quæ circa ſuam urbem Inſtrumento Pacis liquido diſpoſita ſint. Hinc executio illa brevi tempore abſoluta fuit. [24. Mart.] Paulo poſt quoque Kaufbeuræ, Biberaci, Lindaviæ & Ravensburgi omnia in priſtinum ſtatum repoſita fuere. Sed & Sulzbaci, ne quidquam contra nitente, ac proteſtante Neoburgico per Bambergenſis Epiſcopi, & Culmbacenſis Marchionis delegatos tam circa ſacra, quam civilia executio peracta eſt. [14. Febr.] Tandem & Bavariæ Elector, ægre [Et Ratisponæ.] licet, ad reſtituenda ea, quæ Ratisponenſi civitati durante bello eripuerat, deſcendebat; niſi quod ſuper vectigali adhuc tergiverſaretur; quo tamen, connitentibus pro urbe Suecis, poſt quoque cedendum erat.

§. 35. Enimvero hautquidquam ad eundem modum executiones ubique procedebant, alicubi iis, queis illæ faciendæ committebantur, easdem ſuſcipere detrectantibus; aut per ſiniſtras Pacis interpretationes eludentibus. [Sueci pro executione contendunt.] Nec pauci, quæ per bellum invaſerant, reſtituere plane abnuebant. Aſt Sueci, qui iſthunc præcipuum pa-

1649. cis fructum judicabant, tam Cæſareis, quam Ordinum Legatis denuntiare; Carolum Guſtavum executione nondum peracta militem haut dimiſſurum, nec oppida redditurum. Hunc è præcipuis Articulis eſſe, quem Regina armis, ac per tractatus propugnaverit. Nondum Palatinum Electorem, plurimosque alios ſua recuperaſſe. Nec ab Ordinibus propoſitum, à Cæſare probatum arctiorem exequendi modum multum profeciſſe. Unde poſtulabant; quamprimum quæ reſtarent effectui darentur, quod hac expreſſa lege à ſe ratihabitio ſit exhibita. Atque iſthæc Oxenſtierna Oſnabrugam reverſus per Bioernclovium Reſidentem, mox ipſe Monaſterium accedens ingerebat, poſtulans ut pœna Tabulis pacis definita in refractarios ſtatuatur, ac Edito exemplo cæteri terrore compellantur. Galli contra hanc rem levi brachio agebant: haut tanti eam eſſe, pro qua tam acriter Regina contendere debeat; præſertim cum ipſis Ordinibus inter ſe conveniat, nec dubitandum ſit, quin reſtituendi ſucceſſu temporis rebus ſuis potituri ſint. Quin præſtare executionem in ſuſpenſo relinqui, quo in futurum nova litis materia extet, quam pro re nata in uſus ſuos convertere poſſint.

Galli eam parum curant.

Cæſarei ideo militis miſſionem differri nolunt.

§. 36. Aſt Cæſarei iniquum clamitabant, ob pauculos reſtitutione nondum potitos totum Imperium peſſumdari. Sat caveri Inſtrumento Pacis, quomodo heic procedendum, nec quin reſtitutio utique futura ſit dubium ſupereſſe. Extare arctiorem exequendi modum, extare leges Imperii, huic rei remedium adferentes. Et ſi unum Cæſaris edictum non ſufficiat, alterum mox proditurum, quo reſtituendis facultas fiat, proximorum præſidiorum, aut legionum ope ſe ipſos in priſtinum ſtatum reponendi. Quæ omnia facili negotio ſint efficienda. Si qui nondum per aliorum contumaciam ſua recuperarint, iis facile ſuccurri poſſe, renitentibus ex dictato Pacis, ac Legum publicarum multatis. Sed ſolam hanc ob cauſam Ordines opprimere præter rationem eſſe, præſertim cum hi, quando ratihabitionum commutatio fiebat, invicem ſtipulati ſint, ut quæ ante eam commutationem præſtari debuerant, poſt indubie præſtanda ſint. Qua de re cum Ordines conſentiant, facile Reginam adquieſcere poſſe, quæ ob navatam heic operam jamdudum immortalem gloriam meruerit. Succinebant his Ordines; probato arctiore exequendi modo omnia in expedito eſſe, ut non ſit, quare Sueci, aut reſtituendi amplius dubitent. Reſtitutionem in cauſis liquidis fere peractam. Sicubi ob factum illiquidum illa nondum ſucceſſerit, Cæſari tamen & Ordinibus decretum conventis Pacis examuſſim ſatisfacere. Et cum executio Ordines Imperii præcipue tangat, quibus ſuper iſta ſatis cautum ſit, confidere, Suecos ob minutias quaſdam, & quæ ob controverſum factum ita repente expediri nequeant, miſſionem militis, haut dilaturos nec eo obtentu Germaniam plane peſſumdaturos. Et hæc Bavarus ſummo ſtudio agebat privatas ob rationes, cui quicquid Catholicorum erat adſtipulabatur, & quidam ex ipſis Evangelicis, qui facile majorem ſuffragiorum partem conficere poterant. Quibus id ſpectabatur, ut quæ nondum executioni data eſſent, ad proxima Comitia differrentur. Simul novis interpretationum commentis via quærebatur, queis admiſſis magna pars reſtitutionis incaſſum cadebat.

Ordines idem ſentiunt.

Sueci Evangelicis rem demonſtrant.

§. 37. Sueci contra Evangelicis demonſtrabant; quorum reſtitutio adhuc deſit, haut ita exiguo numero, aut parvi momenti eſſe, uti jactetur: quin revera maximam partem nondum reſtitutam. Minoribus Ordinibus res ſuas exiguas non minus cordi haberi, quam majoribus amplas. Quemlibet abſque diſcrimine perſonarum, aut rerum fructu pacis gaudere par eſſe. Ac revera Regnorum magnopere intereſſe, ut & heic paci plane ſatisfiat. Equidem qui ſua repetitum eant Ordinum quibuslibet ſuam cauſam præcipue agendam. Nec ideo tamen reſtitutionem, legibus Pacis definitam, ab arbitrio Ordinum jam pendere, aut ſociis Regibus horum ſententiam utique ſequendam. Reginam & Regnum Sueciæ præcipuam partem belligerantem fuiſſe, ac ut oppreſſi Germaniæ Ordines ſublevarentur, hactenus arma geſſiſſe, quorum cauſam toto pacificationis tractatu egerit. Eam gloriam neminem Ipſi nunc detracturum, cui & inpoſterum pacis evictio incumbat, ab Ordinum arbitrio hautquidquam dependens. Arctiori exequendi modo ſeſe haut teneri; ex quo & Ordines ſat tenuem fructum perceperint; & quem pars adverſa non alio fine oſtentarit, quam ut hoc obtentu Regii excludantur, ne ſpoliatorum cauſam deinceps agere poſſint. Interim Cæſareos ad reſtitutionem nihil contuliſſe, ſed potius alienorum bonorum detentores obfirmaſſe viſos: è Catholicis quoque, queis reſtitutio incumbebat, magna autoritate & potentia ſubnixos, varia obſtacula objeciſſe, nec à minis temperaſſe. Nec vero conſilia eorum in obſcuro eſſe, qui cum ad pacem neceſſitate urgente deſcendiſſent, nunc eandem eludere prolatata executione conentur. Eoſdem & variis injectis ſuſpicionibus Ordines turbare, quo minus promiſſam militum ſatisfactionem expediant, num forte milites interea irritare, aut Ordines Suecoſque inter ſe committere poſſint. 1649.

Deſignatio reſtituendorum Cæſareis exhibetur.

§. 38. Evangelici, qui hactenus de fructu, arctioris illius modi mire ſibi blanditi fuerant, his monitis excitati ſatis demum animadvertere cœperant reſtitutionem ex capite Amneſtiæ, & Gravaminum poſt ſolutos exercitus ægre proceſſuram, eoque antea effectui dandam, quam miles exautoretur. Unde anſam arripiebant catalogum texendi eorum, qui per conventa pacis reſtitui debeant, nec dum reſtituti ſint. Eum Cæſareis exhibere conſtituerunt, quod citra horum operam toto tractatu ſuper Gravaminibus à Catholicis nihil obtinere potuiſſent; ſimul Thumbshirnio Altenburgico, ut omnium nomine verba faciat, injungitur. Is Cæſareis demonſtrat; fidem utrinque ſancte datam, pacemque non ſolum in charta deſcribendam, ſed & re ipſa examuſſim implendam. Qui effectus nondum ſecutus ſit, dum qui per injuriam aliis erepta ægre amittunt, inanibus exceptionibus executionem eluſum eant. Queis executio commiſſa ſit, eam vel detrectare, vel data opera differre, aut ſubterfugia Pacis legibus repugnantia admittere, aut parte duntaxat executionis defungi. Sed & penes ipſum Conventum morarum cauſam eſſe, qui monitus in univerſum prolixe pollicitus ſit; ſed ubi ſingulorum mentio fuerit facta, cavillationibus, tergiverſationibus, ac abſurdis interpretamentis omnia perſtrepuiſſe. Quin & auſos quoſdam jam executioni data detrectare. Suecos hoc obtentu non ſolum ratihabitionem diu detinuiſſe, ſed & dimiſſionem militum ac redditionem oppidorum differre, haut præter rationem jactantes; ſalva exiſtimatione Reginæ, ac ſtatus ſui ſecuritate ſe haſce reſtitutiones negligere non poſſe. Evangelico-

24. April.

lico-

licorum quidem ſententiam non eſſe, ob ea, quæ circa executionem adhuc reſtant, exautorationem militum differendam: nec tamen ideo ſocios Reges accuſare poſſe, aut prohibere, quo minus oppreſſorum patrocinium ſuſcipiant. Ut demum patria præſentibus malis liberetur, catalogum reſtituendorum texuiſſe, quem ut Catholicis Ordinibus communicent rogare; ſimul ut ſecum tam reſtituentes, quam executores moneant, ne debita præſtare diutius differant. Nec inconſultum fore, è dictato pacis in refractarios exemplum ſtatuere. Nam ex eo Regios judicaturos, Cæſareis & Ordinibus impletionem conventorum cordi eſſe, eoque minus cauſæ habituros exautorationem differendi. Addebat, ſe ut Catholicis ſua reſtituantur, non minus operam daturos. Cæſareorum Legatorum nomine Volmarus reſpondebat; catalogum ſe cum Catholicis communicaturos. Cæterum non credere, exautorationem reſtitutionis cauſa impeditum iri, aut Cæſari alienum onus in Provinciis ſuis diutius tolerandum. Evangelici contra teſtari; ſe exautorationi non obſiſtere, optare tamen ut Catholici propius ad rem velint accedere: nam laxis pollicitationibus ſibi non conſuli; nec ſine executione ſtabilem pacem ſperari poſſe. Recolerent præteritorum Comitiorum acta Cæſarei, in quibus ob indeciſa gravamina cætera omnia hæſerint. Unde ſi vel maxime Sueci inſuper habita executione Germania decedant, veteres tamen difficultates redituras, & ante obtentam executionem ad alias ſuper Imperii negotiis conſultationes haut accedendum. Quæ diffidentiæ tam exitioſæ ſemina mature ſuffocanda eſſe.

Cæſareorum & Catholicorum de hac ſententia,

§. 39. Cæſarei poſt varias deliberationes cum Catholicis habitas exiſtimabant, catalogum parum exacte conceptum, ac ſi ſubtrahantur, quæ jam executioni data ſint, aut ad miſſionem militum, & evacuationem præſidiorum pertineant, pauca ſupereſſe, nec digna, ob quæ Germania diutius periculo expoſita maneat. Catholici autem Ordines oſtendebant; antequam reſpondere queant, in Superiorem ſibi Germaniam ad ſacrorum ſocios ſcribendum, num hiſce ſit quod opponant, aut prætendant. Quo ipſo tempus eoſdem extractum ire haut in obſcuro erat. Adferebantur interim à Carolo Guſtavo ad Ordines literæ; quibus aperte demonſtrabat, quam parum arctiori

2. Maji.

modo exequendi innitendum ſit. Queis Evangelici confirmati, cum Cæſarei ipſis ad ſe evocatis denuo non niſi arctiorem illum modum occinerent, ſatis libere iſta ludibria arguebant, adeo candeſcente Volmaro, ut illos vix adſpectu amplius dignaretur, abeuntibusque dextram porrigere nollet. Evangelici hinc contendebant, præfectos Circulorum denuo per literas monendos, ut quæ circa executionem reſtent, demum abſolvantur: Catholici autem, ut ad congregatos jam Noribergæ Ordinum Legatos ſcribatur, ne ob reſtitutionem miſſio militum, & redditio oppidorum differatur. Super utriſque literis acriter inter ipſos diſceptatum. Evangelici tamen demum, ut ſuæ mitterentur pervincebant, etſi peculiari enumeratione reſtituendorum omiſſa, in univerſum tantum monerent, ut heic legibus pacis quamprimum ſatisfieret. Catholici contra literis ſuis contendebant, ob reſtitutionem militum miſſionem, multo minus conventionem de modo eandem ſuſcipiendi haut prolatandam. Præcipuas res jam expeditas, circa alias expediendas nunc laborari; de reliquis guarantiam pacis, & arctiorem exequendi modum dubitationi locum non relinquere. Quin reſtituendos & apud Ordines, & apud Legatos Suecicos declaraſſe, poſt probatum à Cæſare arctiorem exequendi modum, & mandata eo nomine ad præfectos Circulorum emiſſa ſibi haut placere, in ſui gratiam exautorationem differri. Unde contra rationem eſſe, reſtituendis tam lamentabile beneficium, quod cum Imperii exitio ſit conjunctum, invitis obtrudere velle. Mox tamen velut ſui obliti addebant; ſi qui reſtituendi Noribergæ importunis ſolicitationibus Regiis anſam morarum præbeant, eos ſerio dehortentur, ac edicto Cæſareo, & arctiori exequendi modo adquieſcere jubeant; ſi ſecus fecerint, Ordinibus fas fore non minus ab ipſis, quam refractariis orti inde damni reparationem exigere. Ac ut prætextum Regiis adimeretur in reſtituendorum gratiam exautorationem differendi, ſubnectebantur; Præfectos Circulorum denuo moneri, ut executionem ſerio promoveant; citra quam clauſulam Evangelici has literas ſubſcribere nolebant. Ita Evangelici reſtitutionem ſimul cum exautoratione militis procedere cupiebant. Sed Catholici hanc ſolam reſpicere, illam in longum eludere conari, ut Evangelici æque ac Sueciæ Regina morarum pertæſi demum & eandem inſuper haberent.

Utriusque Religionis Ordines de hac re ad præfectos Circulorum ſcribunt. 22. Maji.

Ordines ſuper exautoratione militum conſultant. 7. April.

§. 40. Inter iſtas moras cum omnia querimoniis perſtreperent, hoſpitia, contributiones, militum inſultationes, non levius, quam profeſſo antea bello populis incumbere, demum in tripliciImperii Senatu proponebatur: cum contra claram Pacis diſpoſitionem promiſſa copiarum exautoratio ſextum jam menſem magna cum Germaniæ oppreſſione protracta ſit, quo tandem aliquando fructus pacis deguſtare liceat, annon Suecico & reliquo militi extraneo alimenta, non amplius debita, abnuenda? Ac an non conſultum ſit Ordinum ſententiam ad Cæſareos, & Carolum Guſtavum perſcribere. Ad hæc civitates cenſebant; Penes Ordines magis quam Suecos moræ culpam eſſe. Illos quippe ad dimittendum militem haut teneri niſi facta reſtitutione ex lege Amneſtiæ, & Gravaminum. Nec Reginam arctiori exequendi modo adquieturam, in quem non conſenſerit, & cujus modicus fructus perſpiciatur. Exiſtimationem Reginæ requirere, ut conventa reipſa impleantur. Cum igitur præter promiſſa ratihabitionibus commutatis reſtitutio bona fide haut peragatur, nec promiſſa pecunia in promtu ſit, Suecis cauſam eſſe quare Ordinibus diffidant, & militem mittere haut properent, præſertim Franckendaliæ redditione nondum liquida. Ita præſentius medium haut eſſe, quam ut reſtitutio ſincere, & citra moram peragatur, relegatis tergiverſationibus, exceptionibus, & interpretamentis, ac nudum factum poſſeſſionis, reſpiciatur; tum pecunia congeratur, ac moroſis ſolutoribus hoſpitationes cæteris demtæ imponantur; de Franckendalia, & locis à Lotharingo infeſſis apud Cæſareos expediatur. Nam niſi præſtitis præſtandis haut conſultum Suecicis copiis alimenta ſubtrahere, cum id inſtar indictionis belli habeat. Ita extrema iſthæc omiſſa ſunt. Ex Electoralium tamen & Principalium ſententia ad Cæſareos perſcriptum: Cæſarem ac Ordines omnia præſtitiſſe, quæ Pace conventa ſint. 13. April. Cæſarem una cum Colonienſi & Bavaro ad dimittendum militem, & reddenda oppida à ſe infeſſa paratum, jamque ultro ejus rei initium feciſſe. Sed ſocios Reges hæſitare; nec videre ſe, quo jure iidem exautoratio-

nem huc usque differant, ac poſt pacem ratihabitam ita duriter Ordines habeant, cum intra duos menſes à concluſa pace ad miſſionem militis teneantur. Fruſtra Suecos executionem haut peractam cauſari, quæ nec ipſos tangat, & magnam partem abſoluta ſit, & de cætero per arctiorem modum ita omnia diſponantur, ut de plena executione dubitandum non ſit, multo minus ob eandem cauſam miles tamdiu ſub ſignis retinendus. Pecuniam quoque militarem in promtu eſſe. Enimvero Suecos data opera rem extrahere: Tractatus Pragenſes fere ad finem perductos per Suecicum ducem abruptos; inde Erfordiam, Monaſterium, Mindam, Noribergam translatos, ut ſerio ab ipſis rem geri haut adpareat. Addebantur plura, queis Sueci aſpere perſtringebantur. Id ſcripti formaverat Reigersbergius, Hiſpanis mancipatus, & omnia ad Auſtriacorum nutus dirigere doctus; cujus Collega Meelius tamen eidem diſcors cenſebat, iſta à Moguntino Electore haut probatum iri conventu Noribergam jam indicto, de cujus ſucceſſu ampla ſpes ſit. Poſt cum ſentirent, Suecos eo ſcripto offenſos, excuſabant id ad ſolos Cæſareos directum, non ut inter alios divulgaretur. Etſi quæ ad Carolum Guſtavum dabantur literæ, haut parum verborum aculeis refertæ eſſent. Porro hac in re Gallos eadem cum Ordinibus ſentire, non obſcure Grullardus oſtendebat: tempus jam eſſe dictitans, Ordines hoſpi*tiorum onere levandi, qui non modice ægreſcant*, ac facile in deſperationem verti queant. Reſtitutionem ex capite Amneſtiæ, & Gravaminum haut tanti eſſe, ut Reginam de eadem curam ſuſcipere *par ſit, præſertim cum Ordines inter ſe conſentiant*, nec dubium ſit, reſtituendos utique bonis ſuis potituros.

Galli cum Ordinibus ſentiunt.

§. 41. Supra memoravimus Carolum Guſtavum Suecicas legiones in arctiorem compingere numerum conſtituiſſe. Id quod hactenus Ordines probaverant, ac ſummopere deſideraverant: Quin Evangelici neceſſariam eam rem cenſuerant, ac ut perficeretur, Oxenſtiernam monuerant. Sed poſt Cæſarei eandem velut ſuſpectam traducebant jactantes; à Suecis ſuſceptam in ſpe*ciem modico, ac temporario* Ordinum levamento, revera ut ſuperfluos præfectos, & alia ipſis gravia amolirentur, interim exercitum melius digeſtum formidabiliorem, quam unquam antea, redderent. Unde in duas partes diſcedebant Ordinum Legati. Major pars præſtare cenſebat ingentem pecuniæ ſummam, quæ reductioni faciendæ poſtulabatur, periculo haut exponendam, ſed potius plenam exautorationem, & maturam concluſionem negotiationis Noribergicæ urgendam. Tunc demum Suecis promiſſam pecuniam accipere integrum fore. Luneburgici tamen & alii exiſtimabant, reductionem velut gradum ad exautorationem non ſpernendam, ſed ei promovendæ nonnihil pecuniæ concedendum, modo illi Ordines, qui ratam ſuam contulerint, aliquid levamenti inde ſentiant. Sed ad extremum in cujusvis arbitrio relictum, in anteceſſum partem pecuniæ ſolvere ad reductionem legionum, an integra ſolutione ad finem tractatus Noribergici rejecta plenum hoſpitiorum onus tolerare malit. Unde negata pecunia reformatio illa legionum fere hærebat magna cum Ordinum oppreſſione. Ac qui iſta conſilia agitabant, nil aliud videbantur quærere, quam ut tota hoſpitiorum moles Ordinibus incumbere pergeret, licet & ipſis onus iſtud tolerandum eſſet, ut Ordines eo magis adverſus Regios irritati exautorationem poſtpoſita reſtitutione inclamarent.

De reductione Suecicarum legionum diverſæ Ordinum ſententiæ.

§. 42. Sicuti autem Ordines id anxie agebant, ut tandem aliquando militem amolirentur; ita non minus Suecis curæ erat, ut promiſſam ab Ordinibus pecuniam nanciſcerentur, citra quam militis miſſio inſtitui nullo modo poterat. Enimvero nullibi iſta pecunia in expedito eſſe comperiebatur, quidquid Ordines aſſererent, illam locis condictis jam paratam. Ac ſinguli Ordinum ratam ſuam penes ſe ſervare, nec in commune ærarium conferre velle videbantur, non minus ſibi invicem, quam Suecis diffiſi. Qui & ipſi Ordinibus non plus fidei adhibebant, quam quantum manibus palpare licebat, quod non abſurde metuerent, ne majore exercitus parte exautorata deeſſet, unde reliquis ſolveretur. Et quia Ordines moras exautorationis ægerrime ferebant, ſuſpicio erat, ne futuris penſionibus detrahere vellent, quod in alimenta militum ultra tempus conventum erogatum fuerat. Unde conſultum videbatur, prætenſionem è mora iſta ortam aboleri, ac denuo ſuper duobus millionibus Reginæ caveri. Id quod Oxenſtierna menſe Aprili Monaſterium reverſus diligenter agebat. Quanquam autem Cæſarei ac Ordines conſtanter inficiarentur, ſibi de conventa ſumma quidquam detrahere in animo eſſe, eoque Suecis inſtrumento Pacis ſat caveri contendebant: hi tamen inter tot minas ac infeſtos ſer*mones ſoli* chartæ non amplius fidere tutum judicantes, ſolitam cautionem deſiderabant. Unde poſt multam diſceptationem Ordinibus placebat, id negotium ad tractatum Noribergenſem rejici. Quod & Oxenſtiernæ arridebat, ne ob moram ægros hoc negotio magis aſperaret, & quia jam pleraque eo remittebantur, Monaſterienſi conventu ultro ad exitum vergente.

Satisfactio militaris hæret.

Sueci cautionem pro poſterioribus penſionibus expetunt.

§. 43. Franckendaliæ reſtitutionem Ordines à Cæſare expoſtulabant, qui pro ea fidem obſtrinxerat. Eoque rogabant, apud Hiſpaniæ Regem obtineret, ne circa id oppidum moram faciat, quod is ſemper teſtatus ſit, ſe Cæſari ac Imperio pacem haut invidere. Sed dubitabant Cæſarei ab Hiſpanis ſe quicquam obtenturos; nam hoſce ſalva exiſtimatione non poſſe non circa redditionem ejus oppidi tergiverſari, velut ab Ordinibus pace excluſos. Sicuti & Legatus Burgundicus Joannes Cuyermannus acri proteſtatione ſuper rupta ab Imperio Romano fœderis Burgundici fide, quam Ordinibus inſinuabat, Franckendaliam inter cæteros offenſionis lapides in tractatione Noribergenſi diſertis verbis allegaverat. Ac judicabant Cæſarei, ſi Elector Palatinus cum Hiſpaniæ Rege egiſſet, aut adhuc ageret, velut qui in pacis factæ partem haut venerit, longe facilius, quam Cæſar, aut Ordines, ſuper iſto oppido impetraturum fuiſſe. Idem cum & Galliam cumprimis tangeret, Grullardus Ordines monebat; viderent, ne inde pax detrimenti quid capiat. Ac judicabat, ſi Suecorum ſupremus dux firmiter ejus evacuatione inſiſteret, nullo admiſſo temperamento, Cæſarem forte Hiſpani conſenſum reperturum. Quo ipſo non ſolum totam Germaniam ſibi obſtricturus ſit, ſed & Galliam id inter priora conſtantis & fidelis Amicitiæ, Fœderisque apud poſteros admirandi pignora (his verbis utebatur) reputaturam.

Difficultas de Franckendalia.

§. 44. Inter hæc complurium Ordinum ratihabitiones adhuc deerant, monente licet ſubinde Oxenſtierna, & mirante, quorſum ea tergiverſatio ſpectaret. Tandem cum ipſe Monaſterium

Ordinum ratificationes quædam exhibentur.

acceſ-

1649. acceſſiſſet, complures exhibebantur, quas inter & Auſtriaca erat. Sed Electori Palatino ſua non ſolum à Cæſareis, ſed & à Gallis, ac Suecis redhibebatur, quod vetus inſigne, ac titulum Archidapiferi retinuiſſet: quo cedere nolebat, niſi alio Imperii officio mactus. Ac alii de Magni Venatoris Imperii, alii de Theſaurarii munere proponebant, cujus nomine duo claves inſignibus eſſent inferendæ.

Deliberatio Ordinum ſuper adeundo Conventu Noribergico.

§. 45. Inquirebatur tunc inter Ordines, num qui jam inſtruebatur Conventus Noribergicus ab ipſis adeundus eſſet? Id quod Electorales conſultum judicabant; Principales diſſentiebant, quod vererentur, ne hoc ipſo Monaſterienſis Conventus diſſolveretur. Sed quia Urbici in Electoralium ſententiam concedebant, concluſum, Noribergam utique mittendum, ut tamen Weſtphalicus Conventus continuaretur, quem tolli Ordinibus initio haut placebat, mutuâ communicatione inter utrumque ſervata. Sed Cæſarei aliud plane videbantur ſpectare. Nam uti hunc Conventum ſolvi haut ægre ferebant; ita omni modo impedire conabantur, ne Ordines iterum Noribergæ velut juſtum Imperii corpus congregarentur. Unde cum intelligerent, ab Ordinibus iſta agitari, proponebant de conventu Francofurtum transferendo, ut illos à Regiis divulſos eo facilius ad placita ſua componere poſſent, ſaltem quoad perſpicerent, quomodo res Noribergæ proceſſura eſſet. Sed cum omnes id conſenſu aſpernarentur, ſtudebant Ordinum Legatos quantum poſſent Monaſterii detinere; velut hoc conventu durante alius legitime inſtitui non poſſit. Quod, etſi ab initio ipſis Ordinum Legatis probatum, fruſtra fuit; uno poſt alterum juſſu Superiorum diſcedente. Ad extremum cum Cæſareis perſiſtebant Electorales, quibus iſti plurimum fidebant; qui tamen & ipſi demum avocabantur. Interea etſi circa ſummam rerum Monaſterii parum ageretur; quædam tamen peculiaria pacem ſpectantia heic adducere è re viſum.

Bavarus peculiarem guarantiam omittit.

§. 46. Inſtabat denuo Bavarus, ut Superioris Palatinatus evictio ſibi præſtaretur. Id quod pleriſque Ordinibus probatum, quod Bavarus Electoris Palatini fratribus non renuntiantibus Inferiorem Palatinatum haut redditurus ſit; unde facile novis turbis anſa præberi queat; in quam & ut Palatinus conſentiret per literas exigebant. Quanquam autem Servientus ante diſceſſum eandem ſubſcribere non dubitarat, Oxenſtierna tamen id abnuebat; velut Bavaro haut jus ſit iſtam exigendi, quippe quæ longius tendat, quam Pacis legibus conventum ſit. Rem eſſe mali exempli peculiarem cautionem præſtare in fraudem communis evictionis; & Bavarum non niſi nodum in ſcirpo quærere impediendæ, aut prolatandæ Palatini reſtitutioni. Nec à Regina mandatum ſuper ea re ſibi eſſe. Cæſarei heic ambigue agebant. Nam palam & apud Bavaricos ferebant, ſe ad eam præſtandam paratos, ſi & Suecicus Legatus ſubſcribat, aut ut alii id faciant, permittere velit. Sed privatim apud ſibi obnoxios eandem diſſuadebant velut ſuperfluam. Unde demum Bavarici illa omiſſa totius conventus arbitrio committebant; quâ ratione cenſeret Electori, ejuſque poſteris poſſeſſionem eorum, quæ per pacem aſſignata ſint, firmam fore, quocunque demum vocabulo iſta cautio adpelletur.

Extractum Protocolli

§. 47. De atteſtato pro Erfordia ſæpius Sueci Cæſareos monebant, his excipientibus, circa rem tranſactam iſto non opus videri, inſcio & invito Moguntino. Demum tamen obtinuere, ut promitterent, ſe atteſtatum Urbis Deputatis exhibituros, quo adquieſcere neceſſum ipſis foret in eum ſenſum: Moguntini Electoris mentem eſſe, neque Urbi neque ulli alteri quidquam adverſus partam immunitatem, privilegia ac jura inferre, ſed Urbi & quibuſvis aliis conceſſurum, quæ per Inſtrumentum Pacis debeantur. Addebatur, Legatum Suecicum etſi ſolenne Atteſtatum exegerit, ad extremum tamen declaraſſe, eam rem commutationi ratihabitionum haut obfuturam. Quod à ſe dictum Oxenſtierna inficiabatur, eoque Moguntino id redhibebat, interpoſita proteſtatione, ac ut ſibi reciperet Noribergæ id poſtulatum iri. 1649. pro Erfordia.

§. 48. Circa vectigal Oldenburgicum Lubecenſes & Hamburgenſes ſuſcepta interpoſitione Bremenſibus perſuaſerant, ut Comiti, ſi iſto cedere velit, centum millia uncialium offerrent. Sed Comes vectigali inhærens, non niſi de ejuſdem exigendi modo agere volebat, etſi oſtenderetur, ex uſuris ejus ſummæ plus rediturum Comiti, quam quanti ſit illud vectigal, exemtis iis, queis immunitatem pollicitus erat, & detractis impenſis. Sed cum nulla tranſactionis ſpes eſſet, Urbici contendebant, id negotium ex ſua natura ad Pacem haut pertinere, quippe ab Amneſtia & Gravaminibus ſeparatum; prout &, dum pax ſubſcribitur, & ratihabitio hinc inde traditur, de diſſenſu ſuo teſtati fuerant. Eoque & à cæteris Ordinibus ſcripto poſtulabant; efficerent, ne quid Comiti in hac cauſa adverſus Bremenſium commercia indulgeatur, ſed is ad amicam tranſactionem permoveatur, tam æquis conditionibus jam oblatis. Lubecenſis quoque antequam Monaſterio diſcederet, extractum protocolli Cæſarei exigebat ſuper proteſtatione in actu commutationis nomine Civitatum interpoſita. Cui extracto tamen ſubnectebatur; Moguntinum proteſtationi contradixiſſe, eamque pro inani declaraſſe.

Irrita negotiatio circa vectigal Oldenburgicum.

5. Maji.

Traditio Præſulatus Halberſtadienſis differtur.

§. 49. Super tradendis Halberſtadienſi & Mindenſi Epiſcopatibus poſt longum ſilentium Brandeburgicus menſe Majo denuo movebat. Quam quidem gravibus de cauſis haut inutilem judicabat Carolus Guſtavus, eoque Kœnigsmarckio & Steenbockio, ut illam perficerent, injunxerat certis tamen legibus, ſuper quibus ut cum Electoris Legatis tractaret Oxenſtiernæ mandabat. Sed interim Regina Oxenſtiernam iſta traditione ſuperſedere juſſerat, quoad ordo reſtitutionis Saxoniam Inferiorem & Weſtphaliam tangeret. Unde id negotium hærebat, utut jam Brandeburgici Legati Halberſtadii & Mindæ ſolenni ingreſſu recepti eſſent. Qui re infecta inde digreſſi paſſim ac inprimis Noribergæ ſuper inhibita hac immiſſione acriter querebantur ac oſtendebant, ad ſecuritatem ſuam opus eſſe, ut vel à Regina ratihabitio eorum, quæ Noribergæ concludenda ſint, mature adferatur, vel interim peculiare procuratorium ad hanc conventionem attemperatum præſto ſit; quod tantiſper depoſitum ſervetur, quoad Reginæ ratihabitio adſit. Quod paulo poſt Carolo Guſtavo à Regina fuit transmiſſum.

Brandeburgicis Mindæ jus proprii præſidii abnuit.

§. 50. Circa iſtam traditionem maxima difficultas in eo vertebatur, quod Minda urbs Suecico milite deducto omni deinceps præſidio immunis eſſe cuperet, velut quæ jus proprii præſidii ab antiquiſſimis temporibus poſſideret. Unde Electoris menti explorandæ ad ipſum Cliviam mittebatur, qui ſignificaret; urbem antiquo jure cohor-

1649. tem trecentorum capitum præſidii cauſa conductaram. Sed Elector reſponſo ſuo id jus plane inficiabatur, velut è præcipuis regalibus & reſervatis Principis; quod ſoli iſti competat, ad quem Jurisdictio & ſuperioritas Territorialis ſpectet. Atqui oppido jus territorii non eſſe, nec ex literis, quæ proferantur, Epiſcoporum Mindenſium & Ducum Luneburgicorum id demonſtrari poſſe, præſcriptione quoque illiquida. Ea cuſtodia provinciæ parum caveri; ac grave id onus ſoli oppido fore, ni & provincia in ejus partem veniat. Denique abſurdum eſſe, ſi Princeps in protectionem propriæ urbis, in qua ſedem habeat, tradere ſe teneatur. Cætera tamen jura, quæ urbs ante bellum obtinuerit, ſe haut turbaturum teſtabatur.

Weſtphalicus Conventus paulatim diſſluit.

§. 51. Inter hæc ad finem vergebat Conventus Monaſterienſis. Jam menſe Aprili diſcedebat Noribergam Lambergius Comes. Eum ſequebatur ſub initium Julii Volmarus, per quem pleraque tam Gallico, quam Suecico tractatu acta fuerant, qui à Serviento ſubinde *cautus ille ſenex* nuncupabatur. Remanebant quidem Monaſterii Naſſovius Comes & Cranius; ſed credebatur illos pauca, quæ momenti alicujus eſſent, ſuſcepturos, aut peracturos. Aderat quoque adhuc Fabius Chiſius & Aloyſius Contarenus; ſed abſoluta pace Cæſarea cum Gallis, & abrupto inter Gallos & Hiſpanos tractatu otioſi. Utrique à Cæſare & Galliæ Rege inſignia dona offerebantur. Sed Chiſius iſta acceptare recuſabat, jactans, cum hac pace nil ſibi negotii eſſe: Regis Galliæ nomine La Curius Gruillardus Monaſterii erat, qui Serviento digreſſo Legati cum dignatione ibi commorari juſſus erat. Sed cum in procuratorio ejus hæc tantum verba extarent, ut agendi poteſtatem haberet *cum Legatis & omnibus Principibus & Urbibus Germaniæ*, Cæſarei mandato ex aula accepto cum ipſo publico nomine nil commercii miſcere volebant, ni pleniore mandato inſtrueretur; quod & per Contarenum ipſi denuntiabant. Is juſſus erat Noribergam ſe conferre, quamprimum Monaſterienſis Conventus ſolveretur, & Ordines ibidem juſti conſeſſus Imperii formam acciperent. Qui & non modicum operæ pretium facturus credebatur, poſtquam internæ in Gallia turbæ conſediſſent; queis, qui rationes ſuas ſuperſtruxerant, malevoli nunc longe tractabiliores quam hactenus ſe gerebant. Quo nomine Volmarus Hiſpanos arguebat, quod dum præpropere Archiducem urgent ad expeditionem in Galliam ſuſcipiendam, Gallis tantum non neceſſitatem attulerint inteſtinæ concordiæ inſtaurandæ.

De la Cour Gruillard.

5. April. Quæ & ipſa res Lotharingi conſilia non parum turbaverat, qui ſub id tempus, quo animo incertum, ad Carolum Guſtavum & Oxenſtiernam per familiarem ſuum Ruſſilotum Hedivalium literis ſcriptis geſta hactenus à ſe arma excuſabat, quod præter auxilia Imperio lata nullam unquam bello cauſam præbuerit. Tum ſe peculiari tractationi admittendæ, & ad fulcienda Reginæ deſtinata, ac pro virili officiis præſtandis paratum. Nam cum Cæſar ac Imperium in pacificatione cauſam ſuam neglexerint, ſe ad auxilia illi ferenda haut amplius teneri, ſed potius fas ſibi eſſe viam legitimæ vindictæ, & ut acceptorum damnorum reparationem nanciſcatur, meditari. Reginæ nomine Monaſterii agebat Bioernclovius, quod Oxenſtierna menſe Aprili Oſnabrugam regredi juſſus eſſet, quoad Noribergica conventio abſolveretur. Ordinum Legati initio juſti Conventus ſpeciem præ ſe ferebant, ut tamen Catholici numero longe prævalerent, ac Evangelicis nonnulla haut ſatis congrua obtruderent. Sed primo paulatim diſcedebant Civitatum Legati; unde harum Senatu ſoluto à reliquis juſta amplius decreta condi non poterant. Principum quoque Legati itidem ſparſim domum avocabantur; qui tamen aſſeverabant, Noribergæ à ſe Conventum inſtaurandum. Ac judicabatur Legatis haut alio mandato, quam quod hactenus habuerint, opus eſſe, quod conventus Noribergicus vix aliud, quam Weſtphalici continuatio ſit executioni dandis, quæ hic decreta forent. Ad extremum cum Cæſareis ſubſiſtebant Electorales in menſem uſque Junium, quando Meelius Moguntinus, (nam Reigersbergius dudum avocatus fuerat,) directorio abdicato diſceſſit, quem Krebſius Bavaricus, & Leuberus Saxonicus ſecuti ſunt. Poſt quos & reliqui omnes intra Septembrem menſem in diverſa abiere. 1649. 16. Jun.

Acta circa Capitulationem Oſnabrugenſem.

§. 52. Antequam ad Conventum Noribergenſem accedamus, memorandum eſt, quibus ambagibus Oſnabrugenſis Præſul Franciſcus Wilhelmus capitulationem perpetuam, de qua Inſtrumento Pacis cautum erat, eludere conatus ſit. Super iſta expedienda cum Oxenſtierna moneret, Ordines ad ſolos eos, quorum intererat, eandem ſpectare judicabant: inter quos ſi convenire non poſſit, penes ipſos fore, quos velint mediatores adhibere. Et Langenbeckius quidem Luneburgicus Legatus, cum rem ſatis difficilem perſpiceret, Evangelicos ut ſibi aſſiſterent rogabat; à quibus quid ſubſidii tulerit nobis haut compertum. Inter Cæſareos Volmarus Sequeſtris partes ſuſceperat. Galli id negotium parum curabant: Sueci nec ipſi excludi volebant, & eorum operam Luneburgici, & provinciales Ordines expetebant. Præcipua lis ſuper numero templorum Catholicis, aut Evangelicis reliquendorum erat, quorum quinquaginta tria Præſulatus continet, Oſnabrugenſi urbe excepta. E quibus Evangelici primo quinquaginta, hinc triginta octo retinere cupiebant, cum Catholici non niſi octo illis concederent. Cæſarei æqualem utrique parti numerum ſorte aſſignandum cenſebant; id quod neutri probabatur. Altera lis erat ſuper Conſiſtorio expediundis negotiis ſacris, cujus conſtituendi poteſtatem Luneburgici, ac Provinciales Ordines ſibi tribuebant; Epiſcopo contendente, jura ſibi Epiſcopalia, & Archidiaconatus integra, in ipſos quoque Evangelicos valitura. Qui & jactabat, Jeſuitas & Capucinos Oſnabrugæ reſtituendos, quod anno viceſimo quarto non quidem plene, ſed *intentionaliter* (ita loquebatur) in poſſeſſione ſuorum Cœnobiorum fuerint, & alias in urbe latitaverint. His pervincendis Epiſcopus machinabatur, ut citra præviam conventionem Epiſcopatus poſſeſſionem invaderet, quo Evangelicos pro lubitu habere poſſet. Sed obſtabant Sueci, qui cum id ab iſto agi ſentirent, ipſi denuntiarunt; nullum oppidum ipſi reſtitutum iri, ſed cuncta fortaſſe Luneburgicis tradenda, ni Capitulationem rite abſolverit. Unde Epiſcopus per Cæſareos pacto ſe promtum; ſimul omnia in ſtatum anni viceſimi quarti ſe repoſiturum oſtendit. Dubia in præſenti ſtatu relictum iri, quoad per arbitros pari utriuſque religionis numero decidantur. Eam tractationem abnuere Sueci ac Evangelici haut poterant, quod metus eſſet, ne Epiſcopus paci infenſus, Hiſpaniſque obnoxius, ac natura vindictæ avidus alios Catholicos præſentia adſpernantes ſibi ſociaret, 29. April.

noviſ-

1649. noviſque turbis recens tranſacta Pontifice, & Hiſpanis applaudentibus everteret, reparandis illis, quæ, uti ferebant, Cæſar & Catholici per injuriam temporum concedere neceſſum habuerant. Sedebat tamen Tabulas Pacis examuſſim ſequi, quibus non ita preſſe ad anni viceſimi quarti ſtatum obſtringebatur, (ob verſiculum *ita tamen* Articuli XIII. §. *Tertio ſtatus religionis*,) quæ verba Legati Suecici in favorem Evangelicorum inſeruerant. Eoque magna cautione opus judicabant, quod Epiſcopus omnes parochias, quorum paſtores dein graves inter perſecutiones ſacrorum profeſſionem mutaverant, inter Catholicos trahere conſtituiſſet. Sed nec tutum videbatur Epiſcopum in poſſeſſionem præſulatus mittere, controverſiis
2. Maji. ad alienam deciſionem rejectis. Ita templorum partitio à Langenbeckio deſignata; ſuper qua ſententiam ſuam declarare diu differebat Epiſcopus, Noribergenſium tractatuum eventum captans,
10. Maji. qui tunc paulo turbidiores apparebant. Demum prodibat Epiſcopi declaratio, ſed qua partem eorum, quæ antea conceſſerat, retractabat; ante omnia autem provincialibus ſacrorum libertatem abnegatam ulteriori tractatui ſeponebat. Quæ tamen primo loco ſtabilienda erat, quod alias alternante Epiſcopatus poſſeſſione; ſacra provincialium ſingulis cum Præſulibus mutanda forent. Quod cum Epiſcopus odio Proteſtantium flagrans abnueret, negotiatio hærebat. Qui & ut templa dividerentur, detrectabat, jactitans; malle ſe in Italia pauperem Abbatiam emendicare, quam in fraudem Romanæ Eccleſiæ quid concedere. Simul ut Præſulatus poſſeſſionem uſurparet, præfectos ad reddendas ſibi rationes evocabat, & à Guſtavi conſtitutos adminiſtratione abſtinere jubebat. Quos cum Sueci parere vetarent, magno ſe olim malo iſtos mactaturum minabatur. His Epiſcopi tergiverſationibus motus Langenbeckius Oxenſtiernam urgebat, ut munita præſulatus loca in Luneburgicorum manus traderentur, quoad Epiſcopus Capitulationem abſolveret, reditibus interim apud Guſtaviſonium manentibus. Nec iſthoc legibus Pacis repugnare, cum parati ſint Epiſcopo præſulatum reſtituere ſtatim, atque is ad
13. Jun. quod ex Pace teneatur præſtiterit. Eum in ſenſum conventionis formula à Secretariis utrinque ſubſcripta eſt; cujus apud Luneburgicos haut ſpernendus effectus ſentiebatur, quod hi Catholicis maſcule inde reſiſterent, & data occaſione Reginæ deſtinata Noribergæ omnibus fere congreſſibus propugnarent. Ea de conventione cum Epiſcopo innotuiſſet, hic Grullardum in ſuas partes pertrahere nitebatur; ſed cui à Suecis ſolide oſtenſum, per leges pacis fas ſibi eſſe operam dare, ne omiſſa capitulatione Evangelici ſævitiæ infenſi hominis exponantur. Nec eo minus tam Suecis, quam Luneburgicis tutius videbatur Capitulationem perfici, cujus tractatus mediatore Volmaro Monaſterii inſtauratus eſt, ubi poſt varias Epiſcopi tergiverſationes, & jam conceſſorum retractationes eo res deducebatur, ut ſuper numero parochiarum utrinque prope conveniret provincialibus haut conſultum ducentibus, ob duo aut tria templa bello anſam præbere, ſed ſuper Conſiſtorio res hærebat, quod Epiſcopus nullo modo Evangelicis concedere volebat, ni Franciſcanorum & Auguſtinianorum Cœnobia Oſnabrugæ reſtituerentur. Quod cum urbs adſpernaretur, ac Luneburgici Conſiſtorium cum libero religionis exercitio conjunctum judicarent, alternante cumprimis inter Evangelicos & Catholicos Præſulatus regimine, tractatus iſte tunc abruptus eſt. 1649.
Ac videbantur Epiſcopus & Volmarus Jeſuitarum & Monachorum favorem captare voluiſſe, 3. Jul.
velut in horum gratiam negotium id infectum reliquiſſent, ſane iidem per iſtos dies Volmari ædes magno numero frequentabant, cum antea ipſum deteſtarentur ob male adornatum, uti ferebant, circa Gravamina articulum. Is diſcedens Contareno dixerat; ſibi ſpem eſſe Noribergam ante tractatuum concluſionem attingendi; ac ibi majus operæ pretium pro Epiſcopo & Catholicis, quam Monaſterii faciendi. Tanto magis tam provinciales, quam Oſnabrugenſes, queis & Epiſcopus ob detracta Petriburgo munimenta actionem intentabat, Carolo Guſtavo & Oxenſtiernæ cauſam ſuam commendabant, ne is Noribergæ Capitulationem pro lubitu formaret, neu citra eandem in provinciæ poſſeſſionem admitteretur; id quod iſte ſummopere affectabat.

§. 53. Dum hæc in Weſtphalia geruntur, Carolus Guſtavus expediendæ conventioni ſuper exautoratione militum, & oppidorum traditione Conventus Noribergæ inſtituitur.
Neumarcum abire decreverat, ſimul delegatis Cæſareis Pragæ per Wittenbergium inſinuaverat, ut una cum Bavaricis, ſi videretur, Ambergam ſe conferrent, conventui eum ob finem Noribergæ habendo, aut ſi alius locus magis placuerit. A quibus etſi nihil adhuc reſponſi accepiſſet; tamen Minda ad Piccolomineum literis datis de inſtituto 3. Mart.
ſuo ſignificat, & ſe quamprimum Sueinfurtum acceſſurum, ejuſque declarationem ibi expectaturum. Idque mox literis Sueinfurto datis ad eun- 24. Mart.
dem iterat; pariterque Enckefortium Bavaricum ducem huc invitat. Idem ſub finem Martii Sueinfurto Herbipolim ad Moguntinum Electorem accedit, cum ipſo ſuper inſtantibus tractatibus ſermones collaturus, velut qui præ omnibus Catholicis moderata conſilia ſecutus fuerat, egregia opera ad concludendam pacem navata. A quo magnifice exceptus poſt plures congreſſus iterum Generaliſſimus Moguntinum inviſit.
Sueinfurtum abiit. Pollicebatur Carolus Guſtavus 8. April.
miſſionem militum curæ ſibi fore; Moguntinus pro reſtitutione Ordinum ſe connixurum; quo fine & ſuos Noribergam ſit ablegaturus. Cum tamen Suecicus dux de legionum combinatione, ac inchoanda jam exautoratione, eoque fine emiſſis aſſignationibus pecuniariis mentionem faceret, Moguntinus ſe cum aliis Ordinibus deliberaturum reſpondebat. Cui viciſſim Carolus Guſtavus oſtendebat; hac ratione à Regina arma honeſte ac tuto poni non poſſe, præſertim cum recentia ac vetera exempla doceant, quanta cum circumſpectione ejuſmodi negotium ſit ſuſcipiendum. Ordines ipſos cauſam præbere, quare onere, cujus diuturnitate tantopere ingemiſcant, ita brevi, ſicut ipſe optet, levari nequeant. Nam ſine pecunia exautorationem militum peragi non poſſe, nec id conventis pacis congruere. Simul oſtendebat, ſe non integram ſummam ſimul expoſcere, ſed pro ratione copiarum ſucceſſu temporis exautorandarum, modo integra ſumma ad communis exautorationis uſum in promtu ſit. Obiter quoque de locis quibuſdam in Suecorum manu relinquendis, quoad reſtitutio plene facta ſit, injiciebat; id quod Elector haut improbare videbatur.

§. 54. Enimvero parum aberat, quin quam iſte de Moguntini candore conceperat perſuaſionem Meelii nuper Monaſterii facta propoſitio conſumeret, quam ab hoc digreſſus mittente Bioernclovio acceperat. Unde citra moram Alexandrum Idem de propoſitione Monaſterii facta ipſi exprobrat.

Erskei.

1649. Erskeinum retro Herbipolin ablegat, ſuper ea propoſitione ipſius mentem exploraturum, ac num eodem præſcio, ac jubente illa facta ſit. Hic eandem ab aliquo ex Ordinibus ſecreto communicatam ſimulans memorat, Carolum Guſtavum ab Electore tale quid haut expectaſſe, velut qui amplis verbis cupidinem explendæ pacis abſque fraude Reginæ ſæpius teſtatus ſit. Nec obſcurum eſſe, quid adverſus periculoſa iſthæc deſtinata conſilii ſibi capiendum, quod in Electoris ditiones inprimis redundaturum ſit. Plura parantem addere, mutatus in facie Electoris color, ac geſtus velut rem improbantis permovebant, ut ad finem ſermonis properaret; Principem pro amicitia recens contracta non potuiſſe, quin ipſius de hac re ſententiam cognoſceret. Ad quod Elector (Electoris declaratio.) ſtatim reponebat. Id plane inexpectatum ſibi accidere, & vix quid reſpondendum ſit noſſe. Meelium ejuſmodi conſilia turbulenta ſemper averſatum; ac ſe Electorali dignatione ſuſcepta eundem Reigersbergio ideo adjunxiſſe. Edidiſſe illum Oſnabrugæ & Monaſterii egregia ſpecimina, & nihil aliud in mandatis habere, quam ut ſociis Regnis in æquis negotiis adſiſtat; id quod & Regiis Legatis hactenus abunde adprobarit. Quia etiam intellexerit, Cæſareos Conventum Weſtphalicum diſſolvi cupientes Reigersbergium admiſſionem petendam permoviſſe, ut ſublato Directorio nihil rerum geri amplius poſſet; Meelio injunxiſſe, ibi commoretur, quoad ullus Legatorum ſuperſit: ſimul ut apud Cæſareos expiſcetur, num pacem ſervare animus ipſis ſit; quo fine ſcrupulos quoſdam adverſus eam injicere debeat. Huic fini ſi Meelius tam aſpera media adhibuerit, ſtolide, ac pueriliter feciſſe, nec ſegniter eo nomine increpandum; ac ſtatim curſorem Monaſterium mittendum, ut omnia iſta ocyus corrigantur. (9. April.) Eundem fere ſenſum literæ ad Carolum Guſtavum exprimebant, quibus de ſincero in pacem ſtudio prolixe teſtabatur; ac Noribergam ſe miſſurum, junctaque opera executionem pacis pro- (18. April.) moturum. De quo inſtituto mox quoque præfectis Circuli Franconici ſignificat, ac ut in hoc negotio operam ſecum ſocient, hortatur.

(Carolus Guſtavus exercitum propius contrahit.) §. 55. Nec eo ſecius Carolus Guſtavus acri ſuſpicione perſtrictus, accedentibus & jam ab Electore Saxoniæ, aliiſque minacibus literis, infenſiſque ſermonibus, militem per hiberna late ſparſum quantum dabatur propius contraxit, ut ſi opus foret brevi tempore in unum locum coire poſſet. Ac ut Ordinibus, ſuper mora conventus Noribergici querimonias cientibus aliquantum ſatisfaceret, ſublevandis hoſpitiorum oneribus calones, & impedimenta amovit, ac per præfectorum avaritiam inventa circumcidit; ne alimenta in plures, quam revera ſub ſignis erant, præberentur, ac ultra juſtum pretium ne taxarentur. Sed & Ordinibus ad minaces literas oſtendebatur, aliter à ſe agi non potuiſſe, ni ipſis æque ac ſibi illudi velit; præſertim cum & pecuniæ militibus deſtinatæ modica adhuc pars collata deprehendatur, ſine qua exautoratio ſuſcipi nequeat.

(Duces partium Noribergæ conveniunt.) §. 56. Porro cum ad Caroli Guſtavi literas Piccolomineus reſpondiſſet, brevi ſe Noribergæ adfuturum Cæſareis mandatis inſtructum: iſte (15. April.) Sueinfurto Neumarcum ſe confert, ne qua in ſe (22. April.) mora foret. Paulo poſt Noribergam Piccolomineus, & inde Carolus Guſtavus Wrangelio, ac (24. April.) multis ducibus comitantibus ingreditur. Advenit etiam Oſnabruga Lambergius Comes, quem cum Suecicus Dux Cæſarei plenipotentiarii dignatione ad hunc conventum agnoſcere nollet, mox iterum diſceſſit. A Bavaro aderat Royerius ſupremus vigilum Præfectus, & Oexelius; à Colonienſi Furſtenbergius Comes; tum & ab aliis Ordinibus Legati paulatim acceſſerant. A Galliæ Rege Vautortius & Avaugurius huc deſtinati fuerant. Carolum Guſtavum ſtatim Ordinum Legati præſentes, aut prout quiſque adventabat, honoris gratia ſalutabant, Saxonico Electorali excepto, qui à Cæſareis ſolis pendere juſſus ferebatur. Piccolomineus viſitationem ſuam octo per dies obtentu valetudinis differebat; quam poſt per tres tribunos ſibi denuntiatam & exhibitam, 5. Maji. ſequenti die Dux Suecicus pari honore repo- 6. Maji. nebat.

§. 57. Initio Conventus ſuper ablegatis Cæſa- (Circa Deputatos Cæſareos difficultas.) reis Blumenthalio & Lindenſpurio difficultas orta eſt, quod hi juxta Piccolomineum pari dignatione haberi vellent, velut eodem Cæſareo procuratorio comprehenſi. Sed cum Carolus Guſtavus iſtos hoc gradu ad tractatus admittere abnueret, quod executionis tractatus Pacis Inſtrumento ſolis ducibus deſtinatus eſſet, id temperamenti inventum, ut tam Cæſarei iſti, quam quos Carolus Guſtavus ei negotiationi adhibebat, Alexander Erskeinus & Benedictus Oxenſtierna Gabrielis F. durante hac negotiatione Deputatorum vocabulo & dignatione à Carolo Guſtavo ac Piccolomineo haberentur: ab Ordinibus autem Cæſareorum ac Regiorum Legatorum honore afficerentur.

§. 58. Primo congreſſu, qui in Curia fiebat, (Suecorum propoſitio & Cæſareorum reſponſio.) poſt præmiſſa ſolennia placebat, Suecos certam propoſitionem, ſuper qua deinceps agendum ſit, ſcripto exhibere. Id quod ab his factum, poſtulatis in ſex articulos digeſtis; quod exemplum & Galli imitati ſunt. Primo loco monebatur de reſtitutione ex capite Amneſtiæ & Gravaminum, quæ intra menſem à conventionis hujus concluſione plene effectui danda ſit. Subnexus eſt catalogus eorum queis reſtitutio debebatur. Contra Cæſarei ab hoc tractatu reſtitutionem ſeponendam cenſebant, nec ſi circa eandem dubii quid aut moræ interveniat, exercituum miſſionem, aut præſidiorum deductionem ideo procraſtinandam. Hinc poſtulabatur, ut prima penſio trium millionum in promtu ſit pro arbitrio Supremi Ducis diſtribuenda; de qua Cæſarei haut diſſentiebant. Tertio loco cautio exigebatur ſuper reliquis duobus millionibus; cui petito Legati Ordinum Monaſterii cauſam præbuerint, variis modis Leges Pacis à Suecis violatas arguentes, nec obſcure minis ſparſis. Cæſarei alia cautione haut opus eſſe excipiebant, quam de qua in Tabulis Pacis diſpoſitum ſit. Quarto loco de copiis utrinque terna die exautorandis; & quinto de præſidiis triplici itidem termino deducendis monitum; circa quæ maxima difficultas ſurgebat. Sueci heic Hiſpanos & Lotharingum complecti cupiebant. Unde in deſignatione locorum evacuandorum Franckendalia in frontiſpicio primi termini; à Lotharingo inſeſſa Landſtula, Homburgum & Hammerſteinum ſecundo termino ponebantur. Contra loca Marchiæ, *Miſniæ* & Thuringiæ ad tertium terminum rejiciebantur; oppidis ulterioris Pomeraniæ plane omiſſis, quod Regina illis non niſi poſt transactionem cum Brandeburgico ſuper limitibus cedere nollet. Ab Haſſis inſeſſa loca cum Colonienſibus permutanda.

Oſna-

1649. Oſnabrugenſia præſidia manſura, quoad Epiſcopus legibus Pacis ſatisfeciſſet. Contra Cæſarei in ſua deſignatione Franckendaliam, & à Lotharingo detentas arces plane omittebant, ac temperamentum aliquod meditabantur, quo reliquorum oppidorum redditioni mora fieri non debeat. Tum in gratiam Saxonis & Brandeburgici non ſolum Miſniæ, Thuringiæ & Marchiæ loca, ſed & Colbergam & reliqua ulterioris Pomeraniæ oppida in primam claſſem pertrahebant. Landgraviam porrò per leges Pacis teneri ſtatim à ratificatione omnes copias dimittere, & occupatas Provincias munitaque oppida reſtituere. Id quod ſtatim, aut ſaltem primo termino faciendum. Demum Oſnabrugenſia præſidia ſimul cum aliis Weſtphalicis deducenda. Denique ſexto loco Amneſtiæ Sueci nominatim includi volebant, Wurbium & Althanium Comites, Tribunumque Odovvalskium, ac ut Amneſtia ad plenam uſque exautorationem militum extendatur, ne forte ſi à concluſa Pace quædam facta arguantur, in poſterum illa vindicentur. Sed Cæſarei ſimpliciter ſancitæ in Pace Amneſtiæ inhærendum judicabant. Appendicis loco addebant de reddendis actis, ac machinis, ac præcipue quæ poſt concluſam pacem è theſauro, & archivo Pragenſi amota fuerint.

Suecorum Replica. §. 59. Ad Cæſareorum exceptiones reponebant Sueci. Nunquam ſe dubitaſſe, quin conventa Pacis à Cæſareis fundamenti loco ponerentur; mirum tamen ſibi viſum, iſtius effectum variis interpretationibus, tergiverſationibus, remiſſionibus ad petitorium, aut violentia adhibita impeditum, eluſumve; cum tamen confirmetur, ſi edictum Cæſareum de Pace, & arctior, quem vocant, exequendi modus eodem ſtudio, quo edictum anni viceſimi noni, obſervatus fuiſſet, duos menſes executioni ſtatutos abunde ſuffecturos fuiſſe. Cum itaque leges Pacis ſolius Cæſaris directioni executionem ejuſdem commendent, Reginam ab eo ſolo iſtam exigere. Eoque Cæſareos denuo moneri, ut reſtitutionem ex Amneſtia & Gravaminibus utique abſolvi curent. Equidem ſi quæ nova gravamina in Imperio ſuboriantur, eorum executionem Reginam ſibi haut vindicare. Sed ſuper præteritis Evangelicorum oppreſſionibus eandem armis ſuccinctam non cognoviſſe ſolum, ſed & decidiſſe; quarum executio ipſi jure meritoque curæ ſit, ni ſibi culpam injuſte moti belli, & tanti ſanguinis temere effuſi impingere velit. Si quæ deinceps dubia oriantur, ad Comitia rejici par eſſe. Pecuniam militarem confidere ſe non nudis verbis, ſed re ipſa repræſentatum iri. Præſtitis quæ convenerant, ſe decem millibus extraneorum peditum ad oppidorum præſidia retentis, ac indigena milite domum reducto, reliquos plane exautoraturos; eoque noſſe cupere, quantum militum Cæſar ſub ſignis ſervaturus ſit. Deſignationem locorum evacuandorum à Cæſareis exhibitam diſpari valde proportione adornatam. Haut perſuaderi ſibi de Franckendalia Hiſpanum, de Homburgo, Landſtula & Hammerſteino Lotharingum difficultatem moturum, cum ſuper reſtituendis illis locis perſpicue cautum ſit, ac Cæſarei Commiſſarii, dum pax concluditur, & ratihabitiones commutantur, Regiis interrogantibus reſponderint, circa illa loca moram non fore. Quod ſi Cæſarei quæ pax dictat implere abnuant, ſe quoque promiſſis ſuis antea factis amplius nolle teneri. Et quia non iſta ſolum; ſed & circa reſtituendos Ordines tergiverſatio de præſtandis in poſterum non parum ſcrupuli moveat, ſecuritatis ſuæ magis curam habituros, ac circa reddenda Bohemiæ, Moraviæ & Sileſiæ loca paulo tardiores fore, initio reſtitutionis ab Ordinum oppidis facto. Unde à Cæſareis ſe deſiderare declarationem nulla exceptione circumſcriptam. Haſſicarum copiarum exautorationem ſimul cum Suecicis faciendam. Nec Oſnabrugenſia præſidia deducenda, quamdiu Epiſcopus pacis legibus ſatisfacere abnuerit. Quid ſuper duobus poſterioribus millionibus Tabulæ Pacis diſponant, ſatis ſibi conſtare; ſed ipſis Cæſareis expendendum relinquere, an non cauſæ affatim ſit ejuſmodi cautionem exigendi. Denique Amneſtiam non ad tres illos ſolum porrigendam, ſed & ad plenam uſque exercitus deductionem extendendam, quod diuturnæ hoſpitationis culpa non penes Reginam, aut milites hæreat, quos & omni actione de damno dato liberari par ſit. 1649.

§. 60. Circa hoc reſponſum, cum Monaſterium perlatum eſſet, Evangelici initio nihil deſiderabant. Sed cum Cæſarei male ominari inciperent, velut ex ejuſmodi verborum acerbitate facile in bellum erumpi iterum poſſit, iſti quoque queri cœperunt, aſperum id nimis eſſe, præſertim poſt pacem jam concluſam, cum vix media inter arma pari vehementia ſcriptum ſit. Diſplicebat quoque, quod dictum eſſet; per Pacis conventa executionis directionem Cæſari tributam; & ideo Reginam ei ſoli inſiſtere. Nam ſi iſtud Cæſari citra exceptionem tribuatur, eundem poſthac paulatim omnia id genus negotia magno cum Reipublicæ damno ſuæ cognitioni vindicaturum. Sed oſtendebatur contra: inter Pacis quoque tractatus aliquoties in aſpera verba proruptum. Nec Cæſareos mollius locutos, dum culpam ſegnius progreſſæ executionis Suecis impingunt; unde par pari relatum. Nunc cum aperte conſtet, Cæſareos non feciſſe, quod per decreta Pacis, & arctiorem exequendi modum debebant, ac nihilo ſecius ſibi gratiam captare, in alios invidiam devolvere ſatagant, nimirum penes quem revera culpa ſit, haut amplius diſſimulandum. Denique Cæſari hautquaquam novum jus tribui in fraudem Ordinum; ſed quia ſuper reſtitutione ex capite Amneſtiæ & Gravaminum non tam cum Ordinibus, quam Cæſare diſceptetur, & præcipuæ circa executionem partes penes Cæſarem ſint, merito hunc urgeri, ut iſtam promoveat. Cæſareis haut leviter perſtrictis non placebat ſcripto reſpondere; ſed oblique petebant deinceps inter utrinque Deputatos controverſa capita ſermone expedienda, quoad ſuper formula certi pacti conventum ſit, declinandæ exacerbationi animorum è ſcriptorum colliſione proventuræ. Id quod & Carolo Guſtavo probabatur, eoque pluribus congreſſibus deinceps ea res diſcuſſa. *De hac replica judicium.* *Cæſarei ſcripto reſpondere nolunt.* *21. Maji.*

§. 61. Porro articulum de Reſtitutione Cæſarei plane ſeponere cupiebant, cujus nullo habito reſpectu conventionem abſoluturi erant. Eoque invitis valde nuntius accidebat, de coronatione Reginæ in proximum annum prolata; quod ſperaſſent, Carolum Guſtavum præcipitata conventione & neglecta reſtituendorum cauſa in Sueciam properaturum. Quæ ſpes etſi ipſos falleret, haut eo minus tamen obtinebant, ut illa paulisper differretur, quod novis ſibi mandatis ad hoc negotium à Cæſare opus ſit, quæ propediem expectent. Unde ſtatim agere cœperunt, qua ratione exautoratio commodiſſime inſtituenda ſit. *Ea cum ſalva Reginæ dignitate, & ſecuritate expediri niſi præſente pecunia haut poſſet, Sueci monebant,* *Reſtitutio paulisper ſeponitur.* *Sueci ſolutionem urgent.*

nebant, non ſolum octies decies centena millia uncialium ſtatis locis parata eſſe debere, pro Caroli Guſtavi arbitrio diſpenſanda, ſed & aſſignationes reliquæ ſummæ mature expediendas, quo legionibus ſtatim antequam deducantur ſatisfieri queat. De quo Cæſarei ad Ordines ſe relaturos pollicebantur.

Ordines per formam Collegii iterum conſultant.

§. 62. Inter hæc Noribergam frequentes Ordinum Legati venerant, ſed initio parum concordes, cum vix ullo tempore iisdem ſincera animorum conjunctione magis opus foret. Quod cum patriæ amantes viri agnoſcerent, hortatibus demum Directorem Moguntinum impulerunt, ut

14. Mart.

utriusque Religionis Ordines in hortum quendam convocaret appoſitis bellariis, ne juſti Senatus ſpeciem congreſſus iſte haberet; ubi quid circa præſentem negotiationem faciendum, conſilia conferebantur. Cur Senatum convocare dubitaret Moguntinus, rationes adferebantur; quod Cæſar Electores nominatim huc convocaſſet, non item Principes ac cæteros Ordines. Et quia Monaſterienſis conventus nondum expiraverat, haut congruere videbatur, eodem tempore diverſis locis duo Ordinum corpora conſtitui. Sed reponebatur: ob temporum conditionem ac ſummum in mora periculum ſolenni invitatione haut opus eſſe, cum ipſa neceſſitas quemlibet huc evocet: ac eam rem non magis Electores, quam reliquos Ordines tangere, nec hos tuendis propriis commodis ac juribus hinc excludi poſſe; aut minus jure ſuo ipſis, quam Electoribus uti fas eſſe. Monaſterio pleroſque Legatos diſceſſiſſe; qui reſtent in procinctu ſtare; unde ab iſtis parum ſubſidii expectandum. Et æque ſe à Principibus ſuis mandato inſtructos, quam Monaſterienſes. Unde decernebatur, ut Ordines in ſolita Collegia digeſti, quod tractatione Weſtphalica factum, de negotiis Imperii conſultarent, ac ut leges Pacis implerentur, operam darent. Apud hoſce igitur,

Ordines in ſolutionem pecuniæ conſentiunt.

cum de poſtulato Suecorum circa ſolutionem pecuniæ proponeretur, in eam facile ab Ordinibus conſenſum eſt, quod alia ratione incumbens ſibi hoſpitiorum onus amoliri non daretur. De hoc antequam plane tranſactum eſſet, Sueci ſuper aſſecuratione duorum poſteriorum millionum tantiſper diſſimulandum cenſebant; ut tamen, ſi oppidorum nihil cautionis loco obtinere poſſent, ſaltem ſcripto caveretur ob minas ab Ordinibus jactatas. Tum ut ſolutio prioris millionis initio ſequentis anni fieret, nec ob dilatam exautorationem, cujus culpa penes Reginam non erat, dies ſolutionum proferrentur.

Franckendaliæ reſtitutionem Galli & Palatinus Elector urgent.

§. 63. Maxima difficultas circa Franckendaliam ſurgebat, quam in Gallia haut prævisam ferebant Deputati Gallici, eoque nil aliud ſibi mandatum, quam ut plenam Pacis executionem per omnes Articulos permoverent. Certo autem ſibi conſtare, Regem Chriſtianiſſimum, Franckendalia & locis à Lotharingo inſeſſis haut redditis, nulli Germaniæ oppido ſua præſidia deducturum. Ac ni Franckendalia Hiſpani cedant, novum bellum metuendum eſſe. Qui & hoc videantur agere, ut ſucceſſu temporis Briſacum & Philipsburgum invadant ac Capitulum Trevirenſe ſibi devinciant, à quo Elector nunc paulo minus quam captivus detineatur; ac vero ſimile eſſe, ab eodem Hiſpanis obnoxium Præſulem eligendum, qui oppida ſua horum uſibus expoſiturus ſit. Id quod tanto magis metuendum, quod conſtet, Hiſpanos omni ſtudio circa attrahendum in partes ſuas Electorem Palatinum ſatagere ſpecioſis conditionibus oblatis, quo pacem Germanicam tantopere ſibi improbatam evertant. Cæterum perſuaſum ſibi eſſe, Cæſarem jam Hiſpani conſenſum obtinuiſſe ac periculum duntaxat facere, num ſocii Reges hoc poſtulato ceſſuri ſint. Unde optimum fore, uno ore aſſeverare, Franckendaliam omitti non poſſe, niſi gravem recenti paci plagam inferre velint. Electoris Palatini nomine Noribergæ aderat frater ipſius Philippus, qui unice ad capeſſendam Palatinatus poſſeſſionem miſſum ſe ferebat; unde ſuper novo hoc caſu ad Electorem ſibi referendum, qui ſine dubio perſpicuæ pacis diſpoſitioni inhæſurus ſit.

Cæſarei temperamentum quærunt. 23. Maji.

§. 64. Cæſarei ſummo deſiderio ſe teneri teſtabantur, ut pax ocyus executioni daretur. Simul per Blumenthalium Carolo Guſtavo perſuadere conabantur, ne ob id oppidum tota negotiatio ſiſtatur, atque æquivalens aliquod à Regina & Electore admittatur, quod Cæſar haut ita repente Hiſpaniæ Regem ad Franckendaliam cedendam adigere poſſit. Utque ipſe Elector Palatinus cum Hiſpano ſuper eodem reddendo agat, quod hic iſti facilius ſit gratificaturus, quam Cæſari, & Ordinibus, à quibus is pace ſe excluſum ægerrime ferat. Carolo Guſtavo ea res maximi momenti videri ac primo omne temperamentum repudiare. Reginæ decretum haut permittere, ut ab ullo pax violetur. Eoque ſi ſtabilis pax Cæſareis placeat, omni modo ſuper reddenda Franckendalia connitendum. Quid tamen conſilii capiendum, ſi Cæſarei intra hocce tempus ceſſionem Franckendaliæ, uti ferebant, ab Hiſpanis obtinere non poſſint, haut in proclivi erat diſpicere; præſertim cum hoſpitationum moras nec Ordines nec miles diutius toleraturi viderentur. Ejus oppidi ab Hiſpanis detentio ſi inſuper haberetur, metus erat, ne adverſa pars vario obtentu novis difficultatibus moris aliorum quoque oppidorum ſibi opportunorum, puta Lindaviæ & ſimilium reſtitutionem prolataret, & plura quoque eluderet. Nec abnuentibus hoſpitia Ordinibus exercitum contractum in provincias Cæſaris reducere licebat, quoad Franckendalia & à Lotharingo detentæ arces reſtituerentur, aliæque pacis leges implerentur; quod inde bellum non poſſet non recrudeſcere. Quod ſi autem pro Franckendalia tantiſper Hiſpanis relicta aliud paris momenti oppidum detineretur, cæteris redditis, vix firma pax ſperari poterat, quod durante inter Gallos Hiſpanoſque bello vicina Philipsburgi & Franckendaliæ præſidia hoſtilibus invicem incurſionibus tractum Rhenanum inquietatura eſſent. At ubi Galli poſtulato de reddenda Franckendalia plane deſiſtere, ac præſidia locis à ſe inſeſſis deducere nolint, Suecis ſua oppida reſtituentibus, facile ſecuturum erat, ut Cæſar Ordineſque junctis viribus iſtos trans Rhenum rejectos Alſatia expellerent. Ac divulſis invicem duobus Regnis idem forte Suecos fatum manebat. Denique nec in proclivi erat Hiſpanos Franckendalia vi ejicere probe munita, ac milite annonaque copioſe inſtructa, maligno circum obſeſſoribus commeatu. Nec Reginæ rebus conſultum, ob id oppidum aperto cum Hiſpanis bello ſumto, commercia civium ſuorum turbare. Tam anceps ac improviſum negotium cum ſuo ex arbitrio decidere non auderet Carolus Guſtavus, ad Reginam referre conſtituit, ut tamen, quoad ejus reſponſum allatum foret, omnia in integro manerent. Id quod ita circumſpecte fiebat, ut ne Reginæ mora circa executionem pacis imputari,

Generaliſſimus id primo repudiat.

Conſiderationes in contrarium.

Res ad Reginam refertur.

aut

1649. aut ejus rumpendæ anſa præberi poſſet: contra Cæſareos violatæ conventionis arguere, ac invidiam protractæ executionis, qua antea Regina laborare incipiebat, in iſtos devolvere liceret.

Ea de re cum Gallis conſultatio. 26. Maji.

§. 65. Mox cum per Ordinum Deputatos Carolum Guſtavum adeundum Gallis innotuiſſet, his ſtatim ſuſpicio oborta eſt, ſuper admittendo circa Franckendaliam temperamento actum iri; eoque iſtum ſummo ſtudio, ne in id conſentiat, hortantur. Qui & Gallis confirmat, ſe primo iſtorum aſſultui haut ceſſurum. Neceſſum tamen eſſe rem iſtam mature expendi, num expediat ſummam pacis ad Franckendaliam adhæreſcere, ejusque cauſa bellum continuari; an vero præſtet poſt cætera expedita ejusmodi temperamentum diſpicere, per quod caveatur, id oppidum ex intervallo utique reddendum eſſe. Super qua re quid ipſis videatur exquirebat, Galli oppidum id maximi momenti oſtendere, per quod ſimul cum arcibus à Lotharingo inſeſſis Galli iſto tractu ita conſtringantur, ut vix commovere ſe poſſint. Unde illis non redditis ſe, quæ teneant loca, præſidiis haut evacuaturos. Sed nec in Aulam ſuper temperamento aliquo referre audere. Ad hæc cum Carolus Guſtavus demonſtraret; cum à Regina nullo jure poſtulari poſſit, nec eadem teneatur ob Franckendaliam diutius arma gerere; ſolam Galliam ea de cauſa bello periculoſo ſe implicituram: Galli reponebant, id quidem ſuo periculo fore. Sed Reginam ſi priusquam omnia ad liquidum deducta ſint, Gallos deſtituat, dedecus fœderis haut impleti admiſſuram; ac creditum iri, ipſam privato duntaxat commodo ſtuduiſſe, quo obtento ſe ſubduxerit, ſociorum rebus inſuper habitis. His ita occurrebat Princeps: Iſtas criminationes quidem ſuo loco relinquendas; cæterum non ſolum omnes extra partium ſtudia poſitos aliter judicaturos, ſed ex hactenus actis ſatis patere, uter acrius ſuo commodo velificatus ſit, alterius obſtiterit. Sane Weſtphalicis tractatibus ſæpe Reginæ Legatos ad præcipitanda negotia compulſos, & inſignia commoda, quæ adhibita mora obtineri poterant, per Gallicorum Legatorum importunitatem amittenda fuiſſe, ſubinde ſuper ſolvendo fœdere minis jactatis, ſi non ſtatim in horum poſtulata conſentiretur. Tandem cum Galli Franckendaliam vi expugnandam contenderent, junctis Regiis, ac Ordinum copiis, Carolus Guſtavus oſtendebat, id neque Reginæ rebus expedire, ac vacillantibus Ordinum conſiliis nihil poſſe ſuperſtrui, ut aliæ cauſæ nunc diſſimulentur.

Ordines de temperamento proponunt.

§. 66. Accedebant inde ad Carolum Guſtavum Ordinum Deputati, Cæſareorum inſtinctu eadem cum ipſis proponentes: Cum metus ſit, ut ſtatim Cæſar Hiſpanum ad Franckendaliam reddendam promovere queat, eam ob cauſam executionem pacis haut differendam, nec concedendum, ut Ordines oneri hoſpitiorum militarium plane ſuccumbant; ſed potius diſpiciendum, qua ratione tantiſper Palatino caveatur, quoad id oppidum reſtitutum ſit. Non dubium eſſe, quin Hiſpaniæ Rex toto Imperio & inprimis Palatino Electore petente, tot Principes, ac Palatinam præcipue Domum ſibi hoc officio obſtricturus ſit.

Generaliſſimus id abnuit.

Ad hæc reponebat Carolus Guſtavus; in hoc negotio non ſolum Palatini & Imperii, ſed & ſociorum Regnorum ſecuritatem verti; nec præſentia duntaxat tempora conſideranda, ſed & providendum, ne ob modicum in præſens levamentum, grave in poſterum jugum comparetur, cujus culpa in Reginæ facilitatem redundatura ſit. 1649. Non ideo huc ventum, ut nova pax cudatur, ſed ut Oſnabrugæ & Monaſterii concluſa executioni detur. Quod ut fiat ipſis Ordinibus manus eſſe admovendas, nec novam tractatuum telam ordiendam. Sane queri ipſos non poſſe, Weſtphalicos tractatus præcipitatos, aut ſeptem annorum ſpatio non omnia accurate potuiſſe expendi. Suecos utique & Gallos à conventis ne latum digitum diſceſſuros. Cæterum ſe ſuper Ordinum propoſitione cum Gallicis Deputatis collocuturum, ac rationes ſuas ſcripto exhibiturum, quare Franckendaliæ evacuatione deſiſti non poſſit; quo & poſteris conſtet, quanto ſtudio Regina id negotium egerit. Quo reſponſo tunc Ordines adquievere. Porro Caroli Guſtavi ſcriptum præter rationes jam memoratas præcipue Palatini, ac Gallorum contradictione nitebatur. Ordines autem reſponſo ſuo ſpem ſibi certam eſſe oſtendebant, ab Hiſpano Franckendaliam, à Lotharingo inſeſſas ſuo milite arces mox reddendas, ſi viderint, reliqua pace conventa executioni data, ac Galliæ Regem occupatis à ſe oppidis deceſſiſſe. Ad quæ à Carolo Guſtavo repoſitum: ſpe de Hiſpani ac Lotharingi facilitate circa reſtituenda illa loca parum fidendum, nec ob illam differendum, quod Tabulis Pacis tam perſpicue ſancitur. Interim ſe ulterius ſuper eo negotio cum Fœderatis conſilia collaturum.

31. Maji. 8. Jun. 19. Jun.

Ordinum temperamentum circa Franckendaliam rejicitur.

§. 67. Aliud inde temperamentum ab Ordinibus proponebatur, ut Franckendalia in tertiam claſſem evacuandorum oppidorum referatur, ac univerſi Ordines, inprimisque Elector Palatinus, tum ipſe Cæſar per Legatos ejus oppidi reſtitutionem flagitent, ita ut propinquante ſecundo termino reſponſum obtineatur. Quod ſi Hiſpanus tergiverſari pergat, loca poſtremæ claſſis tantiſper detineri poſſe, donec quacunque ratione reſtitutio ejus oppidi ſecuta ſit. Interim exautorandi & evacuandi initium pari paſſu faciendum. Sed Carolo Guſtavo id conſilium diſplicebat. Si enim integro adhuc Suecico exercitu, à quo maximum negotio pondus accedat, reſtitutio impetrari nequeat, iſto ſoluto Hiſpanum, ac Lotharingum longe pertinaciores fore.

De hoc negotio omnium ſententiæ.

Ita Cæſarei quidem & Ordines aliam urbem Palatino tantiſper tradendam cenſebant, quoad Hiſpani Franckendalia exceſſiſſent. Galli contra omne temperamentum aſpernabantur, queis ab initio Carolus Guſtavus adſtipulabatur; etſi ut ob ſolam Franckendaliam novum ſuſciperetur bellum, aut ſuper temperamento aliquo negotiatio rejiceretur, haut conſultum judicabat. Igitur conſtituebat rem in integro tenere, quoad à Regina reſponſum veniſſet; ac ut aliquo modo Ordinibus ſatisfieret, pedeſtrium legionum numerum circumcidebat, partemque indigenæ militis verſus oram maritimam ire jubebat, ut navibus in Sueciam reportaretur.

Cæſarei formulam conventionis adornant. 30. Maji.

§. 68. Spes inde ſurgebat Cæſareis conventionis brevi cum Suecis perficiundæ. Unde omiſſa diſceptatione ejuſdem formulam adornabant, in qua Amneſtiam ad univerſos milites uſque ad poſtremam eorum exautorationem porrexerant; ſimul ut Haſſicæ copiæ eodem tempore cum Colonienſibus dimitterentur conceſſerant. Sed Oſnabrugenſem Præſulatum abſque exceptione reddi volebant. Tum reſtitutio ex lege Amneſtiæ & Gravaminum ad finem rejiciebatur, cui primus locus debebatur, quæ & ipſa ad illos duntaxat extendebatur, quorum cauſa in Tabulis Pacis li-

Mmmm quido

1649. quido fundata, ac factum poſſeſſionis caſibus perſpicue ibi expreſſis ſtatim per teſtes aut literarum documenta demonſtrari poſſit, omnibus controverſis caſibus exceptis. Unice porro Monaſterii probatum arctiorem exequendi modum ſequendum cenſebant. Exautorationi, & præſidiorum deductioni, quæ prima cura erat, ſtatuebantur viceſima, & triceſima Junii, & decima Julii dies ſtylo novo. Addebatur de reſtitutione ablatorum è theſauro Pragenſi, & ſcriptorum ex archivis Germaniæ. Sed & repudiato Ordine reddendarum urbium à Suecis propoſito priori ſuæ formulæ inhærebant; & quanquam Franckendaliam tertiæ claſſi inſeruerant, conditio tamen annectebatur, ut non ſecuta ejus traditione ſuper æquivalente conveniretur. Sueci etſi quæ deſiderarent ſermone duntaxat monere decreverant; ta-
15. Jun. men inſtantibus Cæſareis & ipſi ſcripto formulam futuri pacti conceptam exhibent; quæ compluribus dein congreſſibus inter Deputatos diſcuſſa eſt, pleriſque de quibus adhuc diſſentiebatur compoſitis.

Ea diſcutitur. §. 69. Ac initio quidem conventionis Cæſarei Ordinum mentionem haut faciendam cenſebant, quod iſta ad ſolos Duces bellicos ſpectaret. Sed pervincebant Sueci, id utique neceſſum eſſe, quod quæ heic tractarentur, quam maxime ipſos Ordines tangerent. Articulus de reſtitutione, prout à Suecis formatus fuerat, in fronte locabatur. *Decidendi* vocabulum cavillabantur Cæſarei, velut circa reſtitutionem nulla amplius deciſio foret admittenda. Id quod Sueci ita declarabant; caſus liquidos ab illiquidis ſecernendos, & conditionem facti, quæque ad promtam reſtitutionis executionem pertinent, adhuc utique definienda. Reſtitutionem *à ſe ipſis* factam Cæſarei velut illegitimam arguebant. Sed cavere iſtis verbis volebant Sueci San-Andreano tribuno, qui cum à Bambergenſi Epiſcopo immiſſionem in ſoceri ſui bona à Sperreutero detenta expoſceret, ac ſubinde differretur, tædio morarum ipſe illorum poſſeſſionem arripuerat. Quod factum, & ſimilia pro legitimis habendum Sueci contendebant. Cum porro Sueci Palatinum Electorem ob detractum ipſi Superiorem Provinciam parte pecuniæ militaris levari vellent, Bavarici acerrime obnitebantur, velut ea Provincia ſui militis ſtipendiis relinquenda ſit. Quia tamen ipſi fatebantur, id onus in ſolum Interiorem Palatinatum devolvi iniquum eſſe, poſtulabant, ut ob Bavari in rem publicam merita rata portio Superioris Palatinatus per reliquos Ordines ſuppleretur. Id quod hi initio abnuebant, cauſati ſi Bavarus merita ſua in rempublicam extollat, Franconiæ & Sueviæ populos haut ſegniter tributa eidem contuliſſe. Circa Franckendaliam Galli ab initio temperamentum admittere haut fas ſibi ferebant, mandato deſtitutis. Poſt cum neceſſitas rei oſtenderetur, fatebantur juſſos ſe Hermanſteinum cautionis loco depoſcere; ſuper quo non minor, quam ſuper Franckendalia difficultas ſurgebat, quod Cæſarei eam arcem à ſe ullo modo Gallis in fraudem Imperii concedi poſſe negarent. Suecis tamen ad extremum cautionis loco Glogovienſem Ducatum ſecreto offerebant. Ut tres milliones primæ penſionis Ordines exacte conferrent, Cæſarei operam ſe daturos pollicebantur. Sed ut directores Circulorum pro integra ſumma ſponſorum vicem ſubirent, dubitabant Cæſarei. Sueci contra oſtendebant; merito à ſe urgeri illos, penes quos ſit pecuniarum exactio: & actionem adverſus reliquatores iiſdem patere. Super reliquis duobus millionibus Cæſarei per Tabulas Pacis ſat caveri Suecis judicabant. Sed hi oſtendebant præter Ordinum ſparſas paſſim minas etiam recentia terrere exempla rejectarum ab uno & altero aſſignationum. Et cum Regina multas myriades de ſuo erogarit, par utique eſſe aliquot oppidis conceſſis tantiſper ipſi caveri. Nam amoto armorum reſpectu verendum eſſe, ut qui deinceps aſſignatas pecunias petitum veniant, difficiles ſolutores, aut parum in Magiſtratibus ſubſidii inveniant. In Articulo de evacuationibus oppidorum Sueci integram Electoris Saxoniæ ratam, & reliqua contributionum ſtipulati fuerant, moroſitate ipſius adverſus Carolum Guſtavum, & Sueciæ militem moti. Nolebant quoque Sueci diſcedentis militis itinera tam arcta lege circumſcribi, ſed ut illa præfectorum judicio pro re nata definirentur. Id quoque pervincebatur, ut Landgravia ad exautorandum militem, & reſtituenda oppida non prius, quam Regii, teneretur. Extenſionem Amneſtiæ Sueci à ſingulis quoque Ordinibus ratam haberi poſtulabant, exemplo Comitis Brandenſteinii moti, quem data à Cæſare venia, literæque, queis ad ipſum evocabatur, commeatusque & additum viæ præſidium carcere Saxonico liberare non potuerat. Et relinquebatur is cavillandi obtentus, per Cæſaris indulgentiam privatorum actionibus nihil præjudicari. Denique in enumeratione locorum reſtituendorum Sueci Franckendaliam, Landſtulam, Homburgum & Hammerſteinum peculiari tranſactioni ſeponebant. Cæſarei autem iſta in tertiam claſſem referebant, addita exceptione, ſi præter ſpem Franckendalia intra id tempus non reſtituatur, ſuper alio loco conveniendum, qui tantiſper Palatino Electori tradatur. Lipſia à Suecis in poſtremam claſſem retrahebatur; oppida Novæ Marchiæ, & Ulterioris Pomeraniæ relinquebantur, quo ad ſuper finibus regundis inter Reginam & Brandeburgicum Electorem tranſactum foret; cum Cæſarei in primam claſſem iſta collocaſſent. 1649.

§. 70. Super reſtitutione ex lege Amneſtiæ, & Gravaminum Cæſarei, ac Catholici initio plane detrectabant agere. Sed cum animadverterent Suecos id negotium haut omiſſuros, tandem declarabant, ut quos ea res tangat profiterentur, penes quem mora ſit; tunc enim omnia, de quibus pax plane diſponit, in priſtinum ſtatum repoſitum iri. Unde Carolus Guſtavus catalogum reſtituendorum Moguntino Directorio exhiberi jubebat. Ei negotio excutiendo Moguntinus, Brandeburgicus, Bambergenſis, Culmbacenſis, Conſtantienſis, & Wurtenbergicus, adjunctis duobus è Civitatum Collegio, deſtinabantur, qui in ſingulorum cauſas inquirerent, & eas quantum liceret expeditas darent. Ac ferebant Cæſarei, Cæſarem denuo ſuper promta executione directores Circulorum ſerio monuiſſe, ſpe quoque facta, omnia propediem decidenda, ac quorum cauſa liquida ſit, confeſtim reſtituendos; lite implicitos intra ſecundum, & tertium terminum ſua recuperaturos: ſimul plenam deſignationem eorum, qui in lite & extra litem ſint, propediem edendam. Enimvero inter quotidianos licet Deputatorum congreſſus lente procedebat id negotium, multiſque diebus inter inanes altercationes fruſtra conſumtis, tandem plerique ad petitorium remittebantur. Ad extremum proponebatur, ut Ordinum Deputati adhuc tres menſes Noribergæ ſubſiſterent, intra quos omnium

De reſtitutione ex capite Amneſtiæ & Gravaminum.

10. Jun.

25. Jun.

um reſtituendorum cauſæ expediendæ ſint. Id quod Sueci adſpernabantur, veriti, ne fraudis quid ſubeſſet, & quæ nuper elapſis ſex menſibus confecta non fuerint, vix intra tres menſes adverſæ parti explere decretum. Interim maturandæ exautorationi, & oppidorum redditioni Cæſarei proponebant, pari gradu circa hanc, & reſtitutionem ex amneſtia, & Gravaminibus pergendum, ut ante tertium evacuationis terminum omnia expedita ſint: id ni factum fuerit, Suecos ad reddenda iſti termino deſtinata oppida haut teneri. Enimvero repugnabant Brandeburgici, & Luneburgici: per utramque Saxoniam nihil reſtitutionum ex lege Amneſtiæ, & Gravaminum faciendum occurrere, & tamen ſe onus hoſpitiorum in cæterorum gratiam octo jam menſes toleraſſe. Sed quod reſtitutio tertio evacuationis termino, quo Saxonica oppida contineantur, velut conditio annectatur, id ferri à ſe non poſſe: nam eo caſu ſibi ſub hoſpitiorum onere ingemiſcendum fore, quo jam alii Ordines liberandi ſint. His quanquam illi, quos reſtitutio tangebat, ſe opponerent, valuere tamen Saxonicorum rationes, ut Cæſarei iſto propoſito deſiſtere neceſſum haberent.

De ſolutione ſatisfactionis militaris.

§. 71. Circa ſolutionem pecuniæ exercitui Suecico promiſſæ Cæſarei prolixè omnia offerebant, ac ut in cautionem pro duobus poſterioribus millionibus illa loca, quæ in ſecuritatem Franckendaliæ Suecis offerebantur, pro iſtis quoque tenerentur, haut abſurdum cenſebant, modo Ordines Cæſarem indemnem præſtarent. Ac videbantur ſuper hoc tam faciles ſe exhibere, ut circa Franckendaliam Sueci eo minus reluctarentur.

De Franckendaliæ evacuatione.

Hæc quippe ut redderetur, Carolus Guſtavus una cum Gallis hactenus immotus inſtiterat. Sed ubi id obtinere non daretur, & Galli haut eo ſecius idem poſtulare pertenderent, Suecis neceſſum erat ante plenam Pacis executionem ab hiſce ſe disjungere. Quo abſque diſertis Reginæ mandatis deſcendere iſte haut audebat. Eas tamen inter moras ſatisfactionem militarem expediendi occaſio erat, circa quam Cæſarei Suecorum poſtulata apud Ordines promovebant, quod ſperarent, hoc officio ſe Reginam ad temperamentum circa Franckendaliam admittendum adducturos. Et jam à Regina mandata aderant, ut ſi ſuper militum ſatisfactione ſat cautum ſit, Franckendaliæ cauſa dimittere exercitum, & præſidia deducere Carolus Guſtavus haut differat. Unde cum Ordines de tribus millionibus repræſentandis, ac reſtituendis ſatisfactum iri diſerte recepiſſent, ſpe facta quoque hypothecæ pro duobus poſterioribus millionibus, jam ad concluſionem perveniri poterat, ſi Gallorum poſtulata ſuper Franckendalia, & locis à Lotharingo detentis negligerentur. Enimvero Carolus Guſtavus Reginæ parum decorum judicabat eo poſtulato tam repente deſiſtere, ac obtentis propriis commodis Gallos deſtituere. Unde cum citra rupturam tractatuum id fieri poſſet, aliquandiu adhuc idem urgendum cenſebat, num qua ratione Gallis ſatisfieri queat. Præſertim cum Galli oſtenderent, ſe ex Aula juſſos circa Franckendaliam temperamentum aliquod admittere. Poſtulabant inde Galli, Sueci una cum ipſis contenderent, ut quoad Franckendalia ab Hiſpanis reddita ſit, Conſtantia, aut Hermanſteinum, aut Heilbrunna in Regis Chriſtianiſſimi manus traderetur. Sed demonſtrabat Carolus Guſtavus, Conſtantiam à ſe nullo colore peti poſſe, nec de ullo horum locorum ſpem eſſe. Nam Archidux Oenipontanus ceſſæ jam à ſe Alſatiæ, Conſtantiam additurus haut erat. Et Hermanſteinum ſi vel maxime Trevirenſis annueret, Cæſar, cujus præſidio id tenebatur, conceſſurus haut erat. Ne autem Heilbronna dederetur, Urbium Collegium acriter reſiſtebat. Pollicebatur tamen ſe, quantum ſalvis Reginæ rebus liceret, pro ipſis conniti haut omiſſurum. Quo & poſtulante decretum, ut Cæſarei atque Ordines quamprimum cum Gallis ſuper eo negotio agant, & ſiquidem hi adquieſcere nolint, cum Suecis rem communicent, ut horum interventu res demum componi queat.

Bavarici promtos ſe paci exequendæ teſtantur. 23. Maji.

§. 72. Inter hæc Bavarici apud Carolum Guſtavum de ſtudio Electoris ſui circa explendas quantum ad ſe pacis leges prolixe teſtabantur; ac inprimis ſe paratos Palatinatum Inferiorem reddere, ſtatim atque Elector Palatinus diploma ceſſionis exhibuerit. Addebant, omiſſa peculiari evictione olim Monaſterii petita, communi cautione contentos eſſe, ac ſi quæ ab ipſis circa executionem adhuc deſiderentur, cum *Reginæ Deputatis acturos*.

Ab illis Suecorum poſtulata.

Hiſce, quæ adhuc ab Electore præſtanda poſtulentur, ſcripto exhibebantur. Inter quæ præcipuum erat, ut per utrumque Palatinatum, & Circulum Bavaricum reſtitutionem ex lege Amneſtiæ & Gravaminum perageret; Nominatim ut inferiorem Palatinatum, quantum ejus ipſe hactenus obtinuerit, Carolo Ludovico Electori Palatino redderet, ſeria inſuper opera navata, ut Franckendalia ab Hiſpanis reſtituatur. Tum Sulzbacenſi debita executioni det, Neoburgicum moneat, ut is tam in Sulzbacenſi, quam Hilpolſteinenſi, & aliis præfecturis Pacis legibus ſatisfaciat. Nobilibus in Superiore Palatinatu & Comitatu Chamenſi ex articulo quinto Inſtrumenti Pacis §. *Quantum deinde ad Comites*, verſiculo, *hoc tamen non obſtante*, jus Auguſtana ſacra publice aut privatim exercendi, anno viceſimo quarto poſſeſſum, & alia ibi expreſſa reſtituat. Exulibus Superioris Palatinatus ſuper pecunia priori domino mutuo data ſatisfaciat. Ottoni Læfenio poſſeſſionem prædii Heimhofii, quod Jeſuitæ velut feudum Cænobii Caſtelli ſibi vindicarint, reddat. Noribergæ Urbis ſubditos Palatinis præfecturis immixtos veteri ſacrorum uſui relinquat, ac per omnia in ſtatum anni viceſimi quarti reponat. Tradebatur quoque Bavaricis deſignatio, juxta quam ab ipſis per Palatinatum Inferiorem, & Sueviam infeſſa loca pari paſſu cum illis, quæ Sueci adhuc obtinerent, evacuari poſſent; è Suecorum quidem parte Neumarcum, Weida, Vilſecca, Sulzberga, Falckenberga, Waldecca, Munitio ad Rainam, Donavverta: è Bavari parte, Heidelberga, Manheimum, Dilſperga, Berka, Auguſta Vindelicorum, Memminga, Campodunum, Wildenſteinum, Hohenzollera, Auracum, Albecca, Schiltacum, Hornberga, Villinga, Weiſſenburgum, Rotenberga, Freiburgum. Poſtulabatur quoque, ut pro Palatinatu Superiore & Comitatu Chamenſi rata portio ſatisfactionis militaris, ſimul præſidiis Suecicis reſidua contributionum per Superiorem Palatinatum perſolverentur. Denique operam ſuam conferret, ut quamprimum reſtitutio ex lege Amneſtiæ & Gravaminum abſolvatur, & promiſſa militi pecunia conferatur.

Colonienſis Legati poſtulata.

§. 73. Colonienſis Electoris Legati Furſtenbergius Comes, & Beckerus apud Carolum Guſtavum ſuper Landgraviæ hoſpitiis querebantur,

1649. velut per articulum XV. Inſtrumenti Pacis indebitis; eoque ut iſtam ad exautorandum militem permoveret petebant. Tum ut Oſnabrugenſis Epiſcopus ſuæ ditioni reſtituatur, cujus cura Colonienſi velut Metropolitano incumbat: nam capitulationis tractatum extrahi, quantumvis ad omnia æqua Epiſcopus promtiſſimum ſe exhibeat. His ſcripto reſponſum: Multa, quæ ante exautorationem militis ac redditionem oppidorum præſtanda fuerant, hæſiſſe; unde fœderatis Regnis ſuſpicionem injectam, ut cautius procederent: eoque Landgraviæ, quæ in fida cum Regibus ſocietate ad extremum perſtiterit, vitio verti non poſſe, ſi non niſi cum Regiis militem ſuum dimittat, locisque occupatis decedat. Cæterum utra pars circa Oſnabrugenſem Epiſcopatum in mora ſit, ex actis ejus conventionis conſtare. Ea perfecta ſtatim omnia, quæ ex pace debeantur, præſtitum iri.

His reſponſum. 26. Maji.

Galliæ Rex copias ſibi concedi poſtulat. 22. Maji.

§. 74. A Galliæ quoque Rege miſſus aderat Miletus cum mandatis ad Carolum Guſtavum, ut exautorati Suecici militis aliqua manus ipſi concederetur. Quo fine & Reinoldus Roſa ſub finem Junii Noribergam veniebat. Cujus delectibus promovendis quanquam Carolus Guſtavus pronum ſe declararet, quantum per leges pacis dabatur; verebatur tamen ut iſti ſuccederent, Teutonici militis animis à Gallo averſis, & quia recens ſedatis internis Galliæ motibus parum pecuniæ militi alliciendo ſuppetebat.

Exautoratio militum tarde procedit.

§. 75. Inter hæc Ordines onera diuturnæ hoſpitationis acerbis querimoniis differebant, quorum tamen culpa penes tergiverſationes ipſorum erat ſolutionem pecuniæ militaris eludentium, citra quam copiarum exautoratio ſuſcipi non poterat. Iſtius pecuniæ diſpenſandæ liberam facultatem etſi Carolus Guſtavus ſibi ſemper diſerte reſervaſſet, Ordines tamen iſtum legibus circumſcribere conabantur. Cum is in uſum exautorationis hinc inde Aſſignationes quaſdam diſtribuiſſet, accuratæ rationes, quo illæ expenſæ forent, exigebantur. Quin jactabant aliqui ſe pecunias non Suecicis Miniſtris, ſed ipſis militibus ſoluturos, quo hos tandem aliquando amoliantur; ſaltem dum ſolutio fit, Quæſtores ſuos adjuncturos, qui cominus inſpiciant, quantum pecuniæ ſingulæ legiones, ſingulique præfecti accipiant. Sed & illis præfectis, qui ante aliquot annos abdicata Reginæ militia ſub Ordinum ditionibus conſederant, aliquam portionem detrahere cupiebant, ni ſimul provinciæ ipſorum hoſpitiis, oppida præſidiis leventur. Ita Carolo Guſtavo nihil ſupererat, quam ut cupitam quantumvis imminutionem legionum, & exautorationem differret. Inter alios Saxoniæ Elector ferre nolebat, pecuniam, quam in promtu eſſe ſignificarat, à Suecis recenſeri, velut ignominiæ ſibi cederet verbis ſuis parum fidei adhiberi. Tum nec Lipſiam, nec Brunſuigam eandem conferre dignabatur, quod illa Suecico præſidio inſeſſa, hæc extra Superiorem Saxoniam ſita foret; cum tamen inter tractatus ea de removendi locus fuiſſet. Nec minus per Inferiorem Saxoniam & Weſtphaliam aſſignationes vario obtentu rejiciebantur. Sed cum Carolus Guſta*vus Legatis Noribergæ præſentibus, & Principibus per literas demonſtraret, ipſorum tergiver*ſationibus non niſi fructus pacis intercipi, & quæ ab ipſis *moveantur*, iniqua aut inania eſſe; multi Ordinum, inprimis per Superiorem Germaniam tandem promiſſa bona fide explere inſtituunt, *initio à Wurtenbergico Duce & Ulma facto*:

Tandem ejus initium fit.

ac promittebat Conſtantienſis Epiſcopus, ſe Catholicos Ordines ad paratam ſolutionem compulſurum. Unde Caroli Guſtavi juſſu à Duglaſſio complures legiones combinatæ, lubentibus tam ductoribus, quam gregariis. Eadem in Saxonia Inferiore parantem Kœnigsmarckium negata ab Ordinibus pecunia impediebat. Unde initio Maji menſis non niſi unica turma in Bremenſi provincia exautorata fuit, cujus præfecto ſexcenti unciales, inferioribus ductoribus pro rata, gregariorum ſingulis triginta tres unciales ſoluti; quo præmio illi plene ſibi ſatisfactum teſtabantur. 1649.

Capitulatio Oſnabrugenſis Noribergam pertrahitur.

§. 76. Circa id tempus perficiendæ Capitulationi Oſnabrugenſi juſſu Reginæ Joannes Oxenſtierna Oſnabrugam reverterat, quo loco & iſtam pertractari Luneburgici juxta ac Ordines provinciales commodiſſimum putabant; & Cæſarei jam ante, ut iſta negotiatio Noribergam pertraheretur, apud Chriſtianum Ludovicum Luneburgicum Ducem inſtiterant. Id quod & Epiſcopus ſummopere cupiebat, cui ſpes erat faventibus Cæſareis & Ordinibus ibi ſcopo ſuo potiundi. Qui & variis criminationibus Suecos Ordinibus ſuſpectos reddere conabatur, velut quibus Noribergæ finem negotio imponere cordi haut ſit, ſed varii prætextus conquirantur tempori extrahendo. Ac dubio procul id agitari, ut refectum quiete militem proximo vere Poloniæ immittant. Et parum aberat, quin Ordines Weſtphaliæ in Conventum pertraxiſſet armis in Suecos parandis, ni Brandeburgicus Elector iſtos conatus diſturbaſſet cauſatus, tractatus Noribergæ bene ſuccedere, & hunc congreſſum facile ſuſpicionis quid excitare poſſe in fraudem quietis publicæ. Cujus autoritate & alii moti venire omiſerunt. Quanquam autem Oxenſtierna per Biœrnclovium apud Naſſovium Comitem, qui adhuc Monaſterii degebat, & ipſum Præſulem ageret, ut tractatio illa Oſnabrugæ inſtauraretur; abnuebat tamen Præſul rationes ſcripto complexus. Jam ſe cum omnibus Actis Officialem ſuum Noribergam miſiſſe, quo & ipſe mox profecturus ſit, ordinandis Ratiſponenſis Præſulatus rebus. Abiiſſe quoque Volmarum, qui mediatoris heic partes obierit. Ac ſpem eſſe interventu Ordinum rem brevi confectum iri; penes quos ſit, ubi partes cedere nolint, controverſiam pro autoritate decidere. Quibus rationibus ille, quicquid in contrarium objiceretur, immotus inhærebat. Idem & Ordines Noribergæ in ſuam ſententiam pertraxerat, quibus per Officialem expoſuerat; interventu Volmari præcipuis Capitulationis articulis jam abſolutis in ſolo Conſiſtorio negotium hæſiſſe, quod anno viceſimo quarto in uſu haut fuerit. Quod cum abſque Ordinum autoritate expediri nequeat, ſe ſuper eo Noribergæ cum Luneburgicis Legatis tranſacturum, aut idem Ordinum deciſioni ſubjecturum; ne tamen ideo ſua reſtitutio differatur. Interim tranſacta executioni darentur, reliqua in præſenti ſtatu manerent, quoad Noribergæ, aut alibi iſta quoque expedita forent; modo ipſe ante omnia in poſſeſſionem Epiſcopatus immittatur. Quæ ratio Ordinibus plauſibilis viſa amoli*endo huic* pacis obſtaculo; eoque ad Luneburgicum Ducem ſcribunt; ne Epiſcopum, ſalvo ſuo *jure, impediat*, quo minus in poſſeſſionem Præſulatus perveniat; ſuisque heic Legatis injungat, ut ſi quid controverſiarum ſuperſit, amica tranſactione componant. Nam cum jam plerique Evangelici in ſua reſtituti ſint; acerbum illi eſſe, hujus capitulationis obtentu provincia ſua carere.

Simul

Simul ut Epiſcopus pedetentim adminiſtrationem provinciæ adprehenderet, ipſum jubent ratam partem ſatisfactionis militaris à provincialibus exigere; quem actum à Suecis haut impeditum iri credebant. Quam occaſionem avide arripiens Epiſcopus Ordines provinciales apud Cœnobium Oiſſedam convocat. Eum conventum, cum facile poſſent, impedire Sueci nolebant, quod ex Inſtrumento Pacis pecuniæ corrogatio illis incumberet, qui reſtituendi forent. Ac provincialibus congregatis Legatus Suecicus proteſtationem tradi curabat, qua denuntiabat, ſe extra illam pecuniæ collationem haut permiſſurum, ut Epiſcopus ante perfectam Capitulationem vel minimum quid in rebus provinciæ diſponat. Nec eo minus Epiſcopus hac occaſione multos ex Ordinibus blando alloquio ſibi conciliabat, cui & antea Collegium Canonicorum plane addictum erat, ut illis facile cum Epiſcopo conventurum videretur. Solam Oſnabrugam ob dejectum Petriburgum acerrime idem oderat, quæ & ne ipſius libidini dederetur, à Suecis ſummopere contendebat. Ita diu agitata Capitulatio demum Noribergam rejecta eſt.

Tractatus Noribergæ tarde procedit.

§. 77. Noribergæ porro tractatus tarde procedebat, novis indies difficultatibus obortis, ac vacillantibus Ordinum conſiliis, ſummo cum Caroli Guſtavi tædio, qui ante hiemem in Sueciam trajicere ardebat; cui tamen imperfectum negotium abrumpere haut viſum. Equidem multis Ordinum invitis executio pacis ad duces exercituum remiſſa fuerat, quod metuerent, ne militaribus viris pacem promovere parum cordi foret. Sed exitus id factum probabat, quod alias pax multis partibus, inprimis circa Amneſtiam & Gravamina, nunquam aut tarde admodum effectui fuiſſet data. Et commodum valde Reginæ accidebat, quod ſolis Cæſareis, aut Ordinibus, nullo autem modo ipſi mora imputari poſſet, ſiquidem qualem eadem cupiebat, tuta, ſtabilis, atque honeſta pax conſtitui deberet. Id quod & non pauci ex Ordinibus agnoſcebant, qui etſi incumbens à milite onus impatienter ferrent, re tamen penitius perſpecta, Reginæ deſtinata probabant ultro faſſi, ni hoc modo res acta eſſet, mancam valde pacis executionem fuiſſe futuram. Circa quam cum inter Ordinum Legatos complures per dies agitatum fuiſſet, demum ſuper reſtituendis ex lege Amneſtiæ & Gravaminum catalogus texebatur, quo liquidi caſus ab illiquidis ſecernebantur, quorum illi tres intra terminos citra moram reſtituendi ſint; ob illiquidos autem, & difficiliores caſus exautorationem militis haut differendam. Enimvero Sueci reſtitutionem plenam juxta Tabulas Pacis faciendam pertendebant, qua nondum peracta exercitus haut diſſolvendus videbatur.

De reſtitutione ex lege Amneſtiæ & Gravaminum.

De pecunia militari.

§. 78. Circa pecuniam militibus promiſſam huc demum deſcenderant Ordines, ut tres milliones, quorum pars antea per aſſignationes ſolvenda fuerat, præſenti pecunia expenderentur. Sed pro duobus millionibus quam Sueci exigebant cautionem, Ordines abnuebant, velut in Inſtrumento Pacis ſat cautionis ſit. Sed demonſtrabat Carolus Guſtavus ipſos Ordines cauſam præbuiſſe, ut Reginæ peculiaris cautio expoſcenda ſit, ac ſatis exemplo Franckendaliæ patere, quam parum ſecuritatis in communi guarantia ſit. Cæſarei hactenus aſſecurationem illam annuebant, ut Suecici Commiſſarii in urbe aliqua Germaniæ tantiſper alerentur, quoad pecunia repræſentata foret. Sed Sueci eo haut contenti certi quid manibus tenere volebant: & quia Cæſarei Glogoviam loco cautionis pro Franckendalia obtulerant, Regina autem eo nomine ſibi cautionis quid haut poſtulabat, viſum Carolo Guſtavo id oppidum tantiſper, quoad militaris pecunia exſoluta foret, præſidio inteſſum detinere. Quod ut permitterent Cæſarei, nullo modo adduci poterant. Sed circa hoc negotium eo minus difficultatis fore ſperabatur, quod plerique Ordinum ſpem feciſſent, univerſam quinque millionum ſummam quamprimum ſolvendam, ut una vice militaribus oneribus defungerentur; ac circa id ſatagebant, quo & tenuiores Ordinum ratam ſuam expedire poſſent. Quo fine & univerſi Ordines Superioris Palatinatus ratam portionem in ſe recipiebant, quod Bavarus illam conferre abnueret, in Palatinatum autem Inferiorem eandem devolvi iniquum foret.

Volmari adventus negotio moræ non nihil injicit.

1. Aug.

§. 79. Acceſſit inde Noribergam Iſaacus Volmarus, cujus adventu, qui hactenus tractatibus adfuerat Blumenthalius inde faceſſebat. Non deerant qui ſuſpicarentur, ſubſtituto in Blumenthalii locum Volmaro eandem nunc fabulam agi, qua quondam Hamburgi, dum prævium pactum expeditur, Lutzovio Curtius, huic Auſpergius ſurrogatus erat, quo nova tricarum, & morarum machina ſtrueretur. Is Blumenthalii exemplo ſubdelegati partes agere faſtidiens, uti Monaſterii Comitis Naſſovii collega fuerat, nunc quoque pari cum Piccolomineo dignatione, & mandato cum ipſo Carolo Guſtavo tractare volebat; id quod à Cæſare datum ipſi procuratorium præ ſe ferebat. Idem hactenus acta paſſim carpere, conventa convulſum ire, ac novam tractatui formam meditari; tum ante ipſius adventum deſignatum præliminare pactum improbare. Tanto magis Carolus Guſtavus eum tractatu arcere cupiebat, ſaltem ne tam ampla cum poteſtate admitteretur. Unde ad Inſtrumentum Pacis provocabat, quo executionis conventio ſolis ſupremis belli ducibus reſervatur: unde & nuperam Pragæ negotiationem per Deputatos duntaxat peractam, conventionemque à ſolis ducibus confirmatam. Iſtius continuatio cum præſens conventus ſit, vitio ſibi dari non poſſe, ſi nihil novari patiatur, & cum ſolo Piccolomineo tractare velit, Volmaro in parem gradum haut admiſſo; quod per Erskeinum, & Benedictum Oxenſtiernam Cæſareo Secretario denuntiat. Piccolomineus contra poſtero die per Varenbulerum Wurtenbergicum Carolo Guſtavo demonſtrat: Nec Cæſarem, nec Reginam prohiberi, quo minus ducibus exercituum, quibus lege pacis executio eſt commiſſa, alios ſive delegatos ſive ſubdelegatos adjungant. Nam utique penes duces primas tractandi manere partes; nec executionem intra præfinitum tempus ſecutam, nec heic de ſola exautoratione, & evacuatione agitari, ſed talia admixta, quibus expediendis adhibendi ſint Weſtphalicorum actorum periti. Cæſarem haut dubitaſſe ceſſionem Alſatiæ propria manu ſubſcribere, quam & poſt Legati Ordinum ex Equeſtri fere aut Jureconſultorum Ordine ſubſcripſerint. Igitur ſperare, Carolum Guſtavum haut dubitaturum Cæſaris autoritate inſtructos ad ſubſcriptionem admittere, ne mora tractatui injiciatur. Enimvero inſiſtebat ſuæ ſententiæ Carolus Guſtavus, in Inſtrumento Pacis fundatæ, quo executio ducibus tribuitur. Hoc modo tractatus Pragæ cœptos, ubi ſuper alimen-

1649. tis præſidiorum conventum; reliqua quo minus ibidem abſolverentur, reſtitutionem ex lege Amneſtiæ & Gravaminum obſtitiſſe, quæ & præſentem negotiationem remoretur. Equidem Ordines Mindæ, quo inſtigante haut obſcurum, per Deputatos id egiſſe, ut tractatus id in oppidum, aut Monaſterium, & Oſnabrugam pertraherentur. Id ſe recuſaſſe, quod ſuper executione conventa mutare penes ſe non ſit. Ac literis ſe Piccolominei confiſum in has oras acceſſiſſe, ſpe per ipſius dexteritatem, ac prudentiam rem eo citius expediendi. Quod ſi Cæſari alia nunc mens ſit, mature id ſibi ſignificandum fuiſſe, quo ipſe hoc itinere ſuperſedere potuerit, aliis à Regina plenipotentiariis tunc ſubſtituendis. Nunc poſtquam tres per menſes cum nemine alio præterquam Piccolomineo tractarit, ſi Cæſarei modum agendi utique mutare velint creditum iri, ipſis non niſi moras nectere propoſitum. Id eo moleſtius eſſe, quod Volmarus actiones ipſius, Inſtrumento Pacis utique conformes, non ſolum Monaſterii, & heic variis criminationibus vellicarit, ſed & nunc negotio prope ad finem perducto magis de ſubſcriptione, quam de novitatibus circa modum agendi, & perſonas tractantes diſpiciendum ſit. Quod ſi Piccolomineus neceſſitatem ſibi adferre velit Volmarum velut plenipotentiarium ad tractatus admittendi, alios ſe in ſui locum ſurrogaturum; aut ſi animadvertat, novas moras captari, alia ſibi conſilia capeſſenda eſſe. Addebat, haut parum ſuſpicionis ſibi injici nupera Volmari propoſitione, qua Ordines à conventis inter Cæſareos, Suecoſque avertere velle videatur, & quod paſſim à Suecis variis modis pacem violatam per injuriam jactet. Cum igitur Volmarus animadverteret, Carolum Guſtavum pari cum Piccolomineo dignatione ad tractatus ipſum admittere nolle, ne plane iſtis excluderetur, in Blumenthalii locum demum ſurrogari ſe paſſus eſt.

2. Aug. Præliminaris evacuatio proponitur.

§. 80. Jam reſtitutio ex lege Amneſtiæ & Gravaminum alacrius, quam hactenus, ſuccedere cœperat; ac ſuper ſatisfactione militis, ejusque exautoratione, & deducendis præſidiis inter Cæſareos ac Regios fere convenerat, pacti delineatione Ordinibus communicata, & formula futuræ ſubſcriptionis aptata. (30. Jul.) Haut eo minus tamen Cæſarei nuper propoſuerant, de permutandis oppidis quibuſdam à ſe & Bavaro inſeſſis cum illis, quæ Suecorum præſidiis in Bohemia tenebantur. (A Suecis probatur.) Eam Carolus Guſtavus haut inutilem judicabat, etſi palam præ ſe ferret, parum emolumenti ex illa ſibi ſperari, nec eandem à ſe magnopere affectari. Nam non ſolum per longas moras penus ibi exhauſtus erat, ſed & graſſans Pragæ peſtilentia ita præſidiarios imminuerat, ut vix ſtationibus tuendis ſufficerent. Unde ni brevi abducerentur, dilapſis ultro numeris cum dedecore iſta loca deſerenda erant. Contra in anteceſſum hinc inde deductis præſidiis Cæſar ac Bavarus nonnullis locis magno ſuo cum emolumento diu poſſeſſis cedere tenebantur. Ea res cito tranſacta eſt, ut Suecis perſuaſum eſſet, ſubſcriptione per delegatos tantiſper facta, (31. Jul.) de Palatini reſtitutione, ac Amneſtiæ extenſione mox conveniendum, quam huic pacto Sueci includere cupiebant. Sed moram injecit Volmari adventu mota difficultas, & quia Ordines quædam in iſta conventione mutari volebant. Qua occaſione & Cæſarei nonnulla monita circa eam formulam adferebant; cui & hoc præcipue inſeri volebant, ut ſi forte unus vel alter ex Ordinibus ratam non contuliſſet, evacuatio illa præliminaris haut eo ſecius procederet. 1649. Super quibus monitis Carolus Guſtavus quidem (6. Aug.) mentem ſuam illis per Varenbulerum declarabat; ſed quia eam conventionem non pro formula correctioni obnoxia, ſed pro negotio plane confecto habebat, eadem ut ſubſcriptione firmaretur acerrime inſtabat. (8. Aug.) Simul Deputati Suecici ſcripto Ordines monebant, ni ſepoſitis lentis conſultationibus ad ſubſcriptionem brevi accedant, ſibi neceſſitatem adferri ob anni tempeſtatem, & quotidianas querelas tam circa præſidia, quam legiones aliter diſponendi. Qua ex re ſi quid incommodi proveniat, culpam penes illos fore, qui tam ſalutari negotio remoram attulerint. (Ab Ordinibus acceptatur.) Addidit hoc monitum calcar Ordinibus, ut ſubſcriptionem ſtatim decernerent, ac de ea Suecis per Varenbulerum ſignificarent. (11. Aug.) Quæ ut ſequenti die ſuſciperetur, inde ad temperamentum circa Franckendaliam tranſiretur, cum ipſo conſtituebatur.

Subſcriptio Receſſus differtur ob cauſam Palatinam.

§. 81. Enimvero quo minus ſubſcriptio illa ita promte, ut ſperabatur, ſuccederet, inter alia à cauſa Palatina proveniebat. Nam Bavarici, à quibus ex iſto pacto loca Palatinatus Inferioris reſtituenda erant, ante ſubſcriptionem cum Electore Palatino ſuper titulo & inſignibus Archidapiferatus tranſigere cupiebant, quibus Palatinus hactenus utebatur, quoad alio officio Imperiali, ac titulo, inſignibusque donatus eſſet; ſimul ceſſionem ejuſdem in Superiorem Palatinatum manibus tenere cupiebant. Circa quod negotium proponebatur, ut Palatinus alio munere à Cæſare mactus Archidapiferatus titulo & inſigni renunciet, nec interim, ſi occaſio detur, Archidapiferatus functionem exerceat, niſi Wilhelmina linea plane extincta. Tum ut Palatinus Inferiore Provincia obtenta juri in Superiorem renunciet, ceſſionis Inſtrumento tantiſper apud Moguntinum depoſito. Qua ſuper re OExelius ad Electorem Bavarum properabat, paucos intra dies ipſius declarationem allaturus. Ægre ferebant eam rem Ordines; ſed ne Auguſtæ & Memmingæ liberationem ſufflaminarent, decernebant, ut majoris ſecuritatis gratia ſubſcriptio à Cæſareis Regiisque ac Ordinum Deputatis fieret; & ab utraque parte ſubſcripta exempla apud Moguntinum Directorium deponerentur, ut tamen dies deducendorum præſidiorum, & mutua exemplorum traditio ad Bavarici Legati reditum differretur. Ea re à Bavaro probata, præliminare pactum ab (30. Aug.) ipſius Legato ſubſcribitur; tum tranſactio cum Palatino & hujus ceſſio, (Winshemi tunc idem agebat,) apud Moguntinum deponitur.

Galli renituntur.

§. 82. Sed & Galli ſubſcriptionem tantiſper differri poſtulabant, quoad ſuper æquivalente, quod Franckendaliæ loco exigebant, ſibi ſatisfieret. His demonſtrabatur: *Graviſſimis de cauſis haut conſultum viſum hanc rem diutius prolatare.* Eam ſubſcriptionem ad peculiare Reginæ commodum, & ſecuritatem pertinere, ac vi annexi reſervati Gallis nihil decedere, quibus ut ſatisfiat, nulli operæ à ſe ſit parcendum. Enimvero illi hiſce haut adquieſcere, & inprimis, qui nuper Monaſterio adpulerat Grullardus fremere, apud Ordines ſubſcriptionem impedire, quæque hi ſuper pecuniarum ſolutione annuerant, ſubverſum ire, velut paci aperte repugnantia. Qui & apud Magnum Gardium Comitem non ſine verborum acerbitate proteſtabatur: iſta fœderi adverſari, nec eum agendi modum Monaſterii & Oſnabrugæ adhibitum. Quæ ne ſilentio probare videretur Carolus Guſtavus, iſti per Gardium

1649. dium denuntiat; Executionis tractatum ad agendi rationem apud Weſtphalicam negotiationem adhibitam ita preſſe hautquidquam alligatum; ac tam iniqua cenſura ab Regina actorum ſuperſedendum, amicitiæ inter Regna fœderata ſervandæ haut idonea. Tractationem ſuſceptam ad Reginæ mandata quadrare, quam & ipſi facile adprobaturus ſit; cæterum nemini præterea ad reddendas rationes ſe obnoxium, nec alienæ cenſuræ patientem. Hac ſubſcriptione fœderatis nihil decedere, ac Reginam Galliæ commoda cordi habituram, prout id culto per tot annos fœdere dignum ſit. Igitur rationibus locum det, ac importuno præcipitique judicio ſuperſedeat; nec dubitet, quin hoc receſſu ſubſcripto Gallica poſtulata ex voto expedienda ſint.

Cæſarei ſubſcribere detrectant.

§. 83. Gravius obſtaculum adferebant Cæſarei, qui cum ſubſcriptionem primo annuiſſent, mox mutata ſententia Ordinibus conventionem ad ſubſcriptionem offerentibus reponebant; ſibi nondum cum Suecis plane conveniſſe, quod hi admittere abnuant clauſulam, qua Cæſarei ſibi cavere velint, ut ob moram circa ſolutionem pecuniæ ab Ordinibus factam reſtitutio locorum in Provinciis Cæſaris haut eo ſecius ſuccedat: quam utique inſerere ſibi diſerte injunctum. Poſtulabant igitur, ut cum de hac re ipſi ad Cæſarem retulerint, à quo intra viceſimum Auguſti diem reſponſum expectent, ſubſcriptionem eousque differant.

Generaliſſimus acriter inſtat.

Id reſponſi cum Carolus Guſtavus è Deputatis Ordinum cognoſceret, ſuſpicabatur iſta Cæſaris mandata à Volmaro eo fine obtenta, ut quæ ante ipſius adventum acta forent, ſubverteret, & omnia ex ſuo arbitrio diſponendi occaſionem nanciſceretur. Eo magis quæſitam dilationem præfracte abnuere, ſimul oſtendere; cum affectatæ iſtæ Cæſareorum tergiverſationes haut parum ſolicitudinis ſibi circa obſervandam Reginæ ſecuritatem moveant, ſibi neceſſum fore, ni hac ipſa die ſubſcriptio fiat, copiis adhuc per Germaniam diſperſis hiberna adſignare, ac jam deductas revocare, alioque modo rebus ſuis proſpicere.

17. Aug.

Nam à Cæſareis deſideratam clauſulam illam ipſam eſſe, quæ tractatum Pragenſem abruperit, quæ aliquoties heic propoſita, à ſe ſemper rejecta ſit, quam & expungendam demum omnes decreverint.

Ordines ſubſcribunt.

Ea res Ordinibus haut mediocrem ſcrupulum injiciebat, ut ſtatim per tria Imperii Collegia novas conſultationes ſuſciperent, & cum per Deputatos Piccolomineum fruſtra ad ſubſcriptionem invitaſſent, tandem decernerent; ſe una cum Suecicis Plenipotentiariis ſubſcripturos. Ad quem actum Imperii nomine obeundum ex Electoralibus Moguntinus ac Bavaricus, è Principalibus Bambergenſis & Saxo-Altenburgicus, è Civitatibus Noribergicus & Francofurtanus deſtinabantur.

18. Aug.

Ita ſubſcriptio in ædibus Erskeini ſuſcepta, ac promiſere Ordines, ſe omnem lapidem moturos, ut Cæſarei quoque ad ſubſcriptionem adducantur. Bavaricus dilationem petebat, quoad Collega ipſius OExelius Monachio reverteret. Quo regreſſo & ipſe conventionem iſtam ſubſcriptione ſua firmabat.

30. Aug.

Cæſar conventionem illam improbat.

§. 84. Decreverant Ordines eo ipſo die Cæſareos per Deputatos ad ſubſcribendum impellere; cum curſor ad Cæſarem miſſus redit, parum gratam ab hoc declarationem reportans. Is quippe cum ſuper omnium ubique præſidiorum deductione nondum certi quid concluſum foret, in præliminarem illam, quam vocabant, evacuationem conſentire abnuebat. Nam non niſi unum & alterum Circulum quibuſdam Regiis præſidiis levari, cæterorum liberatione adhuc in incerto hærente, cum tamen omnibus Circulis onus pecuniæ militaris pariter incumbat, quos & pariter ſublevatione frui æquum ſit. Quin ipſe Cæſar malebat oppidis, arcibusque Bohemiæ tantiſper carere, quam incertis adhuc reliquis terminis eaſdem recuperare. Equidem initio iſthanc conventionem propoſitam haut repudiaſſe, non tamen ea mente, ut à principali negotio disjungeretur. Eam declarationem Cæſarei Ordinum Legatis ad ſe evocatis pandunt, quam omiſſa ſubſcriptione ſibi ſequi neceſſum ſit. 11. Aug. Ac ſemel iterumque inſtantes Ordines repellunt, capite ſe luituros, ſi adverſus mandatum Cæſaris ſubſcribere audeant. Nec iſta Cæſarem proprio inſtinctu reſcripſiſſe, ſed quorundam Electorum & Principum precibus motum, quibus haut placeat, paucos in anteceſſum exterorum præſidiis liberari, ni omnes ſimul eo pacis fructu potiantur.

Sueci indignantur.

Eadem declaratio Suecicis Deputatis à Volmaro & Lindenſpurio exponebatur: Qui ſtatim reponebant; ſibi à ſemel conventis diſcedere haut integrum eſſe. Id negotium ab ipſis Cæſareis propoſitum, Blumenthalii diſceſſu à Volmaro probatum, ac Ordinibus commendatum, qui & idem ſubſcriptione firmarint.

Volmarus ideo exoſus eſt.

Nec dubitabat Erskeinus Volmaro in os exprobrare, ipſius adventu non ſolum negotiationem valde retardatam, ſed & plane jam hærere. Quo ipſo huic tantopere bilem commoverat, ut is domum regreſſus ſtatim lecto ſe committeret, ac complures dies publico abſtineret. Sane quod plerique culpam morarum ipſi imputarent, odio publico idem laborabat; ſic ut plebs urbana ad fores ipſius concurſu facto importunis verbis pacem ab eo retardatam objiceret; & parum à vi facienda abeſſet, ni aliorum interventus conſternatos ſedaſſet. Unde præſidium à Magiſtratu urbis ipſi poſtulanti circumponebatur. Quin & Piccolomineus indignatus ferebatur, per ipſum ac præpotentes in aula miniſtros ſua acta convelli.

Diverſa judicia de hac tergiverſatione.

§. 85. De hac Cæſareorum tergiverſatione diverſi diverſe judicabant. Equidem illi vanitatis manifeſti erant, qui è compacto à Cæſare & Regina negotium extrahi ferebant, ut Ordinibus per diuturna hoſpitia enervatis Imperium inter ſe dividerent; id quod Danici Miniſtri Hamburgi publico mercatorum congreſſu ſpargere non verebantur. Alii jus eſſe Cæſari cenſebant, ne partem præſidiorum deduci patiatur, antequam ſuper cæteris conventum fuerit, ne forte fraudis aliquid ea diviſio habeat. Nec Suecicorum per Bohemiam præſidiorum conditio Cæſarem latebat, ut illis locis pauliſper adhuc carere mallet, quam tanti momenti loca in Imperio è manibus amittere. Quidam culpam in Blumenthalii & Volmari æmulationem rejiciebant, quorum hic ab iſto per nimiam facilitatem peccata corrigere voluerit. Multis perſuadebatur; per Saxonem & Brandeburgicum Cæſarem à pacto iſto averti, quod hi oppida ſua iſthac conventione comprehendi cuperent. Ejus rei indicium habebatur, quod Conſiliarii Brandeburgici in Marchia, cum Sueci nonnihil pecuniæ exautorando militi poſtulaſſent, eam ſolvere abnuebant, velut de ea nil ſibi mandatum foret; cum tamen nemo antea, ut miles dimitteretur, acrius inſtitiſſet. Quicquid ejus ſit, ſane prætextum hoc vanum eſſe patebat, quod Cæſari, cum eas literas ad ſuos daret, jam de ſubſcriptione Ordinum conſenſu facta, (inter quos utique & Saxonicus & Brandeburgicus erat,) con-

1649. conſtaret. Cæterum nec inter Suecos deerant, quibus hæc conventio parum probaretur. Temporariam eam eſſe, & ante impletas, quæ ſub finem addebantur, conditiones obligatione carere. Periculoſum valde eſſe, Reginam ex hac conventione copias ſuas exautorare, cum Cæſar etiam ſubſcriptione facta ante impletas illas conditiones haut ſtringatur, quarum una deficiente tota conventio invalida ſit; ac dubium eſſe, omnes ita exacte impletum iri. Enimvero Carolus Guſtavus id pactum ob rationes ſupra dictas ſummopere utile ac neceſſarium cenſebat. Unde ut Cæſareos quoque ad ſubſcriptionem compelleret omni ope nitebatur. Quibus per Ordinum Deputatos denuntiabat; hautquaquam ab inita ſemel conventione ſe receſſurum, nec ut in aliam formam eadem refingatur paſſurum. Si eam viam inſiſtere pergant Cæſarei, ſibi neceſſitatem adferri, ad alia conſilia deſcendendi, ut Reginæ res in tuto collocet. Id cum Ordines ad Cæſareos deferrent, quod ſecretis eos mandatis inſtructos in ſubſcriptionem conſenſuros jam crederent, hi denuo ſe excuſabant; & acriter inſtantibus Ordinibus dilationem octo dierum poſtulabant, expediundo ad Cæſarem Curſori. In quam Ordines conſentiebant; ſimul ut Carolus Guſtavus eam probaret petebant.

Generaliſſimus illam urgere pergit.

Caroli Guſtavi conſultatio.

§. 86. Ea res cum maximi momenti foret, Carolus Guſtavus Wrangelium & Magnum Gardium Senatores Regni, alioſque Suecicos miniſtros in conſilium vocat, & expoſita præſentium rerum facie exquirit: Num Cæſareis ſubſcriptionem detrectantibus ulterior dilatio indulgenda? An vero utique contendendum, ut conventio ab Ordinibus probata à Cæſareis pariter ſubſcribatur, & poſt conventa executioni dentur? Et num hoc caſu, ac deſtinatis eo melius obtinendis militis indigenæ deductio paulisper adhuc differenda ſit; An vero, quod Regina jubet, idem miles quamprimum in Sueciam trajiciendus nullo alio reſpectu, ac ſumma rerum eventui futuræ tractationis committenda? Ubi omnes cenſebant, Cæſareos quæſita iterum dilatione rem extractum ire; nec ſalva Reginæ exiſtimatione iſtis cedi poſſe, ni hactenus conventa in dubium vocare, & reliquis inter derelicta habitis arbitrio ſe iſtorum exponere velint. Rem inſuper mali exempli & ſemper metuendum fore, ne hodie placita cras retractentur. Unde Reginæ rebus tutiſſimum judicabatur, indigenam militem profectioni jam accinctum tantisper ſiſtere; quod ſoluto exercitu nihil ſpei ſuperſit, ſi nunc copiis integris & Cæſari formidandis negotium confici non poſſit. Initio tamen in paucos duntaxat dies iter militum inhibere placebat, num Cæſarei forte ſententiam mutare velint: menſe Octobri ſat ſpatii fore illos in Sueciam trajiciendi. Quod ſi præter ſpem prolatatis tractatibus miles præpediente hieme in Sueciam deduci nequeat, Ordines hiberna iſti concedere haut abnuituros, nec id adeo oneroſum fore, Germanicis legionibus exautoratis. Id conſilium cum ſederet, Ordinibus denuntiat Carolus Guſtavus: ſe quidem poſtulatam à Cæſareis dilationem ſuo loco relinquere, ejuſque fructus expectaturum; præſenti tamen rerum conditione permoveri, ob Reginæ ſecuritatem non ſolum itineri accinctum, indigenam militem retinere, ac pro iſto hiberna poſtulare, ſed & alendis præſidiis contributiones & frumentum imperare; proteſtatus tamen, cum ejus rei culpa penes Reginam non ſit, eandem velut paci adverſam haut habitum iri. Sperare quoque, cum Ordines ſerio à ſe rem agi perſpiciant, Cæſareis eo intenſius incubituros, quo finis negotio imponatur. Ordines hinc oſtenſo periculo damnoque Germaniæ imminente per literas Cæſarem orant, velit ſuis injungere, ut conventionem ſubſcribere ſummum ob moræ periculum non amplius differant. Et ipſe Piccolomineus, ne fides à ſe interpoſita deſtitueretur, inſtabat. Ita tandem intra dictum octiduum de Cæſareo conſenſu adfertur, ac ſequenti die à Cæſareis Deputatis Volmaro & Lindenſpurio ſubſcriptio peragitur, Inſtrumentis pacti hinc inde traditis. Iſthoc pacto haut modicum obtinuiſſe viſus eſt Carolus Guſtavus, quod Cæſar, Bavaruſque præcipuis locis, quæ per Imperium inſidebant, iſtius vi cedere teneretur; Palatinusque Elector Heidelbergam & Inferiorem Palatinatum, excepta Franckendalia recuperaret; tum & Wurtenbergicus Dux, haut modicum rebus Suecicis in Superiore Germania fulcrum, ſuis arcibus potiretur, liberatis inſuper præſidio Auguſta, Memminga, Lindavia & Weiſſenburgo, cum munitiſſima arce Wiltzburgo; quibus quæ à Suecis reddebantur, comparari haut poterant. 1649.

Ordines à Cæſare ſubſcriptionem obtinent.

4. Sept.

10. Sept.

11. Sept.

§. 87. Subſcriptione peracta à Supremis ducibus utrinque mandata emittuntur de conventis locis intra diem viceſimum & viceſimum quintum *St. vet.* Septembris evacuandis; quæ mandata Carolus Guſtavus cum Cæſareis ac Bavaricis commutabat. Deducendis è Bohemia præſidiis Wittenbergius miſſus eſt. Oppidorum evacuandorum numero etſi Egra excepta foret, Cæſareis tamen impenſe inſtantibus annuebat Carolus Guſtavus, ut & illa Cæſari redderetur, ea tamen lege; ſi reliquis locis præſidia deducta cognoverit, & ut cultus Evangelicus ibi liber permitteretur. Intra hunc effectum tunc præliminare illud pactum conſiſtebat; ſuper reliquis, de quibus ſub finem mentio fit, nondum tunc conveniri poterat. Nam & deſignatio reſtituendorum ex lege Amneſtiæ & Gravaminum ægre expediebatur, & cæterorum locorum redditio in ancipiti adhuc hærebat. Circa quam non una difficultas movebatur ob caſtellum ad Warnemundam, quod Sueci catalogo evacuandorum expunxerant, tuendis ad oram Meclenburgicam portoriis; & quia iidem locis in Oſnabrugenſi Præſulatu inſeſſis cedere abnuebant, niſi capitulatione cum Epiſcopo perfecta. Sed & nondum comparebat diploma ceſſionis à Brandeburgico exhibendum, nec limitum rectio in expedito adhuc erat. Quin & Elector miſſo in Sueciam Evvaldo Kleiſtio nova quædam poſtulata movebat ſuper cedendis, quæ ex Ulteriore Pomerania Reginæ attributa erant, aut ut Regina partem ſuam Pomeraniæ cum Præſulatibus in ejus vicem datis permutaret. Quæ Regina velut inania repudiabat, Pacis legibus inhærere certa, cui non tam redituum magnitudo, quam Regni ſecuritas & commoditas præ oculis erat. Sed & idem inſtabat, ut ſuper regundis finibus Holmiæ conveniretur, aut ſaltem ut eidem negotio ibidem fundamenta ponerentur, præcipue circa definiendam litoris latitudinem, quam ultra ſex pedes haut extendendam putabat. Ac ſatis adparebat Electorem vereri, ne cæteris rebus in Germania compoſitis plura Reginæ concedere neceſſum haberet, quam ad palatum ſibi forent. Enimvero uti Regina malebat de limitibus Pomeraniæ clarius Tabulis Pacis expreſſum fuiſſe; ita poſtquam Legati amputandis moris rem laxiori-

Præliminaris evacuatio inſtituitur.

Reliqua capita indeciſa manent.

1649. laxioribus verbis deſignarant, negotium id in ipſa Pomerania inſpecta locorum indole confici volebat. Ne tamen res in infinitum ab Electore extraheretur, aut jus Sueciæ cavillationibus deinceps eluderetur, decreverat non prius Colberga præſidium dimovere, quam ſuper limitibus transactum foret. Sed & de oppidis Marchiæ initio dubii quid oriebatur; poſt tamen concedebat Regina, ut in communem reſtituendorum deſignationem redigerentur. Circa Halberſtadienſem & Mindenſem Præſulatum, quod hactenus diſtulerat, Regina nunc concedebat, ut illi quantum ad juſtitiæ & redituum adminiſtrationem Electori traderentur. Cum tamen haut congrueret, Electorale Regimen Mindæ reſidere, quamdiu id oppidum præſidio Suecico tenebatur, ita rem temperari jubebat, ut iſtius ſedes Petershagæ; aut alio loco ſtatueretur. Quæ inter Electorem & Mindam oppidum ſuper jure præſidii controverſia erat, eam uſque ad tempus præſidii deducendi differri placebat.

Circa Franckendaliam temperamentum proponitur. 13. Sept.

§. 88. Sed quo minus & ſuper cæteris oppidis reddendis conveniretur, obſtabat Franckendalia, circa quam ut temperamentum admitteret Elector Palatinus, Winsheimum, ubi is tunc agebat, ipſe Carolus Guſtavus excurrebat. Nam huc demum res redierat, quod Cæſarei negarent, ita brevi Hiſpaniæ regem adduci poſſe, ut præſidium eo oppido dimoveret. Et quia Cæſar Ordinesque ad idem vi expugnandum operam conferre abnuebant, ac turbulento Galliæ ſtatu nihil auxilii expectandum inde eſſet, copiis Gallicis è Germania alio abductis, ſolis Suecicis armis rem tentare ac novum Reginæ hoſtem conciliare haut conſultum erat. Cæterum quanquam menſe Julio Cæſarei in cautionis vicem pro reddenda Franckendalia Glogoviam cum cognomine Principatu obtulerant, è Cameraci tamen obſidione ſoluto auctis animis id retractantes ſolum oppidum certo militum numero inſidendum annuebant, idque ea lege, ne Palatinus Elector cautionis quid amplius exigeret. Et non parum arridebat ea res Carolo Guſtavo, præſertim ſi oppido Principatus adderetur, quod illud in ſecuritatem ultimi millionis ſimul retinere cuperet. Quam ob cauſam & ipſe abſoluto tractatu eo ſe conferre decreverat, omnibus neceſſariis iſtud ita inſtructurus, ut quantamlibet vim ſuſtinere poſſet. Enimvero Regina nullam plane pro Franckendalia cautionem ſibi ſtipulari, ne ſi ultro quidem offerretur, cupiebat; quod judicaret adverſam partem novis ipſam difficultatibus hac ratione innexum ire, ac calumniandi anſam captare, velut ex alieno detrimento lucrum affectet. Unde Carolo Guſtavo injungebat, pro ſolo Electore Palatino quantum poſſit contenderet, quem poſt tot exhauſta mala, & ne Catholicorum in Germania potentia iſta Domo imminuta nimium gliſceret, ſublevari æquum erat. Ac ſi utique temperamentum ſit admittendum, ut Elector idoneo loco ditioni ſuæ propinquo tantiſper potiretur, una cum reditibus alendo præſidio ſufficientibus, ne id oppidum oneri cederet, aut ob defectum ſumtuum ultro deſerendum foret.

Reginæ æquivalens ſuo nomine abnuit.

Palatinus Benfeldam petit.

§. 89. Ut igitur Electori Palatino caveretur, primo Egra proponebatur. Sed quod illa poſt ademtum Superiorem Palatinatum ipſius ditionibus nimium disjuncta foret, Benfelda plerisque potior viſa, utut de iſtius munitionibus disjiciendis legibus pacis cautum eſſet. In quam & Regina conſentiebat, ea tamen conditione, ut Galli neque conjunctim cum Electore, neque ſoli iſto loco potirentur; quod Argentoratenſes, ac vicini Principes ne id fieret, ipſam rogaverant. Sed & ipſe Elector eandem non repudiabat, ſat duris tamen conditionibus, & quæ Ordinibus magni momenti videbantur; qui & apud Electorem inſtabant, ut ſuper reddenda Franckendalia ad Hiſpaniæ Regem ſcriberet, quod ea breviſſima via videatur rem expediendi. Enimvero is Inſtrumento Pacis & Cæſaris promiſſo inhærere ſtatuerat; ac oſtendebat, ſe cauſam ſuam Caroli Guſtavi fidei commiſiſſe ac confidere, uti fœderatis Regnis, & aliis Ordinibus, ita & ſibi poſt acceptatam pacem ex lege Amneſtiæ ſatisfactum iri. Nam anceps ſibi videri, relicto Inſtrumento Pacis, & Cæſare novorum tractatuum dubio adhuc eventui res ſuas credere non ſine Regum offenſa. Antonium quippe Brunum Hiſpanicum Legatum intercedenti pro ejus oppidi reſtitutioni Matri ſuæ tractatus propoſuiſſe legibus pacis Weſtphalicæ parum quadrantes. Nunc vero non tractandi amplius, ſed exequendi conventa locum eſſe. Aſt Galli, cum de Benfelda agitari audirent, apud Carolum Guſtavum ea de re acriter queſti, ne id permitteret, contendebant, quod idem Galliæ maximo præjudicio cederet. Quin apud alios jactabant, Gallos malle tota ſua prætenſione ſuper æquivalente pro Franckendalia exigendo deſiſtere, quam conſentire, ut Palatino Benfelda tradatur. Sed & Præſulatus Argentoratenſis nomine apud Ordines proteſtationem interponebat Furſtenbergius Comes. Judicabat tamen Carolus Guſtavus, quod Galli jam cum Ordinibus ſuper detenta Franckendalia, quantum ipſorum intereſſet, tranſegiſſent, haut habere eoſdem, quod jure obluctentur, eoque poſtulato Electoris omni modo velificari decreverat; qui & id agebat, ut oppidum iſtud cautionis in vicem Reginæ foret ob reſidua pecuniæ militaris, quæ à Superiore Circulo Rhenano propter afflictas Ordinum res ægerrime expediebatur. 4. Octob.

Galli Hermanſteinum ſibi depoſcunt.

§. 90. Aſt Galli, quorum ſecuritatem retenta ab Hiſpanis Franckendalia tangebat, alium ſibi locum, quamdiu iſta ab Hiſpanis inſideretur, depoſcebant; quorum poſtulata Suecicus Dux ex fœdere fulcire tenebatur; qui tamen, ut Electori Palatino præcipue ſimul caveretur, volebat. Sed dum ipſe ad Electorem Winsheimi abeſt, Gallici Legati Ordinibus tam acriter inſtiterant, ut hi omiſſo Palatini emolumento conſentirent, Hermanſteinum ſequeſtro Gallis tradendum. 24. Sept.

De eo convenitur.

Ea conventio his verbis concepta erat: *Pro ſecuritate S. Romani Imperii & Coronæ Galliæ dabitur pro temperamento Franckenthaliæ, & ut iſte Locus Domino Electori Palatino tanto citius reddatur, Caſtrum Ehrenbreitſtein, nomine Imperii & Coronæ Galliæ in ſequeſtrum ad manus & cuſtodiam Domini Electoris Moguntini, qui Capitaneum, Præſidiumque novum libere, prout ipſi videbitur ſaluti & ſecuritati publicæ expedire, conſtituet & curabit, ut iidem Capitaneus & præſidiarii milites, præter juramentum ſibi, tanquam Imperii Sequeſtro, præſtandum, jurato promittant, ſe Ehrenbreitſtein, ſi Franckenthalia intra tempus infra determinatum non reſtituatur vel recuperetur, Regi Chriſtianiſſimo; Franckenthalia vero reddita aut recuperata Domino Electori Trevirenſi, Ejuſdemque Capitulo, ſecundum formam Inſtrumenti Pacis, ſine ulla mora aut cauſa cognitione, non attentis ullis exceptionibus, à quocunque ſub quocunque prætextu allegatis, reſtituturos. Ut autem de tempo-*

1649. *tempore conſtet, quo Regi Chriſtianiſſimo Caſtrum Ehrenbreitſtein extradi debeat, erit illud unius anni, ſi Rex Catholicus in Neutralitatem cum Rege Chriſtianiſſimo in Provinciis & Locis, ſive aliis Coronæ Galliæ vel proprietario vel protectionis jure, vigore concluſæ Pacis, competentibus, conſentiat, & eadem Neutralitatis conceſſio intra quinque menſes Chriſtianiſſimi Regis Gubernatoribus vel miniſtris Briſacenſibus vel Philipsburgicis, notificetur. Computabitur autem tempus illud unius anni in eventum Neutralitatis à primo die factæ evacuationis Caſtri Ehrenbreitſtein. Sin vero in Neutralitatem Rex Catholicus non conſenſerit, aut eadem intra præfinitum tempus notificata non fuerit, tempus Sequeſtrationis durabit uſque ad diem primum Julii, Stylo novo, anni proxime ſequentis. Quo tempore elapſo ſtatim & abſque ulla mora Ehrenbreitſtein ad manus Chriſtianiſſimi Regis extradetur, illa conditione, ut id Caſtrum pro ſecuritate ſua & Imperii in ſtatu, quo accipiet, tamdiu retineat, donec Franckendalia Domino Electori Palatino fuerit reſtituta. Qua reſtitutione aut recuperatione quandocunque facta, ſtatim cum omnibus Tormentis bellicis, pulvere, annona, armis, aliiſque quibuſcunque rebus & mobilibus Domino Electori Trevirenſi & Ejuſdem Capitulo, ſecundum formam Inſtrumenti Pacis, & juxta Inventarium deſuper tempore traditionis conficiendum, bona fide & ſine ulla exceptione reddet, præſidiumque abſque noxa & mora deducet. Sacri Romani Imperii Electorum, Principum & Statuum Legati omnem operam impendent, ut Evacuatio Caſtri Ehrenbreitſtein quam celerrime, & quidem ante primum Evacuationis Terminum, intra octiduum à die per Dominos Cæſareanos factæ ſubſcriptionis hujus Receſſus computandum præliminariter fiat, & ad memorati Domini Sequeſtri manus deponatur. Promittunt viciſſim Regis Galliæ Plenipotentiarii ſimul & pari paſſu eodem die præliminariter evacuare, & Dominis ſuis reſtituere loca ſequentia: Moguntiam; Germersheimium; Fridelsheim, Caſtrum; Alzy, Deidesheimium; Schomburg, Caſtrum; Erbacum, Caſtrum; Hohenvvilam; Leſnick; Bingam; Neoſtadium; Oppenheim; Bacharacum; Magdeburgum; Lavingam; Hohendeckberg, Caſtrum; Sarapontum; Civitatem & univerſum Comitatum Mompelgartenſem cum pertinentiis. Quod ſi vero Caſtrum Ehrenbreitſtein Chriſtianiſſimæ Regiæ Majeſtati tradatur, præſidium quadringentorum militum, comprehenſis Capitaneis & Officialibus, eo conſtituetur, & non ultra: ad quorum ſuſtentationem Imperii ſtatus ſingulis menſibus mille thaleros Imperiales, ex Electorali Rhenana Caſſa, per manus Domini Electoris Moguntini ſolvendos, contribuent: Cætera vero, quæ vel ad annonæ vel Fortificationi neceſſaria, Militiæ item præſidiariæ ſuſtentationem & ſtipendia, aliaque ejus generis requiruntur, Rex Chriſtianiſſimus de ſuo, abſque ullo Imperatoris & Statuum Imperii onere, ſuppeditabit. Scribent etiam Imperii Statuum Legati ad Galliæ Hiſpaniæque Reges, ut & ad Dominum Ducem Lotharingiæ, eoſque decenter rogabunt & monebunt, ut nullo militari vel alio onere Imperium gravent, nec ab alio Statu, ex quocunque loco, quem tenent, contributiones exigant, nec in Terris, Regi Chriſtianiſſimo per Pacem Monaſterienſem & Oſnabrugenſem ceſſis, ejuſdemque protectioni concreditis, & vicinorum Imperii Statuum, vel contra ſeipſos, vel Status, quicquam hoſtilitatis tentent, Pacem & quietem publicam inviolabiliter obſervent. Si vero ſecus fiat, ægre non ferant, ſi Status, ſecundum Imperii, præſertim Executionis Conſtitutiones & diſpoſitionem Inſtrumenti Pacis, ſe caritati omnium & ſingulorum, ut optime poterunt, conſulant, & violatori cuicunque reſiſtant. Quod ad alia loca attinet, quorum in Inſtrumento Pacis, ut pro ſecuritate Imperii & Coronæ Galliæ diruantur, mentio eſt facta, relinquantur illa, ut & reliqua loca reſtituenda, diſpoſitioni Inſtrumenti Pacis. Præſtabit autem Rex Chriſtianiſſimus viciſſim, ſine ulla mora & exceptione, illa omnia & ſingula accurate, ad quæ vigore Pacificationis Monaſterienſis* 1649.
tenetur: In quorum omnium & ſingulorum fidem hanc Conventionem Domini Regis Galliæ Plenipotentiarii & Statuum Imperii Legati, ad hoc ſpecialiter Deputati ſubſcripſerunt, & ſigillis ſuis muniverunt. Actum Noribergæ 4. Octobr. 24. Septembr. Anno 1649.

De la Cour, de Vautorte; D' Avangour. Sebaſtian Wilhelm. Meel, Dn. Elect. Mogunt. Conſil. Joh. Chriſt. Gotzendörffer, Dn. Epiſc. Bamberg. Conſil. Aug. Carpzovius D. Dn. Ducis Saxoniæ Altenburg. Legatus & deſignatus Cancellarius Coburgenſis, Polycarpus Halland D. Legat. & Conſil. Guelficus. Tobias Oelhafen de Schöllenbach D. Reip. Noriberg. Conſil. & Deputatus. Joh. Jacob Friſch. D. Reip. Hailbrun. Syndic. & Deputatus. Johann Georg Oexel D. Conſil. Elect. Bavariæ. Wolfgang Conrad à Thumbshirn, Dn. Ducis Saxo-Altenburg. Legatus & Conſiliarius Intimus. Joh. Balthaſar Schneider, Syndicus Colmarienſis, Oppidi S. Crucis Præfect. & decem Liberarum Civitatum Imperii Alſaticarum p. t. deputatus.

Cæterum inita fuerat ea conventio Cæſareis con- Cæſarei eam conventionem probant.
ſciis & conſentientibus, qui temperamentum id probabant, & conceptam formulam correxerant, nonnullis additis: Simul per Furſtenbergium Comitem Ordines impulerant, ut iſtam ederent. Eo minus dubii erat, quin à Cæſare eadem probanda foret.

§. 91. Circa exautorationem militum placebat Negotiatio cum Cæſareis ſuper exautoratione.
Cæſareis peculiarem cum Suecicis Deputatis conventionem inire, edita peculiari deſignatione omnium legionum, quas vel dimittere, vel retinere vellent. Simul poſtulabant, ut cum miſſioni ſuarum legionum neceſſaria pecunia in promtu non ſit, ea conventio ſecreta habeatur, ne inter diſſolvendas à Cæſare legiones tumultus quid exoriatur. Id quod ob adductam rationem etiam
Carolo Guſtavo placebat. Unde in eam rem ab 25. Sept.
ipſo ac Piccolomineo ſubſcripta conventio perficiebatur. Ea Cæſar promittebat, ſe non niſi ſexaginta tres turmas equitum tuendis ſuis Provinciis retenturum, quater mille capitibus con-
ſtantes. Centum novendecim turmas equeſtres Indigena miles in Sueciam reducitur.
jam dimiſſas. Reliquas terna die uſque ad præfinitum numerum exautorandas. Nec minus exprimebantur, quæ à parte Reginæ mittendæ, quæ ſub ſignis retinendæ eſſent. Ita cum & Ordines circa conferendam pecuniam promtiores ſe jam gererent, fructus pacis indies magis ſentiri cœperunt, abductis ad oram maritimam legionibus indigena milite conſtantibus. E quibus Henricus Hornius cum legione Finnica equeſtri menſe Auguſto in patriam trajecerat. Reliquas iter
ingreſſas cum negotiatio Norибergæ hærere vide- 4. Sept.
retur, Carolus Guſtavus in vetera hoſpitia redire
juſſerat. Quæ tamen mox perfecta præliminari 11. Sept.
conventione itinere continuato ſub finem Se-
prembris naves conſcendere cœperunt. In Supe- Legiones Germanicæ exautorantur.
rioribus Circulis legiones equeſtres Germanicæ paſſim ſacramento ſolvebantur, acceptis trium menſium ſtipendiis alacres lætæque, inſignemque in Reginam ac Regnum Sueciæ affectum teſtatæ. Nec minus per Inferiorem Saxoniam egregie procedebat exautoratio. Legiones vetere Vinarienſi milite conſtantes initio miſſionem vix videbantur æquo animo digeſturæ; mox acceptis trium menſium ſtipendiis nullo fremitu in diverſa abibant. A præfectis apocha accipiebatur, qua
omni

1649. *Miles ab ulteriore bello abhorret.* omni actioni pro exhauſta militia renuntiabant. Exauctoratus porro à Suecis miles uſque adeo belli pertæſus videbatur, ut nullus prope equitum in Gallicam militiam tranſire vellet, amplis licet ſtipendiis oſtentatis; ſed turmatim ad larem figendum hinc inde diſcederent. Pedes quoque præſidiis deductus miſſionem non ſine importunitate flagitabat, longiorem militiam averſatus.

De temperamento circa Franckendaliam. §. 92. Jam non ſpernendum initium implendis Pacis legibus factum erat; quo nomine ut lætitiam teſtaretur, ſimul imbuendis amicitiæ ſenſu animis, Carolus Guſtavus Electorem Palatinum, Piccolomineum, aliosque Principes, Ordinumque Legatos, & duces bellicos ſumtuoſiſſimo epulo exceperat. Haut parum tamen negotii adhuc faceſſebat circa Franckendaliam temperamentum. Circa quod cum Regina prætenſioni ſuæ renuntiaſſet, id ſupererat, ut Electori Palatino, & Gallis ſatisfieret. Quorum ille Glogoviam, quam Cæſarei facile conceſſuri erant, velut ſuæ ditioni nimium diſſitam adſpernatus, Benfeldam ſibi depoſcebat. Gallis autem Hermanſteinum Ordines annuerant. Sed uti Benfeldam Palatino Galli invidebant, qui & hujus munimenta ut ſolo æquarentur ſcripto Ordinibus exhibito acriter inſtabant; ita Cæſarei ab Ordinibus ſuper Hermanſteino factam ſponſionem probare abnuebant. *7. Octob. Cæſarei Sequeſtro Hermanſteiniano reſiſtunt.* Ita dum mutuo obſiſtunt Palatinus, ac Galli, utrorumque ſatisfactio hærebat, ita tamen ut præcipua circa Hermanſteinum difficultas verteretur. Nam ut Benfelda tantiſper Palatino certa lege traderetur, Cæſarei conſentiebant, modo Galli Hermanſteinum depoſcere abſiſterent. Galli contra profitebantur, ſe non amplius repugnaturos, quo minus Benfelda Palatinus potiatur, modo Cæſar conventionem circa Hermanſteinum ſequeſtro deponendum adprobet. Cæterum tacite ſecum conſtituerant, omni plane actione ad æquivalens aliquod pro Franckendalia potius deſiſtere, quam Palatino Benfeldam concedere. *De eo Cæſarei apud Suecos agunt.* Sed quod Gallia tunc inteſtinis turbis agitaretur, parum ejus ratio habenda fuerat, ni cauſam eorum Carolus Guſtavus fultum iviſſet. Unde hunc aggreſſi Cæſarei, poſtquam de conſenſu Cæſaris circa Benfeldam expoſuiſſent, ab ipſo contendebant; ut quia Cæſarem à ratihabenda de Hermanſteino ſponſione graves cauſæ retraherent, ipſe Gallos ad acceptandum aliud æquivalens permoveret, quo tandem aliquando huic negotio ſumma manus imponi queat. Carolus Guſtavus uti quod de Benfelda offerebatur probabat; ita cum Gallos haut deſtituendos judicaret, Cæſareis reſpondebat; non Palatino ſolum, ſed & Gallis ſimul ſatisfaciendum, eoque fine factam ab Ordinibus conventionem circa Hermanſteinum ab ipſis ratihabendam. Sed Cæſarei defectum mandati excuſantes, ut aliud æquivalens Gallis diſpiceretur, poſtulabant; quo fine Heilbrunnam primo, inde Landaviam proponebant. Sed cum Carolus Guſtavus à ſententia ſua non diſcederet, Cæſarei Ordinum interventu iſtum expugnare tentant. Qui & per præcipuos è ſuo numero ad eum miſſos variis rationibus, ut ipſi hoc perſuaderent, nitebantur. Sed is velut immotus reponebat: mirari ſe, ipſos Cæſareorum ſuaſu à ſe poſtulare Reginæ, ac Gallis parum decora, poſt tam luculenta conjunctionis inter utrumque Regnum documenta. Falli qui ſperent, ſe in hac cauſa à Gallis divelli poſſe; quin anſam inde arrepturum arctius Gallorum cauſam amplectendi, quo clarius adpareat id à Cæſareis agi, ut tot per annos cultum fœdus debilitetur. 1649. *Ordines contra apud Cæſareos.* Ordines hoc modo repulſi, cum aliam viam non perſpicerent belli mala penitus amoliendi, nec id negotium tanti judicarent, ut ideo infinitis ſe moleſtiis ſubjicerent, ſequeſtro Hermanſteinenſi inhærere conſtituebant. In quod tanto facilius Cæſar conſenſurus ſperabatur, velut arcem alienam ſpectans, & quo efficiebatur, ut propria oppida, Conſtantia & Glogovia, peti deſinerent. Unde à Cæſareis contendebant; cum ſpes non ſit tractatus hoſce abſolvendi, ni Gallis ſatisfiat à Sueciæ Regina haut deſerendis, ut vel ſequeſtrum ſtatim ratum habeant, vel perſcriptis in Aulam idoneis rationibus efficiant, ut idem quamprimum ibi probetur. Cæſarei uti prius deficiente mandato abnuebant, ita in relationem ad Cæſarem ægre conſentiebant, quod huic prioribus literis ſpem feciſſent, Suecos languidius Gallorum cauſam acturos, aut obſtantes difficultates facile perrumpi poſſe. Ad extremum tamen pollicebantur, hoc de negotio ad Cæſarem ſe perſcripturos, ſi Galli ſtatim in ceſſionem Benfeldæ Palatino Electori faciendam conſenſerint. Quod cum Ordinum Deputati Carolo Guſtavo exponerent, is ſtatim demonſtrabat; à Gallis poſtulari non poſſe, ut una cautione deſiſtant, antequam de altera certi ſint, eoque conſenſum de Benfelda differendum, quoad Cæſaris ratihabitio allata ſit: tunc ſine dubio Gallos æquas conditiones haut abnuituros. *22. Oct.* Ordinibus tamen aſſiduo urgentibus, demum miſſo curſore ad Cæſarem hoc ſuper negotio referebant.

Cæſareorum ſuper reſtitutione inconſtantia. §. 93. Ne autem quoad à Cæſare reſponſum adferretur, tempus fruſtra efflueret, Carolus Guſtavus proponebat, ut articulus de reſtituendis ex lege Amneſtiæ & Gravaminum interea adornaretur, prout primariæ conventioni foret inſerendus. Contra Cæſarei initio dubitabant, num ea de re aliquid amplius agendum ſit; fingebantque Carolum Guſtavum eidem articulo plane renuntiaſſe, ac pollicitum, omnia ſe probaturum, quæ Ordinibus circa eundem placuiſſent. Unde ſe iſta re miſſa ſolummodo negotium de exauctoratione & præſidiorum deductione abſoluturos. Simul Ordinibus perſuadere conati fuerant, ne & ipſi cum Suecicis Delegatis hac ſuper re amplius agerent, ſed ex arctiore exequendi modo & decreto inter ſe dudum facto executionem ſuſciperent. Contra oſtendebat Carolus Guſtavus; id negotium velut cauſam belli & fundamentum pacis à Regina aliorum placito tranſcribi non poſſe, idque & rationi & pacto præliminari adverſum, nec de eo negotio derelinquendo ſibi in mentem unquam veniſſe, aut ſe illis, quæ ex majore ſuffragiorum parte concluſa à Deputatis allata forent, adquieſcere poſſe. Cum itaque Ordines perſpicerent, hac via negotium ad finem perduci non poſſe, declarabant ſe ſuper reſtitutione, ac reliquis negotiis tranſacturos. Ad quod & Cæſarei demum paratos ſe oſtendebant. In hac negotiatione Sueci & Evangelici Varenbulero Wurtenbergico in vicem internuntii uti cupiebant; ab altera parte Krebſio Bavarico id muneris obituro. Sed cum Cæſarei Varenbulerum velut ſuſpectum rejicerent, de alio tractandi modo cogitandum erat. Unde placebat Carolo Guſtavo totum Receſſum deſignari, & caput de reſtitutione ex Inſtrumento Pacis eidem inſeri; cujus exemplum Cæſareis ac Ordinibus exhibendum foret, ut perſpicerent, in quo demum ſumma rerum adhuc vertatur. Sed nec id Cæſareis ad palatum erat; ac jactabat Volmarus, ejuſmodi formulam, qua velut

1649. lut judiciali ſententia à Carolo Guſtavo res decidenda ſit, ſe haut admiſſuros. Cum tamen demonſtraretur ſub finem omnium tractatuum formulam inſtrumenti deſignari ſolere, ut liquido adpareat, quid controverſiæ adhuc ſuperſit; tandem & circa hoc adquieſcebant. Internuntium porro eligebant Colonienſem Legatum, Furſtenbergium Comitem, cujus operam præcipue ad temperandum reſtitutionis negotium in provinciis Cæſaris requiſiverant, prout ſcripto iſte demonſtrabat. Cæterum quia Carolus Guſtavus ex hactenus actis obſervarat, Cæſareos poſt Volmari cumprimis adventum ſæpius quidem ſtudium negotii ad finem deducendi præ ſe tuliſſe, ac varia media propoſuiſſe, ſed ubi in rem præſentem veniendum fuerat, negotiationem diverſo obtentu declinaſſe: Furſtenbergium quidem internuntium, etſi circa ſacra eadem quæ Cæſarei Varenbulero objecerant, excipere poſſet, haut repudiabat. Sed ut ſuper hoc agendi modo eo liquidius ſibi conſtaret, placebat, ut Suecici Delegati ab ipſis Cæſareis ſuper iis, quæ à Furſtenbergio propoſita erant, eorum mentem perciperent.

7. Nov. Quod cum ab iſtis fieret, addita declaratione; ſi eadem ipſis mens ſit, Carolum Guſtavum hanc tractandi viam ingreſſurum; Cæſarei talia ſe Furſtenbergio mandaſſe abnuebant, ſed operam ipſius ſolo exautorationis & evacuationis articulo circumſcriptam. Id cum Succi Furſtenbergio exponerent, iſte hac contumelia à Cæſareis ſibi illata non parum offendebatur.

Formula Conventionis Principalis.

§. 94. Carolus Guſtavus etſi & ipſe Cæſareorum lubricitate non parum tangeretur; ne tamen quid omitteret promovendo negotio inſerviens, adornatam

8. Nov. formulam Principalis Conventionis Moguntino Directorio exhiberi curat, utque ea quamprimum deliberationi ſubjiciatur, commendat.

9. Nov. Quo moti Cæſarei & ipſi formulam ſuam exhibent, ſimul apud Suecicos Delegatos non ſolum præterita excuſant, ſed & ad perſequendos tractatus paratos ſe oſtendunt, denuo Furſtenbergium internuntium etiam in negotio reſtitutionis offerentes. Carolus Guſtavus inde accelerando huic negotio Ordinibus proponebat, ut dum Furſtenbergius ſuper reſtitutione in Cæſareis ditionibus agit, Gravamina Imperii ab ipſis cum Suecicis Delegatis expediantur.

10. Nov. Queis cum id probaretur, è Catholicorum numero Moguntinus, Bavaricus, Saliſburgenſis, Bambergenſis & Oſnabrugenſis, ex Evangelicorum claſſe Altenburgicus, Coburgicus, Brunſvicenſis, Noribergicus & Lindavienſis deſtinantur, qui ſi quid in formula conventionis principalis adhuc dubium ſit, excerperent, ulteriori poſt diſceptatione diſcutiendum.

Negotiatio inter Cæſareos & Suecicos ſuper formula conventionis Principalis.

§. 95. Porro hinc inde per Furſtenbergium tradita Principalis Conventionis formula compluribus congreſſibus ventilabatur. Ejus exordio Sueci de poteſtate agendi ſummis exercituum ducibus per Inſtrumentum Pacis, ac Cæſaris & Reginæ mandatis collata, nec non de Ordinibus Imperii mentionem fecerant, quæ à Cæſareis omiſſa erat;

10. Nov. quam nec Cæſarei complures per dies admittere volebant; contra Sueci id velut rationi ac communi uſui congruum evitandæ nullitati pervincebant. In cæteris, quantum ſalva rei ſubſtantia fieri poterat, amore pacis multa remittebant, ac poſt plures hinc inde exhibitas formulas in unam

23. Nov. tandem conſentiebant, quæ à Suecicis Deputatis ac Furſtenbergio ſubſcribebatur.

Et præci-

§. 69. Sed præcipua difficultas circa eos ſurgebat, qui in Cæſaris provinciis reſtituendi erant, quos prolixo indice Sueci nominatim & in certas claſſes digeſtos conventioni inſerere cupiebant. Id quod Cæſarei plane adſpernati declarabant: Cæſarem ad quæ Inſtrumento Pacis teneatur, revera præſtiturum; ſed ad certos dies, aut quorumvis poſtulata implenda adſtringi nolle, quod horum quædam nondum ad liquidum deducta, quædam altioris indaginis ſint, utique cognitionem aliquam cauſæ requirentia. Et hiſce immoti inhærebant, quicquid Sueci contra tenderent; qui & demum, ne ad hoc velut vadum tractatus adhæreſceret, conſenſerunt, ut ea de re in principali conventione omitteretur. Præſertim cum Cæſarei oſtenderent, Cæſarem neminem in ſuis provinciis reſtituendum, qui jus ſuum ex Inſtrumento Pacis demonſtrare potuerit, facto ipſo liquido rejeciſſe. Quod ſi adhuc ſuperſint, illos nomina ſua apud Cæſarem profiteri, & jus ſuum docere par eſſe, haut ſane plus à Cæſare exacturos, quam pacis legibus caveatur. Super tribuno Odowalskio & quibuſdam aliis, quos nominatim Amneſtiæ includi Sueci poſtularant, Cæſarei declarabant; Cæſarem haut permiſſurum, ut huic, aut aliis, qui pacis capaces ſint, moleſtia inferatur. Quam in rem Sueci per Furſtenbergium formulam declarationis Cæſareis exhibebant, quam hi per omnia probabant, niſi quod, quæ Egram ſpectabant, expungebantur. 1649.

pue ſuper reſtitutione in provinciis Cæſareis.

Controverſia ſuper Egra oppido.

§. 97. Ei oppido Sueci jus pignoris reſervare cupiebant, quod Cæſarei plane adſpernabantur contendentes, id pari cum aliis Bohemici Regni urbibus conditione gaudere, quippe quod eodem contineatur, eoque pacis Inſtrumento prætermiſſum ſit. Sueci contra oſtendebant, Egram extra Bohemiæ fines in ſolo Imperii ſitam olim liberam Imperii civitatem fuiſſe; ſed à Ludovico Bavaro, quo tempore in bellum cum Friderico Auſtriaco gerendum graves ſumtus faciendi erant, anno 1315. Joanni Regi Bohemiæ oppigneratam, ſalvo tamen jure reluendi pro eadem ſumma, quanta tunc data fuerat. Qui Rex promiſerat, urbi jura à Cæſaribus adquiſita ſalva fore, nec aliis Regni tributis eandem ſubjiciendam, Cameraque Bohemica exemtam per præfectum, aut judicem à ſe conſtitutum gubernandam. Unde & poſt oppignerationem uſque ad annum 1514. in matriculam Imperii relatam, ratamque partem ad contributiones Imperii contuliſſe, à Bohemiæ legibus ac ſtatutis, ſimul collectis ordinariis & extraordinariis liberam, nec ad conventus Ordinum Regni, aut electiones & coronationes Regum evocari ſolitam. Quod ſi Bohemiæ Reges ab iſta urbe pecuniæ quid poſtularint, id per Commiſſarios factum, & in vicem ultronei ſubſidii, quod urbs exſolverit excepta cautione, id privilegiis ſuis fraudi non fore. Quin in hunc uſque diem à Cæſare oppidanis titulum dari; *Nobis & Imperio dilecti fideles.* Igitur aliam ejus ſortem, quam reliquorum Bohemiæ oppidorum, nec niſi pignoris jus Cæſari in eandem competere; communi autem jure contractum pignoris dominium vel ſuperioritatem non tribuere. Inprimis ſacra quod attinet, ipſos Catholicos libro Dillingano agnoſcere, jus reformandi ad oppignerationes non extendendum. Quod ejus diſerta mentio in Inſtrumento Pacis facta non ſit, id haut magis ipſi præjudicio eſſe, quam Palatino Sulzbacenſi, & aliis omiſſis; in quorum gratiam articulo quinto cautum ſit, *ut qui expreſſe non nominati vel expuncti ſunt, propterea pro omiſſis vel excluſis non*

1649. *ſis non habeantur.* Sed Cæſarei immoti ne *Atteſtatum* quidem eo nomine Suecis poſtulantibus exhibere volebant. Unde Carolus Guſtavus rem hanc ad cognitionem Ordinum rejiciebat; quo Cæſarei certam ſpem concipiebant ſcopo ſuo potiundi, quod iſtos bello feſſos ejus oppidi gratia pacis executionem haut remoraturos patebat. Qui & iſtum rogabant, *Atteſtato* è Cancellaria Moguntina dato adquieſceret; cujus iſte ſenſus erat; eam omiſſionem neque Cæſari Regique Bohemiæ neque oppido & diſtrictui Egrano, multo minus Imperio fraudi fore, ſed cuique ſua jura ſalva reſervari. Cæterum non id ſolum negotium, ſed & ſententia Ordinum circa reſtitutionem ex capite Amneſtiæ, & Gravaminum lente admodum procedebat, Catholicis, queis per eam reſtitutionem aliquid decedebat, vario obtentu rem extrahentibus, ut integer menſis November incaſſum elaberetur.

1. Dec.

Cæſar ſequeſtrum Hermanſteinianum improbat. 13. Nov.

§. 98. Inter hæc miſſus in Aulam curſor literas referebat, quibus Cæſar Hermanſteinum ſequeſtro deponi plane abnuebat. Rationes addebantur; Inſtrumento Pacis ipſi neque ad reſtituendam Franckendaliam, neque ullum eo nomine propoſitum temperamentum neceſſitatem impoſitam; ſed ultro ſe operam ſuam obtuliſſe maturando circa executionem pacis concluſo. Nec circa procurandam Franckendaliæ reſtitutionem ulterius obligari, quam ut Cæſaream autoritatem apud Hiſpaniæ Regem interponat, præſertim poſtquam ſe fruſtra dehortante iſte Rex pace excluſus fuerit. Qua in re Ordines quoque univerſi operam ſuam conjungere debeant, nec in ſe ſolum onus iſtud devolvere. Quæ circa communem evictionem hincinde promiſſa ſint, ad præſentem caſum haut quadrare, ſed ſibi & Ordinibus ante omnia ſua reſtituenda, quo caſu Rex Hiſpaniæ ſponte id oppidum redditurus ſit. Equidem ultro ſe conſenſiſſe, ut pro Franckendalia tantiſper alius locus Regibus relinqueretur, ſed quem ipſi ſuo jam preſidio obtinerent, & ea lege, ut ſi Reges eo non adquieſcant, ſua pollicitatione haut amplius teneatur. Unde mirum ſibi viſum, Ordines gratuito pollicito in debitum verſo ſequeſtrum ſuperſtruxiſſe, & de tanti momenti loco diſponere auſos, qui neque in Regiorum, neque in ipſorum Ordinum poteſtate conſtitutus ſit. Nec ferendum eſſe, Ordines, cum primum Legatis ſuis velut conſilium de ſequeſtro aliis fraudi non futurum propoſuiſſent, poſt ipſis inconſultis ſuper eodem pacto publico concluſiſſe, iiſdemque dehortantibus ſubſcripſiſſe, facto Gallis promiſſo ſe bona id fide impleturos etiam Cæſaris ratihabitione non ſecuta. Porro in ipſo pacto ſui mentionem non fieri ulterius, quam ut inſtrumento à ſuis plenipotentiariis ſubſcribendo tangatur. Tum iterum de reſtituendis in anteceſſum paucis locis diſponi, reliqua magni momenti ad Rhenum, & in Electorali Rhenano Circulo velut ex novo pacto Gallis relinqui ſe inſcio & inconſulto. Nec hoc ſequeſtro conſtituto Gallis lubidinem acceſſuram iſtis locis præſidia deducendi; quin potius anſam præberi arcem tam validam nanciſcendi, cum in Gallorum arbitrio ſit, neutralitatem illam, qua non ſecuta arx in ipſorum manus ſit tradenda, eludere. Eam ubi ſemel invaſerint, nunquam ab ipſis Trevirenſi Electori reſtituendam. Forte ipſum Electorem, Capitulo ſuo nunc diſcordem, eandem Gallis in perpetuum addicturum. Denique executionem pacis nullo modo circa Franckendaliam, ſed ad longe majores difficultates hærere; unde tanto ægrius Hiſpaniæ Regem ad eam reddendum permoveri, quod videat, etiam eadem reſtituta tranquillitatem Imperio non redituram. Igitur omiſſo eo ſequeſtro propoſitis à ſe temperamentis adquieſcerent; & potius reliquis expediendis operam darent. Electorem Palatinum longe facilius à Rege Hiſpaniæ Franckendaliam obtenturum, ſi decenti modo iſtum roget, quam ſi Ordines per id ſequeſtrum ipſum cogere velle videantur. Gemina hiſce Legatus Hiſpanicus Brunus Hagæ ſermonibus jactaverat: ſi Belgæ Fœderati Regem ſuper iſto oppido reſtituendo requirant, facile ipſum iſtis gratificaturum. Sed cum iidem mox ſerio Bruni mentem explorarent, quod Elector Palatinus eam cauſam ipſis commendaſſet, ferebat is: Cæſarem ſuo Regi ſcripſiſſe, ne Franckendaliæ reſtitutionem feſtinaret, quod magis magisque deprehendat, quantopere Weſtphalica pace læſus ſit. 1649.

Cæſar moræ culpam Coronis impingit.

§. 99. Iſtarum porro literarum exemplum Cæſar ad complures ex Ordinibus mittebat, addito; per Sequeſtrum id plenæ exautorationi & oppidorum reſtitutioni haut conſuli, nec idoneum id medium his miſeriis eluctandi. Et Regios peculiaribus ejuſmodi conventionibus nil aliud quærere, quam ut extracta plena pacis executione Germaniam penitus peſſundent. Unde monebat Ordines, Legatis ſuis injungerent, ejuſmodi conventionibus deinceps abſtineant. Sed & Cæſar aliis literis ad Legatos ſuos moras circa reſtitutionem ex lege Amneſtiæ & Gravaminum à ſe in Regios amoliri conabatur. Etiam ratihabito ſequeſtro plenam pacis executionem haut fuiſſe ſecuturam; cum Sueci ſuis in os dixerint; ipſos nec unum militem exautoraturos, nec ullo amplius oppido præſidia deducturos, ni reſtituendis ex capite Amneſtiæ & Gravaminum ſatisfactum ſit. Enimvero ſe circa hanc omnia feciſſe, & adhuc facturum, ad quæ per pacem, arctiorem exequendi modum, ac præliminarem conventionem teneatur; nec, ſi quæ intuitu propriarum provinciarum præſtanda fuerint, omiſiſſe. Quod ſi forte aliqui reſtituendi ſuperſint, ſane rationi & æquitati, juri gentium, ac ſancitæ per pacem amicitiæ repugnare, ob pauculos quoſdam ſe, univerſosque Ordines diutius premi, ac ſub pacis ſpecie gravius quam ipſo bello exhauriri. Quin illorum, qui reſtituendi adhuc ferantur, vel cauſam Pace non fundari, vel factum controverſum, necdum ſatis liquidum eſſe, aut iſtos in ipſa pacis tractatione repulſos. Unde Suecis haut fas eſſe, exautorationem & redditionem oppidorum velut liquidum debitum per illiquidas exceptiones protrahere; præſertim cum præliminari conventione diſerte caveatur, ut omnes ejusmodi caſus ab Ordinum Deputatis examinentur, liquidi trifariam diſtincti eodem cum exautoratione tempore expediantur, illiquidi intra tres à facta exautoratione menſes decidantur. Id ſcriptum cum à Cæſare, ejusque Legatis paſſim ſparſim ſpargeretur, Carolus Guſtavus contrario ſcripto invidiam prolatatæ negotiationis in Cæſarem, ejusque Legatos revolvere conſultum judicabat. Hoc ad moguntinum Electorem directo demonſtrabat; Reſtitutionem velut originem belli, & fundamentum pacis per placitum univerſis exequendi ordinem ante omnia præſtandam fuiſſe. Præliminarem conventionem ab ipſis Cæſareis propoſitam, inde omiſſam; probatam, improbatam, promotam, impeditam, tandem magno cum temporis diſpendio ratihabitam. Dehinc placitum agendi

Ei Carolus Guſtavus occurrit.

1649. modum ob novas Cæſareorum objectiones mutatum. Mox Furſtenbergio internuntii partes delatas, revocatas, circumſcriptas, laxatas. Se contra, quantum ſalva rerum ſubſtantia licuerit, remiſiſſe, etſi ut formulæ ſuæ inſiſteret, ſat rationum haberet. Inprimis circa ditiones Cæſareas deſignationi reſtituendorum, & conſtituto certo termino renuntiaſſe, & circa Egram nudo atteſtato adquieviſſe. Ex his, & quæ circa Franckendaliam, & ſequeſtrum Hermanſteinianum hactenus acta ſint, manifeſto adparere, quis in culpa ſit, quare finis tractatibus nondum imponi potuerit.

Ordinum ſententia circa reſtituendos. 12. Nov.

§. 100. Aſt Ordinum Legati, poſtquam diſcrimen formulæ Cæſareæ & Suecicæ annotarant, Moguntinum, Bavaricum, Altenburgicum, & Brunſvicenſem, cum Colonienſi & Brandeburgico deſignant, qui excuſſis annotatis tres illas formulas in unam redigerent. Quæ ſat lente confecta, novæque denuo limæ ſubjecta, Carolo Guſtavo exhibebatur. Mox & Evangelici magno, & antea inuſitato numero eundem adeunt, & Weſenbecio Brandeburgico verba faciente teſtantur; Evangelicos juxta & Catholicos conſenſu judicare, hac via commodiſſime reſtitutionem expediri poſſe; eoque petere, tandem abſque ulteriore mora ad dimittendas copias, ac deducenda præſidia accedat, quod Ordines tam diuturno hoſpitiorum militarium onere plane fatiſcant. Carolo Guſtavo inuſitatus accedentium numerus, & unanimis eorum conſenſus ſuſpicionem injiciebat, velut ipſis placita obtruſum venirent, citra contradictionem ſibi amplectenda. Reſpondit tamen; non vitio ſibi datum iri, ſi tanti rem momenti curatius apud ſe expendat, & poſt paucos dies ſententiam ſuam expromat. De cætero, ſi ipſorum declaratio legibus Pacis & æquitati conveniat, penes ſe nullam moram fore, quo minus plena pacis executio quamprimum fiat.

1. Dec.

14. Dec.

Ejus defectus.

§. 101. Enimvero Carolus Guſtavus ſcripto iſto penitius excuſſo haut pauca reperiebat, quæ plane probari non poſſent. Inter quæ erat, quod Commiſſariis executioni perficiendæ deſtinatis circa quoſvis caſus cognoſcendi facultas videbatur conferri; num reſtitutio utique locum habeat; velut eorum cauſa, quorum reſtitutioni jam ab Ordinibus certa dies dicta erat, iſtorum arbitrio denuo ſubjicienda foret. Hoc obtentu quippe ne plurimi bonis ſuis in perpetuum arcerentur, haut fruſtra metuebat. Sed nec *Articulo V.* §. 12. *Verſ. Hoc tamen non obſtante*, congruere videbatur, quod Bavaro in Superiore Palatinatu jus circa ſacra tribueretur, ſubditis ſola conſcientiæ libertate relicta; cum ea Provincia adhuc Anno viceſimo ſexto ſacrorum ſuorum uſu gaviſa foret. Tangebatur quoque controverſia de civitatibus mixtæ Religionis, Inſtrumento Pacis omiſſa; ubi pro fundamento reſtitutionis ſolum factum poſſeſſionis conſtitutum erat. Denique & id poſtulabat Carolus Guſtavus, ut ne cui titulum ditionis à ſe reſtitutæ deinceps gerere liceret; quod Franciſcus Wilhelmus vocabulum Verdenſis Epiſcopi deponere nollet, antequam Pontifex Romanus conſenſiſſet. Eam ob cauſam inter Deputatos Suecicos & Evangelicos Ordines congreſſu habito monita iſta diſcuſſa ſunt. Ac circa primum quidem concedebat Carolus Guſtavus, ut verba laxius poſita ad diſpoſitionem Inſtrumenti Pacis aptarentur. Circa ſubditos Palatinatus Superioris Bavarici Oſnabrugæ tranſactum ferebant, Altenburgico & Coburgenſi adſtipulantibus, etſi cæteri id ſe ignorare ferrent. Unde demum placuit, id negotium plane conventione excludere, ne cui præjudicium adferretur, ac ad proxima comitia idem rejicere. Porro circa mixtas civitates controverſiam Ordines primo caſu decidendam ſtatuebant, præjudicio ad ſingulas applicando. Denique ut circa titulos omittendos infereretur, Evangelici annuebant. Ita ſuper certa formula inter Suecos Ordineſque Evangelicos conventum eſt, cui inſiſtere hi decreverunt; in quam ut & Catholici conſentirent, operam daturi erant, quo tandem aliquando huic negotio colophon imponeretur.

Super quibus cum Evangelicis tranſigitur. 18. Dec.

Catholici priori formulæ mordicus inhærent. 28 Dec.

§. 102. Contra Cæſarei cum Catholicis Ordinibus conceptæ ſemel formulæ mordicus inhærebant, qui & evocatis ad ſe Ordinum Deputatis demonſtrabant: eandem utique ratam eſſe debere, quippe cum per conventionem præliminarem Ordinibus poteſtas decidendi competat. Nova Suecorum monita Evangelicis propoſita ſeparationis ſpeciem habere, cui eo minus locum concedere debeant, quod Cæſar haut alia lege in præliminarem conventionem conſenſerit, quam ne quid novi à Regiis moveretur. Ex ipſa quoque præliminari conventione patere, ne Cæſaris quidem decreta adverſus Deputatorum deciſiones valitura. Unde nec Suecis cenſuram ejuſmodi indulgendam, qui hoc obtentu Ordinibus ulterius milite ſuo incumbant. In hanc ſententiam Catholici ſtatim pedibus diſcedebant; Evangelicis contra cenſentibus, cum Suecis ſuper hiſce monitis tractandum eſſe; cum nulla alia via ſit hoc negotium expediendi. Id quod Catholici tunc abnuebant, & Cæſarei Evangelicos acri hortatu ſtimulabant, ut unanimes cum Catholicis Caroli Guſtavi monitis ſeſe opponerent. Evangelici mox eo ipſo die conſultatione inter ſe habita ad Suecicos Deputatos accedunt, conſilium eorum exquiſituri, quomodo demum ex his difficultatibus eluctandum ſit, rogantes, ut Carolus Guſtavus iſtas controverſias, totumque reſtitutionis negotium Ordinum Deputatis velut per compromiſſum deferre velit, qui facile inter ſe tranſacturi ſint. Quæ reſtent controverſias exigui eſſe momenti, nec bello digna. Verbo Evangelicorum commoda jactari, ſed qui interim hoſpitiorum onere peſſum eant. Utut Catholici Evangelicis ſeparatis metuendi non ſint; novum tamen bellum ſurrecturum, & oppreſſioni Evangelicorum ceſſurum. Contra Suecici Deputati oſtendebant: Hæc ſi ineatur ratio, Evangelicos mox clamaturos, ſe poſt conſumtam omnem operam à Catholicis plus haut potuiſſe obtinere; diutius oneri ferendo ſe impares; nec reſumto bello incumbentibus malis eluctari poſſe; unde optimum eſſe adverſæ parti nonnihil concedere. Addebatur; ſi controverſiæ tanti non ſint, ut ob eas bellum ſuſcipiatur, ne Catholicos quidem arma ideo arrepturos; eoque haut ægre aliquid remiſſuros. Unde minus decorum fore Reginæ, ſi circa hæc leges ſibi ab adverſa parte præſcribi patiatur. Si quæ ad miſericordiam movendam jactantur, promiſcue locum habere debeant, etiam Pragenſem pacem fuiſſe amplectendam; nec diſparem nunc rerum faciem eſſe. Si Evangelici velint, militem ipſorum ditionibus deductum mox Catholicorum terris immittendum. Mirum videri, Cæſarem, & Catholicos denuo tantum moroſitatis oſtendere. Sane Suecos in Evangelicorum gratiam hactenus omnia fere remiſiſſe: pauca quæ reſtent monita æquitate ac legibus Pacis ſubniti. Ea ſi præfracte repu- 1649.

Evangelici cum Suecis hac de re agunt.

repudient Cæſarei, indicio eſſe, de bello ipſos magis, quam exequenda pace cogitare; quibus tamen quæ cauſa tantos ſpiritus excitet haut adpareat. Cæterum quia manifeſtum ſit, iſtos machinationibus ſuis fundamenta pacis ſubrutum ire; id ſi Evangelici æquo animo ferre velint, ſane privatas Reginæ rationes, & ſecuritatem Carolo Guſtavo curæ fore, qui ne unicum quidem militem exautoraturus ſit. Suecos oppreſſorum Evangelicorum cauſam ab initio velut divino inſtinctu ſuſcepiſſe, quæ tanto cum labore, ac ſanguine hucusque deducta ſit. Eam in ipſo velut portu evertere turpe fore. Siniſtras adverſæ partis criminationes eo minoris à ſe fieri, quod talia audire etiam ab Evangelicis, ſi ſolos Caſſellanos excipias, adſueverint. Sibi potius ſummam rerum ac poſteritatem, quam præſentia & privata unius vel alterius commoda reſpici. Si Evangelici negotio executionis concordi ſtudio incubuiſſent, aut adhuc Suecorum conſilia ſequi velint, omnia brevi ex voto confectum iri. Mox cum Cellenſis Legatus Otto Mauderodius cum Suecicis Delegatis ad Carolum Guſtavum accederet ad ejus ſententiam cognoſcendam, hic acres ſuper Evangelicis querimonias movebat. Hos in cauſa, ex qua ſalus ipſorum pendeat, Reginæ ac ſibi invicem diſcordes intempeſtivo metu agitari, ut malint omnia Catholicis concedere, quam junctis cum Suecia conſiliis res ſuas ſtabilire. Maximæ molis fuiſſe, pacem tanto cum Evangelicorum emolumento concludere; apud quorum tamen pleroſque exigua grati animi documenta deprehendantur. Catholicis refractariis, aut ambiguis circa edita monita ne latum digitum ſe ceſſurum. Qui immane quantum fallantur, ſi putent, huc ſe redactum, ut ſibi ab ipſis leges præſcribi queant, quia oppida quædam reſtituerit, & legiones nonnullas exautoraverit. Etſi fateatur ſe nimia credulitate peccaſſe, dum ſibi perſuaſerit, ab altera parte pari candore actum iri. Ad quæ Otto excipiebat; quæ reſtent controverſias bello haut dignas, & Suecos mutata jam rerum facie haut pares armorum ſucceſſus uti hactenus polliceri ſibi poſſe. Cæterum & Catholicos ſerio pacem affectare, nec Evangelicis bello conſuli. Carolus Guſtavus contra; ſe preſſe Pacis leges ſequi, per quas reſtitutio læſorum exautorationem præcedere debeat. Neque Deputatis tantam poteſtatem tribui poſſe, ut Suecis haut integrum eſſe debeat monere, quæ primariam cauſam belli, ipſorumque ſecuritatem ſpectent. Sed cum Otto innueret; Ordinibus curæ fore, ut pace conventa executioni dentur, modo ipſe interim militem dimittat, & præſidia oppidis deducat. Carolus Guſtavus paulo commotior; ſi id agitur, inquit, ut Regina exarmata Pacis leges eludantur, ſibi decretum ne unicum quidem militem amplius exautorare, aut oppidum reddere, niſi reſtitutione examuſſim impleta. Quin potius legiones ſuppleturum, & in unum contracturum, præſertim cum Lotharingus cum exercitu intra Germaniæ fines ſubſiſtat, & Woldemarus Comes per Weſtphaliam vagari pergat. Si Evangelici cauſam ſuam per ſocordiam, timiditatem, & credulitatem perdant, ſibi ſaltem illa cordi fore, quæ ex re ac ſecuritate Reginæ ſint.

Evangelici cum Catholicis fruſtra agunt.

§. 103. Evangelici Ordines, cum Suecicum Principem ſententia ſua dimoveri non poſſe cernerent, à Catholicis petebant; amore pacis monita iſtius excuterent, atque expedirent. Ea ſi non neglecta fuerint, ſe eundem permoturos, ut Deputatorum concluſioni adquieſcat, ac quod ſupereſt militum plane exautoret. Nam uti velut pro Imperio adigi non poſſit, ut monitis ſuis deſiſtat; ita ſi minus rigide cum ipſo agatur, tractabilem fore. Aſt Catholici jactare; haut præſentius medium eſſe incumbentibus malis eluctandi, quam ſi unanimes Carolum Guſtavum ad ſuſcipiendam exautorationem urgeant, allata ratione; Ordinibus ſuper executione inter ſe convenire, & quæ reſtent tanti non eſſe. Evangelicos fidem habere Catholicis, omnia executioni fideliter mandanda. Ad extremum tamen oſtendebant, ſe hac de re cum reliquis Catholicis conſultaturos. Rogabant inde Cæſareos delegatos Evangelici, Catholicos ad excutienda ſecum Evangelicorum monita permoveant; quod illi ab initio abnuebant cauſati, Cæſaris exiſtimationem in eo verti; ac cum ante quatuordecim dies Cæſari jam ſcripſerint, Deputatorum formulam firmam perſiſtere, ſibi haut decorum eidem evertendæ nunc operam ſumere. Ad extremum tamen Evangelicorum precibus expugnati receperunt, ſe cum Catholicis Ordinibus ea de re collocuturos. *11. Dec.*

Reliqua nondum expedita ſunt.

§. 104. Ita ſuper reſtitutione ad exitum usque anni ſatagebatur, reliquis negotiis fere ſepoſitis, ne ſimul tractata ſibi invicem obſtaculo forent. Equidem Carolus Guſtavus, ut Ordines ſerio à ſe concluſionem hujus tractatus quæri ſentirent, ſuper reddendis oppidis cum Piccolomineo abſolvere decreverat; de qua & formulam Cæſarei ſub exitum anni exhibebant. Sed quia maximi momenti oppida intra primam diem collata erant, eadem poſt refingebatur. De ſatisfactione militari declaraverant quidem Ordines, ſe quartum & quintum millionem ante tertiam exautorationis diem repræſentaturos; haut eo minus tamen certa conventione opus erat ob notoriam quorundam Ordinum paupertatem, in Superiore cumprimis Circulo Rhenano; qui vel per alios Ordines ſublevandi erant, vel eorum nomine cautio præſtanda. Qua de re tanto magis cogitandum erat, quod tres priores milliones non ſufficerent, ut militi prout è re ac dignitate Reginæ erat, ſatisfieri, ipſiusq; favor in Sueciam pignerari poſſet, ære inſuper alieno per Germaniam belli cauſa contracto, variisque multorum militia ſolutorum prætenſionibus, aliisque neceſſariis erogationibus ingentem pecuniæ vim abſorbentibus; Landgraviæ inſuper rata ſua parte condonata.

Conditio tractatuum Noribergenſium ſub finem anni.

§. 105. Sic igitur in ancipiti erant ſub exitum anni tractatus Noribergenſes, quibus remoram injecerat temperamentum circa Franckendaliam; & quas tricas reſtitutioni ex lege Amneſtiæ & Gravaminum Cæſar, & Catholici ſubinde injecerant, qui verbis quidem eam pollicebantur, ſed ubi in rem præſentem veniendum erat, eidem ob ſe favorem in ſua ſacra ſubtraxerant, negato reſtituendis debito auxilio. Multi reſtituendorum ſuperflua probatione onerabantur, quod bona ipſorum non aliam ob cauſam publicata fuerint, quam ob militiam Suecicam. Aliquando ſi reſtituendus decretum obtinendis ſuis bonis obtinuiſſet, id ſtatim contrario decreto tollebatur, aut moleſtis ambagibus involvebatur. Aliquando Præfecti Circulorum ad ſolum reſtituendis petitum ab executione facienda excludebantur, ſecus ac pacis legibus cautum erat. Quidam Commiſſariorum executioni deſtinatorum, poſtquam haut parum temporis circa cognitionem cauſæ prodegerant, ad extremum extrahendæ executioni rem ad Principes ſuos rejecerant. Alicubi plurium Commiſſa-

1649. miſſariorum concurſus rem turbaverat. Quidam Catholicorum ſubtili cavillatione, alii vi, ac armis executionem eludebant. Alii reſervationibus ſibi inpoſterum cavere volebant, quas tamen omnes Inſtrumentum pacis inanes declaraverat; ſimul titulum reſtitutorum bonorum deinceps quoque uſurpabant, aut neceſſaria acta & documenta detinebant. Hæ porro, & aliæ pacis violationes, ac tergiverſationes tanto audacius exercebantur, quod omnes impune iſtas tuliſſent, ac nullibi executio ſumtibus refractarii detentoris facta eſſet, quod tamen arctiore illo exequendi modo Ordines caverant. Quin & aliqui reſtituendi, qui ſuper injuſta rerum ſuarum detentione Noribergam queſtum venerant, minis protelabantur. Has ob cauſas velut in præcipitio poſiti videbantur iſti tractatus; ac multi novum potius bellum quam plenam pacis executionem ſuſpicabantur. Sane indictum jam iſtud videbatur, ſi Catholici propoſito ſuo inhærentes Suecorum monita repudiare pergerent.

Rerum Suecicarum conditio.

§. 106. Hac rerum facie multi Suecorum rebus haut optime augurabantur, ſi Cæſar denuo in arma prorumperet. Hic quippe atque Bavarus præcipua ſua oppida recuperaverant; miles indigena in Sueciam remiſſus, legiones Germanicæ præſtantiſſimæ exautoratæ: per hiemem è Suecia nihil ſuppetiarum accedere poterat: Germaniæ Ordines exhauſti, ac minore indies in res Suecicas affectu. Unde ſuadebant: Reginæ amputandas Noribergæ ambages, nec omnia ad unguem exigenda. Cæſarem enim cum videat Ordines Suecis parum placatos, adverſus hos commiſerationem teſtari, acta ſua tueri, literis Noribergam & alio ſcriptis de ſervanda & exequenda pace ample polliceri; culpam morarum in Suecos devolvere, velut qui nil aliud quærant, quam ut Germania medullitus enervetur, Cæſarque invitus ad nova bella pertrahatur. Sed & conſtabat, id Romæ præcipue agitari, quomodo pax Germanica iterum everti queat, ſeptendecim Cardinalium conventu in eam rem conſtituto.

Caroli Guſtavi providentia.

§. 107. Iſta tamen Carolum Guſtavum hautquidquam terrebant, qui ſimul rei militaris curam habuerat, ac moderata agendi ratione anſam abrumpendi tractatus declinaverat; id cumprimis curans, ut præcipua, quæ Suecorum præſidiis detinebantur, oppida neceſſario adparatu in omnem eventum inſtructa forent. Equidem dimiſerat iſte partem legionum, ſed plures Cæſar; Bavarus autem penitus ſe armis exuerat. Unde judicabat, Cæſarem abſque eo ſocio aleam novi belli haut temere ſubiturum. Et facile videbatur illatum bellum tantiſper propulſari poſſe, quoad exercitus inſtauraretur. Tum ita exhauſtus erat tractus maritimus, ut Cæſareus exercitus heic

Is juſſu Reginæ nonnihil remittere conſtituit.

ſubſiſtere nulla ratione poſſet. Enimvero quem Catholicorum pervicacia ac minæ non movebant, demum miſeriæ Evangelicorum per diuturnas hoſpitationes oppreſſorum, ſimul juſſa Reginæ flectebant, ut nonnihil remittere ſtatueret. Hæc quippe monuerat, ne ob privatorum emolumenta, aut gravamina, quæ ad tranquillitatem publicam parum facerent, concluſionem remoretur; utque id potiſſimum reſpiciat, quo ſibi ſalva dignitate & ſecuritate arma demum ponere detur, militumque præmiis idonee caveatur. Unde quamprimum ad concluſionem accedere decreverat, etſi ſatis præviderct, hac feſtinatione nonnulla tranſmittenda fore, quæ in poſterum Evangelicis fraudi eſſe queant. Ut tamen Regina omnibus excuſata foret, deque ejus mente poſteritati conſtaret, & quod publicum magis bonum & ſecuritatem, quam privatum emolumentum quæſiverit; placebat, nonnullis Ordinum quoque ſuadentibus, proteſtationem ſcripto concipere; quæ tamen premenda erat, quoad adpareret, num promiſſæ executiones intra tres menſes repræſentandæ ſint. Id enim ni factum foret, extremo demum termino, & exercitu plane diſſolutus eam publicare inſtituit, è rerum tunc facie temperandam. Sed & monebat Regina, ne ob tractatus Polonicos exautorationem militum extraheret. Nam utcunque iſti ſuccedant, conſultiſſimum fore, rebus Germaniæ compoſitis, domi inque Livonia ac Pomerania militiam ita firmare, ut Polonis oſtendere queat, ſe bello juxta ac paci paratam eſſe. 1649

Cæſarei in Weſtphalia ſe movent.

§. 108. Sub finem anni motæ per Weſtphaliam ſub Woldemaro, Comite Cæſareorum copiæ ſcrupuli nonnihil *Carolo Guſtavo injiciebant.* De quo cum hic per Erskeinum Cæſareos Deputatos compellaret, hi ignorare id ferebant; ad Hatzfeldium tamen ſcripturos; ita rem diſponeret, ut Suecis omnis ſuſpicionum cauſa adimatur. Poſt cum certiora de iſto motu afferrentur, Piccolomineus expoſcenti cauſam Carolo Guſtavo reſpondebat; copias ideo contractas, quod Neoburgici ſubditi alimenta militi Cæſareo negarint. Tum & Capitulum Trevirenſe adverſus conatus Gallorum auxilium imploraſſe, unde per Woldemarum Comitem ducentos equites in Trevirenſem urbem deductos; reliquas copias circa Hammerſteinam tendere. Curaturum tamen ſe ut omnis ſuſpicandi cauſa ceſſet. Cæterum quanquam Noribergæ tractatio adhuc lente procederet, miles tamen indigena toto autumno ad oram maritimam dimittebatur, qui novendecim fere millibus equitum peditumque conſtabat. Ejus duæ tertiæ partes ante finem anni in Sueciam trajectæ; reliquis ingruente gelu per totam hiemem in Germania morandum erat. Germanicarum legionum equeſtrium nonnullæ quoque ſacramento ſolutæ. Pedeſtres legiones in paucas redactæ, ſuperfluis ductoribus dimiſſis. Enimvero quod Regina decem millia ſelectorum peditum Germanicorum ſub ſignis retinere cupiebat, id parum ſuccedebat. Nam veterani pedites belli pertæſi ſtipendia diutius facere abnuebant, inprimis quod ſpargeretur, in Sueciam, & Livoniam ipſos abducendos. Jactabatur tot annorum militia, finis belli, exhauſtus labor, debilitata corpora. Sed cum inviti compellerentur, in ſeditionem non uno loco eruptum. Qui Sueinfurti tendebant expulſis præfectis miſſionem, ſtipendium confeſtim flagitabant. Qui tamen per Wrangelii præſentiam non ſolum priori obſequio reſtituebantur, ſed & autores ſeditionis à reliquis traditi ſupplicio afficiebantur, cæteris denuo in Reginæ verba adactis. Nec eo minus cum oram maritimam verſus deducerentur, plerique deſerebant. Sic & qui Neumarco excedebant, cum præfecti ſacramento ſolverentur, nec ipſi longius progredi volebant, miſſionem & ſtipendia flagitantes. Queis à legione Suecica circumdatis ademta arma, & quatuordecim *ſorte ductis* laquei ſupplicium indictum; interceſſione tamen Noribergenſium civium demum citra ſtipendium, ac legitimæ miſſionis teſtimonium diſſolvebantur. Qui Uberlingæ, Langenargæ & Meinaviæ præſidium agitarant, itidem ſeditionem induebant, è quibus autores octodecim comprehenſi, quorum

Miles indigena in Sueciam reducitur.

Pedites Germani ſeditionem movent.

rum ſeptem laqueo necati, reliqui virgis cæſi abigebantur. Copyæ quoque legio, quæ Egram inſederat, in itinere fere dilabebatur, ut non niſi centum ſexaginta ſupereſſent. Prætoria tamen Reginæ legio pedeſtris mille nongentorum capitum, partim Rigam, partim Holmiam abducebatur. Id porro curabat Carolus Guſtavus, ut Cæſari ſociisque, ſi forte pacem abrumpendi libido ſubiret, par eſſe poſſet. Quanquam & Cæſar, cum intra ditiones ſuas exercitum abſque ruina provincialium diutius ſuſtentare non daretur, plus militum, quam Regina exautoraverat, Bavarico exercitu plane ſoluto.

Carolus Guſtavus Princeps hæreditarius Sueciæ declaratur.

§. 109. Dum Carolus Guſtavus hoc modo in Germania nititur, ut Regina ſolidam ex tam diuturno bello lauream deportaret, ipſa viciſſim in Conventu Ordinum Regni, qui menſe Februario Holmiæ habebatur; ſummo ſtudio id agebat, ut iſte Princeps Sueciæ hæreditarius, ipſique ſucceſſor deſignaretur. Jam ſuperiore Conventu apud Reginam inſtiterant Ordines ut matrimonio eidem juncta familiam Regiam ſtabiliret, à quo ſe haut alienam oſtenderat, pollicita, ſe nemini alteri præter ipſum nupturam, etſi de tempore nondum ſecum decreverit. Revera tamen jam tum ſecreto ſententia ſtabat, matrimonii jugum non ſubire. Et cum iſte antequam in Germaniam abiret, coram apud Reginam ipſius nuptias ambiiſſet, ſuper affectu ſuo in eundem multis teſtata ſpem connubii abjicere juſſerat: cæterum Regno Sueciæ ut potiatur ſe curaturam; illo viciſſim teſtante, pluris ſibi ipſam, quam Coronam æſtimari.

21. Febr. Ordines Sueciæ matrimonium Reginæ urgent.

Ordines porro cum ſæpius iſthoc conventu, tum & inſigni Deputatorum numero eam magnopere rogant, ut coronationem ocyus adornet, ac nuptias cum Carolo Guſtavo abſolvat. Ipſius Regnique ſecuritatem in eo verti, quorum hoc facile gravibus turbis involvi queat, ſi ipſi nulla prole, aut certo ſucceſſore humanitus quid contingat. Felicitatem, quæ ipſa regnante Sueciæ alluxerit, haut ſolidam fore, ni patriæ de prole ex ipſius ſanguine progenita cautum ſit. Cum inſtandi finem non facerent, expreſſere demum ſecreta Reginæ deſtinata, quæ alias fortaſſe ad coronationem usque latuiſſent. Ac paucis de ſua mente innuens, ad Senatum ſe relaturam reſpondebat, cujus ſententia ſibi utique cognoſcenda ſit.

De Carolo Guſtavo in ſucceſſorem deſignando in Senatu agitatur. 23. Febr.

§. 110. Poſtera die apud Senatum exponit; haut perſpicere ſe, qua ratione conſcientiam liberare poſſit, ſi quid mali Regno incertum ob ſucceſſorem eveniat, poſtquam ſuper ineundo matrimonio nondum à ſe impetrare potuerit. Unde aliam ſe viam diſpexiſſe, quam per triennium jam mente agitarit; an non Carolus Guſtavus Palatinus, ſi quid humanitus ſibi accidat, ſucceſſor declarandus ſit? Id quod ut mature ſecum expendant, jubebat. Rationes ſuſcepti conſilii hæ adducebantur. Formam regiminis exigere, ut ſe adhuc viva ſuper certo ſucceſſore conſtituatur, citra quem ſi fato fungatur, inteſtinas turbas ac diſſidia metuenda. Id tempus, quo ſua cum morte Unio hæreditaria ſit expiratura, malevolos avide arrepturos infeſtis deſtinatis adverſus Sueciam expromendis; in hoſtilia quoque iterum erupturis, qui nuper in amicitiam redierunt. Nec minus eo caſu recens partas provincias longe diſſitas à Regno iterum avulſum iri, dum converſis in ſe civibus extranea ſine cura habentur: id quod tanto turpius patriæ ſit futurum, quo glorioſius juxta ac carius Regii ſanguinis, ac tot fortiſſimorum civium jactura illæ adquiſitæ ſint. Carolum Guſtavum porro imperio gerendo idoneum, ac dignum cujus ratio circa ſucceſſorem habeatur, etſi alias neq; ipſe neque alius quiſpiam jus aliquod hæreditarium ad Regnum obtendere poſſit. Proximum eum ſibi cognatum Regio ſanguine oriundum, quem ab infantia ſingulari affectu proſecuta ſit. Eundem in Suecia natum, ſacriſque patriis, lingua, moribus, legibus à puero imbutum. Accedere inſignem modeſtiam, aliaſque virtutes, ob quas ab omnibus magnifiat. Vitam pro ipſa, Regnoque ſæpius periculo expoſuiſſe, ac egregia intrepidi animi documenta adverſus patriæ hoſtes edidiſſe. Denique nullo alio reſpectu diſtrahi, quo minus ſe, ſuaque omnia ſoli Sueciæ devoveat. Addebat tamen, ſi contingat Ducem aliam uxorem adſciſcere, ac ſe ex alio marito prolem ſuſcipere, ut tunc ſua proles Coronæ proxima ſit. Nam de ſuo, ſuæque ſobolis præcipuo in Regnum jure cautum ſibi eſſe oportere, quod nullo modo imminuere, ſed firmare potius velit. Tum ut omnium & ſingulorum Regni Ordinum jura ac privilegia ſarta tecta maneant.

Senatus in contrarium rationes.

§. 111. Ea Reginæ propoſitio Senatui difficillima videbatur, cum electionis inſtar haberet, ſi Palatinus ſucceſſor Regni adſciſceretur. Ita enim ſceptrum in aliam familiam transferri, cum iſte non niſi per matrem è Guſtaviana proſapia ortum trahat. Equidem ſi Reginam improlem mors occupet, haut alium, quam iſtum Regem à ſe adſciſcendum. Sed nunc ea, quam Regina cupiat, obligatione ſe induere arduum eſſe. Guſtavum Primum ſuper Unione hæreditaria quatuor annos agitaſſe, antequam eandem abſolvere potuerit. Ipſam Reginam confeſſam, ſe iſthanc rem integro triennio animo volutaſſe. Unde vitio ſibi haut poſſe verti, ſi ſuper tanti rei momenti intra biduum ſtatuere nequeant. Eoque petere id negotium ſaltem ad coronationem usque differat. Sane periculoſum eſſe, Palatinum Regina vivente ſucceſſorem deſignare, præſertim ubi ſimul in maritum non adſciſcatur. Jam ante cum de exercitu eidem committendo conſultaretur, ancipitis aleæ rem viſam, & qua Reginæ ſalus diſcrimini exponeretur, niſi nubere ipſi velit; nec alia lege Senatum id tunc ſuadere auſum. Ad deſperata conſilia eundem facile impelli poſſe, ſpe matrimonii ſublata. Sueciæ nimis quam cognitum, quantum malorum æmulatio inter Reges, ac Principes hæreditarios parere ſolita ſit. Ne Guſtavi quidem, Ericique filii ſub extremum tempus gratiam ſinceram fuiſſe. Tum vero inter Ericum & fratres, & iſto amoto inter Joannem & Carolum, mox inter hunc & Sigiſmundum longe graviſſimam æmulationem exarſiſſe; quæ nec à Guſtavo Adolfo & Carolo Philippo abfuerit. Nuper quoque è fratribus Polonicis unum ſolio alterum dejeciſſe. Porro Palatino in Principem hæreditarium aſſumto, ipſius proli de reditibus eo faſtigio dignis proſpiciendum fore, id quod in magnum Regni onus redundaturum ſit. Quod ſi Palatinus ſucceſſor Regni declaretur, incerta ſpe matrimonii cum Regina, iſtum vel alibi nuptias initurum, vel minus. Priori caſu, ſi Regina forte alio è marito prolem ſuſcipiat, duplicem Principum hæreditariorum proſapiam in Regno proventuram cum hujusce onere: & quanquam Reginæ ſoboles potiori jure ad Coronam gaudeat, facile tamen inteſtinis turbis anſam præberi poſſe. Quod ſi Dux connubium non ineat, (id quod facturus non ſit, quamdiu ulla ſpes Regina potiundi ſuperet,

1649. peret, ne & huic alium maritum circumſpiciendi occaſionem præbeat,) ipſum Regina natu majorem ad ſenectutem ſine ſobole venturum, ac forte ante eandem deceſſurum. Ita periculum ex incerto ſucceſſore, de quo averruncando nunc agitur, rediturum. Aut ipſum ſpe prolis deficiente, gemina forte conſilia agitaturum, parique obtentu fratrem, familiamque ſuam Sueciæ obtruſurum. Unde Carolo Guſtavo ſe optime cupere, præſertim ut Regina Conjuge potiatur. Sed dictas ob cauſas ſe non aliud quam matrimonium ſuadere poſſe, de quo Reginæ promiſſa iſti data implenda ſint. Et memorabat Jacobus Gardius, cum Regina ſe ad Palatinum paulo ante hujus diſceſſum miſiſſet, iſtum haut obſcure declaraſſe; id ſibi ante omnia eſſe, ut de Reginæ connubio certus ſit. Idem & Torſtenſonio dixerat; ſibi non iſthoc Reginæ conſilio, ſed matrimonio conſuli; ac parum volupe ſibi fore, recuſato matrimonio ſpem ſucceſſionis nanciſci. Hanc quippe in longum prominere, Regina minore natu, ac ſalvo naturæ ordine morti ſe propiorem, nullo ſucceſſorii juris fructu.

Illis Regina occurrit. §. 112. Contra Regina de æmulatione & deſperatis Caroli Guſtavi conſiliis Senatum ſecurum eſſe jubebat. Virtutem ipſius candoremque, & devotum ſibi animum tantopere perſpectum, ut in futurum omnia amiciſſima de eodem ſibi polliceatur. Cæterum diverſas eſſe quæſtiones, num Palatinus ſucceſſor Regni declarandus ſit, aut num ad modum priorum Principum ditione aliqua ſit donandus? Prius patriæ ſalutare à ſe cenſeri, alterum neceſſarium non eſſe, etſi eundem non minus quam alios terris quibuſdam mactari haut iniquum ſit. Quid ſpei porro Carolus Guſtavus circa nuptias ſuas habere debeat, jam ipſi ſe declaraſſe. Promiſſa ſua ſancte ſe ſervaturam: ſed quæ illa ſint, non opus eſſe, ut alii præter ſe & Palatinum ſciant. Nullo modo certius Regno de ſucceſſore caveri, atque eo, quem ipſa propoſuerit. Nam etiam inito cum Duce matrimonio incertum, num prolem habituri ſint. Contra ſibi utique conſtare debere, quis in Regno ſucceſſurus ſit, ut ſi abſque prole decedat, Suecia illi periculo & incommodo non ſit expoſita, quo Regna electitia agitantur. Declarationem de ſucceſſione matrimonio non obſtare, quod haut eo ſecius ſequi poſſit. Quin expedire, ut pluribus firmamentis ſecuritas Regni innitatur. Si Ordines utique à ſe exigant, ut Palatino nubat, haut adparere, quare dubitent eundem ſibi ſucceſſorem declarare. Nam ſi thoro dignus judicetur, quomodo ſucceſſione indignus haberi queat? præſertim cum ſi iſte ſuo connubio potiatur, Senatus, & Ordines ex ipſis genitos Reges adſciſcere teneantur. Denique quod jam de nominando ſucceſſore, & differendo matrimonio proponat, Ordinibus nihil ſolicitudinis injecturum; cum ſi poſtulante ſe Palatinus ſucceſſor deſignetur, populus crediturus ſit, ſe nullum alium, quam iſtum maritum aſſumere decreviſſe, ac ſuo connubio ipſam velut rempublicam maritare. Haut mirum eſſe, ſi quem maritum Ordines deſtinent, ſucceſſorem ipſa habere velit; cum id potius mirum foret, ſi iſtum à ſucceſſione excludere velint. Cæterum incaleſcente diſceptatione ne aculeatis quidem dictis abſtinebatur. Jactabat Regina; ſecuritati patriæ melius conſuli, ſi illa Principibus hæreditariis ex ſe, aut Carolo Guſtavo natis, quam ſi Senatus arbitrio committatur. Cupere Senatum, ut electitium Regnum redeat; quin ſatius fore, ſi ingenue profiteantur, ſe exterminato Regno hæreditario ariſtocratiam introducturos. Ad quæ reponebatur: De ſucceſſore deſignando cogitaturos non fuiſſe, ni Regina monuiſſet; cujus ſolius reſpectu iſtius ratio habeatur. Cæterum etſi acerbum ſit, ſervorum hæreditariorum ſe convicio à vicinis nationibus notari: immerita tamen ſe ſuſpicione à Regina onerari, velut de nova reipublicæ forma introducenda cogitent, à qua facile ipſos abſolvere queant conſilia poſt Guſtavi Adolfi mortem à Senatu expromta, cum Regina ſextum ætatis annum ageret. Eundem porro Regem tenerrimo affectu patriam proſecutum, ac ampliſſima quæque de fide Senatus ſibi pollicitum; nunquam tamen huc deſcendiſſe, ut vel verbo mentionem injiceret, cuinam filiam in matrimonium collocare velit. Cum porro Senatus oſtenderet, ſe maxime metuere, ne Reginæ, Palatinique ſoboles, ni illa huic nubat, inter ſe quondam diſcordes Regnum turbis involvant: Regina objiciebat; cur non metuerent, ne ipſorum quoque liberi in partes diſcedant, ni de ſucceſſore nunc caveatur; cum etiam inter eos poſſint factiones exiſtere, qui ad Regnum nati non ſunt? Addebat, ni ultro Regem ſibi conſtituant, alium vi ac fraude ſolium aliquando invaſurum; & cum nunc ultronea ſucceſſoris deſignatione libertati ac privilegiis ſuis commode cavere poſſint, verendum ipſis eſſe, ne mancipii cujuſdam mancipia fiant. Nam quod hac ſpe ſibi blandiantur, fore, ut interregno emergente facile Regem unanimi ſuffragio inveniant, aut ſaltem quinque proceres, queis *Forma Regiminis* adminiſtrationem Regni minorenne aut abſente Rege committit, in unum aliquem conſenſuros, id inane eſſe. 1649.

§. 113. Cæterum cum Senatus matrimonium præcipue urgeret, velut jam Carolo Guſtavo ab ipſa promiſſum, Regina haut aliud declarabat, quam præter iſtum nulli alii ſe nupturam, ſi utique matrimonium ſubire placeat. Acrius tamen prementibus tandem, quæ hactenus diſſimulaverat, exprômebat: Nullo modo ad matrimonium ſe deſcenſuram, à quo plane abhorreat. Sæpius à Numine precibus flagitaſſe, ut eam ſibi mentem indat; ſed nunquam impetrare potuiſſe. Sublimiores ſibi ſpiritus in præſenti fortuna eſſe, quam ut uxoralem conditionem ſubire queat. Ab eo jugo ſemel ſuſcepto non amplius liberari ſe poſſe. Equidem voto ſe haut adſtringi, ne matrimonium ineat; ad id tamen nullo modo cogi velle. Sane in patriæ emolumentum nubere laude dignum eſſe; ſed ſi aliud æque idoneum medium exhibeat, ſecuritati patriæ conſulendi, quid amplius à ſe deſiderari poſſe? Et hanc ipſam ob cauſam, quod vix de nuptiis in animum inductura ſit, hoc ſe conſilii cepiſſe, ut Regno ſuper certo ſucceſſore caveat. Nec metuendum eſſe, ut ſui liberi cum Carolo Guſtavo, aut quovis alio ſuper Regno certaturi ſint. Sed & Regem Poloniæ poſtulare, ut ſi ipſa ſine prole decedat, is Sueciæ Regno iterum potiatur. Hic quamdiu videat, ipſa ſola jus hæreditarium inniti, ſemper eidem ſpem ſupereſſe, quæ hac ſucceſſoris declaratione plane decollet. Cum etiam quidam objiceret; Palatinum ſi de Reginæ nuptiis ſpes non ſit, & ipſum nuptias ejuraturum: Regina cavillata negabat ita impatienti ipſum amore flagrare; & Coronam tam formoſam eſſe puellam, ut facile alterius jacturam ſolari poſſit. Reginæ ſuper matrimonio ſuo declaratio.

§. 114. Poſt eam diſceptationem demum propone- Num ea res Ordi-

1649. nibus communicanda.

ponebat Regina; num cenſeat Senatus ad ſelectos Ordinum hanc rem referendam eſſe? Ubi plerisque videbatur, eandem ad coronationem uſque differendam, quo maturius interim expendi queat. Abeſſe quoque octo Senatores, quinque in Germania, tres in Finnonia. Par quoque eſſe, ut Eſtonibus, Livonis, atque Ingriis ea res communicetur, qui licet ad Comitia non vocentur, eorum tamen intereſſe, quem dominum deinceps habituri ſint. Unde & quondam Revaliam urbem Joanni Regi jurare noluiſſe vivo adhuc Erico. Se nihilominus caſu, quem abominentur, Carolum Guſtavum utique ſibi Regem adſcituros. Enimvero negabat Regina, ſe Palatini ſpes in eorum arbitrium collaturam. Quæ de laudibus ejus ab iſtis memorentur, honoris verba eſſe, & quovis pignore certaturam, ſi is ſe defuncta Rex ab illis eligatur. Literis & ſigillo ſe hanc ſucceſſionem firmari velle. Et quia jam hac de re Ordinibus non obſcure innuerit, haut videre, quare non aperte eadem iſtis communicanda ſit. Cum igitur immotam cernerent Reginam Senatores, declarabant; quæ hactenus diſſeruerint, ex officii ſui ratione ſe feciſſe. Nunc re inter Ordines propalata conſultationi locum non amplius relictum. Eoque teſtabantur, hanc communicationem ſuo ſuaſu haut fieri, ſed tantum Reginæ pertinaciter reluctari nolle; idque diligenter in acta referri poſtulabant, ut ſi quid periculi inpoſterum inde proveniat, Senatus extra culpam ſit, velut qui ſuaſerit, quod Reginæ & patriæ utiliſſimum judicaverit. Tum non niſi ante pauculos dies hac de re à Regina ad ſe relatum. Viciſſim teſtabatur Regina; Carolo Guſtavo nullum jus ad Regnum competere; ſed ſe intercedere, ut ex ſola gratia ſucceſſio in ipſum conferatur.

Id negotium Ordinibus propoſitur. 28. Febr.

§. 115. Poſtero die ſelectis Ordinum in Senatum evocatis Regina proponebat: ſe quidem nuperis Comitiis ſpem ipſis nuptiarum feciſſe, ac ſi connubium placeat, nulli præterquam Carolo Guſtavo nupturam. Quia tamen nondum de tempore nuptiarum ſtatuere poſſit, & ipſa mortalitatis legi ſe obnoxiam meminerit, cogitaſſe de remedio in eventum, ſi ipſa abſque prole decedat, declinandis interregni periculis. Scilicet ut interim Carolus Guſtavus Palatinus ſucceſſor deſignetur; de quo negotio ita certa eſſe velit, ut idem deinceps ab alterius lubitu non dependeat. Ad quæ ſelecti Ordinum ſubinde matrimonium ingeminare, de quo Regina ipſis antea promiſerit. Sed illa propoſitionem ſuam haut ita accipi volebat, velut ſucceſſoris certitudo nuptiis ſuis obſtaret, aut quaſi ipſa has averſaretur. Id ſemper ſibi reſervaſſe, quod cogi ad nuptias nolit. Palatinum ſe maritum adſcituram, ſi ullum velit. Si Ordines flagitent, ut ipſi connubio jungatur, ſane de ejuſdem conditione, ac fortuna ſibi proſpiciendum eſſe. Sed num utique nubere velit, tunc demum declaraturam, quando Coronam ſumtura ſit. Honeſtius ſe Palatinum maritum adſcituram, poſtquam is ſucceſſor Regni deſignatus ſit. Quin haut prius de connubio ſuo decreturam, quam Ordines ſuper Palatini ſucceſſione ſibi gratificati fuerint. Cum inde Ordines hoc negotium ad Coronationem uſque differri peterent, Regina id negabat; per hanc quippe moram turbulentis hominibus occaſionem præberi negotium impediendi. Æque nunc capaces ipſos eſſe expendendis rationum momentis, quam ſub coronationem. Ita negotium id à ſelectis ad plenos Ordines relatum.

Ac primo quidem Sacerdotes, Cives & Ruſtici manus dabant. Equeſtre Ordinem adhuc tergiverſantem Regina ad ſe evocat, ac repetitis antea allatis rationibus periculum illi demonſtrat, cui ſeſe exponat, ſi Regem invitus accipiat, cum jam tres Ordines conſenſerint. Sat conſtare ſibi paucos eſſe, qui deſiderio ſuo repugnent, nec immemorem ſe fore illorum, qui prava conſilia cæteris ſuggerant. Ita metu illis incuſſo, qui hactenus ferociſſime locuti fuerant, hic quoque Ordo placitis Reginæ annuit; ac demum univerſorum conſenſu ſucceſſio in Carolum Guſtavum collata eſt. Decreto, quod in hanc rem condebatur, de familiæ Guſtavianæ meritis, ipſiuſque Caroli Guſtavi laudibus exprimebatur, qui in Suecia materno Regio ſanguine natus, ſacriſque Evangelicis, legibus, lingua, moribuſque Suecicis imbutus, ac omnibus propter modeſtiam, aliaſque virtutes æſtimatus ſit; qui & egregia conſtantis animi ſpecimina bello Germanico dederit. Addebantur tamen conditiones, ut per hoc obſequio Reginæ debito nihil decedat, idemque Reginæ Regnoque de obſequio ac fide caveat, ejuſque commoda promoveat, mala pro virili averruncet. Tum ut Regno admotus recepta ſacra, leges Regni, privilegia Ordinum ſarta tecta conſervet: denique ut illas conditiones impleat, de quibus Regina deinceps cum Senatu & Ordinibus ſtatutura ſit. Iſtis ſi non ſtet, neque Ordines hac declaratione teneri velle. 1649. 16. Mart.

Conſultatio ſuper fœdere Gallico continuando. 12. Jun.

§. 116. Poſtquam bello in Germania finito fœdus cum Gallia expiraſſet, ac Chanutus Miniſter Gallicus vel de vetere fœdere prorogando, vel de novo ineundo moveret, Regina Cancellario ut formulam fœderis conciperet injungebat. Interim ipſa Senatui expendendum proponebat, num idem è re Sueciæ foret, an minus? Quibus id fœdus diſplicebat, diſſerebant: ſi jam ſuper nova Pacis Weſtphalicæ guarantia multa agitentur, ſuſpectam Reginam fore, velut novo bello materiam ſtruat. Id quod grave Germanorum in Sueciam odium excitaturum ſit, velut ſibi per hanc quiete frui haut liceat. Nec vero ita arcte Sueciam Galliæ illigatam eſſe, ut non ex Cæſaris ac Hiſpani ſocietate emolumentum quærere poſſit. Scopum prioris fœderis fuiſſe, ut ditionibus, aut libertate ſua exuti Germaniæ Ordines in integrum reſtituerentur, Cæſarque ac Hiſpanus oppidis paſſim occupatis, queis Germanos ſub jugo tenebant, dimoverentur, denique Maris Baltici ſecuritati caveretur. Hoc ſcopo jam obtento, ſi Gallicum fœdus Regina prorogarit, aliis neceſſitatem allatum iri, ut & ipſi tanto arctius ſeſe conjungant. Ita inter perpetua diſſidia, bellique metus, ac paratus Sueciæ agendum, nullo ſenſu commodorum tot laboribus partorum. Quin & Polonos, Danos, Saxonem, Brandeburgicum, Luneburgicos, forte & Hollandos fœdere inter ſe inito omnia tentaturos, ut parto bellorum fructu Sueciam ſpolient. Quin ſatius videri Auſtriacos inter ſpem metumque tenere; & Gallos amicitiam Sueciæ majoris æſtimaturos, ſi intellexerint, eandem ipſis ſolis hautquidquam mancipio addictam. Denique nec Gallos poſtremo bello Danico ſat bona fide Sueciæ partes defendiſſe, ac Thuillerio arcana, ac valde ſuſpecta commercia cum Cornificio Ulfeldio interceſſiſſe: ut vel ipſorum exemplo conſtet, haut ita in ſolidum ab unius amicitia pendendum. Alii contra oſtendebant; fœdere Hamburgi inito, utrumque Regnum ad *mutuam defenſionem in decem annos* teneri, quam certis legibus adſtringi utique è re

1649. videatur eſſe. Fœdus Gallicum tam Sueciæ, quam Galliæ longe utiliſſimum fuiſſe, per quod Auſtriacorum deſtinata, ac enormes opes everſæ ſint. Poſtquam utrumque Regnum nunc in Germania pedem fixerit, partis tuendis utriuſque conjunctione deinceps maxime opus videri, ac ne Cæſari cum Hiſpanis vires ſociare integrum ſit. Junctæ cum Gallia Sueciæ magnam partem Germaniæ Principum in ſocietate tenere in proclivi fore. Ita Sueciam Cæſari ſemper futuram formidabilem. Non eſſe quoque in Europa, quicum utilius fœdus & amicitiam colere Suecia poſſit, quam cum Gallia. Sane haut alio fine Auſtriacis curæ fore Suecos blandimentis delinire, quam ut à Gallia divulſos alienatoſque opprimant, aut eo redigant, ut non amplius ipſis metuendi ſint, quas tam graves hoſtes experti fuerint. Ac ni mature valida ſocietate nos muniamus, invidos noſtra ſecuritate abuſuros, ac tanto fidentius, quo livor dictitat, in nos expromturos, quo magis tam potente ſocio deſtitutos viderint. Denique & ita fœdus aptari poſſe, ut integrum nobis maneat, aliorum quoque fœdera admittere, ſi opus videatur. Et prævalebant in animo Reginæ poſteriores rationes, etſi nondum illud properandum judicaret, præſertim quod parum decere videbatur hoc maxime tempore novo cum perpetuis Auſtriacorum æmulis fœdere illigari, quo partarum in Germania Provinciarum nomine à Cæſare inveſtituræ ritus petendus erat.

Brandeburgici in Sueciam Legatio. §. 117. Eodem anno in Sueciam Brandeburgicus Elector miſerat Evvaldum Kleiſtium, ut cum Regina ageret ſuper reddenda ditione Halberſtadienſi Mindenſique, ſimul oppidis quæ præſidio Suecico in Marchia & Ulteriore Pomerania inſidebantur. Idem & operoſe Reginæ nitebatur perſuadere, ut pro Mindenſi Præſulatu loca Ulterioris Pomeraniæ, Inſtrumento Pacis in Sueciam translata, Stetinum, Dammum, Wollinum, Gartzium & Golnoam cum Electore permutaret. Tum ut ſuper latitudine ripæ Oderæ, de qua ex Inſtrumento Pacis inter partes conveniendum erat, à Regina definiretur; quam iſte paucis pedibus circumſcribendam contendebat. Ea poſtulata Reginæ plane abſurda videbantur, quæ cum Legatus importunius urgeret, quandoque ſatis aſpere excipiebatur. Ac judicabat Regina, ſi vel maxime quid præter ordinem concederetur Electori, eum haut ideo de ſuis deſtinatis quidquam remiſſurum. Quin quo plus indulgeatur, eo acrius adverſis conſiliis incubiturum. Sicut quondam reddita Spandoa haut plus obtentum ſit, quam ut ipſius Pater tanto fidentius copias ſuas cum Saxone adverſus Suecos conjunxerit. Nunc quoque hunc circa diploma ceſſionis tergiverſari; & Kleiſtium velut ingens meritum imputare, quod pacem impedire nolit, velut minis Reginam ad po-
27. Jul. ſtulata annuenda permoturus. Igitur Regina de permutandis Ulterioris Pomeraniæ oppidis cum Mindenſi ditione adſpernabatur, velut à Pacis legibus nimis abeuntia. Oppida Marchiæ hoc ordine, de quo Noribergæ conveniendum ſit, reddenda. Nam rationis eſſe, ut Superioris Germaniæ loca prius reſtituantur, mari vicinis ad extremum ſervatis. Super Halberſtadienſi tamen, & Mindenſi ditione hactenus annuebat, ut juſtitiæ ac redituum adminiſtratio Electori ſtatim tradatur, præſidia, eorumque alimenta penes Suecos maneant, quoad communis reſtitutionis ordo iſta loca tangeret. De limitibus ad tractationem in Pomerania inſtituendam rejiciebatur, quos à Wildenbruco Golnoam, inde per rectam lineam ad 1649.
mare dirigendos innuebat. Interim quoad ea conventio peracta eſſet, Ulterioris Pomeraniæ oppidis præſidia haut deducere decreverat.

Circa tractatus Polonicos acta. §. 118. Qui ſuperiore anno in Poloniam miſſus fuerat Laurentius Canterſteinius retulerat, Polonis placere, ut tractatus Lubecæ inſtituantur; quibus ordiendis tempus deſignare penes Mediatores ſit futurum. Mediatores fore eoſdem, qui prioribus tractatibus, Gallos, Batavos, Brandeburgicum, niſi quod in Angliæ Regis locum Veneti ſubſtituerentur. Regina, ne penes ſe mora eſſet, ſimul quia tractatus ſuſcipi cupiebat exercitu adhuc in Germania integro, & turbidis Poloniæ rebus ob Coſaccorum motus mature ad Mediatores ſcribit, ut operam iſtam in ſe ſuſcipere velint, inſinuans paratam ſe eſſe, menſe Martio, aut Aprili tractatibus inchoandis. Literæ Venetias perferendæ Matthiæ Palbitzkio committebantur, qui & Reginæ poſtulata apud Ducem & Senatum ſermone exponeret. Idem quoque Venetos monere jubebatur, ut cum hactenus ſemel atque iterum literas Italica lingua ſcripſerint, deinceps Latinam Linguam velut tertiam adhiberent, ni Suecica ſibi Lingua reſponderi velint. Tum ut Reginæ *Potentiſſimæ* titulum & *Majeſtatis Veſtræ* tribuerent, cum antea *Sereniſſimæ* vocabulo *Excellentiſſimæ* adjunxiſſent, ni demonſtrarent, haut alio ſe titulo adverſus Galliæ atque Hiſpaniæ Reges uti; alias literas ipſorum haut acceptandas. Ad quam formam literæ Ducis Veneti poſtea conceptæ reperiuntur. Eidem quoque injunctum Venetos ad maturandos eos tractatus impellere, ſed dextre, & molli brachio, ne Regina anxie id cupere videretur. Brandeburgicus, ad quem eo nomine Ericus Sparrius mittebatur, ægre ferebat, Venetis & Hollandis munus Mediatorum eſſe delatum. Cum enim neutri Electoribus loco cedere velint, haut perſpiciebat, quomodo ad iſtum actum commode concurrere poſſit, cui tamen intereſſe magnopere ob privatas rationes cupiebat. Nam ceſſerant quidem prioribus tractatibus Brandeburgico Hollandi, quod tunc nondum ab Hiſpanis pro libero populo forent agniti. Sed nunc nullo interjecto proximum ſibi à Venetis locum depoſcebant. Cæterum omnes iſti Mediatores multo cum verborum honore operam à Regina oblatam in ſe recipiebant, niſi quod illud ſuſpenſos ipſos teneret, quod à Polonis pari modo non eſſent invitati. Ad Lubecenſes quoque ſcribebatur, ut urbem ſuam tractatibus illis accommodarent. Contra Polonis id tempus ſuſcipiendis cum Regina tractatibus haut opportunum videbatur, turbatis domi rebus, & quod Reginæ veteranus ac victor exercitus in promtu eſſet. Simul apertum erat, Suecos nihil eorum, circa quæ cum ipſis lis vertebatur, concedere poſſe, ni majoribus in poſterum incommodis januam aperire vellent. Unde ſtudio tractatus iſtos extractum ibant, quoad Suecicus exercitus in Germania plane diſſolutus foret. Ac ad Mediatores prout par fuerat, ſcribere omiſerant, niſi quod menſe Martio Polonicus Reſidens Byæus Belgas Fœderatos operam Mediatoris popoſcerat, nulla tamen tempo- De Bye.
ris mentione facta. Eam ob rem Senatores Sueciæ 20. Maji.
ad Senatum Poloniæ literas dabant, quibus percunctabantur quid cauſæ ſubſit, quare ipſi circa ordiendos tractatus moras nectant. Quæ literæ ad Ducem Curlandiæ tranſmittebantur, ut ad Senatum Poloniæ eas curaret, reſponſumque expoſceret. Unde ne anſa forte à Regina arriperetur abrum-

10. Jul.

rumpendis induciis, à Poloniæ Rege miſſus Matthias Crocovius Holmiam adpellebat; prætextu ſumto, ut gratias Reginæ ageret; quod ſuperiore anno Regem Ordinibus Poloniæ commendaſſet; ac de colenda amicitia teſtaretur, ſimul quantopere Regi Poloniæ cordi ſit tractatus Pacis ſuſcipi. Cæterum optaſſe, ut Rex Angliæ obitum quondam ſequeſtris munus ſuſcipere poſſet. Nec conſtitiſſe ſuo Regi, Reginam jam ad Mediatores literas dediſſe; alias & ipſum id officii fuiſſe occupaturum, idemque ſine mora ab ipſo præſtandum. Regina cum & ipſa perſpiceret, in præſens quæ cupiebat per iſtos tractatus obtineri haut facile poſſe, ablegatum amice dimittebat, datis literis, quibus Regem monebat, ut ad Mediatores ipſe quoque ſcribat, quo negotium ſuſcipiant, prout ipſa dudum fecerit. Enimvero vel ex eo patebat, Polonis tunc pacis tractatus cordi non eſſe; quod Ablegatus iſte cum ſuper lentore Polonorum querelæ eſſent motæ, nil aliud cauſæ proferre poſſet, quam quod Rex Angliæ munus Mediatoris obire prohibitus eſſet; cum tamen in ejus locum Venetos ſubrogari dudum placuiſſet.

20. Sept.

Gedanenſes de inſidiis Hubaldi monentur.

§. 119. Cæterum cum multis perſuaſum foret, Suecos bello Germanico finito arma in Poloniam translaturos, eam odiorum in Gedanenſes expromendorum occaſionem ſibi præberi crediderat Chriſtophorus Hubaldus. Is militia olim Suecica haut citra offenſam ſupremorum ducum relicta, Gedanenſis præſidii præfecturam complures per annos exercuerat. Idem urbi neſcio qua de cauſa infenſus Antonio Slivio arcis Stetinenſis præfecto, qui ſubinde Gedani ſolebat degere, de ſtudio ſuo in res Suecorum ſecreto aperire, queis iterum operam ſuam addicere velit, ſi veteris offenſæ gratia facta honoratum militiæ gradum tributuri ſint. Simul Gedanenſem urbem arcemque Viſtulæ oſtio adſitam in Reginæ manus traditurum. Ne de fide ſua dubitent, uxorem, liberoſque in Reginæ ditionem obſidum loco miſſurum. De ſucceſſu deſtinatorum ſuorum dubitandum non eſſe; quæ menſibus hibernis, quando glacie omnia conſtricta jacent, adhibitis mille equitibus, ſex mille peditibus facili negotio executioni daturus ſit. Regina, cui nihil minus, quam novo ſe bello implicare ſtabat, frigidius iſta acceptare; Slivio tamen injungere, ut lautioribus promiſſis hominem lactet, ac penitius exequendi rationem expiſcari conetur. Aſt Hubaldus mutabilitate ingenii, an quia ſtatim ingentem pecuniæ ſummam oblatum iri ſperaverat, ac parum cupide ſua promiſſa à Suecis acceptari arbitratus, Poloniæ Regis ſacramento acceſſit, à quo copiis Teutonicis præfectus, ac jure indigenatus donatus eſt. Ipſe Hubaldus apud Slivium has mutati conſilii rationes ferebat: quod negotium ſuum in Suecia lente procedat, ac pax inter Suecos Polonoſque ſucceſſura videatur, quo caſu deſtinata ſua inania fore; eoque certa ſe pro incertis amplectenda duxiſſe. Aſt Reginam, cum Sueciæ minime omnium intereſſet eam urbem Polonorum arbitrio ſubjici, haut exigua ſolicitudo perſtringebat, ne Hubaldus deſtinata ſua adverſus urbem in Poloniæ Regis uſum exequeretur, præſertim cum audiſſet, eundem apud Regem Poloniæ autoritate & gratia florere, & Polonicis copiis hiberna tractu urbi vicino aſſignata eſſe. Unde Reginæ juſſu Slivius ad

8. Dec.

conſulem Gedanenſem Henricum Frederum ſcribit, ut propere fidum hominem ad ſe Stetinum mittat, cui negotium ad ſalutem urbis ſpectans aperturus ſit. Quo mox Gedano advolat Behmius Secretarius, cui à Slivio præſente Joanne Lilieſtræmio inſidiæ urbi intentatæ deteguntur. Eadem & Conſulibus jubente Regina à Legato Gallico Bregio panduntur, ſi forte Slivio minor fides eſſet. Unde ſtatim Gedanenſes, quæ periculo eludendo faciebant, magna diligentia providebant. Iidem paulo poſt miſſis per Chriſtianum Schrœderum Secretarium Reginæ gratias agunt, ſcriptumque teſtimonium ſuper Hubaldi conatibus petunt actioni adverſus hunc inſtituendæ. Id Oxenſtierna Reginæ faſtigio haut decorum judicabat, ſi ipſa in ea actione teſtis excitaretur; nec ex uſu Principum eſſe, eorundem opera qui talia offerunt ad ſupplicium pertrahi; præſertim cum iſta nequaquam ſignatis tabulis, aut adhibitis teſtibus tractari ſoleant. Unde Gedanenſes ſatis haberent, quod Regina monente imminens periculum declinaſſent. Acrius tamen ſolicitantibus Regina copiam ſcriptorum, quæ petebant, faciebat. Sed cum Gedanenſes actionem Hubaldo intentatum irent, Rex Poloniæ ipſorum Syndico oſtendebat; ob viri merita in bello adverſus Coſaccos exhibita, quo ipſum periculo exemerat, connivendum eſſe, nec ejus opera rempublicam carere poſſe. Simul advocatis fiſci interdicebatur, ne adverſus iſtum cauſam agerent. Ita iſte Gedanenſium ultionem eluſit.

Cum Angliæ Rege acta.

20. Febr.

§. 120. Super nece Caroli I. Magnæ Britanniæ Regis Reginæ ſignificabat cognominis patri filius, qui Hagæ Comitis tunc degebat. Literas illas perferebat Patricius Rudvvenus Bramfordiæ Comes; cui exprobrabatur, quod Regis titulus illis literis Reginæ titulo præpoſitus eſſet. Id quod ablegatus in errorem ſcribæ conferebat; idemque emendatum iri pollicebatur. Ad eas literas ſtatim reſponſum, quod res exigebat; ſimul Spiringio injunctum, ut apud Regem dolorem teſtandi officio coram fungeretur eodem verborum cultu, ac ſi in Regni poſſeſſione foret. Differebatur in Senatu, num in literis iſti Regi titulus *Majeſtatis* ac *Potentiſſimi* dandus ſit, quod nondum Regni poſſeſſionem nactus eſſet, ipſiuſque pater Reginæ nunquam eum titulum tribuiſſet, quod & forte filius facturus ſit ſolio potitus. Sed Reginæ videbatur circa verborum honorem haut temere difficultatem movendam: & hoc exemplo Regem obligandum, ne humanitate vinci ſe patiatur. Sed nec decorum eſſe, apud illos inſolentiæ quid oſtendere, qui miſeriis immerſi hærent. Idem Rex paratum bellicum, & ſex naves auxilio à Regina petebat. Regina etſi Regi magis, quam ipſius ſubjectis favebat; tamen aperte in partes deſcendere haut conſultum judicabat. Igitur prudenti temperamento inſignis armorum vis Gothoburgum mittebatur, ſex millia tuborum majorum, mille paria ſclopetorum equeſtrium, gladii, thoraces ferrei, & duodecim machinæ campeſtres; qui privatorum mercatorum nomine Regi ſuppeditarentur. Per Rudvvenum Regi ſuadebatur, præberet ſeſe hic Ordinibus Scoticis, ac in Scotiam potius, quam Hiberniam ſe conferret. Allatæ ſunt poſt per præfectum quendam Scoticum, qui ob privata negotia in Sueciam acceſſerat, literæ à Parlamento Scotiæ ad Reginam ſcriptæ, Comitis Argatheliæ ſigillo obſignatæ; quibus velut jure factam defendebat confœderationem inter tria Regna anno 1643. initam: inde narrabat, turbas Angliæ demum in necem Regis erupiſſe, à cujus facinoris culpa Scoti immunes ſint, ſicut adjunctus Commentarius de-

Parlamentum Scotiæ ad Reginam ſcribit. 14. Jun.

1649.

monſtraturus ſit, (qui tamen nuſpiam comparebat.) Addebatur, ſe miſſis Legatis iſtius filium in Scotiam invitaſſe ad regimen ſuſcipiendum, ſub conditionibus ad ſacra & libertatem tuendam neceſſariis: Sed Regem eas acceptare abnuiſſe legatis re infecta remiſſis. Unde petebatur, Regina apud Regem intercedat, ne is ſua poſtulata repudiet. Regina ſatis perſpiciebat à Scotis id tantum agi, ut cæſi Regis invidiam à ſe amolirentur. Placebat tamen ad literas illas nihil reſpondere, quod ita ſuperfunctorie curatæ eſſent; ac earum latori nihil aliud ſignificabatur, quam Reginam id regicidium vehementer deteſtari. Earum literarum autographum Regina ad Regem Angliæ transmiſit; addito, haut libenter ſe controverſiis ejus cum ſubditis miſceri; optare tamen ut ipſi cum iiſdem conveniat; è transmiſſis literis optime perſpecturum, quid ſibi conſilii ſit capeſſendum.

De fœdere Luſitanico.

§. 121. Super arctiore fœdere ante biennium Legatus Luſitanicus apud Reginam incaſſum propoſuerat. Nunc de eodem iterum movebat, oblatis certis capitibus fœderi inſerendis. Reginæ placebat; Per certos deputatos iſtum audiendum, ne contemni videatur. Cæterum ipſi decretum erat id fœdus declinare, nec bello adverſus Hiſpanos immiſceri, ne ſuorum commerciis remora injiceretur, iiſque acceſſus ad portus Hiſpaniæ intercluderetur. Equidem forte naves nonnullas Luſitano vendi poſſe, ſed non velut ex fœdere, quod haut pauca incommoda poſt ſe tracturum ſit. Præſertim cum nec Galli, nec Batavi, quos ea res propius tangat, Luſitano fœdere innectantur ob graves ſine dubio cauſas. Cæterum gliſcentem ſuorum navigationem per Hiſpanos quam maxime infeſtari poſſe.

Suſpiciones de fœdere inter Danum & Batavos inito.

§. 122. Eodem anno Cornificius Ulfeldius Regis Daniæ Frederici III. nomine fœdus mutuæ defenſionis inter Eum Regem, Ordineſque Belgii Fœderati icerat, inito quoque peculiari tractatu, quo vectigal à Belgicis nautis in Danicis fretis perſolvi ſolitum, annuis trecentis quinquaginta florenorum millibus redimebatur; cum tamen univerſum vectigal ad centena millia uncialium annua tunc adſcendere non crederetur. Is Ulfeldius ut Batavorum animis adreperet, genio ipſorum ſe attemperans ſubinde bona liberarum Rerum publicarum diſſeruerat; quoſdam procerum inſigni Ordinis Equeſtris Danici, plures pecunia & annuis penſionibus illigaverat, quos inter & Borellus erat Amſtelodamenſium Syndicus, qui magno inde fervore Danorum partes propugnabat. Ea res non modicis ſuſpicionibus animum Reginæ exercebat; cum haut obſcurum eſſet ab Ulfeldio unice id agi, ut diffidentia inter Suecos Belgaſque excitaretur, tum ut immunitas Suecorum in freto Oreſundico eluderetur. Et credebantur Hollandi conficiendæ pecuniæ, quam Dano promiſerant, vectigalia in Hollandia aucturi, parum ſoliciti, ſi & à Regina vectigal in Suecia intenderetur. Id enim à Regina haut fieri poſſe credebant, ni cupri & ferri commercia deſtruere vellet, quæ pretii mediocritate conſervanda erant. Simul adparebat, non ſolum primarium ſcopum fœderis quondam inter Sueciam, Batavoſque facti convelli, ſed & quod ſolidi ſuberat, tolli, ac per id oblique Sueciam peti, & quæ Danis promiſſa fuerant auxilia, unice adverſus Suecos dirigi. Augebat ſuſpicionem, quod prima fœderis formula fœdus duntaxat cum Lubecenſibus, Hamburgenſibus & Bremenſibus exceptum fuerat, Sueciæ ne verbo quidem mentione facta. Igitur placebat

1649
30. Aug.

Reginæ per literas Ordines Fœderatos de veteri amicitia, ac fœdere monere, neve idem tractatu Danico infringi patiantur. Simul Spiringio Silbercronæ injungebatur, omnem operam daret tractatui Danico ſufflaminando, aut ſaltem ne is Sueciæ fraudi foret. Congreſſu inde cum Deputatis Ordinum habito Spiringius oſtendebat, articulum decimum tertium, & decimum quartum fœderis Danici cum articulis quarto, ſexto, octavo & decimo tertio fœderis Suecici ſubſiſtere non poſſe. Simul interrogabat, ſi Sueciam Daniamque bello collidi contingat, utri fœderi potiorem vim deferre velint? Ad quæ Borellus non ſine aſperitate; iſtam deciſionem ad Ordines Generales pertinere, nec de eo cuipiam rationem à ſe reddendam. Et conſtabat provinciam Hollandiam præ reliquis Sueciæ infenſam ſe oſtendiſſe. Reliqui tamen modeſtius reſpondebant; omnes caſus in eo fœdere probe diſtinctos, ac Danicum fœdus Suecico hautquaquam repugnare; cum tam articulus decimus tertius fœderis Danici, quam octavus Suecici non niſi pœnam offendentis, aut turbantis exprimat. Pervicere mox reliquæ provinciæ contra Hollandiam, ut articulo decimo quarto fœdus cum Suecis diſerte exciperetur. Id quod cum Ulfeldius diu admittere nollet; tandem perſiſtentibus Belgis monebat, ut ſaltem alius quoque Rex adjungeretur. Ita juxta Sueciam, Gallorum quoque & Hanſeaticorum mentio facta. Reſpondebant inde ad Reginæ literas Belgæ verbis laxioribus: ſe nullum admiſſuros aut inituros fœdus defenſivum cum Daniæ Rege illis adverſum, quæ ſibi cum Sueciæ aliiſque Regibus intercedant. Ad has literas Regina reponebat; id reſponſum ſibi obſcurius videri, nec cogitatione aſſequi, quomodo utriuſque fœderis articuli ſimul conſiſtere poſſint. Nec fruſtra metuere, ne redemtione vectigalis Oreſundici jura, ac libertas Suecorum in eo freto imminuantur. Unde petebat, quæ agerentur ſibi communicari, ac rem integram relinqui, quoad miniſter à ſe miſſus veniat. Eum in finem in Hollandiam ablegatus eſt Laurentius Canterſteinius, qui Ordinibus Fœderatis demonſtraret; non poſſe non alienum videri Reginæ, ipſos nunc in fœdus deſcendere cum illis, adverſus quos fœdus anno 1640. initum, & anno 1645. confirmatum ſit. Etſi enim reſponſo ſuo ad literas Reginæ declarent; fœdus Danicum Suecico fraudi haut fore; manifeſtum tamen eſſe, articulum 13. & 14. fœderis Danici cum 4. 6. 8. & 13. Suecici ſimul conſiſtere non poſſe. Quomodo enim congruere queat, ſi Sueci, Danique quacunque de cauſa bello implicentur, ut utrique apud Belgas naves, militemque conducant, inque Belgicos portus navibus ſe ſuis recipiant? Et ſi Belgæ Danis ſubſidium promittant; quid Suecis ab iſtis expectandum? Unde conari jubebatur, ut fœdus Danicum vel impediatur, vel ſaltem commoda explicatio dictorum articulorum ab Ordinibus edatur. Simul ne tractatus ſuper redemtione vectigalis Oreſundici Suecicæ libertati detrimento ſit. Si fœdus jam concluſum ſit; pecunia quoſdam ex Ordinibus tentaret, num ratihabitio ejuſdem impediri queat. Tum Belgas moneret, perpetuum Legatum ſeu Reſidentem Holmiæ haberent, ſicut ipſa multis ab annis Hagæ fecerit. Quanquam non deerant, qui judicarent; non admodum læſos eo fœdere Suecos, nec eſſe, quare Batavorum animos acerbis querelis exaſperent, præſertim cum res Sueciæ tunc haut eo in ſtatu

30. Aug. (beside "Reginæ literas Belgæ verbis laxioribus")
11. Oct. (beside "aliiſque Regibus intercedant")
16. Nov. (beside "ſus veniat. Eum in finem in Hollandiam ablegatus")

eſſent,

1649. eſſent, ut præſentaneam ſumere vindictam poſſent, ſi iſti ſuperbe eas querelas rejeciſſent. Et parum metuendum videbatur lene ingenium Regis Daniæ cujus & Ordines à bello abhorrebant.

Ruſſorum Legatio. 14. Jun.

§. 123. Aderant hoc anno à Ruſſorum Czare Legati qui de Principis ſui circa pacem æternam ſervandam ſtudio orſi querebantur, quod is in pace Weſtphalica *Magni Ducis* vocabulo notatus eſſet, loco infra Daniæ Regem dato. Id quod velut inſignem pacis Stolbovienſis violationem exaggerabant, ubi qui tituli mutuo dandi eſſent cautum ſit. His reſponſum; pace Stolbovienſi id duntaxat diſponi, quibus titulis ipſi Principes mutuis literis honorare ſe invicem debeant. Pace Weſtphalica non niſi Cæſaris, & Reginæ velut primariorum paciſcentium titulum integrum exprimi: Czaris mentionem obiter duntaxat factam in negotio, quod proprie ipſum non tangat. Sic nec Regis Hiſpaniæ, aliorumque titulum integrum ibi extare, quorum nullus ſibi injuriam factam queratur. Ita uſu in Europa receptum, ut Czar Magni Ducis vocabulo libris impreſſis inſigniatur; quem morem mutare penes ſe non ſit, nec ſe ſolam Pacis Inſtrumentum compoſuiſſe. Proferebant quoque Moſci tabellam vectigalium impreſſam, ubi itidem Magni Ducis vocabulo Czar indigitabatur. Ad quod repoſitum. Reginam æterna pace haut adſtringi, ut ſubditos ſuos alloquens eodem titulo utatur, ac ſi ad ipſum Czarem ſcriberet. Sed nec viciſſim deeſſe ſibi cauſam querendi ſuper titulis, quod Czar aliquando Livoniam adhuc inter provincias ſuas recenſeat, literiſque ad Turcam & Perſarum Regem datis dominum totius Lateris Borealis ſeſe vocet. Daniæ Regem ideo Czari præpoſitum, quod id bellum magis eum Regem, quam Ruſſos tetigerit, & quia iſte velut Holſatiæ Dux Imperii membrum ſit. Cæterum lites ſuper præcedentia inter Principes componere ſuum non eſſe, quæ nemini præjudicium creare, priore an poſteriore loco nominetur, in animo habeat. Enimvero cum Ruſſi diu circa hæc & alias minutias ingenti cum tædio litigaſſent, Regina arduam magis controverſiam movebat de reſtituendis colonis, è Carelia, Ingria & Livonia magno numero in Ruſſiam profugis, qui ex legibus pacis aut non admitti, aut reddi debuerant; quod damnum decies centenis millibus aureorum taxabatur. Ea prætenſione haut parum Ruſſorum ferociæ deceſſit; qui primo excipiebant, de maleficis duntaxat reddendis æterna pace cautum. Id cum inane oſtenderetur, arguebant, novem quoque Ruſſorum millia in Suecicas provincias profugiſſe; inde compenſatione facta, prætenſionem utrinque tollendam. Cum ne hic quidem color valeret, tandem fatebantur, ſe ex lege pacis ad omnes transfugas reſtituendos teneri; ſed id fieri nunc non poſſe, quod iſtorum plurimi ſint mortui, reliqui in Lithuaniam, aut alio ſe receperint. Unde per averſionem quinquaginta millia aureorum abolendæ huic actioni offerebant. Ut ad plura offerenda permoverentur, Regina ipſis denuntiabat; ni aliter ſe declararent ſat perſpicuum eſſe, ipſos legibus pacis æternæ ſatisfacere nolle; unde non eſſe, quod diutius heic morentur. Adhuc tergiverſantibus alius addebatur ſtimulus vulgata relatione typis impreſſa: tractatus Noribergæ jam concluſos; deſignato die, quo oppida utrinque ſint reddenda, tum exercitum propediem in Sueciam reportandum. Supplicatio quoque pro obtenta pace hucuſque dilata ad octavum diem Decembris indicta eſt. Simul navis inſtruebatur, quæ Ruſſicos Legatos in Livoniam aveheret. Unde territi iſti, ne forte miles è Germania reductus in Ruſſiam effunderetur, ad extremum centum nonaginta millia aureorum offerebant pro transfugis, qui intra annum 1617. & quadrageſimum ſeptimum è Suecorum provinciis in Ruſſiam conceſſiſſent. Pecunia Moſcoviæ ſoluta Ruſſorum præſidio Nihuſium Dorpatenſis diſtrictus arcem deveheretur. Qui à Kalendis Septembris anno 1647. hinc inde transfugiſſent, reſtituerentur, ſi ſuperſtites ſint, una cum rebus ſecum ablatis. In poſterum juxta decreta pacis æternæ ageretur. Circa reliquas minutias facile conventum. 1649.

SAMUELIS PUFENDORFI
RERUM SUECICARUM
LIBER VIGESIMUS SECUNDUS.

EPITOME.

1650. *Catholicorum ſuper reſtitutione ſententia, uti & Suecorum.* 2. *De religione in Superiore Palatinatu.* 3. *Clauſulæ præliminares adornantur.* 4. *Ordinum circa has monita. Id negotium concluditur. Subſcriptio differtur. Cæſarei eandem detrectant. Subſcriptio peragitur.* 5. *Deſignatio reſtituendorum adornatur.* 6. *Super evacuatione diverſæ formulæ concipiuntur. Extenſio Amneſtiæ. Generaliſſimus exautorationem quarundam legionum offert.* 7. *Circa ſatisfactionem militarem tranſigitur.* 8. *Cautio ſuper reſiduis.* 9. *Reginæ acriores ad Generaliſſimum literæ. Ad eaſdem reſponſum.* 10. *Principalis conventio abſolvitur.* 11. *Super ratihabitione convenitur.* 12. *Circa Franckendaliam difficultates.* 13. *Carolus Guſtavus circa eas componendas ſatagit.* 14. *A Cæſareis* 1650.

propo-

1650. *propoſita temperamenta. De quibus civitates liberæ queruntur. 15. Literæ Electoralium ad Hiſpaniæ Regem. 16. Illis literis Regii offenduntur. Quæ illis literis carperentur. 17. Moguntinus eaſdem non probat. Moguntini Ablegati declaratio. 18. Brandeburgici ad Generaliſſimum miſſio. 19. Cum Hiſpanico Legato acta. 20. De titulo Reginæ. 21. Catalogus reſtituendorum abſolvitur. 22. Difficultates ſuper Franckendalia: Formula tranſactionis ſuper Franckendalia. 23. Generaliſſimi ad Ordines propoſitio. 24. Ejuſdem cum Moguntino congreſſus. Moguntini ſententia. 25. Ratificatio Reginæ adfertur. Carolus Guſtavus in Sueciam revocatur. 26. Hic tractatibus finem prius imponere cupit. 27. Super temperamento circa Franckendalia tranſactio. Heilbrunna pro Gallis proponitur. Hi Benfeldam affectant: Rem extrahi cupiunt: Suo poſtulato deſiſtunt. 28. Cæſarei de Heilbrunna Palatino tradenda proponunt. Galli fruſtra rem remorari conantur. 29. Conventio ſubſcribitur. 30. Gallica conventio abſolvitur. 31. Cæſarei lætitiam teſtantur. 32. Executio Pacis circa reſtitutionem læſorum: 33. Circa ſatisfactionem militarem: 34. Circa exautorationem militum: 35. Circa evacuationem oppidorum. 36. Generaliſſimus ad Cæſarem ſcribit. Cæſar reſpondet. Carolus Guſtavus Noriberga diſcedit. Benedicti Oxenſtiernæ proteſtatio. 37. Conventus Ordinum Sueciæ. Trium Ordinum poſtulatum ſuper retrahendis Coronæ bonis. 38. Eorundem libellus ſupplex. 39. Equeſtris Ordinis reſponſum. 40. Regina diſſidium illud ſopit. 41. De Carolo Guſtavo in Principem hæreditarium aſſumendo proponitur. 42. Circa eam rem conſiderationes. 43. Cautio Caroli Guſtavi diſcutitur. 44. Idem Holmiæ adpellit. 45. Ejuſdem cautio. 46. Ejuſdem jus hæreditarium decreto Ordinum ſancitur. 47. Reginæ coronatio. 48. Gallica. 49. Hiſpani Reginæ amicitiam affectant. 50. Biœrnclovius Viennam mittitur. 51. Regina mediationem inter Regem Angliæ & Scotos ſuſcipit. 52. Polonica. 53. Portugallica. 54. Canterſteinii negotiatio cum Hollandis. 55. Ruſſica. 56. Meclenburgicus Warnemundam repoſcit. 57. Tartarica legatio.* 1650

Catholicorum ſuper reſtitutione ſententia.

SUb finem anni ſuperioris circa reſtitutionem ex lege Amneſtiæ & Gravaminum tractatus Noribergenſes ita hærebant, ut parum abeſſe videretur, quin plane abrumperentur. In formula per univerſorum Ordinum Deputatos concinnata Sueci, atque Evangelici conſenſu quædam immutaverant, quæ Catholici præfracte adſpernabantur, jactantes, ne latum unguem à ſua formula ſe diſceſſuros, quicquid demum inde eventurum ſit. Qua ſuper re congreſſu poſthabito inter ipſos & Evangelicos aſperis verbis certabatur. Sed cum Evangelici, & cumprimis Brandeburgicus & Inferiores Saxones Suecorum ſententiam tuituri viderentur, Catholici temperata nonnihil pertinacia tractationi locum concedebant. Unde ſuper Suecorum Monitis demum proponebant; ut tota Reſtitutionis formula, ab Ordinum Deputatis nupero menſe Decembri exhibita, è principali conventione amoveretur, ac à ſolis Deputatis ſubſcripta adornaretur; contra Principali Conventioni clauſula insereretur, qua ad iſtam formulam provocaretur. Id quod Cæſareis probatum; & à Volmaro ejuſmodi clauſula remiſſoria formata, quæ omnibus Deputatis arridebat. Sueci cum ſuper hoc temperamento moveretur, & ipſi conſentiebant, ut deſignatio reſtituendorum principali conventioni haut inſereretur; nec clauſulam remiſſoriam à Volmaro formatam rejiciebant. Quia tamen per eam clauſulam tota deſignatio probabatur, ex iſthac negotium de religione per Superiorem Palatinatum, velut in quod ſalva conſcientia & exiſtimatione conſentire non poſſint, deleri; aut aliter formari cupiebant. Tum & contendebant; ut antea caſibus reſtituendorum præmiſſæ clauſulæ, velut præcipuam belli cauſam complexæ, & communi conſenſu formatæ; principali conventioni insererentur: ita circa caput de reſtitutione omnis difficultas ad negotium religionis in Superiore Palatinatu, & præliminares illas clauſulas redierat.

2. Jan.

4. Jan.

Uti & Suecorum.

§. 2. Circa id religionis negotium Bavaro non ſolum Catholici favebant, ſed & ex Evangelicis Thumbshirnius Altenburgicus & Polycarpus Heiland us Brunsvicenſis eidem patrocinabantur, variis apud Suecos adductis rationibus. Satisfacturos conſcientiæ ſuæ Suecos, ſi ſubſcriptione deſignationis abſtineant, eamque aliis relinquant, utut Clauſula Remiſſoria principali conventioni inſeratur: Sicuti Galli articulum de Gravaminibus, quem Catholici ſuæ religioni multis modis prægravem judicabant, non ſubſcripſerint, nec eo minus ſimilem clauſulam Inſtrumento ſuo inſeruerint. Irreparabile damnum, quod Germaniæ ex hac mora proveniat, nullo modo cum utilitate iſtius negotii comparari poſſe. Chriſtianis ſcitis haut congruum tot millium oppreſſione ejuſmodi peculiarium negotiorum expeditioni immorari. Id porro caput ideo iſta deſignatione excludi non poſſe, quod Bavarus citra idem non ſatis ſibi de Superiore Palatinatu cautum putet, eoque Cæſari chirographum tredecim millionum obligationem complexum reddere nolit. Contra Sueci oſtendebant; id negotium à ſe inſuper haberi non poſſe, cum de ducentis quinquaginta templis agatur. Ita poſt longam diſceptationem, & denuo factam ab Ordinibus cum Cæſareis communicationem cum Suecis ita conventum, ut à Deputatis ad Bavarum ſcribatur, quo is in omiſſionem ejus negotii conſentiat.

De religione in Superiore Palatinatu.

§. 3. Præliminares clauſulas Catholici initio inter Cæſareos, ac Suecos adornari volebant; ſed cum Sueci id recuſarent, nimirum ab iſtis ea opera ſuſcipienda erat. Hi fervide primo contendebant, ut quicquid demum ſuper his clauſulis cum Suecis tranſigeretur, formula à Deputatis concepta nulla mutatione admiſſa ſubſiſteret. Id quippe cumprimis curandum, ut Ordinibus inter

Clauſulæ præliminares adornantur.

ſe con-

1650. 5 Jan.

ſe concordia conſtet. Id quod Altenburgicus, & Brunſuicenſis nomine Evangelicorum ſtatim annuebant. Unde cum Deputati utriusque religionis ad Cæſareos accederent, ſuper iſtis clauſulis conſultaturi, Catholici in majorem ſui ſecuritatem ab Evangelicis ſubſcriptionem formulæ exigebant. Ad quod Altenburgicus ac Brunſuicenſis paratos ſe oſtendebant; reliquis tamen id immaturum & inutile videbatur, quod Sueci, ubi id intellexerint, eo facto non parum offendendi ſint. Quo Catholici demum adquieſcebant; ut tamen antequam ad excuſſionem clauſularum accederetur, per Volmarum ex Evangelicis quærerent; num formulam haut immutatam ſervare cuperent? Id quod hi affirmabant. Eo in negotio Altenburgicus & Brunſuicenſis utramque paginam faciebant, quod Varenbulerus Wurtenbergicus cordatus vir, & maſcule loqui ſolitus, è podagra decumberet: reliqui autem, & nominatim Noribergenſis & Lindavienſis, de tranſactione ſuper Palatinatu Superiore Monaſterii inita cui Bavarus potiſſimum innitebatur, ignorare ſe profiterentur. Qui & de Thumshirnio & Heilando querebantur, quod tantum non Catholicorum procuratores ſe ferrent, per quos vix libertas ſuffragio ferendo conſtet.

Ordinum circa præliminares clauſulas monita.

§. 4. Circa præliminares igitur clauſulas, (quæ in principali conventione à verbis: *Et principio quidem*, uſque ad *caſſantur & annullantur*, continentur,) Catholici ad §. *Videlicet quod jam ante*, Reſtituentibus, ſi qui circa Commiſſiones ſuper Reſtitutione exceſſus contingant, querendi poteſtatem reſervatam cupiebant. §. *Ad maturandam autem reliquorum*, Cæſarei & univerſi Ordines clauſulam ſalvatoriam annecti volebant; ut ſi uno aut altero termino quædam executiones hæreant, exautoratio, & præſidiorum deductio idcirco haut differatur, ſed utique convento modo peragatur: quod ejuſmodi impedimentum facile vi, & caſu majore, vel etiam culpa Commiſſariorum emergere poſſit. In §. *Ne quid autem* vocabulo *Noribergenſis* additum fuerat *cum adjunctione Lindavienſis*; id quod Volmarus omittendum cenſebat; quod haut congrueret, duas Evangelicas urbes nullam Catholicam inter Deputatos enumerari. Ita iſta verba è conventione diſpuncta, ut tamen Lindavienſis ideo iſta Deputatione haut eximeretur. In §. *Quod autem reliquos*; Brandeburgicus verbis, *à Catholicis aut Auguſtanæ Confeſſioni addictis* addiderat, *aut Reformatis*; quod eodem ipſo poſtulante iterum expunctum. In §. *Porro diſtributio illa* à Suecis inſerta vocabula, *ad cognitionem facti poſſeſſionis* admittebantur. In ſequenti autem §. *Neque apud quemlibet caſum* verbo *Reſtituendo* vocabulum *vel Reſtituente* addebatur. Porro ut reſtitutorum Præſulatuum & Cœnobiorum tituli nemini præterquam reſtitutis concederentur, Catholici nullo modo ferre volebant; quod ea res ſolennis renuntiationis vim haberet, quæ non in Cæſaris, ſed Pontificis poteſtate ſita ſit. Nec eſſe, quod Evangelici huic poſtulato inſiſtant, quod Præſulibus Wurtenbergica digreſſis pauci anni ad vivendum reſtent: utut Evangelici oſtenderent, Pacis legibus id quadrare, ac fieri poſſe, ut Mindæ aut Verdæ Epiſcopus aliquis à Pontifice proprio auſu conſtituatur: è quo varia incommoda oriri queant. Denique ut illi, qui adverſus pacem proteſtationem interponere audeant, certæ pœnæ obnoxii ſint, Catholicis durum nimis videbatur; cum cuique proteſtari ac mendicare liberum habeatur. Ac reſtituendis ſatis cautum ſit, ſi ejuſmodi proteſtationes, ac reſervationes irritæ declarentur. Hac in negotiatione Catholici conjunctiſſimis animis omnia agebant, exiguo contra Evangelicorum ſtudio, aut concordia, ut abſque Suecis ſi fuiſſet, malignius adhuc ipſorum cauſa proceſſura videretur. Iſthæc autem ab Ordinibus diſceptata quousque à Suecis admiſſa fuerint, è collatione Conventionis Principalis cuivis patere poteſt. Adornatas hoc modo clauſulas præliminares Sueci ab univerſis Deputatis ſubſcribi poſtulabant; id quod cum Cæſarei & Catholici pertinaciter abnuerent, Brandeburgicus proponebat, ut ſubſcriptio duntaxat à Cæſareis ac Suecis, ſimul duobus è Deputatorum numero fieret. Ac jam convenerat, ut Volmarus, atque Erskeinus cum Moguntino, & Altenburgico ſubſcriberent; idque ſcriptum tantiſper apud Directorium deponeretur, quoad reliqua abſoluta forent. Sed proteſtabatur Bavaricus ob negotium Palatinum poſtulans, ut illud vel modo Deputatis antea placito inſereretur, vel ſubſcriptio aliquot per dies differretur, quoad ab Electore mandata venirent. Unde, cum Sueciæ Princeps prius admittere nollet, Ordinibus ſubſcriptionem ad decimum ſeptimum diem Januarii differri placebat. Enimvero uti Cæſarei toto executionis tractatu, & præcipue per duos proximos abhinc menſes quod uno die concluſerant, altero retractabant; ita & nunc, cum ſtato die ſubſcriptionem fieri poſtularent Sueci, Cæſarei ac Catholici eam velut ſuperfluam abnuebant. Moguntinus ob reſpectum cæterorum Catholicorum ab ſe ſolo quid fieri haut poſſe excuſabat. Cæſarei verbis ſuis fidem adhiberi poſtulabant, interim reliqua nondum deciſa, citra moram expedienda. Quid Cæſareos, ut ita difficiles ac lubrici eſſent, permoverit, vix conjicere dabatur, niſi quod Carolus Guſtavus ſuſpicaretur, per non neminem iterata Reginæ juſſa, queis ad concluſionem properare omni alio reſpectu ſepoſito injungebatur, Cæſareis prodita fuiſſe. Hic inde Deputatos ſuos tentare jubebat, num Evangelicos permovere poſſint, ut placitam ſemel formulam una cum Suecis ſubſcriberent? Id quod iſti recuſabant, alio temperamento propoſito, ut à Directorio Moguntino atteſtatum nomine univerſorum Ordinum ederetur, quo Clauſulæ Præliminares, prout à Suecicis Deputatis conceptæ ſint, ratæ declararentur. Id quod cum maturandis tractatibus expedire judicaret Princeps, ſuos ejuſmodi teſtimonium acceptare juſſit. Aſt cum ſuper hoc in conventu Deputatorum Evangelici Catholicis proponerent, hi quoque iſtud abnuere, nudis verbis ſuis fidem adhibendam contendentes. Contra cum Carolo Guſtavo ex hactenus actis ſat conſtaret, quam parum fiduciæ in adverſæ partis verbis collocandum, ac circa ſequentia, parem difficultatem movendam; denuo vel ſubſcriptionem, vel atteſtatum urgebat. Has inter contentiones aliquot dies effluebant, quoad Bavaricus à Principe ſuo, non ſolum pro ſe ſubſcribere, ſed & Cæſareos & reliquos Catholicos ad ſubſcribendum permovere juſſus, cum Evangelicis ſe conſenſurum declarabat. Id exemplum cum Cæſareis ſequendum foret, ſubſcriptio demum ab utrinque Deputatis peracta eſt.

1650. Id negotium concluditur. Subſcriptio differtur. Cæſarei eandem detrectant. 25. Jan. Subſcriptio peragitur. 30. Jan.

§. 5. Supererat deſignatio reſtituendorum, quam Sueci aliis interim negotiis diſtricti demum Idibus Martii Cæſareis exhibuerunt. Circa hanc non ſolum vetus lis de ſacris arbitrio Bavari per Superiorem Palatinatum relinquendis renovabatur;

Deſignatio reſtituendorum adornatur. 15. Mart.

1650. tur; ſed & de vectigali Oldenburgico Ordines inſertum ibant. Quorum illud demum Carolus Guſtavus ad proxima Comitia rejiciebat. Circa vectigal Oldenburgicum monebat; auditum ſibi, Colonienſi ejus negotii executionem commiſſam; id quod Reginæ ferendum non ſit, quæ contiguam Oldenburgico ditionem habeat. Quæ tamen cum nondum rite in poſſeſſionem Ducatus Bremenſis & Verdenſis miſſa ſit, id negotium in ſe ſuſcipere nequeat; unde expeditiſſimum eſſe, eouſque rem differri; interim amicam compoſitionem tentari poſſe. Sed quia id negotium ad legem Amneſtiæ, & Gravaminum haut ſpectabat, demum inter Suecos, & Ordines conventum, ut idem intra tres menſes à Deputatorum Collegio haut ſuſciperetur, ſed ſuo loco relinqueretur; ſimul extra deſignationem reſtituendorum poneretur. Eam in rem Bremenſibus à Cæſareis & Suecis atteſtatum tradebatur. Id porro ſilentio tranſeundum non eſt, quoſdam Ordinum ejuſmodi fraudem commentos, ut Carolo Guſtavo deſignationem quidem reſtituendorum exhibere vellent, ſed mutila inſcriptione, omiſſis vocabulis; *ex vi præliminaris & principalis conventionis*; inpoſterum aliam deſignationem obtruderent. Quo fine jam antea Thumbshirnius & Heilandus à ſe ſubſcriptam deſignationem Cæſareis tradiderant, Carolo Guſtavo apud univerſos Ordines graviter ejuſmodi fraudes arguente.

Super evacuatione diverſæ formulæ concipiuntur. §. 6. Circa abſolvendum de præſidiis deducendis caput Galli morarum nonnihil injiciebant, poſtulantes, ut ea res aliquot per dies differatur, quoad ſuper ſequeſtro Hermanſteinenſi conveneerit; ut iſtud caput pari paſſu ab utroque Regno cum Cæſareis concluderetur. Sed quia Sueci tractatibus colophonem imponere ardebant, Gallis quoque ſimul progrediendum erat; qui una cum Suecis initio Februarii formulam ejus capitis Cæſareis edebant. Galli, uti & antea, conventione cum Ordinibus inita ſupra ſequeſtro Hermanſteinenſi nitebantur; cujus ratificationem ut à Cæſare obtinerent, promittebant; ſe primo termino omnibus ſimul locis deceſſuros. Cum Suecis præcipua lis erat ſuper Pomerania Ulteriore & Oſnabrugenſi præſulatu, tum Landſtula, Homburgo & Hammerſteino à Lotharingo inſeſſis. Circa priora loca poſt longam diſceptationem conveniebat, ut eorum reſtitutio ſeponeretur, quoad peculiares conventiones Inſtrumento Pacis inſinuatæ abſolverentur. Reliquorum locorum reſtitutionem etſi Cæſar præſtare teneretur: tamen cum Carolo Guſtavo à Regina injunctum eſſet ob iſta tra-

9. Febr. ctatus non extrahere, cum Cæſareis ita tranſigebat; ut Cæſar per literas apud Lotharingiæ Ducem inſtet, quo dictis locis quamprimum præſidia deducantur; interim reliqua oppida dicto die reſtituantur.

Extenſio Amneſtiæ. Abſolvebatur quoque extenſio Amneſtiæ §. *Præterita contenta*, utut Cæſarei ægre ad eandem deſcenderent.

Generaliſſimus exautorationem quarundam legionum offert. Interim ut Ordines parte onerum levarentur; ſimul pacem à Regina ſerio agi intelligerent, Carolus Guſtavus Cæſareis offerebat, centum ſe legionum numerum propediem exautoraturum, ſi ipſi pariter facturi ſint. Id quod Ordinibus quidem valde acceptum erat; ſed Cæſarei peculiarem iſtam exautorationem adſpernati omnes ſimul copias conventa die dimittendas ſatius ducebant.

Circa ſatisfactionem militarem tranſigitur. §. 7. Inde circa expediendam ſatisfactionem militarem agitabatur modica difficultate, quod Ordines univerſam ſummam quinque millionum repræſentaturos ſe jam antea promiſiſſent. Poſtulabat Carolus Guſtavus, ut facta inter Circulos partitione illa conventis locis ſibi exſolveretur ſuo ex arbitrio diſpenſanda. Ea ut juſto tempore conferatur citra ullam exceptionem præfecti Circulorum operam darent. Si qui ſolutionem morentur, idoneum ſibi oppidum detinere liceret, donec quod integræ ſummæ deſit, exſolvatur. 1650. 10. Febr.

Circa quæ cum nihil ſcrupuli moverent Ordines, demum ea res ſubſcriptione firmatur. Partitio inter Ordines paulo tardius expediebatur, quolibet ſatagente, ne ultra ratam oneraretur. Quæ tamen exhibita cum manca deprehenderetur, à Suecis redhibita fuit, ut ratio accuratius iniretur. 21. Febr. 1. Mart.

Cautio ſuper reſiduis. §. 8. Ut Sueci ſuper reſiduis cautionem re quapiam pignori tradita exigerent, cauſa erat, quod nonnullos Ordines attritis plane fortunis ratam ſuam ægre dicta die expedituros adpareret; & quia nonnulli intempeſtivis Monaſterii minis haut parum diffidentiæ excitarant. Iſtam Ordines præſtare initio varia ratione declinabant. Sed Suecis inſiſtentibus demum annuebant; niſi quod ſuper oppido, quod pignoris vicem ſubire deberet, convenire inter ipſos non poterat, ſingulis id onus deprecantibus. Tandem in Caroli Guſtavi arbitrium conferebant, ut ſibi oppidum ipſe eligeret. Cui Vechta potiſſimum arridebat, Bremenſi ditioni vicina, & ad Catholicos ſpectans, qui ægrius quam Evangelici ad ſolutionem deſcenſuri videbantur; quod oppidum mille peditibus; & modica equitum manu facile defendi poterat, prompto ſi opus foret è Bremenſi ditione auxilio. Cæterum in conventionis formula ejus loci nomen haut exprimebatur, ſed ad ſecretam declarationem apud Directorium Moguntinum factam provocabatur. Nam verebatur Carolus Guſtavus, ne ſi ſuperiorum Circulorum Præſules, urbesque id intelligerent, circa conferendam ſuam portionem tardiores forent; cum nunc metuendum ipſis eſſet, ne forte ſuo tractu locus aliquis eligeretur. Id oppidum quadriennio poſt reſiduis ſolutis Monaſterienſi præſuli reſtitutum eſt. 1654. 3. Maji.

Reginæ acriores ad Generaliſſimum literæ. §. 9. Cæterum Regina pacis cupidiſſima moras tractatus Noribergenſis ægerrime ferebat, quod metueret, ne forte abrupto iſto in novi belli fluctus retraheretur, à quo maxime abhorrebat. Unde commotior Carolo Guſtavo ſerio injungebat, omnes ad ipſum datas literas maturationem tractatuum inculcantes probe expenderet, nec concederet, ut ſibi poſt partam gloriam reductæ pacis amplius in metu vivendum, Orbique Chriſtiano non minus deſiderata, quam neceſſaria quiete carendum ſit. Eo voto ſi ipſa diutius fraudetur, cauſam ſibi eſſe non ſolum omnem ejus rei culpam ipſi impingendi, ſed eundem neglecti debiti obſequii reum peragendi.

Ejuſdem reſponſum. Iſthæc exprobratio tanto acerbius animum Caroli Guſtavi perſtringebat, quo magis ipſi, ut Reginæ placeret, curæ erat, & quo gravius videbatur, poſt enixum quantumvis ſtudium à ſe adhibitum reprehenſionem incurrere. Igitur Reginæ confirmabat; ita ſolicite ſe negotium ad Reginæ ſecuritatem, ac adverſæ partis conditionem temperaſſe, ut haut quidquam novum bellum ſit metuendum. Jam antea eidem ſatis demonſtraſſe, penes quem moræ cauſa fuerit, ſimul adverſæ partis aſtutiam, vanam ſpem, tenuesque vires belli impatientes, nec ſi forte ad hoc revolvatur formidandas. Reginæ juſſis eam ſemper conditionem additam, ſi ſalva ſecuritate, ac dignitate tractatus concludi queat; inprimisque, ut nullo Sueciæ onere mi-

liti

1650. liti ſatisfiat; tum ſuo arbitrio relictum, qua ratione commodiſſime res Noribergæ expediri poſſe judicaret. Unde præcipuam ſibi curam fuiſſe, integris quinque millionibus potiri, quorum exigua ſpes ſit exercitu diſſoluto, oppidiſque reſtitutis. Id quo minus adhuc obtineri potuerit, non ſibi, ſed rerum difficultatibus, Ordinumque inconſtantiæ imputandum. Quin cordatiores Ordinum, quibus id onus quam maxime incumbat, Reginam excuſatam habere, & agnoſcere negotium haut aliter tractari potuiſſe, ſiquidem cum dignitate, ac ad diuturnitatem expediri debuerit. Sane ſe juſſu Reginæ ſummam rerum præ oculis habuiſſe, multa minutiora remiſiſſe, rem ita circumſpecte tractaſſe, adverſæque partis conditionem obſervaſſe, ut Sueciæ rebus nihil periculi metuendum fuerit. Tum circa exautorandum militem id ſpectaſſe, ut copiis Cæſari ſemper prævalere poſſet, retentis etiam oppidis maxime opportunis. Porro ſuper modo ſolutionis & cautione pro reſiduis nondum hactenus transactum fuiſſe. Quod ſi negotium Reſtitutionis ſemel ſuſceptum ita repente derelictum fuiſſet, adverſæ parti pertinaciam fuiſſe acceſſuram, velut metuatur. Parum glorioſum Reginæ, nulla neceſſitate id negotium deſeruiſſe, quod præcipuam bello cauſam præbuerit. Catholicos gloriaturos fuiſſe, executionis tractatu à nobis condonatum, quod Weſtphalica pace obtentum fuerat, ſuiſque artibus fructus armorum eluſos. Imo durante hoc tractatu plus emolumenti, quam damni Reginæ rebus acceſſiſſe, hac mora infractis ſi quæ fuerunt arcanis Cæſaris deſtinatis, & ob exhauſtas proprias ditiones ad maximam militum partem exautorandam neceſſitate allata. Quin & peſſundandas plane fuiſſe recens partas Reginæ provincias, ſi tot millia militum per hiemem ab iſtis alenda fuiſſent. Quæ rationes facile Reginæ probabantur, ut tamen haut eo ſecius maturationem tractatuum denuo urgeret. Cæterum innotuerat Carolo Guſtavo, Salvii potiſſimum literis, qui Hamburgi tunc agebat, Reginæ perſuaſum, ipſius culpa Sueciæ res in periculoſiſſimum ſtatum conjectas. Quod factum iſte Salvio non ſine minis exprobrabat; hoc reſpondente; expenderet ſecum, num ipſe æquo animo laturus ſit, ſi alius quiſpiam à conſiliario ipſius rationem velit exigere eorum, quæ hic ad eundem ſcripſiſſet.

Principalis Conventio abſolvitur. 16. Mart.

§. 10. Singulis capitibus jam abſolutis, plena formula principalis conventionis adornata à Carolo Guſtavo Cæſareis, Ordinibusque exhibebatur. In qua id præcipue Cæſarei ſolicitabant, quod Sueci addiderant; Cæſarem promittere, ſe omnem operam adhibiturum, ut ab Ordinibus ſolutio pecuniæ militaris exacte fiat. Id quod Cæſarei nullo modo ferre volebant, velut maximo Cæſari præjudicio cedens, & ab Ordinibus ipſo inſcio & inconſulto Conventioni inſertum. Quam ob rem graviter apud Ordines querebantur. Circa reliqua nihil difficultatis ſupererat. Ita plane jam perfecta Principali conventione reſtabat ratificatio, & temperamentum ſuper Franckendalia; quod proprie Galliam ſpectabat.

Super ratihabitione convenitur.

§. 11. Principalis Conventionis ratihabitionem Cæſarei initio abnuebant, velut ſuperfluam, cum Pax ipſa jam ab omnibus ratihabita ſit, qua in anteceſſum firmentur, quæ à ducibus ſuper ejusdem executione ſtatuenda ſint. Sed cum ratihabitionis neceſſitas, & æquitas oſtenſa fuiſſet, eam demum annuebant. Cupiebat inde Carolus Guſtavus Cæſaream ratihabitionem intra quatuordecim dies à facta concluſione Noribergam adferri, ac quoad Reginæ ratihabitio adveniret, apud Magiſtratum Urbis deponi, ut eo tutius ad exautorandum militem, ac præſidia deducenda accedi poſſet. Sed Cæſarei non alio die, quam qui Reginæ præſtitutus eſſet, ad Cæſaris ratihabitionem teneri volebant. Id quod eo facilius Carolus Guſtavus concedebat, quod prævideret, concluſionem nonnihil extractum iri, ac ſat mature Reginæ ratihabitionem Noribergæ adfore; cui commutandæ quatuordecim dies à facta concluſione ſtatui poſſint. Super formula ratihabitionis facile conventum, niſi quod Cæſarei Reginæ titulum *Potentiſſimæ* tribuere abnuerent. Sed cum oſtenderetur, eodem in ratihabitione Pacis ipſam mactatam, nil amplius ſcrupuli movebant. In eam rem conventio facta, atque ab utriusque partis Deputatis ſubſcripta. Et paulo poſt ſignificabat Volmarus, Cæſarem in conventam ratihabitionis formulam, titulumque *Potentiſſimæ* conſenſiſſe; 2. April. ac poſtulare, ut Reginæ ratihabitionem, quantum poſſint, adferendam curarent.

Circa Franckendaliam difficultates.

§. 12. Maxima difficultas ad extremum circa Franckendaliam ſurgebat, cujus loco Cæſarei Palatino Electori Benfeldam relinquere decreverant, quoad iſta reddita foret. Sed inter alios Argentoratenſis Præſulatus nomine intercedebat Archidux Leopoldus Wilhelmus velut Epiſcopus, ne præſulatui eo modo quid moleſtiæ conciliaretur. Inde de præſulatu, & urbe Wormatienſi proponebatur; de quo tamen ob varia obſtacula expediri non poterat. Aſt Galli ſequeſtro Hermanſteinenſi ex conventione cum Ordinibus facta acriter inſiſtebant, quodvis aliud temperamentum adſpernantes; ſimul jactantes, ex aula ſibi injunctum, ni Cæſarea ratihabitio dictæ conventionis adferatur, ad reddenda loca adhuc inſeſſa ſe haut obſtringere. Contra ſi Cæſar annuat Hermanſteinum in Moguntini manus deponi, ſe paratos omnibus ſtatim locis cedere. Enimvero Cæſar Hermanſteinenſe ſequeſtrum conſtanter abnuebat, de Heilbrunna Gallis potius relinquenda injiciens. Hiſpaniæ Regem ſuper reddenda Palatino Franckendalia univerſi Ordines literis amice ſolicitaverant; ac multi ea ſibi ſpe blandiebantur, velut is Germanos ob certos in futurum reſpectus Auſtriacæ Domus repulſa haut offenſurus ſit. Alii contra judicabant, iſtum durante cum Gallis bello eo oppido haut ceſſurum hiſce infeſtandis, & ne iidem copiis per præſidia Germanica ſparſis uti adverſus ipſum poſſent. Nec deerant qui ſuſpicarentur, fortaſſe Hiſpanos id oppidum pignoris in vicem detenturos, quod octoginta milliones in uſum Germaniæ à ſe erogatos jactarent. Archidux tamen Leopoldus Belgii Gubernator Ordinibus ſat humaniter reſpondebat; nondum ſe ſuper hoc negotio mandata à Rege accepiſſe; literas tamen ipſorum ad Regem tranſmiſiſſe, petitumque de meliore nota commendaſſe. Cæterum Hiſpani tunc præter ſolitum humanitatis affatim adverſus Suecos verbis præ ſe ferebant; & Legatus Hiſpanicus Luminariæ Comes per Piccolomineum apud Carolum Guſtavum teſtabatur; Regi ſuo conſtitutum cum Regina Sueciæ firmam amicitiam colere, ac liberâ commercia per ſua Regna, & provincias ipſius civibus indulgere.

Carolus Guſtavus circa eas compo-

§. 13. Porro Ordines expeditis rebus Suecicis, id negotium omni ſtudio apud Cæſareos urgere conſtituunt, Carolum Guſtavum quoque rogantes,

1650. gantes, ut propriæ exiſtimationis cauſa, & ob Galliæ rationes operam heic ſecum conjungat Cæſari ad probandum Hermanſteinenſe ſequeſtrum permovendo. Qui & cum judicaret, Reginæ gratum fore, ſi Galliæ quantum per ſummam rerum licebat, operam navaret, ea de re diligenter cum Cæſareis egit. Sed cum illos flecti non poſſe ſentiret, ac quantum in ſe præſtitiſſet, id negotium plane in Ordines rejicere conſtituebat, ut ipſi prout res ferret cum Cæſareis & reliquis quorum intererat tranſigerent; monens, ut temperamentum diſpiciant, quo negotium iſtud, ad quod ſolum tractatus jam adhæreſcant, quamprimum abſolvatur. Sed & à Gallis poſtulabat, ut quia Cæſareos circa Hermanſteinum immotos perſiſtere adpareat, mature aliam viam ineant, qua ipſis ſatisfieri queat. Ita quippe pro Gallis conniti decreverat, ut ſi iſti poſtulatis ſuis pertinaciter inſiſterent, nec eadem ullo modo obtineri poſſent, tandem, prævalente aliis reſpectibus Reginæ ſecuritate, negotio finem imponeret.

Cæſareis propoſita temperamenta.

§. 14. Inter hæc à quibusdam Ordinum proponebatur, ut Hermanſteinum usque ad proxima Comitia in Moguntini, Colonienſis & Bambergenſis manus conſignaretur, utpote qui in cauſa Trevirenſi à Cæſare Commiſſarii conſtituti ſint, ea tamen lege, ne in Gallorum manus, Franckendalia non reſtituta, traderetur. Id quod & Galli & Cæſarei adſpernabantur, quorum hi temperamenti loco Heilbrunnam juſſu Cæſaris proponebant. Sed cum oſtenderetur, id oppidum numeroſo, ac ſumtuoſo præſidio opus habere, ſimul Bavaro, & adhærentibus ipſi Ordinibus occaſionem præbitum iri, ubi res ferat, cum Gallis ſe conjungendi, iſta omiſſa Benfeldam, Hagenoam & Landaviam ſubſtituebant. Sed reponebatur; uti Benfelda ob promiſſum Argentoratenſibus factum, & graviſſimas alias rationes ſolo æquanda ſit; ita Hagenoa ruinis deformata, ac Landavia Gallos haut contentos fore. Enimvero iſthæc temperamenta loco Hermanſteini proponi, Collegium Civitatum ægre ferebat; cujus Deputati apud Erskeinum querebantur; ſua membra in vicem pignoris quorundam potentiorum invidia tradi. Huc ſi res redierit, ut Cæſareorum & paucorum ex arbitrio aliis in lytri locum addicantur, periiſſe libertatem, quæ poſt tot exhauſta mala ſibi ſola ſuperſit; ac introductum ſemel exemplum longius graſſaturum. Se hoc in negotio legibus pacis ſtricte inhæſiſſe, nec ſuper temperamento actionem admittere voluiſſe, niſi Cæſareorum promiſſo accepto, id ſibi non magis quam Electoribus & Principibus fraudi fore. Nec minus Carolum Guſtavum ſpopondiſſe; ſe haut permiſſurum, ut ulla Imperialium urbium, & inprimis Heilbrunna Evangelicis ſacris addicta in Gallorum poteſtatem tradatur.

De quibus Civitates liberæ queruntur.

Literæ Electoralium ad Hiſpaniæ Regem.

§. 15. Interim Electorales Legati præter literas ab univerſis Ordinibus ſcriptas alias Collegii Electoralis nomine ad Regem Hiſpaniæ conceptis verbis miſerant; quas, cum fere novarum litium materiam præbuerint, heic adducere pla-
„cuit. *Sereniſſime ac Potentiſſime Rex Domine Clemen-*
„*tiſſime. Ad aures Veſtræ Majeſtatis mittunt hanc S. R.*
„*Imperii Electorum, Principum, Statuumque Legati po-*
„*ſtulationem afflictiſſimæ noſtræ Germaniæ non minus ne-*
„*ceſſariam, quam Veſtræ Majeſtati honorificam; cujus*
„*ſumma eſt, ut præſidium Franckendaliâ deducere, lo-* 1650.
„*cumque hunc Domino Electori Palatino, nuper Clemen-*
„*tia Cæſaris, & lege pacis Monaſterienſis ad Inferiorem*
„*Palatinatum, quantum equidem in Cæſaris poteſtate*
„*fuit, reſtituto reddere dignetur. Etſi vero Majeſtatis*
„*Veſtræ benignitas per univerſum Chriſtianum Orbem*
„*adeo celebris ſit, ut optima ſpe pleni locum precibus no-*
„*ſtris datum iri confidamus: tamen ne quid deſit, quod*
„*ad officium noſtrum pertinere poſſe videatur, ſingulari*
„*hoc ſcripto neceſſitatem noſtræ petitionis explicatiori Stylo*
„*Majeſtatis Veſtræ nomine Collegii Electoralis repræſen-*
„*tandam eſſe duximus. Memoria tenent noſtri Princi-*
„*pales, diſſidia Germaniæ inter reliquorum Principum*
„*etiam Majeſtatis Veſtræ arma involviſſe, ideoque nihil*
„*æque deſideraſſent, quam ut tractatu Monaſterienſi, quæ*
„*ipſi cum Rege Chriſtianiſſimo intercedunt differentiæ,*
„*componi potuiſſent. Facile enim apparebat, quietem pu-*
„*blicam Orbi Chriſtiano aliter reduci & ſtabiliri non poſ-*
„*ſe. Sed eo tum in ſtatu res Germaniæ fuere, ut non*
„*magis in Ordinum poteſtate eſſet, leges alias à trium-*
„*phantibus Confœderatorum Coronarum armis accipere,*
„*quam illas, quas vellent dare: ut ſane neceſſarium No-*
„*bis fuerit è tantis publicarum calamitatum ærumnis*
„*quibuſcunque tandem conditionibus eluctari. Non ta-*
„*men ea mens Principalibus noſtris unquam fuit, vete-*
„*ris cum Regia Veſtra Majeſtate amicitiæ jura negligere:*
„*quod & ſtatim Cæſareæ Majeſtatis Legatis Voce & ſcripto*
„*per ſuos tunc temporis in locis tractatuum commorantes*
„*Legatos declaraverunt. Nimirum cum Legatus Galli-*
„*cus multa contentione laboraret, ut mutuorum auxilio-*
„*rum nexus inter R. Imperium, Majeſtatemque Veſtram*
„*non modo remiſſior efficeretur, ſed & prorſus intercide-*
„*retur, unicum Principalium noſtrorum ſtudium fuit,*
„*ut ſalva & integra cum Electoribus, Principibus, &*
„*reliquis Imperii Ordinibus, tum maxime Auguſtiſſimo*
„*noſtro Imperatori, totique Domui Auſtriacæ maneret,*
„*quæcunque ipſis juxta legem Aureæ Bullæ, Capitulationis*
„*Cæſareæ, cæterarumque Imperii conſtitutionum in con-*
„*ſervandis amicitiis, defendendiſque Amicorum juribus*
„*competit facultas. Nec vero quoad conſervandos in Im-*
„*perio milites, habendos delectus, tranſituſque permit-*
„*tendos plus juris arrogare Regi Galliarum liceat, quam*
„*ex Inſtitutis Imperii, conſuetaque Germaniæ Ordinibus*
„*libertate Veſtræ Majeſtati Ejusque anteceſſoribus Hiſpa-*
„*niarum Regibus jam olim & permiſſum erat, ſemper.*
„*ac porro etiam liberum foret, quod & poſt concluſam Pa-*
„*cem Monaſterienſem haut ſemel re & facto præſtitum,*
„*nec Gallorum objectiones ulla ratione admiſſæ fuere. Et*
„*ſperamus Deo opitulante, Majeſtati Veſtræ cum San-*
„*cto Romano Imperio inveteratam amicitiam etiam in*
„*poſterum integram inviolatamque duraturam eſſe. Quod*
„*igitur Franckendaliæ reſtitutionem attinet, à noſtra*
„*quidem parte nunquam fuit dubitatum Majeſtatem*
„*Veſtram in eam clementer aſſenſuram; quamprimum*
„*etiam Confœderatæ Coronæ juxta Pacis leges loca bel-*
„*lo occupata priſtinis reſtituerent poſſeſſoribus: quem-*
„*admodum id ipſum per ejuſdem Aulæ ſupremum Præ-*
„*fectum Excellentiſſimum Dn. Comitem de Haro Orato-*
„*rem in Aula Cæſarea confirmatum ex ipſis Cæſareæ Ma-*
„*jeſtatis literis non ita pridem accepimus. Nec inter-*
„*miſimus, quin hac de re cum prædictarum Coronarum*
„*Plenipotentiariis ſerio ac ſæpius ageremus, illisque con-*
„*ſtanter inculcaremus, omnino rationi conſentaneum fore,*
„*ut omiſſis omnium prætenſionum ambagibus, præſtarent*
„*prius Ipſi, quod à Majeſtate Veſtra, cum qua tamen con-*
„*tractum eſſet nihil, tantopere flagitarent. Et quamvis*
„*ſtatim ab initio hujus Conventus nihil non tentatum fue-*
„*rit, quo Imperii Ordines ad præſtanda obſidioni Francken-*
„*daliæ, quam agitare animo Galli, Suecique videbantur,*
„*auxilia induerentur; nunquam tamen effici potuit,*

„ut

„*ut quidquam amicitiæ Veſtræ Majeſtatis adverſum committeretur. Inque ea etiamnum perſeverant ſententia dicti Ordines, firmiter perſuaſum habentes, Veſtram Majeſtatem nulla ratione permiſſuram, ut longiori hujus munimenti detentione Pax Imperii* TANTA RERUM JACTURA *conventa denuo turbari poſſit. Hac Ordinum conſtantia effectum tandem, ut Sueci Gallique nuperrime mutua cum Legatis Cæſareanis pactione ſpoponderint, omnia loca bello occupata iis, ad quos pertinent, bona fide ſe ceſſuros, militeſque ex terris Imperii deducturos, quam primum vel Franckendaliæ reſtituendæ dies certa conſtitueretur, vel re nondum expedita Caſtrum Ehrenbreitſtein, Rheno ad Confluentes Moſellæ imminens, in manus ſequeſtratorias Domini Electoris Moguntini interea traderetur. Quæ quidem ſequeſtratio eo tantum fine propoſita fuit, ut ad Majeſtatis Veſtræ æquanimitatem commodius fugiendi nobis ſpatium longius & ſecurius eſſet. Non inficiamur, Cæſaream Majeſt. gravibus ſane argumentis motam, hactenus in ejuſmodi ſequeſtrum conſentire noluiſſe. At vero res hæc in eum devenit ſtatum, ut in manu & poteſtate Veſtræ Majeſtatis ſitum eſſe ingenue profiteamur, quietem ac tranquillitatem Sac. Romano Imperio cum effectu dare, ac tam diuturnis malis Germaniam liberare, invidiam odiumque omne, quod ex longiori detentione hujus loci in Sacratiſſimum noſtrum Imperatorem,* QUAMVIS IMMERITO REDUNDARE POSSIT, *è medio tollere. Rogamus igitur ea qua par eſt reverentia & humilitate Veſtram Majeſtatem, ut Principalium noſtrorum, omnium Imperii Ordinum votis benevole annuere dignetur, mandataque ſuis militiæ præfectis quamprimum tranſmittat, quibus præſidium illud Franckendalenſe deducere, oppidumque Domino Electori Palatino reſtituere jubeantur. Merebitur hac benignitate apud univerſos Germaniæ Ordines* PACIS GERMANIÆ INSTAURATORIS *egregium & glorioſum nomen, noſtroſque Principales ad perpetuæ gratitudinis Officia quacunque rerum occaſione devinctos ac promtos habebit. Deus T. O. M. Majeſtatem Veſtram divina ſua protectione quam diutiſſime ſervet incolumem & omni proſperitate florentisſimam. Dabantur Noribergæ 12. Mart. Anno 1650. Regiæ Majeſtatis Veſtræ humillimi Sacri Roman. Imperii Electorum ad Pacis executionem Deputati Conſiliarii & Legati.*

Illis literis Regii offenduntur.

§. 16. His literis, etſi magna cura ab Electoralibus premerentur, Regii, & cumprimis Galli vehementer offendebantur; quippe quibus everti videbantur, quæ in ſecuritatem Galliæ Monaſterii convenerant, ne durante hoc bello Hiſpanis à Cæſare, & Imperio auxilia ferrentur. Ac ſuſpicio oriebatur, velut ſecretam quandam declarationem Ordines Hiſpano feciſſent in fraudem Galliæ ſpectantem. Unde à Carolo Guſtavo petebant, ut ex vi communis evictionis, & fœderis hactenus tam conſtanter culti operam ſecum ſociet, quo ſibi hanc ob rem ab Ordinibus rite ſatisfiat. Simul ejus conſilium exquirebant, num ad ſolos heic Ordines, an ad Principes eorum querimonias deferre ſatius ſit? Carolo Guſtavo, cui juſſu Reginæ omnes moras amputare cordi erat, expeditiſſimum videbatur, ipſos heic Legatos declarationem poſcere; prius tamen Moguntini velut Directoris conſilium exquirere, qua ratione res commodiſſime apud Ordines proponi queat. Unde mox Grullardus Herbipolim, ubi Elector tunc degebat, proficiſcitur; eodemque fine à Carolo Guſtavo Georgius Snoilskius cum Electore agere jubetur, ut ipſe autoritatem ſuam apud Ordines interponat, quo Regna fœderata idonea ſatisfactione potiantur. Porro quæ illis literis deſiderarentur hæc erant, quod reſtitutionem Palatini Electoris *ad clementiam Cæſaris* referrent, cum illa Regiis armis deberetur, per quæ Cæſari, ut in eandem conſentiret, neceſſitas allata fuerit. Verba, *Leges à triumphantibus confœderatarum Coronarum armis accipere*, glorioſa quidem ſociis Regnis videbantur; ſed metus erat, ne forte deinceps alium in ſenſum traherentur, velut pax non per conventionem coaluerit, ſed vi armorum extorta ſit, reſciſſioni ut alia, quibus metus cauſam dedit, obnoxia. Sub vocabulis *voce & ſcripto*, anguis in herba latitare metuebatur, cum non conſtaret, quouſque Ordinum erga Hiſpanum voce & ſcripto facta declaratio proceſſerit. Unde elucidatione aliqua heic utique opus erat. Inprimis Galli neceſſarium cenſebant declarationem exigere, quousque amicitia cum Hiſpano ſe extendat, ac delectibus Hiſpanorum in Imperio, aut Provinciis Cæſareis locus ſit. Nam id præcipue Monaſterii actum fuerat, ut Hiſpanis à Cæſare & Imperio hoc bello durante nec directe nec indirecte auxilia præſtentur. In quo & Galliæ ſecuritas hoc tempore cumprimis vertebatur, à ſociis nudatæ, ac inteſtinis turbis quaſſatæ, ne potentia Hiſpanica plane obrueretur. *Prætenſionum ambages* Cæſareis & Ordinibus imputabantur, non Regiis. Nam ſi illis examuſſim ſequi placuiſſet, quæ Pacis legibus, & decreto executionis diſponebantur, dudum à Suecis, ad quæ ipſi tenebantur, præſtita fuiſſent. Nec uſquam cautum inveniebatur, ut primo Sueci, inde alii, puta Hiſpani, loca occupata reſtituerent, ſed ut omnia pari paſſu ex conventione inter duces ineunda procederent. Porro cum Hiſpaniæ Rege *nihil quidem contractum* erat; Cæſar tamen receperat, Hiſpanum reſtitutioni Franckendaliæ ſeſe haut oppoſiturum. Quæ de *obſidione* Franckendaliæ memorabantur, ficta erant; cum conſtaret, quoties ſuper ea motum fuerit, Suecos ſemper hucusque progredi recuſaſſe. Scripſerant Electorales *tanta rerum jactura*. Addebant Sueci, *Regis noſtri jactura*, Sueciæ nunquam ſatis dolenda. Ex verbis, *quamvis immerito redundare poſſet*, Sueci concludebant, velut ipſis culpa moræ impingeretur. Denique elogium *Inſtauratoris Pacis Germaniæ* Sueci potiore jure Reginæ, quam Hiſpano deberi cenſebant. In univerſum autem Regina cenſebat, iſtis literis vix abjectius quid dari poſſe, & ex quibus nimis aperte pelluceret, quam levi ac inſtabili animo iſti homines eſſent.

Quæ illis in literis carperentur.

Moguntinus eas literas non probat.

§. 17. Moguntinus cum hæc à Snoilskio ipſi proponerentur, ignorare ſe iſtas literas ferebat, ſed ablegatum ſuum Noribergæ à Furſtenbergio Comite ad eas ſubſcribendas inductum. Se quidem quæ paci repugnant probare nullo modo poſſe; cætera ſuo loco relinquere. Equidem cum Furſtenbergius nuper ex itinere ipſum inviſens de literis ad Hiſpaniæ Regem ſcribendis injeciſſet, ſe non repugnaſſe, quo minus Hiſpanorum ſuperbia verborum pompa demulceretur; præſertim cum intellexiſſet, Electorem Palatinum ſuaſu Caroli Guſtavi ad eundem literas dediſſe; ea tamen lege, ut intra juris limites ſubſiſteretur, nec illæ prius mitterentur, quam de ſequeſtro Hermanſteinenſi expeditum foret. Nam ut ipſi Electores multa circa hoc negotium moveant, parum congruere; & expeditiſſimum eſſe, ut qui præter mandata inſciis Principibus impegerint, erratum corrigant. Se quidem ſuo Miniſtro injuncturum, ut Regiis idoneam declarationem exhi-

1650. exhibeat. Præter hæc differebat iſte; ſibi placere Pacis leges exacte impleri. Cui enim bono pacem eſſe, ni ex convento executioni detur? Tractatus dudum abſolvi potuiſſe, ſi ablegati omnia ex mandatis egiſſent. Sane quid de Meelio ſuo judicare debeat, vix diſpicere, deliret, an corruptus ſit. Franckendaliæ reſtituendæ certum diem deſignandum; ea ni ſequatur, oppidum auxilio Regiorum vi oppugnandum. Nam aliam viam eodem potiundi ſe non diſpicere. Ordines Imperii vi Amneſtiæ ad hoc obligari. Ac ut Saxo, & Brandeburgicus abnuant, ſe tamen, Palatinum, Wurtenbergicum, Caſſellanum Regibus non defore. Eandem Bavaro mentem, cui conciliando negotium circa ſacra Palatinatus Superioris haut nimis urgendum. Inſiſterent modo generali *guarantiæ* Regii, cui negotio quo minus ipſe autorem ſe ferat, graves rationes obſtare; cæterum Regiorum poſtulata acerrimo ſtudio proſequuturum. Si qui Ordinum eam evictionem abnuant, haut iniquum eſſe, ſi iſtorum oppida Sueci tantiſper detineant. Nec de injuria queri poſſe Cæſarem, ſi Moraviæ & Sileſiæ loca tamdiu inſideantur, quoad fidem ſuam circa Franckendaliam liberarit. Idem quoque, cum Cæſar per Walderodium cauſas recuſati ſequeſtri Hermanſteinenſis prolixe exponeret, ſcripto viciſſim oſtenderat: (10. Mart.) ſibi id ſequeſtrum non poſſe non probari, quod præſtare penes Cæſarem ſit, Ordinibusque placeat, ac ad maturandam præſidiorum deductionem multum faciat, cujusque revocatio à nutu Regis Catholici dependeat. Quod negotium, quantumvis oneroſum, ipſe bono Imperii abnuere haut potuerit.

Moguntini ablegati declaratio.

Porro Moguntini Ablegatus Meelius, cum ad ſe purgandum Herbipolim ad Electorem excurriſſet, Noribergam reverſus ſcripto declarabat: Se ſuper iſtis literis à Principe ſuo mandatum non habuiſſe, nec antequam mitterentur, ad eundem retuliſſe; ſed ipſo inſcio à Furſtenbergio perſuaſum, ut eas à Volmaro, uti credat, conſcriptas non quidem probaret, ſed ſub ſuo ſigillo mitti pateretur. Cum autem ſibi ſemper injunctum fuerit normam Pacis exacte ſequi, ſe plane improbare, ſi quid iſtæ Pacis legibus ac nominatim Articulo de aſſiſtentia adverſum contineant. Tum omnia juxta pacis normam intelligi velle, ſiniſtris interpretationibus ſolenniter contradicere. Quæ declaratio Gallis non plane ſatisfaciebat. Suecis tamen id negotium ulterius urgere haut placebat.

Brandeburgici ad Generaliſſimum miſſio. 14. Febr.

§. 18. A Brandeburgico Noribergam miſſus ad Carolum Guſtavum venerat Borgſtorfius, qui literis ab Electore redditis poſtulabat, ut oppidis ad ſe ſpectantibus præſidia primo termino deducantur. Circa Ulterioris Pomeraniæ loca cum ipſe defectum mandati excuſarit, Electorem nolle amplius inſtare. Non poſſe tamen quin oſtendat, ſe dudum Commiſſarios plenis cum mandatis ablegaſſe expediendæ ſuper limitibus controverſiæ; qui cum de hac re Suecicis Commiſſariis ſignificaſſent, hos repoſuiſſe, nondum idoneis ſe mandatis inſtructos, ſed iſta expectare. Ea tractatio quare à Regina extrahatur Electori incognitum; ſuſpicari tamen à malevolis ſiniſtra quædam apud Reginam ſparſa. Contra teſtari Electorem, ſibi perpetuam cum Regina amicitiam colere cordi eſſe; nec fœdus, quod cum Fœderatis Belgis jam agitet, ullo modo in fraudem Sueciæ tendere. Ad hæc Princeps, quantum commode fieri poſſit, ample pollicebatur, præſertim cum conſtaret, poſt Halberſtadienſem ditionem Electori traditam ejuſdem Noribergæ Legatum longe commodiorem quam antea ſe geſſiſſe, ac aliis quoque ad idonea conſilia adducendis haut ſpernendam operam navaſſe. 1650. Circa Ulteriorem Pomeraniam priori declarationi inſiſtebat, nec conſtare ſibi, quid tractatus limitaneos hactenus retardaverit: non tamen dubitare, quin Regina æquam ſe Electori præbitura ſit. Sed quia Borgſtorfius apud Duces Suecicos de ſincera Principis ſui intentione, ac ingenti deſiderio perpetuam cum Regina amicitiam colendi impenſe, ac præter ſolitum inculcabat, ſuſpicio Carolo Guſtavo oriebatur, velut gravius quid iſte agitaret. Et mox apparebat, ipſum ad Ordinibus petiiſſe, ut iſtum permoveant ad Ulterioris Pomeraniæ loca citra adjectam conditionem regundorum prius finium reſtituenda. A quibus undecim Deputati Principem adeuntes petebant, ut conditio iſta & formula Conventionis expungeretur. Alias Electorem deterioris quam reliquos conditionis fore; penes quem mora non fuerit, quo minus ſuper finibus tranſactum jam ſit; ac ſi ſerio res utrinque agatur, id negotium ante poſtremum reſtituendis oppidis dictum diem facile abſolvi poſſe. Saltem loca haut controverſa reſtitueret Regina, retentis tantiſper litigioſis, quod tamen citra fraudem pacis concluſæ fiat. Quin Electorem arbitrio boni viri cauſam ſuam ſubjicere paratum, ſi Reginæ id videatur, adjunctis è Collegio Ordinum Deputatis, adſumta etiam Galliæ Mediatione, & ſi quæ alia maturando negotio idonea judicata fuerint. Ad quæ princeps: negotium iſthoc tractatu in Pomerania inſtituendo expediendum. Cæterum heic ſemel tranſacta mutari amplius non poſſe. Et hoc exemplo alios quoque ſibi parum grata ſubverſum ituros. Ut hanc rem arbitro ſubjiciat, ſibi haut mandatum: nec Reginam temere paſſuram; ut eadem huc trahatur, ubi facile quid præjudicii creari ſibi queat. Se tamen per literas id negotium Reginæ commendaturum; idque etiam Ordinibus, ſi velint, integrum eſſe; etſi Reginam per ſe quod æquum ſit, ac Pacis legibus congruum præſtituram.

Cum Hiſpanico Legato acta.

§. 19. Inter hæc dum pedetentim miles tam à Suecis, quam Cæſareis, aliisque in Germania exautoratur, Hiſpani quotquot poterant militiæ ſuæ adjungere laborabant. Quos inter Ludovicus Caraffa, quinque equitum turmas in Belgium menſe Februario deducebat, quem tranſeuntem Legatus Viennæ Hiſpanus Franciſcus de Maura Comes de Luminares diplomate ſuo non ſolum Ordinibus Imperii, ſed & cumprimis Ducibus Suecicis multa verborum humanitate commendaverat, provocans ad amicitiam nuper inter Hiſpanos Suecosque inſtauratam, & commerciorum libertatem per omnes Hiſpanicas ditiones hiſce permiſſam. Piccolomineus quoque Carolo Guſtavo ſignificabat, ab eodem Legato ſibi confirmatum, Miniſtrum Hiſpanicum in Dania in mandatis habere, ut Reginam de ſincera Regis ſui amicitia, & libero commerciorum curſu certiorem reddat. Sed & mox Legatus ipſe literis ad Carolum Guſtavum datis multo cum verborum honore gratias ipſi agebat, quod turmis ſub Caraffa ex Auſtria in Belgium tendentibus nihil impedimenti allatum foret. Ea ſuperflua humanitas Carolo Guſtavo huc ſpectare videbatur, ut ſaltem tacitam ipſius approbationem ob copias in uſum Hiſpanorum è Germania eductas eliceret, quam deinceps præjudicii loco allegaret. Unde ſtatim ad Gallicos Legatos referebat,

quo-

1650.

quomodo reſponſum, quod decore omitti non poterat, & à latore diſertis verbis poſtulatum fuerat, ita aptandum ſit, ut neque Galliæ fraus fieret, neque Hiſpanus offenderetur, quicum Regina poſt pacem jam factam ob commercia ſuæ nationis amicitiam colere decreverat, poſitis partium ſtudiis omnibus æquam ſe exhibitura. Quanquam autem Galli ſuaderent, ut aſperis verbis Hiſpanici militis tranſitum exprobraret; Carolus Guſtavus tamen temperato reſponſo reponebat: Caraffam inſalutatis ſuis ducibus tranſiiſſe, eoque ſe neque conſentire, neque id impedire potuiſſe. Nec penes ſe, ſed penes Imperii Ordines, quorum terras miles iſte tetigit, judicium eſſe, num is tranſitus per leges Pacis annuendus, an abnegandus fuerit. Se quidem gratiam nullam meruiſſe, etſi gaudeat ſalutationis honore à tanti Regis Miniſtro ſibi exhibito; ac ſperare, *poſitis jam in* Germania armis, januam velut apertam excolendæ inter duo Regna amicitiæ. Ac uti Regina pacem in Germania factam firmiter ſervare, ac cum Hiſpaniæ Rege, quantum per leges Pacis fas ſit, amicitiæ officia exercere conſtituerit: ita & confidere, Regem Germaniæ quietem haut inviſurum, ac pacis ſtudio conventis Weſtphalſcis ſeſe attemperaturum.

De titulo Reginæ.

§. 20. Super titulo Reginæ deinceps à Cæſare tribuendo ut tunc moveretur, anſam præbuerat provocatio Capituli Hamburgenſis Spiram facta. De qua cum Carolus Guſtavus apud Cæſareos quereretur, hi reſcriptum à Cæſare curabant, quo Cameræ Spirenſi injungebatur, editas antehac Compulſoriales tevocare, ac in poſterum talibus abſtinere. Sed cum eo ſcripto ſola verba *Reginæ & Coronæ Sueciæ* abſque alio titulo poſita eſſent, Suecis monentibus Cæſarei excuſabant; erratum id ſcribarum, ac Cæſarem in ſimilibus mandatis nulli Regi aut Principi tituli quid addere. Sed nec certi quid ſuper mutuis titulis adhuc inter Cæſarem & Reginam conventum; de quibus tamen primario negotio confecto facile tranſigi queat. Poſt

12. Jul.

quoque ſtipulante Carolo Guſtavo Cæſarei ſcripto declarabant, Cæſarem vi articuli decimi, quoties inveſtitura provinciarum Germanicarum petita ſit, eam collaturum, ſimul omnia Reginæ ac Coronæ in iſtis jura ac privilegia confirmaturum, ac receptos adverſus Galliæ ac Hiſpaniæ Reges titulos adhibiturum, prout & iſti jam in tractatibus pacis adhiberi cœpti ſint.

Catalogus reſtituendorum abſolvitur.

§. 21. Circa adornandum Catalogum Reſtituendorum non parum difficultatis hactenus fuerat. Ab initio plerique Evangelicorum, ut incumbens hoſpitiorum onus ocyus excuterent, quod cæterorum ſacris imminebat periculum parum curaverant; & eorum aliqui, præſertim ex utraque Saxonia, jactare non dubitabant; reſtitutionem Ordinum per quatuor ſuperiores Circulos ad ſe non ſpectare, nec eorum in gratiam tanta ſe incommoda diutius toleraturos. Sed cum Carolus Guſtavus illis demonſtraret, quantum periculi conſcientiis ſociorum inde immineret, quibuſdam res magis cordi incipiebat eſſe. Nec eo minus à quibuſdam inprimis Thumbshirnio Altenburgico & Heilando Brunſvicenſi, reliquis Evangelicis inſciis, multa ſacris Evangelicis haut parum damnoſa Catholicis concedebantur. Inprimis circa ſacra in Superiore Palatinatu adverſus expreſſa Pacis verba Bavaro liberam diſpoſitionem adjudicaverant, ac quam Bavarus allegarat, ſed nunquam demonſtrarat, Monaſterii conventionem adjectitiam ſuo teſtimonio confirmarant. 1650.

Quo fine & clanculum decretum circa reſtitutionem à Catholicis conceptum, & quibuſdam Evangelicis probatum, ſed à Carolo Guſtavo cum id ipſi offerretur rejectum, una cum Catholicis ſubſcripſerant, ac Cæſareis tradiderant; ut ſub finem tractatuum illud ſupponerent, velut genuinum reſtituendorum catalogum. Verum Carolus Guſtavus re animadverſa non ſolum fraudulentos illos conatus Evangelicis exprobrabat; ſed & eo rem deducebat, ut iſto decreto abolito alius catalogus formaretur, primaria conventione confirmatus, ad quem ſubſcribendum etiam prioris decreti architecti, Thumbshirnius & Heilandus, compellebantur.

Extat is apud Lundorpium Act. Public. Tom. VI. p. 587.

2. Maji.

Difficultas ſuper Franckendalia.

§. 22. Reſtabat nodus de Franckendalia, ſuper qua hactenus diverſa temperamenta fuerant propoſita; ſed huic, aut illi partium parum accepta. Pro Palatino Electore nitebatur Carolus Guſtavus, ut ipſi tantiſper Benfelda traderetur; in quam & Cæſarei *jam conſenſerant, eamque Palatini in manus* conſignare Suecis in proclivi erat, velut ſuo milite inſeſſam, ni Galli manibus pedibuſque obnixi fuiſſent. In horum igitur gratiam Carolus Guſtavus circa Sequeſtrum Hermanſteinenſe, quantum ſalvis Reginæ rationibus, ac citra principalis negotii moram fieri poterat, ejuſdem juſſu ſatagebat; ipſique Ordines denuo ſuper ratihabenda illa transactione literas ad Cæſarem dederant. Enimvero Cæſar eam tanto ſecurius adſpernabatur, quod res Galliæ indies in deterius irent, aliquot in Germania præſidiis Turennii partes amplectentibus, ut dubium foret, num in Gallorum poteſtate futurum eſſet, ex convento inſeſſa oppida reſtituere. Aliis porto temperamentis aurem præbere abnuebat Carolus Guſtavus, quod experientia comperiſſet, iſta novis diſceptationibus ac moris anſam præbere. Cui nec conſultum videbatur æſtate jam ingruente militem per hoſpitia ſparſum diutius relinquere, validis hinc inde turmis in Belgium tendentibus, aut inde in Germaniam excurrentibus. Ut tamen aliquando tractatui finis imponeretur, placebat Ordinibus moræ cauſas & incommoda demonſtrare, imprimis ſententiam eorum exquirere quomodo omnibus quorum interſit ex æquo ſatisfieri queat. Quam in rem ut ipſi Ordines velut extra ſtudia partium poſiti formulam conciperent inſinuabat, ulteriore tractatione diſcutiendam. Id negotium etſi Ordines ab initio ſuſciperent; tamen mox Volmaro eam formulam adornandam commiſere. Iſthac Palatino Benfelda certis conditionibus aſſignabatur, quoad præſidium Hiſpanicum Franckendalia fuiſſet deductum. In Galliæ ſecuritatem Landavia præſidio Gallico tantiſper detineretur. Hiſpanis Franckendalia digreſſis Galli quoque Landavia excederent; interim neque ſacra, neque civilia oppidi turbarent. Hermanſteinum tertio termino Electori & Capitulo Trevirenſi redderetur. Quod ſi tunc diſſidia inter illum & hoc nondum compoſita ſint, Cæſarem cum Ordinibus ſtatuturum, quid hoc caſu faciendum ſit. Eam formulam Volmarus per Ordines Carolo Guſtavo exhiberi curabat; poſtulans, ut circa eandem ſcripto mentem ſuam declaret. Aſt hic ſcripta reciprocare abnuens, eam formulam illis, quorum intererat, communicandam cenſebat. E quibus Galli eandem rejiciebant, quod de conventione ſuper ſequeſtro Hermanſteinenſi mentio facta non eſſet, ſubſtituta in hujus vicem miſera Landavia. Sed demonſtrabat

16. Maji.

Formula transactionis ſuper Franckendalia.

1650. Carolus Guſtavus; hanc formulam propoſitionis locum habere, de qua ulterius diſceptandum ſit; & jam ipſorum eſſe, de componenda iſthac re ſerio cogitare. Et quia animadvertebat Gallos data opera negotium extractum ire, quoad domi res tranquilliores fierent; monebat ipſos, enixiore ſtudio finem negotii quærerent; quod ſecuritati Reginæ non expediat, diutius inter bellum & pacem ancipiti ſtatu hærere.

Generaliſſimi ad Ordines propoſitio.

§. 23. Ordinibus autem Imperii idem proponebat; cum ob detentionem Franckendaliæ quatuor Superioribus Circulis, ac inprimis Rhenano Electorali ingens moleſtia immineat, intercepto fere pacis fructu, media diſpicerent, quibus vel amica ratione, vel vi ejus oppidi præfectus coerceatur, ne vicinum tractum excurſionibus & exactionibus infeſtare queat. Huic enim negotio ubi proviſum ſit, ſuper temperamentis, quæ unus aut alter obtendat, facile tranſactum iri. Quæ propoſitio Ordinibus impenſe placebat, quam & ſtatim tribus Collegiis diſcutiendam ſumebant, nemine non perſpiciente periculum, quod Germaniæ immineret à detentione Franckendaliæ, ac Hiſpanis Lotharingicisque copiis, confines Belgio regiones perſultaturis, ni vis opponeretur. Qua ſuper re & Caroli Guſtavi conſilium expoſcebant, inprimis quid eo caſu à Regina jam inter Ordines Imperii adſcripta expectandum foret. Qui de ſtudio quidem Reginæ in tranquillitatem Germaniæ teſtabatur; cæterum maturiore ſe deliberatione rem ſecum perpenſurum. Nam ipſi potiſſimum curæ erat, ut præſenti difficultati circa Franckendaliam mederetur: quæ in futurum prominebant; Ordinibus diſcutienda relinquebat. Qui uti in eo facile conveniebant, copiis ac defenſionem limitum opus eſſe: ita qua ratione iſtæ comparandæ, alendæque, aut gubernandæ eſſent, pro more in diverſa diſcedebant.

Generaliſſimi cum Moguntino congreſſus.

§. 24. Maturando tractatui Carolus Guſtavus conſultum judicabat cum Moguntino Electore ſermones conferre. Nam & eundem negotium Franckendalienſe ob viciniam non parum tangebat, & ipſe magnæ inter Principes autoritatis, Bavaroque tunc conjunctiſſimus habebatur. Huic
5. Maji. cum de ſuo deſiderio oblique inſinuaſſet, dies, quo Kitzingæ congrederentur, dicitur. Huic exponebat Carolus Guſtavus, quid difficultatis inciderit; ſimul conſilium exquirit, quid remedii opponendum ſit incommodis, quæ ex detentione Franckendaliæ, & locorum à Lotharingo in-
Moguntini ſententia. ſeſſorum immineat. Moguntinus ab iſto acta penitus probare; ac ſe quoque pro virili incubiturum, ut pacis leges examuſſim impleantur. Tum id cumprimis reſpiciendum, ne Cæſar præter principali conventione conceſſas legiones quid copiarum retineat; quod metuendum ſit, ne Domus Auſtriaca Hiſpanicas turbas in Germaniam derivatum eat. Quo fine defenſione ab Ordinibus adornata opus fore, quamdiu inter Gallos, Hiſpanoſque bellum duret. Etſi ipſe hujus negotii autor audire nolit, jam antea Cæſari ſat inviſus, & ne videatur peculiare emolumentum captare: ſed commodius fore, ſi à Regiis iſta proponantur. Monebat quoque ne ad prolixas diſceptationes cum Cæſareis deſcendat, quod Volmarus tempus extrahere cupiat eludendæ, quam Ordines meditentur, defenſioni. Denique ut Cæſareos acriter urgeat ad reddendam Franckendaliam, aut probandum Sequeſtrum Hermanſteinenſe: ſi abnuant, cum Ordinibus conſilia vireſque jungendas, ut legibus Pacis utique ſatisfiat. 1650.
Qui ſi ad communem defenſionem ſuſcipiendam adduci nequeant, ſaltem ſe cum Bavaro, Wurtenbergico, Caſſellano, viciniſque Principibus ac Epiſcopis, Civitatibuſque fœdus defenſionis cauſa initurum, adſcitis quoque Regibus. Id quippe legibus Imperii congruere, ac ſibi velut Imperii Directori eam curam præcipue incumbere. Nec dubitare, quin Regina iſtud opus promotura ſit. Iſthoc congreſſu id quoque agebat Carolus Guſtavus, ut Cæſareis ſcrupulum injiceret, quo ad æquas Galliæ conditiones ferendas compellerentur, aut ſi hoc non obtineret, teſtari Gallis poſſet, pro ipſis ſe omnia tentaſſe. Cæterum Reginæ ſuper iſta Moguntini propoſitione videbatur; ſerum nunc eſſe expectare, quoad Ordines defenſionem inter vacillantia pro more conſilia adornent, nec rebus ſuis tutum, dum incerta iſta, & in longum prominentia captantur, concluſionem tractatuum extrahere.

Ratificatio Reginæ adfertur. 12. Maji.

§. 25. Statim atque Carolus Guſtavus Noribergam regreſſus eſſet, Reginæ ratihabitio adferebatur, duplici modo concepta; uno quidem juxta formulam Noribergæ conventam. Sed quia in hac Oſnabrugæ duntaxat mentio facta erat, (*ſuper univerſali & plenaria Pacis Oſnabrugenſis concluſæ executione*) omiſſo Monaſterio; nec minus in concluſione de ſubſcriptione præteritum erat, ſigilli duntaxat mentione expreſſa (*in horum omnium teſtimonium & fidem ſigillum noſtrum majus huic diplomati appendi fecimus,*) Regina aliam ratihabitionis formulam adornari curabat, in qua tam de Monaſterio, quam ſubſcriptione exprimeretur, ne forte iſta omiſſio cavillandi deinceps anſam præberet. Utriuſque formulæ terna exempla adferebantur, quarum una Cæſari, altera Moguntino, tertia Saxoni Evangelicorum Ordinum nomine traderetur. Anſam inde arripiebant Sueci Cæſareis tarditatem exprobrandi, quorum ratihabitio nondum aderat, ſimul demonſtrandi, falſo hactenus jactatum, pacem fœderatis Regnis parum cordi eſſe. Monebantur quoque Cæſarei, ut & ipſi de Monaſterio, ac ſubſcriptione ſuæ formulæ inſererent. De quo, uti & de titulo *Potentiſſimæ* facile impetratum. Præterea & hoc Regina Carolo Guſtavo ſignificarat; ſe graves ob cauſas reditum ipſius in Sueciam cupere, igitur ita res ſuas diſponeret, ut menſe Junio, aut Julio in Sueciam adpellere poſſit. Quod ſi forte intra id tempus finis tractatibus imponi nequeat, Wrangelio ſummam tractatuum, ac rei militaris directionem traderet. Qui & eo fine è Pomerania in Superiorem Germaniam reverti jubebatur.

Carolus Guſtavus in Sueciam revocatur.

Hic tractatibus finem prius imponere cupit.

§. 26. Aſt Cæſareis è congreſſu iſtius cum Moguntino non modica ſuſpicio injecta erat. Audita quoque ejuſdem revocatio non illos ſolum, ſed & Ordines haut parum commovebat, ut inſigne ſtudium oſtenderent negotio ante ejuſdem diſceſſum colophonem imponendi. Unde & ipſe expedire judicabat ea inclinatione ad maturandam concluſionem, & removenda obſtacula uti, & non niſi perfecta re diſcedere. Præſertim cum jam paſſim ſpargeretur ipſius diſceſſu tam diuturnos, ac ſumtuoſos tractatus à Regina abrumpi, eoque manifeſtum fieri, Reginam cum Germania pacem nolle. Sane ipſo digrediente Piccolomineus quoque abiturus erat, quod hic cum alio, quam penes quem ſummum belli imperium fuerit, tractare nollet. Ipſe quoque præliminari conventione obli-

1650. obligabatur poſt abſolutam Conventionem principalem ad alterum uſque terminum Noribergæ ſubſiſtere. Tum omnia cum Regina tranſacta, & ſolum Franckendalienſe negotium ſupereſſe, de quo componendo quam maxime ſatagatur; ut ita citra cauſam conventum abruptus ſit. Præterea Ordines circa ſatisfactionem militarem ultra debitum ipſi gratificatos, ac tamdiu hoſpitiorum onus toleraſſe. Ac omnes credituros, Reginam privatos reſpectus tanto cum Germaniæ incommodo foviſſe; ſicuti & jam de ſucceſſu tractatuum Polonicorum ſpargebatur. Sed nec deinceps Cæſareos & Ordines temere in ejuſmodi conventum conſenſuros; quin omnes vias circumſpecturos, ut hiſce malis tandem aliquando eluctentur, conſumta in Reginam benevolentia. Eo impenſius operam ſibi dandam judicabat Carolus Guſtavus, ut ante diſceſſum negotio ſummam manum imponeret.

Super temperamento circa Franckendaliam tranſactio.

§. 27. Cum igitur ſolum Franckendalienſe negotium ſupereſſet, Carolus Guſtavus per Croſiegum Legatum Caſſellanum ita rem diſponebat, ut Cæſarei cum Palatino, Ordines cum Gallis tractatus ſuſciperent. Inter hos enim tranſigi malebat, quam ipſe negotium adornandum ſuſcipere, quod vix ita temperari poſſe videbatur, ut non alterutrius partis offenſa contraheretur. Ac inter priores quidem facile conventum ſuper Benfelda in vicem Franckendaliæ tantiſper tradenda, cujus præſidium à ſolo Palatino Electore dependeret, ab Ordinibus tamen æque ac Franckendalienſe alendum. Si intra tres menſes Hiſpani Franckendalia non excederent, Cæſar & Ordines ad præſtandam evictionem tenerentur ac damna, quæ Palatino darentur, è Præſulatu Argentoratenſi refunderentur, una cum reditibus è Franckendalia percipiendis. Sed quia Galli, quod præſidia quædam in Turennii partes diſceſſerant, jam promiſſam Sequeſtro Hermanſteinenſi oppidorum reſtitutionem præſtare non poſſent, eoque nec Cæſarei Ordineſque ad idem amplius teneri ſe ferrent; ab hiſce Heilbrunna Gallis tantiſper retinenda offerebatur, quoad Benfeldæ munimenta ſolo æquata forent; quam in rem Elector Palatinus cum Cæſare totoque Imperio fidem ſit interpoſiturus. Aſt Galli cum circa Sequeſtrum Hermanſteinenſe minor indies ſpes foret, Benfeldam ipſam in ſui ſecuritatem depoſcebant. Circa quod poſtulatum ut Carolus Guſtavus ipſis gratificaretur idque oppidum traderet, impenſe inſtabant. Contra is, etſi de ſuo in Galliam ſtudio prolixe teſtatus, demonſtrabat, ei ſe petito ſatisfacere non poſſe, re non amplius integra, poſtquam Cæſar & Ordines Palatino jam Benfeldam annuerint Heilbrunnam denuo oblatam repudiari jure non poſſe; cum antea id oppidum inter tria ab ipſis propoſita nominatum ſit, hac addita declaratione, ut ſi forte circa unum horum difficultas moveatur, alterutro reliquorum adquieſcere velint. Sed Galli non tunc ſolum, ſed & ſequenti die, cum Erskeinus & Benedictus Oxenſtierna Caroli Guſtavi juſſu eo nomine ipſos adirent, ſententiæ ſuæ pervicaciter inhærebant. Inprimis nullo modo ferre volebant, ut Palatino Benfelda traderetur. Et cum rationes ipſorum deſtruerentur, demum dicebant; expreſſa ſibi in eam rem à Rege mandata eſſe, quibus utique inſiſtendum ſibi ſit. Interim Cæſarei per Croiſiegum Carolo Guſtavo ſignificaverant, ſe non obſtante Pentecoſtes feſto accelerando negotio cum Suecicis Deputatis ſuper temperamento Franckendalienſi acturos. Id quod hic Gallicis Miniſtris indicabat, addito, ſine dubio de conditionibus quibus Benfelda Palatino tradenda ſit, primo loco actum iri. Unde illi cum ad Principem acceſſiſſent, laudato Reginæ in Galliam ſtudio, de quo Chanutus recentibus literis teſtatus fuerit, denuo Benfeldam petebant; aut ſi ea potiri nullo modo queant, ſaltem ut ad duas, aut tres ſeptimanas res differatur, quo novis ex aula mandatis inſtrui queant. Quod ſi Principi interea hinc abeundum ſit, circa continuandos tractatus diſponeret, nec properata concluſione Galliæ deſtinata ſubverteret. Illis demonſtrabat Carolus Guſtavus, quid confuſionis oriturum ſit, ſi negotium ante ipſius diſceſſum haut abſolvatur, ac mandatis Reginæ, ipſiuſque ſecuritate ſe adſtringi ad omnes moras amputandas. Nec dubitare, cum hoc negotium annum jam integrum agitetur, in quoſvis caſus idoneis mandatis ipſos inſtructos. A Regina quoque jure poſtulari non poſſe, ut in eorum gratiam diutius pacis incerta, variiſque periculis obnoxia hæreat. Sed cum jam inter Cæſareos ac Palatinos ſuper conditionibus, queis Benfelda tradenda eſſet, prope tranſactum foret, Galli Ordinibus, tum & Carolo Guſtavo denuntiant; ſe nullo modo in traditionem Benfeldæ conſentire poſſe, ſed potius Sequeſtro Hermanſteinienſi & aliis prætenſionibus ob detentam Franckendaliam ceſſuros, modo Benfelda munimentis nudetur; & locis, quæ in Imperio adhuc detineant, præſidia deducturos communi evictione contentos. Scilicet, quia Galli metuebant, ne ſi Elector Benfelda potiretur, hanc in Franckendaliæ vicem Hiſpanis traderet. Et habebant cauſam, quare Electori diffiderent, ad cujus fortunas ſubruendas quid ipſi contuliſſent, non obſcurum erat. Nam ſcripto ſuper reddenda Benfelda parum cautionis ineſſe arbitrabantur. Ea Gallorum declaratio magnam Ordinibus lætitiam adferebat, queis & ſpes erat, pari modo cum Palatino decidi poſſe. Quo fine à Carolo Guſtavo petebant, Palatino perſuaderet, ut & ipſe prætenſioni ob Franckendaliam renuntiaret. Aſt hic oſtendebat, diſpari fundamento Gallorum & Palatini prætenſiones niti, & in hujus ditione complura adhuc loca ab Hiſpanis, Gallis, Turennio & Lotharingo detineri; unde huic in ſecuritatem locum idoneum tradi æquum eſſe. 1650.

27. Maji.

Hi Benfeldam affectant. 25. Maji.

Rem extrahi cupiunt.

Suo poſtulato deſiſtunt.

§. 28. Effecerant jam Legati Gallici, ut Ordines circa Benfeldam hærerent, ac Cæſareis committerent, ut cum Carolo Guſtavo ſuper Palatini ſatisfactione tranſigerent, quibus conditionibus poſſint, acta ſe ratihabituros polliciti. Ea de re cum Cæſarei huic ſignificarent, is ut formulam conventionis delinearent poſtulabat, quo ipſe cum Palatinis conſilia conferre poſſet. Ea Heilbrunnam Palatino offerebant conditionibus ſat æquis, & in quas poſtea conventum eſt, niſi quod ſuſtentationem præſidii tantum ſex millibus ancialium menſtruis taxaverant. Quanquam autem Palatini Benfeldæ inhærere malebant, demonſtrabat tamen Princeps præſentem rerum faciem; nec hanc ob cauſam diſceſſum ſuum differri amplius poſſe: ac ſe digreſſo, fortaſſe ipſos tales conditiones haut obtenturos. Ita congreſſu Deputatorum Cæſareorum & Suecicorum id negotium demum tranſactum & conventio à Volmaro & Cranio ſubſcripta ad eam formam, uti principali conventioni inſerta legitur. Sed cum omnes rem demum huc deductam gauderent, Galli denuo remoram injicere conabantur, adverſus eam

Cæſarei de Heilbrunna Palatino tradenda proponunt 5. Jun.

7. Jun. 9. Jun.

Galli fruſtra rem remorari conantur.

1650. 11. Jun. eam tranſactionem contradictione interpoſita, quod cum Hiſpanico Franckendaliæ præſidio alimenta ab Imperio ſint præbenda, eo minus reſtitutio ejus oppidi ſperanda ſit; eoque neceſſitatem ſibi adferri, ut protinus generalem evictionem, & ut Franckendaliæ obſidium circumponatur, poſtulent. Addito, antea quidem rogatu Ordinum omnibus temperamentis renuntiaſſe, ac locorum à ſe detentorum reſtitutionem promiſiſſe; id tamen eo ſenſu factum, ſi peculiari *guarantia* ſibi caveatur. Nam alias, cum *generalis guarantia* haut ſat ſecuritatis ſibi præſtet, ſe præſidia ſua oppidis Germaniæ hautquidquam deducturos. Nec ſententia dimovebantur, etſi Sueci oſtenderent, quam graves ob cauſas Carolus Guſtavus ad concluſionem accedere compellatur, nec de peculiari guarantia ab ipſis antea mentionem injectam. Quin poſtea ad extrahendum tempus apud Cæſareos ac Ordines proponebant, ut Hermanſteino ante omnia reliqua oppida præſidium deduceretur. Id quod etſi Cæſarei annuebant, modo Galli ſimul omnia à ſe inſeſſa loca redderent, huc tamen adſtringere ſe nolebant. Sed cum animadverterent, Carolum Guſtavum haut eo ſecius

25. Jun. condicta die ſubſcriptionem Conventionis cum Cæſareis peragere decreviſſe, pridie ejus diei ad hunc accedunt, palam profeſſi, ſibi quidem non aliam hactenus mentem fuiſſe, quam ut concluſionem per unum aut alterum menſem extraherent; quo fine circa quædam negotia ſcrupulos moverint, majori æſtatis parti extrahendæ, ut ſi quæ Hiſpanis è Germania accederent copiæ, earum hoc anno opera inutilis redderetur. Sed cum ſentiant ipſum longiores moras plane adſpernari, ſibi quoque jam maturationem concluſionis placere. Id modo petere, ut ſubſcriptio differatur, quoad & ipſorum negotia abſoluta ſint. Sed iſte excuſabat, rem non amplius integram, & craſtinum diem illi actui deſtinatum. Nec ideo deſinebant totum eum diem in ſeram uſque noctem apud ipſum & Deputatos Suecicos repetitis vicibus de eodem in-

26. Jun. ſtare. Sequenti die ab eodem poſtulabant, ut actum ſubſcriptionis per aliquot dies differret, aut ſaltem ſubſcripta exempla edere omitteret, & in tertii cujuſpiam manus tamdiu deponeret, quoad & ipſi ſua negotia abſolviſſent. Sed uti antea illis reſponſum; nec aliud ipſis tunc indulgeri poterat, quam ut Carolus Guſtavus ante ſubſcriptionem tam Cæſareis quam Ordinibus negotia Gallica ocyus expedienda quam diligentiſſime commendaret.

Conventio ſubſcribitur. 16. Jun. §. 29. Statuta ſubſcriptioni die Ordinum Legati in Curia congrediebantur, ubi componendæ ſuper Urbibus Sylveſtribus inter Cæſareos & Gallos controverſiæ opera dabatur, ac tandem utrinque in Ordines Imperii compromittebatur, intra biduum circa hanc cauſam ſententiam pronuntiatu-

19. Jun. ris. Quæ & poſt biduum hunc in modum lata fuit, ut Galliæ Rex Archiduci Ferdinando Carolo illa oppida redderet, hic contra omni actioni ob accepta damna & extorta hactenus ſubditis ſuis tributa renuntiaret. Eo negotio tempus ad ſecundam uſque horam pomeridianam extractum. Inde in arcem Cæſareus ac Suecicus Secretarii vehebantur, inſtrumenta Conventionis ferentes. Quo facto & Ordinum Legati è curia in arcem pedibus adſcendebant, vacuis rhedis pone ſequentibus. Quo & Erskeinus, atque Oxenſtierna Caroli Guſtavi duobus aliis comitantibus, Volmarus & Cranius Piccolominei curru vecti ſe conferebant, ac à primoribus Senatoribus reverenter excepti in certa conclavia, Cæſarei ad dextram, Sueci ad ſiniſtram Cæſarei triclinii deducebantur; Ordinum Legatis in conclave Nobilium ad Capellam concedentibus. Inde in Cæſareo triclinio Cæſarei & Suecici Legati congrediebantur, quo poſt breve colloquium Legatos Ordinum ad ſe evocabant. Iſti ad eandem menſam aſſiſtebant, Ordinum ſinguli ſuum locum capeſſebant. Præfabatur Volmarus, quæ ad præſens negotium ſpectabant: quæ paucis verbis Erskeinus iterabat. Inde conſidetur, & à Cæſareæ Legationis Secretario Satlero Suecicum autographum alta voce prælegitur, cæteris alia exempla inſpicientibus. Ubi inter conferendum præter minutiora ſcribæ errata, quæ ſtatim emendabantur, in Cæſareo exemplari, ubi de ſatisfactione agebatur, bina vice loco *Domini Palatini Generaliſſimi* vocabulum *Noſtri* poſitum erat; quod plane non quadrabat, ac in contrarium ſenſum detorqueri poterat: cum Repartitio utique Generaliſſimo tradita, & realis cautio in illius gratiam conſtituta eſſet. Tum & in ratihabitione Cæſarea quædam verba aliter atque convenerat poſita erant. Circa prius ſtatim Cæſarei declarabant, vocabulum *Noſtri*, quod per præcipitantiam in contextum irrepſerat, nunquam è Cæſareo autographo allegandum, aut Reginæ Sueciæ fraudi fore, velut Cæſar commune illius loci præſidium affectaret. Quam in rem ſcriptam ſuam cautionem offerebant. Simul ſancte teſtabantur, intra paucos dies ratihabitionem conventæ formulæ reſpondentem exhibendam. Quibus promiſſis Sueci fidem adhibentes permutationis actum differre nolebant; ſed cautionem oblatam expectare, ſimul ratificationem interim acceptare, quoad alia adferatur, conſtituebant. Collatione perfecta inſtrumenta ad ſubſcribendum ſummis Ducibus Cæſareo & Suecico per Secretarios transmittuntur, dum interim Cæſarei & Suecici Deputati, Ordinumque Legati ſeparatis conclavibus lauto epulo à Senatu Urbis in arce excipiuntur. Statim atque ſignum à certis hominibus ad id diſpoſitis datum erat, Secretarios poſt peractam ſubſcriptionem arcem verſus revehi, machinæ in arce, & circa totam urbem diſplodebantur, militibus quoque feſtivum detonantibus. Inſtrumenta in arcem allata ab Ordinum Deputatis ſubſcribebantur. Inde eadem à Cæſareis, Suecicisque Deputatis una cum ratihabitionibus mutuo tradebantur, addita gratulatione. Tunc ſecunda vice diſploſio peragitur. Et mox per præconem pax è pegmate ante Curiam poſito, & per quindecim celeberrima urbis loca inter tubarum & tympanorum lætos ſtrepitus proclamatur. Tertia vice machinæ diſplodebantur, cum Deputati Cæſarei & Suecici arce digrederentur, tota nocte inter lætitiæ ſigna conſumta. 1650.

§. 30. Intra paucos quoque dies negotiatio inter Cæſareos Galloſque abſolvebatur. Subſcriptioni dies 22. Junii *St. vet.* & hora quarta pomeridiana deſtinabatur, quæ tamen ob unam & alteram controverſiam hora demum undecima nocturna peracta eſt per Cæſareos in ædibus Piccolominei, per Gallicos Plenipotentiarios Grullardum, Vautortium & Avaugurium, ut & Ordinum Deputatos in iſtorum diverſorio. Media nocte ternis vicibus machinæ, militeſque detonabant, ac ante Cæſareorum Gallorumque ædes inter tubarum clangores id bonum factum proclamabatur. Gallica Conventio abſolvitur. 22. Jun.

EXECU-

EXECUTIONIS PACIS
CONVENTIO PRINCIPALIS.

A Sacra Cæſarea & Reg. Suec. Majeſtatum ſummis Belli Ducibus & Plenipotentiariis, præſentibus & conſentientibus Electorum, Principum & Statuum Legatis, Conſiliariis & Deputatis in Imperiali civitate Norimberga 26. Junii, An. 1650. concluſa, ſubſcripta, ſigillata, ratificata, & tandem commutata.

NOs Octavius Piccolomini de Arragona, Dux Amalphitanus, S. R. Imperii Comes & Dominus in Nachot, Eques Aurei Velleris, Sacræ Cæſareæ Majeſtatis Conſiliarius intimus, Camerarius, ejusque Militiæ ſupremus Præfectus & Legatus Generalis &c. notum ac manifeſtum facimus omnibus. Quandoquidem pro executione Pacis, quæ anno præterito 1648. $\frac{24}{14}$ Octobris Monaſterii & Oſnabrugæ concluſa eſt, vi ac poteſtate Articuli XVI. cum Sereniſſimo & Illuſtriſſimo Principe & Domino, Dom. Carolo Guſtavo, Comite Palatino Rheni, Duce Bavariæ, Juliæ, Cliviæ ac Montium, Comite Veldentiæ, Spanhemiæ, Marchiæ & Ravenſpergæ, Domino in Ravenſtein &c. Regiæ Majeſtatis & Coronæ Suecicæ, exercituum & rei militaris per Germaniam Generaliſſimo &c. ex vi & mandato tam Inſtrumenti Pacis, quam Sacræ Cæſareæ, & Regiæ Suecicæ Majeſtatum, in Sacri Romani Imperii Urbem Norimbergam convenire conſenſerimus, Ibidemque adhibitis, Electorum, Principum ac Statuum Imperii, Legatis aliquo tempore tractaverimus, Primo quidem, anno proxime præterito 1649. $\frac{11}{21}$ Septembris præliminare pactum deſuper conventum, atque ab omnibus intereſſentibus approbatum eſt, uti ſequitur.

§. Notum ſit, cum divina favente gratia, poſt diuturnos Monaſterii & Oſnabrugæ in Weſtphalia tractatus, Pax univerſalis in Germania, eo uſque promota, publicata & ratificata ſit, ut certa aliqua puncta executionem ejuſdem Pacis concernentia, ſupremis tam Cæſareæ quam Suecicæ militiæ Præfectis, demandata ſint, illique hunc in finem, in Sac. Roman. Imp. Urbem Norimbergam convenerint; quod poſt maturam deliberationem pro feſtinanda evacuatione, & liberatione hoſpitiorum militarium, donec reliqua puncta ad optatum exitum perducantur nomine Sac. Cæſ. & Regiæ Suecicæ Majeſtatum, cum conſenſu & conſilio S. Imp. Statuum, particulare pactum, deinceps generali receſſui, inſerendam, concluſum & conventum fuerit, uti ſequitur.

§. Imprimis quod concernit Reſtitutiones ex capite Amneſtiæ & Gravaminum; quas Sac. Cæſ. Majeſtas in Regnis & ditionibus hæreditariis præſtare tenetur, cum ſupradicta Majeſtas iterato promiſerit, ſe omnia ea præſtituram, ad quæ vi pacis tenebitur, hæc ita permaneant.

§. Quod vero Electores, Principes ac Status Imperii reliquos concernit, ita conventum eſt; ut in puncto Reſtitutionis ex capite Amneſtiæ & Gravaminum obſervetur Inſtrumento Pacis, veluti norma univerſalis terminorum à quo, Regula item tam generalis quam ſpecialis, ſine affectu, mora, omnique reſpectu Perſonarum, Religionum vel Jurium petitorii, (quæ tamen reſervabantur facta prius reſtitutione in puncto Amneſtiæ) aliarumque exceptionum cujuſcunque nominis ſint; præcipue juxta nudum factum poſſeſſionis, uſus, obſervantiæ & exercitii, caſus liquidi ab illiquidis ſeparentur. Ita ut caſus liquidi qui vel in Inſtrumento Pacis nominatim expreſſi ſunt, aut alias ſub Regulis generalibus manifeſte continentur, quique in proximo ſunt ac facile expediri poſſunt, (præſertim ii qui in deſignatione ſub litera A nominantur) ante primum, ſecundum vel tertium terminum exauthorationis & evacuationis, diſcutiantur & expediantur. Obſtante autem mora, oppoſitione, aut tergiverſatione Reſtituentium, liberum ſit reſtituendis caſu quo directores circulorum, aut executores id obtinere nequeant cum auxilio Cæſareæ, vel Suecicæ militiæ, aut etiam propriis mediis, atque adeo manu militari (ita ut damna & impenſas refractarii reſtituentes rependere teneantur) ſe ipſos reſtituere: Neque hæc militaris & legitima executio contravenire legibus Pacis univerſalis cenſeatur.

§. Reliqui autem caſus illiquidi, cum propter multitudinem, diverſitatem, difficultatem probationum & diſtantiam locorum in tanta temporis anguſtia expediri non poſſint, intra ſpatium trium menſium proxime inſequentium expediantur & exſequantur, ſine ulla reſervatione, limitatione, aut remiſſione ad petitorium, ut nemo iis caſibus explicite vel implicite comprehenſus, juſtam conquerendi cauſam habeat, omnia ad normam Inſtrumenti Pacis, & Cæſareorum Edictorum publicatorum, ſub pœnis in eventum contra moroſos, & quocunque modo renitentes inibi contentis.

Ut autem hæc omnia eo certius celeriuſque excutiantur ex Legatis Statuum Imperii, certi Deputati pari numero Religionum, ad examinandum determinandumque punctum Amneſtiæ & Gravaminum, cum plenaria poteſtate ordinabuntur, qui ſine ulla diſſolutione aut avocatione ſuorum Principalium hic ſimul permaneant, punctumque ſupra memoratum diligenter excutiant; & tum quod liquidum, Directoribus Circulorum ſimpliciter ad exequendum tranſcribant, quod autem propter defectum, ſive informationis, ſive probationis, item abſentiam unius vel utriuſque partis hic excuti nequit, ad eoſdem Circulorum Directores, cum adjunctis querelis, petitionibuſque pro majore cauſæ informatione remittant, ab illis dein cognoſcendum exequendumque.

Porro neque Cæſarea Majeſtas, neque quiſquam alius Directores Circulorum, aut Executores hujus Pacis, ulla inhibitione impediet; multo minus quod jam vigore Pacis executum aut reſtitutum eſt, aut poſthac exequetur reſtitueturve, ulla ratione mutabitur, tolletur, aut conturbabitur. Neque quicquam valeant factæ in contrarium, & jam pridem in Inſtrumento Pacis rejectæ Proteſtationes & Reſervationes, viæ juris vel facti. Item omnia Inſtrumento Pacis contraria, Reſcripta, Mandata, Decreta, aut cujuſcunque demum nominis fuerint; Idque ſub pœnis in Inſtrumento Pacis, & Cæſareis edictis comprehenſis.

Præterea conventum eſt, ut tam ſolutio pecuniæ, quæ pro ſatisfactione Suecicæ militiæ debetur, quam exauthoratio militum & evacuatio locorum juxta Inſtrumentum Pacis & quidem hoc modo peragantur: primum ut Generaliſſimus Suecicus Princeps Palatinus, à ſingulorum Circulorum civitatibus in quas dicta pecunia conferenda eſt, (quæ civitates in ſuperioris Saxoniæ Circulo, juxta Statuum ejuſdem Circuli optionem erunt Brunſviga aut Magdeburgum) ſemper decem aut octo dies ante quemlibet terminum præmoneatur quod primo quidem termino octies decies centena millia, ſecundo termino ſexcenta millia, & tertio termino item ſexcenta Imperialium talerorum millia, ſine detractione alicujus quotæ, ad liberam atque abſolutam Generaliſſimi Suecici diſpoſitionem parata, ac in numerato ſint.

§. Nihilominus in primo termino, ab illis 180000. Imperialibus detrahendum eſt, quod juſſu Generaliſſimi ſupra memorati, quidam Status jam ante de facto perſolverunt, quodque ex iiſdem civitatibus in quas dicta pe-
cunia

1650. cunia deponenda eſt, pro reductione atque evacuatione, aut alios in uſus jam ante ratione primi termini acceptum ac ſolutum eſt.

§. Similiter in ſingulis evacuationis terminis proportionaliter detrahendum eſt, quod nomine Reginæ & Coronæ Suecicæ à Palatino Generaliſſimo, certis Statibus per modum exemptionis, aut aliter remiſſum eſt, aut in futurum remittetur, idque ex ſumma quinque millionum Imperialium juxta proportionem terminorum ſolutionis detrahetur.

§. Ut autem ſingulorum quotæ etiam à moroſis mature conferantur, diſpoſuit D. Generaliſſimus apud omnes Generales & Præfectos militiæ quæ per ſeptem Imperii Circulos diſtributa eſt, ut ad requiſitionem Directorum cujusque Circuli, quot & quantum militum petierint, dicti DD. Generales ad executionem contra moroſos concedant, & mox ad juſſum DD. Directorum iterum abducant.

§. Ita poſt concluſos hos tractatus ſpacio octidui, decies centena millia Imperialium in deſignatis ad id civitatibus, pro cujuslibet Status quota præſenti pecunia perſolventur, & mox tam à Cæſareis quam Suecicis ad exauthorationem militum, & evacuationem urbium juxta deſignationem ſuper hoc ſpecialiter factam ſub lit. A. intra quatuordecim dies à finitis tractatibus procedetur, (niſi forte cum quibuſdam ſtatibus ſpecialiter de celeriori evacuatione conventum ſit) atque idem ordo in ſecundo & tertio termino obſervabitur, ut ſolutio ſecundi & tertii millionis, exauthoratio item, & evacuatio locorum juxta deſignationes deſuper factas pari paſſu peragantur, ita ut intra ſex ſeptimanas à die concluſionis, tota executio abſoluta ſit, providebuntque Electores, Principes ac cæteri Imperii Status, ne mora ſolutionis Exauthorationem atque evacuationem impediat.

§. Sed & Cæſarea Majeſtas promiſſa ducenta Imperialium millia in tribus terminis perſolvet, ac primo quidem, quoniam Regnum Bohemiæ præliminariter excepta Egra præſidiis liberandum eſt, pro ea evacuatione de $66666\frac{2}{3}$ Imperialibus duas tertias, ac dein reliquam tertiam cum urbs Egra evacuabitur in primo termino perſolvet; Deinde in ſecundo termino $66666\frac{2}{3}$ Imp. octiduo ante evacuationem Moraviæ, & in tertio termino item $66666\frac{2}{3}$ Imp. octiduo ante evacuationem Sileſiæ, realiter & legitime perſolvet.

§. Hæc igitur in hunc modum conventa Suecicæ militiæ Satisfactio, item Exauthoratio & Evacuatio ſine omni obſtaculo ab omnibus partibus mox executioni demandabitur.

§. Conventum præterea ut ſtatim poſt hujus paragraphi ſubſcriptionem ſequentia loca, in præſentia utriuſque partis Commiſſariorum quam primum id per diſtantiam locorum fieri poteſt evacuentur, ac de eo ſupremi utriuſque militiæ Præfecti certiores reddantur. Hæc autem loca evacuabuntur primo à parte Suecica; Praga, Palatinatus ſuperior, excepta Werdena, Donawerda, Rainerſchantz, Uberlinga, Menavia, Langenarch, Tabor, Leitomeritium, Brandiſium, Konobiſt & reliqua Bohemiæ loca præter Egram. Item à parte Cæſarea; Auguſta Vindelicorum, Palatinatus Inferior, Memminga, Sulzbach, Albeck, Hornberg, Schiltach, Aurach, Lindavia, Aſperg, Wildenſtein, Ratisbona, Wulzburg, Weiſſenburg.

§. Cum hæc loca evacuata, & prioribus legitimis poſſeſſoribus aut Dominis reſtituta fuerint, exauthoratio legionum, & reliqua Evacuatio juxta factam deſignationem, ſine omni obice perficietur, & ne primo aut ſecundo termino mora injiciatur, omnia conſtituto die ac tempore effectui mandabuntur.

§. Conventum inſuper eſt unanimi omnium conſenſu, ut ad feſtinandam Evacuationem atque Exauctorationem non obſtantibus iis quæ ratione quarti & quinti millionis in Inſtrumento Pacis proviſa ſunt quartus millio conferatur.

§. In quem finem plerique Status Circulorum utriuſ- 1650.
que Saxonici & Weſtphalici, uti & quidam ex Circulis ſuperioribus, quibus belli onera & incommoda non ita continuo incubuerunt, juxta deſignationem ſuper hoc ſpecialiter factam, ſortem ſuam in proportione ad quartum & quintum millionem, intra tres Evacuationis & Exauctorationis terminos conferent, & ad aſſignationem Generaliſſimi perſolvent. Non autem plus quam quartus millio conferetur, & pro quinto realis aſſecuratio præſtabitur. Cum autem prædicti Status Saxonici & Weſtphalici quotas ſuas ad quartum & quintum millionem contulerint, mox Legiones in eorum Provinciis exauthorabuntur, etiam ante conſtitutos terminos, præſidia autem in ipſis terminis & eo ordine quo in ſupradicta deſignatione comprehenduntur deducentur, niſi quis ex Statibus aliter cum Generaliſſimo conveniat, quæ particularis conventio, in ipſorum Statuum commodum facta, nihil Inſtrumento Pacis præjudicabit, ſed eandem vim ac valorem habebit, quaſi his tractatibus de verbo ad verbum fuiſſet inſerta.

§. Quod autem poſt dictorum Statuum collationem reſtiterit, Electores, Principes ac Status hoc ordine perſolvent quarti quidem millionis reliquum ſpatio ſex menſium ab elapſo ultimo termino Evacuationis, quinti vero millionis reliquum ſpacio duodecim menſium ab eodem termino.

§. Nihilominus reſervavit ſibi Generaliſſimus per expreſſam Realem aſſecurationem ejus, quod de quarto ac quinto millione ſolvendum reſtiterit, ita ut dicta Realis Aſſecuratio ante primum Exauthorationis & Evacuationis terminum perficiatur & concludatur, neque præſens receſſus ante memorati puncti expeditionem effectum ſuum conſequetur. Similiter reſervatur ex parte Sueciæ, quod ſuper alimentatione & Hoſpitatione militiæ, inter Status ac Præfectos militares conventum atque adhuc inſolutum reſtat. Id autem apud cujuslibet præſidii deductionem, & Legionis exauthorationem ſtatim perſolvetur.

§. Secundum hæc conventa jam præliminaris Evacuatio & quidem quod loca à Suecicis poſſeſſa concernit, poſt ſolutionem conventa deſuper pecuniæ, ſtatim ſine ulla mora aut exceptione, intra quatuordecim dies à concluſione hujus receſſus, perficietur.

§. Reliqua autem hic conventa puncta, tum primo valebunt, atque executioni mandabuntur, cum de reliquis, adhuc reſtantibus Articulis omnino conventum fuerit, & in ſpecie de Deſignatione reſtituendorum. Item quæ loca quolibet termino evacuanda, quæ Legiones exauthorandæ ſint, item Deſignatione eorum Statuum qui ad quartum millionem conferre debeant, denique de reali Aſſecuratione quinti millionis, atque hæc omnia Generali receſſui inſerta & mutua ſubſcriptione, ac ſigillatione confirmata fuerint.

§. In quorum fidem ac teſtimonium nos infra nominati, atque ad hunc præliminarem Receſſum ſpecialiter deſignati Plenipotentiarii, dictum Receſſum propriis manibus ſubſcripſimus, atque ita DD. Suecicis Plenipotentiariis, à quibus ſimile exemplar, eorum manibus ſubſcriptum accepimus, tradi curavimus. Actum Norimbergæ, 21. menſis Septembris Stylo novo, A. 1649.

(L. S.) Iſaac Volmarus Doctor.

(L. S.) Georgius Ludovicus à Lindenſpur.

Hæc igitur in hoc Præliminari Receſſu (excepto eo quod in ſequenti Principali conventione, circumſtantiis aliquibus jam variatis, ſpecialiter præſertim in puncto ſatisfactionis immutatum eſt) conventa in reliquis Articulis, punctis & clauſulis ita permaneant, uti & de facto in dicta Transactione deſignata loca, ſtatuto tempore & conſe-

conſe-

1650. conſequenter Civitas Egrā, evacuata, & prioribus poſſeſſoribus ultro citroque reſtituta, ſequentia autem puncta ad ulteriorem compoſitionem expoſita, cum conſilio & conſenſu, Electorum Principum ac Statuum Imperii Legatorum, unanimiter conventa ac compoſita fuerunt.

Punctus Reſtitutionis ex capite Amneſtiæ & Gravaminum.

Et principio quidem, (quod Reſtitutionem ex capite Amneſtiæ & gravaminum, inter Electores Principes ac Status Imperii, eisque & Imperio adhærentes; concernit,) Status ex utraque Religione ad hunc punctum Reſtitutionis deputati, loco Liſtæ ſuperius per Literam A. inſignitæ, certam Deſignationem caſuum, qui qualeſque in infra conſtitutis terminis decidendi, & vi inſtrumenti Pacis, arctioris modi exequendi, Itemque Præliminaris hujus atque Principalis receſſus exequendi eſſent; erexerunt, concluſerunt, & utrimque ſigillarunt & ſubſcripſerunt. Puncta autem iis Caſibus comprehenſa & jam de facto deciſa uti & in futurum à Deputatis intra tres menſes decidenda conſtituto tempore & ordine executioni mandabuntur; non aliter, quam ſi hic de verbo ad verbum inſerta eſſent, ita tamen ut ſequentia puncta ſimul obſerventur.

Videlicet quod jam ante, vel in prædictis terminis, aut eos inſequentibus tribus menſibus, à Deputatis, vel à Directoribus Circulorum, aut de hoc conſtitutis Commiſſariis, vi Inſtrumenti Pacis arctioris modi exequendi, aut vi Præliminaris vel hujus Principalis Conventionis, atque iis conformiter deciſum, executum vel conventum eſt, aut deinceps decidetur, exequetur, ac componetur; Id firmum ac immutabile permaneat; Neque contra id quicquam, aut apud Judicium Aulicum Cæſareum, vel Cameræ, aut alia tribunalia cujuſcunque nominis illa fuerint ulla ratione acceptabitur ſed ſimpliciter rejicietur. Imprimis autem nulla de facto turbatio aut attentata permittentur.

Reſtitutio Electoratus Palatiniani ita permaneat, uti in Inſtrumento Pacis conventum, & deinde hic per interpoſitionem Domini Generaliſſimi, inter Electorales Bavaricos, & Palatinianos Legatos, ſuper Reſtitutione quorundam in inferiore Palatinatu locorum ab Electore Bavariæ facienda, compoſitum eſt; videlicet ut pro evacuatione locorum quæ Corona Sueciæ in Superiore Palatinatu poſſidet & Extraditione Ratificationis concluſæ Pacis, atque apud Electorem Moguntinum erga recognitionem depoſita, Renuntiatione in ſuperiorem Palatinatum, ex parte Electoris Palatini, Cæſarea Commiſſio reſtitutoria extradatur, cum arce ac civitate Heidelberga, aliiſque ab Electore Bavariæ hucuſque in Inferiore Palatinatu poſſeſſis Satrapiis. Item ut Elector Palatinus tamdiu, & donec illi à Sacra Cæſarea Majeſtate, aliud novum, & Electorali dignitati conforme Munus, Titulus, ac Clypeus, quæque illis annexa ſunt, collata fuerint; vigore acceptæ deſuper ab Electore Bavariæ declarationis, uti adhuc poſſit Archidapiferi Titulo, ac Clypeo, ad eum modum, & formam prout in antememoratis Ratificatione, Renuntiatione, Recognitione, Reſtitutione, Commiſſione & Declaratione deſuper proviſum eſt; Quæ omnia hoc loco iterum per expreſſum ratificantur & confirmantur.

Ad maturandam autem reliquorum in Imperio Reſtitutionem placuit: Primo ut omnia & ſingula ex Capite Amneſtiæ & Gravaminum, tam à Catholicis, quam ab Auguſtanæ Confeſſioni addictis allata atque in Inſtrumento Pacis fundata Gravamina & Contragravamina, aut deinceps adhuc ante primum Exauthorationis & Evacuationis terminum, apud Imperiale Moguntinum Directorium adferenda; Deputatis communicentur, atque ab iiſdem diſcutiantur, atque ad debitam Reſtitutionem ita dirigantur, ut omnia plenarium effectum ſortiantur, & quidem illi ad certos terminos expoſiti caſus in tempore ad hoc conſtituto, reliqui vero ſpatio trium menſium ab eo tempore numerandorum. Idque juxta tenorem Inſtrumenti Pacis; & Edictorum Cæſareorum arctioris modi exequendi, ſub pœnis præliminari receſſui inſertis. 1650.

Ne quid autem in nominatis terminis, & inſequentibus tribus menſibus executionis negocio moram aliquam injiciat; Illi qui ad punctum Amneſtiæ & Gravaminum Deputati, continuo apud Collegium illud commorabuntur, neque intra conſtitutum tempus à Principalibus ſuis ulla ratione avocabuntur, ſed omni diligentia allatos caſus & gravamina diſcutient, atque ad Executionem maturabunt. Deputantur autem ad hunc punctum Amneſtiæ & Gravaminum diſcutiendum terminandumque, uti Mediatores, Colonienſis & Brandeburgicus Electores; ut Deputati vero ex parte Catholicorum Legatus Moguntinus & Bavarus, item Bambergenſis & Conſtantienſis, ex parte Auguſtanæ Confeſſioni addictorum Saxo-Altenburgicus, Brunſvico-Luneburgicus, Wurtenbergicus & Norimbergenſis.

Quod autem reliquos caſus in tribus Terminis non ſpecificatos, neque ante primum Exauthorationis terminum apud Directorium Imperii à Catholicis & Auguſtanæ Confeſſioni addictis, intimatos concernit, hi nequaquam pro excluſis habebuntur, neque cuiquam Reſtitutio denegabitur, ſed omnibus & ſingulis expreſſe reſervabitur, & liberum erit, prout in Inſtrumento Pacis deſuper proviſum eſt, apud ſui aut proximi Circuli Directorem, aut omnino apud Sacram Cæſaream Majeſtatem, gravamina ſua more debito allegare & proponere; atque ibi tunc re examinata, juxta præſcriptum executionis modum ſummarie Reſtitutio maturabitur.

Ad horum autem majus robur ac ſtabilimentum Sacra Cæſarea Majeſtas per totum Imperium Edicta publicabit, quibus omnia attentata, etiam Diſputationes, & Conciones tam contra Inſtrumentum Pacis, quam contra has, Inſtrumento Pacis Cæſareis Edictis arctiori modo exequendi, nec non Præliminari & huic Principali receſſui conformes Executiones, item omnes aliæ contraventiones, cujuſcunque nominis eæ fuerint, ſevera pœna prohibeantur, & ſingulorum locorum Dominis mandetur, ut contraventores pro modo delicti ſecundum Inſtrumentum Pacis pro merito puniant.

Quod autem reliquos caſus, qui in tribus ſpecificatis menſibus terminandi ſunt concernit; Huc ſpectant omnes alii in ſupra memorata Deſignatione non ſpecificati caſus Reſtitutionis ex capite Amneſtiæ & Gravaminum, qui à Catholicis aut Auguſtanæ Confeſſioni addictis Directorio Moguntino jampridem inſinuati ſunt, aut deinceps ante primum exauthorationis & Evacuationis terminum inſinuabuntur, atque eodem etiam ſpectare intelligendi ſunt, qui in ſpeciali, & à Deputatis ſubſcripta, ac Domino Generaliſſimo præſentata ſpecificatione comprehenduntur.

Porro Diſtributio illa Caſuum non ita intelligenda eſt, quaſi ante conſtitutos terminos unus aut alter Caſuum, ubi id commode fieri poteſt, executioni mandari non debeat: ſed termini prædicti tantum ad rem maturandam, atque ad excludendam moram conſtituti ſunt, in quem finem Deputatis & Commiſſariis liberum erit ad Cognitionem facti poſſesſionis & executionis progredi.

Neque apud quemlibet caſum appoſita Gravaminum ſpecificatio, ita intelligenda eſt, quaſi emergentium ſubinde novorum gravaminum, apud aliquem Reſtituendorum, aut Reſtituentium, nulla deinceps ratio habenda ſit.

Adhæc reſtantia adhuc Documenta Reſtituenda, vigore Inſtrumenti Pacis reſtituentur, & caſu quo, vel ſtatim aut poſtea ejuſmodi Documenta producantur, pro-

pterea nihil in favorem Detentatorum judicabitur, ſed illa reſtituto ſine omni compenſatione, & periculo reddentur.

Denique omnes Proteſtationes, Reſervationes quemadmodum & contra ipſum Inſtrumentum Pacis, ita & hic contra Præliminarem & hanc Principalem conventionem; vi hujus ſimul & vigore Inſtrumenti Pacis iterum tolluntur, caſſantur & annullantur.

Punctus Satisfactionis. §. Quod autem Suecicæ Militiæ ſatisfactionem concernit, quanquam deſuper, inprimis in Inſtrumento Pacis & tum in ſupra inſerto Præliminari Receſſu, circa ejus ſolutionem diſpoſitum eſt; Nihilominus conſideratis novis circumſtantiis, & maxime variorum Statuum manifeſta impetentia mature perpenſa timeri cœpit; ne eas ob cauſas Repræſentatio pecuniarum, non ita mature præſtari, ſed per hoc Exauctorationi & Evacuationi impedimentum aut mora injici poſſet; Propterea ad illud evitandum ab Electoribus, Principibus & Statibus, eorumque nomine à præſentibus hic Legatis unanimiter placitum ac conventum eſt, quod jam ante, & hoc loco vigeſima quinta Junii ſtyli novi currentis Anni concepta & nobis oblata Repartitio immutabiliter debeat retineri. (quam vide infra.)

Promiſerunt inſuper nomine Electorum, Principum ac Statuum, Legati eorum, ut, quod de conventa ſumma vigore dictæ Repartitionis, in ſolutum reſtabit, id in tribus Exautorationis & Evacuationis Terminis, quolibet termino, una tertia, & quidem octiduo ante in qualibet ad id ordinata civitate & ærario, ea moneta uti in Inſtrumento pacis diſpoſitum, infallibiliter conferatur.

Proinde Directores Circulorum hunc in finem per militaria aut alia Executionis media (etiam cum ope Suecicæ aut alterius militiæ ſi id expetierint) curabunt, ac providebunt, ut vigore ſupradictæ Repartitionis conventa pecunia, in tribus conſtitutis Terminis, ſine ullo Prætextu, exceptione, alioque Impedimento, & ad Domini Palatini Generaliſſimi aſſignationem parata ſit, atque ut ſolutioni ipſius nulla mora ponatur; prout Directores Circulorum vigore hujus nomine atque authoritate totius Imperii plenam poteſtatem habent, omnibus mediis, pro exactione hujus pecuniæ, neceſſariis utendi.

Quod autem in tribus ſtatutis terminis non conferetur, ſed adhuc reſiduum manebit, de eo, ad reſervatam deſuper Præliminari receſſu realem aſſecurationem ab Electorum, Principum ac Statuum Legatis, certus locus atque in Domini Generaliſſimi Declaratione, quæ Imperiali Directorio clauſa præſentata eſt, nominatus, tali pacto attributus eſt, ut eum D. Generaliſſimus tanquam firmam aſſecurationem, donec omnes Reſtantiæ plenarie perſolvantur obtinere poſſit; prout ad ejus loci præſidium, atque hujus alimentum ſingulis menſibus ſeptem millia Imperialium à ſeptem Circulis Imperii qui ad Suecicæ militiæ ſatisfactionem contribuunt, legitimo tempore infallibiliter perſolvenda, aſſignantur; idq; ſtatim à tertio Evacuationis termino: Caſu quo autem hujus menſtrua alimentationis conventa ſolutio ſuo tempore non eveniat, defectus ille à circumjacentibus ſatrapiis & locis ſupplebitur, atque his deinde, iterum ex perſoluta hujus alimentationis pecunia ſatisfiet. Hæc igitur ita tam pro ſatisfactione quam reali Aſſecuratione, conventa ac ordinata nemo ullo modo pro contraventione Pacis jam aut deinceps accipiet, ſed ut libera conventio firmiter obſervabitur.

Interim Directores Circulorum, omni diligentia & omnibus mediis providebunt, ut collatio reſtantis pecuniæ quam citiſſime maturetur atque ita realis aſſecuratio iterum tollatur.

Prout promittit Dominus Generaliſſimus ejus loci Reſtitutionem & Evacuationem, quamprimum de reliquo ſatisfactionis & alimentationis plenarie de facto ſatisfactum fuerit, ſeque hanc rem nullatenus moraturum, atque etiam in abductione præſidii Inſtrumenti Pacis diſpoſitionem obſervaturum.

Cum etiam de ducentis millibus Imperalium ſpecialiter cum Cæſarea Majeſtate conventis, vigore Præliminaris receſſus pro evacuatione Regni Bohemiæ & Civitatis Egræ de facto una tertia, (videlicet $66666\frac{2}{3}$ Imp.) ſoluta ſit; conventum præterea eſt, ut ex reliquis duabus tertiis, in primo Exauthorationis & Evacuationis termino, octiduo ante Evacuationem Marchionatus Moraviæ 66666, Imp. deinde in ſecundo termino $33333\frac{1}{3}$ Imper. denique in tertio termino ante Evacuationem Ducatus Sileſiæ iterum $33333\frac{1}{3}$ Imp. in ſpecie, & octiduo ante infallibiliter perſolvantur ac numerentur: prout ex parte Sacræ Cæſareæ Majeſtatis non modo id, ſed ulterius promiſſum eſt, in quantum vigore Inſtrumenti Pacis ſupremum illi Executionis munus incumbit, ſtudioſe & ſerio curare: ut quod ſupra dicto modo cum Dominis Statibus, ratione ſatisfactionis & Realis aſſecurationis conventum eſt, plenarie ad effectum perducatur.

His præmiſſis conventum eſt, ut exauthoratio militum, & Evacuatio locorum, à concluſo hoc tractatu, in tribus terminis, quorum quilibet ſit quatuordecim dierum, atque adeo in ſex ſeptimanis abſolvatur; prout deſuper nobis à Domino Generaliſſimo, & viciſſim uti etiam ratione præliminarium Exauthorationum, certa deſignatio, diſtributio, & aſſecuratio data, atque hæc quantum ſingulos Electores, Principes & Status concernit, eorum præſentibus Legatis per extractum communicata eſt, quæ ita permaneant.

Quod autem evacuationem locorum concernit, in primo termino, videlicet in primis quatuordecim diebus poſt concluſum hunc tractatum atque ita decima Julii, ſtyli novi, aut trigeſima Junii ſtyli veteris ex parte Cæſarea & Suecica evacuabuntur ſequentia loca.

Ex parte Cæſarea Rotvveila, Offenburgum, Friburgum, Villinga, Zolleren, Redenberga in Palatinatu ſuperiore, Hoxter, Ehrenbreitſtein. *Ex parte vero Suecica*, Olmucium, Neoſtadium, Eulenberga, Fulneck & alia loca in Moravia, Oſtervvick, Bleckede, Dunckelſpiel, Querfurt, Pappenheimb, Fridberg.

Quod munitionem Franckenthal concernit, cum illa Domino Electori Palatino, una cum aliis locis Inferioris Palatinatus vigore Inſtrumenti Pacis reſtitui debuiſſet, neque id jam de facto tam facile fieri poſſit, & nihilominus ſpes ſit, eam Reſtitutionem adhuc ante primum Evacuationis terminum impetrandam, tamen caſu quo ea non ſubſequeretur, hoc modo cum D. Electore deſuper cum omnium bona voluntate & conſenſu conventum eſt.

Inprimis declarant & promittunt Sacra Cæſarea Majeſtas, item Electores, Principes ac Status, ſe ſerio curaturos, ut munitio Franckenthal, Electori Palatino, quam primum fieri poſſit, reſtituatur.

Interim tamen & uſque ad Franckenthalicam reſtitutionem, D. Electori Palatino, pro aſſecuratione civitas Heilbronna, cum adjuncto propugnaculo, tormentis Bellicis, alioque apparatu, in eo ſtatu, in quo nunc eſt, ſtatim poſt ſubſcriptum hunc executionis receſſum, ita cedetur; ut ejus præſidium D. Electori tantum obſtrictum ſit; ad ejus autem alimentationem, ex Suevici & Franconici Circulorum ærariis, vigore novæ deſuper factæ Repartitionis, ſingulis menſibus, octo millia Imperialium, donec Franckenthal reſtituatur, ad manus Electoralis in Heilbronna Receptoris, infallibiliter, (& quidem medietas ſemper quatuordecim diebus anticipando) ſolvantur & conferantur. Quo deficiente

1650. *ſiciente ad ſignificationem Commendantis, Directores Circulorum pro prædicta ſolutione mox proviſionem ordinabunt, aut circumjacentes Status executionem ab ipſis Prædiariis exſpectabunt. Quod ſi autem in ipſa Evacuatione adhuc Reſtantiæ aliqua fuerint, Elector non tenebitur, ante ſolutionem earum præſidium abducere. Neque tamen per hoc Franckenthalica Evacuatio ullo modo remorabitur aut impedietur.*

Cæterum civitas ipſa antiquam adminiſtrationem in Politicis, & Eccleſiaſticis, adeoque libertatem ſuam, & Immedietatem Imperialem retinebit, & quam primum Franckenthal cum ſuis adjunctis vi Inſtrumenti Pacis ab Hiſpanico præſidio liberabitur, mox hæc Imperialis Civitas ſine ulla contradictione præterquam ob prædictam Reſtantiarum ſolutionem, evacuabitur; & tormenta inibi reperta illis ad quos vigore Pacis ſpectant, præſertim Electori Bavariæ, & Duci Wurtenbergico reſtituentur.

Ne autem Præſidiarii Franckenthalici cauſam habeant, Electoris Palatini ditiones, aut ejus ſubditos, in atque extra munitionem, contributionibus aut aliis militaribus exactionibus affligendi; Status qui hactenus ad alimentationem ejus præſidii contribuerunt, præſertim autem qui ad ſuperiorem Rhenanum Circulum ſpectant, deinceps quoque ad eandem alimentationem contribuent; atque adeo Electorem Palatinum pro hac parte indemnem ſervabunt, & cum præfectis præſidii de æqua contributione convenient.

Quem in finem promittit ſacra Cæſarea Majeſtas ſeſe Domino Archiduci Leopoldo Wilhelmo, tanquam Gubernatori Belgii, ſcripturum, ut omnes excurſiones & inquietationes à circumjacentibus Imperii Statibus prohibere, præſertim autem Electoris Palatini ditiones & ſubditos, ab omnibus contributionibus exemptos & liberos velit.

Ut autem hi pro alimentatione Heilbronnenſis & Franckenthalici Præſidii contribuentes Status, pro hoc onere alias pro quota & proportione ſua releventur. Id quod jam pro alimentatione illa contribuunt, deinceps illis in Generali Imperii contributione ab ipſorum quota detrahetur.

Promiſſum inſuper eſt nomine Cæſareæ Majeſtatis, & conventum, ut, donec Franckenthalium ab Hiſpanico præſidio liberetur, Domino Electori Palatino, loco decedentium proventuum & commodorum ex dicto oppido, ſingulis menſibus à concluſa hac principali conventione, Francofurti ad Mœnum ex manibus Quæſtoris Imperii tria millia Imperialium numerentur ac perſolvantur: cum hoc additamento & pacto, ut ſi præter omnem opinionem ditiones Electorales & ſubditi per Gubernatorem Franckenthalienſem à contributionibus non liberentur, aut iis in vel extra oppidum, per ipſum aut ejus Præſidiarios & milites aliquod damnum, ſive ablatione proventuum, contributionibus, exactionibus aut aliis incommodis, cujuscunque illa nominis fuerint, inferatur, quod tum Cæſarea Majeſtas omne id Electori Palatino, quod probatum fuerit, reſtituere ac refundere velit: prout tam in præſentaneam quam eventualem aſſecurationem dictæ indemnitatis D. Elector Palatinus, omnes & ſingulas contributiones Imperiales, nunc & in poſterum, quæ ditiones Electorales attingunt, ſimul & ſeparatim, donec Franckenthal reſtituatur, & omnia occaſione ejus loci illata damna reſarciantur, non ſolum retinere poſſit ac debeat; verum etiam caſu quo Electorale contingens, Imperiali Matriculæ, & unanimi Electorum Principum ac Statuum conſenſui conforme, damnum illatum non adæquaverit, ſed ab æſtimatione damni ejus ſuperetur, Sacra Cæſarea Majeſtas hic uti antea obligata erit, ejus damni reliquum, & quidem in ſpecie ex iis Imperii contributionibus, quas Cæſarea Majeſtas, ex Inferioris Saxoniæ Circulo accipere ſolet, ſine omni exceptione aut contradictione reſarcire. Prout Principes & Status dicti Circuli ſuum in Imperiali contributione contingens ad D. Electoris Palatini eventualem indemnitatem & ſecuritatem, donec Frankenthal reſtituatur, retinebunt, & omne probabile damnum ex eo reſtaurabunt; Atque ad id ſe vigore hujus, ſine omni contradictione; cujuscunque nominis hæc eſſe poſſint, obſtringunt. 1650.

In ſecundo termino, qui erit quartus decimus dies poſt finem primi termini, nempe 24. Stil. nov. & 14. Stil. v. menſe Julio evacuabuntur ſequentia loca ex parte Cæſarea, Landſtuel, Homburg, Hammerſtein, Tremonia. *Ex parte Suecica* Jegerndorff, Graffenſtein, Hirsberg, Lubſchutz, Parchvvitz, Civitas & Arx Lipſia, Nordlinga, Wertheim, Windsheim, Landsberg, apud Wartham; cum munimento, Bucholtz.

In tertio termino qui eſt quartus decimus dies poſt finem ſecundi, nempe 7. Auguſti Stil. Nov. & 28. Julii Stil. vet. evacuabuntur ex parte Cæſarea Syburg. Benneburg, Lands-Cron. Eſten, *ex parte Suecica*, Grosglogavv, Olavv, Javver, Polckenthan, Jeltz, Drachenberg, Minden, Nienburg, item omnia loca in Electoratu & Marchia Brandenburgica, Vechta, Mansfeldia, Erfordia, Schvveinfurtum, Weida, & loca Mechlenburgica, Reiffenberg, Lipſtat, Friſia Orientalis. *Loca autem poſterioris Pomeraniæ, quæ D. Elector Brandeburgicus vigore Inſtrumenti Pacis habiturus eſt, tunc evacuabuntur & cedentur, quam primum inter Regiæ Suecicæ Majeſtatis, & Electoris Brandeburgici ad id Deputatos Commiſſarios, ſuper deſcriptione limitum, & aliis minutiis conventum fuerit.*

Quod Epiſcopatum Oſnabrugenſem concernit, quoniam ſuper eo inter intereſſatos vigore Inſtrumenti Pacis particulares tractatus ſuſcepti ſunt, manebit præſidium uſque ad tertium terminum, & ſi tum necdum conventum fuerit, uſque ad finem jam cœptorum tractatuum.

De cætero, reliqua omnia à data hujus concluſæ principalis conventionis, ab omnibus partibus, ſine ullo impedimento perfecta & abſoluta erunt.

Caſu quo autem in ſuperiore Specificatione locus aliquis per ignorantiam omiſſus eſſet, is nihilominus vigore inſtrumenti pacis, una cum aliis in ſuo circulo, in ſupraſcriptis terminis evacuabitur & cedetur.

Porro hæc conventio Evacuationis, in quantum Status Imperii concernit, nullo modo effectum ſortietur, priuſquam in quolibet termino, à Statibus oblata præſentanea numeratio & ſolutio pecuniæ Satisfactionis præceſſerit, in defectu autem illius conventa realis Aſſecuratio locum habebit.

Præterea contenta in Inſtrumento Pacis Generalis Amneſtia, non tantum ipſos Principales bellum gerentes & ſpeciatim Dominam Landgraviam & domum Haſſo-Caſſellanam comprehendet, ſed etiam omnium partium Generales, Tribunos, præfectos & tam bellicos quam civiles officiales & miniſtros, atque adeo totam militiam, quà equites, quà pedites, uſque ad totalem exauthorationem, & evacuationem; atque ita ſpatio octo ſeptimanarum, à concluſo hoc tractatu; Neque ullo modo durantibus præſidiis, aut inhoſpitationibus, uni aut alteri illatæ moleſtationes in quemquam vindicabuntur. Interim tamen à ſupradicta militia, ſummorum belli Ducum, aliorumque Generalium, & inferiorum præfectorum mandata ſerio obſervabuntur, neque tam durantibus præſidiis & inhoſpitatione, quam in ipſa evacuatione, contra quenquam ulla hoſtilitas Inſtrumento Pacis contraria exercebitur.

Ante omnia autem, cùm tam Præliminaris quam hæc Principalis conventio à publicato & omni ex parte ratificato

1650. *tificato Inſtrumento Pacis, veluti effectus à ſua cauſa dependeat, atque ideo idem robur, effectum, ac ſecuritatem, quam Inſtrumentum Pacis ipſum, habere, atque ita ab omnibus obſervari debeat; propterea expreſſa in Inſtrumento Pacis Generalis Guarantia, cum omnibus & ſingulis diſpoſitionibus, aſſecurationibus, & clauſulis etiam in hanc Præliminarem & Principalem conventionem extenditur, cum pari effectu, robore & obligatione; Ita ut omnia Articulo XVII. per totum de Ratificatione, Confirmatione, Praſtatione, & ſecuritate Inſtrumenti Pacis diſpoſita, hic pariter in hoc Executionis receſſu locum inveniant, habeant, & retineant; non aliter, ac ſi ſupradictus Articulus XVII. cum omnibus & ſingulis ſuis paragraphis, de verbo ad verbum, hic inſertus ac repetitus eſſet.*

Prout tam Inſtrumentum Pacis, quam hi Executionis receſſus à Cæſarea Majeſtate, Electoribus, Principibus, Statibus, ſine mora in Cæſareo aulico, Camerali Spirenſi, atque aliis Statuum judiciis & tribunalibus, pro norma perpetua judicandi, legitimo modo inſinuabitur.

Denique ut omnia hic conventa, ab omnium intereſſentium Principalibus, confirmentur, ſuumque debitum vigorem & effectum habeant, Ratificationes tam Cæſarea quam Suecica in ea forma, uti jam ordinatum & conventum eſt, jam ſtatim, una cum hoc Executionis receſſu tam à nobis, & Domino Palatino Generaliſſimo, quam à præſentibus Electorum, Principum & Statuum conſiliariis, Legatis & ad hunc actum Deputatis ſigillato & ſubſcripto, reciproce commutabuntur, ſimul Exautorationis & Evacuationis mandata, conſtitutis terminis conformia, ab utraque parte, pari numero officialibus ad meliorem Executionem eorum, quæ conventa ſunt, dabuntur. Electorum autem, Principum & Statuum Ratificationes, in eadem uti conventum eſt forma, ſpacio quatuordecim dierum, à die ſubſcriptionis computandarum, curabuntur & extradentur.

In quorum omnium fidem, & robur irrefragabile, nomine Sacræ Cæſareæ Majeſtatis nos ex habita deſuper poteſtate, hunc Executionis principalem receſſum propria manu ſubſcripſimus, & noſtro Principali Sigillo communivimus, prout & nomine omnium Electorum, Principum & Statuum ad hunc Tractatum (vigore ſpecialis deſuper erecti, & nobis hodie ſub Moguntini Directorii ſigillo oblati, Decreti Imperialis) Deputati & infra nominati Conſiliarii, & Legati, videlicet, nomine Electoris Moguntini, D. Sebaſtianus Wilhelmus Meel; nomine Electoris Bavariæ, D. Joannes Georgius Oexlin; nomine Electoris Saxoniæ, D. Auguſtus Adolphus Baro de Trandorff; nomine Archi-Ducum Auſtriæ, D. Joannes Wilhelmus à Gall; nomine Epiſcopi Bambergenſis, D. Cornelius Gobelius; nomine Ducum Bavariæ, D. Joannes Georgius Oexlin; nomine Ducis Saxo-Altenburgici, D. Wolffgangus Conradus à Thumbshirn; nomine Ducis Saxo-Coburgici, D. Auguſtus Carpzovius; nomine Ducis Brunſuico-Luneburgico-Woffenbütel, D. Polycarpus Heyland; nomine Ducis Brunſvigo-Luneburgici lineæ Zellenſis, D. Otto in Mauderode; nomine Ducis Wurtenbergici, D. Valentinus Heider; nomine civitatis Norimbergæ, D. Burckhardus Löffelholtz à Kolburg, & D. Tobias Öhlhaven à Schollenbach; nomine Francofurti, D. Zacharias Stenglin: ſimiliter ſubſcripſerunt & ſuis ſigillis corroborarunt; atque ita eundem Domino Palatino Suecico Generaliſſimo ac Plenipotentiario, à quo ſub manu & ſigillo ejus ſimile exemplar accepimus, extradi fecimus. Actum in Sac. Rom. Imp. urbe Norimbergenſi, vigeſimo ſexto die menſis Junii, Anno Chriſti 1650.

OCTAVIUS PICCOLOMINI *D. di Amalff. m. p. Deinde cæteri eo ordine quo ſupra.*

CONVENTIO PUBLICA EXECUTIONIS PACIS, 1650.

Inter

SACRARUM CÆSAREÆ

Et

REGIÆ CHRISTIANISSIMÆ MAJESTATUM GENERALEM.

Nec non

Legatos Plenipotentiarios, ſuffragantibus & conſentientibus Electorum, Principum ac Statuum Imperii Legatis & Deputatis Norimbergæ inita & ſubſcripta, die ſecundo menſis Julii, Anno 1650.

NOtum ſit univerſis & ſingulis, quorum intereſt, aut quomodolibet intereſſe poteſt; Cum ad faciendam plenariam Executionem Pacis Monaſterii & Oſnabrugis Weſtphalorum, Anno Domini Milleſimo ſexcenteſimo quadrageſimo octavo, die viceſima quarta Octobris concluſæ, omnium in illa comprehenſorum intereſſatorum Conventus Norimbergæ inſtitutus fuerit; Nos Legatos Plenipotentiarios ad hoc ſpecialiter Deputatos & ſufficientibus mandatis inſtructos, (quæ reciproce rite commutata ſunt, & eorum apographa ſub finem hujus Inſtrumenti de verbo ad verbum inſerta.) A parte quidem Imperatoris, Illuſtriſſimum & Excellentiſſimum Principem, Dominum Octavium Piccolomini de Aragona Ducem de Amalfi, Sac. Rom. Imp. Comitem, Dominum in Nachot, Equitem Aurei Velleris, Sacræ Cæſareæ Majeſtatis Conſiliarium Arcanum, Camerarium, Generalem locum tenentem, & Guardiæ Cæſareæ Capitaneum, Dominum Iſaacum Volmarum & Dominum Joannem à Crane, ejuſdem Cæſareæ Majeſtatis Conſiliarios reſpective Arcanum & Imperialem Aulicum. A parte vero Regis Chriſtianiſſimi, Dominum Henricum Groulart de la Court, Dom. Franciſcum Caſet de Vautorte, Dom. Carolum d' Avaugour Conſiliarios in Secretioribus conſiliis Sacræ Majeſtatis Chriſtianiſſimæ præſentibus, ſuffragantibus & conſentientibus Sacri Romani Imp. Electoribus, Principibus ac Statibus de toto hoc facienda executionis negotio conveniſſe & tranſegiſſe modo & forma ſequenti.

Primo omnium Imperator ſuos exercitus, & copias omnes partim exauctorabit, partim in ſuis propiis Statibus retinebit, numero, tempore & modo comprehenſis in Conventione facta hac de re, die quinta Octobris, Anno Milleſimo ſexcenteſimo quadrageſimo nono, quæ in hoc tractatu eundem effectum habebit, ac ſi de verbo ad verbum huic inſerta legeretur Inſtrumento. Rex vero Chriſtianiſſimus Copias ſuas, ſi quæ reſtant, ut & præſidia ex locis reſtituendis, eodem ordine deducet in proprios Status.

Reſtituentur loca, Civitates, Urbes, Oppida, Arces, Caſtella, Fortalitia, belli tempore utrinque occupata & retenta, vel per Armiſtitii unius vel alterius partis, vel quemcunque alium conceſſa, prioribus & legitimis ſuis poſſeſſoribus & Dominis ſecundum formam Inſtrumenti Pacis tribus terminis, quorum primus ſit dies Decima Menſis Julii.

In primo Termino reſtituentur, & præſidiis liberabuntur.

A parte quidem Sacræ Cæſareæ Maj.	A parte vero Sacræ Chriſtianiſſimæ Maj.
Ehrenbreitſtein,	Moguntia,
Franckenthal,	Deideſheim,

1650.

Rotwilla.	Magdeburg.
Offenburg.	Germersheim.
Friburgum Briſgoviæ.	Hailbronna.
Villinga.	Schorendorff.
Zollern.	Hohentvveil.
Rotenburgum in Palatinatu ſuperiori.	Montpelgard.
Hoxtar.	Horburg.
	Reichenvveiler.
	Neoburgum ad Rhenum, in primo etiam termino ejus oppidi munitiones ſolo æquabuntur.)
	Caſtrum Liechtenich.
	Bruntrutum.
	Oppidum & Præpoſitura Sancti Urſicini.
	Pfeffinga.

Si Franckenthalia dicto tempore non reddatur, aliorum quidem locorum reſtitutio nullatenus impedietur. Imperator tamen faciet pro ejus Reſtitutione id, ad quod obligatus eſt, vigore Inſtrumenti Pacis, & Hailbronna, ſalva libertate & poſſeſſione immedietatis erga Romanum Imperium, interim ſervanda tradetur, ſicut viſum eſt Ordinibus Imperii, Domino Carolo Ludovico Comiti Palatino Rheni, Sacri Romani Imperii Electori.

In primo etiam termino æquabuntur ſolo oppidi Benfeldæ munitiones, nec non adjacentis fortalitii Rheinaw.

Secundi Termini dies erit vigeſima quarta Julii, Reſtituenturque,

A parte Imperatoris.	A parte Regis Chriſtianiſſimi.
Dortmund,	Spira.
Landſtuel,	Wormatia.
Homburg,	Lavvinga.
Hammerſtein,	Luſenich.
	Crucenacum.
	Altzeia.
	Schomburg.
	Baccara cum.

(Si tria iſta loca in ſecundo termino non reddantur aliorū quidem reſtitutio nullatenus impedietur, nec ideo minus facta ſyncera executio pacis à parte Imperatoris videbitur, ſalva tamen illorum reſtitutione & guarantia in Inſtrumento Pacis conventa.

(Si quinq; iſta loca non reddantur (eorum Capitaneis & præſidiis obedire Regis mandato recuſantibus) aliorum quidem locorum reſtitutio nullatenus impedietur, nec ideo min⁹ facta ſincera executio Pacis à parte Regis Chriſtianiſſimi videbitur, ſalva tamen illorum reſtitutione & guarantia in Inſtrumento Pacis conventa.

Dachſtein.	In ſecundo etiam termino horum duorum locorum munitiones ſolo adæquabuntur.
Taberna Alſatiæ.	
Caſtrum Hohenbar.	

1650.

Tertii termini dies erit ſeptima Auguſti, reſtituenturque.

A parte Imperatoris.	A parte Regis Chriſtianiſſimi.
Syburg.	*Waldshut.*
Beeynburg.	*Lauffenberg.*
Landtcron.	*Seckingen.*
	Rheinfelden.
	Stolhoven.
	Caſtrum Graben.
	Hagenaw.
	Landau.
	Feudum Burweiler ad Domini Comitis de Trautmansdorff Præfecti ſupremi Prætorio Cæſareæ Majeſtatis Hæredes ſpectans.

Pro reſtitutione Domini Franciſci Lotharingiæ Ducis in poſſeſſionem Epiſcopatus Virodunenſis, ſuarum Abbatiarum, nec non bonorum ſuorum patrimonialium obſervabitur diſpoſitio Inſtrumenti Pacis in §. Reſtituatur in poſſeſſionem.

Porro, ſi quæ loca reſtitutioni obnoxia in hac deſignatione nominatim expreſſa non ſunt; ea nihilominus ubicunque ſita ſunt, intra hos tres terminos reſtituentur.

Quæcunque à ſubſcripta Pace, uſque ad hodiernum diem dicta, ſcripta, facta, aut omiſſa ſunt, quæ pro contraventione accipi poſſent, ea quidem non approbantur, neque ſub hoc exemplo ſimilia attentata vel præteritorum continuationes impoſterum excuſabuntur: attamen pro bono Pacis præterita omnia ſub generali amneſtia comprehendi placuit.

Hunc tractatum promittunt Cæſarei & Regii, Ordinumque Imperii Legati, & Plenipotentiarii reſpective ab Imperatore & Chriſtianiſſimo Rege Sacrique Romani Imperii Electoribus, Principibus & Statibus, ad formam hic mutuo placitam ratihabitum iri, ſeſeque infallibiliter præſtituros, ut ſolemnia ratihabitionum Inſtrumenta, intra ſpacium ſex ſeptimanarum, à die ſubſcriptionis computandarum, Norimbergæ præſententur, & reciproce riteque commutentur. Interea tamen non expectato adventu eorundem, omnia, quæ hic circa exauctorationem & evacuationem conventa ſunt, in præſcriptis terminis, ſtatim à ſubſcripto hoc receſſu decurrentibus, abſque omni mora, bona fide, executioni mandabuntur.

In quorum omnium & ſingulorum fidem, majuſque robur, tam Cæſarei, quam Regii Legati: nomine vero omnium Electorum, Principum ac Statuum Imperii ad hunc actum ſpecialiter ab ipſo (vigore concluſi die prima Julii Anni infra mentionati, & ipſa die ſubſcriptionis ſub ſigillo Cancellariæ Moguntinæ Legatis Galliæ extraditi) deputati, manibus ſigillisque propriis, præſens Inſtrumentum muniverunt, ac firmarunt. Acta ſunt hæc Norimbergæ, die ſecunda Menſis Julii, Anno Domini Milleſimo Sexcenteſimo Quinquageſimo.

REPARTITIO

SIVE

Diſtributio quinque Millionum, & quod excurrit, Thalerorum Imperialium ad ſatisfactionem Militiæ Suecicæ, per Circulos Imperii; Compoſita & Approbata Norimbergæ, & 25. Junii Anno 1650. Suecicis Plenipotentiariis exhibita.

Circulus Electoralis Rheni.	Floreni.	Cr.
ELector Moguntinus	234884	30
Elector Trevirenſis	161721	•
Elector Colonienſis	170041	30
Elector Palatinus	122019	
Tribus poſterioribus Electoribus adſcribuntur 38912. floreni, Diœceſi Monaſterienſi iterum detrahendi.		
Ballivia Confluentina	17088	
Seltz	3204	30
Betelſtein detracta una quarta ex parte Naſſau-Hadamar	2002	
Arnberg	5408	
Reineck	1602	
Inferior Iſenburg	7476	

Summa 725446. *fl.* 30. *Cr.*

Circulus Saxoniæ ſuperioris.	Floreni.	
Elector Saxoniæ	264864	
Elector Brandeburgicus	244038	
Epiſc. Miſnenſis	12816	
Epiſc. Merſpurgenſis	12816	
Epiſc. Naumburgenſis	12816	
Epiſc. Caminenſis	24564	
Walchenriedt	6408	
Quetlinburgh	6942	
Geringroda	4809	
Saxo-Altenburgicus	30438	
Saxo-Coburgh	14062	
Saxo-Vinarienſes	29281	
Saxo-Gotha	29281	
Aſſecuratæ Satrapiæ	18690	
Utraque Pomerania	161268	
Anhaltinus	25098	
Voitlandia	40584	
Reuſſen zu Gera	9912	
Reuſſen zu Graitz	3204	
Schvvartzenburg	26700	
Mansfeld	40050	
Stolbergh	11214	
Witgenſtein, Hohenſtein, Lohr & Klettenbergh	4971	35
Beuchlingen	3204	
Berbey & Muchlingen	2670	
Leiſnick	2670	
Wildenfels	2670	
Schonburgh	5340	
Iautenburgh	3670	

Summa 1053747. *flor.* 35. *Cr.*

Circulus Franconicus.	Floreni.
Epiſc. Bambergenſis	91047
Epiſc. Herbipolenſis	183162
Epiſc. Aichſtadienſis	102528
Magiſter Ordinis Teutonici	59808
Brandenburgh utraque linea	137772
Hennenbergh Rambild	29292

Quod perſolvunt ſequentes.		Floreni.
Domus Saxonica	7476.	
Coburgh	16146.	
Epiſc. Herbip.	2670.	
Hennebergh Schleiſingen		27234

Quod perſolvunt ſequentes.		Floreni.
Domus Saxonica.	21894.	
Epiſc. Herbipolenſis	2136.	
Landgravius Haſſiæ Caſ.	3204.	
Comites Caſtellenſes		3738
Wertheim		21360
Elector Mogunt. ex parte Reineck		5676
Hohenlohen		34176
Epiſc. Herbip. ex parte Raigelſpergh		3738
Erbach		7476
Item ex parte Reineck		1072
Limburgh Speckfeldt		6942
Limburgh Gadendorff		8544
Schvvartzenbergh		3204
Sainsheim		3738
Noriberga		197580
Rotenburgum		50730
Windsheimium		22428
Schvveinfurtum		19758
Weiſſenburgum		13350
Herbipolis ex parte Maindorffer.		2670

Summa 1028023. *flor.*

Circulus Suevicus.	Floreni.
Epiſc. Auguſtanus	87042
Epiſ. Conſtantienſis	27234
Præpoſitus Elvvangen	17622
Abbas Campodunenſis	20292
Ab. Reichenavv	5340
Ab. Salmansvveiler	42186
Ab. Weingarten	16020
Ab. Weiſſenau	10680
Ab. Petershauſen	3204
Ab. Marchtall	5437
Ab. Schueſſenriedt	10680
Abbas Roggenburgh	8044
Ab. Ochſenhauſen	17088
Ab. Ehingen	11748
Ab. Werttenhauſen	3204
Ab. Munchrod	5874
Ab. Averſpergh	5340
Ab. Irſee	7476
Ab. Gengenbach	3204
Abbatiſſa Lindavienſis	2670
Abbatiſſa Rodenmunſter	3738
Abbatiſſa Buchavv	6408
Abbatiſſa Guttenzell.	2670
Abbatiſſa Hegbach	2670
Abbatiſſa Beindt	1602
Commendatura Alſatiæ	21360
Dux Wurtenbergicus	244038
Marchionatus Badenſis Infer.	60342
Marchionatus Badenſis ſuper.	35244
Com. Helffenſtein	3204
Comes Ottingen	36846
Comes Wertenbergh	18423
Comes Montfort	9078
Comes Furſtenbergh	25632
Comes Eberſtein	2136
Comes Cupfen	16020
Comes Hohenzollern	20292
Comes Sultz	8010
Comes Brandeiß	4806
Juſtingen	2670

Rechberg	2670
Gundelſingen	4272
Gengen	1602
Truchſeſſi de Waldburgh	38448
Konigseck	6408
Rotenfels	5340
Konings-Eckersberg	2670
Gerols-Eck	2670
Graveneck	2670
Fugger	14418
Fugger ex P. Waſſerburgh	1068
Hohen-Embs	3204
Zimmeren	8010
Auguſta urbs	112594
Kauffbeyren	21360
Ulma	120150
Memminga	33108
Campodunum	20826
Biberacum	26166
Iſny	10680
Leutkirch	5340
Wangen	10680
Lindavia	26166
Ravenſpurg	26166
Buchorn	2670
Uberlinga	41652
Pfullendorff	13884
Reutlingen	25098
Eslingen	19580
Gemund	23496
Weyl	8010
Hailbronna	27768
Wimpfena	10680
Halla Suevica	39160
Dinckelſpula	27768
Poppſingen	3204
Giengen	8010
Aachlen	8010
Nordtlinga	34710
Buchau	1068
Offenburg	1602
Gengebach	8010
Zell apud Hammerſpach	5340
Rotweila	37380

Summa 1704715. *flor.*

Circulus Rheni ſuperioris.	*Floreni.*	*Cr.*
Epiſc. Wormatienſis	5340	
Epiſc. Spirenſis	6086	
Epiſc. Argentinenſis	82236	
Epiſc. Baſileenſis	11214	
Præpoſitus Weiſſenburgenſis	10680	
Præpoſ. Odenheim	5340	
Magiſter Joannitarum	18780	
Ab. Fuldenſis	46681	30
Ab. Hirſchfeldenſis	8010	
Murbach	19859	
Monaſterium in valle S. Gregorii	3738	
Ab. Prumenſis	8544	
Baden Sponheim	20291	
Palatini Sponheimenſes	10146	
Palatini Bipontini	32040	
Lautereck	5340	
Haſſia Caſſellana	145960	
Haſſia Darmſtadiana	72980	
Naſſau Sarwerden	10680	
Naſſau Sarbruchen	8759	
Weilburgh	25632	
Weisbaden	8544	
Comites Rheni	12816	
Reipolskirchen-Falckenſtein	3738	
Kriechingen	5340	
Salm	2670	
Hanaw-Liechtenbergh	21360	
Leiningen	9612	
Falckenſtein-Daun	5340	
Konigſtein pro ſe	2670	
Elector Mogunt. ex P. Konigſt.	10680	
Super. Iſenburgh & Budingen	18690	
Darmſtat ex P. Iſenburgh	3738	
Solms, Lich & Labach	19224	
Braunfels. Solms	16020	
Hanau-Muntzenbergh	32040	
Leiningen Weſterburg	5340	
Sain & Witgenſtein	3738	
Waldeck	16020	
Pleß	1602	
Fleckenſtein	2136	
Kaiſersberg	11214	
Turckheim	2670	
Monaſterium in valle S. Gregorii	6408	
Ober-Ehenheim	10680	
Colmaria	22428	
Argentoratum	120150	
Stosheim	3204	
Schletſtat	19224	
Hagenau	25632	
Weiſſenburg	14952	
Landau	12816	
Spira	36846	
Wormatia	36846	
Francofurtum	106800	
Fridbergh	6408	
Wetzlar	4272	

Summa 1254894. *flor.* 30. *Cr.*

Circulus Weſtphalicus.	*Floreni.*	*Cr.*
Epiſc. Paderbornenſis	32557	30
Epiſc. Leodienſis	170880	
Epiſc. Monaſterienſis	7680	
Epiſc. Oſnabrugenſis	27760	30
Epiſc. & Civitas Verdenſis	16020	
Epiſc. Mindenſis	24564	
Ab. Werdenſis	2304	30
Pr. Stabulenſis	10680	
Corneli-Monaſterienſis	3204	
Ab. Corbeienſis	6916	30
Abbatiſſa Herfordenſis	3204	
Abb. Eſſendienſis	7468	30
Ducatus Juliæ & Montium	65794	18
Clivia & Marchia	142311	
Ravenſpurgh	18[illegible]5	14
Friſia Orientalis	10752	
Siegen	10284	55
Naſſau-Dillenburg	12976	$53\frac{1}{2}$
Dietz	8470	9
Holtzapffel	2002	45
Sayn	14952	
Bentheim	20292	
Tecklenburg	10008	
Riedbergh	9612	
Pirmont	2136	
Oldenburg & Delmenhorſt	39516	
Hoya	6408	
Bentheim ex P. Hoia	1066	
Diepold	3738	
Schaumburg	23496	
Lipp	16020	
Colonia urbs	110137	30

1650.

Aquisgranum	27234	
Tremonia	12238	30
Herford	3204	
	Summa 884865. *flor.* $44\frac{1}{2}$ *Cr.*	

Circulus Saxoniæ Inferioris.	*Floreni.*	*Cr.*
Archiepiſc. Magdeburgenſis	173550	
Archiepiſc. Bremenſis	91848	
Epiſc. Halberſtadienſis	57662	
Epiſc. Hildesheimienſis cum urbe, & Dux Chriſtianus Braunsvicenſis juxta proportionem ditionum quas quilibet poſſidet	71556	
Epiſc. Lubecenſis Dux Holſatiæ Joan.	4806	
Epiſc. Suerinenſis, Adolphus Fridericus Dux Mecklenburgicus	12816	
Epiſc. Ratzenburgenſis	3204	
Braunsvicum, Principatus Wolfenbeutel, cum civitate Braunsviga, Auguſtus Dux Brunsvico-Luneburgicus,	91581	
Ducatus Luneburgicus cum urbe Luneburgo, Chriſtianus Ludovicus Dux Brunsvico-Luneburgicus,	96120	
Principatus Grubenhagen, cum civitate Einbeck, Chriſtianus Ludovicus Dux Brunſ.-Luneburgicus	8010	
Braunsvicum, Principatus Calenberg cum civitatibus Hannover, Gottingen, Nordtheim, Hammelia, &c. Georgius Wilhelmus Dux Braunſ.-Luneburg,	91581	
Mecklenburg Swerin. Dux Adolphus Fridericus	49929	
Mecklenburg Guſtrov. Dux Guſtavus Adolphus	49929	
Holſatiæ, Rex Daniæ, & Dux Holſatiæ Fridericus	106800	
Saxen-Lauenburg, Auguſtus Dux Saxoniæ, Angariæ & Weſtphaliæ	28836	
Comitatus Reinſtein, Planckenburg, Auguſtus & Chriſtianus Duces Brunsvico-Luneburgici, cum Comite Tattenbach pro ſua proportione.	3204	
Lubecca urbs	64080	
Brema	42720	
Hamburgum	96120	
Goslaria	8010	
Mulhauſen	21360	
Nordhauſen	10690	
	Summa 1184412. *flor.*	

Summa Summarum.		
Cir. Electoralis Rheni.	725446	
Cir. Saxoniæ ſuperioris.	1053747	35
Cir. Franconicus.	102023	
Cir. Suevicus.	1704715	
Cir. Rheni Superioris.	1254894	30
Cir. Weſtphalicus.	884894	$44\frac{1}{2}$
Cir. Saxoniæ Inferioris.	1184412	
Circulus Bavaricus.	9707	
	Summa 7845810. *flor.* $49\frac{1}{2}$ *Cr.*	
	Conſtituunt Thaleros Imp. 5230540. & $49\frac{1}{2}$ *Cr.*	

Ad Contributionem 9707. *florenorum Circulo Bavarico aſſignatorum Archi-Epiſcopatus Salisburgenſis conferet pro rata unius tertiæ, ejus penſionis quæ dicto Archiepiſcopatui in matricula Imperiali aſſignata eſt; quæ tertia, conſtituit* 609. *florenos &* 20. *Crucigeros. Idque pro hac vice tantum, & ſalvo jure Imperii.* 1650.

Libera autem & immediata Imperii Nobilitas per Sueviam, Franconiam, Rhenum atque inferiorem Alſatiam, etſi contributionibus Imperii non comprehendatur; nec obligetur; tamen pro amore communis Patriæ, & conſervatione Pacis libere offert triginta millia florenorum ſemel perſolvenda, cum hac conditione, ne quid libertati aut Privilegiis eorum, per hanc liberam oblationem decedat, aut derogetur; prout latius ea ſuper re, ejuſdem Nobilitatis Legatus Wolffgangus à Gemmingen, apud Directorium Moguntinum edito ſcripto conteſtatus eſt, quod Monaſterii Anno 1468. 13. *Oct. inſinuatum eſt. Additis jam triginta millibus florenorum ad ſuperiorem ſummam* 7845810. *flor.* $49\frac{1}{2}$ *Cr. conſtituetur ſumma univerſalis hæc* 7875810. flor. *ſive* 5250540. Imperiales.

Quoniam vero Monaſterienſis Repartitio trium priorum millionum, ultra dictos tres milliones, excurrit ad 62842. flor. & $22\frac{1}{2}$ *Cr. ſive* 41894. Imp. *Neque Comes Palatinus Sueciæ Militiæ Generaliſſimus id hac Repartitione detrahi; nec priorem Monaſterienſem aliter, quam pro tribus præciſe Millionibus acceptare voluit; id ita relictum eſt; Et ſit detracto ſuperiore ſuperfluo ſumma ſummarum præſentis Repartitionis* 7812968. flor. 27. Cr. *ſive* 5208645. Imp. 57. Cr. *Cum ergo præſens Repartitio ultra conventam Sueciæ militiæ ſatisfactionem* (videlicet quinque millionum Imperialium) *adhuc excurrat ad* 312968. flor. *ſeu* 208664$\frac{2}{3}$ Imp. *Oblati ſunt ex hoc ſuperfluo Domino Generaliſſimo Suecico ad feſtinandam Exauctorationem Militum, & Evacuationem locorum* 300000. flor. *ſive* 200000. Imp. *in iiſdem terminis Exauctorationis & Evacuationis perſolvendi.*

Reliqui 12968. flor. *ſive* 8645$\frac{1}{3}$ Imp. *convertentur in alimentationem præſidii militaris ejus loci qui Coronæ Sueciæ pro aſſecuratione ſatisfactionis Militiæ, uſque ad totalem perſolutionem aſſignatus eſt, eritque interim Imperium à præſtatione ejus alimentationis per unum Menſem immune.*

Denique quoniam in hac Repartitione, quæ Suecicis Plenipotentiariis ad conſtitutum diem exhiberi debuit, fortaſſe aliqui Status plus quam decebat, quidam etiam minus quam par eſt contribuunt; neque id ob periculum in mora pro hac vice emendare licuit; Decretum fuit, ac cautum expreſſe, ne præſens Repartitio ſeu diſtributio deinceps Imperio, ejuſque Circulis, aut Statibus eorundem in præjudicium vergat: Sed quod hac vice per exceſſum aut defectum peccatum eſt, vel etiam omnino omiſſum ac neglectum; illud in Matricula proximis Comitiis renovanda ſine mora reſtituatur, & in proximis contributionibus reſpective detrahatur, addatur ac reſarciatur. Ita Actum Norimbergæ 25. *Junii, A.* 1650.

Sequitur
EXAUCTORATIO
Militiæ tam Cæſareæ quam Suecicæ.

NOs Octavius Piccolomini de Aragona, Dux Amalphitanus &c. Notum facimus: Cum in inſtrumento Pacis diſpoſitum ſit, ut exauctoratio militiæ, & evacuatio locorum fiat eo modo ac tempore, quemadmodum ſupremi exercituum Præfecti inter ſe conveniſſent. Ideo nos cum Domino Carolo Guſtavo armorum Suecicorum per Germaniam Generaliſſimo hac ſuper re, hoc ſpeciali receſſu in hunc modum convenimus; Promittimus ac ſpondemus nomine Sacræ Cæſareæ Majeſtatis, quod præter

Legio-

Legiones & turmas equitum jam pridem exauctoratas, & in ſequenti deſignatione nominatas, pro præſidio & defenſione regnorum & ditionum Cæſareæ Majeſtatis Hæreditariorum, non plures quam tres & ſexaginta centuriæ retinebuntur, quarum numerus ad tria aut quatuor millia equitum circiter excurret. Reliquæ vero legiones ac centuriæ in tribus conſtitutis terminis omnino & infallibiliter dimittentur atque exauctorabuntur. Primum igitur ex parte Cæſaris exauctoratæ ſunt: Warfuſſ. VI. Cent. Colobrath VI. cent. De Waggi, VI. Lind. X. Pompeji X. Paſchenhoii VI. Columbo X. Murco VII. Gierle Couskii III. Vernier X. Donaw II. Alt Naſſau VI. Konigseck IX. Weyler VI. Caplier VIII. Schaff VI. Serin VI. Gartner I. Demitrovitz I. Kock I. Gorthal I. Valentin I. Henſigen I. Gortz I. Conſtituunt Centurias in univerſum CXXIV. ex parte vero Regni Sueciæ jam pridem exauctoratæ vel reductæ ſunt: Konigsmarck XII. Cent. Caroli Ducis Mecklenb. VIII. Horn VIII. Poli VIII. Steinbock VIII. Frolich VIII. Fertger VIII. Muller VIII. Cuno Ulrich Pentz VIII. Konigsmark I. Nachtigal II. Legat. I. Bilau I. Moſers I. Lewenhaupt IV. Leirckh IV. Gortze IV. Axelilie VI. Behr Anderſohn VI, Baron de Avangour VI. Hammerſtein XXVI. Fritz III. Marquart Ernſt Bentz I. Duglas IV. Goldſtein IV. Caroli Comitis Lewenhaupt IV. Friderici Landgravii Haſſiæ II. Jordan. IV. Conſtituunt centurias in univerſum CLX.

In primo autem termino Litera A. exauctorabuntur.

Ex parte Cæſaris, Pleß VI. *Gonzaga* VIII. *Mirco* X. *Schneider* VIII. *Rentz* VIII. *Walter* VI. *Ducis Holſatiæ in Circulo Weſtphalico* VIII. *Conſtituunt Centurias* LIV. *Ex parte vero Suecorum Wittenberg* VIII. *Lemat* VIII. *Friderici Landgravii Haſſiæ* VIII. *Lewenhaupt* IV. *Ulffſpar* IV. *Kurckh.* IV. *Hundelshauſen* VIII. *End.* VIII. *Comitis Magni de la guardie* VIII. *Mohr.* VIII. *Wittenberg ex provinciis Cæſaris Hæreditariis* IV. *Haſt* I. *Eger Roth* I. *Palman* I. *Sylveſter* I. *Conſtituunt centurias* LXXVI.

In ſecundo termino Litera B.

Ex parte Cæſaris. Crentz VI. *Boccarme* VI. *Lutzelburgh* VI. *Boccamagur* VI. *Copaun* VI. *Doupp.* VI. *Naſſau* VIII. *Jun. Naſſau* VIII. *Conſtituunt centurias* LII. *Ex parte Suecorum Witkopff* VIII. *Axelilie* II. *Pehr Anderſohn* II. *Baron de Avangour* II. *Hammerſtein* VI. *Arneſohn* VIII. *Fritz* V. *Hauenbergh* VIII. *Quaſt.* IV. *Marquart Ernſt Pentz* VII. *Wittenbergh* IV. *Conſtituunt centurias* LVI.

In tertio termino Litera C.

Ex parte Cæſaris Pallavicino IX. *Lanon* IX. *Liechtenſtein* IX. *Heneaw* VIII. *Palffi* X. *Littich* IX. *Ex parte vero Suecorum, Ex Legione Regia* VIII. *Ex Legione Prætoria Generaliſſimi* IV. *Wrangel.* XIV. *Duglas* IV. *Goldſtein* IV. *Comitis Caroli Levvenhaupt* IV. *Caroli Marchionis Badenſis* VIII. *Priſevvietz* VIII. *Planitz* VIII. *Gratzke* IV. *Pege* VIII. *Pfhuell* IV. *Landgravii Friderici* V. *Jordan.* IV. *Wittenberg* IV. *Conſtituunt Centurias* IXC.

Summa Centuriarum à Cæſare exauctoratarum CCLXXXIV.

Summa Centuriarum à Suecis exauctoratarum CCCLXXXIII.

Retinebuntur autem in militia.

Cæſarea, Montecuculi VIII. *Philip.* VI. *Jopp.* VI. *Sporck* VI. *Piccolomini* X. *De Werth.* VIII. *Keuenhiller* VI. *Gotz* V. *Furſtenberg* VIII. *Elector quoque Colonienſis retinebit* X. *Regina autem Sueciæ retinebit centurias ſequentes, Joannis Wrangel* IV. *Comitis Lewenhaupt* VI. *Henrici Horn* VIII. *Erici Kruſſe,* VIII. *Lorici Kruſſe* IV. *Schmalandoruum* IV. *ex Legione Regia Equites quingentos. Landgravius Haſſiæ retinebit X. cent.*

Hæc igitur ſuper exauctoratione militum ita conventa ac diſpoſita, eandem omnino vim habebunt, ac ſi de verbo ad verbum Conventioni Norimbergenſi, aut ipſi Inſtrumento Pacis inſerta eſſent, ſine omni fraude & dolo. Ita actum Norimbergæ 5. Octob. Anno 1650.

Cæſarei lætitiam teſtantur.

§. 31. Inſtrumentum conventionis ad Cæſarem à Ranftio tribuno portatum, qui præmii loco annulum, quem tunc iſte digito geſtabat ſex mille uncialibus æſtimatum, ac torquem bis mille aureorum pretio accepit. Tum edicta, ne quiſpiam contra pacem tentare quid audeat, per univerſum Imperium à Cæſare promulgantur, ac per ditiones Cæſareas publicæ feriæ eo nomine indicuntur, Viennæ inter alia lætitiæ ſigna captivis quoque carcere emiſſis præter eos, qui æris alieni cauſa in vincula dati erant. Cæſarei Legati Norimbergæ ingens gaudium præ ſe ferebant ingenue confeſſi, ſibi nec animum fuiſſe, nec vires bellum nunc inſtaurandi. Quin eam pacem privatis, Domus Auſtriacæ rationibus proficuam fuiſſe, ſtabilito jure hæreditario in Regnum Bohemiæ, & ſacris Proteſtantium eliminatis, ſimul Auſtria ſupra Anaſſum pignoris nexu exemta. Etſi contra autoritati Cæſaris ea pace non parum detractum ob firmata Ordinum jura. Sed & Piccolomineus omnibus jam abſolutis Carolo Guſtavo hiſce verbis fatebatur: ſe hac pace plus fere una die obtinuiſſe, quam Cæſar antea viginti annis amiſerit, aut intra totidem annos armis recuperandi ſpem habere potuerit.

22. Jul.

Executio Pacis circa reſtitutionem læſorum.

§. 32. Reſtabat conventorum executio. Ubi quanquam circa reſtitutionem ex lege Amneſtiæ, & Gravaminum juſſu Reginæ, & ob importunas Ordinum ſolicitationes, belli moleſtia defungi quocunque modo ardentium, multa remiſſa fuerant, quibus alias vi pacis & ex æquo ac bono inſiſti poterat: id tamen obtentum, ut Catholici complures Evangelicos Ordines reſtituerent, & ad reliquos reſtituendos ſe obſtringerent; tum ut ea reſtitutio ad nudum factum anni viceſimi quarti referretur, caſus liquidi ab illiquidis confecta certa deſignatione diſtinguerentur, executione ad certos terminos redacta. Equidem dubium erat, num reliquis reſtituendis promiſſa intra diem dictum utique repræſentanda forent. Sed uti tempori iſta committenda erant; ita Regina quantum in ſe præſtiterat, ac reipſa oſtenderat, eam reſtitutionem ab ipſa non obtentui ſumtam bello trahendo, ſed velut fundamentum ſolidæ paci ſerio ſubſtructam. Et ne quid in ſe deſiderari pateretur Carolus Guſtavus eos Principes, quorum Legatis Noribergæ ut manerent commiſſum erat executioni promovendæ, literis monebat, ut id negotium ſibi commendatum habeant; ad Evangelicos Principes, Brandeburgicum, Altenburgicum, Brunsvicenſem, Wurtenburgicumque inſuper addens, culpam, quare non omnia è commodo rei Evangelicæ expedita ſint,

21 Jun.

non

1650. non penes ſe, ſed penes Evangelicorum Legatos fuiſſe. Simul diſcedens Benedictum Oxenſtiernam Noribergæ relinquebat, qui Reginæ nomine iſti reſtitutioni promovendæ operam navaret. Wrangelio quoque, quem in Franconiam exciverat, aliiſque ducibus Suecicis injunctum, ut non ſolum vicinos ſibi Principes ſuper reſtitutione moneant, ſed & reſtituendis operam ſuam accommodent.

Circa ſatisfactionem militarem. 15. Jun.

§. 33. Repartitio pecuniæ militibus exſolvendæ pridie ſubſcriptionem Suecis exhibebatur, quæ ducentis millibus uncialium conventam ſummam excedebat, præmii vicem apud Carolum Guſtavum obituris. Etſi hæc ſumma hautquidquam æquaret damna, quæ ex mora tractatuum, & dum naves transportando militi tamdiu in portubus hærent, enata fuerant. Porro pecuniæ ſolutio ſat promte procedebat, nemine non ad amolienda demum belli onera connitente. Soli Leodienſes Ordinum diſpoſitionem adſpernati cornua obvertebant; qui militari manu ad officium compellendi fuerunt, longe majore ipſorum diſpendio, quam ſi ultro ſolviſſent. Ordines inopes Superiorum Circulorum illis creditoribus aſſignabantur, qui facilius moram nonnullam, quam milites, ferre poterant.

Circa exautorationem militum.

§. 34. Exautorationem militum Ordines anxie anhelabant; quod cum Cæſarei intelligerent, ad concluſionem uſque etiam in minimis tempus extrahere ſtudebant, ſi forte aliquid in ſuum emolumentum hac ratione lucrari poſſent. Sed tractatu concluſo, cum copiæ Cæſareas ditiones premerent, exautorationem bona fide ex convento peragebant; id quod & à Suecis factum. Etſi apud hos paſſim in ſeditionem prorumperet miles; qui tamen ne ſummam rerum turbare poſſet, Caroli Guſtavi providentia fiebat paulatim compactis in unum legionibus, & ductorum ſuperfluis dimiſſis; tum legionibus non uno in loco, ſed ſparſim ſolutis. Ita ſtatim ſeditioſi compreſſi paucorum ſupplicio, aut in diverſa dilapſis turbidis catervis. A Cæſare porro dimiſſi magnam partem Hiſpanico ſtipendio iterum autorati in Belgium deducebantur. Quin & Suecicæ copiæ ad Hiſpanorum militiam ſumendam ſolicitabantur, ni Suecicorum ducum in Gallos affectus eos conatus eluſiſſet. Gallis Regina pariter inſigni equitum numero gratificari cupiebat. Verum qui recens conſcribendi erant, de alimentis, ac ſtipendiis ſuis, præmiiſque in poſterum certa conventione caveri ſibi volebant; ſuper qua Gallici Miniſtri Noribergæ mandata ſibi eſſe negabant, uti videbatur, pecuniæ inopia, ob quam & duo equitum Germanicorum millia, quos olim conduxerant, dimittendi fuerant, & Helvetii Gallis militantes altera jam vice ſeditionem induerant. Unde dicti Miniſtri frigide rem gerebant, etſi in eam rem Carolus Guſtavus prolixe operam ſuam offerret. Et quia æſtas jam labebatur, oneri magis quam uſui iſtæ copiæ Gallis futuræ erant. Tum ductores juxta ac gregarii militiam Gallicam averſari. Unde cum Carolus Guſtavus clam legiones quaſdam ad Gallos traducere inſtitueret, obtentu executionis in Leodienſi ditione faciendæ, re per Gallicos Miniſtros incautius propalata miles iſte ægreſcere, ac in ſeditionem erumpere; qui facile contagio totum exercitum inficere poterat, ni mature blandis remediis, aut paucorum ſuppliciis malo occurſum fuiſſet; præſertim cum quædam indigenæ militis turmæ Germanis ad melius peragendam eam executionem conjunctæ, in partem ſeditionis veniſſent, veritæ, ne & ipſæ in Gallicam militiam pertraherentur. 1650.

Circa evacuationem oppidorum.

§. 35. Circa redditionem oppidorum diu res circa Franckendaliam hæſerat; de qua tamen poſtea facilius transfigebatur, poſtquam Cæſarei demum familiaritate cum Suecis contracta velut ſecretum detexerant, præſidium inde brevi deducendum, quod Hiſpaniæ Rex illius detentione exiſtimationi ſuæ conſultum iverit, ne pace Germanica excluſus ad ejus reſtitutionem coactus videretur, ſed ut ab Ordinibus Imperii decenter rogaretur. Ac ferebant Cæſarei; Legatum Viennæ Hiſpanicum confirmare; jam ſuper ea tradenda mandata ex Aula miſſa, hac duntaxat conditione adjecta, ut Regi viciſſim ceſſa Imperii in Cameracum prætenſione, aut alio modico emolumento ſatisfieret. Quibus promiſſis tamen exitus haut reſpondit, dum ejus oppidi liberatio novo tractatu, & ingenti pecuniæ ſumma ab Hiſpanis obtinenda demum fuit. Cætera oppida utrinque ex convento reddita, ac nominatim Cæſareum præſidium juſto tempore Hermanſteino deductum, eaque arx Electori & Capitulo Trevirenſi ſimul tradita, poſtquam à Capitulo prius Coadjutor cum conſenſu Electoris deſignatus fuiſſet. Quo ipſo Gallorum deſiderio ſatisfactum. Benfelda è catalogo evacuandorum data opera fuerat omiſſa, quoad appareret, num Galli Heilbrunnam Palatino conceſſuri eſſent. Mox cum hi tam ad hanc, quam alia oppida reddenda promtos ſe exhiberent, juſſu Caroli Guſtavi iſti loco præſidium primo termino deducebatur, munitionibus ſtatim dejectis. Oſnabrugenſis Præſulatus antequam Franciſco Wilhelmo Epiſcopo redderetur, Capitulatio juxta leges Pacis prius ineunda erat; ad quam omnes quorum intererat jam pronos ſeſe oſtendebant. Ac Guſtavo quidem Guſtavi F. Epiſcopus & Capitulum concedebat, ut oppidum Værdam ſuo præſidio tantiſper obtineret, quoad octoginta uncialium millia ipſi exſoluta eſſent. Illis qui munia ſub Guſtavo in Præſulatu geſſerant, Carolus Guſtavus fructum Amneſtiæ Pace ſancitæ ſtipulabatur, ac ne reddendis rationibus Epiſcopo obnoxii forent, & ab iſtis acta rata manerent. Simul ne in urbem Oſnabrugam Epiſcopo actio foret ob deſtructum Petriburgum; qua de re Epiſcopus ante ſui reſtitutionem urbi ſcripto caverat. Ea lege Carolus Guſtavus promittebat ſe mandata editurum præſulatui reddendo, ſtatim atque Capitulatio abſoluta fuerit. In Superiore Germania, ac cumprimis in Suevia deductio præſidiorum & copiarum in Auguſtum uſque menſem protrahebatur, quod Ordines iſti ita tarde ratihabitiones ſuas exhiberent. Sed & conſultum judicabat Carolus Guſtavus Erfordiam, Mindam ac Dæmitzam per unam atque alteram ſeptimanam ultra conventum diem retinere; id quod cum conſenſu Cæſareorum factum.

1652. 16. 26. Ap.

Generaliſſimus ad Cæſarem ſcribit.

§. 36. Poſt plene perfectam pacem Carolo Guſtavo decorum videbatur, Cæſarem ſub initium novæ amicitiæ literis ſalutare; quas modeſto valde ſenſu componebat, ipſi ſuper reducta pace gratulatus, quam colere eidem cordi fore Piccolomineus multis teſtatus ſit; pollicitus eandem quoque ſancte à Regina ſervatum iri; ſimul officia ſua Cæſari decenter offerebat. Cui Cæſar literis propria manu ſcriptis haut minore humanitate reſpondit. Paulo ante quoque Ordines ad Reginam literas dederant, quas heic non interpolatas inſerere viſum.

Cæſar reſpondet. 9. Aug. 2. Jul.

Sere-

1650. *Sereniſſima & Potentiſſima Regina, Domina Clementiſſima. Etſi ab eo tempore, quo Pax Oſnabrugis fuit concluſa, ratificata & publicata, aliæ ex aliis natæ ſint difficultates, & inde Executionis Tractatus in hodiernum uſque diem protracti, annuit tamen Deus afflicti Imperii votis, & effecit Majeſtatis Veſtræ Regia conſtantia, nec non Regii Exercitus Generaliſſimi, Domini Caroli Guſtavi, Principis Palatini, ſingularis prudentia & dexteritas, ut nunc dicti Tractatus optatum feliciſſimum finem ſint aſſecuti, eoque facto totum Imperium indicibili gaudio affectum, quod ut Majeſtatis Veſtræ Glorioſiſſimam ſemper memoriam dulciſſime venerabitur, ita eidem omnium Sacri Romani Imperii Electorum, Principum & Statuum nomine ea, qua par eſt, devotione, & qua fieri poteſt lætitia, ex toto corde & grates agimus, & gratulamur, Deumque enixe rogamus, ut, ſicut Sereniſſimos Majeſtatis Veſtræ heroicarum Virtutum radios univerſus Orbis jam dudum admiratur, ita etiam eandem omni proſperitate videat ſemper florentiſſimam feliciſſimamque. Et, ut de Majeſtate Veſtra nefas foret dubitare, quin omnia, quæ ex Pace Oſnabrugenſi, ut & nuper hic facta conventione præſtanda reſtituendave ſunt, ſinceræ promtæque Executioni ſit mandatura, & cum Sacri Romani Imperii Electoribus, Principibus & Statibus perpetuam amicitiam obſervatura, ſic etiam finem ejus difficultatis, quæ circa ulterioris Pomeraniæ limites cum Domino Electore Brandeburgico hucuſque ſupereſt, proindeque plenariam Ipſius Reſtitutionem omni die, una cum Dominis Principalibus noſtris, avidiſſime expectamus, & Majeſtati Veſtræ omnem Regiam Incolumitatem humillime apprecamur. Norimbergæ die 2. menſis Julii Anno 1650.*

Regiæ Majeſtatis Veſtræ

Humillimi, Sacri Romani Imperii Electorum, Principum ac Statuum ad Pacis Executionis Tractatus Deputati Conſiliarii & Legati.

Carolus Guſtavus Noriberga diſcedit. Ita ſumma cum gloria abſolutis tractatibus Noriberga diſcedebat Carolus Guſtavus, cum prius Cæſareis ac Ordinum Legatis, quæ adhuc circa reſtitutionem reſtabant, diligentiſſime commendaſſet; qui & eam rem ſummopere ſibi curæ fore ſpondebant. Abeuntem Piccolomineus aliique Cæſarei Legati una cum Gallis, ac Ordinum Legatis extra urbem honoris cauſa proſequebantur. Enimvero iſto digreſſo, & exautorato jam milite, oppidiſque reſtitutis, qui Noribergæ relicti eo nomine erant Ordinum Deputati ſat ſegniter circa reſtitutionem iſtam moliebantur, connitente quantumvis acriter Benedicto Oxenſtierna; Benedicti Oxenſtiernæ proteſtatio. quem & poſt dudum elapſos reſtitutionum terminos Regina ſub initium anni ſequentis domum inde avocabat. Qui tamen antequam diſcederet, 7. Febr. 1651. proteſtationem apud Deputatos iſtos interponebat; qua prolixe commemorabat, quantum operæ Guſtavus quondam Rex, tum poſt Chriſtina Regina exhauſerit, ut exuti bonis ſuis Ordines in integrum reſtituerentur; quam rem & poſtea Carolus Guſtavus ſummo ſtudio egerit velut fundamentum tranquillitatis Germaniæ, ut certa reſtituendorum deſignatio formaretur, juxta quam trium menſium ſpatio reſtitutio abſolveretur. Ea cum poſthabitis ſuis monitis vario modo violata aut neglecta fuerit, ſolenni proteſtatione tum Reginæ tum omnibus Reſtituendis ſua jura ſalva reſervare.

§. 37. Cæterum Regina jam tandem de ſtabilitate pacis certa dilatam hactenus coronationem, 1650. Conventus Ordinum Suec. triumphi vicem ſubituram, demum adornare inſtituit. Eo fine Conventus Ordinum Holmiam ad diem viceſimum Junii indicitur; quibus congregatis Regina proponit, ſibi decretum eſſe ritu co- 6. Jul. ronationis nunc defungi, quem hucuſque ob bellum Germanicum diſtulerit; tum quæ facies rerum in Germania, Dania, Ruſſia, Polonia ſit, brevibus memorat. Addebatur, de ſupplendis legionibus domeſticis, & conferenda pecunia tolerandis ſumtibus ad diſſolvendum exercitum Germanicum, aliaſque erogationes neceſſariis. Et reliqua quidem pronis animis accepta. Sed quæ ſuper pecunia movebantur, ingrata populo, & præter opinionem accidebant; qui pecuniam Germanicam in iſta omnia abunde ſufficere crediderat, ac parta jam pace onerum levamentum ſpe præceperat, adquiſitis præcipue tam inſignibus Provinciis, è quarum reditibus ærario Regni haut modicum incrementum acceſſurum putaverat, abrogatis quæ belli tempore extra ordinem impoſita erant tributis. Ea ſpe cum excidere ſe viderent tres Ordines, Sacerdotum, Civium & Ruſticorum, capita inter ſe conferre; & cum judicarent, publicæ inopiæ cauſam inde eſſe, quod pleraque Coronæ bona penes Nobilitatem ſint, quæ & Reginæ liberalitate Provincias bello partas fere poſſideat, remedium iſtius fore cenſebant, ſi alienata bona ad Coronam retraherentur. Trium Ordinum poſtulatum ſuper retrahendis Coronæ bonis. Qua de re paulo altius repetere haut abs re fuerit. Etſi juramento ſuo Reges Sueciæ adſtringantur ad tuendas arces, & Provincias cum annuis earum reditibus, & ne quid horum pro ſucceſſore Rege minuatur, cui & jus iſta reducendi eſt; ab antiquiſſimis tamen temporibus iiſdem uſitatum, ac diſertis legum verbis permiſſum fuit, viris bene meritis de Coronæ bonis prædia in feudum concedere; quæ niſi graves ob cauſas adimi non ſolebant. Conceſſa quoque ſubinde prædia, fundique ſimplicis donationis titulo, quæ non facile periculo revocationis fuere obnoxia, niſi ſi forte intra ea loca ſita eſſent, quæ vel dotalitiis Reginarum, vel arcibus conſervandis deſtinata fuerant, quibuſque adeo carere Corona non poſſet. Largior inde fuerat Regum liberalitas, poſtquam abolito ritu Romano haut pauca prædia Epiſcoporum, aut Cœnobiorum in Nobiles feudi aut donationis nomine collata ſunt. Poſt quoque cum ab Erici XIV. Regis tempore eminentes è Nobilium Ordine Comitum ac Baronum dignatione efferrentur, hiſce prædia Comitatuum ac Baroniarum titulo feudi jure poſſidenda ſunt tributa. Quæ uti ad maſculam duntaxat progeniem deſcendunt; ita & de cæteris bonis Coronæ per donationes in alios tranſlatis Receſſu Norcopenſi Anno 1604. ſancitum, ut hæc quoque poſt extinctam progeniem maſculam ad Coronam revolverentur. Poſtea Guſtavus Adolphus Rex parta Livonia & Ingria inſigniores familias opimis earum Provinciarum prædiis mactabat, earum ſibi benevolentiam hoc modo pignerare gaudens; ſimul credens, eo acrius Nobilitatem ad tuendas eas Provincias connixuram, quas ſervari privatim quoque eiuſdem intereſſet. Idem tamen Rex alia via ærarii proventus auctum ibat, excultis metalli fodinis, fabricis, navigatione, atque commerciis, unde vectigalia inſigniter gliſcebant. Quibus in rebus præcipue Axelii Oxenſtiernæ Cancellarii opera utebatur, cui perſuaſum erat, opes publicas non à fundis pendere, quorum modicus

1650. dicus ſatis in Suecia & Finnonia ſit reditus, frugibus magis quam pecunia conſtans, ſed cultura metallifodinarum ac commerciorum, ac quæ inde promanat vectigalium ubertate. Contra culturam agrorum longe felicius proceſſuram, ſi penes privatos illi ſint, quam ſi per præfectos Regios adminiſtrentur, remiſſiore cura velut erga aliena, & nullo adverſus calamitates colonorum levamento. Simul augeſcere hinc opes Nobilitatis in decus juxta, ac firmamentum Regni. Præterea duris in Germania rebus poſt Norlinganum prælium non alia ratio erat ſuſtinendo utcunque bello, quam ut pars fundorum Coronæ venderetur. Mox cum Chriſtina habenas Regni capeſſeret, quæ ideo tantum habere gaudebat, ut aliis benefaceret, egregios viros, quorum opera fines patriæ prolati fuerant, dignitate & ad hanc ſuſtinendam opibus efferre inſtituit. Intra quem modum ſi liberalitas Reginæ conſtitiſſet, vix probabile prætextum inveniebat invidia. Sed nunc jactabatur; quorundam cupiditates ultra modum hiare, quibus vix veterum Regum, aut Principum fortunæ ſufficiant, ut exterorum luxuriam æmulari poſſint; cum præmia opibus Reip. attemperári utique par ſit. Quoſdam tenuibus meritis ſola rogandi impudentia è bonis publicis locupletatos, quod eorum importunitati tenera Reginæ frons reſiſtere haut valuerit. Acceſſerant quorundam Nobilium in ruſticos ſævitia, carceres privati, onera nova inventa, vetera aucta; quibus hi ad mancipiorum ſeſe conditionem redigi fremebant.

Trium Ordinum libellus ſupplex.

§. 38. Ut igitur donata privatis Coronæ bona retraherentur, aut vendita reluerentur, tres Ordines libello ſupplici à Regina petebant. Cum enim præterito bello Corona fundis ac reditibus valde imminuta ſit, neceſſum eſſe illos rite revocari, quod non adpareat, qua alia ratione Reginæ autoritas ac ſtatus, ſingulorumque Ordinum libertas ſarta tecta ſervari queat. Sane ad jus Regium tuendum ſe ex juramento ſuo teneri; nec privatum à ſe commodum reſpici, ſed ut Reginæ, ac Regno bene ſit. Equidem Reginæ ſe hautquidquam leges præſcribere velle, aut viris de patria bene meritis præmia ſua invidere; nec poſtulare, ut, qui bona ejuſmodi emerunt, nulla refuſione facta eadem amittant. Cæterum non poſſe non conqueri, fundos Coronæ, ac prædia libera, quin & partem oppidorum à Corona in privatos perpetuo proprietatis jure translata, tum in feuda nondum vacantia expectativas quæri; id quod verbo Dei, & Chriſtianæ caritati repugnet. Provinciarum bello quæſitarum, pro quibus ipſi ſanguinem, & fortunas profuderint, inanem titulum penes Reginam, proprietatem, & reditus penes privatos eſſe. Unde oriri, ut tot novis tributorum generibus ipſi onerentur, & quæ ex neceſſitate belli introducta ſint, in perpetuum durent; id quod non poſſit non in oppreſſionem reliquorum Ordinum redundare. Eſſe qui Reginæ bona Coronæ alienare ſuadeant; cum huic contra per Ordinis Equeſtris privilegia non liceat Nobilium bona emere, aut ſibi oppignerare; unde non poſſe non Coronæ bona ſemper imminui, quibus ſupplendis nulla ratio ſit relicta. Firmabantur iſta multis rationibus. Legibus Judæorum ne privatos quidem fundos alienari in perpetuum potuiſſe, ſed anno Jubilæo ad veteres dominos rediiſſe.

Levitic. XXV. 15. *Ezechiel* XLVI. 17.

Nec Principem de ſua ſorte ſervo ſuo potuiſſe donare, niſi ad Jubilæum uſque. Legibus patriæ conſtitutum, ut Corona terras ſuas habeat, quæ cum Regno delato ab Ordinibus Regi adminiſtrandæ committuntur, ut ejus reditibus ſumtus aulæ Regnique tolerare, idemque tueri queat, quo populus, quantum res ferat, ab oneribus ſit immunis. 1650.

Ea bona patrimonium Regni eſſe, quæ à privatis neque peti, neque poſſideri debeant, niſi cum jure reluendi, ne vires Regni intercidant; & ad hoc Regem jurejurando obſtringi. Teſtamento quoque Guſtavi I. ſumma religione ſancito caveri, ne Principes portionem ſuam alienent, neu filiabus Regiis bona immobilia dentur. Quod ſi Guſtavus Rex filiis ſuis non niſi feudi lege de bonis Coronæ quid concedere potuit; quo jure, qui inſignem terrarum portionem emtionis, aut donationis titulo, minorenne Regina, & inter dura belli tempora adquiſiverunt, iſta in perpetuum & irrevocabiliter ſibi vindicare poſſe? Receſſu quoque Norcopenſi Anno 1604. cautum, ut bona immobilia à Corona alienare non liceat, niſi ut eadem ad hanc iterum reverti queant. Eſſe Regno noxium, ſuæque libertati periculoſum, publica bona, redituſque ſtabiles penes privatos eſſe, inque horum locum ærario vectigalia & *acciſas* delegari, incerto proventu, & qui ab exterorum commerciis dependeat, belloque exorto hæreat, quo pecunia quam maxime opus ſit; præſertim cum in vectigalia, *acciſas* aliaque extra ordinem tributa hautquidquam conſenſum ſit, ut inter certos & perpetuos Coronæ reditus reputari debeant; ſed ut inter ſummas belli neceſſitates ſubſidio ſint, ac poſtea iterum ceſſent, ſingulique Ordines ad ſolitas erogationes, immunitatemque redeant. Nunc metuendum eſſe, ne iſta onera non ſolum perpetua maneant, ſed & libertas ipſorum ſervitio mutetur, alterato ſimul regimine, ac Regni jure. Sane eoſdem, qui jam Reginæ ſuadent, ut bona Coronæ alienet, judicare, liberorum ſuorum fortunis melius caveri bonis immobilibus, quam pecunia. Ac proverbii vicem apud noſtrates obtinere; *qui inimico ſuo noxium dare conſilium velit, ſuadeat, ut omnia ſua immobilia pecunia permutet*, quippe quæ poſſeſſionum maxime fluxa & lubrica eſt. Non eſſe exhauriendum fontem redituum. Si nunc omnia in donationes erogentur, unde in poſterum remunerandos viros bene meritos? Non præſentia ſolum, ſed & futura tempora cogitanda; ſingulos mortales eſſe, Regnum immortale. Plebem ſanguinem ſuum effudiſſe Regno à Danorum tyrannide liberando, ſimul adquirendis tam egregiis Provinciis; qui male impenſus ſit, ſi iſte nunc inſervire debeat ad libertatem iſtius opprimendam. Antiquis temporibus benemeritos pecuniam, aut fundos feudi jure petiiſſe. Principibus hæreditariis exorituris haut adparere, unde ditiones & Principatus dari queant, omnibus jam diſtractis; & iniquum eſſe, ut ſoli Regii liberi fundis careant. Hoc modo Regem ruſticis immediate imperare, aut tributa imponere non poſſe, niſi cum conſenſu Nobilium quibus ſubſint, non parum Regii Imperii imminuta vi; inſuper certis fundorum reditibus Regem plane excludi, incertorum dimidia duntaxat parte per privilegia Nobilium potiri. Inſigniter quoque debilitari militiam, cum viginti Nobilium ruſtici decem ruſticis liberis aut Regiis circa erogationes publicas ac delectus reſpondeant: Accedere infinita prætoria, quorum famulitium à militia ſit immune. Ita è delectibus vix tertiam nunc peditum partem confici. Singulos liberos ruſticos, ſi Regi ſubſint, ſingulos equites poſſe alere: nunc à No-

1650. à Nobilibus pro tricenis, aut quadragenis fundis unum equitem præſtari, qui raro extra limites Regni in hoſtem rem gerat. Eccleſiarum quoque & Scholarum reditus imminui, prætoriis recens excitatis decimarum immunitatem ſibi arrogantibus. Oppidorum commerciis non parum decedere, quod ruſtici, ſi venale quid ſit, heris ſuis primum offerre cogantur. Regi haut integrum eſſe ruri degere prædiis ſublatis; ac poſt alienatos reditus precario vivendum. Ruſticos à Nobilibus duriter haberi, ac vix ullum adverſus eorum injuriam remedium, cum paucis vacet ad Curiam Aulicam querelas deferre; ac in judicio victoribus executionem deeſſe. Falſò jactari, terram melius nunc ſub Nobilibus excoli, quam unquam antea. Nam quondam cum fundi ruſticorum proprii eſſent, Sueciam virorum numero, & terrarum cultu prævaluiſſe. Aut ſi quæ cultura ab iſtis adhibita ſit, in privatum eorundem commodum vergere, Regi ac aliis Ordinibus detrimento cedere; quod prætoriis inſtituendis multi ruſtici fundis ſuis ejecti, multa arva ædificiis, aut equorum paſcuis ac pratis inſumta ſint; uni prætorio denos vicenosque fundos addici, qui ab aliis ruſticis excolendi ſint, poſthabito proprio opere, cum tamen prætoria iſta in ærarium nihil contribuant. Hiſce igitur ut remedium adferatur petebant, ac inprimis, ne fundi publici in perpetuum venditionibus, aut donationibus alienentur, ſed ſi qui de patria egregie meriti ſi[illegible]non niſi feudi lege concedantur; tum ut cui[illegible]muneri certa penſio è fundorum reditibus a[illegible]gnetur; ac ſi neceſſitas jubeat, bona publica indigenis pignori duntaxat opponantur, mollioribus reip. temporibus reluenda.

Equeſtris Ordinis reſponſum.

§. 39. Iſthæc trium Ordinum poſtulata Equeſtrem Ordinem haut leviter commovebant, quippe queis opes ſuas labefactari ſatis adparebat. Haut tamen viſum adductas rationes preſſe ac ſigillatim diluere, ſed iſtis diſſimulatis Nobiles reſponſo ſuo in univerſum teſtabantur; fundamenta ſalutis ac tranquillitatis publicæ, quæ concordia Ordinum continentur, hac via convelli, turbisque inteſtinis ſemina ſpargi. Si quid querelarum movere placuerat, privatim prius ſecum fuiſſe communicandum. Nunc præter morem gravem ſibi accuſationem publice impactam. Autoritatem Regiam violari, quod tres Ordines antequam ad Reginæ propoſitionem reſponderint, nova negotia promant; quos audiri indignum ſit, ac ni coërceantur, ad inſultandam poteſtatem Regiam prorupturos. Sane manifeſtam hanc adverſus Equeſtrem Ordinem conſpirationem eſſe, cujus incrementa legitime quæſita ægris oculis illi adſpiciant. Privilegia ſua ab antiquiſſimis temporibus ſibi poſſeſſa, quæ à Guſtavo Adolfo Rege in hunc, qui nunc eſt, ordinem ſint digeſta. Illa per Reginam adverſus aliorum Ordinum invidiam defenſum iri certam ſibi ſpem eſſe; eademque officiis patriæ præſtitis meritos ſe judicare, quæ nec reliquorum Ordinum libertatem prægravent. Hautquidquam ſibi in animo eſſe Regia jura imminuere, ſed bona ſua tueri. Si quid ab uno aut altero in agreſtes durius conſultum ſit, id non univerſo Ordini imputandum: & tribunalia æque pauperibus, quam divitibus patere. Cæterum apud Reginam Senatus inſtabat, autoritate ſua tres Ordines permoveret, ut poſtulatis iſtis deſiſtant ſeditioni fomitem præbituris, & queis ipſa poteſtas Regia in Ordinem redigatur. Et quia in hoc negotio Sacerdotes primas partes agebant, quibus facilem aurem præbebat Regina, Cancellarius monebat; Haut recte eam ſibi conſulere, dum diverſam à progenitoribus ſuis viam inſiſtat, qui autoritati Regiæ ſtabiliendæ judicaverint, nimiam Eccleſiaſticorum potentiam Romanos inter ritus quæſitam accidere, & ambitioſum quondam atque inſolentem Ordinem juſto limite coërcere. Sed nec è re Principum eſſe, ut plebs ſentiat, ſe grande in republica momentum facere. 1650.

Regina diſſidium illud ſopit.

§. 40. Suſpicabantur multi iſthæc trium Ordinum petita Reginæ haut ingrata accidiſſe; quod hac ratione obnoxios ſibi poſſet habere proceres, ac Equeſtrem Ordinem, quibus ferebatur propoſitum fuiſſe, hiſce Comitiis ipſius autoritatem certis limitibus circumſcribere. Cæterum ipſa difficile ſibi judicabat ita repente ſua beneficia retractare; nec rebus ſuis ſatis tutum univerſos proceres, recentibus pleroſque meritis conſpicuos offendere. Unde autoritate juxta & humanitate trium Ordinum ardorem moderari; & cum hi omnia in ſtatum, qui ſub Guſtavo I. fuerat, revocanda contenderent, oſtendere; ab eo tempore Regnum egregiis incrementis auctum, nec quæ tunc præclara habebantur, ad præſentis ſeculi rationes quadrare. Quin & cum Ruſtici offerrent, ſe de ſuo ſortem, pro qua oppignerati ſint, reluituros, quo poteſtati Nobilium ſubducti ad veterem conditionem redeant: Regina demonſtrabat; haut eo ſecius eidem ipſos periculo deinceps obnoxios fore, ut à Corona alienentur, nec alia remedia defore, quibus adverſus Nobilium injurias protegantur. Denique poſtquam cum ſingulis aliquamdiu egiſſet, demum univerſos Ordines convocat, ac ut ejuſmodi rebus concordiæ parum idoneis ſuperſedeant imperat. Et ita quidem ea controverſia Reginæ dexteritate tunc dilata magis, quam compoſita fuit. Poſt Coronationem Proceres, & Equeſtris Ordo per Cancellarium Reginæ ſuadebant, ut exemplum in eos ſtatueret, qui in hoc negotio ita audacter ſe jactaſſent, velut leges ipſi præſcripturi. Sed cum is Reginam ab hac aſperitate abhorrere animadverteret, ad moderatiora devolutus eidem ingerebat, ut graviter increpitos doceret, Conventum Ordinum haut eo fine inſtitutum, ut Regibus inſolenter præſcribere poſſint, qua ratione bonis ſuis uti debeant. Ac intereſſe Regum, ut populus intelligat, ſe non minus illis ſubjectum, ſi congregatus, quam ſi ſparſus ſit. Sed Regina cujus autoritas inter diſſidium Ordinum valde confirmata fuerat, ſatis habebat, donationes Nobilibus conſervaſſe; reliquis Ordinibus gratias agebat pro ſtudio in ipſam, & rempublicam oſtenſo; eoſque ita laudabat, ut in proclivi foret, eoſdem ad inſtaurandam hanc querelam iterum permovere, ſi forte aliquando è re videretur, Senatum ac *Primores Nobilium in ordinem* redigere.

De Carolo Guſtavo in Principem hæreditarium aſſumendo proponitur. 25. Sept.

§. 41. Nondum ea diſceptatio ſopita erat, cum Regina altioris indaginis negotium Ordinibus proponit. *Cujus ingreſſu* memorabat, quantopere ſibi curæ fuerit Regni incrementa ac ſecuritatem procurare; quo fine egregias provincias adjunxerit, vicinos pace illigaverit, oppida limitanea munimentis firmarit. Eſſe præclaros duces, eſſe militem exercitatiſſimum, qualem Suecia antea nunquam conſpexerit. Domi pacem, ſacra, juſtitiam probe conſtitutam. Enimvero unum adhuc deſiderari, firmæ tranquillitati patriæ, idque longe maximi momenti; quod Regia Domus uni tantum animæ innitatur. Etſi enim anno præterito id remedium optimum ſit viſum, ut Carolus

1650. rolus Guſtavus, ſi quid ſibi humanitus accidat, in Regno ſuccedat; metuendum tamen eſſe, cum & ipſe humanis caſibus obnoxius agat, ne ea ſucceſſio inſufficiens ſit, ni ulterius extendatur. Nam ut utroque mortuo Suecia in reipublicæ formam abeat, id neque nationem Suecicam ſemper Regibus ſuetam, nec indolem Regni à prima origine hac forma uſi ferre poſſe. Quod ſi eadem ad conditionem Regni Electitii revolvatur, conſtare Ordinibus, quid diſſidiorum, & turbarum tum alibi, tum in Suecia iſtam Regni faciem comitatum ſit, ac quid malorum in cives inde redundarit. Contra cum pleraque orbis terrarum Regna jure hæreditario & ſucceſſione ſint conſtituta, ac Ordines Sueciæ in familia Guſtaviana idem jus tutiſſimum judicarint, ſibique cumprimis proficuum compererint; ſibi ad ſalutem, & ſecuritatem Regni optimum videri, ut hoc perpetuum maneat. Eoque cenſere, ut Carolus Guſtavus non ſolum pro ſe ſucceſſor ipſi conſtituatur, uti jam factum, ſed & liberi ejuſdem maſculi Principes hæreditarii adſciſcantur. Eſſe ipſum indigenam, per matrem è familia Regia deſcendere, ſacris Evangelicis addictum, linguæ, legibus, moribusque Suecicis à puero adſuetum: ob egregias virtutes, prudentiam & fortitudinem, bello ac inter pacis tractatus expromtam, à civibus juxta & exteris æſtimari, ſceptroque dignum haberi. Unde dubium ſibi non eſſe, quin Ordines id honoris eidem ſint delaturi, prout ejus artes, ac in patriam merita, hujusque ſalus & ſecuritas requirant. Quam rem ut probe expendant, & quamprimum ſententiam ſuam exponant, petebat.

Circa eum conſiderationes.

§. 42. De iſthoc negotio cum Regina ad Senatum referret, hic palam teſtabatur, id ſibi utique probari; haut tamen ut de eodem proponeretur, ſuadere potuiſſe, quod id conſilium ancipitem eventum habere queat; cujus rationes quantumvis graves poſteritati vix adprobaturi ſint, ni potior omni ratione Reginæ autoritas præceſſiſſet, ſola inuſitato, & parum à miraculo abeunti facinori tuendo ſufficiens. Credebatur tamen id jus hæreditarium pleriſque Procerum parum ad palatum eſſe, qui ſceptrum ſibi, ſuorumve alicui præoptarint, ſimul potentiæ, opibusque ſuis hac Regni forma parum cautum verebantur, accepto Rege, qui fortunam ſuam ipſis non deberet. Plerique tamen teſtabantur ſe magis pro Regina ſolicitos eſſe, velut quæ nimis extollendo Principem ſeipſam periculo exponat; ac minus anceps fore, ſi connubio iſtum adſciſcat, quam citra hoc in proximo ſibi faſtigio collocet. Quibus Regina reponebat; hoc in negotio non ſui ſe rationem habere, ſed unice ſalutem civium reſpicere, quam non diutius in ancipiti relinquere debeat, poſtquam de ineundo matrimonio nondum in animum inducere queat. Cæterum in univerſum hanc Reginæ propoſitionem ejus indolis judicabant, ut iſtius ſolius interſit eandem rejici, ſi ab omnibus profecta foret; ac nemini non arduum videbatur, circa eandem quid ſtatuere. Multi cenſebant, cum is ante annum ſucceſſor Reginæ deſignatus ſit, par fuiſſe, ut eam deſignationem prius acceptaret, quam ad novum jus in eundem conferendum procederetur. Inprimis Equeſter Ordo ita negotium temperare cupiebat, ut jus hæreditarium non niſi hac conditione ipſi concederetur, ſi nulla Reginæ proles exiſteret, ne duæ ſtirpes Principum hæreditariorum exſurgerent, ſi forte Regina alteri, quam Carolo Guſtavo nuberet. Sed cum tres Ordines voluntatem Reginæ ſecuti velut aleam jacerent, Equeſter Ordo quoque omiſſa hæſitatione propoſita probabat, poſtquam extremas preces incaſſum conſumſerat, ut Regina matrimonium potius iniret, quam rem tam inuſitatam ſuſciperet. Ita univerſi Ordines Reginæ reſpondent; conſentire ſe, ut Carolus Guſtavus Palatinus Princeps Sueciæ hæreditarius una cum ſtirpe ipſius maſcula declaretur, ſi Regina abſque prole decedat, ut tamen ſuſcepta nova hac dignitate eadem, quæ Reges ſuſcepta Corona, promittat de conſervandis Ordinum juribus, ac privilegiis, ſimul Evangelicorum ſacrorum puritate. Obſervatum fuit, lætam & exporrectam totius conventus extitiſſe frontem, nec in ullius vultu notas adparuiſſe, velut invitus ad hanc declarationem deſcenderet. 1650.

Cautio Caroli Guſtavi diſcutitur.

§. 43. Inter hæc Regina ad Senatum retulerat ſuper formula cautionis, ad quam Carolus Guſtavus Reginæ, atque Ordinibus ſeſe adſtricturus erat; quam ab ipſo velut perſpectæ prudentiæ Principe ſervatum iri ſpem ſibi eſſe Senatus teſtabatur. Ac ipſa Regina ferebat; ſi ſciret, ipſum ſe defuncta id non facturum, optare, ut is quamprimum è medio remotus ſit. Ejus leges dum diſcutiuntur, Regina inter alia cupiebat, ut Princeps diſertis verbis ad ineundum matrimonium ſe obſtringeret, ne velut expectativam connubii cum ipſa retinere videretur. Dubitatum quoque, num Principis [illegible]eris permittendum ſit prædia emere, ne fort[illegible]mias ſibi opes congerant. Regina tamen cen[illegible] id illis interdicendum non eſſe, ut tamen [illegible]na non alio, quam Nobilium jure poſſiderent. [illegible]d quoque permittendum cenſebatur, ut aliis Principibus operam ſuam addicerent, modo id præſcia & conſentiente Regina fieret. Quæſitum, num hæreditarii Principes in Domo Equeſtri locum, & ſuffragium habere debeant? Alii hoc eorum faſtigio inferius ducebant. Sed Regina judicabat; magnam eam eſſe prærogativam; enimvero dubium eſſe, num ex uſu Regis ſit futurum id ipſis permittere. Si enim exſurgat quiſpiam turbido, ac ambitioſo ingenio, quales quondam in Gallia Guiſii erant, eo adminiculo factionem ſibi comparare, ac Regem in periculum conjicere poſſe. Etſi ipſa ſuis temporibus haut metuat; ſed in futurum præcavendum eſſe. Igitur conſultiſſimum fore omne ſuffragii jus ipſis adimi, adeoque rerum novandarum anſam præſcindi; eoſdemque quietos expectare, quoad ad Sceptrum vocentur; etſi quo minus operam ſuam Regibus accommodent nihil prohibeat. Accedere, quod ſi Domum Equeſtrem ingrediantur, feuda ſint poſtulaturi, eaque via fortaſſe ad parandos principatus graſſaturi. Regem quoque Guſtavum Adolfum cenſuiſſe, ſi pluribus filiis potiatur, primogenitum ſolio deſtinandum, cæteros circa poſſeſſionem bonorum non niſi Nobilium conditione fruituros, etſi honoris titulo præcellentes. Quærebatur quoque, num in Senatum eſſent adſciſcendi? Regina cenſebat, penes Regem eſſe, utrum eos in Senatum admittere velit, an minus. Joannem ac Carolum Philippum Duces in Senatum haut receptos; quod ſi tamen ardui quid agitatum fuerit, cum ipſis velut præcipuis Regni membris fuiſſe communicatum. Nec congruere in conditionibus de hac re mentionem fieri, quod dignatio Principis hæreditarii major ſit, quam Senatoris. Sane nec Regem Daniæ, nec Saxoniæ Electorem filios ſuos in conſilium adhibuiſſe. Unde placebat de Senatu, ipſorumque loco mentionem non fieri. Quod ſi tamen

men Regi videatur eos in Senatum admittere, dubium non erat, quin primus locus ipſis eſſet defendus. Sed & illud movebatur, num Regi circa negotia reip. quidquam facere liceat abſque conſilio Principis hæreditarii? Qua de re inter Joannem Regem, & Carolum Sudermanniæ Ducem quondam controverſum eſt, quamdiu hic intra Ducis dignationem ſubſiſtebat. Sane Carolum, ſicubi conſilio excluſus fuerit, ægre id tuliſſe, ac ſæpe talia retractaſſe. Regina ferebat; ſi Carolus Guſtavus quam cœpiſſet viam inſiſteret, libenter ſe cum ipſo negotia communicaturam: dubitare tamen, num ad hoc obſtringi velit, ſicuti Senatui obſtringitur. Se radicem duntaxat quæſiviſſe, è qua ſe defuncta novus Rex exſurgere poſſit. Sed cum id fiat precario, ſibi fas eſſe huic præſcribere, quod è re ſua, patriæque & Ducis videatur. Id unice à ſe ſpectari, ut Regno bene ſit. Quæ nunc conſtituantur, in vim legis fundamentalis evalitura, è qua poſteri de ſua providentia ſint judicaturi. Equidem Guſtavum Adolfum ſuo juramento caviſſe; ſe Regnum adminiſtraturum cum conſilio Principum hæreditariorum, & Senatus. Sed uti illud novum, & recens introductum; ita nil prohibere, quo minus id nunc expungatur: nec Carolum Guſtavum id ægre laturum; præſertim cum Guſtavi Adolfi frater alio jure niteretur. Nam nunc è placito Reginæ, & Ordinum ad hoc faſtigium adſcito leges ferri poſſe, prout ex uſu Regni videatur. Sed nec congruere, ut ſuffragio in conventu Ordinum gaudeat, cum ingens ſecretum Domus Regiæ ſit, Principes in Domum Equeſtrem, aut ad ſuffragium non admitti; nec Principatum aut inſigne feudum in Suecia obtinere, (quæ ſola conditio, cum cæteræ arriderent, Carolo Guſtavo paulo durior videbatur.) Id enim ſine dubio ad tranquillitatem & firmitatem Regni facere, ut omnia
13. Oct. ſub uno capite ſint unita. Sane & tres Ordines, Sacerdotum, Civium & Ruſticorum à Regina magnopere contendebant, ut Carolo Guſtavo Principatus daretur, quod Regis Guſtavi I. teſtamento diſerte de hoc caveatur, & Principi de idonea ſuſtentatione utique proſpiciendum ſit; ſcilicet quod metuerent, ne novo tributo ad alimenta Principis onerarentur. Enimvero reponebat Regina: ipſos quid peterent, non intelligere. Si Principatum acciperet, ſuffragio quoque oppidis ſimul, ſubditis ac ditione potiturum. Unde periculoſam Regno diviſionem orituram. Ac ſatius eſſe, fundos Coronæ inter Nobiles minutatim diſpergi, quam inſignem eorum portionem in unum conferri. Sed & ſe ultro hanc dignitatem Duci deferre, eoque iſtam legibus circumſcribi poſſe, prout è re patriæ videatur. Et quanquam Ordines objicerent, illum è Guſtaviana ſtirpe per matrem deſcendere; haut ideo tamen jus aliquod ipſi ad Regnum competere, etſi par ſit, ut præſenti caſu ipſius ratio habeatur. Ita placebat caveri, ne ante aut poſt mortem Reginæ Princeps hæreditarius Principatum ambiret, aut adquireret; utque idem jus apud ſequentes Reges eſſet. Et cum tanti momenti negotium id ſit, diſertis verbis exprimendum, quod alias patres fere ob naturalem in liberos affectum ad ejusmodi largitiones propendeant. Poſtulabant quoque Ordines, ne Dux pro prædiis ſuis munia Equeſtria præſtaret. Quibus Regina reponebat; id utique Regno utile eſſe, ut diſerte inter conditiones referatur, non tam propter Carolum Guſtavum, à cujus prudentia, ac modeſtia nullum periculum ſit, quam propter alios turbulento forte ingenio, queis fræna non laxari inter præcipua Domus Regiæ firmamenta ſit. Id Senatus contendebat, ut à Principe miniſtris Reginæ caveatur, munia ac donationes ipſis ſalvas fore. Sed id præfracte abnuebant tres Ordines, minati, ſe potius re infecta domum abituros, quam in hanc conditionem conſenſuros. Princeps tamen ipſe poſt expreſſe declaraverat; ſe Reginæ diplomata haut retractaturum, nec quæ ipſa fidis ſuis miniſtris dederit revocaturum. Nec Regno inutile eſſe Nobilitatis opes gliſcere; cui haut modici ſumtus faciendi ſint, ut idoneos ſe muneribus reipublicæ reddant, eademque exerceant. Ac confidere, eum Ordinem, ſi repoſcat, pro patria nullis ſumtibus parciturum; quicum & alias Sacerdotum ac Civium ordo hautquidquam paria faciat. Addere nonnulli volebant, ut Princeps quoque teneatur iis, *quæ deinceps conventura fuerint.* Sed diſpungebat iſta verba Regina, quod in præſens omnes conditiones adaptandæ forent. Nec plus à Principe, quam aliis Regibus poſtulari poſſe; qui omnia impleverunt, ſi cuique Ordini ſua jura ac privilegia conſervent. Differebatur inde ſuper loco, quem Princeps in conſeſſibus publicis obtinere debebat. Nam priores quidem Principes hæreditarii in magna Regni Aula ad utrumque Regis latus ſellis paulo humilioribus conſidere ſueverant. Huic vero cenſebat Regina locum quinque ſummis Regni Officialibus oppoſitum capiendum. Quanquam Carolus Guſtavus nunquam eo loco uſus eſt, ut qui nunquam in Magna iſta Aula in Conventu Ordinum deinceps comparuit. Cum tamen huic conventui Ordinum finis imponeretur, Princeps Reginæ à dextris aſſidebat, eadem quidem linea, ſed plane extra thronum, qui duobus gradibus celſior erat. Monebant quoque aliqui, ſaltem titulum Principatus cujuſpiam ipſi tribuendum, licet eum revera non poſſideat, uti in Gallia & Anglia fieri ſuevit. Sed Regina judicabat, ſat magnificum titulum eſſe *Principis Sueciæ* vocabulum, qui & *Altitudinis Regiæ* nomine ſalutandus deinceps foret. Aſſumta eidem poſt inſignia Regni Sueciæ, quorum medio Domus Palatinæ inſignia inſerebantur, in ora circumſcriptis hiſce verbis: *Carolus Dei gratia Regni Sueciæ Princeps electus.* Denique in easdem leges deinceps primogenitum Regis filium quoque obſtringendum Regina cenſebat.

§. 44. Dum iſta Senatum, Ordinesque occupata tenent Carolus Guſtavus demum Holmiæ adpulit, diu non ſine deſiderio à Regina expectatus; è cujus re longa Comitiorum mora haut videbatur, ne forte Ordines poſt compoſitas inter ſe diſceptationes negotiis Regni arbitrandis penitius ſe ingererent. Præter deſtinatum moles negotiorum in Germania ipſum detinuerat. Etſi alii ultro moras nexuiſſe ſuſpicabantur, quoad ſuper conditione ſua tranſactum foret, ac ut Ordinum inter ſe litigia declinaret, cujus favorem Nobiles ſibi præceperant adverſus cæterorum Ordinum poſtulata. Adventantem comitabantur Fridericus Haſſiæ Landgravius, Wittenbergius, Kœnigsmarckius, Hammerſteinius, Patkulius ſummorum graduum duces. Ingreſſus in urbem eadem pompa, ſignisque lætitiæ celebrabatur, queis Reges à magna expeditione reverſi coli ſolent. Biduo interpoſito à Senatu Deputati ipſum adeunt, verba faciente Cancellario, qui exponerent, quid in ipſius favorem decretum ſit. Quæ ſuper deſignatione ejusdem in ſucceſſorem Reginæ ſuperiore anno

Carolus Guſtavus Holmiam adpellit. 28. Sept.

1650. re anno decreta erant, per literas quidem denuntiata ipſi erant; ſuper quibus nunquam publice declarationem ediderat. Et credebant multi ideo cum rem in ſuſpenſo reliquiſſe, ut omnem ſpem in matrimonio Reginæ defigere videretur. Alii cenſuerant, expectandum, quoad is prius Ordinum decretum acceptaret, antequam ſuper jure hæreditario ipſi proponeretur; quod non conſtet, an quæ offerantur ab ipſo probanda ſint. Cæterum tunc ſuper magnitudine dignitatis, ſuaque modeſtia, quæ decorum erat præfatus, exhibitum à Regina, atque Ordinibus beneficium verbis ſummam animi venerationem teſtantibus acceptabat, ſimul in leges, quæ proponebantur, haut difficulter conſentiebat, inque eas ſolenni ſcripto ſe obſtringebat.

Caroli Guſtavi cautio. 20. Oct. §. 45. Ejus cautionis hæc erant capita: Poſt præmiſſam gratiarum actionem, Reginam pro legitima ſua Domina agnoſcebat, cujus Regiam poteſtatem, ac jus ſit firmaturus, exhibita quoque fide & virtute; ſimul ſubmiſſione & obſequio in omnibus, quæ Deo & hominibus probari poſſint, ſic ut Reginæ imperare, ſibi juſſa capeſſere fas ſit, quamdiu utrique vita ſuperſit. Circa regimen Reginæ, & quæ inde dependent, uti Regina promiſerat, ſe ipſi invito nihil negotii publici injuncturum; ita ipſum quoque Regina viva & imperante nil, ex quo ſalus publica dependeat, uti ſunt, bellum, induciæ, fœdera, ac ſimilis momenti negotia ſuſcepturum, ac peracturum, niſi ex mandato Reginæ, & de conſilio Senatus. Cum etiam Reginæ ac Senatui viſum fuerit, ne Regnum deinceps ullo modo dividatur, ſed unum corpus ſub uno Rege maneat: ſe ſuamque progeniem nunquam Principatum jure hæreditario affectaturum; ſed cum Regina Ordineſque ipſi idoneam & perpetuam ſuſtentationem, ſimul futuræ Conjugi ac liberis dotalitium, alimenta ac dotem pro dignitate ac Regni commodo promiſerint; ita ſe diſpoſitione illa, quam Regina de Senatus conſilio factura ſit, contentum fore. Si ipſi, ejuſque ſoboli prædia quædam obveniant, ſe illa non niſi ſub Nobilium jure ac libertate tantiſper poſſeſſurum, eademque cum reliquis Nobilibus eo nomine munia præſtiturum; reſervata tamen ſibi in familiam ſuam jurisdictione, quam priores Principes hæreditarii obtinuerunt. Si ante Reginæ mortem aliqua ditio eidem extra Regnum offeratur, haut alia lege ſe eandem ſuſcepturum, quam ut ſemper ſibi in Suecia habitare integrum ſit. Si matrimonium contrahere placuerit, ſuper eo ſe cum Regina ac Senatu communicaturum, nec matrimonium initurum, quod Reginæ aut Regno fraudi ſit: nec uxorem adſciturum, quæ alteri religioni, quam Auguſtanæ Confeſſioni addicta ſit, nec aliis ſacris progeniem ſuam imbuturum. Si aliquando ad Regnum pervenerit, id ſe non alia ratione geſturum, quam cum conſilio Senatus, & juxta leges ſcriptas, ac ſtatuta Sueciæ. Quo caſu omnes & ſingulos Ordines ac ſubditos in doctrina verbi divini, ſcriptis Propheticis & Apoſtolicis contenta, & invariata Auguſta Confeſſione, ſimul Upſalienſi Concilio declarata ſervaturum. Nec minus iiſdem univerſis & ſingulis jus & judicia, tum bene parta privilegia, libertates, & jura ſarta tecta præſtiturum, nec pauperem aut divitem ultro in corpore, membris, honore, juribus, ac rite parto dominio læſurum, aut ut ab aliis lædatur conceſſurum, niſi è judiciali ſententia; Se Reginam Matrem Mariam Eleonoram ſemper debito honore & dilectione proſecuturum, ſimul à Regina conceſſa beneficia, & conditiones tuiturum. Denique ad quæ ex Guſtavi Regis teſtamento, & unione hæreditaria ad ſalutem Regni alii Principes hæreditarii tenebantur, (niſi quantum nunc immutatum ſit,) ſimul ad quæ priores Sueciæ Reges ex juramento ſuo facienda aut omittenda obligati fuerint, ea omnia ſe bona fide impleturum. Ad eaſdem leges ſervandas ſuam quoque prolem legitimam adſtrictum iri. 1650.

Caroli Guſtavi jus hæreditarium decreto Ordinum ſancitur. 4. Nov. §. 46. Eædem porro conditiones decreto Ordinum ſancitæ leguntur, quo & jus Regni hæreditarium in Carolum Guſtavum, ejuſque prolem maſculam legitimam confertur, ac firmatur. Scilicet grato animo agnoſcebant felix Reginæ imperium, nec melius, clementius, ac tutius regimen optare poſſe; ac orare Deum ut diu ſoſpitem ipſam ſervet; additis precibus ut ipſi diutius Regnum adminiſtrare placeat. Optaſſe ut ex ejuſdem connubio Regni hæredes naſcerentur. Sed cum ſancte aſſeveravit, ſtare ſibi ſententiam matrimonio haut illigari, non idoneum magis remedium diſpicere potuiſſe ſtabiliendæ inpoſterum Regni tranquillitati, quam ut jus Regni hæreditarium in Carolum Guſtavum, ejuſque prolem maſculam conferatur. Quia tamen ad hoc nullo ex debito teneantur, ſed Reginæ id interceſſioni, ſimul ipſius Ducis virtutibus, ac præcipue ſaluti patriæ dederint; ideo ſe conſenſiſſe iis conditionibus, quæ cautione Ducis exprimuntur. Eoque dictis conditionibus Carolum Guſtavum, ejuſque maſculam ac legitimam progeniem, quamdiu quis ex ea ſupereſt, declarare Principes hæreditarios Sueciæ, ut ſi Regina fato functa ſit, aut Regnum exuerit, eo ordine, qui in Unione hæreditaria familiæ Guſtavianæ anno 1544. & 1604. expreſſus eſt, ſucceſſione lineali ad maſculos reſtricta ſceptro ſubeant. Idque jus adverſus omnes intra & extra Regnum defenſuros ſe recipiebant. Cæterum cum quæſtio moveretur, an Carolus Guſtavus decretum Comitiale ſubſcribere deberet, id haut congruere videbatur, quod hoc ipſo Princeps hæreditarius declararetur. Unde non niſi illa decreta quæ deinceps condenda ſint, ab ipſo ſubſcribi par eſſe. Etſi iſte nullum decretum ſubſcripſiſſe inveniatur, quippe qui ad Comitia venire abſtinuerit, ne quam Reginæ ſuſpicionem affectati regiminis præberet. Poſtea quoque ſolenni juramento, quod coronationis actu Regina præſtabat, inſerebatur; quod Ducis Caroli Guſtavi jus hæreditarium; in eundem ab Ipſa, & Ordinibus Regni nunc collatum, conſervare velit. Sicuti & Senatus, Ordineſque in eventum mortis, aut abdicationis Reginæ eidem fidem ſuam obſtringebant. Ipſe Princeps viciſſim, qui poſt peractum coronationis ritum in pegmate, quo Regina ad recipiendum à Senatu juramentum, conſederat, huic ad ſiniſtram adſtabat, in genua ſubmiſſus ante Senatum Reginæ fidem, & obſequium jurabat, & alia quæ cautione Reginæ tradita latius expreſſa ſunt.

Reginæ Coronatio. §. 47. Eundem quoque conventum nobilitabat Coronatio Reginæ, quæ tanto cum ſplendore, ac magnificentia peragebatur, qualem antehac Suecia non conſpexerat; in qua omnium Ordinum eo ſolidior erat lætitia, quod ea non ambigui regiminis auſpicium, ſed florentiſſimæ adminiſtrationis ſpecimen, bellorumque tanta cum gloria confectorum triumphum referret. Ex vetuſto more eadem Upſaliæ fuerat peragenda, ubi & paratus jam fieri cœperat; ſed cum oppidum id tantæ pompæ capax non videretur, placuit

cum

1650. eum ritum Holmiæ celebrari. Etſi nonnulli eam urbem coronationi Regum parum auſpicatam credant, quod obſervatum ſit, Reges, qui Holmiæ Coronam ſumſerint, eam ad finem vitæ haut retinuiſſe. Contulerat ſeſe Regina Jacobſdaliam,
18. Oct. Jacobi Gardii prætorium, unde pridie coronationem ſolenni pompa in urbem deducebatur: Reginam Matrem placebat in arce remanere, ac Filiam ibi excipere. Luſitanicus, ac Brandeburgicus Legatus in Gallici curru ſedem capiebant, qui Reginæ jam viam ingreſſæ medio fere ſpatio occurrebant, & poſt brevem ſalutationem ante Caroli Guſtavi, & poſt fratris Adolphi Johannis rhedam medii incedebant. Nobiles è ſubjectis Sueciæ Provinciis locum ſortiebantur pro tempore, quo ſub Sueciæ ditionem venerant. Ita honoratiore loco Eſtones, hinc Livoni & OEſalienſes, demum Bremenſes, Pomerani & Rugii diſpoſiti.
20. Oct. Cæterum quo loco Legati exteri in ipſa Coronationis pompa incederent, diſquirebatur. Nam id nullo modo quadrabat, ut medii inter Reginam & Senatum incederent, primariis Officialibus inſignia Regia prægeſtantibus, & quia iſto actu corpus à ſuo capite ſejungi non poterat. Ut autem iidem Reginam ſequerentur proximo poſt Reginam Matrem loco, ipſi adſpernabantur, quod præter gynæceum neminem poſt ſe habituri eſſent. Igitur cum iſta proceſſio ad actum Coronationis pertineret, in qua exterorum nullæ niſi ſpectatorum partes erant, præſertim cum exteri Reges ac Principes ad hunc actum à Regina ſolenniter haut eſſent invitati; commodiſſimum viſum illos pompa plane abſtinere, ac poſtquam eam è domo aliqua tranſeuntem ſpectaſſent, recta in templum ſe conferre, ubi idonea ſedes ipſis parata erat. Sed & inter Senatores, ac Supremorum graduum duces controverſia ſurgebat, quod Kœnigsmarckius ferre non poſſet, ut à recens in Senatum adſcitis præcederetur. Proponebatur, ut iſti duces in primariorum Senatorum rhedis aſſiderent; ſed & id parum ad palatum erat. Unde indignantes curribus ſuis non relinqui locum in Suecia, pro qua tot prælis hoſtem profligaſſent, omiſſis iſtis ſeparata turma prope Reginam equis vehebantur. Ipſam pompam, actumque Coronationis, atque convivia, tum haſtiludiorum, ignium artificialium, venationumque ſpectacula, quibus ſequentes dies celebrabantur, preſſe memorare, extra genium hiſtoriæ noſtræ fuerit.

Gallica. §. 48. Cum Gallia quanquam fœdus finito bello Germanico expiraverat; manebat tamen mutua obligatio ad præſtandas pacis Weſtphalicæ leges. Et quia tanti momenti fuerat eorum Regnorum conjunctio, utrinque placebat, eam novo fœdere denuo adſtringi, de quo & ſemel iterumque Chanutus apud Reginam movebat. Simul ſcripſerat Rex, ſe cupidum eſſe fœderis cum Regina continuandi, quod vix aliter interverti rumpive poſſint conſilia, & machinationes occultorum inimicorum, quam unione iſta vinculo inſolubili ac perpetuo firmanda. Ad ipſam tamen novi fœderis formulam concipiendam ſegnius procedebatur, quod neque Reginæ rebus iſtud adeo neceſſarium tunc videretur; & Galli, ſi valde cupidos ſe ejus oſtenderent, vererentur, ne Regina annuum ſubſidium pecuniarium ſtipulari vellet; cum eo tempore illis res nummaria valde in anguſto foret. Quæ & præcipua cauſa videtur, quare Galli demum ultro ambire deſiſterent legionem pedeſtrem mille ducentorum capitum, meris Suecis conſtantem, quam antea Rex Galliæ ſibi tranſmitti petierat. Eam ad rem Regina ac Senatus proclivis erat, ac jam præfecti deſtinabantur, qui ſelectiſſimos ex univerſo Suecico peditatu in unam legionem componerent. Sed cum Regina ſuper ejuſdem ſtipendiis, ac ſuſtentatione certa conventione caveri vellet, & ne dum in Galliam trajiciunt, ab Hiſpanis in mari interciperentur; Gallis ſatius videbatur eo negotio deſiſtere, ac Reginæ ſtudio abſque effectu frui. Ejus tamen in locum quatuor millia equitum ex illis, qui in Germania exautorabantur, ſibi ſubmitti petebant. Regina cum nec ſuis ſub ſignis auxilia Gallis ferre, ne bello cum Hiſpanis ſe implicaret, nec tamen Gallis, quorum res tunc ſat duræ erant, deeſſe vellet, proponebat; ut Galli exautoratos conducerent, ac ſi forte argento deficerentur, ſe Carolo Guſtavo injuncturum, ut ad centum millia uncialium ipſis eum in finem mutuo daret. Quo nomine & eidem injungebat, quantum res ferret Gallorum voluntati ſatisfacere, ſaltem ut pateret, culpam irriti negotii penes ſe haut fuiſſe. Enimvero abhorrebant à Gallica militia Germani, quod, qui hactenus ſtipendia apud Gallos fecerant, contemtim valde ab his habiti eſſent. Unde ſatis ducebat Carolus Guſtavus impedire, ne maxima pars in Hiſpanorum militiam tranſiret. Quo fine etiam Hammerſteinius ſummus vigiliarum præfectus, vir magnæ in exercitu autoritatis, annua penſione à Regina illigabatur, quem Hiſpani in ſua ſtipendia ſolicitabant. Ipſe quoque Kœnigsmarckius miſſo Bruxellas certo homine Hiſpanis obtulerat, ſe ſuis ſumtibus duodecim militum millia ipſis adducturum, ut tamen certæ terræ pignoris loco ſibi traderentur, ipſeque à nemine præterquam Archiduce Leopoldo imperia acciperet. Sed cum circa hanc conditionem Hiſpani difficultatis quid moverent, connivente Carolo Guſtavo permotus eſt iſte, ne Sueciæ ſacramentum mutaret. Etſi alias Gallis Noribergæ à Carolo Guſtavo acta parum probarentur, velut ipſorum commoda ab eodem neglectim forent habita. Qua de re ſubinde apud Reginam querebatur Chanutus, levi tamen brachio, & ut culpam ſiniſtrorum conſiliorum in Erskeinum conferret, qui Principem in tranſverſum egerit; ſimul ut teſtaretur, illud quidquid eſſet offenſæ à Rege ſuo amicitiæ cum Regina condonari. Nec minus ſtudioſe offenſam in Principem diſſimulabant Galli ne ejus animum à ſe averterent, quem ſceptro Sueciȩ deſtinari norant. Etſi Carolus Guſtavus conſiliorum ſuorum rationes Reginæ facile adprobabat; quæ anxiis ſubinde literis injunxerat, lentis tractatibus aliquando finem imponeret; quin per omnia ſacra rogarat, ipſam tandem ancipiti cura, in qua jam octodecim à pace concluſa menſes hæreat, liberaret. Tum ut circa Franckendaliam Gallis faveret, quantum poſſit, modo ne tempus nimium extrahatur, aut rupturæ anſa præbeatur: ſimul Ordines Germaniæ aliquando hoſpitiorum militarium onere levarentur, ne gratia apud ipſos parta penitus conſumeretur. Si qua reſtarent, Deo & tempori committenda, & remediis Inſtrumento Pacis præſcriptis. Sane poſtulari à Regina non poterat, ut in ſolam Gallorum gratiam tractatus prolatando parta tot per annos decora denuo aleæ exponeret; cum præſertim bello in Germania inſtaurato Gallia malis inteſtinis languens nihil conferre auxilii poſſet. Cæterum ipſum Principem Holmiam reverſum Legatus Gallicus omni verborum paratu Gallorum amicitiæ adjungere ſtudebat, cui & ſu- 1650.

1650.

per honoratiore loco juſſu Regis ſui nihil controverſiæ movebat. Viciſſim & Princeps, cum ipſum Legatus ſalutatum veniret, in media area curru deſcendentem excipiebat, ac ſuperiorem in ſua domo locum concedebat, omnique modo ſtudium in Galliam teſtabatur.

Hiſpani Reginæ amicitiam affectant. 9. Febr.

§. 49. Hiſpani contra, quo Reginam Gallis averterent, deſiderium ſuum circa jungendam cum ipſa amicitiam ambitioſe declarabant. Juſſu Comitis de Luminares Legati Viennæ Hiſpanici Immanuel Baſſarus de Roſales Salvio tunc Hamburgi agenti ſuaſerat de fœdere inter Sueciam & Hiſpaniam ineundo. De quo cum hic ad Reginam referret, res majoris momenti viſa eſt, quam ut ſtatim certi quid ſtatui poſſet; nec adhuc tempeſtivum videbatur, aliquem eo nomine in Hiſpaniam mittere. Haut abrupte tamen id placebat repudiare; quod Hiſpanorum amicitia non parum conferre poſſet ad augenda Sueciæ commercia. Poſt & Piccolomineus Carolo Guſtavo non ſolum coram Noribergæ, ſed & per literas propoſuerat, ut Regina mediationem inter Hiſpanos ac Gallos ſuſciperet. Qua de re cum Regina Legato Gallico communicaret, hic Reginæ operam ſuo Regi gratam fore teſtabatur; Galliæ tamen rationes non ferre, ut Cæſar hoc in negotio cum ipſa concurrat. Idem mox Regis Galliæ juſſu Reginæ pro oblata iſthac opera gratias agebat, ut tamen innueret, non tam urgente neceſſitate aliqua iſtam ſuſcipi, quam ut ipſi honorem tanti negotii deferret. Confirmabat ea res Reginam, ut Matthiam Palbitzkium in Hiſpaniam mitteret ad amicitiæ fundamenta jacienda, ac præcipue ſtabiliendis per Hiſpaniæ portus Suecorum commerciis; ſaltem ut Suecicis navibus, urgente tempeſtate, aut alias ob neceſſitates in eoſdem tutus acceſſus eſſet. Hoc obtentu citra ſtrepitum expiſcari licebat, num ſua mediatio Hiſpanis cordi ſit. Jubebatur is aperte per Galliam iter facere, ac Regem, Matremque Regentem adire, reque cum illis communicata ex eorum conſilio iter ſuum tardius, aut celerius peragere, ac propoſitionem reſtringere, aut extendere; ne forte Gallis ſuſpicio injiceretur. Sed & Bioernclovio injunctum apud Piccolomineum teſtari; Reginam cupere conciliandæ paci inter Hiſpanos, Galloſque operam navare, modo norit, eam utrique parti gratam fore; ſimul exploraret, num Cæſar eo in negotio ſe ipſi adjungere velit, idque dextre diſſuadere conaretur. De cujus negotii ſucceſſu in ſequentibus patebit.

Bioernclovius Viennam mittitur.

§. 50. Placuerat quoque Bioernclovium in Aulam Cæſaream mitti ut ſignificaret, Legatum à Regina mox adfore inveſtituræ de Germanicis provinciis accipiendæ, de qua petenda & Cæſar edicto nuper propoſito monuerat: ſimul ut qui deinceps tituli utrinque tribuendi, & qua lingua utendum, conveniret. Super quibus antequam tranſactum foret, difficultas movebatur, qua ratione primæ literæ ad Cæſarem forent adornandæ. Nam ſi Germanica lingua adhiberetur, ejus genius non ferebat titulos omitti. Idem fiebat, ſi Latina lingua ad præſentis ſeculi modum detorta uti vellet. Latine autem ſcribere ad antiquorum ritum, affectatum, & ſcholaſticum videri. Igitur Reginæ placuit, primas literas Gallica lingua concipere, quæ ſcrupulos titulorum adſpernatur. Et cum aliqui monerent; hoc modo nimis aperte Ipſam ſtudium in Galliam oſtentare; eoque iſtas Cæſari parum gratas fore: illa reponebat; Viennæ tanto plus honoris ſibi delatum iri, quo arctius Galliæ juncta adparuerit.

1650. Regina mediationem inter Regem Angliæ & Scotos ſuſcipit.

§. 51. Eodem anno tractatus inter Angliæ Regem, ac Scotiæ Ordines Bredæ inſtaurabantur, de quibus Angliæ Rex Reginæ ſignificabat, petens, ut operam circa ipſum cum dictis Ordinibus conciliandum ſumere velit. Ea de re cum Regina ad Senatum referret, quibuſdam hoc negotio abſtinendum videbatur, velut eventu valde ancipiti ob ingentem potentiam Parlamenti Anglicani, quod metu aut ſecretis artibus conatus eorum, qui Regi ſtudebant, facile oppreſſurum credebatur. Alii parum decorum id munus Reginæ judicabant, quippe quæ parem favorem adverſus Regem ac Parlamentum oſtendere haut poſſet; ac periculoſum eſſe Regis alterius ſubditis eas conditiones procurare, quas propriis concedere nolit. Pluribus tamen placebat, eam rem non inſuper habendam; & ipſa Regina cupiebat Regem ſolio ſuo reddi, ad quod niſi per Scotiam ipſi acceſſum patere haut putabat. Igitur ejus negotii cauſa Bredam ire jubetur Laurentius Canterſteinius, qui tunc Hagæ Comitis agebat; ſimul ea occaſio arripitur ad literas Parlamenti Scotici ſuperiore anno ſcriptas reſpondendi. Iis literis quæ ſuper Conventione ſua memoraverant, in medio relinquebantur; Regis cædes damnabatur; ipſi ut moderatas conditiones ferrent monebantur. Canterſteinio injunctum, ut Bredam profectus circa componendum Regem ac Scotos operam navet, ut tamen præcipue à Rege dependeat. Ac palam quidem quereretur; ab Ordinibus Scotiæ tam duras conditiones ferri, Regis faſtigium ac jus infringentes. Clam tamen Regem hortaretur, quantum liceret Scotorum ſe voluntati attemperet, quod alias parum ipſi virium ſit Regno recuperando; ac id in præſens præcipue ipſi curandum, ut in Scotia pedem figere detur: cætera ſucceſſu temporis corrigenda. Contra Scotorum Deputatis demonſtraret, dura nimis ipſos poſtulare, & quæ adverſa fronte Regiæ autoritati repugnent, ejusque jura mutilent. Eoque molliora proponerent, Regique ſummam rerum directionem ne adimerent, poſtquam religioni ac libertati ipſorum ſatis caviſſet, præteritorum quoque venia conceſſa. Ut tamen rem preſſe nimis haut urgeret, nec fervidum pro Rege ſtudium oſtentando Scotis inviſum ſe redderet. Canterſteinius cum Bredæ apud Regem mandata Reginæ expoſuiſſet, iſte ſummo cum gaudio officium hujus acceptabat, teſtatus, nulli mortalium ſe plus obligatum, quam Reginæ, quæ ſola animi generoſitate, nullo ſuo merito, iſta faciat, ac ſola de ipſo ſolicita ſit, ab amicis & cognatis deſerto. Cum Regi operam ſuam gratam ſentiret Canterſteinius, Scotorum Delegatis Reginæ literas reddebat; qui ſingulari cum reverentia illas acceptabant, ſimul deſiderium cum Rege tranſigendi teſtabantur. Diſſerebat apud iſtos Canterſteinius; Scotiam ſine Rege ſalvam eſſe non poſſe; antiquiſſimum id Regnum, & ex hac familia bis mille per annos Reges habuiſſe. Idem in factiones diſtrahi, quæ ad plenam ejus diviſionem evalituræ ſint, niſi uno capite contineantur. Multos, qui in Anglia, & Hibernia Regem reſpiciant, commovere ſe non audere, priusquam is pedem in Scotia poſuerit. Angliam ſumto jam reipublicæ ſchemate de Scotia in provinciæ formam redigenda agitaturam. Scotos jam ſemel atque iterum aſpere ab Anglis habitos. Tempus nunc eſſe rem agendi, antequam æſtas effluat, ac Parlamentum Anglicanum nimis ſe confirmet. Tales conditiones Regi ſuo ferrent, quibus is diu ſtringi poſſit. Idem Regi

viciſſim

1650. viciſſim oſtendebat; ni in Scotiam accedat, nullo auxilio frui poſſe ab illis, qui per Angliam & Hiberniam ipſi faveant; quibus ſi neceſſitas afferatur Parlamento ſe ſubjiciendi, hujus potentiæ non parum incrementi acceſſurum. Demum apud Scotos non parum profecit Reginæ autoritas, ut initio menſis Maji inter Regem & iſtos tranſigeretur; Reginæque ab utriſque gratiæ actæ. Antequam Rex in Scotiam ſolveret, Balandinum Equitem in Sueciam ad Reginam mittebat, qui officio iſto defungeretur; ſimul ut tentaret, num Regina ferre poſſit ſuper ipſius cum Rege matrimonio moveri. Qua de re ut ſermonem movere poſſet, effigiem Regis attulerat. Sed Regina ita dextre ipſi inſinuabat quantopere abhorreret ejuſmodi ſermonibus aurem præbere, ut iſte facile ſuperſederet apertius rem urgendo repulſam extundere. Canterſteinii negotiatio tunc ſummo ſilentio premebatur, ne ſi Anglis de eadem innoteſceret, repente Scotiam invaderent, aut in mari inſidias Regi ponerent. Eadem tamen Marchioni Montroſio exitii anſam præbuiſſe judicabatur. Nam qui partibus Regis in Scotia favebant, cum Bredæ tractatus agitari intelligerent, Montroſio in Scotiam irrumpente quieſcebant, cum hic alias iſtorum concurſu decem ſe hominum millia confecturum ſperaſſet. Ita is cum ſexcentorum manu facile opprimebatur. Regii jactabant, non debuiſſe ab eodem Scotiam invadi, dum tractatus fervet. Sed regerebatur; debuiſſe à Rege priora mandata revocari.

Polonica. §. 52. Circa adornandos pacis tractatus inter Suecos Polonoſque hoc anno parum promovebatur. Equidem in Comitiis Warſoviæ menſe Januario habitis quatuor Legati nominabantur, qui eo nomine Lubecam proficiſcerentur. Simul ad Mediatores ſcribebatur, ut diem ordiendæ negotiationi nuncuparent. Etſi quæ ad Belgas fœderatos mittebantur, parum grata eſſent, quod inſcriptio hæc verba exprimeret: *Amicis noſtris grate dilectis*; & quod poſtularent, ut Mediatores primo Lubecam ſe conferrent, & inde ad partes datis literis conventui diem deſignarent. Id quod tempori extrahendo propoſitum judicabatur. Alias ſerio à ſe expeti tractatus Poloni ferebant; quibus non parum ſuſpicionis injiciebat rumor de copiis è Germania in Livoniam deductis. Et qui nuper in Sueciam miſſus fuerat Matthias Crocovius arguebatur mandati ſui ſenſum haut recte percepiſſe. Non enim id ex Regina Sueciæ quærendum fuiſſe, utrum Veneti futuris tractatibus Mediatorum partes ſubire debeant: ſed quia jam nupero Conventu ad id munus adſumti fuiſſent, ac interea Angliæ Rex occubuiſſet, num opus ſit alios Mediatores circumſpicere, an vero in Angli locum Veneti ſubire debeant, quos Mare Balticum parum tangat, & queis ejus maris navigatio damni plus quam lucri adferat. Ad Senatum Sueciæ quoque Senatus Poloniæ literis datis moram reſponſi excuſabat ob interventum Comitiorum, Legatos ſe jam deſignaſſe Lubecam ituros, & cupere, ut quamprimum negotium conficiatur. Eæ literæ Duci Curlandiæ in Sueciam curandæ commendabantur; qui & Suecici Senatus literas Polonis reddiderat. Ad iſtas Senatus Sueciæ reponebat; Reginam pariter paratam eſſe Legatos Lubecam mittere, nec æquas pacis conditiones repudiaturam. Ita ſupererat, ut Mediatores diem conventui ordiendo nuncuparent, ac partes ut eo Legatos mittant, invitarent. Et quia cæteri Mediatores in Regis Galliæ arbitrium contulerant 1650. diem congreſſui nuncupare, ab hoc viceſima Octobris deſignabatur. Mox tamen Poloni qui hactenus Conventus quamprimum habendi deſiderium oſtenderant, ejus dilationem iterum quærebant. Quo nomine Poloniæ Rex ad Chanutum Galliæ Regis Legatum in Sueciam ſcribebat, excuſans temporis præfixi anguſtias; nec ſe hiberna tempeſtate legatos mittere poſſe, qui tamen veris initio ſat promte ſint adfuturi. Gratum erat Reginæ, eam moram haut à ſe profectam, quæ & gravibus negotiis hactenus diſtracta fuerat, Comitiis in hiemis uſque initium extractis, ac difficili jam maris trajectu. Ita cum Chanutus eam rem in ipſius arbitrium rejiceret, Conventus in Majum menſem anni ſequentis fuit prorogatus. Interim ut Poloniæ Rex expiſcaretur, quæ Reginæ mens ſuper pacis conditionibus foret, Georgium Fiſcherum 3. Sept. Holmiam miſerat, qui inter alia de ſecreto tractatu inter Regem & Reginam movebat, oſtenſo; Regem prætenſioni in Sueciam renuntiaturum: viciſſim ſuppetias ſibi, ac pecuniam ſtipulaturum. Addebat, cum Regina jam Livoniam & Pomeraniam adquirat, num Regi portionem quandam terrarum dare velit, ſupremo imperii jure poſſidendam. Ad quæ Regina reponebat; ſibi haut fas eſſe ditiones ſuas imminuere; cæterum laxioribus verbis pollicebatur, auxilium ſuum Regi non defore. Sed cum iſte hæc promiſſa ſcripto concepta ſibi tradi peteret, Regina abnuebat, quod & is propoſitionem ſuam ſcripto exhibere noluiſſet. Unde quid de ſucceſſu tractatuum eſſet ſperandum, prudentes facile proſpiciebant, cum neque Poloni prætenſiones ſuas gratis remittere, nec Sueci eaſdem pretio redimere vellent.

Portugallica. §. 53. Eo anno in Sueciam adpellebat Joſephus Pintus Pereira à Luſitaniæ Rege Legatus, qui ſuper fœdere inter Sueciam & Luſitaniam denuo 18. Jul. movebat; inter alia Suecicis navibus liberam navigationem offerens ad portus Indiæ Orientalis, qui Luſitanicæ ditionis eſſent. Sed ita languide rem gerebat, ut facile pateret, iſta obtentui duntaxat ſumta. Cæterum petebat iſte, ut Regina controverſiis inter Regem Luſitaniæ & Belgas Fœderatos componendis operam dare velit. Id quod Reginæ haut adſpernandum videbatur. Saltem enim id obtentura erat, ut quales ſe heic gererent Belgæ, talem & ipſa ſe adverſus eoſdem tractatu Polonico exhibere poſſet. Per literas igitur hoc officium Belgis offerebat, quod ex utriuſque populi uſu judicet, bello inter ſe haut collidi; idque negotium, ut ſuo nomine obiret, Haraldo Appelbomio in mandatis dediſſe. Is cum de eodem 20. Nov. apud Ordines Generales proponeret, verbis quidem hi teſtabantur, Reginæ officium ſibi gratum 14. Mart. eſſe; ſcripto tamen reſponſum dare abnuebant, 51. ne ad certi quid ſe adſtringerent. Color dicebatur; Legatum Luſitanicum nondum admiſſione potitum, ac rem hanc à ſe ad ſingulas provincias prius referendam. Revera tamen metuebant, ne Luſitani hac mediatione confiſi ægrius ad ſatisfaciendum Belgis deſcenderent. Nam ſi Luſitanis animus eſſet Belgis ſatisfacere, brevi & compendioſo tractatu id poſſe fieri nullo ſequeſtre adhibito. Aſt iiſdem tempus extrahere cupientibus inſervire mediationem Suecicam; quæ ſibi contra fraudi ſit, cum à Luſitanis jam in anguſtias redactis brevi æquæ conditiones extorqueri queant. Quanquam & Zelandi plane à tractatu cum Luſitanis abhorrebant. Ita dilatum aliquandiu reſpon-

1650. 14. Mart. ſponſum. Sed ſequenti anno literis iſtam mediationem declinabant: Reginæ officium ſibi fuiſſe gratiſſimum, ſi res, & anni tempus longiorem Braſiliæ pacandæ moram pateretur. Sed hoc rerum ſtatu ſibi quam maxime properare neceſſum fuiſſe.

Canterſteinii negotiatio cum Hollandis. §. 54. Sub finem ſuperioris anni Canterſteinium à Regina in Hollandiam miſſum memoravimus, ut fœdus illorum cum Daniæ Rege nuper concluſum, ſimul conventionem ſuper redimendo vectigali Oreſundico, ſi qua poſſit, everteret; aut ſaltem declarationem obtineret, neutrum Suecis fraudi fore. Etſi jam Ordines Generales (27. Dec. 1649.) apud Reginam literis modeſtiſſimis teſtati eſſent; ſibi haut in animo fuiſſe quidquam facere fœderi cum ipſa repugnans. Fœdus cum Dano æquis conditionibus initum ex poteſtate liberis populis competente, ad mutuam defenſionem ditionum, atque commerciorum & navigationis in Mari Baltico & Septentrionali. Sed & Daniæ Rex, cum à Regina ſuper iſtis conventionibus apud Belgas moveri audiret, per Reſidentem ſuum Petrum Julum Holmiæ quam diligentiſſime excuſabat, illas hautquidquam in Sueciæ præjudicium cedere, ſed ad eaſdem ineundas ſe adactum præſenti ſtatu Regni, ac fulciendis recentibus ſuis rebus, ſimul ut ſumtus in ſepulturam Patris, ſuamque coronationem repararet. Canterſteinius porro diſceptationem cum Ordinum Deputatis ingreſſus multis demonſtrare conabatur; fœdus ipſorum cum Daniæ Rege plura complecti, quam ad meram defenſionem requirantur. Saltem declarandum; ſi Belgas non putent ad ferenda Sueciæ auxilia adverſus Danos teneri, nec ipſos obſtringi velle ad auxilium Daniæ adverſus Sueciam ferendum, ſi duo iſta Regna quamcunque ob cauſam bello collidi contigerit; præſertim cum fœdus inter Sueciam & Belgas ex mente utriuſque contrahentis revera adverſus Daniam directum fuerit. Verba etiam, quibus Suecia excipitur, obſcura eſſe, nec conſtare an ad eum caſum, de quo in principio Articuli decimi quarti agitur, an ad totum fœdus Suecicum pertineant. Eſſe præterea res in utroque fœdere, quæ ſimul nullo modo conſiſtere queant. Quod ſi cordi ipſis ſit fœdus Suecicum tueri, in proclivi eſſe ante ratificationem fœderis Danici diſertis, ac perſpicuis verbis Sueciæ cavere. Circa *tractatum Redemtionis* monebat; providendum, ne dum ad conficiendam annuam pecuniam, quæ Dano hoc nomine promiſſa eſt, vectigalia in Hollandia intenduntur, libertas Suecicarum navium in freto Oreſundico eludatur. Nam iſta aliter augeri non poſſe, niſi ut Sueci onerentur, adeoque reipſa vectigal Oreſundicum in Hollandia perſolvant. Ad quæ Belgæ nil aliud reponebant, quam fœdera ſua cum Suecis & Danis ſibi invicem haut repugnare, cum utrumque defenſivum ſit; eoque ſe Sueciæ ad auxilia ferenda non teneri, ſi ipſa ultro Daniam invadat. De cætero ita fœdus cum Danis aptare ſtuduiſſe, ut ne fraudi ſit fœderi Suecico hactenus tam ſancte culto. Quo fine & diſerte Suecia excepta ſit. Sed & circa redimendum vectigal fas ſibi fuiſſe cum Dano paciſci. Jactabant tamen aliqui; ſi Regina nollet vectigalia in Hollandia ob iſtum tractatum intendi, eandem ſibi rationem ineundam, qua Regina utitur, ut nempe vectigalia pro ſuis civibus minuantur, Suecis ad integra ſolvenda adactis. Et privatim aliqui diſſerebant; ſi Regina diſcrimen inter naves in Suecia ædificatas, & extraneas tollat, ſe quoque tractatum redemtionis everſuros. 1650. Ea re intellecta Regina Canterſteinio injungebat; operam daret, num meliorem obtinere declarationem poſſit. Modeſte tamen ageret, ac minis publice abſtineret. Et ubi ſcripto reſponderent Ordines, qualecunque reſponſum acceptaret, nulla proteſtatione, aut exprobratione interpoſita; cum talia non niſi animos exacerbent, nullo præterea fructu. Sed & ita rem tractaret, ne qua timoris ſigna daret, aut apertæ Danis offenſæ anſam præberet. Quod ſi nullo modo ratificatio impediri queat, ſatis haberet declarationem obtinuiſſe, neutrum tractatum Sueciæ ullo modo fraudi fore. Privatim tamen apud eos, quos ea res tangeret, oſtenderet; ſi Belgæ domi vectigalia augeant, Reginæ decretum, duplex vectigal mercibus in Suecia, ſubjectiſque Provinciis imponere, ac cumprimis cupro, ferro, malis, aſſeribus, cineribus, lanæ, pici liquidæ & ſimilibus; quibus Belgæ carere nullo modo poſſint. Uti autem Canterſteinius, & poſt eum Haraldus Appelbomius, (nam iſte Bredam ad Mediationem inter Regem Angliæ & Scotos profectus, id negotium huic conficiendum reliquerat,) circa impediendam Danicorum tractatuum ratihabitionem ſatagebant; ita viceverſa Miniſtri Danici ad eandem extundendam nulli operæ parcebant: inter alia ferentes; ſi Belgæ pacta ratihabere abnuerint, Daniæ Regem Suecis Scaniam cum dimidio freto traditurum, receptis in ejus vicem nuper amiſſis Provinciis, Hallandia, Jemtelandia, Gotlandia & Oeſalia; quin & iſtis vectigal Oreſundicum redimendum oblaturum, cupide amplexuris occaſionem Belgas Mari Baltico excludendi. Quæ ab hiſce ut vana, & à Danorum rationibus plane abhorrentia cum irriſu rejiciebantur. Enimvero Belgis placebat negotium id extrahere, & tam Suecos, quam Danos in ſuſpenſo relinquere, quoad adpareret, quantum copiarum Regina poſt concluſos tractatus Noribergenſes ſub ſignis retentura, aut num forte quid in Daniam tentatura eſſet. Sed & non parum difficultatis ſurgebat, unde confici pecunia illa poſſet, quæ Dano pro redemto vectigali Oreſundico promiſſa erat. Nam Zelandi non alia lege iſtos tractatus ratihabere volebant, quam ſi Hollandi valida auxilia adverſus Luſitanos in Braſilia annuerent. Sed & mox obortæ in Belgio turbæ, ac Arauſionenſis mors alio cogitationes avertebant. Ita per iſtum annum ratificatio Danicorum tractatuum omiſſa eſt.

§. 55. Conſtituerat tunc Regina novum in Moſcoviam Reſidentem mittere Jacobum Molinum, ſed quem Novogardiam jam progreſſum Ruſſi ſiſtebant, ac non ſine minis in Suecicam ditionem redire jubebant. Ruſſica. Deinceps quippe, (ita jactabant,) Reſidente opus non eſſe, cum inter utraque Regna omnia ſint tranquilla & compoſita. Hactenus Reſidentes tantum ad tempus toleratos; nec ſuper iis Pace quidquam diſponi: nec à ſe perpetuum Miniſtrum Holmiæ haberi. Sed & paulo poſt cum Levinus Nummerſius partem pecuniæ ſuperiore anno conventæ è Muſcovia efferret, ſimul conceſſu Czaris frumenti quid Pleſcoviæ coemtum in Livoniam avehere vellet, plebs ea in urbe ſeditionem movere, ac in Levinum iſtum ſævire, abrepta pecunia. Mox & velut contagio Novogardia in ſeditionem abiit, ubi Danicus Ablegatus Ivarus Krabbius, qui tunc è Moſcovia reverſus illac tranſibat, à furentibus peſſime habitus eſt. Sed Novogardienſes facile compoſiti, ac ſeditionis autores cum cruciatibus neca-

necati. Pleſcoviæ pertinacior ſeditio, quo & è Polonia literæ adferebantur, Demetrii nomen præferentes, qui legitimum ſe Ruſſici Imperii hæredem, & eum qui nunc rerum potiatur, ſuppoſititium jactabat; eoſque ad vim illatam fortiter ſuſtinendam hortabatur; ſe mox validis cum copiis auxilio iſtis adfore. Et ſuſtinuere aliquandiu obſidium Pleſcovienſes; ad extremum tamen promiſſa anteactorum venia ad obſequium rediere. Mittebatur à Czare cum literis ad Reginam, qui factum id excuſaret, ac ſe ablata redditurum, ſupplicio de flagitii patratoribus ſumto. Qua ſatisfactione Regina adquieſcebat, præſertim poſtquam pecunia ſuperiore anno conventa exacte ſoluta fuiſſet.

Meclenburgicus Warnemundam repoſcit.

§. 56. A Meclenburgico Duce Adolfo Friderico literæ adveniebant, quibus ut præſidium caſtello Warnemundæ deduceretur, poſtulabat. Adjunctum erat Atteſtatum Cæſareorum Legatorum, quod Regina ad reddendum iſtud caſtellum teneatur. Enimvero id poſtulatum Regina nullo jure niti cenſebat. Nam in Inſtrumento Pacis de vectigalibus in locis Meclenburgicæ & Pomeraniæ in univerſum exprimi, quæ verba è prima formula remanſerint, quando totius Pomeraniæ nanciſcendæ adhuc ſpes fuerat. Et ipſum Meclenburgicum Legatum ab initio contendiſſe, ut vectigalia per oram Meclenburgicæ ſervarentur, quod ſperaret, Principem ſuum vectigal ad Warnemundam retenturum. Poſt cum ſuper ſatisfactione Suecica transactum eſſet, eundem ſero vocabula *in locis ceſſis* inſeri voluiſſe. Miſſum poſt à Roſtochienſibus Deichmannum, qui, ut inſertis tribus illis verbis telonium Warnemundenſe tolleretur contenderit, permotis quoque Ordinibus, ut per Deputationem à Legatis Suecicis id peterent. Sed reſponſum; literam ſcriptam manere, nec in ſua poteſtate eſſe, in negotio jam ſubſcripto quidquam mutare. Quanquam autem de caſtello diſerte expreſſum non ſit, tamen conceſſo vectigali locum utique concedendum, ubi iſta expediantur. Nam ut navis Regia ante portum in anchoris ſtans eadem exigat, ipſis etiam navigantibus incommodum eſſe. Sed & Duci exprobratum, quod nuper frumentum Wiſmariam vehi interdixiſſet, velut infenſi Suecis animi indicium, cum hi longe aliter de ipſius Domo meriti ſint. Sequenti anno Piccolomineus acres literas ad Principem Sueciæ dabat, Warnemundæ reſtitutionem expoſtulans velut Noribergæ ab ipſo promiſſam. Id quod hic inficiabatur, non lenioribus literis repoſitis. Equidem rem clarioribus verbis potuiſſe exprimi; ſufficere tamen ea nihil exceptionis continere: ac omnia vectigalia ad eam oram intellecta fuiſſe, claro indicio eſſe, quod iſta vi armorum in tractatibus utique facile obtineri potuerint. Eo fidentius autem hoc in negotio agebatur, quod ſatis conſtaret, ob Warnemundam bellum novum haut iri ſuſceptum.

Tartarica Legatio.

§. 57. Sub finem anni aderat à Precopenſium Tartarorum Principe Islan Gerey Legatus, qui amicitiam Reginæ offerebat; ſimul ſecreto proponens, quia Princeps iſte fœdus cum Poloniæ Rege adverſus Moſcos inierit, num Regina in ejus fœderis partem venire, ac junctim Ruſſiam invadere velit? Cum de fœderis legibus interrogaretur, & quæ alia tantum negotium ſuſcepturis ſcitu neceſſaria ſunt; iſta à ſe ignorari ferebat, nec plura juſſum ſe dicere. Addebat, ut Regina aliquem in Crimeam ablegaret confirmandæ amicitiæ. Ejus propoſitio quanquam vana haberetur, nec veroſimile eſſet, Rempublicam Polonicam permiſſuram, ut Rex arma adverſus Moſcos paret: haut abs re tamen viſum, paris argumenti literas reddere, de amicitia ample teſtantes, ac deinceps Legatum in Tartariam mittendum. Interim ſpecie Legatum iſtum deducendi in Crimeam ſimulire jubebatur interpres Joannes Meierus, conditioni iſtius populi explorandæ, & num quid ſolidi iſtorum hominum pollicitationibus ſubſit. Saltem haut inutile videbatur Polonis ſcrupulum injicere, velut arcana quædam commercia cum iſta gente agitarentur.

SAMUELIS PUFENDORFI
RERUM SUECICARUM
LIBER VIGESIMUS TERTIUS.

EPITOME.

1651. *Regina de Imperio deponendo cogitat. Interna Sueciæ habitudo.* 2. *Reginæ concilium de abdicando Regno diſſuadet Chanutus;* 3. *& Princeps Carolus Guſtavus;* 4. *Et Senatus.* 5. *Rationes Reginæ circa id propoſitum.* 6. *Regina deſtinatum ſuum differt.* 7. *Meſſenii plectuntur.* 8. *Biœrnclovii negotiatio Viennæ circa titulos. Ejus literæ fiduciariæ redhibentur. Idem ad audientiam admittitur.* 9. *Ulterior circa titulos & linguam negotiatio. Biœrnclovii poſtulata. Cæſareorum tergiverſationes circa linguam.* 10. *Calumnia in Suecos de vendita Auſtriacorum Religione.* 11. *Super renovando fœdere Gallico conſiderationes.* 12. *Regina ſuper renovando fœdere, ejuſque legibus* 1651.

1651. *legibus decernit.* 13. *Tractatio de fœdere Gallico.* 14. *Capita fœderis excutiuntur.* 15. *Fœderis formula concipitur.* 16. *Miſſio in Hiſpaniam.* 17. *Hiſpani libera commercia Suecis concedunt.* 18. *Tractatus Lubecenſis acta. Suſpiciones de Polonis.* 19. *Suecicorum Legatorum mandata.* 20. *Polonorum Legatorum mandata.* 21. *Controverſia ſuper viſitatione.* 22. *Controverſia de titulo Reginæ.* 23. *Polonis ſpiritus accedunt.* 24. *Legati ſe conviviis mutuo excipiunt.* 25. *Sueci abitum minantur, ni ſuper titulo Reginæ ſatisfiat.* 26. *Poloni tractatus eludere jubentur.* 27. *Procuratoria examinantur. Deſiderata in Suecico procuratorio.* 28. *Suecorum defenſio.* 29. *In Polonico procuratorio notata.* 30. *Polonorum reſponſio.* 31. *Suecorum ad hanc replica.* 32. *Nova procuratorii formula proponitur.* 33. *De legibus Pacis utriuſque partis ſententia.* 34. *Conventus diſſolvitur.* 35. *Regina Gedanenſes ſuper inſidiis monet.* 36. *De agnoſcenda Republica Anglicana conſultatio.* 37. *Regina illam Rempublicam agnoſcere conſtituit.* 38. *Regina pacta inter Danum & Hollandos fruſtra impedire ſtudet.* 39. *Hollandi tractatus cum Dano ratihabent.* 40. *Regina ea de re queritur.* 41. *Hollandorum reſponſum.* 42. *Regina Anglorum ſocietatem affectat.* 43. *Cornificius Ulfeldius in Sueciam venit.* 44. *Moſcovitica.* 1651.

Regina de Imperio deponendo cogitat.

POſtquam tam glorioſum bello Germanico finem impoſuiſſet Regina, ſtatim qua ratione ipſa abdicatum à ſe regimen in Carolum Guſtavum transferret, cogitavit. Ea deſtinata, quæ Regina initio ſola ſecum animo agitabat, nonnulli prudentiores conjecturis è ſtatu Sueciæ deſumtis, præcipiebant.

Internus Sueciæ habitus.

Nupero Ordinum conventu diſſidia inter hoſce gliſcere ceperant, quæ ne in inteſtinas turbas erumperent, Reginæ quidem dexteritas prohibuerat. Neque tamen ita malum erat funditus ſublatum, quin primo Conventu idem certamen Nobiles inter ac reliquos Ordines exardeſcere poſſet. Inter hanc Ordinum diſcordiam etſi Reginæ autoritas magnopere invaluiſſet, quod fortunæ Nobilium magnam partem ex nutu iſtius jam dependerent facile ſubvertendæ, ni adverſus cæteros Ordines ejuſdem favore ſuſtinerentur: vix tamen fieri poſſe videbatur, quin aliquando eam ob cauſam extremis ipſa difficultatibus involvenda foret. Proceres, qui ſplendidiora reip. munia tantum non in patrimonio ſibi, ſuiſque familiis reputaverant, in deminutionem ſui accipiebant novos quoſdam homines Reginæ gratia evectos, & ab hac ſumma reip. negotia ex ſuo magis quam illorum placito adminiſtrari. Plebs contra parcæ atque adſtrictæ veterum Regum vitæ adſueta, lætiorem Aulæ faciem averſabatur; & inter exhauſtum ærarium donandi finem non fieri fremebat. Et largiendi ſemel initio facto, reliquis, qui paria cum prioribus merita jactabant, negare ſpecies injuriæ habebatur. Atqui ſi nova tributa imperarentur ſuſtinendis ſumtibus Regni, plebs in deſperationem abitura videbatur. Nobilibus eripere quæ ipſa dederat, Reginæ genio adverſum & anceps erat. Unde ſuſpicio naſcebatur prudentioribus, Reginam ſingulari aliquo medio ſibi conſulturam, in Principem devoluto imperio juxta atque invidia; ſi quæ forte inſtaurationem ærarii ſuſcepturum manſura erat. Et quia ſubito de inſtituendo in Gotlandiam & Oelandiam itinere propoſuerat, credebatur, eas inſulas ſedem ſibi deſtinare, qua vitam privatam ageret, Oelandia pro captu Septentrionis ſat amœna. Variis quoque ſpeculationibus anſam præbebat, quod Regina hoc anno mergitem, Waſiorum gentilitium inſigne, ſigillo Regni & pavimento interioris arcis areæ dimoverat. Firmabatur ſuſpicio, quod cum hactenus Cancellario Oxenſtiernæ, eidemque addictis parum æqua fuiſſet viſa, velut ejus autoritate ac potentia faſtigium Regium prægravante, nunc ſubito eundem præter ſolitum amplecteretur, quaſi ad extremum omnibus conciliatis ſolio abire vellet.

§. 2. Inter primos, qui ſecretum illud conjectando indagaverat, Petrus Chanutus Regis Galliæ Legatus erat, qui de eodem ad Regem Galliæ, Reginamque Matrem ſcripſerat; ſed quibus id conſilium diſplicebat, velut Reginæ haut proficuum; an quia Carolum Guſtavum parum prono in Galliam affectu credebant. Unde Chanutus id propoſitum Reginæ diſſuadebat tanta libertate, quam vix ſubjectus ipſius adhibere auſus fuiſſet. Regina tamen, quod longius ſe jam progreſſam putaret, quam ut honeſte pedem retrahere poſſet, quo rogari deſineret convictam ſe rationibus iſtius profitebatur. Et iſte ideo Reginam gravius urgendam non ducebat, quod ſperaret eam Regno haut ita renuntiaturam, ut non aliquo caſu regreſſus ipſi ad idem pateret; præſertim cum vacillans valetudo Carolo Guſtavo vitam parum diuturnam polliceretur; cui conciliandis bellatoribus largiores invitationes præter naturæ inclinationem ſuſcipiendi prope neceſſitas fuerat.

Reginæ conſilium de abdicando Regno diſſuadet Chanutus.

§. 3. Aſt Carolus Guſtavus, quo propior ſummæ ſpei erat, eo circumſpectius agere, ne ulla Imperii habendi cupidine tangi videretur. Unde cæco obſequio ad voluntatem Reginæ, cui tantæ fortunæ ſpem debebat, ſe componere; ut plurimum ruri agere, procul ab omni reipublicæ cura; ſi quando in urbem accederet, quod raro fiebat, poſt Reginæ colloquium ſtatim iterum abire, ne conſilia cum Proceribus ſuper republica miſcere videretur: de cætero obvia humanitate omnium Ordinum favorem captare. Huic cum Regina de conſilio ſuo aperuiſſet, iſte fidem dictis ægre adhibere, veluti ſui tentandi cauſa talia jactarentur. Et quanquam alias nullus affectus in animos mortalium majus imperium obtinet, quam regnandi libido; tamen pro prudentia ſua negotium hoc maximis difficultatibus implicitum perſpiciebat. Nam attenuato ærario haut adparebat, unde ſumtus publicos toleraret; præſertim cum & Regina Regno exuto non modicam ſibi ſummam receptura eſſet. Extraordinariis autem tributis plebem, revocatione bonorum donatorum Nobilitatis animos alienaturus erat. Contra tamen ſtatum ſuum ſemper in lubrico fore videbat, quamdiu

Et Princeps Carolus Guſtavus.

diu Regina ſolium obtineret. Nam ſi ipſe matrimonium iniſſet, verebatur, ne forte & Reginam ejuſdem deſiderium ſubiret. Sed & ægre fides ipſi fiebat, Reginam penitus jure ſe ſuo abdicaturam; nec ſi ipſa huc inclinaret, alios ejuſdem gratia florentes omnibus ſuadæ artificiis adhibitis id permiſſuros. Tanto magis providendum erat Carolo Guſtavo, ne malevolis anſam præberet ſuſpectum ipſum Reginæ reddendi. Unde & poſt cum menſe Octobri Regina Archiſtratego Gardio, & Cancellario Oxenſtiernæ de propoſito ſuo Regnum abdicandi indicium feciſſet, ipſisque injunxiſſet ad Principem ſcribere, quo is ſeſe capeſſendis Regni habenis pararet; Princeps reſponſo iſtos obſecrabat, omnem lapidem moverent, ut Reginam eo propoſito dimoverent; ſimul rogarent, continuaret regimen, quod tanta cum gloria & utilitate patriæ geſſiſſet; nec ejuſdem onere delaſſaretur. Apud ipſam Reginam quoque teſtabatur, eam ſummam votorum ſuorum eſſe, ut diuturno ipſa, ac florentiſſimo Imperio potiatur. Se ipſi ſubmiſſum cultum, perfectum obſequium & inviolabilem fidem velut ſubjectum ſemper approbaturum, nec quid amplius deſiderare, quouſque Deo placuerit vitam eidem ſervare.

Senatus. 25. Oct.

§.4. Haut eo ſecius tamen Regina Senatui declarat, ſibi decretum eſſe, gubernatione Regni in Carolum Guſtavum devoluta in privatam ſe vitam recipere; qua re ſæpius expenſa haut commodius medium diſpicere potuiſſe ſtabiliendæ Regni ſecuritati, ac civium quieti, qui ſobole Regia ſucceſſioni cautum cupiant. Nam ſibi, quidem firmiter ſtatutum, matrimonii jugum haut ſubire. Principi autem Regno ſuſcepto neceſſitatem fore ducendæ uxoris, nec difficultatis quid ipſum heic moturum. Ex eo connubio ſi proles proveniat, quod ſperet, patriam extra pericula ſubductum fore, quæ electiones Regum comitari ſolent. Addebantur multa in laudem Principis, de cujus egregio regimine ipſa amplam ſpem conceperit. Contra Primores Senatus nihil eorum omittebant, quæ Reginam hoc propoſito avertere poſſent: divinitus ipſam ſibi Reginam conceſſam, cui quamdiu vita ſuperſit, alterius ſe imperium non agnituros. Vix unum annum elapſum, ex quo coronationis pompa ærarium plane exhauſtum ſit. Eam repetendam eſſe inaugurando Carolo Guſtavo, ubi ipſa Regno abeat: celebrandas inde Principis nuptias; quibus ſumtibus Regnum par non ſit. Addebantur intenſiſſimæ preces, ut curas pro ſalute & tranquillitate Regni continuaret. Aſt Regina ad rationes & preces iſtas immota oſtendebat, non eſſe, quod aliam à ſe declarationem expectent; ſtare ſibi ſententiam; nec aliud ſupereſſe, quam ut eadem & ipſis probetur. Coronationi Principis non defore ſumtus, ac ne duplicem impenſam facere neceſſum ſit, nuptias pariter celebrandas. Cum igitur Senatus perſpiceret, ſe Reginam deſtinatis avertere in præſens non poſſe, oſtendebat neceſſum eſſe, ſequenti menſe Februario Ordinum conventum indici, quo ſuper tanti momenti negotio deliberari ac ſtatui queat. Interim Reginæ animum mutari poſſe ſpes erat.

Rationes Reginæ circa id propoſitum.

§. 5. Iſta quanquam Reginæ animum ſubinde in diverſa traherent; recuſabant tamen rationes conſilii, quod tam altas jam radices egerat, ut plane evelli nullo modo poſſet. Ipſi enim uti vitam exigere cælibem ſedebat, ita ſtabiliendæ ſucceſſioni Coronæ & tranquillitati patriæ neceſſarium erat Carolum Guſtavum matrimonium inire; ad quod nulla commodius ratione permoveri poterat, quam Regni plena adminiſtratione in ipſum collata. Sed & animo obverſabantur dictata Sapientiæ ſuper rerum humanarum vertigine, & ut fortuna, cum nil ſupereſt quod addat, ad extremum velut delaſſata mortales deſtituere ſoleat, ni ultro modum felicitati imponere ſciant, acceptis contenti. Se tam glorioſo defunctam imperio etiam in privata vita omnibus eo nomine venerabilem fore, quod famam ſuæ nationis ad ſummum, quod unquam fuit, gloriæ faſtigium extulerit, ac perpetuum ſuorum temporum deſiderium pleriſque reliquerit. *Denique hoc unico ſuperiorem ſe ipſa adpariturum, ſi ſummum rerum humanarum apicem ſpernere, ac id ætatis tantum Regnum abdicare ultro queat, ſpreta quoque ſpe prolis ad tantam fortunam educandæ, ut ſibi ipſi viveret, ac reliquum tempus contemplationi ſapientiæ conſecraret.*

Reginæ deſtinatum ſuum differt.

§.6. Haut deſtitere tamen Proceres, & qui Reginæ gratia florebant, ſimul ſelecti Ordinum menſe Octobri congregati animum Reginæ rationibus, precibus, obſecrationibus impugnare, ut ea deſtinata omitteret. Ac demum univerſi eandem adiere, quorum nomine Oxenſtierna Cancellarius omnem eloquentiæ vim, qua inſigni pollebat, expromtum ibat: profeſſus, fidem ſe quondam ſtipulanti Guſtavo Adolfo Regi dediſſe, ſe quantum poſſit Filiæ ipſius Regnum conſervaturum. Immortales ipſi gratias deberi pro eximia cura, quam gloriæ juxta ac quieti Regni impenderit ad faſtigium toti Europæ admirandum provecti: cujus ſplendor conſervari nequeat, ipſa faſces deponente. Principi decretum, Regni habenas non ſuſcipere, quamdiu Reginæ vires, ac vita ſuperſint. Non poſſe non animum ipſius graviter commoveri, ſi intelligat, fore, ut ſimul cum abdicatione Regni tot vigiliarum, ac laborum fructus intercidant. Non minus præclarum eſſe parta tueri, quam quærere. Quin ſatius fuiſſe, minore gloria Sueciam exſplenduiſſe, quam nunc ab ea, cui iſtam debuit deſtitutam retro referri. Si ipſa gubernacula Regni deponat, ſe quoque iſto exemplo munia, quæ hactenus geſſerint ejuraturos; ac publicam lucem ſibi inviſam fore, ni preces locum inveniant, quas levatis jam univerſi manibus effundant: nec unquam ſe poſteritatis convitia laturos, velut in rem patriæ tam pernicioſam conſenſerint. Num quam cives offenſæ anſam præbuerint? Num parum venerationis, aut obſequii exhibendo indignationem ipſius meruerint? Si quid diſpliceat, libere proferret; ipſos quidem pœnam à ſe exacturos: tum ſi quid forte deſideret, ſumma alacritate exhibituros. In poſterum quoque ſummo connixuros opere, ut magis quam hactenus eidem placeant; ac nulla re parcituros, quæ ad ejuſdem magnitudinem, jus, atque autoritatem tuendam inſervire poſſit. Denique ipſi vitam ſe, ac bona ſua offerre. Ne ære alieno publice contracto moveatur, quod de ſuo ſint exſoluturi, collatis quoque reditibus, unde ſplendorem Aulæ ſuſtentare poſſit, qualem nemo è Septentrionis Regibus antea aſſequi potuerit. Hæc & multa id genus tanta cum commotione totius Cætus evolvebat, manantibus non parce lacrymis, ut Regina tandem expugnata promitteret, ſe habenas Regni haut depoſituram, ea tamen lege, ut ipſam precibus ſuper connubio ineundo obtundere deſinerent, à quo plane abhorreat. Id quod illi facile probabant, contenti ab eadem obtinuiſſe, ut Regnum reti-

1651. retinere vellet. Cæterum cum hactenus de matrimonio Principis multus ſermo fuiſſet, facta iſthac Reginæ declaratione de eodem plane ſilebatur: quod Proceres ferrent, ſpem ſibi eſſe Reginam aliquando ad matrimonium ineundum induci poſſe. Et ipſe Princeps haut ignarus, præmatura regnandi cupidine ipſam ſæpe ſalutem periculo exponi, cum Holmiam evocaretur ad capeſſendum regimen, quo Regina ſeſe exuitura eſſet, huic reſponderat; ſe gratia & beneficiis, queis ab ipſa cumulatus ſit, uſque adeo contentum, ut quoad ipſa viveret, nil amplius deſideret. Se precari Deum, ut eadem ipſi ſuperſtes ſit. Ita glorioſe ab illa imperium, & tanto cum civium emolumento geri, ut cum & ipſe ex horum numero ſit, non minus ſua quam cæterorum interſit eidem ſupplicare, ut ne ſceptri gerendi tædium capiat, quod ipſe nunquam illa viva ſit acceptaturus. Cæterum mutati ejus conſilii cauſas varii varie inveſtigabant, aut interpretabantur. Alii cenſebant, cum Regina multis è locis apud exteros deſtinata ſua parum probari intellexiſſet, haut parum fuiſſe commotam; cum ex facto tam inuſitato ſingularem ſibi gloriam ſperaſſet. Præſertim cum Miniſtri Gallici affirmarent, ſuæ Reginæ eam actionem parum dignam tam celebratæ prudentiæ Principi videri. Ac inprimis Petrus Chanutus ſcriptis ſuper hoc negotio literis haut modice Reginæ animum labefactaſſe credebatur. Nec parum valuerant preces Procerum, ac civibus cordi ſe intellexerat eſſe, & ipſius imperium cujuſvis alterius regimini præferebant, uti immobilis adverſus contumaces, ita precibus cedere facilis, & in benignitatem prona. Nec vero abſimile videtur, ipſam ſuper futura ſua conditione tunc nondum ſat firmiter ſecum ſtatuiſſe, ac idem expertam, quod illi, qui ex violento quodam affectu ad mortem deſperabundi ruunt; quibus, ubi ad crepedinem præcipitii acceſſerunt, uno velut intuitu omnes vivendi illecebræ ſe ſiſtunt: ita & ipſam vitæ privatæ confinibus admotam inſolita rerum facie velut exhorruiſſe. Sed & conſtat, non Gallis ſolum, ſed & Polonis gratum fuiſſe, habenas Regni à Regina tunc retentas; idque Leſſinskius literis ad Chanutum ſcriptis utriuſque Regni rebus, reducendæ eo facilius paci perpetuæ profuturum judicaverat.

Meſſenii plectuntur.

§. 7. Porro mutatum Reginæ deponendi ſceptri conſilium irritaſſe Meſſenios videtur, ut diu conceptum adverſus Reginam, ac præſentem rerum faciem odium ſceleſto modo expromere properarent. Hæreditarium velut fuerat Arnoldo Meſſenio turbas in republica ferere. Eo quippe nomine avus ipſius capite truncatus fuerat; pater in carcere obierat; quem & ipſe per quatuordecim annos toleraverat ob ſeditioſos ſermones in gubernationem Regni jactatos. Sed Regina libertati redditum munere Hiſtoriographi, inſignibus Nobilitatis, ac opima donatione mactaverat. Nec eo minus infenſum in eandem retinebat animum, cujus cauſam ferebat, quod in lite cum ſorore adverſus ipſum à Regina pronuntiatum foret. Sed & contra Cancellarium Oxenſtiernam vetus odium coquebat; idque inde præcipue ortum dicebat, quod, cum olim iſte ſibi per acerbum jocum affectatum Cancellarii munus objectaſſet, hic viciſſim Oxenſtiernæ Regni cupidinem exprobraverat. Quem ex eo tempore omnium in Regno malorum fontem arguebat, etiam optime inſtituta calumnians, ac inter alia ideo Holmiæ privilegia & incrementa ab ipſo procurata, ut quoties placeret Regem in poteſtatem redigere poſſet. Id odium iſte infenſis in Reginam ac pleroſque Senatores ſermonibus, ac præſens regimen ſubinde increpando in filium transfuderat, communicatis eam in rem quibuſdam ſcriptis. Unde juvenem libido ſubiit libellum famoſum rythmis adornandi, qui conſcio patre, cui ex hoc magnarum dignitatum ſpes concepta fuerat, ad Carolum Guſtavum in Oelandia tunc agentem transmittebatur. Is cum comperiſſet è Cancellaria Holmienſi profectum, eundem obſignatum adjectis ſuis literis per certum hominem Reginæ tradi curat. Inquiſitione facta agnoſcitur manus illius, qui extrinſecus titulum Epiſtolæ inſcripſerat; qui fatebatur, faſciculum obſignatum ſibi à Meſſenio juniore oblatum, ſeque rogatum, ut inſcriptionem adderet: cæterum pravi quid illa contineri ſibi ſuſpicari in mentem non veniſſe. Regina cum ab adoleſcentis ingenio iſta haut promanaſſe judicaret, ac ſtatim ab initio patrem Meſſenium autorem ſuſpectaſſet, utrumque in cuſtodiam dari jubet. Filius poſt brevem inficiationem crimen fatetur, libellumque à ſe è ſermonibus patris, ac ab eodem communicatis ſibi ſcriptis concinnatum. Pater cum fruſtra conſcientiam criminis à ſe amoliri tentaſſet, tandem confeſſione filii convictus juſtitiam divinam agnoſcit, & tormenta quæ oſtentabantur deprecatus rem totam fatetur. Cæterum libello famoſo Jacobus Gardius Archiſtrategus & Cancellarius Oxenſtierna arguebantur conſilia ſua huc intendiſſe, ut Regia potentia imminueretur, ſuæque & ſuorum opes gliſcerent Regni reditibus in ſe pertractis. Eo fine ſub minorennitate Reginæ id curaſſe, ut hujus præceptor Joannes Matthiæ ludicris ipſam adſuefaceret, ac ne ſolidam ſtatus ſui notitiam adquireret; qui & eidem ſuaſerit ex ſuo potius arbitrio Imperium gerere, quam matrimonium inire. Eoſdem inſtituiſſe ruſticam plebem ſervitio ſubjicere, in Nobilitatem Coronæ fundos transferre, eamque multiplicare, ut eo plures ſint, qui plebem opprimant, ac ut ipſi habeant, qui deſtinatis ſuis miniſtros ſe præbeant. Tum ne Regina ipſorum machinationibus obviam ire auderet, eorundemque acta durante minorennitate ſuſcepta improbaret, terrorem eidem oſtentato Polono, aliiſque incuſſiſſe: ac bellum in Germania extraxiſſe, quoad ſcopo ſuo fuerint potiti. Eoſdem ne nuptias iniret cum Carolo Guſtavo promiſſas, antequam is imperium in exercitus Suecicos ſuſciperet, impediiſſe, qua in re Magnus Gardius & Joannes Matthiæ præcipuam operam navarit: quem peregrinationum ac belli periculis objectum iverint; ſi quo caſu è medio tolli poſſet. Caroli Guſtavi jus hæreditarium ad Coronam ſuppreſſum iviſſe, quod tamen Unioni hæreditariæ Anno 1604. ſancitæ ſuperſtructum ſit; quem & Guſtavus Adolfus quondam in Boruſſia graviter ſaucius ſucceſſorem ſibi deſtinaverit: Sed cum impedire non potuerint, quo minus ſucceſſor deſignaretur, tam duris conditionibus adſtrinxiſſe, quas ſervare nequeat: militi arma ademiſſe, qui affectu in Principem pronus ſit: Comitum & Baronum numerum augere, qui Magno Gardio commendante ea dignitate potiantur, ut iſtos, ſi qua opus ſit, ſibi obnoxios habeant. Denique Coronam reditibus nudare, ac ære ſimul alieno obruere, ut ne ſi offeratur quidem, Princeps eandem acceptare poſſit. Addebantur multa de profuſionibus Reginæ, ejuſque in ludicra ſtudio. In tanta ærarii inopia magnam pecuniarum vim in 1651.

extra-

1651. extraneos ad inania magiſtros erogari. Monebatur dehinc Carolus Guſtavus; caveret ſibi ab Archiſtratego, Cancellario, & Magno Gardio, qui Reginam plane obſederint. Quæ Cancellarius effici cupiat, cum Archiſtratego communicare, qui ea filio ſuo Magno, & hic Reginæ inſinuet. Hos in cauſa eſſe, quo minus Princeps in partem aliquam imperii admiſſus fuerit; qui & decreverint omnibus modis obſiſtere, ne ipſe unquam Corona potiatur.: quo fine & eundem è medio tollere agitent; ac jam Jacobsdaliæ ſub Reginæ Coronationem venenum ipſi fuiſſe paratum. Caveret igitur Holmiam accedere, ante univerſorum Ordinum conventum; nec confideret primæ, & ſecundæ Nobilitatis claſſi, quippe quæ obluctata ſit, ne ſucceſſor Reginæ deſignaretur; tertiam tamen claſſem, ut & ſacerdotes, oppidanos, & ruſticos addictos ſibi ſciret. Prævertcret inimicos, ac milites, dum pro more luſtrantur, ſibi adſciſceret, ac ducem ſe illis, qui patriæ bene cupiunt, offerat. Animis tantum opus eſſe & conatu, ac ut armatus Holmiam accedat; ubi plures, quam credat, repertunus ſit, qui aſſequendis deſtinatis operam ſint collaturi. Qui hoc conſilium ipſi ſuggerant, devotiſſimos eidem cives eſſe; & aperte in partes transgreſſuros, ubi tempeſtivum fuerit. Imitaretur avum maternum Carolum Regem, qui primores Senatorum ſuſtulerit, deſtinatis ipſius adverſos. Aliter nunquam ipſum Regem fore, ni Reginam ac præcipuos Senatores occidat, id quod auxilio fidiſſimorum ipſi civium in proclivi futurum ſit. Tum bona donationibus alienata ad Coronam revocet. Ita feliciter ac pacifice cum incremento totius Sueciæ regnaturum. Iſte libellus uti manifeſtum ſcelus ſpectabat; ita in eodem objecta facile res ipſa falſi convincebat. Inter multa alia id cumprimis Reginæ animum perſtringebat, quod Meſſenius aſſeruerat, Carolo Guſtavo jus ex Unione hæreditaria ad Regnum competere. Nam hoc admiſſo forte propius iſte jus ſibi ob prærogativam ſexus quam Regina, arrogare potuiſſet. Etſi univerſus Senatus aſſeverabat, præter Reginam neminem jus habuiſſe; & quod nuper in Carolum Guſtavum ſit collatum, gratiæ Reginæ, atque Ordinum ex aſſe deberi. Et cum Benedictus Skyttius, cum de hujus deſignatione ageretur, de iſto jure movere cœpiſſet, Jacobus Gardius repoſuerat; id non niſi à proditore Regni adſtrui poſſe. Porro dum ſenior Meſſenius Regina coram conſcios ediſſerere jubetur, eundem Skittium præcipue multos ſiniſtris ſermonibus in transverſum rapuiſſe arguebat; qui præſentis ſtatus pertæſus Principem in arma pertrahere optarit, auſo duntaxat opus eſſe, jactitans. Cauſam offenſæ ipſi eſſe, quod poſt reditum Magni Gardii Reginæ adverſus ipſum gratia refrixiſſe ſit viſa. Eundem & ejuſmodi ſuggeſtionibus Carolo Guſtavo adrepere voluiſſe; ſed hunc talia averſantem, ipſius converſationem refugiſſe. Unde eum poſtea jactaſſe; iſtum dignum non eſſe, qui Princeps hæreditarius Sueciæ audiat, ni curam Regni adverſus Reginam, & à quibus illa pendet, ſuſcipiat. Et ubique ſat animorum eſſe ad jugum excutiendum, nec præter ducem & autorem quicquam deſiderari. Eundemque paulo antequam è Suecia diſceſſiſſet, Meſſenio indicaſſe; Reginæ in animo eſſe ſolio abire, etſi Proceres obſiſtant, ac credere Principem eo potiturum; ex quo cum tumultus quid oriturum metuat, tantiſper apud exteros agere conſtituiſſe: Skittius tamen ſequenti anno è peregrinatione in Thraciam redux, 165
quam præter decorum Ordinis Senatorii Regina ſuſceptam arguebat, ob ea, quæ Meſſenius objecerat, in jus vocatus, cum ipſe omnia inficiarètur, nec unius infamis confeſſio per Sueciæ leges idoneam probandi vim haberet, eo nomine abſolutus eſt, actis quoque poſt, cum Reginæ gratia florere iterum cœpiſſet, abolitis. Idem Meſſenius fatebatur, ſe cum tribuno Paulo Wirtzio ſuper præſentibus rebus in utramque partem diſſeruiſſe, ad ſententiam ipſius explorandam: ſed eundem conſilia ſua haut probaſſe. Is Wirtzius cum libellus famoſus ad Principem allatus eſſet, ex ante habitis ſermonibus autorem ſuſpicatus Meſſenio per literas ſignificarat, id genus ſcripti Principi traditum fuiſſe, quod ipſe ad Reginam transmiſſum iri credat; quas literas & filio oſtenderat. Nec ideo tamen fuga ſibi conſulere ob latendi fiduciam in mentem ipſis venit. Nominaverat quoſdam Meſſenius filius, qui cum patre ſeditioſos ſermones miſcuiſſent; quos inter Nicolaus Nicolai Conſul Holmienſis, Nicolaus Scunckius ejuſdem urbis ſcriba, Joannes Terſerus Doctor Theologus, Chriſtophorus quidam Paſtor in Forſa. Quos, cum partim objecta diluerent, partim ultra dicta non proceſſiſſent, impunè dimitti placuit. Ita ſoli Meſſenii capite pœnam luerunt, nec acerbius inquirere aut ſævire pars prudentiæ viſa. Principi ad remunerandam tam generoſam actionem, à Regina inſignis pretii donum mittebatur, quod ipſe alio etſi inferiore munere penſatum ibat. Selectis Ordinibus conventu ſoluto injungebatur, ut populum paſſim de hoc negotio recte edocerent, & ſi qui complices invenirentur, indicarent.

§. 8. In Germania poſtquam ob partas provincias inter Ordines Imperii locum ſortita eſſet Regina, auſpicium utrique exercendis cum Cæſare amicitiæ ſignificationibus faciendum erat; ſimul inveſtitura earundem nomine petenda præſertim cum à Cæſare ſuperiore anno edictum fuiſſet promulgatum, quo, queis ditiones quædam recens partæ forent, ex feudi lege debita præſtare jubebantur. Huic negotio præparando, tum ut ſuper titulis utrinque deinceps adhibendis conveniretur, placebat Matthiam Biœrnclovium Viennam mitti, ne ſolennis legàtio rebus iſtis nondum rite digeſtis accedens contumeliæ quid acciperet, aut irrita inde abiret. Cæterum ſatis conſtabat, iſta longe facilius Oſnabrugæ potuiſſe expediri, quando ſexaginta bellatorum millia ingens Suecorum poſtulatis momentum addebant. Quo reſpectu remoto jam ſupercilium ſuum exſerere Cæſareis in proclivi erat. Ac Oſnabrugæ quidem cum initio Sueci pares cum Cæſare titulos Reginæ exigerent, Cæſarei verbo declarabant, iiſdem eam quibus Gallus atque Hiſpanus titulis honorandam. Porro quia pares inter ſe cenſentur, quibus ſupremum, ac à nullo mortalium dependens imperium competit; ac fere poſtulata porriguntur præter id, quod obtineri poſſe ſpes eſt; Biœrnclovius Viennam delatus literas fiduciarias exhibebat, quarum exordio titulus Reginæ Cæſareo præpoſitus erat, nec Cæſar alio quam Serenitatis titulo, honorabatur, prout inter pares ſolet. Id cum Cæſarei aliorum Regum mori repugnare arguerent, eas literas iſti redhibebant. Etſi hic oſtenderet, in cauſa Palatina olim Regem quoque Angliæ ſuum titulum Cæſareo antepoſuiſſe; ac Guſtavum Adolfum quondam Regem *Serenitatis* duntaxat titulo Cæſarem compellaſſe;

Biœrnclovii negotiatio Viennæ circa titulos.

Ejus literæ fiduciariæ redhibentur.

1651. laſſe; quæ literæ cum retentæ, nec nunquam redhibitæ fuerint, eum titulum tacito conſenſu agnitum fuiſſe. Sed contendebant Cæſarei vocabulum *Majeſtatis* utique Cæſari deberi, quod Gallus, Hiſpanus aliique Reges eidem tribuant; nec Reginam plus ſibi, quam hoſce arrogaturam. Regis Guſtavi Adolfi literas nil aliud quam indictionem belli fuiſſe, nec reſponſum ad illas repoſitum, nec in exemplum easdem trahi poſſe. Cum igitur per haſce literas fiduciarias ad Cæſarem admitti non poſſet Bioernclovius, literas producebat Reginæ manu ſcriptas, quibus Cæſar vocabulo *Majeſtatis* honorabatur. Eas Cæſarei quidem probabant, ſed quia iſte prioribus oblatis audiri petierat, haſce prius corrigi utique debere oſtendebant. Ac ſuſpicabantur, Bioernclovium aliis fiduciariis literis inſtructum ad ipſorum placitum adornatis. Sed hic alias ſibi literas negabat eſſe; ac ſi Cæſar utique titulum *Majeſtatis* exigeret, eundem Reginæ quoque reddendum, quæ & ipſa neminem in terris ſuperiorem agnoſcat. Nec eo minus Cæſari prærogativæ quid ſupereſſe. Hunc enim *Cæſareæ Majeſtatis*, illam *Regiæ Majeſtatis*, vocabulo inſigniri. Quid alii Reges faciant, qui *Serenitatis* titulo à Cæſare accepto adquieſcant, id juri tertii haut derogare. Sed Cæſarei hiſce hautquidquam moti ingerebant, rei cardinem in vocabulo *Majeſtatis*, non ejuſdem additamento verti. Etſi alias amica omnia differebant; dolere Cæſari, Noribergæ à Suecis ita acriter certatum, ut par utrinque titulus tribueretur, quod tamen citra præjudicium Imperii Romani concedi nequeat. Ac ſi privatas Reginæ literas initio protuliſſet Bioernclovius, nullam circa ipſius admiſſionem moram fuiſſe futuram. Sed nec poſtulari à ſe titulum *Omnium Sereniſſimi*, quo veteres Sueciæ Reges Cæſarem honorarint, ſed ſimplici *Sereniſſimi* titulo contentos fore. In vocabulis honoris ſubſcriptioni præmitti ſolitis, (*Corteſiam* ex uſu aulæ Cæſareæ vocant,) vocabulum *Domini* Fratris addi volebant; quo & Hiſpanus utatur. Præterea Latinis ſcriptis Reginæ titulum *Potentiſſimæ* offerebant, qui ab ipſis Turcæ, Moſco & nuperrime quoque Hiſpano tribuatur, poſtquam in ratihabitione Pacis Oſnabrugenſis Regina eo vocabulo honorata fuit. Nam apud Gallum ipſos titulo Chriſtianiſſimi nullo alio additamento defungi; Anglo, Dano, Polono ac Perſarum Regi *Sereniſſimi* duntaxat titulum præſcribi. In Germanica tamen lingua non niſi Grandipotentis (*Groſmächtig*) poſſe tribui: id enim Potentiſſimi vocabulo reſpondere. Circa privatas literas poſtulabat quoque Bioernclovius, ut eas Cæſar propria manu ſcriberet, ſicuti ad Gallum, & Hiſpanum facit. Nam quæ ad Daniæ Regem dantur, ſcribæ manu exarantur, ac in eo tantum à publicis literis differunt, quod numero ſingulari de ſe Cæſar loquitur, ac ſuum titulum exordio literarum haut præmittit. Ad audientiam admittitur 24. April. Ea res poſtquam aliquamdiu agitata eſſet, tandem Cæſar nullis aliis fiduciariis literis, quam privata Reginæ epiſtola Bioernclovium publice audit; qui poſt honoris verba moram Legatorum excuſabat, queis inveſtitura Reginæ nomine accipienda ſit; petebatque certum tempus illi actui à Cæſare præfigi. Eam excuſationem Cæſar probabat; de tempore inveſtituræ ſe deliberaturum. De cætero amica omnia offerebantur.

Ulterior circa titulos & linguam diſ[...]

§. 9. Regina poſtulatis Cæſareorum cognitis conſtituebat quidem titulum *Majeſtatis* Cæſari certa conditione, ut viciſſim pari cum Gallo, & Hiſpano honore afficiatur; remiſſura quoque privatas literas, ni propria Cæſaris manu ſcriptæ forent. 1651. Reginæ declaratio. Enimvero Bioernclovius id negotium haut anxie nimis jubebatur urgere, ſed potius ita lente agere, ut Cæſarei Miniſtri ultro rem moverent; ne videretur debitos titulos à Cæſare mendicare. Sed & eo Cæſari ſatisfacere decreverat, ut ſuum titulum in fronte literarum haut præponeret, ac ſtatim ordiretur, *Sereniſſime Imperator*; in viciſſim publicis literis probatura vocem *Serenitatis*, non item *Dilectionis*; in privatis autem non aliam quam *Majeſtatis*. Nec repugnabat, quo minus Cæſar literas ſuas à proprio titulo auſpicaretur modo ipſi vocabulum *Potentiſſimæ* non abnueret. Bioernclovii poſtulata. Aliam tamen quam Latinam linguam admittere publicis literis nolebat; ſi Germanica ab iſto adhiberetur, Suecica reſponſum reddituга. Ita cum aliquamdiu Bioernclovius ſuper eo negotio Viennæ ſiluiſſet, Cæſareis ultro monentibus poſtulabat, ut in poſterum communicatio publica per Legatos, ac literas, itemque actus, & inſtrumenta inveſtituræ, Latina lingua expedirentur: in privatis literis libera foret linguæ electio: in literarum inſcriptionibus medius Cæſaris titulus quem vocant adhiberetur: literarum ingreſſu Cæſar ſcriberet, *Sereniſſima & Potentiſſima Regina*, non *Princeps*: Regina publicis & privatis literis adhiberet titulum *Majeſtatis*; Cæſar publicis *Serenitatis*, privatis *Majeſtatis*. Cæſareorum tergiverſationes circa linguam. Cæſarei contra primo omnium contendebant, ut Bioernclovius literis fiduciariis ad deſideratam formulam adornatis publici autoritatem Miniſtri ſibi circumponeret, eoque facto Cæſari quæ is poſtulabat exhiberet; quid Cæſar viciſſim Reginæ deferre vellet, ab iſtius velut gratia expectaret. Circa poſtulata autem Reginæ haut adeo difficiles ſe præbebant, niſi quod in negotiis, quæ Sueciæ Regnum ſeorſim ſpectarent, Latina, in iis autem, quæ ad provincias Germanicas pertinerent, Teutonica utique lingua ſcribere vellent. Cum contra Regina contenderet; & heic Latina lingua utendum ad exemplum Hiſpani, adverſus quem in negotiis provincias Burgundicas tangentibus ab Anno 1613. lingua Latina adhibeatur. Nam quod ad hoc exemplum excipiebatur; Hiſpanum Cæſari agnatum, de ipſo bene meritum, ac Burgundiæ incolas lingua Gallica uti, ad rem nihil facere. Aliam quoque rationem Regis Daniæ eſſe, qui Holſatiam non velut à Dania dependentem poſſideat; cum ipſa contra provincias Germanicas velut Regina Sueciæ adquiſiverit, Regno Sueciæ in perpetuum conjunctas; quas nec deteriore jure, quam Hiſpanus Burgundicas provincias poſſideat. Enimvero quod circa uſum linguæ Latinæ ita difficiles eſſent, ex parte quidem à Secretariis proveniebat Germanica negotia expedire ſolitis, qui ne emolumento ſuo quid decederet, cavebant. Sed præcipuum obſtaculum adferebat Legatus Hiſpanicus, penes quem fere ſumma rerum in aula Viennenſi tunc erat; qui Regi ſuo prærogativæ quid conciliatum ibat, ſi hac in re Sueciæ Rex pari modo cum Dano haberetur. Unde & ſcriptam declarationem edere abnuebant Cæſarei, ne in eadem expreſſa Hiſpaniæ Regis mentio facienda eſſet. Obtentui ſumebatur, quod nulla conventio ſcripta cum aliquo Rege ſuper titulis extaret; cum quibuſdam autem circa id negotium ſermone tranſacta mox in uſum recepta. Circa linguam oſtendebatur: ob dignita-

[...]poſſe, Reginæ poſtulatis ſuper

uſu

1651. uſu linguæ Latinæ annui, ſed cum Electoribus rem communicandam eſſe. Cujus dilationis cauſa credebatur, ut interea Bremenſis urbs ad Comitia vocaretur, nec ei negotio Suecicus Miniſter ſeſe opponere poſſet, qui ob pendentem circa titulos controverſiam nondum publicam autoritatem induerat. Simul quia de turbido Sueciæ ſtatu referentibus fidem adhibuerant; qui ſi bellum civile, uti in Gallia, parturiret, cito finem paci Germanicæ allaturus credebatur. Neque tamen Reginæ iſta mora valde ingrata accidebat, cui interea integrum fuerat ſtatum Bremenſis Ducatus, & Pomeraniæ pro lubitu ordinare nullo Cæſareo indulto; ſimul multas moleſtas ab aula Cæſarea literas in tractatu limitaneo cum Brandeburgico, & circa vectigal Warnemundanum cum Meclenburgico declinaverat.

Calumnia in Suecos.

§. 10. Cæterum quam exigua Suecorum Viennæ eſſet gratia, non ſolum è tergiverſationibus circa titulos, & linguam adparebat; ſed & quod Elector Palatinus, Caſſellanus, Sabaudus, qui Regias partes in bello ſecuti erant, lentis circa negotia ſua moris torquerentur. Tum ut Ordines Imperii offenſam in Suecos conciperent, ſpargebatur, Reginam Comitia, quæ ab omnibus deſiderabantur, impedire mora inveſtituræ injecta. Inprimis ut animi Auſtriacorum ſubditorum formulæ Auguſtanæ addictorum à Suecis plane averterentur, magno ſtudio rumor didebatur, Reginam libertatem iſtorum circa ſacra Oſnabrugæ ſexcentis millibus uncialium articulo ſecreto vendidiſſe; ex quibus ducenta millia à Cæſare præſenti pecunia exſoluta inter certos Miniſtros Suecicos ſint diſtributa. Unde & articulum illum ſecretum cæterorum Ordinum notitiæ ſubtractum. Quæ cum craſſa eſſet calumnia, Regina Salvio injungebat, ut ad Cranium, qui autor ejus rumoris ferebatur, literas daret, quibus ſuper mendacio iſto quereretur, teſtatus conſcientiam ipſius, hautquidquam ſecretum illum articulum in cauſa fuiſſe, quo minus Auſtriæ incolæ majore circa ſacra libertate potirentur; ſed quia Ordines Evangelici eam cauſam deſtituerint.

Super renovando fœdere Gallico conſiderationes.

§. 11. Iſta aulæ Viennenſis moroſitas ſub primum renovatæ amicitiæ ingreſſum ſeſe exprimens ſatis indicabat, præter fidei publicæ religionem alio vinculo eſſe opus ad ſtabilitatem paci Weſtphalicæ præſtandam. Quam in rem duo potiſſimum remedia occurrebant, conjunctio peculiaris inter Ordines Germaniæ, ac fœdus cum Gallia. Quorum utrumque tamen non exiguis implicitum erat difficultatibus. Sane conjunctio cum Principibus Germaniæ ſervandæ pacis cauſa facta uti valde plauſibilis, ita ob iſtorum multitudinem ægerrime coalitura erat, plerisque privatas rationes ſequentibus, ſupina publici emolumenti cura. Et ſemel licet coalitos haut arduum convellere, privati commodi ſpecie oſtentata. Tum & modicæ ſingulis opes, adverſus ingentem potentiam exiguum momentum; & cum propriis viribus haut ſubnitantur, conſilia fere in diem capiuntur, ſtabili fundamento haut ſubnixa. Atque id negotium Noribergæ, inde Francofurti diu agitatum Ordinum lentore, ac Cæſareorum artibus facile eludebatur. Contra fœdus Gallicum plurimum ſplendoris, nec minus firmitatis habiturum erat; in quod ſi & Ordinibus Imperii, ut adſcribi poſſent, locus relinqueretur, plerique haut ægre ſe ſociaturi videbantur. Ita tot conventibus, ac tædioſiſſimis tractatibus opus haut fore. Præſertim ſi fœdus hiſce legibus aptaretur, ut conſtet, mentem Regum non eſſe pacem Weſtphalicam convellere, aut litem Domui Auſtriacæ movere, turbaſve in Imperio excitare: ſed hujus tranquillitatem, & communem conſervationem ipſis unice propoſitam eſſe. Nec tamen deerant, quæ adverſus fœdus cum Gallia reponi poſſent. Regna iſta longo intervallo diſſita, & quibus ob interjectam Germaniam vires ſociare difficillimum ſit. Gallos atque Auſtriacos vicinos, æmulos, potentes, quos inter diu pax conſiſtere nequeat; unde qui Galliæ fœdere jungatur, perpetuum bellum adverſus Cæſarem ſibi velut deſponſare. Faciem rerum per Europam ita jam mutatam, ut Suecia plus emolumenti ex amicitia Auſtriaca, quam Gallica videatur captura. Ac ſatis tribui veteri cum Gallia amicitiæ, ſi fœdere cum ejus hoſtibus abſtineatur. Sed abſque præſenti ac evidenti utilitate, quæ nunc non adpareat, haut conſultum eſſe vinculo ſe ultro adſtringere, ac libertatem cum Auſtriacis tractandi ſibi adimere, ſi id è re videatur. Inſtabiles quoque domi res Gallorum, ac diſſidiis hos inteſtinis huc redactos, ut ne ſi velint quidem ſubſidio pecuniario Sueciam mactare queant. Denique fœdera, quibus perpetuæ præſtationes conjunctæ ſunt, hautquidquam ex affectu mutuo Principum ac nationum ſuſcipienda eſſe; ac alio modo privatæ amicitiæ officia, ac politæ humanitatis indicia diſpenſanda, quam Regnorum inter ſe conjunctiones, quas ſola communis utilitas moderatur. Iſtæ rationes cum magni momenti viderentur, Regina tamen judicabat, adverſis rationibus haut leve pondus acceſſurum, ſi Gallia annui quid ſubſidii præſtaret. Quod an expectandum eſſet, ut expiſcaretur, Chanuto Legato Gallico oſtendebat: Invenire ſe in Senatu non paucos, qui fœderi cum Gallia reluctentur, quibus inſuper habitis, etſi ipſa ſtatuere poſſit, quod ex uſu Regni judicet eſſe; ad firmitatem tamen tam ardui negotii facturum, ſi ſuis lubentibus id fœdus ineatur. Equidem ſe vel abſque fœdere omnia, quæ à ſe proficiſci poſſint, Galliæ præſtituram; ſed cum ipſa mortalitatis legi obnoxia ſit, optare ejuſmodi inter duo Regna vinculum, quod à ſua vita haut dependeat; quodque adeo Senatus ultro potius amplectatur, quam ſuâ autoritate ad id compellatur. Eo quippe ſuos eſſe ingenio, ut haut temere ad fœdus aliquod adduci queant, ni præſens lucrum oculos feriat. Si Carolus Guſtavus Regno potiatur, facile ſecuturum fœdera, quæ jam facta invenerit. Sed fœdere cum Gallia nondum ſtabilito metuendum eſſe, ne parum ſe in id pronum oſtendat, ubi ſumma rerum penes ipſum eſſe cœperit. Unde optare, ut Galliæ centum aut ducenta uncialium millia annua prodigere velit ad pignerandam ſibi Senatus, ac nationis benevolentiam: Nam ſe quidem nunquam lucri quid ex amicitia captaſſe, ac repugnante plane genio ad humilia iſta poſtulata deſcendere. Enimvero cum è Chanuti reſponſo ſatis adpareret, ſurdas Gallorum ad eam legem aures eſſe, de fœdere quidem cogitationem non abjecit, ejus tamen leges ita temperare conſtituebat, ne ipſa ſumtibus, ac labore gratis implicaretur. Tum & lente ac tecte id tractandum videbatur, quoad circa inveſtituram Viennæ tranſactum eſſet. Sicuti & contra Galli malebant ſuper eo fœdere moneri, quam ultro id ſolicitare, ut onus pecuniarium declinarent; unde cupiebant, ut Sueci ejus articulos prius conceptos ſibi exhiberent, quos ipſi pro lubitu poſt refingere poſſint.

1651. Regina ſuper renovando fœdere, ejusque legibus decernit. 10. Jul.

§. 12. Inde Chanutus Lubecam diſceſſurus Reginæ ſignificabat; optare Regem Galliæ, ut per tot annos culta inter utrumque Regnum amicitia renovetur, ac perpetua conſervetur; eumque in finem Regina Legatos ſuos Lubecam ituros idoneis mandatis inſtruat. Regina re cum Senatu communicata ſibi ac Regno expedire judicabat, amicitiam cum Galliæ Rege arctius adſtringi, de cujus auxilio in omnem eventum ſibi proſpicere debeat, ab amicis ſat deſtitutæ, nec alio æque valido ac idoneo, cui tuto inniti poſſit. Deſignabantur inde ſumma fœderis capita, cujus ſcopus eſſe debebat, ut pax Weſtphalica ſarta tecta præſtaretur, & quæ in ea conventa ſint effectui darentur; in quod & alii in Germania aut extra eandem admitti queant: Tum ut commercia inter utriusque Regni cives excolerentur. Præcipuus circa id fœdus ſcrupulus erat; num expediret, hoc potiſſimum tempore, dum de accipienda inveſtitura agitur, cum Gallis fœdus renovare bello Hiſpanico implicitis; cum Sueciæ Hiſpani amicitia commerciorum cauſa utique expetenda videretur. Neque enim dubium erat, quin hocce fœdus magnam ſuſpicionem Cæſari atque Hiſpano injecturum eſſet. Et quia Cæſar adducendus erat, ut auxilium Hiſpano ne ferret, & hic ut ceſſionem Alſatiæ ederet, facile novo bello Suecia implicari poterat. Prævalebant tamen in contrarium rationes, quod Sueciæ ſecuritas inſigniter in eo verteretur, ut pax Germanica ſubſiſteret, ac Imperio præſens ſtatus permaneret, idemque dominatui Auſtriaco ne ſubjiceretur. Nam in Ordinibus, licet & ipſi ad præſtandam pacem teneantur, parum fiduciæ collocari poſſe. Fœdus autem Gallicum autoritatem juxta ac robur Sueciæ circumdare; ac uti utrumque Regnum mutuo auxilio Provincias ſibi in Germania adquiſiverit; ita & easdem non aliter quam mutuo auxilio conſervari poſſe. Et hanc occaſionem fore perpetui cum Gallia vinculi, quod hæc forte poſt partam cum Hiſpanis pacem adſpernatura ſit. Ita tamen placebat fœdus hoc temperare, ut in præſens Regina magis ad mutuum conſilium, operamque circa tuendam pacem Germanicam, quam ad ſubeundum bellum adſtringeretur. Nam ſi ad hoc deſcendendum eſſet, nova conventione ſuper legibus auxilii ferendi opus cenſebat. Sed & quia novis ſubſidiis Galli ſe obſtringere abnuebant, Regina æquum cenſebat, ut ſaltem reſidua è priori fœdere exſolverentur. Nam pro Anno quadrageſimo octavo major pars, ſimul integer Annus quadrageſimus nonus, & dimidius quinquageſimus inter reſidua erat; quæ ſumma ad 993445. unciales ſurgebat; præſertim cum executio pacis magnam partem ad Benfeldam, & Franckendaliam adhæſiſſet, quæ Galliam præcipue ſpectabant; ita ut, ni hujus commoda *obſervanda fuiſſent, longe citius Noribergæ conveniri potuerit. Quod ſi tamen pro Anno quadrageſimo nono & quinquageſimo ad ſubſidia ſe non teneri Galli pertendant, ſaltem reſidua Anni quadrageſimi octavi*, quæ 273445. unciales conficiant, abnui non poſſe. Ut porro hoc fœdus eo facilius Cæſaris notitiæ ſubtraheretur, ſoli Magno Gardio, & cum is Lubecam, ut deſtinatum erat, ire omiſiſſet, Salvio excluſis cæteris Legatis cum Chanuto negotiatio committitur. Ipſe quoque Chanutus id negotium premendum cenſebat, ne opera ſua circa conciliationem Polonis ſuſpecta redderetur.

Tractatio

§. 13. Poſt ſuſpenſum tractatum Lubecenſem, de quo mox referemus, Salvius ac Chanutus Hamburgum ſe conferebant, ut fœdus iſtud adornarent. 1651. ſuper fœdere Gallico. Nam aliquoties jam Lubecæ Salvium monuerat Chanutus, ut promiſſam ſæpe formulam fœderis exprommeret. Id quod Salvius abnuebat, tum quod iſthoc negotium ita ſuperfunctorie tractari nollet, tum quod parum e dignitate videretur hoc modo ſe Gallis velut ultro venditare. Chanutus contra id magnificum Sueciæ fore formulam proponere, velut penes ipſam ſit leges ferre. Sed nunc opus ſibi videri, ut uterque congreſſu habito communi opera formulam concipiat, capitibus, ſuper quibus conveniri nequeat, ad Principes remiſſis. Unde obiter tantum ea res Lubecæ jactata; ubi cum de reſiduis ſubſidiorum Salvius mentionem ſubjeciſſet, Chanutus reponebat; tractatus ſemper futurum, non præteritum reſpicere; nec vocabulum ſubſidiorum inter Sueciam & Galliam reſuſcitandum eſſe. Sed cum Hamburgi propius ad rem accedendum eſſet, primo omnium à Salvio ſuper procuratorio monebatur; quod à Rege Chanutus habere ſe negabat; cæterum Briennã Comitem ſibi eo nomine literas ſcripſiſſe, quæ ſat autoritatis ipſi tribuant. Eoque proponebat, ut utrinque formula apparetur, hinc in Galliam, inde in Sueciã mittenda ut quæ Reges velint corrigant. Si quæ alterutri diſpliceant, ulterius poſſe diſceptari; ſi probentur, procuratorio opus non eſſe. Verum lubricus hicce modus Salvio diſplicebat; Briennæ Comitis literas Chanuto poſſe ſufficere, non Sueciæ; nec aliter ſe tractatus ſuſcepturum, quam ſi is juſto procuratorio ſit inſtructus; id quod à Regina diſerte ſibi injunctum ſit. Sed mox Chanuto juſtum procuratorium è Gallia allatum, ſimul imperatum, ut prærogativarum, & dignitatis Galliæ accuratam rationem habeat, poſtquam Sueci ita ſcrupuloſi ſint in tuenda æqualitate; qui à tempore Guſtavi Adolfi huc uſque haut conceſſerint, ut Gallia ullum prærogativæ ſpecimen circa inſtrumenta pactorum, ac ceremonias exercere potuerit. Quanquam enim Regnum Galliæ potentia ac gloria longe ſupra ſit, & jactata à Suecis Regum ſuorum antiquitas forte fabulis interpoletur; obnixe tamen contendere, eo ipſo quod Reges à nemine dependeant, quæ ſit unica ſupremi imperii nota, inter ſe æquales eſſe, aut ſaltem tales, ut nullo modo aliis inferiores ſint. Cauſam porro tardius miſſi procuratorii hanc poſtea Chanutus fatebatur, quod Galli ſpem fœderis plane abjecerint, ſi contigiſſet, Reginam ſceptrum in Carolum Guſtavum transferre; id quod circa id tempus agitatum diximus.

Capita fœderis excutiuntur.

§. 14. Cum inde ad excutienda fœderis capita accederetur, primum dubium erat, num fœdus ita late foret concipiendum, ut utrique Regum iidem amici & hoſtes habendi? A quo Salvius non abhorrebat, modo id intelligeretur de hoſtibus, qui futuri erunt, non qui in præſens ſunt. Nam uti Sueciam nolebat bello præſenti adverſus Hiſpaniam implicari; ita utile ducebat Galliam obſtrictam teneri ad auxilia Sueciæ ferenda in bellis adverſus Danos, Polonos, Moſcos. Contra Chanutus Galliæ fraudi judicabat, ſi Suecia potentiſſimum Gallorum hoſtem Hiſpanum exciperet, ac viciſſim omnes complecti vellet, quos ipſa ſentire hoſtes poſſet. Et ſi vel maxime Sueci in Hiſpanos bellum ſumere velint, incertum erat, num ipſorum auxilium ita remotum plus utilitatis Galliæ allaturum eſſet, quam oneris obligatio Suecis adſiſtendi toties, quoties hi cum Polonis, & Da-

1651. & Danis bello collideretur. Quali ex fœdere Gallia ingens odium ſit contractura, Sueciæque æmulis neceſſitatem injunctura arctiſſime ſe cum Hiſpanis connectendi. Igitur omiſſo tam laxo fœdere ſcopum ejuſdem ad executionem & conſervationem pacis Weſtphalicæ reſtringebant, è qua magnam partem utriusque Regni ſecuritas dependeret; tum ut mutua inter utraque Regna navigationis,& commerciorum libertas foret. Ad [illegible] finem perpetua inter hæc Regna amicitia, ac fœdere temporario opus eſſe. De amicitia Chanutus priore loco agi volebat, quæ potiſſimum cives utriusque Regni, ſicut fœdus ipſos Reges & Regna, reſpicere deberet. Et quia civium proſperitas fere commerciis ſtat, hæc ſub amicitiæ nomine eſſe ſtabilienda. Primo ejus capite Salvius ſuperfluum ducebat, poni verba, *hæredes & ſucceſſores*; quæ Chanutus neceſſaria judicabat; cum alias vocabulum *in perpetuum* ultra vitam eorum, qui fœdus feriunt, non ſit porrigendum. Chanutus quoque Regem & *ſubditos populos* volebat exprimere, Salvius contra Regem Regnumque nominare, prout in Suecia moris eſt, ac priorum fœderum formulæ præ ſe ferunt. Sed Chanutus nullo modo *Regnum* cum Rege conjungi volebat, velut iſtud inſtar aliquod corporis aut jus & actionem ſeorſim à Rege haberet. Idque nunc eo curatius obſervandum, quod propediem Ordines in Gallia convocandi ſint, & nunc de ſumma Regis poteſtate in Ordinem redigenda quidam machinentur. Etſi Salvius id Regi Galliæ citra fraudem eſſe judicaret, cum prioribus fœderibus ea vocabula fuerint adhibita; atque ægre ferret, principio tractatus ſcrupulum Reginæ injici velut Galliæ Rex alia ſpecie poteſtatis, quam ipſa gauderet. Circa commercia Salvius id difficultatis movebat, quod per mandata ſua juberetur annuere, ne cives Galli apud nos plus vectigalis exſolvant, quam noſtri. Id quod beneficium ſit pro Gallis, cum in Suecia exteri plus vectigalis ſolvant, quam indigenæ. Contra ſi Sueci in Gallia non plus quam indigenæ ſolvant, onus id eſſe, non beneficium; cum circa ſal & vinum indigenæ ibi plus onerentur, quam exteri. Viciſſim circa hæreditates defunctorum Chanutus ſcrupulum injiciebat. Nam ſi Gallus in Suecia moriatur, ipſius hæredes intra annum & diem bona ab ipſo relicta nanciſci; id quod pro Gallis beneficium non ſit, cum jure communi omnibus exteris id permittatur. Ac licet Gallis decima pars bonorum remittatur, quam alias civitates de bonis exterorum defunctorum decerpunt, ſi eadem extra Regnum exportantur; id tamen parum videri, ſi Galliæ Rex viciſſim *jus Aubinii* ex antiquiſſimis Regalibus remittere teneatur; per quod Rex omnia peregrinorum in Gallia defunctorum bona ſibi vindicat, ni jus indigenatus nacti ſint. Quanquam autem ad commerciorum frequentationem procurandam privilegia plurimum viderentur facere; placebat tamen id futuris tractatibus ſeponere, per peritos rei mercatoriæ inſtituendis, qui lucrum, damnumque accurate inter ſe comparare poſſent. Etſi enim quæ Suecis in Gallia concederentur, exigui momenti futura erant ob modica illorum commercia; poterant tamen aliis vicinis offenſæ cauſam præbere, ſi eadem petentibus abnuerentur: nec Chanuto conſultum videbatur, vectigalibus velut expeditiſſimis Regis reditibus quidquam decerpere. Porro ne liceat militem, arma, annonam paratumque bellicum ad hoſtes vehere, cum Chanutus contenderet, abnuebat id Salvius, ne Suecia hoc pacto commerciis Hiſpanicis excluderetur; & quia Hollandi, aliique id facturi erant, utut Suecis idem foret interdictum, quos ſatius ſit in partem ejus lucri admittere, quam idem in ſolos Hollandos derivare. Igitur placebat navigatione ad hoſtes permiſſa duntaxat excipere loca, queis obſidium fuerit circumpoſitum. Circa fœdus ipſum Salvius adhiberi cupiebat verba moderatiſſima, & quæ neminem offendere poſſent, aut ſuſpicionem præbere, velut nunc Sueci, Gallique novum bellum meditentur; utque adeo nil aliud quam executio, & conſervatio pacis Germanicæ quæreretur, ad quam ipſe Cæſar Ordinesque ſe obſtrinxerant, & ubi alteruter Regum fœderatorum ex cauſa præteriti belli Germanici hoſtiliter invadatur, alter teneatur omni modo operam ſuam interponere, ut res amice tranſigatur. Verum quia iſthoc non ſufficiebat, Chanutus fœdus ſecretum arctiſſimum judicabat addendum. Nam juxta Tabulas pacis Weſtphalicæ ſi Alſatia impetatur, Regina non tenebatur arma ſtatim in auxilium Galliæ expedire, ſed prius per triennium amicam compoſitionem, aut viam juris quærere. Atqui poſſe interim totam forte provinciam eripi, nulla ſpe relicta amiſſam amica ratione recuperandi. Idem periculum Pomerania quoque & Bremenſis provincia incurrere poterat. Unde judicabat Chanutus ita nunc concludendum eſſe, ut ſi unus invadatur, alter ſtatim citra exceptionem ad arma arripienda teneatur. Ad quæ Salvius reponebat: tutius fuiſſe Galliæ, ſi Alſatiam feudi nomine in Pace accepiſſet; ita enim non Sueciæ ſolum, ſed & aliis Ordinibus integrum fuiſſe ad eam tuendam in omnem caſum ſe obſtringere. Tunc & Galliæ ſeſſionem ac ſuffragium in Comitiis fuiſſe futurum, ſimul facultatem omnia in ſuam & communem ſecuritatem dirigendi. Sed cum nunc Regina Ordinibus Imperii adſcripta ſit, Cæſari atque Imperio devincta, altioris indaginis videri, cum extero Rege adverſus Cæſarem fœdus inire; præſertim quia vero ſimilius videtur, Gallos ob Alſatiam bello impetendos, quam Suecos ob Pomeraniam & Bremam. Eoque judicabat cum diſtinctione fœdus concipiendum, ne forte ad infinita bella Suecia obligaretur. Saltem ut ejusmodi fœdus differatur, quoad inveſtitura obtenta ſit, ne Cæſar nunc anſam arripiat iſtam abnuendi. Nam intereſſe Galliæ hoc tempore, ut fœdus iſtud ſecretum ne habeatur.

§. 15. Poſt iſtam diſceptationem placebat utrinque formulam fœderis concipi; circa quam id diſcriminis inveniebatur, quod Salvius fœdus in decem annos, Chanutus in viginti vellet porrigi. Poſuerat quoque Salvius; *ſi alteruter* INNOCENS *impetatur*; quod vocabulum *innocens* Chanutus ferre nolebat, quippe quo vis fœderis enervaretur, cognitione ſuper juſtitia, cauſa ad alterum revocata, qui auxilium laturus ſit. In eo præcipua difficultas vertebatur, quod Chanutus caput de mutuo auxilio ita formari cuperet: *Si alteruter fœderatorum Regum hoſtilibus armis invadatur*, (ex cauſa belli Germanici, & in juribus per eam pacem quæſitis,) *unde periculum ſubſit, ne prius aliqua ditionum ſuarum parte ſpolietur, quam lentis auxiliis juris aut alterius fœderati Regis per legationes aut interceſſiones juvari queat, exemplo monitus & requiſitus alter arma capiat ſine mora, ut conjunctis copiis conſiliisque vim vi repellant, bellumque ſic neceſſario ſuſceptum iis legibus conditionibusque geratur, de quibus inter eos pro tempore convenietur.* Salvius

Fœderis formula concipitur, 6. Dec.

Droit d'aubeine.

1651. vius contra caput iſtud ſic deſignaverat; *Si hoſtilibus armis ex iisdem cauſis alteruter impetatur, nec auxiliis juris, aut alterius fœderati interventu operaque juvari queat, tum inter ſe mutuo convenient ſtatuentque fœderati Reges, quo ulteriori modo mediisque pro ratione temporis & utriuſque conditionis ejuſmodi malis juſtum debitumque remedium opponatur.* Ita Chanutus volebat, ut prius declaretur bellum, & poſt agatur de modo adminiculisque belli gerendi. Id quod ſi utriuſque Regni par conditio & par periculum eſſet, à ratione non abhorrere Salvio videbatur, plurimumque ad efficaciam & ſoliditatem fœderis faciebat; etſi alias conſultatio & tractatus præcedere, actiones ſequi debere videantur, non vice verſa, bellum prius inchoandum, inde deliberandum. Et ad eum fere modum fœdus Wismarienſe, & primum Hamburgenſe conceptum erat. Ac ſi Galli Alſatiam feudi jure obtinerent, facilius ejusdem juſtitia adprobari poterat; idemque æque Pomeraniæ & Bremæ, quam Alſatiæ profuiſſet. Sed poſtquam hæc extera provincia ſit facta, majore circumſpectione opus eſſe. Tum & iſthoc caput in poſtremo fœdere ab ipſis Gallis ſublatum, inde per Inſtrumentum Pacis correctum erat, *triennio* in menſis locum poſito. Sed & nondum obtentam inveſtituram ſcrupulum injicere; poſt quam homagii reverentia plus difficultatis ſit factura. Unde conſultum videri, ut tali caſu emergente ulterius de eo negotio agatur. Fieri quippe poſſe, ut tunc Suecia alio bello ſit implicita. Forte quoque Galliam tunc ſubſidium pecuniarium negaturam, velut Suecia jam in anteceſſum obligata. Denique nec pacem Weſtphalicam, neque ſanam rationem permittere, ut ſtatim in arma ruatur, non tentata prius amica compoſitione. Contra Chanutus oſtendebat, duplicem heic eſſe deliberationem, unam, an arma ſint ſumenda; alteram quomodo, & quibus adminiculis id faciendum. Prius nunc eſſe ſtatuendum, alterum occaſioni & temporibus utriusque Regni relinquendum; ut ſi ipſorum inimici intelligant arma decreta eſſe, laceſſere eadem metuant. De cætero abſurdum eſſe, ita preſſe pacis Weſtphalicæ verbis ſe adſtringere, ut ſi Cæſar aut alius quis armata manu alterius ditiones invadat, licitum non ſit arma violatori pacis opponere, priusquam per triennium juſtitia incaſſum implorata fuerit. Salvio contra videbatur, ſuam ſententiam etſi per ambages ad eundem ſcopum tendere, eandemque obligationem producere; tum apud Germaniæ Ordines plauſibiliorem fore, ac præſenti Sueciæ ſtatui magis attemperatam. De cætero uti Salvium certæ rationes movebant, ut ſuper modo auxilii ferendi ad aliud tempus rejiceret; ita & Chanuto ut idem faceret, ſuadebat ſubſidium pecuniarium, de quo nunc mentionem facere nolebat. Prævideri quippe non poſſe, qua ratione tunc, & per quos hoſtes Gallia ſit invadenda, aut quo loco, & quantis copiis; ſic ut definiri in anteceſſum non poſſit, quid Sueciæ dandum foret, ut arma moveat. Ac metuendum eſſe, ne hæc forte poſtulata nimium intendat, ſi Galliam ſuo auxilio opus habere ſentiat. Viciſſim ſi Suecia prior invadatur, forte rationis fore, ut ipſa argentum poſcatur. Cum de reſiduis ſubſidiorum ſolvendis caveri hoc fœdere vellet Salvius, Chanutus id adſpernabatur, inhumanum dictitans hac Galliæ paupertate iſta reſidua exigere; ſimul expedire judicabat, eam rem in medio relinqui, ut ſi poſtea Rex in melius mutatis rebus Suecis aliqua pecuniæ ſumma gratificari vellet, ſub honeſto prætexto id facere poſſet. Ita quidem ab utroque Legato adornata formula in Sueciam, & 1651. Galliam transmiſſa eſt, ut Regio judicio, quæ utrinque diſcrepabant, deciderentur. Paulo poſt tamen Salvius oſtendebat Chanuto, tantopere à ſubſidiorum vocabulo abhorrenti; ſi Regina ſtrictius ſuper ſumendis armis declarare ſe debeat, ubi alterutrum Regnorum bello petatur ipſam viciſſim poſtulaturam, ut de ſubſidiis quoque ad ſuſtentanda arma præſenti tractatu, aut articulo ſecreto conveniatur. Chanutus uti Galliam id non defugere poſſe judicabat, ſi Alſatia invadatur, & ad hanc tuendam Sueciæ auxilium ciendum ſit; ita ubi Suecicæ Provinciæ prius impetantur, ſufficere, ſi Gallia auxilium promittat. Sed Salvius cum perſpiceret, tunc maxime ſubſidiis opus fore Sueciæ, ſi ipſa invadatur, utique contendebat, ut nunc ſubſidia in univerſum promitterentur; modus eorundem definiretur, ubi bellum cœptum ſit. Quo ut induceret Chanutum, offerebat ſuper mutuis auxiliis ferendis conventum iri, prout ipſe ſua formula propoſuerit, aut ſi mallet pacto ſecreto. Qui ſatis ſecum ſtatuere nequibat, præſtaretne laxiorem relinquere obligationem, an promiſſa pecuniæ ſumma fœdus magis adſtringere. Et ſi poſterius placeret, judicabat ſimpliciter pecuniam promittendam eſſe, ſumma haut definita, quæ pro ratione belli poſt orituri temperanda ſit. Nam fieri poſſe, ut quæ hactenus præſtita fuit ſumma, poſt minore belli mole enormis ſit.

§. 16. Quo fine Matthias Palbitzkius in Hiſpaniam miſſus fuerit, ſuperiore anno expoſitum eſt. Miſſio in Hiſpaniam. Per hunc Regina binas ad Regem Hiſpaniæ literas dabat, quarum unis de libertate commercandi in ditionibus Hiſpanicis pro Sueciæ civibus petebat; alteris mediationem ſuam inter Hiſpanos, Galloſque offerebat. Scribebatur quoque ad Regem Galliæ ſuſpicionis declinandæ cauſa, quo fine iſte in Hiſpaniam iret, ſimul petebatur, velit edocere iſtum Rex, quæ ad conciliandam pacem facerent. Cum is in Galliam perveniſſet, apud Regem proponebat; Reginam è Chanuto intellexiſſe, haut diſpliciturum ipſi, ſi opera à ſe circa componendum inter Galliam & Hiſpaniam bellum ſumatur. Quod & Cæſari gratum fore, Piccolomineum literis ad Principem Sueciæ datis ſignificaſſe. Igitur ſe in Hiſpaniam miſſum ſuper procuranda commerciorum, & navigationis libertate; ac ſi ſentiat, Hiſpanis Reginæ mediationem non ingratam fore, ut eandem illis offerat. Cupere ſe tamen ex Rege prius intelligere, quomodo circa hoc negotium ſe debeat gerere. Galliæ Rex operam Reginæ ſibi gratam eſſe oſtendebat, velut ſinceræ benevolentiæ indicem, modo Hiſpani eandem pariter admittant, nec Cæſarem ei negotio admiſcere velint, quem ipſe nullo modo ſocium ferre queat. Valde tamen dubitare, num pax Hiſpanis cordi ſit. Eoque caute hoc negotium tractaret, ſimul teſtaretur, non eſſe quod Hiſpani fiduciæ quid in turbis Galliæ inteſtinis collocent. Idem quoque tecte apud Regem explorabat, num ipſi gratum ſit futurum, ſi Regina circa componendos internos Galliæ motus operam navet. Id quod Rex adſpernabatur, velut faſtigio ſuo inferius, ſi cum civibus ſuis per ſequeſtres velut ex pari tractaret. Idem porro cum in Hiſpaniam perveniſſet, illas prius literas reddere jubebatur, quibus oblata amicitia commerciorum libertas petebatur. Hanc ipſe prius citra exceptionem poſtulaturus erat, ut Sueciæ civibus

nullo

1651. nullo impediente commercia exercere liceat in omnibus Hiſpanorum ditionibus, ac portubus ubicunque terrarum ſitis; aut ſi Americanam navigationem abnuerent, ſaltem in Europa; utque illa libertas publicis Regis edictis ſanciretur. Tum ne Sueci majore vectigali onerentur, quam alii exteri, ac nominatim Belgæ Fœderati, oſtenſo, quam proficuum ſit futurum Hiſpanis, ſi Suecicas merces, quibus ipſi carere nequeant, ab ipſis Suecis nullo intermedio emant. Tum ne naves Suecicæ ad ulla Regis miniſteria invitæ adigantur. Denique ut Sueci Conſules in portubus & oppidis, quibus velint, conſtituere poſſint commerciorum commodius expediendorum cauſa. Si Hiſpani de arctiore fœdere moverent, Palbitzkius reſpondere jubebatur; ſe credere Reginam ad omnia amicitiæ officia pronam. Cæterum de eo nihil in mandatis ſibi datum, & ad iſtam ſe relaturum. Inde dextre expiſcaretur, num Reginæ conciliatio Hiſpanis grata ſit futura; quod negotium tamen ita inſinuaret, ne Hiſpani forte credant, Reginam à Gallis ſubornatam, aut Gallos pacem anxie expetere, & neceſſitate quadam ad eandem compelli: ſed Reginam non prius Gallorum ad pacem inclinationem explorare voluiſſe, quam de Hiſpanorum mente conſtaret. Si Hiſpani interrogent, num Regina velit, ut Cæſar ſimul mediatoris partes ſuſcipiat, reſponderet; penes ipſos eſſe, quorum operam adhibere velint; ſed vix credere Gallos Cæſarem admiſſuros ob nimis arctam cum Hiſpania conjunctionem. Sed ſi Hiſpanos à pace abhorrere intelligeret, de mediatione mentionem ne faceret. Reverſus in Galliam Regi ſignificaret, quæ noſſe ipſius interſit.

Hiſpani libera commercia Suecis concedunt.

§. 17. Cæterum Palbitzkius in Hiſpaniam delatus cum propoſuiſſet; Reginam concordiæ cum Hiſpania inſtaurandæ cupidam ejuſdem auſpicia voluiſſe capere à commerciorum libertate jure gentium alias debita: ea pronis animis audiri viſa, ingentibus cum Reginæ elogiis; ac ſuper commerciis quæ poſtulabantur haut ægre obtenta. Promittebat Rex omnem ſecuritatem navibus Suecicis in portubus ditionis ſuæ in Hiſpania, Italia & Flandria. Tum illis vectigal aliaque onera, præ reliquis Hiſpaniæ amicis, ac inprimis Belgii Fœderati incolis haut impoſitum iri; nec naves invitis dominis, magiſtriſque Regi, ejuſque præfectis quavis de cauſa ad miniſteria præſtanda adigendas; Sueciſque liberum fore in Hiſpaniæ portubus Conſules habere eo facilius expediendis negotiis.

10. Nov. Quæ omnia edicto Regio per Hiſpaniam publicabantur. Sicuti & viciſſim Regina per Sueciam de ſtabilita cum Hiſpanis amicitia & liberis inter utramque nationem commerciis promulgabat. Addebat Palbitzkius de reſtituendis duabus navibus per Hiſpanos interceptis: quod annuebant Hiſpani, ſi preces veritate niterentur. Promiſſum quoque de liberandis captivis bello Germanico, & in has regiones tranſlatis.

15. Dec. De conciliatione Reginæ Palbitzkius apud Pegnerandam velut per privatum ſermonem movebat. Cui hic reponebat; Reginam ſibi Hiſpanum valde obſtricturum, ſi Gallos ad æquas conditiones admittendas permovere poſſit. Enimvero Pontificem multos per annos iſti paci conciliandæ inſudaſſe, qui ſocium ferre non poſſit ritibus Romanis haut addictum. Ac ſatis adparebat, Hiſpanis magnam ſpem in Galliæ motibus internis eſſe; ac ſe à Gallis erepta vi recuperaturos, aut ita eoſdem defatigaturos, ut partis ultro demum ceſſuri ſint. Carolus Guſtavus quoque ſuper eadem re Piccolomineum Viennæ à Bioernclovio tentari juſſerat, 1651. qui initio ſuper eadem propoſuerat. Iſte non ſine faſtidio reponebat; ex eo tempore, quo Noribergæ fuerint, faciem rerum utrinque inſigniter mutatam; ac exiguam pacis ſpem eſſe, niſi forte Galli ad leges pacis Vervinenſis deſcendere velint. Ita quid Hiſpanis animi foret, non obſcurum amplius erat. Unde & quanquam Legatus Hiſpanicus Antonius Brunus Hagæ factam à Spiringio Silbercrona Miniſtro Suecico ſalutationem ambitioſe repoſuerat, ſimul Comes Robolledus Haſniæ Magnum Durelium Reſidentem Suecicum ad communicationem ſecum inſtituendam amice invitaverat; id tamen nullo alio fine fieri judicabatur, quam ut Regina Gallis ſuſpecta redderetur. Revera autem Hiſpani Sueciam, ſi fieri poſſet, per alium potentiorem imminuere optabant. Sueciæ quippe armis & conſiliis dominatu Germaniæ, à quo ſervitium Galliæ ac reliquæ Europæ videbatur pendere, evolutos ſe credebant, non opibus Galliæ nunquam ſibi conſtantis, aut rebellium motibus. Unde & eo tempore Borgia ab Hiſpano Legatus in Poloniam mittebatur, qui palam quidem ſuper debitis Neapolitanis diſpungendis agebat; revera autem id habebat propoſitum, ut Polonos ab ineunda cum Suecis pace inhiberet. Quo fine claſſem, & nervum belli quoties opus foret offerebat; ſimul petebat, ut ſolis civitatibus Hiſpanicis commercia Polonica permitterentur, ac ſuadebat, ut Rex Poloniæ in portu Pautzkenſi non procul Gedano ſemper armatas haberet naves, quas Hiſpani ſuppeditaturi ſint ad aſſerendum pro ſua parte Maris Baltici dominium. Qui tamen poſt ad Legatum Hiſpanicum Viennæ agentem ſcribebat; non opus fuiſſe laborem circa diſturbandos Lubecæ tractatus ſumere, qui ultro collapſuri ſint, poſtquam nec Sueci pacem ſerio velint; & Poloni propter expeditionem contra Coſaccos utile ſibi judicarint in omnem eventum cum Suecis tractatu occupari. Polonos vero, cum Lubecam perveniſſent, res ita diſpoſitas inveniſſe, ut cauſam non habuerint, quare Suecos metuerent. Se quoque, ſi maturius huc adveniſſet, mandatum ſuum circa ſuſcipienda tam utilia deſtinata facilius expedire potuiſſe. Ex quibus facile patebat, quid ſinceri amicitiæ Hiſpanicæ ſubeſſet.

§. 18. Præcipuum negotium, quod eo anno Reginam occupatam tenebat, erat tractatio ſuper pace perpetua cum Polonis Lubecæ inſtituenda; Tractatus Lubecenſis acta. quam circa exitum Aprilis initium capturam Rex Galliæ Reginæ ſignificabat. 5. Febr. Scripſerat quoque Senatus Poloniæ ad Senatum Sueciæ; à ſe quinque Commiſſarios obeundis tractatibus electos, poſtulans, ut & Sueci totidem mittant; tum ut modicam moram ægre non ferant. Reponebat 26. April. Senatus Sueciæ, quatuor Commiſſarios ſufficere, quia de hoc numero ab initio dictum erat; & ſuos circa initium Junii Lubecæ fore. Nec eo ſecius apud Suecos dubium valde erat, num ſerio Suſpiciones de Polonis. pacem vellent Poloni, an bello renovando anſam quærerent. Sane ſuſpectum valde habebatur, quod Poloni tunc tanto ſtudio arma pararent, velut ad obſequium Coſaccos redacturi. Quorum duces à Poloniæ Rege ſecreto ſtimulatos multi credebant ad ſerendas turbas, ut ipſi prætextus eſſet exercitum contrahendi, quem raptim Livoniæ infunderet. Ac Viennæ palam differebatur, *Regi Poloniæ ſpem fuiſſe Coſaccos ſubito*

1651. opprimendi; tum verſis repente copiis Livoniam invadendi; præſertim cum & alias inter remedia turbarum internarum bella externa haberi ſoleant. Ibidem quoque Legatus Venetus Capellanus Biœrnclovio indicium faciebat, Polonos Rigæ inſidias ſtruxiſſe. Ac Ragozius è Transſylvania in Sueciam Jo. Reichardum Vrezovetium Comitem Bohemum via per Raguſam capta, mittebat, qui Reginæ conſilia in Rigam inita, ac nomina eorum civium detegeret, qui operam ſuam circa prodendam eam urbem Polonis promiſerant, productis autographis Regis, & illorum civium literis. Quorum & duo natione Hollandi apud Regem Poloniæ fuerant, polliciti ſe urbem ipſi tradituros, ſi copias eidem admovere velit. Ipſe Ragozius viciſſim auxilium ſuum Reginæ offerebat, Poloniam à tergo invaſurus, ſi ipſa Boruſſiam petere vellet. Unde & Regina, ne per incuriam detrimenti quid acciperetur, legiones quaſdam è Finnonia in Livoniam traduxerat, firmandis ibi oppidis. Simul Guſtavus Hornius eodem mittebatur inſpiciendis munitionibus, ac rei militari in omnem eventum diſponendæ. Viciſſim nec Poloni plane ſecuri erant, quod longam pacem Sueciæ haut expedire crederent, militibus poſt deguſtatas belli Germanici illecebras ægre domi deſidentibus; ac diuturna quiete eorundem vigore evaneſcente. Præſertim cum Coſacci & Tartari ex altero latere Poloniam urgerent, nec Suecis prætextus deeſſet induciis haut leviter per Polonos temeratis irruptione Bothii in Livoniam, Crocovii in Pomeraniam & Carmeli machinationibus in OEſaliam. Etſi illas ſuſpiciones elidere debebat animus Reginæ à novo bello abhorrens, cui & parum tutum habebatur exercitum alteri committere, ni ſimul ſceptro eidem cedere vellet. Cæterum pauci tunc erant, qui de ſucceſſu iſtorum tractatuum ample ſibi pollicerentur, quod Rex Poloniæ ſpem ſobolis maſculæ adhuc foveret, cujus gratia actionem in Sueciam haut temere abdicaturus erat. Ac Senatores Poloniæ à Rege diſſidentes metuebant, ne forte inter conditiones pacis Rex certa ſibi auxilia à Suecis ſtipularetur ad redigendam in ordinem adverſam ſibi factionem; eoque & ipſi pacem ſufflaminaturi erant. Quin & Oſſalinskius Poloniæ Cancellarius dixerat; ſe mirari, quid penſi habuerit Regina Sueciæ, quod poſtremo interregno filios Sigiſmundi ad Coronam Poloniæ commendarit; cum ipſe judicet, horum à Regno excluſionem viam fuiſſe ad componenda inter Polonos & Suecos diſſidia: Ac inprimis ægre ferebat Polonus, in Carolum Guſtavum jus hæreditarium recens collatum; in quod factum publicum meditari ſcriptum ferebatur.

Suecicorum Legatorum mandata.

§. 10. Enimvero clarius patebit, quid de tractatibus hiſce ſperari potuerit, ſi quis utrinſque partis mandata expenderit. Jubebantur Suecici Legati primo Wiſmariæ ſubſiſtere, quoad Polonos Lubecam adpuliſſe cognoverint, ut & ipſi ſtatim eo ſe conferre poſſent. Nam ut prius Lubecam introirent, Regina noluerat, ne anxie pacem affectare videretur; nec tamen Polonis præſentibus in mora eſſe volebat. Circa viſitationes idem, quod Oſnabrugæ, obſervarent. Si omnes Conciliatores non adfuerint, cum præſentibus rem aggrederentur, ac prout Polonos ad pacem pronos intellexerint, ita ſe viciſſim compararent, ne vel nimis affectando pacem inſolentes eos redderent, vel ſuperbe negligendo calumniis anſam præberent. Super tractandi modo cum ſequeſtribus ſtatuerent, operamque darent, ut is decens ſit, & 1651.
huic negotio accommodatus, ac ita inſtitutus, ut aliquis inde ſucceſſus ſperari poſſit. Pleraque per Mediatores agerent, ne occaſio ſit acerbitate verborum animos magis irritandi. A Polonis poſtularent procuratoria non Regis ſolum, ſed & Reipublicæ. Ne reciperent ejuſmodi procuratoria, quæ præjudicii quid aut periculi Reginæ adferre videantur, aut quæ juris quid Joanni Caſimiro Regi, ejuſque poſteris, aut fratri reſervent; ſed eum titulorum modum exigerent, qui poſtremis induciarum pactis expreſſus eſt. Simul Reginæ titulum non niſi integrum admitterent, nec ei quidquam detrahi paterentur. A Polonis exigerent poteſtatem tractandi amplam citra exceptionem & cui obligatio ſubſit; tum ne in Polonicis procuratoriis verba ac ſententiæ miſceantur, quæ aliquid indignitatis Reginæ majoribus adferant, vel rebellionis aut ſeceſſionis maculam adſpergant. Quod ſi tamen truncatum titulum adhibeant Poloni ad evitandum de Eſtonia certamen, eundemque in ſigillo Polonico elidant, uti poſtremis induciis factum fuiſſe Angli & Belgæ Legati ſunt teſtati; adquieſcerent ipſi, ne nimis moroſi videantur. Cæterum declinarent diſceptationem de jure Regni Sueciæ, velut odioſam & evidentiorem quam ut declaratione egeat; nec ſe veniſſe diſputatum de jure Regio, cujus competens inter mortales judex non reperiatur; nec in quenquam compromiſſum eſſe. Quod ſi tamen inſtiterint Poloni, admitterent ipſi amicam communicationem de iis, quæ acta ſunt præſentibus Mediatoribus, aut ſi magis placeat ipſis cum Conciliatoribus, ſalva tamen dignitate & jure Reginæ, ac ne cujuſquam cenſuræ jus ejuſdem ſubmittere videantur. Ea in communicatione culpam belli in Polonos conjicerent. Si ex occaſione hujus diſceptationis Poloni ægre tulerint, Carolum Guſtavum ſucceſſorem Regni deſtinatum, nec ſui Regis habitam fuiſſe rationem, oſtenderent; non quadrare cum legibus Sueciæ fundamentalibus, ut quis è proſapia Sigiſmundi eligatur. Et integrum eſſe cuique reipublicæ ſuperiorem non agnoſcenti de negotiis ſuis diſponere; prout nec Suecis in animo ſit rebus Polonicis ſeſe ingerere. Et quia Regina omnem cogitationem de nuptiis abjecerit, è re ipſi viſum hoc modo tranquillitati Regni conſulere: ac Caroli Guſtavi virtutes id meruiſſe. Alias ipſi ne præberent anſam de excluſione Sigiſmundi, ejuſque poſterorum præter neceſſitatem aſperius loquendi; nec de Carolo Guſtavo mentionem injicerent, niſi ultro querelam moveant Poloni. Procuratoriis utrinque probatis, & permutatis ad tractatum accederent. Si quæ Poloni ſuper conſervando jure ad Regnum Sueciæ Regi Poloniæ, fratrique & eorundem poſteris, vel ſuper annua penſione fratri, aut dote filiæ Regis danda propoſuerint, Legati Suecici iſta declinarent; cum eadem huc ſpectent, ut Regi, ejuſque poſteris fratrique jus aliquod ad Regnum Sueciæ reſervetur. Si repetant ea, quæ ſuperiore anno Fiſcherus propoſuerat, ut pro plena abdicatione juris in Regnum Sueciæ Joh. Caſimiro Livonia, vel Pomerania, vel alia provincia Suecicæ ditionis cedat, vel diſtrictus Dorpatenſis in perpetuum, vel Livonia jure feudi, vel inſignis argenti ſumma tradatur, aut fœdus ſuper certo auxilii modo ad occupandas aliquas terras ineatur, quarum proventu Rex loco Livoniæ frui queat; de Livonia quidem & tractu Dorpatenſi, vel jure perpetuo, aut jure feudi omnem ſpem

Polo-

1651. Polonis adimerent. Id cum ſecuritate Regni Sueciæ non congruere, ut tam potens vicinus, vaſalluſve adſciſcatur, ac viſceribus ejuſdem inſeratur; præſertim ſi, quod fieri aliquando poſſit, inter Sueciam & Poloniam bellum oriatur. Livoniam quoque à Lithuania certis limitibus diſtinctam, ac maxima ſui parte Vaſallis ob bene de Regina, Regnoque Sueciæ merita attributam, qui privari iiſdem donis nequeant. Pomeraniam plurimo ſanguine Sueciæ ſtetiſſe; & ob eam, quam inde ſibi ſperet, ſecuritatem ne minimam quidem illius portionem cuipiam concedi poſſe. Et ſi carere aliqua ejus parte potuiſſet, Brandeburgico largituram fuiſſe arcta cognatione juncto, & cupide ambienti. Pecuniæ modicam ſummam Jo. Caſimiri Regis deſiderio non ſufficere, grandem exſolvere Sueciæ durum, longo bello opibus publicis exhauſtis. Quod ſi fœdus & auxilia Reſpublica ac Rex ſimul expetat, conditiones ejus pandi à Polonis poſtularent, ac teſtarentur, à tali fœdere ac ferendis Regi Reique publicæ Poloniæ auxiliis Reginam non alienam eſſe, ſive certa argenti ſumma, ſeu manus militum præſtanda ſit, modo prius ſuper perpetua pace fuerit conventum. Conditiones pacis à Suecis hæ proponerentur: Renuntiet Rex Jo. Caſimirus, Frater eorumque poſteri omni prætenſioni in Sueciam, ejuſque provincias & ſubditos; abſtineantque titulo Sueciæ tam domi, quam apud exteros, eundemque ſigillo ſuo elidant, nec quidquam inde ipſi per ſe aut alios armis aut machinationibus petant: Promittat Reſpublica ſe Regi, ejuſque poſteris, Fratrique quidquam in Sueciam prætendentibus nihil unquam conſilii opisve laturam; quin ſi quid conſilii aut molitionum in Regnum Sueciæ inſtitui intellexerit, non modo dehortetur, & ſubſidia detrahat, ſed & impediat ac diſſipet. Rex, & Reſp. Poloniæ Livoniam integram Reginæ, ac Regno Sueciæ cedat. Acceptorum utrinque damnorum & injuriarum æterna oblivio ſit. Amicitia utrinque in poſterum excolatur. Commercia inter utrumque Regnum antiquo jure vigeant: Commiſſarii finibus regundis conſtituantur: Si quæ controverſia aliquando orta fuerit, datis Commiſſariis ex æquo componatur; & ſi quæ alia ſint ejus generis. Monebantur tamen, ne has conditiones ordine proponerent, ſed ſingulas oblique tractarent per ſe, aut quod potius ſit per Sequeſtres; ne ſi minus ſuccedat negotium, Poloni occaſionem habeant jactandi, iniquas à Suecis leges ferri. Porro recte reſtitutionem Livoniæ negari hiſce rationibus adſtruerent. Neceſſitate compulſos Suecos arma in Livoniam tranſtuliſſe, quod Poloni litibus Sigiſmundi Regis ſe immiſcerent, hujusque cauſam contra Sueciam, quæ ad illos non ſpectabat, ſuam facerent, ac hoſtilia in Narvam ac Revaliam molirentur. Et quanquam Reges Sueciæ ad ſedanda illa bella fuerint proniſſimi, Polonos tamen ſemper pacem adſpernatos, Suecoſque tam indigne habuiſſe, ut nuſpiam alios niſi viliſſimæ ſortis homines deſtinaverint, qui cum iſtorum Commiſſariis ſuper armorum ſuſpenſione, ubi res ita exigebat, tractarent, donec Riga in Suecorum ditionem pervenerit. Sed nec Polonis quicquam juris in Livoniam competere, cum Carolus V. & Ferdinandus I. Cæſares protegendæ illius curam adverſus Ruſſorum immanitatem Suecorum Regibus Guſtavo & Erico commendarint; eoque poſſideri hanc provinciam à Suecis jure belli, ac eodem, quo Poloni iſtam adquiſiverint. Denique *Livonia obtenta Sueciam ſuam ſibi ſecuritatem ipſam præſtare poſſe*; cum experientia ſatis conſtet, quam parum præſidii nudis in pactis ſit. Nam etſi Sueci horum religione confiſi Boruſſia pacis amore ceſſerint; Polonos tamen Boothio & Crocovio facultatem indulſiſſe in Livoniam & Pomeraniam irrumpendi; & Uladislaum compoſito jam cum Danis bello conatum fuiſſe incolas Oeſaliæ ad defectionem invitare, ac in partes ſuas pertrahere, cum nullum illi jus in eam inſulam foret; Ac licet obtenderit, Regem Daniæ ſibi ære alieno obſtrictum; Polonum tamen in ejus inſulæ poſſeſſione non fuiſſe, & Regem Daniæ omne ſuum jus in eandem Reginæ, Regnoque Sueciæ transſcripſiſſe. Ubi cum Polonis conventum fuerit, petitorum Curlandiæ Ducis, quantum illa uſui Sueciæ vel pactorum præſcripto non adverſantur, rationem haberent. Si à pace abhorreant Poloni, ac longiores inducias præoptent, reponerent Sueci: non ſatis per eas conſuli amicitiæ inter Regna, cum metus & diffidentia maneat; & utraque pars captatura ſit occaſiones, quibus olim finita pace illa temporaria nocere alteri poſſit. Quod ſi pacem abnuant Poloni ne ſtatim tractatum abrumperent, ſed moras necterent, donec ad Reginam retulerint. 1651.

§. 20 Polonicis contra Legatis injungebatur, ne in ceremoniis ullam Suecis concederent prærogativam. Ne ad tractatus prius accederent, quam omnes mediatores, imprimis autem Hollandici Deputati adfuerint, nec his abſentib' ullam tractationem ingrediantur, (qua de cauſa & poſt certum hominem in Hollandiam Lubeca mittebant, qui iſtos exciret.) Declararent, titulum Regis Sueciæ nemini niſi Polono competere; ne tamen ad eum ſcopulum hæreatur, paterentur, ut ſolum Regis & Reginæ vocabulum per totum tractatum adhiberi poſſit, non addita mentione Regni. Ubi ad principale negotium pervenerint, demonſtrarent jus Regis in Sueciam, qua Sigiſmundus cum ſua progenie contra fas ſit ejectus. Quæ injuria inſigniter fuerit cumulata, dum adminiſtrante nunc Guſtaviana progenie, obtentu teſtamenti Guſtavi I. jus hæreditariæ ſucceſſionis indebite ſibi prætendente, (quod utcunque tolerandum foret,) recens Palatinus Rheni, & extraneus, & nullo ad Regnum Sueciæ ſubnixus jure ſucceſſor declaratus ſit; cum alioquin per Guſtavi teſtamentum nemini ex linea materna cognato jus ſuccedendi in illud Regnum conferre fas licitumque ſit; potiſſimum apud Suecos, ubi minus fortunata exterorum Principum dominatio ingratam etiamnum inſequenti ævo poſt ſe reliquerit memoriam. Eam ob cauſam omni ope laborarent, ut iſta hæredis deſignatio, tanquam divinis & humanis legibus repugnans, nulla & irrita declaretur; ſimul decretum contra prolem Sigiſmundi abrogetur: præſertim cum poſterioribus induciis cautum ſit, ut his durantibus omni hoſtili actione abſtineatur, omniaque in priore ſtatu ad decurſum earundem relinquantur. Quam autem vim majorem, quam hoſtilitatem apertiorem, quam pactorum convulſionem manifeſtiorem committi poſſe quam ubi jus naturale per ſuppoſitionem extranei ſucceſſoris violetur, & ſimul ſanguini Regio perpetua ignominiæ nota inuratur? Unde hoc agerent, ut Guſtaviana prole quoad ſuperſtes exſtiterit, adminiſtrationem Sueciæ retinente, Jo. Caſimiro congrua ratione *ſatisfactio debeatur non tantum ob Regnum tamdiu interceptum*, ſed & ob privatum jus, partis

Polonorum Legatorum mandata.

21. Aug.

à Ca-

1651. à Caſimiri majoribus ante adeptum diadema Ducatibus, Waſiorum itidem gentilitiis poſſeſſionibus per varia Sueciæ loca ſparſis. Eandem ſatisfactionem extendendam, quoad Guſtaviana proles vixerit; poſt cujus fata Regnum Sueciæ in poſteritatem Sigiſmundi ex teſtamento Guſtavi I. revolvenda ſit. Interim Jo. Caſimiro titulus Regni Sueciæ integer permaneret: ſucceſſores autem ejus interea ſolo Principum titulo uſque ad eventum, & devolutionem ſucceſſionis contentos fore. Pro Republica poſtularent reſtitutionem totius Livoniæ cum fructibus hactenus perceptis, una cum Eſtonia & annexis illi diſtrictibus, tanquam Livoniæ membro. Si Sueci ſuper violatis per Polonos induciis querantur, reſponderent; iſta inſcio Rege & Republica patrata, ac potuiſſe læſam partem iis uti remediis, quæ induciis præſcribantur. Quin & ab ipſis Suecis violatas multifariam inducias, quod veteres munitiones in Livonia auxerint, ac novas è fundamento excitarint; quod vectigalia majora, quam pactis conceſſum, Rigæ & in portu ejus cum magno Poloniæ detrimento exegerint; Rigæ vilem & pravam monetam cuderint, ac grandiorem in minutam transformari permiſerint; juſtitiam læſis tarde, aut plane non adminiſtrarint. Et quanquam à Rege Commiſſarii ſæpe delegati ſint, Suecis tamen refragantibus eas commiſſiones nunquam effectui datas. Rempublicam vero in indagandis illis gravaminibus non adeo curioſam fuiſſe, quin pro fide & integritate ſua pactis ſancte obſervatis, atque inſuper exercitui Suecici pluribus officiis exhibitis, ea ipſa gravamina toleranda ſatius duxiſſe, quam inanes eo nomine movere querimonias. Curlandiæ Duci, ſi de ademtis quibuſdam fundis & ob commercia conqueratur, adſiſterent. Quod ſi reſciſſio decreti excluſorii, ac abolitio deſignati ſucceſſoris cum reſtitutione Livoniæ obtineri non poſſit, mentem & intentionem Legatorum Suecicorum explorarent, quibus modis, quave ratione proli Regiæ ſatisfacere, ac quibus conditionibus pacem perpetuam emere velint: re autem penitus explorata ad Regem referant, priuſquam eo in negotio quidquam tractatum fuerit. Vel ſi ita temporis ratio, & rei neceſſitas tulerit, ratificatis adhuc currentibus induciis & alio continuandorum tractatuum tempore per conciliatores ſtatuto, totum id negotium ad Regem & proxima Regni Comitia rejicerent, ulteriorem declarationem & inſtructionem recepturi.

Controverſia ſuper viſitatione.

§. 21. Lubecam primo omnium adpellebant Legati Polonici, Joannes Leſſinskius Gneſnenſis, Gornius Goraiskius Chelmenſis Caſtellani, Alexander Naruſcevvicius Lidenſis, Georgius Fiſcherus Mitavienſis Capitanei. Nam quintus Joannes Zavvadskius Pricenſis Capitaneus cum jam Roſtochium progreſſus eſſet, revocabatur, poſtquam à Senatu Sueciæ literæ adveniſſent, queis quatuor prout ab initio placuerat, ſufficere ſignificarat. A Duce Curlandiæ aderant Melchior Folckerſamus Cancellarius & Joannes Wildmannus Conſiliarius. Poſt eos adveniebat Joannes Salvius; quem mox ſequebatur Petrus Chanutus Legatus Gallicus, cui ut obviam mitterent ſuas rhedas Poloni anxie tempus ingreſſus ſciſcitati fuerant. Sed Chanutus, ne hos cum Suecis committeret rhedis ſuper priore inceſſu ſine dubio rixaturis, ſub primam noctem porta aquatica urbem citra pompam ingreſſus eſt. Adventanti huic Poloni ſtatim ſalutationis officium obtulere, quod dum magna pompa adornatum eunt, Salvius interim id officii præverterat, eoque poſtulabat, ut ea ſalutatio ſibi præ Polonis priore loco redderetur. 1651. Etſi Chanutus illi pluribus rationibus perſuaderet, ut pateretur eum honorem à ſe Polonis priore loco reddi. Sed quia Poloni Chanutum poſterius licet urbem ingreſſum prius ſalutaverant, quam Salvium, hic ægre id ferre, & Curlandis ſignificare, ſe nunc Polonorum ſalutationem admittere nolle. Poloni tamen has dilatæ viſitationis cauſas afferebant, quod non conſtet, quem gradum in legatione Salvius obtineat; & quia æquum videatur, ut unus non ſalutetur à quatuor, ſed potius omnes ab omnibus; eoque expectandum, donec veniant cæteri. Quod vero Gallicus Legatus prior ſit ſalutatus, id velut Sequeſtri contigiſſe, & illius Regis Miniſtro, de cujus præcellentia toti orbi conſtet, qui & prius ipſos, quam Salvius de adventu ſuo certiores fecerit. Etſi Chanutus judicaret; melius eſſe, ut Sueci & Poloni nullo modo inter ſe colloquerentur, ſed omnia per Conciliatores agerent, quoad tractatus ex voto ad finem perductus foret. 10. Jun. Mox tamen cum Laurentius Canterſteinius Lubecam adpuliſſet, Poloni Chanuto ſignificabant: quia Salvius jam Collegam acceperit, ſe inviſere Suecos conſtituiſſe, ſi ipſi velint. Id ſe prius fuiſſe facturos; ſed quia Chanutus paucos intra dies Lubecam venturus nuntiatus ſit, & ipſi cum Suecis haut commode congredi potuerint, ſi vel maxime univerſi Legati Suecici adeſſent, priuſquam ſuper mutua receptione, titulis, ſeſſione, & ſimilibus per Mediatores conventum ſit, neceſſario ſibi illum fuiſſe expectandum: Præſertim cum Salvius adventu ſuo ſpem fecerit, Collegas ſuos propediem ſecuturos. Quia autem cæteri ob continuas tempeſtates vix brevi videantur adfuturi, parcendo tempori Salvium ſe cum Canterſteinio inviſere velle. Prius autem Suecorum mentem noſſe cuperent ſuper ſequentibus negotiis. Cum integra Legatio Suecica nondum adſit, an non placeat, ut non integrum Polonicæ Legationis collegium veniat, ſed ſinguli duntaxat ordine accedant? Qua ratione ſeſe invicem excipere, & quos titulos ſibi tribuere debeant? Nam in prioribus tractatibus titulos diverſos pro Legatorum dignitate adhibitos. Et quia præcipua lis ſit de jure Regni, ipſique in principio tractatus citra præjudicium principalis cauſæ Chriſtinæ titulum Reginæ Sueciæ tribuere nequeant, id temperamentum proponebant; ut Poloni colloquio cum Suecis *Sereniſſima Regina Veſtra*, Sueci contra *Sereniſſimus Rex Veſter* dicerent. His propoſitis excuſſis circa priora parum difficultatis erat. Nam placebat æquales utrinque ceremonias adhibere; adventantes apud rhedam excipere, & digredientes eo uſque proſequi; in propria domo alteri ſuperiorem locum deferre. Et quanquam prioribus tractatibus tituli variarint pro Legatorum dignitate; viſum tamen nunc imitari titulum conventu Weſtphalico cum conſenſu totius Europæ receptum, ut Legati Supremorum Principum *Illuſtriſſimi & Excellentiſſimi* nuncupentur, & *Excellentia* vocabulo ſe mutuo honorent. Id duntaxat dubium erat, num Zavvadskio, Naruſcevvicio & Fiſchero, qui non Regni, ſed Ducatuum Lithuaniæ, Boruſſiæ & Livoniæ nomine aderant, idem titulus ſit tribuendus? Sed circa titulos Regum nihil concedere decreverant Sueci. Nam publicis jam literis & inſtrumentis deciſum, ut Poloni, prout & prioribus tractatibus & alias fecerint, Chri-

1651. Chriſtinæ titulum Reginæ Sueciæ darent, neque ſermone aut ſcriptis Regem ſuum Sueciæ Regem nuncuparent. Poſito tamen hoc fundamento in progreſſu ſermonis interdum *Sereniſſimæ Reginæ Veſtræ, Sereniſſimi Regis Veſtri* vocabula mutuo adhiberi poſſe. Igitur ad iſta à Polonis propoſita Chanuto declarabant Sueci: etſi cauſam habeant ſalutationem illorum repudiandi, quod eam tamdiu neglexerint; ſe tamen excuſationem eorundem utcunque probare, quod citra præjudicium Reginæ, Regnique Sueciæ nunc & inpoſterum fiat. Eoque placere, ut mutua ſuſcipiatur ſalutatio his conditionibus; ut quia temporis compendium ſe facturos ferant, Poloni univerſi ipſos ſimul inviſant, quæ breviſſima ſit via. Sed Chanutus reponebat; Polonos huc non deſcenſuros propter inæqualitatem, dum tota ipſorum Legatio duos Suecicos primum ſalutat, eodem honore ab ipſis recepto, inde eadem reliquos Legatos Suecicos poſt adventantes aditura. Ita enim Polonos bis toto Collegio ſalutationis officium obire, non niſi à binis recipere. Igitur proponebant Sueci, ut primi duo, qui nomine Poloniæ miſſi erant, inde cæteri ipſos inviſerent; ita duobus acceſſibus eam ceremoniam expediri poſſe. Sed cum & in hoc inæqualitas videretur, patiebantur demum Sueci, ut ſinguli Polonorum ſingulos Suecorum inviſerent, pari ratione eum honorem recepturi.

Controverſia de titulo Regiſſæ. §. 22. Sed de Regio titulo Sueci contendebant, à Polonis nullo modo Jo. Caſimirum Sueciæ Regem nuncupandum; qui titulus ſoli Chriſtinæ debebatur. Ipſum Uladislaum ſuis literis, ſua ratihabitione, ſuo ſigillo titulum Sueciæ omiſiſſe, eumque Chriſtinæ tribuiſſe. Alium quemvis modum ſe adſpernari. Hæc cum Polonis per Chanutum denuntiata eſſent, illi reponebant; ſe Chriſtinam titulo Reginæ Sueciæ haut impertituros. Se quippe ad hunc locum veniſſe non ad inducias, ſed pacem perpetuam ſtabiliendam, & quicquid circa inducias Boruſſicas contigerit, id ſuaſu ſequeſtrium, & quietis amore extortum eſſe temperandæ animorum exacerbationi, quod interea de pace perpetua tractandum foret. Nunc quia omnia altius & quaſi ab ovo deducenda ſint, nulla præteritorum habita ratione, mirum videri non debere, quod Poloni etiam ipſam humanitatem rite diſpenſare, & jure potius ac ratione, quam exemplis agere velint. Ne tamen pertinaciæ damnentur, imitaturos ſe utrinque praxin tractatuum Boruſſicorum, ut præter *Regis noſtri, Reginæ noſtræ* vocabulum nihil exprimatur. Aut ſi Chanutus aliud honeſtum temperamentum poſſit comminiſci, ſe id non repudiaturos. Contra Chanutus Polonis oſtendebat: ſi omnia ab ovo forent repetenda, etiam arma denuo capeſſenda. Ac ſuo judicio Polonos in Suecorum poſtulatum citra fraudem Regis ſui conſentire poſſe, quod prioribus induciis utique id expreſſum ſit; & nunc de verbis honoris duntaxat, non ſolenni conteſtatione agi. Sed regerebant Poloni; ſe in ſalutatione ſua Chriſtinam nudo Reginæ titulo nuncupaturos abſque additamento Sueciæ; ac ſi aliter à Suecis fuerit reſponſum, ſe dum ſalutationem reddunt, Jo. Caſimirum diſerte Poloniæ & Sueciæ Regem appellaturos. Neque æquum eſſe, ſe ad hoc adſtringi, ut Chriſtina utique à ſe Regina Sueciæ ſit vocanda. Inſinuabant quoque, ſe in ea ſalutatione ita ſermonem temperaturos, ut neque de Rege Poloniæ, neque Regina Sueciæ mentionem facerent; in anteceſſum tamen declaraturos, ſe haut ægre

3. Jul.

Reginam Sueciæ nominaturos, ubi opus ſit. Sed oſtendebat Chanutus periculum eſſe, ne Sueci hac aſtutia offenſi viſitationem reponere omittant ingenti cum Polonorum ignominia. Sueci contra demonſtrabant; poſtremis pactis ipſam quindecies amplius Reginam Sueciæ vocatam, idemque nomen ipſi ab Uladislao Rege in ratificatione tributum. Tanto magis mirum eſſe Polonos id nunc abnuere. Proponebat quoque Salvius id temperamentum, ut Poloni Chriſtinæ titulum Reginæ Sueciæ darent, ac Poloniæ Regis mentionem haut facerent. Enimvero declarabant Poloni: ſi in ſuo arbitrio & dexteritate iſta reponantur, ſe ita acturos, ut Sueci facile ipſorum humanitatem probaturi ſint. 7. Jul. Sed ut patiantur ſibi præſcribi, quem titulum Reginæ utique tribuere debeant, id eſſe cultrum jugulo admovere ad aliquid ab invitis extorquendum. Inter quæ Chanutus è Suecis ſciſcitabatur; num Polonis gratulari velint ſuper victoria de Coſaccis & Tartaris tunc parta? Cui Salvius; ſibi quidem gratum eſſe, quod Poloni colluviem barbaram vicerint: dubitare tamen, num id ſibi decorum ſit, cum neque ipſi de ea victoria ſignificarint, nec officia humanitatis inter Legatos Regios ſolita obſervarint; ac titulum Reginæ ſuæ detractum eant. Sane ſi Poloni in ſalutatione Chriſtinam Reginæ Sueciæ vocabulo nuncupare omiſiſſent, ac alium modum adhibuiſſent, qui eidem parum detraheret, Jo. Caſimiro non nimium tribueret, ſe id fuiſſe diſſimulaturos. Sed poſtquam ipſi controverſiam movere cœperint, id ferri non poſſe. Se quidem ipſis nihil præſcribere; ſed quod pacta definiant, id exigere. Id ſi abnuant Poloni, jam de induciis, quarum decem adhuc anni reſtent, actum videri, iiſque Suecos non amplius inniti poſſe. Reginam quoque Legatos huc non fuiſſe miſſuram, ſi ſciviſſet, nunc in dubium vocatum iri, quæ per pacta ante hac firmata fuerant. Si Poloni ſerio iſta jactent, ſe quoque diſpecturos, quid ſibi faciendum ſit. Iſta cum Polonis per Chanutum referrentur, hi reſpondebant: De renuntiatione tituli, qualem Sueci exigant, ex pactis aut aliunde ſibi haut conſtare; ac ſi iſte in literis ad Reginam ſcriptis omiſſus ſit, id humanitatis ſemper fuiſſe, non neceſſitatis. Et ſi vel maxime Reges id animo renuntiandi fecerint, id tamen irritum eſſe & inane, quod per pacta utique lineæ Sigiſmundi jus ſuum reſervatum ſit. Præterea unicum pactorum finem eſſe, ut ſuſpenſis armis de pace perpetua agatur, eaque de cauſa huc ſe veniſſe non cum privatis literis in Sueciam ferendis, ſed plena cum Regis & Reip. poteſtate. Regis ſe fidiſſimos miniſtros, cui debitos titulos detrahere nefas ſibi ſit. Ipſius Reipublicæ, etſi prætenſionibus Regiis ſe ſemper ſubtraxerit, dignitatem exigere, ut alia nunc ratione, quam in privatis literis agatur. Verſari ſe in urbe aliena, pari libertate perſonam mandantium ſuorum referentes, & de juribus eorum, vel injuriis amice diſceptaturos, ut cruentæ liti aliquando finis imponatur. Exempla Regum Galliæ & Angliæ heic fruſtra adduci, quorum controverſia dudum deciſa titulum ex inolito more retineri: præſentem vero cauſam diu armis diſceptatam, nondum compoſitam. Inique igitur, & contra pacta Suecos agere, quod remedia neceſſitatis, amicitiæ vincula, repagula innocentis ſanguinis pro lege uſurpare, & in propriis c[illegible]mibus ſibi obtrudere contendant. Opus autem eſſe, ut ſi primordia hujus congreſſus bene auſpicari velint, *quæ probare non poſſunt, patienter*

tienter

1651. tienter perferant. Proponebant tamen, ut Sueci domi ſuæ, velut ſi à Polonis in Suecia inviſerentur, uſitatis velint contenti titulis eſſe; & cum ad Polonos venerint, hiſce eandem libertatem concedere. Cæterum obſervabatur, Polonos non mediocriter fuiſſe commotos, quod Sueci dixerant; ſe dubitare, quid ulterius de firmitate pactorum ſperare debeant. Et Curlandi non obſcure jactabant; male agere Polonos, quod circa ſcrupulum tam levem hæreant. Cogitandum illis eſſe, Legatos ſe Reipublicæ quoque, non ſolius Regis; ac imputari aliquando iiſdem poſſe, ſi, dum nimis moroſi ſunt circa jus Regis, anſam abrumpendarum induciarum præbeant. Qui & hoc temperamentum offerebant, ut Poloni in propria domo Regi ſuo titulum Sueciæ adderent, quem in Suecorum domo omitterent, quod à Suecis repudiatum. Sic igitur in ipſo limine hærebat tractatus, quod Poloni decreviſſent Reginam Sueciæ hoc titulo haut nuncupare, niſi viciſſim ipſis permitteretur Jo. Caſimirum Poloniæ & Sueciæ Regem vocare: contra Sueci ferre nollent, ut vel Reginæ ſuæ mentio plane non fieret, vel vocabulum Sueciæ non adderetur, aut idem Poloniæ Regi tribueretur. Regina cum de hac re ad ipſam referretur, facile quidem ferre potuiſſet temperamentum à Chanuto propoſitum, ut Poloni tam in Suecorum quam propria domo Jo. Caſimirum *Sereniſſimum Regem*, ipſam *Sereniſſimam Reginam* nullo additamento vocarent: Sueci contra in Polonorum domo Jo. Caſimirum Regem Poloniæ, ipſam Reginam Sueciæ adpellarent, modo Poloni controverſiam de jure Regni ſepoſuiſſent. Sed poſtquam ipſi hoc in dubium revocarant, imperabat ſuis, ut ne minimum iſtis hac concederent; ac ſi Poloni Sueciæ titulum ipſi negare pergerent, addita proteſtatione Lubeca abirent, ac inducias ad præfixum tempus duraturas ſignificarent.

Polonis ſpiritus accedunt.

§. 23. Inter hæc Polonis non parum ſpirituum acceſſerat è victoria ſuorum à Coſaccis & Tartaris reportata, quam publicis lætitiæ ſignis celebrabant, ſparſis quoque in vulgus nummis argenteis, in quibus Jo. Caſimiro titulus Regis Suecorum, Gothorum Vandalorumque tribuebatur. Sed & ægerrime iidem ferebant, Conciliatorum neminem præter Gallum adeſſe. Ac Hollandos cumprimis avide expectabant, quorum iter Polonicus Hagæ miniſter ſubinde urgebat. De quo cum viciſſim Suecicus Reſidens Spiringius ſileret, facile colligebant Hollandi, ipſorum operam Suecis parum gratam eſſe. Ac deſignabantur quidem quatuor Legati, qui Lubecam irent; ſed qui lente moliebantur, forte quod deſperarent, ſe operæ pretium facturos. Accedebat & inde mora, quod Hollandia Provincia duos Legatos è ſuorum numero mittere vellet, ac ut iſti prius ad Oldenburgicum Comitem ſe conferrent, litem cum Bremenſi urbe ſuper vectigali in Viſurgi compoſituri; cum cæteræ Provinciæ cuperent, ut illi recta Lubecam ſe conferrent. Scripſerat quoque Salvius ad Spiringium, Polonos nihil æqui præ ſe ferre; quod hic ſtudio divulgabat, quo Hollandici Legati iter ſuum ſiſterent, velut nullo fructu ſuſcipiendum. Brandeburgicum autem controverſia ſuper præcedentia cum Venetis & Belgis retardaſſe credebatur. Sane cum iſte à Regina ad mediationem invitatus fuiſſet, reſponderat: Notam Reginæ eſſe litem, quæ inter ipſum & Venetos agitetur, ac ſperare partes, quæ ipſum huic muneri admoveant, proviſuras, ut miniſtri ipſius debito loco potiantur. Id quod Regina riſu excipiebat, velut poſtularet, ut inverſo ordine partes in ſequeſtrium locum ſubirent. 1651. Etſi tam Galliæ Rex quam Regina Venetis faverent ac decernerent, ſe non conceſſuros, ut immediatus poſt Reges locus ipſis in dubium revocetur. Scripſerat quoque ad Electorem ſuper hoc tractatu Rex Galliæ, ac iſtum *cognati* duntaxat, non *fratris* ac *Serenitatis* vocabulo honoraverat. Quas literas ille remittebat; cum Regina Sueciæ hunc titulum ipſi nunquam dediſſet. Unde credebatur hoc prætextum arreptum, ut mittendis Legatis ad tractatus iſtos ſuperſedere poſſet. Ortis quoque eo tempore belli præludiis inter Brandeburgicum & Neoburgicum, ſcribebat Poloniæ Rex ad Legatos ſuos; ne Brandeburgicos velut ſequeſtres admitterent ob injuriam Neoburgico illatam, qui ſibi tam arcta affinitate innexus ſit. Idem tamen per Philippum Hornium è Salvio bis ſciſcitabatur; cum Joannes Oxenſtierna, & Wrangelius è Pomerania profecti ſint, an non tractatus de limitibus Lubecam transferri queat? Id quod Regina nolebat, ne Hollandi anſam acciperent huic ſe immiſcendi. Sed & indignabantur Poloni, Scheringium, Roſenhanium & Joannem Wachmeiſterum, qui à Regina ad hoſce tractatus deſtinati erant, tam tarde accedere. Poſt tamen cum Wachmeiſterus Lubecam adpelleret, Poloni offerebant, ſe currus ſuos ipſi obviam miſſuros. Sed diſſuadebant Chanutus & Salvius, ne publico ingreſſu uteretur declinandis rixis, quæ in poſterum accidere poſſint, ſi alii Mediatores advenirent. Cæterum cum ſolennes viſitationes pro deſperatis haberentur, Leſſinskius privatim ſe Salvium inviſurum oſtendebat. Id quod hic modeſte declinabat; fortunam ſuam non permittere, ut publicis miſceat privata; ingratum id Reginæ, invidioſum Proceribus fore. Nec eo minus extremum conatum adhibebat Chanutus, Polonis ſuadens, ne recuſarent ea verborum formula uti, quæ induciis introducta, & hactenus uſu recepta ſit, ut Reginam Sueciæ exprimerent, ſuo autem Regi Sueciæ titulum haut adderent, ubi cum Suecis negotii quid intercederet; præſertim inter prima humanitatis auſpicia, & litis velut conteſtatione nondum facta. Et ne quid præjudicii exinde metuerent, Salvio ſe ægre licet perſuaſiſſe, pateretur Polonos in ipſius Chanuti manus ſcriptam proteſtationem conſignare, quæ plus roboris ad conſervandum jus Regis, quam verba quædam honoris ad idem deſtruendum habitura ſint. Sed ut hoc quoque Poloni rejicerent, faciebant proſperi de Regis ſui geſtis nuntii, & expectatio Hollandorum, & quod rubori ſibi ducerent primo velut conflictu manus dediſſe. Jactabant quoque viſitationes illas non eſſe juris gentium, præſertim inter eos, qui nondum plena amicitia junguntur; eoque jus Suecis haut eſſe ipſos ad iſtas exhibendas compellere.

Legati ſe conviviis mutuo excipiunt.

§. 24. Nec eo ſecius Chanuto expedire videbatur Legatos quocunque modo inter ſe congredi, ut obliqua aliqua ratione difficultas iſta tolleretur. Unde initio proponebat, ſe utroſque convivio excepturum ea lege, ut declinandis ſuper priore loco colliſionibus ſuum quiſque locum ſorte duceret. Sed reponebant Sueci, novum id eſſe locum ſorti committere, nec ſe niſi Reginæ juſſu in id conſentire audere. Placebat tamen temperamentum hocce viſitationem in convivium vertendi; de quo ut Polonorum mentem exploraret, Chanuto committebatur. Sed judicabat Chanutus; monendam utramque partem, citra ſolennem tamen

men

1651. men ſtipulationem interpoſitam, ut in convivio prudenter declinent vocabula, de quibus hactenus lis fuerit. Id quod Salvius probabat, dummodo ipſe Polonos primo convivio excipere poſſet, ut hoc modo utcunque ſuppleatur prima viſitatio, quam Poloni ipſi debebant. Idem & Polonis probabatur, quos multis rationibus Chanutus permovebat, ut prima invitatio penes Salvium foret, velut honoratius ſit convivio excipi, quam excipere; poſt Leſſinskius Suecis epulum daret. Convivus hæ dictabantur à Chanuto leges, ut poculum Regis Jo. Caſimiri apud Suecos, vice verſa Reginæ Sueciæ apud Polonos primum locum ſortiretur. Poloni Reginæ utique titulum Sueciæ tribuerent, ac ut memoria contentionum de titulo eſſet abolita. Poloni poſtulabant, ne id convivium, uti raſura ſigilli & pactum verbale ſuper titulis ſibi fraudi foret. Se quippe uſuros ſtylo convivali, non tractatuum. Et quoniam Sueci Carolum Guſtavum non niſi talem, qualem in Jo. Caſimiri præjudicium fecerant, nominare, neque ipſi citra offenſam eum audire poſſint, conſultiſſimum videri, ut ejus nulla mentio fiat. Chanutus tamen judicabat ſufficere, ſi ejuſdem poculum non bibatur; ſuper mentione ipſius ſcrupulum non movendum. Nam ſe de hoc apud Suecos diſerte non potuiſſe monere, ne illis, ſi hoc à Polonis urgeri animadvertant, contradicendi imponatur neceſſitas. Sed Poloni inſtabant, ut ejus mentio utique abſit; nec Suecos de iſta omiſſione nimis ſolicitos eſſe debere, quod in progreſſu tractatuum ampliſſimum ejuſdem nominandi campum

10. Sept. ſint habituri. Ita Poloni à Salvio ad horam undecimam invitabantur, ut intervallum illud uſque ad prandium viſitationis vicem suppleret. Per dimidiam amplius horam de rebus extraneis ſermones cedebantur. Convivium inde per concordiam & hilaritatem exactum, contracta etiam inter pocula fraternitate. Nec diſpar convivium Suecis Leſſinskius repoſuit. Chriſtinam Poloni vocitarant *Sereniſſimam Reginam Sueciæ*, Poloniæ autem Regem non niſi *Sereniſſimum Regem noſtrum*. Poſt convivium commodius procuratoria productum iri ferebant Poloni, quo ſaturi lætiores ſpiritus induerent, & ſtomachationibus abſtinerent.

Sueci abitum minantur, ni ſuper titulo ſatisfiat. 1. Sept. §. 25. Antequam convivia iſta inirentur, Chanutus Polonis ſignificabat; Suecos à Regina ſua literas accepiſſe, queis hinc diſcedere jubeantur, ni Poloni Sueciæ titulum ipſi tribuere velint. Obtinuiſſe tamen à Suecis aliquot dierum moram, num Poloni interim permoveri queant, ut ipſis ſa-

2. Sept. tisfaciant. Ad hæc Poloni reponebant; ſe nihil feciſſe niſi exemplis Sigiſmundi, & Uladislai, atque mandato Jo. Caſimiri, & eum ſemper titulum tribuere voluiſſe ac velle, qui citra juris hæreditarii præjudicium foret. Quod vero leges ſic & non aliter in viſitatione loquendi recuſarint, inde Reginæ nullam factam injuriam, & eſſe Legatorum Suecicorum, non ſuum peccatum, quibus haut minus quam iſtis dignitati Regis omnia poſtponantur. Jam quoque opera Chanuti quæſtionem de titulis compoſitam, ac nunc ad præliminaria & procuratoria exhibenda accedendum. Proteſtari, ſe ab omni cauſa abrumpendorum tractatuum alieniſſimos eſſe, cum huc venerint, ut non timide nec tumide de pace agant. Chanutus contra ſuadebat; titulum Reginæ, quem Sueci poſtulent, darent, & proteſtatione interpoſita jus Regi ſuo reſervarent. Proferebat inde rationes, quibus Sueci poſtulatum ſuum ſuperſtruant. Nuperis induciarum tractatibus conventum fuiſſe, ut Poloni cum Suecis negotiantes ſemper titulo Sueciæ abſtineant, contra Sueci libere eum uſurpent, quoad aliter fuerit conventum; quam in rem teſtimonium ſequeſtrum in promtu ſit. Polonicum inſtrumentum ita formatum eſſe, adeo ut & in ſigillo appenſo conſentiente Rege illa verba expuncta ſint; ac plenipotentiam Commiſſariorum Polonicorum ſub finem tractatuum ideo mutatam ſimul uſu idem hactenus receptum; ut violari inducias arbitrentur Sueci, ſi ſecus fiat. Ad hæc Poloni reponebant; de pacto ſuper titulis in Boruſſia facto ſibi haut conſtare. Si quid verbis tranſactum ſit, id importunitati Suecorum forte conceſſum eſſe, nec ſe ad hoc teneri, quod alterius Regis miniſtri privatim egerint. Sed nec de raſura ſigilli ſibi cognitum. Nec deeſſe, quæ adverſus uſum, qui jactatur, adduci poſſint. In procuratorio Uladislaum titulum ſuum truncaſſe; ſed quia ſigillum integrum eſt appoſitum, defectum ſuperiorem per expreſſionem inferiorem ſuppletam intelligi. Literas multoties in Sueciam miſſas pleno ſigillo, quæ licet admiſſæ non ſint, contrarium tamen uſum hoc ipſo deſtrui. Uladislaum literis Latine ſcriptis Reginæ ſuper majorennitate gratulatum, quarum interiorem inſcriptionem titulos *Modernæ Reginæ* abſolverit. In poſterum tamen ad evitandum ampliorem titulum Gallicam ſemper linguam adhibitam eſſe, inſcriptionem intrinſecam abſolvente vocabulo *Domina*, extrinſecam; *Ad Reginam*. Unde ex Gallico ſtylo nihil pro uſu concludi poſſe. Suecos ipſos non obſcure probare videri illam prætenſionem, dum in poſtrema cautione Ordinum Poloniæ ſtipulantur; hos præſtituros, ut Rex ejuſque frater ac poſteri ob eam prætenſionem nihil hoſtile in Sueciam tenent. Jo. Caſimirum autem non fratri tantum, ſed & patri in Regno ſuccedere, & pleniſſimam ſui juris vindicandi cauſam habere tam ex unione hæreditaria primæva quam aliis fundamentis, quæ in pactis anni 24. & 29. & in noviſſimis articulo 1. & 2. exprimantur. Viſitationem ideo noluiſſe tribuere, quod Sueci ita tarde acceſſerint, cum ipſi tam incommodo itinere & tempore huc adproperaverint. 1651. Madame. A la Reyne.

§. 26. Eo pervicacius autem Poloni heic ſe gerebant, quod nihil aliud quam prætextum tractatus abrumpendi quærerent. Id quod & literis Cancellarii Warſavia ſcriptis non obſcure jubebantur, quas haut interpolatas huc adſcribere placet. „*Rex nullatenus à titulo ſuo hæreditario* „*recedere vult, quia cum renuntiatione illius ceſſaret* „*materia tractatuum. Sin Sueci in id conſentire noluerint, concedendum eſt in æqualem utrinque vel prolationem tituli vel omiſſionem. Tractatus vero ipſos cum* „*multis aliis de cauſis, tum propter abſentiam Mediatorum & Suecorum; quorum præſentiam per tantum* „*temporis ſpatium cum indignitate Regis & Reip. præſtolati eſtis, virtute pactorum in alium tempus rejicere debetis, conſiderationi & prudentiæ iſtorum committendo, an aliis ſtatim poſt decurſum duorum annorum,* „*ſive ulterius etiam certus à vobis præfigatur terminus* „*an etiam eorundem præfixio ad commune Deo dante* „*differendum conſilium. Ex optatque Rex, ut Legati* „*hac reſolutione expedita cito accedant.* Hac epiſtola accepta Poloni conſultatione habita decernunt mandatis inſiſtere, tituloque Regis ex dignitate ipſius & Reipublicæ ſufficienter defenſo ea amplecti remedia, per quæ ſi pacem non conſtituere, de mente ſaltem adverſariorum inſtrui, atque inde tractatus abrumpere poſſint. Periculoſum Poloni tractatus eludere jubentur. 20. Aug. 6. Sept.

1651. quoque eſſe, rem ſoli committere Gallo, cui nihil magis in votis ſit, quam potentes, vel ſaltem à bellis domeſticis expeditos habere Suecos ad terrendam opprimendamque Domum Auſtriacam. Non alte ſibi, ſed nec demiſſe nimis agendum. Suecis autem æque pacem optabilem atque Polonis cum propter inopiam domeſticam, & male firmatum in Germania imperium, tum propter legationem Hiſpanicam in Poloniam, quam eum in finem inſtitutam ſuſpicetur Salvius, ut Polonos promiſſis ab ineunda retrahat concordia. Certum autem eſt, promittere claſſem, & belli nervum, quoties opus fuerit.

Procuratoria examinantur, 14. Sept. Deſiderata in Suecico procuratorio.

§. 27. Deferebantur inde procuratoria utrinque ad Chanutum, qui partibus earundem copiam faciebat. Ubi Poloni quidem in Suecorum procuratorio iſta notabant. 1. Quod titulus Regis Poloniæ truncatus eſſet, qui hactenus ad iſta uſque verba: *Nec non Suecorum*, totus expreſſus ſit. Adjuncta quidem eſſe tria abbreviationis, quæ vocant, ſigna; ſed quia nova ſint & inſolita, jure reprobari debere, antequam per Suecos declaretur, derogatoria, an conſervatoria ſint. 2. Senatum Suecicum in Poloniam ſcripſiſſe, nec velle ſe nec poſſe quintum Commiſſarium deſtinare, eamque ob cauſam Zavvadzkium à ſe revocatum; & tamen nunc quinque Commiſſarios exprimi, Magnum Gardium Comitem, Salvium, Roſenhanium, Wachmeiſterum, Canterſteinium. 3. Magnum Gardium vocari Gubernatorem Livoniæ, cum Regnum Poloniæ non ſpernendam adhuc ejus provinciæ partem poſſideat, & ereptæ injuriam atque recuperationis animum nunquam remiſerit. 4. Damnandam eſſe philautiam, & incivilitatem Suecorum in venditandis propriis titulis, dum ſe Illuſtriſſimos, Illuſtres, Magnificos & Generoſos; ipſos ſimplici Commiſſariorum Polonicorum nomine appellent. 5. Exhibitam plenipotentiam ſiccam, jejunam, & quodammodo inſufficientem videri, & in qua vocabula *omnimodæ & plenæ tractandi facultatis* non adparent. Nec dici poſſe per ſubſequentem ratihabitionis clauſulam ſuppleri; quia hæc non niſi quantum præceſſit adprobat. Se tamen facile permiſſuros, ut hæc complanentur, & ſuſpendantur, ſi Suecis pax cordi fuerit.

Suecicorum defenſio.

§. 28. Ad iſta Sueci reponebant. Truncationem tituli Regii, ad noviſſimam normam factam eſſe; eamque Regibus velut temperamentum adhiberi placuiſſe declinandis controverſiis. Et quia *Fiſcherus* quæſiverat, num etiam, ſub ſignis abbreviationis *Livonia* intelligatur; reſpondebant Sueci: id ſe ſuo loco relinquere; cæterum omnes Regis titulos, & jura citra omnem diminutionem ſub illis contineri, ac propterea ſpecialem declarationem non eſſe urgendam. Numerum Commiſſariorum eſſe extra ſubſtantiam tractatuum, nec Senatum Suecicum ita ſimpliciter miſſionem quinti Commiſſarii prohibuiſſe. Verba ſecundum ſubſtratam materiam interpretanda, ac titulum Generalis Gubernatoris Livoniæ aliter non intelligi, quam illarum partium, quæ vel Regni Sueciæ propriæ ſunt, vel bello adquiſitæ. Ac ubique receptum provinciis bello partis Gubernatores præficere; id quod & citra omne Regis ac Regni præjudicium fit. Quod Polonis tituli non ſint appoſiti errorem ſcribæ eſſe, qui excuſet famam fuiſſe, inter Commiſſarios Epiſcopos eſſe: in quorum titulis ne erraret, omnibus, quam aliquibus injuriam facere maluiſſe. Denique eo modo procuratoria ſemper fuiſſe concepta; ac Polonica quidem copioſius ſcripta, quam Suecica; in his tamen omnia neceſſaria adparere: quæ cum adſint, cætera magis offendere, quam prodeſſe. Iſta cum Polonis per Gallum referrentur, hi reponebant; ſagacia, docta, & ſubtilia eſſe, quæ à Suecis adferantur; quædam tamen ſolidis rationibus refelli poſſe. Sed quem contentionis finem fore? cum novis argutiis tempus terere fruſtra ſit. 1651.

In Polonicis procuratoriis notata.

§. 29. Aſt longe graviora erant, quæ à Suecis in Polonorum procuratoriis deſiderabantur. Ac in Regio quidem iſta notabantur: I. Titulum velut ad ſubditos à reliquo ſcripti corpore diviſim poſitum, non uno contextu, uti fieri ſolet ad pares; cum tamen procuratorium non ſolum ad Commiſſarios ſubditos dirigatur, ſed etiam ad Reginam Sueciæ, ejuſque miniſtros. Præterea inter titulum, & contextum ſcripti nimium, periculoſum, & legibus communibus damnatum inveniri intervallum, quod facile in abuſum pateat. II. Regem tam in exordio quam concluſione, & ſigillo titulum hæreditarii Regni contra pacta uſurpare. Conventum enim eſſe inter Commiſſarios Boruſſicos, ut quoties Rex aut Reſpublica cum Suecis agerent, ſemper titulo hoc abſtinerent. Id etſi ſcripto comprehenſum non ſit, probari tamen, quod poſt ſtabilitas inducias Uladislaus reformatam dederit plenipotentiam truncato titulo, & caſtrato ſigillo munitam; qualis titulus etiam in ratihabitione reperiatur, ubi & verba *hæreditarius Rex* in ſigillo per Cancellarium juſſu & conſenſu Regis eliſa ſint; in quod Anglus, & Hollandi ſequeſtres tunc temporis teſtimonium exhibuerint. Denique, quoties ex eo tempore Rex aut Reſp. in Sueciam ſcripſerint, ſemper hæreditario titulo abſtinuiſſe. III. Stylum Regis in procuratorio nimis elatum ac ſublimem eſſe, nec Suecico conformem. IV. Verba illa; *Inter nos inclytaque Poloniæ, & Sueciæ Regna* valde eſſe ambigua, & eum quoque ſenſum admittere, velut controverſia inter Regem Poloniæ, & utraque Regna foret. V. Titulum Reginæ uno tantum abbreviationis ſigno abruptum eſſe, Polonico titulo integro; cum tamen in Boruſſia conventum ſit, ut utrinque poſt vocabula *Magnus Dux*, & *Magna Princeps* tria abrupti ſermonis ſigna ponerentur. VI. Tumidum nimis eſſe, quod Rex ingreſſu Inſtrumenti ſcripſerit; etſi *juſtam ſuam cauſam gladio vindicare potuerit, maluiſſe tamen amicis tractatibus locum relinquere*, velut penes ipſum fuerit tractatus precario indulgere, & de juſtitia cauſæ Suecicæ pronuntiare. VII. Eſſe verba ita ambigue poſita, velut Rex Suecos quoque pro ſuis Commiſſariis & ſubditis habeat. VIII. Juſſos Polonos ita tractare, *prout, ex uſu & dignitate Regis, Reique publicæ ſit*; id quod indoli procuratorii repugnet, cum hoc obtentu acta facile convelli queant, velut non ex uſu, & dignitate Regis abſoluta. Et poſſe quidem hoc præſcribi cum ſubditis acturo, non cum liberis & æqualibus. IX. Carpebatur etiam, quod Rex Commiſſariis dederat facultatem ſuo nomine *ratificandi & approbandi*, quod non ad Commiſſarios, ſed ad ipſum Regem, & Rempublicam ſpectet. X. Denique quod ſigillum procuratorio appenſum Regni, non Regis ſit proprium. In procuratorio autem à Republica dato notabatur, 1. quod cum Rex Poloniæ titulo *Sacræ Regiæ Majeſtatis* honoratus ſit, Regina non niſi *Princeps Sereniſſima* nuncupetur. 2. Verba, inter *Poloniæ Regnum, Magnumque Ducatum Lithuaniæ, ac Sueciæ*

Regnum

1651. *Regnum* eſſe inſufficientia; ac ita utique fuiſſe ſcribendum: *Inter Regem & Regnum Poloniæ, Magnumque Ducatum Lithuaniæ, ac Reginam Regnumque Sueciæ*; quod Reſpublica Polonica non ſuas tantum, ſed & Regias partes tueatur. III. Verba, *ad eam rem rite inchoandam & determinandam deſignamus*, haut congruere, cum *deſignandi* vocabulum imperfecti quid involvat. IV. Rempublicam Reginæ *Majeſtatis*, ac non *Serenitatis* duntaxat titulum dare debuiſſe, exemplo interregni tempore facto: nam in uſu communi Regibus inter ſe eſſe *Serenitatem*, non Ordinibus cum Regibus. V. Scripſiſſe, *ſe rata & grata habituros, quæ ab utriuſque partis Commiſſariis conſtituta ſint*; velut Poloni & illa rata velint habere, quæ à Suecis conſtituta ſint. VI. In procuratorio Regio diſponi duorum Commiſſariorum abſentiam cæteris non obfuturam; in Reipublicæ unius tantum abſentiam permitti.

Polonorum reſponſio. 20. Sept.

§. 30. Ad ea quæ contra procuratorium Regium objiciebantur, Poloni reſpondebant: I. Convenire inſcriptionem cum prioribus mandatis; eaque primario ad ſe, ſecundario & incidenter ad Reginam ejuſque delegatos ſpectare. Nec relictum ex decoro ſpatium in ſuſpicionem venire poſſe, quod Rex Commiſſariorum ſuorum fidem perſpectam habere præſumatur. II. Titulum hæreditarium jure inſertum juxta pacta annorum 24. 29. & 35. §. 1. & 2. Pactum verbis contractum per Commiſſarios Uladiſlai initum Jo. Caſimirum non obligare, cum ſolum contrahentem ſtringat. Poſt concluſionem demum tractatuum procuratorium reformatum, ſigillum raſum, quod & nunc, ubi de honeſta pace conventum ſit, fieri queat. Neque de hiſce ſibi ſatis conſtare. Signa abbreviationis jus Regis confirmaſſe, non imminuiſſe. III. Stylum eſſe Regium & prioribus plenipotentiis conformem. IV. Univerſo orbi conſtare, inter quos tractatus agitentur. V. Titulos Regis per tria ſigna truncandos, ſe ignorare. Fore tamen ſe liberaliſſimos, ſi Sueci declararint, iſtis ſignis omnes Regis titulos comprehendi. Quod ſexto loco Sueci notaverant, Chanutus à ſe haut ſatis perceptum dixerat; eoque Poloni ad id nihil repoſuerant. VII. Cum ad tractatus utriusque partis Commiſſarii concurrant, ſi quis eorum mentionem faciat non ſtatim pro ſuis utroſque habere; cum ſenſus pro nativa cujuſque obligatione accipiendus ſit. VIII. Verba, *ex uſu & dignitate*, videri quidem conditionem aliquam involvere, ſed per ſubſequentem ratihabitionem purificari. Sed & in prioribus procuratoriis fuiſſe uſurpata; ac verba in Suecorum procuratorio poſita, *honeſtam & æquam pacem*, geminum ſenſum exhibere. IX. Vocabulum ratificandi in prioribus quoque reperiri plenipotentiis, nec aliter intelligendum, quam pro ſubjecta materia, ut præter Regiam ratificationem Comitiis quoque ſua acta confirmare, adprobare, & ratihabere liceat, ſitque illa ratihabitio noviſſima omnium, & confirmatio totius operis. X. In Polonia Inſtrumenta publica per Leges & ſub vitio nullitatis alio ſigillo, quam Regni, obſignari non poſſe. Quæ vero in Reipublicæ procuratorio arguebantur, Poloni ita defenſum, aut excuſatum ibant. I. Rempublicam nullam in orbe Majeſtatem, quam Regis ſui, venerari, ideo non peccaſſe, quod eam Reginæ non tribuerit. II. Procuratoria priora in eundem ſemper modum conſcripta fuiſſe; ac mirum videri, quod Sueci nunc cauſam Regiam addi poſtulent, quam antea ſemper excluſam voluerint. Rempubl. tamen de Regis injuriis non aliter quam ſuis ſemper & ubique acturam. III. Cum Reſpublica pares, & è medio ſui Commiſſarios huc deſtinarit, alio quam *deſignandi* vocabulo uti non potuiſſe; alia enim nimis imperioſa, ac ſoli Regi congruere. IV. Rempublicam Polonicam nulli Regum alium titulum, quam *Serenitatis* tribuere poſſe, aut debere; quippe quæ abſente & præſente Rege jura Majeſtatis retineat. Quod autem interregni tempore accidit, id errore Archi-Epiſcopalis Cancellariæ factum. V. Quæ de ratihabitione moveantur, è prioribus procuratoriis deſumta eſſe, ac recte ſe habere, quod actus contractuum ſit indiviſus, & à ſe abſque Suecis nihil conſtitui queat. VI. Quæ de abſentia unius, aut duorum Commiſſariorum dicta ſint, nec objectionem, nec reſponſum mereri. Carpebant etiam Sueci, quod cum Regina Regem *fratrem*, *amicum* & *vicinum* vocarit, à Polonis paria honoris vocabula non forent adhibita. Id Poloni excuſabant nimia ſcriptoris diligentia, qui prioribus formulis ſcrupuloſe inhæſerit, in quibus arma invicem ſtricta tunc nihil horum titulorum permiſerint. Conteſtationes iſtas in privatis literis factas ad publicum tabularium non perveniſſe.

Suecorum ad hanc replica.

§. 31. Ad iſta à Suecis repoſitum. I. Ignoraſſe ſe uſum Cancellariæ Polonicæ. Cum tamen priora procuratoria continuo contextu ſcripta ſint, fuiſſe ſibi dubitandi rationem. II. Quod pactum de titulis ſcriptum non ſit, id precibus Polonorum datum fuiſſe: cæterum id ab uſu vim accepiſſe. Extare quoque teſtimonium conciliatorum, inſtrumentum ratihabitionis, raſuram ſigilli, plenipotentiam reformatam. Nec pactis diſerte contineri, Regi Poloniæ titulum Sueciæ utique uſurpandum. V. Fateri uno abbreviationis ſigno tantundem contineri, quam tribus, neq; rem magni momenti eſſe. Fidelibus tamen miniſtris ne minima quidem inſuper habenda. VII. Admittere quidem verba iſtam interpretationem: ſed in re tanti momenti perſpicue loquendum. VIII. Vocabulum *ex uſu* in aliis quidem plenipotentiis reperiri, ſed in diverſo ſenſu, ut uſum tractatuum, non Regis aut Reip. ſignificet. Neque verba *ex uſu & dignitate Regia* æquivalere illis Reginæ, *æqua & honeſta pax*; quia hæc utrique parti communia ſunt; illa non niſi ad ſolum Regem, & Remp. Poloniæ pertinent. Unde cautius eſſe iſtis abſtinere, ac negotium Commiſſariorum fidei relinquere. Circa Reipublicæ procuratorium Sueci præcipue contendebant, Reginæ *Majeſtatis* titulum utique ab ipſa tribuendum. Culpandum non eſſe, qui petit fieri, quod jam factum eſt. Contrarium Cancellariæ Polonicæ morem ſe ignorare. Sane Venetos & Belgas ita facere, cum ad Reges ſcribunt. Nec Poloniæ Ordines nemini ſubjectos agere, cum caput utique habeant. Literas binas ſe habere cum titulo *Majeſtatis*, proximo interregno datas, quarum priores forte errori obnoxias eſſe poſſe, velut à Secretario Archi-Epiſcopi Gneſnenſis ſcriptas: alteras à Cancellario Oſſalinskio aliquoties reviſas & emendatas, in quem negotiorum publicorum peritiſſimum ſuſpicio ejuſmodi erroris non cadat. Plenipotentias priorum tractatuum ſe ignorare, nec credere à ſuis admiſſas. Cæterum ex hiſce omnibus facile perſpiciebant Sueci, Polonis nil aliud propoſitum, quam tempus extrahere, ac pro ſucceſſu belli cum Coſaccis tractatus ex lubitu abrumpere. Eoque jubebat Regina, ne hiſce Polonorum procuratoris 1651.

1651. ad tractatus accederent, ſi vel maxime Poloni ſcripto pollicerentur, ſe alia curaturos, aut eadem apud Chanutum depoſituros; ſed ut Wiſmariam ſe abituros ſimularent.

Nova formula procuratorii proponitur.

§. 32. Cum itaque nulla via adpareret litis ſuper procuratoriis componendæ, Poloni proponebant, ut citra procuratoria ad tractatus procederetur. Etſi enim prohibiti eſſent abſentibus Hollandis tractatus ſuſcipere; tamen ut Suecorum mentem expiſcarentur, placebat circa principale negotium aliquid prælibare. Enimvero abnuebant illum tractandi modum Sueci velut eluſorium. Sane conſtare ſibi debere, quales à Polonis habeantur; num ſubditi Regis Poloniæ, an minus. Ac ſi procuratoria ſeponantur, viſum iri: ipſos cauſa de titulis cedere, quos jure obtineant, & in quorum poſſeſſione à nuperis induciis ſint. Fore quoque rem peſſimi exempli, cum multum adhuc temporis ſuperſit ad finem induciarum. Et Reginam id ipſum diſerte vetuiſſe. Unde cenſebant à Chanuto novam procuratorii formulam deſignandam, quæ neutrius juri quidquam præjudicii adferat. Id quod huic vehementer probabatur. Sed ne videretur in alteram partem nimis inclinare, apud Polonos eam rem dextre inſinuare conſtituerat, ut ipſi ultro id poſtularent. Cum Polonis ea res placeret, Chanutus à Salvio petebat, ut is ejuſmodi formulam concipiat, quam ipſe poſt à ſe reviſam Polonis ſit exhibiturus. Sed quia multum temporis elapſurum erat, antequam Poloni nova procuratoria acciperent, præſertim quod Reipublicæ plenipotentia nonniſi in Comitiis confici poſſet, Januario menſe habendis; ne plane otioſi eſſent, rogabat Chanutum Salvius, ut ſumma Polonorum circa leges pacis deſtinata interim exploraret.

De legibus pacis utriusque partis ſententia.

24. Sept. §. 33. Chanutus igitur ſecreto colloquio è Leſſinskio ſciſcitabatur, quibus conditionibus ipſi pacem velint? Polonus reſpondebat; nullis aliis, quam ut Reipublicæ Livonia reſtituatur cum fructuum perceptorum refuſione, ac Regi & Regno Sueciæ, bonisque paternis ſatisfiat abolitione edicti excluſorii, & quocunque alio modo, præter Regni reſtitutionem; uti Fiſcherus præterito anno apud ipſam Reginam in Suecia propo-
26. Sept. ſuerit. Cum Leſſinskius poſtridie Chanutum inviſeret, ut Suecorum declarationem audiret; hic è Suecis ſe intellexiſſe memorabat, eos pacem velle, retentis quæ jam poſſideant cum indemnitate; quam ita explicent, ut Livoniam, ad quam alias Polonis parum juris competat, pro litis ſeu belli expenſis retineant. Ad quæ Polonus reſpondebat; Neminem in orbe terrarum melius jus ad Livoniam habere, quam Polonos. In promtu eſſe commendationes Cæſarum, ceſſiones Cruciferorum, agnitionem ipſorum Suecorum; qui nunquam ante Sigiſmundi bellum vel verbo ejus poſſeſſionem impugnarint. Quia vero Sueci de belli expenſis mentionem faciant, ſe viciſſim poſtulare, ut fructus è Livonia percepti reſtituantur. Cæterum malle ſe cum tota ſua familia exitio involvi, quam conſentire, ut Rex nulla ſuæ prætenſionis, ſumtuumque belli compenſatione potiatur. Quin ſi norit, eam quam expoſuerit Suecis mentem ſedere, curaret potius, ut ſalvo honore Regis ſui, & citra offenſam partium congreſſus hicce diſſolvatur, & alteri inſtaurando commodiora fundamenta ponantur. Inſtabant tamen ulterius Sueci, ut Chanutus penitius Polonorum mentem explorare velit. Ille mox ad hoſce formulam novæ plenipotentiæ transmittit.

Qua accepta Poloni reſpondebant; ſibi animum 1651. non parum in diverſa trahi, an & quando exem- 27. Sept. pla formulæ illius in Poloniam mittenda ſint, quod iſta expediri nequeat, priuſquam de pace, & honeſto tractatuum fine conſtet; de quo agi non poſſit, abſentibus cæteris ſequeſtribus. Et ſi maxime diuturna horum abſentia Polonos inducere poſſit, ut totum negotium auſpiciis Chriſtianiſſimi Regis committere velint, jejunam tamen Suecorum in pacem propenſionem obſtare. Sueci contra cum viderent Polonos nil niſi tempus extrahere, Chanutum urgebant, ut è Polonis ſciſcitaretur; num alias plenipotentias curare velint, & quid demum in Suecica emendari cupiant? Ad iſta Fiſcherus reſpondebat: Alia ſe procuratoria exhibere non poſſe, niſi Regi pro ſua in Sueciam actione ſatisfiat, & Livonia Reipublicæ cedatur. Quæ à Suecis cum irriſu accepta. Sibi haut opus eſſe procuratoriis tam care emtis. Polonos vi pactorum ad juſta procuratoria exhibenda teneri, & eadem non ad ipſos tractatus pertinere, ſed hoſce antecedere. Ex his ſatis perſpici, neque facultatem Polonis eſſe tractandi, neque voluntatem, ac eoſdem tempus tandem fruſtra conſumſiſſe. Nam primo difficultatem ſuper viſitationibus moviſſe, inde procuratoria attuliſſe, quæ ſatis norant à ſe admitti non poſſe. Nunc declarare nolle, an & quando nova procuratoria exhibere, aut quid in Suecico emendari velint: demum tam indignas conditiones promere. Igitur ſe incaſſum laborare nolle, ac culpam infecti negotii à ſe removere. Aſt Chanutus ne quid in- 29. Sept. tentatum relinqueret, apud Polonos proponebat, quia utraque pars extremis inſiſtat, ac fortaſſe Sueci ſuper iis, quæ nunc ab ipſis poſtulentur, mandatis deſtituantur, utile videri Suecos preſſiora mandata domo petere, congregatis jam maxime Ordinum ſelectis. Aut ſi hoc non arrideat, ut ſuper prorogandis induciis agatur. Enimvero Polonis neutrum placebat. Nam quod Sueci ad Reginam provocent, id tantum ideo fieri, ut forte majore cum pompa & temporis jactura Comitiali decreto ipſis illudant. Quod ſi plena agendi facultate inſtructi venerint, ſine mora & Livoniam reſtituere, & multa alia præſtare poſſe Reginamque poſt petendæ ratihabitioni adire. De prorogandis induciis nihil quidem in mandatis habere; ſi tamen idem futurum ſit præmium, quod quondam in Boruſſia, ut nempe nunc Livonia reſtituatur, ſicut tunc Boruſſia, paſſuros ſe id ſibi perſuaderi. Igitur ſatius eſſe cogitare, ut honeſte hinc diſcedant, quam vanis Suecorum diſceptationibus orbis ludibrio exponantur. Inſtabat Chanutus; Polonos nihil amiſſuros, etiamſi abſque reſtitutione Livoniæ inducias prorogent. Ad hanc enim jus ſibi Suecos jactare, ac in longa poſſeſſione eſſe, quæ Regum & Regnorum ſumma lex ſit. Tum ſi ad arma ſit redeundum, quemvis belli eventum Suecis citra jacturam, Polonis etiam ſecundiſſimum exitioſum fore. Suecos enim nihil unquam de ſuo amiſſuros, mari montibusque tectos, ſi infeſtior vis urgeat. Aſt Polonos præter ſanguinem multos milliones impenſuros, ipſius Livoniæ pretium longe ſuperaturos. Reponebant Poloni; etſi bella ſine ſanguine, & auri jactura geri nequeant, ſi tamen pax, & erepta ſibi Regique bona aliter recuperari nequeant, armis potius, quam ignavia de illis certaturos. Cum Chanutus exciperet; vindicationem Livoniæ alteri tempori relinquendam, & nihilominus inducias prorogari poſſe reſpondebant Poloni: reli-

cturos

1651. cturos ſe Livoniæ recuperationem tempori, ſed illi quod decurrentibus induciis ſuperſit. Nam cum Reges fere jura ſua poſſeſſione magis quam juſtitia & argumentis aſſerant, id damni ſe ex induciarum prorogatione percepturos, ut Suecorum uſurpationem magis ſint confirmaturi. Sed & expectare abnuebant Poloni, quoad Sueci ad Reginam ſcripſiſſent. Nam poſt multas ſcriptiones idem poſſe repetere, quod aliam declarationem præter jam datam non acceperint. Ad inducias proferendas mandata ſibi deeſſe, ſed ſi Sueci Livoniam velint reddere, aut potiorem ejus partem, ſe forte non fore difficiles, ut currentibus adhuc aliquot anni addantur. Sed ſibi primarium negotium potius curæ eſſe, & ſi Sueci pro injuriis Regi & Reipublicæ ex æquo ſatisfacere velint, non ſolum unum & alterum menſem, ſed & integrum annum ad ſcribendum illis conceſſuros. Id ſi noluerint, è præſcripto induciarum diſceſſus ſui cauſam Orbis judicio, inſtaurationem tractatuum placito Mediatorum commiſſuros. Igitur petere, ut diligenter de pacifica dimiſſione cogitationem ſuſcipiat, ac ſperatam è conciliata pace gloriam, quia Sueci invident, in feliciora tempora differat. Quanquam autem Chanutus rogaret, moram iſtam ſcribendi ad Reginam ne abnuerent, neve crudis adhuc, & vix tentatis rebus itineri ſe accingerent; iſti tamen hautquidquam ſententia dimovebantur. Addebant, Fiſcherum abhinc annum Reginæ propoſuiſſe, quæ nunc Legati Suecici ſcribere velint; & quia Regina declarationem ſuam huc mandare, prout promiſerat, neglexerit, id petitum inane eſſe. Circa plenipotentias id tantum declarabant Poloni, ſe eas poſt honeſtam in cauſa concluſionem curaturos. Formulam enim à Chanuto oblatam, qua titulus hæreditarius Regi detrahatur, in Poloniam ſe non poſſe mittere. Exprimerent Sueci, quam ſatisfactionem Regi & Reipublicæ dare velint. Si æquiorem præteritis propoſuerint, ſe in mora non fore. Denique quædam adverſus pacta fuiſſe patrata, quæ non niſi acinace corrigi, ac vindicari queant. Chanutus inde Suecis referebat, Polonos declaraſſe, ſe non poſſe nova procuratoria obtinere, niſi domum abierint. Viſo Uladislai procuratorio obſtupuiſſe. Ita duras ſibi leges propoſitas, ut pacis ſpem abjecerint. Se tamen denuo Polonis ſuper prorogandis induciis propoſiturum, hac ratione addita, ut hoc modo prohibeatur, ne factæ injuriæ vindicentur. Id ſi impetrari nequeat, de tractatibus alio tempore inſtaurandis acturum. Sueci reponebant, non habere Polonos, quod de duris legibus querantur: nam nondum ad tractatus fuiſſe perventum; ac privatis ſermonibus vim obligandi deeſſe. Sed quia ſuſpicentur, Polonos ad concludendum quid mandatis defici, placebat, Chanutum velut ultro jactare; ſe credere, Suecos non ſolum ad prorogandas inducias, ſed & pacem perpetuam & fœdus inſuper paratos eſſe. Enimvero Poloni negabant, ſuper producendis induciis ſibi mandatum, & utique domum ad Comitia diſcedendum. Chanutus inde Suecis ſuadebat, ut decretum contra Sigiſmundum emolliatur, & filio Regis ad dies vitæ apenagium conſtituatur; tum ut per idoneum hominem proximis Polonorum Comitiis nonnulli è Proceribus, ac inprimis Cancellarius, & Leſſinskius pecunia concilientur. Interim apud partes ſe laboraturum, ut utrinque aliquid remittatur, quo proximo conventu negotium brevi ad exitum deduci queat. Quæ Sueci quidem in medio relinquebant. Cæterum Regina ex actis facile judicaverat, Polonis nihil aliud fuiſſe propoſitum, quam æſtatem ſpeculando eventui belli Coſaccici extrahere, interim Suecorum mentem expiſcari, aut re infecta abrumpere. Eoque ipſi diſplicebat, Commiſſarios ſuos tam perſpicue circa primarium negotium ſuam mentem declaraſſe, Polonis anſam arrepturis jactandi, ſeſe ob intolerabiles Suecorum conditiones non potuiſſe pace potiri. Nam de ſatisfactione, quam pro Rege ſuo Poloni obtendant, & ut edictum in Sigiſmundum molliatur, ne audiri quidem poſſe. Sicuti & Regina ſuperiore anno Fiſchero declaraverat; ſe ne verbum quidem in eo edicto mutari paſſuram, ac id potius exaſperaturam. Probabat tamen quod culpa infecti negotii in Polonos devoluta foret. De cætero jubebat, ni Poloni idonea procuratoria exhiberent, ut omnes Lubeca diſcederent, inſuper habito, num Polonorum quiſpiam ibidem permaneat, an minus; nec opus eſſe ſcripto apologetico, aut proteſtatione apud Polonos relicta, multo minus ſcripta declaratione, reliquum induciarum tempus ſancte obſervatum iri; ſed ſimpliciter oſtenderent, juſſos ſe abire, & acta Reginæ referre; nec ſpem facerent, ſe proximo vere redituros, neu ſuper extremis tranſactionis legibus Chanuto quid panderent. Etſi hæc juſſa ſero Lubecam venerant cum jam conventio inter partes ſuper reſumendis tractatibus inita eſſet; quam retractare Reginæ haut placebat. 1651.

§. 34. Cæterum cum Poloni ſe jam itineri accingerent, ne animi ob irritum conventum ægreſcerent, Chanutus operam dabat, ut is magis dilatus quam abruptus videretur; eoque partibus perſuadebat, ut utrinque apud ſe ſcriptum deponerent, eodem argumento, iiſdemque verbis conceptum, quo de reſumendis in proximum annum tractatibus conveniatur. Id ſcriptum à Chanuto formabatur, quod neutra partium alteri heic concederet, & minus anxie examinandum erat, quod à conciliatore proveniebat. Ac Poloni quidem eo facilius conſentiebant, quod ipſis pactis cautum eſſet, ut animis partium nondum ad integram pacem diſpoſitis citra offenſam ſemel atque iterum conveniri, & diſcedi poſſet. Equidem initio contendebant, ut tempus conventui ſtatuere penes ipſorum Regem ac Rempublicam foret. Sed Suecis abnuentibus, communi conſenſu id definiebatur. Utraque tamen pars teſtabatur, tempus formula illa expreſſum acceptandi, vel differendi facultatem utrique Regi integram fore. Quo caſu tamen penes Galliæ Regem futurum ſit aliud tempus ſtatuere. Addebant Poloni, ut Sueci, ne alter quoque conventus inanis foret, nunc exprimant, quibus conditionibus pacem velint, ut de iis in proximis Comitiis deliberari queat. Id quod Sueci velut à ratione abhorrens rejecerunt. Cæterum in formando illo ſcripto inter cauſas dilati conventus haut placebat allegare abſentiam Mediatorum, aut duritiem partium ad utrorumque offenſam declinandam. Ut vocabula *illæſis induciis* inſererentur Sueci primo ferre nolebant, quod forte per hos tractatus talia à Polonis dicta & facta ſint, per quæ jus ſit extemplo inducias abrumpere. Contra Poloni contendebant, ruptos ſine fructu tractatus induciis fraudi non fore, non claris modo verbis exprimendum, ſed & talibus, quæ reſiduum illarum tempus confirmarent. Quæ res Chanuto eo circumſpectius tractanda erat, quod Polonis allatam à Suecis rationem pandere non auderet. Ad extremum tamen maturis rationibus

Conventus diſſolvitur.

1651. bus pervicit, ut ea vocabula retinerentur. Vole-
bant quoque Poloni, ut cæteri Mediatores denuo
ad futuros tractatus invitarentur. Nam contem-
tum, aut negligentiam illorum ulciſci non penes
ſe, ſed Reges eſſe. Contra Sueci oſtendebant,
cum acceptata Mediatione miniſtros ſuos non mi-
ſerint, Hollandi præcipue, paucorum dierum iti-
nere disjuncti, (qui & alias Suecis valde erant ſu-
ſpecti,) ac Brandeburgicus vicinus, quem ea res
non parum tangat; non mereri ipſos, ut denuo
invitentur, qui ne dignati quidem ſint abſentiam
ſuorum Legatorum excuſare. Quod & Chanuto
placebat. Unde in ea conventione Regis Galliæ
duntaxat mentio fiebat, non cæterorum Media-
torum, velut & illi invitandi aut morandi ampli-
us eſſent. Oſtendebat is quippe Polonis, qui Hol-
landorum cauſa ſententiæ ſuæ inhærebant, haut
conſtare ipſis, quam ægre Poloniæ Rex tantam
negligentiam parum ab injuria abeuntem laturus
ſit; ac fortaſſe offenſum eundem iri, ſi neceſſita-
te nunc adſtringatur cæteros Mediatores denuo
vocandi. Ponebatur tamen *præfigente Chriſtianiſſi-
mo Rege*; quibus verbis in medio relinquebatur,
reſervatus, an præcluſus cæteris Mediatoribus
aditus eſſet. Porro ipſum vocabulum *præfigente*,
quod Sueci facile ferebant, à Polonis impugnaba-
tur, velut quod nimiam autoritatem Gallo tribue-
ret; ita enim Poloniæ Regem ad ſubjectos ſibi
loqui; eoque petebant, ut ejus loco *intimante* ſub-
ſtitueretur. Id quod Chanutus non ſine ſtoma-
cho rejiciebat; turpe fore tam illuſtri conventui
tam fœdæ dictionis ſordes coram erudito orbe
apricari, adhibito vocabulo è ſentina barbariei pro-
tracto. Et judicabat priore vocabulo pluſculum
12. Oct. autoritatis ſuo Regi tribui. Ita demum abſolve-
batur ea conventio, qua utriusque partis Legati,
ratificandi tamen libertate Regibus reſervata, pro-
mittebant, ſe ad proximum diem xx. Aprilis *St.
Vet.* Anni 1652. congreſſum hunc reſumturos ea
lege, ut tractatio duorum menſium Maji & Junii
ſpatio includatur; quo emenſo utrique parti libe-
rum fore à conventu abſcedere illæſis induciis,
quamvis negotium nondum ad finem ſit perdu-
ctum, niſi mutuo conſenſu tempus iſtud fuerit
prorogatum. Interim Chanutum operam datu-
rum, ut quæ obſtacula effecerint, ne congreſſus
hic ſuccedere poſſit, removeantur. Inſtrumenta
hujus conventionis utrinque apud Chanutum de-
ponebantur. Magnopere autem abitum feſtina-
bant Poloni, quod triſtes nuntii venerant, res
ipſorum cum Coſaccis in pejus prolapſas; ne for-
te Sueci anſam inde arriperent circa conventio-
nem iſtam ſcrupulos movendi. Effecit quoque
12. Oct. Chanutus ut amice ſibi mutuo valedicerent, id
quod Poloni non collegiatim fecerunt, ſed ut ſin-
guli ſingulos accederent. Pari modo honor iſte
à Suecis repoſitus. Obſervaverat Chanutus, Polo-
nicos Legatos ſententiis diſcrepaſſe. Nam Leſ-
ſinskium & Goraiskium, & qui Lithuaniæ no-
mine miſſus erat Naruſcevvicium præcipue Rei-
publicæ commoda reſpexiſſe, jactantes, modo
huic ſuper Livonia ſatisfiat, ſe facile Regem per-
moturos, ut modica penſatione accepta præten-
ſioni in Sueciam renuntiet. Contra Fiſcherus
cum Secretario Legationis Joanne Franciſco Hil-
brando, & duo Curlandi aſſerebant, ſi Regi prius
fuerit ſatisfactum, huic in proclivi fore Rempu-
blicam ad lubitum ſuum attemperare. Sed quod
Chanutus judicabat, Polonis pacem utique cor-
di fuiſſe, id mandata Polonica, & autographa ipſo-
rum Acta, quæ nobis inſpecta ſunt, ſatis refel-
lunt. Ac Salvius ipſe fatebatur, ſibi haut vero ſi- 1651.
mile viſum, hoc rerum ſuarum ſtatu Polonos nul-
lo cogente fictis ſuis prætenſionibus in Sueciam,
& Livoniam renuntiaturos, cum novem adhuc
induciarum anni ſuperſint; præſertim poſtquam
rumor per omnem Europam emanaſſet, velle Re-
ginam Succiæ ſceptrum in aliam familiam trans-
ferre; & Legatus Hiſpanicus omni ratione Regem
Poloniæ à quavis tranſactione dehortaretur. Scri-
bebat paulo poſt Poloniæ Rex ad Regem Galliæ, 1. Dec.
tempus conventui reſumendo nimis anguſtum eſ-
ſe, eoque id prorogari petebat.

§. 35. Inter hæc Regina non parum Gedanenſi *Regina Gedanenſes ſuper inſidiis monet.*
urbi metuebat, cui & Reſpublica Polonica infen-
ſa erat, quod ita ſtricte juribus ſuis circa commer-
cia inſiſteret; & ipſe Rex graviter ſuccenſebat,
quod Lutherani, qui præcipuam civitatis partem
faciunt, ipſi circa Reformatos quæ poſtulabat an-
nuere noluiſſent; non quod iſte hos magis quam
illos amaret, ſed ut firmata parte invalida civita-
tem diviſam teneret, deſtinatis ſuis commodius
aliquando exſerendis. Et quantivis eidem futu-
rum erat iſta urbe ad lubitum uti poſſe parandæ
claſſi, qua imperium maris Baltici ex parte vin-
dicare ſibi poſſet; quibus conatibus neque Da-
nus, neque Batavi ob invidiam in Suecos obſtitu-
ri credebantur. Et metus erat ne ſtimularet Re-
gem inſuper Hubaldus, urbi infenſiſſimus, qui nu-
per Senatus Conſulto abſolutus fuerat ab actione,
quam Gedanenſes ipſi intentaverant; Rege de-
clarante ab Antonio Slivio ejusque complicibus
iſta omnia conficta fuiſſe, quo eum ſuſpectum ipſi
exoſumque redderet. Nam ſuperiore anno, cum
iſta cauſa ageretur, ſilentium utrique parti impo-
ſitum fuerat. Quod cum non ſufficere videretur
Hubaldi famæ ab omni facinoris ſuſpicione pur-
gandæ, lis denuo ſuſcepta, & ſecundum Hubal-
dum dictum fuit, ac diplomate Regio declaratum,
actorem Slivium quæ de iſto ſparſerat, calumniæ
cauſa finxiſſe, ut ejuſdem gratiam & functiones
apud Regem ſubrueret. Is Hubaldus deprecante
nequidquam Senatu armamentarium ac muni-
menta urbis luſtraverat. Ac Rex ipſe jactaverat;
ſe jam à Gedanenſibus ut hoſpitem tractatum eſſe;
ſed mox ſe illos ut Regem tractaturum. Innotu-
ere inde Reginæ talia curate rimanti inſidiæ, quæ
urbi ſtruebantur. Unde ipſa Jacobum Tærne- 20. Nov.
ſchildium Gedanum miſit, qui ſecreto Conſuli-
bus panderet, conſtitutum Polonis eſſe diverſis
locis urbem inflammare, ac duodecim militum
centurias nautarum & agreſtium habitu eidem
immittere, qui intra cœnobia latitarent, donec
orto incendio erumpentes tumultum augerent,
ac aliis, qui eodem tempore tribus in locis aſſul-
tum daturi erant, viam in urbem panderent. Quo
fine & partem copiarum Rex in Boruſſiam dedu-
xerit. Ita detectæ inſidiæ vigilantia Magiſtratuum
facile eluſæ. Et ſequenti anno, cum Senatus Geda-
nenſis per literas à Regina exquireret; num quid
auxilii ab ipſa expectandum ſibi ſit, ubi à Poloniæ
Rege infeſtis armis, quod metuebant, petantur:
Regina illos de ſtudio ſuo in eam urbem, auxilio-
que certos eſſe jubebat.

§. 36. Cum hoc anno Parlamentum Anglica- *De agnoſcenda Republica Anglicana conſultatio.*
num navigationem turbare inciperet, abducta
quoque una & altera nave Suecica, Regina ad Se-
natum referebat; num nova illa Reſpublica velut
legitima ſit agnoſcenda, ac miſſo Legato ſalutan-
da? Id uti fieret graviſſimæ rationes ſuadebant.

Eſſe

Eſſe id utiliſſimum navigationi Suecorum, idemque capiſtri in vicem Hollandis futurum. Neminem vitio Reginæ daturum, ſi emolumento Regni ſui invigilet. Regi Angliæ non conſuli, ſi Regina damnum ſibi conciliet; qui & viribus plane deſtituatur ad res ſuas reparandas. Cæterum ægre huc deſcendebat Regina inſigni in expulſum Regem ſtudio. Sed ſubigebat neceſſitas, & magna, quæ ex Parlamenti amicitia expectabatur, utilitas, cujus conciliandæ occaſio negligenda non erat. Durum Regi fore, ſi eos omnes hoſtium loco habere velit, qui Parlamentum velut legitimum agnoverunt. Alios Reges jam exemplo præiviſſe; ac Hiſpanos ſtatim poſt occiſum Angliæ Regem decreviſſe novam illam Rempublicam agnoſcere, quo eandem ſibi adverſus Gallos & Luſitanos conciliaret. Anglorum favore Suecis vehementer opus eſſe contra Hollandos, commercia Sueciæ recens gliſcentia quacunque ratione premere laborantes. Hoc facto nihil honeſto adverſum patrari, nec rem eſſe, quæ conſcientiam tangat; cum Sueciæ damno Rex Angliæ nihil proficiat. Et Anglos ſane reipſa demonſtrare, Rempublicam ſe eſſe. Sibi nihil aliud propoſitum, quam ad neceſſitatem ſtatus ſui ſeſe attemperare. Id eſſe abuti ratione ſtatus, ſi ex ſcelere lucrum quæratur. Serius ocyus Legatos ad Parlamentum mittendos, ac maturatam miſſionem plurimum gratiæ addituram. Equidem objiciebant nonnulli; Scotos haut parum autoritate Reginæ permotos, quando Carolum Regem ſibi adſciſcebant; qui nunc ad deſperationem adigendi ſint, ſi Parlamentum ab eadem agnoſcatur. Quibus reponebatur; incertum adhuc, quid Reginæ intuitu Scoti egerint. Sane revera ipſorum interfuiſſe, quod Scotica Nobilitas, quæ præcipuam ejus Regni partem facit, peſſum itura ſit, ſi Angliæ ſubjiciatur. Spem quoque eſſe, Anglos Hollandis non inferiores fore, ſi uti futurum videtur, bello inter ſe collidantur. Communicaverat quoque Regina hanc rem Chanuto Legato Gallico, qui multis rationibus oſtendebat; neque Galliam, neque Sueciam defugere poſſe, quo minus amicitiam colant nationis mari tam potentis; ac Hiſpanos utrique gratiſſimam rem feciſſe tam propere ad agnoſcendam novam Rempublicam ruentes, quos imitari cæteris nunc citra ruborem fore, communem Regum injuriam diſſimulaturis. Et eo magis declinandam Sueciæ Anglorum offenſam, quod viribus maritimis longe prævalentes adoleſcenti quam maxime Suecorum navigationi capitalem plagam inferre poſſint. Et ſane optabant Galli, ut Regina prior hoc officio apud novam Rempublicam defungeretur; contra Regina pari paſſu cum Gallis heic incedere cupiebat.

Regina novam Rempublicam agnoſcere conſtituit.

§. 37. Cum igitur Regina intelligeret, Regem Galliæ Braſſeto ſuo apud Belgas Miniſtro injunxiſſe, Legatis Anglicis tunc Hagæ agentibus ſignificaret, Regem certas ob cauſas Parlamentum Anglicanum liberam & nemini obnoxiam Rempublicam habiturum; ipſa Spiringio Silbercronæ, quem in Hollandiam tunc iterum mittebat, in mandatis dabat, ut Hagæ cum Braſſeto re communicata exquireret, quænam is mandata ex aula hac ſuper re acceperit; ſimul cum eodem decerneret, qua ratione id commodiſſime Anglis junctim ſignificari poſſit. Volebat autem hanc notificationem eodem modo, & velut uno ore fieri, ita ut ſi Spiringius prior Anglicos Legatos ſalutaret, pariter indicaret, Galliam eodem officio functuram; idemque Braſſetus ſignificaret, ſi ipſe eodem prior inviſeret; ut Angli intelligerent, Reginam cum Galliæ Rege de compacto agere. Quod ſi Braſſetus excuſaret, ſe nondum certa mandata ex Aula accepiſſe, ſed brevi illa expectare, in ejus gratiam unum & alterum diem ſalutationem differret, morbum aut aliud quid cauſatus. Sed ſi longius moretur Gallus, nec viſitatio Anglorum commode differri longius queat, ſolus Reginæ declarationem ederet, nulla Galliæ facta mentione; ſimul innueret, ſi Angli Legatos in Sueciam mittere velint, ipſorum adventum Reginæ gratum fore, & honore ſummis imperantibus competente excipiendos. Interim juſſu Reginæ Haraldus Appelbomius Legatos Anglicos velut privatim, & diſſimulato mandato ſalutaverat, de ſtudio Reginæ in eam Rempublicam teſtatus. Qui viciſſim valde proclives ſe teſtabantur amicitiæ & fœderi ineundo. Inſuper oſtendebant, diſplicere ſibi pactum Hollandorum cum Dano ſuper redimendo vectigali Oreſundico; id quod Angliam juxta ac Sueciam tangere judicabant.

Junio menſe.

Regina pacta inter Danum & Hollandos fruſtra impedire ſtudet.

§. 38. Iſtud pactum ne ab Ordinibus Generalibus Belgii ratum haberetur, Regina hactenus, etſi citra anxietatem, impedire ſtuduerat. Unde & Appelbomio ſcribebat; ſi utique Hollandi idem firmare velint, ſe id prohibere non poſſe. Neque publice ea de re quidquam moveret; privatim tamen id fœderi Hollandorum cum Suecis repugnare oſtenderet. *7. Mart.* Dabantur quoque ad Ordines Generales literæ, queis Regina querebatur, naves Suecicas ad Guineæ litora tendentes à Societate Indica Occidentali abripi; quæ ut reſtituerentur poſtulabat. Mittebatur inde in Hollandiam Spiringius, ut tentaret, num pactum iſtud cum Dano quo minus ratum habeatur impedire poſſit; ſaltem ne id libertati Suecorum in fretis Danicis fraudi foret, quam fartam tectam præſtare Hollandi tractatu Broemſebroenſi receperant. Quod ſi autem rationibus nihil efficere valeat, alia movere omitteret. Tum quæ inter Anglos & Hollandos agerentur, diligenter obſervaret.

Hollandi tractatus cum Danis ratihabent.

§. 39. Enimvero quidquid Reginæ Miniſtri contra niterentur, Ordines Generales fœdus & conventionem ſuper vectigali Oreſundico cum Dano ratihabitione firmabant; quibus anſam dederat invidia in Suecos, ne illi forte commercia Maris Baltici ad ſe pertraherent, id quod Dani opera Hollandi impedire conabantur, cui navigatio & commercia parum cordi eſſe videbantur. Dano autem ſpes erat, æmulationem inter Suecos & Hollandos demum in bellum erupturam, quam occaſionem in uſus ſuos vertere in proclivi erat: ſimul invidiam ejus vectigalis hoc modo à ſeſe amoliebatur. Apud Suecicos Miniſtros Hollandi excuſabant; facta infecta fieri non poſſe, & fidem publicam ſervandam; fœderi tamen cum Suecis id fraudi non fore. Sed privatim non dubitabant jactare; neceſſum fuiſſe prohibere, ne Suecorum commercia nimis gliſcerent, neve iidem aliquando navigationem Maris Baltici ſibi ſolis vindicarent. Metum quoque fuiſſe, ne Danus irrito pacto offenſus fretum Belgicis navibus plane clauderet, aut aliis incommodis eaſdem turbaret. Denique ſummam in freto oriri confuſionem, dum pacto nondum firmato neque Dani, neque Hollandi vectigalium debitam curam agant.

Regina de ea re queritur.

§. 40. Pacto iſto firmato Hollandicus in freto Oreſundico Reſidens à Suecicis nautis certificationes exigere inſtituebat, minatus quoque, ſe ipſorum merces excuſſurum. Quæ res cum pactis Broemſebroenſibus repugnaret, quibus caveba-

1651. tur, ut Suecici nautæ non niſi Danico publicano certificationes exhiberent, Regina literis apud Daniæ Regem de hiſce auſis querebatur. Reſpondebat Daniæ Rex; ſe ita ſuper ea rediſpoſiturum, ut Menſe Julio. ne Suecis occaſio amplius querendi ſit. Simul ad Hollandos ſcribebat, ne Suecorum libertati in freto fraus fieret. Ad quas literas Hollandi reſpondere nolebant. Ipſe Danicus Reſidens Hagæ Spiringio poſt fatebatur: Suecos recte feciſſe, quod tractatui redemtionis contradixerint. Etſi quo fine iſta jactaret, parum conſtabat. Spiringius inde apud Ordines Generales publice querebatur, ipſos corradendis pecuniis, quæ Dano ob redemtionem vectigalis Oreſundici ſolvendæ erant, nova onera mercibus è Mari Baltico venientibus, aut eo vehendis impoſuiſſe, ne Suecicis quidem exceptis, quæ & magis quam aliæ premantur. Repugnare libertati ac juribus Sueciæ, facultatem in freto exigendi vectigalia in alium transferri. Adverſari id fœderi Anno 1640. cum Suecia inito, qua mutuo ſe Sueci Hollandique obligarant ad impediendas omnes novationes in commerciorum præjudicium tendentes. Ipſos Hollandos An. 1645. ad ſtabilienda Suecorum in freto jura velut inviolabilia operam navaſſe. Sancitam ibi vectigalium taxationem, à qua jam diſcedatur. Ab initio horum tractatuum Ordines à Miniſtris Suecicis monitos reſpondiſſe; ſe nihil repugnans fœderi Suecico facturos. Suecos nautas ad nomina ſua apud Hollandicum Reſidentem profitenda cogi non ſine multiplici circumcurſitatione. Exigi à ſingulis navibus Suecicas merces vehentibus quatuor unciales, quorum dimidium à Suecicis mercatoribus ſolvendum. Queri hoſce, ſe data opera in freto detineri, ac moleſtia affici. Haut fas eſſe Dano conventa cum Suecis in alios transferre, neque Hollandis iſta acceptare. Nec Suecos teneri tertio præſtare, ſuper quo ipſi cum Dano pepigerint. Eludi jus Suecicum, & oblique tolli eorum in Oreſunda immunitatem, dum in Hollandia merces Baltici Maris præ cæteris onerantur. Nimirum adparere jam, quo illud ſpectaverit quod cum anno 1645. Sueci Hollandis offerrent, ſe immunitatem in freto Oreſundico ipſis procuraturos, hi reſponderint; ſe rationem noſſe, qua majore libertate quam Sueci in eo freto gaudere queant. Poſtulare igitur, (Veilgeldt.) ut iſta onera tollantur, ſimul pecunia ab anno quadrageſimo quinto nomine præſtandæ navibus ſecuritatis exacta reſtituatur.

Hollandorum reſponſum. 1. Dec. §. 41. Ad hæc Ordines Generales reſpondebant: ſe non plus à Dano redemiſſe, quam immunitatem ſuarum navium; reliqua omnia penes eum Regem manere. Ad hanc rem opus fuiſſe pecunia mercibus impoſita: ſed non plus oneratas merces Suecicas, quam ſuos cives; id quod in Suecia ſecus fiat. Nec iſta fœderi Suecico repugnare. Id quippe non agere de libertate in terris ad Mare Balticum, aut Oceanum ſitis, in quibus cuilibet Principi pro neceſſitate, aut conditione rerum ſuarum onera imponere licet mercibus, quæ importantur aut exportantur; ſed ſimpliciter agi de utriuſque Maris libertate, quam adhuc tueri velint. Quod ipſi à taxatione vectigalis anno 1645. facta diſcedant, id Suecos non tangere, cum neque ipſi, neque Dani de eo querelas moveant. Cuique ſummo imperanti in ditione ſua ſtatuere licere, quæ ex uſu ſuo judicet. Nullis pactis Danum prohiberi, quo minus & aliis nationibus præter Suecos immunitatem in freto concedat. Manere utique guarantiam anno 1645. concluſam; & Suecos à Danis in freto non onerari. Alias mandaturos ſuis in freto Miniſtris, ut promte Suecicos nautas expediant, 1651.
& recens impoſitam pecuniam ne exigant. Sibi à Dano hautquidquam conceſſam immunitatem, qua Suecica natio gaudet, nec jus quod hæc ſibi ſtipulata ſit. Neque ſe vectigal Oreſundicum adquiſiviſſe, ſed tantum civibus ſuis immunitatem ab illo ſtipulatos; quo fine ſibi neceſſum fuiſſe onus imponere mercibus, quæ in ditionibus ſuis importantur, & exportantur ad corradendas pecunias eo nomine promiſſas; prout in aliis quoque Reip. neceſſitatibus fieri ſoleat. De cætero ſe ad alendam cum Suecis amicitiam pronos eſſe.

§. 42. Aſt Spiringius cum jam antea animadvertiſſet, Hollandos Suecorum querelas parum curaturos, Reginæ proponebat, ſe obtentu rariorum mercium in uſum ipſius emendarum in Angliam trajecturum ad diſturbandum fœdus, quod tunc Anglos inter & Hollandos agitabatur. Eo quippe perfecto intractabiles plane Hollandos fore, ac facile reliquorum commercia oppreſſuros. Simul tentaturus erat, num Anglos Suecico fœderi innectere poſſit. Equidem iter ſuum Hollandis ſuſpicionem injecturum; ſed id parum curandum cum ſuſpicio ſit ſpecies metus. Nam ni homines iſti metuant, intolerabiles eſſe. Id cum Regina probaret, Spiringius in anteceſſum ad Walterum Striklandium, qui nuper Legatus à Parlamento Hagæ fuerat, quondam notum ſcribit, ſibi à Regina mandatum, Anglos liberam Remp. agnoſcere, ac utrique nationi utilia proponere, ſi norit adventum ſuum ibi gratum fore. Eas literas exarabat die 18. Septembris poſt cladem Regis ad Worceſtriam. Sed ne videretur eum eventum captaſſe, fingebat, ſe jam antea ad eundem de hoc negotio ſcripſiſſe. Reſpondebat Striklandus humaniſſime; 20. Sept
gratum fore Parlamento ipſius propoſitionem cognoſcere. Inde à Regina iter in Angliam, quantum poſſet, maturare jubebatur. Mandatorum ejus ſumma erat; ut operam daret recolendæ veteri amicitiæ inter utramque nationem; utque Succis libera navigatio, ac negotiatio ſit in Oceano, ac portubus, ditionibuſque Anglicanis. Tum inclinationem Parlamenti exploraret, & quæ alia ex uſu Sueciæ viderentur curaret. Denique quod Gallici Miniſtri petierant, operam navaret Parlamento ad compoſitionem cum Gallia præparando. Nam à Gallia æque ac Anglia repreſſaliæ promulgatæ erant. Sed ea occaſione Angli plura Gallis eripuerant, quam hi illis. Id ergo quod excedebat, Galli volebant reſtitui, tunc demum Parlamentum pro libera Republica agnituri, ne intuitu rerum ſibi ereptarum, metuve ad hoc compulſi viderentur. Eo de itinere cum Hollandis innoteſceret, hi acri ſuſpicione perſtringebantur, ac Legatos ſuos iter in Angliam accelerare jubebant; quod ſatis perſpicerent, Suecis commodiorem non eſſe occaſionem ipſis pro redemto vectigali Oreſundico ægre faciendi, quam per Anglos. Nec dubitabant, quin iſte pro virili negotiationem ipſorum cum Anglis turbaturus foret. Unde & ſub finem anni navem ingreſſum Legati Hollandici propere inſequebantur, ut utrique ſimul in Angliam adpellerent. Eadem res & Regem Daniæ permovebat, ut propere Legatum in Angliam expediret, ne quid forte Spiringius in detrimentum Daniæ cum Parlamento agitaret.

§. 43. Hoc anno in Sueciam venit Cornificius Cornificius Ulfeldius in Sueciam venit.
Ulfeldius Daniæ hactenus Prorex. Is cauſam diſceſſus ſui ferebat cupidinem Regis, abrupto veterum privilegiorum vinculo dominatum invadere ardentis. Quibus deſtinatis cum præter ſe, & qui ſecum

ſecum ſentiant Nobiles, nemo reſiſtere queat; (nam oppidanos & agreſtes, queis unicum ſervitii ſolatium ſit nobilitatem ſibi æquatam adſpicere, Regi plane addictos;) inde Regem primo conatum repetendis rationibus ipſius fortunas ſubvertere. Sed cum in illis, quod deſiderari poſſet, non inveniretur, ſubornatam impuram fœminam Dinam, quæ fingeret, ſe dum ipſi concumberet audiviſſe venenum Regi in ſua domo parari. Adulterii crimen ſibi intentatum, ut dimidia bonorum parte ex legibus Daniæ privaretur, ac eo pronior via ad impingendum veneficium foret. Sed poſtquam Dina calumniam capite luerit, aliam accuſationem ſibi ſtructam, ac manus fuiſſe injiciendas, ni Cancellarius interceſſiſſet. Nec à ſicariis ſat tutum ſe fuiſſe. Unde convaſatis pretioſis rebus, cum uxore & liberis in Hollandiam nave trajeciſſe, inde in Sueciam veniſſe protectionem Reginæ implorantem. Se paratum ſuper objectis criminibus coram Regina, aut judicibus haut obnoxiis cauſam dicere. Contra Danicus Miniſter, ne Regina iſtum patrocinio dignaretur, acriter contendebat ad conjunctionem provocans, quæ Regnis hiſce mutuo intercederet, ac ne Regina quid Regi faceret, quod ſimili caſu ab eodem ſibi fieri nollet. Re ad Senatum relata, poſt longam diſceptationem concluſum eſt: cum Ulfeldius non niſi ſalvum conductum petat, ac coram Regina ad cauſam dicendam ſe offerat de iis, quæ à Daniæ Rege objicienda ſint; iſtum denegari eidem non poſſe. Nec habere Daniæ Regem quod queratur, cum hoc fas ſit per articulum 24. pactorum Stetinenſium, cui per poſteriora pacta derogatum non ſit. Sed & Caroli IX. temporibus multos Nobiles Suecos in Dania, & ante aliquot annos Rheingravium adverſus Principem Chriſtianum quintum in Suecia protectionem inveniſſe. Ac ſequenti anno cum Rex Daniæ juxta ac Senatus ſuper eodem, recepto apud Reginam, & Senatum Sueciæ per literas queſti eſſent, reſponſum; ejus dignationis viro protectionem negari non potuiſſe; cæterum ſi quid in Regem ſcriptis aut factis deliquiſſet, ipſe rationem redderet. Crediderant multi, ex eo negotio motus in Dania orituros, quod magna pars Nobilium Ulfeldio faveret, quos inter Cajus Lyckius & Albertus Skelius opulentiſſimi Danorum ferociter fremebant; haut prius finem facturum Regem Nobilitatem premendi, quam idem ipſi quod Chriſtierno II. contingat. Se protectionem Reginæ Sueciæ quæſituros tuendis ſuis privilegiis. Sed iſtorum indignatio intra verba ſtetit. Notabatur id quoque à Rege Ulfeldio objectum, quod is illegitima confiſcatione Suecicarum navium, ac mercium nupero cum Suecos bello cauſam dediſſet.

Moſcovitica.

§. 44. Veniebat hoc anno Holmiam cum commendatitiis à Ragozio literis quidam qui è Zuſkiorum familia ſe oriundum ferebat, Joannis Baſilidis nepotem. Is Joannis Senenſis vocabulum ſibi indiderat, qui & antea apud Poloniæ Regem per ſeſquiannum egerat, ac depoſcenti Ruſſico Legato redditus non fuerat. Hic ut ſibi traderetur, Czar ablegatum ad Reginam miſit, qui ut petito ſuo tanto facilius potiretur, literis Reginæ ſuper coronatione gratulabatur, multa de ſtudio ſuo circa colendam cum Suecis amicitiam teſtatus; ſimul paratos eſſe Commiſſarios, qui cum Reginæ delegatis finibus regundis vacent. Regina cum iſtius petita præſenſiſſet, Zuſkium iſtum fictum an verum cum literis tuti itineris Revaliam propere dimittit. Ibi cum is aliquandiu egiſſet, Novogardiæ Satrapa ab Erico Oxenſtierna Eſtoniæ Gubernatore hominem depoſcit. Qui eodem in cuſtodiam dato quid porro ſibi faciendum, à Regina exquirebat. Huic à Regina reſponſum; ob Ragozii commendationem dedi iſtum Ruſſis non poſſe. Cæterum ipſe citra moram eundem abire pateretur, non tamen velut ex iterato ſuo juſſu, ſed quia antea ipſius diplomate ſit inſtructus. Et ſane multis in Suecia fidem iſte fecerat, revera genus eidem eſſe, quod præ ſe ferebat. Commodiſſimum igitur Oxenſtiernæ viſum, negligentiore cuſtodia ad fugam capeſſendam iſtum invitare. Nec ſegniter is occaſione uſus Revalia per Poloniam Gedanum ſe proripuit. Comes tamen ipſius aut famulus Ruſſis depoſcentibus dedebatur. Aſt publice ad Gubernatores provinciarum transmarinarum ſcribebatur, ut ſicubi deprehenderetur, manum ipſi injicerent. Czari reſpondebatur; Joannem iſtum Senenſem cum literis à Ragozio veniſſe; dato diplomate iterum abiiſſe, ſi inventus ſit in cuſtodiam compingendum. Etſi Ruſſi eodem elapſo graviſſime indignabantur, ſuſpicati Suecos iſtum ultro è manibus amiſiſſe. Petierat is à Regina auxilium ad vindicandum avitum ſolium, quod nunc ab uſurpatore inſideatur; pro qua opera aliquot provincias Suecis vicinas pollicebatur. Nec defore ſibi Ruſſorum ſtudia, qui certatim ad ipſum defecturi ſint, ſtatim atque exercitus Suecicus Ruſſiæ fines ingreſſus ſit. Ei reſponſum; ſi vera ſint, quæ de proſapia ſua jactet, Suecis lætum fore aliquid ad ipſius reſtitutionem contribuere, ac teſtari, quantopere patrem ipſius Demetrium æſtimaverint, quem affectum in ipſum continuaturi ſint. Cæterum antequam Regina in auxilium ipſius accingere ſe poſſit, neceſſum fore, ut ipſe in Moſcoviam ſe conferat, addictoſque ſibi ſua præſentia ad arma capienda excitet. Nec defore Sueciæ auxilia, ſi ipſum munita quæpiam loca occupaſſe, Ruſſoſque in partes tranſiiſſe cognitum ſit. Porro iſte, quiſquis fuerit mortalium, biennio poſt Gottorpii in cuſtodiam datus eſt, circa quem liberandum aut Ruſſis tradendum Dux Holſatiæ ad Reginæ placitum ſe componere cupiebat. Sed cum Regina ei negotio immiſceri adſpernaretur, iſte captivus à Duce Ruſſis deditus eſt, qui viciſſim chirographum centum millia aureorum continens ab Ottone Bruggemanno quondam exhibitum gratis reſtituebant. Idem initio anni quinquageſimi quarti Moſcoviæ præter hoſpitium ablegati Polonici ad ſupplicium deducebatur, exprobrantibus huic Ruſſis iſto ſe proditore potiri non potuiſſe, quamdiu in Polonia egerit; ſed haut eo ſecius per alios Principes eum ſibi traditum. Immenſis iſte cruciatibus afficiebatur; ſed idem, quæ oſtendebatur, privatæ conditionis matrem ac filium agnoſcere abnuebat, ad extremum uſque verum ſe Zuſkium profeſſus. Tormentis miſere laceratus brachiis & cruribus, poſtremum capite truncabatur, artus palis affixi Polonico ablegato oſtentabantur, cum præter iſtos in arcem ad ſalutandum Czarem deduceretur, Ruſſis haut paulo alacrius in Polonicum bellum ruentibus, poſtquam iſte æmulus, an impoſtor è medio ſublatus fuerat.

SAMUELIS PUFENDORFI RERUM SUECICARUM LIBER VIGESIMUS QUARTUS.

EPITOME.

1652 *Deliberatio Selectorum ſuper rebus Polonicis & Anglo-Belgicis.* 2. *Decretum ſuper rebus Polonicis.* 1652. 3. *Decretum ſuper bello inter Anglos & Hollandos.* 4. *Regina periculum vitæ incurrit.* 5. *In Aula Viennenſi acta. Difficultates circa uſum Linguæ Latinæ.* 6. *Cæſar Bremenſem urbem contradicente Regina ad Comitia vocat.* 7. *Idem Capitulares Bremenſes in tutelam ſuſcipit.* 8. *Brandeburgicus inveſtituram Reginæ impedire conatur.* 9. *Legatus Hiſpanicus Suecis videtur favere. Cæſar Reginæ poſtulata ex parte annuit.* 10. *Ad Legatum Hiſpanicum ſcribitur.* 11. *Regina inveſtituram fruſtra petit. Fœdus Hildeſianum.* 12. *Fœdus Gallicum hæret. Regina circa internas Galliæ turbas laborat.* 13. *Cum Hiſpanis acta: Legatus Hiſpanicus in Sueciam venit.* 14. *Spiringii in Anglia negotiatio.* 15. *Parlamenti Anglicani in Sueciam miſſio.* 16. *Regina Appelbomium in Angliam mittit.* 17. *Hollandorum in Sueciam legatio. Eorundem circa mediationem Lubecenſem inclinatio.* 18. *Tractatus Lubecenſis prorogatur.* 19. *Cæteri Mediatores denuo invitantur.* 20. *Commentum de conditionibus pacis.* 21. *Regi Poloniæ filius naſcitur. Polonus mentem Reginæ expiſcari conatur.* 22. *Regina Poloni. Miſſio ad Curlandiæ Ducem.* 23. *Vice-Cancellarius Poloniæ in Sueciam venit. Ejus fugæ cauſa.* 24. *Regina pro eo intercedit.* 25. *Polonorum Legatorum mandata.* 26. *Suecorum mandata.* 27. *Legatorum Lubecam adventus & ſalutatio.* 28. *Certamina partium circa primas ſalutationes Mediatorum. Venetorum inclinatio.* 29. *De loco congreſſus. Initium tractatuum.* 30. *Mediatorum plenipotentiæ non inſpiciuntur.* 31. *Polonorum duplex procuratorium. Poloni proteſtationem apud Mediatores interponunt.* 32. *Sueci procuratorium ſuum edunt. In Polonorum procuratoriis notata.* 33. *Polonorum reſponſum.* 34. *De modo tractandi.*

Deliberatio ſelectorum ſuper rebus Polonicis & Anglo-Belgicis.

ANno quinquageſimo ſecundo exortum inter Anglos, Belgasque bellum, novam Reginæ ſolicitudinem injecit, ne & ipſa forte eodem præter deſtinatum involveretur. Unde ut imminenti periculo conſiliis juxta ac maturo armorum paratu occurreret, Conventum Ordinum ad Octobrem menſem indixit. In eo publice quidem de ſupplenda militia terreſtri, de augenda inſtruendaque claſſe, ac rerum gerendarum nervo decernebatur, ſolis ruſticis frementibus, qui pace facta levationem onerum ex belli neceſſitate impoſitorum, & è provinciis recens partis ingens incrementum ærario Sueciæ animo præceperant. Sed ſecreto apud Selectos Ordinum de præſenti vicinorum conditione Regina exponebat, & quid conſilii omnem in eventum foret capeſſendum, ſententiam eorum exquirebat. Cum Cæſare & Imperio Germanico pacem nuper initam, quam Regina excolere omnibus modis, non minus atque cum Ruſſorum Czare, decreverit. Et quanquam Cæſar inter primordia iſtius quædam non ſatis amici animi ſpecimina ediderit; ea tamen tanti non videri, ut pacem turbatura metuantur. Cum Polonis novem adhuc induciarum annos ſupereſſe, ac circa perpetuam pacem conciliandam Lubecæ Gallo Conciliatore ſatagi. Enimvero per inducias non pauca à Polonis patrata, quæ animos ſat infenſos arguerint; irruptionem Bothii in Livoniam, Uladislai conatus ne Oeſalia Suecis traderetur, machinationes ejuſdem cum Danis per Woldemarum Comitem, conſilia cum Arnheimio & ſimilia. Et quanquam Regina operam dederit, ut Jo. Caſimirus Poloniæ Regno potiretur; multis tamen indiciis obſervatum, amicitiæ ac pacis tractandæ obtentu omnia ſubterfugia quæri, ne ad compoſitionem res perveniat. Ac manifeſte adparere, omnia iſtius conſilia ſpectare ad tempus extrahendum, utque occaſionem nanciſcatur ſubito in Succos ſe vertendi, præſertim ubi Coſaccos pacaverit; quo caſu hos ſimul cum Polonis raptim Livoniæ infuſurus ſit. Sed nec alia pericula deeſſe, quæ ex diverſis Polonorum conſiliis dudum agitatis oriri poſſint. Enimvero nuper belli flammam inter Anglos & Batavos incenſam haut parum Arctoa Regna, & loca Mari-Baltico adſita adflare cœpiſſe, turbata jam navigatione: cui qua ratione obviam cundum,

in an-

1652. in ancipiti conſilium eſſe. Ac inprimis rationes Sueciæ inſigniter confudiſſe fœdus nuper inter Danum Belgaſque initum, fruſtra contranitente Regina, quo fœdus horum cum Suecis reipſa ſublatum ſit. Accedere quod Rex Daniæ navibus Anglorum onerariis in favorem Belgarum manum injecerit, quod Angli velut hoſtile factum accepturi credebantur. Et cum in Dania bellum ſumma vi parari feratur, ipſam quoque Sueciam velit nolit in arma trahendam videri. Id quod non ſolum commercia per Mare Balticum ſtiturum; ſed & Sueciam variis juſſis aut interdictis Danorum, Hollandorumque obnoxiam ſit redditurum, haut modicorum inde incommodorum proventu. Unde Reginæ neceſſitatem afferri non ſolum rationes ſui Regni probe expendendi, ſed & in omnem eventum conſilia & arma parandi, in tempore, & non poſt elapſam demum occaſionem expromenda.

Decretum ſuper rebus Polonicis.

§. 2. His probe ponderatis Selecti Ordinum decrevere; cum ex omnibus Polonorum conſiliis & actis adpareat, ipſos amica jactando præſenti conditioni ſe attemperare, mox incumbentibus ſibi difficultatibus ſuperatis ad vetera deſtinata revolvendos; conſultiſſimum videri, cœptos cum iiſdem tractatus ſuper pace perſequi ea tamen lege, ut controverſia de Regno, quæ origo belli & complementum ſit, & qua non plene deciſa certa pax ſperari nequeat, radicitus extinguatur. Tum ut Livonia Poloni in perpetuum cedant, qua Provincia ob ſecuritatem ſuam Suecia carere non poſſit, propugnaculi in vicem ad orientem objacente. Id ſi per tractatus Pacis obtineri queat, in lucro ponendum. Sin minus, omnes tractatus non niſi inania verborum ludibria habendos, tempori extrahendo inventa. Eoque optimum fore, ſi Regina rem ipſam, tempuſque & occaſionem probe inſpiciat, eamque in uſus ſuos quantum detur vertat; tum aſtutiæ hoſtium ſe haut præbeat, nec ab iiſdem præveniri ſe patiatur.

Decretum ſuper bello inter Anglos & Hollandos.

§. 3. Præſentius periculum minari bellum inter Anglos & Batavos, quo & alii videantur implicandi, & quo Oceani navigatio valde turbetur, nullo diſcrimine, amicus quis, an hoſtis ſit. Huc accedere, quod Danus vel ſtudio in Hollandorum partes conceſſurus, vel præter propoſitum in bellum trahendus videatur, eoque aut Hollandis ſociatis periculum, & eventum belli ultro ſubiturus, aut ad ſuas rationes cum eorundem commodis conjungendas cogendus ſit, tractis in ſe belli malis, quæ & Sueciam forte correptura ſint. Cui &, utcunque res cadat, tam ab hoſtibus quam fœderatis periculum immineat. Cum autem omnium fere Sueciæ civium fortunæ à navigatione per fretum dependeant, in aprico eſſe, quantopere hujus interſit clauſtra Maris Baltici omnibus ſuorum navibus, ac mercibus hinc inde patere, nullo impedimento ex quacunque cauſa allato. Quod ſi heic à Dano quid tentatum fuerit, id quod ab Hollandis quæri adpareat, & Danum conſenſurum, aut ſaltem diſſimulaturum metus ſit, aut ſi bellum in eas oras à partibus transferatur, dubium non eſſe, quin & Suecia quantumvis invita in bellum ſit pertrahenda. Igitur incendio tam propinquo nihil reſtare, quam ut ejuſmodi conſilia & remedia arripiantur, quibus id periculum declinari queat. Quæ remedia in eo conſiſtant, ut amice prius utraque pars moneatur, à belli ſui incommodis Sueciam immunem præſtare. Id ſi fruſtra ſit, talia conſilia capeſſenda, queis incommoda iſta avertantur, etſi bellum inde ſit ſecuturum; idque nulla mora interpoſita, ne forte vis improviſa Sueciam obruat: neu occaſio neglecta ab alio in damnum Sueciæ arripiatur. Qua ratione tamen iſta conſilia temperanda, & ſi opus executioni danda forent, Reginæ prudentiæ ab Ordinibus commiſſum. 1652.

Regina periculum vitæ incurrit.

§. 4. Menſe Junio ejus anni præſens vitæ periculum incurrerat Regina, dum ſummo mane claſſem, quæ tunc inſtruebatur, luſtratum it. Inſiſtebat illa una cum Hermanno Flemmingio claſſis præfecto brevi aſſeri, qui ultra oram navis porrigebatur; eum cum iſte firmatum crederet, extra parietem navis gradum fert, Reginæ navem quæ recens ædificata erat oſtenſurus. Eo pondere libratus aſſer Flemingium, inde Reginam præcipitem in aquas effudit, quarum eo loco triginta cubitorum altitudo erat. Ac jam Flemingius, qui forte laciniam tunicæ Reginæ arripuerat, ipſam in profundum ſecum trahebat; cum qui proxime adſtiterat Antonius Steinbergius propero ſaltu in aquas ſe conjicit, ac extremitate ſtolæ, quæ adhuc adparebat, arrepta ipſam extra aquas protrahebat ea animi præſentia præditam, ut licet in caput effuſa eſſet, & non parum aquæ deglutiiſſet, vix dimidio adhuc corpore eminens juberet Flemingio ſuccurri, qui tunicam ipſius adhuc retinebat, hautquaquam indignata eam rationem ſervandæ vitæ ab iſto arreptam. Regina uſque adeo hoc caſu non commota fuit, ut nec in lectum ſe conferre, nec ſanguinem mittere vellet, ac publice epulata non ſine hilaritate factum adſtantibus memoraret.

In aula Viennenſi acta.

§. 5. In aula Viennenſi hactenus Reginæ poſtulata circa titulos, uſumque linguæ Latinæ vario obtentu eluſa fuerant, cum contra pronas aures invenirent, qui in ipſam utcunque fundatas querelas movebant. Quia tamen Cæſarei Miniſtri Biœrnclovio oſtendebant; omnia melius proceſſura, ſi literis fiduciariis rite formatis legationi ſuæ autoritatem adſtruxiſſet; hic ut eo efficacius commiſſa ſibi negotia perſequi poſſet, Reginæ literas demum exhibebat, queis Cæſari *Majeſtatis* titulus tribuebatur. Adjungebatur tamen libellus proteſtationis inſtar continens, quo Reginæ jus ſuum circa titulos, & uſum linguæ Latinæ reſervabatur. Hoc modo cum Cæſari circa titulos ſuos ſatisfactum eſſet, Cæſarei viciſſim ſpem faciebant de poſtulatis Reginæ annuendis, ac ſibi dolere ſimulabant, negotium id Moguntino & cæteris Electoribus communicatum; quorum nunc reſponſum utique ſit expectandum. Ex his Palatinus quidem Elector, & Trevirenſis Reginæ circa uſum Latinæ Linguæ, tantilla re, facile gratificandum cenſebant. Cæteri repugnaverant, inter alias hac uſi ratione, quod exinde Regina olim prætextum arripere poſſit Bremenſem Provinciam, & Pomeraniam ab Imperio Romano ſeparandi. Simul à dignitate Cæſaris, ac decoro Imperii eſſe, ſi circa Provinciarum inveſtituram, in quibus Teutonica lingua in uſu eſt, eadem adhibeatur.

Difficultas circa uſum Linguæ Latinæ.

Cæſar Bremam urbem contradicente Regina ad Comitia vocat.

§. 6. Sed uti circa hoc Cæſarei pauliſper remittere, ac leniorem vultum induere videbantur, poſtquam minus aſpere ſuper reddenda Franckendalia Miniſtri Suecici Francofurti cœperant loqui: ita circa ſolida negotiorum non magis æquos ſe præbebant. Ac circa Bremam quidem, ne ad *Comitia velut immediata Imperii civitas evocaretur, literas ad Cæſarem Regina dederat; ſed quæ in Conſilio Aulico nec prælectæ, nec ad conſultationem propoſitæ ſunt,* citra ſcrupulum ci-

vita-

1652. vitate inter primos ad Comitia vocata; cum tamen Reginæ invitatio in Brandeburgici gratiam tamdiu differretur. Quin nec actorum copiam petenti Bioernclovio facere dignabantur, queis diploma Cæſareum, quo immediata conditio in eam urbem collata erat, innitebatur, quod Regina eam cauſam cognitioni Conſilii Aulici ſubjicere nollet. Nec quidquam proficiebat iſte proteſtatione adverſus eam invitationem interpoſita, ac prolixe oſtenſo, Bremam nunquam antea inter urbes Imperiales habitam: ac invitationem ad proxima Comitia factam effectu carere, quippe ex errore ſcribarum profectam, & ab ipſo Cæſare de ſententia Electorum reſciſſam. Nimis dilutum eſſe, quod nuper inter tractatus Oſnabrugenſes abſente Friderico Archiepiſcopo ea urbs à Cæſare corpori Archi-Epiſcopatus exemta, & immediata ſit declarata, velut ea ditione tunc pro derelicta habita. Nam id Cæſari per leges Imperii & Capitulationem ſuam integrum non eſſe; nec eam injuriam potuiſſe inferri Archi-Epiſcopo, tunc Cæſari armorum ſocio, & cui animus erat Præſulatum recuperandi, quo & poſtliminii jure potitus eſſet, ni idem Suecis in ſatisfactionem ceſſiſſet. Sed nec per Suecos eam dignationem urbi impertire Cæſarem potuiſſe. Reginam quippe integrum Archiepiſcopatum poſtulaſſe, ac tantundem obtinuiſſe, quantum anteceſſores, & cumprimis poſtremus Archi-Epiſcopus poſſederit. In tabulis Pacis Bremam exceptam non eſſe, & ex actis tractatuum conſtare, Cæſareos formulæ à ſe propoſitæ de immediato Bremæ ſtatu expreſſe inſeruiſſe, ſed ea verba à Suecis diſpuncta. Diploma Immedietatis Bremenſis nec à Legatis Cæſareis, nec à Deputatis urbis debito modo, & authentica forma in tractatibus unquam exhibitum. E dicto diplomate adparere, Cæſaris mentem haut fuiſſe *de facto* aut *ex plenitudine poteſtatis* Bremam inter Immediatas Imperii urbes transſcribere, quod narrata iſtius diplomatis innuant legitimam cauſæ cognitionem præceſſiſſe. Atqui in protocollis Cæſareis ejus temporis ne vocabulum quidem eorum extare, ad quæ diploma provocat. Adeſſe teſtimonium Theodori Reinkingii tunc Bremenſis Cancellarii, Archiepiſcopum in ea cauſa neque citatum, neque auditum eſſe. Quid igitur per *præſentem ſtatum*, qui urbi Inſtrumento Pacis relinquendus ſancitur, intelligendum eſſe? Ad antiqua tempora id adplicari non poſſe: poſtremam ſeſſionem ab ipſo Cæſare irritam declaratam; diploma falſis narratis inniti: Tabulas Pacis ne verbo de ejus immediato ſtatu agere. Quod ſi iſte jam mos invaleſcat, ut per ſubreptionem urbibus immediatam conditionem emere integrum ſit, vix ullum municipium Principibus Imperii ſuperfuturum. Enimvero ſurdis canebatur fabula, & ne id quidem proficiebatur, ut Bioernclovio à Cæſareis demonſtraretur, ob quas cauſas Brema ad Comitia vocaretur, invidia adverſus Sueciam, & quia urbs centum millibus florenorum, quæ in Legationem Cæſaream Oſnabrugæ & Monaſterii impenſa fuerant, id diploma emerat; & Deputatus urbis nunc Viennam cum turgida auro crumena acceſſerat. Quin & cum Conventu Inferioris Saxoniæ Hildeſiæ omnes ejus Circuli Ordines adverſus Bremæ *immedietatem*, excepto Brandeburgico & Meclenburgico, ſuffragium tuliſſent, Cæſar, ut eidem in Circulari conventu ſeſſio utique concederetur, jubebat. Etſi & contra Brandeburgicus, cum Reginam eo conventu excludere conaretur, fruſtra fuit.

§. 7. Sed nec plus à Miniſtro Suecico proficiebatur circa abolendum Cæſaris edictum, quo hic Capitulares Bremenſes in tutelam ſuam ſuſceperat, juſſo ut eorum Collegia integra perſiſterent. Nam Regina cum per pacta Pacis Weſtphalicæ ea collegia diſſolviſſet, precario ſingulis quoad viverent, certos reditus indulſerat, tranſactione ea ſuper re cum illis inita. Nihilo ſecius paucorum inſtinctu Cæſaris protectorium edictum valvis templi Cathedralis Bremæ affigebatur; quod tamen à Suecis direptum, alio Regii Regiminis nomine affixo, quo interdicebatur, ne quis quidpiam veterum redituum iſtis exſolveret, aut ullo modo eorundem juſſis pareret. Simul eam ob machinationem, quæ antehac Regina indulſerat, retractabantur. Nec tamen permoveri Cæſar poterat, ut edictum ſuum aboleret; etſi demonſtraretur, quam indignum foret, ad unius partis petitionem, altera inaudita ejuſmodi edicta promulgari, queis Regina violatarum pacis legum non obſcure inſimulabatur, Bremenſibus inter hæc acerbitatem animi ſui in Sueciam non parum apricantibus. 1652. Cæſar Capitulares Bremenſes in tutelam ſuſcipit.

§. 8. In Brandeburgicum quoque non obſcure inclinabat Aula Viennenſis, atroces querelas cientem ob detentam Ulteriorem Pomeraniam, cui ex vi Receſſus Noribergenſis incumbebat Regina, quod telonia ad portus ejus provinciæ Elector ipſi concedere abnueret, cum eadem citra exceptionem in Sueciam transſcripta forent utcunque compenſando æri alieno quo præfecturæ Pomeraniæ, quæ Reginæ obvenerant oppreſſæ erant. Nec adquieſcebat Elector, cum in partem eorum ipſum ſe admiſſuram Regina offerret; ſed apud Cæſarem inſtabat, ut nec Reginæ inveſtitura conferretur, nec eadem ad Comitia vocaretur, niſi Ulteriore Pomerania Electori reſtituta, & remiſſis vectigalibus. Cui Moguntinus, Trevirenſis, Bavarus & Saxo hactenus adſtipulabantur, ut invitationi ad Comitia hæc conditio annecteretur, ſi præſtanda prius præſtaret, reddita Pomerania, & omiſſis teloniis. Sed & plerique è Conſilio Aulico in Brandeburgici partes propendebant, quia Regina in cauſa telonii ejus Conſilii cognitionem declinaverat; cum Cæſar idoneus judex eſſe non poſſet in cauſis è pace Weſtphalica ortis, cujus partem contrahentem ipſe conſtituebat. Et eorum quidem aliqui cenſebant, Reginam ad Comitia non invitandam; alii invitandam quidem, ſed addita conditione, Si Pomeraniam Ulteriorem Electori reſtituerit: alii pure invitandam, *indultu* tamen, quod vocant, quo tempus accipiendæ inveſtituræ prorogatur addendum; inveſtituram non prius ſuſcipi poſſe, quam Electori ſua Pomerania ſit reſtituta. Ea re in conſilio ſecretiore propoſita aliqui negabant, Reginam ad Comitia vocandam, quod Cæſar hactenus per teſtimonia ſuorum Legatorum, & decretas Commiſſiones Brandeburgici cauſam probarit, adſtipulantibus quoque Electoribus; & poſſe nunc iſtum hoc favore obſtringi ad ſuffragium Cæſaris filio dandum in Regem Romanorum eligendo. Alii contra oſtendebant; Reginam Cæſareorum Legatorum teſtimonia citra telonium Pomeranicum rejicere, nec Cæſarem ea in cauſa judicem agnoſcere. Electores ſententiam dixiſſe ad unius partis relationem fortaſſe mutandam, ubi Reginæ rationes ſatis deductæ ſint. Nec de Brandeburgici ſuffragio adhuc ſatis cautum, quod & exigui ponderis ſit, ubi cæterorum calculi conſpirent. Denique Reginam, ſi vel maxime haut invitetur, Legatos ve- Brandeburgicus inveſtituram Reginæ impedire conatur.

lut

1652. lut extraneam Principem miſſuram, qui Gallis conjuncti Comitia turbaturi ſint, capitulationem perpetuam prius adornandam jactantes, quam ad eligendum Romanorum Regem accedatur.

Legatus Hiſpanus Sueciæ videtur favere.

§. 9. Inter iſtas moras Legatus Viennæ Hiſpanicus Marchio Caſtelrodricus, è cujus nutu pleraque tunc in iſta aula gerebantur, inſigne ſtudium in poſtulata Reginæ apud Bioernclovium præ ſe ferre; quod diſerto Regis ſui juſſu ſe facere oſtendebat, qui Cæſari ſuaſerit, ne ejuſmodi minutiis Reginam Sueciæ detineret. Eam poſſe Cæſari per inſtantem Diætam non parum moleſtiæ creare, ni ipſi ſatisfactum ſit. Se Cæſareis Miniſtris demonſtraſſe, haut rationis eſſe Cæſarem ob cujuslibet forte iniquas querelas Sueciæ commodis obſiſtere; ſed potius gratum adverſus Reginam animum oſtendendum, quæ tam egregia oppida, terraſque Cæſari, imo & coronam ſceptrumque reddiderit, ob reflantem belli fortunam haut modico periculo expoſitum. Unde

Cæſar Reginæ poſtulata ex parte annuit.

cum Cæſar menſe Junio Vienna Pragam ſe conferret, ejus juſſu Curtius Comes apud Bioernclovium moram excuſabat; quæ ex ſubtracto Cæſari *Majeſtatis* titulo præter ſpem provenerit, & quod ipſe legationis ſuæ fidem idoneis literis facere diſtuliſſet; unde Cæſari tantum non neceſſitatem allatam Electores conſulendi; ad quod tractu temporis opus fuerit, incidentibus ſubinde & aliis negotiis. Cæſari interim haut aliud fuiſſe, & eſſe propoſitum, quam pacis conventa examuſſim ſervare, ac cum Regina amicitiæ ac viciniæ officia colere. Eoque eundem voluiſſe ad Reginam dare literas propria manu ſcriptas, eo verborum genio adornatas, qui de ipſius animo ſatis teſtetur. (Et tribuebant iſtæ, Italica lingua conceptæ, Reginæ *Majeſtatis* titulum.) Porro Brandeburgicum Cæſari ſcripſiſſe, idemque ut ſuaderent alios Electores permoviſſe, ne Reginam ad Comitia invitaret, niſi reſtituta Ulteriore Pomerania. Cæſarem poſt rem probe trutinatam demum decreviſſe, Reginam invitare eodem modo, quo Hiſpaniæ Rex ad Comitia vocetur, addita tamen clauſula, quæ revera Reginæ fraudi non ſit, & aliquo modo Electoribus ſatisfaciat Brandeburgici poſtulato adſtipulantibus. Clauſula illa erat: *Confidimus de cætero Serenitatem Veſtram, quæ ex ſua parte pro omnimoda pacis executione ſuperſunt præſtanda, libenter præſtituram, atque hoc ipſo felicem Comitiorum progreſſum tanto magis promoturam eſſe.* Quæ verba non ſatis adſtricta Brandeburgicus Ablegatus Matthias Crocovius fremebat. Literæ, quibus Regina ad Comitia invitabatur, Latinæ erant; in quo Cæſar diſſuadentibus licet Electoribus ipſi gratificatus erat. Inter vocabula tamen affectum

Corteſia.

exprimentia, poſt *Sorori*, *Conſanguineæ*, additum erat, *Principi noſtræ Chariſſimæ*. Id vocabulum etſi à Cæſare literis ad Principes Germaniæ adhiberi ſoleat, quo nomine & tunc ad Reginam ſcribebatur; tamen quia idem adverſus Hiſpaniæ & Daniæ Reges haut uſurpatur, qui & ipſi feuda à Cæſare & Imperio recognoſcunt, inſtante Bioernclovio id vocabuli omiſſum; ac eodem tenore tres literæ miſſæ, intuitu trium Ducatuum à Regina poſſeſſorum, Bremæ, Verdæ & Pomeraniæ. Titulus Reginæ tribuebatur *Sereniſſimæ atque Potentiſſimæ*, ac *Serenitatis Veſtræ*. Ad quem tamen declaratione ſcripto concepta obſtringere ſe Cæſarei nolebant; cauſati nullum ejuſmodi conventionis exemplum extare, ac ſufficere id uſu recipi, ac in formulas Cancellariæ ſuæ referri. Id tamen deſiderabat Bioernclovius; quod Cæſar integrum ſuum titulum iis literis expreſſiſſet, quo in 1652. edictis & diplomatibus utitur, non medium, quem literis ad Daniæ & Poloniæ Reges adhibet, quibus nihilo ſecius integrum ipſorum titulum tribuit. Sed reponebatur; cum Cæſar Reginæ nihil detrahat, liberum ipſi eſſe ſuos quoque titulos non truncare. Et tenuior res viſa, quam ut ulterius monenda videretur. De literis quoque inveſtituræ ſpem faciebat Curtius, eas Latina lingua concipiendas.

Ad Legatum Hiſpanicum ſcribitur.

§. 10. Cæterum Regina, ut eo facilius quæ in Aula Viennenſi reſtabant procederent, monente Bioernclovio literas ad Marchionem Caſtelrodricum dabat, quibus de exhibito circa negotia ſua ſtudio gratias ipſi agebat. Quæ tamen literæ parum ipſi gratæ acciderant, quod non niſi *Illuſtris* titulum tribuerat Regina, ac in contextu vocabula *Tu* & *Tuus* adhibuerat; & proferebatur à Rege Poloniæ epiſtola Italico idiomate ſcripta, qua is ſubinde *Illuſtriſſimæ Veſtræ Dominationis* vocabulo mactabatur. Se quippe non ſola Legati Regii, ſed & *Grandis Hiſpaniæ* dignatione fulgere. Hos vero non ſolum ubique locorum Legatis Regiis, ſed & omnibus in Romano Imperio & Italia Principibus pares haberi eo ſplendidiore dignitate, quod illa non niſi in triginta duabus familiis hæreat. Sic & Longuevillium Ducem Monaſterii *Celſitudinis* titulo cohoneſtatum, natalium ſplendore dignationem Legati Regii ſuperante. Unde Regina ut iſti ſatisfaceret, è controverſia cum urbe Bremenſi anſam ſumebat alias ad eundem 11. Sept. literas ſcribendi, quibus deſiderato titulo compellabatur. Nec tamen ideo plus favoris à Cæſare Regina experiebatur.

Regina inveſtituram fruſtra petit.

§. 11. Cum enim difficultas circa titulos & uſum linguæ Latinæ jam compoſita videretur, ac Regina Brandeburgico juſtam querendi cauſam haut ſupereſſe crederet, oblata vectigalium participatione, inveſtituram ſuarum in Germania ditionum petere conſtituit. Ei ritui obeundo Benedictus Oxenſtierna Comes Francofurto, ubi hactenus Conventui Deputatorum adfuerat, Pragam conferre ſe jubebatur, cui Bioernclovius eo in negotio Collega adjungebatur. Præceperat Regina, ut honorem Regiis Legatis ſolitum exhiberi ſibi curarent, quippe cum non Ducis, ſed Reginæ dignatione ea feuda accipiat utique Regno Sueciæ adquiſita. Oxenſtierna igitur, cum in vicinum Pragæ locum perveniſſet, præmiſſo fiduciariarum literarum exemplo per obvias Cæſaris rhedas excipi poſtulabat. Id Cæſarei abnuebant, quod iſtæ literæ non generalibus verbis conceptæ eſſent, ſed ad recipiendam inveſtituram diſerte reſtringerentur. Alias ſe libenter ipſum velut Regium Legatum, & pari cum Hiſpanicis Legatis ritu fuiſſe recepturos. Sed ſi aliis fiduciariis literis inſtructus non ſit, quam ad ſolam inveſtituram pertinentibus, nihil pompæ & ceremoniarum adhibitum iri; ſicuti Hiſpaniæ, & Daniæ Regis Legatis in pari caſu fieri ſoleat. Sane Hiſpaniæ Regem per Legatum, in Aula Cæſarea reſidentem, inveſtituram ſolere accipere; unde receptione opus non eſſe; nec unquam iſto actu eundem Cæſaris rheda in Aulam advectum, ſed propria uſum eſſe. Ad exemplum Chriſtiani Ranzovii, qui paucos ante dies nomine Regis Daniæ inveſtituram Holſatiæ petierat, reponebatur; eum literas fiduciarias exhibuiſſe generalibus verbis conceptas, nulla inveſtituræ mentione; eoque nomine Regii Legati dignatione admiſſum. Oxenſtierna cum judicaret, eam diffi-

1652. cultatem melius ſe præſente componi poſſe, omiſſa pompa incognitus Pragam intravit. Enimvero haut ideo magis proficiebat, Cæſareis eandem excuſationem ingeminantibus, quod cum fiduciariæ ipſius literæ nil præter inveſtituram exprimant, haut alio modo, quam cæteros Principum Imperii Legatos haberi poſſe; ac ſi ipſi extra ordinem quid honoris indulgeatur, alios idem poſtulaturos. Ac ne deeſſet anſa rem extrahendi, ſi forte aliis interim literis legationi ſuæ fidem adſtrueret de uſu linguæ Latinæ in actu inveſtituræ exiguam ſpem faciebant, quem tamen Viennæ Biœrnclovio annuere viſi erant: etſi ſcripto declarationem edere noluerant, id moris non eſſe cauſati. Inter iſtas tricas cum inveſtituræ literas adornari peterent Suecici Legati, heic quoque tergiverſabantur Cæſarei, molem aliorum negotiorum, & clauſum tunc Conſilium Aulicum excuſantes. Cæterum quod in re tam minuta, & quam facillimum fuerat diſſimulare, ita difficilem ſe gereret Cæſar, non minima pars à Brandeburgico proveniebat, qui Pragam ad Cæſarem accedens magno honore exceptus fuerat. Ante cujus adventum jam decretum erat Suecicos eodem ritu, quo nuper Ranzovium Danicum Legatum admittere; quod Meelius Moguntinus Cancellarius Oxenſtiernæ fatebatur. Sed iſte Elector una cum Saxone Cæſarem precibus fatigare non deſtiterant, quoad ipſis promitteret, ſe Reginam ab inveſtitura, & ſeſſione in Comitiis excluſuram, niſi Ulterior Pomerania reſtitueretur. Ferebatur eundem inter alia blandimenta Cæſari dixiſſe: Dolere ſibi, quod non antea de juſtiſſimis ejuſdem conſiliis intellexerit, à quibus ipſe nunquam diſceſſurus ſit, ſimul omnes vires impenſurus, omneſque fortunas periculo expoſiturus ad fulcienda Cæſaris deſtinata ſuper omnibus exteris Germanico ſolo depellendis. Scripſerat eo de negotio ad Reginam præter Cæſarem etiam ipſe Elector Saxoniæ literis tantum non minacibus: ſe cum omnibus Imperii Principibus mirari, quam parum Reginæ curæ hactenus fuerit Electori Brandeburgico ſatisfacere, ejus dignationis Principi ac Reginæ arctiſſima cognatione juncto, qui haut dubitarit parte ditionis ſuæ ſe exuere, ut eadem ipſa exornaretur. Cenſeri & ipſam inter membra Imperii, ac negotium eſſe cum eminenti ejuſdem membro quicum longe aliter agi par ſit. Rogare ut ante Comitia iſti ſuam Pomeraniam reſtituat; alias moleſtum Reginæ fore, ſi ad eam reddendam ibi damnetur; quod ob juſtiſſimam Brandeburgici cauſam utique futurum ſit. Locum quem ipſe in Imperio teneat, & obligationem qua ad tuendam pacem ſtringatur, neceſſitatem ſibi adferre has literas ad Reginam dandi, ut eam permoveat ad turbas prævertendas, quæ ex negata ejus provinciæ reſtitutione proventuræ ſint. Perſuaſum ſibi eſſe, eo ſtudio Reginam in pacem ferri, ut hanc ob cauſam haut paſſura ſit eandem labefactari, ad quam tuendam & ipſi inter Ordines Imperii adſcitæ obligatio incumbat. Enimvero cum ob haſce literas, queis veterem rancorem expromtum ibat Saxo, Regina jus ſibi quæſitum condonare tanti non duceret, ac ſatis noſſet, Germaniæ Principes Pomeraniæ cauſa in arma haut ituros, ad iſtum, quem diximus modum Reginæ ægre faciendi ſeſe vertebant Saxo, & Brandeburgicus. Qui & omnem lapidem movebant, ut id negotium in Aulam Cæſaream aut ad Comitia pertraheretur. Unde & ſemel atque iterum Legatis Suecicis Pragæ de temperamento quodam proponebatur; ut Elector in partem vectigalium veniret ea lege, ut penes ipſum ſit directio, nec ejus juriſdictioni quidquam decedat. Sed iſti ſubinde nihil hac de re ſibi mandatum excuſabant. Nec poterat Regina vel Cæſaris, vel Ordinum Imperii cognitioni hanc cauſam ſubjicere cum iſti pars contrahens eſſent. Sed & Cæſar, ac Hiſpanicus Legatus, (quidquid de ſtudio ſuo in Reginam teſtatus eſſet,) Brandeburgici pertinaciam fovebant; è quorum re videbatur eſſe Sueciam litibus cum iſthoc aliiſque implicitam teneri, cum ob alia, tum ut eo diſſidio partes Proteſtantium in Comitiis debilitarentur. Et Antonius Pimentellus Hiſpanicus Holmiæ Legatus ſiniſtris valde de interno Sueciæ ſtatu relationibus Auſtriacos permoverat, ut illam contemnere inciperent. Accedebat quod Legati Suecici haut ſatis turgidam crumenam attulerant, ſatiandæ Miniſtrorum Cæſareorum aviditati qui opimas pecuniæ ſummas laudemii nomine jam ſpe devoraverant; cum Reginæ haut decorum videretur muneribus iſtorum hominum deſideriis litare, utpote quæ provincias ſuas non beneficio Cæſaris, ſed victricibus armis, ac conventioni pacis Weſtphalicæ deberet. Unde Regina ne ob ſolum inveſtituræ ritum Cæſari ſupplicare videretur, Oxenſtiernæ injungebat, ut dilata inveſtituræ petitione Praga diſcederet, non tamen velut ſe revocante, ſed quaſi ipſe proprio judicio abiret, ſibi de actis relaturus, ni honorem Regiis Legatis ſolitum exhibere vellent. Quæ tamen juſſa antequam Pragam adferrentur, Cæſarei jam inde diſceſſerant, cum ad extremum Suecicis Legatis admiſſionem poſtulantibus reſponſum fuiſſet; aut alias fiduciarias literas proferrent, aut honore, qui Principum Germaniæ Legatis exhiberi ſolet contenti forent. Inde re infecta Benedictus Oxenſtierna mandato Reginæ Wiſmariam diſcedebat; ubi ſupremum Tribunal provinciarum in Germania Suecicarum ſequenti anno inſtituebatur, cujus ipſe Præſes deſignatus erat. Biœrnclovius Ratiſponam abibat, Ducatus Verdenſis nomine in Comitiis ſuffragium laturus. Cæterum ſatis patebat, Cæſareos aliquamdiu amicum in Suecos vultum ſimulaſſe, ut Brandeburgicum compellerent ad gratiſicandum Cæſari ſuper electione Regis Romanorum. Quo obtento Cæſar æque, ac Hiſpanus parum ſibi Sueciam amplius curandam judicabant. De cujus animo & inde adparebat, quod Hiſpanus Ranzovium Legatum Danicum ambitioſe coleret. Et quod haut ſatis æquis oculis Cæſarei adſpicerent fœdus mutuæ defenſionis, quod per Joannem Stuckium Cancellarium, & Adolfum Benedictum Marſchallum Hildeſiæ hoc anno intuitu Ducatus Bremenſis & Verdenſis cum Ducibus Brunſuicenſibus & Luneburgenſibus Auguſto, Chriſtiano Ludovico, ac Georgio Wilhelmo, ac Landgravio Haſſiæ Wilhelmo VI. concluſum fuerat cui fœderi ſequenti anno Ditericus Adolphus Paderbornenſis Epiſcopus adſcribebatur. *Fœdus Hildeſianum.* Spectabat id mutuam defenſionem earum ditionum non ſolum adverſus vim bellicam, ſed & contra tranſitus copiarum, hoſpitationes, collectiones militum, & exactiones bellicas; quibus prohibendis convenerat, ut duo equitum, quatuor peditum millia in promptu haberentur; ad quem numerum Regina nomine dictorum Ducatuum quadringentos quindecim equites, octingentos triginta pedites conferret. Ubi in expeditionem procedendum foret, neuter ſibi ſummam rei mi-

litaris

1652. litaris directionem velut ſuo jure arrogaret, ſed illud penes eum eſſet, cui auxilium ferretur, & in cujus ditione res gereretur. Si in loco tertio res gerenda ſit, communi conſenſu de ſummo duce ſtatuendum. Huic fœderi biennio poſt Brandeburgicus quoque adſcribi cupiebat haut invita Regina, modo ne iſtud adverſus Neoburgicum extenderetur, qui Brandeburgici ſcopus videbatur. Nam nemini offendendo eam conjunctionem valere volebat Regina. Qua de cauſa Electoris conatus tunc eluſus eſt.

Fœdus Gallicum hæret.

§. 12. Gallicum fœdus eo anno non ulterius promovebat. Equidem Chanutus miſſa in Galliam adornata Hamburgi formula id mandatorum accepiſſe ſe dicebat, ut nulla amplius ad Regem relatione facta fœdus abſolvere poſſet. Et optabat iſte idem confici poſſe, antequam iter Hamburgo in Galliam ſuſciperet. Etſi de legibus fœderis pandere quidquam nollet, antequam & Salvius idonea mandata accepiſſet. Reginæ tamen lentius procedendum videbatur ob negotia ſua Viennæ nondum confecta, & quia neque neceſſitas, neque utilitas ejus fœderis in præſens comparebat, flagrantibus jam maxime inteſtinis Galliæ turbis, quarum exitum antequam perſpiceret, propius eidem Regno innecti haut conſultum ducebat. Vario tamen obtentu apud Miniſtrum Gallicum eam moram excuſabat, ne forte Galliæ Rex illuſum ſibi crederet; ac diſcedens ſub id tempus in Galliam Chanutus longam iſti negotio quietem conciliabat. Contra Galli Reginæ lentore animadverſo & ipſi frigide de iſto tangere inſtituebant, ne eodem fœdere carere non poſſe viderentur, eoque Suecis ad duriores conditiones poſtulandas anſam præberent. Ne tamen de affectu ſuo in Galliam quidquam remiſiſſe videretur Regina, ea cura animum ſubibat, num forte circa componendas internas Galliæ turbas utilem navare operam poſſet. Quo fine Scheringium Roſenhanium in Galliam mittere conſtituerat, ipſius nomine ſequeſtris partes inter Regem & Principes ſuſcepturum. Prius tamen viſum tam apud Miniſtrum Holmiæ Gallicum, quam per literas ad Regem tentare, num quæ gratia iſtius operæ

1. April.

eſſet futura. Scribebantur igitur ad Regem literæ, queis teſtabatur intenſiſſimum in Galliæ res ſtudium ſibi imperare, ut tentandum utique. At, num quid forte ad componenda inteſtina diſſidia conferre queat, etſi alias haut libenter ſe negotiis aliorum Regnorum immiſceat. Regi tamen Galliæ haut placebat, extraneum Principem ſe domeſticis ipſius diſſidiis ingerere, aut nimis accuratam eorundem notitiam capere. Sed ne Regina contemtam ſe putaret, Miniſter Gallicus Picquius ejuſdem operam eludere conabatur ſpe facta amicæ tranſactionis ultro intra breve tempus ſecuturæ. Et allatæ mox Regis Galliæ literæ ſatis oſtendebant, non eſſe quare amplius de mittendo in Galliam Legato cogitaret. Scripſerat tamen Regina literas ad Aurelianenſem, Contium & Longuevillium Duces, queis à bellicis cogitationibus ipſos dehortabatur, conciliandæ paci operam ſuam offerens, ubi eam gratam eſſe intellexerit; ad Principem item Condæum, & Retzium Cardinalem, pari argumento. Adjungebantur quoque literæ ad Parlamentum Pariſienſe, ne diutius patriam civili bello lacerari permittat. Sed injungebatur Matthiæ Palbitzkio, qui ex Hiſpania redux in Gallica tunc aula agebat, ut literas conciliationem offerentes primum Regi & Mazarino redderet, poſtquam prius dextre exploraſſet, num opera ſua Regi arrideat; inde & reliquis ad ipſos ſcriptas redderet. Cæterum in ſermonibus juſtitiam cauſæ in medio relinqueret. Iſte tamen Ducis Aurelianenſis ſuaſum magis, quam Regis voluntatem ſecutus, literas Reginæ Parlamento tradiderat; non parum indignante Rege, quod Collegio iſti nimia autoritas videretur tributa, cui incumbat circa cognitionem litium, non circa ſummam Reipublicæ ſe jactare; præſertim cum idem natales Regis ſollicitare, viamque Aurelianenſi ad ſolium Galliæ ſternere auſum eſſet. Eam offenſam cum Rex per Picquium Reginæ molliter inſinuaret, hæc in Palbitzkii errorem culpam rejiciebat, qui juſſa ſua non ſat mature accepiſſet, queis redditione harum literarum ad Parlamentum ſuperſedere imperatum fuerat, ſi Regi id diſplicere animadverteret. Aliis poſt literis Regina 4. Oct.
Mater à Sueciæ Regina petebat, ut Principibus demonſtraret, quam male ipſi agerent, eorumque cauſam condemnaret. Id quod hæc abnuebat, utpote cui de vera origine earum turbarum haut ſatis conſtabat, & ingratam operam haut amplius prodigere è dignitate ducebat.

§. 13. Hiſpani hoc anno de ſtudio ſuo in Sue- Cum Hiſpanis acta.
ciam verbis magnifice jactare pergebant, quorum Miniſter Hamburgi Reſidens Salvio magnopere ſuadebat, ut Regina amicitiam ſui Regis coleret. Etſi conſtabat metui ab iiſdem, ne ſub initium ejus anni Salvius cum Chanuto & Miniſtro Luſitanico Hamburgi aliquid novi fœderis in Hiſpaniam cuderet. Quæ ſuſpicio augebatur, cum Benedictus Oxenſtierna & Avaugurius Legatus Gallicus Francofurti ſuper reſtituenda Franckendalia acriter inſtarent. Idem quoque explorando Reginæ animo apud Salvium diſſerebat; haut perſuaderi Hiſpanis, Reginam Alſatiæ defenſionem ſuſcepturam; nam de illa invadenda tunc temporis ab iſtis agitabatur. Cui à Salvio reponebatur; totum Imperium ad ejus conſervationem obſtringi. Cum Hiſpanus contra judicaret; evictionem Pace Weſtphalica promiſſam ad Provincias duntaxat in Imperio ſitas, non ad extrinſecas ditiones pertinere. Unde & tunc difficilibus ſuis rebus Galli maluiſſent Alſatiam feudi lege ab Imperio accepiſſe; id quod & Regina ſemper ſuaſerat. Cæterum exoleſcente illa ſuſpicione Hiſpani ſpargebant, Stephanum de Gamarra ſupremi gradus in Belgio ducem Legatum in Sueciam deſtinari, ut hujus dignitate Rex teſtaretur, quanti Reginam æſtimaret. Ejus tamen loco poſt veniebat Antonius Pimentellus, qui cum extraordinarii Legati munere ornatus crederetur; Regina abſente majore honore quam pro Ablegati dignatione exceptus fuit. Proponebat is, à Catholico Rege ſe miſſum penſando honori, quem Regina per Palbitzkium ipſi detulerit, gratulatus pacem in Germania, & amicitiam cum Domo Auſtriaca inſtauratam, cujus magna pars ad Regem Catholicum pertineat; & alia ſinceri affectus inter Principes irritamenta. Inde & Belgarum Fœderatorum in Suecia negotiationem impedire ſtudebat, qui tunc bello Anglicano impliciti Reginam in partes ſuas trahere laborabant; proponens ſimul de ſtabiliendis Suecorum per Hiſpaniam & Flandriam commerciis, oſtenſa Dunkerquæ commoditate congerendis ibi mercibus in Suecia provenientibus, quæ inde per vicinas Provincias commode diſtribui poſſint. Petebat idem à Regina, ut ipſa Ordines Generales Belgii Fœderati eodem poſtulato, quo Parlamentum Angliæ, urgeret, de permittenda libera Scal-

1652. dis navigatione ad reparanda Antvverpiæ commercia. Simul ut Suecos à petendo è Luſitania ſale averteret, demonſtrabat, Hiſpanicum meliorem eſſe; ac in ejus rei ſpecimen inſignis ſalis portionem dono offerebat, à Suecicis navibus ex oppido San-Lucare petendam. Quod donum non poterat non gratum eſſe, optata quoque commercii augendi facultate, ubicunque occaſio arrideret, utut de cætero Reipublicæ rationes utrinque diſcreparent. Idem & circa fœdus inter Sueciam, Hiſpaniam, & Angliam conflandum ſatagebat, ac ut Sueciam bello implicaret, quo tunc Angli & Belgæ collidebantur, & ad quod excitandum Hiſpani non parum operæ contulerant; cum rationes Sueciæ exigerent, ut eo in bello quam diu liceret neutras partes amplecteretur, commerciis ſuis tuto exercendis. Denique idem ut Sueciam à Galliæ ſocietate disjungeret, omnem lapidem movebat, qui præcipuus ſcopus ejus Legationis videtur fuiſſe.

300. Laſt.

Spiringii in Anglia negotiatio. 18. Dec. 1651.

§. 14. In Angliam ſub finem ſuperioris anni Petrus Spiringius Silbercrona adpulerat. Is quo minus ſtatim admitteretur, literæ fiduciariæ obſtiterant, quæ hanc inſcriptionem præferebant: *Sereniſſimæ Reipublicæ Anglicanæ*: quas per Oratorem ſeu *Prolocutorem* (ut vocant) oblatas Parlamentum acceptare nolebat; quod decretum foret conditum, ne quæ literæ ab exteris admitterentur cum titulo honoris, nil præter *Parlamentum Reipublicæ Angliæ* audire cupidum. Unde & jam antea Hiſpano, Luſitano, Belgico, Florentino & Genuenſi Miniſtris ſecus inſcriptæ fiduciariæ redhibitæ fuerant. Poſt longam in Parlamento diſceptationem Spiringio quoque ſuæ per Magiſtrum publicorum officiorum Olivarium Flemingum reddebantur, teſtanti, Reginam ſtatutum Parlamenti ignoraſſe; alias facile titulos ad eorum placitum fuiſſe temperaturam. Quia autem videat ultro oblatum à Regina primæ miſſionis honorem frigidius æſtimari, ſe ſtatim in Hollandiam iterum trajecturum. Eo dicto Anglus nonnihil perturbatus ſuadebat, ut alias potius fiduciarias literas expectaret: cæterum rem ſe ad Parlamentum relaturum. Regreſſus quærebat, num chartas puras, Reginæ nomine & ſigillo munitas penes ſe habeat, quibus procuratorium inſcribi poſſit. Id cum negaret Spiringius, proponebat alter; num eradere verba quæ diſplicebant vellet, inſcriptis aliis ex Parlamenti placito. Id audere ſe cum negaret Spiringius, proponebat; ſe folio chartæ puræ inſcriptionem literarum obtecturum, ac in ea Parlamenti titulum inſcripturum. De quo temperamento ad Parlamentum ſe relaturum Flemingus promittebat. Cæterum conſtabat Belgarum Legatos omnem lapidem moviſſe, ut Spiringium Parlamento ſuſpectum redderent; quem jactabant veniſſe conjunctioni Belgarum cum Anglis impediendæ, ac non niſi expiſcandis Parlamenti viribus, & conſiliis. Eundem fuiſſe, qui Anno 1649. Reginæ literas Regi Scotiæ tradiderit, quibus Angli atrocibus verbis parricidii accuſati ſint. Nec obſcurum eſſe, quæ à Regina cum Scotiæ Rege Bredæ acta ſint in fraudem Parlamenti. Ea cauſa credebatur recuſati temperamenti à Spiringio propoſiti, & quod Orator Parlamenti, cum eas aperturum ſe, prout tunc eſſent promiſiſſet, mox dictum retractaret. Ac poſtulabat idem, ut non niſi *Parlamenti* vocabulum inſcriptioni Spiringius adderet; quod hic abnuebat, cum iſte liquido promittere nollet, eo facto ipſum utique admiſſum iri. Regina cum de hac difficultate intelligeret, nolebat Spiringium re infecta ex Anglia diſcedere, quod iſtud multis rumoribus anſam præbiturum eſſet, nec parum amicitiæ cum ea Republica nociturum. Unde alias ipſi fiduciarias mittebat ad placitum Parlamenti formato titulo. Quæ antequam in Angliam perferrentur, priores, quas Orator ſecum retinuerat, poſt longam diſceptationem, continente inprimis Olivario Cromvvello militiæ Anglicanæ ſummo duce, reſignatæ ſunt, dicis cauſa increpito Oratore Parlamenti, quod tamdiu literas illas ſecum retinuiſſet, quæ nunc commode redhiberi non poſſint. Ubi alius ſcrupulus occurrebat, quod character dignitatis, quo Spiringius mitteretur, expreſſus non eſſet. De quo hic interrogatus reponebat; ſe non alium characterem ſibi arrogare poſſe, quam fiduciariæ litteræ tribuant. Sed eo ipſo die, quo publice audiendus erat, gravi morbo implicitus intra paucos dies extinguebatur. Apud defuncti familiam duo à Parlamento Delegati conſolationis officio fungebantur; quod ipſi magnum honorem, & qui nemini alias delatus ſit, ferebant, ut Parlamentum teſtaretur, quam grata ſibi ejus miſſio fuerit. Contra Hollandi, Danique ejus morte non parum lætabantur, quem pro ſua dexteritate, & in Sueciam fervido ſtudio metuebant, ne quidpiam in ipſorum fraudem apud Anglos ſtrueret. Cui ut reſiſteretur, & Hollandorum Legatos in Angliam properaſſe diximus; & Daniæ Rex non minus trepide Wilhelmum Roſenvvingium eodem expediebat, præmiſſa gratulatione ſolenni Legationi viam præparaturum. Cæterum apud Spiringium Angli inſignem affectum in res Sueciæ teſtabantur, ac honorem, quem Regina ipſis exhibitum ibat, magni à ſe æſtimari profitebantur. Sed idem de Gallia, prout à Regina juſſus erat, mentionem facere haut conſultum ducebat, ferocibus utrinque earum nationum animis, & quod nemo adhuc à Gallis publice miſſus ibi eſſet; exacerbatis quoque vehementer Anglorum animis per repreſalias, quas à Regina Angliæ vidua obtentas credebant; & quia Scotiæ Rex in Gallia degebat, quem una cum fratre Romanis placitis aurem præbere fama erat. 1652.

Parlamenti Anglicani in Sueciam miſſio.

§. 15. Angli porro ne officio à Regina vincerentur, Danielem Liſleum & Joannem Duræum in Sueciam miſere cum literis, quibus teſtabantur; gratiſſimam ſibi fuiſſe Reginæ amicitiam per Spiringium oblatam, cui excolendæ, ſimul augendis utriusque nationis commerciis ſe cupidos eſſe. Tum doluiſſe ſibi, Spiringium morte præventum, quo minus mandata exponere potuerit; circa quem admittendum quæ moræ intervenerint, excuſabantur. Cum illis nihil publice actum, niſi quod ſecuritatem navigationis, & commerciorum ſpectaret. Ac juſſi erant animum Reginæ in novam Rempublicam explorare; cujus favore comperto ſolennem Legationem in Sueciam mittere decreverant. Remiſſi cum literis, quæ amica omnia exprimerent, ac laute donati, plene ſibi ſatisfactum profitebantur.

Appelbomius in Angliam mittitur.

§. 16. In Spiringii locum Regina paulo poſt Haraldum Appelbomium è Batavis in Angliam trajicere jubet, qui apud Parlamentum de renovanda vetere amicitia, & conſervanda navigationis libertate proponeret; utque naves Suecicæ in Oceano ſecuritate, ac in Anglicanis portubus liberis commerciis fruerentur. Tum ut navibus Suecicis verſus occaſum tendentibus portus Angliæ introire licitum ſit, ubi tempeſtas, aut

repa-

1652. reparandi penus neceſſitas ſubegerit. Atque id publice & præcipue agere jubebatur. Cæterum data occaſione dextre inſinuaret, num Anglis placeat deſerto Archangeli Fano commercia Ruſſica Revaliam, Narvam & Nyam transferre via longe breviore, quæ navigationem tres menſes diutius, quam altera, admittat; Muſcovia quoq; urbe Archangeli Fano ducentis milliaribus, Narva non niſi centum viginti diſtante; præſertim cum Angli tunc minarentur, ſe emporii iſtius portum obſtructuros, quod Czar vetera privilegia ipſorum nationi ademiſſet. Pro Gallorum rebus loqueretur, quantum per propriam negotiationem liceret. Simul velut privato ſermone oſtenderet, Reginæ in animo eſſe ſolenni legatione Parlamentum honorare, ſi ad poſtulata ſua idonea declaratione potiatur. Interim accurate obſervaret, quid inter Anglos, Hollandosque tractaretur. Cum Hollandorum Legatis amice communicaret verbis duntaxat laxioribus, & injuriam ab iſtis ſuperiore æſtate Reginæ illatam magna parte Novæ Sueciæ abrepta diſſimularet; nec aliud præ ſe ferret, quam quod Reginæ cordi ſit fœdus cum Hollandis inviolatum ſervare. Publicam orationem apud Anglos Latino ſermone haberet; privatim lingua, qua commodiſſimum foret, uteretur. Is cum non alium, quam Commiſſarii characterem præ ſe ferret, ab undecim Parlamenti Deputatis ad unum latus menſæ ſedentibus auditus eſt, cum ipſe ſolus in adverſo

16. Maji. latere conſideret; quod non niſi Legatorum dignationem gerentibus ad totum Parlamentum acceſſus fieret. Magnum illos deſiderium tenebat cognoſcendi, quid ab iſto proponendum foret; unde & tantiſper in negotiatione cum Hollandis

12. Maji. progredi differebant. Sed cum is apud Conſilium Status, quæ in mandatis habebat, exponeret de libera navigatione & commerciis, animadvertebatur ipſos plura animo concepiſſe de ſociali fœdere, in quod valde pronos ſe oſtendebant. Sed & inſuper habuerant Angli, quæ à Legatis Danicis Erico Roſencrantzio, & Petro Ritzio jactata fuerant; Suecorum res anno quadrageſimo quinto nimia incrementa cepiſſe, & Angliæ quoque intereſſe, ut Regna Arctoa ad æquilibrium redigantur. Appelbomius multa cum ſignificatione amicitiæ ab Anglis dimittebatur; qui & teſtabantur, paratos ſe ad arctiora fœdera ſuper modis & rationibus commerciorum, mutuæque ſecuritatis ſtabiliendæ. Simul promittebant, navibus Suecicis tam in mari, quam portubus ſuis nihil damni illatum iri. Unde & licet exardeſcente inter ipſos Hollandosque bello complures Suecicæ naves abducerentur, eædem tamen illæſæ reſtituebantur, addita hac detentionis excuſatione; diſquirendum fuiſſe, ne ſub Suecorum vocabulo Hollandi latitarent.

Hollandorum in Sueciam Legatio.

§. 17. Iſtæ porro Reginæ & Parlamenti mutuæ miſſiones haut exigua ſuſpicione Belgas Fœderatos perſtringebant, ut & ipſi Legatum in Sueciam mittere properarent; cum antea petenti Reginæ id indulſiſſent, ut edicto ſuo avocatorio illos nautas eximerent, qui modico numero apud ipſam ſtipendia faciebant. Quod in eximii officii locum imputabant. Cæterum in Sueciam Legatus veniebat Conradus Beuningius, qui publica quidem admiſſione Reginæ laudes, gratulationes, ac ſuorum in amicitiam cum Sueciæ Regno ſtudium decora oratione evolvebat. Sed in ſecreto auxilium ex fœdere adverſus Anglos, & arctiorem conjunctionem expoſcebat, & ut reſtitutio Regis Angliæ communibus viribus ſuſcipiatur, quo commerciis per Parlamentum turbatis ſecuritas inſtauretur. Tum ut commercia cum Anglis abrumpantur, nec quidquam mercium, quod inſtruendis, aut armandis navibus inſervit, Anglis permittatur. Quorum nihil Reginæ ad palatum erat; quæ Beuningio fœdus anno quadrageſimo initum urgenti reponebat; id per ipſos Hollandos abruptum fœdere cum Danis icto, quo auxilia hiſce promiſſa quem alium quam Sueciam ſpectent? Sane quod ſibi cum Belgis fœdus fuerit, unice contra Daniam fuiſſe directum; cætera ſpecioſa fuiſſe verba, rerum inania. Denique tractatu *Redemtionis* id animi in Suecos oſtendiſſe Hollandos, ut vix ſalva fronte amici quid à Suecia petere queant. Sed & inſuper temporum mutationem ejus fœderis vim eliſiſſe; ac ipſos Hollandos culpa ſua id bellum ſibi conciliaſſe. Quia tamen decretum erat Reginæ, quantum poſſet extra contagium ejus belli ſeſe removere, tempus de induſtria extrahebat, ut adpareret, quomodo initia belli ſe datura eſſent, ac ingruente paulatim hieme ipſum anni tempus excuſationem omiſſi auxilii ſuggereret. Offerebat tamen Regina, ſe Legatos in Angliam ad componendum id bellum miſſuram. Quod parum ſatisfaciebat Beuningio metuenti, ne forte oleum incendio per iſtos adderetur. Ac ipſi cordati apud Hollandos fatebantur, haut nimis præclare de Suecia ſe meritos; & qui velit ab aliis benigne ſibi fieri, eundem & aliis paria facere oportere. Sed & Daniæ Rex, etſi in Belgas pronior, ſicuti Sueci in eo bello in Anglos affectu propendebant, quo minus efficacius iſtorum partes amplecteretur, metu Suecorum coercebatur, ne hi forte cum Hiſpanis, atque Anglis arma conjungerent. Eidem Beuningio de ſocietate belli inferendi atque arcendi inter Sueciam, Daniam, & Belgas proponenti Regina reponebat; miraculi inſtar habituram ſuam cum Dania conjunctionem. Præſertim cum iſto anno Miniſter Danicus Hagæ Reſidens Petrus Chariſius, ut Hollandorum in Sueciam animos irritaret variam fabularum colluviem diſſeminaſſet de clandeſtinis Suecorum fœderibus; ac ipſos terra quidem in Friſiam irrupturos, mari fretum Oreſundicum in poteſtatem redacturos. Tum de multis millionibus, quos Cornificius Ulfeldius ſuppeditaturus ſit ad bellum Dano faciendum. Expromebant quoque aliud ſpecimen animi ſui in Sueciam Hollandi, quod cum ſub finem anni Wittius & Waveranus Lubecam proficiſcerentur conciliatorum partes obituri, Raſfeldius tum in Collegio Ordinum Præſes illis injunxerit; quia Fœderatæ Reipublicæ non expediat perpetuam pacem Suecos inter, & Polonos concludi, quod haut præter graves rationes metuendum ſit, ne iſto caſu Sueci Hollandorum ſtatum, & navigationem infeſtent; igitur ipſi eam conciliationem arte tractent, ac adhibita dexteritate curent, ne firma & æterna pax concludatur. *Idque conſilium* Nannius Keiſerus in *Dania Belgarum* tunc Legatus Danorum monitu ſuggeſſerat. *Etſi ſcripta* ipſorum mandata *articulo* tertio præ ſe *ferebant*, *ut* circa conciliandam æternam pacem operam navarent. Peculiariter quoque Amſtelodamenſes Waverano injunxerant, ut Suecis quævis ſiniſtra officia exhibere conaretur.

Tractatus Lubecenſis prorogatur.

§. 18. Tractatum cum Polonis ad menſem uſque Majum ſponſione Legatorum prorogatum diximus. Regina ut deſiderium pacis teſtatum faceret, Regi Galliæ per literas ſignificat, eandem à ſe ratam haberi, rogatque ut mediatorium *mu-*

1652. nus ea qua cœperit diligentia continuare velit. Idemque ut Polonis, ac aliis quorum interſit ſignificet, à Chanuto poſtulat. Enimvero & Chanuto, & Polonis ſpatium iſtud nimis anguſtum videbatur; de quo & Poloniæ Rex ad Galliæ Regem ſcripſerat. Nam Conventum Ordinum Poloniæ, quo Legatorum conventio firmanda, & mandata expedienda ſint, vix ante exitum menſis Martii abſolvi. Inde heic decreta ad Regem Galliæ, ab hoc ad reliquos ſequeſtres referenda. Mox dum Legati ſe itineri accingunt totam æſtatem elabi. Igitur cum Chanutus de differendo tractatu ad Reginam ſcriberet, nec ipſa reluctandum ſibi ducebat; quod ſi qua invidia protractæ pacis foret, illa in Polonos relapſura eſſet. Ac indecens videbatur, paucorum menſium moram ob rationes non improbabiles negare. Igitur declarabat, ſe eum honorem deferre Regi Chriſtianiſſimo, ut pro re nata tempus Conventui inſtaurando ſtatuere poſſit, quod commodiſſimum viſum fuerit. 21. Mart. Qui & mox ultimum Auguſti diem conventui deſignabat, quod tempus Reginæ juxta ac Polonis probabatur, eventus futuræ æſtatis prius noſſe cupidis. Quæſierat quoque Chanutus à Regina, num, ſi Poloni procuratoria adferant, conventis quadrantia, ſufficiat illa tantiſper in ſequeſtrium manus deponi, ſub finem demum tractatuum permutanda? Tum quibus ad extremum poſtulatis Regina inſiſtere velit, ne ſi denuo re infecta diſcedant Legati, anſa inde arripiatur abrumpendarum induciarum; cum præſtet conventu ſuperſedere, ſi partibus nullo modo ſuper conditionibus pacis convenire queat. Sed Regina circa neutrum horum mentem ſuam Gallo pandere conſultum ducebat.

Cæteri Mediatores denuo invitantur.

§. 19. Num & cæteri Mediatores qui priorem Conventum obire neglexerant, denuo invitandi eſſent, dubitatum fuerat. Chanutus judicabat, Regem Galliæ defugere non poſſe quin Venetis & Belgis ſignificet de tempore tractatus inſtaurandi, ut tamen invitandi aut rogandi formulis abſtineat. Et facta ſignificatione perinde fore, num veniant, vel minus. Regina quid ſibi faciendum foret, in medio tantiſper relinquebat. Sed cum audiſſet, iſtos à Poloniæ Rege ambitioſe factam invitationem cum applauſu acceptaſſe, exemplum utique imitandum erat, ne magis in Poloni partes inclinarent, ſi hoc ſolo rogante venirent, Reginæ ſilentio in offenſæ locum accepto. Igitur & ipſa denuo literis ad Franciſcum Molinum Venetorum Ducem, Belgasque, & Brandeburgicum Electorem datis, eoſdem ad ſuſcipiendam conciliationem invitat. Parlamentum Angliæ ut ad idem officium vocaretur Regina cupiebat; & id eum honorem avide amplexurum Spiringius affirmabat. Sed Chanutus cenſebat controverſia inter Gallos & Anglos nondum compoſita, & quoad hi à Rege Galliæ pro libera Republica agniti non ſint, haut commode ſe cum ipſis in actu tam ſolenni concurrere poſſe. Ita iſtorum invitatio omiſſa.

Commentum de conditionibus pacis.

§. 20. Inter hæc Henricus Canaſilius ut Reginæ mentem circa conditiones pacis expiſcaretur, formulam finxerat lingua Gallica conſcriptam, qua proponebatur, ut Poloniæ Rex in compenſationem juris, quod in Sueciam prætendebat, Livoniam velut feudum à Regina agnoſceret: aut ſi Regina id nollet, ut Polonus Boruſſiam Ducalem acciperet, ac Brandeburgico in ejus locum Bremenſis Ducatus daretur, Reginam & Ordines Sueciæ ad hoc temperamentum eſſe valde proclives, ut Boruſſia Electori erepta Polono detur, ea lege, ut ipſi Memelam, & Pillaviam retineant, Electori nulla compenſatio fiat. Id ſcripti cum Brandeburgico innoteſceret, qui genuinum id ducebat hic non parum commovebatur, ne forte Sueci Poloniq; ipſius diſpendio pacem inter ſe ſancire velint. Unde Miniſter ejus in Aula Suecica hac de re graviter querebatur; Regina aſſeverante, ſibi de tali propoſitione plane incognitum eſſe. Et cum ſuſpicio eſſet, eandem à Chanuto profectam, Evvaldus Kleiſtius literis ad eum ſcriptis oblique expoſtulat, talia in fraudem Electoris agitari; de quibus ſibi nunquam in mentem veniſſe Chanutus teſtabatur. Sed mox inventus commenti autor omnem ſolicitudinem diſpulit; & gaudebat Brandeburgicus, id conſilii non è Suecia profectum fuiſſe. 1652.

Regi Poloniæ filius naſcitur.

§. 21. Paulo poſt Regi Poloniæ filius naſcebatur, quem ut è ſacro fonte ſuſcipere vellet Regina, miſſo ablegato petebat. Creditum fuerat, exinde Polono cupidinem ortam cum Regina transigendi, ſi quid forte terrarum ab ipſa in uſum filii paciſci poſſet, cujus miſera erat futura conditio, ſi eodem impubere ipſe decederet, nulla peculiari ditione relicta. Regina honorem iſtum omni humanitatis demonſtratione accipiebat. Sed paucos intra dies infantis mors, quicquid conſiderationum ejuſdem nativitas excitarat, abrupit. Et judicabant multi, Jo. Caſimirum ægrius nunc ad renuntiationem prætenſionis in Sueciam deſcenſurum, quod compenſationis, quam forte accepturus ſit, breve fruendi tempus ſibi ſupereſſet. Sed & multi haut ſatis ample de ſucceſſu tractatuum augurabantur, quod Comitia Poloniæ, in quibus de mandatis Legatorum diſponendum fuerat, re infecta forent ſoluta.

Polonus mentem Reginæ expiſcari conatur.

Mittebatur poſt à Poloniæ Rege in Sueciam Canaſilius cum ampliſſima tractandi facultate; qui Reginæ declarabat, Regem Poloniæ cupere in anteceſſum cum Regina tranſigere ſuper actione ſua in Sueciam; & quid emolumenti ipſum manſurum ſit, ſi Rempubl. ad ceſſionem Livoniæ faciendam permoverit; ut materia prius digeſta ſolennis tractatus eo citius abſolvi poſſit, nec forte iterum re infecta diſcedatur. Regina cum ideo iſta moveri animadverteret, ut mens ipſius exploraretur, præſertim cum ipſi interdictum eſſet, ne prior quædam proponeret, ſed quid Regina oblatura ſit expectaret, non niſi laxioribus verbis de affectu ſuo in Regem Poloniæ teſtabatur: cæterum per Roſenhanium Lubecæ reſponſum redditeram: & ita irritum, ſed liberaliter donatum, dimittebat. Querebatur iſte hanc dimiſſionem præter opinionem ſibi accidiſſe, cum alia ſe ſperare Regina & ante & nuper juſſerit, & hæc ſine dubio Radzievvskii artibus proveniſſe. Regina tamen hanc cauſam allegabat, quod in ipſius procuratorio vocabulum *Chriſtina* omiſſum foret.

Regina Poloni extrema deſtinata expiſcari cupit.

§. 22. Nec minus tamen & Regina Poloni extrema deſtinata expiſcari cupiebat, ut quid de ſucceſſu tractatuum ſperandum foret conſtaret, diſponendis in omnem eventum conſiliis. Unde cum Curlandiæ Dux Paulo Helmes ſignificaret, Regem Poloniæ cupere præcipua controverſiæ capita ſecreto tractatu digeri, ac Dux in eam rem mandata à Rege habere crederetur, placuit Reginæ Laurentium Canterſteinium ad eundem mittere.

Miſſio ad Curlandiæ Ducem. 19. Jul.

Is jubebatur affectum Reginæ ſuper ſtudio Ducis circa pacem conciliandam teſtari, diſſimulata vera adventus cauſa. Nam ſi Dux aut

alius

alius in ejus aula à Polono tractandi facultatem haberet, hoc ingreſſu facto id ultro ſignificaturum. Si quis ad tractandum ſe offerat, primo procuratorium depoſceret. Id ſi vitioſum ſit, ad tractatum quidem non deſcenderet, audiret tamen quid proponeretur, ut ex eo judicari poſſit, quid à Poloniæ Rege ſperandum ſit. Si procuratorium rite conceptum ſit, ſuum quoque produceret. Si Polonus de ditione quapiam proponat, id declinaret. Sed ubi de pecunia moveatur, ultra quadringenta uncialium millia ne offerret, aut annueret. Si Poloni opportunitatem præſentium temporum, & conductitium Regis militem extollant, ipſe viciſſim Sueciam nunc egregiis ducibus, ac militibus refertam oſtentaret. In ſatisfactionem Reipublicæ fœdus mutui auxilii offerret, & in eo quatuor militum millia, aut eorum loco pecuniam. Quod ſi ſentiat, Duci plenipotentiam non eſſe, quatuordecim per dies in aula ejus ſubſiſteret, quoad reſponſum Duci Warſavia adferri queat, qui ſine dubio de ipſius adventu ad Regem ſtatim ſcripturus ſit. Et vel ſola Regis Epiſtola in hanc rem allata tractatum ſuſciperet, modo iſta vim obligandi in ſe habeat. Ubi eo ſpatio nihil literarum Warſavia venerit, à Duce iterum diſcederet, nullo indicio de ſuis deſtinatis facto. Enimvero cum ad Ducem perveniſſet Canterſteinius, nihil plenipotentiæ apud iſtum inveniebat, cui tuto tractatum ſuperſtruere poſſet. Unde poſt vagos ſermones, & ſpecioſa quædam temperamenta nequicquam jactata, inde re infecta diſcedebat; cum ſatis ex Duce collegiſſet, Polonos præſentis ſtatus ſui difficultatibus moros Lubecam venturos, ne aliis ſuis malis Sueci quoque hoſtes accedant.

Vice-Cancellarius Poloniæ in Sueciam venit.

§. 23. Dum ita tractatui præluditur, nova odiorum ſemina inter partes ſpargebat Hieronymus Radzieiovvskius Poloniæ Regni Vice-Cancellarius; qui patria profugus in Sueciam ſe contulerat declinandæ Regis iræ. Cujus cauſam ipſe ferebat, quod apud Reginam Poloniæ queſtus eſſet de pudicitia uxoris ſuæ à Rege temerata. Is in Suecia amice excipiebatur ob dignationem, & quod aliorum animis adrepere calleret; ſimul ſpes erat ſecreta Regni ab iſto poſſe explorari, & pace irrita aliquem ejuſdem uſum fore. Qui & valde ſiniſtre de Rege, ac Regni ſtatu loquebatur, omnibuſque modis Suecos ad bellum in Polonos incitabat. Id ſolum eſſe remedium Regem ad actionem in Sueciam, Rempublicam ad Livoniam cedendam compellendi citra compenſationem: ac Poloniam eo jam eſſe redactam, ut Suecorum armis reſiſtere non poſſit. Addebat, magnis imperiis expedire, ut ſemper bello contra aliquem è vicinis implicita ſint, excitandis ad militiam civibus, & ne quis imparatis ingruere queat. Enimvero è Polonia paulo poſt alia iſtius fugæ cauſa vulgabatur. Fuiſſe ipſum ingenio ambitioſo, inſolenti, ac callidiſſimo, qui totius Nobilitatis odium incurrerit, cujus primores temerariis actionibus offenderit. Eum mirante Senatu, ac contra ipſius Regis inclinationem Reginæ commendatione Procancellariatus munere potitum. Inde divitem viduam viginti tres annos natam uxorem duxiſſe; cujus genius lætior maledicis anſam præbuerit ſpargendi de illicito Regis in eam affectu, qui aliquoties eam viſerat. Unde maritum aſpere ipſam habuiſſe, & ſuper Regis injuria apud Reginam queſtum. Et ut ingenio turbido erat, irritante inſuper Zelotypia, multa ſiniſtra ſparſiſſe ſuper actis à Rege bello ſuperioris anni adverſus Coſaccos, ægroſque in Regem Nobilitatis animos variis artibus ſtimulaſſe. Uxorem aſperitate mariti offenſam, cum iſte è bello Coſaccico domum reverſurus eſſet, ſtatuiſſe ipſum deſerere, & auxilio fratris ſui familiam mariti domo expuliſſe, quæ dotalitia ipſi erat, amotaque ſupellectile in cœnobium ſeceſſiſſe. Procancellarium cum via juris poſſeſſionem recuperare deberet, aſſumtis quingentis hominibus ædes fruſtra oppugnaſſe, ſtrenue vim propulſantibus, qui ab uxoris fratre velut in præſidio ibi locati fuerant. Iſte aſſultus cum in urbe Regia, & velut in conſpectu Regis datus, ac nonnulli homines cæſi eſſent ab eo, quem omnes oderant, & qui ipſe infenſum ſe Regi ferebat; eundem ad Præfectum Aulæ citatum, cui ſumma eſt juriſdictio circa delicta in aula Regis patrata. Per hunc, cum judicio ſe non ſiſteret, ob contumaciam damnatum, bonis publicatis, & muneribus in alios translatis. Quod exemplum etſi nec Senatui nec Nobilitati placeret, ob odium tamen viri neminem contradixiſſe, & ſpolia ejus inter eminentes aulæ Proceres diſtributa. Cæterum poſtquam in Sueciam ſe receperat, in finibus Ucraniæ deprehendebantur literæ ejus ad Bogdanum Chmielinſcium Coſaccorum ducem, ejuſque exercitus Secretarium, quibus ſignificabat, velle Reginam fœdus cum Coſaccis ferire, ac juncto cum ipſis milite Poloniam invadere; idque qua ratione fieri deberet demonſtrabat; ingentia promittens de auxiliis Sueciæ, & liberalitate Reginæ; hortatus quoque ut aliquem in Sueciam mittant Eccleſiaſtici Ordinis, ac Græcæ linguæ peritum, qui ſuper fœdere, ac ratione belli gerendi tractare queat. Eas literas cum Rex Poloniæ exprobraret, nec Vice-Cancellarius ſigillum ſuum abnuere poſſet; cauſabatur tamen chartas puras ab ſe ſubſcriptas & ſignatas in Polonia apud amicos relictas, quibus inimici ad ſtruendas in ipſum calumnias abuſi fuerint.

Regina pro eo intercedit.

§. 24. Interim hic à Regina obtinuerat, ut ad veniam ipſi conciliandam literas ad Regem Poloniæ ſcriberet, quæ per Joannem Kochium Suecicum *Gedani Commiſſarium in Aulam Polonicam* deferebantur. Is Kochius arguebatur ſcripta in Regem contumelioſa hinc inde diſtribuiſſe, queis Nobilitas ad ſeditionem ſtimulabatur. Ac inter alia cum quidam traditum faſciculum ad Regem allaturus eſſet, argentum ne id faceret obtuliſſe; ac unum qui Zelinskio cuidam inſcribebatur, à Rege reſignatum. In honorem tamen Reginæ latori manus injectæ non fuerant, cum errorem excuſare non poſſet; ſed ſatis habebat Rex literis ad Reginam ſcriptis indignitatem facti arguere, quo haut levis macula ejus exiſtimationi ſit adſpergenda, ſi ipſa conſcia tractatibus pacis jam inſtantibus inter inducias vicini & agnati Regis cives ad ſeditionem concitati fuerint. Enimvero iſta ſolus Radzievvskius machinatus fuerat inſcia Regina; cui nihil minus cordi erat, quam bello cum Polonis collidi.

Polonorum Legatorum mandata.

§. 25. In Polonia propinquante tractatu aliqui proceres delegabantur, Legatorum Lubecam deſtinatorum mandata adornaturi; qui ad ſervandum ſecretum jurejurando adigebantur, ſe extra congreſſum cum nemine hac de re locuturos. Inter eos quæſtio erat; *bellum an pax placeret?* Ad quam omnes pacem *inclamabant. Inde cum præ-*

1652. teriti anni mandata nimis laxa fuiſſent, variæ quæſtiones proponebantur, quid in hoc vel illo caſu Legatis ſequendum, & ubi ad extremum illis ſubſiſtendum; ſi forte Sueci non totam Livoniam, aut ditionis quid in Germania dare velint. Item, num tentandum ipſis ſit, Suecicos Legatos, aut Gallum pecunia corrumpere? Quæ cum diu agitatæ eſſent, demum placebat Regis ſententiam cognoſcere; ac eundem rogare, ut dato Reipublicæ promiſſo de cedenda in Regnum Sueciæ prætenſione ſtare dignetur. Ad quod cum Rex reponeret; promiſſo ſuo hanc conditionem additam, ſi prius rite ſibi ſatisfactum fuerit; unus è Senatoribus affirmabat, promiſſum purum fuiſſe. Unde Rex; *Sit ſane*, inquiebat, *ſed quia etiam juravi me ablata Republica recuperaturum, de Livonia nullatenus cedere poſſum.* Circa cætera ſat maturum fore ſententiam ſuam expromere, ubi Lubecæ conſtiterit, quoſnam pacificandi modos Mediatores invenerint. Unde ut Deputati iſti ad d. 4. Octobris præſto eſſent, ſtatuebatur. Decretum ibi plenipotentias dare ea forma, qua Sueci deſiderarint. Depreſſio ſeu litura ſigilli, in quam Ordines conſenſerant, à Cancellario Legatis pro re nata exequenda committebatur. Jubebantur quoque Veneris & Belgis præ Brandeburgico Electore priorem locum dare; Angloſque pro libera Republica agnoſcere, ſi forte ibi compareant. Plenipotentias antiquas primum obtrudi poſſe, in promtu tamen habendas ad Boruſſicam formulam aptatas. Legati iidem, qui ſuperiore anno, Leſſinskius, Goraiskius, Naruſcevvicius & Fiſcherus.

Suecorum mandata.

§. 26. A Regina, cum interim Salvius & Wachmeiſterus fato functi eſſent, Legati deſtinabantur Scheringius Roſenhanius, Ericus Oxenſtierna, Gabriel Gyldenancker & Laurentius Canterſteinius. Illis data eadem quæ ſuperiore anno mandata. Additum; Polonos ne viſerent, nec eorum viſitationes admitterent, ni Reginæ juſtum titulum tribuere velint. Si poſt fruſtra tractatam pacem de induciis Poloni proponerent, ipſi non quidem plane reſpuerent, ſed tempus extraherent, quoad à Regina reſponſum acciperent. Fœdus & auxilia extremum erant, quo Regina Poloniæ Regis, ac Reipublicæ prætenſiones compenſare volebat. Si Polonorum procuratoria conventæ formulæ non quadrarent, aut ſi prius prolatis vitioſis circa juſta cauponari velint, ne illudi diu ſibi paterentur, ſed mox Lubeca diſcederent.

Legatorum Lubecam Adventus & ſalutatio.

§. 27. Lubecam primi ingreſſi fuerant Goraiskius & Fiſcherus, Leſſinskio per ſimulatam valetudinem Roſtochii ſubſiſtente, quoad intelligeret, iſtos à Roſenhanio ſalutatos fuiſſe. Hic octiduum poſt Goraiskium Lubecæ adpulerat. Salutationes pro more peractæ nulla offenſa, Poloni majore pompa quam ſuperiore anno acceſſerant. Cum plures per dies Conciliatorum nemo compareret, Roſenhanius è Leſſinskio ſciſcitabatur; quid agendum, ſi illi emaneant? Ad quod hic reſpondebat; ſe ſuper ea re cogitaturum. A Curlandiæ Duce miſſus Melchior Folckerſamus oſtendebat; ſi Mediatorum nemo veniret, ad ſummam rei excutiendam ſtatim accedendum, confirmans, Polonos hoc animo veniſſe, ut ſerio pacem concludere velint; nec multis difficultatibus motis tempus extracturos. Regina ſuos ad tractatum tunc accedere juſſerat, ſi Poloni inſtarent; 1652. ut tamen diligenter procuratoria inſpicerent, Quæ ſi recte ſe non habeant, ſine mora diſcederent, velut certo indicio, Polonos nil niſi ludibria agere. Tali diſceſſu ſi forte conventio ineunda ſit, ne velut inimici abruptis induciis diſcedere videantur, ejuſmodi verba declinarent, quibus pacta velut integra deinceps confirmari adpareant. Inter ſalutandum Poloni, ac inprimis Goraiskius teſtabantur, ſe veniſſe, ut æternam pacem concludant; ſed metuere, ne Radzieiovvskius pravis artibus in Suecia id impediat. Paulo poſt Lubecam venerat Franciſcus Erdmannus Dux Lauenburgicus, qui cum prius Polonos viſeret, ac poſt apud Roſenhanium acceſſum ſuum denuntiaret, hic negotia excuſans admittere eum abnuebat. Ac id anxie affectabant Poloni, ut Suecis primas partes præriperent. Unde & Leſſinskio injunctum erat, ut Chanuti adventum diligenter obſervaret, ac vel importuna humanitate eundem proſequeretur, ne Sueci circa prioris viſitationis honorem ipſum præverterent.

Certamina partium circa primas viſitationes Mediatorum.

§. 28. Aſt Chanuto, qui menſe Novembri Lubecam veniebat, non ſine tædio partium expectatus, ea maxime cura erat, ne alterutros delato priore honore offenderet. Unde ne ipſos inter ſe committeret, ſi currus urbem ingredienti obviam miſiſſent, quod literis Hamburgum ſcriptis promiſerant, incognitus Lubecam intrabat. Et quanquam Leſſinskius literis teſtatus eſſet, ſe tanto ejus videndi deſiderio teneri, ut, ſi fas ſit, vel ex ipſo curru deſcendentem venerari paratus ſit, Chanutus tamen præter communia honoris verba nihil repoſuerat; quippe qui decreverat uno & eodem momento utriſque de adventu ſuo ſignificare, ac ſalutationis honorem eo ordine reddere, quo eum ab iſtis accepiſſet. Vix ingreſſus urbem erat, cum Roſenhanius miſſo Secretario horam exquirit, qua ipſum viſere poſſit, antequam apud quempiam alium ſalutationis officio fungatur. Reſpondebat Chanutus; cum nondum de adventu ſuo omnibus Legatis ſignificarit, ſe ipſius officium acceptare velut à privato in privatum profectum; præſertim cum nondum locum præparaverit recipiendis Legatis. Quod ſi autem omnibus prout par eſt ſuum adventum ſignificarit, paratum ſe ipſius viſitationem admittere, quando eandem exhibere placuerit. Sequenti die Leſſinskius Canaſilium ad Chanutum mittebat, qui exemplo potiſſimum in tractatibus Boruſſicis edito, aliiſque rationibus honorem primæ viſitationis ſibi vindicatum ibat, haut obſcure offenſam denuntians, ſi in Suecorum partem propendere viſus fuerit. Reſpondebat Chanutus; die craſtina ſe uno eodemque momento partibus de adventu ſuo ſignificaturum; & tunc primum acceſſum occupare poſſe qui velit. Convenerat cum Goraiskio Leſſinskius, ut ſummo mane cum curru ad ſe accederet, quo confeſtim, ubi à Gallo nuntius adiſſet, in eum ſe conjicere poſſet. Quod cum iſte facere neglexiſſet, veniente mox Galli nuntio Leſſinskius trepido clamore aurigas ac famulos excitat, ac propere ad Chanutum ſe proripit. Quo digreſſo Goraiskius ſtatim aderat. Sed quia prandii tempus imminebat, Fiſcherus ultro viſitationem ſuam differebat, ut Suecis ſpatium relinqueretur à meridie Chanutum inviſendi. Ita & Chanutus Polonos prius quam Suecos viciſſim adibat. Quod cum Sueci eidem exprobrarent,

oſtenſa

1652.

oſtenſa antiquitate Regni Sueciæ præ Polonia & ejuſdem cum Gallia conjunctione, ac ſe priores ad ipſum miſiſſe: ille ſolicite id excuſabat; non in Reginæ contumeliam factum, ſed eodem momento utriſque de adventu ſuo ſignificaſſe; Polonos autem, quorum ædes ſibi vicinæ ſint, primum acceſſum occupaſſe. Unde ſe non potuiſſe non pro more eum honorem iiſdem priore loco reponere. Proteſtabantur tamen Sueci, ne iſte actus Reginæ præjudicio ſit. Et Chanutus, ut hiſce aliquo modo ſatisfaceret, Leſſinskio ipſum inviſenti id officium per octo dies reddere differebat, cum interim aliquoties Suecorum ædes ſolus, aut cum uxore adiret. Proponebat inde Suecis Chanutus, num Michaelem Maurocenum Legatum Venetum expectare velint, qui prope jam aberat, an vero ſtatim *tractationem auſpicari*? Reſpondebant Sueci; quia Venetus tam longi itineris laborem ſuſceperit, par eſſe, ut ipſius adventus paucos per dies expectetur. Idem quærebat; num ipſi aliquem Veneto obviam Hamburgum ſint miſſuri, uti Poloni facere decreverint? Id Sueci abnuebant: inter Legatos Regios id inſolitum nec de ſuo adventu iſtum adhuc ipſis ſignificaſſe. Nec decorum fore, ſi eundem nimis captaſſe videantur, aut cum *Polonis* putide ſuper inanibus certare cum conſter illos è compacto inter ſe agere; ac ſatis prævideant, Polonos prius ab ipſo inviſendos. Et quia patebat Polonos tantopere trepidare circa præripiendum primum apud Sequeſtres acceſſum, frigidius ſe acturos, ac tardiores circa exhibendas ſalutationes videri malle, quam circa prævertendos alios anhelare. Præſertim cum nullo modo conſtare ipſis queat, utris de adventu ſuo prior Venetus ſignificarit; nec per Sequeſtres plus ſibi honoris poſſe dari, quam ipſi jam habeant. *Idem tamen Venetus cum mox per literas de adventu* ſuo Suecis Hamburgo ſignificaret, & paucorum dierum moram excuſaret parandis ſuis rebus; Sueci per Vincentium Mœllerum Suecicum ibi Miniſtrum gratulandi officio apud ipſum defungebantur. Venetus Lubecam ingreſſus quanquam & ipſe utriſque de ſuo adventu ſimul ſignificaret; Poloni tamen præmiſſo nuntio ſtatim accurrentes è vicinis ædibus Suecos prævertebant. Adferebat Maurocenus exiguam ſucceſſus ſpem, quod Auſtriaci & Hiſpani enixe laborarent, ut congreſſus hic eſſet irritus, quo Sueci eam velut ſpinam ſemper pedi hærentem retinerent, ne ſocietas horum cum Gallis iterum reviviſcens conſilia iſtorum everteret quæ in amicitia Anglorum fundata habebant. Et acceſſerant ad Venetum Hamburgi ſpecie amicorum nonnulli, qui ſuaderent; parceret ſumtibus, nec Lubecam iret: nam tractatus illos æque ac ſuperiore anno ad procuratoria adhæſuros. Cæterum Leſſinskius ut ingenium & dexteritatem Mauroceni exploraret, data opera eum ſolus adibat. Ubi promtum quidem patria, & Gallica lingua comperiebat; ſed id judicii parum ſolidi videbatur, quod ſtatim nimis familiariter proderet, ſe à Republica in mandatis habere, ut, quantum poſſit, in omnibus Polonorum tueatur partes; idque promtiſſime teſtaturum, quoties occaſio ſe præbitura ſit.

Venetorum inclinatio. 22. Dec.

De loco congreſſus.

§. 29. Inde ſuper loco, ubi Legatorum congreſſus eſſet habendus, anxia ſcrupuloſitate satagebatur. Ac cum Curia initio ob ſtrepitum minus placeret, Præpoſiti ædes huic actui deſtinabantur; quas Sueci repudiabant, quod iſtæ propiores Polonis, quam ſibi forent. Tandem Curiam præoptabat Chanutus; cujus uſum cum à Senatu urbis nomine Galliæ Regis petiturum ſe diceret, Sueci monebant; ut in uſum partium illam ſe requirere diceret, ne videantur in loco eſſe, qui magis à Rege Galliæ, quam à partibus dependeat. Etſi Sueci non magnopere circa locum congreſſus laborandum ducebant, antequam procuratoria forent inſpecta. Cæterum quia dum adventum Conciliatorum expectant partes, duo *jam menſes ſuperioris* anni conventione tractatibus deſtinati erant elapſi, Chanutus judicabat, non opus eſſe de illis prorogandis agere, cum iidem ab initio tractatuum, non ab adventu partium computandi ſint. Poloni autem initium tractatuum à die editorum procuratoriorum, non à *ſolenni in* Curia *congreſſu* ſumendum cenſebant.

1652.

Initium tractatuum. 1. Dec.

§. 30. Quærebat inde è Roſenhanio Chanutus, utri partium Sequeſtres prius debeant proponere, quæ ex re forent; ſimul de modo exhibendi procuratoria, & annon præſtaret horum exempla duntaxat partibus invicem communicari, autographis penes Sequeſtres manentibus? Reſpondebant Sueci; quia uterque Sequeſtrium Polonis ſalutationis honorem priore loco exhibuerit, par eſſe ut in qualemcunque penſationem apud ſe primam propoſitionem nunc edant; cum præſertim hoc tempore Galliæ haut inutile ſit, ſi alii credant, veterem inter ea Regna conjunctionem adhuc firmam conſiſtere. Alias optimum eſſe, ut ab ipſo tempus partibus conſtituatur, quando procuratoria cum exemplo ad eundem deferenda ſint, quæ utraque pars per Secretarios ſuos inde petere poſſit; ac inutile eſſe eadem apud Conciliatores deponi. Nam ſi vitioſa ſint, injunctum ſibi in depoſitionem eorundem haut conſentire. Si rite formata ſint, haut opus eſſe, ut alius præter ipſos ea in manu habeat; quod per iſthæc ſibi caveatur, Polonis Legatis facultatem eſſe concludendi, & concluſa ſervatum iri. Hortabantur quoque Chanutum, ut Polonos moveret ad procuratoria edenda conventis quadrantia. Nam ſi altera jam vice vitioſa proferant, id pro manifeſto ludibrio habitum iri, ac ſe confeſtim inde diſceſſuros. Chanutus uti calorem illum temperare conabatur; ita ſtipulabatur, ut per unum diem procuratoria ſibi retinere liceat ad perſpiciendum, num quid inſit, quod ſtatim emendari queat. Veniebat poſt Gallus cum Veneto ad Suecos, proponens: ſe conſtituiſſe apud ipſos agendi initium facere; eoque ipſos ſuas plenipotentias producturos, quod initium negotiationis eſſe ſoleat. Id quod Sueci ſuperfluum eſſe teſtabantur; quæ & Polonorum mens fuerat.

4. Dec. Mediatorum plenipotentiæ non inſpiciuntur.

Polonorum duplex procuratorium.

§. 31. Cæterum Poloni duplici erant inſtructi procuratorio, quorum uno integer Regis titulus, altero truncatus exprimebatur. Igitur inter ipſos deliberabatur, utro utendum eſſet? Goraiskius cenſebat, integrum priore loco offerendum, ne de alto velut faſtigio præcipites ruiſſe, non per gradus deſcendiſſe viderentur: poſt diſceptationem demum alterum proferendum. Contrarium ſentiebat Leſſinskius & Fiſcherus; ne ruptura tractatuum inde proveniret, & quia Chanuto jam emendata procuratoria promiſſa fuerant. Prævalebat tamen Goraiskius, teſtatus ſe periculum rupturæ præſtiturum: ac ipſe ad Mediatores accedens plenipotentiam integro cum titulo exhibebat,

bebat,

1652. bebat, oſtendens, ſe non poſſe non in præliminaribus Regis ſui jus integrum ſervare: ac ſufficere, ſi ex procuratorio perſpiciatur, plena facultate ad tractandum ſe inſtructos: diſputationem ſuper titulo ad ipſam tractatuum ſubſtantiam pertinere. Quod ſi forte Sueci id procuratorium haut libenter admiſſuri videantur, Mediatores atteſtatum illis præberent; Polonica procuratoria ita formata eſſe, ut ejus Regni Commiſſariis plenam agendi facultatem tribuant. In eo inſtrumento titulus Regis à contextu disjunctus erat & Jo. Caſimirus Regem ſe Suecorum hæreditarium expreſſerat, utut Chriſtinæ quoque titulus Reginæ Suecorum, Gothorum Vandalorumque datus eſſet, additis poſt Ducatum Magnum Finlandiæ mutilationis notis. Sed cum Chanutus per literas Polonos rogaret, ut alia procuratoria exhiberent, quod Sueci iſthæc in contumeliæ vicem accepturi, ac ſtatim abituri ſint, præſertim cum & præterito anno eadem cauſa tractatus abruperit: Poloni aliud procuratorium exhibere conſtituunt interpoſita proteſtatione id Regis ſui juri innoxium fore; ac per ternas *abbreviationis* notas omnes Regis titulos intelligi. Simul ne iſtud Suecis traderetur, antequam Suecicum procuratorium apud Conciliatores depoſitum foret. Ab ea proteſtatione admittenda haut alienos ſe oſtendebant Sequeſtres; Etſi Chanutus demonſtraret, proteſtationis vocabulum durum nimis videri, quod à ſe admiſſum Sueci facile in ſuſpicionem trahere poſſint; ac potius fore, ſi dicant, ſe declarare, plenipotentiam hanc pro non producta habendam eſſe, ubi pax ſecuta non fuerit. Stipulabantur quoque Conciliatores, ne Poloni durante tractatu eam proteſtationem ulli extra ſuam Aulam communicarent. Quod Poloni annuebant, modo alia ratione de eadem innoteſceret.

Poloni proteſtationem apud Mediatores interponunt.

8. Dec. Ita per Polonos proteſtatio Mediatoribus exhibita hoc ſenſu; Regem monſtrando ſuo in pacem deſiderio ſupplicationibus Ordinum Regni hoc dediſſe, ut procuratorium ad hos tractatus formaretur non expreſſis omnibus ipſius titulis, in ſolum proſperæ negotiationis, & perpetuæ pacis eventum. Unde Legatos ad ſervandum jus & dignitatem Regis prius integrum, & quale eſſe debeat poteſtatis ſuæ inſtrumentum exhibuiſſe. Tandem inſtantibus Sequeſtribus in ſolum ſecuturæ pacis eventum iſthoc procuratorium mutilo titulo protuliſſe. Quanquam igitur univerſo orbi de hæreditario Regis in Sueciam jure conſtet, quod nullis certis & legitimis in contrarium argumentis convelli queat, tamen ne id Inſtrumentum aliquod præjudicium huic juri adferat, vel in alium, quam Regis mens eſt, ſenſum trahatur, proteſtari, in unicum eventum felicis negotiationis & perpetuæ pacis eſſe monſtratum & productum. Ejus proteſtationis *transſumtum* Chanutus & Maurocenus ſubſcripſerant, ſe id proteſtationis Inſtrumentum recipere ſine ullo juris partium præjudicio; idque per Chanuti filium ad Polonos mittebatur, ne vel Secretarius de eo reſciſceret.

9. Dec. Poſt tradita procuratoria Poloni monebant; Mediatores ſua dexteritate impedirent, ne Sueci criticam ſubtilitatem uti ſuperiore anno exercerent, ne ratio rationem provocans diſputationem excitaret ipſis quoque tractatibus noxiam.

Sueci procuratorium ſuum edunt.

§. 32. Sueci contra nulla ambage Chanuto monenti procuratorium transmittebant; addito, ut ſequenti die vel Polonicum vel ſuum iterum recipiant, nec ut in alias manus id perveniat, priuſquam Polonicum ipſi nacti ſint. 7. Dec. Sequenti die Chanutus ſcripto ab ipſis petebat, ut ſibi procuratoria per eum adhuc diem ſecum retinere liceat, 8. Dec. quod Polonicum exemplum autographo non reſpondeat, (id prætextum fingebatur,) quod ab ipſis emendari cupiat. Sueci reponebant; ſequidem ipſi gratificaturos, modo ne Suecicum prius ad Polonos mittatur, quam horum ad ipſos, ne & nunc Poloni prærogativa quadam potiantur maturius inſpecto Suecico procuratorio. Cæterum ſibi non tam exemplum, quam autographum videre cordi eſſe. 9. Dec. Poſtero die Chanutus Polonorum procuratoria Suecis transmittebat. In iis omiſſa erant in titulo Regis vocabula *Regis hæreditarii Sueciæ*, quæ & in ſigillo Regis eliſa erant; ſed tres coronæ etſi paulo obſcurius adparebant relictæ. Eo diligenter excuſſo Sueci notabant, 1. Id non ex amuſſim formulæ ſuperiore anno conventæ congruere. 2. Non honeſtari Suecicos Commiſſarios aliquo titulo, ſecus quam præterito anno convenerat, ac ipſi Poloni tunc multis verbis jactarant, id utique decorum eſſe, exaggerantes, à Suecis nihil titulorum ſibi tributum. 3. In appenſo ſigillo inſignia Regni Sueciæ adparere, cum tamen ſigillum titulo congruere debeat. 4. Loco eliſi tituli Suecici ſigillum mutari debuiſſe. Tum conſtare ſibi debere, à quo litura illa facta ſit, ne caſui imputari queat, quod conſilio fieri par erat. In procuratorio Ordinum deſiderabatur, quod non omnium, qui ſubſcripſerant, in ipſo procuratorio mentio eſſet facta. Minuta alia transmittebantur.

In Polonorum procuratorio notata.

Polonorum reſponſum.

§. 33. Viciſſim Poloni quid in Suecorum procuratorio carperent non inveniebant. Diſſerebant tamen ſe nolle bonam Reginæ mentem coactis & frivolis interpretationibus vexare. Cæterum ad notata à Suecis reponebant. 1. Vidiſſe quidem ſe formulam à Chanuto conceptam, nec tamen ad eandem preſſe ſequendam ſe obſtrinxiſſe. Imo conventione præteriti anni diſerte expreſſum, intermedio tempore per Conciliatores de illa agitandum; quod cum factum non ſit, liberum ſibi fuiſſe eo verborum cultu uti, quem rei dignitas & Chanuti ſcopus requiſiverit. Ad alterum non habebant quod proponerent, præſertim cum Chanutus facete exprobraret, Suecos dociliores ipſis fuiſſe. Monitos enim à Polonis honorem ipſis exhibuiſſe, Polonis contra ad eundem lapidem nunc impingentibus. Igitur proponente Gallo conſentiebant, ſe id correcturos, ubi ad felicem exitum tractatus deducti fuerint. III. Inſolitum eſſe, ut Reges ob levem aliquam controverſiam ſigilla ſua immutent, aut bina ejuſdem magnitudinis habeant: igitur ſufficere Suecis debere, ſi in ſigillo deſit, quod videre nolint. Vacuum autem id ſpatium repletum non eſſe, tum quod defuerit, qui tam ingenioſam iterum indignitatem committeret, tum ut humanitas Suecorum ſemper apertum habeat campum non titulum ſolum, ſed & vitulum Regi noſtro reſtituendi. (ea ipſorum verba erant.) Circa tres Coronas aqua Polonis hærebat. Nam ipſi judicabant haut congruere, ut inſignia Regni cum Polonia nunquam uniti ſigillo Polonico infererentur. Ne tamen plane obticeſcerent, aſſeverabant, eas Sueciæ inſigne non eſſe, quod magno Regni Poloniæ ſigillo nunquam addi fuerit ſolitum. Sed tres

Coronas

1652. Coronas inter collateralia Regni inſignia collocatas Palatinatus Poſnanienſis eſſe; de quo tamen ipſo non liquido ſibi conſtare apud Conciliatores fatebantur. Et ſine dubio fictum id erat, cum iſtæ coronæ neque in ſigillis Regum Poloniæ, qui Sigiſmundum anteceſſerunt, neque eorum, qui Jo. Caſimirum ſecuti ſunt, adpareant. Qua occaſione Chanutus monebat, Principes quando hæreditaria adquirunt Regna, non privatis, ſed Regnorum uti debere inſignibus; & in Gallia domum Borboniam cum omnibus Regii ſanguinis Principibus non ſuo uti inſigni, ſed Regni: nec aliud eſſe inter Regis & ejus fratris ſigilla diſcrimen, quam quod hæc minora ſint, & in fimbria certam quandam notam præferant. Sic & Reginam Sueciæ Regni ſigillum velut ſuum & natalium jure ſibi debitum ad omnes uſus adhibere poſt coronationem inſtituiſſe, eliſo Waſianæ ſtirpis manipulo. Nam Reges ad ſolium evectos ne veſtigium quidem prioris ſortis retinere. Reponebant tamen Poloni; mirari ſe factum, & Ordines Sueciæ id permiſiſſe, ut manipulus iſte eorum ſigillo expungeretur, à quo tot acceperint beneficia, & ad quem tuendum ſe tot obligarint honoris, & conſcientiæ vinculis. Porro lituram in ſigillo factam eſſe, antequam procuratorium Conciliatoribus traderetur, ipſi teſtimonium ſcripto ferre volebant. In Ordinum procuratorio haut moris eſſe, ut plures quam duo nominentur, & Archiepiſcopum Gneſnenſem Senatum, Tribunum nuntiorum Terreſtrium Equeſtrem Ordinem repræſentare.

De modo tractandi.

§. 34. Proponebat inde Chanutus; etſi hactenus ſategerit, ut congreſſus *Legatorum* cœpto tractatu in Curia fieret; tamen nunc ſatius ſibi videri omiſſis publicis congreſſibus Sequeſtres hinc inde inter partes commeare. Conclavia quippe in Curia non ſatis commoda, ut neutra pars ſuper inæqualitate queri nequeat, nec peculiare oſtium pro Sequeſtribus eſſe; qui ſi alterutrius partis introitu uti velint, id apud alteram partem ſuſpicionem favoris excitare poſſe. Sed & id congreſſus genus multum è forma judicii trahere. Magnam ceremoniarum moleſtiam hoc modo declinari poſſe. Plebem introëuntium & exeuntium ora notaturam, & ex eorum lætitia aut mœſtitia varia præſagia captaturam. Ac ita Monaſterii actum, conventu poſt Chriſtum natum toto orbe celeberrimo. Ac tanti ponderis eſſe res, ut noctis intervallo opus ſit ad iſtas rite expediendas. Enimvero ſuberat & arcana ratio, ne forte publico congreſſu Brandeburgici Legati, qui mox adfore nuntiabantur, ſuper priore loco cum Veneto publicis congreſſibus vi certarent; quod iſta ratione declinari poterat. 1652. Polonis gratior fuiſſet publicus congreſſus, qui pompa & oſtentatione gaudebant. Qui & acriter contendebant, ſibi citra controverſiam primas partes deberi, ac primam à ſe propoſitionem utique faciendam, & in Boruſſia quondam omnes Legatos ſibi hunc honorem detuliſſe. Iſtam tamen tractandi rationem in gratiam Chanuti utcunque admittebant. Aſt Suecis facile modus iſte tractandi probabatur, ut Conciliatores hinc inde intet partes commearent. Ut tamen laboris parte hoſce ſublevarent, ſe ubi res ferat ad ipſorum ædes ſubinde acceſſuros. Placebat quoque ſermone propoſitiones fieri, ut multa ſcriptione ſuperſederetur, quæ intempeſtive typis, uti aſſolet, publicari poſſit. Alias oſtendebant; paratos ſe ordiendis tractatibus, modo procuratorium exhibeatur formulæ à Chanuto conceptæ reſpondens: quæ ſi non ſolenni pacto, tamen tacito partium conſenſu probata ſit, ad quam & Suecicum procuratorium formatum ſit. Contra obſecrabant Conciliatores; nimium rigorem omitterent Sueci, nec formulæ iſti ita obnixe inſiſterent. Ipſos quidem melius feciſſe illa formula repræſentata: de eo tamen inter partes haut ſolenniter conventum; nec credere ipſos eam ſervitutem Polonis injungere velle: ac ſufficere, ſi ſummam rei obtinuerint. Ad hæc Sueci poſt interpoſitam deliberationem reſpondebant; Promitterent Sequeſtres Polonorum nomine, ſe idoneam plenipotentiam titulo & ſigillo rite adornatam exhibituros quocunque *tractatuum* eventu, & quandocunque *ipſi id* deſideraverint. Tum ut teſtentur, tres illas coronas inſigne Polonicæ Provinciæ eſſe, quæ *immediate* iſti Regno ſubſit. Id enim ſi verum ſit, facile paſſuros ſe, ut ea interpretatio adferatur. Sin fingatur ſufficere ſibi Polonos id fateri non auſos & Conciliatores in id teſtimonium perhibere. Tum lituram ſigilli factam eſſe, antequam hiſce procuratoria traderentur, ne forte aliquando ipſi id feciſſe arguantur. Denique teſtarentur Mediatores, haut fraudi fore juri ac dignitati Reginæ, quod procuratoria iſta nondum emendata tantiſper à ſe acceptentur. Omnino autem cupiebant Sueci, ut Polonica procuratoria in ſuas manus traderentur, antequam ad tractationem accederent. Contra Polonis decretum erat non alia conditione eadem exhibere, quam ut ad finem uſque tractatuum in depoſito apud aliquem Sequeſtrium manerent.

SAMUE-

SAMUELIS PUFENDORFI. RERUM SUECICARUM LIBER VIGESIMUS QUINTUS.

EPITOME.

1653. *Continuatio tractatuum Lubecenſium. Mediatores Suecis depoſitionem procuratoriorum perſuadere ſatagunt.* 2. *Sueci reſpondent.* 3. *Mediatores inſtare pergunt. Suecorum reſponſum. Mediatores acrius urgent.* 4. *Legati rem ad Reginam referunt.* 5. *Reginæ declaratio.* 6. *De præcedentia inter Venetos & Brandeburgicum.* 7. *Poloni procuratoria Suecis tradere abnuunt.* 8. *Sueci tractatus pro deſperatis habent. Mediatores contra rupturam tractatuum proteſtantur.* 9. *Suecorum reſponſum.* 10. *Mediatores alia temperamenta tentant. Venetus Polonis ſtudet.* 11. *Polonorum conſultatio.* 12. *Sueci depoſitionem procuratoriorum abnuunt.* 13. *Suecorum ſuper tribus coronis declaratio.* 14. *Hollandicorum Legatorum adventus & error.* 15. *Brandeburgici à cæteris Legatis non inviſuntur.* 16. *Polonorum conſultatio.* 17. *Mediatores denuo Polonos urgent.* 18. *Sueci à ſe acta defendunt.* 19. *Poloni diſceſſum urgent.* 20. *Sueci ſcriptum ſub finem tractatuum edere defugiunt.* 21. *Poloni de diſceſſu conſtituunt.* 22. *Extremus Mediatorum conatus.* 23. *Conventus diſſolvitur.* 24. *Cæſar Reginæ Legatos ad ſeſſionem in Comitiis admittere detrectat. Decretum Pragenſe, ejuſque cauſa.* 25. *Sueci de injuria queruntur. Propoſitio in Comitiis hoc obtentu differtur.* 26. *Regina Ferdinandum IV. Electoribus commendat.* 27. *Inveſtitura differtur. Lites circa præcedentiam inter Pomeraniam Citeriorem & Ulteriorem: & ſuper loco Verdenſis Ducatus.* 28. *De Holſatis inter alternantes Domos recipiendis.* 29. *Super immediato Bremæ ſtatu contentio.* 30. *Tractatus limitaneus cum Brandeburgico abſolvitur.* 31. *Danus Reginæ eſt ſuſpectus.* 32. *Dani Legatio in Sueciam ejuſque ſcopus.* 33. *Legatorum Danicorum propoſitio.* 34. *Cum hiſce negotiatio.* 35. *Querela ſuper Danorum contraventionibus.* 36. *Reſponſum Legatis Danicis datum.* 37. *Regina Dano de amicitia ſua confirmat. Dani Suecis haut fidunt.* 38. *Tractatus Redemtionis à Dano aboletur.* 39. *Hollandi Suecorum commercia ſubruere ſtudent. Regina de ea re queritur.* 40. *Hollandi auxilium à Suecis fruſtra petunt.* 41. *Regina hic contemtum ſui adimere ſtudet.* 42. *Regina iiſdem mediationem offert.* 43. *Repreſſaliæ in Hollandos.* 44. *Miſſio in Angliam, ejuſque ſcopus.* 45. *Reginæ Mediatio apud Anglos eluditur.* 46. *Super navigatione & commerciis cum Anglis acta.* 47. *Anglorum legatio in Sueciam.* 1653.

Continuatio tractatuum Lubecenſium.

Mediatores Suecis depoſitionem procuratoriorum perſuadere ſatagunt.

L... & Polonos jam iterum ad procuratoria adhærere inciperet, Conciliatores ut iſtos ſcopulos declinarent, ſummopere connitebantur. Eoque primo à Suecis exquirebant, num ad tractandum citra traditionem procuratoriorum accedere, an vero id temperamentum admittere velint, (de quo tamen cum Polonis nondum ſe communicaſſe dicebant,) ut iſta in ſuas manus deponantur, tunc demum permutanda, ſi tractatus felicem exitum ſit ſortitus; quod credant, Polonos in eorundem permutationem haut conſenſuros. Ut iſthæc Suecis perſuaderent, diſſerebant; Si felicem exitum tractatio ſortiatur, procuratoria haut negatum iri: ſi infecta re ſolvatur, iiſdem haut opus eſſe. Non repugnare naturæ tractatuum procuratoria tantiſper depo-
...tem; cum per ea ſolum tractantibus autoritas circumponatur, quam recté ſe habere ipſos vidiſſe. Nec deeſſe exempla, ac inprimis inter Hiſpanos ac Belgas tractatu Colonienſi Anno 1580. ubi abſque procuratoriis tractatum, addito promiſſo illa exhibenda, ubi quid concluſum fuerit. Ipſos Suecos Anno 1635. procuratoria in manus Sequeſtrium depoſuiſſe. Id ſi nunc recuſent, creditum iri ipſos iiſdem diffidere, culpamque abrupti tractatus in eoſdem redundaturam. Iniquitatis quid habere videri, quod in anteceſſum & per procuratoria deciſum velint, quod præcipuam partem diſceptationis abſolvat. Id exemplum antecedentis permutationis præjudicio Polonis fore, ſi alia vice cum Suecis agendum ſit. Cæterum in Suecorum arbitrio relinquebant, num ſtatim declarare velint, *quid ſatisfactionis* Poloniæ Regi daturi ſint;

ſint; ac ſpem eſſe liberalius quid nunc ipſos attuliſſe, quam præterito anno, ubi Poloni haut parum remiſſuri putabantur.

Sueci reſpondent.

§. 2. Ad quæ Sueci regerebant: Ad depoſitionem procuratoriorum, ſalva ratione ſe deſcendere haut poſſe; ſed permutatione utique opus eſſe, tum autoritati tractaturis circumponendæ, tum ut cautum ipſis ſit conventa certo ſervatum iri. Ita negotii naturam exigere, ut illi, qui tractare debeant, procuratoria teneant, non alii; & ex ea negotii natura neceſſitatem conſequi. Aliorum exemplis ſe non obligari, & plurima in contrarium extare, inprimis in nupero tractatu Weſtphalico. Exemplum Hiſpanorum & Belgarum huc non facere, cum Jo. Caſimirus Reginæ ſupremum imperium in dubium haut vocet; etſi actionis quid in Sueciam ſibi competere arbitretur. Quod in Boruſſia antea factum, ipſos haut ſtringere, cum jam circa titulos per pacta & uſum ſit diſpoſitum; ac Polonos videri velle, ut ipſi procuratoria per tractatus ab illis emant, quos in limine negotiationis permutari par ſit. Nec ideo ſe Conciliatoribus diffidere, quos ea res non tangat, ſed partes; præterquam quod conſenſus in depoſitionem Polonis nonnihil juris videatur tribuere, quod illis nullo modo à ſe concedi queat. Culpam infecti negotii potius in Polonos, quam ipſos relapſuram, cum quæſtio non ſit quantum ipſi Conciliatoribus fidei adhibeant; ſed de commutatione procuratoriorum agatur, quam Poloni detrectent, ipſi offerant, ubi cætera recte ſe habeant. Nihil porro iniquitatis ſubeſſe, cum Anno 1635. ita conventum ſit; nec Polonis nunc fraudi eſſe poſſe, in quod antea ultro conſenſerint. Denique quanquam nihil juris Regi Poloniæ concedant, noſſe tamen, eundem nondum quam habere ſe putat prætenſioni renuntiaſſe, utut temperamentum illud circa titulos inventum ſit congreſſibus ſine offenſa habendis. Ac ſi æterna pax nunc ſanciatur, fruſtra Polonos de exemplo in futurum ſolicitos eſſe. Nec plus dubitationis nunc ipſis eſſe poſſe, quo minus idonea procuratoria exhibeant, quam Uladiſlaus Anno 1635. foverit. Denique quid in mandatis habeant, poſt factam permutationem expromturos.

Mediatores inſtare pergunt.

§. 3. Poſt biduum revertebant Sequeſtres, non minus pertinaciæ Polonis ferentes in permutationem non conſentiendi, quam Suecis eandem exigendi. Eos jactare, quæ alibi terrarum fiant, ſe non obſtringere; inter Poloniam & Sueciam ita ſemper fieri ſueviſſe; nec plus ſcrupuli Suecis eſſe poſſe huc deſcendendi, quam Axelio Oxenſtiernæ, & Petro Brahæo Legationum tunc capitibus. Nullibi pactis ſancitum de truncato titulorum uſu; & quanquam Jo. Caſimirus Rex ad inducias ſervandas teneatur, titulo tamen non ceſſiſſe. Etiam Uladiſlai procuratoria tunc demum exhibita, cum omnia concluſa eſſent.

Suecorum reſponſum.

A Suecis reſponſum: Dum Poloni abnuunt rationi conſentanea, & quæ ubique fere locorum uſu recepta ſunt, ſat indicare animum paci averſum. Quid olim receptum fuerit, & quid priores Legati fecerint ſuo loco relinqui. Sed re jam tranſacta uſuque firmata, & truncato quoque Reginæ titulo, utut pactis diſerte cautum non ſit; mirari ſe nunc Polonos tergiverſari. Præſertim cum Regi hoc ipſo non magis præjudicetur, quam per pacta antea factum, quæ tamen plures per annos adhuc duratura ſint. Si Rex haut teneri ſe judicet, ut circa titulum recepto jam uſui ſe attemperet, pacta ſublata eſſe, cum uno capite pacti violato, totum abruptum intelligatur. Sane pacta Uladiſlaum, ejuſque ſucceſſores ſtringere, ſimul illos qui ſpoponderunt, omnia ſancte ſervatum iri. Uladiſlai procuratorium ante tractatus editum, cum menſe Aprili ſignatum ſit, concluſione poſt quinque aut ſex demum menſes ſecuta.

Mediatores acrius urgent.

Aſt Sequeſtres obſecrare Suecos, ut hac in re concedant. Si ideo tractatus abrumpant, contumelia affici Conciliatores & invidiam irritæ pacis in ipſos devolvi. Cogitarent, ſi Sueci multum gloriæ quæſiverint, ac vicinorum damno Regnum auxerint, eo plus hoſtium ac invidorum ipſos ſibi peperiſſe: & qui vapularit, haut temere obliviſci. Periculoſam nunc rerum per Europam faciem, ac poſſe turbis inter Anglos & Belgas plures involvi. In Cæſare nihil Suecis fiduciæ, ac adparere, quantopere is Reginæ commodis obſiſtat. A Moſcis ac Danis cautum ipſis non eſſe: ac ſi ita cum Polonis agant, vetera odia immenſum auctura. Igitur id temperamentum admitterent, per aliquot jam dies tacite excuſſum, ſed quod Polonis palam hactenus proponere dubitarint. Sueci uti quæ ad rem faciebant reponebant; ita ſpem non oſtendebant propoſitum temperamentum ſe admiſſuros.

Legati rem ad Reginam referunt.

§. 4. Aſt Legati Suecici quid facerent in ancipiti hærebant, quod Regina juſſiſſet, ut ſi ſentirent tractatum fore irritum, eundem ad procuratoria potius, quam conditiones pacis adhæreſcere paterentur. Ne in depoſitionem conſentirent, obſtabat, quod hac admiſſa negotium de titulis iterum in dubium vocabatur, eoque ipſo amittebatur, quod ceſſione Boruſſiæ, & tot annorum bellis quæſitum erat. Nec ita temere projicienda videbatur poſſeſſio per pacta, & ſubſequentem uſum firmata, per quam Polono haut amplius integrum ſit Sueciæ titulo Reginæ inſultare. Nec tamen deerant, quæ temperamentum id ſuaderent. Poſſe enim proteſtatione interpoſita prohiberi, ne iſta depoſitio dignitati ac juri Reginæ fraudi ſit. Ac tolerabilius eſſe procuratorium, cui pauca deſint, deponi, quam plane vitioſum. Tum priori tempore Suecicos Legatos in depoſitionem conſenſiſſe, cum majus quam nunc præjudicium videretur adferri. Poſſe hoc modo declinari offenſam Sequeſtrium, & invidiam orbis. Denique haut amittendam occaſionem pacis, quod Conciliatores ample de Polonorum inclinatione polliceantur; & commodius nunc tractandi tempus turbidis Poloniæ rebus, quam ubi compoſitæ iterum fuerint. Igitur è Regina ſciſcitabantur, num in depoſitionem conſentire debeant; aut num id temperamentum ſit admittendum, ſi hac conditione Poloni procuratoria permutare velint, ut re infecta illis reddantur.

Reginæ declaratio.

§. 5. Enimvero Regina, cum è ſcrupulo à Polonis injecto judicaret, ipſis pacem cordi haut eſſe; ſuis diſerte injungebat, ne ad primarium negotium accederent, priuſquam Poloni procuratoria exhiberent, in quibus tituli Commiſſariorum expreſſi ſint; ac ut ſola ſigilli litura non adquieſcant, ſed novum plane exigant, uti ab Uladiſlao circa ratificationem induciarum anno 1635. factum. Oſtenderent tamen, ſe tamdiu Lubecæ moraturos, quoad alia procuratoria al-

1653. lata ſint. Interim Sequeſtres ſermonibus diſtinerent, ipſorum ratiunculis, aut impatientia, inſuper habitis. Haut quippe ſibi nunc conſuli tali pace aut tractatu, quo ſua, Regnique dignitas imminuatur. Ad extremum tamen de titulis Commiſſariorum remitterent, ubi ſigillum recte ſe habeat. Inprimis vanitatis arguebatur, quod Poloni de tribus coronis commenti fuerant. Nam Poſnaniam provinciam non eſſe, ſed Palatinatum Majoris Poloniæ. Ac Sigiſmundum III. ejusque filios ſategiſſe inſignia Sueciæ Polonicis inſercire, tribus Coronis ſummo loco in dextro latere poſitis & ex adverſum ad ſiniſtram equite, qui Magni Ducatus Lithuaniæ inſigne eſt. Ac abſurdum fore unius Palatinatus inſigne Lithuaniæ inſigni præponere. E ſigillis Sigiſmundi Auguſti, & Stephani Batorei adparere, ipſos ſummo loco à dextris ſtatuiſſe equitem inſigne Lithuaniæ, ſub quo Leo collocatus conſpiciatur. Unde neceſſum eſſe, ut Polonicum ſigillum mutetur, nec ſolam lituram ſufficere; cum ferri non poſſit, ut antiquiſſimum Sueciæ inſigne inter provincias diſpoſitum conſpiciatur. Injungebat quoque ſuis Regina, ut Polonorum procuratoria utique ſibi tradi curarent, etiam ad ipſorum placitum reformata, in quemcunque tractatuum eventum retinenda; nec prius negotiationem ordirentur. Non tamen ſtatim Lubeca diſcederent, ſed ad ſe acta referrent, ac ſua juſſa expectarent.

De præcedentia inter Venetum & Brandeburgicum. §. 6. Inter hæc cum Brandeburgici Legati propediem adfuturi dicerentur, Maurocenus à Suecis petebat, ut ſibi contra illos faverent. Eſſe quippe Venetos Rempublicam nemini obnoxiam à Brandeburgico Cæſarem agnoſci ſuperiorem; nec Cæſaris eſſe, ſupremo præditos imperio Principes creare. Concilium Tridentinum Venetis priorem locum præ Brandeburgico aſſeruiſſe, & hujus Legatum Monaſterii Contareno ceſſiſſe. Ita Venetos poſſeſſione gaudere. Regina, etſi in ſe eminentior videatur ſtatus à nemine dependens, quam alteri obnoxius, ſuis tamen injungebat, ut in hoc negotio in neutram partem inclinarent; ſed ipſos inter ſe temperamentum invenire ſinerent, uti antea in Boruſſia factum inter Brandeburgicos & Belgicos, ubi modo Gallo ſe aſſociabant Brandeburgici, Anglo Belgici, modo vice verſa: aut abſentibus Regiis primus Belgicus cum infimo Electorali, & viciſſim, hinc inde inter partes commeabant.

Poloni procuratoria Suecis tradere abnuunt. §. 7. Poloni, cum per Curlandum à Veneto percepiſſent, *Succos poſtulare*, ut ipſorum procuratoria in manus ſuas tradantur, conſultatione habita decernebant; eam traditionem plane abnegandam, ne hoc conceſſo ad alia flagitanda Sueci devolverentur; inveniendo temperamento Conciliatores curam impenderent. Mox ipſe
8. Jan. Chanutus & Maurocenus referebant; à Suecis procuratoria probari; ſed eoſdem novo poſtulato tractare prius nolle, quam Polonica procuratoria manibus ſuis teneant. Se quidem ad iſtorum rationes reſpondiſſe, ſed Suecos à ſententia ſua dimoveri non potuiſſe. Poloni querebantur; hac de re haut prius fuiſſe motum, quando notas ſuas ad procuratoria ipſorum edebant. Cæterum repugnare id modo tractandi inter ambo Regna hactenus recepto, ac perpenſa negotii indole rationem refragari, ac ſine dubio poſt tot ſeptimanas demum iſta proferri, incaſſum extrahendo tempori tractatibus deſtinato. Ea ſi Suecis mens ſit, 1653.
gratius ſibi fore, ſi vel ante conventum tempus diſcedant; ſe haut ægre ſecuturos. Excuſabat tamen eam moram Gallus ob ferias, & quia ipſe complures per dies deſudaverit, ut Suecos eo poſtulato dimoveret. Poloni contra ferebant; hactenus ſe circa tempus in honorem Conciliatorum fuiſſe liberales; ſed poſt producta procuratoria nolle binos menſes conventione ſuperioris anni definitos prorogare, utcunque res ceciderit. Quo minus in Suecorum poſtulatum conſentire poſſint obſtare præjudicium Regi ſuo inde inferendum, & quia in Boruſſia quondam aliter actum ſit. Et cum Gallus perſuadere ipſis niteretur, citra præjudicium Regis Poloniæ id fieri poſſe: Poloni id quidem non abnuebant: ſed Suecos ſemel adquiſita longius juſto porrecturos, & ſi nunc iſtud obtineant, alio tempore conceſſione iſta abuſuros. Ad Uladiſlai exemplum quod Gallus ingerebat, qui & ipſe inſtrumentum omiſſo Sueciæ titulo in Suecorum manus tradiderat, Poloni regerebant; id valere poſſe, ſi Rex actionem ad Regnum Sueciæ à fratre, non avito jure obtineret. Unde ipſum Uladiſlai facto non teneri, qui & in compenſationem omiſſi tituli Boruſſiam acceperit. Si & ipſi provinciam nunc accipiant, forte idem conceſſuros. Sed Chanutus iſta in caſſum Suecis cani 9. Jan.
oſtendebat. Poſtera die Poloni Conciliatoribus denuntiabant: paratos ſe ad edendam propoſitionem; ſed procuratoria ſua in Suecorum manus conſignare non poſſe. Cum enim controverſia jam funditus tollenda ſit, omnia utique ab ovo deducenda; eoque incipiendum à pleno & integro uſu juris, quod Jo. Caſimirus ad Regnum Sueciæ habeat. Moneri Suecos velle, ut temporis rationem habeant, cujus quinque duntaxat ſeptimanæ ſuperſint, initio ab editis procuratoriis facto; cujus prorogandi nulla ſpes ſit, ſi ejuſmodi exceptionibus iſti aburi velint. Fruſtra hos ad communem gentium uſum provocare, cum inter ſe & iſtos aliter receptum ſit. Eadem ingeminabantur, etſi Chanutus denuo teſtaretur; ſe hautquidquam ſat rationum perſpicere, quare Suecorum poſtulatum abnui poſſit.

Sueci tractatus pro deſperatis habent. §. 8. Sueci, poſtquam Poloni procuratoria ſua ipſis tradere ita pervicaciter abnuerent, jam tractatus abruptos judicabant; & conſultius ducebant, eos ad hunc ſcopulum quam ad conditiones pacis allidi, præſertim cum ſatis perſpicerent, Polonos hautquaquam in conditiones, quas Regina deſiderabat, conſenſuros. Eoque ſtatim *Lubeca* diſcedere parabant, ni Chanutus perſuaſiſſet, ut paucos adhuc dies ad Reginam de imminente tractatuum ruptura ſcribere ſuperſederent.
Mediatores contra rupturam tractatuum proteſtantur. Et mox Conciliatores junctim ad Suecos accedebant, adverſus rupturam ante elapſum bimeſtre tempus proteſtati. Indecorum id, luctuoſum & abſurdum re infecta nunc digredi, cum per quinquennium circa conciliandum hunc con-
12. Jan. greſſum laboratum ſit, tot ſumtibus anno ſuperiore & nunc factis. Sequeſtres è tam remotis locis huc veniſſe. Si nunc irriti diſcedant, incertum eſſe, quando iterum conventuri ſint. Fortaſſe brevi tempore animos partium mutari, aut temperamentum inveniri poſſe; cum nunc præcipiti abitu occaſio æternæ pacis amittatur. Vix probaturos patriæ ſuæ feſtinationem Legatos partium, ſi Sueciæ Regina, aut Polono interea defuncto bellum ſurgat, quod nunc commode præverti queat.

Forte

1653. Forte quoque Polonos ad ipſorum poſtulata deſcenſuros. Conventione ſuperioris anni ipſos utique ſtringi; ut per duos menſes heic maneant; quod tempus ſi expectare nolint, creditum iri, ipſos nec eadem contentis ſtringi velle, ut nempe induciæ illæſæ ſint irrito licet tractatuum eventu. Addebatur; cogitarent ipſi turbidas jam Poloniæ res facile reſtitui poſſe morte Chmielinskii, transactione cum Coſaccis, aut felici prælio. Fortunam in fine bellorum fere mutari. Ingenti ipſis honori ceſſurum; ſi pacem Sueciæ proficuam domum reportarent.

Suecorum reſponſum.

§. 9. Ad iſta Sueci reponebant; Polonos, qui ea quæ ratio, communis gentium uſus & pacta conventa ferunt, abnuant, culpam ſuſtinere fruſtra conſumti laboris, argenti, & temporis tam à partibus, quam ſequeſtribus, tum ſi quæ alia inde ſecutura ſint. Se neque in cauſa fuiſſe, ut negotiatio hæſerit, neque cœpiſſe de diſceſſu verba facere. Nam Leſſinskium jactaſſe, elapſis duobus menſibus Polonos abituros; inde & ſe anſam arripuiſſe de modo diſſolvendi conventus loquendi. Si anteacta ullam ſpem ſucceſſus facerent, leve fore tantiſper manere. Alias non videri ſe conventione ſuperioris anni teneri ad manendum, ſi nullum operæ pretium heic fieri queat. Se tamen eam rem maturius expenſuros. Cæterum vix poterant Sueci tantillam moram abnuere, ne invidiam abrupti tractatus in ſe derivarent, neu claſſicum quaſi belli adverſus Polonos canere viderentur, cum neſcirent, an Regina ad bellum iſtud prona, aut parata ſit, & an non tempora exigant Danum potius, & bellum inter Anglos, ac Belgas reſpici & ea, quæ in Germania contingere queant. Et conſiderandum erat, ne Polonus jam armatus pace cum Coſaccis facta occaſionem nanciſceretur aliquid ſubito in Sueciam tentandi. Viciſſim & Polonis ingerebat Chanutus; utriusque partis intereſſe, ut tractatus vel ſtato finiantur tempore, vel in longum protrahantur; cum ea res inſignem in utramque partem effectum producere apta ſit. Sed Poloni ferocius; bona fide agentibus perinde id eſſe debere; & ſi quis commoditatibus, & occaſionibus in-
19. Jan. hiare velit, Deum vindicem ſenſurum. Poſt pauculos dies Sueci conciliatoribus declarabant: Conventione ſuperioris anni ſtringi ſe haut poſſe, quæ diſerte de Majo & Junio menſibus loquatur dudum elapſis. Nec operæ pretium heic fieri, nec Mediatores à Polonis æqui quid poſſe ſibi polliceri. Sed & proteſtationem eorundem admitti non poſſe, quippe quæ nimis genium tribunalis redoleat; quod ipſos ſibi haut arrogaturos arbitrentur. Reponebant conciliatores; ſibi utiq; perſuaſum partes ad bimeſtrem commorationem teneri. De felici tractatuum exitu cavere ſe non poſſe; ſpem tamen nondum abjeciſſe. Proteſtationem ſuam non fuiſſe actum juriſdictionis; ac ſatis noſſe Principes ſuos judicum, aut arbitrorum loco haut adſumtos. Unde id vocabulum *obteſtandi* ſenſu à ſe uſurpatum. Ad extremum tamen declarabant Sueci; etſi nulla diutius heic morandi obligatio ſit, nec quod agant ſuppetat, nec apud Polonos circa emendationem, aut permutationem procuratoriorum aliquid amplius moturi ſint, aut ut Sequeſtres inſtent pati velint: amore tamen pacis, & in ſolam horum gratiam aliquot dies heic commoraturos, neque abitum præcipitaturos, præſertim cum ſpatio aliquo opus ſibi ſit ad res ſuas componendas. Nolle tamen ad certos dies, aut ſeptimanas obligari, ſed licitum ſibi fore iter ingredi, quando placuerit. 1653.

Mediatores alia temperamenta tentant.

§. 10. Cum igitur Sueci cedere nollent, Chanutus Polonis proponebat, ut ipſi Suecis ſua procuratoria traderent, ac interpoſita proteſtatione Regi jus ſuum integrum ſervarent. Id quod Poloni abnuebant, aliter in Boruſſia quondam actum cauſati. Tandem hactenus flectebant, ut innuerent, ſe illa in manus ſequeſtrium depoſituros. Id temperamentum cum Sueci rejicerent, dicebant Poloni: nil ergo ſibi reliquum, quam convaſare res ſuas, & pacificationem meliori tempori committere. Nam Polonicum non eſſe, variis protelationibus extendere; quod ſincera declaratione perfici debeat. Diſceſſuros ergo amicis animis, nec metuere Reginam Sueciæ contra pacta, aut contra magnitudinem, & integritatem gloriæ ſuæ quid facturam. Aut ſi per Conſiliarios ſuos ſeduci ſe permiſerit, non defore ſibi remedia injuriam vindicandi. Chanuto tamen aliud adhuc temperamentum adhibere placebat; Poloni Suecis ea conditione, procuratoria ſua traderent, ut pace non ſecuta eadem ſalva, atque integra reſtituerentur. Sed excipiebant Poloni; cum per Legatos actorum validitas à ratihabitione mandantis dependeat, ſi Regina reſtitui iſta vetet, Suecis Legatis utique parendum fore. Quod & verendum ſit, ſi vel maxime fidem ſuam interponere Chanutus velit. Sed cum Venetus diceret, Sue- 17. Jan.
cos haut plus indulgere velle, quam ut Poloni proteſtationem interponant, eam traditionem Regi ſuo fraudi non fore, ſi pax ſecuta non fuerit: Poloni regerebant; abſurdum id conſilium, & quo ipſi Sueci nunquam ſint uſuri. Quid enim eſſe aliud, procuratoria ultro tradere, ac poſt proteſtari, quam contra proprium factum querelam inſtituere, & remedium quærere adverſus injuriam, cui ipſemet anſam præbueris? Unde Venetus additis quoque precibus ſuadebat, ne Poloni de ſua conſtantia quidquam remitterent. Vix enim veroſimile videri à Suecis aliud quæri, quam ut firmatis induciis quamprimum diſcedant. Nec eſſe quod metuant, ne iſti forte per inducias quid tentent, quippe quibus multa domi, foriſque agenda incumbant, quæ fortaſſe & Polonorum rebus prodeſſe queant.

Venetus Polonis ſuadet.

Polonorum conſultatio. 20. Jan.

§. 11. Conſultatum inde Polonicos inter Legatos, quid agendum ſibi ſit, ut ſiniſtris ſermonibus præſcindatur occaſio, velut ipſorum cauſa tractatus iterum inter præliminaria abruptus ſit; cum nihil aliud ſupereſſe videatur, quam ut Suecis depoſitionem in manus ſequeſtrium abnuentibus procuratoria extradantur ea lege, ut vel hi ſcripto caveant de iiſdem reſtituendis, & non abutendis pace non ſecuta; vel ipſi proteſtationem interponant, eam traditionem juribus Regis, ac Reipublicæ fraudi non fore. Ubi in duas diſcedebatur partes. Alii enim oſtendebant, in eo ſe conſtitutos velut bivio, ut quidquid heic egerint, ex eventu rerum Ruſſicarum domi vel laudandum, vel vituperandum ſit. Et quia jura Regum & Regnorum non tam ſubtilitatibus legum, quam firmitate armorum innitantur; conſultius fore, quod tutius ſit, eoq; procuratoria vel cum ſola ipſorum proteſtatione tradenda eſſe. Reliqui contra negabant alia lege iſta tradenda, quam ſi Sueci cautionem ſcripto præſtent de iiſdem redhibendis pace non ſecuta; nec ſuam proteſtationem

1653.

nem ſufficere, cum nulla inde proſperioris, aut facilioris negotiationis ſpes affulgeat, ac certiſſimum ſit periculum, ne plenipotentiæ tali modo adornatæ traditio in vicem renuntiationis accipiatur. Equidem domeſticas res in ancipiti, non tamen ita deſperatas eſſe, ut ſecuritati publicæ non alia via proſpici nequeat, quam tuto duntaxat agendo. Ac proteſtari eſſe de injuria ſibi facta aſſeverare, id quod in proprio facto locum non habeat. Ac omiſſionem tituli in ſigillo, neque per notas abbreviationis, neque alia via caveri poſſe, quo minus aliquam ceſſionis ſpeciem habeat.

Sueci depoſitionem procuratoriorum abnuunt. 21. Jan.

§. 12. Cum itaque Poloni proprio ingenio, ac Veneti inſtinctu Suecis nihil concederent, Chanutus denuo Suecos urgebat, ut depoſitionem procuratoriorum in manus Sequeſtrium probarent: ſe quippe ipſis exemplum eorundem propria manu ſubſcriptum traditurum, quod in locum autographorum retineri poſſit. Id Sueci à ſe fieri poſſe negabant, quod Reginæ titulus in dubium vocetur; ac jam exemplum Polonici procuratorii penes ſe eſſe; tum expreſſe ſibi injunctum ad tractatus non accedere, niſi commutatis procuratoriis, nec depoſitionem eorundem admittere. Id cum Sequeſtres Polonis denuntiarent; hi querebantur; à Suecis nunc aliter quam ante annum agi. Nam etſi tunc procuratoria ipſorum non admiſerint, autoritatem tamen eorundem agnoviſſe, & tractatus non plane abnuiſſe, facta conventione per ipſam Reginam probata. Memorabat Chanutus, cum ipſe Suecis oſtenderet, Polonos ſua ſententia non ceſſuros, iſtos rogaſſe, cogitaret quomodo bona cum gratia & decore utrinque poſſent dimitti: cum conſultius ſit domi rebus ſuis proſpicere, quam heic diutius inaniter tempus conſumere. Ad quod Poloni reponebant; id ſe præterito anno prævidiſſe, & inde tractatibus bimeſtre ſpatium conſtituiſſe, ne controverſiæ difficultate, ſed ipſo tempore ſeparari denuo viderentur. Hac ſententia ſe ſtare velle, ni forte Suecis prius abire placeat. Nec rebus ſic ſtantibus temporis prorogatione opus eſſe.

Suecorum ſuper tribus Coronis declaratio.

§. 13. Interim Legati Suecici ſuper tribus Coronis in ſigillo Polonico à Regina reſponſum acceperant, ne ullo modo tractatus ordirentur, niſi mutato ſigillo, Coroniſque excluſis. Ipſi quippe ab initio cenſuerant, de tribus Coronis in ſigillo Polonico diſſimulandum, quod & ſub Uladislao Anno 1635. literæ eodem munitæ acceptatæ forent, ut tamen Sequeſtres ſcripto teſtimonium conferrent, ex confeſſione Polonorum eas Regni Sueciæ inſigne haut notare. Ad extrahendum tamen tempus formulam teſtimonii concipiebant, quæ ſcrupuli quid præbere poſſet, donec Reginæ reſponſum adferretur. Etſi interim controverſia ſuper procuratoriorum permutatione ſat negotii dederat. Cæterum jam Reginæ reſcripto allato ſequeſtribus ſignificabant: Teſtimonium ipſorum admitti potuiſſe, ni excuſſo Sueciæ tabulario patuiſſet, tres Coronas hautquidquam Provinciæ cujuſdam Polonicæ, ſed antiquiſſimum Regni Sueciæ inſigne eſſe, quod à Polonis nunquam ante Sigiſmundi III. tempora uſurpatum ſit; & quia primo loco ante Lithuaniam collocetur, nullo modo Poſnanienſem diſtrictum notare poſſe. Unde nefas ſibi Regni dignitatem proſtituere, nec tractatus inire poſſe, quoad ſigillo mutato tres illæ Coronæ expungantur: quæ emendatio ſi ad certum tempus promittatur, ſe tantiſper heic expectaturos. Prioribus exemplis ſe ſtringi non poſſe, cum invicta nunc ratio repugnet. Dehinc Mediatores monente Curlando proponebant; annon tractari poſſit ſolo Reipublicæ procuratorio exhibito, uti aliquando in Livonia agitatum? Id quod Sueci reſpuebant, cum Rex caput ſit Reipublicæ, & origo litis ab ipſo promanarit. Et conſtabat, Rempublicam pacem optare; ſed Regem, quod compenſatione potiri non poſſet, & alias ob cauſas tractatus irritos malle.

1653.

Hollandicorum Legatorum adventus & error. 29. Jan.

§. 14. Aderant inter hæc Belgarum Legati Jacobus Wittius, & Antonius VVaveranus: nam qui tertius deſtinatus fuerat Gualterus Gualteri antequam iter ingrederetur fato functus erat. Hi de adventu ſuo non niſi primis Legatorum Roſenhanio & Leſſinskio denuntiaverant, præteritis cæteris. Addebant, inviſere ipſos per aliquot dies ſuperſederent, quoad diverſorium tantis hoſpitibus recipiendis aptaverint, quod valde incommodum nacti ſint. Quorum utroque in leges ceremoniarum impegiſſe judicabantur, cum ſciſcitari debuiſſent, qua ratione ceremoniæ heic loci peractæ forent; ac denuntiationes adventus ſingulis faciendas, ſimul ſalutationes haut collegiatim obeundas. Quod & ſtatim moniti correxere, excuſantes Monaſterii non niſi Capitibus Legationum de adventu ſignificatum. Sed & parum civile videbatur, quod ipſi de aliorum officiis diſponere aggrederentur, quaſi eadem iſtis alia, quam humanitatis lege deberentur, ac non decoro magis modo declinari, aut provocari potuiſſent. Iidem literas ad Regem Poloniæ attulerant, in cujus inſcriptione quod titulus Regis Sueciæ omiſſus eſſet, Poloni Legati eas redhibebant. Mox tamen Belgæ eaſdem remittebant titulum iſtum exprimentes, cauſati à Polonis & à ſe ipſis per feſtinationem eum titulum ad finem ſubjungi ſolitum haut animadverſum. Sine dubio autem duplex earum literarum exemplum attulerant, aut deſiderata verba nunc ſubnexa erant.

Brandeburgici à cæteris Legatis non inviſuntur.

§. 15. Serius veniebant à Brandeburgico miſſi, Joannes Overbeckius, Joannes Erneſtus VVallenrodius & Reinholdus Dirſchovius, qui complures per dies vicino Lubecæ loco morati fuerant, priorem præ Venetis, aut ſaltem Hollandis locum poſtulantes. Quo in negotio Polonos faventes experiebantur; è quibus Fiſcherus Canterſteinium inviſens iſtorum cauſam commendabat. Sed qui ambiguo reſponſo mentem ſuam tegebat, ad Collegas ſe relaturum promittens. Cæterum juſſi erant iſti à Regina initio in neutram partem inclinare, & Galli exemplum imitari, cui ut Veneto ſtuderet injunctum erat. Qui ſimul abnuebat iſtis univerſis titulum *Excellentiæ*, & priorem in ſua domo locum, ſed primo duntaxat eorum tribuere; quam in rem expreſſa abs Rege mandata habebat. Nam Brandeburgicum Coronato capiti æquiparari non poſſe, cum ſuperiorem habeat Cæſarem; ac Monaſterii aliter uſurpatum ſit. Etſi enim Brandeburgici adducerent exemplum è Boruſſia, ubi & Avauxius & Sueci ipſis univerſis priorem locum ceſſerant; exemplum tamen Monaſterii recentius eſſe, quo prius tollatur. Sueci autem heic invidiam facti in Cha-

nutum

1653. nutum devolvere ſtatuerant; ac præſtare judicabant parum, quam nimium facere, quod facile aliquid addi queat, facta retractari non poſſint. Ita Brandeburgici tunc neque à Gallo, neque à Suecis inviſebantur. Iidem cum literas legationis fidem facientes Polonis exhiberent, à quarum inſcriptione titulus Sueciæ aberat, Poloni eas literas parum ſibi gratas eſſe hoc nomine oſtendebant. Quia tamen inſcriptio pompoſa verborum ambage adornata erat, ut Regis titulum oblique potius inſinuaret, quam diſerte exprimeret, redhibere eaſdem auſi non ſunt. In viſitatione tamen Poloni Brandeburgicis honorem, quem prætendebant, exhibebant. Quo exemplo Chanutus ſe haut ſtringi ferebat. Etſi cum proxima vice Elector inveſtituram de Boruſſia per Legatos accepiſſet, poſt peractam ceremoniam Rex tribus ſellis afferri juſſis principem Legatum ad latus ſuum locaverat, reliquis duobus remotius, & alia linea conſidentibus. Cæterum conventu Weſtphalico Cæſar Electorum Legatis eum honorem non in perpetuum, ſed ad eos duntaxat tractatus indulſerat, nec quibusvis promiſcue Electorum Legatis, ſed illuſtri loco natis. Et cum aliquando ibi Suecicos Legatos Brandeburgici viſerent, Witgenſteinio Comite & Lœbio Barone januam conclavis ingreſſis Oxenſtierna cum Salvio ſequebantur. Sed cum Salvius dicis cauſa Weſenbecio priorem ingreſſum geſtu offerret, & hic ſtatim præ iſto januam introiret, Salvius id citra moram exprobrabat, & Weſenbecius excuſabat, velut credidiſſet, Salvium alio digredi voluiſſe. Sed Comitiis Ratisponenſibus, quæ tunc haberi cœperant, Cæſarei Miniſtri Electoralibus Legatis etiam primariis & illuſtri loco natis titulum *Excellentiæ* haut tribuebant, qui præcipuum indicium eſt æqualitatis eorum cum Legatis capitum Coronatorum; quam dignationem & Nuntius Pontificis, & Hiſpanus Legatus iiſdem abnuebant. Quin hic Electoralibus Legatis non ſolum æqualitatem non permittebat, ſed & pari gradu cum ipſis Electoribus tractari affectabat: ac Moguntinus, Trevirenſis, Saxo, Brandeburgicus & Palatinus ſuperiore anno Pragæ in introitu & ſeſſione in ſuis domibus eundem velut parem habuerant. Hiſpanus conclave prior ingreſſus erat, & ſub eodem uraniſco conſidentes, Hiſpanus faciem, Electores tergum januæ obverterant. Et quia Brandeburgicus non niſi ante fores majoris conclavis abeuntem proſecutus fuerat, iſte indignabundus tecto ſtatim capite, nec cæteros qui proſequebantur reſpiciens diſceſſerat.

Polonorum conſultatio.

§. 16. Cæterum etſi jam negotium conclamatum videretur, Poloni tamen ne quod bimeſtri reliquum erat tempus otioſe efflueret, denuo inter ſe conſultabant, quomodo vel congrua tractandi plenipotentiasque extradendi ratio meunda, vel amicus ac rebus ipſorum quadrans diſceſſus inſtituendus ſit. Tum quid circa tres Coronas, quas provinciæ Polonicæ inſigne Sueci negent, ſit ſtatuendum. Circa prius aliqui cenſebant; cum præſens Poloniæ ſtatus jam antea ſatis turbulentus ſit, nec alia ratione ad tractatus accedi queat, niſi traditis in Suecorum manus procuratoriis, citra quæ Sueci nec inducias prorogaturi aut approbaturi ſint; igitur poſt tentata omnia ad extremum in commutationem procuratoriorum deſcendi poſſe, prævia proteſtatione. Neque enim pertimeſcendum eſſe in ea aliquam renuntiationis ſpeciem; cum jura Regum, ni expreſſa fiat ceſſio, interpretationibus rabularum obnoxia non ſint: 1653.
& res domeſticæ utique requirant, ne duobus bellis Polonia involvatur; quorum alterum ſermonibus Reginæ cum Canaſilio habitis jam quaſi indictum ſit, ſi hinc re infecta diſceſſum fuerit. Dixiſſe enim, ſibi adverſus Regem multas eſſe belli cauſas, & duplicem eum aggrediendi commoditatem; id quod peſſimarum cogitationum præferat indicium, (etſi amica quædam verba poſt ſint addita) & provido idoneam ſibi cavendi cauſam præbeat. Alii contra in periculum, & commodum extraditionis iſtius unice reſpiciendum cenſebant. Sane totam hucuſque expulſi Sigiſmundi hiſtoriam nil aliud eſſe, quam officinam ſuſpicionum, calumniarum, præſumtionum, & iniquiſſimarum argumentationum; nec ullam ſpem affulgere etiam traditis plenipotentiis Suecos idoneam Regi ac Reipublicæ pacem conceſſuros, quin nec ſincerum, ac honeſtum tractandi modum cum ipſis inituros. Sed more ſuo continuis ipſos difficultatibus exercituros, donec vel infauſtus in Ruſſia eventus, & illorum inſultationes, vel alia cauſa diſceſſum ſuadeat, & ipſi occaſionem inde arripiant de Polonorum contumacia, ſua in pacem promtitudine publicandi. Igitur ſi Sueci ſcripto cavere nolint, traditionem Regi fraudi non fore, nec ab ipſis abutendam, conſultius fore amicum & decorum diſpicere diſceſſum, quam cum proteſtatione contra factum proprium procuratoria tradere; quod ſine præjudicio jurium Regis, ac majore difficultatum periculo fieri nequeat. Nam ſi adverſus Reginæ iniquitatem in fide induciarum, & conventione ſuperioris anni probata ſat cautionis non ſit, præter Deum & prudentiam Regis nullum eſſe præſidium, ſi vel maxime induciæ prorogentur, aut denuo firmentur. Circa tres Coronas placebat contendendum, illas utique provinciales eſſe; aut ſi ſecus deprehendatur, curaturos ut inde tollantur velut loco qui cum injuria & hæreditarii & electitii Regni ſit conjunctus.

Mediatores denuo Polonos urgent. 6. Febr.

§. 17. Aſt conciliatores, ne quid intentatum relinquerent, apud *Polonos proponebant, ſe de alio* temperamento cogitaſſe, ut ſepoſito tantiſper Regis jure ſub ſolius Reipublicæ procuratorio de hujus tractetur cauſa, qua compoſita non defore rationem, ut Regi per Rempublicam ſatisfiat. Quod cum olim in Livonia Guſtavo Regi ſit tentatum, utrinque non ingratum tunc viſum. Suecis tamen id jam diſplicuiſſe, quod Regis & Reipublicæ tanta ſit conjunctio, ut nullam ſeparationem admittat; ac imparitas quædam ſit, ſi Regina cum Republica, ac non ſimul cum Rege tractet. Sed nec Regem paſſurum, ut cauſa ſua poſtponatur, nec cives eundem poſt principia locaturos. Igitur hoc omiſſo Suecos poſtulare, ut tres Coronæ aboleantur, & vacuum ſpatium alio modo repleatur, novæque adeo plenipotentiæ formentur, quæ novum ſigillum, & titulos Legatorum exprimant. Ipſos tantiſper expectaturos, quoad illæ è Polonia adferri poſſint. Mediatores judicaſſe, id ægre ſucceſſurum, ac Maurocenum interrogaſſe, num talibus procuratoriis allatis, ac apud ſequeſtres depoſitis ad tractatus accedere velint? Suecos reſpondiſſe; id mandatis ſuis repugnare. Ad hæc reponebant Poloni; ſemota Regis cauſa tractari non poſſe; ac Guſtavum Adolfum cum ſola Lithuania tractare volentem repul-

1653. ſam tuliſſe; etſi de cætero Reſpublica non ſit impar, ut tractatum cum Regina ſuſcipiat. Eam quippe habere majeſtatem, quam Regi per liberam Electionem communicet. Sed nec permitti poſſe, ut exempla authentica procuratoriorum extradantur, ni Sueci ſerio tractare velint. Regem nunc circa Kioviam cum exercitu hærere, ac tribus prope menſibus opus eſſe, antequam reſponſum adferri queat. Eundem ægre laturum, ſi audiat, poſtquam Regina apud duos Ablegatos ab ipſo miſſos tam multa de ſtudio pacis jactarit, nunc eandem novis indies difficultatibus motis tempus extrahere. Circa tres Coronas equidem ſibi perſuaſum provinciæ cujuſdam Polonicæ inſigne eſſe, etſi ad quam proprie ſpectent haut liquido conſtet. Ac turpe fore Poloniæ ſi negotia ipſius alieni Regni inſignibus firmentur. Id ſi ita ſit, eas utique mutari non debere; ſi ſint inſigne Sueciæ, cur anno 29. & 35. ſigilla quæ eaſdem præ ſe ferebant, in plenipotentiis acceptata ſint. Aut cur de peculiari Regis ſigillo litem non moveant, quo totum Sueciæ inſigne expreſſum eſt? Igitur cum iſta prioribus tractatibus non obſtiterint, nec hiſce obſtare debere. Sane Uladislai tempore ſuper ſigillo diſputatum non fuiſſe, & acceptatam à Suecis plenipotentiam, ratihabitionem, ac complures epiſtolas cum ſigillo tres coronas exprimente. Et ipſum Canterſteinium anno 48. epiſtolam tali ſigillo obſignatam è Polonia in Sueciam attuliſſe. Nunc qua ratione Rex ad mutandum ſigillum cogi poſſit, ingenti exercitu ſtipatus; cui ne ſi velit quidem in remotis iſtis regionibus artificis copia ſit? Intolerandum porro ſequeſtribus, ac ſibi fore tamdiu Lubecæ otioſis deſidere, præſertim cum non conſtet, an Rex in ſigilli mutationem, aut Sueci in procuratoriorum depoſitionem conſenſuri ſint; quæ tamen tractatibus anni 35. velut commodiſſimum temperamentum admiſſa ſit; cum circa alia Sueci ad illos tractatus provocent. Addebatur, Reginæ pacem curæ haut eſſe, utpote quæ Fiſcherum ſuper actione Regis tractaturum, & Canaſilium abſque certo reſponſo dimiſerit, ſine dubio Radzievvskii inſtinctu. Demum id velut extremum remedium proponebant, ut ſepoſitis procuratoriis ſummam negotii ocyus aggrederentur, exemplo Hiſpanorum & Hollandorum Monaſterii; pace ſecuta Suecos procuratoria accepturos, qualia optent. Id ſi Suecis ad palatum non ſit, rogare Mediatores, ut circa diſſolvendum honeſte conventum operam navent. Se quidem ad finem bimeſtris expectaturos interim itineri ſe accincturos. Atque huic ſententiæ inhærebant Poloni, quicquid Chanutus propius ad rem eoſdem permovere niteretur; nec amplius quam verbo polliceri volebant de tribus Coronis emendandis, ubi tractatus felicem eventum ſortitus ſit. Sicuti quondam in Boruſſia ſuper truncando Sueciæ titulo verbis conventum ſit. Scripto ad id obſtringere ſe abnuebant.

Sueci à ſe acta defendunt. 9. Febr.

§. 18. Ad hæc Sueci, cum à ſequeſtribus referrentur, reponebant: exempla aliorum ſubſcriptione probata, & autographa plurimum differre; ac ſequeſtres neque ſigillum, neque manum Regis ſubjungere poſſe. Depoſitionem procuratoriorum non ſolum ſuperfluam, ac rationi ac uſui gentium repugnare, ſed & præjudicio ſibi eſſe, quod Poloni reſervare ſibi quid videantur, dum iſta in manus ipſorum tradere abnuunt; cum tamen de titulis jam tranſactum ſit. Quæ ſuper correctione ſigilli difficultates moveantur facile ſuperari poſſe, ſi Rex Poloniæ pacem cupiat. 1653. Moram non ſibi minus quam aliis moleſtam. Nec Reginæ minus cauſæ eſſe ſuccenſendi, quod procuratoria recte ſe non habeant, quam Polonum, quod emendatio ſigilli expoſcatur. Uſurpationem trium Coronarum haut exigui momenti rem eſſe, cum Poloniæ Rex per eas inanem prætenſionem ſibi reſervare inſtituat. Suecos quondam per decennium cum Dano ſuper illo inſigni bellum geſſiſſe; qui tamen eo nomine neque in Sueciam, neque ejus titulum quicquam prætenderit. Ne privatos quidem ferre, ſi alii gentilitia ipſorum inſignia involent. Fruſtra uſum earum Coronarum ſub Uladislao adduci, nec eundem in præſcriptionem evaluiſſe, cum aliter fieri debuerit, & conventio ſuper titulis de inſigni quoque tacite ſtatuat. Tribus Coronis cum Manipulo nihil commune. Si alii hoc ſigillum acceptarint, id nec Reginæ, nec ſibi præjudicio eſſe poſſe. In epiſtola à Canterſteinio allata locum, ubi tres coronæ nunc conſpiciuntur, cera fuiſſe obductum, ut nil obſervari ibi potuerit. Ante annum autographa Polonorum procuratoria haut conſpecta, & ignotum ſibi, num tres Coronas ſigillum Regni præ ſe tulerit, an minus; eoque de iſtis tollendis à ſe nihil moveri potuiſſe. Ut procuratoria tradantur, ad autoritatem utrique parti adſtruendam neceſſarium eſſe; cum alias non conſtet, quales ipſos æſtimare debeamus, & num ipſi nos à legitima Sueciæ Regina miſſos agnoſcant, qui velut pares cum paribus tractare queant. Reginam plus ſtudii in pacem, quam Polonos oſtendiſſe. Eandem pacta ſancte ſervaſſe; à Polonis multa pacis amore toleraſſe, quæ vindicari jure poterant. Jam anno quadrageſimo ſeptimo, fervente quam maxime bello Germanico, monitu Curlandiæ Ducis in tractatus conſenſiſſe. Sequenti anno per Canterſteinium de iiſdem inſtitiſſe; ſimul propoſitos à Polonis Sequeſtres admiſiſſe, circa quos forte ſcrupulus non deerat. Roſenhanium apud Galliæ Regem velut primarium Mediatorem de conventu moviſſe, ſed qui renitente Polono ante triennium perfici non potuerit. Et quanquam ſuperiore anno non levi contumelia affecta fuerit negato titulo, & viſitatione Legatorum omiſſa, ſimul æſtate per ludibrium extracta; denuo tamen ut huc mitteret adductam, quod ſperaret, ad Chanuti formulam procuratoria adaptatum iri. Id quod à Polonis neglectum, ac præter vitioſum ſigillum Suecis Legatis titulos detractos, quibus probabili de cauſa omiſſis Poloni ante annum tantopere fremuerant. Fiſcherum & Canaſilium ideo ſine reſponſo dimiſſos, quod tractatus tam prope inſtarent; ac ludibrio Sequeſtres fuiſſe habendos, ſi Regina Holmiæ concluſiſſet, quod Lubecæ diſceptari debeat. Injuriam eſſe cogitare, Reginam è Radzievvskii conſilio pendere circa negotia ſua gubernanda. Rem ipſam quod attinet, ſuper titulis jam conventionem interceſſiſſe, ac Reginam quoq; titulum ſuum truncaſſe, ut Polono idem feciſſe eo minus moleſtum eſſet. Quod iſta ſcripto concepta non ſit, factum, ne ab Uladislao indignitas quædam admiſſa videretur; verbo tamen initam intervenientibus tot Regum ac Rerump. Legatis, de qua & Anglus Belgæque ſcripto, ac Zadzickius Cancellarius literis ad Petrum Brahæum teſtimonium perhibeant; quæ & executioni da-

ta ſit

1653. ta ſit procuratorio, ratihabitione, ac variis Uladislai literis. Nec vero gratis eandem factam, ſed tanto ſanguine, tot annorum bello conſtitiſſe, reddita inſuper Boruſſia; & quia Uladislaus verebatur, ne ſi abnueret, totam belli Germanici molem Sueci in Poloniam devolverent, omiſſo remotiore propugnaturi, quod propius ipſos tangebat. Et cum iſthæc præcipua controverſia fuerit, quæ cauſam bello dederat, ceſſare id non potuiſſe, niſi radice penitus exciſa. Igitur non poſſe Polonos nunc Reginæ titulum negare, ni præcipuum pactorum caput evertere velint. Inſignia porro titulo conformanda, ne per iſta detrahatur, quod per hunc conceſſum fuerat. Et ipſos Polonos fateri, quæ proprie ad Regnum non ſpectant ejuſdem Regni ſigillo haut inſerenda. Unde non eſſe, quod Poloni hanc mutationem fieri non poſſe arbitrentur; præſertim cum ipſi Regem ad edendam ſcriptam cautionem adegerint de actione in Sueciam remittenda, ne eo nomine Reſpublica periculo exponatur, ac litem Regis ſuam faciat. Quod ſi jam patiantur Suecicum inſigne in majore ipſorum ſigillo extare, creditum iri, ipſos liti Regiæ denuo immiſceri velle. Contra à ſe rite omnia peracta. Ante annum juſtum ſe procuratorium attuliſſe, nunc aliud promiſiſſe ad formulam Chanuti expreſſum, non tam quod prius correctione indiguerit, quam ne ſoli Poloni circa idem erraſſe viderentur. Cum Poloni paria non facerent, haut obligatos ſe fuiſſe duos heic menſes morari ad quod nulla conventio ipſos ſtringebat; feciſſe tamen id ſtudio pacis, & ut Conciliatoribus gratificarentur: pollicitos inſuper diutius manere, ſi procuratoria Polonica ſint emendanda. Paratos quoque fuiſſe procuratoriis permutandis, ſi vel demonſtratum ſit, tres Coronas eſſe inſigne provinciæ cujuſdam Polonicæ, aut ut emendentur, ſi Suecicum inſigne adpareat. Sibi ſemper juſta fuiſſe procuratoria, Polonis nunquam. Nec defuiſſe Polonis tempus per duos hoſce menſes ſuper iiſdem emendandis domum ſcribendi, ac reſponſum obtinendi, ſi res cordi fuiſſet. Equidem ab initio dubitaſſe, num ad procuratoria prout nunc ſunt permutanda accedere debeant, interpoſito Mediatorum teſtimonio illas Coronas ut Polonicæ provinciæ, non ut Sueciæ inſigne ſigillo Regni inſertas. At nunc patere, non ſolum Polonos falſa retuliſſe, & eas utique antiquiſſimum Sueciæ inſigne eſſe; ſed & ſi hoc ipſis objiciatur, retractatum ire, quæ antea libere teſtati fuerant. Quin Polonos nunquam pari paſſu ſecum inceſſiſſe, ſed multa indigna ſibi obtruſum iviſſe: puta, ne juſta procuratoria exhiberent, niſi tractatibus feliciter finitis; quaſi per tractatus emendum ſibi foret quod præcedere debebat, quiſquis eventus ſequeretur. Tum quod vitioſa quantumvis procuratoria in ipſorum manus tradere, aut eadem corrigenda curare abnuerint, ſe ad iſta expectanda pronis. Quæ cum ita ſint, proteſtabantur Sueci, ſe à pace alienos haut eſſe, nec cauſam diſſolvendis tractatibus dare; quam in rem Sequeſtres teſtimonium poſcebant. Quod ſi tamen hi de honeſto diſcedendi modo proponere velint, ſe ad conſultandum de illo paratos: cæterum haut ſtatuiſſe, Polonos ulterius ad tractatum ſolicitare, velut pacem ab illis mendicare neceſſum ſibi ſit. Ad ea Chanutus regerebat; id ſe confirmare poſſe Suecos primos fuiſſe, qui inſtiterint, ut ad tractatum res deduceretur, effeciſſe quoque ut congreſſus ſuperiore anno haberetur, cui diſſolvendo Poloni cauſam præbuerint. Tum & procuratorium attuliſſe ad formulam ſuam expreſſum, cum Poloni pro genio gentis ſuo abundare ſenſu maluerint. Enimvero Suecos ſigillum antehac quale nunc ſit acceptaſſe, & ut procuratoria deponerentur, licet vitioſiſſima, anno trigeſimo quinto conſenſiſſe. Unde ut nunc quoque depoſitionem probarent obſecrabat; quod præter alios nuper ab Hiſpanis & Belgis Monaſterii factum. Fidem ſe ſuam interpoſiturum, in fine tractatuum affore, qualia ipſi optent. Reſpondebant Sueci; depoſitionem citra præjudicium Reginæ admitti non poſſe, poſtquam ſuper titulis conventum ſit. Longius ſe progreſſos quam Polonos: illos urgeret, ut propius ad ſcopum accederent. 1653.

Poloni diſceſſum urgent. 14. Febr.

§. 19. Leſſinskius inde ſingulos Conciliatorum inviſebat, ut è ſermonibus illorum idoneam viam capeſſendo extremo conſilio inveniret. Reverſus Collegis exponebat: Hollandos de ſucceſſu negotii deſperaſſe, Venetum inconſtantiam Suecorum miratum; acta Polonorum per omnia probaſſe. Gallum optaſſe, ut potius difficultas aliqua in propoſitione, quam procuratorio, conventum diremiſſet. Deliberabant inde Poloni, num tractatuum tempus prorogandum, an vero mox diſcedendum foret? Decretum; quia Rex ſcripſerit, ſe nolle heic ſuper prorogandis induciis tractari, & conſentire, ut firmato priore pacto diſcedatur; igitur abitum urgendum, & Conciliatoribus prorogationem exigentibus oſtendendum, ſe unam & alteram ſeptimanam illorum ſuaſionibus libenter indulturos, libere tamen & ex ſolo pacis amore, non velut ex pacto, aut vi alicujus obligationis; modo ſpes aliqua ſucceſſus affulgeat; alias enim præſtare, ut conventus quamprimum decora ratione diſſolvatur.

Sueci ſcriptum ſub finem conventus edere defugiunt. 15. Febr.

§. 20. Sequenti die Mediatores Suecis exponebant; Polonos aſſeveraſſe, ſibi ſemper fuiſſe animum tractatibus paratum, ut qui Anno quadrageſimo nono turbidis Regni ſui rebus in eoſdem conſenſerint, & ante annum priores Lubecæ adpulerint. *Sed quia diſcedere nequeant à modo* tractandi inter duo hæc Regna recepto, nil amplius ſupereſſe, quam ut amice ab ipſis ſeparentur. Proponebant inde Sequeſtres, ſcriptum eſſe formandum, quo partes utrinque declarent, ſe haut quidquam animis offenſis diſcedere, ac tractatus ante finem induciarum inſtaurandos, cujus ſcripti formulam proferebant. Sueci irritam negotiationem dolebant; ad amicum diſceſſum pronos ſe oſtendebant, de ſcripto dubitabant. Hoc ut admitteretur Mediatores differebant: Refutari eo poſſe rumorem, qui Hamburgi jactetur, exacerbatis animis, & tantum non ſtrictis gladiis diſceſſum. Rempublicam Poloniæ pacis cupidiſſimam è tali ſcripto occaſionem nacturam ſuper ulterioribus tractatibus agendi, quod ſuſpicetur, Regem privatis rationibus ductum iſtos impedire. Eidem quoque hoc ipſo prætextum præberi Regem ad exautorandum externum militem adſtringendi poſt pacem cum Coſaccis factam; ſi objicere ipſi poſſit, ex hac parte nihil periculi eſſe metuendum. Nec inutile Sueciæ fore, ſi Poloniæ Rex hoc modo exarmetur. Enimvero ejuſmodi ſcriptum Sueci abnuebant, quod Regina vetuiſſet inſtrumentum condi, quo induciæ firmari viderentur; eoque reſpondebant: formulam quidem exhibitam eſſe optimam, ſed cum ſcripto formato utique cauſa ſeparationis exprimenda ſit, inde id magis

1653. odioſum, & conflandis offenſis futurum. Si plane cauſam diſceſſus diſſimulent, ipſos culpam in ſe non obſcure derivaturos. Inſuper id ſcripti concipientes diffidere pactis, & in dubium eadem revocare videri. Nam ſi Polonis cordi ſit inducias ſancte ſervare, & tractatus inſtaurare, de eo ſatis per pacta cautum eſſe. Sed nec mandata ſibi in eam rem data, ut qui non niſi de pace agere juſſi ſint. Et incongruum videri, ſi arrogare ſibi velint autoritatem pacta firmandi; quod ſupremæ eſt poteſtatis. Quod ſi omnia ſimpliciter, ac laxis verbis concipiantur, nihil ſecuritatis eidem ineſſe, nec valde glorioſum Commiſſariis talem actum in orbis notitiam pervenire. Siniſtros rumores ipſo tempore in fumum abituros, ac ſat teſtimonii perhibere Sequeſtres poſſe, haut hoſtili animo diſceſſum. In digreſſu amica omnia apud Polonos ſe teſtaturos. Multos induciarum annos adhuc ſupereſſe, ubi meliore fortaſſis ſucceſſu conveniri poſſit. Poloni exercitum à ſe non metui, nec juſtam belli cauſam eidem competere. Et ſi illum utique retinere velit, prætextum non defore. Denique ejuſmodi ſcripto haut plus roboris ineſſe, quam prioribus pactis. Ita tamen eum ſermonem claudebant Sueci, ut magis rationes ſuas Sequeſtribus conſiderandas exponerent, quam ab iſtis allatas refutare viderentur, ut ſimul modeſtiæ gratiam, & ſcopum ſuum obtinerent. Chanutus fatebatur; ſe juxta, atque Leſſinskium ſemper ejuſmodi ſcripto adverſatum, quippe quo validitas induciarum non obſcure in dubium revocetur, ſi præſertim ratihabitio Regia non ſubſecuta fuerit: cæterum id negotium ab Hollandis & Curlando promanaſſe.

Poloni de diſceſſu conſtituunt. 18. Febr. §. 21. Elapſo jam bimeſtri ſpatio ab editis procuratoriis; Poloni conſultatione habita decernebant; ſalva Regis dignitate heic diutius hæreri non poſſe, quod Sueci novam ſuper tribus Coronis controverſiam urgeant. Simul Sequeſtribus denunciabant; quoniam Sueci nondum maturatis ad pacem animis huc venerint, num placeat de tertio ſub finem induciarum congreſſu movere. Quo certè tempore quod ratio nequit, vicinorum armorum reſpectum perſuaſurum, quæ nunc octennii ſpatio remota animos ſegnius moveant. Juſſerat quoque Rex prolongationem induciarum acceptare, ſi à Sequeſtribus proponatur: nam ab ipſis aperte de eadem moveri nequibat ob inſuperabilem circa ſigilli mutationem difficultatem. Cum igitur hiſce de diſceſſu ſuo ſignificarent, Chanutus haut cenſebat ſcriptam aliquam conventionem exemplo ſuperioris anni faciendam; ſed amicum diſceſſum ſufficere. Addebat Maurocenus; Sibi videri Suecos neque poteſtatem tractandi ſufficientem, neque voluntatem habere. Egiſſe una cum Hollandis acriter cum ipſis, & adhuc acturum, ita ut ſi nec deponere apud Mediatores procuratoria, nec nuda horum promiſſione melioribus ſub finem tractatuum exhibendis adquieſcere velint, maximæ injuſtitiæ coram univerſo orbe culpam ſint incurſuri. Hollandi ſuper nova induciarum ratihabitione relaturos ſe memorabant.

Extremus Mediatorum conatus. 21. Febr. §. 22. Cum jamjam congreſſus diſſolutio inſtaret, Sequeſtres, ne quid intentatum relinquerent, Polonis denuntiant; Suecos ad tractatus accedere nolle, priuſquam ſigilla & procuratoria iſtorum corrigantur, & correcta in manus ſuas tradantur. Poloni contra; talia ſe procuratoria attuliſſe, qualia Sueci anno ſuperiore poſtularint; quo tempore cum nulla plane mentio de omiſſione trium Coronarum facta ſit; neque nunc recte quid adverſus illas objici poſſe. Et cum à prioribus nihil hac de re motum ſit, nunc novam litem fruſtra excitari. Quin & ſe grave mendum amore pacis diſſimulaſſe, quod Chriſtina ſe expreſſe Reginam Sueciæ nuncupet. Sane Suecos ante tacite in tres illas Coronas conſenſiſſe, ut eo facilius Regem Poloniæ ad mutilandum titulum adducerent. Nam tribus Coronis in ſigillo Polonico apparentibus curtatum titulum in ſpeciem ceſſionis trahi non poſſe: illis abſentibus tituli compendium renunciationi valde vicinum eſſe. Ad quæ excipiebat Gallus: ergo Suecos recte deſudare, ut Coronæ iſtæ auferantur, quippe per quas Poloni jus ad Regnum Sueciæ Regi ſuo aſſerant; quod Sueci agnoſcere nolint. Reſpondebat Goraiskius: aliena uſurpaſſe vitium eſſe; propria tueri eximiæ virtutis laudem haberi. Si Sueci demtas velint illas Coronas, majore opus fore gratitudine erga Regem Poloniæ, quam hactenus oſtenderint. Proponebat Chanutus; expungerent Poloni tres illas Coronas addita proteſtatione, ne quid ea res juri Regis noceat. Imo, inquiebat Goraiskius; Sueci potius cum proteſtatione eaſdem acceptent. Id enim hiſce potius convenire, qui circa lucrum quærendum ſatagant, quam ſibi, qui de damno vitando certent. Regerebat Chanutus: id ſe Suecis propoſuiſſe; ſed hos reſpondiſſe, ſe uti non poſſe remedio tam imbelli circa rem tanti momenti. Heic Goraiskius; ſe quidem ad omnia pacis remedia amplectenda paratiſſimos ſemper eſſe & fore; ſed mortem potius oppetituros, quam ut ante tempus ejuſmodi correctionem ſigilli fieri patiantur, qualem Sueci deſiderant. Inter quæ Venetus denuo profitebatur, ſe peculiari mandato juſſum Poloniæ partes omnibus modis tueri. Et cum Poloni diſceſſum quam maxime urgerent, dicebat; ſe non damnare, quod de abitu ſtrenue cogitent; imo conſulere, ut currus aliquot præmittant; malle tamen, ut ipſi non ita abrupte diſcedant. Quanquam enim proſperæ negotiationis nulla ſit ſpes, & totus orbis ab extraditione procuratoriorum ipſos ſit liberaturus; melius tamen fore, ſi Sueci ad depoſitionem procuratoriorum adduci poſſint, ut è propoſitione, aut alia difficultate anſa diſcedendi potius, quam è ſolo bimeſtris temporis articulo arripiatur. Cenſuerant Hollandi, id adhuc à partibus poſtulandum; ut controverſias ſuas Conciliatorum arbitrio ſubmittant. Enimvero oſtendebat Chanutus à Rege ſe juſſum Sequeſtris, non Arbitri partes obire: eas functiones eſſe diverſiſſimas; ac ſæpe Sequeſtris partes non defugere, qui arbitralis ſententiæ invidiam nullo modo in ſe recipere velit. Et ſine dubio utramque partem rejecturam ac damnaturam inſolentiam ultro Regibus arbitros ſe obtrudentium.

§. 23. Poſt hæc omnia incaſſum tentata à Polonis diſcedendi fiebat initium, ac ſinguli Poloni ſingulis Suecis valedicebant, his eundem honorem pari modo reponentibus: Omnia utrinque amicitiæ imitamenta expreſſa. Fatebantur Poloni apud Suecos, differentias inter ipſos haut adeo ingentes fuiſſe: ſed per ſtricta mandata nihil ſibi remittere integrum fuiſſe. Et quoniam jam omnes difficultates circa præliminaria norint, ſe operam daturos, ut illæ, quoad alius congreſſus inſtauretur, è medio tolli queant. Sed & quantum in ſe curaturos, ut tantiſper pacta ſerventur; Conventus diſſolvitur. 1653.

can-

1653. eandemque ut Sueci operam darent petebant. Querebatur tamen paulo poſt Legatus Polonicus, qui Ratiſponam miſſus erat, Hiſpanos per Pimentellum eorum tractatuum progreſſum eluſiſſe, qui Reginæ ſuaſerit, ut litem illam indeciſam relinqueret. Spes fuerat Chanuto negotium tertio congreſſu melius proceſſurum, ſi Poloni in mutationem ſigilli, Sueci in depoſitionem procuratoriorum conſentirent. Cujus & ſuaſu utrique ſpargebant, ſe brevi iterum conventuros, ac ideo tantum domum abiiſſe, quod obortas difficultates Lubecæ expedire nequiſſent, ſopiendis vulgi rumoribus, velut infenſi diſceſſiſſent. Regina ſingulis Sequeſtribus eorumque Principibus per literas pro præſtita opera grates agebat.

Cæſar Reginæ Legatos ad ſeſſionem in Comitiis admittere detrectat.

§. 24. Quo obtentu Cæſar Reginam ſuperiore anno inveſtituram Provinciarum Germanicarum petentem eluſerit, antea memoravimus; id quod Brandeburgici flagitationibus datum fuerat, qui hoc modo Reginam ad reddendam Ulteriorem Pomeraniam cogere inſtituebat, hactenus detentam; quod ſuper regundis finibus, aliiſque per leges pacis Weſtphalicæ debitis admodum ſe difficilem iſte præberet. Nec heic ſiſtebat conatus; ſed Pragæ quoque à Cæſare ſtipulatus fuerat Elector, Reginam tantiſper à ſeſſione & ſuffragio in Comitiis arcendam, quoad partes Pomeraniæ Electori debitas reddidiſſet. Cæterum poſtquam Cæſar Praga Ratiſponam conceſſiſſet, Regina per Fridericum Bohlium, in Comitiis loco Pomeraniæ ſuffragia laturum, Cæſarem compellabat, ut juxta leges Pacis in poſſeſſionem loci ac ſuffragii mitteretur. Ad quod Cæſar humaniter reſponderat; Ipſi tributum iri, quod vi pacis debeatur, & ſe negotium hoc Collegiis Imperii commendaturum. Mox tamen idem Pappenheimium ſcripto monebat, ne Suecicos Legatos ad conſeſſum evocaret, prout Pragæ ex Electorum ſententia decretum ſit.

Decretum Pragenſe ejuſque cauſa.

Etſi conſtabat, Electores ſuper hoc negotio haut junctim, ſed ſigillatim conſultos; & cum iſtud decretum Pragæ cuderetur, Colonienſem, Bavarum & Palatinum abfuiſſe; Moguntinum & Trevirenſem diſſenſiſſe; ſolumque Saxonem & Brandeburgicum autorem extitiſſe. Brandeburgici ferebant, nullam ſibi ſpem ſuperfuiſſe Pomerania ſua potiundi, Regina ſemel ad ſeſſionem in Comitiis admiſſa. Nec vitio ſibi verti poſſe, ſi juri ſuo obtinendo omnia experiantur. Cæterum Cæſarei jam Oſnabrugæ teſtimonio ſuo & clandeſtinis ſuggeſtionibus huic liti ſemina jecerant; ac Cæſar ante conventum Pragenſem per literas Electorum ſententias exquiſiverat de Regina ad ſeſſionem non admittenda, niſi Ulteriore Pomerania reſtituta. Idemque tanto facilius in Brandeburgici petitum conſenſerat, ne Regina ad ſeſſionem admiſſa electioni Regis Romanorum ſe objiceret, multis Ordinibus autoritatem iſtius ſecuturis. Alebat litem Hiſpanicus Legatus Caſtel-Rodericus paci Weſtphalicæ infenſus, ac Ordines inter ſe, & cumprimis Reginam cum Brandeburgico committi gaudens. Qui & Bioernclovio hac ſuper injuria querenti ingenue fatebatur; Cæſarem non potuiſſe non Brandeburgico iſthoc polliceri, ut is ſuffragio ſuo iſtius filium Regem Romanorum diceret. Reges omnia ſuis utilitatibus metiri. Cæſari magis commodum ſui filii, quam Reginæ fuiſſe reſpiciendum. Suadebat tamen, ne præcipiti impetu procederetur. Cæſari haut conſtitutum Reginam Comitiis excludere; ſed ubi is ſcopum ſuum obtinuerit, ſine mora eandem ad ſeſſionem admiſſum iri. Etſi iſtic reponebat; Cæſarem debuiſſe commodis ſuis velificari abſque injuria, & contumelia alterius. 1653.

Sueci de injuria queruntur.

§. 25. Inter quæ haut omittebant Miniſtri Suecici demonſtrare, quanta injuria Reginæ hoc facto inferretur. Eam ab ipſo momento concluſæ pacis Ordinibus Imperii inſertam, quibus indiviſo nexu conjunctum ſit, ut locum & ſuffragium in Comitiis teneant. Eandem quoque rite fuiſſe invitatam, ac verba, quæ oblique Reginam de reſtituenda Pomerania monebant, dicis cauſa inſerta, ut Brandeburgico utcunque ſatisfieret. Nunc ipſa invitatione contumeliam accendi, cum ſatius ſit hoſpites non admittere, quam admiſſos expellere. Eſſe inauditum, Principem Imperii Comitiis excludi ob privatas cum alio lites, quibus inter Ordines nihil ſit frequentius. Decreti Pragenſis quam vim eſſe poſſe, ſolo Saxone, & Brandeburgico in propria cauſa ſuffragante confecti? Tractatus quoque amicos Stetini adhuc agitari, & ſpem eſſe compoſitionis brevi ſecuturæ; ac ſolam Electoris pertinaciam in cauſa eſſe, quo minus is dudum Pomeraniam ſuam receperit. Adſtipulabantur Suecicis plerique è Principum Collegio, qui Cæſareis Miniſtris ac Electoribus demonſtrabant; id decretum Paci Weſtphalicæ, Legibus Imperii, ac conſuetudini repugnare; nec auſpicati quid inde proventurum, ni mature remedium adferatur.

Propoſitio in Comitiis hoc obtentu differtur.

Et quia tractatus Stetini optato fine brevi videbantur finiendi, rogabant Cæſarem, ut Reginæ Legatis ad ſeſſionem admiſſis, propoſitionem ultra viceſimum quartum Martii ne differret. Nam eam cauſam Cæſar præcipuam ferebat dilatæ propoſitionis; ne alterutri parti præjudicium adferretur, admiſſis, aut excluſis ab ea audienda Suecis. Etſi vera moratum cauſa foret, ut interim electio Regis Romanorum maturaretur. Nam metus erat, ne à Principum Collegio ea quæſtio moveretur, num expediat hoc rerum ſtatu Regem Romanorum eligi; aut quidnam Legi Regiæ inſerendum ſit? Nondum autem facta propoſitione haut licitum jactabant in Principum Senatu conſultationes publicas inſtitui, cum Electorale Collegium interim *prædeliberationibus*, quas vocant, vacaret. Interim Suecis confirmabatur, circa admiſſionem nullam moram fore, ubi ſuper concluſis Stetini tractatibus certi quid allatum fuerit. Quo fine curſor Stetinum dimittebatur, qui nuntiabat, nil reſtare, quam ut Reginæ declaratio ad conditiones à Brandeburgico latas adferatur. Etſi Electores ob intervallum inter Stetinum & Holmiam parcendo tempori ſuadebant, ut Brandeburgico optio detur, num ſpe propinquæ reſtitutionis ab impedienda Reginæ ſeſſione deſiſtere velit; an vero ſi nondum ſat cautum ſibi judicet, eadem ad ſeſſionem & conſultationem admiſſa, inveſtituram differri placeat, quoad Pomerania ſit reſtituta. Aſt Brandeburgicus jactabat, totam tractationem cum Regina adhuc in lubrico eſſe, eoque propoſitionem tantiſper differendam, & certum curſorem cum literis ad Reginam mittendum, qui extremam ipſius ſuper reſtituenda Pomerania ſententiam exquirat. Quod cum majori Ordinum parti probaretur, queis perſuaſum erat, reſtitutionem Pomeraniæ difficilius proceſſuram, Regina ad ſeſſionem admiſſa, dilata propoſitione à Cæſare modeſtæ literæ eo nomine ad Reginam 2. April. ſcribebantur. Quarum argumentum erat; Cæſarem magnos ſumtus, parem diligentiam impendiſſe

1653. pendiſſe circa exequendam pacem; ac ſperaſſe Reginam gemina facturam. Hactenus tamen Brandeburgico Pomeraniam non redditam, cum tamen Elector multis ſibi competentibus juribus ceſſerit, & ex ipſius parte nihil amplius deſideretur. Id quod grave ſibi, atque Ordinibus videatur, eoque ut Electori debita reddantur hortari. Sed Regina contra prolixis literis oſtendebat; Electorem unice in mora fuiſſe ob pervicaciam, ac motis tot inanibus prætenſionibus. Sed quia perceperit, tractatus Stetini jam concluſos, in ſe circa reddendam Ulteriorem Pomeraniam moram haut fore. Nec eo ſecius, valde id quidem importune, ipſi Capitulationi Ferdinandi IV. ſuper reſtituenda Pomerania inſerebatur; cum jam Regina ad eandem reddendam mandata emiſiſſet. Quanquam autem ſubinde nuntiaretur, tractatus Stetini jam concluſos & ratihabitos, diemque tradendæ provinciæ conſtitutum; haut tamen omittebant Brandeburgici Suecorum admiſſioni contradicere, quoad tandem ab ipſo Electore literæ advenirent, traditam ſibi provinciam narrantes. Unde illo ipſo adhuc die in perendinum Ordinibus ad excipiendam propoſitionem indictum, inter quos Legati quoque Suecici ſedem ſuam capeſſivere.

Regina Ferdinandum IV. Electoribus commendat. §. 26. Has per moras Cæſar deſtinata ſua obtinuerat, ut citra Principum contradictionem filius ipſius Ferdinandus IV. Auguſtæ Vindelicorum Rex Romanorum eligeretur. Eum ut Electoribus & Principibus Regina per literas commendaret,
21. April. Ablegatus Hiſpanicus Antonius Pimentellus oblato libello petierat, quæ & præcipua legationis cauſa fuerat. Quod officium Regina haut negandum ducebat. Etſi literæ eo nomine ſcriptæ adferrentur, cum jam Electores Auguſtam ad obeundam electionem Ratiſpona diſceſſiſſent: quæ
26. April. tamen haut eo minus à Cæſare & Electoribus non ſine applauſu receptæ, ac ſtatim typis publicatæ ſunt. Creditum fuerat, Reginam huic electioni velut ad leges Pacis Weſtphalicæ parum quadranti vehementer reluctaturam, cujus exemplum non pauci è Principum claſſe ſequi conſtituerant. Unde nunc ab ipſa hanc electionem probari non Cæſar ſolum, ſed & Electores gaudebant, queis moleſtum eſt, ſi alii quoque Principes circa eam electionem ſatagere velint. Regina tamen, ne Electoribus præter Aureæ Bullæ legem vivo Cæſare Reges Romanorum pro lubitu eligendi facultatem tribuere videretur, Principum quoque Senatui eundem per literas commendaverat, velut & horum partes aliquæ iſthoc caſu forent. Sed & Catholici non parum ſibi placebant, iis literis tam ſplendidum elogium Domui Auſtriacæ circumponi, & Candidatum ad imitanda majorum ſuorum exempla vocari, cum in recenti adhuc memoria eſſet, quo conatu Ferdinandus II. & ſacra Proteſtantium & libertatem Ordinum oppreſſum ivisſet. Aſt Cæſar, ac novus Romanorum Rex Reginæ pro hoc officio gratias agebant, literis per peculiarem curſorem in Sueciam miſſis. Simul ſub finem anni in Sueciam à Cæſare Legatus mittebatur Raimundus Montecuculus Comes, affectus teſtandi officio apud Reginam defuncturus. Aderat Auguſtæ à Poloniæ quoque Rege Legatus, qui itidem Electoribus filium Cæſaris in Regem Romanorum commendatum venerat; in antecesſum tamen ſignificabat, ſe Legatis abſentium Electorum titulum *Excellentiæ* haut daturum. Eo nomine cum acceſſus ipſi negaretur, ille imputabat, quod à Rege ſuo Electoribus *Sereniſſimi* titulus tributus eſſet, cum Regina Sueciæ non niſi *Celſiſſimos* eos nuncuper. Sed reponebatur; Galliæ & Hiſpaniæ Reges haut gravatim *Sereniſſimi* titulo ipſos honorare; quid à Regina Sueciæ fiat haut opus eſſe ab ipſo memorari, quicum velut vicina & amica facile ſibi conventurum ſit. Ita inauditus ille Auguſta diſcedebat. 1653.

§. 27. Ne autem admiſſioni Legatorum Suecicorum forte inveſtitura nondum obtenta objiceretur, ſuggerente ipſo Curtio Vice-Cancellario *Indultum* quod vocant conceſſum, ac tempus accipiendæ inveſtituræ prorogatum; quod & poſt ad menſem uſque Aprilem ſequentis anni productum, Conſiliariis Cæſareis interim laudemium non mediocriter ſitientibus. Suecos porro poſt tot difficultates ſeſſione demum potitos frequentia Conventibus Germanorum circa priorem locum litigia excepere. Nam primo Brandeburgicus Ulteriori Pomeraniæ præ Citeriore priorem deberi locum contendebat, ad veterem conſuetudinem provocans, qua Ducibus Stetinenſibus præcedentia præ Wolgaſtanis tribui ſolita ſit. Sed regerebant Sueci, Wolgaſtanos in Conventibus Circularibus priorem ſemper locum occupaſſe, & à ſe poſſideri primariam Ulterioris Pomeraniæ urbem, unde Provinciæ nomen ſit, Stetinum, ejuſque non modicam partem. Poſt tamen Brandeburgicus ultro Citeriori Pomeraniæ priorem locum in Conventibus tam Comitialibus, quam Circularibus deferebat; multo cum verborum honore præfatus, id amicitiæ ſecum Regina deinceps ſtudioſe excolendæ dare. Sed & quis Verdenſi Ducatui locus in Collegio Principum aſſignandus foret, nonnihil dubitatum eſt. Quanquam enim Tabulis Pacis diſpoſitum eſſet, ut ejus nomine prioribus poſſeſſoribus ſolito loco ſententia diceretur: Epiſcopi tamen Reginæ Legatos ob diverſa ſacra haut æquo animo in ſua claſſe conſpiciebant; præſertim cum Monaſterienſis ac Leodienſis cum Oſnabrugenſi, à quo Verdenſi proximus olim locus, veterem litem ſuper præcedentia agitarent. Nec in transverſum ſcamnum detrudi volebat Regina. Unde aliquandiu Verdenſe ſuffragium Bremenſi addita clauſula, *ſuo loco & ordine*, annectebatur. Sed cum tandem Legati Suecici obſtacula Epiſcoporum perrupiſſent, ac ſententiam proximo poſt Oſnabrugenſem loco explicare cœpiſſent, Wurtenbergicus Legatus Zellerus, à cauſidicina recens, quia per abſentiam complurium è ſcamno Præſulum Verdenſis ante ipſum ad ſententiam dicendam evocatus erat, magna cum vocis contentione obſtrepebat, Suecis poſt conſeſſum finitum haut ſegniter objurgantibus importunitatem etiam agreſtium ſcabinorum conſeſſui indecoram. Wurtenbergici tamen offenſam deprecati obſecrabant, ut Verdenſis Ducatus inter quinque Domus alternantes reciperetur, ea lege, ut ſemper proximo ante aut poſt Pomeraniam loco ſententiam diceret. Cui facto cum ſine dubio Lauenburgici & Holſati contradicturi eſſent, ſatius viſum aſſignato per Tabulas Pacis loco inhærere.

Inveſtitura differtur.

Lites circa præcedentiam inter Pomeraniam Citeriorem & Ulteriorem.

Super loco Verdenſis Ducatus.

3. Nov.

§. 28. Porro inter Domos, quæ alternatim ſedem in Comitiis capiunt, Pomeranicam, Meclenburgicam, VVurtenbergicam, Haſſicam & Badenſem, Holſatica quoque recipi petebat. Et conſentiebant VVurtenbergici, Haſſi ac Badenſes. Contradicebant Pomerani & Meclenburgici una cum Lauenburgico, qui priorem ſibi præ

De Holſatis inter alternantes Domos recipiendis.

Holſa-

1653. Holſatis ob antiquitatem familiæ locum vindicabat. Ac oſtendebatur ante annum 1613. Holſatos haut auſos alternantibus Domibus ſe immiſcere. Sicuti & dicto anno Henricum Roſenthalium nomine Chriſtiani IV. Regis, & Joannis Adolfi Ducis Holſatiæ poſt quinque iſtas Domos conſediſſe. Quin anno 1594. & 1603. Holſatum etiam Lauenburgico ceſſiſſe, cum hic quinque Domibus controverſiam de loco non moveat. Neque enim faſtigium Regium in eam familiam illatum ſpectari, cum ad Regnum Daniæ Comitia Imperii haut pertineant. Equidem anno 1641. decretum Cæſareum obtinuiſſe Holſatos, ut inter alternantes Domos reciperentur, in quod & Wurtenbergicus, Haſſi ac Badenſes conſenſerant eo intuitu, quod Rex Daniæ Sequeſter pacis tunc futurus crederetur. Sed contradixerant Pomerani & Meclenburgici; nec Holſati Oſnabrugæ ejus loci poſſeſſionem arripuerant. Reperebat hiſce Comitiis Cæſar pro Holſatia decretum, cujus intereſt per ejuſmodi litigia Ordines inter ſe committi. Simul Reginam, ut in hanc alternationem conſentiret, non ſolum binis literis Fridericus Holſatiæ Dux,
7. Aug. 21. Oct. ſed & Electores & ipſe Cæſar amice requirebant, Brandeburgicum jam annuiſſe, Meclenburgicos Reginæ exemplum ſecuturos. Contra ne Domui ſuæ præjudicium adferretur, Julius Henricus Lauenburgicus Dux rogabat, demonſtrans ab anno ſuperioris ſeculi ſeptuageſimo Lauenburgicos Legatos proximum à Badenſibus locum ſemper obtinuiſſe, ac Comitiis anno 1570. 1594. 1603. 1613. ſedem ante Holſatos citra contradictionem obtinuiſſe. Regina tamen annuebat, ut Holſatia inter alternantes Domos reciperetur ea lege ut nunquam ante Pomeraniam locum ſortiretur. Idque Regi, Duci Holſatiæ, ſuiſque Ratiſponæ Legatis per literas ſignificabat. Sed ruentibus ad finem Comitiis cum negotia præcipitarentur, id tunc effectui haut datum fuit.

Super immediato Bremæ ſtatu contentio.

§. 29. Cum Bremenſi urbe tunc Legatis Suecicis multum negotii fuit, ne illa inter Civitates Imperii liberas admitteretur, ac ſcriptis publice editis acriter certatum. Querebantur etiam Bremenſes, à Suecis novum munimentum apud Leam vicum ad oſtium Viſurgis extrui velut in exitium ſuæ urbis. Sed oſtendebant Sueci factum id tuendo fluminis oſtio adverſus bellantes tunc inter ſe Anglos Belgaſque, ac fas Reginæ in ſuo territorio munitiones excitare. Id quod Cæſari atque Ordinibus probabatur. Cæterum quamdiu proſcriptione tenebatur Brema, eo ipſo conſeſſibus publicis arcebatur. Poſtquam autem eadem menſe Septembri banno ſoluta fuerat acrius certamen ſurgebat. Pro urbe ſtrenue connixi fuerant Jeſuitæ ſtipulati ſibi, ut in ea domicilium figere liceret; deſtinatis jam ædibus extruendo Collegio; qui & Conſulem Wachmannum in ſuas partes pertraxerant, polliciti ſe omnem operam urbi navaturos adverſus Oldenburgici & Suecorum impetitiones. Ac facile annuebat obnoxius iſtis hominibus Cæſar. Sed oſtenſum; haut congruere legibus Imperii, & Paci Auguſtanæ ejuſmodi conditiones ſententiis judicialibus annecti; ac facile hanc rem novis motibus materiam poſſe præbere. Quanquam autem Legatus Hiſpanicus, fumum vendere callentiſſimus, operam ſuam Suecis adverſus eam urbem amplis verbis promitteret, ac Sueci non obſcure jactarent, ſi rationes ſuæ locum non invenirent, aliam viam tentandam vindicando Reginæ juri: non tamen adparebat, quomodo Cæſar adduci poſſet ad abrogandum ſuum decretum d. 1. Junii Anno 1646. Lincii pro Bremenſium immediato ſtatu factum, quod hi centum millibus florenorum emerant. Et diſſerebant quidam, Cæſari fas fuiſſe ſede vacante urbem obſequio Epiſcopi eximere, cum tamen armis Suecorum expulſus Fridericus jus utique ſuum ad eam ditionem retinuiſſet, quoad eadem in Suecos transferretur. Cum etiam Legati Suecici pro Evangelicis in Auſtria apud Cæſarem intervenirent, ut ſacrorum ſuorum exercitio relinquerentur, hic vultum atque geſtus, dum iſti perorant, mutaſſe animadvertebatur, ac reſponſo varias per dilationes eluſo iſta opera irrita erat. 1653.

Tractatus limitaneus cum Brandeburgico abſolvitur.

§. 30. Hoc anno demum tractatus ſuper regendis limitibus inter Regiam & Electoralem Pomeraniam, aliiſque pace Weſtphalica ſepoſitis negotiis abſolvebatur, qui ab anno quinquageſimo Stetini multas per contentiones hucuſque extractus erat. Conatus primum fuerat Elector Brandeburgicus oblato Mindenſi præſulatu loca quondam ad Ulteriorem Pomeraniam ſpectantia redimere. Id cum Regina repudiaſſet, Brandeburgici varias difficultates movebant circa directionem limitum, non niſi paſſus aliquot ripæ Orientali Oderæ annuentes; Suecis contra ſecuritatis ſuæ cauſa fines longius porrigentibus. Quo nomine & hi Camminum oppidum ſibi vindicabant in ipſa fluminis ripa ſitum, quod Brandeburgico præſidio inſeſſum navigationem fluminis, & commercia provinciæ non parum turbare poterat. E veteri quoque pacto Ducum Stetinenſium & Wolgaſtanorum Brandeburgicus multa jura communia in Suecica provincia obtendebat; quæ velut litium perpetuarum materiam Regina adſpernabatur, non minus atque ejuſdem cavillationes, quaſi civitas tantum Stetinenſis, non præfectura ſimul ceſſa fuiſſet. Ad extremum acerrima contentio ſuper vectigalibus in litore Ulterioris Pomeraniæ ſurgebat, quæ Regina è verbis Pacis nullam exceptionem præ ſe ferentibus vindicabat, non tam ob emolumenti magnitudinem, quam ne Brandeburgicus iis ſolis potitus anſam arriperet commercia Citerioris provinciæ intercipiendi. Super quo ita demum transactum, ut Brandeburgicus in dimidiam eorundem partem admitteretur, Regina interim Ulterioris Pomeraniæ poſſeſſioni incumbente, quoad Electoris pertinacia expugnata foret. Ita tandem iſti negotio menſe Majo finis im- 14. Maji.
poſitus per Arvidum Forbeſium Vice-Gubernatorem, Jo. Nicodemi Lillieſtroemium & Schualenbergium Regios, & Joannem Georgium Bornium, Jo. Fridericum Buchium, Franciſcum à Pahlen, & Fridericum Rungium Electorales Deputatos. Addebatur peculiaris conventio ſuper Expectativa Regni Sueciæ in Ulteriorem Pomeraniam, Camminenſem Præſulatum, Novam Marchiam & Sternbergenſem ditionem, ſimul feuda ad caſtrum Vierradam, & Loekenitzam ſpectantia intra fines Pomeraniæ ſita, in caſum extinctæ familiæ Marchionum Brandeburgicorum; quod jus Ducibus Pomeraniæ ex pacto cum iſtis Marchionibus quæſitum tunc renovabatur. Trade- 4. Maji.
batur quoque ab Electore diploma Ceſſionis locorum Pomeraniæ, quæ in Regni Sueciæ ditionem pervenerant, quod & agnati Electoris Chriſtianus Wilhelmus, Chriſtianus & Albertus ſubſcripſere. His confectis menſe Junio Ulterior Pomerania deductis Suecicis præſidiis Electori tradita fuit.

§. 31. Idem

1653.

Danus Reginæ eſt ſuſpectus.

§. 31. Idem annus variis curis exercitam tenebat Reginam, deflagrante tunc quam maxime bello maritimo inter Anglos atque Belgas, ne vel ipſa eodem bello involveretur, vel ſubjectorum commercia peſſumdarentur. Ac ſuſpectus cumprimis erat Danus, qui ſuas rationes Hollandorum amicitiæ ſuperſtruere cœperat, inito cum hiſce fœdere mutuæ defenſionis; cujus ſcopus conſervationem commerciorum verbo præ ſe ferebat. Cæterum id revera agebatur, ut Danus primo commercia, inde ditiones ſuas augeret, Hollandi omnia ſua commercia & navigationem tuerentur, Suecorum navigatione paulatim ſubruta, & Mari Baltico Anglis occluſo; quo fine viginti naves bellicæ inſtructæ à Dano haberentur. Convenerat quoque, ut connivente Dano Hollandi omnia navigia, materia aut paratu navali onuſta, quæ ex Mari Baltico in Oceanum tranſitura eſſent, in freto Oreſundico ſiſterent, exceptis Suecis, queis cum fretum citra apertam hoſtilitatem occludi nequeat, à prædonibus patientiore æquore manus injici poſſint. Viciſſim & Sueci Danis non minus ſuſpecti, confirmante præſertim Conrado Beuningio, Hollandorum tunc in Suecia Legato, Cornificium Ulfeldium duos milliones Reginæ mutuo obtuliſſe ea lege, ſi ipſa Daniæ Regem triplici cum exercitu in Scania, Norvegia & Holſatia invadere velit. Tum & multa paſſim de fœdere inter Sueciam, Hiſpaniam & Angliam ſpargebantur.

Dani Legatio in Sueciam ejuſque ſcopus.

§. 32. Ut igitur Daniæ Rex, ſi quæ Reginæ adverſus ſe deſtinata forent penitus exploraret, Magnum Hoeckium Legatum in Sueciam miſit, cui adjunctus eſt Petrus Julus, qui perpetua legatione tunc in Reginæ aula fungebatur. Hiſce injunctum tentare, num Cornificii Ulfeldii protectio aboleri poſſit; tum ut inquirerent, num quid à Danis adverſus pacta patratum Regina arguat, idque vel excuſarent, vel tractatu ſuſcepto abolerent. Inprimis autem quia Dano neceſſitas allata ſit juncta cum Hollandis ſocietate in bellum adverſus Anglos deſcendendi, id quærerent, ut tantiſper ſecuritas & quies Daniæ præſtaretur è parte Sueciæ, prout & Dani fecerint, quo tempore Sueci bello adverſus Cæſarem impliciti erant. Quorum etſi nihil obtineretur, eo tutius tamen poſt licebat Dano conſilia ſua diſponere, prout Regina mentem ſuam exprometet; ac eo ipſo tempus extrahebatur, ſi forte infeſti quid in Daniam ipſa meditaretur. Ac ferebatur Radzievvskius Ulfeldii conſilia contra Daniam Petro Julo aperiiſſe, ut Rex Daniæ de hiſce mature monitus omnia defenſioni pararet, quo Regina belli Danici difficultate conſpecta eo facilius arma in Poloniam verteret. Ac revera bellum in Dania tunc ſumma vi terra marique parabatur. Simul Dux Holſatiæ Fridericus jam per Roſenhanium tutelarem ſibi à Regina militem ſtipulatum ibat, ſi forte occaſione belli Anglo-Belgici res ad arma inter Reginam & Daniæ Regem erumperet. Etſi idem teſtaretur, haut ſibi conſtare de ullis infeſtis Dani adverſus Sueciam conſiliis.

Legatorum propoſitio.

§. 33. Porro Dani apud Reginam proponebant; Regi ſuo è periculo, quod per bellum Anglos inter & Batavos ſibi immineat, neceſſitatem allatam ſecuritati ſuarum ditionum proſpiciendi, & ne hoc bello commercia plane peſſum eant: præſertim cum partes omni lege repudiata quælibet propria ex libidine agere velint, ni vis idonea opponatur. Id quod Reginæ pro neceſſitudine communicandum duxiſſe, quam & ſine dubio eadem res ſoliciram reddat, ne vel ipſa eo bello invadatur, vel commercia ſuorum civium & navigatio plane deſtruantur; præſertim cum vicino bellantibus ſitu belli flamma facillime Arctoa Regna corripere queat. Cui malo ut obviam eatur Regem operam dediſſe, idque Reginæ probatum iri confidere. Et eo plus cauſarum fuiſſe ſuper remediis defenſionis cogitandi, quo propior Daniæ ſitus periculo ſit. Jam quoque Anglos cum octodecim navibus bellicis ſuperiore autumno in Oreſundam acceſſiſſe, abducendis viginti ſex navibus Anglicis materia navali onuſtis, quas Rex Hafniæ tantiſper detinuerit. Id quod factum Regi æque intolerandum videatur, quam ſi ſuſpectus exercitus intra fines terrarum ſuarum intraſſet. Regem quoque miſſis in Angliam Legatis viam pacis fruſtra tentaſſe, cujus ſpem durities Anglorum nullam reliquerit. Unde periculum eo majus fore, ſi iſta natio, quæ imperium maris ſibi arrogat, auxilio aliorum firmetur, omnibus deinceps formidanda, ubi ſemel cum cæterorum oppreſſione invaluerit. Nec dubitare Regem, quin Regina non ſolum iſthæc conſilia ſit probatura, ſed & ſociam illis exequendis operam junctura, non ſine certa ſpe boni ſucceſſus. Nec obſcurum eſſe quæ ratio ineunda ſit, ut ſecuritas hiſce Regnis adverſus tantam vim armatarum claſſium conſtare queat, ſi præſens temporum facies, Anglorum inſolentia, ac noſtra conſervatio inſpiciatur. Nimirum opus eſſe, ut junctis viribus illa bellantium pars, quæ rationi congrua reſpuat, ad æquas pacis leges admittendas adigatur. Præſertim cum periculoſi res exempli futura ſit, ſi tam formidabilis potentia repente exurgens à quopiam fulciatur: ad quam caſtigandam potius omnes quorum intereſt velut ad commune incendium extinguendum concurrere debeant.

Cum Danicis Legatis negotiatio.

§. 34. Sed ſecretis congreſſibus præter commune fœdus cum Daniæ Rege, ac Belgis ad Parlamentum Anglicanum in ordinem redigendum, etiam de reponendo in ſolium Carolo II. proponebatur. Enimvero oſtendebatur Danis; optandum quidem fuiſſe ſuper fœdere inter ſola hæc Regna propoſitionem factam, antequam Rex in periculoſum hoc bellum cum Belgis adverſus Anglos deſcenderit; ac longe tutius, atque utilius fuiſſe futurum, ſi Arctoa Regna extra belli conſortium remota inter ſe conveniſſent ſuper libranda duarum Rerum publicarum potentia, ac ſervandis ſuis commerciis, quam Belgis jungi, quorum res parum ab exitio videantur abeſſe. Circa reſtitutionem Regis Angliæ demonſtrabatur, ei perficiundæ nullam jam adparere viam; nec penes homines eſſe cognitionem ſibi ſumere de iis, quæ in Anglia evenerunt, ſed ſolum ad Deum iſta ſpectare, qui optime cauſas norit, quare ipſe mutationem hanc permiſerit. Ac ita bene ſtabilitas in præſens Parlamenti res, ut nulla ſpes ſucceſſus adpareat, ſi quid adverſus id tentetur. Etſi ſuper hoc negotio non niſi dicis cauſa à Danis jactari conſtabat, cum Belgæ, ac Hollandiæ cumprimis provincia, nullo modo cauſam ſuam cum cauſa Regis expulſi conjungere vellent. Ad commerciorum conſervationem Regina omnem operam ſe collaturam oſtendebat, quo fine & decreverit Conciliationem ſuam bellantibus offerre; & jam eo nomine Legatum profecturum fuiſſe, ni nuntius adventantis ex Anglia Legati attinuiſſet, cujus propoſitionem prius cognoſcere cupiat.

Opta-

1653. Optabat quoque Regina, ut Daniæ Rex ſocium ſe ipſi in iſto officio adjungat. Sed Danici Legati negabant id poſſe fieri, ac Regem fidem ſuam jam Belgis obſtrinxiſſe. Quibus reponebatur; ejusmodi promiſſa utilitate proprii ſtatus temperari, qua diverſum ſuggerente exiguam fœderum eſſe vim. Id bellum Daniæ magno conſtiturum, nulla ſpe lucri adparente. Contra honorificum juxta ac utile fore Regi pacem inter duas Reſpublicas curare, parta ſimul amicitia nationis potentis ac bellicoſæ, quam offendere intutum ſit. Sed hi ſententiæ ſuæ immobiles inſiſtebant. Super Ulfeldio numquid proponendum haberent cum Regina ſciſcitaretur, Legati id negabant; ſed cum Rex intellexerit, Reginam circa ejus reſtitutionem operam interpoſituram, juſſiſſe ipſi dicere, ſi ea de re mentionem ultro injiceret; in Reginæ honorem, & ut demonſtret quantopere ipſius amicitiam æſtimet, ejusdemque commendationi tribuat, ſe Ulfeldium in gratiam recepturum, ſed ea lege, ut ipſe libellum à ſe editum publice refutet, delictum ſuum agnoſcat, ac deprecetur, prout ſubjectum Regi ſuo facere par ſit. Neque enim Regem ferre poſſe, ut ipſe talis olim hiſtoriæ inſeratur, qualis ab Ulfeldio maledicis ſcriptis diffamatus ſit. Sed cum Regina oſtenderet, Ulfeldium ægre huc deſcenſurum, ſatis perſpiciebatur, fruſtra operam circa hoc negotium ſumi.

Querelæ ſuper Danorum contraventionibus.

§. 35. Cum porro Regina de fœdere cum Dania injeciſſet, ſimul ad amicitiam cum eo Rege colendam ſe proclivem oſtenderet, Legati Danici eadem de Rege ſuo teſtati confirmabant, ſe amplis ſuper ejusmodi fœdere mandatis inſtructos. Regina id à ſe magnopere optari dicebat; ſed antequam novus ineatur tractatus revidendum eſſe priorem, qui multis modis per Danos violatus ſit circa jura Suecorum in freto Oreſundico; cui rei remedium ſit afferendum, & ſicubi opus ſit obſcura illuſtranda. Cum Dani negarent adverſus pacta à ſe quid admiſſum, è Dania evocabatur miniſter ibi Suecicus Magnus Durelius. Poſt ejus adventum ſcripto conceptæ querelæ Legatis exhibebantur. Anno 1649. è navi Lubecenſi Suecicas merces ablatas, ac fiſco addictas. Hollandicos Miniſtros Suecicarum navium, & mercium certificationibus ſe ingerere, cum ex pactis ea res ad ſolos publicanos Danicos ſpectet: nec Regina duplicem iſtam inquiſitionem ferre velit. Et quanquam Sueciæ merces Hollandicis navibus vehantur, iſtas tamen ex pactis nonniſi apud Danicum telonium expediri debere. Ab Hollandico Miniſtro multas Suecicas naves diu detentas maximo ſuo cum incommodo. Quasdam publicatas, plurimas detentas, ſi certificationes ad lubitum Hollandi formatæ non ſint. Nuper quoque Hamburgicam navem mercibus Suecicis oneratam apud Kullam promontorium in conſpectu arcis Cronenburgicæ à prædonibus Hollandis abreptam. Hollandorum navibus bellicis à Rege in freto ſtationem concedi, quæ complures Suecicas naves abduxerint, cæteras male habuerint, ac inſolitis viſitationibus excuſſerint. Qua de re jam antea quoque ſuo juſſu Durelium apud Senatum Danicum fuiſſe queſtum, addita diſerta denuntiatione; quidquid hoc modo in aquis Regis Daniæ imperio ſubjectis à quocunque patratum fuerit, id ipſi Regi imputatum iri. Texebatur inde prolixus catalogus læſionum, quæ Suecicis civibus illatæ eſſent. Quibus remedium adhibitum iri Danici Legati pollicebantur, præſertim cum jam ſuper abolendo Redemtionis tractatu cum Hollandis agatur. Etſi cum menſe Februario Daniæ Rex apud Hollandicum Legatum Keiſerum queſtus eſſet ſuper inſolentia navium armatarum Belgicarum in freto quæ amicorum navigia promiſcue abripiebant, denuntians quoque ſe hac de re apud ipſos Ordines queſturum; ſecretis literis hosce Keiſerus iſte moneret, ne eas querelas curarent, quæ non niſi in ſpeciem fierent, ut qualiscunque apud Suecos excuſatio ſuppeteret. 1653.

Reſponſum Legatis Danicis datum.

§. 36. Sed cum Regina Legatos Danicos eousque detinere cuperet, quoad de ſucceſſu conciliationis ſuæ conſtaret, Daniæ Rex moræ impatiens primum Legatum Magnum Hœckium domum revocat, Petro Julo in Ordinarii Legati loco Holmiæ manere juſſo. Iſti diſcedenti ſcriptum reſponſum à Regina traditum hoc ſenſu: ſe pro facta communicatione gratias agere; ac ſatis agnoſcere, ſi ita pergatur, nec idonea remedia adhibeantur, nil aliud quam commerciorum ruinam expectandam. Sed adverſus iſta commodum remedium eſſe arma in Anglos jungere, id ſe accurate expenſa rerum facie, & cujusque deſideriis ac commodis haut perſpicere. Eoque probare haut poſſe, quod Daniæ Rex ipſam quoque in bellum pertrahere velit; cum ipſa id potius meditetur, quomodo malis hiſce tuto, ac nullo in alterutram partium ſtudio medicina poſſit fieri; præſertim cum Reſpublicæ iſtæ nuper ſuper arctiſſima conjunctione ſollicite agitaverint. Multo minus conſultum ſibi videri domeſticis Regnorum Britannicorum controverſiis ſe immiſcere, quæ diu orbi ſpectaculum præbuerint, & jam eo devolutæ ſint, ut Anglia à plerisque Regibus, & ipſis Belgis pro libera Republica agnoſcatur. Nunc autem cauſæ iſti ſe ingerere in aliorum gratiam cum ſuo ac civium ſuorum periculo, & detrimento, rationi congruum haut eſſe, niſi velut vi in bellum trahatur; nec à ſe poſtulari poſſe, ut ipſa in hac cauſa plus connitatur, quam alii, quorum æque, aut plus intereſt. Se per hoc tempus multas injurias & facinora pactis repugnantia, diſſimulaſſe manſuetudine animi, & ſpe amicæ brevi emendationis. Alias libenter conſilia ſua cum Rege ſociaturam ad tuendam navigationis ſecuritatem, ſi id citra fraudem amicitiæ cum bellantibus à ſe cultæ, & cum ſpe boni ſucceſſus fieri queat. Cæterum turbari hoc tempore commercia, ſed minimum ab Anglis; & Belgas in maribus Danicis ejusmodi moleſtiis ſuos adverſus pacta inter hæc Regna vexare, ut ni iſtæ emendentur, ingens malum generaturæ ſint. In præſens tamen ſe nullum aptius remedium diſpicere, quam partibus pacem ſuadere, id quod ipſa fecerit oblata ſua conciliatione. Ea ſi acceptetur paci conciliandæ ſe operaturam; ſin minus, alia conſilia capeſſituram. Danicos Legatos minus gratum in Anglia reſponſum accepiſſe mirum non eſſe, poſtquam Rex naves Anglicas reddere abnuerit. Nec adeo magnam offenſæ cauſam præbuiſſe octodecim naves bellicas Anglorum in Oreſundico freto adpellentes, ſi cauſa adventus ipſarum conſideretur, & quod Belgarum quoque naves bellicæ ibi ſtationem agitarint. Nec obſcurum, quid ejuſmodi caſu ſequi ſoleat, & talia pro re nata aut ferenda, aut aleam belli ſubeundam. Non poſſe quoque non Reginam ob rationes ſui Regni graviſſimas monere, quod ſi Daniæ Rex hoc modo bellum inter Anglos, & Belgas in fretum Oreſundicum,

1653. & Mare Balticum attractum eat, hoc ipſo id incendium non ſopiendum, ſed novam potius materiam eidem ſubjectum iri; cui ſiſtendo nec ipſa, nec ille deinceps par ſit futurus; id quod tamen ſe judice Regis opera potuiſſet præveniri. Denuo quoque ſatisfieri ſibi poſtulabat pro moleſtiis & damnis, quæ civibus ſuis à quibuscunq; per æquora Danica illata ſint; quod eo nomine nemini actionem intentare queat; quam cui imperium illarum aquarum competit, & ut reſtituantur, quæ civibus ſuis adverſus pacta ablata ſint. Denique ne fœdera à Rege ineantur, quæ pactis inter hæc Regna fraudi ſint. De cætero ſe ad pacta ex ſua parte ſervanda paratam eſſe.

Regina Danò de amicitia ſua confirmat. 10. Maji.

§. 37. Paulo poſt Regina Magnum Durelium in Daniam remiſit cum literis ad Regem, quibus poſtulabat ut quæ contra pacta admiſſa ſint corrigantur; ſimul ut tranſitus fretorum Danicorum liber ſit, neque per Belgas, nec alios turbetur. Alias confirmabat iſte Regi, Reginam pacis cum Dania colendæ cupidam eſſe, & conſilia ſua eo directuram, ut pax Arctois Regnis ſervetur, quo fine & bellantibus conciliationem ſuam obtulerit. Nec dubitare, quin & Rex eodem conſilia ſua relaturus ſit, & huic fini adhibiturum remedia idonea ac tuta, ne bellum maritimum in hæc æquora pertrahatur, neve in anguſtiis fretorum Danicorum quid patretur, quo alterutra partium ſublevetur, aut irritetur. Tum ut hactenus inventa onera in freto aboleantur, ac ſuis de damno accepto ſatisfiat. (1. Jul.) Ad quæ à Rege reſpondebatur, idem quoque ſibi propoſitum ſervandæ pacis: ſed ſi bellum nunc hiſce oris ſurgat, ſe in culpa non eſſe. Nam Anglicas mercatorum naves ipſis petentibus Hafnienſi portu receptas. Poſtea bellicam Anglorum claſſem ſe inſcio in freto adpuliſſe, quæ & aliis locis hoſtilia adverſus ſuorum naves exercuerit. Et cum initium rixæ ab iſtis ortum ſit, ſibi non poſſe vitio verti, ſi vim vi repulſum eat. Cæteris, quæ Regina poſtulet, à ſe ſatisfactum iri. Ita ancipiti tunc pace cum Dania agebatur.

Dani Suecis haut fidunt.

Et quanquam Regina de ſtudio ſervandæ pacis ample teſtaretur, tamen cum claſſem parare, ac militem in promtu habere haut omitteret, Danis ſuſpicio haut adimebatur; qui negabant Anglos à ſe metui, ni Suecia iſtis ſe adjungat. Unde & Rex in conventu Ordinum ſuorum ſuper adornanda è defenſionis proponebat, quod nec ab Anglis, nec à Suecis ſatis tutus ſit. Etſi Nobiles conferre quid ad hunc finem abnuebant, ne bello præter neceſſitatem involverentur. Maxima tamen fiducia in Hollandorum auxilio, & pecunia repoſita erat; ſimul Chriſtianus Ludovicus Luneburgicus Dux decem militum millia promiſerat, ubi res exigeret. Nec eo minus tamen Danos cura coquebat, ne Hollandi adverſa belli fortuna pacem cum Anglis facerent ipſis excluſis. Unde & maximas ſuarum navium Hollandis petentibus commodare abnuebant, ne Anglos jam antea à ſe irritatos magis ad vindictam inflammarent; an ne claſſe ſua enervata Suecos ad invadendam Daniam velut invitarent, quibus ſe graviſſimas offenſarum cauſas præbuiſſe norant, præter antea memorata Belgis inito fœdere concedentes, ut tertio à Cronenburgo milliari ultra Kullam promontorium liberum illis eſſet naves fretum Oreſundicum egreſſos excutere. Quos & conſtabat tecte negotiationem Lubecenſem impediviſſe, ac cum Polonis ſecreta commercia agitare.

Tractatus Redemtionis à Dano aboletur. 1653.

§. 38. Molliendis tamen uti videtur adverſus Sueciam offenſis Daniæ Rex ſub initium hujus anni apud Belgas de retractanda ſuper redimendo vectigali Oreſundico conventione proponebat. Id quod hoſce non parum mordebat, eo uſque ſe jam à Dano deſpici, ut reſcindere ultro audeat tractatum, tanto quondam ſtudio affectatum, & quem Belgæ amplexi ſint velut inſigne remedium omnia Maris Baltici commercia ad ſe pertrahendi, Sueciæque potentiam librandi, & quidem eo potiſſimum fundamento, ut iſti firmum velut aſylum, & fulcrum apud Belgas adverſus Sueciam foret. Et credebant Belgæ, id à Dano fieri deliniendis Suecis, ne hac rerum facie ab hiſce invaderetur. Cujus & Miniſter monuerat de contraventionibus, quas Hollandi in freto Oreſundico patrari ſinerent in Suecorum offenſam. Inprimis ægre ferebant Belgæ, quod Danus ſpecie commiſerationis ipſis videretur inſultare, navigationem ipſorum in Mari Baltico minui memorando. Qui & ferebant; ſi maxime ex eo tractatu diſpendium caperent, id tamen penſari damno, quod Suecia ex eodem ſentiat. Cæterum is reſciſſioni prætextus jactabatur, quod præſentium temporum ratio exigeret cum omnibus vicinis amicitiam colere, queis ille tractatus offenſæ materiam præbeat. Quia tamen à Belgis tunc Daniæ Rex omnibus modis colendus erat, utut Amſterodamum ægre huc deſcenderet, in abolitionem ejus tractatus conſentiebatur. De qua re cum in Hollandia decretum eſſet, Beuningius jubebatur ejus tractatus tollendi ſpem Reginæ oſtentare, num forte eo velut cuneo impelli poſſet ad bellum in Anglos ſumendum. Sed cum jam Reginæ conſtaret, quid in Hollandia actum eſſet, inanem mercem tanti emere haut viſum. Poſt tamen menſe Majo neſcio qua de cauſa pœnitentia ductus Daniæ Rex Hollandis oſtendebat, placere ſibi ut tractatus iſte validus perſiſtat. Sed Hollandi eidem abolendo inſiſtebant, oſtendentes: ſuper eo negotio per Miniſtrum Danicum initio propoſitum, ac ſe fide ipſius naves ſuas nullo vectigali domi exacto fretum verſus dimiſiſſe, velut vectigal ibi veterem ad modum in freto ſit exſolvendum. Ita tractatus iſte Suecis tantopere inviſus ſublatus fuit. Viciſſim (Octobr. 3.) Regina, ne ipſa Danis querelarum cauſam præberet, navarchum Suecicum, qui arcem Cronenburgum, & naves bellicas Danicas prætererat recepto honoris ſigno haut edito, cum Legatus Danicus indicium feciſſet, munere ſuo dimovebat, atque incapacem declarabat, qui poſthac bellicam functionem obiret.

Hollandi Suecorum commercia ſubruere ſtudent.

§. 39. Uti autem Regina bello inter Anglos & Belgas commiſſo ab ejuſdem contagio ſe removere ſtudebat; ita ne quid ſuorum civium navigatio detrimenti caperet, omni modo providere laborabat. Quin crediderat, illis nationibus inter ſe colliſis ſuorum commercia incrementum poſſe capere. Quo fine navibus, quæ hoc anno undecunque ab exteris emerentur, eadem privilegia edicto promiſerat, queis ædificatæ in Suecia naves circa vectigalia gaudebant. Contra Belgæ, queis unica in commerciis ſalus, id agebant, ut poſtquam ipſorum bello Anglicano turbata foret navigatio, cæteris quoque eadem intuta redderetur; utque adeo ſi neutris quoque partibus addicti iſtius belli incommoda ſentirent, omni ſtudio ad pacem conciliandam incumberent; cum alias verendum eſſet, ne iidem lucroſum ſibi bellum quan-

1653. quantum poſſent, alere ſatagerent. Ac inprimis id agebant, ne Suecorum commercia hujus belli occaſione incrementum caperent. Quo fine Hollandi omnem navigationem in Angliam, Scotiam & Hiberniam impedire ſtudebant, ſimul edicto vetabant, ne navalis paratus è Mari Baltico in Flandriæ portus veheretur, unde facillime in Angliam trajici poterat. Tum & libero mari amicorum, & neutras partes ſequentium naves excutiebant, abripiebant, ſpoliabant, nautis ſæpe crudeliter habitis, & omnia illa ipſi exercebant, quæ ab Anglis in ſe patrata accuſaverant. Et quia navigationem ad portus Hiſpanicos in Flandria aperte interdicere non audebant, prædones Zolandicos ſubornabant, ut naves illuc tendentes interciperent. Eo exemplo Angli quoque, ut Hollandis paria reponerent, omnes naves paratu bellico onuſtas in Hollandiam tendentes abripiebant. Iſtæ inſultationes, ac tam inſolens edictum ut tolleretur, Regina per Haraldum Appelbomium apud Ordines Generales diligenter agebat. Demonſtrabat hic manifeſtam injuriam eſſe, & quæ ad tollendum bellum nihil proſit, quod omni commercio cum tribus Regnis Britannicis Suecos excludere inſtituant, cum tamen idem è Belgio Hiſpanico ſuppleatur; quin nec ipſi Hollandi data occaſione ejuſmodi merces vetitas in Angliam trajicere omittant. Sane fœderibus inter Sueciam & Belgium commercia tantum ad loca obſidio cincta vetari. Unde ubi ipſi oppidum aliquod Angliæ oppugnent, ferri poſſe, ſi ne quid importetur impeditum eant. Sed nunc commercia ad tria Regna interdici, à ratione plane abhorrere. Ac iſtam commerciorum turbationem non ſpectare ad detrimentum hoſti inferendum, ſed ut omnia commercia in Hollandorum poteſtatem redigantur. Præſertim poſtquam Angli declaraverint; ſe mercibus bellicis libertatem conceſſuros, ſi & Hollandi idem faciant. Aſt Hollandi iſta omnia ſurdis auribus accipiebant, jactantes, eam mercium ſubvectionem capiti fœderis de non juvando hoſte repugnare. Quibus reponebatur; non ea intentione in Angliam navigari, ut hoſtibus Belgarum auxilium feratur: ac fœdus commerciorum uſum non prohibere. Saltem picem & cannabim inter merces bellicas tractatu commerciorum inter Hollandos & Hiſpanos haut relatam. Ac licet excipiant, id duntaxat Hiſpaniam reſpicere: ipſam tamen rationem dictitare, quod ſibi quiſq; fieri nolit, id alteri faciendum non eſſe; nec ullo juris colore Suecis navigationem interdici poſſe in integra Regna, ac multo minus in Flandriam extra belli conſortia utique poſitam; aut in mari libero Suecicas naves excuti, aut ſiſti: ob quas vexationes ipſi Hollandi arma in Anglos expedierint. Quin eoſdem commercia cum Danis tunc hoſtibus Anno quadrageſimo quarto, & quinto haut omiſiſſe; ac ne nunc quidem in Luſitaniam navigatione ſuperſedere, utut ipſi Hiſpanorum amicos ſe ferant. Sed apud Hollandos omni ratione potius erat Suecorum commercia ſufflaminare, qui & anno quadrageſimo quinto, cum Sueci immunitatem à vectigali in freto Danico iiſdem offerrent, maluerant Daniæ modicum vectigal non invidere, quam concedere, ut Sueci Dania oppreſſa fretum Oreſundicum ſui arbitrii facerent. Unde & poſt longas moras demum Appelbomio reſpondebant; interdictum ſuper mercibus bellicis in Regna Britannica à ſe relaxari non poſſe, cum id non ſolum

Regina ea de re fruſtra queritur.

Reginæ, & Suecicorum civium, ſed & Belgii commodis repugnet, quod iſthac navigationis libertate indulta Anglorum ambitioſa deſtinata in fraudem Orbis Chriſtiani firmanda ſint. Sed & repugnare id articulo ſexto fœderis anno quadrageſimo quinto initi; ne hoſtes alterutrius ab altero auxilio juventur. Quin & tarde admodum ab iiſdem Suecorum naves, quæ præter fas in mari libero abreptæ fuerant, relaxabantur, ut ſaltem mora, & temporis diſpendium illis navigationem redderet minus lucroſam. 1653.

§. 40. Fortaſſe & Hollandis animus fuerat hoc modo Reginam ad fœdus ſecum ineundum compellere, de quo interea Conradus Beuningius Holmiæ inſiſtere non omiſerat, auxilia ſimul ex fœdere anni quadrageſimi quinti expoſcens, quod ex Hollandorum parte accurate ſit ſervatum ac ut Regina ſuis interdicat, ne paratum bellicum ac navalem in Angliam vehant. Sed reſponſum: Cum Angli amicos ſe erga Sueciam gerant, non poſſe ipſam huic bello miſceri, & cum utraque gente amicitiam velle colere. Fœdus, ad quod provocetur, ſecuritatem duntaxat navigationis in Mari Baltico reſpicere. Nec Sueciam nupero bello Danico auxilii quid à Belgis accepiſſe, utut haut modice preſſam, ac bello inſuper Germanico implicitam. Et usque adeo illius fœderis nullam habuiſſe rationem Belgas, ut & novum poſt fœdus cum Dano in fraudem Sueciæ fecerint. Igitur nec Sueciam amplius teneri fœdere, quod ipſi Belgæ prius abruperint. Nec Reginam edictum promulgaturam, quod civibus ſuis fraudi ſit. Exprobabatur quoque, Hollandos non ſolum in Sueciæ detrimentum tractatum *Redemtionis* condidiſſe, ſed & ubique Sueciæ commodis ſe objicere, ac velut arbitrium ſibi in Reginæ actiones ſumere; nupera quoque æſtate nonnullas Suecicas naves in Hollandia diu detinuiſſe, cum tamen Hamburgenſes, Lubecenſes, & alios diſcedere permiſerint. Excuſabat tamen Beuningius tractatum *Redemtionis*, in qua Suecia utique excepta ſit: & Hollandos ſane poſtremo bello Danico Suecis faviſſe, ac paci conciliandæ, ſimul ut Suecia tam inſigni ſatisfactione potiretur, operam navaſſe. Quod in belli ſocietatem tunc cum Suecis haut deſcenderint, res ipſorum non tuliſſe, nec mature ea de re fuiſſe monitos. Nec ſibi levem querendi cauſam præbere aucta in immenſum per Sueciam vectigalia. Ad quæ reponebatur: Admiſtas quidem nonnullas illi tractatui mitiores loquendi formulas, revera tamen fœdus adverſus Sueciam fuiſſe directum, ac Dano anſam præbuiſſe importunius pactis inſultandi. Eoque fœdus anni quadrageſimi quinti ab ipſis Belgis utique fuiſſe abruptum. Poſt longam igitur diſceptationem concludebat Beuningius; cum ipſius fœderis validitas in dubium vocetur, ex eo jam nihil auxilii peti poſſe, ſed opus eſſe, ut idem nova declaratione demum firmetur. Quod negotium ut is apud ſuos commendaret, Regina poſtulabat, tum ut ea, quæ in pactis Belgarum cum Danis Sueciæ fraudi forent, corrigerentur, iiſdemque ipſa includeretur. Cum igitur jamdudum effeciſſent Hollandi, ut è Suecia nihil auxilii mererentur, hujus navigationem obtentu paratus nautici ac bellici, quo mercium genere eadem maxime abundat, impedire decreverant; ſimul ubi Regina quid in ipſos tentaret, ſuæ nationis navales ſocios ſtipendio Suecico evocaturi, præcipuum claſſis

Hollandi auxilium à Suecis fruſtra petunt.

1653. Sueciæ robur. Et jam Beuningius Anckerhielmium, aliosque navarchos Hollandicos ad deſerendum Reginæ militiam ſolicitabat. Qui & ipſe relationibus ſuis ſuſpicionem Ordinum Fœderatorum non parum accendebat. Et credebantur plerique ſermonum, quos Regina ſuper Belgis habuiſſe ferebatur, per Legatum Danicum conficti irritandis in Sueciam Hollandorum animis, & ut Regi ſuo colorem ſuppeditaret conjunctionem ſuarum navium, quam Hollandi expetebant, abnuendi, velut à Suecis parum ipſi cautum foret.

Regina Hollandis contemtum ſui adimere ſtudet.

§. 41. Regina tamen etſi bello miſceri defugiebat, ſubinde uno & altero ſpecimine oſtendebat, haut deeſſe ſibi facultatem Belgis nocendi nec impune laturos, ſi importunius ipſam laceſſant. Quo fine machinas ferreas exportari vetabat, citra quas Hollandi recens ædificatas naves armare non poterant. Quod tamen edictum Beuningio multum ſolicitante demum remittebatur, hoc viciſſim pollicente, ſuper abreptis Suecorum navibus in Hollandia Reginæ ſatisfactum iri. Sed & acri ſuſpicione Hollandos perſtringebat caſtellum ad Leam vicum oſtio Viſurgis imminens, ſub quo ſi Anglis receptus daretur, facile videbantur Hollandi aditu Viſurgis & Albis fluminum poſſe excludi. Tum & quod Regina ſtapulam mercium bellicarum Gothoburgi ſtruere agitaret, quo & pars navium bellicarum deducenda erat, iſtis mercibus per naves Suecicas è Mari Baltico huc comportatis, poſt ad portus Flandriæ, & inprimis Dunquercam vehendis præſidio futura; quibus & Hiſpani modicam claſſem facile addituri credebantur. Ita Anglis uberem ejusmodi mercium copiam fore, ac Daniæ Regem fruſtra tam lautis conditionibus adductum, ut Anglis ſua freta clauderet. Omittebat tamen id conſilium onerarias naves bellicis conducendi Regina, quod pax brevi inter bellantes coitura videretur, ac ne forte hac occaſione invita in bellum traheretur, ſi Angli, aut Hollandi navarchi Suecicas naves excutere auderent, Suecisque navarchis id abnuentibus ad manus, uti ſolet, eſſet perventum.

Regina Hollandis mediationem offert. 7. April.

§. 42. Gliſcente ita Suecos inter, & Hollandos diffidentia haut mirum erat, operam Reginæ circa pacem conciliandam, quam Appelbomius ipſius nomine apud Ordines Generales offerebat, parum acceptam fuiſſe; quam & antea Beuningius, ſi qua ratio ſe oſtenderet, impedire juſſus fuerat. Nam cum iſti jam plane in Danorum partes tranſiſſent, proximum erat, ut animos Sueciæ averſos gererent, ac odiſſent, quos læſerant. Ac metus erat, ne iſthac occaſione Regina quid ſibi in fraudem ipſorum ſtipularetur. Fortaſſe & nolebant videri pacem affectare aut Reginam clam inſtigaſſe ad conciliationem offerendam, ne Anglis ſuperbia accederet. Sed & quia Belgæ nondum ſpem abjecerant ſuam Rempublicam cum Anglis uniendi, aut ſaltem ejusmodi cum iisdem fœdus ineundi, per quod duæ iſtæ nationes ſibi ſolis imperium maris & commerciorum aſſerere poſſent reliquis excluſis nemine interveniente cum Anglis tractare cupiebant; ne conſilia iſta penitius perſpecta per ſequeſtrem eluderentur, aut temperarentur. Præſertim cum & conſcientia vellicaret ne forte Regina jure talionis eodem candore uteretur, quem ipſi in tractatibus Lubecenſibus nuper adhibuerant, dum ſuos artibus agere juſſerant, ne pax inter Sueciam & Poloniam fieret; de quo Danorum inſtinctu Nannius Keiſerus Hollandicus tunc in Dania Legatus Ordines monuerat, velut Sueci pace cum Polonis conſtituta Hollandorum commerciis in Mari Baltico prægraves futuri eſſent. Sane Waveranus Lubeca redux Amſterodami gloriatus fuerat, ſe brevi quantumvis legatione Reipublicæ ſuæ haut ſpernenda officia præſtitiſſe, adjunctis ſibi Polonorum adverſus Sueciam animis. Unde & poſt menſe Decembri Polonicus Reſidens Byæus Hagæ ſuper fœdere commerciorum inter Poloniæ Regem, & Belgas proponebat, oſtenſo, inducias inter Poloniam, & Sueciam ad finem vergere; in quem eventum Rex cautum ſibi eſſe cupiat de auxilio claſſis Belgicæ, qua Sueci impediantur, ne, quod antea fecerant, oſtium Viſtulæ navigantibus occluderent. Quod tamen ab Hollandis velut præmaturum tunc dilatum. Sicuti & Brandeburgicus eo tempore apud eoſdem acriter ſuper fœdere mutuæ defenſionis inſtabat; quod ad omnes ipſius ditiones ſe extenderet, quibuscum hæc Reſpublica commerciorum nomine implicita foret; quo ipſo Pomeraniam, & Boruſſiam notari, idemque fœdus in Sueciam ſtrui manifeſtum erat: ſic ut jam omnes Suecorum æmuli in Hollandica amicitia præſidium ſibi repoſitum judicarent. Cæterum poſt plures dies interjectos Appelbomio præmiſſa gratiarum actione reſponſum; Reginæ operam ſibi gratam eſſe, ſed prius noſſe cupere, quæ Anglorum ſuper eadem mens ſit: tunc ſe quoque diſtinctius ſententiam explicaturos. Nec obſcure innuebant, maluiſſe ſe auxilia, quam conciliationem; ac diſplicere ſibi, Reginam nunquam Beuningio declarare voluiſſe; num ſi Angli conciliationem repudiaturi ſint, ipſis ex fœdere ſuppetias ferre velit. 1653.

De Bye.

28. April.

Repreſaliæ in Hollandos.

§. 43. Denique alio ſpecimine Regina ſub ejus anni finem oſtendebat, ſuam autoritatem Belgis haut inſuper habendam. Civis quidam Holmienſis ob rem male, uti ipſe querebatur, judicatam Amſterodami in carcerem datus fuerat. Is ut liberaretur, Regina per literas ad Ordines Fœderatos datas, & Miniſtrum ſuum diligenter inſtiterat. Cum iſte haut eo magis dimitteretur, Regina contumeliæ in vicem habens interceſſionem ſuam negligi, omnes mercatores Hollandos Holmiæ agentes cum ipſorum mercibus ac pecuniis in cuſtodiam dari imperat. Connitente tamen Beuningio, cæteri quidem ſtatim liberati, exceptis duobus, quorum unius bona duntaxat; alterius & corpus cuſtodiæ tantiſper obnoxia forent, quoad Holmienſem iſtum Amſtelodami libertati reſtitutum conſtaret. Quod tamen genus repreſaliarum Hollandi durum magis doluerunt, quam queſti ſunt.

Miſſio in Angliam, ejusque ſcopus.

§. 44. Regina porro damnum, quod Belgarum invidia Suecicis commerciis inferebat, per Anglorum amicitiam reparare cupida Iſraelem Lagerfeldtum in Angliam miſit Parlamento operam ipſius bello cum Belgis componendo oblaturum. Quod de negotio Appelbomius eodem tempore apud Ordines Generales propoſiturus erat. Et ſi iſtius opera acceptaretur, Regina optabat Gothoburgum, aut Stadam tractatibus locum deſignari. Rationes ſuadendi pacem adducere jubebatur ſacra Evangelica, quæ in quatuor hiſce ſtatibus Suecia, Anglia, Dania, & Hollandia firmam ſedem fixerint; nam alibi eadem, ubi partem duntaxat

taxat

taxat civitatis occuparint, diſſidia magis quam robur reipublicæ adferre. Tum quod Reginæ Parens Guſtavus Rex quondam ſingularem cum Anglia amicitiam coluerit, ad quam & ipſa ſervandam atque augendam prona ſit. Denique quod alii Principes fere alterutri partium addicti habeantur. Id negotium tamen placide, nullo violenti affectus ſigno oſtenſo, ageret. Præterea incumberet ad ſervandam, ac firmandam amicitiam Suecos inter & Anglos & ad frequentanda commercia; præſertim cum ob ſitum horum Regnorum iſta utiliter invicem exerceri queant. Eſſe quippe iſta haut longe nimis remota ad facilem communicationem; nec tamen ita propinqua, ut per vicinales rixas collidantur. Id ſi Anglis cordi eſſe intellexerit, primo proponeret de ſecuritate maris & navigatione haut turbanda; tum ut Suecicis navibus ad omnes Anglicanos portus, ditionesque liber ſit acceſſus, liberumque commercium; idem Anglis viciſſim à parte Reginæ pollicitus. Tum ut impedimenta & damna navigantibus illata corrigantur, ac in futurum omittantur. Inſpiceret quoque, annon commercium Moſcoviticum à Fano Archangeli in Livoniam pertrahi poſſit, poſtquam Anglica natio veteribus privilegiis in Moſcovia exuta ſit eodem commercio aliis quoque indulto; ſic ut Anglorum res per Moſcoviam inſtaurari non poſſe videantur, niſi iſto ad portus Ingriæ, Eſthoniæ & Livoniæ derivato. Conſultaret quoque cum iiſdem, qua ratione Hollandorum interdictum de mercibus bellicis in Angliam, & Flandriam non vehendis eludi queat; & an non Gothoburgi ſtapula ejusmodi mercium inſtitui poſſit, quas Sueci modicis navigiis eo vecturi, Angli inde petituri ſint. Denique ut halecum piſcatio ſub littoribus Angliæ Suecis libera ſit. Ut autem opera Reginæ Parlamento haut ſuſpecta foret, Legatis ſuis ad Comitia Ratisponenſia, ubi Angliæ Rex auxilia ſollicitabat, injunxerat, ut ſi quid tale ab ipſis peteretur, defectum mandati excuſarent.

Reginæ mediatio apud Anglos eluditur.

§. 45. Lagerfeldius in Angliam delatus apud Conſilium Status de affectu Reginæ in eam Remp. ac mediatione inſinuabat, pacemque rationibus jam expoſitis ſuadebat. Enimvero patebat, Anglos magis de fœdere ſociandorum armorum, quam Sequeſtris opera animo præcepiſſe, ardore cumprimis Danum ulciſcendi, quem mox periculo involvendum jactabant, ſi de Reginæ auxilio ſibi cautum ſit. Quo fine & Vice-Comes Lisleus legatus in Sueciam deſtinatus erat. Quæ tamen legatio incaſſum cadebat, poſtquam menſe Aprili longum, quod vocabant, Parlamentum ab Olivario Cromvello diſſolutum fuerat. Novi dehinc Angliæ rectores ſuper Reginæ mediatione declarare mentem ſuam differebant, quod Belgici Legati propediem adfuturi dicerentur, ac provincia Hollandia peculiaribus literis pacem ambiiſſet. Interim Lagerfeldium ſtimulabant, ut negotia ſua cum ipſis abſolveret, antequam tractatus cum Belgis inciperent. Nam expiſcari prius cupiebant, quæ fœderis conditiones ſibi à Regina proponerentur, ſimul quia nondum cogitationem de coalitione, aut arctiſſima duarum Rerump. conjunctione, & commerciorum imperio exuerant; quo caſu ſoli inter ſe nemine ſecreta ipſorum arbitrante tractare decreverant. Id negotium quanquam maximi momenti futurum erat, judicabat tamen Regina, haut convenire ſibi eidem aperte reluctari, cum illi ad idem perficiendum magis ſtimulandi viderentur, quam retrahendi, ſi diſplicere iſtud ſibi demonſtraret; ſimul id negotium ex ſeipſo tot difficultates pariturum, quibus ultro velut vado adhæſurum ſit. Igitur jubebatur Lagerfeldius diſſimulare ſibi de eo quidquam conſtare, quamdiu illi ſecreto rem agerent. Sed ubi aperte iſta moveri inciperent, Anglos inprimis moneret, ne quod præjudicium Reginæ adferri paterentur. De cætero ſi conciliatio rejiciatur, nullo indicio id ſibi diſplicere oſtenderet, ſed quæ circa commercia in mandatis habeat expediret. Enimvero quæ tunc circa compoſitionem partium agitata fuerant conſilia, turbabantur ob diſſolutionem Parlamenti, in quo plurimi fuerant Belgis faventes, & quod hi Anglos jam ultro laceſſerent, inani oſtentatione apud Doveram machinis exploſis. Unde exacerbati Angli nil præter vindictam ſpirabant. Ac judicaverant Angli, Belgas prius ſuper acceptanda mediatione mentem ſuam declarare debuiſſe, velut inferiores. Sed cum Belgæ poſtularent, ut Angli prius ſententiam ſuam exponerent, id ab hiſce ita acceptum, velut ſibi metu coactis ad pacem petendam accedendum foret. Et adpellentibus poſt menſe Junio Londinum Belgicis Legatis de Mediatione deinceps ſilentium fuit; quam & cum ante Galli, atque Hiſpani oblatum irent, ne auditi quidem ſunt. Ita officium Reginæ mutua partium exprobratione eluſum eſt, nec ab Anglis in alteruttam partem de ea quid reſponſum.

Super commerciis & navigatione cum Anglis acta.

§. 46. Super libertate navigandi Suecis navibus haut turbanda jam antea per Benjaminem Bonellum Commiſſarium cum Parlamento actum fuerat; *cui id reſponſi datum; quamdiu Belgarum* interdictum de mercibus bellicis ſubſiſteret, ſe non poſſe concedere, ut earundem in Hollandiam libera ſit vectura. Sed ſi Belgæ impedire deſiſterent, quo minus eædem in Angliam importentur, ſe libenter exemplum imitaturos. His tamen mercibus exceptis Angli promittebant, Suecorum navigationi quaquaverſus nullum à ſe impedimentum allatum iri, & quæ naves in ſuos portus abductæ ſint, eas reſtituendas, reparatis quoque impenſis, ac damnis. *5. Jul.* Proponebat inde Lagerfeldius ſuper commerciorum fœdere, ad quod Angli amice ac prolixe, ſed laxioribus verbis reſpondebant. Mox ad ſingularia deſcendens poſtulabat, ut in omnibus utrinque portibus utriusque Status civibus liber ſit introitus, libera emendi, vendendique facultas, nec à Suecicis navibus amplius quid exigatur, quam ab aliis nationibus amicis, ac fœderatis. Ut in omnibus maribus libera ſit navigatio; utque prætereuntibus navibus Suecicis in Angliæ portus receptus pateat, ubi tempeſtas, aut annonæ defectus ſubegerit; neu invitæ ad vecturam præſtandam adigantur. Eadem viciſſim Anglicis navibus in Suecia exhibitum iri. Sed Angli qui Reginam in Danos incitare quam maxime cupiebant, ad hæc reponebant; antequam libertas illa navigandi, & commerciorum ſtabiliri queat, utrinque neceſſarium eſſe in veras cauſas inquirere, quare commercium inter ditiones Anglicanas, & Suecicas labefactetur, ac velut interceptum jaceat: tum & conſiderandum, quam intoleranda ratione id penitus occludatur, & quibus remediis talia amoveri poſſint. Cui fini Reſpublica Anglicana conſilium, viresque ſuas libenter ſit commodatura. Unde quæ Reginæ ſit mens,

1653. noſſe cupere. Lagerfeldius etſi ſatis perſpiceret, quorſum iſta tenderent, ut per Suecos iram ſuam in Danos conceptam ob occluſum ipſis fretum, abreptasque naves effunderent; iſtud tamen diſſimulabat, ac oblique jaciebat, ad Reginam ſuper ea re ſcribendum eſſe. (Nam à Regina juſſus erat, ſi quid tale moveretur, ad ipſam rejicere.) De cætero ad libertatem navigationis hoc duntaxat remedium proponebat, ut ne Sueciæ naves in Anglicanos portus invitæ abſtraherentur. Cum poſtea idem apud Conſilium Status ſuper reſponſo inſtaret, ab hocce reponebatur: ſeſe ad commercium inter utramque gentem excolendum valde pronos eſſe; verum perſpicere, Suecicis quidem navibus ad ſe acceſſum patere, non viciſſim ſuis in Sueciam ob clauſum ſibi fretum Oreſundicum. Unde ſe, quid ab ipſo in hanc rem adferatur, noſſe cupere. Lagerfeldius contra fretum id ad Danum ſpectare, ac ſe iſtorum prius ſententiam cognoſcere velle. Interim oſtendebat, Suecos è Mari Baltico Gothoburgum merces convecturos, unde ab Anglis peti poſſint, viciſſim ipſi Suecis liberam halecum piſcationem ſub Angliæ litoribus concederent. Jaciebat etiam de conſilio Reginæ naves bellicas Gothoburgum mittendi, quæ onerariis Suecorum in Flandriam & alio trajicientibus præſidio eſſent. Super quo nihil certi reſponſi ab Anglis elici poterat. Quæ ſuper Gothoburgenſi ſtapula movebantur, ipſi probabant ea lege, ut ſibi ſolis pro juſto & moderato pretio liceret emere cuprum, ferrum, picem, reſinam, cannabim, funes nauticos, ac ſimilia eo comportata, easque merces ſolis navibus Anglicis avehere; viciſſim Suecos halecum piſcationem conceſſuri iis conditionibus, quæ juſtæ cenſebuntur; in cujus rei ſpecimen literas tuti commeatus pro quatuor navigiis piſcatoriis tradebant. Enimvero cum id genus monopolii mercium Suecicarum, quod Angli in certos annos affectabant, altioris foret indaginis, Lagerfeldius velut haut intelligeret, quo iſta pertinerent, ſimulabat, ac rem iſtam paulatim ad Legatum devolvebat in Sueciam mittendum. Interim ut naves Suecicæ magno numero à prædonibus in Angliam abſtractæ relaxarentur, obtinebat, promiſſa quoque damni refuſione, & ut pœnas darent, qui iſtas abduxerant; ſimul decreto Conſilii Status ſecuritas navibus Suecicis publice ſanciebatur. Etſi illud non parum moleſtiæ haberet, quod prius ſuper abductis navibus, num revera Suecicæ eſſent, cognoſcendum foret. Nam Angli multas earum ad Hollandos ſpectare arguebant. Sed Regina cum Anglos ambigue & lente agere perſpiceret, Lagerfeldium domum revocat, qui conſilio Status à quo honorifice habitus fuerat, valedicens, pacem ſuadebat, ac denuo Reginæ operam offerebat. Reſpondebatur; ſtudium Reginæ circa componendam pacem à ſe vehementer probari. Bellum ita ſe geſturos, ut amicorum commerciis ne noceant. De conciliatione acceptanda, aut repudianda nullum verbum. 1653.

Anglorum Legatio in Sueciam.

§. 47. Porro ad Legationem in Suecia obeundam ab Anglis Bulſtrodus Witelocius deſtinabatur, Hollandis ſuſpectantibus, in ſui fraudem quid agitatum iri. Qui & ferendæ apud Anglos diffidentiæ ſpargebant, à Regina in Bremenſi ditione exercitum colligi reſtituendo in ſolium Carolo Regi. Quod facile vanitatis convictum. Et usque adeo Regina Anglis nullam ſuſpicandi anſam præbere cupiebat, ut cum paulo ante Barlandinus eques à Rege Carolo II. in Sueciam miſſus eſſet ad afferendum Principi Sueciæ Ordinis periſcelidis inſigne, Regina in id conſentire noluerit, ſic ut iſtud eidem fuerit reportandum. Viciſſim tamen Regina Gallis, atque Hollandis confirmabat; ſe nullum fœdus bellicum in fraudem Hollandorum cum Anglis inituram, ac nihil magis optare, quam ut pax inter illas Reſp. quam primum coëat; cum Sueciæ rebus haut conducat, harum nationum alteram alteri ſuccumbere.

SAMUE.

SAMUELIS PUFENDORFI
RERUM SUECICARUM
LIBER VIGESIMUS SEXTUS.

EPITOME.

1654. *Cum Anglico Legato acta.* 2. *Fœdus commerciorum cum Anglis concluditur. Peculiaris conventio.* 3. *Hollandorum in Suecos ſuſpiciones.* 4. *Hollandi fœdus cum Polonis agitant.* 5. *Regina pro Ulfeldio intercedit. Is de objecto furti crimine ſe purgat.* 6. *Legatio in Hiſpaniam.* 7. *Czar de cauſis belli Polonici Reginæ exponit. Idem titulum ſuum auget.* 8. *Verdenſis ſeſſio expeditur.* 9. *Inveſtitura differtur.* 10. *Suecici Legati proteſtantur. Inanis pro Evangelicis per Auſtriam interventio.* 11. *De rixa Theologorum Evangelicorum.* 12. *Controverſia ſuper urbis Bremenſis immedietate. Cæſareorum de Bremenſi negotio relatio. Pro Brema in Senatu Principum concluditur.* 13. *Suecici Legati fruſtra queruntur. Cæſaris decretum pro civitate Bremenſi.* 14. *Kœnigsmarckius Bremenſes coërcere inſtituit.* 15. *Burgum occupat.* 16. *Lubeca & Hamburgum pro Brema apud Suecos ſe interponunt.* 17. *Bremenſes à Belgis auxilium petunt.* 18. *Regina Regno cedere conſtituit.* 19. *Eadem Senatui deſtinata pandit.* 20. *Qui eadem fruſtra deprecatur.* 21. *De reditibus Reginæ poſt abdicationem, ejuſque ceſſione.* 22. *Regina Principi ſucceſſorem ſubſtituere conatur.* 23. *Reginæ ad Ordines allocutio.* 24. *Propoſitio ad Ordines.* 25. *Ordines demum in abdicationem conſentiunt.* 26. *Regina Reſidentem Luſitanicum agnoſcere abnuit.* 27. *Sera Poloni legatio.* 28. *Regina ſceptrum deponit.* 29. *Diſpoſitio ſuper bonis Reginæ reſervatis. Inſtrumentum abdicationis.* 30. *Caroli Guſtavi cautio Reginæ data.* 31. *Solennia abdicationis.* 32. *Oratio Reginæ valedictoria ad Ordines.* 33. *Roſenhanius reſpondet.* 34. *Reginæ oratio ad novum Regem.* 35. *Chriſtinæ regimen Sueciæ glorioſum.* 36. *Circa idem regimen quid deſideretur.* 1654.

Cum Anglico Legato acta.

INitio anni quinquageſimi quarti Witelocius Legatus Anglicus cum Upſaliam, ubi tunc Regina agebat, acceſſiſſet, à duobus Senatoribus quadrantem milliaris obviam miſſis in oppidum deducebatur. Qui viciſſim leges decori haut impleviſſe judicabatur, quod eoſdem neque titulo *Excellentiæ* honoraſſet, & digredientes non niſi ad ſcalas uſque proſecutus eſſet. Nec minus quod ipſius comites in ſpectaculo, cui ipſa Regina intererat, ſclopeta breviora ſecum geſtarent; cum nihil tale, quale Parlamenti quondam Legatis Madriti & Hagæ contigerat, in Suecia metuendum ipſis foret. Publica admiſſione præter ſolennia teſtandæ amicitiæ multis adſtruere conabatur, Parlamentum Angliæ juſtis de cauſis arma in Regem cepiſſe, ac toto turbarum domeſticarum contextu, & circa ipſam Regis mortem nil aliud egiſſe, quam quod fas requiſiverit: tum juſtitiæ legibus utique quadraſſe, quæ circa mutationem Regni in Rempublicam contigerint. Sed privatim multa movebat ſuper conjunctione armorum cum Anglia adverſus Belgas, ejuſque exequendæ complures proponebat vias. Quæ dextre declinabat Regina, bello in commerciorum exitium erupturo finem quamprimum imponi optans, quod acceſſu ſociorum alendum erat, & extra cujus contagium ſeſe, ni vis inferretur, amovere utique conſtituerat. Sed & parum ſibi de firmitate præſentis ſtatus Angliæ pollicebatur, quod quæ legitimum Regem ſolio dejecerat natio, uſurpatorem haut diu toleratura crederetur. Etſi cum per Witelocium ipſi ſolenniter indicaretur, Olivarium Cromvvellum Protectoris vocabulo ſummæ rerum admotum, gratulandi cauſa literas ad huncce dare haut 4. Febr. omitteret circa titulos, quos iſte affectaret, tribuendos non difficilis futura. Haut tamen abrupte repudiare conſultum ducebat, quæ à Legato proponebantur quoad de exitu belli inter Anglos, & Belgas conſtaret, eoque vario obtentu tempus extrahebat. Nam ſi bellum duraſſet, haut defutura erat ratio Belgarum prædationes coercendi, & freto Danico libertatem reſtituendi. Sed nunc pacis negotiatione fervente, & propinqua Reginæ abdicatione operoſa fœdera moliri ſuperfluum erat. Interim reparatio damnorum ab eodem exigebatur mercatoribus Suecicis per Anglos illatorum, quæ ad quadringenta uncialium millia adſcendebant. Qua de re iſte negabat quidquam

1654. ſibi in mandatis datum, ſed ad Protectorem eam rejiciebat; utut jam Lagerfeldio ſuper iſta promiſſum foret. Sed opportunum viſum eam rem tunc urgere, cum Angli fœdus affectarent, ac bellum nondum foret finitum. Nam pace facta ea reſtitutio ægrius impetranda videbatur. Unde & mox eo nomine mercatoribus Suecicis ſatisfactum iri Witelocius promittebat.

Fœdus commerciorum cum Anglis concluditur. 11. April.

§. 2. Cum autem Regina omnibus modis commercia & navigationem civium ſuorum promovere, ſimul ad propiorem cum Anglis conjunctionem aditum ſibi ſtruere cuperet, poſtquam Belgæ penitus Suecia disjuncti Danis ſe addixerant; tum iſte acriter inſtans abſque tractatu dimitti non poſſet; fœdus commerciorum cum Witelocio per Axelium & Ericum Oxenſtiernas Upſaliæ concludit, pro captu temporum arctius adſtringendum. Quæ negotiatio durante adhuc bello ſummo ſilentio tegebatur, ut Belgarum, ac Danorum animi in ſuſpenſo tenerentur. Eo fœdere conventum de amicitia mutua inter Reginam & Protectorem ac utriuſque Statum, commodiſque invicem promovendis; utque ſi alterutri pericula, machinationes & conſpirationes alteri imminentes innotuerint, eaſdem ipſi indicet, & quantum detur impediat; nec alterius rebelles alter foveat. Uterque quantum in ſe curet ut impedimenta removeantur, quæ hactenus utriusque gentis navigationem & commercia inter ſe turbarint, ac libertatem navigandi & commercandi adverſus quoſcunque turbatores tueatur. Utrique genti ad alteram liber ſit acceſſus, liberaque commoratio ac commercia exercendi facultas, teloniis rite ſolutis. Homines, naveſque ad præſtanda ſervitia bellica, aliave inviti ne adigantur. Pateant navibus utrinque portus tempeſtatis aut ſecuritatis cauſa aut aliam ob neceſſitatem, nec eo nomine oneris quid exigatur. Naufragis ad utriuſque litus amice ſubveniatur, undiſque ereptæ merces æquo laboris præmio ſoluto dominis reddantur. Jus utrinque promte dicatur; degere utriuſque civibus in utriuſque ditionibus tuto liceat, atque arma portatilia in privatam defenſionem geſtare, modo ſuſpiciones de turbanda pace publica non excitentur. Liceat utrique emere, atque exportare cujuslibet generis arma, paratumque bellicum; naveſque in alterius portus, ſtationes ac litora ſubducere, non onerarias ſolum, ſed & bellicas; modo numerus ſuſpicionem non excitet: tunc enim venia prius petenda, niſi tempeſtas aut vis ſubegerit: quo caſu adventus cauſam præfectis locorum ſignificent, nec diutius ibi moram, quam conceſſum fuerit, trahant. Liceat utrique genti per utriuſque ditiones terra marique ad alios populos tranſire, & commercia ibi exercere, merceſque hinc inde vehere, ſalvis utriuſque gentis ſuper mercatura legibus domeſticis. Commercia cum alterutrius hoſtibus alteri interdicta non ſint, exceptis duntaxat mercibus bellicis, ſuper quarum deſignatione intra quatuor menſes tranſigendum ſit: hæ in prædam cedant abſque ſpe reſtitutionis. Ne tranſitu navium merciumque per alterius ditiones fraus huic fiat, tranſituri literas tuti itineris & *certificationes* à ſuo magiſtratu habeant, de quarum formulis intra ſemeſtre conveniendum ſit, quibus exhibitis ab iſtis nil amplius exigatur, nec ulla inquiſitio fiat, nec tranſeuntes detineantur, aut moleſtia afficiantur. Si ſecus factum ſit, læſo damnum penſetur. Si privati contra hoc fœdus quid egerint fœdus ſalvum perſiſtat; violatores iſti pœnas dent, ac læſis de damno ſatisfaciant intra annum vertentem poſt reſtitutionem poſtulatam. Ubi ſiſtere ſe judicio aut judicatum ſolvere abnuerint, è publicatis ipſorum bonis læſo ſatisfiat. Reſtituantur itidem, quæ durante hoc cum Belgis bello utrinque erepta ſunt. Hoc fœdere nihil derogatum ſit præeminentiæ, juri ac dominio utriuſque in ſuis maribus, fretis, ac aquis. Uterque libertatem navigationis & mercaturæ ſociata opera promoveat ac defendat in Mari Baltico, freto Oreſundico, mari Septentrionali, Occidentali, Britannico, Mediterraneo & Canali cæteriſque Europæ maribus adverſus turbatores; ſalvis tamen fœderibus utriuſque gentis cum aliis, quæ antehac inita ſunt. Inpoſterum neutri cum alio quocunque paciſci liceat in fraudem hujus fœderis. De modo auxilii invicem ferendi pro defenſione libertatis commerciorum & navigationis, ubi opus fuerit, & ratio poſtulaverit, diſtinctius pro temporis & rerum omnium circumſtantiis tranſigatur. De commercio Americano, halecum piſcatione, deque ſtapulis ad alios tractatus rejectum. Ratihabitioni quadrimeſtre utrinque tempus ſtatutum. Huic fœderi adjiciebatur peculiaris conventio, ut mutuæ querelæ Suecorum, Anglorumque ſuper injuriis in Guinea illatis ad peculiarem Commiſſionem ſeponantur; interim hæc mora neutri parti præjudicio ſit, ac utraque natio in Guinea, aut itinere nulla ſe invicem injuria afficiat, & juxta fœdus amice vivat. Pariter & Coloniæ Anglorum Suecorumque in America amicitiam colant, & mutuæ conſervationi ſtudeant, quoad de harum limitibus & aliis, ſi quæ ſunt, amicitiæ legibus inter Commiſſarios utriusque partis conventum fuerit. 1654.

Hollandorum in Suecos ſuſpiciones.

§. 3. Iſta Witelocii negotiatio Belgis valde ſuſpecta erat, quicquid Regina apud Miniſtros Belgicum, Gallicum & Danicum teſtaretur, à ſe nihil agi, quod veteribus ſociis & amicis fraudi ſit. Eoque Beuningius, etſi dudum depoſita ſpe aliquid poſtulatorum ſuorum obtinendi juſſus erat, non prius è Suecia diſcedere, quam Witelocius inde abiiſſet. Idem Beuningius cum ſub initium anni quædam bellicæ naves Anglicæ fauces portus Gothoburgenſis obſiderent, Hollandorum navibus onerariis inſidias ſtruentes, apud Reginam de ea re querimonias ciebat. Regina etſi verbis teſtaretur, id ſe inſcia fieri, ac ſe præſtituram, ut portus ſui Hollandis tuti ſint; haut prius tamen ſcripto declarationem ſuper eo negotio edebat, quam de pace inter Anglos & Belgas concluſa conſtaret, ne quam Anglis offenſæ anſam præberet, & quia Belgæ non meruerant, ut commercia ipſorum Suecis magnopere curæ eſſent.

Hollandi fœdus cum Polonis agitant.

§. 4. Interim magis indies gliſcebat Hollandorum in Sueciam odium, tanto acrius, quo iniquioribus rationibus nitebatur. Cum enim antea Hollandi ſuis navibus merces, queis Sueci indigebant, in Sueciam importaſſent exportatis viciſſim quæ ibi proveniunt, ac pretio utriſque ex ſua libidine conſtituto tantum non ad tributariam conditionem id Regnum redegiſſent; nunc quod Sueci ſua commercia propriis navibus tractare inſtituiſſent, velut injuſta novitate introducta indignabantur. Et cum viderent Suecos firmandæ ſuæ navigationi Anglorum amicitiæ ſe adplicare, ipſi non modo Dani rationibus ſe innectebant, ſed

& no-

& novum cum Polonis fœdus meditabantur; librandis viribus; quæ ex Anglicana ſocietate Sueciæ accedere poſſent. Et quia prævidebant, brevi bellum Suecos inter & Polonos exarſurum; quod quo minus averteretur, ipſi quantum dabatur contulerant; metuebant, ne tunc Sueci par pari referrent intercluſa ad Boruſſiæ portus navigatione, ſicuti ipſi navigationem in Angliam impedierant. Igitur provincia Hollandia, ac imprimis Amſtelodamenſis civitas Polonicum Miniſtrum Byæum ſtimulabat, ut ſuper fœdere cum Polonia concinnando Ordines Generales urgeret, quo id mature cum Ordinibus Poloniæ, quorum conventus brevi habendus erat, communicari poſſit. Cæterum navigationis, commerciorum & piſcationis ſecuritas obtentui ſumebatur; ac offerebant inter alia Polonis Hollandi viginti grandes naves bellicas quibus ſi opus foret, totidem addendæ eſſent, ſibi viciſſim ab iſtis quadringenta viginti ſeptem uncialium millia ſtipulati. Fœderis formula Hagæ adornata menſe Aprili Byæus in Poloniam diſcedebat, ut re cum Senatu & Ordinibus deliberata id abſolveretur. Nec Regina apud Beuningium diſſimulabat, ſat ſibi conſtare, quid Belgæ cum Polonis in fraudem Sueciæ agitent, idque ſibi non parum diſplicere. Sed qui iſta ſibi ignorari excuſabat. Eidem quoque cum irritam ſuam in Suecia negotiationem quereretur haut obſcure exprobratum; Ordines circa hoc bellum adminiſtrandum non pro ſolita prudentia & conſtantia ſe geſſiſſe, & omiſſo ſub finem belli armorum paratu per intempeſtivam parſimoniam ultro ſibi duriores pacis leges conciliaſſe: cum ſemper durante hoc bello ſolitarios cum Anglis tractatus agitarint, haut ulli tutum fuiſſe in armorum ſocietatem cum iſtis deſcendere.

Regina pro Ulfeldio fruſtra intercedit.

§. 5. Legato Danico Petro Julo cum Regina deſtinata ſua circa exuendum regimen expoſuiſſet, inter alia memorabat; ſe conſideraſſe poſt abdicatum à ſe Regnum, ſuumque è Suecia diſceſſum præſentem rerum faciem mutari poſſe; eoque judicaſſe è re fore Daniæ, ſi tunc Cornificium Ulfeldium in Suecia haut relinquat, ſed efficiat, ut is in locum aliquem non ſuſpectum ſe conferat, puta Viennam, Venetias aut Lutetiam. Ad quod conſilium capiendum ſpes ſit ſe iſtum inducturam, ſi Regi Daniæ placeat liberum ipſi relinquere bonorum ſuorum uſumfructum, ac ut idem de filiis ſuis quos velit ſecum habere poſſit, cæteris in Dania relictis: quin & ſi opus videatur, ut ſcripto deprecationem, qualem Rex velit, exhibeat, modo illa nihil abjecti contineat. Id ut Regi referret Legatus, ſimul oſtenderet, magnopere ſe ipſi obſtrictum fore, ſi in ſui gratiam iſta Ulfeldio indulgeat, Regina petebat. Ad quæ Rex Daniæ Julum Reginæ declarare jubebat; ſe vehementer cupere Reginam ſibi devincire, ac moleſtiſſimum eſſe, circa Ulfeldium ſe ipſi gratificari non poſſe; qui ex quo tempore ipſe Daniæ Regno potiatur, ita ſe geſſerit, ut ſi Regina id penitius conſiderarit, indignum eundem ſua commendatione judicatura ſit. Eum quippe omni veneratione adverſum ipſum exuta abſque ſuo permiſſu Regno exceſſiſſe; pluribus linguis famoſos libellos in ipſum publicaſſe, regimenque ejuſdem omnibus modis traduxiſſe. Eundem ad dicendam cauſam de adminiſtratione ſua citatum libellum offerre Senatui auſum plenum contumelia in Regiam Majeſtatem. Qua impudentia ipſe permotus ſit, ejuſdem reditus, quibus hactenus libere gaviſus ſit, detinere, num hac via permoveri poſſit, ut in ſe deſcendat; ſed eundem nunquam plus inſolentiæ oſtendiſſe. Inprimis ab iſto admiſſum facinus inuſitatæ improbitatis; & ob quod omnibus horrori & execrationi eſſe debeat, intercepta pecunia, qua quondam Angliæ Regem, cum in Batavis ageret, ſublevare Daniæ Rex voluerit, quam nihilominus Ulfeldius in rationes ſuas retulerat. Quod flagitium cum Regina de Ulfeldio credere ſe negaret, paulo poſt Julus exemplum teſtimonii à Legato Regis Angliæ nuper Hafniæ relicti proferebat, quo negabat, hunc illa viginti quatuor uncialium millia à Rege Daniæ ſibi deſtinata accepiſſe.

Is de objecti furti crimine ſe excuſat.

§. 6. Mordebat ea res generoſum Reginæ animum, ſi tam fœdi criminis manifeſtum protexiſſe, *ac non modico favore proſecuta videretur. Ita*que Ulfeldio denuntiat, ni objecta *purget*, *non* amplius ipſum ſuo patrocinio fruiturum. Qui cum indubitatis ſe documentis *innocentiam* ſuam demonſtraturum aſſeveraſſet, Regina præſente Julo Senatores, ac Ulfeldium in conclave ſuum evocat & huic ſignificat ob intercepta viginti quatuor uncialium millia ipſum à Legato Danico accuſari; ad quod crimen jam reſpondendum ipſi eſſe, ſalvo reſpectu Regi Daniæ debito. Ulfeldius inde ſui defenſionem orditur, productis literarum documentis. Sed Legatus Danicus indignum muneris ſui indole ratus, ſi coram Regina cauſam Regis ſui nomine dicere videretur, iratus conclavi ſe proripuit, queſtus à Regina huc ſe inductum; quæ promiſerit, nil dictum iri Regis Daniæ honori adverſum. In quem Regina haut peccari judicabat, ſi Legatus ipſius audiret; falſa quædam crimina adverſus Ulfeldium ab ipſius inimicis apud Regem venditata. Cæterum digreſſo licet Legato Ulfeldius haut omittebat inſtrumenta ſua novem numero producere, quibus demonſtrabat, petente Rege Angliæ Montroſio Marchioni, quo tempore is expeditionem in Scotiam parabat, eam ſe pecuniæ ſummam, & duodecim amplius uncialium millia de ſuo, quæ adhuc ſibi debeantur, exſolviſſe. Recognitis per Senatores epiſtolis, apochiſque perſpici aliter non potuit, quam Ulfeldium objecti criminis innocentem eſſe: quam in rem ipſi quoque teſtimonium publice fuit redditum.

Legatio in Hiſpaniam.

§. 7. Eodem anno Matthias Palbitzkius in Hiſpaniam Ablegatus deſtinabatur compenſando honori, quem Rex Hiſpaniæ ipſi exhibuerat, habito per ſeſquiannum in Suecia Ablegato Pimentello. Redierat iſte ex Hiſpania amplis aſſeverationibus de amicitia cum Suecis colenda onuſtus. Nunc non parciorem verborum copiam refundere jubebatur, ac per annum in Hiſpanica aula commorari expediendis Reginæ negotiis, inprimis quæ ad promovenda commercia facerent. De amicitia communibus verbis teſtaretur, ut tamen ad negotiationem ſuper novo fœdere haut deſcenderet; de quo ſi ultro Hiſpani proponerent, mandatis ſe haut inſtructum excuſaret; cæterum ad Reginam relaturum ſe reciperet. Simul obſervaret, quæ in Aula illa tractarentur, inprimis cum Luſitanis, & quæ ad promovenda commercia facerent. Sed peculiariter commerciis Suecos inter, & Hiſpanos ſtabiliendis invigilaret, de quibus præterita æſtate Regina Pimentello ſcriptum tradiderat, ad quod nihil reſponſi hactenus repoſitum fuerat; id quod denuo Madriti Aulæ inſinuaret. Tum commercium Hiſpanicum exploraret,

1654. raret, quid mercium ibi proveniret, quid deſideraretur, & quod iſtarum pretium ibidem foret. Caute tamen ageret, ne Hiſpanis ſuſpicionem injiceret, aut anſam moleſtæ repulſæ porrigeret ſuper navigatione etiam ad Americanas provincias inſtituenda; ſed prout inclinatos iſtos reperiret, ita procederet, nec peculiaria prius exprometer, quam animis iſtorum prius rite diſpoſitis. Ubi pronos Hiſpanos repererit, diſtincte exponeret, ut Africanæ Suecorum ſocietati mancipia in Guinea comparata in Americam trajicere liceat, eaque in Terra Firma, aut Cuba vel Hiſpaniola non ſolum pro pecunia vendere, ſed & cum mercibus Americanis permutare, eaſque inde avehere. Quod Hiſpani eo facilius annuituri videbantur, quia ob bellum cum Luſitanis mancipia illa, ad Americæ culturam plane neceſſaria, non niſi ægre, & magno pretio comparari poterant. Quam ob cauſam etiam Flandris tunc navigatio in Americam permiſſa fuerat. Tum ut ſocietati Suecorum Americanæ indulgeretur, è Nova Suecia in Cubam & Hiſpaniolam commercia inſtituere, ac pecora inde avehere, quorum ingens ibi copia dari ferebatur. Viciſſim demonſtraret, quam lucroſum Hiſpanis futurum ſit, ſi ipſi Maris Baltici & Sueciæ merces ab ipſis Suecis emere poſſint, quæ nunc iſtis interventu aliorum ingenti pretio comparanda ſint; cujus rei deſiderium iiſdem injicere conaretur, ut ultro contractum eo nomine affectarent, cujus tamen complementum Reginæ reſervaret, ac ut huic optio relinqueretur, ſolutionem pecunia, argento infecto, aut Hiſpanicis mercibus accipere mallet. Tum ut proponeret, num armis in Suecia confectis Hiſpani uti velint. Ne autem hæc miſſio Gallis ſuſpicionem injiceret, Regina Miniſtro Gallico Picquio ſignificabat; Palbitzkium juſſum in tranſitu Regem Reginamque Galliæ ſalutare, ac de propoſito ſuo Regnum abdicandi illis ſignificare. Hujus tamen iter cum tardius procederet, idem jam Lutetiam progreſſus ibi ſubſiſtere, itinere in Hiſpaniam ſuſpenſo, jubebatur, quoad ſucceſſor Carolus Guſtavus ſuper ea legatione ex ſuo placito diſponeret.

Czar de cauſis belli Polonici Reginæ exponit. 9. Febr.

§. 8. Hoc anno bellum Polonis inferebat Ruſſorum Czar, inſtigante Coſaccorum Duce Chmielinſkio, qui iſtum ſibi protectorem adſciverat. Ejus belli cauſas Czar prolixis literis Reginæ per peculiarem Ablegatum miſſis exponebat, quas memorare haut abs re viſum fuit. Summa querelarum ſuper titulo erat, ſecus quam pactis cautum fuerat à Polonis ſibi tributo; quam intolerandam iſte injuriam ducebat. Extare ultra quadringentas epiſtolas præfectorum Polonicorum ad præfectos limitaneos Ruſſicos, quæ vitioſe titulum iſtum exprimant. In quibuſdam Czaris patrem Michaelem Filaretovvicium, in quibuſdam inverſo ordine Fedorem Michaelovvicium dici. Alicubi loco *Samoderſetz* poni *Derſavetz*, quod præfectum notat. Alibi nonnulla provinciarum vocabula omiſſa. Ipſum Czarem pro Alexio Michaelovvicio Alexandrum Michaſilovvicium dictum. Se miſſis Legatis ſæpius poſtulaſſe, ut qui tales errores admiſerint, capite plecterentur. Ipſum Poloniæ Regem decreto Comitiali anno 1637. ſanxiſſe, ut omnes Czari juſtum titulum tribuerent, quem typis impreſſum quaquaverſus ad omnium notitiam dimiſerit, capitis pœna in tranſgreſſores ſtatuta. Nunquam tamen impetrari potuiſſe, ut in delinquentes animadverteretur. Multos præterea libros in Polonia impreſſos, in quibus non pauca contumelioſa in Czarem, ipſiusque patrem, & avum Filaretum Nikitovvicium Patriarcham jactata ſint, inprimis quod Uladislao titulus electi magni Ducis Moſcoviæ tributus ſit, cui tamen ipſe ſolenni pacto renuntiaverit. Regem quoque Joannem Caſimirum literis, queis ſuper exceſſu Uladislai Regis ſignificabat, hunc vocaſſe *lumen totius orbis Chriſtiani, quod poſtquam hanc terram illuſtrarit, in cœlum ſeſe ad æternam gloriam tranſtulerit*: quæ de mortali nato dici intolerandum ſit. In Legatione quoque anno 1648. patrem ipſius Dominum Michaelem Federovvicium dici, non addito titulo Czaris & omnium Ruſſorum *Samoderſetz*, ſeu Conſervatoris. Equidem demum poſt multas expoſtulationes anno 1652. Poloniæ Regem Czari ſcripſiſſe, ut Legatos ſuos Warſaviam mitteret, qui viderent de reis in Czarem ſupplicium ſumi. Veniſſe Legatos; reos ipſos non comparuiſſe, ſed per procuratores inanes excuſationes protuliſſe, auditu indignas. Ita re infecta Legatos diſceſſiſſe; ſententia à Polonis lata, inſigniores reos abſolutos, viliores nonnullos abſentes damnatos, addito, haut conſtare, ſuperſtites, an mortui ſint. Demum eadem de cauſa anno ſuperiore Legatos in Poloniam miſſos; ſed qui irriſi, ac ludibrio habiti redierint. Addebatur, Regem Poloniæ cum Crimeorum Tartarorum Principe adverſus Ruſſos conſpiraſſe, ac in finibus turbas excitaſſe. Ita è tranſmiſſis libris, ac literarum exemplis Regina judicaret, num par ſit, Chriſtianum Principem ab altero tam indignis modis haberi. Ad has literas Regina nihil aliud reponebat; quam ſe de cauſis belli percepiſſe, ac gratum ſibi fore, ſi controverſiæ illæ amica ratione componi poſſint. Cæterum ut Reginæ in ſe animum exploraret Moſchus, aliis literis ſcribebat, ſe de illis, qui anno 1651. Levinum Nummers Pleſcoviæ injuria affeciſſent, ſupplicium ſumturum; ac poſtulabat ad idem ſpectandum aliquem à Regina mitti. Regina reponebat; non ſe dubitare, quin Czar id facinus dignis pœnis ulturus ſit, licet à ſe nemo ad videndam executionem mittatur. Sed par inſuper eſſe, ut iſti Levino ac aliis pro illatis damnis penſatio fiat. Eadem de re cum Miniſter Suecicus Joannes Rhodius inſtaret, Ruſſi reponebant; an non ſufficeret, autores facinoris capite pœnas dediſſe, ac Levinum honore potitum Czaris manum oſculandi, pellibus Zobellinis ducentorum aureorum pretio donatum? Sed cum iſte reponeret: viginti aureorum millia eo nomine à Levino, aliisque poſtulari. Ruſſi velut ſtupore tacti nihil reſpondebant, profectionem Czaris ad expeditionem Polonicam excuſantes. Iidem & viginti millia tuborum longiorum vendi à Regina ſibi poſtulabant. Regina cum neque tanto armorum numero iſtum firmare, nec omnibus abnegatis ſuſpicionem eidem injicere vellet, non plures quam quater mille ſibi ſupereſſe ferebat, quos æquo pretio quamprimum ad fines Ruſſiæ tranſmiſſura ſit. Eodem tempore Czar inſigne additamentum titulo ſuo aſſuerat, dominum ſe Majoris & Minoris Ruſſiæ vocando ob Kiovienſem & Czernichovienſem diſtrictum, quem ſibi à Polonis vindicatum ibat; ac Miniſtro Suecico denuntiabant, ut ad eam formam titulus Czari deinceps recitaretur. Joannes Rhodius ad Reginam ſe relaturum reſpondebat. Cum paulo poſt literæ à Regina ſuper negotio Levini Nummers adferrentur, quæ receptum hactenus titulum exprimerent, Czar eo audito indigna-

Czar titulum ſuum auget.

1654. dignationem præ ſe ferebat. Sed Rhodius Ruſſico Cancellario demonſtrabat; ne Ruſſos quidem Reginæ titulum provinciarum Germanicarum vocabulis auctum tribuere prius voluiſſe, quam cum Zuskium ſibi dedi peterent. Alias ingentes ſpiritus tunc Ruſſis acceſſerant ex immenſo validæ juventutis proventu, è qua ducentorum amplius millium exercitum conſcripſerant; Alexandri Magni, uti jactabant, facinora æquaturum, & in ipſam Germaniam penetraturum; ut ſatis conſtaret, ſi res adverſus Polonum ſuccederet, ipſos tentaturos, ut pedem iterum ad Mare Balticum figant. Ac jam tituli augmentum in materiam rixæ ſeponi adparebat, excluſis aliquot Suecorum in Ruſſiam nuntiis, quod recentem, ac pleniorem titulum Czari non tribuerent.

Verdenſis ſeſſio expeditur.

§. 8. Superſunt in Comitiis Ratiſponenſibus acta, quæ quidem propius Sueciam tangunt. Circa locum, quo Verdenſe ſuffragium explicari deberet, nonnihil adhuc controverſiæ movebatur, ingenti proteſtationum agmine ſemel atque iterum erumpente, cum per abſentiam aliorum præſulum id ſuffragium inter Luneburgicas Domos incideret. Unde alternantes Principes poſtulabant, ut nomine ejus Ducatus proxime ante Citeriorem Pomeraniam ſententia ſcamno ſeculari ferretur. In quod Regina facile conſentiebat, nec minus ut Mindenſis & Halberſtadienſis Principatus juxta Ulteriorem Pomeraniam, Suerinenſis & Raceburgenſis juxta Meclenburgicam locum ſortiretur. Enimvero ob brevitatem temporis id negotium tunc expediri non potuit, & quia Brandeburgicus & Meclenburgicus decretum Cæſareum ſuper loco præſulatuum iſtorum inter ſeculares Principes aſſignando petierant. Ita Verdenſis proximum ab Oſnabrugenſi locum retinuit, quod petentibus Legatis Suecicis decreto Cæſaris firmatum, ut idem ex oppoſito Oſnabrugenſis ſeculari ſcamno conſideret. Sed in conventibus Evangelicorum Ordinum Verdenſis poſt Brunſuicenſes ante alternantes Domos nemine contradicente ad dicendam ſententiam evocabatur.

Inveſtitura differtur.

§. 9. Circa inveſtituram Germanicarum provinciarum Cæſarei Suecos ſubinde urgebant, ſtimulante laudemii deſiderio. Quo fine quoque agitabatur, ut à ſubſcriptione Receſſus excluderentur, qui inveſtituram nondum recepiſſent. Id quod Sueci tanto iniquius oſtendebant, quod ab ipſo Cæſare impedimentum foret objectum, ne illa dudum ſuſciperetur. Ita conatus iſte disjectus, ac Regina ultro tempus extrahebat, quod jam decreviſſet Regnum in Carolum Guſtavum conferre, ne iſti ſumtus mox iterandi eſſent. Ea de re cum Legati Suecici apud Cæſarem juſſu Reginæ expoſuiſſent, ac petiiſſent, ſi forte intra quadrimeſtre, (nam id ſpatium denuo à Cæſare indultum fuerat,) nemo ad eam capeſſendam adeſſet, ne id officii neglectu, ſed ob mutationem regiminis factum crederetur. Reſpondebat Cæſar; agerent Regina aut ſucceſſor quod commodum ipſis ſit.

Suecici Legati proteſtantur.

§. 10. Cæterum quam parum curæ eſſet Cæſari atque Ordinibus Catholicis conventa pacis Weſtphalicæ exſecutioni dare, his quoque Comitiis ſatis adparebat, dum quæ iſta pace ad hæc Comitia rejecta fuerant, & quorum in ipſa propoſitione mentio facta erat, infecta relinquuntur, Cæſare abitum properante. Cujus diſceſſui ipſius valetudo cauſa prætexebatur; revera quia Catholici manibus pedibuſque connitebantur, ut iſta ad Judicium Aulicum Cæſareum rejicerentur, abs quo quid favoris Evangelicis ſperandum foret in aperto erat. 1654. Cujus rei indignitatem, & quantopere Pax Weſtphalica hoc modo læderetur, juſſu Reginæ Legati Suecici pro ſententia demonſtrabant, proteſtatione quoque in Senatu Principum interpoſita. Cui applaudebant quidem cæteri Evangelici Ordines, ſegnius tamen quam par erat ſimul connitebantur, quod frequentior Suecorum cum Legato Hiſpanico converſatio ſuſpicionem ipſis injeciſſet. Et verbis parum proficiebatur, quod Catholici poſt abductos exercitus non amplius Sueciam, & præterita tempora reſpicerent. Sic & cum Evangelicorum per Auſtriacas provincias circa ſacra libertatem Legati Suecici Cæſari commendarent, hic ut oſtenderet quam parum ſibi iſta placerent, brachii dolorem, dum iſti perorant, ſimulando id ſubinde reſpiciebat. Nec levamenti quid ex hac interventione iſtos percepiſſe deprehenſum eſt. De vectigali Warnemundano, Capitularibus Bremenſibus, & civitatis Bremenſis guarantia anxie quæſita, ne Receſſui insereretur; favente Moguntino & ob feſtinationem Cæſaris obtentum eſt.

De rixa Theologorum Evangelicorum.

§. 11. Verbo quoque tangendum de rixa inter Joannem Hulſemannum Lipſienſem, & Georgium Calixtum Helmſtadienſem Theologos, quæ ſub iſtud tempus deflagrans non parum doloris Evangelicis Ordinibus, multum gaudii ac inſultandi materiam Catholicis præbebat. Super qua ſopienda Evangelici Ordines ad Electorem Saxoniæ, & Brunſuicenſem Ducem literas dederunt. Nec deerant qui ſuaderent, convocata Synodo controverſias componendas. Sed cenſebat Regina utrique ſimpliciter ſilentium injungendum, nec ad Synodum rem deducendam; ubi propter ambitionem & pertinaciam partium ſchiſmati magis, quam concordiæ via ſterni poſſit.

Controverſia ſuper urbis Bremenſis immedietate.

§. 12. Super ſtatu Bremæ urbis magna contentione à Legatis Suecicis certabatur, qui non ſolum quæ Bremenſes pro libertate ſua attulerant, edito in publicum ſcripto refutabant; ſed & ingeminabant, haut fas eſſe uni contrahentium parti, ſi quid in pactis conventis dubii occurrat, ejus cognitionem & deciſionem ſibi arrogare; multoque inſolentius, ab Ordinibus Imperii tale quid tentari, qui cum ſuper Suecica ſatisfactione tranſigeretur, haut intervenerant. Enimvero Cæſarem jam antea urbi pronum vicini ejuſdem urgebant clamitantes, malle ſe ad extrema rem deduci, quam concedere, ut Sueci Brema potiantur. Ipſos quippe acceſſione validæ urbis firmatos tractui ad Viſurgim ac Albim fore formidabiles. Ac periculum in mora eſſe, ne deſperatione adacti Bremenſes Anglico aut Belgico præſidio admiſſo ſuam urbem Imperio avellant. Cum ea res ad Senatum Principum referenda eſſet, & omnia feſtinanter agi adpareret, Suecici proteſtationem ſcripto interponebant, quam Iſaacus Volmarus Auſtriacum Directorium exercens publice quidem recitari ſinebat; ut tamen Ordines haberent, quod ſequerentur, ex actis Oſnabrugenſibus, quæ ad præſens negotium facere viderentur, referebat.

Cæſareorum de Bremenſi negotio relatio.

Ab initio Trautmansdorfio non niſi de Pomerania Suecis in ſatisfactionem danda injunctum, de qua jam anno 1639. Noribergæ actum fuerit; ac ſpem fuiſſe Brandeburgicum amore pacis conſenſurum. Hoc recuſante Saxonis ſuaſu de ſumma pecuniæ fuiſſe injectum: quam cum Sueci repudiarent, ſuper Pomerania iterum agitatum; Bremæ ac Verdæ nullam mentionem factam. Inte-

rim

1654. rim cùm Sueci & Galli ad tractatus accedere nollent, niſi invitatis Ordinibus, inter cæteros Bremam quoque civitatem à Cæſare ad conventum vocatam, quæ & immediatæ urbis dignatione apud tractatus per Legatos comparuerit. Negotiatione præſentibus Ordinibus inſtituta litem de Pomerania ſurrexiſſe, quæ ita demum deciſa, ut Sueci Citeriorem, Elector Ulteriorem retinerent. Sed Suecos in Ulterioris vicem Bremenſem, Verdenſem, Mindenſem & Oſnabrugenſem alioſque præſulatus poſtulaſſe. Cum ne tunc quidem cederet Brandeburgicus, miſſo demum San-Romano ipſi perſuaſum, ut Citeriore Pomerania deſiſteret; pro qua æquivalentes ditiones is exegerit. Ita Suecis Citeriorem Pomeraniam cum Bremenſi ac Verdenſi Epiſcopatu datam. Enimvero Cæſaris mentem haut fuiſſe, cum præſulatu Bremenſi etiam cognominem urbem transferre; quippe quæ jam tum ſtatum immediatum, & libertatem obtinuerit, & ad tractatus pacis cum aliis Ordinibus evocata ſit, inſuper anno 1646. diplomate Cæſareo firmata. Cum enim initio Cæſar Pomeraniam ac Bremenſem Verdenſemque præſulatum in feudum *perſonale* concedere vellet, quo Regina duntaxat & ejus proles nón ipſum Regnum inveſtiendum foret; Suecis menſe Martio anno 1647. formulam fuiſſe oblatam, cui in Bremæ urbis gratiam hæc verba inſerta fuerint: *Civitas quoque Bremenſis ab hac conceſſione erit exemta, manebitque in poſſeſſione immedietatis, exercitii religionis, ſeſſionis & voti.* Sed cum poſt longam diſceptationem conceſſio demum in Regnum conferenda fuiſſet, die 14. Aprilis anno 1647. aliam formulam adornatam, in qua Bremæ hoc modo mentio facta ſit: *Civitatis vero Bremenſis competens ſua libertas legitimo & longo uſu acquiſita relinquatur, nec in poſſeſſione turbetur.* Mox die 24. Aprilis ejuſmodi verba adhibita; *Civitati vero Bremenſi libertas longo uſu obtenta relinquatur.* Ubi Salvius vocabula *longo uſu obtenta* induxerit, ac propria manu ſuperſcripſerit, *quiete poſſeſſa*. Super quibus verbis cum Sueci poſtea diſceptationem cœperint, patuiſſe, ipſos ſtatum urbis in dubium vocare velle. Id quod tamen Cæſarei abnuerint, quod eo tempore diploma Cæſareum jam editum foret. Ac Suecis oſtenſum, quæ priores poſſeſſores in dubium vocarint, Suecis idoneam rationem ſuæ prætenſionis præbere non poſſe. Quæ nunc fiat traditionem jure belli niti, ac id duntaxat reſpicere, quod ipſi de novo adquirant. Priorum poſſeſſorum aliam fuiſſe rationem. Ac penes Cæſarem & Ordines eſſe quid Sueciæ concedendum ſit, aut quid non, ſicuti circa Pomeraniam factum. Unde §. *Civitati vero Bremenſi*, ſicut nunc in Tabulis Pacis extat, adornatum; eamque formulam Suecis anno 1647. d. 30. Maji traditam. Unde verba, *præſens ſtatus*, de immediato intelligenda. Nec meminiſſe, à Suecis quicquam urbi negatum, præter *Gogravia-tum*; quem cum Cæſarei abnuerent, verba, *Si qua vero*, ſubnexa fuiſſe. Quanquam autem Sueci iſta verba de ſtatu legitime quæſito interpretari velint, eam tamen interpretationem tunc propoſitam non fuiſſe; quam an mente reſervarint, ſibi non conſtare. Sane Cæſarem ea verba nunquam aliter, quam dictum ſit, intellexiſſe. Bremam inter Ordines cæteros invitatam, inter tractatus pacis comparuiſſe, in Senatum urbium nemine contradicente admiſſam, ipſiſque Suecis videntibus omnes actus immedietatis, nemine intercedente, exercuiſſe. Quod ſi Suecicis is ſenſus animo obverſatus ſit, *urbem mediatum provinciæ membrum haben*dam, id tunc Inſtrumento Pacis inſerendum fuiſſe. 1654.
Id cum neglexerint, ſententiam merito contra ipſos ferri. Equidem Salvium, cum Inſtrumentum ſubſcribendum eſſet, declarationem, quomodo ipſe eum paragraphum intellexerit. d. 9. *Oct.* 1648. Cæſareis voluiſſe tradere, ſimul petiiſſe, ut Actis iſta insereretur. Sed Cæſareis recuſantibus eam declarationem Moguntino Directorio exhibitam, à quo eadem acceptata ſit, eoque nomine atteſtatum ipſi traditum. An autem ejuſmodi declaratio ab una partium profecta Inſtrumentum Pacis & genuinum ejus ſenſum evertere queat, penes æquos rerum arbitros judicium eſſe. Sed iſta ſe jam haut morari; & quia poſſeſſio à parte urbis notoria ſit, eam ſalvam fore; petitorium Suecis patere. Sane urbi Cæſareum diploma datum, antequam Cæſari in mentem venerit Suecis eum Epiſcopatum concedere. Quæ & proſcriptionis pœnam ſubire non potuerit, ni eadem Cæſari immediate ſubeſſet. Addebatur de periculo, quod Germaniæ immineret, ni confeſtim urbs in abrupta conſilia præceps ſeſſione potiatur. Eam quippe proſcriptam Belgarum patrocinio commiſſuram ſe fuiſſe, ni ſpes foret, proſcriptionem pecuniæ ſumma poſſe redimi. Quo tempore etiam, controverſia ſuper vectigali inter Oldenburgicum & Bremam Monaſterii agitata, Bremenſes Belgarum interceſſione apud Cæſareos uſi ſint, accidiſſe, ut illis ſpes *immedietatis* facta ſit, ac Belgicis Legatis oſtenſum, Bremam amice cum Comite tranſigere poſſe. Tunc Bremenſes jactaſſe, ſe rem ad arma deduci malle, quam ducenta uncialium millia exſolvere, qua ſumma Oldenburgicus actionem ſuam redimi cupiebat. Sed cum Belgæ regererent, unam navem bellicam haut minoris comparari, Bremenſes tunc à deſperatis conſiliis abductos. Cæterum imputarent ſibi ipſis Sueci, quod non clarius ſint locuti, & ſalvo ſuo ſenſu concluſerint. Num eam ob cauſam arma arrepturi ſint, ſuo loco relinqui. Sane ea jam antea manibus tenuiſſe, quæ tamen, utut non ſine periculo, detrahi potuerint. Eſſe quidem Reginam partem primariam paciſcentem, ſed Cæſarem & Ordines ideo non excludi, & declarationem Inſtrumenti Pacis non ad ſolam Reginam, ſed Cæſarem quoque, & Status ſpectare. Concludebat demum, admittendam urbem in poſſeſſorio momentaneo ad ſeſſionem & votum, ſalvo poſſeſſorio ordinario & petitorio. Auſtriacam ſententiam omnes Catholici, excepto Salisburgenſi, ſequebantur, & ex Evangelicis Cellenſis, Hanoveranus, Meclenburgicus, Caſſellanus & Lauenburgicus: Guelferbytanus ambigue, ut neutri parti præjudicaret. Cæteri Evangelici rem differebant. Nec minus Veſontinus pro Brema citra exceptionem calculum tulerat, utut Sueci ea lege Hiſpanis in cauſa urbis Veſontinæ ſuffragati eſſent, ut & hi viciſſim in cauſa Bremenſi ipſis faverent.

Suecici Legati fruſtra queruntur.

§. 13. Ad hæc Suecici Legati regerebant: ſe ex actis ſat perſpicere, Cæſari & Imperio magis affectatam Bremæ libertatem, quam Sueciæ amicitiam cordi eſſe: nec Reginam per apices juris protelari poſſe, ſed viam circumſpecturam, qua cauſam ſuam ex gentium jure perſequatur. Sane omnia ex libidine agi; quicquid ſolidarum à ſe rationum adferatur inſuper haberi. Jus gentium diſcrimen inter poſſeſſionem momentaneam & ordinariam ignorare, ac idem ad ſubtilitates juris privati pertinere. Sed & conſtabat, Miniſtros Cæſareos, alioſque opimis ſtrenis à Bremenſibus

tunc

1654.

tunc delibutos fuiſſe. Venditabat tamen operam ſuam Hiſpanicus Legatus, ut Cæſar negotii hujus concluſionem in duos menſes dilaturum ſe reciperet, quoad Reginæ declaratio è Suecia allata fuiſſet. Nec eo ſecius Cæſar decretum condebat de admittenda ad ſeſſionem & ſuffragium Bremenſi civitate. Adverſus quod Suecici Legati biduo poſt proteſtationem interponebant, velut ab incompetente judice profectum, Reginæque contra eam urbem omnia juris & facti remedia reſervabant. Cæterum non pauci credebant, forte ſucceſſu temporis plura Bremenſibus extorqueri poſſe, quam ſi ipſis præſtito homagio omnia privilegia confirmanda fuiſſent. Porro cum ejus decreti executionem Suecici Legati extrahere niterentur, Bremenſes exemplum ejusdem nacti citra denuntiationem à Mareſchallo Pappenheimio factam in Senatum Civitatum irrumpebant, Suecicis fruſtra contradicentibus. Teſtabatur Hiſpanus, in hac cauſa ſummo ſe opere connixum, ac obtinuiſſe, ut hæc cauſa bis in ſecretiore Conſilio ſuſpenderetur. Sed Moguntinum importuna ſolicitatione Ordinum Viſurgi adſitorum perviciſſe. Et hoc ſpecimine oſtenſum, quanta tunc foret Sueciæ autoritas, aut gratia apud eos quibus plurimum profuerit; poſtquam illa tunc armis exuta impune contemni poſſe crederetur.

Cæſaris decretum pro civitate Bremenſi.
13. Febr.
15. Febr.

Kœnigsmarckius Bremenſes coërcere inſtituit.

§. 14. Enimvero cum Bremenſes, poſt obtentam à proſcriptione abſolutionem plus ferociæ in dies adverſus Suecos oſtenderent, favore Cæſaris ac vicinorum ſubnixi, Kœnigsmarckius ejus provinciæ Gubernator circa finem ſuperioris anni Reginæ proponebat, ut redigendis ad modeſtiam oppidanis ex uno latere Burgum occuparetur, ex altero Wiltzhauſa munitionibus firmaretur; quo ſi utique obſequium abnueret urbs, ſaltem hinc inde conſtringeretur, ne ex ea provinciæ noxa inferri poſſit; eaque deſtinata verno tempore ſolutis glacie aquis executioni commode dari poſſe. Id conſilium Regina probabat, quod contumacia utique urbis frangi mereretur; idque ut opportuno tempore perficeret, ſimul cœptas munitiones abſolveret, jubebat. Huic negotio commodiſſimum tempus judicabat Kœnigsmarckius menſem Martium, quod Belgæ adhuc bello Anglicano diſtinerentur; & quia properantibus ad finem Comitiis Suecicorum Legatorum proteſtationi hoc modo pondus aliquod addendum videbatur. Ac vicinis, qui Bremenſem cauſam ſublevarant, ſcrupulus injiciebatur, ne patientem injuriarū Reginam crederent. Sed dum iſte cum copiis peragendo deſtinato contractis jam Burgum verſus movet, nuntiatur, nonnullas Luneburgicorum cohortes verſus Bremenſem provinciam iter intendere, quas ipſe ſuſpicabatur forte in munimentum apud Verdam illis inviſum quid tentaturas. Unde mutato itinere eodem flectebat, ut iſti caveret. Sed Luneburgici ad Albim declinabant, diſſipandis delectibus Chriſtiani Ducis Meclenburgici.

Burgum occupat.

§. 15. Bremenſes interim ſuſpicione perſtricti quingentos pedites cum octo machinis Burgum mittebant, qui novis operibus id firmare properabant. Is locus cum citra controverſiam in territorio Regio ſitus eſſet, in quo aliena præſidia tolerare rationis non erat, Kœnigsmarckius propere in iſtos ire conſtituit, antequam pedem ibi figerent, aut Cæſaris inhibitoria mandata Ratisbona venirent, præſertim cum Luneburgicis Meclenburgici Ducis copiæ aliquid negotii daturæ viderentur, qui munito ad Albim loco conſederant. Ac ſi Bremenſibus is conatus ſuccederet, alii quoque ſubjecti exemplum imitaturi viciniſque ſpiritus acceſſuri erant jactantibus ſe quam maxime Ratisponæ Suecorum invidis. Et fortaſſe moderatiora conſilia capturi erant Bremenſes, ſi perſpicerent, injuſta Cæſaris decreta à Suecis inſuper haberi. Tum & valde periclitabatur ſecuritas provinciæ, ſi locus iſte à Bremenſibus firmatus inſideretur. Præter occupatum tamen Burgum nihil hoſtilitatis exercere, ni Bremenſes ultro laceſſerent, & commercia ad urbem libera permittere à Regina juſſus erat, ne vicinis anſa præberetur huic ſe negotio immiſcendi. Igitur Kœnigsmarckius contractas aliquot militum centurias ſine mora Burgo circumfundit. Sequenti die circa veſperam adfertur, Bremenſes ex urbe cum tribus millibus militum ac machinis quibusdam accedere, ut Burgo ſubveniant. Unde Kœnigsmarckius relictis ad oppidum ducentis militibus, cæteros adventantibus obviam rapit, ac opportuno loco iſtos expectat; qui & ipſi ad vicinum cœmeterium conſidebant. Cum utrinque machinis paulisper fulminatum eſſet, Bremenſes noctu fuga in urbem ſe proripiunt, relicta navi bellica, cujus vectores perfodere aggeres juſſi erant, ut Succis damnum inferrent. Ea navis non paucis globis perforabatur, antequam per adverſum ventum ſe ſubducere poſſet. Reverſus inde Kœnigsmarckius Burgo vim admovet, ac præſidiarios ad deditionem compellit, tribuno Forbeſio impoſito, qui cœpta à Bremenſibus opera abſolveret. Metu inde perculſi Bremenſes, ne Kœnigsmarckius ipſam urbem invaderet, perfoſſis aggeribus vicinam regionem aquis ſubmergebant. Et ipſo conſulente quid agendum, Regina reſponderat, ſi brevi impetu aut aſtu urbem opprimere poſſit, operæ pretium facturum; obſidii moras tentare omitteret, ne vicini ad arma concurrant. Ad Legatos Suecicos Ratisponam ſcribebatur, ut jus Reginæ circa Burgum demonſtrarent, nec ipſam pati potuiſſe ejusdem munitione inſeſſa à Bremenſibus ſuo territorio tantum præjudicii afferri. Contra magnopere laborabant Ratisponæ Bremenſes, ut Ordines Imperii tutelam urbis ſuſciperent. Nec obſcure Suecicis Legatis denuntiabat Moguntinus, ſi Sueci vi adverſus Bremam agere pergant, Ordines opera copiarum Circularium ſuſcipere haud omiſſuros, quæ ad quietem Imperii requirantur. Sed oſtendebant Sueci vim cœpiſſe à Bremenſibus, qui Burgum in Suecico territorio ſitum præſidio atque operibus munire inſtituerint, ac Kœnigsmarckio, cum iſti hos monenti præſidium revocare abnuerent, neceſſitatem allatam vim repellendi. Et magna contentione vix obtinebant Sueci, ne de hoc negotio Receſſui Imperii inſereretur. Mandata tamen avocatoria & inhibitoria à Cæſare urbs facile impetrabat, Kœnigsmarckio, qui exercitus Cæſaris nunquam horruerat parum formidoloſa. Quibus Sueci aliud ſcriptum publicum opponebant, quo juſtitiam ſuæ cauſæ prolixe adſtruebant. Nec eo magis Kœnigsmarckius deſiſtebat copias firmare, ſubmiſſis quoque è Pomerania auxiliis. Ac cum Bremenſes Bederkeſa præſidium nuper impoſitum iſto monente deducere nollent, juſſu Reginæ id inde ejectum. Arci, quod mediterraneo loco ſita eſſet, munimenta detracta præſidiarius miles liber Bremam verſus dimiſſus eſt. Sed cum Bremenſes interim eruptione facta tres milites Suecicos occidiſſent, quatuor cepiſſent, Kœnigsmarckius quoque iſtum militem ex itinere in captivitatem retrahi

1654.
29. Mart.
30. Mart.
31. Mart.
19. April.

1654.

jubebat. Sed & munimentum ad confluentes Geeſtæ ac Viſurgis magna cura firmabat, occupato quoque adſito vico Lea. Id munimentum quo tolleretur, Bremenſes ad Belgas ſcribebant, ut apud Reginam agerent. Sed oſtenſum prioribus Archiepiſcopis ſemper jus fuiſſe eo loco munitionem ſtruendi. Ac Fridericum anno 1639. ibidem caſtellum excitaſſe, ſed aliorum interventu iterum deſtruxiſſe, reſervato tamen ſibi jure, ut id inſtaurari integrum foret, ſi videretur, tuendæ provinciæ.

Lubeca & Hamburgum pro Brema apud Suecos ſe interponit.

§. 16. Ea ſcintilla ne in magnum incendium evaleſceret, Hamburgenſes ac Lubecenſes ſequeſtres ſe apud Kœnigsmarckium offerebant; qui cum nondum de Reginæ mente conſtaret, cum Bremenſibus uti prius agerent, monebat. Regina admitti iſtorum officium jubebat; ſimul ut iiſtis Bremenſium injuria demonſtraretur; neque ſibi in animo eſſe eam urbem opprimere, ſed ſi illa debitis explendis promtam ſe ferat, ſe privilegia urbis ſervaturam. Igitur tractatus amicos inſtitueret, interim Burgum, & alia occupata loca firmare ne omitteret. Cum interim Legati iſti Hamburgum regreſſi eſſent, per certos homines ipſis inſinuabatur, oblatam operam Reginæ haut ingratam fore. Et ſcripſerat Regina Kœnigsmarckio, ne quid amplius locorum Bremenſium occuparet, ſed parta tantum tueretur, ac apud vicinos teſtaretur, omnia non alio fine ſuſcepta, quam ut Regina jus ſuum adverſus Bremenſium turbationes defenderet. Tum commercia ad urbem & ex urbe ne impediret, ne vicinis idonea querendi cauſa foret.

Bremenſes à Belgis auxilium petunt.

§. 17. Enimvero in Belgis præcipua fiducia Bremenſibus erat, qui compoſito jam cum Anglis bello eam urbem haut deſerturi credebantur, Suecis non parum offenſi, quod auxilia in bello Anglicano abnuiſſent; cujus rei deinceps ſe memores fore haut obſcure minati fuerant. Eo fine ab iſtis in Hollandiam mittebatur Meierus, qui pecuniam ac militem Belgas poſceret. Neque tamen hi auxilium feſtinabant recenti bello feſſi, & quia volebant majoribus anguſtiis iſtos involvi, ut eo facilius ad Belgicum præſidium Embdæ inſtar admittendum adigerentur. Sed nec conſtare, quid Germaniæ Principes acturi ſint, fortaſſe haut ægre laturi Belgas cum Suecia committi, dum ipſi otioſos interim ſpectatores agunt, aut aliena pericula in ſuum commodum vertunt. Et ipſi Hanſeatici nupero bello Anglicano parum favoris in Belgas oſtenderant. Equidem nullum non lapidem movebat Meierus, ut Hollandos in partes urbis traheret triginta uncialium millibus, quæ ab Amſtelodamenſi urbe mutuo Bremenſibus data erant, liberaliter inter proceres diſtributis. Simul jactabat, propediem Kœnigsmarckio Cæſaris proſcriptionem imminere, ardentibus in eam Conſiliariis Aulicis, qui ſalariis à Cæſare diu haut acceptis iſtius pecunias hinc inde fœnori expoſitas jam ſpe devorarint. Simul Brandeburgicum prædia involaturum, quæ iſte opima in Halberſtadienſi ditione poſſidebat. Multos quoque Germaniæ Principes, ac inprimis Moguntinum Bremenſibus ſuaſiſſe, ut Hollandico auxilio niterentur. Segniter tamen Hollandi agebant, inſtante quoque apud Ordines Generales Appelbomio Reſidente, ne injuſtam Bremenſium cauſam tuendam ſuſciperent. Suadebant tamen Meiero, ut pedites illos, quos ipſi tunc exauctoratum ibant, Bremenſium ſtipendio illigaret. Quod cum iſte adſpernaretur, decernebant, ſe datis ad Reginam literis conciliationem ſuam oblaturos. Sed Bremenſibus literæ iſtæ parum æſtimabantur, præſertim frigidius conſcriptæ, nec videri volebant iſtas à Belgis petiiſſe. Quin metuebant, ne iiſdem literis ac Belgarum conciliatione Cæſar offenderetur, qui cognitionem ejus litis ſibi vindicatum ibat. Interim Meierus iſte ad Neoburgicum Palatinum excurrebat, ut ad tuenda Cæſaris mandata iſtum invitaret; ſed qui Conventu Circuli Weſtphalici prius opus dicebat, de cætero paratum ſe Cæſaris voluntatem exequi. Cujus quoque præfectus provincialis Reuſchenbergius acre ſtudium pro Bremenſibus oſtendebat. Tum Georgius Fridericus VValdeccæ Comes legionem in uſum urbis conſcripturum ſe offerebat, magis ut hoc obtentu copias Brandeburgici, cujus inſigni gratia florebat, augeret, quam affectu in Bremenſes. Etſi autem Belgæ lentius rem agerent; ſatis tamen conſtabat, ubi in bellum ea lis exarſiſſet illos omni auxilio Bremam ſublevaturos, fervido cumprimis Amſtelodamenſium in eam ſtudio. Eo conſultius Reginæ viſum, poſt circumciſam in præſens ſic ſatis urbem ad amicos tractatus rem deducere, quorum exitus temporibus Caroli Guſtavi Regis reſervatur, quod interim Regina ſe Regno abdicaſſet.

1654.

Regina Regno cedere conſtituit.

§. 18. Hoc quippe anno Regina olim conceptum, ac dilatum hucusque conſilium de transferendo in Carolum Guſtavum Regno tandem exequi conſtituerat. Cauſæ, cur illa ultro abjicere voluerit, ad quod alii immenſo ardore ruunt, ſuam ſæpe ac multorum millium vitam pro Corona paciſcentes, eædem quæ antea. Nam etſi precibus ſuorum triennium ab hinc victa regimen retineret; haut tamen ita conſilium ſuum mutarat, ut non poſt commodiore tempore id executura eſſet. Ac poſtquam ſemel omnem conjugii ineundi cupidinem ſi exuiſſet, quod reſtabat vitæ ſibi ſoli vivere cupiebat: & in perpetuum abjecta ſobolis dulcedine haut videbat, quare ſe defatigare deberet, gliſcente indies imperandi tædio. Et prout ipſa ingenio immenſum eminebat; ita iſti aptiorem judicabat converſationem nationum quæ ſubtiliore ſpiritu agitantur, poſtquam à Martiis ſuæ gentis deliciis ſexus eandem excluſerat. Simul aſperius Sueciæ cœlum ſolumque averſata, Italiæ amœnitatem cogitatione volvebat, ubi extra fortunæ arbitria ſubducta, ſublimioris ſapientiæ meditationi vacaret. Et cum ipſa id beneficii patriæ ſuæ dare conſtituiſſet, ut certa ſucceſſione firmata interregni incommoda averteret, ea res haut in longum nimis extrahenda videbatur ob incerta caſuum humanorum. Nam defuncto interim Carolo Guſtavo haut facile ad deſignandum alium ſucceſſorem permovendi Senatus, Ordinesque erant. Nec ignotum, quam lubricus Principum ſtatus foret ſuæ ſtirpis ultimorum, præproperis in novas ſpes hominibus, ac facili rerum præſentium faſtidio. Accedebat quod imminuto ærario vix adpareret, unde bellis, quæ haut declinari poſſe videbantur, ſumtus corrogandi forent, aut ſolitus hucusque ſplendor ſuſtinendus. Nam ut à ſe, aliisque Regibus donata retractaret, ſibi ſat difficile fore judicabat. Denique cum nec diuturnæ paci immergi Sueciæ expediret, per longam deſidiam vigore gentis exoluturo; nec vicinorum conditio Succorum armis diu quietem conceſſura videretur; partas hactenus adoreas aleæ denuo exponere verebatur. Et ſi

Principi

1654. Principi ſummam belli committeret, ipſa in illius poteſtate futura erat, ubi forte longa Regni expectatio tædium moveret. Si alium imperatorem exercitui præficeret, maximæ contumeliæ loco id Princeps habiturus erat.

Regina Senatui deſtinata pandit. 11. Febr.

§. 19. Ea mens cum Reginæ immota ſederet, ſuper deſtinatis ſuis tum paſſim vulgabat, tum apud Senatum, quem ea de cauſa Upſaliæ, ubi tunc agebat, convocaverat, in hunc modum diſſerebat; ſe ipſos hunc in finem arceſſiſſe, ut ſententiam ſuam indicaret ſuper habendo quamprimum Ordinum conventu, quo decreverit inter alia negotia Regni ſalutem ſpectantia conſilium ſuum de abdicando Regno & in Carolum Guſtavum transferendo iſtis pandere. De quo cum ante triennium agitaret, certas ob cauſas id tunc dilatum, ſed jam ejus conſilii rationes penitius apud ſe libraſſe. Ac circa Carolum Guſtavum quidem nullum ſe impedimentum perſpicere, cum is antea ſucceſſor ſibi deſignatus ſit, Regnumque adeo jure ipſi debeatur; cui gerendo ſat capax ſit. Se vero ad id conſilii variis rationibus impelli; de quibus multos multa falſa ſuſpicari norit; quos ipſa parum moretur. Cæterum per neminem ab hac ſententia ipſam dimovendam. Eoque ſe hac in cauſa non conſilium iſtos, ſed conſenſum poſcere. Diſpicerent inde, ut Carolus Guſtavus tuta Regni poſſeſſione potiatur. Id ſe ab ipſis velut grati animi ſignum pro ſuis adverſus eoſdem meritis expectare. Confuderat rei magnitudo omnium animos, ut quid reſpondendum foret vix conſtaret. Poſt longum tamen ſilentium oſtendebatur; de hoc negotio ante triennium referente Regina Senatum deliberaſſe, ſententiamque ipſi ſuam tunc declaraſſe. Sed nunc ſibi à Regina conſultandi facultatem adimi, ac parendi neceſſitate allata obluctari fruſtra eſſe. Cæterum penes Reginam quidem eſſe ipſis imperare; ſibi tamen ex officio incumbere ea ſuadere, quæ Reginæ ac Patriæ utilia videantur. Et hanc rem tanti eſſe momenti, ac ſine exemplo, ut matura nec præcipitata deliberatione opus habeat. Ad quæ Regina; rationes Senatus antea à ſe perceptas; & nunc eo rem proceſſiſſe, ut mutari amplius nequeat. Eam ex ſolo ſuo placito pendere, nec magna deliberatione amplius indigere. Tempus duntaxat definiendum habendo Ordinum conventui. Sane ni hæc fixa ſibi mens ſederet, eam rem haut ita publicaturam fuiſſe. Unde fruſtra credi ulla ratione deſtinatis hiſce dimoveri ſe poſſe. Quibus dictis Senatu excedebat.

Qui eadem fruſtra deprecatur.

§. 20. Senatus etſi exigua ſpes Reginam flectendi ſupereſſet; tamen decorum judicabat preces tentare, ut Regnum quoad viveret retinere vellet, quod videatur extrudi, qui non rogatur. Ac revera ægre ferebant Reginam imperio abire, auſpicato juxta ac placido ejusdem regimine deliniti, aut opibus ac honoribus ab eadem aucti. Unde ſemel atque iterum univerſi Reginæ ſupplicabant, dignaretur ſua auſpicia felicitate, ac ſapientia toto orbe nobilitata, quoad viveret, moderandæ patriæ impendere; nec deſtitueret, quam ad tantum gloriæ ſplendorem extulerit. Eadem & alii privatim ingerebant. Sed cum omnes ſuaſiones, ac preces incaſſum conſumerentur, Comitia Upſaliam transferendi in Carolum Guſtavum Regni cauſa ad diem ſecundum Maji indicebantur. Simul ad eundem à Regina mittuntur Hermannus Flemmingius, & Joannes Steinboeckius, qui cum ipſo ſuper Reginæ reditibus ac conditione poſt abdicationem agerent. Qui & ipſe quantum poſſet Reginæ cœpta diſſuadere, 1654. partim quia ita decebat adverſus eam, cui ſoli ſpem Regni debebat, partim quia metuebat, ne Regina denuo ſuorum precibus expugnata ſceptrum retineret. Quo facto ſi quid cupidinis oſtendiſſet ludibrio futurus erat, ac plane ſubvertendo ipſi via ſternebatur, velut qui ſceptro immineret. Unde & ipſe in Oelandia ſepulcrum ſibi deſignaverat, velut mortem magis quam Regnum meditans, omni à ſe ſuſpicioni, ac calumniæ avertendæ. Et cum accerſente Regina ipſam adiiſſet, dicebat ſe veniſſe ipſius juſſu ad excipienda ejusdem imperia, quibus ſemper ſumma fidelitate ex lege ſubjectionis obtemperaturus ſit; ſimul de obſequio ſuo ſumma cum devotione teſtatus; Regina vehementer probante venerationem, qua ipſam proſequebatur, & per omnia ad ejusdem arbitria ſe componebat. Cui digredienti etſi Regina diceret ſe illum non amplius viſurum, quam ut Regem ſalutaret; is tamen haut eo minus Oelandenſem ſeceſſum repetitum ibat, velut nihil minus quam Regnum cogitaret. Quem tamen Regina per Hermannum Flemingium rogabat, ne longius diſcederet, ſed in vicina Holmiæ arce moraretur, quoad Comitiorum initium adeſſet. Sed nunc poſtquam ſerio rem agi à Regina perſpiceret, poſt conſumtam tergiverſationem ea deſtinatione Upſaliam proficiſcebatur, ut Rex inde reverti, aut mori vellet.

De reditibus Reginæ poſt abdicationem, ejusque ceſſione.

§. 21. Actum inde de reditibus Reginæ, queis poſt abdicatum Regnum ſe ſuſtentaret. Quo fine ipſa ſibi ducenta uncialium millia annua depoſcebat, è certis fundis, & quæ alienari non deberent proventura. Eum in uſum proponebatur Gothenburgum, cum adjecto diſtrictu, Pomerania ac inſulæ Oelandia & Gotlandia. Sed circa Gothenburgum refragabatur Senatus, intutum Regi judicans illa clauſtra Regni ad Oceanum in alterius poteſtate eſſe. Sed & cum Wolgaſtanam arcem, aliaſque terras quas in Pomerania poſtulabat, cum ſummo imperio ac vendendi, alienandi, aut oppignerandi jure poſſidere cuperet, abnuebat Senatus, ne forte hac occaſione iſtæ terræ à regno ſepararentur. Ita tandem conventum, ut Reginæ aſſignarentur reditus inſularum Oelandiæ, Gotlandiæ & Oeſaliæ, cum oppido & arce Norcopenſi ac Wolgaſto & bonis menſalibus in Pomerania, ſimul Poela & Nercloſter in Meclenburgica, iis conditionibus, quæ mox memorabuntur.

Regina Principi ſucceſſorem ſubſtituere conatur.

§. 22. Cæterum Regina cum Carolum Guſtavum adhuc cælibem perſpiceret, ſimul metueret, ne ſi forte matrimonium is ſterile ſortiatur, Regnum in periculum incideret, cui præveniendo ipſa eum ſucceſſorem ſibi conſtituerat; quibusdam Senatoribus proponebat de ſucceſſore eidem ſubſtituendo in eum caſum, ſi abſque prole ipſum decedere contingat. Forte & metuebat, ne ſi iſto caſu Regno potiretur, qui nullo ipſi beneficio foret obſtrictus, reditus ejusdem turbarentur. Sed iſti uti laudabant curam, quam pro Regni tranquillitate gerebat; ita rogabant, ne in ſiniſtram partem acciperet, quod iſthoc propoſitum probare haut poſſint. Ut ipſa Regnum deſtitueret utcunque ferendum eſſe, non quod id probent, quam quia reſiſtere tam valde cupienti non potuerint. Sed in id quod jam proponatur, nunquam ultro conſenſuros, nec ut tale quid à poſteritate ſibi exprobretur paſſuros. Felices ſe electione cognati ipſius Caroli Guſtavi, quem le-

1654. gitimum ſibi Regem agnituri, ac omne obſequium, fidemque exhibituri eidem ſint ex eo momento, quo illa ipſos fide, quam eidem juratam dederint, exſolverit. Spem eſſe matrimonium ipſi futurum prole beatum, quod etiam quantum poteſt properandum ſit. Ita haut opus fore tam longe in futurum curas ſtruere, aut ita præmature de favore Numinis deſperare, quem in poſterum è Sobole Regia ſperent. Sed & poſtquam ipſa diademate ſe exuerit, ut eo Princeps redimatur, huic curam reſignandam ſuper ſucceſſore ſuo conſtituendi in eum caſum, ſi prole deſtituatur: nec par eſſe, ut idem collegam velut imperii agnoſcere cogatur, maximarum turbarum in Regno occaſionem. Ita dum incertum malum prævenire feſtinent, quod divina bonitate averſum iri ſpes ſit, in maximas prolapſuros calamitates, ſi Principi hæredem neceſſarium dederint. Simul conſiderandum ipſi eſſe, quod poſtquam Regno abire conſtituerit, ſalus patriæ, quæ ipſi ſemper tantopere cordi fuerit, requirat, ut ipſa in perpetuum pro ſe, ac ex ſe naſcendis Regno renuntiet, ſi forte matrimonium deinceps ſubire placuerit. Nam volebant, ut etiam prætenſioni ad capeſſendum iterum Regnum in perpetuum cederet eo caſu, ſi Carolus Guſtavus abſque prole ante ipſam fato fungatur. In hac ſubſtitutione Regina oculos conjecerat in Claudium Tottium Comitem quem ut ſucceſſioni magis idoneum redderet, cognatum ſibi agnoſcere, ac in nomen & inſignia familiæ Waſianæ adoptare conſtituerat, velut qui genus ad Erici XIV. filiam referebat. Sed cum judicaret, Proceribus, ac forte Ordinibus reluctantibus ea deſtinata irrita fore, ut Comiti iſti indicium benevolentiæ ante depoſitum ſceptrum relinqueret, Ducis dignatione eundem ſupra cæteros extollere cupiebat. Huic deſtinato ut Senatus parcius reſiſteret, quod iſte titulus in Suecia antiquitus non niſi Regum filiis tribui ſueverit, effecturam ſe credebat, ſi eundem titulum Petro Braheo Drotzeto, & Axelio Oxenſtiernæ Cancellario offerret. Sed reponebat Cancellarius, probante quoque Braheo; maximas Reginæ gratias ſe agere pro benevolentia ac honore, quo ſe ſuasque familias mactare velit. Eſſe quidem iſtum titulum, quem offerat, ſpecioſum, & magnæ dignationis; ſed revera omnes hoſce titulos ita oneroſos eſſe ſtatui Sueciæ, ut non credat, melius ſe ipſi conſilium ſuggerere poſſe, quam ut Comitum quoque, & Baronum vocabula aboleat, ac veterem nobilitatis ſtatum, qui ſub Regno electitio fuerat, reducat; utque adeo ſola virtute ac meritis homines diſtinguantur, non titulis quondam Sueciæ ignotis, cum omnes ſimplici Nobilium vocabulo cenſerentur, quod & adhuc in Dania obtineat. Quin & paratum ſe eſſe Comitatum ac Baronatum ſuum Coronæ reddere ſi Reginæ placeat; quod credat ex officiis patriæ præſtitis ſat honoris ſibi proventurum; ad quæ pro virili continuanda filii quoque ſui per ſe proni ſint, nullo alio præmio invitante, quam gloria, utilium patriæ civium nomen meruiſſe. Ita deinceps Reginæ nihil amplius hac de re movere placuit.

eginæ ad dines ocutio. Maji.

§. 23. Convenerant jam Ordines Regni Upſaliam, quos una cum Senatu in arce congregatos Regina in hunc ſenſum alloquebatur: Cauſam, quare ipſos nunc evocaverit, poſſe quidem ipſis miram videri exempli raritate. Sed ſi reſpicere velint, quæ per hæc tempora acta ſint, ſat animadverſuros, non recenti impetu id negotium ſuſcipi, ſed diu præparatum, & à ſe deſideratum. Noſſe ipſos, quid jam ante aliquot annos actum, & decretum ſit circa ſucceſſionem cognati ſui Principis, quo confecto felicem ſe judicet, gaudeatque, eo fundamento jacto deſtinata ſe ſua nunc exequi poſſe, in ipſum corona ac regimine translatis; id quod patriæ commodo, ipſi Principi incremento ac ſecuritati ceſſurum confidat. Jam ante ab Ordinibus in ipſum hoc juris collatum, eumque Regno gerendo idoneum habitum merentibus id inſigni prudentia, animique dotibus, tum rebus, præclare geſtis. Unde nil aliud deeſſe, quam tempus ſceptro capeſſendo deſignare; quod quidem à ſuo placito dependeat; ac ut ipſis ſuper deſtinato ſuo ſignificet. Nec dubitare, quin in hoc conſenſuri, obſequiumque ipſi ſuum, uti antehac ſemper, ita & nunc adprobaturi ſint. Unum id eſſe redhoſtimentum, quod ſibi rependi poſtulet pro meritis, per decennium imperii ſui in illos collatis. Ac eo minus cupitis ſuis applaudere dubitaturos; quod ab his nulla ratione dimoveri queat. Ad extremum petebat, ut ſe imperante geſta boni conſulant, ſibique perſuadeant, tam in præſenti negotio, quam in aliis unice ipſi propoſitum fuiſſe inſervire patriæ; cujus ſaluti & incremento ut ea res cedat, ſummam ſibi voti eſſe.

Propoſitio ad Ordines.

§. 24. Poſtquam Regina iſthæc præfata eſſet, ejusdem juſſu Scheringius Roſenhanius propoſitionem ad Ordines è ſcripto recitabat. Nam Cancellarius Oxenſtierna id muneris obire abnuerat, ne id factum ulla ratione probaſſe videretur, jactans, haut ideo anno 1604. Norcopiæ in Carolum IX. ejusque familiam ſucceſſionem Regni collatam, ut Regibus integrum ſit patriam pro lubitu deſtituere, ſed ut eandem tamdiu moderari tenerentur, quoad vita ſupereſſet. Et cum ipſe Guſtavo Adolfo quondam ſancte fidem dederit, ſe adſervandum filiæ Regnum omni ope conixurum, nefas eſſe à ſe ullam partem ejus actus attingi, quo iſta Regno exuatur. Cæterum propoſitionis initio memorabatur, Sueciam nunc omnibus cum vicinis pacem agitare: qua rerum facie Reginam conſtituiſſe capta dudum deſtinata de Regno in Carolum Guſtavum transferendo exequi. Eam decem per annos operam in Regni adminiſtratione collocaſſe, non ſine proſpero ſucceſſu, pace glorioſa cum potentiſſimis hoſtibus conſtituta; nec ex actis ipſius aliud colligi poſſe, quam ab eadem Regni ſalutem ac ſecuritatem unice quæſitam. Eo fine & antea ſuper ſucceſſore conſtituiſſe præveniendis turbis, quæ circa mutationes imperiorum contingere ſolent; id quod & Ordines jam probarint. Ut igitur ipſi, dum vivat, eo gaudio frui liceat, ac ea deſtinata perfecta, Regnique ſecuritatem Caroli Guſtavi regimine plene conſtitutam adſpicere decreviſſe omne jus ad Regnum cedere, ac in hunc conferre. Id conſilium etſi Ordinibus parum expectatum videri poſſit, confidere tamen eos idem amplexuros, nec repugnaturos, quo minus ipſa poſt toleratum imperandi onus quiete fruatur. Confidere Reginam, ſicuti omnes Ordines antehac Caroli Guſtavi laudabiles artes æſtimarint ita deprehenſuros, hunc iſtas in ipſorum commodum prudenti Regni adminiſtratione impenſurum; nec hac mutatione Ordinibus quid præjudicii allatum iri. Quam in rem & ipſa ante abdicationem idonea conſilia ſuggeſtura ſit; inprimis ut Princeps ipſorum libertati ac privilegiis caveat, ac illa præſtet, quæ leges Sueciæ ac mores ferant;

rant; Ordinibus viciſſim debitum obſequium exhibituris. Deliberent igitur Ordines, quomodo iſthæc deſtinata honeſte ac decore, & quamprimum effectui dari queant. Tum ut conventio ſuper ſua ſuſtentatione cum Principe inita ab ipſis probetur, ac firmetur. Gratias præterea agere pro honore & obſequio per totum imperii tempus ſibi exhibito, quo abunde ſibi ſatisfactum teſtetur. Sperare quoque ipſos boni conſulturos fidelem pro univerſorum ſalute curam ac clementem affectum, quo ſingulos proſecuta ſit. Quæ omnia voto idoneo claudebantur.

Ordines demum in abdicationem conſentiunt.

§. 25. Ordines re inter ſe perpenſa etſi ſatis animadverterent, Reginam propoſito haut dimotum iri, decorum tamen judicabant apud Reginam teſtari; diſplicere ſibi conſilium ab ipſa captum; ſimul rogare, ut deinceps quoque imperandi onus ſuſtinere velit. Sed cum immotam in ſententia perſiſtere viderent, quippe quæ declaraverat, ne ſi alia adhuc corona offeratur, ultra tempus quod ipſa animo deſignaverat Regni habenas retenturam; demum in abdicationem ejus conſenſerunt, & ut ſceptrum in Caroli Guſtavi manus reſignaret, quem lubenti animo Regem ſint accepturi, prout & jam in eum eventum eidem fidem ſuam obſtrinxerint. Sed ut Regina provincias, quarum reditibus deinceps ſuſtentanda erat, ſupremi imperii jure poſſideret, id omnes repudiabant. Unde placuit, Reginam illas apenagii jure retinere, penſatione utilium impenſarum ſatisfacta, qui partem eorum bonorum ex donatione Reginæ hactenus tenuerant. Conabantur quidam certis legibus libertatem Reginæ circumſcribere, ut intra Sueciam vivere teneretur, nec apud exteros ſedem eidem figere liceret, utque nil commercii cum Sueciæ hoſtibus alere poſſit, ni velit, ut reditibus ſuis manus injiciantur. Sed & ipſa hiſce vinculis adſtringi adſpernabatur; & Carolus Guſtavus in omnibus placito Reginæ tantopere de ſe meritæ obſequi fas ducebat. Et quanquam expediret Regno ut pecunia Reginæ aſſignata ad exteros ne exportaretur: Princeps tamen rebus ſuis haut inutile ducebat, ſi remotis potius locis, quam prope ſe deinceps ageret; ne forte tam multis per beneficia eidem obſtrictis è propinquo regnandi deſiderium rediret, ac inſolita plane erga Reginam reverentia imperium ad illius magis, quam proprium placitum gerere ſubigeret. Eoque iſte Senatui, ac Ordinibus demonſtrabat; cum ipſa ſimpliciter Regno renuntiet, haut reſervata facultate unquam ad regimen revertendi has præcautiones inutiles eſſe; & cum deinceps privatam agere vitam decreverit, libertatem eundi quo velit ipſi utique relinquendam, præſertim cum ultro fidem dederit, ſe nihil adverſus commoda Sueciæ facturam.

Regina reſidentem Luſitanum agnoſcere abnuit.

§. 26. Pauculi adhuc dies Reginæ ſupererant, cum ea per magiſtrum officiorum Regis Luſitaniæ Reſidenti Antonio de Sylva, qui hactenus ad ipſius Aulam egerat ſignificat; ſe ipſius herum Bragantiæ Ducem Regem Luſitaniæ haut agnoſcere, velut quæ dignitas ſoli Philippo IV. Hiſpaniarum Regi debeatur; eoque ut è Suecia faceſſat, jubere. Quia tamen fide publica venerit, eadem abiturum. Dabat id Regina Pimentelli precibus tanto facilius quod in Hiſpanicas primum ditiones ſe conferre conſtituiſſet. Sed ne id Sueciæ fraudi eſſet, effecerat ea declaratione in extremos imperii dies collata; cum ſatis noſſet à ſucceſſore id ſtatim correctum iri, quod ob commercia Suecis Luſitanorum amicitia opus eſſet. Et ſtatim Princeps ac Senatores cum per alios, tum per Miniſtrum Gallicum Picquium Luſitano clam ſignificabant, ne hoc facto Reginæ moveretur, quod paucos intra dies à novo Rege corrigendum ſit.

Sera Poloni legatio.

§. 27. Adpulerat inter iſta Comitia miſſus à Poloniæ Rege Canaſilius, de pace inter Sueciam & Poloniam propoſiturus. Sed Regina, cui pauci adhuc dies inter varia negotia ſupererant, reſpondebat; ſero nimis ipſum venire, & id negotium ad novum Regem remittendum eſſe. Simul reſponſum ipſi ad literas Regis Poloniæ traditur, nulla alia declaratione addita. Quæ res vehementer iſtum hominem turbabat; cum ſtatuere ſecum non poſſet, num hiſce cum literis redire debeat, non ſalutata ſub diſceſſum Regina, nec viſo novo Rege, de quo in neutram partem quid ipſi injunctum fuerat: num vero reſponſum ad literas ſuas, quibus de inſtante coronatione Caroli Guſtavi ſignificarat, expectaret: quorum hoc Miniſtri Gallici ſuaſu potius viſum. Ejuſdem cum novo Rege acta ſuo loco exponentur.

Regina ſceptrum deponit. 6. Junii.

§. 28. Aderat jam dies non citra impatientiam Reginæ expectata, qua ipſa Regno avito cederet, idemque in Carolum Guſtavum transferret. Non parum quippe ſolicita fuerat, ne per Ordines ſibi intra Sueciam manendi neceſſitas imponeretur; cum ipſa hoc ſolum pretium depoſiti diadematis expeteret, ut extra patriam agere daretur. Ejus diei hora ſeptima matutina, Ipſa Senatum una cum Principe ingreſſa eſt, ubi inſtrumentum ſuper reſervatis ſibi bonis, quod pridie abſolutum fuerat, prælegebatur hoc argumento: Ipſam omni ſuo jure ad Coronam Sueciæ cedere, *idemque in* Carolum Guſtavum transferre his legibus; ut ab omni ſubjectione & obſequio libera ſit, ac ſoli Deo teneatur rationem reddere de actionibus ſuis tam prioribus quam poſt abdicationem futuris, utque adeo omni jure, libertate ac independentia gaudeat per natales ſibi competente, nec reſpondere neceſſum habeat de quopiam, quod neque Regis, neque patriæ ſalutem ſpectat. Ut tamen iſtud jus, libertas & independentia de ſola ipſius perſona intelligatur, ſalva abdicatione & articulis infra contentis; tum nequid adverſus Regnum Sueciæ machinetur, aut agat. Circa bona ipſius conventum, ut eadem immunia ſint ab omni ære alieno ipſa imperante contracto, ad quod luendum Corona pro captu temporum & facultatum teneatur, ubi prius id examinatum fuerit, num legitimum ſit: eoque bona Reginæ ab omni moleſtia, onere ac retentione intra Regni juriſdictionem exemta ſint. Ipſius ſuſtentationi reſervetur Norcopenſe oppidum cum arce, Oelandia, Gotlandia, Oeſalia inſula, Wolgaſtum oppidum cum arce, & bona per Pomeraniam menſalia, ſimul præfectura Poela & Neucloſter in Meclenburgica. Si quid è bonis menſalibus donatione in alios tranſlatum ſit, revocetur, oppignerata aut vendita poſt factam inquiſitionem reluantur. Reſervatæ iſtæ terræ juramento ipſi obſtringantur, ſalva fide Regi & Regno debita, quibus ipſa pro lubitu præfectos ac Magiſtratus natione Suecos præficiat; ſalvis cujusque loci privilegiis & conſuetudinibus. Iiſdem quoque proceſſus juris, qui antea fuit, maneat. Si quæ delicta in ipſius aula, aut à cuſtodibus corporis patrentur, ipſi per ſe pœnam exigere integrum ſit, ni iſta ad forum Regium remittere malit. Si quis è Regio præſidio adverſus ipſam conſpirare, aut quid

Diſpoſitio ſuper bonis Reginæ reſervatis.

1654. tentare velit juri ejuſdem repugnans, id à Rege plectatur, non ſecus ac ſi in hunc patratum foret. Juriſdictio Eccleſiaſtica in dictis terris maneat ut antea; quia tamen Oelandia Ephoriæ Calmarianæ ſubjacet, Superintendens Calmariæ cum Reginæ conſenſu conſtituatur: Gotlandicum ipſa deſignet: ubique Auguſtana ſacra retineantur. Horum locorum reditus omnes ad ipſam ſpectent, de quibus nemini rationem teneatur reddere. In Pomerania tamen tributum potulentis, & frumento impoſitum militibus reſervatum ſit. Reginæ ſubditi haut majore vectigali onerentur, quam alii Sueciæ cives, ac uti antea ad Comitia vocentur. Munimenta in terris ipſius Corona præſidio propriis ſumtibus alendo inſideat, quod & exquiſita diſciplina coerceatur. Norcopia, Wisbya & Gotlandia nautas ut antea ad uſum claſſis Regiæ præbeant. Reginæ terræ ab hoſpitatione militum immunes ſint, niſi magna Regni neceſſitas id exegerit, quo caſu tamen miles iſte ſumtibus Coronæ alatur, ac modeſte habeatur. Claſſi Regiæ portus ipſius pateant, ac forum æquo pretio præbeatur. In Pomerania quoque tranſitus militi Regio per bona menſalia pateat, præbitis quæ vocant *Servitiis*. Periculo amoto præſidia arcibus ipſius deducantur. Si quæ commoda loca in Reginæ terris inveniantur, ea ſumtibus Coronæ Regi munitionibus firmare integrum ſit. Poſt mortem ipſius omnia iſta bona iterum ad Coronam citra imminutionem redeant, nec Reginæ liceat quidquam eorum oppignerare, vendere, aut donare, aut quovis modo alienare, exceptis tribus præfecturis in Pomerania, & uno prædio in Oeſalia, quæ oppignerare ipſi conceſſum ſit. Adornandæ novæ aulæ Regina ſibi reſervabat, ſi quid de ſatisfactione Germanica reliquum ſit, & menſes Romanos quos Cæſar ipſi indulſerat. Si Carolum Guſtavum mori contingat, Senatus & Ordines neminem ad Coronam provehant, niſi hoc inſtrumentum confirmarit, & ad idem implendum ſe obſtrinxerit. Iſthæc ultronea conceſſio bonorum Senatui atque Ordinibus in poſterum fraudi ne ſit, nec in exemplum trahatur.

Inſtrumentum abdicationis.

§. 29. Has conditiones cum Regina ſibi ſtipulata eſſet, abdicationis inſtrumentum confectum eſt hoc argumento: etſi Ordines Ipſam ut regimen retineat rogarint, ſe tamen id ultro nemine inſtigante deponere, ac omni prætenſione in Regnum Sueciæ in præſens, & in poſterum cedere, nunquam per ſe, aut oblique per alios expromenda. Inde Carolum Guſtavum & Ordines obſequio exſolvebat, deinceps illis nil amplius pro imperio injunctura, ipſa tamen ut nemini ſubjecta ageret, denuo ſibi reſervans.

Caroli Guſtavi cautio Reginæ data.

§. 30. Viciſſim Carolus Guſtavus ſcripto Reginæ cavebat, ſe ipſi libenter libertatem, ac immunitatem quam ſibi ſtipulata fuerit, relicturum, nec eidem quid imperare auſurum, aut in actiones ipſius inquiſiturum, aut ullo modo eandem turbaturum, quamdiu ſibi ac Regno per iſtas nihil præjudicii inferatur. Tum aſſignatas ipſi terras ac reditus conſervaturum una cum conditionibus, quæ ipſius ſecuritatem ſpectant; nec conceſſurum, ut ipſi moleſtiæ quid inferatur, quin operam daturum, ut eidem debita veneratio, tranquillitas & ſecuritas conſtet. Inprimis autem ſe animo gratiſſimo, quoad vita ſuperſit, agniturum ſumma beneficia, & quæ non niſi à matre filius expectare queat, cum antea ſemper, tum hoc præcipue caſu ſibi exhibita; pro quibus filio dignam venerationem, ac gratiſſima quoque officia ipſi adprobaturus ſit. Antehac quoque Regina matrem ſuam Mariam Eleonoram Principi commendaverat; qui & ejus conditiones tuiturum ſe liberaliter pollicitus fuerat. 1654.

Solennia abdicationis.

§. 31. Iſtis inſtrumentis ſubſcriptione firmatis, ſupremi Officiales Regni Chriſtinam toga Regia induerunt, coronamque capiti impoſuerunt. Ipſa manu dextra ſceptrum, ſiniſtra globum aureum tenebat. Duo Senatores, qui Archiſtrategi & Theſaurarii vices obibant, ante ipſam gladium ac clavem auream geſtabant. Hoc habitu ingens atrium arcis intrabat, ubi Ordines Regni & extraneorum Principum Miniſtri una cum gynæceo congregati erant. Poſtquam ipſa argentea ſella, quam trium graduum ſolium elevabat, ſe repoſuerat, Principi extra id à dextris retro aſſidente, Scheringius Roſenhanius clara voce inſtrumentum prælegit, quo Chriſtina Regno ſe abdicabat, civesque juramento fidelitatis abſolvebat, quod inde Principi in manus tradidit. Mox idem ad locum ſuum reverſus prælegit quoque cautionem à Principe ſubſcriptam, qua bona Reginæ ſuſtentationi reſervata tuiturum ſe pollicebatur, idque inſtrumentum Reginæ reddidit. Hæc inde ſupremis Regni Officialibus ſignum dedit, ut ad ſolium accederent, recipiendis à ſe ornamentis, & inſignibus Regiis; quæ ab iſtis in tabulam ad ſiniſtram extra ſolium ſitam reponebantur. Toga abs circumfuſa Aulicorum turba in infinitas particulas, quas ſibi quiſque raptabat, lacerata eſt.

Oratio Reginæ valedictoria ad Ordines.

§. 32. Ita Chriſtina Regiis ornamentis exuta ſella ſurgens ad marginem ſolii proceſſit, ac multa cum eloquentia, quæ patria ipſi erat, ſumma animi præſentia per dimidiæ horæ ſpatium compendio recenſuit, quæ per decennium, quo ipſa Regni habenas tractaverat, in Suecia contigiſſent. Tanta negotiorum mole nihil à ſe admiſſum, quod conſcientia ipſi ſua exprobret. Semper ſe, quantum vires tulerint, pro civium quiete connixam, pro qua & propriam libenter ſacrificarit procurandis commodis, quibus ipſi gauderent, ſic ut regimen ſuum ipſa ſibi adprobet, ſeque ipſa judice abſolvi poſſit. In memoriam quoque revocabantur ingentia merita Patris Guſtavi Adolfi, qui Sueciæ gloriam tam alte extulerit. Jam ſeſe illis Regem dare, (Carolum Guſtavum innuebat,) tantis præditum animi dotibus, ut non dubiter, quin veſtigia ipſius ſit preſſurus, gloriæque nationis haut parum augmenti additurus: cui ut eandem fidem & obedientiam præſtent petere, quam ſibi exhibuerint; pro qua gratias ipſis agat, ſimul eadem ipſos jam exſolvat. Quæ omnia magno animorum motu audita, ac pleriſque tam inſolita mutatio lacrymas expreſſit conſiderantibus, Reginam ſuo populo adamatam in ipſo ætatis flore ultro majorum ſolio decedere, quod cæteris natura imperante relinquere ipſa morte acerbius fere ducitur.

Roſenhanius reſpondet.

§. 33. Reginæ ſermonem Ordinum nomine excepit Scheringius Roſenhanius, teſtatus ſummo ſe dolore perfundi, quod ab ipſa nunc deſtituantur; ſed quia ſic voluerit, nec precibus ſuis locum reliquerit, conſentiendi neceſſitatem ſibi impoſitam. Unico hoc ſolatio ſe refici, quod ipſis det Regem tanta prudentia & ſapientia pollentem, de cujus felici, ac florenti regimine certam ſpem concipiant. Addebatur gratiarum actio pro tam egregia electione, ſimul pro laboribus & moleſtiis per imperandi tempus exhauſtis; veniamque

petebat,

1654. petebat, ſi quis ipſorum adeo infauſto ſidere natus fuerit, ut officio ſuo aut venerationi ipſi debitæ haut ſatisfecerit.

Reginæ oratio ad novum Regem.

§. 34. Cum is finem dicendi feciſſet; Regina de tribus gradibus ſolii deſcendens, manum oſculandam primoribus quatuor Ordinum porrigebat. Inde ad Carolum Guſtavum progreſſa, qui & ipſe gradum verſus eam promovebat; ornatiſſimo ſermone ſumma cum animi conſtantia eundem allocuta eſt. Ipſum jamjam munus difficillimum ire ſuſceptum; conſcenſurum eſſe ſolium, à maximis Regibus inſeſſum; quorum famam cum univerſus orbis loquatur, non opus eſſe in deprædicandis iſtorum egregiis factis prolixa oratione diffundi; circa quæ & alios potius ſe jactare decorum fuerit, quam qui ſanguinem ex iisdem trahunt. Horum exempla ad imitandum ipſi proponere etſi hortatione, ac ſtimulis minus indigenti, quippe quem Numen omnibus dotibus exornaverit, quæ magnum Principem abſolvunt. Ac ſancte teſtari hoc ſolo intuitu ſe permotam, ut iſtum ſucceſſorem eligeret, ac tam ſublimi faſtigio admoveret; non ob cognationis vinculum, cujus ratio nunquam ſit habenda, ubi de commodis Reipublicæ agitur, quæ omnibus aliis reſpectibus præponderet. Relinquere inſuper ipſi Senatum ſapientiſſimis viris conſtantem, quos longus rerum toga, ſagoque geſtarum uſus perfecerit, egregium Regno inſtrumentum. His exemplis atque adminiculis inſtructum non dubitare, quin majoribus ſuis, ac nationi Suecicæ novum lumen ipſius imperio ſit acceſſurum. Cæterum pro omnibus in ipſum collatis beneficiis nil aliud redhoſtimenti ſibi ſtipulari, quam ut Matris ſuæ curam velit agere, ejusdemque proventus augere potius, quam imminuere; tum ut rationem habeat amicorum & miniſtrorum ſuorum, & eorum quos ipſi peculiariter commendarit. Hæc prolocutam Carolus Guſtavus rogabat, ut in ſolium iterum adſcenderet; ſed ea reluctante poſtquam honoris aliquamdiu hinc inde indiciis certatum eſt, is modeſtis & exquiſitis verbis teſtabatur, quantopere ipſi tantorum beneficiorum nomine ſit obſtrictus; nec ulla ſe grati animi documenta expromendi occaſionem omiſſurum, nec antiquius quid habiturum, quam venerationem officiumque ipſi ſuum devotiſſimum adprobare. Inde orationem ad Senatum & Ordines convertit, qui per Roſenhanium novo jam Regi reſpondent, de fide & obſequio ſuo, ut ſolet, ample teſtati. Cum dicendi finis factus eſſet, principes quatuor Ordinum ad Regis manum oſculo delibandam admiſſi ſunt. Inde novus Rex Reginam manu prehenſum it, quæ paululum reluctata dextræ manus honorem eidem deferebat. Qui non minus decore magna cum venerationis profeſſione id deprecatus per atrium ad iſtius conclave eam deducit; ipſe poſt eadem die ad capeſſendam in templo Coronam digrediens. Chriſtina exuto jam Imperio, Holmiam, inde paucos intra dies ad exteros abiit. Diſcedenti Rex Laurentium Lindanum adjunxerat, qui ad fines Regni uſque comitaretur. Ei in mandatis datum erat, ut denuo Reginam ſuper matrimonio cum Rege ſolicitaret; aut ſi hoc obtineri non poſſet, ut ſaltem ne longius ab ipſo diſcederet, quo ex ejus conſilio rempublicam gerere poſſet. Nam decorum videbatur oſtendere ſe priore procatione non tam Regnum quam Chriſtinam ambiiſſe, ſi nunc ſceptro potitus eam petere non deſineret. Sed illa immota reponebat: ſi matrimonium placuiſſet, decentius ſibi fuiſſe imperium gerenti maritum adſciſcere, quam eodem exuto à Rege uxorem adſumi. Et ea pollere prudentia Regem, ut ſuo conſilio haut indigeat. 1654.

Chriſtinæ imperium Sueciæ glorioſum.

§. 35. Ita imperio Chriſtina defuncta eſt Sueciæ admodum glorioſo, nec ab omni retro memoria temporibus ejusdem ſplendidius quid vidit Orbis Arctous. Contuſus hoſtis potentiſſimus, ac toti Europæ formidabilis, & quos iſte Germaniæ injectum ibat compedes diſſipati, ſervitio ad alios quoque progreſſuro, ni Suecica arma enormes vires ad modeſtiam redegiſſent. Fractus quoque vicinus Sueciæ infenſiſſimus, & antehac gravis, qui cum omni ſtudio id ageret, ut huic laborum ſuorum fructum interciperet, eidem in ſe irritatæ uberiorem victoriæ materiam præbuit. Per quæ fama nationis Suecicæ, virtusque ac diſciplina militaris ingentia incrementa cepit. Acceſſere præmia victoriarum egregiæ provinciæ, Pomerania, Bremenſis ac Verdenſis Ducatus, Wismaria, Hallandia, Jemtia, Herrendalia, inſulæ Rugia, Gotlandia, Oeſalia, non proventu tantum, ſed ſitus opportunitate inſigne Sueciæ firmamentum, arcendis aliorum incurſibus, aut effundendo, ſi opus ſit, in alios bello. Nec minus auctæ proſperis armis privatorum opes; & cum alias diuturnis bellis genius populi horrorem fere induere ſoleat, Suecica contra gens inter Martios labores inſigni cultu enituit, exemplo Reginæ non minus, quam cura proviſuque, & quia pacis quoque artes ipſa digno pretio, præmioque æſtimare norat. Et ſane Chriſtina imperante, utrum Suecia plus incrementi armorum felicitati debeat, an ſapienter & ſolerter expromtis artibus pacis vix diſcreveris. Nam uti fines Regni protuliſſe multum gloriæ habet; ita domi bonis legibus atque inſtitutis ſecuritatem, opes ac felicitatem civium firmaſſe, haut ſolido minus ac præſtabili civitatum fructu exuberat. Inde Chriſtinæ diſpoſitu, hortatu, ſimul propoſitis privilegiis effectum, ut ſat tenuis antehac Suecorum navigatio ad invidiam uſque inſignia incrementa ceperit, commerciis late per Europam, & in Africam uſque atque Americam promotis. Manuariæ quoque artes excultæ, & inprimis metallis effodiendis, ac in varia inſtrumenta fingendis magno ſtudio, pari ſucceſſu incubitum, ab omni retro memoria nunquam uberiore illorum proventu, in cujus ſpecimen ſufficit, quod cupri fodinæ, è quibus ante Chriſtinæ tempora vix octo aut novem pondo nauticorum millia provenerant, anno quinquageſimo ſupra viginti millia pondo nauticorum profuderint. Ob quæ & multa, quæ rerum multitudo ſilentio nunc involvere ſubigit, Chriſtinæ tempora eximiæ felicitatis fama, ejuſdemque nomen poſteritas perpetua veneratione proſequetur.

Quid circa regimen Chriſtinæ deſideretur.

§. 36. Haut eo ſecius tamen, qui res non tam eventibus, quam cauſis ſuis æſtimant, circa glorioſa Sueciæ tempora, quæ Chriſtina regnante fluxere, magis fortunam hujus, quam providentiam agnoſcunt. Sane tam ſplendidam rerum per Germaniam telam fuiſſe cœptam, antequam iſta rerum potiretur, ac per pupillares ejusdem annos ſolidis Axelii Oxenſtiernæ conſiliis, ac Ducum Suecicorum virtute ad perfectionem deductam; quam ipſi, cum Regni habenas capeſſeret, abſolvere in proclivi fuerit, tritam jam ſemitam inſiſtenti. Etſi Oxenſtierna, Ducisque bellici & *ipſe Carolus Guſtavus ſucceſſor non ſine dolore quererentur, Chriſtinam dum impatientius ad pacem*

ruit;

1654. ruit, effeciſſe, ut ea minus perfecta obtineretur, cum adhuc unum & alterum annum proniſſima armorum fortuna utentibus non pauca commoda & Sueciæ & ſacrorum ſociis per Germaniam ſtipulari in proclivi fuiſſe videretur. Eoque tantorum ſucceſſuum fructus remiſſo nimium pretio fuiſſe abdicatos muliebri facilitate, an quia qui gratia ipſius florere cœperant, Oxenſtiernæ conſilia juxta atque autoritatem ſubruiſſe ſtuduerant, pignerando ſibi Reginæ animo, grandem miniſtrum velut prægravem averſantis. Cum porro gloria & potentia iiſdem, quibus conſervata fuit artibus conſervetur, haut è prudentiæ lege Chriſtinam feciſſe, quod confecta Germaniæ pace ita ſe exarmaverit, ut omnem plane belli curam & cogitationem in futurum depoſuiſſe videretur: ac fruſtra ſperaſſe, eandem autoritatem ſibi per ſolam anteactorum memoriam perſtituram, quam ſexaginta bellatorum millia pepererant. Unde & ſtatim à Cæſare, cui antea terrori fuerat, tam multa indigna fuiſſe perpetienda, belloque inter Anglos & Belgas oblatam paci conciliandæ operam ſpretam. Quo & bello ita languida eam conſilia agitaſſe, ut & Belgas offenderet, & Anglos non obligaret. Quin eo ipſo, quod inermes tractatus de pace cum Polonis ſuſceperit, ludibriis horum ſe præbuiſſe. Unde ſucceſſori neceſſitatem natam vires Sueciæ in bellum Polonicum effundendi, quæ longe utilius alibi impendi poſſe videbantur. Ac ſi ea regiminis ratio, quam ipſa poſt pacem Germanicam inierat, diutius perſtitiſſet, ad veterem obſcuritatem relapſuram fuiſſe Sueciam, omnibus bello partis à deſide natione iterum extorquendis. Sed & occaſionem neglectam, intra aliquot ſecula vix ſperandam, Sueciæ Coronæ inſignia incrementa procurandi, declinato matrimonio Electoris Brandeburgici; adverſus quod quæ à Proceribus objectabantur, à privatis magis eorum rationibus, quam ſalute Regni profecta fuerant, quæ & præcavere haut in arduo erat. Promta porro iſta donandi facilitas uti multum gratiæ ſplendorisque apud rerum imperitos habet; ita cum & multis præter aut ſupra meritum donatur, profuſio potius & perditio, quam donatio eſt; & poſtquam vires Regni multum excellat, non poteſt non ad maciem ærarium, ipſamque remp. ad ruinam deducere. Et cum ejuſmodi enormes donationes neque dari neque poſſideri queant ſalva republica, ſucceſſori, cui ſalus populi donatorum revocationem imperat,

præter meritum ingens invidia ſubeunda, ægre amittentibus mortalibus, quod ſemel utcunque nacti ſunt. 1654. Et quia ex facili parta raro cum parſimonia diſpenſantur, ſuccreſcens luxuria, veteres juxta recenteſque opes abſumit, ad mendicitatem demum redactis, quos citra iſtas donationes vetus patrimonium ſobrie habitum ſat commode ſuſtentare poterat. Quid quod pleriſque, dum amplioribus nobilitatis titulis extolluntur, majorum expenſarum neceſſitas impoſita fuit, quibus per luxuriam aut revocatas donationes acceſſita paupertas eo gravior accidit, quo facilius hanc & minore cum pudore modicæ dignationis homines, quam amplæ tolerant. Sic ut pleroſque eorum poſteros, qui ob egregia merita honoribus & opibus elati fuerant, ad fœdam paupertatem redigi neceſſum fuerit, ideo quod citra modum ac finem in dignos juxta & indignos & honorum inſignia, & reditus publicos Chriſtina profudiſſet. Inſuper multiplicato præter Regni modum Nobilium numero non ſolum multos ad inopiam devolutos, quos plebeia ſors laute alere poterat, quæ & ſoboli plures vias ſubminiſtrat rem quærendi: ſed & commercia proruta, dum opulentiſſimus quiſque mercaturam faſtidit, ac per nobilitatis inania opes prodigere mavult, quam per negotiandi ſolertiam augere. Excelluiſſe porro Chriſtinam ſtudiis literarum, & ingenii agilitate, ſupra ſortem & ſexum ſuum; ſed iis male uſam, dum aures præbet hominibus profanis, queis ſolida & modeſta convellere ſapientia habetur: quorum contagio ipſa animum profanis opinionibus imbutum poſt ad ſacra tranſtulit inania, & Patri, Regnoque indecora. Floruiſſe ſub ipſa metalli fodinas, commercia, artes manuarias; ſed quæ non magis ipſi imputari poſſint, quam multorum annorum ſterilitatem & peſtilentiam; cum quæ per induſtriam civium provenerunt, non ipſius providentiæ, ſed inſtitutis Patris, & curæ Senatus debeantur. Eam denique parta pace vivendi viam ingreſſam, ut ſi diutius regnare placuiſſet, vel ipſi, vel Regno pereundum foret. Unde cum ſatius videretur ſolium ultro abdicare, quam eo invitam dejici, nihil utilius ad extremum Regno potuiſſe præſtare, quam bonum ſucceſſorem; quem tamen dura admodum & invidioſa adminiſtratio manebat, ſi Regno, ab intemperie per ipſius regimen contracta curato, juſta ſanitas reddenda foret.

FINIS.

INDEX

Rerum præcipuarum in hoc opere contentarum.

Numerus paginam, Litera a *latus paginæ prius,* b *vero poſterius denotat.*

A.

A*Icha* ab Hornio vi opprimitur. p. 155. b
Aichſtadium à Duce Bernhardo capitur 105. a Ut & à Wertano 121. b
Aitzema (Foppii) inanis conatus 296. b
Ad *Albertheimum* prælium 588. a Cæſi & capti utrinque *ib.* b
Geſta per *Alſatiam* 62. b 253. a 157. b 265. b In eadem Cæſareorum conatus 78. a In eandem Hornius movet *ibid.* b à Cæſareis & Bavaricis invaditur 120. a De ea in Gallos transferenda agitur 166. a Iiſdem traditur 170. a Gallaſius ex ea ditione proripit 253 a In eam Valetta movet 254. b Ea Galli & Bernhardus Dux excedunt 266. b
Altringerus ab Hornio VVurtenbergico agro arcetur 95. b Is & Ferianus ſe disjungunt 120. b Cum eodem denuo jungitur 121. a Occumbit 157. a
Alzeiam Hiſpani capiunt 408. a
Ad *Amœnoburgum* caſtra ponit VVrangelius 630. b
Andernaco à Suecis ſuccurritur 104. a
Angliæ ſtatus, Anno 1630. 24. a
Anglici Legati cum Oxenſtierna acta 102. b Ejus apud Oxenſtiernam propoſitio 256. b
Anglicus Legatus & Ruſtorfius Palatinum commendant 374. b
Anglicum fœdus cum Gallis & Suecis contra Cæſarem friget 378. b
Anglicus Legatus Formulam fœderis exhibet 379. a
Angli Hiſpanicæ Claſſi favent 380. a Ejus Claſſis intentio *ib.* b
Anglicus & Palatini Legati re infecta Vienna diſcedunt 505. a
Angliæ Regis in Sueciam miſſio 505. a
Anglicani Parlamenti in Sueciam miſſio 1024. b
De *Anglorum* animo Sueci dubitant 308. b
Inter *Anglos* & Gallos fœdus friget 309. a
Angliæ Rex Suecos ad fœdus invitat 309. b
Anglici & Sueciæ Legati colliſio 310. a
Inter *Anglos* & Gallos fœderis difficultas *ibid.* b
Anglorum Legatio in Sueciam 1049. b
Anhaldini Principes in protectionem Regis Guſtavi ſuccedunt 52. b
Anklamum à Rege Guſtavo Adolpho occupatur 37. a
 Cæſarei ibidem conſident 280. b
 Abhinc diſcedunt 281. a
Anhaldini pacem Pragenſem ſub conditione acceptant 196. b
Anſpacenſis ditio ſequeſtratur 171. b
Appelbomius à Suecis in Angliam mittitur 1024. b
Archiepiſcopus Bremenſis cum Rege Guſtavo fœdus init 56. b
Argentoratenſes nutant 212. a
Arnheimii cum Fridlando commercia 68. a Idem Glogoviam expugnat 76. b Inter eum & Dunevvallum diſſenſio 98. a Ejus congreſſus cum Oxenſtierna ſuper defectione Fridlandi 114. a Is in Miſniam abit 118. b Francofurtum fruſtra obſidet 126. a Oppidum Aulæ oppugnat 151. b Glogoviam capit 158. b Banerio ut in Moraviam abeat ſuadet *ibid.* b A Saxone diſcedit 196. a Cui Sueci non fidunt *ibid.* a Capitur 297. a Ejus machinationes 409. a Novum exercitum molitur 442. a
Aſſeburgii legio deletur 104. b
Auguſtana Confeſſio 54. a
Auguſta Vindelicorum à Guſtavo occupatur 65. a Fame laborat 170. b Eadem expugnatur 185. b A VVrangelio obſidetur 633. b Cæſarei ei urbi ſubveniunt 634. a Obſidium ſolvitur *ibid.* a Ibidem & Ratiſponæ executio Pacis fit 927. b
Aurſpergius ſuſpectas ſecuritatis literas petit 523. b Denuo de ſeparatis tractatibus movet 528. a
Super in *Auſtriam* bello transferendo diſceptatio 416. a
Auſtriaci prius de interna quam de externa pace agi volunt 532. b Repugnant, quo minus Principale Collegium ad tractatus mittere debeat 533. a
Per *Auſtriam* Torſtenſonii progreſſus 579. a
Inter *Avauxium* & Salvium de fœdere diſceptatio 307. a
Avauxius de novo fœdere movet *ibid.* a De initio ejus diſceptatio *ibid.* b Circa alia fœderi conjuncta ejus ſententia 308. a
Avauxium Mediatores Lubecæ ad Tractatus admittere nolunt 347. b Qui demum tamen admittitur *ibid.* b Ejus replica ad Cæſareorum exceptiones circa ſalvum conductum fœderatorum 348. a In quædam à Salvio Lubecæ paulo liberalius conceſſa non conſentit 350. b
Avauxii reſponſum ad poſtulata Suecorum ſuper prolongatione fœderis 415. b Modus tractandi per eum adhibitus 416. a Ejus artes deſtinata ſua obtinendi 418. a Item ſuper prorogatione fœderis Gallici cum Suecis 459. b Novæ conditiones ab eo latæ *ibid.* b Varium ſe gerit 460. a Ejus tergiverſationes 465. b In Galliam abit 580. a Eodem avocatur 842. a
Avauxii congreſſus cum Legatis Suecicis 591. a

B.

Bambergenſis Præſulatus juſſu Guſtavi ab Hornio invaditur 63. a Bamberga Hornius pellitur *ibid.* a
Banerius Francofurtum expugnat 153. a In Thuringia ſubſiſtit 172. b Brandeburgico non fidit *ibid.* b Multo minus Saxoni 173. a Ejus hiberna à Saxone turbantur *ibid.* b In hoſtem movere prohibetur 189. a Landgravio & Luneburgico conſilium dat 197. a Conventus inter Vinarienſem, Landgravium & Luneburgicum ei eſt ſuſpectus *ibid.* b In eum Conſpiratio detegitur 199. a Is Exercitum contrahit 200. b Luneburgico agro decedit 214. a In magnis difficultatibus hæret 215. a Prior Saxone Albim attingit *ibid.* a Quam trajicit *ibid.* b In Saxonem movet 222. b Havelbergam expugnat 223. b Berolino minatur 224. a Ei obſervator à Gallis adponitur 304. b Per Hiemem quieſcit 320. b Quod & vernis menſibus invitus facit 321. a Albim tranſit 359. a Ejus deſtinata *ibid.* a Freibergam fruſtra obſidet *ibid.* b In Bohemiam progreditur 360. b In eum calumniæ 388. a Ejus ſecreta Negotiatio cum Cæſareis per eos divulgatur *ibid.* a Is in Salvium irritatur *ibid.* a Ejus poſtulata à Cæſareis liberaliter annuuntur *ibid.* a Danubium verſus cogitat 393. b Mutato conſilio in Miſniam recedit *ibid.* b Conjunctionem Vinarienſium & Haſſicorum quærit 394. a Ut & Luneburgicorum *ibid.* b Auxilia ſolicitat *ibid.* b Ejus declaratio ſuper Haſſicis poſtulatis 395. a Secreta negotiatio expirat 420. b Conſilium de Ratiſpona invadenda 434. a Occaſionem rixæ cum Saxonibus declinat 158. b In Bohemiam tendit & Leutmericiam capit 159. a Ejus deſtinata *ibid.* b In ejus Exercitu motus ſedatur 221. a Boruſſicæ Copiæ ei junguntur *ibid.* b Improviſo Albim tranſit 241. b A Sala retrocedit 243. b Ejus conſilia 244. a Saxo in eum movet *ibid.* a Trans Albim ſe confert *ibid.* a Cis Albim regreditur *ibid.* b Naſcentem Ductorum ſeditionem opprimit 245. a Verbenæ ſubſiſtit *ibid.* b Magdeburgo fruſtra ſuccurrere cupit 246. a Leslæum ad ſe evocat 258. a Luneburgum & Winſenam in poteſtatem redigit *ibid.* a Cis Albim tranſit *ibid.* b In hoſtem tendit 259. a Quem inſigniter mactat *ibid.* b Paulo tardius eundem inſequitur 261. b Denuo in eum tendit *ibid.* b Cæſareos ultra Haſſiam propellit 262. a In Miſniam tendit *ib.* b Saxonicos ad Eulenburgum fugat 274. b Torgam capit *ibid.* b Lipſiam obſidet & re infecta deſerit 275. a Ejus conſilia *ibid.* a Eulenburgum ſe confert *ibid.* b Saxo cum eo fruſtra de induciis agit *ibid.* b Ad Torgam conſidet 276. a Ejus ibi conſilia & velitationes *ibid.* a Hoſtis eum ibi includere ſtatuit *ibid.* b Is Torga movere inſtituit 277. b Ejus in Pomeraniam receſſus *ibid.* b Quo incolumis evadit 278. b Ex hibernis movet 322. a In hoſtem ire conſtituit 323. a In Meclenburgica conſiſtit *ibid.* b Trans Albim abire conſtituit 325. a De Erfordienſibus ſervandis ſatagit *ibid.* b Albim tranſit 361. a Pragæ exercitum admovet

 movet

movet *ibid.* b Difficultates quibus premitur *ibid.* b In Miſniam regreditur 362. b Pyrnam munimentis nudat 363. a Pragam tentat *ibid.* a Cum eo Luneburgici de neutralitate agunt 368. b Ad eum ſuſpecta Inferioris Saxoniæ Legatio 370. a Ejus reſponſum *ibid.* b Cum eo ſecreti tractatus in Bohemia inſtituuntur 385. a

Baudiſius Pappenheimio cedit 75. b

Baudiſii in Colonienſem Ditionem expeditio 81. b

Bannerii declaratio 396. a Cum Haſſicis, Luneburgicis & Vinarienſibus ſe jungit *ibid.* a Ille cum ſociis ad Salfeldam conſidet *ibid.* a Cæſarei eum antevertunt 398. a Fœderatos auxilium poſcit 399. a Quod hi abnuunt *ibid.* a Luneburgicis diffidit *ibid.* b Ejus ad horum poſtulata reſponſum *ibid.* b Ducis Georgi auxilia denuo poſtulat 400. a Ejus reſponſum *ibid.* a In Sileſiam diſceſſum ſimulat *ib.* a Landgravia & Luneburgici eum retinere cupiunt *ibid.* b Ejus cum Georgio Luneburgico Duce colloquium 401. a Is Fœderatos ſuſpectos habet *ibid.* b Caſtra ad Fritzlariam movet 402. a Cæſareis obſiſtit *ibid.* b Per Luneburgicam ditionem hoſpitia capit *ibid.* b Sub Ratiſponam excurrit 434. b Danubium tranſire non poteſt *ibid.* b Guebrianus ab eo ſe disjungit *ibid.* b Chami ſtativa ponit, 435. a Guebriani conjunctionem affectat *ibid.* b Is tergiverſatur *ibid.* b In Bohemiam cogitat 436. a In Pomeraniam adpellit 280. a In ulteriorem abit 282. a Ab hoſte inſequitur *ibid.* a Ex agro Luneburgico movet 404. a Ejus deſtinata ſub finem anni 1640. *ibid.* a In Bohemiam cogitat 436. a Ei Cæſarei ſubito ingruunt *ibid.* a In Bohemiam ſe recipit Cæſareis inſtantibus *ibid.* b Guebrianus ei iterum jungitur 437. a Morbo corripitur *ibid.* a Luneburgici & Landgravia ad eum mittunt *ibid.* b Ejus morbus recrudeſcit 438. a Is moritur *ibid.* a Ejus Elogium *ibid.* a Circa ejus exercitum Rectorum Sueciæ cura *ibid.* b Lubricus Suecorum ſtatus in Germania poſt ejus mortem *ibid.* b Ducum ejus Exercitus ad cæteros propoſitio 439. a Tribunorum ejus poſtulatio, quam ſummi Duces annuere coguntur *ibid.* a Eorum in Sueciam poſtulata & confœderatio *ibid.* a

Barbya à Suecis capitur 242. a

Pro *Baſileenſi Epiſcopo* Helvetii intercedunt 81. a

Baudiſius in Weſtphaliam abit 75. a Paderbornæ obſidio decedit *ibid.* b Imperium abdicat 246. a

Bavarus irrumpit Bohemiam 13. b Electoratus Palatinus in eum confertur 16. a

Bavari & Unioniſtæ Bellum Bohemicum ſuadent 10. b

Bavarus fruſtra agit apud Guſtavum de neutralitate ſibi concedenda 60. a Ejus Conſilia 1632. *ibid.* b Conditiones à Guſtavo ei latæ 61. a Complura Bavariæ Oppida per Guſtavum capiuntur 66. a Ejus equites vapulant *ibid.* b

Bavarica copiæ Weiſſenburgum expugnant 67. a

Bavarus junctim cum Fridlando in Guſtavum Adolf. it 70. b

Bavari Fridbergam, Landsbergam & Fieſſam capiunt 72. a

Per *Bavariam* geſta 80. b

Bavarici Memmingam & Campodunum expugnant 95. a Ab Hornio vapulant *ibid.* b Neoburgum expugnant 116. a Biberacum capiunt *ibid.* b Male multati domum redeunt 121. b Vapulant 137. b Straubingam recuperant 141. a Hornius iiſdem damnum infert *ibid.* a Iidem ab eo multantur *ibid.* b Eorum copiæ Suecis junguntur 153. a

Bavaria Sueci excedunt 157. a

Bavari Heidelbergam tentant 170. a Schorndorfum capiunt *ibid.* a Heidelbergam denuo fruſtra tentant *ibid.* b

Bavarici occurrunt Vinarienſibus in Palatinatum deſcendentibus 378. a

Bavari & Cæſaris copiæ ſe contrahunt 434. a

Bavarici à Cæſareis ſeparantur 477. b

Bavarici cum Cæſareis in Franconiam tendunt 489. b Rhenum transeunt 520. a In Gallos movent *ibid.* b

Bavarici Lotharingis junguntur 518. a

Bavarici ſe promtos paci exequendæ teſtantur 939. b Rotvvilam recuperant 521. b Uberlingam recipiunt 556. a In eos Turennius movet *ibid.* b Ei Fridburgum obſident *ibid.* b Id iis deditur *ibid.* b Pars eorum caſtrorum expugnatur ab Enguiano Duce 557. a Gallos altera vice venientes repellunt *ibid.* a Cædentes à Gallis multantur *ibid.* a Copias augent *ibid.* b Fruſtra Haſſicis inſidias ſtruunt 558. a Denuo ad Rhenum movent *ibid.* b In hiberna concedunt *ibid.* b In Haſſiam eunt 587. a Kirchainam fruſtra oppugnant *ibid.* a Cæſarei iis ſubveniunt 589. a Multa oppida recuperant *ibid.* a Se Cæſareis jungunt anno 1646. 627. a Vapulant 615. a Per Bavariā trepidatio *ibid.* a Iterum vapulant *ib.* b In Bavariam Fœderati denuo irrumpunt 634. b Iterum excedunt 635. b

Inter *Bavarum* & Gallos tractatus 654. b

Bavaricorum Ulmæ prima propoſitio 703. b Eorum exercitus tumultuatur 715. a Tumultus ſedatur *ibid.* b

Bavarus apud Cæſarem queritur *ibid.* b Ratificationem armiſtitii cum Wrangelio initi abnuit 718. a Cum Cæſare tranſigit 720. b Ejus tranſactionis contenta *ibid.* b Inducias renuntiat 721. a Memmingam invadit *ibid.* b Ei Memminga deditur 736. a Cum eo Galli inducias continuant *ibid.* b Is Cæſarem ad pacem impellit 780. b Inter eum & Gallos hoſtilia reſumuntur 800. a Ejus cum Cæſare conventio 804. a Ejus ditio male habetur 810. a Ad Ordines literæ 926. b Peculiarem Guarantiam omittit 931. a

Bavarus intercipit Ratiſponam 65. b Fruſtra apud Guſtavum, per Miniſtrum Gallicum de Neutralitate agit *ib.* b

Belgarum Fœderatorum ſtatus Anno 1630. 25. a

Belgarum legati monaſterio diſcedunt 851. a

Inter *Belgas* Fœderatos & Hiſpanos pax concluditur 850. a Ea in Belgio publicatur *ibid.* b

Bellum Bohemicum ſurgit 10. b

Bellum Smalcaldicum exardeſcit 5. a

Benfelda ab Hornio obſidetur 78. b Ab Hornio expugnatur 80. b Circa eam Guebrianus copias diſtribuit 520. a

Benninghuſius in Haſſiam irrumpit 117. b Suecis jungitur 631. a

Betlemus in Hungariam irrumpit 12. a Betlemus Bellum renovat 17. a

Bernburgi Gallaſius caſtra metatur 551. a Eodem Torſtenſonius tendit *ibid.* a

Bernhardus Dux in Franconiam abit 95. a

Bernhardus Dux, in Bavariam tendit, & Hornio ſe jungit 103. a Ejus poſtulata *ibid.* b Bavaria à Bernhardo Duce petitur *ibid.* a Aichſtadium capit 105. a Ingolſtadium fruſtra intercipere conatur *ibid.* a In Sueviam tendit 116. a Ratiſponam expugnat 121. b Straubingam capit 122. a Iſaram tranſit *ibid.* b In Fridlandum movet 123. a Secum Fridlando conjungere cunctatur 139. a Cronacum fruſtra tentat 140. b In hoſpitia ſecedit 150. b Ratiſpona diſcedit 151. a Forcheimum obſidet 154. b Agitata inter eum & Hornium de conjunctione 155. b Improviſo ſe Hornio jungit 156. a Rhenum trajicit 164. b Ejus in Wetteraviam irrita expeditio 183. a Francofurtum excurrit 193. b In ſumma difficultate conjicitur 194. a Verſus Galliam ſe recipit *ibid.* a Cum Gallis Rhenum tranſit 212. b Cum iiſdem re infecta regreditur 213. a Luteriam proficiſcitur 253. a In Alſatiam movet 254. b Tabernas obſidet *ibid.* b Ejus inſignis velitatio 266. b Alſatia cum Gallis excedit *ibid.* b Expeditionem in Germaniam agitat 290. a In Burgundiam irrumpit *ibid.* b Rhenum tranſit *ibid.* b Ab eo fluvio recedit 291. a Denuo Rhenum verſus movet 332. a Seckingam & Lauffenburgum capit *ibid.* b Rheinfeldam obſidet *ibid.* b Rœtelam & Friburgum Briſgoviæ capit 334. b Ut & Rheinfeldam *ibid.* a Ejus & Gœtzii mutui conatus 335. b Multa Burgundiæ oppida expugnat 372. a Ejus cum Gallis diſſenſio *ibid.* b Quæ ipſius progreſſus impedit 373. b Is à Cæſare tentatur *ibid.* b Morbo corripitur & moritur, non ſine veneni ſuſpicione *ibid.* b Ejus Teſtamentum aperitur 375. a

Berolino Banerius minatur 224. a Ut & Stalhantſchius 451. a

Biberacum à Bavaris capitur 116. b Ab Hornio expugnatur 142. a

Bielckius Brandeburgico reſiſtit in apprehenſione poſſeſſionis Pomeraniæ 294. a Secundam Ordinum propoſitionem rejicit *ibid.* a. Improbat decretum Ordinum Pomeraniæ 295. a Abnuit Marchionem Sigiſmundum Stetinum venire 296. b
Bielkius Legatus moritur 321. a
Biærnclovius Viennam mittitur 990. a Ejus negotiatio Viennæ circa titulos 997. b Ejus literæ fiduciariæ redhibentur *ibid.* b Ad audientiam admittitur 998. a Ulterior circa titulos & linguam diſceptatio *ibid.* a Ejus poſtulata *ibid.* b Cæſareorum tergiverſatio circa linguam *ibid.* b
Bobenhuſa à Guſtavo capitur 62. a
Bockila à Cæſareis capitur 445. a
Ad *Bodamicum Lacum* geſta 157. b
Bohemi Ferdinandum Regem abnuunt 11. a Iidem Fredericum Palatinum Regem eligunt *ibid.* b
Bohemia à Bavaro irrumpitur 13. b A Saxonibus invaditur 57. b Fridlandus in *Bohemiam* movet 67. b Saxones ibi rem male gerunt, *ibid.* b Eadem Saxones pelluntur 68. b Per eam Cæſarei complura loca Suecis eripiunt 395. a Ibidem ii ſe colligunt *ibid.* a Ea Cæſarei abeunt 509. b In id Regnum Torſtenſonius irrumpit *ibid.* b In eam Torſtenſonius movet 576. a In eandem Sueci longius tendunt. *ib.* b In eam denuo Suecicus exercitus irrumpit 584. a Ex ea Sueci ſe recipiunt 627. a
Bohemici Exules Salvum conductum Oſnabrugæ quærunt 656. a Eo Torſtenſonius cogitat 487. a
Boleſlavia inflammatur 483. a
Bothii (Hermanni) irruptio in Livoniam 389. a Ejus machinationes 409. a In Saxonia inferiore 453. 454. Is capitur 454. a A Bremenſi præſule dimittitur *ibid.* a Vapulat 487. b
Ad *Bopfingam* Sueci caſtra locant 160. a
Borckemum capitur 157. b
Conflictus ad *Brakelam* 75. b
Brandeburgici Acta cum Guſtavo Adolpho 41. a Is ſe gerit ambiguum 42. a
Brandeburgici cum Regiis & Saxonibus junguntur 76. b
Brandeburgicus cauſæ communi favet 92. b Dreſdæ cum Saxone congreditur 93. b Reginæ Chriſtinæ Connubium cum filio ſuo affectat 102. a Ei Tractatus Wratiſlavienſis diſplicet 108. b Ejus legati acta cum Oxenſtierna 113. b Poſtulatum de Pomerania *ibid.* b Reſponſum ad conditiones pacis, à Fridlando oblatas 125. a Ejuſdem circa Pomeraniã poſtulata 126. b Congreſſus cum Oxenſtierna 135. b Ejus legati circa Pomeraniam temperamentum non admittitur in Conventu Francofurtenſi 149. b Is Suecicis Legionibus hoſpitia abnegat 188. b Ad amplectendam pacem à Saxone ſolicitatur 190. a Ejus incommoda ſatis perſpiciens dilationem quærit *ibid.* a Alienatum à Suecis animum habet *ibid.* & 191.
Brandeburgicus Marchio Chriſtianus ſe Cæſari dedit 195. a
Brandeburgicus Elector circa Pacem Pragenſem acceptandam nutat 196. b Poſt artibus malevolorum corrumpitur 197. a Pacem Pragenſem amplectitur 207. & 208
Brandeburgo Cæſarei potiuntur 258. b
Brandeburgici legati inducias quærunt 278. b Eorum Elector edicta avocatoria promulgat 279. b Ejus & Suecorum controverſia ob ſucceſſionem Pomeraniæ ejuſque rationes 292. a Pomeraniam apprehendere vult 294. a Pomeraniam armis vindicare conſtituit *ibid.* b Ejus legio opprimitur 365. a Ruppinum fruſtra tentat 366. b Ut & Francofurtum 405. b Per ejus mortem rerum mutatio 407. a Novus Elector Pomeranos ſollicitat 408. a
Super *Brandeburgicis* induciis tractatuum acta Stralſundæ 491. a Brandeburgici ſe ibi varie gerunt 492. b Re infecta recedunt *ibid.* b Tractatus cum iis Stetini inſtauratur, & iterum re infecta recedunt *ibid.* b Brandeburgici nova in Sueciam Legatio 493. a Animorum motus ob eam Legationem *ibid.* a Legatorum negotiatio de Regina matre. *ibid.* b De induciis *ibid.* b De Matrimonio Reginæ cum Electore Brandeburgico 494. a
Brandeburgicus æque ac Galli pacem non vult *ibid.* b
Cum *Brandeburgico* & Suecis Tractatus induciarum adhuc hæret 521. b Ei Conventus Francofurtenſis diſplicet 532. b Croſna & Francofurtum reſtituuntur 554. a Ad eum Suecorum miſſio 544. b In pacem inclinat 453. a Circa ejus neutralitatem cum Suecis acta 458. a Ejus Legatus in Sueciam venit *ibid.* a Ejus poſtulata *ibid.* b Super Brandeburgico concedenda Neutralitate Sueciæ Rectorum Conſultatio *ibid.* b Cum eo Neutralitas concluditur *ibid.* & 459. Cum eo Sueciæ Regina ſuper Pomerania ſeorſim agere non vult 623. a Ejus colloquia cum Cæſareis ſuper Pomerania 649. b Novos Tractatus ſuper Pomerania offert 678. a Inter eum & Suecos ſecreti Tractatus ſuſcipiuntur 687. b Ejus Legatorum novum procuratorium rejicitur 689. b Ii contra acta Monaſterii proteſtantur 690. b Hollandorum interpoſitionem circa Pomeraniam affectant 692. b Plettenbergii & San-Romani apud Brandeburgicum propoſitio, & ejus reſponſum *ibid.* b Cum eo de cedendis æquivalentibus agitur 924. a Mindæ jus proprii præſidii abnuit 931. b Ejus in Sueciam Legatio 956. a Ad Sueciæ Generaliſſimum miſſio 966. a Inveſtituram Reginæ Sueciæ circa Pomeraniam impedire conatur 1020. b
Braunfelſa à Guſtavo capitur 62. a A Comite Naſſovio intercipitur 184. b
Bredavium Roſa profligat 403. b
Brandeſteinii Comitis irrita circa pacem opera 296. a
Brema Urbs fœdere Guſtavo jungitur 61. b Ejus Ditionem Cæſarei in Danum transferre laborant 68. b Geſta Guſtaviani militis per eam *ibid.* b Circa eum præſulatum controverſia 173. b Suecorum circa eam ditionem intentio 174. a Is præſulatus ab Holſatiæ Duce affectatur *ibid.* a
Bremenſes Ordines in Danum inclinant 175. a Præſulatus Frederico conceditur 187. b Epiſcopus pacem Pragenſem amplectitur 207. a Cum Epiſcopo ſuper neutralitate tranſactio 267. a A præſule Boothius dimittitur 454. a Hoſtilia in Suecos ſumit 548. b Ejus Legatio Holmiæ 695. a Super ejus urbis medietate controverſia 1054. b
Bremenſes à Belgis auxilium petunt 1057. a
Bringa à Gallis capitur 212. b
Briga à Torſtenſonio obſidetur 481. b
Apud *Brigentiam* Wrangelius montium clauſtra occupat 636. b
Brinæ obſidium tarde procedit 581. a Solvitur 583. a
Briſacenſes vapulant 96. a Idem iis altera vice accidit *ibid.* b Vapulant tertio 109. b Ejus urbis obſidium ſolvitur 120. b Fame urgetur 157. b Gœrzius ibi annonam infert 335. a Granarium ibi perit *ibid.* a
Briſacum arctius clauditur 336. b Cæſarei ibi pelluntur 337. a Ei urbi Croatæ frumentum inferunt *ibid.* a Arctius premitur 338. a Ejus liberationem Gœrzius tentat *ibid.* a In anguſtias redigitur 339. a ſe dedit *ibid.* b Circa eam urbem recuperandam Hiſpanorum irritus conatus 408. b Ea à Gallis plane ſibi vindicatur *ibid.* b Ejus præſidiarii ſeditionem induunt 556. a Eam Cæſarei Gallis cedere nolunt 666. a
In *Briſgovia* geſta 105. b
Britanno-Gallici Tractatus præcipua capita 340. a Gallorum circa hunc ſecreta inventio *ibid.* b
Brunſuiga urbs fœdus cum Guſtavo init 61. b
Brunſuicenſis Dux Fredericus Ulricus fœdere Guſtavo jungitur 61. b
Brunſuicenſis Ducis Auguſti, ſuper pace conatus 298. b Ejus conſilia 299. a
Brunſuigæ tractatus Goſlarienſis recoquitur 503. a
Brixienſem arcem Wrangelius capit 627. a
Buckenburgum à Cæſareis occupatur 123. b
Bucheimius Comes vapulat 511. b
Buchornum munitur 151. b
Ad *Buckenam* Conflictus 533. a
Buckeimius Sileſia excedit 815. a
Budiſſinam Fridlandus capit 124. b
Budiſſinam Saxonici occupant 363. b

Burgundiam Cæſareani tendunt 266.a
Burgundia à Bernhardo Duce invaditur 290.b Multa oppida ibi Bernhardus Dux expugnat 372.a
Burgundus bellum ſuadet 533.a Reliqui eo contradicunt *ib.*a

C.

Callenberga obſidium à Pappenheimio ſolvitur 72.a
Caminum à Guſtavo Adolfo occupatur 36.a
Campodunum cum Memminga à Bavaricis expugnatur 95.a Ut & ab Hornio 142.a
Canterſteinii in Hollandia Negotiatio 992.a
Cardinalis Infans in Belgium deſcendit 166.a
Carolus V. an diſſidia, per dogmata Lutheri orta, aluerit 4.a Ad ea componenda Concilium promittit *ibid.* b Ejus indulta pro Religione Lutheri & artes *ibid.* b Quomodo victoria in Bello Smalcaldico uſus ſit 6.a Cur Monarchiam in Germania ſtabilire non potuerit *ibid.* a
In *Carolum Guſtavum* Palatinum ſummum Imperium Belli confertur 816.b Is Reginæ Chriſtinæ nuptias ambit *ibid.* b. In Germania adpellit 819. b Saxoniæ Electoris ad ipſum Legatio *ibid.* b In Bohemiam tendit *ibid.* b Pragam oppugnat 820.a Cæſari ſcribit 982.b Qui ei reſpondet *ibid.* b Noriberga diſcedit 983.a De eo in Principem hæreditarium aſſumendo in Suecia proponitur 985.b Circa eum Ordinum conſiderationes 986.a Ejus cautio diſcutitur *ibid.* b Is Holmiam adpellit 987.b Ejus cautio 988.a Jus hæreditarium Decreto ordinum ſancitur, *ibid.* b Is Princeps hæreditarius Sueciæ declaratur *ibid.* b De eo in ſucceſſorem regni deſignando in Senatu agitatur *ibid.* b Ejuſdem reſponſum *ibid.* b Ad Ordines propoſitio 968.a Cum Moguntino congreſſus *ibid.* a In Sueciam evocatur, ſed tractatibus finem prius imponere cupit *ibid.* b Ejus cautio Reginæ Sueciæ data, cum in Regem eligeretur 1061.a
De *Caſſell*[illegible] Darmſtadienſium querelæ 656.a
Catholicor[illegible] extrema Oſnabrugæ declaratio, ſuper Reſervato Eccleſiaſtico 661.a Eorum nova Oſnabrugæ ſuper Gravaminibus declaratio 670.b Evangelicorum ad eam reſponſio *ibid.* b Ii Gallorum Favorem captant 672.a Nuperam formulam Pacis Oſnabrugæ adſpernantur 684.a
Cæſarei Holſatiam penetrant 18.b Stralſundam infeſtant 28.b Eorum conatus contra Guſtavum in Boruſſia in irritum cadunt 31.b
Cæſareorum Status miſer 37.a Colbergæ obſidionem fruſtra ſolvere laborant 38.b Gryphenhaga & Gartzio ejiciuntur 39.a
Cæſaris Edicta & Literæ in Guſtavum *ibid.* b
Cæſarea Navis Prætoria à Suecis ad Wiſmariam fugatur 39.a
Cæſarei apud Mersburgum vapulant 52.b Luſatiam irrumpunt 57.a
Cæſar ſummam Belli Fridlando offert 58.a
Cæſarei deſerunt Magdeburgum 62.b Bremenſem Ditionem in Danum transferre laborant 68.b Lightenaviam occupant 73.a Eorum commeatus intercipitur *ibid.* b Iidem vapulant. *ib.* b Luſatiam irrumpunt 76.a Caſtris ad Stenaviam faceſſunt 77.b Ad Wratislaviam conſident *ibid.* b Caſtra ibi deſerunt *ibid.* b Eorum in Alſatia conatus 78.a Ad Wiſelochum vapulant *ibid.* a Noriberga diſcedunt 79.a Cum Landgravio Georgio congrediuntur 94.a Hagenoam intercipiunt 96.a
Cæſareorum in Briſgovia geſta 105.b Siburgum fruſtra tentant 110.b Eorum ſalvi conductus ad Tractatus Pacis informes 113.a Ii cum Bavaricis in Alſatiam tendunt 120.a Iterum in Alſatia ſe movent 123.a Buchenburgum capiunt *ibid.* b Ut & Landsbergam 125.b Vapulant 126.b
Inter *Cæſarem* & Saxonem de Pace denuo agitatur 134.b Ejus gratia Fridlandus excidit 137.b Imperium Exercituum in filium ſuum *Cæſar* confert 138.a Ejus exercitus poſt mortem Fridlandi in officio continetur. 140.a Legio opprimitur *ibid.* b
Cæſarei Suecos Palatinatu ſuperiore expellunt 141.a Ad Wartzenam vapulant 142.a Ut & in Alſatia *ibid.* b Eorum in eadem conatus *ibid.* b Ii movent 151.a Ratiſponam tendunt *ibid.* a
Inter *Cæſarem* & Saxoniæ Electorem tractatus ſuſcipiuntur 154.a
Cæſarei ad Ratiſponam nutari videntur 154.b Kehlheimum capiunt 155.a Poſt victoriam Norlinganam late graſſantur 165.b Eorum per Wurtenbergicam progreſſus *ibid.* b Multa Franconiæ loca occupant 166.b Vapulant 171.a Schvveinfurtum, Wurtzburgum, Winsheimum & Weiſſenburgum capiunt *ibid.* a Per Wetteraviam graſſantur 183.b Philipsburgum intercipiunt 184.a Spiram capiunt *ibid.* b *Auguſtam Vindelicorum* fame expugnant 185.b Wurtzburgenſem, Pappenheimenſem Arces rapiunt 186.b Ad Spiram Rhenum tranſeunt 194.a Iis Wormatia ſe dedit *ib.* b Lauteram capiunt, & Moguntiā premunt *ib.* b
Cæſari ſe dedunt Chriſtianus Marchio Brandeburgicus & Urbes Noriberga, Ulma & Memminga 195.a Is Edictum avocatorium promulgat 202.b
Cæſarei Gartzium opprimunt 208.b
Cum *Cæſare* Haſſiæ Landgravius tractat & tractatus continuat 209. & 210.
Cæſareorum per Superiorem Germaniam Succeſſus 211.b Ii Bernhardum Ducem & Gallos fruſtra perſequuntur 213.a Stargardiam expugnant 216.a Ad Wollinum pelluntur *ibid.* b Kœnigshova & Franckendalia potiuntur 225.b Moguntia iis deditur *ibid.* b Eorum ad Haſelunam clades 247.b Ii Havelberga, Werbena, Ratenavia & Brandeburgo potiuntur 258.b Ad Perlebergam conſiſtunt 259.a Ultra Haſſiam à Banerio propelluntur 262.a
Cæſar Stralſundam tentat 264.a
Cæſarei in Burgundiam tendunt 266.a
Cæſar Stralſundenſes denuo tentat 279.b
Cæſareorum in Pomerania progreſſus 280.a Iidem in citeriorem Pomeraniam tendunt *ibid.* b Ad Anclamum conſident *ibid.* b Eodem diſcedunt 281.a Denuo in citeriorem Pomeraniam movent *ibid.* b Iterum cedunt *ibid.* b Banerium in Ulteriorem Pomeraniā inſequuntur 282.a In Pomeraniam irrumpunt *ibid.* b Progreſſus in Pomerania 283.b Uſedomum ab iis occupatur *ibid.* b VVolgaſtum expugnant 284.b Demminum iis deditur 285.a Eorum Exercitus Pomerania iterum excedit *ibid.* a Erfordienſes ſolicitant 288.b Munimenta à Bernhardo Duce ad Rhenum excitata expugnant 291.b
De *Cæſaris* animo in pacem dubitant Sueci 295.b
Cæſarei Procuratorii defectus 298.a Miniſtri narrata *ibid.* b
Cæſar Ordines Germaniæ ad Tractatum admittere non vult 303.a
Cæſarei Gartzium expugnant 321.a Eorum miſera conditio *ibid.* b Iidem munimentum VVarnemundam capiunt *ibid.* b Multantur 322.b
In *Cæſaris* ditiones Gallaſius abit 325.a
Cæſareorum in ulteriorem Pomeraniam conatus 325.b
Cum *Cæſare* Haſſiaci denuo tractant 327.a
Inter *Cæſarem* & Haſſos pax *ibid.* b Quam Cæſar ratihabere abnuit 328.a
Cæſarei Meppam capiunt 328.b Hanoviam intercipiunt 332.a Bernhardo Duci obviam procedunt *ibid.* b Eorum caterva vapulat 334.a Ad Briſacum pelluntur 337.a
Cæſareorum exceptiones circa ſalvum conductum Fœderatorum Lubecæ 348.a Salvii & Avauxii ad eas replica *ibid.* b
Cæſareus ſalvus conductus Lubecæ adeſt 352.a Ejus vitia *ib.* a Temperamentum circa ea à Dano propoſitum *ibid.* b
Cæſarei vapulant 361.a Vapulant & apud Glacium 362.a Copias undique contrahunt 363.b Exercitus conditio 364.a
Cæſar Luneburgicos Hildeſiam reſtituere jubet 369.b In eum Georgius Luneburgicus Dux offenſam concipit 370.a Vinarienſes captat 377.a Gallorum artes contra eundem prævalent *ibid.* a
Inter *Cæſareos* & Suecos Dani mediatio friget 383.a Eorum cum Banerio negotiatio 385.b Quæ per Cæſareos divulgatur 386.a Iidem Banerii Poſtulata liberaliter annuunt *ib.* a Ulterius rem in ſpecie urgent *ibid.* b In expeditionem progrediuntur 393.a Suecis complura loca per Bohemiam

miam eripiunt *ibid.* a Quos fruſtra ſequuntur 394. a
Cæſar Luneburgicos Duces ſolicitat 395. a Qui Cæſari non fidunt *ibid.* a
Cæſarei apud Salfeldam conſident 396. a Chemniciam *ibid.* b Nolunt Haſſicos & Luneburgicos ut juſtos hoſtes tractare 397. a Eorum ad Salfeldam difficultates *ibid.* a Banerium antevertunt 398. a Fritzlariam tendunt 400. b
Cæſareæ copiæ augentur 402. a Fritzlaria movent *ibid.* a Eorum deſtinata *ibid.* a Huxteram expugnant *ibid.* b Viſurgim non poſſunt tranſire *ibid.* b Iis Banerius obſiſtit *ib.* b Huxteram deſerunt 403. a In Haſſiam regrediuntur *ibid.* b Hernſtadium occupant 404. b Juram capiunt *ib.* b Ut & Strigoviam 405. a Vapulant *ibid.* a Hirſchbergam obſident *ibid.* b Tentant 406. a In hiberna concedunt *ibid.* b Neuhauſam non ſine damno tentant 407. a Circa Hohentvvilam vapulant 409. a
Cæſar an pacem velit dubitatur 422. a Bellum magis quam pacem agitat 426. b Ejus & Bavari copiæ ſe contrahunt 434. a
Cæſarei ſua deſtinata diſſimulant, Anno 1641. 435. b Banerio ſubito ingruunt 436. a Qui iis inſtantibus in Bohemiam ſe recipit *ibid.* b Propius ad Guebrianos ſe movent 437. a Apud Weiſſenfeldam vapulant 438. a Salam tranſeunt *ibid.* a Luneburgicos allicere ſtudent 440. b Iis Fœderati præveniunt 441. a Zvviccaviam capiunt *ib.* b A Guelferbyto recedunt 442. a Quædam oppida occupant 444. a De eorum deſtinatis conjectura *ibid.* a Libenburgum & Bockelam capiunt 445. a Vapulant *ibid.* b Eimbecam & alia multa loca capiunt 448. b Gœttingam fruſtra obſident 449. a Heldrungam & Masfeldam capiunt 450. a Eorum irritus conatus *ibid.* b Per Sileſiam progreſſus 452. b Crucenacum capiunt 455. a Gengenbacum & Friburgum fruſtra oppugnant *ibid.* a In Suecos movent 475. a Cis Albim veniunt 476. b Eorum conſilia *ibid.* b Catervam in Mecklenburgicam præmittunt *ibid.* b Trans Albim revertunt 377. a Ab iis Bavarici ſeparantur *ibid.* b Eos Torſtenſonius fruſtra inſequitur 480. b Brig[illegible] à Torſtenſonio obſeſſæ ſubveniunt 481. b Suecos inſequ[illegible]tur 482. a Glogoviam obſident *ibid.* b Obſidium ejus urbis ſolvunt 483. a Inter eos & Suecos conventio de redemtione captivorum *ibid.* b Ad liberandam Lipſiam veniunt 484. b Eorum acies in prælio ad Lipſiam 485. a In eo prælio clades *ibid.* b In Bohemia ſe colligunt 487. a Guebriano ingruunt 489. a In Franconiam cum Bavaricis tendunt *ibid.* b
Cæſar ſeparatos tractatus captat 497. a Ejus factum circa pacem arguitur & defenditur 498. a Suecos denuo ad ſecretos tractatus ſolicitat *ibid.* a A Dano ad ratificandum hortatur 499. a Circa præliminarem tractatum firmat *ibid.* a
Cæſarei denuo ſeparatos tractatus tentant 500. a
Cæſar præliminarem tractatum ratihabere non vult 495. a Ejus literæ ad Daniæ Regem *ibid.* a Circa ejus Ratificationem præliminaris tractatus deſiderata 500. a
Per *Cæſareos* tractatus trahuntur *ibid.* b Ex morte Richelii mutationem ſperant 501. a Separatos tractatus urgere non deſiſtunt *ibid.* a
Cæſaris declaratio circa Palatinam cauſam 504. a
Cæſarei in Bohemiam abeunt 509. b Eorum renovatio conventionis cum Suecis ſuper redemtione captivorũ 511. b
Cæſar[illegible] irritum iter 512. a Ejus caterva vapulat *ibid.* a
Cæſarei Guelferbytum evacuant 517. a A pace communi abhorrent & circa eam acta 522. a
Cæſar[illegible] emendata ratificatio adeſt *ibid.* a Cujus exempla exhibentur, quorum emendatio Succiæ Rectoribus diſplicet *ibid.* a
Cæſarei ſeparatos tractatus captant 523. b Eorum ſecreta in Galliam miſſio 524. a Quæ rejicitur *ibid.* a
Cæſar ſtudium pacis præ ſe fert 526. a
Cæſarei in tractatibus de Ordinum negotiis pacis agi nolunt 535. b Miſſionibus ad loca tractatuum repugnant *ibid.* b
Cæſar Conventum Francofurti continuari decernit 536. b
In *Cæſarem* Ragozius bellum ſumit 559. a
Cæſareorum conſilium anno 1644. 549. a Ab iis Dani non ſine offenſa ſeparantur 550. a Eorum pabulatores vapulant 551. b Eislebiam diripiunt 552. a Eorum pabulatores intercipiuntur *ibid.* a Equitatus vapulat *ibid.* a Cæſarei Drackenbergam recuperant 553. a Ut & Schvveidniciam & Wolaviam, Glogoviam fruſtra obſident *ibid.* b Oppelam capiunt *ibid.* b Olmucium fruſtra obſident *ibid.* b
Cæſareorum miſera conditio 555. a Cæſarei denuo ingruunt *ibid.* b Circa Procuratoria Oſnabrugæ tergiverſantur 562. a Abſque Danis tractare nolunt *ibid.* b Moram tractatuum Suecis impingere volunt 565. a Ii ultro Procuratorium exhibere cupiunt 566. a In quo pauca deſiderantur *ibid.* b Cæſareorum moræ circa probandum Procuratorium *ibid.* b
Cæſar Electores Venetis pares habet 571. b
Cæſarei Stralſundæ ſalvum conductum negant 572. a
Cæſarei copias contrahunt anno 1645. 576. b Se in Bohemiam Suecis objiciunt *ibid.* b Apud Jancoviam illis ſe objiciunt 577. a Eorum ibi ſtrages *ibid.* b Altera vice fugantur 578. a Cæſorum & Captorum numerus *ibid.* a
Cæſar Viennam ſe recipit *ibid.* b Cæſar exercitum reparat poſt Cladem ad Jancoviam 579. a
Cæſarei Caſtellum ad Viennenſem pontem recuperant 580. b
Cæſar Ragozium ad pacem permovet 582. a
Cæſarei Bavaricis ſubveniunt 589. a Suecos ad propoſitionem faciendam fruſtra urgent 593. b Ad Gallorum propoſitionem reſpondent *ibid.* b
Cæſaris intentio ſuper modo tractandi Monaſterii 601. a
Cæſareorum eo nomine ad Ordines propoſitio *ibid.* b
Cæſar Ordines ad Tractatus advocat 605. a
Cæſarei de Oſnabrugenſibus queruntur *ibid.* a Reſponſum ad Regiorum propoſitionem exhibere detrectant 606. a Eorum reſponſum Ordinibus traditur 607. a Ejus formula *ibid.* a Reſponſum ad Gallorum propoſitionem 609. a De eo judicium *ibid.* b Super Cæſareorum reſponſo Regiis tradendo dubium *ibid.* b Cum Suecis ſecretos tractatus captant 611. a Reſponſum ſuum per Electorales inſinuant *ibid.* b
Cæſarei & Bavarici ſe conjungunt anno 1646. 627. a Skalam arcem & Furſtenſteinam recuperant *ibid.* b Franconiam inſident 629. b In Suecos tendunt 631. a Cum fame conflictantur *ibid.* a Eorum valida caterva vapulant 632. a Ad Lanum recedunt *ibid.* b In Bavariam denuo revertunt 635. a Vapulant 636. a Teſchenam arcem recuperant 637. a Cremſam obſident *ibid.* a Frankenheinam recuperant *ibid* b Ut & Corneuburgum 638. a Cum Trautmansdorffio de ſatisfactione agunt 652. a Scriptum adverſus Gallos evulgant *ibid.* a Super Lotharingi ſalvo conductu denuo fruſtra movent *ibid.* b Eorum occultæ artes 654. a Suecicis duplicam Oſnabrugæ exhibent 661. b Eorum peculiaris declaratio ſuper ſatisfactione Suecica 663. b Quam ampliant 664. a Hoſtilia omitti poſtulant 666. a Briſacum Gallis cedere nolunt *ibid.* a Totam Pomeraniam Suecis offerunt 693. a Eorum de Wiſmaria ſententia *ibid.* b
In *Cæſaris* caſtris Sueci irrumpunt 716. b
Cæſarei Tribelam occupant 718. b
Cum *Cæſare* Bavarus tranſigit 720. b
Cæſarei ingentes ſpiritus ſumunt 721. a Iis copias ſuas Bavarus jungit *ibid.* b In Thuringiam veniunt 723. a In Haſſiam flectunt *ibid.* a Olmucium & Iglavium eminus obſident 725. b Caſtellum ad Kœnigsvvartam recuperant 727. a Weſtphalia decedere nolunt 728. a Wangenam opprimunt 735. a Gieſſam & Ravensburgum fruſtra tentant. *ibid.* a Ut & Langenargam *ibid.* b Evangelicos in Suecos ſtimulant 779. b Abſque Suecis tractare volunt 781. b Declarationem ſuam in inſtrumentum Pacis edunt 783. b Iis pax cordi eſſe non videtur 794. a A ſuperiore Palatinatu Donavvertam revertunt 805. a Trans Danubium abeunt *ib.* a Donavvertam deſerunt & in Bavariam ſe recipiunt 806. a Ad ſuccurendum Pragæ propinquant

pinquant 802.b Evangelicos ad negotia Imperii expedienda hortantur 824.a Iis Evangelicorum conſilia produntur 833. b §. *Tandem omnes*, expediri cupiunt 843. b Plenum pacis inſtrumentum edunt 849. b Super quo Sueci notas formant *ib.* b Iis invitis pax concluditur 859. b
Inter ſacram *Cæſaream* & Regiam Suecicam Maieſtates articuli pacis 872. b
De *Cæſarei* militis ſatisfactione Monaſterii acta 907.a Cæſareorum ad Ordines propoſitio 601. b
Cæſarei Suecos Bohemia excedere poſtulant 911. b Id quod Generaliſſimus Carolus Guſtavus demum annuit *ibid.* b Bohemiæ locis præſidia deduci poſtulant 912. a Permutationem ratificationum urgent 916. a De quo Sueci dubitant & ſuper quo Ordines inſtant *ibid.* a Inter eos & Suecos Ratihabitionum permutatio peragitur 919. a Propter retardationem executionis pacis miſſionem militum differri nolunt 928. a Iis deſignatio reſtituendorum exhibetur *ibid.* b Eorum de ea re ſententia 929. a
Cæſarei temperamentum quærunt ſuper Franckendalia reſtituenda 936. b Formulam conventionis ſuper reſtitutione Franckendaliæ adornant 937. b Quæ diſcutitur 938. a Sequeſtro Hermenſteiniano reſiſtunt 947. a Inter eos & Suecos Negotiatio ſuper Conventione principali 948. a Cæſar ſequeſtrum Hermenſteinianum improbat 949. a Moræ culpam Coronis impingit *ibid.* b In Weſtphaliam ſe movet. 952. b
Cæſarei de Heilbrunna Palatino tradenda proponunt 969. a Quam rem Galli fruſtra remorari conantur *ibid.* b
Cæſar Bremam urbem, Sueciæ Regina contradicente ad Comitia vocat 1019. b Capitulares Bremenſes in tutelam ſuſcipit 1020. b Reginæ Sueciæ poſtulata ex parte annuit 1021. a Reginæ Sueciæ Legatos ad ſeſſionem in Comitiis admittere detrectat 1040. b Ejus decretum pro civitate Bremenſi 1055. b
Chamum à Suecis capitur 122. b
Chami Banerius ſtativa ponit 435. a
Ad *Chemnicium* prælium 360. a
Chemnicium Cæſarei recuperant 396. b
Chriſtiani Brunſuicenſis Expeditio 15. a Apud Stadloam vincitur 16. b
Chriſtianus Dux Brunſuicenſis & Luneburgenſis fœdus cum Guſtavo Adolfo ineunt 57. a
Chriſtina Regina connubium à Brandeburgico cum ſuo filio affectatur 102. a Idem Daniæ Rex pro filio ambit 269. a De ejus cum Electore Brandeburgico cum ejus Legatis acta 494. a Ea Sueciæ regimen ſuſcipit 573. b Super Pomerania cum Brandeburgico ſeorſim agere non vult 623. a Suſpicit Gallos Dano favere *ibid.* b
Clitzingius Suecis fit ſuſpectus 399. a
Cniphuſius ad Suecorum partes iterum tranſit 221. b Decumbit 247. b
Coburgenſis arx à Cæſare capitur 186. b
Cœsvelda Landgravius Haſſiæ ſuccurrit 209. b
Colberga Obſidium ſolvere Cæſarei fruſtra laborant 38. b Ea urbs Guſtavo Adolpho deditur 43. b
Colmaria & Hagenoa ſe dedunt Suecis 81. a
Colmarienſem Tractatum Galli inire nolunt 415. a
Colonienſis Ditio à Baudiſſio impetitur 81. b Per eandem geſta 96. b
Inter *Colonienſem* & Suecos fruſtra de neutralitate agitur. 119. b
Ad *Colonienſem* Conventum Sueci venire abnuunt 270. b Iterum venire nolunt 301. b De ſalvi conductus literis ad eundem Conventum 302. a In eo Conventu acta anno 1638. 354. a
Per *Colonienſem* & Juliacenſem agrum Vinarienſes & Haſſici multa oppida invadunt 489. a
Colonienſis Elector neutralitatem affectat 651. b Armiſtitium accepit 727. b Inducias abrumpit 729. a Ejus Legati à Generaliſſimo Sueciæ poſtulata 939. b
Coloredus à Gallis vapulat 254. a
Concilium Tridentinum indicitur 5. a
Confeſſio Auguſtana 5. a
Confluentes ab Hornio capiuntur 72. a
Conſpiratio in Regem Guſtavum detegitur 36. b
Conſtantia ab Hornio fruſtra oppugnatur 115. a Propter ejus urbis obſidium Helvetii turbantur. *ibid.* b Ejus obſidium ſolvitur 116. a
Conventus Ratisponenſis ejusque indoles 15. a
Conventus Mulhuſinus 19. a Ratisponenſis 22. a Lipſienſis & ejus acta 45. b
Conventus Francofurtenſis 112. b Ejus Decreta *ibid.* b Acta in eo à Legatis Gallicis 113. a
Acta *Conventus Francofurtenſis* 145. a
Conventus Francofurtenſis concluſio 151. b
Conventus Heidelbergenſis [illegible]
Conventus Halberſtadienſis [illegible]
Corneuburgum à Cæſareis recuperatur 835. a
Cratzius ad exercitus Suecicos accedit 10. b
Cremſa à Suecis capitur 578. b Eandem Cæſarei obſident. 637. a Ea iis deditur *ibid.* b
Croatæ vapulant 109. a Frumentum Briſaco inferunt 37. a
Croatæ à Tupadelio vapulant 106. a Iterum vapulant 394. a
Crocovius in Pomeraniam irrumpit 514 b Poloniæ fines tranſit *ibid.* b Apud Belgardum à Kœnigsmarckio obſidetur 515. a
Crocovius per Poloniam evadit 516. a
Cronacum fruſtra à Guſtavi copiis obſidetur 67. a Fruſtra tentatur 111. a Iterum fruſtra à Bernhardo Duce tentatur. 140. b
Croſna Brandeburgico reſtituitur 554. a
Crucenacum à Guſtavo capitur 62. a Id Cæſarei capiunt 455. a
Curia Variſcorum à Suecis capitur 714. a
Curlandiæ Ducis petita 272. b Ejus negotiatio circa tractatus Polonicos 795. b
Curtius Regem Daniæ ad fœdus invitat 350. a Inter eum & Salvium ſecretus tractatus 383. a Salvium tentat 345. a

D.

Ad *Dachaviam* conflictus 811. b
Daghſteinum à Suecis expugnatur 116. b
Damgarta à Suecis recuperatur 322. b
Danus ſe Bello Germanico immiſcet 27. b Ejus ſtatus Anno 1630. 25. a Præſidium Stralſunda expellitur 30. a Ejus Habitus erga Sueciam Anno 1631. 58. b Legati ad Guſtavum veniunt 65. b
Dani Friburgum occupant 69. a De Stada in eos transferenda agitur *ibid.* b Eorum habitus erga Sueciam tempore mortis Regis Guſtavi 86. b De pace Acta 120. a Is mediationem ſuſcipit inter Suecos & Cæſareos 100. a Ejus propoſitio de pace apud Electores *ibid.* b Ejuſdem inanis Mediatio 107. b Ejus Regni habitus erga Sueciam ſub fine anni 1634. 175. b Adverſus Suecos habitudo 129. a Cum eis de pace agitat 137. a
Daniæ Regi ſuper loco & tempore Tractatuum à Fœderatis reſpondetur 146. a
Ad *Daniæ* Regem ab inſtaurato Conventu Wormatienſi ſcribitur 181. b Partes belligerantes ad pacem hortatur 236. a Oxenſtiernam ad pacem invitat 237. b Fœdus inter Suecos & Gallos impedire conatur 238. a Lubecæ inanem tractatum molitur 255. b Ejus machinationes pugna ad Wittochium eluduntur 260. b Pacis mediationem in Suecia urget 268. a Pro filio matrimonium Chriſtinæ Reginæ ambit 269. a Frigide circa pacem laborat 300. b
Dani Wolgaſto cibaria inferunt 321. b Iidem ad Roſtochienſem portum ſatis pro imperio agunt 321. b
Danus pro Luneburgenſibus neutralitatem poſtulat 344. a Suecos ad pacis tractatus Lubecam invitat 345. b Hamburgi pacem urget 346. a Circa tractatus Lubecenſes feſtinat *ibid.* a Curtius eum ad fœdus invitat 350. a Ejus apud Rectores Sueciæ propoſitio *ibid.* a Ejuſdem nova circa pacem tentamenta *ibid.* b Ei diſplicet, quod Sueci in tractatibus Lubecenſibus à Gallis disjungi nolunt 351. b Diplomatum miſſionē urget *ib.* b Temperamentum circa vitia Cæſarei ſalvi conductus Lubecæ proponit. 352. b Quod per Gallos admitti non poteſt 353. a Suecis

cis magis ſuſpectus fit ibid. a
Cum *Danis* Salvii Lubecæ diſceptatio 353. a
Danus Wiſmariam evacuari poſtulat 354. b Copias conſcribit 355. a In Suecos eſt iniquus *ibid.* a Suecos in freto Oreſundico vexat *ibid.* a Super Dani injuriis Suecicorum Ordinum Decretum 358. a Conjunctionem armorum diſſuadet 368. a Neutralitatem pro Domo Luneburgica urget *ibid.* a De qua Sueci reſcribunt *ibid.* a Sueciæ Rectores tentat 382. a Diem tractatui inchoando dici poſtulat *ibid.* b Ejus mediatio inter Suecos & Cæſareos friget 383. a Vectigal ad Warnemundam tolli vult 389. b Suecos in freto Oreſundico vexare pergit 390. a Ejus in Suecos inclinatio *ibid.* b Circa pacem languide ſe gerit 423. b Ejus conſilium 426. a
Danica res ſub fine anni 1640. 431. b Machinationes ad exercitum Suecicum corrumpendum 447. b
Danica Legatio ſuper pace 463. b
Danicus Legatus in Senatum Sueciæ venire abnuit *ibid.* b Vera ejus Legationis cauſa 464. a
Ad *Daniæ* Regem Cæſaris literæ 495. a Miſſio ejuſdem ad legatos Suecicos *ibid.* b Apud miniſtros Suecicos & Gallicos inſtat 497. a Tergiverſationem Cæſaris circa pacem improbat 498. a Cæſarem ad ratificandum hortatur 499. a In Sueciam ſcribit *ibid.* b
Danus quædam Mecklenburgicæ loca captat 516. a Diem ordiendorum tractatuum dicit 523. a Ejus agendi ratio probatur *ibid.* a Moram tractatuum ægre fert 529. b
Danorum cum Ruſſis machinationes anno 1643. 540. a Eorum Rex Hamburgenſes argento emungit *ibid.* a Ii à Suecis ſub Rudenam vectigal exigunt 541. a Super Danico bello Suecorum conſultationes 542. a In Danum Sueci bellum decernunt 543. b Ii ut injurias emendent fruſtra monentur 545. a Dani à Cæſareis non ſine offenſa ſeparantur 550. a
Danici Legati Oſnabruga diſcedunt 559. a Sine iis Cæſarei tractare nolunt 562. b De Danico bello Gallorum querelæ 564. a
Danis Gallos favere Chriſtina Regina ſuſpicit 623. b
Dani Legatio in Sueciam & ejus ſcopus 1043. b Legatorum propoſitio *ibid.* b Reſponſum iis datum 1044. b Regina Sueciæ de amicitia ſua Dano confirmat 1045. a Qui Suecis haud fidit *ibid.* b Redemtionis tractatus ab eo aboletur *ibid.* b
Danubium Banerius tranſire non poteſt 434. b
Darmſtadienſes Haſſi Kirckhainam ſubigunt. 639. b Et Caſſellanos pulſant *ibid.* b Vapulant 640. a Eorum querelæ de Caſſellanis 646. a
Dœmitzæ præſidium ab Oxenſtierna imponitur 211. a Ad eam Saxonum clades 215. b Eam Sueci fruſtra tentant 366. a Ejus obſidium 516. b
Demminum Cæſareis deditur 285. a A Suecis recuperatur 364. a
Dilsberga capitur 96. b
Donawerta à Guſtavo occupatur 64. a A Suecis deſeritur & recuperatur 636 a
Dorſtena ab Hatzfeldio premitur 444. b
Dorſtena deditur 448. a
Drackenbergam Torſtenſonius occupat 480. a
Drackenbergam Cæſarei recuperant 553. a
Dreſdæ Saxo & Brandeburgicus conveniunt 93. b
Drieſena fruſtra à Suecis tentatur 278. b
Drieſena Sueci potiuntur 366. a
Duderſtadium à Suecis expugnatur 75. a
Duderſtadenſium Oſnabrugæ querelæ 659. a
Inter *Dunewalium* & Arnheimium diſſenſio 98. a
Dunckelſpulam Enguianus capit 588. b
Ad *Dutlingam* Gallorum & Vinarienſium clades 521. a Ejus cladis magnitudo *ibid.* a
Duwalius ſe movet 144. b

E.

Edictum de Reſtitutione bonorum ſacrorum, poſt tranſactionem Paſſavienſem per Proteſtantes occupatorum 21. & 22.
Egra capitur à Suecis 714. b Super eo Oppido controverſia 948. b
Ehenheimum ſuperius capitur 78. b
Eislebiam Cæſarei diripiunt 552. a
Eimbeccam Cæſarei capiunt 448. b
Electoratus Palatinus in Bavarum confertur 16. a
Electoribus Pacis leges à Fridlando offeruntur. 125. a Ii Mecklenburgicos & Haſſos demulcent. 426. a Eorum cum Venetis controverſia 563. b Legati Monaſterii pari cum Regiis honore recipiuntur 595. b Ii Mediatorum partes affectant Oſnabrugæ 597. a Eorum literæ ad Hiſpaniæ Regem 964. a Quibus Galli & Sueci offenduntur 965. a Quas & Moguntinus improbat *ibid.* b
Engerſa & Montaburium à Suecis Gallis traduntur 104. a
Erfordia à Guſtavo occupatur 53. a Civibus claves Oppidi ab Oxenſtierna reſtituuntur 94. a Ii paci Pragenſi non fidunt 196. b Eam amplectuntur 206. a Ea urbs in partes Suecorum concedit 262. b Ejus oppidi cives ab hoſte ſolicitantur 288. b Cum Suecis inducias ineunt *ibid.* b Cum iis Suecorum acta 325. b Iidem ſuper ſua reconciliatione tractant 326. a Nutant *ibid.* a Duriores conditiones eis proponuntur *ibid.* b Suecos fame ejicere conantur *ibid.* b Eorum Oſnabrugam querelæ 659. a Ea ab Hatzfeldio tentatur 450. a Eorum excurſiones 488. a
Erlachius imperium Vinarienſis exercitus ſuſcipit 375. b
Enckefortius cum Wertano in Galliam mittitur 335. a
Enguianus Dux è Gallia venit 557. a Philipsburgum petit. *ibid.* b In Galliam redit 558. a Ei Duci ſociatæ Copiæ junguntur 587. a Ejus Ducis Progreſſus *ibid.* b Is Norlingæ neutralitatem concedit 588. b In Galliam redit 589. a
Enſisheimum Lotharingi occupant 338. b
Evangelici Oſnabrugæ gravamina ſua exhibent 616. a Primum de reſervato Eccleſiaſtico *ibid.* b Secundum de bonis Eccleſiaſticis mediatis 617. a Tertium de Autonomia ſubditorum *ibid.* a Quartum de reditibus ſacris *ibid.* b Quintum de Jurisdictione Eccleſiaſtica *ibid.* b Sextum de ſcriptis ſacram pacem impugnantibus & de Edicto Ferdinandi 618. a Septimum Politica Gravamina de pluralitate ſuffragiorum *ibid.* a Octavum, de impari Deputatorum numero *ibid.* b Nonum de Donavverta oppido *ibid.* b Decimum, de Juſtitia publica *ibid.* b Eorum ſuper Gravaminibus Oſnabrugæ Declaratio 646. a Oſnabrugæ nova propoſitio 658. a Reſponſio ad novam declarationem Catholicorum ſuper gravaminibus 670. b Ii Saxonicorum interpoſitionem declinant 671. b Eorum nova circa gravamina declaratio 677. b Ii inter ſe diſſident 687. a
Ad *Eulenburgum* Saxonici à Banerio fugantur 274. b Eodem Banerius ſe confert 275. b
Eulenberga à Torſtenſonio capitur 512. b

F.

Falckenaviam arcem Cæſar capit 716. b
Fœdus Smalcaldicum 5. a
Nova *Fœdera* contra Auſtriacos ineuntur 17. a
Fœdus inter Regem Guſtavum & Ducem Pomeraniæ 36. a Inter eundem & Regem Galliæ 42. a Ejus ſumma *ibid.* b
Fœderi Lipſienſi ſuperior Germania renuntiat 48. b
Fœdus inter Guſtavum Adolphum & Wilhelmum Landgravium Haſſiæ 49. b Inter eundem & Saxoniæ Electorem 50. a
Fœdus inter Regem Sueciæ Guſtavum Adolphum & Archiepiſcopum Bremenſem 56. b Inter eundem & Georgium, Fredericum Ulricum & Chriſtianum Duces Brunſvicenſes & Luneburgenſes 57. a Inter Guſtavum Regem & Fredericum Ulricum Brunſvicenſem; Brunſvigam; Ulmam; Lubecam; Luneburgum; Bremam; Comites Wetteraviæ; Duces Meclenburgicos 61. b
Fœderati in Sileſia ſe movent 106. a Inducias cum Fridlando ineunt *ibid.* b Legatos ad Regem Galliæ mittunt 113. a Eorum reſponſio in Conventu Francofurtenſi ad propoſitiones Oxenſtiernæ & Saxonis 146. a Super loco & tempore Tractatuum, Regi Daniæ reſpondent *ibid.* a Auxilia externa ſolicitant 182. b Inter eos diſcordiæ ſemina 398. b Eorum controverſia ſuper directorio belli *ibid.* b Banerio Auxilium petenti id abnuunt 399. a Fritzlariam tendunt 401. a Ibidem de monte certatur. *ibid.* a Wildun-

gæ conſident *ibid.* a In exercitu diſſidia *ibid.* b Cæſareos præveniunt 441. a Eorum Exercitus ad Guelferbytum conſident 443. a Haſſici à cæteris disjungi cupiunt *ibid.* b Ab Hanovienſi Comite cautionem accipiunt 632. b In ſuperiorem Germaniam tendunt *ibid.* b Per Sueviam copias diſtribuunt 635. b In Hiberna diſcedunt 636. b Exercitus in hoſtem tendunt 803. a In hoſtem ire conſtituunt, qui iis cedunt, quos illi perſequuntur & eorum poſtremum agmen profligant 805. b Licum tranſeunt 806. b Pontem Iſaræ reparant 807. a Muhldorfum accedunt 808. a Eodem diſcedunt 809. a Pontem Neoburgi ſtruunt *ibid.* b Mosburgum caſtra transferunt 810. b Landsbergam tendunt 811. a In Bavaria ſubſiſtere non amplius poſſunt *ibid.* b In Sueviam tranſeunt 812. a
Ferdinandus res ſuas reparat 12. b Ejus Cæſaris fortuna per Saxoniam 18. b Is Bohemiæ & Hungariæ Rex deſignatur 10. a Idem Cæſar creatur 11. b
Ferdinandum II. Galli Imperatorem agnoſcere nolunt 302. b
Feriæ Dux cum exercitu in Germaniam venit 117. a
Ferianus & Altringerus ſe disjungunt 120. b
Feriani cum eodem denuo jungitur 12. a Moritur *ibid.* b
Fieſſa à Bavaris capitur, ſed à Suecis mox recipitur 72. a
Fledwodo Sueci reſpondent 309. a
Ad *Flotham* Suecorum & Palatinorum clades 330. a
Forcheimum à Duce Bernhardo obſidetur 154. b
Francofurtum ad Mœnum Suecos admittit 54. b
Francofurtenſis Conventus 112. b Ejus Decreta *ibid.* b Acta in eo cum Legatis Gallicis 113. a Ea urbs à Fridlando capitur 124. b Ab Arnheimio fruſtra obſidetur 126. a Conventus ibidem acta 145. a Oxenſtiernæ in ea propoſitio. *ibid.* a Item Saxonis 146. a
In *Conventu Francofurtenſi* de Belli ſumptibus conſultatur 148. a In eo ſuper Suecorum ſatisfactione diſceptatio *ibid.* b Ejus concluſio 150. b Fœderatorum ad eam reſponſio 146. a Saxonis in eo Conventu querelæ 147. a Ea urbs à Banerio expugnatur 153. a Vacillat 171. a Cum multis aliis pacem Pragenſem acceptat 211. b In eo Conventus plane diſſolvitur 212. a Eam urbem Brandeburgici fruſtra tentant 405. b
Francofurtenſis Deputationis acta 532. a
Francofurti Cæſar Conventum continuari decernit 536. b
Francofurtum ad Viadrum Electori Brandeburgico reſtituitur 554. a
Francofurtenſis Deputationis acta 572. b Ei Deputationi finis imponitur 589. b
Franckendalia deditur 81. b Ea eminus obſidetur 558. a Ejus reſtitutio hæret 937. a Reſtitutionem Gallus & Palatinus Elector urgent 936. a
Circa *Franckendaliam* temperamentum proponitur 945. a De temperamento circa eam urbem acta 947. a Circa eam urbem difficultates 963. b Formula tranſactionis ſuper ea urbe 967. b
Franconia à Guſtavo invaditur 53. b Multa ejus loca à Cæſareis occupantur 166. b In eam Cæſarei & Bavarici tendunt 489. b Eam Cæſarei inſident 629. b
Franckenſteina à Cæſareis recuperatur 637. b
Fredericus Palatinus à Bohemis in Regem eligitur 11. b Idem coronatur 12. b Is undique invaditur 13. a Vincitur & Bohemia decedit *ibid.* b Proſcribitur 14. a Ejus ſpolia dividuntur *ibid.* b Idem Exercitum dimittit 15. a Ad Guſtavum venit 62. a
Freiberga fruſtra à Banerio obſidetur 359. b Eam Torſtenſonius obſidet 487. a Ejus obſidii continuatio 508. a A Torſtenſonio deſeritur 509. a
Freiſtadium Torſtenſonius occupat 480. a
Freiburgum à Danis occupatur 69. a
Fridberga à Bavaris capitur, ſed à Suecis mox recuperatur 72. a
Friburgum Briſgoviæ à Bernhardo Duce capitur 334. b Id Cæſarei fruſtra oppugnant 455. a
A Bavaricis obſidetur 556. b Iis deditur *ibid.* b
Fridelsheimum à Regiis capitur 81. a
Fridlandi reſponſum Senatus Regni Sueciæ 31. b Ei ſumma Belli à Cæſare offertur 58. a Is in Bohemiam movet. 67. b Ejus cum Arnheimio commercia 68. a Is junctim cum Bavaro in Guſtavum it. 70. b Caſtra Guſtavi caſtris confert 71. b Ejus caſtra ad Noribergam à Guſtavo oppugnantur 73. b Idem Miſniam tendit 79. b Colburgenſem Arcem fruſtra oppugnat *ibid.* b Pappenheimio jungitur 80. a Sileſiam irrumpit 106 b Prœlium cum Fœderatis declinat *ibid.* b Ejus ſuper pace ad Fœderatos propoſitio *ibid.* b Induciæ cum eo ineuntur *ibid.* b Ei Turrius aures præbet 107. a Is Ligniciam recuperat 124. b Glogoviam majorem, Francofurtum, Gærlichium & Budiſſinam capit *ibid.* b Electoribus pacis leges offert 125. a Gratia Cæſaris excidit 137. b Ejus conſpiratio 138. a Imperio dimovetur, & ad Evangelicos tranſire conſtituit *ibid.* b Bernhardus Dux cum eo ſe conjungere cunctatur 139. a Culmbacenſi Marchioni ſe inſinuat *ibid.* b Trucidatur *ibid.* b Ejus elogium *ibid.* b Exercitus Cæſareus poſt ejus mortem in officio continetur 140. a Ob ejus cædem motus 145
Friſiæ Orientalis Comes neutralitatem affectat 44. a Ejuſdem provinciæ motus 559. a
Fritzlariam Cæſarei tendunt 400. b. Ut & Fœderati 401. b
Fritzlaria Cæſarei movent 402. a
Furſtenſteinam Cæſarei recuperant 627. b

G.

Gallaſius in Galliam irrumpere conatur 266. b
Gallaſius Banerio cedit 323. a Succis damnum infert *ibid.* b Trans Albim concedit 324. b In Cæſaris ditiones abit. 325. a
Gallo-Britannici Tractatus præcipua capita 340. a Gallorum circa hunc ſecreta intentio *ibid.* b
Gallaſius Torſtenſonium in Moraviam tendentem ſequitur 510. b Moraviam capit 512. b Succos Luſatiam uſque ſequitur 513. b Lubenam, Lembergam & Zittaviam capit 514. a In Miſnia graſſatur 79. b In Pomeraniam irrumpit 283. a Ex Alſatia ſe recipit 253. a In Holſatiam movet 549. b Boizenburgum expugnat *ibid.* b Dani cum eo junguntur *ibid.* b Torſtenſonius ei obviam tendit *ibid.* b Holſatia excedit *ibid.* b Albim tranſit 550. a Eum Torſtenſonius inſequitur *ibid.* a Bernburgi caſtra metatur 551. a Auxilia ei veniunt *ibid.* b Magdeburgum evadit 552. a
Galliæ ſtatus & inclinatio Anno 1630. 23. b
Galli fruſtra affectant prærogativam apud Guſtavum Adolphum 42. b Galliæ Regis Fœdus cum Guſtavo Adolpho *ibid.* b
Gallis Hermanſteinum traditur 72. a Ii Treveros recuperant 78. a Eorum legatus cum Oxenſtierna congreditur 93. a Ejuſdem propoſitio ad Saxonem & Brandeburgicum *ibid.* b Id Regnum Fœdus cum Suecia renovat 102. a Iiſdem Engla & Montaburium à Suecis traditur 104. a Ejus Legatorum acta in Conventu Francofurtenſi 113. a Galli Philipsburgo inhiant 123. a Hohembaaram & Hagenoam Suecis præripiunt 142. a Eorum de Philipsburgo tradendo poſtulata 150. a Galliæ Regis Fœdus cum Ordinibus Confœderatis 168. a Gallis Alſatia traditur 170. a Gallici Duces cum Oxenſtierna conſultant 184. b Gallus Pragenſem pacem fruſtra impedire conatur 195. a Galli cum Bernhardo Duce Rhenum tranſeunt 212. b Iidem re infecta regrediuntur *ibid.* a Gallicus Legatus Suecis Belli continuationem, poſt Pragenſem Pacem, ſuadet 213. & 214. Pacem impedire conatur 218. b Galliæ habitus circa Sueciam initio anni 1636. 235. a Galli ratificationem tractatuum cum Suecis quærunt *ibid.* b Inter Gallos & Suecos Daniæ Rex & Meclenburgicus fœdus impedire conantur 238. a Cum Gallico Legato Oxenſtierna Tractatus ſuſcipit *ibid.* a Circa eos controverſiæ *ibid.* b Inter eum & Oxenſtiernam temporaria tranſactio 239. a Galli Coloredum multant 254. a In Galliam Gallaſius irrumpere conatur 266. b Galli ſe parum obſervantes fœderis cum Suecis initi exhibuerunt 270. a Eorum nova propoſitio de loco Tractatuum 302. a Ferdinandum II. nolunt agnoſcere Imperatorem *ibid.* b Eorum de Induciis propoſitio 303. b Galli ratihabitionem fœderis urgent 304. b

304.b Ab iiſdem obſervator Banerio adponitur *ibid.* b Galliæ Rex à Suecis ad Bellum hortatur 306.a Inter Gallos & Anglos fœdus friget 309.a Ejuſdem fœderis difficultas 310.b Gallicum fœdus aut ſeparata pax ſunt Suecicorum malis remedium 315.a Eo fœdere Suecis opus eſt *ibid.* b Circa id Suecorum negotiationes 316.b Eidem colophon imponitur 318.a Ejus formula *ibid.* a Pactum ei adjectum 319.a Temperamentum à Dano circa ſalvum conductum Cæſareum Lubecæ propoſitum admittere nolunt 352.b Cum iis Ducis Bernhardi diſcordia 372.b Gallici Legati mens & negotiatio ſuper Exercitu Vinarienſi 374.a Galli apud Vinarienſes argento rem agunt 376.a Gallici Miniſtri circa exercitum Vinarienſem mentem ſuam diſſimulant *ibid.* b Eorum artes prævalent circa Vinarienſes contra captationes Cæſaris 377.a Eorum prima & altera propoſitio *ibid.* a Tertius cum Vinarienſibus congreſſus *ibid.* b Voto ſuo Galli potiuntur *ibid.* b Gallis junctorum Vinarienſium geſta, ſub Duce Longuevillio *ibid.* b Gallici Legati judicium ſuper fœdere cum Anglis contra Cæſarem 378.b In Gallia Palatinus Elector detinetur 379.b Motus animorum ob eam detentionem 380.a Gallorum propoſitio de induciis 387.a De Weſtphalia *ibid.* b Eorum querela de Grotio *ibid.* b De Gallorum Induciis cum Hiſpanis 388.a Galli naves à Suecis petunt *ibid.* b Briſacum plane ſibi vindicant 408.b Circa Gallici fœderis prorogationem negotiatio 414.b Galli correctionem fœderis abnuunt 415.a De Induciis proponunt *ibid.* a Colmarienſem Tractatum non volunt inire *ibid.* a Cum Gallis acta ſuper induciis cum Hiſpano 416.b Acta cum iis ſuper augmento ſubſidiorum 417.a Super Vinarienſi exercitu *ibid.* a Eorum de termino fœderis nova poſtulata *ibid.* b Acta de loco tractatuum & de Induciis univerſalibus *ibid.* b Prorogationem fœderis in Suecia urgent 419.a Cupidinem pacis præ ſe ferunt 422.b Gallicus Miniſter Noriberga expellitur 426.a Gallicum fœdus cum Suecis abſolvitur anno 1641. 460.b Gallica præliminaria Hamburgi quoque tractantur 465.a Galli æque ac Cæſarei pacem nolunt 494.b Gallici Miniſtri Danico ſua dubia exponunt 496.b Ei Sueci magis junguntur Cæſare ſecretos tractatus captante 497.a De induciis cum Electoribus Catholicis proponunt 502.a Galli Uberlingam intercipiunt 518.b Gallica auxilia adveniunt 520.b In Gallos Bavarici movent *ibid.* b Eorum clades ad Dutlingam *ibid.* b In Galliam ſecreta Cæſareorum miſſio 524.a Quæ rejicitur *ibid.* a Ex Galliæ Regis morte mutatio metuitur 527.a Inter Gallos & Suecos fœdus confirmatur *ibid.* b Suſpectus Status 528.b Galli Manheimum & Spiram capiunt 557.b Ut & Philipsburgum *ibid.* b

Gallia Enguianus Dux venit *ibid.* b Partem Bavaricorum caſtrorum expugnat *ibid.* a Galli Wormatiam & Moguntiam capiunt 558.a Monaſterium veniunt 560.a Ordines Imperii ad Tractatus invitant *ibid.* b Eorum de bello Danico querela 564.a Galliæ Rex iterum Ordines Imperii ad tractatus invitat 565.b Gallici Legati Ordines Imperii ad pacis tractatus invitant 566.a Eorum poſtulata de Trevirenſi omnes Monaſterii & Oſnabrugæ improbant 571.a Sententia de ſalvo conductu pro Luſitanis 572.b De Gallorum Legatorum literis diſceptatio *ibid.* b Galli cum Ragozio fœdus ineunt 579.b Eorum per Germaniam geſta, anno 1645. 586.a Clades ad Mergentheimum *ibid.* a Galli Ordines Germaniæ denuo ad tractatus invitant 592.a Monaſterio Propoſitionem edunt inconſultis Suecis 593.a Ejus contenta *ibid.* a Hiſpani novam propoſitionem exhibent *ibid.* a Eorum conſultatio cum Oxenſtierna ſuper dicta propoſitione 594.a

Ad *Gallorum* propoſitionem Hiſpani Monaſterii reſpondent 595.a Inter Suecos & Gallos propoſitio ibidem concinnatur 596.a Eorum propoſitio Monaſterii conventioni cum Suecis inito non reſpondet 598.b Ipſa propoſitio *ibid.* 600.601. Eorum mens ſuper decreto à Cæſareis & Electoralibus Monaſterii 604.a Ad Gallorum propoſitionem Cæſareorum reſponſum 609.a De eo judicium *ibid.* b Galli in tractatibus Monaſterienſibus Palatinis ſpem faciunt 610.b Cum iis Oxenſtiernæ Monaſterii congreſſus 619.a Inter Gallos & Hiſpanos Tractatus Monaſterii quieſcit 622.a Ii longius in Bavariam penetrare nolunt 635.a Cum iis Cæſarei de ſatisfactione agunt 651.b Inter eos & Bavaros Tractatus 654.b Idem inter illos & Hiſpanos *ibid.* b Ii pertinaciter Briſaci ceſſioni inhærent 666.a Eorum ſatisfactionis formula *ibid.* b Et ſuper ea declaratio 667.a Quam eam Suecis faciunt *ibid.* b Eorum favorem Catholici Oſnabrugæ captant 672.a Inter eos & Hiſpanos tractatus continuatur 674.a Inter eos & Suecos ſuſpiciones 675.b Cum iis Oxenſtiernæ Monaſterii congreſſus 676.a Ii tractatum ſuum properant 679.a Eorum Legati Oſnabrugam veniunt 680.b Tubingenſem arcem expugnant 711.b Eorum Legati cum Vinarienſibus agunt 734.b Cum illis facta conventio *ibid.* b Eorum Legio à Cæſareis intercipitur 735.b Galli inducias cum Bavaro continuant 736.b De Religione in ſuo inſtrumento pacis inſerere nolunt 761.b Id integrum edere nolunt 762.a Suecos Monaſterium incitant 771.a Inter illos & Bavaricos hoſtilia reſumuntur 800.a Eorum tractatus Oſnabrugæ ſuſcipiuntur 859.b Rex auxilium contra Turennium petit 926.b Executionem pacis Germanicæ parum curat 928.a Copias à Suecis ſibi concedi poſtulat 940.a Hermenſteinum ſibi depoſcit 945.b Gallica conventio cum Cæſareis Noribergæ abſolvitur 970.b Gallicum fœdus cum Suecis hæret 1023.a

Gardius (Magnus) in Galliam mittitur 695.b

Gartzio Cæſarei ejiciuntur 39.a Id à Cæſareis opprimitur 208.b A Wrangelio expugnatur 263.a A Cæſareis denuo expugnatur 321.a Idem à Suecis recuperatur 322.a

Gebhardi apud Bavarum negotiatio 707.b Ulmam venit 708.a Ibi deliberatur an audiendus ſit *ibid.* a Ejus cum Regiis negotiatio *ibid.* a Congreſſus cum Wrangelio 710.b

Gedanenſes de inſidiis Hubaldi monentur 957.a

Gengenbacum Cæſarei fruſtra oppugnant 455.a

Georgius Landgravius in caſſum de pace proponit 54.b

Georgius Fredericus Dux Brunſvicenſis & Luneburgenſis fœdus cum Guſtavo init 57.a Apud Guſtavum de Neutralitate Bavaro & Ligæ concedenda fruſtra agit 60.a Nutat. 187.a

Germaniæ ſtatus miſerrimus Anno 1629. 21.b

Germania Superior Fœderi Lipſienſi renuntiat 48.b Ejus rerum habitudo Anno 1636. 132.a Per Superiorem Cæſareorum ſucceſſus 211.b Germanici belli genius mutatur 240.a Germaniæ Ordines Cæſar ad Tractatum admittere non vult 303.a In ea de tertiis partibus formandis machinationes 371.a Per eam Superiorem geſta menſe Febr. 1641. 455.a Anno 1642. 490.a In eam Fœderati tendunt 632.b

Gæppinga expugnatur 518.b

Gærlicium Stalhantſchius obſidet 452.a

Gœtzius per Haſſiam graſſatur 265.a Is & Hatzfeldius Miſniam veniunt 275.a

Apud *Glacium* Cæſarei vapulant 362.a

Gleenius Hammum & Lunam occupat 152.a Idem conſiſtere non audet *ibid.* a Ejus irritus conatus 558.b

Gleichenſteinam Arcem Kœnigsmarckius capit 367.a Ea Arx fruſtra à Suecis tentatur 724.a

Gleichenſteinum ad deditionem compellitur 802.a

Glogavia ab Arnheimio expugnatur 76.b A Fridlando capitur 124.b Ejus obſidio Suecis à Saxonibus impeditur 153.a Ab Arnheimio capitur 158.b Eam Cæſarei fruſtra obſident 553.b

Gœrlicium Fridlandus capit 124.b

Gœtzius Briſaco annonam infert 335.a Ejuſdem & Bernhardi Ducis mutui conatus *ibid.* b Briſaci liberationem tentat 338.a

Gœttingam Cæſarei fruſtra obſident 449.a

De *Goslarienſi* tractatu 457.b Eum Torſtenſonius diſſuadet 478.a Is concluditur *ibid.* b Brunſvigæ recoquitur 503.a

Gronsfeldius vapulat 97.a
Gryphenhaga Cæſarei ejiciuntur 39.a
Grypſwalda fruſtra tentatur à Suecis 43.b A Suecis capitur 48.a
Grotii (Hugonis) in Aula Gallica Negotiatio 180. a De eo Gallorum querela 387.b
Grubbius apud Duces Luneburgicos & Exercitum adpellit 444.a
Gubbenam Torſtenſonius occupat 479.b
Guebrianus à Banerio ſe disjungit 434. b Ejus conjunctionem Banerius affectat 435.b Qui tergiverſatur *ibid.* b Banerio iterum jungitur 437.a Salam tranſit *ibid.* b Leghnicham oppugnat 489.a Cis Rhenum abit *ibid.* b In Franconiam effunditur *ibid.* b Ejus geſta anno 1643. 518.a Ejus milites Wertanus carpit *ibid.* b Is ad Rhenum recedit 519.a Tarde ſe movet *ibid.* a Hohentvvilam ſe movet *ibid.* a Fruſtra in Wurtenburgicam penetrare nititur *ibid.* b Ad Rhenum vertit *ibid.* b Circa Benfeldam copias diſtribuit 520.a In Sueviam movet *ibid.* b E vulnere obit *ibid.* b
Guelferbytum à Suecis fruſtra obſidetur 75. a Guelferbytani includuntur 404.a Ad eam urbem prælium 441. a Socii Exercitus ibi conſident 443. a Ibi res languide procedit 446.b Ejus urbis obſidium abrumpitur 447.a Guelferbytum non evacuatur 503. b A Cæſareis evacuatur 517.a
Guſtavi Adolphi variæ de Bello Germanico conſultationes 27.a Idem defenſionem Stralſundæ ſuſcipit 29.a Rationes ejus defenſæ iſtius urbis *ibid.* a Ejuſdem aliæ conſultationes de Bello Germanico 30.a Pax Lubecenſis eidem ſuſpecta 31.a Idem ad Electores ſcribit *ibid.* a Ejuſdem propior Conſultatio ſuper Bello Germanico 32. a Futuræ Expeditionis adparatus 33.b Ejuſdem conſiderationes circa Tractatum Gedanenſem de pace 34. a Idem ideo Expeditionem non differt *ibid.* a Rugiam occupat *ibid.* b Expeditioni in Germaniam accingitur 35. a Pomeraniam adpellit *ibid.* b Uſedomiam, Wollinum & Caminum occupat *ibid.* & 36. Ut & Stettinum *ibid.* a Ejuſdem fœdus cum Duce Pomeraniæ *ibid.* a Idem Stargardiam occupat *ibid.* b Conſpiratio in Eum detegitur *ibid.* b Anklamum & Uxtermundam capit 37. a Wolgaſtum ei deditur *ibid.* a In Mecklenburgicam cogitat 38. a Eandem ingreditur *ibid.* a Cæſareos Gryphenhaga & Gartzio ejicit 39. a Cæſaris Edicta & Literæ in eum *ibid.* b Ejus conſilia in futurum annum *ibid.* b Ut & acta cum Brandeburgico 41.a Is primo propoſitas leges fœderis Gallici reſpuit 42.a Galli prærogativam apud eum fruſtra affectant *ibid.* b Fœdus cum Galliæ Rege concludit *ibid.* b Loeckenizam, Prenzloam, Treptoam, Loizenſem Arcem, Demminum & Malchinum occupat 43.a & b Colberga eidem deditur *ibid.* b Citeriori Pomeraniæ proſpicit 44 b Francofurtum expugnat *ibid.* b Landsbergam deditione capit 45.a Ejus Acta cum Conventu Lipſienſi *ibid.* b Spandoa eidem traditur 46. a Ad liberandum Magdeburgum Saxo ei conjungi non vult *ibid.* a Excidii Magdeburgici culpam à ſe removet 47.a Ejus Acta cum Brandeburgico *ibid.* a Legatum Moſcoviticum audit. *ibid.* b Grypſvvaldam capit 48.a Albim verſus movet *ibid.* a Caſtra ad Werbenam ponit *ibid.* b Ei Hamiltonius è Britannia copias adducit 49. a Fœdus cum Wilhelmo Haſſiæ Landgravio init *ibid.* b Ut & cum Saxoniæ Electore 50. a Ejuſdem deliberatio de ſumma Belli. *ibid.* b Lipſiam recuperat 52. a Anhaldini Principes in ejus protectionem ſuccedunt *ibid.* b Ejus conſultatio de Bello in futurum gerendo *ibid.* b Proteſtantes per ſuperiorem Germaniam ſolicitat 53.a Erfordiam occupat *ibid.* a In Franconiam irrumpit *ibid.* b Kœnigshoviam & Wurtenburgum capit *ibid.* b Ejus per Franconiam ſucceſſus 54. a Hanoviam intercipit *ibid.* a Francofurtum ad Mœnum copias ejus admittit *ibid.* b Ejus copiæ Ringoam occupant *ibid.* b Idem in Palatinatum vertit 55. a Rhenum transmittit *ibid.* a Oppenheimum expugnat *ibid.* b Moguntia ei deditur *ibid.* b Manheimum, Mergentheimum, Winsheimum & Heilbrunnam capit *ibid.* b Ut & Roſtochium 56. a Wiſmaria ei deditur *ibid.* a Inferior Saxonia ei ſtudet *ibid.* b Archiepiſcopus Bremenſis cum eo fœdus init *ibid.* b Ut & Georgius, Fredericus Ulricus & Chriſtianus Duces Brunſvicenſes & Luneburgenſes 57.a Galliæ Legati fruſtra apud eum agunt de neutralitate Bavaro & Ligæ concedenda 60. a Ejus Conſilia 1632. *ibid.* b Conditiones quas Bavaro offert 61.a Ejus fœdus cum Frederico Ulrico Brunſvicenſi, Brunſviga, Ulma, Luneburgo, Brema, Comitibus Wetteraviæ, Ducibus Mecklenburgicis *ibid.* b Palatinus Fredericus ad eum venit 62.a Crucenacum capit *ibid.* a Ut & Braunfelſam, Bobenhuſam & Kirghbergam *ibid.* a Ejus Legatio ad Hollandos *ibid.* b In Tillium movet 63. b Recedentem in Bavariam inſequitur 64.a Donavvertam capit *ibid.* a Licum tranſit *ibid.* b Legati Danici ad eum veniunt 65.b Fruſtra apud eum Miniſter Gallicus de neutralitate pro Bavaro agit *ibid.* b Complura Bavariæ Oppida capit 66.a In Franconiam regreditur 67. a Cronacum fruſtra ab ejus copiis obſidetur *ibid.* a Solmenſem ad Saxonem mittit 68.a Ejus militis geſta per Ditionem Bremenſem *ibid.* b Bavarus & Fridlandus junctim in eum eunt 70. b Bavarum inſequitur *ibid.* b Legatum Ragozii dimittit 71.a Ejus ſtatio cæditur *ibid.* a Ad Noribergam ſtationem capit *ibid.* a Ejus exploratores vapulant *ibid.* b Fridlandus caſtra ejus caſtris confert *ibid.* b Ejus acta cum Saxoniæ Electore 72. b Eidem auxilia paſſim adveniunt 73. b Idem Caſtra Fridlandi ad Noribergam oppugnat *ibid.* b Hamiltonium in Angliam mittit 74. b Ejus copiæ Duderſtadium expugnant 75. a Guelferbytum fruſtra obſident *ibid.* a Tranſactio ſuper conjunctione cum Saxonicis 77.a Caſtra ad Noribergam movet 79. a Danubium verſus abit *ibid.* a Rainam recuperat *ibid.* a Saxoniæ Elector ab eo auxilium poſcit *ibid.* b In Thuringiam tendit 80.a Oxenſtiernam ad habendum Proteſtantium Conventum ablegat *ibid.* a Ad Naumburgum caſtra munit *ibid.* a Georgius Luneburgicus eidem jungi cunctatur *ibid.* a Diſſidia inter ejus & Saxonicorum copias 82. a Cadit 83.a Legatio ad Polonos 85. b Ejus Elogium 84. & 85. Motus animorum poſt ejus Mortem apud hoſtes 88. a Apud Æmulos *ibid.* b Apud Proteſtantes *ibid.* b Apud Gallos, Anglos & Bavaros 89. a Apud Danos *ibid.* b Apud Polonos *ibid.* b Difficultates Sueciæ poſt ejus mortem & adverſus iſtas remedia 90. a Ejus Corpus in Sueciam defertur 108. & 109. Exequiæ 154.a

H.

Hagenoa & Colmaria ſe dedunt 81. a Hagenoa ab hoſte intercipitur 96. a Hagenoa & Hohenbaara Suecis à Gallis præripiuntur 142.b
Halberſtadienſis Conventus 135.a Halberſtadium Sueci concedunt 438.a Kœnigsmarckius intercipit 514. a Ejus præſulatus traditio differtur 931.b
Hallenburgum à Suecis opprimitur 151.b
Hamburgi Danus pacem urget 346.a Hamburgenſium querelæ ſuper vectigali in Albi 454. b Hamburgum negotium de diplomatibus rejicitur 464. a Salvi-conductus ibidem utrinque inſpiciuntur *ibid.* b Novæ morarum cauſæ *ibid.* b Ibidem Gallica præliminaria quoque tractantur 465.a Tractatus præliminaris circa loca Conventus cautelæ *ibid.* b Diplomata ſalvi conductus numerantur 466. a Tempus tractatui ſtatuitur *ibid.* a De unitate tractatuum *ibid.* a Difficultates circa titulum Cæſaris *ib.* a De præcedentia à Gallo prætenſa *ibid.* b Eo Luzovius avocatur 494. b Hamburgenſes Daniæ Rex argentum emungit 540.a Iidem Suecis Pomeraniam invident *ibid.* b Hamburgum apud Suecos pro Brema intercedit 1057.a
Hamela obſidium fervet 104.a Continuatur 106. a Ea urbs in extremis agit 110. b Et capitur 111.a
Hamiltonius Guſtavo Adolpho è Britannia Copias adducit 49.a
Hamiltonius Marchio à Guſtavo in Angliam mittitur 74. b
Hammum & Luna à Gleenio occupantur 152.a
A Suecis *Hammum* recipitur *ibid.* b
Hanovia à Suecis intercipitur 54. a Circa eam urbem acta. 251.a

251. à Ejus obſidium ſolvitur 252. à Status 265. b Hanovienſium geſta 289. a Super ea tranſigitur *ibid.* b Hanoviam Comes redit *ibid.* b Ramſæus eum in cuſtodiam dat 290. a Hanovia à Cæſareis intercipitur 332. a Ab Hanovienſi Comite Fœderati cautionem accipiunt 632. b

Hanſeſtadienſium cum Serviento ſuper admiſſione lis 591. b
Eorundem à Suecis petita *ibid.* b

Circa *Haſelunam* Cæſarei vapulant 247. b
Ad eam Cæſareorum clades *ibid.* b

Haſſi vapulant 72. a Paderbornam expugnant 104. b Lipſtadium fruſtra tentant *ibid.* b Vapulant 152. a Inter eos & Luneburgos ſimultates 158. a Vapulant iterum 171. b Haſſia à Cæſareis invaditur 209. a Ejus Landgravius cum Cæſare tractare incipit *ibid.* a Banerio jungi cupit *ibid.* b Coesfeldæ ſuccurit *ibid.* b Cum Cæſare tractare pergit *ibid.* & 210. Per Haſſiam Goetzius graſſatur 264. b Haſſi juncti Suecis, Vechtam capiunt 286. a Haſſia Inferior à Landgravio Georgio captatur 287. b Haſſicorum poſt Landgravii Wilhelmi obitum acta *ibid.* b Ii cum hoſte denuo tractant 327. a Eorum induciæ in Weſtphalia *ibid.* b Inter eos & Cæſarem pax *ibid.* b Rem bene gerunt *ibid.* b Cæſar pacem Haſſiacam ratihabere abnuit 328. a Haſſi Suecis, Vinarienſibus & Luneburgicis ſe jungunt 396. a Diſcedere cupiunt 398. a In Haſſiam Fœderati tendunt *ibid.* a In Haſſiam Cæſarei regrediuntur 403. b Haſſi rem bene gerunt 404. a Per Haſſiam Vinarienſes hiberna capiunt 408. a Haſſos & Meclenburgicos Electores demulcent 426. a Haſſici ſe jungunt 441. b A cæteris Fœderatis disjungi cupiunt 443. b Haſſi trans Rhenum abeunt 451. a Contra quos Lamboius evocatur *ibid.* a Ratiſponæ maſcule loquuntur 469. a Iidem expelluntur *ibid.* a Eorum geſta 488. a Ii & Vinarienſes Lambojum invadunt *ibid.* b Eorundem victoria *ibid.* b Iidem multa oppida per Colonienſem & Juliacenſem agrum invadunt 489. a Eorum geſta anno 1643. 517. a Ad Rhenum accedunt 558. a Bavarici iis fruſtra inſidias ſtruunt *ibid.* a Eorum acta *ibid.* b In Haſſiam Bavarici eunt 587. a Haſſi Marburgenſem ditionem ſibi vindicant 589. b Eorum ad Inferiorem Rheni ripæ partem acta *ibid.* b In Haſſiam ſuperiorem Wrangelius progreditur 629. a Ibidem ſubſiſtere conſtituit 630. b Haſſi Caſſellani Marpurgenſem Arcem occupant 639. b A Darmſtadienſibus pulſantur *ibid.* b Kirchheinam recuperant *ibid.* b Iis Luneburgicus auxilio venit 640. a Paderbornam amittunt *ibid.* b Haſſi Caſſellani de ſatisfactione agere Oſnabrugæ incipiunt 658. a Haſſi Nideccam capiunt 727. b Super Haſſicorum Caſſellanorum & Darmſtadienſium reconciliatione fruſtra agitur 727. b Haſſi Paderbornam obſident 730. a Caſtella Friſiæ recuperant 731. a In Lamboium tendunt 821. b Lamboius ab iis vapulat, ſed victoriam non perſequuntur 822. & 823. Paderbornam fruſtra obſident *ibid.* b

Hatzfeldius Dorſtenam premit 444. b Erfordiam tentat 450. a Is Saxoni junctus in Banerium movet 244. a Hatzfeldius & Goetzius Miſniam veniunt 275. a A Witzlaga repellitur 330. b Idem Vechtam expugnat *ibid.* b Ejus inanis conatus 362. a Is in Miſniam tendit *ibid.* b Ejus inanis expeditio 549. a

Havelberga à Banerio expugnatur 223 b Ea Cæſarei potiuntur 258. b Eam Sueci amittunt 286. a A Suecis occupatur 407. a

In *Havelandiam* Suecici irrumpunt 453. a

Heidelberga à Suecis capitur 106. a Heidelbergenſis Conventus 107. a Heidelberga Cæſareis ſe dedit 212. a A Bavaris tentatur 170. a Iidem id ſecunda vice fruſtra faciunt *ibid.* b

Heilbrunnenſis Conventus 99. a Oxenſtiernæ propoſitio in eo *ibid.* a Plures Mediatores ſe in eo offerunt 100. b De eorum multitudine judicium 101. a Fœdus in eo concluditur *ibid.* a Heilbrunna ab Hornio capitur 55. b Heilbrunnenſi Fœderi Helvetii adſcribi abnuunt 107. a

Heinzendorfum deſtruitur 483. a

Heldrunga Arx à Suecis capitur 404. a Ea à Cæſareis capitur 450. a

Cum *Helvetiis* acta in conventu Francofurtenſi 146. b

Helvetii propter Conſtantiæ obſidium turbantur 145. b

Helvetii pro Baſilienſi Epiſcopo intercedunt 81. a

Helvetii Fœderi Heilbrunnenſi adſcribi abnuunt 107. a

Cum *Helvetiis* Suecorum acta 141. b

Helmſtadium Torſtenſonius occupat 480. a

Hernſtadium à Suecis occupatur ſuper Cæſareis 404. b

Herbipolenſem præſulem Koenigsmarckius argento emungit 367. b

Cum *Herbipolenſi* Epiſcopo Sueci tranſigunt 636. a

Hermanſteino Ramſæus annonam infert 289. a Fame nihilominus expugnatur *ibid.* a Id Gallis traditur 72. a

In *Hennebergica* Pfulius rem bene gerit 274 b

Hildeſia à Pappenheimio capitur 76. a Ejus obſidium lente procedit 144. a Capitur 158. a Eam reſtituere Luneburgici à Cæſare jubentur 369. b Ibidem de Bello deliberatur 403. a Hildeſianum convivium *ibid.* b Hildeſia neutralitatem ambit 503. b Hildeſianum fœdus 1022. b

Hirſchberga à Cæſareis obſidetur 405. b Tentatur 406. a Stalhantzſchius ei oppido ſubvenit *ibid.* b

Hiſpaniæ ſtatus Anno 1630. 24. a Hiſpani ad Moſellam vapulant 62. a Palatinatum irrumpunt 70. a Non ſine clade ex eo faceſſunt *ibid.* b Se movent 143. b Treveros occupant 185. a Hiſpaniæ Claſſi Angli favent 380. a Ejus Claſſis intentio *ibid.* b De Hiſpanorum Induciis cum Gallis 388. a Hiſpani Alzejam capiunt 408. a Eorum circa Briſacum recuperandum irritus conatus *ibid.* b Hiſpanici procuratorii Monaſterii exhibiti defectus 592. b Hiſpanis Gallici Legati Monaſterii novam propoſitionem exhibent 593. a Ii ad Gallorum propoſitionem Monaſterii reſpondent 595. a Inter eos & Gallos Tractatus Monaſterii quieſcit 622. a Cum Hollandis ſeorſim tractare cupiunt *ibid.* b Inter eos & Gallos tractatus 654. b Is Oſnabrugæ continuatur 674. a Hiſpanici Legati Oſnabrugæ acta 782. b Hipani hoſpitium Luſitanorum Monaſterii oppugnant 843. b Inter eos & Belgas Fœderatos pax concluditur 850. a Ea in Belgio publicatur *ibid.* b Hiſpani libera commercia Suecis concedunt 1003. a

Hohenbaara & Hagenoa à Gallis Suecis præripiuntur 142. b

Circa *Hohentwilam* Cæſarei vapulant 409. a Ejus urbis irritum obſidium 455. a Ad eam Guebrianus ſe movet 519. a Circa eam irrita conventio 556. a Ejus obſidium ſolvitur 557 b

Holckius Miſniam irrumpit 77. b Is iterum Miſniam invadit & denuo deſerit 117. b Ejus mors *ibid.* b

Hollandi à Guſtavo per Legatum inviſuntur 62. 63. Iis Suecicus miles ſubſidio mittitur 111. a Eorum habitus circa Sueciam initio anni 1636. 235. a Hollandi cum Suecis arctius fœdus affectant 390. b Inter Hollandiam & Sueciam fœderis cauſa 427. b Super eo fœdere Suecorum conſultatio 428. a Rationes pro & contra *ibid.* b Hollandici Legati non niſi oblique fœdus inſinuant 429. a Diſceptationes circa id formandum *ibid.* b Ejus fœderis ſumma *ibid.* b Diſceptatio circa ceremonias 430. a Conſultatio ſuper titulis *ibid.* b Cum Hollandis Monaſterii Hiſpani ſeorſum tractare cupiunt 622. b Ii ſeſe Suecorum ſatisfactioni opponunt 653. a Eorum Legati Monaſterium ingrediuntur 655. a Inter eos & Hiſpanos tractatus 656. b 660. b Hollandici Legati à Suecis poſtulata 843. a Hollandi tractatus cum Danis ratihabent 1015. b De qua re Regina Sueciæ queritur *ibid.* b Eorum reſponſum 1016. a In Sueciam Legatio 1025. a Ii Suecorum commercia ſubruere ſtudent 1046. a Auxilium à Suecis fruſtra petunt *ibid.* b Iis Sueciæ Regina contemtum ſui adimere ſtudet 1047. a Eorum in Suecos ſuſpiciones 1051. b Ii fœdus cum Polonis agitant *ibid.* b

Holſatiæ Ducis acta cum Suecis 129. a Dux Fredericus Bremenſem præſulatum affectat 174. a In Epiſcopum Bremenſem eligitur 175. a De Holſatorum Commerciis in Perſidem 176. b Eorum Commercia Perſica expirant 390. b Holſatiæ Ducis in Sueciam Legatio 473. b Holſatiam verſus Torſtenſonius movet 513. b Ut & Gallaſius 549. b Holſatica Legatio Holmiæ 695. b

Hornius Mergentheimum, Winsheimum & Heilbrunnam capit 55.b In ditionem Bambergenſem movet 63.a Bamberga pellitur *ibid.* a Duas hoſtium Legiones cædit *ibid.* b Confluentes capit 72.a In Alſatiam movet 78.b Benfeldam obſidet *ibid.* b Benfeldam expugnat 80. b In Sueviam tendit 95.a Bavarici ab eo vapulant *ibid.* b Altringerum Wurtenbergico agro arcet *ibid.* b Legionem hoſtium opprimit 96.a Duci Bernhardo jungitur 103.a Pappenheimum expugnat 109.a Ut & Neumarcum *ibid.* a Conſtantiam fruſtra oppugnat 115. a In Alſatiam redit 120. b Bavaris damnum infert 141.a Eosdem multat *ibid.* b Biberacum expugnat 142.a Ut & Memmingam & Campodunum *ibid.* a Uberlingam fruſtra tentat 151.b Inter eum & Bernhardum Ducem de conjunctione agitata 155.b Hornius Aicham vi opprimit *ibid.* b Dux Bernhardus improviſo ſe ei jungit 156.a Ejus conſilium in prælio Norlingano negligitur 161.b Ex eo ſe recipere conatur 162.b Benedictus Horn. ad Bavarum mittitur 716.a

Hungari vapulant 362.b Denuo 363.a In Hungariam Ragozius irrumpit 554.b

Huxtera expugnatur à Suecis 152. a Eam Cæſarei expugnant 402.b Iterum deſerunt 403.a Wrangelius eam capit 628.b

I.

Apud *Jancoviam* Cæſarei ſe Suecis objiciunt 577.a Primus ibi conflictus *ibid.* a

Iglavia Cæſareis deditur 726.b Eam Torſtenſonius capit 578.b

Imperii Ordinibus de initio tractatuum ſignificatur 525. b Ad tractatus à Suecis invitantur 530.a Iidé externa prius, quam de interna pace agi volunt 532.b Ad pacem hortantur 559. b

Induciæ inter Fœderatos & Fridlandum 106.b

Induciæ per Sileſiam Oxenſtiernæ ſuſpectæ 111. b Eædem abrumpuntur 112.a Denuo ineuntur *ibid.* b Renovantur 118.a

Ingolſtadium Bernhardus Dux fruſtra intercipere conatur 105.a

Per *Juliacenſem* & Colonienſem agrum Vinarienſes & Haſſici multa oppida invadunt 489.a

Jauram Cæſarei capiunt 404. b Eam Torſtenſonius occupat 480.a

K.

Kehlheimum à Cæſareis capitur 155.a

Kirghberga à Guſtavo capitur 62.a

Kirchainam Bavarici fruſtra oppugnant 587.a Darmſtadienſes ſubigunt 639.b Eam Caſſellani recuperant 640.a

Kingius conjunctionem cum Palatino Electore affectat 328.a Idem modicis conflictibus rem bene gerit *ibid.* a Cum Palatino copias jungit 330.a

Kœnigshovia à Guſtavo occupatur 53.b Ea Cæſareis deditur 225.b

Kœnigsmarckius Weſtphalicis Copiis præficitur 367.a Is Hoſtilem Legionem intercipit *ibid.* a Gleichenſteinam arcem capit *ibid.* a Herbipolenſem præſulem argento emungit *ibid.* b Saxonicos multat 393. a Mansfeldæ obſidium diſturbat 477.b In Saxoniam mittitur 482. a Ejus acta 484. a In Miſniam anno 1643. 514. a Halberſtadium intercipit *ibid.* a In Pomeraniam properat 515. a Crocovium apud Belgardum obſidet *ibid.* a In Miſniam abit 548.b In eandem excurrit 550.b

Kœnigsmarckius in Sileſiam & Moraviam excurrit 583.b Turennio ſuccurrit 587.a Wrangelio jungitur 630.a Lemgoviam expugnat *ibid.* a In Weſtphaliam mittitur 703.a Caſſellanæ auxilio venit 727.a Veghtam obſidet & capit 728.a Ut & Furſtenaviam *ibid.* b Warendorffium aggredi cupit 734.a Vinarienſes accipere dubitat *ibid.* b Egræ ſubvenit 804.a In Superiorem Palatinatum tendit 812.b Complura in Bohemia loca occupat *ibid.* b In Palatinatum rediens Waldeccam occupat 813. a Pragam occupat *ibid.* & 814.

Kœnigsmarckius Bremenſes coërcere inſtituit 1056.a Burgum occupat *ibid.* a

L.

Labardum pro Legato agnoſcere Sueci Oſnabrugæ abnuunt 613.a

Lamboius in Friſiam irrumpit 730.a A Suecis & Haſſis obſidetur *ibid.* b Contra Haſſos & Vinarienſes evocatur 451.a Eum Haſſici & Vinarienſes invadunt 488.b Idem vapulat *ibid.* b In Weſtphalia ſatagit 821.b Geſecam fruſtra oppugnat 822.a Bredenbendam expugnat *ibid.* a Haſſos petit, à quibus vapulat *ibid.* b Copias reſtaurat 823.a Durenam capit *ibid.* b Huxteræ conſidet 824.a Poſt pacem non nihil turbarum dat *ibid.* a

Lambergius Comes Oſnabrugam venit 567. a Se publice Legatum gerit 593. b Fruſtra temperamentum circa Stralſundam proponit 594.a

Landgravii Wilhelmi geſta 62. b Landgravius Georgius cum Cæſareis congreditur 94. a Wilhelmus Weſtphaliam irrumpit 97.a Ejus in Weſtphaliam progreſſus 117.a Idem Werlam occupat 123. b Saltzcotam expugnat 124.a Premitur 187. a Landgravius & Luneburgicus congrediuntur 197.a Landgravius tempus extrahit 225.a Landgravius Wilhelmus diu nutat 249.b Poſt longam dubitationem cum Suecis ſe conjungit 250. b In Friſiam penetrat 287.a Moritur *ibid.* a

Landgravius Georgius Haſſiam Inferiorem captat *ibid.* b A Landgravio de Suecis poſtulata 311.a Quæ iterat *ibid.* b Conditiones ſuper illis à Rectoribus Sueciæ propoſitæ *ibid.* b

Cum *Landgravia* Haſſiæ Tractatum Cæſar non plene ratihabet 371.a Eadem in Bellum propendet *ibid.* a Melander ei eſt ſuſpectus *ibid.* a De conjunctione cum Suecis agit *ibid.* b Ejus Copiæ movent, ſed nihil promovent *ibid.* b Et ſuas res agunt 372.a Ejus poſtulata 394. b Illa Melandrum dimittit 398.b Ejus poſtulata 399.a Banerium, in Sileſiam abire ſimulantem, retinere cupit 400.b Conſilium Banerii exquirit *ibid.* b De ea Salvius queritur 412.a Socios belli quærit Gallos & Luneburgicos *ibid.* b Nec tamen pacem adſpernari videtur 413.a Ea & Luneburgici ad Banerium mittunt 437.b

Landgravia literas ad Deputationem Francofurtanam mittit 561. b Ad Tractatus mittit 563.b

Landgravia Caſſellana Darmſtadienſi plura loca eripit 728.b

Landsberga, à Guſtavo Adolpho, deditione capitur 45.a à Bavaris capitur, ſed à Suecis mox recuperatur 72.a Cæſareis iterum deditur 115.b A Suecis recipitur 145.a Ab iis iterum occupatur 178.b Ab iis, fruſtra tentatur 364.b Expugnatur 365.a

Landsberga à Torſtenſonio expugnatur 103.a

Landshuta expugnatur 157 a

Langenarga à Cæſareis fruſtra tentatur 735.b

Lauenburgici infauſtus conatus 38.b

Lauenburgicorum Ducum circa ſecretum Tractatum conatus, menſe Aprili 1637. 299.b

Lauenburgicorum circa ſecretos Tractatus inter Suecos & Cæſareos negotiatio 383.b Formula pacis ab iis propoſita 384.a Eorum abſurda poſtulata *ibid.* b Iſti Tractatus Salvio non diſplicent *ibid.* a Lauenburgicorum inanis circa pacem conatus 421. a Lauenburgicus Dux Franciſcus Albertus Schvveidniciæ ſuccurrere conatur 480.a Profligatur, capitur & moritur *ibid.* b Lauenburgici multa de ſtudio pacis in Cæſarem jactant 343. a Peculiarem Suecis pacem ſuadent 344.a Viennam denuo proficiſcuntur *ibid.* b

Lauffenburgum à Duce Bernhardo capitur 332.b

Lautera à Cæſareis capitur 194.b

Lechnichiam Guebrianus oppugnat 489.a

Legati Suecici à Tractatu Lubecenſi rejiciuntur 30.b

Legati Pomerani Expeditionem Guſtavi in Germaniam ſiſtere laborant 35.b

Legatio Guſtavi Regis ad Hollandos 62. b Ejus Legationis ſcopus 63.a

Legatio Luneburgica Holmiæ 695.a

Lemberga à Gallaſio capitur 514.a

Lemgovia à Kœnigsmarckio expugnatur 630.a

Ad

Ad *Lentzenam* Saxonum pons deſtruitur 215.b
Leopoldus Archidux Luneburgicis ſimul Tractatus & arma oſtentat 440.b Ei à Luneburgico Duce Auguſto reſpondetur 441.b Idem ad liberandam Lipſiam prælium committere ſtatuit 485.a
Leslaus Legiones devias ad ſe pellicit 248.b Viſurgim tranſit & duas hoſtium legiones opprimit *ibid.* b In Weſtphaliam mittitur *ibid.* a Ad Viſurgim ſe confert 252.b A Banerio evocatur 258.a
Leuchtmari à Brandeburgico miſſi Stralſundæ propoſitio 491.a Cui Oxenſtierna reſpondet *ibid.* b
Lœvenhauptius ad Exercitum Suecicum venit 711.b
Liebenburgum à Cæſareis capitur 445.a
Liga Pontificiorum 9.a Inter illam & Unionem res componitur 12.b Fruſtra agit de neutralitate ſibi concedenda apud Guſtavum 60.a
De neutralitate *Ligæ* concedenda acta 387.b
Lightenavium à Cæſareis capitur 73.a Expugnatur 114.b
Ligiſtici ad Huxteram vapulant 152.a Ut & ad Hildeſiam 158.a
Lignicia à Fridlando recuperatur 124.b Ad eam præliū 153.b
Lilius (Axelius) Havelbergam occupat 407.a In Marchiam progreditur 453.a Idem inde excedit ſubiatis in Brandeburgicos hoſtilibus *ibid.* b
Lilliehœckius Niſſam capit 481 a
Lipſia à Guſtavo Adolpho recuperatur 52.a A Banerio obſidetur & re infecta deſeritur 275.a A Torſtenſonio obſidetur 484.b Ad Lipſiam prælium 485.a Poſt cladem Cæſareanorum Torſtenſonius ejus urbis obſidium repetit 486.a Super ejus urbis neutralitate Saxoniæ Electoris filius proponere incipit *ibid.* b Ea urbs Suecis deditur *ibid.* b
Lipſtadium ab Haſſis fruſtra tentatur 104.b
Litta à Torſtenſonio capitur 481.a
In *Livoniam* Hermanni Bothii irruptio 389.a
Lohuſius miſſionem obtinet 244.b
Loitium à Suecis recuperatur 322.b
Sub *Longevillio* Duce Vinarienſium geſta 37[illegible].b Is & Pegneranda Monaſterium ingrediuntur 602.b Is in Galliam iter inſtituit 825.a Oſnabrugam venit *ibid.* b
Lotharingus compeſcitur 61.b Lotharingiæ Ducis poſtulata 80.b Inter eum & Suecos hoſtilitas erumpit 110.a Idem caſtigatur 116.b Ejus Copiæ à Rheingravio perſequuntur 117.a Lotharingiæ Ducis irritus conatus 185.b Lotharingi irrita expeditio 193.a Vapulat 290.b Ut & ejus copiæ vapulant 372.b Ipſe iterum vapulat 337.b Lotharingi Enſisheimum occupant 338.b Iidem delentur 339.a Lotharingi Bavaricis junguntur 518.a
Lubeca fœdere Guſtavo jungitur 61.b
Lubecæ Daniæ Rex inanem tractatum molitur 255.b Ibidem Sueci à Daniæ Rege ad tractatus pacis invitantur 345.b Circa Lubecenſes tractatus Danus feſtinat 346.a Lubecæ diſceptatur, quinam per fœderatos intelligantur *ibid.* b Ibi commeatus Cæſarei literæ proferuntur *ibid.* b Super præliminaribus diſceptatur 347.a Ut & de admittendis ad tractatus Germaniæ principibus *ibid.* a Mediatores ibi Avauxium ad tractatus admittere nolunt. *ibid.* b Qui demum tamen admittitur *ibid.* b Tractatio præliminaris *ibid.* b De Plenipotentiis *ibid.* b De ſalvis conductibus 348.a De Gallorum ſociis extra Germaniam 349.a De die Conventus, & an propter Gallorum moram tractatus ſit differendus *ibid.* a Lubecæ ſalvus conductus Cæſareus adeſt 352.a Ejus vitia *ibid.* a Diſceptatio ſuper eo ſalvo conductu *ibid.* b A Dano temperamentum propoſitum *ibid.* b Lubecenſis tractatus acta 1003.b Lubecæ controverſia inter Legatos ſuper viſitatione oritur 1006.a Controverſia ibi de titulo Reginæ Sueciæ 1007.a Legati ſe ibi mutuis conviviis excipiunt 1008.b Procuratoria exhibentur 1010.a Deſiderata in Suecico procuratorio & Suecorum defenſio *ibid.* a Notata in Polonicis *ibid.* b Polonorum reſponſio 1011.a Suecicorum ad hanc replica *ibid.* b Nova formula Procuratorii proponitur 1012.a De legibus pacis utriuſque partis ſententia *ibid.* Conventus diſſolvitur 1013.b Alter Conventus & Legatorum adventus & ſalutatio 1028.
In ſecundo Conventu *Lubecæ* certamina circa primas viſitationes Mediatorum *ibid.* b Initium tractatuum 1029. Poloni ibi proteſtationem apud Mediatores interponunt 1030.a Sueci procuratorium ſuum edunt *ibid.* a Mediatores Suecis depoſitionem procuratoriorū perſuadere ſatagunt 1032.a Suecici Legati rem ad Reginam referunt 1033.a Reginæ declaratio *ibid.* b Sueci tractatus pro deſperatis habent 1034.a Mediatores contra rupturam tractatuum proteſtantur *ibid.* a Sueci depoſitionem Procuratoriorum abnuunt 1035.b Eorum ſuper tribus Coronis declaratio *ibid.* b Hollandorum Legatorum Lubecæ adventus & error 1036.a Brandeburgici ibi à Cæſaris Legatis non inviſuntur *ibid.* a Mediatores denuo Polonos urgent 1037.a Sueci à ſe acta defendunt *ibid.* b Poloni diſceſſum urgent 1039.a De diſceſſu conſtituunt *ibid.* b Extremus Mediatorum conatus *ibid.* b Conventus diſſolvitur 1040.a Lubeca & Hamburgum apud Suecos pro Brema intercedunt 1057.a
Lubena à Gallaſio capitur 514.a
Luccam Torſtenſonius occupat 479.a
Luna & Hammum à Gleenio occupantur 152.a
A Suecis *Luna* recipitur *ibid.* b
Luneburga fœdus cum Guſtavo init. 61.b Georgius Luneburgicus Regi Guſtavo jungi cunctatur 80.a Inter Luneburgos & Haſſos ſimultates 158.a Luneburgicus & Landgravius congrediuntur 197.a Luneburgici Duces Auguſtus & Georgius pacem Pragenſem amplectuntur 206.b Luneburgico agro Banerius diſcedit 214.a Georgius Luneburgicus varium ſe gerit 225.a Luneburgici Duces Fœdus inter Suecos & Gallos impedire conantur 238.a Luneburgicus Dux Georgius dubium ſe gerit 248.a Luneburgum à Leſlæo in poteſtatem redigitur 258.a Lauenburgici machinationes pugna ad Witſtocum eluduntur 260.b Luneburgicus Dux Georgius Suecis inſidiatur. 285.b Luneburgum Sueci amittunt 286.b Luneburgicus Georgius ſe Suecis hoſtem fert 288.a Pro Luneburgenſibus Danus neutralitatem poſtulat 324.a Ii Suecis ſeſe hoſtes exhibent 325.a Luneburgici cum Banerio de neutralitate agunt 368.b Temporaria cautio ſuper ea re *ibid.* b Suecis conventa ratihabentibus Luneburgici moras nectunt 369.b Novas difficultates movent *ibid.* b Hildeſiam à Cæſare reſtituere jubentur *ibid.* b Georgius Luneburgicus Dux offenſam in Cæſarem concipit 370.a Nutat 371.a Luneburgicos Duces Cæſar ſolicitat 395.a Ii Cæſari non fidunt *ibid.* a Conſilii ſui rationes publice exponunt *ibid.* b Eorum poſtulata *ibid.* b Suecis, Vinarienſibus & Haſſis copias ſuas jungunt 399.a Luneburgicorum poſtulata 399.a Banerius iis diffidit *ibid.* b Ad ſeparatum exercitum inclinant *ibid.* b A Luneburgico Duce Georgio, Banerius auxilia poſtulat 400.a Ejus reſponſum *ibid.* a Luneburgici Banerium in Sileſiam abire ſimulantem retinere cupiunt *ibid.* b Banerii conſilia exquirunt *ibid.* b Cum Luneburgico Duce Georgio Banerii colloquium 401.a Per Luneburgicam ditionem Sueci hoſpitia capiunt 403.a Ex Luneburgico agro Banerius movet 404.a Luneburgici Duces Fœdus cum Suecia ambiunt 409.b Sueciæ Rectorum de iſto Fœdere judicium *ibid.* b Cum Luneburgico Legato Tractatus ſuper Fœdere cum Suecis 410.a Luneburgicorum intentio *ibid.* a Diſceptatio ſuper oppidorum ceſſione *ibid.* a Rationes Luneburgicorum *ib.* a Salvii reſponſio *ib.* b Idem tractatus concludit *ibid.* b Luneburgici ratihabitionem tractatus cum Suecis urgent 411.a Luneburgicorum monita in Conventu Noribergenſi 425.b Luneburgici & Haſſici Ratiſponæ maſcule loquuntur 429.a Iidem Ratiſpona expelluntur *ibid.* a Luneburgicus Dux Georgius moritur 437.b Luneburgici & Landgravia ad Banerium mittunt *ibid.* b Cum Luneburgicis Ducibus Suecorum

corum acta 439. b Eorum Legatorum propoſitio *ibid.* b Quam Duces Suecici annuere coguntur 440. a Luneburgicos Cæſarei allicere ſtudent *ibid.* b Luneburgicus Dux Auguſtus cum Cæſareis tractare incipit. *ibid.* b Luneburgicis Leopoldus ſimul arma & tractatus oſtentat *ibid.* b Dux Auguſtus Leopoldo Archiduci reſpondet. 441. b Apud Luneburgicos Duces & Exercitum Grubius adpellit 444. a Copias ſuas ſeparant 445. a In hoſtem deduci poſtulant *ibid.* b Dux Auguſtus in partes Cæſaris tranſit 447. a Eorum poſtulata & promiſſa 449. a Circa Luneburgicum Fœdus cum Suecis acta 455. b Legatorum Luneburgicorum propoſitio, ſuper qua res differtur *ibid.* b Eorum alia Legatio valde minax 456. a Legatorum propoſitio *ibid.* a Negotiatio continuatur *ibid.* b Temperamentum proponitur 457. a Sueci Fœdus Luneburgicum ratihabent *ibid.* a Id fit irritum *ibid.* b Luneburgica Legatio ad Torſtenſonium 478. a Luneburgici exautorati Cæſaream militiam adſpernantur 503. b Legati Torſtenſonium Freibergam obſidentem adeunt 508. b Luneburgici onera detrectant 548. a Luneburgicus Legatus Oſnabrugam venit & abit 565. b

Luneburgicus Caſſellanis auxilio venit 640. a

Luſatia à Cæſareis invaditur 57. a A Cæſareis irrumpitur 76. a

Luſitani ad pacis tractatus admitti cupiunt 532. a Luſitanus Legatus Monaſterium venit 567. a Succis arctius Fœdus offert *ibid.* a De ejus ſalvo conductu Gallorum ſententia 572. b Luſitanicus Legatus in Daniam trajicitur 471. a In Suecia honorifice excipitur *ibid.* a Luſitanorum poſtulata Monaſterii 597. a Cum iis Suecorum Fœdus commerciorum 472. a Eorum legati Monaſterii querela 908. a

Lutherus in Pontificem ſcribit 3. b Ejus Progreſſuum cauſæ *ibid.* b Principes illi favent. 4. a

Lutherani ſacerdotes Bohemia pelluntur 14. b

Lutzenenſe Prælium 82. b

Luzovius à Cæſare Hamburgum mittitur 422. b Ejus propoſitio 423. a Colloquium cum Salvio 424. a Secretos tractatus urget *ibid.* b Ejus ſententia ſuper ſatisfactione Sueciæ 425. a Circa ejus intentionem Salvius dubitat *ib.* a Cum Salvio colloquitur *ibid.* b Cum eo ſecreti tractatus continuantur 461. a Ab eo circa Amneſtiam oblata *ibid.* b Circa Sueciæ & Militum ſatisfactionem *ibid.* & 462. Is Salvio dubia demere conatur *ibid.* a Minas ſpargit *ibid.* a Cum Salvio colloquitur 463. a Hamburgo avocatur 494. b Diſcedens de ſeparata pace movet 497. a

M.

Magdeburgenſium turbarum initia 37. a Magdeburgi excidium 46. b Id à Cæſareis deſeritur 62. b A Saxone obſidetur 245. b Ei urbi Banerius fruſtra ſuccurrere cupit. 246. a Eo Saxo potitur 257. b Gallaſius ibi evadit 551. a Circa Magdeburgum acta anno 1645. 585. b Suo præſidio relinquitur 628. a Ejus præſulis querelæ 656. a Inter Magdeburgicam urbem & Adminiſtratorem controverſia 924. b

Manheimum Guſtavus capit 55. b

Marazinus in Pomeraniam irrumpit 208. b Denuo in Pomeraniam redit 246. b

Marpurgenſem Ditionem Haſſi ſibi vindicant 589. b

Per *Marchiam* & Pomeraniam Suecorum geſta 453. a Lilius Axelius in primam progreditur *ibid.* a Idem inde excedit, ſublatis in Brandeburgicos hoſtilibus *ibid.* b

In *Marchia* Suecorum accepta damna 279. a

Mare Balticum tentatur ab Auſtriacis 19. a

Manheimum Galli capiunt 557. b

Maſfelda à Cæſareis capitur 450. a

Marpurgenſem Arcem Caſſellani Haſſi occupant 639. b

Marpurgum Melander expugnat 724. b

Mansfeldii acta 58. a Ejus mors *ibid.* a

Mansfeldius in Wetteraviam irrumpit 170. a

Mansfeldam Sueci capiunt 360. b

Mansfelda obſidium Kœnigsmarckius diſturbat 477. b

Matthias Cæſar moritur 11. a

Mauritius Saxoniæ Elector, Cæſarem bello petit 6. b

Meclenburgici Duces Ditionem ſuam armis vindicant 49. a Fœdus cum Guſtavo ineunt 61. b Pacem Pragenſem amplectuntur 207. a Mediationem inter Saxonem & Oxenſtiernam ſuſcipiunt 213. b Eorum de pace negotiatio 218. & 219. Duriſſimus ejus pacis nodus *ibid.* b Super induciis fruſtra agunt 220. b Meclenburgicus Dux Fœdus in Suecos & Gallos impedire conatur 238. a Cum Oxenſtierna de pace agit 257. a Fruſtra circa pacem ſatagit 267. b Ejus Ducis ambigua conſilia 288. a Et conatus 301. a De Suecis ad Comitia vocandis agit 426. a Meclenburgicos & Haſſos Electores demulcent *ibid.* a Meclenburgicam Cæſarei catervam præmittunt 476. b Ejuſdem loca quædam Danus captat 516. a

Meinaviam inſulam Wrangelius occupat 704. b

Melander à Landgravia dimittitur 398. b Exercitui Cæſareo præficitur 703. a Marpurgum expugnat 724. b Sauciatur *ibid.* b

Memminga & Campodunum à Bavaris expugnatur 95. a Memmingenſes vapulant 109. a Memminga ab Hornio expugnatur 142. a Se Cæſareis dedit 195. a Meppam Cæſarei capiunt 328. b

Mergentheimum ab Hornio capitur 55. b Ibidem prælium 586. a

Merſburgum Sueci fruſtra tentant 438. a

Meſſenii plectuntur 996. a

Milutſchiam Torſtenſonius occupat 480. a

Minda in Suecorum poteſtatem redigitur 248. b Ea Brandeburgicus potitur 756. a

Miravia à Gallaſio capitur 512. b

Miſnia ab Holckio invaditur 77. b Denuo ab eo invaditur & deſeritur 117. b In eam Gœtzius & Hatzfeldius veniunt 275. a In eam iterum Hatzfeldius tendit 362. b Banerius recedit 393. b Torſtenſonius movet 484. a Kœnigsmarckius abit 548. b Miſniæ quædam loca Saxoniæ Elector recuperat 550. b In eam Kœnigsmarckius excurrit *ibid.* b Torſtenſonius abit 552. b

Mitzlaſius Barbyæ capitur 242. a

Moguntia Guſtavo deditur 55. b A Cæſareis premitur 194. b Ab iis fruſtra obſidetur 212. a

Moguntia Cæſareis deditur 225. b A Gallis capitur 558. a

De *Moguntino* Saræpontani querelæ 656. a Ejus Electoris mors & novi electio 782. a Ejus Ablegati declaratio 966. a Monaſterii inſidioſa propoſitio 926. a Ejuſdem confuſus agendi modus *ibid.* a

Moldam Sueci tranſeunt 577. a

Monaſterium Legati Hiſpanici veniunt 531. b Et Galli 560. a Ibi in Procuratoriis multa deſiderantur 562. a Acta cum Salvio & Gallis de Gallorum literis invitatoriis 564. a De Procuratorio Suecico *ibid.* a De Tractatibus Danicis *ibid.* a De Ragoziano Fœdere 565. a Tractatus ibi quieſcunt *ibid.* b Legatus Luſitanus huc venit 567. a Ibidem ſuper Procuratoriis diſceptationes 568. a Prima diſceptatio fit & ejus contenta 570. De Regiorum propoſitione judicium *ibid.* b

Monaſterii negotiatio de pace differtur 591. a Plenipotentiæ ibidem afferuntur 592. a Acta de honore Legatis Electoralibus exhibendo *ibid.* b Procuratoria ibidem permutantur *ibid.* b Ibidem acta de induciis inter Gallum & Bavarum 595. a Monaſterii de Salvo conductu Mediatorum diſceptatur 596. b Ibi Mediatores de Induciis proponunt 601. a Controverſia ſuper modo tractandi *ibid.* Eam urbem Longuevillius & Pigneranda intrant 602. b Monaſterium Ordines Oſnabrugenſes invitantur 604. b Eorum reſponſum 605. a Monaſterienſium ſuper modo conſultandi declaratio *ibid.* b

Monaſterii Mediatores diſtinctius ſuper ſatisfactione proponi volunt 610. a Circa Ceremonialia acta 623. a Regiorum replica Ordinibus communicatur 640. b De Suecorum replica quorundam judicium 641. a Monaſterienſium de modo conſultandi ſententia *ibid.* a Ibidem Catholicorum Gravamina. Primum 642. a Secundum & tertium 643. a Quartum, Quintum, Sextum, Octavum

vum, Nonum 644.a.b. Super iis agendis diſceptatio 645.a Hollandorum Legati veniunt 655.a Cæſarei duplicam exhibent ſuper prima formula pacis 665.a Monaſterienſium de Suecica ſatisfactione ſententia 689.a Monaſterii tractatus frigent 758.b Eo complures Legati diſcedunt 927.a

Mortaignius cadit 729.a

Per *Moraviam* Suecorum excurſiones 487.b In eam regionem Torſtenſonius tendit 510.b Sueci in ea multa loca capiunt *ibid.*b In eam Ragozius accedit 581.b Kœnigsmarckius in eandem excurrit 583.b

Montecuculus capitur 109.b In Sileſiam revertit 724.b

Moſcoviæ ſtatus 1630. 25.b Moſcoviticus Legatus à Rege Guſtavo auditur 47.b Moſcovitica Legatio ad Suecos 128.b In Moſcoviam Suecorum Legatio 176.b Moſcoviticus Czar de cauſis belli Polonici Reginæ Sueciæ exponit 1053.a Titulum ſuum auget *ibid.*b

N.

Naſſovius Comes Braunfelſam intercipit 184.b

Neoburgicus Neutralitatem ambit 107.b

Neoburgum à Bavaricis expugnatur 116.a

Acta de Palatini *Neoburgici* Neutralitate in Conventu Francofurtenſi 145.b

Neuburgico Neutralitas in Conventu VVormatienſi conceditur 169.a

Neoburgum ad Rhenum opprimitur 96.a A Rheingraviis capitur 109.b Neuburgi Slangius circumvenitur 436.b

Neuſtadium ſe dedit 198.a Moravia à Torſtenſonio capitur 481.a

Neuhauſam Cæſarei non ſine ſuo damno tentant 407.a

Neumarcum ab Hornio capitur 109.a

Nienburgum ſe dedit 198.a

Niſſam Lilliehœckius capit 481.a

Immediata *Nobilitas* cauſam ſuam de Legatis ad Tractatus pacis deſtinatis commendat 527.a Ejuſdem de Palatino querelæ 656.a

Noriberga à Tillio fruſtra tentatur 55.a Ad eam Guſtavus ſe ſiſtit 71.a Velitationes 73.a Noriberga ſe Cæſari dedit 195.a Noribergenſis Conventus Acta 425.b Noriberga Gallicus Miniſter expellitur 426.a Ibidem Conventus inſtituitur 933.b Duces partium conveniunt 934.a Suecorum ibidem proteſtatio & Cæſareorum reſponſio *ibid.*b In eam urbem capitulatio Oſnabrugenſis pertrahitur 940.b Tractatus ibi tarde procedit 941.a Volmari ibidem adventus negotio nonnihil moræ injicit 943.b Noribergenſium tractatuum conditio circa finem anni 1649. 951.b Ii ſubſcribuntur 970.a Conventionis formula 971.a

Norlinga obſidetur 160.a Sueci ei urbi militem immittunt *ibid.*a De prælio ad eandem conſultatio *ibid.*b Primus in eo cum hoſte conflictus 161.a Ei urbi Enguianus neutralitatem concedit. 588.b

O.

Ab *Odera* Cæſarei abeunt 451.b

Offenburgum cum Ottenburgo capitur 78.b

Oldenburgicus Comes Neutralitatem affectat 39.a Id ſecunda vice facit una cum Comite Friſiæ Orientalis 44.a

Circa *Oldenburgicum* vectigal irrita negotiatio 931.b

Olmucium à Cæſareis fruſtra obſidetur 553.b A Torſtenſonio capitur 481.a

Oppelam Sueci expugnant 481.a

Oppelam Cæſarei capiunt 553.b

Oppenheimum expugnatur 55.b

Inter *Ordines* Germaniæ & milites querelæ 136.b

Ordinum Confœderatorum cum Rege Galliæ fœdus 168.a Miſera apud eos rerum facies *ibid.*b De Ordinibus excluſis in Amneſtia recipiendis diſceptatio 220.a Ordinibus Imperii de initio tractatuum ſignificatur 525.b Ordines Imperii ad Tractatus à Suecis invitantur 530.a Ante omnia de pace agi volunt 532.b Monaſterii de externa pace prius quam de interna agi volunt *ibid.*b Circa eorum gravamina inanis conatus 537.b Ad pacem hortantur 559.b Ad Tractatus Oſnabrugæ venire tardant 563.a Eos Galliæ Rex denuo ad tractatus pacis invitat 565.b Ii à Suecicis Legatis denuo ad pacem invitantur 567.b Non ſine effectu *ibid.*b Paulatim ad tractatus Monaſterienſes accedunt 594.a Propoſitionem urgent *ibid.*b Cæſareorum Replicam ſibi communicari petunt 622.a Ordinum Catholicorum ſuper gravaminibus Eccleſiaſticis Oſnabrugæ declaratio 650.a Ii in tractatus ſuper gravaminibus conſentiunt 651.a

Inter *Ordinem* Equeſtrem & Urbes de præcedentia Oſnabrugæ acta 656.b

Ordinum de formula pacis à Cæſareis Oſnabrugæ exhibitæ judicium 664.b Quod Cæſari diſplicet 665.a Inter Ordines Oſnabrugenſes & Monaſterienſes diſſenſio 844.b Eorum ſententia de ratificatione 849.a Ordines Oſnabrugæ de Gallicis rebus agere volunt, quod Servientus improbat 851.a Cæſarei abnuunt & proteſtationem interponunt *ibid.*b Ordines ſuæ ſententiæ inhærent 852.a Eorum circa pacem diſſenſio 853.b Caroli Guſtavi adventum iidem deprecantur 854.b Ordinum de Gallica ſatisfactione declaratio 861.b Ordines pacem Hiſpanicam non morantur 805.a Ordines ad Regem Galliæ ſcribunt 866.a Eorum declaratio ſuper Gallica ſatisfactione *ibid.*b Ad Electorem Palatinum ſcribunt 905.b Super militum miſſione & deditione oppidorum Monaſterii agere volunt 922.b Quod Servientus conſentit & Generaliſſimus Suecorum abnuit *ibid.*b Ordines eo offenduntur, ſed mox iterum ſedantur 923.a Germaniæ Generaliſſimo Suecico ſcribunt *ibid.*a Eorum querelæ ſuper hoſpitiis 925.a Periculoſa conſilia *ibid.*b Utriuſque religionis ſuper deſignatione reſtituendorum ad Circulorum præfectos ſcribunt 929.a Super exauctoratione militum conſultant *ibid.*b Super ea re Galli cum iis ſentiunt 930.a Eorum diverſæ ſententiæ de Suecicarum Legionum reductione *ibid.*a Quædam eorum ratificationes exhibentur *ibid.*b Deliberatio ſuper adeundo conventu Noribergico 931.a Ordines per formam Collegii iterum conſultant 936.a In ſolutionem pecuniæ conſentiunt *ibid.*a Eorum temperamentum circa Franckendaliam rejicitur 937.b Tandem exauctorationis militum initium faciunt 940.a A Cæſare ſubſcriptionem Conventionis Noribergenſis impetrant 944.b Eorum ſententia circa reſtituendos 950.a

Oſnabruga à Suecis capitur 117.b Circa Oſnabrugæ deducendum præſidium, cum pacis tractatus ibi inirentur, difficultates 526.b Ea urbs evacuatur propter tractatus ibi inchoandos 528.b Oſnabrugam Salvius ire conſtituit 530.a Eam ingreditur 531.a Præter deſtinatum ibi manet *ibid.*b Oſnabruga Danici Legati diſcedunt 559.a Oſnabrugam Oxenſtierna intrat 560.a Legati Regii ibi nondum colloqui poſſunt *ibid.*b Ibi Cæſarei circa procuratoria tergiverſantur 562.a De modo tractandi dubitatur 563.a Ibidem Luneburgicus Legatus venit & abit 565.b Servientus ibidem venit *ibid.*b Lambergius Comes venit 567.a Procuratoria pro commutatis habentur 568.a Procuratoria mutuo traduntur 569.a Immediate agitur probantibus Evangelicis 570.a Prima propoſitio fit, & ejus contenta *ibid.*b De Regiorum propoſitione judicium *ibid.*b Electorales Mediatorum partem affectant 597.b Propoſitio ibi inter Suecos & Gallos diſcutitur *ibid.*b Ibi reſidentium Legatorum ſententia ſuper Decreto à Cæſareis & Electoralibus Monaſterii ſumto 603.a Quæ Cæſareis diſplicet; ut & Mediatoribus *ibid.*b Eorum reſponſum 605.a Venetus Legatus denuo mediationem offert 610.b Quæſtio ibi mota de Civitatum Imperialium voto deciſivo *ibid.*b De ſuffragio Provinciarum per Suecos poſſeſſarum *ibid.*b De Electoralium Legatorum Excellentia *ibid.* & 593. Congregati Ordines Monaſterium invitantur 604.b Oſnabrugenſium ſententia ſuper pace 615.a Diſceptatio ibi inter Lutheranos & Reformatos *ibid.*a Cum Hanſeaticis ibi controverſia *ibid.*a Oſnabrugenſium ſententia ſuper pace. *ibid.*a

Oſnabrugæ Evangelici Gravamina ſua exhibent 616.a Diſſidium ſuper Reformatos gliſcit 641.a Oſnabrugenſium ſententia de modo conſultandi *ibid.* b Ut & Cæſareorum Regiorum, & Univerſorum Ordinum *ibid.* b Oſnabrugæ Gravamina Politica mota. Primum. Secundum. Tertium. Quartum. Quintum. Sextum. Septimum. Octavum. Nonum 651.b Bohemici Exules ſalvum conductum quærunt 656.a Oſnabrugam Saxonici Legati veniunt 659.a Oſnabrugenſis Epiſcopus neutralitatem affectat 669.b Oſnabrugenſes deſtinatis ſuis inhærent 861.a Oſnabrugæ Gallica pax cum Ordinibus adornatur *ibid.* a Oſnabrugenſis Conventus Monaſterium ſe confert 865.a Circa Oſnabrugenſem capitulationem acta. 932.b

Oſſæ irritus conatus 66.b Is ad Rhenum Suecis nonnihil damni infert 69.b

Ottenburgum cum Offenburgo capitur 78.b

Oxenſtierna Stralſundam ſoli Sueciæ conciliat 29.b

Oxenſtierna (Benedictus) è Gallia redit 49.b

Oxenſtierna ad habendum proteſtantium Conventum à Rege Guſtavo ablegatur 80.a Ejuſdem Conſultationes poſt Guſtavi Regis mortem circa bellum Germanicum 90.b Idem deſtinata ſua Ordinibus Proteſtantibus exponit 91.a Novis mandatis è Suecia inſtruitur *ibid.* b Ejus congreſſus cum Saxoniæ Electore 92.a Ut & cum Legatis Gallicis 93.a Claves oppidi Erfordienſibus reſtituit 94.a Ejus diſpoſitio circa bellum deinceps adminiſtrandum *ibid.* b Propoſitio in Heilbrunnenſi Conventu 99.a Rem in eodem urget 100.a Palatinum reſtituit 101.b Ejus acta cum Legato Anglico 102.b Ad Danubium Exercitui ſatisfacit 108.b Induciæ per Sileſiam eidem ſuſpectæ 111.b Ejus acta cum Legato Brandeburgico 113.b Cum Ragozio 114.a Congreſſus ejus cum Arnheimio, ſuper Fridlandi defectione *ibid.* a A Legatis Sileſiæ inviſitur 118.a Oxenſtiernæ cum Electore Brandeburgico congreſſus 135.b In Conventu Francofurtenſi propoſitio 145.a Ejus filii infructuoſa Legatio in Angliam 146.b Conſilia poſt cladem Norlinganam 163.b Res pro viribus reſtituere nititur *ibid.* b Cum difficultatibus incaſſum luctatur 164.a Ejus in Conventu Wormatienſi propoſitio 169.a Fœdus in eo ſubſcribere recuſat *ibid.* a Incaſſum pacem captat 180.a Ejus circa eandem conſilium *ibid.* a Iter in Saxoniam decernitur 182.a Mandata à Fœderatis ei data *ibid.* a Saxoni & Brandeburgico ſatisfacere ſtudet *ibid.* b Ejus conſultatio cum Ducibus Gallicis 184.b In Gallia acta 191.b Ut & in Hollandia 192.a Conſilia *ibid.* b Magdeburgum tendit, & cum Brandeburgico Legato obiter tractat 193.a Sperreuteri conſilia approbat 198.b Ejus conſilia circa primos motus Ductorum Suecici Exercitus 199.a Idem cum Saxone tractatus ſuſcipit *ibid.* b Ejus Conventio cum Landgravio & Ductoribus Suecici exercitus 200.b Idem Saxoni capita tranſactionis proponit 203.b Ejus conſilia perturbantur 205.a Ad Cæſarem ſcribit *ibid.* b Magdeburgo diſcedit *ibid.* b Dœmitzæ præſidium imponit 211.a Pomeraniæ oræ maritimæ proſpicit *ibid.* a Tractatus pacis non negligit *ibid.* b Ejus conſilia inter difficultates poſt Pragenſem pacem 214.b Senatus Sueciæ ad eum mandata 217.b Conſilia circa pacem & bellum. 222.a Oxenſtierna à Daniæ Rege ad pacem invitatur. 237.b Acta inter eum & Saxonem de pace *ibid.* b Cum Legato Gallico tractatus ſuſcipit 238.a Circa eos controverſiæ *ibid.* b Temporaria tranſactio inter eum & Legatum Gallicum 239.a Is pecuniæ inopia urgetur *ibid.* b Tres Exercitus parare inſtituit 240.a Ejus præcepta ad Duces Suecicos obſervanda circa Pomeraniam & Electorem Brandeburgicum *ibid.* b Wilhelmum Vinarienſem, Archiepiſcopum Bremenſem, Comitem Oldenburgicum, Ducem Neoburgicum, Georgium Luneburgicum & Wilhelmum Landgravium 241.a Is Leuchtmaro Stralſundæ reſpondet 491.b Oſnabrugam intrat 560.a Ejus cum Gallis ſuper eorum propoſitione conſultatio 594.a Cum Gallis Monaſterii congreſſus 619.a Alter cum Gallis Monaſterii congreſſus 676.a Oxenſtiernam Monaſterium abire Evangelici nolunt 825.a Monaſterium irritum iter intendit *ibid.* b

Oxenſtiernæ (Benedicti) Noribergæ proteſtatio 983.a

P.

Paderborna fruſtra obſidetur 75.b Ab Haſſis expugnatu[r] 104.b Eam Wrangelius capit 628.b Haſſi Caſſellan[i] eam amittunt 640.b

Palatinus Fridericus, ad Guſtavum venit 62.a Palatinatus ab Hiſpanis invaditur 70.a Non ſine clade ab iis deſeritur *ibid.* b Palatinus ab Oxenſtierna reſtituitur 101.b Ejus reſtitutio à Saxone improbatur 102.a In Palatinatu ſuperiore Suecorum progreſſus 137.a Iidem eadem expelluntur 141.a

De *Palatini* Neoburgici Neutralitate acta in Conventu Francofurtenſi 145.b Cum eo & Regina Chriſtina de matrimonio propoſitio 310.a Cum eodem Kingius conjunctionem affectat 328.a Cum eo Legati Suecici fruſtra de Fœdere agunt. *ibid.* b Ejus in Suecia negotiatio 329.a Reſponſum ejus Miniſtro à Sueciæ Rectoribus datum *ibid.* b Palatinus Elector cum Kingio Copias jungit 330.a Eorum acta *ibid.* a Eorum clades apud Flotham *ibid.* a Palatini Electoris propoſitio ad Suecos 342.b Palatinum Anglicus Legatus & Ruſtorfius commendant 374.b In Palatinatum Vinarienſes deſcendunt. 375.b Palatini Electoris conatus 376.a In Palatinatum Vinarienſibus deſcendentibus Bavarici occurrunt 378.a Palatinus Elector in Gallia detinetur 379.b Ob eam detentionem motus animorum 380.a Palatinus Elector in Gallia iterum dimittitur 414.a Palatina Cauſa in conventu Ratiſponenſi ad peculiares Tractatus ſeponitur 427.a Circa Palatinam cauſam Ratiſponæ acta 469.b Ea Viennam trajicitur 470.a Ibidem denuo ſuſcipitur *ibid.* a Hiſpanici Legati ſuper ea declaratio *ibid.* b Ut & Bavaricorum *ibid.* b

Palatini Caroli Guſtavi periculum 490.b

Circa *Palatinam* cauſam Viennæ acta 504.a Cæſaris circa eam declaratio *ibid.* b Palatini Legatus re infecta Vienna diſcedit 505.a Palatinis Legatis Oſnabrugam & Monaſterium deſtinatis cauſam ſuam commendat 527.a Circa Palatinam cauſam in tractatibus agitata 537.a Palatini Electoris Miniſtri Monaſterium adveniunt 597.a Palatinis Galli in tractatibus Monaſterienſibus ſpem faciunt 610.b Palatini proteſtatio Monaſterii rejicitur 612.b Sultzbacenſis querela 613.a Palatinorum Oſnabrugæ intempeſtivus zelus 641.a De Palatina Cauſa Oſnabrugæ acta 537.a De Palatino immediatæ Nobilitatis querelæ 656.a Palatinorum monita circa formulam pacis 669.a Circa Palatinam cauſam temperamentum 675.a Palatinam cauſam ſoli Sueci ſuſtinent 749. Ad Palatinum Auſtriacorum miſſio 821.a Palatinus in Bohemia ſubſidet *ibid.* a Palatinus Elector pacem acceptat 924.a Benfeldam petit 945.a

Pappenheimii ſucceſſus per Saxoniam 68.b Suecos cædit 69.b Stadam deſerit *ibid.* b

Pappenheimius per Saxoniam graſſatur 71.b Callenbergæ obſidium ſolvit 72.a Ei Baudiſſius cedit 75.b Hildeſiam capit 76.a In Thuringiam abit *ibid.* a Ei Fridlandus jungitur 80.a Prælium Lutzenenſe inſtaurat 84.a Occumbit *ibid.* a

Pappenheimum ab Hornio expugnatur 109.a Pappenheimenſis Arx à Cæſareis capitur 180.b

Parchwitzam Torſtenſonius occupat 483.a

Paſewalci excidium [illegible]

Pax Religioſa ſancitur 7.a Poſt illam querelæ continuantur *ibid.* b Pax cum Betlemo 14.b Pax cum Daniæ Rege fit 21.a Pax Lubecenſis [illegible]

Pegneranda Monaſterium intrat 602.b Monaſterio diſcedit [illegible]

Ad *Perlebergam* Cæſarei conſiſtunt 259.

Philipsburgum fruſtra tentatur 78.a Ejus præſidium fruſtra à Electore Trevirenſi tentatur 108.b Ei urbi Galli inhiant 123.a Ea Suecis deditur 143.b De Philipsburgo trader[e]

d

do Gallorum poſtulata 150.a Id oppidum à Cæſareis intercipitur 184.a Ab Enguiano petitur 557.b Ab eo capitur *ibid.* b De eo Spirenſium querelæ 656.a
Piccolomineus in hiberna diſcedit 449.b
De *Pirnenſibus Tractatibus* judicium 169.b Tractatus 173.a Ejus ſecreta emanant. 182.a
Plauena à Suecis capitur 366.a
Prælium ad Wiſelochum 15.a Ad Wimpinam *ibid.* a Ad Hœchſtam *ibid.* a Ad Floreacum *ibid.* b Ad pontem Deſſavienſem 18.a Ad Lipſiam 51.a Ad Lutzenam 82.b Ad Oldendorpium 110.b Ad Pfaffenhoviam 116.a Ad Watvveilam 142.b Ad Ligniciam 153.b Ad Nordlingam 162.a Ad Reinfeldam 333.b Ad Wittevveiram 336.a Prælium ad Chemnitium 360.a Prælium ad Guelferbytam 441.a Prælium ad Lipſiam 485.a Prælium ad Mergentheimum 586.a Ad Allersheimum 587.b Cæſi & capti utrimque 588.b
Praga à Suecis fruſtra tentatur 159.b *Pragenſis* pax 195.a Illam Gallus fruſtra impedire conatur *ibid.* a Pragæ Banerius exercitum admovet 361.b A Banerio tentatur 363.a A Kœnigsmarkio occupatur 813.b Ad eam urbem VVittenbergius properat 815.b
Pragæ magnæ obſidium ſolvitur 820.b
Pragenſe decretum & ejus cauſa 1040.b Pragenſis tractatus 911.b
Ad *Priſniam* Suecorum periculum 436.b
Proceres Bohemici feneſtra dejiciuntur 10.b Compoſitio amica de iſta re fruſtra tentatur *ibid.* b
Proteſtantes in partes ſcinduntur 7.b Eorum Religio unitur & premitur 8.a
Phulius in Hennebergica rem bene gerit 274.b
Pyrna fruſtra à Saxonicis tentatur 362.a Ab iis invaditur *ib.* b Fruſtra oppugnatur 363.a A Banerio munimentis nudatur *ibid.* a
Polckhainum VVittenbergius capit 638.b
Poloniæ ſtatus anno 1630. 25.a Polonis Legatio à Rege Guſtavo mittitur 85.b Poloni domum abeunt 98.a Eorum habitus anno 1633. 128.a Cum Polonis Suecorum Tractatus in tempus iniquum cadunt 227.a Polonici Procuratorii vitia in tractatibus Stumsdorfianis 228.a Poloni ſuper legibus induciarum in iis miteſcunt 231.b Polonia fruſtra Suecos laceſſit 312.b Res Polonicæ cum Suecis anno 1638. 355.b Super Poloni Machinationibus Ordinum Sueciæ decretum 358.b Poloni culpam irruptionis Hermanni Bothii in Livoniam à ſe amoliuntur 389.b Polonica Legatio ad univerſales pacis tractatus diſſuadetur 529.a Eorum excurſiones in Pomeraniam 490.b Cum iis Torſtenſonius literas commutat 513.b Poloniæ fines Crocovius tranſit 514.b Poloni in anteceſſum ſe excuſant ſuper intromiſſione Crocovii in ſuas ditiones 515.b Per Poloniam Crocovius evadit 516.a Polonus ſe Mediatorem pacis offert 554.b Ejus Machinationes anno 1643. 539.a Poloni tractatibus pacis ſe immiſcere volunt 687.b Eorum Legatorum ad Conventum Lubecenſem mandata 1005.b Iis ibi ſpiritus accedunt 1008.a Ii Lubecæ tractatus eludere jubentur 1009.b Poloniæ Regi filius naſcitur 1026.b Is Rex mentem Reginæ Sueciæ expiſcari conatur *ibid.* b Poloniæ Vicecancellarius in Sueciam venit 1027.a Cauſa ejus fugæ *ibid.* a Regina Sueciæ pro eo intercedit *ibid.* b
Pomerania invaditur 20.b Ejus Dux Suecos Stralſunda dimovere conatur 29. & 30. Pomerania fit pomum Eridis 149.a Brandeburgici circa eam temperamentum non admittunt *ibid.* b Ejus Dux pacem Pragenſem amplectitur 208.b Pomerania à Marazino invaditur *ibid.* b Pomerani frænum mordent 216.b Per Pomeraniam Geſta 246.a In eam Provinciam VVrangelius venit *ibid.* b Marazinus denuo in eam redit *ibid.* b Pomeranorum in Suecos animus 247.a In Pomeraniam Banerii receſſus 277.b Quo incolumis evadit 278.b Acta ibidem *ibid.* b In ulteriore Pomerania acta 281.a Banerius in eandem abit 282.a Sueci equites ibi profligantur *ibid.* b Gallaſius in eam irrumpit *ibid.* b Ob ejuſdem ſucceſſionem controverſiæ inter Brandeburgicum & Suecos 292.a Conſilium Ordinum ſuper regimine ejus Provinciæ 293.b Ordines vacillant *ibid.* b Ejus Dux moritur 294.a Ejus Ducatus poſſeſſionem Brandeburgicus apprehendere vult *ibid.* a Cui Bielkius reſiſtit *ibid.* a Eam Brandeburgicus armis vindicare conſtituit *ibid.* b Ducatus Ordinum Decretum *ib.* b Quod Bielkius improbat 295.a Decretum diſcinditur *ibid.* a Suecorum circa id mens *ibid.* a Pomeraniæ proviſionale regimen expirat 320.a In ulteriorem Pomeraniam Cæſareanorum conatus 325.b Pomeraniæ Ordines Conventum agitant 364.b
E *Pomerania* Stalhantſchius modica auxilia accipit 406.a Per eam ulteriorem geſta anno 1640. *ibid.* b Ejus Provinciæ regimen per Suecos inſtauratur 407.b Quod ſelecti Ordinum probare tergiverſantur *ibid.* b Pomerani à novo Electore Brandeburgico ſolicitantur 408.a Per Pomeraniam & Marchiam Suecorum geſta 453.a In eam Polonorum excurſiones 490.b. Pomeraniæ res ordinantur 491.a In eam Crocovius irrumpit 514.b
Pomeraniam Kœnigsmarckius properat 515.a Pomerania ab Hamburgenſibus Polonis invidetur 540.b Super ea cedenda Suecorum conſultationes 543.b Rationes pro ea retinenda *ibid.* b Pro eadem cedenda 544.a Ea cedendum certo modo decernitur *ibid.* b Super ea Regina Sueciæ ſeorſim cum Brandeburgico agere non vult 623.a Super ea Suecorum & Brandeburgicorum colloquia 647.b Pomeranorum temperamentum circa ſatisfactionem propoſitum 690.b
Pontificis & Italorum ſtatus anno 1630. 24.b
Proteſtantes per ſuperiorem Germaniam à Guſtavo Rege ſolicitantur 53.a

Q.

Ad *Quedlinburgum* Sueci multantur 439.b

R.

Ragozii Legatio irregularis 312.a Ejus Legatus à Guſtavo dimittitur 71.a Ejus acta cum Suecis 114.a Alia acta 388.b Ragozius in Hungariam irrumpit 554.b Cum eo pacta Sueci ratihabent *ibid.* b Recedit 555.a
Super fœdere cum *Ragozio* conſultatio 538.a A Torſtenſonio ſtimulatur *ibid.* a Is promtum ſe bello oſtendit *ibid.* a Quod in Cæſarem ſumit 539.a Cum eo Galli fœdus ineunt 579.b Ragoziani ſe Suecis jungunt 580.a Eorum indoles *ibid.* a Ejus & Torſtenſonii diverſa intentio *ib.* b Vires & habitudo animi 581.a Ragozius junior in caſtra Torſtenſonii venit *ibid.* b Ragozius pater in Moraviam accedit, & nutat 582.a Cæſar eum ad pacem permovet *ibid.* a Is in Tranſylvaniam redit 583.a Ejus novæ molitiones 669.b Is ſe Polonis commendari petit 913.a
Raina à Guſtavo recuperatur 79.a à VVrangelio expugnatur 633.a
Ramſæus Hermanſteino annonam infert 289.a Comitem Hanovienſem in cuſtodiam dat 290.a
Ratenavia Cæſarei potiuntur 278.b Eam Sueci amittunt 286.a
Ratiſpona à Bavaro intercipitur 65.b Ejus urbis Syndicus capitur 112.b Ejus Arx expugnatur à Duce Bernhardo 121.b Ejus Urbis obſidium 155.a Deditio 156.a In Ratiſponenſi Conventu acta 271.a Ibidem Comitia indicuntur 426.b Propoſitio ibi facta *ibid.* b De invitandis Coronis propoſitio *ibid.* b Diplomata ibidem conceduntur *ibid.* b Super Amneſtia conſultatur 427.a Palatina cauſa ad peculiares tractatus ſeponitur *ibid.* a De Hoſpitiis & Contributionibus ibidem acta *ibid.* a De Ratiſpona invadenda Banerii Conſilium 434.a Ratiſponenſis Conventus acta circa pacem communem 467.b Circa Amneſtiam, gravamina & bellum 468.a Circa Palatinam cauſam 469.b De eo conventu judicium 470.a Ratiſponæ & Auguſtæ pacis executio fit 927.b
Reformatio *Religionis* inſtituitur 4.a Religio Lutherana per Provincias Cæſaris invaleſcit 9.b Conſilium de illa opprimenda initur *ibid.* b Remedia diſſidii Religionis in Germania fruſtra tentantur 4.b

Reſervatum Eccleſiaſticum 7.a
Ratela à Bernhardo Duce capitur 334.b
Rheinfelda acriter ſe defendit 151. b Fame urgetur 157. b A Duce Bernhardo obſidetur 332. b Ad id oppidum prælium 333. b A Bernhardo Duce capitur 334.a
Ratela à Rheingraviis capitur 109.b
Rheingravii Neuburgum, Botelum & Urbes Silveſtres capiunt *ibid.* b Rheingravius Otto Ludovicus Lotharingos perſequitur 117. a Ejus per Alſatiam progreſſus 143. a Sero ad exercitus Suecicos accedit 160. b Argentoratum tendit & evadit 165. a De Alſatia in Gallos transferenda agit 166. a Moritur *ibid.* a
Rheingovia à Suecis recuperatur & perditur 193. b In ea Vinarienſes vapulant 378. a
Rhenani tractus miſera facies 254. a
Cum *Rhætis* acta in Conventu Francofurtenſi 146. b
Ad *Ribenitzam* Sueci ſubſiſtunt 281. b
Ex *Richelii* morte Cæſarei mutationem ſperant 501. a
Ringoa à Guſtavi Regis Copiis occupatur 54. b
Roſtochium à Guſtavo capitur 56. a
Roſa ſtrenue rem gerit 403. b Bredavium profligat *ibid.* b
Ad *Roſtochienſem* portum Dani ſatis pro imperio agunt 321. b
Roſtochienſes Warnemundam deſtruunt 323. b
Rotwila à Gallis expugnatur 520. b A Bavaricis recuperatur 521. b
Rowii de armis Anglorum ratiocinium 413. a Is in Angliam revocatur *ibid.* b
Rugia à Suecis occupatur 34. b
Ruppinum Sueci capiunt 366. b Id Brandeburgici fruſtra tentant *ibid.* b
Ruſtorfius & Anglicus Legatus Palatinum commendant 374. b
Sub *Rudena* Dani à Suecis vectigal exigunt 541. a
Cum *Ruſſis* Danorum machinationes anno 1643. 540. a
Ruſſorum Legatio Holmiam 959. a

S.

Circa *Sabaudæ* titulum difficultas 465. b
Saganum Stalhantſchius procedit 452. a Idem Torſtenſonius occupat 479. b
Salam Guebrianus tranſit 437. b Ut & Cæſarei 438. a
Saltzcota à Landgravio expugnatur 124. a
Inter *Salvium* & Avauxium de fœdere diſceptatio 307. a Avauxius de novo fœdere movet, & de initio ejus diſceptatio *ibid.* a Circa alia de fœdere conjuncta Gallorum ſententia 308. a Salvius Sueciæ Legatus Cæſaris mentem circa pacem expiſcari conatur 344. a A Curtio tentatur 345. a Ejus poſtulata Lubecæ circa Salvum conductum Fœderatorum 348. a Replica ad Cæſareorum exceptiones circa eum Salvum conductum *ibid.* b Is paulo liberalius quædam annuit 350. b In quæ Gallus non conſentit *ibid.* b Salvii cum Danis diſceptatio 353. a Ei Tractatus per Lauenburgicos agitati non diſplicent 384. b Inter eum & Curtium ſecretus Tractatus 383. a In eum Banerius irritatur 386. a
Apud *Salfeldam* Cæſarei conſident 396. a Banerius cum ſociis idem facit *ibid.* b Cæſareorum apud eam difficultates 397. a Uti & Fœderatorum *ibid.* a
Salfelda fœderati movent *ibid.* b Salvius tractatus cum Luneburgicis concludit 410. b De Landgravia queritur 412. a Poſtulata ſua Gallis ſuper prorogatione fœderis, oblique inſinuat 414. b Ejus ad Luzovii propoſitionem Hamburgi reſponſio 423. a Colloquium cum Luzovio 424. a Is circa Luzovii intentionem dubitat 425. a Cum Luzovio colloquitur *ibid.* b à Salvio Suecicorum Tribunorum poſtulata & ejus reſponſum 446. a Is Boothii machinationibus in Saxonia inferiore obſiſtit 454. a Ejus reſponſio ad ſecundam Legationem Luneburgicorum anno 1641. 456. b Conſiderationes circa ſecretos tractatus cum Luzovio 461. b Is ſecretos tractatus cum Luzovio continuat poſt renovatum fœdus Gallicum *ibid.* a Ei Luzovius dubia demere conatur 462. a Ei Luzovius ſeparatam pacem perſuadere nititur *ibid.* b Cum Luzovio colloquitur 463. a Ei latæ conditiones acceptandæ videntur *ibid.* a Ejus re... rata pace Hamburgo diſcedens moveret 497. a Is rerum mutationem timet 524. b
Salvius Oſnabrugam ire conſtituit 530. a Eam urbem ingreditur 531. a Ejus cum Danicis Legatis congreſſus *ibid.* a Præter deſtinatum Oſnabrugæ manet *ibid.* b Monaſterium excurrit 564. a Ejus cum Gallis Monaſterii & Oſnabrugæ acta. 568. b De prima propoſitione *ibid.* b De ordine tractandorum *ibid.* b De tractatibus Monaſterium transferendis 569. a Quod Sueci abnuunt *ibid.* a Is Monaſterium abit 689. a Ab eo Monaſterii acta 772. b Certo modo in pacem Gallorum & Ordinum Imperii conſentit 863. b
Sarſtadii Sueci conſiſtunt 447. b
Sarepontani de Moguntino querelæ 656. a
Bellum in *Saxoniam* Inferiorem transfertur 17. a Præludia ejuſdem Belli *ibid.* b Idem exaſperatur *ibid.* b De pace fruſtra tentatur 18. a Saxo ad liberandum Magdeburgum Guſtavo Adolpho conjungi non vult 46. a A Tillio invaditur 50. a Guſtavo Adolpho Fœdere jungitur *ibid.* a Saxonia Inferior Guſtavo Regi ſtudet 56. b Saxones Bohemiam invadunt 57. b Saxonicus Dux Wilhelmus rem in Suevia bene gerit 67. a Contra Saxones male in Bohemia *ibid.* b Saxoniæ Elector à malevolis ſolicitatur. *ibid.* b Saxones Bohemia pelluntur 68. b Pappenheimii per Saxoniam ſucceſſus *ibid.* b In Saxonia Pappenheimius graſſatur 71. b Cum Saxoniæ Electore & Guſtavo acta 72. b Saxonici cum Suecis & Brandeburgicis junguntur 76. b Eorum tranſactio ſuper ea conjunctione 77. a Saxoniæ Elector à Guſtavo Auxilium poſcit 79. b Idem ſua recuperat 85. a Ejus congreſſus cum Oxenſtierna poſt Guſtavi mortem 92. a Saxoniæ Inferioris Conventus 93. a
Saxo & Brandeburgicus Dreſdæ conveniunt 93. b Ejus conſilia pleriſque Ordinum in Conventu Heilbrunnenſi diſplicent 100. b Is Palatinatus reſtitutionem improbat 102. a Ejus Directorio à Vinarienſi Duce favetur 133. a Saxones Succorum hoſpitia turbant 134. a Inter Saxonem & Cæſarem denuo de pace agitatur *ibid.* b Saxo pacem captat 144. b Ejus propoſitio in Conventu Francofurtenſi 146. a Querelæ in eodem Conventu 147. a Saxoniæ Inferioris monita in eo Conventu *ibid.* a Saxones Suecos in obſidione Glogoviæ impediunt 153. a Saxoniæ Elector cum Cæſare tractatus ſuſcipit 154. a Saxoniæ Dux ſe Suecis difficilem exhibet 166. b Saxonici & Sueci tempus in Bohemia fruſtra terunt 167. a Saxonum contra Suecos animorum averſio 172. a Saxo Banerii hiberna turbat 173. b Ad Saxonem ab inſtaurato Conventu Wormatienſi ſcribitur 181. b Saxoniæ Electoris importunitas 188. b Saxo Ordinibus provincialibus de pace Pirnenſi proponit 189. a Inducias particulares init *ibid.* b Ad Bellum ſe præparat *ibid.* b Adjungit ſibi Wilhelmum Ducem; Erfordienſes & Anhaltinos principes *ibid.* b Brandeburgicum ad amplectendam ſuam pacem ſolicitat 190. a Saxoniæ turbatus ſtatus 192. a Saxo ab Arnheimio deſeritur 195. a Apud eum Sileſii fruſtra de pace Pragenſi queruntur 196. a Saxoniæ Inferioris Conventus decretum 197. b Saxo per Legatos iterum cum Suecis agit 199. b Eorum propoſitio 200. a Qui re infecta diſcedunt *ibid.* a Suecicos Ductores ſolicitat 202. b In Suecos movet 203. a Eos contemtim tractat *ibid.* b Saxoni capita tranſactionis ab Oxenſtierna proponuntur *ibid.* b Super illa ſe declarat 204. a Is Magdeburgicam irrumpit *ibid.* b Ejus deſignata 205. b Saxonia utraque pacem Pragenſem amplectitur 206. a Cum Saxone tractatus à Suecici Exercitus Ductoribus continuantur 210. a Cum eo circa pacem acta 213. b Inter Saxones & Suecos ad manus pervenitur 214. b Vapulant 215. b Eorum peditatus inſignis clades ad Dœmitzam *ibid.* b Eorum pons ad Lentzenam deſtruitur *ibid.* b Ii ſemel & iterum vapulant 223. a Saxo fruſtra inducias proponit *ibid.* b Inter eum & Oxenſtiernam de pace acta 237. b Saxonicorum legio opprimitur 241. a Saxo ad tuendam ſuam ditionem advolat

volat *ibid.* b Irriti ejus conatus in Suecos 243. a Prælium detrectat *ibid.* a Saxonici vapulant *ibid.* b Saxo Harzfeldio junctus in Banerium movet 244. a Albim tranſit 245. a Magdeburgum obſidet *ibid.* b Ad Reginam Sueciæ ſcribit 255. a Magdeburgo potitur 257. b Saxonici ad Eulenburgum à Banerio fugantur 274. b Munimentum ad Wittenbergam deſerunt 275. a Fruſtra Banerio de induciis proponunt *ibid.* b In Saxoniam Inferiorem geſta 285. a In ea Sueci aliquot loca amittunt *ibid.* b Saxoniæ Inferioris conatus 331. a Conventus *ibid.* b Saxonici Pyrnam fruſtra tentant 362. a Pyrnam invadunt *ibid.* b Duæ Saxonicæ Legiones à Slangio delentur 363. a Saxonici Budiſſinam occupant *ibid.* b Iidem à Suecis intercipiuntur *ibid.* b Saxonici Pyrnam fruſtra oppugnant *ibid.* a Saxonum Inferiorum Conventus 367. b Eorundem decretum 368. a Saxoniæ Inferioris ſuſpecta ad Banerium Legatio 370. a Saxonici à Kœnigſmarckio mulctantur 393. a Saxonicos Kœnigſmarckius profligat 394. a Saxoniæ Inferiori Sueci neutralitatem abnuunt 409. a Saxoniæ Ducis (Erneſti) circa pacem conatus 421. a In Saxonia Inferiore Boothii machinationes 453. 454. In Saxoniam Kœnigſmarckius mittitur 481. a Saxonici Electoris filius cum Suecis fruſtra de neutralitate agitat 486. & 487. Saxoniæ Ducis Auguſti Torſtenſonius commeatum retractat 509. a Saxoniæ Elector quædam Miſniæ loca recuperat 550. a Cum eo ſuper induciis agitur 578. a Iterum 584. b Cum eo Sueci inducias concludunt 585. a Prorogant 627. b Saxonici Legati Oſnabrugam adveniunt 659. a Suecicos Oſnabrugæ inviſunt 669. b Eorum interpoſitionem Evangelici declinant 671. b Saxonis literæ ad Evangelicos 877. a

Schafgotzii per Sileſiam irriti conatus 125. b Acta cum Wratiſlavienſibus 126. a

Schorndorfium à Bavaris capitur 170. a

Schweidnicia à Torſtenſonio obſidetur & capitur 480. a Eam Cæſarei recuperant 553. a

Schweinfurtum à Cæſareis capitur 171. a

Scotorum in Sueciam Legatio 431. a

Seckendorfii propoſitio 456. b Is capite plectitur 475. b

Seckinga à Bernhardo Duce capitur 332. b

Servientus Oſnabrugam venit 769. a Iterum 565. b Ejus lis Monaſterii ſuper admiſſione Anſeaticorum 591. b Tertio Oſnabrugam venit 809. 843. a 851. a Cum Ordinibus pacem concludit 863. a Ejus pacis inſtrumentum apud Moguntinum deponitur *ibid.* b

Sibiburgum à Cæſareis fruſtra tentatur 110. b

Sigiſmundi Marchionis Tractatus 296. b Is vult Stetinum venire *ibid.* b Cum [illegible]o Marchione Tractatus expirant 298. a

Ad *Steinaviam* Suecorum clades 124. a

In *Sileſia* geſta [illegible] ibidem confuſus ſtatus 98. b Sileſiacum Bellum recrudeſcit 111. a Sileſiam Fridlandus irrumpit 106. b Ejus Ordines Conventum agunt 112. a Legatos ad Oxenſtiernam mittunt 118. a In Sileſia Tractatus pacis abrumpuntur *ibid.* b Ea per Schafgotzium fruſtra petitur 125. b Ejus Ordines Fœderati adſcribi volunt 148. a Per eam geſta 153. b Sileſii fruſtra apud Saxonem de pace Pragenſi queruntur 196. a In Sileſiam Sueci irrumpunt 365. b Ea Banerius diſceſſum ſimulat 490. a Torſtenſonius cogitat eam 478. a Eo iter inſtituit *ibid.* b Sueci ea tota expelluntur 479. a In ea acta anno 164[illegible] [illegible] a In ea Cæſareanorum progreſſus 452. b Per eam Suecorum excurſiones 487. b In eam Torſtenſonius deſcendit 513. a In eam Kœnigſmarckius excurrit 783. a Wittenbergius mittitur 637. a

Skalam arcem Cæſarei recipiunt 627. b

Skyttii (Johannis) Legatio in Daniam, Hollandiam & Angliam 2[illegible]5. a

Slangius rem ſtrenue gerit 323. a Duas Legiones Saxonicas delet 363. a Neuburgi circumvenitur 366. a

Sletſtadium capitur 68[illegible] a

Solmenſis à Guſtavo ad Saxonem mittitur [illegible] a

Super *Soltavia* abducto querelæ 54. a

Soraviam Torſtenſonius occupat 479. b

Spandoa Regi Guſtavo traditur 46. a

Sparrii Comitis inanis propoſitio 795. a

Sperreuterus Georgium Ducem deſerit 198. a Ejus juſſu Weſtphalia non vult excedere *ibid.* b Oxenſtierna ejus conſilia approbat *ibid.* b Nienburgum in poteſtatem redigit 199. a Ad hoſtem tranſit 214. a

Spira à Cæſareis capitur 184. b A Gallis capitur 357. b

Spiringii in Anglia negotiatio 1024. a

Sprottoviam Torſtenſonius occupat 480. a

Stadhage Sueci hoſtem opprimunt 285. b

Stadberga à Wrangelio capitur 629. a

De *Stada* in Danum transferenda 69. b A Pappenheimio deſeritur *ibid.* b

Stargardia à Guſtavo occupatur 36. b

Sueciæ periculum propius admovetur 28. a In eadem de Bello in Cæſarem deliberatur *ibid.* b Status Anno 1630. 25. b Senatus Regni Legationem ad Fridlandum decernit 31. a Circa Sueciæ ſatisfactionem Luzovii oblata 461. b Sueci Rhenum tranſmittunt 55. a Sueciæ Ordinum Conſilium de pace 59. b Suecorum per Sueviam ſuperiorem progreſſus 66. b Sueci male rem gerunt 69. a In Saxonia male rem gerunt 76. a Iidem cum Brandeburgicis Saxonibus junguntur *ibid.* b Sueciæ difficultates poſt mortem Regis Guſtavi, & remedia adverſus iſtas 90. a E Suecia nova mandata ad Oxenſtiernam mittuntur 91. b In Suecia Ordinum Conventus decernitur 98. b Nova forma Regiminis ejus Regni *ibid.* b Sueci Fœdus cum Gallia renovant 102. a Eorum Acta cum Legato Anglico *ibid.* b Cum Hollandis *ibid.* b Suecici Exercitus Conſpiratio 103. a Eadem ſopitur *ibid.* b Suecorum acta ad Rhenum 104. a Iidem Andernaco ſuccurrunt *ibid.* a Engerſam & Montaburium Gallis tradunt *ibid.* a Eorum res in Sileſia male geritur 105. a Sueci Heidelbergam capiunt 106. a Hamelæ obſidionem continuant *ibid.* a Suecos inter & Lotharingum hoſtilitas erumpit 110. a Sueci Hollandis ſubſidiarium militem mittunt 111. a Sueci ad Steinaviam conſident 118. b Suecorum Legatorum acta apud Regem Galliæ 119. a A Suecis ab Hollandis poſtulata *ibid.* b Suecorum Acta cum Palatino Neoburgico *ibid.* b Sueci cum Colonienſi fruſtra de Neutralitate agunt *ibid.* b Sueci Chamum capiunt 122. b Suecorum Clades ad Steinaviam 124. a Sueci Holmiæ per Legatos Moſcoviticos inviſuntur 128. b Etiam per Tartaros 129. a Suecorum acta cum Holſatiæ Duce *ibid.* a Rerum Suecorum in Germania facies anno 1634. 131. a Sueciæ Ordinum ſuper ſatisfactione ſua Decretum 132. b Suecorum hoſpitia à Saxonibus turbantur 134. a Eorum Legatio in Belgium & Angliam 136. b Sueci cum Dano de pace agunt 137. a Eorum in Palatinatu ſuperiore progreſſus *ibid.* a Cum Helvetiis acta 141. b Eorum per Alſatiam geſta 142. a Iis Hohenbarra & Hagenoa à Gallis præcipiuntur *ibid.* b Iis Philipsburgum deditur 143. b Eorum per Weſtphaliam acta *ibid.* b Landsbergam capiunt 145. a Suecorum infructuoſa Legatio in Angliam 148. b Sueci Hammum & Lunam recipiunt 152. a Ad Monaſterium hoſtem fruſtra tentant 153. a Iiſdem Batavicæ copiæ junguntur *ibid.* a Ii obſidione Glogoviæ à Saxonibus impediuntur *ibid.* a Sueciæ Ordinum ſuper ſatisfactione decretum 154. a Sueci fruſtra Ratiſponæ ſubvenire tentant 156. & 157. Bavaria excedunt 157. a Ad Bopfingam caſtra locant 160. a Nordlingæ militem immittunt *ibid.* a Eorum in prælio ad eam urbem clades 162. a Exterorum auxilia implorant 165. a Acta [illegible] Suecici Exercitus ad Norlingam victi *ibid.* a Is & Saxonia [illegible] in Bohemia fruſtra terunt 167. a Suecorum Legatorum in Gallia acta *ibid.* b Contra eos Saxonum [illegible] averſio 172. a Eorum circa Bremenſem ditionem [illegible] 174. a In Moſcoviam Legatio 176. b De [illegible] cum Polonis conſultatio 177. a Sueciæ Senat[illegible] finem [illegible] Germanici optat 179. a Suecicarum rerum facies initio anni 1635 *ib.* b Per Germaniam acta *ib.* b Suecicis

 Legio-

Legionibus à Brandeburgico hoſpitia negantur 188. b Sueci Brandeburgicum conciliare ſtudent 191. a Sueciæ Rectorum circa Bellum conſilia *ibid.* a Sueci Rheingoviam recuperant & perdunt 193. b Inter Suecici Exercitus Ductores primi motus erumpunt 199. a Suecorum ad Saxonem irrita Legatio 201. a Suecici Exercitus Ductores fidem ſuam denuo obſtringunt *ibid.* b Suecici Exercitus animi per Edictum avocatorium à Cæſare promulgatum alterantur 202. b Sueci Saxonem denuo per Legatos inviſunt *ibid.* a Ad ei reſiſtendum ſe comparant *ib.* a Sueciæ Rectorum ſuper Bello Germanico ſententia *ibid.* b Suecici Ductores à Saxone ſolicitantur *ibid.* b Cum Saxone tractant 203. a Id denuo faciunt 204. b In eo cum Saxone continuant 210. a Eorum animi magis turbantur *ibid.* a Conventus Helmſtadii habetur *ibid.* b Suecorum cum Saxone circa pacem acta 213. b Inter eos & Saxones ad manus pervenitur 214. b Suecicæ Copiæ è Boruſſia in Pomeraniam veniunt 216. a Rectorum Sueciæ ſententia ſuper rebus Germaniæ 217. a Eorum mandata ad Oxenſtiernam *ibid.* b Decretum *ibid.* & 218. Ad Suecorum partes Cniphuſius iterum tranſit 221. b Rectorum Sueciæ ſuper legibus pacis ſententia 222. a Suecicæ Legiones in Weſtphalia vacillant 224. b Ad ſanam mentem redeunt *ibid.* b Suecorum Legatio in Daniam, Hollandiam & Angliam 226. a & b Eorum Tractatus cum Polonis in tempus iniquum cadunt 227. a Sueci Bellum contra Polonos parant 229. a Suecicarum rerum facies initio anni 1636. 235. a
Circa *Sueciam* Hollandiæ habitus *ibid.* a Sueci ratificationem tractatuum cum Gallis abnuunt *ibid.* b Sueciæ Rectorum concilia de pace & Bello 236. & 237. Inter Suecos & Gallos Fœdus Meclenburgicus impedire conatur 238. a Ut & Rex Daniæ *ibid.* a Et Luneburgici Duces *ibid.* a Circa id Fœdus controverſia *ibid.* b Inter eos & Gallos temporaria tranſactio 239. a Suecici Belli genius mutatur in Germania 240. a Sueci Barbyam capiunt 241. a In eos Saxonis irriti conatus 243. a Ii cis Viſurgim cedere coguntur 247. b
Suecos Pomeranorum animus 247. a Ii cis Viſurgim cedere coguntur *ibid.* b In eorum poteſtatem Minda redigitur 248. b Cum iis poſt longam dubitationem Landgravius ſe conjungit 250. b Ad Sueciæ Reginam Saxo ſcribit 255. a Sueci cum Meclenburgico ſuper pace agunt 257. a Sueciæ Ordinum decretum 257. a In Suecorum partes Erfordia concedit 262. b Eorum improviſa cum hoſte colliſio 263. a Sueciæ Rectorum conſilia ſuper pace 267. a In Suecia Daniæ Rex pacis Mediationem urget 268. a Sueci ratificationem tractatus Wiſmarienſis cum Gallo differunt 269. b Ad Conventum Colonienſem venire abnuunt 270. b De Fœdere cum Landgravio conſultant 271. a Suecicarum rerum facies ſub initium anni 1637. 274. a Suecorum circa Bellum pacemque conſilia *ibid.* a Sueci Landsbergam occupant 278. b Drieſenam fruſtra tentant *ibid.* b Eorum per Marchiam accepta damna 279. a Suecici Exercitus dura conditio in Pomerania 280. a Sueci hoſtem in Pomerania carpunt *ibid.* b Ad Ribbenitzam ſubſiſtunt 281. b Eorum equites profligantur in Pomerania 282. b Suecorum res male habent 283. a Sueci in Saxonia aliquot loca amittunt 285. b Stadhagæ hoſtem opprimunt *ibid.* b Iis à Georgio Luneburgico Duce inſidiæ ſtruuntur *ibid.* b Ratenaviam mittunt 286. a Ut & Havelbergam, Werbenſe Munimentum, Dœmitzam, Luneburgum & Winſenum *ibid.* a Georgius Luneburgicus iis ſe hoſtem fert 288. a Cum iis Erfordienſes inducias ineunt *ibid.* b Eorum & Brandeburgici controverſiæ circa ſucceſſionem Pomeraniæ eorumque rationes 292. a Circa decretum Ordinum Pomeraniæ mens 295. a Eorum ſuper ea conſiderationes *ibid.* a De animo Cæſaris in pacem dubitant *ibid.* b Super Suecico procuratorio diſceptatio 297. b Sueci Colonienſem Conventum venire nolunt 301. b Eorum ſuſpiciones 305. a Iidem tempus extrahunt cum Fœdus Gallicum demum conſentiunt *ibid.* b Nec Anglis cunctantur 306. a Galliæ Regem ad Bellum hortantur *ibid.* a De Anglorum animo dubitant 308. b Fledwodo reſpondent 309. a Eos Angliæ Rex ad Fœdus invitat *ibid.* b Eorum de ea re judicium & reſponſum *ibid.* b Spes exigua de iſto Fœdere 310. a Propoſitio de Matrimonio Reginæ Chriſtinæ cum Electore Palatino *ibid.* a Suecici & Anglici Legati Colliſio *ibid.* a
Sueci ad fœdus inter Gallos & Anglos invitantur *ibid.* b Rectorum Sueciæ conſiderationes ſuper poſtulatis Landgravii ab iis ſuper illis propoſitæ 311. b Sueci fruſtra à Polonis laceſſuntur 312. b Eorum malorum remedia ſunt ſeparata pax aut fœdus Gallicum 315. a Sueci ſeparatis tractatibus non fidunt *ibid.* b Fœdere Gallico iis opus eſt *ibid.* b Venetorum Mediationem acceptant 316. a Sueciæ Ordinum Decretum ſuper belli difficultate *ibid.* a Iidem colophonē imponunt fœderi Gallico 318. a Ejus formula *ibid.* a Pactum ei adjectum 319. a Rectorum conſultatio ſuper expiratione regiminis proviſionalis Pomeraniæ 320. a Sueci Gartzium amittunt 321. a Idem ab iis recuperatur 322. a Item Loitium, Tripſeſa & Damgarta *ibid.* b Iidem Varnemundam reſtaurant, Dano nequidquam contradicente 324. a Suecis Gallaſius damnum infert 325. b Luneburgici iis ſeſe hoſtes exhibent 325. a Sueci Uckermundam recuperant 325. b Eos Erfordienſes fame ejicere conantur 326. b Suecici Legati cum Palatino fruſtra de fœdere agunt 328. b Sueciæ Rectorum Conſiderationes ſuper fœdere cum Palatino 329. b Reſponſum Palatino Miniſtro à Suecicis Rectoribus datum *ibid.* b Suecorum Palatinis junctorum acta 330. a Eorum clades apud Flotham *ibid.* a Sueci Briſacum capiunt 339. b Sueciæ Rectorum judicium ſuper fœdere Gallo-Britannico 341. a Eorum negotiatio ſuper fœdere Anglicano *ibid.* a Ad Suecos Palatini Electoris propoſitio 342. b Inter eos & Cæſarem Lauenburgici peculiares pacis Tractatus inſtituere conantur 343. a Suecis à Cæſare oblata ad obtinendam pacem particularem 344. b Lauenburgici iis peculiarem pacem ſuadent *ibid.* a Sueci ſeparatos Tractatus ſuſpectos habent 345. a A Daniæ Rege ad Tractatus pacis Lubecam invitantur *ibid.* b Apud Sueciæ Rectores Dani propoſitio 350. a Eorum reſponſum *ibid.* a Sueciæ Rectorum ſententia ſuper tergiverſatione Gallorum in tractatu Lubecenſi 351. a A Gallis disjungi nolunt *ibid.* b Suecis Danus magis ſuſpectus fit 353. a Sueciæ ſtatus circa finem anni 1638. *ibid.* b In Suecos Danus iniquus eſt 355. a Sueci à Danis in freto Oreſundico vexantur *ibid.* a Sueciæ Ordinum decretum ſuper pace 358. a Super Dani injuriis *ibid.* a Et Polonicis machinationibus *ibid.* b Super tumultibus Weſtrogothiæ *ibid.* b Super educatione Reginæ matris *ibid.* b Suecici Belli facies ſub initio anni 1639. 358. b Ad Suecos Helmoldus Wrangelius cum ſua Legione tranſit 359. b Sueci Manſfeldam capiunt 360. a Suecicorum caterva intercipitur 362. b Sueci Saxonicos intercipiunt 363. b Suecici exercitus difficultates 364. a Sueci in Sileſiam irrumpunt 365. b Drieſena potiuntur 366. a Plaueniam capiunt *ibid.* a Dœmitzam fruſtra tentant *ibid.* a Ruppinum capiunt *ibid.* b Sueciæ Rectores reſpondent Daniæ Regi ſuper petitione neutralitatis pro Domo Luneburgica 368. a Sueciæ Rectorum deliberatio ſuper Vinarienſi Exercitu poſt mortem Ducis Bernhardi 373. b De fide in Sueciam Vinarienſes teſtantur 375. a Inter Suecos & Anglicum Legatum fœdus contra Cæſarem friget 378. b Sueciæ Rectorum de pacis Negotiatione Hamburgi inita judicium 381. a Ea Negotiatio circa Salvum conductum hæret *ibid.* a Sueciæ Rectores à Daniæ Rege tentantur 382. a Ii reſpondent *ibid.* a Tergiverſantur *ibid.* b Suecorum ſententia ſuper Tractatibus per Lauenburgicos agitatis *ibid.* b Inter Suecos & Cæſareos Dani mediatio friget 383. a Lauenburgicorum circa ſecretos Tractatus inter Suecos & Cæſareos negotiatio *ibid.* b Formula pacis Suecis ab iis propoſita 384. a Sueciæ Rectoribus tractatus Cæſareorum cum Banerio & Salvio ſunt ſuſpecti 387. a A Suecis Galli naves petunt 388. b Sueciæ Sena-

Senatus ad Senatum Poloniæ ſcribit ſuper irruptione Hermanni Bothii in Livoniam 389. b Sueci reſpondent Danis vectigal ad Warnemundam tolli volentibus 390. a A Danis in freto Oreſundico denuo vexantur *ibid.* a Cum Suecis Hollandi arctius fœdus affectant *ibid.* b Suecicorum armorum conditio anno 1640. 392. a Suecis Cæſarei complura loca per Bohemiam eripiunt 393. a Suecorum ala ſiniſtra vapulat 394. b Suecici Exercitus ſub Banerio miſera conditio 400. a Sueci Heldrungam Arcem capiunt 404. a Ut & Wollaviam *ibid.* b In hiberna concedunt 406. b Pomeraniæ regimen inſtaurant 407. b Saxoniæ Inferiori neutralitatem abnuunt 409. a Cum Suecia Luneburgici Duces fœdus ambiunt *ibid.* b Sueciæ Rectorum de iſto judicium *ibid.* b Suecorum in ea negotiatione ſcopus 410. a Sueci ratihabitionem tractatus cum Luneburgicis differunt 411. a Eorum poſtulata à Gallis ſuper prolongatione fœderis 414. b In Suecia prorogationem fœderis Galli urgent 419. a Ejus Rectorum ſuper ea re conſultatio *ibid.* a Rationes pro & contra *ibid.* b Negotiatio ſuper ea re pauliſper differtur 420. a Suecorum cum Ragozio negotiatio *ibid.* a Sueciæ Rectores Tractatus rejiciunt 422. a Petro Wibio reſpondent 423. b Super Sueciæ ſatisfactione Luzovii ſententia 425. a De Suecis ad Comitia vocandis Meclenburgicus agit 426. a Inter Sueciam & Hollandiam Fœderis cauſa 427. b Suecorum Conſultatio ſuper Fœdere cum Hollandis 428. a Rationes pro & contra *ibid.* a Cum Suecis non niſi oblique Hollandi Legati Fœdus inſinuant 429. a Diſceptationes circa id formandum *ibid.* b Ejus Fœderis ſumma *ibid.* b Diſceptatio circa Ceremonias 430. a Conſultatio ſuper titulis *ibid.* b In Sueciam Scotorum Legatio 431. a E Suecia Regina mater profugit 432. a Suecorum ad Priſniciam periculum 436. b Sueciæ Rectorum cura circa exercitum Banerii poſt ejus mortem 438. b Sueci Merſburgum fruſtra tentant 438. a Halberſtadium concedunt *ibid.* a Eorum lubricus ſtatus poſt mortem Banerii *ibid.* b Sueci ad Quedlinburgum multantur 439. b Eorum cum Luneburgicis Ducibus acta *ibid.* b Suecici Duces Luneburgicorum Ducum propoſitionem annuere coguntur 440. a Exercitus periculoſus ſtatus 442. a Ad Guelferbytum ſubſiſtunt 444. b Suecico exercitui inſidiæ ſtruuntur *ibid.* b Miſeria in eo gliſcit 445. a Ductorum in eo querelæ *ibid.* a Pecuniam flagitant *ibid.* b Eorum à Salvio poſtulata & ejus reſponſum 446. a Sueci Sarſtedii conſiſtunt 447. b Ad Suecicum exercitum corrumpendum Danicæ Machinationes *ibid.* b Exercitus denuo pecuniam flagitat *ibid.* b Ejus periculoſus ſtatus Torſtenſonio ægrotante 450. b Ejus miſera conditio 452. b Geſta per Pomeraniam & Marchiam 453. a In Havelandiam irrumpunt *ibid.* a Sueciæ Rectorum ſuper Fœdere cum Luneburgicis ſententia 455. b Sueci Fœdus Luneburgicum ratihabent 457. a Idem fit irritum *ibid.* b Cum iis acta circa neutralitatem Brandeburgicam 458. a In Sueciam Legatus Brandeburgicus venit *ibid.* a Ejus poſtulata *ibid.* b Sueciæ Rectorum ſuper neutralitate Brandeburgico concedenda conſultatio *ibid.* b Neutralitatem cum Brandeburgico concludunt *ibid.* & 459. Eorum cum Gallis Fœderis prorogatio tarde procedit *ibid.* b Moderatio circa variationes Avauxii 460. a Capita quædam ſeponuntur *ibid.* b Fœdus cum Gallis abſolvunt *ibid.* b Sueciæ Rectores tractatus cum Luzovio abrumpi jubent 463. a In Sueciam Legatus Luſitanicus honorifice recipitur 471. a Ejus propoſitio *ibid.* b Suecorum Fœdus commerciorum cum Luſitanis 472. a Sueci tota Sileſia expelluntur 479. a

Sueci Oppelam capiunt 481. a Inter eos & Cæſareos de redemtione captivorum conventio 483. b Eorum acies in prælio ad Lipſiam 485. a Iis Lipſia deditur 486. b Suecicorum excurſiones per Moraviam & Sileſiam 487. b In Sueciam nova Brandeburgici Legatio 493. a De Sueciæ Regina Matre Legatorum Brandeburgicorum negotiatio *ibid.* b Suecici Legati literas Cæſaris improbant 495. b Eorum literarum cenſura 496. a Suecici Legati dubia ſua miniſtro Danico exponunt *ibid.* b Sueciæ Rectorum ſuper ſeparatis tractatibus cum Cæſare judicium 497. b Sueci à Cæſare denuo ad ſecretos tractatus ſolicitantur 498. a Inducias cum Electoribus Catholicis à Gallis propoſitas abnuunt 502. a Sueciæ Rectorum judicium de Tractatu Goslarienſi 503. a Sueci multa loca in Moravia capiunt 510. b Vapulant 511. a Eorum Tractatuum renovatio ſuper redemtione captivorum cum Cæſareis *ibid.* b Sueci Gallaſium in Luſatiam uſque ſequuntur 513. b Cum iis & Brandeburgico Tractatus Induciarum adhuc hæret 521. b Cum Ragozio pacta ratihabent 534. b Iis Hamburgenſes Pomeraniam invident 540. b De ſtudio pacis teſtantur 559. b Ab iis Dani ſub Rudena vectigal exigunt 541. a De quo hi initio modeſte queruntur *ibid.* b Eorum conſultationes ſuper bello Danico 542. a Rationes contra & pro bello *ibid.* b Bellum in Danum decernunt 543. b Eorum Conſultationes ſuper Pomerania cedenda *ibid.* b Rationes pro ea retinenda *ibid.* b Pro eadem cedenda 544. a Ea cedendum certo modo decernitur *ibid.* b Miſſio ad Brandeburgicum *ibid.* b

Sueci Danos fruſtra monent, ut injurias emendent 545. a Conventus Ordinum Suecici Regni *ibid.* b Qui exteris de bello Danico ſignificant *ibid.* b Iis Cæſarei moram tractatuum impingere cupiunt 565. a Eorum reſponſio *ibid.* a Suecici Legati Ordines Imperii denuo invitant 567. b Suecis arctius fœdus à Luſitano offertur *ibid.* a Sueciæ Regina Chriſtina regimen ſuſcipit 573. b Sueci in Bohemiam longius tendunt 576. b Moldam tranſeunt 577. a Cremſam capiunt 578. b Ragoziani ſe iis jungunt 580. a Pyrnam occupant *ibid.* a Suecicus exercitus denuo in Bohemiam irrumpit 584. a Suecica Legio vapulat *ibid.* b Sueci Inducias cum Saxone concludunt 585. a A Suecis Anſeaticorum Monaſterii petita 591. b Cum Suecicis Legatis Avauxii congreſſus 592. a Sueci novam propoſitionem à Gallis Hiſpanis exhibitam ægre ferunt 593. a Quam Galli excuſant *ibid.* b Eos Cæſarei ad propoſitionem fruſtra urgent *ibid.* b Inter Suecos & Gallos propoſitio Monaſterii concinnatur 596. a Sueci moram ejus propoſitionis ægre ferunt *ibid.* b Suecis Oſnabrugæ Cæſarei reſponſum ſuum per Electorales inſinuare conantur 611. b Salvum conductum Mediatorum denuo poſtulant 612. a Labardæum pro Legato agnoſcere nolunt 613. a Oſnabrugæ ad Cæſareorum reſponſum replicant 620. a Cum Suecis Cæſarei ſeparatos tractatus captant 622. b Sueci ſe è Bohemia recipiunt 627. a Inducias cum Saxone prorogant *ibid.* b Ad Viſurgim movere conſtituunt 628. a In eos Cæſarei tendunt 631. a Iis Kœnigshauſius jungitur *ibid.* a Sueci cum Herbipolenſi Epiſcopo tranſigunt 636. a Donavvertam deſerunt & recuperant *ibid.* a Oſnabrugæ novum procuratorium exhibent 645. a Inter Suecicos & Gallicos Legatos Oſnabrugæ diſceptatio *ibid.* a Suecorum cum Brandeburgicis colloquia ſuper Pomerania 647. b Eorum ſatisfactioni Hollandi ſeſe opponunt 653. a Suecis Oſnabrugæ Cæſarei duplicam exhibent 661. b Super eorum ſatisfactione Cæſareorum peculiaris Oſnabrugæ declaratio 663. b Quam ampliant 664. a Iis prima formula pacis à Cæſareis Oſnabrugæ exhibetur *ibid.* a Sueciæ ſatisfactio Oſnabrugæ vacillat 672. b

Inter *Suecos* & Gallos ſuſpiciones 675. b

De *Suecica* ſatisfactione nova propoſitio 686. a Inter Suecos & Brandeburgicos ſeparati tractatus ſuſcipiuntur 687. b Suecis tota Pomerania à Cæſareis offertur 693. a Suecici Deputati Ulmam veniunt & eorum mandata 703. a Sueci inducias cum Colonienſi Electore ratificant 712. b Sueciæ Regina inducias cum Cæſare abnuit *ibid.* b Inter Suecos & Gallos ſuper hoſpitiis convenitur 713. b Suecis Bavarus ſuſpectus eſt 715. b Sueci Gleichenſteinam Arcem fruſtra tentant 724. a Uberlingæ fruſtra ſubvenire conantur 735. a Ac Biberacum deſerunt *ibid.* b Cæſareorum propoſitis in cauſa Palatina accedunt 752. a Legati Oſnabrugam redeunt 767. a Scripto ſeſe in Palatina

causa

cauſa declarant 768. a Sueciæ Regina Bavaro rupturam excuſanti reſpondet 773. a De eo apud Aulam Gallicanam queritur 774. a Suecicæ Legationis defenſio qua oſtenditur Domino Electori nec jus nec fas fuiſſe induciis cum Sueciæ Campiductore contractis renuntiare *ibid. & pagg. ſeqq.* Sueci Imperii negotia Ordinum arbitrio committunt 779. b
Suecicorum navium cum Anglis colliſio 796. b Sueci in ſuperiorem Palatinatum abeunt 803. b Cum Cæſareis de negotiis Imperii agere fruſtra quærunt 824. b Suecorum cum Bavaricis colloquium 843. b Suecica pax abſolvitur 858. a Sueci ſubſcriptionem pacis in Gallorum gratiam abnuunt 859. b Eorum interpoſitione pax Gallica cum Ordinibus concluditur 863. a Eorum cum Hiſpanis tractatus quieſcit 864. b Inter Suecicam Regiam & Cæſaream ſacram Majeſtates articuli pacis 872. b Suecos & Cæſareos ratihabitionum permutatio peragitur 919. a Suecici milites incommodis hoſpitiis utuntur ob Gallos alioſque 922. a Sueci pro executione pacis contendunt 927. b Satisfactionem pro poſterioribus penſionibus expetunt 930. b Sueciæ Generaliſſimus Moguntinum inviſit 933. b Idem de propoſitione Monaſterii facta ipſi exprobrat *ibid.* b Exercitum propius contrahit 934. a Sueci ſolutionem urgent 935. b Sueciæ Generaliſſimus temperamentum ſuper Franckendaliæ reſtitutione à Cæſareis propoſitum repudiat 937. b Quæ res ad Reginam refertur 936. b Super ea re cum Gallis conſultatio 937. a
Suecorum cum Cæſareis negotiatio ſuper exauctoratione 946. b Sueciæ Ordines matrimonium Reginæ urgent 953. a Reginæ ſuper ſuo matrimonio declaratio 954. b Quæ Ordinibus Regni proponitur 955. a Eorum conſultatio ſuper fœdere Gallico continuando *ibid.* b Ad Reginam Sueciæ Scotiæ Parlamentum ſcribit 957. b Sueciæ Ordinum Conventus 983. b Eorum poſtulata ſuper retrahendis Coronæ bonis *ibid.* b Libellus ſupplex trium Ordinum 984. a Sueciæ Equeſtris Ordinis reſponſum ad Libellum ſupplicem Trium Ordinum 985. a Regina illud diſſidium ſopit *ibid.* b Reginæ coronatio 988. b Hiſpani ejus amicitiam affectant 990. a Ea Mediationem inter Regem Angliæ & Scotos ſuſcipit *ibid.* b De deponendo Imperio cogitat 994. a Id Conſilium Chanutus Galliæ Legatus diſſuadere ſtudet *ibid.* b Ut & Princeps Carolus Guſtavus *ibid.* b Etiam Senatus 995. a Rationes Reginæ circa id propoſitum *ibid.* a Ea deſtinatum ſuum differt *ibid.* b In Suecos calumniæ Viennæ ſparſæ 999. a Reginæ ſuper renovando fœdere Gallico conſiderationes *ibid.* a Super eo renovando decernit 1000. a Capita ejus diſcutiuntur *ibid.* b Ejus formula concipitur 1001. b Regina in Hiſpaniam mittit 1002. b Suecorum ſuſpiciones de Polonis 1003. b Eorum Legatorum ad Lubecenſem Conventum mandata 1004. a Qui ibi minantur niſi de titulo ſatisfiat 1009. a Sueciæ Regina Gedanenſes ſuper inſidiis monet 1014. b Ejus conſultatio de recognoſcenda Republica Anglicana *ibid.* b Quam agnoſcere conſtituit 1015. a Pacta inter Danum & Hollandos fruſtra impedire ſtudet *ibid.* b Anglorum ſocietatem affectat 1016. b Ejus cum ſelectis Senatoribus deliberatio ſuper rebus Polonicis & Anglo-Belgicis 1018. a Decretum ſuper rebus Polonicis & bello inter Anglos & Belgas 1019. a Regina periculum vitæ incurrit *ibid.* b Ad Legatum Hiſpanicum Viennæ ſcribit 1021. b Inveſtituram Pomeraniæ fruſtra petit *ibid.* b Poloni Regis extrema deſtinata expiſcari cupit 1026. b Ejus Miſſio ad Curlandiæ Ducem *ibid.* b Ferdinandum IV. Electoribus commendat 1041. b Cum Brandeburgicis tractatus limitaneos abſolvit 1043. a Repreſſalia in Hollandos decernit 1048. a Ejus miſſio in Angliam & ejus ſcopus *ibid.* a Ejus mediatio apud Anglos eluditur *ibid.* b Cum Anglico Legato Holmiæ acta 1050. a Fœdus cum eo ſuper commerciis concluditur 1051. a Pro Ulfeldio fruſtra intercedit 1052. a Ejus Legatio in Hiſpaniam *ibid.* b Regno cedere conſtituit, & Senatui deſtinata ſua pandit 1057. b Qui eadem fruſtra deprecatur 1058. a Principi Palatino ſucceſſorem ſubſtituere conatur *ibid.* b Ejus adlocutio & propoſitio ad Ordines 1059. a Qui in abdicationem demum conſentiunt 1060. a Regina Luſitanum Reſidentem agnoſcere abnuit *ibid.* a Sceptrum deponit *ibid.* b Inſtrumentum abdicationis 1061. a Solemnia abdicationis *ibid.* a Reginæ oratio valedictoria ad Ordines *ibid.* b Ad quam Roſenhanius reſpondet *ibid.* b Ejus oratio ad novum Regem *ibid.* b Ejus regimen fuit Sueciæ glorioſum & proficuum 1062. b
Sultzbergam Cæſarei capiunt 702. b
Per *Suntgoviam* ruſtici tumultuantes compeſcuntur 96. a
Sultzbacenſis Palatini querela 613. a
Stumisdorfiani Tractatus inſtaurantur 229. a Super legibus pacis in iis fruſtra diſceptatur *ibid.* b De induciis agitur 230. b De legibus induciarum *ibid.* & 231. Turbæ inter tractandum 231. a Eorumdem Tractatuum Cataſtrophe *ibid.* b
Stalhantſchii per Sileſiam geſta 365. b Stalhantſchius Berolino minatur 451. a Idem in Sileſiam movet *ibid.* b Lubenam & Heinzendorfium capit *ibid.* b Cæſareos prævenit *ibid.* b Gœrlicium obſidet 451. a Saganum procedit *ibid.* a Modica auxilia è Pomerania accipit 406. a Hirſchbergæ ſubvenit *ibid.* b In hiberna ſe recipit 452. b Periclitatur 479. a
Stargardia à Cæſareis expugnatur 216. a Iterum vi expugnatur 262. b Et ab hoſte deſeritur 263. a
Stettinum Suecos recipit 36. a Stettinum Sigiſmundus Marchio venire vult 296. b Quod Bielkius abnuit *ibid.* b Ibi tractatus inter Suecos & Brandeburgicos inſtauratur 492. b Poſteriores iterum re infecta diſcedunt *ibid.* b
Stralſunda Pomeraniæ Dux Suecos dimovere conatur 29. & 30. Præſidium Danicum ea urbe educitur 30. a Stralſundenſes denuo à Cæſare tentantur 279. b Eorum moroſitas 283. a Ii militem conſcribunt 364. a Stralſundæ Leuchtmarus cum Oxenſtierna confert 491. a Diſceptatio de Plenipotentia *ibid.* b De pacto adjecto *ibid.* b De præſidiis, Juriſdictione, Bonis Equitum Teutonicorum 492. a Eæ urbi Cæſarei ſalvum conductum negant 572. a Circa eam Lambergius fruſtra temperamentum proponit 594. a Circa ejus Salvum conductum temperamentum 598. a Stralſundenſium petita 619. a
Strigovia à Cæſareis capitur 405. a Eam Torſtenſonius iterum occupat 480. a
Straubinga à Duce Bernhardo capitur 122. a
Straubinga à Bavaris recuperatur 141. a
Stumsdorfianorum Tractatuum præliminaria 227. b In iiſdem Tractatibus controverſiæ ſuper procuratoriis *ibid.* & 228.

T.

Tartarica Legatio in Sueciam 993. b
Teſchenam Arcem Cæſarei recuperant 637. a
Tillius in Guſtavum movet 44. a Novum Brandeburgum expugnat *ibid.* b Magdeburgum tendit *ibid.* b Thuringiam verſus movet 48. b Saxoniæ Electorem invadit 50. a Copias recolligit 53. a Ejus conatus *ibid.* b Noribergam fruſtra tentat 55. a Wiltzburgum occupat 56. a In Bavariam recedit 63. b A Guſtavo inſequitur 64. a Ejus milites vapulant *ibid.* b Cadit *ibid.* b
Torga à Banerio capitur 274. b Banerius ad eam conſidet 276. a Hoſtis ibi eum includere ſtatuit *ibid.* b Inde movere Banerius inſtituit 277. b
Torſtenſonius exercitum firmat 548. a Gallaſio obviam tendit 549. b Eum inſequitur 550. a Ragozium ſtimulat 538. In Tranſylvaniam mittit *ibid.* b
Torſtenſonius Brinæ obſidium ſolvit 583. a Leopoldum inſequi non poteſt *ibid.* a In Bohemiam tranſit *ibid.* b Ab exercitu diſcedit *ibid.* b Imperium in Carolum Guſtavum Wrangelium confert 584. a Landsbergam occupat 103. a Dux Suecici Exercitus deſtinatur 442. b In Germania appellit 448. a Ad Exercitum conferre ſe ſtatuit *ibid.* b Albim transgreditur 449. a Ad Exercitum venit & ejus deſtinata turbantur *ibid.* b Exercitui ſatisfacit 450. a Ejus cum Luneburgicis acta & morbus *ibid.*

Qui

Quieſcere cogitur 475.a Propius hoſtem movet *ibid.* a Ejus conſilia 477.a In Sileſiam cogitat 478.a Ad eum Luneburgica Legatio *ibid.* a Goslarienſem tractatum diſſuadet *ibid.* a Sileſiam verſus iter inſtituit *ibid.* b Luccam occupat 479.a Ut & Gubbenam, Soraviam, Saganum, Glogoviam majorem *ibid.* b Hemſtadium, Sprottoviam, Friburgum, Drackenbergam, Militſchiam, Parchvvitzam, Jauram, Strigaviam 480.a Schvveidniciam obſidet *ibid.* a Cæſareos fruſtra inſequitur *ibid.* b Olmucium capit, ut & Littam & Neuſtadium Moraviæ 481.a Brigam obſidet *ibid.* b Ejus Obſidium ſolvit 482.a A Cæſareis inſequitur *ibid.* a Ad liberandam Glogoviam à Cæſareis obſeſſam ſe movet *ibid.* b In Miſniam movet 484.a Lipſiam obſidet *ibid.* b Poſt cladem Cæſareanorum Lipſiæ obſidium repetit 486.a In Bohemiam cogitat 487.a Freibergam obſidet *ibid.* b Eum in eo obſidio Luneburgici Legati adeunt 508.b Illud oppidum deſerit 509.a Auguſto Saxoniæ Duci commeatum retra[illegible]t *ibid.* a In Bohemiam irrumpit *ibid.* b Albim tranſit 510.a In Moraviam tendit *ibid.* b Gallaſius eum inſequitur *ibid.* b Caſtra mutat 511.a Hoſtem laceſſit *ibid.* b Eulenbergam capit 512.b In Holſatiam abire jubetur *ibid.* b In Sileſiam tranſit *ibid.* b De Induciis proponit 513.a Per Sileſiam deſcendit *ibid.* a Cum Polonis literas commutat *ibid.* b Holſatiam verſus movet *ibid.* b

Torſtenſonius Bernburgum tendit 551.a Caſtra Cæſareorum caſtris opponit *ibid.* a In Miſniam abit 552.b Reliquiæ ejus exercitus Wiebergam evadunt 553.a In Bohemiam movet 576.b Iglaviam capit 578.b Danubium tranſire non poteſt 579.a Ejus per Auſtriam progreſſus *ibid.* a Torſtenſonii & Ragozii diverſa intentio 580.b In ejus caſtra Ragozius junior venit 581.b Torſtenſonius in Sueciam abit 631.b

Tractatus Gedanenſis de pace 33.b In irritum cadit 34.a

Tranſſylvaniam Torſtenſonius mittit 538.b In eam Ragozius redit 583.a

De *Trautmansdorfio* Comite magna eſt in pacis tractatibus expectatio 613.a Is Monaſterium venit 614.b Ejus mora Oſnabrugæ eſt Gallis ſuſpecta 648.b Is Monaſterium diſcedit 649.a Cum Gallis de ſatisfactione agit 651. & 652. Ejus artes 665.b Is diſceſſum minatur 682.b Diſceſſum è loco tractatuum parat, lubentibus Catholicis, invitis Evangelicis 763.b Tractare amplius abnuit & Monaſterio diſcedit 704. & 705. Ejus ſuper conventis colliſio 826.b Sueci Cæſareos ea de re compellunt *ibid.* b

Treveri à Gallis recuperantur 78.a Trevirenſis neutralitatem amplectitur 61.b

Treveri ab Hiſpanis occupantur 185.a De Trevirenſi Gallorum poſtulata omnes Oſnabrugæ & Monaſterii improbant 570.b Treviros Turennius occupat 589.a Trevirenſis Elector Philipsburgi præſidium fruſtra tentat 108.b Liberantur 595.b

Ad *Tapelam* Wrangelius conſidet 719.b

Tribelam Cæſarei occupant 718.b Ad eam conflictus 719.a

Tripſeſa à Suecis recuperatur 322.b

Tupadelius Croatas clade afficit 106.a

Turennius ad exercitum venit 521.b In Bavaricos movet 556.b Duas eorum Legiones cædit *ibid.* b Cis Rhenum movet 586.a Ei Kœnigsmarckius ſuccurrit 587.b Ad Rhenum ſe recipit 589.a Treviros occupat *ibid.* a Copias contrahit 629.b Conjunctionem cum Suecis detrectat 630.a Veſaliæ Rhenum tranſit 631.b Wrangelio jungitur *ibid.* b In Moguntinam ditionem progreditur 713.a Aſchaffenburgum & Hoechſtam capit *ibid.* a Moguntinus cum eo tranſigit *ibid.* a Darmſtadienſem duriter habet *ibid.* a Ad Rhenum movet 736.b Bavarico inducias renuntiat 737.a

Turennius ſe Wrangelio jungere offert 799.b Rhenum tranſit 800.b Suecis quædam hoſpitia concedit 804.b E Germania abit 922.a

Turrius Fridlando aures præbet 107.a

Tivila Cæſari ſe dedere abnuit 334.b

Tyrnam Sueci occupant 586.a

U.

Uberlinga fruſtra ab Hornio tentatur 151.b

Uberlingam Galli intercipiunt 518.b Eam Bavarici recipiunt 556.a Galli tentant 702.a

Uberlinga Sueci fruſtra ſubvenire conantur 735.a

Ulma Fœdus cum Guſtavo Rege init 61.b

Ulma ſe Cæſari dedit 195.a

Ulricus Holſatiæ Dux interficitur 118.a

Ulricus Dux Brunſvicenſis & Luneburgenſis fœdus cum Guſtavo Rege Sueciæ init 57.a

Uratislavienſis Tractatus Brandeburgico diſplicet 108.b Uratislavienſibus commercia libera permittuntur 814.b

Uſedomium à Guſtavo Adolfo occupatur 35.b Ut & à Cæſareis 283.b

Ukermundam Sueci recuperant 325.b

Ukermunda à Guſtavo occupatur 37.a

Unio Evangelicorum 8.b

Unioniſtæ & Batavi Bellum Bohemicum ſuadent 10.b

Inter *Unionem* & Ligam res componitur 12.b

Valetta in Alſatiam movet 254.b

Vechtam Hatzfeldius expugnat 330.b Ea à Suecis Haſſicis junctis capitur 286.a

Veneti Mediationem ſuam offerunt 301.b Cum iis Electorum controverſia 563.b Iis Cæſar Electoribus pares habet 571.b Venetus Legatus Oſnabrugæ denuo Mediationem offert 650.b Veneti Auxilium contra Turcam petunt Holmiæ 697.a De Veneta Mediatione Oſnabrugæ acta 563.a

Verdugi inanis conatus 408.a

Verdenſis ſeſſio expeditur 1054.a

Viennam Palatina cauſa trajicitur 470.a

Vierreda Congreſſus habetur 297.a

Vinarienſis Exercitus è Sileſia expellitur 18.b Vinarienſis Ducis Wilhelmi acta 62.b Vinarienſis Dux Saxonis directorio favet 131.a

Vinarienſis Dux Wilhelmus paulatim ad pacem Pragenſem flectit 196.b Idem eam amplectitur 206.a Vinarienſes de fide in Sueciam teſtantur 375.a Vinarienſis Ducis Teſtamentum aperitur *ibid.* a Vinarienſes in Palatinatum deſcendunt *ibid.* b Ducis Wilhelmi Conſilia *ibid.* b

Apud *Vinarienſes* Galli argento rem agunt 376.a Eorum Exercitus inclinatio *ibid.* a Circa illum Gallici mi[illegible] mentem ſuam diſſimulant *ibid.* b Eos Cæſar captat 377.a Circa eos Gallorum artes prævalent contrà captationes Cæſaris *ibid.* a Eorum geſta ſub Duce Longuevillio *ibid.* b Illis in Palatinatum deſcendentibus Bavarici occurrunt 378.a Aliquot Oppida capiunt *ibid.* a In Rheingovia vapulant *ibid.* a Eorum miſera conditio *ibid.* a Ii Rhenum tranſeunt *ibid.* b Et Haſſi conjunctionem decernunt 395.a Se cum Suecis, Haſſis & Luneburgicis jungunt 396.a Per Wetteraviam & Haſſiam hiberna capiunt 408.a Eorum legio deletur *ibid.* a Super Vinarienſi exercitu diſceptatio 417.a Super eo cum Gallis Suecorum acta 373. & 374. Is Rhenum tranſit 471.a Lambojus contra eum evocatur *ibid.* a

Vinarienſes & Haſſici Lambojum invadunt 488.b Eorumdem victoria *ibid.* b Per Juliacenſem & Colonienſem agrum multa oppida invadunt 489.a Eorum clades ad Dutlingam 521.a Legionum ſeditio 731.b Ad quos Turennius mittit 732.b Turennium repellunt & trans Mœnum abeunt 733.b Ad Viſurgim concedunt 734.a Eos Kœnigsmarckius accipere dubitat *ibid.* b Gallici Legati cum iis agunt *ibid.* b Cum iis facta conventio *ibid.* b

Virmandius vapulat 56.a

Viſurgim Sueci coacti tranſeunt 247.b Ad Viſurgim Sueci movere conſtituunt 628.a

Volmarus Oſnabrugam ire jubetur & venit, ſed ſine plenipotentia 781.a

Vultejus Landgraviam apud Suecos excuſat 412.a

W.

Waldecca Comitis circa pacem conatus 422.a

Wallenſteinius Exercitui Cæſareo præficitur 17.b

Ad *Wangenam* Cæſarei vapulant 142.a Eam Cæſarei opprimunt

primunt 735.a

Vankio expugnati Geberlicii pacta non ſervantur 452.a Ejus adverſus Saxoniæ Electorem conatus 722.b Is capitur & damnatur *ibid.* b

Varendorffum Kœnigsmarckius aggredi cupit 734.a

Ad *Warnemundam* Dani vectigal tolli volunt 389.b Eam Arcem Mecklenburgicus repoſcit 993.a Ea à Roſtochienſibus deſtituitur 323.b A Suecis reſtauratur, Dano nequicquam contradicente 324.a

Vartenberga à Wittenbergio occupatur 637.b

Ad *Warweilam* prælium 142.b

Veiſſenburgum à Bavaricis expugnatur 67.a Id Cæſarei obſident 702.b Quod iis deditur *ibid.* b

Apud *Weiſſenfeldam* Cæſarei vapulant 438.a

Verbenſe Munimentum Sueci amittunt 286.a

Verla à Landgravia occupatur 123.b

Vertanus Aichſtadium capit 121.b Is & Enckefortius in Galliam mittuntur 335.a Wertanus vapulat 489.b Iterum 518.b Guebrianicos carpit *ibid.* b Fœderatos fruſtra inſequitur 812.a

De *Weſtphalici Circuli* neutralitate agitur 96.b

Per *Weſtphaliam* geſta *ibid.* b Ea Regio per Landgravium Wilhelmum irrumpitur 97.a Per eam Suecorum acta 143.b Idem 166.b In Weſtphalia Haſſorum Induciæ 327.b Ea à Leslæo invaditur 268.b Per eam geſta 285.a & 366.b Weſtphalicis copiis Kœnigsmarckius præficitur 367. De Weſtphalia Gallorum propoſitio 387.b Weſtphalicus Conventus paulatim diffluit 932.a

Super *Weſtrogothia* tumultibus Sueciæ Ordinum Decretum 358.b

In *Wetteraviam* Mansfeldius irrumpit 170.a Per eam Vinarienſes hiberna capiunt 408.a

Winsheimum ab Hornio capitur 55.b A Cæſareis occupatur 171.b

Wildinga Fœderati conſident 401.a

VVilhelmus Saxoniæ Dux rem bene gerit 105.a

VVilhelmus Dux Vinarienſis Saxonis directorio favet 133.a

VVibio (Petro) Sueciæ Rectores reſpondent 423.b

Wiltzburgum à Tillio occupatur 56.a

Ad *VViſelochum* Cæſarei vapulant 78.a

VVinſemum Sueci amittunt 286.b

VViſmarienſis Tractatus cum Gallo ratificatio à Suecis differtur 269.b Wiſmarienſes hoſtem carpunt 288.a Eorum excurſio 321.b Wiſmariam Danus evacuari poſtulat 354.b Circa eam nova Oſnabrugæ propoſitio 673.a

Ad *VVitebergam* Saxonici Munimentum deſerunt 275.a

VVitebergam reliquiæ Gallaſii exercitus evadunt 553.a

VVittenbergius in Sileſiam mittitur 637.a Wartenbergam occupat *ibid.* b

VVittenbergius tandem ſupplementis firmatur 638.a Polckhainum capit *ibid.* b In Bohemiam abit 639.a In Moraviam tendit *ibid.* a Ut & in ſuperiorem Sileſiam *ibid.* a Eum Wrangelius ad ſe evocat 713.b Is in hoſtem movet 725.a Ad VVrangelium evocatur *ibid.* b In Sileſiam redit 726.a In Bohemiam excurrit 815.a Ad Kœnigſalam conſidet *ibid.* b Tabor oppidum occupat 816.a Budevveiſam tendit *ibid.* a

Ad *VVitteweiram* prælium 336.a

A *VVitzlaga* Hatzfeldius repellitur 330.b

VVolgaſtum Guſtavo deditur 37.a Id Cæſarei expugnant 284.b Eo Dani cibaria inferunt 321.b Deditur 323.a

Wolaviam Cæſarei recuperant 553.b Ea à Suecis occupatur 404.b

Wollinum à Guſtavo Adolfo occupatur 35.b

Ad *Wollinum* Cæſarei pelluntur 216.b

Wormatiæ Conventus indicitur 168.b Oxenſtiernæ in eo propoſitio 169.a Ordinum in eo deliberatio *ibid.* a Oxenſtierna Fœdus ibi ſubſcribere recuſat *ibid.* a Neoburgico in eo neutralitas conceditur *ibid.* a Ea urbs à Gallis capitur 558.a Eam Cæſarei fruſtra tentant 736.b

Wormatienſis Conventus inſtauratur 181.a Propoſitio in eo facta *ibid.* a Cum Duce Bernhardo ſuper imperio in Exercitum in eo transigitur *ibid.* a Idem Conventus ad Saxonem & Daniæ Regem ſcribit *ibid.* b Ejuſdem concluſio 182.a

Wormatia Cæſari ſe dedit 194.b

Wrangelius Gartzium expugnat 263.a In Marchiam progreditur *ibid.* b

Wrangelius Cuſtrinum nequicquam captat 264. In Pomeraniam tendit *ibid.* a Wrangelius (Helmoldus) ad Suecos cum ſua Legione tranſit 359.b Wrangelius Brixienſem arcem capit 627.a In Wrangelium (Carolum Guſtavum) Torſtenſonius Imperium Suecici exercitus confert 584.a Huxteram capit 628.b Ut & Paderbornam *ibid.* b Et Stadbergam 629.a In Haſſiam ſuperiorem progreditur *ibid.* a Kœnigsmarkius ei jungitur 630.a In Haſſia ſubſiſtere conſtituit *ibid.* b Ad Amœnoburgum caſtra ponit *ibid.* b Turennius ei ſe adjungit 631.b Summum exercitus Imperium ei confertur *ibid.* b Rainam expugnat 633.a Inducias cum Cæſareis averſatur 635.b Apud Bregentiam montium clauſtra occupat 636.b Ad Helvetios ſcribit 637.a Lindaviæ obſidium molitur 702.a Inſulam Meinaviam occupat 704.b Bregentiam deſerit *ibid.* b Inducias ratas habet 709.a Ejus congreſſus cum Gebhardo 710.b Schvveinfurtum obſidet 712.a Wittenbergium ad ſe evocat 713.b

Wrangelius in Bohemiam excurrit 714.a Egram capit *ibid.* b Ejus literæ ad Bavarum ſuper ratificatione armiſtitii 717.b Bavaro ratificationem abnuente reſpondet 718.a Ad Tœpelam conſidet 719.b Loca quædam Bohemiæ tentat 721.a In Miſniam tendit *ibid.* b Salam tranſit 722.a Turennii conjunctionem affectat *ibid.* a Viſurgim tranſit *ibid.* a Caſſellas excurrit 799.b Mœnum verſus progreditur *ibid.* b Landgravium Georgium tormenta poſcit 800.a Ejus conſilia *ibid.* a Per Turennium Cæſareos non ſtatim perſequi poteſt 801.a Winsheimum movet 802.a Depoſitas Forcheimi Machinas accipit & Winsheimum capit *ibid.* In Sueviam movet 804.b Dunkelſpulam occupat & Kœnigsmarkius ei iterum jungitur *ibid.* b

Wurtenbergicus Dux à pace Pragenſi excluditur 211.b

Wurtzburgum à Guſtavo occupatur 5[illegible].b Wurtzburgenſis Epiſcopi conſtantia, cum Bavarus inducias cum Suecis initas renuntiaret 721.a

Wurtzburgum à Cæſareis capitur 171.a

Wurtzburgenſis Arx à Cæſareis capitur 186.b

Wurbenus Comes Suecicam militiam amplectitur 802.a

Wurbenus Comes rem bene gerit 815.a

Winſena à Banerio in poteſtatem redigitur 258.a

Z.

Zittavia à Suecis occupatur 483.b A Gallaſio capitur 514.a

Zonſa fruſtra obſidetur 622.a

Zwiccaviam Cæſarei capiunt 441.b

F I N I S.

00035282

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 15 June, 2016